

THE STONE EDITION

חמשה חומשי תורה

עם תרגום אונקלוס פרש"י הפטרות וחמש מגילות

חמשה חומשי תורה

THE TORAH, HAFTAROS AND FIVE MEGILLOS WITH A COMMENTARY
ANTHOLOGIZED FROM THE RABBINIC WRITINGS

THE STONE EDITION

THE CHUMASH

ArtScroll Series®

Rabbi Nosson Scherman/Rabbi Meir Zlotowitz
General Editors

A PROJECT OF THE

Mesorah
Heritage
Foundation

BOARD OF TRUSTEES

LORD IMMANUEL JAKOBOVITS

*Emeritus, Chief Rabbi
British Empire*

JOEL L. FLEISHMAN

First Sr. Vice President, Duke University

JUDAH I. SEPTIMUS, ESQ., C.P.A.

RABBI DAVID FEINSTEIN

*Rosh HaYeshivah
Mesivtha Tifereth Jerusalem*

RABBI NOSSON SCHERMAN

General Editor, ArtScroll Series

JAMES S. TISCH

Exec. Vice President, Loews Corp.

RABBI MEIR ZLOTOWITZ

Chairman

INTERNATIONAL BOARD OF GOVERNORS*

JAY SCHOTTENSTEIN (*Columbus, OH*)

Chairman

REUVEN D. DESSLER (*Cleveland*)

ALAN PEYSER

J. PHILIP ROSEN

FRED SCHULMAN

ELLIOT SCHWARTZ

SOLI SPIRA (*Jerusalem / Antwerp*)

IRVING I. STONE (*Cleveland*)

THOMAS J. TISCH

MICHAEL M.H. GROSS (*London*)

BARRY M. RAY (*Chicago*)

ELLIS A. SAFDEYE

HOWARD SCHULMAN

NATHAN B. SILBERMAN

A. JOSEPH STERN (*Edison, NJ*)

JAY TEPPER

HOWARD J. ZUCKERMAN

* *In formation*

חמשה חומשי תורה

עם תרגום אונקלוס,
פרש"י הפטרות וחמש מגילות

חַמְשֵׁי חוֹמֵשׁ

The ArtScroll Series®

Published by

Mesorah Publications, Ltd.

THE
STONE
EDITION

the

THE TORAH: HAFTAROS AND FIVE MEGILLOS
WITH A COMMENTARY ANTHOLOGIZED
FROM THE RABBINIC WRITINGS.

by
Rabbi Nosson Scherman

Contributing Editors:
Rabbi Hersh Goldwurm זצ"ל
Rabbi Avie Gold
Rabbi Meir Zlotowitz

Designed by
Rabbi Sheah Brander

PREVIEW EDITION
First Impression . . . July 1993

FIRST EDITION
First Impression . . . November 1993
Second Impression . . . December 1993

SECOND EDITION
First Impression . . . January 1994
Second Impression . . . February 1994

THIRD EDITION
First Impression . . . July 1994

FOURTH EDITION
First Impression . . . April 1995

Published and Distributed by
MESORAH PUBLICATIONS, Ltd.
4401 Second Avenue
Brooklyn, New York 11232

Distributed in Europe by
J. LEHMANN HEBREW BOOKSELLERS
20 Cambridge Terrace
Gateshead, Tyne and Wear
England NE8 1RP

Distributed in Australia & New Zealand by
GOLDS BOOK & GIFT CO.
36 William Street
Balaclava 3183, Vic., Australia

Distributed in Israel by
SIFRIATI / A. GITLER — BOOKS
4 Bilu Street
P.O.B. 14075
Tel Aviv 61140

Distributed in South Africa by
KOLLEL BOOKSHOP
22 Muller Street
Yeoville 2198, Johannesburg, South Africa

THE ARTSCROLL SERIES® / STONE EDITION
THE CHUMASH

© Copyright 1993, 1994 by MESORAH PUBLICATIONS, Ltd.
4401 Second Avenue / Brooklyn, N.Y. 11232 / (718) 921-9000

ALL RIGHTS RESERVED. *The texts of Onkelos and Rashi have been edited, corrected, and newly set; the English translation and commentary — including introductory material, notes, and insights — as well as the typographic layout and cover artwork, have been written, designed, edited and/or revised as to content, form and style.*
Additionally, new fonts have been designed for the Chumash, Onkelos and Rashi texts. All of the above are fully protected under this international copyright.

No part of this volume may be reproduced
IN ANY FORM — PHOTOCOPY, ELECTRONIC MEDIA, OR OTHERWISE
— **EVEN FOR PERSONAL, STUDY GROUP, OR CLASSROOM USE** —
without **WRITTEN** permission from the copyright holder,
except by a reviewer who wishes to quote brief passages in connection
with a review written for inclusion in magazines or newspapers.

NOTICE IS HEREBY GIVEN THAT THE PUBLICATION OF THIS WORK
INVOLVED EXTENSIVE RESEARCH AND COSTS,
AND THE RIGHTS OF THE COPYRIGHT HOLDER WILL BE STRICTLY ENFORCED

ISBN: 0-89906-014-5

Typography by Compuscribe at ArtScroll Studios, Ltd.
Custom bound by Sefercraft, Inc., Brooklyn, N.Y.

The patron of the Stone Edition is
Mr. Irving I. Stone ״״״

Growing up in a home where Torah
was precious and its study revered;
imbued with his parents' philosophy
that outstanding educators matter more
than bricks and mortar;
fired by the conviction that
Jewish education means Jewish survival;
firm in the belief that
all segments of Jewry must support
and benefit from Torah institutions—
he became one of the monumental
Torah pioneers and patrons of his time,
in his native Cleveland, in Israel,
and throughout America.

This Chumash will link the name of Irving I. Stone
with Torah study for generations to come.

Table of Contents

Preface	xi
An Overview: Torah — Written and Oral	xxii
Blessings of the Torah	xxvi
Pronouncing the Names of God	xxvi
Cantillation Marks	xxvii
Blessings of the Haftarah	1128

ספר בראשית

Bereishis/Genesis

	TORAH	HAFTARAH
Bereishis / בראשית	2	1130
Noach / נח	30	1131
Lech Lecha / לך לך	54	1133
Vayeira / וירא	78	1134
Chayei Sarah / חיי שרה	106	1136
Toldos / תולדות	124	1137
Vayeitzei / ויצא	144	1139
Vayishlach / וישלח	170	1141
Vayeishev / וישב	198	1142
Mikeitz / מקץ	222	1143
Vayigash / ויגש	250	1144
Vayechi / ויחי	268	1145

ספר שמות

Shemos/Exodus

	TORAH	HAFTARAH
Shemos / שמות	292	1147
Va'eira / וארא	318	1149
Bo / בא	340	1151
Beshalach / בשלח	366	1152
Yisro / יתרו	394	1154
Mishpatim / משפטים	416	1156
Terumah / תרומה	444	1157
Tetzaveh / תצוה	464	1159
Ki Sisa / כי תשא	484	1160
Vayakhel / ויקהל	516	1162
Pekudei / פקודי	530	1164

ספר ויקרא

Vayikra/Leviticus

	TORAH	HAFTARAH
Vayikra / ויקרא	544	1165
Tzav / צו	568	1167
Shemini / שמיני	588	1168

	TORAH	HAFTARAH
Tazria / תזריע	608	1170
Metzora / מצורע	620	1172
Acharei / אחרי	636	1173
Kedoshim / קדושים	656	1174
Emor / אמור	672	1176
Behar / בהר	686	1177
Bechukosai / בחקתי	708	1179

ספר במדבר

Bamidbar/Numbers

	TORAH	HAFTARAH
Bamidbar / במדבר	726	1180
Nasso / נשא	748	1181
Beha'aloscha / בהעלותך	774	1182
Shelach / שלח	798	1184
Korach / קרח	820	1186
Chukas / חקת	838	1187
Balak / בלק	856	1189
Pinchas / פינחס	876	1190
Mattos / מטות	900	1192
Masei / מסעי	918	1193

ספר דברים

Devarim/Deuteronomy

	TORAH	HAFTARAH
Devarim / דברים	938	1195
Va'eschanan / ואתחנן	958	1196
Eikev / עקב	980	1197
Re'eh / ראה	998	1199
Shoftim / שופטים	1024	1199
Ki Seitzei / כי תצא	1046	1201
Ki Savo / כי תבוא	1068	1201
Nitzavim / נצבים	1086	1202
Vayeilech / וילך	1094	1204
Haazinu / האזינו	1100	1205
Vezos Haberachah / וזאת הברכה	1112	1246

חמש מגילות – The Five Megillos

אסתר / Esther	1252
שיר השירים / Shir HaShirim	1263
רות / Ruth	1269
Eichah/Lamentations / איכה	1273
Koheles/Ecclesiastes / קהלת	1278

Charts of the Temple Offerings	1291
Bibliography	1299
Index	1304
Family Records	1314

TORAH READING, MAFTIR AND HAFTARAH FOR FESTIVALS AND OTHER SPECIAL OCCASIONS						
OCCASION	TORAH READING	PAGE	MAFTIR	PAGE	HAFTARAH	PAGE
ROSH CHODESH	Nu. 28:1-15	890				
SABBATH EREV ROSH CHODESH	Regular weekly Parashah		Regular weekly Maftir		I SAMUEL 20:18-42	1207
SABBATH ROSH CHODESH	Regular weekly Parashah		Nu. 28:9-15	890	ISAIAH 66:1-24	1208
ROSH HASHANAH – FIRST DAY	Gn. ch. 21	94	Nu. 29:1-6	894	I SAMUEL 1:1-2:10	1234
ROSH HASHANAH – SECOND DAY	Gn. ch. 22	100	Nu. 29:1-6	894	JEREMIAH 31:1-19	1236
FAST OF GEDALIAH ¹	Ex. 32:11-14; 34:1-10	496			ISAIAH 55:6-56:8	1233
YOM KIPPUR – SHACHARIS	Lv. ch. 16	636	Nu. 29:7-11	894	ISAIAH 57:14-58:4	1237
YOM KIPPUR – MINCHAH	Lv. ch. 18	648			BOOK OF JONAH	1238
SUCCOS – FIRST DAY	Lv. 22:26-23:44	680	Nu. 29:12-16	894	ZECHARIAH 14:1-21	1241
SUCCOS – SECOND DAY	Lv. 22:26-23:44	680	Nu. 29:12-16	894	I KINGS 8:2-21	1242
SUCCOS – DAY 1 CHOL HAMOED	Nu. 29:17-25	894				
SUCCOS – DAY 2 CHOL HAMOED	Nu. 29:20-28	896				
SUCCOS – DAY 3 CHOL HAMOED	Nu. 29:23-31	896				
SUCCOS – DAY 4 CHOL HAMOED	Nu. 29:26-34	896				
SUCCOS – SABBATH CHOL HAMOED	Ex. 33:12-34:26	504	See note 2 below		EZEKIEL 38:18-39:16	1243
HOSHANA RABBAH	Nu. 29:26-34	896				
SHEMINI ATZERES	Dt. 14:22-16:17	1012	Nu. 29:35-30:1	896	I KINGS 8:54-9:1	1245
SIMCHAS TORAH	Dt. 33:1-34:12 / Gn. 1:1-2:3	1112/2	Nu. 29:35-30:1	896	JOSHUA 1:1-18	1246
CHANUKAH – DAY 1	Nu. 7:1-17	764				
CHANUKAH – DAY 2	Nu. 7:18-29	766				
CHANUKAH – DAY 3	Nu. 7:24-35	768				
CHANUKAH – DAY 4	Nu. 7:30-41	768				
CHANUKAH – DAY 5	Nu. 7:36-47	768				

OCCASION	TORAH READING	PAGE	MAFTIR	PAGE	HAFTARAH	PAGE
CHANUKAH – DAY 6 [Rosh Chodesh]	<i>Nu. 28:1-15 / Nu. 7:42-47</i>	890/768				
CHANUKAH – DAY 7	<i>Nu. 7:48-59</i>	770				
CHANUKAH – DAY 7 [Rosh Chodesh]	<i>Nu. 28:1-15 / Nu. 7:48-53</i>	890/768				
CHANUKAH – DAY 8	<i>Nu. 7:54-8:4</i>	770				
SABBATH CHANUKAH (I)	Regular weekly <i>Parashah</i>		See note 3 below		<i>ZECHARIAH 2:14-4:7</i>	1210
SABBATH CHANUKAH (II)	Regular weekly <i>Parashah</i>		<i>Nu. 7:54-8:4</i>	770	<i>I KINGS 7:40-50</i>	1212
TENTH OF TEVES ¹	<i>Ex. 32:11-14; 34:1-10</i>	496			<i>ISAIAH 55:6-56:8</i>	1233
PARASHAS SHEKALIM	Regular weekly <i>Parashah</i> ⁴		<i>Ex. 30:11-16</i>	484	<i>II KINGS 11:17-12:17</i>	1212
PARASHAS ZACHOR	Regular weekly <i>Parashah</i>		<i>Dt. 25:17-19</i>	1066	<i>I SAMUEL 15:1-34</i>	1214
FAST OF ESTHER ¹	<i>Ex. 32:11-14; 34:1-10</i>	496			<i>ISAIAH 55:6-56:8</i>	1233
PURIM	<i>Ex. 17:8-16</i>	390				
PARASHAS PARAH	Regular weekly <i>Parashah</i>		<i>Nu. 19:1-22</i>	838	<i>EZEKIEL 36:16-38</i>	1216
PARASHAS HACHODESH	Regular weekly <i>Parashah</i> ⁴		<i>Ex. 12:1-20</i>	348	<i>EZEKIEL 45:16-46:18</i>	1218
SABBATH HAGADOL	Regular weekly <i>Parashah</i>		Regular weekly <i>Maftir</i>		<i>MALACHI 3:4-24</i>	1220
PESACH – FIRST DAY	<i>Ex. 12:21–51</i>	354	<i>Nu. 28:16-25</i>	892	<i>JOSHUA 3:5-7; 5:2-6:1; 6:27</i>	1221
PESACH – SECOND DAY	<i>Lv. 22:26-23:44</i>	680	<i>Nu. 28:16-25</i>	892	<i>II KINGS 23:1-9; 21:25</i>	1222
PESACH – DAY 1 CHOL HAMOED	<i>Ex. 13:1-16 / Nu. 28:19-25</i>	360/892				
PESACH – DAY 2 CHOL HAMOED	<i>Ex. 22:24-23:19 / Nu. 28:19-25</i>	430/892				
PESACH – DAY 3 CHOL HAMOED	<i>Ex. 34:1-26 / Nu. 28:19-25</i>	506/892				
PESACH – DAY 4 CHOL HAMOED	<i>Nu. 9:1-14 / Nu. 28:19-25</i>	778/892				
PESACH – SABBATH CHOL HAMOED	<i>Ex. 33:12-34:26</i>	504	<i>Nu. 28:19-25</i>	892	<i>EZEKIEL 37:1-14</i>	1224
PESACH – SEVENTH DAY	<i>Ex. 13:17-15:26</i>	366	<i>Nu. 28:19-25</i>	892	<i>II SAMUEL 22:1–51</i>	1225
PESACH – EIGHTH DAY (WEEKDAY)	<i>Dt. 15:19-16:17</i>	1018	<i>Nu. 28:19-25</i>	892	<i>ISAIAH 10:32-12:6</i>	1226
PESACH – EIGHTH DAY (SABBATH)	<i>Dt. 14:22-16:17</i>	1012	<i>Nu. 28:19-25</i>	892	<i>ISAIAH 10:32-12:6</i>	1226
SHAVUOS – FIRST DAY	<i>Ex. 19:1-20:23</i>	400	<i>Nu. 28:26-31</i>	892	<i>EZEKIEL 1:1-28; 3:12</i>	1228
SHAVUOS – SECOND DAY (WEEKDAY)	<i>Dt. 15:19-16:17</i>	1018	<i>Nu. 28:26-31</i>	892	<i>HABAKKUK 2:20-3:19</i>	1229
SHAVUOS – SECOND DAY (SABBATH)	<i>Dt. 14:22-16:17</i>	1012	<i>Nu. 28:26-31</i>	892	<i>HABAKKUK 2:20-3:19</i>	1229
SEVENTEENTH OF TAMMUZ ¹	<i>Ex. 32:11-14; 34:1-10</i>	496			<i>ISAIAH 55:6-56:8</i>	1233
TISHAH B'AV – SHACHARIS	<i>Dt. 4:25-40</i>	962			<i>JEREMIAH 8:13-9:23</i>	1231
TISHAH B'AV – MINCHAH	<i>Ex. 32:11-14; 34:1-10</i>	496			<i>ISAIAH 55:6-56:8</i>	1233

1. On these days the Torah is read during both *Shacharis* and *Minchah*. The *Haftarah* is read during *Minchah* only.
2. Chol HaMoed, day one – *Nu. 29:17-22* (p. 894); day two – *Nu. 29:20-25* (p. 896); day four – *Nu. 29:26-31* (p. 896).
3. On day one – *Nu. 7:1-17* (p. 764); day two – *Nu. 7:18-23* (p. 766); day three – *Nu. 7:24-29* (p. 768); day four – *Nu. 7:30-35* (p. 768); day five – *Nu. 7:36-41* (p. 768); day six – six *aliyos* are given from the regular weekly *Parashah*, then *Nu. 28:9-15* (p. 890) is read as the seventh *aliyah*, then *Nu. 7:42-47* (p. 768) is read as *maftir*; day seven – *Nu. 7:48-53* (p. 770).
4. If *Parashas Shekalim* or *HaChodesh* falls on Rosh Chodesh, six *aliyos* are given from the regular weekly *Parashah*, then *Nu. 28:9-15* (p. 890) is read as the seventh *aliyah*.

❧ Preface

The Torah is the eternal, living monument of God's rendezvous with Israel, the nation's *raison d'être*, the soul that enables the nation to survive every trial, to rise to undreamed of spiritual heights and realize the goal and hope of its Creator.

Whenever the Torah is read, Jews relive the Revelation at Sinai, when our ancestors gathered around a lowly mountain and heard God speak to them. As they did then, we seek to come closer to our Maker by hearing His teachings and rededicating ourselves to their fulfillment.

With this *Chumash*, our goal is to present the ancient wine of Sinai in the vessel of today's vernacular. The history of the various ArtScroll Series — on *Tanach*, *Mishnah*, Talmud, liturgy, and so on — has proven that English-speaking Jews are as eager as their ancestors were to hear and read the word of God. Let the barrier of language be removed and they will say to Him in the words of the bride in *Song of Songs* (1:4), "*Draw me, and we will run after You.*" We are hopeful that, with God's help, this *Chumash* will be equally well received.

The content and perspective of the translation and commentary are eternal; only the idiom is current. The work is infused with the conviction that, as the Sages expressed it, "The Torah should not seem to you like a stale royal decree that no one values, but like a new one, toward which everyone rushes" (*Sifre*, *Deuteronomy* 6:6).

In this work, readers will find sources for further research or, perhaps, a new insight on familiar classic ideas. For those who have been alienated from the language of Torah by time and ocean, this work will help reunite them with their heritage.

To make this *Chumash* as complete as possible, we have added *Targum Onkelos* and *Rashi*. To assure accuracy and clarity, the text of both was newly typeset based on authoritative sources.

TRANSLATION AND COMMENTARY

The new translation in this volume attempts to render the text as our Sages understood it. Where there are differing interpretations, we follow *Rashi*, the “Father of Commentators,” because the study of *Chumash* has been synonymous with *Chumash-Rashi* for nine centuries. As *Ramban* says in his introduction, לֹא מִשְׁפָּט הַבְּכֹרָה, to him [*Rashi*] belongs the right of the firstborn. In the translation, we attempt to follow the Hebrew as closely as possible and to avoid paraphrase, but, occasionally, English syntax or idiom forces us to deviate somewhat.

Drawn from Talmudic literature and the classic Rabbinic commentators from ancient times to our day, the commentary is an anthology in the sense that it draws from many sources, but it is original in its choice and blend of material. It includes the author’s own comments. Given the need for brevity, it should be understood that many attributed comments are shortened or given only in part. Also, unattributed comments often contain strands from several sources that the author has woven into an idea that is an amalgam of many.

Major events, narratives, or conceptual themes are generally prefaced by introductory material, and sometimes passages are summarized in a manner that blends the narrative with commentary.

The commentary also includes insights of Torah leaders of the last generation זצ״ל. We consider it a privilege that most of these comments appear in English for the first time in this *Chumash*.

We use “HASHEM,” or “the Name,” as the translation of the Tetragrammaton, the sacred Hebrew Four-letter Name of God. In the commentary we frequently refer to it as “the Four-letter Name.” For the Hebrew *Elohim*, which is the more general and less “personal” Name of the Deity, we use the translation “God.”

Transliteration presents a problem in all works of this sort. Ashkenazi, pure Sephardi, current Israeli, and generally accepted scholarly usages frequently diverge, and such familiar names as Isaac, Jacob, and Moses differ from them all. We have adopted a cross between the Sephardi and Ashkenazi transliterations, using Sephardi vowel and Ashkenazi pronunciations. Thus: *Akeidas Yitzchak*, rather than *Akeidat Izhak* or *Akeidas Yitzchok*. True, this blend may require some adjustment on the part of many readers, but it has proven successful. In the translation of the Text, however, we have generally followed the commonly accepted English usage, such as Abraham, Moses, Methuselah, and so on.

THE STONE EDITION

It is fitting that this edition of the *Chumash*, which will bring a new appreciation of the Torah to multitudes, has been dedicated by a man who has been a lifelong pioneer in bringing new horizons to Jewish education. MR. IRVING STONE grew up in Cleveland, Ohio, a city where Torah education was scarce — as it was across the length and breadth of the continent in the first half of this century — but he lived in a home where Torah was precious. His parents, JACOB AND JENNIE SAPIRSTEIN, ע"ה, taught him by example to love learning, and imbued him with the conviction that superior teaching is the best way to communicate the infectious joy of Torah study to Jews in the Western world.

Irving Stone became a leader of his industry, but simultaneously he and his wife BEATRICE ע"ה became leaders in the uphill struggle for Jewish education. The first major tribute to their vision and generosity was the Hebrew Academy of Cleveland, the model day school that has been a partnership of its founder, RABBI NACHUM ZEV DESSLER, and the Stone family for fifty years.

The Stone vision of Orthodox life was never narrow. Irving Stone was convinced that the way to bring Jews close to Torah was to bring Torah to Jews. Wherever he found a cause that was dedicated to that goal, he adopted it as his. The people and institutions that have earned his friendship and support span the gamut of Jewish life. Diverse though they are, they share his commitment to effective and inspired teaching and to building vibrant Jewish communities.

Nor was he content with his own accomplishments. The increasing nationwide support of Jewish community federations for Torah education throughout the land, especially in Cleveland, is a tribute to Irving Stone's success in communicating his zeal to Jewish leaders around the country. The list of institutions and leaders who are beneficiaries of his support is a worldwide honor roll of Torah education and Jewish philanthropy.

IRVING AND HELEN STONE are writing new chapters in the story of Jewish eternity — and one of those chapters is this edition of the *Chumash*. Joining them in the dedication of this momentous work are MORRY AND JUDY WEISS. Mr. Stone's son-in-law and colleague, Morry Weiss epitomizes the very finest of the next generation of Jewish leadership.

We pray that this great undertaking will be a source of merit for the entire Stone-Weiss family, including Mr. Stone's other children HENSHA, NEIL and MYRNA, their families, and all his grandchildren and great-grandchildren.

This Chumash will, we pray, fill a need for countless thousands of people, providing them with a work that is faithful to tradition and accessible to intelligent readers.

For as long as English-speaking Jews of today and tomorrow are nourished by the wisdom of the Torah as presented in this volume, the Stone-Weiss family will earn their gratitude. A Jew can accomplish nothing more meaningful or lasting in his sojourn on earth.

ACKNOWLEDGMENTS

This work combines the contributions of many people and was made possible by the guidance and encouragement of many others. Foremost among them are the Torah giants of the last generation, who, as our teachers and mentors, put their stamp on the ArtScroll Series, as they did on the new generations of Torah institutions and families in the Western Hemisphere. Their teachings remain, though they are no longer with us. There are no words to describe our gratitude to them all — indeed the gratitude that our and future generations must feel for their enormous contributions to the survival of Torah Judaism after the horrors of the Holocaust and the ravages of assimilation.

In many ways, the father of the ArtScroll Series is our revered mentor, the Telshe Rosh HaYeshivah, RABBI MORDECHAI GIFTER שליט"א. His support and suggestions in the formative years especially were indispensable.

RABBI DAVID FEINSTEIN שליט"א has been guide and counselor, and a friend at every difficult juncture. He also contributed the *masoretic* notes at the end of the *sidrahs*.

We have enjoyed the friendship, advice, and help of many distinguished Torah authorities, and we are grateful that they have permitted us to benefit from their wisdom. Among them are such luminaries as RABBI ZELIK EPSTEIN, RABBI SHIMON SCHWAB, RABBI AVRAHAM PAM, RABBI A. HENACH LEIBOWITZ, RABBI AHARON SHECHTER, RABBI SHMUEL KAMENETSKY, RABBI YAAKOV PERLOW, RABBI DAVID COHEN, RABBI HILLEL DAVID, and RABBI AVRAHAM AUSBAND שליט"א.

RABBI HERSH GOLDWURM זצ"ל was one of the soft-spoken treasures of our generation. His vast knowledge and wisdom are integral parts of the commentary to Leviticus, Numbers, and Deuteronomy, but that is only a small part of the influence of his personal example and erudition on all who had the privilege of knowing or working with him. He embodied Torah greatness, piety, and kindness. His untimely passing at the height of his powers leaves a gaping void among his peers and the Torah world in general. תנצב"ה.

To the Stone-Weiss family, RABBI DR. NORMAN LAMM is more than an outstanding leader, Torah scholar, and spokesman for Jewish education. He is a dear friend and an inspiration. The trustees of the Mesorah Heritage Foundation join them in thanking him for his warm encouragement. He has been unfailingly gracious.

Words cannot express the author's gratitude to RABBI MEIR ZLOTOWITZ. The concept of ArtScroll was his, and it is he who has made it into a powerful vehicle of service to the Jewish people. In this particular volume, the treatment of *Bereishis/Genesis* is based on his seminal six-volume commentary and the rest of the book follows his pioneering approach. In addition, the translation of the Five *Megillos* is by him. His advice has shaped the entire work, and his friendship is one of the highlights of the author's life, as it is to many, many others.

SHEAH BRANDER is deservedly famous as the graphics genius of Jewish publishing. That he surely is, but he is more. In addition to being instrumental in designing this work,

his brilliance is reflected in the commentary and translation, thanks to his perceptive comments and illuminating suggestions.

SHMUEL BLITZ, director of the Foundation's activities in Israel, is a friend and counselor of the first order. His suggestions and comments were most valuable throughout the course of this work, and he also prepared the subject index.

RABBI AVIE GOLD, a scholar of unusual breadth, has been an astute reader and critic whose contribution to this volume is enormous. In addition to editorial comments, he has translated the *Haftaros of Numbers and Deuteronomy*. RABBI MOSHE ROSENBLUM, a distinguished Talmudic and Hebraic scholar, reviewed and corrected the texts of *Onkelos and Rashi*. Thanks to him, this is one of the most accurate editions currently available.

The MESORAH HERITAGE FOUNDATION, which made possible the research and writing of this work and other important works of Jewish scholarship, has become a major source of Jewish learning. For this, we are grateful to its trustees, RABBI DAVID FEINSTEIN, LORD RABBI IMMANUEL JAKOBOVITS, JOEL FLEISHMAN, JUDAH I. SEPTIMUS, JAMES S. TISCH, and RABBI MEIR ZLOTOWITZ; and to its governors, JAY SCHOTTENSTEIN, Chairman, ALAN PEYSER, BARRY M. RAY, FRED SCHULMAN, HOWARD SCHULMAN, ELLIOT SCHWARTZ, NATHAN B. SILBERMAN, and THOMAS J. TISCH.

A major project of the Foundation is the monumental SCHOTTENSTEIN EDITION OF THE TALMUD, which was made possible by the vision and generosity of JEROME SCHOTTENSTEIN ז"ל and his wife GERALDINE, who carries on his resolve, and of SAUL and SONIA SCHOTTENSTEIN. As the work proceeds on this historic 68-volume project, Jerome Schottenstein's legacy of dedication to Jewish eternity is carried on by JAY AND JEANIE SCHOTTENSTEIN in a host of worthy causes around the world, and by SUSIE AND JON DIAMOND, ANN AND ARI DESHE, and LORI SCHOTTENSTEIN. We treasure their friendship.

We are grateful to the many leaders of organizational and rabbinic life whose guidance and encouragement have been invaluable. In addition to those mentioned above, some of them are: RABBI MOSHE SHERER, RABBI PINCHAS STOLPER, RABBI RAPHAEL BUTLER, RABBI BORUCH B. BORCHARDT, RABBI MOSHE GLUSTEIN, MR. DAVID H. SCHWARTZ, RABBI MENACHEM GENACK, RABBI AVROHOM CHAIM FEUER, RABBI BURTON JAFFA, RABBI MICHAEL LEVI, RABBI YISRAEL EIDELMAN, RABBI ALAN CINER, and RABBI ELI DESSLER.

The entire staffs of the Mesorah Heritage Foundation and Mesorah Publications have shown an inspiring spirit of cooperation and dedication to the shared goals of both organizations. In particular we must single out those who worked on this *Chumash*. The very arduous and often complex work of typing and revising was done by MRS. MINDY BREIER, MRS. CHAVA FRIEDMAN, MRS. BASSIE GUTMAN, YEHUDA GORDON, NICHIA FENDRICH, DEVORAH GLATZER, BAS-SIYON KRAMER, and CHAYA G. ZAIDMAN. We are grateful to them all, and especially to MRS. BREIER and MISS ZAIDMAN for their heroic efforts in the closing stages. We are also grateful to RABBI YOSEF GESSER, MRS. MINDY STERN, MRS. JUDI DICK, and MRS. FAIGY WEINBAUM, who proofread with diligence and skill. ELI KROEN and YITZCHOK SAFTLAS assisted in the graphics. Vital and difficult administrative work was done by our comptroller LEA FREIER. This volume is a credit to all of them and their colleagues in the Foundation and Mesorah.

The author expresses his appreciation to RABBI YAAKOV BLINDER of Jerusalem who read the manuscript critically and carefully and made valuable comments. Among the others who read and commented were RABBI CHAIM KAISMAN, MRS. ETHEL GOTTLIEB and JUDITH CALDER.

RABBI DOVID KATZ contributed the bibliography, assisted by MRS. DANIELLA ZLOTOWITZ.

The Chumash text was proofread painstakingly by Rabbis CHAIM COHEN, AVIGDOR FEINTUCH, DON GREENBERG, MOSHE LASKER, ELIHU SCHATZ, SHLOMO SCHRADER, NOSSON SIMON, REUVEN SPIRA, YECHIEL TEICHMAN, and HESHY WOLF.

The author is grateful to MR. JULIUS BERMAN and DR. ISRAEL RIVKIN for providing their personal collections and notes of the insights of RABBI YOSEF D. SOLOVEITCHIK זצ"ל.

A huge investment of time and resources was required to make this *Chumash* a reality. Only thanks to the generous support of many people was it possible to undertake ambitious projects such as this and to make the finished volumes affordable to the average family and institution. We are grateful to the many who enabled us to do so, especially to: MR. AND MRS. LAURENCE A. TISCH and family, MR. AND MRS. ALBERT REICHMANN, MR. AND MRS. ABRAHAM FRUCHTHANDLER, MR. AND MRS. LOUIS GLICK, MR. AND MRS. A. JOSEPH STERN, MR. AND MRS. ELLIS A. SAFDEYE, and MR. AND MRS. REUVEN DESSLER.

We are also grateful to MR. AND MRS. HIRSCH WOLF, DR. AND MRS. YISRAEL BLUMENFRUCHT, MR. AND MRS. JOSEPH BERLINER, RABBI AND MRS. YEHUDA LEVI, MR. AND MRS. ERWIN GRUNHUT, RABBI AND MRS. NACHMAN KRAMER, MR. AND MRS. WILLY WEISNER, MR. SHLOMO SEGEV, and MR. AND MRS. YERUCHAM LAX.

The author acknowledges his eternal debt to his *roshei yeshivah*, RABBI YAAKOV KAMENETSKY and RABBI GEDALIAH SCHORR זצ"ל, who were guides and role models as well as teachers; and to his parents, AVRAHAM and LUBA SCHERMAN, ר' אברהם דוב בן ר' שמואל, נטע ורעייתו ליבא בת ר' זאב ע"ה; his father-in-law EDWARD F. GUGENHEIM, החבר אפרים בן הרב, ר' רפאל ע"ה; and his mother-in-law ETTA GUGENHEIM, who succeeded in establishing truly Jewish homes in the New World during years when it was exceedingly difficult to do so.

The author expresses his gratitude to his wife CHANA, תח', who feels most comfortable in the background, but who represents nobility, kindness, and dedication, to all who know her. This work would not have been possible without her understanding, support, and cooperation. May her efforts for others be rewarded with the blessing she wants most: that our children and grandchildren dwell in the tents of Torah, always.

Finally, my colleagues and I thank the Almighty for permitting us to be the quills that record His Torah. May His blessings continue so that we may merit the privilege of helping place His word in every Jewish heart and home.

Rabbi Nosson Scherman

Brooklyn, New York
Kislev, 5754/December 1993

☞ An Overview:

Torah — Written and Oral

When a human being builds a palace, he does not build it according to his own wisdom, but according to the wisdom of a craftsman. And the craftsman does not build according to his own wisdom, rather he uses plans and blueprints in order to know how to make rooms and corridors. The Holy One, blessed is He, did the same. אִסְתַּבֵּל בְּאוֹרֵי תֹא וּבְרָא עֲלֵמָא, He looked into the Torah and created the world (Midrash).

I. Divine and Immutable

Identical and Enduring

Rambam, or Maimonides, formulated the Thirteen Principles of Faith, which are incumbent upon every Jew. Two of them, the eighth and ninth, refer to the Torah. As they have been set down briefly in the familiar text of *Ani Maamin*, "I Believe," they are:

8. I believe with complete faith that the entire Torah now in our hands is the same one that was given to Moses, our teacher, peace be upon him.

9. I believe with complete faith that this Torah will not be exchanged, nor will there be another Torah from the Creator, Blessed is His Name.

*The attitude of one
who approaches a
book as the
immutable word of
God is far, far
different.*

These principles are essential parts of the faith of the Jew, and they are also fundamental to the way one studies the Torah. For the attitude of one who approaches a book as the immutable word of God is far, far different from that of one who holds a volume that was composed by men and amended by others over the years. As we begin the study of the Torah, we should resolve that this recognition of its origin and immutability will be in our consciousness always.

In several of his writings, *Rambam* sets forth at much greater length the unanimously held view that every letter and word of the Torah was given to Moses by God; that it has not been and cannot be changed; and that nothing was ever or can ever be added to it. Indeed, the Talmud states emphatically that if one questions

the Divine origin of even a single letter or traditionally accepted interpretation of the Torah, it is tantamount to denial of the entire Torah (*Sanhedrin* 99a).

This harsh judgment is quite proper, for if a critic can take it upon himself to deny the provenance of one verse or letter of the Torah, what is to stop him from discarding any part that displeases him? Modern times illustrate this all too clearly. And logic dictates that man cannot tamper with the word of God, not merely because man's intelligence is of a different, infinitely inferior order, but because God and His wisdom are perfect, and, by definition, perfection cannot be improved.

If a critic can deny the provenance of one verse or letter of the Torah, what is to stop him from discarding any part that displeases him?

There is more. As will be shown below, the Torah is the essence of the universe. As a young man, Rabbi Meir — who was to become one of the foremost sages of the period of the Mishnah — was a scribe. The great sage Rabbi Yishmael cautioned him, "My son, be careful in your work, for your work is heavenly. If you delete even one letter or add even one letter, you may destroy the whole world!" (*Eruvin* 13a).

Essence of the Universe

Throughout history, Jews have maintained the absolute integrity of their Torah scrolls, zealously avoiding any change, even of a letter that would not change the meaning of a word. They knew that their Torah was not merely a "sacred book," it was the word of God, and as such it had to remain unchanged.

Throughout history, Jews have maintained the absolute integrity of their Torah scrolls. They knew that their Torah was the word of God.

The Talmud goes further. One who denies that the Rabbinic tradition, what is commonly called the Oral Torah, was given by God to Moses is castigated as someone who "despises the word of God" (*Sanhedrin* 99a), and *Rambam* labels such a person a heretic (*Hilchos Teshuvah* 3:8). In his Introduction to *Mishneh Torah*, his classic codification of the entire corpus of Jewish law and belief, *Rambam* lists forty generations in the teacher-student chain of the transmission of the Oral Law, from Moses to Rabina and Rav Ashi, the redactors of the Babylonian Talmud. It is unprecedented in human history that any tradition could be kept intact orally for so long — nearly two thousand years — and it is with us still, in the Talmud, the Midrash, the Codes, and the primary commentaries of the ages.

This history and set of beliefs form the basis of this volume. It contains the text of the Torah, the Aramaic translation of *Onkelos*, the seminal commentary of *Rashi*, and an anthologized English commentary shaped by the conviction that the entire Torah now in our hands was given by God to Moses, and that it is intact, unchanged and unchangeable.

This history and set of beliefs form the basis of this volume.

II. Master Plan of Creation

First and Last

A well-planned building is based on a concept: the architect begins with an idea, and from it his plan emerges. The intricacies of construction may involve scores of contractors, hundreds of suppliers, thousands of workers, millions of tools and parts and nails and screws. There may be piping enough to stretch for miles, wiring enough to span a continent, but everything unfolds from the original concept, and discerning critics will look for the soul that is sheathed in steel, masonry, and glass.

It may take much training and uncommon brilliance to look through thousands of pages of blueprint and discover the single unifying concept from which they grew, but every intelligent layman knows that there is a purpose behind the volumes of plans.

We all order our lives that way. When parents plan a home for their family, the glimmer in their minds is of a comfortable and wholesome place to live and grow. When a *rosh yeshivah* seeks to perpetuate the study of Torah, he dreams of the creative crescendo in his future study hall. Nevertheless, before such final goals can be realized, there are long lists of tasks seemingly unrelated to the goal: obtaining the land, engaging an architect, formulating an idea, reducing it to a blueprint, finding a builder, obtaining financing, and so on and so on. Only after all the work is done can the original dream take shape.

Before final goals can be realized, there are long lists of tasks seemingly unrelated to the goal.

This concept is expressed beautifully in a phrase from the classic Sabbath song, *L'chah Dodi*: סוף מעשה במחשבה תחילה, *the end of deed is first in thought*. This is how intelligent people function — end of deed, first in thought — they decide upon a goal and then work their way toward its fulfillment. The more accomplished the person, the more ambitious the goal — and the more difficult and complex the road to its attainment.

The more accomplished the person, the more ambitious the goal.

God's Blueprint

God, too, created the world from a plan and for a purpose. His plan was the Torah, which preceded the world (*Shabbos* 88b), and His purpose was that human beings find the meaning and the goal of creation in the Torah. "He looked into the Torah and created the world," and he designed the universe to make it possible for human beings to carry out the commandments.

Indeed, it was precisely because the Torah can be fulfilled only on earth that Moses succeeded in taking it from heaven and bringing it to the Children of Israel.

The angels angrily contended that man was too lowly and degraded to deserve it.

When God prepared to give the Torah to Moses, the angels angrily contended that man was too lowly and degraded to deserve it. The angels begged God, . . . *You should place Your majesty [i.e., the Torah] above the heavens. . . what is a frail human that You should remember him? And what is a son of mortal man that You should be mindful of him? (Psalms 8:2,5).*

Moses refuted them, saying that the Torah could *only* have been destined for people. It speaks of a nation being freed from Egypt, "Were you enslaved by

Pharaoh?" It demands honesty in business, "Are you involved with commerce?" It commands that parents be honored, "Do you have a father and mother?" It forbids murder, adultery, and theft, "Is there jealousy among you?" (*Shabbos* 88b-89a).

Just as advanced scholars today study the laws of the Temple service when we have no Temple, so the angels could have studied the Torah on a spiritual and philosophical level higher than that of human beings. Instead, Moses pointed to earth and man as the instruments selected by the Divine Architect for the fulfillment of the Torah's demands. Since God created the universe in consonance with the Torah's requirements, logic demanded that the Torah descend to earth where ordinary human beings could carry out its precepts literally.

The angels were right to say that "You shall not steal" has a spiritual dimension that is above human comprehension, but if that was all it meant, then God would not have created a physical world filled with animal temptations and larcenous instincts. Had He been concerned only with angelic concepts of honor to parents, then He would not have created flesh and blood parents and children, with the blend of harmony and friction, love and resentment that makes the parent-child relationship at once beautiful and difficult. Moses convinced the angels that the physical universe translated the Torah into its material manifestation, that only people could carry out God's will, and that only with the Torah could they do so.

Since God created the universe in consonance with the Torah's requirements, logic demanded that ordinary human beings could carry out its precepts literally.

So the Torah came down to earth but that did not mean that it was to be shorn of its spiritual content. When Adam was created, God placed him in the Garden of Eden *לְעֹבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ*, *to work it and guard it* (*Genesis* 2:15). The Midrash expounds that he was to *work it* through the performance of positive commandments, and *guard it* through the observance of negative commandments. This comment provides a new insight into the purpose of human activities. To be sure, the garden contained real trees and fruits, and like all orchards it had to be cared for and protected, but God wanted Adam to know that he had a higher mission than that.

In his most exalted state of mind, a person can realize that the true essence of all his earthly endeavors is his service of God, and that plows and fences can dull his spirituality and blind him to the purpose of his mission. For example, we are all familiar with sad tales of idealists who long to improve the world — only to fall in love with power and forget why they sought it. Some people gain authority and use it to make the world better, and accumulate money that they contribute to important causes. Others become strong and rich only to swell their egos and gratify their desires. Or let us imagine that we could make a wish and improve people's lives. How would we do it? Some would give them homes and bulging bank accounts; others would give them knowledge and morality.

The choice would depend on the spiritual level of the one making the decision. Which of these alternatives would better "work and guard" God's garden? Obviously, it is not easy to choose properly, for that choice can be made only by someone who is not deceived by surface reality.

To Work and to Guard

So the Torah came down to earth but that did not mean that it was to be shorn of its spiritual content.

Some people gain authority and use it to make the world better. Others become strong and rich only to swell their egos.

Indestructible Letters

Through the words of HASHEM the heavens were made (Psalms 33:6), and God's ineffable word took physical form. Heaven and earth and all their fullness became the clothing for the word of God which infuses creation, and without which the world could not continue to exist. The black and white fire of Torah became garbed in ink and parchment, and God's wisdom, which is the essence of Torah, was embedded in its words and letters.

When the ancient Romans condemned the Mishnaic sage Rabbi Chanina ben Teradyon to death for the "crime" of teaching the Torah, they wrapped him in a Torah scroll and set him aflame. As his agony reached its climax, his students asked him, "Rabbi, what do you see?"

He answered, גוילין נשרפין ואותיות פורחות, "The parchments are consumed, and the letters fly up [to heaven]" (Avodah Zarah 18a).

Rabbi Chanina saw what his students could not. Flames can burn parchment and ink, but the letters of the Torah are eternal, for the physical scroll is their abode, not their essence. Hidden in the human scribe's handiwork is the wisdom of the Scribe Who composed and wrote the first Torah in black fire upon white fire. Rabbi Chanina's Roman executioners could exult, as did barbarians in every century, as they vented their hatred on God's Torah, the symbol of all they despised, but they could no more destroy the Torah than they could override the laws of nature. The letters are eternal for they are the will of the Eternal.

Flames can burn parchment and ink, but the letters of the Torah are eternal,

The letters are eternal for they are the will of the Eternal.

III. The Oral Law

Its Obvious Existence

The Torah was accompanied by an authoritative tradition that explained the meaning of obscure passages and provided the rules and methods of accurately interpreting the text. Even a cursory reading of the Torah proves that such a tradition *had* to exist, that there is much more to the Torah than its written text. Examples:

— The Torah prescribes that one who assaults his fellow must pay עין תחת עין, *an eye for an eye* (Exodus 21:24), yet never in Jewish history was physical punishment meted out for an assault. The verse was always understood to require monetary compensation. Surely Moses and his successors did not take it upon themselves to change the "plain" meaning of God's word.

Surely Moses and his successors did not take it upon themselves to change the "plain" meaning of God's word.

— Moses instructed the Jews to perform kosher slaughter כֹּאֲשֶׁר צִוִּיתְךָ, *as I have commanded you* (Deuteronomy 12:21) — yet nowhere in the written text of the Torah do we find even one of the intricate and demanding rules of kosher slaughter. Where had he commanded them?

Countless similar illustrations can be given. The implication of them all is clear beyond a doubt: there is a companion to the Written Torah, an Oral Law [תּוֹרָה שֶׁבְּעַלִּי פֶה] without which the Written Torah can be twisted and misinterpreted beyond recognition, as indeed it has been by the ignorant down through the centuries.

There is a companion to the Written Torah, an Oral Law

The Logic of Holiness

The early generations of Israel could sense what God wanted of them.

The early generations of Israel perceived the spiritual essence of the Torah so clearly that they could sense what God wanted of them. The highest levels of spirituality attained by human beings were those of Abraham, Isaac, and Jacob, who obeyed the Torah before it was given. Who told them its laws? No one. Their own spiritual greatness dictated which deeds should be performed and which should be avoided. Their own holiness carried with it the ability to know what deed would enhance that holiness and what would profane it. God and the Torah form one unity; when the Patriarchs attained the lofty heights that brought them as close to God as human beings can come, they simultaneously became human manifestations of the Torah and understood how it was to be clothed in human deed (*Ramban*).

After the Torah was given, the Oral Law enabled Jews to properly understand the Written Torah, to derive from the laws the principles that should be applied to new situations. That human intellect is capable of divining a degree of God's wisdom is one of His greatest gifts to man. As *Rabbeinu Tam* put it, that man can sometimes give a logical explanation of one or another law is no proof whatever of the validity of Torah; the Torah does not need to be legitimized by man's approval. Rather it is a tribute to the brilliance of human intellect that it is capable of understanding an aspect of God's wisdom.

Torah Study — Man's Loftiest Attainment

Without a lamp, there would be no light, but a lamp without light is cold and useless.

Given the exalted nature and ineffable essence of the Torah, it is understandable that the commandment to study it is of a different order than the performance of the other commandments: *כי נר מצוה ותורה אור*, *For a commandment is a lamp and Torah is light* (*Proverbs 6:23*). What is the difference between a lamp and light? The lamp contains the oil and wick that bear the light; without a lamp, there would be no light, but a lamp without light is cold and useless. Similarly, the wisdom of the Torah is embodied in such material objects as matzos, *tefillin*, money, offerings, *mezuzos*, food. God's wisdom dictates that people ascend the spiritual ladder through performance of the commandments of the Torah, just as a lamp makes light possible. However, Man's highest privilege and loftiest attainment is in the study of Torah itself — the light — whereby mortal man unites with the thought and wisdom of God Himself.

Every Man's Destiny

It is said that *Ramban* told his students that the Torah portion *Haazinu* contains allusions to every person's name and destiny. He had a student named Abner who turned heretic, and taunted his former teacher asking "Where is *my* name found in *Haazinu*?" *Ramban* answered that there are four words that set forth his fate, and the third letters of those words contain his name: *אֶפְאַיֶהֶם אֲשֶׁבִּיתָהּ מֵאַנּוּשׁ וְזָכְרָם*, [God said of those who defy Him] *I will scatter them to the far corners of the earth; I will make their remembrance cease from among men* (*Deuteronomy 32:26*).

Abner blanched. In the Torah, his master had found punishment for his heresy — or, perhaps a message to him to repent. Indeed, Abner repented and set off on a self-imposed exile.

In more recent times, when blasphemers raised their heads against the sanctity of the Oral Torah, such commentaries as *Malbim*, *R' Samson Raphael Hirsch*, *Haamek Davar*, and *Ha'Ksav V'haKabbalah* demonstrated how the Written and the Oral Torah are indivisible parts of a sacred whole.

*Torah is the blueprint
and its study is the
soul of Creation.*

Torah is the blueprint and its study is the soul of Creation: אִם-לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה לֹא-שָׁמַרְתִּי חֻקֹּת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא-שָׁמַרְתִּי, *were it not for My covenant [i.e., the study of Torah], day and night I would not have appointed the ordinances of heaven and earth (Jeremiah 33:25)*. The privilege of accepting the Torah from God, of carrying out its precepts, and of finding its sacred sparks in the darkest corners of earthly existence, belongs to Israel. Thus, the Torah and Israel are the twin purposes of Creation.

To embody Torah in a physical garb and to enable Israel to elevate spiritual potential from the morass of the mundane, were heaven and earth created.

Rabbi Nosson Scherman

BLESSINGS OF THE TORAH / ברכות התורה

The reader shows the *oleh* (person called to the Torah) the place in the Torah.
The *oleh* touches the Torah with a corner of his *tallis*, or the belt or mantle of the Torah, and kisses it.
He then begins the blessing, bowing at בָּרַכוּ, 'Bless,' and straightening up at ה', HASHEM.

Bless HASHEM, the blessed One.

בָּרַכּוּ אֶת יְהוָה הַמְּבָרָךְ.

Congregation, followed by *oleh*, responds bowing at בָּרַכוּ, 'Blessed,' and straightening up at HASHEM.

Blessed is HASHEM, the blessed One, for all eternity.

בָּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד.

Oleh continues:

Blessed are You, HASHEM, our God, King of the universe, Who selected us from all the peoples and gave us His Torah. Blessed are You, HASHEM, Giver of the Torah.

(Cong. – Amen.)

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים, וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, נוֹתֵן הַתּוֹרָה. (קהל – אָמֵן)

After his Torah portion has been read, the *oleh* recites:

Blessed are You, HASHEM, our God, King of the universe, Who gave us the Torah of truth and implanted eternal life within us. Blessed are You, HASHEM, Giver of the Torah.

(Cong. – Amen.)

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת, וַיַּחַי עוֹלָם נֶטַע בְּתוֹכֵנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, נוֹתֵן הַתּוֹרָה. (קהל – אָמֵן)

Pronouncing the Names of God

The Four-Letter Name of HASHEM [יְהוָה] indicates that God is timeless and infinite, for the letters of this Name are those of the words הָיָה הוּא וְיִהְיֶה, *He was, He is, and He will be*. This name appears in some editions with vowel points [יְהוָה־יִתְיָ] and in others, such as the present edition, without vowels. In either case, this Name is *never* pronounced as it is spelled.

During prayer, or when a blessing is recited, or when a Torah verse is read, the Four-Letter Name should be pronounced as if it were spelled אֶדֹנַי, *ä dö nai'*, the Name that identifies God as the Master of All. At other times, it should be pronounced הַשֵּׁם, *Hashem*, literally, "the Name."

In this work, the Four-Letter Name of God is translated "HASHEM," the pronunciation traditionally used for the Name to avoid pronouncing it unnecessarily.

The following table gives the pronunciations of the Name when it appears with a prefix.

בְּיְהוָה – *bä dö nai'*
וַיְהוָה – *vä dö nai'*
כְּיְהוָה – *kä dö nai'*
לְיְהוָה – *lä dö nai'*
מִיְהוָה – *mä ä dö nai'*
שִׁיְהוָה – *she ä dö nai'*

Sometimes the Name appears with the vowelization יְהוָה־יִתְיָ. This version of the Name is pronounced as if it were spelled אֱלֹהִים, *e lö him'*, the Name that refers to God as the One Who is all-powerful. When it appears with a prefix לְיְהוָה־יִתְיָ, it is pronounced *lä lö him'*. We have translated this Name as HASHEM/ELOHIM to indicate that it refers to the aspects inherent in each of those Names.

ספר בראשית

Bereishis/Genesis

טעמי המקרא / Cantillation Marks

פִּשְׁטָא מִנַּח וְרָקָא מִנַּח סְגוּלָּה מִנַּח | מִנַּח רְבִיעִי מִהֶפֶךְ
פִּשְׁטָא זְקָף-קִטָּן זְקָף-גְּדוֹל מִרְכָּא טַפְחָא מִנַּח אֲתִנַּח־תָּא
פֶּזֶר תְּלִישָׁא-קִטְנָה תְּלִישָׁא-גְּדוּלָּה קֶרְמָא וְאִזְלָא
אִזְלָא-גֵרֶשׁ גֵּרֶשִׁים דִּרְגָא תְּבִיר יִתִּיב פָּסִיק | סוּף-פָּסוּק
שְׁלֵשֶׁלֶת קֶרְנֵי-פָרָה מִרְכָּא כְּפֻלָּה יֶרַח-בֶּן-יֻזְמוּ:

פרשת בראשית

אונקלוס

אֲבָרְכֶם מִן הַבָּרָא יְיָ יְהִי שְׁמִי וְיִתְּ אֲרַעָא: כְּנִאֲרָעָא הִנֵּה צְרִינָא וְרִיקִינָא נְחֻשְׁכָא עַל-אַפִּי הַהוּמָא וְרוּחָא מִן קֳדָם יְיָ מְנַשְׁבָּא עַל-אַפִּי מִיָּא: וְנֹאמַר יְיָ יְהִי נְהוּרָא וְהִנֵּה נְהוּרָא: וְנִחָא יְיָ יְהִי נְהוּרָא אֲרִי טַב וְאִפְרֹשׁ יְיָ בֵּין נְהוּרָא וּבֵין חֻשְׁכָּא: הַנִּקְרָא יְיָ לְנְהוּרָא יִמְמָא וְלְחֻשְׁכָּא קֳרָא לִילִיָּא וְהִנֵּה רִמְשׁ וְהִנֵּה צִפּוֹר יוֹמָא חָדָ:

אֲבָרְכֶם מִן הַבָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ: וְהָאָרֶץ הִיְתָה תְהוֹ וְנָהוּ וְחֻשָּׁךְ עַל-פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל-פְּנֵי הַמַּיִם: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי-אֹר וַיְהִי-אֹר: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאֹר כִּי-טוֹב וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קֶרָא לַיְלָה וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

כ"ט

בבוקרים, וכמו מגיד מראשית אחרית (ישעיה מו:ו) ולא פירש מגיד מראשית דבר אחרית דבר, אם כן חמה על פנמך, שהרי המים קדמו, שהרי כחיו ורוח אלהים מרחפת על פני המים, ועדיין לא גילה המקרא בריאת המים ממי היה, הא למדת שקדמו המים לארץ, ועוד, שהמים מאש ומים נבראו (חגיגה יב:), על כרחך לא לימד המקרא בסדר המוקדמים והמאוחרים כלום: ברא אלהים. ולא נאמר ברא אלהים המים לבראם, שכן המים לא נבראו ביום שבו ברא אלהים ארץ ושמים (להלן בזה: ב"ר יצחק, ידל: ג"ר לוי; פס"ר מ (קטוס): (ב) תהו ובהו. חו לשון חמה ושמון, שאדם חוה ומשחמם על בזה שבה: תהו. אשטוריש"ן בלע"ז: ביה. לשון ריקות ולדו (ואונקלוס): על פני תהום. על פני המים שעל הארץ: ורוח אלהים מרחפת. כשא הכבוד טומד באור ומרחף על פני המים ברוח פיו של הקב"ה ובמאמרו כינה המרחפת על הקן (חגיגה טו:; מדרש חזקוני ג'ה) אקובט"ר בלע"ז: (ד) וירא אלהים את האור כי טוב ויברך. אף בזה חט לריבין לדברי אגדה, ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו ללדיקים לעתיד לבא (חגיגה יב:; ב"ר גזו). ולפי פשוטו כך פרשהו, ראהו כי טוב ואין נאה לו ולחשך שיהיו משחמטין בערבותא, וקבע לזה חתומו ביום ולא חתומו בלילה (ב"ר גזו; פסחים ג:; ה) יום אחד. לפי סדר לשון הפרשה היה לו לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשר הימים, שני, שלישי, רביעי, למה כתב אחד, לפי שהיה הקב"ה יחיד בעולמו, שלא נבראו המלאכים עד יום שני. כך פירש בב"ר (ג:):

(א) בראשית. אמר רבי יוחנן, לא היה נרץ להחזיל את החורה אלא מהחזק הזה לכס שהיה מלוא ראשונה שנלשו בה ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, משום כח מעשי הגיד לעמו לתת להם תחלה גוים (חזקוני ק"א:; תנחומא יסן יח) ששם יאמרו אומות העולם לישראל ליסטים אתם שכבשתם ארצות שכבש גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם, וברצונו נתנה מהם ונתנה לנו (ב"ר א"ב:; בראשית ברא. אין המקרא הזה חומר אלא דורשני, כמ"ש רז"ל בשביל החורה שנקראה ראשית דברו (משל חכב: תנחומא יסן ה) ובשביל ישראל שנקראה ראשית תפוחה וירמיה בג: תנחומא יסן ג; ויק"ר (לד:). ואם באת לפרש כפשוטו כך פרשהו, בראשית בריאת שמים וארץ והארץ הייתה חוה ובהו ויחך ויאמר אלהים יהי אור. ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה לומר שאלו קדמו, ששם בא להורות כך, היה לו לכתוב בראשונה ברא את השמים וגו', שאין כך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה שלאחריו, כמו בראשית ממלכת יהויקים וירמיה (כז:; ראשית ממלכתו (להלן י"ז) ראשית דגןך (דברים יח:). אף כן אמה אומר בראשית ברא אלהים וגו' כמו בראשית בראו, ודומה לו תחלת דבר ה' בהושע (א"ב:; כלומר תחלת דבורו של הקב"ה בהושע ויאמר ה' אל הושע וגו'. וא"ל להורות בא שאלו תחלה נבראו, ופירושו בראשית הכל ברא אלו, ויש לך מקראות שמקלרים לשונם וממטטים חיבה אחת, כמו כי לא פגר דלתי כעתי (חזקוני ג:; ולא פירש מי הסובר, וכמו ישא את חיל דמשק (ישעיה ח:ד) ולא פירש מי יאטו, וכמו אם יחרוש בבקרים (שמואל י"ב:; ולא פירש אם יחרוש אדם

PARASHAS BEREISHIS

1.

We begin the study of the Torah with the realization that the Torah is not a history book, but the charter of Man's mission in the universe. Thus, in his very first comment, *Rashi* cites Rav Yitzchak who says that since the Torah is primarily a book of laws, it should have begun with the commandment of the new moon (*Exodus* 12:2), the first law that was addressed to all of Jewry as a nation. He explains that the reason for the Torah's narrative of Creation is to establish that God is the Sovereign of the universe: *He declared to His people the power of His works in order to give them the heritage of the nations* (*Psalms* 111:6). If the nations accuse Israel of banditry for seizing the lands of the seven nations of Canaan, Israel can respond, "The entire universe belongs to God. He created it and He granted it to whomever He deemed fit. It was His desire to give it to them and then it was His desire to take it from them and give it to us."

As *Ramban* notes, even after reading how the world and its central character, Man, came into being, we still do not understand the secret or even the process of Creation. Rather, the work of Creation is a deep mystery that can be comprehended only through the tradition transmitted by God to

Moses, and those who are privileged to be entrusted with this hidden knowledge are not permitted to reveal it. What we do know is that Adam and Eve, the forerunners of humanity, had the mission of bringing about the fulfillment of Creation by carrying out God's commandment. They failed, and were driven into exile.

Man's mission did not change, however, only the conditions in which it would be carried out. God punished the transgressors, but did not discard them. They could repent; indeed, the concept of repentance was a prerequisite to Man's existence, because he could not have survived without it. Adam and Eve repented. So did the subsequent sinners Cain and Lemech. This, too, is one of the major lessons of the story of Genesis: Man may sin, but he can come back, and God allows him the opportunity to do so.

All this is a prelude to the story of Israel. God was patient for ten generations between Noah and Abraham, but each of these generations failed to carry out the mission for which it had been created. After that failure, God chose Abraham and his offspring to be the bearers of the mission that had originally been universal (see *Avos* 5:2). *Ramban* maintains that this is why Genesis is called the Book of Creation: The

PARASHAS BEREISHIS

- 1 ¹In the beginning of God's creating the heavens and the earth — ²when the earth was astonishingly empty, with darkness upon the surface of the deep, and the Divine Presence hovered upon the surface of the waters — ³God said, "Let there be light," and there was light.
 Beginning: ⁴God saw that the light was good, and God separated between the light and the darkness.
 First Day ⁵God called to the light: "Day," and to the darkness He called: "Night." And there was evening and there was morning, one day.

essence of creation is not primarily the story of mountains and valleys, of oceans and deserts, or even of human and animal life. Creation is the story of the birth of Israel, the nation that inherited the task of Adam and Eve. In this first Book of the Torah we trace Israel's story from the life of Abraham and Sarah until their offspring develop into a family and then a nation.

Ramban comments that the Torah relates the story of the six days of Creation *ex nihilo* to establish that God is the sole Creator and to refute the theories of those who claim that the universe is timeless or that it came into being through some massive coincidence or accident. This is implicit in the narrative of the first six days, for Scripture gives no specific details regarding the process of Creation, just as it makes no mention of the angels or other incorporeal beings. The story of Creation tells of when the major categories of the universe came into existence only in very general terms, because its primary purpose is to state that nothing came into being except at God's command.

1. בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים — *In the beginning of God's creating.* This phrase is commonly rendered *In the beginning God created*, which would indicate that the Torah is giving the sequence of Creation — that God created the heaven, then the earth, darkness, water, light, and so on. *Rashi* and *Ibn Ezra* disagree, however, and our translation follows their view.

According to *Ramban* and most other commentators, however, the verse is indeed chronological. It begins with a general statement: *At the very first moment* — from absolute nothingness — *God created the heaven and the earth*, i.e., the basic substance from which He then fashioned the universe as we know it, as expounded in the following verses. The chapter continues the day-to-day process until it reaches its climax in the Creation of Man — the prime goal of Creation.

Homiletically, the word בְּרֵאשִׁית can be rendered בְּשִׁבִּיל רֵאשִׁית, [the world was created] for the sake of [the things that are called] "beginning," meaning that God brought the world into being for the sake of things that are of such basic importance that the Torah calls them רֵאשִׁית, first or beginning. These things are the Torah and Israel; thus the reason for Creation is that Israel would accept and fulfill the Torah (*Rashi*). The Midrash adds other things called רֵאשִׁית, such as the commandments regarding the firstborn, first fruits, and gifts to the Kohanim, which must be taken from crops and dough before they may be consumed. The implication is that the purpose of Creation is to enable Jews to dedicate their first efforts and successes to the service of God.

אֱלֹהִים — *God.* This Name denotes God in His Attribute of

Justice [מֶלֶךְ הָרֵדִין], as Ruler, Lawgiver, and Judge of the world. By using this Name exclusively in the narrative of Creation, the Torah indicates that Justice is the ideal state of the world, meaning that Man should be treated exactly as he deserves, according to his deeds. However, because Man is not virtuous enough to survive such harsh scrutiny, God added His Attribute of Mercy to the story of Creation, so that judgment would be tempered with mercy (see 2:4).

2. חֹשֶׁךְ — *Darkness.* This is not merely the absence of light, but a specific creation, as is clearly stated in *Isaiah 45:7*: יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ, *He Who forms the light and creates darkness.* This is also indicated by the Sages' characterization that until light and darkness were separated from one another, they functioned "in a mixture," implying that patches of light and darkness were intermixed with one another.

3. This verse begins a detailed chronology of Creation, but, as noted above, the narrative of Creation is beyond our comprehension. The commentary will be limited to a brief selection from pertinent commentaries.

4-5. וַיַּרְא אֱלֹהִים . . . בִּיטוּב . . . — *God saw that . . . was good.* In the plain sense, God saw that the light was good, so He decreed that it should not be mingled with the darkness, but should function independently during the day (*Rashi*). *Ramban* maintains that the term *saw that it was good* means that God expressed His approval and decreed permanence to the phenomenon under discussion, in this case that the light required no further perfection. Then (v. 5), "God summoned the light and appointed it for duty by day, and He summoned the darkness and appointed it for duty by night" (*Pesachim 2b*).

According to the Midrash, the original light was of an intense spiritual quality and God saw that the wicked were unworthy of enjoying it. Therefore, He separated it from the rest of the universe and set it aside for the use of the righteous in the World to Come (*Rashi*).

Throughout the narrative, the term *that it was good* means that the creation of the item under discussion was completed. Thus, for example, the light is described as good, because its existence and function were now final. The waters, however, did not receive their final form until the third day, when they were gathered into seas and oceans. Consequently, they were not called good until the third day (*Rashi* to v. 7).

5. וַיְהיֶיךָ עֶרֶב וַיְהיֶיךָ בֹקֶר — *And there was evening and there was morning.* The first day is now complete. Scripture uses the cardinal number אֶחָד, *one day*, instead of the ordinal number ראשון, *first day*, to indicate that on this day God was One

וַיֹּאמֶר יְיָ יְהִי רָקִיעַא בְּמִצְעוֹת מֵיָא
וַיְהִי מִפְּרִישׁ בֵּין מֵיָא לְמֵיָא: וַיַּעֲבֹד יְיָ
יֵת רָקִיעַא וַאֲפָרִישׁ בֵּין מֵיָא דִּי מַלְרַע
לְרָקִיעַא וּבֵין מֵיָא דִּי מַעַל לְרָקִיעַא
וַהֲנֶה דִּי רָקִיעַא שְׂמִיָא
וַהֲנֶה רִמְשׁ וַהֲנֶה צִפֹּר יוֹם תִּנָּן: וַיֹּאמֶר
יְיָ יִתְבַּכְּשׁוּן מֵיָא מִתַּחַת שְׂמִיָא לְאַתֵּר
חַד וְתִתְחַנְוּ יִבְשָׁתָא וַהֲנֶה כֵּן: וַיִּקְרָא יְיָ
לִיבְשָׁתָא אֶרֶצָא וּלְבִית בְּנִישׁוֹת מֵיָא
קֶרָא יִמְמִי וְחָזָא יְיָ אֲרִי טֹב: וַיֹּאמֶר יְיָ
תִדְאִית אֶרֶצָא דִּיתָאָה עֶסְבָּא דְּבֵר
וְרֻעָה מוֹדְרַע אֵילָן פִּירִין עֶבֶד פִּירִין
לְוִנָּה דִּי בֵר וְרֻעָה בָּה עַל אֶרֶצָא וַהֲנֶה
כֵּן: וַיִּבְרָא אֶרֶצָא דִּיתָאָה עֶסְבָּא
דְּבֵר וְרֻעָה מוֹדְרַע לְוִנָּה וְאֵילָן
עֶבֶד פִּירִין דְּבֵר וְרֻעָה בָּה לְוִנָּה
וְחָזָא יְיָ אֲרִי טֹב: וַיִּבְרָא רִמְשׁ וַהֲנֶה
צִפֹּר יוֹם תִּלִּיתָא: וַיֹּאמֶר יְיָ יְהוֹן
נְהוּרִין בְּרָקִיעַא דְּשְׂמִיָא לְאַפְרָשָׁא בֵּין

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וַיְהִי מִבְדִּיל בֵּין
מַיִם לַמַּיִם: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיְבָרֶךְ בֵּין הַמַּיִם
אֲשֶׁר מִתַּחַת לְרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מַעַל לְרָקִיעַ וַיְהִי־
כֵן: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְרָקִיעַ שָׁמַיִם וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר
יוֹם שֵׁנִי:
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְקוּוּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מָקוֹם
אֶחָד וְתִרְאֶה הַיִּבְשָׁה וַיְהִי־כֵן: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיִּבְשָׁה
אֶרֶץ וּלְמִקְנֶה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיִּרָא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תִּדְשָׂא הָאָרֶץ דָּשָׂא עֶשֶׂב מִזֵּרִיעַ וְרֹעַ
עֵץ פְּרִי עֵשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר וְרֹעוּ־בּוֹ עַל־הָאָרֶץ
וַיְהִי־כֵן: וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דָּשָׂא עֶשֶׂב מִזֵּרִיעַ וְרֹעַ לְמִינָהּ
וְעֵץ עֵשֶׂה־פְּרִי אֲשֶׁר וְרֹעוּ־בּוֹ לְמִינָהּ וַיִּרָא אֱלֹהִים כִּי־
טוֹב: וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי:
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מֵאֲרֵת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין

ר"ט

עֶשֶׂב. לֹא דָשָׁא לֶשׁוֹן עֶשֶׂב וְלֹא עֶשֶׂב לֶשׁוֹן דָּשָׁא, וְלֹא הִיא לֶשׁוֹן הַמִּקְרָא לומר חֶסֶד
הָאָרֶץ, שְׂמִיָּי דְשָׁחִין מִחוּלָקִין כָּל אֶחָד לַעֲמֹדוֹ קֶרָא עֶשֶׂב פְּלוּגִי, וְחָזִן לֶשׁוֹן לְמוֹדֵר לומר
דָּשָׁא פְּלוּגִי, שְׁלֹשִׁין דָּשָׁא הִיא לְבִישָׁת הָאָרֶץ בְּעֶשְׂבִים כִּשְׁחָא מִתְמַלְחָת בְּדִשָׁאִים: תִּדְשָׂא
הָאָרֶץ. חֲתֻמָּלָא וְחִסְכָּה לְבוֹשׁ עֶשְׂבִים (ר"ה יא.). כְּלָשׁוֹן לַע"י קֶרָא דָּשָׁא אֲרִבְדִּי
כּוֹלָן בְּעֶרְבּוּבָא, וְכָל עֶרֶב לַעֲמֹדוֹ קֶרָא עֶשֶׂב: מוֹדִיעַ וְרֹעַ. שִׁגְלוֹ בּוֹ זִרְעוֹ לזרעו
מִמֶּנּוּ בְּמָקוֹם אֶחָד: עֵץ פְּרִי. יִיבָה טַעַם הַטֶּן כְּטַעַם הַפְּרִי, וְהִיא לֹא עֲשָׂה כֵן אֵלָּא
וְחֹלִין הָאָרֶץ וְגו' וְעַן עוֹשֶׂה פְּרִי, וְלֹא הֵטֵן פְּרִי, לְפִיכָךְ כִּשְׁחָקָל אֶחָד עַל טוֹבוֹ נִפְקֶהָ
גַּם הִיא עַל טוֹבָה וְנִתְקַלְלָה (ב"ר ה"ט): אֲשֶׁר וְרֹעוּ בּוֹ. הֵן גִּרְמִינִי כָּל פְּרִי שֶׁמֶן הָאֵילָן
לִזְמַן כְּשֶׁנִּשְׁטַעֵם אֹחֹתוֹ: (יב) וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ וְגו'. אֲשֶׁר שָׁלַח נֶאֱמַר לְמִינָהּ בְּדִשָׁאִים
בְּטוֹוִיָּהּ, שֶׁמֶשׁ שֶׁלְטָנוֹ הֵאֱלִיטָנוּ עַל כֵּךְ וְנִשְׁאֵל ק"י בְּעֵלְמָן, כְּמִפְרָשׁ בְּחִגְדָה בְּשִׁחִית
חֻלִּין (ס.). וְהִיא מֵאֲרֵת וְגו'. מִיּוֹם רִאשׁוֹן נִבְרָאוּ וּבְרִבְעִי לֹא עָלִיתָ
לְהַטְלוֹת בְּרִיקָה (חֲגִיגָה יב.) וְכֵן כָּל חִלּוּתוֹת שְׂמִיָּם וְחָזִן נִבְרָאוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן וְכָל
אֶחָד וְאֶחָד נִקְבַּע בְּיוֹם שְׁגֻזָּה עֲלֵיו (נִתְחַוָּמָא יֵשׁן אִיב: ב"ר יבד.). הִיא כְּשֶׁכּוֹב
אֶת הַשָּׁמַיִם לְרִבּוּת חִלּוּתוֹתֵיהֶם וְאֶת הָאָרֶץ לְרִבּוּת חִלּוּתוֹתֶיהָ (ב"ר ל"ד: וְהִיא מֵאֲרֵת.
חֶסֶד ו' חֲכִיב, עַל שֶׁהָיָה יוֹם מֵאֲרֵת לִפְנוֹל אֶסְכְּרָה בְּחִיּוּקוֹת. הִיא שְׁגִינָה בְּרִבְעִי
הִיא מִתְעַנֵּם עַל אֶסְכְּרָה שֶׁלָּא חֲסָלוּ בְּחִיּוּקוֹת (עֲנִינִי כֵּן: מִס' סְפָרִים פ"ו):

[because this phrase can be rendered the *day of the One and Only*]. On this day, God was still the only spiritual being in existence, for the angels were not created until the second day (*Rashi*).

6-8. Second day. The heavens had been created on the first day, but they were still in a state of flux. On the second day, at God's command, "Let there be a firmament," they solidified, creating a division between the waters above and the waters below (*Rashi*). According to *Ramban*, however, the separation mentioned in this verse is between the wholly spiritual, extraterrestrial aspects of Creation and the tangible world that is within the province of Man [which would include even the furthest reaches of the solar system]. He states, "Do not expect me to write anything about [the creation of the sec-

(ו) וְהִיא רָקִיעַ. יִחוּק הָרָקִיעַ, אֲשֶׁר שֶׁנִּבְרָאוּ שְׂמִיָּם בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן עֲדִיין לִמִּישׁ הִיוּ
וְקִרְשׁוּ בְּשֵׁי מִגְפֶּרֶת הַקִּב"ה בְּחִלּוּרֵי יְהִי רָקִיעַ, וְח"ט עֲמֻדֵי שְׂמִיָּם יְרוּפְפוּ (וְאִיב כו"ה)
כָּל יוֹם רִאשׁוֹן, וּבְשֵׁי יִתְמַהוּ מִגְפֶּרֶתוֹ (סס) כְּלֹאִם שֶׁמִּתְחַוָּמָא עוֹמֵד מִגְפֶּרֶת הַמֵּאִלִּים
עֲלֵיו (ב"ר דב. ז, יב: חֲגִיגָה יב.). בְּתוֹךְ הַמַּיִם. בְּחִלּוּת הַמַּיִם, שֶׁכֵּן הַפֶּרֶשׁ בֵּין מַיִם
הַעֲלִיוִנִים לְרָקִיעַ כְּמוֹ בֵּין רָקִיעַ לְמַיִם שֶׁל הָאָרֶץ. הִיא לְמַדָּה שֶׁהִיא תְּלוּיָהּ בְּחִלּוּרֵי
שֶׁל מֶלֶךְ (ב"ר דג: ז) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ. חֲקִינוּ עַל עֲמֻדָה וְהִיא עֲשִׂיָּיוֹ,
כְּמוֹ וְעֲשָׂה אֶת לְפָרְסָהּ (דְּבָרִים כ"א:ב) מַעַל לְרָקִיעַ. עַל הָרָקִיעַ לֹא נִאֲמַר אֵלָּא
מַעַל לְרָקִיעַ, לְפִי שֶׁהִן תְּלוּיָהּ בְּחִלּוּרֵי (ב"ר כ"ד סס.) וּמִפְּנֵי מָה לֹא נִאֲמַר כִּי טוֹב בְּיוֹם שֵׁנִי,
לְפִי שֶׁלֹּא הִיא נִגְמַר מִלְחָמָה הַמַּיִם עַד יוֹם שְׁלִישִׁי וְהִיא חֲתוּלָה בֵּה בְּשֵׁנִי, וְדִבֵּר שֶׁלֹּא נִגְמַר
אֵינוֹ בְּחִלּוּלָה וְטוֹבוֹ. וּבְשִׁלְשִׁי שֶׁנִּגְמַר מִלְחָמָה הַמַּיִם וְהַחֲחִיל וְגַם מִלְחָמָה אֲחֵרָה כִּפֵּל
בּוֹ כִּי טוֹב שֵׁנִי פְּעַמִּים, אֶחָד לְגַמֵּר מִלְחָמָה הַשֵּׁנִי וְאֶחָד לְגַמֵּר מִלְחָמָה הַשְּׁלִישִׁי (סס ז):
(ח) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְרָקִיעַ שְׂמִיָּם. שֶׁל מַיִם, שֶׁל מַיִם, אֵלָּא וּמַיִם, שֶׁעֲרַבְנָה זֶה בְּזֶה
וְעַשֶׂה מֵהֶם שְׂמִיָּם (סס ז: חֲגִיגָה יב.). (ט) יְקוּוּ הַמַּיִם. שְׂטוּחִין הִיוּ עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ
וְהָקוּם בְּחִיּוּקוֹת הָאֵל הִים הַגְּדוֹל כְּשֶׁכָּל הַיָּמִים (פֶּדֶר"א פ"ה: ב"ר ה"ב: ח"כ שְׂמִיָּי
פֶּרְשָׁתָא ג:) וַיִּקְרָא יָמִים. וְהָלֹא יֵשׁ אֶחָד הוּא, אֵלָּא אֵינוֹ דּוּמָה טַעַם דֵּן הַעוֹלָם
הִים כְּעֹבֵר לִגְדֵּי הַעוֹלָם מִן הַיָּם בְּחִפְפָּמִיָּא (ב"ר סס ח:) (יא) תִּדְשָׂא הָאָרֶץ דָּשָׂא

and day] since Scripture itself did not elaborate upon it ...
The verses in their literal sense do not require such an explanation. Those who understand the explanation are forbidden to reveal it. For those of us who do not understand, [it is forbidden to speculate about the unknown].” *Ramban’s* implication is clear: The “firmament” and the “upper and lower waters” are among the mysteries of Creation that are either unknowable to Man or must be limited to those qualified to know them.

Since there is no solid dome encircling the earth, the commentators, including *Ibn Ezra*, *Malbim*, and *R’ Hirsch*, discuss the meaning of the word “firmament.” Generally, they comment that the term refers to the atmosphere that encircles the world.

This is the only day regarding which the Torah does not

Second Day ⁶ God said, "Let there be a firmament in the midst of the waters, and let it separate between water and water." ⁷ So God made the firmament, and separated between the waters which were beneath the firmament and the waters which were above the firmament. And it was so. ⁸ God called to the firmament: "Heaven." And there was evening and there was morning, a second day.

Third Day ⁹ God said, "Let the waters beneath the heaven be gathered into one area, and let the dry land appear." And it was so. ¹⁰ God called to the dry land: "Earth," and to the gathering of waters He called: "Seas." And God saw that it was good. ¹¹ God said, "Let the earth sprout vegetation: herbage yielding seed, fruit trees yielding fruit each after its kind, containing its own seed on the earth." And it was so. ¹² And the earth brought forth vegetation: herbage yielding seed after its kind, and trees yielding fruit, each containing its seed after its kind. And God saw that it was good. ¹³ And there was evening and there was morning, a third day.

Fourth Day ¹⁴ God said, "Let there be luminaries in the firmament of the heaven to separate between

say כי טוב, it was good. Rashi explains that this term is used only for a finished creation, but the waters, which were begun on the second day, were not completed until the third day. The Midrash gives a different reason. The waters were divided on this day, symbolizing strife, which occurs when the bonds that unite people are broken. Schism and dispute cannot be called good. *Resisei Layla* points out that because strife began on the second day, the psalm sung by the Levites during the Monday Temple service — which is also the Song of the Day in the Monday morning prayers — was one composed by the sons of Korach, the instigator of strife against Moses and Aaron.

Rabbeinu Bachya also comments on why the Torah does not state that the achievements of the second day were good. He states that this is because the creation of the angels and the firmament, though momentous, was not the prime purpose of Creation. Rather, the prime purpose of Creation is the "lower world," the world where Man does his work of bringing God's plan to fruition. Only when Man's interests are served do the heavens and the heavenly beings justify their existence; "the righteous are greater than the ministering angels" (*Sanhedrin* 93a).

9-13. Third day. Up to now, the entire earth was submerged under water. On the third day, God decreed boundaries for the water, making way for the development of land, vegetation, animal life, and, ultimately, Man.

Scarcely had God uttered the words, "Let the waters . . . be gathered" when mountains and hills appeared, and the waters collected in the deep-lying valleys. But the water threatened to flood the earth until God forced it back into the seabed, walling in the sea with sand (*Pirkei d'Rabbi Eliezer; Zohar*). This aspect of God's activity means that He determines the proper limits — to Creation itself and to an individual human being's resources and sufferings. The concept of God as determining what is sufficient and setting limits is alluded to in His Name *Shaddai*, from the word שָׁדַי, enough, or sufficient. As Talmudic literature puts it: מִי שֶׁאָמַר לְעוֹלָמוֹ כִּי, He Who said to His world, "It is enough!" [See 17:1.]

9. וַתֵּרָא הַיַּבֶּשֶׁת — And let the dry land appear. The earth had been created on the first day, but it was neither visible nor dry until the waters were commanded to assemble in their

designated areas (*Rashbam*).

10. אֶרֶץ — Earth. This name is from רוץ, to run, to rush, or רצה, to desire. God began by creating one rock; and it rushed to expand, in order to fulfill His desire (*Bereishis Rabbah* 5:7).

11. עֵשֶׂב מְקוֹרֵעַ זֶרַע — Herbage yielding seed. God commanded that the vegetation should grow its own seed within itself, so that it could be planted elsewhere (*Rashi*).

12. וַתוֹצֵא הָאֲרֶץ — And the earth brought forth. The Talmudic sage Rav Assi noted the apparent contradiction between this verse and the Torah's statement that nothing had grown prior to the creation of Adam (2:5). He explains that the herbs began to grow on the third day, as they had been commanded, but stopped before they broke through the soil. It remained for Adam to pray for them, whereupon rain fell and the growth was completed. This teaches that God longs for the prayers of the righteous (*Chullin* 60b).

14-19. Fourth day. The luminaries, which had been created on the first day, were set in place on the fourth (*Chagigah* 12a). Indeed, all the potentials of heaven and earth were created on the first day but each was set in place on the day when it was so commanded (*Rashi*).

The *Vilna Gaon* notes that the creations of the first three days and those of the next three days paralleled and complemented one another. Light was created on the first day, and the luminaries were set in place on the fourth. The seas and atmosphere were created on the second day, and aquatic and bird life were created on the fifth. The dry land and vegetation were created on the third, and populated on the sixth.

The Midrash notes this phenomenon and comments that the Sabbath came and protested to God, as it were, saying, "You have given a 'mate' to each of the days, but You have not given me a mate." God responded that the Jewish people would be its mate, because Israel would accept the commandment to observe the Sabbath. *Bais HaLevi* explains the Sabbath's plaint. The items completed on the first three days were implemented on the next three days, but what would bear the message of the Sabbath that God is the Creator Who brought the world into being in six days and rested on the seventh? God replied that Israel would declare that testimony — it would be the mate of the Sabbath.

הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וּשְׁנָיִם:
וְהָיוּ לְמֹאוֹרוֹת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל-הָאָרֶץ וְיֵהִי-
כֵן: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת-שְׁנֵי הַמָּאֲרֹת הַגְּדֹלִים אֶת-
הַמָּאֹר הַגָּדֹל לְמַמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת-הַמָּאֹר הַקָּטָן
לְמַמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים: וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים
יח בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל-הָאָרֶץ: וּלְמַשֵּׁל בְּיוֹם
וּבַלַּיְלָה וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיֵּרָא אֱלֹהִים
יט כִּי-טוֹב: וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם רִבְעִי:

כ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרָעוּ הַמַּיִם שְׂרָץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף
כא יְעוֹפֵף עַל-הָאָרֶץ עַל-פְּנֵי רִקִּיעַ הַשָּׁמַיִם: וַיַּבְרָא אֱלֹהִים
אֶת-הַתַּיִנִּים הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל-נֶפֶשׁ הַחַיָּה וְהַרְמֵשֶׁת
אֲשֶׁר שָׂרָעוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם וְאֵת כָּל-עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ
כב וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי-טוֹב: וַיַּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ
כג וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת-הַמַּיִם בַּיָּמִים וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ: וַיְהִי-
עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם חַמִּישִׁי:

כד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה
כה וְרֶמֶשׂ וְחַיִּת-אָרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי-כֵן: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים
אֶת-חַיֵּית הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת-הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֵת
כז כָּל-רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינָהּ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי-טוֹב:

וְהָיוּ

קרוי שרץ. בשוף כגון זכוכים (תרגום יונתן ויקרא יא:כ). בשקלים כגון נמלים (מכות טז:) וחפשיים ותולעים (ח"ב שמיני פרק יב). ובכרית כגון חולד ועכבר וחומט וכיוצא בהם (ויקרא יא:כט) וכל (ס"א וכן) הדגים: (בא) התנינים. דגים גדולים שבים. ובדברי אגדה, הוא לויית וכן וזוג, שבראש זכר ונקבה והרג אח האקבה ומלחה ללדיקים לעמיד לבא, שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם (התנינים כתיב ב"ר זיד:) (בבא בתרא מד:). נפש חיה: נפש שיש בה חיות: (בב) ויברך אותם. לפי שמספרים אותם ולדין מהם ואוכלין אותם הולכים לברכה, ואף החיות הולכים לברכה, אלא מפני הנחש שעמיד לקללה לכך לא ברכו שלא יהא הוא בכלל (מדרש חזקוני); אלא מדרש אגדה: פרו. לשון פרי, כלומר פשו פירות: וירבו. אם לא אמר אלא פרו היה אחד מוליד א' ולא יורק, ובה רבו שאלח מוליד הרבה: (בד) תוצא הארץ. הוא שפירשתי שכל נברא מיום ראשון ולא הולכים אלא להאילים (תנחומא יטן א"ב; ב"ר יב:ד). נפש חיה. שיש בה חיות: ורמש. הם שרשים שהם נמוכים ורומשים על הארץ וגורמים כאלו נגוררים שאין הולכים ניכר. כל לשון רמש ושרץ כלבונת קוממוכר"ה: (בה) ועש. תקנם בלבושם (בתקנון) ובקומתן (חולין ס:).

להבדיל בין היום ובין הלילה. משגג האור הראשון, אבל בשכפת (ילק"ט מז; ב"ר יא:ב; יב:ו) (ס"א בשעת) (ס"א בשלש ב"ר גז; סדר א"י כא) ימי בראשית שמש האור והשחר הראשונים זה ביום זה בלילה (ב"ר גז; פסחים ב; תניא יב). (ס"א שניהם) יחד בין ביום ובין בלילה: והיו לאתת. כשהמאורות לוקין סימן רע הוא לעולם, שגאמר מאורות השמים אל תחתו וכו' (ירמיה יב) בעשותכם רעון הקב"ה אין אחס לריכין לדלוז מן הפורענות (סוכה כט:). ולמועדים. ע"ש העמיד, שפחידים ישראל להשקות על המעדות והם נמנים למולד הלבנה (ב"ר וזא, ע"ר טולג): ולימים. שמש חמה חזי יום ושמש הלבנה חזי, הרי יום שלם ושונים. לסוף ש"ה ימים (ורביע יום) יגמרו מהלכן ב"ב מלות המערכים אותם, והיא שנה (בכרות לב:). וחומרים ומחמלים פסם שניה לסבב בגלגל כמאלכן הראשון: (טו) והיו למאורות. עוד ואח יעשו שיאירו לעולם: (טו) המארת הגדולים. שים נבראו ותמטפה הלבנה על שפטרנה ואמרה אי אפשר לשני מלכים שיטמטמו בכתר אחד (חולין ס:). ואת הבוכבים. ע"ש מיעוט אח הלבנה הרבה לבאיה להפס דעתה (ב"ר וד:). (ב) נפש חיה. שיהא בה חיות: שרץ. כל דבר חי שאינו גבוה מן הארץ

14. *As signs. I.e., as omens. The luminaries are signs of God's greatness in two ways: The heavenly bodies are constant reminders of His omnipotence, and they sometimes diverge from their natural course to comply with His will, as when the sun stopped for Joshua (HaRechasim LeBikah).*

16. *The two great luminaries. "Great" cannot refer literally to size, for the stars are larger than the moon. Rather, the luminaries are described as great in rela-*

tion to the *visible* intensity of their illumination. Since the moon is closer to the earth than the stars, its light is stronger than theirs (*Radak; Malbim*).

R' Yosef Dov Soloveitchik offers a homiletical insight into the concept of great and small. The greatness of the sun is that it is a *source* of light, while the moon is small because it can only reflect what it receives from the sun. In this sense, we pray at a *bris milah*, "May this small one become great" —

the day and the night; and they shall serve as signs, and for festivals, and for days and years; ¹⁵ and they shall serve as luminaries in the firmament of the heaven to shine upon the earth." And it was so. ¹⁶ And God made the two great luminaries, the greater luminary to dominate the day and the lesser luminary to dominate the night; and the stars. ¹⁷ And God set them in the firmament of the heaven to give light upon the earth, ¹⁸ to dominate by day and by night, and to separate between the light and the darkness. And God saw that it was good. ¹⁹ And there was evening and there was morning, a fourth day.

Fifth Day ²⁰ God said, "Let the waters teem with teeming living creatures, and fowl that fly about over the earth across the expanse of the heavens." ²¹ And God created the great sea-giants and every living being that creeps, with which the waters teemed after their kinds; and all winged fowl of every kind. And God saw that it was good. ²² God blessed them, saying, "Be fruitful and multiply, and fill the waters in the seas; but the fowl shall increase on the earth." ²³ And there was evening and there was morning, a fifth day.

Sixth Day ²⁴ God said, "Let the earth bring forth living creatures, each according to its kind: animal, and creeping thing, and beast of the land each according to its kind." And it was so. ²⁵ God made the beast of the earth according to its kind, and the animal according to its kind, and every creeping being of the ground according to its kind. And God saw that it was good.

for a growing child is the recipient of wisdom and training from parents and teachers. We pray that the infant will grow up to become an independent source of greatness, who will enlighten others.

18. This verse defines the functions of the two luminaries. Their dominion consists of causing a distinction between the darkness and the light. The great luminary, the sun, will dominate by day and its light will be everywhere — even in places where its *direct* rays do not reach. The smaller luminary, the moon, will dominate by night — although it will do no more than relieve the darkness (Rambam).

20-23. Fifth day. Marine and bird life.

20. וַיִּצְרֵן מַיִם — *Let the waters teem.* By commanding that the waters teem, God gave the seas the power to produce marine life, whereupon the waters became filled with living beings. Thereafter, the marine creatures would procreate naturally, through the powers granted by God's blessing to be fruitful and multiply [see v. 22] (Or HaChaim).

שָׂרָץ נֶפֶשׁ חַיָּה — *Teeming living creatures.* This term refers to any living creature that does not rise much above the ground (Rashi).

וַיַּבְרָא אֱלֹהִים — *And God created.* Abarbanel comments that this term refers to something unprecedented. On the first day, it referred to Creation from a total vacuum; here, it refers to the huge size of some of the fish; and the last time it is used (v. 27), it refers to the Creation of Man, intelligent life in the image of God.

22. וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים — *God blessed them.* These creatures needed a special blessing because so many are intentionally reduced in number — hunted down and eaten. The land animals that were created on the sixth day needed such a blessing, too, but God did not confer one on them so as not to include the serpent, which was destined to be cursed (Rashi).

פְּרוּ וּרְבוּ — *Be fruitful and multiply.* Had the verse not added

וּרְבוּ, and multiply, each creature would produce only one offspring — multiply adds multiple births to the blessing, so each would bring forth many (Rashi). In this context, the phrase is a blessing that the creatures would have the capacity to populate the earth. Later (v. 28), with relation to Man, it was also a commandment that he engage in procreation.

24-31. Sixth day. The climax of the physical creation is at hand. Animal life was created first, and then Man, the being whose performance for good or ill would determine the destiny of the universe. This sequence implies that God was telling Adam, in effect, the complete world is now placed in your hands. Your task is to make it function properly.

24. הוֹצֵא — *Bring forth.* This term implies that a concealed, dormant presence was being brought into existence (Ahavas Yonasan). For, as explained earlier, the potential for everything was created on the first day; it was necessary only to bring them forth (Rashi).

נֶפֶשׁ חַיָּה — *Living creatures.* These were independently living, breathing beings, capable of reproducing their own species. . . The term could also include any living thing not specifically mentioned, as, for example, germs (R' Munk).

לְמִינֶהּ — *According to its kind.* The singular form implies that God endowed each of the species with whatever senses and faculties it required to thrive (Sfomo), and endowed each with its own peculiar nature and instincts (Minchah Belulah).

25. כִּי טוֹב — *That it was good.* As noted above, this expression of approval always applies to a facet of Creation after it was complete. Animal, vegetable, and mineral existence were complete and good as soon as they were created, because they had neither the ability nor the requirement to develop themselves further. Man, however, is in a different category. His creation, which is about to be recounted, is not followed by a similar declaration of approval, because Man's creation is never complete; he must always strive to better himself and his world.

כ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדִמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ
בְּדֶגְתַּת הַיָּם וּבַעֲוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל-הָאָרֶץ וּבְכָל-
כז הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל-הָאָרֶץ: וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם
בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וְנִקְבָּה בָרָא אֹתָם:
כח וַיִּבְרַךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ
אֶת-הָאָרֶץ וּבִכְשֶׁשָּׁה וְיִרְדּוּ בְּדֶגְתַּת הַיָּם וּבַעֲוֹף הַשָּׁמַיִם
כט וּבְכָל-חַיַּה הָרֹמֶשֶׂת עַל-הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה
נָתַתִּי לָכֶם אֶת-כָּל-עֵשֶׂב וְזֶרַע וְזֶרַע אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי כָל-
הָאָרֶץ וְאֶת-כָּל-הָעֵץ אֲשֶׁר-בּוֹ פְּרִי-עֵץ זֶרַע וְזֶרַע לָכֶם
לִיהִי לְאֻכְלָהּ: וּלְכָל-חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל-עוֹף הַשָּׁמַיִם
לִלְכֹּל וּרְמֵשׂ עַל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת-כָּל-יֶרֶק
לא עֵשֶׂב לְאֻכְלָהּ וַיְהִי-כֵן: וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת-כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה
וַהֲגִה טוֹב מְאֹד וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם הַשְּׁשִׁי:

כ"ט

הוא חומר חספס כחומר חוסם (ליוז לחיז; סנהדרין לח): בצלם אלהים ברא אותו. פירש כך שאורח ללס המוחין לו ללס דיוקן ויזרו הוא (כ"ט נח): ובר ונקבה ברא אותם. ולכן הוא חומר ויחא אחת מללשתינו גו' (ולכן כנאל). מדרש אגדה, שבראו שני פרטופים בבריאה ראשונה ואח"כ חלקו (כ"ר תחא). ופשוטו של מקרא, כאן הודיעך שבראו שניהם בשש, ולא פירש כך כינר ברייתו ופירש כך במקום אחר (ברייתא דל"ב מדות יג): (בחה) ובבשה. חסר וי', ללמדך שהזכר כונס את הנקבה שלא תהא ילנית (כ"ר סס). ועוד ללמדך שהאיש שדרכו לכנוס מלווה על פריה ורביה ולא האשה (בימות סה): (בט"ל) לכם יהיה לאכלה. ולכל חית הארץ. הבה להם בהמות וחיות למאכל, ולא תהא לאדם ולחיות לפנים בריה ולאכלו בשר, אך כל ירק עשב יאכלו יחד כלם (בראשית רבתי להלן יט; מדרש אגדה). וכשנברא בני נח החיר להם בשר, שנאמר כל רמש אשר הוא חי וגו' כיוק עשב, שהחירי לאדם הראשון, נחתי להם את כל (ולכן עג; סנהדרין נט): (לא) יום הששי. הוסף ה' בשש' בנמר מעשה בראשית לומר שהתנה עמהם ע"מ שיקבלו עליהם ישראל תמנה חומות תורה (תנחומא א). ד"ל, יום הששי, כלם תלויים ועומדים עד יום הששי הוא שש' בסיון וס"א שבוים' בסיון שקבלו ישראל התורה נחמקין כל יצירות בראשית ונתבשר כחילו נברא העולם עתה, וזו יום הששי כה"ל, שאורח יום ו' בסיון (פס"ר כא (ק); שהש"ר אה"ט) המוכן למתן תורה (שבת פה):

26. *Let us make Man.* This preamble indicates that Man was created with great deliberation and wisdom. God did not say, "Let the earth bring forth," as He did with other creatures; instead, Man was brought into being with the deepest involvement of Divine Providence and wisdom (Abarbanel).

Targum Yonasan paraphrases: "And God said to the ministering angels who had been created on the second day of Creation of the world, 'Let us make Man.' "

When Moses wrote the Torah and came to this verse (*let us make*), which is in the plural and implies י"ח that there is more than one Creator, he said: "Sovereign of the Universe! Why do You thus furnish a pretext for heretics to maintain that there is a plurality of divinities?" "Write!" God replied. "Whoever wishes to err will err . . . Instead, let them learn from their Creator Who created all, yet when He came to

(בו) נעשה אדם. ענותוהו של הקב"ה למדנו מכאן, לפי שהאדם בדמות המלאכים ויפקחו בו (פדר"א יג) לפיכך נמלך בהן, וכשהוא דן את המלאכים הוא נמלך בפניהם שלו, שכן מינוי בחלוצי אחריו לו מיכה ראיחי את ה' יושב על כסאו וכל נבא השמים עומד עליו מימינו ומשחלנו (מלאכים א כב:יט) וכי יש מיין ושמאל לפניו, אלא אלו מימינים לזכות ואלו משמאלים לחובה. וכן בגזירת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא (דניאל ד:יז). אף כאן בפניהם שלו נמלך ונטל רשות (תנחומא שמות יח; סנהדרין נח): א"ל יש בעליונים בדמותי אס אין בדמותי בתחומינים הרי יש קהלה במעשה בראשית (כ"ר תחא; ברכות לג:). נעשה אדם. אע"פ שלא סייעוהו בלידתו ויש מקום למינים לרדות, לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהא הגדול נמלך ונטל רשות מן הקטן, ואס כתב אעשה אדם לא למדנו שהיה מדבר עם בית דין אלא עם עולם. ותשובת המינים כחובה בלדו ויברא את האדם ולא כתב ויבראו (סנהדרין סס; כ"ר סס תט): בצלמנו. בדפוס שלנו: בדמותנו. והבין ולהשכיל (כ"ר סס יח; תגינה פז): וירדו בדגת הים. יש בלשון היה לשון ירידו ולשון ירידה. זכה, רודה בחיות ובהמות. לא זכה, נעשה ירוד לפניהם והיתה מושלת בו (כ"ר סס יב): (בו) ויברא אלהים את האדם בצלמו. בדפוס העשוי לו (כתובות ת). שהכל נברא במאמר והוא נברא בידיים, שנאמר ותשח עלי כפכה (תהלים קלט:ה); אדר"כ סוף פ"א). נעשה בחוסם כמעט העשירה פ"ר רושם שקורין קו"ן בלע"ז וכן

create Man He took counsel with the ministering angels" (*Midrash*). Thus God taught that one should always consult others before embarking upon major new initiatives, and He was not deterred by the possibility that some might choose to find a sacrilegious implication in the verse. The implication of God's response, "Whoever wishes to err," is that one who sincerely seeks the truth will see it; one who looks for an excuse to blaspheme will find it.

In Our image, i.e., in Our mold (*Rashi*), meaning that God had prepared the mold with which He would now shape Man.

After Our likeness. With the power of understanding and intellect (*Rashi*).

27. *So God created.* Just as Man is unique, so the manner of his creation was unique and exalted.

²⁶ And God said, "Let us make Man in Our image, after Our likeness. They shall rule over the fish of the sea, the birds of the sky, and over the animal, the whole earth, and every creeping thing that creeps upon the earth." ²⁷ So God created Man in His image, in the image of God He created him; male and female He created them.

²⁸ God blessed them and God said to them, "Be fruitful and multiply, fill the earth and subdue it; and rule over the fish of the sea, the bird of the sky, and every living thing that moves on the earth."

²⁹ God said, "Behold, I have given to you all herbage yielding seed that is on the surface of the entire earth, and every tree that has seed-yielding fruit; it shall be yours for food. ³⁰ And to every beast of the earth, to every bird of the sky, and to everything that moves on the earth, within which there is a living soul, every green herb is for food." And it was so. ³¹ And God saw all that He had made, and behold it was very good. And there was evening and there was morning, the sixth day.

Throughout the chapter, God brought all things into being with an utterance, but He created Man with His own hands, as it were (*Rashi*).

בְּצִלְמוֹ בְּעֵלְמִי אֱלֹהִים — *In His image, in the image of God.* Among all living creatures, Man alone is endowed — like his Creator — with morality, reason and free will. He can know and love God and can hold spiritual communion with Him; and Man alone can guide his actions through reason. It is in this sense that the Torah describes Man as having been created in God's image and likeness (*Rambam*).

זָכָר וּנְקֵבָה — *Male and female.* Although Eve was created later (2:21), she and Adam were created on the same day (*Rashi*). Although all living creatures were created male and female, this fact is specified only in the case of human beings, to stress that both sexes were created by God in His likeness (*R' Hirsch*).

28. פְּרוּ וּרְבוּ — *Be fruitful and multiply.* In accordance with the Divine wish, the world is to be inhabited . . . One who neglects this has abrogated a positive commandment, incurring great punishment, because he thereby demonstrates that he does not wish to comply with the Divine will to populate the world (*Sefer HaChinuch*).

29-30. Most commentators group these verses together, *it shall be yours for food and to every beast of the earth . . .*, indicating that Man and beast shared the same herbal diet. At this time, Man was forbidden to kill animals for food; such permission was granted to Noah, only after the Flood [cf. 9:3 and *Sanhedrin* 59b].

31. וַיִּבְרָא אֱלֹהִים טוֹב מְאֹד — *And behold it was very good.* Everything was fit for its purpose and able to act accordingly (*Rambam*).

The Torah declares that Creation in its entirety was not only good, as the individual components were described above, but it was *very* good. As the *Vilna Gaon* explains, something may be good in isolation, but not when it is combined with other things. God's works, however, are good in themselves and also with others. *Meshech Chochmah* goes further. The components of Creation are even better in combination than they are individually.

Even things that seem to be evil — such as suffering, death, and temptation — appear to be so only when viewed in isolation, but in the total context of existence they can be seen as good, even *very* good. If we could but perceive at one

glance the entire picture of God's management of intertwining events, we would agree with this verdict (*R' Hirsch*).

יוֹם הַשְּׁשִׁי — *The sixth day.* The definite article ה, *the*, before the word שְׁשִׁי, *sixth*, indicates that this day is distinguished from the other days of Creation, because this is the one in which all His productive work was completed (*Chizkuni*). *Rashi* cites the Midrash that the appellation of distinction — **the sixth day** — alludes to the sixth of Sivan, when the Torah would be given. It was because of that auspicious day that the world was created.

2.

1-3. The seventh day / the Sabbath. The Sabbath is introduced with the declaration that the work of heaven and earth were complete, and that they stand before us in their final intended state of harmonious perfection. Then, God proclaimed His Sabbath. This passage, the first paragraph of the Sabbath *Kiddush*, proclaims that God is the Creator Who brought the universe into being in six days and rested on the seventh. Israel's observance of the Sabbath laws constitutes devoted testimony to this.

The Sabbath is a day saturated with purpose. The Torah states that God sanctified it *because on it He abstained from all His work* (v. 3), implying that the essence of the day is to commemorate cessation from work, but in the very next phrase, the Torah says *to make*, implying that accomplishment was simultaneous with rest. There is no contradiction. God rested from *physical* creation, but He created the *spiritual* universe that comes into being every Sabbath. The world of the Sabbath is far above that of the six days it succeeds, but they are not separate from one another. The bridge between the mundane and the sacred, between the weekdays and the Sabbath, is Man. Adam and Eve were created last, just before the Sabbath, because only Man has the intelligence and wisdom to bring the holiness of the Sabbath into the activities of the workweek. Of all the creatures in the universe, only he can create holiness. Angels are holy, but they are static. They cannot improve themselves or the world. Only Man can do both. The Sabbath is God's seal, and Man is the one who must impress it upon God's universe; indeed, Man's activities transform the universe from an apparently aimless amalgamation of matter into the mirror of God's will.

אנאשפתכללו שמיא וארעא וכל
חיליהון: בןשיצי יי ביומא שביעאה
עברתה די עבר ונח ביומא שביעאה
מכל עברתה די עבר: גובריה יי ית
יומא שביעאה וקדיש יתה ארי בה
נח מכל עברתה די ברא יי למעבר:
ראלין תולדת שמיא וארעא פד
אתבריאיו ביומא די עבר יי אלהים
ארעא ושמיא: הוכל אלני חקלא
עד לא הוו בארעא וכל עסקא דחקלא
עד לא צמח ארי לא אחית מטרא
יי אלהים על ארעא ואנש לית
למפלח ית אדמתא: ונענא הנה
סליק מן ארעא ואשקי ית כל אפי
אדמתא: ויברא יי אלהים ית אדם
עפרא מן אדמתא ונפח באנפוהי
נשמתא דחיי והנות באדם לרוח
ממלא: הוציב יי אלהים גיתא
בעדן מלקרמין ואשוי תמן ית אדם

וַיְכַלֵּה הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל-צָבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בְּיוֹם
הַשְּׁבִיעִי מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי
מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת-יוֹם
הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בּו שָׁבַת מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר-
בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת
יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם: וְכָל שֵׁיחַ הַשָּׂדֶה טָרֶם יִהְיֶה
בָּאָרֶץ וְכָל-עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טָרֶם יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר
יְהוָה אֱלֹהִים עַל-הָאָרֶץ וְאָדָם אֵין לַעֲבֹד אֶת-הָאֲדָמָה:
וְאָדָם יַעֲלֶה מִן-הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת-כָּל-פְּנֵי הָאֲדָמָה:
וַיִּצְרֵה יְהוָה אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם עֹפֶר מִן-הָאֲדָמָה
וַיִּפַּח בְּאַפּוֹ נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה: וַיִּטֵּעַ
יְהוָה אֱלֹהִים גֶּן בְּעֶדֶן מִקְדָּם וַיִּשֶׂם שָׁם אֶת-הָאָדָם

שני
יהוה וצירא

כ"ט

והשמים (חולין ט:): ה' אלהים. [ה'] הוא שמו, אלהים שהוא שליט ושופט על כל
[העולם]. וכן פירושו זה כ"ט לפי פשוטו 'הוא אלהים: (ו) ואד יעלה. [ענין
ברייחו של אדם, העלה ההואם והשקה עננים לשדות העפר ונברא אדם, כגבול זה
שנותן מים ואח"כ לש את העיפה, אף כאן והשקה ואח"כ ויברא (ב"ר ידנא: ש"ר לניג):
(ז) ויציא. שתי יצירות, יצירה לעולם הזה ויצירה לתחיות המחים (ב"ר ידנא: אל
בנהמה שאינה עומדת לדן לין נכתב ביצירה שני יודי' (תנחומא חזרתי א): עפר
מן האדמה. לבר עפרו מכל האדמה מארבע רוחות, שכל מקום שימות שם תהא
קולטת לקבורה (תנחומא פקודי ג). ל"ה, נעל עפרו ממקום שנאמר בו מונח אדמה
תעשה לי (שמות כ:כא) הלאו תהא לו כפרה ויכול לעמוד (ב"ר ידנא: ויפח באפיו.
עשאו מן החתומים ומן העליונים, גוף מן החתומים וכשהם מן העליונים. לפי שזו
ראשון נבראו שמים וארץ, בשני ברא רקיע לעליונים, בשלישי תראה היבשה
לחתומים, ברביעי ברא מאורות לעליונים, בחמישי יצרט המים לחתומים, הזקק
השני לבראות בו בעליונים ובחתומים ואם לאו יס קנאה במעשה בראשית, שהיו
אלו רבים על אלו בבריות יוס אחד (ס' יצנת: לנפש חיה. אף בנהמה וזיה נקראו
נפש חיה אך זו של אדם היה שכלו, שחוסף בו דעה ודבור (אוינקלוס: (ח) מקדם.
במחרתו של עדן נעט את הגן. ואם תאמר, הרי כבר נאמר ויברא וגו' את האדם
וגו'. ראיתי בבריתא של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי מ"ב מדות שהתורה
נדרשת (מדר יג) וזו אחת מהן, כלל שלחתינו מעשה הוא פטרו של ראשון. ויברא
את האדם וגו' זה כלל, סתם ברייתו מהיכן וססת מעשיו, חזר ופירש ויברא יי אלהים
וגו' וימח לו גן עדן ויניחה בגן עדן ויפל עליו חרדמה, השומע סבור שהוא
מעשה אחר, ואינו חלף פטרו של ראשון. וכן חלל בהנהגה חזר וכתב ויברא יי אלהים
מן האדמה כל חיה השדה (להלן פסוק יט) כדי לפרש ויברא אל האדם לקרות שם,

(ב) ויכל אלהים ביום השביעי. ר' שמעון תומר, בשר ודם שאינו יודע עתיו
ורגעיו לריח לבוסף מחול על הקודש, חלל הקב"ה שידע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט
השערה ונראה כאלו כלה בו ביום. ד"ה, מה היה העולם חסר, מנוחה, בלח שבת
בלח מנוחה, כלתה ונגמרה המלאכה (ב"ר יט: ור' פירש"י מגילה ט. ד"ה ויכל):
(ג) ויברך ויקדש. ברכו בזמן, שכל ימות השבת ירד להם עומר לגלגולת ובשני
לחם משנה, וקדשו בזמן, שלא ירד בו מן כלל (ב"ר יא:ב). והמקרא כתב ע"ה העתיד:
אשר ברא אלהים לעשות. המלאכה שהיה ראיה לעשות בשבת ככל ועשה
בשני, כמו שמפורש בב"ר (ס' ט: (ד) אלה. האומרים למעלה: תולדות השמים
והארץ בהבראם ביום עשות ה'. למדך שכלם נבראו בראשון (תנחומא יסן
א"ב; ב"ר יב: ד). ד"ה, בהבראם, שכל בראש, שנאמר להם 'לור עולמים וישיה
כור: ב' אומות הללו של השם יר שני עולמים. ולמדך כאן שהעולם הזה נברא
בה"א וס' א' רמו כמו שה"א פחותה למטה כך העולם פחות לשמים בתשובה (פס"ר
כא (קטו): ועוה"ב נברא ביו"ד לומר שלדיקים שנאחזו זמן מועטים כמו י' שהיא
קטנה בצחותיות (מנחות כט:). רמו שירדו (הרשעים) למטה לראות שבת כה"א זאת
שחומה מכל לדדיה ופחותה למטה לרדת דרך שם (ב"ר יב: מנחות ס: (ה) טרם
יהיה בארץ. כל טרם שבמקרא לשון על לא הוא (אוינקלוס) ואינו לשון קודם, ואינו
נפעל לומר הערים כאשר יאמר הקדים, וזה מוכיח, ועוד אחר, כי טרם חירוף
(שמות ט:ג) עדיין לא חירוף, ואף זה תפרש, עדיין לא היה בארץ כשנגמרה בריאת
העולם בשני קודם שנברא אדם, וכל עשב השדה עדיין לא נמח. ובשלישי שכתוב
וחולל הארץ לא ילאו חלל על פתח קרקע עמוד עד יוס שש, כי לא המטיר. ומה
טעם לא המטיר, לפי שאדם אינו לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתו של
גשמים. וכשהוא אדם יודע שם טורח לעולם התפלל עליהם וירדו, ולמחו האילנות

1. וַיְכַלֵּה — *Were finished*. Homiletically, the Midrash relates this word to בליין, *longing*, and בלי, *utensil*. Heaven and earth and God Himself longed for the coming of the Sabbath, which would infuse the world with holiness (*Tzror HaMor*). And the universe was created to serve as a tool for the service of God, a task that was complete with the advent of the Sabbath (*Sfas Emes*).

2. וַיִּשְׁבֹּת — *Completed ... abstained*. These two words have different connotations. The first indicates that God's work of Creation was finished, as indeed it was; noth-

ing new was created after the first six days. The word *abstain*, however, suggests that the work was interrupted — *ad-journed* — but not ended. It tells human beings that there is always more to do, but that Man must abstain from his creative work when the Sabbath arrives (*Vilna Gaon*).

3. וַיְבָרֶךְ — *Blessed ... and sanctified*. God blessed the Sabbath with abundant goodness, for on it there is a renewal of physical procreative strength, and a greater capacity to reason and exercise the intellect. He *sanctified* it that no work was done on it (*Ibn Ezra*).

2 ¹Thus the heaven and the earth were finished, and all their array. ²By the seventh day God completed His work which He had done, and He abstained on the seventh day from all His work which He had done. ³God blessed the seventh day and sanctified it because on it He abstained from all His work which God created to make.

Seventh
Day:
The
Sabbath

⁴These are the products of the heaven and the earth when they were created in the day that HASHEM God made earth and heaven — ⁵now all the trees of the field were not yet on the earth and all the herb of the field had not yet sprouted, for HASHEM God had not sent rain upon the earth and there was no man to work the soil. ⁶A mist ascended from the earth and watered the whole surface of the soil. ⁷And HASHEM God formed the man of dust from the ground, and He blew into his nostrils the soul of life; and man became a living being.

The
Garden
of Eden

⁸HASHEM God planted a garden in Eden, to the east, and placed there the man whom

God would bless the Sabbath in the future by giving a double portion of manna on Fridays in its honor, and He would sanctify it by not providing manna on the Sabbath itself (*Midrash*). The plain meaning of the verse is that the Sabbath is sanctified above the normal course of physical activity in this world. Ordinarily, people must work to earn their livelihood, but on the Sabbath, work is forbidden — and even so the Sabbath is a day that is blessed with more food and enjoyment than the rest of the week (*Or HaChaim*).

לַעֲשׂוֹת — *To make*. This word implies that there was an ongoing process of creation. The living creatures of the universe were given the ability to reproduce themselves, each according to its species (*Radak*).

4-14. Man and Creation take shape. Chapter 1 described Creation in a very brief and sketchy way because, as noted above, the Torah did not mean for Man to understand that entire process — that is beyond human capacity — but to know that God is the Creator. Now, the Torah reverts to elaborating on the narrative by focusing on the events that led to the emergence of Man (*B'chor Shor, Akeidas Yitzchok*). Since this narrative leads to the incident of the Tree of Life and Tree of Knowledge, it begins by describing how plant life came about (*Radak*).

4. כְּהִנְבְּרָאם — *When they were created*. The letters of this word can be rearranged to spell כְּאַבְרָהָם, meaning that God created the world for the sake of Abraham (*Midrash*), because he was the epitome of kindness, one of the pillars of the world (*Zohar*). This suggests further that Abraham was the one who achieved God's purpose for the universe, because until he came on the scene, humanity consistently failed to live up to its mission. That is why Abraham earned the right to be the progenitor of Israel, the nation that was chosen by God to receive the Torah (*Zohar*). See notes to 5:2.

In the above context, it may be that the letter ה of this word is small to symbolize that Abraham's name Abram had a ה added to it (*R' Avie Gold*).

ה' אֱלֹהִים — *HASHEM God*. This is the first mention in the Torah of the Hebrew Four-letter Name יְיָ, which denotes God in His Attribute of Mercy. At first, God created the world exclusively with the Attribute of Justice [*Elohim*], because the ideal state is for Man to be judged according to his deeds, without a need for special mercy, but God knew that Man cannot survive without mercy and forbearance. Therefore

He added the Name signifying mercy, to teach that He would temper justice with compassion (*Rashi* to 1:1). The Name יְיָ also signifies the eternity of God, because its letters are also those of the words הָיָה הוּא וְיִהְיֶה, *He was, is, and will be*. In the words of *Rambam's* fourth principle of faith, God "is the very first and the very last." Everything in the created universe must have a moment when it came into existence, but God is infinite; He transcends time. In recognition of this concept, the Four-letter Name is often translated the Eternal One. This is also the proper Name of God. In respect for its intense holiness, it is not pronounced as it is spelled. In prayer or when reciting a complete verse of the Torah, it is pronounced *Adonoy*. Otherwise, it is referred to as *HASHEM*, or the Name.

5. כִּי לֹא הִמְטִיר ה' אֶלְהִים — *For HASHEM God had not sent rain upon the earth*. He had not sent rain because there was no man to work the soil, and no one to recognize the utility of rain. But when Adam was created, he recognized its importance for the world. He prayed, and rain fell, causing the trees and vegetation to spring forth (*Rashi*). As noted above, plant life had already been created and was waiting just below the surface for Adam to pray (see 1:12). This demonstrates a basic article of faith: God provides what Man needs, but it is up to Man to pray and otherwise carry out his spiritual responsibilities. As the Sages say regarding the Matriarchs: Sarah, Rebecca, Rachel and Leah were each, by nature, incapable of bearing children. God created them that way because He knew that they and their husbands would pray for children, and God desires the prayers of the righteous.

6-7. These verses describe the preliminary steps of Adam's creation: God caused the deep to rise, forming low-flying clouds filled with water to moisten the dust, from which Adam was created. It is similar to a kneader who first pours in water and then kneads the dough. Here, too: First, *He watered the soil*, and then *He formed Man* (*Rashi*).

7. וַיִּפֹּחַ בְּאַפִּי וַיִּשְׁמַת חַיִּים — *And He blew into his nostrils the soul of life*. God thus made Man out of both lower [earthly] and upper [heavenly] matter: his body from the dust and his soul from the spirit (*Rashi*). In the words of the *Zohar*, "one who blows, blows from within himself," indicating that Man's soul is part of God's essence, as it were. This soul made Man a *living being*, which *Onkelos* defines as a *speaking spirit*. Accordingly, the life that is unique to Man and which only God

די ברא: ט ואצמח וי אלהים מן ארעא
 כל אילן המרגל למחיו וטב למיכל ואילן
 חיית במציעות גינתא ואילן דאכלין
 פירוהי חבימין בין טב לביש: ונהרא
 הנה נפיק מעדן לאשקאא ית גינתא
 ומתמן יתפרש והוא לארבעה רישי
 נהרין: א שום חר פישון הוא מקיף ית כל
 ארע דחילה די תמן דהבא: ב ונהרא
 דארעא הדיא טב תמן דלחא ואבני
 בורלא: ג ושום נהרא תנגא גיחון הוא
 מקיף ית כל ארעא דבוש: ד ושום נהרא
 תליתא דרגלת הוא מהלך למנחא
 דאתור ונהרא רביעא הוא פרת:
 ט ודבר וי אלהים ית אדם ואשרה
 גינתא דעדן למפלחה ולמטרה:
 טו ופקיד וי אלהים על אדם לימיר מכל
 אילן גינתא מיכל תיכול: יז ומאילן
 דאכלין פירוהי חבימין בין טב לביש
 לא תיכול מנה ארי ביומא דתיכול
 מנה מימת תמות: יח ואמר וי אלהים לא
 תקין למחיו אדם בלחוריהו אעבר לה
 סמך לקבלה: יט וברא וי אלהים מן
 ארעא כל חית ברא וית כל עופא
 דשמיא ואיתה לות אדם למחיו מה
 יקרי לה וכל די הוה קרי לה אדם נפשא
 חיתא הוא שמה: כ וברא אדם שמתן

ט אשר יצר: ויצמח יהוה אלהים מן האדמה כל-עץ
 נחמד למראה וטוב למאכל ועץ החיים בתוך הגן ועץ
 הדעת טוב ורע: ונהר יצא מעדן להשקות את-הגן
 יא ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים: שם האחד פישון
 הוא הסבב את כל-ארץ החוילה אשר-שם הנהב:
 יב-יג ונהב הארץ הוא טוב שם הבדלח ואבן השהם ושם-
 יד הנהר השני גיחון הוא הסובב את כל-ארץ בוש: ושם
 הנהר השלישי חדקל הוא ההלך קדמת אשור ונהנהר
 טו הרביעי הוא פרת: ויקח יהוה אלהים את-האדם
 טז וינחהו בגן-עדן לעבדה ולשמרה: ויצו יהוה אלהים
 יז על-האדם לאמר מכל עץ-הגן אכל תאכל: ומעץ
 הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלה ממנו
 יח מות תמות: ויאמר יהוה אלהים לא-טוב היות האדם
 יט לבדו אעשה-לו עזר בנגדו: ויצר יהוה אלהים מן-
 האדמה כל-חית השדה ואת כל-עוף השמים ויבא
 אל-האדם לראות מה-יקרא-לו וכל אשר יקרא
 כ לו האדם נפש חיה הוא שמו: ויקרא האדם שמות

שלישי

כ"ט

נאום ופתחו ליכנס (ב"ר שם ה): (יח) לא טוב היות וגו'. שלא יאמר שחי רשיות
 הן, הקב"ה יחיד בעליונים ואין לו זוג וזה יתיד בתחומים ואין לו זוג (פדר"א יב):
 עזר בנגדו. זכה, עזר. לא זכה, כנגדו להלחם (ויכחות סג, פדר"א סז):
 (יט) ויצר וגו' מן האדמה. היא יצירה היא עשייה המורה למעלה, ויש
 אלהים את חית הארץ וגו' (לעיל אהבה) אלא כל ופי' שהעופות נבראו מן הרקק,
 לפי שאמר למעלה מן המים נבראו וכאן אמר מן האדמה נבראו (חולין כז). ועוד
 למדך כאן שנשעת יצירתן מיד (כז ביום) הביאם אל האדם לקרות להם (ש"אדר"ל
 פ"א). ודבריה אגדה, יצירה זו לשון ריודי וכבוש, כמו כי תנור אל עיר (דברים
 כ"ט), שכבשן תחת ידו של אדם (ב"ר יזד): וכל אשר יקרא לו האדם נפש
 חיה וגו'. סרסוה ופרסוה, כל נפש חיה אשר יקרא לו האדם שם הוא שמו לעולם:

could "blow" into him is the rational soul that includes the power of intelligent speech. This is what elevates a human above animal life: the ability, and therefore the responsibility, to use his intelligence in God's service.

8-14. The Garden of Eden. God formed Adam outside the garden so he would see the world of thorns and thistles; only then did God lead him into the garden, so that he would see the alternatives before he was given his first commandment (*Chizkuni*). First the Torah describes the Garden, which was created especially for Man; then, in verse 15, it resumes the story of Adam and Eve (*Or HaChaim*).

9. ועץ הדעת טוב ורע. — *And the Tree of Knowledge of Good and Bad.* *Nefesh HaChaim* explains the effect of eating the fruit of the tree, which God would forbid (v. 17). As Adam and Eve were originally created, their natural impulse was to do

good. Although they knew in the abstract that there was such a thing as sin, it was not something that they craved. By eating of the tree, which embodied a mixture of good and evil — hence its name, the Tree of Knowledge of Good and Evil — they brought evil into themselves and made it part of their nature. Once they ate from the tree, they changed the nature of Man. From then on, Man was born with evil impulses, such as greed, selfishness, and lust for whatever suits his developing appetite. Through study, thought, and self-discipline, he must curb his base nature and desires, and inculcate into himself a desire for good and a revulsion for evil.

Sforno explains the name of the tree differently. It refers to Man's unwholesome capacity to choose what is superficially sweet [good] even though it is harmful to him, and to reject what is superficially bitter [bad] even when it is truly beneficial.

Sforno explains the name of the tree differently. It refers to Man's unwholesome capacity to choose what is superficially sweet [good] even though it is harmful to him, and to reject what is superficially bitter [bad] even when it is truly beneficial.

He had formed. ⁹ And HASHEM God caused to sprout from the ground every tree that was pleasing to the sight and good for food; also the Tree of Life in the midst of the garden, and the Tree of Knowledge of Good and Bad.

¹⁰ A river issues forth from Eden to water the garden, and from there it is divided and becomes four headwaters. ¹¹ The name of the first is Pishon, the one that encircles the whole land of Havilah, where the gold is. ¹² The gold of that land is good; bedolach is there, and the shoham stone. ¹³ The name of the second river is Gihon, the one that encircles the whole land of Cush. ¹⁴ The name of the third river is Hiddekel, the one that flows toward the east of Assyria; and the fourth river is the Euphrates.

Man in the Garden ¹⁵ HASHEM God took the man and placed him in the Garden of Eden, to work it and to guard it. ¹⁶ And HASHEM God commanded the man, saying, "Of every tree of the garden you may freely eat; ¹⁷ but of the Tree of Knowledge of Good and Bad, you must not eat thereof; for on the day you eat of it, you shall surely die."

¹⁸ HASHEM God said, "It is not good that man be alone; I will make him a helper corresponding to him." ¹⁹ Now, HASHEM God had formed out of the ground every beast of the field and every bird of the sky, and brought them to the man to see what he would call each one; and whatever the man called each living creature, that remained its name. ²⁰ And the man assigned names

12. הַבְּדֹלַח — *Bedolach*. A gem identified as either crystal (*Rashi* to *Numbers* 11:7) or pearl (*Ibn Ezra*).

15-18. **Man in the Garden.** Adam was placed in the Garden of Eden to work it and to guard it (v. 15). The Midrash interprets this allegorically, since the Torah mentioned above that the trees of the garden grew of their own accord and the river provided the necessary irrigation. Rather, Adam was to work the garden through the study of Torah and the performance of positive commandments, and to guard it by refraining from forbidden activities (*Pirkei d'Rabbi Eliezer*). This means that Man's task in this world is to serve God. If he does that, then his material needs will be satisfied, as Adam's were in Eden, for to think that only physical exertion can bring success is to believe in an illusion.

17. בַּיּוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ — *For on the day you eat of it*. On that day the evil impulses of jealousy, lust, and honor will be aroused within you, making it impossible for you to attain the goal of complete spirituality as long as you are still on earth. Thus, eternal life will be an intolerable burden for you (*Malbim*).

מָוֶת תָּמוּת — *You shall surely die*. Since Adam lived to the age of 930, it is clear that he was not to die as soon as he ate the fruit. Rather, he would become *subject* to death, whereas if he had never sinned, his holiness would have kept him alive forever.

18-25. **A companion for Adam.** This passage does not describe a new creation; it merely elaborates upon the making of the creatures mentioned in 1:25. God knew that Adam needed a companion. Her purpose was not for reproduction, for Adam had been created with that function. Rather, God wanted Adam to have the companionship, support, and challenge that is present in good marriages, and He wanted the children who would be born to Adam and his future mate to be reared by both a father and a mother. The needs for such assets in human life are too obvious to require elabora-

tion. But before creating Adam's helpmate, God brought all the creatures to him so that he could see for himself that none was suited to his needs, and he would ask for a companion. Then he would appreciate his newly fashioned mate and not take her for granted.

Adam named her gender *Ishah* [Woman], because she was taken from *Ish* [Man] (v. 23); left unanswered, however, is why Man is called *Ish*. That name comes from *ish* or fire [אִשׁ, אֵשׁ], because Man is unique among all living beings in the characteristics symbolized by fire: verve and enthusiasm, lust and initiative. These characteristics enable Man to achieve dominance, attain wisdom, and develop culture. But the same fire can cause the mass destruction that has marred humanity almost since the beginning of time. Controlled and directed, that fire can create spiritual kingdoms that surpass the angels.

The presence of Godliness in human beings is expressed by the letters that are added to their names: a י in the name אִישׁ and a ה in the name אִשָּׁה. Those two letters spell the Divine Name יה — because God must be present in the union of a man and wife. If they allow Him in, their union is Godly; if not, they are left with אֵשׁ, a destructive fire, that will not only harm their own relationship, but may well unleash a conflagration that will harm all around them.

18. עֹזֵר כְּנֶגְדּוֹ — *A helper corresponding to him* [lit. a helper against him]. If the man is worthy, the woman will be a helper; if he is unworthy, she will be against him (*Yevamos* 63a; *Rashi*). Many have noted that the ideal marriage is not necessarily one of total agreement in all matters. Often it is the wife's responsibility to oppose her husband and prevent him from acting rashly, or to help him achieve a common course by questioning, criticizing, and discussing. Thus, the verse means literally that there are times a wife can best be a helper by being against him (see 21:10-12).

20. שְׁמוֹת — *Names*. In the Torah's concept, a name is not

לְכָל-הַבְּהֵמָה וְלָעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכָל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְלָאָדָם
כא לֹא-מִצָּא עוֹר כְּגִדְדוֹ: וַיִּפֹּל יְהוָה אֱלֹהִים | תַּרְדֵּמָה
עַל-הָאָדָם וַיִּשָּׁן וַיִּקַּח אֶחָת מִצִּלְעָתוֹ וַיִּסְגֶּר בָּשָׂר
כב תַּחֲתָנָה: וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים | אֶת-הַצֶּלַע אֲשֶׁר-לָקַח
כג מִן-הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיִּבְאֶה אֶל-הָאָדָם: וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת
הַפֶּעַם עֵצָם מִעֲצָמִי וּבָשָׂר מִבָּשָׂרִי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי
כד מֵאִישׁ לָקַחָהּ-זֹאת: עַל-כֵּן יַעֲזֹב-אִישׁ אֶת-אָבִיו וְאֶת-
ה אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד: וַיְהִי שְׁנֵיהֶם
א עֶרְוָמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבַּשְׁשׁוּ: וַהֲנַחֵשׁ הָיָה
עֵרוֹם מִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר
אֶל-הָאִשָּׁה אַף כִּי-אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכָּל עֵץ
ב הָגֶן: וְתֹאמַר הָאִשָּׁה אֶל-הַנָּחַשׁ מִפְּרִי עֵץ-הָגֶן נֹאכָל:
ג וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ-הָגֶן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ
ד מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ בוֹ פֶּן תָּמָתוּ: וַיֹּאמֶר הַנָּחַשׁ אֶל-הָאִשָּׁה
ה לֹא-מוֹת תָּמָתוּ: כִּי יָדַע אֱלֹהִים כִּי בְיוֹם אֲכָלְכֶם
מִמֶּנּוּ וּנְפַקְחוּ עֵינֵיכֶם וַהֲיִיתֶם כַּאֲלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע:
ו וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֹאכָל וְכִי תֹאמְרוּ-הוּא
לְעֵצִים וְנִחְמַד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל וַתִּקַּח מִפְּרִי וַתֹּאכַל

לְכָל בְּעִינָא וְלָעוֹפָא דְשָׁמַיָא וְלְכָל
חַיַּת בְּרָא וְלָאָדָם לֹא אֲשַׁכְּחָהּ
לְקַבְּלָהּ: כֹּא וְדִמָּא יְיָ אֱלֹהִים שִׁנְתָּא עַל
אָדָם וְדִמָּא וְנִסְיָא בְּרָא מִצִּלְעוֹתָי וּמִלִּי
בִּשְׂרָא תַּחֲתָנָה: כֹּא וְבִנָּא יְיָ אֱלֹהִים וְת
עַלְעָא דְנִסְיָא מִן אָדָם לְאִתְחָא וְאִתְחָא
לִנְת אָדָם: כֹּא וְאָמַר הָאָדָם בְּרָא וּמִנָּא
בְּרָמָא מִגְרָמִי וּבִסְרָא מִבְּסָרִי לְזֹאת
יִתְקָרִי אִתְחָא אֲרִי מִבְּעִלָא נִסְיָא כֹּא:
כֹּא עַל כֵּן יִשְׁבּוּק גְּבֵר בֵּית מִשְׁכְּבִי
אֲבוּהִי וְאִמָּה וְיִדְבֵּק בְּאִתְחָה וְיִהוּן
לְבִסְרָא חָד: כֹּא וְהָיוּ תַרְוִיהוֹן עֲרִטִילָאִין
אָדָם וְאִתְחָה וְלֹא מִתְפַּלְמִין: א וְחֻנְיָא
הָיָה חֲסִים מִכָּל חַיַּת בְּרָא דִּי עֵבֶר יְיָ
אֱלֹהִים וְאָמַר לְאִתְחָא בְּקוּשָׁא אֲרִי
אָמַר יְיָ לֹא תִיכְלוּן מִכָּל אֵילָן גִּינְתָא:
ב וְאָמַרְתָּ אִתְחָא לְחֻנְיָא מִפְּרִי אֵילָן
יִגְתָּא נִיכּוֹל: ג וּמִפְּרִי אֵילָנָא דִּי
בְּמִצִּיעוֹת גִּינְתָא אָמַר יְיָ לֹא תִיכְלוּן
מִנָּה וְלֹא תִקְרְבוּן בָּהּ דִּילְמָא תָּמוּתוּן:
ד וְאָמַר חֻנְיָא לְאִתְחָא לֹא מוֹת
תָּמוּתוּן: ה אֲרִי גְלִי קָרָם יְיָ אֲרִי בְיוֹמָא
דְּתִיכְלוּן מִנָּה וְיִתְפַּחְחוּ עֵינֵיכֶם וְיִהוּן
כַּרְבָּרְבִין חֲסִימִין בֵּין טַב לְבִישׁ: וְנִחְשׁוּ
אִתְחָא אֲרִי טַב אֵילָן לְמִיכָל וְאֲרִי
אָסִי הוּא לְעֵינִין וּמִרְגָּא אֵילָנָא
לְאִסְתְּפָלָא בָּהּ וְנִסְיָבַת מֵאֲבָה נֹאכַלַת

כ"ט

(כ"ב) ולאדם לא מצא עור כגידו: ויפל יהוה אלהים תרדמה על האדם וישן ויקח אחת מצלעותיו ויסגר בשר תחתנה: ויבן יהוה אלהים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויבאה אל האדם: ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת: על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד: והיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבששו: והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה יהוה אלהים ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן: ותאמר האשה אל הנחש מפרי עץ הגן נאכל: ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתו: ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמתו: כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים ידעי טוב ורע: ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאמרו הוא לעצים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפרי ותאכל

(כ"ב) ולאדם לא מצא עור: ויפל ה' אלהים תרדמה. כשהביאן הבין לפיו כל מין ומין זכר ונקבה. אחר, לכלם יש בן זוג ולי אין בן זוג, מיד ויפל (כ"ב) מוצלעותיו. מסתרו כמו וללע המשכן (שמות כ"ב) זהו שאמרו שני פרעושים נבראו (כ"ר תנא): ויסגור. מקום החקר (זכרות סא). וישן ויקח. שלא יראה חתיכת הבשר שממנו נבראת ותפחה עליו (סנהדרין נט.). (כב) ויבן. כבנין, רחבה מלמטה וקורה מלמעלה לקבל הולד, כזוהר של חטים שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה שלא יכבד משאו על קירותיו (זכרות סט.). ויבן וגוי את הצלע וגוי לאשה. להיות אשה כמו יועש אורו גדעון לאפוד (סופטים תכז) להיות אפוד: (כג) זאת הפעם. מלמד שכל אדם על כל בהמה וחיה ולא תתקרה דעתו בהם (יבמות סג.). לזאת יקרא אשה כי מאיש וגוי. לשון טפל על לשון מכהן שנברא העולם בלשון הקדש (כ"ר יחזק): (כד) על כי יעזוב איש. רש"י אומר כן, לאסור על בני נח את העריות (ספ"ה סנהדרין נח.). לבשר אחד. הולד נולד ע"י שניהם וספ"ה נעשה בשרם אחד (כד) ולא יתבששו. שלא היו יודעים דרך נעושות להבחין בין טוב לרע (תרגום ירושלמי) וט"פ שנחנה בו דעה לקרות שמו

simply a convenient convention, but it reflects the nature of each creature and its role in the total scheme of the universe. Thus, as we find over and over in the Torah, the names of people had a profound significance that expressed their mission. Adam had the power to recognize the essence of every animal and name it accordingly (Radak). Having this insight into every creature, he realized that none of them corresponded to his essence, socially and intellectually.

22. לאשה... — The side... into a woman. Unlike

man's, the woman's body was not taken from the earth. God built one side of man into woman — so that the single human being became two, thereby demonstrating irrefutably the equality of man and woman (R' Hirsch).

24. Therefore a man shall leave. The Torah does not mean that a man should not continue to serve or honor his parents. It implies only a physical separation; that his attachment to his wife should be so strong that he will move out of his parents' house and establish a new home

to all the cattle and to the birds of the sky and to every beast of the field; but as for man, he did not find a helper corresponding to him.

²¹ So HASHEM God cast a deep sleep upon the man and he slept; and He took one of his sides and He filled in flesh in its place. ²² Then HASHEM God fashioned the side that He had taken from the man into a woman, and He brought her to the man. ²³ And the man said, "This time it is bone of my bones and flesh of my flesh. This shall be called Woman, for from man was she taken."

²⁴ Therefore a man shall leave his father and his mother and cling to his wife and they shall become one flesh.

²⁵ They were both naked, the man and his wife, and they were not ashamed.

3 ¹ Now the serpent was cunning beyond any beast of the field that HASHEM God had made. He said to the woman, "Did, perhaps, God say: 'You shall not eat of any tree of the garden?'"

The
Serpent's
Enticement

² The woman said to the serpent, "Of the fruit of any tree of the garden we may eat. ³ Of the fruit of the tree which is in the center of the garden God has said: 'You shall neither eat of it nor touch it, lest you die.'"

⁴ The serpent said to the woman, "You will not surely die; ⁵ for God knows that on the day you eat of it your eyes will be opened and you will be like God, knowing good and bad."

⁶ And the woman perceived that the tree was good for eating and that it was a delight to the eyes, and that the tree was desirable as a means to wisdom, and she took of its fruit and ate;

with her (Radak; R' Meyuchas).

לִבְשָׁר אֶחָד — One flesh. Let him cling to his wife and to none other, because man and wife are in reality one flesh, as they were at the beginning of Creation (*Tur*). But that can happen only if they also become one mind, one heart, one soul . . . and if they subordinate all their strength and effort to the service of God (R' Hirsch).

25. וְלֹא יִתְבַּשְׁשׁוּ — And they were not ashamed. The Torah mentions this as an indication of the purity of Adam and Eve. People are ashamed of their nakedness because they associate vileness and lust with their private parts. But not Adam and Eve. As *Sforno* explains, they used all their organs exclusively to do God's will, not to satisfy their personal desires. To them, even cohabitation was as innocent as eating and drinking, so they had no reason to cover their bodies.

3.

1-14. The serpent's enticement. The Torah does not say how much time elapsed between the creation of Adam and Eve and their expulsion from the Garden of Eden. The Sages, however, tell us explicitly that *all the events related here* — including the birth of Cain and Abel — occurred on the day Adam was created. He had been given only one commandment: not to eat from the tree, and now his resolve would be tested to see if he could withstand temptation.

The consensus of the commentators is that the *serpent* of the narrative was literally a serpent. They differ regarding what force it represented: the Evil Inclination, Satan, or the Angel of Death. According to the Midrash, before this cunning beast was cursed, it stood erect and was endowed with some faculty of communication.

1. אָף כִּי־אָמַר אֱלֹהִים — Did, perhaps, God say. "Is it possible that God forbade you to eat of any of the trees? Why would He have created them if they are not to be enjoyed?" (*Midrash HaGadol*). This is a classic ploy of the Evil Inclination: Pleasures are meant to be enjoyed, so it is foolish to believe that God could have commanded one to restrain oneself from doing so.

3-4. וְלֹא תִגְעוּ בּוֹ — Nor touch it. God had commanded them only not to eat, but Eve added to the prohibition. The outcome of her doing so was to diminish the commandment. The serpent pushed her against the tree and said: "Just as you did not die from touching it, so you will not die from eating it!" (*Midrash; Rashi*). Thus, the serpent convinced her that God's death threat was merely to intimidate them not to eat, but that they would not truly die.

5-6. כִּי יֹדַע אֱלֹהִים — For God knows. The serpent used another ploy familiar to those who try to rationalize the Torah away. They contend that those who convey and interpret the Law of God are motivated by a selfish desire to consolidate power in themselves. "God did not prohibit this tree out of any concern for your lives, but because He is aware that by eating from it you will attain extra wisdom, and become omniscient like Him. Then you will be independent of Him" (R' Hirsch). The tempter did not explicitly tell the woman to eat the fruit, but he had enveloped her in his spell. She looked on the tree with a new longing — its fruit was good to eat, a delight to the eyes, and it would give her wisdom. Then she brought it to Adam and repeated everything the serpent had told her. He was *עִקָּהּ*, at one with her, and not blameless (i.e., he was not hopelessly tempted or unreasonably deceived), and therefore liable to punishment (Radak; Ibn Ezra).

ויהבת אף לבעלה עמה ואכל: ונאחפתחא עיני תרניהון וידעו ארי ערטילאין אינון וחטיטו להון טרפי תאנין ועבדו להון וריון: והשמעו ית קל מימרא דיי אלהים מהלך בגינתא למגן יומא ואיטמר אדם ואתתא: מן קדם יי אלהים בגו אילן גינתא: ונקרא יי אלהים לאדם ואמר לה אן את: ויאמר ית קל מימך שמעית בגינתא ודחילית ארי ערטילאי אנא ואיטמרית: ויאמר מן חוי לך ארי ערטילאי את המן אילנא דפסדתך בדיל דלא למיכל מנה אכלת: ויאמר האדם אתתא דיהבת עמי היא יקבת לי מן אילנא ואכלית: ויאמר יי אלהים לאתתא מה דא עבדת ואמרת אתתא חויתא אטעני ואכלית: ויאמר יי אלהים לחויתא ארי עבדת דא ליט את מקל בעירא ומכל חנות ברא על מקר תחיל ועפרא תיכול כל יומי חייך: וידברו אשירי בינה ובין אתתא ובין ובין בנהא הוא יחי דכיר לך מה דעבדת לה מלקדמין ואת תהא נטיר לה לטופא: ואלאתתא אמר אסגא אסגי צעריבי וערתיבי בצער תלדי בני ולות בעלך תהא תאובתך ודוא ישלט

ו ותתן גם לאישה עמה ויאכל: ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם ויתפרו עליה תאנה ויעשו להם חגרת: וישמעו את קול יהוה אלהים מתהלך בגן לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו מפני יהוה אלהים בתוך עץ הגן: ויקרא יהוה אלהים אל האדם ויאמר לו איפה: ויאמר את קלך שמעתי בגן ואירא ביערים אנכי ואחבא: ויאמר מי הגיד לך כי עירם אתה המן: והעץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת: ויאמר האדם האשה אשר נתת עמדי היא נתתה לי מן העץ ואכל: ויאמר יהוה אלהים לאשה מה זאת עשית ותאמר האשה הנחש השיאני ואכל: ויאמר יהוה אלהים אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה על גחנה תלך ועפר תאכל כל ימי חייך: ואיבה אשית בינה ובין האשה ובין זרעה ובין זרעה הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב: אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרבה בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוקתך והוא ימשל

כ"ט

ערוס: המן העץ. כמתי: (יב) אשר נתת עמדי. כאן כבר נזכרה (ע"ה): (יג) השיאני, הטעני (אונקלוס) כמו אל ישיא לכה חזקיהו (דברי הימים ב לבנו: כ"ר ס' טז): (יד) בי עשית זאת. מכאן שאין מהפכים בזכותו של משה, אילו שאלו למה עשית זאת היה לו להשיב דברי הרכ ודברי התלמוד דברי מי שזמין (ס' כב: סנהדרין כט): מכל הבהמה ומכל חית השדה. אם מבהמה נחלק ממה לא כל שכן, העמידו רבותיו מדרש זה במסכת בכורות (ת). ללמד שמי שנידון על נפש שבע שנים על גחון תלך. רגלים היו לו ונקלטו (כ"ר כה: טו) ואיבה אשית. אחה לא נחכוונה אלא שימות אדם כשיאכל הוא חתלה ופאח את חיה (ס'; דר"ח א) ולא באת לדבר אל חיה חתלה אלא לפי שהנשים קלות להפתח ויודעות לפתוח את בעליהן (פדר"א סס) לפיכך וזיבה אשית: ישופך. יכתחך, כמו (דברים ט: כח) ואכזת אותו ותרגמו ופסית יחיה: ואתה תשופנו עקב. לא יחיה כל קומה ותכנסו בעקבו ואף משם תמיתו, ואשן תשופנו כמו נשך בזה (ישעיה מ: כד) כשהנחש בל לנשוך הוא נושך כמין שריקה, ולפי שהלשון טופל על הלשון כחש לשון נשיפה בשניס: (טז) עצבונך. זה נער גידול בנים (עירובין ק): והרבה. זה נער העבור (סס): בעצב תלדי בנים. זה נער לידה (סס): ואל אישך תשוקתך. (תחוקתך) לתשמיש, ואשכ"ח אין לך מלח לתובטו בפה (סס) אלא הוא ימשל בך, הכל ממנו ולא ממך: תשוקתך. תאווה, כמו ונפשו שוקק (ישעיה כט: ט):

ותתן גם לאישה [עמה]. שלא תמות היא ויחיה הוא וישא אחת (פדר"א יג; כ"ר יט: גס). לרבות (כל) בהמה וחיה (כ"ר ס' ו): (ז) ותפקחנה וגו'. לפני החכמה דבר הכחש ולא לענין רחיה ממש, וסוף המקרא מוכיח: וידעו כי עירמם הם. אף הסומא יודע כשהוא ערוס: [אלה מה] וידעו כי עירמם הם. מזה אחת היחה בידם ונתערטלו הימה (כ"ר סס): עליה תאנה. הוא העץ שאכלו ממנו, דבר שנתקלנו בו נתקנו (בכורות מ). אכל שאר העלים מנעום מליטול עליהם. ומפני מה לא נחפרסם העץ, שאין הקב"ה חפץ להוות בריה, שלא יכלימוהו ויאלמרו זה שלקה העולם על ידי. מדרש רבי תנחומא (וירא יד): (ח) וישמעו. יס מדרשי אגדה רבים, וכבר מדרסו רבותיו על מכוונם כב"ר ובשאר מדרשות, ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המיטבת דברי המקרא דבר דבור על אפיו, ובמשפטו. משמו את קול הקב"ה שהיה מתהלך בגן (כ"ר ס' ו): לרוח היום. לארוח רוח שהמשב בזה מש (ו"א נס) וזו היא מערבית, שלפנות ערב חמה במערב (ס' ח) והמה סרוח בפשיטת (סנהדרין לז): (ט) איבה. יודע היה היכן הוא, אלא ליכנס עמו בדברים (תנחומא חזרי"ט) שלא יחיה נכח להשיב אם יענישהו פתאום (ע"י דרך ארץ רבה ה). וכן בקין אמר לו אי הנל אחיך (ללאן דט), וכן בנלסם מי האכיש האלה עמך (במדבר כב: ט) ליכנס עמכם בדברים, וכן בחזקיהו בשלוחי מלךך בלאלך (כ"ר ס' יח): (יב) מי הגיד לך. מאין לך לדעת מה בשם יס בשומד

7. . . . And they realized . . . The serpent was right: They had become enlightened people. But their first realization was — that they were naked! . . . Man need not be ashamed of his body as long as it stands in the service of God . . . Otherwise he feels shame in his nakedness. This shame awakens the voice of conscience that reminds us we are not meant to be animals (R' Hirsch).

8. They heard. God caused His sound to be heard

to afford them the opportunity of hiding (Radak), and also to teach etiquette: Do not look upon a man in his disgrace. God did not appear to them immediately after they sinned and felt ashamed; He waited until they had sewn fig leaves together and only then did they hear the sound of HASHEM God. The verse also teaches that one should never enter another's home suddenly and unannounced (Derech Eretz Rabbah 5).

9-12. איפה — Where are you? God knew where Adam was,

and she gave also to her husband with her and he ate. ⁷ Then the eyes of both of them were opened and they realized that they were naked; and they sewed together a fig leaf and made themselves aprons.

⁸ They heard the sound of HASHEM God manifesting Itself in the garden toward evening; and the man and his wife hid from HASHEM God among the trees of the garden. ⁹ HASHEM God called out to the man and said to him, "Where are you?"

¹⁰ He said, "I heard the sound of You in the garden, and I was afraid because I am naked, so I hid."

¹¹ And He said, "Who told you that you are naked? Have you eaten of the tree from which I commanded you not to eat?"

¹² The man said, "The woman whom You gave to be with me — she gave me of the tree, and I ate."

¹³ And HASHEM God said to the woman, "What is this that you have done!"

The
Sinners
Are
Punished

The woman said, "The serpent deceived me, and I ate."

¹⁴ And HASHEM God said to the serpent, "Because you have done this, accursed are you beyond all the cattle and beyond all beasts of the field; upon your belly shall you go, and dust shall you eat all the days of your life. ¹⁵ I will put enmity between you and the woman, and between your offspring and her offspring. He will pound your head, and you will bite his heel."

¹⁶ To the woman He said, "I will greatly increase your suffering and your childbearing; in pain shall you bear children. Yet your craving shall be for your husband, and he shall rule over you."

of course. The question was merely a means of initiating a calm dialogue with him so he would not be too terrified to repent [or: to reply], as he would be if God were to punish him suddenly. But Adam did not confess. Instead, as verse 12 shows, he hurled against God the very kindness of the gift of Eve, by implying that God was at fault for giving him his wife (*Midrash Aggadah*).

A further meaning of God's question is not that He inquired after Adam's physical whereabouts; rather, the significance of the question was, "Consider well how you have fallen from the heights; where is your exalted status?" (*Aderes Eliyahu*).

12. וְאָכַל — *And I ate*. In an astounding interpretation, the Sages note that the verb is in the future tense, as if Adam was saying, "I ate and I will eat again!" *Michtav MeEliyahu* explains that Adam assessed himself objectively and said that if he were to be faced with a similar temptation, he would probably succumb again. A sinner cannot hope to escape from his spiritual squalor unless he is honest with himself.

13. מַה־זֵּאת עָשִׂיתְךָ — *What is this that you [i.e., Eve] have done*. What she had done was abundantly clear. This rhetorical question was not to elicit information, but to give Eve an opening to express remorse and to repent (*Sforno*).

Since the commandment had been given only to Adam, why was Eve punished? *Ramban* explains that Eve had been included in the prohibition since she was part of him — *bone of his bones*. Additionally, she was punished for misleading Adam and causing him to sin; that was a greater sin than her own eating.

14-21. The sinners are punished. Although this was surely

a punishment for Adam and Eve's misdeed, it should not be understood as a retaliation. By assimilating into their nature an awareness of and a temptation to sin, Adam and Eve became unworthy to remain in the spiritual paradise of Eden; consequently they were expelled. As a result, life changed in virtually every conceivable way. Death, the need to work hard physically as well as spiritually, the pain of giving birth, and the millennia-long struggle to regain that lost spiritual plateau are all part of the decree God was about to pronounce.

14. אֶל־הַנָּחָשׁ — *To the serpent*. As the instigator of it, he was cursed first; then Eve, and finally Adam (*Chizkuni*).

15. רֹאשׁ . . . עֲקֵב — *Head . . . heel*. Homiletically, the Sages derive from this description the proper tactics in the eternal war between man and the Evil Inclination, which is symbolized by the serpent. The serpent seduces the Jew to trample the commandments with his *heel*, and the Jew can prevail by using his *head*, meaning the study of Torah (*Midrash HaNe'elam*).

16. Before the sin, Adam and Eve lived together and she conceived and gave birth immediately and painlessly. Now that would change. Conception would not be automatic, and there would be an extended period of pregnancy and labor pains (*Sforno*).

וְהָיָה וְיָשַׁלְכְּךָ — *And he shall rule over you*. Her punishment was measure for measure. She influenced her husband to eat at her command; now she would become subservient to him (*Ramban*). The new conditions of life that made sustenance the product of hard labor would naturally make women dependent on the physically stronger men. Obedience to the Torah, however, restores her to her former and

י' בָּרָא: וְלֹאֲדָם אָמַר כִּי־שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ
וְתֹאכַל מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ
אֲרוּרָה הָאָדָמָה בְּעִבּוּרָךְ בְּעִצְבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ:
יח"ט וְקוֹץ וְדִרְדֵּר תִּצְמִיחַ לָךְ וְתֹאכַלְתָּ אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה: בּוֹעֵת
אִפְיָךְ תֹּאכַל לֶחֶם עַד שׁוֹבֶכָךְ אֶל־הָאָדָמָה כִּי מִמֶּנָּה
כ לָקַחְתָּ כִּי־עָפַר אֶתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב: וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם
כא אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הֵיטָה אִם כָּל־חַי: וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים
לָאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתָנוֹת עוֹר וְיִלְבָּשֵׁם:
כב וַיֹּאמֶר וַיְהִי אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה בָּאֶחָד מִמֶּנּוּ לָדַעַת
טוב וְרָע וַעֲתָה א פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים
כג וְאָכַל וַחַי לְעֹלָם: וַיִּשְׁלַחְהוּ יְהוָה אֱלֹהִים מִגֶּן־עֵדֶן לְעַבְדָּךְ
כד אֶת־הָאָדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם: וַיַּגֵּרֶשׁ אֶת־הָאָדָם וַיִּשְׁכֹּן
מִקְדָּם לְגִן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרָבִים וְאֵת לֵהט הַחֶרֶב
המתהפכת לְשֹׁמֵר אֶת־דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים: וְהָאָדָם
ד יָדַע אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתְּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וַתֹּאמֶר
ב קָנִיתִי אִישׁ אֶת־יְהוָה: וַתִּסָּף לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו אֶת־הָבֶל

רש"י

היה: (בא) בתנות עור. יש דברי אגדה אומרים חלקים כלפון היו, מדובקים על שור. וי"ל דבר הבא מן השור כגון גמר הארבעים שהוא כך וחס, ופשה להם כחטות ממנו (ב"ר ס' יב): (בב) היה באחד ממנו. הרי הוא יחיד בתחטותיו כמו שאני יחיד בעליונים, ומה היא יחידתי, לדעת מוצ רע, מה שאין כן בבמה ומה (אונקלוס): ב"ר כלאה: ועתה פן ישלח ידו וגו'. ומשיחה לעולם הרי הוא קרוב להטעות הבריות אחריו ולומר אף הוא אלוה (ב"ר ט"ה). ויש מדרשי אגדה חלל חין מיושבים על פשוט: (בד) מקדמים לגן עדן. במזרחו של גן עדן חוץ לגן: את הברבים. מלאכי חבלה (ש"ר ט"א): החרב המתהפכת. ולה להט, לאשים עליו מליכנס עוד לגן. חרבו של להט שכן, והוא כמו שגף שגגה (סנהדרין פג). וכלשון לע"ל נמ"ל. ומדרשי אגדה יש, וחזי איני בא אלל לפשוט: (א) והאדם ידע. כבר קודם הענין של מעלה, קודם שחטא ונטרד מן עדן, וכן ההריון והלידה (סנהדרין לח): שאם כתב וידע אדם נשפט שלאחר שנטרד היו לו בנים: קין. על שם קניתי (איש): את ה'. כמו עס ה'. כשברא אותי ואף אישי לבדו בראתי, חלל בזה שופים אלו עמו (ב"ר כג:ב): את קין את אחיו את הבל. ג' אחים ריבויים הם, מלמד שחאומה גולה עם קין ועם הבל גולה שמים, לכן נאמר ויטקף (ס' ג):

(יו) ארורה האדמה בעבורך. מעלה לך דברים אחרים כגון זכובים ופרעושים וממלים. משל לילול לתרבות רעה והבריות מקללות שדים שינק מהם (ב"ר ה"ט): (יח) וקוץ ודירדר תצמיח לך. הארץ, כשחורענה מיני זרעים תצמיח קוץ ודירדר קושים ועכביזים (ס' כ"ז) והן נאכלין פ"י תקון (צילה ל'): ואכלת את עשב השדה. ומה קללה היא זו, והלא בבכרה נאמר לו הנה נחתי לכם את כל עשב זרע וגו'. אלל מה אמור כאן בראש הענין, ארורה האדמה בעבורך בעלבוך חאלכלה, ואחר העלבוך וקוץ ודירדר תצמיח לך, כשחורענה קטניות או ירקות גנה היא תצמיח לך קושים ודירדרים ושאר עשבי שדה, ועל כרחק תאכלם: (יט) בועת אפיק. לאחר שחטרה בו הרבה: (כ) ויקרא האדם. חזר הכתוב לפנינו הראשון ויקרא האדם שמות (עליו ב"כ) ולא הפסיק אלל ללמדך שעל ידי קריאת שמות גזונוה לו חוה, כמו שכתוב ולאדם לא מלא מור כנגדו (ס' לפיכך ויפל חרמה. וע"י שכתב ויהיו שניים ערומים (ס' כה) סמך לו פרשח הנחש, להודיעך שמחך שראה אותם ערומים וראה אותם עסוקים בתשמיש נאחזה לה (ב"ר יח"א) וכל שניהם במחשבה ובמחשבה (ס"א ו') (דל"ר ל'): חוה. נוסף על לשון חיה (ב"ר כ"א) שמחה את ולדוניה, כאשר תאמר מה היה לאדם (קהלת כ"ב:ב) כל

proper status as the crown of her husband and pearl of his life [Proverbs 12:4, 31:10] (R' Hirsch).

The Sages ordained that a man should honor his wife more than himself, and love her as himself. If he has money, he should increase his generosity to her according to his means. He should not cast fear upon her unduly and his conversation with her should be gentle — he should be prone neither to melancholy nor anger. They have similarly ordained that a wife should honor her husband exceedingly and revere him . . . and refrain from anything that is repugnant to him. This is the way of the daughters of Israel who are

holy and pure in their union, and in these ways will their life together be seemly and praiseworthy (Rambam, Hil. Ishus 15:19-20).

17. . . . Because you listened . . . People always make choices in life and they are responsible for them. Adam failed to exercise his responsibility to investigate what he was being offered and to realize that when he had to choose between pleasing God and pleasing the one who was offering a momentarily enticing choice, his first allegiance had to be to God. As Or HaChaim puts it, he succumbed to her voice without examining the content of her words.

¹⁷ To Adam He said, "Because you listened to the voice of your wife and ate of the tree about which I commanded you saying, 'You shall not eat of it,' accursed is the ground because of you; through suffering shall you eat of it all the days of your life. ¹⁸ Thorns and thistles shall it sprout for you, and you shall eat the herb of the field. ¹⁹ By the sweat of your brow shall you eat bread until you return to the ground, from which you were taken: For you are dust, and to dust shall you return."

²⁰ The man called his wife's name Eve, because she had become the mother of all the living.

²¹ And HASHEM God made for Adam and his wife garments of skin, and He clothed them.

Man's
Expulsion
from Eden ²² And HASHEM God said, "Behold Man has become like the Unique One among us, knowing good and bad; and now, lest he put forth his hand and take also of the Tree of Life, and eat and live forever!"

²³ So HASHEM God banished him from the Garden of Eden, to work the soil from which he was taken. ²⁴ And having driven out the man, He stationed at the east of the Garden of Eden the Cherubim and the flame of the ever-turning sword, to guard the way to the Tree of Life.

4 ^{Cain and Abel} ¹ Now the man had known his wife Eve, and she conceived and bore Cain, saying, "I have acquired a man with HASHEM." ² And additionally she bore his brother Abel.

19. כִּי-עָפָר אָתָּה — For you are dust. The implication is that death was not a curse but a natural consequence of Man's nature. Since he originated from the earth it is only natural that age and deterioration would return him to his origin. Had he not sinned, however, he would have purified his physical nature and risen above his origin (Aderes Elyahu). In this regard, it is noteworthy that the bodies of outstandingly righteous people that have been exhumed were found not to have decomposed. They had so exalted their behavior that their bodies had become holy and no longer subject to the ravages of the earth. This is why Elijah and Chanoch were able to ascend to heaven at the end of their lives without dying, and why Moses could live among the angels for forty days without eating or drinking.

20. The Torah resumes the narrative of Man naming all creatures [2:20], which had been interrupted to teach that Adam perceived that he was lacking a mate (Rashi).

חַוָּה — Eve. The Hebrew word חַוָּה means the same as חַיָּה, living. Thus her name indicates that she is the mother of all the living.

21. וַיְלַבְּשֵׁם — And He clothed them. Not only did God Himself make them comfortable garments, He Himself clothed them to show that He still loved them, despite their sin (R' Bachya).

22-24. Man's expulsion from Eden. God grieved at the sin and its results, for Adam had now made it impossible for God to let him stay in the garden. By eating from the Tree of Knowledge, Man had become מְנוּחָה, like the Unique One among us, meaning that he had become unique among the terrestrial ones, just as God is unique among the celestial ones, for now Man can discriminate between good and bad, a quality not possessed by cattle and beasts (Rashi, following Targum). Because Man has this unique ability to know good and evil, and his desire for sensual gratification had

become enhanced, there was a new danger. If Man kept the capacity to live forever, he might well spend all his days pursuing gratification and cast away intellectual growth and good deeds. He would fail to attain the spiritual bliss that God intended for him. If so, Man had to be banished from Eden so that he would not be able to eat from the Tree of Life and live forever (Rambam; Sforno).

24. הַכִּרְיִימוֹת — The Cherubim. These were destructive angels, who have the responsibility of preventing man from discovering and re-entering the garden.

R' Yaakov Kamenetsky noted that the term Cherubim is also used to describe the sacred, angel-like children that were carved from the cover of the Holy Ark; here they are destructive, and there they represent the life-giving powers of the Torah. This alludes to the paramount importance of education. Children can become holy or destructive, depending on how they are reared.

4.

1-16. Cain and Abel. In accordance with the decree that Man must earn his sustenance through labor, Cain and Abel, the sons of Adam and Eve, engaged in different forms of work. They diverged also on their concept of how to serve God, and this led to jealousy and the first murder in history.

1. וְהָאָדָם יָדַע אֶת-חַוָּה אִשְׁתּוֹ — Now the man had known his wife Eve. The translation in the past-perfect follows Rashi, that the conception and birth of Cain had occurred before the sin and expulsion of Adam and Eve from Eden.

קָנִיתִי אִישׁ אֶת-ה' — I have acquired a man with HASHEM. As partners with Hashem. "My husband and I were created by God alone, but through the birth of Cain we are partners with Him" (Rashi). Ramban renders: "This [newborn] man shall be my acquisition for the sake of God," i.e., she dedicated her son to become the servant of God after she and Adam died.

וַיְהִי־הַבֶּל רָעָה צָאן וְלֶזֶן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה: וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֹא קִין מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה: וְהָבֵל הָבִיא גַם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמִחֻלְבֵּהֶן וַיִּשַׁע יְהוָה אֶל־הָבֵל וְאֶל־מִנְחָתוֹ: וְאֶל־קִין וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיַּחַר לְקִין מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָנָיו: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קִין לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ: הֲלוֹא אִם־תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תִּשְׁוֹקֶתוּ וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ: וַיֹּאמֶר קִין אֶל־הָבֵל אָחִיו וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיִּקֶּם קִין אֶל־הָבֵל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קִין אֵי הָבֵל אָחִיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי: וַיֹּאמֶר מֶה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן־הָאֲדָמָה: וְעַתָּה אָרוּר אָתָּה מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר בָּרָאתָ אֶת־פִּיךָ לִקְחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדְךָ: כִּי תַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה לֹא־תִסְפֹּף תֵּת־כֹּחָהּ לָךְ גַּע וְנָדָה תִּהְיֶה בָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר קִין אֶל־יְהוָה גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא: הֵן גִּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפְּנֵיךָ אֶסְתֵּר וְהָיִיתִי גֵעַ וְנָדָה בָאָרֶץ וְהָיָה כָל־מִצְעָי יֹהַרְגֵנִי: וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לִכֹּן כָּל־הֹרֵג קִין שְׁבַע־תַּיִם יִקָּם וַיִּשָּׂם יְהוָה לְקִין אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־מִצְאוֹ: וַיֵּצֵא קִין

וַיְהִי־הַבֶּל רָעָה צָאן וְלֶזֶן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה: וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֹא קִין מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה: וְהָבֵל הָבִיא גַם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמִחֻלְבֵּהֶן וַיִּשַׁע יְהוָה אֶל־הָבֵל וְאֶל־מִנְחָתוֹ: וְאֶל־קִין וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיַּחַר לְקִין מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָנָיו: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קִין לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ: הֲלוֹא אִם־תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תִּשְׁוֹקֶתוּ וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ: וַיֹּאמֶר קִין אֶל־הָבֵל אָחִיו וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיִּקֶּם קִין אֶל־הָבֵל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קִין אֵי הָבֵל אָחִיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי: וַיֹּאמֶר מֶה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן־הָאֲדָמָה: וְעַתָּה אָרוּר אָתָּה מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר בָּרָאתָ אֶת־פִּיךָ לִקְחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדְךָ: כִּי תַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה לֹא־תִסְפֹּף תֵּת־כֹּחָהּ לָךְ גַּע וְנָדָה תִּהְיֶה בָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר קִין אֶל־יְהוָה גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא: הֵן גִּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפְּנֵיךָ אֶסְתֵּר וְהָיִיתִי גֵעַ וְנָדָה בָאָרֶץ וְהָיָה כָל־מִצְעָי יֹהַרְגֵנִי: וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לִכֹּן כָּל־הֹרֵג קִין שְׁבַע־תַּיִם יִקָּם וַיִּשָּׂם יְהוָה לְקִין אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־מִצְאוֹ: וַיֵּצֵא קִין

כ"ט

(ב) רעה צאן. לפי שנתקללה האדמה פירש לו מעבודתה (מדרש אגדה: (ג) מפרי האדמה. מן הגרוע (כ"ד כזה) ויש אגדה שאומרת דעת פסחן היה (תנחומא ט: (ד) וישע. ויפן. וכן ואל מנחמו לא שעה, לא פנה. וכן ואל ישעו (שמות ה:ט) אל ישעו. וכן שעה מעליו (חזק יד:ו) פנה מעליו: וישע. וידה אל ולחכה מנחמו (מדרש אגדה: (ז) הלא אם תיטיב. כתרומתו פירושו: לפתח חטאת רובץ. לפתח קברך חטאך שומר (ואונקלוס): ואלו תשוקתו. על חטאת הוא ילך הרע, חמור שוקק ומחאה להכשיל (מפרי עקב מה: קדושין ל:ז) ואתה תמשל בו. אם תרצה תחבר עליו (סו וס: (ח) ויאמר קין. כנכס עמו בדברי ריב ומלה להחגול עליו להרגו. ויש בזה מדרש אגדה אך זה ישובו של מקרא: (ט) אי הבל אחיך. להכנס עמו בדברי נחמ, אולי ישוב ויאמר אני הרגתי וחתאך לך (כ"ד יט:א: כמ"ד כז: לא ידעתי. נעשה כגונב דעת העלונה (כמ"ד ס: תנחומא יט: כה: השומר אחי. לשון חימה הוא, וכן כל ה"ה הנקודה בחטף פחת: (י) דמי אחיך. דמו ורס ורשומיו (סנהדרין לז:). ל"ה שעה פו פלשים הרבה שלא היה יודע מהיכן נפשו יולא (ס לז: (יא) מן האדמה. יותר ממה שנתקללה היא כבר בעוונה (כ"ד

(הט): וגם כזו הוסיפה לחטוא, אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך וגו', והנני מוסיף לה קללה ואלוהיך, לא תוסף חט כחה (מכילתא בשלח שירא פ"ט): (יב) גע וגד. אין לך רשות לזרז במקום אחד (ואונקלוס: (יג) גדול עוני מנשוא. בתמיה, אחה טוען עליונים ותחטוים וטוען אי אפשר לטעון (כ"ד כז:א: (טז) לכן כל הורג קין. זה אחד מן המקראות שקלרו דבריהם ורמזו ולא פירשו. לכן כל הורג קין לשון גערה, כה יעשה לו, כך וכך עושה, ולא פירש עושה: שבעתים יקם. איני רוצה להנחם מקין עשאי, לטוב שבעה דורות אני טועם נקמתי ממנו שיעמוד למך מבני בניו ויהרגו. וסוף המקרא שאמר שבעתים יוקם והוא נקמת הכל מקין למדנו שחטאת מקרא לשון גערה היא שלא חסא בריה מויתקו. וביאלו זו ויאמר דוד כל מכה יבוסו יוגע בנזר (שמואל ב ה:ח) ולא פירש מה יעשה לו. אבל דבר הכחוש ברמז, כל מכה יבוסו יוגע בנזר, ויקרב אל השער ויכבשו, ואח העורים וגו' (ס: וגם חוטם יכה על אשר חמרו הסור והפסח לא יבא (דוד) אל חור הבית, המכה אח אלו אני אשכנו ראש ושר. כאן קצר דברי, ובדברי הימים (א יח:ו) פירש יהיה לראש ולשר: וישם ה' לקין אות. חקק לו אות ממנו במלכו (תנחומא ויקרא: (כ"ט

אן — *A shepherd*. Because Abel feared God's curse against the ground, he turned to caring for sheep and herds (*Rashi*). Although Man was still forbidden to eat meat (see 9:3), he was allowed to use milk, butter, wool, and the skins of dead animals. Abel's work consisted of shearing the sheep and milking the cows (*Mizrachi*).

Like the Patriarchs, Moses, and David, Abel chose a

profession that permitted him to spend his time in solitude and contemplation of spiritual matters (*HaK'sav V'HaKabbalah*). Cain, however, chose an occupation that, though essential, can lead its practitioners to worship nature and enslave others to do the hard work of the fields (*R' Hirsch*).

3-5. From the subtle contrast between the simple descrip-

Abel became a shepherd, and Cain became a tiller of the ground.

³ After a period of time, Cain brought an offering to HASHEM of the fruit of the ground; ⁴ and as for Abel, he also brought of the firstlings of his flock and from their choicest. HASHEM turned to Abel and to his offering, ⁵ but to Cain and to his offering He did not turn. This annoyed Cain exceedingly, and his countenance fell.

⁶ And HASHEM said to Cain, "Why are you annoyed, and why has your countenance fallen?"

⁷ Surely, if you improve yourself, you will be forgiven. But if you do not improve yourself, sin rests at the door. Its desire is toward you, yet you can conquer it."

⁸ Cain spoke with his brother Abel. And it happened when they were in the field, that Cain rose up against his brother Abel and killed him.

⁹ HASHEM said to Cain, "Where is Abel your brother?"

And he said, "I do not know. Am I my brother's keeper?"

¹⁰ Then He said, "What have you done? The voice of your brother's blood cries out to Me from the ground! ¹¹ Therefore, you are cursed more than the ground, which opened wide its mouth to receive your brother's blood from your hand. ¹² When you work the ground, it shall no longer yield its strength to you. You shall become a vagrant and a wanderer on earth."

¹³ Cain said to HASHEM, "Is my iniquity too great to be borne? ¹⁴ Behold, You have banished me this day from the face of the earth — can I be hidden from Your presence? I must become a vagrant and a wanderer on earth; whoever meets me will kill me!" ¹⁵ HASHEM said to him, "Therefore, whoever slays Cain, before seven generations have passed he will be punished." And HASHEM placed a mark upon Cain, so that none that meet him might kill him. ¹⁶ Cain left

tion of Cain's offering and the more specific description of Abel's offering — from the firstlings of his flock and from their choicest — the Sages derive that Cain's offering was from the inferior portions of the crop, while Abel chose only the finest of his flock. Therefore, Abel's sacrifice was accepted, but not Cain's (*Ibn Ezra*; *Radak*).

6-7. God wished to teach Cain how to repent: A sinner can atone for his sins if he will but repent sincerely (*Radak*).

7. לַפֶּתַח חַטָּאת רָבִץ — *Sin rests at the door.* At the entrance to your grave, your sin will be kept (*Rashi*), i.e., punishment will await you in the future world unless you repent. If you succumb to your Evil Inclination, punishment and evil will be as everpresent as if they lived in the doorway of your house (*Sforno*).

... תְּשׁוּבָתוֹ — *Its desire ...* The Evil Inclination desires continually to entice you, yet you can conquer it — you can prevail over it if you wish (*Rashi*), for you can mend your ways and cast off your sin. Thus God taught Cain that Man can always repent and God will forgive him (*Ramban*).

8. וַיָּקָם קַיִן — *Cain rose up.* Abel was the stronger of the two, and the expression rose up implies that Cain had been thrown down and lay beneath Abel. But Cain begged for mercy saying: "We are the only sons in the world. What will you tell Father if you kill me?" Abel was filled with compassion, and released his hold, whereupon Cain rose up and killed him (*Midrash*).

9. אַי הֲבֵל אָחִיךָ — *Where is Abel your brother?* The question was rhetorical, for God knew full well where he was. He engaged Cain in a gentle conversation to give him the

opportunity to confess and repent (*Rashi*; *Radak*; *Sforno*), but Cain misunderstood. He took God's question to indicate ignorance about Abel's whereabouts, so he denied knowledge. The reference to Abel as his brother was to allude to Cain that he had a responsibility for Abel's welfare, but he denied that brotherhood imposed responsibility upon him.

10. דָּמִי — *The blood.* Lit., bloods. The word is in the plural, implying that Cain's crime was not limited to one person; he had shed Abel's blood and the blood of his potential descendants. Alternatively, this teaches that he bled from many wounds. Not knowing which organs were vital to life, Cain stabbed him all over (*Rashi*; *Sanhedrin* 37a).

12. לֹא-תִתֶּקֶף תְּתִבְחָה — *Shall no longer yield its strength.* Cain would always strive to find new areas to cultivate, for, never finding blessing, he would wander aimlessly in search of more fertile land (*B'chor Shor*; *Rabab*). He would know no more peace than his brother's blood (*Tzror HaMor*).

13-14. Cain pleaded for mercy, finally acknowledging the gravity of his sin, but arguing that the terms of his exile amounted to a death sentence. God accepted his plea.

15. שִׁבְעָתַיִם יָקָם — *Before seven generations have passed he will be punished.* Our rendering follows *Rashi* who interprets this as "an abbreviated verse with an implied clause: Whoever slays Cain will be punished (this phrase is unstated, but understood). As for Cain himself, only after seven generations will I execute My vengeance upon him, when Lemech, one of his descendants, will arise and slay him."

מִן קֶדֶם יִיחִיב בְּאַרְעָא גְלִי וּמִשְׁלֹטֵל דְּהוֹת
עֲבִידָא עֲלוּהִי מִלְּקֶדְמִין בְּגִינְתָא דְּעֶדְן:
וַיִּבְעֶד קִין יְת אֶתְהָא וְעִדְיָאָה וַיִּלְיֵד יֵת
חֲנוּךְ וְהֵנָּה בְּנִי קֶרֶתָא וְקָרָא שְׁמָא דְּקֶרֶתָא
כְּשׁוּם בְּרָה חֲנוּךְ: יִי וְאַתְיִלִּיד לְחֲנוּךְ יֵת
עֵינֵד וְעֵינֵד אֹלִיד יֵת מַחֲוִיָּאל וּמַחֲוִיָּאל
אֹלִיד יֵת מִתְּוִשָּׁאֵל וּמִתְּוִשָּׁאֵל אֹלִיד יֵת
לִמָּךְ: יִי וְנָסִיב לָהּ לִמָּךְ תַּרְתִּין נָשִׁין שׁוּם
קֶרֶתָא עֲדָה וְשׁוּם תְּנִיתָא צִלָּה: כִּי וַיִּלְדֵת
עֲדָה יֵת יִבְל הוּא הֵנָּה רִבְהוֹן דְּכָל דִּיתְבִּי
מִשְׁכַּנִּין וְגַמְרִי בְעִיר: כִּי וְשׁוּם אַחֲוֵי יִבְל
הוּא הֵנָּה רִבְהוֹן דְּכָל דִּמְנַגָּן עַל פּוּם גְּבֵלָא
יִדְעִי וְגַמְרִי בְּנוֹדָא וְאָבּוּבָא: כִּי וַצִּלָּה אָף הוּא
וַיִּלְדֵת יֵת תּוֹבֵל קִין רִבְהוֹן דְּכָל דִּיעֵי עֲבִידֵת
נִחְשָׂא וּפְרָזָל וְאַחֲתָה דְּתוֹבֵל קִין נַעֲמָה:
כִּי וַאֲמַר לִמָּךְ לְנִשְׁוֵי עֲדָה וַצִּלָּה שְׁמַעֲנָן קְלִי
נָשִׁי לִמָּךְ אֲצִיתָא לְמִמֶּרִי לֹא גְבַרָא קְטָלִית
דְּבְרִילָה אֲבָא סְבִיל חוֹבִין וְאָף לֹא עֲלִימָא
חֲבִילֵת דְּבְרִילָה יִשְׁחִיזִי וְנָרְעִי: כִּי אִרִי
לְשִׁבְעָא דְרִין אִיחֲלִין לְקִין הֵלֹא לְלִמָּךְ
בְּרָה שְׁבַעִין וְשִׁבְעָא: כִּי וַיִּדְעֶ אָדָם עוֹד
יֵת אֶתְהָא וַיִּלְדֵת בֶּר וְקֶרֶת יֵת שְׁמָה שֵׁת
אִרִי אֲמַר יִהְיֶה לִי יֵי בֶר אַחֲרָן חֲלָף הֵבֵל
דְּקָטְלָה קִין: כִּי וַיִּלְשֵׁת אָף הוּא אֶתְיִלִּיד בֶּר
וְקָרָא יֵת שְׁמָה אָנוּשׁ בְּכִן בִּיזְמוּהִי חֲלָף בְּנִי
אָנוּשׁ מִלְּצִלָּהָ בְּשִׁמָּא דִּי: א / רִין סִפֵּר

י מִלְפָּנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ-נֹד קְדֵמֶת-עֵדֶן: וַיַּדַּע קַיִן
אֶת-אִשְׁתּוֹ וַתֵּהָר וַתֵּלֶד אֶת-חֲנוּךְ וַיְהִי בְנָה עֵיר
י וַיִּקְרָא שֵׁם הָעֵיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוּךְ: וַיִּנְלָד לְחֲנוּךְ אֶת-
עֵינֵד וְעֵינֵד יָלַד אֶת-מַחֲוִיָּאל וּמַחֲוִיָּאל יָלַד אֶת-
יט מִתְּוִשָּׁאֵל וּמִתְּוִשָּׁאֵל יָלַד אֶת-לִמָּךְ: וַיִּקַּח-לוֹ לִמָּךְ
חמישי כ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאֶחָת עֲדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה: וַתֵּלֶד
כא עֲדָה אֶת-יִבְל הוּא הִיָּה אֲבִי יֵשֶׁב אָהֶל וּמִקְנֶה: וְשֵׁם
כב אֲחִיו יִבְל הוּא הִיָּה אֲבִי כָל-תַּפְשׁ בְּנוֹר וְעוֹגֵב: וַצִּלָּה
גם-הוּא יִלְדָה אֶת-תּוֹבֵל קַיִן לִטֵּשׁ כָּל-חֲרָשׁ נְחֹשֶׁת
כג וּבְרָזָל וְאַחֲוֹת תּוֹבֵל-קַיִן נַעֲמָה: וַיֹּאמֶר לִמָּךְ לְנִשְׁוֵי
ששי עֲדָה וַצִּלָּה שְׁמַעֲנָן קוֹלִי נָשִׁי לִמָּךְ הָאֲזִנָּה אִמְרָתִי
כד כִּי אִישׁ הִרְגָתִי לִפְעָעִי וַיִּנְלָד לְחֶבְרֹנִי: כִּי שִׁבְעָתִים
כה יָקַם-קַיִן וּלְמָךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה: וַיַּדַּע אָדָם עוֹד אֶת-
אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שֵׁת-לִי
כו אֱלֹהִים וְרַע אַחֲרֵי תַחַת הֵבֵל כִּי הִרְגוּ קַיִן: וַלִּשְׁת
גם-הוּא יָלַד-בֶּן וַיִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ אָנוּשׁ אֲזַ הוּחֵל
ה א לָקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה:

רס"ו

זיין לרוחיס (סס): לטש בל חרש נחשת וברזל. מחדד לומות נחשט וברזל כמו
ילקוט טיניו לי (ליזב טוטט). חורש אינו לשון פעל אללא 'פועל, שהרי נקוד קמץ קטן
וטעמו למטה, כלומר מחדד ומלמחל כל כלי לומות נחשט וברזל: נעשה. הלא אשמו
אל נ (כ"ר סס): (בג) שמעון קולי. שהיו נשיו פורשות ממנו מתשמים לפי שהרג
אח קין ואח תובל קין בנו, שהיה למך סומא ותובל קין מושכו, וראה לא קין וזמנה
לו כחיה ואמר לאכיו למשך בקשת והרגו, ובין שידע שהוא קין וקטו הכה קל אל כף
וספק את בנו ביניהם והרגו, והיו נשיו פורשות ממנו והוא מפיסן (מתחומא סס: ילק"ט)
לח: שמעון קולי. להשמע לי לתשמים, ובי איש אשר הרגתי לפצעי הוא נהרג,
וכי אני פלעטיו מויד שיהא הפלע קרוי על שמי. וילד אשר הרגתי לחבורתי הוא נהרג,
כלומר על" חבורתי, בתחיתם, ואלא שגג אני ולא מויד, לא זה פלעי ולא זה חבורתי
(סס וסס): פצע. מכת חרב או חץ, נכדור"ר כ"לע"י: (כד-בה) כי שבעתים יקם
קין. קין שהרג מויד נתלה לו עד שבעה דורות, אני שגרתי שגג לא כל שכן שחלה
לי שבעתים הרבה (ילק"ט סס) שבעים ושבעה. חסר רכיו שבעתים אחו לו. כך דרש
ר' מתחומא (סס). ומדרש כ"ר (כנדר): לא הרג למך כלום, וגשיו פורשות ממנו משקיימו
הרבה. וזה ק"ו של שפות, אם כן אין הקדוש ברוך הוא גובה אח חובו ומקיים את
אנו וילדות כלכלה, למחר המבול בא וסופק את הכל. והוא אומר לכן וכי איש הרגתי
לפני, וכי אני הרגתי את הכל שהיה איש בקומה וילד בשנים שהיה זרעו כלה בחיורו
שון, ומה קין שהרג נתלה לו שבעה דורות, אני שלא הרגתי לא כל שכן שיתלו לי שבעתים
הרבה. וזה ק"ו של שפות, ואלא שגג אני ולא מויד, לא זה פלעי ולא זה חבורתי
דבור: (בה) וידע אדם וגו'. בא לו למך אלל אדם הראשון וקבל על נשיו. אמר
לסס, וכי עליבם לדקק על גזירתו של מקום, אחס שב מלמחם והוא ונעשה את
שלו. אמרו לו קשור פלמך חתלה, והלא פרשת מאשחתי זה מאח עלנשים את משקנכם
כ"ר סס: (ה) (ב) וידע אדם וגו'. מיד וידע אדם, ואלא שגג אני ולא מויד, לא זה פלעי ולא זה חבורתי
העלבים בשמו של הקב"ה לעשותו אללים ולקרותו אלהים (סס: נ) מתחומא נח יח:

(טז) ויצא קין. ולא בהכנסה כגוד דעת העלויים (כ"ר כג:): בארץ נוד. בזאת
שכל הגולים נדים סס: קדמת עדן. סס גלה אכיו כשגורש מגן עדן שנאמר וישכן
מקום לגן עדן (לעיל ג:כד) לשמור את שמירת דרך מבוא הגן, שיש ללמוד שהיה אדם
סס. ומלטי רוח מזרחית קולפת בכל מקום את הרוחלים, שנאמר אז יבדיל משה וגו'
מזרחה שמש (דברים דמא: כ"ר כח:ט). דבר אחר בזאת נוד כל מקום שהוא היתה
הארץ מדועשת תחיתו והכריות אומרים סורו מעליי וזה שהרג את אחיו (מתחומא
ט: יז) ויהי. קין בנה עיר ויקרא שם העיר לוכר בנו חנוך (כ"ר כג:א): (יח)
ועירד ילד. יס מקום שהוא אומר בזכר הוליד ויס מקום שהוא אומר ילד, שהלדיה
משמשת שתי לאנות, לידת האשה, ויישטר"ח בלע"י, חריעת תולדות האיש,
איינינדר"ר בלע"י. כשהוא אומר הוליד בלשון הפעיל מדבר בלידת האשה, פלוגי הוליד
את אשחן בן או בת. כשהוא אומר ילד מדבר בזריעת האיש: (יט) ויקח לו למך.
לא היה לו לפרש על זה אלל ללמדנו מסוף הענין שקיים הקב"ה בהשחתו שאמר
שבעתים יקם קין. עמד למך לאחר שהוליד בניו ונעשה דור שביעי והרג את קין, וזה
שאמר כי איש הרגתי לפעמי וגו' (לעיל פסוק כג: מתחומא יח): שתי נשיו. כך היה
דרך של דור המבול, אחס לפריה והרבי וחסת לתשמים. וזו שהיא לתשמים כוס
של עקרון כדי שחקקר ומקושטת ככלה ומאכילה מעדנים, ומכרחה נופה כללמנה.
וזה שפירש איוב (כד:כח) רועה עקרה תל תל ואלמנה לא ייטיב, כמו שמפורש באלמנה
תלל (סס לוח), והוא כ"ר כג:ב: עדה. היא של פריה ורביה, ועל סס שגמגנה עליו
ומוכרת מאללו (ס"א מאלכלו). עדה חרסו של סורה (סס): צללה. היא של תשמים,
על של שיושבת חמדי כללו. דברי אלגה הס ככרלשית רבה (סס: ב) אבי ישב אהל
ומקנה. הוא היה הראשון לרועי בהמות במדברות ויושג אלהים חדש כאן ומדש כאן
בשכיל מרעה לאט, וכשכלה המרעה במקום זה הולך ותקוע אללו במקום אחר. ומ"א
בוגה בחים לעבודת כוכבים, כמה דחא אחר סמל הקנאה המקנה (יחזקאל חג:), וכן
אחי חופש כנור וסוגב (וספוק כל) לומר לעבודת כוכבים (כ"ר סס ג: (בב) תובל
קין. תובל לומותו של קין. תובל נ' תכלו, תיכל והתקין לומותו של קין לעשות כלי

the presence of HASHEM and settled in the land of Nod, east of Eden.

The Descendants of Cain ¹⁷ And Cain knew his wife, and she conceived and bore Enoch. He became a city-builder, and he named the city after his son Enoch. ¹⁸ To Enoch was born Irad, and Irad begot Mehujael, and Mehujael begot Methushael, and Methushael begot Lamech.

¹⁹ Lamech took to himself two wives: The name of one was Adah, and the name of the second was Zillah. ²⁰ And Adah bore Jabal; he was the first of those who dwell in tents and breed cattle.

²¹ The name of his brother was Jubal; he was the first of all who handle the harp and flute. ²² And Zillah, too — she bore Tubal-cain, who sharpened all cutting implements of copper and iron. And the sister of Tubal-cain was Naamah.

²³ And Lamech said to his wives, "Adah and Zillah, hear my voice; wives of Lamech, give ear to my speech: Have I slain a man by my wound and a child by my bruise? ²⁴ If Cain suffered vengeance at seven generations, then Lamech at seventy-seven!"

²⁵ Adam knew his wife again, and she bore a son and named him Seth, because: "God has provided me another child in place of Abel, for Cain had killed him." ²⁶ And as for Seth, to him also a son was born, and he named him Enosh. Then to call in the Name of HASHEM became profaned.

16. בְּאֶרֶץ נֹד — *In the land of Nod*. The word נֹד means *wandering*, so that Cain was banished to a place where exiles wander . . . to the east of Eden, where his father had been exiled when he was driven out of the Garden [cf. 3:24]. Notably, the eastern region always forms a place of refuge for murderers, for the cities of refuge that Moses later set aside were also to the east, "the place of sunrise" [cf. Deut. 4:41] (Rashi).

17-26. The descendants of Cain. To illustrate God's attribute of patience, the Torah enumerates Cain's many descendants to show that God did not punish him until he had seen many generations of offspring (Ramban).

17. וַיֵּדַע קַיִן אֶת-אִשְׁתּוֹ — *And Cain knew his wife*. Alone and banished from his parents, Cain strove to have children with whom he could associate (*Abarbanel*). The Torah calls him a *city-builder*, implying that this describes his personality. Cut off from the earth, from God, and from his fellow men, Cain was left only with his own intelligence and talent, which he utilized to build cities. Urban life, unlike rural life, cultivates sophisticated skills in its practitioners. The following verses list those skills (*R' Hirsch*).

19. שְׁתֵּי נָשִׁים — *Two wives*. Such was the practice of the generation of the Flood. They would take two wives, one to bear children and the other for pleasure. The latter was meant not to have children and would be pampered like a bride, while the former would be bereft of companionship, and left mourning like a widow throughout her life [cf. comm. to Job 24:21] (Rashi; Midrash).

21. כְּנֹר וְעֹנֵב — *The harp and flute*. Jubal was the originator of the art of music (*Radak*).

22. נָעֻמָּה — *Naamah*. Her name, which means *lovely*, is

mentioned because she was the wife of Noah, and her deeds were lovely and pleasant (Rashi).

23-24. Lamech's plea. Lamech was blind and his son Tubal-cain used to lead him. One day, Tubal-cain saw Cain and, mistaking him for an animal, he bade his father to shoot an arrow, which killed Cain. When Lamech realized he had killed Cain, he beat his hands together in grief and accidentally struck his son, killing him, too. This angered his wives who refused to live with him, and he tried to appease them. He demanded that they obey him and come back, for, he asked, since he had not killed intentionally, could he be considered a murderer? As to their fears that God would punish him, he contended, "If the punishment of Cain, an intentional murderer, was delayed until the seventh generation, surely my punishment will be deferred many times seven because I killed accidentally!" He used the number *seventy-seven* to denote many times seven [i.e., a long period, not meaning exactly seventy-seven] (Rashi).

26. The generation of Enosh introduced idolatry, which was to become the blight of humanity for thousands of years. By ascribing God-like qualities to man and lifeless objects, they created the abominable situation in which to call in the Name of HASHEM became profaned (Rashi).

Ramban (*Hil. Avodas Kochavim* 1:1-2) explains how the grievous misconception of idol worship began and developed. Very briefly, he says that it began when people felt that they should honor the heavenly bodies as God's emissaries to the world, just as it is proper to honor the ministers of a ruler. Eventually, this trend spread and became more and more corrupted, until worshipers forgot about God and assumed that all powers were vested in whatever representation they chose to worship.

תולדת אדם ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים
 עשה אותו זכר ונקבה בראם ויברך אתם ויקרא את-
 שמם אדם ביום הבראם: ויחי אדם שלשים ומאת שנה
 ויולד בדמותו בצלמו ויקרא את-שמו שת: ויהיו ימי-
 אדם אחרי הולידו את-שת שמנה מאת שנה ויולד בנים
 ובנות: ויהיו כל-ימי אדם אשר-חי תשע מאות שנה
 ושלשים שנה וימת: ויחי-שת חמש שנים
 ומאת שנה ויולד את-אנוש: ויחי-שת אחרי הולידו את-
 אנוש שבע שנים ושמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות:
 ויהיו כל-ימי-שת שתים עשרה שנה ותשע מאות שנה
 וימת: ויחי אנוש תשעים שנה ויולד את-קינן:
 ויחי אנוש אחרי הולידו את-קינן חמש עשרה שנה
 ושמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות: ויהיו כל-ימי אנוש
 חמש שנים ותשע מאות שנה וימת: ויחי קינן
 שבעים שנה ויולד את-מהללאל: ויחי קינן אחרי הולידו
 את-מהללאל ארבעים שנה ושמנה מאות שנה ויולד
 בנים ובנות: ויהיו כל-ימי קינן עשר שנים ותשע מאות
 שנה וימת: ויחי מהללאל חמש שנים וששים
 שנה ויולד את-יֵרֶד: ויחי מהללאל אחרי הולידו את-
 יֵרֶד שלשים שנה ושמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות:
 ויהיו כל-ימי מהללאל חמש ותשעים שנה ושמנה מאות
 שנה וימת: ויחי-יֵרֶד שתים שתים וששים שנה
 ומאת שנה ויולד את-חֲנוֹךְ: ויחי-יֵרֶד אחרי הולידו
 את-חֲנוֹךְ שמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות: ויהיו
 כל-ימי-יֵרֶד שתים שתים וששים שנה ותשע מאות שנה
 וימת: ויחי חֲנוֹךְ חמש וששים שנה ויולד את-
 מתושלח: וייתהלך חֲנוֹךְ את-הָאֱלֹהִים אחרי הולידו
 את-מתושלח שלש מאות שנה ויולד בנים ובנות:
 ויהי כל-ימי חֲנוֹךְ חמש וששים שנה ושלש מאות
 שנה: וייתהלך חֲנוֹךְ את-הָאֱלֹהִים ואיננו כִּי-לָקַח אֹתוֹ

תולדת אדם ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים
 עשה אותו זכר ונקבה בראם ויברך אתם ויקרא את-
 שמם אדם ביום הבראם: ויחי אדם שלשים ומאת שנה
 ויולד בדמותו בצלמו ויקרא את-שמו שת: ויהיו ימי-
 אדם אחרי הולידו את-שת שמנה מאת שנה ויולד בנים
 ובנות: ויהיו כל-ימי אדם אשר-חי תשע מאות שנה
 ושלשים שנה וימת: ויחי-שת חמש שנים
 ומאת שנה ויולד את-אנוש: ויחי-שת אחרי הולידו את-
 אנוש שבע שנים ושמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות:
 ויהיו כל-ימי-שת שתים עשרה שנה ותשע מאות שנה
 וימת: ויחי אנוש תשעים שנה ויולד את-קינן:
 ויחי אנוש אחרי הולידו את-קינן חמש עשרה שנה
 ושמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות: ויהיו כל-ימי אנוש
 חמש שנים ותשע מאות שנה וימת: ויחי קינן
 שבעים שנה ויולד את-מהללאל: ויחי קינן אחרי הולידו
 את-מהללאל ארבעים שנה ושמנה מאות שנה ויולד
 בנים ובנות: ויהיו כל-ימי קינן עשר שנים ותשע מאות
 שנה וימת: ויחי מהללאל חמש שנים וששים
 שנה ויולד את-יֵרֶד: ויחי מהללאל אחרי הולידו את-
 יֵרֶד שלשים שנה ושמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות:
 ויהיו כל-ימי מהללאל חמש ותשעים שנה ושמנה מאות
 שנה וימת: ויחי-יֵרֶד שתים שתים וששים שנה
 ומאת שנה ויולד את-חֲנוֹךְ: ויחי-יֵרֶד אחרי הולידו
 את-חֲנוֹךְ שמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות: ויהיו
 כל-ימי-יֵרֶד שתים שתים וששים שנה ותשע מאות שנה
 וימת: ויחי חֲנוֹךְ חמש וששים שנה ויולד את-
 מתושלח: וייתהלך חֲנוֹךְ את-הָאֱלֹהִים אחרי הולידו
 את-מתושלח שלש מאות שנה ויולד בנים ובנות:
 ויהי כל-ימי חֲנוֹךְ חמש וששים שנה ושלש מאות
 שנה: וייתהלך חֲנוֹךְ את-הָאֱלֹהִים ואיננו כִּי-לָקַח אֹתוֹ

רס"ו

חרגוס ונתן: „אמין כח" לפ' יו"כ: (א) זה ספר תולדת אדם. ו' היא ספירת
 חולות אדם. ומדריש' אגדה י' רבי: ביום ברא וגו'. מגיד שביים שנברא הוליד
 (כ' כד:ז:ז) (ג) שלשים ומאת שנה. עד כאן פירש מן האשה (ס' ו' טירובין יח):

(כד) וייתהלך חנוך. לדיק היה וקל וס' וקבל בדעתו לצד להרשיע, לפיכך מהיר
 הקב"ה וסלקו והמיתו קודם זמנו, וזהו שצוה הכתוב במיתו לכתוב ואינו
 בטול למלאות שנותיו כי לקח אותו לפני זמנו, כמו הגני לוקח ממך אש מחמד

5 ¹ This is the account of the descendants of Adam — on the day that God created Man, He made him in the likeness of God. ² He created them male and female. He blessed them and called their name Man on the day they were created — ³ when Adam had lived one hundred and thirty years, he begot in his likeness and his image, and he named him Seth. ⁴ And the days of Adam after begetting Seth were eight hundred years, and he begot sons and daughters. ⁵ All the days that Adam lived were nine hundred and thirty years; and he died.

⁶ Seth lived one hundred and five years and begot Enosh. ⁷ And Seth lived eight hundred and seven years after begetting Enosh, and he begot sons and daughters. ⁸ All the days of Seth were nine hundred and twelve years; and he died.

⁹ Enosh lived ninety years, and begot Kenan. ¹⁰ And Enosh lived eight hundred and fifteen years after begetting Kenan, and he begot sons and daughters. ¹¹ All the days of Enosh were nine hundred and five years; and he died.

¹² Kenan lived seventy years, and begot Mahalalel. ¹³ And Kenan lived eight hundred and forty years after begetting Mahalalel, and he begot sons and daughters. ¹⁴ All the days of Kenan were nine hundred and ten years; and he died.

¹⁵ Mahalalel lived sixty-five years, and begot Jared. ¹⁶ And Mahalalel lived eight hundred and thirty years after begetting Jared, and he begot sons and daughters. ¹⁷ All the days of Mahalalel were eight hundred and ninety-five years; and he died.

¹⁸ Jared lived one hundred and sixty-two years, and begot Enoch. ¹⁹ And Jared lived eight hundred years after begetting Enoch and he begot sons and daughters. ²⁰ All the days of Jared came to nine hundred and sixty-two years; and he died.

²¹ Enoch lived sixty-five years, and begot Methuselah. ²² Enoch walked with God for three hundred years after begetting Methuselah; and he begot sons and daughters. ²³ All the days of Enoch were three hundred and sixty-five years. ²⁴ And Enoch walked with God; then he was no more, for God had taken him.

5.

☞ The genealogy of mankind.

A new narrative begins, enumerating the generations from Adam to Noah. The genealogy begins with Seth, for it was through him that the human race survived. Abel died without issue, and Cain's descendants perished in the Flood (Radak; Chizkuni).

Ramban explains why the people of that era lived such long lives. As God's handiwork, Adam was physically perfect and so were his children. As such it was natural for them to live a long time. After the Flood, however, a deterioration of the atmosphere caused a gradual shortening of life until it would appear that in the times of the Patriarchs, people lived a normal life span of seventy and eighty years, while only the most righteous lived longer.

2. זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם — He created them male and female. The Talmud comments that a man without a wife is not a man, for it is said, He created them male and female. . . and called their name Man [i.e., only when a man is united with his wife can he be called Man] (Yevamos 63a).

3. בְּרִמּוֹתָיו בָּרָאָם — In his likeness and his image. The verse mentions this to indicate that God gave Adam, who himself was created in God's likeness, the capacity to reproduce offspring who were also in this noble likeness. This is not mentioned concerning Cain or Abel because, since their

seed perished, the Torah did not wish to prolong the descriptions of them (Ibn Ezra; Ramban).

The ten generations from Adam to Noah

אָדָם — Adam: died in the year 930 from Creation;
שֵׁת — Seth: born in the year 130 from Creation; died in 1042.

After his time, people begin to do evil.

אֵנוֹשׁ — Enosh: 235-1140;
קֵינָן — Kenan: 325-1235;
מַהֲלָאֵל — Mahalalel: 395-1290;
יָרֵד — Jared: 460-1422;
חֵנוֹךְ — Enoch: 622-987;
מֶתוּשֶׁלַח — Methuselah: 687-1656;
לָמֶךְ — Lamech: 874-1651;
נֹחַ — Noah: 1056-2006.

Thus, Noah was born 126 years after Adam died; Lamech was the farthest descendant Adam lived to see.

24. Although Enoch was a righteous man, he was liable to go astray. To avert this, God cut his life short, as implied by the expression he was no more, rather than he died — i.e., he was no more in the world to complete his allotted years (Rashi). Targum Yonasan paraphrases the verse as follows: And Enoch served in truth before God, and behold, he was not with the sojourners of earth, for he was withdrawn and he ascended to heaven by the word of God.

שביעי כה אלהים:

וַיְחִי מִתּוֹשֶׁלַח שָׁבַע וּשְׁמֹנִים שָׁנָה
וּמֵאֵת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת-לִמְךָ: וַיְחִי מִתּוֹשֶׁלַח אַחֲרֵי

הוֹלִידוֹ אֶת-לִמְךָ שְׁתֵּים וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת

שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: וַיְהִי כָל-יְמֵי מִתּוֹשֶׁלַח תִּשַׁע

וּשְׁשִׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת: וַיְחִי-

לִמְךָ שְׁתֵּים וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בֶּן: וַיִּקְרָא

אֶת-שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר *זֶה יִנְחַמְנוּ מִמַּעַשְׁנוֹ וּמִעַצְבוֹ יִדְרִינוּ

מִן-הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אָרְרָה יְהוָה: וַיְחִי-לִמְךָ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ

אֶת-נֹחַ חֲמֵשׁ וּתְשַׁעַים שָׁנָה וְחֲמֵשׁ מֵאֵת שָׁנָה וַיּוֹלֶד

בָּנִים וּבָנוֹת: וַיְהִי כָל-יְמֵי-לִמְךָ שְׁבַע וּשְׁבַעִים שָׁנָה

וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת: וַיְהִי-נֹחַ בֶּן-חֲמֵשׁ מֵאוֹת

שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת-שֵׁם אֶת-חָם וְאֶת-יֶפֶת: וַיְהִי כִּי-הִחֵל

הָאָדָם לָרֶב עַל-פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יִלְדוּ לָהֶם: וַיִּרְאוּ

בְּנֵי-הָאֱלֹהִים אֶת-בָּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הָיָה וַיִּקְחוּ לָהֶם

נָשִׁים מִכָּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ: וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא-יֵדוּן רוּחִי

בָּאָדָם לְעֹלָם בְּשֶׁגֶם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמֵיו מֵאָה וָעֶשְׂרִים

וּשְׁנָה: הַנִּפְלִים הָיוּ בְּאַרְצָךְ בְּיָמֵים הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי-כֵן

אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶל-בָּנוֹת הָאָדָם וַיִּלְדוּ לָהֶם

הַנִּפְלִים הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מַעֲוֹלָם אָנְשֵׁי הַשָּׁמַיִם:

וַיִּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בְּאַרְצָךְ וְכָל-יֶצֶר

וּמַחֲשַׁבַת לְבָבוֹ רָק רָע כָּל-הַיּוֹם: וַיִּנָּחֵם יְהוָה בִּי-עֲשֵׂה

* הקורא יטעים
הגרשים קודם
החלישא

ו

מפטיר

וַיְחִי מִתּוֹשֶׁלַח מֵאָה וְחֲמֵשָׁן
וּשְׁבַע שָׁנִים וַאֲלִיד יֵת לִמְךָ: וַיְחִי
מִתּוֹשֶׁלַח בְּתֵר דְּאֻלִּיד יֵת לִמְךָ שְׁבַע
מֵאָה וְחֲמֵשָׁן וְתִרְחִין שָׁנִים וַאֲלִיד בְּנִין
וּבָנָם: וַיְחִי כָל יוֹמֵי מִתּוֹשֶׁלַח תִּשַׁע
מֵאָה וְשָׁתִים וּתְשַׁע שָׁנִים וַיָּמָת: וַיְחִי
לִמְךָ מֵאָה וְחֲמֵשָׁן וְתִרְחִין שָׁנִים וַאֲלִיד
בְּרִ: כְּטוֹקְרָא יֵת שְׁמָה נֹחַ לְמִימֵר דִּין
וְנִחְמָנָא מַעֲבֻדְנָא וּמִלְאוֹת יִדְנָא כְּתֵר
אַרְעָא דִּי לְטֻטָּה וַיְחִי מִתּוֹשֶׁלַח לִמְךָ בְּתֵר
דְּאֻלִּיד יֵת נֹחַ חֲמֵשׁ מֵאָה וְתִשַׁעַין
וְחֲמֵשׁ שָׁנִים וַאֲלִיד בְּנִין וּבָנָם: לֹא-יְחִי
כָּל יוֹמֵי לִמְךָ שְׁבַע מֵאָה וְשָׁבַעַין
וּשְׁבַע שָׁנִים וַיָּמָת: לֹא-יְחִי נֹחַ בְּרִ חֲמֵשׁ
מֵאָה שָׁנִים וַאֲלִיד נֹחַ יֵת שֵׁם יֵת חָם
וְיֵת יֶפֶת: אֲנִיָּה בְרִ שְׂרִיאוֹ בְּנֵי אֲנָשָׁא
לְמַסְגִּי עַל אֲפִי אַרְעָא וּבְנָתָא
אַתְּלִידוֹ לְהוֹן: בְּנָחוּ בְּנֵי בְרִבְכָּיָא יֵת
בְּנֵת אֲנָשָׁא אַרְי שְׂפִירָן אֲנִין וְנִסְיֹב
לְהוֹן נָשִׁין מִכָּל דִּי אַתְרֵעִינָא: וְנֹאֲמֵר
וַיְחִי יִתְקִים דְּרָא בִּישָׁא דְרִין קְרָמִי
לְעֵלָם בְּדִיל דְּאֲנֹן בִּשְׂרָא וְעוֹבְדִיהוֹן
בִּישָׁא אַרְכָּא וְהִיבַת לְהוֹן מֵאָה
וָעֶשְׂרִין שָׁנִים אִם יִתְוֹבֹן: דְּגִבְרָיָא
הָיוּ בְּאַרְעָא בְּיוֹמֵינָא הָאֲנֹן וְאַף בְּתֵר
בֶּן דִּי עֲלִין בְּנֵי בְרִבְכָּיָא לְנֹחַ בְּנֵת
אֲנָשָׁא וַיִּלְדוּן לְהוֹן אֲנֹן גִּבְרָיָא
דְּמַעֲלָמָא אֲנָשִׁין דְּשָׁמָא: הַנִּחְזָא וַיְחִי
אַרְי כְּגִינָא בִּישָׁת אֲנָשָׁא בְּאַרְעָא וְכָל
יִצְרָא מַחֲשַׁבַת לְבָה לְחוֹד בִּישָׁא כָּל
יוֹמָא: וְיִתְבִּי דִּין בְּמִימְרָה אַרְי עֶבֶד

רש"י

בעל, אף הזכר והזכמה (ב"ר ס: ג) לא ידון רוחי באדם. לא ימרעם וירי
רוחי עלי בשביל האדם: לעולם. לאורח ימים. הנה רומי נידון בקרב אס להשחית
ואס לרשם, לא יהיה מדון זה ברוחי לעולם, כלומר לאורח ימים: בשגם הוא בשר.
כמו שגם, כלומר בשביל שגם זאת בו שהוא בשר, ואפס"כ אינו נכנס לפני, ומה
אס יהיה אס או דבר קשה. כיאלא זה בו שקמתי ובורח ואופסימי (ז:ז) כמו שנקקשי.
וכן אשמה מדבר עמי (ס: ויז) כמו שאלקס. אף שגם כמו שגם: והיו יומי וגו'.
עד ק"ך שנה אחרי להס אפי ואס לא יבזבו אצוי עליהם מכול (אונקלוס: מרגום
יונתן). ואל"מ משגול יפת עד המבול אינו אלא מאה שנה. אין מוקדם ומאוחר
בחורה, כבר הייתה הגזרה גזורה עשרים שנה קודם שהוליד נח תולדות, וכן מלינו
בסדר עולם (פרק כח). יס מדרשי אברהם רבים בלא ידון אכל זה הוא לחלות פשוט:
(ד) הנפילים. ט"ז שנפלו והפילו את העולם (ב"ר ס: ז) וכלאן עברי ל"נ ענקים
הוא (פדר"א ס: ב) ימים ההם. כימי דור אטש ובני קין (ס: ג) וגם אחרי בן.
אש"פ שראו באבדן של דור אטש שעלה אוקיינוס והלף שלש העולם לא נכנס דור
המבול ללמוד מהם (ב"ר ס: ג) מתחומא נח ית: אשר יבאו. היו יולדות ענקים
כחומם (ב"ר ס: ג) הגבורים. למדור במקום (מתחומא יצ: אגשי השם. חסון
שנקבו בשמות, עירד, מתחילל, מתושאל, שנקבו ט"ז אבדן, שגמחו השם. חסון
ד"א אגשי שגמחו, שגמחו את העולם (ב"ר ס: ו) וינחם ה' כי עשה. נחמה
הייתה לפניו שבראו בתחומים, שאלו היה מן העליונים היה ממדיו (ב"ר כז:ז)

ענין (ויחזקאל כד:טז; ב"ר כה:א): (בב) ויולד בן. שגמחו נכונה העולם (מתחומא
יא: (בט) זה ינחמנו. ינח ממנו את עצבון ידיו. עד שלא בא נח לא היה להס
כלי מתרישה והוא הכין להס, והיתה הארץ מויליאה קוליס ורדדריס כשורעיס מסיס
מקללחו של אדם הראשון (ס: ויבני נח נח, וזה ינחמנו ינח ממנו, ואס לא
תפסדו כד אין טעם הראשון שפל על השס ואחרי לרדך לקרות שמו מנחם (ב"ר
כה:ב) (לב) בן חמש מאות שנה. א"ר יודן מה טעם כל הדורות הולידו לק' שנה
(ולמחמס שנה) וזה נח"ק. אמר הקב"ה, אס רשעים הם יאכדו במים ורע לנדיק זה
נ"א לזרע של נדיק זה, ואס נדיקים הם אסמריה עליו לעשות חיבות הרבה, כבש אס
מעיט ולא הוליד עד ח"ק שנה כדי שלא יהא יפת אגדול שבכניו ראו לעושין לפני
המבול דכחי כי נעמד בן מאה שנה ימות ויפסי סהוב: ראו לעושין לעמיד, וכן
לפני מתן חורה (ב"ר כז:ב) את שם את חם ואת יפת. והלא יפת אגדול הוא,
אלא בתחלה אחרי דורס את שהוא נדיק וטול כשהוא מכול ואכזרהס ילא ממנו כ'
(ס: ג) (ב) בני האלהים. בני השרים והשופטים (ב"ר כה:א). (דבר אחר בני
האלהים הם השרים והאלים בשליחותו של מקום אף הם היו מתעברין בהם
(פדר"א כב: דב"ר סוף פ"א: יק"ש מד.) כל אלהים שבמקרא (שון מרות, וזה יוכיח
ואחרי תהיה לו לאלהים (שמות ד:יז) ראה נחמין אלהים (ס: זא: ב) טבת הדנה.
א"ר יודן טבת כחי (חסר ו', שלא היו, אלא) כשהיו מטיבין אותה מקושטת ליכנס
לחופה היה גדול נכנס ובעלה תחלה (ב"ר כה:א) מכל אשר בחרו. אף בעולם

²⁵ Methuselah lived one hundred and eighty-seven years, and begot Lamech. ²⁶ And Methuselah lived seven hundred and eighty-two years after begetting Lamech, and he begot sons and daughters. ²⁷ All the days of Methuselah were nine hundred and sixty-nine years; and he died.

²⁸ Lamech lived one hundred and eighty-two years, and begot a son. ²⁹ And he called his name Noah, saying, "This one will bring us rest from our work and from the toil of our hands, from the ground which HASHEM had cursed." ³⁰ Lamech lived five hundred and ninety-five years after begetting Noah, and he begot sons and daughters. ³¹ All the days of Lamech were seven hundred and seventy-seven years; and he died.

³² When Noah was five hundred years old, Noah begot Shem, Ham, and Japheth.

6 ¹ And it came to pass when Man began to increase upon the ground and daughters were born to them, ² the sons of the rulers saw that the daughters of man were good and they took themselves wives from whomever they chose. ³ And HASHEM said, "My spirit shall not contend evermore concerning Man since he is but flesh; his days shall be a hundred and twenty years."

Prelude to
the Flood

⁴ The Nephilim were on the earth in those days — and also afterward when the sons of the rulers would consort with the daughters of man, who would bear to them. They were the mighty who, from old, were men of devastation.

⁵ HASHEM saw that the wickedness of Man was great upon the earth, and that every product of the thoughts of his heart was but evil always. ⁶ And HASHEM reconsidered having made

29. וְהָיָה נֹחַ — *This one will bring us rest.* Our rendering follows Rashi who relates נֹחַ, Noah, to the root נָח, rest: i.e., "He will bring us rest (in the sense of relief) . . . from the toil of our hands." This was said [prophetically] in reference to the invention of farming tools, which was attributed to Noah. Until his time, in consequence of the curse decreed upon Adam (3:18), the earth produced thorns and thistles when one planted wheat. In Noah's days this ceased.

There was a tradition from Adam to his descendants that the curse on the earth would be in effect only during his lifetime. In the above chronological list of leaders of the various generations, Noah was the first born after Adam's death, so that the severity of the curse was expected to abate from the time of his birth. Knowing this tradition, Lamech gave him that name (*Pirkei d'Rabbi Eliezer; Abarbanel*).

6.

1-8. Prelude to the Flood.

1. וַיְהִי — *And it came to pass.* The Talmud notes that where the term וַיְהִי, and it came to pass, occurs in Scripture, it often presages trouble. In this case, our chapter begins the account of mankind's quickening descent into the abyss (*Megillah 10b*).

2. בְּנֵי הָאֱלֹהִים — *The sons of the rulers.* These were the sons of the princes and judges, for *elohim* always implies rulership [cf. notes to 1:1], as in *Exodus 4:16*: and you shall be his *אֱלֹהִים*, master (Rashi). The daughters of man were the daughters of the general populace (R' Saadiah Gaon); the multitude, the lower classes (Rambam, *Moreh* 1:14), who did not have the power to resist their superiors (Radak). Thus, the Torah begins the narrative of the tragedy by speaking of the subjugation of the weak by the powerful.

According to many commentators, בְּנֵי הָאֱלֹהִים, literally the sons of God, are the God-fearing descendants of Seth, while the daughters of man (implying less spiritual people) are the iniquitous descendants of Cain. The result of such marriages was that Seth's righteous offspring were enticed by the proponents of a godless, depraved culture, and suffered the fate that destroyed mankind.

3. . . . לֹא יִדְּוֶן רוּחִי — *My spirit shall not contend.* Seeing that mankind had not lived up to His aspirations, God resolved that He would not wait much longer, debating with Himself, as it were, whether to destroy it because of its sins, or to show mercy (Rashi), because he is but flesh and cannot survive without compassion (*Sforno*).

Man is unworthy that God's spirit should reside in him, since he is but flesh like the other creatures, and his soul is drawn to the flesh rather than to God's spirit (R' Bachya).

מָאתָי וָשָׁנִים — *A hundred and twenty years.* God would wait 120 years before bringing the Flood, so that mankind would have ample opportunity to repent (Rashi, Ramban). Others interpret that the human life span would gradually decrease until it would be a maximum of 120 years (*Ibn Ezra*).

הַנְּפִלִים — *The Nephilim.* They were giants — the same race that terrified Moses' spies (*Numbers 13:33*). They were given this title from the root נָפַל, to fall, because they fell and caused others to fall (Rashi), through their egregious sinfulness (*Gur Aryeh*). Alternatively, they were so called because the hearts of those who saw them fell in amazement at their size (*Ibn Ezra*).

וַיִּנְחַם ה' — *And HASHEM reconsidered.* In a penetrating discourse on the concept of God's grief and regret, *Akeidas*

יְתֹאמַר יְהוָה אֱמֹחָה
אֶת־הָאָדָם בְּאֶרֶץ נִתְעַצֵּב אֶל־לְבוֹ:
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱמֹחָה
אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בְּרֵאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־
בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי נִחְמָתִי כִּי
עָשִׂיתִם: וְנָח מִצָּא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה:
הַנָּח אֲשַׁכַּח רַחֲמִין קָדָם יי:

וְיֹאמַר יְהוָה אֱמֹחָה
אֶת־הָאָדָם בְּאֶרֶץ נִתְעַצֵּב אֶל־לְבוֹ:
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱמֹחָה
אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בְּרֵאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־
בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי נִחְמָתִי כִּי
עָשִׂיתִם: וְנָח מִצָּא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה:
הַנָּח אֲשַׁכַּח רַחֲמִין קָדָם יי:

קמ"ז פסוקים. אמצ"ה סימן. יחזקיהו סימן.

אמר לו נולד לך בן זכר מימך. אמר לו הן. אמר לו ומה עשית. אמר לו שמחתי
ושימחתי את הכל. אמר לו ולא היית יודע שסופו למות. אמר לו בשעת חדושי חדושי
בשעת אכלא אכלא. אמר לו כך מעשה הקב"ה, אש"פ שגלוי לפניו שסופו לחטוא
ולאבדן לא נמנע מלבראן (כ"ר כזד) בשביל הגדליקים העתידים לעמוד מהם (שם
תנח: (ז) ויאמר ה' אמוחה את האדם. הוא עפר ואביא עליו מים ואמחה אותו,
לכך נאמר לשון מחיו (כ"ר כתב; תחומא יס נח ד: מואדם עד בהמה. אף הם
השחיתו דרכם (כ"ר שם ט). ד"א הכל נברא בשביל האדם וכיון שחוא כלה מה לורך
באלו (שם ו; סנהדרין קט). כי נחמתי בי עשיתם. תשכחי מה לעשות על אשר
עשיתם:

רש"י

ויתעצב. האדם. אל לבו. של מקום, טלה במחשבתו של מקום להעניבו, וזהו
חרגוס אוינקלוס. ר"א, וינחם, נהפכה מחשבתו של מקום ממדת רחמים למדת הדין
(כ"ר לגג) טלה במחשבה לפניו מה לעשות באלו שפשה בלך. וכן כל לשון ניוחם
שנמקרא לשון נמלך מה לעשות, וכן אדם ויתנחם (במדבר כג:ט) ועל עבדיו יתנחם
(דברים לבגו) וינחם ה' על הרעה (שמות לב:יד) נחמתי כי המלכתי (שמואל א'
טו:יא), כולם לשון מחשבה אחרת הם: ויתעצב אל לבו. נחאכל על אבדן מעשה
ידיו (כ"ר טוף פכ"ז), כמו נעלב המלך על בנו (שמואל ב יט:ג), וזו כחכתי לחשובת
המיניס. גוי (ש"א אפיקורס) אחד שאל את רבי יהושע בן קרחה, אמר לו אין אתם
מודים שהקב"ה רואה את הטולד. אמר לו הן. אמר לו והא כתיב ויתעצב אל לבו.

Man on earth, and He had heartfelt sadness. ⁷ And HASHEM said, "I will blot out Man whom I created from the face of the ground — from man to animal, to creeping things, and to birds of the sky; for I have reconsidered My having made them." ⁸ But Noah found grace in the eyes of HASHEM.

THE HAFTARAH FOR BEREISHIS APPEARS ON PAGE 1130.

When Erev Rosh Chodesh Cheshvan coincides with Bereishis, the regular Haftarah is replaced with the reading for Shabbas Erev Rosh Chodesh, page 1207.

Yitzchak explains that this "grief" does not contradict the principle that God knows the future. As an example, he cites the case of someone who plants a sapling and nurtures it proudly, protecting it from harm as it grows to maturity, when he will cut it down for lumber. When that time comes, he feels sorry that he must chop down a tree for which he worked so hard, even though he knew from the start that he would be doing so eventually. In this sense, the Torah borrows human terms to describe God as "grieving."

God did not inflict this punishment capriciously, as it were. Only after man had become steeped in evil beyond salvation, did He discard the Attribute of Mercy and adopt the Attribute of Judgment.

8. וְנֹחַ מָצָא חֵן — But Noah found grace. God's grace was needed in order to save Noah's family, otherwise only he would have been spared. Although Noah himself was righteous, he did not try to influence the rest of his generation to know God and to repent. Since he did not attempt to help others, his merit would have been insufficient to save others. If a righteous person attempts to make others righteous, God may spare them for his sake, because there is hope he can influence them to repent (*Sforno*).

— This Masoretic קמ"ו פסוקים. אמצ"ה סימן. יחזקיה' ו' סימן ❹

note means: There are 146 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to [the names of the two kings of Judah,] אַמְצִיָּה, *Amaziah*, and יְחֶזְקִיָּה, *Hezekiah*.

Besides having names with similar *gematria* (numerical value), these two kings' lives paralleled one another in many ways: Each succeeded his father to the throne at the age of twenty-five; each is described with the phrase וַיַּעַשׂ ה' כְּעֵינֵי הַשָּׁמַיִם, *He did what was proper in the eyes of HASHEM*; each was attacked in the fourteenth year of his reign — *Amaziah* by enemies, *Hezekiah* by a near-fatal illness; and each ruled for twenty-nine years.

Moreover, their names are nearly synonymous as their respective roots אָמַץ and חָזַק both indicate *power* or *strength*. Thus אַמְצִיָּה means *power of God*, and יְחֶזְקִיָּה means *God is my strength*. It is this last similarity that seems to be the point of the Masoretic note: God's creation of the world *ex nihilo* and His subsequent active role in the unfolding of the history of mankind (as seen through His involvement with Adam and Eve, Cain and Tubal-cain, Lamech and Noah) — the subject matter of the *Sidrah* — attest to God's power in general [אַמְצִיָּה] and His involvement with each individual [יְחֶזְקִיָּה] (*Aramez Badavar*; see also Masoretic note at end of *Sidrah Mikeitz*).

פרשת נח

אונקלוס

ט אלה תולדת נח נח איש צדיק תמים היה בדרתיו
 י את־האלהים התהלך־נח: ויולד נח שלשה בנים
 יא את־שם את־חם ואת־יפת: ותשחת הארץ לפני
 יב האלהים ותמלא הארץ חמס: וירא אלהים את־הארץ
 והנה גשחתה כִּי־השחית כל־בשר את־דרכו על־
 יג הארץ: ויאמר אלהים לנח קץ כל־בשר
 כא לפני כִּי־מלאה הארץ חמס מפניהם והנני
 יד משחיתם את־הארץ: עשה לך תבת עצי־גפר קנים
 תעשה את־התבה וכפרת אתה מבית ומחוץ בכפר:
 טו וזה אשר תעשה אתה שלש מאות אמה ארך התבה
 טז חמשים אמה רחבה ושלשים אמה קומתה: צהר ו
 תעשה לתבה ואל־אמה תכלנה מלמעלה ופתח
 התבה בצדה תשים תחתים שנים ושלשים תעשה:

כ"ה

אלה על הגזל (סנהדרין ס; מנחם ד; כ"ר לאגד: את הארץ. כמו מן הארץ, ודומה לו כללית את העיר (מנחם טכט) מן העיר. חלה את רגלו (מלכים א טו:כג) מן רגלו. ד"א את הארץ, עם הארץ (אונקלוס; מנחם יונתן) שאף שלשה טפחים של עומק המחרשה נמחו (כ"ר לאגד: ונעשעו: יד) עשה לך תבת. הידע ריח והללה לפניו, ולמה העריתו בבנין זה. כדי שיראו חכמי דור המבול שזקן כ"כ שנה וזולתו אורו מה זקן כך, והוא אומר להם עמיד הקב"ה להביא מבול לעולם, אולי ישנו (מנחם ה; כ"ר לז: מנחם יאן בראשית לז: עצי גפר. כך שמו (סנהדרין קה): וזכר מתרגם אשין דקדרוס (עי' ר"ה כג.). ולמה ממין זה, ע"פ גפריה שגזר עליהם להמחית בו (כ"ר כג: סנהדרין ס; קנים. (מדורים) מדורים לכל בהמה וחיה (אונקלוס; סדר"א כד; כ"ר לאגד: בבפר. זפת בלשון ארמי, ומלוגו בתלמוד ספרא (שבת סז). בחיבתו של משה ע"י שהיו המים תשים דיה בחומר מבפנים וזפת מכוחו, ועוד, כדי שלא אורו לדיק ריח רע של זפת, אבל כאן מפני חוק המים וזפתה מבית ומחוץ (כ"ר לאגד: סוטה יב:). (טו) צהר. וי"א חלון, וי"א אבן מוכה המאירה להם (כ"ר יא: ואל אמה בתכלנה מלמעלה. כסויה משופע וטובה עד שאור קור מלמעלה ועומד על אמה. כדי שיוצו המים למטה מכלן ומכלן: בצדה תשים. שלא יפלו הגשמים בה: תחתים שנים ושלשים. ג' עליות זו על גב זו.

PARASHAS NOACH

9-10. Noah. The ten generations from Adam to Noah had ended in failure; mankind had stumbled into a downward spiral until God resolved that all the inhabitants of the earth would be wiped out, with the exception of Noah and his family, and enough animals to replenish the earth after the destruction. Like Adam, the father of the entire human race, Noah would become the father of mankind after the Flood. Therefore, although the Torah had listed him previously as the last link in the genealogy of his predecessors, it mentions him again now, since he and his children were to become the new ancestors of mankind (Abaranel).

9. נח איש צדיק — Noah was a righteous man. The verse began to introduce the list of Noah's offspring, but once he was

(ט) אלה תולדת נח נח איש צדיק. הואיל והזכירו ספר בשבתו, שנאמר וזכר לדיק לברכה (משלי יז: פס"ר י: מנחם). ד"א, ללמדך שצדיק תולדותיהם של לדיקים מעשים טובים (מנחם כ; כ"ר לז: בדרתיו. יט מרבוטיו דורשים אותו לשבח, כל שכן שאלו היה בדור לדיקים היה לדיק יותר. ויש שדורשים אותו לגנאי, לפי דורו היה לדיק, ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום (מנחם ה; כ"ר ס ט: את האלהים התהלך נח. ובאברהם הוא אומר החסד לפני (להלן יז:א). נח היה לדיק סעד לתומכו, אבל אברהם היה מתחזק (ומהלך) בלדקו מחליו (שם ו:א: התהלך. לשון עבר. וזהו שמו של י' וס"ה') (ב' כד) משמח להבא ולשעבר בלשון אחד. קום המהלך (להלן יז:א) להבא, המהלך נח לשעבר. התפלל בעד עבדיך (שמואל א יב:יט) להבא. ובה והתפלל אל הבית הזה (מלכים א ח:א) לשון עבר, אלא שהיו שבראש הופכו להבא: (יא) ותשחת. לשון ערוה וע"פ, כמו פן תשחיתון (דברים יד:ט) כי השחית כל בשר וגו' (פסוק יב; סנהדרין ג:). ותמלא הארץ חמס. גזל (שנאמר וזמן החמס אשר בכפיה (וינה ג:ח): (יב) כי השחית כל בשר. אפילו בהמה חיה וטוף וזקקין לשליון מיין (כ"ר כח: מנחם יב; סנהדרין קה:). (יג) קץ כל בשר. כל מקום שאמה מולא זנוח, אנדלמוסויא בזה לשון והרגנו טובים ורעים (כ"ר כה: מנחם רה ג: כי מלאה הארץ חמס. לא נחמס גזר דינס

mentioned, Scripture praised him as a righteous man. According to the Midrash, the Torah means to teach that the primary "offspring" of the righteous are their good deeds, for the worthwhile things that a person does are his primary legacy (Rashi).

R' Moshe Feinstein comments homiletically on why the Torah likens a person's good deeds to his offspring. A person should love good deeds, the way he loves his own children, and he should perform them out of love, not just duty. A person should never disparage a good deed as being insignificant, just as he does not fail to love a child who lacks outstanding ability. And a person should work hard to perfect his deeds, just as he spares no effort to help his children.

PARASHAS NOACH

Noah ⁹These are the offspring of Noah — Noah was a righteous man, perfect in his generations; Noah walked with God. — ¹⁰Noah had begotten three sons: Shem, Ham, and Japheth.

¹¹Now the earth had become corrupt before God; and the earth had become filled with robbery.

¹²And God saw the earth and behold it was corrupted, for all flesh had corrupted its way upon the earth.

The Decree of the Flood ¹³God said to Noah, "The end of all flesh has come before Me, for the earth is filled with robbery through them; and behold, I am about to destroy them from the earth. ¹⁴Make for yourself an Ark of gopher wood; make the Ark with compartments, and cover it inside and out with pitch.

¹⁵This is how you should make it — three hundred cubits the length of the Ark; fifty cubits its width; and thirty cubits its height. ¹⁶A window shall you make for the Ark, and to a cubit finish it from above. Put the entrance of the Ark in its side; make it with bottom, second, and third decks.

Ibn Ezra and B'chor Shor render תולדות as the history, so that the primary subject of the chapter is not his family, but his life story as it relates to the flood and its aftermath.

בְּרֵאשִׁית — In his generations. There are different interpretations of the phrase in his generations: Some Sages maintain that it is in his praise: Noah was righteous even in his corrupt generation; how much more righteous would he have been had he lived in a truly righteous generation — if he had had the companionship and inspiration of Abraham! According to others, however, it is critical of him — only in his generations, by comparison with his extremely wicked contemporaries, did Noah stand out as a righteous man; but had he lived in the time of Abraham he would have been insignificant (Rashi). Accordingly, the righteous of each generation must be judged in terms of their own time (Sefer HaParshiyos).

It is true that Noah was not nearly as great as Abraham, but it is fair to say that he would have been far greater had he not been surrounded by corrupt and immoral people.

אֶת־הָאֱלֹהִים — With God. He feared only God, and was not enticed by astrology, and surely not by idolatry. He walked in the path God showed him, for he was a prophet (Ramban).

10. שְׁלֹשָׁה בָּנִים — Three sons. They are not named in the order of their birth. Japheth was the eldest, but Shem is mentioned first because Scripture enumerates them according to wisdom, not age (Sanhedrin 69b). Once the Torah mentions Shem, it names Ham who was next in line; otherwise all three would be listed out of order (Ramban). Though they had been named above (5:32), the Torah mentions them after telling of Noah's righteousness to indicate that he inculcated such behavior into his children, as well (Radak).

11-12. The behavior of people deteriorated. At first they were corrupt — being guilty of immorality and idolatry — and they sinned covertly, before God. Later, the earth had become filled with robbery — which was obvious to all. Then the entire earth was corrupted, because man is the essence of the world, and his corruption infects all of Creation (Zohar). Such is the progression of sin. It begins in private, when people still have a sense of right and wrong. But once people develop the habit of sinning, they gradually lose their shame, and immoral behavior becomes the accepted —

even the required — norm. In Noah's time, the immoral sexual conduct of the people extended to animals, as well, until they too cohabited with other species.

The Midrash teaches that they stole from one another in petty ways that were not subject to the authority of the courts. Though this is not the gravest kind of sin, it is morally damaging in the extreme, because thievery within the letter of the law weakens the conscience and corrupts the social fabric (R' Hirsch).

13-22. The decree. God decreed that a generation that behaved so immorally had forfeited its right to exist, but even then, He extended mercy to them. God could have saved Noah in many ways. Why then did He burden him with the task of constructing an Ark for, as the Sages teach, one hundred twenty years? So that when the curious would see him cutting down lumber and working on the Ark for so long, they would ask him why. He would answer, "God is about to bring a Flood on the world because of your sins," and they would thus be inspired to repent . . . But instead of seizing the opportunity, Noah's contemporaries scoffed at him (Rashi).

14. עֲשֵׂה לָךְ — Make for yourself. Noah was to build the Ark himself (Abarbanel). Homiletically, he was told, "Make an Ark to symbolize your own behavior. You remained aloof from your compatriots, instead of chastising them and trying to save them by improving their conduct. Now, you will isolate yourself in an Ark with beasts and animals" (Alshich). Noah's failure to try and influence his generation is why the Flood is called מַיִן נֹחַ, waters of Noah (Isaiah 54:9), implying that he was responsible for the Flood (Zohar).

15. Even according to the smallest estimate of 18 inches per cubit, the dimensions of the Ark were 450 x 75 x 45 feet = 1,518,750 cubic feet. Each of its three stories had 33,750 sq. feet of floor space for a total of 101,250 square feet.

16. צִהָר — A window. Some say it was a skylight — according to most commentators, it was the window Noah opened after the Flood (8:6) — and some say it was a precious stone [that refracted the outside light to illuminate the interior (Chizkuni)] (Rashi).

וְאֶל־אֲמֹתָהּ — And to a cubit. The Ark's roof sloped upward to a cubit, so that the rain would run off.

יִנְאָאֵם הָא אָנָא מִיתִי יֵת טוֹפָנָא מִיא
עַל אַרְעָא לְחַבְלָא כָּל בִּסְרָא דִּי בַּה
רוּחָא דְחַיִּי מִתְחַת שְׁמַיָּא כָּל דִּי
בְּאַרְעָא יָמוּת: יִנְאָקִים יֵת קָמִי עִמָּךְ
וְתַעֲוֹל לְחַבּוּתָא אֲתָּה וּבְנֶיךָ וְאַתְחָתָךְ וְנָשִׁי
בְּנֶיךָ עִמָּךְ: יִמְכֹּל דְּחַי מִכָּל בִּסְרָא
תְּרִין מִכָּלָּא תַעֲוִיל לְחַבּוּתָא לְקִימָא
עִמָּךְ דְּכָר וְנוֹקְבָא יְהוֹן: כְּמַעּוּפָא לְנוּחִי
וּמִן בְּעִירָא לִנְהָ וּמִכָּל רִחְשָׁא דְאַרְעָא
לְנוּחִי תְּרִין מִכָּלָּא יַעֲלוּן לְנֹתָר לְקִימָא:
כֹּא נֹאֲתָ סָב לָךְ מִכָּל מִיכָל דְּמִתְאַכֵּל
וְתִכְנֹשׁ לְנֹתָר וְיֵהִי לָךְ וְלַחוּן לְמִיכָּל:
כַּנְעֶבֶד נָח כָּכֵל דִּי פִקִּיד יִתְהָ וְיֵי כֵּן
עָבֵר: אֵימָר וְיֵי לָנֶח עוֹל אֲתָּה וְכָל אֲנָשׁ
בֵּיתְךָ לְחַבּוּתָא אֲרִי יִתְהָ חֲזוּתִי וְכֹאִי
קָמִי בְּרָרָא דְרִין: כְּמַכָּל בְּעִירָא דְכִיָּא
תִּסָּב לָךְ שְׂבָעָא שְׂבָעָא דְכָר וְנוֹקְבָא
וּמִן בְּעִירָא דְלֵא (אִיתְהָא) דְכִיָּא הִיא
תְּרִין דְּכָר וְנוֹקְבָא: גֹּאֵף מַעּוּפָא דְשְׁמַיָּא
שְׂבָעָא שְׂבָעָא דְכָר וְנוֹקְבָא לְקִימָא
וְרָעָא עַל אִפִּי כָּל אַרְעָא: דֹּאֲרִי לְזָמֵן
יוֹמִין עוֹד שְׂבָעָא אָנָא מִחַת מִטְרָא עַל
אַרְעָא אַרְבָּעִין יָמִין וְאַרְבָּעַן לֵילָן
וְאַחֲמִי יֵת כָּל יָקוּמָא דִּי עֲבָדִית מַעַל
אִפִּי אַרְעָא: הַנְעֶבֶד נָח כָּכֵל דִּי פִקִּידָה
יְיָ: וְנָח בַּר שֵׁת מֵאֵהָ שְׁנַיִן וְטוֹפָנָא דְהָהָה
מִיא עַל אַרְעָא: וְנֹעָאֵל נָח וּבְנוֹהִי
וְאַתְחָתָהּ וְנָשִׁי כְּנוּחִי עִמָּה לְחַבּוּתָא מִן
קָדָם מִי טוֹפָנָא: הֵמָּן בְּעִירָא דְכִיָּא וּמִן
בְּעִירָא דִּי לִיתְהָא דְכִיָּא וּמִן עוֹפָא וְכָל

וְאֵנִי הִנְנִי מְבִיא אֶת־הַמָּבּוּל מִיָּם עַל־הָאָרֶץ לְשַׁחַת
כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם כָּל אֲשֶׁר־
יִחַ בָּאָרֶץ יָנוּעַ: וְהִקְמַתִּי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּךָ וּבֵאתָ אֶל־הַתְּבָה
יִשְׁ אִתְּהָ וּבְנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וְנָשֵׁי־בְנֶיךָ אִתְּךָ: וּמִכָּל־הַחַי מִכָּל־
בָּשָׂר שְׁנַיִם מִכָּל תְּבִיאָה אֶל־הַתְּבָה לְהַחֲיוֹת אִתְּךָ וְכָר
כְּנוֹקְבָה יְהִי: מִהָעוֹף לְמִינֵהוּ וּמִן־הַבְּהֵמָה לְמִינֵהּ מִכָּל
רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ שְׁנַיִם מִכָּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיוֹת:
כֹּא וְאַתָּה קַח־לָךְ מִכָּל־מֵאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאִסַּפְתָּ אֵלֶיךָ
כֹּב וְהָיָה לָךְ וּלְהֵם לְאֻכְלָה: וַיַּעַשׂ נָח כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ
יִשְׁ אֱלֹהִים כֵּן עָשָׂה: וַיֹּאמֶר יְהוָה לְנָח בֹּא־אִתְּהָ וְכָל־בְּיֹתָךְ
בְּ אֶל־הַתְּבָה כִּי־אִתְּךָ רְאִיתִי צָדִיק לִפְנֵי בְּדוֹר הַזֶּה: מִכָּל
הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח־לָךְ שְׁבָעָה שְׁבָעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ
וּמִן־הַבְּהֵמָה הָאֲשֶׁר לֹא טְהוֹרָה הִוא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ:
ג וְגַם מִהָעוֹף הַשָּׁמַיִם שְׁבָעָה שְׁבָעָה וְכָר וְנוֹקְבָה לַחַיּוֹת וְרַע
ד עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ: כִּי לַיָּמִים עוֹד שְׁבָעָה אָנֹכִי מִמָּטִיר
עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וּמַחֲיִיתִי אֶת־
ה כָּל־הַיָּקוּם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי מַעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: וַיַּעַשׂ נָח
ו כָּכֵל אֲשֶׁר־צִוָּהוּ יְהוָה: וְנָח בֶּן־שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמָּבּוּל
ז הָיָה מִיָּם עַל־הָאָרֶץ: וַיָּבֹא נָח וּבְנָיו וְאִשְׁתּוֹ וְנָשֵׁי־בְנָיו
ח אִתּוֹ אֶל־הַתְּבָה מִפְּנֵי מִי הַמָּבּוּל: מִן־הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה
וּמִן־הַבְּהֵמָה הָאֲשֶׁר אֵינָנָה טְהוֹרָה וּמִן־הָעוֹף וְכָל

כ"ט

ראיתי צדיק. ולא נאמר לדיק תמים. מכאן שאומרים מקלט שבו של אדם כפניו
וכולו של כפניו (ס' לנח:). (ב) הטהורה. הפעולה להיות טהורה לישראל (ובחס
קצו). למדת שלמד נח טהרה (כ"ר כוהא): שבעה שבעה. זכר ונקבה (אוניקלס: כ"ר
לנח:). כדי שיקריב מהם קרבן בלילה (ס' לדט:). תנחומא ויקל (ו): (ג) גם מעוף
השמיים וגו'. בסהרונים הכתוב מדבר, ולמד סטוס מן המפרש: (ד) בי לימים
עוד שבעה. אלו י' ימי אכלו של מחשלה הדיק. שם הקב"ה על כבודו ועכב את
הפורענות (כ"ר לנח:). פנהדרין סס. לא וחשוב שטיוע של מחשלה ותמלא שם כלים
בגנת כ"ר שנה לחי נח: בי לימים עוד שבעה. מה עוד, זמן אחר זמן, זה נוסף
על ק"כ שנה (פנהדרין סס): ארבעים יום. כנגד יצירת הולד, שקלטו להפריח
ליוולד ללור לורט מזמרים (כ"ר לנח:). (ה) ויעש נח. זה ביאלו לחיבה (סס:). (ו)
נח ובניו. האנשים לבד והנשים לבד, לפי שאלוהי בנחשמים המטה מפני שהטוב
שרי בלער (תנחומא יא): מפני מי המבול. אף נח מקטין אמנה היה, מאמין ואינו

עליונים לאדם, אלהים למדור (בהמה חיה וטופות), תחסיים לזבל (פנהדרין סס):
(ז) ואני הנני מביא. הנני מוכן להפכים טס אוחס שרצוני ואמרו לפני כבר מה
אנו כי חזרנו (תהלים חנה: כ"ר ס' יב): מבול. שכל את הכל, שכלכל את הכל,
שהכל את הכל מן הגבוה לנמוך. וזהו לשון אוניקלס שתרס טופנא, שהלף את הכל
והביאם לבבל שהיא עמוקה (פסחים פז:). לך נקראת שבער שגשגו שם כל מהי
מבול (ס"א מימי מבול) (שבת קיג:). ובחס קיג: (יח) והקמתי את בריתי. ברית
היה לדיק על הפירות שלא ירקבו ויעפשו, ושלא יכרעו רשעים שדור (כ"ר סס):
אתה ובניך ואשתך. האנשים לבד והנשים לבד, מכאן שאלוהי בנחשמים המטה
(סס:). (יט) ומבול החי. אפי' שדים (ס' יג): שנים מבול. מכל מין ומין (ס"א מן
הפחות) שבהם לא פחתו משנים, אחד זכר ואחד נקבה: (ב) מהעוף למינהו. אופן
שדבקו במיניהם ולא השחיתו דרכם. ומאליהם בלוי, וכל שהיביה קולטתו הכנים בה
(פנהדרין קח:). תנחומא יב: (כב) ויעש נח. זה בנין המיבה (כ"ר ס' יז): (א)

18. בְּרִיתִי. — *My covenant*. This is a promise that the year's supply of food in the Ark would not spoil (*Rashi*); or it refers to the covenant after the Flood (9:8-17), in which God pledged not to destroy the world again through a flood (*Sforno*).

19. שְׁנַיִם מִכָּל. — *Two of each*. As the following verse explains,

these animals were to be one male and one female, so that the species could be replenished after the Flood. In the case of the kosher species that could be used for offerings, Noah was later commanded to bring seven pairs (7:7), so that he could bring offerings of gratitude and commitment after returning to dry land.

¹⁷ "And as for Me — Behold, I am about to bring the Flood-waters upon the earth to destroy all flesh in which there is a breath of life from under the heavens; everything that is in the earth shall expire. ¹⁸ But I will establish My covenant with you, and you shall enter the Ark — you, your sons, your wife, and your sons' wives with you. ¹⁹ And from all that lives, of all flesh, two of each shall you bring into the Ark to keep alive with you; they shall be male and female. ²⁰ From each bird according to its kind, and from each animal according to its kind, and from each thing that creeps on the ground according to its kind, two of each shall come to you to keep alive.

²¹ "And as for you, take yourself of every food that is eaten and gather it in to yourself, that it shall be as food for you and for them." ²² Noah did according to everything God commanded him, so he did.

7 ¹ Then HASHEM said to Noah, "Come to the Ark, you and all your household, for it is you that I have seen to be righteous before Me in this generation. ² Of every clean animal take unto you seven pairs, a male with its mate, and of the animal that is not clean, two, a male with its mate; ³ of the birds of the heavens also, seven pairs, male and female, to keep seed alive upon the face of all the earth. ⁴ For in seven more days' time I will send rain upon the earth, forty days and forty nights, and I will blot out all existence that I have made from upon the face of the ground." ⁵ And Noah did according to everything that HASHEM had commanded him.

⁶ Noah was six hundred years old when the Flood was water upon the earth. ⁷ Noah, with his sons, his wife, and his sons' wives with him, went into the Ark because of the waters of the Flood. ⁸ Of the clean animal, of the animal that is not clean, of the birds, and of each thing

There were many huge beasts, such as elephants, and so many species of all sizes that even ten such arks could not have held them all, along with one year's provisions. It was a miracle that the small Ark could contain them. Even though the same miracle could have taken place in a smaller ark, thus sparing Noah the hard physical labor of building such a huge one, nevertheless, God wanted it to be so large in order to make the miracle less obvious, because people should try to reduce their reliance on miracles as much as possible (Rambam).

The animals came to Noah of their own accord, and he led them past the Ark. The Ark accepted only those which had not been involved in the sexual perversion that was one of the causes of the generation's downfall (Rashi; Sanhedrin 108b).

21. אֲשֶׁר יֵאָכֵל — *That is eaten*. The Midrash records that the greater part of the provisions consisted of pressed figs and greens for the various animals. Noah also stored seeds for future planting after the Flood.

7.

1-10. The final call. With the Flood to begin in seven days, God bid Noah to enter the Ark with his family. In addition to the pair from each species that he had been commanded previously to bring, he was now told to bring seven pairs of the animals that the Torah would later declare to be clean, i.e., kosher, so that he would be able to use them as offerings when he left the Ark (Rashi). They would also provide him with a supply of livestock for food, in anticipation of God's removal of the prohibition against eating meat [9:3] (Radak).

Up to now, the Sidrah had spoken of Elohim, indicating God's Attribute of Justice. Here He is called HASHEM, the God of Mercy, for He is saving Noah from the Flood, and, in addi-

tion, He is saving Noah's entire family and possessions, which, on their own merits, did not deserve to be saved (Sforno). The Name HASHEM is also an indication that Noah's future offerings would be accepted, since the chapters dealing with offerings use only the Name HASHEM (Ramban).

4. כִּי לִשְׁבַע יָמִים עוֹר שֶׁבַע — *For in seven more days*. After the original period that God allotted the people for repentance, His mercy decreed that He give them seven additional days. Alternatively, these were the seven days of mourning for Methuselah, who had just died and in whose honor God delayed the Flood (Rashi).

7. נֹחַ וּבָנָיו — *Noah, with his sons*. The men and women are listed separately because marital intimacy was forbidden at a time when the whole world was in distress (Rashi).

מִמֵּי הַמָּבּוּל — *Because of the waters of the Flood*. The implication is that Noah and his family entered the Ark only when the rising water forced them to seek refuge. Indeed, the Midrash comments that his faith was less than perfect, for if the water had not reached his ankles, he would not have entered (Rashi; Midrash). He may have thought that God, in His mercy, would relent, or that the people would repent at the last minute. Nevertheless, the verse implies a criticism of his reluctance, for man should not allow his calculations to stand in the way of his compliance with God's command (Me'am Loez).

8. אֲשֶׁר אֵינָהּ טְהוֹרָה — *That is not clean*. By using this long expression instead of the single word טְהוֹרָה, *unclean*, the Torah teaches a moral lesson: One should never utter a gross expression, for the Torah, which stresses brevity, added several extra letters to the Hebrew text of our verse to avoid using the unseemly expression *unclean* (Pesachim 3a).

די רחש על ארעא: טררין תרין עלו
לנת נח לתבותא דכר ונוקבא כמא די
פקיד יי נח: ויהנה לזמן שבעת יומין
ומי טופנא הוה על ארעא: יא בשנת שת
מאז שנין לחיי נח בירחא תננא
בשבעת עשרא יומא לירחא ביומא
הדין אתבונעו כל מבועי תהומא רבא
וכי שמא אתפתחו: יב ויהנה מטרא
נחת על ארעא ארבעין ימין וארבעין
לילון: יג בכרך יומא הדין עאל נח ושם
וחס ויפת בני נח ואתת נח ואתלת נשי
בנויה עמהון לתבותא: יד אנון וכל
חיתא לונה וכל בעירא לונה וכל
רחשא דרחש על ארעא לונוהי וכל
עופא לונוהי כל צפר כל דפרח: טו ועלו
עם נח לתבותא תרין תרין מכל בשרא
די בה רוחא דחיי: טו ועלויא דכר
ונוקבא מכל בשרא עלו כמא די פקיד
יתא יי נאגן יי (בממרה) עלוה: יז ויהנה
טופנא ארבעין יומין על ארעא וסגיא
מא ונטלו ית תבותא ואתרמת מעל
ארעא: יח ותקיפו מא וסגיא לחדא על
ארעא ומהלכא תבותא על אפי מא:
יט ומא תקיפו לחדא לחדא על
ארעא ואתחפיו כל טוריא רמאי די
תחתו כל שמאי: כ חמש עשרי אמין
מלעלא תקיפו מא ואתחפיו טוריא:

ט אֲשֶׁר-רִמַּשׁ עַל-הָאָדָמָה: שְׁנַיִם שָׁנִים בָּאוּ אֶל-נֹחַ אֶל-
י התבה וזכר ונקבה באשר צנה אלהים את־נח: ויהי
יא לשבעת הימים ומי המבול היו על־הארץ: בשנת שש-
מאות שנה לחיי־נח בחדש השני בשבעה־עשר יום
לחדש ביום הזה נבקעו כל־מעיינות תהום רבה וארבת
יב השמים נפתחו: ויהי הגשם על־הארץ ארבעים יום
יג וארבעים לילה: בעצם היום הזה בא נח וְשֵׁם וְחָם
ויפת בני־נח ואשת נח ושלשת נשי־בניו אתם אל-
יד התבה: המה וכל־החיה למינה וכל־הבהמה למינה
וכל־הרמש הרמש על־הארץ למינה וכל־העוף
טו למינהו כל צפור כל־כנף: ויבאו אל־נח אֶל-הַתֵּבָה
טו שְׁנַיִם שָׁנִים מְכַל־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר־בו רוח חיים: וְהַבָּאִים
זכר ונקבה מכל־בשר באו באשר צנה אתו אלהים
יז ויסגר יהוה בעדו: ויהי המבול ארבעים יום על־הארץ
וירבו המים וישאו את־התבה ותרם מעל הארץ:
יח ויגברו המים וירבו מאד על־הארץ ותלך התבה
יט על־פני המים: והמים גברו מאד מאד על־הארץ
ויכסו כל־ההרים הגבוהים אֲשֶׁר־תחת כל־השמים:
כ חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים ויכסו ההרים:

שלישי

ר"ע

אלו שזכרין אומה והורגין אוחו. אמר הקב"ה, חיי מכניסו לפני כלם, וגרלה דבר
מי יקום (ספרי האזינו של; כ"ר לבח): (יר) צפור כל בנה. דבוק הוא, לטור
של כל מין כנף, לרבות חגבים (חולין קלט): וכנף זה לשון טלה, כמו ושפט אוחו
ככנפיו (ויקרא ח:יז) שאפי' נולדה טולה. חף כחן, לטור כל מין מראית טולה: (טז)
ויסגור ה' בערו. הגין עליו שלא שבורה. הקוף התיבה דובים ואריות (כ"ר לבח)
והיו הורגין בהם (מנחותא י' ין). ופשוטו של מקרא, סגר כנגדו מן המים, וכן
כל בעד שנמקרא לשון כנגד הוא. בעד כל רחם (להלן כ"ח) בעדך ובעד בניך
(מלכים ב' ד:ד) עור בעד עור (איוז כ"ד) מגן בעדי (תהלים ג"ד) החפלו בעד
עבדך (שמואל א' יב:ט) כנגד עבדך: (יז) ותרם מעל הארץ. משוקפת היטה
במים י"א אמה כספיה טעונה שמשוקפת מקלטה במים, ומקראות שלפניו
יזכירו (כ"ר לבח): (יח) ויגברו. מאלו: (כ) חמש עשרה אמה מלמעלה.
למעלה של גובה כל ההרים, לאחר שהשווה המים לראשי ההרים (וימל ע:).

מאלוין ציבא המבול, ולא נכנס לתיבה עד שדחקוהו המים (ס' ו: (ט) באו אל
נח. מאלוין (כ"ר לבח: תנחומא יב: זכחים קטו): שנים שנים. כלם השווה כמנין
זה, מן הפתוח היו שנים: (יא) בחורש השני. רבי אליעזר אומר זה מרחשו, וזה
ר' יהושע אומר זה חייך (סדר עולם פ"ב: ראש השנה יא: נבקעו. להוציא מיתוה:
תהום רבה. מדה כנגד מדה, הם תמלו כרבה רעת האדם (לעיל וזה) ולכן
נחאס רבה (פסחא דרין קח): (יב) ויהי הגשם על הארץ. ולהלן (פסוק יז) הוא
אומר ויהי המבול, אלא כשהורידן הורידן ברחמים שאם יתורו יהיו נשמי ברכה,
וכשלא חזרו היו למבול (ע' כ"ר לאיב: מכילתא בשלח שירה פ"ה: ארבעים יום
וגו'. אין יום ראשון מן המים לפי שאין לילו עמו, שהרי כתיב ביום הזה נבקעו
כל מעינות. נמלאו ארבעים יום כלם ככ"ח כבסלו לר' אליעזר, שהעדים נמנין
כסדרן אחד מלא ואחד חסר, הרי י"ב מרחשו וכו"מ מכסלו: (יג) בעצם היום
הזה. למדך הכחוש שהיו בני דורו אומרים חילו אנו רואים אוחו נכנס לתיבה

9. שְׁנַיִם שָׁנִים — *Two by two*. There were at least *two* from every species (*Rashi*); but there were seven pairs of clean animals (*Mizrachi*).

R' Yaakov Kamenetsky notes that this verse states that the clean animals came to Noah on their own, but verse 2 implies that the clean animals did not come, for Noah had to take them. The unclean animals were in the Ark only to preserve their species, but the clean animals had the additional purpose of being offerings after the Flood was over. God wants offerings to come as a result of human effort.

Therefore He commanded Noah to search them out and bring them.

Ramban comments that one pair of every species, the clean ones included, came of its own accord, meaning that God caused them to come instinctively. As for the additional six pairs of the kosher animals that Noah would use later for offerings, he had to gather them himself. [For God to have sent these animals to Noah without any effort on his part would have diminished the significance of his offerings. A person's free-willed offering is an expression of his gratitude

The Flood that creeps upon the ground, ⁹ two by two they came to Noah into the Ark, male and female, *Inundates* as God had commanded Noah. ¹⁰ And it came to pass after the seven-day period that the waters *the World* of the Flood were upon the earth.

¹¹ In the six hundredth year of Noah's life, in the second month, on the seventeenth day of the month, on that day all the fountains of the great deep burst forth; and the windows of the heavens were opened. ¹² And the rain was upon the earth forty days and forty nights.

¹³ On that very day Noah came, with Shem, Ham, and Japheth, Noah's sons, with Noah's wife, and the three wives of his sons with them, into the Ark — ¹⁴ they and every beast after its kind, every animal after its kind, every creeping thing that creeps on the earth after its kind, and every bird after its kind, and every bird of any kind of wing. ¹⁵ They came to Noah into the Ark; two by two of all flesh in which there was a breath of life. ¹⁶ Thus they that came, came male and female of all flesh, as God had commanded him. And HASHEM shut it on his behalf.

¹⁷ When the Flood was on the earth forty days, the waters increased and raised the Ark so that it was lifted above the earth. ¹⁸ The waters strengthened and increased greatly upon the earth, and the Ark drifted upon the surface of the waters. ¹⁹ The waters strengthened very much upon the earth, all the high mountains which are under the entire heavens were covered. ²⁰ Fifteen cubits upward did the waters strengthen, and the mountains were covered.

or an effort to increase his closeness to God. Consequently, it is his *own* desire and his *own* exertions that give value to the offering.]

בְּאִשֶּׁר צִוָּה אֱלֹהִים — As God had commanded. The Torah sums up verses 5-9 by praising Noah, who had scrupulously followed every directive of God in bringing his family and the multitude of animals into the Ark (Ramban).

10-24. The Flood inundates the world. In the six hundredth year of Noah's life — the year 1656 from Creation (Seder Olam) — the deluge began. Now Scripture gives the exact date and the details of the events as they happened.

The Torah states that the Flood began in the second month, which Rashi interprets as the month of Marcheshvan, the second month of the year counting from Rosh Hashanah. This follows the Talmudic view of Rabbi Eliezer; Rabbi Yehoshua, however, maintains that it is the month of Iyar, the second month from Nissan (Rosh Hashanah 11b). From the time of the Exodus, however, all the months of the Torah are numbered from Nissan, in honor of the Exodus, which took Israel from servitude and began its mission as the recipient of the Torah at Sinai.

11. בְּשֵׁנַת שֵׁשֶּׁׁמֶאֱוָה שָׁנָה — In the six hundredth year. The Zohar states that this verse, which speaks of a deluge emanating from above and below, alludes to the potential of a great flood of spiritual growth that was destined for that year. It would have been the year when the Written and Oral Torahs were given, but mankind failed dismally and was undeserving of the opportunity. Zohar adds that the same opportunity would come to the world during the sixth century of the sixth millennium: the years 5500-5600 (1739-40 to 1839-40). Indeed, that century saw an unusual flowering of Torah accomplishment, and also a secular explosion of thought and achievement, such as the American and French Revolutions, the Industrial Revolution, and an explosion of political and economic thought. Had Israel and society as a

whole been more worthy, there is no telling how much more spiritual growth there could have been.

12. Noting that in verse 17 the narrative mentions *Flood*, while here it refers to *rain*, Rashi explains that the precipitation began gently, so that — had the people repented at the last minute — it still could have been transformed into a rain of blessing. Only when they refused did it become a Flood.

15. Here we find man in his loftiest state, for the entire world comes to Noah; it was because of him that they were all saved and preserved (R' Hirsch). The verse stresses that they came in matched pairs — not one species was missing — which was a miracle! (*Ibn Caspi*). . . Such precision would have been impossible by natural means (R' Bachya).

17-19. The ravages of the Flood. First the waters lifted the Ark; then they became more violent and tossed it aimlessly about (Radak). Verse 19 uses the word *מָאֵד*, *very*, twice after it has already been used in verse 18, to emphasize the powerful surge of the waters; it could not possibly have been stronger (*Ibn Ezra*). The Sages add that the waters were scalding hot (*Sanhedrin* 108b). The Torah uses derivatives of the expression *גְּבוּרָה*, literally *strength*, twice in verses 18-19, which is also an indication of the great abundance of the waters, which uprooted trees and swept away buildings (Ramban).

20. Haamek Davar suggests that Mt. Ararat was the world's highest mountain at the time of the Flood, and the waters rose to 15 cubits above it. The numerous mountains that are now far higher than Ararat came into being or bulged up to their present height as a result of the upheavals of the Flood.

Thus, even those who climbed to the highest mountain peaks to escape the violent waters found nowhere else to flee and drowned (Rosh). In addition, the upheaval of those months of intense heat and turmoil caused a great shifting and turning of geological strata and a deep burial of animal remains. Thus the attempt to date the earth and fossils is

כא ויגוע כל-בשר ו הרמש על-הארץ בעוף ובבהמה
 כב ובחיה ובכל-השרץ השרץ על-הארץ וכל האדם: כל
 אשר נשמת-רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו:
 כג וימח את-כל-היקום אשר על-פני האדמה מאדם
 עד-בהמה עד-רמש ועד-עוף השמים וימחו מן-
 כד הארץ וישאר אך-נח ואשר אתו בתבה: ויגברו המים
 ח א על-הארץ חמשים ומאת יום: ויזכר אלהים את-נח
 ואת כל-החיה ואת-כל-הבהמה אשר אתו בתבה
 ב ויעבר אלהים רוח על-הארץ וישכו המים: ויסכרו
 מעינת תהום וארבת השמים ויכלא הגשם מן-השמים:
 ג וישבו המים מעל הארץ הלוך ושוב ויחסרו המים
 ד מקצה חמשים ומאת יום: ותנח התבה בחדש השביעי
 ה בשבעה-עשר יום לחדש על הרי אררט: והמים היו
 הלוך וחסור עד החדש העשירי בעשירי באחד
 ו לחדש נראו ראשי ההרים: ויהי מקץ ארבעים יום
 ז ויפתח נח את-חלון התבה אשר עשה: וישלח את-
 ח הערב ויצא יצוא ושוב עד-יבשת המים מעל הארץ:
 ט וישלח את-היונה מאתו לראות הקלו המים מעל פני
 האדמה: ולא-מצאה היונה מנוח לכף-רגלה ותשב
 אליו אל-התבה כי-מים על-פני כל-הארץ וישלח

רש"י
 שהיה החיבה משוקעת במים י"א אמה. שהרי כתיב בפסוקי בלחוד בלחוד נראה ראשי
 ההרים, זה א"כ שהוא פסוקי [למרחק] לירידת גשמים, והם היו גבוהים על ההרים
 חמש עשרה אמה. וחסרו מיום אחד בסיון עד אחד בלחוד חמש עשרה אמה לגשם יום
 הרי אמה לר' ימים. נמצא ש"כ בסיון לא חסרו המים אלא ד' אמות, ונחה החיבה ליום
 האחרת, למדת שהיה משוקעת י"א אמה במים שזל ראשי ההרים (שם וסס):
 (ה) בעשירי וגו' נראה ראשי ההרים. זה א"כ שהוא פסוקי למרחקן שהחיל
 בגשם. וא"כ הוא אלוה, ופסוקי לכסליו פסוק בגשם, כגשם שאתה אומר בחדש השביעי
 סיון והוא שביעי להפסקה, וי אפשר לומר כן. על כרחך שביעי וי אמה מזה אלא
 להפסקה, שהרי לא כל ארבעים של ירידת גשמים ומזה וחמשים של תגבורת המים
 עד אחד בסיון, ואם אמה אומר שביעי לירידה אין זה סיון. והעשירי וי אפשר למנות
 אלא לירידה, שאם אמה אומר להפסקה והוא חלול וי אמה מזה ברחשן בלחוד בלחוד
 חרבו המים מעל הארץ (להלן חגיג) שהרי מקץ ארבעים יום משנראו ראשי ההרים
 שלח את העורב (ערוך ע' קל ו); מדר"א פ"ג (ו') וי אמה חליל כלחיות היונה (סדר
 טולס שם; ב"ר שם ו) הרי ששים יום משנראו ראשי ההרים עד שחבר פני האדמה
 וא"כ בלחוד נראה נמצא שחבר ברחשן והוא קורא אותו ראשון ואין זה אלא תמרי
 שהוא ראשון לברכת טולס (סדר טולס שם) ולרבי יאשיהו הוא ניסן: (ו) מקץ
 ארבעים יום. משנראו ראשי ההרים (ערוך שם): את חלון התבה אשר עשה.
 לנח, ולא זה פתח החיבה הפשוט לביאה ויציאה (ב"ר שם ו) יצוא ושוב. האלן
 ומקץ שביעות החיבה ולא האלן שביעות חיה חושדי על צד וזו, וכמו שגשית
 בלחוד חלק (סנהדרין קח): עד יבשת המים. פשוטו כמשמש. אבל מדרש אגדה,
 מוכן היה העורב ללחיות אחרת בפעירת גשמים בימי אליהו, שנאמר והעורבים

(כב) נשמת רוח חיים. נשמה של רוח חיים: אשר בחרבה. ולא גדים שנים
 (סנהדרין קח; וזכים קיג; ב"ר לבניאל): (בג) וימח. לשון חקקל הוא וליט לשון
 חקקל הוא מגזרת ויפן ויבן. כל חיבה שסופה ה"ח, כגון בנה, מחה, קנה, כשאהי טחון
 וא"ו י"ד בראשה נקוד בחירה חתח היו"ד: אך נח. לבד נח זה פשוטו. ומדרש אגדה
 גונג וכוהו [ס"א וכוהו] דם מטורה בנהמות והחיות (סנהדרין קח; תנחומא יט יד;
 ברייתא ד"ב מדות מדה ג). וי"א שחבר מושת לארי והכישו ועליו נאמר קן לדיק
 בלחך יקלם ומשלי יאלץ: (תנחומא טז): (א) ויזכור אלהים. זה הבס מדה הדין הוא,
 והפכה למדת רחמים על ידי חפלה הדיקים (סוכה יד; תנחומא יא). וכשתעל של
 רשעים הפוכה מדת רחמים למדת הדין, שנאמר וירא ה' כי רבה רעת האדם וגו'
 ויאמר ה' אמהה (לעיל ויהי), ואם שם מדה הרחמים (ב"ר לג): ויזכור אלהים
 את נח וגו'. מה זכר אל-האדם, וזאת שלא החיות דרכם לכן (תנחומא יט)
 (י) ושלח שמש בחיבה (תנחומא י"ב): ויעבר אלהים רוח. רוח תנחומין והאמה
 עברה לפניו (תרגום יונתן): על הארץ. על פסוקי הארץ: וישבו. כמו וחתם המלך
 שכה (אסתר ז'), לשון הגחת חמה (סנהדרין קח; תנחומא יט יב): (ב) ויסברו
 (קח): וימנעו (תרגום יונתן) כמו לא תכלא רחמך (תהלים מ"ב): לא יכלה ממך
 (להלן כג): (ג) מקצה חמשים ומאת יום. התחילו לחסור, והוא אחד בסיון. כינה,
 ב"ר בכסליו פסוקי חמשים, הרי ג' חמסין, וכ"ז מטבת, הרי ל"ב, ושבת ואחר וסין
 ואחר ק"ח, הרי ק"ג (סדר טולס פ"ד; ב"ר שם ו): (ד) בחדש השביעי. סיון, והוא
 שביעי לכסליו שבו פסקי הגשמים (שם וסס): בשבעה עשר יום. מכאן אמה למד

²¹ And all flesh that moves upon the earth expired — among the birds, the animals, the beasts, and all the creeping things that creep upon the earth, and all mankind. ²² All in whose nostrils was the breath of the spirit of life, of everything that was on dry land, died. ²³ And He blotted out all existence that was on the face of the ground — from man to animals to creeping things and to the bird of the heavens; and they were blotted out from the earth. Only Noah survived, and those with him in the Ark. ²⁴ And the waters strengthened on the earth a hundred and fifty days.

- 8** ¹ God remembered Noah and all the beasts and all the animals that were with him in the Ark, and God caused a spirit to pass over the earth, and the waters subsided. ² The fountains of the deep and the windows of the heavens were closed, and the rain from heaven was restrained. ³ The waters then receded from upon the earth, receding continuously, and the waters diminished at the end of a hundred and fifty days. ⁴ And the Ark came to rest in the seventh month, on the seventeenth day of the month, upon the mountains of Ararat. ⁵ The waters were continuously diminishing until the tenth month. In the tenth month, on the first of the month, the tops of the mountains became visible.
- The Waters Recede* ⁶ And it came to pass at the end of forty days, that Noah opened the window of the Ark which he had made. ⁷ He sent out the raven, and it kept going and returning until the waters dried from upon the earth. ⁸ Then he sent out the dove from him to see whether the waters had subsided from the face of the ground. ⁹ But the dove could not find a resting place for the sole of its foot, and it returned to him to the Ark, for water was upon the surface of all the earth. So he put forth
- Sending Forth the Raven*
- The Dove*

רָשִׁי
ז' ימים (סדר מולד שס; ב"ר שס: ו) וישלח. אין זה ל' שליחות אלא ל' שלוח, שלוח
ללכת לדרכה וכו' יראה אם קלו המים, שאם חמלא מנוח לא תשוב אליו (ב"ר שס):
מביאים לו לחם ובשר (מלכים א' יז: ב"ר שס: (ח) וישלח את היונה. לסוף ז' ימים
שדרי כתיב וימל עוד ז' ימים אחרים (פסוק י) מכלל זה אחת למד שאף בראשונה הוחיל

futile (*Malbim*), for no one can know how much the heat and water pressure affected the geology of the planet and the animal and plant remains.

21. The verse mentions only land creatures, implying that God spared the fish, because they did not participate in Man's sins (*Maharsha* citing *Zevachim* 113b).

8.

1-8. The waters recede. This chapter recounts the onset of God's mercy, as the water began to recede and the earth slowly reached the stage where Noah could begin to resettle the earth and resume normal life again.

1. ויזכר אלהים — God remembered. To say that God "remembers" implies that forgetfulness is possible for Him, which is clearly an absurdity. The Torah uses this term, like many others, to make it easier for us to understand the course of events: God's wisdom had decreed that up to this point He should ignore the plight of His creatures, as if He had forgotten them. Now, when He was ready to show them mercy, it was as if He had remembered. The commentators state that Noah earned this mercy because he fed and cared for the animals during all the months in the Ark (*Midrash*).

— God "remembered" that the animals that were permitted to enter the Ark had not previously perverted their way, and that they had refrained from mating in the Ark (*Rashi*).

— He noted that Noah was a perfectly righteous man, and there was a Divine covenant to save him. Concerning the animals, God remembered His plan that the earth should continue with the same species as before (*Ramban*).

רוח — A spirit. The translation follows *Rashi* and many commentators. *Ramban* and others render *wind*. This *spirit* or *wind* caused the waters to stop their seething, boiling fury, and, as in verse 2, it sealed the sources of the water, so that the Flood could begin to recede.

3-6. On the first of Sivan — the seventh month and 150 days from 27 Kislev when the rain ended — the water began to recede, and on the seventeenth of Sivan, the bottom of the Ark rested on the mountains of Ararat. It was not until the tenth month from the *beginning* of the rain that the mountaintops became visible. Forty days after that, Noah opened the skylight of the Ark to learn when it would be possible to leave the Ark and begin to re-establish normal life on earth.

7. Sending forth the raven. Noah wanted to test whether the air was still too moist for the raven to tolerate. It was, for the raven kept circling back and forth (*Sforno*). Moreover, the raven returned with nothing in its mouth, indicating that vegetation had not yet begun to grow.

Ravens feed on carrion of man and beast. Noah reasoned that if the raven would bring some back, it would be proof that the water had descended enough for the raven to have found some carrion on the ground (*Radak*).

The raven continually flew to and fro until Noah left the Ark when the earth dried (*Ibn Ezra*).

8-12. The dove. Seven days after sending the raven, Noah set the dove free; if it would find a resting place it would not return to him (*Rashi*). Although the mountaintops were already visible, the bird would not consider them a *resting*

יָדוּ וַיִּקְחָהּ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו אֶל-הַתֵּבָה: וַיַּחַל עוֹד שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרֵים וַיִּסֹּף שֹׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה מִן-הַתֵּבָה: וַתָּבֵא אֵלָיו הַיּוֹנָה לַעֵת עָרֵב וְהָיָה עָלֶיהָ טֶרֶף בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ כִּי-קָלוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ: וַיַּחַל עוֹד שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרֵים וַיִּשְׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה וְלֹא-יָסָפָה שׁוֹב-אֵלָיו עוֹד: וַיְהִי בְאַחַת וּשְׁש־מֵאוֹת שָׁנָה בְּרֵאשׁוֹן בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ וַיָּסֶר נֹחַ אֶת-מִכְסֵּה הַתֵּבָה וַיֵּרָא וְהָיָה חָרְבוּ פָנֵי הָאֲדָמָה: וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בְשִׁבְעָה וַעֲשָׂרִים יוֹם לַחֹדֶשׁ יָבֹשָׁה הָאָרֶץ: וַיִּבְרַר אֱלֹהִים אֶל-נֹחַ לֵאמֹר: צֹא מִן-הַתֵּבָה אַתָּה וְאַשְׁתְּךָ וּבְנֶיךָ וּנְשֵׁי-בְנֶיךָ אִתָּךְ: כָּל-הַחַיָּה אֲשֶׁר-אִתָּךְ מִכָּל-בֶּשֶׂר בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל-הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל-הָאָרֶץ הֹוצֵא אִתָּךְ וּשְׂרָצוּ בְּאָרֶץ וּפְרוּ וָרָבוּ עַל-הָאָרֶץ: וַיֵּצֵא נֹחַ וּבְנָיו וְאַשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי-בְנָיו אִתּוֹ: כָּל-הַחַיָּה כָּל-הָרֶמֶשׂ וְכָל-הָעוֹף כָּל רוֹמֵשׂ עַל-הָאָרֶץ לְמִשְׁפַּחְתֵּיהֶם יֵצְאוּ מִן-הַתֵּבָה: וַיֵּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטְּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ: וַיִּרַח יְהוָה אֶת-רִיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-לִבּוֹ לֹא אֶסָף לְקַלֵּל עוֹד אֶת-הָאֲדָמָה בְּעִבּוֹר הָאָדָם כִּי יֵצֵר

יָדוּ וַיִּקְחָהּ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו אֶל-הַתֵּבָה: וַיַּחַל עוֹד שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרֵים וַיִּסֹּף שֹׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה מִן-הַתֵּבָה: וַתָּבֵא אֵלָיו הַיּוֹנָה לַעֵת עָרֵב וְהָיָה עָלֶיהָ טֶרֶף בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ כִּי-קָלוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ: וַיַּחַל עוֹד שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרֵים וַיִּשְׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה וְלֹא-יָסָפָה שׁוֹב-אֵלָיו עוֹד: וַיְהִי בְאַחַת וּשְׁש־מֵאוֹת שָׁנָה בְּרֵאשׁוֹן בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ וַיָּסֶר נֹחַ אֶת-מִכְסֵּה הַתֵּבָה וַיֵּרָא וְהָיָה חָרְבוּ פָנֵי הָאֲדָמָה: וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בְשִׁבְעָה וַעֲשָׂרִים יוֹם לַחֹדֶשׁ יָבֹשָׁה הָאָרֶץ: וַיִּבְרַר אֱלֹהִים אֶל-נֹחַ לֵאמֹר: צֹא מִן-הַתֵּבָה אַתָּה וְאַשְׁתְּךָ וּבְנֶיךָ וּנְשֵׁי-בְנֶיךָ אִתָּךְ: כָּל-הַחַיָּה אֲשֶׁר-אִתָּךְ מִכָּל-בֶּשֶׂר בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל-הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל-הָאָרֶץ הֹוצֵא אִתָּךְ וּשְׂרָצוּ בְּאָרֶץ וּפְרוּ וָרָבוּ עַל-הָאָרֶץ: וַיֵּצֵא נֹחַ וּבְנָיו וְאַשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי-בְנָיו אִתּוֹ: כָּל-הַחַיָּה כָּל-הָרֶמֶשׂ וְכָל-הָעוֹף כָּל רוֹמֵשׂ עַל-הָאָרֶץ לְמִשְׁפַּחְתֵּיהֶם יֵצְאוּ מִן-הַתֵּבָה: וַיֵּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטְּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ: וַיִּרַח יְהוָה אֶת-רִיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-לִבּוֹ לֹא אֶסָף לְקַלֵּל עוֹד אֶת-הָאֲדָמָה בְּעִבּוֹר הָאָדָם כִּי יֵצֵר

רביעי

טו

טז

יז

יח

יט

כ

כא

כ"ט

ועשרים. וירידתן בחדש השני ב'י' בחדש, אלו י"א ימים שהחמה יחירה על הלכנה, שמשפט דור המבול שנה תמימה היה (פדיות ב"ן: סדר טולס ס; ז"ר ס; יבשה. נעשה גידי כאלכסה (פ"ט ס; ז"ר ס; טו) אתה ואשתך וגו'. איש ואשתו. כלן התייר להם תשמיש המטה (נ"ר לד"ז: (יו) הוצא. הולא כחצי הולא קרי (ס ט). הולא חמור להם שילא. הולא אס אינס רועים לנאח הולא אס חמה ושרצו בארץ. ולא נתנה, מגיד אסף הבהמה והעוף ולאסרו בתשמיש (ס; תנחומא י"ן י"ז: (וט) למשפחתיהם. קבלו עליהם על מנה לידבק במין (מדרש אגדה: (ב) מכל הבהמה הטהורה. אמר, לא טע לי הקדוש ברוך הוא להכניס מאלו 'ו' אלא כדי להקריב קרבן מהם (נ"ר לד"ז:)

(וי) ויחל. לשון המתנה, וכן לי שמשו ויחלו (איוב כט:ב) והרבה יש במקרא: (וא) טרף בפיה. חומר אני שזכר היה לכן קוראו פטמים לשון זכר ופטמים לשון נקבה, לפי שכל יונה שצמקרה לשון נקבה, כמו כיוני הגליות כלס הומות ויחזקאל ז"ס: כיונה פוחה (ואשט ז"ל: טרף. חטף. ומדרש אגדה ל' מוזן ודרשו בפיה ל' מחמר חמרה יהיו מוזנותי מרורין כיות בידו של הקב"ה ולא ממוקין כדבש בידו בשר ודם (פדר"א ס; סנהדרין ס; עירובין יח: (יב) ויחל. הוא ל' ויחל אלא שזה ל' ויפעל וזה ל' ויחל ויחל, ויחל ויחל (יג) בראשון. ל' אליעזר הוא תשרי ולרבי ראשע הוא ניסן (סדר טולס ס; כ"ה יא: חרבו. נעשה כמין טיט שקרמו פניה על מפלה (סדר טולס ס; ז"ר ל"ז: (יד) בשבעה

place because they were denuded of trees, so that the dove could not build a nest (Ramban), or because the land was still saturated from the long Flood (Sforno).

9. וַיִּשְׁלַח יְדוֹ וַיִּקְחָהּ — So he put forth his hand, and took it. Noah's compassion teaches us that one should treat an unsuccessful messenger as well as a successful one, if the failure was not his fault (Haamek Davar).

11. וַתָּבֵא אֵלָיו הַיּוֹנָה — The dove came back to him. By saying that the dove came back to him, the Torah implies that it meant to come back to Noah, in fulfillment of its mission to bring back a sign of God's response. The bird did not come back merely to return to its nest or because it was tired (see Haamek Davar).

By bringing back a bitter olive leaf in its mouth, the dove was saying symbolically, "Better that my food be bitter but from God's hand, than sweet as honey but dependent on mortal man" (Rashi). R' Hirsch elaborates: For a full year, the dove could not earn its own food; hunger forced it to rely on Noah's kindness. Then it found a bitter leaf that it would ordinarily not eat — and carried it back to Noah, preaching the lesson of the Sages, that even the bitterest food eaten in freedom is better than the sweetest food given in servitude.

13. The earth dries. The earth's surface had dried, but it was not yet firm enough to walk upon (Rashi). Thus, Noah waited for God's command before leaving the Ark (Midrash; Radak).

14. From 17 Marcheshvan, when the rains began, to 27

his hand, and took it, and brought it to him to the Ark. ¹⁰ He waited again another seven days, and again sent out the dove from the Ark. ¹¹ The dove came back to him in the evening — and behold! an olive leaf it had plucked with its bill! And Noah knew that the waters had subsided from upon the earth. ¹² Then he waited again another seven days and sent the dove forth; and it did not return to him any more.

The Earth Dries ¹³ And it came to pass in the six hundred and first year, in the first month, on the first of the month, the waters dried from upon the earth; Noah removed the covering of the Ark, and looked — and behold! the surface of the ground had dried. ¹⁴ And in the second month, on the twenty-seventh day of the month, the earth was fully dried.

The Command to Leave the Ark ¹⁵ God spoke to Noah, saying, ¹⁶ "Go forth from the Ark: you and your wife, your sons, and your sons' wives with you. ¹⁷ Every living being that is with you of all flesh, of birds, of animals, and moving things that move on the earth — order them out with you, and let them teem on the earth and be fruitful and multiply on the earth." ¹⁸ So Noah went forth, and his sons, his wife, and his sons' wives with him. ¹⁹ Every living being, every creeping thing, and every bird, everything that moves on earth came out of the Ark by their families.

Noah Brings an Offering ²⁰ Then Noah built an altar to HASHEM and took of every clean animal and of every clean bird, and offered burnt-offerings on the altar. ²¹ HASHEM smelled the pleasing aroma, and HASHEM said in His heart: "I will not continue to curse again the ground because of man, since the imagery

Marcheshvan of the following year, when Noah was finally able to leave the Ark, was a full solar year, making 365 days that the earth was uninhabitable (*Rashi*).

16. The command to leave the Ark. In telling Noah that the Ark would save him, God used the Name *HASHEM* (7:1), which denotes mercy. Here, in telling him to return to the world, He uses the Name *Elohim*, and uses it throughout the narrative. In addition to its familiar connotation of God as Judge, it also refers to Him as God Who dominates nature and uses it to carry out His ends. Just as judgment proceeds along clearly defined rules, so too nature has its clearly defined laws, within which God guides the world, unless he chooses to override them and perform a miracle. The Name *Elohim* refers to this aspect of God's total mastery, for it describes Him as "the Mighty One Who wields authority over the beings above and below" (*Tur Orach Chaim* 5) and the *הַיּוֹלֵךְ*, the *Omnipotent One* (*Shulchan Aruch*, *ibid.*). Here, when God called upon Noah to leave the Ark and build the world anew, He appeared as the God Who created and preserves the natural world, and Who would rejuvenate the universe that had lain virtually dormant for a year (*Haamek Davar*). Regarding this definition of the Name *Elohim*, commentators note that its numerical value equals that of *הַטֶּבַע*, the *nature*, indicating that He controls all natural phenomena.

17. הִצֵּא — Order them out. The *k'siu* (Masoretic spelling) is *הִצֵּא*, while the *k'ri* (Masoretic pronunciation) is *הִצִּיא*. *Rashi* explains the duality: *הִצֵּא* means *order them out*, i.e., tell them to leave on their own; while *הִצִּיא* means *force them out*, in the event they refuse to leave.

בְּאֶרֶץ — On the earth. Only back on earth were the animals to be fruitful and multiply, but in the Ark, male and female were kept separate, because all sexual activity was forbidden (*Rashi*). The next verse, by mentioning the males and females separately, suggests that the prohibition was still in

force, even after the end of the Flood's ravages. *Gur Aryeh* (to 7:17) explains that Noah, fearing another flood, decided to refrain from marital life, saying, "Am I to go out and beget children for a curse?" (*Midrash*), until God promised that He would not bring another flood.

20. Noah brings an offering. Noah thought: God saved me from the waters of the Flood and brought me forth from the prison [of the Ark]. Am I not obliged to bring Him an offering and an elevation-offering? (*Pirkei d'Rabbi Eliezer*). He understood that the reason God had him take seven pairs of clean animals was so that they would be available should he wish to bring offerings.

In connection with offerings, God is always called *HASHEM*, the Name signifying the Attribute of Mercy. This proves that offerings are directed toward the Merciful God Who desires *life*, not death and suffering. The purpose of the sacrificial service is to bring about a person's closeness and dedication to Godliness. The non-Jewish, blasphemous view of sacrifices as an appeasement of a "vengeful God of nature" could never be connected with the Name *HASHEM* (*R' Hirsch*).

Rambam (*Hil. Beis HaBechirah* 2:2) comments: There was a tradition that the altars of David and Solomon, of Abraham (where he bound Isaac, in 22:2), of Noah, of Cain and Abel, and of Adam were all at the same place: Mount Moriah, the site of the Temple in Jerusalem.

20-21. For details concerning offerings, their names, and terminology, see the Book of *Leviticus*.

אֵל-לִבּוֹ — In His heart. When Scripture uses this term, it means that God kept the resolution private and did not reveal it to a prophet, meaning Noah, at that time. When He directed Moses to write the Torah, however, God revealed to him that Noah's offering was accepted and that, as a result, God resolved not to bring another deluge upon the entire world (*Ramban*).

לִבָּא דְאִנְשָׁא בִישׁ מוֹעֲדֵיהּ וְלֹא אוֹסֵף
עוֹד לְמַמְחֵי יֵת כֹּל דְּחֵי כְּמֵא דְעִבְרִית:
כַּעֲדוֹר כֹּל יוֹמֵי אֶרֶצָא וְרוֹעָא וְחֶצְרָא
וְקוֹרָא וְחוֹמָא וְקִיטָא וְסִתְנָא וְיָמִם
וְלִילָיָא לֹא יִבְטְלוּ: «וְכִרְיֵהּ יֵת נָח וְיֵת
בְּנוֹהֵי נֶאֱמָר לְהוֹן פּוֹשׁוּ וְסִגּוּ וּמְלוּ יֵת
אֶרֶצָא: בְּיָדְהוֹן לְחִבּוֹן וְאִימְחִיבּוֹן תְּהִי עַל
כֹּל חֲנוּת אֶרֶצָא וְעַל כֹּל עוֹפָא דְשָׁמַיָא
בְּכָל דִּי תִרְחִישׁ אֶרֶצָא וּבְכָל נוֹגֵי יָמָא
בְּיָדְהוֹן יְהוֹן מִסִּירִין: בְּכָל רַחֲשָׁא דְהוּא
חֵי לְכוֹן יְהִי לְמִיכַל בִּירוּק עֲשֵׁבָא
יְהִיבִית לְכוֹן יֵת כְּלָא: דְּכָרִם בְּשָׂרָא
בְּנִפְשָׁה דְמָה לֹא תִכְלוּ: «וְכָרִם יֵת
דְּמִכּוֹן לְנִפְשִׁיכּוֹן אֲתִבַּע מִיֵּד
כֹּל חֵיטָא אֲתִבַּעְנָה וּמִיֵּד אִנְשָׁא
מִיֵּד גְּבַר דִּישׁוֹד יֵת דְּמָא דְאֲחִיהִי
אֲתִבַּע יֵת נִפְשָׁא דְאִנְשָׁא: וְדִישׁוֹד
דְּמָא דְאִנְשָׁא בְּסִהְרִין עַל מִימַר דִּינָא
דְּמָה יִתְשַׁד אֲרִי בְּצִלְמָא דִּי עֵבֶר יֵת
אִנְשָׁא וְאֲתָהוֹן פּוֹשׁוּ וְסִגּוּ אֲתִלִּידוּ
בְּאֶרֶצָא וְסִגּוּ בָּהּ: «נֶאֱמָר יֵת לִנְח
וְלִבְנוֹהֵי עֲמָה לְמִימַר: «וְאִנָּא הָא אִנָּא

לִבָּא דְהָאָדָם רַע מִנְעֲרִיו וְלֹא אִסְקָף עוֹד לְהָבוֹת אֶת-כָּל-
כִּי בְּאֶשֶׁר עָשִׂיתִי: עַד כָּל-יְמֵי הָאָרֶץ וְרַע וְקָצִיר וְקָר
וְחֹם וְקִיץ וְחֹרֶף וְיוֹם וְלֵילָה לֹא יִשָּׁבְתוּ: וַיִּבְרָךְ אֱלֹהִים
אֶת-נֹחַ וְאֶת-בְּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת-
הָאָרֶץ: וּמוֹרָאכֶם וּחְתָּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל-חַיַּת הָאָרֶץ וְעַל
כָּל-עוֹף הַשָּׁמַיִם בְּכָל אֲשֶׁר תִּרְמָשׁ הָאֲדָמָה וּבְכָל-דְּגִי
הַיָּם בְּיָדְכֶם נָתַנּוּ: כָּל-רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא-חַי לָכֶם יִהְיֶה
לְאֹכְלָה בִּירֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת-כָּל: אֲרֵי-בֶשֶׂר
בְּנִפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכְלוּ: וְאֵךְ אֶת-דָּמְכֶם לִנְפְשֵׁיכֶם
אֲדַרְשׁ מִיֵּד כָּל-חַיָּה אֲדַרְשְׁנוּ וּמִיֵּד הָאָדָם מִיֵּד אִישׁ
אֲחִיו אֲדַרְשׁ אֶת-נַפְשׁ הָאָדָם: שִׁפְךָ דָּם הָאָדָם בְּאָדָם
דָּמוֹ יִשְׁפֹךְ כִּי בַצֶּלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת-הָאָדָם: וְאַתֶּם
פְּרוּ וּרְבוּ שִׂרְצוּ בְּאָרֶץ וּרְבוּ-בָּהּ:
ט אֱלֹהִים אֶל-נֹחַ וְאֶל-בְּנָיו אֹתוֹ לֵאמֹר: וְאַנִּי הִנְנִי

חמישי

כ"ה

כל זמן שנפשו בו לא חשלה הכשר (ס' ג:). בנפשו דמו. בעוד נפשו בו. כשר
בנפשו לא חשלה, הרי אכר מן החי, ואף דמו (בנפשו) לא חשלה, הרי דם מן החי
(ס' ט:). (ה) ואך את דמכם. אע"פ שהסתרית לכם נטילת נשמה בנחמה, את
דמכם אדרוש מהשוך דם עלמו (כ"ק לא): לנפשותיכם. אף העונק עלמו (כ"ר
ס' ג) אע"פ שלא ילא ממנו דם: מיד כל חיה. (לפי שטחאו דור המבול והאופקו
למחל חיית רעות שלוט בכן (מדרש גזרה) שחומר נמשל כנחמות נדמו (החלס
מטיג: שנת קנאל). לפיכך הולך) להאכר עליהם את החיות (מדרש גזרה; מרגוס
יונקן): ומיד האדם. מיד ההורג במיד ואין עדים אני אדרוש (ס' וסס) מיד איש
אחיו. שהוא אוהב לו כחל והרגו שוגג אני אדרוש, לא יגלה ויבקש על עונו
לימחל, שאף השוגג לריד כפרה (פסחדרין ל: מכות כ; ח, יא; שבוטות ז"ח). ואם
אין עדים לחייבו גלות והוא אינו נכנס הקב"ה דורש ממנו, כמו שדרשו רבותינו
והאלהים אלה לידו (שמות כא:ג) במס' מכות (י) הקדוש ברוך הוא מוזהב לפונדק
אחד וכו': (ו) באדם דמו ישפך. אם יש עדים המיחווה אהם, למה, כי בצלם
אלהים וגו' (אונקלוס): עשה את האדם. זה מקרא חסר ולריך להיות עשה
השבוש את האדם, וכן הכנה במקרא (ו) ואתם פרו ורבו. לפי פשוטו הראשונה
לכרעה (ע' כחכות ה). וכאן ללווי (פסחדרין נט:יט). ולפי מדרשו להקיש מי
שאינו עוסק בפריה ורביה לשופך דמים (כ"ר ש' יד; יבמות כג:). (ט) ואני
הגנני. מסכים אני עמך (ע' כ"ר לא:כב). שהיה נח דולג לעסוק בפריה ורביה עד
שהבטיחו הקב"ה שלא לשחת העולם עוד (תנחומא יא) וכן (עשה) בלחמיהו אחר
לו הגנני מסכים לעשות קיום ומיוק בריה להבטחתי, ואכן לך אלה (ש' וארל ג:)

Is evil from his youth. Man receives the Evil Inclination from birth before he has the wisdom and maturity to combat it [meaning that man's animal instincts are inborn, while the intellect and spiritual desire for self-improvement must be inculcated and developed with time and maturity]. Thus, while individuals are responsible for their sins, mankind as a whole should not be wiped out totally because of sin. God will punish people in other, less drastic ways (Ramban; Abarbanel).

22. God guaranteed that as long as this world continues to

(בא) מנערייו. מנערייו כחיי, משננער לאלה ממתי אמו ניתן בו ילד הרע (כ"ר
לז: ירושלמי ברכות גה: לא אסף וגו') ולא אסף. כפל הדבר לשבועה. הוא
שכחב אשר נשבעתי מעבור מי נח (ישעיה נד:ט) ולא מלינו בה שבועה אלא ו שכל
דבריו, והוא שבועה. וכן דרשו חכמים במסכת שבועות (לז:). (כב) עד כל ימי
הארץ וגו' לא ישבתו. 'עמים הללו שני חדשים לכל אחד ואחד, כמו שגינו
חיי תשרי ומרחשוון וחיי כסליו זרע, חיי כסליו וטבת וחיי שבט קור (ס"א חורף)
וכו' כ"מ (קו): וס"א עוד כל ימי כלומר תמיד, כמו עוד טומאתו בו: קר. קשה
מחורף: חורף. עת זרע שטרים וקטניות המריפין להבשיל מהר, וקור) הוא חיי
שבט ואחר וחיי ניסן: קציר. חיי ניסן ואחר וחיי סיון: קיץ. הוא זמן לקטת תאנים
וזמן שמיים אחרים אחרים אחרים, וזמן קיץ, כמו והלחם והקיץ לאכול הנערים (שמואל
ב ט:ב). חם. הוא סוף ימות החמה חיי אב ואלו וחיי תשרי שהעולם חם ביותר
כמו שגינו במסכת יומא (כט). שלהי קייטא קיי מקייטא: ויום ולילה לא
ישבתו. מכלל שבתו כל ימות המבול שלא שמשו המזלות ולא ניכר בין יום ובין לילה
(כ"ר לז:יח): לא ישבתו. לא יפסקו כל אלה מלהתנהג כסדרן: (ב) וחתכם.
ואימתכם (אונקלוס), כמו תרלו חחת (איוב ובל). ואגדה, לא חיות, שכל זמן שתינוק
בן יומו חי אין אהר לריד לשומרו מן העכברים, עוג מלך הבשן מת לריד לשומרו
מן העכברים, שגל' ומוראכם וחתכם יהיה, אימתי יהיה מוראכם על החיות כל זמן
שאתם חיים (כ"ר ש' יב; שנת קנאל). (ג) לכם יהיה לאכלה. שלא הרשיתי לאדם
הראשון בשר אלא ירק עשב, ולכם, בירק עשב שהפקרתי לאדם הראשון נתתי
לכם את כל (פסחדרין טט:). (ד) בשר בנפשו. אחר להם אכר מן החי, כלומר,

exist, the natural cycle of the seasons will not cease, which implies that this cycle had been in abeyance during the Flood. The *Chofetz Chaim* used to say that if someone were to ask him how he could be sure that the sun would rise the next morning or that winter would give way to spring and summer, he would reply that in this verse God assured that all of this would go on continuously. Non-believers require statistics and studies; for believers, the greatest of all proofs is God's promise. Or, as the *Chofetz Chaim* and others have said in similar contexts, "For believers there are no questions; for non-believers there are no answers."

of man's heart is evil from his youth; nor will I again continue to smite every living being, as I have done. ²² Continuously, all the days of the earth, seedtime and harvest, cold and heat, summer and winter, day and night, shall not cease."

9 ¹ God blessed Noah and his sons, and He said to them, "Be fruitful and multiply and fill the land. ² The fear of you and the dread of you shall be upon every beast of the earth and upon every bird of the heavens, in everything that moves on earth and in all the fish of the sea; in your hand they are given. ³ Every moving thing that lives shall be food for you; like the green herbage I have given you everything. ⁴ But flesh; with its soul its blood you shall not eat. ⁵ However, your blood which belongs to your souls I will demand, of every beast will I demand it; but of man, of every man for that of his brother I will demand the soul of man. ⁶ Whoever sheds the blood of man, by man shall his blood be shed; for in the image of God He made man. ⁷ And you, be fruitful and multiply; teem on the earth and multiply on it." ⁸ And God said to Noah and to his sons with him saying: ⁹ "And as for Me, behold, I

9.

1-15. Rebuilding a ruined world. Above, the Torah recorded Noah's offerings as his personal token of devotion to God, and it recorded God's resolve that the world would continue. Now, these two resolutions are translated into the combination blessing and charge that God conferred upon Noah and his progeny.

The world had benefited from God's blessing to Adam (1:28) until the Generation of the Flood abrogated it with their corruption. When Noah left the Ark, God renewed the blessing of prolific procreation by repeating it to Noah and his sons (*Tanchuma Yashan; Ibn Caspi*).

1. פְּרוּ ורבו — *Be fruitful and multiply.* These words would be repeated in verse 7. Here it is a *blessing* that the human race would be prolific; in verse 7 it is the *commandment* to beget children (*Rashi*). When Noah left the Ark and saw the world destroyed, with only four human couples still alive, he was dismayed and fearful. God allayed his concern by giving him this blessing that the world would become repopulated (*Abarbanel*).

2. . . ומוראכם — *The fear of you . . .* Lest Noah be afraid that the few surviving people would be in constant danger from the hordes of animals in the world, God assured him that He had implanted in animals an instinctive fear of human beings (*Abarbanel*).

The *Zohar* explains that in man's ideal state, the *image of God* in which he was created would be sufficient to frighten animals, which are an infinitely lower order of life. But when the generation of the Flood degraded itself and sank to the level of animals, it forfeited this aura. Now God restored that blessing. This concept means that as long as man is true to his Godly image, he need not fear beasts, but if he descends from his calling, after the fashion of the Generation of the Flood, he must indeed fear the beasts of the wild.

3. God now gave Noah and his descendants a right that had never been given to Adam or his progeny: permission to eat meat. Noah was given the right to eat meat, just as God had given Adam the right to eat vegetation, because (a) Had it not been for the righteousness of Noah, no life would have sur-

vived the Flood; and, (b) he had toiled over the animals and attended to their needs in the Ark. Of him was it said, *You shall eat the toil of your hands (Psalms 128:2)*. Thus, Noah had acquired rights over them (*Or HaChaim*).

4. . . אֶת־בְּשָׁר בְּנֶפֶשׁוֹ — *But flesh; with its soul . . .* This commandment limits the permission to eat meat. It is forbidden to eat *מִן הַחַי*, a *limb taken from a living animal*. Accordingly, the verse states that flesh is prohibited while life is still in the animal, and that this prohibition applies to its blood, as well (*Rashi*).

5. The Torah places another limitation on man's right to take a life. God states that He will demand an accounting from one who spills his own blood, for a human being's life belongs not to him but to God. Though Noah had been granted authority over animal life, he had no right to commit suicide; only God has the right to end life (*Bava Kamma 91a; Rashi*). Alternatively, this passage refers to a person who turns over another to be killed by wild beasts (*Torah Sheleimah 31,21*).

מִיֵּד כָּל־חַיָּה — *Of every beast.* Beasts, too, are forbidden to kill people (*Rashi*), and if they do, they will be killed through Divine means (*Abarbanel*). Alternatively, the verse refers to murder, and warns that God will not permit a murderer to go unpunished. He will be hunted down by wild animals or by the hand of man (*Ramban*).

וּמִיֵּד הָאָדָם — *But of man . . .* The verse gives other examples of bloodshed that God will not condone: someone who contrives to kill without witnesses, so that he is beyond the reach of the courts; or someone who kills *his brother*, i.e., someone he loves so very much that the death had to have been accidental or unintentional. In such a case, too, the killer may well have a degree of responsibility due to his failure to exercise proper vigilance. Whenever a life is taken, God will inflict whatever punishment is merited according to the degree of the crime or the carelessness that led to the death.

6. This verse refers to murder that was committed in such a way that it incurs the death penalty of the courts.

8-17. The rainbow; sign of the covenant. God established

מקום ית קמי עמכון ועם בניכון בתריכון: ועם כל נפשא חיתא דעמכון בעופא בכעירא ובכל חות ארעא דעמכון מפל נפקי תבותא לכל חות ארעא: יא ואקם ית קמי עמכון ולא ישתיצו כל בשרא עוד ממי טופנא ולא יהי עוד טופנא לחבלא ארעא: יב ואמר יי דא את קים די אנא יחב בין מימרי ובניכון ובין כל נפשא חיתא די עמכון לדרי עלמא: יג ית קשתי יחבית בעננא ותהי לאת קים בין מימרי ובין ארעא: יד ונהה בעננותי עננא על ארעא ותתחזי קשתא בעננא: טו ודכירנא ית קמי די בין מימרי ובניכון ובין כל נפשא חיתא בכל בשרא ולא יהי עוד מיא לטופנא לחבלא כל בשרא: טז ותהי קשתא בעננא ואחזנה למדפר קים עלם בין מימרא דיי ובין כל נפשא חיתא בכל בשרא די על ארעא: יז ואמר יי לנח דא את קים די אקמית בין מימרי ובין כל בשרא די על ארעא: יח והווי בני נח די נפקו מן תבותא שם נחם ויפת וחס הוא אבדיה דכנען: יט וימלאת אליו בני נח ומאלין אתבברו כל ארעא: כ ושרי נח גבר פלח בארעא ונציב ברמא: כא וישתי מן חמרא וררי ואתגלי בגו משכנה: כב ונחא חם אבדיה דכנען

י מקום את בריתי אתכם ואת זרעכם אחריכם: ואת כל נפש החיה אשר אתכם בעוף בבהמה ובכל חית הארץ אתכם מכל יצאי התבה לכל חית הארץ: יא והקמתי את בריתי אתכם ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ: יב ואמר אלהים זאת אות הברית אשר אני נתן ביני וביניכם וביין כל נפש חיה אשר אתכם לדורת עולם: את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ: והיה בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת בענן: יג וזכרתי את בריתי אשר ביני וביניכם וביין כל נפש חיה בכל בשר ולא יהיה עוד המים למבול לשחת כל בשר: יד והיתה הקשת בענן וראיתייה לזכר ברית עולם בין אלהים ובין כל נפש חיה בכל בשר אשר על הארץ: יז ואמר אלהים אל-נח זאת אות הברית אשר הקמתי ביני ובין כל בשר אשר על הארץ:

יח ויהיו בני-נח היצאים מן התבה שם נחם ויפת וחס הוא אבי כנען: יט שלשה אלה בני-נח ומאלה נפצה כל הארץ: נחל נח איש האדמה וישע פרם: כב וישכר ויחגל בתוך אהלה: נירא חם אבי כנען

ששי

יט

כ"א

כב

רס"ו

הברית. הראוה הקשת ואמר לו הרי האות שאמרתי: (יח) וחס הוא אבי כנען. למה הולך לומר כאן. לפי שהפרשט עמוקה ונאלה שבכחו של נח שקלקל בה חס, ועל ידו נחלקל כנען, ועדיין לא כתב תולדות חס ולא ידענו שכנען בנו, לפיכך הולך לומר כאן וחס הוא אבי כנען: (כב) ויחלל. עשה עולמו חולין, שהיה לו לעסוק תהלה בנטיעה אחת (כ"ר לו"ג): איש האדמה. אדוני האדמה, כמו איש נעמי (רות א"ג): וישע ברם. כשכנס לחיבה הכנים עמו ומורות ויחורי חלמים (כ"ר סס): (כא) אהלה. אהלה כתיב, רמז לעשרת השבטים שנקראו על שם שומרון שנקראה אהלה, שגלו על עסקי היין, שנאמר השומים במזמורי יין (עמוס ו; כ"ד לו"ד; תנחומא י"ח כ): ויתגלגל. לשון ויחפז: (כב) וירא חם אבי כנען. י"ח מרובותיו ואומרים כנען ראה

(י) [חית הארץ אתכם. הם הממלכיים עם הכריות: מבול יצאי התיבה. להביא שקלים ורמשים:] חית הארץ. להביא המזיקין, שאין בכלל החיה אשר אחסם, שאין היולון עם הכריות: (יא) והקמתי. אעשה קיום לבריתי. ומהו קיומו, אוח הקשת, כמו שמשיום הולך: (יב) לדורת עולם. נכתב חסר, שיש דורות שלא הולרכו לאות לפי שזדקיס גמורים היו, כמו דורו של חזקיהו מלך יהודה ודורו של רבי שמעון בן יוחאי (כ"ר לו"ג): (יד) בענני ענן. כשתעלה במשכנה לפני להביא חשך ואכדון לעולם: (טז) בין אלהים ובין כל נפש חיה. בין מדת הדיון של מעלה וביניכם. שהיה לו לכתוב ביני ובין כל נפש חיה (סס ג), אלא זה מדרש, כשתבא מדת הדיון לקטרט ועליכם לחיים אחסם) אני רואה את האות וגזכר: (יז) זאת אות

a covenant with Noah and his descendants, and all living beings, until the end of time. This covenant would be signified forever by the rainbow. After a rainstorm, which could have been a harbinger of another deluge like that in Noah's time, the appearance of the rainbow will be a reminder of God's pledge never again to wash away all of mankind in a flood. According to *Ibn Ezra*, it was then that God created the atmospheric conditions that would cause a rainbow to be seen after a rainstorm. Most other commentators disagree, maintaining that the rainbow, which had existed since Creation, would henceforth be designated as a sign that a deluge like Noah's would never recur. *R' Hirsch* states

that it is the eternal sign that, no matter how bleak the future may seem, God will lead mankind to its ultimate goal.

That the rainbow is a phenomenon that is predictable and explainable in natural terms is no contradiction to its status as a Divinely ordained sign. The new moon, too, symbolizes the power of renewal that God assigned to the Jewish people, even though its appearance could be calculated to the split second for hundreds of years; indeed, this predictability is the basis of the current Jewish calendar, which was promulgated in the 4th century C.E. Nevertheless, God utilized the natural phenomena of His world as reminders of His covenant, for the very laws of nature should recall to think-

The Rainbow: An Eternal Covenant The establish My covenant with you and with your offspring after you, ¹⁰ and with every living being that is with you — with the birds, with the animals, and with every beast of the land with you — of all that departed the Ark, to every beast of the land. ¹¹ And I will confirm My covenant with you: Never again shall all flesh be cut off by the waters of the flood, and never again shall there be a flood to destroy the earth."

¹²And God said, "This is the sign of the covenant that I give between Me and you, and every living being that is with you, to generations forever: ¹³ I have set My rainbow in the cloud, and it shall be a sign of the covenant between Me and the earth. ¹⁴ And it shall happen, when I place a cloud over the earth, and the bow will be seen in the cloud, ¹⁵ I will remember My covenant between Me and you and every living being among all flesh, and the water shall never again become a flood to destroy all flesh. ¹⁶ And the bow shall be in the cloud, and I will look upon it to remember the everlasting covenant between God and every living being, among all flesh that is on earth." ¹⁷ And God said to Noah, "This is the sign of the covenant that I have confirmed between Me and all flesh that is upon the earth."

¹⁸ The sons of Noah who came out of the Ark were Shem, Ham, and Japheth — Ham being the father of Canaan. ¹⁹ These three were the sons of Noah, and from these the whole world was spread out.

The Intoxication and Shame of Noah

²⁰ Noah, the man of the earth, debased himself and planted a vineyard. ²¹ He drank of the wine and became drunk, and he uncovered himself within his tent. ²² Ham, the father of Canaan, saw

ing people that there is a God of nature.

11. ולא יקרת בלי-בשר עוד — *Never again shall all flesh be cut off.* Part of the world's population may be destroyed, but never again will the entire world be destroyed by a flood or any other catastrophe (*Sforno, Or HaChaim*), even if the people are sinful (*Chizkuni*). The Egyptians erred in this regard. They thought that they could drown the Jewish babies without fear of God's measure-for-measure retribution, because He had sworn never to bring another flood. But they did not realize that only the entire world would not be flooded; therefore, the Egyptian army could be drowned at the splitting of the sea.

12. לדרת עולם — *To generations forever.* The word דרת is spelled without the two customary vavs (דורות), implying that it would not be necessary for the rainbow to appear in every generation. In periods of exceptional righteousness, such as the reign of King Hezekiah and the time of R' Shimon bar Yochai, the reassurance of a rainbow was not needed (*Rashi, Mizrahi*).

13. לאות ברית — *A sign of the covenant.* One who sees a rainbow recites the blessing: *Blessed are You, HASHEM, our God, King of the universe, וְיִזְכֹּר בְּרִיתוֹ וְיִשְׁמַר עֲלֵינוּ אֶת הַבְּרִית הַזֶּה* Who remembers His covenant, is trustworthy in His covenant, and fulfills His word (*Orach Chaim 229:1*).

17. ואת אות-הברית — *This is the sign of the covenant.* When you see it, it should remind you of the Flood, and you must bestir yourselves to rouse people to repent (*Sforno*).

18-27. The Intoxication and shame of Noah. The Torah records a shameful event through which Noah was humiliated and which resulted in the blessings and curse that influence the trend of history to this very day. It demonstrates that even the greatest people can become degraded if they

lose control of themselves, and it shows, through the different reactions of his sons and grandson, that crisis brings out the true character of people. Thus, it is a powerful lesson in history and morality.

18-19. The Torah mentions the names of Noah's sons twice in these verses, as if to stress that one righteous father produced three such radically different sons! Nevertheless, all three — even Ham — were worthy of being saved from the Flood (*R' Hirsch*). *Sforno* adds that God gave His blessing of fruitfulness to all of them, even the wicked Ham, with the result that from the three of them the entire world was populated.

The ancients divided three continents: Asia was taken by Shem; Africa by Ham; and Europe by Japheth (*Abarbanel*).

20. ויחל נח — *Noah . . . debased himself.* The translation follows *Rashi*. Noah debased himself by craving wine so much that he planted a vineyard before any other trees. Other commentators render this phrase as *Noah began*: Noah was the first one to plant vineyards rather than individual grapevines, so great was his craving for wine. Accordingly, this phrase introduces the ensuing episode.

איש הארץ — *The man of the earth.* The word איש implies mastery; Noah was the "master" because the earth had been saved thanks to him (*Rashi*). Alternatively, Noah is associated with the earth because he was skilled at working it (*Ibn Ezra*), or because he devoted himself to cultivating the earth, rather than to building cities (*Ramban*).

22. וירא חם אבי כנען — *Ham, the father of Canaan, saw.* In the plain meaning of the verse, Noah's intoxication caused him to become uncovered, and Ham gazed at him disrespectfully. According to *R' Hirsch*, the term פָּרְנָה may mean not nakedness but shame: Ham enjoyed the sight of his father's

יָת עֲרֹת אֲבִיו וַיַּגֵּד לְשֵׁנֵי-אָחִיו בְּחוּץ: וַיִּקַּח שָׁם וַיִּפֹּת
 אֶת-הַשְּׂמֹלֶה וַיְשִׁימוּ עַל-שִׁכְמָם שְׁנֵיהֶם וַיִּלְכוּ אַחֲרֵינִית
 וַיִּכְסּוּ אֶת עֲרֹת אֲבִיהֶם וּפְנֵיהֶם אַחֲרֵינִית וְעֲרֹת
 אֲבִיהֶם לֹא רָאוּ: וַיִּיקֶץ נֹחַ מִיֵּינוֹ וַיֵּדַע אֵת אֲשֶׁר-עָשָׂה
 לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן: וַיֹּאמֶר אֲרוּרֹךְ כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה
 לְאֹחָיו: וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי שָׁם וַיְהִי כְּנָעַן עֶבֶד
 לָמוֹ: יָפֹת אֱלֹהִים לִיפֹת וַיִּשְׁכֵּן בְּאֶהֱלִי-שָׁם וַיְהִי כְּנָעַן
 עֶבֶד לָמוֹ: וַיַּחֲיֶינָה אַחֵר הַמִּבּוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה
 וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה: וַיְהִי כָל-יְמֵי-נֹחַ תִּשְׁעַ מֵאוֹת שָׁנָה
 וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וַיָּמָת:
 א וַאֲלֵה תּוֹלְדֹת בְּנֵי-נֹחַ שֵׁם חָם וַיִּפֹּת וַיּוֹלְדוּ לָהֶם בָּנִים
 ב אַחֵר הַמִּבּוּל: בְּנֵי יָפֹת גָּמֶר וּמֶגֶוּ וּמֹדִי וַיֵּנוּ וַתִּבֶּל וּמִשְׁךְ
 גִּד וַתִּירָס: וּבְנֵי גָמֶר אֲשַׁכְנָז וְרִיפָת וַתִּגְרַמָּה: וּבְנֵי יֵנוּ
 ה אֱלִישָׁה וַתְּרַשִּׁישׁ בָּתִּים וְדֹדָנִים: מֵאֵלֶּה נִפְרְדּוּ אֲמֵי
 הַגּוֹיִם בְּאַרְצֹתָם אִישׁ לְלִשְׁנֹו לְמִשְׁפַּחְתָּם בְּגוֹיָהֶם:

כ"י

הוגיד לאביו, לכך הוזכר על הדבר ונתקלל (מחזומא טו; ב"ר ס ז): וירא את
 ערות אביו. יש מרבותיו ואומרים סרסו, וי"א רעשו (סנהדרין ט): (בג) ויקח
 שם ויפת. אין כתיב ויקחו אלא ויקח, לימד על שם שנחלם במלוא יוסף מיפת,
 לכך זכו בניו למלכות של לניות, ויפת זכה לקבורה לבניו, של' אכן לגו מקום שם
 קבר (ויחזקאל לט:ח). וחס שבזו את אביו נאמר בזרעו כן ינה מלך אשור את שני
 מלכים ואל גלות כוז נמרים וזקנים מרום ויחף וחשופי שם וגו' (ישעיה כד;
 מחזומא טו; ב"ר ס ז): ופניהם אחרינית. למה נאמר פעם שניה, מלמד
 שנקשרו אליו והולכו להפוך מלמד לכסותו הפכו פניהם אחרינית: (בד) בנו
 הקטן. הפסול (ב"ר ס ז) והבנו, כמו הנה קטן נחמד בגוים כוזי באלם וירמיה
 מט:טו; (בה) ארוך כנען. אחר גרמא לי שלא חולד כן רביעי אחר לשמני,

dishevelment and drunkenness.

Canaan is associated with the event because he had a part in disgracing Noah. Some of the Sages say that he was the one who saw Noah and ran to tell his father (Rashi). According to Sforno, Ham gazed at the indignity that Canaan had perpetrated upon Noah [for according to Pirkei d'Rabbi Eliezer, Canaan castrated Noah]. Others maintain that it was Ham who did so (Rashi).

Whatever Canaan did to precipitate or aggravate the situation, Ham's conduct was disgraceful, for he entered the tent and leered at Noah's debasement, and then, instead of averting his gaze and covering him, as his brothers did, he went derisively to tell his brothers.

23. וַיִּיקַח שָׁם — And Shem . . . took. The verb is in the singular because only Shem took the initiative in this meritorious deed, then Japheth joined him. Therefore, the descendants of Shem (i.e., Jews) were rewarded with the *mitzvah* of fringed garments [tzitzis]; those of Japheth with burial in Eretz Yisrael [Ezekiel 39:11]; those of Ham were eventually

led away by the king of Assyria. . . naked and barefoot [Isaiah 20:4] (Midrash; Rashi).

Shem and Japheth draped the garment over their shoulders and walked in backwards, averting their gaze; and even when they had to turn around to cover Noah, they looked away (Rashi).

24. Although Ham was not the youngest, he is called *small*, because he was *unfit and despicable* (Rashi).

25-27. Noah foretells the destiny of his sons. R' Hirsch calls these verses the most far-reaching prophecy ever uttered, for in it Noah encapsulated the entire course of human history.

25. אָרוּר כְּנָעַן — Cursed is Canaan. Ham sinned and Canaan is cursed! R' Yehudah explains that God had already blessed Noah and his sons, and there cannot be a curse where a blessing had been given. Therefore Noah cursed his grandson, who, as noted above, was deeply involved in the humiliating incident. R' Nechemiah follows the view cited above that Canaan bore responsibility because he instigated the

his father's nakedness and told his two brothers outside. ²³ And Shem and Japheth took a garment, laid it upon both their shoulders, and they walked backwards, and covered their father's nakedness; their faces were turned away, and they saw not their father's nakedness.

Noah ²⁴ Noah awoke from his wine and realized what his small son had done to him. ²⁵ And he said, "Cursed is Canaan; a slave of slaves shall he be to his brothers."
Foretells the ²⁶ And he said, "Blessed is HASHEM, the God of Shem; and let Canaan be a slave to them.
Destiny of His Sons ²⁷ "May God extend Japheth, but he will dwell in the tents of Shem; may Canaan be a slave to them."

²⁸ Noah lived after the Flood three hundred fifty years. ²⁹ And all the days of Noah were nine hundred fifty years; and he died.

10 ¹ These are the descendants of the sons of Noah: Shem, Ham, and Japheth; sons were born to them after the Flood.

The Descendants of Noah; The Seventy Nations ² The sons of Japheth: Gomer, Magog, Madai, Javan, Tubal, Meshech, and Tiras. ³ The sons of Gomer: Ashkenaz, Riphath, and Togarmah. ⁴ The sons of Javan: Elishah and Tarshish, the Kittim and the Dodanim. ⁵ From these the islands of the nations were separated in their lands — each according to its language, by their families, in their nations.

tragedy (Midrash).

Noah foresaw that Canaan's descendants would always be wicked and morally degraded; thus we find the Patriarchs scrupulously avoiding marriage with the accursed Canaanites (Radak).

עֶבְרִים — *A slave of slaves*. The phrase is meant literally, that Canaanites would be enslaved even by people who are themselves subjugated (*Sforno*), or it is a figure of speech meaning that they would be "the lowliest of slaves" (*Rabbi*).

Indisputably, many descendants of Shem and Japheth, too, have been sold into slavery, while not every Canaanite is or was a slave. The curse is that from birth the Canaanites will be steeped in the culture of slavery and not seriously desire freedom. The descendants of Shem and Japheth, however, will have a nobler spirit; they will always crave freedom, even if they are enslaved (*Haamek Davar*).

26. בְּרִיךְ ה' — *Blessed is HASHEM* . . . Noah did not bless Shem directly, but his blessing indicated the nature and striving of Shem. The standard-bearers of Shem would be Israel, for whom the primary goal of life is to serve God and increase His glory in the world. Consequently, when God is blessed, they, too, are exalted.

Though Israel is HASHEM's most devoted servant, He is the universal God; not only Shem's. He is called the God of Shem in the sense that He is called the God of Abraham, Isaac, and Jacob, in that He is especially revealed in their history and because they are the ones who recognized and proclaimed His greatness (*R' Hirsch*).

27. This seminal verse charts the relationship between the two critical factors of human intellect and spirituality. Japheth was blessed with beauty and sensitivity; Shem was blessed with holiness and the Divine Presence. Of the many nations descending from both, the blessing of Japheth took root in ancient Greece and the culture it spawned, while the blessing of Shem rested on Israel and its immersion in Torah

and mitzvos. Noah's blessing states that Japheth's gift is important and beautiful, but only if it is placed at the service of the spiritual truths represented by Shem; otherwise it can be not only dissipated but harmful. As *R' Hirsch* puts it, "The seeker of beauty, the artist, is open to external stimuli. He is sensitive and easily moved . . . But the tragedies of history — past and ongoing — bear eloquent testimony to the ongoing truth that perceptions of beauty are not enough. Without an external ideal which controls and directs both the perceptions and expressions of beauty, man descends to immoral unethical hedonism . . . He can build temples of passion and call them tents of a new godliness, golden calves and deify them as the purpose of existence . . ." Such is the beauty of Japheth if it is divorced from the tents of Shem. Together, they are the perfection Noah envisioned; separate, they are the tragedy that fills the history of the world.

28-29. Noah's death. Noah was born in the year 1056 from Creation, the Flood occurred in 1656, and he died in 2006, ten years after the Dispersion (chapter 11). Abraham was born in 1948; thus he knew Noah and was 58 years old when Noah died. It is fascinating that from Adam to Abraham, there was a word-of-mouth tradition spanning only four people: Adam, Lemech, Noah, and Abraham [see Time Line, p. 53]. Similarly, Moses, through whom the Torah was given, saw Kehath who saw Jacob, who saw Abraham. Accordingly, there were not more than seven people who carried the tradition firsthand from Adam to the generation that received the Torah (*Abarbanel*).

10.

¶ **The descendants of Noah; the seventy nations.**

The Talmudic tradition that there are seventy primary nations is based upon the ensuing list of Noah's descendants (*R' Bachya*). For a complete commentary on the identity of these nations in modern terms, see ArtScroll's *Bereishis*, vol. I, pp. 308-332.

וּבְנֵי חָם כּוֹשׁ וּמִצְרַיִם וְפוּטִי וְכַנְעֵן:
וּבְנֵי שֵׁם כָּם וַחֲוִילָה וְסִבְתָּה וְרַעְמָה וְרַעְמָה
וְסִבְתָּה וְרַעְמָה וְרַעְמָה וְרַעְמָה וְרַעְמָה
אֲלִידֵי יֵת נִמְרֹד הוּא שָׂרִי לְמַהוּ גִבֹּר
(תְּקִיף) בְּאַרְעָא: טוּהוּ הָהָה גִּבֹּר תְּקִיף
כְּדָם יִי עַל כֵּן יִתְאָמֵר כְּנִמְרֹד גִּבֹּר תְּקִיף
כְּדָם יִי: וְהָהָה רִישׁ מַלְכוּתָהּ בְּכָל אֶרֶץ
וְאֶפְרַיִם וְכָלֵהָ בְּאַרְעָא דְכָבֵל: יא מִן
אַרְעָא (נ"א עֵינָה) הָהָה נִפְקֵי אֲתוּרָא
וּבְנָא יֵת נִינְוָה וְיֵת רַחֲבָת (נ"א רַחֲבִי)
קֶרְתָּא וְיֵת פֶּלַח: יב וְיֵת רֶסֶן בֵּין נִינְוָה
וּבֵין פֶּלַח הָיָא קֶרְתָּא רַבְתָּא: יג וּמִצְרַיִם
(נ"א וּמִצְרַיִם) אֲלִידֵי יֵת לֹדְאֵי וְיֵת
עֲנַמֵּי וְיֵת לֹדְאֵי וְיֵת נַפְתָּחֵי: יד וְיֵת
פֶּתְרֹסֵי וְיֵת כְּסִלְחֵי דִי נִפְקִי מִתְּמִן
פֶּלְשֶׁתַי וְיֵת כְּפוּטָקָא: טו וְכַנְעֵן אֲלִידֵי
יֵת צִידֹן בְּכָרָה וְיֵת חַת: טז וְיֵת יְבוּסֵי
וְיֵת אֲמוּרָי וְיֵת גִּרְגָשָׁי: יז וְיֵת חֲנָאֵי
וְיֵת עֲרַקָאֵי וְיֵת אֲנַתוּסָאֵי: יח וְיֵת
אֲרֹדְאֵי וְיֵת עֲמֹרָאֵי וְיֵת חֲמַתֵּי וְכַתֵּר
כֵּן אֲתִבְדְּרוּ וְרַעְיָתָהּ כְּנַעֲנָאֵי: טט וְהָהָה
תְּחִלָּה כְּנַעֲנָאֵי מִצִּידוֹן מִטִּי לְגִרָר עַד
עֵנָה מִטִּי לְסֹדוֹם וְעַמּוֹרָה וְאֶדְמָה
וְצִבּוֹרִים עַד לְשֹׁעַ: כ אֲלִין בְּנֵי חָם
לֹרְעֵינֵיהוֹן בְּאַרְעֵיהוֹן בְּאַרְעֵיהוֹן
בְּעַמְמֵיהוֹן: כא וְלִשְׁם אֲתִילִיד אָף הוּא
אֲבִיהוֹן דְּכָל בְּנֵי עֵבֶר אֲחוּהֵי דִינִי
רַבָּא: כב בְּנֵי שָׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר
וְאַרְפַּכְשָׁד וְלֹד וְאַרְם: כג וּבְנֵי אָרָם עוֹץ
וְחוּל וְגִתֵּר וְנֹשֶׁת: כד וְאַרְפַּכְשָׁד אֲלִידֵי יֵת
שֶׁלַח וְשֶׁלַח אֲלִידֵי יֵת עֵבֶר: כה וְלִעֲבֹר
אֲתִילִידוֹ תְּרִין בְּנֵין שֹׁם חַד פֶּלַג אֲרִי
בְּיוֹמוֹהֵי אֲתִילִיגָתָהּ אֲרַעָא וְשׁוֹם אֲחוּהֵי
יֵת: כו וַיִּקְטֹן אֲלִידֵי יֵת אֲלִמּוֹדֵר וְיֵת
שֶׁלַח וְיֵת חֲצֵרְמֹת וְיֵת יִרְחָ: כז וְיֵת
הַדּוּרִם וְיֵת אֲוִל וְיֵת דִּקְלָה: כח וְיֵת עוֹבֵל
וְיֵת אֲבִימָאֵל וְיֵת שָׁבָא: כט וְיֵת אֹפֶר וְיֵת
חֲוִילָה וְיֵת יוֹבֵב כָּל אֲלִין בְּנֵי יִקְטָן:

וּבְנֵי חָם כּוֹשׁ וּמִצְרַיִם וְפוּטִי וְכַנְעֵן:
וְחֲוִילָה וְסִבְתָּה וְרַעְמָה וְרַעְמָה וְרַעְמָה וְרַעְמָה וְרַעְמָה
וְכּוֹשׁ יִלְד אֶת־נִמְרֹד הוּא הֵחָל לְהִיּוֹת גִּבֹּר בְּאַרְץ־הָאֵל־
הַיָּה גִבֹּר־צִיד לִפְנֵי יְהוָה עַל־כֵּן יֵאמָר כְּנִמְרֹד גִּבֹּר צִיד
לִפְנֵי יְהוָה: וְתָהִי רֹאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בְּכָל אֶרֶץ וְאֶפְרַיִם
וְכָלֵהָ בְּאַרְץ שְׁנַעֲרִי מִן־הָאֶרֶץ הַהִיא יֵצֵא אֲשׁוּר וַיִּבֶן
אֶת־נִינְוָה וְאֶת־רַחֲבָת עִיר וְאֶת־פֶּלַח: וְאֶת־רֶסֶן בֵּין
נִינְוָה וּבֵין פֶּלַח הוּא הָעִיר הַגְּדֹלָה: וּמִצְרַיִם יִלְד אֶת־
לֹדִים וְאֶת־עֲנַמִּים וְאֶת־לֶהָכִים וְאֶת־נַפְתָּחִים: וְאֶת־
פֶּתְרֹסִים וְאֶת־כְּסִלְחִים אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים
וְאֶת־כְּפֶתְרִים: וְכַנְעֵן יִלְד אֶת־צִידֹן בְּכָרָה וְאֶת־
חַת: וְאֶת־הַיְבוּסִי וְאֶת־הָאֲמֹרִי וְאֶת־הַגִּרְגָשִׁי: וְאֶת־הַחֲנָאִי
וְאֶת־הָעֲרַקִי וְאֶת־הַסִּינִי: וְאֶת־הָאֲרֹדִי וְאֶת־הָעֲמֹרִי
וְאֶת־הַחֲמַתִּי וְאַחֲרֵי נִפְצוּ מִשְׁפָּחוֹת הַכְּנַעֲנִי: וַיְהִי גְבוּל
הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן בְּאֶבְרָה גִּרְרָה עַד־עֵנָה בְּאֶבְרָה סֹדְמָה
וְעַמְרָה וְאֶדְמָה וְצִבּוֹרִים עַד־לְשֹׁעַ: אֵלֶּה בְנֵי־חָם
לְמִשְׁפַּחְתָּם לְלִשְׁנָתָם בְּאַרְצָתָם בְּגוֹיֵיהֶם:
יִלְד גַּם־הוּא אֲבִי כָל־בְּנֵי־עֵבֶר אֲחִי יִפֶּת הַגְּדוֹל: בְּנֵי שָׁם
עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשָׁד וְלֹד וְאַרְם: וּבְנֵי אָרָם עוֹץ וְחוּל
וְגִתֵּר וְנֹשֶׁת: וְאַרְפַּכְשָׁד יִלְד אֶת־שֶׁלַח וְשֶׁלַח יִלְד אֶת־
עֵבֶר: וְלִעֲבֹר יִלְד שְׁנֵי בָנִים שָׁם הָאֶחָד פֶּלַג כִּי בְיָמָיו
נִפְלְגָה הָאֶרֶץ וְשָׁם אֲחִיו יִקְטָן: וַיִּקְטֹן יִלְד אֶת־אֲלִמּוֹדֵר
וְאֶת־שֶׁלַח וְאֶת־חֲצֵרְמֹת וְאֶת־יִרְחָ: וְאֶת־הַדּוּרִם וְאֶת־
אֲוִל וְאֶת־דִּקְלָה: וְאֶת־עוֹבֵל וְאֶת־אֲבִימָאֵל וְאֶת־שָׁבָא:
וְאֶת־אֹפֶר וְאֶת־חֲוִילָה וְאֶת־יוֹבֵב כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי יִקְטָן:

כ"ה

(ח) להיות גבר. להמיר כל העולם על הקדוש ברוך הוא בעת דור הפלגה (עירובין נג, חולין פט, ט) גבר ציד. לד דעתן של כריות כפוי ומטען למרוד במקום (כ"ר לז; תרגום ירושלמי): לפני ה'. מחזקין להקניט על פניו (ל"ב בחוקותי פרשתא כז); על כן יאמר. על כל אדם מרשיע בעוונות פנים, יודע רבונו ומחזקין למרוד בו, יאמר, זה כנמרד גבור ליד (ס; ויא) מן הארץ. כיון שראה אשור את בניו שומעין למרודו ומורדין במקום לבנות המגדל, ילא מתוכם (כ"ר סד; ד) אונקלוס כ"ל, ועי' תרגום יונתן: (יב) העיר הגדולה. היא נינוה, שאל' ונינוה הייתה עיר גדולה לאלהים (יונה ג; כ"ר ס; ויג) להבים. שפניהם דומים ללהב: (יד) פתרים ואת בסלחים אשר יצאו משם פלשתים. משניהם ילאו שיהיו פתרים וכסלחים מחליפין משכב כסותים אלו לאלו וילאו מהם פלשתים (וכפתרים) (כ"ר ס; ויח) ואחר נפצו. מאלה נפשו משפחות הרבה: (יט) גבול. סוף ארצו. כל גבול ל' סוף וקלה: באבדה. שם דבר. וול"ה, כאלה האומר לחבירו גבול זה מגיע עד אשר תכל גבול פלוני:

(ב) ללשונתם בארצות. אח"כ שנתלקו לשונות וארצות, כלם בני חס (ס; כא) אבי כל בני עבר הנהר, היה שם: אחי יפת הגדול. אחי יודע אס יפת גדול אס שם. כשהוא אומר שם בן מאה שנה וגו' שנים אחר המבול (הלל יא); הוי אומר יפת הגדול (כ"ר ס; ז), שהרי בן כ"ק שנה היה נח כשהחיל להוליד והמבול היה בשנת שש מאות שנה לנח, נמלא שהגדול בבניו היה בן מאה שנה, ושם לא הגיע למאה עד שנים אחר המבול: אחי יפת. ולא אחי חס, שאלו שנים כבדו את אביהם וזה צדו (עי' תרגום יונתן): (בה) נפלגה. נחצלו לשונות ונפלו מן הבקעה ונחצלו בכל העולם. למדנו שהיה עבר נביא, שקרא שם בנו ע"ש העתיד (כ"ר ס; וקנינו בסדר עולם (פרק ח) שבסוף ימיו נחפלו, שאל' בתחלת ימיו, הרי יקטן אחיו לעיר ממנו והוליד כמה משפחות קודם לכן, שאל' ויקטן ילד וגו'. ואח"כ יהיה כל הארץ וגו'. ואל' כאלה שנים, שהיה ענין ומקטין עלמו (כ"ר ס; ו) לך זכה להעמיד כל המשפחות הללו: (בו) חצרות. ע"ש

⁶ The sons of Ham: Cush, Mizraim, Put, and Canaan. ⁷ The sons of Cush: Seba, Havilah, Sabtah, Raamah, and Sabteca. The sons of Raamah: Sheba and Dedan.

Nimrod ⁸ And Cush begot Nimrod. He was the first to be a mighty man on earth. ⁹ He was a mighty hunter before HASHEM; therefore it is said: "Like Nimrod a mighty hunter before HASHEM." ¹⁰ The beginning of his kingdom was Babel, Erech, Accad, and Calneh in the land of Shinar. ¹¹ From that land Ashur went forth and built Nineveh, Rehovoth-ir, Calah, ¹² and Resen between Nineveh and Calah, that is the great city.

¹³ And Mizraim begot Ludim, Anamim, Lehabim, Naphtuhim, ¹⁴ Pathrusim, and Casluhim, whence the Philistines came forth, and Caphtorim.

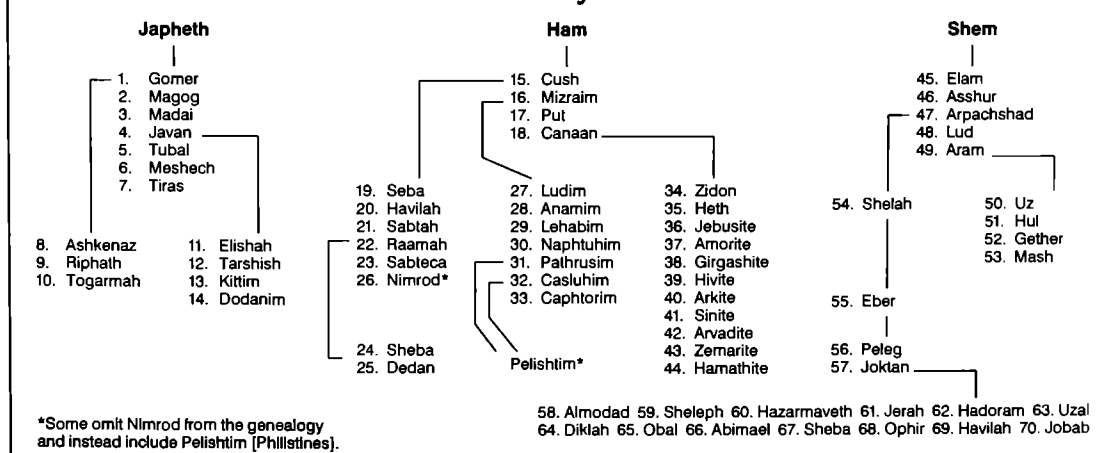
¹⁵ Canaan begot Zidon his firstborn, and Heth; ¹⁶ and the Jebusite, the Amorite, the Girgashite, ¹⁷ the Hivite, the Arkite, the Sinite, ¹⁸ the Arvadite, the Zemarite, and the Hamathite. Afterward, the families of the Canaanites branched out. ¹⁹ And the Canaanite boundary extended from Zidon going toward Gerar, as far as Gaza; going toward Sodom, Gomorrah, Admah, and Zeboiim, as far as Lasha. ²⁰ These are the descendants of Ham, by their families, by their languages, in their lands, in their nations.

²¹ And to Shem, also to him were born; he was the ancestor of all those who lived on the other side; the brother of Japheth the elder. ²² The sons of Shem: Elam, Asshur, Arpachshad, Lud, and Aram. ²³ The sons of Aram: Uz, Hul, Gether, and Mash. ²⁴ Arpachshad begot Shelah, and Shelah begot Eber. ²⁵ And to Eber were born two sons: The name of the first was Peleg, for in his days the earth was divided; and the name of his brother was Joktan. ²⁶ Joktan begot Almodad, Sheleph, Hazarmaveth, Jerah, ²⁷ Hadoram, Uzal, Diklah, ²⁸ Obal, Abimael, Sheba, ²⁹ Ophir, Havilah, and Jobab; all these were the sons of Joktan.

8-10. Nimrod. Before Nimrod there were neither wars nor reigning monarchs. He subjugated the Babylonians until they crowned him (v. 10), after which he went to Assyria and built great cities (*Radak; Ramban*). The Torah calls him a *mighty hunter*, which *Rashi* and most commentators interpret figuratively: Nimrod ensnared men with his words and

incited them to rebel against God. He was the forerunner of the hypocrite who drapes himself in robes of piety in order to deceive the masses (*R' Hirsch*). His first conquest, which laid the basis for his subsequent empire-building, was Babel, which became the center of Nebuchadnezzar's Babylonian Empire. It was one of the greatest cities of the ancient world.

The Seventy Nations

לְנֹחַהּ מוֹתְכֶנָּהוּן מִמֶּשָׁא מְטִי לִסְפָּר
טוֹר מְדִינָתָא: לֹא אֵלִין בְּנֵי שָׁם
לְרַעְיָתָהוּן לְלִישְׁנֵיהוּן לְאַרְעָתָהוּן
לְעַמְמֵיהוּן: לֹא אֵלִין זְרַעֲתָ בְּנֵי נֹחַ
לְתוֹלְדָתָהוּן בְּעַמְמֵיהוּן וּמֵאֵלִין
אֲתַפְּרִישׁוּ עַמְמֵיָא בְּאַרְעָא בְּתַר טוֹפָנָא:
אֲנִיָּה כָּל אַרְעָא לִישׁוֹן חָד וּמִמֶּלֶל חָד:
בְּנֹחַהּ בְּמִשְׁלָהוּן בְּקִמְיָתָא וְאַשְׁכַּחוּ
בְּקָעָתָא בְּאַרְעָא דְּבָבֶל וַיְחִיבוּ תַּמָּן:
וַיֵּאמְרוּ זָכָר לַחֲבֵרָה הָבּוּ נִרְמִי לְבָנִין
וְנִשְׂרָפְנוּן בְּנוֹרָא (וּזְקָדָתָא) וְהָיָה לָהֶן
לְבָנָתָא לֵאבָנָא וְחִימְרָא הָיָה לָהֶן
לְשִׁיעִי: וַיֵּאמְרוּ הָבּוּ נִבְנֵי לָנָא קִרְתָּא
וּמִגְדָּלָא וְרִישָׁהּ מְטִי עַד צִית שְׁמִיָּא
וְנַעֲבִיד לָנָא שׁוֹם דִּילְמָא נִתְבַּדֵּר עַל
אִפִּי כָּל אַרְעָא: הָאֲתַגְלִי יֵי לֵאחֲפָרְעָא
עַל עוֹבְדֵי קִרְתָּא וּמִגְדָּלָא דִּי בְּנוּ בְּנֵי
אָנָּשָׁא: וַיֵּאמְרוּ יֵי הָא עֲמָא חָד וְלִישׁוֹן חָד
לְכָלְהוֹן וְדִין דְּשָׂרִי לְמַעַבְדּוּ וְכַן לֹא
יִתְמַנַּע מִנְהוֹן בְּל דְּחִשְׁבִּי לְמַעַבְדּוּ: הָבּוּ
נִתְגְלִי וְנִבְלָבֶל תַּמָּן לִישְׁנָהוּן דִּלָּא
יִשְׁמַעוּן זָכָר (נֵא אָנָּשׁ) לִישׁוֹן חֲבֵרָה:
הוֹבְדֵר יֵי יִתְהוֹן מִתַּמָּן עַל אִפִּי כָּל
אַרְעָא וּמִנְעוּ לְמִבְנֵי (נֵא) וְאֲתַתְּמַנְעוּ
מִלְמַבְנֵי) קִרְתָּא: טַעַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ
בְּבָל אֲרִי תַּמָּן בְּלָבֶל יֵי לִישׁוֹן כָּל אַרְעָא
וּמִתַּמָּן בְּדִרְגוֹן יֵי עַל אִפִּי כָּל אַרְעָא:

וַיְהִי מוֹשְׁבָם מִמֶּשָׁא בְּאַכָּה סְפָרָה הָר הַקָּדָם: אֵלֶּה בְּנֵי־
לֵב שָׁם לְמִשְׁפַּחְתָּם לְלִשְׁנָתָם בְּאַרְצָתָם לְגוֹיָהֶם: אֵלֶּה
מִשְׁפַּחַת בְּנֵי־נֹחַ לְתוֹלְדָתָם בְּגוֹיָהֶם וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדּוּ
הַגּוֹיִם בְּאַרְץ אַחֵר הַמְּבּוּל:

וַיְהִי כֹל־הָאָרֶץ שְׂפָה אַחַת וּדְבָרִים אַחָדִים: וַיְהִי
בְּנִסְעָם מִקֵּדָם וַיִּמְצְאוּ בְּקָעָה בְּאַרְץ שְׁנֵעַר וַיָּשׁוּבוּ שָׁם:
וַיֵּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ הֵבָה נִבְנֶה לְבָנִים וְנִשְׂרָפָה
לְשָׂרָפָה וְתִהְיֶה לָהֶם הַלְבָּנָה לְאָבִן וְהַחֲמֹר הִיָּה לָהֶם
לְחֹמֶר: וַיֵּאמְרוּ הֵבָה נִבְנֶה־לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ
בַּשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שֵׁם פֶּן־נִפְּזֹץ עַל־פְּנֵי כֹל־הָאָרֶץ:
הַ וַיֵּרֶד יְהוָה לִרְאֹת אֶת־הָעִיר וְאֶת־הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בְּנוּ בְּנֵי
הָאָדָם: וַיֵּאמֶר יְהוָה הֵן עַם אֶחָד וְשִׂפָּה אַחַת לְכָלָם וְזֶה
הַחֲלָם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא־יִבְצֹר מֵהֶם כָּל אֲשֶׁר יִזְמוּ
לַעֲשׂוֹת: הֵבָה נִרְדָּה וְנִבְלָה שָׁם שְׂפָתָם אֲשֶׁר לֹא
יִשְׁמְעוּ אִישׁ שִׁפְת רֵעֵהוּ: וַיִּפֹּץ יְהוָה אֹתָם מִשָּׁם עַל־פְּנֵי
כֹל־הָאָרֶץ וַיַּחֲדָלוּ לְבִנֹת הָעִיר: עַל־כֵּן קָרָא שְׂמָהּ בְּבָל
כִּי־שָׁם בָּלַל יְהוָה שְׂפַת כֹּל־הָאָרֶץ וּמִשָּׁם הִפְצִים יְהוָה
עַל־פְּנֵי כֹל־הָאָרֶץ:

יא
שביעי א"ב

כ"ט

הטובה ואמר האשה אשר נחתה עמדי (לעיל ג'יז) אף אלו כפ"ר) בטובה למרוד בני
שהשפיעם טובה ומלסם מן המבול: (ו) הן עם אחד. כל טובה זו ים עממין שם
אחד הם ושפה אחת לכולם, ודבר זה החלו לעשות: החלם. כמו אמרם,
עשותם, להחמיל הם לעשות: לא יבצר מהם וגוי לעשות. כחמיה. יבצר ל' מניסה
כחרגומו, ודומה לו יבצר רוח נעים (ספלים טו"ג): (ז) הבה נרדה. כבית דין
נמלך מעטנותו יסירה (כ"ר ח"ה: סנהדרין לח): הבה. מדה כנגד מדה. הם אמרו
הבה נבנה, והוא כנגדם מדר ואמר הבה נרדה (תנחומא י"ן כה) ונבלה. ונבלל
(לונקלום). ט"ן משמם בלשון רבים וה"א אחרונה יסירה כה"א של נרדה: לא
ישמעו. זה שאל לבינה זה מביא טיט, זה עומד עליו ופועל את מומו (כ"ר לח):
(ח) ויפץ ה' אותם משם. כטו"ר (סנהדרין קז). מה שאמר פן נפון נחקיים
עליהם, הוא שאמר עליהם מגורת רשע היא תבוא (מגלי יינר: תנחומא ס"ס: ט)
ומשם הופיצם. למד שצין להם חלק לעו"ב (סנהדרין סס). וכי איז קשה, של דור
המבול שם של דור הפלגה. אלו לא פסעו יד בעיקר להחלם בו ואלו פסעו יד בעיקר
להחלם בו, ואלו נשטפו, ואלו לא נאכזו מן העולם. אלא שדור המבול היו גלגלים
והיה מריבה ביניהם, לכך נאכזו, ואלו היו טובים אהבה וריעות ביניהם, שאל שפה

מקומו. דברי אנדה (ס"ס): (א) שפה אחת. לשון הקודש (תנחומא יט: מרגו יונתן;
ירושלמי מגילה א"ט): ודברים אחדים. כלו כעלה אחת ואמרו, לא כל הימנו יסור
לו אח העליונים, נעלה לקרעי ונעשה עמו מלחמה. ד"ה, על יחידיו של טולם (תנחומא
י"ן כד). ד"ה, ודברים אחדים (ס"א דברים חדים), אמרו אחת לאלף ותר"ל שנים
הקריק מתמוטט כשם עשה בימי המבול, בואו ונעשה לו סמוכות. כ"ר (לח"ה: לב)
בנסעם מקדם. שהיו יושבים שם, כדכתיב (למעלה י"ג): ויהי מושבם וגו' הר הקדם,
ונסעו משם לחור להם מקום להחזיק את כלם, ולא מנחו אלא שנער (כ"ר ס"ס ז): (ג)
איש אל רעהו. אומה לאומה, מהרים לכוז (ס"ח) וכוז לפוט ופוט לכנען (תנחומא
יח: הבה. הזמינו עממכם. כל הבה לשון הזמנה הוא, שמכיים עממן ומתחבבים
למלאכה או לענה או למשא. הבה, הזמינו, אפריל"י בלעז: לבנים. שאין אנשים
כדכל (כמ"ר י"ג): שהיו בקעה: ונשרפה לשרפה. כך שצין הלבנים שקורים
טיול"ג בלעז"י, שורפים אותם כדכנען: לחמר. לפוט הקיר: (ד) פן נפוצו. שלא יבא
עליהם שום מכה להפילנו מהאין: (ה) וירדה ה' לראות. לא הורד לכך אלא שאלו לא למד
לדיינים שלא ישיבו הנידון עד שיראו ויבינו. מדרש רבי תנחומא (ס"ס: בני האדם)
אלה בני מי, שמה בני חמורים וגמלים, אלה בני אדם הראשון שכפר (ס"א כספה) את

11.

1-9. The Tower of Babel and the Dispersion. Rambam in *Moreh Nevochim* states that a fundamental principle of the Torah is that the universe was created *ex nihilo*, and Adam was the forerunner of the human race. Since the human race was later dispersed over all the earth, and divided into different families speaking very dissimilar languages, people might come to doubt that they could all have originated

from one person. Therefore the Torah records the genealogy of the nations, why they were dispersed, and the cause of the formation of their different languages.

The year of the following narrative is 1996 from Creation, 340 years after the Flood. Noah and his children were still alive at the time, and Abraham, 48 years old, had already recognized his Creator (*Seder Olam*). All the national families were concentrated in present-day Iraq and

³⁰ Their dwelling place extended from Mesha going toward Sephar, the mountain to the east.

³¹ These are the descendants of Shem according to their families, by their languages, in their lands, by their nations.

³² These are the families of Noah's descendants, according to their generations, by their nations; and from these the nations were separated on the earth after the Flood.

11

The Tower
of Babel
and the
Dispersion

¹ The whole earth was of one language and of common purpose. ² And it came to pass, when they migrated from the east they found a valley in the land of Shinar and settled there.

³ They said to one another, "Come, let us make bricks and burn them in fire." And the brick served them as stone, and the bitumen served them as mortar. ⁴ And they said, "Come, let us build us a city, and a tower with its top in the heavens, and let us make a name for ourselves, lest we be dispersed across the whole earth."

⁵ HASHEM descended to look at the city and tower which the sons of man built, ⁶ and HASHEM said, "Behold, they are one people with one language for all, and this they begin to do! And now, should it not be withheld from them all they propose to do? ⁷ Come, let us descend and there confuse their language, that they should not understand one another's language."

⁸ And HASHEM dispersed them from there over the face of the whole earth; and they stopped building the city. ⁹ That is why it was called Babel, because it was there that HASHEM confused the language of the whole earth, and from there HASHEM scattered them over the face of the whole earth.

they all spoke one language, the Holy Tongue (*Rashi*), the language with which the world was created (*Mizrachi*).

All the ingredients for greatness were there: The nations were united, they were in a central location, they spoke the Holy Tongue, and — if they desired guidance in achieving holiness — they had Noah, Shem, and Abraham among them. Instead, as happens so often in human history, they chose to ignore their spiritual advantages and turn to their opportunities for self-aggrandizement and power. It seems ludicrous that people who still remembered the Flood could have found grounds to rationalize a way of bypassing God's control of events, but such is man's capacity for self-deception that he can negate reality and build substance around a vacuum.

According to the Sages, Nimrod was the primary force behind this rebellion. He planned to build a tower ascending to Heaven and, from it, wage war against God. But though the *Midrashim* perceive sinister and idolatrous motives in this plan, the verses do not reveal the evil motives of the conspirators. As for the memory of the Flood — which should have frightened them from confronting God — the builders of the tower rationalized that such an upheaval occurs only once every 1656 years, so that they had nothing to fear from Divine intervention for another 1316 years, by which time they would have waged their "war" against God and won.

5. יִרְדּוּ — HASHEM descended. This is an obvious anthropomorphism [the figurative assignment of human characteristics to God]. When God wishes to examine the deeds of lowly man, Scripture calls it *descent* (*Radak*). From God's "descent" to observe conditions among the sinners of Babel, the *Midrash* derives that a judge must not condemn the accused until he has investigated the case fully.

It may be that the actual construction of the city and tower were not sins, but that they would have led to sins that the Torah does not spell out. That is why the next verse speaks of what they propose to do (*HaK'sav V'HaKabbalah*). Indeed, *Malbim* contends that the actual sins that may have been committed were secondary. The primary importance of the incident was that it resulted in the dispersion of the families and the formation of a multitude of languages. As explained by *Rambam* [see introduction to this chapter], this is why the Torah recorded the event.

7. הֵבֵה נִרְדָּה — Come, let us descend. The plural indicates that God deliberated with His Celestial Court (*Rashi*). God does not need the advice of the angels, of course, but He consulted, as it were, to set an example that people should show courtesy to others by involving them in discussions, and that it is unwise for people to take decisions upon themselves without consulting others.

7-8. Since their unity had led them to this course of action and made its success possible, Hashem said that He would destroy their unity (*Akeidas Yitzchak*). *Ramban* notes Kabbalistically that this generation attempted to "mutilate the shoots," i.e., disrupt the unity between Hashem and His Creation; therefore an appropriate "measure for measure" punishment was dispersion, which would disrupt their unity.

What they had feared when they said, *lest we be dispersed* [v. 4], now actually happened (*Rashi*).

9. Rashi queries: Whose sin was greater — the generation of the Flood, which did not plan a rebellion against God, or the generation of the Dispersion, which did? The former, who were robbers and contended with one another, were utterly destroyed in the Flood, while the latter, who dwelt amicably

יִאלֶין תּוֹלְדֹת שֵׁם שֵׁם בֶּר מֵאָה שְׁנֵין
וְאוֹלִיד יֵת אֶרְפֶּכְשָׁד תְּרַמִּין שְׁנֵין בְּתֵר
טוֹפָנָא: יֵאֱנִיָּא שֵׁם בְּתֵר דְּאוֹלִיד יֵת
אֶרְפֶּכְשָׁד חֲמֵשׁ מֵאָה שְׁנֵין וְאוֹלִיד
בְּנִין וּבָנָן: יֵבְרָאֶלְשָׁד חֵיָא תְּלַתִּין
נְחֻמֵּשׁ שְׁנֵין וְאוֹלִיד יֵת שְׁלַח: יֵנְחִיָּא
אֶרְפֶּכְשָׁד בְּתֵר דְּאוֹלִיד יֵת שְׁלַח
אַרְבַּע מֵאָה וְחֵלֶת שְׁנֵין וְאוֹלִיד בְּנִין
וּבָנָן: יֵדְשָׁלַח חֵיָא תְּלַתִּין שְׁנֵין וְאוֹלִיד
יֵת עֶבֶר: טוֹנְחִיָּא שְׁלַח בְּתֵר דְּאוֹלִיד
יֵת עֶבֶר אַרְבַּע מֵאָה וְחֵלֶת שְׁנֵין
וְאוֹלִיד בְּנִין וּבָנָן: טוֹנְחִיָּא עֶבֶר תְּלַתִּין
וְאַרְבַּע שְׁנֵין וְאוֹלִיד יֵת פֶּלֶג: יֵנְחִיָּא
עֶבֶר בְּתֵר דְּאוֹלִיד יֵת פֶּלֶג אַרְבַּע
מֵאָה וְחֵלֶתִין שְׁנֵין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבָנָן:
יֵיִנְחִיָּא פֶּלֶג תְּלַתִּין שְׁנֵין וְאוֹלִיד יֵת
רַעַו: יֵטוֹנְחִיָּא פֶּלֶג בְּתֵר דְּאוֹלִיד יֵת רַעַו
מֵאָתָן וְחֵשֶׁע שְׁנֵין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבָנָן:
כִּנְחִיָּא רַעַו תְּלַתִּין וְתִרְמִין שְׁנֵין
וְאוֹלִיד יֵת שְׂרוּג: כֵּאֱנִיָּא רַעַו בְּתֵר
דְּאוֹלִיד יֵת שְׂרוּג מֵאָתָן וְשִׁבְע שְׁנֵין
וְאוֹלִיד בְּנִין וּבָנָן: כִּכְנִיָּא שְׂרוּג
תְּלַתִּין שְׁנֵין וְאוֹלִיד יֵת נַחֲוֹר: כִּנְחִיָּא
שְׂרוּג בְּתֵר דְּאוֹלִיד יֵת נַחֲוֹר מֵאָתָן
שְׁנֵין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבָנָן: כִּדְנִיָּא נַחֲוֹר
עֶשְׂרִין וְחֵשֶׁע שְׁנֵין וְאוֹלִיד יֵת תֵּרַח:
כֵּהֲנִיָּא נַחֲוֹר בְּתֵר דְּאוֹלִיד יֵת תֵּרַח
מֵאָה וְחֵשֶׁע עֶשְׂרִין שְׁנֵין וְאוֹלִיד בְּנִין
וּבָנָן: כוֹנְחִיָּא תֵּרַח שְׁבַעִין שְׁנֵין
וְאוֹלִיד יֵת אַבְרָם יֵת נַחֲוֹר וְיֵת הָרָן:
כוֹנְחִיָּא תּוֹלְדֹת תֵּרַח תֵּרַח אֹלִיד יֵת
אַבְרָם יֵת נַחֲוֹר וְיֵת הָרָן וְיֵת אֹלִיד
יֵת לוֹט: כֵּהֲנִיָּא הָרָן עַל אֶפְי תֵּרַח
אַבְרָם בְּאַרְע יִלְדוּתָהּ בְּאוֹרָא
דְּכִסְדָּא: כט וְנִסִּיב אַבְרָם וְנַחֲוֹר לְהוֹן
נָשִׁין שׁוּם אֶתְת אַבְרָם שְׂרִי וְשׁוּם
אֶתְת נַחֲוֹר מְלָכָה בַּת הָרָן אֲבוּקָא

יִאלֶה תּוֹלְדֹת שֵׁם שֵׁם בֶּן־מֵאָת שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת־
יֵאֶרְפַּכְשָׁד שְׁנָתִים אַחֵר הַמָּבּוּל: וַיְחִי־שָׁם אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־אֶרְפֶּכְשָׁד חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים
וּבָנוֹת:
יב וַיּוֹלֵד אֶת־שְׁלַח: וַיְחִי אֶרְפֶּכְשָׁד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־
שְׁלַח שְׁלֹשׁ שָׁנִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים
וּבָנוֹת:
יד וְשְׁלַח חֵי שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת־
עֶבֶר: וַיְחִי־שְׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־עֶבֶר שְׁנֵים
טו וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת:
טז עֶבֶר אַרְבַּע וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת־פֶּלֶג: וַיְחִי־עֶבֶר
אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־פֶּלֶג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת
יז שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת:
יח וַיְחִי־פֶלֶג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת־רַעַו וְחֵשֶׁע
יט שְׁנֵים וּמֵאָתִים שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת:
כ רַעַו שְׁתֵּים וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת־שְׂרוּג: וַיְחִי רַעַו
כא אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שְׂרוּג שֶׁבַע שָׁנִים וּמֵאָתִים שָׁנָה
כב וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת:
כג וַיְחִי שְׂרוּג אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נַחֲוֹר
כד מֵאָתִים שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת:
כה וַיְחִי נַחֲוֹר אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
כז אֶת־תֵּרַח תֵּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּמֵאָתָה שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים
וּבָנוֹת:
כו וַיְחִי־תֵרַח שְׁבַעִים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת־
כז אַבְרָם אֶת־נַחֲוֹר וְאֶת־הָרָן: וְאַלֶּה תּוֹלְדֹת תֵּרַח תֵּרַח
כח הוֹלִיד אֶת־אַבְרָם אֶת־נַחֲוֹר וְאֶת־הָרָן וְהָרָן הוֹלִיד אֶת־
כח לוֹט: וַיָּמָת הָרָן עַל־פְּנֵי תֵּרַח אָבִיו בְּאַרְצָא מוֹלְדָּתוֹ בְּאוֹר
כט בְּשָׂדִים: וַיִּקַּח אַבְרָם וְנַחֲוֹר לָהֶם נָשִׁים שֵׁם אִשְׁת־
אַבְרָם שְׂרִי וְשֵׁם אִשְׁת־נַחֲוֹר מְלָכָה בַּת־הָרָן אָבִי־

מפסיר כט

רס"י

יֵשֶׁב וְאוֹמֵר בְּלִבּוֹ, אִם אֶחָד נִטַּח אֶלִּי מִשְׁלִי, וְאִם נִמְרֹד נִטַּח אֶלִּי מִשְׁלִי, וְכַשֵּׁינִל
אֶחָד אִמְרוּ לוֹ לְהָרִן מִשְׁלִי מִי אִתִּי, אִמֵּר לָהֶם הָרִן מִשְׁלִי אֶחָד אֶלִּי. הַשְׁלִיכוּהוּ לִכְשָׁן
הָאֵשׁ וְכִסְדָּא וְהוּא אֹר כְּשָׁדִים (כ"ר ס"ג). וּמִנְחָם פִּירַשׁ אֹר כְּנֶסֶת, וְכֵן בְּזוּרִים כְּכֹדוֹ
ה' (י' עֲשִׂיָּה דְכִידוּד), וְכֵן מֵאוֹרֹת לְפָעוּזִי (ש"ס יח:). כֵּל חוֹר וְכֶסֶף עֲמוּק קְרוּי אֹר:

אֶחָת וּדְבָרִים אֲחֵדִים. לְמִדַּת שְׁנֵי־לִבִּי הַמְּחַלְקֶה וְגִדּוֹל הַשְׁלוֹם (כ"ר לח:). (י' ש"ס בן
מֵאָת שָׁנָה. כְּשֶׁהוֹלִיד אֶת אֶרְפֶּכְשָׁד שְׁנָתִים אַחֵר הַמָּבּוּל (תַּרְגּוּם יוֹנָתָן):
(כח) עַל־פְּנֵי תֵּרַח אָבִיו. כִּי־אִבּוֹ (תַּנְחוּמָא אַחֲרֵי ז'). וְיֵאֵל אֹמֵר, כ"י אִבּוֹ מִתְּ,
עַקְבֵּל תֵּרַח עַל אֶחָד בְּנוֹ לְפָנֵי נִמְרֹד עַל שֶׁכַּחַת אֶחָ לְמִי, וְהַשְׁלִיכוּ לִכְשָׁן הָאֵשׁ, וְהָרִן

in brotherly love toward one another, were spared despite
their blasphemies. This demonstrates how hateful is strife
and how great is peace!

10-32. The ten generations from Noah to Abraham.
"There were ten generations from Noah to Abraham. This
demonstrates how patient God is, for all the generations

- The Ten Generations from Noah to Abraham
- ¹⁰ These are the descendants of Shem: Shem was one hundred years old when he begot Arpachshad, two years after the Flood. ¹¹ And Shem lived five hundred years after begetting Arpachshad, and he begot sons and daughters.
- ¹² Arpachshad had lived thirty-five years when he begot Shelah. ¹³ And Arpachshad lived four hundred three years after begetting Shelah; and he begot sons and daughters.
- ¹⁴ Shelah had lived thirty years when he begot Eber. ¹⁵ And Shelah lived four hundred and three years after begetting Eber, and begot sons and daughters.
- ¹⁶ When Eber had lived thirty-four years, he begot Peleg. ¹⁷ And Eber lived four hundred and thirty years after begetting Peleg, and he begot sons and daughters.
- ¹⁸ When Peleg had lived thirty years, he begot Reu. ¹⁹ And Peleg lived two hundred and nine years after begetting Reu, and he begot sons and daughters.
- ²⁰ When Reu had lived thirty-two years, he begot Serug. ²¹ And Reu lived two hundred and seven years after begetting Serug, and he begot sons and daughters.
- ²² When Serug had lived thirty years, he begot Nahor. ²³ And Serug lived two hundred years after begetting Nahor, and he begot sons and daughters.
- ²⁴ When Nahor had lived twenty-nine years, he begot Terah. ²⁵ And Nahor lived one hundred nineteen years after begetting Terah, and he begot sons and daughters.
- ²⁶ When Terah had lived seventy years, he begot Abram, Nahor, and Haran.
- ²⁷ Now these are the chronicles of Terah: Terah begot Abram, Nahor, and Haran; and Haran begot Lot. ²⁸ Haran died in the lifetime of Terah his father, in his native land, in Ur Kasdim. ²⁹ And Abram and Nahor took themselves wives; the name of Abram's wife was Sarai, and the name of Nahor's wife was Milcah, the daughter of Haran, the father of

kept provoking Him, until the Patriarch Abraham came and received the reward of them all" (Avos 5:2). The cycle was repeated. There had been ten generations from Adam to Noah, giving mankind the opportunity to fulfill its responsibility to carry out the plan of Creation. They failed, and the Flood wiped them away. Then the mission of humanity fell to Noah and his offspring. The next ten generations failed as well, but this time Abraham was able to prevent destruction. So great was he and so concerned with helping others that he was able to save the world. Simultaneously, he assumed the role that had previously been that of the entire race: He and his offspring would be the people of God and bear the primary responsibility for bringing the Divine plan to fruition. The children of Noah would be left with the seven universal commandments, but Abraham's would accept the Torah with its 613 commandments.

19. With Peleg, the human life span shortened dramatically. His father lived for 464 years, while he died at only 239. Since the Torah notes that the Dispersion took place in Peleg's time (10:25), Sforno (ibid.) conjectures that the cause of this change was that the people were suddenly cast into unfamiliar climates, and this sapped their vitality.

26. Birth of Abraham. In a real sense, Creation now begins anew, for it was Abraham who would bear the burden of holiness in the world. His name signified this. At first he was Abram, a contraction of אֲבִי אֲרָם, father [i.e., teacher] of Aram, for he began as a leader of only his own nation, but ultimately he became a father to the whole world [see 17:5] (Rashi).

The Talmud [Bava Basra 91a] records that Abraham's

mother was Amathlai, daughter of Karnebo.

27. תֵּרַח תֵּרַח — Terah: Terah. The Midrash notes that anyone whose name is repeated has a share in the World to Come. But Terah was an idolater! This indicates that he ultimately repented and earned a share in the World to Come!

28. וַיָּמָת הָרָן עַל־פְּנֵי תֵּרַח — Haran died in the lifetime [lit., in the presence] of Terah his father. The translation follows Rashi. According to Midrash Tanchuma, Terah saw him die.

Rashi adds that, Midrashically, the phrase signifies that Haran died *בְּפְנֵי*, because of, Terah. Terah, who was a manufacturer and seller of idols, complained to Nimrod that Abraham had smashed his wares, so Nimrod had Abraham thrown into a fiery furnace. Haran was challenged to choose between Abraham and Nimrod. He did not know with whom to side, and decided to join whoever emerged victorious. When Abraham was miraculously saved from the fire, Haran sided with him, whereupon Haran was thrown into the furnace. Since Haran was willing to defy Nimrod not because of his belief but because he expected a miracle, he was unworthy of one; thus he died in Ur Kasdim, literally the fire of the land of Kasdim [Chaldea].

29. וַיִּקַּח אֲבִרָם — And Abram . . . took. When Haran died, his brothers, Abraham and Nahor, married his daughters to carry on his memory and to assuage Terah's grief (*Imrei Shefer*).

שָׂרַי — Sarai. Her name was later changed to Sarah [17:15]. Just as Abram's change of name signified a new and greater role for him, so did Sarai's.

רמלכה ואבי יסכה: וינח
 עקרה לית לה ולד: לא דבר תרם ית
 אברהם ברה וית לוט בר הן בר ברה
 וית שרי בלחה אתה אברהם ברה ונפקו
 עמהון מאורא דבסדאי למיול לארעא
 דקנען ואתו עד חרן ויתבו תמן:
 לדיהו יומי תרם מאתן נחמש שנין
 ומית תרם בחרן:

ל-לא מלכה ואבי יסכה: ותהי שרי עקרה אין לה ולד: וינח
 תרם את-אברהם בנו ואת-לוט בן-חרן בן-בנו ואת
 שרי בלחתי אשת אברהם בנו ויצאו אתם מאור בשדים
 לב ללכת ארצה כנען ויבאו עד-חרן וישבו שם: ויהיו
 ימי-תרם חמש שנים ומאתים שנה וימת תרם בחרן:

קניג פסוקים. בצלאל סימן. אביי יסכיה לויט סימן.

רש"י

אברהם מחרן, עדיין נשארו משנתי הרבה. ולמה הקדים הכתוב מיתו של תרם
 לזיאתו של אברהם, שלא יחא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברהם את כבוד
 אביו שהניחו זקן והלך לו. לפיכך קראו הכ' מת, וס"א ועוד שהרשעים אף בחייהם
 קרויים מתים והלדקים אף במיתם קרויים חיים, שנאמר וביניהן בן יהוידע בן איש
 חי (שמואל ב כג: כ"ר לו: ברכות יח"ה:). בחרן. הע"ן הפוכה, לומר קד עד
 אברהם חרון אף של מקום בעולם (ספרי האזינו ט"א):

And the father of Iscah. Iscah was Sarah. She was called Iscah [from the word סכה, meaning to see, gaze] because she could see the future by holy inspiration, and because everyone gazed at her beauty. Also, Iscah denotes aristocracy, as does her name Sarai, which means my princess (Rashi).

Maharal comments on Sarai's two names. A woman has two missions in life, the first from birth as an individual, and the second when she marries and is elevated to a higher, joint mission with her husband. Thus Iscah is the name indicating her personal greatness and Sarai/Sarah, the name indicating her Abrahamitic mission, is used exclusively from the time of her marriage.

32. וימת תרם — *And Terah died.* In the year 2083; Isaac was thirty-five years old at the time (*Seder Olam*).

Based on various verses, *Rashi* comments that Terah died more than sixty years after Abraham's departure from Haran. Nevertheless, Terah's death is recorded here to avoid the public implication that Abraham disrespectfully abandoned his father in his old age. In another sense, the report of Terah's death is accurate. The Sages teach that even while alive, the wicked are called dead; and the righteous, even when dead, are called alive. Thus, in the spiritual sense, the wicked Terah was truly "dead."

Ramban comments that it is common for the Torah to record a father's death before proceeding with the narrative of the son, even though the death occurred many years later, for the Torah records a person's death when his role is over. Thus, Noah's death was recorded above, even though he was still alive at the time of the Dispersion.

In a deeper sense, *Maharal* explains that Abraham was uniquely absolved from the commandment to honor his

(בט) יסכה. זו שרה, על שם שסוכה ברוח הקודש, ושהכל סוכין ציפיה (מגילה יד.)
 וס"א כמו שנאמר ויראו אותה שרי פרעה (להלן יב:טו). ועוד, יסכה הוא לשון
 נסיכות, כמו שרה לשון שרה (ברכות יג.). (לא) ויצאו אתם. וילאו תרם ואברהם
 עם לוט ושרי: (לב) וימת תרם בחרן. לאחר שילא אברהם מחרן ובא לארץ כנען
 והיה שם יומר משעים שנה, שהרי כתיב ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בלחתי
 מחרן (להלן יב:ד) ומרח בן שנים שנה היה כשנולד אברהם, הרי קמ"ה למרח כשילא

father because the commandment to him to leave his family and go to *Eretz Yisrael* (12:1) inaugurated a new sort of existence on earth. Abraham had ceased to be part of his biological family, for the mantle of chosenness had been placed upon him. In this sense, his previous family and homeland had gone out of his life, as if Terah had died.

— *This Masoretic note means: There are 153 verses in the Sidrah, numerically corresponding to mnemonics, Bezalel, [and] Lot.* *Bezelel*, *בצלאל*, *father of Iscah*, [and] *Lot*.

The name *בצלאל* alludes to the *Sidrah of Noach* in two ways: (a) The name *בצלאל* is compounded of *בצל*, *in the protective shelter of God*, an allusion to Noah and his family in the ark (*R' David Feinstein*); and (b) just as Noah was ordered to build a *תבה*, *ark*, to house his family and thus preserve humanity from the ravages of the flood, so was *Bezalel* son of *Uri* instructed to build a *תבה*, *ark*, to house the *Tablets of the Ten Commandments*.

The mnemonic *אבי יסכה לוט* refers to Abraham's brother Haran who is identified at the end of the *Sidrah* as the father of *Iscah* and *Lot*. Haran died as a young man leaving three children, *Lot*, *Milcah* and *Iscah* (also called *Sarah*). After Haran's death, his brother *Nahor* married *Milcah* and Abraham married *Iscah* (*Sarah*). *Lot* also attached himself to Abraham's family and joined them in their journey to *Caanan*. Thus the expression the father of *Iscah* and *Lot* may additionally be an allusion to Abraham. If so, it is an apt mnemonic for the *Sidrah of Noach*, for at this point the Torah's narration of the story of mankind in general becomes the story of Abraham and his descendants (*Aramez Badavar*).

[illegible]

פרשת לך לך

אונקלוס

אֲנִי אֶמַר יְיָ לְאַבְרָם אֵינִי לָךְ מֵאִשְׁרָךְ
וּמִלְדוֹתֶיךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ לֵאמֹר לֵאמֹר דִּי
אַחֲזִיקָהּ בְּאֶעֱבֹדְךָ לְעַם סִגִּי וְאַבְרָם
וְאַבְרָם שִׁמְךָ וְיִתְהַא מְבָרֵךְ: וְאַבְרָם
מְבָרֵךְ וּמְלִטְשָׁר אֵלֹהִים וְיִתְבָּרֵךְ
בְּדִילָךְ כֹּל יִרְעִית אֶרֶץ: וְנֶאֱמַר אַבְרָם
בְּמֵא דְמִלִּיל עִמָּה יְיָ נֶאֱמַר עִמָּה לוֹט
וְאַבְרָם בֵּר שְׁבָעִין וְחֲמֵשׁ שָׁנִין בְּמִפְקָה
מִחֲדָן: וְיִדְבֵּר אַבְרָם יֵת שְׂרֵי אֲתִתָּה וְיֵת
לוֹט בֵּר אֲחוּהִי וְיֵת כֹּל קִנְיָהוּ דִּי קִנּוּ וְיֵת
נִפְשָׁתָא דְשַׁעֲבִידוּ לְאוֹרִיתָא בְּחֲדָן

א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם לֵךְ-לָךְ מֵאֶרֶץ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ
ב וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֶרְאֶה: וְאֶעֱשֶׂה לְגִוִּי גְדוֹל
ג וְאַבְרָם וְאַגְדִּלָּה שְׁמֶךָ וְהָיָה בְּרָכָה: וְאַבְרָם מְבָרֵךְ
ד וּמִקְלָלָךְ אֲדָר וְנִבְרָכְךָ בְּכָל מְשַׁפַּחַת הָאֲדָמָה: וְיִלְךָ
אֲבָרָם בְּאֶשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וְיִלְךָ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם
ה בֶּן-חֲמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בָּצֵאתוֹ מִחֲדָן: וַיִּקַּח
אַבְרָם אֶת-שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ וְאֶת-לוֹט בֶּן-אָחִיו וְאֶת-כָּל-
רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת-הַנַּפְשׁ אֲשֶׁר-עָשׂוּ בְּחֲדָן

כ"ט

מֵאֶרֶץ וּמִמּוֹלַדְתָּךְ. וְהָאֵל כִּבְר יֵאל מַשׁ עַם אֲבִיו וְכָא עַד חֲדָן. אֵלָּא כִּךְ אִמֵּר לוֹ,
הִתְחַקק טוֹד מַשׁ וְלֹא מִבֵּית אָבִיךָ: אֲשֶׁר אֶרְאֶה. לֹא גִלָּה לוֹ הָאֵלָּן מִיָּד, כִּדִּי לִתְכַבֵּה
בְּעִינֵי וְלִתְכַבֵּה לוֹ שְׂכָר עַל כֹּל דְּבוֹר וְדִבוֹר. כִּינֹא בּוֹ, אֵת כִּנְךָ אֵת יִחִידְךָ אֵת אֲהֵבָתָא אֵת
יִתְכַבֵּה. כִּינֹא בּוֹ, עַל אֶחָד הֵהָרִים אֲשֶׁר אִמֵּר אֵלָּן (לִהְיוֹן כְּבֹד): כִּינֹא בּוֹ, וְקֵרָא אֵלֵיהָ אֵת
הַקִּינִיָּה אֲשֶׁר אִמֵּר דּוֹבֵר אֵלָּן (וְיִהְיֶה גִבּוֹ: ב"ר שֶׁס טו: ג) וְנִבְרָכְךָ בְּר. יֵת אֲנִידוֹת
רְבוֹת, וְהָיָה פְּשׁוּטוֹ, אֲדָם אוֹמֵר לִנְטוּ חֵהָא כֹּאבְרָה. וְכֹן כֹּל וְנִבְרָכְךָ בְּר שְׁמִינִיָּה, וְהָיָה
מוֹכִיחַ, כִּךְ יִבְרַךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יִשְׁמַךְ אֵלֵהִים כֹּאפִירָם וְכִמְשָׁה (לִהְיוֹן מַחֲכֵה): וְהָיָה אֲשֶׁר
עָשׂוּ בְּחֲדָן. שְׁהִנְיֻסוֹס מַחֲדָן כְּנִפִּי הַשְׂכִּינִיָּה. אַבְרָם מְנִיִּיר אֵת הַאֲנָשִׁים וְשִׁרָה מְנִיִּירָת
הַגִּשְׁיָם, וּמַעֲלָה עֲלֵיהֶם הַכְּחוּב כֹּאֵלֵו עֲשֹׂאֻס (ב"ר שֶׁס יד, פד:; מִהֲדִרָן לט:). וּפְשׁוּטוֹ
עַל מִקְרָא, עֲבִידִים וְשַׁפְחוֹת שִׁקְטוּ לָהֶם, כְּמוֹ עֲשֵׂה אֵת כֹּל הַכְּבֹד הַזֶּה (לִהְיוֹן אֵלָּא: לָשׁוֹן

(א) לך לך. להאחזק ולטובתך. שם אמשך לגוי גדול, וכאן אי אמה זוכה לבנים (ראש
השנה טו:), ועוד, שאודיע פזמך בעולם (מתחומא ג:). (ב) ואעשה לגוי גדול. לפי
שהדרך גורמת לשלשה דברים, ממשעת פריה ורביה, וממשעת את הממון, וממשעת את
השם, לכך הוזקק לשלש זכויות הללו, שהבטיחו על הבנים ועל הממון ועל השם נפ"א והו
ואגדלה שמו, הריני מוסיף אות על שמו, שער מכשיו שמו אברהם, מכאן ואילך אברהם,
ואברהם שולה רמ"ה, כנגד אבריו של אדם (ב"ר לסי:א): ואברהם בך. כממון. ב"ר (סס):
והיה ברכה. הברכות נחטות בידך. עד מכשיו היו בידי, ברכתי את אדם ואת נח
ואחרי, ומעכשיו אמה כבודך את אברהם תתפון (סס). ד"א, ואמשך לגוי גדול, זה שאומרים
אלה אברהם. ואברהם, זה שאומרים אלה יתקן. ואגדלה שמו, זה שאומרים אלה
יעקב. יכול יהיו תחומין כבולן, מ"ל והיה ברכה, כך תחומין ולא בזה (פסחים קי:).

PARASHAS LECH LECHA

12.

A new creation.

This *Sidrah* begins a new birth of mankind: the story of Abraham and his descendants. The first two thousand years from Creation were the Era of Desolation. Adam had fallen, Abel had been murdered, idolatry had been introduced to the world, ten dismal generations had been washed away by the Deluge, and the ten generations from Noah had failed [see *Avos* 5:2]. Abraham was born in the year 1948 from Creation. In the year 2,000 — four years after the Dispersion and six years before the death of Noah — he started to influence disciples to serve Hashem. With the emergence of Abraham, the Era of Desolation had come to an end and the Era of Torah had begun (*Avodah Zarah* 9a).

With Abraham there began a profound change in the spiritual nature of mankind. The plan of Creation was for all human beings to have an equal share in fulfilling the Divine mission and for the Torah to be given to all mankind. But after twenty generations of failure, the privilege of being God's Chosen People was earned by Abraham and his offspring. They would receive the Torah and they would be in the vanguard of perfecting the world and bringing all people to accept the sovereignty of the One God [see *Avos*, *ibid.*; *Derech Hashem*].

The concept of trial.

Abraham did not win his new status by default; he had to prove his greatness by passing ten tests of faith (*Avos* 5:4).

The first trial mentioned in Scripture is in the first passage of this *Sidrah*, the command that Abraham give up his entire past and follow God's lead to a new land. By definition, a Heavenly test is one that forces a person to choose between God's will and his own nature or understanding of what is right. Clearly, it would be no challenge to Abraham, who was the epitome of kindness, to be asked to help the needy, but it would be a supreme test of faith for him to desert his aged father and homeland or to give his cherished, beloved son as an offering [see Chapter 22]. Thus, Abraham was tested by being forced to subordinate his wishes and wisdom to those of God. By doing so, he demonstrated his conviction that man's highest goal is to accept the Divine wisdom as the sole truth.

Since God knows all future events and how every person will respond to any given situation, why was it necessary to test Abraham? According to *Rambam* (*Moreh Nevuchim* 3:24) the trials were meant to display to the world how a great man obeys God. Thus, when Abraham set precedents in faithful obedience, his performance under extreme pressure became lessons for the rest of humanity.

Ramban explains the concept of trial differently. Of course the outcome is never in doubt to God, for He knows that the person being tested will persevere. To the contrary, a just God does not impose trials that are beyond the capacity of the individual — God tests only righteous people who will do His will, not the wicked who will disobey. Thus, all the Torah's trials are for the benefit of those being tested.

PARASHAS LECH LECHA

12 ¹HASHEM said to Abram, "Go for yourself from your land, from your relatives, and from your father's house to the land that I will show you. ²And I will make of you a great nation; God's Call to I will bless you, and make your name great, and you shall be a blessing. ³I will bless those who Abraham bless you, and him who curses you I will curse; and all the families of the earth shall bless themselves by you." Abraham ⁴So Abram went as HASHEM had spoken to him, and Lot went with him; Abram was Comes to Canaan seventy-five years old when he left Haran. ⁵Abram took his wife Sarai and Lot, his brother's son, and all their wealth that they had amassed, and the souls they made in Haran; and

But that is known only to God. The person being tested has free choice, and he must find the strength and wisdom to choose correctly. If he does, then he has translated his potential into action and made himself a greater person, for actual deed far outweighs mere potential in the Heavenly scales of judgment, and he can therefore be rewarded for what he *did*, rather than for what he was merely *capable* of doing. [For a list of Abraham's ten trials, see introduction to Ch. 22.]

Abraham comes to Canaan.

God's command that Abraham and Sarah sever all ties with their past and loved ones — when they were 75 and 65 years old — was one of the ten trials, for it is never easy for a person to start life over again, especially when he has achieved status and prosperity. By bringing him to *Eretz Yisrael* and promising that the Land would become the heritage of his family, God was establishing the Land as the eternal patrimony of the Jewish people. There was a further symbolism. Though Abraham and Sarah had many disciples, they were essentially alone; they could never blend into whatever culture surrounded them. Abraham was called an *luri*, from the word *עָרָר*, *the other side*. Literally this means that he came to Canaan from the other side of the Euphrates, but the Sages interpret the title in a deeper sense, too. He was on one side of a moral and spiritual divide, and the rest of the world was on the other. Righteous people must be ready to endure such isolation; popularity is pleasant but it is also a snare, because the natural desire to win the approval of others can easily lead people to bend their principles. Abraham and Sarah were now given the challenge of moving to the *other side* — not only of their native river, but of anyone who preferred not to acknowledge the sovereignty of God.

At this point in his life, the Patriarch's name was Abram and the Matriarch's was Sarai; their names were not changed to Abraham and Sarah until 17:5 and 15, twenty-four years after they left for Canaan. Nevertheless, in the notes we refer to them by their familiar names of Abraham and Sarah, as do the commentators.

1. לְךָ לְךָ — *Go for yourself*. The seemingly superfluous *לְךָ לְךָ* for yourself means "go for your own benefit and for your own good." And what is this benefit and good? The following verses explain: *I will make of you a great nation*, for here you will not merit the privilege of having children and there you will, and there you will become famous [so that you will be able to carry out your spiritual mission]. By not specifying

Abraham's destination, saying only *to the land that I will show you*, God kept him in suspense and thereby made the destination more beloved in his eyes, and also enabled him to be rewarded for every step he took (*Rashi*).

The Torah expresses Abraham's test in ascending degrees of difficulty. It is hard for someone to leave his homeland, even harder to leave his extended family, and hardest of all to leave his parents (*Ramban*).

2. God assured Abraham that he would not suffer the three detrimental consequences commonly resulting from extended travel: Its rigors make it harder to bear children [which must have been of particular concern to the childless Abraham and Sarah], they diminish one's wealth, and they harm one's reputation. In this verse, God told him that he would not suffer in any of these ways (*Rashi*).

וְהָיָה בְרָכָה — *And you shall be a blessing*. You will have the power to bless whomever you wish (*Rashi*). *Ramban* interprets: You will be the standard by which people will bless themselves. This idea is further expanded in the next verse, which states that not only will the Canaanites bless themselves by Abraham, but *all the families of the earth* will do so.

3. Lest Abraham fear that he would lack friends and supporters in a strange land, he was now assured that God Himself would defend him (*B'chor Shor*, *Chizkuni*).

4. Lot's father was Haran, Abraham's brother, who had died in the flames of Ur Kasdim [see notes to 11:28]. Abraham then undertook the responsibility of raising the orphaned Lot (*Chizkuni*).

Some commentators note that God had not bidden Abraham to take Lot with him and that Lot's later behavior showed that he should not have done so. *Zohar Chadash* explains that Abraham took him because he foresaw that David and the Messiah would descend from Lot, and because Haran had died in support of Abraham, Abraham felt that he had to be compassionate to his son.

5. וַיֵּקַח — *Took*. Abraham took Sarah through persuasion, because a man is forbidden to take his wife to a foreign land without her consent (*Zohar*).

וְהָיָה נַפְשָׁם אֲשֶׁר-עָשָׂה — *The souls they made*. The souls refer to those whom they had converted to faith in Hashem, for Abraham converted the men and Sarah the women. According to the simple meaning, however, it refers to the servants they had acquired (*Rashi*), who agreed unanimously to accompany Abraham on his mission (*Radak*).

ונפקו למיול לארעא דכנען ונאחו לארעא דכנען: ונעבר אברהם בארעא עד אחר שכם עד מישר מורה וכן נענה אברהם בארעא: ונאחזלי יי לאברהם ונאמר לקניי אמן ית ארעא הדא ונכא תמן מן בראש קדם יי דאחזלי לה: ונאסתלק מתמן לטורא ממונה לבית אל ופרס משכנה בית אל ממערבא וצי מקדינא ונכא תמן מן בראש קדם יי ונאחזלי בנאחזלי יי: ונאחזלי אברהם אול ונטל לדרומא: ויהוה כפא בארעא ונחת אברהם למצרים לאתחכא תמן ארי תסוף כפא בארעא: ויהוה כד קריב למעיל למצרים ונאמר לשירי אתמהא כען ידעתי ארי אתמהא שפירית חייו את: יי ויהי כד (נ"א ארי) יחזון יתיר מצריא וייחזון אתמהא דא ויחזון יתיר ויחזון יתיר: ונאחזלי כען אחרת את בריל דיוטיב לי בדיחך ותחזק נפשי כפתחמכי: ויהוה כד על אברהם למצרים ונחזון מצריא ית אתמהא ארי שפיריתא היא לחכא: ונחזון יתיר ברכי פרעה ושכחו יתה לפרעה ואדברת אתמהא לבית פרעה: ונאחזלי אריב בדיחך ונחזון לה עאן ותורין ונחזון יתיר ונחזון יתיר ונחזון יתיר:

ו יצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען: ויעבר אברהם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה והכנעני אז בארץ: וירא יהוה אל-אברהם ויאמר לו זרעך אתן את-הארץ הזאת ויבן שם מזבח ליהוה הנראה אליו: ויעתק משם ההרה מקדם לבית-אל ויט אהלה בית-אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח ליהוה ויקרא בשם יהוה: ויסע אברהם הלך ונסוע הגבה: ויהי רעב בארץ וירד אברהם מצרימה לגור שם כי-כבד הרעב בארץ: ויהי באשר הקריב לבוא מצרימה ויאמר אל-שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת-מראה את: והיה כי-יראו אתה המצרים ויאמרו אשתו זאת והרגו אתי ואתך יחיו: אמרי-נא אחתי את למען ייטב-לי בעבורך ויחיתה נפשי בגללה: ויהי כבוא אברהם מצרימה ויראו המצרים את-האשה כי-יפה הוא מאד: ויראו אתה שרי פרעה ויהללו אתה אל-פרעה ותקח האשה בית פרעה: ולאברהם היטיב בעבורה ויהי-לו צאן-ובקר וחסלים ועבדים ושפחות ואתנת וגמלים:

רש"י

והוא ללך ירושלים, שהיא בחלקו של יהודה, שנטל דרומה של ארץ ישראל הר המוריה שהיא נחלתו. [נ"ב] (ס:): (י) רעב בארץ. כחותה הארץ לנדה, לנאחו ארץ יהודה אחר דכיוו של הקב"ה אומר לו ללכת אל ארץ כנען ושכניו משלו ללכת ממנה (מחזקת): (א) הנה נא ידעתי. מורס גורד, עד עכשיו לא הכיר זה מחזק לנישוא ששניהם, ושכניו הכיר זה על ידי מעשה (ס:). ד"א, מנה העולם ש"י טורח הדור אדם מחזק, וזאת עמדה ביופי (נ"ב מר): ופשוטו של מקרא, הנה נא, הגיעה השעה שיש ללכת על יפך. ידעתי זה ימים רבים כי אשה יפת מראה את, ושכניו אלו באים בין אנשים שחורים ומטערי אחיהם של כושים ולא הורגו בלשה יפה (ס:). ודומה לו הנה נא אדני טורח נא (להלן יט:ב): (יג) למען ייטב לי בעבורך. יתנו לי מחנות: (יד) ויהי כבוא אברהם מצרימה. היה לו לומר כבוא מצרימה, אלא למד שהעמין אותה בחיבה, וע"י שחשבו את המכס פתחו וראו אותה (נ"ב ס:): (טו) ויהללו אתה אל פרעה. הללוהו ביופי לומר הגוה זו למך (מחזקת ס:): (טז) ולאברהם היטיב. פרעה בעבורה [נחן לו מחנות]:

קנין. וישראל עשה חיל (במדבר כד:יח) לשון קונה וכונס: (ו) ויעבר אברהם בארץ. נכנס בחוכה: עד מקום שכם. להחלל על בני יעקב כשיצאו להלחם בשכם (מדרש אגדה; נ"ב לט:טו): אלון מורה. היא שכם (סוטה לב), הראהו הר גריזים ורע עיבל, שם קבלו ישראל שבועת החוריה (מדרש אגדה): והכנעני אז בארץ. היה הולך וכונס את א"י מורס של א"י, שנתקן של א"י נפלה כשחלק נח את הארץ לבניו, שנאמר ומלכי דק מלך שלם (להלן יד:יח) לפיכך, ויאמר אל אברהם לזרעך אתן את הארץ הזאת (פסוק ז), עמיד אני להחזירה לבניך, שהם מורס של א"י (מדרש אגדה; ט"ז סוף קדושים): (ז) ויבן שם מזבח. על צארת הרע ועל צארת ארץ ישראל (נ"ב לט:טו): (ח) ויעתק משם. אהלו: מקדם לבית אל. במזרחה של בית אל, נחלת בית אל במערב, הוא שח' בית אל מים: אהלה. אהלה כחיה, בתחלה נעה את אהל אשח ואח"כ את שלו (ס: טו): ויבן שם מזבח. נחנא עמדין בניו להכיל שם על שון פקן, והחפלו א"י עליהם (ס: טו): (ט) הלך ונסוע. לפיכך יושב כאן חזק או יחזק, ונסוע משם ונסע אהלו במקום אחר, וכל מסעו הגבה, ללכת לדרומה של ארץ ישראל,

6. Deeds of the Patriarchs, portents for the children. Ramban states a fundamental principle in understanding the Torah's narrative concerning the Patriarchs: *Whatever happened to the Patriarchs is a portent for the children.* The Torah relates at length such incidents as their journeys, digging of wells, etc., because they serve as lessons for the future. Thus, Abraham's stopover in Shechem — in addition to his prayers for Jacob's sons who would one day fight against Shechem — was a portent that Shechem would be the first place to be conquered by Jews [34:25], nearly three hundred years

before Israel gained full possession of the land. Then he encamped between Beth-el and Ai, the latter being the first place conquered by Joshua. [According to *Rashi*, at the *Plain of Moreh* God showed him Mount Gerizim and Mount Ebal where, immediately after their arrival in the Land, his descendants would take an oath to observe the Torah.] The story of the Patriarchs is replete with such symbolic acts in order to couple the particular Divine decree with a physical deed, following the principle that whenever a prophecy is clothed in a symbolic act, the decree becomes permanent and unalterable. As an example of this principle, Ramban

they left to go to the land of Canaan, and they came to the land of Canaan. ⁶ Abram passed into the land as far as the site of Shechem, until the Plain of Moreh. The Canaanite was then in the land.

⁷ HASHEM appeared to Abram and said, "To your offspring I will give this land." So he built an altar there to HASHEM Who appeared to him. ⁸ From there he relocated to the mountain east of Beth-el and pitched his tent, with Beth-el on the west and Ai on the east; and he built there an altar to HASHEM and invoked HASHEM by Name. ⁹ Then Abram journeyed on, journeying steadily toward the south.

Abraham
and Sarah
in Egypt

¹⁰ There was a famine in the land, and Abram descended to Egypt to sojourn there, for the famine was severe in the land. ¹¹ And it occurred, as he was about to enter Egypt, he said to his wife Sarai, "See now, I have known that you are a woman of beautiful appearance. ¹² And it shall occur, when the Egyptians will see you, they will say, 'This is his wife!'; then they will kill me, but you they will let live. ¹³ Please say that you are my sister, that it may go well with me for your sake, and that I may live on account of you."

¹⁴ But it occurred, with Abram's coming to Egypt, the Egyptians saw that the woman was very beautiful. ¹⁵ When the officials of Pharaoh saw her, they lauded her for Pharaoh, and the woman was taken to Pharaoh's house. ¹⁶ And he treated Abram well for her sake, and he acquired sheep, cattle, donkeys, slaves and maidservants, female donkeys, and camels.

cites Jeremiah's prophecy that Babylon, the conqueror and destroyer of the First Commonwealth, would itself be conquered and destroyed. He then wrote the prophecy on a parchment and commanded Seraiah ben Neriah to tie it to a stone and throw it into the Euphrates, saying that Babylon would sink like the stone (*Jeremiah* 51:63-64). See also 13:17 below.

7. וַיֵּרָא ה' — HASHEM appeared. God is not physical, so the means by which He "speaks" and makes Himself "visible" to people is an eternal mystery. Nevertheless, the Torah tells us that He appeared in a way that was tangible to Abraham (*R' Hirsch*). In gratitude for the promise of children and the Land, Abraham built an altar to God (*Rashi*).

8. Abraham built a second altar at which he invoked HASHEM by Name. According to *Rashi* this means that he prayed at the site where his descendants would be faced with possible catastrophe because of the sin of Achan (see *Joshua* ch. 7). Others comment that, having arrived in *Eretz Yisrael*, Abraham invoked HASHEM in the sense that he preached the unity of God and sought to draw converts to Him.

אֶתֶּלָּהּ — *His tent*. Since the word can be read אֶתֶּלָּהּ, *her tent*, the Midrash derives that Abraham always honored his wife by pitching her tent before his own.

10-20. Abraham in Egypt. This is another test of Abraham's faith. Immediately after he settled in the new homeland where God had promised him every manner of blessing, there was a famine, whereupon God commanded him to leave the land and move to Egypt. Though this seemed to be a direct contradiction of God's glowing promises, Abraham's faith did not waver. This event foreshadowed Jacob's descent to Egypt because of a famine (*Midrash*).

In view of Sarah's great beauty, this test was especially difficult because the Egyptians were notorious for their immorality. Now Abraham and Sarah would be at the mercy of the Egyptians, who might lust after her and kill him (*Abarbanel*). Knowing that he and Sarah would be in grave danger in Egypt if they came as man and wife, Abraham concocted the claim that she was his sister. The honesty of the Patriarchs makes it impossible to believe that Abraham would have told an outright lie, which is why the Sages wonder: was she then his sister? She was really his niece! (11:29). They explain that a man often refers to his relative as his sister (*Midrash HaGadol*). Though Abraham thought that this ruse would protect Sarah as well himself, *Ramban* comments that it was a "great sin" for him to put her in danger.

13. לִמְעַן וַיִּטְבֹּלִי בְעֵינֶיךָ — *That it may go well with me for your sake*. I.e., they will give me gifts (*Rashi*). The sense of Abraham's statement was that if the nobles of Egypt were to shower him with gifts to win his "sister's" hand, the masses would be afraid to harm him, and Sarah's safety would be assured (*Gur Aryeh*). But his plan did not succeed, for Sarah's exceptional beauty brought about a different turn of events (*Ran*).

16. . . . וַיִּהְיֶה — *And he acquired*. In sharp contrast to his later behavior toward the king of Sodom, from whom he was entitled to monetary compensation but vehemently refused to accept anything (14:23), Abraham *did* accept lavish gifts from Pharaoh. In the context of Abraham's claim that Sarah was his sister and the implication that he would allow her to marry a suitable person, Abraham had no choice: Had he refused gifts, he would have aroused Pharaoh's suspicions (*Abarbanel*).

יִנְגַע יְהוָה וְאֶת־פְּרָעָה נִגְעִים גְּדֹלִים וְאֶת־בֵּיתָהּ עַל־דָּבָר
יח שְׂרֵי אִשֶּׁת אַבְרָם: וַיִּקְרָא פְּרָעָה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מַה־זֹּאת
יט עֲשִׂיתָ לִּי לָמָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי כִּי אִשְׁתְּךָ הוּא: לָמָּה אָמַרְתָּ
אֲחֹתִי הוּא וְאָקַח אֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח
כ וְלֶךְ: וַיֵּצֵא עָלָיו פְּרָעָה אֲנָשִׁים וַיִּשְׁלְחוּ אוֹתוֹ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ
א וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ: וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ
ב וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנִּגְבָּה: וְאַבְרָם כְּבֹד מָאֹד
ג בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב: וַיֵּלֶךְ לְמִסְעָיו מִנֶּגֶב וְעַד־בֵּית־אֵל
ד עַד־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הָיָה שֵׁם אֱהֱלָה בַּתְּחֵלָה בֵּין בֵּית־אֵל
וּבֵין הָעֵי: אֶל־מָקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם בְּרֵאשִׁיטָה
ה וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם יְהוָה: וְגַם־לָלוֹט הִהֲלֹךְ אֶת־
ו אַבְרָם הֵיךְ צֹאן־וּבָקָר וְאֵהָלִים: וְלֹא־נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ
ז לְשִׁבְתָּ יִחְדּוֹ כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב וְלֹא יָכֹלוּ לְשִׁבְתָּ יִחְדּוֹ:
ח וַיְהִי־רִיב בֵּין רָעִי מִקְנֵה־אַבְרָם וּבֵין רָעִי מִקְנֵה־לוֹט
ט הַכְּנַעֲנִי וַהֲפָרְזִי אוֹ יֹשֵׁב בְּאֶרֶץ: וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־לוֹט
אֶל־נָא תְּהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין רָעִי וּבֵין רָעִי כִּי־
ט אֲנָשִׁים אַחִים אָנַחְנוּ: הֲלֹא כָל־הָאָרֶץ לִפְנֵיךְ הִפְרָד נָא
מַעְלִי אִם־הִשְׁמָאל וְאִימָנָה וְאִם־הַיְמִין וְאִשְׁמָאִילָה:

שלישי

ר"ט

(ד) אשר עשה שם בראשונה. ואשר קרא שם אברהם בשם ה'. וגם יש
לומר ויקרא שם עכשיו בשם ה': (ה) ההלך את אברהם. מי גרס שהיה לו זמם,
לזכותו עם אברהם (שם; כ"ג; ג). (ו) ולא נשא אותם. לא הייתה יכולה להספיק
מזונה למקניהם. ולכן קשר הוא ולרבי לזכרם עליו. (זמן) ולא נשא אותם מרעה
הארץ, לפיכך כסד ולא נשא בנשן זכר: (ז) ויהי ריב. לפי שהיו רעיו של לוט
רשעים ומרעים בהמסס בשדות אחרים, ורועי אברהם מוכיחים אותם על הגזל, והם
אומרים נמנה הארץ לאברהם, ולו אין יורש ולוט [בן אחיו] יורש, ואין זה גזל, והכחוש
אומר והבנעני והפרזי או יושב בארץ. ולא זכה בה אברהם עדיין (כ"ד שם ה):
(ח) אנשים אחים. קרובים. ומדרש אברהם, דומין בקלסתר פנים (שם ו): (ט) אם
השמאל ואימנה. ככל אשר תשן [ס"א אשן] לא אתרחק ממך ואעמוד לך למגן
ולעזר. וסוף דבר הולך לו, שאלו יושעם אברהם כי נשכה אחיו וגו' (לחן ידיד):
ואימנה. קאמין אח ענמי כמו ואשמאילא אשמאיל אח ענמי. ואל"ה היה לו לינקד
[קאמנה]. כך מלגו במקום אחר, אם אש לקמין (שמואל ב יד:ט) ואין נקוד לקמין:

17. *But HASHEM afflicted. God smote Pharaoh and his household with a debilitating skin disease that made cohabitation impossible, thus assuring that Sarah's chastity would be safeguarded (Rashi; Gur Argeh).* The verse mentions that she was the wife of Abraham because it was in his merit, too, that God punished Pharaoh (Ramban).

18-19. *Pharaoh summoned Abram. Although Pharaoh suspected that his affliction was because of Sarah, he could not be certain she was Abraham's wife. He made the accusation in order to draw the truth from Abraham. When Abraham did not respond, Pharaoh realized that*

(יז) וינגע ה' וגו'. במכת ראשון לקה, שהשמיים קשה לו (כ"ד מאזנ): ואת ביתו.
כתרגומו ועל איש ביתה ומדרשו לרבות כותליו עמודיו וכליו (תנחומא ס): על
דבר שרי. על פי דבורה, אומרת למלך הך והוא מכה (כ"ד ס; תנחומא ס):
(יט) קח ולך. ולא כדכתיב שאלה לו הנה ארצי לפניך (להלן כטו) אלא אחר לו
לך ואל תעמוד, שהמלכים שטופי זמה הם, שאלו ורמז סוסים ורמזם (יחזקאל
כג: מדרש הגדה): (ב) ויצא עליו. על אודותיו לשלחו ולשמו: וישלחו. כתרגומו
ולחיו: (א) ויעל אברהם וגו' הנגבה. לנא לדורו של ארץ ישראל. כמו שאמר
למעלה (יב:ט) הלך ונסוע הנגבה, להר המוריה. ומכל מקום כשהוא הולך ממלרים
לארץ כנען מדרום לפסן הוא מהלך, שארץ מלרים בדורו של ארץ ישראל, כמו
שמוכיח במסעות ובגבול הארץ: (ב) כבוד מאד. טעון משאיות: (ג) וילך
למסעיו. כשחזר ממלרים לארץ כנען היה הולך וכן בחלכחיותו של אברהם בהליכתו
למלרים (כ"ד מאזנ). למדך דרך ארץ שלא יטנה אדם מאכסניא שלו (ערכין טז):
ל"א, כחזרתו פרט הקפתיו (כ"ד ס; מנגב. ארץ מלרים בדורו של ארץ כנען:

his suspicion was correct, so he ordered Abraham to take his wife and leave (Ramban). By asking, "Why did you not tell me? Pharaoh implied that even if he distrusted the morality of the Egyptian masses, he surely could have confided in Pharaoh! [This would explain why Pharaoh did not ask Sarah whether Abraham was her husband; he meant to reproach Abraham for not confiding in him. It may also be that Pharaoh was too proud to ask a "mere woman" if she was the cause of his suffering.] Abraham could hardly have replied that Pharaoh was obviously as lecherous as his subjects, nor did the angry tone of Pharaoh's diatribe suggest that he was

¹⁷ But HASHEM afflicted Pharaoh along with his household with severe plagues because of the matter of Sarai, the wife of Abram. ¹⁸ Pharaoh summoned Abram and said, "What is this you have done to me? Why did you not tell me that she is your wife?" ¹⁹ Why did you say, 'She is my sister,' so that I would take her as my wife? Now, here is your wife; take her and go!" ²⁰ So Pharaoh gave men orders concerning him, and they escorted him and his wife and all that was his.

13 ¹ So Abram went up from Egypt, he with his wife and all that was his — and Lot with him — to the south. ² Now Abram was very laden with livestock, silver, and gold. ³ He proceeded on his journeys from the south to Beth-el to the place where his tent had been at first, between Beth-el and Ai, ⁴ to the site of the altar which he had erected there at first; and there Abram invoked HASHEM by Name.

⁵ Also Lot who went with Abram had flocks, cattle, and tents. ⁶ And the land could not support them dwelling together for their possessions were abundant and they were unable to dwell together. ⁷ And there was quarreling between the herdsmen of Abram's livestock and the herdsmen of Lot's livestock — and the Canaanite and the Perizzite were then dwelling in the land.

⁸ So Abram said to Lot: "Please let there be no strife between me and you, and between my herdsmen and your herdsmen, for we are kinsmen. ⁹ Is not all the land before you? Please separate from me: If you go left then I will go right, and if you go right then I will go left."

seriously interested in an answer. *Rashi* notes that unlike Abimelech (20:15), who invited Abraham to settle in his country after a similar abduction of Sarah, Pharaoh told Abraham to leave Egypt, because he knew that Abraham and Sarah could not be safe anywhere in his immoral country.

20. וַיִּשְׁלֹחֵם — And they escorted. Pharaoh hastened to rid himself of the cause of his Divine affliction, but, not wishing to incur God's further wrath by mistreating Abraham and Sarah, he sent them away in honor, guaranteeing that no evil would befall them.

13.

1-6. The return to Eretz Yisrael.

1. וַיַּעֲלֵם אַבְרָם — So Abram went up. Although it is literally true that Abraham ascended because the terrain of Eretz Yisrael is higher than that of Egypt, the *Zohar* perceives in the verb the additional indication that Abraham ascended spiritually from the "lower degrees" of Egypt. He left a place of spiritual pollution and returned to his former, higher condition. Unlike Adam and Noah who did not regain their former eminence after their lapses with the Tree of Knowledge and the wine, Abraham emerged from Egypt unscathed and undiminished.

To signify this resumption of his original mission of proclaiming God's Name, Abraham returned to the altar where he had declared his devotion when he first arrived in the Land (v. 4).

3. לְמַסְעָיו — On his journeys. The implication is that these journeys were part of a known itinerary, implying that Abraham lodged in the same places where he stayed on his way to Egypt. The Sages (*Arachin* 16b) comment that the Torah mentions this insignificant detail to teach proper etiquette. One should not change his customary lodgings unless he has suffered harassment and anguish there. Otherwise, one

discredits himself [as he will be considered hard to please or disreputable], or he will give the impression that his lodgings were unsatisfactory, thus harming his host's reputation. Alternatively, he went to the same places to pay the bills he had incurred on his trip to Egypt (*Rashi*).

The teachers of *mussar* (ethics) derive a lesson in frugality from Abraham's behavior. On the way to Egypt he was not yet as wealthy, so he must have used inexpensive accommodations. On the way back, though he was much wealthier, he did not waste money on unnecessary luxury.

6-9. Abraham and Lot part ways. Wealth and the lust for more of it brings out the worst in people. Abraham resisted it completely, but Lot allowed it to warp his judgment until, as the succeeding passages indicate, it destroyed nearly all of his family. It began when there was insufficient pasture for their abundant flocks. This caused Lot's shepherds — with his support and a convenient rationalization — to resort to thievery. *Pesikta Rabbasi* comments that the land was surely spacious enough to accommodate two families. Rather, the source of the problem was the quarreling between shepherds (v. 7), and when people cannot get along, even the most spacious land is too small.

7. וַיִּחָדְדוּ — And there was quarreling. Lot's dishonest shepherds grazed their flocks on other people's pastures. When Abraham's shepherds rebuked them for this, they responded that God had promised the land to Abraham, and since he was childless, Lot was his heir. However, the verse specifically negates this contention by emphasizing that the Canaanites and Perizzites were still in the land; Abraham had not yet become the legitimate owner (*Rashi*).

8. אֵלֶינָא תְּהִי מִרְיָבָה — Please let there be no strife. Abraham wanted peace, but he understood that the only way the two families could avoid strife was to separate from one another.

וַיִּקַּף לוֹט יָת עִירוֹהוּ וַחֲנָא יָת כָּל מִישַׁר
וַיִּרְדָּנָא אַרְי כְּלָהּ בֵּית שְׁקִינָא קֳדָם חֲבָלוֹת
וַיְהִי יָת סְרוּם וַיֵּת עֲמָרָא בְּגִינְתָּא דִּי כֹאֲרַעָא
דְּמַצְרִים מְטִי לַעֲזֹרָה יֵא וּבְחֵרָא לָהּ לוֹט יָת
כָּל מִישַׁר וַיִּרְדָּנָא וַיִּטֵּל לוֹט מִלְּקַדְמִין
וַאִימְפִּרְשׁוּ גִבְרָא מַעַל אַחֲרוּי: יֵא אֲבָרְם
וַיִּתֵּב בְּאַרְעָא דְנָנְעָן וְלוֹט יָתֵב בְּקֶרְוִי
מִישַׁרָא וּפְרַס עַד סְרוּם: יֵא וְאַנְשֵׁי דְסְרוּם
בִּישִׁין בְּמִמּוֹהֶדוֹן וַחֲבִיבִין בְּגִוְיִתְהוֹן קֳדָם יֵא
לְחֵדָא: יֵא וַיֵּאמֶר לְאַבְרָם בְּחֵר אֶתְּפִרְשׁ
לוֹט מִעַמְהָ וְקֹוֹף כַּעַן עֵינֵךְ וַחֲזִי מִן אֶתְרָא
דְּאֵת תַּמָּן לַצִּפּוֹנָא וְלִדְרוֹמָא וּלְמִדְיָנָא
וּלְמַעֲרָבָא: יֵא אַרְי יָת כָּל אֲרַעָא דִּי אֵת חֲזִי
לִךְ אֶתְנֶנָּה וְלִבְנֶיךָ עַד עֵלָם: יֵא וְאִשְׁוִי יָת
כְּנָן סְגִיאיִן כְּעִפְרָא דְאַרְעָא כְּמָא דִּי לֹא
אִפְשַׁר לִגְבֹּר לְמַמְנֵי יָת עִפְרָא דְאַרְעָא אֶף
בְּנֵי לִי תִמְנָן: יֵא קֳדָם הִלִּיךְ בְּאַרְעָא
לְאַרְכָּה וּלְפִתְיָה אַרְי לִךְ אֶתְנֶנָּה: יֵא וּפְרַס
אַבְרָם וַאֲתָא וַיִּתֵּב בְּמִישַׁרִּי מִמְרָא דִּי
כְּחִירוֹן וּבָנָא תַמָּן מִלְכָּא דְבָרְחָא קֳדָם יֵא: וַיְהִי
בְּיוֹמֵי אִמְרַפֵּל מִלְכָּא דְכַבְּל אֶרְיוֹר מִלְכָּא
דְּאַלְסַר כְּדִרְלַעֲמוֹר מִלְכָּא דְעֵלִים וַחֲזַעַל
מִלְכָּא דְעַמְמֵי: כְּסִדְרוֹ (גִּיא עֲבָדוֹ) כְּרַבָּא

וַיִּשָּׂא לֹוט אֶת-עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת-כָּל-כְּבֹד הָעִירָדָן כִּי כָלָה
מִשְׁקָהּ לִפְנֵי | שַׁחַת יִהְיֶה אֶת-סָדֶם וְאֶת-עַמְלֵהּ בְּגֹן-
יָהוּה בָּאָרֶץ מִצְרִים בְּאֶכָּה צָעַר; וַיִּבְחַר-לוֹ לֹוט אֶת-כָּל-
כְּבֹד הָעִירָדָן וַיֵּסַע לֹוט מִקֶּדֶם וַיִּפְרְדּוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו:
יב אֲבָרָם יָשָׁב בָּאָרֶץ-כְּנָעַן וְלוֹט יָשָׁב בְּעָרֵי הַכְּפֹר וַיֵּאֱהָל
יג עַד-סָדֶם: וְאֲנָשֵׁי סָדֶם רָעִים וְחַטָּאִים לַיהוָה מְאֹד: וַיְהִי
אָמַר אֶל-אֲבָרָם אַחֲרֵי הַפֶּרֶד לֹוט מַעֲמוֹ שֶׁ-גָּא עֵינָיָהּ
וְרָאָה מִן-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-אַתָּה שָׁם צָפְנָה וַנִּגְבֶּה וְקִדְמָה
טו וַיֹּמַר: כִּי אֶת-כָּל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-אַתָּה רָאָה לָךְ אֶתְנַנֶּה
טז וּלְזָרְעָךָ עַד-עוֹלָם: וְשִׁמְתִּי אֶת-זָרְעָךָ בְּעַפְרֵי הָאָרֶץ
אֲשֶׁר | אִם-יִוָּכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֶת-עַפְרֵי הָאָרֶץ גַּם זָרְעָךָ
יז יִמְנָה: קוֹם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְבָּה וּלְרַחֲבָה כִּי לָךְ
יח אֶתְנַנֶּה: וַיֵּאֱהָל אֲבָרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאַלְגִּי מִמְּרָא אֲשֶׁר
בְּחִבְרוֹן וַיִּבֶן-שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה:

יד רביעי א וַיְהִי בַיּוֹם אֲמַרְפָּל מֶלֶךְ-שַׁנְעֵר אֲרִיז מֶלֶךְ אֶלְסַר
ב בְּדִרְלֵעֵמָר מֶלֶךְ עֵילָם וְהִדְעַל מֶלֶךְ גִּזִּים: עָשׂוּ מִלְחָמָה

ועמו היה הדבור פורח ממנו (תנחומא וילא י) [לפי שאמר לו הקב"ה לך קר ולא עס לט
 כ"ר מלחא: (טז) ונשמתי את זרעך כעפר הארץ. שיהו מפורזין בכל העולם
 כעפר המפורז (ס ע). ועוד אס אס אין עפר אין כנולס חילוט ותבולס, קר אס אין
 ישראל אין מתקיים, שנאמר והתברכו בזרעך (להלן כוה: ב"ר סס). אבל לימוד
 המשיח מלשון חילוט כולס עסקה שיהי לכל קר יפלו ויקרלו כל העולם, שאמר לו יקס
 עמיס (להלן מטיק: ב"ר טע; כמ"ר כניג:) אשר אס ויכל איש. כס שפי ארס
 לעפר להמנוס קר זרעך לא ימנה: (יח) ויאהל אברם. שחזר לחסו. כשראה
 חסיו מולד פירש ממנה, כיון שאמר לו הקב"ה ושמתי חס זרעך חזר לה ממר. סס
 אדס (ב"ר מנחם:) אבלני ממר. אשר כע" אשר כבדון. שחזר חס עולם
 להקב"ה: (א) אברם. חס נמוד שארס לו אברס חס לחון ככש (הא עיבודין)
 (גג:) ותנחומא: (א) מלך גוים. חס נס שמו גוים. עס אס שמתקבל עמה כמנה (יטו)

כ

(ו) בל בלה משקה. אך נחלי מים: לפני שחת ה' את סדרום ואת עמורה. ה'ה
לחורו מישור: בגן ה'. לאילנות (ספרי עקב לת; ב"ר ס' ז): כארץ מצרים. לרעים
(ס' וס'): אבבה צער. עד עומר. ומ' א' דורשו לגבילי על שתי עטופי וזה בחר לו
לעט שזכונתם. בסכתם הוריות (י' ב"ר ס': נתחומא וירא יב): (יא) בבר. מישור,
בתורמו: ממשל אחרם (ממרחו) והכל לו למעברו על אחרים, נמלא עטופי
ממזרח למערב. ומדרש חללי הכסע עלמו מקדמונו על שולם, אמר י' אפסי לא
בזאכרם ולא בזחלוהו וב"ר ס' ופי' ב"ר לחזו: (יב) ויאהל. נהא אהלס לרעיו
ולמקמיה עד סדרום: (יג) ואנשי סדרום רעים. ואפ"כ לא נמנע לוט מלשכון
עמטה. ורבויתו לחזו מכלן סרעטי ירקב (מגלי י' יומא לה; לקח טוב):
רעים. גזופ: ממוס: לה: (מד) וידעי רכוס ומטחוניס למרדו לו
(סנהדרין קט; וסר כהניס בחקתי בוא): (אד) אחורי פרס לרע. על זמן הרע

So, too, in the future, God in His wisdom decreed that Israel was not to be friendly with Lot's descendants (see *Midrash to Numbers* 21:5), for anyone who tried to show them mercy would suffer humiliation and war. The Torah loves peace and Abraham exemplified peace, but any person who seeks peace in opposition to the wisdom of the Torah courts disaster. Abraham bowed to God's wisdom when he said to Lot, "*Let there be no strife . . . separate from me*" (R' Aharon Kotler).

10-13. Lot chooses money over morality. Seeing that the two could not continue to be together, Abraham gave Lot the first choice of where he would live. Lot chose the richest part of the country, even though it was also the crudest and most corrupt. Perhaps he thought, as many do in all times, that he could enjoy the Sodomites' wealth without being affected by their evil. As usually happens, he was wrong.

10. וַיִּשֶׂא לוֹט אֶת עֵינָיו — *So Lot raised his eyes.* Finding Abraham's offer appealing, Lot seized the opportunity to leave the morally constricting company of Abraham and settle in a rich part of the land. He *raised his eyes* and let himself be guided by his senses (*R' Hirsch*).

From a high vantage point, Lot inspected the whole area and his gaze rested on the fertile Jordan plain near Sodom on the Dead Sea, which at that time was as fertile as the Garden of Eden and the well-irrigated land of Egypt. As a result of the destruction of Sodom in Chapter 19, that area became the desolate and inhospitable Dead Sea region of today.

11. מקדם — *From the east.* Since the word קדם can also be understood as the *ancient one*, the Sages comment that by leaving Abraham, Lot separated himself עולם של עולם, *from [God,] the Ancient One of the World*, saying: “I want neither Abraham nor his God!” (*Midrash; Rashi*).

¹⁰ So Lot raised his eyes and saw the entire plain of the Jordan that it was well watered everywhere — before HASHEM destroyed Sodom and Gomorrah — like the garden of HASHEM, like the land of Egypt, going toward Zoar. ¹¹ So Lot chose for himself the whole plain of the Jordan, and Lot journeyed from the east; thus they parted, one from his brother.

¹² Abram dwelled in the land of Canaan while Lot dwelled in the cities of the plain and pitched tents as far as Sodom. ¹³ Now the people of Sodom were wicked and sinful toward HASHEM, exceedingly.

The Repetition of the Promise ¹⁴ HASHEM said to Abram after Lot had parted from him, "Raise now your eyes and look out from where you are: northward, southward, eastward and westward. ¹⁵ For all the land that you see, to you will I give it, and to your descendants forever. ¹⁶ I will make your offspring as the dust of the earth so that if one can count the dust of the earth, then your offspring, too, can be counted. ¹⁷ Arise, walk about the land through its length and breadth! For to you will I give it." ¹⁸ And Abram moved his tent and came and dwelled in the plains of Mamre which are in Hebron; and he built there an altar to HASHEM.

14

The War of the Kings

¹ And it happened in the days of Amraphel, king of Shinar; Arioch, king of Ellasar; Chedorlaomer, king of Elam, and Tidal, king of Goiim, ² that these made war on

וַיִּפְרְדוּ — Thus they parted. This statement is most significant. Though Lot contained the spiritual sparks that were to produce Ruth, the ancestress of King David, he parted from Abram. In time the rift between their progeny would become so absolute and irreversible that his male descendants from Ammon and Moab would be prohibited from entering the congregation of Israel [Deut. 23:4] (Pesikta Zutresa).

14-18. The repetition of the promise. After Lot's departure, God repeated His promise to Abraham (12:7), to emphasize that the Land had been given exclusively to him and his descendants, not Lot. Sfomo comments that this renewed promise was deferred until Lot's departure, otherwise it would have inflamed Lot's greed even more.

15. לָךְ אֶתְּנָה — To you will I give it. Take possession of the Land, so that you can bequeath it to your descendants, for, in the legal sense, Eretz Yisrael is a legacy from the Patriarchs (Bava Basra 119b). In the plain meaning, God was assuring Abraham that even then the inhabitants of Canaan would honor him as if he were already a ruler (Ramban, Sfomo).

עַד עוֹלָם — Forever. God did not say that Jews would always possess the Land — for during the long centuries of exile they certainly did not — but that the nation of Israel and the Land of Israel would always be destined for one another, just as it was given to Abraham, though he never took legal possession of it in his lifetime (R' Hirsch).

כְּעֹפֶר הָאָרֶץ — As the dust of the earth. Just as it is impossible to count the dust, so will it be impossible to count your offspring (Rashi). See I Kings 4:20; Hoshea 2:1. R' Hirsch notes that this refers not to the Jewish population at any one time, but to the total of all the generations of the immortal nation that will flourish throughout history.

Just as dust outlives all who tread upon it, so God promised Abraham that his offspring would outlive all the nations that would persecute them (Midrash).

17. This is both a promise and a command: a promise of God's protection while Abraham roamed freely through the Land; and a command that he walk through it to symbolize that he was taking possession of God's gift (Ramban).

18. As he had done before, Abraham expressed his gratitude for God's prophecy by erecting an altar (Abarbanel).

14.

⚔ The War of the Kings.

This chapter reveals a new side of Abraham's nature: his physical courage in battle. Lot, happily settled in Sodom, became the victim of a war involving the major kingdoms of the region. Although Abraham was hopelessly outnumbered, he mobilized his disciples and went into battle to rescue Lot. Miraculously, he triumphed and, in a further demonstration of his noble character, he refused to accept any spoils, though he was entitled to them by the international law of the day. However, he would not deprive his allies of their rightful share. Thereby he proved his own integrity in two ways: By refusing personal gain he showed that he had acted only to save his nephew, but not for himself, and he showed that he would not deprive others of their entitlements in order to prove his own righteousness.

1. . . . אֲמֶרְפֶּל — Amraphel . . . The Sages (Eruvin 53a) identify Amraphel as Nimrod, who reigned over Shinar [Babylon], and who had ordered that Abraham be thrown into the furnace because of his refusal to accept idol worship. The Midrash identifies Chedorlaomer as Elam, son of Shem son of Noah. Although, as indicated in verse 5, Chedorlaomer was the leader of this alliance, Amraphel is mentioned first because he was the senior of the four kings. For twelve years, Chedorlaomer and his allies dominated the region and a wide array of lesser kings paid tribute to them (v. 4). Then, for a period of thirteen years, five vassal kings rebelled (ibid.), until the alliance asserted its authority, crushing the revolt and taking spoils, not only from the rebel

עם בָּרַע מֶלֶךְ סֹדִם וְדֶדֶם וְעַם בְּרָשָׁע מֶלֶךְ
דְּעֵמְרָה שְׂנֵאֵב מֶלֶךְ אֲדָמָה וְשְׂמֵאֵב מֶלֶךְ
מֶלֶךְ דְּצִבּוֹיִם וּמֶלֶךְ בָּלַע הָיָא צָעֵר: כָּל-
גְּכָל אֱלֹהִים אֲתַכְנִשׁוּ לְמִישָׁר חֲקִלָּא הוּא
אֲתַר יָמָא דְּמִלְכָּא: דְּתַרְחִי עֶשֶׂר שָׁנִין
פְּלַחוּ יָת בְּדִרְלַעְמָר וְחִלְתָּ עֶשְׂרֵי שָׁנִין
מִדְּרֹ: הוּבָרְבַּע עֶשְׂרֵי שָׁנִין אֲתָא
בְּדִרְלַעְמָר וּמִלְכָּא דְּעֵמָה וּמַחוּ יָת
גְּבִרְיָא דִּי בְּעֶשְׂתֵּרוֹת קִרְנִים וְיָת חֲקִיפִי:
רִבְהִמְתָּא וְיָת אִימְתָּנִי דְּבִשְׁוֹה קִרְתִּימָ:
וְיָת חוּרְאִי דִּי בְּטוֹרְהוֹן דְּשַׁעִיר עַד מִישָׁר
פֶּאֶרְן דְּסַמִּיךְ עַל מִדְּבָרָא: וְחִבּוּ וְאָתוּ
לְמִישָׁר פְּלוֹג דִּינָא הָיָא רָקֶם וּמַחוּ יָת כָּל
חֲקֵל עֲמֻלָּקָה וְאָף יָת אֲמוֹרָאָה דִּיחִיב
בְּעִין גִּדִּי: הוּנִפֵּק מֶלֶךְא דְּסֹדִם וּמֶלֶךְא
דְּעֵמֻרָה וּמֶלֶךְא אֲדָמָה וּמֶלֶךְא דְּצִבּוֹיִם
וּמֶלֶךְא בָּלַע הָיָא צוֹעֵר וְסִדְרוּ עֲמָהוּן
קִרְבָּא בְּמִישָׁר חֲקִלָּא: טִיט בְּדִרְלַעְמָר
מֶלֶךְא רַעִילִם וְחִדְעַל מֶלֶךְא דְּעֵמֻרָה
וְאֲמֻרָפֶל מֶלֶךְא רַבְּכַל וְאֲרִיֹן מֶלֶךְא
דְּאֶלְסָר אֲרַבְעָה מַלְכִין לְקַבִּיל חֲמָשָׁא:
וּמִישָׁר חֲקִלָּא בִּירִין בִּירִין מִסְקִין חִמְרָא
וְעֶרְקֻ מֶלֶךְא דְּסֹדִם וְעֵמֻרָה וּנְפִלוּ תַּמָּן
וְרִאשֻׁתָּאֵרוּ לְטוֹרָא עֶרְקֻ: וַיִּשְׁבּוּ יָת כָּל
קִנְיָנָא דְּסֹדִם וְעֵמֻרָה וְיָת כָּל מִיכְלֵהוֹן
וְאֶזְלוּ: וַיִּשְׁבּוּ יָת לוֹט וְיָת קִנְיָנָה בְּרִי
אֲחוּהִי דְּאֶבְרָם וְאֶזְלוּ וְהוּא יָתֵב בְּסֹדִם:
וַיִּבְרָא מִשְׁיֹבָא וְחָיו לְאֶבְרָם עֲבָרָאָה
וְהוּא שְׂרִי בְּמִישָׁרֵי מִמְרָא אֲמוֹרָאָה
אֲחוּהִי דְּאֶשְׁכּוֹל וְאֲחוּהִי רַעְנָר וְאֲנָן
אֲנָשֵׁי קִנְיָנָה דְּאֶבְרָם: וַיִּשְׁמַע אֶבְרָם
אֲרִי אֲשַׁתְּבִי אֲחוּהִי וְתִרְיוּ יָת עוֹלְמוּהִי

אֶת-בָּרַע מֶלֶךְ סֹדִם וְאֶת-בְּרָשָׁע מֶלֶךְ עֵמֻרָה שְׂנֵאֵב מֶלֶךְ
אֲדָמָה וְשְׂמֵאֵב מֶלֶךְ צִבּוֹיִם וּמֶלֶךְ בָּלַע הָיָא צָעֵר: כָּל-
אֱלֹהִים חִבְּרוּ אֶל-עֵמֶק הַשְּׂדִים הוּא יָם הַמֶּלַח: שְׁתֵּים
עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ אֶת-בְּדִרְלַעְמָר וּשְׁלֹשׁ-עֶשְׂרֵה שָׁנָה
מִדְּרֹ: וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּא בְּדִרְלַעְמָר וְהַמַּלְכִים
אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיִּבּוּ אֶת-רָפָאִים בְּעֶשְׂתֵּרֶת קִרְנִים וְאֶת-הַזְּנוּיִם
וּבְהֵם וְאֶת הָאִימִים בְּשׁוּה קִרְיָתִים: וְאֶת-הַחֲרִי בְּהִרְרָם
וְשַׁעִיר עַד אֵיל פֶּאֶרְן אֲשֶׁר עַל-הַמִּדְבָּר: וַיִּשְׁבּוּ וַיִּבְּאוּ
אֶל-עֵין מִשְׁפָּט הוּא קֹדֶשׁ וַיִּבּוּ אֶת-כָּל-שְׂדֵה הָעֵמֶלְקִי
וְגַם אֶת-הָאֲמָרִי הַיֵּשֵׁב בְּחֻצָּן תַּמָּר: וַיֵּצֵא מֶלֶךְ-סֹדִם
וּמֶלֶךְ עֵמֻרָה וּמֶלֶךְ אֲדָמָה וּמֶלֶךְ צִבּוֹיִם וּמֶלֶךְ בָּלַע הוּא-
צָעֵר וַיַּעֲרְכוּ אֹתָם מִלְחָמָה בְּעֵמֶק הַשְּׂדִים: אֶת
בְּדִרְלַעְמָר מֶלֶךְ עֵילָם וְחִדְעַל מֶלֶךְ גּוֹיִם וְאֲמֻרָפֶל מֶלֶךְ
שֹׁנַעַר וְאֲרִיֹן מֶלֶךְ אֶלְסָר אֲרַבְעָה מַלְכִים אֶת-הַחֲמִשָּׁה:
וְעֵמֶק הַשְּׂדִים בְּאֶרֶת בְּאֶרֶת חֲמָר וַיִּגְסּוּ מֶלֶךְ-סֹדִם
וְעֵמֻרָה וַיַּפְּלוּ-שָׁמָּה וַהֲנִשְׂאָרִים הָרָה גָּסוּ: וַיִּקְחוּ אֶת-
כָּל-רֶכֶשׁ סֹדִם וְעֵמֻרָה וְאֶת-כָּל-אֲכֻלָּם וַיִּלְכוּ: וַיִּקְחוּ אֶת-
לוֹט וְאֶת-רֶכְשׁוֹ בֶּן-אָחִי אֲבָרָם וַיִּלְכוּ וְהוּא יֹשֵׁב בְּסֹדִם:
וַיָּבֵא הַפְּלִיט וַיִּגְדַּל לְאֲבָרָם הָעֵבְרִי וְהוּא שָׁכֵן בְּאֶלְנֵי
מִמְרָא הָאֲמָרִי אָחִי אֲשַׁכַּל וְאָחִי עֶנְר וְהֵם בְּעַלֵי בְרִית-
אֲבָרָם: וַיִּשְׁמַע אֲבָרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וַיִּרְק אֶת-חֲנִיכָיו

רס"ה

באורות חמור. באורות הרבה היו שם שוטלים מס אדמה לטיט של בנין (אונקלוס).
ומ"א שהיה הטיט (מוגבל) בהם, ונעשה גם למלך סדום שילא מסס. לפי שהיו באומות
מקלתן שלא היו מאמינים שנילו אלברם מאור כשדים מכבשן האש, וכיון שילא זה מן
החמור האמיתי באברהם למפרע (ב"ר סס: דהר נסו). להר נסו. הרה כמו להר. כל
חיבה שלרביה למ"ד בחתלתה הטיל לה"ה בסופה. ויש חילוק בין הרה להרה, שה"ה
בסוף התיבה עומדת במקום למ"ד שבראש, אבל אינה עומדת במקום למ"ד
וניקודה (ס"ה לנקודה) פתח חתמיה, והרי הרה כמו לקר או כמו אל הרה ואינו מפרש
לאיזה הר אל שכל א' גם כאשר מלא הר חתמה, וכשהוא נותן ה"ה בראש לנחוב
ההרה או המדברה פתחו כמו אל הרה או כמו להרה, ומשמע לאיזה הר היותו
ומסוף הפרשה: (יב) והוא יושב בסדום. יב גרס לו זאת, וישיבו במקום (סס:)
(יג) ויבא הפליט. לפי פשוט זה עוג פלט מן המלחמה, והוא שכתוב כי רק עוג
נשאר מיחר הרפאים (דברים ג"ח) וזה נשאר, שלא הרגוהו אמרפל וחביריו כשהבי
לח הרפאים בעשתרות קרנים. מתחומא (תקת כה). ומדרש (ב"ר, זה עוג פלט מדור
המבול, וזה מיחר הרפאים, שנאמר הנפילים היו בחרן וגו' (לעיל וד). ומתכוין
סוהר אברהם וישא את שרה (ב"ר סס: העברי. בא מעבר ההר (סס: בעלי
ברית אברהם. שכרתו עמו ברית ו"ר, שהשיאו לו עליה על המילה (סס) כמו שמפרש
במקום אחר (נכס"ה תחלת ויראל) (יד) וירק. כחרגומו וירא. וכן והירקוים
אחריכם חרב וירקא כולג) אדוין בחרבי עליכם. וכן ארית חרבי (שמות טו:טז). וכן
והרק מית וסבור (תהלים להג: חניכיו. (תמיכו כתוב) (ס"ה קרין) זה אליעזר שמוכו

ומקומות והמליכו איש עליהם ושמו פלט (ב"ר מזר: (ב) ברע. רע לשמים ורע
לבריות: ברשע. שנתעלה ברשעו: שנאב. שואל אביו בשמים: שמאבר. סס אחר
לעוף ולקפוח ולמרוח בהק"ה (תנחומא ח): בלע. סס העיר (ב"ר סס ה: (ג) עמק
השירים. כך שמו, על שם שהיו בו דעות הרבה (אונקלוס): הוא ים המלח. לאחר זמן
נמשך הים נחוב ונעשה ים המלח. ומדרש אגדה אומר שנתקעו האורים סביבותיו
ומשכו יאורים לחובו (ב"ר סס: (ד) שתיים עשרה שנה עבדו. חמשה מלכים
הללו אח כדלעומד: (ה) ובארבע עשרה שנה. למדן (סס: בא בדר לעומד.
לפי שהוא היה בעל המעשה כנכס בעוני הקורא (סס: והמלכים וגו'. אלו שלשה
מלכים: זוזים. סס זמזמים (דברים כג: (ו) בהררם. כהר שלהם (אונקלוס): איל
פארן. כחרגומו מיער. ואומר אני שאין איל לשון מיעור אלא מיעור של פארן איל שמו.
ושל ממר אלנוי שמו. ושל ירדן ככר שמו. ושל עטים אלס שמו אלס השטים (דברים
לג:מט). וכן בעל גד (יהושע יא:יז) בעל שמו. וכולן מתורגמין מיער, וכל אחד שמו
עליו: על המדבר. אלס המדבר, שמו ועליו מטה מנשה (במדבר כג: (ז) עין
מושפט הוא קדש. ע"פ העמיד, כעמידתן משה ואהרן להשפט סס על עסקי אותו
העין, והס מי מריבה (תנחומא ח). ואונקלוס תרגמו כפשוטו, מקום שהיו בני המדינה
מתקנים סס לכל משפט: שדה העמלקי. עדיין לא נולד עמלק, ונקרא על סס
העמיד (ב"ר מז: תנחומא ח): בחצצן תמרה. הוא עין גדי, מקרה מלא בדברי
הימים (כ כג) ביהושפט: (ט) ארבעה מלכים וגו'. ואעפ"כ נלחו המועטים,
להודיע שגבורים היו, ואעפ"כ לא נמנע אברהם מלדווק אחריהם: (י) בארות

Bera, king of Sodom; Birsha, king of Gomorrah; Shinab, king of Admah; Shemeber, king of Zeboiim; and the king of Bela, which is Zoar. ³ All these had joined at the Valley of Siddim, now the Salt Sea. ⁴ Twelve years they served Chedorlaomer, and they rebelled thirteen years. ⁵ In the fourteenth year, Chedorlaomer and the kings who were with him came and struck the Rephaim at Ashteroth-karnaim, the Zuzim in Ham, the Emim at Shaveh-kiriathaim; ⁶ and the Horites in their mountains of Seir, as far as the Plain of Paran which is by the desert. ⁷ Then they turned back and came to En-mishpat, which is Kadesh; they struck all the territory of the Amalekites; and also the Amorites who dwell in Hazazon-tamar.

Sodom Is Defeated ⁸ And the king of Sodom went forth with the king of Gomorrah, the king of Admah, the king of Zeboiim and the king of Bela, which is Zoar, and engaged them in battle in the Valley of Siddim: ⁹ With Chedorlaomer, king of Elam; Tidal, king of Goiim; Amraphel, king of Shinar; and Arioch, king of Ellasar — four kings against five.

Lot Taken Captive ¹⁰ The Valley of Siddim was full of bitumen wells. The kings of Sodom and Gomorrah fled and fell into them while the rest fled to a mountain. ¹¹ They seized all the wealth of Sodom and Gomorrah and all their food and they departed. ¹² And they captured Lot and his possessions — Abram's nephew — and they left; for he was residing in Sodom.

Abraham Saves Lot ¹³ Then there came the fugitive and told Abram, the Iuri, who dwelt in the plains of Mamre, the Amorite, the brother of Eshcol and the brother of Aner, these being Abram's allies. ¹⁴ And when Abram heard that his kinsman was taken captive, he armed his disciples who had been

kingdoms, but from others, as well — from anyone they suspected of sympathizing with the rebels (vs. 5-6).

3-5. כָּל־אֵלֶּה חִבְּרוּ — *All these had joined.* According to the chronology of Seder Olam, all nine warring kings had gathered for a peace conference, at which it was agreed that the five kings (v. 2) would pay tribute to Chedorlaomer and his allies (v. 1), an arrangement that remained in force for twelve years. Then, the five kings rebelled and for a period of thirteen years refused to acknowledge the superiority of the four. Finally, in the fourteenth year, the four kings initiated a war to bring an end to the rebellion. They marched southward, conquering every nation they suspected of complicity in the rebellion, or that they feared would join forces with the five northern kings.

7. וַיָּשׁוּבּוּ — *Then they turned back.* Having terrorized the southern kingdoms, the four kings turned back northward to their real goal, the conquest of the rebel kingdoms.

8-10. Sodom is defeated. This was the key battle of the rebellion. With his four allies, the king of Sodom took the initiative in attacking Chedorlaomer's invading force (*Haamek Davar*). To give themselves the advantage, the five kings chose a battlefield that could be defended by an outnumbered army with the advantage of familiarity with the terrain. Had they been brave and able fighters, they would have won, but the kings of Sodom and Gomorrah were soft and decadent. Not only were they routed, they fled in such panic that they fell into the very pits that they had relied on to give them the upper hand (*R' Hirsch*).

12. Lot taken captive. The Midrash notes that the invaders took Lot captive because of his relationship to Abraham. They put him in a cage and boasted, "We have captured Abram's nephew!" As the verse implies, he deserved his fate

for he was residing in Sodom, having chosen of his own free will to leave Abraham and associate with wicked people (*Yafeh To'ar*). According to Sforno, they reckoned that the wealthy Abraham would be ready to pay a stiff ransom to free his nephew.

Zohar explains that Abraham was a target of the kings, because he weaned people away from idolatry and taught them to serve God. Also, God incited them to this course so that Abraham would defeat them and thereby become so respected that people would be attracted to his teachings.

13. הַפְּגִיטָה — *The fugitive.* The Midrash identifies him as the giant Og, king of Bashan, the only fugitive who survived the Flood. In the plain meaning, he is called a fugitive because he had just escaped the battle of the Rephaim, which had been conquered by the four kings [see *Deut.* 3:11].

The Midrash notes that Og had a nefarious motive. He hoped to incite Abraham to go to war to rescue Lot, confident that he would be killed in the battle, and Og would then be able to take Sarah as his queen (*Rashi*). God rewards for good and punishes for evil: For his good deed of informing Abraham, Og was rewarded with exceptionally long life; for his wicked motive, however, he ultimately fell into the hands of Abraham's descendants.

הַיְּרִי — *The Iuri.* For the reason for this name, see introduction to Chapter 12. Alternatively, the name means that he was a descendant of Eber. Only Abraham's descendants are called "Ivrim" for they alone spoke Hebrew, Eber's language. His other descendants spoke Aramaic, and are called Arameans (*Radak*).

14-16. Abraham saves Lot.

וַיִּזְרַק אֶת־חֲנִיכָיו — *He armed his disciples.* Abraham armed the disciples he had educated in the service of Hashem. The

יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֵהָ עֶשֶׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֶּף עַד־הָ:
וַיַּחֲלֶק עֲלֵיהֶם | לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו וַיִּבְכֶּם וַיִּרְדָּפֶם עַד־
חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְׁמָאל לְדִמְשֶׁק; וַיָּשֶׁב אֶת כָּל־הָרֶכֶשׁ וְגַם
אֶת־לוֹט אָחִיו וּרְכָשׁוֹ הָשִׁיב וְגַם אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הָעַם:
וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סֹדֶם לִקְרָאתוֹ אַחֲרֵי שׁוּבוֹ מִהַכּוֹת אֶת־
כְּדָרְלֶעֶמֶר וְאֶת־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אָתּוּ אֶל־עִמְקֵי שְׁוֹה הוּא
יח עִמְקֵי הַמֶּלֶךְ; וּמִלְכֵי־צָדֵק מֶלֶךְ שָׁלֵם הוֹצִיא לָחֶם וַיֵּין
יט וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֲלִיּוֹן; וַיִּבְרָכְהוּ וַיֹּאמְרוּ בְּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל
כ עֲלִיּוֹן קִנְהָ שָׁמַיִם וָאָרֶץ; וּבְרוּךְ אֵל עֲלִיּוֹן אֲשֶׁר־מִגֹּן
כא חמישי צָרִיךְ בִּידָה וַיִּתֵּן־לוֹ מַעֲשֵׂר מִכָּל־וַיֹּאמְרוּ מֶלֶךְ־סֹדֶם אֶל־
כב אַבְרָם תֵּן־לִי הַנֶּפֶשׁ וְהָרֶכֶשׁ קַח־לָהּ; וַיֹּאמְרוּ אַבְרָם אֶל־
מֶלֶךְ סֹדֶם הִרְמַתִּי יָדִי אֶל־יְהוָה אֵל עֲלִיּוֹן קִנְהָ שָׁמַיִם
כג וָאָרֶץ; אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוּף־נֶעַל וְאִם־אֶקַּח מִכָּל־
כד אֲשֶׁר־לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הָעֹשֶׂה רַתִּי אֶת־אַבְרָם; בְּלַעֲנִי
רק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים וַיַּחֲלֶק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי
טו עַנְרָ אֲשָׁבֵל וּמִמְרָא הֵם יָקָחוּ חֻלְקָם; אַחֵר |

יְלִידֵי בֵיתָה תֵּלֶת מֵאוֹת וְתִמְנִי עֶסֶר וַיִּרְדֶּף
עַד דָּן: טו וְאֶתְפַּלֵּג עֲלֵיהוֹן לִילֵיָהּ הוּא
וַעֲבָדָיו וּמְחֻנָּן וַיִּרְדָּפֶנּוּ עַד חוֹבָה דִּי
מִצְפּוֹנָא לְדִמְשֶׁק: טז וְאֶתְבִּי יֵת כָּל קִנְיָנָא
וְאֶת לֹט בְּרֵא חֲדָוּהּ וְקִנְיָנָהּ אֲתִיב וְאֶת
יֵת נְשִׂאָה וְיֵת עַמָּא: יז וְנִפְקֵי מִכָּל דְּסֹדֶם
לְקִדְמוּתָהּ בְּתֵר דְּתִבּ מִלְּמַחֲמֵי יֵת
כְּדָרְלֶעֶמֶר וְיֵת מִלְכֵיָהּ דִּי עִמְקֵי לְמִישֵׁר
מִפְנָא הוּא אַחֵר בֵּית רִיסָא דְּמִלְכָּא:
יח וּמִלְכֵי צָדֵק מִכָּל דִּירוּשְׁלָם אֲפִיק
לָחֶם וְחֵמֶר הוּא מִשְׁמֵשׁ קָדָם אֵל
עֲלִיָּא: יט וַיִּבְרָכְהוּ וַיֹּאמְרוּ בְּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל
עֲלִיָּא דְּקִנְיָנָהּ שְׁמַיָּא וָאָרֶץ: כ וּבְרִיךְ
אֵל עֲלִיָּא דְּמִסֵּר סְנְאִיךְ בִּידָה וַיִּהְיֶה לָהּ
חֹד מִן עֶסְרָא מִכָּלֵּא: כא וַיֹּאמְרוּ מִכָּל
דְּסֹדֶם לְאַבְרָם הֵב לִי גִפְשָׁתָא וְקִנְיָנָא
(סֵב) דְּבֵר לָךְ: כב וַיֹּאמְרוּ אַבְרָם לְמִלְכָּא
דְּסֹדֶם אֲרִימִית יָדִי בְּצִלּוֹ קָדָם יי (קָדָם)
אֵל עֲלִיָּא דְּקִנְיָנָהּ שְׁמַיָּא וָאָרֶץ: כג אִם
מִחוּטָא וְעַד עֲרֶקֶת מִסְנָא וְאִם אֶשֶׁב
מִכָּל דִּי לָךְ וְלֹא תֹמַר אֲנִי הָעֹשֶׂה רַתִּי וְיֵת
אַבְרָם: כד לְחֹד (בֵּר) מִדְּאֲכָלוּ עוֹלְמָא
וַיַּחֲלֶק גְּבִרָא דִּי אֲזָלוּ עִמִּי עַנְרָ אֲשָׁבֵל
וּמִמְרָא אֲנֹן וַיִּקְבְּלוּ חֻלְקָהוּן: א בְּתֵר

רש"י

ומ"א, רמז לו על המנחות ועל הנסיכים שקירבוו סס בניו ו"ב"ר סס: (יט) קנה שמים
וארץ. כמו טושה שמים וארץ, על ידי עשייתו קנאן להיות שלו: (ב) אשר מגן.
אשר הסגיר (ואונקלוס). וכן אהנך ישראל (הושע יח:א) ויתן לו. אברהם ו"ב"ר מנח;
מד: פס"ר כה (קצו:); מעשר מכל. אשר לו, לפי שהיה כהן: (כא) תן לי הנפש.
מן השבי שלי שהללתי, החזר לי הנפוש לדוד: (כב) הרמתי ידי. לשון שבויה, מרים
אלי את ידי ולא עליון ו"ב"ר מנח: כהנו וינקן. וכן כי נשבעתי (לבלן כב:); נשבע
אני. וכן נחתי כסף השדה קח ממני (סס כניג) ונתן אלי כסף השדה וקחה ממני:
(ג) אם מחוט ועד שרוך נעל. אשכח לעלמי מן השבי: ואם אקח מכל אשר
לך. ו"א לחת לי שכר מזית גנזך לא אקח: ולא תאמר וגו'. שהק"ה הבטיחתי
לעשרתי, שנאמר ואברכך וגו' (לעיל יב:ב) תחומא יג: (כד) הנערים. עבדי אשר
הלכו אתי ועוד ענר אשכול וממרא וגו'. אפ"ס עבדי נכנסו למלחמה,
שנאמר הוא ועבדיו ויכס, וענר וחביריו ישובו על הכלים לשמור, אפילו הכי הם יקחו
חלקם. וממנו למד דוד, שאמר חלקך הוירד במלחמה וחלקך הוירד על הכלים
יחדיו יתלוקו (שמואל א' לבד). ולכך נאמר ויהי מהיום הוא ועמלתי וישמתי לחוק
ומשפט (סס כה), ולא נאמר ויאללה, לפי שבכך נישן החוק בימי אברהם (ו"ב"ר מנח:)

Sages fault him for using Torah scholars to wage war, and maintain that this was one of the reasons his descendants were consigned to Egyptian servitude (*Nedarim* 32a).

The Talmud offers a Midrashic interpretation that the 318 warriors whom Abraham mobilized consisted of one person, Abraham's loyal servant Eliezer. He was equivalent to 318 people, as indicated by the numerical value of his name, which equals that number (*ibid.*).

וְיִלְדֵי בֵיתוֹ — Who had been born in his house. Abraham and Sarah had converted many disciples, but the ones who were most receptive to their teachings were those who had been in their household from birth. Lot, however, had formed his

למחות], (מ"א שחיד אוהו למחות] והוא לשון החתלה כניסת האדם או כלי לאומות
שהוא עמדי לעמוד בה. וכן חנוך לגער (משלי כב:); חנוכה המזבח (במדבר יז:א)
חנוכה הבית (מחלים לז:). ובלע"ז קורין לו אינטימי"ר: שמונה עשר וגו'. רבוחינו
אמר אליעזר לבדו היה והוא מנין גימטריא של שמו (ו"ב"ר מנח: בדריס לב:); עד דין.
סס חשש כחו, שראה שפחידין בניו להעמיד סס עגל (פסוקהדין לו:). (טו) ויחלק
עליהם. לפי ששמו סרס המקרא, ויחלק הוא ועבדיו עליהם לילה, כדרך הרודפים
שמחפשים אחר הנרדפים כשבורחים זה לכאן וזה לכאן: לילה. כלומר אחר שחשכה
לא נמנה מלרדפם. ומ"א, שחלק הלילה, ובחלו הראשון נפשה לו גם, וחלו השני נשאר
ובא לו לחת לילה של מרים ו"ב"ר סס: עד חובה. אין מקום ששמו חובה, וכן קורא
חובה ט"ז שבורח כוכבים שפחידה להיות סס (תחומא יג:); (יז) עמק שדה. כך שמו
כחרומו, למישר מפנה, פנוי מאילנות ומכל מכשול: עמק המלך. בית ריסא דמלכא
(ואונקלוס). בית ריסא א' שהוא שלשים קנים שהיה מיוחד למלך ללחק סס. ומ"א, עמק
שהואו סס כל האומות והמליכו את אברהם עליהם לגישא אליהם ולקנין ו"ב"ר סס:
(יח) ומלכי צדק. מ"א, הוא סס בן נח (בדריס לב:); תרגום וינקן: לחם ויין. כך
עושים ליגשי מלחמה, והראה לו שאין בלבו עליו על שהרג את בניו (תחומא טו).

attitudes and character before he came under Abraham's tutelage, and Abraham could only refine him, not transform him (*R' Hirsch*).

עַד־דָּן — As far as Dan. At Dan, in the north of Eretz Yisrael, Abraham's strength ebbed because he foresaw prophetically that his descendants would set up a calf there as an idol [*I Kings* 12:29] (*Rashi*). This is one of many instances in the Torah where future events have an effect on current history. The sense of this phenomenon is that the potential for the future is contained in the present; if there was idolatry in Abraham's offspring, it indicated an insufficiency in him.

15. לַיְלָה. — At night. Even at night Abraham continued the

born in his house — three hundred and eighteen — and he pursued them as far as Dan.¹⁵ And he with his servants deployed against them at night and struck them; he pursued them as far as Hobah which is to the north of Damascus.¹⁶ He brought back all the possessions; he also brought back his kinsman, Lot, with his possessions, as well as the women and the people.

¹⁷ The king of Sodom went out to meet him after his return from defeating Chedorlaomer and the kings that were with him, to the Valley of Shaveh which is the king's valley.¹⁸ But Malchizedek, king of Salem, brought out bread and wine; he was a priest of God, the Most High.¹⁹ He blessed him saying: "Blessed is Abram of God, the Most High, Maker of heaven and earth;²⁰ and blessed be God, the Most High, Who has delivered your foes into your hand"; and he gave him a tenth of everything.

²¹ The king of Sodom said to Abram: "Give me the people and take the possessions for yourself."

²² Abram said to the king of Sodom: "I lift up my hand to HASHEM, God, the Most High, Maker of heaven and earth,²³ if so much as a thread to a shoestrapp; or if I shall take from anything of yours! So you shall not say, 'It is I who made Abram rich.'²⁴ Far from me! Only what the young men have eaten, and the share of the men who accompanied me: Aner, Eshcol, and Mamre — they will take their portion."

pursuit, splitting up his forces to follow the fugitives as they scattered in various directions (*Rashi*), and he forced them to return home ignominiously (*Ramban*).

16. וְגַם אֶת-לוֹט — Also . . . Lot. First the Torah lists the lesser accomplishment, that Abraham was able to retrieve and return all the property that had been looted by the marauders. Then it relates the greater triumph — the one that was Abraham's goal — the rescue of Lot, even though one would have expected the defeated kings to avenge themselves against Abraham by killing his nephew (*Or HaChaim*).

18-24. Abraham shuns honors. The king of Sodom emerged by a miracle from the pit where he had been trapped; this, too, was a Divine proof of Abraham's greatness. Despite his humiliation and the clear demonstration of Abraham's moral and military superiority, the Sodomite ruler puts on airs. As the Midrash relates, he had the gall to tell Abraham, "Just as you emerged unscathed from the furnace of Ur Kasdim, so I emerged from the pit!" The common people, however, reacted differently. They proclaimed to Abraham, "You are our king and god!" To which Abraham responded, "The world does not lack its King, and the world does not lack its God!"

18. וּמַלְכִּי-צֶדֶק — But Malchizedek. After meeting Abraham at the Valley of Shaveh, the king of Sodom escorted him to the city of Salem [= Jerusalem] where they were met by Malchizedek, whom the Sages identify as Shem, son of Noah. He was called Malchizedek because he was the king [מֶלֶךְ] of the future site of the Temple, the home of righteousness [צֶדֶק]. As the most honored of Noah's children, Shem was made the priest of God in Jerusalem (*Ramban*).

וַיֵּץ לֶחֶם וַיַּיֵּן — Bread and wine. By bringing Abraham and his battle-weary warriors the customary refreshments [comp. // *Samuel* 17:27ff], Malchizedek showed that he bore Abraham no ill will for having killed his offspring, for Chedorlaomer was King of Elam, which was founded by Shem's firstborn [see 10:22] (*Rashi*).

כֹּהֵן לֵאלֹהִים עֵלִיֹן — A priest of God, the Most High. Unlike the priests of the other nations who served angels, Malchizedek served Hashem (*Ramban*).

19. The Sages derive that Malchizedek did not pass on the priesthood to his heirs; it was stripped from him and given to Abraham (*Nedarim* 32b). Even though Abraham himself was a descendant of Malchizedek, i.e., Shem, he won the priesthood through personal merit, not through inheritance (*Ran*, *ibid.*).

20. וּבֵרַךְ אֱלֹהִים — And blessed be God. How can a human being bless God, as if man is capable of giving Him something He lacks? A blessing is an acknowledgment that God is the Source of all good (*Chinuch* §430). When used to bless God, the word for blessing, *berachah*, is derived from בְּרִיחָה, a spring, meaning that God is like a never-ending spring, that provides a constant flow of blessing to His creatures. Thus, when we "bless" God, we are acknowledging His majesty (*Rashba*; *Nefesh HaChaim*).

מִעֲשֵׂר מִכָּל — A tenth of everything. By giving tithes to Malchizedek, Abraham symbolized that his descendants would give *maaser* [tithes] to the Levites (*Ramban*).

21-23. Abraham declines the king's offer. Seeing Abraham's magnanimity to Malchizedek, the king of Sodom is emboldened to make an audacious request. Though Abraham, as the victor, was entitled to keep all the spoils of the war, the king asked that all his subjects be returned to him, while Abraham would keep the wealth. To show devotion to God, however, Abraham rejected any personal gain from his victory, human and material. He vowed, "Even the most insignificant spoils of my victories will I not retain — thus have I vowed to HASHEM" (*Ibn Caspi*). I decline all personal gains so that you will not go about boasting that it was you, rather than God, who made me rich (*Rashi*). That he returned the spoils was praiseworthy, but the Sages maintain that in returning the people, he erred, because he thereby prevented them from being taught the way of God (*Nedarim* 32a).

פתגמיא האלין יהוה פתגמא דיין עם
אברם בגבואה למימר לא תרחל אברם
מימרי תקוף לך אגרה סגי לחדא:
בנאמר אברם יי אלהים מה תתן לי
ונאנא אול בלא ולד ובר פרנסא הרין
דבביתי הוא דמשקאה אליעזר: ונאמר
אברם הא לי לא יתבת ולד והא בר
ביתי ירית יחי: דהא פתגמא דיין עמה
למימר לא ירתנך דין אלהן בר דתוליד
הוא ירתנך: האפיק יתה לברא ונאמר
אסתכי כען לצית שמיא ומני בוכביא
אם תבול לממני יתהון ונאמר לה בדין
יהון בניך: ויהימינ במימרא דיין וחשבה
לה לנכח: ונאמר לה אנה יי דאפתק
מאנא דכשדאי למתן לך ית ארעא
הא למיתתה: ונאמר יי אלהים
במא אדע ארי אירתנך: ונאמר לה
קרב קרמי עגלא תלתא וענא
תלתא ודבר תלתא (נא עגלין תלתא
ועזין תלת ודכרין תלתא) ושמענא

הדברים האלה הנה דבר-יהוה אל-אברם במחזה
לאמר אל-תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה
ב מאד: ויאמר אברם אדני יהוה מה-תתן-לי ואנכי הולך
ג עירי ובן-משק ביתי הוא דמשק אליעזר: ויאמר
אברם הן לי לא נתתה ורע והנה בן-ביתי יורש אתי:
ד והנה דבר-יהוה אליו לאמר לא יירשך זה כי-אם אשר
ה יצא ממעיך הוא יירשך: ויוצא אתו החוצה ויאמר
הבט-נא השמימה וספר הכוכבים אם-תוכל לספר
ו אתם ויאמר לו כה יהיה זרעך: והאמן ביהוה ויחשבה
ו לו צדקה: ויאמר אליו אני יהוה אשר הוצאתיך
מאור בשמים לתת לך את-הארץ הזאת לרשתה:
ח ויאמר אדני יהוה במה אדע כי אירשנה: ויאמר אליו
קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת ואיל משלש ותור

ששי

ח"ט

כ"ה

המליכס עד דמשק (כ"ר סס). ובגמרא שלט דרש טעריקון, דולה ומשקה מותרת רבו
לאחרים (יומא כח): (ג) הן לי לא נתת זרע. ומה תועלת בכל אשר חתן לי (תכנס
יומא): (ד) ויוצא אתו החוצה. לפי פסוקו, הוילאו מחלו לחון לראות הכוכבים.
ולפי מדרשו, אמר לו לא מאלפגניו שלך, שראית במלות שליך פסוק להעמיד בן,
אברם חין לו בן אכל אברהם יס לו בן. וכן שרי לא תלד אברם תלד. חני קורא לכס סס
אמר וישתנה המול (נדרים לב; כ"ר סס י). ד"ל, הוילאו מתלנו על טולס והגביו למעלה
מן הכוכבים, וחו' לשון הכספה, מלמעלה למטה (כ"ר סס יב): (ו) והאמן בה. לא שאל
לו חוט על זאת, אבל על ידועת הארץ שאל לו חוט ואמר לו עמה אדע (ולכן פסוק ח;
דרים סס; פס"ר מו נקל): ויחשבה לו צדקה. הקב"ה חשבה לאברם לזכות ולגדלה
על האמונה שהאמן בו. ד"ל, אמר אדע, לא שאל לו חוט, אלא אמר לפניו הדיעני איהא
זכות ויחיימו בו. אמר לו הקב"ה, בזכות הקרבנות (כ"ר סס; חטני כח: כז): (ט) עגלה
משלשת. ג' עגלים, רמז לג' פרים, פר יוס הכפורים ופר העלם דבר של לבזר ועגלה
ערופה (כ"ר סס): ועז משלשת. רמז לשעיר העזשה כפדים ושעירי מוספים של מועד
ושעירית חטאת יחיד (סס): ואיל משולש. אסר ודלי ואשם תלוי וכספה של חטאת

(א) אחר הדברים האלה. כ"מ שנאמר אחר, סמוך, אחר, מופלג (כ"ר מד:).
אחר הדברים האלה, אחר שנעשה לו כס זה שהרג את המליכס והיה דולג ואומר שאל
קבלתי שכר על כל לדקוין, לכן אמר לו המקום אל תירא אברם (סס ד; תרגום
יומא): אנכי מגן לך. מן העושה, שאל חשנה על כל חוטן נפשות שהרגת (כ"ר סס;
פר"א פכ"ז). ומה שאלה דולג על קבול שכרך, שכרך הרבה מאד (כ"ר סס). ויש לו לתת
לך שכר הרבה יותר ממה שרלית לתת לך מלך סדום, לפי שנשמת בי (תנחומא יג). ורלית
לדבר בדברי הימים (כ הכהן) ויאמר אמליתו לאלים האלהים וגו': (ב) הולך עדידי.
נחמס בן סרוק פירש לשון יורש, וחבר לו ער וטונה (מלחא ב"ב). ערירי בלא יורש,
כאשר תאמר ובכל חטאתי תשרש (איוב לא"ב) תשקך שרשיה, כך לשון ערירי חסר
בנים, ובעל"ד דישלפנפ"י. ולי נראה ער וטונה מגזרות ולבי ער (שה"ש הכב; שפת נה);
וערירי לשון מורבן, וכן ערו ערו (סהלס קל"ז), וכן ערתי יסוד (מכונק ג"ג), וכן ערער
תתערער (ירמיה נא:נח), וכן כי ארזה ערה (פסלי ב"ד): ובן משק ביתי. כתרוממו,
כל בתיי חיון על פיו, כמו ועל פיר יק (ולכן חלמ), אפסערופס שלי, וחילו היה לי בן
היה בני ממונה על שלי: דמשק. לפי התרגום, מדמשק היה. ולפי מדרש אגדה, שדך

15.

1-6. God's reassurance to Abraham. Fear not, Abram. It is axiomatic that God treats a person according to what his deeds have earned him, and that his store of merit becomes depleted if God changes the course of nature for his benefit. Apprehensive, therefore, that all his merits had been consumed by the miracle of his victory over the kings, Abraham feared that he could no longer expect Divine assistance in the future, and that he might be punished for having slain enemy soldiers in the fray (Rashi). Moreover, the successors to the defeated kings might collect even greater armies and stage a reprisal attack on him (Ramban). Consequently, God appeared to Abraham and reassured him.

1. אנכי מגן לך — I am a shield for you. You need not fear punishment, nor need you fear for the future (Rashi). This assurance is immortalized in the Amidah/Shemoneh Esrei prayer, the first blessing of which describes God as Shield of Abraham. It is God's promise that the inner spark of Abraham's

heritage will never be extinguished from the Jewish people.

2. אדני ה' — My Lord, HASHEM/ELOHIM. This is an unusual combination of Divine Names. Abraham addressed God as my Lord, indicating complete obedience and acknowledgement of His mastery, and the Sages comment that he was the first person ever to refer to God as Adon [Master] (Berachos 7b). The second Name in our verse, HASHEM/ELOHIM, is spelled like the Four-letter Name, but punctuated and pronounced Elohim. This usage combines the Names that refer respectively to mercy and judgment. By this combination, Abraham was saying that God is merciful even in judgment (Rashi, Deuteronomy 3:24, according to Mizrachi). As R' Hirsch explains, even God's imposition of harsh judgment is, in essence, merciful, because in His wisdom He knows when harsh judgment is necessary to lay the foundation of a brighter future.

— Seeing that I go childless. Of what avail will Your gifts be to me? Since I am childless, whatever You give

15

¹ After these events, the word of HASHEM came to Abram in a vision, saying, "Fear not, Abram, I am a shield for you; your reward is very great."

God's
Reassur-
ance to
Abraham

² And Abram said, "My Lord, HASHEM/ELOHIM: What can You give me seeing that I go childless, and the steward of my house is the Damascene Eliezer?"

³ Then Abram said, "See, to me You have given no offspring; and see, my steward inherits me . . ."

⁴ Suddenly, the word of HASHEM came to him, saying: "That one will not inherit you. Only him that shall come forth from within you shall inherit you." ⁵ And He took him outside, and said, "Gaze, now, toward the Heavens, and count the stars if you are able to count them!" And He said to him, "So shall your offspring be!" ⁶ And he trusted in HASHEM, and He reckoned it to him as righteousness.

The
Covenant
Between
the Parts:
The
Promise of
the Land

⁷ He said to him, "I am HASHEM Who brought you out of Ur Kasdim to give you this land to inherit it."

⁸ He said, "My Lord, HASHEM/ELOHIM: Whereby shall I know that I am to inherit it?"

⁹ And He said to him, "Take to Me three heifers, three goats, three rams, a turtledove, and

me will be inherited by others (*B'chor Shor*). Abraham's plaint was based on his undiluted commitment to the propagation of faith in God and allegiance to His teachings. He foresaw that none of his many disciples would remain completely true to that creed; even his own nephew had deserted it. Consequently, if he were to remain childless, all of God's blessings would be in vain (*Akeidas Yitzchak*).

4. אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּנִּי — *That shall come forth from within you.* God promised that Abraham would have a son who would be an adult when Abraham died, so that he would not require a guardian nor be susceptible to any servant. In this way *he*, and none other, would be assured of being the heir (*Abarbanel*).

5. הַחוּצָה — *Outside.* The Midrash interprets that God took Abraham outside the realm of reason and nature. Abraham knew that he and Sarah could not have children together, but God told him now that the Jewish people transcend the laws of nature, which are symbolized by the stars and constellations. Thus, even though he and Sarah were naturally incapable of having children together, they were superior to the stars and would have children, if such was God's design. This vision also symbolized to Abraham that just as no one can conquer the stars, so will no nation ever succeed in exterminating Israel (*Pesikta Zutresa*).

Furthermore, by comparing Israel to the stars, God indicated that when Israel does God's Will, they are above all others — like the stars; when they disobey His will, they are trampled by all — like the dust of the earth [cf. 13:16; 28:14] (*Megillah 16a*).

6. וַיֵּאֱמָן בְּיָ — *And he trusted in HASHEM.* This unswerving faith had been part of Abraham for a long time. Had the meaning been that he *began* to trust from that moment on, the Hebrew would have read *וַיֵּאֱמָן בְּיָ* (*Ibn Caspi*). Rather, the sense of the verse is that Abraham submitted himself totally to God, placing in Him his total confidence and seeking all his guidance and attitudes in God's teachings (*R' Hirsch*).

וַיַּחְשְׁבֶהָ לוֹ כְּרִשְׁוֹ — *And He reckoned it to him as righteousness.*

God considered Abraham's faith as an act of righteousness (*Rashi*). *Ramban* understands this phrase differently: Abraham's faith had been established so clearly and so often that his belief in God's promise now could hardly have been remarkable. Instead, he explains, it was *Abraham* who reckoned God's promise of children as a manifestation of righteous kindness, for God had made the promise unconditionally, without regard to Abraham's future merit.

7-21. The Covenant Between the Parts: the promise of the Land. According to *Seder Olam*, this covenant was made when Abraham was seventy years old; thus it preceded the prophetic vision of the above verses, which occurred when Abraham was seventy-five years old. Five years before he was commanded to settle in *Eretz Yisrael* for good, God had him go to Canaan where He showed him the following vision (*Tosafos, Berachos 7b*). This was the enduring covenant that after the period of exile that would include the Egyptian subjugation and enslavement, Abraham's offspring would emerge in freedom and be granted *Eretz Yisrael* as their eternal heritage.

8. בְּמָה אֵרַע — *Whereby shall I know.* Abraham thought that the promise of the Land was conditional on the righteousness of himself and his offspring, and he feared that he was not worthy to receive it and his descendants might sin and become unworthy to retain it (*Rashi; Mizrahi; Gur Aryeh, Maharzu*).

By telling him to use animals to seal the covenant (v. 9), God was answering, "You and your descendants will merit the land because of the sacrifices you are about to offer, and the Temple offerings that I will institute as a means of atonement for your children." But Abraham persisted that the Temple would one day be destroyed: What merit would Israel have then? God answered that when the Jewish people recite the order of the sacrificial service, as it is contained in the daily prayers, God would consider it as if they had actually brought the offerings (*Megillah 31b*).

9. קָחָה לִי — *Take to Me.* God commanded Abraham to take the animals and perform the following ritual in order to seal the

י וגו' : וַיִּקַּח לוֹ אֶת-כָּל-אֵלֶּה וַיַּבְתֵּר אֹתָם בְּתוֹךְ יִתְחַן
 יא אִישׁ-בְּתָרוֹ לִקְרֹאת רֵעֵהוּ וְאֶת-הַצֹּפֵר לֹא בָתָר: וַיִּרְדּוּ
 יב הָעֵיט עַל-הַפְּגָרִים וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֲבָרָם: וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא
 וַתִּרְדְּמָה נַפְלָה עַל-אֲבָרָם וַהֲגָה אִימָה חֲשֵׁבָה גְדֹלָה
 יג נִפְלַת עֲלֵיהֶם: וַיֹּאמֶר לְאֲבָרָם יָדַע תְּדַע כִּי-גֵר וַיְהִי זֶרַעַךְ
 בד בָּאָרֶץ לֹא לָהֶם וְעַבְדֻם וְעָנוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה:
 דה וְגַם אֶת-הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ בֵּן אֹנְכִי וְאֲחֵרֵי-כֵן יֵצְאוּ
 טו בִּרְכֹשׁ גָּדוֹל: וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל-אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם
 טז תִּקָּבֵר בְּשִׁיבָה טוֹבָה: וְדוֹר רַבִּיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי
 זז לֹא-שָׁלֵם עִנְן הָאֱמֹרִי עַד-הֵנָּה: וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה
 חח וְעָלְטָה הָיָה וַהֲגָה תִּגּוֹר עֶשֶׂן וְלִפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר
 יח בֵּין הַגְּזֵרִים הָאֵלֶּה: בַּיּוֹם הַהוּא פָּרַת יְהוָה אֶת-אֲבָרָם
 בְּרִית לֵאמֹר לְזֶרַעַךְ נִתְּנִי אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר

יב יר: וינא: ויקרב קדמויה ית כל אליו
 ופליג יתהון ויהב פלגא פלוג
 לקבל חברה וית עופא לא פליג:
 יא ונתת עופא על פלגא ואפרח יתהון
 אברם: ויהנה שמשא למיעל ושתא
 נפלת על אברם והא אימא קבל סגי
 נפלת עלוה: ויאמר לאברם מדע תדע
 ארי דרין יהון בניה בארעא דלא
 דילחון ויפלחון בהון ויענון יתהון
 ארבע מאה שני: ויאף ית עמא
 דיפלחון בהון דין אנא ובתר בן יפקון
 בקנינא סגי: ואת תיעול לנת אבתהך
 בשלם תתקבר בסיבו טבא: וירא
 רביעא יתובון הקא ארי לא שלים
 חובא דאמורא ער כען: ויהנה
 שמשא עלת וקבלא הנה והא תגור
 דתגור ובעור דאשתא די ערא בין
 פלגא האליו: ויביומא ההוא גור
 יי עם אברם קים למימר לבניה
 יחביית ית ארעא דרא מן נהרא

כ"ט

בארץ לא להם. ולא נאמר בארץ מארים אלא לא להם משנול יצחק ויגר אברם
 וגו' (להלן כח:לד), ויגר וס'א יושב יצחק בגרר (סס כו:), וס'א וינחם גור בארץ
 הזאת (סס כו:), וישקב גר בארץ חס (תהלים קה:כג), לגור בארץ באנו (להלן מז:)
 (יר) וגם את הגוי. וגם לרבות הארבע מלכות (כ"ר מד:ט) שאף על כלים על
 שטעבדו את ישראל (פדר"א פכ"י, פל"א: דין אנכי. בעשר מכות (כ"ר מד:ט):
 ברכוש גדול. כממון גדול כמו שג' וינלו את מלכים (שמות יב:ל; ברכות ט"ט):
 : (טו) ואתה תבא. ולא תראה כל אלה: אל אבותיך. אביו עובד כוכבים והוא
 שבחו כינא אליו, ללמדך שעה תרח תשובה (כ"ר לח:יב): תקבר בשיבה טובה.
 בשר ישמח ישמעאל תשובה בימי (סס), ולא יאל שבו למרבות רעה בימי, ויפיק
 מה ה' שנים קודם זמנו ובו ביום מרד עשו (סס טג:יב): (טז) דוד רביעי ישובו
 הגה. לאחר שגלו למלכים יהיה שם ה' דורות ורביעי ישובו לאחר הזאת (תרגום יונתן):
 עדות בנז ופכ' הרמז"ס, לפי שבארץ כנען היה מדבר עמו וכתב בריש, כן, כדכתיב
 למת את ארץ הארץ הארץ (לפני פסוק ז), וכן יהיה ירד יעקב למצרים, לו ושוב
 דורותיו, יהודה פך וחלרון, וכל כן חלרון מבאי הארץ היה (סוטה יא:), כדכתיב
 (סס: כ) כי לא שלם עון האמורי. להיות משתלח מארץ עד ארץ זמן, שאין הקב"ה
 נפרט מאומה עד שתמלל סאחא, שג' בסאסאה בשלה תריבנה וישעיה כו:ח;
 סוטה ט: (יז) ויהי השמש באה. כמו ויהי הם מריקים סקיס (להלן מבנא):
 ויהי הם קוברים אש (מלכים ב: יג:כח), כלומר, ויהי דבר זה: השמש באה. שקעה:
 ועלטה היה. חשך היום: והנה תגור עשן וגו'. רמז לו שפלו המלכות בגיהס
 (פדר"א פכ"י): באה. טעמו למעלה, לך הוא מוצא שבה ככר. ואם היה טעמו
 למטה בל"ף היה מוצא כשהיא שוקעת, ואי אפשר לומר כן, שהרי כבר כחזר ויהי
 העשן נלח (לפני פסוק יז) והעברת מור בשן לאחר מבאי הארץ, נמא שבה עשה.
 זה חילוק בכל חבה לשון נקבה שיסודה שתי אריות, כמו בל, קס, שד, כשהטעם
 למעלה לשון עבר הוא, כגון זה, ובגין ורחל באה (להלן כט:ט) קמה ולומי (סס לז:)
 הנה שבה יבמחך (רומ אטו). וכשהטעם למטה הוא לשון הווה, דבר שנטעם עכשיו
 והלך, כן מבא בזה עס בערב בזה בזה ויבקר איה שבה (אסתר
 כ:יד) לורעך נתתי. אמירתו של הקב"ה כאלו הוא עשוי (כ"ר מד:כב):

יחיד (סס): ותור וגו'. מור וכן יונה (סס): (י) ויבחר אתם. חלק כל אחד לב'
 חלקים. ואין המקרא יולא מדי פשוט, לפי שהיה כורט עמו בריח לשמור הבטחתו
 להוריש לבניו את הארץ, כדכתיב ביום ההוא כרת ה' את אברם בריח לאמר גו' (להלן
 פסוק יח), ודרך כורט בריח לחלק בהמה ולעצור בין בחירה, כמה שנאמר להלן
 העובדים בין בחרי העגל וירמיה לריוס), אף כאן חורט ענין ולפיד אש אשר עבר
 בין הגורים הוא שלטו של כינה שהוא אש: ואת הצפר לא בחר. לפי שהאומות
 נמשלו לפרים ואילים ובערים, שנאמר סבנוי פרים רבים וגו' (תהלים כב:ג),
 ואומר האיל אשר ראית בעל הקרנים מלכי מדי ופרס (דניאל ח:יב), ואומר הנפיר
 השמיר מלך יח (סס פסוק כח). וישראל נמשל למלך (סס: כו) כמו שחזר אל
 חסן לחית נפש חורק (תהלים עד:יט) לבני יונה, שנאמר יונתי בחגוי הסלע (שיר
 השירים כ:יד), לפיכך בחר בהמה, רמז שהיו האומות כלים והולכים, ואם הנפיר
 לא בחר, רמז שהיו ישראל קיימין לעולם (פדר"א פכ"י): (יא) העיט. הוא עוף,
 על שם שהוא עט ושאף אל הכנולו לעוף עלי אוכל. כמו וטעם אל השלל (שמואל
 א טו:יט): על הפגרים. על הכתמים: וס'א הפגרים. מתרגמינן פגליה, אלא מתוך
 שהורגו למרס אש בחרו ויהב פגליה נחלק להם חיה פגליה לפגליה ותרגמו
 הפגרים פגליה, וכל המתרגם כן טועה לפי שאין להקיש בחרים לפגרים, שבחרים
 תרגמו פגליה ופגרים תרגמו פגליה לשון פגול, כמו פגול היה (ויקרא יט:ט) לשון
 פגרי: וישב. (כס נביה והפרכה, כמו יש רוחו (תהלים קמז:יח). רמז שבה דוד
 כן ישי לכלום ואין מניחים אותו מן השמים עד שיבוא מלך המשיח (פדר"א סס):
 (יב) והנה אימה חשבה גדולה וגו'. רמז לגרום וחסך של גליוח (סס: כ"ר מד:יח):
 (יג) כי גר יהיה דרעך. משנול יצחק עד שילא ישראל ממלכים ד' מאות שנה.
 כינא, יצחק כן עיסע עס שלל מאות ויטקב, וישקב כסוד למלכים ארם ימי שני שנה.
 שלשים ומאת שנה (להלן מז:ט), הרי ק'. ובמלכים היו מאתים ועשר כמנין דר' הרי
 ח' שנה. וא"ל במלכים היו ד' מאות, הרי קת מורדי מלכים היה, לא וחשוב שטחיו
 של קת (שמות יח:י) ושל עמרם (סס פסוק כ) ושמיים של משה שהיה כשילא ישראל
 ממלכים, אין אותה מוצא אלא שלל מאות ויטקב כסוד למלכים ארם ימי שני שנה.
 שתי קת אחר לידת עמרם ושתי עמרם אחר לידת משה (סדר טולס רבה פ"ג):

covenant and give it the status of an irrevocable oath (*Sforno*). As the Sages express it, even though the merit of the Patriarchs may have dissipated over the generations, a covenant, by definition, is irrevocable. The reasons for the use of these particular animals and that there be three of each are discussed in ArtScroll's *Bereishis*, vol. I, pp. 519-21.

10. *In the center*. Abraham cut the animals into two parts. In the plain sense, the passing between the severed parts constituted the accepted ritual in those days of those who enter a covenant. The smoking furnace and fire (v. 17) were emissaries of the Divine Presence, as if the *Shechinah* was joining Abraham in passing between the parts, to sym-

a young dove."¹⁰ He took all these to Him: he cut them in the center, and placed each piece opposite its counterpart. The birds, however, he did not cut up.

¹¹ Birds of prey descended upon the carcasses, and Abram drove them away.

¹² And it happened, as the sun was about to set, a deep sleep fell upon Abram; and behold — a dread! great darkness fell upon him.

¹³ And He said to Abram, "Know with certainty that your offspring shall be aliens in a land not their own, they will serve them, and they will oppress them four hundred years. ¹⁴But also the nation that they shall serve, I shall judge, and afterwards they shall leave with great wealth. ¹⁵As for you: you shall come to your ancestors in peace; you shall be buried in a good old age. ¹⁶And the fourth generation shall return here, for the iniquity of the Amorite shall not yet be full until then."

¹⁷ So it happened: The sun set, and it was very dark. Behold — there was a smoky furnace and a torch of fire which passed between these pieces. ¹⁸On that day HASHEM made a covenant with Abram, saying, "To your descendants have I given this land, from the river

bolize God's participation in the covenant (*Rashi*).

However, Abraham did not cut up the birds, because sacrificial birds are not dissected as are animals (*Ramban*). Also, since the birds symbolized Israel (*Song of Songs* 2:14), they were left whole to symbolize that Israel would live forever (*Rashi*).

11. וְיָרִד הַבְּרִיָּוֹת — *Birds of prey descended*. The symbolism is described in different ways. King David would seek to destroy the enemy nations, but God would "drive him away," pending the coming of Messiah (*Rashi*). Or, the birds represent the nations, which would try to abrogate the covenant by exterminating Israel (*Radak*), or preventing it from serving God (*Ramban*), but God or the descendants of Abraham would drive them away (*ibid.*).

12. אֵימָה — *A dread!* During the good tidings above, Abraham did not experience dread, but now that he was about to be told about the darkness and bitterness of exile, God symbolized those times to Abraham by casting sleep, dread, and darkness upon him (*Radak*). The Midrash finds in this verse an allusion to Israel's progressively intensifying subjugations under the Four Monarchies: *Dread* represented Babylon; *darkness* was Media-Persia; *great darkness* was Greece [i.e., the Syrian-Greeks of Antiochus, who persecuted Israel prior to the miracle of Chanukah]; and *fell upon* was the crushing present exile initiated by Rome. All of them ruled Israel in *Eretz Yisrael*; Babylon destroyed the First Temple and Rome the Second, and the others dominated the Land during parts of the Second Temple era. Thus, God warned Abraham that Israel might be subjugated and/or exiled by these four powers — but this would happen only if Israel sinned (*Ramban*).

13-14. Egyptian exile and redemption. The exiles of the Four Monarchies would be conditional on Israel's deeds, and even if they came about, they would be centuries in the future. But before then, God now told Abraham, there would be an exile that had to take place and that would begin relatively soon.

13. גֵּר יִהְיֶה זְרָעְךָ — *Your offspring shall be aliens*. There would be a total of four hundred years of alien status, in which would be included the two hundred ten years of literal exile in Egypt, and also the twenty years that Jacob spent with Laban in Haran [see *Vayeitzei*]. The *servitude* mentioned in this

prophecy took place during the last one hundred sixteen years of the Egyptian servitude, the last eighty-six years of which were a time of harsh oppression, when Pharaoh intensified the suffering of the Jews. The calculation of the four hundred years would begin thirty years after this vision, with the birth of Isaac; since he never had the permanent home or the prestige and honor enjoyed by Abraham, he and his offspring were considered aliens, even during the years that they lived in *Eretz Yisrael*. After those four hundred years, Abraham's offspring would be able to take possession of the Land.

14. הָגוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ — *The nation that they shall serve*. Just as I will cause your offspring to suffer, so will I punish the oppressors for the violence they will do to the Israelites (*Ramban*). The word also indicates that the Four Monarchies, i.e., all the nations that will persecute Israel throughout its history, will not escape punishment for their cruelty (*Rashi*).

15. God assured Abraham that he himself would be spared the sight of these sufferings and that he would have the satisfaction of seeing his offspring follow in his footsteps. Implicit in this prophecy was that Ishmael would repent in Abraham's lifetime and that Esau would not begin his career of sin until after Abraham's death. Furthermore, it meant that even Abraham's idol-worshipping father, Terah, would repent; this was implied in God's use of the term *come to your ancestors*, an expression that applies only to the death of a righteous son of righteous parents (*Rashi*).

16. In addition to the four hundred years mentioned above, this verse gives two more guideposts to Israel's occupation of the Land. It would be four generations after the beginning of the Egyptian exile, and the Amorites — representing all the Canaanite nations — will have accumulated enough sin to deserve expulsion. The latter condition was necessary because God does not punish a nation until its "measure of sin is full." This is an example of His patience, for even the worst sinners are not punished until they have had more than ample opportunity to repent (*Rashi*).

17. The ratification of the Covenant. The furnace and fire symbolized that the Divine Presence was there to seal the covenant, and the smoking furnace also symbolized Gehinnom, into which the Four Monarchies would descend

דמציבים ועד נהר רבא נהר ארת: יט
 טית שלמאי וית קננאי וית קמונאי:
 כית חתאי וית פרואי וית גבראי:
 כא וית אמוראי וית כנענאי וית גרשאי
 וית יבוסאי: א ושרי אתח אברם לא
 ילדת לה ולה אמתא מצרייתא ושמה
 הגר: ב ואמרת שרי לאברם הא כען
 מנעני יי מלמילד עול כען לות אמתאי
 מא אם אתבני מנה וקביל אברם
 למימר שרי: ג ודברת שרי אתח אברם
 ית הגר מצרייתא אמתא מסוף עשר
 שנין למתב אברם בארעא דכנען
 ויהבת יתה לאברם בעלה לה לאנתו:
 ד ועל לות הגר ועדייתא נחזת ארי
 עדייתא וקלת רבנותה בעיניה: ה ואמרת
 שרי לאברם דין לי עלק אגא יתבית
 אמתאי לך נחזת ארי עדייתא וקלת
 בעיניה: ו דין יי ביני ובינה: ז ואמר
 אברם לשרי הא אמתאי בידך עבדי
 לה ברתקין בעיניכי ועניתה שרי
 וערקת מקדמה: ח ואשפחה מלאכא
 דין על עינא דמיא במדברא על עינא
 בארחתא דחגרא: ט ואמר הגר אמתא
 דשרי מנן את אחיא ולאן את אולא
 ואמרת מן קרם שרי רבנתי אגא ערקא
 (ביא ערקת): טאמר לה מלאכא דין
 תובי לות רבונתך ואשפחדי תחות
 ידה: יא ואמר לה מלאכא דין אסגא
 אסגי ית בניכי ולא יתמנן מסגי:
 יב ואמר לה מלאכא דין הא את מעדיא
 ותליד בר ותקרי שמה ישמעאל ארי
 קביל יי צלותי: יג והוא יהא מרוד
 באנשא הוא יהא צריך לכלא וידא
 דכל בני אנשא יהון צריכין לה ועל פני

מציבים עד הנהר הגדל נהר פרת: את הקיני ואת
 הקנזי ואת הקדמני: ואת החתי ואת הפרזי ואת
 הרפאים: ואת האמרי ואת הכנעני ואת הגרשני
 ואת היבوسی: ושרי אשת אברם לא ילדה לו
 ולה שפחה מצרית ושמה הגר: ותאמר שרי אל-אברם
 הנה-נא עצרני יהוה מלדת בא-נא אל-שפחתי אולי
 אבנה ממנה וישמע אברם לקול שרי: ותקח שרי
 אשת-אברם את-הגר המצרית שפחתה מקץ עשר
 שנים לשבת אברם בארץ כנען ותתן אתה לאברם
 אישה לו לאשה: ויבא אל-הגר ותהר ותרא כי הרתה
 ותקל גברתה בעיניה: ותאמר שרי אל-אברם חמסי
 עליך אנכי נתתי שפחתי בחיקך ותרא כי הרתה ואקל
 בעיניה ישפט יהוה ביני וביניה: ויאמר אברם אל-שרי
 הנה שפחתך בידך עשי-לה הטוב בעיניך ותענה שרי
 ותברח מפניה: וימצאה מלאך יהוה על-עין המים
 במדבר על-העין בדרך שור: ויאמר הגר שפחת שרי
 אי-מזה באת ואנה תלכי ותאמר מפני שרי גברתי אנכי
 ברכת: ויאמר לה מלאך יהוה שובי אל-גברתך והתעני
 תחת ידיה: ויאמר לה מלאך יהוה הרבה ארבה את-
 ירעך ולא יספר מרב: ויאמר לה מלאך יהוה הגד תרה
 וילדת בן וקרא שמו ישמעאל כי-שמע יהוה אל-
 עניי: והוא יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו ועל-פני

טז

ינקוד על י
בתרא

רש"י

אין סתרה כגלויה, מראה עמיה כחילו היא נדקת ואינה נדקת, שלא זכתה להריון כל
 השנים הללו, ואני נחשבתי מביאה ראשונה (סס:ז) חמסי עליך, חמס העשוי לי
 עליך אני מטייל העונש, כשהתפלל להקב"ה מה חסן לי ואחיו הולך עירי (לעיל
 סו:ב) לא התפלל אלף עליך, והיה לך להתפלל על שנינו והייתי אני נפקד עמך, ועוד,
 דכרך אחת חומס ממני, שאתה שומע בזיוני ואסוק (כ"ר סס ה:) אנכי נתתי
 שפחתי וגו' ביני וביניך, כל ביוך שנמקלה חסר וזה מלאך, קרי ביה ובינך,
 שהכניסה בין הרע בעבורה של הגר והפילה עוברה, הוא שהמלאך אומר להגר הנך
 הרה (ולכן פסוק יא), והלא כבר הרתה והוא מבשר לה שחור, אלא מלאך שהפילה
 הריון הראשון (כ"ר סס:ז) ונתענה שרי, היסרה משעבדת בה בקושי (סס ו:ז) (ח)
 אי מזה באת, מהיכן באת, יודע היה, אלא ליתן לה פתח ליכנס עמה בדברים, ולבון
 אי מזה, היה המקום שהאמר עליו מזה אני באת: (ט) ויאמר לה מלאך ה' וגו', על
 כל אמירה היה שלוח לה מלאך אחר, כמו הגר הרה (שופטים יג:ז) דלשת מנות: וילדת
 (יא) הגר הרה, כשהשכיב חסרה, כמו הגר הרה (שופטים יג:ז) דלשת מנות: וילדת
 בן, כמו וילדת, ודומה לו ישבת בלבנון מקוננת בארץ (ירמיה כב:ב) וקראת
 שמו, לוי הוא, כמו שאמר לזכר וקראת את שמו יצחק (לחן יו:י) (יב) פרא
 אדם, אובד מדברות לזר חיות, כמו שכתוב וישב במדבר ויהי רובע קש (סס כח:ב)
 כ"ר סס:ז פ"ה א"פ (ל) ידו בכל, לטעם (תנחומא שמות א): ויד כל בו, הנה אולי

עד הנהר הגדל נהר פרת, לפי שהוא דבוק לארץ ישראל קורארו גדול, אש"פ
 שהוא מיוחד בארבעה נהרות היואלים מעדן, שגא' והנהר הרביעי הוא פרת (לעיל
 כד:ז) משל הדיוט, עבד מלך מלך, הדבק לשחור ושחחו לך (ספרי דברים ו:ז) שבושות
 מזב: (יט) את הקיני, עשר אומות יש באן ולא נתן להם אלא שבעה גוים, והשלישה
 ארום ומואב ועמון, והם קיני קניזי קדמוני, עמידים להיות ירושה לעמית, שנאמר
 ארום ומואב משלות יום ויני עמון משמעם (ישעיה יח:ז) כ"ר מדכג: (ב) ואת
 הרפאים, ארץ עוב, שנאמר בה ההוא יקרא ארץ רפאים (דברים יג:ז) (א) שפחה
 מצרית, כח פרעה היסרה, כשראה נסים שנגשו לשרה אמר מוטב שיהא בתי שפחה
 בבית זה ולא גבירה בבית אחר (כ"ר מהא:ז) (ב) אולי אבנה ממנה, לימד על מי
 שאין לו בנים שאינו בניו אלא היום (סס ב:) אבנה ממנה, כדכח שאכנים לרתי לתוך
 ביתי (סס טל:ז), וכמו שאמר נתן אליהם שכרי אשר נתתי שפחתי ללוי (לחן ל:ח):
 לקול שרי, לרות הקדש שבה (כ"ר מהב:ז) (ג) ותקח שרי, לקחתה בדברים,
 אשריך שוכית לידך בנך קדוש כזה (סס ג:) מקץ עשר שנים, מועד הקדש בדברים,
 ששהת' א' שנים ולא ילדה לבעלה חייב לישא אחרת (יבמות סד:ז) כ"ר סס:ז לשבת
 אברם וגו', מגיד שאין ישיבת חוה לארץ עולה מן המנין, לפי שלא נאמר לו ושעך
 לגוי גדול (לעיל יב:ב) עד שגא' לארץ ישראל (יבמות סס:ז) כ"ר סס:ז (ד) ויבא אל
 הגר ותהר, מביאה ראשונה (כ"ר סס ד:) ותקל גברתה בעיניה, אמרה, שרה וז

of Egypt to the great river, the Euphrates River: ¹⁹ the Kennite, the Kenizzite, and the Kadmonite; ²⁰ the Hittite, the Perizzite, and the Rephaim; ²¹ the Emonite, the Canaanite, the Girgashite, and the Jebusite."

16

Hagar and
Ishmael

¹ Now Sarai, Abram's wife, had borne him no children. She had an Egyptian maidservant whose name was Hagar. ² And Sarai said to Abram, "See, now, HASHEM has restrained me from bearing; consort, now, with my maidservant, perhaps I will be built up through her." And Abram heeded the voice of Sarai.

³ So Sarai, Abram's wife, took Hagar the Egyptian, her maidservant — after ten years of Abram's dwelling in the Land of Canaan — and gave her to Abram her husband, to him as a wife. ⁴ He consorted with Hagar and she conceived; and when she saw that she had conceived, her mistress was lowered in her esteem. ⁵ So Sarai said to Abram, "The outrage against me is due to you! It was I who gave my maidservant into your bosom, and now that she sees that she has conceived, I became lowered in her esteem. Let HASHEM judge between me and you!"

⁶ Abram said to Sarai, "Behold! — your maidservant is in your hand; do to her as you see fit." And Sarai dealt harshly with her, so she fled from her.

⁷ An angel of HASHEM found her by the spring of water in the desert, at the spring on the road to Shur. ⁸ And he said, "Hagar, maidservant of Sarai, where have you come from and where are you going?" And she said, "I am running away from Sarai my mistress."

⁹ And an angel of HASHEM said to her, "Return to your mistress, and submit yourself to her domination."

¹⁰ And an angel of HASHEM said to her, "I will greatly increase your offspring, and they will not be counted for abundance."

¹¹ And an angel of HASHEM said to her, "Behold, you will conceive, and give birth to a son; you shall name him Ishmael, for HASHEM has heard your prayer. ¹² And he shall be a wild-ass of a man: his hand against everyone, and everyone's hand against him; and over

(Rashi). Alternatively, they symbolized the intense darkness and the fire that would be present at the Revelation at Sinai [Exodus 19:18] (Moreh Nevuchim).

19-21. The Torah lists the ten nations whose territories comprise God's gift to the descendants of Abraham. Rashi notes that only the last seven were actually conquered by Joshua, but the lands of the first three — the Kennites, Kenizzites, and Kadmonites — would belong to Edom, Moab, and Ammon. Those territories will not belong to Israel until Messianic times [see Isaiah 11:14].

16.

☞ The birth of Ishmael.

Despite their spiritual riches and Godly assurances, Abraham and Sarah were still heartbroken at their barrenness, for without heirs they would not be able to continue the mission of bringing God's teachings to mankind. Recognizing that it was she who was infertile, Sarah suggested that Abraham marry her maidservant Hagar, and, if a son were born, Sarah would raise him, so that he would be considered her adopted child.

Hagar was a daughter of Pharaoh. After seeing the miracles that were wrought on Sarah's behalf when she was abducted and taken to his palace, he gave Hagar to her, saying, "Better that she be a servant in their house than a princess in someone else's." So it was that Hagar, an Egyptian princess,

became Abraham's wife and bore him Ishmael (Midrash; Rashi).

4. וַתִּקַּל גְּבִרְתָּהּ — Her mistress was lowered. Hagar brazenly boasted to the ladies, "Since so many years have passed without Sarai having children, she cannot be as righteous as she seems. But I conceived immediately!" (Rashi). Now that Hagar had assured Abraham's posterity, she no longer felt subservient to Sarah (Radak).

6. שָׂחַתְתִּי בְיָדָהּ — Your maidservant is in your hand. To me she is a wife; I have no right to treat her unkindly. But to you she is a servant; if she mistreated you, do what you feel is right (Radak; Haamek Davar). Sarah's intent was not malicious, but to force Hagar to cease her insulting demeanor. But instead of acknowledging Sarah's superior position, Hagar fled (Abarbanel; Sforno).

Rabbi Aryeh Levin noted that it is incongruous to believe that a woman as righteous as Sarah would persecute another human being out of personal pique. Rather, Sarah treated Hagar as she always had, but in the light of Hagar's newly inflated self-image, she took it as persecution.

8. שָׂחַתְתִּי שָׂרָי — Maidservant of Sarai. By addressing Hagar as maidservant, the angel reminded her of her subservience to her mistress. Hagar acknowledged this status by referring to Sarah [next verse] as my mistress (Chizkuni).

11-12. הִנֵּה הָרָה — Behold, you will conceive. Hagar had al-

כל אחיו ישכן: ותקרא שם-יהוה הדבר אליה אתה אל
 יד ראי כי אמרה הגם ה'לם ראיתי אחרי ראי: על-כן קרא
 טו לבאר באר לחי ראי הגה בין-קדש ובין ברד: ותלד הגר
 לאברהם בן ויקרא אברהם שם-בנו אשר-ילדה הגר
 טז ישמעאל: ואברהם בן-שמונים שנה ושש שנים בלדת-
 יז הגר את-ישמעאל לאברהם: ויהי אברהם בן-
 תשעים שנה ותשע שנים וירא יהוה אל-אברהם ויאמר
 ב אליו אני-אל שדי התהלך לפני והיה תמים: ואתנה
 ג בריתי ביני ובינה וארבה אותה במאד מאד: ויפל אברהם
 ד על-פניו וידבר אתו אלהים לאמר: אני הגה בריתי
 ה אתך והיית לאב המון גוים: ולא יקרא עוד את-שמה
 אברהם והיה שמה אברהם כי אב-המון גוים נתתיה:
 ו והפרתי אתך במאד מאד ונתתיה לגוים ומלכים ממך
 ז יצאו: והקמתי את-בריתי ביני ובינה ובין זרעה אחריה
 ח לדרתם לברית עולם להיות לה לאלהים ולזרעה
 ח אחריה: ונתתי לה ולזרעה אחריה את ארץ מגרית את
 כל-ארץ כנען לאחזת עולם והייתי להם לאלהים:

תמים. אף זה לוי אחר לוי, היה שלם בכל נסיונותיו. ולפי מדרשו, התהלך לפני בעלות
 מילה ודבר זה היה תמים, שכל זמן שהעבדלך כך חסד בעל מוס לפני (ב"ר ס. ד.)
 ד"ל, והיה תמים, (עכשיו חסד ח' אברהם, ב' עינים ב' אונות ורלם הגויה) אוסיף
 לך לוח על שמך ויהי מין ואחיוסף רמ"ח כמנין אבריו (תחמום עז דברים לב: (ב)
 ואתנה בריתי. ברית של אברהם וברית האלף (האוריסה לך ע" מלוא וז (ב"ר ס. ד.)
 (ג) ויפל אברהם על פניו. מורא האביה, שער שלא מל לא היה בן כח לעמוד ור"ה ק'
 נכנס עליו, וזה שנאמר בכלנס נופל וגלוי עינים (במדבר כד:). צבריתא דר"ל
 מלחית כן (פדר"ל פכ"ט: (ה) בי אב המון גוים. ל' נטרקון של שמו (ב"ר ס. ז.)
 ור"ל שהיה בן בחמה, שלא היה אב חלל לארם שהוא מקומו ועכשיו אב לכל העולם
 (צרכות יג.) לא זה מקומו. אף יר"ל של שרי תרעמה על הסניעה עד שהוסיפה
 ליהושע, שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע (במדבר יג:טו; סנהדרין קז; ב"ר
 מוזל: (ו) ונתתיה לגוים. ישראל ואחם, שהרי ישמעאל כבר היה לו ולא היה מנשרו
 עליו: (ז) והקמתי את בריתי. ומה היא הברית, להיות לך לאלהים:
 (ח) לאחזת עולם. וס' אהיה (ס"א והייתיו) להם לאלהים (ב"ר מוט: אכל

ר"ל

אחיו ומתגרין בו: ועל פני כל אחיו ישכון. ה'סיה זרעו גדול: (יג) אתה אל ראי.
 נקוד חסד קמ' מפי שהוא שם דבר, אלוה הראיה, שרואה בעלנו של עלובין (ב"ר
 מהי) (ס"א ד"ל, חסד אל רחי ומשמע שהוא רואה הכל ואין שום דבר רואה אותו
 (תרגום יונתן) והגם ה'לם. ל' חסיה, וכי סבורה הייתי אף ה'לם במדברות ראיתי
 שטויה של מקום אחרי ראי לוחם בנביו של אברהם (שם הייתי רגילה לראות
 מלאכיו). וחדש שהיה רגילה לראות, שהרי מוט ראה את המלאך פעם אחת ואמר
 מוט נמוח (שופטים יג:כב), וזו רחלה ארבעה ז' אחר זה ולא חרדה (משילה יג: ב"ר
 ש"ז: (יד) באר לחי רואי. כתרנומו, בירא דמלאך קימא אחיו עלה: (טו) ויקרא
 אברהם שם וגו'. אע"פ שלא שמע אברהם דברי המלאך שאמר וקראת שמו ישמעאל,
 שרחה רוח הקודש עליו וקראו ישמעאל (מדרש אגדה: [טז] ואברהם בן שמונים
 וגו'. לשכחו של ישמעאל נכסח, להודיע ש' בן י"ג שנה כשנמול ולא עכב (ס"ז:
 (א) אני אל שדי. ח'י הוא ש' ד' בלחיותו לכל צריה. ולפיכך התהלך לפני ואהיה
 לך ללוה ולפטרין. וכן כל מקום שהוא במקרא פירושו כך, די ש' (ס"א ד' יס לו) והכל
 לפי הענין (ב"ר מוט: (ה) התהלך לפני. כתרנומו, פלח קדמי, הדבק בעבודתי: והיה

ready been pregnant, but she had miscarried. Now the angel
 promised her that if she showed Sarah the proper respect,
 she would have a son destined for power and material great-
 ness. He would be an untamed brigand, a hated plunderer,
 and warrior (*Rashi*). *Orkelos* translates the description of Ish-
 mael in the economic sense: He would be dependent on
 other nations, and they, in turn, would be dependent on him.

13. אל ראי — *The God of Vision*. I.e., Who sees the humili-
 ation and misery of the afflicted (*Rashi*). Although an angel,
 not God, had spoken to her, she understood that he was
 God's emissary. She went on to exclaim that though it was
 common for angels to be seen in Abraham's house, now she

had even seen one here in the desert!

14. באר לחי ראי — *The Well of the Living One*. I.e., the well
 at which the everlasting angel appeared to me (*Targum*).
 This well became a place of prayer in the future; see 24:62.
 Bolstered by the angel's promise, Hagar returned to her mis-
 tress, and after a short while she bore Abraham a son. The
 year was 2034 from Creation.

17.

¶ The covenant of circumcision: new names and a new
 destiny.

The year was 2047 from Creation; Abraham was ninety-

all his brothers shall he dwell."

¹³ And she called the Name of HASHEM Who spoke to her "You are the God of Vision," for she said, "Could I have seen even here after having seen?" ¹⁴ Therefore the well was called "The Well of the Living One." It is between Kadesh and Bered.

¹⁵ Hagar bore Abram a son and Abram called the name of his son that Hagar bore him Ishmael. ¹⁶ And Abram was eighty-six years old when Hagar bore Ishmael to Abram.

17 ^{The} ^{Covenant} ^{New} ^{Names} ^{and a} ^{New} ^{Destiny} ¹When Abram was ninety-nine years old, HASHEM appeared to Abram and said to him, "I am El Shaddai; walk before Me and be perfect. ² I will set My covenant between Me and you, and I will increase you most exceedingly."

³ Abram threw himself upon his face, and God spoke with him saying, ⁴ "As for Me, this is My covenant with you: You shall be a father of a multitude of nations; ⁵ your name shall no longer be called Abram, but your name shall be Abraham, for I have made you the father of a multitude of nations; ⁶ I will make you most exceedingly fruitful, and make nations of you; and kings shall descend from you. ⁷ I will ratify My covenant between Me and you and between your offspring after you, throughout their generations, as an everlasting covenant, to be a God to you and to your offspring after you; ⁸ and I will give to you and to your offspring after you the land of your sojourns — the whole of the land of Canaan — as an everlasting possession; and I shall be a God to them."

nine years old, Sarah eighty-nine, and Ishmael thirteen. At this advanced age Abraham was given the commandment of circumcision, one of his ten trials. Despite his age and the difficulty of performing the hitherto unknown operation, he did not hesitate to comply. The commandment was given prior to Isaac's conception: (a) that he would be conceived in holiness; and (b) in order to emphasize the miracle that Abraham could have a child even though his organ had been weakened (*Radak*). *Michtav MeEliyahu* explains that the magnitude of the test was that it would be regarded as bizarre by the public and cause people to shun him, and it would thus seriously contradict his lifelong method of bringing people close to God. Thus Abraham was challenged to accept a commandment that opposes his concept of how to serve God.

1. אֵל שַׁדַּי — El Shaddai. This Name depicts God literally as שַׁדַּי, Who is sufficient in granting His mercies, and Who has sufficient power to give whatever is necessary (*Rashi* to 43:14).

הַתְּהַלֵּךְ לִפְנֵי — Walk before Me. I.e. serve Me, by observing the *mitzvah* of circumcision, and as a result of this, you will become perfect (*Rashi*).

By removing some of his skin through circumcision — an apparent contradiction to *physical* perfection — man would become *perfect*, because this slight diminution of an organ would be the symbol of his covenant with God. Such closeness can be achieved only through man's own efforts; had he been born that way, the lack of a foreskin would be meaningless (*Radak*). Closeness to God through his own efforts is Man's ultimate perfection. [See below 9-14.]

הָנָה בְּרִיתִי אִתָּךְ — This is My covenant with you. There are two parties to the covenant of circumcision, and their respective obligations must be defined clearly. God's are listed in

verses 4-8, and those of Abraham and his descendants are enumerated in verse 9-14.

5. God changed Abram's name to *Abraham*, a contraction representing his new status as *av hamon* — father of a multitude — whereas the name *Avram* represented his former status as only *av Aram* — father of Aram, his native country. Although he was no longer associated only with Aram, thus making the *reish* of his former name superfluous, the letter was retained (*Rashi*). Based on this verse, which the Talmud (*Berachos* 13a) interprets as a negative commandment, it is forbidden to refer to Abraham as Abram.

Abraham's new description as *father of a multitude of nations* was not rhetorical; it has halachic implications that shed light on its deeper meaning. In explaining how converts who bring their first fruits to the Temple can recite the required formula thanking God for the land He swore to give our fathers (*Deuteronomy* 26:3) — though converts do not descend from the Patriarchs — *Rambam* states: All converts are considered descendants of Abraham because the Torah calls him *the father of . . . nations*, and therefore a convert can be called a son of Abraham (*Rambam*, Commentary to *Mishnah Bikkurim* 1:4). This means that the spiritual mission of mankind, which began with Adam, was now transferred to Abraham.

6. God's promise that He would *make nations* of Abraham means that nations would descend from him in the *future*; thus Ishmael, who was already living, cannot be the subject of this verse. Rather, the blessing refers to Jacob and Esau/Edom (*Rashi*), the twelve tribes of Israel (*Ramban*), or the descendants of Abraham's future concubine Keturah (*Radak*).

The blessing of kingship implies that his offspring will have the power to suppress idolatry and carry out his mission to the rest of humanity (*Haamek Davar*).

ט וַיֹּאמֶר יְיָ לְאַבְרָהָם וְאַתָּה יְת קִמְיִי תִשָּׂר
אֶת וּבְנִיךָ בְּתֶרֶף לְדִרְיָהוּן: יָדָא קִמְיִי דִי
תִּשְׁרֹן בֵּין מִימְרֵי וּבִינִיכֹן וּבֵין בְּנִיךָ
בְּתֶרֶף מְגֹר לְכֹן כָּל דְּכוּרָא: יא וְתִגְדֹּרֹן
יְת בִּשְׂרָא דְעָרְלָתְכוֹן וְתִהִי (ג-א ויהי)
לְאֵת קִיָּם בֵּין מִימְרֵי וּבִינִיכֹן: יב וְכִּי
תִּמְנִיא יוֹמִין וְתִגְדֹּר (ג-א יגדור) לְכֹן כָּל
דְּכוּרָא לְדִרְתִּיכֹן יְלִידֵי בֵּיתָא וּבִינֵי
בְּסָפָא מִכָּל בֵּר עֲמִמִּין דְּלֵא מִבְּנֵי הוּא:
יג אֲתִגְדֹּרָא יְתִגְדֹּרֹן (ג-א מְגֹר יגדור) יְלִיד
בֵּיתָא וּבִינֵי בְּסָפָא וְתִהִי (ג-א ויהי) קִמְיִי
בְּבִשְׂרָכוֹן לְקִיָּם עָלֵם: יד וְעָרַל דְּכוּרָא דִּי
לֹא יִגְדֹר יְת בִּשְׂרָא עָרְלָתָהּ וְיִשְׁתַּיְצִי
אֲנָשָׁא הַהוּא מִעַמִּיהָ יְת קִמְיִי אֲנָשִׁי:
טו וַיֹּאמֶר יְיָ לְאַבְרָהָם שְׂרִי אֲתִתָּךְ לֹא
תִקְרִי יְת שְׁמָה שְׂרִי אֲרִי שְׁמָה: טז
וְאַבְרָהָם יְתָה וְאָף אֲתָן מִנָּה לָּךְ
בֵּר וְאַבְרָהָם וְתִהִי לְכִנְשֵׁת עֲמִמִּין
מִלְכִּין דְּשִׁלְטִין בְּעַמְמִיא מִנָּה יְהוֹן:
יז וְנִפְל אֲבָרְהָם עַל אֲפֹרֵי וְחָדִי
וַאֲמַר בְּלִבָּהּ הִלְכֵר מֵאָה שְׁנִין וְהִי וְלֹד
וְאִם שְׂרָה הִבֵּת תִּשְׁעִין שְׁנִין תִּלִּיד:
יח וַיֹּאמֶר אֲבָרְהָם קָדָם יְיָ לֵוִי וְשִׁמְעָאֵל
יְתִקָּם דְּמִתָּךְ: יט וַיֹּאמֶר יְיָ בְּקִשְׁטָא

ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת-בְּרִיתִי תִשְׁמֹר
י אֲתָהּ וְזָרַעְךָ אַחֲרַיָּה לְדֹרֹתָם: וְאַתָּה בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמֹרוּ
יב בֵּינִי וּבִינֵיכֶם וּבֵין זָרַעְךָ אַחֲרַיָּה הַמּוֹל לָכֶם כָּל-זָכָר:
יג וְנִמְלַתֶם אֶת בִּשְׂרָא עָרְלָתְכֶם וְהִיָּה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי
יד וּבִינֵיכֶם: וּבֶן-שָׁמֹנֶת יָמִים יְמוֹל לָכֶם כָּל-זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם
יז יְלִיד בֵּית וּמִקְנֵת-כֶּסֶף מִכָּל בֶּן-נָכָר אֲשֶׁר לֹא מִזֶּרְעְךָ
יח הוּא: הַמּוֹל יְמוֹל יְלִיד בֵּיתָהּ וּמִקְנֵת בְּסָפָהּ וְהִיָּתָה
יח בְּרִיתִי בִּבְשָׂרְכֶם לְבְרִית עוֹלָם: וְעָרַל זָכָר אֲשֶׁר לֹא-
יח יְמוֹל אֶת-בִּשְׂרָא עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הִנֶּפֶשׁ הַהוּא מִעַמִּיהָ
טו אֶת-בְּרִיתִי הַפֶּר:
טז אֲבָרְהָם שְׂרִי אֲשִׁיתָ לֹא תִקְרָא אֶת-שְׁמָה שְׂרִי כִי שְׂרָה
טז שְׁמָה: וּבִרְכַּתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לָּךְ בֶּן וּבִרְכַּתִּיהָ
יז וְהִיָּתָה לְגוֹיִם מַלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יְהִי: וְיִפְל אֲבָרְהָם עַל-
יז פָּנָיו וַיִּצְחַק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הִלְכֹן מֵאָה-שָׁנָה יוֹלֵד וְאִם-
יח שְׂרָה הִבֵּת-תִּשְׁעִים שָׁנָה תִלֵּד: וַיֹּאמֶר אֲבָרְהָם אֶל-
יט הָאֱלֹהִים לוֹ יִשְׁמְעָאֵל יְחִיָּה לְפָנָיִךְ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶבְל

כ"ט

לנפשותיהם, שנאמר היסד לי עדנה (להלן יח"ב: כ"ד מו:ז). וברבתייה. כהנא דסיד
(כ"ד סס) כשנכר לך כיום משתה של יחזק, שהיו מרגישים עליהם שהביאו אסופי
מן השקד וואומרים כננו הוא, והביאה כל אחת בנה עמה ומניקה על הכיאה, והיא
הניקה את כולם. הוא שנאמר היניקה בנים שרה (להלן כא:ז). כ"ד (גנ:ט) רמז
במקנת: (יז) ויפל אברהם על פניו ויצחק. זה ח"א לכוון שמהם ודור, וכל שרה
לשון מתוך (להלן יח"ב: כ). למדח שאברהם האמין בשמה, ושרה לא האמינה לגלגלה, והיא
השקיד הקב"ה על שרה (סס יא) ולא הקפיד על אברהם: הלבן, יש שמותיהם שן
קיימות, כמו הגלגלה גלגלית (שמואל א' כז:ז), הרואה אתה (סס כ טו:ז). ח"א זה היא
קיימת, וכך אמר בלבו, הנעשה חסד זה לאחר מה שהקב"ה עושה לי: ואם שרה
הבית תשעים שנה. היסד כדאי לילד. ואף על פי שדורות הראשונים היו מולידים
בני ח"ק שנה, בימי אברהם נחמטו השנים ככר וזא חסד כח לעולם, ולא ולמד
מעשרה דורות שמנה ועד אברהם שמהו חולדותיהם בני שלשים ובני שבעים (פדר"א
פ"ב: יח) לו ישמעאל יחיה. האוי שמה, אינו כדאי לקבל מתן שכר
כזה (כ"ד מו:ז): ויהי לעצור. ויהי כיראק (תרגום יונתן) כמו החקל לפני (לשון
פסוק א) פלח קדמי: (יט) אבל. לשון אחת דברים (ואונקלוס: תרגום יונתן), וכן אבל

9-14. The covenant of circumcision. From the sequence of this chapter, it is clear that the blessings of children and possession of the Land depended on circumcision, a connection that is also implied in the second blessing of the Grace after Meals. The symbolic significance of this commandment is indicated by the name of the flesh that is removed in performance of the commandment — עָרְלָה [orlah], commonly translated as *foreskin*, but more accurately, as it is used in Scripture, a barrier standing in the way of a beneficial result. Thus, for example, the sinful habits that predispose a person not to change his life-style are called the *orlah* of the heart (*Leviticus* 26:41; *Jeremiah* 9:25; *Ezekiel* 44:7). Thus, although this concept is be-

יבן ישראל) הדור בחולו לארץ כמו שאין לו אלוה (וכחצות ק"ה: ט) ואתה. וי"ו ז'
מוסיף על ענין ראשון. אני הנה בריתי אחר ואתה היה זכר לשמרו, ומה היא שמירתו,
זכר בריתי אשר תשמרו וגו' המול לכם וגו' (כ"ד מו:ט): (יז) ביני וביניכם וגו'.
אחש של עכשיו: ובין זרעך אחריך. העמידין להולד אחריך: המול. כמו להמול
כמו שחשה צוומר עשוח כמו נפשות: (יא) ונמלאתם. כמו ומלאתם, והט"ו זו יחיה
ליסוד הנפול צו לפרקים, כמו ל' של נוסך וגו' של נוסך. ונמלאתם כמו ונשאתם (להלן
מח"ט). אבל ימול לשון יפעל, כמו יקשה יקבל: (יב) ויליד בית. שילדתו השפחה
בבית: ומקנת בסף. שקנאו משנולד: (יג) המול ימול וליד ביתך. כאן כפל עליו
ולא אמר לח' ימים, ללמדך שיש ילד בית נמול לאחד וס"א לאחר שמה ימים, כמו
שמפורש בחסכת שבת (קלה: יד) וערל זכר. כאן למד שהמילה באותו מקום
שהא נוכר בין זכר לנקבה (סס קח): אשר לא ימול. משיגוע לכלל עונשין (שבת
קלג: ונכרתה, אבל אלוין אין עונש עליו כרת ויכמות ע: אבל עובר בעשה (קידושין
כט:). ונכרתה הנפש. הולך ערירי ויכמות נה). ומח קודם זמנו (מו"ק כח: טו) (טו)
לא תקרא את שמה שרי. ומשמש שרי לו ולא לאחרים. כי שרה סמס שמה,
שחיה שרה על כל (בכרות יג: טו) וברכתי אתה. ומה היא הנכרה, שחיה

yond human understanding, circumcision is a means to help the Jew ennoble himself and return to the spiritual state of Adam before his sin. As the Sages teach, Adam was born circumcised, but after his sin his foreskin was extended and covered the organ (*Sanhedrin* 38b), as a symbol that he had created a barrier between himself and holiness.

By removing the superfluous skin covering the organ of continuity, circumcision teaches that man must eliminate the natural barriers blocking his advancement. But circumcision's capacity to accomplish this is not a logical outcome of the physical act; to the contrary, it is metaphysical. This aspect of circumcision is symbolized by the commandment that it be

Circum- ⁹ God said to Abraham, "And as for you, you shall keep My covenant — you and your
cision offspring after you throughout their generations. ¹⁰ This is My covenant which you shall keep between Me and you and your descendants after you: Every male among you shall be circumcised. ¹¹ You shall circumcise the flesh of your foreskin, and that shall be the sign of the covenant between Me and you. ¹² At the age of eight days every male among you shall be circumcised, throughout your generations — he that is born in the household or purchased with money from any stranger who is not of your offspring. ¹³ He that is born in your household or purchased with your money shall surely be circumcised. Thus, My covenant shall be in your flesh for an everlasting covenant. ¹⁴ An uncircumcised male the flesh of whose foreskin shall not be circumcised — that soul shall be cut off from its people; he has invalidated My covenant."

The ¹⁵ And God said to Abraham, "As for Sarai your wife — do not call her name Sarai, for Sarah
Promise is her name. ¹⁶ I will bless her; indeed, I will give you a son through her; I will bless her and she
to Sarah shall give rise to nations; kings of peoples will rise from her."

¹⁷ And Abraham threw himself upon his face and laughed; and he thought, "Shall a child be born to a hundred-year-old man? And shall Sarah — a ninety-year-old woman — give birth?"

¹⁸ And Abraham said to God, "O that Ishmael might live before You!" ¹⁹ God said, "Nonetheless,

done on the eighth day of a boy's life. As Maharal teaches, the natural order of Creation involves cycles of seven, such as the seven days of the week and the seven years of the Shemittah agricultural cycle. The number eight, on the other hand, represents the concept that one can rise above the limitations of nature. By commanding Israel to circumcise its male children on the eighth day, God taught that the Jew's ability to remove the barriers to his spiritual ascent transcends the natural order of life. Nevertheless, God gives Man the ability to do it — and since he can, he must.

10. זאת בריתי — *This is My covenant.* Here circumcision is called the *covenant*, but in the next verse it is called the *sign* of the covenant, implying that the actual covenant is something else. R' Hirsch sees in this a fundamental Jewish principle. A commandment consists of two parts: the physical act and its underlying moral or spiritual teaching — and neither is complete without the other. Just as it is not enough to perform the commanded deeds if they are denuded of intellectual and moral content, so it is not enough to philosophize on the commandments and seek moral improvement without actually performing the commandments. Hence, the physical act is the covenant, but it is also a *sign* of the covenant's deeper meaning.

11. לאות ברית — *The sign of the covenant.* Circumcision is literally a *sign*, a mark, on the body, stamping its bearer as a servant of God; just as their souls are different than those of other nations, so their bodies must be different. God ordained that this sign be placed on the reproductive organ to symbolize that circumcision is essential to Jewish eternity (*Chinuch*).

This verse contains the positive commandment that every father circumcise his son, and that if one's father — or the rabbinical court as representative of the nation — had not carried out this responsibility, then every man is responsible to have himself circumcised when he becomes a *bar mitzvah* (*Radak*).

12. ויליד בית — *He that is born in the household.* . . . A master is required to circumcise his non-Jewish slave, whether he was born to the Jewish owner from a maid-servant or was pur-

chased with money after he was born (*Rashi*).

14. ונקרטה — *Shall be cut off.* An adult who intentionally remains uncircumcised suffers *קרטה*, spiritual excision. Excision means that the soul loses its share in the World to Come, and the violator may die childless and prematurely. [See commentary to *Leviticus* 7:20.]

15-22. The promise to Sarah. Previously, the covenant was solely with Abraham. Now Sarah was made an equal party in this covenantal promise. And just as Abraham's new role was signified by a change of name, so was Sarah's (*R' Hirsch*). The word *Sarai*, which ends in the possessive *י*, means *my* princess, implying that she owed her greatness to her status as Abraham's wife. Henceforth, she would be called only *Sarah*, which signifies that she is a "princess to all the nations of the world." Prior to the covenant, Sarai's personal majesty made her the princess of Abraham [and his country Aram]. Now, however, all limitations were removed. She was princess "*par excellence*" — to all mankind (*Rashi*; *Berachos* 13a).

Previously, Sarai had been barren; her new name symbolized a change in her destiny, for accompanying the change of name came the Divine promise that she would give birth, even though she was at an age that would normally have made childbirth impossible. As the story of the Patriarchs and Matriarchs unfolds, we see that infertility was common among them, but that prayer and Divine intervention resulted in the emergence of the nation. This was God's way of proving that the Jewish people are not a natural phenomenon; without miracles we could not have existed, nor could we continue to exist.

17. ויצחק — *And laughed.* Abraham's laughter was not skeptical but jubilant; he laughed out of sheer joy at the news that Sarah would bear a son. *Onkelos* renders *ויצחק*, and he rejoiced. In the case of Sarah, however [see 18:12], *Onkelos* rendered the same verb *והצחק* as *והצחק*, she laughed, a translation that is supported by the context of that passage. Abraham had faith and rejoiced, while Sarah was skeptical and laughed; hence, God was angry with Sarah but not with Abraham (*Rashi*).

18. ויחיה ישמעאל לפניך — *O that Ishmael might live before*

שרה אשתך ילדת לך בן וקראת את שמו יצחק והקמתי את בריתי אתו לברית עולם לזרעו אחריו: ולישמעאל שמעתיך הנה ברכתי אתו והפריתי אתו והרבייתי אתו במאד מאד שנים עשר נשיאם יוליד ונתתיו לגוי גדול: ואת בריתי אקים את יצחק אשר תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת: ויכל לדבר אתו ויעל אלהים מעל אברהם: ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל-ילידי ביתו ואת כל-מקנת כספו כל-זכר באנשי בית אברהם וימל את-בשר ערלתם בעצם היום הזה כאשר דבר אתו אלהים: ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמלו בשר ערלתו: בנו בן-שלוש עשרה שנה בהמלו את בשר ערלתו: בעצם היום הזה נמול אברהם וישמעאל בנו: וכל-אנשי ביתו יליד בית ומקנת כסף בן-נכר נמלו אתו: כב"ו פסוקים. נמל"ו סימן. מכנר"ב סימן.

שרה אשתך ילדת לך בן וקראת את שמו יצחק והקמתי את בריתי אתו לברית עולם לזרעו אחריו: ולישמעאל שמעתיך הנה ברכתי אתו והפריתי אתו והרבייתי אתו במאד מאד שנים עשר נשיאם יוליד ונתתיו לגוי גדול: ואת בריתי אקים את יצחק אשר תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת: ויכל לדבר אתו ויעל אלהים מעל אברהם: ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל-ילידי ביתו ואת כל-מקנת כספו כל-זכר באנשי בית אברהם וימל את-בשר ערלתם בעצם היום הזה כאשר דבר אתו אלהים: ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמלו בשר ערלתו: בנו בן-שלוש עשרה שנה בהמלו את בשר ערלתו: בעצם היום הזה נמול אברהם וישמעאל בנו: וכל-אנשי ביתו יליד בית ומקנת כסף בן-נכר נמלו אתו: כב"ו פסוקים. נמל"ו סימן. מכנר"ב סימן.

רש"י

מלך אברהם. לכן נקרא הוא כפי שניה. ולמדנו מהלדים מרכבתו של מקום (כ"ד ס"ו, וע"י ס"ג: (בג) בעצם היום. בו כיום שנמול, כיום ולא כבילה, לא נתיירא לא מן הגוים ולא מן הילנים, ושלח היו לוינו (ס"א אהבין) ובני דורו אומרים חילו רחיו לא הנחמנו למול ולקיים מצוותו של מקום (כ"ד מ"ז: וימל. לכן ויפסל: (כד) בהמלו. כהקטל כמו כהנחם (לעיל כ"ד) ונמל אברהם כסין ואחז כמלכו ורלה לחתוך והיה מקיף, שהיה זקן, מה שבה הקב"ה, שלח ידו ואחז עמו, שאל וזכרות עמו הכינים (נחמיה ח"ט) לו לא נאמר אלא עמו. כ"ד (מ"ט: (ב) בהמלו את בשר ערלתו. כהנחם לא נאמר את, לפי שלא היה חסר אלא חתוך בשר, שכבר נתמסר על ידי תשמיש, אבל ישמעאל שהיה ילד הוצק לחתוך ערלה ולפרוע המילה, לכן נאמר בו את (כ"ד מ"ז: (בו) בעצם היום. שאלו לאברהם ז"ל שנה וישמעאל ז"ל שנים נמול אברהם וישמעאל בנו:

אשמים אחרת (להלן מ"ב: (א) כל בן חין לה (מלכים ב' ד"ד: וקראת את שמו יצחק. על שם הנמול (מדרש חו"י). וי"א על שם עשרה נפיוות וי"א שנה של שרה וי"א ימים שנימול וי"א שנה של אברהם (פדר"א לב; כ"ד ג"ז: (והקדמותי את ברייתי. למה נאמר, והרי כבר כתיב ואלה את ברייתי שמעאל אחי ורעך וגו', אלא לפי שאומר והקדמותי וגו', יכול בני ישמעאל ובני קטורה ככלל הקיום, ח"ל והקדמותי את ברייתי אתו, ולא עם אחרים (פי' פנהדרין נ"ט: ואת ברייתי אקים את יצחק. למה נאמר, אלא למד שהיה קדוש מבטן (פי' שבת קל"ז). ד"א, אמר רבי אבה מכלל למד ק"ו בן הבירה מן האמה. כתיב הנה ברכתי אותו והרבייתי אותו והפרייתי אותו, זה ישמעאל, וק"ו ואת ברייתי אקים את יצחק (כ"ד מ"ז: (את ברייתי. כתיב המילה תהא מסורה לרשו של יצחק (פנהדרין ס"ט: (ב) שנים עשר נשיאם. כענין יכלו, כמו נשיאם ורוח (משלי כה"ד: כ"ד ס"ט: (בב)

You. Abraham's response was twofold: (a) I am unworthy of so great a reward as to have a son now; (b) it will suffice for me if only Ishmael lived righteously before You (*Rashi*). In a similar vein, R' Hirsch comments that Abraham was shocked at what he understood to be a strong implication that Ishmael was unworthy of being his successor. At this point, he loved Ishmael and longed for him to be the bearer of the Abrahamic spiritual mission. *Ramban* maintains that Abraham feared that the birth of his true heir might signal Ishmael's death, so that this response constitutes a literal prayer for his life.

19. Here and in verse 21 God reaffirmed the promise that the Abrahamic covenant would be perpetuated only through Isaac, and none other. His name יצחק, Isaac, refers to Abraham's joyous laughter [יצחק] (*Rashi*).

20. נשיאם — Princes. The Torah uses this word because it can also be translated as clouds, to allude to the fact that

Ishmael's offspring will enjoy a period of ascendancy, but ultimately they will dissipate like clouds (*Rashi*).

"We see from the prophecy in this verse, that 2337 years elapsed before the Arabs, Ishmael's descendants, became a great nation [with the rise of Islam in 624 C.E.] . . . Throughout this period, Ishmael hoped anxiously, until finally the promise was fulfilled and they dominated the world. We, the descendants of Isaac, for whom the fulfillment of the promises made to us is delayed due to our sins. . . should surely anticipate the fulfillment of God's promises and not despair" (*R' Bachya* citing *R' Chananel*).

This Masoretic note means: There are 126 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic נמל"ו [= 126 = "they were circumcised"] and also to מכנר"ב סימן.

The allusion is obscure. נמל"ו is interpreted in the Talmud

your wife Sarah will bear you a son and you shall call his name Isaac; and I will fulfill My covenant with him as an everlasting covenant for his offspring after him. ²⁰ But regarding Ishmael I have heard you: I have blessed him, will make him fruitful, and will increase him most exceedingly; he will beget twelve princes and I will make him into a great nation. ²¹ But I will maintain My covenant through Isaac whom Sarah will bear to you by this time next year." ²² And when He had finished speaking with him, God ascended from upon Abraham.

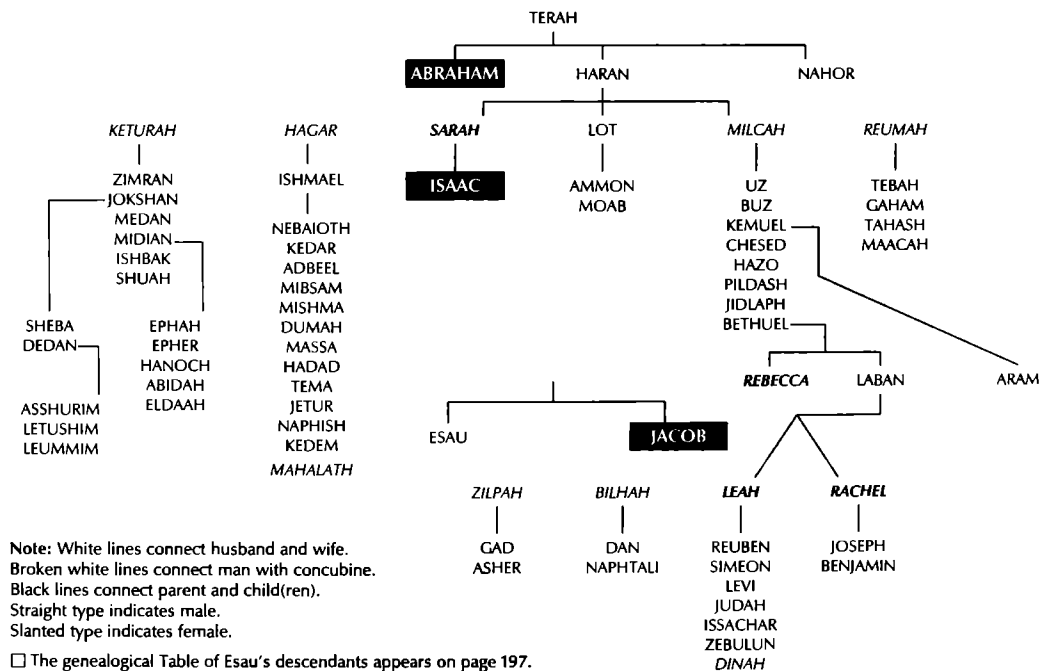
²³ Then Abraham took his son Ishmael and all those servants born in his household and all those he had purchased for money — all the male members of Abraham's house — and he circumcised the flesh of their surplusage on that very day as God had spoken with him. ²⁴ Abraham was ninety-nine when he was circumcised on the flesh of his surplusage; ²⁵ And his son Ishmael was thirteen years old when he was circumcised on the flesh of his surplusage. ²⁶ On that very day was Abraham circumcised with Ishmael his son, ²⁷ and all the people of his household, born in his household and purchased for money from a stranger, were circumcised with him.

THE HAFTARAH FOR LECH LECHA APPEARS ON PAGE 1133.

(Chagigah 3a) and Midrash to Song of Songs 7:2 as a reference to Abraham (see ArtScroll comm. there). The meaning of נָךְ may be derived from Sotah 10b where the same word is given two meanings with regard to David: (a)

He was humble and self-effacing [נָךְ = a poor person]; and (b) he was born circumcised [נָךְ = מִכּוּהַ, a wound]. Either interpretation can be applied to Abraham, who was humble and who circumcised himself (R' David Feinstein).

Genealogical Table / Abraham's Family

פרשת וירא

אונקלוס

א וַיֵּרָא אֱלֹהִים לְאִיִּם בְּמִשְׁכַּן מִמָּרָא וְהָיָה יֵשֶׁב פֶּתַח הָאֵהָל
ב בְּחֹם הַיּוֹם: וַיֵּשֶׁא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים
עָלָיו וַיֵּרָא וַיֵּרָץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתָּחוּ אַרְצָה:
ג וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי אִם-נָא מֵצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֶל-נָא תַעֲבֹר
ד מֵעַל עַבְדְּךָ: יִקַּח-נָא מַעֲטֵ-מַּיִם וְרָחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁעֲנוּ
ה תַּחַת הָעֵץ: וְאָקְחָה פֶתַח-לֶחֶם וְסַעְדוּ לְבַכֶּם אַחֵר תַּעֲבֹרוּ
ו בִּי-עַל-כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל-עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ בֵּן תַּעֲשֶׂה בְּאִשְׁר
ז דְּבַרְתָּ: וַיִּמָּהֲר אַבְרָהָם הָאֵהָלָה אֶל-שָׂרָה וַיֹּאמֶר מִהֲרִי
ח שְׁלֹשׁ סָאִים קֶמַח סִלְתָּ לְיֹשֵׁי וְעֵשִׂי עֲגוֹת: וְאֶל-הַבָּקָר רֶץ
אֲבָרְהָם וַיִּקַּח בֶּן-בָּקָר רֶךְ וְטוֹב וַיִּתֵּן אֶל-הַנֶּזֶר וַיִּמָּהֲר
לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ: וַיִּקַּח חֲמָאָה וַחֲלָב וּבֶן-הַבָּקָר אִשְׁר עָשָׂה
וַיִּתֵּן לַפְּנִיָּהם וְהָיָה עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאבְלוּ:

א וַיֵּרָא אֱלֹהִים לְאִיִּם בְּמִשְׁכַּן מִמָּרָא וְהָיָה יֵשֶׁב פֶּתַח הָאֵהָל
ב בְּחֹם הַיּוֹם: וַיֵּשֶׁא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים
עָלָיו וַיֵּרָא וַיֵּרָץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתָּחוּ אַרְצָה:
ג וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי אִם-נָא מֵצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֶל-נָא תַעֲבֹר
ד מֵעַל עַבְדְּךָ: יִקַּח-נָא מַעֲטֵ-מַּיִם וְרָחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁעֲנוּ
ה תַּחַת הָעֵץ: וְאָקְחָה פֶתַח-לֶחֶם וְסַעְדוּ לְבַכֶּם אַחֵר תַּעֲבֹרוּ
ו בִּי-עַל-כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל-עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ בֵּן תַּעֲשֶׂה בְּאִשְׁר
ז דְּבַרְתָּ: וַיִּמָּהֲר אַבְרָהָם הָאֵהָלָה אֶל-שָׂרָה וַיֹּאמֶר מִהֲרִי
ח שְׁלֹשׁ סָאִים קֶמַח סִלְתָּ לְיֹשֵׁי וְעֵשִׂי עֲגוֹת: וְאֶל-הַבָּקָר רֶץ
אֲבָרְהָם וַיִּקַּח בֶּן-בָּקָר רֶךְ וְטוֹב וַיִּתֵּן אֶל-הַנֶּזֶר וַיִּמָּהֲר
לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ: וַיִּקַּח חֲמָאָה וַחֲלָב וּבֶן-הַבָּקָר אִשְׁר עָשָׂה
וַיִּתֵּן לַפְּנִיָּהם וְהָיָה עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאבְלוּ:

כ"ט

להקב"ה למחמנו לו עד שירון ויכניס את האורחים (שבת קכז). ואלו ש'פ' כמחמנו אחר
וירא לקראתם, האמירה קודם לכן הייתה. ודרך המקראות לדבר כן, כמו שפירשתי
אלל לא ידון רומי בחדש (נפיל וגו') שנכתב אחר ויולד נת (שם הלל): ואלו ש'ח' לומר כן
אלל קדמה גזרת ק"ך שנה (פ"א קדמה הגזירה כ' שנים). ושתי האשונות כנ"ר
(מתי: ט, מט: וי"ד יק"ר יאה): (ד) יקב"א. על ידי שליח, והקב"ה שלם לבניו פ"י
שליח, שנאמר וירם משה את ידו ויד את הסלע (במדבר כ"א: טז) וירחצו
רגליכם. כמפורסם שם ערביים שמחממים לאדם רגליהם (נ"מ שם) והקפיד שלא
להכניס עבודה זרה לביתו. אלל לוס שלא הקפיד הקדים לניהל לחימה, שנאמר ולינו
ורחלו רגליכם (להלן יט: כז): (ז) תחת העץ. סתם האילן (אונקלוס: זה)
והעדרו לבבם. במוקד בנבואים ונבואות מנינו דפחא סמדרא ללכל. ומוקד
וסעדרו לבבם. בנבואים סעד לכך פה להם (אופטיק יט: כ). בנבואים ולחם לבד אלוס
יסעד (והלים קדמו:). א"ר חמל לבבכם אין כתיב כאן אלל לבבכם, מניד שאין יאה"ר
שולט במלאכים. כראשית רבה (מתי: יא): אחר תעבורו. אחר כן תלכו: כי על כן
עברתם. כי הדבר הזה אני מבקש מכם מאחר שפירשתי עליו לבדו: כי על כן.
כמו על אשר, וכן כל כי על כן שנמקרא. כי על כן בלו בל קרית (להלן יט: כ) כי על
כן ראיתי פניך (להלן לג: י) כי על כן לא נחתים (שם לה: כ) כי על כן ידעת חנות
(במדבר ילא: ו) קמח סלת. סלת לשונות. קמח לשמלן של עבדים לכסות את
הקדירה ולשלוש את הוהמא (נ"ר מתי: יז) (ז) בן בקר רך וטוב. ג' פרים היו, כדי
להאכיל ג' אשונות בחרול (נ"מ שם: א) אל הצער. זה ימעאל, לחנכו במצות (נ"ר
שם יג: ו) ויקח חמאה וגו'. ולחם לא הביאו, לפי שפירסה שרה נדה, שחור לה
אורח כנשים אחריו היום ונשמלת העיסה (נ"ר שם יד: נ"מ מו: חמאה. שומן
החלב שקולטין מעל פניו: ובן הבקר אשר עשה. אשר חקן, קמח קמח שחוקן
חמאי ואייתי קמייור (נ"מ שם: ו) ויאבלו. כראו כמו שאכלו, מכלל שלא יסנה אלס מן

(א) וירא אליו. לבקר את החולה (פסוק יד: נחמנו ישן ח) [ואמר רבי חמא בר
חנינא יום שלישי למלחו היה, ובא הקב"ה ושאל בשמונו (נ"מ פו:)] באלונו
ממרא. הוא שנתן לו טלה על המילה, לפיכך נגלה אליו בחלקו (נחמנו ג: נ"ר
מתי: יט) ישב. יבש כתיב, בקש לפמוד, אל"ה הקב"ה שז ואלו חממו, וחסה סימן
לבניו, שעתיד אני להחליב בעת הדיינין והן יושבין, שאל' אלהים נגד בעדת אל
(והלים פנ: כ"ר מתי: שטות ל: פתח האהל. לראות אם יש עובר ושב
ויניסם בביתו (נ"מ פו: ב) חם היום. הוליו הקב"ה חמה מנחמיה שלא להטריחו
באורחים, ולפי שראו מלשער שלא היו אורחים באים הביא מלאכים עליו בדמות
אנשים (שם: כ) והנה שלשה אנשים. אחד לבקר את שרה ואחד להפוך את
סודם ואחד לרפאות את אברהם, שאין מלאך אחד עושה שתי שליחויות (נ"ר כז:).
חדש לך שכן, כל הפרשה הוא מזכירן בשלש רבים, ויאלכו (פסוק ח) ויאמרו אליו
(פסוק ט), ובכאורה נאמר שוב אשוב אליך (פסוק י) ובהפרכת סודם הוא אומר
כי לא אוכל לעשות דבר (להלן יט: כ) ויאלכו הפכי (שם כח). ורפאל שרפה את
אברהם אלך משל להליו את לוס, הוא שנאמר ויהי כהאליאם אורחם החולה ויאמר
המלע על נפשי (שם י) למדח שהאחד היה מליו (נ"מ פו: נצבים עליו. לפניו
(תרגום יונתן) [כמו ועליו מטה משה (במדבר כ: כ)], אלל לשון נקיה הוא כלפי
המלאכים: וירא. מהו וירא וירא שני פעמים, הראשון כממשנו, והשני לשון הבנה.
נכסלם שהיו נלבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו, [והף על פי שידעם
היו שאל לקראתם עמדו במקום אחד וכו', להראותו שלא רצו להטריחו], וקדם הוא
ורן לקראתם. [ובכא מליט (פו: כתיב נלבים מליו וכתיב וירן לקראתם, כד חזויה
דהוה שרי ואמר פירשו הימנו, מיד וירן לקראתם: (ג) ויאמר אדני אם נא וגו'.
לגדול שבהם אחר, וקראם כולם אדונים, ולגדול אחר לא נל תעבור, וכיון שלא יעבור
הוא יעמוד חזירו עמו, ובשון זה הוא חול. ר"א, קדם (שטות ל:)] והיה אומר

PARASHAS VAYEIRA

18.

1-8. Visiting the sick and hospitality to strangers. As if to show what it was about Abraham that made him so uniquely worthy to be the spiritual father of all mankind, the Torah relates what he did on the third day after his circumcision, when the wound is most painful and the patient most weakened. God visited him to show him honor for having carried out the commandment and to acknowledge that he had

thereby elevated himself to a new spiritual plateau. Or HaChaim explains that when people carry out great deeds, God shows himself to them as a token of tribute, as He did here and as He would do in the Wilderness when the Jewish people erected the Tabernacle as a home for the Shechinah. Thus, God's visit to Abraham was to demonstrate that he had become a "chariot of the Divine Presence" (see Bereishit Rabbah 82:6), meaning that even his physical being had be-

PARASHAS VAYEIRA

18 ¹Hashem appeared to him in the plains of Mamre while he was sitting at the entrance of the tent in the heat of the day. ²He lifted his eyes and saw: And behold! three men were standing over him. He perceived, so he ran toward them from the entrance of the tent, and bowed toward the ground. ³And he said, "My Lord, if I find favor in Your eyes, please pass not away from Your servant."

Visiting the
Sick and
Hospitality
to
Strangers

⁴"Let some water be brought and wash your feet, and recline beneath the tree. ⁵I will fetch a morsel of bread that you may sustain yourselves, then go on — inasmuch as you have passed your servant's way." They said, "Do so, just as you have said."

⁶So Abraham hastened to the tent to Sarah and said, "Hurry! Three se'ahs of meal, fine flour! Knead and make cakes!" ⁷Then Abraham ran to the cattle, took a calf, tender and good, and gave it to the youth who hurried to prepare it. ⁸He took cream and milk and the calf which he had prepared, and placed these before them; he stood over them beneath the tree and they ate.

come pure enough to be a resting place for God, as it were.

To spare Abraham the physical strain of caring for guests, God brought a heat wave so that no wayfarers were up and about that day. But Abraham longed for guests, because a *tzaddik* is never content with past accomplishments; he seeks to serve God at all times. In Abraham's case, his manner of service was through being kind to people, thereby drawing them into his orbit so that he could inspire them with his example to learn about and serve God. In response, God sent him three angels in the guise of people, and Abraham ran to invite them in and serve them personally, despite his age and illness. He also pressed Ishmael into service, for education of the young must be practical; theoretical preaching about kindness will fail to achieve the desired result unless it is accompanied by acts of kindness.

2. שלשה אנשים — *Three men*. As is apparent from the rest of the narrative, they were actually angels in the "guise" of men. God sent three different angels because, by definition, an angel is a function that God wishes to have performed. Thus, each function is a new angel, and since there were three missions to be accomplished in connection with Abraham and Sarah at this time, there were three angels to carry them out. In the words of the Midrash, "one angel does not perform two missions." In this case the three angels were Michael, who informed Abraham that Sarah would have a son [v. 14]; Gabriel, who overturned Sodom [19:25]; and Raphael, who healed Abraham and saved Lot (*Rashi* as explained by *Gur Aryeh*). The last two tasks, healing Abraham and saving Lot, constituted a single mission because they were for the sake of rescue.

וַיֵּרָא . . . וַיֵּרָא — *And saw . . . He perceived*. The word is repeated because two things happened. First Abraham saw them coming. Then they stopped at a distance and he perceived that the reason they did so was to indicate that they did not wish to trouble him. In response, he ignored his pain and dashed toward them to invite them in (*Rashi*).

3. אֲדֹנָי — *My Lord*. According to most interpretations, the word אֲדֹנָי in this passage is sacred, referring to God. In taking leave from God, Abraham implored Him to pass not away from Your servant, but wait while he attended to his

guests. Abraham's action shows that "hospitality to wayfarers is greater than receiving the Divine Presence" (*Shevuos* 35b; *Shabbos* 127a). Abraham's departure from God was not disrespectful, however, because he knew that by hurrying to serve God's creatures, he was serving God Himself (*Tanchuma Yashan*). The lavish service he rendered them illustrates the alacrity with which he served God.

4. וַיִּרְחֹצוּ רַגְלֵיהֶם — *And wash your feet*. At this point, Abraham did not know they were angels — he thought they were Arabs who worship the dust of their feet, and he would not allow an object of idolatry to come into his house (*Rashi*).

5. מַסַּח לֶחֶם — *A morsel of bread*. From this understated, modest description of the sumptuous meal he was about to serve, the Talmud derives that "the righteous say little and do much" (*Bava Metzia* 87a).

6. כִּן תַּעֲשֶׂה — *Do so*. Do as you said, give us nothing more than a morsel (*Ibn Ezra*). As you said, let us but recline under the tree to refresh ourselves and be on our way (*Ramban*). In order not to detain them, Abraham ran to Sarah's tent and asked her to hurry (*Sforno*).

7. לֵאשִׁי — *Knead*. Abraham specified that Sarah personally should knead the dough, for he wanted Sarah herself to perform the mitzvah of serving the guests. According to the Midrash that this visit took place on Passover — and Abraham and Sarah fulfilled the commandments before the Torah was given — he wanted her to do it herself to guard against leavening of the dough (*Alshich*).

8. רָץ אַבְרָהָם — *Then Abraham ran*. *Ramban* emphasizes how this portrays Abraham's great desire to show hospitality. Though he had many servants eager to serve him, and he was old and weak from his circumcision, he ran personally to choose the animals for the meat.

9. וַיִּשְׁלַח אֱלֹהֵימָהּ — *First Abraham served the dairy items*, for they required little preparation. Only after his guests had slaked their thirst and hunger did he bring out the full meal that consisted of calves' meat (*Daas Zekeinim*).

10. וַיֵּאָכְלוּ — *And they ate*. Angels do not eat in the human sense; they only appeared to eat. This teaches that one should not deviate from the local custom (*Rashi*). In the Kabbalis-

ט ואמרו לה אן שרה אתה ואמר הא
במשכנא: ואמר מתב אתוב לתוך
בעדן דאתון קמין והא בר לשרה
אתה ושרה שמעת בתרע משכנא
והוא אחוריה: ואבררה ושרה סיבו
עלו ביומין פסק מלמהוי לשרה אורח
בנשיא: יב וחיבת שרה במעשה למימר
בתר דסיבת הנה לי עולמו ורבוני סיב:
יג ואמר יי לאברהם למא דנן חובת
שרה למימר הכדם בקושטא אוליד
ואנא סיבית: יד היתכסי מן קדם יי
פתמא לזמן אתוב לתוך בעדן דאתון
קמין ולשרה בר: טו וכדיבת שרה
למימר לא חיבת ארי דחלת ואמר לא
ברם חיבת: טז וקמו מתמן גברא
ואסתכיואו על אפי סדום ואברהם אול
עמרון לאלוהיהון: יז ויי אמר המכסי
אנא מאברהם די אנא עבר: יח ואברהם

ט ואמרו אליו איה שרה אשתך והנה בנה באהל:
י ואמר שוב אשוב אליך בעת חיה והנה בן לשרה
יא אשתך ושרה שמעת פתח האהל והוא אחרי: ואברהם
יב ושרה זקנים באים בימים חדל להיות לשרה ארץ
יג בנשים: ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלתי היתה
יד לי עדנה ואדני זקן: ואמר יהוה אל-אברהם למה
זה צחקת שרה לאמר אמנם אלד ואני זקנת:
יד היפלא מיהוה דבר למועד אשוב אליך בעת חיה
טו ולשרה בן: ותכחש שרה: לאמר לא צחקתי כי יראה
טז ואמר לא כי צחקת: ויקמו משם האנשים וישקפו
יז על-פני סדם ואברהם הלך עמם לשלחם: ויהוה
יח אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עשה: ואברהם

יג וקד על
איו

שני

טז

יז

יח

ר"ט

במשיה ואומרת אפשר הקרבים הללו טעונים ולא, השדים הללו שמזין מלכ.
תחומא (שופטים יח): עדנה. לחנח כר (כ"מ פו), ול' משה מזיר את השער
ומעון את הנשר (מנחם פו). ד"ל, לשון עידן, זמן וספ דמות (כ"ר מחיז): (יג)
האף אמנם. הגם אחת אלה: ואני זקנת. שיה הכתוב מפני השלום, שהרי
היא אמרה ואדני זקן (כ"מ ס; כ"ר שס יח): (יד) היפלא. כתרומתו, היסכסי,
וכי שום דבר מופלא ומופד ומכוסה ממני מלעשות כדלוגי: למועד. לאותו מועד
המויחד שקבעתי לך אחמול, למועד הזה בשנה האחרת: (טו) כי יראה וגו'
בי צחקת. כי הראשון משמש לשון דהא, שותן טעם לדבר, ותכחש שרה לפי
שירא. והשיי משמש בלשון אלה, ויאמר לא כדברך הוא, אלא נחקת. שאמר
רבותיו כי משמש בד' לשוטים, חי, דלמא, אלה, דהא (ראש השנה ג; גיטין ג):
(טז) וישקפו. כל השקפה שבמקרה לרעה חוץ מהשקפה ממעון קדש (דברים
כוט), שגדול כח מתנות עניים שהקפד מדת הרגו לרחמים (שמות רבה מחא):
לשלחם. ללוותם, כסבור אורחים הם (מדרש אגדה: יז) המבטה אני.
במשיה: אשר אני עושה. כסודם. לא יפה לי לנשות דבר זה שלא מדעתו.
אני נתתי לו את הארץ הזאת, ותמשה כרכין הללו עליו, הן, שאל' גבול הכנעני
מגדון בלכה סדומה ועמורה וגו' (לעיל י"ט; כ"ר מטב; תחומא ח; תרגום
ירושלמי). קראתי אותו אברהם [פ"א אברהם] את המון גוים (לעיל י"ה), ואשמד
את הנשים ולא אודיע לאב (כ"ר סס) שהוא לוהי (תחומא סס; תרגום יונתן):

המנהג (ס; ט) ויאמרו אליו. נקוד על איו (שכאליו), ומיחא ר' שמעון בן
אלעזר אומר כל מקום שהכתב רבה על הנקודה אחר דורש הכתב, וכאן הנקודה
רבה על הכתב ואחר דורש הנקודה, שאף לשרה שאלו היו אברהם, למדנו שיסאל
אדם בלכסמיו של לוח על האשה ולאשה על האיש (כ"ר מחיז): וכבנא מליעא
(פו) איתא, יודעין היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן היתה, אלא להודיע שלטונה
היתה כדי לחבבה על בעלה. אחר רבי יוסי בר חנינא, כדי לשגר לה כוס של
כרכה: הנה באהל. לטובה היא: (י) בעת חיה. כעת הוזהר לשנה הבאה, ופסח
היה, ולפסח הבא נולד יצחק (סדר פולס פ"ה) מדלג קריין קצת אלא קצת: בעת
חיה. כעת הוזהר שיהיה חיה לכס, שחיה כלכם שלמים וקיימים (אונקלוס): שוב
אשוב. לא בשבו המלאך שישוב אליו, אלא בשליחותו של מקום אחר לו, כמו ויאמר
לה מלאך ה' הרבה ארבה (לעיל טז): והוא חין בידו להרבות, אלא בשליחותו
של מקום, אף כאלו בשליחותו של מקום אחר לו כן (אליעזר אחר לשונות למועד
הזה כעת חיה את חובבתן כן). ותאמר, אל אדני איש האלהים, אל תכזב בשפתך
(מלכים ב' ד:טז), אותן המלאכים שבשרו את שרה אמרו למועד אשוב. אמר לה
אליעזר, אותן המלאכים שהם חיים וקיימים לעולם אמרו למועד אשוב, אבל אני
בשר ודם שמים חי ומת, בין חי ובין מת למועד הזה וגו' (כ"ר נגב):
והוא אחרי. הפסח היה אחר המלאך (מדרש אגדה: יא) חדל להיות. פסק
ממנה (כ"ר מחיז): אורח בנשים. אורח נדות: (יב) בקרבה. מסתכלת

tic sense, angels, as spiritual beings, receive their sustenance from holiness. So great was Abraham that his sacred behavior provided the angels with the nourishment they required.

9-15. The promise of a son is revealed to Sarah. Previously, the prophecy of a son had been given only to Abraham. Now it would be conveyed to Sarah as well. The angels began by inquiring after her whereabouts, although everyone knew she was in the tent. This was to draw attention to her modesty and so endear her even more to her husband (Rashi). In the plain sense, Sfomo comments that since their mission was to inform her of the prophecy, they had to be sure she could hear them. The commentators explain that the angel spoke in the first person as if it was in his power to grant her a child — because he was acting as God's emissary.

11. באים בימים — *Well on in years.* Zohar comments that each day in a person's life carries with it its own challenge and mission. What is to be accomplished today cannot be postponed to tomorrow, because tomorrow has its own set of things to do. In the normal course of events, people go through life with their "spiritual calendars" marred by countless days and hours that were wasted or, even worse, misused. But the greatest people, such as Abraham and Sarah, come through life with all their days intact, all of them utilized properly and purposefully. This is the significance of the expression באים בימים, literally, *they came with days*: They reached their old age with a rich harvest of days that truly mattered.

12. ותצחק שרה — *And Sarah laughed.* She laughed in disbelief because she thought that the guest's statement was simply a courteous, but meaningless blessing, not a

- The Promise of a Son is Revealed to Sarah
- ⁹ They said to him, "Where is Sarah your wife?" And he said, "Behold! — in the tent!"
- ¹⁰ And he said, "I will surely return to you at this time next year, and behold Sarah your wife will have a son." Now Sarah was listening at the entrance of the tent which was behind him.
- ¹¹ Now Abraham and Sarah were old, well on in years; the manner of women had ceased to be with Sarah —
- ¹² And Sarah laughed at herself, saying, "After I have withered shall I again have delicate skin? And my husband is old!"
- ¹³ Then HASHEM said to Abraham, "Why is it that Sarah laughed, saying: 'Shall I in truth bear a child, though I have aged?' ¹⁴ — Is anything beyond HASHEM?! At the appointed time I will return to you at this time next year, and Sarah will have a son."
- ¹⁵ Sarah denied it, saying, "I did not laugh," for she was frightened. But he said, "No, you laughed indeed."
- Abraham Learns About Sodom's Destruction
- ¹⁶ So the men got up from there, and gazed down toward Sodom, while Abraham walked with them to escort them.
- ¹⁷ And HASHEM said, "Shall I conceal from Abraham what I do, ¹⁸ now that Abraham is

prophecy from God. In view of her advanced age, she thought that such a miraculous rejuvenation would be as great a miracle as the resurrection of the dead, which only God Himself could accomplish (*Radak; Sforno*).

Although Sarah did not know this truly was a message from God Himself, God was angered at her reaction, for a person of her great stature should have had faith that the miracle of birth could happen. She should at least have said, "Amen, may it be so."

עֲרִיכָה — *Delicate skin*. In the literal sense, this is simply a simile for the return of youthfulness that would enable her to give birth. According to the Midrashic interpretation, her menses resumed for the first time in many years, signifying that she could give birth (*Rashi*). Apparently she thought it was an isolated event, not a miraculous rejuvenation; otherwise she would not have laughed.

13. וַאֲנִי זָקְנָתִי — *Though I have aged*. Her actual words in verse 12 were **נִאֲרָנִי זָקֵן**, *my husband is old*, but for the sake of peace between husband and wife, Scripture [i.e., God] now changed the uncomplimentary reference from her husband to herself (*Rashi*).

15. וְהִכַּחַשׁ שָׂרָה — *Sarah denied it*. Homiletically, the *Kotzker Rebbe* commented that Sarah did not lie; she truly thought that she had laughed not in disbelief but in joy, as Abraham did. The truth was, however, that *subconsciously* she doubted the possibility of the miracle.

16-21. Abraham learns about Sodom's destruction. The angels had left Abraham and were on their way to destroy Sodom and rescue Lot, but God delayed the destruction until Abraham had an opportunity to intercede in its behalf. The Torah explains God's reason: "Since Abraham is destined to become a great and mighty nation, and he will teach his values of kindness and justice to future generations, it is appropriate that I tell him what I plan to do. Otherwise people will wonder, 'How could God have hidden this from him?' or 'How could Abraham have been so

callous that he failed to pray for his neighbors?' Furthermore, if there is legitimate cause to pardon the Sodomites, Abraham will beseech Me to do so. But if they are completely guilty, even he will want the judgment against them to be carried out" (*Ramban*). Alternatively, God wanted Abraham to know that the opportunity for repentance is always open to sinners (*Sforno*); or He wanted Abraham to know that if there had been some righteous people in Sodom, even if the rest of the population was overwhelmingly wicked, the righteous would be spared (*Alshich*).

✿ The contrast between Israel and Sodom.

The implication of verse 19 is that the seed of Sodom's wickedness lay in its failure to abide by the principles that Abraham would inculcate in his offspring. The cruelties of Sodom have become part of the language as the epitome of selfishness, callousness and depravity (see ch. 19), but the root of their evil was greed. Sodom was a rich and fertile region and, as such, it was a magnet for people seeking to make their fortune, as it was for Lot. But the Sodomites wanted to maintain their own prosperity and not be encumbered by a flood of poor immigrants. The wealthy and well-connected Lots of the world were welcome in Sodom, because they would give more to the economy than they would take. To discourage undesirable newcomers, however, the Sodomites institutionalized state cruelty, so that it became a crime to feed a starving person or offer alms to a beggar. Even the sexual perversion for which Sodom is notorious was employed to keep visitors away. According to one opinion of the Sages, this cruelty stemmed from an attitude of, "What is mine is mine and what is yours is yours (*Avos* 5:10)," or, in the popular idiom, "Neither a lender nor a borrower be." Such selfishness descends to cruelty and perversion — and a metropolis that elevates such behavior to a legitimate way of life forfeits its right to exist.

מִהוּ יְהוֹי לַעַם סָגִי וְתָקִיף וְיִתְבָּרְכוּן
בְּדִילָה כָּל עַמְמֵי אֶרֶץ: יִט אֲרִי גְלִי קְדָמִי
(נִי־א יִדְעַתְהוּ) בְּדִיל דִּי יִפְקֹד יִת בְּנוּהִי וְיִת
אִנֶּשׁ בֵּיתָהּ בְּתַרְוֵהִי וְיִשְׁרֹן אַרְחוֹן דְּתִקְנֹן
קִסְם יִי לַמַּעֲבָד צִדְקָתָא וְדִינָא בְּדִיל דְּיִתִּי
יִי עַל אַבְרָהָם יִת דְּמַלְל עֲלוּהִי: כִּנְאָמֵר
יִי קִבְּלַת לְסָדוּם וְעַמּוּרָה אֲרִי סְגִיאת
וְחֻבְתָּהוֹן אֲרִי תְּקִיפַת לְחַדָּא: כִּנְאָמֵר
כַּעֲן וְאִדּוֹן הִכְבֵּלְתָּהוֹן דְּעֵלַת לְקִדְמִי
עֲבָדוּ אַעֲבַד עֲמֻהוֹן גְּמִירָא (אִם לֹא תִיבִין)
וְאִם תִּיבִין לֹא אֶתְפָּרַע: כִּנְאָמֵר תִּפְנִיאוּ
מִתַּמְן גְּבִירָא וְאִדּוֹן לְסָדוּם וְאִבְרָהָם עַד
כַּעֲן מִשְׁמַשׁ בְּצִלוֹ קִסְם יִי: בְּהִקְרָב אַבְרָהָם
וְאָמֵר הִבְרָגוּ תְּשִׁיבִי וְכָאִין עִם חֵיבִי:
כִּנְאָמֵר אִית חֲמִשִּׁין וְכָאִין בְּגוֹ קִרְתָּא
הִבְרָגוּ תְּשִׁיבִי וְלֹא תִשְׁבּוֹק לְאַתְרָא בְּדִיל
חֲמִשִּׁין וְכָאִין דִּי בְּגֵזָה: כִּנְאָמֵר קוֹשְׁטָא אֲנֹן
דִּינָךְ מִלְּמַעֲבָד כְּפִתְגָמָא דְּרִין לְקִשְׁלָא
וְכָאִה עִם חֵיבָא וְיִהִי וְכָאִה כְּחִיבָא
קוֹשְׁטָא אֲנֹן דִּינָךְ דְּרִין (נִי־א דְּרִין) כָּל
אֶרֶץ לֹא (נִי־א בְּרִם) יַעֲבֹד דִּינָא: כִּנְאָמֵר
יִי אִם אֲשַׁבַּח בְּסָדוּם חֲמִשִּׁין וְכָאִין בְּגוֹ
קִרְתָּא וְאֲשַׁבּוֹק לְכָל אֶתְרָא בְּדִילְהוֹן:
כִּנְאָמֵר אַבְרָהָם וְאָמֵר הָא כַּעֲן שְׂרִיתִי
לְמַלְלָא קִסְם יִי וְאִנָּא עֶפֶר וְקִסְם: כִּנְאָמֵר
יִחְסְרוֹן חֲמִשִּׁין וְכָאִין חֲמִשָּׁא הִתְשַׁחִית

יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעַצוֹם וְנִבְרָכוּ-בּו כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: כִּי
יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת-בְּנָיו וְאֶת-בֵּיתוֹ אַחֲרָיו
וְשִׁמְרוּ דְרָךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הִבִּיא
יְהוָה עַל-אֲבָרְהָם אֶת אֲשֶׁר-דִּבֶּר עָלָיו: וַיֹּאמֶר יְהוָה
וַעֲקַת סָדָם וְעַמּוּרָה כִּי-רָבָה וְחַטָּאתָם כִּי כָבֵדָה מְאֹד:
כֹּא אֲרָדָה-נָא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעְקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עֲשׂוּ וּלְכֹה
וְאִם-לֹא אֲדַעָה: וַיִּפְּנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סָדָמָה
וְאֲבָרְהָם עֹדְנֹו עִמָּד לִפְנֵי יְהוָה: וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר
כִּד הָאֵף תִּסְפֶּה צָדִיק עִם-רָשָׁע: אוֹלִי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צָדִיקִים
בְּתוֹךְ הָעִיר הָאֵף תִּסְפֶּה וְלֹא-תִשָּׂא לְמָקוֹם לְמַעַן
כֹּה חֲמִשִּׁים הַצָּדִיקִים אֲשֶׁר בְּקִרְבָּה: חֲלִלָה לָךְ מַעֲשֵׂת וּ
כִּדְבַר הַזֶּה לְחֵמִית צָדִיק עִם-רָשָׁע וְיִהְיֶה כַצָּדִיק כְּרָשָׁע
כֹּו חֲלִלָה לָךְ הַשֹּׁפֵט כָּל-הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט: וַיֹּאמֶר
יְהוָה אִם-אֶמְצָא בְּסָדָם חֲמִשִּׁים צָדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר
כֹּו וְנִשְׂאֵתִי לְכָל-הַמָּקוֹם בְּעִבּוּרָם: וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר
הִנֵּה-נָא הוֹאֵלְתִּי לְדָבָר אֶל-אֲדָנִי וְאֲנֹכִי עֹפֵר וְאֹפֵר:
כֹּה אוֹלִי יִחְסְרוֹן חֲמִשִּׁים הַצָּדִיקִים חֲמִשָּׁה הִתְשַׁחִית

רש"י

מתברר. ורבותיו רדשו, הכלעקה, לעקח ריבה אחת שהרגה במיתה משונה על
שנתנה מזון לעני, כמפורש בחלק (סנהדרין קטז): (בב) ויפנו משם. ממקום
שאלהם ליוסם: ואברהם עוררו עומד לפני ה'. והלא לא חלל לעמוד לפניו,
אלא הקב"ה בא אליו ואמר לו ועתה סדום ועמורה כי רבה, והיה לו לכתוב וה' עוררו
עומד על אברהם, אלא חזקו סופרים הוא זה (ב"ר ש"ז ז'): (בב) ויגש אברהם.
מלני הגשה למלחמה, ויגש ויחזק וגו' (דברי הימים א יטד). הגשה לפיוס, ויגש אליו
יהודה (להלן מדח). והגשה לפתח, ויגש אליהו הנביא (מלכים א יחל). ולכל אלה
כנס אברהם, לדבר קשות ולפיוס ולפתח (ב"ר ש"ז ז'): האף תספה. הכס חספה.
ולחרגו של אונקלוס שחרגו לשון רוגז כן פירוש, האף ישיף שחפפה לדיק עס
רשע (סס; מנחומא ח): (בד) אוֹלִי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צָדִיקִים. עשה לדיקים לכל כך
וכך כי חמשה מקומות יש (תרגום יונתן). ור"מ לא יעלו הדיקים את הרשעים, להם
חמיה הדיקים (ב"ר ש"ז ז'): (בב) חלילה לך. חולין הוא לך (פ"ד; תרגום יונתן),
יאמרו כן היא אומנותו, שוטף הכל, לדיקים ורשעים. כך עשית לדור המבול ולדור
הפלגה (מנחומא סס): בדבר הוה. לא הוא ולא כיוולנו (סס; ב"ר ש"ז ז'): חלילה
לך. לעולם הנא (מנחומא יסן יא): השופט כל הארץ. נקוד בכת"ר פתח ה"א של
השופט, לשון חמיה, וכי מי שהוא שופט לא יעשה משפט אמת (ב"ר ש"ז ז'):
(בב) אם אמצא בסדום וגו' לכל המלכים. לכל הכרכים. לפי שמדום הייתה
מטרפולין וחשובה מכולם חלה בה הכתוב: (בב) ואנכי עפר ואפר. וכבר הייתי
ראוי להיות עפר על ידי המלכים ואפר ע"י נמרוד לולי רחמיך אשר עמדו לי (ב"ר ש"ז ז')
יא: (בב) התשחית בחמשה. והרי הן ט' לכל כך, ואחרי לדיקו של עולם

(יח) ואברהם היו יהיה. מ"א, זכר לדיק בלכרה (משלי יז), הואל והזכירו ברכו
(יומא לה): ב"ר מ"א. ופשוטו, וכי ממנו חזי מעלים, והרי הוא חביב לפני להיות
לגוי גדול ולהסבך בו כל גויי הארץ: (טז) בי דעתיו. וארי דעתיה, כתרומו.
לשון חכה, כמו מודע לאישה (רות ב:א) הלא בועז מודעתו (סס גז:ז) וחדשך בשם
(שמות לג:ז). ואחמס טיקר לשון כולם אינו אלא לשון ידע, שהמחבר את האדם
מקרב אליו וידוע ומכירו. ולמה ידעתיו, למען אשר יעיה, לפי שהוא מזה את בניו
עלי לשמור דרכי. ואם תפרסמו כתרומו, יודע אני בו שינה את בניו וגו', אין למען
נופל על האשון: יצוה. לשון הוה, כמו ככה יעשה חיוב (איוב א:ח) למען הביא. כך
הוא מזה לבניו, שמרו דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו'. על בית אברהם לא
נחמר אלא על אברהם, למדנו, כל המעמיד בן לדיק חלוו חיו מת (ב"ר ש"ז ז'):
(ב) ויאמר ה'. אל אברהם, עשה כאשר אמר שלא יכסה ממנו: בי רבה. כל רבה
במקרה הטעם למטה בבית לפי שכן שחורגמין גדולה או גדלה והולכת (סס ה),
כונן, אבל זה טעמו למעלה ברי"ם לפי שחורגנס גדלה ככר, כמו שפירשתי והיה
השמש כזה (לשון טו:ז) הכה שבה יצמח (רות א:טז): (בא) ארדה נא. למד
לדיקו של יספקו דיני נפשות אלא בראיה, הכל כמו שפרשתי בפירש הפלגה (לשון
יא:ה). ד"א, ארדה נא לשון מעשים (מדרש אדרה): הכצעקתה. של מדינה
(תרגום ירושלמי): הבאה אלי עשו. וכן עומדים במדרס, בלה חזי עושה כהם,
ואם לא יעמדו במדרס, ארעה מה אעשה, להפרע מהן ביסורין, ולא אכלה אותן
(ב"ר ש"ז ז'). וכיוולנו בו מלני במקום אחר, ועשה הורד עדיך מעליך וארעה מה אעשה
לך (שמות לג:ה). ולפיכך יש הפסק נקודס פסקו בין עשו לכלה כדי להפריד מינה

19. God loves Abraham. Literally, the word ידעתי refers to knowledge, not love, but the Torah often uses love as its secondary meaning, for one who loves another brings him close and seeks to know him well (Rashi). The verse goes on to explain that God loved Abraham because he would al-

ways convey God's teachings to his offspring. One reveals his values by what he teaches his children. For one to preach morality but not inculcate it in one's own family reveals that the preaching is less than sincere. In summing up the greatness of Abraham and the reason he was entitled to a role in

God's Love for Abraham surely to become a great and mighty nation, and all the nations of the earth shall bless themselves by him? ¹⁹ For I have loved him, because he commands his children and his household after him that they keep the way of HASHEM, doing charity and justice, in order that HASHEM might then bring upon Abraham that which He had spoken of him."

²⁰ So HASHEM said, "Because the outcry of Sodom and Gomorrah has become great, and because their sin has been very grave, ²¹ I will descend and see: If they act in accordance with its outcry which has come to Me — then destruction! And if not, I will know."

Abraham Intercedes before HASHEM. ²² The men had turned from there and went to Sodom, while Abraham was still standing before HASHEM.

²³ Abraham came forward and said, "Will You also stamp out the righteous along with the wicked? ²⁴ What if there should be fifty righteous people in the midst of the city? Would You still stamp it out rather than spare the place for the sake of the fifty righteous people within it? ²⁵ It would be sacrilege to You to do such a thing, to bring death upon the righteous along with the wicked; so the righteous will be like the wicked. It would be sacrilege to You! Shall the Judge of all the earth not do justice?"

²⁶ And HASHEM said, "If I find in Sodom fifty righteous people in the midst of the city, then I would spare the entire place on their account."

²⁷ Abraham responded and said, "Behold, now, I desired to speak to my Lord although I am but dust and ash. ²⁸ What if the fifty righteous people should lack five? Would You destroy

the Divine conduct of the world, God said that it was because of what he would teach his children.

The Israelite nation is distinguished in three ways: They are compassionate, shy, and benevolent. The last of these traits is derived from our text; to do charity (*Yevamos* 79a). Citing our verse, Rambam rules in his code (*Hil. Matanos Aniyim* 10:1): We must therefore practice the commandment of charity more than any other, because it is the characteristic of the true descendant of Abraham.

20. וְצֶעֱקָה — *The outcry*, i.e., the outcry of the Sodomite rebellion against God or the outcry caused by its violence against the innocent (*Ibn Ezra*). Or, the cry of the oppressed begging for liberation (*Ramban*).

21. וְאִם-לֹא אֶדְעָה — *And if not, I will know*, i.e., if, however, they do not persist in their rebellious ways [but repent (*Onkelos*)], I will know what to do. I will punish them, but not destroy them entirely (*Rashi*).

22-33. Abraham intercedes for Sodom. The angels had already arrived in Sodom to carry out its destruction, but Abraham prayed for its survival, in line with the teaching of the Sages (*Berachos* 10a) that if a sharp sword is upon one's neck, he should not desist from prayer (*Sforno*). Abraham's prayer was twofold. He argued that the Attribute of Justice must be tempered by Mercy, so that if there were ten truly righteous people in any of the five condemned cities, that entire city should be spared. Barring that, he asked that at the very least, the righteous people themselves should be saved. As part of his plea, he expressed himself in very strong, apparently disrespectful terms, saying that God's course of justice was a sacrilege (v. 25) for, *Gur Aryeh* explains, Abraham feared that present and future generations would lose faith in the fairness of God's justice if they were to feel that God had inflicted equal suffering on the right-

eous and the wicked. In response to his prayer, God said that He would indeed exercise mercy (*Ramban*), but there was no one except for Lot who deserved to be saved.

R' Moshe Feinstein explained why Abraham pleaded so strenuously for people who were so notorious for their wickedness. Ordinarily people preach kindness, but they become outraged and hate those who dispute their values. Abraham, on the other hand, cared only for the truth as defined by the Torah. He felt no animosity toward evildoers; he wanted only for them to change for the better. Therefore he felt that if there was a nucleus of ten good people in a city, there was hope that they could influence the others by teaching and example.

23. וַיָּבֹא אַבְרָהָם — *Abraham came forward*. Abraham exemplified, in its noblest form, his new role as father of a multitude of nations. Even the wicked inhabitants of Sodom engaged his sympathy, and he overflowed with sorrow over their impending doom (*Akeidas Yitzchak*).

24. חֲמִשִּׁים צְדִיקִים — *Fifty righteous people*. A total of five cities were condemned, all of them mentioned in 14:20. Sodom and Gomorrah were the most prominent. Less significant were Admah and Zeboiim; Zoar was the smallest of the group. Abraham mentioned fifty — a quorum of ten righteous people [see v. 26], for each city (*Rashi*).

בְּתוֹךְ הָעִיר — *In the midst of the city*. These people must display their righteousness not only privately, but also in public, in the midst of the city. The test of righteousness is that one is ready to act upon his convictions even in a hostile environment. Furthermore, the truly righteous person should be involved with his fellows, trying to influence them to improve.

27. הִנֵּנִי נָא הוֹאֵלֵתִי — *Behold, now, I desired*. . . In the previous verse, God had acquiesced to Abraham's petition,

בַּחֲמִשָּׁה אֶת-כָּל-הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית אֶם-אֶמְצָא
 כט שֵׁם אֶרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה: וַיִּסָּף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמֶר אוֹלִי
 יִמְצְאוּן שֵׁם אֶרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בְּעָבוּר
 5 הָאֶרְבָּעִים: וַיֹּאמֶר אֶל-נָא יִחַר לְאֲדֹנִי וְאֶדְבָּרָה אוֹלִי
 יִמְצְאוּן שֵׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אֶם-אֶמְצָא שֵׁם
 לא שְׁלֹשִׁים: וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא הוֹאֲלֹתִי לְדַבֵּר אֶל-אֲדֹנִי אוֹלִי
 יִמְצְאוּן שֵׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית בְּעָבוּר
 לב הָעֶשְׂרִים: וַיֹּאמֶר אֶל-נָא יִחַר לְאֲדֹנִי וְאֶדְבָּרָה אֶךְ-
 הַפֶּעַם אוֹלִי יִמְצְאוּן שֵׁם עֶשְׂרֶה וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית
 לג בְּעָבוּר הָעֶשְׂרֶה: וַיֵּלֶךְ יְהוָה בְּאֶשֶׁר כָּלָה לְדַבֵּר אֶל-
 א אֲבָרָהָם וְאֲבָרָהָם שָׁב לְמִקְמוֹ: וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים
 סְדֻמָּה בְּעָרְב וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר-סְדֹם וַיֵּרָא-לוֹט וַיֵּקָם
 ב לִקְרֹאתָם וַיִּשְׁתָּחוּ אַפִּים אֲרָצָה: וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא-אֲדֹנִי
 סוּרוּ נָא אֶל-בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם
 וְהִשְׁכַּמְתֶּם וְהִלַּכְתֶּם לְדֶרֶכְכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא כִי בְּרָחוּב
 ג נָלִין: וַיַּפְצֵר-בָּם מְאֹד וַיִּסְרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל-בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ
 ד לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמִצּוֹת אָפֶה וַיֹּאכְלוּ: טָרֶם יִשְׁכְּבוּ וְאֲנָשֵׁי
 הָעִיר אֲנָשֵׁי סְדֹם נִסְבוּ עַל-הַפֶּתַח מִנְעַר וְעַד-זָקֵן כָּל-
 ה הָעָם מִקְצָה: וַיִּקְרְאוּ אֶל-לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אִיֵּה הָאֲנָשִׁים
 אֲשֶׁר-בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה הוֹצִיָאם אֵלֵינוּ וְנַדְעָה אֹתָם:

יט
שלישי

יג רגליה

כ"ט

ככס, וזו היא עלה נכונה, סודו נא, עקמו את הדרך לביתו דרך עקלתון, שלא יכירו
 שחם נכנסים שם, לכן נאמר סודו. בראשית כה (סס): ולינו ורחצו רגליכם. וכי
 דרכן כל בני אדם ללון חתלה וחל' לרחוץ. ועוד, שהרי אברהם לא חס חתלה רחל
 רגליהם. אלא כך אמר לוט, אם [כש] יבואו אנשי סדום ויראו שכבר רחל רגליהם, ישלילו
 עליו ויאמרו כבר עברו שני ימים או שלשה שבאו לביתך ולא נדעתי, לפיכך אמר מוטב
 שימנעו כלן שבאין רגליהם שיהיו נראין כמו שבאו טכאין, לפיכך אמר לינו חתלה
 ואחר כך רחל (סס): ויאמרו לא. ולאברהם אמרו כן חשבה. מכלן המעבדין
 ואין מסבין גדול (ב"מ פז, ב"ב ס; טנחומא יא): בי ברחוב נלין. הרי כי משמש
 נלון אלא, שאמר לא נסור אל ביתך אלא ברחוב של עיר נלין: (ג) ויסרו אליו.
 עקמו את הדרך ללד ביתו (ב"ר סס): ומצות אפה. פסח היה (ב"ר מתיב): סדר עולם
 פ"ה: קדושתא וכן ואמרתם זבח פסח: (ר) טרם יושבו ואנשי מעבדין אנשי
 סדום: כך נדרש ב"ר (נניח): טרם יושבו ואנשי העיר היו צפיהם אל מלאכים, שזו
 שאלים ללוט מה טיבם ומעשיהם, והוא אומר להם רובם רשעים. עוד מדברים בהם
 ואנשי סדום וגו'. ופשוטו של מקרא, ואנשי העיר אנשי רשע נסבו על הבית. ועל שזו
 רשעים נקראים אנשי סדום, כמ"ל הכחוש ואנשי סדום רשעים ומחלים (לפלי יג:ג)
 ב"ר מתיב: כל העם מקצה. מקלה העיר עד המקרא, שזין אחד מוחה בידם, שאינן
 זיק אחד אין בהם (ב"ר נה): (ה) ונדעה אותם. במשכנ זכר, כמו אשר לא

תלמד עמה (ב"ר מתיב: (כט) אולי ימצאון שם ארבעים. ומילוטו ר'
 הכרכים, וכן שלשים יליו ג' מהם או עשרים יליו ג' מהם או עשרה יליו אחד מהם
 (תרגום יונתן): (לא) הואלתי. רחמי, כמו ויחל משה (שמות כבא): (לב) אולי
 ימצאון שם עשרה. על פסח לא ביקש. אמר, דור המבול היו ח', נח ובניו וגשיהם,
 ולא הליו על דור (ב"ר מתיב:). ועל ט' ע"י יצחק כבר בקש ולא מלא: (לג) וילך ה'
 גו'. כיון שגשחתק הסניגור הלך לו הדין (סס יד): ואברהם שב למקומו. נסתלק
 הדין נסתלק הסניגור, והקניינו מקשר, לפיכך יבואו שני המלאכים סדומה, להשחית
 (סס): (א) שני המלאכים. אחד להשחית את סדום ואחד להליו את לוט, הוא אותו
 שכל לרפואתו את אברהם. והלשון שכל לבשר את סדום כיון שעשה שליחותו נסתלק לו
 (ב"ר טב: טנחומא ח): המלאכים. והלן קראם אנשים, כשיחיה סכינה עמהם קראם
 אנשים, ואל לוט קראם מלאכים (ב"ר סס: טנחומא יא כ): בערב. וכי כל כך שזו
 המלאכים מחברין לסדום, אלא מלאכי רחמים היו וממחינים שם יוכל אברהם ללמד
 עליהם סניגוריו (ב"ר סס א): ולוט יושב בשער סדום. יש כתיב, אותו היום מינוהו
 עופט עליהם (ס"א על השופטים) (ב"ר נג:): וירא לוט וגו'. מבית אברהם למד לחזר
 על האורחים (סס): טנחומא יא טו: (ב) הנה נא אדוני. הנה נא אתם אדונים לי
 אחר שזכרם עלי. ד"ה, הנה נא, לריכים אתם לתת לב על הרשעים הללו שלא יכירו

but now Abraham begged His indulgence to continue his pleas. Suspecting that his first request would be unavailing because the fifty righteous men would not be found in

Sodom, but encouraged by God's receptiveness, Abraham asked for permission to petition further.

28. בַּחֲמִשָּׁה — Because of the five? That is, would you destroy

the entire city because of the five?" And He said, "I will not destroy if I find there forty-five."

²⁹ He further continued to speak to Him and he said, "What if forty would be found there?" And He said, "I will not act on account of the forty."

³⁰ And he said, "Let not my Lord be annoyed and I will speak: What if thirty would be found there?" And He said, "I will not act if I find there thirty."

³¹ So he said, "Behold, now, I desired to speak to my Lord: What if twenty would be found there?" And He said, "I will not destroy on account of the twenty."

³² So he said, "Let not my Lord be annoyed and I will speak but this once: What if ten would be found there?" And He said, "I will not destroy on account of the ten."

³³ HASHEM departed when He had finished speaking to Abraham, and Abraham returned to his place.

19

Sodom is
Destroyed

¹ The two angels came to Sodom in the evening and Lot was sitting at the gate of Sodom; now Lot saw and stood up to meet them and he bowed, face to the ground. ² And he said, "Behold now, my lords; turn about, please, to your servant's house; spend the night and wash your feet, then wake up early and go your way!" And they said, "No, rather we will spend the night in the square."

³ And he urged them very much, so they turned toward him and came to his house; he made a feast for them and baked matzos, and they ate.

⁴ They had not yet lain down when the townspeople, Sodomites, converged upon the house, from young to old, all the people from every quarter. ⁵ And they called to Lot and said to him, "Where are the men who came to you tonight? Bring them out to us that we may know them."

the entire area because five people would be lacking from the total of fifty? (*Ibn Ezra*). Even if there are a total of only forty-five righteous people, there would still be nine for each city, and You, O Righteous One of the Universe, could be added to them, making a total of the required ten for each place! (*Midrash; Rashi*).

29-32. Having established that God would attach Himself, as it were, to nine righteous people, Abraham pleaded for a new concession. Up to now, the complex of five cities had been treated as a single unit, implying that there would have to be a total of fifty righteous people — or forty-five plus God. Now Abraham prayed that the cities be judged separately, so that a group of ten in one of the cities would save that city, even if it was not sufficient to rescue the others. Since the merit of a large group of people is greater than that of a smaller one, Abraham asked first for salvation for the sake of forty, and then went down to thirty, twenty, and finally ten (*Rashi*, according to *Ramban* and *R' Bachya*). *Ramban*, however, holds that Abraham was still praying for all five cities. His plea was that the successively smaller numbers of righteous should be sufficient to save them all.

33. וַיֵּלֶךְ ה' — HASHEM departed. As soon as the advocate, Abraham, became silent, the Judge departed (*Rashi*).

19.

1-22. Sodom is destroyed and Lot is saved. When the angels came to Sodom, the populace more than justified the Divine judgment of its corruption. Lot, on the other hand, showed that his years with Abraham had ennobled him so much that, although Sodom had made a mark on him, he had remained righteous, even heroically so. Despite the

mortal danger of being hospitable to visitors in the cruel environment of Sodom, Lot took the "men" into his home.

1. שְׁנֵי מַלְאָכִים — The two angels. One angel came to destroy Sodom and the other — Raphael, who had healed Abraham (see comm. to 18:2) — came to save Lot. The third angel had departed after concluding his mission of announcing that Sarah would have a son.

Here the two visitors are called *angels*, but when they came to Abraham, they were called *men* (18:2). When they came to Abraham, God was with them, making them seem no more significant than ordinary mortals. Alternatively, in the presence of Abraham, to whom angels were commonplace, they were called men, not so in the presence of Lot, who was overawed by them (*Rashi*).

2. וַיֵּלֶךְ לוֹט וַיִּשְׁחָץ וַיְרַחֵץ רַגְלֵיהֶם — Spend the night and wash your feet. Surely Lot should have first washed their feet as Abraham did (18:4), and then invited them to spend the night. However, Lot feared that if the visitors were discovered in his house with clean feet, the Sodomites would accuse him of having harbored them for several days without reporting it, but if their feet were unwashed, it would appear that they had just arrived (*Rashi*).

Out of politeness, the angels refused Lot's initial invitation, and accepted only when he insisted (*Ramban*). It may be that they refused in order to test Lot, and give him the opportunity to prove that he was deserving of salvation because he had still retained the moral teachings of Abraham.

3. וַיַּעֲזוּבֵם — Matzos. The angels came on 15 Nissan, the date that would later become Passover (*Rashi*).

4-5. Hearing about the audacious visitors who had the

וַיִּפֶּק לָתֶהוֹן לוֹט לְתַרְעָא וְנָשָׂא אֶחָד
בְּתָרוּהִי: וַיֹּאמֶר בָּבְעוּ כְעַן אֲחִי לֹא
תִבְאִישׁוּן: הָיָא כְעַן לִי תַרְמִין בְּנֵי דִי
לֹא יִרְעֻנָּן גְּבֵר אִפְּק כְעַן יִתְהוּ לְחִכּוֹן
וְעֵיבִירָו לָהּ כִּדְתָן בְּעֵינִיכֹן לְחֹד
לְגַבְרִיָּא הָאֵלִין לֹא תַעֲבֹדֶן מִדַּעַם אֲרִי
עַל בֶּן עָלוּ בְּסָלָל שְׂרוּתִי: וַיֹּאמְרוּ קֶרֶב
לְהֵלֵא וַיֹּאמְרוּ חֹד אֲתָא לְאִתְּחַבָּא וְהָא
דִּינָא דִּינָא כְעַן נִבְאֵשׁ לָךְ מִדִּילָהוֹן
וְיִתְקִיפוּ בְּגַבְרָא בְּלוֹט לְחֵדָא וְקִרְיָבוּ
לְמַתְבָּר דְּשָׂא: וַיֹּאשִׁיטוּ גְבְרִיָּא יָת
יְדֵיהוֹן וְאִיתִיאוּ יָת לוֹט לְתֶהוֹן לְבִיתָא
וְיָת דְּשָׂא אֶחָד: וַיָּת גְּבְרִיָּא דְּבִתְרַע
בִּיתָא מַחוּ בְּשִׁבְרִירָא מִזְעִירָא וְעַד
רְבָּא וְלֵאיוּ לְאַשְׁכַּח תַּרְעָא: וַיֹּאמְרוּ
גְבְרִיָּא לְלוֹט עוֹד מִן לָךְ הָכָא חֲתָנָא
וּבְנֵיךְ וּבְנֵתְךָ וְכָל דִּי לָךְ בְּקֶרְתָּא אִפְּק
מִן אֲתָרָא: וַיֹּאֲרִי מִחֲבָלִין אֲנָחָא
יָת אֲתָרָא דִּרְיִין אֲרִי סְגִיָּאָת קְבִלְתֶּהוֹן
קְרָם יִי וְשִׁלְחָנָא יִי לְחַבְלֹתָהּ:
וַיִּפֶּק לוֹט וּמִלִּיל עִם חֲתָנוּהִי
נִסְבִּי בְּתֵהָ וַיֹּאמֶר קוֹמוּ פּוּקוּ מִן אֲתָרָא
דִּרְיִין אֲרִי מִחֲבָל יִי יָת קֶרְתָּא וְהָהּ
בְּמַחֲיִיר בְּעֵינֵי חֲתָנוּהִי: וַיִּבְכְּמוּ
צִפְרָא הָהּ וְדִחִיקוּ מִלֵּאכְנָא בְּלוֹט
לְמִימֶר קוֹם דְּבֵר יָת אֲתָתְךָ וְיָת תַּרְמִין
בְּתֵיךְ דִּאֲשַׁתְּכֶחֶן מִהִימֶנּוּ עִמָּךְ דִּילְמָא
תִּלְקִי בְּחֹבִי קֶרְתָּא: וַיֹּאמְרוּ
וַאֲתִקְפוּ גְבְרִיָּא בִידֵהּ וּבִידָא דִּאֲתָתָהּ
וּבִידֵי תַרְמִין בְּתֵהָ כִּרְחִם (נ"א בְּרַחֲסִי:
נ"א בְּרַחֲסִי) יִי עֲלוּהִי וְאַפְקֹדִי וְאַשְׁרוּהִי
מִבְּרָא לְקֶרְתָּא: וַיְהִי כִּד אִפְּקוּ יִתְהוּן
לְבָרָא וַיֹּאמֶר חֹסַם עַל נִפְשָׁךְ לֹא
תִסְתַּכִּי לְאַחֲרֶךָ וְלֹא תִקוֹם בְּכָל
מִישְׁרָא לְטוֹרָא אֲשֶׁתּוֹב דִּלְמָא חֲלָקִי:

וַיֵּצֵא אֱלֹהִים לוֹט הַפְּתִיחָה וְהַדְלֵת סָגַר אַחֲרָיו: וַיֹּאמֶר
אֶל-נָא אֲחִי תַרְעָא: הִנֵּה-נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר-לֹא-
יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיָּא-נָא אֶתְהֵן אֵלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כְּטוֹב
בְּעֵינֵיכֶם רַק לֹא-אֲנָשִׁים הָאֵל אֶל-תַּעֲשׂוּ דְבָר בִּי-עַל-כֵּן
ט בָּאוּ בְּעַל קֶרְתִּי: וַיֹּאמְרוּ וְגִשְׁ-הֵלֵאָה וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד
בְּאֵל-לְגוֹר וַיִּשְׁפֹּט שְׁפוֹט עֲתָה נִרְעַ לָךְ מֵהֶם וַיִּפְצְרוּ
י בְּאִישׁ בְּלוֹט מֵאֹד וַיִּגְשׁוּ לְשֹׁבֵר הַדְלֵת: וַיִּשְׁלְחוּ
הָאֲנָשִׁים אֶת-יָדָם וַיִּבְיִאוּ אֶת-לוֹט אֵלֵיהֶם הַבֵּיתָה וְאֶת-
יא הַדְלֵת סָגְרוּ: וְאֶת-הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר-פָּתַח הַבֵּיתָה הֵכֹן
יב בְּסַנְגִּירִים מִקֶּטֶן וְעַד-גְּדוֹל וַיֵּלְאוּ לְמַצָּא הַפְּתָח: וַיֹּאמְרוּ
הָאֲנָשִׁים אֶל-לוֹט עַד מִי-לָךְ פֹּה חֵתָן וּבְנֵיךָ וּבְנֵתֶיךָ וְכָל
יג אֲשֶׁר-לָךְ בְּעִיר הוּצָא מִן-הַמָּקוֹם: כִּי-מִשְׁחַתִּים אֲנִי חֲנוּ
אֶת-הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי-גִדְלָה צַעֲקָתָם אֶת-פְּנֵי יְהוָה
יד וַיִּשְׁלְחֵנוּ יְהוָה לְשַׁחֲתָהּ: וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר אֶל-חֲתָנָיו ו
לְקַחְי בְּנֵתָיו וַיֹּאמֶר קוֹמוּ צֵאוּ מִן-הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי-
מִשְׁחִית יְהוָה אֶת-הָעִיר וַיְהִי כַּמִּצְחָק בְּעֵינֵי חֲתָנָיו:
טו וַיִּבְנוּ הַשָּׁחַר עָלָהּ וַיֵּאֲצִוּ הַמְּלָאכִים בְּלוֹט לֵאמֹר
קוֹם קַח אֶת-אִשְׁתְּךָ וְאֶת-שְׁתֵּי בְנֵתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת פֹּה-
טז תִּסְפָּה בְּעֵינֵי הָעִיר: וַיִּתְמַהֲמָה וַיִּחְזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בִּידֵי
וּבִידֵי-אִשְׁתּוֹ וּבִידֵי שְׁתֵּי בְנֵתָיו בְּחֻמְלַת יְהוָה עָלָיו
יז וַיֵּצְאוּ וַיִּנְחָהוּ מַחוּץ לָעִיר: וַיְהִי כְהוֹצִיאָם אֹתָם
הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶט עַל-נִפְשָׁךְ אֶל-תִּבְטֵי אַחֲרֶיךָ
וְאֶל-תַּעֲמֹד בְּכָל-הַכֹּהֵן הַהֵרָה הַמֶּלֶט פֶּן-תִּסְפָּה:

מ"ד רגושה

רס"ז

מִי לָךְ פִּתְחוֹן פֹּה לְלַמֵּד סְנַגִּירָא עֲלֵיהֶם, שְׁכַל הַלֵּילָה הִיא מְלִיץ עֲלֵיהֶם מוֹכֹת. קִרְיָ בִּיה
מִי לָךְ פֶּס (ס) (י) חֲתָנִיו. שְׁמִי טוֹת נְשׂאוֹת הִיוּ לוֹ בְּעִיר: לְקַח בְּנוֹתָיו.
שְׁאוֹת שְׂבִיבִי חֲרוֹסוֹת לֹס (נ"ר ס) (ט) וַיֹּאמְרוּ. כְּתָרוֹת, וְחִיקוּ, וְהִרְוּ:
הַנִּמְצָאוֹת. הַמוֹמֶנֶט לָךְ בְּנִית לְהֵלֵם. וּמ"א י, וְהָ יִשְׁבוּ שֶׁל מִקְרָא: תִּסְפָּה.
סְהִיָּה כֹלָה. עַד חוֹס כֹּל הַדוֹר (דְּבָרִים בִּידֵי) מְחֻרָסַם עַד דִּסָּךְ כֹּל דִּלְא: (טו)
וַיִּתְמַהֲמָה. כְּדִי לְהֵלֵל אֶת מוֹמֶנֶט (נ"ר ס) (י) וַיִּחְזִיקוּ. אֶחָד מֵהֶם הִיא שְׁלִיחַ לְהֵלֵל
וְחִבְרוּ לְהַפְּקוֹת אֶת חֲסוֹם, לָכֵן נִזְכָּר וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶט וְלֹא נִזְכָּר וַיֹּאמֶר (ס) (י) הַמֶּלֶט
עַל נִפְשָׁךְ. דִּיךְ לְהֵלֵל נִפְשׁוֹ, אֶל תִּחֻסֹּם עַל הַמּוֹן (וּסְפִסְפִּחַ סְנַגִּירָא יִדְא: אֶל
תִּבְטֵי אַחֲרֶיךָ. אִתְּהָ הַרְשַׁעַת עֲמֵהֶם (תַּחמוֹת יד) וּבְזִכּוֹת אֲבִירָם אִתְּהָ יִנְעוֹל (פֶּס"ר
ג) (נ"ר ס) (י) אֵינְךָ כְּדִי לְרַחוֹם דְּפִרְעֻתָם וְאִתְּהָ יִנְעוֹל: בְּכָל הַבֵּר. כִּכֵּר הִרְדִּין:
הַהֵרָה הַמֶּלֶט. אֶל אֲבִירָם בְּרַח (ס) (ס) סְהוֹל יִשַׁב בְּהֵר, שְׁנִי וַיִּשְׁתַּח מִשֵּׁן
הַהֵרָה (לְשִׁי יִבְחָ), וְחָף עֲכָשִׁי הִיא יִשַׁב שֵׁן, שְׁנִימֶר עַד הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִיא שֵׁן אִתְּהָ
וַיִּתְחַלֵּה (ס) (י) (ג). אֶת"פ שְׂכָחוּ וַיִּחַל אֲבִירָם וְגו' (ס) (י), אִתְּהִים הִרְבָּה הִיוּ לוֹ
וַיִּמְשְׁכוּ עַד חֲזָרוֹן: הַמֶּלֶט. ל' הַשְׁמִיעָה. וְכֵן כֵּן אִתְּהִים שְׂכָחוּ, אֲשֶׁמֶר"ר בְּלִט",
וְכֵן וְהַמֶּלֶט וְכֵן (וַיִּשְׁמַע מוֹטוֹר מִן הַרְסָה. כְּלִשּׁוֹר מְנַטֵּה וְהַלְסָה)
קְדָדִי: לֹא יִכְלוּ מִלֵּט מִשָּׂא (וַיִּשְׁמַע מוֹטוֹ) לְהַשְׁמִיעַ מִשָּׂא הַרְסִי שְׂכָנִיקֵיהֶם:

יִדְעוּ אִישׁ (נ"ר ס) (ח) הָאֵל. כְּמוֹ הַלֵּילָה: בַּי עַל כֵּן בָּאוּ. כִּי הַסּוֹכָה הוֹאֵת תַּעֲשׂוּ
לְכַדוֹי עַל אֲשֶׁר בָּאוּ בְּעַל קוֹרְתִי. (מְרֻנָּס) בְּסָלָל שְׂרוּתִי (וּנְקֻלָּס), תַּרְסֹס שֶׁל קוֹרֵה
שְׂרוּתִי: (ט) וַיֹּאמְרוּ גִשְׁ הֵלֵאָה. קֶרֶב לֵהֵלֵא (ס) (נ"ר ס) ז) כְּלוֹמֶר, הַמִּקְרָב
לְגַדְדִין וְחִתְרָחֶק מִמֶּנּוּ, וְכֵן כָּל הֵלֵאָה שְׂכָחוּרָא לְשׁוֹן רְחוּק כְּמוֹ זֶרֶה הֵלֵאָה (בְּמַדְכֵּר יִזְבֵּן)
הִנֵּה חֲתָנִי מִמֶּנּוּ וְהֵלֵאָה (נ"א ס) (כ) (כ). גִּשְׁ הֵלֵאָה, הַמֶּשֶׁךְ לְהֵלֵן, בְּלִשּׁוֹן לַע"י טְרִישִׁידוֹנִי".
וְדִכָּה נִיפְשָׁה הוּא (וַיִּלְקֵ"שׁ וַיִּגֹּשׁ קִנָּה) לִמֶּר, אֵינְךָ אֶת חוֹשֵׁשִׁין לָךְ. וְדוּמָה לוֹ, קֶרֶב אֲלִיךָ
אֶל תַּעֲבֵר בִּי (וַיִּשְׁמַע סְהִיָּה), וְכֵן גִּשְׁהָ לִי וְהֵלֵאָה (ס) (מַצָּב), הַמֶּשֶׁךְ לְגַדְדִין שְׂכָחוּרִי וְהֵלֵאָה
אֲלִיךָ. אִתְּהָ מְלִיץ עַל הָאוֹרְחִים, אֲלִיךָ מִלֵּאךְ לָכֵן (נ"ר ס). עַל שְׁמֵר לֹס עַל הַבְּנוֹת
אֲמִירוֹ לוֹ גִּשְׁ הֵלֵאָה, לְשׁוֹן נִפְשָׁה, וְעַל סְהִיָּה מְלִיץ עַל הָאוֹרְחִים אֲמִירוֹ: הָאֶחָד בָּא לְגוֹר.
אֶדֶם כִּכֵּר יִחִידִי אִתְּהָ בִּינִיט שְׂכָחַת לְגוֹר: וַיִּשְׁפּוֹט שְׁפוֹט. שְׁמַעֲשִׁית מוֹכִיחַ אוֹתוֹן (ס)
ג; סִרְרָא (פ"א) דִּלְתָה. הַסּוֹכָכָה לְנִשְׁלוֹ וְלַפְּחוֹת: (י) פִּתְחוֹ. הוּא הַחֲלָל שְׂכָחוּרִי וְכִסְפִּין
וַיִּוֹלְדוּ: בְּסַנְגִּירִים. מִכַּת שְׂרוּן (פִּדְרָא ס) (כ): מִקֶּטֶן וְעַד גְּדוֹל. הַקִּטְנִים הַתְּחִילוּ
בְּעִבְרָה חֲתֵלָה שְׁנִימֶר מִנְשֶׁר וְעַד זָקֵן (לְשִׁי פִּסְקוֹד ד) לְפִיכֵךְ הַתְּחִילָה הַפְּרֻעֻת מֵהֶם
(נ"ר ס) (ח): (י) עוֹד מִי לָךְ פֹּה. שְׁפּוֹטוֹ שֶׁל מִקְרָא, מִי שֶׁ לָךְ עוֹד בְּעִיר הוֹאֵת
חוֹן מִשְׁחָךְ וְכִנְטִיךְ שְׂכָחִי: חֵתָן וּבְנֵיךְ וּבְנֵתֶיךָ. אִשִּׁי לָךְ חֵתָן אוֹ בְּנִים וְכִנְטִי
הוֹלָא מִן הַמָּקוֹם: וּבְנֵיךְ. בְּנֵי בְנוֹתֶיךָ הַנְּשׂאוֹת. וּמ"א, עוֹד, מִאֲחֵר שְׁטוֹשִׁין נִבְלָה כוֹחַ

Lot — A ⁶ Lot went out to them to the entrance, and shut the door behind him. ⁷ And he said, "I beg you, my brothers, do not act wickedly. ⁸ See, now, I have two daughters who have never known a man. I shall bring them out to you and do to them as you please; but to these men do nothing inasmuch as they have come under the shelter of my roof."

⁹ And they said, "Stand back!" Then they said, "This fellow came to sojourn and would act as a judge? Now we will treat you worse than them!" They pressed exceedingly upon the man, upon Lot, and they approached to break the door.

¹⁰ The men stretched out their hand and brought Lot into the house with them, and closed the door. ¹¹ And the men who were at the entrance of the house they struck with blindness, from small to great; and they tried vainly to find the entrance. ¹² Then the men said to Lot, "Whom else do you have here — a son-in-law, your sons, or your daughters? All that you have in the city remove from the place, ¹³ for we are about to destroy this place; for their outcry has become great before HASHEM, so HASHEM has sent us to destroy it."

¹⁴ So Lot went out and spoke to his sons-in-law, [and] the betrothed of his daughters, and he said, "Get up and leave this place, for HASHEM is about to destroy the city!" But he seemed like a jester in the eyes of his sons-in-law.

Lot is ¹⁵ And just as dawn was breaking, the angels urged Lot on saying: "Get up — take your wife Saved and your two daughters who are present, lest you be swept away because of the sin of the city!"

¹⁶ Still he lingered — so the men grasped him by his hand, his wife's hand, and the hand of his two daughters in HASHEM's mercy on him; and they took him out and left him outside the city. ¹⁷ And it was as they took them out that one said: "Flee for your life! Do not look behind you nor stop anywhere in all the plain; flee to the mountain lest you be swept away."

temerity to spend a night in their city, hordes of Sodomites converged on Lot's home — without even a single voice of protest — demanding that the guests be turned over to them. When the Sodomites said that they wanted to know them, they meant that they wanted to sodomize them (*Rashi, Ibn Ezra*). As noted above, their reason for so mistreating strangers was to keep impoverished fortune-seekers away. The Sodomites were notorious for every kind of wickedness, but their fate was sealed because of their selfishness in not helping the poor and needy (*Ramban*).

7-8. Lot was a perplexing hero. On the one hand, he risked his safety, if not his life, to defend the angels. On the other hand, incredibly, he offered his own children to the crazed mob. Usually a man will fight to the death for the honor of his wife and daughters, yet this man offered his daughters to be dishonored! Said the Holy One, Blessed is He, to him: "By your life! It is for yourself that you keep them," because the end was that the drunken Lot lived with his daughters and they conceived by him [v. 36] (*Tanchuma*). He made a further appeal that as long as the guests were under his roof, they were under his personal protection, and his fellow Sodomites should desist for his sake.

11. וַיִּלְכְּדוּ — And they tried vainly. How degenerate! Though stricken with blindness, they persisted in their evil plan, still seeking the door and vainly trying to enter (*Alshich; Sforno*).

13. מִשְׁחָתִים אֲנֵחָנוּ — We are about to destroy. Other very wicked nations were not punished as severely as Sodom. But Sodom was in Eretz Yisrael which, as God's heritage, could not tolerate such abominations in its midst. . . . Also, God

wished to make Sodom an example to the Children of Israel who were to inherit it [see *Deut. 29:17-24*] (*Ramban*).

14. וַיִּהְיֶה כְּמַצְחֵק — But he seemed like a jester. His sons-in-law said to him with the typical self-assurance of a Sodomite: "Absurd! Organs and cymbals are in the land — i.e., everything in the land is in order, and its inhabitants are carefree — and you say that the land is to be overturned!" (*Midrash; Matanos Kehunah*). Mockery makes serious discussion impossible, because every attempt to prove one's point is turned aside with a contemptuous joke. As the Sages have observed, "One jest repulses a hundred rebukes."

15-26. Lot is saved. By their impudence, Lot's sons-in-law had lost their chance to be saved, so the angels insisted that Lot hurry and take his wife and single daughters, for if he delayed, the lethal downpour would begin and it would be too late for him. This illustrates a common principle of God's conduct, one that is often encountered in history: Someone who is totally righteous — an Abraham, for example — may be saved by miracles even when everything around him is crashing down. Less righteous people may be granted an opportunity to save themselves from impending doom, but once the destruction begins, they will be caught up in the general carnage. Thus, Lot deserved to leave Sodom, whether in his own merit or Abraham's — or, as the Midrash teaches, because "two precious treasures" would descend from him: Ruth, the ancestress of King David, and Naamah the Ammonitess, who would marry King Solomon; these two righteous descendants of Lot would become the mothers of the Davidic dynasty and the King Messiah. How-

וַיֹּאמֶר לוֹט לְנִתְהוֹן בְּבִעוּ בָּעֵץ רַבּוּנִי
(נ"א י'): יֵט הָאָה בָּעֵץ אֲשֶׁכֶּח עֲבָדְךָ רַחֲמִין
קְרָמָה וְאֶסְתִּיתָ טִיבִיתְךָ דִּי עֲבָדְתָּ עִמִּי
לְקַמָּא ית נַפְשִׁי וְאַנָּא לִית אָנָּא וְכִיל
לְאַשְׁתּוּבָא לְטוֹרָא דִּילְמָא תַּעֲרַעְנִי
בְּשִׁתָּא וְאִמּוּת: כָּהָא בָּעֵץ קִרְתָּא הָדָא
קִרְבָּא לְמַעְרֹק לְתַמְן וְהָא זַעֲרָא
אֲשִׁתּוּבָא בָּעֵץ תַּמְן הָלָא זַעֲרָא וְהָא
וְתַתְּקִים נַפְשִׁי: כָּהָא בָּעֵץ קִרְתָּא הָדָא
אֲפָךְ אָף לְפַתְגָּמָא הָדִין בְּדִיל הָלָא
לְמַהֲפָךְ ית קִרְתָּא דִּבְעִיתָא עֲלֵה:
כָּהָא אֲחִי לְאַשְׁתּוּבָא תַּמְן אָרִי לֹא אֲבֹל
לְמַעַבְד פַּתְגָּמָא עַד מִיתָךְ לְתַמְן עַל כֵּן
קִרְבָּא שְׂמָא דְקִרְתָּא צוּעֵר: כָּהָא שְׂמָא נִפְקָא
עַל אֲרָעָא וְלוֹט עַל לְצוּעֵר: כָּהָא בָּעֵץ אֲמַטֵּר
עַל סְדוּם וְעַל עֲמוּרָה גְּפִרִיתָא וְאֲשִׁתָּא
מִן קָדָם יֵי מִן שְׂמִיָּא: כָּהָא הִפָּךְ ית קִרְוִיָּא
הָאֲלִין וְיֵי כָּל מִישְׁרָא וְיֵי כָּל יִתְבִי
קִרְוִיָּא וְצִמְחָא דְאַרְעָא: כָּהָא אֲסִתְּבִיתָא
אֲתַתָּה מִבְּתַרְדֵּי וְהָיָה קָמָא דְמִלְחָא:
כָּהָא אֲבָרְקִים אֲבָרְקִים בְּצִפְרָא לְאַתְרָא
דְּשִׁמְשָׁן תַּמְן בְּצִלּוֹ קָדָם יֵי: כָּהָא אֲסִתְּבִי
עַל אֲפִי סְדוּם וְעֲמוּרָה וְעַל כָּל אֲפִי
אַרְעָא דְּמִישְׁרָא וְהָיָה וְהָא סְלִיק תַּנְנָא
דְּאַרְעָא בְּתַנְנָא דְאַתְוָנָא: כָּהָא
בְּחִבְלֹת (נ"א כָּד חֲבַל) יֵי ית קִרְוִיָּא
מִישְׁרָא וְדִבְרִי יֵי ית אֲבָרְקִים וְשִׁלַּח ית
לוֹט מִגּוֹ הַפְּתָא כָּד הִפָּךְ ית קִרְוִיָּא דִּי
הָיָה יתב בְּהוֹן לוֹט: לוֹטִלְק לוֹט מְצוּעֵר
וְיֵיב בְּטוֹרָא וְתַרְסִין בְּנִתָּה עֲמָה

וַיֹּאמֶר לוֹט אֲלֵהֶם אֲלֵנָּא אֲדִנִּי: הִנֵּה-נָא מִצָּא עֲבָדְךָ
חֵן בְּעֵינֶיךָ וְתִגְדַּל חֲסִדְךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחְיֹת
אֶת-נַפְשִׁי וְאַנְכִי לֹא אוֹכַל לְהַמְלִיט הַהִירָה פֶּן-תִּדְבָּקֵנִי
בְּהִרְעָה וּמָתִי: הִנֵּה-נָא הָעִיר הַזֹּאת קָרְבָּה לְנוֹס שָׁמָּה
וְהוּא מְצַעֵר אִמְלֻטָּה נָא שָׁמָּה הֲלֹא מְצַעֵר הוּא וְתַחִי
נַפְשִׁי: וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נִשְׂאתִי פָנֶיךָ גַּם לְדַבֵּר הַזֶּה
לְבַלְתִּי הִפְכִּי אֶת-הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: מִהֵרָה הִמְלִיט שָׁמָּה
כִּי לֹא אוֹכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד-בֹּאֲךָ שָׁמָּה עַל-כֵּן קָרָא
שֵׁם-הָעִיר צוּעֵר: הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל-הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא
צַעְרָה: וַיְהוּה הַמְטִיר עַל-סְדוּם וְעַל-עֲמֻרָה גִּפְרִית וְאֵשׁ
מֵאֵת יְהוּה מִן-הַשָּׁמַיִם: וַיַּהֲפֹךְ אֶת-הָעָרִים הָאֵל וְאֵת
כָּל-הַכְּכָר וְאֵת כָּל-יִשְׁבֵי הָעָרִים וְצִמְח הָאֲדָמָה: וַתִּבְט
אֲשֶׁתוֹ מֵאַחֲרָיו וְתַחִי נָצִיב מִלַּח: וַיִּשְׁכֶּם אֲבָרְהָם בְּבֶקֶר
אֶל-הַמִּקְלוֹם אֲשֶׁר-עֵמֶד שָׁם אֶת-פָּנָי יְהוּה: וַיִּשְׁקֹף עַל-
פָּנָי סְדוּם וְעֲמֻרָה וְעַל כָּל-פָּנָי אָרֶץ הַכְּכָר וַיֵּרָא וְהִנֵּה
עַלָּה קִיטֵר הָאָרֶץ בְּקִיטֵר הַכְּבִשָּׁן: וַיְהִי בִשְׁחַת אֱלֹהִים
אֶת-עֵרֵי הַכְּכָר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת-אֲבָרְהָם וַיִּשְׁלַח אֶת-
לוֹט מִתּוֹךְ הַהִפְכָּה בְּהִפָּךְ אֶת-הָעָרִים אֲשֶׁר-יֹשֵׁב בָּהֶן
לוֹט: וַיַּעַל לוֹט מְצוּעֵר וַיִּשָּׁב בְּהָר וּשְׁתֵּי בָנָתָיו עִמּוֹ

רביעי

כב

כג

כד

כה

כו

כז

כח

כט

ר"ע

מאן אֵהָא לַמַּד שֶׁאֵחָד הוֹפֵךְ וְהָאֵחָד מוֹלֵל, שְׁאִין צ' מַלְאִכִּים נִשְׁלַח לְדַבֵּר אֶחָד (שס)
(צ): עַל כֵּן קָרָא שֵׁם הָעִיר צוּעֵר. עַל שֶׁס הוּא מְלַעֵר: (כד) וְהָ הַמְטִיר. כָּל
מִקְדָּשׁ שֶׁאֵחָד וְהָ, הוּא וְיֵי דִיט (שס נאצ): עַל סְדוּם. כְּעֹלֹת הַשָּׁחַר, כָּל
כ"מ וְכֹמוֹ הַשָּׁחַר עֲלֵה (וְעַל פְּסוּק טו), שֶׁעַם הַלְבֵנָה עוֹמֵד בְּרִקְעָה עִם הַחֲמָה לְפִי
שְׁהוּ מִסָּה עוֹבְדִין לְחֲמָה וְהָיָה לְבִנְיָה, אֲמַר הַקֵּץ, אֵס אֲפִרְעַ מִסָּה בְּיוֹם יְהוּי עוֹבְדֵי
בְּנֵי אֲמוּרִים אֵילוּ הֵי בְּנֵי אֵלֵהֶם מוֹשְׁלָת לֹא הֵיטוּ חֲרִבִּין, וְהָא אֲפִרְעַ מִסָּה בְּנֵי אֵלֵהֶם
יְהוּי עוֹבְדֵי הַחֲמָה אֲמוּרִים אֵילוּ הֵי בְּיוֹם כְּשֶׁהַחֲמָה מוֹשְׁלָת לֹא הֵיטוּ חֲרִבִּין, לֵכֵן חֲרִבִּין
וְכֹמוֹ הַשָּׁחַר עֲלֵה, וְנִפְרַע מִסָּה בְּשֶׁמֶשׁ הַחֲמָה וְהַלְבֵנָה מוֹשְׁלָת (כ"ר נִינִי): כָּהָא
וְגו' גִּפְרִית וְאֵשׁ. כְּחֹמֶל מִטֵּר וְנִשְׁעָה גִּפְרִית וְאֵשׁ (מְכִילָתָא בְּשַׁלַּח שִׁירָה פ"ה):
מֵאֵת ה': דִּרְךְ הַמִּקְרָאִית לְדַבֵּר כֵּן, כֹּמוֹ כִּי לְמִן (וְעַל דִּבְרֵי: וְלֹא אֲמַר כִּי, וְכֵן אֲמַר
דוֹד קָחוּ עִמָּכֶם אֶחָד עוֹבְדֵי אֲדוּמִים (מַלְאִכִּים א' אֲלֵהֶם) וְלֹא אֲמַר אֶחָד עוֹבְדִין, וְכֵן אֲמַר
לְאַשְׁוֹרֹשׁ בְּסָם הַמֶּלֶךְ (וְאַשְׁוֹרֹשׁ הָיָה) וְלֹא אֲמַר בְּסָם, אֵיךְ אֲמַר חָמֵשׁ מֵאֵת ד' וְלֹא אֲמַר
מֵאֵל (סְפִירָה דִּין לֵה: כ"ג נאצ): כָּהָא שְׂמָא הַכְּכָר כִּי בְּיוֹם יְהוּי עִמָּם
וְגו' (אֵילוּ לֹאֵל). כְּשֶׁכָּא לִיסֵר הַכְּרִיּוֹת מִזִּבְיָ עֵלִישָׁה אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם כֹּמוֹ שֶׁעֲשֵׂה (לְסְדוּם,
וְכִשְׁכָּא לְהוֹרִיד מִן וּמִן הַשָּׁמַיִם), הֵיטוּ מְמַטִּיר לְכֵס לֵחֵם מִן הַשָּׁמַיִם (שְׁמוֹת טו:ד;
נִתְחַוָּא יֵשׁ בְּשַׁלַּח כֵּן: כְּתוּבָה י: (כָּהָא) וַיַּהֲפֹךְ אֶת הָעָרִים וְגו'. אֲרַכְעִישׁן וְשִׁבְתוּ
בְּשַׁלַּח אֶחָד וְהַפְּכִין מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שְׂמָאֵר בְּתַלְמוּשׁ שְׁלִי יֵי וְגו' (אֵילוּ כְּתוּב: כ"ר
נאצ: (כו) וַתִּבְטֵא אֲשֶׁתוֹ מֵאַחֲרָיו. מֵאַחֲרָיו שֶׁל לוֹט: וְתַחִי נָצִיב מִלַּח. כְּמֹלֶה
חֲטָאָה וְכִמְלָה לְקַחָה (כ"ר נאצ:). אֲמַר לֵה חֲנִי מִטֵּעַ מִלַּח לְאוֹרִיחִים הֲלֵל. אֲמַרְהָ לֹא אֵיךְ
הַמְּהַר הָרַע הַזֶּה אֵהָא בָּא לְהַרְעִי בְּמִקְוֶה הוּא (שס נאצ: (כָּהָא) קִיטוֹר. חִימוֹר שֶׁל
עֵשׂ, טוֹרִיק א' כְּעֵשׂ: הַכְּבִשָּׁן. חֲפִירָה שְׁזוּרִפִּין בֵּה אֵחָ הַכְּנִישִׁים לְפִי, וְכֵן כָּל כְּכָן
כְּחִמּוֹר: (בט) וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אֲבָרְהָם. מֵהוּ וְזִכְרֹתוֹ שֶׁל אֲבָרְהָם, לֵכֵן יוֹדֵי.

(יח) אֵל נָא אֲדִנִּי. רַבּוּתוֹ אֲמַר שֶׁס זֶה קָדָם, שְׂמָאֵר בִּי לְהַחְיֹת אֶחָ נַפְשִׁי, מִי שִׁי
כִּידוֹ לְהַחְיֹת וְלַחְיֹת (שְׁבוּעוֹת לֵה:). וְתוֹרַמוֹ בְּבִעוּ כְּעֵן ה' אֵל נָא. אֵל תַּחֲמָר אֵלִי
לְהַמְלִיט הָרָה: נָא. (שט) לָשׁוֹן בְּקָדָה: (שט) פֶּן תִּחְבֵּקֵנִי הָרָה עֲדֵה. כְּשִׁיחִי אֵלִי אֲנִי סְדוּם
הֵי הַקֵּץ ה' רוּחַ מְעִשִׁי וְעִמָּדִי בְּנֵי הָעִיר וְיִיחִי נִרְאָה לְדִיק וְכִדְוִי לְהֵלֵל, וְכִשְׁכָּא
אֵלִי לְדִיק אֵי כְּרַעַשׁ. וְכֵן אֲמַרְהָ הַרְפִּיתָ לְאֵלֵיךְ, בָּחֵא אֵלִי לְהַזְכִּיר אֶחָ עוֹנִי (מַלְאִכִּים א'
יִזִּיח: עַד שֶׁלֹּא בָחֵא אֵלִי הֵי הַקֵּץ ה' רוּחַ מְעִשִׁי וְעִמָּדִי עִמִּי וְאֵי לְדִיק בְּיִיחִי, וְהָיָה
וְשִׁכַּח אֵלִי, לְפִי מְעִשִׁי אֵי רַעַשׁ (כ"ר נִינִי): (ב) הָעִיר הַזֹּאת קִרְבּוּבָה. קִרְבּוּבָה
יְסִיבָה, נְחִישָׁה מְקִרְבִּי, לְפִיכָךְ לֹא תִחְבֵּקֵנִי הָרָה עֲדֵיין (שְׁכַת י:). וְהָיָה הוּא
קִרְבִּיתָה, מְדוּר הַפְּלָגָה, שֶׁנִּתְפַּלְגוּ הָאֲנָשִׁים וְהַחֲסִילוּ לְהַחְיִיב אֵיךְ אֵיךְ בְּמִקְוֶה, וְהָיָה
הֵיכָה בְּשִׁנָּה מוֹחַ פֶּלֶג, וְעַמָּה עַד כָּאן ל"ג שָׁנָה, שֶׁכָּל מַח בְּשִׁנָּה מ"ח לְאַכְרֵס. כִּידוֹ,
פֶּלֶג חִי אֲחִירִי הוֹלִידוּ אֶחָ רַעַר ר"ט שָׁנָה, לֹא מִסָּה ל"ג כְּשֶׁנִּשְׁלַח שְׂרׁוּב וְעַמָּה עַד שְׁנוֹלֵר
חֲזוּר ל' ה' ס', וּמִנְחֹר עַד שְׁנוֹלֵר חֲרַח כ"ט ה' ר"ג, וְעַמָּה עַד שְׁנוֹלֵר אֲכָרֵס ע'
ה' קס"א, חֵן לֵסֶם מ"ח ה' ר"ט, וְאוֹרָה שְׁנֵה הֵיכָה שְׁנֵה הַפְּלָגָה. וְכִשְׁכָּא סְדוּם
הֵיכָה אֲכָרֵס בִּלְט' שָׁנָה, ה' מְדוּר הַפְּלָגָה עַד כָּאן ל"ג שָׁנָה. וְעַמָּה אֲכָרֵס יְסִיבָה
אֲחִירִי יְסִיבָה סְדוּם וְתַחֲרִיבָה שְׁנֵה חֲמָה, הוּא שְׂמָאֵר אִמְלֻטָּה נָא, לֹא בְּנִימְטִיר ל' א'
(שס): הֲלֹא מְצַעֵר הוּא. וְהָלָא עוֹנוּתִיָּה מְעוּטִין וְיִכּוֹל אֵהָא לְהַחְיֹת: וְתַחִי נַפְשִׁי.
כָּהָא אֵי שֶׁס, וּמִנְחֹר עַד שְׁנוֹלֵר חֲרַח כ"ט ה' ר"ג, הָלָא עוֹר קִטְנָה הוּא וְאַנְשִׁים בֵּה מִטֵּעַ חֵין לֵךְ
לְהַקְפִּיד אֵס תַּחֲנִיחָה וְתַחִי נַפְשִׁי בֵּה (שס): (כָּהָא) גַּם לְדַבֵּר הוּדָה. לֹא דִיִּיק שִׁחָה נִינִי לֵךְ
אֵלֹא אֵי כָּל הָעִיר אֵלִי בְּגִלְגֵּל: הַכְּבִי. הוֹפֵךְ אֵי כֹמוֹ עַד בּוֹאִי (לְהֵלֵךְ מִתָּה: אֲחִירִי רֹאִי
(וְעַל טִיג: מְדִי דְבָרִי בִי (יִרְמִיָּה לֵאמֹר: (כָּב) בִּי לֹא אוֹכַל לַעֲשׂוֹת. זֶה עוֹנֵשׁ שֶׁל
מַלְאִכִּים עַל שֶׁאֲמַרְוּ כִּי מִסְחִימִים אֲחִינוּ (וְעַל פְּסוּק י: וְתֵל הַדְּבַר כְּעִלְמִן (כ"ר נִינִי)
לְפִיכָךְ לֹא זֶה מִסָּה עַד שְׁהוֹקְקוּ לוֹמַר שְׁאִין הַדְּבַר בְּרַשִׁיוֹן: בִּי לֹא אוֹכַל. לֵכֵן יוֹדֵי.

Lot Began
for a
Concession

¹⁸ Lot said to them: "Please, no! My Lord — ¹⁹ See, now, Your servant has found grace in Your eyes and Your kindness was great which You did with me to save my life; but I cannot escape to the mountain lest the evil attach itself to me and I die. ²⁰ Behold, please, this city is near enough to escape there and it is small; I shall flee there. Is it not small? — and I will live."

²¹ And He replied to him: "Behold, I have granted you consideration even regarding this, that I not overturn the city about which you have spoken. ²² Hurry, flee there, for I cannot do a thing until you arrive there." He therefore called the name of the city Zoar.

²³ The sun rose upon the earth and Lot arrived at Zoar. ²⁴ Now HASHEM had caused sulfur and fire to rain upon Sodom and Gomorrah, from HASHEM, out of heaven. ²⁵ He overturned these cities and the entire plain, with all the inhabitants of the cities and the vegetation of the soil. ²⁶ His wife peered behind him and she became a pillar of salt.

²⁷ Abraham arose early in the morning to the place where he had stood before HASHEM. ²⁸ And he gazed down upon Sodom and Gomorrah and the entire surface of the land of the plain; and saw — and behold! the smoke of the earth rose like the smoke of a kiln. ²⁹ And so it was when God destroyed the cities of the plain that God remembered Abraham; so He sent Lot from amidst the upheaval when He overturned the cities in which Lot had lived.

³⁰ Now Lot went up from Zoar and settled on the mountain, his two daughters with him,

ever, he could be saved only before the upheaval began, but not from its midst. Furthermore, neither he nor the others in his entourage were entitled to witness the fate of the other Sodomites and still remain unscathed. Thus, when Lot's wife turned around to see the horrors that her fellows were suffering, she, too, died.

18-20. Lot begs for a concession. Lot was afraid that if he was required to flee to the mountain indicated by the angel, he would die from the rigors of the flight, since it was too far for him. He pleaded that one of the five towns be spared, at least for a short time, so that he could take refuge there.

18. אֵלֵינָא אֲדִינִי — "Please, no! My Lord —" Following the Talmud (Shevuos 38b), Rashi explains that Lot first addressed the angel, asking him not to insist on the trek to the mountain. Then Lot addressed God, with the plea given in the next two verses.

20. קָרְבָּה לְנוֹס שָׁמָּה — *Is near enough to escape there.* In the plain sense, Lot was speaking of the distance to the town relative to the mountain, as noted above. Rashi, however, explains *near* as referring to *nearness* in time, meaning that the town — which would later be named Zoar — had been populated more recently than the other four Sodomite cities, so that its measure of sin is not yet full. Since it had not sinned as much as the other towns, it could be spared from destruction for the time being, and Lot could take refuge there.

22. מְהֵרָה — *Hurry.* The angel told Lot that God had agreed to his request, but that the *upheaval*, i.e., the total destruction, could not begin before Lot's safe arrival in Zoar; the sulfur and fire, however, had begun descending at dawn (*Gur Aryeh*).

צוֹר — *Zoar.* The city was named Zoar, meaning *small*, because Lot referred to it as a *small* city [קָטָן, v. 20], and be-

cause its salvation was due to its smaller size and lesser iniquity. Its original name was *Bela*, as in 14:2 (Rashi).

24. וְהָיָה הַמָּטָר — *Now HASHEM had caused . . . to rain.* The Torah uses the Name that denotes mercy, and it speaks of *rain*, although what descended from heaven was hardly rain in the usual sense of the word. This is because nothing evil descends directly from Heaven. First it descended as *beneficent rain*; only when it approached earth did it become sulfur and fire (*Tanchuma*).

מֵאֵת ה' מִן־הַשָּׁמַיִם — *From HASHEM, out of heaven.* This emphasizes that the *sulfur and fire* were not natural, earthly phenomena, but were Divinely originated visitations, without any natural cause (*Sforno*). The use of HASHEM, the Name of Mercy, implies that the people of Sodom had fallen to such depths of depravity that it was an act of mercy to remove them from the earth.

וְסֻלְפֻּר — *Sulfur.* The *sulfurous* fire that destroyed Sodom left its mark. Today, the area of Sodom is a desert that is rich in sulfur mines.

26. וְנִחַסְתָּ אַחֲשֵׁי — *His wife peered.* She died because she turned around to look at the destruction, and, as explained above [v. 17], she was not worthy enough to see others being destroyed and be spared herself. Ramban cites a view that she turned around in the hope that her married daughters were following. Tur points out that the death of Lot's wife was a necessary precondition to the following episode, for if she had been alive, her daughters would not have conceived through Lot.

27-29. When Abraham had concluded his pleading for Sodom, God did not tell him what the outcome would be; therefore, he arose in the morning to see what had happened (*Daas Sofrim*). In this passage, the Torah states clearly that Lot had been spared only for the sake of Abraham (*Ran*).

אֲרִי דָחִיל לַמֶּתָב בְּצוּעֵר וַיִּתֵּב בַּמַּעֲרָא
הוּא וְתַרְמִין בְּנֵתָהּ: לֹא נִאֲמַרְתָּ רִבְתָּא
לְעֶרְתָא אֲבוּנָא סִיב וְגַבֵּר לִית בְּאַרְעָא
לְמִיעֵל עֲלָנָא כְּאוּרֹחַ כָּל אֲרָעָא:
לֹא אִיתָא נִשְׁקִי נֵת אֲבוּנָא חֲמָרָא וְנִשְׁכּוּב
עִמָּה וְנִקְסִים מֵאֲבוּנָא בְּנִין: לֹא נִאֲשָׁקִיָּא
יֵת אֲבוּהֶן חֲמָרָא בְּלִילְיָא הוּא וְעֵלְת
רִבְתָּא וְשִׁכְיָבָא עִם אֲבוּהָ וְלֹא יָדַע
בְּמִשְׁכָּבָהּ וּבְקִימָהּ: לֹא תָהִיָּה בְּיוֹמָא
דְּתַבְרוּהִי נִאֲמַרְתָּ רִבְתָּא לְעֶרְתָא הָא
שְׂכִיבִית רְמִשָּׁא עִם אָבָא נִשְׁקָנָה חֲמָרָא
אָף בְּלִילְיָא וְעוֹלִי שְׂכִיבִי עִמָּה וְנִקְסִים
מֵאֲבוּנָא בְּנִין: לֹא נִאֲשָׁקִיָּא אָף בְּלִילְיָא
הַהוּא יֵת אֲבוּהֶן חֲמָרָא וְקָמַת וְעֶרְתָּא
וְשִׁכְבִית עִמָּה וְלֹא יָדַע בְּמִשְׁכָּבָהּ
וּבְקִימָהּ: לֹא נִעֲדִיאֵן תַּרְמִין בְּנֵת לוֹט
מֵאֲבוּהֶן: לֹא יוֹלִידֵת רִבְתָּא בְּרֹא וְקָרַת
שְׁמָהּ מוֹאֵב הוּא אֲבוּהֶן דְּמוֹאָב עַד
יוֹמָא דִּין: לֹא נִדְּעֶרְתָּא אָף הִיא יָלִידֵת בְּרֹא
וְקָרַת שְׁמָהּ בְּרֹא עַמִּי הוּא אֲבוּהֶן דְּבְנֵי
עַמּוֹן עַד יוֹמָא דִּין: אֲנוּטֵל מִתְּמִין
אֲבָרְהָם לְאַרְעָא דְּרוּמָא וַיִּתֵּב בֵּין רָקִם
וּבֵין חֲגָרָא וְאִתְחַתֵּב בְּגֵרָר: בְּנִאֲמַר
אֲבָרְהָם עַל שָׂרָה אִתְחַתֵּב אֶחָתִי הִיא
וְשִׁלְחָ אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶכָא דְּגֵרָר
וְדִבֵּר יֵת שָׂרָה: וַנֹּאמַת מִימֵר מִן קֳדָם
?? לֹת אֲבִימֶלֶךְ בְּחֶלְמָא דְּלִילְיָא
נִאֲמַר לָהּ הָא אִתְּ אֶת מִית עַל עֵיסֶק
אִתְחַתֵּב דְּרִבְתָּא וְהִיא אִתְּ גֵּבֵר:

כִּי יֵרָא לְשִׁבְתָּ בְּצוּעֵר וַיִּשָּׁב בְּמַעֲרָה הוּא וְשִׁתִּי בְּנֵתִי:
וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְעִירָה אֲבִינוּ וְקָן וְאִישׁ אֵין
בְּאַרְץ לְבֹא עֲלִינוּ כְּדָרָךְ כָּל־הָאָרֶץ: לָכֵה נִשְׁקָה אֶת־
אֲבִינוּ יִין וְנִשְׁכָּבָה עִמּוֹ וְנִחְיָה מֵאֲבִינוּ זָרַע: וַתִּשְׁקִין
אֶת־אֲבִיהֶן יִין בְּלִילְיָה הוּא וַתֵּבֵא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכָּב
אֶת־אֲבִיהָ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָּהּ וּבְקִימָהּ: וַיְהִי מִמַּחֲרַת
וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְעִירָה הֵן־שִׁכַּבְתִּי אִמָּשׁ אֶת־
אֲבִי נִשְׁקָנוּ יִין גַּם־הַלִּילָה וּבְאִל שְׂכָבִי עִמּוֹ וְנִחְיָה
מֵאֲבִינוּ זָרַע: וַתִּשְׁקִין גַּם בְּלִילְיָה הַהוּא אֶת־אֲבִיהֶן יִין
וַתִּקֶּם הַצְעִירָה וַתִּשְׁכָּב עִמּוֹ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָּהּ וּבְקִימָהּ:
וַתְּהַרִין שְׁתֵּי בָנוֹת־לוֹט מֵאֲבִיהֶן: וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה בֶן
וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב הוּא אֲבִי־מוֹאָב עַד־הַיּוֹם:
וְהַצְעִירָה גַּם־הִיא יָלְדָה בֶן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶן־עַמִּי הוּא
אֲבִי בְנֵי־עַמּוֹן עַד־הַיּוֹם:

כ מִשָּׁם אֲבָרְהָם אֶרְצָה הַנֶּגֶב וַיִּשָּׁב בֵּין־קֶדֶשׁ וּבֵין שׁוּר
בְּיֹגֶר בְּגֵרָר: וַיֹּאמֶר אֲבָרְהָם אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶחָתִי
הוּא וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ גֵּרָר וַיִּקַּח אֶת־שָׂרָה:
וַיָּבֵא אֱלֹהִים אֶל־אֲבִימֶלֶךְ בְּחֶלְוֹם הַלִּילָה וַיֹּאמֶר לוֹ
הִנֵּה מֵת עַל־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־לָקַחְתָּ וְהוּא בָּעֵלְתָּ בַּעַל:

כ"א

זכר, שהיה לוֹ יודע שֶׁהָאִשָּׁה אֵלֶּיָּהּ אֲבָרְהָם, וְשֶׁמֶת אֲחֵר אֲבָרְהָם בְּמַלְרִים עַל שָׂרָה
אִחֻתִּי הִיא (וְעוֹלֵי יִבְסֵי) וְלֹא גִלָּה הַדְּבַר שֶׁהִיא חֵם עֲלוּי, לְפִיכָךְ חֵם הִקְנִיָּה עֲלוּי (כ"ב)
לְמֹאזִי: (ל) כִּי יֵרָא לְשִׁבְתָּ בְּצוּעֵר. לְפִי שֶׁהִיא קְרוֹבָה לְפָדוּס: (לֹא) אֲבִינוּ זָקֵן.
וְחֵם לֹא עֲכָשִׁי אִימָתִי, שֶׁמֶת יָמוּת אוֹ יִפְסוֹק מִלְּהוֹלִיד: וְאִישׁ אֵין בְּאַרְץ. סְבוּרוֹת הִיוּ
שָׁלֵם הַעוֹלָם נִחְרַב כְּמוֹ כְּדוֹר הַמִּטְבֹּל (סֵם ח): (לג) וַתִּשְׁקִין וְגו'. יִין נִזְדַּמֵּן לֹהֵם בְּמַעֲרָה
לְהוֹלִיֵּא מִן שֵׁי אִחֻמוֹת (סֵם; סְפִירָה עֵקֶב מִן; מִכִּלְתָּא בְּשֵׁל שִׂירָה פ"ב): וַתִּשְׁכָּב אֶת
אֲבִיהָ. וְכַלְעִירָה כְּחִיב וְחִשָּׁב עִמּוֹ. לְעִירָה לְפִי שֶׁלֹּא פִתְחָה בְּזוּת אֵלֶּה אִחֻתָּה לִּמְדָתָה,
חִיָּקֵךְ עֲלֵיהָ הַכְּתוּב וְלֹא פִירַשׁ גּוֹטָה, אֲכֹל כְּבִירָה שֶׁפִּתְחָה בְּזוּת פִּרְסָמָה הַכְּתוּב בְּמַפְרָשׁ
(וְתַחֲמוּמָא בְּלֹק יז). וּבְקוּמָהּ עַל כְּבִירָה נִקְדָּה, הִרִי כְּלִילוֹ לֹא נִכְתָּב, לֹמַר שֶׁנִּקְוָמָה יָדַע,
וְאִשְׁכ"כ לֹא נִמְרַל לִי עַל מַלְאָכוֹת (נִזִּיר כג). וְ"אֵר לִי, כִּי מִלִּי שֶׁהוּא לְהוֹט אֲחֵר בְּזוּלָמִם

31-38. Lot's daughters: Moab and Ammon — the roots of Jewish monarchy. [This theme is treated at length in the Overview to the ArtScroll edition of Ruth.] Lot's daughters were modest, righteous women whose actions were nobly motivated. Thinking that the rest of the world had been destroyed in the upheaval of Sodom — and that even Zoar had been spared only while they were there — they felt that it was their responsibility to save the human race by bearing children, even though the only living male was their own father. The Torah does not label their actions as incestuous because they sincerely thought there was no other way to insure the propagation of the species. Because their inten-

tions were pure, they merited that among their descendants would be Ruth, ancestress of David, and Naamah, queen of Solomon and mother of Rehoboam, his successor and the next link in the Davidic chain (*R' Bachya*). Lot, however, was not comparable to his daughters; his intentions were not at all sincere. Even though he was intoxicated and unaware of what he was doing the first night, he knew in the morning what had happened [see v. 37] — but allowed himself to be intoxicated again, knowing full well what the result would be (*Rashi*). Unlike his daughters, he knew from the angels that the upheaval was to affect only a limited group of cities, not the whole world.

Lot's Daughters and the Birth of Moab and Ammon: The Roots of Jewish Monarchy

for he was afraid to remain in Zoar; he dwelt in a cave, he with his two daughters. ³¹ The older one said to the younger, "Our father is old and there is no man in the land to marry us in the usual manner. ³² Come, let us ply our father with wine and lay with him that we may give life to offspring through our father."

³³ So they plied their father with wine on that night; and the older one came and lay with her father, and he was not aware of her lying down and of her getting up.

³⁴ And it was on the next day that the older one said to the younger, "Behold, I lay with my father last night; let us ply him with wine tonight as well, and you come lay with him that we may give life to offspring through our father."

³⁵ So they plied their father with wine that night also; and the younger one got up and lay with him, and he was not aware of her lying down and of her getting up.

³⁶ Thus, Lot's two daughters conceived from their father.

³⁷ The older bore a son and she called his name Moab; he is the ancestor of Moab until this day. ³⁸ And the younger one also bore a son and she called his name Ben-Ammi; he is the ancestor of the children of Ammon until this day.

20

Abraham in Gerar: Sarah is Abducted

¹ Abraham journeyed from there to the region of the south and settled between Kadesh and Shur, and he sojourned in Gerar. ² Abraham said of Sarah his wife, "She is my sister"; so Abimelech, king of Gerar, sent, and took Sarah. ³ And God came to Abimelech in a dream by night and said to him, "Behold you are to die because of the woman you have taken; moreover she is a married woman."

31. אָבִינוּ זָקֵן — Our father is old. And if not now, when? He may die or become impotent (Rashi).

33. וּבִקְוָמָהּ — And of her getting up. In the Torah scroll, this word has a dot over it, a traditional method of drawing attention to a special interpretation. It indicates that though he was not aware of her lying down, he was well aware of her getting up. Nevertheless, he was not more vigilant on the second night than he was on the first (Rashi; Midrash), an indication of his own lechery.

36. וְהָרִיין — Conceived. Rav Chaninah ben Pazzi observed: Thorns are neither weeded nor sown, yet of their own accord they grow and spring up, whereas how much pain and toil is required before wheat is made to grow (Bereishis Rabbah 45:4). The simile is that Lot's incestuous daughters (= "thorns") conceived immediately, but how much pain did the Matriarchs endure before they conceived!

37-38. The Sages (Horayos 10b) note a difference between the two daughters. The elder was so shameless that she gave her son a name that clearly suggested his disgraceful parentage: The name Moab is derived from מֵאב, from father. The younger one, however, gave her son a name that means son of my people, thus modestly concealing his father. She was rewarded in Moses' time, when God commanded the Jewish people not to instigate a war with Ammon (Rashi).

20.

☞ Sarah Is abducted by Abimelech.

When Abraham saw that the region had been destroyed and there would be no more wayfarers to whom he might extend hospitality, he moved to another part of the country. Another explanation for his move is that he wished to

distance himself from Lot, who had become notorious because of his intimacy with his daughters (Rashi). Kadesh and Shur were large cities in the Philistine part of Canaan. Abraham chose to live there because the area was heavily populated and would provide him the opportunity to spread his belief in God (Sforno). Radak suggests that he settled in Philistia to establish his presence — and thus the future claim of his offspring — in another part of Eretz Yisrael.

Although he had once felt the bitter taste of an abduction of Sarah, he did not expect a repetition of that experience because, as the narrative will show, Abimelech was a righteous king (by the standards of the time) and Philistia was a more law-abiding country than Egypt. That she was indeed abducted was one of the Ten Trials to which Abraham was subjected.

2. אָחִי הִיא — She is my sister. Abraham did not ask Sarah's permission to use this ruse, because she would have refused due to her previous abduction by Pharaoh (Gur Aryeh). On the other hand, he did not expect an abduction to take place in Gerar if the people thought she was his sister. They would have tried to convince her "brother" to give her in marriage, but would not have taken her by force. Consequently he did not feel he was endangering her.

וַיִּקַּח אֶת-סָרָה — And took Sarah. Abimelech planned to marry her. That her beauty was so great at the age of ninety that a king desired her may be because she had become youthful again so that she could become pregnant (Ramban). Alternatively, he wished to marry into the august family of Abraham (Ran).

3. God appeared to Abimelech to warn him not to molest Sarah, an astounding phenomenon because prophecy is

וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי הִגֹּי גַם-צִדִּיק
 הַתְּהַרְגִּ: הֲלֹא הוּא אָמַר-לִי אַחֲתִי הִוא וְהִיא-גַם-הִוא
 אָמְרָה אַחִי הוּא בְּתָם-לִבִּי וּבִגְלָן כִּפִּי עֲשִׂיתִי זֹאת:
 וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בְּחֹלָם גַּם אֲנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְּתָם-
 לִבְבְּךָ עֲשִׂיתָ זֹאת וְאַחֲשָׁךְ גַּם-אֲנֹכִי אוֹתָךְ מַחֲטוֹ-לִי עַל-
 כֵּן לֹא-נִתְּתִיךָ לִגְנֹעַ אֵלֶיהָ: וְעַתָּה הִשָּׁב אֵשֶׁת-הָאִישׁ כִּי-
 נָבִיא הוּא וַיִּתְּפֹלל בַּעֲדָךְ וַחֲיָה וְאִם-אֵינָךְ מֵשִׁיב דָּע
 כִּי-מֹת תָּמוּת אִתָּה וְכָל-אֲשֶׁר-לָךְ: וַיִּשָּׁפֹם אַבְיֶמֶלֶךְ
 בַּבֶּקֶר וַיִּקְרָא לְכָל-עַבְדָּיו וַיְדַבֵּר אֶת-כָּל-הַדְּבָרִים
 הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים מְאֹד: וַיִּקְרָא אַבְיֶמֶלֶךְ
 לְאֶבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ מֶה-עֲשִׂיתָ לָנוּ וְמֶה-חָטָאתִי לָךְ כִּי-
 הִבָּאת עָלַי וְעַל-מִמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדֹלָה מַעֲשִׂים אֲשֶׁר
 לֹא-יַעֲשׂוּ עֲשִׂיתָ עִמָּדִי: וַיֹּאמֶר אַבְיֶמֶלֶךְ אֶל-אֶבְרָהָם מֶה
 יָאֵרְאִית כִּי עֲשִׂיתָ אֶת-הַדְּבָר הַזֶּה: וַיֹּאמֶר אֶבְרָהָם כִּי
 אָמַרְתִּי רַק אֵין-יִרְאֶת אֱלֹהִים בְּמָקוֹם הַזֶּה וַהֲרֹגוּנִי עַל-
 דְּבַר אֲשֶׁתִּי: וְגַם-אֲמַנָּה אַחֲתִי בַת-אָבִי הִוא אֲךָ לֹא בַת-
 אָמִי וַתְּהִי-לִי לְאִשָּׁה: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעָו אֹתִי אֱלֹהִים
 מִבֵּית אָבִי וַאֲמַר לָהּ זֶה חֲסִדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי עִמָּדִי
 אֶל כָּל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבִיא שָׁמָּה אֲמַר־לִי אַחִי הוּא:

כ"ט

עסקי אשמו שואלין אותו, אשקח היא או אחותך היא (כ"ט ס:). ויב אחותי בת אבי היא. ובה אב מותרת לבן נח שאין אבות לגוי (יבמות נח; מחמוח ין כו). וכדי לאמת דבריו השיב כן. ואם חלמך, והלא נח אחי יחיה (סנהדרין נח). בני בניס הרי הן כבנים (יבמות סב). והרי היא בתו של תרח. וכן הוא אומר לנו כי אנשים אחים אונתו (לעיל יג; פד"א לו): אך לא בת אמי. הן מאס אחרת היה: (יג) ויהי באשר התעו אותי וגו'. אונקלוס תרגם מה שתרנס. ויש ליישב עוד דבר דבור על אפניו. כשהוא אנוני הקב"ה מבית אבי להיות משוטט ונד ממקום למקום ידעתי שאעבור במקום רשעים, ואומר לה זה חסדך: באשר התעו. לשון רבים, ואל תחמה. כי הרבה מקומות לשון אלהות ולשון מרות קרוי 'רבים'. אשר הכו אלהים (שמואל ב: זכג) אלהים חיים (דברים הכג) אלהים קדושים (יהושע כד:ט), וכל לשון אלהים 'רבים'. וכן ויקח אדני יוסף (להלן לע"ב): אדוני האדונים (דברים י"ז): אדוני הארץ (להלן מבגל) וכן בעליו עמו (שמות כב"ד) והוא בעליו (ס' כל:כט). וא"ח, מהו 'ל' החסד. כל הגולה מקומה ואינו מיושב קרוי חסד, כמו ותלך ותחם (להלן כא"ד) חסיתי כשה אובד (תהלים קט:קעו) יתנו נבלי אוכל (איוב לח:מח) ילאו ויחטו לבקש אכלס: אמרי לי. עלי, (אונקלוס), וכן וישאלו אנשי המקום לאשמו (להלן כו:ז) על אשמו, וכן ואמר פרעה לבני ישראל (שמות יד:ג)

4. given only to people of the highest spiritual caliber. To protect the honor of the righteous, however, God appears even to heathens, provided that they are people of some stature. In the case of Sarah's abduction in Egypt, Pharaoh was completely unworthy, so God punished him without giving him the benefit of a prophetic warning (Radak).

מות חמיה (שמואל א' ד:ג) שניהם נכלאו על: (ד) לא קרב אליה. המלך מנעו (כ"ר נב"ג) כמו שנאמר לא נחמך לנגוע אליה: הגוי גם צדיק תהרוג. אף אם הוא לזיק חסדגו, שמה כך דרכך לאנד האומות חס. כך עשית לדור המבול (ולדור הפלגה), אף (וס) אני אומר שתרנסם על לא דבר כמו שאתה אומר להרגני (ס' ו): (ד) גם היא. לרבות עבדים וגמלים וחמרים, את כולם שאלתי ואמר לי אחיה הוא (ס:). בתם לבבי. שלא דמיח לחטוא (ס:). ובנקיון כפי. נקי אני מן החטא, שלא נעשתי כה (ס:). (ו) ידעתי כי בתם לבבך וגו'. אמת שלא דמיח מחלה לחטוא, אבל נקיות כפיס אין כאן (הוא אמרה משמוש ידים יש כאן) (ס:). לא נתתיך. לא ממך היה שלא נגעת בה, אלא תשכתי אני אותך מחטוא ולא נחמתי לך כה, וכן ולא נחמתי אלהים (להלן לז:). וכן לא נחמתי אביה לבוא (שופטים טו:א; כ"ר ס' ז:). (ז) השב אשת האיש. ולא חסא סבור שמה חסונה בעיני ולא יקבלנה, או ישאלך ולא יתפולל עליך. (ח) אבימלך ומי מפייסו שלא נעשתי כה. א"ל: כי נביא הוא. וידוע שזה נגעת בה, לפיכך ויתפולל בעדך (כ"ר ס' ח:). (ט) מעשים אשר לא יעשו. מזה אשר לא הורגנו לבא על כריה בזה לנו על ידך, מעירת כל נקבים, של זרע ושל קטנים ורעי ואנשים וחוטס (ס' ג:). פס"ר מז (קטו; קטח). כ"ר נב:). (יא) רק אין יראת אלהים. אכסמלי שבה לעיר, על עסקי אכילה ושחיה שואלין אותו או על

Had not approached her. Approach is a euphemism for intimacy. To prevent Abimelech from forcing Sarah to live with him, he was punished with impotence (Rashi).

Will You slay a nation even though it is righteous? Is it Your practice to destroy nations without

⁴ Now Abimelech had not approached her; so he said, "O my Lord, will You slay a nation even though it is righteous?" ⁵ Did not he himself tell me: 'She is my sister'? And she, too, herself said: 'He is my brother!' In the innocence of my heart and integrity of my hands have I done this."

⁶ And God said to him in the dream, "I, too, knew that it was in the innocence of your heart that you did this, and I, too, prevented you from sinning against Me; that is why I did not permit you to touch her. ⁷ But now, return the man's wife for he is a prophet, and he will pray for you and you will live, but if you do not return her, be aware that you shall surely die: you and all that is yours."

⁸ Abimelech arose early next morning; he summoned all his servants and told them all of these things in their ears, and the people were very frightened. ⁹ Then Abimelech summoned Abraham and said to him, "What have you done to us? How have I sinned against you that you brought upon me and my kingdom such great sin? Deeds that ought not to be done have you done to me!" ¹⁰ And Abimelech said to Abraham, "What did you see that you did such a thing?"

¹¹ And Abraham said, "Because I said, 'There is but no fear of God in this place and they will slay me because of my wife.' ¹² Moreover, she is indeed my sister, my father's daughter, though not my mother's daughter; and she became my wife. ¹³ And so it was, when God caused me to wander from my father's house, I said to her, 'Let this be your kindness which you shall do for me — to whatever place we come, say of me: He is my brother.'"

cause? If so, I must assume that You destroyed the generations of the Flood and of the Dispersion without just cause, just as You now do to me! (*Rashi*; cf. *Rashi* to 18:25: הַלֵּלָהּ לָךְ). Abimelech was indignant at the suggestion that he had done something wrong, because, in comparison with the bestiality of Sodom, Abraham and Sarah were treated hospitably in Gerar. Even her abduction could be seen in a positive light, for Abimelech was doing her the honor of making her his queen (*R' Hirsch*).

Abimelech felt that since his intentions were good, he was blameless. Judaism rejects this view. Good intentions do not purify a wrong deed. Its measure is whether it complies with God's will; if it is wrong in His eyes, then good intentions do not give it sanction. Moreover, lack of knowledge is itself sinful, for a person has the obligation to seek instruction. A person in Abimelech's position has the further obligation to set an example of appropriate behavior — is it right that even an unmarried woman must fear the whim of every prince? (*R' Hirsch*).

6. וְאֵחָשֶׁךְ — *I . . . prevented.* God was very much aware of Abimelech's good intentions; but it was *He* who had kept the king from committing adultery. Rav Aibu said: It is like a warrior riding at full speed, who reined in his horse to avoid hitting a child. Whom do we praise, the horse or the rider? Surely the rider! So, too, God told Abimelech that he deserved no credit for not harming Sarah; it was God who stayed his hand (*Midrash*).

7. כִּי־נָבִיא הוּא — *For he is a prophet.* The implication is not that a prophet's wife should be treated differently than a commoner's. Rather, because Abraham is a prophet, he knows that you did not touch her, and therefore *he will pray for you and you will live* (*Rashi*).

From this exchange the Sages derive that one who injures his neighbor is not absolved from his sin even if he pays all expenses and damages. He must also seek forgiveness from the one he has wronged (*Bava Kamma* 92a).

9. מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־יֻעָשׂוּ — *Deeds that ought not to be done.* Abimelech argued, "It is wrong for a man like you to cause harm to innocent people by claiming that your wife is your sister" (*Radak, Sforno*). According to *Rashi*, the deeds to which he referred are the unprecedented punishments that struck Abimelech and his entire household. All their bodily orifices were blocked: the reproductive organs, bowels, ears, and even noses.

10-11. Abimelech's questions in verse 9 were merely rhetorical, and required no answer. Now, however, he demanded to know why Abraham deceived him (*Radak*). To this Abraham answered that as soon as he entered the city, he realized that the Philistines did not fear God. For when a man enters a town, should he be asked whether he needs food and drink, or whether the woman with him is his wife or sister? Since the people of Gerar were concerned only with the marital status of Sarah, Abraham realized that they lacked fear of God, and, consequently, would not have moral restraint (*Rashi; Makkos* 9b).

12. . . . וְגַם — *Moreover. . . .* Even where one is compelled to dissemble, he should remain as close to truth as possible. Therefore, having explained why he was afraid to tell the truth, Abraham went on to say that even *in the literal sense*, his claim of being Sarah's brother — though misleading — was not untrue [see below]. Moreover, he never said explicitly that Sarah was *not* his wife; he merely emphasized that she was his sister (*Malbim*).

Although Sarah was his *brother's* daughter, not his *father's*, so that she was not his sister in the literal sense of the word, Abraham's statement was justified since "grandchildren are considered as children"; thus he could call Sarah his sister in the accepted figurative sense of the word (*Rashi*).

13. This was Abraham's third justification: Since God had commanded him to become a wanderer, he resorted to this plan whenever they came to a new place; it does not imply low esteem for Abimelech and his subjects (*Malbim*).

וַיִּקַּח אַבְיִמֶלֶךְ צֶאֱן וּבָקָר וְעֶבְדִּים וַיִּשְׁפָּחֻת וַיֵּתֵן לְאַבְרָהָם
וַיֵּשֶׁב לוֹ אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ: וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ הִנֵּה אֶרְצִי
לְפָנֶיךָ בְּטוֹב בְּעֵינַיִךְ שָׁב: וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי אֵלַי
כֶּסֶף לְאַחִיךָ הִנֵּה הוּא-לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם לְכָל אֲשֶׁר אֲתָךְ
וְאֵת כָּל וְנִכְחַת: וַיִּתְּפַלֵּל אַבְרָהָם אֶל-הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא
אֱלֹהִים אֶת-אַבְיִמֶלֶךְ וְאֶת-אִשְׁתּוֹ וְאֶמְהִתּוֹ וַיָּלֶדּוּ: כִּי-
עָצַר עָצַר יְהוָה בְּעַד כָּל-רָחֵם לְבֵית אַבְיִמֶלֶךְ עַל-דִּבְרֵי
שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אַבְרָהָם:
בַּאֲשֶׁר אָמַר וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר: וַתֵּהֶרָ וַתֵּלֶד
שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֶּן לִזְקֻנּוֹ לְמוֹעֵד אֲשֶׁר-דִּבֶּר אֹתוֹ
אֱלֹהִים: וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת-שְׁם-בְנוֹ הַנּוֹלֵד-לוֹ אִשְׁר-
יִלְדָה-לוֹ שָׂרָה יִצְחָק: וַיִּמָּל אַבְרָהָם אֶת-יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן-
שְׁמֹנֶת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים: וְאַבְרָהָם בֶּן-מֵאָת
שָׁנָה בַּהֲוֹלֵד לוֹ אֶת יִצְחָק בְּנוֹ: וַתֹּאמֶר שָׂרָה צָחֵק עָשָׂה לִי
אֱלֹהִים כָּל-הַשְּׁמֵעַ יִצְחָק-לִי: וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם
הַיִּנְיָקָה בָּנִים שָׂרָה כִּי-יִלְדָתִי בֶּן לִזְקֻנּוֹ: וַיַּגְדֵּל הַיֵּלֶד
וַיִּגְמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתָּה גָדוֹל בְּיוֹם הַגְּמֵל אֶת-יִצְחָק:

כא

חמישי

רש"י

כלהו. והיון הוא אמירה והיון הוא דבור. אמירה ויאמר אלהים אל שרה אשתך וגו' (לעיל יז:ט). דבור היה דבר ה' אל אברהם בברית בין הבתרים (לעיל טו:א) ושם נאמר לא יירש זה וגו' (ד סד) והביא הירוש משרה (מכילתא בא פ"ג): ויעש ה' לשרה כאשר דבר. לאברהם: (ב) [לזקנותו]. שהיה זו תקווה של זמנה לו (ב"ר נגז): למועד אשר דבר. ר' יוחנן ורבי חמא. רבי יוחנן אומר למד שגולו (ל' חודשים, של א' יאמרו מביתו של אבימלך הוא. ר' חמא אומר לשבעה חודשים (סס): למועד אשר דבר אתו. דמליל יחיה (ואונקלוס), את המועד אשר דבר וקבע, כש"ל למועד אשכנז אלך (לעיל יח:ד) שרש לו שריטה בביתו, אמר לו כשתגיע תמה לשריטה זו בשנה האחרת תלד (תנחומא יב לו): (ו) יצחק לי. ישמח עלי (ואונקלוס). ומדש אגדה, הרבה עקרות נפקדו עמה, הרבה חולים נתרפאו בזיוס, הרבה חפלות נענו עמה ורש שחוק היה בעולם (ב"ר סח ט): (ז) מי מלל לאברהם. לשון שבת ותשיבות וכמו מי פעל ועשה (ישעיה מא:ד) מי ברא אלה (סס מכו): ראו מה הוא ומי הוא שומר הבטחתו, הקב"ה מבטיח ועושה: מלל. שיה הכחוש ולא אמר דבר, גימטריא של ק', כלומר ביום מזה לאברהם (ב"ר ענט): היניקה בנים שרה. ומזה בניו לא רבים, כיום המאשה הביאו השרות בנייהן עממן והיניקה אותם, שהיו אומרים לא ילדה שרה, אלא אסופי הביאו מן השוק (ב"ר פז): (ח) ויגמל. לטוב כ"ח פוש (ב"ר סג) כפוזות ס. משתה גדול. שהיו שם גדולי הדור, שם ועבר ואבימלך (תנחומא יב ויאלח כג):

R' Bachya and Sfomo interpret the word *god* in this verse as referring not to God, but to the idols with which Abraham had grown up in Ur Casdim. When the idolatry of his father's home and country forced Abraham and Sarah to become migrants, they adopted this strategy.

14-18. Abimelech appeases Abraham and Sarah. Abimelech knew that he had to appease both Abraham and Sarah, because he would not be healed unless Abraham prayed for

him, and only Sarah could forgive him for the harm and humiliation he had caused her, so he gave them gifts, humbled himself, and assured them that they could feel secure in his land. In this latter respect, the contrast between Philistia and Egypt is glaring. The Egyptians were an immoral, licentious people, so that Pharaoh could not invite Abraham and Sarah to settle in his country. He ordered them out for their own protection — and his, because if they were harmed, he

Abimelech ¹⁴ So Abimelech took flocks and cattle and servants and maidservants and gave them to
Appeases Abraham; and he returned his wife Sarah to him.
Abraham ¹⁵ And Abimelech said, "Behold, my land is before you: settle wherever you see fit." ¹⁶ And
and Sarah to Sarah he said, "Behold, I have given your brother a thousand pieces of silver. Behold! Let it
be for you an eye-covering for all who are with you; and to all you will be vindicated."
¹⁷ Abraham prayed to God, and God healed Abimelech, his wife, and his maids, and they
were relieved; ¹⁸ for HASHEM had completely restrained every orifice of the household of
Abimelech, because of Sarah, the wife of Abraham.

21 ¹ HASHEM had remembered Sarah as He had said; and HASHEM did for Sarah as He had
The Birth of Isaac spoken. ² Sarah conceived and bore a son unto Abraham in his old age, at the appointed
time which God had spoken. ³ Abraham called the name of his son who was born to him —
whom Sarah had borne him — Isaac.
⁴ Abraham circumcised his son Isaac at the age of eight days as God had commanded him.
⁵ And Abraham was a hundred years old when his son Isaac was born to him. ⁶ Sarah said,
"God has made laughter for me; whoever hears will laugh for me." ⁷ And she said, "Who is the
One Who said to Abraham, 'Sarah would nurse children'? For I have borne a son in his old age!"
⁸ The child grew and was weaned. Abraham made a great feast on the day Isaac was weaned.

would suffer Divine punishment. Abimelech, however, had no such fears. Furthermore, by inviting Abraham to remain, Abimelech was demonstrating to all that he had not violated Sarah, for a woman with whom the king had been intimate would never be permitted to return to a commoner husband in the king's own land (Abarbanel).

16. כְּסוּת עֵינַיִם — An eye-covering. Abimelech referred to his gift to Sarah as an eye-covering, i.e., a diversion of attention from her, for it served as a vindication of her conduct and would prevent people from looking at her contemptuously.

17-18. The punishment for the abduction of Sarah was that the bodily orifices of all Abimelech's people became closed. They could not relieve themselves or give birth until Abraham prayed for them.

21.

1-8. The birth of Isaac. The prophecies to Abraham and Sarah, and their joint longings to build the future for which God had created the world, finally found fulfillment with the birth of Sarah's son. Moreover, the manner in which it happened — that a woman who was infertile even in her youth had a child at the age ninety — established the miraculous nature of God's Chosen People. God could just as easily have given a child to Sarah in her prime, but that would not have been perceived to demonstrate Divine intervention.

The juxtaposition of this section to the preceding one teaches that "If someone prays for mercy on behalf of another when he himself needs that very same thing, he is answered first" (Bava Kamma 92a). For in the previous section it is said: Abraham prayed [for Abimelech]. . . and they were relieved. . . and here it says and HASHEM had [already] remembered Sarah — implying that God had filled Sarah's need before He healed Abimelech (Rashi).

The proximity also teaches the key to conception is in God's hand. He withheld it from Abimelech and his servants and gave it to Sarah, as His wisdom dictated (R' Bachya).

According to tradition, Sarah conceived on the first day of Rosh Hashanah. Therefore, this narrative is the Torah reading of that day, so that it will inspire people to follow Sarah's example of righteousness and prayer.

2. לְאִבְרָהָם — Unto Abraham. In this verse, the next, and in 25:19 the Torah emphasizes that Abraham was the father of the newborn child, because there were people who mocked the aged parent, saying that since Sarah had never conceived until around the time she was Abimelech's prisoner, he must be the father (Rashi to 25:19).

3. יִצְחָק — Isaac. This name — which God had commanded Abraham to give (17:19) — is derived from the word צָחַק, laughter, for by all the laws of nature the very idea of his birth was "laughable" (R' Hirsch). The laughter memorialized in this name, however, is the joy of Abraham, not the original skepticism of Sarah; God would not have chosen this name if it had represented derision (R' Bachya). In verse 6, Sarah herself said that all who heard of this great event would take part in her joy, thus ratifying this implication of the name.

Isaac's primary character trait was נְבוֹנָה, or introspective strength of character and self-restraint, a concept that would seem to contradict his name. However, in order to be truly strong, one must be able to laugh at the world and its seemingly insuperable obstacles (R' Gedaliah Schorr).

6. כִּלְיֵה־שְׂמֵעַ יִצְחָקִי — Whoever hears will laugh for me, i.e., rejoice for my sake. The reason for the universal joy was that, when Sarah was remembered, many barren women were remembered along with her, many sick were healed, many prayers were answered, and there was much joy [שְׂחוֹק, laughter] in the world (Rashi).

7. מִי מִלֵּל — Who is the One Who said. Sarah exclaimed, "Who but God could have done this?" (Rashi).

8. מִשְׂעָה גְדוֹלָה — A great feast. It was "great" because the great men of the generation attended: Shem, Eber, and Abimelech (Tanchuma; Rashi). According to Tosafos (Shabbos

ט וַתֵּרָא שָׂרָה אֶת-בֶּן-הָגֵר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר-יָלְדָה
י לְאַבְרָהָם מִצְחָק: וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גֵּרָשׁ הָאֵמָה הַזֹּאת
וְאֵת-בְּנָהּ כִּי לֹא יִירֶשׁ בֶּן-הָאֵמָה הַזֹּאת עִם-בְּנֵי עַם-
יִצְחָק: וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אֹדֹת בְּנֵו:
יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-אַבְרָהָם אֲלֵ-יָרֵעַ בְּעֵינֶיךָ עַל-הַנָּעַר
וְעַל-אֲמָתְךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שָׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי
יג בִּיצְחָק יִקְרָא לָךְ וְרַע: וְגַם אֶת-בֶּן-הָאֵמָה לְגֹוי אֲשִׁימֶנּוּ
יד כִּי יִרְעָךָ הוּא: וַיִּשְׁכֶּם אַבְרָהָם וּבְפֶקֶר וַיִּקַּח לֶחֶם וְחֶמֶת
טו מִיָּם וַיִּתֵּן אֶל-הָגֵר שָׁם עַל-שִׁכְמָהּ וְאֶת-הַיֶּלֶד וַיִּשְׁלַחָהּ
טז וַתֵּלֶךְ וַתֵּתֶע בְּמִדְבָּר בְּאֶר שָׁבַע: וַיָּבֹלוּ הַמַּיִם מִן-הַחֲמַת
וַתִּשְׁלַךְ אֶת-הַיֶּלֶד תַּחַת אֶחָד הַשִּׁיחִים: וַתֵּלֶךְ וַתִּשָּׁב לָהּ
מִנְּגַד הַרְחֵק בְּמִטְחָוֶי קֶשֶׁת כִּי אִמְרָה אֶל-אַרְאָה בְּמֹת
יז הַיֶּלֶד וַתִּשָּׁב מִנְּגַד וַתִּשָּׂא אֶת-קֶלְהָ וַתִּתְּבֶר: וַיִּשְׁמַע
אֱלֹהִים אֶת-קוֹל הַנָּעַר וַיִּקְרָא מְלֶאךָ אֱלֹהִים וְאֶל-הָגֵר
מִן-הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה-לָּךְ הָגֵר אֶל-תִּירְאִי כִּי-שָׁמַע
יח אֱלֹהִים אֶל-קוֹל הַנָּעַר בְּאֲשֶׁר הוּא-שָׁם: קוֹמִי שְׂאִי
אֶת-הַנָּעַר וְהַחַיִּיקִי אֶת-יָדְךָ בּוֹ כִּי-לְגֹוי גָּדוֹל אֲשִׁימֶנּוּ:

רס"ז

בשלוש משנה, שהטית בלשון (סנהדרין מו). על שם שהזרע יורה כקו, ו"ל"ת, היה לו לכתוב כמסחתי קשת, משפט הו"ל ליכנס ללחן, כמו בחגיו הסלע (שיר השירים כ"ד) מגזרת והיפה אדמת יהודה למגרים לחתל (שעיה יט"ז), ומגזרת יחוננו וטוטנו כשכור (תהלים קנ"ז), וכן קלוי ארץ (שם סה"ו) מגזרת קלה: ותשב מנגד. כיון שקרב למות הוסיפה להמחיק: (יז) את קול הנער. מלחן שיפה חפלה החולה מתפלת אמרים עליו, והיא קודמת להקבל (כ"ר שם יז): באשר הוא שם. לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון, ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות (ראש השנה טז). לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים, רכש"ט, מי עשית דבר ורצו להמית בניך בלמל אחת מעלה לו בלח. והוא משיבם, עכשיו מה הוא, לדיק או רשע. אמרו לו, לדיק, אמר להם, לפי מעשיו של עכשיו אני דנו, והוא בלשן הוא שם (כ"ר שם). והיו המית את ישראל בלמל, כשהגלס נבוכדנצר, שנלחם מאד בערב וגו' לקראת למלחמה מים וגו' (ושעיה כ"א: יג). כשהיו מוליכין חורם אל ערבים היו ישראל אומרים לשבאים, בבקשה מכם, הולכינו אל בני דודנו ישמעאל וירחמו עלינו, שנא' אורחות דנינו (שם). [אל תקרי דנינו אלף דוים]. ואלו יואלים לקראתם ומביאין להם בשר ודג מלוח וטירות נפוחים. כסבורים ישראל שאלמל מים, וכשמכניסו למחך פיו ופוחתו, הרוח נכנס בגופו ומם (מתחומא יתרו ה; איכ"ר כ"ד: 130a), this feast took place at Isaac's circumcision. In this view, the word הַגָּמֶל is homiletically rendered as two words הֵי גָמֶל, on the eighth day, הֵי, he circumcised, Isaac, since the numerical value of the letters ה and ג is eight [5 + 3]. According to R' Bachya, Abraham made this great feast when Isaac began to study the Torah.

9-14. Ishmael is expelled. In the ninth of Abraham's Ten Trials, God commanded him to banish Ishmael, because he was a menace to the spiritual health — and perhaps the very

(ט) מצחק. לשון טעורת כוכבים, כמו שנלחם ויקומו ללחץ (שמות לב: כ"ג נגאל). ד"ל, ל' גילוי מריות, כמה דחומל ללחץ כי (לסלן לט"ז). ד"ל, ר' רחיה, כמ"ד יקומו נח הנערים וישחקו לפניו וגו' (שמואל ב כ"ד: יז) עם בני וגו'. [מתפוצצת שרה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני אחת למד] שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואומר אני בכור וטוטל פי שנים, ויואלים לשרה וטוטל קשתו ויורה בו חלים, כמה דלח אמר כמתלהלה היורה זקים וגו' ואמר הלח משחק אני (משלי כו: יט); כ"ר שם: עם בני עם יצחק. מכיון שהוא בני אפי' אם אינו הגון כילחק, או הגון כילחק אפי' אינו בני זין זה כדלי לירש עמו, ק"ו עם בני עם ילחק, ששחיהו בו (שם: יוא) על אודות בנו. ששמע שילח לתרבות רעה (מתחומא שמות א; שמות רבה א:א). ופשוטו, על שאומרת לו לשלח: (יב) שמע בקלה. [בקול רח"ק שבה (ע' רש"י לעיל ט"ז)] למדנו שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות (שם: יד) לחם וחמות מים. ולא כסף וחבר, לפי שהיה שונא על שילח לתרבות רעה (שם: יוא) ואת הילד. אף הילד שם על שמה, שהכניסה בו שרה מין רעה ואחיות חמה ולא יכול לילך ברגליו (כ"ר שם ג): ותלך ותתע. חזרה לגלגל בית אביה (פדר"א פ"ל: טו) ויכלו המים. לפי שדרך חולים לשקות הרבה (כ"ר שם ג: טז) מנגד. מרחוק: במטחוי קשת. כשמי טיחוח (שם). והוא לשון יריית חץ,

life — of Isaac. To signify Ishmael's gross nature, the Torah describes him as the son of Hagar, the Egyptian. Despite her many years in the home of Abraham and Sarah, Hagar remained an Egyptian princess, and Ishmael gravitated to her influence rather than Abraham's. That Abraham found it repugnant to send Ishmael away is clear from the narrative, but he was strong enough to do whatever he was commanded. As the Patriarch of Israel, his primary responsibility was to subordinate his feelings

Hagar and Ishmael are Expelled ⁹ Sarah saw the son of Hagar, the Egyptian, whom she had born to Abraham, mocking. ¹⁰ So she said to Abraham, "Drive out this slavewoman with her son, for the son of that slavewoman shall not inherit with my son, with Isaac!"

¹¹ The matter greatly distressed Abraham regarding his son. ¹² So God said to Abraham, "Be not distressed over the youth or your slavewoman: Whatever Sarah tells you, heed her voice, since through Isaac will offspring be considered yours. ¹³ But the son of the slavewoman as well will I make into a nation for he is your offspring."

¹⁴ So Abraham awoke early in the morning, took bread and a skin of water, and gave them to Hagar. He placed them on her shoulder along with the boy, and sent her off. She departed, and strayed in the desert of Beer-sheba.

Ishmael is Saved ¹⁵ When the water of the skin was consumed, she cast off the boy beneath one of the trees. ¹⁶ She went and sat herself down at a distance, some bowshots away, for she said, "Let me not see the death of the child." And she sat at a distance, lifted her voice, and wept.

¹⁷ God heard the cry of the youth, and an angel of God called to Hagar from heaven and said to her, "What troubles you, Hagar? Fear not, for God has heeded the cry of the youth in his present state. ¹⁸ Arise, lift up the youth and grasp your hand upon him, for I will make a great nation of him."

of love to the dictates of the future.

9. מִצְחָק — Mocking [or: playing; making sport]. This term expresses what Sarah saw that convinced her that Ishmael could not remain in the household. Scripture uses this verb to denote the three cardinal sins: idolatry [Exodus 32:6]; adultery [39:17]; and murder [II Samuel 2:14]. Thus Ishmael's behavior proved that he had become thoroughly corrupt and evil, and he had to be sent away (Rashi).

10. כִּי לֹא יִירָשׁ — Shall not inherit. Sarah's words would seem to imply that she was concerned only about the division of property, but such an impression is incongruous with the greatness of our Matriarch. Surely God would not have ratified her request if her motive had been so crass. As Rashi notes, she concluded her words by saying that even if the one she was protecting were not her son, it was the righteous Isaac, and it was unthinkable that an Isaac should be exposed to an Ishmael. Rather, her concern was that Ishmael, whose mockery (v. 9) had proven him to be unworthy, would seek to declare himself as the heir of Abraham and seek to exclude Isaac from the fulfillment of his Godly mission. Furthermore, any relationship with wicked people would have been harmful to Isaac and his children, as Abraham had recognized when he decided that he could not remain together with Lot.

11. עַל אֹדֶת בְּנוֹ — Regarding his son. Abraham was distressed because Ishmael's behavior showed that he had fallen into evil ways [Shemos Rabbah 1]. The plain meaning is that Abraham was distressed because Sarah demanded that he drive him away (Rashi).

Presumably Abraham noticed the same things about Ishmael that Sarah did, but he must have felt that he should not let Ishmael leave the wholesome influence of his home. If Hagar had corrupted the boy in Abraham's home, surely it would be much worse if she were to become the sole influence over him (R' Hirsch).

12-13. God comforted Abraham in two ways. He said that Sarah's directive was prophetic and in accordance with His will, and that — although only Isaac is reckoned as Abraham's true son — Ishmael is his offspring, and would become a great nation in his own right.

14. וַיִּשְׁכֶּם — Awoke early. Just as Abraham awoke early to perform the commandment of circumcision, with alacrity and without delay, so he did now. Once he learned that the expulsion of Hagar and Ishmael was God's will, Abraham complied at once.

וַתֵּצֵא — And strayed. Once Hagar was in the desert and away from Abraham's control (Zohar Chadash, Ruth 82a), she strayed back to the idolatry of her father's house (Rashi).

15-21. Ishmael is saved. The blessing that Ishmael would be a great nation was placed in jeopardy when he was near death in the desert, but he was saved through a miracle.

15. וַיִּכְלוּ הַמַּיִם — When the water . . . was consumed. Undoubtedly Abraham gave them enough water for the trip, but Ishmael became ill and thirsty, so he drank copiously (Rashi). Alternatively, they became lost in the desert and used up the water (Rashbam).

16. אֵל-אֶרְאֶה — Let me not see. Her behavior was disgraceful and indicative of her flawed Hamitic character. Rather than comfort her child in his dying moments, she thought only of herself and the discomfort she would feel in the presence of his agony. Therefore, God heard his cry, not hers. Her loud weeping was selfish and therefore valueless (R' Hirsch).

17. בְּאִשֶּׁר הוּא-שָׁם — In his present state. According to the Midrash [see also Rosh Hashanah 16b], the angels pleaded with God not to perform a miracle for Ishmael, because in the future his offspring would persecute and murder Jews, but God responded that He would judge Ishmael only according to his present deeds and not according to what would happen in the future (Rashi).

יט ויגאל יי ית עינאה וחות בירא דמיא
 נאזלת ומלת ית רקבא מיא ואשקיא
 ית רביא: כ נהנה מימרא דין בסעדה
 דרביא ורבא ויתב במדברא ונהה רבי
 קשתא: כא ויתב במדברא דפארן
 ונסבת לה אמה אתמא מארעא
 דמצרים: כב נהנה בעדנא ההיא נאמר
 אבימלך ופיכל רב חילה לאברהם
 למימר מימרא דין בסעך ככל די את
 עבר: כג וכען קים לי במימרא דין הכא
 דלא תשקר בי וכברי ובכר ברי
 כטיבותא די עבדית עמך תעבר עמי
 ועם ארעא דאתחבתא בה: כד נאמר
 אברהם אנא אקים: כה נאוכח אברהם
 ית אבימלך על עיסק בירא דמיא די
 אניסו עבדי אבימלך: כו נאמר אבימלך
 לא ידעית מאן עבד ית פתגמא דרין
 ואף את לא חוית לי ואף אנא לא
 שמעית אלהן יומא דין: כז וכדבר
 אברהם צאן ותורין ויהב לאבימלך
 וגורו תריוהון קים: כח נאקים אברהם
 ית שבע חורפן דצאן בלחודיהן:
 כט נאמר אבימלך לאברהם מה אנון
 שבע חורפן אליו דאקממא בלחודיהן:
 ל נאמר ארי ית שבע חורפן תקבל מן
 ידי דריל דתהי לי לסקהו ארי חפרית
 ית בירא דרין (גא הדא): לא על פן
 קרא לאתרא ההוא באר שבע ארי
 תמן קימו תריוהון: לב וגורו קים בבאר
 שבע וקם אבימלך ופיכל רב חילה
 ותבו לארע פלשתאי: לג ונציב נצבא
 (גא אילנא) בבאר שבע וצלי תמן
 בשמא דין אלקא דעלמא: לד ואתותב
 אברהם בארע פלשתאי יומין סגיאין:

יט ויפקח אלהים את-עיניה ותרא באר מים ותלך
 כ ותמלא את-החמת מים ותשק את-הנער: ויהי אלהים
 כא את-הנער ויגדל וישב במדבר ויהי רבה קשת: וישב
 במדבר פארן ותקח-לו אמו אשה מארץ מצרים:
 כב ויהי בעת ההוא ויאמר אבימלך ופיכל שר-צבאו אל-
 אברהם לאמר אלהים עמך בכל אשר-אתה עשה:
 כג ועתה השבעה לי באלהים הנה אם-תשקר לי ולגני
 ולנכדי בחסד אשר-עשיתי עמך תעשה עמדי ועם-
 כד הארץ אשר-גרתה בה: ויאמר אברהם אנכי אשבע:
 כה והוכח אברהם את-אבימלך על-אדות באר המים
 כו אשר גזלו עבדי אבימלך: ויאמר אבימלך לא ידעתי
 מי עשה את-הדבר הזה וגם-אתה לא-הגדת לי וגם
 כז אנכי לא שמעתי בלתי היום: וישק אברהם צאן ובקר
 כח ויתן לאבימלך ויכרתו שניהם ברית: ויצב אברהם
 כט את-שבע כבשת הצאן לבדהו: ויאמר אבימלך אל-
 אברהם מה הנה שבע כבשת האלה אשר הצבת
 ל לבדהו: ויאמר כי את-שבע כבשת תקח מידי בעבור
 לא תהיה לי לעדה כי חפרתי את-הבאר הזאת: על-כן
 קרא למקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם:
 לב ויכרתו ברית בבאר שבע ויקם אבימלך ופיכל שר-
 לג צבאו וישבו אל-ארץ פלשתים: וישע אשל בבאר
 לד שבע ויקרא-שם בשם יהוה אל עולם: ויגר אברהם
 בארץ פלשתים ימים רבים:

כ"ט

סופה י: ויקרא שם וגו'. על ידי אותו אשל נקרא שמו של הקצ"ה אלוה לכל
 העולם. לאחר שאוכלין וסוחין אומר להם, זכרו למי שאלתם משלו. סבורים חסם
 שמאלו אלתם, משל מי שאמר והיה העולם אלתם (סופה י: (לד) ימים רבים.
 מרובים על של חכרון. בחכרון פשה כ"ה שנה וכאן כ"ה, שהרי בן פ"ה שנה היה
 באלו מחרן, חושה שנה ויבא וישב באלווי ממרר (לעיל יג:יח). שלא מנינו קודם
 לכן שנתישב אלא שם, שכל מקומותיו היה כאורח, חושה ונוסע והלך, שנאמר
 ויטבור אברהם (שם יב:י) וישחק משם (שם ח) ויהי רעב וירד אברהם מלרמיה (שם
 י). ובמלכים לא פשה אלא שלשה חדשים, שהרי שלחו פרעה מיד. וילך למסעיו
 (שם יג:ג) עד ויבא וישב באלווי ממרר אשר בחכרון (שם יח), ושם יבא עד שנהפכה
 סודו. מיד, ויסע משם אברהם (שם כ:א) מפני כושה של נוס, ויבא לארץ פלשתים,
 וכן ל"ט שנה היה, שהרי בשליש למלחו זכא אלו המלכים. הרי כ"ה שנה,
 וכאן כתיב ימים רבים, מרובים על הראשונים, ולא זכא הכתוב לסתום אלא
 לפרש, ואם היו מרובים עליהם שמי שנים או יותר היה מפרסם, וע"כ
 חיים יתרים יותר משנה, הרי כ"ה שנה. מיד יבא משם וחזר לחכרון, ואחשה שנה
 קדמה לפני עקידתו של יצחק י"ב שנים. כך שטיה בסדר עולם (פ"א; ב"ר נדו):

(ב) רובה קשת. יורה חלום בקשת (פדר"א ל: קשת. על שם האומנות, כמו
 חקר, גמל, ל"ה, לפיכך הסי' מודגשת. היה יושב במדבר ומלפסס את הטובים, ויהי
 הוא שנאמר יודי ככל וגו' (לעיל טז:יב; תחומא שמוא ח; ש"ה חא: (בא) מארץ
 מצרים. ממקום גדוליה, שנאמר ולה עפסה מלכות וגו' (לעיל טז:א). היינו דלמרי
 אינשי, זרוע חוטרא לאוירא חפיקריה קאי (ב"ר נג:טו): (בב) אלהים עמך. לפי
 שראה שילא משכונת סודו לשלום, ועם המלכים נלחם ונפלו בידו, ונפקדה אשתו
 לזקוניה (ב"ר נד:ב): (בג) ולגני ולנכדי. עד כאן רחמי האב על הבן (סס):
 בחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי. שאמרתי לך הנה ארצי לפניך (לעיל
 טז:טו): (כה) ודווחת. נחוחת עמו על כך (מרגס יונתן: (ל) בעבור
 תהיה לי. וזאת: לעדה. לשון ערוח של נקבה, כמו ופדה המלכה (להלן לא:ג):
 כי חפרתי את הבאר. מריבים היו עליה רועי אבימלך ואומרים לחנו חפרתה.
 אמרו ביניהם, כל מי שימראה על הבאר ויעלו המים לקראתו שלו הוא, ועלו לקראת
 אברהם (ב"ר סס ה: (לג) אשל. רב וסמואל, חד אמר פרדם להביא ממנו פירות
 לאורחים כספורה, וחד אמר פונדק לאכסניא וכו' כל מיני מאכל (פ"א פירות).
 ומלינו לשון נפיעה באלים שנאמר וישע אשלי אפרנו (דניאל יא:מה; ב"ר נדו):

¹⁹ Then God opened her eyes and she perceived a well of water; she went and filled the skin with water and gave the youth to drink.

²⁰ God was with the youth and he grew up; he dwelt in the desert and became an accomplished archer. ²¹ He lived in the desert of Paran, and his mother took a wife for him from the land of Egypt.

The Alliance With Abimelech at Beer-sheba ²² At that time, Abimelech and Phicol his general said to Abraham, "God is with you in all that you do. ²³ Now swear to me here by God that you will not deal falsely with me nor with my son nor with my grandson; according to the kindness that I have done with you, do with me, and with the land in which you have sojourned." ²⁴ And Abraham said, "I will swear." ²⁵ Then Abraham disputed with Abimelech regarding the well of water that Abimelech's servants had seized. ²⁶ But Abimelech said, "I do not know who did this thing; furthermore, you have never told me, and moreover I myself have heard nothing of it except for today."

²⁷ So Abraham took flocks and cattle and gave them to Abimelech; and the two of them entered into a covenant. ²⁸ Abraham set seven ewes of the flock by themselves. ²⁹ And Abimelech said to Abraham, "What are these seven ewes which you have set by themselves?"

³⁰ And he replied, "Because you are to take these seven ewes from me, that it may serve me as testimony that I dug this well." ³¹ Therefore that place was called Beer-sheba because there the two of them took an oath. ³² Thus, they entered into a covenant at Beer-sheba; Abimelech then arose, with Phicol, his general, and they returned to the land of the Philistines.

³³ He planted an 'eshel' in Beer-sheba, and there he proclaimed the Name of HASHEM, God of the Universe. ³⁴ And Abraham sojourned in the land of the Philistines many years.

19. ויפתח אלהים את עיניה. — *Then God opened her eyes.* The Torah does not say that a well was created miraculously; the verse implies that her eyes were opened and she saw a well that had been there all along. This teaches that God always provides what we need, but we must be ready to open our eyes and see it (*Midrash*).

22-34. The alliance with Abimelech. These events occurred at the time of Isaac's birth. Knowing of all the miracles that God had done for Abraham, Abimelech came to seal a covenant with him (*Rashbam*). Abimelech stressed that he sought this treaty of friendship not because of Abraham's wealth or power, but because *God is with you in all that you do* (*Sforno*).

23. והשבעה לי. — *Swear to me.* The Philistines observed this oath until the days of Samson, when they began to attack Israel for the first time (*Sotah* 10a).

25. והויכח אברהם. — *Then Abraham disputed.* Although the peace-loving Abraham agreed to enter into the alliance, he seized the opportunity to state a grievance regarding a disputed well, for, as the Midrash notes: "Reproof leads to peace." *Sforno* comments that Abraham rebuked Abimelech for tolerating flagrant violence in his country.

28. From the gift of flocks and cattle mentioned in the previous verse, Abraham took seven female sheep — שבעה, seven, corresponding to the שבועה, oath [see above, v. 23] —

and set them aside to symbolize the seven-oath significance of their alliance. In commemoration of that, they named the place באר שבע, literally, *Well of the Seven*, or *Well of the Oath*.

30. כי . . . תקח. — *Because you are to take.* Abraham wanted Abimelech to accept the gift as a token of his acknowledgment of Abraham's right to the well. This is similar to the ancient mode of acquisition of property through a symbolic barter effected by removing one's shoe and giving it to the other party [see notes to *Ruth* 4:7] (*Sforno*).

33. אשל. — *An eshel.* The Talmudic Sages Rav and Shmuel differ as to the meaning of *eshel*. Rav understands it to mean that Abraham planted an orchard, whose fruits he served to wayfarers, while Shmuel interprets [figuratively] that it was an *inn for lodging*, in which he maintained a supply of fruit for wayfarers (*Rashi*). According to the figurative interpretation, אשל is an acrostic of the words אכילה, *eating*; שתיה, *drinking*; and לוויה, *escorting* — the three basic services a host should provide his guests, (*Rashi* to *Sotah* 10a).

34. The verse does not read וישב אברהם, *and Abraham settled*, which would imply *permanent residence*. Rather it uses the term נָגַד, *sojourned*, i.e., as a נָגֵד, *alien*. For, as *Rashi* points out in his commentary to 15:13, Abraham's years in the land of Philistines after the birth of Isaac were reckoned as part of the four hundred years during which his descendants were to be *aliens in a land not their own*.

אֶבְרָהָם בְּתֵר פְּתֻמָּיִם הָאֵלִין וַיֵּן נָסִי יֵת
אֶבְרָהָם וַאֲמַר לֵה אֶבְרָהָם וַאֲמַר הָא
אָנָּה: בְּנֵאמַר דָּבָר פְּעֹן יֵת בְּרַךְ יֵת יִחִידְךָ
דִּי רַחֲמִית יֵת יִצְחָק וְאִזֵּל לָךְ לְאַרְעָא
פּוֹלְחָנָא וְאַסְקָה (קִדְמִי) תִּמְזֵן לְעֵלְתָא
עַל חֹד (מִן) טוֹרָא דִּי אִמֵּר לָךְ:
וְנֶאקְדִים אֶבְרָהָם בְּצִפְרָא וְזָרוּ יֵת
חֲמֵרָה וְדָבָר יֵת תְּרִין עוֹלִימוֹהִי עֲמָה
וַיֵּת יִצְחָק בְּרָה וְצִלַח אָעִי וְעֵלְתָא
וְקָם וְאִזֵּל לְאַתְרָא דִּי אָמַר לָהּ יֵת:

כב שביעי א וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־אֲבִרְהָם
ב וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲבִרְהָם וַיֹּאמֶר הֲגִנִּי: וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־
בְּנֶךְ אֶת־יִחִידְךָ אֲשֶׁר־אַהֲבַת אֶת־יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־
אֶרֶץ הַמִּרְיָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר
ג אָמַר אֵלֶיךָ: וַיִּשְׁכֶּם אֲבִרְהָם בְּבֶקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרֹו
וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נַעֲרָיו אֹתָם וְאֶת יִצְחָק בְּנֹו וַיִּבְקַע עֵצִי
עֹלָה וַיִּקֶּם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לֹו הָאֱלֹהִים:

כ"ט

בדבריו הימים (כ גוף) לבנות את בית ה' בירושלים בזה המור'. ורבותיו ז"ל פירשו
על שם שמש הוראה ויולאה לישראל (תפנית טו; כ"ר נה:). ואונקלוס תרגמו על
שם עבודת הקטרת, שיש בו מור, נרד ושאר בשמים (כ"ר טז:). והעלהו (שם). לא
אמר לו שחטאו, לפי שלא היה חפץ הקדוש ב"ה לשחטו אלא להעלותו לחר [על מנת]
לעשותו עולה, ומשהעלהו אמר לו הורידו (כ"ר טז:). אחד ההרים. הקב"ה מחפץ
הגדילים [ס"א משהא ללדיקס] ואח"כ מגלה להם, וכל זה כדי להרבות שזכר, וכן אל
הארץ אשר ארחך (לעיל יב:). וכן בינוה (גב:) וקרא עליה את הקריאה (כ"ר נה:).
(ג) וישבם. מודרז למטה (פסחים ד; תנחומא טס:). וישבם. הוא בעלמא, ולא
לזה לאחד מעבדיו, ששהבה מקלקלת השורה (כ"ר טס:). את שני נעוריו.
ישמעאל וחלועזר, שאין אדם חשוב רשאי ללכת לדרך בלא ב' אנשים, שאם יסתרך
הא' לנקדו ויתרחק יהיה השני עמו (טס:). ויק"ר כו:). תנחומא בלק ח:). ויבקע.
תרגומו וללח, כמו וללחו הירדן (שמואל ב יט:), לכן ביקע, פיגד"א בלע"ז:

(א) אחר הדברים האלה. יש מרבותיו אומרים אחר דבריו של שטן, שהיה
מקטרג ואומר מכל סעודה עשה אברהם לא הקריב לפניך פר א' או חיל א'. אמר
לו, כלום עשה אלא בשביל בנך, אילו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא היה מעכב.
ו"א אחר דבריו של ישמעאל, שהיה מתפאר על יצחק שכל בן י"ג שנה ולא מיחה. אמר
לו יצחק, בלבר אחד אהה מייראני, אילו אמר לי הקב"ה זבח עולמך לפני לא הייתי
מעכב (סנהדרין פט; כ"ר נה:). הגני. כך היא עניינם של חסידים, לשון ענוה הוא
ולשון זימון (תנחומא כב:). (ב) קח נא. אין נא אלא לשון בקשה, אמר לו בבקשה ממך
עמוד לי בזה הסיון, שלא יאמרו הראשונות לא היה בזה ממש (טס: סנהדרין טס:).
את בנך. אמר לו שני בנים יש לו. אמר לו את יחידך. אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד
לאמו. אמר לו אשר אהבת. אמר לו שניהם אני אוהב. אמר לו את יצחק. ולמה לא גילה
לו מחילה, שלא לערצבו פתאום וסחוט דעמו עליו וסטרף. וכדי לחבב עליו את המלטה
ויתן לו סכר על כל דבור ודבור (טס וס; כ"ר טז:). ארץ המוריה. ירושלים. וכן

22.

⚡ A List of the Ten Trials

⚡ The tenth trial:

The Akeidah/Binding of Isaac on the altar.

This section epitomizes the Jew's determination to serve God no matter how difficult the circumstances, the very reason for Israel's existence (*Abarbanel*). As the commentary will note, this test was especially difficult because Abraham could not rationalize that Isaac deserved to die because he had somehow been found unworthy or that he had become evil. This was decidedly not the case. Isaac's greatness was not only unchallenged, it was ratified by God when He identified Isaac as Abraham's only son, whom he loved (v. 2), implying that Isaac was still worthy of his exalted status. If so, Abraham could have no other justification for taking Isaac's life than unquestioned obedience to God. Whether or not he could bring himself to do that was the test.

According to the accepted chronology, Isaac was thirty-seven at the *Akeidah*. This is derived as follows: Sarah was ninety at his birth, and 127 at her death. Since she died when she heard that her son had been taken to be slaughtered (see comm. to 23:2), he was thirty-seven years old then.

Pesikta Rabbasi teaches that the *Akeidah* took place on Rosh Hashanah. For that reason it is the Torah reading for the second day of Rosh Hashanah, and the prayers of that day are filled with references to this supreme act of devotion to God. In return for Abraham's superhuman dedication to God, he was given the promise of Jewish survival and triumph that sustains us to this day.

For a discussion of the concept of trial, see the introduction to Chapter 12.

Although the Sages state clearly that Abraham was tested ten times (*Avos* 5:3), there are several versions of what the tests were. Following are the lists of tests given by *Rashi* and *Rambam* in their commentaries to the above Mishnah:

Rashi

1. Abraham hid underground for thirteen years from King Nimrod, who wanted to kill him.
2. Nimrod flung Abraham into a burning furnace.
3. Abraham was commanded to leave his family and homeland.
4. Almost as soon as he arrived in Canaan, he was forced to leave to escape a famine.
5. Sarah was kidnapped by Pharaoh's officials.
6. The kings captured Lot, and Abraham was forced to go to war to rescue him.
7. God told Abraham that his offspring would suffer under four monarchies.
8. At an advanced age, he was commanded to circumcise himself and his son.
9. He was commanded to drive away Ishmael and Hagar.
10. He was commanded to sacrifice Isaac.

Rambam

1. Abraham's exile from his family and homeland.
2. The hunger in Canaan after God had assured him that he would become a great nation there.
3. The corruption in Egypt that resulted in the abduction of Sarah.
4. The war with the four kings.

22

The Tenth
Trial: The
Akeidah/
Binding of
Isaac on
the Altar

¹ And it happened after these things that God tested Abraham and said to him, "Abraham," and he replied, "Here I am."

² And He said, "Please take your son, your only one, whom you love — Isaac — and go to the land of Moriah; bring him up there as an offering upon one of the mountains which I shall tell you."

³ So Abraham woke up early in the morning and he saddled his donkey; he took his two young men with him and Isaac, his son; he split the wood for the offering, and stood up and went to the place of which God had spoken to him.

5. His marriage to Hagar after having despaired that Sarah would ever give birth.
6. The commandment of circumcision.
7. Abimelech's abduction of Sarah.
8. Driving away Hagar after she had given birth.
9. The very distasteful command to drive away Ishmael.
10. The binding of Isaac on the altar.

1. והֵאָלֵהִים נִסָּה — That God tested, literally, the God. The same God Who had revealed Himself to Abraham and had given him Isaac as the culmination of his life's goal now tested him to see if he would give up his treasured son (R' Hirsch).

This is the only one of Abraham's Ten Trials that the Torah explicitly calls a test, because the others were carried to completion as he understood them — Abraham actually left his homeland, sent away Ishmael, and so on — but this one remained nothing more than a test, because God did not permit Abraham to slaughter Isaac (Abarbanel).

The Midrash renders נִסָּה in the sense of *elevated*, like a *נס*, banner, that flies high above an army or ship. Hence the verse would be rendered: And God *exalted* Abraham, trial upon trial, greatness after greatness. Abraham could achieve nothing higher, and after these events we do not find God addressing Abraham again, for he had achieved the zenith of his potential.

הִנְנִי — Here I am. Such is the answer of the devout, the expression denoting both humility and readiness (Rashi).

2. קַח-נָא — Please take. Since Abraham was 137 and Isaac was 37, there was no way Abraham could force Isaac to go. Rather, he was to take him by persuasion to do the will of God (Zohar).

God pleaded with Abraham to withstand this test, because otherwise people would say that his earlier sacrifices were without substance (Rashi).

בְּנֶךְ — Your son. God did not immediately reveal to Abraham the clear identity of the intended offering. The Talmud records the conversation, as follows:

God said, "Take your son."

"But I have two sons. Which should I take?"

"אֶת-יִצְחָק, Your only one!"

"But each of them is the only son of his mother."

"אֶשְׂרֵי-אַהֲבָתִי, Whom you love!" God answered.

"But I love them both."

"אֶת-יִצְחָק, I mean Isaac," God replied.

There were two reasons why God did not say directly, "Take Isaac." Firstly, He wanted to avoid giving a sudden command, lest Abraham be accused of complying in a state

of disoriented confusion. [This is also a reason for having him travel for three days of reflection before carrying out the injunction.] Additionally, the slow unfolding of the offering's identity was to make the commandment more precious to Abraham, by arousing his curiosity and rewarding him for complying with every word of the command (Sanhedrin 89b; Rashi).

הַמֹּרְיָה — Moriah, i.e., Jerusalem. The Sages explained that Jerusalem was so named because הוֹרָאָה, teaching, went forth from it to the world. Onkelos renders: to the land of Divine Service. Apparently he takes the word Moriah as derived from מוֹר, myrrh, one of the spices in the Temple incense mixture (Rashi).

וְהֵעֲלֵהוּ — Bring him up. God did not say, "slaughter him," because He did not intend for Isaac to be slaughtered, but only that he be brought up to the mountain and be prepared as a burnt-offering. Once Abraham had complied literally and brought him up, God told him not to slaughter Isaac [v. 12]. This resolves the apparent contradiction between God's original command that Isaac be brought as an offering and His later order that he remain unharmed. Abraham had been commanded to bring him up, which he did, but not to actually slaughter him (Rashi).

In thinking that he was to slaughter Isaac, Abraham did not misunderstand God's first command, because the general rule is that once an animal is designated as an offering, the entire sacrificial service must be performed. For example, if someone were to sanctify an animal, he could not discharge his obligation merely by placing it on an altar and then taking it down. Only God could tell Abraham that Isaac was to be "brought up" but not slaughtered (R' Chaim Soloveitchik).

3. וַיָּקֻם בַּבֹּקֶר . . . וַיִּסָּב — Woke up early . . . and he saddled. Excruciating though it must have been for him, Abraham did not delay. He woke up early in the morning and, ignoring his personal dignity, saddled the donkey personally instead of having it done by a servant. This demonstrates that the zealous hasten to perform their religious duty — which is why it is customary to perform circumcisions early in the morning, if possible (Pesachim 4a), and that love [of God] causes one to ignore the normal rules of personal conduct (Sanhedrin 105b). Some have noted as a tribute to Abraham's great presence of mind and equanimity that he was able to sleep that night.

שְׁנֵי בָנָיו — His two young men. Abraham took Eliezer and Ishmael, who had come to visit him (Midrash).

ובינא תליתא זקף אברהם את
עיניו ונחא את אברהם מרחיק: ונאמר
אברהם לעולימוהי אוריכו לכוון הכא
עם חמרא ואנא ועולימא נתמטי עד
כא ונסגור ונתוב לנתכו: ונסיב
אברהם את אעי לעלתא ושוו על יצחק
ברה ונסיב בידה את אשתא ונת סבינא
נאולו תרוהון בחרא (ג"א פחדא):
ונאמר יצחק לאברהם אבדוהי נאמר
אבא נאמר הא אבא ברי נאמר הא
אשתא ואענא ונא אימרא לעלתא:
ונאמר אברהם קדם יי גלי לה אימרא
לעלתא ברי נאולו תרוהון פחדא:
טאולו לאתרא די אמר לה יי ונכא
תמן אברהם את מרבחא וסדר את
אענא וצדק את יצחק ברה ושוו יתה על
מרבחא עיל מן אענא: ונאויט
אברהם ית דיה ונסיב ית סבינא למיכס
ית ברה: ונאמר לה מלאכא דיי מן
שמאי נאמר אברהם אברהם נאמר הא
אנא: ונאמר לא תושיט ידך לעולימא
ולא תעבר לה מדעם ארי כען ידענא
(ג"א ידעית) ארי דחלא דיי את ולא
מנעת ית ברה ית יחידך מני: ונאמר
אברהם את עינוהי בחר אלן נחא
והא דכרא בחר אחיד באילנא

ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את
המקום מרחק: ויאמר אברהם אל-נעריו שבו-לכם
פה עם-החמור ואני והנער גלכה עד-פה ונשתחוה
ונשובה אליכם: ויקח אברהם את-עצי העלה וישם
על-יצחק בנו ויקח בידו את-האש ואת-המאכלת
ויילכו שניהם יחדו: ויאמר יצחק אל-אברהם אביו
ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים
ואיפה השם לעלה: ויאמר אברהם אלהים יראה-לו
השם לעלה בני וילכו שניהם יחדו: ויבאו אל-המקום
אשר אמר-לו האלהים ויבן שם אברהם את-המזבח
ויערף את-העצים ויעקד את-יצחק בנו וישם אתו
על-המזבח ממעל לעצים: וישלח אברהם את-ידו
ויקח את-המאכלת לשחט את-בנו: ויקרא אליו
מלאך יהוה מן-השמים ויאמר אברהם אברהם
ויאמר הנני: ויאמר אל-תשלח ידך אל-הנער ואל-
תעש לו מאומה כי ועתה ידעתי כי-ירא אלהים
אתה ולא חשכת את-בנך את-יחידך ממני: וישא
אברהם את-עיניו וירא והנה-איל אחר נאחו בסבך

כ"ה

תכלה ואולי ממנו מעט דס. ח"ל אל חשע לו מאומה, אל חשע בו מוס (כ"ר סס):
[ב]י עתה ידעתי. ח"ל אבא, ח"ל אברהם, אפרס לפניך אח יחיטי. אחתול אמת
לי כי ביעקב יקרא לך זרע, וחרת אמתך קח נח אח בך, עכשיו אחי אומר לי
אל תשלח ידך אל הנער. אחר לו הקב"ה, לא תחלל בריתי ומואל שפתי לא אשנה
(תהלים פט:לה). כשאמרתי לך קח, מואל שפתי לא אשנה, לא אחריני לך שטתו
אלא העלכו. אסקתיה, אחתיה (כ"ר סס חס): [ב]י עתה ידעתי. מעשה יש לי מה
לשבי לשטן (סנהדרין פט): ולאומוות התמהים מה היא חיבתי אלך. יש לי פחחון
פה עכשיו, שרוים כי ירא אלהים אחי (תנחומא יין מו, בחוקות ז): (יג) והנה
איל. מוכן היה לך משפט ימי בראשית (אבות הו): אחר. אחר שאלך לו המלאך
אל תשלח ידך ראוהו כשהוא נחשו, והוא שמתרגמין חוק אברהם עיטוהי בחר אלן.
[ס"ל] לפי האגדה, אחר כל דברי המלאך והבינה ואחר טענותיו של אברהם:
בסבך. אלן (לונקלוס): בקרניו. שהיה רץ אל אברהם והשטן סובכו ומערכבו
באילנות (כדי לעכבו) (פדר"א פל"א): תחת בנו. מאחר שכתוב וישלכו לשלח
חסר המקור כלום, ומזה תחת בנו, על כל עבודה שגשה ממנו היה מחפלו ואומר
ה"ר שחא"ז כאלו הוא עשוי בכני. כאלו בני שחט, כאלו דמו זרוק, כאלו
בני מופשט, כאלו הוא נקטר ונעשה דין (כ"ר טט): תנחומא שלח יד:

(ד) ביום השלישי. למה אחר מלהראות מיד, כדי שלא יאמרו הממו וערכבו
פחחוס וסרף דעמו, ואילו היה לו סחור להמלך אל לבו לא היה עושה (תנחומא כב):
וירא את המקום. ראה ענן קשור על ההר (סס כג; כ"ר טא): (ה) עד בה.
כלומר, דרך מועט למקום אשר לפנינו. ומדרש אגדה, אראה היכן הוא מה שאמר
לו המקום כה יהיה זרעך (לפיל טו): (סס וסס): ונשובה. נחנכה שיצונו שניהם
(סס וסס; מועד קטן יחא): (ו) המאכלת. סכין על שם שאוכלת את הבשר, כמה
דחמא וחריב תאכל בשר (דברים לב:מב), ושמשכת בשר לאכילה. דבר אחר, זאת
נקראת מאכלת, על שם שישאל אוכלים מתן שכרה (כ"ר סס ג): וילכו שניהם
יחדו. אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך בלון ושמה כילוק
שלא היה מרגיש בדבר: (ח) ויראה לו השם. כלומר יראה ויבחר לו השם (תנחומא
יונתן) ואם אין שם, לעולה בני. ואש"פ שהבין יצחק שהוא הולך להשחט, וילכו
שניהם יחדו, כלל שזה (כ"ר סס ד; תנחומא ירושלמי): (ט) ויעקד. ידיו ורגליו
מאחוריו. הדין והרגלים ביחד היה עוקדה (שבת נד). והוא לאון עקודים (הלן
ללס) שהיו קרסוליים לבנים, מקום שעוקדים אותן בו היה ניכר (תנחומא יונתן להלן
ללס): (יא) אברהם אברהם. לאון חכה הוא, שפול את שמו (כ"ר סס ז; ח"כ
ויקרא חא): (יב) אל תשלח. לשחוט. אחר לו ח"כ לחסם בחי' לכוון, אשנה בו

4. *And perceived the place from afar.* — וירא את המקום מרחק. Abraham saw a cloud hovering over the mountain and recognized it as signifying God's Presence (*Pirkei D'Rabbi Eliezer*). He said, "Isaac, my son, do you see what I see?" "Yes," Isaac said, and Abraham understood that Isaac had the degree of spiritual insight that made him worthy to be an offering.

He then turned to the two attendants and asked, "Do you see what I see?" They did not. Noting this, Abraham put them in the same category as his donkey (next verse) and said, in effect, "The donkey sees nothing and you see nothing, therefore, stay here with the donkey."

5. *And we will return.* — ונשובה. The word is in the plural even though, since Abraham planned to sacrifice Isaac, he should

⁴ On the third day, Abraham raised his eyes and perceived the place from afar. ⁵ And Abraham said to his young men, "Stay here by yourselves with the donkey, while I and the lad will go yonder; we will worship and we will return to you."

⁶ And Abraham took the wood for the offering, and placed it on Isaac, his son. He took in his hand the fire and the knife, and the two of them went together. ⁷ Then Isaac spoke to Abraham his father and said, "Father — "

And he said, "Here I am, my son."

And he said, "Here are the fire and the wood, but where is the lamb for the offering?"

⁸ And Abraham said, "God will seek out for Himself the lamb for the offering, my son." And the two of them went together.

⁹ They arrived at the place of which God had spoken to him; Abraham built the altar there, and arranged the wood; he bound Isaac, his son, and he placed him on the altar atop the wood.

¹⁰ Abraham stretched out his hand, and took the knife to slaughter his son.

¹¹ And an angel of HASHEM called to him from heaven, and said, "Abraham! Abraham!"

And he said, "Here I am."

¹² And he said, "Do not stretch out your hand against the lad nor do anything to him for now I know that you are a God-fearing man, since you have not withheld your son, your only one, from Me."

¹³ And Abraham raised his eyes and saw — behold, a ram! — afterwards, caught in the thicket

have said, "and I will return to you." [Unwittingly] he prophesied that both of them would return (Rashi).

6. וַיִּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יחדיו — And the two of them went together, i.e., in complete harmony. Abraham who knew that he was going to slay his son went with the same alacrity as Isaac who thought that he was joining his father in offering an animal. In verse 8, this phrase is repeated. By then, Isaac knew that he would be the offering, yet the two of them still walked together, with the same attitude and common purpose (Rashi), a tribute to them both.

7-8. וַיֵּאָמֶר יִצְחָק — But where is the lamb. Until now Isaac did not know the true purpose of the journey, but as they walked toward the mountain with no animal in sight, he suspected the nature of the test, and he asked this probing question. Abraham answered delicately, "God will seek out for Himself the lamb, but if there is no lamb, then you, my son, will be the offering." Then Isaac understood (Rashi). The much younger Isaac could have resisted or fled easily, but he walked on together with Abraham.

9. וַיַּעֲבֹד אֶת-יִצְחָק — He bound Isaac. Why did Abraham tie him? And could he bind a thirty-seven-year-old man without his consent? Isaac said: "Father, I am a vigorous young man and you are old. I fear that when I see the slaughtering knife in your hand I will instinctively jerk and possibly injure you. I might also injure myself and thus become unfit for the sacrifice. Or an involuntary movement by me might prevent you from performing the ritual slaughter properly. Therefore, bind me well, so that at the final moment I will not be deficient in filial honor and respect, and thereby not fulfill the commandment properly." Thereupon, Abraham immediately bound Isaac, his son (Midrash).

10. וַיִּקַּח אֶת-הַכַּנִּיף — And took the knife. The Sages depict

movingly the intensity of the emotion that enveloped the participants. Abraham felt a mixture of joy in fulfilling God's will, but also sadness that his beloved son was about to die. As he reached for the knife, tears streamed from his eyes and fell into Isaac's. Yet he rejoiced to do God's will (Midrash).

Abraham looked at Isaac, and Isaac looked up at the angels on high. Isaac saw them, but Abraham did not (Targum Yonasan). The angels wept, too, as it were, and their tears fell into Isaac's eyes (Rashi to 27:1). The angels appealed, "Master of the Universe . . . was Abraham not hospitable to strangers, and did he not lead them into Your service by proclaiming You as the source of all blessing? Did not Sarah's menses return in Abraham's merit that she might give birth to Isaac? Will the promises made to Abraham regarding his offspring now be broken? Lo! the knife is at his throat. How long will You wait?" (Pirkei D'Rabbi Eliezer).

11. אַבְרָהָם אַבְרָהָם — Abraham! Abraham! The repetition of the name expressed love (Rashi), and urgency (Midrash).

13. וַיִּשָּׂא אֶבְרָהָם אֶת-עֵינָיו — And Abraham raised his eyes, to see if there was an animal he could offer in place of Isaac (Radak).

Abraham wanted to dedicate the lives of all his descendants, just as he had been ready to offer the life of his son. The "binding" of Isaac represented total submission to God's will; now Abraham sought to make this dedication eternal by bringing an offering in Isaac's place. Thus, the daily Temple offerings were a national continuation of the Akeidah (R' Hirsch).

וַיֵּאָחַז אַחֲרָיו — Afterwards, caught. After the preceding events, when the angel had told Abraham not to harm the lad, he saw a ram caught in the thicket (Rashi).

בְּקִרְנֵי וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת-הָאֵל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֵלָה
 יד תַּחַת בְּנוֹ: וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם-הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה ו
 טו יֵרָאֶה אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם בְּהָר יְהוָה יֵרָאֶה: וַיִּקְרָא מְלֶאכֶּה
 טז יְהוָה אֶל-אַבְרָהָם שְׁנִית מִן-הַשָּׁמַיִם: וַיֹּאמֶר כִּי
 נִשְׁבַּעְתִּי וְאִם-יִהְיֶה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה
 יז וְלֹא חֲשַׁכְתָּ אֶת-בִּנְךָ אֶת-יְחִידָךָ: כִּי-בֶרֶךְ אַבְרָהָם
 וְהִרְבָּה אַרְבֵּה אֶת-זֶרַעוֹ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וּכְחֹל אֲשֶׁר
 יח עַל-שֵׁפֶת הַיָּם וַיֵּרֶשׁ זֶרַעוֹ אֶת שְׁעַר אֵיבָיו: וְהַתְּבָרְכוּ
 יט בְּזֶרַעוֹ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ עֲקֵב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקִלִּי: וַיֵּשֶׁב
 אַבְרָהָם אֶל-נַעֲרָיו וַיִּקְמוּ וַיִּלְכוּ יַחְדָּו אֶל-בְּאֵר שָׁבַע
 וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בְּבֵאֵר שָׁבַע:

וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּגַד לְאַבְרָהָם לֵאמֹר הִנֵּה
 כ יֵלְדָה מִלְכָּה גַם-הוּא בָנִים לְנַחֲוֹר אַחִיהָ: אֶת-עֹוֹץ בְּכֹרוֹ
 כא וְאֶת-בּוֹז אַחִיו וְאֶת-קִמּוֹאֵל אֲבִי אֶרֶם: וְאֶת-כְּשֹׁד וְאֶת-
 כב חֲזוֹ וְאֶת-פִּלְדֶּשׁ וְאֶת-יִדְלָף וְאֶת בְּתוּאֵל: וּבְתוּאֵל יֵלֵד
 כג אֶת-רִבְקָה שְׁמֹנֶה אֵלֶּה יֵלְדָה מִלְכָּה לְנַחֲוֹר אַחִי
 כד אַבְרָהָם: וּפִילְגָשׁוּ וּשְׁמָה רְאוּמָה וְתִלְדַּ גַּם-הוּא אֶת-
 טֶבַח וְאֶת-גָּחַם וְאֶת-תַּחֲשׁ וְאֶת-מַעֲכָה:

קמ"ז פסוקים. אמנו"ן סימן.

בְּקִרְנֵי וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת-הָאֵל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֵלָה
 וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם-הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה וַיֵּרָאֶה אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם בְּהָר יְהוָה יֵרָאֶה: וַיִּקְרָא מְלֶאכֶּה יְהוָה אֶל-אַבְרָהָם שְׁנִית מִן-הַשָּׁמַיִם: וַיֹּאמֶר כִּי נִשְׁבַּעְתִּי וְאִם-יִהְיֶה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חֲשַׁכְתָּ אֶת-בִּנְךָ אֶת-יְחִידָךָ: כִּי-בֶרֶךְ אַבְרָהָם וְהִרְבָּה אַרְבֵּה אֶת-זֶרַעוֹ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וּכְחֹל אֲשֶׁר עַל-שֵׁפֶת הַיָּם וַיֵּרֶשׁ זֶרַעוֹ אֶת שְׁעַר אֵיבָיו: וְהַתְּבָרְכוּ בְּזֶרַעוֹ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ עֲקֵב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקִלִּי: וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם אֶל-נַעֲרָיו וַיִּקְמוּ וַיִּלְכוּ יַחְדָּו אֶל-בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בְּבֵאֵר שָׁבַע:

וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּגַד לְאַבְרָהָם לֵאמֹר הִנֵּה יֵלְדָה מִלְכָּה גַם-הוּא בָנִים לְנַחֲוֹר אַחִיהָ: אֶת-עֹוֹץ בְּכֹרוֹ וְאֶת-בּוֹז אַחִיו וְאֶת-קִמּוֹאֵל אֲבִי אֶרֶם: וְאֶת-כְּשֹׁד וְאֶת-חֲזוֹ וְאֶת-פִּלְדֶּשׁ וְאֶת-יִדְלָף וְאֶת בְּתוּאֵל: וּבְתוּאֵל יֵלֵד אֶת-רִבְקָה שְׁמֹנֶה אֵלֶּה יֵלְדָה מִלְכָּה לְנַחֲוֹר אַחִי אַבְרָהָם: וּפִילְגָשׁוּ וּשְׁמָה רְאוּמָה וְתִלְדַּ גַּם-הוּא אֶת-טֶבַח וְאֶת-גָּחַם וְאֶת-תַּחֲשׁ וְאֶת-מַעֲכָה:

רס"ז

עקידתו של יצחק ילא מבאר שבע והלך לו לחברון, כמו שגוף' ויגר אברהם בארץ פלשתיים ימים רבים (ולעיל כא'לד) מרובים משל חברון הראשונים, והס' כ"ו שנה כמו שפירשנו למעלה (וכא'לד): (כ) אחרי הדברים האלה ויורד וגו'. כבדו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומר אילו היה בני שחוט כבר היה הולך בלא בנים, היה לי להשיאו אשה מבנות ענר אשכול וממרח. בשרו הקב"ה שגולדה רבקה בת זוגו, וזהו הדברים האלה, הרהורי דברים שהיו ע"י עקידה (כ"ר זוג): גם היא. אף היא השומה משפחותיה למשפחות אברהם י"ב. מה אברהם י"ב שבטים, שילאו מישפח כ' בני הגזירות וד' בני שחוט, אף אלו ח' בני גזירות וד' בני פלגש (סס): (כג) ובתואל ילד את רבקה. כל היוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה (סס):

(יד) ה' יראה. פשוטו כתרוממו, ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות: אשר יאמר היום. שיאמרו לימי הדורות עליו בזה זה יראה הקב"ה לעמו: היום. הימים העתידין, כמו עד היום הזה שכל המקרא, שכל הדורות הבאים הקוראים את המקרא הזה אומרים עד היום הזה על היום שעומדים בו (סוטה מו:). ומ"א, ה' יראה עקידה זו לסלות לישראל בכל שנה ולהזילם מן הטורענות, כדי שיאמר היום הזה בכל דורות הבאים בזה ה' יראה אפרו של יצחק לבד ועומד לכפרה (תנחומא כג; ירושלמי תענית כה:; ויז) ברך אברהם, אחת לאח ואחת לבן (כ"ר נוי"א): והרבה ארבה. אחת לאח ואחת לבן (סס): (יט) וישב אברהם בבאר שבע. לא ישיבה ממש, שהרי בחברון היה יושב, י"ב שנים לפני

by its horns; so Abraham went and took the ram and offered it up as an offering instead of his son. ¹⁴ And Abraham called the name of that site "HASHEM Yireh," as it is said this day, on the mountain HASHEM will be seen.

¹⁵ The angel of HASHEM called to Abraham a second time from heaven. ¹⁶ And he said, "By Myself I swear — the word of HASHEM — that because you have done this thing, and have not withheld your son, your only one, ¹⁷ that I shall surely bless you and greatly increase your offspring like the stars of the heavens and like the sand on the seashore; and your offspring shall inherit the gate of its enemy. ¹⁸ And all the nations of the earth shall bless themselves by your offspring, because you have listened to My voice."

¹⁹ Abraham returned to his young men, and they stood up and went together to Beer-sheba, and Abraham stayed at Beer-sheba.

The Birth of Rebecca ²⁰ It came to pass after these things, that Abraham was told, saying: Behold, Milcah too has borne children to Nahor, your brother: ²¹ Uz, his firstborn; Buz, his brother; Kemuel, the father of Aram; ²² and Chesed, Hazo, Pildash, Jidlah, and Bethuel; ²³ And Bethuel begot Rebecca. These eight Milcah bore to Nahor, Abraham's brother. ²⁴ And his concubine, whose name was Reumah, also bore children: Tebah, Gaham, Tahash, and Maacah.

THE HAFTARAH FOR VAYEIRA APPEARS ON PAGE 1134.

14. יִרְאֶה — *HASHEM Yireh* [i.e., "HASHEM will see"]. The original name of the place was *Shalem*, the name given it by Shem, son of Noah — whom the Sages identify with Melchizedek, king of Jerusalem. After the Akeidah, Abraham called it *Yireh*. In deference to both Shem and Abraham, God synthesized both names and called it *Yerushalayim* (*Midrash*).

15. שְׁנִית — *A second time*. Having sacrificed the ram and named the mountain, Abraham had turned this epochal event into the standard of behavior for his descendants. Only then did the angel reappear to announce the great blessing that lay in store (*R' Hirsch*).

16. בִּי נִשְׁבַּעְתִּי — *By Myself I swear*. Just as I am eternal, so My oath is eternal (*Radak*). God had already promised Abraham that his offspring would be as numerous as the stars (15:5) and the dust (13:16); now He assured Abraham that they would prevail over their enemies. Thus even if they were to sin grievously, they would never be completely destroyed or fall into the hands of their enemies permanently. Accordingly, this was a solemn assurance of Israel's ultimate redemption (*Ramban*).

17. כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם — *Like the stars of the heavens*. When Israel complies with God's will, they resemble the stars of heaven; then no nation can dominate them. But when they flout His will, they resemble the sand of the seashore — trampled by every tyrannical foot (*Midrash Or HaAfeilah*).

18. וְהִתְבָּרְכוּ בְּכִרְעָךְ — *Shall bless themselves by your offspring*. The nations will pray to God: "Bless us as You have blessed the offspring of Abraham" (*Radak*).

19. יַחְדָּו — *Together*. For the third time the Torah tells us that father and son went with the same mind. Earlier, it indicated their joint ascent to new dimensions of greatness. Here it indicates that even after having attained awesome spiritual heights, they returned to their attendants and walked with them, unaffected by pride (*R' Hirsch*).

20-23. The birth of Rebecca. The birth of Rebecca at this time is another instance of the Divine Providence with which the story of the Patriarchs is replete. Because she was born, Isaac, who had gained the status of a "perfect offering," did not have to marry a debauched Canaanite woman. To accentuate this fact, the Torah did not mention the genealogy of Nachor's family until now.

אָמְנוּן סִימָן — *This Masoretic note means: The Sidrah contains 147 verses, numerically corresponding to the mnemonic אָמְנוּן [= 147].*

This is apparently a reference to the profound *אָמְנוּת*, faithfulness, of Abraham, which is the primary theme of the *Sidrah*. This faithfulness reached its zenith when he was commanded to sacrifice the son through whom his every future promise was to have been fulfilled. Yet his faith in God was so complete that he complied unhesitatingly (*R' David Feinstein*).

פרשת חיי שרה

אונקלוס

א ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים ושבע שנים
 ב חיי שרה: ותמת שרה בקרית ארבע חבור
 ג בארץ כנען ויבא אברהם לספור לשרה ולבכתה: ויקם
 ד אברהם מעל פניו וידבר אל בני-חת לאמר: גר-
 ה ותושב אנכי עמכם תנו לי אחות-קבר עמכם ואקברה
 ו מתי מלפני: ויענו בני-חת את-אברהם לאמר לו:
 ז שמענו | אדני נשיא אלהים אתה בתוכנו במבחר
 ח קברינו קבר את-מתך איש ממנו את-קברו לא-יכלה
 ט ממך מקבר מתך: ויקם אברהם וישתחו לעם-הארץ
 כ לבני-חת: וידבר אתם לאמר אם-יש את-נפשכם
 ל קבר את-מתי מלפני שמעוני ופגעו-לי בעפרון
 ט בן-צחר: ויתן-לי את-מערת המכפלה אשר-לו
 י אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתננה לי בתוככם
 י-ח לאחות-קבר: ועפרון ישב בתוך בני-חת ויען עפרון
 ה-חתי את-אברהם באוני בני-חת לכל באי שער-עירו

י-ז עירא

רס"ו

עמכם. גר מארץ אחרת ונחשבת עמכם. ומדרש אגדה, אם תרנו הריני גר, ואם לאו
 אהיה חושב ואטלנה מן הדיו, שאמר לי הקב"ה לרע: חזן את החך הזאת (לעיל יב);
 ב"ר נחמן: אחות קבר. אחות קרקע לבית הקברות: (ו) לא יכלה. לא ימנע
 (ואונקלוס), כמו לא תכלא רחמיך (חמיס מ"ב), וכמו ויכלא הנסם (לעיל ח"ג): (ח)
 נפשכם. רלונכס: ופגעו לי. לשון בקשה, כמו אל תפגעו בי (רות א"ח: ט) (ט)
 המכפלה. בית ועלייה על גביו. ר"ל, שפולה בזוגות (ועירובין ג:). בבקש מלא.
 שלם, וס"א (שלם) כל שוויה, וכן דוד אמר לארונה בכסף מלא (דברי הימים א' ח"ב: כ)
 (י) ועפרון ישב. כתיב חסר, אחוה היום מנוחו אומר עליהם, מפני תשיבותו של
 אברהם שהיה לר"ך לו עלה לגדולה (ב"ר נחמן: לבל באי שער עירו. שטון כמלו

(א) ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים ושבע שנים. לכך נכתב שנה שנים. כלל וכלל, לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו. כח כ' ככח כ' לחסא, מה כח כ' לא חסאה, שהרי אינה כח טוונגין, אף כח כ' בלא חסא, וכח כ' ככח כ' ליופי (ב"ר נחמן: שני חיי שרה. כלן שוין לטובה: (ב) בקרית ארבע. על שם ארבע טנקים שהיו שם, אחימן שני ותלמי ואכיהם (ב"ר נחמן: דבר אחר, על שם ארבעה זוגות שנקברו שם איש שיש ואדם ורועה. אברהם ושרה, יצחק ורביקה, יעקב ורעה (פדר"א פ"ב: ויבא אברהם. מנאמר שנת לספור לשרה ולבכתה. וגממכה מיתת שרה לעקידת יצחק, לפי שט"ו בשורת העקידה שמדמן בנה לשמיסה וכמעט שלא נשחט, פרהה נשמחה ממנה ומחה (תנחומא סוף וירא: פדר"א פ"ג: (ד) גר ותושב אנכי

PARASHAS CHAYEI SARAH

23.

The *Sidrah* shows Jewish respect for the dead and concern for the future. These are essential concepts in Judaism, for we neither reject what has gone before nor neglect what lies ahead. The narrative begins with the death of Sarah and Abraham's intense desire to give her a proper burial in a place worthy of her greatness. To acquire the fitting burial plot, he was forced to negotiate with the transparently greedy Ephron and gladly paid an exorbitant price. That accomplished, Abraham looked ahead and turned to the responsibility of finding the proper wife for Isaac.

☞ Sarah's life span, and purchase of a burial site.

The Sages teach that the narratives of Sarah's death and the *Akeidah* follow one another to indicate that she died as a result of that event. She was told by Satan that Abraham had actually slaughtered Isaac, and she cried out in grief and

died (*Targum Yonasan*). This explains why Abraham and Isaac were not present at her death.

R' Yaakov Kamenetsky explained that this cannot mean that Sarah died "accidentally" before her time, because, in connection with Sarah's life span, the Sages teach that Isaac had to anticipate his own possible death when he came to within five years of the age at which she died (see commentary to 27:2). This dictum could not have applied to Sarah if her death was not natural. Rather, the sense of the *Targum Yonasan* is that Sarah's time had come in any case, but that the immediate cause of death was the news of the *Akeidah*. Some commentators say that her last breath came with the proud knowledge that she had succeeded in raising a son who was willing to give up even his life in the service of God.

In addition, the Torah records the birth of Rebecca before the death of Sarah in line with the tradition that a righteous person is not taken from the world until his or her successor

PARASHAS CHAYEI SARAH

23

Sarah's
Death, and
Purchase
of a Burial
Site

¹ Sarah's lifetime was one hundred years, twenty years, and seven years; the years of Sarah's life. ² Sarah died in Kiriath-arba which is Hebron in the land of Canaan; and Abraham came to eulogize Sarah and to bewail her. ³ Abraham rose up from the presence of his dead, and spoke to the children of Heth, saying: ⁴ "I am an alien and a resident among you; grant me an estate for a burial site with you, that I may bury my dead from before me."

⁵ And the children of Heth answered Abraham, saying to him: ⁶ "Hear us, my lord: You are a prince of God in our midst; in the choicest of our burial places bury your dead, any of us will not withhold his burial place from you, from burying your dead."

⁷ Then Abraham rose up and bowed down to the members of the council, to the children of Heth. ⁸ He spoke to them saying: "If it is truly your will to bury my dead from before me, heed me, and intercede for me with Ephron son of Zohar. ⁹ Let him grant me the Cave of Machpelah which is his, on the edge of his field; let him grant it to me for its full price, in your midst, as an estate for a burial site."

¹⁰ Now, Ephron was sitting in the midst of the children of Heth; and Ephron the Hittite responded to Abraham in the hearing of the children of Heth, for all who come to the gate of his

has been born, as implied by the verse (Ecclesiastes 1:5), *The sun rises and the sun sets (Sforno, Baal HaTurim)*.

1. . . . מֵאָה שָׁנָה — One hundred years, twenty years, and seven years. Rashi explains that the repetition of years divides Sarah's life into three periods, each with its own uniqueness [and each period shared the particular characteristic of its neighbor]. At a hundred she was as sinless as a twenty-year-old, for until the age of twenty, a person does not suffer Heavenly punishment. And at twenty she still had the wholesome beauty of a seven-year-old, who does not use cosmetics and whose beauty is natural (Chizkuni). R' Moshe Feinstein commented that a child's beauty is pure and is never used to tempt others to go astray. Part of Sarah's greatness was that, despite her breathtaking beauty as an adult, all who saw her recognized her purity and innocence.

2. בְּקִרְיַת אַרְבֶּה — In Kiriath-arba [lit. the City of Four]. The city was so named because four giants lived there (see Numbers 13:22); or the name was given prophetically because four illustrious couples would be buried there: Adam and Eve, Abraham and Sarah, Isaac and Rebecca, and Jacob and Leah (Rashi).

לְסַפֵּד לְשָׂרָה וּלְבָכָתָה — To eulogize Sarah and to bewail her. The nuances of the phrase denote that Abraham eulogized his beloved wife by emphasizing the noble traits that had become associated with her name, for the name Sarah represented her as the princess of all mankind [see commentary to 17:15] (Kli Yakar).

The word וּלְבָכָתָה is written with a small כּ to suggest that the full extent of his weeping was kept private. His grief was infinite, but the full measure of his pain was concealed in his heart and the privacy of his home (R' Hirsch).

3. Abraham turned from his tears to provide for Sarah's burial. To purchase a grave site, he needed the cooperation of the descendants of Heth, the son of Canaan (10:15), who were the leaders of the region.

4. גֵּר־וְתוֹשֵׁב — An alien and a resident, i.e., I am both an alien from another land and a resident who has settled among you (Rashi). That Abraham had to plead and negotiate with the Hittites to sell him a burial plot after so many promises that God would give him the Land was one of his tests (Sanhedrin 111a). He phrased his request in terms that illustrate his extraordinary humility. Said the Almighty, "You humiliated yourself before them; by your life, I shall make you a lord and prince over them" (Midrash HaGadol).

Abraham expressed the dual role that every Jew must play. On the one hand, he is a resident of his country, and as such he must work and pray for its welfare, as Jeremiah urged his people on the threshold of exile (Jeremiah 29:7). But on the other hand, the Jew in this world is always an alien, for his allegiance is to God and his goals are set forth by the Torah. A Jew must always be ready to be a lonely alien, resisting the culture that surrounds him and maintaining his unique responsibility (R' Yosef Dov Soloveitchik).

5-6. The Hittites treated Abraham with the utmost respect. Contrary to his modest description of himself as only an alien and a resident, they addressed him as a prince of God, so respectfully, that they offered to surrender to him even personal, family burial places.

7-9. Abraham bowed in gratitude for their generous response and entreated further, specifying which plot he wanted.

Since it would have been unseemly for the rich and distinguished Ephron to sell his ancestral inheritance, Abraham did not approach him directly with an offer to buy the field. Instead, he asked the people of the city to entreat Ephron dignifiedly on his behalf. Abraham asked for it as a "gift," to indicate that even though he was ready to pay handsomely for the plot, he would still consider it a gift (Ramban).

9. מְחֵפֶלֶת — The Cave of Machpelah. The word machpelah means double. The cave was so called either because it contained two chambers, an upper and a lower level, or on

למימר: יא לא רבוני קביל מני חקלא
יהבית לך ומערתא די בה לך יהביתה
לעיני בני עמי יהביתה לך קבר מיתך:
יב ויגיד אברהם קדם עמא דארעא:
יג ומליל עם עפרון קדם עמא דארעא
למימר ברם אם את עבד לי טיבו קבל
מני אתם כספא דמי חקלא סב מני
ואקבר נת מיתת תמן: יד ואתיב עפרון נת
אברהם למימר לה: טו רבוני קבל מני
ארעא שוית ארבע מאה סלעין דכסף
בינא ובינך מה היא ונת מיתך קבר:
טז וקבל אברהם מן עפרון וחקל אברהם
לעפרון ית כספא דמליל קדם בני
חתא ארבע מאה סלעין דכסף
מתקבל חסורא (ג"א דמתקבל
(ב) סחורתא) בכל מדינתא: יז וקם חקל
עפרון די בכפלתא די קדם ממרא
חקלא ומערתא די בה וכל אילני די
בחקלא די בכל תחומה סחור סחור:
יח לאברהם לזביגוהי לעיני בני חתא
בכל עלי תרע קרתה: יט ובתר כן קבר
אברהם ית שרה אתמה למערתא חקל
כפלתא על אפי ממרא היא חבורן
בארעא דכנען: כ וקם חקלא ומערתא
די בה לאברהם לאחסנת קבורא מן
בני חתא: כא ואברהם טיב על ביומין
ויי בריה ית אברהם בכלא: כב ואמר
אברהם לעבדה סבא דביתה דשליט

יא לאמר: לא אדני שמעני השדה נתתי לך והמערה
אשר-בו לך נתתיה לעיני בני-עמי נתתיה לך קבר
מתך: יב וישתחו אברהם לפני עם-הארץ: יג וידבר אל-
עפרון באזני עם-הארץ לאמר אך אם-אתה לו שמעני
נתתי כסף השדה קח ממני ואקברה את-מתי שמה:
יד ויען עפרון את-אברהם לאמר לו: אדני שמעני ארץ
ארבע מאת שקל-כסף ביני ובינך מה-הוא ואת-מתך
קבר: טו וישמע אברהם אל-עפרון וישקל אברהם לעפרון
את-הכסף אשר דבר באזני בני-חת ארבע מאות שקל
כסף עבר לסחר: יז ויקם שרה עפרון אשר במכפלה
אשר לפני ממרא השדה והמערה אשר-בו וכל-העץ
יח אשר בשדה אשר בכל גבלו סביב: לאברהם למקנה
יט לעיני בני-חת בכל באי שער-עירו: ואחרי-כן קבר
אברהם את-שרה אשתו אל-מערת שדה המכפלה
כ על-פני ממרא הוא חבורן בארץ כנען: ויקם השדה
והמערה אשר-בו לאברהם לאחסנת-קבר מאת בני-
א חת: ואברהם וקן בא ביום ויהיה ברך את-
ב אברהם בכל: ויאמר אברהם אל-עבדו וקן ביתו המשל

יב-יג

יד-טו

טו

יז שני

יח

יט

כ

א חת

ב

רש"י

עובר לסוחר, שמתקבלים בקל ככל מקום ויש מקום שנקליה גדולים שכן
קנטרין, לוינטינאר"ש בלע"ז (ב"ר נתנן; ב"מ פז). (יז) ויקם שרה עפרון.
חקומה היתה לו שילא מיד הדישו ליד מלך (ב"ר נתנן). ופשוטו של מקרא
ויקם השדה והמערה אשר בו וכל העץ לאברהם למקנה וגו': (יח) בכל באי
שער עירו. בקרב כולם ובמעמד כולם הקנהו לו: (א) ברך את אברהם
בכל. ככל עולה בגימטריא בן (תנחומא יט ו) ומאחר שהיה לו בן היה לרך
להשיאו אשה (תנחומא נח יב; ב) וקן ביתו. לפי שהוא דבוק, נקוד וקן:

account of the ווגוה, couples, who were [to be] buried there (Rashi).

11. לא-אדני — No, my lord, you need not purchase it (Rashi). Unctuously, Ephron implied that he would be honored to give the entire field as a gift.

Abraham was interested only in acquiring the cave itself; he was content that the adjacent field remain Ephron's. Ephron, on the other hand — by way of magnanimity or trickery — offered to give him the field as well as the cave, for it would be unbecoming for Abraham to own the cave as a sepulcher, while the field belonged to another. Abraham rejoiced at Ephron's offer not to divide the property and he purchased the entire parcel for the full price Ephron suggested (Ramban).

As the later verses reveal, Ephron's public generosity was a sham. He not only had no intention of making a gift, he

מנלמאכחן וכלו לגמול חסד לשרה (ס; ויא) לא אדני. לא חקנה אשה בדמים:
נתתי לך. הרי היא כמו שנתתיה לך: (יג) אך אם אתה לו שמעני. אשה
אומר לי לשמוע לך וליקח בתכם, אני חי אפשי בכך. אך אם אשה לו שמעני,
הלאו ותשמעני: נתתיה. דוג"ש בלע"ז, מוכן הוא אלני והלאו נחמי לך ככר:
(טו) ביני ובינך. בין שני אוהבים כמונו מה היא חסובה לכלום, הלא הנח את
המכר והאן מקדן קבור: (טז) וישקל אברהם לעפרון. חסד וי"ו, לפי שאמר
הרבה ואפילו מעט לא עשה, שנטל ממנו שקלים גדולים שכן קנטרין, שנאמר

hypocritically implied to Abraham that he expected an outrageously high price for the plot. As the Sages put it, the righteous say little but do much [see commentary to 18:5], but the wicked promise much and perform not even a little. They would offer to anoint with oil from an empty flask.

לעיני בני-עמי — In the view of the children of my people. Ephron implied, "Abraham, surely you understand that I must make this generous offer while my people are looking on, but I cannot be expected to give away a valuable property free of charge" (Haamek Davar). Abraham comprehended Ephron's veiled message and, after once more bowing ceremonially in gratitude to the council, he began addressing himself directly to Ephron and his concern for profit. Abraham spoke to him about the field, rather than the cave, and offered to pay its full value.

city, saying: ¹¹ "No, my lord; heed me! I have given you the field, and as for the cave that is in it, I have given it to you; In the view of the children of my people have I given it to you; bury your dead." ¹² So Abraham bowed down before the members of the council. ¹³ He spoke to Ephron in the hearing of the members of the council, saying: "Rather, if only you would heed me! I give you the price of the field, accept it from me, that I may bury my dead there."

¹⁴ And Ephron replied to Abraham, saying to him: ¹⁵ "My lord, heed me! Land worth four hundred silver shekels; between me and you — what is it? Bury your dead."

¹⁶ Abraham heeded Ephron, and Abraham weighed out to Ephron the price which he had mentioned in the hearing of the children of Heth, four hundred silver shekels in negotiable currency. ¹⁷ And Ephron's field, which was in Machpelah, facing Mamre, the field and the cave within it and all the trees in the field, within all its surrounding boundaries, was confirmed ¹⁸ as Abraham's as a purchase in the view of the children of Heth, among all who came to the gate of his city. ¹⁹ And afterwards Abraham buried Sarah his wife in the cave of the field of Machpelah facing Mamre, which is Hebron, in the land of Canaan. ²⁰ Thus, the field with its cave confirmed as Abraham's as an estate for a burial site, from the children of Heth.

24 ¹ Now Abraham was old, well on in years, and HASHEM had blessed Abraham with everything. ² And Abraham said to his servant, the elder of his household who controlled

15. ביני ובינך מה הוא — *Between me and you — what is it?* After naming a price that was great enough to purchase a huge estate, Ephron made light of it, saying, "Between such friends as us, of what significance is four hundred silver shekels?" (Rashi).

16. לעפרן — *To Ephron*. Throughout the chapter, Ephron's name is spelled with a פ, but here, where money changed hands and the sale was consummated, the פ is omitted. Thereby the Torah implies that his stature was diminished — he started out by making grandiose offers of a gift, but then revealed himself as a greedy man who extorted far more than the property was worth — for in the end he demanded from Abraham large shekels — עבר לסתר, *negotiable currency* — which were known as *centenaria*. As the Talmud (*Bava Metzia* 87a) explains, each shekel that Abraham used to pay for the plot was worth 2,500 ordinary shekels (Rashi). Thus Abraham paid a total of one million ordinary shekels for the cave.

This illustrates Abraham's love for Sarah. He chose the finest burial site for her and did not haggle over the price. As the Midrash states, this is one of three places where Scripture attests to the Jews' uncontestable possession of the Holy Land. For the Cave of Machpelah, the site of the Temple, and the Tomb of Joseph were all purchased without bargaining and paid for with unquestionably legal tender.

17. ונקם — *Was confirmed* [lit., rose]. The Midrash interprets the word in the literal sense: The property became elevated, because it passed from the possession of a commoner, Ephron, to that of a king, Abraham.

19. Although it is clear that these events took place in the land of Canaan, the verse mentions that Sarah was buried there to emphasize that burial anywhere in the Land is meritorious (*Haamek Davar*).

24.

1-10. The mission to find a wife for Isaac. Abraham's own productive life was coming to an end. Isaac was thirty-seven years old when Sarah died, and Abraham was troubled by the thought that had Isaac been slaughtered at the Akeidah, he would have left no children to succeed him. Therefore, Abraham now took it upon himself to provide for the future by finding a wife for Isaac. But Isaac's mate had to be a worthy successor to his mother; she had to be the next Sarah of the Jewish people, a woman who would be not only a wife and mother, but a Matriarch. To find such a woman, Abraham turned toward his ancestral home, to his and Sarah's family. And to make the selection, he dispatched Eliezer. More than a trusted servant, Eliezer was the "rosh yeshiva" of Abraham's household, the one who taught the disciples and exemplified Abraham's way of life. Only such a person had the stature and understanding to be worthy of the heavenly assistance needed to chart the next epoch in the development of the Jewish people.

1. בכל — *With everything*. God had given Abraham everything — riches, possessions, honor, longevity, and children. The one thing he lacked was to see his son have children to inherit his status and honor (Ramban).

Rashi notes that the numerical value of this word, 52, is the same as that of בן, son, for all of Abraham's good fortune was worthless to him as long as he had no heir, as he had said to God (15:2), *What can You give me, seeing that I am childless?* (Akeidas Yitzchak).

2. עבדו זקן ביתו — *His servant, the elder of his household*. Even sixty years before, Eliezer had been Abraham's most trusted servant (see 15:2); now he is not only the senior servant, but the elder of his household (R' Hoffmann).

בְּכָל־אֲשֶׁר־לוֹ שִׁים־נָא יְדָךְ תַּחַת יָרְכִי: וְאֲשַׁבְּעֶךָ
בִּיהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־תִקַּח
אִשָּׁה לְבָנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אֲנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ: כִּי
אֶל־אֶרֶצִי וְאֶל־מוֹלַדְתִּי תִלָּךְ וְלִקַּחְתָּ אִשָּׁה לְבָנִי
לִי־צִחֶק: וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֶעֱבַד אוֹלִי לֹא־תֵאבְדָה הָאִשָּׁה
לְלֶכֶת אַחֲרִי אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת הִשָּׁב אָשִׁיב אֶת־בְּנִךְ
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יֵצְאֶת מִשָּׁם: וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲבָרְהָם
וְהַשְׁמַר לְךָ פָּן־תָּשִׁיב אֶת־בְּנִי שְׁמָה: יִהְיֶה אֱלֹהֵי
הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לִקְחָנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאָרֶץ מוֹלַדְתִּי וְאֲשֶׁר
דִּבַּר־לִי וְאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לִי לֵאמֹר לְזֶרַעְךָ אֶתֶּן אֶת־הָאָרֶץ
הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ לִפְנֶיךָ וְלִקַּחְתָּ אִשָּׁה לְבָנִי
מִשָּׁם: וְאִם־לֹא תֵאבְדָה הָאִשָּׁה לְלֶכֶת אַחֲרֶיךָ וְנִקְיֹת
ט מִשְׁבַּעְתִּי זֹאת רַק אֶת־בְּנִי לֹא תִשָּׁב שְׁמָה: וַיֵּשֶׁם הָעֶבֶד
אֶת־יָדוֹ תַּחַת יָרֶךְ אֲבָרְהָם אֲדֹנָיו וַיִּשְׁבַּע לוֹ עַל־הַדָּבָר
י הַזֶּה: וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גִּמְלִים מִגִּמְלֵי אֲדֹנָיו וַיִּלָּךְ וְכָל־
טוּב אֲדֹנָיו בִּידוֹ וַיָּקֶם וַיִּלָּךְ אֶל־אָרֶם נְהָרִים אֶל־עִיר
יא נַחֲוֹר: וַיְבָרֶךְ הַגִּמְלִים מִחוּץ לְעִיר אֶל־בְּאֵר הַמַּיִם לַעַת
יב עֲרֹב לַעַת יֵצֵאת הַשְּׂאֵבֶת: וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אֲדֹנָי
אֲבָרְהָם הִקְרֶה־נָּא לִפְנֵי הַיּוֹם וַעֲשֵׂה־חֹסֶד עִם אֲדֹנָי
יג אֲבָרְהָם: הִנֵּה אֲנֹכִי נֹצֵב עַל־עֵין הַמַּיִם וּבְנוֹת אֲנָשִׁי
יד הָעִיר יֵצְאוֹת לִשְׂאֹב מַיִם: וְהִיָּה הַנֶּעֱךָ אֲשֶׁר אָמַר אֵלָיָה
הַטִּי־נָא כְּדָךְ וְאֲשַׁתָּה וְאִמְרָה שְׁתָּה וְגַם־גִּמְלֶיךָ אֲשַׁקֶּה

שלישי

כ"ד

מפורשים כגשון על, ותרגום שלהם עלי עליהן, שאין נוטל אלל דיבור לאון
לי ולו ולסה, אלא אלי אליו אליהם, ותרגום שלהם עמי עמיה עמהן. אבל אלל
אמירה נוטל לאון לי ולו ולסה: ואשר נשבע לי. בין הנחרים נכ"ס י' ויק"ש
קז: (ח) ונקית משבועתי וגו'. וקח לו אשה מבנות עמר אככול
וממרה: רק את בני וגו'. רק מיטע הוא, בני אינו חוזר אלל יפקד בן בני סופו
לחזור נכ"ר (כ"ר ס: (ו) ומגמלי אדוניו. נכרין היו משאר גמלים, שהיו יולדן
וזמזמן מפני הגזל שלא ירשו כשדות אחרים (ס: יא): וכל טוב אדוניו בידו.
סטר מתנה כחכ ליתק על כל אשר לו, כדי שיקפט לשלוח לו כחם (ס:)
ארם נהרים. בין שתי נהרות יוצאת: (יא) ויברך הגמלים. הרביס (ס:)

תחת ירכי. לפי שהשבע לר"ך שיטול בידו חפץ של מזה כגון ספר תורה או
מזוזה או תפילין (שבועות לח:). והמילה היפה מזה ראשונה לו ובאה לו ט"ו נער
והיפה חביבה מלוי, ונטלה נכ"ר (נ:טח: (ז) ה' אלהי השמים אשר לקחני
מבית אבי. ולא אמר אלהי הארץ, ולמלה (פסוק ג) הוא אומר ואשבע ב'ה'
אלהי השמים ואלהי הארץ. ח"ל, כעשיו הוא אלהי השמים ואלהי הארץ שהרגלתו
כפי הכריות, אבל כשלקחני מבית אבי היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ, שלא
היו בלוי עולם מכירים בו וסמו לא היה רגיל בארץ נכ"ר (כ"ר ס: ח: ספרי האזינו
סג: מבית אבי. מחק: ומאמר מולדתי. מאור כשדים: ואשר דבר לי.
ללרכי, כמו אשר דבר עלי (מלכים א' כד:). וכן כל לי ולו ולסה הסמוכים אלל דיבור

ירכי — *Under my thigh*. *Thigh* is a euphemism for the male organ; offspring, too, are described as יָרֶךְ, lit., coming out of the [father's] thigh (46:26; Exodus 1:5).

Rashi explains why Abraham chose it for use in certifying the oath. One who takes an oath must place his hand on some sacred object, such as a Torah scroll or *tefillin* [see *Shevuos* 38b]. Because circumcision was the first precept

given to Abraham, and because he fulfilled it through much pain, it was particularly precious to him, so Abraham asked Eliezer to take his oath upon it. *Targum Yonasan* renders similarly; cf. *Tanchuma*.

3. וְאֲשַׁבְּעֶךָ — *And I will have you swear*. In view of his advanced age, Abraham feared that he might die before Eliezer's return. Accordingly, the oath assured Abraham

Finding a Wife for Isaac all that was his: "Place now your hand under my thigh. ³ And I will have you swear by HASHEM, God of heaven and God of earth, that you not take a wife for my son from the daughters of the Canaanites, among whom I dwell. ⁴ Rather, to my land and to my kindred shall you go and take a wife for my son for Isaac."

⁵ The servant said to him: "Perhaps the woman shall not wish to follow me to this land; shall I take your son back to the land from which you departed?" ⁶ Abraham answered him, 'Beware not to return my son to there. ⁷ HASHEM, God of heaven, Who took me from the house of my father and from the land of my birth; Who spoke concerning me, and Who swore to me saying, 'To your offspring will I give this land,' He will send His angel before you, and you will take a wife for my son from there. ⁸ But if the woman will not wish to follow you, you shall then be absolved of this oath of mine. However, do not return my son to there."

Eliezer's Criteria ⁹ So the servant placed his hand under the thigh of Abraham his master and swore to him regarding this matter. ¹⁰ Then the servant took ten camels of his master's camels and set out with all the bounty of his master in his hand and made his way to Aram Naharaim to the city of Nahor. ¹¹ He made the camels kneel down outside the city towards a well of water at evening time, the time when women come out to draw. ¹² And he said, "HASHEM, God of my master Abraham, may You so arrange it for me this day that You do kindness with my master Abraham. ¹³ See, I stand here by the spring of water and the daughters of the townsmen come out to draw. ¹⁴ Let it be that the maiden to whom I shall say, 'Please tip over your jug so I may drink,' and who replies, 'Drink, and I will even water your camels,'

that his plan would be carried out even in his absence, because he knew that Isaac would follow Eliezer's counsel (Ramban to v. 1).

Although he did not doubt Eliezer's loyalty, Abraham recognized that human beings have enormous reservoirs of strength to draw upon in times of crisis — but only if they are determined to persevere. By imposing the oath, Abraham guaranteed that Eliezer would persist in his mission, even if it seemed to have limited chances of success (*Shem MiShmuel*).

מִבְּנוֹת הַכְּנָעִי — *From the daughters of the Canaanites*. The rejection of the Canaanites could not have been based on their idol worship, because Abraham's family in Charan worshiped idols, as well. Rather, Abraham was motivated by the moral degeneracy of the Canaanites. Idolatry is an intellectual perversion, and as such it can be remedied, but a lack of morality, ethics, and modesty affects a person's entire nature, and disqualifies a woman from being the mate of an Isaac (R' Hirsch, based on *Drashos HaRan*).

5-9. Eliezer did not doubt that he would find a suitable mate who would consent to marry Isaac, but he was afraid that she might not want to leave her family to go with him — hence his question as to whether Isaac could go to Charan (R' Hoffmann). Abraham refused because he would not let Isaac lose the special sanctity with which he had been invested when he was brought as an *עֹלָה תְּמִידָה*, an offering completely devoted to God (*Pesikta Zutresa*); thus he emphasized that Isaac was on no account to leave the land that God had promised to his descendants (*Radak*). While refusing this permission, Abraham assured Eliezer that God would bless his mission with success.

10. **וְכָל-טוֹב אֲדֹנָיו** — *With all the bounty of his master*. In order

to influence his relatives to allow their daughter to marry Isaac, Abraham wrote over all of his fortune to Isaac and gave Eliezer the deed to show to the prospective in-laws (*Rashi*).

אֲרָם נְהָרַיִם — *Aram Naharaim* [lit., *Aram of the pair of rivers*]. The country was so called because it was situated between two rivers [the Euphrates and the Tigris] (*Rashi*).

11-14. Eliezer's criteria. Eliezer was not interested in a wealthy girl for Isaac. He preferred someone of modest means, the kind who would go to draw water herself, not have servants do it for her (*Malbim*). Furthermore, since he was apprehensive that the girl's family might refuse to let her leave home for a marriage in a distant land, he proposed the following test in order that Abraham's relations would recognize God's hand in the ensuing events, and feel compelled to allow their daughter to leave home.

Furthermore, it is clear from the circumstances of the test [see below] that Eliezer would not even be influenced by miracles, only by the character of the girl.

נָצַב עַל-עֵין הַמָּיִם — *Stand here by the spring of water*. Eliezer wanted to see how the girl would behave away from her home atmosphere, so that he would have a better perspective on her character. For at the well, the girl would be natural and act in accordance with her own character. At home, however, her behavior might well reflect the constraints of her family's orders or expectations (*Chizkuni*).

וְאִמְרָה שָׂתָה וְגַם-יִמְלִיךְ אֶשְׂקָה — *And who replies, 'Drink, and I will even water your camels.'* Thus, her response will go beyond my request, and she will offer all that is needed (*Sforno*).

R' Moshe Feinstein noted that in Rebecca's initial response to Eliezer, she said nothing about watering the animals (v.

יְהִי וּמָנָתָא לְעִבְדָךְ לִיצְחָק וְבָה אִידַע
אֲרִי עֲבָדְתָּ טִיבוּ עִם רַבּוֹנִי: ^{טו} וְהָיָה הוּא עַד
לֹא שִׁינִי לְמַלְלָא וְהָא רַבָּקָה נִפְקַת
דְּאִתְלִידִית לְבְתוּאֵל בְּרַם מַלְכָּה אִתְּחַזֵּר
אֲחוּהָ דְּאֲבָרְהָם וְקוֹלְתָּה עַל כְּתֻפָּה:
^{טז} וְעוֹלָמָתָא שְׁפִירָת חַיִּו (נ"א שְׁפִירָא
לְמַעוּל) לְחָדָא בְּתוּלָתָא וְגַבְרָא לֹא יָדָעָה
וְנִקְחָתָה לְעִינָא וּמִלֵּת קוֹלְתָּה וְסִלְקָתָה:
^{יז} וְהָרֶגֶט עֲבָדָא לְקַדְמוּתָהּ וְאָמַר אֲשֶׁר־נִי
(נ"א אֲטַעֲמִנִי) כְּעַן וְעִיר מִיָּא מְקוֹלְתִּיהָ:
^{יח} וְנִאֲמַרְתָּ אֶשֶׁת רַבּוֹנִי וְאִוְחִיאִית וְאִוְחִיתָת
קוֹלְתָּה עַל יְדָה וְאִשְׁתָּהּ: ^{יט} וְשִׁינִי צִיָּא
לְאִשְׁקוּיָתָהּ וְאִמְרָתָה אֶף לְגַמְלִיק אֲמִלִּי עַד
דִּי סָפְקוֹן לְמִשְׁתִּי: כִּן אִוְחִיאִית וְנִפְצַת
קוֹלְתָּה לְבִית שְׂקָא וְהָרֶגֶט עוֹד לְכִיבָרָא
לְמַמְלִי וּמִלֵּת לְכָל גְּמִלוּהָ: כא וְגַבְרָא שְׂדִי
בְּהַ מְסַתְבֵּל שְׁתִּיק לְמִידַע הָאֶצְלָח וְיִ
אֲרָחָה אִם לֹא: כב וְהָיָה כִּד סְפִיקוֹ גְּמִלִיָּא
לְמִשְׁתִּי וְנִסִּיב גְּבָרָא קָדְשָׁא דְּרַבָּקָה
תְּקַלָּא מִתְקַלָּה וְתִרְדִּין שִׁירִיו עַל יְדָה
מִתְקַלָּא עֲשֵׂר סִלְעִין דְּרַבָּקָה מִתְקַלָּהוּ:
כג וְאָמַר בֵּת מִן אֶת חַיִּי כְּעַן לִי הָאִית בֵּית
אֲבוּיָא אֲתָר כְּשֵׁר לָנָא לְמַכְתָּ: כד וְנִאֲמַרְתָּ
לֵה בֵּת בְּתוּאֵל אֲנָא בְּרַם מַלְכָּה דִּילִידִית
לְנַחֲוֹר: כה וְנִאֲמַרְתָּ לֵה אֶף תְּבָנָא אֶף
כְּסָתָא סְגִי עֲמָנָא אֶף אֲתָר כְּשֵׁר לְמַכְתָּ:

אִתְּחַזֵּר לְעִבְדָךְ לִיצְחָק וְבָה אִידַע
עַם-אֲדָנִי: וְיִהְיֶה-הוּא טֶרֶם כָּלָה לְדַבֵּר וְהָיָה רַבָּקָה יִצְאָתָה
אֲשֶׁר יִלְדָה לְבְתוּאֵל בֶּן-מַלְכָּה אֶשֶׁת נַחֲוֹר אֲחִי
טו אֲבָרְהָם וְכִדָּה עַל-שִׁכְמָה: וְהִנֵּעַר טֶבֶת מִרְאָה מְאֹד
בְּתוּלָה וְאִישׁ לֹא יָדָעָה וְתִרְדַּד הָעֵינָה וְתִמְלֵא כִדָּה
יז וְתַעַל: וְיִרְץ הָעֶבֶד לְקֶרְאָתָהּ וְיֹאמַר הִגְמִיאִנִי גַּא מַעַט-
יח מֵיָּם מִכְּדָךְ: וְתֹאמַר שְׂתָה אֲדָנִי וְתִמְהֹר וְתִרְדַּד כִדָּה עַל-
יט יְדָה וְתִשְׁקָהּ: וְתִכַּל לְהִשְׁקָתָהּ וְתֹאמַר גַּם לְגַמְלִיָּה
כ אֲשָׁאֵב עַד אִם-כָּלוּ לְשִׁתָּת: וְתִמְהֹר וְתַעַר כִדָּה אֶל-
הִשְׁקָתָהּ וְתִרְץ עוֹד אֶל-הַבָּאָר לְשָׂאֵב וְתִשְׁאֵב לְכָל-
כא גְּמִלִיו: וְהָאִישׁ מִשְׁתָּאָה לָהּ מִחֲרִישׁ לְדַעַת הַהֲצִלִּיחַ
כב יְהוָה דִּרְכּוֹ אִם-לֹא: וְיִהְיֶה בְּאֶשֶׁר כָּלוּ הַגְּמִלִים לְשִׁתּוֹת
וְיִקַּח הָאִישׁ גִּזְם וְהָבִיב בְּקַע מִשְׁקָלוֹ וְשָׁנִי צְמִידִים עַל-
כג יְרֵיָה עֲשֶׂרָה וְהָבִיב מִשְׁקָלָם: וְיֹאמַר בֵּת-מִי אֶת הַגִּידִי גַּא
כד לִי הִישׁ בֵּית-אֲבִיךָ מְקוֹם לָנוּ לָלִיךְ: וְתֹאמַר אֵלָיו בֵּת-
כה בְּתוּאֵל אֲנִי בֶן-מַלְכָּה אֲשֶׁר יִלְדָה לְנַחֲוֹר: וְתֹאמַר
אֵלָיו גַּם-תִּבְּן גַּם-מִסְפּוֹא רַב עֲמָנוּ גַּם-מְקוֹם לָלוֹךְ:

כ"ה

על עיקר היסוד, כגון משפחה (מגורת שאל), משפחה (ישיבה נטו: טו) מגורת שולל, וישיבות (שס טו) מגורת שמחה, וישיבת חקוק עמר (מיכה וטו) מגורת וישיבה, אף כגון משפחה מגורת שאלה. וכסס שאלה מולל (שן משומם בלדס) כגון מולל ובלדס משפחות, כמו על יומו נשמו אחרונים (איוז יח: כ) שמו שמים (ירמיה כ"ב) אשומם כשעה חדא (דניאל ד: כ) כן חפסל לשן שאיה בלדס כגון ובלדס משפחות. ואונקלוס חרגס לשן שאיה, ונבדל שיה, שיה וטומד במקום אחר לראות ההללח' דרכו. ואין לחרגס שיה, שהיה אינו לשן שיה, שאין אל' נופלת בלשון שיה: משתאה לה. משומם עליה, כמו אמרי לי אחי הוא (לעיל כ"ג), וכמו וישאלו אנשי המקום לאשה (להלן כו: כב) בקע. רמז לשל' ישראל בקע לנגלגל (חרגוס יונתן): ושני צמידים. רמז לשני לוחם מלחמה (כ"ר סו: עשרה דהב משקלם. רמז לעשרת הדברות שבהן (שס: כג) ויאמר בת מי את. לאחר שנתן לה שאלה, לפי שהיה בטות בזכותו של אברהם שהללח' הקב"ה דרכו (כ"ר מ'): ללך. לינה, אחת, לין שס דבר. והיא אמרה (גס מקום) ללון, כמה לינות (כ"ר שס: כד) בת בְּתוּאֵל. הציבתו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון (כלה דכ"ר פ"ו: כה) מספוא. כל מחלל הגמלים קרוי מספוא, כגון ענה (שבת עו.) ושעורים (סוטה ט:).

18). She spoke only about bringing water for him, and then went ahead and drew water for the camels. HaRav Feinstein explained that it was second nature to Rebecca that another's needs should be provided for, so great was her kindness. That his camels had to be watered was so obvious that she saw no need to say she would do it (*Igros Moshe, Orach Chaim II* responsum 52).

Ordinarily it is forbidden to base one's actions on omens, such as Eliezer's request that a girl's behavior would be a sign for him. This prohibition, however, applies only to

(יד) אותה הוכחת. ראיה היא לו, ששאל גומלת חסדים וכדאי היא לזכנם בזיוו של אברהם (פי' ימחם עט.). ולכן הוכחת ביררת, אפרובי"ר בלע"ז: ובה אדע. לשון מחנה, הודע לי זה בי עשית חסד. אם תהיה ממשיכתו והוגנת לו אדע כי עשית חסד: (טו) בתולה. ממקום בחוליס: ואיש לא ידעה. שלא כדרכה. לפי שבנות הכנענים היו משרות מקום בחוליס ומפקירות ענמן ממקום אחר, העיד על זו שנקיה מכל (כ"ר סה: כה) וידך העבד לקראתה. לפי שראה שעלו המים לקראתה (שס: הגמליאני גא. לשון גמיעה (שבת עז:). המי"ר בלע"ז: (יח) ותדרד ברה. מעל שכמה: (יט) עד אם בלו. הרי אם משמש בלשון אשר: אם בלו. ח"א די ספקו, שזו היא גמר שתיין כששתו די ספקו: (ב) ותעד. לשון נפילה (אונקלוס). והרבה יש בלשון משנה, המערה מכלי אל כלי (נבזרה זרה עב.). ובמקרא יש לו דומה, אל חמר נפסי (תהלים קמ"ח) אשר הערה למוח נפשו (ישעיה נג"ב): השקת. אכן חלולה ששומים זה הגמלים: (כא) משתאה. (שן שאיה, כמו שזו ערים, משאה שמה (סו וי"א): משתאה. משומם ומתכבד על שראה דברו קרוב להללח, אבל אינו יודע אם ממשיכת אברהם היא אל לאו. ולא תחמה ביה"ו על משפחה, שאין לך חיבה מחמת יסודה ש"ן ומדברת בלשון מספוע שאין ח"י מפרידה בין שתי אחיות

omens unrelated to the choice being made, such as saying that if the sun shines tomorrow it is a sign that I should marry this woman. In Eliezer's case, his omen was appropriate to his mission: Since the Matriarch of Israel had to be a woman of kindness and sensitivity, Eliezer was looking not for omens but for proof of her qualifications (*Ran, Chullin 95b*). In this regard, R' Yitzchok Zev Soloveitchik noted that even though Eliezer was to see a miracle performed for Rebecca (see v. 16), that did not suffice for him. The test of a mother of the Jewish people had to be kindness, not miracles.

her will You have designated for Your servant, for Isaac; and may I know through her that You have done kindness with my master."

¹⁵ And it was when he had not yet finished speaking that suddenly Rebecca was coming out — she who had been born to Bethuel the son of Milcah the wife of Nahor, brother of Abraham — with her jug upon her shoulder. ¹⁶ Now the maiden was very fair to look upon; a virgin whom no man had known. She descended to the spring, filled her jug and ascended. ¹⁷ The servant ran towards her and said, "Let me sip, if you please, a little water from your jug." ¹⁸ She said, "Drink, my lord," and quickly she lowered her jug to her hand and gave him drink.

Rebecca is
Equal to
the Test

¹⁹ When she finished giving him drink, she said, "I will draw water even for your camels until they have finished drinking." ²⁰ So she hurried and emptied her jug into the trough and kept running to the well to draw water; and she drew for all his camels. ²¹ The man was astonished at her, reflecting silently to know whether HASHEM had made his journey successful or not. ²² And it was, when the camels had finished drinking, the man took a golden nose ring, its weight was a beka, and two bracelets on her arms, ten gold shekels was their weight. ²³ And he said, "Whose daughter are you? Pray tell me. Is there room in your father's house for us to spend the night?"

²⁴ She said to him, "I am the daughter of Bethuel the son of Milcah whom she bore to Nahor."

²⁵ And she said to him, "Even straw and feed is plentiful with us as well as place to lodge."

15. So swift was the Divine response to Eliezer's petition that while he was still in the midst of his supplication, Providence had already caused Rebecca to leave her house and go to the well. *R' Hirsch* notes how wonderfully God granted Abraham's wish that Isaac have a wife from his own family. Bethuel's father was Abraham's brother, and his mother was both a niece of Abraham and a sister of Sarah. It is likely, too, that the Torah mentions these facts to suggest that Rebecca inherited the character traits of Abraham's family.

16. ותמלא כרה ותעל — [She] filled her jug and ascended. Unlike the other girls at the well, who wasted their time in idle chatter and gossip, Rebecca did her task quickly and without delay; she filled her jug and immediately ascended (*Minchah Belulah*).

The Midrash interprets the "ascent" of this phrase as a reference not to Rebecca, but to the water, rendering *she filled her jug and it [the water] ascended to meet her*. So great was her virtue that a miracle happened when she came to the well.

18. Rebecca is equal to the test. Rebecca acted in a most exalted manner: She lowered the jug herself to spare Eliezer the effort, and ותשקו, she actually brought the jug near his mouth, so he would not even have to hold it. Furthermore, she did not say at this point that she would water the camels as well, because if Eliezer had known, he might want to drink too quickly or too little, to spare her the extra effort. So she let him think that all she would do was give him a bit of water (*Or HaChaim*).

19. גם לגמליך אשא — I will draw water even for your camels. Now the miracle of the ascending water stopped; she had to draw all the water for the camels through sheer physical exertion, and this was the great proof of her kindness (*Ramban*). The translator of *R' Hirsch's* commentary notes that in their first drink, ten camels would consume at least 140 gallons of water! That Rebecca would undertake such a strenuous task so eagerly for a total stranger is a supreme indica-

tion of her sterling character.

Kedushas Levi suggests that her offer to draw the water rather than water them one by one was an indication of compassion. If she were to give water directly to the camels, how could she choose which to water first? Therefore, she kept pouring water into the trough so they could all drink at once, and she continued drawing water until they were finished drinking.

20. ותרוץ עוד אל-הבאר — And kept running to the well. A Rebecca runs eagerly when she performs an act of kindness, as Abraham did when he was providing for his guests (see 18:7); a further sign of her suitability to join Abraham's household.

21. משתאה לה — Was astonished at her. Eliezer was amazed at the immediate fulfillment of his prayer, which surpassed all his expectations (*R' Hirsch*) . . . and he waited to learn whether she was of Abraham's family (*Rashi*).

Although courtesy dictated that he try to stop her from exerting herself so much on his behalf, he remained silent, because he realized that God might be showing him that his mission was successful (*Sforno*).

22. So confident was Eliezer that God had intervened to show him Isaac's future bride that he presented her with these lavish gifts even before asking her who she was. The gifts, which he had prepared beforehand, alluded to the destiny of her future offspring. The beka is a half-shekel, which symbolized the amount that every Jew would contribute for the Sanctuary every year; the two bracelets symbolized the two Tablets of the Law; and their weight of ten shekels symbolized the Ten Commandments (*Rashi*).

23. Even before receiving an answer about her family's identity, Eliezer asked if he could lodge with them. Apparently he was so impressed with Rebecca that he wished to enjoy the hospitality of this generous family, even if it was not related to Abraham (*Da'as Sofrim*).

25. In keeping with her previous display of giving more than

כו ויברע גברא וסגיר קדם יי: כו אמר בריך יי אלהא רבונא אברהם די לא מנע טיבותה וקושטה מן רבונא אנא באורח טקא דברני יי לבית אחי רבונא: כח וירקטת עולמתא וחויאת לבית אמה כפתגמא האלון: כט ולרבה אהא ושמה לבן ויהט לבן לגברא לברא לעינא: לנהנה כד חזא ית קדשא וית שירא על ידי אהתה וכד שמע ית פתגמי רבה אהתה למימר בדין מליל עמי גברא נאחא לות גברא והא קאם עלוי גמליא על עינא: לא ואמר עול בריא די לאמא את קאם גברא ואנא פניתי ביתא נאחא כשר לגמליא: לב ועל גברא לביתא ושאר גמליא ויהב תבנא וכסתא לגמליא ומיא לאסחאה רגלוי ורגלי גברא דעמה: לד וישויא קרמוהי למיכל ואמר לא איכול עד דאמלל פתגמי נאמר מלל: לה ואמר עבדא דאברהם אנא: להני בריך ית רבונא לחדא ורבא ויהב לה עאן ותורין וכסף ודבב ועבדיו ואמון וגמלין וחמרין: לו ויולדת שרה אתת רבונא בר רבונא בטר דסיבת ויהב לה ית כל דילה: לו קייס עלי רבונא למימר לא תסב אתתא לברי מבנת כנענא די אנא יתב בארעהון: לח אלהן לבית אבא תיל ולרעיית ותסב אתתא לברי:

ויקד האיש וישתחו ליהוה: * ויאמר ברוך יהוה אלהי אדני אברהם אשר לא יעזב חסדו ואמתו מעם אדני אבני בדרך נחני יהוה בית אחי אדני: ותרח הנער ותגד לבית אמה בדברים האלה: ולרבה אח ושמו לבן וירח לבן אלהאיש החוצה אל העין: ויהי כראת את הנזם ואת העמידם על ידי אחתו וכשמעו את דברי רבה אחתו לאמר כה דבר אלי האיש ויבא אל האיש והנה עמד על הגמלים על העין: ויאמר בוא ברוך יהוה למה תעמד בחוץ ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים: ויבא האיש הביתה ויפתח הגמלים ויתן תבן ומספוא לגמלים ומים לרחץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו: ויישם לפניו לאכל ויאמר לא אכל עד אסדברתי דברי ויאמר דבר: ויאמר עבד אברהם אנכי: ויהוה ברח את אדני מאד ויגדל ויתן לו צאן ובקר וכסף וזהב ועבדים ושפחות וגמלים וחמרים: ותלד שרה אשת אדני בן לאדני אחרי זקנתה ויתן לו את כל אשר לו: וישבעני אדני לאמר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי ישב בארצו: אם לא אל בית אבי תלך ואל משפחתי ולקחת אשה לבני:

ר"ט

עליהם (לפי יחס) לשמש: (לא) פניתי הבית. משכונת כוכבים (כ"ר סס): (לב) ויפתח. חזיר זמס שלהם, שהיה סומא את פיהם על ידיו בדרך שבוים אחרים (כ"ר סס): (לג) עד אם דברתי. הרי אם משמש בלשון אשר וגלשון כי, כמו עד כי יבא שילה (להלן מ"ט). והוא שאמר חז"ל כי משמש בד' לשונות, והאחד חי, והוא אם (ר"ה ג): (לו) ויתן לו את כל אשר לו. שטר מחנה הראה להם (פד"א פט"ו): (לז) לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני. אם לא תלך מחלה אל בני אחי ולא

(כז) בדרך. דרך המזמן וס"א המיומן. דרך הישר (אונקלוס), בלוחו דרך שהיית נרץ. וכן כל כ"ט ולמ"ד וה"א המשמשים בראש החיבה ונקודים בפת"ח מדברים בדבר הפשוט שזכר כבר במקום אחר לו שהוא מבורר ויכיר בלחיו הוא מדבר: (כח) לבית אמה. דרך הנשים היפה להיות לכן בית נישב בו למלאכתן, ואין הבת מגדת אלא לאמה (כ"ר סז): (כט) וירח. למה רח ועל מה רח, ויהי כראות את הנזם, אמר, עשיר הוא זה, ונתן עיניו בממון: (ל) (עומד על הגמלים. לשמרן, כמו והוא עומד

Eliezer asked of her, she responded to his request for personal lodging by saying that she would provide for his camels, as well.

27. בריך ה' — Blessed is HASHEM. Eliezer's expression of gratitude revealed his own stature as Abraham's prime disciple and the master of his household. Everything that had happened, he ascribed to the grace of God, and made clear that it was not in his merit, but in Abraham's. *Haamek Davar* comments that he refers to the God of my master Abraham, because Abraham was the first to proclaim Him.

Perceptively, Eliezer speaks of kindness and truth, because it is important for the two to come together. Kindness alone can be harmful, because it can cause someone to give in to the wishes of the one he loves, even in cases where it is wrong. Therefore, truth must regulate kindness to prevent it

from going astray (R' Hirsch).

אנכי — As for me. Although I am but Abraham's servant, far away from him and his land, God has guided me and brought me directly to my destination (Da'as Sofrim).

28-31. Laban. The Torah introduces us to Rebecca's family, where it seems that her father played little role, and her brother, Laban, was dominant. In those days, the women had separate houses where they did their work, and since a daughter naturally confides only in her mother, Rebecca ran and told her mother about her encounter at the well. Once the family heard the news, Laban took charge. From the profound influence he exercised in the household it would appear that he was either the only son or the oldest (R' Hoffmann).

Following the Midrashic perspective, *Rashi* interprets La-

²⁶ So the man bowed low and prostrated himself to HASHEM. ²⁷ He said, "Blessed is HASHEM, God of my master Abraham, Who has not withheld His kindness and truth from my master. As for me, HASHEM has guided me on the way to the house of my master's brothers."

Laban ²⁸ The maiden ran and told her mother's household according to these events. ²⁹ Rebecca had a brother whose name was Laban: Laban ran to the man, outside to the spring. ³⁰ For upon seeing the nose ring, and the bracelets on his sister's hands, and upon his hearing his sister Rebecca's words, saying, "Thus has the man spoken to me," he approached the man, who was still standing by the camels by the spring. ³¹ He said, "Come, O blessed of HASHEM! Why should you stand outside when I have cleared the house, and place for the camels?"

The Recapitulation ³² So the man entered the house, and unmuzzled the camels. He gave straw and feed for the camels, and water to bathe his feet and the feet of the men who were with him. ³³ Food was set before him, but he said, "I will not eat until I have spoken my piece."

And he said, "Speak."

³⁴ Then he said, "A servant of Abraham am I. ³⁵ HASHEM has greatly blessed my master, and he prospered; He has given him flocks, cattle, silver and gold, servants and maid-servants, camels and donkeys. ³⁶ Sarah, my master's wife, bore my master a son after she had grown old, and he gave him all that he possesses. ³⁷ And my master had me take an oath saying, 'Do not take a wife for my son from the daughters of the Canaanites in whose land I dwell. ³⁸ Unless you go to my father's house and to my family and take a wife for my son.'

ban's character, as it reveals itself later in his relations with Jacob, as being motivated by greed. This is in accord with the principle of the Sages — and indeed, the approach that people generally take in dealing with others — that wicked people should be assumed to act wickedly, even when their actions seem on the surface to be virtuous. Conversely, people who are known to be righteous should always be given the benefit of the doubt, even when they seem to be acting improperly. Thus, upon hearing that the stranger was the servant of Abraham and that he was dispensing such lavish gifts, Laban assumed that he surely had gifts for the rest of the family — and if Eliezer had given Rebecca, a mere child, such extravagant gifts, just imagine what lay in store for Laban! Therefore, without showing his father the least courtesy, Laban dashed to the waiting servant and sanctimoniously tried to ingratiate himself with the wealthy and generous Eliezer.

Ramban, however, interprets Laban's character in the context of this passage as basically straightforward and honorable, since there is nothing up to this point in the narrative that suggests otherwise.

32. וַיִּפְתַּח הַקָּמִלִּים — *And unmuzzled the camels.* Abraham's livestock were muzzled whenever they were away from home, so that they could not graze in other people's fields (*Rashi*; *Midrash*).

33. עַד אֲמִידְבָּרְתִּי דְבָרִי — *Until I have spoken my piece.* Since Eliezer still did not know if the girl would consent to follow him to Canaan, he resolved not to eat until the matter was settled beyond a doubt (*Rashbam*).

33-39. The recapitulation. Eliezer allowed Laban to provide for the camels and the servants who accompanied him, but he refused to eat anything himself until he had

completed his mission by securing the family's consent for the marriage. Eliezer repeated the whole story in order to convince them that God willed this marriage, thus delicately suggesting that it was not in their power to prevent it (*Radak*). That he did so is to be expected; what is surprising is that the Torah, which is so sparing of words, records Eliezer's entire recapitulation. The Sages exclaimed: *יָדָהּ שִׁיחָתָן שֶׁל עֲבָדֵי אֲבוֹת לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ מְחֻרָתָן שֶׁל בְּנֵיהֶם*, *The ordinary conversation of the Patriarchs' servants is more pleasing before God than even the teachings of their children*, for Eliezer's full account of his journey is recorded in the Torah, whereas many important halachic principles can be derived only from textual allusions. From Eliezer's subtle changes in recounting the episode, the expositors have perceived both great ethical messages and his own wisdom.

He began by saying what to him was the greatest mark of distinction that a human being could claim: *A servant of Abraham am I*. Thus he established his credentials as a God-fearing man of integrity, for no one could be a disciple of Abraham without being touched by his greatness and high moral caliber. With feeling and enthusiasm, Eliezer went on to tell his hosts about Abraham's miracle-filled life (vs. 35-36), thus summarizing Abraham's life and accomplishment (*Da'as Sofrim*).

37. וַיִּשְׁבַּעֵנִי אֲדֹנִי — *And my master had me take an oath.* I am here only because of the oath; there is no shortage of women in my country, but my master rejects them (*Radak*; *Sfomo*). His mention of the oath was also to explain why he could not eat with them. Since he had taken an oath, he had to set everything aside until he had fulfilled his commitment (*Akeidas Yitzchak*).

בְּאֶרֶץ — *In whose land.* As an example of the many slight, but significant changes in Eliezer's narrative, *R' Hirsch* notes

לט-נא אמר אל-אדני אלי לא-תלך האשה אחרי: ויאמר אלי יהוה אשר-התהלכתי לפניו ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך ולקחת אשה לבני ממשפחתי ומבית אבי: או תנקה מאלתי כי תבוא אל-משפחתי ואם-לא יתנו לך והיית נקי מאלתי: ואבא היום אל-העין ואמר יהוה אלי אדני אברהם אם-ישך-נא מצליח דרכי אשר אנכי הלך עליה: הנה אנכי נצב על-עין המים והיה העלמה היצאת לשאב ואמרתי אליה השקיני-נא מעט-מים מפרך: ואמרה אלי גם-אתה שתה וגם לגמליך אשאב הוא האשה אשר-הכית יהוה לבן-אדני: אני טרם אכלה לדבר אל-לבי והנה רבקה יצאת וכדה על-שכמה ותדר העינה ותשאב ואמר אליה השקיני נא: ותמהר ותורר בדה מעליה ותאמר שתה וגם-גמליך אשקה ואשת וגם הגמלים השקתה: ואשאב אתה ואמר בת-מי את ויאמר בת-בתואל בן-נחור אשר ילדה לו מלכה ואשם הנזם על-אפה והצמידים על-ידיה: ואקד ואשתחוו ליהוה ואברהם את-יהוה אלי אדני אברהם אשר הנחני בדרך אמת לקחת את-בת-אחי אדני לבני: ועתה אם-ישכם עשיתם חסד ואמת את-אדני הגידו לי ואם-לא הגידו לי ואפנה על-ימין או על-שמאל: ויען לבן ובתואל ויאמרו מיהו יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או-טוב: הנה-רבקה לפניך קח ולך ותהי

לט-נא אמר אלי לא-תלך האשה אחרי: ויאמר אלי יהוה אשר-התהלכתי לפניו ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך ולקחת אשה לבני ממשפחתי ומבית אבי: או תנקה מאלתי כי תבוא אל-משפחתי ואם-לא יתנו לך והיית נקי מאלתי: ואבא היום אל-העין ואמר יהוה אלי אדני אברהם אם-ישך-נא מצליח דרכי אשר אנכי הלך עליה: הנה אנכי נצב על-עין המים והיה העלמה היצאת לשאב ואמרתי אליה השקיני-נא מעט-מים מפרך: ואמרה אלי גם-אתה שתה וגם לגמליך אשאב הוא האשה אשר-הכית יהוה לבן-אדני: אני טרם אכלה לדבר אל-לבי והנה רבקה יצאת וכדה על-שכמה ותדר העינה ותשאב ואמר אליה השקיני נא: ותמהר ותורר בדה מעליה ותאמר שתה וגם-גמליך אשקה ואשת וגם הגמלים השקתה: ואשאב אתה ואמר בת-מי את ויאמר בת-בתואל בן-נחור אשר ילדה לו מלכה ואשם הנזם על-אפה והצמידים על-ידיה: ואקד ואשתחוו ליהוה ואברהם את-יהוה אלי אדני אברהם אשר הנחני בדרך אמת לקחת את-בת-אחי אדני לבני: ועתה אם-ישכם עשיתם חסד ואמת את-אדני הגידו לי ואם-לא הגידו לי ואפנה על-ימין או על-שמאל: ויען לבן ובתואל ויאמרו מיהו יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או-טוב: הנה-רבקה לפניך קח ולך ותהי

רש"י

מדבר בלשון עבר, ויכול לכתוב טרם כליתי, ופעמים שמדבר בלשון עתיד, כמו כי אמר חיוב (חיוב זה) היה לנן עבר, ככה יבשה חיוב (סס) הרי לנן עתיד, ויפשוט שניהם לנן הווה, כי יאמר היה חיוב חלוט עתה בני וגו' (סס) והיה עושה כך: (מו) ואשאל ואשם, שנה הסדר, שהרי הוא חתלה נון ואח"כ שאל, אלל שאל יתפשוט בדבריו ויאמרו היאך נתת לה ועדיין אינך יודע מי היא: (מט) על ימין, מבנות ישמעאל: על שמאל, מבנות לוי שהיה יושב לשמאלו של אברהם. כ"ר (סס טו): (ג) ויען לבן ובתואל, רשע היה וקפן להשיב לפני אחיו (פסיקחה וטערה): לא נוכל דבר אליך, למאן בדבר הזה, לא ע"י טענת דבר רע ולא ע"י טענת דבר הונן, לפי

חלבה ללכת אחריך (קדושין סא): (לט) אלי לא תלך האשה, אלי כתיב, בת היתה לו אליעזר, והיה מחור (מנחם עילא שיהמר ונל) אברהם לפנות אליו להשיאו בכו. אמר לו אברהם בני ברוך ואלה ארוך ואין ארוך מדבק בבחור (כ"ר טעט): (מב) ואבא היום, היום ילאחי והיום בלתי, מבאן שקפלה לו הארץ (פסוקים לה: כ"ר סס יא). אמר רבי אחא, יפה שיתקן של עבדי אבות לפני המקום מתורחן של בניס, שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה, והרכבה גופי תורה לא נתנו אלא ברמיזה (כ"ר סח: (מר) גם אתה, גם, לרבות אנשים שעתה הובית, בורר והודיע, וכן כל הוכחה שבמקרא גמל דבר: (מו) טרם אכלה, טרם שלי מכלה, וכן כל לנן הווה פעמים שהוא

that Abraham's rejection emphasized not the land but the people — among whom (v. 3) — but Eliezer rephrased it to put the stress on the land. Had he quoted Abraham directly, Rebecca's family might have concluded that Abraham was a difficult, critical person who was prone to find fault with his neighbors, and if so, he would have been equally critical of them if he had lived nearby.

39. אולי, with a 1. As it is spelled here, it could be read as *to me*. By using this spelling, the Torah wishes to convey Eliezer's personal hope: He was anxious to marry off his own daughter to Isaac; thus, when he asked Abraham the logical question about what to do if the woman would not go with him, he was not simply asking, but hoping she would not,

³⁹ And I said to my master, 'Perhaps the woman will not follow me?' ⁴⁰ He replied to me, 'HASHEM, before Whom I have walked, will send His angel with you and make your journey successful, and you will take a wife for my son from my family and my father's house. ⁴¹ Then will you be absolved from my oath when you have come to my family; and if they will not give her to you, then, you shall be absolved from my oath.'

⁴² "I came today to the spring and said, 'HASHEM, God of my master Abraham, if You would graciously make successful the way on which I go. ⁴³ Behold, I am standing by the spring of water; let it be that the young woman who comes out to draw and to whom I shall say, "Please give me some water to drink from your jug," ⁴⁴ and who will answer, "You may also drink and I will draw water for your camels, too," she shall be the woman whom HASHEM has designated for my master's son.' ⁴⁵ I had not yet finished meditating when suddenly Rebecca came out with a jug on her shoulder, and descended to the spring and drew water. Then I said to her, 'Please give me a drink.' ⁴⁶ She hurried and lowered her jug from upon herself and said, 'Drink, and I will even water your camels.' So I drank and she watered the camels also.

⁴⁷ "Then I questioned her and said, 'Whose daughter are you?' And she said, 'The daughter of Bethuel, son of Nahor, whom Milcah bore to him.' And I placed the ring on her nose and the bracelets on her hands. ⁴⁸ Then I bowed and prostrated myself to HASHEM and blessed HASHEM, God of my master Abraham, Who led me on a true path to take the daughter of my master's brother for his son. ⁴⁹ And now, if you intend to do kindness and truth with my master, tell me; and if not, tell me, and I will turn to the right or to the left."

⁵⁰ Then Laban and Bethuel answered and said, "The matter stemmed from HASHEM! We can say to you neither bad nor good. ⁵¹ Here, Rebecca is before you; take her and go, and let her

and that Isaac would come "to me." But Abraham answered: "My son is blessed [22:18] and you [as a Canaanite] are accursed. The accursed cannot unite with the blessed" (Rashi). But why didn't the Torah insert this spelling with its implied meaning in verse 5, when Eliezer asked the question? The *Kotzker Rebbe* explains that Eliezer, to the best of his own personal knowledge, was sincere; it was only subconsciously that he wanted his trip to Charan to end in failure. Only now, when he had found Rebecca and reflected back to his conversation with Abraham, did he recognize what his true motive had been.

41. Another departure from the original version of the narrative: Eliezer did not use Abraham's term שבועה for oath [see v. 8]. He substituted the stronger term אלה, imprecation, an oath reinforced by a curse, for he wanted to impress them with the seriousness of Abraham's intention (*Ibn Ezra*).

He also did not repeat Abraham's command that he not permit Isaac to go to his family's land (v. 7), because they might take that as a disparaging comment on their homeland (*Abarbanel*).

43. In verse 16, Eliezer used the word נערה, maiden. Here he tactfully said עלמה, a more specific word that denotes a young woman in the vigor of her youth, thus implying that Rebecca had passed a very exacting test. Furthermore, that such a person would come to the well would be indicative of Divine Providence, since the more distinguished עלמות, young women, ordinarily left the menial task of drawing water to others (*Malbim*).

47. וַאֲשַׁל אֶתָּהּ — Then I questioned her. Actually Eliezer

gave her the jewelry before asking her who she was. Here he changed the sequence because they would have said, "How could you have given her gifts before you knew who she was?" (Rashi).

48. וַאֲבָרַךְ אֶתָּהּ — And [I] blessed HASHEM. Eliezer intimated that she was indeed the woman whom Hashem had designated, and he is merely seeking their consent to conclude the matter. By saying that he blessed Hashem, he further wished to impress this upon them, for if there had been any doubt, such a blessing would have been premature (*Haamek Davar*).

49. חֶסֶד — Kindness denotes an intention to do something that is not obligated; while אֱמֶת, truth, means to give permanence to the kindness (*Ibn Ezra*).

According to *Sforno*: The kindness would be to Abraham, in that they would yield to his wishes by sending Rebecca so far away. The truth would be to Rebecca, because it was for benefit that she marry Isaac.

50. מִהָּיָא הַדָּבָר — The matter stemmed from Hashem! The family's response is the best evidence of Eliezer's success in having carried out his mission. The Sages see this response as a proof that God ordains a man's proper mate (*Moed Kattan* 18b). Even though the comment was made by Laban and Bethuel, the Torah would not have quoted these words unless they were true (*Rashba*).

In his great impudence, Laban hastened to speak up before his father, an indication of his wickedness (Rashi).

רַע אוֹיֵטוֹב — Bad nor good. Since the match is obviously God's wish, we have no right to say bad, i.e., to reject it, or

אתה לא לבר רבונך כמא די מלל יי: נב ויהוה
כד שמע עבדא דאברהם ית פתגמיהון
וסגד על ארעא קדם יי: נב ואפק עבדא
מין דקספ ומנין דרוב ולבשין ויהב
לרבקה ומגדנין יתב לאחיהא ולאמה:
נב ואכלו ושתיאו הוא וגובריא די עמה
וביתו וקמו בצפרא ואמר שלחוני לת
רבוני: נב ואמר אחיהא ואמה תתיב
עולמתא עמנא עדן בעדן או עסרא ירחין
בתר כן תייל: נב ואמר להון לא תאחרון
יתי נין אצלח ארחי שלחוני ואיהך
לת רבוני: נב ואמר נקרי לעולמתא
ונשמע מה דהיא אמרה: נב ויקרו
לרבקה ואמרו לה תייל עס גברא ירחין
ואמרת אייל: נב ואליאוא (נב ושלחו) ית
רבקה אחתהון וית מנקתה וית עבדא
דאברהם וית גבריה: נב וריכו ית רבקה
ואמרו לה אחתנא אתה הוי לאלפין ולרבנן
וירחון כניכי ית קרוי סגאיהון: נב וקמת
רבקה ועולמתהא ורכיבא על גמלא
ואולא בתר גברא ודבר עבדא ית רבקה
ואל: נב ויצחק אתא ממחיה (נב על
במחיה) מבירא דמלאך קמא אתחיו
עלה ויהוה יתב בארע דרומא:

נב אשה לבן-אדניך כאשר דבר יהוה: ויהי כאשר שמע
עבד אברהם את-דבריהם וישתחו ארצה ליהוה:
נב ויוצא העבד בלי-כסף וכלי זהב ובגדים ויתן לרבקה
ומגדנת נתן לאחיה ולאמה: ויאכלו וישתו הוא
והאנשים אשר-עמו וילינו ויקומו בבקר ויאמר שלחני
נב לאדני: ויאמר אחיה ואמה תשב הנער אתנו ימים או
נב עשור אחר תלך: ויאמר אלהם אל-תאחרו אתי ויהוה
נב הצליח דרכי שלחוני ואלכה לאדני: ויאמרו נקרא
נב לנער ונשאלה את-פיה: ויקראו לרבקה ויאמרו
נב אליה התלכי עם-האיש הזה ונתאמר אלה: וישלחו
נב את-רבקה אחתם ואת-מנקתה ואת-עבד אברהם
ו את-אנשיו: ויברכו את-רבקה ויאמרו לה אחתנו
אתה הוי לאלפי רבבה ויירש ורעה את שער שנאיו:
נב ותקם רבקה ונערתיה ותרכבה על-הגמלים ותלכנה
נב אחרי האיש ויקח העבד את-רבקה וילך: ויצחק
בא מבוא באר לחי ראי והוא יושב בארץ הנגב:

חמישי

ר"ט

את פיה. [מכאן] שאין משיאין את האשה אלא מדעתה (נ"ר ס:; נח) ותאמר
אלך. מטעמי, ואף אם אינכם רוצים (ס:; וס) אתה הוי לאלפי רבבה. את
ויתן מקבלו אותה כדכא שגאמר לאברהם דבר המוריה הרבה לרעה את ורעך וגו'
(לעיל כ"י), יהי רצון שיהא אותו הזרע ממך ולא מאשה אחרת: (סב) מבוא באר
לחי רואי. שאלך להביא הנר לאברהם חביו שישאלה (נ"ר ס:; י): וישב בארץ
הנגב. קרוב לאותו צד שגאמר ויסע משם אברהם אלנה הנגב וישב בין קדש
ובין שור (לעיל כ"א), וס: היה הנגב, שגל' הנה בין קדש ובין צר (ס:; ע"י):
(סג) לשוח. לשון חפלה, כמו ישפך שיו (תהלים קכ"א; כדכ"א; כ"ר ס"ד):

say good, i.e., affirm it; it is out of our hands. Therefore, Rebecca is before you, take her and go (v. 51) — you do not need our permission (Sforno).

51. עבד אברהם — As HAsHEM has spoken. Nowhere in the chapter did God speak explicitly. However, God "speaks" through His control of events, and the entire sequence of the narrative shows that He wanted Rebecca to become Isaac's wife (Ramban).

52. עבד אברהם — Abraham's servant. Earlier (v. 34), Eliezer had referred to himself this way, but this is the first time in the chapter that the Torah gives him this august title. Once he had proven his loyalty and accomplished his mission, God called him a servant of His beloved Patriarch (R' Hirsch).

53. ויתן לרבקה — And gave them to Rebecca. Now that the family had agreed to the match, Eliezer acted as Isaac's agent to marry her, and the gifts served the function of the ring customarily used nowadays. The earlier gifts that Eliezer had given Rebecca at the well were meant only for the purpose of betrothal, because it is not permitted to marry a

שיכר [ס"א ויכיר] שמה' יאל הדבר לפי דברך שזימנה לך: (נב) וישתחו ארצה.
מכאן שמודים על בשרה טובה (נ"ר ס:; נג) ומגדנות. לשון מגדים, שהיה עמו
מני פירות (ס:; יא) של א"י: (נב) וילינו. כל לינה שבמקרא לינה לילה (א'') (נ"ב)
ק:; (נב) ויאמר אחיה ואמה. ובחול היכן היה. הוא היה רוצה לעכב וכל מלאך
והמיו (נ"ר ס:; יב) ימים. שנה (כדכ"א נז) כמו ימים שהיה גולתו (ויקרא
כ"ב; נב) שכן נותנים לבחלה זמן י"ב חדש לפרנס את עמלה בתכשיטים (כדכ"א נז);
נ"ר ס:; יב) או עשור. י' חדשים (אונקלוס). וא"ל ימים ממש, אין דרך המדקדקים
לנקש דבר מועט ואם לא חלה קן לנו מרובה מזה (כדכ"א נז); (נב) ונשאלה

woman without consent (*Lekach Tov*).

— To her brother and her mother. Where was her father Bethuel? The entire family had expected extravagant gifts from Eliezer. Disappointed that he had given them only fruit (*Alshich*), Bethuel tried to renege on his agreement, or to poison Eliezer, so God sent an angel to kill him (*Midrash; Rashi*).

55. ימים או עשור [months]. This was the period of time generally given to a young bride to prepare for her marriage (*Kesubos* 57b). Ostensibly, therefore, Laban and his mother were making a customary and reasonable request, but, like Bethuel, they intended to break the engagement. Knowing or suspecting this, Eliezer would not consider any delay. "Since everything has gone so smoothly and God guided my mission so speedily, it is obvious that He wishes me to return to my master without delay" (*Abar-banel*).

57. ונשאלה את-פיה — And ask her decision. From this we learn that a girl should be given in marriage only with her

be a wife to your master's son as HASHEM has spoken."⁵² And it was, when Abraham's servant heard their words, he prostrated himself to the ground unto HASHEM.⁵³ The servant brought out objects of silver and gold, and garments, and gave them to Rebecca; and delicious fruits he gave to her brother and her mother.⁵⁴ They ate and drank, he and the men who were with him, and they spent the night; when they arose next morning, he said, "Send me to my master."

⁵⁵ Her brother and mother said, "Let the maiden remain with us a year or ten [months]; then she will go."⁵⁶ He said to them, "Do not delay me now that HASHEM had made my journey successful. Send me, and I will go to my master."⁵⁷ And they said, "Let us call the maiden and ask her decision."

⁵⁸ They called Rebecca and said to her, "Will you go with this man?"

And she said, "I will go."

⁵⁹ So they escorted Rebecca their sister, and her nurse, as well as Abraham's servant and his men.⁶⁰ They blessed Rebecca and said to her, "Our sister, may you come to be thousands of myriads, and may your offspring inherit the gate of its foes."

⁶¹ Then Rebecca arose with her maidens; they rode upon the camels and proceeded after the man; the servant took Rebecca and went.

Isaac and
Rebecca

⁶² Now Isaac came from having gone to Beer-lahai-roi, for he dwelt in the south country.

consent [Kiddushin 41a] (Rashi). According to Rashbam, this was another ploy to delay the marriage. Laban and his mother argued that only she had a right to say that she was willing to forgo her twelve-month period of preparation. She replied very emphatically; according to Rashi she said that she would go even without their consent.

59. וַיִּשְׁלְחוּ — So they escorted. Whether, as Rashi would interpret, they gave permission reluctantly to avoid her threatened defiance, or as Radak and Rambam interpret, they graciously acquiesced to her wishes, once Rebecca expressed her intention, they no longer hindered her. Immediately, they arranged a procession and blessed her. However, Abarbanel observes, no one from the family accompanied her, probably as an expression of their displeasure.

וְאֵת מִנְהָגָהּ — And her nurse. According to the most common Rabbinic chronology, the nurse was sent along because Rebecca was but three years old at the time, so that she would have needed someone to care for her. Ibn Ezra, however, comments that she was older, but it was customary for the nurse of a girl's infancy to remain with her as her servant throughout her life.

60. אֵת הָיִי לְאֶלְפֵי רֶבֶבָהּ — May you come to be thousands of myriads. They referred to the blessing given to Abraham on Mount Moriah: I will greatly increase your offspring (22:17). Now they expressed to Rebecca their hope that this blessing of Abraham would be fulfilled through her offspring: "May it be God's will that these offspring descend from you, and not from another wife of Isaac" (Rashi).

שַׁעַר שְׂנָאֵיו — The gate of its foes. In the simple meaning of the term, they wished that her offspring would always be victorious in battle. Haamek Davar, however, comments that the Torah often uses the word gate to refer to the judges and counselors who convene at the gate of a city. Thus they blessed Rebecca that her descendants should achieve such a reputation for integrity and wisdom that even their

enemies would seek their advice.

62-67. Isaac and Rebecca. The brief passage describing the meeting and marriage of Isaac and Rebecca is touching and reflective of basic principles of Judaism and Jewish marriage. It begins with Isaac walking back home from praying at a place that recalled God's mercy to the previous generation, for Jews cleave to their past and the God Who guided it. Isaac and Rebecca "met," but not by chance. She displayed the personal modesty that has always been one of the glories of Jewish women and she recognized intuitively that the stranger she had just encountered was a holy person. Finally, Isaac brought her to his mother's tent, and there it became apparent that she was a fitting successor to Sarah, for the holy presence of Sarah returned to the tent of her son. It was then that Isaac loved her (v. 67), for the Jewish home is a temple and its priestess is the wife and mother whose spirit infuses it. Isaac could love only a mate who could be his companion in creating the Chosen People. In Rebecca he found her.

The Torah begins the narrative by saying that Isaac "happened" to meet Rebecca and Eliezer on the road, before they entered the city, just as Eliezer "happened" to encounter Rebecca at the well. Both meetings seemed to occur by chance, but in reality they were results of God's Providential Will (Radak).

62. בְּאֵר לְחַי רֹאֵי — Beer-lahai-roi. This was the propitious site where Hagar's prayers had once been answered, and it was there that Isaac had gone to pray. Even before he prayed, his needs were answered, and his bride was already approaching Haran, in the manner of [Isaiah 65:24] כָּמֹן אֶעֱנֶה, יִקְרְאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה, when they have not yet called I will answer (Sforno).

Rashi cites the Midrash that Isaac had gone to Beer-lahai-roi to bring Hagar back as a wife for Abraham. This follows the tradition that Keturah (25:1), Abraham's second wife, was Hagar.

סג וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוֹחַ בִּשְׂדֵה לַפְּנוֹת עָרֵב וַיֵּשֶׂא עֵינָיו וַיֵּרָא
סד וַהֲגָה גְמָלִים בָּאִים: וַתֵּשֶׂא רִבְקָה אֶת-עֵינֶיהָ וַתֵּרָא אֶת-
סה יִצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמֶל: וַתֹּאמֶר אֶל-הַעֲבָד מִי-הָאִישׁ
הַלֹּזֵה הַהֶלֶךְ בִּשְׂדֵה לַקְרָאתָנוּ וַיֹּאמֶר הַעֲבָד הוּא אֲדָנִי
סו וַתִּקַּח הַצִּעִיף וַתַּתְּכֶם: וַיִּסְפֹּר הַעֲבָד לִיצְחָק אֶת כָּל-
סז הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבֹאֶה יִצְחָק הָאֱהֻלָּה שָׂרָה אִמּוֹ
וַיִּקַּח אֶת רִבְקָה וַתְּהִי-לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאֱהָבֶהּ וַיִּנָּחֵם יִצְחָק
אֶחָרֵי אִמּוֹ:
אֶב וַיִּסֹּף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וַשְׁמָה קְטוּרָה: וַתֵּלֶד לוֹ אֶת-
זמֶרן וְאֶת-יֶקֶשֶׁן וְאֶת-מֶדָן וְאֶת-מֶדָן וְאֶת-יִשְׂבָּק
ג וְאֶת-שׁוּחַ: וַיִּקְשֶׁן יֶלֶד אֶת-שָׂבָא וְאֶת-דָּדָן וּבְנֵי דָדָן
ד הָיוּ אַשּׁוּרִים וְלִטּוּשִׁים וְלֵאמִים: וּבְנֵי מֶדָן עֵיפָה וְעֶפֶר
ה וְחִנֹּךְ וְאֶבְיָדָע וְאֶלְדָּעָה כָּל-אֵלֶּה בְנֵי קְטוּרָה: וַיִּתֵּן
ו אַבְרָהָם אֶת-כָּל-אֲשֶׁר-לוֹ לִיצְחָק: וּלְבָנֵי הַפִּילִגְשִׁים
ז אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מִתְּנַת וַיִּשְׁלַחם מֵעַל
ח יִצְחָק בְּנוֹ בַּעֲדוֹנָה חַי קְדָמָה אֶל-אַרְצָ קְדָם: וְאֵלֶּה יְמֵי
ט שְׁנֵי-חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר-חַי מֵאֵת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה
ח וְחִמְשׁ שָׁנִים: וַיָּגֹעַ וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשִׁיבָה טוֹבָה זָקֵן

כה
ששי

ס"ה. ותרנום של אוניקלום אין לי ליטבו עם לשון המקרא (שפירס למשרין לשון מתנה. וז"ל שחיו כן מפני האלף שחיה יסודית. הרי לנו חיותו שלן בראש אלף ונתוספה אלף בראש. כמו חומת ארץ (עמוד 10) שחיו מן ככה רגלים (שמואל ב ד:ד). וכמו אסוד שמן (מלכים ב ד:ב) שחיו מן ורחתו וסכת (רות ג:ג) ולטושם. הם בעלי אהלים המתפוררים אנה ואנה וטושעים איש בחאלי אפדתו. וכן הוא חומר והנה נטושם ע"פ כל הארץ (שמואל א ל:טז). שכן למ"ד וט"ן מתחלפות וזו (זו:). והי ויתן אברהם וגו'. אחר ר' נחמיה ברכה דרמיקי (שלן) נתן לו. שאמר לו הק"ה לאברהם והיה ברכה (לשון יב:ב) הנכרות מסורות צידך לבדך אח מי שתרצה, ואברהם מסרן לנחך (ב"ר פאז:). (ו) הפילגשים. חסר כחיו של היהא אל פלג אחת, היא הגר היא קטורה (ס"ד). נשים בכמותה, פלגשים בלא כמותה, כדאמר' בסנהדרין (כ"א). נשים ופלגשים דודו: [נתן אברהם מנחם פירוש רבותיו, ס"ס טומאה מסר להם (ס"א). ד"ל, מה שניתן לו על אודות שרה ושאר מתנות שנתן לו, הכל נתן להם, שלא רצה ליתנוח מהם:] (ז) מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים. בן ק' כבן ע' ולכן, וכן ע' כבן ה' בלא חטא:

63. לשוח בשדה לפנות ערב. — *To supplicate in the field towards evening.* From this description that Isaac prayed before nightfall, the Talmud (*Berachos* 26b) and Midrash derive the tradition that Isaac instituted the *Minchah* [afternoon] prayer. That Abraham instituted the *Shacharis* [morning] prayer is derived from 19:27; and that Jacob instituted the *Maariv* [evening] prayer is derived from 28:11.

64. ותפל מעל הגמל. — *She inclined while upon the camel.* Overawed by the dignified appearance of the approaching young man, Rebecca modestly inclined herself to one side, while

(סד) ותרוא את יצחק. רמזה אותו הדור וסוהא (ס"א) ונתנושה (ס"א) ומתמה) מפניו (ב"ר ס:טז): ותפל. השמיטה עמלה לארץ, כתרנומו ואחרכית, הסטה עמלה לארץ ולא הגישה עד הקרקע, כמו מה ילד כדך (לשון פסוק ד) ארכיו, ויט שמים (שמואל ב כב:). וארכיו, ל' מוטע לארץ. ודומה לו, כי יפול לא יוטל (תהלים לז:כד) כלומר, אם יטה לארץ לא יגיע עד הקרקע (ב"ר ס:טז) (סד) ותתכס. לשון ותחפשל, כמו ותקצר (להלן לה:ח) ותשבר (ש"א ד:יח): (סד) ויספר העבד. גלה לו נסים שנעשו לו, שקפלה לו הארץ ושנודמנה לו רבקה כחפלהו (ב"ר ס:טז) (סד) האהלה שרה אמו. ויבאה האהלה והרי היא שרה אמו, כלומר, ונעשית דוגמת שרה אמו. שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מע"ש לע"ש ובכרה מליה בעיניה ועני קשור על האהל, ומשמחה פסקו, וכשנאלת רבקה חזרו. ב"ר (ס"ט): אחרי אמו. דרך ארץ, כל זמן שאמו על ארץ קיימת כרוך הוא אללה, ומשמחה הוא מתנחם בחאשו ופד"א פל"ב: (א) קטורה. זו הגר, ונקראת קטורה על שם שחיה מנחם כקטורה. ושקרה פתחה, שלא נודוניה לאדם מיום שפירשה מאברהם (תנחומא ח: ב"ר פאז:). (ג) אשורם ולטושם. שם ראשי אומות (ב"ר

still mounted on the camel, in order to turn her face from him (*Rashi*). Most other commentators translate literally that she fell, meaning that she alighted quickly from the camel and stood modestly. [Then, upon hearing that he was Isaac, she veiled herself (*Ramban*).]

67. האהלה שרה אמו. — *Into the tent of Sarah his mother.* As long as Sarah was alive, a lamp burned in her tent from one Sabbath eve to the next, her dough was blessed, and a cloud [signifying the Divine Presence; see *Exodus* 40:34] hung over her tent. When Sarah died, these blessings ceased, but

⁶³ Isaac went out to supplicate in the field towards evening and he raised his eyes and saw, and behold! camels were coming. ⁶⁴ And Rebecca raised her eyes and saw Isaac; she inclined while upon the camel. ⁶⁵ And she said to the servant, "Who is that man walking in the field toward us?"

And the servant said, "He is my master." She then took the veil and covered herself. ⁶⁶ The servant told Isaac all the things he had done. ⁶⁷ And Isaac brought her into the tent of Sarah his mother; he married Rebecca, she became his wife, and he loved her; and thus was Isaac consoled after his mother.

25

Abraham
Remarries

¹ Abraham proceeded and took a wife whose name was Keturah. ² She bore him Zimran, Jokshan, Medan, Midian, Ishbak and Shuah. ³ Jokshan begot Sheba and Dedan, and the children of Dedan were Asshurim, Letushim, and Leummim. ⁴ And the children of Midian: Ephah [and] Ephher, Hanoch, Abida, and Eldaah; all these were the descendants of Keturah. ⁵ Abraham gave all that he had to Isaac. ⁶ But to the concubine-children who were Abraham's, Abraham gave gifts; then he sent them away from Isaac his son, while he was still alive, eastward to the land of the east.

The Death
of
Abraham

⁷ Now these are the days of the years of Abraham's life which he lived: a hundred years, seventy years, and five years. ⁸ And Abraham expired and died at a good old age, mature

when Rebecca entered the tent, they resumed. Thus the Midrash renders the verse: *He brought her to the tent — she was Sarah, his mother (Rashi)*. This proved to Isaac that Rebecca was the worthy successor of Sarah.

First he brought her into Sarah's tent. When he observed that her actions were like those of Sarah, he married her (*Malbim*).

וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ — And thus was Isaac consoled after his mother. He found consolation only through his love for his wife. This love was inspired by her righteousness and the aptness of deeds, the only criteria upon which the Torah bases the love between husband and wife (*Ramban*).

25.

As is customary in the Torah, when a person's role in the development of the narrative is completed, his life is summed up, even though he may have lived for many more years. Once Abraham, at the age of 140, had arranged for the marriage of Isaac, the destiny of the Jewish people moved on to the next generation, even though Abraham lived to the age of 175. The Torah now summarizes the rest of Abraham's life, saying merely that he remarried, provided for his children by his second wife, and then was laid to rest by Isaac and Ishmael. Then, since Ishmael has no part in the ongoing story of Israel, the Torah merely lists Ishmael's offspring and goes on to the story of Isaac. All of this is yet another illustration of the maxim that the Torah is not a history book; if it were, there would surely be many more events of interest that might be recorded. But since it is the story of the development of God's Chosen People, any events tangential to this primary theme are extraneous.

1-6. Abraham remarries.

1. קְטוּרָה — Keturah. Abraham remarried Hagar, who was given this name because her deeds were as beautiful as incense [*ketores*], and because she remained chaste [*keturah* is

Aramaic for *restrained*] from the time she was separated from Abraham (*Midrash; Rashi*).

Ramban explains that at this point in his life, Abraham felt no need to find a wife from among his family in Haran. That was required of Isaac — as it would be again later of Jacob — because the covenant of Israel would be fulfilled through him.

2. וַתֵּלֶד לוֹ — She bore him. Although Abraham was by now much older than he was at the birth of Isaac, this is not considered a new miracle. His aged body had already been reinvigorated in order to make possible the birth of Isaac. God merely allowed him to retain that capacity (*Haamek Davar*).

5-6. . . . וַיָּתֵן אֲבִרָהִם — Abraham gave all that he had to Isaac. Since Isaac was his primary son, Abraham distinguished him from his other children by giving him physical and spiritual possessions (*Malbim*). To his concubine-children, meaning those he had by Keturah, he gave gifts. The Torah calls them Abraham's, which attests to the fact that they carried a spark of Abraham in their souls, however much it may have been hidden (*Zohar Chadash*). Abraham sent them away while he was still alive, so that they would not contest Isaac's position as his only true heir. Ishmael's status, however, seems to have been different from the other concubine-children. From the fact that he participated in Abraham's burial (v. 9), it is apparent that he had not been sent away permanently, as were the others (*Malbim*).

7-11. The death of Abraham.

7. אָשַׁר חָיָה — Which he lived. Abraham had lived his life fully; not one day was wasted. He died in the year 2123 from creation (*Seder Olam*).

In giving his life span, the Torah follows the pattern it used in giving Sarah's years (see above, 23:1), to indicate that at a hundred he was like seventy, and at seventy like five — without sin (*Rashi*). The relationship of the age of seventy to

ושבע ויאסף אל-עמיו: ויקברו אתו יצחק וישמעאל
 לעמה: טוקברו ויהי יצחק וישמעאל
 בנוהו במערתא דכפלתא לחקל עפרון
 בר צחר חתאה די על אפי ממרא:
 יחקלא די וכן אברהם מן בני חתאה
 תמן אתקבר אברהם ושרה אתתה:
 יאנהו בתר דמיית אברהם ובריה יי ית
 יצחק ברה ויתב יצחק עם בירא
 דמלאך קימא אתחזי עלה: יבואלין
 תולדת ישמעאל בר אברהם די לידת
 הגר מצרתא אמתא דשרה לאברהם:
 יבואלין שמהת בני ישמעאל
 בשמהתהון לתולדתהון בוכרא
 דישמעאל נביות נקדר ואדבאל
 ומבשם: ידומשמע ודומה ומשא:
 טוחדר ותימא יטור נפיש נקדמה:
 טואלין אנון בני ישמעאל ואלין
 שמהתהון בפצחיהון ובכרביהון תרין
 עשר רבבין לאמיהון: יואלין שני חיי
 ישמעאל מאה ותלתין ושבע שני
 ואתנגיד ומית ואתבניש לעמה:
 יי ושרו מחוילה עד חגרא די על אפי
 מצרים מטי לאתור על אפי כל אחוהי
 שרא:

ט וישבע ויאסף אל-עמיו: ויקברו אתו יצחק וישמעאל
 בניו אל-מערת המכפלה אל-שרה עפרון בן-צחר
 י החתי אשר על-פני ממרא: השרה אשר-קנה אברהם
 יא מאת בני-חת שמה קבר אברהם ושרה אשתו: ויהי
 אחר מות אברהם ויברך אלהים את-יצחק בנו וישב
 יצחק עם-באר לחי ראי:

יב ואלה תולדת ישמעאל בן-אברהם אשר ילדה הגר
 יג המצרית שפחת שרה לאברהם: ואלה שמות בני
 ישמעאל בשמתם לתולדתם בכר ישמעאל נבית נקדר
 יד ואדבאל ומבשם: ומשמע ודומה ומשא: חדר ותימא
 טו יטור נפיש נקדמה: אלה הם בני ישמעאל ואלה שמותם
 טז בחצריהם ובטירתם שנים-עשר נשיאם לאמתם:
 ז ואלה שני חיי ישמעאל מאת שנה ושלושים שנה וישבע
 יח שנים ויגוע וימת ויאסף אל-עמיו: וישבנו מחוילה עד-
 שור אשר על-פני מצרים באבה אשורה על-פני כל-
 אחיו נפל:
 ק"ה פסוקים. יהוד"ע סימן.

רס"ה

וישמעאל וגו'. אמר רבי חייא בר אבא למה נמנו שטחיו של ישמעאל כדי לייחס
 בהם שטחיו של יעקב. משטחיו של ישמעאל למדנו ששם יעקב בבית עבר י"ד
 שנה כשפירש מאביו קודם שאל לבן. שהרי כשפירש יעקב מאביו מת ישמעאל
 שנה' וילך עשו אל ישמעאל וגו' (להלן כח:ט) כמו שמסרש בסוף מגלה נקראת
 (טז:יז): יצמות סד: ויגוע. לא נלמדה גויעה (ואסופה) אלא בלדיקים (כבא
 נחרא טז: ויח) נפל. שכן (ואונקלוס). כמו ומדין ועמלק וכל בני קדם נופלים
 בעמק (שופטים ז:יז). כלן הוא אומר לשון נפילה ולהלן אומר על פני כל אחיו
 יסכן (לעיל טז:יז). עד שלא מת אברהם, יסכן. משמת אברהם, נפל (ב"ר סכ:ה):

(ט) יצחק וישמעאל. מכאן נראה שישמעאל חסוד והולך את יצחק לפניו (וכא
 נחרא טז: ויהי שבה טובה שנאמר באברהם (ב"ר לחי:יז): (יא) ויהי אחרי
 מות אברהם ויברך וגו'. נחמו תנחומי אכלים (סוטה יד.). ד"ה, אע"פ שמסר
 הקדוש ברוך הוא את הברכות לאברהם נתיירא לבכך את יצחק, מפני שגפה את
 עשו ויולא ממנו, אמר, יבא בעל הברכות ויברך את אשר ייטב בעיניו. ובא הקב"ה
 וברכו (תנחומא לך לך ד; ב"ר סא:ו) (יג) בשמותם לתולדותם. סדר לידתן
 זה אחר זה: (טז) בחצריהם. כרכים שאין להם חומה. ותרגומו בפלחיהון שהם
 מפלחים, לשון פחיתא, כמו פלחו ורגנו (תהלים קמ:ד) (יז) ואלה שני חיי

freedom from sin is that a seventy-year-old is at the twilight
 of his life and, with death staring him in the face, he avoids
 sin (*Be'er Mayim Chaim*).

9. יצחק וישמעאל בניו — *His sons Isaac and Ishmael*. Since the
 older Ishmael gave precedence to his younger brother —
 unlike Esau, who forced himself ahead of Jacob at the burial
 of Isaac [33:29] (*Mizrachi*) — we infer that he repented
 (*Rashi*).

11. ויברך אלהים את יצחק בנו — *That God blessed Isaac his*

son. Since the verse states that God blessed Isaac after
 Abraham's death, the implication is that the blessing and
 the death were related (*Nachalas Yaakov*). Therefore the
 Sages infer that God blessed him by comforting him in his
 mourning. Alternatively, God conferred upon Isaac the
 blessings that He had given to Abraham (*Rashi*).

12-18. *Ishmael's genealogy*. In the simple sense, Ish-
 mael's descendants are enumerated in deference to Abra-
 ham (*Radak*) [hence the appellation: *Abraham's son*] and to

and content, and he was gathered to his people.⁹ His sons Isaac and Ishmael buried him in the cave of Machpelah, in the field of Ephron the son of Zohar the Hittite, facing Mamre.¹⁰ The field that Abraham had bought from the children of Heth, there Abraham was buried, and Sarah his wife.¹¹ And it was after the death of Abraham that God blessed Isaac his son, and Isaac settled near Beer-lahai-roi.

Ishmael's Genealogy ¹² These are the descendants of Ishmael, Abraham's son, whom Hagar the Egyptian, Sarah's maidservant, bore to Abraham. ¹³ These are the names of the sons of Ishmael by their names, in order of their birth: Ishmael's firstborn Nebaioth, Kedar, Adbeel, and Mibsam, ¹⁴ Mishma, Dumah, and Massa, ¹⁵ Hadad and Tema, Jetur, Naphish, and Kedem. ¹⁶ These are the sons of Ishmael, and these are their names by their open cities and by their strongholds, twelve chieftains for their nations.

¹⁷ These were the years of Ishmael's life: a hundred and thirty-seven years, when he expired and died, and was gathered to his people. ¹⁸ They dwelt from Havilah to Shur — which is near Egypt — toward Assyria; over all his brothers he dwelt.

THE HAFTARAH FOR CHAYEI SARAH APPEARS ON PAGE 1136.

inform us that the seed of the righteous shall be blessed.

The description of Ishmael as Abraham's son implies that Abraham regarded him as his son in every sense of the word; it was only in relation to Sarah that Ishmael was considered the son of the maidservant (*Haamek Davar*).

13. *Nebayoth*, the firstborn, and *Kedar*, the second son, are the most important of the Ishmaelite tribes. They are mentioned together in *Isaiah* 60:7. One of Esau's wives was *Mahalath*, the sister of *Nebayoth* [28:9].

16. *These are the sons of Ishmael.* As is customary in Scripture, the subject is closed with a general statement summing up the matter, the closing summary also being used as a means of further clarification (*Radak*): *And these are their names by their open cities and by their strongholds* [i.e., fortified cities (*Radak*)]. Whether they took up residence in open cities [denoting, according to *R' Hoffmann*, the circular encampments of nomadic tribes] or in strongholds, they lived in security and honor. All those bearing these tribal names, regardless of where they lived, were descendants of Ishmael (cf. *Radak*).

17. Ishmael's age is given because it assists in dating the various events that occurred in Jacob's life (*Rashi* [Yevamos 64a]). See commentary above on Scripture's use of "years" to separate the periods of Abraham's and Sarah's lives (23:1, 25:1). Why, then, is the same differentiation found here, since Ishmael was hardly righteous throughout his life? *Daas Zekeinim* suggests that Ishmael repented so sincerely in his later years that all his earlier sins were erased.

18. The sense of this passage is that God fulfilled the promise to Hagar in 16:12: *over all his brothers he shall dwell*. As *Rashi* explains there, the blessing meant that Ishmael's descendants would be so numerous that they would have to expand beyond their own borders into those of their brothers.

יְהוָה עֲשֵׂה יִדְעָנוּ — This Masoretic note means: There are 105 verses in *Chayei Sarah*, numerically corresponding to the mnemonic יְהוָה יִדְעָנוּ [= יָדָע, God makes known]. This implies that God made His will known through *Eliezer* (*R' David Feinstein*).

פרשת תולדות

אונקלוס

יט ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם
 איליד ית יצחק: כ יתה יצחק בן ארבעין
 שנין בד נסיב ית רבקה בת בתואל
 ארמא מפדן ארם ארתה דלכו ארמא
 לה לאנתה: כא וצלי יצחק קדם יי
 לקבל אתמה ארי עקרה היא וקבל
 צלותה יי ועדיאת רבקה אתמה:
 כב ונדחקו בניא במעקא ואמרת אם בן
 למא דנן אנא ואולת למתבע אולפן מן
 קדם יי: כג ואמר יי לה תרין עממין במעיכי
 ותרתין מלכוון ממעיכי יתפרשן ומלכו
 ממלכו יתקו ונדבא ישמעביד לזעירא:

יט ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את
 כ יצחק: ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה
 בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי לו
 כא לאשה: ויעתר יצחק ליהוה לנכח אשתו כי עקרה הוא
 כב ויעתר לו יהוה ותהר רבקה אשתו: ויתרצצו הבנים
 בקרבה ותאמר אם פן למה זה אנכי ותלך לדרש את
 כג יהוה: ויאמר יהוה לה שני גי'ים בבטןך ושני לאמים
 ממעיך יפרדו וילאם מלאם יאמץ ורב יעבד צעיר:

ר"ש

ויעתר לו. נתפלל (ונתפלים) ונתפלה לו. ואומר אני, כל שנ עמר לשון הפלגה ורבי
 הוא. וכן עמר ענן הקטורת (ויחזקאל ח"ל): מרבית עליה הענן, וכן והעמרם עלי
 דברים (ס"ס לה"ג), וכן ונתעורר נשיקות שולא (משלי כ"ז): דומות למרובות והס
 למא, אנקריש"א כלע"ה: לנכח אשתו. זה טומד בזוית זו ומתפלל זו וטומד בזוית
 זו ומתפללת (כ"ר ס"ס ה, ושי' תענית כג): ויעתר לו. לו ולא לה, שאין דומה חפלת לזיק
 בן רשע לתפלת לזיק בן לזיק, לפיכך לו ולא לה (וינחמו סד): (בב) ויתרצצו. על
 כדקדק המקרא היה אומר לדשני, שפסם מה היא רעיה זו וכתב כל כן למע זה אחי.
 רבוטיו דרשו לשון ריאה, כשיהיה טומד על פתחי חורה של שם ועבר יעקב דן
 ומפרכס לנחש, טומד על פתחי פ"ו עזו מפרכס לנחש (כ"ר ס"ס ו), ד"ל, מתרוללס זה
 עס זה ומריבים בנחלת שני עולמות (ולק"ש ק'): ותאמר אם בן. גדול נער העבור:
 למה זה אנכי. מתאזה ומתפללת על הריון: ותלך לדרוש. לבית מדרשו של שם
 (תרגום יונתן) וועבר (כ"ר ס"ס): לדרוש את ה'. שיגיד לה (ס"ל להגיד) מה חלה
 בסופה (ואונקלוס): (בג) ויאמר ה' לה. פ"ו עליה. לשם נאמר ברוח הקדש והוא אומר
 לה (כ"ר ס"ס ז): שני גי'ים בבטןך. גי'ים כחיי, אלו אנטוניוס ורבי שלא פסקו מעל
 שולטנס לא נזון ולא חזר לא בימות התמה ולא בימות הגשמים (עבודה זרה יא): ושני
 לאמים. חין ללוס חלל מלכות (ס"ס ז): ממעיך יפרדו. מן הממסין שני נפרדים, זה
 לרשעו זה לטומו: מלאם יאמץ. לא יזון בגדולה, כשהי קס זה נופל, וכן הוא אומר

(ויט) ואלה תולדות יצחק. יעקב ועשו האומרים כפרסה: אברהם הוליד את
 יצחק. (ולאחר שקרא הקב"ה שמו אברהם אל"כ הוליד את יצחק (אגדת בראשית לו).
 יצחק (ל"א) פ"ו עכב הכחב יצחק בן אברהם הוצק לומר אברהם הוליד את יצחק. לפי שהיו
 לזני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהיה עם אברהם ולא
 נתעברה הימנו. מה עשה הקב"ה, לר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל
 אברהם הוליד את יצחק. וזה עכב כח, יצחק בן אברהם היה, שהרי עזות יש אברהם
 הוליד את יצחק (ס"ס): תחומא ח: (ב"מ פ"א): (ב) בן ארבעים שנה. שהרי כשבא
 אברהם מהר המוריה נתעבר אברהם רבקה, ויצחק היה בן ל"ו שנה שהרי בו בפרק מה
 שרה, ומשולד יצחק עד העקידה שמה שרה ל"ו שנה כי בן ל' היתה כשולד יצחק ובת
 ק"ל כשמה שרה' ויהיו חיי שרה וגו' הרי ליתק ל"ו שנים. ובו בפרק גולדה רבקה
 המחין על מד שמה רחיה לביאה ג' שנים (נדה מד): וגשה (סדר טולס פ"א) ופי'
 ילק"ש קי ויבמות סא: חוד"ה חין: סוף מס' סופרים: בת בתואל מפדן ארם
 אחות לבן. וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל ואחות לבן ומפדן ארם, חלל להגיד
 שמה, שהיה בת רשע ואחות רשע ומקומה חשי רשע ולא למדה ממעשיה (כ"ר
 סד): מפדן ארם. על שם שני ארם היו ארם נהרים וארם טיבה קורא אותו פדן,
 (לשון) נמד בקר (שמואל א יא): תרגום פדן חורין. ופי' שמתרין פדן ארם כמו שדה ארם
 (הושע י"ג), שנלכו ישמעאל קורין לשדה פדן: (בא) ויעתר. הרבה והפליר בתפלה:

PARASHAS TOLDOS

Each of the Patriarchs maintained a yeshivah in which he taught about the existence of God and His will. Abraham's academy had hundreds if not thousands of students — Isaac had an academy of one. His lone student was Jacob, whom he trained and appointed to teach others (*Rambam, Hil. Avodah Zarah* 1:2-3). This provides a clue to the way in which Isaac's role diverged from that of Abraham. Abraham could accept everyone into his orbit; Isaac could not.

The Torah devotes much less space to Isaac's life than to the lives of Abraham and Jacob. On the one hand, Isaac seems to be but a bridge between his father and his son; on the other hand, he had the task of drawing the line between good and evil — as represented by Jacob and Esau — because the emerging nation of Israel could not be a mixture of good and evil. In contrast to Abraham whose primary characteristic was *chesed*, or kindness, Isaac's was *gevurah*, or strength. One requires strength to differentiate between good and evil — and then to purge the bad and nurture the good. Isaac and Rebecca produced two sons; one became the personification of righteousness and the other the personification of wickedness, and it was the lot of the parents to make the

distinction so that the nation of Israel would be pure.

Lest one think that Isaac discarded Abraham's way in favor of his own, the Torah stresses at the very beginning of the *Sidrah* that Isaac was the son of Abraham — *Abraham begot Isaac*. In the Jewish scheme of life, kindness and strength must go together; either one without the other can be dangerous. Kindness not tempered by strength can lead to self-indulgence and hedonism; strength without kindness can lead to selfishness and cruelty.

19-23. Rebecca's barrenness and pregnancy. The Sages note that the Patriarchs Sarah, Rebecca, and Rachel were barren. The commentators explain that their experiences prove that the emergence of Israel is a miracle, for each new generation was a gift of God to a mother who could not have given birth naturally. Their experience is a demonstration of the dictum that God desires the prayers of the righteous (*Yevamos* 64a), whose pleas for Heavenly mercy and attempts at self-improvement show how human beings can raise themselves to spiritual heights.

19. Isaac son of Abraham . . . The Torah

PARASHAS TOLDOS

¹⁹ **And these are the offspring of Isaac son of Abraham — Abraham begot Isaac.** ²⁰ Isaac was forty years old when he took Rebecca, daughter of Bethuel the Aramean from Paddan Aram, sister of Laban the Aramean, as a wife for himself. ²¹ Isaac entreated HASHEM opposite his wife, because she was barren. HASHEM allowed Himself to be entreated by him, and his wife Rebecca conceived.

Rebecca's
Barrenness
and
Pregnancy

²² The children agitated within her, and she said, "If so, why am I thus?" And she went to inquire of HASHEM.

²³ And HASHEM said to her: "Two nations are in your womb; two regimes from your insides shall be separated; the might shall pass from one regime to the other, and the elder shall serve the younger."

stresses that Abraham and Isaac were father and son. The cynics of that generation had been saying that Sarah must have become pregnant by Abimelech, since she and Abraham had been married for many decades without a child, but she had given birth only after being taken by the Philistine king. Therefore God made Isaac's features so undeniably similar to Abraham's that even the scoffers had to admit that אֲבִרְהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק, "it was indeed Abraham who begot Isaac!" (Tanchuma; Rashi).

20. בן־ארבעים שנה — Forty years old. Isaac was thirty-seven years old at the time of the Akeidah, when Rebecca was born. He waited three years until she was physically capable of marriage (Seder Olam). Since he was sixty when Rebecca gave birth (v. 26), Rebecca was barren for twenty years.

בת־בתואל — Daughter of Bethuel. . . . Although Rebecca's genealogy was well known, the Torah repeats it to emphasize her praise: Though she was the daughter and sister of wicked men, and she was surrounded by wicked people in Aram, she did not emulate their evil ways (Rashi).

21. וַיַּעֲתֵר יִצְחָק — Isaac entreated. The root עתר denotes abundance; thus, the sense of the verse is that Isaac prayed abundantly for Rebecca and she simultaneously prayed on her own behalf. He was opposite her in the sense that he stood in one corner and she stood in the other one as they both prayed (Rashi). Also, Isaac took his barren wife to pray with her on Mount Moriah, site of the Akeidah (Pirkei d'Rabbi Eliezer 32).

He knew that he would have children, because God had promised that Abraham's destiny would be fulfilled through Isaac's offspring (17:19), but he begged God that the blessing be realized through the worthy woman who stood opposite him (Sforno).

לֹא — By him. The implication of the masculine singular form is that God responded to Isaac's prayer, rather than Rebecca's. There is no comparison between the prayer of a righteous child of a righteous person and that of a righteous child of a wicked person (Rashi). Although it is much more difficult — and therefore meritorious — for the product of an evil family to become righteous, Isaac's achievement was even more unique than Rebecca's. It would have been easy for him to become a carbon copy of his father — surely as great a role model as had ever lived — but Isaac did not

content himself with that. He forged his own path toward the service of God, and the merit of such an accomplishment is awesome.

22. וַיִּתְרָצוּ הַבָּנִים — The children agitated. The Rabbis explain that וַיִּתְרָצוּ is derived from the root רָצָה, to run: When Rebecca passed the Torah academy of Shem and Eber, Jacob "ran" and struggled to come forth; and when she passed a temple of idol worship, Esau "ran" and struggled to come forth (Midrash). Gur Aryeh explains that this embryonic Jacob-Esau struggle was not influenced by their personal Good and Evil Inclinations, for they are not present before birth. Rather, Jacob and Esau represented cosmic forces in Creation, forces that transcended the normal course of personality development, and that existed even before birth.

וַתֵּלֶךְ לִרְשָׁהּ — She went to inquire. She went to the academy of Shem (Rashi), a prophet, who could inquire of God on her behalf. She kept her predicament from Isaac and Abraham for fear that they might deem her suffering to be a sign of sinfulness on her part (Gur Aryeh).

As indicated by the next verse, HASHEM conveyed the significance of her frightening symptoms only to her and not to Isaac. Since God did not reveal this prophecy to Isaac, Rebecca felt that she did not have the right to do so, even years later when she conspired to win Isaac's blessings for Jacob over Esau. Chizkuni explains that this is why Isaac could not imagine Esau to be a sinner.

23. וַיֹּאמֶר ה' לָהּ — HASHEM said to her. Through Shem, God conveyed to her that the unborn infants represented two nations and two conflicting ideologies — Israel and Edom — and that their struggle in the womb symbolized the future rivalries between them, which would end with the younger prevailing over the older (R' Hoffmann). Thus, the turmoil within her was due to the irreconcilable conflict between the two nations that was already taking shape (Mizrachi).

The Sages teach that the two of them will never be mighty simultaneously; when one falls, the other will rise (Megillah 6a). History has demonstrated this prophecy in practice. Two regimes, one espousing morality and justice and the other standing for license and barbarity, cannot long coexist. They must always be in conflict until one comes to dominate the other, whether through victory on the battlefield or in the contest for men's minds.

כד וימלאו ימיה ללדת והנה תומם בבטנה: ויצא הראשון
 כו אדמוני פלו באדרת שער ויקראו שמו עשו: ואחרי-כן
 יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב
 כז ויצחק בן-ששים שנה בלדת אתם: ויגדלו הנערים
 ויהי עשו איש ידע ציד איש שדה ויעקב איש תם
 כח ישב אהלים: ויאהב יצחק את-עשו כי-ציד בפיו
 כט ורבקה אהבת את-יעקב: ויגד יעקב נגיד ויבא עשו מן-
 5 השדה והוא עיף: ויאמר עשו אל-יעקב הלעיטני נא
 מן-האדם האדם הזה כי עיף אנכי על-כן קרא-
 לא שמו אדום: ויאמר יעקב מכרה כיום את-בכרתך לי:
 לב ויאמר עשו הנה הולך למות ולמה זה לי בכרה:

כד וימלאו ימיה ללדת והנה תומם בבטנה: ויצא הראשון
 כו אדמוני פלו באדרת שער ויקראו שמו עשו: ואחרי-כן
 יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב
 כז ויצחק בן-ששים שנה בלדת אתם: ויגדלו הנערים
 ויהי עשו איש ידע ציד איש שדה ויעקב איש תם
 כח ישב אהלים: ויאהב יצחק את-עשו כי-ציד בפיו
 כט ורבקה אהבת את-יעקב: ויגד יעקב נגיד ויבא עשו מן-
 5 השדה והוא עיף: ויאמר עשו אל-יעקב הלעיטני נא
 מן-האדם האדם הזה כי עיף אנכי על-כן קרא-
 לא שמו אדום: ויאמר יעקב מכרה כיום את-בכרתך לי:
 לב ויאמר עשו הנה הולך למות ולמה זה לי בכרה:

רש"י

ציד. ללוד ולרמוח אח אביו בפיו, וזאול, אבא, היצחק מטעין את המלח ואח הכסין.
 כסדר אביו שהוא מדקדק במלות (סס): איש שרד. כמשתחו אדם בטל, וזוהי
 בקשמו חיות ועופות (תרגום יונתן): תם. אינו בקי בכל אלה אלא כלבו כן פיו. מי
 שאינו חריף לרמות קריו חס: יושב אהלים. אהלו של שם וזאולו של עבר (ב"ר סס):
 (בא) [בי ציד] בפיו. כתרנומו, בפיו של יצחק, ומדרשו, בפיו של עשו, שהיה לז אוחו
 ומרמזו בדבריו (תחומות ח): (בט) וידר. לשון ביטול, כתרנומו: והוא עיף. בלתי חס,
 כמה דקמא כי טיפה נפשי להרעים (ירמיה דלל: ב"ר סני: ג). (ל) הלעיטני. אפסח
 פי וספר הרבה לתוכה, כמו שגינו אין אובסין את הגמל אבל מלעיטין אותו (שבת
 קנה: ב"ר סס): מן האדם האדם. עדיש חלומות. ואותו היום מת אברהם (ב"ר
 יא) שלא יראה את עשו בן בנו יולא לתרבות רעה ואין זו טיבה טובה שהבטיחו הקב"ה
 לפיכך קרר הקב"ה ה' שנים משנותיו, שילחם חי ק"פ שנה זה קפ"ה שנה, וביטול יעקב
 עדיש להבדות את האבל (שם יב). ולמה עדיש, שדומות לגלגל, שהאבלות לגלגל החזור
 בעולם (בבא בתרא טז). ונודע מה עדיש אין להם פה כך האבל אין לו פה שאסור
 לדבר (סס: ב"ר שם יד). ולפיכך המנהג להבדות את האבל בתחלת מלכודו בימים, שם
 עולות ואין להם פה כך אבל אין לו פה, כדלמדין במועד קטן (כא): אבל כל גלגל
 ימים הראשונים אינו משיב גלגל לכל אדם וכ"כ שאינו שולל בתחלה, מנ' ועד ז'
 משיב ואינו שולל וכו': (לא) מכרה כיום. כתרנומו, כיום דילן, כיום שהוא
 צדור כך מכור לי מכירה צדורה: בבריתך. לפי שהעבודה בצדורות אמר יעקב אין
 רעש זה כדאי שיקריב להקב"ה (ב"ר סני: ג). (לב) הנה אנכי הולך למות.
 (מתבודדות והולכת היא הצדורה, שלא תהא כל עת העבודה בצדורות כי שגט לוי יסול
 אוחה. ועוד) אמר עשו מה טיבה של עבודה זו. א"ל, כמה אהריות ועושין ומימות

אחלה חרבה (ויחזקאל כז:ב) לא נחמלה לזר אלא מחרבנה של ירושלים (מגילה ו):
 (בד) וימלאו ימיה. אבל בתמר כתיב ויהי בעת לדה (להלן לחכו), שלא מלאו ימיה
 כי לו' חדשים ילדת (ב"ר סני: ג) והנה תומם. חסר, ובתמר תאומים, מלא, לפי
 שניהם לדיקים, אבל כאן אחד לדיק ואחד רשע (סס): (בד) אדמוני. סימן הוא
 שהוא שופך דמים (סס): בלו באדרת שער. מלא שער כעלים של נמר המלחה שער,
 פולקיד"ל בלע"ז: ויקראו שמו עשו. הכל קראו לו כן, לפי שהיה נעשה ונגמר
 בשער כבן שנים הרבה (תרגום יונתן): (בו) ואחרי בן יצא אחיו וגו'. שמעתי
 מדרש אגדה הדורש לפי פשוטו. בדן היה אוחז בו לשכבו, יעקב טולר מטיפה ראשונה
 ועשו מן השנייה. לא ולמד משפופרת שפיה קלרה, מן שם שתי אצנים זו תחת זו,
 הנכנסת ראשונה תלך אחרונה והנכנסת אחרונה תלך ראשונה. נמלא עשו הנולד
 באחרונה ילא ראשון, ויעקב שנולד ראשונה ילא אחרון, ויעקב בל לשכבו ילא ראשון
 ללידה כראשון ללידה ויפטור את רחמה ויטול את הבכורה מן הדון (ב"ר סס): בעקב
 עשו. סימן שאין זה מספיק לגמור מלכותו עד שזה עומד ונוטלה הימנו (פדר"א פ"ב:
 ילק"ש ק'): ויקרא שמו יעקב. הקב"ה ואמר אחס קריתון לבכורכם אם חס אני
 אקרא לבני בכורי שם הה"ד ויקרא שמו יעקב (ב"ר סס): (ב"ר סני: ג). אביו
 קרא לו יעקב על שם אחיות העקב: בן ששים שנה. י' שנים משנעלה עד שנעשית
 צד י"ג שנה וראויה להריון, וי' שנים הללו יפה והמחין לה כמו שגשה אביו לשה (לעיל
 סוג). כיון שלא נחשבה ידע שהיא עקרה והתפלל עליה. ושפחה לא רזה לישא, לפי
 שנתקדשה צה המוריה להיות עולה תמימה (ב"ר סני: ג): (בז) ויגדלו הנערים ויהי
 עשו. כל זמן שהיו קטנים לא היו יבירים במעשיהם ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם.
 כיון שנעשו בני י"ג שנה זה פירש לבחי מדרשות וזה פירש לע"ז (ב"ר סני: ג) וידע

24-26. The birth of Jacob and Esau. From the moment they emerged from the womb, their eternal rivalry already showed itself, in their appearance and developing behavior.

25. The first one emerged red. His complexion was ruddy and he was as hairy as a woolen garment. The redness of his complexion portended his murderous nature (*Rashi*), since there is no other reason for the Torah to have mentioned it (*Mizrachi*).

The young King David, too, was ruddy, and Samuel feared that this might indicate a tendency toward bloodshed on his part. But God reassured him, saying that David had *beautiful eyes* (*I Samuel 16:12*), meaning that he would kill only upon the ruling of the Sanhedrin, which acts as the *eyes* of the nation, whereas Esau would kill whenever the mood moved him (*Midrash*).

All character traits, even the basest, can be used for good. Man must harness his nature and not let his nature harness him. David and Esau had similar personalities, but David utilized it for good and became one of the greatest people who ever lived. Esau let his nature run rampant, and became the eternal symbol of evil and cruelty.

Esau. The name means *completely developed*. "They" — everyone — called him that, because he had as much hair as a child several years older (*Rashi*).

26. After that his brother emerged. The verse goes on to say that Jacob grasped Esau's heel, indicating that he was trying to prevent Esau from being born first. *Rashi* cites the Midrash that Jacob was justified in trying to be the firstborn because he had been conceived before Esau, so that Jacob should legitimately have been born first.

The Birth of Jacob and Esau ²⁴ When her term to bear grew full, then behold! there were twins in her womb. ²⁵ The first one emerged red, entirely like a hairy mantle; so they named him Esau. ²⁶ After that his brother emerged with his hand grasping on to the heel of Esau; so he called his name Jacob; Isaac was sixty years old when she bore them.

The Personalities Emerge ²⁷ The lads grew up and Esau became one who knows hunting, a man of the field; but Jacob was a wholesome man, abiding in tents. ²⁸ Isaac loved Esau for game was in his mouth; but Rebecca loved Jacob.

Sale of the Birthright ²⁹ Jacob simmered a stew, and Esau came in from the field, and he was exhausted. ³⁰ Esau said to Jacob, "Pour into me, now, some of that very red stuff for I am exhausted." (He therefore called his name Edom.)

³¹ Jacob said, "Sell, as this day, your birthright to me."

³² And Esau said, "Look, I am going to die, so of what use to me is a birthright?"

Pachad Yitzchak expounds upon this seemingly strange comment. Briefly, he explains that the contention between Jacob and Esau was over who would assume the spiritual mission of Abraham and Isaac. Thus the critical factor in their birth was the seed of the Patriarch that had been implanted in the mother's egg, for it contained the essence of the father. Consequently, since Jacob was conceived first, he was the *spiritual* firstborn and therefore *entitled* to the blessings. In the strictly legal sense, however — relating to shares in an inheritance and other legal privileges of the firstborn — the determining factor is birth, not conception. Thus, the later efforts of Jacob and Rebecca to secure the birthright for Jacob must be understood in the light of Jacob's spiritual superiority.

By grasping Esau's heel, the infant Jacob portended that Esau's period of dominion will barely be complete before Jacob wrests it from him (*Rashi*), so that Jacob's ascendancy will come on the heels of Esau's.

יָעָקֹב — Jacob. In contrast to Esau, who was named by everyone present, "he" named him Jacob, but the Torah does not specify who gave the name. Either God commanded Isaac to give the name, or Isaac gave it on his own. The name is a play on the word *ekav*, meaning heel, because Jacob grasped Esau's heel (*Rashi*).

27-28. The personalities emerge. Until they grew up — i.e., reached bar-mitzvah age — they were relatively similar to one another, and Esau's pranks were attributed to childishness (*Sifsei Chachamim*). From the age of thirteen, the essential differences became apparent, with Esau turning to idols and Jacob going to the study hall. Esau became a hunter, but not only in the literal sense. He became adept at trapping his father by asking questions that would make him appear to be unusually pious. He would ask, for example, how tithes should be taken from salt and straw (although he knew full well that they were not subject to tithes). And he gained his father's love by serving him conscientiously; for example, by hunting game to put in his mouth, so that Isaac could eat fresh and tasty meat. Jacob, however, was morally wholesome, saying what he thought and never being duplicitous, and spending all his time in the study tents of Shem and Eber (*Rashi*).

29-34. Sale of the birthright. God's blessing to Abraham

specified that only one of Isaac's children would be heir to the mission of Israel (see *Rambam, Hil. Melachim* 10:7), meaning that the Torah would go to Jacob or Esau, but not to both. This explains Jacob's intense desire to "purchase" the birthright. The episode seems more understandable in view of the circumstances in which Jacob was cooking the lentil stew. The Sages teach that Abraham died that day and Jacob was preparing the stew as the traditional mourner's meal for his father (*Bava Basra* 16b) — and on that very day, Esau's sinfulness became public knowledge. This made the birthright even more precious to Jacob, because the spiritual mission of Abraham's family was brought to mind and because Esau's unsuitability for it became so blatantly obvious.

The Midrash teaches that since the sacrificial service was performed by the firstborn in those days, Jacob said, "Shall this wicked man stand and bring the offerings!" Therefore he strove mightily to obtain the birthright.

29. וַיָּבֹא עֶשָׂו מִן־הַשָּׂדֶה — Esau came in from the field. The great of all the nations stood in the mourner's row and lamented, "Woe to the world that has lost its leader; woe to the ship that has lost its pilot!" (*Bava Basra* 91b), but Esau went about his evil business as usual, uninvolved in his family's bereavement.

30. אֶדוֹם — Edom. The word *Edom* means red. Esau was ruddy and sold his birthright for the sake of red food. Thus, the name Edom is a term of contempt (*Rashbam*).

According to *Sforno*, onlookers gave Esau this name in a derogatory manner, as if to say, "You are so divorced from normal human values, so consumed with your hunting and plunder, that you look at food and refer to it only by its color — 'pour the red stuff down my throat!' A person like you should be red, like the stew you wish to swallow!"

31. כִּי־הַיּוֹם — As this day. The sale must be binding and certain, just as this day is certain; i.e., make the sale as clear as day (*Rashi*).

32. אֲנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת — I am going to die. Esau thought he would very likely die as a result of performing the sacrificial service improperly, since some such breaches are punishable by death (*Rashi*); or, as a hunter, he was subject to constant danger and could not look forward to a long life (*Ramban*).

לֵאמֹר יַעֲקֹב יַעֲקֹב קִים לִי כִּיּוֹם דָּלְחָן וְקִיִּים
 לָהּ וְנִבִּין יֵת בְּכֻרֹתֶיהָ לִיעֲקֹב: ^לוְיַעֲקֹב
 יָהֵב לַעֲשׂו לֶחֶם וְתִבְשִׁיל דִּטְלוֹפְחִין
 וְאֵכָל וְשָׁתִי וְקָם וְאָזַל וְשָׁט עֲשׂו יֵת
 בְּכֻרֹתָא: ^אוְהָיָה כִּכְנָא בְּאַרְעָא בֵּר
 מִכְּפָנָא קִרְמָאָה דִּי הָיָה בְּיוֹמֵי רֵאשִׁי
 וְאֵזַל יַחֲזֹק לֹת אֲבִימֶלֶךְ מִלְכָּא
 דְּפִלְשְׁתִּי לְגִרָּה: ^בוְנִתְגַּלִּי לָהּ יֵי וְאָמַר
 לָא תַחֲוֹת לְמַצְרִים שְׂרִי בְּאַרְעָא דִּי
 אִימַר לָךְ: ^גוְדִדֹּר בְּאַרְעָא הָדָא וְהִי
 מִימְרֵי כְּסָעָדָה וְאַכְרִכְנָה אֲרִי לָךְ וְלִכְנִיָּה
 אֲתָן יֵת כָּל אֲרַעְתָּא הָאֵלִין וְאָקַם יֵת
 קִרְמָא דִּי קִימִית לְאַבְרָהָם אָבוּהּ: ^דוְאִסְגִּי
 יֵת בְּנִיָּה סְגִיאִין כְּכֹכְבֵי שְׁמִיָּא וְאֲתָן
 לְבְנֵיהּ יֵת כָּל אֲרַעְתָּא הָאֵלִין וְיִתְכַרְכְּנוּ
 בְּדִיל בְּנִיָּה כָּל עַמְמֵי אֲרַעָא: ^החֲלַף דִּי
 קָבִיל אֲבָרָהָם בְּמִימְרֵי וְנִטַּר מִטְרַת
 מִימְרֵי פְקוּדֵי קִימֵי וְאוֹרִיתִי: ^ווְיִתְכַּחֲזֹק
 בְּגִרָּה: ^זוְיִשְׁאִילוּ אֲנָשִׁי אֲתָנָא לְאַתְתָּהּ
 (כ) ^חעַל עֵיסָק אֲתָתָהּ וְאָמַר אַחֲתִי הִיא
 אֲרִי דְּחִיל לְמִימַר אֲתָתִי דְּלִמָּא יִקְטַלְנִי
 אֲנָשִׁי אֲתָנָא עַל רִבְקָה אֲרִי שְׁפִירַת
 חִיּוֹת הִיא: ^טוְהָיָה בֵּר סְגִיָּאוֹ לָהּ תַּמָּן
 יוֹמֵיָא וְאִסְתְּכִי אֲבִימֶלֶךְ מִלְכָּא
 דְּפִלְשְׁתִּי מִן חֲרָפָא וְחָזָא וְהָא יַחֲזֹק
 מִחֲנִיָּה עִם רִבְקָה אֲתָתָהּ: ^יטִקְרָא
 אֲבִימֶלֶךְ לִיעֲזֹק וְאָמַר בְּרַם הָא אֲתָתָהּ

לֵאמֹר יַעֲקֹב הַשְׁבֵּעָה לִּי כִּיּוֹם וַיִּשְׁבַּע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת־
 בְּכֻרְתּוֹ לִיעֲקֹב: וַיַּעֲקֹב נָתַן לַעֲשָׂו לֶחֶם וַיַּנְיֵד עֲדָשִׁים
 וַיֵּאכַל וַיִּשָּׂת וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיָּבֹז עֲשׂו אֶת־הַבְּכֻרָה:
 וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ מִלְכָּד הָרָעַב הָרֹאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בֵּימֵי
 אֲבָרָהָם וַיֵּלֶךְ יַצְחָק אֶל־אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ־פְּלִשְׁתִּים גִּרָּה:
 וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר אֶל־תֵּרֶד מִצְרָיִם שָׁכֵן בְּאֶרֶץ
 אֲשֶׁר אָמַר אֵלָיִךְ: גֹּדֵר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמָּךְ
 וְאֲבָרְכְּךָ כִּי־לָךְ וּלְזֶרְעֶךָ אֲתָן אֶת־כָּל־הָאֲרָצֶת הָאֵל
 וְהִקְמַתִּי אֶת־הַשְׁבָּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אֲבִיךָ:
 וְהִרְבִּיתִּי אֶת־זֶרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזֶרְעֶךָ אֶת
 כָּל־הָאֲרָצֶת הָאֵל וְהִתְבָּרְכוּ בְּזֶרְעֶךָ כָּל גּוֹיֵי הָאֲרֶץ: עָקֵב
 אֲשֶׁר־שָׁמַע אֲבָרָהָם בְּקִלִּי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֶרְתִּי מִצּוֹתִי
 חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתַי: * וַיֵּשֶׁב יַצְחָק בְּגִרָּה: וַיִּשְׁאֲלוּ אֲנָשִׁי
 הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אַחֲתִי הִוא כִּי יֵרָא לְאָמַר אִשְׁתִּי
 פֶּן־יִהְיֶה גִנִּי אֲנָשִׁי הַמָּקוֹם עַל־רִבְקָה כִּי־טוֹבַת מֵרָאָה
 הִוא: וַיְהִי כִּי אָרְכוּ־לוֹ שָׁם הַיָּמִים וַיִּשְׁקֹף אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ
 פְּלִשְׁתִּים בְּעֵד הַחֲלוֹן וַיֵּרָא וְהִנֵּה יַצְחָק מִצְחֹק אֶת רִבְקָה
 אִשְׁתּוֹ: וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לִיעֲזֹק וַיֹּאמֶר אָךְ הִנֵּה אִשְׁתְּךָ

כו

שני

רש"י

(ספרי נא יח): (ה) שמע אברהם בקולי. כשנסיתי אותו (פדר"א פל"א):
 וישמור משמרתו. גזרות להרחיקה על אזהרות שחזרה, כגון שניות (נפירות)
 וסבות לשבת (יבמות כ"א): מצותי. דברים שאילו לא נכתבו ראוין הם להטוות,
 כגון גזל ופשיכות דמים (יומא ס"ז): חקותי. דברים שילך הרע ואומות העולם
 משיבין עליהם, כגון אכילת חזיר ולבישת שטענו, שאין טעם בדבר אלא גזירת
 המלך ותקוותו על עבדיו (סו: ותורתו. להביא תורה שבעל פה הלכה למשה מסיני
 (שם כח: כ"ד: סד: ז) לאשתו. על אשתו, כמו אמר לי אחי הוא (לעיל כ"ג):
 (ח) כי ארכו. אמר, מעתה אין לי ללחוג מאחר שלא אנסוה עד עכשיו, ולא נזהר
 להיות נשמר (כ"ד: סד: ז): וישקף אבימלך וגו'. גראהו משמש מטתו (סו:)

תלוי בה, כאותה שגינו אלו הן שנמיתה שחיי יין ופרועי ראש (סנהדרין כ"ב): אמר,
 אני הולך למות על ידי, אם כן מה חפץ לי בה: (לד) ויבז עשו. העיד הכחוש על
 רעשו שזינה עבדוהו של מקום: (ב) אל תרד מצרימה. שהיה דעתו לרדח למלכים
 כמו שירד אביו בימי הרעב, אמר לו אל תרד מצרימה, שמה עולה תמימה ואין חולה
 לאחר כדאי לך (כ"ד: סד: ז): תנחומא (ש"ן: ג) האל. כמו האלה: (ד) והתברכו
 בזרעך. אדם אומר לבנו יהא זרעך כזרעו של יצחק, וכן בכל המקרא, וזה אב לכולן,
 כך יצחק ישראל לאמר ישמך וגו' (להלן מתי:). ואף לענין הקללה מנינו כן, והיה
 האשה לאלה (במדבר ה:כז) הממקלל שונאו אומר חאה כפלונית. וכן והנחמס שמכס
 לשבועה לבחירי (וישעיה סה:טו), שהשבעת אומר חאה כפלוני אם עשיתי כך וכך

34. — *And lentil stew.* The food Jacob was cooking is not identified until after the sale, to emphasize Esau's grossness: For what did he give up his precious birthright? — for a pot of beans! (*R' Bachya*).

Thus, Esau spurned the birthright. This sums up the transaction. Esau was neither duped nor defrauded. He sold the birthright because he held it in contempt. It had no value to him when he was famished and it remained meaningless after he was gorged.

As noted above, by *Rashi* (see v. 32), Esau feared the birthright because he knew that shortcomings in the performance of the service could be punishable by death. If so, he had a good reason to spurn the birthright. This, however, was no justification. A sincere person must be ready to serve God even though it may require inconvenience, hardship, or even

danger. He must be ready to subject himself to humiliation and attack if necessary. That Esau rejected the birthright because it involved difficulty, therefore, is held against him (*R' Moshe Feinstein*).

26.

1-12. A famine forces Isaac to Philistia. In a repetition of Abraham's experience, Isaac was faced with a famine that forced him to leave his home. Verse 2, in which God commanded him not to go to Egypt but to remain in the Land, implies that he was planning to go there, as his father had done, so he went to Philistia, the central part of the Land along the Mediterranean coast. In line with his famous principle that the experiences of the Patriarchs foreshadowed the future history of their descendants, *Ramban* comments that Isaac's sojourn in Philistia portended the Babylonian Exile,

³³ Jacob said, "Swear to me as this day"; he swore to him and sold his birthright to Jacob. ³⁴ Jacob gave Esau bread and lentil stew, and he ate and drank, got up and left; thus, Esau spurned the birthright.

26

A Famine
Forces
Isaac to
Philistia

¹ There was a famine in the land, aside from the first famine that was in the days of Abraham; and Isaac went to Abimelech king of the Philistines, to Gerar. ² HASHEM appeared to him and said, "Do not descend to Egypt; dwell in the land that I shall indicate to you. ³ Sojourn in this land and I will be with you and bless you; for to you and your offspring will I give all these lands, and establish the oath that I swore to Abraham your father: ⁴ 'I will increase your offspring like the stars of the heavens; and will give to your offspring all these lands;' and all the nations of the earth shall bless themselves by your offspring. ⁵ Because Abraham obeyed My voice, and observed My safeguards, My commandments, My decrees, and My Torahs."

Isaac in
Gerar

⁶ So Isaac settled in Gerar. ⁷ When the men of the place asked about his wife, he said, "She is my sister" — for he was afraid to say "my wife" — "lest the men of the place kill me because of Rebecca for she is fair to look upon!"

⁸ And it came to pass, as his days there lengthened, that Abimelech king of the Philistines gazed down through the window and saw — behold! Isaac was jesting with his wife Rebecca. ⁹ Abimelech summoned Isaac and said, "But look! She is your wife!"

just as Abraham's earlier descent to Egypt had portended the Egyptian Exile. In Babylonia, too, the Jews were treated relatively well and even rose to prominence, just as Isaac, though imperiled, was not mistreated and was even honored by Abimelech. At the same time, in another episode that seems familiar in the light of Jewish history, when Isaac became too successful, he aroused the jealousy of the masses and was forced to leave the country.

2. אֵל-תִּרְדּוּ מִצְרָיִם — *Do not descend to Egypt*, for you are an *עולה תמימה*, *unblemished offering*, and it does not befit you to reside outside the Land (*Rashi*). *Mizrachi* explains that when Isaac was placed on the altar of the *Akeidah*, he became tantamount to an elevation-offering, a burnt-offering that is completely consumed on the Altar. Just as such an offering may not be removed from the Temple Courtyard, so was Isaac forbidden from leaving the sacred soil of the Land.

3. גֵּר בְּאֶרֶץ הַזֶּה — *Sojourn in this land*. God said: "I will indicate to you from time to time where to establish residence, but for the time being, *sojourn in this land*" (*Ramban*). God assured Isaac of His blessing and sufficient pasture, despite the famine (*Sforno*).

וְהִקְמֵתִי אֶת-הַשְּׁבָעָה — *And [I will] establish the oath*. This was not a promise that God would fulfill the oath, for it is inconceivable that God would not keep His word. Rather, God recognized Isaac's own merit by reiterating His oath to Abraham and giving it the status of a *new oath* to Isaac, for each of the Patriarchs in his own right was worthy of the promise (*Ramban*).

5. The gift of the Land is attributed to Abraham's loyalty in obeying the word of God. The verse speaks of four categories of commandments, which *Rashi* explains as follows:

— **מִשְׁמָרְתִּי**, *My safeguards*, are Rabbinic enactments that serve as barriers against infringement of Biblical prohibitions.

— **מִצְוֹתַי**, *My commandments*, are laws that man's moral sense would have dictated.

— **דְּקֻרָּתִי**, *My decrees*, are laws that reason cannot explain, and which are thus, as it were, *royal decrees* that God enacts on His subjects.

— **וְתוֹרָתִי**, *and My Torahs* [or: *teachings*], in the plural, are the Written Torah and the Oral Torah. The latter includes rules and interpretations transmitted to Moses at Sinai.

The consensus of Rabbinic opinion is that Abraham arrived at a knowledge of the *entire Torah* through Divine Inspiration and observed it voluntarily. This explains how our verse can praise Abraham for observing Rabbinic ordinances (*Ramban*).

In a novel interpretation, *R' Hirsch* derives the word *Torah* from *הרה*, *conceive*. Just as an embryo grows from a seed that is implanted at conception, so too God's teachings plant a seed, so to speak, which develops in the recipient to an ever-greater consciousness of good. Similarly, *Tur* comments that the Oral Torah is the subject of the term in the second of the Torah blessings: *הָיָי עוֹלָם נִטַּע בְּתוֹכָנוּ*, [God] *implanted eternal life within us*, because the Oral Law is like a sapling that is planted and then grows to produce its own fruit.

6-16. Isaac in Gerar. Because of his covenant with Abraham, Abimelech showed Isaac no malice; it was the *residents* who inquired about the identity of Rebecca. Knowing that they could spirit a wife away from her husband and murder him on some pretext, Isaac reverted to Abraham's ruse, by identifying his wife as his sister (*Ramban* to v.1 and 12:11).

8. בִּי אֶרְבִּי-לוֹ שָׁם הַיָּמִים — *As his days there lengthened*. As time went by and they were not molested, Isaac stopped being careful to conceal his true relationship to Rebecca, and they behaved as man and wife in a manner that could be observed by the prying eyes of Abimelech (*Rashi*; *Rashbam*).

הוא ואִיךָ אֶמְרַת אַחֲתִי הוּא וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק בִּי
 אֶמְרַתִּי פֶן־אָמוּת עָלֶיָּהּ: וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ מַה־זֹּאת
 עָשִׂיתָ לָּנוּ כְּמַעַט שָׁכַב אֶחָד הָעָם אֶת־אִשְׁתְּךָ וַהֲבֵאתָ
 יא עָלֵינוּ אָשָׁם: וַיֹּצֵא אַבְיִמֶלֶךְ אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר הִנֵּנִי
 יב בְּאִישׁ הִזָּה וּבְאִשְׁתּוֹ מוֹת יוֹמָת: וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאַרְץ הַחֹל
 יג וַיִּמְצָא בִשְׁנֵה הַחֹל מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה: וַיַּגְדֵּל
 יד הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הָלֹךְ וַיַּגְדֵּל עַד כִּי־גָדֵל מְאֹד: וַיְהִי־לּוֹ מִקְנֵה־
 טו צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר וַעֲבֹדָה רַבָּה וַיִּקְנְאוּ אוֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים:
 טו וְכָל־הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו בְּיַמֵּי אַבְרָהָם אָבִיו
 יז סָתְמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיִּמְלְאוּם עֶפְרוֹ: וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֶל־
 יח יִצְחָק לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי־עֲצַמְתָּ מִמָּנוּ מְאֹד: וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם
 יח יִצְחָק וַיֵּחַן בְּנַחֲל־גֶרַר וַיֵּשֶׁב שָׁם: וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר וַיִּחְפֹּר
 יט אֶת־בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בְּיַמֵּי אַבְרָהָם אָבִיו
 יט וַיִּסְתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן
 כ שְׁמוֹת בְּשֵׁמֹת אֲשֶׁר־קָרָא לָהֶן אָבִיו: וַיַּחְפֹּרוּ עַבְדֵי־
 כ יִצְחָק בְּנַחֲל וַיִּמְצְאוּ־שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים: וַיִּרְיֻכוּ רַעֲיֵי
 כג גֶּרַר עִם־רַעֲיֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמַּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבְּאֵר
 כד עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְׁקוּ עִמּוֹ: וַיַּחְפֹּרוּ בְּאֵר אַחֶרֶת וַיִּרְיֻכוּ גַם־
 כה עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שִׁטָּה: וַיַּעֲתֵק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר
 כו אַחֶרֶת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רַחֲבוֹת וַיֹּאמֶר

שלישי

כ"ה

רבה. פטולה רבה, כללון לע"ז אובריי"ל. עטלה משמע טבולה אחת, עקנה
 משמע פטולה רבה: (טו) סתמום פלשתים. מפני שאמרו חקלה הם לנו מפני
 הגיוסות הבאות עלינו (וחספתא סוטה י"ב). (ומתרגמין) סמוטן פלשתאי, לשון
 סתירה, וכללון משנה ממעטם את הלב (פסחים מ"ג). (יז) בנחל גרר. רחוק מן
 העיר: (יח) וישב ויחפר. הבארות אשר חפרו בימי אברהם אבינו, ופלשתים
 סתמום קודם שנשק יצחק מגרר, חזר וחפר: (כ) עשק. מרעור (נ"ל ע.). כי
 התעשקו עמו. נתעשקו עמו עליה במריבה ומרעור: (כא) שטנה. וימשל"ע:

10. *One of the people*. This term also has the connotation of the *most distinguished one* of the people: the king himself! This explains Abimelech's emotional outburst at Isaac, for his complaint was an implied admission that he himself had coveted Rebecca and was on the verge of taking her for himself. Not only would that have brought great guilt upon him, it would have brought great suffering upon him and his subjects — as he knew from the experience of Sarah.

As king, Abimelech contended, I would certainly not be expected first to seek your consent, since it would be an honor for one to give his sister in marriage to the king (*Sfomo*).

11. *Abimelech then warned*. Realizing that no

(י) אחד העם. המיוחד בעם (אונקלוס) זה המלך (תרגום יונתן): והבאת עלינו
 אשם. אם שכנ כבר הבאת אשם עלינו: (יב) בארץ ההויא. אש"פ שאינה חשובה
 כא"פ עמלה, כלכן צנעה גוים: בשונה ההויא. אש"פ שאינה כחקנה, שהיתה שנת
 רעבון: בארץ ההויא בשנה ההויא. שניהם למה. לומר שהלכן קשה והשנה קשה
 (כ"ר סדנ): מנא שערים. שאלמדיה כמה ראויה לפשות ופסחה על אחת שאלמדיה
 מלה. ורבותיו אמרו, לומד זה למעשרות היה (כ"ר סס): (יג) כי גדל מאד. שהיו
 אומרים, וכל מרדויו של יצחק ולא כספו והכנה של אבימלך (סס ז): (יד) ועבדה

husband of a beautiful woman was safe in his land, Abimelech found it necessary to assure Isaac's safety by issuing a royal decree on his behalf. What a vindication of Isaac's initial apprehensions when entering this godless country!

12. *A hundredfold*. His crop was a hundred times as much as the expected estimate. According to our Rabbis, Isaac was scrupulous to determine the quantity of his crop in order to establish how much he was required to give as tithes (*Rashi*).

14. *And the Philistines envied him*. Since the verse says that they envied him — not that they envied his wealth — *R' Hirsch* infers that the envy was directed at him, personally. The Philistines felt threatened by Isaac's

How could you say, 'She is my sister?' "

Isaac said to him, "Because I said that I would be killed because of her."

¹⁰ Abimelech said, "What is this that you have done to us? One of the people has nearly lain with your wife, and you would have brought guilt upon us!" ¹¹ Abimelech then warned all the people saying, "Whoever molests this man or his wife shall surely be put to death."

¹² Isaac sowed in that land, and in that year he reaped a hundredfold; thus had HASHEM blessed him. ¹³ The man became great and kept becoming greater until he was very great. ¹⁴ He had acquired flocks and herds and many enterprises; and the Philistines envied him.

¹⁵ All the wells that his father's servants had dug in the days of Abraham his father, the Philistines stopped up, and filled them with earth. ¹⁶ And Abimelech said to Isaac, "Go away from us for you have become much mightier than we!" ¹⁷ So Isaac departed from there and encamped in the valley of Gerar, and dwelled there. ¹⁸ And Isaac dug anew the wells of water which they had dug in the days of Abraham his father and the Philistines had stopped up after Abraham's death; and he called them by the same names that his father had called them.

¹⁹ Isaac's servants dug in the valley and found there a well of fresh water. ²⁰ The herds-
 The Prophetic Dispute Over the Wells men of Gerar quarreled with Isaac's herdsmen saying, "The water is ours," so he called the name of that well Esek because they involved themselves with him. ²¹ Then they dug another well, and they quarreled over that also; so he called its name Sitnah. ²² He relocated from there and dug another well; they did not quarrel over it, so he called its name Rehoboth, and said,

success. One might observe that this was symptomatic of the reaction to Jewish success throughout the many exiles. People take pride in the success of their countrymen, but they resent the achievements of the "alien" Jews.

15. תתמוס פלשתים — *The Philistines stopped up.* By doing so, the Philistines violated Abimelech's covenant with Abraham [21:27] (*Midrash HaGadol*). They claimed that these wells could become a menace because of marauding troops (*Rashi*), because in a country where water was in short supply, such wells might attract robbers, or an invading army could use them as its water supply. Accordingly, there was a valid reason to stop up the wells. Nevertheless, the incident shows the difference between the status of Abraham and that of Isaac. As long as Abraham was alive, the natives' respect for the prince of God prevented them from tampering with his wells (v.18), but when the wells reverted to Isaac, the Philistines acted with impunity (*R' Hirsch*).

16. כיי צמית ממוני מאר — *For you have become much mightier than we.* Though I am king, I do not have in my home as many possessions as you. It is a disgrace to us that you should be wealthier than the king! (*Ramban*). Abimelech asked Isaac to leave the town where the nobles and ministers lived, for they were embarrassed by his superior wealth. This foreshadowed the pales of settlement of future exiles, when Jewish residency rights were restricted (*Haamek Davar*).

18. שמות בשמות — *By the same names.* In doing so, Isaac was motivated by respect for his father. Thus the Torah teaches that one should not deviate unnecessarily from his father's way (*R' Bachya*).

19-22. The prophetic dispute over the wells. The commentators note that there must be reasons why the Torah relates the seemingly trivial incidents of the wells in such

detail. Following the thesis that the experiences of the Patriarchs are signposts of Jewish history, the three wells of this passage correspond to the three Temples, the two that were destroyed, and the eternal one yet to be built. The first well, named *Esek*, or contention, alludes to the First Temple, which fell victim to the strife of the nations that finally destroyed it. The second well, *Sitnah*, or hindrance, enmity, a harsher name than *Esek*, alludes to the Second Temple period, when the enmity of Israel's enemies was longer lasting and more virulent. The third well, *Rehoboth*, or spaciousness, alludes to the future Temple, the era when strife and enmity will be things of the past (*Ramban*).

Wells also symbolize the spiritual wealth that is hidden beneath the layers of human smugness, materialism, and laziness. Abraham, who was the spiritual father of all mankind, tried to show the world how much they could accomplish — if they wanted to! — and did so through the symbolism of digging wells, which represent a quest for spiritual riches that lay buried beneath the surface. The Philistines rejected his teachings, but Isaac persisted.

20. לנו המים — *The water is ours!* "The well is located in the valley and draws from our own water supply; hence, it is ours." But in verse 19, the Torah testified to the contrary, since it was *fresh water*, meaning that it had its own underground source and did not drain water from Philistine streams or rivers (*Ramban*). They quibbled in the exact style that has been used against the Jews in Exile throughout the centuries: "Yes, you dug the well; the hole belongs to you, but the water is ours!" (*R' Hirsch*).

22. והחפור — *And [he] dug.* This time Isaac himself presided over the digging, or perhaps he even dug the first clod to initiate the venture. It was in his merit that this venture was not opposed (*Haamek Davar*).

אֲרִי כֶעָן אֶפְתִּי יְיָ לֹאֹ וְנִיפּוֹשׁ (נ"א)
וְנִפְשָׁנָא) בְּאֶרְעָא: כו וְאֶסְתַּלַּק מִתַּמֶּן
בְּאֶר שָׁבַע: כז וְאֶתְגַּלִּי לָהּ יְיָ בְּלִילָא
הָהוּא וְאָמַר אֵנָּה אֱלֹהֶה דְּאֶבְרָהָם אֲבוּךָ
לֹא תִרְחַל אֲרִי בְּסַעֲדָךָ מִימִרִי וְאֶבְרָכְךָ
וְאֶסְגִּי יְיָ בְּנִיָּה בְּדִיל אֶבְרָהָם עֲבָדִי:
כה וְכֵנָּה תִּמְן מִדְּבָחָא וְצִלִּי בְּשִׁמְא דִּי
וּפְרִס תִּמְן מִשְׁכָּנָה וְכָרו תִּמְן עֲבָדִי
יִצְחָק בִּירָא: כו וְאֶבְימֶלֶךְ אָזַל לְתוֹתָהּ
מִגֵּר וְסִיעַת מִדְּחֻמוּהִי וּפִיכֵל רַב חִילָה:
כו וְאָמַר לְהוֹן יִצְחָק מֵאֵ דִין אֶתִּיתוֹן לְתִי
וְאֶתוֹן שְׂנֵאתוֹן יְתִי וְשִׁלְחֻנִּי מִלְּתוֹכוֹן:
כח וְאָמְרוּ מִחוּזָא חֲזִינָא אֲרִי הֵנָּה מִימְרָא
דִּי בְּסַעֲדָךָ וְאָמְרָנָא תִּתְּקִים כֶּעָן
מוֹמְתָא דְּהֵנָּה בִּין אֶבְרָהָם בִּינָא וּבִינָךְ
וְנִגְזֹר קִים עִמָּךְ: כט אִם תַּעֲבֹד עִמָּנָא
בִּישָׁא כִּמְא דִּי לֹא אֲנִיִּקְנָךְ וְכִמְא דִּי
עֲבָדְנָא עִמָּךְ לְחוּד טַב וְשִׁלְחָנָךְ בְּשִׁלָּם
אַתָּה כֶּעָן בְּרִיכָא דִּי: לוֹעֲבָד לְהוֹן
מִשְׁתֵּינָא וְאָכְלוּ וְשִׁתִּיאוּ: לא וְאֶקְדִּישׁוּ
בְּצִפְרָא וְקִישְׁמוּ גִבֹּר לְאַחוּהִי וְשִׁלְחֻנִּי
יִצְחָק וְאָזְלוּ מִינִיהּ בְּשִׁלָּם: לב וְהָיָה
בְּיוֹמָא הָהוּא וְאֶתוּ עֲבָדִי יִצְחָק וְחִיאוּ
לָהּ עַל עִיסָק בִּירָא דִּי חִפְרוּ וְאָמְרוּ
לָהּ אֲשַׁכְחָנָא מִיָּא: לג וְקָרָא יְתָה שְׁבַעָה
עַל כֶּן שְׂמָא דְּקָרְתָּא בְּאֶרָא דְּשָׁבַע (נ"א)
בְּאֶר שָׁבַע) עַד יוֹמָא הַדִּין: לה וְהָיָה עֶשׂוֹ
בֶּר אֲרַבְעִין שָׁנִין וְנִסִּיב אֶתְתָּא יְיָ
יְהוּדִית בֵּת בְּאֲרִי חֲתָאָה וְיָת בְּשִׁמְת
בֵּת אֵילֹן חֲתָאָה: לה וְהָיָה מִסְרָבָן
וּמִרְגָּזָן עַל מִימֵר יִצְחָק וְרַבְקָה: א וְהָיָה

כִּי־עָתָה הִרְחִיב יְהוָה לָנוּ וּפָרִינוּ בְּאֶרֶץ: וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֶרֶץ
שָׁבַע: וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּלִילָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי
אֲבֹרָהָם אָבִיךָ אֶל־תִּירָא כִּי־אַתָּה אֲנֹכִי וּבְרַכְתִּיךָ
וְהִרְפִּיתִי אֶת־זֶרְעֶךָ בְּעָבוּר אֲבֹרָהָם עֲבָדִי: וַיָּבֶן שָׁם
מוֹזֶבֶחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה וַיִּט־שָׁם אֱהֱלֹ וַיִּכְרוּ־שָׁם עֲבָדֵי־
יִצְחָק בְּאֶר: וְאֶבְימֶלֶךְ הֶלֶךְ אֵלָיו מִגֵּר וְאַחֲזֹת מִרְעָהוּ
וּפִיכֵל שׂר־צָבָאוּ: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִצְחָק מְדוּעַ בָּאתֶם אֵלַי
וְאִתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וַתִּשְׁלַחוּנִי מֵאֶתְכֶם: וַיֹּאמְרוּ רָאוּ
רָאִינוּ כִּי־הָיָה יְהוָה עִמָּךְ וְנֹאמַר תְּהִי גֵּא אֱלֹהֵ בִינוֹתֵינוּ
כִּט בִּינָנוּ וּבִינָךְ וְנִכְרַתָּה בְּרִית עִמָּךְ: אִם־תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ
רָעָה בְּאֶשֶׁר לֹא נִגְעֹנוּךְ וְכִבְאֶשֶׁר עֲשִׂינוּ עִמָּךְ רַק־טוֹב
וְנִשְׁלַחְךָ בְּשָׁלוֹם אֵתָה עִתָּה בְּרוּךְ יְהוָה: וַיַּעַשׂ לָהֶם
מִשְׁתָּה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: וַיִּשְׁכְּמוּ בִבְקָר וַיִּשְׁבְּעוּ אִישׁ
לְאָחִיו וַיִּשְׁלַחֶם יִצְחָק וַיִּלְכוּ מֵאֵתוּ בְּשָׁלוֹם: וַיְהִי וַיְהִי
הָהוּא וַיִּבְּאוּ עֲבָדֵי יִצְחָק וַיַּגִּדוּ לוֹ עַל־אֲדוֹת הַבְּאֶר אֲשֶׁר
חִפְרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִצָּאנוּ מַיִם: וַיִּקְרָא אֶתָּה שְׁבַעָה עַל־כֶּן
שֵׁם־הָעִיר בְּאֶר שָׁבַע עַד הַיּוֹם הַזֶּה: וַיְהִי
עֶשׂוֹ בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת־יְהוּדִית בֵּת־
לֵה בְּאֲרִי הַחֲתָי וְאֶת־בְּשִׁמְת בֵּת־אֵילָן הַחֲתָי: וַתְּהִיֵּן
כֹּז מֵרַת רוּחַ לִיִּצְחָק וּלְרַבְקָה:

רביעי

חמישי

כז

כ"א

בִּינוֹתֵינוּ מִימֵי אֲבִיךָ תְּהִי גֵּא עִתָּה בִּינוֹת וַיִּכֶּן (אֲוִקְלוֹס): (כט) לֹא נִגְעֹנוּךְ.
כְּשִׁמְרָנוּ לָךְ לֶךְ מַעֲמָנוּ (לְעִיל פְּסוּק עז): אִתָּה. גֵּא אִתָּה [מִתָּה] עִתָּה לֹא כִּמוּ כֵן:
(לג) שְׁבַעָה. ע"ש הַכְּרִית (מִתְחַוֵּחַ יֵן וַיֹּאֵל ט): (לד) בֶּן אֲרַבְעִים שָׁנָה. עֶשׂוֹ הִיא
מִשְׁלַל לְחִיזָר, שֵׁנָה יִכְרַסְמָנָה חִיזָר מִיַּעֲר (תְּהִלִּים פ"ד). הַחִיזָר הִיא כְּשִׁהוּא שׁוֹכֵב פּוֹשֵׁט
עַלְפִּי לֹמֵר רֵאוּ שְׂאֵלִי טְהוֹר, כִּי אֵלֹו נִזְלִים וְחֻמוֹסִים וּמִרְאִים עַלְמִם כְּשִׁרִים. כֹּל מ' שִׁנָּה
הִיא עֶשׂוֹ לֹד נְשִׁים מִתְּחַת יָד בְּעִלְיָן וּמִשְׁמַנָּה חֻמוֹס, כְּשִׁהוּא כֵן מ' אִמֵּר אֲלֵהָ כֵן מ' שִׁנָּה נִשָּׂא
אֵשֶׁת אֶלף אֵלִי כֵן (נ"ר סה"ל): (לה) מוֹדֵר רֹחַ. לִשׁוֹן הַמִּרְחָט רֹחַ, כִּמוּ מִמִּרְסִי
הַיִּסֵּס (דְּבָרִים ט:כ"ד), כֹּל מַעֲשִׂיָן הֵיוּ לְהַכְעִים וְלַעֲלֹוֹן לִיצְחָק וּלְרַבְקָה: שְׁהִיו

(כב) וּפָרִינוּ בְּאֶרֶץ. כְּתוּבָמוּ, וְנִפּוֹשׁ בְּאֶרְעָא: (כו) וְאַחֲזֹת מִרְעָהוּ. כְּתוּבָמוּ
וְסִיעַת מִדְּחֻמוּהִי (נ"ר סד"ט): סִיעַת מִדְּחֻמוּהִי. וַיִּשְׁכְּמוּ מִרְעָהוּ מ' מִסוּד הַתִּיבָה, כִּמוּ
שְׁלִים מִרְסִים (שְׁפִטִּים יד"ל): דְּשִׁמְשׁוֹן. כִּדִּי שְׁחִיבָה תִּיבָה וְאַחֲזֹת דְּבֻקָה. אֲכַל אֵין דְּרַךְ
אֶרֶץ לְדַבֵּר עַל הַמְלֻכּוֹת כֵּן, סִיעַת אֲוִיבִיו, שֶׁאִם כֵּן כֹּל סִיעַת אֲוִיבִיו הוֹלִיךְ עִמּוֹ וְלֹא הִיא לוֹ
אֵלֶּא סִיעַת אִתָּה עַל אֲוִיבִים. לָכֵן יֵשׁ לְפִתּוֹר כְּלָשׁוֹן הָרָשָׁעוֹן. וְלֹא חֲתָמָה עַל תִּי' עַל וְאַחֲזֹת
וְאֶל עַל פִּי שְׁאִי הַתִּיבָה סְמוּכָה, יֵשׁ דּוֹמְתָהּ בְּמִקְרָא, עֲזַרְת מִלֵּךְ (תְּהִלִּים ס"ג) וְסִכְרָה
וְלֹא מִיִּין (יִשְׁמִיעַ נח"ל): אֲחֻזָּה. לִשׁוֹן קִבְלָה וְאַחֲזֹת, שְׁנֵאֲחִיזִין יַחַד: (כח) רָאוּ
רָאִינוּ. רָאוּ בְּאֶרֶץ רָאִינוּ כֵּן (נ"ר ס"ז): תְּהִי גֵּא אֱלֹהֵ בִינוֹתֵינוּ וְגו'. הָלֵאל אֲשֶׁר

23-25. God assures Isaac. After the conflict with the Philistines, Isaac was afraid that they would launch an attack and try to kill him (Ramban), or that he would continue to lose assets because of their enmity (Sfomo). In response, God appeared to him and promised him protection. God's promise of being "with" the Patriarchs is an affirmation of His Providence in watching over the details of their various activities according to their measure of perfection.

25. וַיְבַן שָׁם מוֹזֶבֶחַ — He built an altar there. As Abraham had done (12:7, 13:18), Isaac brought an offering to thank God for His kindness and the prophecy of protection.

In verse 3, God had promised Isaac that he would inherit

all parts of the Land, but he did not build an altar then, because he did not wish to inflame his neighbors by publicizing such a promise. Now, however, the promise that he would be blessed and fruitful was no threat to them (Meshech Chochmah).

26-33. Abimelech reaffirms the treaty. Targum Yonasan explains Abimelech's sudden change of heart: "When Isaac left Gerar the wells dried up and the trees bore no fruit. They felt that this befell them because they had driven him away, so Abimelech went to Isaac from Gerar . . ." As a gesture to strengthen the sincerity of his peace overture, Abimelech may have taken along the Philistine herdsman who had

"For now HASHEM has granted us ample space, and we can be fruitful in the land."

God ²³ He went up from there to Beer-sheba. ²⁴ HASHEM appeared to him that night and said, "I am
Assures the God of your father Abraham: Fear not, for I am with you; I will bless you and increase your
Isaac offspring because of Abraham my servant." ²⁵ He built an altar there, invoked HASHEM by Name,
and there he pitched his tent; there Isaac's servants dug a well.
Abimelech ²⁶ Abimelech went to him from Gerar with a group of his friends and Phicol, general of his legion.
Reaffirms ²⁷ Isaac said to him, "Why have you come to me? You hate me and drove me away from you!"
the Treaty ²⁸ And they said, "We have indeed seen that HASHEM has been with you, so we said, 'Let the
oath between ourselves now be between us and you, and let us make a covenant with you: ²⁹ If
you do evil with us. . .! Just as we have not molested you, and just as we have done with you only
good, and sent you away in peace — Now, you, O blessed of HASHEM!' "

³⁰ He made them a feast and they ate and drank. ³¹ They awoke early in the morning and swore
to one another; then Isaac saw them off and they departed from him in peace. ³² And it was on
that very day that Isaac's servants came and told him about the well they had dug, and they said
to him, "We have found water!" ³³ And he named it Shibah; therefore, the name of the city is
Beer-sheba until this very day.

Esau ³⁴ When Esau was forty years old, he took as a wife Judith daughter of Beeri the Hittite, and
Marries Basemath daughter of Elon the Hittite; ³⁵ and they were a source of spiritual rebellion to Isaac and
to Rebecca.

quarreled with Isaac over the wells (*Meshech Chochmah*).

27. **מָדַע בְּאֵתָהּ אֵלַי** — Why have you come to me? Isaac's apparent lack of graciousness is quite understandable. Abimelech had ignored his treaty with Abraham, thus showing that he and his people did not honor their commitments. What, then, was the purpose of this new visit? (*Abarbanel*). Abimelech responded by saying that he wanted not merely to reaffirm the previous covenant, but to strengthen it. He said that the oath *between ourselves* from Abraham's time, should now be formally extended to apply *between us and you*. Furthermore, he wanted it to take the form of an **אֵלָה**, which implies not merely an oath, but one that includes a curse against anyone who violates it.

29. **אִם-תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעָה** — If you do evil with us. . .! In all such cases, the Torah leaves the threatened consequences to the imagination. Thus, since the oath is strengthened by a curse, it is as if Abimelech were saying: "If you do evil to us — then may God take terrible retribution against you" (*Ramban*).

רַק-טוֹב — Only good. We have protected you by warning the people against interfering with you (*Ramban*).

How glaring is their omission of any reference to the herdsmen who quarreled over the wells, or stopped up Abraham's wells! Perhaps in their perverted way, they rationalized, as have anti-Semites through the ages, that their acts of harassment were justifiable, or that Isaac should be grateful that they took out their wrath against his wells and not against his person.

אֵתָהּ עָתָה בְּרוּךְ ה' — Now, you, O blessed of HASHEM. Now we call upon you, who are blessed of HASHEM, to reciprocate our kindness by entering into a treaty with us (*Rashi, Rashbam*). [As one who is manifestly the blessed of HASHEM, it is in your power to deal graciously with us.]

30. Since gentlemen partake of a meal after concluding a transaction, Isaac prepared the feast to consummate the mutual acceptance of the pact (*Radak*).

31. **וַיִּשְׁכְּמוּ בַבֶּקֶר** — They awoke early in the morning. They waited until morning, after they had slept off the effects of the dinner wine, so that no one could claim that the oath was undertaken in anything less than an alert, sober state (*Torah Sheleimah*, note §126).

32. **בַּיּוֹם הַהוּא** — On that very day. While Abimelech was still there, Isaac's servants came with this news of God's beneficence, so that the Philistine delegation would be impressed and stand in awe of Isaac. His people found this water without strife or quarreling, to show that Isaac's every effort was successful in *Eretz Yisrael* (*Radak*).

33. **בְּאֵר שֶׁבַע** — Beer Sheba. The name of the city commemorates two occurrences: the **בְּאֵר**, well, and the **שְׁבוּעָה**, oath (*Ramban*). They named the well *Shivah* — which means seven as well as oath — to commemorate the seven ewes that Abraham had given to Abimelech (21:28-31), as well as the oath (*Ibn Ezra*).

עַד הַיּוֹם הַזֶּה — Until this very day, i.e., the days of Moses, when the Torah was given. Throughout Scripture, *until this day* means until the time of the scribe who recorded the matter (*Rashbam* to 19:37).

34-35. **Esau marries**. *Rashi* cites the Midrash: Esau is compared to a swine that, when it lies down, stretches out its cloven hoof, as if to say, "See, I am a kosher animal!" Similarly, the princes of Esau rob and extort while they pretend to be honorable. . . . So it was with Esau. Until he was forty, he had been living immorally, enticing married women from their husbands, but when he became forty, he said hypocritically that he would follow the example of his

כִּי־יָקֹן יִצְחָק וּתְכַהֵן עֵינָיו מִרְאֵת וַיִּקְרָא אֶת־עֵשָׂו בְּנוֹ
הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲגִנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא
וְקָנֹתִי לֹא יִדְעֵתִי יוֹם מוֹתִי וְעַתָּה שְׂאֵנָא כְּלִיָּה תְלִיָּה
וְקִשְׁתְּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּרָה לִי צִידָה וְעֲשֵׂה־לִי
מִטְעָמִים כַּאֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי וְהִבִּיאָה לִי וְאִכְלָה בְּעִבּוֹר
הַתְּבַרְכָּה נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוּת וְרִבְקָה שָׁמְעַת בְּדִבְרֵי יִצְחָק
אֶל־עֵשָׂו בְּנוֹ וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו הַשָּׂדֶה לְצוּר צִיד לְהִבְיֹא:
וְרִבְקָה אִמְרָה אֶל־יַעֲקֹב בְּנָה לֵאמֹר הִנֵּה שָׁמְעֵתִי אֶת־
אֲבִיךָ מְדַבֵּר אֶל־עֵשָׂו אַחִיךָ לֵאמֹר הִבִּיאָה לִי צִיד
וְעֲשֵׂה־לִי מִטְעָמִים וְאִכְלָה וְאֶבְרַכְכָּה לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי
חַט מוֹתִי וְעַתָּה בְנִי שִׁמְעַת בְּקִלִּי לֵאשֶׁר אֲנִי מַצְוֶה אֹתָךְ לֵךְ־
נָא אֶל־הִצְאֹן וְקַח־לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדֵי עֹזִים טָבִים
וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם מִטְעָמִים לְאֲבִיךָ כַּאֲשֶׁר אָהֵב וְהִבֵּאתָ
יֵא אֲבִיךָ וְאָכַל בְּעֶבֶר אֲשֶׁר יְבָרַכְךָ לִפְנֵי מוֹתוֹ וַיֹּאמֶר
יַעֲקֹב אֶל־רִבְקָה אִמּוֹ הֵן עָשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִר וְאֲנֹכִי

רש"י

השחור, כלומר שנינו אין משחזין את הסכין אבל משיה על גבי חכמה (בילה כח). חדר סכין ושחור יפה, שלא תחכילי נבלה (ב"ר סה"ג): תליך. חרוב שדך לתלויה: וצורה לי [ציד]. מן הפקר, ולא מן הגזל (סס): (ה) לצוד ציד להביא. מה להביא. אם לא ימלא יד יביא מן הגזל (סס): (ו) לפני ה'. ברשות, שסכים על ידי: (ט) וקח לי. משלי הם ואינם גזל, שכן כתב לה יצחק כחוכמה לישול שני גדי פזים בכל יום (סס יז): [שני גדי פזים]. וכו' שני גדי פזים היה מאלכו של יצחק. אלא פסח היה, האחד הקריב לפסחו והאחד עשה מטעמים. בפרקי דרבי אליעזר (פ"ב): באשר אהב. כי טעם הגדי כטעם הנבי:

father who married at that age.

Unlike his father, however, Esau married Hittite women; his passions were unbridled and he chose to marry into a nation that matched his evil nature. With these marriages, Esau set the seal on his complete unfitness to carry on the mission of Abraham. In a home ruled by two Hittite women, the Abrahamic ideal lies buried (R' Hirsch).

27.

This chapter is one of the most crucial and mystifying in the Torah — crucial because the decision about which son was to receive the Patriarchal blessings would determine which would be God's Chosen People, so that the eternal destinies of Jacob and Esau and their offspring were in the balance. And mystifying because it is hard to fathom how the righteous Isaac could be so adamant in choosing Esau and why Rebecca would resort to such a blatant deception to secure the blessings for Jacob. The commentators offer many interpretations; our commentary will draw upon several of those themes.

1-4. Isaac's decision to bless Esau. As the firstborn, Esau had the presumptive right to the blessings, and Isaac would

טובות ע"ו (ב"ר סה"ד): (א) ותבהין. כעשן של אלו (שהיו מעשנות ומקטירות לע"ו) (תנחומא ח). ד"ל, כשעקד ע"ו המזבח והיה אביו רולה לשחט, כלותה שעה נפתחו השמים וראו מלאכי השרת והיו בוכים, וירדו דמעותיהם ונפלו על עינו לפיכך כהו עינו (ב"ר סס י). דבר אחר, כדי שישול יעקב את הכרכות (תנחומא ח): (ב) לא ידעתי יום מותי. א"ר יהושע בן קרח, אם מגיע אדם לפרק אבותיו ידעו חמש שנים לפניהן וחמש שנים לאחר כן. ויצחק היה בן ק"ג, אמר, שמה לפרק אמי אני מגיע והוא בח ק"ז מהו, והריני בן ה' שנים סמוך לפרקה. לפיכך לא ידעתי יום מותי, שמה לפרק אמי שמה לפרק אבא (ב"ר סס יז): (ג) שא נא. לשון

not have had the right to deny them to him unless there was compelling cause. Clearly, despite Esau's marriage to Hittite women, Isaac was unaware of the degree of Esau's sinfulness, and Rebecca had not been authorized to tell him about the prophecy given her at the beginning of the *Sidrah*. Also, Isaac felt that it was Esau who needed blessings to arm him in his struggle against an inborn nature that tended toward bloodshed and other cardinal sins, whereas Jacob had the inner strength to grow and be holy without the assistance of the blessings.

It seems also, as will be seen below, that Isaac planned to bestow two sets of blessings, one for Esau and one for Jacob, each set suited to the needs and nature of its intended recipient. He also felt, according to some, that the two brothers should both be parts of God's nation: Jacob with the higher calling of Torah scholarship and spiritual ascendancy, and Esau with material success that he would use to support and assist Jacob. Had Esau been worthy, this could have happened, just as the tribe of Zebulun undertook to engage in commerce to support the Torah scholarship of Issachar, and in the time of the Mishnah, the wealthy Azariah supported his

27 ¹ *And it came to pass, when Isaac had become old, and his eyes dimmed from seeing, that he summoned Esau, his older son, and said to him, "My son." And he said to him, "Here I am."* ² *And he said, "See, now, I have aged; I know not the day of my death."* ³ *Now sharpen, if you please, your gear — your sword and your bow — and go out to the field and hunt game for me.* ⁴ *Then make me delicacies such as I love and bring it to me and I will eat, so that my soul may bless you before I die."*

⁵ *Now Rebecca was listening as Isaac spoke to Esau his son; and Esau went to the field to hunt game to bring.* ⁶ *But Rebecca had said to Jacob her son, saying, "Behold I heard your father speaking to your brother Esau saying, 'Bring me some game and make me delicacies to eat, and I will bless you in the presence of HASHEM before my death.'"* ⁷ *So now, my son, heed my voice to that which I command you.* ⁸ *Go now to the flock and fetch me from there two choice young kids of the goats, and I will make of them delicacies for your father, as he loves.* ⁹ *Then bring it to your father and he shall eat, so that he may bless you before his death."*

¹¹ *Jacob replied to Rebecca, his mother, "But my brother Esau is a hairy man and I am a*

scholarly brother Shimon. Rebecca, however, guided by Divine inspiration, knew that Esau was not entitled even to this.

1. וְיָחִיד עֵינָיו מִרְאָה — *And his eyes dimmed from seeing.* Isaac was 123 years old then. Accordingly, the year was 2171 from Creation (see also chronology in 25:17).

Rashi offers three reasons for Isaac's failing eyesight: (a) From the smoke of the incense that Esau's wives offered to their idols. [The greater a person is, the more sensitive he is to evil. Isaac, more than anyone else, was affected by the idolatrous incense smoke that contaminated his surroundings.] Further, God caused him this blindness to spare him from continuing to see idol worship in his household (*Tanchuma*). (b) When Isaac lay bound on the altar at the *Akeidah*, the ministering angels wept over him. Their tears fell into his eyes and dimmed them. [This means that Isaac saw a Heavenly vision of the suffering angels, a sight beyond ordinary human powers, and the "glow" of the vision weakened his eyes (*Yefeh To'ar*)] (*Bereishis Rabbah*). (3) Providence caused his blindness so that Jacob might receive the blessing [without Isaac realizing whom he was blessing] (*Tanchuma*).

In the plain sense, his blindness was nothing more than a natural manifestation of old age, just as Jacob's eyesight failed him in his later years [48:10] (*Ramban*). Alternatively, it was in punishment for Isaac's failure to restrain Esau's wickedness (*Sforno*).

2. הִנֵּה-נָא זָקְנִי — *See, now, I have aged.* And I wish to bestow the blessings while I am still alive (*Rashbam*). A blessing is more efficacious when a person is near death, because the soul is freer of its physical bonds (*Sforno*).

At the age of 123, Isaac had come within five years of the age at which his mother died, 127, and the Sages teach that upon reaching such a milestone, one should begin to think that he might not exceed the age of whichever parent died first (*Midrash*).

3-4. Isaac wanted Esau to earn the blessing by performing the commandment of honoring his father. Isaac sent Esau out to the field to hunt, so as to make the task more arduous and therefore the *mitzvah* more meritorious (*Alshich*).

Isaac's wish for food was to satisfy his bodily appetite so that physical need would not interfere with his spiritual bliss.

The prophetic spirit can rest only upon someone who is in a state of joy (*Shabbos* 30b), which implies satisfaction of all one's needs (*Lekach Tov*, see *Ramban*).

Because Esau had a tendency to bloodshed and the indulgence of his voracious physical appetites, Isaac wanted him to turn those traits to the service of God, by hunting to bring food to his father whose table was like an altar, and preparing the food through kosher slaughter (*Ne'os HaDesheh*).

5-17. Rebecca's scheme. Having been told before the twins were born that the younger would be the superior one, Rebecca knew that the blessings had to go to Jacob. She also knew from that prophecy that the two could not coexist — because when one would rise the other would fall — so that any plan Isaac might have to enlist them in joint service of God could not succeed — but she had not been commanded to convey this knowledge to Isaac. Her only alternative was to deceive Isaac into giving the blessings to Jacob.

For Jacob, this was the ultimate test, his personal *Akeidah* — a test of awesome proportions — because, as the Sages derive from Scripture, Jacob personified truth and he was to receive the blessings that would be ratified by God Whose very seal is "Truth." But his mother was commanding him to secure those blessings by perpetrating a falsehood against his father. For Jacob to behave in such a way was totally foreign to his nature. Thus, both brothers were to engage in difficult tasks to earn the blessings: Esau was at the hunt risking his life, and Jacob was at home risking his soul, his spiritual essence.

7. לִפְנֵי ה' — *In the presence of HASHEM.* Rebecca added these words to impress upon Jacob the immensity of his father's blessing, because the prophetic spirit would descend upon him while he uttered the benedictions (*Radak*)... And such blessings would be irrevocable. Accordingly, if Esau were to receive them, they would remain with his descendants forever and Jacob would never be able to lift his head before him (*Ramban*).

8. Perceiving Jacob's reluctance to participate in this scheme, Rebecca emphasized that he was to "listen to that which I — as your mother — command you" (*Diurei Yirmiyah*).

smooth-skinned man. ¹² Perhaps my father will feel me and I shall be as a mocker in his eyes; I will thus bring upon myself a curse rather than a blessing." ¹³ But his mother said to him, "Your curse be on me, my son; only heed my voice and go fetch them for me." ¹⁴ So he went, fetched, and brought to his mother, and his mother made delicacies as his father loved. ¹⁵ Rebecca then took her older son Esau's clean garments which were with her in the house, and clothed Jacob her young son. ¹⁶ With the skins of the goat-kids she covered his arms and his smooth-skinned neck. ¹⁷ She placed the delicacies and the bread which she had made into the hand of her son Jacob.

Jacob Comes to Isaac ¹⁸ And he came to his father and said, "Father," and he said, "Here I am; who are you, my son?" ¹⁹ Jacob said to his father, "It is I, Esau your firstborn; I have done as you told me; rise up, please, sit and eat of my game that your soul may bless me."

²⁰ Isaac said to his son, "How is it that you were so quick to find, my son?" And he said, "Because HASHEM your God arranged it for me." ²¹ And Isaac said to Jacob, "Come close, if you please, so I can feel you, my son; are you, indeed, my son Esau or not?"

²² So Jacob drew close to Isaac his father who felt him and said, "The voice is Jacob's voice, but the hands are Esau's hands." ²³ But he did not recognize him because his hands were hairy like those of Esau his brother; so he blessed him. ²⁴ He said, "You are, indeed, my son Esau!" And he said, "I am." ²⁵ He said, "Serve me and let me eat of my son's game that my soul may bless you." So he served him and he ate, and he brought him wine and he drank.

²⁶ Then his father Isaac said to him, "Come close, if you please, and kiss me, my son."

father (Rashbam).

18-27. Jacob comes to Isaac. The Midrash states that Jacob came to Isaac with head bowed and in tears, so unhappy was he that he had to use deception, even though it was to gain what was truly his.

It is noteworthy that even when he was forced to deceive Isaac, Jacob stayed as close to the truth as possible. As the commentary will show, he tried to use ambiguous language so that he could mislead Isaac without lying directly. falsehood was so repulsive to Jacob that even when he had to lie, he tried to stay close to the truth. In translation, some of the interpretations seem very strained, but the Hebrew allows for such interpretations quite easily.

18. ויאמר אבי — And said, "Father." Jacob did not begin a conversation until the next verse. Here he merely called out "Father" to test whether Isaac would recognize his voice. If so, Jacob would have abandoned the scheme and acted as if he had come to visit (Alshich).

19. אָנֹכִי עֶשָׂו בְּכֹרֶךָ — It is I, Esau your firstborn. Rashi explains: אָנֹכִי, It is I who bring this to you; עֶשָׂו בְּכֹרֶךָ, Esau, (however,) is your firstborn.

He meant, "I am who I am; Esau is your firstborn," while others suggest that under his breath, he said, "I," and loudly, "Esau is your firstborn" (Ibn Ezra).

אֲנִי עָשִׂיתִי כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי — I have done as you told me. Continuing the interpretation that Jacob used ambiguous language when necessary: I have done on many occasions. . . as you told me (Rashi).

מִצִּידִי — Of my game. This word is sometimes used even for food that was not hunted (R' Chananel).

20. מְהֵרָה — You were so quick. Isaac had specifically asked

Esau to take his weapons and go out to the field in order to make the task more arduous and hence the mitzvah greater (v. 3). The quick return made him apprehensive that "Esau" had not carried out the mission as bidden.

Isaac understood Jacob's reply to mean, "I had planned to hunt far away, but God arranged it that game appeared before me near home, where there is usually none to be found." This "coincidence" was a sure sign that it was arranged by God, Who obviously did so in Isaac's merit (Malbim).

21. גָּשָׁה נָא — Come close, if you please. Jacob's mention of God's Name (v. 20) made Isaac suspicious, since he knew that it was not characteristic of Esau to speak that way (Rashi). Isaac thought that Esau was so pious that he avoided the use of God's Name since he was often in unclean places, or because he was afraid he might pronounce it without proper concentration (Ramban).

22. הֲקֵל קוֹל יַעֲקֹב וְהִיָּדִים יְדֵי עֶשָׂו — The voice is Jacob's voice, but the hands are Esau's hands. Isaac could not have meant the sound of the voice, since the Sages comment that Jacob and Esau sounded so alike that Isaac could not tell them apart. Rather, his statement that the voice is Jacob's voice refers to Jacob's manner of speaking, inasmuch as Jacob spoke gently and invoked the name of Heaven (Rashi).

Alternatively, Jacob's power is in the voice that prays; as the Sages teach (Gittin 57b), whenever a prayer is effective, a descendant of Jacob must have been among those who prayed. Esau's power is in his murderous hands — the hands of the Roman Empire, Esau's descendants, which destroyed the Second Temple and exiled us from our land. Whenever an army is victorious, Esau's descendants must have had a hand in it (ibid.).

26. וְשָׁקָה לִי — And kiss me. Kabbalistically, a kiss brings

בוֹקֶרֶב וְנִשְׁקָלוֹ לֵה נֶאֱרַח יֵת רִיחָא דְלִבְשׁוֹהֵי וּבְרִכָּה נֶאֱמַר חַיֵּי רִיחָא דְרַבִּי בְרִיחָא דְחֻקָּלָא דִּי בְרִכָּה יֵת כִּהּ וְיִתֵּן לָהּ יֵי מִשְׁלָא דְשִׁמְיָא וּמִטּוֹבָא דְאֶרְעָא וּסְגִיאוֹת (ג'א וְסְגִיאוֹת) עֵיבּוֹר וְחִמּוּר: כט יִפְלַחְנָה עֲמֻמִּין וְיִשְׁתַּעֲבְדוּן לָהּ מִלְכָּן הָיִי רַב לְאֻלְטִין וְיִסְגְּרוּן לָהּ בְּנֵי אִמָּן לִיטִין יְהוֹן לִיטִין וּבְרִיכִין יְהוֹן בְּרִיכִין: לוֹהֵנָה כִּד שִׁיבִי יִצְחָק לְבָרְכָא יֵת יַעֲקֹב וְהָיָה בְּרַם מִפֶּק נֶפֶק יַעֲקֹב מִלֹּת אִפִּי יִצְחָק אֲבוּהִי וְעָשׂוּ אֲחוּהִי אֶתָּא (ג'א על) מִצִּידוֹ: לא וְעָבִיד אֶף הוּא תַבְשִׁילִין וְאִתִּי לֹת אֲבוּהִי נֶאֱמַר לְאֲבוּהִי יָקוֹם אָבָא וְיִיכֹל מִצִּידָא דְבִרָה בְּדִיל דִּי תַבְרַכְנִי נִפְשָׁה: לב וְנֶאֱמַר לֵה יִצְחָק אֲבוּהִי מִן אֶת וְנֶאֱמַר אָנָּה בְּרַךְ בּוֹכֶרְךָ עָשׂוּ: לוֹהֵנָה יִצְחָק תְּהָא רַבָּא עַד לְחֻדָּא וְנֶאֱמַר מִן הוּא רִיכִי דְצָדִיק צִידָא וְאָעִיל לִי וְאֶכְלִית מִכָּלָא עַד לֹא תַעֲוֹל וּבְרִיכִיתָּה אֶף בְּרִיךְ יֵהִי: לד לִיד שְׁמַע עָשׂוּ יֵת פִּתְגָמֵי אֲבוּהִי וְצִנָּה צִנָּה רַבָּא וּמְרִירָא עַד לְחֻדָּא וְנֶאֱמַר לְאֲבוּהִי בְּרַכְנִי אֶף אָנָּה אָבָא: לה וְנֶאֱמַר עַל אֲחוּךְ בְּחֻקְמָתָא וְקִבֵּל בְּרַכְתָּהּ: לוֹ וְנֶאֱמַר יָאוֹת קָרָא שְׁמָה יַעֲקֹב וְחֻקְמִנִי (ג'א וְכֻמִּנִי) דְּנֵן תַּרְחִין וְמִנִּין

כז וַיִּגַּשׁ וַיִּשְׁקֹלֵהוּ וַיִּרַח אֶת־רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר כח רֵאֵה רֵיחַ בְּנֵי בְרִיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בָּרַכְוּ יְהוָה: וַיִּתֵּן־לָהּ הָאֱלֹהִים מִטֵּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאֶרֶץ וְרֵב דָּגָן וְתִירָשׁ: וַיַּעֲבֹדוּהָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהּ לְאֵמִים הָיָה גְבִיר לְאֲחִיהָ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהּ בְּנֵי אִמָּהּ אֲרִירִיָּה אֲרִוֹר וּמִבְּרַכְיָה בְּרוּךְ: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כָּלָה יִצְחָק לְבָרְךָ אֶת־יַעֲקֹב וַיְהִי אֶף יִצָּא יִצָּא יַעֲקֹב מֵאֶת פִּנֵּי יִצְחָק אָבִיו וְעָשׂוּ אֲחָיו כַּאֲמִידוֹ: לא וַיַּעַשׂ גַּם־הוּא מִטַּעַמִּים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקָם אָבִי וַיֹּאכַל מִצִּיד בְּנֹו בַּעֲבֵר תְּבָרַכְנִי נִפְשָׁה: וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי־אֶתָּה וַיֹּאמֶר אָנִי בְּנֶךָ בְּכֶרֶךְ עָשׂוּ: וַיַּחֲדֹד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֻלָּה עַד־מָאֹד וַיֹּאמֶר מִי־אֶפֹּאֵה הוּא הֶצֶד־צִיד וַיָּבֵא לִי וַאֲכַל מִכָּל בְּטָרָם תָּבוֹא וַאֲבָרְכֵהוּ: לג גַּם־בְּרוּךְ יְהִיָּה: כַּשְׁמַע עָשׂוּ אֶת־דְּבָרֵי אָבִיו וַיַּצַּעַק צַעֲקָה גְּדֻלָּה וּמָרָה עַד־מָאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בְּרַכְנִי לה גַּם־אָנִי אָבִי: וַיֹּאמֶר בָּא אֲחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בְּרַכְתָּהּ: לו וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹבְנִי זֶה פַעַמִּים

ששי
וְיִשְׁתַּחֲוּ ק'
כט

כ"ה

שלוה ואורחיה ומעשריהם קודמים למצרכיהם, לפיכך יצחק הקדים קללת אורחיה למצרכת מצרכיהם. והרשעים תחלתם שלום וסוף יסורין, לפיכך בלעם הקדים ברכה לקללה (ב"ר ס"ז: (ל) יצא יצא. זה יצא זה בא (תנחומא יח: ב"ר ש"ה: (זל) ויחידר. כתרומתו, וזהו, לשון חמיה. ומדרשו, ראה גיהנם פתחה מתחתיו (תנחומא שם: ב"ר ס"ז: (ז) מי אפוא. לשון לעלמ, משמע ע"י כמה דברים. [ד"ל, ח"פוא, ח"ה פה, מי הוא ואיפוא הוא הגד יצא: ואכל מכל. מכל טעמים שנקשתי לטעום טעמתי בו (ב"ר ס"ז: (ז) גם ברוך יהיה. שלא תאמר חילולי שרימה יעקב לאזוי לא נעל את הכרכות, לכך הפסיק וברכו מדעתו (שם: (לה) במרמזה. בחכמה (ואונקלוס: ב"ר ש"ה: (ז) (לו) הבי קרא שמו. לשון חמיה הוא, כמו הכי אחי אהה (להלן כט:כו). שמה לכך נקרא שמו יעקב ע"ש סופו, שהיה עשוי לעקבני. תנחומא (יש"כ) למה חדר לחק. אחר, שמה עון יצ' ע' שצרכתי קטן לפני גדול ושניתי סדר היסוד. החסיל עשו מלעק ויעקבני זה פעמים. אחר לו אצוי מה עשה לך. אחר לו את ברכתי לקח. אחר, בכך הייתי מלך ומרד שמה עברתי על שורת הדין, עבשיו לכבוד ברכתי, גם ברוך יהיה: ויעקבני. כתרומתו וכמני ארצני. וארז (דברים יט:יח) וכמני. ויש מתרגמן

(כז) וירח וגו'. והלא אין ריח רע יותר משקע העצים, אלא מלמד שזכנו עמו ריח ג' עין (ב"ר סה:כג) בריח שדה אשר ברכו ה'. שנתן לו ריח טוב, וזהו שדה חסומים. כך דרשו ר"ל (תענית כט: (כח) ויתן לך. יתן ויחזור ויתן (ב"ר ס"ז: (ז) ופי' פסוקו מוסב לענין הראשון, ראה ריח בני שנתן לו הקב"ה כריח שדה וגו' ועוד יתן לך מלך השמים וגו': מוטל השמים. כמשמעו, ומ"א יש להרבה פנים. וד"ל, מהו האלהים, בדיון. אם ראוי לך יתן לך ואם לאו לא יתן לך, אבל לעשו אמר משמני הארץ יהיה מושכן, בין לדיון בין רשע יתן לך. וממנו למד שלמה כשעשה הכיח סידר תפלתו, ישראל שהוא בעל אמונה ומלדק עליו הדין לא יקרא עליך חנר, לפיכך ונתח לאיש ככל דרכיו אשר חמד את לבבו (מלכים א' תלט:), אבל נכרי מחוסר אמונה, לפיכך אמר ואהה תשמע השמים וגו' ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי (שם פסוק מג) בין ראוי בין שאינו ראוי חן לו כדי שלא יקרא עליך חנר, (תנחומא יש' יח: (כט) בני אמוך. ויעקב אמר ליהודה בני אבך (להלן מט:ח), לפי שהיו לו בנים מכמה אמהות, וכאן שלא נשא אלא אשה אחת אמר בני אמוך (ב"ר ש"ה: (ז) אררין ארור ומברכין ברוך. ובבלעם הוא אומר מברכין ברוך ואררין ארור (במדבר כט:). הלזיקים תחלתם יסור' וסוף

about the deep spiritual intimacy that Isaac wished to arouse in order to cause the *Shechinah* to alight upon him, preparatory to his giving the blessings (*Alshich*).

27. The fragrance of his garments. But the pungent smell of washed goatskin is most offensive! This teaches that the fragrance of the Garden of Eden entered the room with Jacob, and it was *this* fragrance that Isaac smelled (*Rashi*).

An inspiring Midrash states: Read it as if it were *his traitors*, such as Yoseif Meshissah and Yakum of Tzeroros (*Yalkut Shimoni* 115). The Midrash refers to two renegade Jews in the time of the Second Temple. They were traitors to their people and violators of the Torah, but in the end they

both repented and accepted death rather than continue to sin (see *Midrash Rabbah* 65:22). Thus, Isaac perceived that the holiness of the son who stood before him was so great that even *his traitors* were exemplary people. This brought Isaac the joy that caused the *Shechinah* to rest upon him. It is equally inspiring in all generations, for the offspring of the Patriarchs never lose the capacity to lift themselves back to the ancient plateau of spiritual greatness.

28-29. The blessing. Since the Divine Presence was resting upon him, Isaac knew that the person standing before him was worthy of the blessings.

28. And may [the] God give you. Since this verse begins the text of the blessings, which is a new topic,

Jacob ²⁷ So he drew close and kissed him; he smelled the fragrance of his garments and blessed him; Gets he said, "See, the fragrance of my son is like the fragrance of a field which HASHEM had blessed Issac's — ²⁸ And may God give you of the dew of the heavens and of the fatness of the earth, and Blessing abundant grain and wine. ²⁹ Peoples will serve you, and regimes will prostrate themselves to you; be a lord to your kinsmen, and your mother's sons will prostrate themselves to you; cursed be they who curse you, and blessed be they who bless you."

Esau ³⁰ And it was, when Isaac had finished blessing Jacob, and Jacob had scarcely left from the Arrives presence of Isaac his father, that Esau his brother came back from his hunt. ³¹ He, too, made Blessings delicacies, and brought them to his father; he said to his father, "Let my father rise and eat of his son's game, so that your soul will bless me."

³² Isaac his father said to him, "Who are you?" And he said, "I am your firstborn son Esau."

³³ Then Isaac trembled in very great perplexity, and said, "Who — where — is the one who hunted game, brought it to me, and I partook of all when you had not yet come, and I blessed him? Indeed, he shall remain blessed!"

³⁴ When Esau heard his father's words, he cried out an exceedingly great and bitter cry, and said to his father, "Bless me too, Father!"

³⁵ But he said, "Your brother came with cleverness and took your blessing."

³⁶ He said, "Is it because his name was called Jacob that he outwitted me these two times?"

the conjunction *ו*, meaning *and*, seems to be superfluous. Consequently, *Rashi* cites the Midrash that it refers to a continuous, repetitive action: May God give you the following blessing over and over again, without stop.

The definite article — *the* God (הַאֱלֹהִים) — accentuates that the reference is specifically to God in His role as *Elohim* — i.e., the Dispenser of Strict Justice, in contrast with the name *יהוה*, HASHEM, which depicts Him in His role as Dispenser of Mercy. Thus, Isaac said that God would give Jacob this blessing only if he were justifiably worthy of it, but not otherwise. But to Esau, however, Isaac stated unconditionally [v. 39]: *of the fatness of the earth shall be your dwelling* — i.e., whether you deserve it or not (*Rashi*, following *Midrash Tanchuma*).

The above Midrash may seem difficult, since, in the plain meaning of the passage, Isaac thought that he was blessing Esau, who was hardly righteous enough to deserve the blessings in terms of strict justice. Accordingly, we must say that these words were placed into Isaac's mouth by Divine inspiration.

דָּגָן וְיַיִן — *Grain and wine*. In addition to their literal meaning, grain refers to the necessities of life, and wine to its pleasures, which are not imperative, but give enjoyment. In Torah study, too, there are grain and wine: the essential knowledge of the text and law, and the homiletical interpretations that give spice to learning.

29. According to the view that Isaac still thought he was blessing Esau, this verse says clearly that Isaac wanted Jacob to be Esau's vassal. *Sforno* explains that it was for Jacob's benefit that Isaac blessed Esau with mastery. Isaac did not want Jacob to be encumbered by material responsibilities which would hinder his spiritual development, nor did he want him to have too much material wealth and power, lest he become corrupted by it. Thus Jacob would have inherited *Eretz Yisrael* and been free to serve God, while

Esau would rule the land and provide for its inhabitants. That Isaac meant for Jacob to inherit the Land and have the spiritual blessings of Abraham is clear from 28:4. There, when he knew he was blessing Jacob, he specified both the blessings and the Land (*Sforno*).

30-40. Esau arrives for his blessings. Esau arrived immediately after Jacob had secured the blessings, and he felt both rage and anguish. Correctly, he assumed that Isaac must have had a blessing in reserve, and begged that he, too, be blessed.

אָךְ יָצָא יַעֲקֹב — *Jacob had scarcely left*. As one was on the way out, the other entered (*Rashi*). The Midrash notes that God arranged for Esau to be less successful than usual in his hunt, so that Jacob, "who was the glory of the world," would have the time to receive the blessings that were rightfully his.

31. The commentators compare Esau's tone and content as he addressed Isaac with Jacob's. The contrast is stark.

מִי אַתָּה — *Who are you?* Isaac thought that this might be Jacob who, having heard that Esau was to be blessed, had come with delicacies so that he, too, would be blessed (*Ramban*).

וַיִּחָרַד יִצְחָק — *Then Isaac trembled*. Isaac perceived the *Gehinnom* open beneath Esau (*Rashi*), which was in sharp contrast to the fragrance of Eden that had accompanied Jacob into Isaac's chamber.

The presence of *Gehinnom* with Esau made Isaac realize that he had been deceived all along — Esau was truly evil. This made Isaac fear that the vision of *Gehinnom* proved that he, Isaac, would be punished for having allowed himself to be so grievously misled (*Pirkei d'Rav Kahana*).

יַעֲקֹב וַיִּקְבְּנִי — *Jacob that he outwitted me* . . . Esau made a play on words. Jacob's name came from the word *קָבַע*, *heel*, because he was holding onto Esau's heel when they were

ית בכירותי נסיב והא בען קביל ברבתי
 נאמר הלא שבקת לי ברבתי: לו נאמתי
 יצחק נאמר לעשו הא רב שותה לך
 (ניא עלנך) ונת כל אחוהי יתבית לה
 לעבדיו ועיבור נסמר סעדתה ולך הקא
 מה אעבד ברי: לה נאמר עשו לאבוהי
 הברכתא קדא היא לך אבא בך לי אף
 אבא אבא וארים עשו קלה ובכא:
 לו נאמתי יצחק אבוהי נאמר לה הא
 מטובא ראצא יהא מותבך ומטלא
 דשמיא מלעלא: מועל חרבך תחי ונת
 אחור תפלח ויהי כד יעבדון בנוהי על
 פתגמי אורייתא ותעדי נירה מעל צנר:
 מא ונטר עשו דכבו ליצקב על ברבתי
 די ברבתי אבוהי נאמר עשו בלבה
 יקרבון יומי אכלה דאבא ואקטול ית
 יצקב אחי: מו נאמתי נא לרבקה ית
 פתגמי עשו ברה רבא ושלחת וקרת
 ליצקב ברה ועירא נאמרת לה הא עשו
 אחור קמו לך למקטלה: מו וקען ברי
 קבל מני וקום אויל לך לנת לבן אחי
 לקרן: מו ונתתי עמה יומין ועירין עד
 דיתוב רוגזא דאחור: מה עד תוב רוגזא
 דאחור מנך וינשי ית די עבדת לה
 ואשלח ואדרבנך מתמן למא אתפל
 אף תרויבון יומא חד: מו נאמרת רבקה
 ליצחק עקית בחיי מן קדם בנת

את-בכרתי לקח והנה עתה לקח ברכתי ויאמר הלא-
 לו אצלתי לי ברכה: ויען יצחק ויאמר לעשו הן גביר
 שמתי לך ואת-כל-אחיזי נתתי לו לעבדים ודגן ותירש
 לח סמכתי ולכה אפוא מה אעשה בני: ויאמר עשו אל-
 אביו הברכה אחת הוא-לך אבי ברכני גם-אני אבי
 לו וישא עשו קלו ויבך: ויען יצחק אביו ויאמר אליו הנה
 מ משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל: ועל-
 חרבך תחיה ואת-אחריך תעבד והיה באשר תריד
 מא ופרקת עלו מעל צנארה: וישטם עשו את-יעקב על-
 הברכה אשר ברכו אביו ויאמר עשו בלבן יקרבני ימי
 מב אבל אבי ואהרגה את-יעקב אחי: ויגד לרבקה את-
 דברי עשו בנה הגדל ותשלח ותקרא ליצקב בנה הקטן
 מג ותאמר אליו הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגה: ועתה
 בני שמע בקלי וקום ברח-לך אל-לבן אחי חרנה:
 מר וישבת עמו ימים אחדים עד אשר-תשוב חמת אחיך:
 מה עד-שוב אף-אחריך ממך ושכח את אשר-עשית לו
 ושלחתי ולקחתיך משם למא אשבל גם-שניכם יום
 אחד: ותאמר רבקה אל-יצחק קצתי בחיי מפני בנות

ק ועירא מו

רש"י

נשאל, ופרקת עלו וגו' (לויקלוס; כ"ד ס' ז): (מא) ויקרבני וימי אבל אבי.
 כמשמעו, שלא חשד את אבא (כ"ד ס' ח). ומ"ל למה פניו יס: (מב) ויגד
 לרבקה. ברוח הקודש הוצי לה מה עשו מהרהר בלבו (כ"ד ס' ט): מתנחם לך.
 נחם על האומה לחשוב מתשכח חמרת להסגור וכו'. ומ"ל, כבר אפה מת
 בנינו ושתי עליך כוס של תנחומים (סס). ולפי פשוטו לשון תנחומים, מתנחם הוא
 על הנדבות בהריגתך (תנחומא יס וילא א): (מר) אחירים. מועטים (לויקלוס):
 (מה) למה אשבל. אחיה שכלה משניכם. לימד על הקובר את בניו שקרי שכול,
 וכן ציעקב אמר כאשר שכלתי שכלתי (לחלן מגיד): גם שניכם. אם יקום עליך ואלה
 תהרגו יעמדו בניו ויהרגו. ורוח הקדש נזרקה בה ונתנבזה שבוש אחד ימוחו,
 כמו משפוח כפ' המקנא לאשמו (פסוק יג): (מו) קצתי בחיי. מלשמי בחיי:

born (25:26). But the word can also be rendered *outwit* (Rashi), or *deceit* (Radak). Thus Esau was asking rhetorically: Was it Jacob's prophetically given name that allowed him to outwit me when he took the birthright and again now when he stole my blessings?

Esau had the audacity to assert to his father's face that Jacob had "taken" his birthright, when in reality Esau himself sold it under oath and flagrantly despised it, as the Torah attests [25:34].

הלא-אצלתי לך ברכה — Have you not reserved a blessing for me? Even though you had originally intended to bestow your superior blessing upon me, you certainly did not intend to leave my brother without any blessing. Therefore, give me the blessing you had intended for Jacob (Sforno).

וחכמי, נחמתי לי: אצלתי. לשון הפרעה כמו ויאל (במדבר יא:כה) וס"א ויל (לחלן
 לאס): (לו) הן גביר. ברכה זו שביעית היא והוא עושה אותה ראשונה. אלא אמר
 לו, מה תועלת לך בברכה, אם תקנה נכסים שלו הם, שהרי גביר שמתי לך ומה שקנה
 עבד קנה רבו (כ"ד ס' טז): ולכה אפוא מה אעשה בני. היה ולי(פה אבקש
 מה לשמות לך: (לח) הברכה אחת. ה"א זו משמשת לשון חימה כמו הבחמתיים
 (במדבר יג:ט) השמנה היא (סס כ) הכמות ככל (שמואל ב ג:נג): (לט) משמני
 הארץ וגו'. זו חילול"ה על יון (כ"ד ס' ו) (מ) ועל חרבך. כמו חרצך. יס על
 שהא בזקוס אות ב', כמו ועמדוס על חרצכם ויחזקאל (נ:כו) כחרצכם. על זבאחס
 (שמות ו:כו) זבאחס: והיה כאשר תרד. לשון לער, כמו חרד בשימי (תהלים
 כה:ג). כלומר, כשיעברו ישראל על החורה ויהיה לך פתחון פה להטער על הנדבות

38. ברכני. — Bless me. Enable me independently to achieve wealth and dominion in this world, and not in the shadow of Jacob. Bless me, as a father blesses each of his children with abundance (Malbim).

ויבך — And wept. Esau produced but a few tears . . . But see how much peace and tranquility God bestowed upon Esau for those tears! (Tanchuma). For we will remain under Esau's power until we repent and shed tears that can outweigh his (Zohar).

משמני הארץ. — Of the fatness of the earth. This blessing does not conflict with Jacob's, since God's natural blessing is abundant enough for both of them. Furthermore, since Jacob was Abraham's heir, he would realize his blessing in Eretz Yisrael, while Esau would realize his in another

— He took away my birthright and see, now he took away my blessing!" Then he said, "Have you not reserved a blessing for me?"

³⁷ Isaac answered, and said to Esau, "Behold, a lord have I made him over you, and all his kin have I given him as servants; with grain and wine have I supported him, and for you, where — what can I do, my son?"

³⁸ And Esau said to his father, "Have you but one blessing, Father? Bless me too, Father!" And Esau raised his voice and wept.

³⁹ So Isaac his father answered, and said to him: "Behold, of the fatness of the earth shall be your dwelling and of the dew of the heavens from above. ⁴⁰ By your sword you shall live, but your brother you shall serve; yet it shall be that when you are aggrieved, you may cast off his yoke from upon your neck."

Esau's
Hatred of
Jacob ⁴¹ Now Esau harbored hatred toward Jacob because of the blessing with which his father had blessed him; and Esau thought, "May the days of mourning for my father draw near, then I will kill my brother Jacob."

Jacob
is Told
to Flee
to Laban ⁴² When Rebecca was told of the words of her older son Esau, she sent and summoned Jacob her younger son and said to him, "Behold, your brother Esau is consoling himself regarding you to kill you. ⁴³ So now, my son, heed my voice and arise; flee to my brother Laban, to Charan.

⁴⁴ And remain with him a short while until your brother's wrath subsides. ⁴⁵ Until your brother's anger against you subsides and he forgets what you have done to him; then I will send and bring you from there; why should I be bereaved of both of you on the same day?"

⁴⁶ Rebecca said to Isaac, "I am disgusted with my life on account of the daughters of

land (Ramban).

Unlike the blessing he gave Jacob (v. 28), Isaac did not say that God would grant Esau's blessing, which would have implied that it would be given under Divine providence and guidance. Rather, Esau's good fortune would come in the normal course of nature (R' Hirsch).

40. וְעַל-חֶרְבֶּךָ תֵּחִיָּה — *By your sword you shall live.* The implication was not that Esau would be forced to become a brigand and plunder with his sword, for he was blessed with sustenance from the fatness of the earth and the dew of the heavens. Rather, the blessing was that he would be victorious in war and survive his battles (Ramban). Since the Roman Empire, conqueror of the world, was descended from Esau, the fulfillment of this blessing is obvious (Abarbanel.)

וְאַתָּה יָאָחִיךָ תַּעֲבֹד — *But your brother you shall serve.* This, too, was a blessing: It is better to serve a brother than an alien conqueror (Radak).

כַּאֲשֶׁר תִּרְדּוּ — *When you are aggrieved.* If Israel ever transgresses the Torah, and is thus undeserving of dominion, you will have a right to be aggrieved that he has taken the blessings; then you may cast off his yoke from your neck (Rashi). This is in consonance with the prophecy given Rebecca while she was pregnant: Her two sons would not be able to coexist; when one ascended, the other would decline (25:23).

41-45. Esau's hatred of Jacob. The eternal rivalry between the brothers became intensified with Esau's determination to kill Jacob when the opportune time came. It was a resolve that his descendants would attempt to carry out time after time to this very day, but, as the Pesach Haggadah declares, the Holy One, Blessed is He, rescues us from their hand.

Esau's filial devotion to his father was intact and he did not wish to cause him grief (Rashi). Perhaps he feared that Isaac would curse him if he harmed Jacob, and the blessing would then turn into a curse (Ramban). Nevertheless, Rebecca feared for Jacob's life, even while Isaac was still alive. Perhaps she knew that Jacob's daily proximity would inflame Esau so much that he might lose control of himself and kill Jacob. Although Esau implied that he would not carry out his intention until Isaac died, Rebecca could not be sure when that would happen, so she ordered Jacob to flee before it was too late (Or HaChaim).

42. וַיִּגְדַּל לְרֵבְקָה — *When Rebecca was told.* Esau's intention was revealed to her by הַקֹּדֶשׁ, Divine Inspiration (Rashi).

44-45. יָמִים אָחִרִים — *A short while.* The Midrash notes that Rebecca had innocently hoped that Esau's anger would subside after a while, but she was mistaken. Instead, Edom's . . . anger tore perpetually and he kept his wrath forever (Amos 1:11). Jacob was in exile for over twenty years, and she never saw him again.

45. אֲשַׁכֵּל גַּם-שְׁנֵיכֶם — *Bereaved of both of you.* This was an unintentional prophecy that they would die on the same day. The Talmud (Sotah 13a) states that, figuratively, such was the case (Rashi), for Esau died and was buried on the day Jacob was brought to burial in the Cave of Machpelah. Thus, it was not their death, but their burial that took place on the same day.

46. מִתְּקֵי בָנוֹת הֵת — *On account of the daughters of Heth, i.e., Esau's wives.* She did not wish to tell Isaac that Jacob's life was in danger, so she used the unsuitability of the Hittite women as a pretext for her decision (Rashbam).

חתתאם לַקַּח יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת־חַת פֶּאֱלָה מִבְּנוֹת
הָאָרֶץ לָמָּה לִּי חַיִּים: וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ
וַיִּצְוֵהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת בְּנֵעַן: קוֹם לֶךְ
פְּדִינָה אֶרֶם בֵּיתָה בְּתוּאֵל אָבִי אִמֶּךָ וְקַח־לָךְ מִשָּׁם אִשָּׁה
מִבְּנוֹת לְבֶן אָחִי אִמֶּךָ: וְאֵל שְׂדֵי יִבְרָךְ אֶתְךָ וַיִּפְרָךְ
וַיִּרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לְקָהָל עַמִּים: וַיִּתֵּן־לָךְ אֶת־בְּרִכַּת אַבְרָהָם
לְךָ וּלְזֹרְעֶךָ אֶתְךָ לְרִשְׁתָּהּ אֶת־אָרֶץ מִגְרִיךָ אֲשֶׁר־נָתַן
אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם: וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ פְּדִינָה
אֶרֶם אֶל־לְבָן בֶּן־בְּתוּאֵל הָאֶרְמִי אָחִי רִבְקָה אִם יַעֲקֹב
וַעֲשׂוּ: וַיֵּרָא עֲשׂוּ בֶּן־יִבְרָךְ יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וְשָׁלַח אֹתוֹ
פְּדִינָה אֶרֶם לְקַח־תָּ לּוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיֵּצֵא עָלָיו
לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת בְּנֵעַן: וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב
אֶל־אֲבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פְּדִינָה אֶרֶם: וַיֵּרָא עֲשׂוּ בֶּן־רָעוֹת
בְּנוֹת בְּנֵעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו: וַיֵּלֶךְ עֲשׂוּ אֶל־יִשְׁמָעֵאל
וַיִּקַּח אֶת־מַחֲלָתָא בֶּת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אַחֹת
נָבִיּוֹת עַל־נָשָׁיו לּוֹ לְאִשָּׁה: קִי"ו פסוקים. על־י"ו סימן.

שביעי

מפטיר

רש"י

(ב) פדנה. כמו לפדן: ביתה בתואל. לבי כחש. כל חיבה שנריבה למי
בחתלה העיל לה ה'א' בסופה (יבמות יג): (ג) ואל שדי. מי שדי בברכותיו
למחבריו מפי יברך אותך: (ד) את ברבת אברהם. שאמר לו ואתעך לגוי
גדול (לעיל יב:). והחברו בזרעך (שם כז:). יהיו חותן ברכות והאמורות לך
ו'א' כשבילך, ממך ילא חותן גוי ואחות הזרע המוכר: (ה) אם יעקב ועשו.
איני יודע מה מלמדנו: (ז) וישמע יעקב. מחובר לענין שלמעלה, וירא עשו כי בך
ינחך וגו' וכי שלח חותן פדנה ארם וכי שמע יעקב אל אביו והלך פדנה ארם וכי
רעות בנות כנען, והלך גם הוא אל ישמעאל: (ט) אחות נביות. ממשמע שנאמר
בן ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות. אלא למדנו שמת ישמעאל משיעדה לעשו
קודם נשואיה, והשואה נביות אחיה. ולמדנו שהיה יעקב בנחות הפרק בן ס"ג שנים.
שהיה ישמעאל בן ע"ד שנים היה כשנולד יעקב. ש"ד שנה היה גדול ישמעאל מילוח
וילוח בן ס' שנה בלדת ארם, הרי ע"ד. ושנותיו היו קל"ו, שנה' ואלה שני חיי
ישמעאל וגו' (לעיל כה:). נמלא יעקב כשמת ישמעאל בן ס"ג שנים היה. ולמדנו
מכאן שנעמן בבית עבר י"ד שנה ואח"כ הלך לתרן. שהרי לא שנה בבית לבן לפני
לדתו של יוסף אלא י"ד שנה, שנה' עבדך י"ד שנה בבית בנותיך ושש שנים בלחך

28.

1-5. The admonition against marrying a Canaanite; the Abrahamic blessing is conveyed to Jacob.

1. וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ — And blessed him. This blessing is the one given further in v. 3 (Radak). Earlier, Isaac had been tricked into blessing Jacob; now he ratified the blessing of his own free will.

2. אָחִי אִמֶּךָ — Your mother's brother. In a home where a woman like your mother grew up in spite of the proximity of Laban, you can quite possibly find a worthy wife for yourself (R' Hirsch).

3-4. Isaac blessed Jacob wholeheartedly and specifically gave him the Abrahamic blessings, which meant that the destiny of Israel would be carried only by his offspring.

Jacob's nation would be a congregation of peoples in the sense that it would comprise many distinct tribes [peoples] with different characteristics and missions, but all would be united as parts of the same congregation (R' Hirsch).

4. אָרֶץ מִגְרִיךָ — The land of your sojourns. This blessing should be understood in conjunction with the earlier one (27:28). Isaac specified that those earlier blessings of prosperity should be fulfilled in the land that was promised to Abraham, while Esau's blessings would be fulfilled else-

Heth; if Jacob takes a wife of the daughters of Heth like these, of the daughters of the land, what is life to me?"

28

The
Admonition
Against
Marrying a
Canaanite;
the Abra-
hamitic
Blessing is
Conveyed
to Jacob

Esau
Marries the
Daughter of
Ishmael

¹ So Isaac summoned Jacob and blessed him; he instructed him, and said to him, "Do not take a wife from the Canaanite women. ² Arise, go to Paddan-aram, to the house of Bethuel your mother's father, and take a wife from there from the daughters of Laban your mother's brother. ³ And may Almighty God bless you, make you fruitful and make you numerous, and may you be a congregation of peoples. ⁴ May He grant you the blessing of Abraham to you and to your offspring with you, that you may possess the land of your sojourns which God gave to Abraham." ⁵ So Isaac sent away Jacob and he went toward Paddan-aram, to Laban the son of Bethuel the Aramean, brother of Rebecca, mother of Jacob and Esau. —

⁶ When Esau saw that Isaac had blessed Jacob and sent him off to Paddan-aram to take himself a wife from there, as he blessed him he commanded him, saying, "You shall not take a wife from among the daughters of Canaan"; ⁷ and that Jacob obeyed his father and mother and went to Paddan-aram; ⁸ then Esau perceived that the daughters of Canaan were evil in the eyes of Isaac, his father. ⁹ So Esau went to Ishmael and took Mahalath, the daughter of Ishmael son of Abraham, sister of Nebaioth, in addition to his wives, as a wife for himself.

THE HAFTARAH FOR TOLDOS APPEARS ON PAGE 1137.

When Erev Rosh Chodesh Kislev coincides with Toldos, the regular Haftarah is replaced with the Haftarah for Shabbas Erev Rosh Chodesh, page 1207.

where (*Ramban* to 27:39).

For the first time in the entire episode Isaac said explicitly that he was granting Jacob the "blessing of Abraham." The Patriarchs did not function as individuals; their mission in life required the partnership of a wife worthy to be a Jewish Matriarch. This is clear in the relationship of Abraham and Sarah. So, too, only after Isaac married Rebecca did Abraham give him "everything" he had, which included all his blessings (see *Rashi* to 25:5). Only now, therefore, when Jacob was going to find his proper match, could Isaac confer upon him the blessing of Abraham (*R' Yosef Dov Soloveitchik*).

5. There is no mention here of Isaac sending wealth along with Jacob, as would be expected. *Ramban* (25:34) conjectures that Isaac was afraid that if Jacob went with great wealth, he would become a target for his enemies.

The Midrash, however, comments that Isaac did indeed send considerable gifts with Jacob, but at the outset of his journey, Eliphaz, son of Esau, robbed him of his fortune.

אִם יִשְׁכַּב וְעָשָׂה — *Mother of Jacob and Esau*. The verse repeats the obvious to imply that even though Esau had the same genealogy as Jacob and it would have been just as logical for his parents to ask him to seek his mate in Haran, they did not do so because the heir of Abraham was Jacob, not Esau (*Ramban*). Or, it was as the loving mother of both that she wanted Jacob sent away, in order to avert bloodshed between them (*Tur*).

6-9. Esau marries the daughter of Ishmael.

וַיֵּרָא עֵשָׂו — When Esau saw that in his second blessing to

Jacob, Isaac conferred upon him the Abrahamitic gift of *Eretz Yisrael*, he assumed that he had been stripped of this blessing because he had wed Hittite women. Therefore, he now took a daughter of Ishmael in the hope that he would ingratiate himself with Isaac and regain the blessing of the Land (*Rashbam*).

אָחוֹת נְבִיּוֹת — *Sister of Nebaioth*. Citing *Megillah* 17a, *Rashi* notes that the apparently superfluous description *sister of Nebaioth* is added to imply the tradition that Ishmael died immediately after he designated his daughter as Esau's bride. Nebaioth is mentioned because it was he who actually gave her in marriage.

This passage justifies the portrait of Esau as a selfish person, oblivious to all but his own desires. For twenty-three years he had permitted the behavior of his Canaanite wives to cause anguish to his parents, yet it seems to have dawned on him only now. Instead of divorcing them, however, he merely took another unsuitable wife in addition to them. Thus he proved that he had no feeling for the House of Abraham, and Rebecca's assessment of his complete unfitness for the future leadership of the nation was fully justified (*R' Hirsch*).

עָלִינוּ סִימָן 106 — This Masoretic note means: There are 106 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic עָלִינוּ [*they* (i.e., Isaac and Jacob) ascended].

This alludes to the primary themes of the *Sidrah*: the ascendancy of Isaac as a result of his experiences in Gerar (see notes to 26:4, 13, and 28) and the ascendancy of Jacob, thanks to the birthright and the blessings (*R' David Feinstein*).

פרשת ויצא

אונקלוס

יִנְפֹק יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ
לְחָרָן. יֵאָדָרַע בְּאַתְרָא וּבֵית תַּמָּן אַרְי
עַל שְׁמֵשׁא וְנָסִיב מֵאֲבִי אַתְרָא וְשׁוּי
אֲסֻדְהִי וְשָׁכִיב בְּאַתְרָא הַהוּא:
יִנְחֹלֶם וְהָא סוּלְמָא נַעִץ בְּאַרְעָא
וְרִישָׁה מְטִי עַד צִית שְׁמִיָּא וְהָא
מִלֵּאכִיָּא דִּי סִלְקִין וְנִחְתִּין בֵּיהּ: יִיִּהָא
יִקְרָא דִּי מַעֲסַד עֲלוּדְהִי וְאָמַר אָנָּא יִי
אֱלֹהֵה דְאַבְרָהָם אָבוּךְ וְאֱלֹהֵה דִּיִּצְחָק
אַרְעָא הִיא אֶת שְׂרִי עֲלֵה לָךְ אֲתִנְנָה
וְלִבְנֵיהּ: יִיִּהוּדִין בְּנִיךְ סְגִיָּאִין כְּעִפְרָא
דְּאַרְעָא וְתַתְקֹף לְמַעֲרָבָא וְלִמְדִּינְחָא
וְלַצְפּוֹנָא וְלִקְרוּמָא וְיִתְבָּרְכוּן בְּרִילָךְ
כָּל יוֹצֵיִת אַרְעָא וּבְרִיל בְּנִיךְ:
סוּ וְהָא מִימֵרָא בְּסִפְרָךְ וְאַשְׁרֹנְךָ בְּכָל
אַתְר דִּי תִּהְיֶה וְאֲתִיבְנָךְ לְאַרְעָא
הַהוּא אַרְי לֹא אֲשַׁבְּקֶנְךָ עַד דִּי אָעִיבֵר

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה: וַיִּפְגַּע בְּמָקוֹם וַיֵּלֶךְ
שָׁם כִּי-בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאֲבִי הַמָּקוֹם וַיִּשָּׁם
יִבְרָאשְׁתִּיו וַיִּשְׁכַּב בְּמָקוֹם הַהוּא: וַיַּחֲלֵם וַהֲנֵה סֹלֶם
מֵצֵב אֶרְצָה וְרִאשׁוֹ מִגִּיעַ הַשְּׁמַיְמָה וַהֲנֵה מִלֵּאכִי
יִבְרָאשְׁתִּיו עֲלִים וַיִּרְדִּים בּוֹ: וַהֲנֵה יְהוָה נֹצֵב עָלָיו וַיֹּאמֶר
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹרָהָם אָבִיךָ וְאֱלֹהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ
יִבְרָאשְׁתִּיו עֲלִים לָךְ אֲתִנְנָה וְלִבְנֵיךָ: וַהֲנֵה
וַיִּרְעַף בְּעַפְרֵי הָאָרֶץ וַיַּפְרֹצֶת יָמָה וְקִדְמָה וַצְפֹנָה וְנִגְבָּה
סוּ וַיִּבְרְכוּ בּוֹ כָּל-מִשְׁפַּחַת הָאֲדָמָה וּבְיֹרְעָה: וַהֲנֵה אֲנִי
עֹמֵד וּשְׁמִרְתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר-תֵּלֶךְ וְהַשְׁבַּתִּיךָ אֶל-
הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזֹבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם-עֲשִׂיתִי

ר"י

מִי עֲשָׂאן הַקֹּדֶשׁ אֶל אֲבִי אֲחִי, וְהוּא שֵׁנָה וַיִּקַּח אֶת הָאֵלֶּן אֲשֶׁר עַל מִרְאשׁוֹ וַיִּלְחַץ (לְחַץ) עֵינָיו
יְהוָה חוֹלִין עָלָיו: וַיִּשְׁכַּב בְּמָקוֹם הַהוּא. (לְשׁוֹן מַעֲסָד. בְּאִשּׁוֹ מָקוֹם שָׁכַב, אֲחֵל י"ד עֵינָיו
שָׁמָּה בְּבֵית [ס"א אֶת] עֵבֶר לֹא שָׁכַב בְּלֵילָה, שְׁהִיב עוֹסֵק בְּחֹרֶה [כ"י ע"ס: (יב)
עוֹלָם וַיִּוֹרְדִּים. עוֹלָם חֲתֻלָּה וְחֵלֶךְ יוֹרְדִים. מֵלֵאכִים עֲלוּיָהוּ בְּאֶרֶץ אֵין יוֹלָאִים חוֹלָה
לְחָרָן, וְעַל לְרִיקָה, וַיִּרְדּוּ מֵלֵאכִי חוֹלָה לְחָרָן לְלוּחוֹ (ע"ס: (יג) נֹצֵב עָלָיו. לְשֹׁמֵר
(ע"ס: ע"ס: (יג) וְאֱלֹהֵי יִצְחָק. אֵת עַל מֵלֵט בְּמִקְרָא שִׁיחַד הַקֹּדֶשׁ עַל מֵלֵט הַלְוִיִּים
בְּחִיטָה לְכַחוֹת אֱלֹהֵי פְלוּי, מֵשׁוֹם שֵׁנָה כִּן בְּקִדּוּשׁ לֹא יִמְשֹׁן (לְוִי עוֹסֵק), כֹּהֵן יִיחִיד
שֶׁמֶן עַל יִצְחָק, לְפִי שְׁכָרָה עֵינָיו וְכֹלָל בְּבֵית וְהָיָה הוּא כְּמוֹת, וַיִּלֵּךְ הֵנָּה פֶּסַק מִמֶּנּוּ.
תַּחֲמוּמָא (תּוֹלָדוֹת ז') שָׁכַב עָלֶיהָ. קִיפֵל הַקֹּדֶשׁ כָּל א"ל תַּחֲמוּי, רָמַז לוֹ שְׁחָה נֹחַה
לִיכָבֶד לְבִנָיו [כָּד] אֲמוֹת עוֹלָם מִקּוֹמָה עַל אֲדָם (חוֹלִין ע"ס: (יד) וַיַּפְרֹצֶת. וְתִזְקַת
(אוֹנְקֵלוֹס), כְּמוֹ וְכִן יִפְרֹץ (שְׁמוֹת א"י: (טו) אֲנָבִי עֹמֵךְ. לְפִי שְׁהִיב יֵרָא מִשְׁוֹ וּמִלָּן
(כ"י ע"ס: (יג) תַּחֲמוּמָא יִשְׁנָה י', עַד אֲשֶׁר אִם עֲשִׂיתִי אִם מִשְׁמַע בְּלָשׁוֹן כִּי:
דְּבַר תִּי לָךְ. לְלִרְכָךְ וּמִלְכָךְ. מֵה שְׁכִימְחִי לְאֲכָרִים עַל זְרֻסָךְ בְּהִטְחִי וְלֹא לְשׁוֹ,
שֶׁלֹּא אֲמַרְתִּי לוֹ כִּי יִצְחָק יִקְרָא לְךָ וְרַע אֲלֵךְ כִּי בִיחָק (לְשׁוֹ כְּאִי: (יג) וְלֹא כִּי יִצְחָק (וְדָרִים
(ל.)). וְכִן כָּל יוֹךְ וְלֹא וְלֹא הַסְמוּכִים אֲלֵךְ דְּבֹר מִשְׁמַעִים לְשׁוֹן עַל, וְהִי יוֹכִיחַ, שְׁהִיב עַם

(י) וַיֵּצֵא יַעֲקֹב. עַל יְדֵי שְׁבָעִיל שְׁרֻטָה בְּנוֹת כְּנַעַן יִצְחָק אֲבִיו הֵלֶךְ עַד אֵל
יִשְׁמָעֵאל הַפָּסִיק הַעֲנִין בְּפִרְשָׁהוּ שֶׁ יַעֲקֹב וַיַּחֲזֵק וַיֵּרָא עַד כִּי בָרַךְ וְגו', וְהַשְׁמַח חוֹר
לְעִין הַרְחָשׁוֹ: וַיֵּצֵא. לֹא הִיָּה לְרִיד לְכַחוֹת אֲלֵךְ וַיִּלֵּךְ יַעֲקֹב חֲרָנָה, וְלֹמֵה הַזִּכִּיר יִלְחָח,
אֲלֵךְ מִגִּיד שִׁיחַת עוֹסֵק רוֹשׁ, בְּזִמָּן שְׁהִלְדִּיק בְּעִיר הוּא הוֹדָה הוּא
זוּהֵה הוּא הַדְרָה, יֵלֵךְ מִשְׁם פְּנֵה הוֹדָה פְּנֵה הַדְרָה. וְכִן וְחֵלֶךְ מִן הַמָּקוֹם (רוֹחַ א"י:
הַלְמוֹר בְּנַעֲמִי רוֹחַ (כ"י ע"ס: (יג) וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה. יֵלֵךְ לְכַחַת לְחָרָן (ע"ס: (ח) (יג) וַיִּפְגַּע
בְּמָקוֹם. לֹא הַזִּכִּיר הַכְּחוֹב בְּאִשּׁוֹ מָקוֹם, אֲלֵךְ בְּמָקוֹם הַזִּכִּיר בְּמָקוֹם אֲחֵר, הוּא הֵר
הַמְוִרִי שְׁחָמֵר כִּי וַיֵּרָא אֶת הַמָּקוֹם מִרְחוֹק (לְעִיל כְּבִד: פֶּסַחִים פֶּתַח: (יג) וַיִּפְגַּע. כְּמוֹ
וּפְגַע בִּירְחוֹ (וְהוֹשַׁע עוֹז: (יג) וּפְגַע בְּדִבְכָה (ע"ס: (יג) וַיִּפְגַּע. וְרַבּוּחִי פִירָשׁ לְשׁוֹן
חֲפֵלָה, כְּמוֹ וְלֹא חֲפֵלָה כִּי (יִרְמִיָּה עוֹז: (יג) וְלִמְדִּי שְׁחָן חֲפֵלָה עֲרִיבִית (בְּרִכּוֹת כו: (כ"י
ע"ס: (יג) וְהִיָּה הַכְּחוֹב וְלֹא כְּחַב וַיִּתְפַּלֵּל לְמַדְרָךְ שְׁקֵלָה לוֹ אֲחֵר, כְּמוֹ שְׁמִרְחוֹ בְּפִי גִיד
הַנֶּהָ (חוֹלִין א"י: (יג) כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ. הִיָּה לוֹ לְכַחוֹת וַיֵּבֶל הַשֶּׁמֶשׁ וַיֵּלֶךְ עַס, כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ
מִשְׁמַע שְׁקֵלָה לוֹ חֲמָה פֶּתַחִים, כְּדִי שִׁלֵּן עַס (ע"ס: (כ"י ע"ס: (יג) וַיִּשָּׁם
מִרְאשׁוֹתָיו. עֲשָׂאן כְּמִין מִרְכֹּב סְבִיב לְרִאשׁוֹ אִירָא מִפְּנֵי חִיּוֹת רַעוֹת (כ"י ע"ס: (יג)
הַחֲמִילוּ מִרְבִּיבֵי ז' עַס ז', וְזֹאת אֲמוֹרַת עֲלֵי יִיָּת לְדִיק אֶת רִאשׁוֹ וְזֹאת אֲמוֹרַת עֲלֵי יִיָּת,

PARASHAS VAYEITZEI

10-22. Jacob's flight and his vision at Moriah. Jacob had left his parents to begin a personal exile that, unknown to him at the time, would include twenty years in the home of Laban, a mendacious rogue, who, as the Passover Haggadah says, attempted to uproot the Jewish people. Before going to Haran, Jacob spent fourteen years at the academy of Shem and Eber, a fact that the Sages deduce from the chronology of the period. Surely, as great a man as Jacob did not need more years of study to become a scholar. He went there for a different reason.

R' Yaakov Kamenetsky explained that the first sixty-three years of his life he studied Torah with his father, in an atmosphere insulated from the corruption of Canaan. Now he would be living in Haran, among people who were Laban's comrades in dishonesty. To survive spiritually in such an environment, he needed the Torah of Shem and Eber, for they too, had been forced to cope with corrosive surroundings. Shem had lived in the generation of the Flood and Eber

had lived with those who built the Tower of Babel. Jacob's fourteen years in their tutelage made it possible for him to emerge spiritually unscathed from his personal exile. That was his personal preparation for the coming ordeal. Then, God prepared him further with the vision of the angels and the Divine promise with which our Sidrah begins. God's promise sustained him, but it was his own efforts that earned him the prophecy.

10. וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע — Jacob departed from Beer-sheba. For the purposes of the narrative, it would have been sufficient to say merely he went to Haran. Therefore the Sages infer that Jacob's departure from Beer-sheba had a significance of its own: "A righteous person's departure from a place leaves a void. As long as such a person lives in a city, he constitutes its glory, its splendor, and its beauty; when he departs, its glory, splendor, and beauty depart with him" (Rashi).

PARASHAS VAYEITZEI

Jacob's ¹⁰ *Jacob departed from Beer-sheba and went toward Haran. He encountered the place and spent the night there because the sun had set; he took from the stones of the place which he arranged around his head, and lay down in that place. And he dreamt, and behold! A ladder was set earthward and its top reached heavenward; and behold! angels of God were ascending and descending on it.*
Flight and His Vision at Moriah

¹³ *And behold! HASHEM was standing over him, and He said, "I am HASHEM, God of Abraham your father and God of Isaac; the ground upon which you are lying, to you will I give it and to your descendants. Your offspring shall be as the dust of the earth, and you shall spread out powerfully westward, eastward, northward and southward; and all the families of the earth shall bless themselves by you and by your offspring. Behold, I am with you; I will guard you wherever you go, and I will return you to this soil; for I will not forsake you until I will have done*

riah, the site where Abraham bound Isaac on the altar and where the Temple would later stand. The Sages interpret the term נִפְגַּע, which usually means *encountered*, to have the less common meaning *prayed*, so that Jacob's primary encounter was not with a geographical location, but with God. Since the verse states that this took place just before he retired for the night, the Sages credit Jacob with instituting עֲרֵבִית, the Evening Prayer (*Rashi*).

וַיִּקַּח מֵאֲבָנֵי — *He took from the stones.* Midrashically, the Sages render that he took several stones. The stones began quarreling, each one saying, "Upon me shall this righteous man rest his head." Thereupon God combined them all into one stone. That is why verse 18 reads: *and [he] took the stone, in the singular (Rashi).*

The concept of "quarreling" stones is understood also as a moral lesson to man, for in a similar situation, human beings would surely vie for the honor of serving such a great person. The Sages teach that the stones symbolized the nation that Jacob would soon begin to establish. There were twelve stones which coalesced into one. They represented the twelve tribes — each of them unique and with its own separate mission — but all of them united in a single nation.

12. Symbolism of Jacob's dream. The dreams mentioned in Scripture are vehicles of prophecy; otherwise the Torah — which uses words very sparingly — would not cite them. Jacob's dream at Mount Moriah symbolized the future of the Jewish people and man's ability to connect himself to God's master plan. Among the many interpretations of the dream are these:

□ **Mount Sinai.** The ladder alludes to Sinai, since the words סִינַי and סֵלֶם both have the numerical value of 130; the angels represent Moses and Aaron; and God stood atop the ladder just as He stood atop Sinai to give the Torah (*Midrash*). Accordingly, the Torah, given at Sinai and taught by sages such as Moses and Aaron, is the bridge from heaven to earth.

□ **The Four Kingdoms.** Jacob was shown the guardian angels of the Four Kingdoms that would ascend to dominate Israel. Jacob saw each angel climbing a number of rungs corresponding to the years of its dominion, and then descending, as its reign ended: Babylon's angel climbed seventy rungs and then went down; Media's angel fifty-two;

Greece's 130 — but the angel of Edom/Esau kept climbing indefinitely, symbolizing the current exile, which seems to be endless. Jacob was frightened, until God assured him (v. 15) that he would receive Divine protection and eventually return to the Land (*Vayikra Rabbah* 29:2; *Rambam* citing *Pirkei d'Rabbi Eliezer*).

□ **The Land's greatness.** Jacob was shown that the angels that protected him in Eretz Yisrael were going back up to heaven and were being replaced by lesser angels, which would escort him while he was outside the Land. This process was reversed when he returned to the Land (32:2) and the angels of the Land returned to him. This vision instilled in him a recognition of the great holiness of the Land and a desire to return to it (*Rashi*, according to *Abarbanel*). By speaking of angels ascending and being replaced by others, the Torah indicates that God extends His protection to His righteous ones, though the angels are unseen by anyone, perhaps even by those they escort.

□ **Jacob's uniqueness.** The angels, which are God's agents in carrying out God's guidance of earthly affairs, constantly go up to heaven to receive His commands and then come back to earth to carry them out, as it were. Jacob and the Jewish nation, however, are under the direct guidance of God, Who is atop the ladder (*Ramban*; *Ibn Ezra*).

13. וַיִּבְרָא — And behold! Scripture customarily uses this word to introduce something significant. Its frequent use in this vision emphasizes the great significance of Jacob's dream (*Akeidas Yitzchak*).

עַלֶּיךָ — *Upon which you are lying*, i.e., the entire land of Canaan. God folded the entire country under Jacob, so that, in effect, he lay on all of the Land (*Chullin* 91b). Since the exact site of Jacob's dream was the future Holy of Holies of the Temple, this symbolized that every bit of the Land was to be infused with holiness. Similarly, a Jew can never be content with an occasional visit to the Temple or study hall; every area of his life should be hallowed (*Sfas Emes*).

14. כְּעֹפֶרֶת הָאָרֶץ — As the dust of the earth. Sforno connects this phrase with the following one, rendering: Only after your offspring shall have become as degraded as the dust of the earth [see *Isaiah* 51:23] shall they spread out powerfully west-

יְהוָה דְּמַלְלִית לָךְ: טו וְאֶתְּעָר יַעֲקֹב מִשְׁנֵתָה
וְאָמַר בְּקוֹשָׁטָא (אית) יִקְרָא דִּי שְׂרִי
בְּאַתְרָא הָרִין וְנָאֵא לֹא הוּיְתִי יְדַע:
יְהוָה חִיל וְאָמַר מַה דְּחִילוֹ אֶתְרָא הָרִין
לִית דִּין אֶתְרֵי דְּחִילוֹ אֶתְרֵי דְּרַעְנָא
בֵּה מִן קִדְּשֵׁי וְיִדִין תַּרְעָה קִבְּל שְׁמֵינָא:
יְהוָה קִדְּשֵׁי יַעֲקֹב בְּצִפְרָא וְנִסְיֵב יְתֵי אֲבָנָא
דִּי שְׂרִי אֶסְדוּדֵי וְשׁוּי יְתֵה קָמָא נֶאֱרִיק
מִשְׁחָא עַל רִישָׁה: טז וְיִקְרָא יְתֵי שְׁמָא
דְּאַתְרָא הַהוּא בֵּית אֵל וְכִרְם לֹו שְׁמָא
דְּקִרְתָּא בְּקִדְּמִיתָא: כו קִיָּים יַעֲקֹב קָם
לְמִיָּרָא אִם יְהָא מִיָּקְרָא דִּי בְּסַעְרֵי
וְיִשְׁרָנִי בְּאַתְרָא הָרִין דִּי אָנָּא אֹזֵל וְיִתֵּן לִי
לְחֵמָא (ג' א' לַחֵם) לְמִיָּכֵל וְכִסּוֹ לְמַלְבָּשׁ:
כז בְּאִתְּחֹב בְּשִׁלֵּם לְבֵית אָבָא וְיִהָא
מִיָּקְרָא דִּי לִי לֹאֲלֵהָא: כח וְנָאֵאֵנָּה הָרָא דִּי
שׁוּיְתִי קָמָא תְּהִי דִּי אֲהִי פִלַח עֲלֵהָ (מִן)
קִדְּשֵׁי וְכָל דִּי תִתֵּן לִי חֵד מִן עֲשָׂרָא
אֶפְרָשָׁהָ קִדְּמָה: א' וְנָטַל יַעֲקֹב רִגְלוֹהִי
(ג' א' רִגְלוֹהִי) וְנָאֵל לֹאֲרַע בְּיָי מִדִּינָהָ:
כט בְּחִנְחָא וְהָא בִּירָא בְּחִקְלָא וְהָא תִּפְן
תִּלְתָּא עֲדִרִין דְּעִן רַבְעִין עֲלֵהָ אֲרִי

טו אֶת אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לָךְ: וַיִּיקֶץ יַעֲקֹב מִשְׁנֵתוֹ וַיֹּאמֶר
י" אָכֵן יֵשׁ יְהוָה בְּמָקוֹם הַזֶּה וְאָנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי: וַיִּירָא
וַיֹּאמֶר מִה־נִּזְרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם־בֵּית
יח אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם: וַיִּשְׁכֹּם יַעֲקֹב בְּבֶקֶר וַיִּקַּח
אֶת־הָאֶבֶן אֲשֶׁר־שָׁם מִרְאֲשֵׁיתוֹ וַיִּשֶׁם אֹתָהּ מַצְבֵּה
יט וַיִּצֶק שֹׁמֶן עַל־רֹאשָׁהּ: וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא
כ בֵּית־אֵל וְאוּלָם לֹו שֵׁם־הָעִיר לִרְאשֻׁנָה: וַיַּיֵּר יַעֲקֹב
נָדָר לֵאמֹר אִם־יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וְשָׁמַרְנִי בַדֶּרֶךְ
הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן־לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבְגָד
כא לְלִבָּשׁ: וְשָׁבְתִי בְּשָׁלוֹם אֶל־בֵּית אָבִי וְיִהְיֶה יְהוָה לִי
כב לְאֱלֹהִים: וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר־שָׁמַתִּי מַצְבֵּה יִהְיֶה בֵּית
בט שני א אֱלֹהִים וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן־לִי עֹשֶׂר אֶעֱשֶׂרנִי לָךְ: וַיִּשָּׂא
ב יַעֲקֹב רִגְלָיו וַיֵּלֶךְ אַרְצָה בְּנֵי־קָדָם: וַיָּרָא וְהִנֵּה בָּאָר
בְּשׂוּדָה וְהִנֵּה־שָׁם שְׁלֹשָׁה עֲדָרֵי־צֹאן רֹבְצִים עָלֶיהָ בִּי

כ"ט

צית אל (פסחים פת.)! מה גורא. תרגום מה דחילו אחרא דין. דחילו שם דבר
הוא, כמו סוכלתו, וכסו למלכ: וזה שער השמים. מקום תפלה למעלה חפלתם
[ס"א תפלות] השמימה. ומדרשו, שצית המקדש של מעלה מכון כנגד צית המקדש של
מטה (ב"ר סטז; תרגום יונתן; ירושלמי ברכות דה:). (ב) אם יהיה אלהים
עמדי. אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחתי להיות עמדי, כמו שאמר לי והנה אני
עמך (לעיל פסוק טו; ב"ר עזד: ושמונני. כמו שאמר לי ושמרתיך בכל אשר תלך
(לעיל שם, ב"ר סטז: ונתן לי לחם לאכול. כמו שאמר לי לא אטוּךְ (שם ושם),
והמבקש לחם הוא קרוי נעזר, שנאמר ולא ראיתי לך נעזר וזרעו מנקה לחם
(תהלים לכוּכֵּה; ב"ר שס:). (בא) ושבתי. כמו שאמר לי והביטוחך אל האדמה (לעיל
שם: בשלום. שלום מן החמץ, על אלמד מדרכי לך: והנה ה' לי לאֵלֹהִים. שילוח
שמו עלי מחתלה ועד סוף, שלא ימלא פסול בזרעי (ספרי ואחשקן לא), כ"א אשר
דברתי לך (לעיל שם), והבטחה זו הבטיח לאברהם, שנאמר להיות לך לאֵלֹהִים ולזרעך
אחריו (שם יז:). (זרעך מיוחס שלא ימלא בו שום פסול: (בב) והאבן הזאת. כך
מפורש ו"ו ש' אל והאבן, שאלו חטא ש' את אלה ואף אני אעשה זאת: והאבן הזאת
אשר שמתי מצבה וגו'. כתרומתו אהי פלח טלה קדש ה'. וכן עשה בשצו מפדן
ארם כשאמר לו קוס טלה בית אל (להלן להא:), מה נאמר שם, ויבֹּא יַעֲקֹב מִצִּבְהָ וְגו'
וישך עליה נשך (שם יד:). (א) וישא יַעֲקֹב רִגְלָיו. משתכשר בצורה טובה שהבטח
בשמירה נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת. כך מפורש בצראשית רבה (עמ:):

ward, eastward, northward, and southward. As the Sages have taught, God's future salvation will come only after Israel has experienced much degradation. [See Overview to ArtScroll Daniel.]

15. What I have spoken about you. — את אשר דִּבַּרְתִּי לָךְ. "Do not fear Esau or Laban, because I am with you and will not leave you until I have completed what I promised regarding you. I promised Abraham to give this land to his offspring (12:7), but it is only through you — not through Esau — that this promise will be fulfilled" (Rashi).

16. Jacob awoke. — וַיִּיקֶץ יַעֲקֹב. Clearly that his dream was a prophecy, for when prophets are shown a vision, they recognize it to be a communication

יעקב לא דבר קודם לכן: (טו) ואנכי לא ידעתי. שאם ידעתי לא יסתי נמקום
קדוש כזה (מדרש אגדה: ברכ"ק: ירושלמי מגילה גג:). (יז) כי אם בית אלהים.
א"ר אלעזר בשם רבי יוסי בן זמרא, הסולם היה עומד בבאר שבע ואמלע שפוטו
מגיע כנגד צית המקדש. שצאר שבע עומד בדדומה של יהודה, וירושלים בלפניה
בגבול שבין יהודה ובנימין, וצית אל היה בלפון של נחלת בנימין בגבול שבין בנימין
ובין בני יוסף. נמלא סולם שרגליו בבאר שבע וראשו בצית אל מגיע אמלע שפוטו
נגד ירושלים (ב"ר סטז:). וכפי שאמר רבוחינו שאמר הקב"ה לך זה בא לבית
מלכיו ויפטר בלא לניה (חולין לא:), ועוד אמר, יעקב קראו לירושלים צית אל (פסחים
פתא), וזו לא היא ולא ירושלים, ומהיכן למדו לומר כן. אמר אני ששקד הר המוריה
ובא לכה, וזו היא קפילת הארץ האמורה בשמיטת חולין (לא:), שאל בית המקדש
לקראתו עד בית אל, והוא יפגע במקום. וז"ל, וכשעבר יעקב על בית המקדש מדוע
לא עכבו שם. איהו לא ייבֹּא לבית להחפלו במקום שהתפללו אבותיו ומן השמים
יעכבוהו, איהו עד מרן אל, כדאמרין בפרק גיד הנשה (שם), וקרא מוכית, וילך
חרנה. כי משא לחן אמר, אפשר ששכרתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי
בו. יהב דעתי למחד, וחזר עד בית אל וקפלה לו הארץ. (צית אל לא זה הוא הסמוך
לפי, אלא לירושלים, ועל שם היתה עיר האֵלֹהִים קראה בית אל. והוא הר המוריה
שהתפלל בו אברהם, והוא השדה שהתפלל בו יצחק. וכן אמר בגמרא, לכו ונעלה וגו'
(ישיעיה גג:) לא כצברה שקראו הר, ולא כליחן שקראו שדה, אלא כיעקב שקראו

from God (Moreh Nevuchim).

In this place. Since Jacob had experienced a prophecy without having prepared himself for it, he realized that the place was so holy that it was conducive to prophecy (Sforno). He bemoaned that he had not known this, or he would not have dared sleep there! (Rashi). Alternatively, had he known, he would have prepared himself so that he could have had the vision even while awake (Or HaChaim).

The abode of God. This is not an ordinary place, but a sanctuary of God's Name, a place suitable for prayer (Targum Yonasan). Furthermore, it is the gate of the heavens, meaning that it is the site from which man's prayers go up to God. Midrashically, the Heavenly Temple corre-

what I have spoken about you."

¹⁶ Jacob awoke from his sleep and said, "Surely HASHEM is present in this place and I did not know!" ¹⁷ And he became frightened and said, "How awesome is this place! This is none other than the abode of God and this is the gate of the heavens!" ¹⁸ Jacob arose early in the morning and took the stone that he placed around his head and set it up as a pillar; and he poured oil on its top. ¹⁹ And he named that place Beth-el; however, Luz was the city's name originally.

²⁰ Then Jacob took a vow, saying, "If God will be with me, will guard me on this way that I am going; will give me bread to eat and clothes to wear; ²¹ and I return in peace to my father's house, and HASHEM will be a God to me — ²² then this stone which I have set up as a pillar shall become a house of God, and whatever You will give me, I shall repeatedly tithe to You."

29 ¹ So Jacob lifted his feet, and went toward the land of the easterners. ² He looked, and behold — a well in the field! And behold! three flocks of sheep lay there beside it, for

sponds to the earthly Temple, so that Jacob was at the place that is the most propitious for prayer and service (*Rashi*).

20. וַיִּנָּד וַיִּקַּב וַיִּנָּד — Then Jacob took a vow, saying. The word *saying* usually means that the statement was to be repeated to others, but in this case there was no one to whom Jacob could have repeated his vow. Accordingly, the Midrash derives that Jacob was "speaking" to future generations, as it were. He meant to set an example that in time of danger or distress, one should vow to perform good deeds, which will be a source of merit to rescue one from trouble.

אִם-יְהוָה אֱלֹהִים עִמָּדִי — If God will be with me. The "if" does not imply doubt that God would keep His word. Rather, Jacob feared that he might sin and forfeit his right to God's protection (*Ramban*).

לֶחֶם לֵאכֹל וְכִדָּה לְלִבִּי — Bread to eat and clothes to wear, so that poverty will not cause me to act against my own sense of propriety and God's will (*Sforno*). The righteous ask only for necessities; they have no need for luxuries (*Radak*).

21. וַיִּהְיֶה ה' לֵאלֹהִים — And HASHEM will be a God to me. This is one of the conditions made by Jacob which, if carried out by God, would require him to fulfill his vow of the next verse. Jacob was beseeching God to rest His Name upon him and his offspring, so that there would be no blemish in his posterity, as God had promised to Abraham [17:7] (*Rashi*). *Gur Aryeh* explains that Jacob's statement cannot be understood as a promise of loyalty to God, because such an interpretation would imply that if God did not fulfill Jacob's requests, he would not accept HASHEM as his God. Clearly, Jacob would never say such a thing.

Ramban, however, holds that this was indeed part of Jacob's promise, meaning that if God permitted him to return safely, he would be able to serve God properly. As the Sages teach, "He who dwells outside Eretz Yisrael is like one who has no God" (*Kesubos* 110b) — so dramatic is the difference in holiness between the Land and the rest of the world.

22. עֶשֶׂר אֶעֱשְׂרֶנּוּ לָךְ — I shall repeatedly tithe to You. Jacob's tithe included not only a tenth of earnings, but also his pledge to dedicate a tenth of his children to God's service. Specifically, this was the tribe of Levi, which was consecrated to serve God, and to whom Jacob imparted the esoteric teachings and wisdom of the Torah (*Bereishis Rabbah* 70:7).

A Cuthean argued that since Jacob had twelve sons, he did not give a full tenth of his children to God. R' Meir replied that since Ephraim and Manasseh were considered Jacob's (48:5), Jacob had fourteen children. Since the firstborn son of each wife was consecrated in any case, ten sons remained — so that an exact tenth of Jacob's available sons — Levi — was dedicated to God's service.

That Jacob eventually set aside a tithe from his possessions is mentioned by *Rashi* in 32:33 and *Ibn Ezra* in 35:14. R' Moshe Feinstein stated that a Jew should tithe not only his possessions, but also his time, by contributing time to the service of worthy causes.

29.

1-12. Jacob meets Rachel at the well.

Again, a well becomes the place where a mate is found for a major figure in Jewish history. At a well, Eliezer found Rebecca, and later Moses met Zipporah at a well. Also, as the stories of Abraham and Isaac have shown, wells were important in symbolic ways. Commentators note that wisdom is symbolized by the water below the ground; it is buried and hidden, but it is accessible to those who understand that it is vital to life and worthy of the intense effort needed to bring it to the surface. Women, too, represent wisdom: *Wisdom of women builds her home* (*Proverbs* 14:1), as when Abraham hesitated to send away Hagar and Ishmael at Sarah's insistence and God told him to do everything she asked of him (21:12). It is understandable, therefore, that the human symbols of wisdom were associated with the earthly symbols of wisdom.

1. וַיִּשָּׂא וַיִּקַּב רַגְלָיו — So Jacob lifted his feet. At the good tidings of the prophecy assuring him of God's protection, his heart lifted his feet and he felt very light as he continued on his way (*Rashi*).

בְּנֵי-קְדָם — The easterners. The reference is to Abraham's ancestral home — Aram and Ur Kasdim, the regions east of Eretz Yisrael.

2. . . . וַהֲנֵה בְּאֵר — Behold, a well . . . ! The Torah narrates this incident at length to illustrate how those who trust in God shall renew their strength [*Isaiah* 40:31]. For though Jacob was weary from his long journey, he was able to roll away the stone unassisted, a task that usually required the combined

מן הבאר ההוא ישקו העדרים והאבן גדלה על-פי
הבאר: ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן
מעל פי הבאר והשקו את הצאן והשיבו את האבן
על-פי הבאר למקמה: ויאמר להם יעקב אחי מאין
אתם ויאמרו מחרן אגחנו: ויאמר להם הידעתם את-
לבן בן-נחור ויאמרו ידענו: ויאמר להם השלום לו
והוא שלום והנה רחל בתו באה עם-הצאן: ויאמר
הן עוד היום גדול לא-עת האסף המקנה השקו הצאן
ולכו רעו: ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו כל-
העדרים וגללו את-האבן מעל פי הבאר והשקינו
הצאן: עודנו מדבר עמם ורחל באה עם-הצאן
אשר לאביה פי רעה הוא: ויהי כאשר ראה יעקב את-
רחל בת-לבן אחי אמו ואת-צאן לבן אחי אמו ויגש
יעקב ויגל את-האבן מעל פי הבאר וישק את-הצאן
לבן אחי אמו: וישק יעקב לרחל וישא את-קלו ויבך:
ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן-רבקה
הוא ותתן ותגד לאביה: ויהי כשמע לבן את-שמע
יעקב בן-אחותו וירץ לקראתו ויחבק-לו וינשק-לו
ויביאהו אל-ביתו ויספר ללבן את כל-הדברים האלה:

מן בינא ההיא משקן עזריא ואבנא
רבמא על פומא דבירא: ומתכנשין
לתמן כל עזריא ומגנדרין ית אבנא
מעל פומא דבירא ומשקן ית ענא
ומתיבין ית אבנא על פומא דבירא
לאמרה: ויאמר להון יעקב אחי מן
אתון ואמרו מתמן אנחנו: ויאמר להון
הידעתון ית לבן בן-נחור ואמרו ידענא:
ויאמר להון השלם לה ואמרו שלם והא
רחל ברתה אתיא עם ענא: ויאמר הא
עוד יומא סגי לא עדן למכנש בעיר
אשקו ענא ואוילו רעו: ויאמרו לא
נכול עד די מתכנשין (א) ויתכנשו (ב) כל
עזריא ומגנדרין (א) ויגנדרון (ב) ית אבנא
מעל פומא דבירא ונשקי ענא: טעד
דהוא ממלל עמהון ורחל אתת עם ענא
די לאבוקא ארי רעיתא היא: ונהנה בד
חוא יעקב ית רחל בת לבן אחוקא
דאמה וית ענא דלבן אחוקא דאמה
וקרב יעקב ומגנדר ית אבנא מעל פומא
דבירא ואשקי ית ענא דלבן אחוקא
דאמה: וינשק יעקב לרחל וארם ית
קלה ובכא: ויחוי יעקב לרחל ארי
בר אחת (א) ארי אחי דאבוקא הוא
נארי בר רבקה הוא ורהטת וחויאת
לאבוקא: ויגדה בד שמע לבן ית שמע
יעקב בר אחתה ורהט לקדמותה
וגפף לה ונשיק לה ואעלה לביתה
ואשתעי ללבן ית כל פתגמא האליו:

ר"ט

הקודש שאינה נכנסת עמו לקבורה (סס). ר"ח, לפי שגד בידים ריקניות. אמר, אליעזר
עבד אבי אלה היו צריכים נמזים ומגדלים, ואולי אין צידי כלום (סס). לפי שדרך
אליעזר בן עשו במלות אביו אחריו להורגו, והשיגו, ולפי שגדל אליעזר בחיקו של יצחק
(דברים כה: כז) משך ידו. ח"ל, מה אעשה ללוי של אבא. אמר לו יעקב, טול מה שבירי,
והעני חשב כמת (ברכ"ח) (יב) בי אחי אביה הוא. קרוב לאביה, כמו אנשים אחים
אנחנו (לעיל יג: ח; פד"א פל"ו). ומדרשו, אם לרמאות הוא בא גם אני אחי ברמאות,
ואם אדם כשר הוא גם אני בן רבקה אחותו הכשרה (ב"ר ס' יג: כ"ב כג:).
ותגד לאביה. לפי שאמה מתה ולא היה לה להגיד אלא לו (ב"ר סס:). ויגד וירץ
לקראתו. כסבור ממון הוא עשון, שחיי עבד היותו כל לנאן בעשרה מגלים טעויות
(סס:). ויחבק (לו). כגאל ראה עמו כלום אמר שמה וזהו הניח והגם בחיקו (סס:)
וינשק לו. אמר שמה מרגליות הניח והם נפיו (סס:). ויספר ללבן. שאל בא אלה

(ב) ישקו העדרים. משקים הרועים את העדרים, והמקרא דבר בלשון קלרה: (ג)
ונאספו. רגילים היו להאסף, לפי שהיה האבן גדולה: וגללו, וגולליו, ותרנומו
ומגנדרין. כל לשון הווה משתנה לדבר בלשון עתיד וכל עבר, לפי שכל דבר ההוא תמיד
כבר היה ועתיד להיות: והשיבו. תרנומו ומתיבין: (ו) באה עם הצאן. הטעם
באל"ף, ותרנומו אחי. ורחל באה הטעם למעלה כבי"ם, ותרנומו אחת. הראשון לשון
עושה והשני לשון עשיתה: (ז) הן עוד היום גדול. לפי שראה אותם רובנים כסבור
שזוים לאסוף המקנה הביתה ולא ירעו עוד. אמר להם הן עוד היום גדול, כלומר, אם
שכירי יום אחס לא השלמם פעולת היום, ואם הנהמות שלכם אשכ"כ לא עת האסף
המקנה וגו' (ב"ר ע"א:). (ח) לא נוכל. להשקות, לפי שהאבן גדולה: וגללו. זה
מחורס ומגנדרין, לפי שהוא לשון עתיד: (י) ויגש יעקב ויגל. כאשר שמענו את
הפקק מעל פי ללוחית, להודיע שכו גדול (ב"ר ע"ב:). (יא) ויבך. לפי שאלה ברות

effort of all the shepherds, as they explained to him in verse 8 (Ramban).

In the plain meaning, their reason for putting such a heavy boulder over the well was to protect the scarce water or to prevent children or objects from falling into the well. R' Hirsch comments, however, that it gives us an insight into the base character of the Arameans. No one trusted another or allowed anyone a possible advantage. There was a selfish fear that someone might get a bit more than his share of water, so they made it impossible for anyone to get water un-

less others were present to monitor his use of the well.

5. **לבן בן-נחור** — *Laban the son [i.e., descendant] of Nahor*. Laban was Nahor's grandson; his father was Bethuel.

6. **השלום לו** — *Is it well with him?* Jacob's sensitivity prompted him to ask about Laban's personal circumstances. Since he was about to visit Laban, he wanted to know how best to approach him (*Sforno*).

Realizing that Jacob wanted to know more about Laban's personal life than they could tell him, they pointed out his daughter, as if to say: "Look, his daughter is coming — per-

Jacob from that well they would water the flocks, and the stone over the mouth of the well was large.
Meets ³ When all the flocks would be assembled there they would roll the stone from the mouth of the
Rachel well and water the sheep; then they would put back the stone over the mouth of the well, in its place.

⁴ Jacob said to them, "My brothers, where are you from?" And they said, "We are from Charan." ⁵ He said to them, "Do you know Laban the son of Nahor?" And they said, "We know." ⁶ Then he said to them, "Is it well with him?" They answered, "It is well; and see — his daughter Rachel is coming with the flock!"

⁷ He said, "Look, the day is still long; it is not yet time to bring the livestock in; water the flock and go on grazing." ⁸ But they said, "We will be unable to, until all the flocks will have been gathered and they will roll the stone off the mouth of the well; we will then water the flock."

⁹ While he was still speaking with them, Rachel had arrived with her father's flock, for she was a shepherdess. ¹⁰ And it was, when Jacob saw Rachel, daughter of Laban his mother's brother, and the flock of Laban his mother's brother, Jacob came forward and rolled the stone off the mouth of the well and watered the sheep of Laban his mother's brother. ¹¹ Then Jacob kissed Rachel; and he raised his voice and wept. ¹² Jacob told Rachel that he was her father's relative, and that he was Rebecca's son; then she ran and told her father.

¹³ And it was, when Laban heard the news of Jacob his sister's son, he ran toward him, embraced him, kissed him, and took him to his house; he recounted to Laban all these events.

haps you should ask her your questions directly" (*Haamek Davar*).

9. בִּי רֵעָה הִוא — *For she was a shepherdess.* Rachel tended the flocks alone, for Laban had no other shepherd. Leah did not share this chore, either because the sun might have been harmful to her weak eyes [see v. 17], or because she was older, and Laban was afraid to let her mingle with the shepherds. Rachel, however, was still too young to arouse the interest of the shepherd boys (*Ramban*).

The verse implies that Rachel came leading all of Laban's sheep, which indicates that the flock was small. Indeed, Laban became prosperous only after Jacob began working for him [see 30:30]. Even so, Rachel must have been a skilled shepherdess to tend single-handedly to even a small flock at such a young age (*Or HaChaim*).

10. לָבָן אָחִי אִמִּי — *Of Laban his mother's brother.* The needless phrase is used three times in this verse, to tell us that everything Jacob did for Laban's flock was in honor of his mother. Or, he announced this fact to the shepherds at every turn so that they would not accuse him of having immoral intentions toward Rachel. Thus, when he kissed her, in the next verse, his intentions were already clear to everyone (*Or HaChaim*).

11. וַיִּבְכֶּה — *And [he] wept.* Jacob wept because he foresaw that Rachel would not be buried with him in the Cave of Machpelah. Another reason he wept was because he had come empty-handed. He thought: "Eliezer, who was only my grandfather's servant, came for my mother laden with riches, while I come here destitute." Isaac had given Jacob money and gifts when he sent him to Haran, but Esau had ordered his son Eliphaz to ambush Jacob and kill him. Eliphaz pursued and found Jacob, but, having been raised by Isaac, he could not bring himself to kill. Eliphaz asked Jacob, "What about my father's command?" Jacob told him

that he could be in technical compliance with Esau's order by taking away all of the wealth that Isaac had sent, and thus impoverishing him, Jacob, for the Sages say that a poor person is tantamount to a dead man. Eliphaz complied. Thus, when Jacob met Rachel, he had nothing to give her (*Rashi* citing *Midrash*).

12. בִּי אָחִי אָבִיָּה הִוא — *That he was her father's relative* [lit., brother]. In addition to the plain meaning that Jacob introduced himself to Rachel as her relative, *Rashi* cites the Midrashic interpretation. He intimated that should Laban try to cheat him, he could defend himself by being Laban's brother in deceit; but if Laban dealt honorably, Jacob would act with all of the integrity expected of a son of Rebecca. *Or HaChaim* elaborates that Jacob was surely not threatening to match Laban's thievery. Rather, he meant to say that he would defend himself strenuously, but only within the law.

13-30. Jacob contracts to marry, and is deceived. Jacob had come to Haran to find his mate, but to a Patriarch of Israel this meant more than merely finding the woman with whom he would build a family. Jacob was the last of the Patriarchs, the one to whom, as he knew prophetically, would be born the twelve tribal fathers, and the one who would begin the process of changing God's people from a family to a nation. His wife had to be a woman ordained for this august calling, and for her sake ordinary materialistic considerations fell by the wayside. As explained above (introduction to vs. 1-12), Rachel was that mate, and Jacob devoted seven years of hard physical toil to win the right to marry her. But he was dealing with Laban, whose name has become synonymous with self-righteous dishonesty, and despite Jacob's best efforts to protect himself, Laban deceived him.

13. וַיָּרֶץ לָקְרָאתוֹ — *He ran toward him.* The greedy Laban came running at the very mention of Jacob's name, confi-

וַיֹּאמֶר לָהּ לָבָן בְּרַחֵל בְּתוּרְתִי וְיִשְׁבַּע עִמָּךְ וְיִשְׁבַּע עִמָּךְ
 וְיִתֵּן לָךְ עִמָּךְ יוֹמִין: ^{טו}וַיֹּאמֶר לָבָן
 לְעֵקֶב הַמִּדְּאָחִי אֶת וְתַפְלַחֲנִי מִגֵּן חַי
 לִי מִה אֲנִי: ^{טז}וַלָּבָן תַּרְתִּין בְּגֵן שׁוֹם
 בְּרִתָּא לֹאָה וְשׁוֹם וְעֶרְתָּא רַחֵל: ^{יז}וְעֵינִי
 לֹאָה יִצְוֶן וְרַחֵל הָיָה שְׂפִירָא בְּרִיָּא
 וַיֵּאָה בְּחֻזָּא: ^{יח}וְרַחֵל יִעֲקֹב יֵת רַחֵל
 וַאֲמַר אֶפְלַחְנָה שְׂבַע שָׁנִין בְּרַחֵל בְּרִתָּהּ
 וְעֶרְתָּא: ^{יט}וַיֹּאמֶר לָבָן טַב דְּאִתִּין יִתָּה לָךְ
 מִדְּאָתִין יִתָּה לְגַבְרָא אַחֲרֵן חַיִּב עִמָּי:
 כֹּוּפְלַח יִעֲקֹב בְּרַחֵל שְׂבַע שָׁנִין וְהוּוּ
 בְּעֵינֵיהּ יוֹמִין וְעֵרִין בְּדִרְחָמָה יִתָּה:
 כא וַיֹּאמֶר יִעֲקֹב לָבָן הֵב יֵת אֶתִּי אֲרִי
 אֶשְׁלֵמִית יוֹמִי פְלַחֲנִי וְאָעוּל לְיִתָּה:
 כב וּבְנֵשׁ לָבָן יֵת כָּל אֲנָשִׁי אֲתָרָא וְעַבְד
 מִשְׁתָּנִּי: כג וְהָיָה בְּרַמְשָׁא וְרִבְרָא יֵת לֹאָה
 בְּרִתָּהּ וְאָעֵל יִתָּה לְיִתָּה וְעֵל לְיִתָּה:
 כד וַיֵּהֱבֵל לָבָן לָהּ יֵת זְלָפָה אִמְתָּהּ לִלְאָה
 בְּרִתָּהּ לִלְאָה: כה וְהָיָה בְּצִפְרָא וְהָאֵל
 לֹאָה וַאֲמַר לָבָן מַה דָּא עַבְדְּתָּ לִי הֵלֵא
 בְּרַחֵל פְּלַחִית עִמָּךְ וְלָמָּא שְׁקַרְתָּ בִּי:

וַיֹּאמֶר לָהּ לָבָן אֶךְ עֲצָמִי וּבִשְׂרִי אֶתָּה וַיִּשְׁבַּע עִמָּךְ חֲדָשׁ
 יָמִים: וַיֹּאמֶר לָבָן לְעֵקֶב הַכִּי־אָחִי אֶתָּה וְעַבְדְּתִי חָגֶם
 הַגִּידָה לִי מַה־מִּשְׁכְּרָתָהּ: וְלָבָן שְׁתֵּי בָנוֹת שֵׁם הַגְּדֹלָה
 יו לֹאָה וְשֵׁם הַקְּטָנָה רַחֵל: וְעֵינִי לֹאָה וְרַחֵל הָיָה
 יח יִפְתָּ-תָּאֵר וּיִפְתָּ מְרָאָה: וַיֵּאָהֵב יִעֲקֹב אֶת־רַחֵל וַיֹּאמֶר
 יט אֶעֱבְדָךְ שְׂבַע שָׁנִים בְּרַחֵל בְּתָךְ הַקְּטָנָה: וַיֹּאמֶר לָבָן
 טוֹב תַּתִּי אֶתָּה לָךְ מִתַּתִּי אֶתָּה לְאִישׁ אַחֵר שְׂבָה עִמָּדִי:
 כ וַיַּעֲבֹד יִעֲקֹב בְּרַחֵל שְׂבַע שָׁנִים וַיְהִי בְּעֵינָיו כְּיָמִים
 כא אַחֲדִים בְּאַהֲבָתוֹ אֶתָּה: וַיֹּאמֶר יִעֲקֹב אֶל־לָבָן הֲבָה
 כב אֶת־אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ יָמִי וְאָבֹאָה אֵלֶיָּה: וַיֹּאסֹף לָבָן
 כג אֶת־כָּל־אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם וַיַּעַשׂ מִשְׁתָּהּ: וַיְהִי בָעֶרֶב וַיִּקַּח
 כד אֶת־לֹאָה בָתּוֹ וַיָּבֵא אֶתָּה אֵלָיו וַיָּבֵא אֵלֶיָּה: וַיִּתֵּן
 כה לָבָן לָהּ אֶת־זְלָפָה שִׁפְחָתוֹ לִלְאָה בָתּוֹ שִׁפְחָהּ: וַיְהִי
 בְּבֹקֶר וַהֲיָה־הָיָה לֹאָה וַיֹּאמֶר אֶל־לָבָן מַה־זֹּאת
 עָשִׂיתָ לִּי הֵלֵא בְרַחֵל עַבְדְּתִי עִמָּךְ וְלָמָּה רַמִּיתָנִי:

שלישי

רש"י

ימים אחדים (לעיל כז:מד). ומדע שכן הוא, שהרי כתיב ויהיו בעיניו כימים אחדים (כ"ד ס"ז:יז): ברחל בתך הקטנה. כל הסימנים הללו למה. לפי שהיה יודע כי הוא רמאי. אמר לו לעבדך ברחל. ושמה תאמר רחל אחרת מן השוק, ח"ל בתך. ושמה תאמר אחתי, ללא שמה ואקרא שמה רחל, ח"ל הקטנה. ואעפ"כ לא הוסיף, שהרי רמאו (ס"ז: כב) מלאו ימיו. שאמרה לי אחי. ועוד, מלאו ימיו, שהרי אינו כ"ד שנה, ואימתי אעמיד י"ב שבטים. וזהו שאמר ויבואה אליה, והלא קל בעקלים אינו אומר כן, אלא להוליד חולדות אחר כך (ע"פ יח: כה) ויהי בבקר והנה היא לאה, אלא בלילה לא היה לה. לפי שסמך יעקב סימנים לרחל. ובשארחה רחל שמכניסין לו שם אחרה עכשיו תכלס אחותי, עמדה ומסרה לה אותן סימנים (מגילה יג: כ"ד קכג):

dent that Jacob must be laden with wealth and precious gifts. If a mere servant, Eliezer, had come with ten richly laden camels (24:10), surely Isaac's heir must be enormously wealthy (Rashi).

Seeing that Jacob was empty-handed, Laban thought that he might have money hidden on his person. He therefore embraced him, to feel surreptitiously whether he had any hidden treasures (Rashi based on Midrash).

14. אֶךְ עֲצָמִי וּבִשְׂרִי אֶתָּה — Nevertheless, you are my flesh and blood! The expression nevertheless indicates an alternative to the most desirable course. Indeed, in Laban's mental world, if Jacob had no money, then he was not worthy of hospitality; nevertheless Laban "magnanimously" put family loyalty ahead of his usual mendacity and invited him to stay for a month as a guest. As indicated by the next verse, Jacob worked even during that time, and Laban realized that he was a valuable commodity, so he invited Jacob to negotiate terms of permanent employment (Rashi).

Before recording Jacob's response to Laban's inquiry, the Torah interjects the parenthetical information that Laban

מחזק אונם אחיו, ושנעלו ממנו ממנו (כ"ד ע"ג:יז): אך עצמי ובשרי. מעשה אין לי לאספק הבית האיל ואין בידך כלום, אלא מפני קורבה אטפל כך חדש ימים (ס"ז יד) וכן עשה, ואף זו לא למנס, שהיה רועה לאנו: (טו) הכי אחי אתה. לשון חימה. וכי בשביל אחי אתה תעבדני חנם: ועבדתי. כמו ותעבדני (ואונקלוס). וכן כל חיבה שהיא לשון עבר הוסיף וי' בראשה והיא הופכת החיבה להכזא: (יז) רבות. שהיא סבורה לעלות בגורלו של עשו ויבוכה, שהיו הכל אומרים שני בנים לרבקה ושני בנות לגון הגדולה (גדול והקטנה לקטן) (כ"ד ס"ז: כ"ד קכג). ויתאר. הוא נורח הפערוף, לשון יחארה כשרד (ושעיה מ"ג: כ"ג) אש בלע"ז: מרדא. הוא זו קלסמתי: (יח) אעבדך שבע שנים. הם ימים אחדים שאמרה לו אחי, ושבת עמו

had two daughters, the younger of whom Jacob loved. This digression prepares us for Jacob's response in verse 18, where he requested the younger daughter in marriage (Rashbam).

17. וְעֵינֵי לֹאָה רַבּוֹת — Leah's eyes were tender, because she wept constantly in prayer that she not have to marry Esau. People used to say that since Rebecca has two sons and Laban two daughters, the elder daughter would be married to the elder son, while the younger daughter was destined to marry the younger son (Rashi).

Great is prayer, for Leah's prayer brought about annulment of the decree that she marry Esau, and even allowed her to be the first to marry Jacob and have children with him (Midrash).

18. אֶעֱבְדָךְ שְׂבַע שָׁנִים — I will work for you seven years. In response to Laban's wish to negotiate monetary terms, Jacob said, "Do you think I came here for your money? My wish is to marry Rachel your younger daughter and begin the sacred task of building Israel!" (Chasam Sofer).

— בְּרַחֵל בְּתָךְ הַקְּטָנָה — For Rachel your younger daughter. This

Jacob ¹⁴ Then Laban said to him, "Nevertheless, you are my flesh and blood!" And he stayed with him a month's time.

Contracts to Marry, and is Deceived ¹⁵ Then Laban said to Jacob, "Just because you are my relative, should you serve me for nothing? Tell me: What are your wages?"

¹⁶ (Laban had two daughters. The name of the older one was Leah and the name of the younger one was Rachel. ¹⁷ Leah's eyes were tender, while Rachel was beautiful of form and beautiful of appearance.)

¹⁸ Jacob loved Rachel, so he said, "I will work for you seven years, for Rachel your younger daughter."

¹⁹ Laban said, "It is better that I give her to you than that I give her to another man; remain with me." ²⁰ So Jacob worked seven years for Rachel and they seemed to him a few days because of his love for her.

²¹ Jacob said to Laban, "Deliver my wife for my term is fulfilled, and I will consort with her."

Laban Substitutes Leah for Rachel ²² So Laban gathered all the people of the place and made a feast. ²³ And it was in the evening, that he took Leah his daughter and brought her to him; and he consorted with her.

²⁴ — And Laban gave her Zilpah his maidservant — a maidservant to Leah his daughter.

²⁵ And it was, in the morning, that behold it was Leah! So he said to Laban, "What is this you have done to me? Was it not for Rachel that I worked for you? Why have you deceived me?"

term has become the idiom for terms spelled out as clearly as possible. Knowing of Laban's proclivity for twisting the truth, Jacob specified as carefully as he could who his bride was to be: not just any girl named Rachel and not just any daughter of Laban. But all his precautions were to no avail (Rashi).

❖ Jacob's voluntary separation from his parents.

Jacob was taken to task for voluntarily offering to remain in Laban's employ and not seeking to return home as soon as possible. He was away from his parents for a total of thirty-six years, of which he spent fourteen studying in the academy of Eber. For those years of study, he was not considered negligent for failing to honor his parents. For the next twenty-two years, however — twenty years of service with Laban and two years of journeying — the Sages hold that Jacob was derelict in failing to return home. His punishment was that Joseph remained separated from him for a like number of years.

20. בָּרַחַל — For Rachel. The Torah repeats for Rachel because Jacob constantly let it be known throughout his service that he was working only to marry her. He wanted the bargain to be known to all so Laban could not deny the deal later (Or HaChaim).

בְּאֵהָבָתוֹ אֶתָּהּ — Because of his love for her. Only his great love for Rachel permitted Jacob to consider seven long years as if they were only a few days; for Rachel's sake they were a trivial price to pay (Mizrachi).

21. הָבָה אֶת־אִשְׁתִּי — Deliver my wife. After seven years, Laban said nothing; Jacob was forced to approach Laban to remind him of the arrangement (Ralbag).

Jacob's expression and I will consort with her would have been vulgar in a lesser person. Jacob's only intent was that he was already eighty-four years old and he had to begin his mission of bringing the twelve tribes into the world. His

concern was to serve God, not physical pleasure (Rashi).

22-25. Laban substitutes Leah for Rachel. Living up to his reputation as a deceitful rogue, Laban substituted Leah for Rachel on the wedding night. Jacob and Rachel expected Laban to attempt such a deception, and they prepared against it by arranging a secret signal between them. Seeing that they were about to substitute her sister Leah for her, however, Rachel confided the sign to her sister so that Leah would not be put to shame. Laban "magnanimously" presented the bride with Zilpah as a maidservant, but this was part of his ruse. Zilpah was the younger of two maids in the household, and it was assumed that she would become the maidservant of the younger sister, while Bilhah, the older maid, would become the servant of Leah. Thus, by presenting Zilpah to the bride, Laban fortified the deception that she was Rachel (Rashi from Megillah 13b).

All of Laban's machinations, however, could not have succeeded had not God wanted them to, for it is illogical to believe that Jacob could not have detected something amiss until the morning. Despite Rachel's incredible unselfishness and Laban's equally incredible dishonesty, the marriage to Leah took place unimpeded because God's plan required that Jacob and Leah become husband and wife — in fact, in a real sense, she became his primary wife, because she had as many sons as Jacob's three other wives combined, and she, not Rachel, was buried with Jacob in the Cave of Machpelah. On the wedding night, Jacob's acute spiritual antenna recognized that he was with the partner who was destined for him, and that is why he detected nothing wrong (R' Aharon Kotler).

Michtav MeEliyahu explains the respective roles of the two sisters. Rachel was Jacob's intended mate for this world; Leah was his intended mate for the higher world of the spirit. Rachel was the wife of Jacob and Leah was the wife of Israel — the name signifying his higher spiritual role of the future.

כז וַיֹּאמֶר לָבָן לֹא מִתְעַבֵּד קָדִין בְּאֶתְרָנָא
לְמִתָּן וְעֶרְתָּא קָדָם רַבְתָּא: כז אֲשֵׁלִים
שְׂבוּעָתָא דְרָא וְנָתַן לָךְ אָף יֵת דָּא
בְּפִלְחָנָא דִּי חִפְלַח עִמִּי עוֹד שְׁבַע שָׁנִין
אֲחֵרִינִי: כח וַיַּעֲבֵד יַעֲקֹב בֶּן וְאֶשְׁלֵם
שְׂבוּעָתָא דְרָא וַיְהִיב לָהּ יֵת רַחֵל בְּרִתָּהּ
לָהּ לְאֵנָתָה: כט וַיְהִיב לָבָן לְרַחֵל בְּרִתָּהּ יֵת
בְּלֵקָה אֲמָתָהּ לָהּ לְאֵמָה: לוֹעַל אָף לָנֹת
רַחֵל וְרָחִים אָף יֵת רַחֵל מִלֵּאָה וּפְלַח
עִמָּה עוֹד שְׁבַע שָׁנִין אֲחֵרִינִי: לא וְחָלַל
אֲרִי שְׁנִיאָתָא לֵאָה וַיְהִיב לָהּ עֲדוּי וְרַחֵל
עֲקָרָא: לב וַיַּעֲדִיאתָ לֵאָה וַיִּלְדֵת בָּר
וְקָרָת שְׁמָהּ רָאוּבֵן אֲרִי אֲמָרָת אֲרִי גְלִי
קָדָם יֵי עֲלֻבוּנִי אֲרִי כַעַן יִרְחַמֵּנִי בְעָלִי:
לג וַיַּעֲדִיאתָ עוֹד וַיִּלְדֵת בָּר וַאֲמָרָת אֲרִי
שְׁמִיעַ קָדָם יֵי אֲרִי שְׁנִיאָתָא אֲנָא וַיְהִיב לִי
אָף יֵת דִּין וְקָרָת שְׁמָהּ שְׁמֵעוֹן:
לד וַיַּעֲדִיאתָ עוֹד וַיִּלְדֵת בָּר וַאֲמָרָת הָדָא
וּמָנָא יִתְחַבֵּר לִי בְעָלִי אֲרִי וַיִּלְדֵת לָהּ
תְּלָתָא בָנִין עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ לֵוִי:
לה וַיַּעֲדִיאתָ עוֹד וַיִּלְדֵת בָּר וַאֲמָרָת הָדָא
וּמָנָא אוֹדָה קָדָם יֵי עַל כֵּן קָרָת שְׁמָהּ
יְהוּדָה וְקָמַת מִלְמִילָה: א וַחֲזוֹת רַחֵל אֲרִי
לֹא לִילֵד לַיעֲקֹב וְקִיָּאתָ רַחֵל בְּאֶתְרָנָא

כז וַיֹּאמֶר לָבָן לֹא יַעֲשֶׂה כֵן בְּמִקְוָמֵנוּ לְתֵת הַצְעִירָה לְפָנֵי
כח הַבְּכִירָה: מִלֵּא שְׁבַע זֹאת וְנִתְּנָה לָךְ גַּם־אֶת־זֹאת
בְּעֵבֶדָה אֲשֶׁר תַּעֲבֹד עִמָּדִי עוֹד שְׁבַע־שָׁנִים אַחֲרוֹת:
כח וַיַּעַשׂ יַעֲקֹב כֵּן וַיִּמְלֵא שְׁבַע זֹאת וַיִּתֵּן־לוֹ אֶת־רַחֵל בִּתּוֹ
כט לֹא לַאֲשָׁה: וַיִּתֵּן לָבָן לְרַחֵל בִּתּוֹ אֶת־בְּלֵקָה שִׁפְחָתוֹ לָהּ
לְשִׁפְחָה: וַיָּבֵא גַם אֶל־רַחֵל וַיֵּאָהֶב גַּם־אֶת־רַחֵל מִלֵּאָה
לא וַיַּעֲבֹד עִמָּו עוֹד שְׁבַע־שָׁנִים אַחֲרוֹת: וַיֵּרָא יְהוָה בִּי־
לב שְׁנוּאָה לֵאָה וַיִּפְתַּח אֶת־רַחֲמָהּ וְרַחֵל עֲקָרָה: וַתֵּהָרֶה
לֵאָה וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ רָאוּבֵן כִּי אָמַרָה כִּי־רָאָה
לג יְהוָה בְּעָנְיִי כִּי עָתָה יֵאָהֶבֵנִי אִישִׁי: וַתֵּהָרֶה עוֹד וַתֵּלֶד בֶּן
וַתֹּאמֶר כִּי־שָׁמַע יְהוָה כִּי־שְׁנוּאָה אֲנִכִּי וַיִּתֵּן־לִי גַם־אֶת־
לד זֶה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ שְׁמֵעוֹן: וַתֵּהָרֶה עוֹד וַתֵּלֶד בֶּן וַתֹּאמֶר עָתָה
הִפְעֵם יִלְוֶה אִישִׁי אֵלַי כִּי־יִלְדֵתִי לוֹ שְׁלִשָּׁה בָנִים עַל־כֵּן
לה קָרָא־שְׁמוֹ לֵוִי: וַתֵּהָרֶה עוֹד וַתֵּלֶד בֶּן וַתֹּאמֶר הִפְעֵם אוֹדָה
אֶת־יְהוָה עַל־כֵּן קָרָאָה שְׁמוֹ יְהוּדָה וַתַּעֲמֹד מִלְּדָת:
א וַתֵּרָא רַחֵל כִּי לֹא יִלְדָה לַיעֲקֹב וַתִּקְנֶה רַחֵל בְּאֶתְרָנָה

ל

רס"ו

ערער עליו אלא שבקש להוילדו אין הבור (זכרות ז: (לד) הפעם ילדה אישיו.
לפי שהמחמה נביאות היו וידועות שי"צ שבטיס יולאים מיעקב וד' נשים ישא,
חמרה, מעשה אין לו פתחון פה עלי שהרי נטלתי כל חלקי בנבים (זכר"ת: תנחומא
טז: על כן. כל מי שנאמר בו על כן מרובה באוכלוסין, חון מלוי, שהלחון היה
מכלה בהם (כ"ר ע"ד: קדא שמו לוי. כזולס כתיב וחקקרא, שהיא קרלה, וזה
וזה כחכ בו קרלה. ויש מ"א בללה הדברים רבה שגלח הקב"ה גבריואל
והביאו לפניו וקרא לו שם זה, ונתן לו כ"ד מחטות כהונה, ועל שם שזהו במחטות
קרלו לוי (עי' זכר"ת, ופדר"א פל"ז: (לה) הפעם אודה. שנטלתי ויחר
מחלקי מעשה יס לי להודות (כ"ר ע"ד: (א) ותקנא רחל באחתה. קהא
במעשה הטובים. חמרה, אלולי שדקדק ממני לא זכתה לבנים (כ"ר ע"ד: (א)

It is illustrative of this concept that Rachel produced Joseph, who would save his family from famine, but Leah produced Levi and Judah, the tribes of priesthood and the Davidic, Messianic monarchy. Because his destiny was to become Israel, he had to marry Leah, and God arranged for him to do so, contrary to his perceptions at that moment. The Midrash declares, "Jacob dedicated his entire being to work [for Laban] only because of Rachel." Rachel — the "beautiful" one who attracted the notice of people occupied with the activity of the material world — represents the mission of elevating and ultimately conquering this world. Because "Jacob" had the task of turning the resources of this world toward God, it was fitting for him to unite with Rachel. This is why he was attracted to Rachel as soon as he saw her; his prophetic soul recognized in her his helpmate on earth.

26. וַיַּעֲשֶׂה כֵן בְּמִקְוָמֵנוּ — *Such is not done in our place.* Our citizenry will not permit it (Ramban); the people would not

(כז) מלא שבע זאת. זכור הוא, שהרי נקוד בחטף. שבע של זאת (ואונקלוס) וכן שבעת ימי המסחה. בגמ' ירושלמית כ"ק (א"ז). ווא"א לומר שבע ממך, שהם כן היה לרד לניקוד פתח ה"י. ועוד, ששבע לשון זכר, כדכתיב שבעה שבעות חספס לך (דברים טז:ט). לפיכך אין משמע שבע אלא שבעה, שטייג"א בלע"ז: ונתנה לך. לשון רבים כמו וספרה, נרדה ונבלה (לעיל א"ז:), אף זו לשון ונתן (ואונקלוס): ונתנה וגו' גם את זאת. מיד (ולחר שבעת ימי המסחה), ומעבדו לאחר נשואיה: (ל) עוד שבע שנים אחרות. הקישן לראשונות, מה ראשונות בלמונה אף האחרונות בלמונה, ואע"פ שברמחוס בא עליו (כ"ר ע"ד: (לב) ותקרא שמו ראובן. רבותיו פירושו, חמרה, ראו מה בין בני לבן חמי שמכר הכמורה ליעקב, וזה לא מכרה ליוסף ולא ערער עליו, ולא עוד שלא

allow me to keep my word (*Sforno*). Ever the rogue, Laban justified his wicked act by shifting responsibility. He portrayed himself as having been forced to do so, because the community, or some vague influential body, compelled him to act in this way (*R' Hoffmann*).

27. שְׁבַע זֹאת — *The week of this one.* Laban promised that as soon as the seven days of Leah's wedding feast were over, Jacob could marry Rachel and then "pay" for her by working for another seven years (*Rashi*). The Torah included Laban's sanctimonious statement to allude to the rule that two celebrations should not be mixed (*Yerushalmi Moed Kattan* 1:7).

31-35. Leah bears four sons. The Sages taught that the Matriarchs were barren, because God desires the prayers of the righteous (*Yevamos* 64a). Presumably, Leah would be included in that dictum, yet she began to give birth as soon as she was married! A clue to this anomaly can be found in the use of God's Names in this chapter and the next. In the case

²⁶ Laban said, "Such is not done in our place, to give the younger before the elder. ²⁷ Complete the week of this one and we will give you the other one too, for the work which you will perform for me yet another seven years."

²⁸ So Jacob did so and he completed the week for her; and he gave him Rachel his daughter to him as a wife. ²⁹ And Laban gave Rachel his daughter Bilhah his maidservant — to her as a maidservant. ³⁰ He consorted also with Rachel and loved Rachel even more than Leah; and he worked for him yet another seven years.

Leah ³¹ HASHEM saw that Leah was unloved, so He opened her womb; but Rachel remained barren.

Bears ³² Leah conceived and bore a son, and she called his name Reuben, as she had declared, "Because HASHEM has discerned my humiliation, for now my husband will love me."

Four Sons ³³ And she conceived again and bore a son and declared, "Because HASHEM has heard that I am unloved, He has given me this one also," and she called his name Simeon.

³⁴ Again she conceived, and bore a son and declared, "This time my husband will become attached to me for I have borne him three sons"; therefore He called his name Levi.

³⁵ She conceived again, and bore a son and declared, "This time let me gratefully praise HASHEM"; therefore she called his name Judah; then she stopped giving birth.

30 ¹Rachel saw that she had not borne children to Jacob, so Rachel became envious of her sister;

of Leah, the Torah states that *HASHEM* — the Name signifying Mercy — saw her plight (v. 31). But when Rachel complained to Jacob about her barrenness, he told her that not he, but *ELOHIM* — the Name signifying Judgment — had deprived her of children. The implication is that Leah had children only because her predicament, as the less favored wife, caused God to have mercy on her. Otherwise, Judgment would have dictated that she, like Sarah, Rebecca, and Rachel, would have been barren until her prayers succeeded in changing her nature (*R' Hoffmann*).

31. כִּי־שָׂנְאוּהָ לֵאָה — *That Leah was unloved* [lit., *hated*]. *Ramban* cites *Radak* that Jacob surely loved Leah, but that his greater love for Rachel made her seem unloved — or even hated — by comparison.

32. רְאוּבֵן — *Reuben* [lit., *see, a son*]. The Torah explains Leah's reason for giving this name to her newborn son: In His mercy, *HASHEM* had seen her plight as the secondary wife, and He had given her the first of Jacob's sons, so that he would feel an upsurge of love for her. *Sforno* comments that Jacob must have resented her complicity in Laban's plot to deceive him at the time of the wedding. Now, however, that God had ratified her conduct by giving her the first child, Jacob would surely realize that she had acted properly.

Rashi cites the Sages, who see a further prophetic connotation in the name. God placed a prophecy in her mouth, as she said, in effect, רְאוּבֵן, "See the difference between my son and Esau, the son of my father-in-law." [The word רְאוּבֵן with a *yud* means *between*.] Esau despised the birthright and sold it contemptuously to Jacob — and then vowed to kill him! But Reuben lost his cherished birthright to Joseph (*I Chronicles* 5:1), and not only did not hate him, he tried to save his life (see below, 37:21).

33. כִּי־שָׁמַע ה' — *Because HASHEM has heard*. After her first child, Leah was confident that Jacob would love her, but God

knew that she had to be consoled with another son while Rachel was still barren. Leah herself had been unaware that Jacob's love for her was still lacking, but God, Who searches the innermost recesses of the heart, heard what she had not sensed (*Kli Yakar*).

34. לֵוִי — *Levi*. The Matriarchs were prophetesses and knew that Jacob was to beget twelve tribes by four wives. Once Leah had three sons, she said, "Now my husband will have no cause for complaint against me, for I have given him my full share of children" (*Rashi*).

35. יְהוּדָה — *Judah*. This contains the letters of God's Ineffable Name, as well as the root that means "thankfulness" and "praise" (*Sforno*); thus, the name has the connotation of thanks to God. She was especially grateful now, because, as the mother of one-third of Jacob's twelve sons, she had been granted more than her rightful share (*Rashi*).

Chiddushei HaRim notes that Jews have come to be called *Yehudim*, after Judah, because it is a Jewish characteristic always to be grateful to God, with the attitude that He has given more than our rightful share.

30.

1-8. Rachel is fulfilled through Bilhah. Rachel longed for children, but in vain. She begged Jacob to help her, to no avail. Finally, she chose to follow the course of Sarah, who asked Abraham to marry her servant Hagar in the expectation that she would raise Hagar's children and be fulfilled vicariously.

1-2. וַתִּקְנָה רָחֵל — *So Rachel became envious*. Ordinarily, envy is not a commendable trait, but there are exceptions. The Sages teach that envy of another's Torah achievements leads one to study more and results in an increase in knowledge. Here, too, Rachel was certain that Leah had earned the privilege of having so many children because of her superior righteousness. Such envy is wholesome (*Rashi*).

ונאמר לייעקב הב לי בני ואם לא מיתא
אנא: ויחסיף רוגזא דיעקב ברחל ואמר
הא מני (נ"א המני) את בעינא הלא מן
גדס יי תבעין די מנע מניך נלדא דמעין:
ונאמרת הא אמתי בלעה עול לנחה
ותלדי ואנא ארבי ואתבני אף אנא מנה:
וייהבת לה ית בלעה אמתה לאנתו ועל
לנחה יעקב: ויעדיאת בלעה וילידת
ליעקב בר: ונאמרת רחל דנני יי ואף
קביל צלותי ויהב לי בר על פן קרת שמה
דן: ויעדיאת עוד וילידת בלעה אמתא
דרחל בר תנני ליעקב: ונאמרת רחל
קביל יי בעותי באתחננתי בצלותי
חמדיית דיחי לי ולד פאחתי אף אתיהיב
לי וקרת שמה נפתלי: ונחזת לאה ארי
קמת מלמילד ודברת ית זלפה אמתה
ויהבת יתה ליעקב לאנתה: וילידת זלפה
אמתא דלאה ליעקב בר: ונאמרת לאה
אתא גר וקרת ית שמה גר: וילידת
זלפה אמתא דלאה בר תנני ליעקב:
ונאמרת לאה חשבחתא חזת לי ארי
בכך ושבחנני נשיא וקרת ית שמה אשר:
ויואל ראובן ביומי חצד חסין ואשבח
יברוחין בחקלא ואיתי ויהוה ללאה
אמה ונאמרת רחל ללאה הבי כען לי
מכרוחי דבריה: ונאמרת לה הועיר
דדברת ית בעלי ותסבין (נ"א ולמסב) אף

ותאמר אל-יעקב הבה לי בנים ואם-אין מתה אנכי:
ב ויחר-אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלהים אנכי
ג אשר-מנע ממך פרי-בטן: ותאמר הנה אמתی בלעה
ד בא אליה ותלד על-ברכי ואבנה גם-אנכי ממנה:
ה ותתן-לו את-בלעה שפחתה לאשה ויבא אליה יעקב:
ויתר בלעה ותלד ליעקב בן: ותאמר רחל דנני
ו אלהים וגם שמע בקלי ויתן לי בן על-בן קראה שמו
ז בן: ותתר עוד ותלד בלעה שפחת רחל בן שני ליעקב:
ח ותאמר רחל נפתולי אלהים נפתלתי עם-אחותי גם-
ט יכלתי ותקרא שמו נפתלי: ותרא לאה כי עמדה
מלדת ותקח את-זלפה שפחתה ותתן אותה ליעקב
י לאשה: ותלד זלפה שפחת לאה ליעקב בן: ותאמר
יא לאה בגר ותקרא את-שמו גר: ותלד זלפה שפחת
יב לאה בן שני ליעקב: ותאמר לאה באשרי כי אשרוני
יג בגות ותקרא את-שמו אשר: וילך ראובן בימי קציר-
יד חטים וימצא דודאים בשדה ויבא אתם אל-לאה
אמו ותאמר רחל אל-לאה תני-נא לי מדודאי
טו בנך: ותאמר לה המעט קחתך את-אישי ולקחת גם

ר"ט

פחלתי. ומ"א יש רבים בלשון נטריקון (כ"ר עזרא): (י) ותלד זלפה. ככול נאמר
הריון חזן מולפה, לפי שהיה בחורה מכון ויטקט בשנים ואין הריון יכיר בה (כ"ר
עזרא). וכדי לרמז וליעקב נחנה לכן ללאה, שלא יבין שמכניסין לו אח מל שזך
מנהגן ליתן שפה גדולה לגדולה והקטנה לקטנה: (יא) בא גר. בא מל טוב
(תרגום יונתן), כמו גר גדי וסוקל (א) (שבת סז), ודומה לו העורכים לגר שלחן (ישעיה
סה:יא). ומדרש אגדה, שטלד מואל, כמו גרז אילנא (דניאל ד:יז; מדרש אגדה). ולא
ידעתי על מה נכתב חיבה אחת. [דבר אחר, למה נקראת חיבה אחת, כגד כמו בגד
כי כשנאח אל שפחתי, כאיש שגד כנשא נעורים:] (יד) בימי קציר חטים. להגיד
שבתן של שבעים, שעת הקציר היה ולא פסע ידו בגזל להבוא חטים ושעורים אלא
דבר הפקר שאין אדם מקפיד בו (כ"ר עזרא; ועי' סנהדרין נט:). דודאים. דוראים.
סיגלי, ועשב הוא, ונבטלן ישמעאל יסמ"ן (סנהדרין סז:). (טו) ולקחת גם את
דודאי בני. בחמיה, ולעשות עוד זלח ליקח גם את דודאי בני. ותרגומו ולמיסב:

I am dead. "If you do not pray and gain children for me, I will remain childless and be regarded as dead," or, alternatively, knowing how much Jacob loved her, Rachel sought to frighten him by saying she would die from grief. The Midrash adds that she also held up the example of Isaac who prayed for Rebecca. But her tactic backfired, for Jacob was angered by this threat and by her implication that it was in his power to give or withhold children. He replied, "Why do you complain to me? Am I to blame for your condition? Am I instead of God Who has withheld from you fruit of the womb? Moreover, I am not the barren one — it is from you that God withheld children, not from me; as for the compari-

הבה לי. וכי כך עשה איך לאמר והלא התפלל עליה (כ"ר עזרא): מתה אנכי. מכאן
למי שאין לו בנים חשבו כמת (כ"ר עזרא: נדרים סד:). (ב) התחת. וכי במקומו אני:
אשר מנע ממך. אח אומרתי שאשעה כאבא אני איני כאבא. אבא לא היו לו בנים
אני יי לי בנים. ממך מנע ולא ממני (כ"ר עזרא: ג) על ברבכי. כתרנומו וחלף ארצי:
ואבנה גם אנכי. מהו גם. אמרה לו וקצר אברהם היו לו בנים מהגר ומגר מחניו
כנגד שרה. אמר לה וקניתי הכניסה לרחה לביתה. אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הנה
אמתי [בלעה] ואבנה גם אנכי ממנה כקצק (סז:). (ו) דנני אלהים. דנני
ומייבני וזכני (סז:). (ח) נפתולי אלהים. מנחם בן סרוק פירשו במחברת למיד
פחיל (במדבר יט:טו). חבורים מלח המקום נחברתי עם אחותי לזכות לבנים. ואני
מפרשו לאן עקש ופחלתול (דברים לב:ה). נתעשיתי והפערתי פלירות ונפחוליס הרבה
למקום להיות זה לאחותי: גם יכלתי. הסכים על ידי. ואונקלוס תרגם לשון תפלה,
כלומר, בקשות החציבות לפניו נתקבלתי ונעטרתי כאחותי. נפתלתי, נתקבלה

son with Isaac, his prayer could be effective because he had no children, but I already have children."

The Sages say that God took Jacob to task for his insensitivity to Rachel: God said to him, "Is this the way to answer an aggrieved person? By your life, your children [by your other wives] are destined to stand humbly before her son Joseph!" Undoubtedly, however, Jacob *did* pray for her, but he admonished her for wrongfully implying that a *tzaddik* has the power to coerce God, as it were, to respond to his wish (Ramban).

There was a positive result of Jacob's displeasure. Rachel prayed fervently on her own behalf, and, although unselfishly

Rachel is she said to Jacob, "Give me children — otherwise I am dead."

Fulfilled ² Jacob's anger flared up at Rachel, and he said, "Am I instead of God Who has withheld from
Through you fruit of the womb?"

Bilhah ³ She said, "Here is my maid Bilhah, consort with her, that she may bear upon my knees and I too may be built up through her."

⁴ So she gave him Bilhah her maidservant as a wife, and Jacob consorted with her. ⁵ Bilhah conceived and bore Jacob a son. ⁶ Then Rachel said, "God has judged me, He has also heard my voice and has given me a son." She therefore called his name Dan.

⁷ Bilhah, Rachel's maidservant, conceived again and bore Jacob a second son. ⁸ And Rachel said, "Sacred schemes have I maneuvered to equal my sister, and I have also prevailed!" And she called his name Naphtali.

⁹ When Leah saw that she had stopped giving birth, she took Zilpah her maidservant and gave her to Jacob as a wife. ¹⁰ Zilpah, Leah's maidservant, bore Jacob a son. ¹¹ And Leah declared, "Good luck has come!" So she called his name Gad.

¹² Zilpah, Leah's maidservant, bore a second son to Jacob. ¹³ Leah declared, "In my good fortune! For women have deemed me fortunate!" So she called his name Asher.

The ¹⁴ Reuben went out in the days of the wheat harvest; he found dudaim in the field and brought
Dudaim them to Leah his mother; Rachel said to Leah, "Please give me some of your son's dudaim."

¹⁵ But she said to her, "Was your taking my husband insignificant? — And now to take even

giving her maidservant Bilhah to Jacob, she was eventually blessed with children of her own. Those children, the Torah states, were in response to her prayers (*Sforno* to v. 22).

6. דָּן נִתְּנָה לִי אֱלֹהִים — *God has judged me.* Rachel said that at first God had judged her and found her wanting, so she remained barren, but then He judged her again and heard her voice, giving her a son through Bilhah (*Midrash*).

8. . . נִתְּנָה לִי אֱלֹהִים — *Sacred schemes . . .* "I have attempted every possible scheme to influence God to grant me children as He did my sister" (*Rashi*).

9-13. Leah follows suit. Knowing prophetically that Jacob was destined to have twelve sons, and seeing that she had stopped giving birth, Leah gave her own maidservant Zilpah to Jacob as a wife. She did not have the motivation of the barren Rachel, but both righteous sisters had one thing in common: Each wanted to have the greatest possible share in laying the foundation for God's Chosen People.

11. בָּא נֹדֶד — *Good luck has come!* The phrase is written in the Torah as a single word, בָּנָד, but pronounced (קָרָא) as if it were two words, בָּא נֹדֶד. *Rashi* interprets בָּא נֹדֶד as מִן טוֹב, good luck. *R' Shimshon Rafael Hirsch* explains that the birth of this son was an unexpected bit of luck, because it would not have dawned on Leah to bring a rival into her household had Rachel not set the example.

The spelling בָּנָד, as a single word, implies betrayal [בָּנָד, to betray] because it is a betrayal in a sense for a husband to take another wife (*Rashi*).

13. אֲשֶׁר נִתְּנָה לִי — *Women have deemed me fortunate.* This son represents another instance of the good fortune about which the women have been praising me (*Rashbam; Ibn Ezra*).

14-16. The dudaim. The incident of the dudaim is one of

the most puzzling in the Torah. What were they? Why were they so important to Rachel, Leah, and Reuben? Why does the Torah relate the puzzling episode? Regarding other verses, it is axiomatic that human intelligence is capable of only a superficial understanding of God's word; regarding the verses of the dudaim, it is obvious beyond doubt that the episode is filled with mysteries of the Torah. Indeed, the Sages and commentators found many teachings in these cryptic verses, among them insights into the noble character of the people involved — and even the statements or deeds for which they were reprimanded are indicative of their greatness, for only people of very high stature can be held to such high standards.

14. דִּדַּיִם — *Dudaim.* The commentators suggest many possible translations of this word, among which are jasmine, violets, mandrakes, and baskets of figs. Some of these items were reputed to induce fertility and others were fragrant and capable of inducing good feelings.

According to *Sforno*, Reuben deliberately sought the dudaim, because they were believed to have fertility-inducing powers, and he knew that his mother Leah longed to have more children. Or *HaChaim* comments that, by so doing, Reuben displayed his unselfish devotion to his mother. Normally, a child as young as Reuben, who was only a few years old, would not want more siblings in the household, but he put his mother's happiness ahead of his own. He showed the same filial devotion when he moved Jacob's bed into Leah's tent [see 35:22].

15. Rachel had asked Leah for some of the plants, either in the hope that they would be a stimulant or to perfume her room, but Leah reacted with annoyance, for Rachel was acting as if she was entitled to whatever she wished, while Leah was treated like a handmaid (*Ramban*). *Sforno* goes

ית: יבְרוּחִי דְּבָרִי וְאַמְרַת רַחֵל בֶּן
 יִשְׁכּוֹב עִמָּךְ בְּלֵילָא חֶלֶף יבְרוּחִי
 דְּבָרֵי: ^{טו}וְאַתָּא (נ"א וַעַל) יַעֲקֹב מִן
 חֲקֵלָא בְּרַמְשָׁא וּנְפַקַת לָאָה לִקְדֻמוֹתָהּ
 וְאַמְרַת לְנָחִי תִיעוּל אֲרִי מִיגַר אֲגַרְתִּיךְ
 בִּיבְרוּחִי דְּבָרִי וְשָׁכִיב עִמָּה בְּלֵילָא
 הָא: ^{יז}וְקִבִּיל יְיָ צְלוֹתָהּ דְּלָאָה וְעֲדִיאַת
 וְיִלְדִית לַיעֲקֹב בֶּר חֲמִישָׁא: ^{יח}וְאַמְרַת
 לָאָה יִהְיֶה יְיָ אֲרִי דִּיבִית אֲמַתִּי
 לְבַעַלְיָא וְקִרַת שְׁמָהּ יִשְׁשֹׁכָר: ^{יט}וְעֲדִיאַת
 עוֹד לָאָה וְיִלְדִית בֶּר שְׁתִּיתָא יִשְׁשֹׁכָב:
 כוְאַמְרַת לָאָה יִהְיֶה יְיָ יִתָּה לִי חֶלֶף טַב:
 הָא זִמְנָא וְזִמְנָא יְהִי מְדוּרָה דְּבַעַלִי לְנָחִי
 אֲרִי וְיִלְדִית לָהּ שְׁתָּא בְּנִין וְקִרַת יִת
 שְׁמָהּ וְכֹל: כאוּבְחַת בֶּן יִלְדִית בַּת
 וְקִרַת יִת שְׁמָהּ דִּינָה: כבּוַעַל דּוּכְרָנָא
 דְּרַחֵל קָדָם יְיָ וְקִבִּיל צְלוֹתָהּ יְיָ
 וְיִהְיֶה לָהּ עֲדוּי: כגוְעֲדִיאַת וְיִלְדִית בֶּר
 וְאַמְרַת בְּנֵשׁ יְיָ יִת חֲסוּדִי: כדוְקִרַת יִת
 שְׁמָהּ יוֹסֵף לְמִימַר יוֹסֵף יְיָ לִי בֶר אֲחִירָן:
 כהוְהָיָה בֶּר יִלְדִית רַחֵל יִת יוֹסֵף
 לְאַתִּיר יַעֲקֹב לְלֶבֶן שְׁלֹחִי וְאִיחָר
 וְאִחָרִי לְאַדְרֵעִי: כוהֵב יִת גִּישׁ יִת
 בְּנֵי דִי פְלִחִית יִתָּה דְּהוּן וְאַתָּה אֲרִי
 אֲתָּא יַדְעַת יִת פְּלַחְנִי דְּפִלְחָתָהּ:

אֶת־דֹּדָאִי בְנִי וְתֹאמַר רָחֵל לָכֵן יִשְׁכַּב עִמָּךְ הַלֵּילָהּ
טו תַּחַת דֹּדָאִי בְנִי: וַיָּבֹא יַעֲקֹב מִן־הַשָּׂדֶה בַּעֲרָב וַתֵּצֵא
לֵאמֹר לִקְרָאתוֹ וְתֹאמַר אֵלַי תָּבוֹא כִּי שָׂכַר שְׂכָרְתִּיךָ
יז בְּדֹדָאִי בְנִי וַיִּשְׁכַּב עִמָּה בַּלַּיְלָהּ הוּא: וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים
יח אֶל־לֵאמֹר וַתֵּהָר וַתֵּלֶד לַיַּעֲקֹב בֶּן חֲמִישִׁי: וְתֹאמַר לֵאמֹר
יט שְׁמוֹ יִשְׁשַׁכָּר: וַתֵּהָר עוֹד לֵאמֹר וַתֵּלֶד בֶּן־שְׁשִׁי לַיַּעֲקֹב:
כ וְתֹאמַר לֵאמֹר זָבְדִּנִּי אֱלֹהִים | אֲתִי וְבָדַר טוֹב הַפְּעַם
יזבְּלִנִּי אִישִׁי כִּי־יִלְדֵתִי לוֹ שֵׁשָׁה בָנִים וַתִּקְרָא אֶת־
כא שְׁמוֹ וְזִבְלוֹן: וְאַחֵר יָלְדָה בַת וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ דִּינָה:
כב וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־רָחֵל וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹהִים וַיַּפְתָּח
כג אֶת־רַחֲמָהּ: וַתֵּהָר וַתֵּלֶד בֶּן וְתֹאמַר אֶסֶף אֱלֹהִים
כד אֶת־חַרְפָּתִי: וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יוֹסֵף לֵאמֹר יוֹסֵף יִהְיֶה
כה לִּי בֶן אַחֵר: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמֶר
יַעֲקֹב אֶל־לָבָן שְׁלַחֲנִי וְאַלְכָּה אֶל־מְקוֹמִי וְלֹאֲרָצִי:
כו תִּנֶּה אֶת־נָשִׁי וְאֶת־יִלְדֵי אֲשֶׁר עֲבַדְתִּי אִתְּךָ בֵּהֶן
וְאַלְכָּה כִּי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־עֲבַדְתִּי אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ:

כעת שלא חלה, צבה לקחתה לו ונתתלה: (בג) אסף. הכניסה במקום שלא תחלה. וכן אסף תרפתנו (ישעיה דא): ולא יאסף הביתה (שמות טיט) אספו נגהם (ויאל דטו): ויורח לא יאסף (ישעיה סב): לא יעמן: חרפתו. שהיה לתורה שאני עקרה, והיו אומרים עלי, שאעלה לתלוקו של עשו הרשע (תנחומא ין סס). ומדרש אנלי, כל זמן שאין לאדם בן אין לה במי לתלוקו סרונה, משי ילך בן תולה בו. יש שבר כלי ויש צינ. שכן לא חלה תמים אלו, כבך (ב"ב סה ז) (בר) יספיק ה' לי בן אחרי. ויזמנה תורה. כנצחא שאין יעקב עתיד להעמיד אלא שנים עשר יספיקו, אמרה, יהי רצון שאותו שהוא עתיד להעמיד יהא ממני, לכן לא נתפלה אלא על בן אחר (סס עבא): (כה) באשר ילדה רחל את יוסף. משעול שטן של עשו, שנאמר והיה בית יעקב אש ויבית יוסף להבה ויבית עשו לקש (עובדיה איה), אכן בלא אלה אינו שולט מרחוק, משעול יוסף) בטח יעקב בדקרה' ורלה לבוב (תנחומא ין בג) ענין: צ"ב (קכג): (כז) תנה את נשי וגו'. יהי רצון ללאח חי כל ברשות ע"י תנחומא ין (דז):

27

לכן יושב עמך הילולה. עלי היסד שכבת לילה זו ואני נותנה לך חסד ודודאי בך.
ולפי שזולה במשכב האדני לא זכתה להקבר עמו (ב"ר עבג): (טז) שבר שברתיך.
נחמי הרחל עשרה: כלילה הוא. הקבל"ה סייעו (ס"א) סייע להן שאלה חסדי יושבר (גדה
לא): (יז) וישמעו אלהים אל לואה. אפסיה מחאזה ומחזרת להרבות כנטיס (ב"ר
ש"ס): (יח) זכר טוב. כחמומו: יזבלה. לשון זכר אצל (מלכיס א חניג).
הרביציה: (כ) בלג". בית מדור. חסדי עמך עיקר ידיו חסדו (אמל ונקולס) חסד
לי בניס כנגד כל נסיו (ע"י פירש"ל לעיל כט: לדלה): (כא) דינה. פירשו רבתינו דנה
לחא דין בענמה. חס זה זכר לא חסד רחל אחוסי כחחס השפחות, והתפללה עליו ונהפך
לקרב (ברכות פ. מחמומו ח): (כב) ויזכור אלהים את רחל. זכר לה חסמה
סימינה לחסותה (ב"ר כקג. ב"ר ענד). והסחיה מזירה שלא חסלה בגורלו של עשו
חמל גרשה יעקב שלף חסד (ב"ר ענד). ואף עשו הרשע כן עלה בלבו
כששמע שחן לה בניס. חסד חסיד הפייס (הקרבנות לויס א) רב"ש (שחיות) חסדו

further: [He was my husband before he was yours. Once I was already married to him] you should have never have consented to become my rival-wife.

לְיָסָב עִמָּךְ הַלַּיְלָה — *He shall lie with you tonight.* Rachel and Leah each had their own rooms, and Jacob alternated between them. That night, Jacob was to have stayed with Rachel, but she ceded the privilege to Leah in exchange for the *dudaim*. Because Rachel made light of being with that righteous man, she was not privileged to be buried — i.e., to lie in eternal repose — with him (*Rashi*). Rachel's commendable intent was to soothe Leah's hurt; nevertheless, she failed to attach the proper importance to the companionship of a historic *tzaddik*. It would have been demeaning for both sisters to be buried with Jacob, because the Torah would

later forbid the marriage of two sisters to the same man. In choosing between two supremely righteous women, a lapse as relatively minor as Rachel's in this instance was enough to tip the scales in Leah's favor (*Gur Aruyeh*).

16. **וַתֵּצֵא לֵאָה** — *Leah went out*. The Sages viewed this unfavorably, as an immodest act, and because of it, the Midrash describes Leah critically as a **וְיָצְאָנִית**, “one who is fond of going out.” See *Rashi* to 34:1.

17-21. Leah's last three children. Despite Leah's impropriety (v. 16), God recognized that her motive was a pure and overpowering desire to serve God by participating in the building of His people (*Or HaChaim*), and He rewarded her with more children.

my son's *dudaim*!" Rachel said, "Therefore, he shall lie with you tonight in return for your son's *dudaim*."

¹⁶ When Jacob came from the field in the evening, Leah went out to meet him and said, "It is to me that you must come for I have clearly hired you with my son's *dudaim*." So he lay with her that night.

Leah's
Last Three
Children ¹⁷ God hearkened to Leah; and she conceived and bore Jacob a fifth son. ¹⁸ And Leah declared, "God has granted me my reward because I gave my maidservant to my husband." So she called his name *Issachar*.

¹⁹ Then Leah conceived again and bore Jacob a sixth son. ²⁰ Leah said, "God has endowed me with a good endowment; now my husband will make his permanent home with me for I have borne him six sons." So she called his name *Zebulun*. ²¹ Afterwards, she bore a daughter and she called her name *Dinah*.

Rachel
Conceives;
the Birth
of Joseph ²² God remembered Rachel; God hearkened to her and He opened her womb. ²³ She conceived and bore a son, and said, "God has taken away my disgrace." ²⁴ So she called his name *Joseph*, saying, "May *HASHEM* add on for me another son."

²⁵ And it was, when Rachel had given birth to *Joseph*, Jacob said to *Laban*, "Grant me leave that I may go to my place and to my land. ²⁶ Give me my wives and my children for whom I have served you, and I will go; for you are aware of my service that I labored for you."

17. וַיִּשְׁמָע אֱלֹהִים — *God hearkened*. The Torah stresses that God responded to her prayers, not that there was some magical power in the *dudaim*. Children are a gift of God (*Radak*).

18. וַיִּשְׁאָכֶר — *Issachar*. The double *sh* in *Issachar* refers to a double *שָׂכָר*, which means both *reward* and *hire*. Leah hired Jacob with her son's *dudaim* (v. 16), and she was rewarded for her prayers and pure intent (*Rashbam*). But since the first of these connotations is uncomplimentary, one *sh* is not pronounced. Thus the name is pronounced *Yissachar* and not *Yissas'char*, as it is spelled (*Daas Zekeinim*; *Baal HaTurim*).

20. וַיְבָרְכֵנִי אֱלֹהִים — *God has endowed me*. God was generous to me, because my actions in the affair of the *dudaim* were only for His honor (*Sforno*).

וַיִּבְנוּ אִשְׁוִי — *My husband will make his permanent home with me*. The word *בָּנוּ*, meaning *abode*, became the basis for *Zebulun's* name, because now that Leah had given birth to half of the sons Jacob was destined to have, she felt that she would surely gain the company of her righteous husband. Proximity to a *tzaddik* has always been a goal of people who are attuned to spiritual values. As the Sages taught, even Pharaoh sent his daughter Hagar to be a mere maidservant in the home of Abraham and Sarah because he valued their sanctity [see introduction to Chapter 16]. Surely, therefore, Leah would cherish the privilege of being Jacob's primary wife.

21. דִּינָה — *Dinah*. *Rashi*, citing *Berachos* 60a, comments that the name comes from *דִּין*, *judgment*, for Leah passed judgment on herself. She reasoned, "Jacob is destined to beget twelve tribes. I have already borne six, and each of the handmaids has borne two, making a total of ten. If the child I am carrying is a male, then Rachel will not even be equal to one of the handmaids." In order to spare Rachel from such a humiliation, Leah prayed for a miracle — that the fetus be changed to a female.

22-24. Rachel conceives; the birth of Joseph. God remembered Rachel in the sense that He took cognizance of her virtue, of her fear that Jacob might divorce her and she would be expected to marry Esau (see commentary to 29:17), and her fervent desire to participate personally in the creation of Israel. God's desire for the prayers of the righteous had been sated, and He gave Rachel her first child. This auspicious event took place on Rosh Hashanah, the Day of Remembrance (*Rosh Hashanah* 11a).

23-24. וַיִּקַּח יוֹסֵף — [God] has taken away ... May [*HASHEM*] add on. The name *Joseph* is a play on two concepts: that the birth of a son had removed her disgrace and that, knowing that Jacob would have one more son, Rachel wanted the name to embody a prayer that she become the mother of that son. Her choice of God's Names in these ideas is significant. Her disgrace had been removed by *Elohim* — the God of *Judgment* — for she recognized the elements that had moved God to answer her prayers. But her request for the future was a plea for mercy — to *HASHEM*, the Name of Mercy — for the righteous never place full reliance on themselves; she knew that she was dependent on God's mercy.

Rashi cites the Midrash that one aspect of her disgrace was that a childless woman is blamed for anything that goes wrong or breaks in the home, but when there is a baby, the blame is placed on him, and people do not mind. *R' Gedaliah Schorr* explained that this seemingly strange comment testifies to completeness of God's blessing. In Rachel's case, for example, not only was the blessing of a child of vital importance to her because it gave her a share in the destiny of the Jewish people, God's goodness extended even to such trivial matters as diverting blame for the breakage of a dish.

25-36. Jacob wishes to leave, but concludes an employment contract with Laban. According to the Midrash, although Jacob's fourteen years of service for his wives had

בִּנְאָמֶר אֵלָיו לָכֵן אִם-נָא מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ נְחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי יְהוָה בְּגִלְגָּלָהּ: וַיֹּאמֶר נִקְבָה שְׂכָרְךָ עָלַי וְאֶתְנָה: וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת אֲשֶׁר עָבַדְתִּיךָ וְאֵת אֲשֶׁר-הָיָה מִקְנֶךָ אִתִּי: כִּי מַעֲטָא אֲשֶׁר-הָיָה לִּי לִפְנֵי וַיִּפְרָץ לָרֶב וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶתְּךָ לָרְגָלִי וְעַתָּה מָתִי אַעֲשֶׂה גַם-אֲנֹכִי לְבֵיתִי: וַיֹּאמֶר מָה אֶתֶּן-לָךְ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לֹא-תִתֶּן-לִי מְאוּמָה אִם-תַּעֲשֶׂה-לִּי הַדָּבָר הַזֶּה אֲשׁוּבָה אֶרְעֶה צֹאנִי אֲשֶׁמֶר: אֶעֱבֹר בְּכָל-צֹאנֶךָ הַיּוֹם הַסֵּר מִשָּׁם כָּל-שֶׂה וְנָקָד וְטָלוּא וְכָל-שֶׂה-חֹם בַּכְּשָׁשִׁים וְטָלוּא וְנָקָד בַּעֲזִים וְהָיָה שְׂכָרִי: וְעַתָּה-בִּי צִדְקָתִי בְיוֹם מָחָר כִּי-תָבֹא עָלַי שְׂכָרִי לִפְנֵיךָ כָּל אֲשֶׁר-אֵינְנִי נָקָד וְטָלוּא בַּעֲזִים וְחֹם בַּכְּשָׁשִׁים גָּנוּב הוּא אִתִּי: וַיֹּאמֶר לָכֵן הֵן לִי יְהִי כְדָבְרְךָ: וַיִּסֵּר בְיוֹם הַהוּא אֶת-הַתִּישִׁים הָעֵקֶדִים וְהַטְּלָאִים וְאֵת כָּל-הָעֹזִים הַנִּקְדוֹת וְהַטְּלָאִת כָּל אֲשֶׁר-לָכֵן בּוֹ וְכָל-חֹם בַּכְּשָׁשִׁים וַיִּתֵּן בְּיַד-בְּנָיו: וַיִּשֶׁם הָרֶרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בֵּינוֹ וּבֵין יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹב רָעָה אֶת-צֹאן לָכֵן הַנּוֹתֶרֶת: וַיִּקַּח-לּוֹ יַעֲקֹב מִקָּל לִבְנָה לָח וְלוֹז וְעֶרְמוֹן וַיַּפְצֵל בֵּהֶן

כז
חמישי כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז

רש"י

הפרש מהם והפקידם ביד בניו, שלא חלמך לי על הנולדים מעתה אלו היו הם מחמלה, ועוד, שלא חלמך לי ע"י הכרס שם נקודים ועלולים חלמך הנקבות דוגמתן מכלן ואילך: (לג) ועתה בי וגו'. אם חשדתי שאני נוטל משלך כלום חשנה כי נדקתי, כי חבול נדקתי וחסדתי על שכי לפיך שלא חמלתי בעדרי כי אם נקודים ועלולים, וכל שחמלתי בהן שאינו נקוד או טלוא או חום כדודע שגנבתיו לך ונגיבתי הוא שריו אלל: (לד) הן. ל' קבלת דברים (תרגום יונתן): לו יהו כדברך. הלואי שחפצו בכך (שם ואונקלוס): (לה) ויסר. לכן ביום ההוא אגוי: התישבים. עזים זכרים: כל אשר לבן בו. כל אשר יהיה בו חזרנות לבנה (תרגום יונתן): ויתן. לכן ביד בניו: (לו) הנותרות. הרעועות שבהן, החולות והעקרות שאין להם שירים, אותן מסר לו (תנחומים י"ח כד; ב"ר עג"ט): (לז) מקל לבנה. עץ הוא ושמו לבנה (ואונקלוס), כמה דתימא חתם אלון ולבנה (הושע ד"ג). ואומר אני, הוא שקורין טרינגל"א שהוא לבן: לח. כשהוא רטוב: ולוח. ועוד לקח מקל לו, עץ שגדלו בו האזנים דקיס, קולר"י בלע"ז: וערמון. קשעני"ר בלע"ז:

ended and he was theoretically free to leave at any time, he waited until after the birth of Joseph, because he knew prophetically that through the merit of the tribe of Joseph, God would enable him to conquer Esau. Once Joseph was born, Jacob was ready to risk Esau's wrath and safely return home. Out of courtesy, he asked Laban for permission to leave. Laban, however, was reluctant to part with Jacob who, as he admitted — probably with reluctance — was serving him well, and in whose merit God had blessed him.

27. **אִם-נָא מִצָּאתִי חֵן** — If I have found favor in your eyes. "If you love me — as a relative should — you would not desert me" (Sforno). Laban went on to say that he had divined through occult means that he had become a wealthy man —

(כז) נחשתי. מנחש הייתי, נסיון נחשוש שלי שעל ידך בזה לי ברכה. כשנאלץ ללכת לא היו לי בנים, שנאמר והנה רחל בתו בלה עם הלא (לעיל כטו), אפשר כי לו בנים והוא שולח בתו אלל הרועים, ועכשיו היו לו בנים, שנאמר וישמע את דברי בני לבן (לחן לאח): מנחומא שמוח טו: (כח) נקבדה שכרך. כתרגומא, פריש אגרי: (כט) ואת אשר היה מקנה אתי. את חשבון מעוט מקנה שכל לידי מחמלה כמה היו: (ל) לרגלי. עס רגלי, כשנל בילת רגלי באת אללך הכרכה. כמו העס אשר כרגלך (שמוח יאח): לעס אשר לרגלי (אופטים חיה) הבלים עמי (ב"ר עג"ט): גם אנכי לביתי. ללךר בימי (תרגום יונתן). עכשיו אין עושי ללרכי אלל בני, ולרכי אני להיות עושה גם אני עמהם לסמכן, וזה גם (ב"ר ע"ט): (לב) נקד. מנומר כחברות דקות כמו נקודות, פוינטור"א בלע"ז: טלוא. לשון טלוא, חברות רחבות: חום. שחום (ואונקלוס) דומה לאדום, ר"ש בלע"ז. לשון שחנה, שחמית ונמלאת לבנה (כבא כתר פג): לענין החבולה: והיה שכרי. אותן שיוולדו מכלן ולהבא נקודים ועלולים בעזים ושחומים כשנשים יהיו עלי, ואותן שישן עכשיו

and been blessed with sons (Rashi) — only because of Jacob's presence. Laban may have been trying to make Jacob feel guilty, for his departure would cause a disastrous fall in the fortunes of the family of his wives and children.

28-30. Laban had hoped the pious Jacob would be flattered by this acknowledgment of Heavenly intervention, and declare himself willing to remain without pay. But when Jacob remained silent, Laban realized that he would have to offer an inducement. Accordingly, he asked Jacob to stipulate his terms (R' Hirsch). Jacob began his response by reiterating that he had served Laban loyally and well, saying, in effect, that he had no reason to feel guilty. To the contrary, it was Laban who had been taking advantage of him all those years.

Jacob ²⁷ But Laban said to him, "If I have found favor in your eyes! — I have learned by divination
Wishes to that HASHEM has blessed me on account of you." ²⁸ And he said, "Specify your wage to me and
Leave, but I will give it." ²⁹ But he said to him, "You know how I served you and what your livestock were
Concludes with me. ³⁰ For the little that you had before I came has expanded substantially as HASHEM has
an Em- blessed you with my coming; and now, when will I also do something for my own house?"
ployment

Contract ³¹ He said, "What shall I give you?" And Jacob said, "Do not give me anything; if you will do
with this thing for me, I will resume pasturing and guarding your flocks: ³² Let me pass through your
Laban whole flock today. Remove from there every speckled or spotted lamb, every brownish lamb
among the sheep and the spotted or speckled among the goats — that will be my wage. ³³ Let
my integrity testify for me in the future when it comes before you regarding my wage; any
among the goats that is not speckled or spotted, or among the sheep that is not brownish, is
stolen, if in my possession."

³⁴ And Laban said, "Agreed! If only it will be as you say."

Laban's ³⁵ So he removed on that very day the ringed and spotted he-goats and all the speckled and
New spotted goats — every one that contained white, as well as all the brownish ones among the
Deceit sheep — and he left them in charge of his sons. ³⁶ And he put a distance of three days between
himself and Jacob; and Jacob tended Laban's remaining flock.

³⁷ Jacob then took himself fresh rods of poplar and hazel and chestnut. He peeled

31. מה אֶתֶּן לָךְ — *What shall I give you.* Laban pressed further, asking Jacob to spell out what he wanted to be paid to compensate him for what he could expect to earn if he were to work for himself (*Sforno*).

Jacob consented to remain and he proposed an arrangement by which, in the natural order of events, he would gain little. Knowing Laban's larcenous and conniving nature, Jacob knew that Laban would balk at paying him what he was worth, but would jump at a ridiculous arrangement under which Jacob would be fortunate to earn more than a pittance.

לֹא־תִתֶּן לִי מֵאֲמֻנָה — *Do not give me anything of the flocks you now possess.* Whatever you profited from my past work is yours, because I worked solely for the right to marry your daughters. My wage for *continuing* to tend your flocks will come from those unnaturally colored animals that will be born in the future (*Rashbam*).

Although the commentators differ as to the precise interpretation of every detail of Jacob's proposition, his arrangement was basically as follows: From the flocks in Jacob's care, Laban would remove all animals of unusual color, leaving the normally colored ones with Jacob. Of the animals to be born from the flocks he would be tending, Jacob would keep only the abnormally colored ones. Since such animals are freakish, and since Jacob added that existing animals of unusual colors should be removed from the flocks so that heredity would not contribute to such future births, the arrangement would be entirely to Laban's advantage.

וְשָׁתָהֲבִי עֲדָקָתִי בְיוֹם מָחָר — *Let my integrity testify for me in the future.* Should you ever suspect me of taking animals that are not due me, an investigation of my flocks will verify my integrity (*Rashi*), for if any normally colored animal is in my possession, you may assume that it was stolen from you.

34. Laban assumed that the pure white and pure black ani-

mals left with Jacob would bear only a trifling percentage of discolored young. Small wonder that he accepted the proposed arrangement without hesitation.

35-36. Laban's new deceit. As an additional precaution, Laban kept a large distance between the flocks he separated and the flocks he left with Jacob, lest the animals mingle and mate. All of this would seem to have been Laban's right, because anyone is entitled to protect his interests in a business arrangement. In practice, however, the deceitful Laban did not keep his bargain. The full extent of his duplicity is impossible to fathom, but a reading of Jacob's outrage when he had had his fill of Laban's thievery reveals how much he suffered at Laban's hands. It is noteworthy that Laban made no reply to Jacob's defense; he knew that Jacob was right in every respect and that Jacob's loyalty and honesty were beyond reproach. In fact, as noted below, the highest standards of an employee's responsibility to his employer are derived from Jacob's conduct, even when he was dealing with a rogue who attempted to cheat him at every turn [see 31:36-42 with commentary]. Commentators differ regarding exactly what Laban did, but, as Jacob later charged, Laban unilaterally changed the terms of the agreement a hundred times (31:41), all to Jacob's disadvantage.

37-38. Citing *Psalms* 18:27, *with the trustworthy, act trustingly; and with the crooked, act perversely*, the Talmud (*Megillah* 13b) teaches that while it is never permitted to steal or lie, one must protect himself against thieves and connivers. Consequently, Jacob resorted to several devices to outwit his uncle and retain what was rightfully his under the original terms of the arrangement. He placed colored rods in front of the flocks at the time they conceived, so that they would bear lambs having the same markings as the rods they were facing. *R' Bachya* and others comment that Jacob did not adopt this course until instructed to do so by an angel (see 31:10-12).

קלפין חנרין קלוף חנר די על חוטרניא:
 לה ודעין ית חוטרניא די קליף ברהטניא
 אתר בית שקניא דמיא אתר דאתן
 (גא דאתן) ענא למשתי לקבליהון
 דענא ומתיחמן במיתיהון למשתי:
 טומתיחמן ענא לחוטרניא ויליך ענא
 רגולין נמורין ורקועין: מנאמריא
 אפרש יעקב ויהב בריש ענא כל דרגול
 וכל דשחים ענא דלכן ושוני לה עדרין
 בלחוריה ולא ערבנון עם ענא דלכן:
 מאנהו בכל עדן דמתיחמן ענא
 מבכרתא ומשוי יעקב ית חוטרניא קדם
 ענא ברהטניא ליחמיהון בחוטרניא:
 מכובלקישות ענא לא משוי ויהון
 לקישניא ללכן ובכירניא לייעקב:
 מגותקיף גברא לחרא לחרא והנה לה
 ען סגיאן ואמהן ועבדין וגמלין וחמרין:
 א ושמע ית פתגמי בני לכן למימר נסיב
 יעקב ית כל די לאבונא ומדי לאבונא
 קנא ית כל בל נכסאי הרין: נוחא יעקב ית
 סבר אפי לכן והא ליתוהי עמה
 כמאתמלי ומדקמוהי: גנאר יי לייעקב
 חוב לארעא דאבהתך ולילדותך ויהי
 ממקרי בעדך: ד ושלח יעקב וקרא
 לרחל וללאה לחקלא לנת ענה:
 ה ואמר להן חזי אנא ית סבר אפי
 אבוכן ארי ליתוהי עמי כמאתמלי
 ומדקמוהי ואלהה דאבא הנה מימרה
 בסעדי: ו ואחין ידעתיך ארי בכל חילי
 פלחית ית אבוכן: ז ואבוכן שקר בי
 ואשני ית אגרי עשר זמנין ולא שבקה

לח פצלות לבנות מחשף הלכן אשר על המקלות: ויצא
 את המקלות אשר פצל ברהטים בשקות המים אשר
 תבאן הצאן לשותות לנכח הצאן ויחמנה בבאן
 לשותות: ויחמו הצאן אל המקלות ותלדן הצאן עקדים
 מ נקדים וטלאים: והכשבים הפריד יעקב ויתן פני הצאן
 אל עקד וכל חום בצאן לבן וישת לו עדרים לבדו ולא
 מא שתם על צאן לבן: והיה בכל יחם הצאן המקשרות
 ושם יעקב את המקלות לעיני הצאן ברהטים ליחמנה
 מב במקלות: ובהעטיף הצאן לא ישם והיה העטיפים ללכן
 מג והקשרים ליעקב: ויפרץ האיש מאד מאד ויהי לו צאן
 א רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמרים: וישמע את
 דברי בני לכן לאמר לקח יעקב את כל אשר לאבינו
 ב ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה: וירא יעקב
 ג את פני לבן והנה איננו עמו כתמול שלשום: ויאמר
 ד יהוה אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך
 ואהיה עמך: וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה
 ה אל צאנו: ויאמר להן ראה אנכי את פני אביך כי
 איננו אלי כתמל שלשם ואלהי אבי היה עמדי:
 וזאתנה ידעתן כי בכל כחי עבדתי את אביך: ואביך
 החל בי והחלף את משכרתי עשרת מנים ולא נתנו

לא

רש"י

בצאן לבן, וישת לו עדרים, כמו שפירשתי: (מא) המקשרות. כתרומו,
 הכבירות, ואין לו עד במקרא. ומתחברו עס אחיחופל בקושרים (שמואל ב טו:ג)
 ויהי הקשר אמין (סס יב), אותן המתקשרות יחד למחר עזובן: (מב) ובהעטיף.
 לשון חיבור, כתרומו, (ובלקישות). ומתחברו עס המחלות והמעטפות (ישעיה
 ג:כב) לשון טעיפת כסות, כלומר, מתעטפות בעורן ומלמן ואינן מחלשות להחיות
 ע"י הזכרים: (מג) צאן רבות. פרות רבות ויותר משאר לאן: ושפחות
 ועבדים. מכר לאנו בדמים יקרים ולוקח לו כל אלה (נתחומא יד: כן) עשה.
 כנס, כמו וישלח חיל ידך את עמלק (ד:מח): א שוב אל ארץ אבותיך.
 וסא איהא עמך, אבל בעודך נשוא לאחא אל אפסר להשרות שכניתי עליך (פסד"א)
 פל'ין נתחומא י: (ד) ויקרא לרחל וללאה. לרחל חתלה ואח"כ ללאה, שהיא
 היתה עיקר הבית, ששכניה מדווז יעקב עס לבן. ואף כניה על לאה מודים בדבר,
 שהרי בועז ובית דין משכנ יהודה אומרים כחל וכלאה אשר בנו שחין וגו' (רות
 ד:יא) הקדימו רחל ללאה (ב"ר עז:ב): רות רבה ז"ל: (ז) עשרת מנוים. חין מנוים
 פחות מעשרה (ב"ר עז:ג): מנוים. לשון סכום כלל התשנו, וכן עשירות.

פצלות. קלופים קלופים, שהיה עושה מנומר: מחשף הלבן. גלוי לזון (ס"א לכן)
 של מקל. כשהיה קלופו היה נראה לזון שלו במקום הקלוף (תרגום יונתן):
 (לח) ויצא. תרומו ודעין. לשון חתירה ונעילה הוא כלשון ארמיים. והרבה יס בתלמוד
 דלא ושלם (שבת כז דף ביה מדי (חולא ג:)). דלא כמו דעלה, אלא שמקרא את
 לזונו: ברהטים. במראות המים. [בשקותות]. כנריות העשויות בלחץ להשקות
 שם הלחץ: אשר תבאן וגו'. ברהטים אשר תבאן הצאן לשותות. שם הלחץ
 המקלות לנכח הצאן (ואינוקלום): ויחמנה וגו'. כבהנה רואה את המקלות והיא
 נרעפת לאחוריה והזכר רובע ויולד כיוצא בו. רב אשתיא אומר, המים נעשין
 זרע במעיהן ולא היו לריות לזכר, וזה ויחמנה בבואן לשותות (ב"ר עז:ג):
 (ט) אל המקלות. אל מראות המקלות (סס): עקורים. מאוים במקום עקידתן,
 הם קרסולי ידיהם ורגליהם (תרגום יונתן): (מ) והכשבים הפריד יעקב. העולדים
 עקורים ונקודים הבדול והפריש לעלמן ועשה אותן עדר עדר לבדו, והוליד אותן
 העדר העקוד לפני הלחץ. ופני הלחץ ההולכות אחריהם נופות אליהם. זהו שנאמר
 ויתן פני הצאן אל עקוד, שהיו פני הלחץ אל העקודים, ואל כל חום שאלה

38. When the female animals would see the rods in their watering troughs, they would become startled and recoil backwards. At that moment the males would mount them, and they would later give birth to lambs having the same markings as the rod they were facing (Rashi).

R' Bachya observes that this concept contains an impor-

tant lesson. If imagination is a determining factor in the nature of unborn lambs, as this verse indicates, then how much more important will it be when sensitive, thinking human beings procreate! Therefore, when husband and wife unite, they must purge their minds of all impure thoughts and every element which is foreign or which concerns third parties. The

white streaks in them, laying bare the white of the rods.³⁸ And he set up the rods which he had peeled, in the runnels — in the watering receptacles to which the flocks came to drink — facing the flocks, so they would become stimulated when they came to drink.³⁹ Then the flocks became stimulated by the rods and the flocks gave birth to ringed ones, speckled ones, and spotted ones.⁴⁰ Jacob segregated the lambs and he made the flocks face the ringed ones and all the brownish ones among Laban's flocks. He formed separate droves of his own and did not mingle them with Laban's flocks.

⁴¹ Whenever it was mating time for the early-bearing flocks, Jacob would place the rods in the runnels, in full view of the flock to stimulate them among the rods.⁴² But when the sheep were late bearing, he would not emplace; thus, the late-bearing ones went to Laban and the early-bearing ones to Jacob.

⁴³ The man became exceedingly prosperous and he attained fecund flocks, maidservants and servants, camels and donkeys.

31 ¹ Then he heard the words of Laban's sons, saying, "Jacob has taken all that belonged to our father, and from that which belonged to our father he amassed all this wealth."² Jacob also noticed Laban's disposition that, behold, it was not toward him as in earlier days.³ And HASHEM said to Jacob, "Return to the land of your fathers and to your native land, and I will be with you."⁴ Jacob sent and summoned Rachel and Leah to the field, to his flock,⁵ and said to them, "I have noticed that your father's disposition is not toward me as in earlier days; but the God of my father was with me.⁶ Now you have known that it was with all my might that I served your father,⁷ yet your father mocked me and changed my wage a hundred times; but God did not

degree of their moral and spiritual purity will effect the souls of their children (R' Munk).

40-42. In the course of attempting to influence the birth of the animals to his advantage, Jacob separated the flocks, making the newborn spotted ones lead the monochrome ones, so the latter would be influenced by the leaders and bear similar offspring. He did not apply these measures indiscriminately. For maximum advantage, he set up the peeled rods only when the early-bearing sturdier flocks were about to mate, thus securing the hardiest animals for himself.

30.

1-3. The decision to flee. After twenty years of labor in Charan, Jacob left with his family to return to Eretz Yisrael. The decision was precipitated by the clear perception that Laban's family was resentful of Jacob's success. Like Pharaoh and Abimelech before them — and countless others since — they were convinced that the Jew was an interloper, and that whatever he achieved was at their expense. In a prophecy, God instructed Jacob to leave and, with sensitive concern for their feelings, the Patriarch informed his wives and sought their consent, which they gave wholeheartedly.

1-2. וַיִּשְׁמַע אֶת דְּבָרֵי בְנֵי לָבָן — Then he heard the words of Laban's sons. Jacob heard the angry slanderous remarks against him, caused by their jealousy of his success (Sforno). Regarding Laban, the Torah does not quote him, but verse 2 states that his face showed Jacob that all was not well. The crafty Laban's displeasure was more internalized than that of his brash sons, but he could not completely conceal his frustration. A man's face mirrors his feelings (Akeidas Yitzchak).

3. וְאֵהְיָ עִמָּךְ — And I will be with you. When you return home,

I will be with you, but as long as you remain here with the unclean Laban, My Presence will not rest on you (Rashi). This removal of God's protection, as evidenced by the displeasure of Laban and his sons, was designed to provoke Jacob to leave Charan and return to Eretz Yisrael (Malbim).

4-16. Jacob wins the consent of his wives. Jacob's first step was to summon his wives and explain his position to them. Knowing how difficult it is for people, especially women, to uproot themselves from their home, Jacob tried to convince Rachel and Leah of their wicked father's dishonesty, and to impress upon them the necessity of an expedient departure, since only God's protection had prevented Laban from harming him until now (Tzror HaMor).

Instead of telling them immediately that God had commanded him to return home, he began by depicting how difficult and unfair their lot was with Laban. Even though a person's most meritorious course is to ignore all personal considerations to do the will of God, it is usually wise to minimize the challenge to one's faith [לְהַקְטִין אֶת הַנִּסְיוֹן] by looking to the advantages of doing the right thing. That this line of reasoning was correct is indicated by their answer, in which they, too, spoke first about their plight in Charan, and only afterward about the Divine command.

God's tests are always calibrated to correspond to the strength of the person being tested. This chapter would imply that for Jacob, the Divine command was the only consideration he needed. For his wives, the challenge had to include "practical" considerations, as well. This is a very important lesson for everyday life.

7. וְהִחֲלֵף אֶת-מִשְׁכָּרְתִּי עֶשְׂרֵת מֵנוֹת — And changed my wage a

י' לֹאֲבָאֵשׁ עַמִּי: הָאֵם כְּדִין הָיָה אִמֶּר
נִמְרִין יְהֵא אֲגֵרָה וְיִלְדוּ כָּל עָנָא נִמְרִין
וְאֵם כְּדִין הָיָה אִמֶּר רְגוּלִין יְהֵא אֲגֵרָה
וְיִלְדוּ כָּל עָנָא רְגוּלִין: וְנִאֲפָרֵשׁ יִי יְהִי
גִיתִי דְּאִבּוּכֹן וְיִהְיֶה לִּי: וְהָיָה בְּעֵדן
דְּאִתְיַחֲמָא עָנָא וְזָקִיפִית עֵינֵי נְחוּזִית
בְּחִלְמָא וְהָא חִשְׁיָא דְּסִלְקִין עַל עָנָא
רְגוּלִין נִמְרִין וּפִצְחִין: יֵאֵאֱמָר לִי
מִלֵּאכָא דִּי בְּחִלְמָא יַעֲקֹב נִאֲמַרִית הָא
אָנָּא: יֵאֵאֱמָר זָקוּף כְּעֵן עֵינְךָ נְחוּזִי כָּל
חִשְׁיָא דְּסִלְקִין עַל עָנָא רְגוּלִין נִמְרִין
וּפִצְחִין אֲרִי גִלִּי קְדָמִי יְהִי כָּל דִּי לָבֹן
עֶבֶד לָךְ: יֵאֵאֱנָא אֱלֹהָא דְּאִתְגַּלִּיתִי עֲלֶיךָ
בְּבֵית אֵל דִּי מִשְׁחַתָּא תַּמָּן קָמָא דִּי
קִימַתָּא קְדָמִי תַּמָּן קִימָא כְּעֵן קוּם פּוֹק מִן
אֲרַעָא הָדָא וְתוֹב לְאֲרַעָא דְּיִלְדוּתְךָ:
יֵאֵאֱמַר יְהִי רַחֵל וְלֵאָה וְאִמֶּרָא לֵא הָעֵד
(כְּעֵן) לָנָא חֵלֶק וְאִתְחַסְנָא בְּבֵית אֲבוּנָא:
יֵאֵאֱמָר וְנִכְרְאִין אִתְחַשְׁבָּנָא לֵא אֲרִי
וְנִכְנָא וְאִכֹּל אֶחָּ מִכֵּל יְהִי בְּסַפְנָא: יֵאֵאֱמָר
כָּל עֵתִיכָא דִּי אֲפָרֵשׁ יֵי אֲפָרֵשׁ יֵי מֵאֲבוּנָא לָנָא
הוּא וְלִכְנָנָא וְכֵעֵן כָּל דִּי אִמֶּר יֵי לָךְ עֶבֶד:
יֵי וְקָם יַעֲקֹב וְנִטַּל יְהִי בְּנוּיָה וְיִתְּ נִשְׁוֵיָה עַל
גְּמִלָּא: יֵאֵאֱמָר יְהִי וְיִדְבֵּר יְהִי כָּל גִּיתִיָּה וְיִתְּ כָּל
קִנְיָנָה דְּקָנָא גִיתִי קִנְיָנָה דִּי קָנָא בְּפִדֵּן
אֲרָם לְמִיעֵל לִנְת יִצְחָק אֲבוּהִי לְאֲרַעָא
דְּכְנָעִן: יֵי וְלָבֹן אֱוִל לְמִנּוּ יְהִי עֲנָה
וְכִסְיָאֵת (נִיָּא וְנִסְיָבֵת) רַחֵל יְהִי עֲלִמְנִיָּא
דִּי לְאֲבוּהָ: יֵי וְכִסְיָא יַעֲקֹב מִן לָבָא דְּלָבֹן
אֲרַמָּאָה עַל דְּלָא חָיו לֵא אֲרִי אֱוִל הוּא:

ח אֱלֹהִים לְהָרַע עַמִּי: אִם-כֹּה יֵאֵמָר נִקְדִּים יִהְיֶה שְׂכָרְךָ
וְיִלְדוּ כָּל-הַצֹּאן נִקְדִּים וְאִם-כֹּה יֵאֵמָר עֲקָדִים יִהְיֶה
ט שְׂכָרְךָ וְיִלְדוּ כָּל-הַצֹּאן עֲקָדִים: וַיַּצֵּל אֱלֹהִים אֶת-מִקְנֵה
י אֲבִיכֶם וַיִּתֵּן-לִי: וַיְהִי בַּעַת יַחַם הַצֹּאן וְאִשָּׁא עֵינֵי נֶאֱרָא
בַּחֲלוּם וְהָיָה הָעֵתִידִים הָעֵלִים עַל-הַצֹּאן עֲקָדִים נִקְדִּים
יא וּבְרָדִים: וַיֹּאמֶר אֵלֵי מִלֵּאךְ הָאֱלֹהִים בַּחֲלוּם יַעֲקֹב
יב וְאִמֶּר הִנְנִי: וַיֹּאמֶר שָׂא-נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל-הָעֵתִידִים
הָעֵלִים עַל-הַצֹּאן עֲקָדִים נִקְדִּים וּבְרָדִים כִּי רָאִיתִי אֶת
יג כָּל-אֲשֶׁר לָבֹן עָשָׂה לָךְ: אָנֹכִי הָאֵל בֵּית-אֵל אֲשֶׁר
מִשְׁחַת שֵׁם מִצְבֵּה אֲשֶׁר נִדְרַת לִי שֵׁם נִדָּר עִתָּה קוּם
יד צֵא מִן-הָאָרֶץ הַזֹּאת וְשׁוּב אֶל-אָרֶץ מוֹלְדְּתְךָ: וְתַעַן
רַחֵל וְלֵאָה וְתֹאמַרְנָה לוֹ הָעוֹד לָנוּ חֵלֶק וְנַחֲלָה בְּבֵית
טו אֲבִינוּ: הֲלוֹא נִכְרִיּוֹת נִחְשְׁבָנוּ לוֹ כִּי מִכְרָנוּ וַיֵּאכַל גֶּם-
טז אֶכּוֹל אֶת-כִּסְפֵּנוּ: כִּי כָל-הָעֶשֶׂר אֲשֶׁר הִצִּיל אֱלֹהִים
מֵאֲבִינוּ לָנוּ הוּא וְלִבְנֵינוּ וְעִתָּה כָּל אֲשֶׁר אִמֶּר אֱלֹהִים
יז אֵלֶיךָ עֲשֵׂה: וַיָּקָם יַעֲקֹב וַיֵּשֶׁא אֶת-בָּנָיו וְאֶת-נִשְׁוֵיָה עַל-
יח הַגְּמִלִים: וַיִּנְהַג אֶת-כָּל-מִקְנֵהוּ וְאֶת-כָּל-רֶכְשׁוֹ אֲשֶׁר
רָכַשׁ מִקְנֵה קִנְיָנוּ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּפִדֵּן אֲרָם לָבוֹא אֶל-
יט יִצְחָק אָבִיו אֲרֻצָּה כְּנָעַן: וְלָבֹן הִלֵּךְ לָגוֹז אֶת-צֹאֲנוֹ
כ וַתִּגְנֹב רַחֵל אֶת-הַתְּרָפִים אֲשֶׁר לְאֲבִיהָ: וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב
אֶת-לֵב לָבֹן הָאֲרָמִי עַל-בְּלִי הַגִּיד לוֹ כִּי בָרַח הוּא:

ששי

רש"י

למדנו שהלויף תנאו מהם פעמים (ב"ר ע"א:ב) (י) והנה העתידים. אע"פ שהבדלים
לבן כולם שלא יתעברו הלאו דוגמתן, היו המלאכים מביאין אותן מעדר המסור ביד
בני לבן לעדר שביר יעקב (שם ע"א:ב) וברדדים. כתרומתו, ופליחין, פיי"ר בלע"ו.
חוט של לבן מקיף את גופן כסוד, ותרבורת של פחמה ומפושטת מו"א אל ו"ו וס"א מן
אל ו"ו, ואין לי להביא עד מן המקרא: (יג) האל בית אל. כמו אל בית אל ה"ה
יחירה, ודרך מקראות לדבר כן, כמו כי חסם חאים אל הארץ כעטן (במדבר לד"ב):
משחת שם. לשון רבוי וגדולה (תרגום יונתן) כשנמשח למלכות, כך וילך שמן על
ראשה (לטיעל כתיב: להיות משוחה למלכות) (תנחומא וישלח ח): אשר נדרת לי. ויורח
חסה לשלמו (שם) שאלמה יהיה בית אלהים (שם כב) שחקריב שם קרבתו (פדר"א
פ"ב:ב) (יד) העוד לנו. למה נעכב על ירך מלאיב, כלום חלו מייחלות לירש מנכסי

אזינו כלום בין הזכרים: (טו) הלאו נבריות נחשבונו לו. אפילו בשעה שדרך בני
אדם לתת נדוניא לבנותיו, בשעת נשואין, נהג עמנו כנכריות, בי מברנו לך (שענדת
אחור בני י"ד שנה ולא נתנו לך אלא) בשכר הפעולה: את כספנו. שטכר דמי שכר
פעולתך: (טז) בי כל העשר. כי זה משמש בלשון אלה. כלומר משל אבינו אין לנו
כלום אלא מה שהגיל הקב"ה מאבינו שלנו הוא: הציל. לשון הפריש (אונקלוס). וכן כל
לשון הלאה שמתקרא לשון הפרישה, שמפרישו מן הרעה ומן האויב: (יז) ואת בנינו ואת
נשיו. הקדים זכרים לנקבות, ושם הקדים נקבות לזכרים, שנאמר ויחם פשו אה נשיו
ואה בניו וגו' (להלן לו"ג: ב"ר ע"ד:א) (יח) מקנה קנינו. מה שקנה מלאו, עבדים
ושפחות וגמלים ותמורים (ב"ר ע"א:ב) (יט) לגוז את צאנו. שנתן ביד בניו דרך שלש
ימים בניו ובין יעקב: ותגנב רחל את התרפים. להפריש את אביה מעבודתו

hundred times [lit., ten tens].

R' Munk notes that the Torah specifies only one example of Laban's deceit [see 30:35]; however, as Ramban emphasizes in a comment that is fundamental to a proper understanding of the narrative, there must have been many such instances which the Torah does not enumerate. This is evidenced by Jacob's direct reproach to Laban regarding Laban's pattern of constant duplicity, as well as regular,

unilateral changes of his wage (vs. 36ff), a reproach that Laban did not deny. It is common for the Torah not to supply all details. Indeed, the unabridged versions of *Sifsei Chachamim* record a hundred different ways that Laban could have revised the terms of the agreement. This is a further element: One can persecute by stealing and one can persecute by failing to acknowledge another's honest service. As *Ibn Caspi* comments, Jacob began this point by

permit him to harm me. ⁸ If he would stipulate: 'Speckled ones shall be your wages,' then the entire flock bore spotted ones; and if he would stipulate: 'Ringed ones shall be your wages,' then the entire flock bore ringed ones. ⁹ Thus, God took away your father's livestock, and gave them to me. ¹⁰ It once happened at the mating time of the flock that I raised my eyes and saw in a dream — Behold! The he-goats that mounted the flock were ringed, speckled, and checkered. ¹¹ And an angel of God said to me in the dream, 'Jacob!' And I said, 'Here I am.' ¹² And he said, 'Raise your eyes, if you please, and see that all the he-goats mounting the flocks are ringed, speckled, and checkered, for I have seen all that Laban is doing to you. ¹³ I am the God of Bethel where you anointed a pillar and where you made Me a vow. Now — arise, leave this land and return to your native land.' "

¹⁴ Then Rachel and Leah replied and said to him, "Have we then still a share and an inheritance in our father's house? ¹⁵ Are we not considered by him as strangers? For he has sold us and even totally consumed our money! ¹⁶ But, all the wealth that God has taken away from our father belongs to us and to our children; so now, whatever God has said to you, do."

Jacob's Flight ¹⁷ Jacob arose and lifted his children and his wives onto the camels. ¹⁸ He led away all his livestock and all the wealth which he had amassed — his purchased property which he had amassed in Paddan-aram — to go to his father Isaac, to the land of Canaan.

¹⁹ Laban had gone to shear his sheep, and Rachel stole the teraphim that belonged to her father. ²⁰ Jacob deceived Laban the Aramean by not telling him that he was fleeing.

speaking of his own superhuman dedication to his job, yet your father mocked me, meaning that instead of showing appreciation, Laban took advantage of him.

10. Jacob revealed for the first time that he had been shown in a prophetic dream that the birth of unusually colored young was God's compensation of Laban's ill-treatment of him.

12. וַיִּרְאֵה כָּל-הַעֲתִידִים הָעֵלִים — And see that all the he-goats mounting . . . Ordinarily it is forbidden to watch animals in the act of mating (*Avodah Zarah* 2:2), so Jacob realized that there must have been some practical reason why the angel told him to do so. He inferred from this that a miracle was about to occur and he should therefore peel the rods in order to conceal God's miraculous intervention, as noted in the commentary to 30:38 (*R' Bachya*).

13. As God's emissary, the angel spoke in the first person, describing himself as the God of Bethel, i.e., the God Who appeared to you in Bethel [see 28:13] (*Radak*), and Who promised you My protection, assuring you that I would bring you back to that land (*Malbim*).

Jacob's account included two dreams. The first described the miracle of the flocks, which occurred at the beginning of his six-year service; the second was the command to leave Laban, which was given the night before this meeting in the field (*Ramban*).

14. הָעוֹר לִנִּי חֶלֶק — Have we then still a share . . . What possible reason can we have for attempting to delay your departure? Have we any hope of inheriting anything of our father's estate together with his sons? (*Rashi*).

17-21. **Jacob's flight.** Jacob purposely left in a grand manner — leading his flocks and systematically gathering all his wealth — so as not to arouse the suspicions of Laban's

people. Anyone who saw him leaving so openly would assume that he was departing with Laban's full knowledge and consent. Had he gone stealthily, he would have been stamped as a fugitive (*Abarbanel*).

17. אֶת-בְּנָיו וְאֶת-יָשָׁיו — His children and his wives. In the case of Esau, the order is reversed: He took his wives and his sons (36:6), because Esau married only to satisfy his personal lusts; his children were always secondary. To Jacob, however, his primary responsibility was to bring the Jewish people into being (*Gur Aryeh*).

19. וְרָחֵל שָׁדָה לָאֱבֹדָה — And Rachel stole the teraphim that belonged to her father. The teraphim were idols, and Rachel took them to keep Laban from idol worship (*Rashi*). The Torah records this episode because her intentions were noble (*Midrash*).

Ramban derives the word from the root רָפָה, weak [see *Exodus* 5:17], alluding to the "weakness" of their prognostications. The *Zohar* relates the word to רָפָה and תּוֹמָה, denoting obscenity. Many consider them to have been household gods, supposed to be the protectors of the home, similar to the later Roman Penates, which were consulted as oracles (*R' Hirsch*).

20-21. וַיִּגְדֹּל יַעֲקֹב אֶת-לָבָן — Jacob deceived. The "deceit" was that Jacob did not reveal that he knew of the displeasure of Laban and his sons. This lulled Laban into feeling secure that Jacob had no thought of leaving; otherwise Laban would have taken steps to prevent Jacob's possible departure (*Sforno*).

Jacob assumed that God would prevent Laban from learning of his departure. As has often happened in Jewish history, however, God did not act as people wanted Him to. Laban pursued and caught him — but God saved Jacob

כא וַיִּבְרַח הוּא וְכָל-אֲשֶׁר-לוֹ וַיָּקָם וַיַּעֲבֹר אֶת-הַנָּהָר וַיֵּשֶׁב
 כב אֶת-פָּנָיו הָרַגְלָעֶד: וַיַּגֵּד לְלָבָן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בָרַח
 כג יַעֲקֹב: וַיִּקַּח אֶת-אָחִיו עִמּוֹ וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו דֶּרֶךְ שִׁבְעַת
 כד יָמִים וַיִּדְבֹּק אֹתוֹ בְּהַר הַגְלָעֶד: וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל-לָבָן
 הָאֲרָמִי בַּחֲלֹם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הַשְּׁמֵר לָךְ פֶּן-תִּדְבֹּר
 כה עִם-יַעֲקֹב מְטוֹב עַד-רָע: וַיִּשָּׁג לָבָן אֶת-יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹב
 תקַע אֶת-אֹהֱלוֹ בְּהָר וּלְבָן תִּקַּע אֶת-אָחִיו בְּהַר הַגְלָעֶד:
 כו וַיֹּאמֶר לָבָן לַיַּעֲקֹב מִה עָשִׂיתָ וַתִּגְנֹב אֶת-לִבִּי וַתִּהְיֶה
 כז אֶת-בְּנֹתַי כַּשְׁבִּיּוֹת חֶרֶב: לָמָּה נִחַבְתָּ לְבָרַח וַתִּגְנֹב
 אֹתִי וְלֹא-הִגַּדְתָּ לִּי וְאַשְׁלַחְךָ בְּשִׁמְחָה וּבִשְׂרִים בְּתֹךְ
 כח וּבְכִנּוּר: וְלֹא נִטְשָׁתָנִי לְנֶשֶׁק לְבָנִי וּלְבִנְתִּי עִתָּה הַסִּפְלֹת
 כט עָשׂוּ: יִשְׁ-לֵאל יָדֵי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע וְאֵלֹהֵי אֲבִיכֶם
 אָמַשׁ | אָמַר אֵלַי יֹאמֶר הַשְּׁמֵר לָךְ מִדְּבַר עִם-יַעֲקֹב
 ל מְטוֹב עַד-רָע: וְעִתָּה הָלֹךְ הִלַּכְתָּ כִּי-נִכְסְפָה נִכְסְפָתָה
 לא לְבֵית אָבִיךָ לָמָּה גִּנַּבְתָּ אֶת-אֱלֹהֵי: וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר
 לְלָבָן כִּי יָרֵאתִי כִּי אֲמַרְתִּי פֶן-תִּגְזֹל אֶת-בְּנוֹתַי מֵעַמִּי:
 לב עִם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶת-אֱלֹהֵיךָ לֹא יִחִיָּה נֶגֶד אֲחִינוּ הַכֹּהֵן
 לך מִה עָמַדְתִּי וְקָח-לָךְ וְלֹא-יָדַע יַעֲקֹב כִּי רָחֵל גִּנַּבְתָּם:
 לד וַיָּבֹא לָבָן בְּאֹהֶל-יַעֲקֹב | וּבְאֹהֶל לָאָה וּבְאֹהֶל שְׁתֵּי
 הָאִמֹּת וְלֹא מָצָא וַיֵּצֵא מֵאֹהֶל לָאָה וַיָּבֹא בְּאֹהֶל רָחֵל:
 לו וְרָחֵל לָקְחָה אֶת הַתִּרְפִּים וַתִּשְׁמֶם בְּכַר הַגֹּמֶל וַתִּשֹּׁב

כ"ה

(תהלים פדג); למעשה ידיך תכסוף (איוב יט:טו); (לא) בי וראיתי וגו'. השיבו על ראשון ראשון, שאמר לו ותנהג את בנותי וגו' (לעיל פסוק כו; אדר"ל לו); (לב) לא יחיה. ומאופה קללה מתה רחל בדרך (כ"ד ס' ד, ט); מה עמדי. משלך (תרגום יונתן): (לג) באהל יעקב. הוא אהל רחל (כ"ד ס' ט) שהיה יעקב חדרי אלה, וכן הוא אומר בני רחל אשתי יעקב (לעיל מו:ט); ובתוך כל נאמר אשתי יעקב (כ"ד עג:); ויבא באהל רחל. כשיאמר מאהל לאה חזר לו לאהל רחל קודם שחפץ באלה האמהות (ס"א השפחות), וכל כך נמה, לפי שהיה מכיר בה שהיא משמשנית (ס' עד:ט); (לד) בכר הגמל. לשון כרים וכסחות, כתרגומו, בעצמא דגמל, והיא מרדעת העשויה כמין כר. ובעצמו: (טו) הקיפוה בעצמיהו, וכן בעצמי גמלים (כלים כג:); כשי"ל בנע"ז:

through other means. God's protection, too, is a common thread in Jewish history (*Haamek Davar*).

23-24. Laban's pursuit and God's warning. When Laban set out in pursuit, he intended to kill Jacob, and the Torah speaks of him as if he had actually done so, as the verse quoted in the Haggadah states, *An Aramean was the destroyer of my father* (*Deuteronomy 26:5*). For the gentile nations, God reckons evil intentions as if they had carried

them out (*Rashi*), because their general performance justifies the assumption that they would have done so if they had had the opportunity.

כוכבים (תמונה כ"ד עדה); (בב) ביום השלישי. שהרי דרך שלשת ימים היה בנייה: (בג) את אחיו. קרוביו: דרך שבעת ימים. כל אותן ג' ימים שהלך המגיד להגיד ללבן הן יעקב לדרכו, נמלא יעקב רחוק מלבן ששה ימים, ובשביעי השיגו לבן. למדנו שכל מה שהלך יעקב בשבעה ימים הלך לבן ביום אחד (שנא' וירדוף אחריי דרך שבעת ימים, ולא נאמר וירדוף אחריי ז' ימים) (כ"ד ס' ו); (כד) מטוב עד רע. כל מושבין של רשעים רעה היא אלא הגדיקים ויבמות קצו: (כו) כשביבות חרב. כל חיל הכא למלחמה קרוי חרב: (כז) ותגנב אותי. גנבה את דעתי (תרגום יונתן): (כט) יש לאלל ידי. יש כח וחיל בידי לעשות עמכם רע (אונקלוס) וכל אל שהוא לשון קדש על שם עוזו ורוב אונים הוא: (ל) נכספתה. חמדה (אונקלוס). והרבה יש במקרא, נכספה וגם כלחה נפשי

24. But God had come to Laban the Aramean. — *But God had come to Laban the Aramean.* Before Laban caught up with Jacob, God had already come to Laban. There are many such verses (*Ibn Ezra*) that are not in strict chronological sequence, but that supply more detailed information about an earlier incident.

²¹ Thus, he fled with all he had. He arose and crossed the river, and he set his direction toward Mount Gilead.

Laban's Pursuit and God's Warning ²² It was told to Laban on the third day that Jacob had fled. ²³ So he took his kinsmen with him and pursued him a distance of seven days, catching up with him on Mount Gilead. ²⁴ But God had come to Laban the Aramean in a dream by night and said to him, "Beware lest you speak with Jacob either good or bad."

The Confrontation of Jacob and Laban ²⁵ Laban overtook Jacob. Jacob had pitched his tent on the mountain, while Laban had stationed his kinsmen on Mount Gilead. ²⁶ Laban said to Jacob, "What have you done that you have deceived me and led my daughters away like captives of the sword? ²⁷ Why have you fled so stealthily, and cheated me? Nor did you tell me — for I would have sent you off with gladness, with songs, with timbrel, and with lyre! ²⁸ And you did not even allow me to kiss my sons and daughters; now you have acted foolishly. ²⁹ It is in my power to do you all harm; but the God of your father addressed me last night, saying, 'Beware of speaking with Jacob either good or bad.' ³⁰ Now — you have left because you longed greatly for your father's house; but why did you steal my gods?"

³¹ Jacob answered and said to Laban, "Because I was afraid, for I thought, perhaps you might steal your daughters from me. ³² With whomever you find your gods, he shall not live; in the presence of our kinsmen ascertain for yourself what is with me and take it back." (Now Jacob did not know that Rachel had stolen them.)

³³ Laban came into Jacob's tent, and into Leah's tent, and into the tent of the two maidservants, but he found nothing. When he had left Leah's tent, he came into Rachel's tent. ³⁴ Now Rachel had taken the teraphim, put them into the camel's packsaddle and sat

They are placed later in the narrative in order not to break the continuity of the story.

Though Laban was a cheat and his companions were idolaters, God came to him in a prophetic dream in honor of the righteous Jacob (*Ramban*), just as He had once come to Abimelech, in honor of Abraham (*Radak*).

מטוב עדין — *Either good or bad*. God warned Laban not to speak [even of doing good] to Jacob, because the good of the wicked is bad to the righteous. Righteous people despise any benefits they may derive from the wicked; their benefits are not truly good (*Rashi*).

According to *Ramban*, God told Laban not to offer Jacob anything good in order to entice him to return, or to threaten him with harm if he failed to do so.

25-43. The confrontation of Jacob and Laban. In verse 23, Laban merely overtook Jacob, but now, in the morning, they met in a face-to-face confrontation (*Lekach Tov*).

26. Typical of charlatans, Laban tries to put Jacob on the defensive, accusing him of chicanery for having stolen away with his daughters, as if they were prisoners of war. Portraying himself as the aggrieved father, he speaks of his daughters before mentioning Jacob's flight or the theft of his teraphim (*Haamek Davar*).

29-30. Continuing his diatribe, the "innocent, well-meaning, victimized father and grandfather" says that Jacob deserved to be dealt with very severely, but that he, Laban, would desist from that course only because God had come to Jacob's defense — but that did not absolve Jacob from responsibility for the heinous crime of stealing the teraphim!

A misguided desire for independence from his loving father-in-law did not give Jacob the right to steal such precious possessions!

When Jacob's sons heard their grandfather speaking of his "gods," they exclaimed, "We are ashamed of you, Grandfather, that in your old age you can refer to them as your gods!" (*Midrash*).

31-32. To Laban's personal abuse, Jacob did not respond in kind; he was calm and understated. As for the teraphim, Jacob invited Laban to search for them. Unaware that Rachel had stolen them, Jacob pronounced a curse on anyone among his company who had them, a curse that came true with Rachel's premature death. For, as the Sages teach, even an unintentional curse that escapes the lips of the righteous comes about (*Rashi*).

By saying *Now Jacob did not know that Rachel had stolen them*, the Torah testifies that Jacob uttered the imprecation because he suspected that an idolatrous servant had stolen the teraphim to worship them in secret. Had he had even the slightest notion that Rachel had stolen them, he would: (a) not have denied it so boldly; and (b) never have uttered a curse. He would have known that she had no desire to worship idols, but that her motive was to wean her father from idolatry (*Akeidas Yitzchak*; *Sforno*; *Alshich*).

Because of her utter contempt for Laban's "gods," Rachel placed them beneath her (*Zohar*). In the plain sense of the verse, however, she simply wanted to hide them. And she knew that if she explained to Laban that the way of women was upon her (v. 35), he would not trouble her to rise.

עליהם וימשש לבן את כל האהל ולא מצא: ותאמר אל-אביה אל-יחר בעיני אדני כי לוא אוכל לקום מפניך כי-דרך נשים לי ויחפש ולא מצא את-התרפים: ויחר ליעקב וירב בלבן ויען יעקב ויאמר ללבן מה-פשעי מה חטאתי כי דלקת אחרי: כי-מששת את-כל-כלי מה-מצאת מכל כלי-ביתך שים כה נגד אחי ואחיו ויביחו בין שניהם: זה עשרים שנה אנכי עמך רחליך ועזיך לא שכלו ואילי צאנך לא אכלתי: טרפה לא-הבאתי אליך אנכי אחטנה מידי תבקשנה גנבתי יום וגנבתי לילה: הייתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני: זה-לי עשרים שנה בביתך עבדתך ארבע-עשרה שנה בשתי בנותיך ושש שנים בצאנך ותחלף את-משכרתי עשרת מנים: לולי אלהי אבי אלהי אברהם ופחד יצחק היה לי כי עתה ריקם שלחתי את-עגלי ואת-יגיע כפי ראה אלהים ויורכח אמש: ויען לבן ויאמר אל-יעקב הבנות בנתי והבנים בני והצאן צאני וכל אשר-אתה ראה לי-הוא ולבנותי מה-אעשה לאלה היום או לבניהן אשר ילדו: ועתה לכה נכרתה ברית אני ואתה והיה לעד ביני ובינך: ויקח יעקב אבן וירימה מצבה: ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים ויקחו אבנים ויעשו-גל ויאכלו שם על-הגל:

לה עליהם וימשש לבן את כל האהל ולא מצא: ותאמר אל-אביה אל-יחר בעיני אדני כי לוא אוכל לקום מפניך כי-דרך נשים לי ויחפש ולא מצא את-התרפים: לו ויחר ליעקב וירב בלבן ויען יעקב ויאמר ללבן מה-לו פשעי מה חטאתי כי דלקת אחרי: כי-מששת את-כל-כלי מה-מצאת מכל כלי-ביתך שים כה נגד אחי ואחיו ויביחו בין שניהם: זה עשרים שנה אנכי עמך לו רחליך ועזיך לא שכלו ואילי צאנך לא אכלתי: טרפה לו לא-הבאתי אליך אנכי אחטנה מידי תבקשנה גנבתי מ יום וגנבתי לילה: הייתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה מא ותדד שנתי מעיני: זה-לי עשרים שנה בביתך עבדתך מב ארבע-עשרה שנה בשתי בנותיך ושש שנים בצאנך מב ותחלף את-משכרתי עשרת מנים: לולי אלהי אבי מ אלהי אברהם ופחד יצחק היה לי כי עתה ריקם מ שלחתי את-עגלי ואת-יגיע כפי ראה אלהים ויורכח מ אמש: ויען לבן ויאמר אל-יעקב הבנות בנתי והבנים מג בני והצאן צאני וכל אשר-אתה ראה לי-הוא ולבנותי מ מה-אעשה לאלה היום או לבניהן אשר ילדו: ועתה מ לכה נכרתה ברית אני ואתה והיה לעד ביני ובינך: ויקח מ יעקב אבן וירימה מצבה: ויאמר יעקב לאחיו לקטו מ אבנים ויקחו אבנים ויעשו-גל ויאכלו שם על-הגל:

רש"י

ויורשלו: גנבתי. כמו רכתי בגוים שרתי צמדיות (איכה א':) מלחמי משפט (ישעיה א':) אהבתי לדוש (השע י"א): (מ) אכלני חרב. לשון אש אוכלת (דברים ד':) וקרח. כמו משליך קרתו (ספרי קמ"ז) תרגומו גלדתי: שנותי. לשון שניה: (מא) ותחלף את משכרתי. היית משנה תנאי שבינו מנקוד לעלות ומשקודים לבדודים (לשיל ספרי דח): (מב) ופחד יצחק. לא ראה לומר אלהי יעקב, שאין הקב"ה מייחד שמו על העצמים בחייהם. ופע"ם שאלם לו בלאו מכאן שבע שנים ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק (לשיל כח'): בשביל שכו שנינו והרי הוא כמות (תנחומא תולדות ז), ויעקב נחירא לומר ואלהי, ואמר ופחד: ויובח. לשון תוכחה הוא ולא לשון הוכחה (תרגום יונתן): (מג) מה אעשה לאלה. איך תמלה על לבי להרע לך: (מד) ויהיה לעד. הקב"ה: (מו) לאחיו. הם בניו שהיו לו אחים נגשים לזרה ולמלחמה עליו (ב"ר ע"ד):

(לו) דלקת. רדפת (אונקלוס), כמו על ההרים דלקו (איכה ד':ט), וכמו מדלוק אחרי פלשתים (שמואל א' י"ג): (לז) ויובחו. ויבררו עס מי הדין, אפרוכ"ר בלע"ז: (לח) לא שכלו. לא הפילו עיבורם, כמו רחם משכיל (השע ט"ד) חפלט פרתו ולא תשכל (איוב כ"ז): ואילי צאנך. מכלן אמרו איל בן יומא קרוי איל, שאל"כ מה שבתו, אילים לא אכל אכל כבשים אכל, א"כ גזל הוא (בבא קמא סה'): (לט) טרפה. ט"ו ארי חזק (אונקלוס): תרגום יונתן: אנכי אחטנה. לשון קולע בלחץ אל העשרה ולא יחטא (שופטים כ"ז) אני ובני שלמה חסאים (מלכים א' א'): חסרים. אנכי אחסרנה, אם חסרה חסרה לי, שמדרי תבקשנה: אנכי אחטנה. תרגומו דהא שניא ממניא, שהיתה נפקדת ומחוסרת, כמו ולא נפקד ממנו אש (במדבר לאמס) תרגומו ולא שנה: גנבתי יום וגנבתי לילה. גנבתי יום או גנבתי לילה, הכל שלמתי (תרגום יונתן)

36. The Torah does not record whether or not Laban searched through the belongings of his grandchildren and the servants. Perhaps he did; or possibly Laban felt that only Jacob or his wives would have the audacity to enter his tent and steal his "gods." Nevertheless, when Laban had finished ransacking Jacob's belongings and failed to find the *teraphim*, the outraged Patriarch — who had painfully main-

tained his silence all these years — could contain himself no longer.

— *And he took up his grievance.* Originally, Jacob had invited the search. Now, however, that Laban had turned up nothing, Jacob suspected that Laban's charge was merely a pretext to enable him to make a general search. This is what angered him.

on them. Laban rummaged through the whole tent, but found nothing. ³⁵ She said to her father, "Let not my lord find it annoying that I cannot rise up before you, for the way of women is upon me." Thus he searched but did not find the teraphim.

³⁶ Then Jacob became angered and he took up his grievance with Laban; Jacob spoke up and said to Laban, "What is my transgression? What is my sin that you have hotly pursued me? ³⁷ When you rummaged through all my things, what did you find of all your household objects? Set it here before my kinsmen and your kinsmen, and let them decide between the two of us.

³⁸ "These twenty years I have been with you, your ewes and she-goats never miscarried, nor did I eat rams of your flock. ³⁹ That which was mangled I never brought you — I myself would bear the loss, from me you would exact it, whether it was stolen by day or stolen by night. ⁴⁰ This is how I was: By day scorching heat consumed me, and frost by night; my sleep drifted from my eyes. ⁴¹ This is my twenty years in your household: I served you fourteen years for your two daughters, and six years for your flocks; and you changed my wage a hundred times. ⁴² Had not the God of my father — the God of Abraham and the Dread of Isaac — been with me, you would surely have now sent me away empty handed; God saw my wretchedness and the toil of my hands, so He admonished you last night."

⁴³ Then Laban spoke up and said to Jacob, "The daughters are my daughters, the children are my children and the flock is my flock, and all that you see is mine. Yet to my daughters — what could I do to them this day? Or to their children whom they have borne! ⁴⁴ So now, come, let us make a covenant, I and you, and He shall be a witness between me and you."

⁴⁵ Then Jacob took a stone and raised it up as a monument. ⁴⁶ And Jacob said to his brethren, "Gather stones!" So they took stones and made a mound, and they ate there on the mound.

Laban
Proposes
a Treaty

38. וְהָעֶשְׂרִים שָׁנָה — *These twenty years . . .* Indignantly, Jacob defended himself, by recounting the hardships he endured in Laban's service. Given Jacob's consistent honesty and devotion, therefore, Laban's suspicion that he would steal his gods — or anything of his, for that matter — was wholly unjustified (*Haamek Davar*).

"Had I been dishonest, you would have discovered it by now, for no one can conceal dishonesty for twenty years. Furthermore, these years were spent with you, the ultimate rogue; no one could better sniff out chicanery than you!" (*Or HaChaim*).

לֹא שָׁבַלָּה — *Never miscarried*. Jacob always made sure the sheep had enough water and pasture, so that miscarriages did not happen (*Rashbam*). Likewise, Jacob continued, he paid for animals that been attacked and mangled by beasts of prey, even though a shepherd is exempt from such damages (*Nachalas Yaakov*). Alternatively, Jacob's care was so exemplary that his flocks were never attacked (*R' Bachya*).

41. עָבַדְתִּיךָ אֶרְבַּע־עָשָׂר שָׁנָה בְּשָׁנֶיךָ בָּנֹתֶיךָ — *I served you fourteen years for your two daughters*. Bitterly, Jacob alluded to Laban's trickery, which caused him to work fourteen years for two wives instead of seven years for Rachel, as he had originally proposed. In consideration of Leah's feelings, however, Jacob was not explicit (*R' Hoffmann*).

42. וְהָאֵדָא — *And the Dread of Isaac*. This appellation for God refers to the dread that Isaac felt when he was on the *Akeidah* and he felt the knife on his throat. This fear was instinctive, but Isaac conquered it and dedicated himself to

God, and Jacob credited this merit with defending him against Laban's machinations (*R' Hirsch*).

עָנִי וְאֵת־יָגִיעִי כָפִי — *My wretchedness and the toil of my hands*. God perceived that whatever I achieved was by great toil, so He pitied and vindicated me accordingly.

43. הַבָּנוֹת בָּנֹתֵי — *The daughters are my daughters*. . . Laban's arrogance is astounding. He began his diatribe against Jacob with protestations of aggrieved innocence and victimization. But as soon as Jacob exposed his false pretensions, he blurted out his true feelings.

44-54. Laban proposes a treaty. His fulminations ended, Laban resumed his self-righteousness and demanded that Jacob promise not to mistreat his family, as if thirteen years had not proven that he was a model husband and father. The agreement included two parts: (1) Jacob would not mistreat Laban's daughters (vs. 48-50); and (2) neither party would pass a designated landmark with hostile intentions (vs. 51-53).

46. לְאֶחָיו — *To his brethren*, i.e., Jacob's sons who stood by him in trouble and battle, like *brethren* (*Rashi*). Jacob could not have been speaking to Laban's companions: first, because he had no right to issue orders to them; and second, because a company that was ready to kill him at Laban's orders could hardly be called "brethren" (*Gur Aryeh*).

וַיֹּאכְלוּ שָׁם — *And they ate there*. A meal was part of the ceremony of the covenant, signaling the mutual acceptance of the pact (*Radak* to 26:30).

מז ויקרא לו לכן יגר שהדותא ויעקב קרא לה גלעד: מח נאמר לכן דגורא הדין סהיד ביני ובינה יומא דין על בן קרא שמה גלעד: מט וסכותא די אמר יסף מימרא דין ביני ובינה ארי נחפסי גבר מחברה: נאם תעני ית בנתי ואם תסב נשני על בנתי לית אנש עמנא חזי מימרא דין סהיד ביני ובינה: נא נאמר לכן ליעקב הא דגורא הדין והא קמתא די אקמית ביני ובינה: נב סהיד דגורא הדין וסהידא קמא אם אנא לא אעבר לותך ית דגורא הדין ואם את לא תעבר לותי ית דגורא הדין וית קמתא הדיא לבישו: נג אלהה דאברהם ואלהה דנחור ידונו בינא אלהה דאבהון וקיים יעקב בדרחיל לה אבהי יצחק: נד ונכס יעקב נכסתא בטורא וקרא לאחיה למיכל לחמא ואכלו לחמא וביתו בטורא: נה ואקדם לכן בצפרא ונשק לבנוהי ולבנתה ובריה יתהון ואול ותב לכן לאתרה: נו יעקב אול לארחה וצערנו בה מלאכיא דין: נז נאמר יעקב כד חזון משרייתא מן קדם יי דין וקרא שמה דאתרא ההוא מחנים:

מז ויקרא לו לכן יגר שהדותא ויעקב קרא לו גלעד: מח נאמר לכן הגל הזה עד ביני ובינה היום על-בן קרא שמו גלעד: והמצפה אשר אמר יצף יהוה ביני ובינה כי נסתר איש מרעהו: אם תענה את-בנתי ואם-תקח נשים על-בנתי אין איש עמנו ראה אלהים עד ביני ובינה: נא נאמר לכן ליעקב הנה הגל הזה והנה המצבה אשר יריתי ביני ובינה: עד הגל הזה ועדה המצבה אם אני לא אעבר אליה את-הגל הזה ואם-אתה לא תעבר אלי את-הגל הזה ואת-המצבה הזאת לרעה: נג אלהי אברהם ואלהי נחור ישפטו בינינו ואלהי אביהם וישבע יעקב בפחד אביו יצחק: נד ויזבח יעקב זבח בָּהָר ויקרא לאחיו לאכל-לחם ויאכלו לחם ויילינו בָּהָר: נה וישכם לכן בפקר וינשק לבניו ולבנותיו ויברך אתהם וילך וישב לכן למקומו: נז יעקב הלך לדרך ויפגעו בו מלאכי אלהים: נח נאמר יעקב באשר ראם מחנה אלהים זה ויקרא שם-המקום ההוא מחנים:

קמ"ח פסוקים. חלקי"י סימן. מחנים"י סימן.

יחול

לב
מפסיר

כ"ה

כדלג) ופירושו עד אשר דברתי דברי: לרעה. לרעה אי אחת טובה אבל אתה טובה לפרקמטיא (כ"ה סס: (ג) אלהי אברהם. קדש: ואחיה נחור. חול: אלהי אביהם. חול (מסכת סופרים דס: (ג) ויזבח יעקב זבח. שטח כהמות למשקל: לאחיו. לזוהיבו שטח לכן (תרגום יונתן): לאכל לחם. כל דבר מאכל קרוי לחם, כמו ענד לחם רב (דניאל הא): נשחית עץ בלחמו (ירמיה יא:ט): (ב) ויפגעו בו מלאכי אלהים. מלאכים של ארץ ישראל באו לקראתו (לזוהיבו לארץ) (תנחומא וישלח ג: (ג) מחנים. שמי מחנות של חולה לארץ שנאל עמו עד כאן, ושל ארץ ישראל שנאל לקראתו (סס):

(מז) יגר שהדותא. תרגומו של גלעד (תרגום יונתן): גלעד. גל עד: (מט) והמצפה אשר אמר וגו'. והמלפא אשר בהר הגלעד, כמ"ס ויעבר את מפלה גלעד (סופטים יא:כט), למה נקראת שמה מפלה, לפי שאמר כל אחד מהם לחברו יצף ה' ביני ובינה אם חטבנו את הנרות: כי נסתר. ולא נראה איש את רעהו: (ג) בנותי בנותי. כ' פעמים, אף בלהה וזלה בנותיו היו מפלגה (כ"ר עדיני: עבר"א פלי: (אם תענה את בנתי. למטע מהן עונת תשמיש (יומא עז: (נא) יריתי. כמו ירה ניס (שמות טו:ד). כזה שהוא יורה התן (ס"א החנית) (כ"ר סס טו: (נב) אם אני. הרי אם משמש בל' אשר, כמו עד אם דברתי דברי (לעיל

47. Jacob and Laban both gave it the same name, but Jacob used Hebrew, because he would not abandon the sacred tongue (*Sfomo*), and Laban used Aramaic. The name means the mound is a witness (*Rashi*). The place was formally given that name in the next verse.

49. וְהַמִּצְפָּה — And as for the Mizpah [= watchtower]. According to *Rashi*, as explained by *Ramban*, the watchtower was a high, conspicuous structure on the mountain; it was not the mound or pillar. Thus, our passage is elliptic: It explains that the structure was called *Mizpah*, Watchtower, because ... (see *Judges* 11:29).

52. עַר הַגֵּל הַזֶּה — This mound shall be witness. These landmarks will serve as reminders of our pact (*Ibn Caspi*). They went on to stipulate that the pact prohibited them only to

cross the landmark for unfriendly purposes, but they could certainly cross it to trade with one another (*Rashi*).

53. אֱלֹהֵי אֲבִיהֶם — The god of their father. Laban referred to the god of Terach, the father of both Abraham and Nachor.

The *Pesach Haggadah* states that Laban wished to uproot everything — but the commentators wonder where we find Laban attempting such far-reaching destruction. *R' Yaakov Kamenetsky* finds it in this verse. Laban "benevolently" wanted to find common ground with Jacob in the god of their forefathers, but for Jacob to acknowledge the existence of any god other than *HASHEM* would uproot the very basis of the Jewish people. Jacob took his oath only by the *Dread of his father Isaac*, making clear that he owed allegiance only to *HASHEM*, for all ties to Terach's family had long since

⁴⁷ Laban called it Jegar-sahadutha, but Jacob called it Galeed.

⁴⁸ And Laban declared, "This mound is a witness between me and you today"; therefore he called its name Galeed. ⁴⁹ And as for the Mizpah — because he said, "May HASHEM keep watch between me and you when we are out of each other's sight. ⁵⁰ If you will ill-treat my daughters or if you will marry wives in addition to my daughters — though no man may be among us — but see! God is a witness between me and you." ⁵¹ And Laban said to Jacob, "Here is this mound, and here is the monument which I have cast between me and you. ⁵² This mound shall be witness and the monument shall be witness that I may not cross over to you past this mound, nor may you cross over to me past this mound and this monument for evil. ⁵³ May the God of Abraham and the god of Nachor judge between us — the god of their father." And Jacob swore by the Dread of his father Isaac. ⁵⁴ Then Jacob slaughtered for a feast on the mountain and summoned his kinsmen to break bread; and they broke bread and spent the night on the mountain.

32

¹ And Laban awoke early in the morning; he kissed his sons and his daughters and blessed them; then Laban went and returned to his place. ² Jacob went on his way, and angels of God encountered him. ³ Jacob said when he saw them, "This is a Godly camp!" So he called the name of that place Mahanaim.

THE HAFTARAH FOR VAYEITZEI APPEARS ON PAGE 1139.

been severed. Jews owe their loyalty only to the God of the Patriarchs.

54. וַיִּקְרָא לְאֶחָיו — And summoned his kinsmen. Now that the pact had been concluded, Jacob referred to Laban's companions as his kinsmen [see v. 23] (Rashi), and invited them all to share a meal so that they would part on good terms (Ramban).

32.

1. וַיְבָרֶךְ אֹתָהֶם — And blessed them. Although the Sages have taught that even the blessing of a common person should not be denigrated, Scripture has a deeper purpose in mentioning that Laban blessed his daughters and grandsons. It means to teach how effective a blessing can be when it is conferred with total sincerity, for Laban was surely sincere in blessing his own daughters and their children (Sforno).

2. מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים — Angels of God. They were angels who minister in Eretz Yisrael. They came to meet him to accompany Jacob to the Holy Land, replacing the angels that had been with him outside the Land. This reversed the changing of the angelic guard that took place when he left Eretz Yisrael to go to Charan [28:12] (Midrash; Rashi).

3. מַחֲנֵה אֱלֹהִים — A Godly camp. Jacob meant to assure those with him: "These are not the troops of Esau or Laban coming to attack us; they are camps of holy angels

which God sent to protect us from our enemies" (Targum Yonasan).

מַחֲנֵים — Mahanaim [lit., a pair of camps]. There were two camps of angels: those who ministered outside the Holy Land who had accompanied him, and those of the Holy Land who now came to meet him (Tanchuma; Rashi).

Ramban suggests that the plural refers to Jacob's camp on earth and the camp of angels on high. The title implies that both camps are equal, because they both exist only to bless God and assert His unity.

כַּמִּיָּה מִסּוּקִים. חֶלְקֵי יְיָ שִׁמּוֹן. מַחֲנֵיִם שִׁמּוֹן — This Masoretic note means: There are 148 verses in the Sidrah, numerically corresponding to the mnemonics **מַחֲנֵיִם**, two camps, and **חֶלְקֵי**, my portion, each of which totals 148.

The Jewish people are referred to as God's **חֶלְקֵי**, portion, as in **וְעַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ יֵצֵא מִן הַחֶלֶק הַזֶּה**, HASHEM'S portion is His people [Deuteronomy 32:9]. Thus the birth of eleven of the twelve tribes, as described in this Sidrah, constitutes the nation that God describes as **חֶלְקֵי**, My portion. Additionally, the final word of the Sidrah is **מַחֲנֵים**, Mahanaim [lit., a pair of camps] the name Jacob gave to the place. It also alludes to Jacob's abundant, flourishing growth, a condition which he was to describe in 32:11 as having grown into **שְׁנֵי מַחֲנֵים**, two camps (R' David Feinstein).

פרשת וישלח

אונקלוס

וישלח יעקב אנדרין קממוהי לנות עשו
אחיה לארצא דשעיר דשקל אדום:
הופקיד יתהון למימר בדנן תימרון
לרבוני לעשו בדנן אמר עבדך יעקב עם
לכן דרית ואוקרית עד כען: ויהנה לי
תורין וחקרין עון עבדך ואמקוה ושלחית
לחנא לרבוני לאשכחא רחמין
בעינך: ויתבין אנדרין לנות יעקב למימר
אתינא לנות אחך לנות עשו ואף אויל
לקדמותך וארבע מאה גוברין עמה:

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לִפְנֵי אֶל-עֵשָׂו אָחִיו אֲרָצָה
הַשְּׂעִיר שָׂדֶה אָדוֹם: וַיֵּצֵאוּ אֹתָם לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן
לְאֹדְנִי לַעֲשֹׂו כֹה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם-לִבִּן גְּרִתִּי
וְאֶחָד עַד-עֵתָה: וַיְהִי-לִי שׁוֹר וַחֲמֹר צֶאֱן וְעֶבֶד
וְשִׁפְחָה וְאֲשֻׁלְחָה לְהַגִּיד לְמִצְאָתְךָ בְּעֵינֶיךָ:
וַיֵּשְׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל-יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל-אָחִיךָ
אֶל-עֵשָׂו וְגַם הֵלַךְ לִקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע-מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ:

רס"י

השמים ומשמתי הארץ (לעיל כז:כח), וז' אינה לא מן השמים ולא מן הארץ (תנחומא י"ן ה'): שור וחמור. דרך ארץ לומר על שוורים הרבה שור. אדם אומר לחבירו כלילה, קרא התרגול, ואינו אומר קראו התרגולים (ס:). ואשלחה להגיד לאדוני. להודיע שאני כל אלקיך למצא חן בעיניך. שאני גלם עמך ומבקש להבדק: (ז) באנו אל אחיך אל עשו. שהיה אומר אחי הוא (כ"ז ט) אבל הוא טובה עמך כעש הרשע, שדנו בשלחו (תנחומא י"ן ו'; כ"ז טס ז):

(ד) וישלח יעקב מלאכים. מלאכים ממך (כ"ז טה:ד): ארצה שעיר. לארץ שעיר, כל חביבה שזריכה למ"ד בתפלתה הטיל לה הכתוב ה"א בסופה (יבמות יג:). (ה) גרתי. לא נעשיתי ער וחשוב אלא גר. איך כדאי לנטול חוסי על ברכות אביך שברכני הוה גביר לאחך, שהרי לא נתקיימה בי (תנחומא י"ן ה'). (ו"א, גרתי בנימטריא תרי"ג (ברכ"ט), כלומר, עס לכן הרשע גרתי ותרי"ג מלות שמרתי ולא למדתי ממעשי הרשעים: (ו) ויהי לי שור וחמור. אבא אמר לי מטל

PARASHAS VAYISHLACH

4-7. Esau advances to attack Jacob. After he had received the Patriarchal blessings from Isaac, Jacob had been sent away from home to protect him against Esau's threatened vengeance. Now, thirty-four years later — including fourteen years of study in the academy of Shem and Eber and twenty years with Laban — Esau's hatred remained implacable and, as Jacob advanced toward *Eretz Yisrael* with his family and entourage, Esau advanced toward him with an imposing, frightening army, determined to carry out his old, but still-fresh threat.

According to the *Zohar*, Jacob took the initiative in seeking a reconciliation while Isaac was still alive, because, given Esau's great respect for his father, it seemed logical that he would make peace with Jacob to avoid saddening their father. *Ramban* notes that Jacob could not avoid this potentially dangerous confrontation because the direct route to his parents' home in the south of the Land took him through Esau's habitat of Edom. However, according to the Midrash, Jacob should have taken a roundabout route to avoid Edom, for the Sages fault him for "taking the dog [i.e., Esau] by the ears . . . Esau was going about his business and you send messengers to say, 'Thus said your servant Jacob!'"

The confrontation between the brothers is recorded to illustrate how God sent an angel to save His servant from the hand of a stronger enemy. Furthermore, it shows that Jacob did not rely on his own righteousness, but strove mightily to ensure his safety through *practical* measures. Indeed, our Sages saw in this chapter the textbook of Jewish behavior in this exile, and, accordingly, we should follow his example by making a threefold preparation in our struggles with Esau's descendants: prayer, gifts [= appeasement], and battle, as will be noted in the com-

mentary (*Ramban*). Indeed, the Midrash (*Bereishis Rabbah* 78:15) records that in Talmudic times the rabbis who had to intervene with the Romans to counteract oppressive decrees would study this chapter before they went. Once, R' Yannai failed to do so, and his trip was a dismal failure. Obviously he remembered the narrative, but, just as obviously, when men of his caliber study it to find guidance regarding specific situations, they see messages and nuances that escape others.

According to the view of the Midrash that Jacob erred, Jacob's decision to honor Esau portended a tragedy that took place during a power struggle between two Hasmonean brothers in the Second Temple era. The loser invited the Romans to help him and they complied all too happily. Thus the Roman Empire gained a foothold that grew and grew until it controlled the country and eventually destroyed the Temple and exiled the people.

4. מַלְאָכִים — Angels. He sent real angels (*Rashi*), in order to both impress and terrify Esau. This teaches that righteous people are greater than angels, for when Jacob had need of emissaries, he had the right to summon angels to do his bidding (*Tanchuma*). The reason for the greater stature of human beings is that angels are created with a particular degree of holiness, and they remain forever static. Human beings, however, achieve their standing through their own striving, and they can grow constantly.

According to another view in the Midrash and the commentators, Jacob's emissaries were human — the word מַלְאָכִים can be rendered either as *angels* or *human emissaries*.

אֲרָצָה שְׂעִיר — To the land of Seir, i.e., the mountainous region from the Dead Sea southward toward the Gulf of Aqaba.

PARASHAS VAYISHLACH

Esau Advances to Attack Jacob ⁴Then Jacob sent angels ahead of him to Esau his brother to the land of Seir, the field of Edom. ⁵He charged them, saying: "Thus shall you say, 'To my lord, to Esau, so said your servant Jacob: I have sojourned with Laban and have lingered until now. ⁶I have acquired oxen and donkeys, flocks, servants, and maidservants and I am sending to tell my lord to find favor in your eyes.'"

⁷The angels returned to Jacob, saying, "We came to your brother, to Esau; moreover, he is heading toward you, and four hundred men are with him."

5. וַיַּצַּו אֶתְּאֵם — He charged them, saying. Jacob wanted his messengers to deliver the message verbatim, including the fact that in his conversations with them he had referred to Esau as "my lord" and to himself as Esau's "servant." This was part of Jacob's tactful approach, because thereby Esau would realize that Jacob truly held him in great esteem (*Or HaChaim*).

וַיֵּלֶךְ גִּרְתִּי — I have sojourned with Laban. The verb גִּרְתִּי, *lodged*, implies staying as a stranger [from גֵּר = alien]. Thus Jacob meant to tell Esau, "I have not become a great prince nor have I achieved status . . . I remained merely an alien. Therefore, you need not hate me for having received Father's blessing [27:29], since it has clearly not been fulfilled."

Midrashically, the numerical value of גִּרְתִּי equals תרי"ג, 613. Thus Jacob implied to Esau, "Though I have sojourned with Laban, I have observed the 613 Divine Commandments, and have not learned from his evil ways" (*Rashi*). This was a message to Esau that he should not trifle with Jacob, for his righteousness was still intact.

7. בָּאוּ אֵלָיו אֲחֵי עֵשָׂו — We came to your brother, to Esau. This was part of their report on Esau's intentions. "We came to the person whom you regard as a brother, but he behaves toward you as a wicked Esau — he still harbors hatred" (*Rashi*).

8-21. Battle, prayer, and tribute. Jacob prepared for the confrontation in three ways: He readied himself and his camp for a battle to the death, he threw himself upon God's mercy through prayer, and he sent a lavish tribute to appease Esau's anger. On the surface, these courses of action convey contradictory messages; aggression and servility seem to be irreconcilable characteristics. Total faith in God would seem to rule out either form of reliance on human effort [see Faith and Trust, 40:15]. Of course, one can view such a combination of approaches pragmatically; people routinely adopt tactics without being troubled by a lack of sincerity — if it works, do it! But Jacob was the embodiment of truth; it is inconceivable that he would adopt insincere charades.

That Jacob could dedicate himself with conviction to contradictory courses of action is testimony to his self-discipline. He could cast his lot with God, yet not fail to make the necessary human responses to a crisis; he could recognize an element of justice in Esau's hurt at losing the blessings, yet prepare for an attack as if there were no

defense but his own strong arms. This chapter teaches that Israel in exile must always be able to recognize and act upon the varying and sometimes conflicting elements in any situation.

5. Jacob's fear.

On the surface it would seem that Jacob's fear of Esau (v. 8) betrayed a lack of faith in God's promise of protection when he went to Charan (28:15), a promise that God reiterated when He commanded Jacob to return to Eretz Yisrael (31:3). *Rashi* (v. 11), however, explains that the righteous are never sure of themselves, and that is why Jacob was afraid that he might have sinned in the interim and thereby forfeited his right to the Godly shield from harm. They know better than anyone else how awesome are their responsibilities and how easy it is to fall short. According to the opinions of the Sages cited by *Rashi*, Jacob did not know of any specific sins, but was sure that there might have been some. The Midrash suggests that he was distressed by the very fact that he was afraid, for such fear indicated a lack of trust in God's promise.

Others comment that the sin that concerned him was his approach to Esau, his archenemy, for, as noted above, the Midrash cites that as an error. He might have felt that he was at fault in sealing a covenant with Laban, or it may have been his failure to honor his parents for twenty years that troubled him. The *Zohar* comments that God instilled this fear in Jacob so that he would be forced to pray, for God craves the prayers of the righteous.

Rambam (*Yesodei HaTorah* 10:4) discusses the rule of the Sages that God never withdraws a prophecy to do good (*Berachos* 7a); if so, how could Jacob have doubted the Divine promise to protect him? *Rambam* explains that this dictum applies only to a public prophecy, but not one given privately to an individual, like God's promise to Jacob; such a prophecy is subject to the continued worthiness of the recipient.

R' Hirsch notes the contrast between Jacob's confidence during his years with Laban and his fear at this time. Jacob knew that Esau had felt personally injured by Jacob, and this might influence God to take pity on Esau.

8-9. Military preparations. Jacob divided his people in such a manner that each camp had some of his men, maidservants, and cattle, but he kept his wives and children together. His strategy was to station the family camp in the rear, so that the other one would be a buffer between them and Esau (*Abarbanel*).

ח וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֵר לוֹ וַיַּחֲזֵץ אֶת־הָעַם אֲשֶׁר־אִתּוֹ
ט וְאֶת־הַצָּאן וְאֶת־הַבֶּקָר וְהַגְּמָלִים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת: וַיֹּאמֶר
אִם־יָבוֹא עֲשׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה הָאֶחָד וְהִכְהוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה
י הַנֶּשְׁאָר לַפְּלִיטָה: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם
וְאֱלֹהֵי אָבִי יִצְחָק יְהוָה הָאֵמֶר אֵלַי שׁוּב לָאָרֶץ
יא וּלְמִוְלָדְתִּי וְאִיטִיבָה עִמָּךְ: קִטְנִיתִי מִכָּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל־
יב הָאֲמֹת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־עַבְדְּךָ כִּי בִמְקָלִי עָבַרְתִּי אֶת־
יג הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הֵייתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת: הֲצִילֵנִי נָא מִיַּד
אֲחִי מִיַּד עֲשׂו כִּי־יִירָא אָנֹכִי אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא וְהִכְנִי אִם־
יד עַל־בָּנָיִם: וְאַתָּה אֲמַרְתָּ הֵיטֵב אִיטִיב עִמָּךְ וּשְׁמַתִּי אֶת־
טו זֶרַעְךָ בְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִסְפָּר מֶרֶב: וַיֵּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה
טז הַהוּא וַיִּקָּח מִן־הַבָּקָר בָּיָדוֹ מִנְחָה לַעֲשׂו אָחִיו: עֲזִים
מְאֹתִים וַחֲתֻשִׁים עֶשְׂרִים רַחֲלִים מְאֹתִים וְאִילִים
טז עֶשְׂרִים: גְּמָלִים מִיִּנְיֻקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת
יז אַרְבָּעִים וּפָרִים עֶשְׂרֶה אֲתָנֹת עֶשְׂרִים וְעִירִם עֶשְׂרֶה:
יח וַיִּתֵּן בְּיַד־עַבְדָּיו עֶדֶר עֶדֶר לְבָדוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־עַבְדָּיו
יח עֲבְרוּ לִפְנֵי וַרְנוּחַ תְּשִׁימוּ בֵּין עֶדֶר וּבֵין עֶדֶר: וַיֵּצֵא אֶת־
הָרֹאשׁוֹן לְאֹמֶר כִּי יִפְגֹּשֶׁךָ עֲשׂו אָחִי וּשְׁאַלְךָ לְאֹמֶר

ח וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֵר לוֹ וַיַּחֲזֵץ אֶת־הָעַם אֲשֶׁר־אִתּוֹ
ט וְאֶת־הַצָּאן וְאֶת־הַבֶּקָר וְהַגְּמָלִים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת: וַיֹּאמֶר
אִם־יָבוֹא עֲשׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה הָאֶחָד וְהִכְהוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה
י הַנֶּשְׁאָר לַפְּלִיטָה: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם
וְאֱלֹהֵי אָבִי יִצְחָק יְהוָה הָאֵמֶר אֵלַי שׁוּב לָאָרֶץ
יא וּלְמִוְלָדְתִּי וְאִיטִיבָה עִמָּךְ: קִטְנִיתִי מִכָּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל־
יב הָאֲמֹת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־עַבְדְּךָ כִּי בִמְקָלִי עָבַרְתִּי אֶת־
יג הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הֵייתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת: הֲצִילֵנִי נָא מִיַּד
אֲחִי מִיַּד עֲשׂו כִּי־יִירָא אָנֹכִי אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא וְהִכְנִי אִם־
יד עַל־בָּנָיִם: וְאַתָּה אֲמַרְתָּ הֵיטֵב אִיטִיב עִמָּךְ וּשְׁמַתִּי אֶת־
טו זֶרַעְךָ בְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִסְפָּר מֶרֶב: וַיֵּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה
טז הַהוּא וַיִּקָּח מִן־הַבָּקָר בָּיָדוֹ מִנְחָה לַעֲשׂו אָחִיו: עֲזִים
מְאֹתִים וַחֲתֻשִׁים עֶשְׂרִים רַחֲלִים מְאֹתִים וְאִילִים
טז עֶשְׂרִים: גְּמָלִים מִיִּנְיֻקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת
יז אַרְבָּעִים וּפָרִים עֶשְׂרֶה אֲתָנֹת עֶשְׂרִים וְעִירִם עֶשְׂרֶה:
יח וַיִּתֵּן בְּיַד־עַבְדָּיו עֶדֶר עֶדֶר לְבָדוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־עַבְדָּיו
יח עֲבְרוּ לִפְנֵי וַרְנוּחַ תְּשִׁימוּ בֵּין עֶדֶר וּבֵין עֶדֶר: וַיֵּצֵא אֶת־
הָרֹאשׁוֹן לְאֹמֶר כִּי יִפְגֹּשֶׁךָ עֲשׂו אָחִי וּשְׁאַלְךָ לְאֹמֶר

שני

כ"ה

(תחנומה) ין וילא ג): (יב) מיד אחי מיד עשו. מיד אחי שאין טוה עמי כאח
אלא כעשו הרשע: (יג) היטב איטיב. היטב בזכותך, איטיב בזכות אבותיך (כ"ר
עוז): ושמותי את דועך בחול הים. ויכין ח"כ כן, והלא לא ח"כ אלא והיה זרעך
כעשר הארץ (לעיל כח:ד). אלא שאל"כ כי לא אנוצח עד אשר אס עשיתי את אשר
דברתי לך (ס טו, וע"י רש"י סס), ולאברהם אמר הרבה לרעה את זרעך ככוכבי
השמים וכחול אשר על שפת הים (סס ככוכי: כרנ"ח: (יד) הבא בידו. כרשומי,
וכן ויקח את כל ארצו מידו (במדבר כח:כ; מכלתא משפטים ניקיון פ"ה). ומה"א,
מן הבא בידו, כאבים טובות ומרגליות אלהם לר גרורו וטושאם בידו (תחנומה) ין
(ח). (דבר אחר, מן הבא בידו, מן החולין, שנטל מעשר, כמה דאח אחר עשר אעשרנו
לך, והדר לקח מנחה ופס"ז, וע"י פדר"א פל"ז: (טו) עזים מאתיים וחתישים
עשירים. מאתיים עזים לריכות עשירים תישים, וכן כולם הזכירים כדי לזרז הנקבות.
ובכ"ר (סס) דורש מכלל לעונה האמורה בתורה. הטיילים בכל יום, הפועלים שמים
בשבת, הממרים אחת בשבת, הגמלים אחת לשלשים יום. הספנים אחת לששה
חדשים (בתפוחים סא:). ואינו יודע לכוין המדרש הזה בזוון, אך נראה בעיני שמדט
מכלל שאין העונה שוב בכל חדש אלא לפי שורת המוטל עליו, שמינו כאן שמסר
לכל חיש עשר עזים וכן לכל חיל, לפי שהם פנויים ממלאכה דרכן להרבות תשמים
ולעשר עשר נקבות, ובמהה משתעבדה אינה מקבלת זכר. ופירש שטוקין
ממלאכה לא מסר לזכר אלא ארבע נקבות, ולתמוז שהולך בדרך רחוקה שתי נקבות
לזכר, ולגמלים שהולכים דרך יותר רחוקה נקבה אחת לזכר (ירושלמי תפוחים
הזו: (טז) גמלים מיניקות שלשים. וזכיהם עמהם. ומדרש אגדה, ובניהם
בנחיהם, זכר כנגד נקבה, ולפי שנטע בתשמים לא פרסמו הכתוב (כ"ר סס):
ועיריים. תמורים זכרים (סס): (יז) עדר עדר לבדו. כל מין ומין לעמלו (סס ח):
עברו לפני. דרך יום או פחות ואני אבוא אחריו: ורוח תשימו. עדר
לפני תברו מלא עין, כדי להשגיב עינו על אותו רשע ולהווינו על רבי הדורון (סס):

(ח) ויירא ויצר. ויירא שמה ויירא, ויצר לו אס וירגו הוא את אחריים (תחנומה
ד: כ"ר עוז: (ט) המחנה האחת והבדו. מתנה משמש לשון זכר ולשון נקבה.
אס תחנה עלי מתנה (תהלים כז:ג) הרי לשון נקבה, המתנה הזה (להלן ג:ח) לשון
זכר. וכן יס אשר דברים משמשים לשון זכר ולשון נקבה. השמש ילא על הארץ (לעיל
יט:כג), מקנה השמים מולאו (תהלים יט:ז) ארץ לשון זכר, והשמש זרחה על המים
(תהלים כ:ג:כג) הרי לשון נקבה. וכן רוח, והנה רוח גדולה באה (איוב א:יט) הרי
לשון נקבה, ויגע בארבע פנות הבית (סס) הרי לשון זכר, ורוח גדולה וחזק מפרק
הרים (תהלים א: יט:יח) הרי לשון זכר ולשון נקבה. וכן אש, ואש ילאה מאת ה'
(במדבר טז:ל) לשון נקבה, אש לוהט (תהלים קד:ד) לשון זכר: והיה המחנה
הנשאר לפליטה. על כרתו, כי אלהם עמו. התקין עמלו לשלשה דברים, לדורון
לתפלה ולמלחמה. לדורון, ותעבור המנחה על פניו (להלן פסוק כב). לתפלה, אלהי
אבי אברהם (פסוק י). למלחמה, והיה המחנה הנשאר לפליטה (תחנומה) ין ו: (י) ו
ואלהי אבי יצחק. ולהלן הוא אומר ופתח יצחק (לעיל לא:כב, וע"י רש"י סס). ועוד
מהו שחזר והזכיר שם המיוחד, היה לו לכתוב האומר אלי שוב לארץ וגו'. אלא כך
אמר יעקב לפני הקב"ה, שתי הבטחות הבטחתני, אחת בנאחתי מביט אחי מבואר
שבת, שאמרתי לי אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק (כתיב: וסס) אמרתי לי
ושמרחיך בכל אשר תחך (סס טו), ובכתיב לכן אמרתי לי שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך
ואהיה עמך (סס לא:ג), וסס נגלית אלי בשם המיוחד לבדו, שנאמר ויאמר ה' אל
יעקב שוב אל ארץ אבותיך וגו' (סס). בשתי הבטחות האלו אני צא לפניך: (יא) ו
קטנתי מכל החסדים. נתמטטו זכויות ע"י החסדים והאמת שגשית עמי (תפנית
כ: שבת ג:ב). לכך אני ירא, שמה משתעבדתי בתלכוכתי בחטא ויגרסו לי להמסר
ביד עשו (תחנומה) בשלח כח: ברכות ד: כמ"ר יט:לג): ומכל האמות. אמתת
דכריך שגמרת לי כל הבטחותי שבטחתני: כי במקלי. לא היה עמי לא כסף ולא
זכב ולא מקנה אלא מקלי לבדו. ומדרש אגדה נתן מקלו בידך ונקבה בידך

Military ⁸ Jacob became very frightened, and it distressed him. So he divided the people with him, and the cattle, herds, and camels, into two camps. ⁹ For he said, "If Esau comes to the one camp and strikes it down, then the remaining camp shall survive." ¹⁰ Then Jacob said, "God of my father Abraham and God of my father Isaac; **HASHEM** Who said to me, 'Return to your land and to your relatives and I will do good with you' — ¹¹ I have been diminished by all the kindnesses and by all the truth that You have done Your servant; for with my staff I crossed this Jordan and now I have become two camps. ¹² Rescue me, please, from the hand of my brother, from the hand of Esau, for I fear him lest he come and strike me down, mother and children. ¹³ And You had said, 'I will surely do good with you and I will make your offspring like the sand of the sea which is too numerous to count.' "

The Tribute ¹⁴ He spent the night there, then he took, from that which had come in his hand, a tribute to Esau his brother: ¹⁵ Two hundred she-goats and twenty he-goats; two hundred ewes and twenty rams; ¹⁶ thirty nursing camels with their colts; forty cows and ten bulls; twenty she-donkeys and ten he-donkeys. ¹⁷ He put in his servants' charge each drove separately and said to his servants, "Pass on ahead of me and leave a space between drove and drove." ¹⁸ He instructed the first one, saying, "When my brother Esau meets you and asks you, saying,

8. וַיִּירָא . . . וַיִּדְחַק — Became frightened . . . and it distressed. In the plain sense, Jacob was apprehensive at the news that Esau was coming with a sizable army to attack him (*Ramban*). He was frightened that he would be killed, and he was distressed that, in defending himself and his family, he might kill others (*Rashi*). Distress is a stronger emotion than fear. The prospect that he might be forced to kill was more disturbing to Jacob than the possibility that he might be killed (*Ralbag*).

9. וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לְפָלִיטָה — Then the remaining camp shall survive. While Esau's force was fighting Jacob and the first camp, the other camp, with Jacob's family, would flee to safety. *Ramban* comments on what Jacob's strategy portended for the future of Israel. Various countries will decree the extermination or the crippling of the Jewish people, but the nation will always survive, because Jews in other countries will be treated benevolently and thus insure the survival of the nation.

10-13. Prayer. This was the second component of Jacob's three-pronged strategy, for he knew that without God's help, all of man's plans and exertions are in vain.

11. קָטַנְתִּי — I have been diminished. My merits have been diminished by all the kindnesses You have shown me, and that is why I am afraid. Since Your promise to me, I may have become soiled by sin and not deserve to be delivered from Esau's hands (*Rashi*). According to *Ramban*, Jacob's fear was not that he had once had merits but that they had become diminished. Rather, in his humility, he declared I am unworthy, i.e., he felt that he had never been worthy of all the kindnesses God had done him.

Kindnesses are benefits that God confers without having first promised them; *truth* refers to the kindnesses He does in fulfillment of earlier promises.

Jacob knew that he was being escorted by angels now just as he had been when he left *Eretz Yisrael* to journey to Laban. Obviously, therefore, he was still righteous. Why was he afraid? This shows that even good people can be judged and

punished for not having achieved their full potential. Of this, Jacob was frightened. Perhaps he had failed to grow as much as he could have. Similarly, the Torah demands that one not merely study, but exert himself in his Torah study. And if one fails to do so, it is tantamount to not learning (see *Leviticus* 26:3,15). This is a challenge to every Jew to strive to live up to his potential (*R' Moshe Feinstein*).

לִשְׁנֵי מַחֲנֵה — Two camps. From Jacob's remark we learn that during times of tranquility, a person should recall his travail, so that he may appreciate his advantages and thank God for them (*R' Bachya*).

14-22. The tribute. To show his good will and reiterate his subservience, Jacob sent a lavish tribute — actually a series of tributes — to Esau in the hope of assuaging his wrath. In so doing, Jacob set a pattern for future generations that would confront Esau's oppression. In times when Israel is powerless to fight its enemies, it must forgo the "luxury" of asserting that its cause is just. Instead, it must appease its enemies in terms that they, in their greed, can comprehend. Commentators note that before assembling his gift, Jacob spent the night in his camp, hoping for a prophetic vision — but none came. *Radak* comments that by not appearing to him, God was implying to Jacob that even the most righteous people should not rely on God's miraculous intercession, but should be vigilant and make all rational preparations.

14. מִן-הַבָּקָר בְּיָדוֹ — From that which had come in his hand. Jacob selected his gift from the livestock that he had accumulated during his years of unremitting labor. The most effective gift is one that someone has earned through his own toil and labor (*Alshich*).

15-16. As a skilled shepherd who was fully familiar with animals' breeding habits (*Ibn Ezra*), Jacob sent sufficient males for the needs of the females (*Rashi*).

17. עֶדְרָה עֶדְרָה — Each drove separately. Jacob wanted each drove to be distinct, so that Esau would take note of the proper proportion of males to females. Thereby he would

למן את (ג"א דמאן את) ולאן את אול
ולמן אליו דדמאן: יט"ב דעבדך
לעקב (ג"א דעבדך דיעקב) תקרבתא
היא דמשלחא לרבוני לעשו והא אף הוא
אתי בתרנא: כדפסד אף ית תננא אף ית
תליתא אף ית כל דאולין בתר עבדא
לממר כפתמא דדין תמללון עם עשו
כד תשכחון יתה: כא ותימרון אף הוא
עבדך יעקב אתי בתרנא ארי אמר אנחנא
לרנא בתקרבתא דאולא לקדמי ובתר
כן אחי אפודי מאים יטב אפי: כב ועברת
תקרבתא על אפודי והוא בת בלילא
ההוא במשדיתא: כג נקם בלילא הוא
ונסיב ית תרמין נשודי וית תרמין
לחיתא וית חד עסר בנודי ועבר ית
מעבר יובקא: כד ודברנו ועברנו ית
נחלא ואעבר ית דילא: כה ואשתאר יעקב
בלחודוהי ואשתדל גברא עמה עד דסלק
צפרא: כו ויחזא ארי לא יכיל לה וקרב
בפתי ירבה וזע פתי ירבא דיעקב

יט לְמִי־אַתָּה וְאַנְה תֵּלֶךְ וְלִמִּי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ: וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ
לְיַעֲקֹב מִנְחָה הוּא שְׁלוּחָה לְאֲדֹנִי לַעֲשׂוֹ וְהִנֵּה גַם־
כ הוּא אַחֲרֵינוּ: וַיֵּצֵא גַם אֶת־הַשְּׂלִישִׁי גַם
אֶת־כָּל־הַחֲלָכִים אַחֲרֵי הָעֲדָרִים לֵאמֹר כִּדְבַר הָזֶה
כא תִּדְבְּרוּן אֶל־עֲשׂו בְּמִצְאָכֶם אֹתוֹ: וְאָמַרְתֶּם גַּם הִנֵּה
עַבְדְּךָ יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי־אָמַר אֲכַפְּרָה פְּנֵיו בְּמִנְחָה
הַחֲלֹכֶת לְפָנָיו וְאַחֲרֵי־כֵן אָרְאֶה פְּנֵיו וַיֵּשָׂא פָּנָיו:
כב וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל־פָּנָיו וְהוּא לָן בְּלִילָה־הַהוּא
כג בַּמִּנְחָה: וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ הוּא וַיָּקַח אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־
שְׁתֵּי שִׁפְחָתָיו וְאֶת־אֶחָד עֶשֶׂר יִלְדָיו וַיַּעֲבֹר אֶת־מַעְבַּר
כד יַבֵּק: וַיָּקָחֻם וַיַּעֲבֵרֻם אֶת־הַנָּחַל וַיַּעֲבֹר אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ:
כה וַיּוֹתֵר יַעֲקֹב לְבָדּוֹ וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר:
כו וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיַּגַּע בְּכַף־יָרְכוֹ וַתִּקַּע בְּ־יֶרֶךְ יַעֲקֹב

כ"ה

כבעם שהיה לריך לכל (ב"ר ט"ז: ט"ח: כג) ואת אחד עשר ילדיו. ודינה היכן
היתה, נמנה בחינה ועל צפניה שלא יתן כד עשו פניו. ולכן נעשו יעקב שמונה
מחזיו, שמה חזירנו למוטב, ונפלה ביד שם נס ט: יב. שם הסרה: (כד) את
אשר לו. הכהמה והמטעלים. עשה עמנו כגשר, נוסל מכלל ומניח כחן (סס):
(כד) ויותר יעקב. שכן פכים קטנים וחזר עליהם [מכלל] שהלדקים חסים על
ממונם, שלא יסלחו ידיהם בגלל (וחולין לא): ויאבק איש. מנחם פ' ויחמור איש,
מ' אבק, שהיו מעלים עפר בצגליהם ע"י נענועם. ולי נראה שהוא לשון ויחמור,
ולשון ארמי הוא, בחר דאבוקו ביה (מנהדרין פג): ואבק ליה מיבק (מנחום מז). ל'
ענינה, שכן דרך שנים שמתעלמים להפיל איש את רעהו שחובקו ואבוקו בזרועותיו
(וחולין סס). ופירש רז"ל שהוא שרו על עשו (ב"ר פזג: מנחום ח): (כד) ויגע
בכף ירכו. קולית היך החקוע בקילבוסח קרוי כף, ע"ש שהשער שעליה כמין כף
של קדירה: ותקע. נתקעקה ממקום חדרה. ודומה לו פן חקע נפשי ממך (ירמיה
וה), לשון הסרה (ב"ר סס). ובמנה, לקטקע בלחן (ויק"ר כזח: לשר שרשיק:

(וה) למי אתה. של מי אתה, מי שולח, ומרגש דמן את: ולמי אלה לפניך.
ואלה שלפניך של מי הם, למי המנחה הזאת שלוחה. למ"ד משמח בראש הדינה
במקום של. כמו וכל אשר אתה רואה לי הוא (לעיל לא:מג) של הוא. לה' הארץ
ומלואה (חללים כדח): של ה': (יט) ואמרת לעבדך ליעקב. על ראשון ראשון
ועל אחרון אחרון. שאלת למי אתה, לעבדך יעקב חני, ומרגשו דעבדך דיעקב.
ושאלת ולמי אלה לפניך. מנחה היא שלוחה וגו': והנה גם הוא [אחרינו]. יעקב:
(בא) אכפרה פניו. אכטל רוגזו. וכן וכפר בריחם את מות (ישעיה כח:יח) לא
חובלי כפרה (שם מז:יא). ונראה צעירי שכל כפרה שאל עון וחטא ואל פנים כולן
לשון קטח והעברה הן, ולשון ארמי הוא, והרבה בגמרא, וכפר ידיה (ב"ר כד). צעיר
לכפורי ידיה כההוא גברא (גישין נז). וגם בלשון המקרא נקראים המורקים (ועדים
קדש כפורי וזב) (עזרא א':י) על שם שהכהן מקנה ידיו בכן בשפת המורק (ועדים
לג: (בב) על פניו. כמו לפניו, וכן חמס ואור ישמע בה על פני תמיד (ירמיה וז),
וכן המכתיבים אחי על פני (ישעיה סהג). ומדרש אגדה, על פניו, אף הוא שריו

realize that Jacob planned the tribute to yield maximum productivity (*Sforno*).

He instructed his servants to keep a distance between the various droves, so that the greedy Esau would see animals coming toward him from clear across the horizon. This would make the gift seem even larger and more impressive (*Rashi*).

18. . . . לְמִי־אַתָּה — *Whose are you . . .* Homiletically, Esau's questions fell into two categories (a) *Whose are you?* — to whom are you loyal? And *Where are you going?* — What is your goal in life? To these questions Jacob's servants — and his progeny throughout history — reply that they are and will always remain dedicated to the ideals of Jacob. (b) *Whose are these that are before you?* Are you willing to contribute your possessions to the benefit of society? To this, Jacob said that the answer is yes — Jews pay taxes and strive for the betterment of the lands where they live. But this loyalty is predicated upon the unyielding recognition that *he himself is behind us*. Though we are loyal citizens, we

never forget that we remain servants of the ideals of Jacob (*R' Yosef Dov Soloveitchik*).

20. בְּמִצְאָכֶם אֹתוֹ — *When you find him*. Following the broader concept that this sequence applies to future generations who must defend themselves against Esau's descendants, the implication is: In this manner shall you speak to Esau whenever you encounter him (*R' Munk*).

21. כִּי־אָמַר אֲכַפְּרָה פְּנָיו — (*For he said, "I will appease him . . ."*) According to *Rashi*, *Rashbam*, and *Ibn Ezra*, this phrase was not part of Jacob's instructions to the messengers, but a parenthetical explanation of his motives in sending the tribute. Accordingly, the word *said* should be understood as *he said to himself*. *Ramban*, however, maintains that this phrase *did* form part of Jacob's instructions to the emissaries. They were to tell Esau that Jacob had sent the gifts to appease him.

25-32. *The struggle with the angel*. The confrontation between Jacob and a "man" was one of the cosmic events in Jewish history. The Rabbis explained that this man was the

'Whose are you, where are you going, and whose are these that are before you?' — ¹⁹ You shall say, 'Your servant Jacob's. It is a tribute sent to my lord, to Esau, and behold he himself is behind us. ' "

²⁰ He similarly instructed the second, also the third, as well as all who followed the droves, saying, "In this manner shall you speak to Esau when you find him. ²¹ And you shall say, 'Moreover — behold your servant Jacob is behind us. ' " (For he said, "I will appease him with the tribute that precedes me, and afterwards I will face him; perhaps he will forgive me.") ²² So the tribute passed on before him while he spent that night in the camp.

²³ But he got up that night and took his two wives, his two handmaids, and his eleven sons and crossed the ford of the Jabbok. ²⁴ And when he took them and had them cross over the stream, he sent over all his possessions.

The
Struggle
with the
Angel

²⁵ Jacob was left alone and a man wrestled with him until the break of dawn. ²⁶ When he perceived that he could not overcome him, he struck the socket of his hip; so Jacob's hip-socket

guardian angel of Esau (*Rashi*), in the guise of a man. The Sages teach that every nation has a Heavenly power, an angel that guides its destiny on earth, and acts as an "intermediary," between the nation and God. Two nations, however, are unique: Israel and Esau. Israel needs no go-between; it is God's own people. And Jacob, because his image is engraved upon God's Throne of Glory, symbolizes man's highest potential. Esau's guardian angel is different from all the others, for just as Esau epitomizes evil, so his angel is the prime spiritual force of evil — Satan himself.

"Satan descends and seduces man [to sin], then he ascends to incite [God, by prosecuting man for his sinfulness], and then he receives permission to take man's life . . . Satan, the Evil Inclination, and the Angel of Death are one and the same" (*Bava Basra* 16a). The angel of Esau had to attack Jacob, because, as the last and greatest of the Patriarchs, Jacob symbolized man's struggle to raise himself and the rest of the world with him — and Satan exists to cripple that effort. Thus the battle between Jacob and the "man" was the eternal struggle between good and evil, between man's capacity to perfect himself and Satan's determination to destroy him spiritually.

✿ The prime target.

The *Chofetz Chaim* used to say, "The Evil Inclination doesn't mind if a Jew fasts, prays, and gives charity all day long — provided he does not study Torah!" Abraham represented kindness and Isaac represented service. Kindness and service are two of the three indispensable pillars of the world (*Avos* 1:2), but the third pillar — Torah — is the crucial one for Israel's success in carrying out its mission on earth. Jacob represented Torah — and without it, Israel will fail. That is why Satan did not confront Abraham and Isaac, only Jacob.

Jewish history bears this out all too tragically. In countries where Jews invested heroically in synagogues and charities, but not in institutions of Torah study, they assimilated and nearly disappeared. Only where they remained loyal to the legacy of Jacob did they remain strong.

25. וַיֵּשָׁב יַעֲקֹב לְבָדּוּ — *Jacob was left alone.* *Rashi* cites the Talmudic interpretation [*Chullin* 91a] that Jacob had forgotten some *קטנים*, small earthenware pitchers, and re-

turned to fetch them. From the fact that Jacob returned for small pitchers, the Sages [*ibid.*] derive that "to the righteous, their money is dearer to them than their bodies" — the reason for this, as the Talmud explains, is that they scrupulously avoid even a suggestion of dishonesty. Since they earn every penny diligently and honestly, it is dear to them.

Clearly the Sages do not mean that someone should put his life in danger for the sake of even significant sums of money; they mean to stress that Jacob went back for trivial objects because honestly earned wealth has spiritual value to the righteous and should not be treated indifferently. As noted in connection with his sojourn as Laban's shepherd, Jacob's mission was to bring holiness into the most mundane pursuits. Consequently, by investing even small pitchers with his zeal for honesty, he turned them into bearers of holiness, and as such, they were as precious as jewels. As the Talmud remarks, a judge should be as scrupulous in deciding the ownership of a penny as of ten thousand dinars.

וַיִּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ — *And a man wrestled with him.* God dispatched the angel to pave the way for the ultimate salvation of Jacob and his descendants. Just as Jacob was temporarily injured in the struggle but prevailed and went on to greater accomplishments, the Jewish people would suffer losses in the future, but would emerge with even greater victories and blessings (*Sforno*).

עַד צֹלֹת הַשָּׁחַר — *Until the break of dawn.* The angel of evil will fight Jacob's descendants throughout history, until the dawn of salvation (*Lekach Tov*).

26. לֹא יָכַל לוֹ — *He could not overcome him.* The angel could not prevail because Jacob cleaved tenaciously to God, but then the angel informed him of the sins of the future leaders of Israel. In his distress, he stopped concentrating on God, thus enabling the angel to injure him (*Sforno*).

The Midrash perceives the angel's crippling blow to the hip as symbolic of a weakening of commitment on the part of financial supporters of Torah education. It also alludes to the persecution of Jacob's descendants, *וַיִּצְאֵי יִרְכּוּ*, literally, *the issue of his loins*. As an example of such persecution, the Sages cite the terrible Roman atrocities against Jews during *דְּוֹר שֶׁל שְׂקָר*, the generation of religious persecution,

באשתדללותה עמה: כו נאמר שלחני ארי סליק צפרא נאמר לא אשלחנך אלהן ברכתני: כח נאמר לה מה שמך נאמר יעקב: כט נאמר לא יעקב יתאמר עוד שמך אלהן ישראל ארי בברכת קדם יי ועם גובריא ויכלתא: לו שאל יעקב נאמר חיי כען שמך נאמר למא דבן את שאל לשמי וברך יתה תמן: לא נקרא יעקב שמא דאתרא פניאל ארי חזיתי מלאכיא דני אפין באפין ואשתנבת נפשי: לב ודנח לה שמשא כד עבר ית פניאל והוא מטלע על ירכה: לו על פן לא ייכלון בני ישראל ית גידא דנשיא די על פתי ירכא עד יומא דרין ארי קריב בפתי ירכא דיעקב בגידא דנשיא: א נוקף יעקב עינוהי ונחא והא עשו אתי ועמה ארבע מאה גברין ופליג ית בניא על לאה ועל רחל ועל תרתיין לחינתא: ב נשוי ית לחינתא וית בניהו דקמאין וית לאה ובניא בתראין וית רחל וית יוסף בתראין: ג והוא עבר קדמיהו וסגיד על ארעא שבע זמנין עד מקרבה עד (ניא לנת) אחרוי: ד ורקט עשו לקדמותה וגפפה ונפל על צנארה ונשקה ובכו:

כו בַּהֲאֲבָקוֹ עָמוּ: וַיֹּאמֶר שְׁלַחֲנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלְּחֶךָ כִּי אִם-בְּרִכְתִּנִּי: וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֶה-שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב: וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֹאמַר עוֹד שְׁמֶךָ כִּי אִם-יִשְׂרָאֵל כִּי-שָׂרִית עִם-אֱלֹהִים וְעַם-אֲנָשִׁים וְתוֹכַל: וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִגִּידָה נָא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וַיַּבְרֶךְ אֹתוֹ שָׁם: וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאל כִּי-רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל-פָּנִים וַתִּנָּצַל נַפְשִׁי: וַיֹּזַח לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ בַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת-פְּנוֹאֵל וְהוּא צֹלַע עַל-יָרְכּוֹ: עַל-פֶּן לֹא-יֵאכְלוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-גִּיד הַנָּשָׂה אֲשֶׁר עַל-כֶּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף-יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשָׂה: וַיֵּשָׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיֵּרָא וַהֲגָה עֲשׂוּ בָּא וְעָמוּ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחֲץ אֶת-הַיְלָדִים עַל-לֵאָה וְעַל-רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשִּׁפּוֹחוֹת: וַיֵּשֶׁם אֶת-הַשִּׁפּוֹחוֹת וְאֶת-יְלִדֵיהֶן רֵאשֶׁנָּה וְאֶת-לֵאָה וַיְלִדֶיהָ אַחֲרָנִים וְאֶת-רָחֵל וְאֶת-יוֹסֵף אַחֲרָנִים: וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ וְאַרְצָה שִׁבְעַת פְּעָמִים עַד-גִּשְׁתּוֹ עַד-אַחֲיוֹ: וַיִּרְץ עֲשׂו לִקְרֹאתוֹ וַיַּחֲבֹקְהוּ וַיִּפֹּל עַל-צַוָּאָרוֹ וַיִּשְׁקֻהוּ וַיִּבְכּוּ:

שלישי לא

לג א

ינקוד על וישקהו

רע"ה

כמה דקומא שמש לדקה ומרפא בכנפיה (מלאכי גכ; ז"ר סס ה; תנחומא יבן י). ואותן שעות שמהרה לשקוט בשבילו כשאל מנחם שבע מיהרה לזרוח בשבילו (ז"ר סחי: תנחומא יבן סס; סנהדרין נה): והוא צלע. היה נולע כשומה בשמש: (לג) גיד הנשה. ולמה נקרא שמו גיד הנשה. לפי שגשה ממקומו ועלה, והוא לשון קפיה, וכן נשתה גבורתם (ירמיה נאל: חולין לא). וכן כי נשי אלהים את כל עמלי (הלן מאל: נעל בף הירך. פולפ"א בלע"). כל בשר גבוה ומלול ועבול קריו קף, כמו עד שתמחר הקץ בסימני גבורת (נדה מז: ב) ואת לאה וילדיה אחרונים. אחרון אחרון חביב (ז"ר סחי: ג) עבר לפניהם. אמר, אם יבא אותו ראש לאחס ילחס כי חלה (סס): (ד) ויחבקהו. נתגלגלו רחמיו כשראהו משחוחה כל השתחוואות הללו (סס): וישקהו. נקוד עליו. יש חולקין בדבר הזה בברייתא דספרי (בשעתלך סס), יש שדרש נקודה זו. וומר שלא נקדו בכל לבו. א"ר שמעון בן יוחאי, הלכה היא, בידוע שעשו שונא ליעקב, אלא שנקמרו רחמיו באותה שעה ושקפו בכל לבו:

(כו) כי עלה השחר. ולריך אני לומר שירה ביום (ז"ר סחי: חולין לא): ברכתני. הודה לי על הכרתו שברכני אבי, שעשו מערער עליהן: (כט) לא יעקב. לא יאמר עוד שהכרתו בלאו לך בטקדה ורמיה כי אם בשררה וגלוי פנים, וסופך שהקב"ה נגלה עניך בבית אל ומחליף שמך ושם הוא מברכך, ואני שם אהיה ואודה לך עליה. וזה שכתוב וישר אל מלאך ויכל ככה ויחתן לו (האשע יב:ה), ככה המלאך ויחתן לו (חולין כב). ומה נחתן לו, בית אל ימלאנו ושם ידבר עמנו (האשע יב:ה), המתן לי עד שידבר עמנו שם. ולא ראה יעקב, ועל כרחו הודה לו עליה. וזה ויברך אותו שם, שהיה מתחנן להמתין לו ולא ראה (ז"ר סס ג): ועם אנשים. עשו ולבן (פס"ז; ז"ר סס ג, ופי' שם סחי:ג), ותובל. להם (ז"ר סחי:ג): (ל) למד זה תשאל. אין לנו שם קבוע, משתנין שמויות (הכלל לפי מלות עבודת השליחות שאלו משתלחים (ז"ר סס ד): (לב) ויזרח לו השמש. לשון בני אדם הוא, כשהגענו למקום פלוגי האיר ננו השחר. וזה פשוט. ומ"א, ויזרח לו, לזכור, לרפאות את לעשות,

two generations after the destruction of the Second Temple. Ramban comments that later generations would suffer even greater persecutions, but, like Jacob, who recovered from the angel's onslaught (33:18), the nation will emerge intact and at peace.

27. שְׁלַחֲנִי — Let me go. The angel asked to be released because it was his turn to sing God's praises as part of the heavenly chorus, but Jacob insisted on receiving the angel's blessing before he would let go. This blessing by the guardian angel of Esau was an acknowledgment that Jacob was entitled to Isaac's blessings (Rashi).

28-29. Rhetorically, the angel asked Jacob his name in order to introduce his statement of blessing. Then the angel

declared, "It will no longer be said that you deserve the name Jacob — which implies *אָפֵק*, heel, deceit — because you obtained the blessings deceitfully, as Esau had charged in 27:36. Instead, Jacob would receive the additional name *Is-rael*, from *יָשַׁר*, prevailing; superiority. From then on, it would be acknowledged that he received the blessings because he prevailed (שְׁרָה) in an open competition to demonstrate which of the two was more deserving (Rashi). The angel did not have the authority to rename Jacob, nor was this name-change to take effect immediately. The angel merely revealed to Jacob what God Himself would do later (35:10).

The verse explains the name *Yisrael* as a combination of

was dislocated as he wrestled with him. ²⁷ Then he said, "Let me go, for dawn has broken."

And he said, "I will not let you go unless you bless me."

²⁸ He said to him, "What is your name?"

He replied, "Jacob."

²⁹ He said, "No longer will it be said that your name is Jacob, but Israel, for you have striven with the Divine and with man and have overcome."

³⁰ Then Jacob inquired, and he said, "Divulge, if you please, your name."

And he said, "Why then do you inquire of my name?" And he blessed him there.

³¹ So Jacob called the name of the place Peniel — "For I have seen the Divine face to face, yet my life was spared." ³² The sun rose for him as he passed Peniel and he was limping on his hip. ³³ Therefore the Children of Israel are not to eat the displaced sinew on the hip-socket to this day, because he struck Jacob's hip-socket on the displaced sinew.

The
Prohibition
of Eating
the Tendon
of an
Animal's
Thigh

33

The
Encounter

¹ Jacob raised his eyes and saw — behold, Esau was coming, and with him were four hundred men — so he divided the children among Leah, Rachel, and the two handmaids. ² He put the handmaids and their children first, Leah and her children next, and Rachel and Joseph last.

³ Then he himself went on ahead of them and bowed earthward seven times until he reached his brother.

⁴ Esau ran toward him, embraced him, fell upon his neck, and kissed him; then they wept.

יִשְׁרָאֵל, to prevail, over אֱלֹהִים, the Divine, i.e., the angel.

30. שְׁמִיךְ — Your name. An angel exists only to perform God's will, and his "name" is a reflection of that mission. In asking the angel his name, Jacob sought to learn the nature of his mission, but the angel replied that he had no set name, for the names of angels change according to their assignments (Rashi).

"Knowledge of my name can be of no use to you. I am powerless except for Hashem. Should you summon me, I would not respond nor can I help you in your distress." But the angel blessed him, for he had been commanded to do so, not because he had independent power (Ramban; Tur).

31. פְּנִיָּאֵל — Peniel [lit., face of God]. In verse 32 the name is given as פְּנוּאֵל, Penuel. Both names are identical since the letters א, ה, ו, י are interchangeable (Radak).

For Jacob, the name פְּנִיָּאֵל had a first-person connotation — פְּנִי, my face [is toward] אֱלֹהִים, God. But for future generations the place name will signify the imperative; פְּנוּאֵל, turn to God (R' Munk).

33. The prohibition of eating the tendon of an animal's thigh. Two primary tissues are forbidden in the hindquarter: The inner sinew — the sciatic nerve — which branches out from the rear of the spinal column and runs down the inner side of the animal's leg, is forbidden by Torah law. The outer sinew — the common peroneal nerve — which runs across the thigh on the outer side of the animal's leg, is forbidden by the Sages (Chullin 91a). Every last trace of these nerves must be removed, and the fat covering the sciatic nerve is removed, as well (ibid. 92b). Additionally, the six nerves which look like strings and certain other veins are removed. The pertinent halachos regarding this prohibition are found in Shulchan Aruch, Yoreh De'ah §65.

33.

1-16. The encounter between Jacob and Esau.

1-3. . . . וַיִּחַדְּךָ — So he divided . . . Despite the angel's blessing, which assured Jacob that he would prevail against Esau, Jacob did not rely on miracles. Radak comments that Jacob kept the children with their own mothers, because maternal love would stimulate the mothers to do the utmost to save their children. And if that was impossible by natural means, they would be the best ones to pray for God's help. Then Jacob placed himself between them and Esau, so that if there were an attack, he would bear the brunt of it and the families could escape. His preparations ended, Jacob confronted Esau, not knowing whether the result would be a bloody battle or a brotherly reconciliation.

4. וַיִּחַדְּךָ — Esau . . . embraced him. Esau's compassion was aroused by Jacob's seven prostrations (Rashi from Midrash).

וַיִּשְׁקֶהוּ — And kissed him. In the Torah Scroll, there are dots over each letter of this word, an exegetical device that calls attention to hidden allusions. The Sages disagree regarding the significance of the dots in this verse. Some hold that Esau's kisses were insincere; but R' Shimon bar Yochai says that, although it is an immutable rule that Esau hates Jacob, at that moment his mercy was aroused and he kissed Jacob with all his heart (Rashi).

וַיִּבְכּוּ — Then they wept. Following the above view that Esau was genuinely moved by the sight of Jacob, R' Hirsch comments that one cannot cry unless he is genuinely moved, for tears flow from the innermost feelings. Esau's kiss accompanied by tears proved that he was more than a selfish, violent hunter; he, too, was a descendant of Abraham, who was capable of setting aside his sword in favor of humane feelings.

ה' וַיֵּשֶׁא אֶת-עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת-הַנָּשִׁים וְאֶת-הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי-אֵלֶּה לָּךְ וַיֹּאמֶר הַיְלָדִים אֲשֶׁר-חָנָן אֵלֶיהֶם אֶת-עַבְדְּךָ: וַתִּגְשֶׁן הַשִּׁפְחוֹת הַנָּה וַיִּלְדֶּיהֶן וַתִּשְׁתַּחֲוֶינּוּ: וַתִּגַּשׁ גַּם-לֵאמֹר וַיִּלְדֶּיהָ וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַאֲחֵר נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲוּ: וַיֹּאמֶר מִי לָךְ כָּל-הַמַּחְנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגַשְׁתִּי וַיֹּאמֶר לְמַצָּא-חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנָי: וַיֹּאמֶר עָשׂוּ יִשְׁלִי רֶב אָחִי יְהִי לָךְ אֲשֶׁר-לָךְ: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-נָא אִם-נָא מַצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלִקְחָת מִנְּחִתִּי מִיָּדִי כִּי עַל-כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ כִּרְאֹת פָּנֶי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי: קַח-נָא אֶת-בְּרַכְתִּי אֲשֶׁר הִבָּאת לָךְ כִּי-חָנְנִי אֱלֹהִים וְכִי יִשְׁלִי-כָל וַיִּפְצַר-בּוֹ וַיִּקַּח: וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנִלְכְּהָ וְאִלְכְּהָ לְנִגְדֶּךָ: וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנִי יָדַע כִּי-הַיְלָדִים רַבִּים וְהֵצֵאן וְהִבְקֵר עֲלוֹת עָלֶי וּדְפָקוֹם יוֹם אֶחָד וּמָתוּ כָּל-הֵצֵאן: יַעֲבֹר-נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וְאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרֹגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר-לִפְנֵי וְלִרְגֹל הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר-אָבָא אֶל-אֲדֹנִי שְׁעִירָה: וַיֹּאמֶר עָשׂוּ אֲצִיגָהּ-נָא עִמָּךְ מִן-הָעַם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה אֲמַצָּא-חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי: וַיִּשָּׁב בַּיּוֹם הַהוּא עָשׂוּ לְדַרְכּוֹ שְׁעִירָה: וַיַּעֲקֹב נָסַע סִכְתָּה

ה' וַיֵּשֶׁא אֶת-עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת-הַנָּשִׁים וְאֶת-הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי-אֵלֶּה לָּךְ וַיֹּאמֶר הַיְלָדִים אֲשֶׁר-חָנָן אֵלֶיהֶם אֶת-עַבְדְּךָ: וַתִּגְשֶׁן הַשִּׁפְחוֹת הַנָּה וַיִּלְדֶּיהֶן וַתִּשְׁתַּחֲוֶינּוּ: וַתִּגַּשׁ גַּם-לֵאמֹר וַיִּלְדֶּיהָ וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַאֲחֵר נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲוּ: וַיֹּאמֶר מִי לָךְ כָּל-הַמַּחְנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגַשְׁתִּי וַיֹּאמֶר לְמַצָּא-חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנָי: וַיֹּאמֶר עָשׂוּ יִשְׁלִי רֶב אָחִי יְהִי לָךְ אֲשֶׁר-לָךְ: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-נָא אִם-נָא מַצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלִקְחָת מִנְּחִתִּי מִיָּדִי כִּי עַל-כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ כִּרְאֹת פָּנֶי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי: קַח-נָא אֶת-בְּרַכְתִּי אֲשֶׁר הִבָּאת לָךְ כִּי-חָנְנִי אֱלֹהִים וְכִי יִשְׁלִי-כָל וַיִּפְצַר-בּוֹ וַיִּקַּח: וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנִלְכְּהָ וְאִלְכְּהָ לְנִגְדֶּךָ: וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנִי יָדַע כִּי-הַיְלָדִים רַבִּים וְהֵצֵאן וְהִבְקֵר עֲלוֹת עָלֶי וּדְפָקוֹם יוֹם אֶחָד וּמָתוּ כָּל-הֵצֵאן: יַעֲבֹר-נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וְאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרֹגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר-לִפְנֵי וְלִרְגֹל הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר-אָבָא אֶל-אֲדֹנִי שְׁעִירָה: וַיֹּאמֶר עָשׂוּ אֲצִיגָהּ-נָא עִמָּךְ מִן-הָעַם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה אֲמַצָּא-חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי: וַיִּשָּׁב בַּיּוֹם הַהוּא עָשׂוּ לְדַרְכּוֹ שְׁעִירָה: וַיַּעֲקֹב נָסַע סִכְתָּה

רביעי

ר"ט

במקום שחי ג'ו"ה" שהיה לו לומר חנני. שאין חן בלא ש"ו ג'ו"ה והשלישית לשמוע כמו עשני וזכרתי ישר לי כל. כל פסוק. ועשו דבר בשלש ג'ו"ה, יש לו רב (לעיל פסוק טו). ויותר ויותר מכדי לזכר (תנחומא ג') (ב) נסעה. כמו משעה, סלחה, (דניאל ט"ז) שהוא כמו שמע, סלח, וס"א כמו משעה תפילי (תהלים ל"ג:). שלחה הנער (להלן ג'ו"ה) אף כאן נסעה כמו נסע, והט"ו יסוד בתיבה. ומרגום של אונקלוס טול ויזק, עשו אמר ליעקב נסע מחלן ונלך: ואלכה לנגדך. כשזה לך. טובה זו אעשה לך שאחריך ימי מהלכתי ללכת לאט כאשר אחה לך. וזה לנגדך, כשזה לך: (ג) עלות עלי. הלאן והבקר שהן עלות מוטלות עלי לנהלן לאט: עלות. מגדלות עולליתן, (אונקלוס ומרגום וינאן) לשון עולל וינאן (חזקה ב"ח) עול ימים (שע"י סה"כ) שתי פרות עלות (ש"א ו"י), ובלע"ז אשעמתי"ז: ודפוקום יום אחד. ואם יפקדו יום אחד ליעט בדרכי במהרה ומתו כל הצאן: ודפוקום. כמו קול דודי דופק (שיר השירים ה"ב) נושא בלתי: (יד) יעבר נא אדני. אל נא תאריך ימי הליכתך, עובר כפי דרכך ואף אם תמרחק: אנתנהלה. אנתנה, ה"א יתירה, כמו חדרה (לעיל יח"כ) אשעמתי (במדבר ט"ז): לאט. לאט עלי, לשון נחם, כמו ההולכים לאט (ישעיה ח'): לאט לי לעשר (שמואל ב' י"ח). לאטי האל"מ מן היסוד ואינה משמשת, אנתנה נחת ש"ל: להלך המלכאבה. לפי טורח הליכת רגלי המלכה המוטלת עלי וס"א לפני: להולך: ולרגל הילדים. לפי רגליהם שהם יכולים ללך: עד אשר אבא אל אדני שעיריה. הריחץ לו הדרכ, שלא היה דעמו ללכת חלל עד סוכות. אמר, אם דעמו לעשות לו רעה ימחמך עד בואי אלנו (עבודה זרה כה). והוא לא הלך, ואימתי ילך, בימי המשיח, שאלו ושלמו משיחים בזה לין לשפוט את הר עשו (עובדיה א'כ"ב: ב"ר ש"י ד). ומ"א יש לפרשה זו רבים: (טז) ויאמר למזה זה. חששה לי טובה זו שאני לריר לה: אמצא חן בעיני אדני. ולא תשלי לי עמה אסו גמול: (טז) וישב ביום ההוא עשו לדרבו. עשו לבדו, ו' מלות איש שהלכו עמו נשמו מאלנו

(ד) מי אלה לך. מי אלה להיות שלך: (ז) נגש יוסף ורחל. ככל האמהות נגשות לפני הבנים, אבל ברחל יוסף נגש לפניה. אמר, אחי יפת תואר, שמה יתלה בה עיניו ואחיו רשע, אעמוד כנגדה ואשכנכו מלהסחל בה. מכאן וזה יוסף לברכת עלי טין (להלן מט"כ: ב"ר עתי"ב פס"י יב): (ח) מי לך כל המחנה. מי כל המחנה אשר פגשתי שהוא שלך, כלומר למה הוא לך. פשוטו של מקרא על מוליכי המנחה, ומדרשו, כתות של מלככים שגם היו דוחסין אותו ואת אנשיו ואומרים להם של מי אתה, והם אומרים להם של עשו, וכן אומרים הכו הכו. ואלו אומרים הניחו, בנו של יתחק הוא, ולא היו משגיחים עליו. בן בנו של אברהם הוא, ולא היו משגיחים. אחיו של יעקב הוא, אומרים להם א"כ משלנו אתה (ב"ר ש"א יא): (ט) יהי לך אשר לך. כאלו הודה לו על הברכות (סס): (י) אל נא. אל נא תאריך ימיך (כ) (מרגום וינאן): אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי בי על בן אריתי פניך וגו'. כי כדאי והגון לך שחקבל מנחתי, על אשר אריתי פניך וכן תשובתי לך כראיתי פני המלך, שראיתי שר שלך, ועוד, על שנתרמית לי למחול על סורתי. ולמה זכיר לו כראיתי המלך, כדי שיתירא הימנו ויחמר ראה מלככים) וינאן, איני יכול לו מעטה (פסוקי חז"ל): ב"ר עתי"ב: ותרצני. תפסיסתי לי. וכן כל רגל שבמקרא לשון פיוס, אפי"מ"ט פ"ע. וכן כי לא לרגל יהיה לכם (ויקרא כ"ב) הקרבנות בלוח לפנים ולרעות. וכן פשטי דקיד ידעון רגלן (משלי י"ב) יודעים לפנים ולרעות: (יא) ברכתי. מנחתי, מנחה זו הבאה על ראיתי פנים, ולפריקס אינה באה חלל לשאלת שלום. וכל ברכה שהיא לראיתי פנים, כגון ויברך יעקב את פרעה (להלן מ"ח): עשו אחי ברכה (מלכים ב' יח"ל) וסנחריב, וכן לשלח לו שלום ולברכו (שמואל ב' ח"י) דחוי מלך חמת, כולם לשון ברכה שלום הן, שקורין בלע"ז שדוד"ר וס"א שדוד"ר, אף זו ברכתי, מ"ן ש"ל: אשר הבאת לך. לא מרחח בה ואני נעמי להגיטה עד שכלה לידך (ב"ר עתי"ב: חנני. ט"ן ראשונה מודגש לפי שהיא משמשת

5. Though Esau had asked about the women also, Jacob delicately answered only about the children. Esau under-

stood from his answer that the women were his wives (Ramban).

⁵ He raised his eyes and saw the women and children, and he asked, "Who are these to you?" He answered, "The children whom God has graciously given your servant."

⁶ Then the handmaids came forward — they and their children — and they bowed down.

⁷ Leah, too, came forward with her children and they bowed down; and afterwards, Joseph and Rachel came forward and bowed down.

⁸ And he asked, "What did you intend by that whole camp that I met?"

He answered, "To gain favor in my lord's eyes."

⁹ Esau said, "I have plenty. My brother, let what you have remain yours."

¹⁰ But Jacob said, "No, I beg of you! If I have now found favor in your eyes, then accept my tribute from me, inasmuch as I have seen your face, which is like seeing the face of a Divine being, and you were appeased by me. ¹¹ Please accept my gift which was brought to you, inasmuch as God has been gracious to me and inasmuch as I have everything." He urged him, and he accepted.

¹² And he said, "Travel on and let us go — I will proceed alongside you."

¹³ But he said to him, "My lord knows that the children are tender, and the nursing flocks and cattle are upon me; if they will be driven hard for a single day, then all the flocks will die. ¹⁴ Let my lord go ahead of his servant; I will make my way at my slow pace according to the gait of the drove before me and the gait of the children, until I come to my lord at Seir."

¹⁵ Then Esau said, "Let me assign to you some of the people who are with me."

And he said, "To what purpose? Let me just have favor in my lord's eyes!"

¹⁶ So Esau started back that day on his way toward Seir. ¹⁷ But Jacob journeyed to Succoth

The
Parting

7. יוסף ורחל — Joseph and Rachel. In the other groups, the mothers went ahead of their sons, but Joseph stood in front of Rachel to shield her from Esau's covetous gaze, since she was very beautiful (Rashi).

8. . . . מוֹלֵךְ — What did you intend . . . Esau inquired about Jacob's intent in sending the immense tribute; whom did he consider worthy of such an enormous gift? To which Jacob replied that it was in recognition of Esau's superiority (Ramban).

9. וְהָיָה לְךָ אֲשֶׁר-לְךָ — Let what you have remain yours. Esau told Jacob that there was no need to honor him (*Sforno*), but the underlying meaning of the statement was that Esau acquiesced to Jacob's right to Isaac's blessing (Rashi).

11. וְשִׁלִּי-כֹל — I have everything, i.e., everything that I require. This is typical of the righteous, who feel that no matter how much or how little they have in absolute terms, they are content, for they feel that whatever they have is *everything* that they could possibly need. But wicked people like Esau (v. 9) speak boastfully: וְשִׁלִּי-רַב, I have plenty, emphasizing the abundance of their possessions and proclaiming that they have accumulated more than they could ever want (Rashi).

In the plain sense, Jacob had to exhort Esau to accept the gift, but the Midrash teaches that Esau had no intention of refusing it; his protestations were but an outer display of formal, insincere etiquette.

12-13. In their new found brotherly love, Esau insisted on escorting Jacob, and offered to slow down as much as necessary to keep pace with the slow-moving flocks and family (Rashi). Jacob, however, wanted to end the reunion as

quickly as possible; whether or not Esau's kisses were sincere [see above, v. 5], the momentary friendship could not be expected to last indefinitely. Obviously, however, Jacob had to cloak his rejection of Esau's offer in very diplomatic terms. He protested that he could not allow Esau to inconvenience himself to such an extent, because the children are tender — the oldest, Reuben, was only a little more than twelve years old at the time (*Ibn Ezra*). Furthermore, the flocks will die (Rashi) from fatigue if they are not permitted to go much more slowly than Esau and his troops would normally travel.

Jacob's primary concern was for his young children, but delicacy did not permit him to speak of their possible death, because, as the Sages put it, "a covenant is made with the lips" (*Moed Kattan* 18a), meaning that even an unintentional implication, much less an explicit statement, may allude to future unpleasant events. Such unintended prognostications often become fulfilled as if they were prophecy.

14. שְׁעִירָה — At Seir. Jacob had no intention of going as far as Seir — indeed, he did not go there — he merely wanted Esau to think he would, so that, in case Esau planned to attack him later, he would be waiting for an encounter that would never take place. [It is axiomatic, however, that Jacob, who was the very epitome of truth, would never utter a blatant falsehood. If so, he must have intended to go to Seir at some point.] The Sages explain that Jacob was alluding to the End of Days, when, as Obadiah (*Obadiah* 1:21) prophesied, Jacob's descendants will come to Mount Seir to render judgment against Esau's descendants (Rashi).

16. Apparently there was a coolness between Jacob and Esau at the parting. It was not accompanied by kissing, as

ויבנא לה ביתא ולבִּיעֵרָה עֵבֶר מִטְּלֵן עַל
בֵּן קָרָא שְׁמָא דִּאֲתָרָא סְכוּת: יח וְאֵתָא
יַעֲקֹב שְׁלִים קָרְתָּא דְשָׁכֵם דִּי בְּאֶרְעָא
דְכַנְעָן בְּמִיתָהּ מִפְּדָן דְאַרְם וְשָׂרָא לְקַבֵּל
(אִפִּי) קָרְתָּא: יט וַיּוֹבֵן יִתְאֲחֻסְנָת חֲקֵלָא דִּי
פָּרַס תַּמָּן מִשְׁכְּנָה מִיָּדָא דְבְּנֵי חֲמוּר
אֲבוּהֵי דְשָׁכֵם בְּמֵאָה חוֹרְפָן: כ וְנֶאֱקָם תַּמָּן
מִדְּבָחָא וּפְלַח עֲלוּהֵי קָדָם אֵל אֱלֹהָא
דְיִשְׂרָאֵל: כא וְנִפְתָּח דִּינָה בַת לֵאָה דִּי
יִלְדִית לְיַעֲקֹב לְמַחְזֵי בְּכֵנָת אֶרְעָא:
כב וְחִזָּא יִתְה שָׁכֵם בֶּר חֲמוּר חִינְיָאָה רַבָּא
דְאַרְעָא וְדָבֵר יִתְה וְשָׁכִיב יִתְה וְעֵנְיָה:
כג וְנֶאֱמַר עֵנְיָה נִפְשָׁה בְּדִינָה בַת יַעֲקֹב
וְיָרְחִים יָת עוֹלָמָתָא וּמִלִּיל תַּנְחוּמֵי עַל
לְבָא דְעוֹלָמָתָא: כד וְנֶאֱמַר שָׁכֵם לְחֲמוּר
אֲבוּהֵי לְמִמֵּר סָב לִי יִת עוֹלָמָתָא הָדָא
לְאֵתָהּ: כה וְיַעֲקֹב שָׁמַע אֶרִי סָאִיב יִת דִּינָה
בְּרַתָּהּ וּבְנוּהֵי הָווּ עִם גִּיתוּהֵי בְּחֻקְלָא
וְשִׁתִּיק יַעֲקֹב עַד מִיִּתְיָדוֹן: כו וְנִפְקַח חֲמוּר
אֲבוּהֵי דְשָׁכֵם לָלוּת יַעֲקֹב לְמִלְלָא עֵמָה:
כז וּבְנֵי יַעֲקֹב עָלוּ מִן חֻקְלָא בֶּר שָׁמְעוּ
וְאֵתְנִסִּיּוּ גְבֵרָא וְתַקִּיף לְהוֹן לְחֲדָא אֶרִי

וַיָּבִן לוֹ בַּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה עַל-בֶּן קָרָא שֵׁם
הַמָּקוֹם סְכוּת: יח וַיֵּבֶא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר שָׁכֵם
אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּבֵאוֹ מִפְּדָן אֲרָם וַיַּחֲן אֶת-פְּנֵי הָעִיר:
יט וַיִּקֶן אֶת-חֻלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה-שָׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי-
חֲמוּר אָבִי שָׁכֵם בְּמֵאָה קֶשִׁיטָה: וַיַּעֲבֵר שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא-
לֹא אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: כא וַתֵּצֵא דִינָה בַת-
לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב לְרֵאוֹת בְּכֵנוֹת הָאֶרֶץ: וַיֵּרָא
אֹתָהּ שָׁכֵם בֶּן-חֲמוּר הַחִיטִּי נָשִׂיא הָאֶרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ
ג וַיִּשְׁכַּב אִתָּהּ וַיַּעֲנֶה: וַתִּדְבֹק בְּנִפְשׁוֹ בְּדִינָה בַת-יַעֲקֹב
ד וַיֵּאָהֵב אֶת-הַנַּעַר וַיְדַבֵּר עַל-לֵב הַנַּעַר: וַיֹּאמֶר שָׁכֵם
אֶל-חֲמוּר אָבִיו לֵאמֹר קַח-לִי אֶת-הַיְלָדָה הַזֹּאת
ה לְאִשָּׁה: וַיַּעֲקֹב שָׁמַע בִּי טִמְאָ אֶת-דִּינָה בַתּוֹ וּבְנֵיו הָיוּ
ו אֶת-מִקְנֵהוּ בַשָּׂדֶה וְהַחֲרַשׁ יַעֲקֹב עַד-בָּאָם: וַיֵּצֵא חֲמוּר
ז אֲבִי-שָׁכֵם אֶל-יַעֲקֹב לְדַבֵּר אֹתוֹ: וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן-
הַשָּׂדֶה בְּשִׁמְעָם וַיַּתְעֲצֹבוּ הָאֲנָשִׁים וַיַּחֲרֻךְ לָהֶם מָאֹד בִּי

לד
חמישי א

רנ"ז

כנעני): (ב) ויקרא לו אל אלהי ישראל. לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל, אלא על
שם שהיה הקב"ה עמו והאילו קרא שם המזבח על שם הים, להיות שזכו של מוסד נזכר
בקריאת השם. כלומר, מי שהוא אל, הוא הקב"ה, הוא לאלהים לי שמי ישראל. וכן מצינו
במשה ויקרא שמו ה' נסי (שמות יג:טו) לא שהמזבח קרוי ה', אלא על שם הים קרא שם
המזבח להזכיר שזכו של הקב"ה, ה' הוא נסי. ורבותינו דרשו שהקדוש ברוך הוא קראו
ליעקב אל (מגילה יח.), ור"ם כפטיש ופולן סלע (ירמיה כג:כט) מתחלקים לנמה
טעמים (שבת פח:), ואני ליישב פשוטו על מקרא בחסי: (א) בת לאה. ולא כפי שיעקב,
אלא כפי ש' יצאקה נקראת בת לאה, שאף היא ילידית הייתה שלחמה ותאל לאה לקרואה
(לעיל לג:טו) [ועליו משלו המשל כאלמה כנענית] (נ"ב פסא:): (ב) וישכב אותה.
כדרכה: ויענה. שלא כדרכה (נ"ב שם ה:): (ג) על לב הנערה. דברים המתיישבים

אחד אחד. והיו פרע להם הקב"ה, בימי דוד, שנא' כי אם ארבע מאות איש נער אשר
רכבו על הגמלים (שמואל א' ל"ז: כ"ר עט:טו): (ד) ויבן לו בית. שהה שם י"ח חדש,
קצו וחורף וקצו. סכות קצו. בית חורף, סכות קצו (נ"ב שם טו: מגילה יח:): (ה) ויחז שולם.
שם גשופו, שנתרפא מללעתו. שם בממונו, שלא חסר כלום מכל אוצרו ודורו. שם
בחורפו, שלא שחח חלמודו בבית לבן (שבת לג:ג) (נ"ב שם טט:): עיר שכם. כמו לעיר
(לויקלוס) וכמוהו עד בואנה בית לחם (רות א"ט): בבאו מפרדן ארם. כאלם האומר
לחבירו יאל פלוגי מנין שניתי אריות וזל שם. אף כאל ויבא שם מפרדן ארם, מלבן
ומשאו (שמואל א') לו בדרכו: ויחז את פני העיר. ערב שבת היה. כשאלות דרכ אחלי
(נ"ב שם י:): ויט (קשיטות). משה. אר"ם, כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למעשה קשיטות
(רמב"ם השנה טו.). ויתרמו חורפן, טובים, חריפים בכל מקום, כגון עובר לסוחר (לעיל

was Jacob's departure from Laban [32:1] (*Haamek Davar*).

17. *Succoth*. — *Succoth*. It seems strange that Jacob named the place for the animal shelters, rather than for the houses he built for the people. *Or HaChaim* suggests that this may have been the first time anyone took the trouble to shelter animals from the sun and cold; until Jacob, shepherds considered livestock to be nothing more than a means for sustenance and profit. Because Jacob here made a public display of compassion for all living creatures, the place was named for that precedent-setting act.

18-20. *Jacob arrives in Shechem*. Jacob arrived in *Eretz Yisrael* after an absence of nearly twenty-two years. Immediately he purchased a plot of land, to symbolize that he was no longer a transient, but a resident of the land that God had promised to his offspring. There Jacob erected a monument and gave it a name that would always recall the eternal truth that his powerful God is the God of the Jewish nation.

Jacob felt secure only when he reached Shechem because — as the Torah emphasizes — it was in *Eretz Yisrael*. He knew

that Esau would not molest him there, either because Isaac was nearby and the inhabitants stood in awe of him and would protect Jacob, or because the merit of *Eretz Yisrael* would protect him. In contrast, Jacob felt no such security during his sojourn in Succoth. The Midrash points out that as long as he lived there, he kept sending extravagant gifts to Esau in Seir, to appease him (*Ramban*).

18. *שולם*. — *Intact*. Literally, the word means *whole; perfect; unimpaired*. The Torah intimates that he arrived *intact* physically — having recovered from the injury inflicted by Esau's angel; *intact* financially — lacking nothing, though he had showered a lavish gift upon Esau [for, as *Midrash Tanchuma* notes, God had replenished everything he spent on that gift]; and *intact* in his learning — having forgotten nothing while in Laban's house (*Rashi* from *Shabbos* 33b).

19. *He bought*. Jacob wanted to establish an inalienable right to the land by means of purchase (*Ramban*). The Midrash notes that this plot became the eventual site of Joseph's sepulcher. It is one of the three places of which the

and built himself a house, and for his livestock he made shelters; he therefore called the name of the place Succoth.

Jacob
Arrives in
Shechem
¹⁸ Jacob arrived intact at the city of Shechem which is in the land of Canaan, upon arriving from Paddan-aram, and he encamped before the city. ¹⁹ He bought the parcel of land upon which he pitched his tent from the children of Hamor, Shechem's father, for one hundred kesitahs. ²⁰ He set up an altar there and proclaimed, "God, the God of Israel."

34 ¹ Now Dinah — the daughter of Leah, whom she had borne to Jacob — went out to look over the daughters of the land. ² Shechem, son of Hamor the Hivvite, the prince of the region, saw her; he took her, lay with her, and violated her. ³ He became deeply attached to Dinah, daughter of Jacob; he loved the maiden and appealed to the maiden's emotions. ⁴ So Shechem spoke to Hamor, his father, saying, "Take me this girl for a wife."

Dinah's
Abduction
Jacob's
Family
Learns
of the
Outrage
⁵ Now Jacob heard that he had defiled his daughter Dinah, while his sons were with his cattle in the field; so Jacob kept silent until their arrival.

⁶ Hamor, Shechem's father, went out to Jacob to speak to him. ⁷ Jacob's sons arrived from the field, when they heard; the men were distressed, and were fired deeply with indignation, for

Torah vouches for Israel's ownership, as our verse tells us, Jacob bought it with uncontested currency. The other two places are the Cave of Machpelah, bought by Abraham, and the site of the Temple, bought by David.

20. מוֹבָח — An altar. Jacob named the altar "God, the God of Israel" [not in the sense that it was a deity (*Sefer HaZikaron*)], because he wanted God's praise to be evoked at every mention of the altar's name. The meaning of the name is: "He Who is God — the Holy One, Blessed is He — is the God of the person [Jacob] whose name is Israel" (*Rashi*).

By erecting the altar and naming it as he did, Jacob fulfilled the vow he had made twenty-two years earlier, before leaving the Land (*Alshich*).

Jews have always sought to identify God as the Author of their salvations and triumphs, and Ramban notes that names have always been a way to do this. Thus, we find such Scriptural names as Zuriel, *God is my Rock*; Zurishaddai, *Shaddai is my Rock*; and Emanuel, *God is with us*; and the familiar names of the angels which end in *El* [God], such as Gabriel, *power is God's*; and Michael, *who is like God*? The sense of such names, and of the name Jacob gave his altar, is that whenever one thinks of them, one is reminded that God is the Source of power and blessing.

34.

1-4. Dinah's abduction. Jacob had overcome the terrible trials of over twenty years and believed that at last he would find tranquility in *Eretz Yisrael* — as the end of the last chapter indicates — but suddenly he faced an unexpected crisis. His family, which is called on to be a nation of priests and God's standard-bearer on earth, had to experience a moral outrage upon its own flesh and blood right from its beginning. It had to undergo this ordeal so that the world could see in its swift and uncompromising reaction the sacred character of its purity, that it could not tolerate what other nations might consider to be commonplace (*R' Hirsch*).

1. בַּת־לֵאָה — The daughter of Leah. Because Dinah went out — in contradiction to the code of modesty befitting a daughter

of Jacob — she is called the *daughter of Leah* because Leah, too, was excessively outgoing [see above, 30:16]. With this in mind, they formulated the proverb, "Like mother like daughter" (*Rashi*). Even though the Sages teach that Dinah was lured out of the house, this implied criticism is valid, for she would not have gone if it had not been natural for her to be too extroverted. She is also called the *daughter of Jacob* (vs. 3,7), because his distinguished reputation [in addition to her great beauty (*Radak*)] influenced Shechem to covet her (*Or HaChaim*).

2. הִיִּוִּי — The Hivvite. Was he then a Hivvite? — he was an Amorite, as noted in 48:22. Rather, *הִיִּי* is an Aramaic word meaning *serpentine*. It describes the serpent-like, treacherous manner in which Shechem acted (*Midrash*).

נָשִׂיא — The prince. It is to Dinah's credit that she resisted Shechem's blandishments even though he was a prince (*Ramban*). Because of his royal status, no one came to Dinah's aid, despite her screams (*Or HaChaim*).

5-12. Jacob's family learns of the outrage. Jacob's suspicions must have been aroused when Dinah did not return home. Presumably he inquired after her and heard the terrible news that she was being held a prisoner in Shechem's home and had already been violated. *Alshich* comments that if Shechem had not yet assaulted her, Jacob would have risked everything to rescue her, but since it was too late, he waited for his sons to come home so that they could plan their response.

7. וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ — Jacob's sons arrived. They arrived at about the same time as Hamor, and did not have the opportunity to consult privately with Jacob (*Rashbam*; *Malbim*).

Levush explains that *Rashi* understands the verse to stress that Shechem had committed an outrage in Israel — a nation that had high standards of morality and viewed such dastardly acts with utter contempt; *such a thing may not be done* — for even the heathen nations had renounced immorality after the Flood, since such conduct had been a cause of the Destruction.

קלנא עבד בישראל למשכב עם בת יעקב וכן לא כשר לאתעבדא: ומליל חמור עמהון למימר שכם ברי אתרעאית נפשה בברתכון הבו כען יתה לה לאנתו: ואתחנתו בנא בנתיכון תתנו לנא וית בנתנא תסבון לכו: ונעמנא תתבון וארעא תהי קדמיכון תיבון ועבירו בה סחורא ואתחסינו בה: ונאמר שכם לאבוהא ולאחיהא אשכח רחמין בעיניכון ודי תימרון לי אתון: ונאסנו עלי לחדא מוהרין ומתנן ואתון כמא די תימרון לי והבו לי ית עולמתא לאנתו: ונאחיבו בני יעקב ית שכם וית חמור אבוהי בחכמתא ומלילו די סאב ית דינה אסתהון: ונאמרו להון לא נכול למעבד פתגמא הדין למתן ית אסתנא לגבד די לה ערלתא ארי חסורא היא לנא: וברכס בנא נתפס לכוון אם תהיון בנתנא למגור לכוון כל דבורא: וסנתנן ית בנתנא לכוון וית בנתיכון נסב לנא ונתוב עמכון ונהי לעמא חד: ונאם לא תקבלון מננא למגור ונדבר ית ברתנא ונאיל: וישפירו פתגמיהון בעיני חמור ובעיני שכם בר חמור: ונאמר אחר עולמא למעבד פתגמא ארי אתרעי בבת יעקב והוא יקיר מכל בית אבוהי: ונאמר חמור ושכם ברה לתרע קרתהון ומלילו עם אנשי קרתהון למימר: ונאמר אריאלין שלמין אנון עמנא ויתבון בארעא ויעבדון בה סחורתא וארעא הא פתיות ודין קדמיהון ית בנתיכון נסב לנא

נבלה עשה בישראל לשכב את-בת-יעקב וכן לא יעשה: וידבר חמור אתם לאמר שכם בני חשקה נפשו בבתכם תנו נא אתה לו לאשה: והתחתנו אתנו בנתיכם תתנו לנו ואת בנתינו תקחו לכם: ואתנו תשבו והארץ יהיה לפניכם שבו וסחרו והאחוזו בה: ויאמר שכם אל-אביו ואל-אחיה אמצא חן בעיניכם ואשר תאמרו אלי אתן: הרבו עלי מאד מהר ומתן ואתנה באשר תאמרו אלי ותנו לי את-הנער לאשה: ויענו בני-יעקב את-שכם ואת-חמור אביו במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחתם: ויאמרו אליהם לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את-אחתנו לאיש אשר-לו ערלה כי-חרפה הוא לנו: אך-בזאת נאות לכם אם תהיו כמנו להמל לכם כל-זכר: ונתנו את-בנתינו לכם ואת-בנתיכם נקח לנו וישבנו אתכם והיינו לעם אחד: ואם-לא תשמעו אלינו להמול ולקחנו את-בתנו והלכנו: וישיבו דבריהם בעיני חמור ובעיני שכם בן-חמור: ולא-אחר הנער לעשות הדבר כי חפץ בבת-יעקב והוא נכבד מכל בית אביו: ויבא חמור ושכם בנו אל-שער עירם וידברו אל-אנשי עירם לאמר: האנשים האלה שלמים הם אתנו וישבו בארץ ויסחרו אתה והארץ הנה רחבת ידים לפניהם את-בנתם נקח לנו

רמב"ם

(טו) ונתנו. ונ"ן שנייה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שני טו"ן, ונתנו: ואת בנתיכם נקח לנו. אחה מולא בתנאי שאמר חמור ליעקב ובתשובה בני יעקב לתמור שחלו החשיבות בבני יעקב ליקח בנות שכם את שבתו להם ובנותיהם יתנו להם לפי דעתם, דכתיב ונתנו את בנותינו, לפי דעתם, ואת בנותיהם נקח לנו, ככל אשר נחפון. וכשדברו חמור ושכם בנו אל יושבי עירם הפכו הדברים, את בנותם נקח לנו לנשים ואח בנותינו נתן להם (להלן פסוק כא) כדי לנעוץם שיזונו להמול: (כא) שלמים. בשלום וכלל שלם: וחרץ הנה רחבת ידים. כאדם שזר רחבה וחרנית. כלומר, לא חסידיו כלום, פרקמיתא הרבה באל כלאן ואין לו קושי:

על הכ. ראי, איך בתלקת עדה קטנה ממון בזבז, אני אשאך וחקני העיר וכל עדותיה (ב"ר פז): (ז) וכן לא יעשה. לעשות את הבתולות, שהאומות גדרו עלמן מן העריות על ידי המבול (ב"ר ס"ד): (ח) חשקה. חפזה: (יב) מהר. כתובה (ב"ר ס"ד): מכליתא משפטים נזיקין ז: (יג) במרמה. בחכמה: אשר טמא. הכתוב אומר שלא היה רמיה, שהרי טמא את דינה אחותם (ב"ר ס"ח): (יד) חרפה הוא [לנו]. עמן פסול הוא אללנו. הבא לתרע חכרו אומר לו ערל אהה או כן ערל. חרפה ככל מקום גדוף: (טו) נאות לכם. נאמן ויחזו ויחזו הכהנים (מלכים ב' יב): ויהידיע: להמל. להיות ממון. אינו נאמן לפסול אלא נאמן להפעל:

Ramban, however, maintains that the Canaanite nations were notorious for their immorality. He interprets such a thing may not be done as a reference to Jewish standards of morality — Canaanites might condone such high-handed behavior by their nobility, but in Israel, everyone must maintain equally high standards.

8-12. Hamor and Shechem took turns offering Jacob and his sons extravagant proposals to gain their consent to a face-saving wedding and a permanent friendship between the families. In verse 11, Shechem went into more

specific detail than did his father (Abarbanel), and tried to make it more acceptable by offering a huge dowry (Haamek Davar).

13-24. The deception. In order to dispel any notion that Jacob's family could have acquiesced to an intermarriage — even if faced with superior force and certainly not for financial considerations — the Torah says at the outset that the sons answered Shechem and Hamor cleverly, meaning that they had no intention of accepting the proposal of Shechem and Hamor (Haamek Davar). The Torah (v. 13) justifies their

he had committed an outrage in Israel by lying with a daughter of Jacob — such a thing may not be done!

⁸ Hamor spoke with them, saying, "Shechem, my son, longs deeply for your daughter — please give her to him as a wife. ⁹ And intermarry with us; give your daughters to us, and take our daughters for yourselves. ¹⁰ And among us you shall dwell; the land will be before you — settle and trade in it, and acquire property in it."

¹¹ Then Shechem said to her father and brothers, "Let me gain favor in your eyes; and whatever you tell me — I will give. ¹² Inflate exceedingly upon me the marriage settlement and gifts and I will give whatever you tell me; only give me the maiden for a wife."

The Deception ¹³ Jacob's sons answered Shechem and his father Hamor cleverly and they spoke (because he had defiled their sister Dinah). ¹⁴ They said to them, "We cannot do this thing, to give our sister to a man who is uncircumcised, for that is a disgrace for us. ¹⁵ Only on this condition will we acquiesce to you: If you become like us by letting every male among you become circumcised. ¹⁶ Then we will give our daughters to you, and take your daughters to ourselves; we will dwell with you, and become a single people. ¹⁷ But if you will not listen to us to be circumcised, we will take our daughter and go."

¹⁸ Their proposal seemed good in the view of Hamor, and in the view of Shechem, Hamor's son. ¹⁹ The youth did not delay doing the thing, for he wanted Jacob's daughter. Now he was the most respected of all his father's household.

²⁰ Hamor — with his son Shechem — came to the gate of their city and spoke to the people of their city, saying, ²¹ "These people are peaceable with us; let them settle in the land and trade in it, for see, there is ample room in the land for them! Let us take their daughters for ourselves

deception by saying parenthetically that they resorted to it only because he had defiled their sister (*Midrash*); they could not sip tea and trade pleasantries with the criminals who now sought to clothe their lust in the respectability of the wedding canopy. But, *Radak* explains, because their response was not truthful, Jacob, the embodiment of truth, remained silent.

Ramban wonders, however, that since Jacob was present, he must have understood what his sons intended and approved, at least tacitly. If so, why was he so angry when they acted as they did (v. 30)? And why did he limit his anger to Simeon and Levi, who carried out the plan? *Ramban* explains that the original intent of the brothers was that the Shechemites would release Dinah because they would never agree to be circumcised. Even if they were to agree, the brothers would be able to seize Dinah and escape while the Shechemite men were ill and weakened. Then, in carrying out their massacre, Simeon and Levi acted unilaterally, without Jacob's knowledge.

14-15. *לֹא נוּכָל לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה* — We cannot do this thing. The brothers said that it was beneath their dignity even to discuss money before a question of principle — circumcision — was resolved (*Akeidas Yitzchok*). They argued that marriage to an uncircumcised man would forever disgrace the family (*Ibn Ezra*).

They said, "To us it is a blemish that goes from generation to generation. If one wishes to insult his friend, he says to him: 'You are uncircumcised,' or: 'You are the son of one who is uncircumcised'" (*Rashi*).

They chose circumcision as the means by which to disable

the Shechemites in order to inflict injury on the organ that Shechem used to assault Dinah (*Sifsei Kohen*).

16. *וְשָׁכְנוּ אִתְּכֶם וְהָיִינוּ לְעָם אֶחָד* — We will dwell with you, and become a single people. This statement was the source of Jacob's anger when his sons took the lives of the Shechemites (see below). Though Shechem and his people were evil and deserved retribution, Jacob could not countenance a broken word: His sons had no right to break their word. They should have clothed their deception in terms that would not constitute a promise (*Ramban* to v. 13).

18. *בְּעֵינֵי הָאָמֹר* — In the view of Hamor. The father was as foolish as the son! (*Lekach Tov*). Both were so blinded by greed — Shechem for Dinah, and Hamor for the profits of a business relationship with Jacob's family — that they did not realize that the brothers were looking for a way to save their sister.

19. *וְהָיָה נָכְבֵּד* — Now he was the most respected. As prince of the city, Shechem could have circumcised himself last, but his desire for Dinah was so overpowering that he did not delay; he made himself the example and was circumcised first (*Sforno*). As the next verse implies, he did so even before his fellow townsmen agreed to the proposal.

20-23. Hamor and Shechem summoned their people to the city gate, the place where — as is clear from many places in Scripture — the courts and decision-making elders would meet. Thus the gate was the place where important proposals like this one would be discussed. Hamor presented the plan in a glamorous and unselfish light. Tactfully, he made no mention of the personal benefit his son sought; he

לנשיו וית בנתנא נתן להון: כב בַרְם בְּדָא
 יתְפָסוּן לָנָא גּוֹבְרִיא לְמַחְבַּע עֲמָנָא
 לְמַחְבְּרֵי לְעֲמָא חַד לְמַגְדָּר לָנָא כָּל דְּכוּרָא
 כְּמָא דִּי אֲנֹן גִּזְרִין: כג גִּיתִיהוֹן וְקִנְיָהוֹן
 וְכָל בְּעִירֵיהוֹן הָלָא לָנָא אֲנֹן בְּרַם תִּתְּפֹס
 לַהוֹן וּיְחִיבוּן עֲמָנָא: כד וְקִבְלוּ מִן חֲמור
 וּמִן שָׂכֵם בְּרָהּ כָּל נִפְקֵי תַרְעָה קְרַתָּהּ וְגִזְרוּ
 כָּל דְּכוּרָא כָּל נִפְקֵי תַרְעָה קְרַתָּהּ: כה וְהָיָה
 כְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה כֹּד תִּקְיֹפוּ עֲלֵיהוֹן
 בִּיבִיחֹן וְנִסִּיבוּ תַרְוִן בְּנֵי יַעֲקֹב שְׁמַעוֹן
 וְלֹוי אָחִי דִּינָה גְבֵר חֲרָבָה וְעָלוּ עַל
 קְרַתָּא דִּיחָבָא לְרַחֲצוֹן וְקִטְלוּ כָּל דְּכוּרָא:
 כו וְיָתָּה חֲמור וְיָתָּה שָׂכֵם בְּרָהּ קִטְלוּ לְפָתְגָם
 דְּחָרָב וְדָבְרוּ יָת דִּינָה מִכִּית שָׂכֵם וְנִפְקֹו:
 כז בְּנֵי יַעֲקֹב עָלוּ לְחַלְצָא קִטְלִיָא וְכוּ
 קְרַתָּא דִּי סְאִיבוּ אֶחְתָּהוֹן: כח יָתָּה עֲנָהוֹן
 וְיָתָּה תוֹרְהוֹן וְיָתָּה חֲמַרְיָהוֹן וְיָתָּה דִּי בְּקִרְתָּא
 וְיָתָּה דִּי בְּחֻקְלָא בָּזוּ: כט וְיָתָּה כָּל נְכִסְיָהוֹן
 וְיָתָּה כָּל טַפְלָהוֹן וְיָתָּה נְשִׁיחֹן שָׂבוּ וְכוּ
 וְיָתָּה כָּל דִּי בְּבִיתָא: לוֹאֲמַר יַעֲקֹב
 לְשַׁמְעוֹן וְלֹלִי עֲבַרְחוֹן יָתִי לְמַתָּן דְּבָבוּ
 בִּינָנָא וְבִין יָתָּה אַרְעָא בְּכַנְעָנָא
 וּבְפְרָזָא וְאָנָא עִם דְּמִנָּן וְיִתְכַנְשׁוֹן עַלִי
 וְיִמְחַנְנִי וְאֶשְׁתַּצִּי אָנָא וְאֲנֹשׁ בִּיתִי:
 לוֹאֲמַרְוּ הַכְּנַפְקָת כְּרָא יִתְעַבֵּר
 לְאַחְתָּנָא (ג"א יַעֲבֵר יָת אֶחְתָּנָא):

כב לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנֵיהֶן נָתַן לָהֶם: אַךְ־בָּזָאת יָאֲתוּ לָנוּ
 הָאֲנָשִׁים לְשִׁבְתָּ אֲתָנוּ לְהָיֹות לְעַם אַחֵר בְּהַמּוֹל לָנוּ
 כג כָּל־זָכָר בָּאֲשֶׁר הֵם נִמְלִים: מִקְנֵהֶם וְקִנְיָנָם וְכָל־בְּהֵמָתָם
 כד הָלֹוא לָנוּ הֵם אַךְ נֹאֲוֹתָהּ לָהֶם וַיֵּשְׁבוּ אֲתָנוּ: וַיִּשְׁמְעוּ אֶל־
 חֲמור וְאֶל־שָׂכֵם בָּנוּ כָּל־יִצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ וַיַּמְלֹו כָּל־
 כה זָכָר כָּל־יִצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ: וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהָיֹותָם
 כו כְּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב שְׁמַעוֹן וְלֹוי אָחִי דִּינָה
 כז אִישׁ חֲרָבוֹ וַיָּבֵאוּ עַל־הָעִיר בֶּטָח וַיַּהֲרֹגוּ כָּל־זָכָר: וְאֶת־
 חֲמור וְאֶת־שָׂכֵם בָּנוּ הָרְגוּ לְפִי־חָרָב וַיִּקְחוּ אֶת־דִּינָה
 כח מִבֵּית שָׂכֵם וַיֵּצְאוּ: בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל־הַחֲלָלִים וַיַּבִּזוּ
 כח הָעִיר אֲשֶׁר טָמְאוּ אַחֲוָתָם: אֶת־צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם
 וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם וְאֶת אֲשֶׁר־בָּעִיר וְאֶת־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה
 כט לָקְחוּ: וְאֶת־כָּל־חֵילָם וְאֶת־כָּל־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם שָׂבוּ
 לוֹ וַיָּבֹאוּ וְאֶת כָּל־אֲשֶׁר בְּבֵית: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־שְׁמַעוֹן
 וְאֶל־לֹוי עֲבַרְתֶּם אִתִּי לְהַבְאִישְׁנִי בִישָׁב הָאָרֶץ בְּכַנְעָנִי
 וּבְפְרָזִי וְאֲנִי מִתִּי מִסָּפֵר וְנֶאֱסָפוּ עָלַי וְהִכּוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי
 לא אֲנִי וּבִיתִי: וַיֹּאמְרוּ הַכּוֹזֵנָה יַעֲשֶׂה אֶת־אַחֲוָתָנוּ:

ר"ט

עושה חיל (במדבר כה"ה) ועוזב לאחרים חילם (תהלים מט"א): שבו. לשון שניה
 (ואונקלוס) לפיכך טעמו מלרע: (ול) עברתם. ל' מים עמומים (בכרוב כה): אין
 דעתו ללולה כעשיו. ואזנה, ללולה היתה התחבית ועכרסם אותה. תנחומא.
 מסורת היתה ביד כנענים שיפלו ביד בני יעקב אלא שצוי אומרים עד אחר חפצה
 ונחלת את הארץ (שמות כג"ל) לפיכך היו שותקין (ב"ר שם יב): מתי מספר.
 אנשים מועטים: (לא) הכוזבה. הפקר (שם): את אחותנו. י' אחתה:

spoke only in glowing terms of the benefits that would accrue to the whole city from the association with the distinguished newcomers. Hamor portrayed himself as a leader who was selflessly interested only in the community's welfare (R' Hoffmann). Furthermore, he cleverly changed his tune from the one he had used when he spoke unctuously with Jacob. Then, he had implied that the decision on whether and with whom to intermarry would be up to Jacob's family and that they would have the initiative in their commercial relationships (see v. 9). Now, he said the opposite: The Shechemites would do as *they* pleased in absorbing Jacob's family.

23. הָלֹוא לָנוּ הֵם — *Will they not be ours?* To induce his people to accept his suggestion, Hamor promised that it would be profitable to them and they would gradually absorb the abundant possessions of Jacob's household. Contrast this with the seeming cordiality of Hamor's invitation to Jacob in verse 10! This is how it always ended: The Jewish stranger came, toiled, and accumulated wealth that ultimately re-

verted to his hosts (R' W. Heidenheim).
 24. כָּל־יִצְאֵי — *All the people who depart.* Chizkuni infers that all the residents of the city wanted to flee from the decree of circumcision, but no male was allowed to leave the city unless he had been circumcised: *all the males . . . had to submit to circumcision.*

25-31. Simeon and Levi decimate Shechem. As noted above, the brothers intended to rescue Dinah while the Shechemites were weak and ill, but Simeon and Levi acted on their own and carried out a death sentence on all the males of the city. By what right they did so halachically is discussed by the major commentators. Following are three primary lines of reasoning:
 □ Rambam (Hil. Melachim ch. 9) codifies the Seven Noachide Laws that are incumbent on all human beings, and whose violators are subject to the death penalty. One of these laws forbids theft, which includes kidnaping. In taking Dinah against her will, Shechem violated this prohibition. The seventh Noachide law requires all people to carry out this code.

as wives and give our daughters to them. ²² Only on this condition will the people acquiesce with us to dwell with us to become a single people: that all our males become circumcised as they themselves are circumcised. ²³ Their livestock, their possessions, and all their animals — will they not be ours? Let us acquiesce to them and they will settle with us."

²⁴ All the people who depart through the gate of his city listened to Hamor and his son Shechem, and all the males — all those who depart through the gate of his city — were circumcised.

Simeon
and Levi
Decimate
Shechem

²⁵ And it came to pass on the third day, when they were in pain, that two of Jacob's sons, Simeon and Levi, Dinah's brothers, each took his sword and they came upon the city confidently, and killed every male. ²⁶ And Hamor and Shechem his son they killed at the point of sword. Then they took Dinah from Shechem's house and left.

²⁷ The sons of Jacob came upon the slain, and they plundered the city which had defiled their sister. ²⁸ Their flocks, their cattle, their donkeys, whatever was in the town and whatever was in the field, they took. ²⁹ All their wealth, all their children and wives they took captive and they plundered, as well as everything in the house.

³⁰ Jacob said to Simeon and to Levi, "You have discomposed me, making me odious among the inhabitants of the land, among the Canaanite and among the Perizzite; I am few in number and should they band together and attack me, I will be annihilated — I and my household."

³¹ And they said, "Should he treat our sister like a harlot?"

By permitting Shechem to act as he did, the people of the city transgressed their responsibility to enforce the laws — so that they, like Shechem himself, were liable to the death penalty. Simeon and Levi, therefore, were enforcing the law that had been ignored by the entire Shechemite population.

□ Ramban disagrees with the above on various grounds. He maintains that Simeon and Levi were justified in killing the people because all of them were evil and had violated the Noachide Laws repeatedly in their own right, apart from anything Shechem had done.

□ Gur Aryeh contends that the act of the brothers was entirely unrelated to the Noachide Laws. He suggests that nations that are the victims of aggression have the right to retaliate against their attackers. In this case, the city-state of Shechem committed an act of aggression against the nation of Israel, so that Simeon and Levi had a right to counter-attack.

Whatever the interpretation of the legal status of the attack on the city, the other nine brothers apparently refused to take part in the attack, and Jacob was sharply critical of Simeon and Levi.

25. ביום השלישי — On the third day. The third day after circumcision is the most painful (*Ibn Ezra*). Alternatively, they waited until the third day since it took until then to circumcise all the males; by the third day, all of them were circumcised and in pain. Furthermore, the verse does not necessarily mean physical pain, but grief and regret over having submitted to the circumcision (*Daas Zekelnim; Chizkuni*).

בני יעקב . . . אחי דינה — Jacob's sons . . . Dinah's brothers. The Torah mentions the obvious to stress certain aspects of their daring act. Though they were Jacob's sons, they acted rashly without consulting him (*Rashi*). On the other hand, to

their credit, only Simeon and Levi proved themselves as Dinah's brothers by risking their lives for her (*Midrash*).

איש חרב — Each [man] took his sword. The Midrash notes that Levi was thirteen years old at the time. Thus, as *Lekach Tou* points out, it is implied in this Midrashic comment that whenever the Torah uses the term *איש*, *man*, it refers to a male at least thirteen years of age. [*Cf. Rashi to Nazir 29b, s.v., ורבי יוסי.*]

וַיַּבְּזוּ הָעִיר — And they plundered the city. Although the verse does not make clear whether the plunderers were only Simeon and Levi or all the brothers, *Or HaChaim* maintains that they all participated in taking property. Since the entire city shared responsibility for the attack on Dinah, all the people were responsible to compensate the family for its humiliation.

30. Jacob directed his anger only at the two sons who had killed. As explained above, the plunder was justified in the context of the city's crime against Dinah and her family (*Akeidas Yitzchak*).

אָתָּה עֲבַרְתָּם אֵתִי — You have discomposed me. By their rash violence, Simeon and Levi disturbed Jacob's composure and placed him in a potentially vulnerable position should the surrounding Canaanite cities choose to attack him (*Rashi*).

The Canaanites will say that we broke our word after the Shechemites had circumcised themselves (*Sforno*), a particularly galling accusation for Jacob, the paragon of truth. *R' Hirsch* adds that the family's reputation and honor had been crystal clear, until Simeon and Levi besmirched it.

31. Simeon and Levi did not respond to Jacob's charge that their act had put the family in danger. Instead, they insisted that there was an overriding issue that they had no right to ignore, no matter what the consequences: "Should he treat our sister like a harlot?" Should we have permitted Shechem,

א וַיֹּאמֶר יְיָ לְיַעֲקֹב קוּם סֶק לְבֵית אֵל וְתִיב
תָּמָן וְעֲבֹד תָּמָן מִדְּבָחָא לְאַלְהָא
דְּאַתְגָּלִי לָךְ בְּמַעֲרָקָךְ מִן קֳדָם עֲשׂו
אֲחוּי: ב וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לֵאנֹשׁ בֵּיתָהּ וְלִבֵּל
דִּי עֲמָה אַעֲדוּ יָת טַעֲנָת עֲמָמִיא דִּי
בִינִיכּוֹן (נ"א בִּידִיכּוֹן) וְאִדְפּוּ וְשִׁנּוּ
כְּסוּתִיכּוֹן: ג וַנִּקְוֶם וַנִּסֶּק לְבֵית אֵל וְאִעֲבֹד
תָּמָן מִדְּבָחָא לְאַלְהָא דְקִבְלִי עֲלֹתִי
בְיוֹמָא דְעָקְתִי וְהָיָה מִימְרָה בְּסַעֲדִי
בְּאַרְחָא דִּי אֲנִילִית: ד וַיִּהְיֶה לְיַעֲקֹב יָת
כָּל טַעֲנָת עֲמָמִיא דִּי בִידִיהוֹן וְיָת
קִרְשֵׁיָא דִּי בְּאֲדִיְהוֹן וְטִמְרָא וְיָתְהוֹן יַעֲקֹב
תְּחִילָת שְׁטָמָא דִּי עִם שָׂכָם: ה וַנִּסְתַּלּוּ וְהָיָה
בְּחֵלָא דִּי עַל קֳרִי דְבִסְחָרְנִיְהוֹן וְלֹא
רָדְפוּ בְּתֵר בְּנֵי יַעֲקֹב: ו וַעֲלֵי יַעֲקֹב לְלוּזֵי
בְּאַרְעָא דְכְנָעַן הִיא בֵּית אֵל הוּא וְכָל
עָמָא דִּי עִמָּה: ז וַיִּבְנֶא תָּמָן מִדְּבָחָא
וַיִּקְרָא לְאַתְרָא אֵל בֵּית אֵל אָרִי תָּמָן
אַתְגָּלִי לָהּ יְיָ בְּמַעֲרָקָה מִן קֳדָם אֲחוּי:
ח וּמִיִּיתָת דְּבוּרָה מְנַקֶּתָּא דְרִבְקָה
וְאַתְקַבְּרַת מֶלְכֶּע לְבֵית אֵל בְּשׁוּלִי
מִישְׁרָא וַיִּקְרָא שְׁמָהּ מִישֵׁר בְּכִיתָא:

א וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵּית-אֵל וְשֹׁב-שָׁם
וַעֲשֵׂה-שָׁם מִזְבֵּחַ לְאֵל הַנִּרְאָה אֵלֶיךָ בְּבִרְחֹךָ מִפְּנֵי
ב עֲשׂו אֲחִיךָ: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-בֵּיתוֹ וְאֵל כָּל-אֲשֶׁר עִמּוֹ
הָסְרוּ אֶת-אֱלֹהֵי הַנֹּכַר אֲשֶׁר בְּתַכְכֶּם וְהִטְהָרוּ וְהִחְלִיפוּ
ג שְׁמֹלְתֵיכֶם: וַנִּקְוָמָה וַנַּעֲלֵה בֵּית-אֵל וַאֲעֲשֵׂה-שָׁם מִזְבֵּחַ
לְאֵל הָעֵנָה אֲתִי בְיוֹם צָרְתִּי וַיְהִי עֲמָדִי בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר
ד הִלַכְתִּי: וַיָּתֵנוּ אֶל-יַעֲקֹב אֶת כָּל-אֱלֹהֵי הַנֹּכַר אֲשֶׁר
בְּיָדָם וְאֶת-הַנִּזְמִים אֲשֶׁר בְּאֻזְנֵיהֶם וַיִּטְמְן אֹתָם יַעֲקֹב
ה תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר עִם-שָׂכָם: וַיִּסְעוּ וַיְהִי חַתַּת אֱלֹהִים
עַל-הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְנֵי
ו יַעֲקֹב: וַיָּבֵא יַעֲקֹב לִוְזָה אֲשֶׁר בְּאַרְץ כְּנָעַן הוּא בֵּית-אֵל
ז הוּא וְכָל-הָעָם אֲשֶׁר-עִמּוֹ: וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא
לְמָקוֹם אֵל בֵּית-אֵל כִּי שָׁם נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים בְּבִרְחוֹ
ח מִפְּנֵי אֲחִיו: וַתָּמָת דְּבִרָה מִיִּנְקַת רִבְקָה וַתִּקְבֹּר מִתַּחַת
לְבֵית-אֵל תַּחַת הָאֵלֹן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אֵלֹן בְּכֹת:

רס"ז

(א) קום עלה. לפי שחרת בדרך [ס"ז נדרך] נענשה וכל לך זלזל מכתך (מתחומא
ה; כ"ר פא:ג:). (ב) הגבר. שיש בידכם משלל של שכם והטהרו. מע"ז והחליפו
שמולתיכם. שח"א ש בידכם כמות של ע"ז (כ"ר סס ג:). (ד) האלה. מין אילן סרק
(אונקלוס): עם שכם. אלל שכם (תרגום יונתן): (ה) חתת. פחד (אונקלוס): (ו)
אל בית אל, הקב"ה בבית אל, גילוי שכינתו בבית אל. ש מבינה חסרה ב"ח
המשמשת בראשה, כמו הנה הוא בית מכיר בן עמיאל (שמואל ב טז:). כמו בבית
מכיר, בית אביך (לחלן לחי): כמו בבית אביך: נגלו אליו האלהים. במקומות
הרבים יש שם אלהות ואדנות כל רבים, כמו אדני יוסף (להלן לט:כ), אם בעליו עמו
(שמות כבד:). ולא נאמר בעל, וכן אלהות שהוא ל' שופע ומרות נזכר כל רבים

(שמות כבד:ח). אבל אחד מכל שאר השמות לא תמלא כל רבים (עי' סנהדרין לח:).
(ח) ותמת דבורה. מה ענין דבורה בבית יעקב. אלא לפי שחרת רבקה ליעקב
ושלחמי ולקחמך משם (לעיל כז:מה) שלחה דבורה אללו לפדן ארס ללאת משם,
ומשה בדרך. מדברי ר' משה הדרשן למדמה (כרס"ח): מתחת לבית אל. העיר
יושבת בהר ונקברה כרגלי ההר: תחת האלון. כשיפלי משהאל (אונקלוס),
סהיה מישור מלמעלה בשפוע ההר והקבורה מלמטה. ומישור של בית אל קורין לו
אלון. ואגדה, נחשש שם באכל שני, שהוגד לו על אמו שמה, ואלון כל יוני אחר
[ס"ז אהל] (כ"ר פא:ה:). ולפיכך העלימו [ס"ז] ולפי העלימו אח יוס מופה שלא
יקללו הכריות הכרם שלא ממנו עשו, אף הכחכו לא פרסמה (מתחומא כ"ח תל ד:).

unchecked and unpunished, to treat our sister like a loose woman who has no protector? (*Radak*). As her brothers, we were obligated to defend her honor (*Sforno*).

Most commentators agree that Jacob did not condemn armed resistance under any circumstances; there are times when Jews must be ready to fight to defend their self-respect and the honor of their families. Each such instance must be carefully evaluated on its own merits, however, and it was upon such considerations that Jacob criticized what they did.

Jacob remained silent. He did not agree with his sons' contention that their extreme violence was justified, but he stifled his outrage. Only on his deathbed did he curse *their* anger (49:6) — but not them (*R' Hoffmann*).

35.

1-7. Jacob journeys to Beth-el. Nearly twenty-two years earlier, Jacob had vowed that Beth-el would be the site of *God's House* (28:22). Now God commanded him to return there, implying that he must fulfill the vow without delay. Because he had not done so sooner, he had been punished by the abduction of Dinah (*Rashi; Radak*). Clearly, the com-

mentators explain, God did not make Dinah suffer for Jacob's oversight; people bear responsibility for their *own* sins. The sense of the teaching is that the righteous Patriarch always benefited from Divine protection that prevented enemies and brigands from harming him, just as God warned Laban not to meddle in Jacob's affairs (31:24). Had God not intervened, Laban would indeed have harmed Jacob, as he intended, but because the merit of Jacob and his family was so great, the miracle of God's vision to Laban restrained that wicked charlatan. In the case of Dinah, however, Jacob's failure to promptly carry out his vow caused him to forfeit this Divine aura of protection. As a result, there was no miraculous intercession to protect Dinah from Shechem. A further outgrowth of the incident was that the surrounding cities hated Jacob and his family, frightening them and putting them in jeopardy. But as soon as Jacob went to Beth-el and fulfilled his vow, God cast His fear upon all the cities (v. 7), so that they were no longer a danger to Jacob.

1. ושב שם — And dwell there. The reason for this command is not clear. Perhaps God wanted Jacob to stay in Beth-el to

35

Jacob
Journeys
to Beth-el

¹ God said to Jacob, "Arise — go up to Beth-el and dwell there, and make an altar there to God Who appeared to you when you fled from Esau your brother."² So Jacob said to his household and to all who were with him, "Discard the alien gods that are in your midst; cleanse yourselves and change your clothes."³ Then come, let us go up to Beth-el; I will make there an altar to God Who answered me in my time of distress, and was with me on the road that I traveled."⁴ So they gave to Jacob all the alien gods that were in their possession, as well as the rings that were in their ears, and Jacob buried them underneath the terebinth near Shechem.⁵ They set out, and there fell a Godly terror on the cities which were around them, so that they did not pursue Jacob's sons.

The
Deaths of
Rebecca
and
Deborah

⁶ Thus Jacob came to Luz in the land of Canaan — it is Beth-el — he, and all the people who were with him.⁷ And he built an altar there and called the place El-beth-el, for it was there that God had been revealed to him during his flight from his brother.

⁸ Deborah, the wet-nurse of Rebecca, died, and she was buried below Beth-el, below the plateau; and he named it Allon-bachuth.

give him time to remove the idols that were part of the Shechemite booty and purify the people who had become contaminated by corpses in Shechem (v. 2). That done, Jacob would erect an altar. Or, Jacob was to remain there before erecting the altar so that he could attune his mind to the service of God (*Ramban*).

לְאֵל הַנִּרְאָה אֵלַיךְ — To God Who appeared to you. When Jacob fled from Esau's death threat, God had appeared to him at Beth-el and promised to protect him (28:10-15). Now, he would thank God for having done so, just as one who is saved from a disaster blesses God for performing a miracle on his behalf (*Sforno*).

This Name of God [אֵל] indicates a boundless degree of mercy, far surpassing even that indicated by the Tetragrammaton (*Gur Aryeh*, Exodus 34:6).

2. הַסְרוּ אֶת-אֱלֹהֵי הַנֶּכֶר — Discard the alien gods. For Jacob's family, the ascent to the place where God had revealed Himself to the Patriarch had the same significance as the assembly at Mount Sinai for his descendants. Therefore, Jacob wanted to sanctify them, just as Moses prepared the people for the Revelation at Sinai: he sanctified the people and they washed their garments (Exodus 19:14) (*R' Hirsch*). The order to change clothes was because some of the clothing taken from Shechem might have been used in idol worship (*Rashi*).

3. וְאָנֹכְךָ-שָׁם מִזְבֵּחַ — I will make there an altar. The entire family would go to Beth-el, but Jacob would build the altar himself, because only he had suffered the affliction of flight and exile and been safeguarded by God's miracles; his children were born later. Only he who has eaten must recite grace, not another who is at the table but has not eaten (*Zohar*).

5-6. חָתַם אֱלֹהִים — A Godly terror. A casual observer could have assumed that the Canaanites did not attack because Jacob and his camp were a military force to be reckoned with, or perhaps the Canaanites held the Shechemites in disdain and did not care to avenge them. If so, then God took no role in this matter. The Torah, however, states that it was a hidden miracle, that what deterred the Canaanites was a Godly fear, not a military or political one. Part of this miracle was that all the people who were with him arrived safely at Beth-el — no one died in Shechem or on the journey (*Ramban*).

7. אֵל בֵּית-אֵל — El-beth-el. The intent of the name is: God makes His Presence felt in Beth-el (*Rashi*). Jacob had named the place Beth-el twenty-two years before; now he added the Name El, to imply, as indicated by the next phrase, that by appearing to him now, God had associated His Presence with the place called Beth-el (*Or HaChaim*).

8. The deaths of Rebecca and Deborah. *Rashi* and *Ramban* discuss the Midrashic tradition that this verse, which mentions only the death of Deborah, is an allusion also to the death of Rebecca. Midrashically this is implied by the name Plateau of *נְכוּת*, weeping, which the Midrash perceives to mean double weeping [interpreting the word *נְכוּת* as if it were the plural *Bachoth*, נְכוּת] — weeping for Rebecca, and weeping for Deborah.

The Torah did not mention Rebecca's death explicitly, because those who attended her decided to bury her secretly, at night, for if she had had the sort of burial she deserved, Esau would have come and people would have spoken disrespectfully of her as the one who gave birth to such a wicked person. Since they kept her death quiet, the Torah, too, only alluded to it (*Rashi* from *Tanchuma*). *Ramban* comments that her death was kept hidden, as it were, because she was buried in tragic circumstances: Isaac was blind and could not leave home to honor her properly, Jacob was absent, and Esau would not come because he hated her for securing the blessings for Jacob. Consequently, she had to be buried by her Hittite neighbors.

Why Deborah was with Jacob at this point is the subject of another dispute between *Rashi* and *Ramban*. *Rashi* cites *R' Moshe HaDarshan* who states that she was the nurse Laban had given to Rebecca when she left to marry Isaac (24:59). Rebecca — not knowing that Jacob was on the way — had sent Deborah to Haran to tell him that it was finally safe for him to return home, but the aged nurse died on the way home. *Ramban* maintains that it is unlikely that Rebecca would have sent an elderly woman on such a strenuous trip. He suggests that Deborah had returned to Paddan-aram after Rebecca's marriage, but when Jacob left Laban, he took Deborah with him, so that in tribute to his mother Rebecca, he would support her childhood nurse in her old age.

ט וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶל-יַעֲקֹב עוֹד בָּבֹא מִפְּנֵי אֲרָם וַיְבָרֶךְ
 י אתוֹ: וַיֹּאמֶר-לוֹ אֱלֹהִים שְׁמֶךָ יַעֲקֹב לֹא-יִקְרָא שְׁמֶךָ עוֹד
 יַעֲקֹב כִּי אִם-יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ
 יא יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֵל שְׁדֵי פְרָה וּרְבֵה גוֹי
 יב וְקָהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָ וּמַלְכִּים מִחֻלְצֶיךָ יֵצֵא: וְאֵת-
 יג הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וְלִיצְחָק לָךְ אֶתְנַנֶּה וְלִדְרֹעַךְ
 יד אַחֲרֶיךָ אֶתֵּן אֶת-הָאָרֶץ: וַיַּעַל מֵעֵלְיוֹ אֱלֹהִים בְּמָקוֹם
 טו אֲשֶׁר-דִּבֶּר אֹתוֹ: וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר-דִּבֶּר
 טז אֹתוֹ מַצֵּבַת אֲבָן וַיִּסֹּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצֶק עָלֶיהָ שְׁמוֹ: וַיִּקְרָא
 יז יַעֲקֹב אֶת-שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אֹתוֹ שֵׁם אֱלֹהִים בֵּית-
 יח אֵל: וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי-עוֹד כְּבֶרֶת-הָאָרֶץ לָבֹא
 יט אֶפְרָתָה וַתֵּלֶךְ רָחֵל וַתִּקֶּשׁ בְּלִדְתָּהּ: וַיְהִי בְּהִקְשָׁתָהּ
 כ בְּלִדְתָּהּ וַתֹּאמֶר לָהּ הַמִּילֶדֶת אֶל-תִּירָאִי כִּי-גַם-זֶה לָךְ
 כא בֵּן: וַיְהִי בְצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן-אוֹנִי
 כב וַאֲבִיו קָרָא-לוֹ בְּנִימִין: וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקְבֹּר בְּדֶרֶךְ

ששי

ר"ט

ט) עור. פס' שני במקום הזה, אחד בלכחו ואחד בשבו (תנחומא י"ן כ"ז פ"ב פס'ג): ויברך אותו. ברכת אברהם (כ"ד ס' פס'ה): (ו) לא יקרא שמוך עוד יעקב. ל' אדם הבא במלכות ועקבה, אלא ל' שר וגו' (חולין כ"ג). (יא) אני אל שדי. שאני כדאי לכרך, שהערכות שלי (ד' למחברכים): פרה ורבה. ע"ש שערין לא נולד בנימין ואע"פ שכבר נתעברה ממנו (כ"ד פס'ד): גוי. בנימין: גוים. מנשה ואפרים שעמידים ללא חסד מיוסף וחס בנימין השבטים (ס'ס): שאלו ואיש בנות שהיו משבט בנימין שעדיין לא נולד (ס'ס). (ופסוק זה דרש אברהם כשהמליך איש בנות ואף השבטים דרשו וקראו בנימין, דכתיב איש ממנו לא יתן את בתו לבנימין (למשה (שופטים כ"א)), וחזרו ואמרו אלמלא היה עולה מן השבטים לא היה הקב"ה חומר ליעקב ומלכים מחלליך ילאו (כ"ד ס'ס; תנחומא י"ן כ"ט): גוי וקהל גוים. שגוים עמידים בניו ליעשות כמנין הגוים שס' ע' אומות. וכן כל הסנהדרין שצבים (תנחומא י"ן ל'). ד"א, שעתידים בניו להקריב בשעת איסור בנות כגוים בימי אליהו (תנחומא

ס'ס; ס'ס ה'): (יג) במקום אשר דבר איתו. איני יודע מה מלמדנו: (טז) בברת הארץ. מנחם פ"ל כ"ד, רבוי, מהלך רב. ואברהם, בזמן שהלך מלולה ומנוקב ככברה, שהיה מלוי, הסתיו עבר והשרב עדיין לא בא (ס'ס ז'). ואין זה פשוטו של מקרא, שהרי בנעמן מלוי וילך מאתו בברת ארץ (מלכים ב' ה"ט). ואומר אני שהוא ס'ס מדת קרקע כמו מהלך פרסה או יותר, כמו שאמרו חז"ל (ש"ע) (י"א), חלקת שדה (לעיל לג"ס), כן במהלך אדם כותב שם אדם (ס"א) מדת קרקע כמו מהלך (מ"ל) בכרת ארץ: (יז) כי גם זה. וסוף לך ע"י יוסף, ורבותיו דרשו, ע"ש כל שבת נולדה תאומה, ועם בנימין נולדה תאומה יסירה (כ"ד ס'ס ח'): (יח) בן אוני. בן לערי (ס'ס ט'): בנימין. נראה צעירי לפי שהוא לבד נולד בלחץ כענין שהוא בנגב כשארם בא מחרס נהרים, כמו שנאמר בנגב בלחץ כענין (במדבר לג"מ), הלך ונסוט הנגבה (לעיל י"ב): בנימין. בן מין. ל' לטון וימין אחת בראשית (ס'ס פ"א). לפיכך הוא מלא. ד"א, בנימין, בן ימים, שגולד לעת זקנתו, ונכתב בנ"י כמו

9-15. God blesses and renames Jacob.

9. עור. — Again. God appeared to Jacob a second time, after the weeping had ceased, since the Shechinah does not reside where there is sadness (Sforno).

וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ — And He blessed him, upon Rebecca's death, with the blessing of consolation given to mourners (Rashi).

10. שְׁמֶךָ יַעֲקֹב — Your name is Jacob. Although He was about to give Jacob the additional name of Israel, God told him that he would continue to be called Jacob (Ramban; Sforno). From that time onward, the name Jacob would be used for matters pertaining to physical and mundane matters, while the name Israel would be used for matters reflecting the spiritual role of the Patriarch and his descendants (R' Bachya).

❖ Abram/Abraham and Jacob/Israel.

Although both Abraham and Jacob were given new names, there is a basic difference between them, for the Tal-

mud states that anyone who refers to Abraham as Abram is in violation of a negative commandment (Berachos 13a), whereas both names continue to be used for Jacob. R' David Feinstein comments that this difference is implicit in the verses themselves. Our verse begins with the phrase *your name is Jacob*, a clear indication that this was to remain his name, in addition to the new name of Israel. In the case of Abraham, however, there is no such indication.

Or HaChaim explains the reason for the difference. Every name in the Torah represents the soul that God emplaced in that person. Consequently, the name "Jacob" represents his soul, while the name "Israel" represents an enhancement of that soul, which Jacob earned by growing and transcending the mission signified by his original name. Since both manifestations of spirituality were present in Jacob/Israel, he was known by both names. In the case of Abraham, however, the original soul of "Abram" continued to be signified in the new

God ⁹ And God appeared to Jacob again when he came from Paddan-aram, and He blessed him.
 Blesses ¹⁰ Then God said to him, "Your name is Jacob. Your name shall not always be called Jacob,
 and but Israel shall be your name." Thus He called his name Israel. ¹¹ And God said to him, "I am
 Renames El Shaddai. Be fruitful and multiply; a nation and a congregation of nations shall descend from
 Jacob you, and kings shall issue from your loins. ¹² The land that I gave to Abraham and to Isaac, I
 will give to you; and to your offspring after you I will give the land." ¹³ Then God ascended from
 upon him in the place where He had spoken with him.

¹⁴ Jacob had set up a pillar at the place where God had spoken with him — a pillar of stone
 — and he poured a libation upon it, and poured oil upon it. ¹⁵ Then Jacob called the name of
 the place where God had spoken with him Beth-el.

The Birth ¹⁶ They journeyed from Beth-el and there was still a stretch of land to go to Ephrath, when
 of Rachel went into labor and had difficulty in her childbirth. ¹⁷ And it was when she had difficulty
 Benjamin in her labor that the midwife said to her, "Have no fear, for this one, too, is a son for you." ¹⁸ And
 of Rachel it came to pass, as her soul was departing — for she died — that she called his name Ben Oni,
 but his father called him Benjamin. ¹⁹ Thus Rachel died, and was buried on the road

name, since the old name was contained in the new one — *Abraham*. Thus, to use the name *Abram* would be to negate the existence of the enhanced soul implied by the new name.

11. *אֲנִי אֵל שַׁדַּי* — *I am El Shaddai*. The Name *El* signifies God's powerful attribute of mercy (see comm. to v. 1). *Shaddai* comes from the word *שָׂדֵה*, *sufficiency*, so that Name has the connotation "The One Who is Sufficient," and it signifies, depending on the context in which the Name is used, that God has sufficient power to bless, for the blessings are His, and He weighs and measures how much blessing one requires or deserves, and conversely, how much suffering one can bear without breaking under the strain (*Rashi* here and to 17:1).

Sforno interprets the blessings of the verse in the plain sense: *Be fruitful* . . . continue to have children even if you are disappointed in their behavior; this will assure that the nation of Israel will survive, for, as *El Shaddai*, I have the power to carry out My blessings no matter what happens. Furthermore, I promise you that *kings shall issue* from you; your descendants will be worthy of the throne and they will not need leaders from other nations.

According to *Rashi*, based on the Midrash, the reference to a *nation* alluded to Benjamin, the only son of Jacob who was yet unborn. The plural *congregation of nations* alludes to Joseph's sons Manasseh and Ephraim, who would receive the status of full-fledged tribes (48:5).

12. As part of this pledge of abundant progeny, God reiterated the promise of the Land, since the nation of Israel is associated with the Land (*Malbim*).

13. *וַיַּעַל מַעְלֵי אֱלֹהִים* — *Then God ascended from upon him*. This was not a vision or dream, for the *Shechinah* actually "rested" upon Jacob. This verse is one of the bases for the Sages' expression that the Patriarchs are the "chariot" of God's Presence, meaning that the thoroughly righteous are the bearers of His glory and that it is through them that He displays His sovereignty among human beings (*Ramban*).

בְּמָקוֹם — *In the place*. At the very site where God had come to Jacob when he had left home for Haran, God now appeared to him again, and then ascended (*Sforno*).

16-20. The birth of Benjamin and death of Rachel. At this time Jacob had eleven sons, one short of the total of twelve, which both he and the Patriarchs knew prophetically would be the number of the tribes of Israel. Rachel had been barren for many years. She had seen not only her sisters but the maidservants give birth before her, and she longed for one more son. Now she was finally pregnant. On the way to the home she had never seen and eight years after the birth of her son Joseph, she gave birth to her cherished second son.

The Sages observe that a woman's account is examined in heaven when she is in labor. When Rachel improperly stole her father's *teraphim* (31:19) without Jacob's knowledge, he told Laban, *With whomever you find your gods, he shall not live* (31:32). As a result, she was to be punished; but the judgment against her was not carried out until she was in childbirth. The idea that people are judged in times of danger is expressed in the adage, "When the ox is fallen, the knife is sharpened" (*Midrash Lekach Tov*). It may also be that God delayed her death until she could give birth to Benjamin, for otherwise this woman of historic righteousness would have been denied her full share in the building of the nation.

Ramban (*Deuteronomy* 18:25) sees the timing of Rachel's death as an indication of the great holiness of *Eretz Yisrael*. The Torah would later forbid a man to be married to two sisters, and the Patriarchs observed the Torah before it was given. According to *Ramban*, it was only *outside* of the Land that Jacob would be married to both Rachel and Leah, but in the Land, with its high degree of holiness, he would never have married Rachel after having been married to Leah. Because of Rachel's merit, she did not die before they entered the Land, but because of Jacob's merit and the sanctity of the Land, he could not remain married to both of them in *Eretz Yisrael*. Thus, she died only after they entered the Land.

18. *בֶּן-אוֹנִי* — *Ben Oni*, literally, *Son of My Mourning*, as if to say: His birth caused my death (*Ibn Ezra*; *Ramban*).

בְּנִימִין — *Benjamin*. *Rashi* offers two interpretations: (a) The name is a contraction of the words *בֶּן יְמִין*, *son of the right*, that is, *son of the south*, since the south is to the right of someone

אָפֶרְתָּהּ הוּא בֵּית לָחֶם: וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מִצְבָּה עַל-קִבְרֹתָהּ
 כִּאֲמֹתָהּ עַל קִבְרֹתֶיהָ הָיָה קִמָּת קִבְרֹתָהּ
 דְּרָחֵל עַד יוֹמָא דִּין: כַּד וַנְּטֹל יִשְׂרָאֵל
 וַיִּפְרַס מִשְׁבְּנָה מִלְּהָלָא לְמַגְדֵּל אֶדְרָ:
 כִּד וַהֲוֵה כִּד שְׂרָא יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא הָהִיא
 וְאָוֹל רַאבֹּן וְשָׁכִיב עִם בְּלָחָה לְחִינְתָּא
 רַאבֹּוּהִי וְשִׁמְעִי יִשְׂרָאֵל וַהֲוֹ בְנֵי יַעֲקֹב
 תִּבְרִי עֶסֶר: כִּד בְּנֵי לָאָה בּוֹכְרָא רַעֲבָב
 רַאבֹּן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וַיהוּדָה וַיִּשְׁשֹׁכֶר
 וְזַבְּלוֹן: כִּד בְּנֵי רַחֵל יוֹסֵף וְבִנְיָמִן: כִּד וַבְּנֵי
 בְּלָחָה אִמָּתָא דְּרַחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי: כִּד וַבְּנֵי
 זְלֶפְחָה אִמָּתָא דְּלָאָה גָּד וְאָשֶׁר אֵלֶּיךָ בְּנֵי
 יַעֲקֹב דִּי אֲחִילִירוֹ לָהּ בְּפָדָן אֲרָם:
 כִּד וְאִמָּתָא יַעֲקֹב לֵנָת יִצְחָק אֲבֹהִי מִמָּרָא
 קִרְיָת אַרְבַּע הָיָא חֲבֵרֹן דִּי דָר תַּמָּן
 אֲבִרְהָם וַיִּצְחָק: כִּד וַהֲוֹ יוֹמֵי יִצְחָק
 מֵאָה וְתַמָּנִן שָׁנִין: כִּט וְאִתְגַּבִּיר יִצְחָק

אָפֶרְתָּהּ הוּא בֵּית לָחֶם: וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מִצְבָּה עַל-קִבְרֹתָהּ
 כִּאֲמֹתָהּ עַל קִבְרֹתֶיהָ הָיָה קִמָּתָהּ יִשְׂרָאֵל וַיִּט
 אֶהְלָה מִהֶלְאָה לְמַגְדֵּל-עֶדְרָ: וַיְהִי בִשְׁכֹן יִשְׂרָאֵל
 בְּאֶרֶץ הַהוּא וַיֵּלֶךְ רַאבֹּן וַיִּשְׁכֹּב אֶת-בְּלָחָה פִּילְגָשׁ
 אֲבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל *

יִפְסָק בִּאֲמַעַז
 פִּסּוּק

וַיְהִי בְנֵי-יַעֲקֹב שְׁנַיִם עָשָׂר: בְּנֵי לָאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב
 רַאבֹּן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וַיהוּדָה וַיִּשְׁשֹׁכֶר וְזַבְּלוֹן: בְּנֵי רַחֵל
 יוֹסֵף וְבִנְיָמִן: וּבְנֵי בְלָחָה שְׁפָחַת רַחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי: וּבְנֵי
 זְלֶפְחָה שְׁפָחַת לָאָה גָּד וְאָשֶׁר אֵלֶּיךָ בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יָלַד-
 לוֹ בְּפָדָן אֲרָם: וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל-יִצְחָק אֲבִיו מִמָּרָא קִרְיָת
 הָאֲרָבָע הוּא חֲבֵרֹן אֲשֶׁר-גֵּר-שָׁם אֲבִרְהָם וַיִּצְחָק:
 כִּי־הָיָה יְמֵי יִצְחָק מֵאָת שָׁנָה וְשִׁמְנִים שָׁנָה: וַיָּגַע יִצְחָק

כג

כד

כה-כו

כו

כח-כט

רס"ו

דבר שזמו כפול, כגון זה, וכגון בית לחם, אבי עזרי, בית אל, אם הוֹרֵךְ להטיל בו ה'א' נוחתה בראש החיה הכינה. בית לחמי (שמואל א' חזק) בעמרת אבי העזרי (אפסטים וזכר) בנה חילל בית לחמי (מלכים א' חזק: בט) ויגוע יצחק. אין מוקדם ומאוחר בכורה (פסחים וז). מכירתו של יוסף קדמה למיתו של יצחק י"ב שנה, שהרי כשנולד יעקב היה יצחק בן ס' שנה, שאל' ויצחק בן ששים שנה וגו' (לעיל כהו) ויצחק מת בשנת ק"ב ליעקב, אם חוילל ששים מק"פ שנה נשאר ק"י. ויוסף נמכר בן י"א שנה ואחות שנה שנת מלח ושמונה ליעקב. כילד, בן ששים ושלוש נחבדך, י"ד שנה נשמן בבית עבר. הרי שנים ושבע. וארבע עשרה עבד נבשה, ובסוף ארבע עשרה נולד יוסף, שאל' ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' (לעיל כהו): הרי ששים ואחת, וי"א עד שלא נמכר יוסף, הרי מאה ושמונה. (עוד מפורש [הוא] מן המקרא, משנמכר יוסף עד שאל שאל יעקב מזרימה כ"ב שנה, שאל' ויוסף בן שלשים שנה וגו' [להלן מאמרו]: ח' שנים שובע ושנים ערב, הרי כ"ב. וכתיב ימי שני מגורי ק"י שנה, נמלא יעקב במזירתו [של יוסף] ק"מ):

facing the east (the primary direction in Jewish thought). Thus, the name honors Benjamin as the only one of Jacob's children born in Canaan, which is south of Paddan-aram. (b) The word *days*, can be spelled *yamim* as in *Daniel* 12:13. Thus, the name means "son of my days," as if to say that Benjamin was born in Jacob's advanced years.

Ramban comments that Rachel, near death, called him *Ben Oni*, or Son of My Mourning. Jacob wanted to preserve the *form* of the name she gave, but wished to give it an optimistic connotation. So, giving the homonym *Oni* its other translation of *strength*, he named the child *Benjamin* [lit., son of the right], i.e., "son of power" or "son of strength," since the right hand is a symbol of strength and success.

19. ותמת רחל — *Thus Rachel died*. *Seder Olam* cites a tradition that Rachel was born on the day Jacob received his father's blessing. Since he was sixty-three then, and ninety-nine when he entered the Land, Rachel died at thirty-six.

בדרך אפרתה — *On the road to Ephrath*. Rachel's tomb was on the roadside, outside of Bethlehem; in modern times, however, the city has grown until the tomb is now inside it. Instead of bringing Rachel the short distance to Bethlehem, Jacob chose that site because he foresaw that his descendants

לקח הימין (דניאל יב:יג): (כב) בשכון ישראל בארץ ההוא. עד שלא בא לחברון אלל יצחק ארעוהו כל אלה ועי' רס"ו לעיל פסוק א): וישכב. מחוץ שכלכל משכבו שגלה עליו הכתוב כאלו שכבה. ולמה כלכל וחלל יטעו, ששכמה רחל נטל יעקב ממנו שיהיה נחונה תדיר באלה רחל ולא באלה אלהים ונחנה באלה נחנה. בא רחוב ונחנה עליון אמו, אמר, אם אחות אמי יהיה נחנה לאמי, שפחת אחות אמי חלה נחנה לאמי, לכן כלכל (שבת נה): ויהיו בני יעקב שנים עשר. מחסיל לענין ראשון, משטולד בנימין נשלמה המטה ומעשה ראויים להמנוח, ומנחל. ורבותיו דרשו, ללמדנו כל שכולס שיון וכולס לדיקיס, שאל חסל רחוב (סס): (כג) בכור יעקב. אפילו בשעת הקלקלה קראו בכור (ז"ר פכ:א): בכור יעקב. בכור נחנה, בכור לעבודה, בכור למנוח. ולא נחנה בכורה ליוסף אלא לענין השכנים, שנעשה לשני שכנים (בבא בתרא קכג): (כז) ממרר. שם המזכיר: קרית ארבע. שם העיר: ממרר קרית הארבע. אל מישור של קרית ארבע. וז"ל היה לו לכבוד ממרר הקרית ארבע. כן דרך המקרא בכל

would pass it on the road to the Babylonian exile. He buried Rachel there so she should pray for them as it is said concerning that tragic journey (*Jeremiah* 31:14): *Rachel weeping for her children*. Jacob set up a monument over her lonely gravesite (v. 20) so that the exiled Jews would recognize it and pray there as they were led into captivity (*Midrash*).

To this very day, Rachel's tomb is a place where men and women shed tears and beg "Mother Rachel" to intercede with God on their behalf.

As a further reason why Jacob chose not to bury her within the city limits, Ramban cites *Sifre*, that after Israel occupied the Land, Bethlehem proper would be in the territory of Judah, while the roadside burial site would belong to Rachel's son Benjamin. Nor did Jacob wish to bury her in the Cave of Machpelah because he married her after he was already married to her sister — a marriage of the sort that the Torah would later forbid — and "he would have been embarrassed before his ancestors," had she been with him in the Cave. See also introductory comments to 29:1-12 and 22-25.

22-26. Reuben's error and partial vindication. After Rachel's death, Jacob established his primary residence in

to Ephrath, which is Bethlehem. ²⁰ Jacob set up a monument over her grave; it is the monument of Rachel's grave until today.

Reuben's Error and Partial Vindication ²¹ Israel journeyed on, and he pitched his tent beyond Migdal-eder. ²² And it came to pass, while Israel dwelt in that land, that Reuben went and lay with Bilhah, his father's concubine, and Israel heard.

Jacob and Issac are Reunited The sons of Jacob were twelve. ²³ The sons of Leah: Jacob's firstborn, Reuben; Simeon; Levi; Judah; Issachar; and Zebulun. ²⁴ The sons of Rachel: Joseph and Benjamin. ²⁵ The sons of Bilhah, maidservant of Rachel: Dan and Naphtali. ²⁶ And the sons of Zilpah, maidservant of Leah: Gad and Asher — these are the sons of Jacob, who were born to him in Paddan Aram. ²⁷ Jacob came to Isaac his father, at Mamre, Kiriath-arba; that is Hebron where Abraham and Isaac sojourned. ²⁸ Isaac's days were one hundred and eighty years. ²⁹ And Isaac expired

the tent of Bilhah, Rachel's maidservant. Reuben considered this an affront to his mother Leah, saying, "If my mother's sister Rachel was my mother's rival, should the handmaid of my mother's sister now be my mother's rival?" To defend his mother's honor, Reuben took it upon himself to move Jacob's bed to Leah's tent. This is all that transpired (*Shabbos* 55b); nevertheless, Scripture describes it as starkly as if Reuben had sinned grievously. This follows the dictum that even minor transgressions of great people are judged with the utmost gravity, because their conduct is measured by infinitely higher standards than ours. This is explained at length in the *Overview* to the ArtScroll edition of *Ruth*.

Jacob moved to Bilhah's tent to honor Rachel's memory because he had labored fourteen years for the right to marry her and she had been the mainstay of his household. In tribute to her, he assigned this honor to her loyal maidservant, for even after Bilhah's marriage to Jacob, Bilhah continued to serve Rachel loyally (*Maharsha*). It may also be that Jacob did so because Bilhah was raising the eight-year-old Joseph and the infant Benjamin, who were not only his youngest children, but the only survivors of his most beloved wife.

22. וַיִּשְׁכַּב — *And lay*. As noted above, Reuben did nothing more than tamper with his father's bed, but the Torah describes it as adultery because he interfered with another's right to conduct his married life as he saw fit. The Sages teach that the privacy of the marital relationship is a prerequisite to holiness. Figuratively, therefore, for someone of Reuben's stature, such a deed could be described as an immoral act (*R' David Feinstein*).

שְׁנֵים עָשָׂר — *Twelve*. Although this phrase is written in Torah Scrolls as the beginning of a new paragraph, it is part of verse 22, in which Reuben's transgression is recorded. By combining the very first complete listing of Jacob's twelve sons with Jacob's knowledge of what Reuben had done, the Torah indicates that Jacob did not banish or disinherit Reuben. To the contrary, despite the sin that caused him to lose the privileges of the firstborn (see 49:4), not only was Reuben not rejected, he continued to be listed first among his brothers (*Ramban*; *Sforno*). Since all twelve sons are grouped together, which implies that they were equally righteous and meritorious, *Sifre* infers that Reuben repented.

23. בְּכוֹר יִשְׁכָּב רְאוּבֵן — *Jacob's firstborn, Reuben*. Although the birthright was later transferred from Reuben to Joseph

(see *I Chronicles* 5:1), our verse calls Reuben the firstborn to indicate that he would continue to have certain privileges of his status. Joseph would receive a double share of *Eretz Yisrael* because Jacob would later give his sons Ephraim and Menashe the status of separate tribes [see below, 48:5]. Reuben, however, would be considered the firstborn in the following ways: (a) regarding the inheritance [for he personally received a double share of Jacob's estate and his tribe would be the first to receive its share of *Eretz Yisrael* (*Yafeh To'ar*)]; (b) regarding the sacrificial service [for before the sin of the Golden Calf the altar service was performed by the firstborn (*Matanos Kehunah*)]; and (c) regarding the census, for the tribe of Reuben was always the first to be counted (*Rashi*).

25-26. שִׁפְחָה — *Maidservant*. The Torah refers to Bilhah and Zilpah this way because even after they were freed to marry Jacob, they continued of their own accord to serve Rachel and Leah. However, all of their sons had the same status as the other children (*Haamek Davar*).

27-29. Jacob and Isaac are reunited. One can only imagine the emotions and tears at this reunion. In addition to his twenty years with Laban, Jacob had spent two years en route home, and fourteen years in the academy of Shem and Eber, for a total separation of thirty-six years. He had left as an empty-handed fugitive, and returned with twelve righteous sons and a large camp. But the joy of the reunion was clouded by the absence of Rachel, who had died in the interim. Father and son remained together until Isaac died twenty-one years later; nevertheless, as is customary in Scripture, the Torah records a person's death when his role is over.

27. גֵּר-שָׂם — *Where . . . sojourned*. The verb indicates that Abraham and Isaac lived in Hebron as גֵּרִים, *aliens*. They were separate and distinct from the rest of the population, living their own private lives as servants of God (*Sh'lah*).

The Torah mentions Jacob's forebears because their prior residence in Hebron had a positive effect on Jacob's relationship with his new neighbors. The recollection that someone had distinguished parents and grandparents creates good will toward him on the part of his fellows (*Sforno*).

29. וַיָּגָע יִצְחָק — *And Isaac expired*. In recording Isaac's death here, the Torah does not follow chronological order, for Joseph was sold twelve years before Isaac's death (*Rashi*).

ומית ואחכניש לעמה סיב ושבע יומין
וקברו יתה עשו ויעקב בנחה: ואלין
תולדת עשו הוא אדום: בעשו נסיב ית
נשוהי מבנת כנען ית עדה בת אילון
חתמה וית אהליכמה בת ענה בת
צבעון חנאה: וית בשמת בת
ישמעאל אחתה דנכיות: וילידת עדה
לעשו ית אליפו ובשמת לידת ית
רעואל: והאליכמה לידת ית יעוש
וית יעלם וית קרח אלין בני עשו די
אתילידו לה בארעא דקנען: ויודבר
עשו ית נשוהי וית בנחה וית בנחה
וית כל נפשת ביתה וית גיתוהי וית
כל בעירה וית כל קננה די קנא
בארעא דקנען ואול לארעא אוהרי
מן קדם יעקב אחוהי: וארי הנה
קננהון סגי מלמטב כחדא ולא יכילת
ארע תותבותהון לסוכרא יתהון מן
קדם גיתיהון: היתייב עשו בטורא
דשעיר עשו הוא אדומאה: טואלין
תולדת עשו אבהון דאדומאי
בטורא דשעיר: אלין שמקת בני
עשו אליפו בר עדה אתת עשו
רעואל בר בשמת אתת עשו: והיו
בני אליפו תימן אומר צפו וגעתם וקנז:
בתמנע הות לחינתא לאליפו בר
עשו וילידת לאליפו ית עמלק אלין

וימת ויאסף אל-עמיו וקן ושבע ימים ויקברו אתו עשו
ויעקב בניו:

לו אב ואלה תלדות עשו הוא אדום: עשו לקח את-נשוהי
מבנות כנען את-עדה בת-אילון ואת-אהליכמה
בת-ענה בת-צבעון החוי: ואת-בשמת בת-ישמעאל
אחות נביות: ותלד עדה לעשו את-אליפו ובשמת
ילדה את-רעואל: ואהליכמה ילדה את-יעיש ואת-
יעלם ואת-קרח אלה בני עשו אשר ילדו-לו בארץ
כנען: ויקח עשו את-נשיו ואת-בניו ואת-בנותיו ואת-
כל-נפשות ביתו ואת-מקנהו ואת-כל-בהמתו ואת-
כל-קנינו אשר רכש בארץ כנען וילך אל-ארץ מפני
יעקב אחיו: כי-היה רכושם רב משבת יחדו ולא יכלה
ארץ מגוריהם לשאת אתם מפני מקניהם: וישב עשו
בקר שעיר עשו הוא אדום: ואלה תלדות עשו אבי
אדום בהר שעיר: אלה שמות בני-עשו אליפו בן-עדה
אשת עשו רעואל בן-בשמת אשת עשו: ויהיו בני
אליפו תימן אומר צפו וגעתם וקנז: ותמנע היתה
פילגש לאליפו בן-עשו ותלד לאליפו את-עמלק אלה

רש"י

ישמעאל נקראת על שמו (מגילה יז:). (ה) ואהליכמה ילדה וגו'. קרח זה ממזר היה
ובן אליפו היה שגא על אשת אביו [על אהליכמה אשת עשו], שהרי הוא מניו עם אלופי
אליפו בסוף הענין (ב"ר ס' יב:). (ו) וילך אל ארץ. לגור כאשר נמלה: (ז) ולא
יכלה ארץ מגוריהם. להספיק מרעה לבהמות שלהם. ומדרש אגדה, מפני יעקב
אחיו, מפני שטר חוב של גירת כי גר יהיה ורעך המוטל על זרעו של יחזק. אמר, אלך
לי מכאן, אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר, ומפני הבושה
שמכר בכורתו (ב"ר ס' יג:). (ט) ואלה. התולדות שהולידו בניו (עכשיו) משהלך לשעיר:
(יב) ותמנע היתה פילגש. להודיע גדולתו של אברהם כמה היו תאנים לידבק
בזרעו. תמנע זו כל אלופים היתה, שגא' ואחוז נטון תמנע (לכלן פסוק כב) ולטון

(ב) עדה בת אילון. היא בשמת בת אילון. ונקראת בשמת ע"ש שהיתה מקטרת
בשמים לע"ז (פי' רש"י לעיל כו:להכי:זו: אהליכמה. היא יהודית, והוא כינה שמה
יהודית לומר שהיא כופרת בע"ז (פי' מגילה יג:), כדי להטעות את אביו: בת ענה בת
צבעון. אם הם ענה לא בת צבעון, ענה בנו של צבעון, שגא' ואלה בני צבעון ויהי וענה
(להלן פסוק כד). מלמד שגא צבעון על כלחו אשת ענה וילדת אהליכמה מבין שניהם,
והודיע הכתוב שכל בני ממזרות היו (ב"ר פסוק:ו: תחומא וישב א:). (ג) בשמת בת
ישמעאל. ולהלן קורא לה מחלת (לעיל כח:ט:). מלתי באגדת מדרש ספר שמואל (פי"ו)
ג' מוחלים להן עונותיהן, גר שנתגייר, והעולה לגדולה, והנשוא אשה. ולמד הטעם מכאן,
לכך נקראת מחלת שנחתו עונותיו: אחות נביות. על שם שהוא השיה לו משמת

And fulfilled of days. Isaac was satisfied with his days; he was fully content with what each day brought him and he had no desire that the future should bring him something new. This is a further example of God's mercy toward the righteous, in that they are content with their lot and desire no luxuries (Ramban to 25:8).

36.

§ The chronicles of Esau

It is fundamental to a proper understanding of the Scriptural narratives that the Torah is not a history book and that whatever it records must have a halachic or moral purpose. Many important principles of halachah are derived from a seemingly superfluous word or even letter, or from allusions suggested by syntax or construction. Consequently, it is ob-

vious that the Torah would not have devoted an entire chapter to Esau's genealogy unless it contained vital teachings. Indeed, a section of the *Zohar*, *Iadra Rabbah*, is devoted to the mystical exposition of this chapter.

In the literal sense of the verses and from the parallel genealogies in *Chronicles*, it becomes clear that many of Esau's descendants were products of incest and illegitimacy. According to *Mizrachi*, this is reason enough for the chapter. There are other lessons, as well, some of them halachic, which are discussed by the commentators. Furthermore, the Torah teaches us the honor that came to Esau because he was an offspring of Abraham.

1. הוא אדום — *He is Edom*. The name — and the fact that it was used throughout his life — gives an insight into Esau's base character. The name was given him as a reference to his

and died, and he was gathered to his people, old and fulfilled of days; his sons, Esau and Jacob, buried him.

- 36** ¹ And these are the descendants of Esau, he is Edom. ² Esau had taken his wives from among the Canaanite women: Adah, daughter of Elon the Hittite; and Oholibamah, daughter of Anah, daughter of Zibeon the Hivvite; ³ and Basemath, daughter of Ishmael, sister of Nebaioth. ⁴ Adah bore to Esau Eliphaz; Basemath bore Reuel; ⁵ and Oholibamah bore Jeush, Jalam, and Korah; these are Esau's sons who were born to him in the land of Canaan.
- The Chronicles of Esau*
Esau Separates Himself from Jacob
- ⁶ Esau took his wives, his sons, his daughters, and all the members of his household — his livestock and all his animals, and all the wealth he had acquired in the land of Canaan — and went to a land because of his brother Jacob. ⁷ For their wealth was too abundant for them to dwell together, and the land of their sojourns could not support them because of their livestock. ⁸ So Esau settled on Mount Seir; Esau, he is Edom.
- ⁹ And these are the descendants of Esau, ancestor of Edom, on Mount Seir. ¹⁰ These are the names of Esau's sons: Eliphaz, son of Adah, Esau's wife; Reuel, son of Basemath, Esau's wife. ¹¹ The sons of Eliphaz were: Teman; Omar; Zepho; Gatam; and Kenaz. ¹² And Timna was a concubine of Eliphaz, son of Esau, and she bore Amalek to Eliphaz; these are

gluttony when he sold the birthright for nothing more than red beans (25:30). That greed and depraved set of values characterized him all through his life (*Sforno*).

2. בַּת־צִבְעוֹן בַּת־אֲנָה — Daughter of Anah, daughter of Zibeon. As noted above, the Sages and commentators derive from various parts of the chapter that Esau's family was permeated with illegitimacy. Though this commentary cannot deal with those many allusions, this phrase is an illustrative example. The verse implies that Oholibamah was the daughter of two fathers, Anah and Zibeon, an obvious impossibility. Furthermore, verse 24 describes Anah as Zibeon's son. Consequently, our verse implies that Zibeon cohabited with his own daughter-in-law, Anah's wife, and Oholibamah was the product of their adultery. Thus, she and all her offspring were illegitimate (*Rashi*).

3. בַּשְׁמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל — Basemath, daughter of Ishmael. In 28:9, which states that this woman married Esau, she is called Mahalath, which implies forgiveness, from the root מחל. From this the Sages derive that one's sins are forgiven on the day of one's marriage (*Rashi*).

4. אֵלִיפָז — Eliphaz. There are traditions that Eliphaz, Esau's firstborn, was the most deserving of his children. *Rashi* (29:11) notes that "he had been raised on Isaac's knee, and did not obey his father's command to kill Jacob."

5. קֹרַח — Korah. Later (v. 16), Korah was included among the chiefs of Eliphaz son of Adah, while here he is listed as a son of Esau through Oholibamah! This implies that Korah was really the illegitimate child of Eliphaz, Esau's son, through an adulterous union with Oholibamah, his father's wife (*Rashi* from *Midrash*).

בְּאֶרֶץ כְּנָעַן — In the land of Canaan. This concludes the list of Esau's offspring who were born in Canaan. Later, the chapter will list those who were born to him afterwards in the land of Seir (*R' Hoffman*).

6-8. Esau separates himself from Jacob. In telling of

Esau's decision to distance himself from Jacob, the Torah refers to Jacob as Esau's brother, implying that the animosity of the past had been erased. The Torah explains that they could not live together because their flocks were too large for the country to support, but the commentators infer that there was an underlying reason why the one who moved away was Esau rather than Jacob. They offer various reasons:

Esau left because he had come to fear the military prowess Jacob's family displayed in Shechem (*Targum Yonasan*); because Jacob, who purchased the birthright, was entitled to Canaan (*Rashbam*); or because Esau wanted no part of the decree (15:13) that the one who lived in Canaan would be subject to a long, hard exile (*Rashi*). *R' Hirsch* comments that despite their "brotherhood," the spiritual and moral gulf between them remained as gaping as ever, and Esau could not tolerate Jacob's proximity. He would have remained if the land could support them both — for Esau's greed overpowered all other considerations — but as it was he found no reason to stay.

6. אֶל־אֶרֶץ — To a land. It was an unspecified land; Esau left Canaan for wherever he could find a suitable spot to dwell (*Rashi*).

8. בְּהַר שֵׁעִיר — On Mount Seir. He successfully captured the fortified mountain from the original inhabitants, the Horites, descendants of Seir. Esau gained the territory by Divine sanction, as it is written [*Deut. 2:5*]; because I have given Mount Seir to Esau for a possession.

עֵשָׂו הוּא אֶדוֹם — Esau, he is Edom. Until this point, only Esau himself was called Edom, but when he established himself in Seir and had grandchildren there, the entire nation came to be called Edom. In the next verse, therefore, he is called ancestor of Edom (*Haamek Davar*).

12. וְתִמְנָה הָיְתָה פִּלְגֶּשׁ — And Timna was a concubine. She is mentioned [although the wives of Esau's other sons are not (*Ramban*)] to emphasize that Abraham was held in such es-

בני עדה אשת עשו: ואלה בני רעואל
 נחת ונרח שמה ומזה אליו היו בני
 בשמת אמת עשו: ואליו היו בני
 אהליבמה בת ענה בת צבעון אשת עשו
 וילידת לעשו ית יעוש וית יעלם וית
 קרח: ^{טו}אליו רבני בני עשו בני אליפו
 בוכרא דעשו רבא תימן רבא אומר
 רבא צפ רבא קנז: ^{טז}רבא קרח רבא
 געתם רבא עמלק אליו רבני דאליפו
 בארעא דאדום אליו בני עדה: ^{יז}וואליו
 בני רעואל בר עשו רבא נחת רבא ורח
 רבא שמה רבא מזה אליו רבני רעואל
 בארעא (דאדום) אליו בני בשמת אמת
 עשו: ^{יח}וואליו בני אהליבמה אמת עשו
 רבא יעוש רבא יעלם רבא קרח אליו
 רבני אהליבמה בת ענה אמת עשו:
^{יט}אליו בני עשו ואליו רבניו הוא
 אדום: ^כאליו בני שער חוראה ויתבי
 דארעא לוטן ושוכל וצבעון וענה:
^{כא}ודשון ואצר ודישן אליו רבני חוראה
 בני שער בארעא דאדום: ^{כב}והיו בני
 לוטן חורי והימים ונחתה דלוטן תמנע:
^{כג}וואליו בני שוכל עלון ומנחת ועיבל
 שפו ואונם: ^{כד}וואליו בני צבעון ואיה
 וענה הוא ענה די אשכח ית גבריא
 במדברא בד הנה רעי ית חמריא
 לצבעון אבדה: ^{כה}וואליו בני ענה דשן
 ואהליבמה בת ענה: ^{כו}וואליו בני דישן
 חמדן ואשפן ויתרן ויכרן: ^{כז}אליו בני
 אצר בלחן ווענן ועקן: ^{כח}אליו בני דישן
 עויז נאדן: ^{כט}אליו רבני חוראה רבא
 לוטן רבא שוכל רבא צבעון רבא ענה:
 רבא דשן רבא אצר רבא דישן אליו
 רבני חוראה לרבניהון בארעא דשעיר:

י בני עדה אשת עשו: ואלה בני רעואל נחת ונרח שמה
 י ומזה אלה היו בני בשמת אשת עשו: ואלה היו בני
 אהליבמה בת ענה בת צבעון אשת עשו ותלד לעשו
 את יעיש ואת יעלם ואת קרח: אלה אלופי בני עשו
 טו בני אליפו בכור עשו אלוף תימן אלוף אומר
 טז אלוף קנז: אלוף קרח אלוף געתם אלוף עמלק אלה
 יז אלופי אליפו בארץ אדום אלה בני עדה: ואלה בני
 רעואל בן עשו אלוף נחת אלוף ורח אלוף שמה אלוף
 מזה אלה אלופי רעואל בארץ אדום אלה בני בשמת
 יח אשת עשו: ואלה בני אהליבמה אשת עשו אלוף
 יעוש אלוף יעלם אלוף קרח אלה אלופי אהליבמה
 יט בת ענה אשת עשו: אלה בני עשו ואלה אלופיהם
 כ הוא אדום: שבועי
 כא ישיב הארץ לוטן ושוכל וצבעון וענה: ודשון ואצר
 כב ודישן אלה אלופי החרי בני שער בארץ אדום: ויהיו
 כג בני לוטן חרי והימים ונחתה לוטן תמנע: ואלה בני
 כד שוכל עלון ומנחת ועיבל שפו ואונם: ואלה בני צבעון
 ואיה וענה הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר
 כה ברעתו את החמרים לצבעון אביו: ואלה בני ענה
 כו דשן ואהליבמה בת ענה: ואלה בני דישן חמדן
 כז ואשפן ויתרן ויכרן: אלה בני אצר בלחן ווענן ועקן:
 כח אלה בני דישן עויז נאדן: אלה אלופי החרי אלוף לוטן
 כט אלוף שוכל אלוף צבעון אלוף ענה: אלוף דשן אלוף
 אצר אלוף דישן אלה אלופי החרי לאלפיהם בארץ
 שעיר:

כ"ה

במקרא, חת וקדש ולבא מרמס (דמיאל חניג), כרדס ורכב וסוס (תהלים עז:ז). הוא
 ענה. האמור למעלה שהוא אחיו של נעמן, וכאן הוא קורא אותו בנו. מלמד שכל נעמן
 על אמו והוליד את ענה (תנחומא סס; ב"ר שם טז; פסחים נד.). את הדימוי, פרידס.
 הרביע חמור על סוס נקבה וילדה פרד (עי' ב"ר סס), והוא היה ממזר והביא פסולין
 לעולם (פסחים סס). ולמה נקרא שם ימים, שאימתן מוסלת על הכריות, דלמחר רבי
 חנינא מימי לא שאלני אדם על מכח פרדה לבנה וסיה ויהא קא חזינן דחיה, אל חקרי
 וסיה אלא וסיה, כי המכה לא תתרחק לעולם (חולין ז:). (בבט) החרי. ואלה הוזקק
 לכחם לנו משפחות החורי אלא מפני תמנע ולהודיע גדולה אברהם כמו שפירשתי

מאלופי יושבי שעיר היה מן החורים שיצבו בה לפנים. אמרה, חזי וזכה להנשא לך הלאוי
 שהיה פילגש (ב"ר פביד, וס' סנהדרין לט:). ובדברי הימים (א חלו) מונה אותה בבניו
 של אליפז, מלמד שכל על אשור של שעיר ואלה תמנע מביניהם, וכשגדלה נעשית פילגש.
 וזהו ואחור לוטן חמנע, ולא מנחה פס בני שעיר, שהיה אחורו מן האס ולא מן האב
 (תנחומא ויש א'): (טז) אלה אלופי בני עשו. ראשי משפחות: (ב) יושבי הארץ.
 שהיו יושביה קודם שכל עשו לשם (חמורס וינחן). ורכובות דרכו שהיו בקיאים ביצובה של
 ארץ, מלא קנה זה לנחיתים, מלא קנה זה לגפנים, שהיו פועמין העפר ויודעין אי זו נטיעה
 ראיה לו (שבת פה:). (בד) ואיה וענה. וי' יחירה, והוא כמו איה וענה. והרבה יס

team that people were eager to attach themselves to his
 descendants. As we see in verse 22, Timna was a descendant
 of chiefs; she was the sister of Lotan who was one of the

chiefs of Seir [and a son of Seir himself (v. 20)], a Horite who
 lived there from ancient times. Yet she was so anxious to
 marry a descendant of Abraham that she said to Eliphaz: "If

the children of Adah, Esau's wife.

¹³ And these are the sons of Reuel: Nahath and Zerah; Shammah and Mizzah — these were the children of Basemath, Esau's wife.

¹⁴ And these were the sons of Oholibamah, daughter of Anah, daughter of Zibeon, Esau's wife: She bore to Esau Jeush, and Jalam, and Korah.

¹⁵ These are the chiefs of the children of Esau — the descendants of Esau's firstborn Eliphaz: Chief Teman, Chief Omar, Chief Zepho, Chief Kenaz; ¹⁶ Chief Korah, Chief Gatam, Chief Amalek; these are the chiefs of Eliphaz in the land of Edom — these are the descendants of Adah.

¹⁷ And these are the descendants of Reuel, Esau's son: Chief Nahath, Chief Zerah, Chief Shammah, Chief Mizzah; these are the chiefs of Reuel in the land of Edom — these are the descendants of Basemath, Esau's wife.

¹⁸ And these are the descendants of Oholibamah, Esau's wife: Chief Jeush, Chief Jalam, Chief Korah — these are the chiefs of Oholibamah, daughter of Anah, Esau's wife. ¹⁹ These are the children of Esau, and these are the chiefs; he is Edom.

The Seirite
Genealogy

²⁰ These are the sons of Seir the Horite who were settled in the land: Lotah and Shobal and Zibeon and Anah, ²¹ and Dishon and Ezer and Dishan — these are the chiefs of the Horite, the descendants of Seir in the land of Edom.

²² The sons of Lotan were: Hori and Hemam; Lotan's sister was Timna.

²³ These are the sons of Shobal: Alvan and Manahath and Ebal; Shepho and Onam.

²⁴ These are the sons of Zibeon: Aiah and Anah — the same Anah who discovered the mules in the desert while he was pasturing the donkeys for Zibeon, his father.

²⁵ These are the children of Anah: Dishon and Oholibamah daughter of Anah.

²⁶ These are the sons of Dishan: Hemdan and Eshban and Ithran and Cheran.

²⁷ These are the sons of Ezer: Bilhan and Zaavan and Akan.

²⁸ These are the sons of Dishan: Ulz and Aran.

²⁹ These are the chiefs of the Horite: Chief Lotan, Chief Shobal, Chief Zibeon, Chief Anah,

³⁰ Chief Dishon, Chief Etzer, Chief Dishan — these are the chiefs of the Horite, according to their chiefs, in the land of Seir.

I am unworthy to become your wife, let me at least be your concubine!" (Rashi).

Ramban suggests that Timna is mentioned as Amalek's mother to indicate that Amalek — as the child of a concubine — was of lowly birth, not a true heir of Esau, and did not dwell with the other offspring of Esau on Mount Seir. Only the sons of the true wives were called Esau's seed, not those of the concubines.

19. הוא אֶדוֹם — *He is Edom*. In this genealogy lay the roots of Edom, which evolved into Rome, the perpetual enemy of Israel (Lekach Tov).

20. בְּנֵי-שְׂעִיר — *The sons of Seir*. The Seirites, an ancient, populous nation, were the original inhabitants of the land of Seir (see 14:16). Esau's children supplanted them because God gave Seir to them. The Torah does not record how it happened because it was a "hidden miracle," which could have been interpreted as a natural occurrence. [See Deuteronomy 2:5; Ramban to Deut. 2:10.]

יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ — *Who were settled in the land*. This emphasizes that God is the Master of the world, and He bequeaths it to whomever He desires. The Seirites were the original inhabitants of Seir, yet it was God's will that they lose it to the descendants of Esau (Radak).

24. אִשָּׁר מָצָא אֶת-הַיְּמִים בַּמִּדְבָּר — *Who discovered the mules in the desert*. Anah crossbred a donkey with a mare, and the result was a mule. Anah himself was illegitimate, for in verse 20 he is called Zibeon's brother, and here he is called Zibeon's son, indicating that Zibeon committed incest with his own mother. Thus, the illegitimate Anah introduced into the world a "tainted" animal, which was born of an illicit breeding (Rashi; Pesachim 54a), thus intimating that "evil begets evil."

29. The Torah lists the Horite chiefs who were overthrown by Esau's offspring in order to show that God honored Isaac by giving his son a heritage that had been the choice of great and powerful kings (Radak).

לא ואליו מלכיו די מליכו בארעא
 דאדום קדם די מלך מלכא לכני
 ישלחאל: לכנימלך באדום בלע בר בעור
 ושום קרתה דנהבה: לנזמית בלע ומלך
 תחותיה יוכב בר נרח מבצרה: לנזמית
 יוכב ומלך תחותיה חשם מארעא
 דרום: לנזמית חשם ומלך תחותיה
 הנד בר הנד דקטיל ית מדינאי בחקל
 מואב ושום קרתה עזית: לנזמית הנד
 ומלך תחותיה שמלה ממשרקה:
 לנזמית שמלה ומלך תחותיה שאול
 מרחובי דעל פרת: לנזמית שאול ומלך
 תחותיה בעל חנן בר עכבור: לנזמית
 בעל חנן בר עכבור ומלך תחותיה
 הנד ושום קרתה פעו ושום אתתה
 מהיטבאל בת מטור בת מצרף דהבא:
 מואליו שמחה רבני עשו לזרעיהון
 לאתריהון בשמהיהון רבא תמנע רבא
 עלה רבא יתת: מא רבא אהליכמה רבא
 אלה רבא פינן: מכ רבא קנו רבא תימן
 רבא מבצר: מכ רבא מגדיאל רבא עירם
 אליו רבני אדום למוחבנהו בארעא
 אחסניהון הוא עשו אבוהון דאדומאי:

וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֲדוֹם לִפְנֵי מֶלֶךְ־
 מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּמְלֹךְ בְּאֲדוֹם בִּלְע בֶּן־בְּעוֹר וְשֵׁם
 עִירוֹ דִּנְהָבָה: וַיָּמָת בִּלְע וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו יוֹכָב בֶּן־נֶרַח
 מִבְּצָרָה: וַיָּמָת יוֹכָב וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו חֲשָׁם מֵאֶרֶץ
 הַתִּימָנִי: וַיָּמָת חֲשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲנֹד בֶּן־בְּנֹד הַמִּכָּה
 אֶת־מִדְיָן בְּשָׂדֵה מוֹאָב וְשֵׁם עִירוֹ עֲזִית: וַיָּמָת הֲנֹד
 וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שְׁמֵלָה מִמִּשְׁרָקָה: וַיָּמָת שְׁמֵלָה וַיִּמְלֹךְ
 תַּחְתָּיו שָׁאוּל מִרְחוֹבוֹת הַנֶּהָר: וַיָּמָת שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ
 תַּחְתָּיו בַּעַל חֲנָן בֶּן־עֲכָבוֹר: וַיָּמָת בַּעַל חֲנָן בֶּן־עֲכָבוֹר
 וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲנֹד וְשֵׁם עִירוֹ פִּעּוֹ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ
 מְהִיטְבָּאֵל בַּת־מִטְרָד בַּת מִי וְהָב: וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אֱלוֹפֵי
 עֶשָׂו לְמִשְׁפַּחְתָּם לְמִקְמַתָּם בְּשִׁמְתָּם אֱלוֹף תַּמְנֵעַ אֱלוֹף
 עֵלֶה אֱלוֹף יִתָּת: אֱלוֹף אֶהְלִיכָמָה אֱלוֹף אֵלָה אֱלוֹף
 פִּינֹן: אֱלוֹף קִנּוֹ אֱלוֹף תִּימָן אֱלוֹף מִבְּצָר: אֱלוֹף מִגְדִּיאֵל
 אֱלוֹף עִירָם אֵלָה | אֱלוֹפֵי אֲדוֹם לְמִשְׁבַּתָּם בְּאֶרֶץ
 אֲחֻזָּתָם הוּא עֶשָׂו אָבִי אֲדוֹם: קנ"ד פסוקים קליטיה סימן.

מפסיר

מא

מב-מג

ר"ש

שזא מדין על מואב למלחמה והלך מלך אדום לעזור את מואב. ומכאן חנו למדים שהיו מדין ומואב מריבים זה עם זה ובימי בלעם עשו שלום להקשר על ישראל (ספרי שמות קנז; תמוזמא בלק ג; פנהדרין קה). (לט) בת מי וזהב. מהו זהב, עשיר היה ואין זהב חשוב בעיניו לכלום (נ"ר סד:ד). (מ) ואלה שמות אלופי עשו. שנקראו על שם מדינותיהם לאחר שמת הנד ופסקה מהם מלכות, והאלופים הנזכרים למעלה הם שמות חולדותם. וכן מפורש בדברי הימים (א' לאנא) וימת הנד והיו אלופי אדום אלוף תמנע וגו' (מג) מגדיאל. היא רומי (פר"א פל"ח):

31. The Edomite kings. The Torah lists eight Edomite kings who reigned before the first Jewish king. *Ibn Ezra* cites two interpretations of the period under discussion: a) The eight Edomite kings reigned up to the time of Moses, who, as the savior and leader of Israel, had the status of a king. b) The passage is prophetic, giving the names of eight Edomite kings who were destined to reign in future years, prior to Saul, the first Jewish king.

Rashi cites this verse as an example of the prophecy given to Rebecca that *the might shall pass from one of them to the other* (25:23), meaning that the two brothers would not both be great simultaneously. Thus, when Esau had kings, Israel had none, and when Israel rose up, Esau declined, and his kings were defeated by Israel. Conversely, for the last two thousand years Esau's offspring, in their various manifestations, have held sway and the Jewish people have been exiled from their land and former glory. In time to come, however — may it be speedily in our days — the prophetic assurance (*Obadiah* 1:21) will be fulfilled: Saviors will ascend to Mount Zion to render judgment upon [those who trace

למעלה (פסוק יב): (לא) ואלה המלכים וגו'. שמהם היו, וכנגדן העמיד יעקב (נ"ר פנ:ג) ובטל מלכות עשו בימיהם, ואילו הן, שאול ואיש בשת, דוד ושלמה, רחבעם, אחזיה, אחא, יהושפט. ובימי יורם בנו כתיב כי עש אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך (מלכים כ חג). ובימי שאול (ס"א יורם) כתיב, ומלך חין באדום, נגז מלך (מלכים א' כב:מח): (לג) יוכב בן נרח מבצרה. בנרה מעיר מואב היא, שנאמר ועל קריות ועל בנרה וגו' (ירמיה מתכד), ולפי שהעמידה מלך לאדום עתידה ללקות עמהם, שנא' כי יבא לה' בנרה (ישעיה לג:ד; כ"ר סס:ג): (לה) המכה את מדין בשדה מואב.

their greatness to] the mountain of Esau, and the kingdom will be *HASHEM'S*.

35. When Midian attacked Moab, this Edomite king came to Moab's aid and defeated Midian. From this we learn that Midian and Moab were enemies, but in the time of Balaam they made peace in order to combine against Israel (*Rashi*).

40-41. The phrases *by their regions*, *by their names* indicate a change in the manner of naming the chiefs. The earlier group of kings (v. 15ff) used their own names. After Hadad's death and the end of the Edomite monarchy, the ensuing leaders were known as chieftains of their respective regions. This new procedure is evident from *I Chronicles* 1:51: *And Hadad (= Hadar) died and the chiefs of Edom were: the chief of Timna etc.* (*Rashi*).

43. He is Esau, father of Edom. — *He is Esau, father of Edom.* This is Esau, who remained in his wickedness from beginning to end, for he never repented (*Megillah* 11a).

❖ For whose sake?

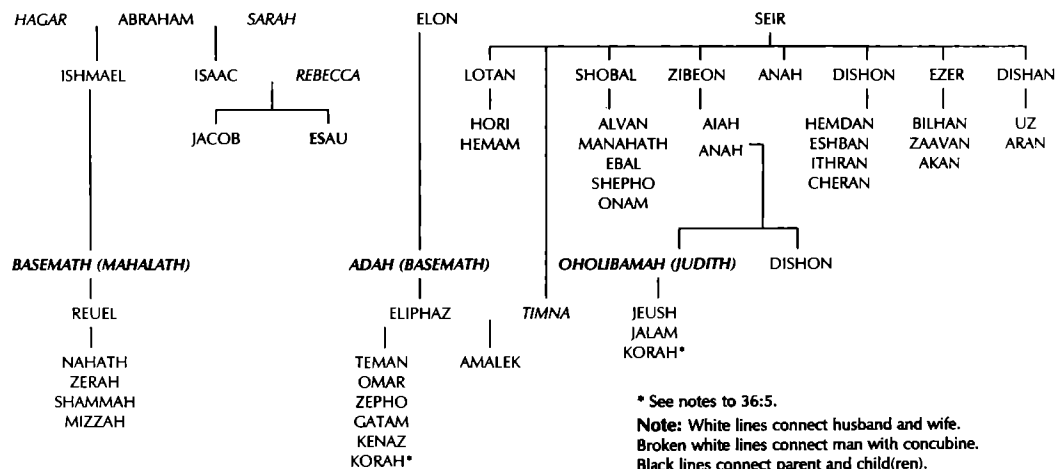
The Midrash concludes its expositions on the *Sidrah* with

The Edomite Kings ³¹ Now these are the kings who reigned in the land of Edom before a king reigned over the Children of Israel: ³² Bela, son of Beor, reigned in Edom, and the name of his city was Dinhabah. ³³ And Bela died, and Jobab son of Zerah, from Bozrah, reigned after him. ³⁴ And Jobab died and Husham, of the land of the Temanites, reigned after him. ³⁵ And Husham died, and Hadad son of Bedad, who defeated the Midianites in the field of Moab, reigned after him, and the name of his city was Avith. ³⁶ And Hadad died, and Samlah of Masrekah reigned after him. ³⁷ And Samlah died, and Saul of Rehoboth nahar reigned after him. ³⁸ And Saul died, and Baal-hanan, son of Achbor, reigned after him. ³⁹ Baal-hanan, son of Achbor, died, and Hadar reigned after him; the name of his city was Pau, and his wife's name was Mehetabel, daughter of Matred, daughter of Me-zahab.

⁴⁰ Now these are the names of the chiefs of Esau, by their families, by their regions, by their names: the chief of Timna; the chief of Alvah; the chief of Jetheth; ⁴¹ the chief of Oholibamah; the chief of Elah; the chief of Pinon; ⁴² the chief of Kenaz; the chief of Teman; the chief of Mibzar; ⁴³ the chief of Magdiel and the chief of Iram; these are the chiefs of Edom by their settlements, in the land of their possession — he is Esau, father of Edom.

THE HAFTARAH FOR VAYISHLACH APPEARS ON PAGE 1141.

Genealogical Table / Esau's Family

* See notes to 36:5.

Note: White lines connect husband and wife.

Broken white lines connect man with concubine.

Black lines connect parent and child(ren).

Straight type indicated male; slanted type indicates female.

the following parable: The wheat, the straw, and the stubble engaged in a controversy. The wheat said, "For my sake has the field been sown"; the straw said, "For my sake has the field been sown"; and the stubble said, "For my sake has the field been sown."

Said the wheat to them, "When the time comes, you will see."

When the harvest season came, the farmer took the stubble and burnt it, scattered the straw, and piled the wheat in a stack, which everyone kissed.

Similarly, Israel and the nations have a controversy, each asserting, "For our sake was the world created." Says

Israel, "The hour will come in the Messianic future and you will see how you shall fan them and the wind shall carry them away (Isaiah 41:16); but as for Israel — And you shall rejoice in HASHEM, you shall glory in the Holy One of Israel (ibid.).

קְלִיטָּה סִימָן. — This Masoretic note means: There are 154 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic קְלִיטָּה [related to מְקֻלָּט, *refuge, asylum*].

This alludes to the theme of our *Sidrah* which, as expressed by Ramban in his introduction to 32:4, is to teach us how to survive in Exile among Esau's descendants (R' David Feinstein).

פרשת וישב

אונקלוס

א ויחייב יעקב בארצא תותבות אבוהי
ב בארצא דקנען: כ אלץ תולדת יעקב
ד יוסף בר שבע עשרי שנין (כד) הנה
ז רעי עם אחוהי בענא והוא מרבי עם
ח בני בלהה ועם בני זלפה נשי אבוהי
ט ואיתי יוסף ית דבהון בישא לות
אבוהון: יי וישאל רחם ית יוסף מכל
בנוהי ארי בר חכים הוא לה נעבר לה

א-ב לו יושב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ קנען: אלה תולדות
יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היה רעה את אחיו
בצאן והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו
ויבא יוסף את דבתם רעה אל-אביהם: וישאל אהב
ג את-יוסף מכל-בניו כי-בן זקנים הוא לו ועשה לו

ר"ש

דברים. אחת, שכל טעמו של יעקב לא עמד אלא לבן אלא דבתו (כ"ר פד"ה). ושהיה זו
חיקוקין של יוסף דומה לו (ס"ס ח; הנחומא פקדיו יח). וכל מה שאירע ליעקב אירע
ליוסף, זה נשטם וזה נשטם, זה אחי מבקש להרגו וזה אחי מבקשים להרגו, וכן הרבה
כ"ר (ס"ס ו). ועוד נדרש בו, וישב, ביקש יעקב ליבש בשלוה קצץ עליו רוגזו של
יוסף. לדיקים מבקשים ליבש בשלוה; חומר הקב"ה, לא דיין לדיקים מה שחמקו להם
לעולם הבא אלא שמבקשים ליבש בשלוה בעולם הזה (ס"ס ג; ח"י"י מבוז כ"י גיג):
והוא נער. שהיה עושה מעשה נערו, מתקן בשער, ממשמש בעניו, כדי שיהיה
נראה יפה (כ"ר ס"ס ז). את בני בלהה. כלומר רגיל אלא בני בלהה, לפי שהיו אחיו
מבין אותן והוא מקרבן (תנחומא ז): את דבתם רעה. כל רעה שהיה רואה בנחיו
בני לאה היה מגיד לנחיו. שהיו אוכלין אכר מן החי ומזולתין בכני השפחות לקרית
עבדים ומאודים על העריות. ובשאלתן לקה, על אכר מן החי וישחטו שער עזים (להלן)
פסוק (לא) במכירתו ולא אכלוהו חי (כדי שילקה בשחיטה). ועל דבר שספר עליהם
שקורין לאחיהם עבדים, לעבד נמכר יוסף (תהלים קה"ו). ועל העריות שספר עליהם,
ותשא אשה אדוניו וגו' (להלן נ"ט): כ"ר ס"ס ז: תנחומא ז: דבתם. כל לשון דבר פרל"ר"ן
נע"ל. כל מה שהיה יכול לדבר בהם רעה היה מספר: דבה. ל' דובב שפתי ישינם (שיר
השירים ז:): (ג) בן זקנים. שגור לו לעת זקנתו. ואונקלוס תרגם בר חכים הוא ליה

(א) וישב יעקב וגו'. אחר שכבר נ"ר יצויי טעו ותולדותיו בדרך קלרה, שלא היו
ספונים ותשובים לפרש הילך נחשבו וסדר מלחמותיהם אך הורישו את החור (דברים
ב"ב), פירש נ"ר יצויי יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה כל נגלגלי סבתם, לפי שהם חסודים
לפני המקום להאריך בהם. וכן אחת מולא בעשרה דורות מאדום ועד נח פלוגי הוליד
פלוגי, וכשבא לנח האריך בו. וכן בעשרה דורות שמנח ועד אברהם קלר בהם, ומשהגיע
אלא אברהם האריך בו. משל למרגלית שנפלה בין החול אדם ממשמש בחול וכוכרו
בכברה עד שמואל את המרגלית ומשמאלה הוא משליך את הצורות מידו וטוטל
המרגלית (תנחומא ב"ר כ"ר ל"ט:). [ד"ר, וישב יעקב, הפשטני הזה נכנסו גמלי עטונים
פסחן. הפחמי תמה, אלה יכנס כל הפשטן הזה. היה פיקח אחד משיב לו, גילץ אחד יולא
ממפוח שלך שצורף את כולו. כך יעקב ראה כל האלושים הכחודים למעלה, תמה ואמר
מי יכול לכבוש את כולן. מה כחבי למטה, אלה תולדות יעקב יוסף (פסוק ב), וכחבי והיה
בית יעקב אש וית יוסף להבה וית עש לך (שנודים יח) גילץ יולא מיוסף שמכלה
אורף את כולם (תנחומא ח; כ"ר פד"ה:): (ב) אלה תולדות יעקב. ואלה של תולדות
יעקב, אלה יצוייהם וגלגליותם עד שבאו לכלי יישוב. סנה רלשניה יוסף בן שבע
עשרה וגו', על ידי זה נתגלגלו וירדו למלרים. זהו אחר ישוב פשוטו של מקרא להיות
דבר דבור על אופניו. ומדרש אברה דורש, מלה הכתוב תולדות יעקב ביוסף מפני כמה

PARASHAS VAYEISHEV

37.

1-4. The chronicles of Jacob and his offspring. After devoting a mere chapter to the genealogy of Esau and his progeny, the Torah returns to the narrative of Jacob and his family. As has been its practice, the Torah gives short shrift to insignificant people and generations, but speaks at length about important personalities. So it was that Noah and Abraham were treated in detail, while the many generations between them were mentioned very briefly. *Tanchuma* compares this to a pearl that fell into the sand. Its owner will sift the sand until he finds it. Once he does, he will throw away the pebbles and cherish the pearl (*Rashi*).

1. וישב יעקב — *Jacob settled*. From the contrast between words used for Jacob and his father — *settle*, which implies permanency, and *sojourn*, which implies wandering — the Midrash infers that after his long exile and struggles, Jacob wished finally לישב בשלוה, to settle down in tranquility, but the anguish of Joseph's kidnaping pounced upon him. Though the righteous seek tranquility, the Holy One, Blessed is He, says, "Are the righteous not satisfied with what awaits them in the World to Come that they expect to live at ease in This World too?" (*Rashi*).

The sense of the above is not that Jacob and other righteous people are not entitled to tranquility; indeed, Jacob himself spent the last seventeen years of his life in spiritual bliss [see 47:28]. Rather, the sense of the Midrash is that Jacob's mission was not yet complete. He thought that once he

had fathered the forebears of the twelve tribes, weathered his exile with Laban, survived his confrontation with Esau, and emerged from the travail of Shechem, he had finished his task of preparing the way for the future of the nation. God saw otherwise. The ensuing events that began upon his arrival in *Eretz Yisrael* paved the way for Israel's descent to Egypt and the momentous miracles that the nation remembers over and over again, especially in the throes of seemingly insuperable oppressions. When Joseph was torn from him and seemed to be dead, Jacob had reason to be sure that his life had ended in failure [see below], but his service of God did not flag. This, too, was part of his service to posterity, for it taught Jews never to surrender to the "inevitable." This is the import of the Sages' teaching that this world is not the place where the righteous can expect tranquility. There is too much to accomplish and too few capable of doing it. Knowing that, the righteous are more than willing to sacrifice a bit of temporary peace for the sake of eternal elevation for their offspring (*R' Gedaliah Schorr*).

בארץ מגורי אביו — *In the land of his father's sojournings*. In contrast to Esau who preferred to leave his native land in favor of one where he and his heirs would be masters, Jacob chose to live as an alien in the land that had been promised him. This was in fulfillment of God's prophecy to Abraham that his progeny would be aliens (15:13) — and it was a step toward the fulfillment of the rest of that prophecy, that they would go on to inherit the land (*Ramban*). Despite his down-

PARASHAS VAYEISHEV

37 ¹Jacob settled in the land of his father's sojournings, in the land of Canaan. ²These are the chronicles of Jacob: Joseph, at the age of seventeen, was a shepherd with his brothers by the flock, but he was a youth with the sons of Bilhah and the sons of Zilpah, his father's wives; and Joseph would bring evil reports about them to their father. ³Now Israel loved Joseph more than all his sons since he was a child of his old age, and he made him

The
Chronicles
of Jacob
and His
Offspring

trodden status compared to the lofty level of Esau, Jacob accepted God's will with perfect faith (*Or HaChaim*). Indeed, it would be nearly three centuries and a painful exile before his descendants would become masters of the land that God had promised them, but Jacob's trust was undiminished.

2. אלה תלדות יעקב ויוסף — *These are the chronicles of Jacob: Joseph . . .* Though the word תלדות generally refers to offspring, this phrase cannot be rendered *these are the "offspring" of Jacob*, because the Torah mentions only Joseph. Consequently, following the context of the passage, *Rashi* interprets the word as a reference to the settlements and wanderings of Jacob's offspring, until they were able to take possession of their land.

בן שבע עשרה שנה — *At the age of seventeen.* Jacob was 108 at the time; Isaac was 168 years old, and he lived for another twelve years. This incident occurred nine years after Jacob returned home. According to the traditional dating, Leah died at about this time (see *Seder Olam* 2).

נער — *A youth.* That the Torah calls him a youth implies that he acted immaturally — dressing his hair and adorning his eyes to look handsome (*Rashi*). *Ramban*, however, maintains that it is natural to call Joseph a youth since [with the exception of Benjamin who was still a child] he was the youngest and frailest of the brothers.

אֶת־בְּנֵי בִלְהָה . . . — *With the sons of Bilhah . . .* Except for his work time, Joseph preferred to associate with the sons of Bilhah and Zilpah. Because he held himself aloof from Leah's sons, they came to hate him (*Rashbam*). *Rashi* interprets differently. Leah's sons always slighted the sons of the "maid-servants," so Joseph went out of his way to befriend them.

In a radically different interpretation, but one that is similar to a common connotation of the word נער, *Ibn Ezra* comments that the sons of Bilhah and Zilpah took advantage of Joseph and made him their boy or servant.

נְשֵׁי אָבִיו — *His father's wives.* In comparison with Rachel and Leah, they were sometimes called maidservants or concubines (see 35:22), but the Torah stresses that they were full-fledged wives. Alternatively, they may have assumed the status of wives only now, since both Rachel and Leah had died (*Ramban*).

וְרָעָה — *Evil reports about them.* Whatever misbehavior Joseph noted in Leah's sons, he reported to Jacob. This was one reason they came to hate him. The other reasons are in the following verses. However, as the Midrash explains, Joseph misinterpreted their actions, and they were innocent of his charges (*Rashi*). Although Joseph was sincere in his faulty evaluation, he was at fault because he should have given them the benefit of the doubt and reported all the facts

to Jacob, without forming his own negative conclusions (*Mizrachi; Gur Aryeh*).

Based on the context of the verse, however, *Ramban* interprets that it was the sons of Bilhah and Zilpah about whom Joseph brought unpleasant reports to Jacob. This would account for their failure to defend Joseph when Leah's sons conspired to sell him as a slave.

3. The Torah now details an additional cause for the brothers' hatred of Joseph: jealousy over the obvious favoritism Jacob showed him (*Radak*). Indeed, the Sages used this incident as the example for their dictum that a father should not single out one child among his others (*Shabbos* 10b).

Nevertheless, *Zohar* comments differently. Jacob's favoritism was based on Joseph's spiritual and intellectual superiority over his brothers. For the same reason God proclaimed His love for Israel and His hatred of Esau (*Malachi* 1:2,3), and Abraham favored Isaac over Ishmael. Similarly, Jacob favored Joseph. In all these cases, they were expressing the truth that the object of their favor was the authentic guardian of their spiritual heritage, a consideration so important that it overshadowed the danger that others might resent such a preference for one over another (*R' Munk*). *R' Bachya* strengthens this concept by noting that the Torah refers to Jacob here as *Israel*, the name that expresses his higher spiritual nature, thus implying that his choice of Joseph was a function of greatness, not frailty.

בן יָרֵאִים — *A child of his old age.* Joseph was born in Jacob's old age, which was why he felt greater affection for him (*Rashi*). Although Benjamin was even younger than Joseph, he was born eight years later, and during those years Jacob developed an enduring love for Joseph (*Mizrachi; Gur Aryeh*). Alternatively, Joseph was a wise son to him [following the Talmudic dictum that the word יָרֵאִים is a contraction of וְיָרֵאִים חָכְמָה, *one who acquired wisdom*]. Whatever Jacob learned in the Academy of Shem and Eber during his fourteen years there he transmitted to Joseph (*Rashi* quoting *Onkelos*).

Before Jacob went to the home of Laban, he studied the Torah of exile at the Academy of Shem and Eber (see commentary to 28:10). Jacob knew that Joseph was destined to be exiled [although he did not know exactly how and where this would happen], and this was why he singled out Joseph to be taught the lesson of Shem and Eber. It was because of this teaching that Joseph could emerge from his solitary exile of twenty-two years in Egypt, just as Jacob had been unscathed by his years with Laban (*R' Yaakov Kamenetsky*).

The Midrash interprets the word יָרֵאִים as a contraction of וְיָרֵאִים אִיכוֹנִיּוֹת, *facial features*, meaning that Jacob favored Joseph because they resembled one another. Clearly, this

פתונא דפסי: ויחזו אחוהי ארי יתה רחם אבדוהו מכל אחוהי וסנו יתה ולא צבן למללא עמה לשלם: הניחלם יוסף חלמא וחי לאחיהי ואוסיפו עוד סנו יתה: ויאמר להון שמעו כען חלמא הנין די חלמית: והא אנחנא מאסרין אסרן בגו חקלא והא קמת אסרתי ואף אנדקפת והא מסתחין אסרתכון וסגדן לאסרתתי: הוואמרו לה אחוהי המלכו את מדי מלמלך עלנא או שולטן את סביר למשלט בנא ואוסיפו עוד סנו יתה על חלמוהי ועל פתגמוהי: טניחלם עוד חלמא אחרנא ואשתעי יתה לאחיהי ואמר הא חלמית חלמא עוד והא שמשא וסדרא וחד עשר בוכבא סגדן לי: ואשתעי לאבדוי ולאחיהי וננף בה אבדוי ואמר לה מא חלמא הנין די חלממא המיתא גיחי אנא אפמך ואחיק למגד לך על ארעא: יא וקביאו בה אחוהי ואבדוי נטר ית פתגמא:

ו כִּתְּנַת פָּסִים: וַיֵּרְאוּ אֶחָיו כִּי־אִתּוֹ אֱהָב אֲבֵיהֶם מִכָּל־
ה אֶחָיו וַיִּשְׁנֹאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָבִלּוּ דְּבָרָו לְשָׁלֹם: וַיִּחְלֹם יוֹסֵף
ו חֲלוֹם וַיַּגֵּד לְאֶחָיו וַיּוֹסֶפוּ עוֹד שְׁנֵא אֹתוֹ: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
ו שָׁמְעוּ־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חֲלַמְתִּי: וְהִנֵּה אֲנִי
מֵאֱלֹמִים אֱלֹמִים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קָמָה אֶלְמָתִי וְגַם־
נִצְבָה וְהִנֵּה תִסְבְּינָה אֶלְמָתִיכֶם וְתִשְׁתַּחֲוֶינָה לְאֶלְמָתִי:
ח וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם־מִשׁוּל
תִּמְשָׁל בָּנוּ וַיּוֹסֶפוּ עוֹד שְׁנֵא אֹתוֹ עַל־חֲלַמְתּוֹ וְעַל־
ט דְּבָרָיו: וַיִּחְלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיִּסְפֹּר אֹתוֹ לְאֶחָיו
וַיֹּאמֶר הִנֵּה חֲלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה הַשָּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ
ו אֶחָד עֶשֶׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי: וַיִּסְפֹּר אֶל־אֲבִיו
ו אֶל־אֶחָיו וַיַּגֵּד־בּוֹ אֲבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מֶה הַחֲלוֹם הַזֶּה
אֲשֶׁר חֲלַמְתָּ הֲבֹא נְבוֹא אֲנִי וְאִמִּי לְהִשְׁתַּחֲוֹת
יֹא לָךְ אֶרֶצָה: וַיִּקְנֹאוּ־בּוֹ אֶחָיו וְאֲבִיו שָׁמַר אֶת־הַדְּבָר:

רש"י

(ח) ועל דבריו. על דעת רעה שהיה מביא לאביהם: (ו) ויספר אל אביו ואל אחיו. לאחר שספר ארומו לאחיו חזר וספרו לאביו בפניהם: ויגיד בו. לפי שהיה מטיל שגה עליו: הבוא נבוא. והלא אחך כבר מתה והוא לא היה יודע שהדברים מגיעין לבניה שגדלנו כלנו (נ"ר שם יח). ורבותיו למדו מכלן שאין חלוס בלא דברים בטלים (ברכות נה:), ויעקב נחמין להוליך הדבר מלב בניו שלא יקלואו, לכך אמר לו הבוא נבוא וגו' כס, שאי אפשר בלמדך כך השאר הוא בטל: (יא) שמר את הדבר. היה ממחין ומלפה מחי יבוא. וכן שומר אמונים (ישעיה כו:), וכן לא תשומר על חסאחי (ויחזי יד:ו) לא תמחין:

cannot be taken literally, for it is implausible that a Patriarch of Israel could be swayed by something as meaningless as facial resemblance. Rather, it should be understood to refer to the spiritual essence that so permeated Jacob's being that it was apparent on his face. Joseph, too, had this look of spiritual perfection, so it is quite understandable that Jacob held him in high regard.

פתונא דפסיס — *A fine woolen tunic.* The translation follows *Rashi*: a garment of fine wool. It was a long-sleeved embroidered tunic, made of variously colored strips of fine wool (*Yafeh Toar*).

The tunic was a mark of leadership (*Sfomo*), for after Reuben discredited himself by tampering with Jacob's bed (35:22), Jacob elevated Joseph to the status of the "first-born," and made him the tunic to symbolize his new position in the family (*Kli Yakar*).

4. ולא יכלו דברו לשלם — *And they could not speak to him peaceably.* So great was the brothers' antipathy toward Joseph that they could not carry on a friendly conversation with him even about peaceful matters, i.e., topics that were not matters of contention between them (*Ibn Ezra*). Whatever he said they interpreted in a negative, contentious way, even when he tried to be friendly (*R' Hirsch*). But from their

כל מה שלמד מש וטבר מסר לו (נ"ר שם ח). ד"ל, שהיה זיו חיקוין שלו דומה לו (שם: פסטים. לשון כלי מלח (שבת י:), כמו כרפס וסבלת (אסתר א:ו) וכמו כחונת הפסים (שמואל ב ג:יח) דחמר ואמנון. ומ"ל, על שם לריות, שנמכר לפוטיפר ולסוחרים ולישמעאלים ולמדינים (נ"ר פדחת: ד) ולא יכלו דברו לשלם. מתוך גנוס למדנו שבהם שלא דברו אחת בפה ואחת בלב (שם ט: דברו. לדבר טמו (אונקלוס: ד) מאלמים אלמים. כתרנומו מאסרין אסרן. עמרין. וכן נושא אלומותיו (תהלים קצו:), וכמוהו בלשון משה והאלומות נוטל ומכרין (בבא מיעא: כב:): קמה אלומתי. נוקפה: וגם נצבה. לעמוד על עמדה בזקופה (אונקלוס: כב:).

ostensibly disgraceful behavior, we see their virtue: They were too honest to pretend love and friendship that they did not truly feel (*Rashi*).

5-11. Joseph's dreams and the intensified hatred. Dreams mentioned in Scripture are generally understood to be vehicles of prophecy. Although the Sages leave it as an open question whether dreams have validity (*Berachos* 55a), it is clear from the Scriptural accounts of Joseph's dreams and those of Pharaoh and his officials that God used them to convey revelations of future events. All these dreams came true according to their interpretations.

Joseph's dreams, which indicated clearly that his brothers would be subservient to him, were Divine revelations that he was to be the leader of the family. As *Sh'lah* puts it, he was to be a spiritual bridge between the exalted level of the Patriarchs and the lesser one of the tribal ancestors. The brothers, however, understood his dreams to be nothing more than nocturnal reflections of his waking fantasies, and they hated him all the more as someone who thought only about selfishly dominating his peers.

5. ויגיד לאחיו — *Which he told to his brothers.* Surely Joseph realized that he would inflame his brothers by telling them about his dreams; if so, why did he tell them? The commen-

a fine woolen tunic. ⁴ His brothers saw that it was he whom their father loved most of all his brothers so they hated him; and they could not speak to him peaceably.

Joseph's ⁵ Joseph dreamt a dream which he told to his brothers, and they hated him even more. ⁶ He Dreams and the Intensified Hatred said to them, "Hear, if you please, this dream which I dreamt: ⁷ Behold! — we were binding sheaves in the middle of the field, when, behold! — my sheaf arose and remained standing; then behold! — your sheaves gathered around and bowed down to my sheaf."

⁸ His brothers said to him, "Would you then reign over us? Would you then dominate us?" And they hated him even more — because of his dreams and because of his talk.

Joseph's ⁹ He dreamt another dream, and related it to his brothers. And he said, "Look, I dreamt Second Dream another dream: Behold! the sun, the moon, and eleven stars were bowing down to me."

¹⁰ And he related it to his father and to his brothers; his father scolded him, and said to him, "What is this dream that you have dreamt! Are we to come — I and your mother and your brothers — to bow down to you to the ground?" ¹¹ So his brothers were jealous of him, but his father kept the matter in mind.

tators offer various reasons: He was young and not mature enough to realize that he would be inflaming them (*Sforno*). He thought that if he could convince his brothers that his eminence was Divinely decreed, they would stop disliking him (*Chizkuni*). By showing them that they were destined to be dependent on him, he hoped to show them that it was unwise to hate him (*Or HaChaim*). Joseph understood the dreams to be prophecies, and a prophet is forbidden to conceal what he must reveal to others (*Vilna Gaon*).

7. אֵלֶּם — Sheaves. The symbolism of the sheaves implied to Joseph that his brothers would bow to him because of their need for grain. That they gathered around indicated that they would surround him like subjects congregating around a king (*Ramban*).

Joseph's sheaf stood up of its own accord, implying that his rise to power would not be because of his brothers (*Abarbanel*), and it remained standing, symbolizing that he would remain in power for a very long time. Indeed, Joseph was viceroy of Egypt for eighty years, the longest reign recorded in Scripture (*Sforno*).

8. אִם-יָמֹשֶׁל . . . הִמְלִיךְ — Would you then reign [i.e., be king] . . . dominate. In classic Hebrew, a king reigns with the consent of his subjects, while a ruler dominates them against their will. Thus, the brothers expressed their outrage by asking rhetorically whether he thought they would accept his leadership voluntarily or that he could impose himself upon them by force (*Ibn Ezra*).

9. Joseph's second dream. The message of this dream — although it employs a different metaphor — is essentially the same as that of the first, with one major new factor. This dream included the suggestion that even his father and mother (who was not alive) would bow to him — and that is why Joseph reported the dream to Jacob. As we find in 41:32, the repetition of a dream indicates the certainty of its fulfillment, so that the two dreams with essentially the same theme implied that fulfillment was not far off. Although the brothers and Jacob did not actually bow to Joseph until twenty-two years later, the process that culminated in Joseph's elevation to the rulership of Egypt was about to begin.

10. . . . הָיָא נְבוֹא — Are we to come . . . After scolding Joseph and deriding his dream, Jacob showed that the dream was foolish because it was impossible of fulfillment. Since the moon of the dream was a symbol of Rachel, Jacob contended, "Your mother is long dead [so your dream cannot be fulfilled!]" Jacob did not realize, however, that the "moon" referred to Bilhah, who had reared Joseph after Rachel died.

Rashi, however, notes that Jacob *did* take the dreams seriously, but he spoke strongly against Joseph to remove the jealousy and resentment of the brothers. By ridiculing the dream with respect to Rachel, he attempted to reassure them that it had no validity with regard to them either. Thereby he hoped to stop them from taking Joseph's aspirations seriously and being increasingly jealous of him.

11. וַיִּקְנְאוּ-בּוֹ אֶחָיו — So his brothers were jealous of him. The plain sense of the verse is that their jealousy continued because Jacob was not successful in minimizing their fears and resentment of the brothers.

Some commentators, however, see in this jealousy a new element in the brothers' attitude, since up to now the Torah had said that they *hated* Joseph, not that they were jealous. At first they hated him because of Jacob's favoritism, but they were not jealous because he was but a child in their eyes; he was much younger and they saw no reason to take him as a threat to them. But, wise men that they were, when they heard his dreams and realized what they portended, their attitude changed from hatred to jealousy because the source of the dreams had to be Providential — he would indeed become their master, and that provoked them to turn jealous (*R' Bachya*).

☞ **Joseph is sent to visit his brothers.**

The stage is now set for one of the most perplexing events recorded in the Torah: the near killing of Joseph and his sale into slavery by his brothers. It is axiomatic that the story cannot be understood superficially, for we are not dealing with a band of robbers and murderers who would lightly murder for the sake of a coat; why, then, did the brothers sell Joseph? *Sforno* notes that years later, when the brothers

יב וַיָּלְכוּ אֶחָיו לָרְעוֹת אֶת-צֶאֱן אֲבֵיהֶם בְּשֶׁכֶם: וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל-יוֹסֵף הֲלוֹא אֲחִיךָ רַעִים בְּשֶׁכֶם לָכֶּה וְאִשְׁלַחְךָ אֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לוֹ הֲנִי: וַיֹּאמֶר לוֹ לֶךְ-נָא רֹאֵה אֶת-שְׁלוֹם אֲחִיךָ וְאֶת-שְׁלוֹם הָצֹאן וְהַשְׁבֵּנִי דָּבָר טו וַיִּשְׁלַחְהוּ מַעֲמֵק חֲבֵרוֹן וַיָּבֹא שְׁכֶמָה: וַיִּמְצְאוּהוּ אִישׁ וְהָנָה תַּעֲה בַשָּׂדֶה וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מֶה-תִּבְקֶשׁ: וַיֹּאמֶר אֶת-אֲחִי אֲנֹכִי מִבְּקֶשׁ הַגִּידָה נָא לִי אִיפֹה הֵם יז רַעִים: וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נִסְעוּ מִזֶּה כִּי שְׁמַעְתִּי אֲמָרִים גְּלֹכָה דִּתִּינָה וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחֵר אֶחָיו וַיִּמְצָאם בְּדֹתָן: יח וַיִּרְאוּ אוֹתוֹ מִרְחֹק וּבְטָרֶם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַבְּלוּ אוֹתוֹ יט לְהִמִּיתוֹ: וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-אֶחָיו הִנֵּה בָעַל הַחֲלָמוֹת כ הֵלֹךְ בָּא: וְעַתָּה לָכוּ וְנִהַרְגֵהוּ וְנִשְׁלַכְהוּ בְּאֶחָד הַבְּרוֹת וַאֲמַרְנוּ חַיָּה רָעָה אֲכָלְתָהוּ וְנִרְאָה מֶה-יִהְיֶה חֲלָמֵינוּ: כא וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלָהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נִכְנֹה נַפְשׁ:

שני יב-יג
נקוד על את

כ"ט

שנאמר והאיש גבריאל (דניאל ט:טכא; תנחומא ב: (יז) נסעו מזה. הסיעו עמלן מן האחיה: נלכה דותינה. לנכס לך כלי דמות שיתמור בהם. ולפי פשוטו שם מקום הוא, ואין מקרא יולא מיד פשוטו: (יח) ויתנבלו. נתמללו ככלים וערמוניות: אחו. כמו אחי עמו כלומר אליו: (ב) ונראה מה יהיו חלומותיו. אמר רבי יצחק מקרא זה אומר דרשני, רוח הקדש אומרת כן. הם אומרים נהרגו, והכבוד מסיים ונראה מה יהיו חלומותיו, נראה דבר מי יקום או שלכם או שלי. ואל"ף שאומר הם ונראה מה יהיו חלומותיו, שמכין שיהיונו בטל חלומותיו (תנחומא יטן יג: (כא) לא נכנו נפש. מכת נפש זו היא מיתה (אונקלוס):

(יב) לרעות את צאן. נקוד על את שלא הלכו אלא לרעות את עמלן (כ"ר פד"ג: (יג) הנני. לשון עטה וחריפות (תנחומא וירא כב). נודרו מלות אביו ואע"פ שהיה יודע בלחיו שצונחין אותו (כ"ר ס: (יד) מעמק חברון. והלא חברון צהר שנאמר ועלו צננב ויבא עד חברון (במדבר יג:כב). אלא מעלה עמוקה של אחי דניק הקבור בחברון לקיים מה שנא' לאברהם בין הבתרים כי גר יהיה זרעך (לעיל טו"ג: כ"ר ש: טו"ה יא: ויבא שבמה. מקום מוכן לפורענות. שם קלקל השבטים, שם ענו את דניק, שם נחקה מלכות בית דוד שנא' וילך רחבעם שמה (דברי הימים ב יא: סנהדרין קג: (טו) וימצאוהו איש. זה גבריאל,

were detained in Egypt and they examined their deeds to find why God had punished them (42:21), they found no cause for remorse in the sale itself. They condemned themselves only for hard-heartedly ignoring Joseph's pleas for mercy. Clearly they considered the act of selling him to have been harsh, but not wrong. Accordingly, in the course of the commentary, we must be alert for hints that will help explain the affair. As a general comment, they felt that Joseph was a threat not so much to them as to the family's destiny. They knew that the weeding-out process that banished Ishmael and Esau from the chosenness of Israel was to be over in their generation. Jacob's offspring were to be perfect — all of them — so that the mission of the Patriarchs could go forward with them. But if Joseph were to bring dissension into the family, he would destroy this potential with untold consequences. If so, then he had to be judged as a traitor and a danger to them all.

12. בִּשְׁכֶם — *In Shechem*. In view of the brothers' attack against Shechem (ch. 34), one would have thought it foolhardy for them to go to a region where they incurred hatred (34:30), but they put their trust in God, Who had caused the inhabitants to fear them before (35:5). It may also be that by

this time, the incident may have been forgotten (*Radak*).

13. וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל — *And Israel said*. In dispatching Joseph on this fateful mission — which sowed the seeds of the Egyptian exile — he is called *Israel*, reflecting his higher spiritual nature as the architect of the national destiny (*R' Bachya*).

Joseph responded, *I am ready*. Though he knew his brothers hated him, he was humbly ready to do whatever his father asked of him (*Rashi*); thus, he did not respond, "How can I undertake such a mission — they hate me!" (*Ramban*).

14. שְׁלוֹם הָצֹאן — *The welfare of the flock*. It is natural for one to inquire after his children, but why after the flock? This proves that one must be concerned for the welfare of anything from which he benefits (*Midrash*). *R' Aibu* said that a man must pray on behalf of the provider of his needs. Therefore, because Jacob benefited from the sheep, drinking their milk and wearing their wool, he had to inquire after their well-being (*Tanchuma Yashan*).

מַעֲמֵק חֲבֵרוֹן — *From the depth of Hebron*. But Hebron is situated on a mountain! Rather, the term מַעֲמֵק חֲבֵרוֹן, from the "valley" of Hebron, is to be understood figuratively: Jacob's decision to send Joseph to his brothers who sold him into slavery — and what appeared to be his doom — was in

Joseph is
Sent to
Visit His
Brothers

¹² Now, his brothers went to pasture their father's flock in Shechem. ¹³ And Israel said to Joseph, "Your brothers are pasturing in Shechem, are they not? Come, I will send you to them." He said to him: "Here I am!" ¹⁴ And he said to him, "Go now, look into the welfare of your brothers and the welfare of the flock, and bring me back word." So he sent him from the depth of Hebron, and he arrived at Shechem.

¹⁵ A man discovered him, and behold! — he was blundering in the field; the man asked him, saying, "What do you seek?" ¹⁶ And he said, "My brothers do I seek; tell me, please, where they are pasturing." ¹⁷ The man said: "They have journeyed on from here, for I heard them saying, 'Let us go to Dothan.' " So Joseph went after his brothers and found them at Dothan.

Reuben
Saves
Joseph
from the
Plot to
Kill Him

¹⁸ They saw him from afar; and when he had not yet approached them they conspired against him to kill him. ¹⁹ And they said to one another, "Look! That dreamer is coming!" ²⁰ So now, come and let us kill him, and throw him into one of the pits; and we will say, 'A wild beast devoured him.' Then we shall see what will become of his dreams."

²¹ Reuben heard, and he rescued him from their hand; he said, "We will not strike him mortally!"

fulfillment of עצה ומוקד, the profound, deep design that had been confided to Abraham, a man who was associated with Hebron. The name of the city was a reference to Abraham in two ways: Hebron is a contraction of the words חֶבְרֹן נֶאֱחָז, pleasant companion of God; and at that time, Abraham was the only Patriarch who was buried in Hebron. The sense of this design was that Joseph's trip would begin the fulfillment of God's prophecy to Abraham (15:13): *Your offspring shall be aliens in a land not their own* (Midrash; Rashi; Targum Yonasan). In fact, Zohar comments that Jacob took Joseph to the tomb of Abraham and dispatched him from there.

Logically it would have seemed obvious that Joseph should not have been sent to people who disliked him intensely; if Jacob wanted to inquire after the well-being of his sons and livestock, he should have sent servants to Shechem. That he sent his favorite son is proof that God was acting to carry out His prophecy to Abraham (Zohar).

15. איש — A man. This man was the angel Gabriel in the likeness of a man (Targum Yonasan), whom God sent to lead Joseph to his brothers, to fulfill the prophecy to Abraham (Ramban). When Joseph could not find his brothers, he had a perfect excuse to return to Jacob and avoid what he knew would be an unpleasant meeting. Instead, he displayed great loyalty to Jacob by searching for them persistently (Rashbam).

17. נִסְעוּ מִהֵנָּה — They have journeyed on from here. They are no longer in this pasture and it is pointless to search for them in this general area (Sforno). Joseph understood the man in the literal sense that the brothers had left Shechem and gone to Dothan, but the Midrash gives a deeper interpretation to his words, which, had Joseph understood it, would have frightened him off. The man was saying, "You asked about your brothers, but they have gone away from any feelings of brotherhood. Instead, they have gone to Dothan — from the word נִת, law — i.e., they are seeking legal grounds to put you to death."

18-24. Reuben saves Joseph from the plot to kill him. The brothers concluded that they had a right, and even an obligation, to kill Joseph, but his salvation came from an

unlikely source. Reuben was the most injured by Joseph inasmuch as Joseph was to assume some of Reuben's rights as firstborn [see 35:22 and 1 Chron. 5:1]; nevertheless, he opposed his brothers. He could not protect Joseph openly against his brothers, so he used the subterfuge of suggesting a "cleaner" way of killing Joseph, in the hope that he would be able to find a way to save him.

18. וַיִּתְנַבְּלוּ אֹתוֹ לְהַמִּיתוֹ — They conspired against him to kill him. First they tried to cause his death from a distance by shooting arrows at him, so that they would not kill him with their bare hands (Tur). Then they incited dogs against him [reasoning that this would not be considered murder] (Midrash). When that, too, failed, they decided to kill him directly (Ramban).

Sforno renders this phrase differently: *They regarded him as conspiring against them to kill them.* This explains how the brothers, who were so historically righteous that their names would be engraved on the Kohen Gadol's Breastplate, could have contemplated murder. They were convinced that Joseph was the aggressor and they the victims. They were sure that he had come to find fault with them, which he would then report to Jacob in the hope that Jacob would curse them. If so, he was the danger to them, and they had a right to defend themselves against his "machinations."

20. חַיָּה רָעָה אֲכָלָתוֹ — A wild beast devoured him. It was important that they have a story to account for Joseph's death, lest Jacob investigate and learn what had happened. Then, they feared, he would surely curse them (Sforno).

... וְנִרְאָה — Then we shall see ... In the plain meaning, the brothers said this derisively, meaning that Joseph would no longer cause dissension in the family. Or, they may have meant that their plan would test the truth of Joseph's dreams, for if he were indeed Divinely chosen for leadership, God would not permit the brothers to harm him (Ramban). According to the Midrash, God said these words in response to their plan: "You say *let us slay him*, but I say ... we will see whose plan will prevail, yours or Mine."

21. Reuben did not say, "Do not shed his blood" — rather, by insisting that they not shed any blood — and not commit

כב נִיאָמַר אֲלֵהֶם | רְאוּבֵן אֶל-תִּשְׁפְּכוּ-דָם הַשְּׁלִיכוּ אוֹתוֹ
 אֶל-הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר וְיָד אֶל-תִּשְׁלַחוּ-בּוֹ לְמַעַן
 כג הַצִּיל אוֹתוֹ מִיָּדָם לְהַשִּׁיבּוֹ אֶל-אָבִיו: וַיְהִי בֹאֶשֶׁר-בָּא
 יוֹסֵף אֶל-אֶחָיו וַיִּפְשְׁטוּ אֶת-יוֹסֵף אֶת-פְּתָנָתוֹ אֶת-
 כד כְּתֹנֶת הַפָּסִים אֲשֶׁר עָלָיו: וַיִּקְחֻהוּ וַיִּשְׁלְכוּ אוֹתוֹ הַבֶּרֶה
 כה וְהַבּוֹר רֶק אֵין בּוֹ מַיִם: וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכֹל-לֶחֶם וַיִּשְׁאוּ
 עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אֲרֻחַת יִשְׁמַעְאֵלִים בָּאָה מִגְּלָעָד
 וּגְמַלְיָהֶם נִשְׂאִים נִכְאֹת וְצָרִי וְלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד
 כו מִצְרִימָה: וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל-אֶחָיו מִה-בָּצַע כִּי נִהְרַג
 כז אֶת-אֶחָינוּ וְכִסִּינוּ אֶת-דָּמוֹ: לָכֵן וְנִמְכְּרֵנוּ לַיִּשְׁמַעְאֵלִים
 וְיִדְנוּ אֶל-תְּהִי-בּוֹ כִּי-אֶחָינוּ בִּשְׂרָנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אֶחָיו:
 כח וַיַּעֲבְרוּ אַנְשִׁים מִדִּינֵים סָחָרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת-יוֹסֵף
 מִן-הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת-יוֹסֵף לַיִּשְׁמַעְאֵלִים בַּעֲשָׂרִים
 כט כֶּסֶף וַיָּבִיאוּ אֶת-יוֹסֵף מִצְרִימָה: וַיֵּשֶׁב רְאוּבֵן אֶל-הַבּוֹר
 ל וְהִנֵּה אֵין-יוֹסֵף בַּבּוֹר וַיִּקְרַע אֶת-בְּגָדָיו: וַיֵּשֶׁב אֶל-אֶחָיו

שלישי

כד

כה

כו

כז

כח

כט

ל

רש"י

והוא נקפ (שמות ללד) הגמנה עס סמני הקטורת: ולט. ויטחא וס"ח לוטס: ס"ח
 (לוטס) שמו בלשון משנה (שביעית זז). ורבותיו פי' שרש משב ושמו אסטרולוגיה
 כמס' גדה (חז): (כו) מה בצע. מה ממונ כתרנומו: וכסינו את דמו. ועליל את
 מיתתו: (כו) וישמעו. וקבילו מניה (לונקלס), וכל עמישה שהיא קבלת דברים, כגון
 זה, וכגון וישמע יעקב אל אביו (לעיל כח): נעשה ונשמע (שמות כד): מתורגס נקבל.
 וכל שהיא שמיטת האוזן, כגון וישמעו את קול ה' אלהים ממחר בנן (לעיל גח): ודברה
 שומעת (סס כזה) וישמע ישראל (סס להכח): שמיטת את תלונות (שמות טז:ז), כלן
 מתורגס ושמת, ושמיטת, ושמת, שמיט קדמי: (כח) ויעברו אנשים מדינים. ו
 היא שייך אחרת, והודיע הכתוב שנמכר פעמים הרבה: וימכרו. בני יעקב את
 יוסף מן הבור וימכרוהו לישמעאלים והישמעאלים למדינים והמדינים מכרו
 אותו למלרים (תנחומא יג יג): (כט) וישב ראובן. ובמכירתו לא היה שם שגעי

(כב) למען הציל אותו. רוח הקדש הטירה על ראובן שלא אמר זאת אלא להגיל
 אותו (תנחומא יג) שיבא הוא ויטלטל משם (פדר"א פל"ח). אמר, אני בכור וגדול
 שכלול, לא יתלה הסחרן אלא בי (וכ"ר פדע"ט): (כג) את כתננתו. זה חלוק; את
 כתנת הפסים. הוא שהוסף לו אביו יותר על אחיו (סס טז): (כד) והבור רק אין
 בו מים. ממשמע שג' והבור רק איני יודע שאין בו מים, מה ח"ל אין בו מים. מים
 אין בו, אלכ נחשים וטקריס י' בו (סכח כב). (כה) ארחת. כתרנומו שירת, על
 שם הולכי אורח: וגמליותה נשאים וגוי. למה פרסם הכתוב את משאם. להודיע
 מתן שכר על לדיקס שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריתן רע. ולזה
 נודמו בשמים שלא יזיק מריח רע (וכ"ר פדע"ט): מכילתא בשלח מס' ב' ה': נבאת.
 כל כנוסי בשמים הרבה קרוי נכאח וכן ויראם את כל בית נכחה (מלכים כ"ג) מרקחת
 בשמיו. ולויקלס חרס לשון שטות: וצרי. שרף הנוסף מעלי הקטף (כריתות א),

murder, he wanted to sound dispassionate and not appear to have
 any special love for Joseph. Although not recorded in the Torah, there was apparently a prolonged discussion, for
 Reuben later accused his brothers of not listening to him when he tried to stop them from harming Joseph (42:22), but
 he was successful only in convincing them not to be guilty of cold-blooded murder, as recorded in verse 22 (Ramban).

22. **למען הציל אותו** — *Intending to rescue him* [Joseph]. The
 Torah itself testifies that Reuben's only desire was to return
 later and rescue Joseph. As the eldest son, he knew Jacob
 would hold him responsible if anything happened to Joseph (Rashi).

24. **ויקחוהו וישלכוהו** — *Then they took him, and cast him.*
 Although Joseph pleaded with the brothers not to do this to
 him (42:21), he apparently offered no physical resistance (Radak),
 since he was hopelessly outnumbered.

והבור רק אין בו מים — *The pit was empty, no water was in it.*

If the pit was empty, isn't it obvious that no water was in it?
 The redundancy implies that there was no water in it — but
 there were serpents and scorpions in it (Rashi, Shabbos 22a).
 However, the brothers could not have known that the pit
 contained lethal creatures, for Reuben, who suggested the
 plan, intended to save Joseph, not throw him to his death.
 Furthermore, Joseph's survival in such a pit was an open
 miracle, and the brothers would not have sold him had they
 known that God had intervened to save his life (Mizrachi).

25-28. **Joseph is sold.**

25. **וישבו לאכל-לחם** — *They sat to eat food.* This proves that
 they had a clear conscience; otherwise they could not have
 seated themselves comfortably to eat with the entreaties of
 their brother echoing in their ears (Sfomo).

Nevertheless, though God is patient, He eventually exacts
 punishment. "You sold your brother, then sat down to eat,"
 the Holy One, Blessed is He, said of the tribal ancestors.

²² And Reuben said to them: "Shed no blood! Throw him into this pit in the wilderness, but lay no hand on him!" — intending to rescue him from their hand, to return him to his father.

²³ And so it was, when Joseph came to his brothers they stripped Joseph of his tunic, the fine woolen tunic that was on him. ²⁴ Then they took him, and cast him into the pit; the pit was empty, no water was in it.

Joseph is Sold ²⁵ They sat to eat food; they raised their eyes and they saw, behold! — a caravan of Ishmaelites was coming from Gilead, their camels bearing spices, balsam, and lotus — on their way to bring them down to Egypt. ²⁶ Judah said to his brothers, "What gain will there be if we kill our brother and cover up his blood?" ²⁷ Come, let us sell him to the Ishmaelites — but let our hand not be upon him, for he is our brother, our own flesh." His brothers agreed. ²⁸ Midianite men, traders, passed by; they drew Joseph up and lifted him out of the pit and sold Joseph to the Ishmaelites for twenty pieces of silver; then they brought Joseph to Egypt. ²⁹ Reuben returned to the pit — and behold! — Joseph was not in the pit! So he rent his garments. ³⁰ Returning to his brothers

"There will yet come a time that your descendants will be sold in the midst of a feast!" And so it was many centuries later in Shushan when the king and Haman sat down to drink (*Esther* 3:15), after plotting the extermination of the Jews (*Midrash Tehillim* 10).

אֶרְחַת יִשְׁמָאֵלִים — A caravan of Ishmaelites. The brothers recognized the caravan as Ishmaelite by the appearance of the camels, and since it was coming from Gilead, they assumed it was carrying spices along the trade route to Egypt (*Ramban*).

According to the Midrash cited by *Rashi*, the Torah tells us that God intervened for Joseph's sake. Ishmaelite caravans normally carried foul-smelling cargo, such as naphtha and tar, but in order to spare the righteous Joseph from that offensive odor, God arranged that this caravan be the exception that carried fragrant spices.

וַיֹּאמֶר יְהוּדָה — Judah said. The Torah names Judah because he saved Joseph's life at this point, just as it named Reuben above — but it refrained from naming those who were guilty of leading the plot against Joseph (*Oznaim LaTorah*).

... בִּי נִהְרֵג ... If we kill ... There are various versions of Judah's argument:

— Although they would not be killing Joseph directly by leaving him in the pit, it was still homicide, he contended. "Surely, we will be considered murderers, and we will have covered his blood like common killers" (*Ramban*).

— What will we gain by letting him die? Revenge must satisfy the avenger's need to punish the wrongdoer, or it must be a deterrent to others. But if we let Joseph die, we will get no satisfaction because we will inevitably grieve over our brutality. And his death will not be a deterrent to other enemies because we will have to conceal his blood to hide our crime (*Sforno*).

— How would Joseph's death do us more good than sending him far away from us? (*R' Hirsch*).

לָבוּ וְנִמְכְּרוּ — Come, let us sell him. The Ishmaelites are traveling to a distant country, so our deed will never be discovered (*Ramban* v. 25). And by selling him, we will punish him measure for measure: He wanted to become our

master; now he will be a slave (*Sforno*).

מִדְּיָנִים סֹחָרִים — Midianite men, traders. Verse 25 spoke of an Ishmaelite caravan, this one speaks of Midianites, and verse 36 of Medanites. According to *Rashi*, Joseph was sold several times. Thus our verse states that the brothers lifted Joseph out of the pit and sold him to the Ishmaelites, who in turn sold him to the Midianites — who are called Medanites in verse 36. The Midianites then sold him in Egypt. There are several other versions to account for the different names of the slave traders. See *ArtScroll Bereishis*, p. 1650, "Who Sold Joseph?"

בְּעֶשְׂרִים כֶּקֶף — For twenty pieces of silver. Because the brothers sold Rachel's firstborn for twenty silver *dinarim*, which is equal to five *shekalim*, we redeem our firstborn sons for that amount (*R' Bachya*), as an atonement for the misdeed of our ancestors. Furthermore, since each brother's share of the twenty pieces of silver came to two *dinarim*, which equals a half-shekel, Jews gave a half-shekel annually for the Temple's upkeep (*Yerushalmi Shekalim* 2:3). Now, when there is no Temple, the half-shekel gift to the Temple is commemorated by a gift to charity on Purim, which occurs in the month when the contribution to the Temple was made.

That Jews for all time are commanded to redeem their firstborn in atonement for an ancient sin is an indication of how the Torah views human nature. From the shortcomings of people as great as the tribal ancestors, we draw the lesson that anyone is susceptible to be cruel and base in defense of what he perceives to be an important personal interest, just as the brothers acted against Joseph in all sincerity and with the absolute conviction that they were acting justly. That even the brothers could err so grievously is proof that human character needs constant attention and care. As the Sages taught, God gave the commandments in order to refine human beings. Our challenge is to perform them and let their lessons seep into our consciousness and refine us in thought and deed.

❖ **The solemn ban against divulging what had occurred.**

The brothers proclaimed a **תָּקַם**, solemn ban, forbidding anyone from divulging to Jacob what had occurred. According to *Sefer Chassidim* (ed. *Mekitzei Nirdamim* §1562), the

וְאָמַר עוֹלָמָא לִיתוּהִי וְאָנָּה לֹאן אָנָּה
אָתִי: לֹא וְנָסִיבוּ יֵת כְּתוּנָא דְיוֹסֵף וְנִבְיָסוּ
צָפִיר בַּר עֲזִי וְטָבְלוּ יֵת כְּתוּנָא בְּדָמָא:
לְנִשְׁלַחוּ יֵת כְּתוּנָא דְפָסִי וְאִתְּיוּ
לְנֵת אָבוּהוֹן וְאָמְרוּ דָּא אֲשַׁכְחָנָא
אֲשַׁתְמוּדַע עֲזֵן הַכְּתוּנָא דְבִרְךְ הוּא
אִם לֹא: לְנִשְׁאֲתָמוּדַע וְאָמַר כְּתוּנָא
דְּבִרְי חִתָּא בִישְׁתָּא אֲכַלְתָּה מִקְטֵל
קְטִיל יוֹסֵף: לְנִבְזַע יַעֲקֹב לְבוֹשׁוּהִי
וְאָסֵר שָׂקָא בְּחִרְצָה וְאִתְּאָבֵל עַל בְּרָה
יוֹמִין סְגִיאִין: לְנִקְמוּ כָּל בְּנוֹהִי וְכָל
בְּנֵתָה לְנִתְמוּתָה וְסָרִיב לְקַבְּלָא
תְּחִימוֹמִין וְאָמַר אֲרִי אֲחוּת לֹת (עַל)
בְּרִי בַד אֲבִילָא לְשָׁאוּל וּבְבָא יִתָּה
אָבוּהִי: לְנִוְמַדְיָנָא וּבִינוּ יִתָּה לְמַצְרֵי:
לְפוֹטִיפֶר רָבָא דְפָרְעָה רַב קְטוּלָא:

לֹא וַיֹּאמֶר הַיֵּלֶד אֵינִי וְאֲנִי אָנֹכָה אֲנִי-בָא: וַיִּקְחוּ אֶת-
כְּתֹנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁחָטוּ שְׁעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת-הַכְּתֹנֶת
בַּדָּם: וַיִּשְׁלְחוּ אֶת-כְּתֹנֶת הַפָּסִים וַיָּבִיאוּ אֶל-אֲבִיהֶם
וַיֹּאמְרוּ זֹאת מִצָּאֵנוּ הַכֶּרֶת-נָא הַכְּתֹנֶת בְּנֵךְ הוּא אִם-
לֹא: וַיִּפְרֶה וַיֹּאמֶר כְּתֹנֶת בְּנִי חַיָּה רָעָה אֲכַלְתָּהּ
לִּי טָרֶף טָרֶף יוֹסֵף: וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שְׂמֹלְתֵי וַיִּשֶׂם שֵׁן
לִּה בְּמִתְּנֵי וַיִּתְּאָבֵל עַל-בְּנוֹ יָמִים רַבִּים: וַיִּקְמוּ כָּל-בְּנָיו
וְכָל-בָּנֹתָיו לְנִתְמוּתָה וַיִּמְאֹן לְהַתְּנָחֵם וַיֹּאמֶר כִּי-אֲרֹר
לִי-בְנִי אֲבֵל שְׂאֵלָה וַיִּבְרַךְ אֹתוֹ אָבִיו: וְהַמְדָּנִים
מָכְרוּ אֹתוֹ אֶל-מִצְרַיִם לְפוֹטִיפֶר סֵרִיס פְּרַעֲה שֶׁר-
הַטְּבָחִים:

ר"ש

בצית אל (מגילה טז:דף). וזהו שאמר ללכן זה לי עשרים שנה בציתך (לעיל לא:מח) לי
הן ועלי הן, סופי ללקות כנגדן: (לח) וכל בנותי. רבי יהודה חומר אחיות תלומות
ונורו על כל שבע ושבע ושאלו, רבי נחמיה חומר כעניות הן, חלל מוח וכל בנותיו,
כלותיו, שאין אדם ממנע מלקרוא לחתנו בנו ולכלולו בנו (תנחומא יבן י: כ"ד פד:כח):
וימאן להתנחם. אין אדם מקבל תנחומין על הדין וסבור שמת, שעל המת נגזרה
גזירה שישתכח מן העל ולא על החי (כ"ד פד:ס; פסחים נד:). ארר אל בני. כמו על בני
(אונקלוס). והרבה אל משמשין בלשון על, אל שאלו ואל בית הדמים (שמואל ב:כח:א) אל
הלוקח ארון האלהים ואל מוח חמיה וישיה (ס ד:כח): אבל שאלה. כפשוטו לשון
קבר הוא, באכלו אקבר ולא אחנחם כל ימי. ומדרשו גיהנם, סימן זה היה מסור בידי
מפי הגבורה, אם לא ימות אחד מבני בחיי מוכטח חלי שאינו רואה גיהנם (תנחומא
ויגש ט:). ויברך אותו אביו. יתחם היה בזכר מפני לרשו של יעקב אבל לא היה מחאבל
שהיה יודע שהוא חי (כ"ד פד:כח): (לו) הטבחים. שוחטי בהמות המזק:

ימו ליתר ולשמה את אביו (כ"ד פד:טו). ד"ה, טסוק היה בשקו ובתעניתו על שכלכל
יעיני אביו (סס יט:). (ל) אנה אני בא. אנה אכרת מעשריך של אבא: (לא) שעיר
עזים. דמו דומה לשל אדם (סס): הכתנת. זה שמה, וכשהיה דבוקה לחיבה אחרת
כגון כחנת יוסף כחנת פסים כחנת כד (ויקרא טז:ד) קורבן כתנת: (לג) ויאמר
כתנת בני. היא זו: חייה רעה אבלתה. ללנה בו רוח הקדש, סופו שתתגרר בו
אשח פוטיפר (כ"ד פד:ס). ולמה לא גלה לו הקב"ה, לפי שהחרימו וקללו את כל מי שיגלה
ושחפו להקב"ה עממה (תנחומא כ: פד"א פ"ח). אבל יתחם היה יודע שהוא חי, אמר
היחך אגלה והקב"ה אינו רואה לגלותו (ב כ"ד פד:כח): (לד) ימים רבים. כ"כ שנה,
(ספ) משפירם ממנו עד שירד יעקב למצרים. שנה" יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' (ליל
פסוק ב) וכן שלשים שנה היה בעמדו לפני פרעה, ושבע שני השבע ושנתיים הרעב
כשבא יעקב למצרים הרי כ"כ שנה, כנגד כ"כ שנה שלא קיים יעקב כבוד אב ואם. כ'
שנה שהיה בצית לכן, וכ' שנה בדרך באונו מצית לכן שנה וחלי בסכות ושעה חדשים

oath applied even to Joseph, and prohibited him from attempting to return to Jacob, or even to notify him by word of mouth or letter of his whereabouts without the consent of the brothers. This explains why Joseph did not contact Jacob throughout his twenty-two years in Egypt. He was bound by the oath because, when a qualified quorum of ten invokes a solemn ban, it is binding on the entire community. Isaac, who was still alive, knew prophetically what had happened, but he was forced to endure Jacob's anguish in silence because of this oath. Moreover, Rashi cites a Midrash that even God could not comfort Jacob because He was bound by the vow, as it were.

Why were the brothers the ones who made Joseph suffer?

The hand of Heaven was at work in the sale of Joseph. The brothers thought he was a menace to them and to the unity and destiny of the family. They thought that they would kill him — and a dead man cannot reign. They thought that they would make him a slave — and a slave cannot reign. But God thought otherwise; Joseph would be king, no matter what they did. The Sages teach:

Our father Jacob would have had to descend to Egypt in chains and a collar. Said God, "He is My

firstborn son, shall I bring him down there in disgrace? . . . Rather, I will lead his son before him and he will be forced to descend after him" (Bereishis Rabbah 86:2).

But if Joseph had to go to Egypt, why did his great and righteous brothers have to be the instruments of his mistreatment?

When people are good, God rewards them by making them the agents of performing good things. And when people are bad, God makes them the agents of bringing about harm (Shabbos 32a). But whether people are considered good or bad in God's scale is measured on an individual basis, according to their own potential. Great people are judged more strictly than others because much more is expected of them. What would be overlooked in ordinary people or even praised in inferior ones may fall far short of the mark when it comes to men like Jacob's sons.

It is true that the brothers had reason to dislike Joseph. According to their own evaluation of their mission and his deeds, they had reason even to hate him. But their verdict was tainted by jealousy, and because men of their stature had no right to be jealous, God made them the instruments to bring Joseph to Egypt in such a heartless manner. To their lot fell the calamity of having sold their brother into

The Version Told to Jacob he said, "The boy is gone! And I — where can I go?" ³¹ They took Joseph's tunic, slaughtered a goatling, and dipped the tunic in the blood. ³² They dispatched the fine woolen tunic and they brought it to their father, and said, "We found this; identify, if you please: Is it your son's tunic or not?" ³³ He recognized it and he said, "My son's tunic! A savage beast devoured him! Joseph has surely been torn to bits!" ³⁴ Then Jacob rent his garments and placed sackcloth on his loins; he mourned for his son many days. ³⁵ All his sons and all his daughters arose to comfort him, but he refused to comfort himself, and said: "For I will go down to the grave mourning for my son." And his father bewailed him. ³⁶ Now the Medanites had sold him to Egypt, to Potiphar, a courtier of Pharaoh, the Chamberlain of the Butchers.

slavery and causing their father twenty-two years of grief. Since it was foreordained that Jacob and his family go to Egypt, Joseph would have gone there anyway, but if his brothers had not fallen short of their ideal, Joseph's and Jacob's tears would not have been on their hands.

Nevertheless, though the brothers did not realize it, their cruel act was for a noble end. Because they were truly righteous people who wanted only to do the right thing, even their misdeed had a good outcome, because thanks to them, Joseph was in Egypt to save the world from famine and lay the foundations for the Exodus and the triumphant journey to Mount Sinai.

31-36. The version told to Jacob. After convincing his brothers to throw Joseph into the pit, from which he hoped to rescue him, Reuben left and was not present at Joseph's sale. According to one view, it was his turn to be in Beer Sheba to attend Jacob. Alternatively, he did not participate in his brothers' meal and was not present at the sale because he was occupied with fasting and sackcloth in penitence for having moved his father's couch [for the incident with Bilhah; see 35:22] (*Rashi* from *Midrash*).

When he came back to the pit and saw that Joseph had disappeared, he was distraught, saying, in effect, "The boy is missing and I, as the firstborn who will be held responsible for his safety, must flee because of the grief this will cause our father! But where can I go?" (*Maharshal*).

That the brothers had not even considered the effect their deed would have on Jacob is further proof that they were helpless pawns in executing God's plan to bring Joseph to Egypt (*Oznaim LaTorah*). That Reuben, more than anyone else, should have felt such guilt may have been because from the start he had been the most sensitive to Joseph's — and Jacob's — plight. And since he had tried to save Joseph, he blamed himself for not having pursued his plan aggressively enough (*R' Hirsch*). It is common for generous people to feel they should have given more, and for concerned people to feel they did not do enough.

31. In response to Reuben's outburst, the brothers dipped Joseph's tunic in blood to provide "evidence" to Jacob that Joseph was dead, and not just missing. Otherwise, Reuben feared that Jacob would send him, as the firstborn, to search for Joseph to the ends of the earth (*Or HaChaim*).

Indeed, when the brothers began to feel remorse over the anguish they had caused Jacob, they searched for Joseph when they went to Egypt, even though it was twenty-two years after the sale [see 42:12].

32. וַיִּשְׁלְחוּ אֶת־כִּתְנֵי — They dispatched the . . . tunic. The implication is that the brothers sent the tunic to Jacob, but did not present it personally to Jacob. Possibly they felt that since their dislike of Joseph was well known, Jacob would have been suspicious of them and seen through the ruse (*Chizkuni*); or they did not want to be the bearers of evil tidings (*Gur Aryeh*); or they could not bear to witness his grief when he first learned the horrible news (*Oznaim LaTorah*).

34. וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שָׂמְלָתוֹ — Then Jacob rent his garments in an act of mourning; and placed sackcloth on his loins as an act of penitence. For, as *Mahari Weil* writes in his Responsa: If one dispatched an emissary to a dangerous area and that emissary is killed, the sender must undertake acts of penitence (*Malbim*).

יָמִים רַבִּים — Many days. Based on *Megillah* 17a, *Rashi* explains that Jacob mourned for all twenty-two years until he was reunited with Joseph.

No child had ever died in the Patriarchal household because the offspring of the righteous is blessed. Because of this, Jacob mourned for his son so long and refused to be comforted, for he considered Joseph's "death" to be a severe punishment intended for him (*Ramban* to 38:7).

35. וְכָל־בָּנָתָיו — And all his daughters. The Midrash cites two opinions. According to *R' Yehudah*, a twin girl was born with each of his sons, and they now comforted Jacob. *R' Nechemiah* maintains that the verse refers to his daughters-in-law, who were like daughters to him (*Rashi*), and his daughter Dinah (*Ramban*).

36. The end of the chapter emphasizes that Joseph was sold several times. And so the brothers completely lost track of him. They probably shared the feeling that Joseph was not gone forever. Therefore, they could bear Jacob's suffering because they were convinced that eventually his suffering would give way to the joy of finding his lost son. But for the moment, the Patriarchal family was plunged into despair (*R' Munk*).

א ויהי בעת ההוא ויירד יהודה מאת אחיו ויט ער-איש
 ב עדלמי ושמו חירה: וירא-שם יהודה בת-איש כנעני
 ג ושמו שוע ויקחה ויבא אליה: ותהר ותלד בן ויקרא
 ד את-שמו ער: ותהר עוד ותלד בן ותיקרא את-שמו
 ה אונו: ותסף עוד ותלד בן ותיקרא את-שמו שלה והיה
 ו בכזיב בלדתה אתו: ויקח יהודה אשה לער בכורו
 ז ושמה תמר: ויהי ער בכור יהודה רע בעיני יהודה
 ח וימתהו יהודה: ויאמר יהודה לאונו בא אל-אשת אחי
 ט ויבם אתה והקם זרע לאחיה: וידע אונו כי לא לו יהיה
 הוורע והיה אם-בא אל-אשת אחיו ושחת ארצה
 י לבלתי נתן-זרע לאחיו: וירע בעיני יהודה אשר עשה
 יא וימת גם-אתו: ויאמר יהודה לתמר כלתו שבי אלמנה
 בית-אביך עד-יגדל שלה בני כי אמר פן-ימות גם-
 יב הוא באחיו ותלך תמר ותשב בית אביה: וירבו הימים
 ותמת בת-שוע אשת-יהודה וינחם יהודה ויעל
 על-גזוי צאנו הוא וחירה רעהו העדלמי תמנתה:

א ויהי בעת ההוא והיא נחת יהודה מלות
 אחיה וקטא ער גברא עדלמא ושמה
 חירה: ב נחא תמן יהודה בת גבר תנרא
 ושמה שוע ונסבה ועל לנתה: ג ועדיאת
 וילידת בר וקרא ית שמה ער: ד ועדיאת
 עוד וילידת בר וקרת ית שמה אונו:
 ה ואוספת עוד וילידת בר וקרת ית שמה
 שלה ונתה בכזיב בר וילידת יתה: וידבר
 יהודה אתמא לער בוכרה ושמה תמר:
 ז ונתה ער בוכרא ויהודה ביש קרם יי
 ואמיתה יי: ח ואמר יהודה לאונו עול לנת
 אתמא אחור ויבם יתה ואקים בר וקרא
 לאחור: ט וידע אונו ארי לא על שמה
 מקרי בר ורעא ונתה בר עליל לנת אתמא
 אחיה ומחבל ארצה על ארעא בדיל
 דלא לקימא ורעא לאחור: י ובאיש
 קרם יי ער נאמית אף יתה: יא ואמר
 יהודה לתמר כלתה תיבי ארמלא בית
 אביך עד דירבי שלה ברי ארי אמר
 דלמא ימות אף הוא באחור ונאולת
 תמר ויתבת בית אבוקא: יב וסגיא
 יומיא ומיתת בת שוע אתמא יהודה
 ונחם יהודה וסליק על גזוי ענה הוא
 וחירה רחמה עדלמא לתמנת:

רש"י

(ז) רע בעיני ה'. כרעתו של חורן, משחית זרעו, שנא' בלחון וימת גם אותו (פסוק י) כמיתתו של ער מיתתו של חורן ולמה היה ער משחית זרעו, כדי שלא תתעבר ויכחיש יפיה (יבמות לד:). (ח) והקם זרע. הכן יקרא על שם המה (מכרסם וינקו): (ט) ושחת ארצה. דם מכפלים וזרעה מנחון (וינחם שם; ב"ר פסהי: (יא) כי אמר וגו'. כלומר, דומה היה אותה בקש, שלא היה בדעתו להשיאה לו: כי אמר פן ימות. מוחזקת היא זו שימורו אנשים (ב"ר שם; ע"י יבמות סד:). (יב) ויעל על גזוי צאנו. ויעל חממה לעמוד על גזוי לטו:

(א) ויהי בעת ההוא. למה נסמכה פרשה זו ללחון והפסיק בפרשתו של יוסף, ללמד שהדיווריו אחיו מגדולתו כשראו בלדת חביבה. אמרו, אחת אמרת למכור, אילו אמרת להשיבו היינו שומעים לך (תנחומא י"ח ח; שמות רבה מבג:). ויט. מאת אחיו: עד איש עדלמי. (שחקף עמו: (ב) כנעני. תגרא (פסחים ג:). (ד) והיה בכזיב. שם המקום. ואמר חזי על שם שפסקה מלדת נקרא כזיב, ל' היו תהיה לי כמו אכזב (ורמיה טו"ח) אשר לא יכזבו מימיו (ושעיה נח"ח), ואם לא כן מה בא להודיענו. ובכ"ר (פסד: ראינו וקרא שמו של וגו', פסקת:

38.

Judah and Tamar: The roots of the Messiah and the Israelite monarchy.

1. ויירד יהודה. — *That Judah went down.* His descent was figurative, in the sense that his brothers deposed him from his position of leadership. This narrative interrupts the story of Joseph to teach how Judah's brothers lowered him in esteem because of the incident with Joseph, for when they saw their father's intense grief, they blamed Judah for it. "You told us to sell him," they charged. "Had you advised us to send him back to Father, we would have listened!" As a result of their disenchantment with him, Judah moved away from the family and settled in Adullam, where he became the business partner of Hirah (*Rashi*).

Because of Judah's culpability for Jacob's suffering, he was repaid by losing his two oldest sons, so that he would experience the same grief he had caused his father (*Sfomo*). Indeed, the Midrash cites R' Yochanan that Judah was punished measure for measure. The brothers, led by Judah, wounded Jacob by showing him the tunic and saying,

"Identify, if you please," and Judah faced public humiliation when Tamar told him in exactly the same words to identify the proof of their tryst (below, v. 25).

2. בת-איש כנעני. — *The daughter of a prominent merchant.* Most commentators translate כנעני as merchant, rather than the more common Canaanite, based on the Talmud (*Pesachim* 50a), which remarks, "Is it possible that Abraham exhorted Isaac, and Isaac Jacob [not to marry Canaanite women], yet Judah went and married one?" *Alshich* comments that the Torah uses the unusual term כנעני for merchant because his family's sojourn among the accursed Canaanites affected them adversely (*Alshich*). This would account for the sinfulness of Judah's first two children from her, as described below. Jewish tradition has always stressed the important influence of the environment on people, and Jews have always been ready to make sacrifices to raise their children among people of high moral caliber.

3-5. Judah and Bas-Shua had three sons in quick succession. Judah named the first Er, which, in the literal sense, means *Awaken!* Bas-Shua named their second child Onan.

38

Judah and
Tamar:
The Roots
of the
Messiah
and the
Israelite
Monarchy

Judah's
Sons Marry
Tamar,
but Die for
Their Sin

¹It was at that time that Judah went down from his brothers and turned away towards an Adullamite man whose name was Hirah. ²There Judah saw the daughter of a prominent merchant whose name was Shua; he married her and consorted with her. ³She conceived and bore a son and he called his name Er. ⁴She conceived again and bore a son and she called his name Onan. ⁵And yet again and she bore a son; and called his name Shelah; and it was in Chezib when she bore him.

⁶Judah took a wife for Er his firstborn; her name was Tamar. ⁷But Er, Judah's firstborn, was evil in the eyes of HASHEM, and HASHEM caused him to die. ⁸Then Judah said to Onan, "Consort with your brother's wife and enter into levirate marriage with her, and establish offspring for your brother."

⁹But Onan knew that the seed would not be his; so it was, that whenever he would consort with his brother's wife, he would let it go to waste on the ground so as not to provide offspring for his brother. ¹⁰What he did was evil in the eyes of HASHEM, and He caused him to die also.

¹¹Then Judah said to Tamar, his daughter-in-law, "Remain a widow in your father's house until my son Shelah grows up" — for he thought, "Lest he also die like his brothers." — So Tamar went and lived in her father's house.

¹²Many days passed and Shua's daughter, the wife of Judah, died; when Judah was consoled, he went up to oversee his sheepshearers — he and his Adullamite friend, Hirah — to Timnah.

The word אָוֵן has the connotation of complaining and sorrow (Ramban). Midrashically, the name Er alludes to premature death or childlessness, and the name Onan refers to the grief that he would cause himself and the sorrow he would cause his parents.

Rashi finds it difficult that, for no apparent reason, the Torah mentions where the third son was born. He suggests, therefore, that the place was named for the misfortune that befell her there, for after she gave birth to Shelah, she could not have more children. This is alluded to by the word *Chezib*, which is from צָב, *cessation, failure, or falsehood* (Rashi).

That so many of the statements of the Patriarchs and their offspring contain prophetic allusions of which the speakers were not aware indicates that they were so endowed with the prophetic spirit that they were constantly prophesying (*Sechel Tov*).

6-10. Judah's sons marry Tamar, but die for their sin. Tamar became the mother of Judah's children (see below), and the ancestress of the Davidic dynasty. According to the Midrash, she was a daughter of Noah's son Shem (*Bereishis Rabbah* 85:10). As someone who was to play such a significant role in the destiny of Israel, it is inconceivable that she was of Canaanite descent. Obviously, she, too, was the daughter of a foreigner who lived in Canaan.

Er was very young when he married, for all the events related in this chapter transpired in the twenty-two years between the sale of Joseph and Jacob's descent to Egypt (*Seder Olam*).

The Torah states that Er and Onan died because of their wickedness, and the nature of their sin is given in verse 9. Tamar was a beautiful woman and Er and Onan did not want her beauty to be marred by pregnancy, so they wasted their seed. For this grave sin — which God considered to be even more serious because they were the grandsons of Jacob and the sons of Judah — they suffered death (Rashi).

8. וַיָּבֵן אֶתָּהּ — And enter into levirate marriage with her. For details of levirate marriage, see *Deut. 25:5ff*. Briefly, when a man dies without offspring, Torah law obliges his brother to marry the widow, and the son of this union is considered the spiritual son of the deceased. One who refuses to perform *yibum* has the option of performing the ritual of *chalitzah*, described in *Deuteronomy* (*ibid.*). [Today, only the ritual of *chalitzah* is performed.] Ramban describes the process of *yibum* [by which the soul of the dead brother gains a new life, as it were] as one of the mysteries of the Torah. Even before the Torah was given, people knew of the spiritual benefits of *yibum*, but in those early times, this obligation could be carried out by other relatives in addition to brothers, as Judah did [albeit, unwittingly] later in the narrative.

9. בִּי לֹא לֹו יִהְיֶה הַזֶּרַע — That the seed would not be his. Knowing the mystical significance of *yibum*, Onan knew that the children born of his union with Tamar would be a reincarnation of Er's soul, and he was too selfish to let this happen (Ramban, as explained by the commentaries).

11. Instead of permitting Shelah to perform *yibum* by marrying Tamar, Judah rebuffed her, saying that he wanted Shelah to grow up first, but the verse informs us that his real reason was that he suspected Tamar of being the sort of woman whose husbands died, for whatever reason (Rashi).

Ramban disagrees, for Judah must have known that Er and Onan died because of their own sins. Rather, Judah meant exactly what he said. He was afraid that Shelah was still immature and he might fall into the same trap as his brother. When he would be older and wiser, he would realize that he should not follow their example.

12. עַל-גֻּזְזֵי צֹאנוֹ — To oversee his sheepshearers. Judah went to supervise the shearing (Rashi). The sheepshearing of a prominent man was a festive occasion that was accompanied by a public feast for the poor (Ramban).

י. וַיֵּגֶד לְתָמָר לֵאמֹר הִנֵּה חָמִיד עָלֶיךָ תִּמְנָתָה לָגוֹ צֹאנִי:
 יד. וַתִּסֵּר בְּגָדֶיהָ אֶלְמִנוּתָהּ מֵעַלֶיהָ וַתִּכְסֶּה בִצְעֶיהָ וַתַּתְּעֵלָּהּ
 וַתִּשָּׁב בַּפֶּתַח עֵינֶיהָ אֲשֶׁר עַל-דֶּרֶךְ תִּמְנָתָה כִּי רָאתָה
 טו. כִּי-גָדַל שָׁלָה וְהָיָא לֹא-נִתְּנָה לוֹ לְאִשָּׁה: וַיִּרְאָהּ יְהוֹנָדָה
 טז. וַיַּחֲשֹׁבֶהּ לְזוֹנָה כִּי כִסְתָהּ פָּנֶיהָ: וַיֵּט אֶלֶיהָ אֶל-הַדֶּרֶךְ
 וַיֹּאמֶר הִבֵּה-נָא אֲבוֹא אֵלֶיךָ כִּי לֹא יָדַע כִּי כִלְתּוֹ הָיָא
 יז. וַתֹּאמֶר מַה-תִּתֶּן-לִי כִּי תָבוֹא אֵלָי: וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֶשְׁלַח
 גִּדִּי-עֹזִים מִן-הָעֶצֶן וַתֹּאמֶר אִם-תִּתֶּן עֶרְבוֹן עַד שְׁלַחָהּ:
 יח. וַיֹּאמֶר מַה הָעֶרְבוֹן אֲשֶׁר אֶתֶּן-לָךְ וַתֹּאמֶר חֲתָמִךָ
 וּפְתִילֶךָ וּמִטָּה אֲשֶׁר בִּידֶךָ וַיִּתֵּן-לָהּ וַיָּבֵא אֵלֶיהָ וַתַּהַר לוֹ:
 יט. וַתִּקֶּם וַתִּלְךְ וַתִּסֵּר צְעִיפָה מֵעַלֶיהָ וַתִּלְבֹּשׁ בְּגָדֶיהָ
 כ. אֶלְמִנוּתָהּ: וַיִּשְׁלַח יְהוֹדָה אֶת-גִּדֵּי הָעֹזִים בְּיַד רַעְיוֹ
 הָעֶרְלָמִי לְקַחַת הָעֶרְבוֹן מִיַּד הָאִשָּׁה וְלֹא מָצָאָהּ:
 כא. וַיִּשְׁאַל אֶת-אֲנָשֵׁי מִקְמָהּ לֵאמֹר אֵיךָ הִקְדָּשָׁה הָיָא
 כב. בְּעֵינֵיהֶם עַל-הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמְרוּ לֹא-הָיְתָה בָּזָה קִדְּשָׁה: וַיִּשָּׁב
 אֶל-יְהוֹדָה וַיֹּאמֶר לֹא מָצָאתִיהָ וְגַם אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם
 כג. אָמְרוּ לֹא-הָיְתָה בָּזָה קִדְּשָׁה: וַיֹּאמֶר יְהוֹדָה תִּקַּח-לָהּ פֶּן
 נִהְיָה לְבוֹז הִנֵּה שְׁלַחְתִּי הַגִּדִּי הַזֶּה וְאֵתָה לֹא מָצָאתָה:

י. וַיֵּגֶד לְתָמָר לֵאמֹר הִנֵּה חָמִיד עָלֶיךָ תִּמְנָתָה לָגוֹ צֹאנִי:
 יד. וַתִּסֵּר בְּגָדֶיהָ אֶלְמִנוּתָהּ מֵעַלֶיהָ וַתִּכְסֶּה בִצְעֶיהָ וַתַּתְּעֵלָּהּ
 וַתִּשָּׁב בַּפֶּתַח עֵינֶיהָ אֲשֶׁר עַל-דֶּרֶךְ תִּמְנָתָה כִּי רָאתָה
 טו. כִּי-גָדַל שָׁלָה וְהָיָא לֹא-נִתְּנָה לוֹ לְאִשָּׁה: וַיִּרְאָהּ יְהוֹדָה
 טז. וַיַּחֲשֹׁבֶהּ לְזוֹנָה כִּי כִסְתָהּ פָּנֶיהָ: וַיֵּט אֶלֶיהָ אֶל-הַדֶּרֶךְ
 וַיֹּאמֶר הִבֵּה-נָא אֲבוֹא אֵלֶיךָ כִּי לֹא יָדַע כִּי כִלְתּוֹ הָיָא
 יז. וַתֹּאמֶר מַה-תִּתֶּן-לִי כִּי תָבוֹא אֵלָי: וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֶשְׁלַח
 גִּדִּי-עֹזִים מִן-הָעֶצֶן וַתֹּאמֶר אִם-תִּתֶּן עֶרְבוֹן עַד שְׁלַחָהּ:
 יח. וַיֹּאמֶר מַה הָעֶרְבוֹן אֲשֶׁר אֶתֶּן-לָךְ וַתֹּאמֶר חֲתָמִךָ
 וּפְתִילֶךָ וּמִטָּה אֲשֶׁר בִּידֶךָ וַיִּתֵּן-לָהּ וַיָּבֵא אֵלֶיהָ וַתַּהַר לוֹ:
 יט. וַתִּקֶּם וַתִּלְךְ וַתִּסֵּר צְעִיפָה מֵעַלֶיהָ וַתִּלְבֹּשׁ בְּגָדֶיהָ
 כ. אֶלְמִנוּתָהּ: וַיִּשְׁלַח יְהוֹדָה אֶת-גִּדֵּי הָעֹזִים בְּיַד רַעְיוֹ
 הָעֶרְלָמִי לְקַחַת הָעֶרְבוֹן מִיַּד הָאִשָּׁה וְלֹא מָצָאָהּ:
 כא. וַיִּשְׁאַל אֶת-אֲנָשֵׁי מִקְמָהּ לֵאמֹר אֵיךָ הִקְדָּשָׁה הָיָא
 כב. בְּעֵינֵיהֶם עַל-הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמְרוּ לֹא-הָיְתָה בָּזָה קִדְּשָׁה: וַיִּשָּׁב
 אֶל-יְהוֹדָה וַיֹּאמֶר לֹא מָצָאתִיהָ וְגַם אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם
 כג. אָמְרוּ לֹא-הָיְתָה בָּזָה קִדְּשָׁה: וַיֹּאמֶר יְהוֹדָה תִּקַּח-לָהּ פֶּן
 נִהְיָה לְבוֹז הִנֵּה שְׁלַחְתִּי הַגִּדִּי הַזֶּה וְאֵתָה לֹא מָצָאתָה:

כ"ז

זה נסה אל הדרך אשר היא בה, וכל' לע"ז דטורניר"ר: הבה נא. הכיני עמך
 ודעתך לכך. כל לשון בה' ל הזמנה הוא חוץ ממקום שיש לתרגמו בלשון נתינה,
 ואף אומן של הזמנה קרובים ללשון נתינה הס: (וי) עירבון. ששכן (ואקוילוס):
 (יח) חתמך ופתילך. עוקתך ושופך (סס). טבעת אשה חותם בה ושולחך
 אשה מתכסה בה: ותהר לו. גבורים כיוצא בו לזיקים כיוצא בו (כ"ר פהע):
 (כא) הקדשה. מקדשת ומזומנת לזנות: (כג) תקח לה. יהיה עליה מה שצריך
 פן נהיה לבוז. אם תבקשה עוד יתפרסם הדבר ויהיה גנאי כי מה עלי לעשות
 עוד לאחז דברי: הנה שלחתי הגדי הזה. ולפי שמה יהיה אם אביו בגדי
 עזים שהעביל כמנה יוסף דמך, רמזה גם אותו בגדי עזים (כ"ר פהע):

(יג) עלה תמננתה. ובשמשון הוא אומר וירד שמשון תמננה (שופטים ידא).
 בשפוע ההר יהיה יושבת, שולין לה מכלן ויורדין לה מכלן (סוטה י: (יד)
 ותתעלף. כספה פניה שלא יכיר בה: ותשב בפתח עיניה. נפתחת עינים,
 בפרשת דרכים שעל דרך תמננה. ורבותיו דרשו, נפתחו של אברהם אבינו שכל
 עינים נפתחו לראותו (סס): כי ראתה כי גדל שלה וגו'. לפיכך הפקירה עממה
 אלל יהודה שהיה מחלוא להעמיד ממנו בנים (הוריות י: מבוא לחנ"י כ"י גיח):
 (טו) ויחשבה לזונה. לפי שישבה בפרשת דרכים: כי כסתה פניה. ולא
 יכול לראותה ולהכירה. ומדרש רבותיו, כי כסתה פניה, כשהיה בדין תמיה
 היה לזונה לפיכך לא חשדה (סוטה י: (טו) ויט אליה אל הדרך. מדרך שהיה

14-19. The moral basis for the union of Tamar and Judah. The history of Man is the story of the eternal struggle of good and evil. At times when there is an enormous potential for a breakthrough of good, the forces of evil fight back furiously, just as an army with its back to the barricades will counterattack tenaciously. Tamar was a great and righteous woman, who was Divinely ordained to become the ancestress of the Davidic dynasty, and she wanted passionately to fulfill that mission. Now, at the moment when the seed of David and Messiah could come into being through the marriage of Tamar with a son of Judah, there was uncommon resistance by the Satan, representing evil, so that Er and Onan were enticed to commit sins that went beyond the normal standards of human lust.

Judah's two oldest sons were unworthy, and Judah re-

buffed her, as well. In the normal course of events, therefore, she would not have been able to marry anyone from Judah's family, which would have made it impossible for her to carry out her spiritual destiny. Consequently, to bring about the union between herself and Judah, Tamar decided that she had to seek unconventional — even distasteful — means, by posing as a harlot and enticing Judah. But even that ruse would not have succeeded in the normal course of events, for the righteous Judah would never have lowered himself to immorality. As the Midrash puts it:

R' Yochanan said, Judah sought to pass by Tamar. The Holy One, Blessed is He, dispatched the angel of lust to trap him. The angel said to Judah, "Where are you going? From where will kings arise? From where will great men arise?" [Only then] Judah detoured to

The Moral
Basis for
the Union
of Tamar
and Judah

¹³ And Tamar was told, as follows, "Behold your father-in-law is coming up to Timnah to shear his sheep." ¹⁴ So she removed her widow's garb from upon her, covered herself with a veil, and wrapped herself up; she then sat by the crossroads which is on the road toward Timnah, for she saw that Shelah had grown, and she had not been given to him as a wife.

¹⁵ When Judah saw her, he thought her to be a harlot since she had covered her face. ¹⁶ So he detoured to her by the road and said, "Come, if you please, let me consort with you," for he did not know that she was his daughter-in-law.

And she said, "What will you give me if you consort with me?"

¹⁷ He replied, "I will send you a kid of the goats from the flock."

And she said, "Provided you leave a pledge until you send it."

¹⁸ And he said, "What pledge shall I give you?"

She replied, "Your signet, your wrap, and your staff that is in your hand." And he gave them to her, and consorted with her, and she conceived by him.

¹⁹ Then she arose, left, and removed her veil from upon her, and she put on her widow's garb.

²⁰ Judah sent the kid of the goats through his friend the Adullamite to retrieve the pledge from the woman; but he did not find her. ²¹ He inquired of the people of her place, "Where is the prostitute, the one at the crossroads by the road?"

And they said, "There was no prostitute here." ²² So he returned to Judah and said, "I did not find her; even the local men said, 'There was no prostitute here.'"

²³ So Judah said, "Let her keep them, lest we become a laughingstock; I really sent her this kid, but you could not find her."

her by the road. He was coerced, against his good sense (Bereishis Rabbah 85:8).

In the terminology of Kabbalah, the "sparks of goodness are scattered throughout Creation," and it is the task of Israel to gather them up. There was a spark in Canaan and it was lodged in Tamar. Of his own free will, Judah would never have united with her, so an angel forced him into the path of a "harlot" to begin the creation of the Davidic dynasty.

✡ The halachic perspective of Judah's action.

Judah's action must be viewed in the perspective of the time in which he lived. As Rambam (Hil. Ishus 1:4) writes, harlotry was permitted in those times — just as non-kosher foods were not forbidden — before the Torah was given. Even though the Patriarchs — and presumably their families — observed the Torah before it was given, they did so voluntarily, so that it was conceivable that where necessary they would act according to the laws that were obligatory at the time. Consequently, if the Divine plan required Judah to cohabit with a "harlot," he would be permitted to do so. [Cf. the case of Jacob marrying two sisters which later Torah law would absolutely forbid.]

14. והוא לא נתנה לו לאשה — And she had not been given to him as a wife. This explains why Tamar did such an undignified thing. She was determined to have children from Judah (Rashi). Since it could not be through Shelah, she had no alternative but that it be from Judah himself (Gur Aryeh). This was part of God's plan, for he wanted the Messianic dynasty to come from Tamar through Judah, who was more righteous and pure than his son Shelah (Sforno).

16-18. מה תתן לי — What will you give me? Tamar did not

want money and would have refused it if it had been offered. She wanted something that she could use later to prove that her consort was Judah, so that her pregnancy would be acknowledged as the result of a levirate union (Sforno). So great was the passion burning within him [as a result of the Providential intervention (Abarbanel)] that Judah gave her three valuable items as a pledge for a single goat (Ibn Ezra), and items that would so conclusively identify him.

19. ותקם — Then she arose. She arose spiritually, for kings and prophets would be the result of this union (Lekach Tov).

20. Hirah's name is not mentioned here; he is referred to only as Judah's friend. Bereishis Rabbasi cites two opinions for this. According to one view, his anonymity was preserved in deference to his selflessness, for he performed this shameful mission purely out of love and friendship for Judah. According to another view, his name is omitted as a token of rebuke, because he undertook to participate in this disgraceful affair.

23. פן נהיה לבז — Lest we become a laughingstock, for having pledged things as valuable as a signet, wrap, and staff for such a trifle (Ibn Ezra).

Judah had not done anything illegal and the items in Tamar's possession were far more valuable than the kid he had promised her — so that he would have been justified in investigating further to find the harlot and retrieve his pledge. Nevertheless, Judah was ready to forfeit the pledge, for it is improper to discuss sexual matters in public, even if they do not involve forbidden conduct (Rambam, Moreh Neuchim). This is in stark contrast to modern codes of propriety.

כד וַיְהִי אֲכֵלֶּכֶּשׁ חֲדָשִׁים וַיֵּגֶד לַיהוּדָה לֵאמֹר וַנִּתֵּן תָּמָר בְּלִתְךָ וְגַם הִנֵּה הָרָה לַזִּנְוִנִים וַיֹּאמֶר יְהוּדָה הוֹצִיאָהּ וְתִשְׂרָף: הָיָה מוֹצֵאתָ וְהָיָה שְׂלָחָה אֶל-חֲמִיָּהּ לֵאמֹר לֹאִישׁ אֲשֶׁר-אֵלֶּה לֹא אֶנְכִּי הָרָה וְתֹאמַר הֶכֶר-נָא לִמִּי הַחֲתָמָת וְהַפְתִּילִים וְהַמָּטָה הָאֵלֶּה: וַיִּבֶר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צִדְקָה מִמֶּנִּי כִּי-עַל-כֵּן לֹא-נִתְּתִיהָ לְשָׁלָה בְּנִי וְלֹא-יִסָּף עוֹד לְדַעְתָּה: וַיְהִי בַעֲת לְדַתָּהּ וְהִנֵּה תְאוֹמִים בְּבִטְנָהּ: וַיְהִי בְלִדְתָּהּ וַיִּתֵּן-יָד וַתִּקַּח הַמִּילָדָת וַתִּקְשֹׁר עַל-יָדוֹ שְׁנֵי לֵאמֹר זֶה יֵצֵא רֹאשָׁנָה: וַיְהִי אֲכֵלֶּכֶּשׁ יָדוֹ וְהִנֵּה יֵצֵא אָחִיו וְתֹאמַר מִה-פָּרַצְתָּ עָלַיָּה פָּרָץ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פָּרָץ: וְאַחֲרֵי יֵצֵא אָחִיו אֲשֶׁר עַל-יָדוֹ הַשְּׁנִי וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זָרַח: וַיִּסָּף הוֹרֵד מִצְרִימָה וַיִּקְנֶהוּ פוֹטִיפָר סָרִיס פְּרַעֲהָ שֶׁר הַטֶּבְחִים אִישׁ מִצְרִי מִיַּד הַיִּשְׁמַעְאֵלִים

כד וַיְהִי אֲכֵלֶּכֶּשׁ חֲדָשִׁים וַיֵּגֶד לַיהוּדָה לֵאמֹר וַנִּתֵּן תָּמָר בְּלִתְךָ וְגַם הִנֵּה הָרָה לַזִּנְוִנִים וַיֹּאמֶר יְהוּדָה הוֹצִיאָהּ וְתִשְׂרָף: הָיָה מוֹצֵאתָ וְהָיָה שְׂלָחָה אֶל-חֲמִיָּהּ לֵאמֹר לֹאִישׁ אֲשֶׁר-אֵלֶּה לֹא אֶנְכִּי הָרָה וְתֹאמַר הֶכֶר-נָא לִמִּי הַחֲתָמָת וְהַפְתִּילִים וְהַמָּטָה הָאֵלֶּה: וַיִּבֶר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צִדְקָה מִמֶּנִּי כִּי-עַל-כֵּן לֹא-נִתְּתִיהָ לְשָׁלָה בְּנִי וְלֹא-יִסָּף עוֹד לְדַעְתָּה: וַיְהִי בַעֲת לְדַתָּהּ וְהִנֵּה תְאוֹמִים בְּבִטְנָהּ: וַיְהִי בְלִדְתָּהּ וַיִּתֵּן-יָד וַתִּקַּח הַמִּילָדָת וַתִּקְשֹׁר עַל-יָדוֹ שְׁנֵי לֵאמֹר זֶה יֵצֵא רֹאשָׁנָה: וַיְהִי אֲכֵלֶּכֶּשׁ יָדוֹ וְהִנֵּה יֵצֵא אָחִיו וְתֹאמַר מִה-פָּרַצְתָּ עָלַיָּה פָּרָץ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פָּרָץ: וְאַחֲרֵי יֵצֵא אָחִיו אֲשֶׁר עַל-יָדוֹ הַשְּׁנִי וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זָרַח: וַיִּסָּף הוֹרֵד מִצְרִימָה וַיִּקְנֶהוּ פוֹטִיפָר סָרִיס פְּרַעֲהָ שֶׁר הַטֶּבְחִים אִישׁ מִצְרִי מִיַּד הַיִּשְׁמַעְאֵלִים

לט
חמישי

כזי"ו
כזי"ו ולא יסף עוד. י"א אומרים לא הוסיף (ספרי בעלפך פח) ויש אומרים לא פסק (סוטה יז), ונחזירו גבי אלדד ומידד ולא יספו (במדבר יא:כב) ומתרגמין ולא פסקין: (בז) בעת לדתה. ובדקה הוא אומר וימלאו ימיה ללדת (לעיל כה:כד). להלן למלאים וכאן להסרים (כ"ז פה:ג): והנה תאומים. מלא ולהלן (לעיל כה:כד) חומים חסר. לפי שהאחד רשע אבל אלו שניהם לדיקים (כ"ז סס): (כח) ויתן יד. הוליו האחד יד לחון ולאחר שקשרה על ידו השני החזירה: (כט) פוצת. חזקת עליך חזק (לונקלוס): (ל) אשר על ידו השני. ארבע ידות כחצות כאן כנגד ארבע חרמים שמעל עכן שילא ממנו. וי"א כנגד ארבעה דברים שלח, אחרת שנער ושני חסיונות כסף של מחטים שקלים ולשון זהב ויהא עז: (כ"ז סס): (כ"ז סס) ויקרא שמו זרח. על שם זריות מחטים השני (א) ויוסף הורד. חזר לענין ראשון, אלא שהפסוק בו כדי לסמוך ירידתו של יהודה למכירתו של יוסף, לומר כך שבעילו הורידוהו מגדולתו. ועוד, כדי לסמוך מנשה אשתו של פוטיפר למנשה חמר לומר כך מה זו לשם שמים אף זו לשם שמים, שראשה באלטרולוגין שלה שעתידה להעמיד בנים ממנו, ואינה יודעת אם ממנה אם מנחש (כ"ז פה:ג):

24-26. Tamar's pregnancy. The Midrash records that Tamar told people, "Prophets and Redeemers will descend from me!" Moreover, her pregnancy seemed to be incontrovertible proof that she has conceived by harlotry (Rashbam). 24. וְתִשְׂרָף — And let her be burned! Because Tamar was the daughter of Shem who was a priest, they sentenced her to be burned (Rashi citing Midrash). As Ramban points out, the unmarried daughter of a priest is not liable to the death penalty (Sanhedrin 50b), so there had to be other reasons for the death sentence. Mizrahi explains that there were indeed extenuating circumstances: Perhaps sexual misconduct was so rampant that extraordinary measures had been instituted to curb it, or the exalted status of the families that had been shamed by Tamar — Judah's and Shem's — was sufficient to demand an unusual penalty.

Judah condemned her to this punishment because he was a great chief, and his daughter-in-law's harlotry was an affront to his status, just as a priest's daughter who commits harlotry is condemned for having "thereby profaned her fa-

(כד) במשולש חדשים. רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמלטי שלם (ס"ז יז) ול' כמשלש חדשים כהמשלש החדשים, כמו ומשלח מנות (אסתר ט:כב) משלח יום (ישעיה יא:יז). וכן חרגס לונקלוס כחלחום ירחיאל: הרה לזנונים. שם דבר, מעוברת, כמו אשה הרה (שמות כא:כב), וכמו ברה כחמה (שיר השירים ו:י) ותשרף. אמר אפרים מקאשה משום רבי מאיר, כמו של שם היתה שהוא כהן, לפיכך דעה בשריפה (כ"ז פה:ג): (כח) הוא מוצאת. ליספק: והיא שלחה אל חמיה. לא רצתה להלנין פניו ולומר ממך אני מעוברת, אלא לאיש אשר אלה לו. חמיה, אם יודה מעלמו, יודה, ואם לאו ישרפני, ואל אלנין פניו. מכאן אמרו נוח לו לאדם שיפיל עלמו לכבשן האש ולא ילנין פני חבירו בדברים (סוטה יז): הבר גא. אין נא אלא לשון בשה, הכר נא בוראך ואל חלנד שלש נפשות (סס): (כ"ז פה:ג): (כו) צדקה. בדבריה: ממני. היא מעוברת (לונקלוס): מבוא לחנ"י כ"י גכ). ורז"ל דרשו שילאה בת קול ואמרה ממני ומאחי יאלו הדברים (סוטה סס). לפי הדיקה לנועה בבית חמיה גורחו שילאו ממנה מלכים, ומשכנ יהודה גורחי להעמיד מלכים בישראל: כי על כן לא נתתיה. כי בדין עשיתה, על אשר לא נתתיה לשלה

ther" (Leviticus 21:9). This judgment would not have been meted out to a commoner (Ramban).

25. Tamar did not shame Judah publicly by naming him as the father. She reasoned: "If he admits it voluntarily, well and good; if not, let them burn me, but let me not publicly disgrace him." Thus the Sages taught (Sotah 10b): "One should let himself be thrown into a fiery furnace rather than expose his neighbor to public shame" (Rashi).

That Tamar sent the pledge to Judah only at the last minute is noteworthy. R' Elazar (Midrash; Sotah 10b) comments that, in order to prevent the Messianic dynasty from coming into the world, Satan caused her to forget where the items were. Tamar beseeched God's mercy with all her soul, and just as she was to be led to her execution, she found the pledge. Historical destinies sometimes hang by a thread and their happy outcome depends on a miracle (R' Munk).

God repaid Judah measure for measure. With the expression [Identify, if you please: Is it your son's tunic or not? (37:32)], Judah had caused his father, Jacob, untold an-

Tamar's Pregnancy ²⁴ And it was when about three months had passed, that Judah was told, "Your daughter-in-law has committed harlotry, and moreover, she has conceived by harlotry."

Judah said, "Take her out and let her be burned!"

²⁵ As she was taken out, she sent word to her father-in-law, saying, "By the man to whom these belong I am with child." And she said, "Identify, if you please, whose are this seal, this wrap, and this staff."

²⁶ Judah recognized; and he said, "She is right; it is from me, inasmuch as I did not give her to Shelah my son," and he was not intimate with her anymore.

Tamar Bears Twins ²⁷ And it came to pass at the time she gave birth that behold! There were twins in her womb.

²⁸ And it happened that as she gave birth, one put out a hand; the midwife took a crimson thread and tied it on his hand saying, "This one emerged first!" ²⁹ And it was, as he drew back his hand, that behold! his brother emerged. And she said, "With what strength you asserted yourself!" And he called his name Perez. ³⁰ Afterwards his brother on whose hand was the crimson thread came out; and he called his name Zerah.

39 ¹ And Joseph had been brought down to Egypt. Potiphar, a courtier of Pharaoh, the Chamberlain of the Butchers, a prominent Egyptian, purchased him from the Ishmaelites

guish. Tamar now confronted Judah with that same expression, and its impact registered solidly upon him (*Sotah* 10b).

26. צָדִיקָה מִמֶּנִּי — *She is right; it is from me.* The translation follows *Rashi*. Judah's response testifies to his moral integrity. Though his public admission surely subjected him to the jibes of the populace, he did not hesitate to admit that he was the father. Nor did he pretend to pardon Tamar by showing her clemency, thereby protecting his dignity. He thought, "It is better for me to be ashamed in this transient world than to be ashamed before my righteous fathers in the World to Come . . ." (*Targum Yonasan*).

Alternatively, *Rashi* cites a Midrash that a Heavenly Voice called out, *It is from Me*, i.e., that God proclaimed that He had intervened to bring the two together.

Ramban and *Rashbam* render that Judah called out, "She is more righteous than I!"

27-30. Tamar bears twins.

28. וְחָקַר — *And tied . . .* in order to identify him as the firstborn (*Sforno*).

29. That Perez pushed ahead was part of the Divine plan. Zerah desired to emerge first but God declared: "Messiah is destined to descend from Perez; is it right, then, that Zerah should emerge first? Let Zerah return to his mother's womb, and Perez shall be born first!" (*Aggadat Bereishis*).

Kabbalistically, the names Perez and Zerah have great mystical significance. *Zerah*, literally *shining* or *brightness*, alludes to the sun, which is a source of constant light. *Perez*, on the other hand, means *breach*, alluding to the moon, whose light is sometimes whole and sometimes breached, as its light wanes and waxes. It would have been logical for the brilliant, constant Zerah to be born first, but God wanted Perez to be the firstborn, to symbolize the Davidic dynasty, which is likened to the moon, because it became diminished and finally disappeared but, like the moon, it will re-emerge and grow to fullness again. Because of this similarity between the Davidic dynasty and the moon, when the Sages

sent word that the New Moon had been declared (*Rosh Hashanah* 25a), they used the message "David King of Israel lives and exists" (*Ramban* citing *Sefer HaBahir*).

Judah named the child *Perez* [meaning strength (*Rashi*) or: *breaking forth* (*Ramban*)] because of what the midwife had said (*Radak*).

30. זֶרַח — *Zerah* (*Brightness*). In the plain sense, the name alluded to the brightness of the crimson thread (*Rashi*).

39.

📌 **Joseph in Egypt/Prelude to exile.**

The Torah returns to the narrative that it had interrupted with the Judah-Tamar interlude. As noted in 38:1, Judah's degradation was inserted because his role in the sale of Joseph had caused the brothers to demote him from his leadership status. Furthermore, the close proximity of the narratives of Tamar and Potiphar's wife indicates that both women had pure motives, both of them desiring to found families in Israel. Potiphar's wife had foreseen by astrological signs that she was destined to be the ancestress of children by Joseph — but she did not know whether she or her daughter would have the children. [According to tradition, Joseph married her daughter. See *Rashi* to 41:45] (*Rashi*).

Joseph's descent into Egypt was the prelude to the exile foretold to Abraham at the Covenant Between the Parts [15:13]. The phrase *Joseph had been brought down to Egypt* (v. 1) has the deeper implication that Joseph brought down [הוריד] his father and the tribal ancestors to Egypt (*Tanchuma Yashan*). That is, God engineered Joseph's descent to Egypt and his elevation there to the position of viceroy in order to prepare an honorable way to implement His decree that Jacob and his family be exiled. [See comment after 37:28, **Why were the brothers . . .**] According to *Hadar Zekeinim*, the Divine Presence, as it were, descended with Joseph.

1-6. *Joseph's success as a slave.* The brothers had done their work, convinced that Joseph's dreams of kingship

ב אֲשֶׁר הִוְרְדָהּ שָׁמָּה: וַיְהִי יְהוָה אֶת-יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ
ג מַצְלִיחַ וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרִי: וַיֵּרָא אֲדֹנָיו כִּי יְהוָה
ד אִתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר-הָיָה עֲשָׂה יְהוָה מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ: וַיִּמְצָא
ה יוֹסֵף חָן בְּעֵינָיו וַיִּשְׂרֹת אֹתוֹ וַיַּפְקְדֵהוּ עַל-בֵּיתוֹ וְכָל-יֶשֶׁת-
ו לֹ נָתַן בְּיָדוֹ: וַיְהִי מֵאֹז הַפְקִיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ וְעַל כָּל-אֲשֶׁר
ז יֵשׁ-לֹ וַיְבַרֵךְ יְהוָה אֶת-בֵּית הַמִּצְרִי בְּגִלְלַל יוֹסֵף וַיְהִי
ח בְּרֶכֶת יְהוָה בְּכָל-אֲשֶׁר יֵשׁ-לֹ בְּבֵית וּבְשָׂדֶה: וַיַּעֲזֹב כָּל-
ט אֲשֶׁר-לֹ בְּיַד יוֹסֵף וְלֹא יָרַד אֹתוֹ מֵאוֹמֶה כִּי אִם-הִלָּחֵם
י אֲשֶׁר-הָיָה אוֹכֵל וַיְהִי יוֹסֵף יִפְה־תָּאֵר וַיִּפְה־מְרָאֶה: וַיְהִי
יא אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתֵּשֶׂא אִשְׁת-אֲדֹנָיו אֶת-עֵינֶיהָ
יב אֶל-יוֹסֵף וַתֹּאמֶר שְׂכָבָה עִמִּי: וַיִּמָּאֵן וַיֹּאמֶר אֶל-אִשְׁת
יג אֲדֹנָיו הֵן אֲדֹנִי לֹא יַרְדֵּעַ אִתִּי מִה-בְּבֵית וְכָל אֲשֶׁר-יֵשׁ-
יד לֹ נָתַן בְּיָדִי: אֵינְנוּ גְדוֹל בְּבֵית הַזֶּה מִמֶּנִּי וְלֹא-חֲשָׁה
טו מִמֶּנִּי מֵאוֹמֶה כִּי אִם-אוֹתָךְ בְּאֲשֶׁר אֶת-אִשְׁתּוֹ וְאִיךָ
טז אַעֲשֶׂה הֲרָעָה הַגְדֹּלָה הַזֹּאת וְחֲטָאתִי לֵאלֹהִים: וַיְהִי
יז כַּדְּבָרָה אֶל-יוֹסֵף יוֹם יוֹם וְלֹא-שָׁמַע אֵלֶיהָ לְשֹׁכֵב
יח אֲצֻלָּה לְהִיּוֹת עִמָּה: וַיְהִי כִּהְיוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא הַבַּיִתָּה
יט לַעֲשׂוֹת מְלָאכְתּוֹ וְאֵין אִישׁ מֵאֲנָשֵׁי הַבַּיִת שֶׁם בְּבֵית:

ששי

די אַחֲתוּהִי לַתָּמָן: בְּנִהְיָה מִמֶּמְרָא דִּין
בסעדה דְּיוֹסֵף נִהְיָה גְּבֵר מַצְלַח נִהְיָה
בְּבֵית רַבּוֹנָה מִצְרָאָה: גִּנְחָנָא רַבּוֹנָה
אַרְי מִמֶּמְרָא דִּין בְּסַעְדָּה וְכָל דִּי הוּא
עָבַר יֵי מַצְלַח בִּידָה: וְנִאֲשָׁכַח יוֹסֵף
רַחֲמִין בְּעֵינָוִי וְשִׁמְשׁ יָתָה וּמִנִּיה עַל
בֵּיתָה וְכָל דִּי אִית לָהּ מִסָּר בִּידָה:
הִנְהָה מַעֲדָן דְּמִנִּי יָתָה בְּבֵיתָה וְעַל כָּל
דִּי אִית לָהּ וּבְרִיךְ יֵי יֵת בֵּית מִצְרָאָה
בְּדִיל יוֹסֵף וְנִהְיָ בְּרַכָּתָא דִּין וְכָל דִּי
אִית לָהּ בְּבֵיתָא וּבְחֻקָּלָא: וְיִשְׁבַּק כָּל דִּי
לָהּ בִּידָא דְּיוֹסֵף וְלֹא יָרַד עִמָּה מִדְּעַם
אַלְהוֹ לַחֲמָא דִּי הוּא אָכַל וְנִהְיָ יוֹסֵף
שְׁפִיר בְּרִינָא וְנִאֲי בְּחֻנָּא: וְנִהְיָ בְּתֵר
פְּתֻמָּא הָאֲלִין וְזָקַפְתָּ אֶתְת דְּבִנָּה יֵת
עֵינָהָ לְיוֹסֵף וְנִאֲמַרְתָּ שְׂכֹב עִמִּי:
חֲסָרִיב נִאֲמַר לָתָּה אֶתְת רַבּוֹנָה הָא
רַבּוֹנִי לֹא יָרַד עִמִּי מֵא דְּבֵיתָא וְכָל דִּי
אִית לָהּ מִסָּר בִּידָה: לִית רַב בְּבֵיתָא
הָדִין מִנִּי וְלֹא מִנֵּעַ מִנִּי מִדְּעַם אַלְהוֹ
יָתֵר בְּדִיל אֶת אֶתְתָּה וְנִאֲבָדִין אַעֲבֹד
בִּישְׁמִי רַבָּתָא דִּיא וְנִאֲחֹב גְּדָם יֵי:
יְהוָה פִּד מַלִּילַת עִם יוֹסֵף יוֹם יוֹם
וְלֹא קָבִיל מִנָּה לְמַשְׁכָּב לָתָּה לְמַהוּ
עִמָּה: יֵי נִהְיָ בְּיוֹמָא הָדִין וְעַל
לְבֵיתָא לְמַבְדֵּק בְּכַתְבִּי חֲשַׁבְנָה וְלִית
אִנְשׁ מֵאֲנָשֵׁי בֵיתָא תָּמָן בְּבֵיתָא:

רס"ו

לאלהים. בני נח נלטו על העריות (סנהדרין טו:). (וי לשבב אצלה. אפי' בלא
תשמים (ב"ר פזו): להיות עמה. לעוף (ב"ר פזו): (ס; סוטה ג:). (יא) ויהי כהיום הזה.
כלומר ויהי כאשר הגיע יום מיוחד, יום לחוק, יום ליד שלהם שהלכו כולם לבית ע"ן,
אמרה חין לי יום הגון לחזק ליוסף כהיום הזה. אמרה להם חולה חין וחין יכולה
ליק (סוטה לו:); (ב"ר שס ז:). לעשות מלאכתו. רב ושמואל, חד אמר מלאכתו ממך,
וחד אמר לעשות לרכיו עמה, אלא שגורמת לו דמוס דיוקנו של אביו וכו' כדאי' במס'

(ג) כי ה' אתו. שם שמים גזור בפיו (תנחומא ח:). (ד) וכל יש לו. הרי לשון קלר
חסר אשר: (ו) ולא ידע אותו מאומה. לא היה נותן לבו לנלוס: כי אם הלחם.
הוא אשמו, אלא שדבר בלשון נקיה (ב"ר פזו): ויהי יוסף יפה תאר. כיון שראה
עלמו מושל החיול אוכל וצוחה ומסכל בשעריו. אמר הקב"ה אביר מחלכל וחסה
מסכל בשערך, חין מגרה כך את הדוב. מיד: (ז) ותשא אשת אדוניו וגו', כל
מוקס שגא' אמר סמוך (ב"ר מדה; תנחומא ח; ב"ר פז ג'ד:). (ט) וחטאתי

could never be fulfilled. But wherever he went, he ruled. As
a slave of Potiphar, he was put in charge of the household; as
a disgraced prisoner, he was placed in charge of the prison;
as a despised Hebrew, he was rushed to interpret Pharaoh's
dreams and made viceroy of all Egypt — and provider to all
the surrounding countries — and his own Egyptian subjects
came to him, abjectly pleading for the privilege of buying
food. And finally, his entire family bowed to him. What, in-
deed, would become of his dreams!

2. **וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו** — *And he remained in the house of his ... master.* God intervened to have Joseph work in the house,
unlike most slaves who are assigned to hard labor in the
fields (*Abarbanel*). That he worked at home near Potiphar
and his wife enabled Joseph's talents to be noticed and re-
warded (*Ibn Caspi*).

הַמִּצְרִי — *Egyptian.* That Potiphar was Egyptian is obvious,
since he was an official in Pharaoh's court, yet the Torah

mentions his nationality three times in this passage [vs.
1,2,5]; apparently this fact has special significance to the
narrative. The Egyptian elite held all Canaanites in con-
tempt and had a particular antipathy for the moral code of
the Abrahamic family. That Joseph succeeded in such an
antagonistic setting, therefore, is all the more noteworthy
(*R' Hirsch*). Given this fact, it is clear that he could not have
been promoted unless, as this verse states, *HASHEM* was with
Joseph.

4. Perceiving that Joseph was Divinely assisted, Potiphar
took a special liking to him. First he made him his personal
attendant, and afterwards appointed him over the house-
hold.

5. **בְּבֵית וּבְשָׂדֶה** — *In the house and in the field.* Potiphar's af-
fairs prospered wherever Joseph was. If Joseph was in the
fields, they flourished; and if he was at home, the domestic
matters did well. But the areas where he was absent did

Joseph in Egypt/
Prelude
to Exile who had brought him down there. ² *HASHEM* was with Joseph, and he became a successful man; and he remained in the house of his Egyptian master. ³ His master perceived that *HASHEM* was with him, and whatever he did *HASHEM* made succeed through him. ⁴ Joseph found favor in his eyes, and he attended him; he appointed him over his household, and whatever he had he placed in his custody.

⁵ And it happened, that from the time he appointed him in his house and over whatever he had, *HASHEM* blessed the Egyptian's house on Joseph's account, so that *HASHEM*'s blessing was in whatever he owned, in the house and in the field. ⁶ He left all that he had in Joseph's custody and with him present he concerned himself with nothing except for the bread he ate. Now Joseph was handsome of form and handsome of appearance.

Potiphar's
Wife
Slanders
Joseph ⁷ After these things, his master's wife cast her eyes upon Joseph and she said, "Lie with me." ⁸ But he adamantly refused; he said to his master's wife, "Look — with me here, my master concerns himself about nothing in the house, and whatever he has he placed in my custody. ⁹ There is no one greater in this house than I, and he has denied me nothing but you, since you are his wife; how then can I perpetrate this great evil and have sinned against God!"

¹⁰ And so it was — just as she coaxed Joseph day after day, so he would not listen to her to lie beside her, to be with her. ¹¹ Then there was an opportune day when he entered the house to do his work — no man of the household staff being there in the house —

poorly, proving to Potiphar that Joseph was responsible for the blessings (*Tanchuma*).

6. בִּי אֶם-הֶלֶם — *Except for the bread*. This is a delicate expression; *bread* here refers to his wife (*Rashi*). The sense is that Potiphar unquestioningly entrusted to Joseph everything except for his own wife. *Tur* interprets the word literally: Potiphar trusted Joseph so completely that the only thing he concerned himself with was his personal menu, the bread he ate.

7-20. Potiphar's wife slanders Joseph. Joseph spent a year in Potiphar's service (*Seder Olam*). As verse 6 states, Joseph was exceedingly handsome, which, in the plain sense, sets the stage for the lust of Potiphar's wife (*Ramban*), but, as *Rashi* notes from the Midrash, once he became a success in his master's home, Joseph became preoccupied with his appearance and began to curl his hair. God said, "Your father is mourning and you curl your hair! I will incite the bear [Potiphar's wife] against you."

8-9. וַיִּמָּאן — *But he adamantly refused*. The adverb *adamantly* is suggested by the staccato and emphatic Masoretic cantillation of this word: the *shalsholes*, followed by a *psik* [disjunction], both of which set off the word and enhance the absoluteness of its implication. It indicates that Joseph's refusal was constant, categorical, and definitive. He repulsed her with absolute firmness. *Haamek Davar* notes that the Torah gives no reasons for his rejection; his sense of right and wrong was so clear that he did not even consider her pleadings. To her, however, he gave an explanation, trying to convince her to stop pestering him.

It was important to him that she not be angry, because he knew full well that she could cause him great harm, so he tried to make her understand in terms that she could comprehend why he could not please her. It would have been useless to speak to an Egyptian noblewoman of Jewish religious scruples, so he explained that he must be loyal and

grateful to the master who employed him, trusted him, and treated him kindly. Only then could he add, almost as an afterthought, that he *will have sinned against God*, i.e., apart from wronging your husband, I would also be sinning against God (*Mizrachi*).

10. בִּרְבָּרָה אֵלֶיָּסָה — *As she coaxed* [lit., spoke to] Joseph. She tried to entice him in every way possible: with words; by varying her dress; by threats of imprisonment, humiliation and physical harm; and by offering him huge sums of money (*Yoma* 35b).

11. וַיְהִי כִּהְיוֹם הַזֶּה — *Then there was an opportune day* [lit., and it was like this day]. It was an important day — a festival when everyone went to their temple, but Potiphar's wife pleaded illness and stayed home. She reasoned, "I will never have such an opportunity to seduce Joseph כִּהְיוֹם הַזֶּה, as this day."

לַעֲשׂוֹת מְלָאכְתּוֹ — *To do his work*. According to one view in the Talmud (*Sotah* 36b), Joseph's resistance had cracked, and the work he came to do was to yield to her advances. But then, the visage of his father appeared to him, saying that if he consorted with her, his name would not be worthy to appear with those of his brothers on the Kohen Gadol's Breastplate. When Joseph heard that he would be forfeiting his standing as a building block of the Jewish people, he strengthened his resolve and resisted her importunities.

As noted in the commentary to 37:3, the faces of Jacob and Joseph reflected the holiness of their joint calling, and it was Joseph's destiny to succeed Jacob as the leader of Israel. If so, this would explain why Joseph saw Jacob's face at this crucial moment when his spiritual greatness hung in the balance. His father's face reminded him of what he was supposed to be. Joseph had richly earned this spiritual intervention by virtue of his allegiance to the ideals of Israel, even in slavery. When he saw Jacob's face, he realized that he could not destroy himself by acceding to Potiphar's wife.

יב וַתַּתְּפֶשֶׁהוּ בַּבְּגָדוֹ לֵאמֹר שְׂכָבָה עִמִּי וַיַּעֲזֹב בְּגָדוֹ בְּיָדָהּ
 יג וַיֵּנֶס וַיֵּצֵא הַחוּצָה: וַיְהִי כִּרְאוּתָהּ כִּי-עָזַב בְּגָדוֹ בְּיָדָהּ
 יד וַיֵּנֶס הַחוּצָה: וַתִּקְרָא לְאִנְשֵׁי בֵיתָהּ וַתֹּאמֶר לָהֶם לֵאמֹר
 רְאוּ הֵבִיא לָנוּ אִישׁ עֲבָרִי לְצַחֵק בָּנוּ בָּא אֵלַי לִשְׁכַּב
 טו עִמִּי וְאֶקְרָא בְּקוֹל גְּדוֹל: וַיְהִי כְּשָׁמְעוּ בִּי-הָרִימֹתִי קוֹלִי
 טז וְאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בְּגָדוֹ אֶצְלִי וַיֵּנֶס וַיֵּצֵא הַחוּצָה: וַתִּגַּח
 יז בְּגָדוֹ אֶצְלָהּ עַד-בּוֹא אֲדָנֶיָּה אֶל-בֵּיתָהּ: וַתִּדְּבַר אֵלָיו
 כדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר בָּא אֵלַי הָעֶבֶד הָעֲבָרִי אֲשֶׁר-
 יח הֵבֵאתָ לָנוּ לְצַחֵק בִּי: וַיְהִי כִּהְרִימִי קוֹלִי וְאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב
 יט בְּגָדוֹ אֶצְלִי וַיֵּנֶס הַחוּצָה: וַיְהִי כְּשָׁמְעַ אֲדָנֶיָּה אֶת-דְּבָרֵי
 אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר דִּבְרָה אֵלָיו לֵאמֹר כְּדְּבָרִים הָאֵלֶּה עָשָׂה
 כ לִי עֲבָדְךָ וַיַּחַר אָפוֹ: וַיִּקַּח אֲדָנֶיָּה יוֹסֵף אֹתוֹ וַיִּתְּנֵהוּ אֶל-
 בֵּית הַסֵּהֶר מְקוֹם אֲשֶׁר-^{אֲסִירִי ק} אֲסוּרֵי הַמֶּלֶךְ אֲסוּרִים וַיְהִי-
 כא שָׁם בְּבֵית הַסֵּהֶר: וַיְהִי יְהוָה אֶת-יוֹסֵף וַיְיט אֵלָיו חֶסֶד
 כב וַיִּתֵּן חֲנוּ בְּעֵינָי שֶׁר בֵּית-הַסֵּהֶר: וַיִּתֵּן שֶׁר בֵּית-הַסֵּהֶר
 בִּיד-יוֹסֵף אֶת כָּל-הָאֲסִירִים אֲשֶׁר בְּבֵית הַסֵּהֶר וְאֵת כָּל-
 כג אֲשֶׁר עֲשִׂים שָׁם הוּא הָיָה עֹשֶׂה: אֵין | שֶׁר בֵּית-הַסֵּהֶר
 רָאָה אֶת-כָּל-מְאוֹמָהּ בִּידוֹ בְּאֲשֶׁר יְהוָה אֵתוֹ וְאֲשֶׁר-
 הוּא עֹשֶׂה יְהוָה מַצְלִיחַ:
 מ שְׁבִיעִי א וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָטְאוּ מִשְׁקָה מֶלֶךְ-מִצְרַיִם
 ב וַהֲאִפָּה לְאֲדֹנֵיהֶם לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם: וַיִּקְצֹף פְּרָעָה עַל

רש"י

(כתובות יז; ברכ"ט): (כב) הוא היה עשה. כתרומתו, כממריה הוה מעטבד: (כג) באשר ה' אתו. בשביל שה' אתו (תרנוס ויוסן): (א) אחר הרברים האלה. לפי שהרגילה אותה חרורה את הדוקי כפי כלס לדבר כו בגטות, הביא להס הקנ"ה סורמס של אלו שיפט אליהס ולא אלו (נ"ב פתא), ועוד שטבאו הרוומה ללדוק על ידיהס (סס; ברכ"ט; פס"א): חטאו. זה נמאל זכוב כפילי פוטימין שלו, וזה נמאל לרור בגלוסקין שלו (נ"ב פתג): והאופה. את פת המלך, ואין לשון אפיה

סוטה (סס; ב"ר סס; תנחומא ח"ט): (יד) ראו הביא לנו. ה"ל לשון קלרה, הביא לנו ולא פירש מי הביאו, ועל כעלה חומרת כן: עבדו, מעבר הנהר, מכני עבר (פי' ב"ר מנחם: (טז) אדניו. על יוסף: (יז) בא אלי. לצחק בו, העבר העברי אשר הבאת לנו: (יט) ויהי כשמוע אדניו וגו'. בשעת תשמיש אמרה לו כן. והוה שחמה בדברים האלה עשה לו עבדך, עניני תשמיש כלה (נ"ב פתג): (כא) ויט אליו חסד. שהיה מקובל לכל רחוקי, לשון בלה נלה וחסודה שנמסנה

12-13. *But he left his garment in her hand.* He could have overpowered her and retrieved his garment, but out of courtesy to his master's wife, he slipped out of it and left it in her hand (*Ramban*). This became Joseph's undoing, for she used the garment as evidence against him. When she saw that he had left his garment and fled, she was afraid that he might expose her to the household or to her husband. Anticipating this, she hurried to them first and made a scene, accusing Joseph of having removed his garment to violate her, "but when he saw that I screamed he fled in confusion" (*Ramban*).

14. *He brought us a Hebrew man.* She

played on the prejudices of her fellow Egyptians, who abhorred the Hebrews and would not even eat with them [see 43:32]. Ordinarily, therefore, the Hebrews would never be brought into the house. Potiphar's wife charged that for her husband to have made an exception of this Hebrew slave and even to have appointed him to a position of trust was an affront to them. "No wonder the slave took advantage of it and tried to exploit his position and trifle with our sensibilities!" (*Ramban*).

19. *Things like these.* To infuriate Potiphar, she described the sort of intimate conduct of which she accused Joseph (see *Rashi*).

¹² that she caught hold of him by his garment, saying, "Lie with me!" But he left his garment in her hand, and he fled, and went outside.

¹³ When she saw that he had left his garment in her hand and fled outside, ¹⁴ she called out to the men of her household and spoke to them saying, "Look! He brought us a Hebrew man to sport with us! He came to lie with me but I called out with a loud scream. ¹⁵ And when he heard that I raised my voice and screamed, he left his garment beside me, fled, and went outside!"

¹⁶ She kept his garment beside her until his master came home. ¹⁷ Then she told him a similar account saying, "The Hebrew slave whom you brought to us came to me to sport with me. ¹⁸ But it happened that when I raised my voice and screamed, he left his garment beside me, and ran outside."

¹⁹ And it was, when his master heard his wife's words which she spoke to him, saying, "Your slave did things like these to me," his anger flared up. ²⁰ Then Joseph's master took him and placed him in the prison — the place where the king's prisoners were confined — and he remained there in prison.

²¹ HASHEM was with Joseph, and He endowed him with charisma, and He put his favor in the eyes of the prison warden. ²² The prison warden placed all inmates of the prison in Joseph's custody, and everything that was done there, he would accomplish. ²³ The prison warden did not scrutinize anything that was in his charge inasmuch as HASHEM was with him; and whatever he did HASHEM made successful.

40

¹ And it happened after these things that the cupbearer of the king of Egypt and the baker transgressed against their master, against the king of Egypt. ² Pharaoh was enraged at

וַיִּחַר אָפוֹ — His anger flared up. By the standards of Egyptian society, Potiphar should have had Joseph killed. That he did not was because of his affection for Joseph; because God protected Joseph; or because — knowing Joseph's righteousness — he doubted his wife's story (*Ibn Ezra; Ramban*). According to the *Yalkut*, Potiphar's daughter Asenath swore to him that Joseph was innocent and told him what really happened. In this merit, she was eventually privileged to marry Joseph [see 41:50].

20. וַיִּקַּח אֹדְנֵי יוֹסֵף אֹתוֹ — Then Joseph's master took him. Potiphar personally escorted Joseph to the prison, a display of his high esteem for the young Hebrew (*Abarbanel*), and an indication that he did not believe his wife's charge. He explained to Joseph that unless he punished him, people would say that his wife was routinely unfaithful and that Potiphar ignored her behavior — and he might not even be the father of their children (*Midrash, Yefeh Toar*).

God decreed that Joseph be imprisoned for ten years: one year for each of the ten brothers whom he had slandered to Jacob [37:2]. Later, two more years were added in punishment for placing his trust in the Chamberlain of the Cupbearers, instead of in God alone [40:14, 41:1] (*Seder Olam; Tanchuma*).

By presenting in detail the revolting injustice that resulted from a slanderer's malicious charge, the Torah portends the destiny that would befall Israel frequently in its history. As for Joseph — he accepted this misfortune as calmly and with the same unwavering faith in God as he had his ordeal at the hands of his brothers. Even during his imprisonment, his conduct inspired trust and won him honor. In prison, as in Potiphar's home, he rose to authority. Joseph's reaction is

an inspiration to all future generations who would be unjustly afflicted (*R' Munk*).

21-23. Prisoner becomes master. Normally, prisoners are the dregs of society, and those accused of a crime like that attributed to Joseph are among the most degraded. But Joseph was admired by everyone, his prison warden and his fellow prisoners alike. Realizing that Joseph was innocent, that Hashem was with him, and that Hashem made him succeed in everything he undertook, the warden put Joseph in charge of the prison and never demanded an accounting of him, nor did he guard him (*Targum Yonasan*).

40.

§ Joseph interprets dreams in prison.

Because Potiphar's accursed wife had made Joseph the subject of general gossip, God now arranged for a new scandal: He caused two of Pharaoh's officials to be thrown into prison so that the capital would be abuzz with their offenses and attention would be diverted away from Joseph. God's other purpose was to make those chamberlains the instruments of Joseph's relief and ultimate elevation to a high position (*Rashi*). This took place after Joseph had been in prison for nine years; apparently, he was still on the mind of Egypt's high society even after all those years, so admired had he been and so provocative the scandal concocted by Potiphar's wife.

1. וְהָאֵתָהּ . . . הָטָאוּ מִשְׁקָהּ — That the cupbearer . . . and the baker transgressed. In the case of the cupbearer, a fly was found in Pharaoh's goblet of wine, while in the case of the baker, a pebble was discovered in the king's bread (*Rashi from Midrash*).

תָּרִין בְּרִבְכֹּנוּהִי עַל רֵב שְׂקִי וְעַל רֵב
נִחְתוּמִי: וַיִּהְיֶה יְהוֹדָן בְּמִשְׁרָא בֵּית רֵב
קְטוּלָיָא לְבֵית אֲסִירֵי אַתָּר דִּי יוֹסֵף
אֲסִיר תָּמָן: וְזִמְנִי רֵב קְטוּלָיָא יְתִי יוֹסֵף
עֲמֵהוּן וּשְׂמֵשׁ יְהוֹדָן וְהוּוּ יוֹמִין בְּמִשְׁרָא:
הִנֵּחְלָמוּ חֲלָמָא תְּרוּוּהוֹן גְּבֵר חֲלָמָה
בְּלִילָיָא חֹד גְּבֵר כְּפוּשֵׁרן חֲלָמָה שְׂקִיָּא
וְנִחְתוּמִי דִּי לְמַלְכָּא דְּמַצְרַיִם דִּי אֲסִירִין
בְּבֵית אֲסִירֵי: וַנֵּאֲתָא לְיְהוֹדָן יוֹסֵף
בְּצִפְרָא וְחִזָּא יְהוֹדָן וְהָא אֲנֹן נָסִיטִין:
וַיִּשְׁאַל יְתִי בְּרִבְכֵי פְרָעָה דִּי עֲמָה
בְּמִשְׁרַת בֵּית רִבּוּנָה לְמִימָר מָא דִּין
אֲפִיכּוּן בִּישִׁין יוֹמָא דִּין: הִנֵּאֲמָרוּ לָהּ
חֲלָמָא חֲלָמָא וּפְשֵׁר לִית לָהּ וְאָמַר
לְהוֹן יוֹסֵף הֲלָא מִן קֳדָם יְיָ פּוֹשֵׁרן
חֲלָמָא אֲשֵׁתֵּנוּ כַּעַן לִי: וְנִאֲשֵׁתֵי רֵב
שְׂקִי יְתִי חֲלָמָה לְיוֹסֵף וְאָמַר לָהּ בְּחֲלָמִי
וְהָא גּוֹפְנָא קֳדָמִי: יוֹבְגּוּפְנָא תִּלְתָּא
שְׂבָשִׁין וְהָיָא כֹּד אֲפֻרְחַת אֲפֻקַּת לְכַלְכִּין
וְאִנְיַצַּת נָץ בְּשִׁילוֹ אֲתַכְלֵתָּהּ עֵבְדִין:
וְנִכְסָא דְּפְרָעָה בִּידֵי וְנִסִּיבִית יְתִי עֲנִיָּא
וְעִצְרִית יְהוֹדָן עַל כִּסָּא דְּפְרָעָה וַיְהִיבִית
יְתִי כִּסָּא עַל יָדָא דְּפְרָעָה: וַיֵּאֲמָר לָהּ
יוֹסֵף דִּין פְּשָׁרָנָה תִּלְתָּא שְׂבָשִׁין תִּלְתָּא
יוֹמִין אֲנֹן: וַיְכֻסּוּף תִּלְתָּא יוֹמִין יְדֵבֵר
פְּרָעָה יְתִי רִישָׁךְ וַיְחִיבְנָךְ עַל שְׂמוּשָׁךְ
וְתָמָן כִּסָּא דְּפְרָעָה בִּידֵי בְּהִלְכָתָא
קֳדָמָא דִּי הֵייתָא מִשְׁקִי לָהּ: וַיֵּאֲלֹהֵן
תְּדַכְרֵנִי עֲמָךְ כֹּד יִיטֵב לָךְ וְתַעֲבֹד
כַּעַן עַמִּי טִיבוּ וְתִדְבֹּר עֲלֵי קֳדָם
פְּרָעָה וְתַפְקֵנִי מִן בֵּית אֲסִירָא דְּדִין:

ג שְׁנֵי סְרִיסָיו עַל שַׁר הַמִּשְׁלָּהִים וְעַל שַׁר הָאוֹפִים: וַיִּתֵּן
אֹתָם בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׁר הַטִּבְּחִים אֶל־בֵּית הַסֵּהָר מְקוֹם
ד אֲשֶׁר יוֹסֵף אָסוּר שָׁם: וַיִּפְקֹד שַׁר הַטִּבְּחִים אֶת־יוֹסֵף
ה אֹתָם וַיִּשְׁרַת אֹתָם וַיְהִיו יָמִים בְּמִשְׁמַר: וַיַּחְלְמוּ חֲלוֹם
שְׁנֵיהֶם אִישׁ חֲלֹמוֹ בְּלִילָה אֶחָד אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ
הַמִּשְׁקָה וְהָאֵפָה אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם אֲשֶׁר אָסוּרִים
ו בְּבֵית הַסֵּהָר: וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בְּבֹקֶר וַיֵּרָא אֹתָם וְהֵנָּה
ו וְעֲפִים: וַיִּשְׁאַל אֶת־סְרִיסֵי פְרָעָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּמִשְׁמַר
ח בֵּית אֲדֹנָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ פָּנִיכֶם רָעִים הַיּוֹם: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
חֲלוֹם חֲלָמְנוּ וּפְתָר אֵין אִתּוֹ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יוֹסֵף הֲלוֹא
ט לֵאלֹהִים פְּתָרִים סִפְרוּ־נָא לִי: וַיִּסְפֹּר שְׂרֵי־הַמִּשְׁלָּהִים
אֶת־חֲלֹמוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ בְּחֲלוּמֵי וְהִנֵּה־גִפְן לְפָנֶי:
י וּבִגְפֵן שְׁלֹשָׁה שָׂרִיגִם וְהוּא כְּפָרְחַת עֲלֵתָה נֹצֶה
יא הַבְּשִׁילוֹ אֲשַׁכְּלֵתִיהָ עֲנָבִים: וְכֹס פְרָעָה בִּידֵי וְאָקַח
אֶת־הָעֲנָבִים וַאֲשַׁחַט אֹתָם אֶל־כּוֹס פְּרָעָה וְאָתָן אֶת־
יב הַכּוֹס עַל־כַּף פְּרָעָה: וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹסֵף זֶה פְּתָרִנוֹ שְׁלֹשֶׁת
יג הַשָּׂרִיגִים שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם: בְּעוֹד י שְׁלֹשֶׁת יָמִים
יֵשָׁא פְרָעָה אֶת־רֹאשׁוֹ וְהִשְׁיבָךְ עַל־כַּנֶּךָ וְנָתַתְּ כּוֹס־
יד פְּרָעָה בִּידּוֹ כַּמִּשְׁפָּט הָרָאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיִיתָ מִשְׁקָהוּ: כִּי
אִם־זָכַרְתָּנִי אִתָּךְ כְּאֲשֶׁר יִיטֵב לָךְ וְעֲשִׂיתָ־נָא עִמָּדִי
חֶסֶד וְהוֹפְרָתִנִי אֶל־פְּרָעָה וְהוֹצֵאתָנִי מִן־הַבֵּית הַזֶּה:

רס"ה

ונעשו סמדר, אשפני"ר בלע"ז, ואחר כך הכשילו. והיא כד אפרחת אפיקת לבלבין, כד כחן חרסו של פורחת. כן גדול מפרת, כדכתיב ובושר גומל יהיה נלה וישפיה יתה; וכתיב ויולא פרח והדר ויזן לין (במדבר יז:כג); (יא) ואשחט. כתרנומו ועלרית, והרבה יש בלשון משנה: (יב) שלשת ימים הם. סימן הם לך לשלש ימים, ויש מדרש אגדה הרבה (כ"ר פתה; חולין לב). (יג) ישא פרעה את ראשו. (לח חשבון, כשיפוקו שחר טכניו לפרת לפניו כסמורה ימנה אורח עמהם: בנך. כסים עלך ומושכך: (יד) כי אם זכרתיני אתך. אשר אם זכרתי אתך, מאחר שייטב לך כפירוני: ועשית נא עמדי חסד. אין נא אלא ל' בקשה

אלא כפת. ובלע"ז פ"שע"ר: (ד) ויפקד שר הטבחים את יוסף. להיות אתם: ויהיו ימים במשמר. שנים עשר חדש (פס"ז; ע"י כחובות נז): (ה) ויחלמו חלום שניהם. ויחלמו שניהם חלום זה פשוט. ומדרשו כל אחד חלום חלום שניהם שחלם את חלומם ופתרונו חזירו (ב"ר פתה). זה שנאמר וירא שר האופים כי טוב פתר (ברכות נה): איש בפיתרון חלומם. כל אחד חלום חלום הדומה לפתרון הפתור (לכא מליהם: (ו) וזעפיהם. מלכים כמו שר חזק (מלכים א' כד): וזק"ב' אשר (מכילתא זס): (ז) שריגים. וזמרות ארוכות שקורין ויד"ל; והיא בפרחת. דומה לפורחת. והיא כפורחת, נדמה לי בחלומי כאילו היא פורחת, ואחר הפרת עליה נלה

The cupbearer's offense was less serious than the baker's, since a fly could have flown into the wine at any time, and presumably was not in the goblet when the cupbearer originally prepared and served it. That is why the cupbearer was restored to his position (v. 21). The baker, however, was guilty of negligence since a pebble must have been in the dough or oven all along (*Mizrachi; Gur Aryeh*). Furthermore, the presence of a pebble was a more serious offense since it could have choked Pharaoh, whereas a dead fly, while repulsive, is harmless (*Radak*).

3. במשמר — *In the ward*, i.e., a place where they could be kept under guard (*Ibn Ezra*), pending a decision on their sentence (*Bereishit Rabbasi*). They remained in the prison for a year (*Rashi*, v. 3).

4. Divine Providence was on display. As a token of regard for his fallen colleagues, Potiphar, the custodian of the prison, assigned Joseph to serve them. This personal contact between the maligned Hebrew slave and the erstwhile royal chamberlains enabled Joseph to learn about the workings of the court and eventually brought him to the attention of

The Cupbearer and the Baker: his two courtiers, the Chamberlain of the Cupbearers and the Chamberlain of the Bakers. ³ And he placed them in the ward of the house of the Chamberlain of the Butchers, into the prison, the place where Joseph was confined. ⁴ The Chamberlain of the Butchers appointed Joseph to be with them, and he attended them and they remained in the ward for a period of days.

Their Dreams and Joseph's Interpretations: ⁵ The two of them dreamt a dream, each one had his dream on the same night, each one according to the interpretation of his dream — the cupbearer and the baker of the king of Egypt who were confined in the prison.

⁶ Joseph came to them in the morning. He saw them and behold! they were aggrieved.

⁷ And he asked Pharaoh's courtiers who were with him in the ward of his master's house, saying, "Why do you appear downcast today?" ⁸ And they said to him, "We dreamt a dream, but there is no interpreter for it." So Joseph said to them, "Do not interpretations belong to God? Relate it to me, if you please."

⁹ Then the Chamberlain of the Cupbearers recounted his dream to Joseph and said to him, "In my dream — behold! there was a grapevine in front of me! ¹⁰ On the grapevine were three tendrils; and it was as though it budded — its blossoms bloomed and its clusters ripened into grapes. ¹¹ And Pharaoh's cup was in my hand and I took the grapes, pressed them into Pharaoh's cup, and I placed the cup on Pharaoh's palm."

¹² Joseph said to him, "This is its interpretation: The three tendrils are three days. ¹³ In another three days Pharaoh will lift up your head and will restore you to your post, and you will place Pharaoh's cup in his hand as was the former practice when you were his cupbearer. ¹⁴ If only you would think of me with yourself when he benefits you, and you will do me a kindness, if you please, and mention me to Pharaoh, then you would get me out of this building.

Pharaoh himself (*Abarbanel*).

5-19. The dreams of the chamberlains and Joseph's interpretations.

5. איש כפתרון חלמו — Each one according to the interpretation of his dream. The narrative and subject matter of the dream was so consistent with Joseph's later interpretations that when he explained them, the chamberlains realized that he was surely right. According to the Midrash, each one dreamt what would eventually happen to his colleague (but not to himself), so that when each one heard how Joseph interpreted the other one's dream, it was clear that he was right (*Rashi*).

Ibn Ezra and *Radak* comment that each dream contained an accurate vision of the future, verifying that it was a true dream — not a fantasy.

המשקה והאפה — The cupbearer and the baker. No longer are they called שר, chamberlain. Their incarceration had broken their spirits and they felt like helpless servants, rather than officials (*Sfomo*).

8. ובהר אין אתו — But there is no interpreter for it, i.e., no one can explain the prophetic portents of the dream. Apparently they had sent for interpreters, or perhaps there were others with them in prison, but none could interpret it. Or the implication of their remark could be: "These dreams are so difficult that no one in the world can interpret them" (*Ramban*).

Joseph answered that just as God sends the dream, so He grants man the wisdom to interpret it; otherwise, the dream would have been in vain. Therefore relate it to me — perhaps God will give me the wisdom to interpret it (*Radak*). Man can

interpret a dream only because he is formed in God's image. Consequently, even a despised slave in prison may be God's agent to interpret it (*Sfomo*).

10. שלשה שריגים — Three tendrils. Since there are usually many more than three tendrils on a vine, Joseph perceived a special significance in this number (*Daas Sofrim*). And since the dream showed that the grapes blossomed very rapidly, he understood that the allusion was to three days rather than three months or years (*Ramban*).

13. וישא פרעה את ראשו — Pharaoh will lift up your head. The idiom lift up your head means to count [cf. Exodus 30:12]. The sense here is that when Pharaoh will assemble his other servants to wait upon him during the meal, he will count you among them (*Rashi*).

14. ונתת כוס-פרעה בידו — And you will place Pharaoh's cup in his hand. Pharaoh's trust in you will be fully restored. He will take the cup directly from your hand, without demanding that you taste it first (*Meshech Chochmah*), to make sure it is not poisoned. This indicated that Pharaoh would have complete trust in the cupbearer, and not hold the fly-in-the-wine incident against him.

14. והזכרתי אלי-פרעה — And mention me to Pharaoh. Your words will carry weight with the king, since you will be an important official (*Radak*). Your return to prominence in accordance with my interpretation will be so astounding that you will need merely to mention me to Pharaoh to have me freed from prison (*Rashbam*). Please tell him that I am worthy of serving kings, or ask that I be released to serve you, as I did here in prison (*Tur*).

טו אֲרִי מִגֵּב גִּבְנָתִי מֵאֶרֶץ דְּעֵבְרָאֵי
 ואף הקא לא עבדית מדעם ארי שניאו
 יתי בבית אסירי: טו וְנָחָא רב נחומי
 ארי יאות פשר נאמר ליוסף אף אנא
 בחלמי והא תלתא סלין דחירו על
 רישי: יי וּבְסֵלָא עֲלָא מִכָּל פְּרָעָה
 עובד נחתום ועופא אכל יתהון מן סלא
 מעלוי רישי: יי וְנָחָא יוסף נאמר דין
 פשרנה תלתא סלין תלתא יומין אנון:
 יט בסוף תלתא יומין יעדי פרעה ית
 רישך מנה ויגלוב יתך על צליבא ויכול
 עופא ית בשרך מנה: כ וְהָיָה בְיוֹמָא
 תליתאה יום בית נלךא דפרעה נעבד
 משתניא לכל עבדוהי ודכר ית ריש רב
 שקי וית ריש רב נחומי בגו עבדוהי:
 כא וְנָחָא ית רב שקי על שקיותה ויהב
 ית פסא על ידא דפרעה: כב וְיָתָּה רב
 נחומי צלב כמא די פשר להון יוסף:
 כג וְלֹא דְכִיר רב שקי ית יוסף וְנָחָא:

כִּי־גִבַּב גִּבְנָתִי מֵאֶרֶץ הָעֵבְרָאִים וְגַם־פָּה לֹא־עָשִׂיתִי
 טו מְאוּמָה כִּי־שָׁמוּ אֹתִי בְּבוֹר: וַיֵּרָא שֵׁר־הָאִפִּים כִּי טוֹב
 פָּתָר וַיֹּאמֶר אֶל־יוֹסֵף אֶף־אֲנִי בְּחִלּוּמִי וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה
 י סִלֵּי חֲרִי עַל־רֹאשִׁי: וּבִסֵּל הָעֲלִיזִין מִכָּל מֵאֲכָל פְּרָעָה
 מַעֲשֶׂה אִפָּה וְהָעוֹף אֲכָל אֶתֶם מִן־הַסֵּל מֵעַל רֹאשִׁי:
 יח וַיַּעַן יוֹסֵף וַיֹּאמֶר זֶה פָּתָרְנִי שְׁלֹשַׁת הַסֵּלִים שְׁלֹשַׁת יָמִים
 יט הֵם: בְּעוֹד | שְׁלֹשַׁת יָמִים יֵשֵׁא פְּרָעָה אֶת־רֹאשְׁךָ מֵעֲלֶיךָ
 וְתִלָּה אוֹתְךָ עַל־עֵץ וְאֲכָל הָעוֹף אֶת־בְּשָׂרְךָ מֵעֲלֶיךָ:
 כ וְיִהְיֶה | בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי יוֹם הַלֵּדָת אֶת־פְּרָעָה וַיַּעַשׂ מִשְׁתָּה
 לְכָל־עֲבָדָיו וַיֵּשֶׂא אֶת־רֹאשׁ | שֵׁר הַמְּשָׁקִים וְאֶת־רֹאשׁ
 כא שֵׁר הָאִפִּים בְּתוֹךְ עֲבָדָיו: וַיֵּשֶׁב אֶת־שֵׁר הַמְּשָׁקִים עַל־
 כב מִשְׁקֵהוּ וַיִּתֵּן הַכּוֹס עַל־כַּף פְּרָעָה: וְאֶת שֵׁר הָאִפִּים תִּלָּה
 כג בְּאֶשֶׁר פָּתָר לָהֶם יוֹסֵף: וְלֹא־זָכַר שֵׁר־הַמְּשָׁקִים אֶת־
 יוֹסֵף וַיִּשְׁכַּח: ק"ב פסוקים: ב"ק סימן.

רע"ה

אחרים: וישא את ראש וגו'. מלאם עם שלר ענדיו, שהיה מונה המשכמים
 שישמרו לו בסעודתו, וזכר את אלו כמזכר, כמו שלו את רלש (במדבר א:ב) ל'
 מנין: (בג) ולא זכר שר המשקים. זו כיום (כ"ר פתח): וישבחהו. לאחר
 מכן. מפני שמהלכו בו יוסף לזכרו הווקל להיות חסור שני שנים, שנאמר אחרי
 הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רבדים (המלכים מה), ולא נעם על מלכים
 הקרובים רב (כ"ר פתח):

15. For indeed I was kidnaped — כִּי־גִבַּב גִּבְנָתִי מֵאֶרֶץ הָעֵבְרָאִים
 from the land of the Hebrews. Joseph mentioned his back-
 ground and the injustice in order to persuade the cupbearer that justice and fairness dictated that he intercede to free Joseph from prison. "Do not think you would be committing an injustice by praising me and being instrumental in securing my release from jail, for I am not a slave by birth. I am really innocent and should not have been here in the first place!" (Rashbam; Ramban). It is noteworthy that this was the very first time throughout all Joseph's trials that he broke his silence and protested his innocence.

Apparently, Joseph told Potiphar that he was a Hebrew [39:14]. The territory around Hebron, where the Patriarchs resided, was referred to as the land of the *Iurim* [Hebrews], not because the Canaanites acknowledged it as belonging to a different nation, but because of the prominence achieved by the descendants of Abraham, who was acknowledged by the inhabitants as a *prince of God* [23:6] (Ramban).

Indeed, the Sages praise Joseph for proudly describing himself as a Hebrew. Because of this, he earned the privilege of being buried in *Eretz Yisrael*. Moses, however, told Jethro's daughters that he was an Egyptian (see *Exodus* 2:19), and he was denied burial in the Holy Land (*Devarim Rabbah* 2:5).

❖ Faith and trust: the error of Joseph's request.

Because Joseph placed his trust in the Chamberlain in-

stead of in God Himself, his prison sentence was increased by two years (*Seder Olam; Tanchuma; Shemos Rabbah*). In a comment that seems to be contradictory, the Midrash (*Bereishis Rabbah* 89:3) describes Joseph as someone who placed his complete trust in God — and that this is *why* he was punished for asking the cupbearer to help him! But if it was wrong to ask for human intercession, how could Joseph be described as someone with trust in God?

Faith and trust cannot be defined with exactitude. There are infinite degrees of faith and trust. Someone as great as Joseph, who knew with certainty that God determines everything, should not have sought his salvation through the cupbearer or any other human agency. Just as God had caused Joseph to be imprisoned, He would cause him to be freed, if and when that was His wish. For a lesser person, it would have been *sinful* to ignore the opportunity presented by the imminent freedom of the cupbearer. An ordinary person would have been hypocritical to sit and wait for miracles; he did not have sufficient faith and trust to do so. But Joseph was praised by the Sages for his high degree of spiritual purity. He truly saw God everywhere, so he should not have relied on any human, especially his immoral, arrogant fellow prisoner.

R' Bachya comments that Joseph asked for the cupbearer's help because he realized that Providence had put the chamberlains in prison with him so that they and their

¹⁵ For indeed I was kidnaped from the land of the Hebrews, and even here I have done nothing for them to have put me in the pit."

¹⁶ The Chamberlain of the Bakers saw that he had interpreted well, so he said to Joseph, "I, too! In my dream — behold! three wicker baskets were on my head. ¹⁷ And in the uppermost basket were all kinds of Pharaoh's food — baker's handiwork — and the birds were eating them from the basket above my head."

¹⁸ Joseph responded and said, "This is its interpretation: The three baskets are three days.

¹⁹ In three days Pharaoh will lift your head from you and hang you on a tree; birds will eat your flesh from you."

²⁰ And it was on the third day, Pharaoh's birthday, that he made a feast for all his servants and he counted the Chamberlain of the Cupbearers and the Chamberlain of the Bakers among his servants. ²¹ He restored the Chamberlain of the Cupbearers to his cupbearing and he placed the cup on Pharaoh's palm. ²² But the Chamberlain of the Bakers he hung, just as Joseph had interpreted to them.

²³ Yet the Chamberlain of the Cupbearers did not remember Joseph, but he forgot him.

THE HAFTARAH FOR VAYEISHEV APPEARS ON PAGE 1142.

When Chanukah coincides with Vayeishev, the regular Maftir is replaced with the Chanukah reading: first day Chanukah, page 764 (7:1-17); second day Chanukah page 766 (7:18-23).

And the regular Haftarah is replaced with the reading for Shabbas Chanukah, page 1210.

dreams would become the means of his freedom. He was right about God's intervention — because God customarily assists the righteous through natural means — but it was wrong for a man as great as Joseph to seek human intervention. He should have allowed God to work His way as He saw fit.

The commentators explain that there is a difference between faith [אמונה] and trust [בטחון]. "Faith" is belief that God exists. "Trust" is the conviction that God is involved in events and that their outcome accords with His will. In the words of the Chazon Ish: "Unless the future has been clarified by prophecy, the future is not definite, for who can know God's judgment or His deeds? Rather, trust involves the faith that there is no coincidence in the world and that every occurrence under the sun was by His proclamation."

¹⁶ וַיֵּרָא . . . כִּי טוֹב פָּתַר — Saw that he had interpreted well. The implication is that the baker had not planned to tell his dream to Joseph, but when he saw that the interpretation of his colleague's dream was logical, he changed his mind. Or, it may be that he changed his mind when he heard that Joseph had interpreted the dream in a favorable [טוב] manner, and he hoped for a similarly cheerful interpretation of his own dream [especially since his dream did not seem to be as favorable as that of the cupbearer] (Ramban).

¹⁷ וְהָעוֹף אָכַל אֹתָם — And the birds were eating them. Not only did the birds eat Pharaoh's food, they had the impudence to eat it right off the basket on the baker's head, and he was powerless to stop them! That fearlessness on the part of the birds was the clue to the dream's meaning, for no bird would have the temerity to do that to a living person (R' Hirsch).

¹⁹ וַיִּשָּׂא פָרְעֹה אֶת־רֹאשׁוֹ מֵעַלֶּיךָ — Pharaoh will lift your head from you. This term וַיִּשָּׂא, lift up the head, is used here in

the literal sense meaning: he will behead you.

²⁰ יוֹם הֵלָדָת אֶת־פָּרְעֹה — Pharaoh's birthday. According to Rashi, it was literally his birthday. R' Bachya, following Radak, interprets that a son was born to Pharaoh on that day. As crown prince, the baby was named Pharaoh because he would eventually ascend to the throne.

²² כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָהֶם יוֹסֵף — Just as Joseph had interpreted to them. The verse implies that the fates of the chamberlains were dictated by Joseph's interpretations (Sforno), in order to prove his veracity and pave the way for his future elevation (Abarbanel).

²³ וַיִּשְׁכַּח . . . וְלֹא־זָכַר — [The Chamberlain of the Cupbearers] did not remember [Joseph] on the day he was free; and he forgot him subsequently (Rashi).

The Midrash perceives another intent of this verse: Only the chamberlain forgot Joseph, but the Holy One, Blessed is He, remembered him very well, as the events in the next Sidrah will graphically portray.

It is normal and proper for people to seek out avenues for their rescue, as Joseph had done. His mistake was in not recognizing that the entire episode of the chamberlains' imprisonment and dreams had been brought about by God as a means of helping Joseph. He should have seen that God was in the process of saving him and so there was no need to ask for the cupbearer's help (R' Moshe Feinstein).

קִי"ב מְסֻקִּים. יכ"י סִימָן. — This Masoretic note means: There are 112 verses in Vayeishev, numerically corresponding to the mnemonic בק.

The root of the word is בָּקַע, emptying out. The allusion is that this Sidrah contains the beginning of the process which was to culminate in Israel's first exile, the process by which Jacob and his family were emptied out of their native land and forced to spend 210 years in Egypt (R' David Feinstein).

פרשת מקץ

אונקלוס

א ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם והנה עמד על-
 ב היאר: והנה מן-היאר עלת שבע פרות יפות מראה
 ג ובריות בשר ותרענה באחו: והנה שבע פרות
 ד אחרות עלות אחריהן מן-היאר רעות מראה ודקות
 ה בשר ותעמדנה אצל הפרות על-שפת היאר:
 ו ותאכלנה הפרות רעות המראה ודקות הבשר את
 ז שבע הפרות יפת המראה והבריות וייקץ פרעה:
 ח וישן ויחלם שנית והנה שבע שבלים בקנה
 ט אחד בריאות וטבות: והנה שבע שבלים דקות
 י ושדופת קדים צמחות אחריהן: ותבלענה השבלים
 יא הדקות את שבע השבלים הבריות והמלאות
 יב וייקץ פרעה והנה חלום: ויהי בבקר ותפעם רוחו
 יג וישלח ויקרא את-כל-חרטמי מצרים ואת-כל-
 יד חכמיה ויספר פרעה להם את-חלמו ואין-פותר אותם
 טו לפרעה: וינדבר שר המשקים את-פרעה לאמר את-
 יז חטאי אני מזכיר היום: פרעה קצף על-עבדיו ויתן אתי
 יח במשמר בית שר הטבחים אתי ואת שר האפים:

רש"י

שקופ קדוש (אונקלוס) תבטוח, לשון משקוף החבטות חמדי עד יל הדלת המכה עליו:
 קדים. רוח מזרחית (דרומית) שקורין ב"ח: (ז) הבריות. ש"ל: בלע"ל: והנה
 חלום. והנה נשלו חלום שלם לפניו והוא נשלו (ע"י ברכ"ח: (ח) ותפעם
 רוחו. ומשפח רוחה (אונקלוס). מתקשקש בחוכו כפעמון. ונכונודנר חומר
 ותפעם רוחו (דניאל ב"א) לפי שהיו שם שתי פעימות כחח החלום והשלמת פתורו
 (ב"ר שם ה: (ח) חרטמו. הנתיבים בטימי מתים שואלים בעמלות (תנחומא). טימי הן
 עמלות כל' ארמי. ובמשנה, בית שהיו מלא עמיא (אהלות י"ג: מלא עמלות ואין
 פותר אותם לפרעה. פותרים היו אותם אבל לא לפרעה, שלא היה קולן נכנס
 באוזניו ולא היה לו קורת רוח בפתורם. שהיו אומרים שבע בנות אחת מוליד,

(א) ויהי מקץ. כתרומתו, מסוף. וכל לשון קץ סוף הוא (ע"י מרכין כח: (א) על
 היאור. כל אשר נכחוה אינם קריון יאורים חוז מנילוס, מפני שכל הארץ עשויה
 יאורים יאורים בידי אדם ונילוס עולה בחוכם ומשקה אותם (ע"י שמוס ז"ע: רש"י
 ד"ה יאריס) לפי שאין בשמים יורדין במלכים מדיר כשאר ארצות (דברים יא: י"א):
 (ב) יפות מראה. סימן הוא לימי הזכות שהבריות נראות יפות וז' לזו, שאין עין
 בריה לרה בחכמה (ב"ר פט"ד: באחו. בלגם מרי"ק בלע"ל כמו יסגא אחו
 (איוס ח"א: (ג) ודקות בשר. טיב"ל בלע"ל ל' דק: (ד) ותאכלנה. סימן
 שהחל כל שמחת הזכות שכתח בטימי הרעב (להלן פסוק ל, ורש"י שם: (ה) בקנה
 אחד. טו"ל בלע"ל: בריאות. ש"ל: בלע"ל: (ו) ושדופות. השלד"ל בלע"ל:

PARASHAS MIKEITZ

41.

1-7. Pharaoh's dream. The time had come to free Joseph and begin the chain of events that would bring Jacob and his family to Egypt to fulfill the last part of the prophecy to Abraham that his offspring would be subjugated and persecuted (15:13-16). The events of this *Sidrah* began two years to the day after the release of the Chamberlain of the Cup-bearers — a total of twelve years since Joseph was imprisoned. At this point, Joseph was almost thirty years old, Jacob 120, and Isaac 180. Isaac died about this time.

1. עמד על-היאר. — He was standing over the River, i.e., the Nile. Throughout the Torah, the Nile is referred to as the

River, because of its overriding importance in Egyptian life (see below). According to *Rashi*, the word יאר means canal. That name was used for the Nile because Egyptian farmers dug a network of canals from it to irrigate as much farmland as possible.

That Pharaoh dreamt of himself as standing by the River and reflecting upon it suggests that his thoughts focused on the River whose annual overflow determined the agricultural fate of Egypt for the next year (*R' Hirsch*).

The Nile, which was the source of Egypt's prosperity, was venerated as the country's god. Midrashically, therefore, Pharaoh's position "over" [על] the Nile suggests that he haughtily imagined himself superior to his god.

PARASHAS MIKEITZ

41 ¹It happened at the end of two years to the day: Pharaoh was dreaming that behold! — he was standing over the River, ²when behold! out of the River there emerged seven cows, of beautiful appearance and robust flesh, and they were grazing in the marshland. ³Then behold! — seven other cows emerged after them out of the River — of ugly appearance and gaunt flesh; and they stood next to the cows on the bank of the River. ⁴The cows of ugly appearance and gaunt flesh ate the seven cows of beautiful appearance and robust, and Pharaoh awoke. ⁵He fell asleep and dreamt a second time, and behold! seven ears of grain were sprouting on a single stalk — healthy and good. ⁶And behold! seven ears, thin, and scorched by the east wind, were growing after them. ⁷Then the seven thin ears swallowed up the seven healthy and full ears; Pharaoh awoke and behold! — it had been a dream.

⁸And it was in the morning: His spirit was agitated, so he sent and summoned all the necromancers of Egypt and all its wise men; Pharaoh related his dream to them, but none could interpret them for Pharaoh.

⁹Then the Chamberlain of the Cupbearers spoke up before Pharaoh, "My transgressions do I mention today. ¹⁰Pharaoh had become incensed at his servants and placed me in the ward of the house of the Chamberlain of the Butchers — me and the Chamberlain of the Bakers.

2. The symbolism of Pharaoh's dream is clear: Since famine and abundance in Egypt depend on the overflow of the Nile, Pharaoh saw the cows — which symbolize plowing [since oxen are usually harnessed for this purpose] — coming up from the River. That the fat cows, alluding to prosperity, remained near the River symbolized that the ensuing prosperity would be limited to Egypt, but the lean cows, which devoured the fat ones and alluded to years of famine, did not remain at the River bank. This suggested that the famine would be very widespread (*Ramban*).

That the cows were *beautiful* alludes to years of plenty when people look favorably upon one another (*Rashi*). It is axiomatic that, although greed is rooted in human nature, people are less likely to resent one another when everyone is prosperous.

3. פָּרוֹת אֲחֵרוֹת — Other cows. These cows were symbolic of another season of plowing (*Ralbag*). The lean cows emerged from the River immediately after the seven fat cows intimating that famine would follow immediately on the heels of the plenty (*Haamek Davar*).

4. וַתֹּאכְלֶנָּה — Ate. This symbolized that all the joy of the years of plenty would be forgotten during the famine (*Rashi*). *Ramban* comments that the swallowing was what indicated to Joseph that the prosperity of the seven fat years should be stored for use in the lean years. Thus the dream itself dictated Joseph's advice that the good years provide nourishment for the bad years.

5. וַיִּחְלֶם שֵׁנִית — And dreamt a second time. The passage does not read *and he dreamt* עוֹד, *more*, but *he dreamt* שֵׁנִית, *a second time*, to intimate that it was essentially a single dream which was being repeated (*Kli Yakar*). As Joseph said in his interpretation, the repetition of the dream was to show that it would be fulfilled quickly, not that it indicated a new message (v. 32).

Grain is a symbol of harvest (*Ramban*, v. 2); that one stalk had seven ears indicated abundance (*Rashbam*).

6. דָּקוֹת וְשָׂרוּפוֹת — Thin, and scorched. This intimated that any attempt to harvest [symbolized, as noted, by the ears of grain] would be unsuccessful. All the new crops would be scorched by the east wind (*Ramban*).

7. וַיִּבְּרָה חֲלוֹם — And behold! — it had been a dream. Pharaoh realized that it was a significant, complete dream that required interpretation (*Rashi*). The singular form indicated that he understood that the two dreams were really one (*Ramban*).

R' Hirsch comments that the expression implies that Pharaoh was surprised to realize that he had been dreaming. The visions had seemed so vivid that he thought he had seen real events.

8. וְאִין־פֹּתֵר אוֹתָם לִפְרֹעָה — But none could interpret them for Pharaoh. There were interpreters galore, but no one who could interpret it satisfactorily for Pharaoh (*Rashi*).

9-13. The Chamberlain of the Cupbearers "remembers" Joseph. Seeing Pharaoh's anguished state, the chamberlain realized that he would be putting himself in great danger by withholding his knowledge of someone who could interpret Pharaoh's dream correctly. In addition, Pharaoh seemed to be so upset that he might die — and the chamberlain feared that if a new king took the throne, he might make wholesale changes in his retinue, thus possibly costing the cupbearer his position. Under the circumstance, the Chamberlain of the Cupbearers decided that his own self-interest dictated that he remember Joseph and tell Pharaoh about him (*Midrash*). Obsequiously, the cupbearer began his declaration by making a point of his great devotion to the king: "Even though I will have to recall my sins to make this revelation, I will do it for the sake of your majesty — to tell you of my personal knowledge of an interpreter" (*Radak; Ibn Ezra*).

יא- וַנַּחֲלֶמָה חֲלוֹם בְּלִילָה אֶחָד אֲנִי וְהוּא אִישׁ כְּפַתְרוֹן
 יב- חֲלֹמוֹ חֲלֹמְנוֹ: וְשֵׁם אֹתָנוּ נָעַר עֲבָרִי עֶבֶד לְשֵׁר הַטְּבָחִים
 וְנִסְפַּר-לּוֹ וַיִּפְתֹּר-לָנוּ אֶת-חֲלֹמֵתֵינוּ אִישׁ כְּחֹלְמוֹ פֶּתַר:
 יג- וַיְהִי בֹאֲשֶׁר פֶּתַר-לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי הַשִּׁיב עַל-כַּנִּי וְאֹתוֹ
 יד- תָּלַה: וַיִּשְׁלַח פֶּרְעָה וַיִּקְרָא אֶת-יוֹסֵף וַיְרִיצֵהוּ מִן-הַבּוֹר
 טו- וַיַּגְלַח וַיַּחֲלֶף שְׂמֹלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל-פֶּרְעָה: וַיֹּאמֶר פֶּרְעָה
 טז- אֶל-יוֹסֵף חֲלוֹם חֲלֹמֹתִי וּפְתָר אֵין אֹתוֹ וְאֲנִי שָׁמַעְתִּי
 טז- עֲלֶיךָ לֵאמֹר תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתֹּר אֹתוֹ: וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת-
 פֶּרְעָה לֵאמֹר בְּלִעְדֵּי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת-שְׁלוֹם פֶּרְעָה:
 יז- וַיַּדְבֵּר פֶּרְעָה אֶל-יוֹסֵף בְּחֹלְמֵי הַנִּנִּי עֵמֶד עַל-שֹׁפֶת
 יח- הַיָּאֵר: וַהֲנֶה מִן-הַיָּאֵר עֹלֹת שִׁבְעַ פְּרוֹת בְּרִיאֹת בָּשָׂר
 יט- וַיִּפֹּת תֹּאֵר וַתִּרְעִינָה בָּאָחוּ: וַהֲנֶה שִׁבְעַ-פְּרוֹת אַחֲרוֹת
 עֹלֹת אַחֲרֵיהֶן דִּלּוֹת וַרְעוֹת תֹּאֵר מֵאֵד וַרְקוֹת בָּשָׂר
 כ- לֹא-רָאִיתִי כִּהְנֶה בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם לָרַע: וַתֹּאכְלֶנָּה
 כ- הַפְּרוֹת הָרְקוֹת וַהֲרַעוֹת אֶת שִׁבְעַ הַפְּרוֹת הָרֹאשֹׁנוֹת
 כב- הַבְּרִיאֹת: וַתִּבְאֲנֶה אֶל-קִרְבָּנָהּ וְלֹא נִוְדַע בִּי-בָאוּ אֶל-
 כב- קִרְבָּנָהּ וּמִרְאִיהֶן רָע בֹּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה וְאִיקָץ: וְאָרָא
 כב- בְּחֹלְמִי וַהֲנֶה שִׁבְעַ שְׂבָלִים עֹלֹת בְּקֶנֶה אֶחָד מִלֹּאֵת
 כג- וְטֹבוֹת: וַהֲנֶה שִׁבְעַ שְׂבָלִים צְנֻמוֹת דִּקּוֹת שִׁדְפוֹת קִדִּים
 כד- צִמְחוֹת אַחֲרֵיהֶם: וַתִּבְלַעַן הַשְּׂבָלִים הַדִּקּוֹת אֶת שִׁבְעַ
 הַשְּׂבָלִים הַטֹּבוֹת וַאֲמַר אֶל-הַחֲרָטָמִים וְאֵין מִגִּיד לִי:

שני

כ"ה

שבע שמיני כפין גומא. וכן כל בור שמקרא לשון גומא הוא, ואף אם אין בו מים קרוי בור, פשוט כ"ה: ויגלה [ויחלף שמלותיו]. מפני כבוד המלכות (כ"ה) שם טו: תשמע חלום לפתור אותו. חלון ותבין חלום לפתור אותו. תשמע, לשון הכנה והאזנה, כמו שומע יוסף (להלן מבוא), אשר לא תשמע לשונו (דברים כח:טט), ונסתדרה"ש כ"ה: טו) בלעדי. אין הכוונה משלי אלא אלהים ועבדו, יתן מנייה כפי לשלום פרעה: (וט) דלות. כחושות. כמו מזון אהה ככה דל (שמואל ב י:ד) דלמות: ורקות בשור. כל לשון רקות שמקרא חסרין בשור, בלש"ש כ"ה: (בג) צנמות. טנאמ בלשון ארמי טנא (כ"ה ית). הרי הן כעין בלי לחלוח וקשות כספ. ומכונות נלן לקח, נלן, אין בהן אלא הכן לפי שנתקונו מן המזע:

שבע שמיני כפין קוצר (כ"ה פט:): (יא) איש כפתרון חלומו. חלום הראוי לפתרון שנפתר לו ודומה לו (פי' ברכות נה:): (יב) נער עברי עבד. ארויס הרשעים שאין טובתם שלמה שמכירו בלשון בזיון. נער, שוטף ואין ראוי לגדולה. עברי, אפילו לשוננו אינו מכיר. עבד, וכחוב בנימוסי מלכים שאין סבד מולך ולא לזכב גבדי שרים (פ"א ישראים) (כ"ה שם ז): איש בחלומו. לפי החלום וקריב לפניו (ברכות טס:): (יג) השיב על בני. פרעה הנזכר למלה, כמו שאמר פרעה קוף על עבדיו (ועל י). הרי מקרא קלל לשון, ולא פירש מי הציב, לפי שאין לרד לפרש, מי הציב, מי שנידו הציב הוא פרעה. וכן דרך כל מקראות קלרים, על מי שפלו (לשון הם שומעים את הדבר: (יד) מן הבור. מן בית המור (אונקלוס)

12. *A Hebrew youth, a slave* — נער עברי עבד. Cursed are the wicked because even their favors are incomplete! The chamberlain recalled Joseph in the most disparaging terms: נער, a youth — ignorant and unfit for distinction; עברי, a Hebrew — a foreigner who does not even understand our language; עבד, a slave — and it is written in the laws of Egypt that a slave can neither be ruler nor wear the robes of a noble (Rashi). Rashi assumes that the chamberlain chose these words carefully in order to stigmatize Joseph because it is axiom-

atic that evil people act in line with their base character.

14-16. Joseph is summoned. Joseph was released from prison on Rosh Hashanah in the year 2230 from Creation (Rosh Hashanah 10b).

14. *And they rushed him*. Every case of Divine salvation comes hastily and unexpectedly. Similarly, the coming of the Messiah will be sudden and hasty [see Malachi 3:1] (Sforno).

¹¹ We dreamt a dream on the same night, I and he; each of us according to the interpretation of his dream did we dream. ¹² And there, with us, was a Hebrew youth, a slave of the Chamberlain of the Butchers; we related it to him, and he interpreted our dreams for us; he interpreted for each in accordance with his dream. ¹³ And it was that just as he interpreted for us so did it happen; me he restored to my post and him he hanged."

Joseph
is Sum-
moned

¹⁴ So Pharaoh sent and summoned Joseph, and they rushed him from the dungeon. He shaved and changed his clothes, and he came to Pharaoh. ¹⁵ And Pharaoh said to Joseph, "I dreamt a dream, but no one can interpret it. Now I heard it said of you that you comprehend a dream to interpret it."

¹⁶ Joseph answered Pharaoh, saying, "That is beyond me; it is God Who will respond with Pharaoh's welfare."

Pharaoh
Recapitu-
lates His
Dream

¹⁷ Then Pharaoh said to Joseph, "In my dream, behold! — I was standing upon the bank of the River. ¹⁸ And behold, out of the River there emerged seven cows, of robust flesh and beautiful form, and they were grazing in the marshland. ¹⁹ Suddenly, seven other cows emerged after them — scrawny and of very inferior form and of emaciated flesh; I have never seen inferiority like theirs in all the land of Egypt. ²⁰ And the emaciated and inferior cows ate up the first seven healthy cows. ²¹ They came inside them, but it was not apparent that they had come inside them, for their appearance remained as inferior as at first. Then I awoke. ²² I then saw in my dream: Behold! — seven ears of grain were sprouting on a single stalk — full and good. ²³ And suddenly! — seven ears of grain, withered, thin and scorched by the east wind were growing after them. ²⁴ Then the thin ears of grain swallowed up the seven good ears; I said this to the necromancers, but no one could explain it to me."

16. בלעני. — That is beyond me. Humbly, Joseph gave credit to the One to Whom credit was due, refusing to accept the imputation that he had any supernatural powers (*Mizrachi*). Joseph's integrity would not permit him to accept credit for himself, despite the real danger that Pharaoh might send him back to jail if there was nothing extraordinary about him.

Daniel, too, ascribed his powers solely to God (*Daniel* 2:30). Concerning such people God says (*I Samuel* 2:30), *Those that honor Me I will honor* (*Midrash HaGadol*).

17-24. Pharaoh recapitulates his dream. A careful comparison of the Torah's account of the dreams with Pharaoh's recapitulation of them to Joseph shows many variations, omissions, and discrepancies [see the chart in *ArtScroll's Bereishis*, vol. II, pgs. 1774-1776]. There are two primary approaches to such differences in the Torah. *Radak*, *Ramban*, and *Ibn Ezra* do not attach special significance to them. Midrashic literature and many of the later commentators, on the other hand, comment extensively on them, contending that since the Torah economizes on every word, one cannot easily dismiss such variations. As *Haamek Davar* observes on our passage, since it would have been sufficient for the Torah to say merely that Pharaoh repeated his dreams to Joseph, the very fact that they are repeated at length must be taken as a strong indication that every variation is significant.

It is beyond the scope of this commentary to go into all the variations, but the reader will find them discussed in *ArtScroll's Bereishis*.

According to *Tanchuma*, Pharaoh gave a changed version

of the dream in order to confuse and test Joseph, but Joseph corrected him every time, until Pharaoh was amazed and exclaimed, "Were you eavesdropping on my dreams?!"

19-21. R' Hirsch infers from Pharaoh's elaborate description of the bad cows that they made a far stronger impression on him than did the good ones.

In repeating the dream, Pharaoh failed to mention that the emaciated cows emerged מן־הַיָּאֵר, out of the River (see v. 3). Since Egypt considered the Nile a god, Pharaoh avoided the connotation that something ugly and auguring misfortune could emanate from the gods (*Kli Yakar*; *Akeidah*). *Kli Yakar* notes further that by saying he had never before seen such scrawny cows, Pharaoh wanted to assure Joseph that his dream was not based on daytime fantasies.

24. אֵלֵי־הַחֹרְטָמִים. — To the necromancers. Pharaoh did not mention that he had summoned the wise men as well. He was not surprised that the wise men — who rely on logic — could not fathom the inner symbolism of his dream. He was dismayed only that the necromancers — who could use "magic" to decipher the dream — were also unable to interpret it (*Haamek Davar*).

25-36. Joseph's interpretation. Joseph proceeded to offer a dazzling interpretation of the dream. He went so far as to tell Pharaoh that the dream itself indicated the course of action that Pharaoh should take to save his country from a disastrous famine, with the result that an unprecedented thing happened in Egypt: A foreigner, a youth, a slave — everything derogatory that the cupbearer said about Joseph

כה וַיֹּאמֶר יוֹסֵף לַפְּרֹעֶה חֲלֹמָא (ד) פְּרַעְה
 חֲדָּהּ הוּא יְתֵּי יְיָ עֲתִיד לְמַעֲבֹד חֲוִי
 לַפְּרֹעֶה: כו שֶׁבַע תּוֹרְתָא טַבְתָּא שֶׁבַע
 שָׁנִים אֲנִי וְשֶׁבַע שְׁבָלִיא טַבְתָּא שֶׁבַע
 שָׁנִים אֲנִי חֲלֹמָא חֲדָּהּ הוּא: כז וְשֶׁבַע
 תּוֹרְתָא חֲסִידָתָא וּבִישָׁתָא דְסִלְקֹן
 בְּתִירִידוֹן שֶׁבַע (י"א שְׁבָעָא) שָׁנִים אֲנִי
 וְשֶׁבַע שְׁבָלִיא לְקִינְתָּא דְשִׁקְפֹן קְדוּם
 יְהוֹנָן שֶׁבַע שָׁנִים כִּפְנָא: כח הוּא פִתְגָמָא דִּי
 מַלְאִילִית יְתֵּי פְרַעְה דִּי יְיָ עֲתִיד לְמַעֲבֹד
 אֲחִי לַפְּרֹעֶה: כט הָא שֶׁבַע שָׁנִים אֲתָן
 שׁוֹבַע (י"א שְׁבָעָא) רַבָּא בְּכָל אֲרַעָא
 דְּמִצְרַיִם: לו וַיִּקְדְּמוּן שֶׁבַע שָׁנִים כִּפְנָא
 בְּתִירִידוֹן וַיִּתְּנִישִׁי כָּל שׁוֹבָעָא (י"א שְׁבָעָא)
 בְּאֲרַעָא דְּמִצְרַיִם וַיִּשְׁמְרוּ כִּפְנָא יְתֵּי (עֲמָא
 דְּאֲרַעָא: לא וְלֹא יִתְּנִיעַ שׁוֹבָעָא (י"א
 שְׁבָעָא) בְּאֲרַעָא מִן קֳדָם כִּפְנָא הָהוּא
 דִּיהִי בְּתֵּר כֹּן אֲרִי תִקִּיף הוּא לְחֲדָא:
 לב וְעַל דְּאִתְּנִית חֲלֹמָא לִנְת פְּרַעְה
 לְרַתְּנִין וּמִנִּין אֲרִי תִקִּין פִּתְגָמָא מִן קֳדָם
 יְיָ וְאִוְחִי יְיָ לְמַעֲבָדָהּ: לג וְכַעַן יִחְזִי פְרַעְה
 גְּבֵר סוֹכְלִתָן וְחִכִּים וַיִּמְנִינִיהָ עַל אֲרַעָא
 דְּמִצְרַיִם: לד וַיַּעֲבֹד פְּרַעְה וַיִּמְנִי מִהִמְנִין
 עַל אֲרַעָא וַיִּוְרוּ יְתֵּי אֲרַעָא דְּמִצְרַיִם
 בְּשֶׁבַע שָׁנִים שׁוֹבָעָא (י"א שְׁבָעָא):
 לה וַיִּכְנָשׁוּן יְתֵּי כָּל עֵיבֹר שָׁנִים טַבְתָּא
 דְּאֲתָן הָאֲלִין וַיִּצְרוּן (י"א וַיִּצְבְּרוּן)
 עֵיבֹרָא תַּחֲתִּית יְדָא מִהִמְנִין דְּפְרַעְה
 עֵיבֹרָא בְּקִירְיָא וַיִּשְׁרוּן: לו וַיְהִי עֵיבֹרָא
 גְּבִיר לְאֲרַעָא (י"א לְעֲמָא דְּאֲרַעָא) בְּשֶׁבַע
 שָׁנִים כִּפְנָא דִּי יְהוֹנָן בְּאֲרַעָא דְּמִצְרַיִם
 וְלֹא יִשְׁתַּיְצִי עֲמָא דְּאֲרַעָא בְּכִפְנָא:

כה וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל-פְּרֹעֶה חֲלוֹם פְּרַעְה אֶחָד הוּא אֵת
 כו אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עָשָׂה הַגִּיד לַפְּרֹעֶה: שֶׁבַע פָּרַת הַטֹּבֹת
 שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשְּׁבָלִים הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים
 כז הֵנָּה חֲלוֹם אֶחָד הוּא: וְשֶׁבַע הַפָּרוֹת הַרְקוֹת וְהָרַעַת
 הָעֵלֶת אַחֲרֵיהֶן שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשְּׁבָלִים
 כח הַרְקוֹת שְׂדֵפוֹת הַקָּדִים יִהְיוּ שֶׁבַע שָׁנִים רָעָב: הוּא הַדָּבָר
 אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל-פְּרַעְה אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עָשָׂה הָרָאָה
 כט אֶת-פְּרַעְה: הֵנָּה שֶׁבַע שָׁנִים בָּאוֹת שֶׁבַע גְּדוֹל בְּכָל-
 ל אֶרֶץ מִצְרַיִם: וְקָמוּ שֶׁבַע שָׁנִים רָעָב אַחֲרֵיהֶן וַנִּשְׁבַּח
 פֶּלֶא-הַשֶּׁבַע בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְכֹלָה הָרָעָב אֶת-הָאֶרֶץ:
 לא וְלֹא יִוָּדַע הַשֶּׁבַע בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הָרָעָב הַהוּא אַחֲרֵי-
 לב כֵּן כִּי-כָבֵד הוּא מְאֹד: וְעַל הַשָּׁנֹת הַחֲלוֹם אֶל-
 פְּרַעְה פַּעַמִּים כִּי-נִכְוֵן הַדָּבָר מֵעַם הָאֱלֹהִים וּמִמֶּהָר
 לג הָאֱלֹהִים לַעֲשׂוֹתוֹ: וְעַתָּה יֵרָא פְרַעְה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם
 לד וַיִּשְׁתַּחֲוֶה עַל-אֶרֶץ מִצְרַיִם: יַעֲשֶׂה פְרַעְה וַיִּפְקֹד
 פְּקָדִים עַל-הָאֶרֶץ וַחֲמִשָּׁ אֶת-אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שָׁנִים
 לה הַשֶּׁבַע: וַיִּקְבְּצוּ אֶת-כָּל-אֹכֵל הַשָּׁנִים הַטֹּבוֹת הַבָּאֹת
 הָאֵלֶּה וַיִּצְבְּרוּ-בָּר תַּחַת יַד-פְּרַעְה אָכַל בַּעֲרִים
 לו וַיִּשְׁמְרוּ: וַהֲיָה הָאֹכֵל לְפָקֶדוֹן לְאֶרֶץ לְשֶׁבַע שָׁנִים הָרָעָב
 אֲשֶׁר תֵּהְיֶינָּה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְלֹא-תִכְפַּר הָאֶרֶץ בְּרָעָב:

רש"י

קרננה: (לב) גבו. מזומן (אונקלוס): (לד) וחמש. כתרנומו ויזר וכן וחמושים
 (שמות יג:יח): (לה) את כל אבל. עס דבר הוא, לפיכך טעמו באל"ף ונקוד כפתח
 קטן. ואוכל שהוא פועל, כגון כי כל אוכל חלב (ויקרא ז:כה), טעמו ככל ונקוד קמץ
 קטן: תחת יד פרעה. כרשיתו ובאלורחיו (פי') מכילתא משפטים נזיקין יג; ספרי
 מטות קנז: (לו) והיה האכל. הגבור כאשר פקדון הגנוז לקיום הארץ (אונקלוס):

— became the ruler of the land. When God wills something, nature and politics alike yield to make the impossible possible.

25. *The dream of Pharaoh is a single one.* The dreams complement each other; they are two components of a cogent whole. The cows represent plowing, and the ears of grain represent reaping (Abarbanel).

What God is about to do, He has told to Pharaoh. Since the dream concerns affairs of state — the need to prepare for the coming calamity — God revealed it to the chief of state. And since it was a Divine communication, God wished to reveal its interpretation through His own servant, rather than the wizards of Egypt (Alshich).

(כו) שבע שנים. ושבע שנים. כלן אינן אלא שבע, ואשר נשנה החלום פעמים לפי
 שהדבר מזומן, כמו שפירש לו בסוף ועל השנים החלום וגו' (פסוק לב). בשבע שנים
 הטובות נאמר הגיד לפרעה, לפי שהיה סמוך. ובשבע שני רעב נאמר הראה את
 פרעה, לפי שהיה הדבר מופלג ורחוק ונפל בו ל' מראה: (ול) ונשבח כל השבע.
 הוא פתרון הכלשה: (לא) ולא יודע השבע. הוא פתרון ולא נודע כי באלו

26. *Seven years . . . seven years.* — *שבע שנים . . . שבע שנים.* They are not a total of fourteen; the dream was repeated to indicate the immediacy of God's plan. The matter has been set in motion and is about to happen, as Joseph expressly told Pharaoh in verse 32 (Rashi).

27. *Seven years of famine.* Although the dream began with the good years, Joseph spoke first about the famine to attract Pharaoh's interest. In as prosperous a country as Egypt, a prediction of seven prosperous years would have elicited little interest, so Joseph concentrated on the potential disaster that Pharaoh could avoid by proper planning (Ramban). In dealing with people, it is essential to gain their attention; otherwise, the best arguments will go nowhere.

Joseph's Interpretation ²⁵ Joseph said to Pharaoh, "The dream of Pharaoh is a single one; what God is about to do, He has told to Pharaoh: ²⁶ The seven good cows are seven years, and the good ears are seven years; it is a single dream. ²⁷ Now, the seven emaciated and bad cows who emerged after them — they are seven years; as are the seven emaciated ears scorched by the east wind. There shall be seven years of famine. ²⁸ It is this matter that I have spoken to Pharaoh: What God is about to do He has shown to Pharaoh.

²⁹ Behold! — seven years are coming — a great abundance throughout all the land of Egypt. ³⁰ Then seven years of famine will arise after them and all the abundance in the land of Egypt will be forgotten; the famine will ravage the land. ³¹ And the abundance will be unknown in the land in the face of the subsequent famine — for it will be terribly severe. ³² As for the repetition of the dream to Pharaoh — two times — it is because the matter stands ready before God, and God is hastening to accomplish it.

³³ Now let Pharaoh seek out a discerning and wise man and set him over the land of Egypt. ³⁴ Let Pharaoh proceed and let him appoint overseers on the land, and he shall prepare the land of Egypt during the seven years of abundance. ³⁵ And let them gather all the food of those approaching good years; let them amass fine grain under Pharaoh's authority for food in the cities, and safeguard it. ³⁶ The food will be a reserve for the land against the seven years of famine which will befall the land of Egypt, so that the land will not perish in the famine."

29. Having outlined the dream's general interpretation, Joseph proceeded to interpret it in detail. This passage implies that the abundance was only in the land of Egypt, whereas no such limitation is made regarding the famine. That the famine would extend to other lands may be indicated by Pharaoh's vision that the good cows remained in the reed grass near the River in Egypt, whereas the inferior cows wandered away, implying that the famine would spread beyond the borders of Egypt (Ramban, v. 2).

30. וְבָלָה הָרָעָב אֶת-הָאָרֶץ — The famine will ravage the land. The "ravaging" refers to areas where people will lack the foresight or ability to lay away provisions for the famine — they will be utterly consumed. This was symbolized in the dream by the inferior stalks that were devoid of kernels (Haamek Davar).

33-36. It would have been foolhardy for Joseph to offer unsolicited advice; he had been summoned to interpret a dream, not become Pharaoh's minister of the economy. Joseph offered his advice because it was part of the Divine message contained in the dream, as noted in the commentary to verse 4 (Ramban).

33. אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם — A discerning and wise man, i.e., he must be discerning enough to understand how much food to store and how much to sell; and wise in the science of preserving the grain from spoilage. In making this recommendation, Joseph had himself in mind (Ramban).

Joseph must have viewed as providential the sudden and dramatic manner in which he was brought before Pharaoh. He still had faith in the fulfillment of his adolescent dreams [37:5-9] and felt that the long-awaited turning point in his destiny had finally arrived. If so, he had to utilize this unique opportunity. He did so by offering his unsolicited counsel.

His advice was so relevant and wise that Pharaoh was enormously impressed (R' Munk).

34. וַיֵּצֵא פַרְעֹה — Let Pharaoh proceed. Let Pharaoh himself be active in this matter and motivate others (Or HaChaim).

וְיַחְזִיט — And he shall prepare. This translation follows Rashi. Ibn Ezra derives the word from חֲמִשָּׁה, five, according to which Joseph was recommending that Pharaoh buy a fifth of the land of Egypt during the seven years of abundance. Along similar lines, Rashbam and Radak observe that this was a proposal that Pharaoh double the usual one-tenth tax on grain, and have his overseers collect a fifth of all the produce for the royal granary during that period.

35. וַיִּקְבְּצוּ — And let them gather. This food should be gathered as a levy from the landowners, even against their will (Rashbam).

The regional overseers should gather the winnowed and sifted fine grain that could be stored without rotting, and place it directly under Pharaoh's personal control in his granaries (Rashi). Every city should have its own royal granaries, to save transport costs and reassure the citizens that their food is not being taken for the benefit of others (Tur; Ramban; R' Bachya).

37-46. Joseph's interpretation is accepted and he becomes viceroy. According to Egyptian law, a slave could not be appointed to a high position. In fact the Talmud (Sotah 36b) states that the royal astrologers protested, "Will you set over us a slave whose master bought him for twenty pieces of silver?" However, realizing that only Joseph could properly implement and administer the master plan for national salvation, Pharaoh wanted to make an exception to the law. Since he knew that Joseph would not be able to function well unless he was accepted by the aristocracy,

לו ויטב הדבר בעיני פרעה ובעיני כל-עבדיו: ויאמר פרעה אל-עבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו: ויאמר פרעה אל-יוסף אחרי הודיע אלהים אותך את-כל-זאת אין-נכון וחקם כמור: אתה תהיה על-ביתי ועל-פירי ישק כל-עמי רק הכסף אגבול ממך: ויאמר פרעה אל-יוסף ראה נתתי אתך על כל-ארץ מצרים: ויסר פרעה את-טבעתו מעל ידו ויתן אותה על-יד יוסף וילבש אותו בגדי-שש וישם רבד הזהב על-צווארו: וירכב אותו במרכבת המשוה אשר-לו ויקראו לפניו אברך ונתן אותו על כל-ארץ מצרים: ויאמר פרעה אל-יוסף אני פרעה ובלעדיך לא-ירים איש את-ידו ואת-רגלו בכל-ארץ מצרים: ויקרא פרעה שם-יוסף צפנת פענח ויתן-לו את-אסנת בת-פוטו פרע כהן אן לאשה ויצא יוסף על-ארץ מצרים: ויוסף בן-שלשים שנה בעמדו לפני פרעה מלך-מצרים ויצא יוסף מלפני פרעה ויעבר בכל-ארץ מצרים: ותעש הארץ בשבע שני השבע לקמצים: ויקבץ את-

לו ויטב הדבר בעיני פרעה ובעיני כל-עבדיו: ויאמר פרעה אל-עבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו: ויאמר פרעה אל-יוסף אחרי הודיע אלהים אותך את-כל-זאת אין-נכון וחקם כמור: אתה תהיה על-ביתי ועל-פירי ישק כל-עמי רק הכסף אגבול ממך: ויאמר פרעה אל-יוסף ראה נתתי אתך על כל-ארץ מצרים: ויסר פרעה את-טבעתו מעל ידו ויתן אותה על-יד יוסף וילבש אותו בגדי-שש וישם רבד הזהב על-צווארו: וירכב אותו במרכבת המשוה אשר-לו ויקראו לפניו אברך ונתן אותו על כל-ארץ מצרים: ויאמר פרעה אל-יוסף אני פרעה ובלעדיך לא-ירים איש את-ידו ואת-רגלו בכל-ארץ מצרים: ויקרא פרעה שם-יוסף צפנת פענח ויתן-לו את-אסנת בת-פוטו פרע כהן אן לאשה ויצא יוסף על-ארץ מצרים: ויוסף בן-שלשים שנה בעמדו לפני פרעה מלך-מצרים ויצא יוסף מלפני פרעה ויעבר בכל-ארץ מצרים: ותעש הארץ בשבע שני השבע לקמצים: ויקבץ את-

שלישי לט

מ

מא

מב

מג

מד

מה

מו

מז

מח

מט

מ

מא

מב

מג

מד

מה

מו

מז

מח

מט

מ

מא

מב

מג

מד

מה

מו

מז

מח

מט

מ

מא

מב

מג

מד

מה

מו

רש"י

למלך. רך בגלן ארמי מלך, בהשפעתו (בבא בתרא ד.) לא ריכא ולא בר ריכא. ויבדכריו אגדה, דרש ר' יהודה, אברך אז יוסף, שהוא אז בחכמה ורך בשנים. אמר לו ו' יוסף בן דורמסקים, עד מתי אחי מעוות עלינו את הכמוצים, אין אברך אלא לשון דברים, שהכל יהיו נכנסים ויוצאים תחת ידו, כענין שנא' ונתון חסדו וגו' (ספרי דברים סוף פסקא א: (מד) אני פרעה. שם יכולת בידי לגזור גזרה על מלכותי ואני גזור שלא ירים איש את ידו בלעדיך, שלא בראשך. ד"ה, אני פרעה, אני אחיה מלך, ובלעדיך וגו', וזה דומה רק הכסף (לעיל פסוק מ) ואלא שהאריך לפרש בשעת נתינת הטבעת (ב"ר שם ב: (3) את ידו ואת רגלו. כתרומתו: (מה) צפנת פענח. מפרש הפסוק (שם ב: (4) אונקלוס: תרגום וינתן). ואין לפענח דמיון במקרא: פוטו פרע. הוא פוטפר, וקרא פוטפרע על שנסתרם מאליו לפי שחמד את יוסף למשכב זכור (פסוק יג: (4) (מז) ותעש הארץ. כתרומתו. ואין הלשון נשק מלשון עשייה לקמצים. קומן על קומן, יד על יד היו אולרים: (מח) אבל שדה העיר [אשר סביבותיה] נתן בחובו. שכל ארץ ואלו מעמדח פירותיה, ונתתן בחובו מעמד המקום ומעמד את החובו מליקב (ב"ר נה: (4)

(לח) הנמצא בזה. כתרומתו הנשכח כדון. אם נלך ונבקשו הנמצא כמור (ב"ר נה: (4) הנמצא לשון תמיהה, וכן כל ה"א המשמשת בראש חיבה וקדוה בחטף פתח: (לט) אין נבון וחכם כמור. לבקש איש נבון וחכם שאמרת, לא נמצא כמור: (מ) יושק. יתון (אונקלוס) יתפרנס. כל לרכי עמי יהיו נשעים על ידך, כמו וכן משק ביתי (לעיל טו: (3) (כמו נשקו בר (מלכים ב: (3) גרניש"ן בלע"ז: רק הכסף. שיהיו קורין לו מלך: בסא. לשון שם המלוכה. כמו ויגדל את כסאו כמסא אדוני המלך (מלכים א' א: (4) (מא) נתתי אתך. מניתי יתך (אונקלוס). ואעפ"כ לשון נתינה הוא. כמו ולתתך עליו (דברים כו: (3) בן לגדולה בין לשפלות טופל לשון נתינה עליו, כמו נתיני אהם נבזים ושפלים (מלכים ב: (3) (מב) ויסר פרעה את טבעתו. נתינת טבעת המלך היא אות למי שנתנה לו להיות שני לו לגדולה: בגדי שש. דבר חשיבות הוא במלכים: רבד. ענק, ועל שהוא רגוף בטבעתו קרוי רבד. וכן מרבדים רבדתי ערשי (מגילת יצחק) רבדתי ערשי מרגפות. בגלן משנה, מוקף רובדיו של אבן (מדות א: (4) על הרובד צבעורה (יומא מג: (4) והיא רלפה: (מג) במרכבת המשנה. השניה למרכבתו (אונקלוס) המאלכת אלל שלו: אברך. כתרומתו דין אבא

Pharaoh consulted his courtiers. Only after they agreed did he address Joseph directly (v. 39).

40. יושק — Shall . . . be sustained. The translation follows Rashi and Onkelos. Ibn Ezra relates the word to קישק, kiss. He explains that Pharaoh assured Joseph that the people would love him and accept his orders with complete obedience.

42. טבעתו — His ring. The king's ring contained the royal seal [cf. Esther 8:8]. By putting the ring on Joseph's hand, Pharaoh symbolized that Joseph would be the leader of the

entire government and would have the authority to seal decrees, as he desired (Ramban).

R' Shimon ben Gamliel said: Joseph well deserved these honors because of his virtuous life. The hands, neck, and body that had refused to sin [with Potiphar's wife] were now adorned with the glorious signs of royalty (Midrash).

43. ויקראו לפניו אברך — And they proclaimed before him: "Aurech!" As Joseph rode on the chariot, the servants called out before him Aurech, which is a composite of two words: אב, father [i.e., counselor; mentor], to the rach, which means

- Joseph Becomes Viceroy ³⁷ The matter appeared good in Pharaoh's eyes and in the eyes of all his servants. ³⁸ Pharaoh said to his servants, "Could we find another like him — a man in whom is the spirit of God?" ³⁹ Then Pharaoh said to Joseph, "Since God has informed you of all this, there can be no one so discerning and wise as you. ⁴⁰ You shall be in charge of my palace and by your command shall all my people be sustained; only by the throne shall I outrank you." ⁴¹ Then Pharaoh said to Joseph, "See! I have placed you in charge of all the land of Egypt." ⁴² And Pharaoh removed his ring from his hand and put it on Joseph's hand. He then had him dressed in garments of fine linen and he placed a gold chain upon his neck. ⁴³ He also had him ride in his second royal chariot and they proclaimed before him: "Aurech!" Thus, he appointed him over all the land of Egypt. ⁴⁴ Pharaoh said to Joseph, "I am Pharaoh. And without you no man may lift up his hand or foot in all the land of Egypt." ⁴⁵ Pharaoh called Joseph's name Zaphenath-paneah and he gave him Asenath daughter of Poti-phera, Chief of On, for a wife. Thus, Joseph emerged in charge of the land of Egypt. ⁴⁶ Now Joseph was thirty years old when he stood before Pharaoh king of Egypt; Joseph left Pharaoh's presence and he passed through the entire land of Egypt. ⁴⁷ The earth produced during the seven years of abundance by the handfuls. ⁴⁸ He gathered
- Joseph's Plan is Implemented

king in Aramaic (Rashi; Onkelos).

Another interpretation of the word is that it is a composite of *av* (father) in wisdom, though *rach* (tender) in years (Midrash).

וְנָתַן אֹתוֹ — Thus, he appointed him. Pharaoh did all of the above in order to demonstrate publicly that all the authority of the throne was behind his new viceroy (HaK'sau V'HaKabbalah). The importance of symbolism is essential in government and, indeed, in all human relationships. Viceroys, parents, and teachers cannot achieve maximum effectiveness unless their authority is recognized, not only legally but symbolically.

44. אֲנִי פַרְעֹה — I am Pharaoh. After their return from the public installation procession (R' Hirsch), Pharaoh told Joseph, "As king, I have the authority to issue decrees for my kingdom and therefore I decree that: Without you no man may lift. . . ." Alternatively: I remain the king, but without your permission no man shall lift. . . This is similar in meaning to [v. 40]: Only by the throne shall I outrank you, but Pharaoh reiterated it as an official decree when he conferred this authority on Joseph by giving him the royal signet ring (Rashi).

45. צָפְנָת פַּעֲנָה — Zaphenath-paneah. Appointees to a high position were customarily assigned a name commensurate with their new eminence (Rashbam). Rashi and Rashbam interpret: מְפָרֵשׁ הַמְצִיאוֹת, he who explains what is hidden.

Zohar comments that the name change was an instance of Divine Providence, for it helped conceal Joseph's identity from his family, in order that the dreams could be fulfilled in accordance with God's plan.

אֲסֵנַת בַּת-פּוֹטִיפָר — Asenath daughter of Poti-phera. Poti Phera is identical with Potiphar [see above, 37:36], Joseph's former master. That he allowed his daughter to marry Joseph vindicated Joseph in the eyes of the Egyptian

tians from the charge that he had assaulted Potiphar's wife (Alshich).

וַיֵּצֵא יוֹסֵף עַל-אֶרֶץ מִצְרַיִם — Thus, Joseph emerged in charge of the land of Egypt. Joseph emerged from his interview with Pharaoh in such a manner that it was clear to all that he was the ruler of Egypt (Sforno).

46. בֶּן-שְׁלֹשִׁים שָׁנָה — Thirty years old. Joseph's age points to the hand of Providence. Were it not for his God-given wisdom and grace, one so young could never have risen to the highest position in a great land (Abarbanel). It also informs us that thirteen years had elapsed since he was separated from his family.

וַיַּעֲבֹר בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם — And he passed through the entire land of Egypt. Whereas his earlier emergence (v. 46) was ceremonial, in the sense that he became known throughout the land as the new viceroy (Ibn Ezra), this was a "working tour." He became acquainted with the populace, learned about the country, warned the people about the impending famine, and commissioned the construction of royal granaries in every city (Akeidah).

47-49. Joseph's plan is implemented.

47. לְקַמְצִים — By the handfuls. This can be understood to mean that the abundance was so great that the grain was collected "hand over fist."

R' David Feinstein comments otherwise. In order to prepare for the famine, Joseph instituted such strict controls that not even a handful of grain was overlooked. So successful was this policy that Joseph reached his predetermined goal and there was no number (v. 49), meaning that once that happened, it was no longer necessary to be as scrupulous in counting future acquisitions of food. As the later chapters show, Joseph's granaries were sufficient not only to feed Egypt but to enrich Pharaoh by selling food to the surrounding lands.

כַּל-אֶכֶל וְשִׁבְעַת שָׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
וַיִּתֵּן-אֶכֶל בְּעֵרִים אֶכֶל שְׂדֵה-הָעִיר אֲשֶׁר סָבִיבָתֶיהָ
נָתַן בְּתוֹכָהּ: וַיַּצְבֵּר יוֹסֵף בָּר כְּחוֹל הַיָּם הַרְבֵּה מְאֹד עַד
נִכְיָד לְסֹפֶר בִּי-אֵין מִסְפָּר: וַלְיוֹסֵף יָלַד שְׁנֵי בָנִים
בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב אֲשֶׁר יִלְדֶה-לוֹ אִסְתָּה
נָא בֶת-פּוֹטִי פָּרַע כֹּהֵן אֹן: וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת-שֵׁם הַבְּכוֹר
מְנַשֶּׁה בִּי-נִשְׁנִי אֱלֹהִים אֶת-כָּל-עַמְלִי וְאֵת כָּל-בֵּית
נָבִי: וְאֵת שֵׁם הַשֵּׁנִי קָרָא אֶפְרַיִם בִּי-הִפְרַנִּי אֱלֹהִים
בְּאֶרֶץ עֲנִי: וַתִּכְלֶינָה שְׁבַע שָׁנֵי הַשָּׁבַע אֲשֶׁר הָיָה
נִד בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַתַּחֲלִינָה שְׁבַע שָׁנֵי הָרָעָב לְבֹא
בְּאֶשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיְהִי רָעַב בְּכָל-הָאֲרָצוֹת וּבְכָל-אֶרֶץ
נִה מִצְרַיִם הָיָה לֶחֶם: וַתִּרְעַב כָּל-אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיַּצְעֲקוּ
הָעָם אֶל-פָּרַע וּלְלֶחֶם וַיֹּאמֶר פָּרַע לְכָל-מִצְרַיִם לְכוּ
נִו אֶל-יוֹסֵף אֲשֶׁר-יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ: וְהָרָעַב הָיָה עַל כָּל-
פְּנֵי הָאֶרֶץ וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת-כָּל-אֲשֶׁר בָּהֶם וַיִּשְׁבֹּר
נִו לְמִצְרַיִם וַיַּחֲזֹק הָרָעַב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: וְכָל-הָאֶרֶץ בָּאוּ
מִצְרַיִם לְשֹׁבֵר אֶל-יוֹסֵף כִּי-חָזַק הָרָעַב בְּכָל-הָאֶרֶץ:

מט
נ
נא
נב
נג
נד
נה
נו

רביעי

רש"י

אשר יאמר לכם תעשו, הרי גזר על התבואה והרקיקה, מה אם יגזור עלינו
וגמות (סס): (נו) על כל פני הארץ. מי הם פני הארץ, אלו העשירים (סס):
את כל אשר בהם. כתרנומו, די כהן טיבול: וישבר למצרים. שבר לשון
מכר ולשון קנין הוא. כחן משמש לשון מכר. שברו לנו מטט אוכל (להלן מנב):
לשון קנין. ואל תאמר אינו כי אם בתבואה, שאף בין וחל מנינו ולכו שברו בלא
כסף ובלא מחיר יין וחל (ישעיה נהא): (נו) וכל הארץ באו מצרימה אל
יוסף לשבור. ואם מדרשו כסדרו היה לריר לכתוב לשבור מן יוסף:

48-49. Food ... grain. According to Ramban, Joseph gathered all food of every variety to assure that there would be no waste. He apportioned rations to the people for their sustenance, and stored the rest. As for the grain [since grain is easier to store for long periods of time], he amassed it in storehouses like the sand of the sea.

50-52. Joseph's children: Manasseh and Ephraim. Verse 50 seems to stress that Asenath bore children to him, meaning that the sons were dedicated to the ideals of Joseph, not to those of the idolaters among whom she had been raised. As the daughter of aristocracy married to a foreign slave and former convict who owed his position to Pharaoh's whim, she might well have dominated the home atmosphere, in which case the children would have been hers. The Torah tells us, therefore, that she adopted Joseph's spiritual and moral outlook. To be the only Jew in Egypt, and to be married to the daughter of an idolatrous

(מט) עד כי חזל לו הספור לספור, וה"א מקרא קלר:
כי אין מספר. לפי שאין מספר, והרי כי משמש בלשון דהא (ר"ה ג): (ג) בטרם
תבוא שנת הרעב. מכלן שאדם חסור לשמש מטתו כשני רעבון (תענית יא):
(גה) ותרעב כל ארץ מצרים. שהרקיקה תבואתם שאלו חזן משל יוסף (נ"ר)
לזה: אשר יאמר לכם תעשו. לפי שהיה יוסף חומר להם שימולו. וכשנאלו
אלו פרעה וחומרים כך הוא חומר לנו, אמר להם למה לא נברכס בר והלא הכרין
לכם שני הרעב נאים. אמרו לו אספנו הרקיקה. אמר להם אם כל כן

priest, yet to raise children who remain the model after whom Jewish parents bless their children — may God make you like Ephraim and Manasseh (48:20) — is no small privilege (R' Hirsch).

51. ... בִּי-נִשְׁנִי אֱלֹהִים — For, "God has made me forget ... " Joseph acknowledged that God had allowed him to forget the hardships his brothers had inflicted on him in his paternal home. He was able to recognize that everything they had done was part of the Divine master plan, and consequently he bore them no ill will. For that he was grateful (Akeidah).

The commentators agree that Joseph could not have been so crass as to be thankful that he had forgotten his grieving father. To the contrary, the very fact that he gave this name showed that he remembered Jacob. Although Joseph would ordinarily have been obligated by the mitzvah of honoring his father to contact him, nevertheless the ban imposed by his brothers prevented him from doing so

all food of the seven years that came to pass in Egypt, and he placed food in the cities; the food of the field around each city he placed within it. ⁴⁹ Joseph amassed grain like the sand of the sea in great abundance until he ceased counting, for there was no number.

Joseph's Children: ⁵⁰ Now to Joseph were born two sons — when the year of famine had not yet set in — whom Manasseh and Ephraim Asenath daughter of Poti-phaera, Chief of On, bore to him. ⁵¹ Joseph called the name of the firstborn Manasseh for, "God has made me forget all my hardship and all my father's household." ⁵² And the name of the second son he called Ephraim for, "God has made me fruitful in the land of my suffering."

The Famine Devastates Egypt ⁵³ The seven years of abundance that came to pass in the land of Egypt ended. ⁵⁴ And the seven years of famine began approaching just as Joseph had said. There was famine in all the lands, but in all the land of Egypt there was bread.

⁵⁵ When all the land of Egypt hungered, the people cried out to Pharaoh for bread. So Pharaoh said to all of Egypt, "Go to Joseph. Whatever he tells you, you should do." ⁵⁶ When the famine spread over all the face of the earth, Joseph opened all the containers and sold provisions to Egypt; and the famine became severe in the land of Egypt. ⁵⁷ All the earth came to Egypt to Joseph to buy provisions, for the famine had become severe in all the earth.

[see 37:28]. To enable Joseph to bear this emotional burden, God replaced his constant memories of his father with other thoughts. In effect, therefore, Manasseh's name was an acknowledgment that God had given Joseph the fortitude to comply with the solemn oath (ibid.) against contacting Jacob, and to allow Providence to take its course.

52. בְּאֶרֶץ עֲנִי — *In the land of my suffering.* Despite all the greatness and splendor Joseph enjoyed as viceroy, he still regarded Egypt as the land of his suffering, for he was still a son of Jacob and a native of the Holy Land (Abarbanel).

Joseph's choice of names for his sons is the greatest proof of his loyalty to his origins and his determination not to be sucked into Egyptian culture (R' Hirsch).

53-57. The famine devastates Egypt. The famine struck with surprising suddenness. After seven years during which the Nile watered its entire valley generously and the people complacently thought that it could never be otherwise, its water seemed to disappear without warning, and with it the seven years of prosperity. The populace soon became desperate for food, and they were at Joseph's mercy.

54. בְּאִשֶּׁר אָמַר יוֹסֵף — *Just as Joseph had said.* The Torah does not make this statement in telling of the seven prosperous years. People, especially the rich and successful Egyptians of that era, tend to take good times for granted. It was only when famine struck that the Egyptians acknowledged that they had a viceroy who had foretold what would happen.

55. וְתָרַעַב כָּל-אֶרֶץ מִצְרַיִם — *When all the land of Egypt hungered.* During the second year of the famine (R' Bachya), all the stored grain rotted, except for Joseph's (Rashi). Midrash Tanchuma records that when that happened the people of Egypt came to Joseph demanding food, but he said that he would give them nothing unless

they circumcised themselves first. Upon hearing this, they protested to Pharaoh, but the king gave them no relief. Upon hearing that their stores of grain had rotted while Joseph's were still intact, Pharaoh told them that they had no choice but to follow Joseph's orders (Rashi from Tanchuma).

The commentators explain that in his prophetic wisdom, Joseph was preparing for the eventual descent of his brothers to Egypt. He knew that gentiles mock Jews because they are circumcised. By making the Egyptians circumcise themselves, he made it impossible for them to ridicule the circumcised Jews (Yafeh Toar). According to Sh'lah, Joseph foresaw that the sexual depravity of Egypt was the reason for the punishments they would suffer in the future; indeed, the Torah warns Israel against imitating the abominations of Egypt (see Leviticus 18:3, Rashi; Ramban there). By forcing circumcision upon the Egyptians, Joseph hoped to temper their perverse lusts and thereby ease the plight of the Jews who would be exiled and oppressed there. The Egyptians abandoned the law of circumcision as soon as Joseph died.

56. עַל כָּל-פְּנֵי הָאָרֶץ — *Over all the face of the earth.* The phrase **פְּנֵי**, *face*, refers to the prominent, well-to-do people (Rashi). They felt the famine first because such people are not accustomed to hunger and suffering. Poor people, unfortunately, are accustomed to hunger and take it in stride (Yalkut Yehudah).

57. וְכָל-הָאָרֶץ בָּאוּ — *All the earth came.* All the countries affected by the famine trooped to Egypt to buy food, with the result that Pharaoh's treasury amassed huge amounts of gold and silver. This was God's way of preparing the way for the fulfillment of the prophecy to Abraham that his offspring would leave the land of their enslavement with enormous wealth (Zohar).

אֶחָדָם יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹב אֶת עֵיבוּרָא מוֹדֶבֶן
בְּמִצְרַיִם וַאֲמַר יַעֲקֹב לְבִנּוֹהֵי לְמָא
תַּתְּחוּן: בְּנִאֲמַר הָא שְׁמַעִית (אֲמַרִין) אֲרִי
אֵית עֵיבוּרָא מוֹדֶבֶן בְּמִצְרַיִם חוּתוֹ תַּחֲוֹן
וּבִנּוֹ לָא מִתְּמֵן וְנָחִי וְלָא נְמוּת: וְנִתְּחוּ
אֲחֵי יוֹסֵף עֲסָרָא לְמוֹדֶבֶן עֵיבוּרָא מִמִּצְרַיִם:
וְנִתְּחוּ בְּנֵימִין אֲחֵי יוֹסֵף לְדִיּוֹסֵף לָא שְׁלַח יַעֲקֹב
עִם אֲחוּהֵי אֲרִי אֲמַר דְּלִמָּא יַעֲרַעֲבָה
מוּתָא: הֵנָּה וְנָחֵנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹדֶבֶן עֵיבוּרָא
בְּגוֹ עֲלִיא אֲרִי הֵנָּה כְּפָנָא בִּארְעָא דְכִנְעֵן:
וְיוֹסֵף הוּא דְשָׁלִיט עַל אֲרַעָא הוּא דְמוֹדֶבֶן
עֵיבוּרָא לְכָל עֲמָא דְאֲרַעָא וְנָחֵנוּ אֲחֵי יוֹסֵף
וְסִגְרִיד לָהּ עַל אֲפִיחָהּ עַל אֲרַעָא: וְנִחָא
יוֹסֵף יָת אֲחוּהֵי וְאֲשַׁתְּמוּדְעוּן וְחִשְׁבִּי מָא
דִּימִלֵּל עֲמָהוֹן וּמִלִּיל עֲמָהוֹן קִשְׁנָן וַאֲמַר
לְחוּן מִנָּן אֲחִיתָנוּ וַאֲמַר מִאֲרַעָא
דְכִנְעֵן לְמוֹדֶבֶן עֵיבוּרָא: הֵנָּה אֲשַׁתְּמוּדְעוּ
יוֹסֵף יָת אֲחוּהֵי וְנָחֵנוּ לָא אֲשַׁתְּמוּדְעוּ:

א וַיֵּרָא יַעֲקֹב בִּי יֵשׁ-שֹׁבֵר בְּמִצְרַיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו
ב לָמָּה תִּתְרָאוּ: וַיֹּאמֶר הִנֵּה שְׁמַעֲתִי בִּי יֵשׁ-שֹׁבֵר
בְּמִצְרַיִם רְדוּ-שָׁמָּה וְשִׁכְרוּ-לָנוּ מִשֶּׁם וְנַחֲיָה וְלֹא
ג נְמוּת: וַיֵּרְדּוּ אֲחֵי-יוֹסֵף עֲשָׂרָה לְשֹׁבֵר בְּרִי מִמִּצְרַיִם:
ד וְאֶת-בְּנֵימִין אֲחֵי יוֹסֵף לֹא-שְׁלַח יַעֲקֹב אֶת-אֲחָיו
ה כִּי אָמַר פֶּן-יִקְרָאנוּ אֶסּוֹן: וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְשֹׁבֵר
ו בְּתוֹךְ הַבָּאִים כִּי-הָיָה הָרָעַב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: וַיּוֹסֶף הוּא
הַשְׁלִיט עַל-הָאֶרֶץ הוּא הַמְשָׁפִיר לְכָל-עַם הָאֶרֶץ
ז וַיָּבֹאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲוּ-לוֹ אִפְּסִים אֶרְצָה: וַיֵּרָא
יּוֹסֵף אֶת-אֲחָיו וַיִּבְכְּם וַיִּתְּנָבֵר אֲלֵיהֶם וַיַּדְּבֵר אִתָּם
ק שֹׁת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֵאֵין בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן
ח לְשֹׁבֵר-אֶכְל: וַיִּבֶר יוֹסֵף אֶת-אֲחָיו וְהֵם לֹא הִפְרָהוּ:

רש"י

חלוקין לעשרה שלא היטה אהבת כלם ושנאת כלם שזה לו. אבל לענין לשבור בר
כלם כל אחד להם (ב"ר לא:בב): (ד) פן יקראנו אסון. וביטוי לא יקראנו אסון,
ח"ר אליעזר בן יעקב מכאן שהשטן מקטרג בשעת הסכנה (ב"ר לא:א; תנחומא
ויגש א): (ה) בתוך הבאים. מעמינין עמלן שלא יכירו (תנחומא ו) לפי שזה
להם חביבים שלא יתראו כולם בפניהם ח' אלא שיכנס כל ח' בפניהם כדי שלא תשלוט
בהם עין הרע, שכולם נאים וכולם נבורים (תנחומא ח; ב"ר סס: ו) וישתחוו
לו אפיים. נשטחו לו על פניהם. וכן כל השתחוה פשוט ידיים ורגלים הוא (מגילה
כב; שנועוט טז: ו) ויתנבזר אליהם. נעשה להם כנכרי בדברים לדבר קשות
(תנחומא סס וז"ר סס: ח) ויבר יוסף וגו'. לפי שהיחס חתומי זקן וזהם לא
הבירודו. שילא מאללם בלא תחיתם זקן ועכשו מאלוהם בחיתתם זקן (תנחומא
כז; בימות פח; ב"ר לא:א). ומ"ל, ויבר יוסף את אחיו, כשנמסרו בידי הכרי שהם
אחיו וריחים עליהם, והם לא הכירוהו, שנעלם בינם לניהוג בו אחיה (ב"ר סס:)

(א) וירא יעקב בי יש שובר במצרים. ומהיכן ראה, והלא לא ראה אלא שמע,
שנאמר הנה שמעתי וגו'. ומהו וירא, ראה באפסמקרא של קדש שעידין יש לו שבר
במצרים ולא היטה נבואה ממש להודיעו כפי' שזה יוסף (ב"ר לא:א); למה
תתראו. למה תראו עומכם כפי' בני ישמעאל ובני עשו (כאילו אחס) שבטים, כי
באותה שעה עדיין היה להם תבואה (תענית יז). וז"ל פשוטו, למה תתראו, למה
יהי הכל מסתכלין בכם ומתמיהים בכם שאין אחס מבקשים לכם אוכל בערים
שיכלה מה שבידכם. ומפי אחרים שמעתי שהוא לשון כחשה, למה חשוי כחשים
ברעם. ודומה לו ומרה גם הוא יורא (משלי יא:כה); (ב) רדו שמה. ולא אמר
לכו, רמו למאחס ועשר שנים ששטענדו למצרים כמנין רד"ו (ב"ר סס ז: א) (ג)
וירדו אחי יוסף. ולא כתב בני יעקב, מלמד שהיו מתחרטים במכירתו ונחמו לבם
להתנבז עמו בחוזה ולפדותו בכל מומן שיפסקו עליהם (ב"ר סס ו; תנחומא ח);
עשרה. מה ח"ל, והלא כתוב ואח בנימין אחי יוסף לא שלח. אלא לענין האחיה היו

42.

1-4. Jacob sends his sons to Egypt. It was the second year of the famine (*Seder Olam*), and although Jacob's family still had provisions (see below), Jacob was concerned and dispatched his sons to Egypt.

1. וַיֵּרָא יַעֲקֹב — *Jacob perceived*. Literally, the verb means that Jacob saw — but he could not actually have seen the events in faraway Egypt. The Sages therefore interpret the word שָׁבֵר as if it were spelled with a *sin* — שָׁכַר — which means *hope*. Accordingly they comment that Jacob saw in a prophetic vision that there was hope in Egypt (*Rashi*). This is an instance of a prophet not comprehending the clear meaning of his revelation, for it is plain from the narrative that Jacob did not know the consequences of his initiative in sending his sons to Egypt. Another example is his unconscious prophecy that his family would ultimately spend 210 years in Egypt (see v. 2).

לָמָּה תִּתְרָאוּ — *Why do you make yourselves conspicuous?* Why do you show yourselves as having plenty [to eat]? Such behavior will lead to envy and ill will on the part of the families of Ishmael and Esau (*Taanis* 10b; *Rashi*). Do not travel with food in your hands lest you cause ill feelings. And

do not all enter [Egypt] through one gate for fear of the evil eye [for someone might feel envy that one man should be blessed with ten such sons] (*Midrash*).

Jacob's rhetorical question has been the theme of many leaders who exhorted their fellow Jews not to flaunt their wealth and success to envious and often anti-Semitic neighbors. Whatever food Jacob's family had was honestly acquired, but even honest resources should be displayed judiciously.

2. רָדוּ — *Go down*. Jacob did not use the verb לָכוּ, *go*, but רָדוּ [*go down*], thereby alluding to the 210 years that they would be exiled in Egypt. [The *gematria* (numerical value) of the word רָדוּ is 210: ר = 200; ד = 4; ו = 6.] (*Rashi*). In a similar expression of unconscious prophecy, Jacob said that as a result of the foray to Egypt, *we will live*, for the Egyptian exile was an indispensable prerequisite to the spiritual life that would result from the exile and redemption.

3. אֲחֵי-יוֹסֵף עֲשָׂרָה — *Joseph's brothers — ten of them*. In order to prevent speculators from purchasing large amounts of grain and profiteering, as is common in times of famine and shortage, Joseph had decreed that no one could buy more food than was needed for a single household. This is why all

42

Jacob
Sends His
Sons to
Egypt

¹ Jacob perceived that there were provisions in Egypt; so Jacob said to his sons, "Why do you make yourselves conspicuous?" ² And he said, "Behold, I have heard that there are provisions in Egypt; go down there and purchase for us from there, that we may live and not die." ³ So Joseph's brothers — ten of them — went down to buy grain from Egypt. ⁴ But Benjamin, Joseph's brother, Jacob did not send along with his brothers, for he said, "Lest disaster befall him." ⁵ So the sons of Israel came to buy provisions among the arrivals, for the famine was in the land of Canaan.

The
Brothers
Bow to
Joseph

⁶ Now Joseph — he was the viceroy over the land, he was the provider to all the people of the land. Joseph's brothers came and they bowed to him, faces to the ground.

⁷ Joseph saw his brothers and he recognized them, but he acted like a stranger toward them and spoke with them harshly. He asked them, "From where do you come?" And they said, "From the land of Canaan to buy food." ⁸ Joseph recognized his brothers, but they did not recognize him.

ten brothers had to go (*Sfomo*). According to the Midrash, Joseph's real reason for the decree was to assure that all of his brothers would be forced to come to him, thus fulfilling the prophecy of his dreams that they would all bow to him.

4. בנימין — Benjamin. It was destined from Above that Benjamin, who had not participated in the sale of Joseph, not accompany them so that he would be spared their tribulations before Joseph revealed his identity. Although he suffered with them when he joined them on their second trip, he was compensated for this by having the intense joy of meeting Joseph (*Oznaim LaTorah*).

6-13. The brothers bow to Joseph. Unknown to the brothers, Joseph had not only lived and prospered, he had set in place a plan to identify them and bring them to him when they arrived in Egypt, as he was sure they would eventually. In order to do this, he ordered that only one storehouse be kept open, and that he would have sole authority over it. This guaranteed that he personally would meet his brothers. In addition, he instructed his trusted underlings to look for a group of men fitting their description (*Midrash*). *Ramban* offers a practical suggestion of how Joseph proceeded. He surely did not have the time to conduct every transaction; instead, he interviewed all national groups and then instructed his officials on how to deal with them. The brothers were the first to come from Canaan (*Ramban*). *Sfomo* comments that it is not surprising that Joseph would be involved in every transaction, since his sales of food were the major source of governmental income.

The brothers, knowing that the original purchasers of Joseph had been bound for Egypt, wanted to find him and ransom him. They entered the country through ten different gates and spread out in the marketplaces looking for him (*Midrash*).

7. ויכירם ויתקבר אליהם — And he recognized them, but he acted like a stranger toward them. Joseph recognized his brothers immediately, both because he expected and was looking for them. He, however, was beardless when they parted, so that it would have been much harder for them to recognize him, especially since he wore royal raiment and they could not

have dreamt that the slave they sold would be ensconced on a throne. To assure that they would not know who he was, he took pains to behave like a stranger. *Ramban* adds that he probably lowered his hat to partially cover his face.

Why Joseph concealed his identity and persecuted his brothers.

As noted before, Joseph knew that his dreams were prophecies that had to be fulfilled, and he knew that he had to do all in his power to bring about that result. This is why the Torah stresses that when he saw them he remembered the dreams. He also knew that the two dreams had to be fulfilled in sequence, the first and then the second. So far, ten brothers had bowed, but his first dream called for all eleven; therefore, he had to engineer Benjamin's appearance with the brothers, and only then could Jacob come, for the fulfillment of the second dream. Were it not for his obligation to carry out the dreams, Joseph would never have allowed his father to languish for so many years without knowing that his beloved Joseph was alive. [The Midrash, however, explains that Joseph kept the secret from Jacob because of the oath imposed by the brothers.] And he would have been guilty of a serious sin in inflicting anxiety on Jacob, first by sending his brothers home without Simeon and then by demanding that Benjamin be brought to him. Similarly, the anxiety Joseph later inflicted upon them by hiding the goblet in Benjamin's sack was for the sole purpose of testing their love for Benjamin before allowing him to travel with them (*Ramban*).

In another explanation of Joseph's behavior, *R' Hirsch* maintains that Joseph needed two tests before he could be reunited with his brothers: (a) Was their old rancor against him solely motivated by how they perceived the underlying motive of his dreams, or were they resentful of Rachel's special place in their father's affections? If the latter, then they could be as much of a menace to Benjamin as they had been to Joseph. And if Joseph had revealed himself now, when they were in his power, he would never know how much hatred lingered beneath the surface. Therefore, he wanted to put them into a situation where they could gain their own freedom at the expense of Benjamin's, and see

ט וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלֻמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
י מְרַגְלִים אַתֶּם לָרְאוֹת אֶת-עֲרֹת הָאָרֶץ בְּאַתֶּם: וַיֹּאמְרוּ
יא אֵלָיו לֹא אֲדֹנֵי וְעַבְדֶּיךָ בָּאוּ לִשְׁכַּר-אֶכָּל: כָּלֵנוּ בְנֵי אִישׁ-
יב אֶחָד נָחֲנוּ בָנִים אֲנַחְנוּ לֹא-הָיוּ עַבְדֶּיךָ מְרַגְלִים: וַיֹּאמֶר
יג אֲלֵהֶם לֹא בִּי-עֲרֹת הָאָרֶץ בְּאַתֶּם לָרְאוֹת: וַיֹּאמְרוּ
שְׁנֵים עָשָׂר עַבְדֶּיךָ אַחִים | אֲנַחְנוּ בְנֵי אִישׁ-אֶחָד בְּאָרֶץ
יד כְּנָעַן וְהִנֵּה הֶקְטַן אֶת-אֲבִינוּ הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינָנו: וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם יוֹסֵף הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר מְרַגְלִים
טו אַתֶּם: בְּזֹאת תִּבְחָנוּ חַי פְּרַעַה אִם-תִּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם-
טז בָּבוֹא אַחֵיכֶם הֶקְטַן הִנֵּה: שְׁלָחוּ מִכֶּם אֶחָד וַיִּקַּח אֶת-
יז אַחִיכֶם וְאַתֶּם הֶאֱסָרוּ וַיִּבְחָנוּ דְּבָרֵיכֶם הָאֵמֶת אֲתֶכֶם
יח וְאִם-לֹא חַי פְּרַעַה כִּי מְרַגְלִים אַתֶּם: וַיֹּאסֹף אֹתָם
יח אֶל-מִשְׁמַר שְׁלֹשֶׁת יָמִים: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף בְּיוֹם
יט הַשְּׁלִישִׁי זֹאת עָשׂוּ וְחָיוּ אֶת-הָאֱלֹהִים אָנִי יֵרָא: אִם-
כ בָּנִים אַתֶּם אַחֵיכֶם אֶחָד יֹאסֵר בְּבֵית מִשְׁמָרְכֶם וְאַתֶּם
כ לָכוּ הִבִּיאוּ שָׁבֵר רַעְבוֹן בְּתֵיכֶם: וְאַתֶּם-אַחֵיכֶם הֶקְטַן
תָּבִיאוּ אֵלַי וַיֹּאמְנוּ דְּבָרֵיכֶם וְלֹא תִמּוּתוּ וַיַּעֲשׂוּ-כֵן:

רש"י

דברתי שאתם מרגלים הוא האמת והנכון, זהו לפי פשוטו. ומדרשו, אמר להם ואילו מלאכם אותו ויפסקו עליכם ממון הרבה, תפדוהו. אמרו לו הן. אמר להם ואילו אמרו להם שלא יחזירוהו בשום ממון מה תעשו. אמרו לכך בלנו, להרגו או להכריז. אמר להם הוא אשר דברתי אליכם, להרגו בני העיר בלחם (ב"ר ס"ז). מנחם אני בנביעי עלי שנים מכס המצור כך גדול על שם (תמומה) ס"ז (ס"ז): (טו) חזי פרעה. אם יחיה פרעה. כשהיה נשבע לשקר היה נשבע בחיי פרעה (ב"ר ס"ז): אם תצאו מזה. מן המקום הזה: (טז) האמת אתכם. אם אמר אתכם. לפיכך ה"ל נקוד פתח שהוא כמו בלשון חמה, ואם לא חזיאוהו חזי פרעה כי מרגלים אתם: (יז) משמר. בית האסורים: (יט) בבית משמרם. שאתם אסורים בו עכשיו: ואתם לבו הביאו. לבית אכיס: שבר רעבון בתיכם. מה שקינסם לרעבון אנשי צה"ס (תרגום יונתן): (ב) ויאמנו דבריכם. יתאמנו ויתקיימו, כמו אמר אמן

how they would react. (b) If they hated Joseph when he merely dreamed of being a king, how much more would they hate him now that he truly had the power of life and death over them? Therefore, he wanted to show them that, after the long chain of events, he truly loved them and had only their good interests at heart. This, he was sure, would melt their long-standing resentment.

9. מְרַגְלִים אַתֶּם. — *You are spies!* Joseph made this accusation to stop their attempt to learn the whereabouts of their long-lost brother, for if they were to persist in this effort, they might hear about the Hebrew slave who had become viceroy through a succession of dreams. But if they were under suspicion of spying, they would not dare circulate through the city asking questions (*Kli Yakar*).

(ט) אשר חלם להם. עליהם (תרגום יונתן) וידע שנתקיימו שהרי השחזו לו: ערות הארץ. גלוי הארץ, מהיכן היא נוטה ליכבש, כמו את מקורה הערה (ויקרא כ"ח), וכמו פרוס ועריה (ויחזקאל ט"ז). וכן כל ערה שבמקרה לשון גילוי. ות"ל בדקא דארעא, כמו בדק הבית (מלכים ב' כ"ב) רעוט הבית. אבל לא דקדק לפרשו אחר לשון המקרא: (י) לא אדני. לא תאלמן כן, שהרי עבדיך בלא לשכר אולכו: (יא) כלנו בני איש אחד נחנו. נללנו בהם רוח הקדש וכללוהו עמם שאף הוא בן אכיס (ב"ר ל"א): כנים. אחיכם, כמו בן דבר (שמות י"ב) כן בנות ללפחד דוברות (דברדב"ר כ"ז). ועברו לא כן בדיו (ישעיה ט"ז): (יב) בי ערות הארץ באתם לראות. שהרי נכנסתם בעמרה שפרי העיר, למה לא נכנסתם בשער אחד (תנחומא ח' ב"ר ס"ז): (יג) ויאמרו שנים עשר עבדיך וגו'. וכשנל אוחזי' שאינו נתפסו עמיך לנבא (ס"ז וס"ז): (יד) הוא אשר דברתי. הדבר אשר

11. — *All of us, sons of one man are we.* The Divine Spirit was enkindled within them and they unwittingly included Joseph in their statement by saying, "All of us are the sons of one father" (*Midrash; Rashi*).

By mentioning that they were all sons of one man, they meant to counter the charge that they were treacherous spies. Their father Jacob, they contended, was a man of the highest repute. It would be a simple matter for Joseph to inquire about him and his family; that would be enough to dispel any notion that his sons could be spies (*Ramban*). Furthermore, no father would permit his entire family to go together on a mission as dangerous as espionage against a great power (*Daas Zekeinim*).

12-13. Joseph challenged them. "It cannot be as you say. If

⁹ Joseph recalled the dreams that he dreamed about them, so he said to them, "You are spies! To see the land's nakedness have you come!"

¹⁰ They answered him, "Not so, my lord! For your servants have come to buy food. ¹¹ All of us, sons of one man are we; we are truthful people; your servants have never been spies."

¹² And he said to them, "No! But the land's nakedness have you come to see."

¹³ And they replied, "We, your servants, are twelve brothers, the son of one man in the land of Canaan. The youngest is now with our father and one is gone."

Joseph ¹⁴ But Joseph said to them, "It is just as I have declared to you: 'You are spies!' ¹⁵ By this shall you be tested: By Pharaoh's life you will not leave here unless your youngest brother comes here. ¹⁶ Send one of you, and let him fetch your brother while you shall remain imprisoned, so that your words may be tested whether truth is with you; but if not, by Pharaoh's life — surely you are spies!" ¹⁷ Then he herded them into a ward for a three-day period.

Stands His Ground, but Offers His Brothers a Way Out ¹⁸ Joseph said to them on the third day, "Do this and live; I fear God: ¹⁹ If you are truthful people, let one of your brothers be imprisoned in your place of confinement while you go and bring provisions for the hunger of your households. ²⁰ Then bring your youngest brother to me so your words will be verified and you will not die." And they did so.

you are brothers traveling together, you would have entered the country together and not by ten different gates. Therefore, you must be involved in some conspiracy (Rashi; Ramban). Furthermore, how is it possible that not even one of you remained home to care for your father?" He asked this last question to determine if Benjamin was still alive, for he feared that they had done away with him, too (Ralbag). In reply they asserted that they came through different gates to look for their missing brother and that they had indeed left one brother at home.

Sforno maintains that by speaking so freely about their family they hoped to prove their truthfulness, since everything they said was easily verifiable.

According to R' Avraham ben HaRambam, citing his grandfather, R' Maimon, their response did not counter the spying charge, but was in answer to another, unrecorded question that Joseph must have asked about their family. Such additional dialogue is alluded to by the brothers in their recapitulation of their adventures to Jacob, later in 43:7. In common Scriptural style, the Torah did not elaborate on the dialogue.

14-20. Joseph stands his ground, but offers his brothers a way out. Joseph pretended to find their protests of innocence unconvincing, and reemphasized his firm belief in their guilt. As the supreme viceroy of Egypt, he did not have to justify his accusations rationally; the brothers were in his power and it sufficed that such was his whim. However, after showing them that they were helpless, he offered them a way to prove their innocence.

15. בָּזֹאת תִּכְהֶנּוּ — By this shall you be tested. If your statement regarding a "youngest brother" can be verified, I will believe everything else you said as well (B'chor Shor). For if you are not brothers, you will never be able to find a stranger to come with you and put himself in mortal danger by posing as your brother (Sforno).

חַי פַּרְעֹה — By Pharaoh's life, i.e., if Pharaoh shall live. This

was a formula for an oath, as if to say, "I swear by Pharaoh's life" (*Gur Aryeh*). R' Bachya comments that even though Joseph released nine of his brothers before Benjamin came (v. 19), he was not in violation of this oath, because he kept Simeon in the prison after he released the others.

To frighten them and make them more submissive, Joseph incarcerated them for three days, as a display of raw power.

16. שְׁלַח מִכֶּם אֶחָד — Send one of you. But none of the brothers volunteered to go because, seeing Joseph's unreasonable attitude, they felt that the mission would be futile, and they were fearful about Jacob's grief when he was told that nearly all of his sons were in prison (*Or HaChaim*).

18. Realizing that none of them would volunteer to fetch Benjamin, Joseph made a new proposal, which he prefaced with a soothing declaration of his concern for justice and fairness.

אֶת־הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרָא — I fear God. Accordingly, I will not keep all of you imprisoned while your families are starving. I will release most of you to bring provisions home while I detain only one of you as a hostage (Ramban; Sforno).

Many people fear God while they are poor, but when they become wealthy they place their trust in their money and lose their piety. Joseph was different. He feared God as a slave, as he said to his master's wife, "How then can I perpetrate this great evil? I will have sinned against God!" (39:9). His piety was even greater when he became a ruler, as he specifically proclaimed "I fear God!" (*Tanchuma Naso*).

The above comment about Joseph's constancy is true, of course, but it is something the brothers could not have known. To them, the viceroy of Egypt must have seemed like many of the rulers Jews have had to contend with throughout history, who pontificate piously about their devotion to morality and law, while their actions bespeak cruelty and hatred. No one will ever know how many Jews have bled under the lash of rulers who "feared God." Even

כא וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-אָחִיו אָבֵל אֲשֶׁמִּים וְאֶנְחֵנוּ עַל-אָחִינוּ
אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהַתְחַנְנֵנוּ אֵלָיו וְלֹא שָׁמְעֵנוּ
עַל-כֵּן בָּאָה אֵלָיו הַצָּרָה הַזֹּאת: וַיֵּצֵן רְאוּבֵן אֹתָם
לֵאמֹר הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם וְלֵאמֹר אֶל-תַּחֲטְאוּ בְיָד
כג וְלֹא שָׁמַעְתֶּם וְגַם-דָּמּוּ הֵנָּה נִדְרָשׁ: וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי
כד שָׁמַע יוֹסֵף כִּי הִמְלִיץ בֵּינֵיהֶם: וַיֹּסֵב מֵעַלֵּיהֶם וַיִּבֶךְ וַיֵּשֶׁב
אֱלֹהִים וַיַּדְבֵּר אֱלֹהִים וַיִּקַּח מֵאֹתָם אֶת-שְׁמֵעוֹן וַיֹּאסֶר
כה אֹתוֹ לַעֲיִנֵיהֶם: וַיֵּצֵא יוֹסֵף וַיַּמְלֵאוּ אֶת-כְּלֵיהֶם בָּרֶךְ וְלֶהֱשִׁיב
כז בְּסָפִיהֶם אִישׁ אֶל-שָׁקוֹ וְלִתֵּת לָהֶם צֶדֶה לַדֶּרֶךְ וַיַּעַשׂ
כו לָהֶם כֵּן: וַיֵּשְׂאוּ אֶת-שִׁבְרָם עַל-חַמְרֵיהֶם וַיִּלְכוּ מִשָּׁם:
כז וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת-שָׁקוֹ לִתֵּת מִסָּפּוֹא לַחֲמָרוֹ בַּמָּלֹן
כח וַיֵּרָא אֶת-כֶּסֶף וְהִנֵּה-הוּא בְּפִי אֲמַתְחָתוֹ: וַיֹּאמֶר אֶל-
אָחִיו הוֹשֵׁב בְּסָפִי וְגַם הֵנָּה בְּאֲמַתְחָתִי וַיֵּצֵא לָבֶם וַיַּחֲרִדּוּ
אִישׁ אֶל-אָחִיו לֵאמֹר מַה-זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ:
כט וַיָּבֹאוּ אֶל-יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֶרְצָה כְּנָעַן וַיְגִידוּ לוֹ אֵת כָּל-

כא וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-אָחִיו אָבֵל אֲשֶׁמִּים וְאֶנְחֵנוּ עַל-אָחִינוּ
אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהַתְחַנְנֵנוּ אֵלָיו וְלֹא שָׁמְעֵנוּ
עַל-כֵּן בָּאָה אֵלָיו הַצָּרָה הַזֹּאת: וַיֵּצֵן רְאוּבֵן אֹתָם
לֵאמֹר הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם וְלֵאמֹר אֶל-תַּחֲטְאוּ בְיָד
כג וְלֹא שָׁמַעְתֶּם וְגַם-דָּמּוּ הֵנָּה נִדְרָשׁ: וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי
כד שָׁמַע יוֹסֵף כִּי הִמְלִיץ בֵּינֵיהֶם: וַיֹּסֵב מֵעַלֵּיהֶם וַיִּבֶךְ וַיֵּשֶׁב
אֱלֹהִים וַיַּדְבֵּר אֱלֹהִים וַיִּקַּח מֵאֹתָם אֶת-שְׁמֵעוֹן וַיֹּאסֶר
כה אֹתוֹ לַעֲיִנֵיהֶם: וַיֵּצֵא יוֹסֵף וַיַּמְלֵאוּ אֶת-כְּלֵיהֶם בָּרֶךְ וְלֶהֱשִׁיב
כז בְּסָפִיהֶם אִישׁ אֶל-שָׁקוֹ וְלִתֵּת לָהֶם צֶדֶה לַדֶּרֶךְ וַיַּעַשׂ
כו לָהֶם כֵּן: וַיֵּשְׂאוּ אֶת-שִׁבְרָם עַל-חַמְרֵיהֶם וַיִּלְכוּ מִשָּׁם:
כז וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת-שָׁקוֹ לִתֵּת מִסָּפּוֹא לַחֲמָרוֹ בַּמָּלֹן
כח וַיֵּרָא אֶת-כֶּסֶף וְהִנֵּה-הוּא בְּפִי אֲמַתְחָתוֹ: וַיֹּאמֶר אֶל-
אָחִיו הוֹשֵׁב בְּסָפִי וְגַם הֵנָּה בְּאֲמַתְחָתִי וַיֵּצֵא לָבֶם וַיַּחֲרִדּוּ
אִישׁ אֶל-אָחִיו לֵאמֹר מַה-זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ:
כט וַיָּבֹאוּ אֶל-יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֶרְצָה כְּנָעַן וַיְגִידוּ לוֹ אֵת כָּל-

ר"ח

מעליהם. נחרק מעליהם שלא יראוהו כוכה: ויבך. לפי ששמע שהיו מחחרטין:
את שמעון. הוא השליכו לנור, הוא שאמר ללוי הנה בעל החלומות הלזה בא (ולעיל
לזעזע: תנחומא י"ז י"ז). ר"ח, נכחון ויוסף להפרידו מלוי שגם יסעו שניהם להרוג
אחיו (תנחומא י"ג ד'): ויאסר אותו לעיניהם. לא אסרו אלא לעיניהם וכיון
שלא הוליו והאילו והאילו והאילו (כ"ד לז"ח): (בד) ויפתח האחד. הוא לוי שגשך
יחיד משמעון בן זנו (תרגום יונתן): במלון. כמקום שלטו כליל: אמתחתו.
הוא הק: (בד) וגם הנה באמתחתו. גם הכק כו טס החטא: מה זאת
עשה אלהים לנו. להביאנו לידי עליה זו, שלא הישך אלא להתעלל עליו:

Joseph's words implied these historic attitudes. Speaking as the viceroy and not as the righteous Joseph, he proclaimed to the brothers how ethical he was, but suggested not very subtly that they would die unless they obeyed him.

21-23. The brothers' regret. The brothers became introspective and recognized their lot as a Divine punishment for their cruel treatment of Joseph. "Happy are the righteous," declares *Midrash HaGadol*, "who submit to retribution with joy and declare the Almighty just in whatever way He acts."

Their reaction at this point is illustrative of their greatness. They did not acknowledge guilt for their earlier judgment against Joseph; interpreting his actions as they did, they were convinced that they had acted properly and legally in ridding themselves of a mortal danger. To the contrary, since they felt at the time of the sale that they were obligated to remove Joseph from their midst, they felt that it would have been sinful to show compassion at a time when firmness was required. Now, however, seeing their new predicament as a punishment, they blamed themselves for their lack of compassion in how they carried out their decision. They regarded this callousness toward Joseph's entreaties

(במדבר הכז), וכמו יאמן נא דברך (מלכים א' ח:כו): (בא) אבל. כתרנומו, בקוסטא. רחמי כ"ר (לחא): לישא דרומא (לשון בני הגג) הוא, אכל, כרס: באה אלינו. טעמו כ"ר לפי שהוא בלשון עבר, שכבר באה, ותרנומו אחת לחא: (בב) וגם דמו. אחין וגמין רבין (כ"ר ח"ד). דמו וגם דם הוקן (סס לחא): (בג) והם לא ידעו כי שומע יוסף. מבין לשון, וכפניו היו מדברים כן (תרגום יונתן): כי המליץ בינותם. כי כשהיו מדברים עמו היה המליץ ביניהם היודע ל' עברי ולשון מלך והיה מליץ דבריהם ליוסף ודברי יוסף להם, לכן היו סגורים שחין יוסף מכיר בלשון עברי (סס): המליץ. זה מנשה בנו (סס; כ"ר סס): (בד) ויבס

— not the actual sale — as deserving punishment (*R' Aharon Kotler*).

The Talmud derives from Scripture that even heinous criminals who suffer the death penalty must be treated as kindly as possible to minimize their humiliation and suffering. The brothers now felt that for failing to deal with Joseph that way, they were now being punished, and deservedly so.

Yafeh Toar notes that they contrasted their own behavior toward Joseph with that of the viceroy toward their hungry families. The Egyptian did not know and would never see those people in Canaan, yet he felt enough sympathy for their plight to send them food, but the brothers had been apathetic to their own flesh and blood.

22. וגם-דמו. — *And his blood as well.* Although the brothers had not shed Joseph's blood, Reuben meant that Joseph, who was unaccustomed to the hard life of slaves, might well have died in captivity. And if so, the brothers were responsible (*Ramban*).

Following the Rabbinic rule that the word גם, *as well*, implies something *in addition* to what is mentioned explicitly, *Rashi* comments that Reuben implied that not only

The Brothers' Regret ²¹ They then said to one another, "Indeed we are guilty concerning our brother inasmuch as we saw his heartfelt anguish when he pleaded with us and we paid no heed; that is why this anguish has come upon us."

²² Reuben spoke up to them, saying, "Did I not speak to you saying, 'Do not sin against the boy,' but you would not listen! And his blood as well — behold! — is being avenged."

Joseph Chooses His Hostage ²³ Now they did not know that Joseph understood, for an interpreter was between them. ²⁴ He turned away from them and wept; he returned to them and spoke to them; he took Simeon from them and imprisoned him before their eyes.

Joseph Sends Them Back — with Their Money ²⁵ Joseph commanded that they fill their vessels with grain, and to return their money, each one's to his sack, and to give them provisions for the journey. And so he did for them. ²⁶ Then they loaded their purchase onto their donkeys and departed from there.

²⁷ When the one of them opened his sack to give feed to his donkey at the inn, he saw his money, and behold! — it was in the mouth of his sack. ²⁸ So he said to his brothers, "My money has been returned and behold! it, too, is in my sack!" Their hearts sank, and they turned trembling one to another, saying, "What is this that God has done to us?"

²⁹ They came to Jacob their father in the land of Canaan and they told him of all

Joseph's blood was being avenged, but also Jacob's — because the brothers had caused him so many years of grief.

23. בני המליץ ביניהם — For an interpreter was between them. They had spoken to Joseph through an interpreter, so they assumed that he did not understand Hebrew. [Now the interpreter had left — for it is obvious that they would not have spoken these incriminating words had he still been present (*Radak; Mizrahi*).] According to the *Midrash*, the interpreter was Manasseh, Joseph's firstborn son (*Rashi*).

24. Joseph chooses his hostage. Having said that he would keep one of the brothers in Egypt as a hostage, Joseph now chose Simeon. The reason for this choice was because he was the one who had thrown Joseph into the well and who had said derisively, "Look! That dreamer is coming" (37:19). Alternatively, Joseph wished to separate Simeon from Levi, lest the two of them conspire to kill him. The companionship of those two had been lethal before, since they were the ones who carried out the attack against Shechem (*Rashi*). *Ibn Ezra* suggests that, as the firstborn, Reuben would have been the logical hostage. Joseph spared him in gratitude for having been the one who tried to protect him when the brothers were planning to kill him. He took Simeon because he was the next oldest.

ויבך — And wept. Joseph's compassion was aroused and he wept at their distress (*Sforno*).

25-28. Joseph sends them back — with their money. On the one hand, Joseph treated them considerably, sending back food not only for the families of the nine who were going back to Canaan, but also for the family of Simeon, and even giving them extra provisions for the journey. On the other hand, he secretly had Manasseh put their money in their sacks. When they found it, they would surely suspect that it had been put there as a pretext to denounce them as thieves and sell them as slaves. Joseph did this to provide atonement — measure for measure — for those who had sold him as a slave (*Kli Yakar*).

האחד — The one of them, i.e., Levi. Now that he was separated from his companion Simeon, he was the one (*Rashi*).

According to *Abarbanel* and *Malbim*, Joseph ordered that the money of all the brothers be placed near the bottom of their packs, but that Levi's be near the top of his. He wanted Levi to discover the money and be distressed even during the journey, because he, Levi, was the most guilty for the sale [and this would provide him atonement, measure for measure].

הושב קספי — My money has been returned. His fright was greatest when he recognized the money as his own so that he was vulnerable to a personal accusation. This was part of Joseph's scheme. He wanted the brothers to realize how fully they were in his power and that he could do as he pleased with them (*R' Hirsch*).

מה-זאת עשה אלהים לנו — What is this that God has done to us, by letting us be suspected? For the money was returned only to furnish a pretext for a plot against us (*Rashi*).

According to *Sforno*, the brothers were mystified. The self-proclaimed "God-fearing" viceroy was treating them in a way that would give him an excuse to enslave them. By letting this be done to them, God seemed to be treating them measure for measure for having enslaved Joseph. But Joseph had deserved an even harsher punishment — he deserved to die! Since they had acted with mercy by reducing his sentence to enslavement, why should this be happening to them?

29-38. Their dialogue with Jacob. The Torah records how the brothers reported their experiences to Jacob, but a comparison of the following *verbatim* recapitulation with the narrative above will show that they concealed certain things, to minimize the gravity of their dilemma (*Akeidah; Rambam*). They minimized the harshness of Joseph's ultimatums to spare Jacob unnecessary grief, and because Jacob would never allow Benjamin to return with them if he had known

דארצו ויהיו למימר: למליל גברא רבונא דארעא עמנא קשנן ויהב יתנא במאלילי ית ארעא: לא נאמרנא לה כינני אנחנא לא הוינא אלילי: ליתרין עטר אנחנא אחין בני אבונא חר ליתוהי וזעירא יומא דין עם אבונא בארעא דננען: ונאמר לנא גברא רבונא דארעא בנא אדע ארי כינני אתון אחוכון חר שבוקו לותי וית עיבורא דחסיר בכתוכון סיבו ואזיל: לנאיתו ית אחוכון ועירא לותי ואדע ארי לא אלילי אתון ארי כינני אתון ית אחוכון אתון לכו וית ארעא מעדון בה סחורקא: לה נקנה אנן מריקין סקיהון והא גבר צרר בספה בסקה נחזו ית צריי בספיהון אנן נאבוהון ודחילו: ונאמר להון יעקב אבוהון יתי אתקלתון יוסף ליתוהי ושמעון לא הנה הכא (כ"א ליתוהי) וית בנימן תדברון עלי הו כלחון: ונאמר ראובן לנת אבדוהי למימר ית תרין בני תמית אמ לא איתנה לותה הב יתה על ידי נאנא אתבנה לה: ונאמר לא יחות פרי עמכון ארי אחוהי מית והוא בלחודוהי אשתאר ויערענה מותא בארעא די תהכון בה ומתחון ית שיכתי בדונא לשאול: אנכפנא תקיף בארעא: בנהה בד שיציאו (כ"א ספיקו) למיכל ית עיבורא דאיתיאו ממצרים נאמר להון אבדון תובו ונבנו לנא זעיר עיבורא: ונאמר לה יהודה למימר אסקהא אסקה גנא גברא למימר לא תחזון אפי אלהן

הקרת אתם לאמר: דבר האיש ארני הארץ אתנו
קשות ויתן אתנו במרגלים את-הארץ: ונאמר אליו
בנים אנחנו לא היינו מרגלים: שנים-עשר אנחנו
אחים בני אבינו האחד איננו והקטן היום את-אבינו
בארץ כנען: ויאמר אלינו האיש ארני הארץ בנאת
אדע פי בנים אתם אחיכם האחד הניחו אתי ואת-
רעבון בתיכם קחו ולכו: והביאו את-אחיכם הקטן
אלי ואדעה כי לא מרגלים אתם כי בנים אתם את-
אחיכם אתן לכם ואת-הארץ תסחרו: ויהי הם מריקים
שקיהם והנה איש צרור-בספו בשקו ויראו את-
צררות בספיהם המה ואביהם וייראו: ויאמר אליהם
יעקב אביהם אתי שכלתם יוסף איננו ושמעון איננו
ואת-בנימן תקחו עלי הו כלנה: ויאמר ראובן אל-
אביו לאמר את-שני בני תמית אמ-לא אביאנו אליה
תנה אתו על-ידי ואני אשיבנו אליה: ויאמר לא ירד
בני עמכם כי-אחיו מת והוא לבדו נשאר וקראוהו
אסון בדרך אשר תלכו-בה והורדתם את-שיכתי ביגון
שאולה: והרעב כבד בארץ: ויהי כאשר כלו לאכל
את-השבר אשר הביאו ממצרים ויאמר אליהם
אביהם שבו שברו-לנו מעט-אכל: ויאמר אליו יהודה
לאמר העד העד בנו האיש לאמר לא-תראו פני בלתי

מג א-ב

כ"א

המיתו לזון עד שכלה פת מן הבית (תנחומא ח): כאשר כלו. כד שיצאו, והמתנס כד ספיקו טועה. כאשר כלו הגמלים (שמות ולמל כד:כב) מתורגס כד ספיקו, כשחזר די ספוקס הוא גמר שתיסס, חלל זה, כאשר כלו לאכול, כאשר חס האוכל הוא, ומתרגמין כד שיצאו: (ג) העד העיד. לשון התראה, שחסס התראה מקרה זו בפני עדים. (וכן העדותיו בכס היום (דברים תיט, לז:ט)) וכן העד העדותיו בלחודוהי (יחזק) רד העד בעס (שמות יט:כא):

how relentlessly the viceroy had treated them (*Alshich; Rabbag*). For example, they said that Joseph had judged them as if they were spies, not that he had made a firm accusation against them. They also omitted Joseph's strong implications that their lives were at stake, and that he had jailed them for three days.

35. *וַיִּירָאוּ* — *They were terrified*. They knew that money could have been left in one sack by a careless official, but the money in *all* their sacks could not possibly be an oversight. It was obvious that a plot was being implemented against them (*Alshich*).

36. *אֲנִי שְׂבַלְתָּם* — *I am the one whom you bereaved*. This

(לד) ואת הארץ תסחרו. תסבנו. וכל לשון סחרים וסחורה על שם שחורזים וסוכנים אחר הפרקמטיא: (לה) צרור בספו. קשר כספו (תרגום יונתן): (לו) אותי שכלתם. מלמד שחזן שמה (ו)הרגוהו או (ו)מכרוהו כיוסף (סס; כ"א לז:ט): שכלתם. כל מי שבנו אבדוהי קרי שכול: (לח) לא ירד בני עמכם. לא קבל דבריו של ראובן, אמר, ככור שוטה הוא זה, הוא אומר להמית בניו, וכי בניו הם ולא בני (סס): (ב) כאשר כלו לאכול. יהודה אמר להם

term refers to one who has lost his children. Accordingly, Jacob's remark implies that he suspected them of having slain or sold Simeon and that they might have done the same to Joseph (*Rashi*, according to *Gur Aryeh*).

Jacob argued rather logically that since Joseph and Simeon had suffered misfortune when they had traveled in the company of their brothers, he could not be expected to submit Benjamin to the same jeopardy (*R' Hirsch*).

עָלַי — *Upon me*. Your grief, as brothers, cannot compare with mine as a father! (*Akeidah*).

According to *Malbim*, the meaning is different: The blame for all of their misfortune is upon me. I caused

The
Dialogue
with Jacob

that had happened to them, saying: ³⁰ "The man, the lord of the land, spoke harshly to us and considered us as if we were spying out the land. ³¹ But we said to him, 'We are truthful men: We have never been spies!' ³² We are twelve brothers, sons of one father. One is gone and the youngest is now with our father in the land of Canaan.' ³³ Then the man, the lord of the land, said to us, 'By this I will ascertain whether you are truthful people: One of your brothers, leave with me; and what is needed for the hunger of your households take and go. ³⁴ And bring your youngest brother to me so I will know that you are not spies, but truthful people. I will restore your brother to you and you will be free to circulate about the land.' "

³⁵ Then, as they were emptying their sacks, behold! — every man's bundle of money was in his sack. When they and their father saw their bundles of money, they were terrified. ³⁶ Their father Jacob said to them, "I am the one whom you bereaved! Joseph is gone, Simeon is gone, and now you would take away Benjamin? Upon me has it all fallen!"

³⁷ Then Reuben told his father, saying, "You may slay my two sons if I fail to bring him back to you. Put him in my care and I will return him to you."

³⁸ But he said, "My son shall not go down with you, for his brother is dead and he alone is left. Should disaster befall him on the journey which you shall take, then you will have brought down my hoariness in sorrow to the grave."

43 ¹ The famine was severe in the land. ² When they had finished eating the provisions which they had brought from Egypt their father said to them, "Go back, buy us some food." ³ But Judah told him, saying, "The man sternly warned us saying, 'Do not see my face unless

Joseph's death by sending him into danger, and I will be similarly held accountable for Simeon — and for Benjamin, as well, if I allow him to go to a place of danger. I dread the punishment in store for me for this.

37-38. As the firstborn, Reuben felt that it was his responsibility to speak up. His frightening statement was meant figuratively, for he surely did not mean that Jacob would actually kill the two sons; rather, Reuben spoke in the sense of obligating himself under the penalty of a curse that he would care for Benjamin (*Ramban*). By expressing himself so emphatically, Reuben felt that he would convince Jacob of his determination to guard Benjamin zealously. Jacob did not reply directly to him; he merely said that Benjamin would not go to Egypt with them. *Rashi*, quoting the Midrash, says that Jacob said to himself, "He is a fool, this eldest son of mine. He suggests that I should kill his sons. Are not his sons also my sons?"

The reasons Jacob gave for refusing Reuben's offer were sincere, quite valid, and equally applicable to Judah's later offer [43:8]. Nevertheless, Jacob acceded to Judah's request because he had more confidence in him, and because the timing of his offer was propitious (*Ramban*).

38. *וְהוֹרַתִּים אֶת־שִׁבְתִּי בְּיָגוֹן שְׂאוֹלָה* — Then you will have brought down my hoariness [lit., white hair; metaphorically, old age] in sorrow to the grave. I will never cease mourning. Benjamin is Rachel's only survivor; while he is with me, I find consolation for the loss of his mother and brother. If he should die, it would be as if the three of them died on the same day (see *Rashi* 44:29).

43.

1-15. Jacob sends Benjamin to Egypt.

1. *וְהָרָעָב כָּבֵד בְּאֶרֶץ* — The famine was severe in the land, i.e., it grew more severe (*Rablag*). In this context, the land refers to Eretz Yisrael, the land par excellence (*Akeidah*).

2. *בְּאֶשֶׁר בָּלוּ לֶאֱכֹל אֶת־הַשֶּׁבֶר* — When they had finished eating the provisions. Presumably the issue of a return trip to Egypt arose when there was only enough food left to last until they could go there and come back (*Or HaChaim*).

Seeing how adamant Jacob had been when there was an adequate supply of food in hand, Judah had advised his brothers to wait until the household ran out of food — for then Jacob would be forced to let Benjamin go (*Rashi*; *Ramban* 42:37).

שָׁבוּ — Go back. Although Jacob had heard them insist that they dared not go back without Benjamin, he may not have believed them. He suspected that they wanted to take Benjamin to do away with him, as they might have done to Joseph. He had implied this suspicion when he said (42:37) that they had bereaved him (*Sforno*).

3-5. Judah quoted the Egyptian viceroy in stronger terms than the brothers had used earlier (42:24). Then, they had minimized their predicament in order to spare Jacob and give him less reason to oppose Benjamin's return with them. Now that only extreme urgency would make Jacob consent, the situation demanded unabashed candor. Judah added that the brothers would refuse to go without Benjamin.

כד אחובון עמכון: ואם איתך משלח ית
 אחובא עמאן ניהות ונזבן לך עיבורא:
 ואם ליתך משלח לא ניהות ארי גברא
 אמר לנא לא תחיון אפי אלון כד
 אחובון עמכון: ואמר ישראל למא
 אבאשתון לי לחנא לנבא הער כען
 לבון אח: ואמר משאל שאל גברא
 לנא וללדותנא למימר הער כען
 אבוכון קים האית לבון אחא וחיונא לה
 על מימר פתגמא האלין המדע חיונא
 ידעין ארי יימר אוחיתו ית אחובון:
 ואמר יהודה לישראל אבוי שליח
 עולימא עמי ונקום ונהר וניחי ולא נמות
 אף אנחנא אף את אף טפלנא: טאנא
 מערבנא בה מן ידי תבענא אם לא
 איתנא לך ואקמינא קדמך ואחי חטי לך
 כל יומיא: ארי אלולפון ברא
 איתעפנא ארי כען תבנא דנ תרתין
 זמני: ואמר להון ישראל אביוהון אם
 בן הבא דא עיבדו סיבו מדמשבח
 ארעא (נ"א בארעא) במניכון ואוחיתו
 לנבא תקרבנא ועיר קטף ועירי דבש
 שעף ולטום בטנין ושגרי: ובספא על
 חד תרין סיבו בידכון וית בספא
 דאתותב בפום טועניכון תחיכון בידכון
 מאים שלו הוא: ינות אחובון דברו
 וקומו תובו לנת גברא: ואל שרי יתן
 לבון רחמין קדם גברא ויפטר לבון
 ית אחובון אחרנא וית בגמין

ו אחיכם אתכם: אם ישך משלח את אחינו אתנו נרדה
 ונשברה לך אכל: ואם אינך משלח לא נרד כי האיש
 ו אמר אלינו לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם: ויאמר
 ישראל למה הרעתם לי להגיד לאיש העוד לכם אח:
 ויאמרו שאול שאל האיש לנו ולמולדתנו לאמר
 העוד אביכם חי היש לכם אח ונגד לו על פי הדברים
 ח האלה הידוע נדע כי יאמר הורידו את אחיכם: ויאמר
 יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער אתי ונקומה
 ונלכה ונחיה ולא נמות גם אנחנו גם אתה גם טפנו:
 ט אנכי אערבנו מידי תבקשנו אם לא הביאתיו אליך
 י והצגתיו לפניך וחטאתי לך כל הימים: כי לולא
 יא התמהמהנו כי עתה שבנו זה פעמים: ויאמר אליהם
 ישראל אביהם אם בן אפוא זאת עשו קחו מזמרת
 הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה מעט צרי
 יב ומעט דבש נכאת ולט בטנים ושקדים: ובספא משנה
 קחו בידכם ואת הכסף המושב בפי אמתחתיכם
 יג תשיבו בידכם אולי משנה הוא: ואת אחיכם קחו
 יד וקומו שובו אל האיש: ואל שרי יתן לכם רחמים
 לפני האיש ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין

רש"י

עבר: אם בן חזקק לעשות ששלחנו עמכם לרדחי לחזור ולבקש איה פה תקנה
 ועלה להשיכם, וחומר אני זאת עשו: מזמרת הארץ. מתורגם מהמשבח
 בארעא, שהכל מזמרים עליו כשהוא בא לעולם (כ"ר שם יא): נבאת. שעה (סס):
 בטנים. לא ידעתי מה הם. ובכירוש א"ל על רבי מכיר ראיתי פישטנא"ג, דומה
 לי שם אפרסקין: (יב) ובספא משנה. פי שנים כראשון (אונקלוס): קחו בידכם.
 לשבור אוכל שמה הוקר השער (כ"ר שם): אולי משנה הוא. שמה המונה על הבית
 שבו שוגג: (יד) ואל שרי. מעתה אינכם חסרים כלום אלא תפלה, הריני מתפלל
 עליכם (סס): ואל שרי. שדי נבנית רחמיו וכדי היכולת בידו ליתן, יתן לכם רחמים,
 זהו פשוט. ומדרש, מי שמרד בטוב די יאמר די לנחום, שאל קפתי מעטרי,
 לרד לבן, לרד עשו, לרד רחל, לרד דינה, לרד יוסף, לרד שמעון, לרד בנימין
 (תנחומא י): ושלח לכם. ויפטר לבון, כתרומו. ויפטרנו מאסוריו, ל' (שמות כא:כ)
 לחפשי ישלחנו. ואינו טפל בתרגום ל' וישלח, שהרי לשם הם הולכים אלנו: את
 אחיכם. זה שמעון: אחר. רוח הקודש מרמז בן, לרבות יוסף (אדר"ב ט"ז פ"ג):

לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם. לא תראו פני בלא אחיכם אתכם (תרגום
 יונתן). ואונקלוס תרגם אלון כד אחובון עמכון, יישב הדבר על אופני ולא דקדק
 לתרגם אחר לשון המקרא: (ו) לנו ולמולדתנו. למשפחותינו. ומדרש, אפילו עני
 עריוסותי גלה לנו (כ"ר לא): ונגד לו. שיש לנו אח ואח: על פי הדברים האלה.
 ט"פ שלוחיו אשר שאל הווקקו להגיד: בי יאמר. אשר יאמר. כי משמש בלשון אם
 ואם משמש בלשון אשר, כ"ז שמוס אחד מארבע לשונות משמש כי והוא אי (ראש
 השנה ג), שהרי כי זה כמו אם, כמו עד אם ודברי דברי (לעיל כד:ג): (ח) ונחיה.
 נלכה בו ר"ה ק. על ידי הליכה זו חחי רוח, שאל ופתי רוח יעקב אביהם (הלל)
 נלכה בו ר"ה ק. על ידי הליכה זו חחי רוח, שאל ופתי רוח יעקב אביהם (הלל)
 מהיכן: ולא נמות. כרעב. בנימין ספק יתפס ספק לא יתפס, ואינו כלט מחים כרעב
 אם לא נלך. מוטב שניחא את הספק ותפשו את הדודי (תנחומא ח): (ט) והצגתיו
 לפניך. שאל אביהם אלך מת כי אם חי (ע' תמורה לב): וחטאתי לך כל הימים.
 לפיכך (כ"ר סס): (ו) לולא התמהמהנו. על ידך כבר היינו צדים עם שמעון ולא
 נלשטנו כל הימים אלנו: (יא) אפוא. כל לשון אפוא לשון יתר הוא לחקן המלה בלשון

6-7. **ויאמר ישראל** — *Then Israel said*. Israel is the name used to depict Jacob in his spiritual role as Patriarch of the Jewish nation. In this case, he is referred to as Israel, because he offered them a teaching for future generations: Whenever Jews are forced to appear before hostile rulers, they should not offer more information than the question requires. Since the obviously unfriendly viceroy had not asked them if they had any brothers at home, they should not have volunteered

it (*Haamek Davar*). They defended themselves against Jacob's charge that they had loose tongues (*Akeidah*), saying that Joseph had questioned them exhaustively, but not in such a sinister way that they had reason to fear the consequences of a full response (*Abarbanel*).

8. **ויאמר יהודה** — *Then Judah said*. Judah argued that if Benjamin were to go, it was not definite that Joseph would have him arrested, but if Jacob's refusal made it impossible

Jacob Sends Benjamin to Egypt your brother is with you.⁴ If you are ready to send our brother with us, we will go down and buy you food.⁵ But if you do not send, we will not go down, for the man said to us, 'Do not see my face unless your brother is with you.' "

⁶ Then Israel said, "Why did you treat me so ill by telling the man that you had another brother?"

⁷ And they said, "The man persistently asked about us and our relatives saying, 'Is your father still alive? Have you a brother?' and we responded to him according to these words; could we possibly have known that he would say, 'Bring your brother down?'"

⁸ Then Judah said to Israel his father, 'Send the lad with me, and let us arise and go, so we will live and not die, we as well as you as well as our children. ⁹ I will personally guarantee him; of my own hand you can demand him. If I do not bring him back to you and stand him before you, then I will have sinned to you for all time. ¹⁰ For had we not delayed, by now we could have returned twice."

¹¹ Israel their father said to them, "If it must be so, then do this: Take of the land's glory in your baggage and bring it down to the man as a tribute — a bit of balsam, a bit of honey, wax, lotus, pistachios, and almonds. ¹² And take with you double the money, and the money that was returned in the mouth of your sacks return in your hands; perhaps it was an oversight.

¹³ Take your brother, and arise, return to the man. ¹⁴ And may Almighty God grant you mercy before the man that he may release to you your other brother as well as Benjamin.

for them to purchase food, they would all surely die of hunger. It is better to set aside the doubtful in favor of the definite (*Rashi* from *Tanchuma*).

9. אֲנִי אֶעֱרָכֵנּוּ — *I will personally guarantee him.* Judah tried to remove one of Jacob's fears. If all the brothers collectively guaranteed Benjamin's safety, then no one would be responsible ultimately, because each would shift the blame to the others. Instead, Judah promised to take sole responsibility. "I will guard him from heat, cold, evil beasts, and brigands. I will offer my life for his and do anything necessary to assure his safety" (*B'chor Shor*).

In his commentary to *ArtScroll Bereishis*, *R' Meir Zlotowitz* suggests another reason why Judah's offer was more acceptable than Reuben's. When Jacob said, "Upon me has it all fallen" (42:36), he implied, as mentioned by the commentators, that only a father could realize the magnitude of the loss of two of his children. Of all the brothers, only Judah who had lost two children (38:7,10) could appreciate his father's grief. Therefore, when he accepted responsibility for Benjamin's welfare, Jacob acquiesced.

11. וְהוֹדִירֹו לְאִישׁ מִנְחָה — *And bring it down to the man as a tribute.* Jacob instructed them that the gift should be sent to the viceroy before they saw him. From the way he reacted to the gift, they would then have an idea of how he would treat them (*Sforno*).

Jacob chose the gift with taste and sophistication. The ruler of a rich country would not be impressed with a large and lavish gift; he was too rich for that. Rather, Jacob selected Canaanite delicacies that were unavailable in Egypt. Some of the items listed here were identical to those brought by Ishmaelite caravans to Egypt [37:25], indicating that they were not readily available in Egypt (cf. *Sforno*; *Chizkuni*).

12. וְכֶסֶף כִּשְׁמֹנֶה — *Double the money.* Take twice as much money as you had on your first trip; perhaps the price of grain has risen (*Rashi*). Perhaps Jacob wanted them to buy a double ration to spare them the difficulty of an early return to Egypt for more provisions (*R' Abraham ben HaRambam*), and perhaps also to subject them to the mercurial viceroy's whims as infrequently as possible.

תְּשִׁיבוּ בְיָדְכֶם — *Return in your hands.* Jacob meant this literally. "Do not leave the money in your sacks, nor wait until you are asked for it, but carry it in your hands to demonstrate immediately that you are honest men and have come to return any money not rightfully yours" (*Alshich*).

אֲוִלֵי מִשְׁנֵה הוּא — *Perhaps it was an oversight.* Jacob reasoned that the officials may have put the payments on top of the sacks to help them identify the owners of the sacks, and then, due to the confusion, forgotten to take the money when filling the sacks and delivering them to the customers (*Rashbam*; *Radak*).

14. "Now, that you have the money, the gift, and your brother Benjamin" (*Midrash*), Jacob said, "you lack nothing but prayer. I will pray for you" (*Rashi*). As the Sages declared (*Sanhedrin* 44b), one should always pray before misfortune occurs (*R' Bachya*).

וְאֵל שֶׁרִי — *And may Almighty God.* See 17:1 for a discussion of this Name. It is a conjunction of שֶׁרִי, *Who is sufficient or enough.* He is sufficient in His mercies and His hand is sufficient to give you whatever you need. "May He Who said to the world, 'Enough,' now declare that my troubles are enough. I have had no rest since my youth: trouble with Laban, trouble with Esau, the troubles of Rachel, Dinah, Joseph, Simeon — and now Benjamin" (*Rashi*).

וְאֵיךְ בָּמָּה דִּתְּבִילֵית תְּבִילֵית: טו וְנִסְיָבו
 גְּבִרְיָא יֵת תְּקַרְבְּתָא הָדָא וְעַל חֹד תְּרִין
 בְּסַפָּא נְסִיבו בִּידִיהוֹן וְדִכְרוּ יֵת בְּנִימָן
 וְקָמוּ וְנִחְתּוּ לְמַצְרִים וְקָמוּ קָדָם יוֹסֵף:
 טז וְנִחְתָּא יוֹסֵף עִמָּהוֹן יֵת בְּנִימָן וְאָמַר לְדִי
 מִמָּנָא עַל בֵּיתָה אָעִיל יֵת גְּבִרְיָא לְבִיתָא
 וְנָבוֹס נָכְסָתָא וְאִתְקִין אָרִי עִמִּי יִיבָלוֹן
 גְּבִרְיָא בְּשִׁירָתָא: יז וְגִבְרָא גְּבִרְיָא בְּמָא דִּי
 אָמַר יוֹסֵף וְאָעִיל גְּבִרְיָא יֵת גְּבִרְיָא לְבִית
 יוֹסֵף: יח וְדִחִילו גְּבִרְיָא אָרִי אִתְעִלו
 לְבִית יוֹסֵף וְאָמְרוּ עַל עֵסֶק בְּסַפָּא
 דִּתְּבִילֵית בְּטוּעִנָא בְּקִמְיָתָא אֲנִיחָא
 מִתְעִילוּ לֵאלֹתֵיכֶם בְּרָכָא עֲלֵנָא וְלֹאסְתִּקְפָּא
 עֲלֵנָא וְלִמְשֹׁב יִתְנָא לְעִבְדִּין וְלִמְדָּר יֵת
 חֲמִנָא: יט וְקָרִיבו לֵנֹת גְּבִרְיָא דִּי מִמָּנָא
 עַל בֵּית יוֹסֵף וּמְלִילוּ עִמָּה בְּתֵרַע בֵּיתָא:
 כ וְאָמְרוּ בְּקֵעוּ רַבּוּנִי מִיַּחַת נְחִתָּנָא
 בְּקִמְיָתָא לְמִזְבֵּן עֵיבּוּרָא: כא וְהָיָה כֹּד
 אֲחִיתָּא לְבִית מִקְתָּא וּפְתִחָנָא יֵת
 טוּעִנָא וְהָא כֶּסֶף גָּבֵר בְּפִסּוּם טוּעִנָה
 בְּסַפְנָא בְּמִתְקַלָּה וְאֲחִיתָּנָא יִתְהָ בִּידָנָא:
 כב וּבְסַפָּא אֲחִיתָּנָא אוֹחִיתָּנָא בִּידָנָא
 לְמִזְבֵּן עֵיבּוּרָא לֹא יִדְעָנָא מִן שׁוּי בְּסַפְנָא
 בְּטוּעִנָא: כג וְאָמַר שְׁלֹם לְכוֹן לֹא
 תִּרְחִלֹן אֲלֵיכֶם וְאֵלֶּהָ דִּאֲבִיבוֹן יִהְיֶה
 לְכוֹן סִימָא בְּטוּעִנִיכוֹן בְּסַפְכוֹן אֲתָא
 לְחוּי וְאִפִּיק לְחוּהוֹן יֵת שְׁמַעוֹן:
 כד וְאָעִיל גְּבִרְיָא יֵת גְּבִרְיָא לְבִית
 יוֹסֵף וְיִהְיֶה מִיָּא וְאִסְחוּ רִגְלֵיהוֹן וְיִיבֹ
 בְּסִתָּא לְחִמְדִּיהוֹן: כה וְאִתְקִינוּ יֵת
 תְּקַרְבְּתָא עַד עַל יוֹסֵף בְּשִׁירָתָא
 אָרִי שְׁמַעוּ אָרִי תִמֵּן אֲבִלִין לְחִמָּא:

טו וְאֵיךְ בָּאֲשֶׁר שְׂכַלְתִּי שְׂכַלְתִּי: וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־
 הַמִּנְחָה הַזֹּאת וּמִשְׁנֵה־בֶּסֶף לָקְחוּ בִידָם וְאֶת־בְּנִימָן
 טז וַיָּקֻמוּ וַיֵּרְדּוּ מִצְרַיִם וַיַּעֲמֵדוּ לִפְנֵי יוֹסֵף: וַיֵּרָא יוֹסֵף אֶת־
 שְׁשִׁי אֶת־בְּנִימָן וַיֹּאמֶר לְאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ הֵבֵא אֶת־הָאֲנָשִׁים
 הַבָּיְתָה וּטְבַח טֶבַח וְהָכֵן כִּי אֲתִי וְאֲכָלוּ הָאֲנָשִׁים
 יז בַּצֹּהָרִים: וַיַּעַשׂ הָאִישׁ בְּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיָּבֵא הָאִישׁ
 יח אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף: וַיֵּירָאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי הוּבְאוּ בֵּית
 יוֹסֵף וַיֹּאמְרוּ עַל־דִּבְרֵי הַכֶּסֶף הַשֵּׁב בְּאִמְתַּחֲתֵינוּ
 בַּתְּחִלָּה אֲנַחְנוּ מוֹכְרִים לְהַתְגַּלֵּל עָלֵינוּ וְלַהֲתַנְפֵּל עָלֵינוּ
 יט וְלִקְחַת אֶתְנוּ לְעִבְדִּים וְאֶת־חֲמִרֵינוּ: וַיִּגְשׁוּ אֶל־הָאִישׁ
 כ אֲשֶׁר עַל־בֵּית יוֹסֵף וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו פְּתַח הַבַּיִת: וַיֹּאמְרוּ כִּי
 כא אֲדָנִי יָרַד יִרְדְּנוּ בַּתְּחִלָּה לְשֹׁבֵר־אֶכֶל: וַיְהִי כִּי־בָאנוּ
 אֶל־הַמָּלֹן וְנִפְתַּחְהָ אֶת־אִמְתַּחֲתֵינוּ וְהִנֵּה כֶּסֶף־אִישׁ
 כב בְּפִי אִמְתַּחֲתוֹ כֶּסֶפְנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ וְנִשְׁבֵּא אִתּוֹ בִּידָנוּ: וְכֶסֶף
 אַחֵר הוֹרְדָנוּ בִּידָנוּ לְשֹׁבֵר־אֶכֶל לֹא יָדַעְנוּ מִי־שָׁם
 כג כֶּסֶפְנוּ בְּאִמְתַּחֲתֵינוּ: וַיֹּאמֶר שְׁלֹם לָכֶם אֶל־תִּירָאוּ
 אֵלֹהֵיכֶם וְאֵלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מִטָּמֹן בְּאִמְתַּחֲתֵיכֶם
 כד כֶּסֶפְכֶּם בָּא אֵלַי וַיּוֹצֵא אֵלֶּהֶם אֶת־שְׁמַעוֹן: וַיָּבֵא
 הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף וַיִּתֵּן־מַיִם וַיִּרְחֲצוּ
 כה רִגְלֵיהֶם וַיִּתֵּן מַסְפּוֹא לְחִמְרֵיהֶם: וַיָּכִינוּ אֶת־הַמִּנְחָה
 עַד־בּוֹא יוֹסֵף בַּצֹּהָרִים כִּי שְׁמַעוּ כִּי־שָׁם יֵאָכְלוּ לֶחֶם:

כ"ז

הכית הזה: להתגולל. להיות מתגלגלת עלינו עלינת הכסף ולהיות נופלת עלינו. ואונקלוס שתרנס ולאסתקפא עלנא הוא ל' להתעולל, כדמתרגמין עלינת דכריס (דכריס כבד) חסקיפי מלין, ולא תרגמו אחר לשון המקרא. ולהתעולל שתרנס לאתרככבא הוא לשון גלת הוכס (קחלל יכז) והכז גלטה העלמה (נחוס כזח) שהוא לשון מלכות: (כ) בי אדוני. לשון כשאי ותחננוס הוא (תוקלס) וכלשון ארמי ביאל ביאל (יומא סט): ירד ירדנו. ירידה הוא לנו, רגילים היינו לפרנס אחרים מכשיו אלו לזכרים כך (כ"ז לבד): (ג) אלהיכם. כזוכס, ואס אין זוכוס כדאי אלהי אביכם, כזוכס לזכרים נקן לכס מטמון (סט): (כד) ויבא האיש. הכלה אחר הכלה, לפי שהיו דוסיס אותו חוץ עד שדברו אליו פסח הכית (סט), ומשאמר להם שלום לכס נמשכו וכלו אחריו: (כה) ויבינו. הזמנו, עטוריה ככלים נאים:

Your other brother. According to the Midrash, this was an instance of an unconscious prophecy. You will bring back not only Simeon, but your other brother — Joseph (Rashi).

And as for me. In contrast with you, I will be in constant suspense, not knowing if I am to become even more bereaved than I already have been. As I consider myself bereft of Joseph and of Simeon, so I will now feel

ואני. עד שזכס אהיה ככול מספק: באשר שכלתי. מיוסף ומשמעון: שכלתי. מבימי: (טו) ואת בנימין. מתרגמין ודברו ית בנימין. לפי שאין לקיחת הכסף ולקחת האדם שזה כלשון ארמי. כדבר הנקח ביד מתרגמין ונסיב, ודבר הנקח כהנהגת דכריס מתרגמין ודבר: (טז) וטבח טבח והכין. כמו ולטבח טבח והלכן. ואין טבח לשון לוי שהיה לו לומר וטבח: בצהרים. זה מתורגס בשירותא שהוא לשון עטוריה ראשונה כלשון ארמי, וכל' ד' דישני' ר. ויש הרבה בנמראל, שזה כלכלא שירותיה (חשנית יא) כלע אכלולא שירותא (זכרות טז), אבל כל חרנס על להריס טיהרל: (יח) וייראו האנשים. כחוב הוא כשני יודי', ותרנמו ודחילו: כי הובאו בית יוסף. ואין דרך שאל האדם לשכור כר ללון בבית יוסף כי אם כשנדרקאות כשכיר, על כן וייראו, שאין זה אלא לאספס אל משמר: אנחנו מובאים. אל חוץ

bereft of Benjamin (Rashi), a feeling I will continue to have until you return safely.

You cannot add to my bereavement. Nothing can add to the tragedy of the loss of Joseph (Ramban).

16-34. Joseph sees Benjamin and tests his brothers' sincerity. That Joseph was deeply moved by the sight of Benjamin is clear from the next several verses. Nevertheless, he refrained from identifying himself because he still

And as for me, as I have been bereaved, so I am bereaved."

¹⁵ So the men took this tribute and they took double money in their hand, as well as Benjamin. They set out and went down to Egypt and stood before Joseph.

Joseph ¹⁶ Joseph saw Benjamin with them; so he said to the one in charge of his house, "Bring the men into the house. Have meat slaughtered, and prepare it, for with me will these men dine at noon." ¹⁷ The man did as Joseph said, and the man brought the men to Joseph's house. ¹⁸ But the men became frightened when they were brought to Joseph's house, and they said, "Because of the money replaced in our sacks originally are we being brought, so that a charge can be fabricated against us, that it crash down on us, and that we be taken as slaves along with our donkeys."

¹⁹ They approached the man who was in charge of Joseph's house and spoke to him at the entrance of the house. ²⁰ And they said, "If you please, my lord: We had indeed come down originally to buy food. ²¹ But it happened, when we arrived at the inn and opened our sacks, that behold! each one's money was in the mouth of his sack; it was our own money in its full amount, so we have brought it back in our hand. ²² We have also brought other money down in our hand to buy food; we do not know who put our money in our sacks."

²³ He replied, "Peace with you, fear not. Your God and the God of your father has put a hidden treasure in your sacks. Your payment had reached me." And he brought Simeon out to them.

²⁴ Then the man brought the men into Joseph's house. He provided water and they washed their feet, and he gave feed to their donkeys. ²⁵ They prepared the tribute for when Joseph would come at noon, for they had heard that they were to eat a meal there.

had vital questions: Had the brothers lost their jealousy of Rachel's children? How would they react when he showed favoritism to Benjamin? What would they do when he announced his intention to detain Benjamin as a slave? Had they kidnaped Benjamin from Jacob? (Akeidah; R' Hirsch).

16. Joseph sent for his son Menasseh, the one in charge of his house, and ordered him to have meat slaughtered, and prepare it. According to the Sages, the expression וטבח וקבח implies that Menasseh was to expose the incision in the animal's neck to show the brothers that the meat had been slaughtered according to halachah. Although the Torah had not yet been given, Jacob's sons observed the commandments according to the tradition of their forefathers (Chullin 91a, Rashi).

18. ויראו — Became frightened. Their fear began when they were brought to Joseph's private palace. They feared that, whereas he would be deterred from harming them publicly, he could act against them with impunity in the privacy of his home (Akeidah).

The Zohar notes how strange it is that the ten powerful brothers were afraid in the presence of a lone child. Such is the product of guilt. Because they felt guilty over their sale of Joseph [and felt that they could be subject to Divine punishment], all their courage deserted them.

וְאֶת־הַמֶּרְיוֹ — Along with our donkeys. The equation of their own freedom with the loss of their donkeys seems strange. Ramban explains that they feared the consequences of their donkeys' loss: "He will rob even our donkeys with our sacks, so that we will not be able to send grain home for our

families, and they will starve to death!" (Ramban).

Ramban uses this as an example of the phenomenon that "people fear the loss of their property as much as their own lives — some even more — but most people hold both in the same esteem." Though this thesis may seem bizarre, the fact is that people make great sacrifices and take unusual risks for the sake of their property.

20. וָרָדְנוּ בְּתַחֲלָה לִשְׁכֹּר־אֶבֶל — We had indeed come down originally to buy food. When we came here to buy food, we had enough money to buy grain; we had no need to steal the purchase money (Meshech Chochmah).

21. אֶל־הַמָּלִיץ — At the inn. There was no way we could return the money then without putting our lives in jeopardy, because the viceroy had warned us not to come to Egypt again without our youngest brother (HaK'sav V'HaKabbalah).

23. The steward assured them that they had nothing to fear. "I did not bring you here to charge you with a crime, but as guests to dine with my master" (Abarbanel; Malbim). He continued, "The money you found was a Divine blessing; your money, however, was duly received by me — have no fears about that!" (Radak).

24. וַיָּבֵא הָאִישׁ — Then the man brought . . . Although he had brought them before (v.17), it was only after he assured them of their safety that they were willing to enter the house with him (Rashi).

25. כִּי שָׁמְעוּ — For they had heard from the steward and from the members of the household who were preparing the meal that they were to have a meal with Joseph. Bread is a general term for food (Radak).

בו יוסף לביטא ואיתיו לה ית
תקרבא די בדיהון לביטא וסגידו לה
על ארצא: כו ושאיל להון לשלם ואמר
השלם אבוכון סבא די אמרתון העד כען
קים: כח ואמר שלם לעבדך לאבונא עד
כען קים וכרעו וסגידו: כט וזקף עינוהי
והוא ית בנימין אחוהי בר אמה ואמר
הדין אחוכון ועירא די אמרתון לי ואמר
מן קדם יי יתרחם עלך ברי: לו ואחי יוסף
ארי אתגוללו רחמוהי לות אחוהי ובעא
למבכי ואתא לאדרון בית משכבא ובכא
תמן: לא ואסחי אפוהי ונפק ואתחסין
ואמר שונו לחמא: לב ושוניא לה
בלחודיהי ולהון בלחודיהי ולמצראי
דאכלין עמה בלחודיהי ארי לא
יכלין מצראי למיכל עם עבדא לחמא
ארי בעירא (גא מרחקא) דמצראי
דחליו לה עבדא אכלין: לג ואסחרו
קדמוהי רבא דרבייהו ונעירא פועריותה
ותמהו גבריא גבר לחברה: לד ונטל
חלקין מלות אפוהי לתהון וסגיא
חלקא דבנימין מחלקי דכלהון חמשא
חלקין ושתיא וריאו עמה:

כו ויבא יוסף הביתה ויביאו לו את המנחה אשר בידם
כח הביתה וישתחוּו לו ארצה: וישאל להם לשלום
כט ויאמר השלום אביכם הֲזֶקֶן אֲשֶׁר אִמְרַתֶּם הָעוֹדֵנוּ
חי: ויאמרו שלום לעבדך לאֲבִינוּ עוֹדֵנוּ חַי וְיָקָר
לב וישתחוּ: וישא עֵינָיו וירא את־בְּנֵימִין אָחִיו בֶּן־אִמּוֹ
לד ויאמר הֲזֶה אֲחִיכֶם הִקְטָן אֲשֶׁר אִמְרַתֶּם אֵלַי ויאמר
לֵאלֹהִים יִחְנֶנּוּ בְנֵי: וימהר יוסף בִּיְנֻכְמָרוּ רַחֲמֵי
אל־אָחִיו ויִבְקֹשׁ לִבְכוֹת ויבא הַחֲדָרָה ויִבֶּךְ שָׁמָּה:
לא־לב וירחץ פָּנָיו ויצא ויתאֲפֹק ויאמר שִׁימוּ לָחֶם: וישִׁימוּ
לוֹ לֶבֶד וְלָהֶם לֶבֶד וּלְמִצְרַיִם הָאֲכָלִים אֹתוֹ לֶבֶד
כי לֹא יוֹכְלֵן הַמִּצְרַיִם לֶאֱכֹל אֶת־הָעֵבְרִים לָחֶם
לג כִּי־תוֹעֵבָה הוּא לְמִצְרַיִם: וישָׁבוּ לִפְנֵי הַכֹּהֵן בְּכֻכְרָתוֹ
והַצֹּעִיר כַּצֶּעֳרָתוֹ ויתְמָהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ:
לד וישא מִשָּׂאת מֵאֵת פָּנָיו אֶל־הֵם ותרַב מִשָּׂאת
בְּנִימִן מִמִּשָּׂאת כָּלֶם חֲמֵשׁ יָדוֹת וישָׁתוּ וישָׁכְרוּ עִמּוֹ:

שביעי

כ"ה

על הכומר של זיתים (בכא מיעא ער). ובלשון ארמי משום מכמר בצרא (פסחים נח). ובמקרא עורט כחור נכמרו (איכה ה'): נחממו ונקטמו קמטים קמטים; מפני זעפות רעב (סס). וכן דרך כל עור כשחממין אותו נקטם ונתכוו; (לא) ויתאפק. נתאמץ. והוא לשון אפיקי מגנים (איוס מלז), חוזק, וכן ומזית אפיקים רפה (סס יבכאל): (לב) בי תועבה היא. דבר שאינו הוא למגרים לאכול את העכרים, ואוכלות נחן טעם לדבר: (לג) הבכר בבכרתו. מכה נגבית וקורא רחוב שמעון לוי יאדה ישכר וזבולן בני אס אחס, הסנו כסדר הזה שהוא סדר חולדתכם, וכן כלס. כיון שהגיע לבנימין אמר זה אינן לו אחי אינן לי אס, ישב אלני (כ"ד לזאה): (לד) משאות. מנות (מתומא ויג ד): חמשה ידות. חלקו עם אחיו ומשאת יוסף ואסנת ומנשה ואפרים (סס): וישכרו עצמו. ומיום שמכרוהו לא שמו יין ולא הוא שפה יין ואותו היום שמו (סס

(כו) הביתה. מפרוזדור לטרקלין: (כח) ויקדו וישתחוּו. על שאלת שלום. קידה כפיפת קדקד, השתחוּה משתחוּ לארץ (מגילה כב): (כט) אלהים יחנך בני. בצאר שבעים שמענו חנינה, אשר חנן אלהים את עבדך (לעיל לג:), ובנימין עדיין לא נולד, לכך ברכו יוסף בחנינה (כ"ד לזאה): (ל) בי נבמרו רחמיו. שאלו, יש לך את מאס. אמר לו אח היה לי ואחי יודע היכן הוא. יש לך בנים. אמר לו יש לי עשרה. אמר לו ומה שם. אמר לו בלע ובכר וכו'. אמר לו מה יצאן של שמות הללו. אמר לו כלם על שם אחי והגרות אשר מלאו. בלע שנבטע בין האומות, בכר שהיה בכור לאמו, אשבל שצאזל אל, גרל שנתגבר בלכסיא, ונעמן שהיה נעים ביותר, אחי וראש אחי היה וראשי היה, מפסי מפי אבי למד, וחפסי שלא ראה חופתי ולא רחמי אני חופתי, וארד שירד לבין האומות, כלחיתא במס' (לו). מיד נכמרו רחמיו: נבמרו. נחממו ובלשון משנה

26. Now, for the first time, all Joseph's brothers — including Benjamin — bowed down to him. This was the fulfillment of Joseph's first dream (37:7).

27. *העורנו חי* — *Is he still alive?* The sequence of Joseph's questions seems strange; first he asked about Jacob's health and then whether he was still alive. R' Hirsch comments that this order reveals Joseph's anxiety about his father. He asked after his father's welfare as would be expected — but then he had a frightening thought: Perhaps my father has died in the interim! Quickly he adds, "He is still alive, is he not?"

Other commentators suggest that the second question does not mean: Is he still alive? but, is he still vigorous? Thus, Joseph first inquired after Jacob's general welfare, then after the state of his health.

28. *ויקדו וישתחוּ* — *And they bowed and prostrated themselves* in gratitude for his concern about their welfare

(Rashi), or in gratitude to God for the warm reception (Alshich).

29. *וירא ... אחיו בן־אמו* — *And saw ... his brother his mother's son.* He had already seen Benjamin (v. 16), but now he focused on his features and saw the resemblance to his mother, who died when he, Joseph, was but eight years old. This passage prepares us for his need to weep (Zohar; Haamek Davar).

הֲזֶה אֲחִיכֶם הֵטֵן — *Is this your "little brother" ... ?* This question about the thirty-one-year-old Benjamin was both humorous and sarcastic. Is this the person you called too little and too fragile to bring here? (Abarbanel).

אֱלֹהִים יִחְנֶנּוּ בְנֵי — *God be gracious to you, my son.* Since you are the survivor of your mother, may God grant you grace, that your brothers and others will befriend you (Sforno).

All the other brothers had been blessed with grace [see

²⁶ When Joseph came to the house they brought the tribute that was in their hands to him to the house, and they prostrated themselves to him toward the ground. ²⁷ He inquired after their welfare, and he said, "Is your aged father of whom you spoke at peace? Is he still alive?"

²⁸ They replied, "Your servant our father is at peace; he still lives," and they bowed and prostrated themselves.

²⁹ Then he lifted up his eyes and saw his brother Benjamin, his mother's son, so he said, "Is this your 'little' brother of whom you spoke to me?" And he said, "God be gracious to you, my son."

³⁰ Then Joseph rushed because his compassion for his brother had been stirred and he wanted to weep; so he went into the room and wept there. ³¹ He washed his face and went out, fortified himself and said, "Serve food." ³² They served him separately and them separately and the Egyptians who ate with him separately, for the Egyptians could not bear to eat food with the Hebrews, it being loathsome to Egyptians. ³³ They were seated before him, the firstborn according to his seniority and the youngest according to his youth. The men looked at one another in astonishment.

³⁴ He had portions that had been set before him served to them, and Benjamin's portion was five times as much as the portion of any of them. They drank and became intoxicated with him.

33:5] before Benjamin was born. Now Joseph gave that blessing to Benjamin (*Rashi*).

30-31. His first conversation with Benjamin was an intensely emotional experience for Joseph. Benjamin told him that he had ten children and that he had named every one of them to commemorate the tragedy of his lost brother. When Joseph heard the extent of Benjamin's devotion to his memory, his feelings became *stirred* (*Midrash*). And when Joseph realized that he still could not reveal his true identity to Benjamin and that he would inflict further suffering on him in the matter of the goblet [ch. 44], he became very emotional and had to leave the room to cry (*Haamek Davar*). When he regained control of his emotions, Joseph washed his face and ordered that the meal be served.

32. Joseph did not eat with the brothers. *They served him separately* in deference to his royal rank (*B'chor Shor*; *Radak*), and because Egyptians and Hebrews did not dine together, as noted further in this verse. The verse singles out *Hebrews* as the object of Egyptian loathing, which, as *R' Hirsch* notes, is a remarkable testimony to the prominence of Jacob's family, which consisted of less than seventy people at the time. The fame of Abraham's descendants had spread as far as Egypt, and that hotbed of moral perversion loathed the family that represented standards of chastity and morality that stood in marked opposition to the Egyptian way of life.

Most commentators, however, agree that the Egyptians despised *all* foreigners who ate foods that the Egyptians abhorred, and our verse specifies Hebrews only because that happened to be the nationality of the brothers. *Onkelos* specifies that the problem was that the brothers ate meat,

while the Egyptians worshiped animals.

33. *הקבר בכבדתו והצעיר בצערותו* — *The firstborn according to his seniority and the youngest according to his youth.* According to *Tanchuma*, Joseph assigned the seating at the banquet by tapping his goblet and calling out, "Reuben, Simeon, Levi, and so on, sons of one mother, be seated in that order." He did the same with the sons of Bilhah and Zilpah, but when he came to Benjamin, he said, "He has no mother and I have no mother — let him sit nearest to me" (*Rashi*). For someone who did not know the family, this was a remarkable feat, because the ten oldest brothers were born within seven years of one another, and their appearances could not have indicated their seniority.

This use of the "magic" goblet was to set the stage for the later arrest of Benjamin for having "stolen" it.

34. The meal was a battle of wits. Joseph lavished affection on Benjamin as the beginning of his test to see if the brothers would be jealous of him. As will be seen below, Joseph's spotlight would glare much more strongly on Benjamin, so that if the brothers still harbored ill feelings toward the sons of Jacob's favored wife, it would explode in hostility.

וישקרו — *They . . . became intoxicated.* *Gur Aryeh* wonders why the brothers drank so much that they became drunk. He suggests that this, too, was a tactical maneuver. The brothers suspected that Joseph was trying to get them intoxicated so that they would reveal the incriminating secrets of their "spying." They seized at this opportunity to prove their innocence, for when they became intoxicated, their conversation would make it obvious that Joseph had nothing to fear from them.

א ויפקיד ית דממנא על ביתה למימר
מלי ית טועני גבריא עיבורא כמה די
יכלין למישען ושוי כסף גבר כפום
טוענה: בנית בלידי בלידא דכספא
תשני כפום טוענא דועירא וית כספא
זכינוהי ועבר כפתגמא דיוסף די מליל:
ג צפרא גר ונבריא אתפשרו אנון
וחמריהון: דאנון נפקו מן קרתא לא
ארחיקו ויוסף אמר לדי ממנא על ביתה
קום דרף בתר גבריא ומדבקנו ומימר
להון למא אשלמתון בישא חלף טבתא:
ה הלא דין דשתי רבוני בה והוא בךא
מברק בה אבאשתון די עברתון:
ו וארביקנו ומליל עמהון ית פתגמא
האלין: וואמרו לה למא ומלל רבוני
כפתגמא האליון חס לעבדיך מלמעבד
כפתגמא דדיון: ה הא כספא די אשכחא
כפום טוענא אתיבנהי לך מארעא
דקנען ואבדין נגנוב מבית רבוני כספא
או דהבא (גיא מגין דכסף או מגין
דרקב): ט די ישתבח עמה מעבדיך
וימות (גיא יתקטל) ואף אנחנא נהי
לרבוני לעבדין: וואמר אף כען
כפתגמא כן הוא די ישתבח עמה ותי
לי עבדא ואתון תהון ופאין: יא ואוחיא
ואוחיתו גבר ית טוענה לארעא
ופתחו גבר טוענה: יב ובלש ברכא
שרי ובועירא שצי ואשתבח בלידא

א ויִצֹּא אֶת-אִשֶּׁר עַל-בֵּיתוֹ לֵאמֹר מַלֵּא אֶת-אֲמָתְחָת
הָאֲנָשִׁים אֲכָל בָּאִשֶּׁר יוֹכְלוּן שְׂאֵת וְשִׁים כֶּסֶף-אִישׁ בְּפִי
ב אֲמָתְחָתוֹ: וְאֶת-גִּבְעֵי גִבְעֵי הַכֶּסֶף תְּשִׂים בְּפִי אֲמָתְחָת
הַקָּטָן וְאֶת כֶּסֶף שִׁבְרוֹ וַיַּעַשׂ כַּדְּבַר יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר:
ג דִּבְרַת אֹר וְהָאֲנָשִׁים שָׁלְחוּ הֵמָּה וְחֲמֵרֵיהֶם: הֵם יֵצְאוּ
אֶת-הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ וְיוֹסֵף אָמַר לְאִשֶּׁר עַל-בֵּיתוֹ קוּם
דָּרֵךְ אַחֲרֵי הָאֲנָשִׁים וְהִשְׁגָתָם וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לָמָּה
ה שְׁלַמְתֶּם רָעָה תַּחַת טוֹבָה: הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתַּח אֲדֹנִי בּוֹ
וְהוּא נִחַשׁ יִנְחַשׁ בּוֹ הִרְעַתָם אֲשֶׁר עָשִׂיתָם: וַיִּשְׁגּוּ וַיִּדְּבַר
ו אֲלֵהֶם אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לָמָּה יִדְּבַר
אֲדֹנִי בַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה חֲלִילָה לַעֲבָדֶיךָ מַעֲשֹׂת בַּדְּבַר
ה הִזֶּה: הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר מָצָאנוּ בְּפִי אֲמָתְחָתֵינוּ הִשְׁכַּנּוּ אֵלֵינוּ
ט מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְאֵיךְ נִגְנוֹב מִבֵּית אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב: אֲשֶׁר
י מֵצָא אֹתוֹ מֵעַבְדֶּיךָ וְמָת וְגַם-אֲנַחְנוּ נָהִיָּה לְאֲדֹנִי
ו לַעֲבָדִים: וַיֹּאמֶר גַּם-עַתָּה כַּדְּבַרְכֶּם כֵּן-הוּא אֲשֶׁר
יֵא מֵצָא אֹתוֹ יִהְיֶה-לִּי עֶבֶד וְאַתֶּם תִּהְיוּ נָקִים: וַיִּמְהָרוּ
יֵא וַיִּוְרְדוּ אִישׁ אֶת-אֲמָתְחָתוֹ אַרְצָה וַיִּפְתְּחוּ אִישׁ
יב אֲמָתְחָתוֹ: וַיַּחֲפֹשׂ בְּגָדוֹל הַחֹל וּבִקְטָן כֻּלָּה וַיִּמְצָא הַגִּבְעִיעַ

רבה (זכר): (י) גם עתה בדבריהם. אף זו מן הדיון אחת דבריהם כן
הוא שכלם חייבים בדבר, עשה שמאלת גיבה ביד אחד מהם כלם
כתפשים. אבל אי אעשה לכם לפנים משורת הדין, אשר ימלא אמו יהיה לי טעם
(סס ח): (יב) בגדול החל. שלא ירגישו שהיה יודע היכן הוא (סס):

ר"ע

זכר קלט: (ב) גביע. כוס ארוך וקורין לו מדריג"א: (ו) חלילה
לעבדיך. חולין הוא לנו, לאן גנאי. ומרגום, חס לעבדיך, חס מאלת הקב"ה
יהי עלינו מעשות זאת. והרבה י' בתלמוד חס ופלוס: (ח) הן כסף אשר
מצאנו. זה אחד מעשרה קל וסומר האמורים בתורה, וכלן מגוין צדקאית

44.

44. The final test. Benjamin is accused of thievery.

The brothers' attitude toward the privileged treatment afforded Benjamin convinced Joseph that they were no longer spiteful, but not all his doubts had been resolved. Would they be ready to fight and sacrifice for the sake of a child of Rachel? To test them, he arranged for Benjamin to be arrested for theft and sentenced to a lifetime of slavery. Possibly, too, there was enmity between them because Benjamin may have known or suspected what they had done to Joseph (Ramban). Thus, Joseph was about to create a situation that was parallel to his own. He had been carted off to slavery because of his brothers; would they now permit Benjamin to become a slave?

1. אֲכָל בָּאִשֶּׁר יוֹכְלוּן שְׂאֵת — *With as much food as they can carry, more than their money's worth.* This placing of each man's money in his sack was to be done with the brothers' knowledge, ostensibly in reparation for Joseph's earlier

harsh treatment. The official who filled the grain sacks would close and seal them; therefore the brothers did not open their sacks and discover the silver goblet that had been slipped into Benjamin's sack (Ramban).

Thus, his graciousness at the meal and his generosity in sending so much food would accentuate the brothers' baseness in repaying his kindness by "stealing his goblet" (Alshich).

4. קוּם דָּרֵךְ אַחֲרֵי הָאֲנָשִׁים — *Get up, chase after the men*, while the fear of the city is still upon them (Tanchuma), i.e., as long as they were still under the jurisdiction of the city. Otherwise, they might have attacked the official sent after them and simply fled.

As noted above, the person in charge of Joseph's household was his son Menasseh, and it was he who was sent to pursue the brothers. Joseph instructed him that before directly accusing them of stealing the goblet, he should accuse them of ingratitude, a charge sometimes worse than

44

The Final
Test:
Benjamin
is Accused
of Thievery

¹Then he instructed the one in charge of his house, saying, "Fill the men's sacks with as much food as they can carry and put each man's money in the mouth of his sack. ²And my goblet — the silver goblet — place in the mouth of the youngest one's sack along with the money of his purchase." And he followed Joseph's word exactly.

³The day dawned and the men were sent off, they and their donkeys. ⁴They had left the city, had not gone far, when Joseph said to the one in charge of his house, "Get up, chase after the men; when you overtake them, you are to say to them, 'Why do you repay evil for good?' ⁵Is it not the one from which my master drinks, and with which he regularly divines? You have done evil in how you acted!"

⁶He overtook them and spoke those words to them. ⁷And they said to him, "Why does my lord say such things? It would be sacrilegious for your servants to do such a thing! ⁸Here, look: The money that we found in the mouth of our sacks we brought back to you from the land of Canaan. How then could we have stolen from your master's house any silver or gold? ⁹Anyone among your servants with whom it is found shall die, and we also will become slaves to my lord."

¹⁰He replied, "What you say now is also correct. The one with whom it is found shall be my slave, but the rest of you shall be exonerated."

¹¹Hurriedly, each one lowered his sack to the ground, and each one opened his sack. ¹²He searched; he began with the oldest and ended with the youngest; and the goblet was found

theft. He assumed that these words of reproof would crush their courage by putting them on the defensive. "My master invited you to a feast, gave you food and drink at no cost — and you went ahead and rewarded him by stealing his personal goblet!" (*Sechel Tov*).

5. הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה אֲדֹנִי בוֹ — *Is it not the one from which my master drinks.* By stressing the importance of the goblet, the official made the point that their offense was unpardonable. Someone who would dare steal the royal cup from which a monarch drinks demonstrates disdain for the ruler — any bribe or ransom is inadequate to pardon him (*Ramban*).

הֲרַעַתֶּם אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם — *You have done evil in how you acted.* By taking the cup, you have destroyed the reputation for honesty that you gained by returning the money (*Or HaChaim*).

7-9. At first the brothers responded with shock and indignation; then they used a logical argument to try and prove that the charge was ridiculous. Their argument, known in Talmudic parlance as *kal vachomer* [a fortiori], was a deduction from minor to major: If they had come all the way back from Canaan to return money that they had not even taken, how could they now be accused of having stolen? *Ramban* comments that their response revealed that they were totally ignorant of the import of the charge. They spoke of being innocent of taking *silver or gold*, implying that they did not even realize that the subject of the charge was a goblet.

The brothers did not stop at vehemently denying the charge. So certain were they that none of them was guilty, they volunteered to accept an unusually harsh punishment if any stolen item was found among them.

10. Menasseh agreed that all should be held responsible, as they had offered, but he did not accept their exaggerated

proposal. He responded, "You suggest that your offer to become slaves is merely voluntary, but you are wrong. Since there is a suspicion against all of you, you should all be arrested until the matter is clarified. Nevertheless, as per your words — that you are innocent of the theft and unaware that it even happened — so shall it be. I will free all but the culprit" (*Ramban*).

The steward's counteroffer implied that only the thief would be detained, but the others would not even have to come back to the city; they would be free to go on their way and return home. This was part of the test, to see whether they would willingly leave Benjamin behind (*Haamek Davar*).

11. . . וַיְמַהֲרֻּ — *Hurriedly . . .* So eager were the brothers to prove their innocence that they did not wait for him to open their sacks; each one opened his own and offered to be searched first (*Bereishis Rabbasi*).

12. בְּגִדוֹל הַחֵל וּבִקְטָנוֹ הַיָּשׁוֹן — *He began with the oldest and ended with the youngest.* In the plain meaning, Menasseh searched them all in order, so that it would not be obvious that he knew the whereabouts of the goblet (*Rashi*). *Maharil Diskin* cites a strange Midrash that he searched only the sacks of Simeon and Benjamin. He explains that the brothers had attempted to prove their honesty by referring to their return of the money that had been planted in their sacks. To this the Egyptian official retorted that they were right — but that their logic did not apply to Simeon and Benjamin. Since Simeon had been imprisoned in Egypt and Benjamin had been at home in Canaan, neither of them had returned money to Egypt. If so, suspicion rested only on them, so the official proceeded to search their sacks, beginning with the older one [בְּגִדוֹל] and concluding with the younger one [בִּקְטָנוֹ].

בְּטוֹעָנָא דְּבִנְיָמִן: יִגְבְּעוּ לְבוּשֵׁיהוֹן
יִרְמֹז גְּבֵר עַל חֲמֵרָה וְתָבוּ לְקֶרְתָּא:
יִנְאָתָא יְהוּדָה נֶאְחֻזֵּי לְבֵית יוֹסֵף
וְהוּא עַד דְּהוּא (ג"א בַּעַן) תִּמְנָן וְנִפְלֹ
קְנָמוּזֵי עַל אֶרְעָא: טו וְאָמַר לְהוֹן יוֹסֵף
מָה עֹבְדָא הָדִין דִּי עֲבַדְתוֹן הָלֹא
יִדְעָתוֹן אֲרִי בְּדָקָא מְבָרַךְ גִּבְרָא דִּי
כָתוּב: טז וְאָמַר יְהוּדָה מָה זִימֵר לְרִבּוּנִי
מָה נִמְלֵל וְמָה נִזְכָּר מִן קֳדָם יְיָ אֲשַׁחֲכֶכָה
יְיָ חֹבֵא דְעֲבָדִי הָא אֲנִיחָא עֲבָדִין
לְרִבּוּנִי אָף אֲנִיחָא אָף דְּאֲשַׁחֲכֶכָה
כְּלִידָא בִּידֵי: יז וְאָמַר חֵס לִי מִלְּמַעְבָּד
דָּא גִבְרָא דִּי יִשְׁתַּכַּח כְּלִידָא בִּידֵי הוּא
יְהִי לִי עֲבָדָא וְאִתּוֹן סָקוּ לְשָׁלוֹם לְוֹת
אֲבוֹכֹן:

יג בְּאִמְתַּחַת בְּנִימָן: וַיִּקְרְעוּ שְׂמֹלֹתָם וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל-
חֻמְרוֹ וַיִּשְׁבּוּ הָעִירָה: וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאָחִיו בֵּיתָה יוֹסֵף
יד מַפְטִיר
טו וְהוּא עוֹרְדֵנוּ שָׁם וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי אֶרְצָה: וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף
מָה-הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם הֲלוֹא יָדַעְתֶּם כִּי-נֶחֱשׁ
טז יִנְחֹשׁ אִישׁ אֲשֶׁר בְּמִנִּי: וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מֶה-נֹּאמַר לְאֲדָנִי
מֶה-נִּדְבַּר וְמֶה-נִּצְטָדֵק הָאֱלֹהִים מִצָּא אֶת-עֲבָדֶיךָ
הִנֵּנוּ עֹבְדִים לְאֲדָנִי גַם-אֲנִיחָנוּ גַם אֲשֶׁר-נִמְצָא הִגִּבִּיעַ
יז בִּידֵי: וַיֹּאמֶר חֲלִילָה לִּי מַעֲשׂוֹת וְאֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא
הִגִּבִּיעַ בִּידֵי הוּא יִהְיֶה-לִּי עֶבֶד וְאַתֶּם עָלוּ לְשָׁלוֹם אֶל-
אֲבִיכֶם:

קמ"ו פסוקים: יחזקיהו סימן. אמציה סימן. יהיה ל"י עב"ד סימן. ותיבות אלפים כ"ה.

רס"ו

מחפּעל או נחפּעל נטון ט"ח במקום ח"ו, ואינו נותנה לפני אדם ראשונה של
יסוד התיבה אלא כחלמט אוחיות העיקר, כגון נלסדק מגזרת דק. ויטבט
(דניאל דג) מגזרת כט. ויטטיר (יהושע טד) מגזרת ליר אמונים (משלי יג"ו).
הנטיידנו (יהושע ט"ז) מגזרת דה לדרך. וסיה שחלטה סמ"ך או ש"ן כשהיא
מחפּעלת ה"ו מפרדת את אוחיות העיקר, כגון ויסחבל החנב (קהלת יב:ה)
מגזרת סבל. מסחבל הוית בקרייט (דניאל ז:ח) מגזרת סבל. וישחמר חקות עמרי
(מלכה ו:טז) מגזרת שמר. וסר מרע משחולל (ישעיה נט:טז) מגזרת מולך יועלים
שולל (איוב יב:יז). מסחולל כעמי (שמות ט"ז) מגזרת דרך לא סלולה (ירמיה
יח:טז):

13. *They rent their garments.* In addition to the obvious reason for their distress — that they faced possible imprisonment and slavery, and, at the very least, Benjamin would lose his freedom — they were grief-stricken over the effect this development could have on Jacob. If, indeed, Benjamin were to become a slave of the Egyptian viceroy, the shock might kill Jacob (*Ralbag*). The Midrash notes that the brothers were being punished measure for measure. By sending Joseph's blood-stained tunic home to Jacob, they caused him to rend his garment in grief. Now they rent their own garments.

14. *To Joseph's house.* Menasseh directed them to Joseph's house to spare them the shame of appearing before other Egyptians (*Midrash HaGadol*).

— *They fell to the ground before him*, in obeisance. According to *Tanchuma*, it was now that Joseph's dream of the eleven bowing stars [37:9] was fulfilled.

15. With affected indignation, Joseph reproached them for what they had done, but he avoided Menasseh's criticism of their ingratitude, for it would have been beneath the

(יג) ויעמס איש על חמורו. כעלי זרוע היו ולא הולכו לסייע זה את זה
לטעון (תנחומא ו' כ"ר לנחם): וישורבו העירה. מטרפולין היטה והוא אומר
העירה, העיר כל שהוא. אלא שלא היטה חשובה בעיניהם אלא כעיר בינונית של
עשרה בני אדם לטעין המלחמה (כ"ר סז): (יד) עורדנו שם. שהיה ממתין להם:
(טו) הלא ידעתם כי נחש ינחש וגוי. הלא ידעתם כי איש חשוב כמוני יודע
לנחש ולדעת מדעת ומסכרל ובינה כי אדם נגחם הגביע (ע' אונקלוס):
(טז) האלהים מצא. יודעים אנו שלא סרחנו, אבל מאת המקום נהיתה
להביא לנו זאת. מלא בעל חוב מקום לגבות שטר חובו (כ"ר סס ט): ומה
נצטרך. לשון דק, וכן כל מינה שחלת יסודה נד"י והיא באה לדבר כגון

dignity of the supreme ruler of a great land to imply that he needed their thanks. Instead, he deplored their foolishness. Did they think that a great practitioner of the art of divination would not know that they were the culprits? Did they think that by depriving him of his goblet they would make him helpless?

16. Judah, the leader of the brothers, spoke on behalf of all. He attempted no excuse, for the facts seemed to allow none (*Abarbanel*). Though they insisted they were innocent, how could they refute the apparently conclusive evidence? (*Sforno*).

Judah's remarks referred not only to his helplessness in replying to Joseph's rebuke, but alluded also to Jacob: *How can we speak to my own father to whom I assured Benjamin's safety? And how can we justify ourselves before the Divine Presence?* (*Tanchuma Yashan*).

"We know we committed no wrong in this matter. Rather the matter emanates from God, Who caused all of this to befall us because He wishes to punish us for an earlier sin. It is as if the previous misdeed had lain in abeyance, but now

in Benjamin's sack. ¹³ They rent their garments. Each one reloaded his donkey and they returned to the city.

¹⁴ When Judah arrived with his brothers to Joseph's house, he was still there. They fell to the ground before him. ¹⁵ Joseph said to them, "What is this deed that you have done? Do you not realize that a man like me practices divination!"

Judah, ¹⁶ So Judah said, "What can we say to my lord? How can we speak? And how can we justify ourselves? God has uncovered the sin of your servants. Here we are: We are ready to be slaves to my lord — both we and the one in whose hand the goblet was found."

the Leader of the Brothers, ¹⁷ But he replied, "It would be sacrilegious for me to do this. The man in whose possession the goblet was found, only he shall be my slave, and as for you — go up in peace to your father."

THE HAFTARAH FOR MIKEITZ APPEARS ON PAGE 1143.

When Chanukah coincides with Mikeitz, the regular Maftir is replaced with the Chanukah reading: third day Chanukah, page 768 (7:24-29); fourth day Chanukah, page 768 (7:30-35); sixth day Chanukah — Mikeitz is divided into six aliyos, the Rosh Chodesh reading (page 890, 28:9-15) is the seventh aliyah, and the Chanukah reading (page 768, 7:42-47) is read as the Maftir; seventh day Chanukah, page 770 (7:48-53). On all of these days, the Haftarah reading is replaced with the reading of Shabbas Chanukah, page 1210. When the last day of Chanukah coincides with this Shabbos, the Chanukah readings are: Maftir, page 770 (7:54-8:4); Haftarah, page 1212.

it is uncovered — found, as it were — to be dealt with. 'The Creditor has found an opportunity to collect His debt' " (Rashi from Midrash).

17. Joseph pressed his advantage. To make them realize more keenly their precarious position, he declared that he would retain only Benjamin.

חֲלִילָה לִי מַעֲשֵׂוֹת זֹאת — *It would be sacrilegious for me to do this.* In response to Judah's contrite statement that God was punishing the brothers for an old sin, Joseph replied that he would never punish people for a sin that they had not committed against him. The only guilty party, from his point of view, was Benjamin, and only he would be punished. The others would go free (*Sforno*).

To Judah, however, Joseph's answer made it apparent that this was not a Divine punishment for their former sins or else all of them would have been enslaved. It was either the viceroy's capriciousness, or the result of some sin of Benjamin. Therefore, from this point on, Judah began exercising his responsibility to do whatever he could for Benjamin (*Haamek Davar*).

Meshech Chochmah observes that Joseph's ruling implied that he knew Benjamin to be innocent — otherwise he would never have allowed a thief to be a servant in his household. If so, the charge was fabricated, nothing but an excuse to deprive an innocent man of his freedom. This gave Judah the courage to speak up against Joseph.

קִמְּיוּ מַסּוּקִים. יְחֻזְקֵיהֶם סִמֵּן. אִמְצִיָּה סִמֵּן. הָיִיתָ לִּי עֶבֶד סִמֵּן. — This Masoretic note means: There are 146 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonics יְחֻזְקֵיהֶם [Yechizkiyahu], אִמְצִיָּה [Amatziah], הָיִיתָ [He shall be My slave]. And the *Sidrah* contains 2,025 words.

הָיִיתָ לִּי עֶבֶד [he shall be My slave]. And the *Sidrah* contains 2,025 words.

The names Yechizkiyahu and Amatziah are the same as the mnemonics used for the *Sidrah Bereishis*, implying that the two portions have common themes. *Bereishis*, the portion of Creation, proclaims God's all-powerful majesty; as Creator of the universe, only He sustains it and determines its course, whatever pretensions man may have to the contrary. In *Sidrah Mikeitz*, we find Pharaoh considering himself a god and Egypt worshipping the Nile as its deity. Through the devices of abundance and famine, God displayed beyond doubt that only *His* is the power. Pharaoh and his people were forced to acknowledge that they were subservient to Joseph whose distinction was that whatever his position — slave or viceroy — he remained but a servant of God: *He shall be My slave* (R' David Feinstein).

Only in this *Sidrah* is a mnemonic provided for the number of words, in this case 2025. This alludes to Chanukah, which usually falls in the week of *Sidrah Mikeitz*. On Chanukah, we light a new נר, lamp, for each of the eight nights. The numerical value of נר is 250; accordingly, the eight lights of Chanukah give a total of 2000. Chanukah begins on the twenty-fifth of Kislev. Thus, 2025 is an allusion to the lights and the date of Chanukah (*Torah Temimah*).

The theme of Chanukah is especially appropriate to *Mikeitz*. We commemorate even the first day's burning, even though the oil in the jug was enough to burn for a day without miraculous intervention. By doing so, we testify to our belief that even the seemingly "natural" process of burning oil is in essence a miracle, because it is a manifestation of God's will.

פרשת ויגש

אונקלוס

יח ויקרב לתה יהודה ואמר רבנו
ימלל בען עבדך פתגמא כנע רבנו יח
יתקף רוגזך עבדך ארי כפרעה כן את:
יט רבנו שאיל ית עבדו למימר האית
לכון אבא או אחא: כ נאמרנא לרבנו
אית לנא אבא סבא ובר סיבתין ועיר
נאחיה מית ואשתאר הוא בלחוריה
לאמה נאבדי רחיס לה: כא נאמרת
לעבדיך אחתיה לותי ואשוי עיני
עלוי: כב נאמרנא לרבנו לא יוכל
עלמא למשבק ית אבדי ואם ישבוק
ית אבדי ומית: כג נאמרת לעבדיך אם
לא יחות אחוכון ועירא עמכון לא
תוספון למחוי אפי: כד נהה בר סליקנא
לעבדך אבא וחוינא לה ית פתגמי רבנו:
כה נאמר אבונא תובו זבנו לנא ועיר
עיבדנא: כו נאמרנא לא נכול למיחא אם
אית אחונא ועירא עמנא נחות ארי לא
נכול למחוי אפי גברא ואחונא ועירא
ליתיה עמנא: כז נאמר עבדך אבא לנא
אתון ידעתון ארי תרוי ילדת לי אתתי:
כח ונפק חד מלתי נאמריה ברם מקטל
קטיל ולא חותה עד בען: כט ותדרון
אף ית דין מן קדמי ויערענה מותא
ותחתון ית שבתי בבישתא לשאל:
ל ובען כמייתי לות עבדך אבא ועולימא
ליתיה עמנא ונפשה חביבא לה
בנפשה: לא ויהי בר חוי ארי לית עולימא

יח ויגש אליו יהודה ואמר בי אדני ודבר-נא עבדך דבר
באזני אדני ואל-יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה:
יט אדני שאל את-עבדיו לאמר היש-לכם אב או-אח:
כ ונאמר אל-אדני יש-לנו אב זקן וילד זקנים קטן ואחיו
כא מת ויותר הוא לבדו לאמו ואביו אהבו: ונאמר אל-
כב עבדיך הורדהו אלי ואשימה עיני עליו: ונאמר אל-
כג אדני לא-יוכל הנער לעזוב את-אביו ועזב את-אביו
ומת: ונאמר אל-עבדיך אם-לא ירד אחיכם הקטן
כד אתכם לא תספון לראות פני: ויהי כי עלינו אל-עבדך
כה אבי ונגד-לו את דברי אדני: ונאמר אבינו שבו שברו-
כו לנו מעט-אכל: ונאמר לא נוכל לרדת אם-יש אחינו
הקטן אתנו וירדנו כי-לא נוכל לראות פני האיש
כו ואחינו הקטן איננו אתנו: ונאמר עבדך אבי אלינו אתם
כח ידעתם כי שנים ילדה-לי אשתי: ויצא האחד מאתי
כט ואמר אף טרף טרף ולא ראיתי עד-הנה: ולקחתם גם-
את-זה מעם פני וקרהו אסון והורדתם את-שיבתי
ל ברעה שאלה: ועתה בבאי אל-עבדך אבי והנער איננו
לא אתנו ונפשו קשורה בנפשו: והיה כראותו כי-אין הנער

שני

רש"י

כן נאמר אל אדוני, לא כחדנו ממך דבר (ס ט: כ) ואחיו מת. מפני היראה היה מוילי דבר שקר מפיו. אמר אם חומר לו שהוא קיים יאמר הביאנו אלני (סס: לבדו לאמו. מאותו האס אין לו עוד אח (תרגום יונתן: (בב) ועזב את אביו ומת. אס יעזב את אביו דואניס אס עמא ימות בדרך, שהרי אמו בדרך מתה: (בט) וקרהו אסון. שהשטן מקטרג בשעת הסכנה (נ"ר לאט: והורדתם את שיבתי וגו'. טכסיו כשהוא אלני אני מתנחם כי על אמו ועל אחיו ואם ימות זה דומה עלי שגששן ממו ביום אחד (ס ט: לא) והיה בראותו כי אין הנער ומת. אביו מלרס

ויגש אליו. דבר באזני אדני. יכנסו דברי באזניך (נ"ר נגזו): ואל יחר אפך. מכאן אחת למד שדבר אליו קשות: בי במוך בפרעה. חשוב אהב בעיני כמלך, זהו פשוט. ומדרשו סופר ללקות עליו בזרע כמו שלקה פרעה על ידי זקנתו שרה על לילה אחת שעבדה (סס: ד"ה, מה פרעה גזר ואינו מקיים מבטיו ואינו עושה אף אחת כן, וכי זו היא סימח עין שאמר לשם עיני עליו. ד"ה, כי כמוך כפרעה, אס חקניטני אהרונ אומר ואת אדוניך (סס: יט) אדני שאל את עבדיו. מתחלה בעלילה בלח ענינו, למה היה לך לשאול כל אלה, בעך היינו מבקשים או חוטאת אהב מבקש, ואט"פ

PARASHAS VAYIGASH

18-34. At the conclusion of the previous *Sidrah*, Benjamin was an apprehended thief who had been caught red-handed with the viceroy's goblet. He and his brothers stood objectively at the mercy of the hostile, indignant all-powerful Egyptian, who ruled that Benjamin would have to remain in Egypt as a slave while his brothers could return to their father. *All* the brothers were dumbfounded, but only Judah stepped forward, risking his life to intercede. His speech was simple yet eloquent; controlled yet emotional; respectful yet firm. Judah petitioned without debasing himself. He could not protest the fairness of the verdict, because the goblet was found in Benjamin's sack. Instead, Judah offered *himself* as a slave — not realizing that he was speaking to the very person whom he had once sold into slavery. The Midrash

teaches that the brothers shrank away as Joseph and Judah confronted one another. They sensed that this was a confrontation not merely between two strong men, but between two opposing philosophies. Ultimately, both antagonists triumphed, for Joseph and Judah, and the ideas they represented, remained integral parts of the Jewish people [see Overview to *Vayigash*, ArtScroll *Bereishis*].

The Torah states that Judah *approached* Joseph (v. 18), which means, according to *Zohar* and the Midrash, that Judah penetrated Joseph's innermost depths. Buried in Joseph's heart was a plan to conceal his identity until the appropriate moment when he would tell them that he was their brother — but Judah tied together narrative, appeal, and argument until he drew the secret from Joseph. Then

PARASHAS VAYIGASH

Judah ¹⁸ Then Judah approached him and said, "If you please, my lord, may your servant speak a word in my lord's ears and let not your anger flare up at your servant — for you are like Pharaoh. ¹⁹ My lord has asked his servants, saying, 'Have you a father or brother?' ²⁰ And we said to my lord, 'We have an old father and a young child of [his] old age; his brother is dead, he alone is left from his mother, and his father loves him.' ²¹ Then you said to your servants, 'Bring him down to me, and I will set my eye on him.' ²² We said to my lord, 'The youth cannot leave his father, for should he leave his father he will die.' ²³ But you said to your servants, 'If your youngest brother does not come down with you, you will not see my face again!'"

²⁴ "And it was, when we went up to your servant my father, we told him my lord's words; ²⁵ and our father said, 'Go back, buy us some food.' ²⁶ We said, 'We cannot go down; only if our youngest brother is with us, then we will go down, for we cannot see the man's face if our youngest brother is not with us.' ²⁷ Then your servant my father said to us, 'You know that my wife bore me two [sons]. ²⁸ One has left me and I presumed: Alas, he has surely been torn to pieces, for I have not seen him since!' ²⁹ So should you take this one, too, from my presence, and disaster befall him, then you will have brought down my hoariness in evil to the grave.'

³⁰ "And now, if I come to your servant my father and the youth is not with us — since his soul is so bound up with his soul — ³¹ it will happen that when he sees the youth is missing

the news burst forth that not only was he still alive but he was their brother, with all the love and devotion the word implies.

18. בְּאָזְנֵי אָדֹנִי — *In my lord's ears.* May my words penetrate into your ears, i.e., may my request convince you (Rashi).

When Judah spoke about a word that he wanted Joseph to accept, he alluded to the plea he was about to make (v. 33), that Joseph free Benjamin and allow Judah to take his place as a slave (Ramban).

וְאֵלֶיךָ אֶפְרָח בְּעֵינֶיךָ — *And let not your anger flare up at your servant.* The implication was that Judah was ready to speak in a blunt manner that could well arouse Joseph's ire (Rashi), so he wanted Joseph not to be caught by surprise and react angrily.

Sforno is more specific. Judah meant to say, "Do not be angry when I imply that you forced us into this predicament."

כִּי כְמוֹת פַּרְעֹה — *For you are like Pharaoh.* I consider you as important as the king. The Midrash interprets the inner connotation of the phrase to imply: You will be smitten with leprosy for detaining Benjamin, just as an earlier Pharaoh was smitten for detaining his great-grandmother, Sarah, for only one night [above, 12:17]. Another Midrashic interpretation is, "You are like Pharaoh in that neither of you keeps promises. You said you wanted to 'set eyes on him' — is this what you call 'setting eyes on someone?'" (Rashi).

Ramban disagrees with the last interpretation, for in the plain sense of the narrative, Joseph could not be blamed for treating the "thief" harshly. When Benjamin had first come, Joseph had treated him with unusual warmth and courtesy; now it was Benjamin, not Joseph, who was at fault. Therefore, Judah's argument should be understood as an appeal for compassion on the part of Joseph, a self-proclaimed God-fearing man [42:18]. Accordingly, at great personal risk, Judah presented an emotional argument that was impelled by his pledge to, and love of, his father. He concluded

by saying, "If only one of us must remain as a slave let it be me, so that our aged and anxious father may again see his beloved youngest son. Because I guaranteed Benjamin's safety, I cannot return home without him, lest I see the evil that will befall my father."

19. Implicit in Judah's extended recapitulation of the events is a suspicion that the affair of the goblet was a sinister conspiracy against Benjamin and the brothers.

22-23. וְעַתָּה אֶת־אֲבִיו נָמוּחַ — *For should he leave his father [then] he will die.* Jacob reasoned, "It may have been decreed that the sons of Rachel should perish on the road. I sent Joseph on a journey and he did not return; the same might happen to Benjamin if I send him, for their mother, too, died on the road" (Midrash HaChafetz). But, Judah contended to Joseph, you ignored our fears. Instead, you capriciously demanded that we bring him to you (Alshich).

24. עֲבָדָה אֲבִי — *Your servant my father.* The Sages (Sotah 13b) criticize Joseph for remaining silent when his father was described in this degrading manner. He lost ten years of his life in punishment for doing so. For Judah, this was not a sin because he thought he was addressing the royalty of Egypt, and such obeisance is the required etiquette in such circumstances. Joseph, however, would not have revealed his identity by saying that a resident of Canaan was not his servant.

27-28. This passage was not recorded in the original account of Jacob's response (43:6-7). This is in keeping with the rule that the Torah is brief in one place and expansive in another, reserving details for wherever they would be more pertinent.

30-31. וְעַתָּה — *And now.* Especially now that our father had warned us that any mishap affecting Benjamin would not be attributable to simple happenstance, but that he would

וימות ויחתון עבדך ית שיבת עבדך
אבונא בראבונא (נ"א בראבונא) לשאול:
לֹא אֲרִי עַבְדְּךָ מִעֶרֶב בְּעוֹלָמָא מִן אָבָא
לְמִימַר אִם לֹא אִיתְּנָה לְתַתְּךָ וְנָהִי חֲסִי
לְאַבָּא כָּל יוֹמָיָא: וְנִכְעַן יִתְּבֵי בְּעֵן עַבְדְּךָ
תַּחַת עוֹלָמָא עַבְדָּא לְרַבּוּנִי וְעוֹלָמָא
יִסַּק עִם אַחוּהִי: לֹא אֲרִי אַכְדִּין אֶסַּק לִנְת
אָבָא וְעוֹלָמָא לִיתְהוּי עִמִּי דְלִמָּא אַחוּי
בְּכִישׁוֹ דִּישְׁכַּח יִתְּ אָבָא: אִלּוּא יִכִּיל יוֹסֵף
לְאַתְחַסְנָא לְכָל דְקִימִין עֲלוּהִי וְקָדָא
אִפִּיקוּ כָּל גְּבֵר מְלִיתִי וְלֹא קָם אֲנִשׁ עִמָּה
כִּד אֲתִידַע יוֹסֵף לִנְת אַחוּהִי: דְּיִהֵב יִתְּ
קָלָה בְּכִיתָא וְשִׁמְעוּ מִצְרִים וְשִׁמְעוּ
אֲנִשׁ בֵּית פְּרָעָה: וְנֹאמַר יוֹסֵף לְאַחוּהִי
אֲנִי יוֹסֵף הַעֲד בְּעֵן אָבָא קָם וְלֹא יִכִּילוּ
אַחוּהִי לְאַתְבָּא יִתְּה פִתְגָם אֲרִי
אֲתִבְהִילוּ מִן קְדְמוּהִי: וְנֹאמַר יוֹסֵף
לְאַחוּהִי קְרִיבוּ בְּעֵן לְנָתִי וְקָרִיבוּ נֹאמַר
אֲנִי יוֹסֵף אַחוּכֹן דִּי וּבְנִתּוֹן יִתְּ
לְמִצְרַיִם: וְנִכְעַן לֹא תַחַתְנָסוּן וְלֹא יִתְּקַף
בְּעִינֵיכֹן אֲרִי וּבְנִתּוֹן יִתְּ הֵכָא אֲרִי
לְקַמָּא שְׁלַחְנִי יִי קְדְמִיכוֹ: וְאֲרִי דִין
תַּרְתִּין שְׁנִין כְּפָנָא בְּגוּ אֶרְעָא וְעוֹד
חֲמֵשׁ שְׁנִין דִּי לִית זְרוּעָא וְחֻצָּדָא:
וְשְׁלַחְנִי יִי קְדְמִיכוֹן לְשִׁנְאָה לְכוֹן
שְׂאֵרָא בְּאַרְעָא וְלִקְנָמָא לְכוֹן לְשִׁנְבָא
רַבָּתָא: הִנֵּכֶן לֹא אֲתוֹן שְׁלַחְתּוֹן יִתְּ
הֵכָא אֲלֵהוֹן מִן קָדָם יִי וְשִׁנְיִי לְאַבָּא
לְפָרְעָה וְלְרַבּוֹן לְכָל אֲנִשׁ בֵּיתָה וְשְׁלִישִׁי

ומת והורידו עבדך את שיבת עבדך אבינו בגיון
שאלה: כי עבדך ערב את הנער מעם אבי לאמר אם
לֹא אֲבִיאֲנוּ אֵלָיְךָ וְחִטָּאתִי לְאָבִי כָּל־הַיָּמִים: וְעַתָּה
יִשְׁב־נָא עַבְדְּךָ תַּחַת הַנֶּעַר עַבְדִּי וְהַנֶּעַר יַעַל עִם־
אָחִיו: כִּי־אֵיךְ אֵעֲלֶה אֶל־אָבִי וְהַנֶּעַר אֵינְנוּ אִתִּי פֶן
אֶרְאֶה בְרָע אֲשֶׁר יַמְצֵא אֶת־אָבִי: וְלֹא־יָכֹל יוֹסֵף
לְהִתְאַפֵּק לְכָל הַנֶּצְבִּים עָלָיו וַיִּקְרָא הוֹצִיאוּ כָל־אִישׁ
מֵעָלָיו וְלֹא־עָמַד אִישׁ אִתּוֹ בְּהַתְנוּעַ יוֹסֵף אֶל־אָחִיו: וַיִּתֵּן
אֶת־קֻלּוֹ בִּבְכִי וַיִּשְׁמְעוּ מִצְרַיִם וַיִּשְׁמַע בֵּית פְּרָעָה:
וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָחִיו אֲנִי יוֹסֵף הַעֲד הַעוֹד אָבִי חַי וְלֹא־יָכֹל
אָחִיו לַעֲנוֹת אִתּוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנֵיו: וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָחִיו
גִּשׁוּ־נָא אֵלַי וַיִּגְשׁוּ וַיֹּאמֶר אֲנִי יוֹסֵף אֲחֵיכֶם אֲשֶׁר־
הִמְכַרְתֶּם אֹתִי מִצְרַיִמָּה: וְעַתָּה אֶל־תַּעֲצְבוּ וְאֶל־יִחַר
בְּעֵינֵיכֶם כִּי־מִכַּרְתֶּם אֹתִי הִנֵּה כִּי לְמַחִיָּה שְׁלַחְנִי
וְאֱלֹהִים לְפָנֵיכֶם: כִּי־זֶה שְׁנֵתִים הָרַעַב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ וְעוֹד
חֲמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין־חֵרִישׁ וְקָצִיר: וַיִּשְׁלַחְנִי אֱלֹהִים
לְפָנֵיכֶם לְשׁוֹם לָכֶם שְׂאֵרִית בְּאֶרֶץ וּלְהַחְיִיתָ לָכֶם
לְפָלִיטָה גְדֹלָה: וְעַתָּה לֹא־אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הִנֵּה כִּי
הָאֱלֹהִים וַיִּשְׁלַחְנִי לָאֵב לְפָרְעָה וּלְאֶדוֹן לְכָל־בֵּיתוֹ וּמִשְׁלַל

מה

ב

ג

ד

ה

ו

ז

ח

ט

י

יא

יב

יג

יד

טו

רש"י

פרעה, כלומר עבדיו ובני ביתו (אונקלוס), ואין זה לשון בית ממש אלא כמו בית ישראל (תהלים קטו"ב) בית יהודה (מלכים א' יב"א), משינ"ל בלע"ז (ג) נבהלו מפניו. מפני הכוונה (תנחומא ס: (ד) גשו נא אלי, ראה חוסס נכונים לאחר אמר עכשיו אחי נכללים קרא להם בשלש רכה ותחטוים והראה להם שאז מהול (ס: כ"ר ס: ח: (ה) למחיה, להיות לם למחיה (תרגום יונתן: (ו) בי זה שנתים הרעב, עברו משני הרעב: (ח) לאב, למחר ולפערן (כ"ר ג"י):

blame us for having brought misfortune upon him (*Sforno*) ... and he will die immediately. If we could have a chance to tell him that Benjamin had stolen your goblet, our law-abiding, righteous father would accept the justice of your decree, but when he sees that Benjamin is not with us, he will die before we have a chance to tell him (*Dubno Maggid*).

The question arises: Benjamin had ten children at home; why didn't Judah mention the grief that Benjamin's children would experience at their father's absence? R' Menachem Mendel of Kotzk used this as an example of the truism that parents have more compassion for their children than children have for their parents.

32. Judah proceeds to explain why he was the only one of all the brothers pleading Benjamin's cause.

33. **יִשְׁב־נָא עַבְדְּךָ תַּחַת הַנֶּעַר** — Please let your servant remain instead of the youth. One who buys a slave and discovers

that he is a thief sends him back, yet you would force a thief to be your servant! You must have some sinister design. If you want him as a personal attendant, I am more skilled than he; if you need him as a fighter, I can fight better than he. Therefore, please let me remain as a slave in place of the youth (*Tanchuma Yashan*).

45.

1-15. Joseph identifies himself and conciliates his brothers. With Judah's selfless offer of himself as a substitute for Benjamin, Joseph finally had irrefutable proof of his brothers' new attitude, as exemplified by their filial devotion to Jacob, their love for Benjamin, and their sincere contrition for their crime against Joseph himself. It was to ascertain this that he had subjected them to all these tribulations to begin with. Moreover, his brothers had already had their share of the expiatory humiliation they deserved. Joseph

he will die, and your servants will have brought down the hoariness of your servant our father in sorrow to the grave. ³² For your servant took responsibility for the youth from my father saying, 'If I do not bring him back to you then I will be sinning to my father for all time.' ³³ Now, therefore, please let your servant remain instead of the youth as a servant to my lord, and let the youth go up with his brothers. ³⁴ For how can I go up to my father if the youth is not with me, lest I see the evil that will befall my father!"

45

Joseph
Identifies
Himself
and Con-
ciliates His
Brothers

¹ Now Joseph could not restrain himself in the presence of all who stood before him, so he called out, "Remove everyone from before me!" Thus no one remained with him when Joseph made himself known to his brothers.

² He cried in a loud voice. Egypt heard, and Pharaoh's household heard.

³ And Joseph said to his brothers, "I am Joseph. Is my father still alive?" But his brothers could not answer him because they were left disconcerted before him.

⁴ Then Joseph said to his brothers, "Come close to me, if you please," and they came close. And he said, "I am Joseph your brother — it is me, whom you sold into Egypt. ⁵ And now, be not distressed, nor reproach yourselves for having sold me here, for it was to be a provider that God sent me ahead of you. ⁶ For this has been two of the hunger years in the midst of the land, and there are yet five years in which there shall be neither plowing nor harvest. ⁷ Thus God has sent me ahead of you to insure your survival in the land and to sustain you for a momentous deliverance. ⁸ And now: It was not you who sent me here, but God; He has made me father to Pharaoh, master of his entire household, and ruler

felt, therefore, that the time of reconciliation had at last arrived (*Akeidah*; *Abarbanel*; *R' Hirsch*).

1. **וְלֹא יָכַל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק** — Now Joseph could not restrain himself. The verse associates the presence of Joseph's attendants with his inability to restrain himself. Among the explanations are:

— He was ready to reveal himself, but he could not bear to let his brothers be embarrassed in the presence of so many bystanders (*Rashi*).

— He was concerned with his own image, not that of his brothers. It would have been unseemly for him to break into tears in the presence of so many outsiders (*Rashbam*).

— Joseph's multitude of attendants were moved by Judah's plea and they joined in pleading for Benjamin's freedom. Joseph could not resist their combined pleas (*Ramban*).

2. Joseph's uncontrollable weeping was heard by the courtiers whom he had expelled from his presence. Word quickly spread to Pharaoh's court, and the entire power structure of the country was concerned.

It is indicative of Joseph's rank and the high esteem in which he was held that his weeping caused such universal concern (*R' Hirsch*).

3. **אֲנִי יוֹסֵף הָעוֹד אֲבִי חַי** — I am Joseph! Is my father still alive? Joseph's primary concern was his father. Emotionally, he wondered how Jacob could have survived the years of sorrow (*Sforno*). Alternatively, Joseph was asking whether his father was still vigorous (*Tur*). Or, he was wondering whether all their talk about an aging father was true, or whether they were merely trying to win Joseph's sympathy so that they could escape from the country without fur-

ther torment (*Rabag*).

This could also be taken as an implied rebuke of his brothers. After listening to Judah's impassioned protestations that Jacob could not survive the loss of Benjamin, Joseph wondered why Judah was not similarly concerned when he tore Joseph away from Jacob.

When Joseph said "I am Joseph," God's master plan became clear to the brothers. They had no more questions. Everything that had happened for the last twenty-two years fell into perspective. So, too, will it be in the time to come when God will reveal Himself and announce, "I am HASHEM!" The veil will be lifted from our eyes and we will comprehend everything that transpired throughout history (*Chafetz Chaim*).

4-5. Seeing that his brothers shrank from him in shame, he called them lovingly, and comforted them by saying that their selling him was part of God's plan. "God, not you, sent me here. You need not be distressed, because His purpose was to implant me here to preserve life; you were but His instrument. All of us were destined to descend to Egypt in fulfillment of God's decree that Abraham's descendants would be aliens in a foreign land (15:13). Normally we would have gone to Egypt in iron fetters [in the manner of all enslaved exiles], but He chose to spare Father and you from the harshness of a forced descent into hostile conditions. He sent me here to prepare the way and provide for you in honor" (gathered from *Tanchuma*; *Lekach Tov*).

8. **וְעַתָּה** — And now. Joseph emphasized the now. Until this moment he had surely blamed them for an inhuman betrayal, but now he understood that they had been tools in God's hand (*Akeidah*).

בכל ארץ מצרים: מהר ועלו אל-אבי ואמרתם אלי
 כה אמר בנך יוסף שמני אלהים לאדון לכל מצרים
 וידה אלי אל-תעמד: וישבת בארץ-גשן והיית קרוב
 אלי אתה ובניך ובני בנך וצאנך ובקרך וכל-אשר-לך:
 וכלכלתי אתך שם כי-עוד חמש שנים רעב פן-תורש
 אתה וביתך וכל-אשר-לך: והנה עיניכם ראות ועיני
 אחי בנימין כי-פי המדבר אליכם: והגדתם לאבי את-
 כל-כבודי במצרים ואת כל-אשר ראיתם ומהרתם
 והורדתם את-אבי הנה: ויפל על-צוארי בנימין-אחיו
 ויבך ובנימין בכה על-צואריו: וינשק לכל-אחיו ויבך
 עליהם ואחרי כן דברו אחיו אתו: והקל נשמע בית
 פרעה לאמר באו אחי יוסף וייטב בעיני פרעה ובעיני
 עבדיו: ויאמר פרעה אל-יוסף אמר אל-אחיה זאת עשו
 טענו את-בעירכם ולכו-באו ארצה כנען: וקחו את-
 אביכם ואת-בתיכם ובאו אלי ואתנה לכם את-טוב
 ארץ מצרים ואכלו את-חלב הארץ: ואתה צויתך זאת
 עשו קחו-לכם מארץ מצרים עגלות לטפכם ולנשיכם
 ונשאתם את-אביכם ובאתם: ועיניכם אל-תחס על-
 בליכם כי-טוב כל-ארץ מצרים לכם הוא: ויעשו-כן בני
 ישראל ויתן להם יוסף עגלות על-פי פרעה ויתן להם
 צדה לדרכה: לכלם נתן לאיש חלפות שמלת ולבנימין
 נתן שלש מאות כסף וחמש חלפות שמלת: ולאביו

נחלקו של יוסף וסופו להחזק (סס): (טו) וינשק. הוסף בנשיקה, מנשק והולך, דיביש"ר בלעז: ואחרי כן. מאחר שראוהו כוכה ולבו שלם עמם: דברו אחיו אתו. שמתלה היו בנשים ממנו (תמומא סס): (טז) והקל נשמע בית פרעה. כמו בנית פרעה, וזהו לשון בית ממש (אונקלוס): (יז) טענו את בעירכם. תנועה: (יח) את טוב ארץ מצרים. חק גזון (לחן מזון). כיצא, ואינו יודע מה יבא סופה לעשות כמולה שאין בה דגים (נרכות טז): חלב הארץ. כל חלב לשון מינע הוא (אונקלוס): (יט) ואתה צויתך. מפי לומר להם: זאת עשו. כך אמר להם שרשתי הוא (תרגום יונתן):

10. Joseph had good reason to choose Goshen as the future home of his family, the place where they lived throughout their stay in Egypt: He wanted to keep them segregated from the mainstream of Egypt's idolatrous, immoral life, and to allow them to freely pursue their shepherding, an activity that was hateful to the Egyptians. Goshen was a fertile region in northeast Egypt, east of the Nile delta, which contained the country's most fertile soil and is described as the best of the land (47:6). Its major city was Rameses.

נחלקו

(ט) ועלו אל אבי. חק ישראל נבונה מכל הארצות (זכמים כד): (יא) פן תורש. דלמא תחמסן (אונקלוס). לשון מוריש ומעשיר (שמואל א ב:ז): (יב) והנה עיניכם ראות. כנכודי (נרצ"ח) ושאני אחיכם שאני מהול ככם, ועוד כי פי המרבר אליכם בלשון הקדש (נ"ר) סס; תמומא ה): ועיני אחי בנימין. הנה חס כולם יחד, לומר שכס שאין לי שאלה על בנימין אחי, שהרי לא היה מכירתו, כך אין בלבי שאלה עליכם (מגילה טז): (יז) ויפל על צוארי בנימין אחיו ויבך. על שני מקדשות ששמדן להיות בחלקו של בנימין וסופו להחזק (סס): (יט) ובנימין בכה על צואריו. על משכן שילה שמדן להיות

12. The brothers had been standing dumbfounded before him all this time. Joseph was apprehensive that they still might be doubtful about his true identity, so he wanted to reassure them again that he was really Joseph. He did so by referring to his mouth that is speaking to you. Most commentators say that Joseph pointed out that he was speaking Hebrew, a language that was unknown in Egypt. Ramban differs, for the ruling and commercial classes surely knew Hebrew, the language of a neighboring country.

throughout the entire land of Egypt. ⁹ Hurry — go up to my father and say to him, 'So said your son Joseph: "God has made me master of all Egypt. Come down to me; do not delay. ¹⁰ You will reside in the land of Goshen and you will be near to me — you, your sons, your grandchildren, your flock and your cattle, and all that is yours. ¹¹ And I will provide for you there — for there will be five more years of famine — so you do not become destitute, you, your household, and all that is yours. "'

¹² "Behold! Your eyes see as do the eyes of my brother Benjamin that it is my mouth that is speaking to you. ¹³ Therefore, tell my father of all my glory in Egypt and all that you saw; but you must hurry, and bring my father down here."

¹⁴ Then he fell upon his brother Benjamin's neck and wept; and Benjamin wept upon his neck.

¹⁵ He then kissed all his brothers and wept upon them; afterwards his brothers conversed with him.

Pharaoh ¹⁶ The news was heard in Pharaoh's palace saying, "Joseph's brothers have come!" And it was pleasing in the eyes of Pharaoh and in the eyes of his servants. ¹⁷ Pharaoh said to Joseph, "Say to your brothers, 'Do this: Load up your animals and go directly to the land of Canaan.

Joseph ¹⁸ Bring your father and your households and come to me. I will give you the best of the land of Egypt and you will eat the fat of the land.' ¹⁹ And you are commanded [to say], 'Do this: Take for yourselves from the land of Egypt wagons for your small children and for your wives; transport your father and come. ²⁰ And let your eyes not take pity on your belongings, for the best of all the land of Egypt — it is yours.' "

Dispenses ²¹ The sons of Israel did so, and Joseph gave them wagons by Pharaoh's word, and he gave Gifts and Sends His Brothers them provisions for the journey. ²² To each of them he gave changes of clothing; but to Off Benjamin he gave three hundred pieces of silver and five changes of clothing. ²³ And to his father

Rather, Joseph meant to say that he spoke as the viceroy who had the power to carry out his lavish promises of the previous verses. *Sforno* comments that he quoted their discussion at the time of his sale, something that was done in Hebrew and that the slave merchants could not have understood.

14. When Joseph revealed himself to his brothers, he had cried tears of joy; now he wept in sadness and foreboding, for he foresaw that the exile into which he was now summoning his family would not be their last. He knew that many trials and hardships lay in store for the nation, and he felt the mixture of joy and sadness that has been typical of the Jewish people ever since (*R' Munk*).

The Midrash comments that Joseph and Benjamin wept over the destruction of the sanctuaries that would be built in their respective territories: the two Temples that would stand in Benjamin's portion of Jerusalem, and the Tabernacle of Shiloh, in the portion of Joseph's son Ephraim. According to the *Zohar*, he wept over his brothers, as well, because he foresaw that the Ten Tribes would be exiled and scattered among the nations.

16-21. Pharaoh joins in the welcome.

16. וַיִּשְׂעֵב פַּרְעֹה — And it was pleasing in the eyes of Pharaoh. Pharaoh was happy that Egypt would no longer bear the stigma of being ruled by an ex-slave and ex-convict of unknown origins. Now it was known that Joseph was a member of a prominent and respected family (*Ramban*). Furthermore, now that Joseph's family would be coming to

Egypt, he would surely stop thinking of himself as an alien and be even more devoted to the best interests of the land (*Sforno*).

19-20. Joseph's integrity and honesty were so unimpeachable that Pharaoh knew he would never abuse his high office for personal advantage [especially in this case, since the export of wagons from Egypt was prohibited (*Abarbanel*)]; thus, Joseph might not send his father anything. Therefore Pharaoh specifically commanded him to send a large complement of wagons, which would contain a generous supply of provisions and enough cargo space to bring back all their necessary belongings (*Ramban*). He added the admonition that they not be concerned with items that they would be forced to leave behind, for the abundance of Egypt would be at their disposal.

R' Yosef Dov Soloveitchik conjectures that the reason Pharaoh was so anxious for Joseph's family to come and was so generous in receiving them was because of his great respect for Joseph's political and economic acumen. Pharaoh assumed that there must be others in the family who were brilliant and could be impressed into Egyptian national service.

22-24. Joseph dispenses gifts and sends his brothers off.

22. לְכֻלָּם נָתַן . . . וּלְבִנְיָמִן נָתַן — To each of them he gave . . . but to Benjamin he gave. To each of the ten brothers he gave two sets of clothing (*Ibn Ezra*), so that they would be dressed in an elegance befitting their position as brothers of the

שלח כָּךָ עֲסָרָה חֲמֵרִין טַעֲנִין מִטּוֹבָא דְּמַצְרַיִם וְעֵסֶר אֲתָנָן טַעֲנִין עִיבּוֹר וְלַחֲם וְזִרְדִּין לְאַבּוּדֵי לְאַרְחָא: כד וְשִׁלַּח יִתְּ אַחֵיהּ וְאָנְלוּ וְאָמַר לְהוֹן לֹא תִתְּצִוּן בְּאַרְחָא: כה וְסָלִיקוּ מִמַּצְרַיִם וְאָתוּ לְאַרְעָא דְּכַנְעַן לֵנֶת יַעֲקֹב אַבּוּדוֹ: כו וְחִיּוּאֵי לֹא לְמִימֵר עוֹד כְּעַן יוֹסֵף קָנִים וְאִי הוּא שְׁלִיט בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם וְהוּא מִלְּפָא פִּיגֵן עַל לִבָּהּ אִרִי לֹא חֵימִין לְהוֹן: כז וְיִמְלִילוּ עִמָּה יֵת כָּל פִּתְגָמֵי יוֹסֵף דִּי מְלִיל עֲמָהוּן וְחָזָא יֵת עֲגֻלְתָּא דְּשִׁלַּח יוֹסֵף לְמִשְׁלַל יֵתָהּ וְשִׁרְתָּ רִיחַ נְבוּאָה עַל יַעֲקֹב אַבּוּדוֹ: כח וְאָמַר יִשְׂרָאֵל סֵגִי לִי חֲדָנָא עַד כְּעַן יוֹסֵף בְּרִי קָנִים אֲוִיל וְאֲחֻזָּנָה עַד לֹא אִמּוּת: א וְנִשְׁלַח יִשְׂרָאֵל וְכָל דִּי לֹא נִתְּאֵת לְבָאָר שְׁבַע וְדִבְחָ דְּבַחִין לֹא לְהֵלָא דְּאַבּוּדֵי יִצְחָק: ב וְאָמַר יִי לִישְׂרָאֵל בְּחֻוֵי דְּלִילֵינָא וְאָמַר יַעֲקֹב יַעֲקֹב וְאָמַר הָא אֲנִי:

שִׁלַּח כְּזֹאת עֲשֶׂה חֲמֵרִים נְשָׂאִים מִטּוֹב מִצְרַיִם וְעֵשֶׂר אֲתָנָת נְשָׂאוֹת בָּר וְלַחֲם וּמִזֶּן לְאָבִיו לְדֶרֶךְ: וַיִּשְׁלַח אֶת־ אַחֵיו וַיָּלְכוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֶל־תִּרְגְּזוּ בְּדֶרֶךְ: וַיַּעֲלוּ מִמִּצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ כְּנָעַן אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: וַיַּגִּדוּ לוֹ לֵאמֹר עוֹד יוֹסֵף חַי וְכִי־הוּא מִשְׁל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיַּפֵּג לִבּוֹ כִּי לֹא־הָאֵמִין לָהֶם: וַיַּדְּבֵרוּ אֵלָיו אֶת־כָּל־דִּבְרֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵהֶם וַיֵּרָא אֶת־הָעֲגֻלוֹת אֲשֶׁר־שִׁלַּח יוֹסֵף לְשֵׁאת אֹתוֹ וְתַחֲי רִיחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רֵב עוֹד־יוֹסֵף בְּנִי חַי אֲלֵכָה וְאֶרְאֶנּוּ בְּטָרִם אָמוֹת: וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וַיָּבֹא בְּאֶרֶה שְׁבַע וַיַּיְבֹּחַ וַיְבָחִים לְאֵלֵהֶי אֲבִיו יִצְחָק: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לִישְׂרָאֵל בְּמִרְאֵת הַלֵּילָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לִישְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר הִנְנִי:

חמישי

מו

ב

ר"ע

וכמו מחין הפגות (איכה ג:מט) וריחו לא נמר (ירמיה מח:א) מתרגמין וריחו לא פג: (כז) את כל דברי יוסף. סימן מסר להם כמה היה עוסק בשפרים ממנו, בפרשת עגלה ערופה (ב"ר דג:; להג: תנחומא יא). והוה שנאמר וירא את העגלות אשר שלח יוסף, ולא נאמר אשר שלח פרעה: ותחיו רוח יעקב. שרפה עליו שכניה שפירשה ממנו (ואוקלוס; תנחומא וישב ג:; (כח) רב [עוד]. רב לי [עוד] שמחה וחודוה האיל תודו יוסף בני חי: (א) בארה שבע. כמו לבאר שבע. ה"ל כסוף חובה במקום למ"ד בתחלתה (יבמות ג:); לאלהי אביו יצחק. חייב אדם בכבוד אביו יוסף מנכבוד קטן (ב"ר דה:; לפיכך חלה בלחץ ולא בלחבה: (ב) יעקב יעקב. (לשן חנה (תורת כהנים ויקרא ח:יב):

viceroy (R' Avraham ben HaRambam), and to replace the garments they had torn in grief [44:13] (R' Tam). But to Benjamin, he gave more lavishly. Such largess to his only full brother was understandable and probably would not have aroused jealousy on the part of the others. The Talmud (Megillah 16b), however, questions how Joseph, the victim of jealousy, could have done such a thing. It explains that Joseph's gifts were meant to allude to the future success of Benjamin's descendant Mordechai, who would emerge from King Ahasuerus's presence attired in five royal garments (see Esther 8:15). This episode, therefore, is yet another instance of the events in the lives of the Patriarchal family alluding to future Jewish history.

24. אֶל־תִּרְגְּזוּ בְּדֶרֶךְ — *Do not become agitated on the way.* Rashi offers three interpretations of our passage: (a) Do not become involved in halachic discussion lest the road become "angry" at you, a figurative expression, meaning: lest you become so engrossed that you lose your way; (b) do not be impatient on the journey, lest you travel too quickly or travel into the night before stopping to rest; (c) according to the plain sense of the passage, however, Joseph feared that the brothers would quarrel with each other and engage in mutual recrimination over who was responsible for selling him. He cautioned them, therefore, not to quarrel on the way.

(בג) שִׁלַּח כְּזֹאת. כחשבון הזה ומהו החשבון עשרה חמורים וגו': מוטב מצרים. מליט בגמרא ששלח לו יין יין שבעה זקנים נוחה הימנו (מגילה טז:). ומ"ל, גריסין של פל (ב"ר דג:); בר ולחם. כתרגומו: ומוזון. לפיכך (סס:; (כד) אל תרגזו בדרך. אל תחמסדו בדבר הלכה שלא תרגזו עליהם הדרך. ד"ל, אל תפסימו פסיעה גסה, והכנסו בחמה לעיר (תענית י:; ב"ר דג:). ולפי פשוטו של מקרא יש לומר לפי שהיו נכלמים היה דואג שמה ירכיבו בדרך על דבר מכירתו להסוכה זה עם זה ולומר על ידך נמכר אחת ספרת לשון הרע עליו וגרמת לנו לשנאתו (ואוקלוס; תרגום יונתן: (כו) ובי הוא מושל. ואשר הוא מושל ויפג לבו. נתקן לבו והלך מלהמין, לא היה לבו פונה אל הדברים, ל' מפנין טעמן בלשון משנה (בילה יד.).

25-28. Jacob receives the news. One can barely imagine the tremendous emotional impact upon Jacob of the news that Joseph was still alive and that, despite his long isolation from his family and the harmful influence of Egyptian society, Joseph was still a loyal son of Jacob. Fearing that a sudden announcement might shock and harm Jacob, the brothers sent one of his granddaughters, Serach daughter of Asher, to prepare him for it. She played her harp and sang gently that Joseph was still alive and that he was the ruler of Egypt. Slowly, Jacob's long sadness evaporated and he blessed her for having lifted his spirits. As a result, she was still alive centuries later, and eventually entered the Garden of Eden alive (Pirkei d'R' Eliezer). While she was still with Jacob, the brothers entered and proclaimed the astounding news. Although Serach had prepared the way, at first Jacob found it intellectually impossible to believe them. Finally, they offered incontrovertible proof. They repeated to Jacob the last Torah lesson he had studied with Joseph. That was something they could have known only if Joseph himself had told them.

As noted above, when the brothers sold Joseph, they imposed a ban [cherem] against anyone informing Jacob that Joseph was still alive. By telling Jacob about Joseph, they now annulled the ban.

26. כִּי לֹא־הָאֵמִין לָהֶם — *For he could not believe them.* This is

he sent the following: ten he-donkeys laden with the best of Egypt and ten she-donkeys laden with grain, bread, and food for his father for the journey. ²⁴ And he sent off his brothers, and they went. He said to them, "Do not become agitated on the way."

Jacob
Receives
the News

²⁵ They went up from Egypt and came to the land of Canaan to Jacob their father. ²⁶ And they told him, saying, "Joseph is still alive," also that he is ruler over all the land of Egypt; but his heart rejected it, for he could not believe them. ²⁷ However, when they related to him all the words that Joseph had spoken to them, and he saw the wagons that Joseph had sent to transport him, then the spirit of their father Jacob was revived.

²⁸ And Israel said, "How great! My son Joseph still lives! I shall go and see him before I die."

46 Jacob ¹ So Israel set out with all that he had and he came to Beer-sheba where he slaughtered sacrifices to the God of his father Isaac.

Undertakes
Journey
to Joseph

² God spoke to Israel in night visions and He said, "Jacob, Jacob."
And he said, "Here I am."

the fate of a liar: He is disbelieved even when he tells the truth! Jacob had believed them when they came and showed him Joseph's bloodstained tunic, indicating that a wild beast had devoured him; but now, even though they were telling the truth, he did not believe them (*Avos d'Rabbi Nassan*).

²⁷. To prove to Jacob that Joseph had sent these messages, Joseph directed his brothers to say that the last topic he and Jacob had studied together was that of *eglah arufah* [the calf whose neck was broken in expiation of an unsolved murder (see *Deut.* 21:1-9)]. The word *עגלות*, wagons, can also be translated *calves*, thus alluding to that topic. Therefore it is written [further in this verse], *And he saw the agalos that Joseph had sent*; it does not say . . . that Pharaoh had sent (*Rashi*).

וַיִּחַי — *Was revived*. During the years of Joseph's absence Jacob was in grief and the Divine spirit had left him, for it rests only amid joy. Now that Jacob was happy again, he *was revived* spiritually (*Rashi*; *Ramban*). Therefore, in the next verse he is called *Israel*, the name that stands for his spiritual nobility.

²⁸. The news that brought rejoicing to Jacob was not merely that Joseph was physically alive, or even that he had risen to greatness in the land of his captivity, for Jacob defined life in spiritual terms. What resuscitated Jacob's — *Israel's* — spirit was the assurance that the viceroy of Egypt was the same Joseph who had left Canaan twenty-two years before and that he even remembered the Torah he had studied with his father. But Jacob was not yet satisfied, for only he could recognize the full extent of Joseph's spiritual stature. Great though his sons were, only he was the ultimate judge of the soul, and for that reason, he announced, "I shall go and see him before I die." He wanted to see for himself if Joseph was truly still the same, and, Jacob's words implied, if it was indeed the same Joseph, he was ready to die, for his mission of raising a perfect family would have been fulfilled.

46.

1-27. Jacob undertakes the journey to Joseph. On his way to Egypt, Jacob stopped to express his gratitude to

God. Then he accepted the Divine command that he go to Egypt, despite his frightening premonition that he was embarking on an exile that would cause his family incalculable harm.

1. וַיִּחַי לְאֱלֹהֵי אָבִיו יִצְחָק — *Sacrifices to the God of his father Isaac*. *Rashi* comments that Jacob associated his offerings only with Isaac, not Abraham, because a son owes more honor to his father than to his grandfather.

Ramban and *R' Bachya*, however, offer a deeper reason. In His relationship to Isaac, God is called *יְיָ יִצְחָק*, the *Dread of Isaac* (31:42), a name that denotes awe and justice, for this was the attribute that characterized Isaac's service of God. Now that Jacob recognized that a harsh exile lay ahead, a manifestation of extreme judgment, he invoked Isaac in his prayer for a softening of the ordeal. He stressed this request further by the sort of offerings he brought. The term *zevachim* usually refers to peace offerings, which symbolize the harmony between God and Israel.

R' Shlomo Ashtruc (*Midrashei HaTorah*) writes that without doubt Jacob was aware of the prophecy that Abraham's descendants would be aliens and slaves in a strange land, and he was fearful that the literal exile and servitude would begin with him. He prayed to the God of his father Isaac, because, even though the four hundred years of alien status commenced with his birth, Isaac had been spared the travails of physical exile and slavery. Now Jacob prayed and offered these sacrifices, imploring God to grant him the same dispensation.

2. בְּמִצְרָאֵת הַלַּיְלָה — *In night visions*. This is the only place where a vision is described in this manner, which implies impending darkness. At this moment, Jacob was poised to leave *Eretz Yisrael* for a long, long Egyptian exile, and he was right to be afraid of what would happen to his family there. The night of exile, when hope is enveloped in darkness, was about to begin, so God came in *night visions* to symbolize to him that though Jews would be exiled from their land, they would never be exiled from their God; He would always be with them. Therefore, Jacob, the Patriarch of exile, originated *Maariv*, the evening prayer, to show his children that

וַיֹּאמֶר אָנָּה אֵל אֱלֹהֵי דָבָר לֹא
תִּחַל מַלְמִיחַת לַמִּצְרִים אֲרִי לַעַם סִגִּי
אֲשׁוּנָה תִּמְן: וְאָנָּה אַחֲוֹת עִמָּךְ
לַמִּצְרִים וְאָנָּה אֲסַקְנָה אֶף אֲסַקֶּה וְיוֹסֵף
יִשְׁוֶי יִדְוֶהי עַל עֵינֶיהָ: הִנֵּקֶם יַעֲקֹב
מִבְּאֵר דְּשָׁבַע וְנִטְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת
יַעֲקֹב אֲבוֹהֵיו וְיָת טַפְלֵהוּן וְיָת גִּישְׁיָהוּן
בַּעֲגֻלָּתָא דִּי שְׁלַח פְּרָעָה לְמִשְׁלָן יְהוָה:
וְיִנְסִיבוּ יָת גִּישְׁיָהוּן וְיָת קִנְיָהוּן דִּי קִנּוּ
בְּאַרְעָא דְכַנְעַן וְנָתַן לַמִּצְרִים יַעֲקֹב
וְכָל בְּנוֹהֵי עַמָּה: וּבְנוֹהֵי וּבְנֵי בְנוֹהֵי
עַמָּה בְּנֵתָהּ וּבְנֵת בְּנוֹהֵי וְכָל וְרַעָה אִתִּי
עַמָּה לַמִּצְרִים: הִנְאֻלִין שְׁמֵהֶם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל דְּעִלוּ לַמִּצְרִים יַעֲקֹב וּבְנוֹהֵי
בּוֹכְרָא דִּיעֲקֹב רֵאשֹׁן: וּבְנֵי רֵאשֹׁן
חֲנוּךְ וּפִלֹא וְחִצְרֹן וּבְרָמִי: יוֹבְנִי
שְׁמֵעוֹן יִמְנָאל וְיִמִּין וְאֶחָד וְיִכִּין וְצַחֲרִי
וְשָׂאוּל בֶּן-הַכַּנְעָנִית: וּבְנֵי לֵוִי גֵרְשֹׁן וְקָהֵת
וּמֶרָרִי: וּבְנֵי יְהוּדָה עֶר וְאוֹנָן וְשִׁלָּה וְפֶרֶץ
וְזָרַח וְיִמְתָּ עֶר וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן
וְיִהִי בְנֵי-פֶרֶץ חִצְרֹן וְחֲמוּל: וּבְנֵי
יִשְׁשָׁכָר תּוֹלַע וְפֹנֶה וְיֹב וְשִׁמְרוֹן: וּבְנֵי
וְיַחֲזִיאֵל: אֵלֶּה בְנֵי יִצְחָק אֲשֶׁר יָלְדָה
לְיַעֲקֹב בְּפָדָן אֲרָם וְיָת דִּינָה בְּרַתָּהּ כָּל
נַפְשׁ בְּנוֹהֵי וּבְנֵתָהּ תִּלְחִין וְתִלְתָּ:

וַיֹּאמֶר אָנָּה אֵלֵּי אֲבִיךָ אֶל-תִּירָא מִרְדֵּה
מִצְרִימָה כִּי-לָגִי גָדוֹל אֲשִׁימָךְ שָׁם: אָנָּכִי אֶרֶד עִמָּךְ
מִצְרִימָה וְאָנָּכִי אֶעֱלֶךְ גַּם-עֲלֶיךָ וְיוֹסֵף יִשִּׁית יָדוֹ עַל-
עֵינֶיהָ: וְיִקֶּם יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וְיִשְׂאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-
יַעֲקֹב אֲבוֹהֵיהֶם וְאֶת-טַפָּם וְאֶת-נִשְׁיָהֶם בַּעֲגֻלֹת אֲשֶׁר-
שְׁלַח פְּרָעָה לְשֹׂאת אֹתוֹ: וְיִקְחוּ אֶת-מִקְנֵיהֶם וְאֶת-
רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְיָבִאוּ מִצְרִימָה יַעֲקֹב
וְכָל-זֶרְעוֹ אִתּוֹ: בְּנָיו וּבְנֵי בְנָיו אִתּוֹ בְּנֵתָיו וּבְנֹת בְּנָיו
וְכָל-זֶרְעוֹ הֵבִיא אִתּוֹ מִצְרִימָה:
שְׁמוֹת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרִימָה יַעֲקֹב וּבְנָיו
ט בֶּכֶר יַעֲקֹב רֵאשֹׁן: וּבְנֵי רֵאשֹׁן חֲנוּךְ וּפִלֹא וְחִצְרֹן
י וּבְרָמִי: וּבְנֵי שְׁמֵעוֹן יִמְנָאל וְיִמִּין וְאֶחָד וְיִכִּין וְצַחֲרִי
יא וְשָׂאוּל בֶּן-הַכַּנְעָנִית: וּבְנֵי לֵוִי גֵרְשֹׁן וְקָהֵת וּמֶרָרִי:
יב וּבְנֵי יְהוּדָה עֶר וְאוֹנָן וְשִׁלָּה וְפֶרֶץ וְזָרַח וְיִמְתָּ עֶר
יג וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְיִהִי בְנֵי-פֶרֶץ חִצְרֹן וְחֲמוּל: וּבְנֵי
יד יִשְׁשָׁכָר תּוֹלַע וְפֹנֶה וְיֹב וְשִׁמְרוֹן: וּבְנֵי וְיַחֲזִיאֵל: אֵלֶּה
טו וְיַחֲזִיאֵל: אֵלֶּה בְנֵי יִצְחָק אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב בְּפָדָן אֲרָם
וְיָת דִּינָה בְּרַתָּהּ כָּל-נַפְשׁ בְּנָיו וּבְנֹתָיו שְׁלֵשִׁים וְשֵׁשׁ:

ר"ע

ואין לתמוה על אשר לא כתב אשר באו: (י) בן הכנענית. בן דינה שנכנסה לכנעני. כשהרגו את שכם לא היה דינה נלחם עד שנשבע לה שמעון שיאשה (ב"ר פייא): (טו) אלה בני לאה ואת דינה בתו. הזכרים חלה בלאה והנקבות חלה בשכם, ללמדך, אשה מורשת חתלה יולדת זכר, איש מורשת חתלה יולדת נקבה (גדה לא). שלשים ושלש. וכפרתן אי אחת מואל אלא ל"ב. אלא זו יוכבד שגולה בין החומות בכניסתן לעיר שג' אשר ילדה חוה לני: במגרים (במדבר כו:ט) לידתה במגרים ואין הוראתה במגרים (ב"ר קנג):

the exile/night might be the epilogue to one day, but it is prologue to another, even better one (*Meshech Chochmah*).

3-4. Have no fear. When asked why he was afraid to go to Egypt, Jacob said, "I am afraid that my family will succumb there, that the *Shechinah* will no longer dwell among us, that I will not be buried with my ancestors, and that I will not see the redemption of my children." God reassured him on all counts (*Zohar*). In addition, God promised him that Joseph would place his hand on your eyes, an idiomatic expression referring to closing the eyes of one who dies (*Ibn Ezra*). Thus, God assured Jacob that Joseph would outlive him, relieving him of the fear he had had that Joseph would die in Jacob's lifetime (*Or HaChaim*).

7. The Torah goes on to specify those who were included in

(ג) אל תירא מרדה מצרימה. לפי שהיה מלך על שמוק ללחם לחולה לארץ (פדר"א פ"ט): (ד) ואנוני אעלך. הכתיבו להיות נקבד בלחך (ירושלמי סוטה א"י: קה"ר זב): (ו) אשר רכשו בארץ כנען. אבל מה שרכש בפדן ארם נתן הכל לעשו כשזיל חלקו במערת המכפלה, אמר, נכסי חולה לארץ אינן כדאי לי. וזהו אשר כריתי לי (להלן נ"ה), העמידו לו לגורין על זכב ושל כסף כמין כרי ואמר לו טול את אלו (תנחומא י"ן וישלח י"א): (ז) ובנות בניו. סרה בת אשר ויוכבד בת לוי: (ח) הבאים מצרימה. על שם השעה קורא להם הכתוב באים.

the general designation of Jacob's offspring, grouping them according to their respective mothers.

10. And Shaul, son of the Canaanite woman. In the most literal sense, this verse is tacit proof that, of all the brothers, only Simeon married a woman of Canaanite descent. The Torah therefore singles him out for taking a Canaanite wife. [The Canaanites were an accursed nation, and one must recall Abraham's intense efforts to assure that Isaac would not marry a Canaanite woman (see 24:3), and Isaac's similar charge to Jacob (28:11)] (*Ibn Ezra*).

According to the predominant Rabbinic view, however, this term refers to Dinah, who is called a Canaanite woman because she had been ravished by the Canaanite Shechem. When her brothers killed Shechem, Dinah refused to accompany them until Simeon agreed to marry her (*Rashi*;

³ And He said, "I am the God — God of your father. Have no fear of descending to Egypt, for I shall establish you as a great nation there. ⁴ I shall descend with you to Egypt, and I shall also surely bring you up; and Joseph shall place his hand on your eyes."

⁵ So Jacob arose from Beer-sheba; the sons of Israel transported Jacob their father, as well as their young children and wives, in the wagons which Pharaoh had sent to transport him.

⁶ They took their livestock and their wealth which they had amassed in the land of Canaan and they came to Egypt — Jacob and all his offspring with him. ⁷ His sons and grandsons with him, his daughters and granddaughters and all his offspring he brought with him to Egypt.

⁸ Now these are the names of the children of Israel who were coming to Egypt — Jacob and his children: Jacob's firstborn, Reuben.

⁹ Reuben's sons: Hanoch, Pallu, Hezron, and Carmi.

¹⁰ Simeon's sons: Jemuel, Jamin, Ohad, Jachin, Zohar, and Shaul, son of the Canaanite woman.

¹¹ Levi's sons: Gershon, Kohath, and Merari.

¹² Judah's sons: Er, Onan, Shelah, Perez, and Zerah; but Er and Onan had died in the land of Canaan — and Perez's sons were Hezron and Hamul.

¹³ Issachar's sons: Tola, Puvah, Iov, and Shimron.

The "Hidden Miracle" of Jochebed's Birth ¹⁴ Zebulun's sons: Sered, Elon, and Jahleel. ¹⁵ These are the sons of Leah whom she bore to Jacob in Paddan-aram, in addition to Dinah his daughter. All the people — his sons and daughters — numbered thirty-three.

Midrash), and before the Torah was given, it was permitted to marry a sister (*Matanos Kehunah*). Generally speaking, the families of the Patriarchs observed the Torah before it was given, but under exceptional circumstances — such as the need to show compassion to Dinah — they permitted themselves to observe the prevailing Halachah.

According to *Ramban* (to 38:2) who interprets הַכְּנָעִי in the literal sense of a Canaanite woman, Dinah only dwelt with Simeon's household, but they did not live together as man and wife.

15. The "hidden miracle" of Jochebed's birth. The verse gives the total of Leah's offspring as thirty-three; however, the foregoing account lists only thirty-two names. The thirty-third child was Jochebed, the future mother of Moses, who was born as they entered the gateway between the walls, on the way into the city. Although *Numbers* 26:59 states that she was born in Egypt, she had been conceived in Canaan (*Rashi*).

Ibn Ezra is troubled by this interpretation, however, for if Jochebed was born at this point, she would have been 130 years old when she gave birth to Moses — as was indeed the case according to Rabbinic tradition (see *Rashi* to *Exodus* 2:1). If so, why did the Torah publicize the miracle that Sarah gave birth at the age of 90 while ignoring the greater miracle of Jochebed's fertility at the age of 130? Consequently, *Ibn Ezra* comments that the "thirty-third" person alluded to in this verse is Jacob himself, who was included in the count of his family. That he was included with Leah's offspring, rather than with any of the other wives, may be because her branch of the family was by far the largest.

Ramban disagrees sharply. First, he contends, even if

Jochebed had not been born "between the walls," *Ibn Ezra* could not deny that the birth of Moses involved a great miracle. Levi was 43 at the time of the descent to Egypt and Moses was born 130 years later; neither of these facts is in question. Thus, even if Jochebed had been born much afterward, say fifty-seven years later, Levi would have been 100, and Jochebed would have been 73 when she gave birth to Moses — surely two miraculous events!

Why, then, did the Torah not mention the miracle of Jochebed? In a fundamental treatise, *Ramban* differentiates between hidden and open miracles. It must be understood that in the final analysis *everything* is a miracle, because nature does not function independently of God. The reward of the righteous and the punishment of the wicked are hardly "natural" occurrences, because the deeds of people cannot be shown in a laboratory to change the course of the heavens or the agricultural cycle. What we call nature is nothing more than what we are accustomed to see, and we do not consider it to be a manifestation of God's controlling hand because, generally, He prefers to govern the world in ways that appear to be normal. Thus the prosperity of the Patriarchs or even the fertility of people such as Jochebed, who remained youthful and vigorous at an advanced age, do not clearly show Divine intervention; they are "hidden" miracles, and the Torah does not stress them. The miracles that are highlighted in the Torah are those that are foretold by a prophet or that clearly contravene the natural order, such as the prophecy of the angels that Sarah would give birth and the Splitting of the Sea. Why God chose to highlight some events and not others is a product of the Divine wisdom.

טו ובני גֵּד צִפְיוֹן וְחִגִּי שׁוּנִי וְאַצְבֵּן עָרֵי
וְאֶרְדֵּי וְאֶרְאֵל: י"ו ובני אֲשֶׁר יִמְנָה
וְיִשְׁנָה וְיִשְׁוִי וּבְרִיעָה וְשֶׁרָח אֲחֵתָהּ
יח ובני בְּרִיעָה חֶבֶר וּמִלְכִּיאֵל: י"ח אֵלֶּה בְּנֵי
לֵאָה לָלֶאָה בְּתוּ וַתֵּלֶד אֶת־אֵלֶּה לְיַעֲקֹב שֵׁשׁ עָשָׂר
יט כִּפֹּשׁ: כ"ג רַחֵל יַעֲקֹב יוֹסֵף וּבִנָּיָם: כ"ג וַתֵּלֶד
כא אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרַיִם: כ"ג בְּנִימָן בֶּלַע וְנָכְרִי
כב וְאֶשָׁבֶל גֵּרָא וְנַעֲמָן אַחִי וְרָאשׁ מַפִּים וְחָפִים וְאֶרְדֵּי:
כג אֵלֶּה בְּנֵי רַחֵל אֲשֶׁר יָלַד לְיַעֲקֹב כָּל־נַפְשׁ אַרְבָּעָה
כד עָשָׂר: כ"ד וּבְנֵי־דָן חָשִׁים: כ"ד וּבְנֵי נַפְתָּלִי יִחְצֵאל וְגוֹנִי וְיִצָּר
כה וְשִׁלֹּם: כ"ה אֵלֶּה בְּנֵי בְלָהָה אֲשֶׁר־נָתַן לָבֶן לְרַחֵל בְּתוּ
כו וַתֵּלֶד אֶת־אֵלֶּה לְיַעֲקֹב כָּל־נַפְשׁ שִׁבְעָה: כ"ו כָּל־הַנָּפֶשׁ
כז הַבָּאָה לְיַעֲקֹב מִצְרִימָה יָצְאִי יָרְכוּ מִלֶּבֶד נָשִׁי בְנֵי־יַעֲקֹב
כח כָּל־נַפְשׁ שְׁשִׁים וָשֵׁשׁ: כ"ח וּבְנֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר־יָלַדְלוּ בְּמִצְרַיִם
כ"ח נַפְשׁ שְׁנַיִם כָּל־הַנָּפֶשׁ לְבֵית־יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרִימָה
כ"ח שְׁבַעִים: כ"ח וְאֶת־יְהוּדָה שָׁלַח לִפְנֵי אֶל־יוֹסֵף
כ"ט לְהוֹרֹת לִפְנֵי גִשְׁנָה וַיָּבֹאוּ אֶרְצָה גִשֶׁן: כ"ט וַיֹּאסֶר יוֹסֵף
כ"ט מִרְפָּתוֹ וַיַּעַל לְקִרְאֵת־יִשְׂרָאֵל אָבִיו גִּשְׁנָה וַיֵּרָא אֵלָיו
ל וַיִּפֹּל עַל־צוּאָרָיו וַיִּבֶךְ עַל־צוּאָרָיו עוֹד: ל וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל

טו ובני גֵּד צִפְיוֹן וְחִגִּי שׁוּנִי וְאַצְבֵּן עָרֵי
וְאֶרְדֵּי וְאֶרְאֵל: י"ו ובני אֲשֶׁר יִמְנָה
וְיִשְׁנָה וְיִשְׁוִי וּבְרִיעָה וְשֶׁרָח אֲחֵתָהּ
יח ובני בְּרִיעָה חֶבֶר וּמִלְכִּיאֵל: י"ח אֵלֶּה בְּנֵי
לֵאָה לָלֶאָה בְּתוּ וַתֵּלֶד אֶת־אֵלֶּה לְיַעֲקֹב שֵׁשׁ עָשָׂר
יט כִּפֹּשׁ: כ"ג רַחֵל יַעֲקֹב יוֹסֵף וּבִנָּיָם: כ"ג וַתֵּלֶד
כא אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרַיִם: כ"ג בְּנִימָן בֶּלַע וְנָכְרִי
כב וְאֶשָׁבֶל גֵּרָא וְנַעֲמָן אַחִי וְרָאשׁ מַפִּים וְחָפִים וְאֶרְדֵּי:
כג אֵלֶּה בְּנֵי רַחֵל אֲשֶׁר יָלַד לְיַעֲקֹב כָּל־נַפְשׁ אַרְבָּעָה
כד עָשָׂר: כ"ד וּבְנֵי־דָן חָשִׁים: כ"ד וּבְנֵי נַפְתָּלִי יִחְצֵאל וְגוֹנִי וְיִצָּר
כה וְשִׁלֹּם: כ"ה אֵלֶּה בְּנֵי בְלָהָה אֲשֶׁר־נָתַן לָבֶן לְרַחֵל בְּתוּ
כו וַתֵּלֶד אֶת־אֵלֶּה לְיַעֲקֹב כָּל־נַפְשׁ שִׁבְעָה: כ"ו כָּל־הַנָּפֶשׁ
כז הַבָּאָה לְיַעֲקֹב מִצְרִימָה יָצְאִי יָרְכוּ מִלֶּבֶד נָשִׁי בְנֵי־יַעֲקֹב
כח כָּל־נַפְשׁ שְׁשִׁים וָשֵׁשׁ: כ"ח וּבְנֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר־יָלַדְלוּ בְּמִצְרַיִם
כ"ח נַפְשׁ שְׁנַיִם כָּל־הַנָּפֶשׁ לְבֵית־יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרִימָה
כ"ח שְׁבַעִים: כ"ח וְאֶת־יְהוּדָה שָׁלַח לִפְנֵי אֶל־יוֹסֵף
כ"ט לְהוֹרֹת לִפְנֵי גִשְׁנָה וַיָּבֹאוּ אֶרְצָה גִשֶׁן: כ"ט וַיֹּאסֶר יוֹסֵף
כ"ט מִרְפָּתוֹ וַיַּעַל לְקִרְאֵת־יִשְׂרָאֵל אָבִיו גִּשְׁנָה וַיֵּרָא אֵלָיו
ל וַיִּפֹּל עַל־צוּאָרָיו וַיִּבֶךְ עַל־צוּאָרָיו עוֹד: ל וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל

ששי

ר"ט

(לפני לוח) לשון רבים, לפי שהיו עובדין לחלואת הרבה. יעקב שבעים היו לו והכתוב קורא אותן נפש, לפי שהיו עובדים לאל אחד: (כח) להורות לפניו. כתרומתו. לפנות לו מקום ולהורות היחיד יתייבב בה: לפניו. קודם שיגיע לשם. ומ"ל, להורות לפניו, לתקן לו בית תלמוד שמשם תלך הוראה (תחומתא יח): כ"ר (בט) ויאסר יוסף מרבבתו. הוא עצמו אשר את הסוסים למרכבה להגד: (מכילתא בשלח פ"א; כ"ר נהג): וירא אליו. יוסף נראה להודו לכבוד אביו (מכילתא בשלח פ"א; כ"ר נהג): וירא אליו. יוסף נראה אל אביו: ויבך על צואריו עוד. לשון הרבות כבד, וכן כי לא על איש ישים עוד (חזקוני: כ"ר רבי הוה, אינו שם עליו עלילות וספוט על תחילתו, אף כאל הרבה והסוף בבכי יותר על הרגיל. אבל יעקב לא נפל על עזרי יוסף ולא נשק, ולאמרו רבותינו שהיה קורא את שמו (מס' דא"ל (היגער) א"י):

(יט) בני רחל אשת יעקב. ויכלול לא נאמר בהן אשת, אלא שהיה עיקרו של בית (כ"ר ענב: תחומתא יח וילא טו): (כו) כל הנפש הבאה ליעקב. שילאו מחרן כנען לבא למצרים. ואין הבאה זו לשון עבר אלא לשון הווה, כמו בערב היה באה (אסתר כ"ד), וכמו והנה רחל בתו באה עם האלן (לפני כט): לפיכך טעמו למטה בא"י, לפי ששילאו לבוא מחרן כנען לא היו אלא ששים ושש. והשני, כל הנפש לבית יעקב הבאה ממצרים שבעים, הוא לשון עבר, לפיכך טעמו למעלה בב"ת. לפי ששם באו שם היו שבעים, שם לאו שם יוסף ושני בניו ונחמספה להם יוכבד בין החומות. ולדברי האומר תחומות נולדו עם השבעים (כ"ר פסח: ע"י לפני להיו) לרבים אלו נומר שמו לפני ירדן למצרים, שהרי לא נמנו כאן. (מלאתי בויקרא רבה (ד"ו) ע"י שם נפשות היו לו והכתוב קורא אותן נפשות ביתו

26-27. The grand total of seventy descendants. The total consisted of the following: All the persons who set out on the journey from Canaan to Egypt numbered sixty-six — Leah's thirty-two listed descendants, Zilpah's sixteen, Rachel's eleven, and Bilhah's seven — Joseph and his two sons were awaiting them in Egypt, and Yocheved was born en route, for a total of seventy.

There are other views of who was the seventieth: Jacob himself is counted among the group as implied by the expression *Jacob and his children* [v. 8] (*Ibn Ezra* v. 15).

The *Shechinah* [Divine Presence] was the seventieth, for God joined their group, as it were, in fulfillment of His

promise to Jacob [in v. 4]: *I shall descend with you.*

In the simple sense, no one is "missing," since it is common for the Torah to round off a number when just one unit is lacking (*Rosh*).

28. Judah's mission. Jacob sent Judah ahead of the family to make the proper arrangements for their arrival and settlement in Goshen. Of all his sons, he chose Judah who was the proven leader of the family and who had demonstrated his prowess in the confrontation with the "viceroy" who had threatened Benjamin's freedom. *Rashi* cites the Midrashic interpretation of Judah's mission. The Midrash interprets *as to teach*, which implies that Jacob dis-

ליוסף אלו אנא מית זמנא הקא מנחם
אנא בטר דחזיתנן לאפיק ארי עד כען
את קים: לא נאמר יוסף לאחיו ולבית
אביו אשק נאחיו לפרעה ואמר לה
אחי ובית אבא די בארעא דכנען אתו
לותי: ל- וגבריא רעי ענא ארי גברי מרי
גיתי הו וננהון ותורהון וכל די להון
איתא: ל- ויהי ארי יקרי לכוון פרעה
וימר מה עובדיכו: ל- ותימרו גברי
מרי גיתי הו עבדיך מעולמנא ועד כען
אף אנחנו אף אבהתנא בדיל די תיתבון
בארעא דגשן ארי בעירא דמצראי
דחילי לה (נא ארי מרחקין מצראי) כל
רעי ענא: א- נאמא יוסף וחי לפרעה
ואמר אבא ואחי וננהון ותורהון וכל די
להון אתו מארעא דכנען והא אנן
בארעא דגשן: ב- ומקצת מן אחיו דבר
חמשא ברין נאקמנן קדם פרעה:
נאמר פרעה לאחיו מה עובדיכו
ונאמרו לפרעה רעי ענא עבדיך אף
אנחנו אף אבהתנא: ונאמרו לוח
פרעה לאתותבא בארעא אחינא ארי
לית רעיא לענא די לעבדיך ארי תקיף
כפנא בארעא דכנען וכען יתבון כען
עבדיך בארעא דגשן: ה- ואמר פרעה
ליוסף למימר אביו ואחיו אתו לותי:
וארעא דמצרים קדמך היא בדשפיר
בארעא אותיב ית אביו וית אחיו
יתבון בארעא דגשן ואם ידעת נאית
בהון גברי דחילא ותמננון רבני גיתי
על די לי: ונאעיל יוסף ית יעקב אביו
ונאקמנא קדם פרעה וברך יעקב ית

אל-יוסף אמותה הפעם אחרי ראיתי את-פניך כי
לא עודך חי: ויאמר יוסף אל-אחיו ואל-בית אביו אעלה
ואגידה לפרעה ואמרה אליו אחי ובית-אבי אשר
בארץ-כנען באו אלי: והאנשים רעי צאן כי-אנשי
מקנה היו וצאנם ובקרים וכל-אשר להם הביאו: והיה
ל- כי-יקרא להם פרעה ואמר מה-מעשיכם: ואמרתם
אנשי מקנה היו עבדיך מנעורינו ועד-עתה גם-אנחנו
גם-אבותינו בעבור תשבו בארץ גשן כי-תועבת
א מצרים כל-רעה צאן: ויבא יוסף ויגד לפרעה ויאמר
אבי ואחי וצאנם ובקרים וכל-אשר להם באו מארץ
ב כנען והנם בארץ גשן: ומקצה אחיו לקח חמשה
ג אנשים ויצגם לפני פרעה: ויאמר פרעה אל-אחיו מה-
מעשיכם ויאמרו אל-פרעה רעה צאן עבדיך גם-
ד אנחנו גם-אבותינו: ויאמרו אל-פרעה לגור בארץ
באנו כי-אין מרעה לצאן אשר לעבדיך כי-כבד הרעב
בארץ כנען ועתה ישבו-נא עבדיך בארץ גשן: ויאמר
ה פרעה אל-יוסף לאמר אביך ואחיו באו אליה: ארץ
ו מצרים לפניך הוא במיטב הארץ הושב את-אביך
ואת אחיו ישבו בארץ גשן ואם ידעת ויש-בם אנשי-
ז חיל ושמחת שרי מקנה על-אשר-לי: ויבא יוסף את-
יעקב אביו ויעמדהו לפני פרעה ויברך יעקב את-

מז

רע"ו

ובנימין, אותן שלא כפל משה שמוסם כשברכן. אבל שמוס הגבורים כפל. וחלל יהודה
שמע ה' קול יהודה (דברים לג:). ולדן אמר דן (שם כב). וכן לזבולון. וכן לאשר. וכו' (שון בראשית אמר
נפתלי (שם כג). וכן אמר דן (שם כב). וכן לזבולון. וכן לאשר. וכו' (שון בראשית אמר
לזה:). שהיא אגדת ארץ ישראל. אבל בגמרא בבליט שלנו מיליט שמוסם שכלל משה
שמוסם הם החלשים ואותן הביא לפני פרעה, ויהודה שאוכלל שמו לא הוכלל שמוסם
חלשות אלא טעם יס דבר, דכחשא כנכא קמא (ג:). ובכחשא דספרי בולח
הכרעה (שנד) שנינו כמו בגמרא שלנו: (ו) אנשי חיל. בקיאו בלומנטן לרשות לאן:
על אשר לי. על לאן עלי (לויקטוס:). (ז) ויברך יעקב. הוא שילת שלום, כדרך כל

(ל) אמותה הפעם. פשוטו כחגומו. ומדרשו סבור הייתי למות שתי מיתות,
כעוה"ל ולשולם הבא, שנחלקה ממני שכנה והייתי אומר שיכבעני הקב"ה מיתוך.
פכשו שטורח חי לא אמות אלא פעם אחת (נחמוסא ט:). (לא) ואמרה אליו אחי
וגו'. ועוד אמר לו והאנשים רועי צאן וגו': (לד) בעבור תשבו בארץ גשן.
והיא לריבה לכם שהיא ארץ מרעה. וכשתאמרו לו שאין לכם בקיאו במלאכה אחרת
ירחיקם משליו וישיבכם שם: כי תועבת מצרים כל רעה צאן. לפי שהם לנס
אלות: (ב) ומקצה אחיו. מן הפחוסים שבהם לגבורה שאין גוראים גבורים, שחס
יראה אחס גבורים יעשה אחס אנשי מלחמתו. ואלה הם, רחובן שמעון לוי ישכר

the verb *wept* is not Joseph but Jacob, who is the antecedent
of the preceding pronoun *to him*. Accordingly he
interprets: *And he [Jacob] fell on [Joseph's] neck and he
[Jacob] wept*. . . . *Ramban* sums up his interpretation: "It is
well known whose tears are more present, the aged parent
who finds his long-lost son alive after having despaired and
mourned for him, or the young son who rules."

30. אמותה הפעם. — *Now I can die*. See commentary to 45:28.

31-34. Joseph ensures his family's settlement in
Goshen. Joseph wanted to guarantee that his family would

live in Goshen, where they would be apart from the corrupt-
ing influence of Egyptian society. *Chiddushei HaRim* re-
marks that Joseph was establishing a pattern for his succes-
sors to follow in every generation: Do not seek the grace of
gentile rulers; neither emulate their ways nor mingle with
them socially. Knowing that Pharaoh would wish to recruit
officials and courtiers from the brilliant and talented family
that had produced his viceroy, Joseph counseled his bro-
thers on how to respond to the king: They should be truthful,
but in a way that would deter him from associating with
them. Knowing that the animal-worshipping Egyptians de-

to Joseph, "Now I can die, after my having seen your face, because you are still alive."

Joseph Ensures His Family's Settlement in Goshen ³¹ And Joseph said to his brothers and to his father's household, "I will go up and tell Pharaoh, and I will say to him, 'My brothers and my father's household who were in the land of Canaan have come to me. ³² The men are shepherds, for they have been cattlemen; their flocks and cattle — and everything they own — they have brought.' ³³ And it shall be, when Pharaoh summons you, and says, 'What is your occupation?' ³⁴ Then you are to say, 'Your servants have been cattlemen from our youth till now, both we and our forefathers,' so that you may be able to settle on the region of Goshen, since all shepherds are abhorrent to Egyptians."

47 ¹ Then Joseph came and told Pharaoh, and he said, "My father and my brothers, their flocks, their cattle, and everything they own, have arrived from the land of Canaan and they are now in the region of Goshen." ² From the least of his brothers he took five men and presented them to Pharaoh. ³ Pharaoh said to his brothers, "What is your occupation?" They answered Pharaoh, "Your servants are shepherds — we as well as our forefathers." ⁴ And they said to Pharaoh, "We have come to sojourn in the land, since there is no grazing for your servants' flocks, for the famine is severe in the land of Canaan; now, if you please, allow your servants to dwell in the region of Goshen."

Jacob and Pharaoh Meet ⁵ And Pharaoh said to Joseph saying, "Your father and your brothers have come to you. ⁶ The land of Egypt is before you — in the best part of the land settle your father and your brothers; let them settle in the region of Goshen, and if you know that there are capable men among them, appoint them as chamberlains over the livestock that belongs to me." ⁷ Then Joseph brought Jacob, his father, and presented him to Pharaoh, and Jacob blessed

tested shepherds, Joseph had them introduce themselves as herdsmen. Thus, Pharaoh would shun them and let them settle in the relative isolation of Goshen.

R' Hirsch finds in the phenomenon of their respective occupations a basic difference between Jewish and Egyptian society. Because a shepherd is involved with dependent living creatures, he develops the traits of kindness and generosity. Because his possessions are unstable he learns not to place too much value on wealth. And his work allows him the time to think of Godliness and goodness. Given the nature of Egyptian culture, it is quite understandable that the nation hated shepherds. Egypt's agricultural economy encouraged slavery and disregard of human dignity, and the resultant perversions and excesses of the country have been well documented.

47.

1-6. Joseph carried out the strategy he had outlined to his brothers above. In his own conversation with Pharaoh, he noted that his family had settled in Goshen, as if to implant the idea in the king's mind that he should officially designate that area as their home. And he orchestrated their formal audience with Pharaoh in such a way that he would judge them to be unsuitable for royal service.

2. וּמִקְצֵה אֶחָיו — From the least of his brothers. Afraid that if Pharaoh were to be introduced to robust, powerful men, he would enlist them in his military, Joseph chose the five brothers who were least impressive physically (Rashi).

וַיַּצְגֵּם — And presented them. Joseph wanted Pharaoh to see for himself, from their words and general demeanor, that

they were suitable only for shepherding (Sforno).

4. לָגוּר בְּאֶרֶץ גּוֹשֶׁן — We have come to sojourn in the land. Familiar from the Passover Haggadah, this statement represents the nation's resolve that its true home is Eretz Yisrael. The family had come to Egypt only temporarily, until the time when God would permit them to return where they belonged.

Or HaChaim comments that their intent in saying this was to present themselves as people who were humbly seeking Pharaoh's good will, not as a privileged family that was entitled to special treatment because they were the viceroy's brothers.

5-6. Pharaoh responded as graciously as Joseph had hoped, giving Joseph full authority to provide his family with the best that Egypt had to offer.

7-10. Jacob and Pharaoh meet. Joseph presented his great father to the king of Egypt. The nature of this meeting was far different, of course, from the earlier one with the brothers. Although Jacob showed every deference due to Pharaoh, this was an instance of two monarchs greeting one another, a monarch of the spirit and a monarch of a world power. As will be noted below, R' Hirsch derives from the nuances of the dialogue that as Pharaoh spoke to the elderly man in front of him he realized that this was no ordinary commoner or suppliant, and, indeed, Jacob was accorded great honor throughout the remaining seventeen years of his life.

וַיַּצְגֵּהוּ — And presented [lit., stood] him. The word is spelled "defectively" [without a י after the נ]. From this, Baal

ח פָּרָעָה: וַיֹּאמֶר פָּרָעָה אֶל־יַעֲקֹב בְּמָה יְמִי שְׁנֵי חַיִּיהָ:
 ט וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־פָּרָעָה יְמֵי שְׁנֵי מְגֻרָי שְׁלָשִׁים וּמֵאֵת
 שָׁנָה מֵעַט וְרַעִים הָיוּ יְמֵי שְׁנֵי חַיִּי וְלֹא הִשְׁיֵגוּ אֶת־יְמֵי
 א שְׁנֵי חַיִּי אֲבֹתִי בְיָמֵי מְגֻרֵיהֶם: וַיִּבְרָךְ יַעֲקֹב אֶת־פָּרָעָה
 וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי פָרָעָה: וַיּוֹשֶׁב יוֹסֵף אֶת־אָבִיו וְאֶת־אֶחָיו
 ב וַיֵּתֶן לָהֶם אַחְזָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּמִיטֵב הָאָרֶץ בְּאֶרֶץ
 ג רַעְמֶסֶס כַּאֲשֶׁר צִוָּה פָּרָעָה: וַיַּכְלִיל יוֹסֵף אֶת־אָבִיו
 וְאֶת־אֶחָיו וְאֶת כָּל־בֵּית אָבִיו לֶחֶם לְפִי הַטָּף: וּלְחֶם אֵין
 ד בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי־כִבְדָּה הָרַעֲב מְאֹד וַתָּלֶה אֶרֶץ מִצְרַיִם
 וְאֶרֶץ כְּנָעַן מִפְּנֵי הָרַעֲב: וַיִּלְקֹט יוֹסֵף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף
 ה הַנִּמְצָא בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנָעַן בַּשֶּׁבֶר אֲשֶׁר־הֵם
 וַיָּבִיאוּ יוֹסֵף אֶת־הַכֶּסֶף בֵּיתָה פָּרָעָה: וַיֵּתֶם הַכֶּסֶף
 וַיִּמָּרֶץ מִצְרַיִם וּמִמֶּלֶךְ כְּנָעַן וַיָּבִיאוּ כָל־מִצְרַיִם אֶל־יוֹסֵף
 ז לֵאמֹר הִבֵּה־לָּנוּ לֶחֶם וְלָמָּה נָמוֹת נִגְדֶּה בְּכִי אָפֶס כֶּסֶף:
 ח וַיֹּאמֶר יוֹסֵף הֵבּוּ מִקְנֵיכֶם וְאַתְּנָה לָכֶם בְּמִקְנֵיכֶם אִם־
 ט אָפֶס כֶּסֶף: וַיָּבִיאוּ אֶת־מִקְנֵיהֶם אֶל־יוֹסֵף וַיֵּתֶן לָהֶם יוֹסֵף
 א לֶחֶם בְּסוּסִים וּבְמִקְנֵה הָעֵזָאן וּבְמִקְנֵה הַבָּקָר וּבְחִמְרִים
 ב וַיִּנְהֹלֶם בְּלֶחֶם בְּכָל־מִקְנֵיהֶם בַּשָּׁנָה הַהוּא: וַתֵּתֶם הַשָּׁנָה
 ג הַהוּא וַיָּבִיאוּ אֵלָיו בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִית וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־נִכְכֵּד
 ד מֵאֲדֹנֵי בְּכִי אִם־תָּם הַכֶּסֶף וּמִקְנֵה הַבְּהֵמָה אֶל־אֲדֹנֵי לֹא
 ה נִשְׁאָר לִפְנֵי אֲדֹנֵי בְּלֹתִי אִם־גּוֹיְתָנוּ וְאֲדַמְתָּנוּ: לָמָּה נָמוֹת

שבועי

פרעה: הֲאֹמַר פֶּרַעַה לַעֲקֹב כִּמָּה יוֹמֵי
שְׁנֵי חַיָּיָה: ־ וְאָמַר יַעֲקֹב לִפְרַעַה יוֹמֵי שְׁנֵי
תוֹתוּבֹתַי מֵאָה וּתְלָתַי שְׁנֵי וְעִירִין
וּבִישִׁין הֵּו יוֹמֵי שְׁנֵי חַיָּי וְלֹא אֶדְבִּיקוּ יָת
יוֹמֵי שְׁנֵי חַיָּי אֲבָהֵתִי בְיוֹמֵי תוֹתוּבֹתָיו:
בְּרִירַי יַעֲקֹב יָת פֶּרַעַה וְנִפְקַם מִן קֳדָם
פֶּרַעַה: ־ וְאוֹתִיב יוֹסֵף יָת אֲבֹהֵי וְיָת
אֲחֹוֵי וְיֵהֵב לָהֶו אֲחִסָּנָא בְּאַרְעָא
דְּמִצְרַיִם דְּשִׁפְרִי בְּאַרְעָא בְּאַרְעָא
דְּרַעְמִסְס בְּמֵא דִּי פִקִּיד פֶּרַעַה: ־ וְחֵן יוֹסֵף
יָת אֲבֹהֵי וְיָת אֲחֹוֵי וְיָת כָּל בֵּית אֲבֹהֵי
לְחֵמָא לִפְּנֵם טַפְלָא: ־ וְלֵחֲמָא לִית כָּל
אַרְעָא אֲרִי־טָקִיף כִּפְנָא לְחֵדָא וְאַשְׁתִּלְהִי
עֲמָא דְאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְעֲמָא דְאַרְעָא
דְכּוּצֵן מִן קֳדָם כִּפְנָא: ־ וְלִקְיֵט יוֹסֵף יָת
כָּל כִּסְפָא דְאַשְׁתַּבַּח בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם
וּבְאַרְעָא דְכּוּצֵן בְּעִיבּוּרָא דִּי אֲנָן וְכֵן
וְאוֹתִי יוֹסֵף יָת כִּסְפָא לְבֵית פֶּרַעַה:
וְיִשְׁלִים כִּסְפָא מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם
וּמֵאַרְעָא דְכּוּצֵן וְאוֹתוּ כָל מִצְרַיִם לֹת
יוֹסֵף לְמִימְרֵהּ הֵב לָנָא לְחֵמָא וְלֵמָּא נְמוֹת
לְקַבְּלָה אֲרִי שְׁלִים כִּסְפָּא: ־ וְאָמַר יוֹסֵף
הֵב גִּיתִיכּוֹן וְאוֹתוֹן לְכוֹן בְּגִיתִיכּוֹן אִם
שְׁלִים כִּסְפָּא: ־ וְאוֹתִי יָת גִּיתִיהוֹן לֹת
יוֹסֵף וְיֵהֵב לָהֶו יוֹסֵף לְחֵמָא בְּסוֹסֻתָא
וּבְגִיתִי עֲנָא וּבְגִיתִי תוֹרִין וּבְחִמְרִין וְנִנְּוֹן
בְּלֵחֲמָא כָּבֵל גִּיתִיהוֹן בְּשִׁתָּא הֵהִיא:
וְיִשְׁלִימַת שִׁתָּא הֵהִיא וְאוֹתוּ לְחֵמָה
בְּשִׁתָּא תִּנְיָתָא וְאָמְרוּ לֵה לֵה נְבִסִּי
רְבוּנִי אֵלְהֵן שְׁלִים כִּסְפָּא וְגִיתִי בְּעִירָא
לֹת רְבוּנִי לֵה אֲשִׁתָּאָר קֳדָם רְבוּנִי
אֵלְהֵן גִּיתִינָא וְאַרְעָא: ־ לֵמָּא נְמוֹת

,"E2

בני ביטח (תרגום יונתן); (יג) ולחם אין בכל הארץ. חזר לעין הראשון לחלול שם
העצום ותרלה. כמו ותלחל. כמו עיפות, כתרומו, ודומה לו את המלכות, ויורק אסם.
(יד) בשבר אשר עים שברם. נטמן לו את הכסף: (טו) אסם.
כתרגומו, שלים: (זו) וינהלם. כמו וינהגם. ודומה לו אין מנהל לה (ישעיה נח"ח) על מי
ממחות ינהלי (תהלים נג"ב); (כ) בשבה השניתי. עים לשם תרגום: כי אתם
שברו. וי' ש' קרם הכסף והמקמה וזה הכל לו' את חלויני: בלתי אסם ויגורנו. כמו

[illegible]

HaTurim infers that the way in which Jacob stood at this meeting was defective, in the sense that he was extremely old and frail, so that Joseph had to support him.

8-9. The commentators note the apparent incongruity of a king inquiring about the age of a visitor. In the plain sense, Pharaoh was struck by the appearance of the man, who seemed to be older than anyone he had ever seen before; hence his question. In reply, Jacob said that he not yet lived nearly as long as Abraham or Isaac, but he had aged due to a life filled with travail (*Rashbam; Ramban*). He said, the days that I have lived as a זָרָא, *stranger or alien*, have totaled 130 years, for I have been a stranger in other people's lands

all my life (*Rashi*).

R' Hirsch notes also that both Pharaoh and Jacob spoke of *days* and *years*, as if they represented separate concepts. He explains that Pharaoh, the king of a great country, must be regarded as a wise and perceptive man, who had a good reason for asking such a personal question and for differentiating between days and years. Pharaoh understood very well that though a person may live a very long life, he has probably made full and productive use of only few of his days, since most people fall far short of their potential. Seeing before him a man of incomparable stature, he asked Jacob, *How many are the days of the years of your life*, i.e.,

Pharaoh. ⁸ Pharaoh said to Jacob, "How many are the days of the years of your life?"

⁹ Jacob answered Pharaoh, "The days of the years of my sojourns have been a hundred and thirty years. Few and bad have been the days of the years of my life, and they have not reached the life spans of my forefathers in the days of their sojourns." ¹⁰ Then Jacob blessed Pharaoh, and left Pharaoh's presence.

¹¹ So Joseph settled his father and his brothers and he gave them a possession in the land of Egypt in the best part of the land, in the region of Rameses, as Pharaoh had commanded.

¹² Joseph sustained his father and his brothers and all of his father's household with food according to the children.

Joseph
and the
Famine

¹³ Now there was no bread in all the earth for the famine was very severe; the land of Egypt and the land of Canaan became weary from hunger. ¹⁴ Joseph gathered all the money that was to be found in the land of Egypt and in the land of Canaan through the provisions that they were purchasing, and Joseph brought the money into Pharaoh's palace. ¹⁵ And when the money was exhausted from the land of Egypt and from the land of Canaan, all the Egyptians came to Joseph, saying, "Give us bread; why should we die in your presence? — for the money is gone!"

¹⁶ And Joseph said, "Bring your livestock and I will provide for you in return for your livestock if the money is gone." ¹⁷ So they brought their livestock to Joseph, and Joseph gave them bread in return for the horses, for the flocks of sheep, for the herds of cattle, and for the donkeys; thus he provided them with bread for all their livestock during that year.

¹⁸ And when that year ended, they came to him in the next year and said to him, "We will not withhold from my lord that with the money and flocks of cattle having been exhausted to my lord, nothing is left before my lord but our bodies and our land. ¹⁹ Why should we die

tell me how many truly meaningful days have you had in your long life. In response, Jacob assessed the qualitative content of his life modestly. "My life is not comparable to the lives of my fathers. They lived *more*, in the sense that every day of their existence was *living*, and they were able to carry out their missions under cheerful conditions."

10. וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת-פַּרְעֹה. — Then Jacob blessed Pharaoh. As a result of Jacob's blessing, the famine ended after only two years, instead of the seven years foretold by Joseph (*Midrash*).

12. לֶחֶם לְפִי הָיָה. — Food according to the children. Joseph provided them with enough food to satisfy the individual needs of every member of the household (*Rashi*), even the children who need a bit more because they are prone to scatter and waste (*Mizrachi*).

13-27. Joseph's agrarian policy enriches Pharaoh. The narrative reverts to the beginning of the famine and describes how Joseph used his immense economic power to accumulate nearly all the wealth and all the land of Egypt for Pharaoh. Since only Joseph had preserved food in sufficient quantity to feed the masses — and he had Pharaoh's full backing — the population had no choice but to accede to his every demand. *R' Munk* cites historical descriptions of similar famines in Egypt during which people practiced cannibalism and the route from Syria to Egypt resembled a vast field strewn with corpses.

14. בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר-הֵם שָׂדֵי. — Through the provisions that they were purchasing. Actually the farmers themselves had con-

tributed this grain to the royal granaries. Why, then, were they now forced to pay for their own grain? Either Joseph had bought the grain from them when the prices were depressed during the seven years of abundance, or Pharaoh had forced them to give it up during those years and now claimed that he was entitled to charge for it since it had been preserved only due to Joseph's foresight (*Ramban* to 41:18).

Not all the money of the Egyptian citizens was used up at the same time. Obviously the poor used up their savings before the rich. This verse speaks of the time when even the money of the rich was depleted (*Tur*). In order to emphasize Joseph's loyalty and honesty, the Torah makes a point of saying that he brought all the money to Pharaoh (*Ramban*).

16. Joseph's master plan was to impoverish the Egyptians and make them totally dependent upon the king. In response to their pleas for food, he said, "To give you bread is not within my authority. However, if it is indeed as you say, that your money is used up, then bring me your cattle and I will give you food in exchange. If you still have livestock, you have no right to ask for charity."

18. בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית. — In the next year, i.e., the second year of the famine. Although Joseph had said to his brothers (45:6): And there are yet five years in which there shall be neither plowing nor harvest, as soon as Jacob arrived a blessing came with him. The Egyptians began to sow and the famine came to an end [see v.10 above] (*Tosefta Sotah* 10:9).

לְעֵינֶיךָ אֶף אֲנַחְנָא אֶף אֲרַעְנָא קְנִי יִתְנָא
וְיִת אֲרַעְנָא בְּלַחְמָא וְנָהִי אֲנַחְנָא
וְאֲרַעְנָא עֲבָדִין לְפָרְעָה וְהָבַר בְּרַעַא
וְנִיחִי וְלֹא נָמוּת וְאֲרַעַא לֹא תִבְרֹ: כוּזְכֹן
יוֹסֵף יִת כָּל אֲרַעַא דְּמִצְרַיִם לְפָרְעָה אֲרִי
זָבִינוּ מִצְרַיִם גְּבֵר חֲקֵלָה אֲרִי תִקִּיף
עֲלֵיהוֹן כְּפָנָא וְהָנִת אֲרַעַא לְפָרְעָה:
כא וְיִת עֲמָא אַעְבָר יִתָּה מִקְרִי לְקִרִי
מִסְפִּי תַחֲסוּם מִצְרַיִם וְעַד סוּפָה: כב לְחוּר
אֲרַעַא דְּכִמְרִיָּא לֹא קִנָּא אֲרִי חֲקֵלָה
לְכִמְרִיָּא מְלוֹת פָּרְעָה וְאֶכְלִין יִת
חֲלָקְחוֹן דִּיחֵב לְחוּר פָּרְעָה עַל כֵּן לֹא
זָבִינוּ יִת אֲרַעְהוֹן: כג וְאָמַר יוֹסֵף לְעֲמָא
הָא קִנִּיתִי (נִיא זְבִנִּית) יִתְכּוֹן וְיִמָּא דִּין וְיִת
אֲרַעְכוֹן לְפָרְעָה הָא לְכוֹן בְּרַעַא
וְחוֹרְעוֹן יִת אֲרַעַא: כד וְיִהִי בְּאֵעוּלִי
עֲלֵלְמָא וְחִתְנוֹן חֹר מִן חֲמִשָּׁא לְפָרְעָה
וְאֶרְבַּע חֲלָקִין יִהִי לְכוֹן לְבֵר זָרַע חֲקֵלָה
וְלִמְיַכְלוֹן וְלֶאֱנֹשׁ בְּתִיכוֹן וְלִמְיַכְלִי
לְטַפְלִכוֹן: כה וְאָמַר יוֹסֵף מִתְנָא נִשְׁכַּח
רְחִמִין בְּעֵינֵי רַבּוּנִי וְנָהִי עֲבָדִין לְפָרְעָה:
כו וְיִשְׁוִי יִתָּה יוֹסֵף לְגִזְרָא עַד יוֹמָא דְּהִין
עַל אֲרַעַא דְּמִצְרַיִם דִּיהוֹן יִהְיִין חֹר מִן
חֲמִשָּׁא לְפָרְעָה לְחוּר אֲרַעַא דְּכִמְרִיָּא
בְּלַחְוִידִיהוֹן לֹא הָנִת לְפָרְעָה: כז וְיִתִּיב
יִשְׂרָאֵל בְּאֲרַעַא דְּמִצְרַיִם בְּאֲרַעַא דְּגִשֵּׁן
וְאִתְחַסִּינוּ בָּהּ וּנְפִישׁוּ וּסְגִיאוּ לְחָדָא:

לְעֵינֶיךָ גַּם-אֲנַחְנוּ גַּם-אֲדָמְתֵנוּ קָנָה-אֲתָנוּ וְאֶת-
אֲדָמְתֵנוּ בְּלַחֵם וְנִהְיָה אֲנַחְנוּ וְאֲדָמְתֵנוּ עֲבָדִים לְפָרְעָה
ב וְתֹן-זָרַע וְנִחְיָה וְלֹא נָמוּת וְהָאֲדָמָה לֹא תִשָּׂם: וַיִּקֶן יוֹסֵף
אֶת-כָּל-אֲדָמַת מִצְרַיִם לְפָרְעָה כִּי-מָכְרוּ מִצְרַיִם אִישׁ
כא שְׂדֵהוּ כִּי-חֹזֶק עָלֵהֶם הָרַעַב וַתְּהִי הָאָרֶץ לְפָרְעָה: וְאֶת-
הָעָם הָעִבְרִי אֹתוֹ לְעֹרִים מְקַצָּה גְבוּל-מִצְרַיִם וְעַד-
כב קֶצֶהוּ: רַק אֲדָמַת הַכֹּהֲנִים לֹא קָנָה כִּי חֶזֶק לַכֹּהֲנִים מֵאֵת
פָּרְעָה וְאֶכְלִי אֶת-חֶקֶם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם פָּרְעָה עַל-כֵּן לֹא
כג מָכְרוּ אֶת-אֲדָמָתָם: וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל-הָעָם הֵן קָנִיתִי
אֲתֶכֶם הַיּוֹם וְאֶת-אֲדָמְתְכֶם לְפָרְעָה הָא-לָכֶם זָרַע
כד וְזָרַעְתֶּם אֶת-הָאֲדָמָה: וְהָיָה בְּתִבּוּאוֹת וּנְתַתֶּם חֲמִישִׁית
לְפָרְעָה וְאַרְבַּע הִידָת יִהְיֶה לָכֶם לְזָרַע הַשָּׂדֶה וְלֶאֱכֹלְכֶם
כה וְלֹאֲשֶׁר בְּבִתְיֶכֶם וְלֶאֱכֹל לְטַפְכֶם: וַיֹּאמְרוּ הַחִיתִּינוּ
כו נִמְצָא-חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנֵי וְהִינּוּ עֲבָדִים לְפָרְעָה: וַיִּשָּׂם אֹתָהּ
יוֹסֵף לְחֹק עַד-הַיּוֹם הַזֶּה עַל-אֲדָמַת מִצְרַיִם לְפָרְעָה
לְחֹמֶשׁ רַק אֲדָמַת הַכֹּהֲנִים לִבְדָּם לֹא הָיְתָה לְפָרְעָה:
כז וַיָּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֲרֶץ מִצְרַיִם בְּאֲרֶץ גִּשֵּׁן וַיֵּאָחֲזוּ בָּהּ וַיַּפְּרוּ
וַיִּרְבּוּ מְאֹד: בס"ת אין כאן פיסקא אלא אות אחת. ק"ו פסוקים. יהללא"ל סימן.

מפסיר

רע"ז

גְּבוּלָה: (כב) הַכֹּהֲנִים. הַכֹּהֲנִים (לְוִיִּם). כָּל לֵשׁוֹן כֵּהן מִשְׁרַת לְאַלְהוּת הוּא חוֹן
מִחוּלָן שֶׁהֵם לֵשׁוֹן גְּדוּלָה, כִּמוֹ כֵּהן מִדִּין (שְׁמוֹת כ"ט): כֵּהן חוֹן (לְעֵיל מֵאֵלָה): חֶזֶק
לְכֹהֲנִים. חֶזֶק כֵּהן וְכֹחַ לִחְסוֹן (נִלְיָה ע"ז): (בג) הָא. כִּמוֹ הֵנָּה (כְּמוֹ וְגַם אֵל הָאֵל דִּרְכֵּךְ
בְּרָאשׁ נִחִי (יִחוּקָל ט"ז:מג)): (בד) לְזָרַע הַשָּׂדֶה. שְׁכָל עֵנִי: וְלֹאֲשֶׁר בְּבִתְיֶכֶם.
וְלֹאֲכֹל הַטְּבָדִים וְהַשְּׁפֹחֹת אֲשֶׁר בְּנִחְיָס: טַפְכֶּם. בְּנִי קַעֲסִים: (כד) נִמְצָא חֵן.
לְעֹשֶׂה לְנוֹ זֶלַח כִּמוֹ שֶׁאֲמַרְתָּ: וְהִינּוּ עֲבָדִים לְפָרְעָה. לְהַעֲלוֹת לוֹ הַמֶּסֶךְ הַזֶּה כָּל עֵנִי:
(בו) לְחֹק. שֶׁלֹּא יַעֲבֹר: (בז) וַיֹּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֲרֶץ מִצְרַיִם. וַיִּהְיֶה, בְּאֲרֶץ גִּשֵּׁן,
שֶׁהִיא מֵאֲרֶץ מִצְרַיִם: וַיֵּאָחֲזוּ בָּהּ. (שֵׁן אֲחִיָּה) [ס"א אֲחִיָּה] (מַרְגּוּם וַיִּנְחֹן):

אֵס לֹא גִיטֵט: (יט) וְתֹן זָרַע. לְזָרַע הָאֲדָמָה. וְאֵס שֶׁאֲמַר יוֹסֵף וְעוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר
אֵין חֲרִישׁ וְקִיץ מְכִיזִין שֶׁכֹּהֵן יִשְׁכַּח לְמַלְאָכִים בִּלְבָד בְּרַחֲמֵי וְהַחֲסִילוּ לְזָרַע. וְכֹלָה
הַרְעָב וְכֵן שִׁנּוּ בְּחוּסְפָּח דְּסוּפָה (יג): לֹא תִשָּׂם. לֹא תִשָּׂא שְׂמָה, לֹא תִבְרֹ
(לְוִיִּם) [שֵׁן עֵדָה בּוֹר (פֶּסַח כ"א): אֲשִׁינוּ חֲרוֹשׁ: (ב) וְתִדּוּי הָאָרֶץ לְפָרְעָה. קִטְיָה
לו: (בא) וְאֵת הָעָם הָעִבְרִי. יוֹסֵף מְעִיר לְעִיר (לְוִיִּם) לְזָכְרוֹן שֶׁאֵין לָהֶם טוֹד חֶזֶק
בְּאֶרֶץ וְהוֹשִׁיעַ אֶל עִיר זוֹ בְּחִזְקָתָהּ. וְלֹא הוֹרֵךְ הַכְּחוֹב לְכַחוֹב זֶלַח אֲלָא לְהוֹדִיעַךְ שֶׁנִּחְוּ עַל
יוֹסֵף שֶׁנִּחְוּ לְהַסִּיר חֲרָפָה מִטַּל אֲחִיו שֶׁלֹּא יִהְיוּ קוֹרִין אֲחוּס גּוֹלִים (חולין ס'): מְקַצָּה
גְּבוּל מִצְרַיִם וְגו'. כֵּן עֵשָׂה לְכָל הַעֲרִים אֲשֶׁר בְּמַלְכוּת מִלְרִים מְקַלָּה גְּבוּלָה וְעַד קֵלָה

19. *And our land. The Egyptians spoke of the death of the land because, as many commentators note, when the land is allowed to lay waste, without being plowed and planted, it is tantamount to its death. The same is true of people who squander their potential. As the Sages put it with regard to sinners, the wicked are called dead even in their lifetimes. Life is synonymous with productivity.*

20. In practice, Joseph took possession of the land, but not of the people. According to *Haamek Davar*, the reason Joseph did not make them slaves was for the welfare of the state: He wanted them to remain self-supporting and not become wards of the government. *Malbim* emphasizes that a ruler must always feel responsible for the sustenance of his subjects; and it would have been wrong for Joseph to have made them slaves in return for bread.

21. *As for the nation, he resettled it by cities, i.e., from city to city. That is, Joseph transferred the population from one city to the other to establish the monarchy's undisputed ownership of the land, and to demonstrate that individuals no longer had claim to their former property. He was concerned that if he let them remain in their old homes, each would cling tenaciously to his former property as if it were still his, and he wanted it absolutely clear that anyone's association with a certain piece of state property was exclusively at the king's pleasure (*Rashi; Radak; Chizkuni; Meshech Chochmah*).*

However, the verse implies that Joseph executed this policy wisely. Had he split up groups of people, he would have broken down the social and community structure with harmful effects to the nation. Instead, he moved entire

before your eyes, both we and our land? Acquire us and our land for bread; and we — with our land — will become serfs to Pharaoh; and provide seed so that we may live and not die, and the land will not become desolate."

²⁰ Thus Joseph acquired all the land of Egypt for Pharaoh, for every Egyptian sold his field because the famine had overwhelmed them; and the land became Pharaoh's. ²¹ As for the nation, he resettled it by cities, from one end of Egypt's borders to the other. ²² Only the land of the priests he did not buy, since the priests had a stipend from Pharaoh, and they lived off their stipend that Pharaoh had given them; therefore they did not sell their land.

²³ Joseph said to the people, "Look — I have acquired you this day with your land for Pharaoh; here is seed for you — sow the land. ²⁴ At the ingathering of the harvests you will give a fifth to Pharaoh; the [other] four parts shall be yours — as seed for the field, and food for yourselves and for those in your household, and to feed your young ones."

²⁵ And they said, "You have saved our lives; may we find favor in your eyes, my lord, and we will be serfs to Pharaoh."

²⁶ So Joseph imposed it as a statute till this day regarding the land of Egypt: It was Pharaoh's for the fifth; only the priests' land alone did not become Pharaoh's.

²⁷ Thus Israel settled in the land of Egypt in the region of Goshen; they acquired property in it and they were fruitful and multiplied greatly.

THE HAFTARAH FOR VAYIGASH APPEARS ON PAGE 1144.

communities *en masse* so that old friends and neighbors would remain together in their new territories.

22. וְאֶרֶץ הַכֹּהֲנִים לֹא קָנָה — Only the land of the priests he did not buy. The verse explains that the priests had no need to sell their land for food because they received a stipend from Pharaoh, despite the famine. Verse 26 reiterates that only the priestly lands did not become Pharaoh's. The Torah's stress on the royal provision for the priests is seen by the commentators as a lesson for future generations of Israel: Jews should never be reluctant to give their tithes and contributions to the Kohanim, Levites, and the poor. God says, "See how Pharaoh did not take the land of his idol-worshipping priests and he freed them from paying a fifth of their produce to the crown. But to you, My children, I have given Eretz Yisrael as an outright gift — surely you, who are children of the Living God, should graciously contribute a fifth" (Moshav Zekeinim).

Joseph prophetically established a precedent that would later benefit Israel while it was in Egypt. By giving a privileged status to the clergy, Joseph established a precedent that made it possible for the tribe of Levi — the Jewish "clerics" — to be exempt from the servitude to which the Egyptians later subjected the other tribes, so that there would be a strong nucleus of people who kept alive the teachings of the Patriarchs (R' Yaakov Kamenetzky).

23-24. Joseph told the people the conditions under which they would be permitted to work the newly acquired royal lands and thereby earn their livelihood. Although he had refused their offer to become slaves (see v. 20), he required them to work the land as sharecroppers and be provided with seed by the government. He said, "Under our arrange-

ment it would have been proper for the king, who now owns the land, to take four-fifths of the harvest and leave only the remaining fifth for you, but I will be generous: You will take the portion due to the owner of the land — four-fifths — and Pharaoh will receive only the portion due to the tenant — one-fifth. The only restriction will be that you must remain to work the fields and cannot leave them" (Ramban).

27. וַיִּאָּחֲזוּ בָּהּ — They acquired property in it. Not content with the land that Joseph had given them, they bought more and more land (Ibn Ezra), an indication that they were no longer regarding themselves as aliens who were sojourning in Egypt, but as permanent residents (Kli Yakar).

The Midrash renders *they were grasped* by the land of Egypt — implying that they could not leave — to make sure that they would remain there as long as was necessary to fulfill the prophecy made to Abraham about persecution and enslavement.

This has the further implication that Israel slowly became grasped by Egyptian culture, in the sense that they had begun the slide into assimilation.

וַיְהַלֵּל אֱלֹהִים — This Masoretic note means: In the Torah Scroll there is no break at this point (see notes, 'The "closed" section,' page 268); there are 106 verses in Vayigash, numerically corresponding to the mnemonic וַיְהַלֵּל אֱלֹהִים, he shall praise God.

This refers to the praises due God for having spared Joseph and reuniting Jacob's family. It further alludes to the praise due to God for orchestrating the events that led to the Egyptian bondage. For just as the Jew is obligated to praise God for the goodness He bestows, so must we praise Him for that which appears evil (R' David Feinstein).

פרשת ויחי

אונקלוס

כח וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע
עָשָׂר שָׁנִים וַהֲוּוּ יוֹמֵי יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּוָה
מֵאָה וָאַרְבָּעִין וְשִׁבְעָה שָׁנִים: כט וַיִּקְרָבוּ
יוֹמֵי יִשְׂרָאֵל לְמָוֶת וַיִּקְרָא לְבָרָה לְיוֹסֵף
וַאֲמַר לָהּ אִם כָּעַן אֲשַׁכְּחִית רַחֲמִין
בְּעֵינֶיךָ שׁוּי כָּעַן יִדְּךָ תַּחֲוֹת יָרֵכִי וְתַעֲבֹד
עִמִּי טִיבוּ וְקִשּׁוּט לֹא כָּעַן תִּקְבְּרֶנִּי
בְּמִצְרַיִם: לוֹא שָׂכֹב עִם אֲבֹתִי
וְתִטְלַנִּי מִמִּצְרַיִם וְתִקְבְּרֶנִּי בְּקִבְרֵתְהוֹן
וַאֲמַר אֵלֶיהָ אֲעֹבֵד כְּפִתְּנָמָה: לא וַאֲמַר
קָם לִי יוֹסֵף לֵאמֹר וְסָגִיד יִשְׂרָאֵל עַל רִישׁ
עַרְסָא: אהוּהָה בְּתֵר פִּתְנָמָיָה הָאֵלִין
וַאֲמַר לְיוֹסֵף הֵא אֲבוּךָ שָׂכִיב בְּרַעַי וְדַבֵּר
יְת תַּרְוִן בְּנוֹהֵי עַמָּה יְת מִנְשָׂה וְיְת
אֶפְרַיִם: כו וַיְחִי יַעֲקֹב וַאֲמַר הֵא בְּרָךְ
יוֹסֵף אֶתָּא לְתוֹךְ וְאֶתְקַף יִשְׂרָאֵל

וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עָשָׂר שָׁנָה וַיְחִי יוֹמֵי
יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּוִי שְׁבַע שָׁנִים וָאַרְבָּעִים וּמֵאָה שָׁנָה:
כט וַיִּקְרָבוּ יוֹמֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹת וַיִּקְרָא לְבָנָה לְיוֹסֵף וַאֲמַר
לוֹ אִם-נָא מִצָּאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ שִׁים-נָא יָדְךָ תַּחַת יָרְכִי
וְעֲשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וְאַמֶּת אֶל-נָא תִקְבְּרֶנִּי בְּמִצְרַיִם:
ל וְשִׁכַבְתִּי עִם-אֲבֹתִי וְנִשְׁאֲתָנִי מִמִּצְרַיִם וְקִבְרָתִי
לֹא בְקִבְרָתָם וַאֲמַר אֵלֶיהָ אֲעֹשֶׂה כְּדִבְרֶךָ: וַאֲמַר הֲשִׁבָּעָה
לִי וַיִּשְׁבָּע לוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל-רֹאשׁ הַמִּטָּה:
א וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַאֲמַר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חָלָה
ב וַיִּקָּח אֶת-שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת-מְנַשֶּׁה וְאֶת-אֶפְרַיִם: וַיִּגֹּד
לְיַעֲקֹב וַאֲמַר הִנֵּה בְנֵךְ יוֹסֵף בָּא אֵלַיךְ וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל

ר"ט

שְׂכִיבָה עִם אֲבוֹתָיו הִיא הַגְּיוּסָה וְלֹא הַקְּבוּרָה, כְּמוֹ וַיִּשְׁכַּח דָּוִד עִם אֲבוֹתָיו, וְאַחֵר כֵּךְ,
וַיִּקְבֵּר בְּעִיר דָּוִד (מְלִכִּים א' כ"ו): (לֹא) וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל. תַּעֲלֹל בְּעִידוּנָהּ מִדִּבְרֵי לֵיהּ
(מְגִילָה ט"ז): עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה. הִפֵּךְ עַלְמָה לִלְדָה הַשְׂכִּינָה (תַּחֲנוּמָה ג'), [מִכָּאן (אֲחֵר)]
שֶׁהַשְׂכִּינָה לַמַּעֲלָה מֵרָאשִׁיתוֹ שֶׁל חוּלָה (שִׁכְחָ יב'): ד"ה, עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה, עַל שְׂהִיָּה
מִטָּהוּ שְׂהִיָּה וְלֹא הִיא כִּה רַעַשׁ (סִפְרִי וְתַחֲתָן לֹא), שֶׁהִרִי יוֹסֵף מֶלֶךְ הָיָה וְעוֹד שֶׁשִּׁכְּבָה
לְבִין הַגְּיוּסִים, וְהִרִי הָיָה עוֹמֵד בְּדִקְוָה (שֶׁסְּהִיָּה שְׁלֹד'): (א) וַאֲמַר לְיוֹסֵף. אֲחֵד מִן
הַמְּגִידִים (ע' פס"ר פ"ב, מִטָּה): וְהִרִי זֶה מִקְרָא קֹדֶר. וַיִּשׁ אֲוֹמֵרִים, אֶפְרַיִם הִיא רִגֵּל
לְפָנֵי יַעֲקֹב בְּתַלְמוּדוֹ, וְכַשֵּׁתְלָהּ יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ גּוֹשֵׁן אֲחֵר אֶלֶּל אֲבִיו לְמַאֲרִים לְהַגִּיד
לוֹ (תַּחֲנוּמָה ו'): וַיִּקָּח אֶת שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ. כִּדִּי שִׁכְרַכְס יַעֲקֹב לְפָנֵי מוֹתוֹ (ס' ה'):
(ב) וַיּוֹגֵר. הַמְּגִיד לְיַעֲקֹב וְלֹא פִירַשׁ מִי, וְהִרְבָּה מִקְרָאוֹת קִלְרִי לָקוֹן: וַיִּתְחַזֵּק
יִשְׂרָאֵל. אֲמַר, אֲע"פ שֶׁהָיָה בְּנֵי מֶלֶךְ הָיָה, אֲחֵלֶךְ לוֹ כְּבוֹד, מִכָּאן שְׁחֹלְקִין כְּבוֹד
לְמַלְכוּתוֹ. וְכֵן מִשֶּׁה חֵלֶק כְּבוֹד לְמַלְכוּתוֹ, וַיִּרְדּוּ כָל עַבְדֵּיךָ אֵלֶּה אֵלֵּי (שְׁמוֹת י"ח), וְכֵן
אֵלֵיהֶם וַיִּשְׁכַּח מִתְּמִיו וְגו' (מ"א יח:מו; מְכִילֵת בֹּא פ"ג; תַּחֲנוּמָה ז'; זְכַרִּים קד:).

(ב) וַיְחִי יַעֲקֹב. לְמַה פִּרְשָׁה זוֹ סְתוּמָה, לְפִי שְׂכִינָה שֶׁנִּפְטָר יַעֲקֹב אֲבִינוֹ נִסְתָּמוּ
עֵינָיו וְלֹכֵס שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִזֶּה הַשַּׁעֲטוֹד, הַשְׁחִיחוֹ לְשַׁעֲטוֹד. ד"ה, שֶׁכָּעָן לְגִלּוֹת אֶת
הַקָּן לְבִינוֹ וְנִסְתָּמוּ מִמֶּנּוּ. כ"ד"ר (לֹא): (כט) וַיִּקְרָבוּ יוֹמֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹת. כָּל מִי
שֶׁנֶּאֱמַר כִּי קָרִיבָה לְמוֹת לֹא הִגִּיעַ לְיָמֵי אֲבוֹתָיו (ס' ד') וַיִּחַק חִי ק"פ וַיַּעֲקֹב קמ"ו.
כְּדוּד נֶאֱמַר קָרִיבָה אֲבִיו חִי ת' (ס' פ') שֶׁנִּסְתָּמוּ וְהָיָה חִי: וַיִּקְרָא לְבָנָה לְיוֹסֵף. לְמִי
שֶׁהִיא יְכוּלָה כִּדּוּ לַפְּשוּט (ס' ה'): שִׁים נָא יָדְךָ. וְהַשְׁכַּח (תַּחֲנוּמָה יג') חִי שֶׁכָּה וְ;
פִּדְרָ"א פל"ט: חֶסֶד וְאַמֶּת. חֶסֶד שְׁעוּשִׁין עִם הַמַּתִּים הָיָה חֶסֶד שֶׁל אֲמֵת שְׁאִינוֹ
מִפְּנֵי תַּחֲלוּס גִּמּוּל (כ"ד ס'): אֵל נָא תִקְבְּרֶנִּי בְּמִצְרַיִם. סוֹפָה לְהוֹיֹת מַעֲרָה
כְּנִיסָה (וּמִרְחִישִׁין חֶסֶד גּוֹפִי). וְשִׁלְחִין מִחֵי חוּלָה לְאֶרֶץ חַיִּים אֵלֶּה בְּזַעַר גִּלְגּוֹל מַחֲלִילֹת.
וְשִׁלְחִין מִמֶּרְסִים עֲבוֹדָה כּוֹכְכִים (ס'): (ל) וְשִׁכַבְתִּי עִם אֲבוֹתָי. וי"ו זוֹ מוֹחִיב
לְמַעֲלָה לְחַלְתָּהּ הַמִּקְרָא, שִׁים נָא יָדְךָ תַּחַת יָרְכִי וְהַשְׁכַּח לִי וְאִנִּי סוֹפִי לְשַׁכַּח עִם אֲבוֹתִי
וְהָיָה תַּחֲלִי מִמִּצְרַיִם. וְחִין לְמוֹר וְשִׁכַּחְתִּי עִם אֲבוֹתִי הַשְׂכִּיבִי עִם אֲבוֹתִי בְּמַעֲרָה,
שֶׁהִרִי כְּחִיב אַחֲרָיו וְנִשְׁאֲתִי מִמִּצְרַיִם וְקִבְרָתִי בְּקִבְרוֹתָם. וְעוֹד מִלִּינָה כָּל מִקּוֹס ל'

PARASHAS VAYECHI

§ The "closed" section.

In the entire Torah Scroll, *Vayechi* is unique in that there is no extra space between it and the preceding *parashah*, in contrast to the general rule that a *Sidrah* begins on a new line or that it is separated from the previous one by at least a nine-letter space. *Rashi*, therefore, describes *Vayechi* as *סְתוּמָה*, *closed*, a condition that is meant to teach something about the mood of Jacob's children when he died. At that moment, the hearts of the children of Israel were "closed" in expectation of the suffering and despair of the impending exile bondage. Immediately after his death, the *spiritual* exile began, even though the physical and emotional travails of *enslavement* did not commence until the death of all his sons (*Tur*). Another reason: Jacob wanted to tell his children the time of the "End," i.e., the Messianic age when Israel's exiles would finally end, but he was prevented from doing so because his prophetic vision was *closed*, i.e., it was concealed from him (*Rashi*).

The Sages in *Toras Kohanim* teach that the spaces in the

Torah indicate that God paused in order to allow Moses — and later students, as well — to reflect upon the preceding verses. Consequently, the "closure" of *Vayechi* implies that in the aftermath of Jacob's death his offspring did not have the capacity to perceive the significance or draw the proper conclusions from the event (*R' Gedaliah Schorr*).

28-31. Jacob's request of Joseph. Feeling that his death was drawing near, Jacob sent for Joseph — the only one of his sons who held power — and asked Joseph to swear that he would bring him to *Eretz Yisrael* for burial in the Cave of Machpelah, in Hebron. He had several reasons for insisting on this: (a) He knew that the soil of Egypt would one day be plagued with *בְּנִים*, *lice* [Exodus 8:12], which would have swarmed beneath his body if he had been buried in Egypt; (b) those who are buried outside of *Eretz Yisrael* will not come to life at the Resurrection until they roll through the earth to *Eretz Yisrael*; (c) Jacob did not want the Egyptians to make his tomb a shrine of idol worship (*Rashi*).

In addition, he wanted to establish for his offspring the

PARASHAS VAYECHI

Jacob's ²⁸ **J**acob lived in the land of Egypt seventeen years; and the days of Jacob — the years of his life — were one hundred and forty-seven years. ²⁹ The time approached for Israel to die, so he called for his son, for Joseph, and said to him, "Please — if I have found favor in your eyes, please place your hand under my thigh and do kindness and truth with me — please do not bury me in Egypt. ³⁰ For I will lie down with my fathers and you shall transport me out of Egypt and bury me in their tomb."

End Draws Near; His Request of Joseph He said, "I personally will do as you have said."

³¹ He replied, "Swear to me," and he swore to him; then Israel prostrated himself towards the head of the bed.

48 ¹ **A**nd it came to pass after these things that someone said to Joseph, "Behold! — your father is ill." So he took his two sons, Manasseh and Ephraim, with him. Jacob's Illness ² Jacob was told, "Behold! — your son Joseph has come to you." So Israel exerted himself

principle that only *Eretz Yisrael* was their heritage, no matter how successful or comfortable they might be in some other land. This was especially important then, for he saw that his family had begun to feel at home in Egypt, that they were being grasped by it [see commentary to v. 27 above]. Soon they might substitute the Nile for the Jordan [as *Meshech Chochmah* wrote of the assimilated Jews of the nineteenth century: "they substituted Berlin for Jerusalem"], so that it was necessary for him to demonstrate in an impressive manner that Egypt was not their homeland (*R' Munk*).

28. יוֹחִי יֵשֶׁב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם — *Jacob lived in the land of Egypt.* The Torah informs us that although Jacob's original intention had been to sojourn in Egypt only until the end of the famine, God commanded him to remain there for the rest of his life (*Abarbanel*).

That the Torah uses the term *lived* [יָחַי], rather than *sojourned* [נָחַי], indicates that the Torah speaks of the quality of Jacob's life in Egypt. In the plain sense, the implication is that after a lifetime of difficulty — Esau's hatred, Laban's conniving, and Joseph's disappearance — Jacob was finally able to enjoy the tranquility and harmony he had longed for. As the saying goes, "If one's end is good, all is good" (*Akeidah*).

In line with the theme that the deeds of the Patriarchs formed a pattern for the future of their descendants, it may be said that the closing years of Jacob — the symbol of Torah and truth — were a living lesson that Jews can survive and even thrive in exile if they maintain their allegiance to the ideals Jacob represented.

... שְׁבַע שָׁנִים — *Seven years* ... Normally the Torah gives the greater numbers first [see 23:1 and 25:7]. Here, the Torah reverses the order so that the number forty-seven will be in proximity to the years of his life. This suggests that the best years of his life totaled forty-seven, for those were the years that he was in the company of Rachel and/or Joseph, plus the first six years of his life, which were carefree (*Or HaChaim*).

29. ... שִׁים יָדְךָ תַּחַת יְרֵךְ — *Please place your hand* ... This was

the means of taking an oath; see 24:2. As indicated by verse 31, Jacob insisted upon an oath, and would not accept an informal promise. This did not imply a lack of trust in Joseph. Rather, Jacob made a realistic assessment of the political problem that would arise when Joseph sought permission for the burial outside of Egypt. Pharaoh would take it as an insult to the land that had given generous hospitality to Jacob and his family, and he would understand the request as a demonstration that Israel's allegiance did not belong to Egypt. Only if Joseph were to take a solemn oath would Pharaoh deem it improper to stand in the way. Indeed, when Pharaoh gave permission to Joseph, he emphasized that he was doing so because Joseph had sworn to do so [see 50:6] (*Ramban, Sforno*).

חֶסֶד וְאֵמֶת — *Kindness and truth.* The kindness shown to the dead is the true kindness of truth — i.e., sincerely altruistic kindness — in that the beneficiary will never be able to return the favor (*Rashi*).

31. וַיִּשְׁתָּחוּ יִשְׂרָאֵל — *Then Israel prostrated himself* [to Joseph]. As the proverb says, תַּעֲלֶה בַּעֲדֵנִי סֹגֵד לִי, "When the fox has his hour, bow down to him" (*Rashi*). Normally it would have been improper for a father to bow to his son, but in this case, Joseph was the reigning viceroy, so that Jacob was bowing to royalty. He felt he had to show his gratitude, because, as noted above, he was fully aware that Joseph would incur Pharaoh's displeasure by acceding to this request.

48.

1-7. Jacob's illness and Joseph's birthright. After Joseph returned from Goshen, Jacob became ill. When Joseph was informed, he brought his two sons so that Jacob would bless them (*Ramban* 47:29). The blessing included a major change in the composition of the Jewish people, in that Jacob elevated Manasseh and Ephraim to the status of his own sons — in effect adopting them as his own — thereby transferring to Joseph a double portion of the inheritance. Thus Jacob removed the firstborn status from the tribe of Reuben and gave it to Joseph's offspring.

וַיָּתִיב עַל-עֲרֹסָא: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְיוֹסֵף אֶל שְׂדֵי אֲתָגְלִי לִי בְלוּז בְּאַרְעָא דְכַנְעַן וּבְרִירָה יְתִי: וַיֹּאמֶר לִי הָא אֲנָא מְפִישׁ לָךְ וְאַסְגִּנָּךְ וְאַתְּנָנָךְ לְכַנְשֵׁת שְׂבָטִין וְאַתָּן יֵת אֲרַעָא הָדָא לְבְנִיךָ בְּתֵרֵךְ אֲחִסְנָת עֲלָם: הַכֵּן תִּרְוִן בְּנִיךָ דְאַתְּחִילִידוּ לָךְ בְּאַרְעָא דְמַצְרַיִם עַד מִיתָה לְתֵת לְמַצְרַיִם דִּילִי אֲנוּן אֲפָרִים וּמְנַשֶּׁה כְּרֹאבוּן וְשִׁמְעוֹן יְהוּדָה קְדָמָי: וּבְנִיךָ דִּי תוֹלִיד בְּתֵרִיהוֹן דִּילָךְ יְהוּדָה עַל שׁוּם אֲחוּהוֹן יִתְקַרְוִן בְּאַחְסְנָתֵהוֹן: וַיֹּאנָא בְּמִיתִי מִפְּדוֹן מִיתָת עָלִי רַחֵל בְּאַרְעָא דְכַנְעַן בְּאַרְחָא בְּעוֹד כְּרֹיבָא בְּאַרְעָא (ג'יא כ'רוב ארעא) לְמִיעַל לְאַפְרָתָא וּקְבָרְתָּהּ תַּמָּן בְּאַרְחָא אֲפָרָתָהּ הִיא בֵּית לָחֶם: הַנְחֵא יִשְׂרָאֵל יֵת בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִן אֵלֶיךָ: וַיֹּאמֶר יוֹסֵף לְאַבְדָּהּ בְּנֵי אֲנוּן דִּיהֵב לִי יְיָ הֵכָא וַיֹּאמֶר קְרַבְנוּן כַּעַן לְרֵחִי וְאַבְרָכְנוּן: וַיַּעֲנֵי יִשְׂרָאֵל יִקְרָן מִסִּבּוֹ לֹא יִכּוֹל לְמַחְזִי וְקָרִיב יִתְהוּדוֹן לְנֹתָה וַיִּשְׁק לְהוֹן וּגְפִיף לְהוֹן: וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף לְמַחְזִי אֲפִידָּה לֹא סְבִרִית וְהָא אֲחִזִּי יְתִי יְיָ אֵף יֵת בְּנִיךָ:

וַיָּשֶׁב עַל-הַמִּטָּה: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-יוֹסֵף אֶל שְׂדֵי נִרְאָה אֵלַי בְּלוּז בְּאַרְץ כְּנַעַן וַיְבָרֶךְ אֹתִי: וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲנִי מִפְּרָךְ וְהִרְבִּיתָךְ וְנִתְתִּיד לְקַחַל עַמִּים וְנִתְתִּי אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת לְיֹרֶשֶׁךְ אַחֲרַיָּה אַחֲזֵת עוֹלָם: וְעַתָּה שְׁנֵי-בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לָךְ בְּאַרְץ מִצְרַיִם עַד-בָּאִי אֵלַיךְ מִצְרִימָה לִי-הֵם אֲפָרַיִם וּמְנַשֶּׁה כְּרֹאבוֹן וְשִׁמְעוֹן יְהוּדָה לִי: וּמוֹלֶדְתְּךָ אֲשֶׁר-הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם לָךְ יְהוּדָה עַל שֵׁם אֲחִיהֶם יִקְרָאוּ בְּנִחֻלָּתָם: וְאַנִּי וּבָבְאִי מִפְּדוֹן מִתָּה עָלִי רַחֵל בְּאַרְץ כְּנַעַן בְּדֶרֶךְ בְּעוֹד כְּבֵרֶת-אָרֶץ לְבָא אֲפָרָתָה וְאַקְבָרָה שֵׁם בְּדֶרֶךְ אֲפָרָתָה הוּא בֵּית לָחֶם: וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת-בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי-אֵלֶּה: וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל-אָבִיו בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר-נִתְּן-לִי אֱלֹהִים בְּזֶה וַיֹּאמֶר קָחֶם-נָא אֵלַי וְאַבְרָכֶם: וַיַּעֲנֵי יִשְׂרָאֵל בְּבָדוֹ מוֹקֵן לֹא יוֹכֵל לְרָאוֹת וַיַּגֵּשׁ אֹתָם אֵלָיו וַיִּשָּׁק לָהֶם וַיַּחֲבֹק לָהֶם: וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל-יוֹסֵף רְאֵה פָנֶיךָ לֹא פָלַלְתִּי וְהִנֵּה הִרְאָה אֹתִי אֱלֹהִים גַּם אֶת-יֹרֶעֶךָ:

שני

כ"ט

להכניסה לארץ וידעתי שיש בלכך עלי. אבל דע ק' שכל פי הדיבור קברתיה שם, שחיה לעורה לבניה כשיגלה אותם בנחוראן והיו עוברים דרך שם, יגלה רחל על קברה ובוכה ומבקש עליהם רחמים. שנאמר קול ברמה נשמע וגו' (ירמיה לא:ד), והקצ"ה משיב: יש שכת' לפעולתך נאם ה' וגו' ובנו בניס לנבולס (שם לא:טו:יז), כ"ר פני: פסיקתא רבתי פ"ג). ואונקלוס תרגם כרוב ארעא כדי שיעור חריטא יוס (כ"א ארץ) ואומר אני שהיה להם קרב שהיו קורין אותו כדי מחריטא ח', קרואי' ד' בלע"ל. כדלמא' כרוב ותי (כדל מניטא קד). כמה דמיסין חטלה מבי כרעל (יומא מג): (ח) ויורא ישראל את בני יוסף. כקל לכרסו ונחלקה שניה ממנו, לפי שטחיד ירבעם וחחאכ ללחא מאפרים ויהא ובני ממנא (תנחומא ו): ויאמר מי אלה. מהיכן יאלו אלו (ע' תרגום יונתן) שאין ראוי לברכה: (ט) בזה. הראה לו שטר אירוסין ושטר כחובה (מסכת כלה נטו). ובק יוסף רחמים על הדבר וגמה עליו רוח הקודש (תנחומא סט): ויאמר קחם נא אלי ואברכם. זה שאמר הכתוב ואכני תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו (הושע יא:ג), תרגלתי רוחי ביעקב כשכיל אפרים עד שלקח על זרועותיו (תנחומא סט): (יא) לא פללתי. לא חללתי לבי לחשוב (כ"א לחקור) מחשבה שאראה פיך עוד: פללתי. לאן מחשבה, כמו הביא ענה עלי

(ד) ונתתיך לקהל עמים. כשרי שטחידים ללחא ממני עוד קהל ועמים. ואע"פ שאמר לי גוי וקהל גוים (לעיל להיא:). גוי אמר לי על בנימין. קהל גוים הרי שנים לבד מבנימין ושוב לא טול לי בן. למדני שטחיד אחד משבטי להחלק וטעה אותה מחנה אני וסוף (כ"ר פני: פ"ג) (ה) הולדים לך וגו' עד בואי אליך. לפני בואי אליך כלומר שטולו משפחת ממני עד שבאני אליך: לי הם. כחשבו שאלו בני הם ליטול חלק בלחא איש כנגדו: (ו) ומוולדתך וגו'. אם חוליד עוד (אונקלוס) לא יהיו בנימין בני אלה כחוק שבני אפרים ומנשה יהיו נכללים ולא יהא להם שם בשבטים לענין הנחלה. ואע"פ שחלקה הארץ למנין נגללוס, כדכתיב לרוב תרבו נחלותי (במדבר כו:ד) וכל איש וכל בן הוא חוק מן הכבורים (ספרי פנחס קלה), מכל מקום לא יקראו שבטים אלא אלו ולהטיל גורל הארץ למנין שמום השבטים וגו' לכל שבט ושבת ודגלים לזה ולזה (ע' הריכות ו): (ז) ואני בבואי מפדן וגו'. ואע"פ שאני מטריח עליך להוליכני להקבר בלחא כנען ולא כך עשיתי לאמר שהרי משה סמוך לבית לחם: כברת ארץ. מדת ארץ והם אפרים אמה כמות חסום שבת כדברי ר' משה הדרשן, ולא חאמר שעבדו עלי גשמים מההוליה ולקברה בחברון, עת הגרוד היה שהארץ חלולה ומוקנת ככברה: ואקברה שם. לא הולכיה אפילו לבית לחם

4. *A congregation of nations.* Jacob explained why he had made the decision to add Manasseh and Ephraim to the list of tribes. When he had returned to Eretz Yisrael from his twenty years with Laban, he already had eleven sons. At that time God blessed him, saying that a nation and a congregation of nations (35:11) would descend from him, meaning that he would have more children, since each tribe is considered a nation in its own right. The promise of a nation was fulfilled with the birth of Benjamin. The further blessing of a congregation of nations, in the plural, intimated that two more sons besides Benjamin would descend from him. Since no more sons were born to him after Benjamin, Jacob assumed that one of his existing sons would branch out into two tribes — and he was now about to

confer that blessing upon Joseph (Rashi from Pesikta).

❖ The extent of the territory that would go to each of the tribes.

The Sages (*Bava Basra* 121b) disagree on whether or not the new status of Ephraim and Manasseh had any bearing on how much land they would receive in Eretz Yisrael. Those two views are expressed by Rashi and Ramban in their respective commentaries. All agree that as a result of Jacob's gift, each of the two would have the title of a separate tribe. Have its own banner/flag in the Wilderness, and cast separate lots to determine the location of their respective portions of the Land, i.e., who would live in the plains or mountains, north or south and so on. They differ, however, as follows:

and sat up on the bed.

³ Jacob said to Joseph, "El Shaddai had appeared to me in Luz in the land of Canaan and He blessed me. ⁴ He said to me, 'Behold — I will make you fruitful and numerous; I will make you a congregation of nations, and I will give this land to your offspring after you as an eternal possession.' ⁵ And now, your two sons who were born to you in Egypt before my coming to you in Egypt shall be mine; Ephraim and Manasseh shall be mine like Reuben and Simeon. ⁶ But progeny born to you after them shall be yours; they will be included under the name of their brothers with regard to their inheritance. ⁷ But as for me — when I came from Paddan, Rachel died on me in the land of Canaan on the road, while there was still a stretch of land to go to Ephrath; and I buried her there on the road to Ephrath, which is Bethlehem."

The
Blessing of
Manasseh
and
Ephraim

⁸ Then Israel saw Joseph's sons and he said, "Who are these?"

⁹ And Joseph said to his father, "They are my sons whom God has given me here."

He said, "Bring them to me, if you please, and I will bless them."

¹⁰ Now Israel's eyes were heavy with age, he could not see; so he brought them near him and he kissed them and hugged them. ¹¹ Israel said to Joseph, "I dared not accept the thought that I would see your face, and here God has shown me even your offspring!"

According to *Rashi*, although Eretz Israel would be divided into twelve portions, these territories would not be of equal size. Rather, the size of a tribe's portion depended on its population, with each eligible Jew receiving an equal portion of the Land, so that, for example, a tribe of 80,000 would receive twice as much land as a tribe of 40,000. Thus, Joseph's offspring would receive the same amount of land whether they were one tribe or two, and in terms of their portions of the Land, lots were drawn only to determine *where* they would be.

According to *Ramban*, all twelve tribes received equal portions, which were then subdivided among its members. Consequently, large and small tribes had equal shares, but the individual member of a large tribe would receive less land than his cousin of a small tribe. Thus, the combined tribes of Joseph received a double portion of land, since Manasseh and Ephraim each received portions the same size as those of the other tribes.

The above is but a brief summary of the two views, which are based on Scriptural exegesis, and which involve much complex discussion.

7. וְאֵנִי בָּבֶלֶן — But as for me — when I came from Paddan. *Rashi* connects this statement with Jacob's earlier request that Joseph inter him in Canaan. In fairness, how could Jacob ask to be buried in the Cave of Machpelah when he did not do the same for Rachel, who died on the way home from Paddan, only a short distance from Hebron? Apparently Jacob sensed that Joseph might have harbored resentment about this, and he took this opportunity to explain his action: Even though she died but a short distance from Bethlehem, God commanded Jacob to bury her by the roadside so that she could help the Jewish people when Nebuzaradan, the chief general of King Nebuchadnezzar of Babylon (see // *Kings* 25:8ff), would lead Israel into captivity after the destruction of the First Temple. When the Jews were passing along the road to Bethlehem, tormented, hungry, and exhausted, Rachel's soul came to her grave, and wept, beseech-

ing God's mercy upon them [see *Jeremiah* 31:14ff]. God heard her plea. As the prophet relates, A voice is heard on high, the sound of lamentation . . . Rachel weeping for her children . . . [God replied to her] Withhold your voice from weeping and your eyes from tears, for your work will be rewarded, says *HASHEM* . . . and your children will return to their border (*Rashi*).

To this very day, the tomb of "Mother Rachel," once a lonely site by the road but now in the middle of Bethlehem, is a place of prayer where Jews come to pray and ease their grieving hearts in times of personal and national need.

8-21. The blessing of Manasseh and Ephraim. Jacob now prepared to give his special blessing to Joseph's sons. As the Torah states in verse 15, this constituted a blessing for Joseph as well, because the greatest mark of his success in maintaining his spiritual integrity in Egypt was that his sons, born on foreign soil, were worthy of such a lofty status in God's nation. Jacob's blessing also included an aspect that surprised Joseph; Jacob gave priority to the younger son Ephraim, for, as he explained to Joseph, both sons would be great, but Ephraim would be the greater of the two.

8-9. מִי־אֵלֶּה — Who are these? Many commentators explain that although Jacob was blind (v. 10), he could still see forms. Thus, he saw two young men in front of him, but could not recognize them.

Following the Midrash, *Rashi* explains that Jacob wished to bless the children, but the Divine Spirit departed from him because Jacob saw [prophetically] that wicked kings would descend from them — Jeroboam and Ahab from Ephraim; Jehu and his sons from Manasseh. Shocked, he said to Joseph, "Who are these?" meaning: Where did these sons, who are apparently unworthy of a blessing, come from? Joseph assured him that the children were begotten from a marriage of holiness, and worthy of being blessed notwithstanding the fact that they — not unlike Jacob's other sons — would be the ancestors of certain wicked descendants.

יב-נאפיק יוסף יתהון מן קדמוהי וסגיד על אפוחי על ארעא: יג-דבר יוסף ית תרניהון ית אפרים בימינה מסמאלא רישאל וית מנשה בסמאלא מימינא רישאל וקריב לנתה: יד-ואושיט ישראל ית ימינה ושוו על רישא דאפרים והוא זעירא וית סמאלא על רישא דמנשה אחימינא לידוהי ארי מנשה בוכרא: טו-וברך ית יוסף ואמר יי פלחו אבהתי קדמוהי אברהם ויצחק יי הון יתי מראיתי עד יומא הדין: טז-מלאכא די פרק יתי מכל בישא יברך ית עולמא ויתקרי בהון שמי ושום אבהתי אברהם ויצחק ויבנוני ימא יסגון בגו בני אנשא על ארעא: יז-וחנא יוסף ארי שוי אבדוהי יד ימינה על רישא דאפרים ובאיש בעינוהי וסעדא רשא דאבדוהי לאעדאה יתה מעל רישא דאפרים לאנחותה על רישא דמנשה: יח-ואמר יוסף לאבדוהי לא כן אבא ארי דין בוכרא שוי ימינה על רישא: יט-וקריב אבדוהי ואמר ידענא ברי ידענא אף הוא יהי לעמא ואף הוא יסגי וברם אחוהי זעירא יסגי מנה ובנוהי יהון שליטין בעממא: כ-ובריכנון ביומא ההוא למימר בך יברך ישראל

יב-ויוצא יוסף אתם מעם ברביו וישתחו לאפיו ארצה: יג-ויקח יוסף את שניהם את אפרים בימינו משמאל ישראל ואת מנשה בשמאלו מימין ישראל ויגש אליו: יד-וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר ואת שמאלו על ראש מנשה שכל את ידיו: טו-כי מנשה הבכור ויברך את יוסף ויאמר האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק האלהים הרעה אתי מעודי עד היום הזה המלאך הגאל אתי מפל-לע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם יי אבותי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ: יז-ויקרא יוסף כי יישית אביו יד ימינו על ראש אפרים בעינו ויתמר יד אביו להסיר אתה מעל ראש אפרים על ראש מנשה: יח-ויאמר יוסף אל אביו לא כן אביו כי יזה הבכר שים ימינה על ראשו: יט-וימאן אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו ורעו יהיה מלא: כ-הגוים ויברכם ביום ההוא לאמור בך יברך ישראל

שלישי

מלאך

רש"י

וידגו. כדגים הללו שפרים ודגים ואין עין הרע שולטת בהם (כ"ר לזג; ברכות כ.). (וי) ויתמר יד אביו. הכימה מעל ראש בנו ותמכה בידו: (וט) ידעתי בני ידעתי. שהא הככור: גם הוא יהיה לעם. ויגדל, שפחד גדתן ללוא ממנו שהקב"ה עושה גם על ידו (מחמומא ו): ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו. שפחד יהושע ללוא ממנו שינחיל את הארץ וילמד תורה לישראל (סס): וזרעו יהיה מלא הגוים. כל העולם יתמלא בנאם שהמנו ושמו כשעמיד חמה בנכשון ויהי צמח אילן (כ"ר ס; ע"ז כה.). (ב) בך יברך ישראל. הלא לנכך את בניו יברכם בברכתם ויאמר איש לבנו ישמך אלהים כאפרים וכמנשה:

Or HaChaim suggests that since the Divine Presence rests where there is joy, Jacob's question was motivated by a desire to enhance the quality of his subsequent blessing by discussing his grandsons in a positive and loving way. This would account for the affectionate words and deeds of verses 9 and 10.

13. Traditionally, one blesses another by laying one's hand on the person's head. The right hand has spiritual primacy and is the preferred one for the performance of mitzvot. Consequently, if both sons were to be blessed simultaneously, Jacob's right hand would be on the head of Manasseh, the firstborn, and his left on Ephraim's. Therefore, Joseph positioned Ephraim on his own right side, facing Jacob's left. However, as R' David Feinstein observes, by placing Ephraim at his own right hand, Joseph unwittingly affirmed Ephraim's supremacy.

14. He maneuvered his hands. Jacob crossed

פליה (שפיה עזג): (יב) ויוצא יוסף אתם. לאחר שנקס הוליס יוסף מעט כרכיו כדי לישנם זה לימין חה לשמאל לסמוך ידיו עליהם ולברכם: וישתחו לאפיו. כשחר (אחוריו מלפני אביו): (יג) את אפרים בימינו משמאל ישראל. הלא לקראת חברו ימינו כעוד שמאל חברו. וכיוון שיהא הככור מיומן לברכה: (יד) שכל את ידיו. כתרנומו, אחמיוטן, כהשלל ותמכה השכיל את ידיו לך, ומדעת, כי ידע היה כי מנשה הככור ואפ"כ לא שם ימינו עליו: (טו) המלאך הגואל אותי. מלאך הרגיל להשתלח אלי בנרתי, כענין שאל ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב וגו' אנכי האל בית אל (לעיל לאי"ג): יברך את הנערים. מנשה ואפרים:

his hands, extending his right hand diagonally toward Ephraim, who was on his left side (Akeidah).

For Manasseh was the firstborn. That Jacob had to cross his hands instead of extending them straight ahead was because Manasseh was the firstborn, but Jacob did not wish to bless him with the right hand (Rashi).

Before Whom my forefathers walked, Whom Abraham and Isaac served in heart and deed (Radak).

The Midrash gives two similes of how the Patriarchs "walked before God." R' Yochanan likened them to sheep walking before their shepherd, meaning that they recognized that all people depend on God for their sustenance. Reish Lakish likened them to elders walking before a prince, meaning that they strove to bring glory to God in everything they did (Yefeh Toar).

The angel. This is the essence of the prayer that

¹² Joseph then removed them from his knees and he prostrated himself with his face toward the ground.

¹³ Joseph took the two of them — Ephraim with his right [hand], to Israel's left, and Manasseh with his left, to Israel's right — and he drew close to him. ¹⁴ But Israel extended his right hand and laid it on Ephraim's head though he was the younger and his left hand on Manasseh's head. He maneuvered his hands, for Manasseh was the firstborn. ¹⁵ He blessed Joseph and he said, "O God before Whom my forefathers Abraham and Isaac walked — God Who shepherds me from my inception until this day: ¹⁶ May the angel who redeems me from all evil bless the lads, and may my name be declared upon them, and the names of my forefathers Abraham and Isaac, and may they proliferate abundantly like fish within the land."

¹⁷ Joseph saw that his father was placing his right hand on Ephraim's head and it displeased him; so he supported his father's hand to remove it from upon Ephraim's head to Manasseh's head. ¹⁸ And Joseph said to his father, "Not so, Father, for this is the firstborn; place your right hand on his head."

¹⁹ But his father refused, saying, "I know, my son, I know; he too will become a people, and he too will become great; yet his younger brother shall become greater than he, and his offspring[s] fame will fill the nations." ²⁰ So he blessed them that day, saying, "By you shall Israel

began with the previous verse: May You, O God, assign Your "emissary" — the angel whom You always dispatched to redeem me from all evil — to bless the lads, etc. Jacob's prayer was certainly not addressed to the angel himself, for angels have no power to act except as agents of the Holy One, to Whom Jacob referred in the previous verse. This translation, which combines both verses, follows R' Avraham ben Ha-Rambam and avoids many difficulties encountered by other translations that imply that the angel had independent power.

The present tense, *Who shepherds . . . who redeems*, is indicative of Jacob's faith. To him, Divine Providence is present eternally, always near to man, always merciful. God's love is inexhaustible and knows neither past nor future — only the present (R' Munk).

וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמֵי אֲבוֹתָיו — And may my name be declared upon them, and the names of my forefathers. May they deserve to have their names coupled with those of the Patriarchs (Rashi). Jacob mentioned himself first as if to imply, "May they act so righteously that not only I, but even my more illustrious forebears would be proud of them" (R' David Feinstein).

It is common that when someone acts commendably, people associate him with his righteous ancestors, but if one behaves wickedly, people say that he is the offspring of his evil forebears. Thus, Jacob's blessing was that in the future, people would always identify the tribes of Manasseh and Ephraim as the descendants of the Patriarchs (Sfomo). Similarly, Jacob prayed that he not be identified as the ancestor of Korach and his fellow rebels (see commentary to 49:6).

וַיְדַגּוּ לָרֶבֶב — And may they proliferate abundantly like fish. May they be like fish, which are fruitful and multiply and which are not affected by the evil eye [since they live calmly, unseen by man (Berachos 20a)] (Rashi). The Talmud (ibid.) explains that Joseph earned this blessing of immunity against the evil eye because he averted his own eyes from the ad-

vances of Potiphar's wife.

19. וַיִּדְעֵנִי בְנִי יִדְעָתִי — I know, my son, I know that he is the firstborn (Rashi). According to the Midrash, Jacob repeated the expression to imply that he knew many things of which Joseph was unaware, and if he chose to give the primary blessing to Ephraim, it was for good and sufficient reason.

Haamek Davar explains that Ephraim's pre-eminence was not the result of Jacob's blessing. Rather, it was because Ephraim was destined for more greatness that he required a more intensive blessing, for prominent people need a blessing to carry out their mission successfully. Not Jacob's blessing, but Ephraim's upbringing was the source of his future greatness, for Ephraim spent his life studying Torah with Jacob (see Rashi to 48:1), while Manasseh was Joseph's assistant in governing the country. Thus, Ephraim's accomplishments in Torah study earned him the primary blessing. This contrasts with the experience of the tribes of Issachar and Zebulun. Although Issachar was the tribe that excelled in Torah scholarship while Zebulun was a merchant tribe, Jacob gave precedence to Zebulun (49:13), because Issachar's spiritual growth was made possible only because Zebulun shared his wealth with the scholars of Issachar.

20. וַיְבָרֶכֶם בְּיוֹם הַהוּא — So he blessed them that day. It may be inferred by extension that the term that day refers to the day, whenever it is, that Jewish parents would wish to bless their children. Whenever such days arrive, they will use the text of Jacob's blessing. Targum Yonasan explains that the term alludes to the day when a newborn child is circumcised, and Sephardic communities pronounce Jacob's blessing on such occasions. It is customary in many families that many parents bless their sons on the Sabbath eve with the formula: May God make you like Ephraim and Manasseh. [They bless their daughters by saying, "May God make you like Sarah, Rebecca, Rachel, and Leah."]

בְּךָ יִבְרַךְ יִשְׂרָאֵל — By you shall Israel bless. Jacob assured

למימר ישונך יי באפרים וכמנשה ושוי
ית אפרים קדם מנשה: כא ואמר ישראל
ליוסף הא אגא מאית ויהי ממקרא דיי
בסעודכון ויתיר: יתכון לארעא
דאברהם: בבאגא יתביית לך חולק
חד יתיר על אחיך די נסיבית מידא
דאמורא בצלתי ובכעותי: אוקרא
יעקב לבנוהי ואמר אתבכשו ואחוי
לכון ית די יערע יתכון בסוף יומאי:
אתבכשו ושמעו בני יעקב וקבילו
אולפן מן ישראל אבוכון: גראובן
בוכרי את חילי וריש תקפי לך הנה חזי
למשב תלתא חולקין בבירותא פהנתא

לאמר ישמך אלהים באפרים וכמנשה וישם את
אפרים לפני מנשה: ואמר ישראל אל-יוסף הנה אנכי
מת והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל-ארץ
אבותיכם: ואני נתתי לך שכם אחד על-אחיק אשר
לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי:
א ויקרא יעקב אל-בניו ויאמר האספו ואגידה לכם
ב את אשר-יקרא אתכם באחרית הימים: הקבצו
ג ושמעו בני יעקב ושמעו אל-ישראל אביכם: ראובן
בכרי אתה בחי וראשית אוני יתר שאת ויתר

מט
רביעי

רש"י

ס(ח) דרך ילדיו שמה (הוא ע"ס) חיש תקון. לעבדו שם אחד (לפניה גט):
אשר לקחתי מיד האמורי. מיד עשו ששעה מעשה אמורי (כ"ר לז"ה). ד"ה,
היה לך אחי בלמרי פיו (ע"י רש"י לעיל כהנח): בחרבי ובקשתי. היא
חכמתי ותפלותי (ע"י) בנא בחרת קבנ: תמומא בשלח ט: (א) ואגידה
לכם. בקש לגלות את הקן ונסתלקה ממנו שכינה והחמיל אומר דברים אחרים
(פסחים טו); כ"ר לז"ה: (ג) וראשית אוני. היא ספה ראשונה שלו, שלא
רחה קרי מימיו (כ"ר שם ד; יבמות עו). אוני. כותי. כמו מלאתי און לי
(הוא ע"ס): מרוב אוני (ישעיה מזכ) ולחן אוני (שם כט): יתר שאת.
ראוי היית להיות יתר על אחד בכאונה, לשון נשיות כפס (כ"ר לע"ה):

Joseph that for all time Jewish parents would remember that he was the father of sons who were elevated to the status of full-fledged tribal fathers. Longing that their own children would rise to such heights, parents would bless them accordingly. Another reason for the choice of Ephraim and Manasse as the models for all future generations is that they demonstrated the strength to maintain their Jewishness in the face of the hostility and temptation of Egyptian culture and society. Jewish parents, especially in exile, have ample cause to hope that their children show comparable commitment to their heritage.

21. Having blessed Joseph's sons, Jacob turned to Joseph and awarded him an additional portion of *Eretz Yisrael*, that would become the possession of his offspring (*Ramban*). This special gift to Joseph was in gratitude for his readiness to bring Jacob's remains to *Eretz Yisrael* for burial (*Maharshai*).

It is illustrative and inspiring that Jacob prefaced his gift with the declaration that he was about to die. At the very moment when he was ready to leave this world, he presented a gift to Joseph — a gift that his descendants would not have until the nation entered the Land, more than two hundred years later. This legacy of hope and confidence in better times to come remained the soul of Jewish history.

22. *שכם אחד על-אחיק* — *Shechem* — one portion more than your brothers. *Rashi* offers two interpretations of the word *Shechem*: It means literally the city of Shechem, which Jacob ceded to Joseph, beyond the territory that would fall to his offspring when the Land was divided among the tribes. Alternatively, it means *portion*, referring to the gift of the

וישם את אפרים. בנכרתו לפני מנשה, להקדימו בדגלים ובתוכות הנשיאים
(כ"ר לז"ה): (בב) ואני נתתי לך. לפי שאתה שורק להחטק בקבורתי וגם
אני נתתי לך נחלה שתקבר בה, וחיו, וזו שם, שג' וחת עלמות יוסף אשר
העלו וגו' ממלכים קברו בשם (יהושע כדלג): שבם אחד על אחיק. שם
מנשה. היא תהיה לך חלק אחד ימירה על אחיק (כ"ר שם ו): בחרבי ובקשתי.
כשהרגו שמעון ולוי את אחי שם נתכנסו כל פניבותיהם להזדווג להם. וחגר
יעקב כלי מלחמה כעבד (שם פ"ה). ד"ה, שם אחד היא הכבורה, שיעלו בניו
שני חלקים (שם לז"ה). ושם ל' חלק הוא, כתרומה, והרבה י' לו דומים במקרא,
כי תשימו שם (תהלים כ"ה): תשית שונאי לפני לחלקים. אחלקה שם (שם

birthright, which entitled Joseph's children to receive two portions of *Eretz Yisrael*.

❖ Jacob's "conquest of Shechem"

According to the interpretation that Jacob referred to the city of Shechem, it became his at the time when Simeon and Levi slew the inhabitants of the city and all the surrounding nations gathered together against them. Jacob took up arms to do battle with them and triumphed in a hidden miracle (*Rashi*).

According to the interpretation that Jacob referred to the double portion of the firstborn, the birthright became his because he wrested it from Esau, who is here called *the Emorite*. If so, *my sword* and *my bow* are figurative names for the spiritual weapons that gave Jacob the right to gain the privilege of the birthright and its blessings. Accordingly, the *sword* represents "sharp wisdom," and the *bow* represents prayer, which propels the supplicant's plea to God (*Rashi*). In another view, the prayer of the righteous is like a *sword* because it "pierces" barriers Above and Below, and it is like a *bow* because, just as an arrow's swiftness, power, and distance depend on the pressure exerted on the bow, so too the efficacy of a prayer depends on the degree of the supplicant's intense concentration and sincerity (*Gur Aryeh*).

The use of these similes reveals another aspect of the righteous. To them, strength depends not on armaments and sheer physical force, but on their spiritual strength. As the Psalmist said, *These with chariots and these with horses, but we — in the Name of HASHEM, our God — call out. They slumped and fell, but we arose and were invigorated* (*Psalms* 20:8-9).

bless saying, 'May God make you like Ephraim and like Manasseh' — and he put Ephraim before Manasseh.

²¹ Then Israel said to Joseph, "Behold! — I am about to die; God will be with you and will bring you back to the land of your fathers. ²² And as for me, I have given you Shechem — one portion more than your brothers, which I took from the hand of the Emorite with my sword and with my bow."

49 ¹ Then Jacob called for his sons and said, "Assemble yourselves and I will tell you what will befall you in the End of Days. ² Gather yourselves and listen, O sons of Jacob, and listen to Israel your father.

³ "Reuben, you are my firstborn, my strength and my initial vigor, foremost in rank and fore-

49.

❖ Jacob blesses his children.

Blessings occupy a prominent place in the Torah and particularly in the Book of *Genesis*. From the time Abraham was given the power to bless whomever he wanted (*Rashi* to 12:2), the concept of blessing played an increasingly important role. That the righteous can confer a blessing is a God-given privilege, for He provides the metaphysical force that makes the blessing efficacious . . . At this moment in Egypt, Jacob's progeny were embarking on the historic task of constituting an independent nation. Before he died, the Patriarch wished to confer upon them the Divine blessing for success in this universally significant undertaking (*R' Munk*).

Jacob was about to bless the tribes individually, each in line with its own character and ability, so that they would be directed toward the paths for which God had suited them, for his blessings would make clear that each of the tribes had its own unique mission. Only Jacob could perceive this. In a sense he was like Adam at the beginning of time, giving names to all living creatures. As the one closest to God and with an all-encompassing vision, Adam understood what each animal's role was in the scheme of the cosmos, and he named it accordingly. Jacob, too, as the zenith of the Patriarchal era, had this ability, and he assigned his sons to their respective missions accordingly.

Far from breeding disunity, however, their separate missions were to bring them together, because they were like the spokes of a wheel; though the spokes point in different directions, they are all part of the same wheel and essential to its function. So, too, the tribes of Israel. Their roles would be different — royalty, priesthood, scholarship, commerce, and so on — but all would contribute their talents and accomplishments to the national mission of serving God and glorifying His Name.

1. הָאָסְפוּ — *Assemble yourselves*. In addition to the literal call that his children come to him to receive his blessings, there is a homiletical message here. Jacob intimated to his family that only if they avoided dissension — if they assembled and gathered together at all times — would they merit the final Redemption. This message was especially important then, for Jacob's "family" was becoming a

"nation" composed of separate tribes, and the potential for divergence was very great. Indeed, after the death of King Solomon, the nation split into two kingdoms, with disastrous results.

אָשְׁרֵי יִקְרָא אֲהֶם — *What will befall you*. Literally, what will call to you. By using the root קרא, call, instead of קרה, befall, Jacob taught that whatever event may happen, it must be understood as a call from God, for nothing is haphazard; everything has a purpose. It is for us to "hear" and seek to understand the call (*R' Hirsch*). The commentators generally concur that the *End of Days* refers to the Messianic era.

Following the Midrash, *Rashi* comments that Jacob wished to tell his children when Messiah would come [presumably to comfort them and their descendants during times of exile] — but the Divine Presence deserted him. Jacob did not know why. He thought that perhaps one of them was unworthy, a new Ishmael or Esau! He asked if this could be so — to which they responded with the first verse of the *Shema*: "Hear, O Israel [i.e., our father] . . . just as there is only One in your heart, so there is only One in our heart." Upon hearing that the reason for his lapse of prophecy was not due to any shortcomings within his family, Jacob exclaimed in gratitude, שֶׁמֶן קְבוֹד מְלִכּוּתוֹ, *Blessed be the name of His glorious kingdom for ever and ever*.

Then he realized that God did not want the time of the End to be known. Israel would find its comfort not in deadlines but in faith and performance of God's commandments.

3-4. Reuben. Jacob rebuked his older sons. He had waited until now before doing so because, he explained, "Reuben, my son, I did not rebuke you all these years so that you should not leave me and stay with my brother Esau" (*Sifre Devarim*). This implies a general rule for those who wish to admonish others in a constructive way. They must weigh their words carefully, lest their sincere comments do more harm than good.

3. בְּבְרִי אֶתָּה — *You are my firstborn*. Jacob begins by recounting that, as the firstborn, Reuben should have been entitled to priesthood [אֶתָּה, rank] and kingship [וְעַתָּה, power], but instead these privileges went to Levi and Judah, respectively. Reuben forfeited them, because . . .

ומלכותא: רעל דאולתא לקבל אפיק
הא כמא ברם לא אהניתא חולק
יתיר לא תסב ארי סלקתא בית
משכבי אבוך בבן אהלתא לשווי
ברי סלקתא: השמעון ולוי אחיו
גברין גברין בארע תותבותהון עברו
גבורא: וברוהון לא הנת נפשי
באתפנשהון למנה לא נחתית מן
יקרי ארי ברוהון קטלו קטול
וברעותהון תכרע שור סגאה: זליט
ברוהון ארי חסיף וחמתהון ארי קשיא
אפלגנון בעקב ואבדרנון בישראל:
ה יהודה את אודיתא ולא בהיתא בר
יודן אחיה יודן תתקף על בצלי דבבר יתברין סגא יהון מסורין קבל קדמך יהון מקדמין למשאל בשלמך בני
אבון: שלטון יהי בשרויא ובסופא יתברא מלכא מדבית יהודה ארי מדין קטלא ברי נפשך סלקתא

*בראש עמוד ביה שמו סימן

רש"י

ויתר עז. זמלכות (סס), כמו ויתן עז למלכו (שמואל א ב:ו). ומי גרם לך להפסיד כל אלה: (ר) פחז במים. הפחז והבהלה אשר מהרה להראות כעסך כמים הללו הממהרים למרוחם, לך: אל תותר. אל תרבה לטול כל היטרונות הללו שהיו ראיות לך (תנחומא ט). ומהו הפחז אשר פחזת: בי עליית משכבי אביך אז חללת. אחיו שם שעלה על יעשי, והוא השכינה שהיה דרכו להיות עולה על יעשי (שבת נה:). פחז: דבר הוא, לפיכך טעמו למטלה וכלו נקוד פתח, ואילו היה לשון עבר היה נקוד חיו קמן וחליו פתח וטעמו למטה: יצועי. ל' משכב. ט"ז שמעיהם אחוה על ידי לבדן וסדינן. והרבה דומים לו, אם זכרתך על יעשי (מהלים סג:). אם אלה על ערש יעשי (סס קכג:). (זה שמעון ולוי אחים. בעלה אחת על שם ועל יוסף, ויאמרו איש לא אחיו וגו') ועתה לכו וגהרנו (לעיל לז:ט"ז). מי הם, אם תאמר ראובן או יהודה, הרי לא הסכימו בהריגתו. אם תאמר בני השפחות, הרי לא הייתה שנאתם אליהם, שנאמר והוא נער את בני בלהה ואח בני זלפה וגו' (שם פסוק ב). ישכר וזבולון לא היו מדברים בפני אחיהם הגדולים מהם. על כרחך שמעון ולוי הם שקראם אחיהם: בלי חסום. חומתם זו של רעיהם חסם הוא בידיהם, מברכת עשו היא זו, חומתם שלו היא ואחם מתחמק אותה הימנו (תנחומא ט:). ב"ר לעז: מברתיהם. לשון כלי ויין ססיף בל' יוני מבי"ר (תנחומא סס). דבר אחר, מכרתיהם, בארץ מגורם נהגו עלמן בכלי חסם, כמו מכוריהם ומולודיהם (ויחזקאל סזג:). וזה חרונם של אוניקלים: (ו) בסדרם אל תבא נפשי. זה מעשה זמרי, כשנחשבו שטנו של שמעון לנביא את המדינית לפני משה ואמרו לו זו אסורה או מותרת, אם תאמר אסורה, בת ימרו מי היתירה לך (סנהדרין פב). אל יזכר שמי דבר, שנאמר זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני (במדבר כהי"ד) ולא כתב בן יעקב (ב"ר לעז:). בקהלתם. כשיקח קרח שואו משבטו של לוי את כל העדה על משה ועל אהרן: אל תחד בבודי. שם אל יחד עמהם שמי, שנאמר קרח בן יתהר בן קרח בן לוי (במדבר טז:). ולא נאמר בן יעקב. אבל בדברי הימים (א והבכ"ג) כשתיסר בני קרח על הדוכן נאמר בן קרח בן יתהר בן קרח בן לוי בן ישראל (ב"ר

נח תה:). אל תחד בבודי. כבוד לשון זכר הוא, ועל כרחך אהרן נרץ לפרש כמדבר אל הכבוד ואומר אהרן כבודי אל תחיד עמהם, כמו לא אחד אחס בקבורה (ישעיה יד:). כי באפם הרגו איש. אלו חמור ואנשי שכם, ואינן חשודים כולם אלא כלים אחד. וכן הוא חומר בגדעון והכית את מדין כלים אחד (שופטים ו:טז), וכן במלכים שום ורוכבו רמה בים (שמות טז:). וזה מדרשו (ב"ר לעז:). ופשוטו אנשים הרבה קורא איש כל אחד בפניו כעצמו עליו, וכן וילמד לשרוף טרף אדם אכל (ויחזקאל יטג:). וברצונם עקרו שור. רעו לעקור את יוסף שנאמר שור, שנאמר בכור שורו הדר לו (דברים לג:). ע' חרונם ירושלמי. עקרו אשיריט"ר בלע"ז, לשון את סוסיסם חקק (ישעיה יא:). (ז) ארור אפם בי עז. אפילו בשעת חוסה לא קלל אלא את אפם, וזהו שאמר בלעם מה אקוב אל קנה אל (במדבר כג:). ב"ר לעז: אהלתם ביעקב. אפרים זה מזה שלא יא לוי במנין הכהנים, והרי הם תולקים (ב"ר לחה:). ד' ר"ל, אין לך עניים וסופרים ומלמדי חינוכות אלא משמעון, כדי שיהיו נפולים, ושבטו של לוי עשאו מחזר על הגרנות לתרומות ולמעשרות, נתן לו פסולת דרך כבוד (שם לעז:). (ח) יהודה אתה יודוך אחיך. לפי שהיכית את הראשונים בקטגוריות החתול יהודה לסוג לאחריו (שלא יוכיחם על מעשה בשר), וקראו יעקב בדברי רעו, יהודה לא אהר כמותם (ב"ר לחה:). לעז: יודך בערף איביך. בימי דוד, ואויבי חסה לוי ערף (שמואל ב כג:מא). ב"ר לעז: בני אביך. על שם שהיו מנשים הרבה לא אהר בני אהר כדרך שאמר יצחק (לעיל כז:כט); ב"ר לעז: (ט) גור אריה. על דוד נתנבא. בחלה גור, בהיות שאלו מלך עלינו אהר היית המוליד והמביא את ישראל (שמואל ב ה:ב). ולבסוף אריה כשהמליכו עליהם. וזהו שחרנס אוניקלים לשון יא כשרויא, בחלתו: מטרם. ממה שחשדתיך בערף טורף יוסף תיה רעה אלחתי (לעיל לז:ג). וזהו יהודה שנאמר לאריה (ב"ר לעז:). תנחומא ויג ט: בני עליית. סלקת את עלמן ואמרת מה בלע וגו' (לעיל לז:ב), וכן בהריגת חמר שיהיה נדקא ממני (לעיל לח:ב). לפיכך ברר רבץ וגו'. בימי שלמה איש חסם גפנו חס (מלכים א ד:). תנחומא י' ב"ר לחה: טח:.

4. *Water-like impetuosity*. Jacob told Reuben, "You lost your right to national leadership because of the *impetuosity* with which you rushed to vent your anger" [in the incident with Bilhah when you mounted your father's bed. See 35:22]. It was hasty recklessness like that of fast-flowing waters, which rush ahead and cause damage without a thought to the consequences — therefore אל-א-תוחר, you cannot be foremost, "you do not deserve to serve in the superior positions that were designated for you" (Rashi). Following the Midrash, *Targum Yonasan* renders interpretively: "But because you sinned, my son, the birthright is given to Joseph, the kingship to Judah, and the

priesthood to Levi."

Ramban comments that Reuben was punished measure for measure. He wanted to prevent Jacob from having children by Bilhah, who would share in the family heritage. His punishment was that he lost the firstborn's share of the heritage.

The tragedy of Reuben is informative. He did not mean to sin; to the contrary, he thought he was acting virtuously in defending his mother's honor. Moreover, Reuben repented sincerely, and was held up as a model of sincere repentance, but this did not save his status as the firstborn. A leader cannot be impetuous. He must think through his

most in power. ⁴ *Water-like impetuosity — you cannot be foremost, because you mounted your father's bed; then you desecrated Him Who ascended my couch.*

Simeon and Levi ⁵ *"Simeon and Levi are comrades, their weaponry is a stolen craft. ⁶ Into their conspiracy, may my soul not enter! With their congregation, do not join, O my honor! For in their rage they murdered people and at their whim they maimed an ox. ⁷ Accursed is their rage for it is intense, and their wrath for it is harsh; I will separate them within Jacob, and I will disperse them in Israel.*

Judah ⁸ *"Judah — you, your brothers shall acknowledge; your hand will be at your enemies' nape; your father's sons will prostrate themselves to you. ⁹ A lion cub is Judah; from the prey, my son,*

decisions and reckon their consequences. The Midrash adds that Jacob comforted Reuben, saying that he was still a respected member of Israel and that Moses would bless him along with the other tribes (*Deuteronomy* 33:6).

5-7. Simeon and Levi. Having explained why Reuben forfeited the prerogatives of the birthright, Jacob then explained why Simeon and Levi, the next oldest, were also unworthy to succeed him as rulers: The Levites had the status of servants of God, but they did not have authority over the nation; to the contrary, for their livelihood they depended on the tithes of their brethren. They had attacked the males of Shechem, and men of the sword are unworthy of being "the king who by justice establishes the land" [*Proverbs* 29:4] (*Sforno*; *Abarbanel*). Jacob spoke to all the other sons individually, but he grouped Simeon and Levi together, describing them as comrades, because, as he explained in poetic terms, they joined together in conspiracy and violence. They perpetrated the violence against Shechem and they instigated the sale of Joseph.

5. כְּלִי חֶמֶס מִכְרֵיהֶם — *Their weaponry is a stolen craft.* Simeon and Levi's preoccupation with the weaponry of violence is a trait they have stolen from Esau. He, not Jacob, was the brother who lived by the sword (*Rashi*). Jacob's sword is prayer, as above, 48:22.

6. כְּסֵם אֶל־תְּבֹא נַפְשִׁי — *Into their conspiracy, may my soul not enter!* The commentators differ on which conspiracy Jacob had in mind, a past or a future one. According to *Ramban*, Jacob disavowed any part in their conspiracy to attack Shechem when its men were ill after their circumcision. According to *Rashi*, Jacob made a prophetic reference to two future rebellions in the Wilderness, after the Exodus. Elements of the tribe of Simeon followed one of their leaders, Zimri, in leading people into sin (*Numbers* 25:14). Korach, a Levite, also led a rebellion (*ibid.* 16:1). Jacob now prayed that his name not be mentioned in connection with either conspiracy.

7. וּבְרָצֹנָם עָקְרוּ־שׁוֹר — *And at their whim they maimed an ox.* Simeon and Levi sought to disable Joseph, who is figuratively likened to an ox; see *Deuteronomy* 33:17 (*Rashi*). *Ramban* interprets ox literally, as a reference to the livestock of Shechem. Not only did they kill the men of Shechem, they destroyed its cattle.

7. אָרוּר אָנֶם — *Accursed is their rage.* Even when Jacob was chastising his sons, he did not curse them, but their rage (*Rashi*).

Haamek Davar explains the difference between *אָרָה*, rage and *עֶבְרָה*, wrath, in the context of this verse. Rage was the fury that caused them to lash out when they lost their tempers, but even when the initial rage was spent, they remained *wrathful* enough to continue their destructiveness, as in the case of the livestock of Shechem.

8-12. Judah. When Judah heard Jacob's rebuke of his three older brothers, he drew back, afraid that Jacob might chastise him over the affair of Tamar. So Jacob called him soothingly, "Judah — you [this word is emphatic] are not like them. You, your brothers shall acknowledge!" (*Midrash; Rashi*). Judah would be the source of Jewish leadership and royalty, of the Davidic dynasty and Messiah.

So admired will you be by all your brothers that Jews will not say, I am a Reubenite or a Simeonite, but I am a Yehudi [Judahite; Jew] (*Midrash*). Thus we find that Mordechai, in the Book of *Esther*, was known as a Yehudi, even though he was from the tribe of Benjamin. *Chiddushei HaRim* comments that the reason for this honor was Leah's motive in giving Judah his name. She gave it to express her gratitude to God for having given her more than her share [see 29:35]. It is characteristic of a Jew that he thanks God for everything, never feeling that he is entitled to Divine benevolence.

9. גֹּדֵר אֲרִיָּה — *A lion cub.* In the future, Judah would be like a lion, the king of beasts, but when Jacob blessed him he was still a cub, for his greatest moments, when he would reign over the nation, were still in the future (*Sforno*). You combine the courage of youth with the prudence of age (*R' Hirsch*).

9. מִשְׁעָרָךְ בְּנֵי עֲלִיתָ — *From the prey, my son, you elevated yourself.* Jacob had suspected Judah of responsibility for Joseph's murder, a deed he described with the word *שָׁרַף*, literally *tearing apart* [see 37:33]. Thus, *Rashi* perceives our passage to say: You, my son, had risen above the act of tearing your prey, of which I had suspected you; to the contrary, you were instrumental in sparing him (*Rashi*). Jacob had suspected Judah more than the others because he, as the one destined for kingship, would be the one that felt most threatened by Joseph's dreams (*Gur Aryeh*).

Tur comments that Jacob referred prophetically to Judah's greatest descendant, David, who first displayed his strength and courage as a lad, when he killed a lion and a bear (*I Samuel* 17:34ff).

יָנוּחַ יִשְׂרָאֵל בְּתִקְוָה כְּאֶרֶץ וּבְלִיתָא
וְלִית מַלְכוּת דְּתוֹעֲזוּעִינִיהּ: יֵלֵא יַעֲרִי
עֲבַד שְׁלֹטָן מַדְבִּית יְהוּדָה וְסִפְרָא
מִבְּנֵי בְנוֹתָי עַד עֲלָמָא עַד דִּיִּיתִי
מִשִּׁיתָא דְּדִילָה הֵיא מַלְכוּתָא וְלָה
יִשְׁתַּמְעוּן עִמָּמָא: יֵאִי־סַחֲר יִשְׂרָאֵל
לְקַרְתָּה עֲמָא יִבְנוּן הִיכְלָה יְהוֹן
צְדִיקָא סַחֲר סַחֲר לָה וְעֲבָרִי
אוֹרִיתָא בְּאוּלָּפֵן עֲמָה יְהִי אֲרָגוֹן טַב
לְבוֹשׁוֹדִי כְּסוּתָה מִלָּא מִלָּא צִבְע
וְהוֹרִי וְצִבְעוֹנִי: יֵאִי־סִמְקוֹן טוֹרוֹדִי
כְּכַרְמוֹהִי יִטּוּפֹן נְעוּדִי בְּחִמֶּר יְחֹרֶן
בְּקֻצָּתָה בְּעִיבּוֹר וְעֲדָרִי עֲנָא: יֵאִי־וּבָלָן
עַל סִפְר יִמְמִיא יִשְׂרָאֵל וְהוּא יִכְבֹּשׁ
מַחֲזִין בְּסִיפֵין וְטוֹב יִמָּא יִיבּוֹל
וְתַחֲמוּמָה יְהִי מְטִי עַל צִידוֹן: יֵאִי־יִשְׁשַׁכָּר

יָבֹרַע רֶבֶץ כְּאֶרֶץ וּכְלָבִיא מִי יִקְיָמוּ: לֹא־יִסּוֹר שִׁבְטִי
מִיְהוּדָה וּמִחֶקֶק מִבֵּין רִגְלָיו עַד כִּי־יָבֹא שִׁילָה וְלֹא
יִקָּהֶת עַמִּים: אֲסָרִי לְגִפְן עֵירָה וּלְשָׂרָקָה בְּנֵי אֲתָנּוּ כְּבֶס
יִבְיִין לְבָשׁוּ וּבָדָם־עֲנָבִים סוּתָה: חֲכָלִילִי עֵינַיִם מִיֵּין
וּלְבָן־שָׁנִים מִחֻלָּב:

יֵאִי־וּבָלָן לְחוּף יָמִים יִשְׁכֵּן וְהוּא לְחוּף אֲנִית וְיִרְכָּתוּ עַל־
צִידוֹן:

יִשְׁשַׁכָּר חֲמֹר גָּרַם רֶבֶץ בֵּין הַמִּשְׁפָּטִים: יִבְרָא מִנְחָה כִּי
טוֹב וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי נַעֲמָה וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְפֹּל וַיְהִי לְמַס־
עֲבָד: הֵן יִדְּיוֹן עִמּוֹ בְּאַחֲר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: יְהִי־דָן

עֲתִיר בְּנִכְסִין וְאַחֲסִנְתָּה בֵּין תַּחֲמוּמָא: יִבְרָא חוּלְקָא אֲרִי טַב וְיֵת אֲרַעָא אֲרִי מַעֲבָדָא פִּירִין וּיִכְבֹּשׁ מַחֲזִין
עִמָּמָא וְיִשְׁעִי יֵת דִּי־יִרְהוֹן וְרֵאשִׁיתָרֹן בְּהוֹן יְהוֹן לָה פִּלְחִין וּמִסְקִי מִסִּין: טוֹמְדִבִּית דָּן יִתְבַּחֵר וִיקוּם גְּבָרָא
בְּיוֹמוֹהִי יִתְפָּרֵק עֲמָה וּבְשִׁנּוּהִי יִנְחוּן בְּחָדָא שִׁבְטָא דְּיִשְׂרָאֵל: יֵי־יֵהִי גְבָרָא דִּיתְבַּחֵר וִיקוּם מְדִבִּית דָּן

רש"י

חלב, שיהא בחרטו מרטה טוב לעדרי לאן. וכן פירוש המקרא, אדם עינים יאה מרוב
יון. ולכן שנים יאה מרוב חלב. ולפי חרמונו, עינים ל' הרים, שמשם נופים למרחוק.
ועוד חרמונו בפנים אחרים, לאן מטייטות וקולות היקבים, נעוהו, יקבים שלו, ולשון
חרמי הוא במס' עבודה זרה (פד) נעוה אחרתו. יתורכן בקשתיה, חרנס שנים לאן
שנים הלענים (ש' שמואל א' יד:יג) וזבולן לחוף ימים. על חוף ימים חתיה חרטו.
חוף חרמונו ספר, מר"א בלע"י. והוא יהיה מלוי חרמי אל חוף אגיות במקום
הנמל שאגיות מביאות שם פרקמטיא, שהיה זבולן עוסק בפרקמטיא וממלא מון
לשכר יששכר והם עוסקים בחורה. הוא שאלר משה שמת זבולן בלחוף ויששכר
בחרתו (דברים לג:יח). זבולן יולא בפרקמטיא ויששכר עוסק בחורה בלחלים
(תנחומא יא: ב"ר לט:ט). וירבתו על צידו. סוף גבולו יהיה סמוך לנידון. ויכחו,
סופו, כמו וליכתי המשכן (שמות כו:כג) (יד) יששכר חמור גרם. חמור כעל
עלמות, סובל עול חורה כחמור חוק שמטייטין אותו מאח כד (ב"ר ס' יא) רבץ
בין המשפחות. כחמור המהלך ביום ובלילה ואין לו לינה בביתו. וכשהוא רואה לנות
רוכב בין התחומין (אוונקלוס) בתחומי העיירות שמוליך שם פרקמטיא: (טו) וירא
מנוחה ביו טוב. ראה לתלכו ארץ מבורכת וטובה להוליא פירות (סס) ויט שבמו
לסבל. עול חורה: ויהי. לכל אחיו ישראל: למס עבד. לפסוק להם הורלות על חורה
וסדרי עבדו, שאל' ומבני יששכר יודעי בינה לעמים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם
מאחיס (דברי הימים א' יבג). מאחיס ראשי פנהדרלות העמדי. וכל אחיהם על
פייה (סס) ב"ר עבד: לחיב: לטיי: תנחומא יא: שה"ר וד: ויט שבמו. השפיל
שמו. כמו ויט שמים (שמואל ב' כג:י) העו אוזכר (תהלים עתא). ואונקלוס
חרנס בפנים אחרים, ויט שמו לסבול מלחמות ולכבוש מחוזות, שהם יושבים על
הספר, ויהיה אחיב כבוש חמור למס עבד: (טז) דן ידיון עמו. ייקום נקמת
על מפלסחים, כמו כי ידיו' ח' עמי (דברים כג:ל) באחד שבטי ישראל. כל
ישראל יהיו כאחד עמו ואח כל ידיו, ועל שמאן נבא נבואה זו. ועוד כי לפרש, כאחד
שבעי ישראל, כמוהו ששבעים, הוא דוד שאל מיהודה (ב"ר טא:יח) תנחומא יב:

(י) לא יסור שבט מיהודה. מדוד ואילך, אלו ראשי גלויות שבבבל שרודים אח
העם בשבט, שממונים (היו) ע"פ המלכות (סנהדרין ה:). ומחקק מבין רגליו.
תלמידים, אלו נשאי א"י (סס) עד כי יבא שיליה. מלך המשיח שהמלוכה שלו (ב"ר
לס:יח). וכן ח"א. ומדרש אגדה, שילו, י, ע, שנאמר ויבטלו עי' למורא (תהלים עו:יג;
לק"ס:יג) ודלו יקחת עממים. אסיפת העמים. שהיו"ד עיקר הוא ביוסד, כמו יפעתך
(יחזקאל כח:יח). ופעמים שופלת ממנו. וכמה אחריות משמשות ב' זה והם נקראים
עיקר נופל, כגון ט"ן על טוגף ושל נופל, ואל"ף שבאחריות בחזיונם (אויב יג:יח)
ושבאחת חרב (יחזקאל כח:יח). ואחרי שמו (מלכים ב' ד:ג). אף זה, יקחת עמים,
אסיפת עמים, שאל' אלו ימים ידורשו העמים. שהיו"ד עיקר הוא ביוסד, כמו יפעתך
לאז וחבוז ליקחת אס (משלי לג:יח). לקבוצ קמטים שפניה מפני זקנה. ובתלמוד,
דיחי ומקור אקתא בזקין דנהדרעא וס"א דפומבדיתא) במסכת יבמות (קד).
ויכול היה לומר קהית עמים: (יא) אסרי לגפן עירה. יתבאר על ארץ יהודה שחלה
מושכת יין כמשיין. איש יהודה יאסור לגפן עיר אחד ויטענו גפן אחת, ומאריך
אחד בן אחת (ב"ר לט:ט). שרקה. זמורה ארוכה, קוריי"ד בלע"י: בבס ביין.
כל זה לאו רכיו יין (ב"ר לט:ט). תנחומא י: סותה. לאן מין בגד הוא (אוונקלוס)
ואין לו דמיון במקרא: אסרי. כמו אסר. דונמתו מקימי מעפר דל (תהלים קיג:י)
היושבי בשמים (סס קנג:יח). וכן בני אחונו כענין זה. ואונקלוס חרנס במלך המשיח,
גפן ה' ישראל, עירה זו ירושלים, שורקה אלו ישראל, ואחרי נטעתיך שורק יירמיה
בזכא. בני אחנו יבטון היכליה, ל' עשר האיתון בס' יחזקאל (מטו). ועוד חרמונו
בפנים אחרים, גפן אלו לדיקים, בני אחנו עבדי אורייתא בחולפן, על שם רוכבי
אחונות לחורות (אפסטיס ה:י). בבס ביין יאה ארצונו טב לבושה, שגביו דומה
ליין. ולנעונו הוא לאן סותה. שהלכה לנעשן ומסיה בן אח הזכר ליתן עיני
בה. ואף רבויים פירש בגמרא לאן הסתם שכרות, במסכת כחיות (קח:יח). ועל
היין שאל חמור אינו מרובה, ח"ל סוטה: (יב) חבליילי. לאן אורס, כחרמונו. וכן
למי חלילות עינים (משלי כג:כט) שכן דרך שמי יין עיניהם מאדימין: מחלב. מרוב

10. *The scepter shall not depart from Judah.* The privilege of providing Israel's sovereign ruler — symbolized by the royal scepter — shall not pass from the House of Judah (*Onkelos*). This blessing did not take effect immediately, however, for the first Jewish king was Saul, a Benjaminites. However, Jacob's blessing applied uninter-

and it continued even after the demise of the royalty, for after the destruction of the Second Temple, the Exilarchs, or heads of the Babylonian exile, were appointed from the tribe of Judah (*Rashi*). As to present times and before the time of David, when kings did not come from Judah, *Gur Aryeh* explains as follows: Jacob's blessings applied only when there would be a legally constituted king. The times of Saul

- you elevated yourself. He crouches, lies down like a lion, and like an awesome lion, who dares rouse him? ¹⁰ The scepter shall not depart from Judah nor a scholar from among his descendants until Shiloh arrives and his will be an assemblage of nations. ¹¹ He will tie his donkey to the vine; to the vine branch his donkey's foal; he will launder his garments in wine and his robe in the blood of grapes. ¹² Red eyed from wine, and white toothed from milk.
- Zebulun ¹³ "Zebulun shall settle by seashores. He shall be at the ship's harbor, and his last border will reach Zidon.
- Issachar ¹⁴ "Issachar is a strong-boned donkey; he rests between the boundaries. ¹⁵ He saw tranquility that it was good, and the land that it was pleasant, yet he bent his shoulder to bear and he became an indentured laborer.
- Dan ¹⁶ "Dan will avenge his people, the tribes of Israel will be united as one. ¹⁷ Dan will be a

and the Judges were temporary aberrations. Similarly, the current exile, too, will be followed by a return of the Davidic dynasty, proving that Jacob's blessing remains in force.

ומחזק — *Nor a scholar*, i.e., an allusion to Hillel's descendants, the *Nesi'im*, or Princes in *Eretz Yisrael*, whose greatness in Torah was enhanced by their descent from the royal line of Judah (*Sanhedrin* 5a).

עד כי-בא שילה — *Until Shiloh arrives*. *Onkelos*, followed by *Rashi*, renders: until the Messiah comes, to whom the kingdom belongs. The Midrash explains that the word Shiloh is a composite of the words שיל, a gift to him, a reference to the King Messiah, to whom all nations will bring gifts. This verse is a primary Torah source for the belief that the Messiah will come, and the rabbis always referred to it in the Middle Ages, when they were forced to debate with clerics of other religions.

The word *until* does not mean that Judah's ascendancy will end with the coming of Messiah. To the contrary, the sense of the verse is that once Messiah begins to reign, Judah's blessing of kingship will become fully realized and go to an even higher plateau (*Sh'lah*). At that time, all the nations will assemble to acknowledge his greatness and pay homage to him.

11-12. Though Jacob could not reveal the "End" to his sons, he did provide them with tiny glimpses of the Messianic era (*Abarbanel*). Judah's district will be productive and flow with wine like a fountain. So lush will his vineyards be that a farmer will tie his donkey to a single vine, for it will produce as many grapes as a donkey can carry (*Rashi*, *Rashbam*). The passage continues hyperbolically with more illustrations of the productivity of Judah's land.

Messiah is associated with a donkey rather than a horse ready for battle, because he is depicted not as a warrior but as a man of peace who represents prosperity; thus the simile of the vineyard. His wars will be won by God, not through force of arms (*Sforno*).

13. Zebulun precedes Issachar. Having given a glimpse of the Messianic era and of Judah as a fitting leader of the future House of Israel, the Patriarch turns to his other children. He bestows his blessings upon each according to his particular role in the harmony of the twelve tribes

(*Abarbanel*). Although Issachar was older, Jacob gave precedence to Zebulun because [as *Rashi* notes] Issachar's Torah-learning was made possible by Zebulun, who engaged in commerce and supported Issachar (*Tanchuma*; cf. *Ibn Ezra*). *Sforno* elaborates that one cannot engage in Torah study without material necessities, as the Sages said, "If there is no flour there is no Torah" (*Avos* 3:17). This is why the Torah commands the nation to provide gifts for the Kohanim and Levites, who devote themselves to the study and teaching of Torah.

The verse describes the tribe of Zebulun as sea-faring merchants. Its territory would be in the Galil, between the Sea of Kinnereth and the Mediterranean, and its border would extend to Zidon, a famed center of commerce at the north-west boundary of *Eretz Yisrael*.

14-15. Issachar. Although the simile of *strong-boned donkey* and the references to *land* seem to allude to agricultural pursuits — a view indeed expressed by one Sage in the Midrash and followed by several commentators — *Rashi* favors the traditional Rabbinic interpretation that this reflects Issachar's *spiritual* role as bearer of the yoke of Torah and cultivator of the spiritual treasures of the people.

14. רבץ בין המשקמים — *He rests between the boundaries*. The Torah Sages toil day and night in their studies without formal rest, but they are spiritually tranquil (*Shaarei Aharon*).

15. This verse, too, can be taken literally as a reference to agricultural prosperity, or as a symbolic allusion to the tranquility and pleasantness of the hard but rewarding task of Torah study.

ויהי למסעבד — *And he became an indentured laborer*. *Rashi*, following the Midrash, comments that Issachar's dedication to the Torah made him a servant of the people, rendering decisions and teaching the complex regulations concerning the fixing of leap years. Two hundred heads of Sanhedrins came from this tribe, and their halachic pronouncements were accepted as authoritative [see *I Chronicles* 12:33].

16-18. Dan. Having concluded his blessings of Leah's six sons, Jacob went on to the older son of Bilhah, Rachel's maidservant. He left the sons of Rachel for last.

Jacob alluded prophetically to Dan's descendant Samson, who single-handedly fought and defeated the Philistines

אימתה תתקמי על צממא ומחתה
תתקף בפלשתאי כחיי חורמן ישרי
על ארץא וכפתנא יכמון על שבילא
יקטל גברי משרית פלשתאי פרשין עם
בגלאין יעקר ססנן ורחבין וימגר
רוכביהון לאחורא: יי לפורקנן סברית
י: ידבית גז משרית מונין כד יעברון
ית ירדנא קדם אחיהון לקרבא ובגסין
סגיין ותובון לארעהון: כדאשר טבא
ארעה והוא מרבי (ביא והוא מרבא)

נחש עלי-דרך שפיץ עלי-ארץ הנשף עקבי-סוס
ויפל רכבו אחור: לישועתך קייתי יהוה:
גד *
מאשר
בפתלי
בן
פרת יוסף בן פרת עלי-עין בנות צעדה עלי-שור:
ב

יח-ט
חמישי *

תפנוקי מלכין: כא בפתלי בארע טבא יתרימי ערבה ואחסנתה תהי מעבדא פירין יהון מודן ומכרכין עליהון: כב פרי
דיסין יוסף ברי דיתברך בגפן דנציב על עינא דמלא תרין שבטין יפקון מבגויה יקבלון חולקא ואחסנתא:

ר"ה

לודקא לשמן וכו' (בא) אילה שלחה. זו כעת גיוסר שהיא קלה לנשל פירושה
כאילה זו היא קלה לרוץ (ב"ר ט"ז:). אילה שלחה, אילה משולחת לרוץ: הנתן
אמרי שפר. כתרנו. ד"ל, על מלחמת ספרא תנבא, ולקחת עמך עשרת אלפים
איש מבני נפתלי וגו' (שופטים ד:ו) והלכו הם בזריות. וכן נאמר שם ל' שות, בעמק
שלת כרגליו (שם ה:טו): הנתן אמרי שפר. על יד שר דבורה ובק שיה (ב"ר
לחיי). ורבותיו דרשוהו על יום קבורת יעקב כשערער עשו על המערה במסכת
סוטה (יג). ותרנומי יתרימי עדיה, יפול חבלו, והוא יודה על חלקו אמרים נאים
ושבת: (כב) בן פרת. בן חן. והוא ל' ארמי, אפרין [ס"א אפרין] נמטייה לרבי
שמעון, כסוף כבא מליטא (ק"ט). בן פרת עלי עין. חנו נטוי על העין הראה
אחור: בנות צעדה עלי שור. בנות מלרים היו לטעות על החומה להסתכל ביפיו
(ע"י ב"ר שם יח), בנות הרבה לעדה כל אחת ואחת במקום שחולל לראותו משם.
ד"ל, עלי שור, על ראייתו, כמו אשורו ולא קרוב (במדבר כד:יז). ומדרש אגדה
יש רבים זה נוטה ליישוב המקרא: פרת. ח"ו שבו הוא חקון הלשון, כמו על דברת
בני האדם (קהלת ג:יח): שור. כמו לשור. ד"ל, עלי שור, כשכיל לשור. ותרגום של
אונקלוס בנות לעדה עלי שור, תרין שבטין יפקון מבגויה וכו'. וכאן בנות על שם
בנות מנשה בנות לפחד שנטלו חלק בשני עברי הירדן (תנחומא פתח ט). כרי
דיסין יוסף פורת ל' פריה ורביה: ויש מ"א בן המחשבים על הלשון, כששה שאל
עשו לקראת יעקב בכלן קדמו האמהות ללכת לפני בניהם להשתחוות, ובחלל כחיד
נגש יוסף ורחל וישתחוו (לעיל לג:). אמר יוסף, הרשע הזה עינו רמה שמה יתן עיניו
באמי, יאל לפניה וסרעב קומתו לכסותה. והוא עברכו אצלו, בן פרת, הגדלת עמך
יוסף עלי עין של עשו, לפיכך זכית לגדולה, בנות צעדה עלי שור להסתכל כך
באלהם על מלרים (ב"ר שם עתי). ועוד דרשוהו לעין שלא שלטו בזרעו עין הרע,
ואף כשברך מנשה ואפרים ברכם כדגים שאין עין הרע שלטת בהם (ברכות כ).

(וי) שפיץ. הוא נחש ואומר אני שקרי כן על שם שהוא טפח, כמו ואחא תפנוקי
עקב (לעיל ג:טו): הנושף עקבי סוס. כך דרכו של נחש, ודמיה לנחש הנושף עקבי
סוס, ויפל רכבו אחור, שאל נגע בו. ודוגמתו מלינו בשמון וילפת וגו' את שני
עמודי היסוד וגו' (שופטים ט:כט) ושלל הגג מחו. ואונקלוס תרגם כחיי חורמן,
שם מין נחש שאין רפואה לנשיכתו והוא לפטוני, וקרי חורמן על שם ששטה הכל
חרס, וכפיתא, כמו פתן, יכמון, יארוז: (יח) לישועתך קייתי ה'. תנבא שיעקרו
פלחמים את עיניו וסופו לומר זכרני נא חזקתי נא אך הפעם (שם ט:כח): (יט)
גד גודר יגודנו. כלל לשון גודר הם וכך חברו מנחם. ואם תאמר אין גודר בלא
שני דלת"ן. יס לומר, גודר שם דבר לרץ שני דלת"ן, שכן דרך חיה בה שתי אוחיות
לכפול בסופה ואין יסודה אלא שתי אוחיות. וכן אמר כלפיר לנוד (משלי כו:ב) מגזרת
ושבעתי דודים (איוב ז:ד), שם נפל שדוד מגזרת (שופטים ה:כז) יסוד להרים (תהלים
לא:ו) אף יגוד יגודנו וגודר מגזרת אחת הם. וכשהוא מדבר בלשון יפעל אינו כפול,
כמו יגוד, יגוד, יסוד, יסוד, וכשהוא מתפעל או מפעיל אחרים הוא כפול, כמו
יחנודו, יחרום, יחבול, יחטוד. ובלשון מפעיל, יחוס ואלמנה יטוד (שם קמו:ט)
לשוב יעקב אצלו (ישעיה מ:ה) משוב תיביבות (שם תיב:י). אף יגודנו האמור כאן
אין ל' שפיעולוהו אחרים אלא כמו יגוד הימנו, כמו בני ילאוני (ירמיה יב) ילאו ממני,
גד גודר יגודנו, גודרים יגודו הימנו שיעברו הירדן עם אחיהם למלחמה כל חלון
עד שנכבשה הארץ: והוא יגד עקב. כל גודויו ישובו על עקבם לנחלם שנקחו
בעבר הירדן ולא יפקד מהם איש (תרגום ירושלמי): עקב. בדרכם ובמסילותם
שכלו ישובו, כמו ועקבוך לא נודע (תהלים עז:כ), וכן בעקבי האל (שיר השירים
אח). בלשון לע"י מרא"ש: (ב) מואשר שמנה לחמו. מאכל הבא מחלקו של אשר
יהא שמו, שיהיו ויסם מרובים בחלקו והוא מושך שמן כמטין. וכן ברכו משה, וטובל
בשמן רגלו (דברים לג:כד), כמו שגינו במנחות (פסח) פעם אחת הולרנו אנשי

and, in his time, brought unity [באחד] to the people. An alternate translation — still referring to Samson — is like the unique one of the tribes of Israel, meaning that Samson would be like David, a member of Judah, the most distinguished of the tribes (Rashi).

17. נחש עלי-דרך. — A serpent on the highway. Rashi and Ramban apply the words to Samson, whose single-handed battle tactics corresponded closely to Jacob's description. Like a serpent leaving its lair to attack travelers and then slithering back to its hiding place, Samson waged a personal, guerrilla-like war against the Philistines, catching them by surprise and going into hiding before they could counterattack.

R' Hirsch notes that Jacob said, "Dan will be a serpent," not that Dan, i.e., Samson, is a serpent — as he said that Judah is a lion and Issachar a powerful donkey — because

the treacherous nature of the serpent is distasteful and un-Jewish. The implication is that Samson had no choice but to adopt such tactics in battle, but his nature remained pure.

So its rider falls. The allusion is to Samson's final victory, when — blind and in chains — he pulled down the pillars of the Philistine idol's temple and caused it to collapse, killing himself and three thousand Philistines. Like a snake biting a horse and indirectly killing its rider, Samson struck indirectly at his tormentors [Judges 16:29] (Rashi; Ramban).

18. לישועתך קייתי ה'. — For Your salvation do I long, O HASHEM! Jacob prophesied that Samson would utter a heartfelt plea to God, begging for the strength to tear down the Philistine temple, a prayer that was answered (R'

serpent on the highway, a viper by the path, that bites a horse's heels so its rider falls backward. ¹⁸ For Your salvation do I long, O HASHEM!

Gad ¹⁹ "Gad will recruit a regiment and it will retreat on its heel.

Asher ²⁰ "From Asher — his bread will have richness, and he will provide kingly delicacies.

Naphtali ²¹ "Naphtali is a hind let loose who delivers beautiful sayings.

Joseph ²² "A charming son is Joseph, a charming son to the eye; each of the girls climbed heights to

Bachya) to such an extent that the Philistines were afraid to harass Israel for twenty years.

R' Moshe Feinstein sees this prayer of Samson as the paradigm of his greatness. R' Yochanan expounded homiletically that Samson would lead Israel all alone, just as God is the lone Sovereign of the world (Sotah 10a). The impact of this teaching is that Samson's sometimes incomprehensible behavior must be understood as emanating from the loftiest ideals and purest motives, just as we know that God is just, even when we fail to understand His ways. This is exemplified by Samson's prayerful declaration that his salvation and hope were all from God, not from any prowess of his own. Even his phenomenal physical strength was not his own; it was a gift from God for the service of Israel.

19. Gad. Jacob went from Bilhah's older son to Zilpah's. Although the Gadites' territory was on the east of Jordan, they nobly crossed the Jordan to assist their brothers in conquering the Land. They fought the Canaanites valiantly and did not return home until the Land was won. Jacob prophesied that after the conquest, Gad will return safely on its heel, i.e., by the same roads and paths upon which it had initially traveled — and not one of the troops will be missing (Rashi).

20. Asher. Asher's land will be so rich in olive groves that it will flow with oil like a fountain (Rashi); and he will provide kingly delicacies, i.e., his rich produce will be worthy of royal tables and will be sought by kings (Radak).

Asher was the second son of Zilpah. Jacob blessed Zilpah's younger son before Bilhah's in order to suggest that Gad would be free to devote himself to the defense of the nation because Asher would make available his rich produce whenever the Gadites were in need (Daas Zekeinim).

21. Naphtali. Having blessed Zilpah's sons, Jacob blessed Bilhah's younger son, and thus concluded the sons of the maidservants.

אֵלְהָהּ שְׁלֵחָה — A hind let loose. The simile carries a connotation of swiftness, for which Rashi offers three Midrashic interpretations: (a) Naphtali's territory, i.e., its crops, will ripen swiftly, like a hind let loose to run free. (b) In the war against Sisera [during the time of Deborah the prophetess (Judges 4ff)], the valiant warriors of Naphtali were nimble as hinds, and played a leading role in the battle. (c) On the day Jacob was buried, the swift Naphtali ran with proof that Jacob, not Esau, was entitled to be

buried in the Cave of Machpelah. As related in Sotah 13a, when Jacob's sons came to bury him, Esau tried to stop them, claiming that as the firstborn he had a prior claim to the last remaining grave site in the cave. He demanded, "Produce your deed to the cave!" Thereupon the fleet Naphtali ran like a hind to Egypt and brought the deed.

אֵלְהָהּ שְׁלֵחָה — Beautiful sayings. Based on the above three interpretations, the verse concludes by referring to: (a) Naphtali's beautiful praises to God in gratitude for the abundant crops; (b) Deborah's song of praise to God for the victory in which Naphtali's troops were instrumental; (c) the deed to the cave, which contained the beautiful confirmation of Jacob's ownership.

22-26. Joseph. Jacob now turned to the sons of Rachel, who were born last and who were his comfort after the loss of his beloved wife. He began with ecstatic praise of Joseph, whose talent and purity survived hatred and temptation.

בֶּן פֶּרֶת יוֹסֵף — A charming son is Joseph. So handsome was Joseph that Egyptian girls climbed atop walls to catch a glimpse of his beauty when he passed by (Rashi).

Others interpret the verse as comparing Joseph to a prolific vine or tree growing luxuriantly by a spring, whose boughs or vines surge upward over the surrounding walls. This alludes to Joseph's offspring or to Joseph himself, who was revealed after a disappearance of twenty-two years, when his family thought he was dead or hopelessly swallowed up by some unknown society.

23-24. According to Rashi (as understood by the commentaries), these two verses are linked: Joseph rose to prominence despite the hatred he suffered. His brothers and Potiphar and his wife all embittered him and became antagonists. People with arrow-like tongues — a Scriptural allusion to purveyors of malicious slander and gossip — dealt bitterly with Joseph, but, by the grace of God, he rose to prominence despite them... (Rashi).

Abarbanel sees in this verse the reason why Judah, not Joseph, became the leader of the nation: Noble though he was, Joseph provoked jealousy in people, while Judah enjoyed undisputed popularity. R' Munk observes, on the other hand, that in Jewish literature and tradition, only Joseph is called הַצַּדִּיק, the Righteous One (Yoma 35b), because of his grandeur of soul and high moral caliber. Therefore, even though Jacob had assigned royalty to Judah, he praised Joseph as the crown among his brothers.

בנאמרתו ונתת נקמותי ואעיקר לה
גברין גברין בעלי (נ"א מרי) פלגותא:
כד ותבת בהון נביאותה על דקיס
אורייתא בסתרא ושויו בתוקפא
רוחצנה בכי יתרמא דהב על דרעוהי
אחסיין מלכותא ותקיף דא הנת לה מן
קדם אל תקיףא דיעקב די במימרה ון
אבהו ובניו ורעא דישראל: כה מימר
אלהא דאבוה דהי בסעדה וית שדי
ויברכנה ברכו דנתתן משלא דשמיא
מלעלא ברכו דנגדן ממעמקי ארעא
מלגה ברכתא דאבוה דאמק:
כד ברכתא דאבוה יתוספן על ברכתא
דלי בריכו אבהי דחמידו להון
דברכיא דמן עלמא יהון פל אלין
לרישא דיוסף ולגברא פרישא
בצפרא ובפניא יהון מקרבין פהניא
קרבנא ולענדו במשא יהון מפלגין מותר חולקוהו משאר קדשאי: כה כל אלין
מליל להון אבוהון וברין יתהון גבר די בברכתא בריך יתהון: כט ופקד יתהון נאמר להון אנא מתבגש לעמי

וימררהו ורבו וישטמהו בעלי חצים: ותשב באיתן
קשתו ויפוזו ורעי ידיו מידיו אביר יעקב משם רעה אכן
כה ישאל: מאל אביו ויעזר ואת שדי ויברכה ברכת
שמים מעל ברכת תהום רבצת תחת ברכת שדים
כו ורחם: ברכת אביו גברו על ברכת הורי עד תאות
גבעת עולם תהיין לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו:
כז בנימין ואב יטרף בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל:
כח כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וזאת אשר דבר
להם אביהם ויברך אותם איש אשר בברכתו בך
כט אתם: ויצו אותם ויאמר אלהם אני נאסף אל עמי

אמר נחלת אברהם (שבת קיח): תאות. אשמו"ל, כך חסדו מגחם בן סרוק: הורי.
לשון הריון שורוני במציא חמי. כמו הורה גבר (לוי' גג): עד תאות. עד קלות. כמו
והתאווים ללכס לגבול קדמה (במדבר לד'): תחולו ללכס חמח (ס ח): תהיין. כלס
לראש יוסף: נזיר אחיו. פריא דחשוי (ואונקלוס) שגבול מחמי. כמו וימרו
מקדש בני ישראל (ויקרא כגכ): נזרו אחור (ישעיה אד): ור"ה, ותשב באיתן
קשתו, על כבישת ילכו בחשט חלדוני, וקוריו קש ע"ש סהורט יורה כח. ויפוזו
ורועי ידיו, כמו ויפולו, שילא חרע מבין אלכסות ידיו. מידיו אביר יעקב, שגילחא
ול דמוס דיקוטא של אביו וכו', כדחישא בסוטה (לז): ואונקלוס חרנס תחוט עולם לשון
תחוט וחמרה, ובגטות עולם י' פקורין ארץ (שמואל א בנת), וזהו דברכות) שחמרתן
אמו והזיקות לקבל: (כז) בנימין ואב יטרף, וזהו חלש ארץ יטרף. נכח על שיהו
עמידין להיות חספנין, וחטפתם לכס איש אשמו (שופטים כחכ): כפלגא בגבעה.
ונכח על שאלו שיהיו נולד בחיובי סביב שגל' ושאלו לכד המלוכה וגו' וילחם וגו'
במוסל אבדוס וגו' וכל אשר יפנה יפנה ישיש (שמואל א דמז): תחומות יד: בבקר
יאכל עד. לשון כזה ושלל המתורגם עדה (ואונקלוס במדבר לאחא): ועוד י' על דומה
בלשון עברית אז חולק עד שלל (ישעיה לגכ). ועל שאלו הוא חומר שמעל בחסות
בוקרין (ס"א פריחון) וזריחון של ישראל: ולערב יחלק שלל. אף שמשקע משמן
של ישראל על ידי נבוכדנצר שגלס לבגל: וחלק שלל. מרדכי ואסתר שהם מבנימין.
יתלקו את שלל המן, שנאמר הנה בית המן נחתי לאסתר (אסתר ח: אסתר י' ייג).
ואונקלוס חרנס על שלל הכהנים בקדשי המקדש: (בא) וזאת אשר דבר
להם אביהם ויברך אותם. והל' י' מהם שלל כרכם אלא קטנרין. אלא כך
פירשו. וזאת אשר דבר להם אביהם, מה שנאמר בענין. יכול שלא בך לראיון משמן
אשר בברכתו. כרכה חטפיהו (פי' שבת קכב): ש' אחר וחלוד: עברי עברי אהם. ל' הכנסה,
לומר אלא איש אשר כבדכסו בך אחר, מה ת"ל בך אחר. לפי שנתן ליהודה גבורת
ארי ולבנימין חטפיהו של אב ואפתי קלוחא של אילת, יכול שלא כלל כלס ככל
הכרכות, ת"ל בך אחר (תנחומא פז): (בט) נאסף אל עמי. על סס שמכניסין
הנפשות אל מקום גניזתן (פי' שבת קכב): ש' אספה בלשון עברי עברי אהם. ל' הכנסה,
בגון וזין איש מחפץ אחרים הכניסו (שופטים יטעו) ואספנו אל חור בישך (דברים
כגכ): באספסם את תבואת הארץ (ויקרא כגלע) הכנסתם לבית ממי הגשמים,
באספם את מעשיך (שמות כגטז), וכל אספה האמורה במיחה אף היא לשון הכנסה:

כ"ה

(כג) וימררהו ורבו. וימררהו אחיו ומררהו פוטיר ואשמו לאסרו, לשון וימררו
את חייכם (שמות איד: כ"ר תהי: ורבו. נעשו לו אחיו חשוי ריב. וזין הלשון הזה
לשון פגלע שא"כ היה לו לניקד ורבו, כמו מהם מי מריבה אשר רבו וגו' (במדבר כגכ),
ואף חס לשון רביית חס הוא כן היה לו להקד. ואיט' אלא לשון פגלע, כמו שמו שמים
(ירמיה כגכ) שהוא לשון האגמ, וכן רופו מעט (לוי' כדכד): שהוא לשון האגמ. אלא
לשון חורמו והאשמו ע' אחריכ, ול' שמו רמו רבו מחליהם הוא, משוממים את שמים,
נחורמו משמים, נעשו חשוי ריב. וכן דמו יושבי אי (ישעיה כגכ): כמו נדמו. וכן
חרנס ואונקלוס ונקמה: בעלי חצים. שגלס כחן (כ"ר סס). וחרגומו מרי
פלגותא, לשון וסתי המלה (במדבר לאלו) אחרן שהיו רחמים ללוקק עמו נחלה: (כד)
ותשב באיתן קשתו. נחישבה בחוק. קשתו, חוקו: ויפוזו ורעי ידיו. זו היא
נחישת טבעת של ידו, לשון וזה מופז (מלכים א ייח). זאת היא לו מידיו הקב"ה שהוא
אביר יעקב. ומשם עולה להיות רועה אבן ישראל עקרון של ישראל, לשון הבין
הראשה (זכריה דז): לשון מלכות. ואונקלוס איש אבן כך חרנו. ומשם, ותבת חסון
בניחוחיה, החלומות אשר חלס להם. על דקיים אורייתא בסתרא חוספת הוא ולא מל'
עברי שגמקרא. וזי בחוקפת רוחניה חרנסו של בחיין קשמו. וכך לשון החרנסו על
העברי ומשם נחישות בשביל שחיותו של הקב"ה היה לו לקשט ולמכשת. בכי יתרמא
דב על דרעוהי, לכך ויפוזו ורעי ידיו, שון פן. אכן ישראל לשון טעריקון אז וכן אהין
ובנין יעקב ובניו: (בה) מאל אביר. היתה לו זאת, והוא יעזר: ואת שדי. ועס
הקב"ה היה לכך כשלא ששעת לדברי חלונתך והוא יברכה (כ"ר פוזו): ברבת
שדים ורחם. ברבתא דלחא ודלחא (וחרנסו ואונקלוס). לומר יחברו המולידים
והיולדות, שיהיו הזכרים מזריעין טיפה הראויה להריון והנקבות לא יוכלו את רחס
שכן להפיל עובריהן: שדים. ירה יירה (שמות ייג) מתרגמין אישחדה יסחד, אף
שדים כאל' על סס שזורע יורה נח. (בא) ברבת אביר גברו וגו'. וזאת שדי
שכרני הקב"ה גברו והלכו על הכרכות שביך את הורי (כרכ"ח): עד תאות
גבעת עולם. לפי ששכרכות עלי גברו עד סוף גבולו בגטות עולם, שנתן לי ברכה
פרוה בלי מלרים מגעת עד ד' קלות העולם, שנאמר ופרלת ימה וקדמה וגו' (נפיל
חתיי) מה שלא חמר לאברהם אביו וילחק. לאברהם ח"ל אף לא שטיק ורעה לפניה
וגו' כי את כל הארץ אשר חמר רואה לך חסנה (סס יג:דטו) ולא הראהו אלא ארץ
ישראל בגב. וילחק חמר לו כי לו וזרעך חסן את כל הארצות האל והקומות את
השבעה וגו' (סס כוג). וזה שאמר ישעיה (נחזי) והאכלתך נחלת יעקב איך ולא

24. But his bow was firmly emplaced. Bow alludes to his power, i.e., notwithstanding the attacks and hatred of his foes, Joseph's power as regent of Egypt

was firmly established, when Pharaoh "gilded his arms," by placing the royal signet ring on his hand (Rashi). All this happened to Joseph thanks to God — the Mighty Power of

gaze. ²³ They embittered him and became antagonists; the arrow-tongued men hated him. ²⁴ But his bow was firmly emplaced and his arms were gilded, from the hands of the Mighty Power of Jacob — from there, he shepherded the stone of Israel. ²⁵ [That was] from the God of your father and He will help you, and with Shaddai — and He will bless you [with] blessings of heaven from above, blessings of the deep crouching below, blessings of the bosom and womb. ²⁶ The blessings of your father surpassed the blessings of my parents to the endless bounds of the world's hills. Let them be upon Joseph's head and upon the head of the exile from his brothers.

Benjamin ²⁷ "Benjamin is a predatory wolf; in the morning he will devour prey and in the evening he will distribute spoils."

Jacob's ²⁸ All these are the tribes of Israel — twelve — and this is what their father spoke to them and he blessed them; he blessed each according to his appropriate blessing.

Final Request ²⁹ Then he instructed them; and he said to them, "I shall be gathered to my people;

Jacob — Whose help overcame all the obstacles to Joseph's rise (Rashi).

מִשָּׁם רָעָה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל — From there, he shepherded the stone of Israel. From there — i.e., his God-given position as viceroy, or from his position as the victim of slander — Joseph became the shepherd who provided sustenance for Jacob, the stone of Israel. The word stone denotes kingship, the primary personage of the nation, as it is used in Zechariah 4:7. Alternatively, אֶבֶן can be seen as a contraction of the words אָב וִּבֵן, father and son, thus alluding to Joseph's support of the entire family (Rashi). The above contraction also alludes to the family, for it is the building block — the stone — with which the nation is built.

25. וְאִתּוֹ שָׁדָי — And with Shaddai. When Joseph was tempted by Potiphar's wife, his heart remained with God and he overcame his desire (Rashi). The Name Shaddai, often translated as All-Sufficient, refers to God as the One Who sets the proper limits of all things, good or bad. In the context of this verse, when Joseph needed God's help to maintain his spiritual integrity — and in the future when Israel cries out to Him as Joseph did in his time of spiritual anguish — God will provide sufficient blessing for the people to prevail.

... בְּרִכָּתוֹ — Blessings ... God will bring blessings of irrigation from subterranean springs, so that Joseph's land would be fertile even in times of scarce rainfall. The womb will be blessed so that women will carry to term and give birth to healthy babies, and the bosom will provide enough milk to nourish them.

26. Jacob ends his blessing of Joseph with the hope that he would be the beneficiary of the very same boundless blessings that Jacob had received from his own forefathers.

גֹּיִר אֶחָיו — The exile from his brothers, i.e., Joseph, who was separated from his family (Onkelos).

27. Benjamin. Benjamin's descendants — likened to a wolf — were mighty, fearless warriors, as depicted in the affair of the Concubine at Gibeah [Judges chs. 19-20] (Radak), as was King Saul, a Benjaminite, who, in his short reign, defeated Moab, Edom, and Philistia. The morning refers to Saul who rose as Israel's champion during the early years of Israel's history, when the nation began to flourish and shine. In the national evening of decline, when the people were exiled to

Babylonia and Persia, Benjamin's offspring will triumph over Israel's enemies and divide the spoils of victory. This is an allusion to Mordechai and Esther, of the tribe of Benjamin, who defeated Haman and were awarded his estate [see Esther 8:7] (Rashi from Tanchuma).

28. שְׁנֵים עָשָׂר — Twelve. The Torah reiterates the point made in 35:22, that there were twelve tribes — even though the tribe of Joseph had been divided into two tribes. The connotation is not that the twelve full-fledged tribes are only those mentioned in Jacob's blessings, in which Manasseh and Ephraim are not counted separately. Rather, there were always twelve tribes; if Levi was reckoned as one of them, Manasseh and Ephraim were combined and listed as the tribe of Joseph. If Levi was omitted, Manasseh and Ephraim were reckoned as two tribes. Accordingly, on the breastplate of the Kohen Gadol and in the blessings that would be pronounced at Mount Gerizim and Mount Ebal when the nation entered the Land (see Deuteronomy 18:1ff), the offspring of Joseph would be counted as one tribe. However, in the division of the Land and in the twelve tribal encampments in the Wilderness, Manasseh and Ephraim were counted as separate tribes. In both of those cases, Levi was omitted, because as the special servants of God the Levites encamped around the Tabernacle and received no territory in Eretz Yisrael (except for forty-eight towns as living quarters).

אִישׁ אֶשֶׁר כִּבְרָכְתּוֹ — Each according to his appropriate blessing. Jacob gave each son the unique blessing destined for him. The future would prove the prophetic veracity of his benedictions (Ramban to 41:12).

29-32. Jacob's final request. Although Joseph had already sworn to bury Jacob in the Cave of Machpelah, Jacob now imposed this duty upon the rest of his sons as well, because he feared that Pharaoh might forbid Joseph to leave the country, but would be amenable to allowing the others to go. Regarding Joseph, Jacob's apprehension was justified, because Joseph felt that he needed Pharaoh's courtiers to intercede for him, and Pharaoh agreed to let him go only, or primarily, because Joseph had taken an oath to do so [see 50:4-6]. Furthermore, Jacob emphasized the importance of burial in the cave by stating that the Patriarchs and Matriarchs had been buried there (Ramban).

קברו אתי אל-אבתי אל-המערה אשר בשדה עפרון
 ה' החיתי: במערה אשר בשדה המכפלה אשר-על-פני
 ממרא בארץ כנען אשר קנה אברהם את-השדה
 מאת עפרן החתי לאחות-קבר: שמה קברו את-
 אברהם ואת שרה אשתו שמה קברו את-יצחק ואת
 רבקה אשתו ושמה קברתי את-לאה: מקנה השדה
 והמערה אשר-בו מאת בני-חתי: ויכל יעקב לצנות
 את-בניו ויאסף רגליו אל-המטה ויגוע ויאסף אל-
 עמיו: ויפל יוסף על-פני אביו ויבך עליו וישק-לו:
 ויצו יוסף את-עבדיו את-הרפאים לחנט את-אביו
 ויחנטו הרפאים את-ישראל: וימלאו-לו ארבעים
 יום כי כן ימלאו ימי החנטים ויבכו אותו מצרים
 שבעים יום: ויעברו ימי בכיתו וידבר יוסף אל-בית
 פרעה לאמר אם-נא מצאתי חן בעיניכם דברו-נא
 באזני פרעה לאמר: אבי השביעני לאמר הנה
 אנכי מת בקברי אשר פריתי לי בארץ כנען שמה
 תקברני ועתה אעלה-נא ואקברה את-אבי ואשובה:
 ויאמר פרעה עלה וקבר את-אביו באשר השביעה:
 ויעל יוסף לקבר את-אביו ויעלו אתו כל-עבדי פרעה

רש"י
 יונתן. ומדרשו עוד מתיישב על הלשון, כמו אשר קיתי. אמר ר' עקיבא כשהלכתי לכרמי
 הים היו קורין למכירה כירה (ראש השנה ב.). ושוד מדרשו ל' כרי, דגור, שנטל ועקב כל
 כסף וזהב שהיו מביא לכן ועשה אותו כרי ואמר לעשו טול זה בשביל חלקך במטרה
 (שמות רבה לאיז): (ו) באשר השביעה. ולא לא בשביל השבעה לא הייתי מניחך.
 אבל ירא לומר עבד על השבעה, שלא יאמר א"כ אעבור על שבעה ששבעתי לך
 שלא אגלה על לשון הקודש שאני מכיר עודך על שבעים לשון ואחרי אינך מכיר בו,
 ויחנטו הרפאים את-ישראל: וימלאו-לו ארבעים יום: ויעברו ימי בכיתו וידבר יוסף אל-בית
 פרעה לאמר אם-נא מצאתי חן בעיניכם דברו-נא באזני פרעה לאמר: אבי השביעני לאמר הנה
 אנכי מת בקברי אשר פריתי לי בארץ כנען שמה תקברני ועתה אעלה-נא ואקברה את-אבי ואשובה:
 ויאמר פרעה עלה וקבר את-אביו באשר השביעה: ויעל יוסף לקבר את-אביו ויעלו אתו כל-עבדי פרעה

30. According to the commentaries, Jacob described the cave in great detail because he was afraid that during their seventeen years of absence from Eretz Yisrael, his sons might have forgotten where it was, or he feared that the area had been seized by one of the local people. Also, he reiterated that Abraham had *bought* the site, not merely occupied it on his own.

33. ויכל יעקב. — When Jacob finished. Jacob lived until he had finished whatever he had to do in this world. His final task was to charge his sons, and until he did so, his soul did not leave him.

§ "Our father Jacob did not die" (Ta'anis 5b).

R' Yochanan maintains that Jacob did not die, even though the Torah relates below that he was mourned, embalmed, and buried. He cites the verse, "Do not fear, O

אל אבותי. עס אבותי: (לג) ויאסף רגליו. הכנים רגליו: ויגוע ויאסף. ומיתה לא
 נאמרה בו, ואמרו רז"ל יעקב חיטו לא מת (תענית ה'): (ב) לחנט את אביו. ענין
 מרקחת בשמים הוא (תרגום יונתן): (ג) וימלאו לו. השלימו לו ימי חניטתו עד ששלחו
 לו ארבעים יום: ויבכו אותו מצרים שבעים יום. ארבעים לחיטה ושלשים
 לבכיה, לפי שבאה להם זכרה לרגלו, שכלה הרעב והיו מי ילום מתכרכין (ע"י רש"י)
 לעיל מז'; (ט) (ה) אשר בריתי לי. כפשוטו כמו כי יכרה איש (שמות כח:ג); תרגום

Jacob, My servant," said HASHEM, "and do not be dismayed, O Israel; for I will save you from afar and your descendants from captivity" (Jeremiah 30:10). Thus, the prophet equates Jacob with his descendants; this implies that just as his descendants live on, so does he. *Tosafos* there notes also that the Torah does not say explicitly that he died, as it does of the passing of Abraham and Isaac. Most commentators understand this statement to imply that Jacob lives on spiritually because his offspring maintain his heritage.

Resisei Laylah comments that Jacob had so perfected his body that it was no contradiction to his soul. Death is a wrenching, painful concept only because — and to the extent that — it involves the soul's removal from a material existence that it has come to crave. The more materially lustful a person is, the less he can bear to part from this life to the holier one awaiting him. Conversely, the more

bury me with my fathers in the cave that is in the field of Ephron the Hittite. ³⁰ In the cave that is in the field of Machpelah, which faces Mamre, in the land of Canaan, which Abraham bought with the field from Ephron the Hittite as a burial estate. ³¹ There they buried Abraham and Sarah his wife; there they buried Isaac and Rebecca his wife; and there I buried Leah. ³² Purchase of the field and the cave within it was from the sons of Heth."

Our Father
Jacob Did
Not Die

³³ When Jacob finished instructing his sons, he drew his feet onto the bed; he expired and was gathered to his people.

50

Jacob Is
Mourned
by All
Egypt

¹ Then Joseph fell upon his father's face; he wept over him and kissed him. ² Joseph ordered his servants, the physicians, to embalm his father; so the physicians embalmed Israel.

Permission
for Burial

³ His forty-day term was completed, for such is the term of the embalmed; and Egypt bewailed him for seventy days. ⁴ When his bewailing period passed, Joseph spoke to Pharaoh's household, saying, "If you please — if I have found favor in your eyes, speak now in the ears of Pharaoh, saying: ⁵ My father had adjured me, saying, 'Behold, I am about to die; in my grave, which I have hewn for myself in the land of Canaan — there you are to bury me.' Now, I will go up if you please, and bury my father; then I will return."

The Burial
Procession

⁶ And Pharaoh said, "Go up and bury your father as he adjured you."

⁷ So Joseph went up to bury his father, and with him went up all of Pharaoh's servants,

spiritual his earthly life has become, the less he is encumbered by his body's animal demands and instincts. Jacob had so perfected himself that leaving this life meant no more to him than removing a coat means to us. His soul simply discarded its earthly raiment — his body — and continued essentially unchanged. In the deepest sense, therefore, death did not exist for him — so he did not die in the conventional sense.

50.

1-3. Jacob is mourned by all Egypt.

1. ויפל יוסף על-פני אביו — Then Joseph fell upon his father's face. Although the other brothers were surely as aggrieved as Joseph, only he is mentioned because his presence in Jacob's final moments was a fulfillment of God's promise [46:4] that Joseph shall place his hands on your eyes (Sechel Tov). It may also be that Joseph was nearest to Jacob at the time, listening to the final whispered instructions and Divine secrets that were not known to his brothers (Haamek Davar).

2. לָהֲנֹחַ אֶת-אָבִיו — To embalm his father. Embalming was an Egyptian custom based on the teachings of the nation's idolatrous beliefs. Under Torah law, however, it is strictly forbidden. The Torah requires that the body be permitted to decompose naturally, as quickly as possible and without impediment. The soul rises to God, but its physical habitat, which had been taken from the earth, returns to its source, as God told Adam, For you are dust, and to dust shall you return (3:19).

That Joseph had Jacob's body embalmed was surely not in compliance with the pagan rite of Egypt. Rather, he wished to show respect to his father by preventing decay in view of the very long delay before burial, since the Egyptians observed a long period of mourning (v. 3) and

then there was a long journey to Canaan, in a warm climate.

Or HaChaim, however, comments that since the body of a completely righteous person never putrefies, Joseph was afraid that the Egyptians, upon noting this phenomenon, would venerate Jacob's body as a god and turn it into an idol. In order to spare his father that awful indignity, Joseph had the body embalmed, so that the Egyptians would attribute its preservation to their own skill.

4-6. Permission for burial. As the ruler of the land, Joseph could not leave the country for an extended period without his absence affecting the administration of government. Furthermore, if it became apparent that Jacob and his family still considered Canaan to be their true home, Pharaoh might well suspect that Joseph would remain there and not return to Egypt. [To allay this suspicion, Joseph promised Pharaoh that he would return without delay (v. 5).] It was necessary, therefore, for Joseph to secure Pharaoh's permission to leave (Ramban).

As indicated by verse 4, Joseph did not go directly to Pharaoh; instead, he had members of the royal household make the initial approach. The Midrash comments that Joseph expected opposition from Pharaoh's courtiers, so he acted according to the proverb, "Win the accuser to your cause if you want him not to act against you." First he spoke to the queen's lady-in-waiting, who influenced her mistress, who intervened with Pharaoh.

6. כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעַךְ — As he adjured you. Pharaoh's implication was clear: Had Joseph not sworn to do so, he would not have been permitted to go (Rashi).

7-13. The burial procession.

7. וַיַּעַל יוֹסֵף — So Joseph went up. Although all the brothers went, Joseph is singled out because he personally attended to his father's burial even though he was the greatest man of

סְבִי בֵיתוֹ וְכָל סְבִי אֶרְעָא דְּמַצְרַיִם:
הַבֵּל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָוִי וּבֵית אָבוּהִי
לְחֹדֶר טַפְלָהוֹן וְעֵנְהוֹן וְתוֹרִיהוֹן שְׂקֵהוּ
בְּאֶרְעָא דְּגִשְׁן: טִסְלִיקוּ עִמָּה אֶף רַחֲבִין
אֶף פְּרָשִׁין וְהָנָה מִשְׁרִיתָא סְגִי לְחֹדָא:
יִנְאָתוּ עַד בֵּית אֲדָרִי דְּאָטֵד דִּי בַּעֲבָרָא
דִּירְדְּנָא וּסְפֹדוּ תַּמָּן מִסְפֵּד רַב וְתִקִּיף
לְחֹדָא וְעַבְדוּ לְאָבוּהִי אָבְלָא שְׂבַעַת
יּוֹמִין: יִנְחֹנָא יִתְבֵּי אֶרְעָא בְּנִשְׁנָאָה יִתְּ
אָבְלָא בְּבֵית אֲדָרִי דְּאָטֵד וְאָמְרוּ אָבְל
תִּקִּיף דִּין לְמַצְרַיִם עַל כֵּן קָרָא שְׂמָה אָבְל
מִצְרַיִם דִּי בַּעֲבָרָא דִּירְדְּנָא: יִבְּעֵבְרוּ
בְּנוֹהִי לָהּ כֵּן כְּמָא דִּי פִּקְדָּנוֹן: יִבְּעֵבְרוּ
יִתְּהָ בְּנוֹהִי לְאֶרְעָא דְּכִנְעָן וְקִבְּרוּ יִתְּהָ
בְּמַעֲרַת חָקֵל בְּפִלְתָּא דִּי וְכֵן אָבְרָהָם יִתְּ
חֻקְלָא לְאַחֲסִנַת קְבוּרָא מִן עֶפְרָן חֲתָמָא
עַל אֶפֶי מַמְרָא: יִי־תִבֵּי יוֹסֵף לְמַצְרַיִם הוּא
וְאֶחָוִי וְכָל דְּסִלְיקוּ עִמָּה לְמַקְבֵּר יִתְּ
אָבוּהִי בְּתַר דְּקִבְּרוּ יִתְּ אָבוּהִי: טוֹנְחוּ
אֲחֵי יוֹסֵף אֲרִי מִית אָבוּהוֹן וְאָמְרוּ דְּלִמָּא
יִשְׂרָאֵל לָנָא דְּבָבּוּ יוֹסֵף וְאֶתְבָּא יִתְּבִי לָנָא יִתְּ
כָּל בִּישְׁתָּא דִּי גְּמִלָּא יִתְּהָ: טוֹפִקִידוּ
לִנְת יוֹסֵף לְמִימֵר אָבוּךָ פִּקְדָּן קָדָם מוֹתָה

ח וְקִנִּי בֵיתוֹ וְכָל וְקִנִּי אֶרֶץ-מִצְרַיִם: וְכָל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָוִי
ט וּבֵית אָבִיו רַק טַפָּם וְצִאֲנָם וּבְקָרָם עֲזָבוּ בְּאֶרֶץ גִּשְׁן: וַיַּעַל
י עִמּוֹ גַּם-רֶכֶב גַּם-פָּרָשִׁים וַיְהִי הַמַּחֲנֶה בְּבֵד מָאֵד: וַיָּבֹאוּ
עַד-גֵּרֶן הָאֵטֵד אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ-שָׁם מִסְפַּד
יא גָּדוֹל וְכָבֵד מָאֵד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אָבֵל שְׂבַעַת יָמִים: וַיֵּרָא
יב יוֹשֵׁב הָאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת-הָאָבֵל בְּגֵרֶן הָאֵטֵד וַיֹּאמְרוּ
אָבֵל-כְּבֹד זֶה לְמִצְרַיִם עַל-כֵּן קָרָא שְׂמָה אָבֵל מִצְרַיִם
יג אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן: וַיַּעַשׂוּ בָנָיו לֹא כֵן כְּאֲשֶׁר צִוָּם: וַיֵּשְׂאוּ
יד אֹתוֹ בָּנָיו אֶרְצָה כְּנַעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּמַעֲרַת שְׂדֵה
הַמְּכַפְלָה אֲשֶׁר קִנָּה אֲבִרָהָם אֶת-הַשְּׂדֵה לְאַחֲזֹת-לְקָבֶר
טו מֵאֵת עֶפְרָן הַחֲתִי עַל-פְּנֵי מַמְרָא: וַיָּשֶׁב יוֹסֵף מִצְרַיִם
וְהוּא וְאֶחָיו וְכָל-הָעֲלִים אֹתוֹ לְקָבֶר אֶת-אָבִיו אַחֲרֵי
טז קִבְּרוּ אֶת-אָבִיו: וַיֵּרָאוּ אֲחֵי-יוֹסֵף כִּי-מָת אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ
לֹא יִשְׁתַּמְנוּ יוֹסֵף וְהָשֵׁב יֹשִׁיב לָנוּ אֶת כָּל-הָרָעָה אֲשֶׁר
טז גָּמַלְנוּ אֹתוֹ: וַיַּצִּוּ אֶל-יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ

כ"ה

במיתתו אלל יוסף, שהיו רגילים לסעוד על שולחנו של יוסף והיה מקרבן בשביל כבוד
אביו, ומשמת יעקב לא קרבו (תנחומא יין שמוח ב; ד"ר קהנא: לו ישתמנו. שמה
ישמנו. לו מחלק לעניים הרבה יש לו משמח בלשון צדקה ולשון הלואה, כגון לו יהיה
כדברך (לעיל לגל) לו שמעני (סס כגני: וזו הלואה (יהושע 22) לו מחנו (במדבר יד:ב).
ויש לו משמח בלשון אס וחלוי, כגון לו חכמו (דברים לג:כט) לו הקשבת למלותי (ישעיה
מתיח: וזו חכמי שוקל על כפי (שמואל ב יח:ב). ויש לו משמח בלשון שמה, לו ישמנו
ואין לו עוד דומה במקרא, והוא לשון חלוי כמו חלוי לא מלך אהאש אחרי (לעיל כד:לט)
ל' שמה חלוי. ויש חלוי ל' צדקה, כגון חלוי ירא' ה' צעני (שמואל ב טז:ב) חלוי ה' חלוי
(יהושע יד:ב), הרי הוא כמו לו ירי כדברך (לעיל לג:כט) ויש חלוי לשון אס, חלוי יש
חמשים לדיקים (לעיל יח:כד) (טז) ויצו אל יוסף. כמו ויוס אל בני ישראל (שמואל
ויג) לזה למשה ולאהרן להיות שלמים אל בני ישראל. אף זה ויוס אל שלום (היוס שלום
אל יוסף לומר לו כן. ואח מי לוי, אח בני בלהה שהיו רגילים אללו ועי' תנחומא יין שמוח
ב), שנאמר והוא נער אח בני בלהה (לעיל לז:ב) אביך צוה. שני כדבר מפני

כדליתא במסכת סוטה (לו: (י) גרן האטד. מוקף אטדין היה. ורכותיו דרשו על
סם המאורע, שבו כל מלכי כנען וכשילי ישמעאל למלחמה, וכיון שרלו כהרו של יוסף
חלוי בצארו של יעקב עמדו כלן וחלו בו כחריהם והקיפוהו כחריס כגון המוקף סיג
של קוליס (סס יג: (יב) כאשר צוה. מה אסר לוס: (יג) וישאו אתו בניו. ולא
בני בניו. שך לוס, אל יסאו מחסית אל חיש מלרי ולא אחד מבניס סהם מבנות כנען
אלא אחס. וקבע להם מקום ב' למורח וכן ללרבע רוחות. וכסדר למסע ומחנה של
דגלים נקבעו כאן. לוי לא יסא, שהוא עמיד לשלח אח הארון, ויוסף לא יסא, שהוא מלך,
מנשה ואפרים יהיו מחסיהם, וזה חיש על דגלו בצאותו (במדבר כב: כחות שמסר
להם אלהים ליום מותו (תנחומא כמדבר יב: כ"ג) קוב: (יד) הדא וואחיו וכל
העוליס אתו. בחורשת כאן הקדים אחיו למלריס העוליס אחו, ובהלכותן הקדים
מלריס לאחיו, שנאמר וישלו אחו כל עבדי פרעה וגו' ואחר כך וכל בית יוסף ואחיו.
אלא לפי שרלו כבוד שמשו מלכי כנען, שחלו כחריהם בצארו של יעקב, נהגו כסם
כבוד (סוטה סס: (טז) ויראו אחי יוסף כי מת אביהם. מה וירלו, הכירו

the time. In reward for this — measure for measure — Moses, the greatest of all, personally attended to Joseph's remains when Israel left Egypt (Sotah 9b).

Joseph was accompanied by the leading citizens of Egypt, who came both in his honor and as a token of respect for Jacob, who was universally admired as a wise and great man, and as the one whose presence in Egypt had caused the famine to end (Sforno).

8. Only their young children . . . did they leave. According to many commentators, the first subtle aspects of the Egyptian bondage began as soon as Jacob died. The brothers had wanted to take everyone along, but Pharaoh would not permit it, as if to show them that they were not free agents. This is why Joseph had to reassure his brothers (v. 24) that God would remember them and bring them out of Egypt (Malbim).

10. Goren HaAtad. Literally, the field, or threshing floor, of thorns, implying that the field was surrounded by thorns. The Sages (Sotah 13a), however, give another derivation of the name. The kings of Canaan and the princes of Ishmael massed to prevent the burial, but when they saw Joseph's crown hanging on Jacob's coffin, they relented and hung their own crowns on the coffin in tribute to the Patriarch. With a total of thirty-six crowns hanging from it, the coffin resembled a field surrounded by thorns, and the area was named for that event (Rashi).

A very great and imposing eulogy. Never before had there been such an imposing eulogy (Sechel Tov). It was great because there were many hours of eulogies, and it was imposing because the eulogies penetrated the inner recesses of the heart (Haamek Davar).

A seven-day mourning period, i.e., the

the elders of his household, and all the elders of the land of Egypt, ⁸ and all of Joseph's household — his brothers, and his father's household; only their young children, their flocks, and their cattle did they leave in the region of Goshen. ⁹ And he brought up with him both chariots and horsemen; and the camp was very imposing. ¹⁰ They came to Goren HaAtad, which is across the Jordan, and there they held a very great and imposing eulogy; and he ordained a seven-day mourning period for his father. ¹¹ When the Canaanite inhabitants of the land saw the mourning in Goren HaAtad, they said, "This is a grievous mourning for Egypt." Therefore, it was named Avel Mizraim, which is across the Jordan.

¹² His sons did for him exactly as he had instructed them. ¹³ His sons carried him to the land of Canaan and they buried him in the cave of the Machpelah field, the field that Abraham had bought as a burial estate from Ephron the Hittite, facing Mamre. ¹⁴ Joseph returned to Egypt — he and his brothers, and all who had gone up with him to bury his father — after he buried his father.

Joseph Reassures His Brothers ¹⁵ Joseph's brothers perceived that their father was dead, and they said, "Perhaps Joseph will nurse hatred against us and then he will surely repay us all the evil that we did him." ¹⁶ So they instructed that Joseph be told, "Your father gave orders before his death,

seven-day mourning period [shivah] that begins immediately after burial (*Ibn Ezra*).

11. אָבֶל-מִצְרַיִם — "This is a grievous mourning for Egypt." This was an instance of people prophesying without realizing the import of their words. It was indeed a cause of mourning for Egypt that Jacob was no longer with them, for his presence in their land had brought prosperity and blessing. Had they continued to revere his memory by honoring his offspring, they would have continued to benefit, but instead, they began to despise the Jewish people and eventually enslaved them. As a result, Egypt was to be punished with plagues that destroyed it as a great nation — truly a cause of mourning (*Or HaTorah*).

13. וַיִּשָּׂאוּ אֹתוֹ בָּנָיו — His sons carried him. After the eulogies were over, his sons carried the coffin on their shoulders to the Cave of Machpelah (*Abarbanel*).

Jacob had assigned his sons to their respective positions around his bier, exactly as they would later encamp in the Wilderness around the Tabernacle (see *Numbers* ch. 2). As in that instance, Levi did not participate. Nor did Joseph, for Ephraim and Menasseh took his place at the bier. Jacob said that Levi should not be a bearer because his offspring were destined to carry the Ark, and it was not proper for him to carry human remains. Nor should Joseph carry the bier, for it would be disrespectful for a ruler to do so (*Rashi*).

The Talmud relates that Esau contested Jacob's right to be interred in the cave, whereupon the fleet-footed Naftali dashed all the way back to Egypt to bring the deed (as noted above, 49:21). When Chushim, the deaf son of Dan, realized what was happening, he became infuriated and shouted, "Shall my grandfather lie there in disgrace until Naftali returns from Egypt!" Thereupon, Chushim took a club and struck Esau so hard that he killed him (*Sotah* 13a). According to *Pirkei d'Rabbi Eliezer* 36, the force of the blow decapitated Esau, and his head rolled into the cave, at Jacob's feet.

Since Esau studied Torah under Abraham and Isaac, he deserved some reward. But his study was only a mental exercise that never entered his bloodstream or his organs. He never took the Torah to heart, or used it to guide his actions.

Thus, only his head could enter the cave for burial, but not his limbs and other organs (*R' Aharon Kotler*).

15-21. Joseph reassures his brothers. Joseph's brothers perceived that their father was dead, in the sense that it seemed to them that with Jacob's death, Joseph's attitude toward them had changed. While he used to invite the family to dine with him very often during Jacob's lifetime and received them all very warmly, he now stopped doing so. To them this meant that once Joseph no longer had to show deference to Jacob, he was revealing his lingering animosity toward them, and they feared that he would avenge himself against them for having sold him. They were wrong, however. His real reason for stopping the invitations was that Jacob used to insist that Joseph sit at the head of the table. Now, however, Joseph felt uncomfortable about taking precedence over Reuben and Judah. On the other hand, it would be a violation of protocol for the viceroy to relinquish his position — so he stopped issuing the invitation (*Tanchuma*). Alternatively, Joseph knew that, with Jacob gone, there was a serious danger that Egyptian persecution could begin at any time, and that it could be provoked if the Egyptians suspected that the Jews were seeking power and influence. To prevent the Egyptians from harboring such suspicions, Joseph stopped inviting them to his palace (*Gur Aryeh*).

R' Hirsch notes that without parents as a focal point of the family, it is unfortunately natural for siblings to meet less often and even to drift apart. That happened after Jacob died, but the brothers interpreted it as portending something sinister.

16. וַיִּצְוּ אֱלֹהֵי — So they instructed that Joseph be told. Fearful of Joseph's reaction, they dispatched the sons of Bilhah — with whom he had always been very friendly — to tell him that Jacob had given instructions regarding such a situation before he died. This was not true, for Jacob knew that Joseph would not seek vengeance, but, as the Sages state (*Yevamos* 65b), one may alter the truth for the sake of peace. After the emissaries delivered their message, the rest of the brothers came to him (v. 18) and pleaded for mercy (*Rashi*).

למימר: יִבְדִּין תִּימְרוּן לְיוֹסֵף בְּכֵנִי שְׂבוּק בְּעֵן חֹבֵא אַחִיר נְחִטָּהוֹן אַרִי בִישָׁא גְמִלוֹךְ וּכְעַן שְׂבוּק בְּעֵן לְחֹבֵא עֲבָדִי אֱלֹהָא דְאִבּוּךְ וּבְכָא יוֹסֵף בְּמַלְלוּתָהוֹן עֲמֵה: יִנְאָזְלוּ אִף אַחוּהִי וּנְפִלוּ קְדָמוּהִי וְאִמְרוּ הָא אֲנִינָא לָךְ לְעֲבָדִי: יִנְאָמֵר לְהוֹן יוֹסֵף לֹא תִדְחִלוֹן אַרִי דְחִלָּא דִּינִי אָנָּא: כִּנְאָתוֹן חֲשַׁבְתוֹן עָלִי בִישָׁא מִן קְדָם יְיָ אֲתַחֲשֵׁבָא לְטָבָא דְרִיל לְמַעַבְדִּי כְּיוֹמָא דְרִין לְקִנְיָמָא עִם סְגִי: כִּאֲוָעֵן לֹא תִדְחִלוֹן אָנָּא אֲוֹן יִתְכוּן וְיִתְ טַפְלִכוֹן וְנַחֵם יִתְהוֹן וּמַלֵּל תְּנַחוּמִין עַל לְבָהוֹן: כְּבִוְיָתִיב יוֹסֵף בְּמַצְרִים הוּא וּבֵית אָבִיו וְכִינֵי נְחִיָּא יוֹסֵף מֵאָה וְעֶשֶׂר שָׁנִין: כְּנִינְחָא יוֹסֵף לְאִפְרַיִם בְּנִי תִלִּיתָאִין אִף בְּנֵי מְכִיר בֶּר מְנַשֶּׁה אֲתִילִידוּ וְרִבִּי יוֹסֵף: כְּנִינְחָא יוֹסֵף לְאִחוּהִי אָנָּא מֵאִית וְיִי מְדַבֵּר דְּכִיר יִתְכוּן וְיִסְקִי יִתְכוּן מִן אֲרַעָא דְהָא לְאֲרַעָא דִּי קִיִּים לְאִבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: כְּנִינְחָא יוֹסֵף יִתְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימֵר מְדַבֵּר דְּכִיר יְיָ יִתְכוּן וְתַסְקוֹן יִתְ גְּרָמִי מְכָא: כְּנִינְחָא יוֹסֵף בֶּר מֵאָה וְעֶשֶׂר שָׁנִין וְנִחְנְטוּ יִתְה וְשִׁמּוּהִי בְּאֲרֹנָא בְּמַצְרִים:

י לאמר: כה-תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך ונחטאתם כירעה גמלוך ועתה שא נא לפשע עבדי יח אלהי אביך ויבך יוסף בדברים אליו: וילכו גם-אחיו יט ויפלו לפניו ויאמרו הגנו לך לעבדים: ויאמר אליהם כ יוסף אל-תיראו כי התחת אלהים אני: ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטבה למען עשה ביום הזה להחית עם-רב: ועתה אל-תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת-טפכם וינחם אותם וידבר על-לבם: וישב יוסף במצרים הוא ובית אביו ויחי יוסף מאה ועשר שנים: כג וירא יוסף לאפרים בני שלשים גם בני מכיר בן-מנשה כד ילדו על-ברכי יוסף: ויאמר יוסף אל-אחיו אנכי מת ואלהים פקד ופקד אתכם והעלה אתכם מן-הארץ הזאת אל-הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב: כה וישבע יוסף את-בני ישראל לאמר פקד ופקד אלהים אתכם והעלתם את-עצמותי מזה: כו וימת יוסף בן-מאה ועשר שנים ויחנטו אתו וישם בארון במצרים: פ"ה פסוקים. פ"ה אל פ"ה סימן.

At the conclusion of each of the five books of the Torah, it is customary for the congregation followed by the reader to proclaim:

חֻק! חֻק! וְנִתְחַזַּק!

רש"י

הגטס, כי לא היה יכול כן שלא נחמד יוסף בעיניו ויבמות סה: תנחומא תולדות א; ז"ר קח: (ו) שא נא לפשע עבדי אלהי אביך. אם אחיך מה אלוהיו קיים (תנחומא ין שמוט ז) וחס עבדיו: (יח) וילכו גם אחיו. מוסף על השליחות: (יט) כי התחת אלהים אני. שמה במקומו אני, בתמיה, אם הייתי רוצה להרע לכם כלום אני יכול, והלא אחס כולכם חשבתם עלי רעה והק"ה חשבה לטובה, והיאך אני לבדי יכול

17. *The spiteful deed . . . and their sin.* The first term implies an intentional, very serious transgression, while the second one implies an unintentional sin. What the brothers did was both. It was intentional. On the other hand, they felt that they were justified because they sincerely felt endangered by what they perceived to be Joseph's "attitude" and ambitions (*Akeidah*).

19-20. Joseph reassured his brothers, saying that he could not harm them even if he wanted to. If God would not permit them — a large group of righteous people — to harm him, how could he as an individual succeed in harming them? (*Rashi*). Am I a judge with the power to take God's place in analyzing whether His decree was proper and punish those who carried it out? You were nothing more than His agents! You erred in thinking that I was your enemy, but God used your actions to bring about the ultimate good (*Sforno*).

23. *Three generations.* Although Joseph was the first of the brothers to die, he lived to see Ephraim's children, grandchildren, and great-grandchildren.

The point has been made that Machir's sons were contemporaries of Moses (*Numbers* 26:29), and they were among the fourth generation that God had promised to liberate from Egypt (15:16). When they were children, they had seen Joseph, the greatest of his generation, and they would live to enter *Eretz Yisrael*.

24. *Signs of the redemption.* Joseph told his brothers a secret sign of the redemption that Jacob had confided to him in the last moments of his life. Some day — Jacob was prevented from saying when — a redeemer would come to the enslaved Jews in Egypt. He would tell them that God had declared ופקד פקדתי, *I have indeed remembered you* (*Exodus* 3:16), just as Joseph now promised his brothers, ואלהים פקד

saying: ¹⁷ 'Thus shall you say to Joseph: "O please, kindly forgive the spiteful deed of your brothers and their sin for they have done you evil" '; so now, please forgive the spiteful deed of the servants of your father's God." And Joseph wept when they spoke to him.

¹⁸ His brothers themselves also went and flung themselves before him and said, "We are ready to be your slaves."

¹⁹ But Joseph said to them, "Fear not, for am I instead of God? ²⁰ Although you intended me harm, God intended it for good: in order to accomplish — it is as clear as this day — that a vast people be kept alive. ²¹ So now, fear not — I will sustain you and your young ones." Thus he comforted them and spoke to their heart.

Joseph ²² Joseph dwelt in Egypt — he and his father's household — and Joseph lived one hundred Lives Out and ten years. ²³ Joseph saw three generations through Ephraim; even the sons of Machir son of Manasseh were raised on Joseph's knees.

Signs of ²⁴ Joseph said to his brothers, "I am about to die, but God will surely remember you and bring the Re- you up out of this land to the land that He swore to Abraham, to Isaac, and to Jacob."

demption ²⁵ Then Joseph adjured the children of Israel saying, "When God will indeed remember you, then you must bring my bones up out of here."

²⁶ Joseph died at the age of one hundred and ten years; they embalmed him and he was placed in a coffin in Egypt.

At the conclusion of each of the five books of the Torah, it is customary for the congregation followed by the reader to proclaim:

"Chazak! Chazak! Venischazeik! (Be strong! Be strong! And may we be strengthened!)"

THE HAFTARAH FOR VAYECHI APPEARS ON PAGE 1145.

יִפְקֹד אֹתָם, But God will surely remember you (Mizrachi). The implication of the term is that after a long period of time during which it seemed as if God had "forgotten" His people, He would manifest His Presence, as if He had "remembered" them once more. This "password" was transmitted to the leaders of the people, and when Moses came and proclaimed those words, they knew that he was truly speaking in God's Name. On the surface, one might wonder why some charlatan could not have come and used the same pre-ordained words, but it is the very nature of prophecy that it is above logic. The fact is that no one but Moses ever used this term, and when he came and uttered the words, the nation knew and believed.

וְהֵעֵלָה אֹתָם — And bring you up. Joseph meant this quite literally; not only the generations of the future but the remains of all his brothers — you — would be brought from Egypt to the Land (Sechel Tov).

²⁵ Joseph knew that his brothers and children would not have the power to bury him in Eretz Yisrael — Pharaoh and his people would not have permitted it — but he exacted this pledge that when the time came for the nation to leave the land of their servitude, they should take his remains with them. Meshech Chochmah suggests that he did not impose this pledge on his own children because he knew that a large part of the Manasseh half of his tribe would settle on the eastern side of the Jordan, not in Eretz Yisrael proper, and that is not where he wanted to be buried.

Ultimately, Joseph was buried in Shechem, either be-

cause Jacob gave him that city as a personal gift (see 48:22), or because his brother tribes wanted to make amends for their mistreatment of him in that very place, for it was in Shechem that they sold him (Sotah 13b).

²⁶ The Book of Genesis ends on a note of consolation, for the presence in Egypt of Joseph's coffin symbolized that his spirit would remain with them during their long and hard ordeal. The end of the Patriarchal epoch is not a conclusion, but a beginning. The nucleus of the future "nation of priests" was firmly established, and it would emerge from the impending period of suffering and trial with its spiritual strength formed to endure for all time (R' Munk).

מִיָּהּ מִסּוּקִים. מִיָּהּ אֶל מִיָּהּ שִׁמּוֹנִי — This Masoretic note means: There are 85 verses in the Sidrah, corresponding to the mnemonic מִיָּהּ אֶל מִיָּהּ [literally, mouth to mouth (the word מִיָּהּ equals 85)].

This alludes to the theme of our Sidrah, in which Jacob spoke to his children, relating to them the blessings that would form the core of their mission for all time. In the mnemonic of our Sidrah, R' David Feinstein, who interprets these Masoretic notes, finds support for his contention that they are meant not only as convenient memory devices but to encapsulate the message of the Sidrah. If nothing were intended except a reminder that there are 85 verses, it would have been sufficient to use only the word מִיָּהּ, mouth, or פֶּה, here — but this would tell us nothing about the sidrah itself, therefore it was expanded to מִיָּהּ אֶל מִיָּהּ, mouth to mouth.

$$\begin{aligned}
 \mathbb{E}[\hat{H}_t] &= \mathbb{E}[H_t] + \mathbb{E}[\hat{H}_t - H_t] \\
 &= H_t + \mathbb{E}[\hat{H}_t - H_t] \\
 &= H_t + \mathbb{E}[\hat{H}_t - H_t]
 \end{aligned}$$

$$\mathbb{E}[\hat{H}_t] = \mathbb{E}[H_t] + \mathbb{E}[\hat{H}_t - H_t]$$

$$\mathbb{E}[\hat{H}_t] = \mathbb{E}[H_t] + \mathbb{E}[\hat{H}_t - H_t]$$

$$\begin{aligned}
 \mathbb{E}[\hat{H}_t] &= \mathbb{E}[H_t] + \mathbb{E}[\hat{H}_t - H_t] \\
 &= H_t + \mathbb{E}[\hat{H}_t - H_t] \\
 &= H_t + \mathbb{E}[\hat{H}_t - H_t]
 \end{aligned}$$

ספר שמות

Shemos/Exodus

פרשת שמות

אונקלוס

אֲנֹלִין שְׁמֵהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּעִלָּו
לְמִצְרַיִם עִם יַעֲקֹב גְּבֵר וְאִשׁ בִּיתָהּ
עֵלָּה: בְּרֵאשִׁית שְׁמֵעוֹן לִי וַיהוּדָה:
יִשְׁשַׁכָּר וְבוּלָן וְבִנְיָמִן: דִּן וְנַפְתָּלִי גָד
וְאָשֶׁר: הִנֵּהנָא כָּל נַפְשָׁתָא נִפְקִי יִרְכָּא
דְּיַעֲקֹב שְׁבָעִין נַפְשֵׁן וְיוֹסֵף דִּהְוָה
בְּמִצְרַיִם: וְדִמִּית יוֹסֵף וְכָל אַחֵוּי וְכָל
דְּכָא הֵהוּא: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִפְשֵׁוּ
וְאֲתִילְדוּ וְסִינָאוּ וְתִקְיֹפוּ לְחֵדָּא לְחֵדָּא
וְאֲתִמְלִיאת אֶרְעָא מְנוּחָן: הִנֵּהם מְלִכָּא
חֲדָתָא עַל מִצְרַיִם דְּלֹא מְקִינִים גִּזְרֵת
יוֹסֵף: טַנְאֵמַר לְעַמָּה הָא עָמָא בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל סָגְנוּ וְתִקְיֹפוּ מְנָא: הִבְדּוּ נִתְחַבְּסוּ
לְהוֹן דְּלִמָּא יִסְגֹּנוּ וְיִהְיֶה אֲרִי יִעֲרַבְנָא
קָרִב וְיִתּוּסְפוּן אָף אֲנֹן עַל סִנְאָא
וְיִגְחֹנוּ כְּנָא קָרִב וְיִסְקֹנוּ מִן אֶרְעָא:

א וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרֵימָה אֶת יַעֲקֹב
בֶּן-אִישׁ וּבִיתוֹ בָּאוּ: רְאוּבֵן שְׁמֵעוֹן לֵוִי וַיהוּדָה: יִשְׁשַׁכָּר
דִּה וְנַפְתָּלִי גָד וְאָשֶׁר: יִהְיֶה כָּל-נֶפֶשׁ יִצְאִי
י יֶרֶךְ-יַעֲקֹב שְׁבָעִים נֶפֶשׁ וְיוֹסֵף הָיָה בְּמִצְרַיִם: וַיָּמָת יוֹסֵף
ו וְכָל-אֶחָיו וְכָל הַדּוֹר הַהוּא: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ
וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֶאֱדָה וּבְתַמְלָא הָאָרֶץ אֲתָם:
ח וַיָּקָם מֶלֶךְ-חָדָשׁ עַל-מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא-יָדָע אֶת-יוֹסֵף:
ט וַיֹּאמֶר אֶל-עַמּוֹ הִנֵּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וַעֲצוּם מְמֹנִי:
י הִבֵּה נִתְחַבְּמָה לִּי פֶן-יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי-תִקְרָאנָה מִלְחָמָה
וְנוֹסֶף גַּם-הוּא עַל-שְׂנְאֵינוּ וְנִלְחֹם-בָּנוּ וְעָלָה מִן-הָאָרֶץ:

רש"י

ויקם מלך חדש. רב ושמואל, חד אמר חדש ממש וחד אמר שנתחדש גזרותיו (ש"ר אהרן; סוטה יא): אשר לא ידע. עשה עמלו כאלו לא ידעו (שם וסא: וי) הבה נתחבמה לו. כל הבה לשון הכנה והזמנה לדבר הוא, כלומר, הזמנו עמלכם לך: נתחבמה לו. לפס. נתחכמה מה לפשוט לו. ורבותיו דרשו, נתחכס למושיעין של ישראל לדונם במים, שכבר נשפט שלא יצא מבול לעולם והם לא הבינו שעל כל השולם חינו מביא אבל הוא מביא על אומה אחת (ש"ר סם טו: סוטה שס: וזעלה מן הארץ. על כרחו. ורבותיו דרשו, כאדם שמקלל טעמו וחולה קללחו באחרים, והרי

(א) ואלה שמות בני ישראל. אע"פ שמנאן בחיייהם בשמותם חזו ומנאס במיתתם, להודיע חביבתם שנמשלו לכוכבים שמוניאס ומכניסס במספר ובשמותם, שנאמר המוניאן במספר נכאס לכלס בשם יקרא ויטעיה מוכו: ש"ר אהרן; תנחומא יסן (ב): (ה) ויוסף היה במצרים. והלא הוא ובניו היו בכלל שבטים, ומה בא ללמדנו, וכי לא היינו יודעים שהוא היה במצרים. אלא להודיעך דקדוה של יוסף, הוא יוסף הרועה את לון אביו, הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ושומד בלדקו (ספרי דברים שלד: וז) וישרצו. שהיו ילודים ששה בכרם אחד (ש"ר אהרן; תנחומא ה: וז)

PARASHAS SHEMOS

1.

1-7. The generation passes.

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת — And these are the names. The Book of Exodus begins with the conjunction and in order to relate it to the concluding chapters of Genesis. There, Jacob's family begins the process of exile by descending to Egypt, and here the narrative of the exile is developed until it ends with the blaze of miracles that culminated in the Exodus and the giving of the Torah at Sinai. Thus, the opening phrases of our verse and of Genesis 46:8 are identical: The earlier verse introduces the exile; this one picks up the thread of the narrative and continues it (Ramban, R' Bachya).

Sforno notes that the passage in Genesis listed the names of all those who came to Egypt, including Jacob's grandchildren, whereas our passage lists only his sons. In the context of resisting the corruptive atmosphere of Egypt and preserving the moral and spiritual grandeur of Jacob's family, his sons were equal to the task. Because they kept the nation on the high level set for it by Jacob, the slavery did not begin as long as they were alive. His grandchildren, however, were not able to maintain the spiritual grandeur of their forebears, so they are not honored by being named here. Nevertheless, their merit was great enough to prevent the onset of the enslavement as long as they were alive (see v. 6).

Rashi, citing Tanchuma, explains that the names of the tribal ancestors had been mentioned in their lifetimes and they are repeated here as they pass from the scene [since one

often repeats something that is dear to him (*Gur Aryeh*)]. They are likened to the stars, which God brings out and brings in by number and by name (*Isaiah* 40:26). He counts and enumerates when they come out and again when they are "gathered in." This shows that the forefathers, like the stars, are precious to God. *Gur Aryeh* explains that the twelve tribes are compared to stars because they correspond to the twelve constellations, in that both the tribes and the constellations are composed of many individual units that complement one another. Just as the combination of stars forms the constellation, so too the combination of people forms a tribe, and the combination of tribes creates the nation.

R' Yaakov Kamenetsky explained that Jacob was like the sun and his sons were like stars. When the sun is out, stars are not visible, but when the sun sets, the stars take over the sky. So too, after Jacob's death, the tribal ancestors achieved greater importance, for the presence of their light in the increasing darkness of the Egyptian exile kept hope alive in their offspring. As long as Jews do not recognize the onset of exile, as long as they are conscious of their true roots, they are only in geographic, but not spiritual, exile.

הַבָּאִים — Who were coming [lit., who come]. The verse uses the present tense, which suggests that they were arriving only now. This suggests that a new era began with the passing of Joseph, whose death is reported at the end of Genesis. As long as he was alive, the Egyptians treated his brethren with great respect, but once he was gone, their

PARASHAS SHEMOS

- 1** ¹And these are the names of the Children of Israel who were coming to Egypt; with Jacob, each man and his household came. ²Reuben, Simeon, Levi, and Judah; ³Issachar, Zebulun, and Benjamin; ⁴Dan and Naphtali; Gad and Asher. ⁵And all the persons who emerged from Jacob's loins were seventy souls, and Joseph was in Egypt. ⁶Joseph died, and all his brothers and that entire generation. ⁷The Children of Israel were fruitful, teemed, increased, and became strong — very, very much so; and the land became filled with them.
- The Generation Passes* ⁸A new king arose over Egypt, who did not know of Joseph. ⁹He said to his people, "Behold! the people, the Children of Israel are more numerous and stronger than we. ¹⁰Come, let us outsmart it lest it become numerous and it may be that if a war will occur, it, too, may join our enemies, and wage war against us and go up from the land."
- Pharaoh's Plot*

attitude changed, and it was as if the nation was now coming to Egypt (*Midrash*).

את יעקב — *With Jacob*. The term **אֶת** for *with* (instead of the more common **עִם**) implies that the twelve tribal families were intimately attached to Jacob, and this is the secret of Israel's strength and survival. Although each son had his own family, he remained united with Jacob, like a branch growing from a stem (*R' Hirsch*).

וַיֹּסֶף הָיָה בְּמִצְרַיִם — *And [i.e., including] Joseph was in Egypt*. Why does the Torah repeat what was already known? To tell us that Joseph did not change despite his position. Whether as his father's shepherd and student or as the viceroy of Egypt, he retained his righteousness (*Rashi*).

וְכָל דֹּרֹר הָיָה — *And that entire generation*, i.e., all seventy who came with Jacob. As long as any of them were alive, the generation maintained its spiritual level (*Sforno*). Commentators have noted that there were three levels of Jewish greatness: the Patriarchs, the twelve tribal ancestors, and the seventy souls. Once all were dead, the spiritual fall and the descent into slavery accelerated.

8-14. Pharaoh's plot. The Egyptians were frightened by the growth of Israel. The Jews were becoming too numerous, too strong. They might overwhelm the natives — but they were also too useful to be permitted to leave the country. It was the first instance in history of what has become the familiar pattern of anti-Semitism: The Jews are too dangerous to keep and they are too important to lose. So Pharaoh proposes a solution. He will harness the Jews by enslaving them, so that the state will benefit from their talents without fear that they will desert the country. As for gratitude for Joseph's statecraft and the legacy of prosperity that he had left the nation, that problem, too, was solved. A "new" Pharaoh came to the fore who *did not know of Joseph*. Either it was literally a new king, or an existing monarch with "new" policies, who found it convenient to "ignore" Joseph's monumental contributions to the country (*Sotah* 11a), probably on the grounds that whatever the Jew Joseph had done for Egypt was ancient history and no longer mattered. This "what have you done for me lately" kind of anti-Semitism is another familiar phenomenon of Jewish history.

Pharaoh's treacherous solution to the "Jewish problem" was to deceive the Jews into showing their patriotism by

building cities to safeguard the country's wealth. As the *Midrash* teaches, Pharaoh set the example by joining the labor force to symbolize that everyone must help Egypt in its time of need. Once the Jewish volunteers were mobilized — figuratively donning their own chains — it was an easy next step to enslave them. The Sages teach (*Sotah* 11b) that the very location of the cities was calculated to cause suffering and degradation. The land was marshy and the heavy brick walls would sink and crumble, thus forcing the work to be repeated endlessly to little apparent purpose.

Ramban comments that Pharaoh's goal was not slave labor, but the extermination of Israel, because he considered the Jews a threat in the event of an invasion. He could not say so openly because his people would not have accepted so monstrous a crime and, as verse 9 indicates, he needed their consent and cooperation. So he planned to proceed in steps: first, slavery in the form of a labor tax; then ordering the midwives to secretly kill male babies; then having every Egyptian throw the babies into the River; and, finally, sending soldiers to search all Jewish homes for hidden infants.

מִמֵּנוּ — *Than we*. Or *HaChaim* suggests an alternate rendering: *from us*. Pharaoh told his people that the Jews' power and wealth was not of their own making; it was *from* Egypt. "They flourished by taking advantage of our hospitality during and after the famine — so now, we have every right to take back what is truly ours!"

In this verse, *R' Yosef Dov Soloveitchik* finds one of the bases of historic anti-Semitism. He thought of the Egyptians as *his people*, but spoke of the Jews as outsiders, even though they had lived in Egypt for well over a hundred years, and Joseph had enriched the country beyond belief. As the *Midrash* comments on verse 1, the Egyptians looked upon the Jews as people *who were coming*; no matter how long they were in Egypt, they were still newcomers.

לֵךְ — *It*. The word is in the singular because Pharaoh was referring to the nation.

וַיֵּלֶךְ מִן הָאָרֶץ — *And go up from the land*. In the plain sense of the verse, Pharaoh meant that the Jews were too important to the economy to be permitted to emigrate. The *Midrash* comments that he was speaking euphemistically: He was suggesting delicately that the Jews might become so powerful that they might unite with an invader and drive the

¹¹ So they appointed taskmasters over it in order to afflict it with their burdens; it built storage cities for Pharaoh, Pithom and Raamses. ¹² But as much as they would afflict it, so it would increase and so it would spread out; and they became disgusted because of the Children of Israel. ¹³ The Egyptians enslaved the Children of Israel with crushing harshness. ¹⁴ They embittered their lives with hard work, with mortar and with bricks, and with every labor of the field; all their labors that they performed with them were with crushing harshness.

Infanticide ¹⁵ The king of Egypt said to the Hebrew midwives, of whom the name of the first was Shifrah and the name of the second was Puah — ¹⁶ and he said, "When you deliver the Hebrew women, and you see them on the birthstool; if it is a son, you are to kill him, and if it is a daughter, she shall live." ¹⁷ But the midwives feared God and they did not do as the king of Egypt spoke to them, and they caused the boys to live.

¹⁸ The king of Egypt summoned the midwives and said to them, "Why have you done this thing, that you have caused the boys to live!"

¹⁹ The midwives said to Pharaoh, "Because the Hebrew women are unlike the Egyptian women, for they are experts; before the midwife comes to them, they have given birth."

²⁰ God benefited the midwives — and the people increased and became very strong. ²¹ And it was because the midwives feared God that He made them houses.

God's response to the Egyptian plan of population control. The censuses of the Book of *Numbers* show that the Levites were extraordinarily fewer in number than the other tribes. This was because the Levites were not enslaved in Egypt, and so were not threatened with decimation; therefore, God did not intervene to increase their numbers.

וַיִּקְצוּ — And they became disgusted. The verse now informs us of a new dimension of the persecution. As the Jews increased, Egypt's attitude changed from fear to hatred, with the result that the forced labor was intended less to be productive than to break them in body and spirit; everything was designed to be **בְּקָרָה**, with crushing harshness.

15-22. Infanticide. Having failed to stem Jewish growth through slavery and backbreaking work, Pharaoh proposed a more blatant, if secret, form of destruction. If he could prevail upon the Jewish midwives to kill the male babies, there would be no next generation of males, and the females would blend into Egypt. According to the Sages, the midwives Shifrah and Puah were Jochebed and Miriam, the mother and sister of Moses (*Sotah* 11b). Pharaoh did not reckon with their fear of God. Not only did they refrain from carrying out his order, they did everything in their power to assist the mothers in giving birth to healthy children, and caring for the children after they were born. The Sages teach that Pharaoh had another reason for the infanticide. His astrologers told him that the savior of the Jews was about to be born, so Pharaoh ordered that all the newborn boys be killed (*ibid.* 12b). Indeed, Moses was born during the time this cruel order was in effect.

19. בְּיָדָם הָיָה — For they are experts. Understandably, the midwives would not tell Pharaoh that they had defied him. Instead, they said that the Jewish women were so knowledgeable that they gave birth unassisted before the midwives arrived. All that was left for the midwives to do was to assist after the birth, when it was impossible to kill the

newborn boys.

Or *HaChaim* comments that the midwives contended that the Jewish women suspected them of conspiring with Pharaoh and therefore gave later due dates to the midwives so that they would not be present at the birth. Consequently, the midwives showed exceptional kindness to the new babies in order to regain the peoples' confidence. If successful, they would be in a position to carry out Pharaoh's orders in the future.

20. וַיִּטֵּב אֱלֹהִים — God benefited. Or *HaChaim* explains that when God sees that a person desires to serve Him at great personal sacrifice, He enables him to succeed, thus enabling him to perform even more good deeds — for which he deserves to be rewarded. Hence, for trying to make the nation grow, the midwives were benefited with extraordinary success, so that they could increase their good deeds and thereby earn even greater rewards.

R' Moshe Feinstein understands the verses differently. God benefited the midwives — how? By letting the nation increase and become strong. So great was the midwives' love for their people that their greatest reward was the success of the nation. The secondary reward — the one that is mentioned later because it was less important to the midwives — was that God made them houses.

21. וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים — He made them houses. God rewarded the midwives for their devotion: He provided them with houses. These "houses" were not buildings; they were dynasties, for Jochebed (Shifrah) became the ancestress of Kohanim and Levites, and Miriam (Puah) became an ancestress of David [because one of her granddaughters married one of David's forebears (*Sotah* 11b)] (*Rashi*).

In an entirely different approach, *Rashbam* comments that it was Pharaoh who provided houses for the midwives. He placed them under house arrest so that they could not keep the babies alive.

כב וַיִּצְוּ פְרַעְה לְכָל-עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל-הַבֶּן הַיֵּלֹד הַיֹּאֲרָה תִשְׁלַכְהוּ וְכָל-הַבֵּת תַּחֲיוֹן:

ב וַיִּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֹי וַיִּקַּח אֶת-בֶּת-לֹי: וַתֵּהָרֶה הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּרְאֶה אֹתוֹ כִּי-טוֹב הוּא וַתַּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יָרֵחִים: וְלֹא-יָכֹלָה עוֹד הַצְפִּינוּ וַתִּקַּח-לוֹ תֵּבַת גָּמָא וַתַּחְמְרָהּ בַּחֲמֶר וּבִזְפֹּת וַתִּשֶׂם בָּהּ אֶת-הַיֶּלֶד וַתִּשֶׂם בְּסוּף עַל-שֹׁפֶת הַיָּאֵר: וַתַּתְּצֵב אֹתוֹ מִרַחֵק לְדַעַה מֶה-יַּעֲשֶׂה לוֹ: וַתֵּרֶד בֶּת-פְּרַעְה לְרַחֵץ עַל-הַיָּאֵר וּנְעֲרָתֶיהָ הִלְכָת עַל-יַד הַיָּאֵר וַתִּרְאֶה אֶת-הַתֵּבָה בַּתּוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת-אִמָּתָהּ וַתִּקְחָהּ: וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֶהוּ אֶת-הַיֶּלֶד וְהִנֵּה-נֶעַר בֶּכֶה וַתַּחֲמַל עָלָיו וַתֹּאמֶר מִי־לִדִּי הָעֶבְרִים זֶה: וַתֹּאמֶר אֹחֲתוֹ אֶל-בֶּת-פְּרַעְה הַזֹּאתִי לָךְ אִשָּׁה מִיִּנְקָת מֶן הָעֶבְרִית וַתִּינֶק לָךְ אֶת-הַיֶּלֶד: וַתֹּאמֶר-לָהּ בֶּת-פְּרַעְה לְכִי וְתִלְךְ הָעֵלְמָה וַתִּקְרָא אֶת-אִם הַיֶּלֶד: וַתֹּאמֶר לָהּ בֶּת-פְּרַעְה הִילִיכִי אֶת-הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהִינֵקְהוּ לִי וְאֲנִי אֶתֵּן אֶת-שָׂכְרְךָ וַתִּקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וַתִּנְיָקְהוּ: וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתִּבְאֶהוּ לְבֶת-פְּרַעְה וַיְהִי-לָהּ לְבֵן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן-הַמַּיִם מָשִׂיתִהוּ:

כב וַיִּצְוּ פְרַעְה לְכָל-עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל-הַבֶּן הַיֵּלֹד הַיֹּאֲרָה תִשְׁלַכְהוּ וְכָל-הַבֵּת תַּחֲיוֹן:

ב וַיִּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֹי וַיִּקַּח אֶת-בֶּת-לֹי: וַתֵּהָרֶה הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּרְאֶה אֹתוֹ כִּי-טוֹב הוּא וַתַּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יָרֵחִים: וְלֹא-יָכֹלָה עוֹד הַצְפִּינוּ וַתִּקַּח-לוֹ תֵּבַת גָּמָא וַתַּחְמְרָהּ בַּחֲמֶר וּבִזְפֹּת וַתִּשֶׂם בָּהּ אֶת-הַיֶּלֶד וַתִּשֶׂם בְּסוּף עַל-שֹׁפֶת הַיָּאֵר: וַתַּתְּצֵב אֹתוֹ מִרַחֵק לְדַעַה מֶה-יַּעֲשֶׂה לוֹ: וַתֵּרֶד בֶּת-פְּרַעְה לְרַחֵץ עַל-הַיָּאֵר וּנְעֲרָתֶיהָ הִלְכָת עַל-יַד הַיָּאֵר וַתִּרְאֶה אֶת-הַתֵּבָה בַּתּוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת-אִמָּתָהּ וַתִּקְחָהּ: וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֶהוּ אֶת-הַיֶּלֶד וְהִנֵּה-נֶעַר בֶּכֶה וַתַּחֲמַל עָלָיו וַתֹּאמֶר מִי־לִדִּי הָעֶבְרִים זֶה: וַתֹּאמֶר אֹחֲתוֹ אֶל-בֶּת-פְּרַעְה הַזֹּאתִי לָךְ אִשָּׁה מִיִּנְקָת מֶן הָעֶבְרִית וַתִּינֶק לָךְ אֶת-הַיֶּלֶד: וַתֹּאמֶר-לָהּ בֶּת-פְּרַעְה לְכִי וְתִלְךְ הָעֵלְמָה וַתִּקְרָא אֶת-אִם הַיֶּלֶד: וַתֹּאמֶר לָהּ בֶּת-פְּרַעְה הִילִיכִי אֶת-הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהִינֵקְהוּ לִי וְאֲנִי אֶתֵּן אֶת-שָׂכְרְךָ וַתִּקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וַתִּנְיָקְהוּ: וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתִּבְאֶהוּ לְבֶת-פְּרַעְה וַיְהִי-לָהּ לְבֵן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן-הַמַּיִם מָשִׂיתִהוּ:

כ"ט

יואב אל ידי (שמואל ב יד:). והוא לשון יד ממש, שיד האדם פסוקה לו. ור"ד הולכות לשון מיתה, כמו הנה אלכך הולך למוות (בראשית כה:ב), הולכות למוות לפי שמחו בה, והכחוש מסייע, כי למה לנו לכתוב ונערויה הולכות (ש"ר שס: סוטה סס:). את אמתה. את שפחה. וכתובתו דרשו לשון יד, אבל לפי דקדוק לשון הקודש היה לו להגיד אמתה מ"ס דושה. והם דרשו את אמתה את ידה, ונשתרבה אמתה אמות הרבה (סס וסס: ו) ותפתח ותראה. את מי ראתה את הילד, זהו פשוט. ומדרשו שראתה עמו שכניה (סס וסס: והנה נער בובה. קולו כנער (סס וסס: ו) מן העבריות. [מלמד] שהזכירו על מלריות הרבה לניק ולא ניק לפי שהיה עמיד לדבר עם השכניה (סס וסס: ו) ותלך העלמה. הלכה בזריות ועלמות כולם (סס וסס: ו) הילוכי. נמנבלה ולא ידעה מה נמנבלה, הי שלכי (סס וסס: ו) משייתהו. כתרנומו, שחלמי. והוא לשון הולאה כל ארמי, כמשל בניהא מחלבל (זכרות ת.). וכל עברי משייתהו לשון הסיריות, כמו לא ימוש (יואש א:ח) לא משו (במדבר יד:מ). כך חבדו מנחם. ואני אומר שאינו ממחברת מש וימוש, אלא מגזרת מש, ולשון הולאה הוא. וכן יעשי ממים רבים (שמואל ב כב:ו) שאלו היה ממחברת מש לא יתכן לומר משייתהו אלא המושיתהו כאשר יאמר מן קס הקימות, ומן שז השיבות, ומן בא הביאות. או משייתהו, כמו ומשיית את עון הארץ (זכריה ג:ט). אבל משיית אינו אלא מגזרת חיבה שפעל שלה מיוסד כה"ל בסוף התיבה, כגון משה, בניה, עשה, ליה, פניה, כשיבא לומר בהם פעלתי חבא הו"ד במקום ה"א, כמו עשיתי, בניתי, פניתי, לויית:

(כב) לכל עמו. אף עליהם גזר. יוס שולד משה אמרו לו אלסנגיניו היום נולד מושיעין ואין אלו יודעים אם ממלרים אם משרל, ורואין אלו שסופו ללקות במים, לפיכך גזר אחריו היום אף על המלרים, שנאמר כל הבן היולד ולא נאמר היולד לעבדים. והם לא היו יודעים שסופו ללקות על מי מריבה (ש"ר א:י:). תנחומא ויקהל ד: סוטה יב:). (א) ויקח את בת לוי. פרוש היה ממנה מפני גזירת פרעה (וחרר ולקחה זהו וילך, שהלך בעלת בוס, שאמרה לו גורפך קשה משל פרעה, אם פרעה גזר על הזכרים ואחר גס כן על הנקבות.) והחזירה ועשה בה לקוחין שניים. ואף היא נהפכה להיות נערה, ובת ק"ל שנה הימה, שגולדה בבואם למלרים בין החומות, ומאחיס ועשר נשאו שם, וכשילאו היה משה בן שמונים שנה. אם כן כשתעברה ממני יהיה בן ק"ל, וקורא אותה בת לוי (ש"ר שס: יע: סוטה סס:). (ב) כי טוב הוא. כשנולד נחמלא הבית כלו אורה (ש"ר שס: כ: סוטה סס: ג) ולא יכלה עוד הצפינו. שמו לא המלרים מיום שהחזירה, והיא ילדתו לששה חדשים ויום אחד, שהולדת לשבעה יולדת למקוטעין (גדה ל:ח), והם בדרך אחריה לסוף תשעה: גמא. גמי בשלון משנה (זכורים ג:ח) שבת עת. ובלע"ז ויקהל, ודבר כך הוא ועומד בפני כך ובפני קשה (ש"ר שס: כא: סוטה יב:). בחמור ובזפת. זפת מנחין וטיט מכפפים כדי שלא ירית אחריו לדיק ריח רע של זפת (סס וסס: ותשם בסוף. הוא לשון אגס, רוש"י כלע"ז, ודומה לו קנה וסוף קמלו (שמי יט: ש"ר שס: סוטה יב:). (ה) לרחץ על היאור. סרם המקרא ופרשאו, ויחד כן פרעה על היאור לרחוץ בו: על יד היאור. אלא היאור, כמו ראו חלקם

22. *His entire people.* Pharaoh's astrologers pinpointed the day that the savior of the Jews would be born — either to a Jewish or Egyptian family — and they saw that his downfall would be through water. Consequently, Pharaoh ordered that even Egyptian male babies born that

day be killed, and that it be done through drowning (Rashi). The astrologers saw well. Moses was born that day to a Jewish family and was raised in Pharaoh's own palace, and a sin involving water prevented him from entering Eretz Yisrael. See Numbers 20:7-13.

²² Pharaoh commanded his entire people, saying, "Every son that will be born — into the River shall you throw him! And every daughter shall you keep alive!"

2 ¹ *A* man went from the house of Levi and he took a daughter of Levi. ² The woman conceived and gave birth to a son. She saw that he was good and she hid him for three months. ³ She could not hide him any longer, so she took for him a wicker basket and smeared it with clay and pitch; she placed the child into it and placed it among the reeds at the bank of the River. ⁴ His sister stationed herself at a distance to know what would be done with him.

The Birth
of Moses

⁵ Pharaoh's daughter went down to bathe by the River and her maidens walked along the River. She saw the basket among the reeds and she sent her maidservant and she took it. ⁶ She opened it and saw him, the child, and behold! a youth was crying. She took pity on him and said, "This is one of the Hebrew boys."

⁷ His sister said to Pharaoh's daughter, "Shall I go and summon for you a wet nurse from the Hebrew women, who will nurse the boy for you?"

⁸ The daughter of Pharaoh said, "Go." The girl went and summoned the boy's mother. ⁹ Pharaoh's daughter said to her, "Take this boy and nurse him for me, and I will give your pay." So the woman took the boy and nursed him. ¹⁰ The boy grew up and she brought him to the daughter of Pharaoh and he was a son to her. She called his name Moses, as she said, "For I drew him from the water."

2.

1-10. The birth of Moses. This brief, very concise passage is a textbook in the hidden workings of God's providence and how man's most intelligent analyses fall short of comprehending, and surely of thwarting, the Divine will. Amram and Jochebed, the parents of Miriam and Aaron, separated rather than bring into the world boys who would be murdered under Pharaoh's decree. Six-year-old Miriam argued that they were worse than Pharaoh, for their "decree" prevented the birth of even girls. Furthermore, she said, Pharaoh is a mortal king whose decrees may or may not endure, but the deeds of the righteous Amram — who was the spiritual leader of Israel — would surely survive (*Sotah* 12a). Her parents remarried and bore the child who would save their nation.

Ultimately, Moses' life was saved by Pharaoh's daughter, and he was raised under the doting care of the very king who had ordered him killed to prevent the salvation of Israel. *Many designs are in a man's heart, but the counsel of HASHEM — only it will prevail* (Proverbs 19:21).

1. אִישׁ . . . בַּת־לֵוִי — *A man . . . a daughter of Levi.* The names of Amram and Jochebed are given in 6:20. He was a grandson of Levi, while she was literally a daughter; she gave birth miraculously at the age of 130 (*Rashi*). Their names are not given here because their decision to remarry was not their own; it was Divinely influenced (*Zohar*).

2. כִּי־טוֹב הוּא — *That he was good.* The entire house became filled with light upon his birth; or he was born circumcised, indicating spiritual perfection (*Sotah* 12a).

4. לָרְצֹה מֶה — *To know what.* Miriam had prophesied that

her parents would give birth to the savior of the people, so she was confident that he would be saved. The question was only *what would be done*, meaning *how* God would cause him to survive (see *Sotah* 12b-13a).

5. אֶת־אַמְתָּהּ — *Her maidservant.* The plain meaning is that Pharaoh's daughter, Princess Bisyah, sent one of her maids to retrieve the basket. Aggadically, the word is translated *her arm*, i.e., she extended her arm, and miraculously it became long enough to reach the basket (*Rashi*). *Rabbi Mendel of Kotzk* commented homiletically that her example teaches us that one should never assume that a task is impossible. She was far from the basket, yet she reached out for it — and God enabled her to attain her goal.

7. מִיִּנְיַת מִן הָעֵבְרִית — *A wet nurse from the Hebrew women.* The baby refused to nurse from Egyptian women, because God said, "Shall the mouth that will converse with the Divine Presence drink unclean milk? Shall an Egyptian woman boast, 'I fed the mouth that converses with the Divine Presence?'" (*Sotah* 12b; *Rashi*).

9. וְנִנְקָהוּ — *And nursed him.* This, too, was Jochebed's reward for protecting the babies. Not only did her own child survive, but she nursed him and inculcated him with Jewish beliefs during the most impressionable years of his life (*Midrash*).

10. מֹשֶׁה — *Moses.* She gave him the Egyptian name Mo-nios, which means that he was drawn from the water. *Moses/Moshe* is the Hebrew translation of that word (*Ibn Ezra*).

יא וַיֵּהָיֶה בַּיּוֹמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה אֶל-אֶחָיו וַיֵּרָא בְּסִבְלָתָם וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרִי מִכָּה אִישׁ-עֲבָרִי מֵאֶחָיו: יב וַיִּפֶּן כַּה וְכֵה וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּן אֶת-הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחֹל: יג וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשְּׁנִי וְהִנֵּה שְׁנֵי-אָנָשִׁים עֲבָרִים נָצִים יד וַיֹּאמֶר לָרֹשֶׁעַ לָמָּה תִכָּה רַעְךָ: וַיֹּאמֶר מִי שְׁמֹךְ לֵאמֹר שֶׁר וְשִׁפְטָ עָלֵינוּ הִלְהַרְגֵנִי אֲתָה אָמַר בְּאֶשֶׁר הִרְגַת אֶת-טו הַמִּצְרִי וַיֵּרָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אָכֵן נֹדַע הַדָּבָר: וַיִּשְׁמַע פֶּרְעָה אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּבְקֹשׁ לַהֲרֹג אֶת-מֹשֶׁה וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פֶרְעָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ-מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל-הַבְּאֵר: טז וּלְכֹהֵן מִדְיָן שִׁבְעַת בָּנוֹת וַתִּבְאֵנָה וַתִּדְלְנָה וַתִּמְלְאֵנָה יז אֶת-הַהֲרֵהָטִים לְהַשְׁקוֹת צֶאֱן אֲבִיהֶן: וַיָּבֹאוּ הָרָעִים יח וַיִּגְרְשׁוּם וַיִּקֶּם מֹשֶׁה וַיּוֹשַׁעַן וַיִּשְׁק אֶת-צֹאֲנָם: וַתִּבְאֵנָה אֶל-רַעְוָאֵל אֲבִיהֶן וַיֹּאמֶר מְדוּעַ מְהֵרָתָן בָּא הַיּוֹם: יט וַתֹּאמְרֶיךָ אִישׁ מִצְרִי הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרָעִים וְגַם-דָּלָה כ דָּלָה לָנוּ וַיִּשְׁק אֶת-הַצֹּאֵן: וַיֹּאמֶר אֶל-בָּנָתָיו וְאִיוֹ לָמָּה כָּא זָה עֹזְבֹתָן אֶת-הָאִישׁ קְרָאָן לוֹ וַיֹּאכֵל לֶחֶם: וַיּוֹאֵל מֹשֶׁה לִשְׁכֶּת אֶת-הָאִישׁ וַיִּתֵּן אֶת-צִפְרָה בָּתּוֹ לְמֹשֶׁה:

שלישי יא

יב

יג

יד

טו

טז

יז

יח

יט

כ

כא

ר"י

ל על שראה בישראל רשעים ולסורין, אמר מטפה שמה אינם ראויין להאל (סס) וסס: אכן נודע הדבר. כמשמש. ומדעו, טוע לי הדבר שהייתי תמה עליו, מה חסדו ישראל מכל ט' אושם להיות נדרים בטובות פדו, חלל רחל אני שסס ראויים לכך (סס וסס: טו) וישמע פרעה. הם האלניו עליו (ע"ר סס לא): תנחומא (סס: יב) וישמע פרעה. ססו לקוסמיר (הרגו ולא שלטו בו הכיר (ע"ר סס) האל אחר משה וילינו מתכר פרעה (לאן יתו: יושלמי ברכות טז): וישב בארץ מדין. נתפסכ כס וישב יעקב (בראשית לז:א): וישב על הבאר. לשן ישיבה. למד מיעקב שזוהו לו זוגו מן הבאר (ע"ר אלג: טו) ולכנה מדין. רב שכן, ופירש לו מע"י ויחידו מאלס (סס: את הדתים. את ברכיות מרלות האים הטאיות בלח: יז) ויגרשום. מפני הידי (סס: ב) למה זה עזבתן. הכיר בו שאח מרשו אל יעקב שהמים פולס לקראתו (סס: ויאכל לחם. שמה יאל אחת מכס. כד"א כי אם האם אשר הוא אוכל (בראשית לט:א): סס: (כא) ויואל. כהרנוס (ס' כמשמש. ודמה לו האל לא ולין (סופים יט) וט האלנו (יהאס ז:י) האלתי לדבר (בראשית יח:א). ומדעו לשן אלה נשכט לו על יז ממדין כי אם

(יז) ויגדל משה. והאל כבר כתב ויגדל הילר. ח"ר יהודה ברבי אלעאי הראשון לקמה והשני לגדולה. שמינה פרעה על ביתו (תנחומא יז ואלח ז): וירא בסבלותם. נתן פניו ולבו להיות מלך עליהם (ע"ר סס כז): איש מצרי. טגש היה משונה על שוטרי ישראל והיה מעמידם מקרח הגבר למלכאס (סס כת): מכה איש עברי. מלקה ורודה, ובעלה אל שומית בת דברי היה. ונתן פניו בה. וכללה העמידו והאילו מביתו והאל חור ונכנס לבית ובל על אש, כסטרה שאח בעלה. וחר האים לביתו והרגים בדבר, וכשראה אותו מלך שרגיש בדבר היה מכה ורודה כל היום (סס: יז) ויפן כה וכה. ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה (סס). ולפי פשוטו כמשמש: וירא כי אין איש. [שליח איש] פסיד ללחא ממנו שיתגיר (סס: יז) שני אנשים עבריים. דתן ואבירם (תרגום יונתן: נדרים סד: סס) שהמירו מן האן (ע"ר סס כט, כה: נצים. מריבים: למה תכה. אט"פ שלא הכה נקרא רשע בהרמת יד (ע"ר סס: סנהדרין נח: רעד. רשע כמותך (ע"ר סס: יד) מי שמך לאיש. והנה עורך נער (תנחומא י: הלהרגני אתה אמר. מלחא חנו למדיס שגרנו בשם המפרש (סס: ע"ר סס ל): ויירא משה. כפשוטו. ומדעו, דלג

11-15. **Moses identifies with his people.** Moses had been raised in the splendor and anti-Semitism of the palace, but he remained the son of Amram and Yocheved. Though his mother had had him for only the earliest years of his life, she succeeded so well in imbuing him with love of and loyalty to his people, that despite his royal upbringing, he did not become an Egyptian prince, but remained a Jew. As he matured, he displayed the compassion for the downtrodden that stamped him as the future redeemer of Israel.

11. **וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה** — *Moses grew up.* The previous verse relates that he *grew up* in the sense that he was weaned. Now we are

told that he *grew up* to a position of responsibility, for Pharaoh appointed him a chamberlain over the palace (*Rashi*). The Midrash gives differing opinions of his exact age; the primary view is that he was twenty. By describing the Jews twice as *his brethren*, the verse implies that Moses matured in his sensitivity to their plight and identified as one of them.

— *And observed their burdens.* This was his intention: to see their suffering and grieve with them (*Rashi*). According to the Midrash, Moses used the information he gained on this tour to convince Pharaoh that the slaves would be more productive if they had a day of rest. Pharaoh agreed.

Moses identifies with His People ¹¹ It happened in those days that Moses grew up and went out to his brethren and observed their burdens; and he saw an Egyptian man striking a Hebrew man, of his brethren. ¹² He turned this way and that and saw that there was no man, so he struck down the Egyptian and hid him in the sand.

¹³ He went out the next day and behold! two Hebrew men were fighting. He said to the wicked one, "Why would you strike your fellow?" ¹⁴ He replied, "Who appointed you as a dignitary, a ruler, and a judge over us? Do you propose to murder me, as you murdered the Egyptian?" Moses was frightened and he thought, "Indeed, the matter is known!" ¹⁵ Pharaoh heard about this matter and sought to kill Moses; so Moses fled from before Pharaoh and settled in the land of Midian. He sat by a well.

Moses marries ¹⁶ The minister of Midian had seven daughters; they came and drew water and filled the troughs to water their father's sheep. ¹⁷ The shepherds came and drove them away. Moses got up and saved them and watered their sheep. ¹⁸ They came to Reuel their father. He said, "How could you come so quickly today?" ¹⁹ They replied, "An Egyptian man saved us from the shepherds, and he even drew water for us and watered the sheep." ²⁰ He said to his daughters, "Then where is he? Why did you leave the man? Summon him and let him eat bread!"

²¹ Moses desired to dwell with the man; and he gave his daughter Zipporah to Moses.

and Moses chose the seventh day as the Sabbath.

12. בִּיאֵן אִישׁ — *That there was no man.* Seeing prophetically that no future proselyte would descend from the Egyptian assailant, Moses killed him by reciting the secret Name of God (*Rashi*). That the Egyptian died is proof that he was worthy of death, for the sacred Name would not cause the death of an innocent person. Moses' concern with future generations teaches that one must consider all facets of a complex situation before acting. Had Moses' responsibility to save a fellow Jew resulted in the loss of future Jews, he would have chosen another course.

14. נֹדַע הַדָּבָר — *The matter is known.* In the plain meaning, it was no longer a secret that Moses had killed the Egyptian attacker. Midrashically, it now became *known* to Moses why the Jews deserved to suffer so: They quarreled and carried tales about one another (*Rashi*).

15. בְּאֶרֶץ-מִדְיָן — *In the land of Midian.* Moses left Egypt at a relatively young age; according to the Midrash, he fled at the age of twenty, and *Ramban* (2:23) conjectures that he was twelve. He did not return there until he was eighty (7:7), so that there is a gap of many years in the narrative. According to some, Moses settled in Midian soon after fleeing Egypt; others hold that he lived elsewhere for many years and then went to Midian. The Torah does not report on those events because they have no bearing on the purpose of the narrative. So, too, we find that we are told nothing about the concluding years of Abraham and Isaac, for those years played no role in the development of the Jewish nation.

וַיֵּשֶׁב עַל-הַבְּאֵר — *He sat by a well.* After saying that Moses settled in Midian, the Torah relates how he came to do so: He was sitting at a well, when he met his future wife, and he settled down with her in her native land (*Ibn Ezra*).

16-22. Moses marries. Moses sought a wife, so he stationed himself at a well, following the example of Isaac and Jacob (*Shemos Rabbah* 1:32). There he again displayed

his willingness to fight for the victims of superior force.

16. וְלִכְהֵן מִדְיָן — *The minister of Midian.* The unnamed leader is Jethro, who was a *בֵּיתָן*, minister in both senses of the word, priest and leader. After serving as a priest to the Midianite deity, he renounced idolatry, whereupon he remained merely a prestigious leader (*Tanchuma*). *Rashi* cites a different Midrash that after his renunciation of idolatry, his fellow Midianites ostracized him and persecuted his daughters when they came to water the sheep. *Ramban* conjectures that Jethro's unpopularity was why the girls came early, so that they could draw water before the arrival of the other shepherds.

17. וַיִּקָּם מֹשֶׁה — *Moses got up.* Moses was outraged at the injustice of the shepherds' behavior; since Jethro's daughters had drawn the water, no one had a right to take it away from them. Since that water was insufficient for their sheep, Moses drew more for them (*Ramban*).

18. רְעוּאֵל אֲבִיהֶן — *Reuel their father.* According to the *Mechilta*, this was one of Jethro's seven names (see *Rashi* 4:18). *Ramban* and *Ibn Ezra*, however, comment that Reuel was Jethro's father, as indicated by *Numbers* 10:29. Here he is called their father because children commonly refer to a grandfather as a father.

19. אִישׁ מִצְרִי — *An Egyptian man.* The Midrash contrasts Moses with Joseph. As an exiled slave in Egypt, Joseph did not hide his origin; the vengeful wife of his master referred to him contemptuously as a Hebrew (*Genesis* 39:14). Moses, however, apparently presented himself as an Egyptian. Because of this, Joseph merited to be buried in *Eretz Yisrael*, but Moses did not (*Devarim Rabbah* 2:8).

20. וְאֵיזוֹ — *Then where is he?* It is not right that you accept a substantial favor from a stranger without showing him the courtesy of an invitation to our home (*Or HaChaim*).

21. וַיִּזְאָל מֹשֶׁה — *Moses desired.* According to the Talmud (*Nedarim* 65a), Jethro insisted that Moses swear to him that

כב וַיִּלְדֵּת בֶּר וַתֵּלֶךְ יֵת שְׁמָה גֶרְשֵׁם אָרִי
אָמַר דִּיֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נִבְרָאָה: כג וַהֲוֵה
בְּיוֹמָי סְגִיָּאִי הָאֲנֹן וּמִית מִלְכָּא
דְּמִצְרַיִם וְאֶתְאַנְחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן פִּלְחָנָא
דְּהָוָה קִשְׁיָא עֲלֵיהוֹן וּזְעִיקוּ וְסִלִּיקַת
קִבְלָתְהוֹן לְקָדִם יֵי מִן פִּלְחָנָא: כד וַקְבִּיל
(נִיֵּא וְשִׁמֵּץ) קָדִם יֵי יֵת קִבְלָתְהוֹן וּדְכִיר יֵי
יֵת קִימָה דְּעָם אֲבָרְהָם דְּעָם יִצְחָק וְדָעָם
יִעֲקֹב: כה וַגְּלִי קָדִם יֵי שְׁעִבּוּדָא דְּבָנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַר בְּמִימְרָה לְמִפְרָקְהוֹן יֵי:
א וּמִשָּׁה הָיָה רָעִי יֵת עָנָא דִּיתֵירוּ חֲמוּדֵי
רְבָא דְּמִדִּין וְדַפֵּר יֵת עָנָא לְאַתֵּר שְׁפֵר
רְעִיָּא לְמִדְבָּרָא (נִיֵּא בְּתֵר שְׁפֵר רְעִיָּא
דְּמִדְבָּרָא) וְאֶתְא לְטוֹרָא דְּאַתְגְּלִי עֲלוּהִי
יִקְרָא דִּיֵּי לְחֹרֶב: כו וְאַתְגְּלִי מִלְּאָכָא דִּיֵּי
לֵה בְּשִׁלְחוּבִית אֶשְׁתָּא מִגּו אֶסְנָא וְחָזָא
וְהָא אֶסְנָא בְּעֵר בְּאֶשְׁתָּא וְאֶסְנָא לִיתוּהִי
מִתְאַכִּיל: ג וְאָמַר מִשָּׁה אֶתְפִּנִי כְעַן וְאֶחָזִי
יֵת חֲוֹנָא רְבָא דִּדִּין מָא דִּין לֹא מִתּוֹקֵר
אֶסְנָא: ד וְחָזָא יֵי אָרִי אֶתְפִּנִי לְמִתְּחִי
יִקְרָא לֵה יֵי מִגּו אֶסְנָא וְאָמַר מִשָּׁה
מִשָּׁה וְאָמַר הָא אָנָּא: ה וְאָמַר לֹא תִקְרָב
לְהִלָּכָא שְׂרִי סִינָךְ מִעַל רַגְלֶךָ אָרִי אֶתְרָא
דְּאֵת קָאִים עֲלוּהִי אֶתֵּר קִדִּישׁ הוּא:

כב וַתֵּלֶךְ בֶּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ גֶרְשֵׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי
בְּאֶרֶץ נִבְרָאָה:

כג וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֹּאנְחוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל מִן־הָעֲבָדָה וַיִּזְעֻקוּ וַתַּעַל שְׁוַעְתָּם אֶל־הָאֱלֹהִים

כד מִן־הָעֲבָדָה: וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים
אֶת־בְּרִיתוֹ אֶת־אֲבָרָהָם אֶת־יִצְחָק וְאֶת־יַעֲקֹב: וַיֵּרָא

ג אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע אֱלֹהִים: וּמִשָּׁה

הָיָה רָעָה אֶת־צָאן יִתְרוֹ חֲתָנוּ כִּהְיָן מִדִּין וַיִּנְהַג אֶת־
הַצָּאן אַחֵר הַמִּדְבָּר וַיָּבֵא אֶל־הָר הָאֱלֹהִים חֲרָבָה:

ב וַיֵּרָא מִלְּאָךְ יְהוָה אֵלָיו בְּלִפְת־אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה
ג וַיֵּרָא וַהֲנֶה הַסֵּנֶה בְּעֵר בְּאֵשׁ וַהֲסֵנֶה אֵינֶנּוּ אֲכָל: וַיֹּאמֶר

ד מִשָּׁה אֶסְרֶה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הַמֶּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה מִדּוּעַ
ה לֹא־יִבְעֵר הַסֵּנֶה: וַיֵּרָא יְהוָה כִּי סָר לְרְאוֹת וַיִּקְרָא

ה אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֹּאמֶר מִשָּׁה מִשָּׁה וַיֹּאמֶר
ה הֲגִנִי: וַיֹּאמֶר אֶל־תִּקְרָב הָלֶם שֶׁל־נַעֲלֶיךָ מִעַל רַגְלֶיךָ

כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֵתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמַּת־קֹדֶשׁ הוּא:

רס"ו

התמיד (ספרי דברים כב): (ב) בלבת אש. כשלהבת אש (אונקלוס) [ד"] לנו של אש (ס"ר ס"ה) כמו לב השמים (דברים ד:א) כלב האלה (שמואל ב יח:ד) ואל תתמה על הסי"י, שיש לנו כיוולא בו, מה אמולה לבקר (ויחזקאל מו:ג): מתוך הסנה. ולא חילן אחר משום עמו איכני כלרה (החלס) לאשיו: ס"ר סס; תתוואל יד: אבל. נכלל כמו לא עבד כה (דברים כא:ג). אשר לקח משם (בראשית ג:כג): (ג) אסרה נא. אסירה מכלן להסרכס סס: (ד) של. שלך וואל, כמו ושל: הכרול (דברים יט:ה) כי יל יתך (דברים כח:מ): אדמת קדש הוא. המקום:

he would never leave without his permission.

22. גֶרְשֵׁם — *Gershom* is a contraction of the words גֵּר שָׁם, a stranger there. Moses was a stranger in Midian, for it was not his birthplace (*Sforno*); or like all righteous people who long for unimpeded closeness to God, Moses felt like a stranger on earth (*Or HaChaim*). This feeling was increased by his enforced estrangement from the Jewish people who, even as slaves, were closer to God than any other nation.

23-25. God concludes that the time of salvation has arrived. The narrative now leaves Moses and returns to the plight of the Jews in Egypt. Nearly 210 years had elapsed since Jacob's descent to Egypt, 116 since the beginning of servitude, and eighty-six since the beginning of the backbreaking oppression. The Jewish people groaned. God heard their outcry, looked at the conditions of their degradation, and determined that the time had come to begin the process of redemption. Thus the two threads of the previous narrative — the enslavement of Israel and the growth of Moses to maturity — come together.

23. בַּיָּמִים הָרַבִּים — *During those many days*. Time spent in

כרשמו (ס"ר סס לג; נדרים סה): (כג) ויהיו בימים הרבים ההם. שהיה משה נר במדין וימת מלך מצרים והולכו ישראל לשטופה, ומשה היה רוטה וגו' ובחלח שטופה על ידו, לכן נסמכו פרשיות הללו: וימת מלך מצרים. נטרע. והיה שוחט חינוקות ישראל ורוחן דמים (תרגום יונתן): ס"ר סס לד: (כד) נאקתם. לעקס. וכן מעיר מחס ינאלן (איוב כד:יב): את בריתו את אברהם. עס אברהם: (כה) וידע אלהים. נתן עליהם לב ולא העלים עיניו (מסס): (א) אחר המדבר. להמרחק מן הגל שאל ירע בשדות אחרים (ס"ר כג): אל הר האלהים. על סס

suffering always seems much longer than time spent in happiness. Thus, the unremitting hardship in Egypt made it seem as though the days were many and endless. Alternatively, the verse refers to the *many days* that Moses had spent in his personal exile since his flight from Egypt as a young man (*Ramban*).

24. וַיֹּאנְחוּ . . . מִן־הָעֲבָדָה — *Groaned because of the work*. The death of a hated oppressor normally evokes joy or hope, because his victims look ahead to better times, but when it became clear that the new Pharaoh was no better than the old, the people groaned in pent-up despair (*Ramban*). Their outcry was not one of repentance or prayer; it was one of pain. Nevertheless, God heard and responded with mercy (*Or HaChaim*).

24. בְּרִיתוֹ — *His covenant*. Even when Jews are not deserving of God's intervention, He still is bound by the covenant with the Patriarchs. Although the *merit* of the Patriarchs may not be sufficient to earn God's salvation, a *covenant*, by definition, is inviolable (see *Shabbos* 55a, *Tosafos*, s.v., ושמאל).

25. וַיֵּרָא אֱלֹהִים — *God saw*. The many private indignities

God ²² She gave birth to a son and he named him Gershom, for he said, "I have been a stranger in a foreign land."
 Concludes that the ²³ During those many days, it happened that the king of Egypt died, and the Children of Israel Time of groaned because of the work and they cried out. Their outcry because of the work went up to Salvation Has God. ²⁴ God heard their moaning, and God remembered His covenant with Abraham, with Arrived Isaac, and with Jacob. ²⁵ God saw the Children of Israel; and God knew.

3 ¹ Moses was shepherding the sheep of Jethro, his father-in-law, the priest of Midian; he Shepherd and guided the sheep far into the wilderness, and he arrived at the Mountain of God, toward Liberator Horeb. ² An angel of HASHEM appeared to him in a blaze of fire from amid the bush. He saw and beheld! the bush was burning in the fire but the bush was not consumed. ³ Moses thought, "I The will turn aside now and look at this great sight — why will the bush not be burned?"
 Burning Bush ⁴ HASHEM saw that he turned aside to see; and God called out to him from amid the bush and said, "Moses, Moses," and he replied, "Here I am!" ⁵ He said, "Do not come closer to here, remove your shoes from your feet, for the place upon which you stand is holy ground."

that the Egyptians inflicted upon the Jews, in addition to and apart from the slavery, could not be apparent to mortal observers — but God saw (R' Bachya). In the interpretation familiar from the Passover Haggadah, the Egyptians disrupted Jewish family life, an intimate persecution the extent of which only God could know.

3.

1-10. Shepherd and liberator.

Moses became the shepherd of his father-in-law's sheep, and this experience became the proving ground for him as the future "shepherd" of the Children of Israel. The Midrash relates that he showed compassion for a thirsty sheep, whereupon God said that a person who pities even a helpless beast will surely show compassion for an entire nation. King David, too, showed his mettle as a shepherd, the occupation of such other righteous people as Abel, the Patriarchs, and Jacob's sons. Integrity, too, is a prerequisite for a leader of Israel, and Moses displayed his honesty by taking the sheep to the wilderness, for he would not permit them to graze on land that might be privately owned. The young David did the same.

It was there in the wilderness that God appeared to Moses for the first time, to appoint him the leader of Israel, the position that, in his humility, Moses strenuously resisted, until God commanded him to comply.

1. אֶל הַר-הָאֱלֹהִים — At the mountain of God. This was Mount Sinai, which would become known as the mountain of God in the future, when it became the site where the Torah was given (Rashi). The general area where the mountain was located was Horeb.

2-5. Moses' first prophetic vision. The Torah describes Moses' vision in three different ways: a fire, an angel, and, finally, as God. Because this was Moses' first prophecy, he had to be exposed to it gradually, like someone in a dark room, whose eyes cannot tolerate an immediate exposure to blinding sunlight. First, Moses was shown a fire that was strange because it did not consume the bush. This excited his curiosity to investigate, something he would not have

done had he realized that a Godly holiness was resting upon it. Then it was revealed to him that an angel was in the fire, and once he had become accustomed to this new phenomenon, he was given the vision of God Himself (R' Bachya). Thus, too, God introduced Himself (v. 6) as the God of Moses' father, Amram; only then did He say that He was the God of the Patriarchs.

The preponderant Name of God in this chapter is *Elohim*, the Name that connotes strict justice, because He was about to judge Egypt for its excessive cruelty. In the three places where He reveals Himself to Moses (vs. 2, 4, and 7), however, He is called HASHEM, the Name of mercy, to show that His primary intention is to save Israel in a historic demonstration of Divine mercy (see Ramban to v. 7).

2. וְהַבֹּשֶׁת אֵינָה אֵכָל — But the bush was not consumed. The vision of the burning bush was symbolic of the Egyptian exile. God was in the lowly thornbush, because when Israel is in exile, He joins in their suffering, as it were. The bush itself, representing Israel, could not be consumed, because God does not permit His nation to be destroyed (Midrash).

4. הֲנִי — "Here I am!" This expression connotes total readiness to carry out the will of the caller.

5. אַל-תִּקְרַב הָלֶם — Do not come closer. The entire mountain was holy during the time when the *Shechinah* [God's Presence] was upon it, as it would be when the Ten Commandments were given, and it was therefore forbidden for mortals to approach (see 19:12). By the time the Torah was given, Moses had attained a level of holiness that permitted him to ascend the mountain, but at this early stage of his prophecy, he was not yet permitted to do so (Ramban).

שָׁל-נְעֻלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ — Remove your shoes from your feet. God commanded him to remove his shoes, because in places of exalted sanctity, such as the Temple, even Kohanim may not wear shoes (Ramban). The removal of his shoes implied that Moses was to give himself up unreservedly — without any impediment between himself and the holy ground — to the sanctity of the place upon which he stood: "Instead of trying to find out about a phenomenon

וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶלֹהֵי דָבָר אֶלֹהֵי
דָּאֲבָרָה אֶלֹהֵי דִּיחֶק וְאֶלֹהֵי דִּיעֶקב
וּבְכַשְׁנוֹן מִשָּׁה לְאַפְוֵהי אֲרִי רַחֵל
מִלֵּאסְתָּפֶלֶא בְּזִיזִי יִקְרָא דִּי: וַיֹּאמֶר יְיָ
מִגֵּלָא גִלִּי קְדָמִי יְיָ שְׁעִבֹד עֲמִי דִי
בְּמִצְרַיִם וְיָת קְבִלְתִּהוֹן שְׁמִיעַ קְדָמִי מִן
קֳדָם מַפְלְחִיהוֹן אֲרִי גִלִּי קְדָמִי (יְיָ)
פִּיבִיִּיהוֹן: ה. וְאֶתְגִּלְתִּי לְשׁוֹבְתֵיהוֹן מִיַּד
דְּמִצְרָאִי וּלְאַסְקוּתֵיהוֹן מִן אֶרֶצָא הַהִיא
לְאַרְעָא טָבָא וּפְתִיָא לְאַרְעָא עֲבָדָא
חֵלֶב וּדְבֶשׁ לְאַתֵּר פְּנֻעֵנָאִי וְחִתָּאִי
וְאַמּוֹרָאִי וּפְרָזָאִי וְחִנָּאִי וְיִבּוּסָאִי: ט. וְכַעַן
הָא קְבִילֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲלֵת קְדָמִי וְאַף
גִּלִּי קְדָמִי יְיָ דִּוְחֶקָא דִּי מִצְרָאִי דִּיחֶקוֹן
לְהוֹן: י. וְכַעַן אֵיתָא וְאַשְׁלַחְךָ לְנֹת פְּרַעָה
וְאַפִּיק יְיָ עֲמִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם:
יא. וַיֹּאמֶר מִשָּׁה קֳדָם יְיָ מִן אֲנָא אֲרִי אוֹזִיל
לְנֹת פְּרַעָה וְנָרִי אֲפִיק יְיָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרַיִם: יב. וַיֹּאמֶר אֲרִי יְיָ מִיִּמְרִי
בְּסַעֲדָךְ וְדִין לָךְ אֶתָּא אֲרִי אֲנָא שְׁלַחְתִּיךָ

וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶלֹהֵי אֲבִיךָ אֶלֹהֵי אֲבִרְהָם אֶלֹהֵי יִצְחָק
וְאֶלֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּסְתֵּר מִשָּׁה פָּנָיו כִּי יָרָא מִהִבֵּית אֶל-
הָאֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יְהוָה רָאָה רְאִיתִי אֶת-עֲנִי עַמִּי אֲשֶׁר
בְּמִצְרַיִם וְאֶת-צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי מִפִּי נְגִשְׁוֹ כִּי יָדַעְתִּי
אֶת-מַכְאֲבֵיו: וְאֶרְדָּ לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וְלְהַעֲלֹתוֹ מִן-
הָאֶרֶץ הַהִוא אֶל-אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה אֶל-אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב
וְדֶבֶשׁ אֶל-מָקוֹם הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי
וְהַיְבוּסִי: וְעַתָּה הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלַי וְגַם-
רְאִיתִי אֶת-הַלֶּחֶץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם: וְעַתָּה
לֵךְ וְאַשְׁלַחְךָ אֶל-פְּרַעָה וְהוֹצֵא אֶת-עַמִּי בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרַיִם: וַיֹּאמֶר מִשָּׁה אֶל-הָאֱלֹהִים מִי אֲנִי כִּי אֵלֶךְ
אֶל-פְּרַעָה וְכִי אוֹצִיא אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם: וַיֹּאמֶר
כִּי-אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה-לִּךָ הָאוֹת כִּי אֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ

ר"ט

ותלתי בשליחותי, וכדאי אני להליל, כאשר ראית הסנה עושה שליחותי ואינו אוכל
כך תלך בשליחותי ואינך נזקק. ושאלת מה זכות יש לישראל שילאו ממלרים, דבר
גדול יש לי על הולאה זו, שהרי עמידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף שלשה
חדשים שילאו ממלרים (ש"ר גי'ד:), ר"ל, כי אהיה עמך, וזה שחללי בשליחותך
לך האות על הנסעה אחרת שאני מנתיך, ששנתיאס ממצרים תעבדון
אחרי על ההר הזה, שחקבלו התורה עליו, והיא הכוח העומד לישראל.
ודומת ל' זה מליט, וזה לך האות אכול השנה ספתי וגו' (ישעיה לזג) מפלס סמתי:
מהיה לך לאות על הנסעה אחרת, שאלכס תריבה מפירות ואני אכרך הספתי:

that lies beyond your sphere, understand and devote yourself to the lofty destiny of the ground upon which you already stand" (R' Hirsch).

7. נְגִשְׁוֹ — *Its taskmasters*. Apart from other considerations, God responds to the despairing outcry of the downtrodden (Alshich).

8. בִּי יָדַעְתִּי — *For I have known*. After having said that He has seen and heard the afflictions of His people, God says that He knew what they were going through. Knowledge is the climax of seeing and hearing, for if one does not understand and draw the necessary conclusions of what he has seen and heard, his perceptions are of no value (R' Bachya).

8. וְנָרִי — *I shall descend*. God descended to this mountain, revealing Himself to Moses, to begin the process of redemption (Ramban). Alternatively, for God to communicate with an immoral Pharaoh is an unseemly "descent," but He is prepared to do so in order to rescue Israel from servitude (Or HaChaim).

... טוֹבָה וְרַחֲבָה — *Good and spacious*. . . This verse lists the familiar praises of Eretz Yisrael, which Ramban explains as follows: The land is good in that its climate is pleasant and the country is filled with desirable features, and it is spacious in that the nation will have adequate living space. A land with such advantages will produce healthy livestock that will

(ז) כי ידעתי את מכאביו. כמו וידע אלהים (לעיל כ:כה). כלומר, כי שמתי לב
להסבון ולדעת את מכאביו, ולא העלמתי עיני ולא אטאס את חזני מנעקס: (ז)
ועתה לבה ואשלחך אל פרעה. ואל"מ מה חוטל, והוצא את עמי, ויעלו
דברך וטולאס מסי: (יא) מי אנכי. מה אני חשוב לדבר טס המלכיס: וכי
אוציא את בני ישראל. ואף אס חשוב אני, מה זכו ישראל שיעשה להם נס
ואוליאס ממלרים (ש"ר גי'ד:). (יב) ויאמר כי אהיה עמך. השיבו על ראשון ראשון
ועל אחרון אחרון. שאמר מו אנכי כי אלך אל פרעה, לא שך היא כי אס משלי,
כי אהיה עמך. וזה המראה אשר ראית בסנה לך האות כי אנכי שלחתיך

give abundant milk, and fruits that will be rich and sweet as honey. There were seven Canaanite nations, but our verse lists only six. The Girgashites are omitted because their portion of the land was not so rich or because they despaired of defeating the invading Israelites and abandoned the land before the Jews arrived.

9-10. The time has come. Both verses begin with the word *and now*, indicating that Moses' mission was a matter of urgency.

9. וְעַתָּה — *And now*. Although God had said in verse 7 that He heard the Jewish outcry, He reiterated it here to stress that the complaints of the people had reached His Heavenly Throne, meaning that the redemption could not be delayed any longer (Ramban).

The Midrash comments that God had foretold to Abraham that there would be a period of slavery, but that there was an appointed time for the redemption to occur. Here, God told Moses that *now* the time had come.

הַלֶּחֶץ — *The oppression*. The Egyptians had confined the large and growing nation of Israel to the same small area of Goshen, where it had settled as a family of seventy (R' Chananel). Thus, there was an attempt to make their living conditions unbearable, much like the overcrowded ghettos of medieval Europe. According to Ramban, the oppression

⁶ And He said, "I am the God of your father, the God of Abraham, the God of Isaac, and the God of Jacob." Moses hid his face, for he was afraid to gaze toward God.

⁷ HASHEM said, "I have indeed seen the affliction of My people that is in Egypt and I have heard its outcry because of its taskmasters, for I have known of its sufferings. ⁸ I shall descend to rescue it from the hand of Egypt and to bring it up from that land to a good and spacious land, to a land flowing with milk and honey, to the place of the Canaanite, the Hittite, the Amorite, the Perizzite, the Hivvite, and the Jebusite. ⁹ And now, behold! the outcry of the Children of Israel has come to Me, and I have also seen the oppression with which the Egyptians oppress them. ¹⁰ And now, go and I shall dispatch you to Pharaoh and you shall take My people the Children of Israel out of Egypt."

Moses'
Doubts
and God's
Reassur-
ance

¹¹ Moses replied to God, "Who am I that I should go to Pharaoh and that I should take the Children of Israel out of Egypt?"

¹² And He said, "For I shall be with you — and this is your sign that I have sent you:

refers to Egypt's overzealousness in persecuting the Jews.

Limited oppression could have been justified as a fulfillment of God's prophecy to Abraham, but the Egyptians exceeded all bounds.

10. וַיַּחַד לָכֵּן — And now, go. Both terms are expressions of urgency. The time has come and Moses is the redeemer. God assures him that he will succeed, despite the apparent hopelessness of one man prevailing against the greatest power in the world.

11-17. Moses' doubts and God's reassurance. For a total of seven days, God urged Moses to go to Egypt and Moses refused (*Rashi* 4:11). Moses' arguments took three main forms: (a) He considered himself unworthy and lacking in the talent needed for this momentous mission; (b) he felt that he would fail, because either Pharaoh or the Jews or both would not believe him; and (c) the Jews had not earned God's miraculous intervention. At the end of the lengthy exchange, a new element entered Moses' considerations: He felt that it was not proper for him to become the leader of Israel in place of his older brother Aaron, who had been carrying the burden of leadership in Egypt.

It seems strange, even inconceivable, that Moses should refuse to obey God's explicit command. Even if he was sure in his own mind that he could not succeed, how could he substitute his judgment for God's? The Midrash indicates that the key to Moses' hesitation may be found in verse 10, where God commanded him to go to Pharaoh and take Israel out of Egypt, thus implying that the task was Moses' to perform. Consequently, he assumed that the liberation was to be performed not through God's miraculous intervention, but through his own skills of persuasion and inspiration (*Sheimos Rabbah* 3:4), in keeping with the general rule that one should not rely on miracles. Furthermore, the Midrash implies that Moses realized that he had to understand all the possible ramifications of his mission (*ibid.* 3:5).

Moses had to evaluate himself and determine if he was equal to the task — and this most humble of all human beings was convinced that he was not. As *Ramban* (4:2) notes, God would tell him during the lengthy dialogue that Pharaoh would not heed his message, nor did He guarantee, at first, that the Jews would believe him. If so, logic dictated

that Pharaoh's disdain would cause the Jews to dismiss Moses as a Divine emissary, as indeed occurred (5:21). This is why he was justified in questioning the Divine choice of so "obviously inadequate" a man to carry out a mission that was beyond his capacity, for if he were indeed to fail, God's Name would be desecrated.

In a similar manner, Abraham virtually demanded that God save the evil cities of Sodom and Amorah from the punishment that they so richly deserved. As part of his plea, Abraham argued that it would be unjust of God to carry out the upheaval decreed against Sodom (*Genesis* 18:25). *Michtav MeEliyahu* explains that a manifestation of God's judgment that was beyond Abraham's comprehension would interfere with his service of God, and therefore he felt that he had the right to protest it. So, too, Moses appealed that he not be given a mission that was too much for him.

It should be noted that Moses never said that, as a fugitive who had been forced to flee for his life, he could not risk a return. Moses did not use personal safety as a reason to refuse God's command.

11. וְכִי אֹמַר — Who am I . . . and that I should take . . . out. These are two unrelated questions. How can I, who am so unqualified, influence Pharaoh? And what have the Jewish people done to deserve such a miracle? (*Rashi*).

In another perspective on Moses' doubts about Israel, *Kli Yakar* and *Sfas Emes* comment that he wondered how the Jews could rid themselves of the spiritual pollution of so many years in Egypt. And if they could not, then they would not be able to fulfill the purpose of their freedom. To this, God answered that as soon as they left Egypt, they would discard its legacy and surge forward to receive the Torah on the very mountain where God was revealing himself to Moses.

12. וַיֹּאמֶר — And He said. God answered Moses' two questions in order. He need not fear Pharaoh because God will be with him. And as to the merit of the Jewish people, they are destined to receive the Torah on Mount Sinai within three months after leaving Egypt (*ibid.*). This teaches that people can be judged and even rewarded on the basis of their potential. The very fact that the nation has within it the capacity for growth that will enable them to listen to God's

באפקותך ית עמא ממצרים תפלחון
 קדם יי על טורא הרין. יג. נאמר משה
 קדם יי הא אנא אתי לבני ישראל
 ואימר להון אלהא דאבהתכון שלחני
 לתכון וימרון לי מא שמה מא אימר
 להון: יי. נאמר יי למשה אהיה אשר
 אהיה נאמר כדנן תימר לבני ישראל
 אהיה שלחני לתכון: טו. נאמר עוד יי
 למשה כדנן תימר לבני ישראל יי
 אלהא דאבהתכון אלהה דאברהם
 אלהה דיעקב ואלהה דיעקב שלחני
 לתכון דין שמי לעלם ודין דכרני
 לכל דר דר: טז. אויל ותכנוש ית
 סבי ישראל ותימר להון יי. אלהא
 דאבהתכון אתגלי לי אלהה דאברהם
 יעקב ויעקב למימר מדבר דכירנא
 יתכון וית דאחעבד לכון במצרים:
 יז. נאמר יי אסיק יתכון משעבוד
 מצראי לארע כנענאי וחתאי ואמוראי
 ופרזאי ונחאי ויבוסאי לארעא עברא
 חלב ודבש: יח. ויקבלון למימרך
 ויתימי את ישראל לת מלכא

בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על
 ההר הזה: ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי בא אל-
 בני ישראל ואמרתי להם אלהי אבותיכם שלחני
 אליכם ואמרו לי מה שמו מה אמר אלהם: ויאמר
 אלהים אל משה אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר
 לבני ישראל אהיה שלחני אליכם: ויאמר עוד אלהים
 אל משה כה תאמר אל בני ישראל יהוה אלהי
 אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב
 שלחני אליכם זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר: לך
 ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם יהוה אלהי
 אבותיכם נראה אלי אלהי אברהם יצחק ויעקב לאמר
 יי פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים: ויאמר
 אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני והחתי
 והאמרי והכנעני והחוי והיבوسی אל ארץ זבת חלב
 ודבש: ושמעו לקלך ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך

חמישי טז

כ"י

זקנים סתם, היאך אפשר לו לאסוף זקנים של ס' רבוא: (יח) ושמועו לקולך.
 מחליהם, מכיון שחאמר להם לשון זה [מיד] שמועו לקולך, שכבר סימן זה מסור
 ביום מיעקב ומיוסף שנשאו זה הם נחלים. יעקב אמר ואלהים פקד יפקד אתכם
 (נחלשים נכד) יוסף אמר להם פקד יפקד אלהים אתכם (שם כה; ש"ר גח:)
 [אלהי העבריים. י"ד יחירה רמז ל' מכות] בקרה עלינו. לשון מוקד, וכן
 ויקר אלהים (במדבר כג:ד), ואנכי אקרה כה (שם טז) אהא נקרה מחתו הלוס:

(יד) אהיה אשר אהיה. אהיה עמם בלילה זאת אשר אהיה עמם בשעבוד
 שחר מלכות. אמר לפניו, רבש"ט, מה אני מוכיר להם לרה אחרת, דייס בלילה
 זו. אמר לו יפה אמרת, כה תאמר וגו' (ש"ר גח: ברכות ט:). (טז) זה שמי לעלם.
 חסר וי", לומר העלימהו שלא יקרא כחכמו (ש"ר שס ז; פסחים ג:). וזה וזכרי.
 למדו היאך נקרא (שם וס) וכן דוד הוא אומר ה' שמך לעולם ה' זכרך לדור ודור
 (תהלים קלח:יג): (טז) את זקני ישראל. מיוחדים לשיבה (יומא כח:). וז"ל

word and accept His Torah is sufficient to justify the Exodus.

And this is your sign . . . you will serve God on this mountain. Rambam comments that true faith is never based merely on miracles, because there is always a lingering doubt that miracles can be fabricated or brought about by means other than Divine intervention. This was the basis of Moses' fear that the Jews would not believe him — even miracles could not induce perfect belief. To dispel this fear, God assured him that the nation would experience Revelation on *this mountain* when they received the Ten Commandments. Israel's faith in Moses and his prophecy was based on its *own* experience at Sinai, where it became indisputably clear to them that God was speaking to them (*Hil. Yesodei HaTorah* 8:2).

In another interpretation of *and this is your sign*, R' Hirsch and others say that it was God's favorable comment on Moses' self-doubt. His intense modesty was in itself a qualification for his mission, because no one would say that he executed the victory over Egypt purely as a result of charisma and leadership ability; everyone would realize that despite his personal greatness, he was merely a tool in the hand of God.

13-17. The Names of God.

13. מה שמו — What is His Name? Obviously the Jews knew the various names of God, so that the question cannot be understood literally. God has many Names, each of which represents the way in which He reveals Himself through His behavior toward the world. When He is merciful, He is called *HASHEM* [יהיה], the Name that represents compassion. This Name also represents the eternity of God, for it is composed of the letters that spell היה היה היה, *He was, He is, and He will be*, meaning that God's Being is timeless. When He exercises strict judgment, He is called *Elohim*. When He exercises His mastery over nature and performs hidden miracles — as He did for the Patriarchs — He is called *Shaddai*, and so on. Thus Moses was saying that once the Jews accepted him as God's emissary, they would want to know which of God's attributes He would manifest in the course of redeeming them from Egypt (*Ramban*).

However, יהיה is more than a descriptive Name; it is a proper noun, for it is the actual Name of God, and is known as *Sheim HaMeforash*, or the "Ineffable Name." In respect for its great sanctity, it is not pronounced as it is written. Instead, it is pronounced *Adonay* during prayer or when reading from the Torah; in ordinary speech, the word

When you take the people out of Egypt, you will serve God on this mountain."

The Names of God ¹³ Moses said to God, "Behold, when I come to the Children of Israel and say to them, 'The God of your forefathers has sent me to you,' and they say to me, 'What is His Name?' — what shall I say to them?"

¹⁴ HASHEM answered Moses, "I Shall Be As I Shall Be." And He said, "So shall you say to the Children of Israel, 'I Shall Be has sent me to you.' " ¹⁵ God said further to Moses, "So shall you say to the Children of Israel, 'HASHEM the God of your forefathers, the God of Abraham, the God of Isaac, and the God of Jacob has dispatched me to you. This is My Name forever, and this is My remembrance from generation to generation.' " ¹⁶ Go and gather the elders of Israel and say to them, 'HASHEM, the God of your forefathers, has appeared to me, the God of Abraham, Isaac, and Jacob, saying, "I have surely remembered you and what is done to you in Egypt." ' " ¹⁷ And I have said, 'I shall bring you up from the affliction of Egypt to the land of the Canaanite, the Hittite, the Amorite, the Perizzite, the Hivvite, and the Jebusite, to a land flowing with milk and honey.'

¹⁸ "They will heed your voice. You and the elders of Israel shall come to the king of

HASHEM [the Name] is substituted for it. That it should not be pronounced as it is spelled is derived by the Sages from verse 15; see commentary below.

14. אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה — "I Shall Be As I Shall Be." This is in itself a Divine Name, as implied by *Onkelos*, since he does not translate these three words. *Rashi* explains that the import of the word אֶהְיֶה — literally *I Shall Be* — is as follows: "I shall be with them in this sorrow as I shall be with them in other sorrows." To this, Moses replied, "An evil in its own time is enough!" i.e., why should You imply to them that there will be future exiles; is it not enough that they suffer now in Egypt? Accepting Moses' argument, God instructed him to say, "I Shall Be [with them in this sorrow] has sent me to you" (*Rashi* from *Bechoros* 9a).

According to the Midrash, the word אֶהְיֶה describes God as timeless and eternal.

15. וַיֹּאמֶר עוֹד אֲלֵהֶם — *God said further*. After God conveyed the unfamiliar Name of the previous verse — a Name that was His response to the current Jewish plight — God instructed Moses to tell Israel that the God Who was about to redeem them was no different from the God of their forefathers (*Or HaChaim*).

Gur Aryeh comments on the significance of the two different Names: *I Shall Be* in the previous verse, and *HASHEM* in this one. As noted above, God wanted the Jews to know that He was with them in their suffering, which is why He told Moses to "introduce" Him that way in verse 14. On another level, however, God is unknowable and so far above mankind that there can be no attachment to Him. This aspect of God is implied by the Name *HASHEM*, which describes Him as the Ineffable One, Who is above any entanglement with any other. Israel, too, was to be a unique entity on earth, separate from all other nations. The nation's ability to rise to such an exalted estate derives from the Patriarchs, the roots from which the Jewish people derives its uniqueness. In a sense, therefore, there is a similarity between God and the Patriarchs, and in this sense, the Name Hashem can be applied to a person or nation only if it

is free of any foreign entanglement. Thus, the use of this Name in the context of Moses' mission implied clearly that Israel would be freed from any attachment to Egypt.

R' Hirsch sees in the stress on the individual Patriarchs in this verse and the next a new message to Israel: The Patriarchs went through many different periods in their lives, from great success to decline and exile, but always God remained with them. So, too, God will always be with their descendants, even when there seems to be little hope of success or even survival.

וְהָיָה שְׁמִי לְעֹלָם — *This is My Name forever*. Since the word שְׁמִי is spelled without the customary ו it can be pronounced לְעֹלָם, to conceal. This implies that the Divine Name should not be pronounced as it is spelled [see comm. to v. 13]. God continued, "this is My remembrance," meaning that He taught Moses to pronounce the Name as Adonoy (*Rashi* from *Midrash*, *Pesachim* 50a).

16. ... וְגַתְּ — *Go and gather* ... This is a virtual repetition of the previous verse, except that it directs Moses to carry the same message to the elders. According to *Abarbanel*, Moses was now told that he should speak only to the elders, who are capable of understanding the import of his message, but not to the common people. *Or HaChaim*, however, comments otherwise. In verse 15, Moses was told to convey his mission to every Jew he met, in order to build up momentum. Once his arrival became the talk of all the people, the elders would consent to meet with him; otherwise, they would ignore him.

18. וְשָׁמְעוּ לְקוֹלְךָ — *They will heed your voice*. God assured Moses that the elders would heed Moses' call because of their tradition from Jacob and Joseph that the eventual redeemer would use the expression פָּקַדְתִּי (I have surely remembered (*Rashi*). Even though the expression was surely no secret, this tradition was a prophecy that no one but God's chosen redeemer would ever use the term (*Ramban*).

Ramban, however, cites the Midrash that the reason the people would believe Moses was because he had fled Egypt at the age of twelve, and would not have known the

דמִצְרַיִם וַתִּמְרְאוּ לָהּ יְיָ אֱלֹהֵי דִּיהוֹדָאִי
אֶתְקַרֵּי עֲלֵנָא וּבְעֵן גְּזִיל כְּעֵן מִחֶלֶק
תְּלַתָּא יוֹמִין בְּמִדְבָּרָא וּנְדַבַּח קָדֶם יְיָ
אֱלֹהֵנָּא: יט וְקָדְמִי גְלִי אֲרִי לֹא יִשְׁבּוּק
יִתְּכוֹן מִלֵּפָא דְּמִצְרַיִם לְמִיּוֹל וְלֹא מִן
קָדֶם דְּחִילָה תְּקִיף: כ וְאֶשְׁלַח פּוֹן יָת
מַחַת גְּבֻרָתִי וְאֶמְחִי יָת מִצְרָאִי בְּכָל
פְּרָשְׁתִּי דִּי אֶעֱבֹד בִּינְיָהוּ וּבְחֵר כֹּן
יִשְׁלַח יִתְכוֹן: כא וְאֶתָּן יָת עֲמָא דְּרִין
לְרַחֲמִין דְּעֵינִי מִצְרָאִי וְיִהִי אֲרִי תִּהְיוּ
לֹא תִּתְּכוֹן רִיקָנִין: כב וְתִשְׁאַל אֶתְמָא
מִשְׁכַּבְתָּהּ וּמִקְרִיבַת בֵּיתָהּ מִנִּין דְּכֶסֶף
וּמִנִּין דְּרֹהַב וּלְבוּשִׁין וְתִשְׁוֹן עַל בְּנִיכּוֹן
וְעַל בְּתִיבּוֹן וְתִרְוֹקוֹן יָת מִצְרַיִם:
א וְאֶתִּים מִשָּׁה וְאָמַר וְהָא לֹא יִתְּמָנוּ לִי
וְלֹא יִקְבְּלוּ מִנִּי אֲרִי יִמְרְאוּ לֹא אֶתְגְּלִי
לָהּ יְיָ: ב וְאָמַר לָהּ יְיָ מִה דִּין בִּידָךְ
וְאָמַר חוּטָרָא: ג וְאָמַר רְמוּדֵי לֶאֱרֻעָא
וְרִמְדֵי לֶאֱרֻעָא וְהָיָה לְחֻזָּא וְעֶרְק מִשָּׁה
מִן קְדָמוּדֵי: ד וְאָמַר יְיָ לְמִשָּׁה אוֹשִׁיט
יָדָךְ וְאֶחָד בְּנוֹכַח וְאוֹשִׁיט יָדָהּ וְאֶתְקַף

מִצְרַיִם וְאָמַרְתֶּם אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה
עָלֵינוּ וְעַתָּה נִלְכְּדָהּ נָא דְרָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר
וְנִזְבַּחָהּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ: וְאֲנִי יִדְעָתִי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם
כ מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהִלָּךְ וְלֹא בִיד חֻזְקָה: וְשִׁלַּחְתִּי אֶת־יָדִי
וְהִכִּיתִי אֶת־מִצְרַיִם בְּכָל נִפְלְאוֹתַי אֲשֶׁר אַעֲשֶׂה בְּקִרְבּוֹ
כא וְאַחֲרֵי־כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם: וְנִתְּתִי אֶת־חֹן הָעַם־הַזֶּה בְּעֵינֵי
כב מִצְרַיִם וְהָיָה כִּי תִלְכוּן לֹא תִלְכוּ רִיקָם: וְשִׁאֲלָה אִשָּׁה
מִשְׁכַּנְתָּהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָהּ כְּלֵי־כֶסֶף וְכְלֵי זָהָב וְשִׁמְלֹת
וְשִׁמְתֶם עַל־בְּנֵיהֶם וְעַל־בְּנִיתֶם וְנִצַּלְתֶּם אֶת־מִצְרַיִם:
ד א וַיַּעַן מֹשֶׁה וְהָן לֹא־יֵאָמְנוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקִלִּי
כִּי יֹאמְרוּ לֹא־נִרְאָה אֵלָיֶה יְהוָה: וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה מִזֶּה
ג בִּידָךְ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: וַיֹּאמֶר הַשְׁלִיכֵהוּ אֶרְצָה וַיִּשְׁלַכְהוּ
ד אֶרְצָה וַיְהִי לְנַחֵשׁ וַיֵּנֶס מֹשֶׁה מִפָּנָיו: וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וְאַחֲזוּ בְּזֻנְבוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֹק

רש"י

שהיא בלה בחיבה לפרקים ונופלת ממנה, כו"ן של גונף, נושא, נותן, נושא, כשהיא מדברת לשון ופעלתם תנקה בכתף. כגון ונשאלתם את איביכם (בראשית מהיטע) ונתתם להם את ארץ הגלעד (במדבר לב:כט) ונמלאתם את בשר ערלתכם (בראשית עז:א). לכן אני אומר זאת הנקודה בחי"ק מן היסוד היא, ויסוד שם דבר נולד, והוא מן השוטים הכבדים, כמו דבור, כפור, למוד, כשידבר בשלשון ופעלתם יקד בחי"ק. כמו ודברתם אל הפסל (במדבר כח) ונפרתם את הכיב (ויחזקאל מה:כ) ולמדתם אותם את בניכם (דברים יא:טז): (ב) מזה בידך. לכן נכתב חיבה אחת, לדרוש. מזה שבידך אחת חייב לנקות, שחשבת כשברים (ע"ל גי'ג). ושעונו, כלום שאומר לחבירו מודה אחת שזו שלפניך אכן היא, אומר לו הן, אחר לו הריני עושה אחת עין: (ג) ויהי לנחש. רמז לו שספר לשון שרע על ישראל (באומר לא יאמינו לו) ופסל אומנותו של נחש: (ד) ויחזק בו. לשון אחיזה הוא. והרבה יש במקרא, ויחזיקו האנשים בידו (בראשית יט:טז) והחזיקה במבוסיו (דברים כה:יא) והחזיקו בזקנו (שמואל א ז:לז). כל לשון חזק הדבוק לכו"ל לשון אחיזה הוא:

above tradition.

18-22. The apparently deceitful request to the Egyptians.

God told Moses to ask Pharaoh for a three-day respite to bring offerings, but not to ask for complete freedom, although there was surely no intention on Moses' part ever to come back. Furthermore, the Jews were to "borrow" valuables (v. 22) that they would never return. Was this not dishonest, and could God not have brought about the Exodus without such "unbecoming" means?

The following emerges from several of the commentators: There is no question that the Jews, who had been forced into slavery, were entitled to their freedom and that they had a right to take a major portion of Egypt's wealth as compensation for their 116 years of unpaid labor. Consequently, there was no question of thievery on their part. In a different

(יט) לא יתן אתכם מלך מצרים להלך. אם אין אני מראה לו ידי החזקה, כל עוד שאין אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכם להלך: לא יתן. [וכתרגומו] לא ישובק, כמו על כן לא נתחיר (בראשית כז) ולא נתנו אלהים להרע עמדי (סם לאח), וכלן לשון נחמיה סם. וי"ו ולא ביד חזקה. ולא בשביל שידו חזקה, כי מזה אשלת את ידי והכיתי את מצרים וגו' (פסוק כ) ומתרגמין אותו ולא מן קדס דחיליה חקיף. משמו של רבי יעקב ברבי נחמן נאמר לי: (בב) ומגרת ביתה. מאותה שהיא גרה אהב נבית: ונצלתם. כתרגומו ותרוקטון. וכן ויגלו את מצרים (שמות יב:ל) ויתגלו בני ישראל את עידי (שמות לב:ל) והג' וי"ו יסוד. ומנחם חברי מחברת נד"י עס ויגל אלהים את מקנה איביכם (בראשית לא:ט) אשר הגיל אלהים מאבינו (סם עז). ולא יאמנו דבריו כי אם לא היה הנו"ן יסוד והיא נקודה בחי"ק לא תהא משמח בשלשון ופעלתם אלא בשלשון ונפעלתם. כמו ונשחתם מן האדמה (דברים כח:טג) ונתתם ביד איבי (ויקרא כז:כז) ונפתם לפני איביכם (סם יז) ונתתם בחובה (ויחזקאל כב:כא) ואמרתם נגלנו (ירמיה ז:י) לשון נפעלנו. וכל נ"ן

justification of their legal right to the goods of Egypt, *Sforno* comments that after the Splitting of the Sea, the valuables took on the status of the spoils of war.] To make it easier for Pharaoh to let them go — since God is compassionate even to the wicked — God instructed Moses to make requests that a reasonable monarch would have granted. An opportunity to bring offerings for three days is not excessive. And by saying that God "happened upon" him (v. 18), Moses implied that such commandments would not be made often, so that Pharaoh would have even less cause for misgiving. Nevertheless, since God does not lie (*I Samuel* 15:29), the requests had to be made in such a way that the eventual behavior of the Jews would not contradict what they had told Pharaoh. They asked for three days, but they never said they would return, although a listener would have been entitled to assume that they would. And in asking the Egyptian populace for their valuables, they were to use a word that

The Request to the Egyptians Egypt and say to him, 'HASHEM, the God of the Hebrews, happened upon us. And now, please let us go on a three-day journey in the Wilderness, and we shall bring offerings to HASHEM, our God.' ¹⁹ I know that the king of Egypt will not allow you to go, except through a strong hand. ²⁰ I shall stretch out My hand and I shall strike Egypt with all My wonders that I shall perform in its midst, and after that he will send you out. ²¹ I shall grant this people favor in the eyes of Egypt, so that it will happen that when you go, you will not go empty-handed. ²² Each woman shall request from her neighbor and from the one who lives in her house silver vessels, golden vessels, and garments; and you shall put them on your sons and daughters, and you shall empty out Egypt."

4 ¹ Moses responded and said, "But they will not believe me and they will not heed my voice, for they will say, 'HASHEM did not appear to you.'"
Moses Doubts the People's Faith ² HASHEM said to him, "What is that in your hand?" and he said, "A staff." ³ He said, "Cast it on the ground," and he cast it on the ground and it became a snake. Moses fled from it. ⁴ HASHEM said to Moses, "Stretch out your hand and grasp its tail." He stretched out his hand and grasped

could have two different connotations. This was implied by the word God used in conveying the command to Moses: *וְשָׁאֵלָה* can mean *borrow*, as the Egyptians would understand it, and it can mean *request*, which was the true meaning, since the Jews would not return what they were given. Consequently, in making their request, the Jews were to use an Egyptian term that would lend itself to more than one interpretation.

Another reason why God chose to mislead Pharaoh through such indirect deception was because He wished to punish Pharaoh and his people for all their years of cruelty, and He wished to do so by splitting the sea, the miracle that dwarfed all the miracles of the Ten Plagues in Egypt. The way He chose to bring the king and his army to the sea was by making them anxious to retrieve "their" slaves and the property that they had lent them.

19. *וְשָׁאֵלָה בְּיָד חֲזָקָה* — Except through a strong hand, i.e., Pharaoh would not respond to Moses' entreaties until God punished him harshly through the plagues (*Rashi*). *Ramban*, however, has an opposite interpretation: Pharaoh will not permit them to leave *even through a strong hand*, i.e., the early plagues, for that demonstration of God's strong hand will not be sufficient to influence Pharaoh. Not until he feels the full brunt of Divine wrath will he relent.

4.

1-17. Moses doubts the people's faith.

Even after God's assurances, Moses insisted that the people will not believe him. God then showed him three miracles that he was to display to the people to win their confidence. However, the Midrash (*Shemos Rabbah* 3:15) says that these miracles included a stern message to Moses that he had spoken improperly in contradicting God's earlier statement that the people would listen to him [see below].

It remains difficult, however, that Moses could have doubted God's assurance that Israel would believe his message. Several explanations are given, among them:

— Moses understood God's earlier statement to mean that the people *should* believe him, but not as a guarantee

that they *would*. Therefore he contended that it was more logical for them not to believe him (*Ramban*).

— Once God told him that Pharaoh would not obey him, Moses argued quite logically that when Pharaoh was intransigent, the people would become convinced that a true emissary of God would not be defied by the king (*Sforno*).

— Moses felt that he lacked the prerequisites of prophecy, such as wisdom, wealth, and physical perfection (since he was tongue-tied). Consequently, the people would surely doubt that God had spoken to him. He did not raise this question as soon as God approached him at the burning bush because he thought that when God revealed to him the Name with which miracles are performed, he would be transformed miraculously into someone worthy of prophecy. That did not happen; hence Moses, in his intense humility, raised this objection (*Or HaChaim*).

— Homiletically, *Sfas Emes* comments that Moses looked ahead to future centuries. He was sure that the Jews in Egypt would believe him, but since his mission involved the guarantee that God would be with them in later exiles [see comm. to v. 3:14], Moses wanted to know if God would be merciful even in times when Jews lacked faith.

2. *מַה־בְּיָדָךְ* — What is that in your hand? *Sforno* notes the juxtaposition of Moses' hand and his staff. To show him that God holds the power of life and death, Moses was about to see the dead staff become a living being, and his live hand suffer *tzaraas*, which is tantamount to death.

3-9. The three signs. Moses was shown three miracles that he was commanded to repeat for the Jews in order to prove his legitimacy. However, the first two of the signs — the snake and the *tzaraas* — were for Moses' benefit, as well, to show him that, like the snake in Eden, he had spoken slander against the Jews; and to punish him for it through *tzaraas*, which is the traditional punishment for the sin of slander [see comm. to *Leviticus* ch. 13]. Because Moses understood this, he fled from the snake, thinking that it was to bite him in punishment (*Ramban*). By telling the Jews that God had stricken him with *tzaraas* because he had

בַּהּ וְהָיָה לְחֹטֶאָה בִּידֶה: הַבְדִּיל
 דִּיהֶמְנוּן אֲרֵי אֲתִגְלִי לָךְ יְיָ אֱלֹהָ
 דְּאֶבְרָהֶם אֱלֹהָ דְּאֶבְרָהֶם אֱלֹהָ
 דִּי־צִחָק וְאֱלֹהָ דִּי־עֵקֶב: וְנֹאמַר יְיָ לֵא
 עוֹד אֶעֱלֶי דְּעֵן יִדְךָ בְּעִטְפָךָ וְאֶעֱלֶי יִדְךָ
 בְּעִטְפָה וְאֶפְקֶה וְהָא יִדְךָ חֲזָרָא כְּתִלְגָא:
 וְנֹאמַר אֲתִיב יִדְךָ לְעִטְפָךָ וְאֲתִיב יִדְךָ
 לְעִטְפָה וְאֶפְקֶה מִעִטְפָה וְהָא תִּבְתּוּת הָיָה
 בְּבִשְׂרָה: הָיָה אִם לֹא יִהְיֶה מִן לָךְ וְלֹא
 יִקְבְּלוּן לָקֵל אֲתָא קְרָמָה וְיִהְיֶה מִן לָקֵל
 אֲתָא בְּתִרְחָה: וְהָיָה אִם לֹא יִהְיֶה מִן אִף
 לְתִרְחִין אֲתִיב הָאֵלִין וְלֹא יִקְבְּלוּן מִן
 וְחִסָּב מִמֵּיָא דְּנִגְהָרָא וְתִשׁוּר לִיבִשְׂתָא
 וְיִהְיוּ מִיָּא דִּי תִּסָּב מִן נִגְהָרָא וְיִהְיוּ לְדִקְמָא
 בִּיבִשְׂתָא: וְנֹאמַר מִשָּׁה קָרַם יְיָ בָּבְעוּ יְיָ
 לֹא גָבַר דְּמִלּוּל אֲנָא אִף מִתְמַלִּי אִף
 מִדְּקִמּוּדִי אִף מִעֵדֵן דְּמִלְלָתָא עִם עִבְדֵּךָ
 אֲרֵי יִקְרִי מִמְלָל וְעִמִּיק לִישׁוֹן אֲנָא:
 יִי וְנֹאמַר יְיָ לֵא מִן שׁוּי פּוּמָא לֶאֱנָשָׁא או
 מִן שׁוּי אֱלָמָא או חֲרָשָׁא או פְקָחָא או
 עִירְבָא אֱלָמָא אֲנָא יְיָ: יִבְרַעֲנָן אוֹיִל
 וְיִמְרִי יִהָא עִם פּוּמָךְ וְאֶלְפָךָ דִּי
 תְּמַלִּיל: וְנֹאמַר בָּבְעוּ יְיָ שְׁלַח דְּעֵן
 בִּידְךָ מִן דְּבִשְׂרָא לְמִשְׁלַח: יְיָ וְיִתְקִיף
 רִגְזָא דִּי בְּמִשָּׁה וְנֹאמַר הֲלֹא אֶהְרֵן
 אֲחוּיָךְ לְנֹאֶה גְלִי קְרָמִי אֲרֵי מִלְּלָא יִמְלָל
 הוּא וְאִף הָא הוּא נָפֵק לְקַדְמוּתָךְ

ה בּוֹ וַיְהִי לְמִטָּה בְּכַפּוֹ: לְמַעַן יֵאֱמִינוּ כִּי־נִרְאָה אֵלֶיךָ
 יִהְיֶה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי
 יַעֲקֹב: וַיֹּאמֶר יְהוָה לוֹ עוֹד הִבֵּא־נָא יִדְךָ בְּחִיקָךְ וַיֵּבֵא
 יִדְךָ בְּחִיקוֹ וַיּוֹצֵאֵה וְהִנֵּה יָדוֹ מִצְרַעַת בְּשַׁלְג: וַיֹּאמֶר
 הֲשֵׁב יִדְךָ אֶל־חִיקָךְ וַיֵּשֶׁב יָדוֹ אֶל־חִיקוֹ וַיּוֹצֵאֵה מִחִיקוֹ
 ח וְהִנֵּה־שָׂבָה בְּבִשְׂרוֹ: וְהִנֵּה אִם־לֹא יֵאֱמִינוּ לָךְ וְלֹא
 יִשְׁמְעוּ לָקֵל הָאֵת הָרֹאשׁוֹן וְהָאֱמִינוּ לָקֵל הָאֵת הָאַחֲרוֹן:
 ט וְהִנֵּה אִם־לֹא יֵאֱמִינוּ גַם לְשִׁנֵּי הָאֵתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא
 יִשְׁמְעוּן לְקִלְךָ וּלְקַחְתָּ מִמֵּימִי הַיָּאֵר וְשִׁפְכָתָּ הַיִּבְשָׁה
 וְהָיוּ הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן־הַיָּאֵר וְהָיוּ לְדָם בַּיִּבְשָׁת:
 י וַיֹּאמֶר מִשָּׁה אֶל־יְהוָה כִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנֹכִי גַם
 מִתְמוּל גַּם מִשְׁלֹשָׁם גַּם מֵאֲזוֹ דְּבִרָךְ אֶל־עֲבָדֶךָ כִּי כִבְד־
 יֵא פֶה וְכִבְד לְשׁוֹן אֲנֹכִי: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו מִי שָׁם פֶּה
 לְאֹדֶם אוֹ מִי־יָשׁוּם אֵלֶם אוֹ חֲרָשׁ אוֹ פְקָח אוֹ עוֹר הֲלֹא
 יב אֲנֹכִי יְהוָה: וְעַתָּה לָךְ וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ
 יג אֲשֶׁר תְּדַבֵּר: וַיֹּאמֶר כִּי אֲדֹנָי שְׁלַח־נָא בִיד־תְּשַׁלַּח:
 יד וַיַּחֲרֹ־אֵף יְהוָה בְּמִשָּׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶהְרֵן אֲחוּיָךְ הֲלֹאִי
 יִדְעָתִי כִּי־דַבֵּר יִדְבֵּר הוּא וְגַם הִנֵּה־הוּא יֵצֵא לְקֶרְאָתְךָ

רש"י

אחיו שהיה גדול הימנו ונביא היה שנאמר [הלא אהרן אחיך הלוי וגו' (להלן פסוק יד) ועוד נאמר לעלי הכהן] הנגלה נגליתו אל בית אחיך כהיום במלרים (שמואל א' כ"ב) הוא אהרן, וכן ואודע להם בארץ מלרים (ויחזקאל כ"ה) ואומר אליהם איש שקולו עניויו השליכו (ש"ס ז), ואותה נבואה לאהרן נאמרה (ש"ר ש"ס טז): בבר פה. ככתיבתו אני מדבר. ובלשון לע"ז כלל: (יא) מי שם פה וגו'. מי למדך לדבר כשהיית גדול לפני פרעה על המלרי: או מי ישום אלם. מי עשה פרעה אלם שלא נחאמן בזמות הריגתך, ואם משתיו חרשים שלא עשמו בזותו עליך, ולאספקלורין ההורגים מי עשאו עורבים שלא ראו כשנחתם מן הדימה ונגמלט (תנחומא י') הלא אנכי. שמי ה' עשיתי כל זאת: (יג) ביד תשלח. ביד מי אשאה רגיל לשנות, והוא אהרן (ש"ר ש"ס). ד"ל, ביד אחר שתרצה לשנות, שאין סופי להכניס לארץ ולהיות גואלים לעמדי, יש לך שלוחים הרבה (פדר"א מ): (יד) ויחר אף. רבי יהושע בן קרחה אומר כל חרון אף בכתורה נאמר בו רועס, וזה לא נאמר בו רועס ולא מליו שכל עובש על ידי אותו חרון. אמר לו רבי יוסי אף כזו נאמר בו רועס, הלא אהרן אחיך הלוי, שהיה עמיד להיות לוי ולא כהן, והכהונה היימי אומר לנאח ממך, מעתה לא יהיה בן אלה הוא יהיה כהן ואחיה לוי, שנאמר ומשה איש האלהים בניו יקראו על שנת הלוי (דברי הימים א' כג:י); ש"ר ש"י: זכחים קב). הנה הוא יצא לקראתך. כשתלך למלרים:

(ו) מצרעת בשלג. דרך לרעת להיות לכנה, אם בחרת לכנה היא (ויקרא יג:ד). אף כחות זה רמז לו לשון הרע ספר באומרו לא יאמינו לי, לפיכך הלקוח בלרעת (ש"ר ש"ס י"ג) כמו ולקחה מירק על לשון הרע: (ז) ויוצאה מחיקו והנה שבה בבשרו. מכאן עמדה טובה ממחרת לכל מדרת פורענות, שהרי בראשונה לא נאמר מחיקו (ש"ר ש"ס יג; שבת נג). (ח) והאמינו לקול האות האחרון. משתאמר להם שבזילכם לקיחו על שפרתו עליכם לשון הרע יאמינו לך, שכבר למדו ככך שהמזדווגין להרע להם לוקים בנגעים, כגון פרעה ואזילתו בשביל עשה: (ט) ולקחת ממימי היאר. רמז להם שנמכה ראשונה נפרע מאלהותם. פירוש כשהקב"ה נפרע מן האומות נפרע מאלהותם תחלה שהיו עובדים לנילוס הממיה אורם והפכס לרס: והיו המים וגו'. והיו ויז, כ' פעמים. נראה בעיני, אלו נאמר והיו המים אשר תקח מן היאר לרס ביבשת שומע אני שצידו הם הנפכים לרס, ואף כשירדו לארץ יהיו בהייטין. אבל עכשיו מלמדנו שלא יהיו דם עד שהיו ביבשת: (י) גם מתמוול וגו'. למדנו שכל שבעה ימים היה הקב"ה מפחה את משה בסנה לילך בשליחותו. מתמוול שגשום מאלו דבר, הרי שגשום, ושגשום גמין רבויין הם (ירושלמי ברכות טז) הרי שגש, והוא היה עומד ביום ה' כשאמר לו זאת עוד שלא נא ביד תשלח (להלן פסוק יג). עד שחרה בו וקבל עליו (פדר עולם רבה י"א: וי"ק ר' יואל) וכל זה שלא היה רועה ליוטול גדולה על אהרן

doubted them, he would reinforce their faith, because they knew from history that God punished those who wronged them, as He had done to Pharaoh and Abimelech in the times of Abraham and Sarah. Finally, since the Nile was an Egyptian god, the transformation of its waters into blood would show that when God punishes a nation, He first proves that its gods are powerless (Rashi).

10. Moses' desperate plea. All his arguments having been refuted, Moses throws himself upon God's mercy — addressing Him as HASHEM, the Name of mercy (Or HaChaim) — and begs to be relieved of the mission. In a novel rendering, *Ibn Ezra* cites *R' Yehudah Halevi* that בִּי should be translated in me, i.e., Moses said, "Let the penalty for my refusal be placed in me in the form of any punishment You

it tightly, and it became a staff in his palm. ⁵ "So that they shall believe that HASHEM, the God of their forefathers, appeared to you, the God of Abraham, the God of Isaac, and the God of Jacob." ⁶ HASHEM said further to him, "Bring your hand to your bosom," and he brought his hand to his bosom; then he withdrew it and behold, his hand was leprous, like snow. ⁷ He said, "Return your hand to your bosom," and he returned his hand to his bosom; then he removed it from his bosom and behold, it reverted to be like his flesh. ⁸ "It shall be that if they do not believe you and do not heed the voice of the first sign, they will believe the voice of the latter sign. ⁹ And it shall be that if they do not believe even these two signs and do not heed your voice, then you shall take from the water of the River and pour it out on the dry land, and the water that you shall take from the River will become blood when it is on the dry land."

Moses' Desperate Plea ¹⁰ Moses replied to HASHEM, "Please, my Lord, I am not a man of words, not since yesterday, nor since the day before yesterday, nor since You first spoke to Your servant, for I am heavy of mouth and heavy of speech."

God's Response ¹¹ Then HASHEM said to him, "Who makes a mouth for man, or who makes one dumb or deaf, or sighted or blind? Is it not I, HASHEM? ¹² So now, go! I shall be with your mouth and teach you what you should say."

Moses' Objections Are Overridden ¹³ He replied, "Please, my Lord, send through whomever You will send!"

¹⁴ The wrath of HASHEM burned against Moses and He said, "Is there not Aaron your brother, the Levite? I know that he will surely speak; moreover, behold, he is going out to meet you

decree, but free me from this task."

Based on various Midrashic sources, Rashi notes that this was the seventh day of the dialogue, and that the underlying reason for Moses' reluctance was that he did not want to assume superiority over his older brother Aaron, who was also a prophet [as will be seen in verse 13].

לֹא אִישׁ דְּבָרִים — *I am not a man of words.* Moses contended that from his earliest youth he had been tongue-tied; surely in his old age he could not be expected to succeed in a mission that required eloquence! Thus, it was unbecoming for God to send so unsuited an emissary. It would seem logical for God to accompany His choice of Moses with a miraculous cure of his speech impediment, but this did not happen — possibly because Moses did not pray for it. Or perhaps God wanted to accentuate the miracle of the Exodus by not sending a silver-tongued orator (Ramban).

According to Rashbam, as embellished by R' Hirsch, Moses argued that since he had left Egypt at a young age, he was no longer fluent in the Egyptian language and it would be ludicrous for God to be represented by someone who could not express himself well.

The double expression *heavy of mouth and heavy of speech* [lit., of tongue], according to many commentators, refers to his difficulty in pronouncing sounds with his lips, his tongue, or other organs used in speech.

11-12. God's response. God refuted Moses' on two counts: whatever communications skills he required were well within God's capacity to give, and He would provide whatever guidance and assistance Moses needed.

13. בְּיִדְּחֶשֶׁלָהּ — *Through whomever You will send.* Send Aaron, since he already functions as Your prophet in Egypt.

Alternatively, since someone else will bring the Jews into Eretz Yisrael, there are obviously many suitable agents for this task; let one of them redeem Israel from Egypt (Rashi). Moses was now contending that he was clearly not God's first choice in any case, for he was neither the leader in Egypt nor the one who would complete the task of leading the nation into the Land.

The above is not a contradiction to the narrative in Numbers 20:12, which states that it was only because of his sin in the Wilderness that Moses was denied the privilege of entering the Land. Moses foresaw prophetically that he would not enter Eretz Yisrael, but at the time he did not know why.

14-17. Moses' objections are overridden. No longer did God seek Moses' acquiescence to be His emissary; He commanded him to go. But to ease his fears, God appointed Aaron to act as his spokesman to Pharaoh.

14. וַיִּחַר אַף ה' — *The wrath of HASHEM burned.* The Talmud teaches that God's wrath always leaves a lasting effect (Zevachim 102a). In this case, Moses was punished permanently for his recalcitrance by the loss of the priesthood. Had he accepted God's call, he, not Aaron, would have been the Kohen Gadol, and the priesthood would have gone to his descendants; now it was stripped from him and reserved for Aaron (Rashi).

הַלֵּוִי — *The Levite.* Aaron was born a Levite and was intended to remain one, while Moses was elevated to be a Kohen. Now, because of Moses' constant attempts to evade the mission, their positions would be reversed, with Moses remaining a Levite and Aaron becoming the Kohen (ibid.).

וַיִּחְזַק וַיַּחֲדִי בְלָבָהּ: טוֹחַמֶלֶל עִמָּה
וְחִשּׁוּי ית פִּתְגָמִיָּא בְּפֹמָה וּמִימְרֵי יְהִי
עִם פֹּמָה וְעִם פֹּמָה וְאַלִּיף יִתְכּוֹן ית די
תַּעֲבָדוּ: טוֹחַמֶלֶל הוּא לָךְ עִם עִמָּה
וְיִהְיֶה הוּא יְהִי לָךְ לְמַתְרָגְמָן וְאַתָּה תְּהִי
לָךְ לָכֵּן: יוֹנִת חֲטָרָא הָרִין חֲסָב בִּידָךְ
דְּתַעֲבִיד בַּהּ ית אֲתִיָּא: יח וְאַזֵּל מִשָּׁה
וְחָב לִתּוּ יִתְרָה חֲמוּדֵי וְאַמֵּר לָהּ אֵזֶל
פִּעֵן וְאִתְּיָב לִתּוּ אֲחִי דִי בְּמִצְרַיִם
וְאַחֲזִי הָעֵד כִּפֵּן (אֵינוֹן) קִנְיָן וְאַמֵּר
יִתְרוֹ לְמִשָּׁה אֵזֶל לְשָׁלֹם: יט וְאַמֵּר יי
לְמִשָּׁה בְּמִדִּין אֵזֶל תּוֹב (ל)מִצְרַיִם אֲרִי
מִיתוּ כָּל גְּבָרִיא דְּכִעּוּ לְמִקְטָלָהּ: כ וְנָסִיב
מִשָּׁה ית אֲתִתָּה וְיִת בְּנוֹהִי וְאַרְבָּנֹן
עַל חֲטָרָא וְחָב לְאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וְנָסִיב
מִשָּׁה ית חֲטָרָא דְּתַעֲבִידוּ בַּהּ נָסִיב מִן
קִדָּם יי בִּידָהּ: כא וְאַמֵּר יי לְמִשָּׁה
בְּמִתְרָךְ לְמַתְבַּל לְמִצְרַיִם חֲזִי כָּל
מוֹפְתֵיָא דְּשִׁנִּיתִי בִּידָךְ וְתַעֲבָדוּן קִדָּם
פְּרַעָה וְאַנָּא אֲתִקְיָף ית לָבָה וְלֹא יִשְׁלַח
יִת עִמָּה: כב וְתִימֵר לִתּוּ פְּרַעָה כְּדִין
אֲמַר יי בְּרִי בּוֹכְרֵי יִשְׂרָאֵל: כג וְאַמְרִית
לָךְ שְׁלַח ית בְּרִי וְיִפְלַח קִדְמִי וּמִסְרָב
אֲתָּ לְשִׁלְחוּתָהּ הָא אֲנָא קָטִיל ית בְּרָךְ
בּוֹכְרָךְ: כד וְהָיָה בְּאַרְחָא בְּבִית מִכְתָּא
וְעָרַע בַּהּ מִלֵּאכָא דִּי וְכָעָא לְמִקְטָלָהּ:

טו וַיִּרְאֵה וְשִׁמַּח בְּלָבּוֹ: וְדִבְרַת אֵלָיו וְשִׁמַּת אֶת־הַדְּבָרִים
בְּפִיו וְאָנְכִי אֵהְיָה עִם־פִּיךָ וְעִם־פִּיחֹ וְהוֹרִיתִי אֶתְּכֶם
טז אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֹׂון: וְדִבְרָהּ הוּא לָךְ אֶל־הָעָם וְהָיָה הוּא
י יְהִי־לָךְ לִפֶּה וְאַתָּה תְּהִי־לוֹ לְאֱלֹהִים: וְאַתָּה־הַמַּטֵּה
הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־בּוֹ אֶת־הָאֹתוֹת:
יח וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב וְאַל־יִתֵּר חֲתָנוּ וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלְכָה
זָא וְאַשׁוּבָה אֶל־אֲחִי אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם וְאַרְאֶה הָעוֹנֹתִם
יט חַיִּים וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמִשָּׁה לָךְ לְשָׁלוֹם: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה בְּמִדִּין לָךְ שֶׁב מִצְרַיִם בִּי־מִתּוֹ כָּל־הָאֲנָשִׁים
כ הַמִּבְקָשִׁים אֶת־נַפְשָׁךְ: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־
בָּנָיו וַיִּרְכָּבֻם עַל־הַחֲמֹר וַיָּשָׁב אֶרְצָה מִצְרַיִם וַיִּקַּח
כא מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדּוֹ: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
בְּלִכְתָּךְ לָשׁוּב מִצְרַיִמָּה רֹאֵה כָּל־הַמִּפְתִּים אֲשֶׁר־
שָׁמַתִּי בְיָדְךָ וַעֲשִׂיתָם לִפְנֵי פְרַעָה וְאַנִּי אַחֲזֹק אֶת־
כב לָבוֹ וְלֹא יִשְׁלַח אֶת־הָעָם: וְאַמְרַתְּ אֶל־פְּרַעָה בַּהּ אָמַר
כג יְהוָה בְּנִי בְּכָרִי יִשְׂרָאֵל: וְאַמֵּר אֵלָיו שְׁלַח אֶת־בְּנִי
וַיַּעֲבֹדְנִי וְתִמְאָן לְשַׁלְחוֹ הִנֵּה אָנֹכִי הֹרֵג אֶת־בְּנֵךְ בְּכָרְךָ:
כד וַיְהִי בְּדֶרֶךְ בְּמִלּוֹן וַיַּפְגִּשׁוּהוּ יְהוָה וַיִּבְקֶשׁ הַמִּיתָה:

ששי

כ"ה

כמו כי ידבר אליהם פרעה וגו' (להלן זט). ואל תחמה על אשר כתיב אשר שמתי,
שכן משמעו, כשתדבר עמו כבר שמתי בידך: (כב) ואמרת אל פרעה.
כשתשמע שלבו חזק וימאן לשלח אמור לו כן: בני בבורי, לשון גדולה, כמו אף
אני כבוד אחנהו (תהלים פט:כח). זהו פשוטו, ומדרשו, כן חסם הקב"ה על
מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו (כ"ב שני; ש"ר הו:). (כג) ואומר אליך.
בשליחותו של מקום שלח את בני וגו': הנה אנכי הרג וגו'. הנה הוא אחרונה
וכה התרחקו חמלה מפני שהיא קשה. וזה הוא שנאמר באיוב (לו:כב): הן אל ישיג
בכחו, לפיכך, מי כמוהו מורה. כבר ודס המבקש להנקם מחבירו מעלים אח
דבריו, שלא יבקש הללה. אכל הקב"ה ישיג בכחו ואין יכולת להמלט מידו כי
אם בשבטו אליו, לפיכך הוא מורה ומתירה בו (ש"ר טו:). (כד) ויהי בדרך
במלון. משה: ויבקש המיתו. [המלאך] למשה לפי שלא מל אח אלעזר בנו
ועל שנחשלו נעשה עונש מיתה. תניא אמר רבי יוסי, ח' לא נחשלו, אלא אמר,
אמול ואלא לדרך, סכנה היא לחיטוק עד שלשה ימים. אמול ואשאה שלשה ימים,
הקב"ה זני כך שוב מלרים. ומפני מה נענש מיתה, לפי שנתעסק במלון חמלה.
והיה המלאך כמין נחש וכולעו מרחשו ועד ירידיו, וחורר וכולעו מרגליו
ועד אורו מקום, הבינה לפניה שבשכיל המילה הוא (ש"ר הו: נדרים לא:לכ):

וראך ושמח בלבו. לא כשאתה סבור שהם מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה.
ומשם זכה אחרך לעזי החשן הנחון על הלב (ש"ר ס; שבת קלט:). (טז) ודבר
הוא לך. כשכילך ידבר אל העם. וזה יוכיח על כל כך ולי ולם ולהם הסמוכים
לדבור שכולם לשון על הס: יהיה לך לפה. למליץ (אונקלוס: ש"ר ס) לפי שאתה
כד פה: לאלהים. לרב (ס וס) ולשר: (יח) וישב אל יתר חתנו. לישול
רשות שהרי נשבע לו [שלא יזוז ממדין כי אם כרששו] (ש"ר דא). ושבעה שמות
היו לו, רשואל, יתר, יתרו, קיני, חובב, חכר, פוטאל (מכילתא יתא: יוט) בי
מותו כל האנשים. מי הם, דמן ואזכרים. חיים היו, אלא שירדו מנכסיהם, והעני
שחזר כמות (ש"ר הו: נדרים סד:). (כ) על החמור. חמור המיוסד. הוא החמור
שחש אברהם לעקידת יצחק, והוא שעתיד מלך המשיח להגלות עליו, שגא' עני
ורוכב על חמור (זכריה טט: פד"א לא): וישב ארצה מצרים ויקח משה
את מטה. אין מוקדם ומאוחר מדווקדים במקרא: (כא) בלכתך לשוב
מצרימה וגו'. דע שעל מנת כן תלך שאתה נכור בשליחותי לעשות כל מופת
לפני פרעה ולא תירא ממנו: אשר שמתי בידך. לא על שלש אותות האמורות
למעלה, שהרי לא לפני פרעה נזה לעשותם אלא לפני ישראל שאלמנו לו. ולא
מלני שעשאת לפניו (ש"ר ס ו). אלא מופתים שאני עמיד לשם בידך במלרים,

He will rejoice in his heart. Contrary to your assumption that Aaron will be wounded at your appointment to greatness, he will sincerely rejoice for you (Rashi). The Midrash counts this as an act of great nobility on Aaron's part. It states that, had Aaron realized that the Torah would take note of his joy at Moses' good fortune [meaning that if he had known that his natural, brotherly happiness was significant enough in God's eyes to be mentioned in the Torah

as a lesson for posterity], he would have greeted Moses with drums and dances. And as for us, the Midrash concludes, we should learn from this that no good deed goes unnoticed by God. Elijah the Prophet will record it, and the record will be sealed by God and the King Messiah!

17. וְאֵת־הַמַּטֵּה הַזֶּה — And this staff. The staff, which was destined to be the implement of the Exodus, was created by God at twilight of the sixth day of Creation, and it was

and when he sees you he will rejoice in his heart. ¹⁵ You shall speak to him and put the words in his mouth; and I shall be with your mouth and with his mouth, and teach you both what you are to do. ¹⁶ He shall speak for you to the people; and it will be that he will be your mouth and you will be his leader. ¹⁷ And this staff you shall take in your hand, with which you shall perform the signs."

Moses ¹⁸ So Moses went and returned to Jethro, his father-in-law, and said to him, "Let me now go back to my brethren who are in Egypt, and see if they are still alive." And Jethro said to Moses, "Go to peace."

¹⁹ HASHEM said to Moses in Midian, "Go, return to Egypt, for all the people who seek your life have died."

²⁰ So Moses took his wife and sons, mounted them on the donkey, and returned to the land of Egypt; and Moses took the staff of God in his hand. ²¹ HASHEM said to Moses, "When you go to return to Egypt, see all the wonders that I have put in your hand and perform them before Pharaoh; but I shall strengthen his heart and he will not send out the people. ²² You shall say to Pharaoh, 'So said HASHEM, My firstborn son is Israel. ²³ So I say to you, Send out My son that he may serve Me — but you have refused to send him out; behold, I shall kill your firstborn son.'"

²⁴ It was on the way, in the lodging, that HASHEM encountered him and sought to kill him.

passed on through the generations, Adam to Noah, to the Patriarchs, and so on until it came into Moses' possession (*Pirkei d'Rabbi Eliezer* ch.40). [This indicates that the Exodus was part of God's plan from the beginning of Creation.] On it were inscribed the initials of the Ten Plagues — דִּבְרֵי עֲרִישׁ — and those were the signs that Moses was now commanded to perform with the staff (*Midrash*).

18-23. Moses embarks for Egypt.

18. אֶלְכָּהֶנָּה — *Let me now go*. Since Moses had promised that he would remain with Jethro, he had to have Jethro's permission to leave (*Rashi*). The Midrash adds that Moses told God, "Jethro accepted me, opened his home to me, and treated me with honor. One owes his life to someone who opens his home to him. Therefore, I cannot go without his permission."

Moses did not tell Jethro the nature of his mission so as not to alarm him (*Midrash HaGadol*), or because God had not authorized him to; and unless God tells a prophet to reveal a Divine message, he is forbidden to do so (*Or HaChaim*).

19. בְּמִדְיָן — *In Midian*. What did God add in this command in Midian that was not included in the earlier command at Mount Horeb? Moses was planning to go to Egypt alone and in disguise, to avoid being recognized as a wanted killer. Therefore, God told him now that such precautions were unnecessary because his enemies were dead [or, as *Rashi* points out, had been reduced to poverty and were so inconsequential that they were as good as dead]. Hearing this, Moses decided to take along his wife and child, in order to show the Jews that he had confidence in God's help. This would help to assure that they would believe him (*Ramban*).

20. הַחֲמֹר — *The donkey*. [The definite article הַ, *the*, indicates that this was a special donkey.] It was the donkey that

Abraham rode and that the King Messiah will ride (*Rashi* from *Pirkei d'Rabbi Eliezer*). *Gur Aryeh* explains that the concept of "mounting the donkey" symbolizes preeminence over all earthly life and he cites a Midrash that Abraham, Moses, and the King Messiah all had this superiority. Abraham was recognized by everyone as the prince of God and, of course, the Messiah will be so regarded. Moses, too, became the leader of Israel and was soon to demonstrate his superiority over Pharaoh and all of Egypt.

21. רְאֵה כָּל-הַמִּשְׁתִּים. — *See all the wonders*. Go with the determination that you will perform the wonders without fear; carry out your mission with strength and courage (*Rashi*).

אֲשֶׁר-שָׂמַחְתִּי בְיָדְךָ — *That I have put in your hand*. The translation follows *Rashi* according to whom the wonders that Moses was to display to Pharaoh would be shown to him later, on his way to Egypt, but the three miracles he had seen previously were to be performed only for the Jews.

22. בְּנִי בְּכֹרִי — *My firstborn son*. The term is figurative: Israel is God's most worthy and beloved nation, just as a firstborn has a special place in his parents' affections (*Rashi*).

23. בְּנִךְ בְּכֹרְךָ — *Your firstborn son*. God told Moses to warn Pharaoh that unless he released God's firstborn, he would be punished measure for measure with the loss of his own firstborn. Thus, at the very outset of His communication to Pharaoh, God warned him about the climactic Plague of the Firstborn — the plague that would finally break down Pharaoh's stubborn resistance (*Rashi*).

Or HaChaim comments that Moses would not warn Pharaoh about this plague until it was about to be inflicted upon him. God told Moses about it now to build up his own confidence in preparation for the long period of frustration during which Pharaoh would consistently refuse to give in.

כה וַתִּקַּח צִפּוֹרָה צֹר וַתְּכַרֶּת אֶת-עֶרְלַת בְּנֹהּ וַתַּגַּע לְרַגְלָיו
 כו וַתֹּאמֶר כִּי חָתַן דְּמַיִם אֵתָהּ לִי: וַיִּרְף מִמֶּנּוּ אֹז אֲמֵרָה
 חָתַן דְּמַיִם לְמוֹלֹת:
 כז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַהֲרֹן לֵךְ לִקְרַאת מֹשֶׁה הַמִּדְבָּרָה וְיִלְךָ
 כח וַיִּפְגְּשֻׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים וַיִּשְׁק-לוֹ: וַיַּגֵּד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵת
 כט כָּל-דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר שָׁלַח וְאֵת כָּל-הָאֲתֹת אֲשֶׁר צִוָּהוּ:
 ל וַיִּלְךָ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֵּאֲסֹפוּ אֶת-כָּל-זִקְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:
 לא וַיִּדְבֹּר אַהֲרֹן אֶת כָּל-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר-דִּבֶּר יְהוָה אֶל-
 א מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֲתֹת לְעֵינֵי הָעָם: וַיֵּאֲמֹן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי-
 ב פֶּקֶד יְהוָה אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת-עַנְיָם וַיִּקְדּוּ
 ג הַשְּׂבִיעִי וַיִּשְׁתַּחוּ: וְאַחֲרַי בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל-פְּרָעָה
 ד כֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת-עַמִּי וַיַּחְגּוּ לִי
 ה בַּמִּדְבָּר: וַיֹּאמֶר פְּרָעָה מִי יְהוָה אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלִי
 ו לְשַׁלַּח אֶת-יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַעְתִּי אֶת-יְהוָה וְגַם אֶת-
 ז יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח: וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעֶבְרִים נִקְרָא עֲלֵינוּ
 ח נִלְכָּה זֶה הָרָף שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִנְבָּחָה לַיהוָה
 ט אֱלֹהֵינוּ פֶּן-יִפְגְּעֵנוּ בַּדֶּבֶר אוֹ בַּחֶרֶב: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים מֶלֶךְ
 י מִצְרַיִם לְמֹה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תִּפְרִיעוּ אֶת-הָעָם מִמַּעֲשָׂיו

רש"י

וגי'. אבל הזקנים נשמעו אחד אחד מאחר משה ואהרן עד שנשמעו כולם קודם שהגיעו לפלטיין, לפי שיראו ללכת. ובסיני נפרע להם, וגם משה נכדו והם לא יגשו (שמות כד:ב) החזירים (לאחרים) (ש"ר סי' ד: ג) פן יפגענו. פן יפגעו היו לריסים לומר לו, אלא שחלקו כבוד למלכות (ס"ס טו). פגיעה זו לאון מקרה מות הוא: (ד) תפריעו את העם ממעשיו. תבדילו וסחיקו אותם ממלאכתם, שזמנין לכס וסבירים לנוח מן המלאכה. וכן פרעה אל תעזר בו (משלי ד:טו) רחקה. וכן

(כה) ותגע לרגליו. השליכו לפני רגליו של משה (ירושלמי נדרים ג:ט): ותאמר. על צדקה: כי חתן דמיים אתה לי. אחי היית גורם להיות החתן שלי נרצח עליך. הורג אישי אחי לי: (כו) וירף. המלך ממנו (ש"ר ס"א): אז. הבינה שעל המילה בא להורג: אמרה חתן דמיים למוולת. חתני היה נרצח על דבר המילה: למוולת. על דבר המולת. שם דבר הוא, והלמ"ד משמשת בלשון על, כמו ואמר פרעה לבני ישראל (להלן יד:ג). ואנקלוס חרגם דמים על דם המילה: (א) ואחר באו משה ואהרן

24-26. Zipporah circumcises her son. Moses set out for Egypt with his family, including his newborn son, who had not yet been circumcised, and, because he was unconcerned about performing the circumcision in time, an angel was about to kill him. R' Yose taught: Heaven forbid that Moses did not care about the circumcision. He was faced with a dilemma. Should he perform the circumcision before he went, and then take the child with him? — but the infant would be in danger for the first three days after the circumcision! Should he perform the circumcision and delay the trip for three days? — but God had commanded him to go! He decided to travel immediately [since God knew about the baby when He commanded him to go]; nevertheless, he was held culpable because, when they arrived at an inn, he began making arrangements for his lodging instead of performing the circumcision without delay (Rashi from Nedarim 31b-32a). Even though he would have had to resume his trip to

Egypt after the circumcision — thus putting the infant into new danger and justifying further delay — the inn was close enough to Egypt that the short trip would not endanger the child's health (Ran, ibid.).

An angel grasped Moses in such a way as to make Zipporah understand that the danger had been caused by Moses' failure to circumcise the baby. Seeing that her husband was about to die because of his sin of omission, Zipporah circumcised the child, saving Moses' life.

Although failure to perform a circumcision does not incur the death penalty, the most righteous people, such as Moses, are held to a higher standard of Divine accountability (Maharsha).

25. ונתגע לרגליו. — And touched it to his feet. She touched the foreskin to Moses' feet in the hope that the merit of the circumcision — like the blood of the pesach-offering on Jew-

Zipporah ²⁵ So Zipporah took a sharp stone and cut off the foreskin of her son and touched it to his feet; and she said, "You caused my bridegroom's bloodshed!" ²⁶ So he released him; then she said, "A bridegroom's bloodshed was because of circumcision."

²⁷ HASHEM said to Aaron, "Go to meet Moses, to the wilderness." So he went and encountered him at the mountain of God, and he kissed him. ²⁸ Moses related to Aaron all the words of HASHEM, that He had dispatched him, and all the signs that He had commanded him.

²⁹ Moses and Aaron went and gathered all the elders of the Children of Israel. ³⁰ Aaron spoke all the words that HASHEM had spoken to Moses; and he performed the signs in the sight of the people. ³¹ And the people believed, and they heard that HASHEM had remembered the Children of Israel and that He saw their affliction, and they bowed their heads and prostrated themselves.

5 ¹ Afterwards Moses and Aaron came and said to Pharaoh, "So said HASHEM, the God of Israel, 'Send out My people that they may celebrate for Me in the wilderness.' "

Moses and Aaron ² Pharaoh replied, "Who is HASHEM that I should heed His voice to send out Israel? I do not know HASHEM, nor will I send out Israel!" ³ So they said, "The God of the Hebrews happened upon us. Let us now go for a three-day journey in the wilderness and we shall bring offerings to HASHEM, our God, lest he strike us dead with the plague or the sword." ⁴ The king of Egypt said to them, "Moses and Aaron, why do you disturb the people from its work?"

ish doorposts on the night of the Exodus — would save Moses from the Angel of Death (*Ibn Ezra*).

חתן דמים — A bridegroom's bloodshed. She addressed her baby, saying that he was the cause of the bloodshed that was about to strike her bridegroom, i.e., husband (*Rashi*).

26. חתן דמים למולת — A bridegroom's bloodshed was because of circumcision. Previously she thought that Moses was about to die because he had sinned by delaying the circumcision — a sin that he had already committed. Now she realized that his threatened death was but a means of prompting her to circumcise the baby immediately. Thus, it showed her the importance of the commandment (*Gur Aryeh*).

27. ויפגשוהו — And encountered him. Moses set out from Midian and Aaron set out from Egypt. They met at Mount Sinai (*Ramban*).

According to the Midrash, Aaron convinced Moses to send Zipporah and the children back to Midian, by saying; "We are distressed over the plight of those who are there, why should you bring your family there?"

31. ויאמרו — And the people believed. The word אָמְנוּ implies more than the simple belief that something happens to be factually true. People do not sacrifice their lives or make intense efforts simply for the sake of something that they know to be a fact. The belief of which the verse speaks is the conviction that a principle is at the essence of their lives and worthy of every effort. In recognition of their faith, the people bowed their heads, signifying that their intellect would be subservient to God's will, and they prostrated themselves, signifying the complete devotion of all their physical faculties to Him (*R' Hirsch*).

5.

1-5. Moses and Aaron come to Pharaoh. After gaining the allegiance of the Jewish elders, Moses and Aaron went to deliver God's message to Pharaoh, but Pharaoh was not receptive, as God had predicted to Moses.

1. מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן — Moses and Aaron. Where were the elders at this point? They had accompanied Moses and Aaron on the way to Pharaoh, but they were gradually overcome by fear of the king. One by one they dropped out until none of them were present. Consequently, when Moses went up to receive the Torah on Mount Sinai (*Exodus 24:2*), these fearful elders were prohibited from ascending with him (*Rashi*).

2. מִי ה' — Who is HASHEM. Pharaoh's defiance took three forms. (a) Do you think that this HASHEM of yours is so mighty that I must obey Him? (b) I never even heard of a God by the Name of HASHEM. (c) And even if I had heard of Him, I would not consent to send away an entire nation of slaves at His behest (*Or HaChaim*).

3. ויאמרו — So they said. . . They responded to the king with the terms that God had instructed Moses to use (3:18). Pharaoh claimed not to have heard of "HASHEM," so now Moses spoke about the "God of the Hebrews," and even Pharaoh should understand that every nation has its own God to which it owes unquestioning loyalty. *Rashi* explains that Moses' threat of death was actually meant for Egypt [and presumably was so understood by Pharaoh], but, out of respect for the monarchy, Moses did not say so directly. *Ibn Ezra* and *Sforno*, however, comment that Moses was warning Pharaoh that if God's will was flouted, all concerned, Jews and Egyptians, would suffer.

4-5. Pharaoh refused even to consider the request. Though he showed a modicum of respect by addressing the two

אֲזִילוּ לְפָלֶהֶנְבוֹ: הַנֶּאֱמָר פָּרַעַה הָאֵל
סְגִיאִין בְּעַן עֲמָא דְאֶרְעָא וְהַבְטִילִין יְהוֹהוּן
מִפְּלֶהֶנְהוֹן: וּפְקִיד פָּרַעַה בְּיוֹמָא הַהוּא
יָת שְׁלוֹטִין דְּעֲמָא וְיָת סְרַבְוּהִי לְמִימְרֵי:
וְלֹא תוֹסְפוּן לְמַתְּן תְּכָנָא לְעֲמָא לְמִרְמֵי
לְבָנִין בְּמֵאֲתַמְלִי וּמִדְקָמוּהִי אֲנֹן יִיזְלוּן
וְיִגְבְּבוּן לְהוֹן תְּכָנָא: הַיָּת סְבוּס לְבָנָא דִּי
אֲנֹן עֲבָדִין מִתְמַלִּי וּמִדְקָמוּהִי תִמְנוּן
עֲלֵיהוֹן לֹא תִמְנָעוּן מִנָּה אֲרִי בְּטִלְגִין אֲנֹן
עַל בֶּן אֲנֹן צִוְחִין לְמִימְרֵי נְוִיל נְדָבַח קְדָם
אַלְהָנָא: טַתְקַף פִּלְחָנָא עַל גְּבָרָא
וְיִתְעַסְקוּן בָּהּ וְלֹא יִתְעַסְקוּן בְּפִתְגָמִין
בְּטִלִין: וְנִפְקֹו שְׁלוֹטִין עֲמָא וְסְרַבְוּהִי
וְאֶמְרוּ לְעֲמָא לְמִימְרֵי בְּדִן אֶמְרֵי פָּרַעַה
לִית אֲנָא יָהֵב לְבוֹן תְּכָנָא: יֵאֵ אֲתוֹן אֲזִילו
סִיבֹו לְבוֹן תְּכָנָא מֵאַתֵּר דְּתִשְׁבְּחוּן אֲרִי
לֹא יִתְמַנֶּע מִפְּלֶהֶנְבוֹן מִדְּעַם: יֵאֵ וְאֶתְבְּדֵר
עֲמָא בְּכָל אֶרְעָא דְּמַצְרַיִם לְגִבְכָּא גִילִי
לְתִכְנָא: יֵאֵ וְשְׁלוֹטִין דְּחִקִין לְמִימְרֵי
אֲשִׁלִּמוּ עוֹבְדֵיכֹוֹן פִּתְגָם יוֹם בְּיוֹמָה כְּמָא
דְּהִיִּתוּן עֲבָדִין כִּד מַתִּיבָה לְבוֹן תְּכָנָא:
וְזִלְקוּ (גִּיא וְאֶתְמַחֲחוּ) סְרַכִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
דִּי מְנִיאוּ עֲלֵיהוֹן שְׁלוֹטִין פָּרַעַה לְמִימְרֵי
מָא דִּין לֹא אֲשִׁלְמַתוּן גְּזֻרְתְּכוּן לְמִרְמֵי
(לְבָנִין) בְּמֵאֲתַמְלִי וּמִדְקָמוּהִי אֶף אֲתַמְלִי
אֶף יוֹמָא דִּין: טַ וְאֶתוּ סְרַכִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְצִנְחוּ לְפָרַעַה (גִּיא קְדָם פָּרַעַה) לְמִימְרֵי
לְמָא תַּעֲבֹד בְּדִין לְעִבְדִּיהִ: טַ וְתִכְנָא לֹא
מַתִּיבָה לְעִבְדִּיהִ וְלְבָנָא אֲמָרִין לָנָא
עֲבִידוּ וְהָא עֲבָדִיהִ לָקֹו וְחָסֹו עֲלֵיהוֹן
עֲמָה: יֵאֵ וְאֶמְרֵי בְּטִלְגִין אֲתוֹן בְּטִלְגִין עַל
כֶּן אֲתוֹן אֲמָרִין נְוִיל נְדָבַח קְדָם יֵי:

ה לְכוּ לְסַבְלִיתִיכֶם: וַיֹּאמֶר פָּרַעַה הַן-רַבִּים עִתָּה עִם
ו הָאָרֶץ וְהַשְׁבַּתֶּם אֹתָם מִסַּבְלִיתֶם: וַיֵּצֵא פָּרַעַה בְּיוֹם
ו הַהוּא אֶת-הַנְּגִשִּׁים בָּעֵם וְאֶת-שֹׁטְרֵיוֹ לֵאמֹר: לֹא
תֹאסְפוּן לָתֵת תְּבֹן לָעֵם לְלַבֵּן הַלְבָּנִים כְּתִמּוֹל שְׁלֹשׁ
ח הֵם יִלְכוּ וְקִשְׁשׁוּ לָהֶם תְּבֹן: וְאֶת-מִתְּכַנֶּת הַלְבָּנִים
אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים תִּמּוֹל שְׁלֹשׁ תְּשִׁימוּ עֲלֵיהֶם לֹא
תִגְרַעוּ מִמֶּנּוּ כִּי-נִרְפִּים הֵם עַל-כֵּן הֵם צָעֲקִים לֵאמֹר
ט גִּלְכָּה נִזְבַּחָה לְאֱלֹהֵינוּ: תִּכְבֹּד הָעֲבֹדָה עַל-הָאֲנָשִׁים
י וַיַּעֲשׂוּ-כֵּה וְאֶל-יִשְׁעוֹ בְּדִכְרֵי-שָׁקֶר: וַיֵּצְאוּ נְגִשֵּׁי הָעֵם
וְשֹׁטְרֵיוֹ וַיֹּאמְרוּ אֶל-הָעָם לֵאמֹר כֵּה אֶמְרֵי פָּרַעַה
יֵא אֵינֵנִי נֹתֵן לָכֶם תְּבֹן: אֲתֵם לָכוּ קָחוּ לָכֶם תְּבֹן מֵאֲשֶׁר
יב תִּמְצְאוּ כִּי אֵין נִגְרַע מֵעֲבֹדְתְכֶם דְּבַר: וַיַּפֵּץ הָעָם
יג בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם לְקִשְׁשׁ קֶשׁ לְתִבְּן: וְהַנְּגִשִּׁים אֲצִים
יד לֵאמֹר כָּלוּ מַעֲשֵׂיכֶם דְּכִר-יוֹם בְּיוֹמוֹ כַּאֲשֶׁר בִּהְיֹות
יד הַתְּבֹן: וַיָּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-שָׂמוּ עֲלֵהֶם
טו נְגִשֵּׁי פָּרַעַה לֵאמֹר מִדּוּעַ לֹא כָלִיתֶם חֻקְכֶם לְלַבֵּן
טו כְּתִמּוֹל שְׁלֹשׁ גַּם-תִּמּוֹל גַּם-הַיּוֹם: וַיָּכּאוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיַּצְעֲקוּ אֶל-פָּרַעַה לֵאמֹר לָמָּה תַעֲשֶׂה כֵּה
טז לְעִבְדִּיהִ: תְּבֹן אֵין נֹתֵן לְעִבְדִּיהִ וְלְבָנִים אֲמָרִים לָנוּ
יז עֲשׂוּ וְהִנֵּה עֲבָדִיהִ מִכֶּם וְחֻטָּאת עִמָּה: וַיֹּאמֶר נִרְפִּים
יז אֲתֵם נִרְפִּים עַל-כֵּן אֲתֵם אֲמָרִים גִּלְכָּה נִזְבַּחָה לִיהוָה:

רע"ה

(בראשית ד:ד) וּפְרַעַה אֵל יִשְׁעוֹ אֵל יִפְטו. ש"ח הִיָּה לוֹ לְכַחוֹב וְאֵל יִשְׁעוֹ אֵל דְּבִרֵי שָׁקֶר
אוֹ לְדִבְרֵי שָׁקֶר, כִּי כֵן גִּזְרָת כִּלְס. יִפְטָה הָאֵלִים עַל עוֹשֵׂה (יִשְׁמִיָּה יז:ז) וְאֵל שְׂעוֹ עַל
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל (שֵׁם לֵאזֵל) וְאֵל יִפְטָה אֵל הַמּוֹכְחוֹת (שֵׁם יוֹחֵל), וְאֵל מַלְאָכִי שְׂמוֹעַ שֵׁם בִּי"ת
מִסּוּכָה לְאַחֲרִיסֵם. אֲזַל אַחֵר לֶשׁוֹן דְּבוֹר מִתְּמַסְק לְדִבְרֵי נֹפֵל לֶשׁוֹן שְׂמוֹעַ בִּי"ת,
בְּנוֹן הַדְּבָרִים כִּד (יִתְקַלֵּל לְגַל), וְתִדְבֵּר מִימֵי וְאַחֲרֵי כִמְשָׁה (בְּמַדְבֵּר יב:א), מִתְּקַל
הַדְּבָרִי כִי (וְכִרְיָה ד:א) לְדִבְרֵי כִס (דְּבָרִים יא:יט) וְאַחֲרֵי כִמְשָׁה (בְּמַדְבֵּר יב:א), מִתְּקַל
אֶף כֵּלָן, אֵל יִשְׁעוֹ דְּבָרֵי שָׁקֶר, אֵל יִהְיוּ דְּבָרִים דְּבָרֵי שְׂוֹ וְהַבְטָא: (יֵאֵ) אֲתֵם לָכוּ
קָחוּ לָכֶם תְּבֹן. וְלִרְיִסִים אֲתֵם לִיקֵן כְּזִרְיוֹת: כִּי אֵין נִגְרַע דְּבַר. מַכֵּל כִּסּוֹס
לְבָנִים שְׁהִיִּיתִם עוֹשִׂים לְיוֹם בְּהִיֹות תִכְבֹּד נִתֵן לָכֶם מוֹזֵמִן מִכִּתּוּן הַמֶּלֶךְ: (יב) לְקִשְׁשׁ
קֶשׁ לְתִבְּן. לְאִשּׁוֹף אֲסִיפָה, לְקִשְׁשׁ לְקִשְׁשׁ לְקִשְׁשׁ לְקִשְׁשׁ: (יב) לְקִשְׁשׁ, עַל שֵׁם
שְׂדֵר הַמַּחֲפֹזר הוּא וְלִרְיִסִים לְקִשְׁשׁ קֶשׁ בְּשֹׁמֵר מְקוּמוֹת: (יג) אֲצִים. דוֹחִקִים
(וְאִתְקַלְסוּ): דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ. תִּשְׁכֹּן עַל כֵּל יוֹם כֵּל בְּיוֹמוֹ כַּאֲשֶׁר שְׁמִיִּים בְּהִיֹות
הַתְּבֹן מוֹכֵן: (יד) וַיָּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. הַשּׁוֹטְרִי יִשְׂרָאֵלִים הֵיוּ וְחִסִּים עַל
חֲבֵרֵיהֶם מִלְּחָמָה, וְכִסְיָה מִשְׁלִימִין לְגוֹשְׁסִים אֲשֶׁה מְלָרִים וְהִיָּה חֲסֵר מִן
הַכִּסּוֹס הֵיוּ מִלְּקִין וְחִסִּים עַל שֵׁם אֲלֹהִי אֲתֵם עוֹשִׂי הַמַּלְאָכִי. לְפִיכֵךְ זָכוּ אוֹתוֹן
שׁוֹטְרִים לְהִיֹות מִסְּהַדְרִין וְנִלְלָן מִן הַרוֹחַ אֲשֶׁר עַל מִסָּה וְהַשֵּׁם עֲלֵיהֶם, שְׁנִמְרֵי אֲסִפָּה
לִי שְׂעִיִּים אִישׁ מוֹקֵי יִשְׂרָאֵל (בְּמַדְבֵּר יא:יט) מוֹקֵיִן שְׂעִיִּים הַסּוּכָה שְׂעִיִּים מְלָרִים
כִּי הֵם וְקִי הֵם וְשִׁרְיוֹ (ש"ר) שֵׁם כִּי: סְפָרִי בְּהַמְלִיכָה לָנוּ: וַיָּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי

וְתִפְרַעוּ כֵל עֲנִי (שֵׁם אֲהֵבָה). כִּי פְרַעַה הוּא (וְלֵאן לְבָנָה), נִרְחַק וְנִתְעַב: לָכוּ
לְסַבְלִיתִיכֶם. לָכוּ לְמַלְאָכְכֶם שֵׁם לָכֵס לְפָסוֹחַ בְּכִתְיִסְכֶם, אֲזַל מַלְאָכִי שְׂעִיִּים מְלָרִים
לֹא הִיָּה עַל שְׂעִיִּים עַל לִי (ש"ר שֵׁם טו). וְתִדְבֵּר לִי, שְׁרִי מִסָּה וְהִיָּה יוֹלָאִים וְכִלְסִים
שֵׁם בְּנָשׁוֹת: (ז) הֵן רַבִּים עִתָּה עִם הָאָרֶץ. שְׁהַמְכּוּדָה מוֹטֵלָה עֲלֵיהֶם, וְחִסִּים
מְשִׁיבִים אוֹתָם מִסְּפִלּוֹתָהּ, הַפֶּסֶד גָּדוֹל הוּא זֶה: (ז) הַנְּגִשִּׁים. מְלָרִים הֵיוּ
וְהַשּׁוֹטְרִים הֵיוּ יִשְׂרָאֵלִים (שֵׁם יז). הַנְּגִשִּׁים מְמוּנֵה עַל כִּמְשָׁה שׁוֹטְרִים וְהַשּׁוֹטְרִים מְמוּנֵה
לְדוֹת בְּעוֹשִׂי הַמַּלְאָכִי: (ז) תְּבֹן. אֲשִׁמּוֹכָל. הֵיוּ נֹבֵלִין אוֹתוֹן עַם הַיִּטִּי: לְבָנִים.
מִיּוֹלָ"שׁ בְּלֵט", שְׂעִיִּים מְשִׁי וּמִיכָשִׁין אוֹתוֹן כְּחֵמָה, וַיֵּשׁ שְׁזוּרְפִין אוֹתוֹן כִּכְכָּב:
כְּתִמּוֹל שְׁלֹשׁ. כַּאֲשֶׁר הִיִּיתִם עוֹשִׂים עַד הַכֵּה: וְקִשְׁשׁוּ. וְלִקְטוּ: (ח) וְאֵת
מִתְּכַנֶּת הַלְבָּנִים. כִּסּוֹס (וְאִתְקַלְסוּ) תִּשְׁכֹּן לְשׁוֹן חֲשָׁבוֹן הֵם: גִּרְפִּים. הַמַּלְאָכִי רְפוּיָה בִּידֵם
הַתְּבֹן נִתֵן לָכֶם, אוֹתוֹן כִּסּוֹס תְּשִׁימוּ עֲלֵיהֶם גַּם עִתָּה לְמַתְּן מִכְּבֹד הַמְכּוּדָה עֲלֵיהֶם:
כִּי גִרְפִּים. מִן הַמְכּוּדָה הֵם לִכְךָ לָכֵס פּוֹנֵה אֵל הַבְּטִלָּה וְצוּעוּקִים לֵאמֹר גִּלְכָּה
גּוֹי: מִתְּכַנֶּת. וְתִכְן לְבָנִים (וְלֵאן פֶּסוֹק יח) וְלֹא נִתְכַּסּוּ עֲלֵיהֶם (שְׂמוֹעַ אֵל בִּג:ז) וְאֵת
הַכֶּסֶף הַמְּתוֹכֵן וְהַמְּלִיכִים בִּיבִי: כוֹלֵס לֶשׁוֹן חֲשָׁבוֹן הֵם: גִּרְפִּים. הַמַּלְאָכִי רְפוּיָה בִּידֵם
וְעוֹזְבָה מִסָּה וְהֵם נִרְפִּים מִמֶּנָּה. רְעִי"ט בְּלֵט", (ט) וְאֵל יִשְׁעוֹ בְּרַבְרֵי שָׁקֶר.
וְאֵל יִהְיוּ וְיִדְבְּרוּ מִדִּי בְּדִבְרֵי רוּחַ לֹאֲמֵר לָכֵה נִזְבַּחָה. דוֹמָה לוֹ וְאֲשִׁמָּה כְּחִקִין מִתִּיד
(וְהִלִּים קִיטְקִין) לְמַשֵּׁל וְלִשְׁמִיָּה (דְּבָרִים כה:ז) מִתְּרַגְמִין וְשׁוֹטְרִין. וַיִּסְפֹּר (וְלֵאן)
יח: וְאֲשִׁמָּה. וְאֵל לֹמֵר יִשְׁעוֹ לִי יִשְׁעוֹ ה' אֵל הַבֵּל גּוֹ' וְאֵל קָל וְאֵל מִנְחוֹה לֹא שְׁעָה

Go to your own burdens." ⁵ And Pharaoh said, "Behold! the people of the land are now numerous, and you would have them cease from their burdens!"

Pharaoh ⁶ On that day Pharaoh ordered the taskmasters over the people and its foremen, saying, Increases ⁷ "You shall no longer give straw to the people to manufacture the bricks as yesterday and the Burden before yesterday; let them go and gather straw for themselves. ⁸ But the quota of bricks that on the they were making yesterday and before yesterday you shall impose upon them — do not People reduce it — for they are lazy; therefore they cry out saying, 'Let us go and bring offerings to our God.' ⁹ Let the work be heavier upon the men and let them engage in it; and let them not pay attention to false words."

¹⁰ The taskmasters of the people and its foremen went out and spoke to the people, saying, "So said Pharaoh, I am not giving you straw. ¹¹ Go yourselves and take yourselves straw from whatever you find, for nothing will be reduced from your work."

¹² So the people spread out through the entire land of Egypt to gather gleanings for straw. Egyptian ¹³ The taskmasters pressed, saying, "Complete your work, the daily matter each day, as when Taskmas- there was straw!" ¹⁴ The foremen of the Children of Israel, whom Pharaoh's taskmasters had ters and appointed over them, were beaten, saying, "Why did you not complete your requirement to Jewish make bricks, as yesterday and before yesterday, even yesterday and even today?" Foremen

¹⁵ The foremen of the Children of Israel came and cried out to Pharaoh, saying, "Why do you Protesting in Vain this to your servants? ¹⁶ Straw is not given to your servants, yet they tell us, 'Make bricks!' Behold, your servants are being beaten, and it is a sin for your people."

¹⁷ He said, "You are lazy, lazy! Therefore you say, 'Let us go and bring offerings to HASHEM.'"

כ"ה"

לנו [עשו]. הנוגשים [אומרים] עשו לנו לבנים: כמנין הראשון: וחטאת עמך. אלו היה נקוד פתח הייתי אומר שהוא דבוק ודבר זה חטאת עמך הוא. עכשיו שהוא קצת שם דבר הוא וכך פירושו, ודבר זה מביא חטאת על עמך, כאלו כחוב וחטאת לעמך. כמו כבאנה בית לחם (רות א'יט) שהוא כמו לבית לחם, וכן הרבה:

ישראל אשר שמו נגשי פרעה אחסם לאומרים עליהם: לאמר מדוע וגו'. למה ויכן, שהיו אומרים להם מדוע לא בליתם גם תמול גם היום חק הקלוב עליכם ללבון כתמול השלישי, שהוא יום שלפני תמול, והוא היה צהיזם התכן נתן להם: ויכו. לשון ויפגעו, הוכו מיד אחרי, הנוגשים הכוס: (עז) ולבנים אומרים

Jewish leaders by name, he dismissed them curtly and chastised them for interfering with the Egyptian economy by causing the Jewish laborers to use fantasies of Godly service as an excuse for idleness. In verse 5 he implied a further criticism: The Jewish nation is too large for him even to consider a mass exodus for three days. Had Moses asked that a thousand men be freed for a few days, perhaps Pharaoh would have considered it — but surely not an entire nation! Therefore, let Moses and Aaron cease their trouble-making and go back to their own chores.

לְסִלְכֵיכֶם — *To your own burdens.* In saying this to Moses and Aaron, Pharaoh had to be referring to their own domestic responsibilities, for the Levites were never enslaved. This is why Moses and Aaron were free to come and go as they pleased (*Rashi*).

6-17. Pharaoh increases the burden on the people. Convinced as he was that the people were simply looking for excuses to shirk their responsibilities, Pharaoh decided that the best cure for Moses' incitement was to make the people work so hard that they would have neither the time nor the energy to bother with his "false words." Or *HaChaim* suggests that Pharaoh contended that the people must not be working as hard as they used to, and that is why they wish to offer thanksgiving offerings to God — otherwise what do

they have to be grateful for? If so, they should be working harder!

13-21. Two layers of authority over the people: Egyptian taskmasters and Jewish foremen.

The taskmasters set the quotas and held the foremen responsible to enforce compliance. If the slaves fell short of fulfillment, the Egyptians beat the Jewish foremen. This was similar to the anti-Semitic strategy used by later persecutors, who forced the Jews to mistreat one another. But the foremen sacrificed themselves to protect their fellow Jews. They accepted the beatings and refused to retaliate against the overworked Jews. Because of their devotion to their brethren, the foremen were chosen to be the elders in the Wilderness (*Rashi*). Thus the Torah teaches that the road to leadership is paved with unselfish dedication to the people, not self-aggrandizement.

15-18. The Jewish foremen protest in vain.

וְהָיָה חַטָּאת עִמָּךְ — *And it is a sin for your people.* Contrary to your claim that we are not doing our work, we are being treated unjustly, and this unfairness will be ascribed to your people — a euphemism for Pharaoh himself — as a sin (*Rashi*).

According to *Sforno*, the foremen's plaint is rendered as

יח ויבצען אֲוִילָיו פִּלְחוּ וַתִּבְנֶא לֹא מִתִּיהֵב
לְכוֹן וּסְכוּם לִבְנֵי תַחֲנוּן: יט וַיִּחַזּוּ סְרְכֵי
בְנֵי יִשְׂרָאֵל יַתְּהוּן בְּבִישׁ לְמִימֵר לֹא
תִמְנְעוּן מִלְּבַנְיָכוֹן פִּתְגָם יוֹם בְּיוֹמָה:
כ וַיִּצְרְעוּ יְת מֹשֶׁה וַיֵּת אֶהָרֹן קָזְמִין
לְקַדְמוֹתֵהוּן בְּמִפְקֵהוּן מִלֵּת פִּרְעָה:
כא וַיִּנְאֲמְרוּ לָהוּן יִתְגַּלִּי יְיָ עֲלֵינוֹן וַיִּתְפָּרַע
דִּי אֲבָאֲשָׁתוֹן יֵת רִיחָנָא בְּעֵינֵי פִרְעָה
וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לְמַתָּן חֶרֶב בִּידֵּם לְהַרְגָּנָה:
לב לְקַטְלוֹתָנָא: כד וַתֵּב מֹשֶׁה קָרָם יְיָ וַיֹּאמֶר
יְיָ לְמָא אֲבָאֲשָׁתָא לְעִמָּא הָרִין וּלְמָא
דָּבָן שִׁלְחָתָנִי: כה וַיִּמְעַדָּן (דְּ)עֲלִית לֵןת
פִּרְעָה לְמַלְלָא בְּשִׁמְךָ אֲבָאֲשׁ לְעִמָּא
הָרִין וְשׁוּבָא לֹא שׁוּבָתָא יֵת עִמָּה:
א וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה בְּעֵן תַּחֲוִי דְּאֶעְבֹּד
לְפִרְעָה אֲרִי בִידָא תִקְיָא יִשְׁלַחְנוֹן
וּבִידָא תִקְיָא יִתְרַבְּנוֹן מֵאֲרָעָה:

יח ועתה לכו עבדו ותבן לא ינתן לכם ותכן לבנים תתנו:
יט ויראו שטרי בני ישראל אתם ברע לאמר לא תגרעו
כ מלבניכם דבר יום ביומו: ויפגעו את משה ואת אהרן
כא ויצבים לקראתם בצאתם מאת פרעה: ויאמרו אליהם
ירא יהוה עליכם וישפט אשר הבאשתם את ריחנו
בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת חרב בידם להרגנו:
לב וישב משה אל-יהוה ויאמר אדני למה הרעתה לעם
כג הוזה למה זה שלחתני: ומאז באתי אל-פרעה לדבר
בשמך הרע לעם הוזה והצל לא-הצלת את עמך:
א ויאמר יהוה אל-משה עתה תראה אשר אעשה
ו לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם
מארצו: קב"ד פסוקים. ויק"ח סימן. מעד"י סימן.

מפטיר

כב

כג

א

ו

רש"י

לשון הפעיל הוא, הרבה רעה עליהם. ומרגומו אכאש: (א) עתה תראה וגו'.
הרהרת על מדותי. לא כאברהם שאמרתי לו כי בלחץ יקרא לך זרע (נראה)
כא(ב) ואמר כך אמרתי לו העלוהו לעולה (שם כב:ג) ולא הרהר אחרי מדותי. לפיכך
עשה תראה, העשוי לפרעה תראה ולא העשוי למלכי שבעה אומות כשאביאם לארץ
(ש"ר שם כג; סנהדרין קיא): כי ביד חזקה ישלחם. מפני ידי החזקה שחזק
על פרעה ישלחם: וביד חזקה יגרשם מארצו. על כרחם של ישראל יגרשם ולא
יספיקו לעשות להם נידה. וכן הוא אומר ותחזק מזרים על העם וגו' (להלן יב:ג):

follows: your own [Jewish] servants are being beaten, and the [Egyptian] sinners [i.e., the taskmasters] are your people. Thus, it is the king's responsibility to protect both the victims and those who are forced to commit the crime of wronging them.

20-23. The Jews complain to Moses and Aaron; Moses complains to God. The Jewish foremen held Moses and Aaron responsible for the new and worsening plight of the Jews. Feeling that he had indeed caused his brethren only harm, Moses questioned God's conduct. In a sense, we see here the intense self-sacrifice of Moses where Israel's interests are involved. He dares to reproach God because he cannot bear to see his people suffer.

22. אֲרִי — My Lord. Moses does not use the Ineffable Name that represents mercy because, as he goes on to say, he does not see mercy in the treatment that has befallen Israel since his arrival to plead for their redemp-

tion (Ramban).
כמו שאמר בענין ויטרו וימנו את הכסף (שם יא): (וט) ויראו שטרי בני
ישראל. את חזריהם הנכדים על ידם: ברע. ראו אותם ברעה ולזה המולאת
אותם בהכבדים הסבוכה עליהם לאמר לא תגרעו וגו': (ב) ויפגעו. אכאש
מישראל את משה ואת אהרן וגו'. ורבותינו דרשו, כל נלים ונלדים דתן ואזכיר
היו, שנאמר בהם ילאו נלדים (במדבר טז:כז; נדרים סד:). (כב) למה הרעתה
לעם הזה. וא"ח מה איכפת לך. קובל אני על שלחתי (ש"ר שם כג; (בג) הרע.

... למה — Why ... [Moses felt that he had a right to complain, as if to say] if You planned to worsen their plight, why did You send me? (Rashi).

Rabbeinu Chananel interprets Moses' question differently. Not that he considered God to have been responsible for the increased persecution — that is not what the merciful God would do to His "firstborn" — but why have You permitted this evil to be done to this people? Moses understood that the evildoer was Pharaoh, but he wondered why God had permitted it to happen. His question was in the nature of the eternal dilemma of why the wicked have good fortune while the righteous suffer.

23. לדבר בשמך — To speak in Your Name. Although God had forewarned him that Pharaoh would refuse to free the people, Moses thought that the process of redemption would be much speedier — that Pharaoh would refuse and

¹⁸ Now go to work. Straw will not be given to you, but you must provide the quota of bricks!"

¹⁹ The foremen of the Children of Israel saw them in distress when they said, "Do not reduce your bricks, the daily matter each day."

The Jews Complain to Moses and Aaron; Moses ²⁰ They encountered Moses and Aaron standing opposite them, as they left Pharaoh's presence. ²¹ They said to them, "May HASHEM look upon you and judge, for you have made our very scent abhorrent in the eyes of Pharaoh and the eyes of his servants, to place a sword in their hands to murder us!"

Moses Complains to God ²² Moses returned to HASHEM and said, "My Lord, why have You done evil to this people, why have You sent me? ²³ From the time I came to Pharaoh to speak in Your Name he did evil to this people, but You did not rescue Your people."

6 ¹ HASHEM said to Moses, "Now you will see what I shall do to Pharaoh, for through a strong hand will he send them out, and with a strong hand will he drive them from his land."
 Portent for the Future

THE HAFTARAH FOR SHEMOS APPEARS ON PAGE 1147.

immediately God would bring upon him the plagues that would break his resistance. Surely, Moses did not expect the subjugation to become even harsher. Clearly, therefore, the preordained time of redemption had not yet arrived — but if so, why had God sent him prematurely? (Ramban). Or HaChaim adds that by saying to *speak in Your Name*, Moses meant to imply a new argument: By intensifying the slavery right after Moses had told him God's Name HASHEM, Pharaoh was showing contempt for God. This was a desecration of such monumental proportions that God could not permit it to go on.

6.

1. עתה תראה — *Now you will see*. In his apparent criticism of God's conduct, Moses had spoken out of turn, something that Abraham had never done, even when he seemed to have just cause. God had told Abraham that Isaac would be his only offspring — and then commanded him to place Isaac on the altar. But Abraham did not complain. For failing to be patient and faithful, Moses would lose a cherished opportunity. *Now* he would see God's salvation, but he would not live to see God's *later* salvation, when He would overpower the seven Canaanite nations and bring the Jewish people into Eretz Yisrael (Rashi).

☞ Portent for the future.

[See R' Chananal above to verse 22.] God may bring good fortune to the wicked in order to let their punishments

accumulate for the future, and He may let the innocent suffer so that they will deserve greater reward later on. This is what God told Moses in response to his question: *Now you will see* . . . Pharaoh's invincibility is temporary; he is about to feel the might of God's anger. And Israel's pain is temporary; it is about to witness a redemption that will inspire its offspring throughout history. This should serve as a source of perspective and comfort for us in our present exile. As the redemption from Egypt was about to commence, the persecution became worse. So it is in our time. And so must we view the phenomena of history. Israel may suffer more and more, but it may well be the last darkness before the light of redemption, and it may well mean, as it did in Egypt, that God is increasing our suffering only to prepare the way for the dawn of the Messianic Era (R' Bachya).

☞ קב"ד מסוקים ויק"ח סימן. מערי"י סימן — This Masoretic note means: There are 124 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonics ויק"ח and מערי"י.

These words symbolize two different aspects of the narrative. The word ויקח, and he took, alludes to God's declaration that He removed the nation of Israel from amidst the nation of Egypt, the process that now began. The word מקרי, my faltering (see *Psalms* 18:37), alludes to the difficult state of the Jewish people after many years of persecution (R' David Feinstein).

פרשת וארא

אונקלוס

בומליל יי עם משה נאמר לה אָנָא יי:
 ג. ואתגלית לאברהם ליצחק וליעקב
 באל שדי ושמי יי לא אודעית להון:
 ו. ואף אקמית ית קמי עמהון למתן
 להון ית ארעא דבנען ית ארעא
 תותבותהון דאתותבו בה: ה. ואף קדמי
 שמעי ית קבילת בני ישראל די מצראי
 מפלחין בהון ודכירנא ית קמי: ו. וכן
 אמר לבני ישראל אָנָא יי ואפיק יתכון
 מגו דחוק פלחון מצראי ואשיוכ יתכון
 מפלחנהון ואפרוק יתכון בארע
 מרמא וכדינין דברבין: ז. ואקריב יתכון
 קדמי לעמא ואהוי לבון לאלקא
 ותדעון ארי אָנָא יי אלקהון דאפיק
 יתכון מגו דחוק פלחון מצרים: ח. ואעיל
 יתכון לארעא די קמית במימרי
 למתן יתה לאברהם ליצחק וליעקב

ב. וידבר אלהים אל-משה ויאמר אליו אני יהוה: וארא
 אל-אברהם אל-יצחק ואל-יעקב באל שדי ושמי יהוה
 ד לא נודעתי להם: וגם הקמתי את-בריתי אתם לתת
 להם את-ארץ כנען את ארץ מגריהם אשר-גרו בה:
 ה. וגם אני שמעתי את-נאקת בני ישראל אשר מצרים
 ו מעבדים אתם ואזכר את-בריתי: לכן אמר לבני-
 ישראל אני יהוה והוצאתי אתכם ממצרים
 והצלתי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה
 ו בשפטים גדלים: ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם
 לאלהים וידעתם כי אני יהוה אלהיכם המוציא אתכם
 ח. מתחת סבלות מצרים: והבאתי אתכם אל-הארץ אשר
 נשאתי את-ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב

רש"י

ומעמדי בריתי בני וצויהם: לתת להם את ארץ כנען. לאברהם נפרשת
 היתה נאמרה חזי אל שדי וגו' (בראשית י"א) ונחתי לך ולזרעך אחריך את ארץ
 מגוריו (שם ח). ליתכן כי לך ולזרעך חזן את כל הארצות האלו והקמתי את
 השבועה אשר נשבעתי לאברהם (שם כ"ג), ואזכה שבעה שבעתי לאברהם באל
 שדי אמרתי. ליעקב, חזי אל שדי פרה ורבה וגו' ואת הארץ אשר וגו' (שם
 לה"י"ז). הרי שנדחתי להם ולא קיימתי: (ה) וגם אני. כמו שהלכתי והעמדתי
 הברית יס עלי לקיים, לפיכך שמעתי את נאקת בני ישראל הגואלים, אשר
 מצרים מעבירים אתם, ואזכר אותם הברית, כי בברית בין הבתרים אמרתי
 לו וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי (שם טו"ז): (ו) לכן. כמ"ס חזקוני:
 אמר לבני ישראל אני ה'. הנאמן בהשבעתי: והוצאתי אתכם. כי כן
 בהשבעתי ואחרי כן ילאו ברטס גדול (שם): סבלת מצרים. טורח משא ממרים:

(ב) ויורבר אלהים אל משה. דבר אלו משפט על השקפה לדבר ולומר מה
 הרעוה לעם הזה (ועל הכב: ש"ר ואל: ויאמר אליו אני ה'. נאמן לשלם
 שכר טוב למחללים לפני. ולא לחנם שלחתי כי חס לקיים דברי שדכתי לאבות
 הראשונים. ובלשון הזה מנינו שהוא נדרש בכמה מקומות, חזי ה' נאמן להפריע
 כשהוא חומר אל עושה, כגון וחללתי את חס אלהיך חזי ה' (ויקרא י"ז: כ), וכשהוא
 חומר אל קיום מלכות כגון ושמרם מלחמי ועשייתם אותם חזי ה' (שם כ"ב: א)
 נאמן ליתן שכר (טורח כהנים אחרי פרשת ט"א: ג) וארא אל האבות באל
 שדי. בהשבעתי בהשבעות וכלן אמרתי להם חזי אל שדי: ושמי ה' לא נודעתי
 להם. לא הודעתי אין קדוש כחן אלא לא נודעתי, לא נכרתי להם במדת אמתנות)
 עלי עליה נקרא שמי ה', נאמן לאמת דברי, שהרי בהשבעתי ולא קיימתי:
 (ד) וגם הקמתי את בריתי וגו'. וגם כשנרמתי להם באל שדי הנכתי

PARASHAS VA'EIRA

☞ God rebukes Moses for his complaint and assures him that the redemption is at hand.

At the end of the previous *Sidrah*, Moses complained that God had sent him in vain, for instead of helping the people, he had only made it worse for them. God now continues His response. He speaks harshly to Moses, comparing him unfavorably to the Patriarchs, who maintained their faith without complaint, even though they were not privileged to see the fulfillment of God's oaths to them [see notes], while Moses, who had been told that the redemption was at hand, was so disillusioned that he could not wait for God to carry His plan to its conclusion, as He defined it.

2. *God spoke*. In this context the root דבר connotes harsh speech: The Torah implies that God rebuked Moses for his previous complaint that God had not made his mission successful (*Rashi*).

I am HASHEM. This term implies God's trustworthiness to carry out His word, which includes punishment for sin and reward for virtue. Thus, God began His rebuttal of Moses

by assuring him that His pledge to the Patriarchs would be fulfilled, and that Moses had been sent as His emissary to do so (*Rashi*). The reason that Moses' arrival in Egypt was followed by an immediate intensification of the slavery was that the Egyptians could not be punished until their "measure of sin" was full, for God is patient even with the wicked. By his cruel decree to deny straw to the hapless slaves [5:7], Pharaoh had reached his nadir and so the process of the Exodus and the punishment of Egypt could now begin. Thus, God's response to Moses was that, far from coming to Egypt in vain, his arrival expedited the process of the Exodus, which was about to begin (*Mizrachi*).

2.3. *God's Names*. As is well known, God's various "Names" represent the different ways in which He reveals Himself, so that the Names used here represent differing ways in which God revealed Himself to the Patriarchs and to Moses. Moses had had the revelation of *HASHEM*, God's highest manifestation, yet he questioned His ways, while the Patriarchs had maintained their strong faith even though

PARASHAS VA'EIRA

God ²God spoke to Moses and said to him, "I am HASHEM. ³I appeared to Abraham, to Isaac, and to Jacob as El Shaddai, but with My Name HASHEM I did not make Myself known to them. ⁴Moreover, I established My covenant with them to give them the land of Canaan, the land of their sojourning, in which they sojourned. ⁵Moreover, I have heard the groan of the Children of Israel whom Egypt enslaves and I have remembered My covenant. ⁶Therefore, say to the Children of Israel: 'I am HASHEM, and I shall take you out from under the burdens of Egypt; I shall rescue you from their service; I shall redeem you with an outstretched arm and with great judgments. ⁷I shall take you to Me for a people and I shall be a God to you; and you shall know that I am HASHEM your God, Who takes you out from under the burdens of Egypt. ⁸I shall bring you to the land about which I raised My hand to give it to Abraham, Isaac, and Jacob;

God had revealed Himself to them only with His other Name *El Shaddai*. The latter Name derives from the word *שָׁדַי*, sufficient, and denotes God as the One Who sets limits on Creation by establishing the laws of nature, the limitations within which the universe functions. Also, it represents God's establishments of limits to the success one enjoys and the suffering he must endure. By comparing the revelation of Moses with that of the Patriarchs, God was chastising him for his insufficient faith.

Ramban contends that *El Shaddai* describes God when He performs miracles that do not openly disrupt the normal course of nature. This was the way the Patriarchs perceived God when He assured their survival in times of famine, made them victorious over physically superior enemies, and gave them extraordinary success in amassing wealth. Though miraculous, none of the above openly violated the laws of nature. Thus, the Patriarchs had seen Him show Himself only in the guise of *El Shaddai*. Moses, however, would soon witness miracles of a magnitude that dwarfed anything the Patriarchs had ever seen.

The commentators discuss the difficulty that God *did* reveal Himself to the Patriarchs as *HASHEM* (as in *Genesis 15:7*). If so, why did God say, "... with My Name *HASHEM* I did not make Myself known to them"?

— *Rashi* explains that "*HASHEM*," the Name revealed to Moses, represents God as the One Who carries out His promises, for God was now prepared to fulfill His pledge to free Israel and bring them to the Land. But although the Patriarchs were told that God's Name was *HASHEM*, they had not seen Him in practice as having kept His promise, for the time had not yet come for the Land to be given them. Nevertheless, He had perfect faith that when the proper time arrived, He would do so.

— *Or HaChaim* comments that God's essence is represented by the Name *HASHEM*. Even though the Patriarchs *knew* that Name, only Moses had the degree of prophecy that enabled him to *comprehend* its significance to the highest degree possible for Man.

4. וְגַם — *Moreover*. Not only did I appear to them, I also established a covenant with them to give them the Land (*Genesis 13-14*) — and a covenant, by definition, cannot be altered or abrogated, even if one of the parties becomes undeserving.

אֶרֶץ מִגְרֵיהֶם — *The land of their sojourning*. Because the Patriarchs' attitude toward this world was that they were but temporary sojourners, but that their true residence was in the Heavenly world of the spirit, I promised to give them the country on earth that is most conducive to spiritual greatness (*Malbim*).

וְגַם — *Moreover*. Since I made the covenant and acknowledge My obligation to fulfill it, I am ready to do so. The outcry of the Jews proves that the Egyptians overstepped their bounds in carrying out God's decree that the Children of Israel would be subjugated — and thus the outcry has precipitated the beginning of the process of redemption.

כְּרִיתִי — *My covenant*. The covenant's promise of the Land was mentioned in verse 4; this verse refers to the portion of that covenant with Abraham in which God pledged to judge and punish the nation that would bring suffering upon Israel (*Rashi*).

6-7. The four expressions of redemption. Having told Moses that the impending revelation would be greater than that which was revealed to the Patriarchs, and that He was about to redeem the Jewish people, God commanded him to go once again to the Jews and tell them that He — as *HASHEM*, the Name that denotes His power and mercy — was about to redeem them. These two verses contain four different expressions, representing progressive stages of the redemption. These four stages are the basis for the Rabbinic requirement of the Four Cups at the Pesach Seder. The expressions, as explained by *R' Bachya*, are:

וְהוֹצֵאתִי — *I shall take you out*. God would remove the Jews from the burdens of slavery even before they were permitted to leave the country and while they were still the chattels of Egypt. The slavery ended in Tishrei, but they did not leave Egypt until six months later.

וְהוֹצֵאתִי — *I shall rescue you*. God would take the Jews out of Egypt. The subjugation to Egypt will be formally ended.

וְגָאֵלְתִּי — *I shall redeem you*. This alludes to the Splitting of the Sea, when God's *outstretched arm with great judgments* crushed Egypt's power for good [ch. 14-15]. Until then, the Jews feared that they would be pursued by their former masters and returned to slavery. As the Sages teach, the punishments inflicted upon the Egyptians at the Sea were five times as great as those they suffered during the Ten Plagues.

וְלָקַחְתִּי — *I shall take you*. God took the Jews as His people

וַאֲתָן יְהוָה לָבוֹן יִרְמָא אָנָּה יְיָ וְיִמְלִיל מֹשֶׁה בֶּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא קָבִילוּ מִן מֹשֶׁה מִמַּעַנְק רִחוּא וּמִפְּלִחָנָא דְהִנֵּה קָשִׁינָא עֲלֵיהוֹן: וְיִמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימְרָא: יֵא עוֹל מְלִיל לֹת פְּרַעָה מֶלֶכָא דְמִצְרַיִם וּשְׁלַח יְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָה: יִבְּמִלִּיל מֹשֶׁה קָדָם יְיָ לְמִימְרָא הָא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא קָבִילוּ מִנִּי וְאֲבָדִין יִקְבֵּל מִנִּי פְרַעָה וְאָנָּה יִקִּיר מִמֶּלֶךְ: יִבְּמִלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אֶהְרֹן וּפְקֻדוֹן לֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹת פְּרַעָה מֶלֶכָא דְמִצְרַיִם לֹאפְקָא יְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם: יֵא אֲלֵין רִישֵׁי בֵּית אֲבֹהֵיהוֹן בְּנֵי רֵאבוֹן בּוֹכְרָא דְיִשְׂרָאֵל חֲנוּף וּפְלוּא חֲצֹרֹן וְכִרְמִי אֲלֵין וְרַעֲיָתָא רֵאבוֹן: יִבְּנֵי שְׁמַעוֹן יְמוּאֵל וְיִמִּין וְאֶהְדִּי וְיִכִּין וְצַחֵר וְשָׂאוּל בֶּר כְּנַעֲנִיתָא אֲלֵין וְרַעֲיָתָא שְׁמַעוֹן: יִבְּנֵי שְׁמֵהָ בְּנֵי לֵוִי לְתוֹלְדֵיהוֹן גֵּרְשׁוֹן וְקָהָת וּמִרְיָי וּשְׁנִי חִיִּי לֵוִי מֵאָה וְתַלְחִין וְשִׁבְעֵי שְׁנִין: יִבְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנֵי וְשַׁמְעִי לְרַעֲיָתָהוֹן: יִבְּנֵי קָהָת עֲמֶרֶם וְיִצְחָר

וַנִּתְּנִי אֶתְּהָ לָכֶם מֹרְשָׁה אֲנִי יְהוָה: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בֶּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מְקַצֵּר רוּחַ וּמַעֲבֹדָה קָשָׁה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: בָּא דְפָר אֶל־פְּרַעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וּשְׁלַח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לְפָנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאִיךָ יִשְׁמְעֵנִי פְרַעָה וְאֲנִי עַרְל שְׁפָתַיִם:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אֶהְרֹן וַיִּצְוֶם אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל־פְּרַעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְץ מִצְרַיִם:

בֵּית אֲבֹתָם בְּנֵי רֵאבוֹן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוּף וּפְלוּא חֲצֹרֹן וְכִרְמִי אֶלֶּה מִשְׁפַּחַת רֵאבוֹן: וּבְנֵי שְׁמַעוֹן יְמוּאֵל וְיִמִּין וְאֶהְדִּי וְיִכִּין וְצַחֵר וְשָׂאוּל בֶּן־הַכְּנַעֲנִיתָא אֶלֶּה מִשְׁפַּחַת שְׁמַעוֹן: וְאֶלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־לֵוִי לְתוֹלְדֹתָם גֵּרְשׁוֹן וְקָהָת וּמִרְיָי וּשְׁנִי חִיִּי לֵוִי שִׁבְעֵי וְשְׁלֹשִׁים וּמֵאָתָּ שָׁנָה: בְּנֵי יִחִי גֵרְשׁוֹן לִבְנֵי וְשַׁמְעִי לְמִשְׁפַּחָתָם: וּבְנֵי קָהָת עֲמֶרֶם וְיִצְחָר

שני

רש"י

מַעֲסָרָא ק"ו שְׁמֹרֶת (כ"ר לכו): עַרְל שְׁפָתַיִם. אֲטוּס שְׁפָתַיִם. וְכֵן כָּל לִשָּׁן עַרְלָא אִי אֲמַר שְׂהוּ אֲטוּס. עַרְלָא חֹסֶם (יִרְמִיָּה וי) אֲטוּסָא מִשְׁמַעוּ. עַרְלִי לִבְ (שם ט"ז): אֲטוּסִים מִהֲבִין. שְׁהָ גַם אֲחֵה וְהַעֲרָל (חֲזָקִין כ"ט) וְהִאֲטָם מִשְׁכָּרוֹת כּוֹס הַקֶּלֶה [פ"א הַתַּרְעֵלָה]. וְעַרְלָת בָּשָׂר שְׁהִיד אֲטוּס וּמוֹכָסָה בָּהּ. וְעַרְלָתָם עַרְלָתוֹ (וּיִקְרָא יט:כג) עָזוּ לוֹ אֲטוּס וְכִיסוּי אִיסוּר שִׁיבִיד בְּפִי אֲחִילָתוֹ. שְׁלֹשׁ שִׁיט יִהְיֶה לָכֶם עֲלֵיִם (שם) אֲטוּס וּמוֹכָסָה וּמוֹכָסָה מִלֵּאכְלָה: (יג) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֵל אֶהְרֹן. לִפִּי שְׁמַר מִשָּׁה אִי עַרְל שְׁפָתַיִם לִירָק לוֹ הַקֶּב"ה אִת אֲחֵה לְהִיט לוֹ לִפִּי וְלִמְלִיךְ: וַיִּצְוֶם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. לוֹס עֲלֵיהֶם לְהִנְיָסָם בְּנִחָם וּלְסַבּוֹל אֲחֵס (פ"ר זג): וְאֵל פְּרַעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם. לוֹס עֲלֵיו לְחַלּוֹק לוֹ כְּבוֹד בְּדַבְרֵיהֶם, זֵהוּ מִדְּרָשׁוֹ (שם: תַּחֲמוּמָא זב). וּפְשׁוּטוֹ, לוֹס עַל דְּבַר יִשְׂרָאֵל וְעַל שְׁלִיחוֹתוֹ אֵל פְּרַעָה. וְדַבַּר הַלּוּוִי מֵהוּ, מִפְּרָשׁ בְּפִרְשָׁא שְׁנֵיהּ לְאַחַר סִדֵּר הֵיחֹס (לִּהְלֹן פְּסוּק כט) אֲלֵה מִחוּךְ שְׁהִיבִיר מִשָּׁה וְאַחֲרָן הַפְּסִיק הַעֲנִין בְּחֵלָה רִאשִׁי בֵּית אֲבוֹתָם לְלַמְדוֹ הֵיחֹךְ גּוֹלָדוּ מִשָּׁה וְאַחֲרָן וְכַמִּי נִחְיָסוּ: (יד) אֲלֵה רִאשֵׁי בֵּית אֲבוֹתָם. מִחוּךְ שְׁהִיבִיר לִיחֹס שְׁבָטוֹ שֶׁל יוֹ עַד מִשָּׁה וְאַחֲרָן שְׁבָטֵיהּ מִשָּׁה וְאַחֲרָן הַמְּלִיל לִיחֹס דְּרַךְ תּוֹלְדוֹתָם מִרֵּאשִׁיבִין: [בְּפִסְקִיתָא גְדוּלָה רִאשִׁית לִפִּי שְׁקִנְטָרָם יַעֲקֹב אֲבִינוֹ לְשִׁלָּשָׁה שְׁבָטִים הֵלֵל בְּשַׁעַת מוֹתוֹ חוֹר הַכְּבוֹד וְיִחֹסָם כֹּאן לְבָסֵם לוֹמַר שְׁחִיבִים הֵם (פס"ר פ"ז): (טז) וּשְׁנֵי חִיִּי לֵוִי וְגו'. לִמָּה נִמְנוּ שְׁטוּתִי שֶׁל לֵוִי, לְהוֹדִיעַ כְּמָה יְמֵי הַשְּׁעִבּוֹד, שְׁכָל זְמַן שְׁחִדָּה מִן הַשְּׁבָטִים קִיִּים לֹא הִיָּה שְׁעִבּוֹד, שְׁחִדָּה וְיִמָּה וְיִסָּף וְכָל אֲחִיו (לְעֵיל זא): וְאַח"כּ וְיִסָּף מֶלֶךְ חֵדָשׁ (שם ח) וְלֵוִי הֵאֲרִיךְ יָמָיו עַל כּוֹלָם (פִּדְר עוֹלָם רַבָּה ג):

(ח) נִשְׁאֲתִי אֶת יְדֵי. הִרְמוּתִיהּ לְהַשְׁבֵּעַ בְּכַסְאִי: (ט) וְלֹא שְׁמַעוּ אֶל מֹשֶׁה. לֹא קָבִילוּ מִנְחוּמִין: מְקַצֵּר רוּחַ. כָּל מִי שְׂהוּ מִיָּלֵר רוּחוֹ וְנִשְׁמַעוּ קִלְרָה וְאִינוּ יִכּוֹל לְהֵאֲרִיךְ בְּנִשְׁמַתוֹ. קִרְבֹּז לַעֲנִין זֵה שְׁמַעֲתִי בְּפִרְשָׁה ז' מְרַבִּי בְּרוּךְ ב'ר' אֲלֵיעֶזֶר, וְהִבִּיא לִי רִאשִׁי מִמְקַרָּא זֵה, בְּפִסְקֵם הוּאֹת אֲדוּרִיעֵם אִת יְדֵי וְחַת גְּבוּרָתוֹ וְיִדְעוּ כִּי שְׁמִי ה' (יִרְמִיָּה טז:כא), לְמַדְנוּ כְּשֶׁהִקְבַּ"ה מֵאֲמִין אִת דְּבָרֵיו אֲפִילוּ לְפִרְעוֹת מוֹדִיעַ שְׁמֹו ה', וְכָל שָׂן הֵאֲמִינָה לְעוֹבֵדָה. וְרַבּוּתֵיהּ דְּרִשְׁוֵהָ לַעֲנִין שֶׁל מַעֲלָה שְׁאֵמֶר מִשָּׁה לִמָּה הִרְעוּתָהּ (לְעֵיל זב): אֲמֵר לוֹ הַקֶּב"ה חֲבֵל עַל אֲבָדִין וְלֹא מִשְׁחַכְחִין, יֵשׁ לִי לְהַחֲזִינָן עַל מִיתָת הָאֲבוֹת, הִרְבֵּה פְעָמִים נְגִילִית עֲלֵיהֶם בְּחָל אֲדִי וְלֹא אֲמַרְוּ לִי מֵה שְׁמֵךְ, וְאַחֵה אֲמַרְתָּ מֵה שְׁמוֹ מֵה אֲמַר אֲלֵיהֶם (לְעֵיל גיג: ע"ר וד: סְנֵהֲדִרִין קִיֹּא), וְגַם הִקְיֹמוּתֵיהּ וְגו'. וְכַשֶּׁקֶס אֲבִירָה לְקִבּוֹר אִת שָׁרָה לֹא מֵלֹא קִבֵּר עַד שְׁקֵה בְּדַמִּים מְרֻבִּים, וְכֵן בִּלְחָק עֲרַבְרֵי עֲלִיו עַל הַבְּאֵרוֹת אֲשֶׁר חָפַר, וְכֵן בִּיעֲקֹב וַיִּקֵּן אִת לִחְלָקָה הַשְּׂדֵה (בְּרַשִׁית לג:יט) לְנַעֲוֹת אֲבָלוֹ וְלֹא הִרְבִּיהּ אֲחֵר מְדוּתִי, וְאַחֵה אֲמַרְתָּ לִמָּה הִרְעוּתָהּ (ע"ר ע"ר: ס"ס: סְנֵהֲדִרִין ע"ר). וְאִין הַמְדִּישָׁה מִתִּישָׁב אֲחֵר הַמְקַרָּא מִפְּנֵי כְמָה בְּדִרִיס. אֲחֵת, שְׁלֹא נִחְמַר וְשְׁמִי ה' לֹא שְׁחָלוּ לִי. וְ"לֹא לֹא הוֹדִיעֵם שְׁכָךְ שְׁמוֹ, הִרִי תַחֲלֵה כְּשֶׁנִּגְלָה לְאַבְרָהָם בֵּין הַבְּתָרִים נִחְמַר אִי ה' אֲשֶׁר הוֹאֲלִיחִךְ מֵחוּר כְּשִׁדִּים (בְּרַשִׁית ע"ז:), וְעוֹד, הֵיחֹךְ הַסְמִיכָה מִשְׁבַּח בְּדַבְרִים שְׂהוּ סוֹמֵךְ לְכַלֵּן וְגַם אִי שְׁמַעֲתִי וְגו', לְכֵן אֲמַר לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל. לִכְךָ אִי אֲמַר יִתִּישָׁב הַמְקַרָּא עַל פְּשׁוּטוֹ דְּבַר דְּבוֹר עַל אֲפִינוֹ וְהִדְרָשָׁה מְדִרָּשָׁה, שְׁחִדָּה הֵלֵךְ כֵּה דְבָרִי כֹאֵשׁ נֹחַס ה' וְכַפְּתִישׁ יוֹפִין סֵלֶע (יִרְמִיָּה כג:כט) מִתַּחֲלָק לְכַמָּה נִיּוּלוֹת: (יב) וְאִיךָ יִשְׁמַעֲנִי פְרַעָה. זֵה אֲחֵר

when He gave them the Torah at Sinai. That was the climax, the purpose, of the Exodus.

8. מורשה — *A heritage*. This is more than an inheritance, for it implies that the land remains the eternal possession of Israel, even if they have never seen it. So it always was that Jews in distant exiles longed for *Eretz Yisrael* — wherever they were, *Eretz Yisrael* was *theirs*, and they longed to return to it (*Haamek Davar*).

9. But they did not heed. The Jews did not respond favorably to Moses' new assurance. As understood by most commentators, however, the verse explains that their negative attitude was due not to lack of faith, but to the difficult physical and emotional circumstances under which they labored. Moses, however, blamed himself for their failure to respond, as he contended in verse 12.

Sforno, however, interprets differently. They did not give

and I shall give it to you as a heritage — I am HASHEM.' "

⁹ So Moses spoke accordingly to the Children of Israel; but they did not heed Moses, because of shortness of breath and hard work.

¹⁰ HASHEM spoke to Moses, saying, ¹¹ "Come speak to Pharaoh, king of Egypt, that he send the Children of Israel from his land."

Moses ¹² Moses spoke before HASHEM, saying, "Behold, the Children of Israel have not listened to Demures me, so how will Pharaoh listen to me? And I have sealed lips!"

The ¹³ HASHEM spoke to Moses and Aaron and commanded them regarding the Children of Israel Mission and its and regarding Pharaoh, king of Egypt, to take the Children of Israel out of the land of Egypt. Bearers

¹⁴ These were the heads of their fathers' houses: The sons of Reuben the firstborn of Israel: Hanoch and Pallu, Hezron and Carmi; these were the families of Reuben. ¹⁵ The sons of Simeon: Jemuel, Jamin, Ohad, Jachin, and Zohar; and Shaul the son of a Canaanite woman; these were the families of Simeon. ¹⁶ These were the sons of Levi in order of their birth: Gershon, Kohath, and Merari; the years of Levi's life were a hundred and thirty-seven years. ¹⁷ The sons of Gershon: Livni and Shimei, according to their families. ¹⁸ The sons of Kohath: Amram, Izhar,

Moses' message the sort of consideration that would have convinced them to have faith in God as Abraham did (*Genesis* 15:6). As a result, they lost the privilege of going to the Promised Land, and their children were the ones for whom the promise of verse 8 was fulfilled. The reason for their failure was their *insufficiency of spirit* [רִחוּם]. The verse concludes, however, that had it not been for the *hard work*, they would have overcome their impatience and heeded Moses' appeal.

12. בני ישראל לא שמעו אלי. — *The Children of Israel have not listened to me.* Moses thought that the Jews lost confidence in him because his earlier intercession with Pharaoh had made their lot even worse. This convinced him that it would be foolhardy to try to convince the king who did whatever he pleased with them and had no motivation to take Moses seriously (*Sforno*).

Again Moses raised the issue of his inability to speak well, although God had already responded to it [see 4:10-12]. Up to now, Moses had understood that in his conversations with the people, Aaron would be his spokesman [4:15, 30]; and in his audiences with Pharaoh, he expected the elders of the people to speak [3:18]. But now God had instructed *him* to speak to Pharaoh, thus raising once again Moses' fear that he was unqualified. God responded in the next verse by including Aaron in the command, thus implying that he would be Moses' spokesman (*Ramban*).

13-30. The mission and its bearers. In a sense, the mission of redemption begins only now. Until this point, Moses and Aaron had presented their case, but had no positive results to show for their efforts. As noted above [see comm. to 6:2], God wished to accelerate the redemption and therefore wanted the Egyptians to increase their measure of sin, so they would no longer be entitled to Divine forbearance. The time had now come, and Moses and Aaron were once again being charged with their mission — but this time it was for its final execution. From now on, everyone would begin to see that first the *finger* [8:15] and then the *hand* [14:31] of God were at work to redeem His firstborn people,

Israel. This new stage of the redemption identifies God's agents by tracing their descent from the Patriarchs, starting from Jacob's eldest son and progressing to the tribe of Levi, which produced Moses and Aaron. The very fact that their genealogy was not traced until now indicates that the process of liberation — the background of which had been presented in the last five-and-a-half chapters — begins only now. Verse 13 introduces this new beginning and then interrupts it with the genealogy, after which it returns to the mission.

R' Hirsch comments that the Torah takes pains to point out that, contrary to the claims of founders of other religions, the leaders of the Jewish people were human, not supernatural, beings. The Torah gives their family backgrounds to make plain that their compatriots knew them and their cousins, remembered their parents and uncles. But although any Jew has the potential to lift himself to the level of greatness and prophecy, God does not assign such honor haphazardly. Instead of choosing His emissaries from the eldest tribe, He searched until He found the suitable men.

13. וַיְצַו. — *And commanded them.* God instructed Moses and Aaron regarding how they should treat the recalcitrance of the Jews and Pharaoh. Toward the Jews they should be patient and understanding; to Pharaoh they should display the respect to which his position entitled him (*Rashi*). *Sforno* renders that God *charged them*, i.e., He appointed them as the leaders and masters of Israel and Pharaoh.

14. . . ראשי. — *The heads . . .* In the plain meaning of the term, these family heads were all the people named below.

Sforno comments that the Torah gives the ages of the Levite ancestors to suggest a reason for the superiority of Moses and Aaron. Since Levi outlived his brothers, and Kohath and Amram, too, lived long lives, they were able to play major parts in the education and rearing of their grandchildren and children, a benefit not enjoyed to the same extent by the other tribes.

15. בן-העננית. — *The son of the Canaanite woman.* See *Genesis* 46:10 for his identity.

וַיַּחֲבֹרֹן וַעֲזִיזָאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קָהָת שְׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים וּמֵאָתָה שָׁנָה: וּבְנֵי מֶרְרִי מַחֲלִי וּמוֹשֵׁי אֵלָה מִשְׁפַּחַת הַלְוִי לְתֹלְדָתָם: וַיִּקַּח עִמָּרָם אֶת-יֹכְבֵּד דָּדָתוֹ לֹא לְאִשָּׁה וּתְלָדָה לֹא אֶת-אַהֲרֹן וְאֶת-מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עִמָּרָם שִׁבְעַ וּשְׁלֹשִׁים וּמֵאָתָה שָׁנָה: וּבְנֵי יִצְהָר קָרַח וְנֹפֶג וְזֹכְרִי: וּבְנֵי עֲזִיזָאֵל מִישָׁאֵל וְאַלְצָפָן וְסִתְרִי: וַיִּקַּח אֶהֱרֹן אֶת-אֲלִישֶׁבַע בַּת-עֲמִינָדָב אֲחֹת נַחֲשׁוֹן לֹא לְאִשָּׁה וּתְלָדָה לֹא אֶת-נָדָב וְאֶת-אֲבִיהוּא אֶת-אֶלְעָזָר וְאֶת-אִיתָמָר: וּבְנֵי קָרַח אֲסִיר וְאַלְקָנָה וְאַבְיָאֶסָף אֵלָה מִשְׁפַּחַת הַקֹּהֲנִי: וְאַלְעָזָר בֶּן-אַהֲרֹן לָקַח-לֹא מִבְּנוֹת פּוּטִיָּאֵל לֹא לְאִשָּׁה וּתְלָדָה לֹא אֶת-פִּינְחָס אֵלָה רֹאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפַּחָתָם: הוּא אֶהֱרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל-צִבְאָתָם: הֵם הַמְּדַבְּרִים אֶל-פְּרֹעֶה מֶלֶךְ-מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: וַיְהִי בַּיּוֹם הַזֶּה יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר אֲנִי יְהוָה דִּבֶּר אֶל-פְּרֹעֶה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל-אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר אֵלֶיךָ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה הֵן אֲנִי עֶרְל שְׁפָתַיִם וְאִיךָ יִשְׁמַע אֵלַי פְּרֹעֶה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה רְאֵה נָתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפְרֹעֶה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאָךְ: אַתָּה תְּדַבֵּר אֵת כָּל-אֲשֶׁר אֲצַוְךָ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל-פְּרֹעֶה וְשַׁלַּח אֶת-בְּנֵי-

וַיַּחֲבֹרֹן וַעֲזִיזָאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קָהָת שְׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים וּמֵאָתָה שָׁנָה: וּבְנֵי מֶרְרִי מַחֲלִי וּמוֹשֵׁי אֵלָה מִשְׁפַּחַת הַלְוִי לְתֹלְדָתָם: וַיִּקַּח עִמָּרָם אֶת-יֹכְבֵּד דָּדָתוֹ לֹא לְאִשָּׁה וּתְלָדָה לֹא אֶת-אַהֲרֹן וְאֶת-מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עִמָּרָם שִׁבְעַ וּשְׁלֹשִׁים וּמֵאָתָה שָׁנָה: וּבְנֵי יִצְהָר קָרַח וְנֹפֶג וְזֹכְרִי: וּבְנֵי עֲזִיזָאֵל מִישָׁאֵל וְאַלְצָפָן וְסִתְרִי: וַיִּקַּח אֶהֱרֹן אֶת-אֲלִישֶׁבַע בַּת-עֲמִינָדָב אֲחֹת נַחֲשׁוֹן לֹא לְאִשָּׁה וּתְלָדָה לֹא אֶת-נָדָב וְאֶת-אֲבִיהוּא אֶת-אֶלְעָזָר וְאֶת-אִיתָמָר: וּבְנֵי קָרַח אֲסִיר וְאַלְקָנָה וְאַבְיָאֶסָף אֵלָה מִשְׁפַּחַת הַקֹּהֲנִי: וְאַלְעָזָר בֶּן-אַהֲרֹן לָקַח-לֹא מִבְּנוֹת פּוּטִיָּאֵל לֹא לְאִשָּׁה וּתְלָדָה לֹא אֶת-פִּינְחָס אֵלָה רֹאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפַּחָתָם: הוּא אֶהֱרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל-צִבְאָתָם: הֵם הַמְּדַבְּרִים אֶל-פְּרֹעֶה מֶלֶךְ-מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: וַיְהִי בַּיּוֹם הַזֶּה יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר אֲנִי יְהוָה דִּבֶּר אֵל-פְּרֹעֶה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל-אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר אֵלֶיךָ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה הֵן אֲנִי עֶרְל שְׁפָתַיִם וְאִיךָ יִשְׁמַע אֵלַי פְּרֹעֶה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה רְאֵה נָתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפְרֹעֶה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאָךְ: אַתָּה תְּדַבֵּר אֵת כָּל-אֲשֶׁר אֲצַוְךָ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל-פְּרֹעֶה וְשַׁלַּח אֶת-בְּנֵי-

שלישי

כ"א

המדברים וגו'. הם שולטו הם שקימו: הוא משה ואהרן. הם בשליחותם ובזדקתם מתחלה ועד סוף (מגילה יא. א.) ויהי ביום דבר וגו'. מחובר למקרא של אחרי: (בט) וידבר ה'. הוא הדבור עצמו האמור למעלה, כל דבר אל פרעה מלך מצרים (פסוק יא) אלא מחוץ שהפסיק הענין כדי ליחס חור (הענין) עליו כדי להתחיל בו: אנו ה'. כדאי אינו לשלוח ולקיים דברי שליחות: (ל) ויאמר משה לפני ה'. היא האמירה שאמר למעלה בן נבי ישראל לא שמו אלי (פסוק יב) ושנה הכתוב כאן כיון שהפסיק הענין, וכך היא השיעור, כלום האומר מחוץ על הראשונות: (א) נתחנך אלהים לפרעה. שופט ורוד, לרדותו בזכות ויסורין: יהיה נביאך. כתרומתו יח מחורגת. וכן כל לשון נבואה אדם המכריז ומשמיט לשם דברי תוכחות, והוא מגזרת ייב שפטים (ישעיה נז: יט) ינוח חכמה (משלי ילא) ויכל מהתנבות (שמואל א ייג) דשמואל (ש"א דשאל). וכלע"י קוראין לו פריד"כ: (ב) אתה תדבר. פסא אחת כל שליחות ושליחות כפי ששטתו מפי, ואהרן אחיד וימלגו ויעטימו באזני פרעה:

20, 23, 25. The wives. In only three cases does the Torah mention the wives of the leaders; in all three cases the reason is to show that the offspring of these great people descended not only from distinguished fathers but also from distinguished mothers. Amram married Jochebed, a daughter of

(יח) ושני חיי קהת. ושני חיי עמרם וגו'. מחשבו זה אלו למדים על מושב בני ישראל ארבע מאות שנה שאמר הכתוב, שלא בלחץ מצרים לבדה היו אלא מיוש עולד יתקן. שהרי קהת מורדי מצרים היה, חשוב כל שנותיו ושנות עמרם ושמונים של משה לא תמלא ד' מאות שנה, והרבה שנים נכללים לבנים בשני האבות: (ב) ויובד דדתו. אחת אבותיו (ואונקלוס) בת לוי אחות קהת: (בג) אחות נחשון. מכאן למדנו הטעם אשה לרד לבדוק באחיה (ש"ר סה; ב"ב ק. א.) (בה) מבנות פוטיאל. מורט יחור שפסם עגלים נפ', ומורט יוסף שפספט בלוי (ש"ר סה; ב"ב קט: א.) (בו) הוא אהרן ומשה. אלו שהזכירו למעלה שילדו יוכדו לעמרם: הוא אהרן ומשה אשר אמר ה'. ים מקומות שמקדים אהרן למשה וים מקומות שמקדים משה לאהרן לומר קד שקולין כחוד (מכילתא יב: א.) הש"ר דה: על צבאותם. נבואותם. כל נבואה לשפטים. ים על שניו אלא במקום אות אחת ועל חרדן חתיה (כרש"י כז: א.) כמו בחרבך. עמדתם על חרבכם (יחזקאל לג: כז) כמו בחרבכם: (כז) הם

Levi. Aaron married Elisheba, from the royal tribe of Judah, a sister of Nahshon, who later became the most distinguished of the tribal princes. Aaron and Elisheba became the forebears of Jewish priesthood. And Elazar, whose son Phineas became the only one who was granted priesthood as

Hebron, and Uzziel; the years of Kohath's life were a hundred and thirty-three years. ¹⁹ The sons of Merari: Mahli and Mushi; these were the Levite families, in order of their birth. ²⁰ Amram took his aunt Jochebed as a wife, and she bore him Aaron and Moses; the years of Amram's life were a hundred and thirty-seven years. ²¹ The sons of Izhar: Korah, Nepheg, and Zichri. ²² The sons of Uzziel: Mishaël, Elzaphan, and Sithri. ²³ Aaron took Elisheba daughter of Amminadab, sister of Nahshon, as a wife; and she bore him Nadab and Abihu, Elazar and Ithamar. ²⁴ The sons of Korah: Assir, Elkanah, and Abiassaph; these were the Korahite families. ²⁵ Elazar son of Aaron took for himself from the daughters of Putiel as a wife, and she bore to him Phineas; these were the leaders of the fathers of the Levites, according to their families. ²⁶ This was the Aaron and Moses to whom HASHEM said: "Take the Children of Israel out of Egypt according to their legions." ²⁷ They were the ones who spoke to Pharaoh, king of Egypt, to take the Children of Israel out of the land of Egypt; this was the Moses and Aaron.

²⁸ It was on the day when HASHEM spoke to Moses in the land of Egypt. ²⁹ HASHEM spoke to Moses, saying, "I am HASHEM. Speak to Pharaoh, king of Egypt, everything that I speak to you." ³⁰ Moses said before HASHEM, "Behold! I have sealed lips, so how shall Pharaoh heed me?"

7 ^{The Redemption Begins} ¹ HASHEM said to Moses, "See, I have made you a master over Pharaoh, and Aaron your brother shall be your spokesman. ² You shall speak everything that I shall command you, and Aaron your brother shall speak to Pharaoh, that he should send the Children of

a result of his own merit [see Numbers 25:13], married a daughter of Putiel, a name that, the Sages teach, refers to both Joseph and Jethro (Ramban).

[Moses' wife Zipporah is not mentioned in this context because her identity is already known from chapter 4.]

26. הוא אהרן ומשה — *This was the Aaron and Moses.* Having concluded the account of the genealogy that produced them, the Torah points to them as if to say that it is understandable that such men were chosen for their lofty task.

The Sages note that in many places, such as our verse, Aaron is mentioned before Moses. This teaches that both were equally great, although the Torah itself testifies that in the level of his prophecy, Moses was the greatest who ever lived.

R' Moshe Feinstein gives two reasons why Aaron is described as equal to Moses: (a) His participation was indispensable to Moses' success; (b) he achieved the absolute maximum of his potential, just as Moses did. In God's scales, achievement is measured by how well one fulfills one's personal mission.

28-30. Having interrupted the narrative to give the above family background, the Torah reviews what had been said above, after which it continues with the chain of events leading to the Exodus.

7.

¶ The redemption begins.

In response to Moses' doubts of his chances for success, God tells him that he will now begin to exercise domination over Pharaoh and that Aaron will speak for him, so that Moses' speech impediment will not be a factor. God reiterates, however, that Pharaoh will refuse at first and that even when he is ready to succumb, God will cause him to continue

his stubborn refusal to obey. Then, when the prescribed punishments are complete, the climactic triumph over Egyptian idolatry and domination will come swiftly.

¶ Pharaoh and free choice.

In verse 3 God tells Moses that He will *harden Pharaoh's heart*, thus preventing him from repenting, with the result that God will inflict a multitude of punishments upon Egypt. This raises a basic difficulty: How could Pharaoh be punished for not releasing the Jews, when it was God Who prevented him from doing so? How could the just God Who created man with freedom of choice — and Who desires repentance, not death (Ezekiel 18:23, 32) — prevent Pharaoh from exercising his right to repent?

Ramban, citing two Midrashim, introduces two main lines of reasoning in order to solve this difficulty.

The first Midrash, *Ramban* explains, says that Egypt was punished only for the enslavement and the intense persecution that took place before Pharaoh was coerced; those were sins that Pharaoh and his people committed of their own free will.

Rambam also adopts the same line, and writes: "It is possible for a person to commit such a great sin, or so many sins, that justice before the Judge of Truth provides . . . that repentance be foreclosed from him and that he not be permitted the right to repent from his wickedness, so that he will die and be lost because of the sin that he committed . . . Therefore it is written in the Torah and *I shall strengthen the heart of Pharaoh*, for at first he sinned of his own accord and did evil to the people of Israel who dwelled in his land . . . consequently, justice provided that repentance be denied him so that he would be punished for his sin.

"Why, then, did God send Moses to Pharaoh to request the release of Israel, if it was preordained that Pharaoh

ישראל מארצו: ואני אקשה את־לב פרעה והרביתי
את־אתתי ואת־מופת־י בארץ מצרים: ולא־ישמע אִלְכֶם
פרעה ונתתי את־ידי במצרים והוצאתי את־צבאתי
את־עמי בני־ישראל מארץ מצרים בשפטים גדלים:
ה וידעו מצרים כי־אני יהוה בנטתי את־ידי על־מצרים
והוצאתי את־בני־ישראל מתוכם: ויעש משה ואהרן
כאשר צוה יהוה אתם בן עשו: ומשה בן־שמונים שנה
ואהרן בן־שלוש ושמנים שנה בדרבם אל־פרעה:
וביעי ח"ט ויאמר יהוה אל־משה ואל־אהרן לאמר: כי ידבר
אִלְכֶם פרעה לאמר תנו לָכֶם מופת ואמרת אל־אהרן
קח את־מטף והשלך לפני־פרעה יהי לתנין: ויבא משה
ואהרן אל־פרעה ויעשו כן כאשר צוה יהוה וישלך
אהרן את־מטוה לפני פרעה ולפני עבדיו ויהי לתנין:
יא ויקרא גם־פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם־הם
יב חרטמי מצרים בלהטיהם כן: וישליכו איש מטוה ויהיו

ישראל מארצה: ואנא אקשי ית לבא
דפרעה ואסגי ית אתנתי וית מופתי
בארעא דמצרים: וולא יקבל מנכון
פרעה ואתן ית מחת גברתי במצרים
ואפיק ית חילי ית עמי בני ישראל
מארעא דמצרים בדינין ורכיבין:
ה וידעון מצרים ארי אנא יי בד ארים
ית מחת גברתי על מצרים ואפיק ית
בני ישראל מביניהון: ונעבר משה
ואהרן כמא דפקיד יי יהוה בן עבדו:
ומשה בר תמן שני ואהרן בר תמן
ותלת שני במלכותיהון עם פרעה:
ח ואמר יי למשה ולאהרן למימר:
ט ארי ימלל עמבון פרעה למימר הבו
לכון אתא ותימר לאהרן סב ית חוטרך
ורמי קדם פרעה יהי לתנינא: ויעל
משה ואהרן לות פרעה ונעבדו כן
כמא דפקיד יי ורמא אהרן ית חוטרך
קדם פרעה וקדם עבדויה ויהוה לתנינא:
יא ויקרא אף פרעה לחכימיא ולחכמיא
ונעבדו אף אנון חרשי מצרים
בלחשיהון כן: יב ויגרמו גבר חוטרך ויהיו

כ"ט

(לפניה גז"ר). ואף על פי כן בחמש מכות הראשונות לא נאמר ויחזק' את לב פרעה אלא ויחזק לב פרעה (תנחומא ג; יצמות סג): (ד) את ידי. יד ממש להכות בהם: (ט) מופת. אות להודיע שיש גורל נורא וס' נורא כמי שזולת אחכס: לתנין. נחש: (יא) בלהטיהם. בלתשהיון (ואונקלוס) ואין לו דמיון במקרא. ויש לדמות לו להט הארס

(ג) ואני אקשה. מאחר שהרשע והתרים כנגדי, וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות [ועודי כוכבים] לתחלב שלם לשוכ, מוב לי שיתקשה לבו לממן הרבות בו אוחותי ותכירו אחס את גבורתי. וכן מדמו של הקדוש ב"ה, מביא פורענות על האומות כדי שיזממו ישלכו וייראו, שג' הכרתי גויס נשמו פנוים וגו' אחרתי אף חיראלי אותי חקתי מוסר

would not obey? So that the people of the world would know that at a time when the Holy One, Blessed is He, withholds repentance from a sinner, he will not be able to repent, but will die because of the sin that he committed previously of his own free will . . ." (Hil. Teshuvah 6:3).

(b) The second Midrash quotes R' Shimon ben Lakish: "To those who scoff at Him, God reacts in kind. [God] warns him once, twice, and a third time; but he does not repent. Then God closes the door to repentance in order to punish him for having sinned." *Rashi's* approach is based on the Midrash, which *Ramban* explains and *Sforno* elaborates as follows: During the first five plagues, God did not tamper with Pharaoh's free choice; rather He let him make his own decision to resist God's will. If Pharaoh had repented sincerely at any point, his repentance would have been accepted, and he would have been spared any further suffering. However, even after the first five plagues, when Pharaoh said he would free the people, he was not repenting; he made the offer of freedom only because he could not bear the suffering of the plagues. There was no remorse for his past sins, so he was not entitled to forgiveness. Even during the last five plagues, God did not force Pharaoh to sin. Rather, the king was like a person whose activities are inhibited by severe pain, and whose doctor administers a painkiller. Then, it is up to the patient to decide what he will

do. The doctor can hardly be accused of coercing him to engage in strenuous activity. Similarly, strengthening Pharaoh's heart merely enabled him to endure the pain; then it was up to him to make a rational, uncoerced decision as to whether he would free the people. Only after the plague of the firstborn did Pharaoh, of his unfettered free will, finally recognize God's greatness.

1. אֱלֹהִים . . . נְבִיאָךְ — *A master . . . your spokesman.* Moses would be a *master* in the sense that he would have the authority to impose his will upon Pharaoh and punish him, like an officer of the court (*Rashi*). According to *Ramban* and *Ibn Ezra*, the simile is that Moses, Aaron, and Pharaoh would be, respectively, like God, His prophet, and the common folk, meaning that Pharaoh would come to revere the two brothers.

3. אֶת־אוֹתוֹתַי וְאֶת־מוֹפְתֵי — *My signs and My wonders.* A *sign* validates the messenger's claim that he was sent by God; that is why Moses performed *signs* only for the Jews, who believed in God, but needed to be convinced that He had sent Moses. A *wonder* offers proof of the authenticity of the sender; that is why Moses performed *wonders* for Pharaoh, who, in 5:2, questioned the existence of *HASHEM* (*Sforno* to verse 9).

4. צְבָאוֹתַי — *My legions.* The term צָבָא, *legion*, refers to an

Israel from his land. ³ But I shall harden Pharaoh's heart and I shall multiply My signs and My wonders in the land of Egypt. ⁴ Pharaoh will not heed you, and I shall put My hand upon Egypt; and I shall take out My legions — My people the Children of Israel — from the land of Egypt, with great judgments. ⁵ And Egypt shall know that I am HASHEM, when I stretch out My hand over Egypt; and I shall take the Children of Israel out from among them."

⁶ Moses and Aaron did as HASHEM commanded them; so they did. ⁷ Moses was eighty years old and Aaron was eighty-three years old when they spoke to Pharaoh.

⁸ HASHEM said to Moses and Aaron, saying: ⁹ "When Pharaoh speaks to you, saying, 'Provide a wonder for yourselves,' you shall say to Aaron, 'Take your staff and cast it down before Pharaoh — it will become a snake!'"

¹⁰ Moses came with Aaron to Pharaoh and they did so, as HASHEM had commanded; Aaron cast down his staff before Pharaoh and before his servants, and it became a snake.

¹¹ Pharaoh, too, summoned his wise men and sorcerers, and they, too — the necromancers of Egypt — did so with their incantations. ¹² Each one cast down his staff and they became

organized group, rather than merely a large number. Thus, an army is a legion, as are the angels and the heavenly bodies, since all are disciplined and organized for a clear purpose under recognized authority. That the Jews are described in this manner is a high compliment; it indicates that they will leave Egypt with the common purpose of serving God and receiving the Torah. Indeed, *Ibn Ezra* sees this term as intended to liken Israel to the angels — all of them equally part of God's legions of servants.

5. וַיֵּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי ה' — And Egypt shall know that I am HASHEM. This is a theme that is repeated throughout the ensuing narrative. Pharaoh greeted Moses and Aaron with the insolent comment, "Who is HASHEM . . . I do not know HASHEM" (5:2), implying that the very concept of the One and Omnipotent God was foreign to him. Therefore, a major purpose of the plagues and miracles was to display to the world that there is only one God. *Sforno* goes so far as to say that the first nine plagues were not punishments but signs and wonders to prove that I am HASHEM; only the Plague of the Firstborn and the Splitting of the Sea were punishments, and even they had the additional purpose of demonstrating God's greatness.

6. וַיַּעַשׂ . . . כִּן עָשָׂה — [Moses and Aaron] did . . . so they did. There is an apparent redundancy. *Sforno* comments that (a) they followed the procedure ordained by God, in that Moses spoke as God's messenger and Aaron interpreted; and, (b) they neither added to nor detracted from what they were commanded. *Or HaChaim* explains that (a) they performed the commandment as they understood it; and, (b) they succeeded in understanding the Divine intention behind the literal command.

7. בֶּן־שְׁמוֹנִים שָׁנָה — Eighty years old. *Rashi* (6:18) notes that the ages given in the Torah for Moses and various other people prove that the Jews were not actually in Egypt for the full four hundred years mentioned to Abraham (*Genesis* 15:13). *Kehath*, who was born in Canaan and went to Egypt with Jacob, lived 133 years (6:18). His son *Amram* lived for 137 years (6:20). Even if we ignore the years that

their lifetimes overlapped, the total of their lifetimes plus the eighty years of Moses equals only 350. This corroborates the view of *Seder Olam* that the four hundred years of exile began with the birth of Isaac, because he, unlike Abraham, was treated as an outsider by the natives of Canaan, and his lifetime, therefore, was considered to be part of the exile.

9. וְהָיָה לְתֹנִין — "It will become a snake!" Aaron was to issue this command to the staff, so that Pharaoh would see that nature bows to God's will (*Baal HaTurim*).

⚡ Magic.

Pharaoh's magicians were able to duplicate the wonders performed by Moses, thus supporting the king's insistence that Moses himself was nothing more than a magician, a profession that was well represented in Egypt. This raises the question of whether Pharaoh's sorcerers had any real power. Alone among the classic commentators, *Rambam* (*Hil. Avodas Kochavim* 11:16, *Moreh Nevuchim* 3:37) maintains that all magic, even that discussed in Scripture, is sleight of hand and that only foolish and ignorant people believe in it.

The other classic commentators, however, based on copious proofs from the Talmud, dispute his contention. According to them, the sorcery mentioned in the Torah was real, and its practitioners knew how to alter nature and foretell the future by utilizing powers built into Creation. Very briefly, *Ramban* (*Deuteronomy* 18:9), *Derech Hashem*, and others explain that God created the universe so that earthly events are regulated by angels and other heavenly forces. God also provided that by the use of various sacred or profane incantations, people could harness these heavenly forces and thereby override the laws of nature. This is how the Egyptian magicians and others whose feats are related in Scripture and the Talmud were able to perform miracles. It was because of this ability that false prophets were able to mislead people into believing in the power of idols.

11. וְהָרְעִי — The necromancers. A form of magic that inquires of the dead (*Ramban*, *Rashi* to *Genesis* 41:8).

לתנינִים וַיִּבְלַע מִטֶּה-אֶהָרֹן אֶת-מִטְתּוֹ: וַיַּחֲזֹק לֵב פֶּרְעֶה וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהִים בְּאִשֶּׁר דִּבֶּר יְהוָה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה בְּכֹד לֵב פֶּרְעֶה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם: לָךְ אֶל-פֶּרְעֶה בְּבֹקֶר הַנֶּה יֵצֵא הַמִּיָּמָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרֹאתוֹ עַל-שַׂפַּת הַיָּאֹר וְהַמִּטָּה אֲשֶׁר-נִהְפָךְ לִנְחָשׁ תִּקַּח בְּיָדְךָ: וַאֲמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שְׁלַח אֶת-עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה לֹא-שָׁמַעְתָּ עֵד-כֵּה: כֹּה אָמַר יְהוָה בְּזֹאת תִּדְעֶה כִּי אֲנִי יְהוָה הֵנָּה אֲנֹכִי מִפְּנֵי בַּמִּטָּה אֲשֶׁר-בְּיָדִי עַל-הַמִּים אֲשֶׁר בַּיָּאֹר וְנִהְפְּכוּ לָדָם: וְהִדְגָּה אֲשֶׁר-בַּיָּאֹר תָּמוּת וּבְאֵשׁ הַיָּאֹר וְנִלְאֹו מִצְרַיִם לְשָׁתוֹת מִיָּם מִן-הַיָּאֹר: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה אָמַר אֶל-אֶהָרֹן קַח מִטֶּה וְנִטְה-יִדְרֹף עַל-מִימֵי מִצְרַיִם עַל-נְהִרְתָּם | עַל-יֶאֱרִיחֵם וְעַל-אֲגַמִּיחֵם וְעַל כָּל-מִקְוֵה מִימֵיהֶם וַיְהִי-דָם בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְעֵצִים וּבְאֲבָנִים: וַיַּעֲשׂוּ-כֵן מֹשֶׁה וְאֶהָרֹן בְּאִשֶּׁר | צִוָּה יְהוָה וַיָּרֶם בַּמִּטָּה וַיַּךְ אֶת-הַמִּים אֲשֶׁר בַּיָּאֹר לְעֵינֵי פֶרְעֶה וּלְעֵינֵי עַבְדָּיו וַיַּהֲפֹכוּ כָּל-הַמִּים אֲשֶׁר-בַּיָּאֹר לָדָם: וְהִדְגָּה אֲשֶׁר-בַּיָּאֹר מָתָה וַיִּבְאֵשׁ הַיָּאֹר וְלֹא-יָכֻלוּ מִצְרַיִם לְשָׁתוֹת מִיָּם מִן-הַיָּאֹר וַיְהִי הַדָּם

לתנינִים וַיִּבְלַע מִטֶּה-אֶהָרֹן אֶת-מִטְתּוֹ: וַיַּחֲזֹק לֵב פֶּרְעֶה וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהִים בְּאִשֶּׁר דִּבֶּר יְהוָה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה בְּכֹד לֵב פֶּרְעֶה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם: לָךְ אֶל-פֶּרְעֶה בְּבֹקֶר הַנֶּה יֵצֵא הַמִּיָּמָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרֹאתוֹ עַל-שַׂפַּת הַיָּאֹר וְהַמִּטָּה אֲשֶׁר-נִהְפָךְ לִנְחָשׁ תִּקַּח בְּיָדְךָ: וַאֲמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שְׁלַח אֶת-עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה לֹא-שָׁמַעְתָּ עֵד-כֵּה: כֹּה אָמַר יְהוָה בְּזֹאת תִּדְעֶה כִּי אֲנִי יְהוָה הֵנָּה אֲנֹכִי מִפְּנֵי בַּמִּטָּה אֲשֶׁר-בְּיָדִי עַל-הַמִּים אֲשֶׁר בַּיָּאֹר וְנִהְפְּכוּ לָדָם: וְהִדְגָּה אֲשֶׁר-בַּיָּאֹר תָּמוּת וּבְאֵשׁ הַיָּאֹר וְנִלְאֹו מִצְרַיִם לְשָׁתוֹת מִיָּם מִן-הַיָּאֹר: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה אָמַר אֶל-אֶהָרֹן קַח מִטֶּה וְנִטְה-יִדְרֹף עַל-מִימֵי מִצְרַיִם עַל-נְהִרְתָּם | עַל-יֶאֱרִיחֵם וְעַל-אֲגַמִּיחֵם וְעַל כָּל-מִקְוֵה מִימֵיהֶם וַיְהִי-דָם בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְעֵצִים וּבְאֲבָנִים: וַיַּעֲשׂוּ-כֵן מֹשֶׁה וְאֶהָרֹן בְּאִשֶּׁר | צִוָּה יְהוָה וַיָּרֶם בַּמִּטָּה וַיַּךְ אֶת-הַמִּים אֲשֶׁר בַּיָּאֹר לְעֵינֵי פֶרְעֶה וּלְעֵינֵי עַבְדָּיו וַיַּהֲפֹכוּ כָּל-הַמִּים אֲשֶׁר-בַּיָּאֹר לָדָם: וְהִדְגָּה אֲשֶׁר-בַּיָּאֹר מָתָה וַיִּבְאֵשׁ הַיָּאֹר וְלֹא-יָכֻלוּ מִצְרַיִם לְשָׁתוֹת מִיָּם מִן-הַיָּאֹר וַיְהִי הַדָּם

ר"ט

יורחם ואחר כך הלך אוסם (ע"ר ש ט: ויח) ונאלו מצרים. לנבש רפואה למי היאור שהיו ראוויין (שמות: ויט) אמר אל אהרן. לפי שהיו היאור על משה כשנלך לחוכו לפיכך לא לקה על ידו לא דם ולא בנפרדעים ולקח על ידי אהרן (שם) נתחנן (ס: נהרתם. ס נהרות המושכים כעין נהרות שלנו: יאריהם. ס נהרות, נגרים העשויות בידי אדם משפת הנהר לשדות, ונלוס מימיו מתכרכים ועולה דרך היאורים ומשקה השדות: אגמיהם. קבולת מים שאין נובעין ואין מושכין אלא עומדין במקום אחד, וקורין לו אגמין: בבלי ארץ מצרים. אף במצולות ובחמטאות שצנחם: ובעצים ובאבנים. מים שכלי עץ וכלי אבן (אונקלוס):

12. *And the staff of Aaron swallowed.* After Aaron's snake became a staff again [as did the snakes of the magicians (*Mizrachi*)], Aaron's staff swallowed all the other staffs (*Rashi*). Pharaoh, however, was unimpressed, because he was satisfied that his magicians had been able to turn their staffs into snakes (*Ibn Ezra*).

This miracle symbolized the Splitting of the Sea, when God would cause the sea to "swallow" Pharaoh and his hordes (*R' Bachya*).

7:14-12:36. **The Ten Plagues: Their general pattern.** The Ten Plagues consisted of three sets of three plagues each, followed by the Plague of the Firstborn, which was meant to break down Pharaoh's resistance and bring the redemption from Egypt. The three sets of plagues were intended to

establish three eternal principles for all time. The first three plagues proved the existence of Hashem (7:17); the next three proved that His providence extends to earthly affairs and that He is not oblivious to material matters (8:18); and the next three proved that God is unmatched by any power (9:14).

Within each group of three, only the first two were preceded by warnings to Pharaoh. When he ignored them, the two plagues became "witnesses" that established the intended point, as noted above. The third plague in each series was not preceded by a warning; the point having been made and proven, the third plague came as a punishment to Pharaoh and his people for not heeding the message that had been delivered forcefully and undeniably (*Malbim*).

snakes; and the staff of Aaron swallowed their staffs. ¹³ The heart of Pharaoh was strong and he did not heed them, as HASHEM had spoken.

The First Plague: ¹⁴ HASHEM said to Moses, "Pharaoh's heart is stubborn, he refuses to send the people. ¹⁵ Go to Pharaoh in the morning — behold! he goes out to the water — and you shall stand opposite him at the River's bank, and the staff that was turned into a snake you shall take in your hand.

¹⁶ You shall say to him, 'HASHEM, the God of the Hebrews, has sent me to you, saying: Send out My people that they may serve Me in the Wilderness — but behold, you have not heeded up to now.' ¹⁷ So says HASHEM, 'Through this shall you know that I am HASHEM; behold, with the staff that is in my hand I shall strike the waters that are in the River, and they shall change to blood. ¹⁸ The fish-life that is in the water shall die and the River shall become foul. Egypt will grow weary of trying to drink water from the River.' "

¹⁹ HASHEM said to Moses, "Say to Aaron, 'Take your staff and stretch out your hand over the waters of Egypt: over their rivers, over their canals, over their reservoirs, and over all their gatherings of water, and they shall become blood; there shall be blood throughout the land of Egypt, even in the wooden and stone vessels.' "

²⁰ Moses and Aaron did so, as HASHEM had commanded. He held the staff aloft and struck the water that was in the River in the presence of Pharaoh and in the presence of his servants, and all the water that was in the River changed to blood. ²¹ The fish-life that was in the River died and the River became foul; Egypt could not drink water from the River, and the blood was

R' Bachya (10:1) comments that the first warning of each set was delivered at the River and the second warning was in the royal palace, because those were the symbols of Pharaoh's arrogance. He regarded himself as the master of the River, which was the source of agricultural life in arid Egypt, and when he was buffeted by a plague, his resistance would be stiffened by the palace, the seat of his power. Therefore, God chose those two places to proclaim Pharaoh's downfall and show him that he was powerless to defy the Divine will.

14-25. The first plague: Blood.

¹⁵ הִנֵּה יֵצֵא הַמַּיִמָּה — Behold! He goes out to the water, to check the water level, since the Nile was the key to Egypt's economic life (*Ibn Ezra*). Rashi cites the Midrash that since Pharaoh had proclaimed himself to be a god who had no need to perform normal bodily functions, he would go to the River every morning to relieve himself unobserved. God now told Moses to approach him while he was doing so.

God sent Moses to the River because He wanted Pharaoh to see with his own eyes that the water turned to blood as soon as Moses issued the Divine command (*Alshich*).

¹⁶ לֹא שָׁמַעְתָּ עָדָה — You have not heeded up to now. Since this was not merely a sign to demonstrate Moses' legitimacy, but a severe national punishment, it was necessary for Moses to justify it by telling Pharaoh that he had brought it upon himself. Contrary to his arrogant ridicule when Moses and Aaron first came to him (5:2-9), he did not respond now, because the previous signs and wonders left him afraid of what Moses might do to him. Still, convinced that Moses was but a superior magician, Pharaoh's heart was strong (vs. 13 and 22), and he did not heed Moses' request (*Ramban*). Pharaoh derided them, saying, "Have you brought magic to Egypt, the world's hotbed of magic?" (*Rashi*).

¹⁷ בָּזַאת תֵּדַע כִּי אֲנִי ה' — Through this shall you know that I am HASHEM. Because Pharaoh had proclaimed initially that he knew of no "Hashem," the first three plagues were intended to prove to him that contrary to his skepticism, I am HASHEM. This series of plagues achieved its purpose when Pharaoh's magicians were forced to acknowledge, it is a finger of God (8:15).

¹⁹ אָמַר אֶל־אַהֲרֹן — Say to Aaron. Although not mentioned explicitly, it is understood that Moses and Aaron warned Pharaoh before bringing the plague upon Egypt, as they were commanded to do.

Aaron, not Moses, was designated to strike the River. Since the River had protected the infant Moses when his mother placed him upon it, it would have been wrong for him to be the instrument to inflict a plague upon it (*Rashi*). If the Torah considers it wrong to show ingratitude to an inanimate river, surely one must be zealous never to slight a human being.

²⁰ וַיִּשְׂטֹחַ אֶת־יָדוֹ — And stretch out your hand. In addition to striking the Nile, Aaron stretched out his hand to demonstrate that he was bringing the plague not only upon the Nile but upon all the waters of Egypt. Otherwise, Pharaoh would have rationalized that while Aaron may have changed the Nile to blood, the transformation of the other waters was caused by some natural phenomenon [as, indeed, non-believers have claimed, in an attempt to deny the miraculous nature of the plague].

²¹ וְלֹא־יָכְלוּ מִצְרַיִם — Egypt could not . . . Only the Egyptians were affected by the plague of blood, but not the Jews. In fact, if an Egyptian needed water, he had to buy it from a Jew, but if he took it by force, the water changed to blood as soon as it came into his possession. Thus, when Pharaoh ordered his magicians to duplicate the miracle (v. 22),

בכל ארץ מצרים: כנעדרו כן
 חקשי מצרים בלחשיהון ואתקף לבא
 דפרעה ולא קביל מנהון כמא דמליל
 יי: כגואתפני פרעה ועל לביתה ולא
 שוי לבה אף לדא: כד נחפרו כל מצראי
 סחירות נהרא מיא למשתי ארי לא
 נכילו למשתי מממי נהרא: כה ושליו
 שבעת יומין בתר דמחא יי ית נהרא:
 כו נאמר יי למשה עול לנת פרעה
 ותימר לה כדנן אמר יי שלח ית עמי
 ויפלחון קנמי: כז ואם סריב את
 לשלחא הא אנא מחי ית כל תחומך
 בערדעניא: כח וירבי נהרא ערדעניא
 ויסקון ועלון בביתך ובאדרון בית
 משכך ועל ערסך ובבית עבדיך
 ובצמך ובתנורך ובאצנתך: כט וברך
 ובצמך ובכל עבדיך ויסקון ערדעניא:
 לו נאמר יי למשה אמר לאהרן ארים
 ית ידך בחסרך על נהריא על ארתיא
 ועל אגמתיא ואסיק ית ערדעניא
 על ארץ מצרים: לו נארים אהרן
 ית ידה על מיא דמצראי וסליקו
 ערדעניא נחפו ית ארץ מצרים:
 נז נעדרו כן חרשיא בלחשיהון ואסיקו
 ערדעניא על ארץ מצרים:
 ח וקרא פרעה למשה ולאהרן
 ואמר צלו קדם יי ויעדי ערדעניא מני
 ומעמי ואשלח ית עמא וידבחו

בכל ארץ מצרים: ויעשו כן חרטמי מצרים בלטיהם
 ויחזק לב פרעה ולא שמע אליהם כאשר דבר יהוה: ויפן
 פרעה ויבא אל ביתו ולא שם לבו גם לזאת: ויחפרו
 כל מצרים סביבת היאר מים לשותות כי לא יכלו לשתות
 ממימי היאר: וימלא שבעת ימים אחרי הכות יהוה את
 היאר:

ויאמר יהוה אל משה בא אל פרעה ואמרת אליו בה
 אמר יהוה שלח את עמי ויעבדני: ואם מאן אתה לשלח
 הנה אנכי נגף את כל גבולך בצפרדעים: ושרץ היאר
 צפרדעים ועלו ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך
 ובבית עבדיך ובעמך ובתנוריה ובמשארותיה: ובקה
 ובעמך ובכל עבדיך ועלו הצפרדעים: ויאמר יהוה אל
 משה אמר אל אהרן נטה את ידך במטה על הנהרות
 על היארים ועל האגמים והעל את הצפרדעים על
 ארץ מצרים: ויט אהרן את ידו על מימי מצרים ותעל
 הצפרדע ותכס את ארץ מצרים: ויעשו כן חרטמי
 בלטיהם ויעלו את הצפרדעים על ארץ מצרים: ויקרא
 פרעה למשה ולאהרן ויאמר העתירו אליהוה ויסר
 הצפרדעים ממני ומעמי ואשלח את העם ויזבחו

רש"י

מכה. וכן כל לשון מנפה אינו לשון מיחה אלא לשון מכה, וכן ונגפו אשה הרה
 (להלן כא:כב) אינו לשון מיחה, וכן וכתרס יתנגפו רגליכם (ירמיה יט:ו) פן תגוף
 כאבן רגלך (תהלים לא:יב) ולאבן נגף (ישעיה ח:יז) (בבא) ועלו. מן היאור:
 בביתך. ואחר כך בבתי עבדיך. הוא החמיל בעלה חולה, ויאמר אל עמו (לעיל
 חזק) וזמנו החמילה הפורענות (ש"ר יג: סוטה יא.). (כט) ובבה ובעמך. כחך
 מטיהם נכנסין ומקרקרין (ש"ר טז:ו) (ב) ותעל הצפרדע. לפחדת אחת היתה
 והיו מכין אותה והיא מתזת נחלים נחלים, זהו מדרשו (תנחומא יד: סנהדרין
 סז.). ופשוטו יש לומר שרץ הפורענים קורא לשון יחידות. וכן וסחי הכנס (להלן
 פסוק יד) הרחשה, פדוליר"ל בלע"ז, ואף ופעל הפחדע גריווליר"ל בלע"ז:

they had to buy water from the Jews, for they could not
 turn blood back into water even for themselves (*Mid-*
rash).

According to *Ibn Ezra*'s interpretation, only above-ground
 water turned to blood; but water that was underground when
 the plague began was not affected, even after it was drawn.
 Therefore, when the magicians required water to emulate
 the miracle, they simply dug a new well.

25. שבעת ימים — *Seven days*. After seven days, the blood
 changed back to water. The procedure of each plague
 occupied an entire month. The actual duration of a plague
 was seven days, and the remaining three-quarters of the
 month was for warning Pharaoh of its imminent arrival

(כב) בלטיהם. לתש שזומרין אותו בלעז ובחשאי. ורבותיו אמרו בלטיהם מעשה
 דרים, בלטיהם מעשה כשפים (ש"ר טז:ו) ויחזק לב פרעה.
 לומר על ידי מכשפות אחס עושים כן. תבן אחס מכשפין לעפריים עיר שכולה
 תבן. אף אחס מביאין מכשפות למורים שכולה כשפים (ש"ר טז:ו) מנחות פה.).
 (כג) גם לזאת. למופת המטה שנהפך לנחש, ולא לזה של דס: (בה) וימלא.
 מנין שבעת ימים שלא שז היאור לקדמותו. שהיתה המכה משמשת רביע חודש,
 ושלושה חלקים היה מעיד ומתרה כהן (ש"ר טז:ו) תנחומא יג: (כד) ואם מאן
 אתה. ואם סרבן אחס. מאן כמו ממאן, מסרב, אלא כנה האדם על שם המפעל,
 כמו על (איוס טו:יב) שקט. סר וספק (מלכים א' כג:ג) נגף את כל גבולך.

(*Rashi*). According to *Daas Zekeinim*'s understanding of the
 above, Moses warned Pharaoh for three weeks, after which
 the plague lasted for seven days. From then until the end of
 the month, there was neither warning nor plague. At the
 beginning of the next month, Moses would start warning
 Pharaoh about the next plague.

Upon expiration of the seven days, each plague would
 cease automatically. There were times, however, when
 Pharaoh relented and asked Moses to pray for the end of a
 plague, in which case it would stop in response to Moses'
 call. Even when Pharaoh broke his promise to free the
 people — as he did every time until the Plague of the
 Firstborn — the plague would not resume.

throughout the land of Egypt. ²² The necromancers of Egypt did the same by means of their incantations; so Pharaoh's heart was strong and he did not heed them, as HASHEM had spoken. ²³ Pharaoh turned away and came to his palace. He did not take this to heart either. ²⁴ All of the Egyptians dug roundabout the River for water to drink, for they could not drink from the waters of the River. ²⁵ Seven days were completed after HASHEM struck the River.

The Second Plague: Frogs ²⁶ HASHEM said to Moses, "Come to Pharaoh and say to him, 'So said HASHEM: Send out My people that they may serve Me. ²⁷ But if you refuse to send out, behold, I shall strike your entire boundary with frogs. ²⁸ The River shall swarm with frogs, and they shall ascend and come into your palace and your bedroom and your bed, and into the house of your servants and of your people, and into your ovens and into your kneading bowls. ²⁹ And into you and your people and all your servants will the frogs ascend.' "

8 ¹ HASHEM said to Moses, "Say to Aaron, 'Stretch out your hand with your staff over the rivers, over the canals, and over the reservoirs, and raise up the frogs over the land of Egypt.' "

² Aaron stretched out his hand over the waters of Egypt, and the frog-infestation ascended and covered the land of Egypt. ³ The necromancers did the same through their incantations, and they brought up the frogs upon the land of Egypt.

⁴ Pharaoh summoned Moses and Aaron and said, "Entreat HASHEM that He remove the frogs from me and my people, and I shall send out the people that they may bring offerings

☞ The second plague: Frogs.

26. בא אל-פרעה — Come to Pharaoh. They were to come to Pharaoh's palace, where he would be surrounded by courtiers and petitioners, so that all would know that the frogs were being brought by Hashem's prophet. The first plague demonstrated that the Egyptian deity, the River, was powerless against God's will. The second plague, during which the River itself produced the frogs, demonstrated that it, too, was but a servant of God (*Malbim*).

27. אֶת-כָּל-גְּבוּלְךָ — Your entire boundary. The frogs halted as soon as they reached the border. There had been a border area that was in dispute; the dispute was settled by the frogs, who stopped at the true border (*R' Bachya*).

צָרָדִים — Frogs. This is *Rashi's* generally accepted translation. Some commentaries render *crocodiles*.

8.

☞ Patterns of Pharaoh's responses to the plagues.

In response to the plague of Blood, Pharaoh stubbornly ignored Moses and Aaron, but in the case of Frogs — even after his magicians duplicated the plague, as they had duplicated the blood — Pharaoh begged Moses to remove the plague. When the other plagues struck him, he sometimes offered to submit to God's will and other times did not; what was the pattern, if any?

Or *HaChaim* explains that the determining factor in Pharaoh's response was not whether or not he believed in God, but whether he thought his life had been threatened. When he feared for his life, he offered to relent; otherwise, he remained adamant. Thus we find the following:

(1) Blood — The plague was not life threatening because the Egyptians could buy water from the Jews or find their own water by digging new wells (see comm. to 7:21).

(2) Frogs — In addition to the unbearable annoyance of

the around-the-clock croaking, the frogs actually crept into the innards of the Egyptians and threatened their lives [see 7:29, וַיִּכָּה, and into you].

(3) Lice — Although Pharaoh's magicians finally conceded that the plague could only have been brought by God, Pharaoh would not budge, because the plague was uncomfortable but not dangerous.

(4) Wild Beasts — Anyone would have feared for his life when surrounded by beasts of the wild. Pharaoh for the first time promised to capitulate to all of Moses' demands.

(5) Epidemic — Only animals died, not people.

(6) Boils — Again, the plague caused extreme discomfort, but killed no one. Furthermore, as implied by 9:11, which does not mention Pharaoh, it may be that it afflicted only his people but not him.

(7) Hail — The loud thunder and flames from heaven terrified everyone, making them fear they would suffer the same total destruction as Sodom had in Abraham's time.

(8) Locusts — Pharaoh said explicitly, *remove this death from me* (10:17).

(9) Darkness — Pharaoh did not ask Moses to pray on his behalf. During the first three days of the plague, the Egyptians could have used lanterns; thereafter, they could not move (see comm. to 10:23). As soon as the plague ended, he offered to let the people go, but attached an unacceptable condition.

(10) Plague of the Firstborn — Pharaoh's resistance broke down completely, for he was also a firstborn.

2. הַצָּרָדִים — The frog-infestation. The translation follows *Rashi*, who says that the singular form of the word refers to the entire infestation that struck the country. He also cites the Midrash that at first only one frog emerged from the River, but as the Egyptians struck it, it split into swarms and swarms of frogs, which inundated the land.

קדם יי: ויאמר משה לפרעה שאל לך גבורא הב לי זמן לאמתי אצלי עלך ועל עבדיך ועל עמך לשיצאה ערדענא מנה ומבתיך לחוד דבנהרא ישתארו: ויאמר למחר ואמר כפתגמר בדיל דתנע ארי לית ביני אלחנא: ויגדו ערדענא מנה ומבתיך ומעבדיך ומעמך לחוד דבנהרא ישתארו: וינפק משה ואהרן מלוח פרעה וצלי משה קדם יי על עסק ערדענא די שוי לפרעה: וטעבד יי כפתגמא דמשה ומיתו עורדענא מן כפתא מן דרתא ומן חקלמא: ויכנשו יתהון דגורין דגורין וסריאו על ארעא: וינחא פרעה ארי הנת רנחמא ויקר ית לבו ולא קביל מנהון כמא דמליל יי: ויאמר יי למשה אמר לאהרן ארים ית חטרה ומחא ית עפרא דארעא ויהי לקלמחא בכל ארעא דמצרים: ויטעבדו בן וארים אהרן ית ידה בחטרה ומחא ית עפרא דארעא ויהי לקלמחא באנשא ובבעריא כל עפרא דארעא הנה קלמחא בכל ארעא דמצרים: ויטעבדו בן חרשיא בלחשיהון לאפקא ית קלמחא ולא יכילו ויהי לקלמחא באנשא ובבעריא: וינחא חרשיא לפרעה (הא) מחא מן קדם יי היא ואתקף לבא דפרעה ולא קביל מנהון כמא דמליל יי: ויאמר יי למשה אקדם בצפרא ואתעתד קדם פרעה הא נפק למינא ותימר לה כדנן אמר יי שלח

ה ליהוה: ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיך לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים ממך ומבתיך ורק ביאר תשאננה: ויאמר למחר ויאמר בדברך למען תדע כי אין ביהוה אלהינו: וסרו הצפרדעים ממך ומבתיך ומעבדיך ומעמך רק ביאר תשאננה: ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק משה אל-יהוה על-דבר הצפרדעים אשר-שם לפרעה: ויעש יהוה בדבר משה וימתו הצפרדעים מן-הבתים מן-החצרות ומן-השדות: ויצברו אתם חמרים חמרים ותבאש הארץ: ויבא פרעה כי היתה הרוחה והכבד את-לבו ולא שמע אלהים כאשר דבר יהוה: ויאמר יהוה אל-משה אמר אל-אהרן נטה את-מטף וקח את-עפר הארץ והיה לכן בכל ארץ מצרים: ויעשו-כן ויט אהרן את-ידו במטחו ויך את-עפר הארץ ותהי הכנם באדם ובבהמה כל-עפר הארץ היה כנים בכל-ארץ מצרים: ויעשו-כן החרטמים בלטיהם להוציא את-הכנים ולא יכלו ותהי הכנם באדם ובבהמה: ויאמרו החרטמים אל-פרעה אצבע אלהים הוא ויחוק לב-פרעה ולא-שמע אלהים כאשר דבר יהוה: ויאמר יהוה אל-משה השכם בבקר והתיצב לפני פרעה הנה יוצא המימה ואמרת אליו בזה אמר יהוה שלח

חמישי

יב

יג

יד

טו

טז

רע"ה

מיד, שיכרתו למחר: (ו) חמרים חמרים. לנורים לנורים, כחגומים, דגורין, גלים: (יא) והכבד את לבו. ל' פעול הוא, כמו הלך ונסוע (בראשית יב:ט), וכן והכות את מואב (מלכים ב:ג:כד), ושאלו לו באלהים (שמואל א כב:יג), הכה ופועה (מלכים א כג:ו), באשר דבר ה'. והיו דבר, ולא ישמע אליכם פרעה (לעיל ז:ד: ע"ר ס:). (יב) אמר אל אהרן. לא היה העפר כדאי ללקות ע"י משה, לפי שהיו עליו כשהרג את המגרי ויטמנהו בחול (לעיל ב:יג), ולקח ע"י אהרן (ע"ר ס:). (יג) ותהי הכנם. הרחישה, פדווי"ר א' נגע: (יד) להוציא את הכנים. לגרומם [ולחלישם] ממקום אחד: ולא יכלו. שאין הגד שולט על בריה פחותה מכשעורה (ע"ר ס: סנהדרין סז:). (טו) אצבע אלהים הוא. מכה זו אינה ע"י כשפים, מאת המקום היא (ע"ר יז:). באשר דבר ה'. ולא ישמע אליכם פרעה (לעיל ז:ד:).

5. *Glorify yourself over me. Make a request that you feel I cannot fulfill, and if you are right, you will be able to claim that I failed your test! Tell me the moment when you want the frog-infestation to end (Rashi).*

According to many commentators, Pharaoh still suspected that Moses was a superior magician who knew, somehow, that the plague was about to end naturally. Consequently, Moses would assume that Pharaoh would demand

(ה) התפאר עלי. כמו התפאר הגרון על החולב בו (ישעיה יטו) משתבח לומר אני גדול ממך. ונסי"ר בלע"ז. וכן התפאר עלי, השתבח להחזיק ולשאול דבר גדול ולומר שלא חולב לעשותו: למתי אעתיך לך. את אשר אעתיך לך היום על הכרחת הצפרדעים, למתי תראה שיכרתו, ותראה אם אשלים דברי למועד שחקקע לי. אילו נאמר מתי אעתיך, היה משמע מתי אחפלה, שכשיו שנה' למתי, משמע אני היום אחפלה עליך שיכרתו הצפרדעים לזמן שחקקע לי, אמור לזוהי יום תראה שיכרתו. אעתיך העתירו והעתירו ולא נאמר אעתיך עתרו ועתרתו, מפני שכל לשון עתרה הוציא פלל הוא, וכאשר יאמר הרבו ארבה והרבינו, לשון מפעיל, כך יאמר אעתיך העתירו והעתירו דברים. ואם כנולס והעתיקם עלי דברים (ויחזקאל לה:יג) הרבינו: (ו) ויאמר למחר. החפלה היום שיכרתו למחר: (ח) ויצא. ויצעק.

an immediate end to the frogs — which he knew through his "magical powers" was about to happen in any case. Therefore, Pharaoh attempted to outwit him, by asking him to pray immediately — that the plague should end the next day. Moses obliged him.

This demonstrates Pharaoh's stubborn wickedness. Though the plague hurt enough to make him beg for mercy, he was willing to endure the pain for another day in order to

to HASHEM."

⁵ Moses said to Pharaoh, "Glorify yourself over me — for when should I entreat for you, for your servants, and for your people, to excise the frogs from you and from your houses? Only in the River shall they remain." ⁶ And he said, "For tomorrow." He said, "As you say — so that you will know that there is none like HASHEM, our God. ⁷ The frogs will depart from you and your houses, and from your servants and your people; only in the River shall they remain."

⁸ Moses and Aaron left Pharaoh's presence; Moses cried out to HASHEM concerning the frogs that he had inflicted upon Pharaoh. ⁹ HASHEM carried out the word of Moses, and the frogs died — from the houses, from the courtyards, and from the fields. ¹⁰ They piled them up into heaps and heaps, and the land stank.

¹¹ Pharaoh saw that there had been a relief, and kept making his heart stubborn. He did not heed them, as HASHEM had spoken.

The Third Plague: Lice ¹² HASHEM said to Moses, "Say to Aaron, 'Stretch out your staff and strike the dust of the land; it shall become lice throughout the land of Egypt.' " ¹³ So they did: Aaron stretched out his hand with his staff and struck the dust of the land, and the lice-infestation was on man and beast; all the dust of the land became lice, throughout the land of Egypt. ¹⁴ The sorcerers did the same with their incantations to draw forth the lice, but they could not. And the lice-infestation was on man and beast. ¹⁵ The sorcerers said to Pharaoh, "It is a finger of God!" But Pharaoh's heart was strong and he did not heed them, as HASHEM had spoken.

The Fourth Plague: Swarm of Wild Beasts ¹⁶ HASHEM said to Moses, "Arise early in the morning and station yourself before Pharaoh — behold, he goes out to the water — and you shall say to him, 'So said HASHEM: Send out

embarrass Moses.

6. בַּרְכֶּךָ — As you say. Had Pharaoh asked for total removal of the frogs from his country, that would have happened. But he asked only that they be taken away from him and his servants — so some frogs found a new habitat in the River and the others died in the land, so that their stench befouled the whole country (*Sforno*).

11. בִּי הִתָּה הַרְוָחָה — That there had been a relief. Regarding no other plague does the Torah state that there was relief. This was a decisive factor in Pharaoh's response to the cessation of the frogs. Although the plague ended, its memory should have been strong enough to influence Pharaoh's thinking, because the foul-smelling piles of dead frogs were everywhere and the River was still full of croaking frogs. Nevertheless, the Torah tells us, the fact that there had been a [partial] relief was sufficient to make Pharaoh stubborn (cf. *Kli Yakar*).

וַהֲקִבֵּר אֶת־לִבּוֹ — And kept making his heart stubborn. The translation follows *Rashi*, that the word *וַהֲקִבֵּר* is an infinitive, representing a continuous process whereby Pharaoh constantly conditioned himself to resist the warnings and punishments of Moses. *Malbim* differentiates between this term and *strengthening the heart* [וָזָק], which the Torah uses to describe Pharaoh's recalcitrance in the face of other plagues. Pharaoh had to make himself stubborn at times when he was cowed by the ordeal and seriously considered submitting to Moses. But when he was strong enough to resist without a conscious effort, the Torah uses the term *strengthen*.

☞ **The third plague: Lice.** For the first time, Pharaoh's sorcerers were forced to concede that Moses and Aaron performed their feats not with magic but as the agents of God.

The magicians used demons to carry out their wishes, but demons have no power over creatures as tiny as lice (*Rashi* from *Sanhedrin* 67b).

12. אָמַר אֶל־אַהֲרֹן — Say to Aaron. Like the plague of blood, this one could not be brought about by Moses. Since the dust of the land had protected him from discovery when he had used it to conceal the dead Egyptian (2:12), it would have been ungrateful of him to smite the earth (*Rashi*).

14. וַיַּעֲשׂוּבֵן — [The sorcerers] did the same. They imitated Aaron by striking the earth, and while doing so they mimed their usual incantations (*Ramban*).

לְהוֹצִיא — To draw forth. Since the dust of the land had already been turned to lice, they could not use that, so they tried to draw forth lice from a different source (*Gur Aryeh*).

15. אֶצְבַּע אֱלֹהִים הוּא — It is a finger of God. Though they had no choice but to acknowledge that the plague was of Divine origin, the magicians attempted to minimize it. By calling it only a *finger*, they implied that it was not of major consequence.

They did not use the Name *HASHEM* — the God of Israel — of Whom Pharaoh had denied knowledge, for that would have been an acknowledgement that the plague had come about for the sake of the Jewish people. Instead, they used the generic word for a deity, implying that it was a natural phenomenon, for even Pharaoh did not deny that there was a Creator of nature (*Ramban*).

☞ **The fourth plague: Swarm of wild beasts.** This was the beginning of the second set of three plagues, the purpose of which was to prove to Pharaoh that *HASHEM* is the God in the midst of the land, i.e., He is not only the Omnipotent Creator, but He is intimately involved in events on earth. Thus,

עמי ויעבדני: כי אם-אינך משלח את-עמי הנני משליח בך ובעבדיך ובעמך ובבתיך את-הערב ומלאו בתי מצרים את-הערב וגם האדמה אשר-הם עליה: והפליתי ביום ההוא את-ארץ גשן אשר עמי עמד עליה לבלתי היות-שם ערב למען תדע כי אני יהוה בקרב הארץ: ושמתי פדת בין עמי ובין עמך למחר יהיה האת הזה: ויעש יהוה כן ויבא ערב כבד ביתה פרעה ובית עבדיו ובכל-ארץ מצרים תשחת הארץ מפני הערב: ויקרא פרעה אל-משה ולאהרן ויאמר לכו זבחו לאלהיכם בארץ: ויאמר משה לא נכון לעשות כן כי תועבת מצרים נזבח ליהוה אלהינו הן נזבח את-תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו: דרך שלשת ימים גלך במדבר וזבחנו ליהוה אלהינו באשר יאמר אלינו: ויאמר פרעה אנכי אשלח אתכם וזבחתם ליהוה אלהיכם במדבר רק הרחק לא תרחיקו ללכת העתירו בעדי: ויאמר משה הנה אנכי יוצא מעמך והעתרתי אליהוה ויסר הערב מפרעה מעבדיו ומעמך מחר רק אלי-יסף פרעה התל לבלתי שלח את-העם לזבח ליהוה: ויצא משה מעם פרעה ויעתר אליהוה: ויעש יהוה כדבר משה ויסר הערב מפרעה מעבדיו ומעמך לא נשאר אחד: ויכבד פרעה את-לבו גם בפעם הזאת ולא שלח את-העם:

ששי

יח

יט

כ

כא

כב

כג

כד

כה

כו

כז

כח

רש"י

תשחת הארץ. נשחת הארץ, מתחננת ארעה (אונקלוס) נס"א נשחתה הארץ, אחתננת ארעה: (בא) זבחו לאלהיכם בארץ. במקומכם ולא תלכו במדבר: (בב) תועבת מצרים. ירחם מלרים, כמו ולמלכם תועבת בני עמון (מלכים ב כג:ג) ואלל ישראל קורא אותה תועבת. ושם יס לומר כל אחר, תועבת מלרים, דבר שאליו הוא למלרים זכיהם שאלו זכחים, שהרי ירחם אלו זכחים: ולא יסקלנו. בחמיה: (בד) התל. כמו להל: (בו) ויעתר אל ה'. נחלמן נתפלה. וכן אם כל לומר ויעתר היה יכול לומר, ומשעם וירבה נתפלה. עכשיו כשאר אומר כלשון ויפגע, משעם וירבה להפלה: (בז) ויסר הערב. ולא מוה כמו שמו הפחדים, שם מוה יהיה להם הנאה כעורסם (ז"ר טז ג): (בח) גם בפעם הזאת. אס"פ שאמר אנכי אשלח אתכם לא

(יז) משליח בך. מגרה בך. וכן וכן נהמות אשלח כס (דברים ל:כד) לשון אסוי, אלוני"ר נס"א: את הערב. כל מיני חיות רעות ונחשים ועקרבים בערוביאל, והיו משחיתים כהם (ז"ר יח:ג). ויש טעם בדבר באגדה ככל מכה ומכה להם וזו ומה זו. כטכסימי נחמות מלכים בא עליהם, כסדר מלכות כגורה על מיר. בחתלה מקלקל מטינוטיה, ואחר כך חוקעין עליהם ומרעין בשפירות ליראם ולבהסם. וכן הפחדים מקלקלים ורומים וכו' כדאיתא במדרש רבי תנחומא (בא ד: יוח) והפליתי. והפרשתי. וכן הפלה ה' (לחן טז:), וכן לא נפלהם היא ממך (דברים ל:א) לא מובדלה ומופרשת היא ממך: למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ. אס"פ שכינתי בשמי בזרמי מקיימם נחמותים: (יט) ושמתי פדת. שינדיל בין עמי ובין עמך: (ב)

the narrative stresses that these three plagues did not affect the Jewish people, which demonstrated that God controlled all minutiae of earthly happenings. Although the first three plagues, too, did not affect Jews, the Torah did not mention that factor, because their primary purpose was to establish the undeniable existence of HASHEM.

17. הערב — The swarm of wild beasts [lit., the mixture]. The

plague consisted of every manner of aggressive wild beast, snake, and scorpion (Rashi).

Instead of their natural fear of humans, they were now Divinely incited to attack people (Alshich, Malbim).

And even the ground. Not only were animals roaming free throughout the land and in the houses, the very ground teemed with snakes and other creatures that nest

My people that they may serve Me. ¹⁷ For if you do not send out My people, behold, I shall incite against you, your servants, your people, and your houses, the swarm of wild beasts; and the houses of Egypt shall be filled with the swarm, and even the ground upon which they are. ¹⁸ And on that day I shall set apart the land of Goshen upon which My people stands, that there shall be no swarm there; so that you will know that I am HASHEM in the midst of the land. ¹⁹ I shall make a distinction between My people and your people — tomorrow this sign will come about."

²⁰ HASHEM did so and a severe swarm of wild beasts came to the house of Pharaoh and the house of his servants; and throughout the land of Egypt the land was being ruined because of the swarm.

²¹ Pharaoh summoned Moses and Aaron and said, "Go — bring offerings to your God in the land." ²² Moses said, "It is not proper to do so, for we will offer the deity of Egypt to HASHEM, our God — behold, if we were to slaughter the deity of Egypt in their sight, will they not stone us? ²³ We will go on a three-day journey in the Wilderness, and bring offerings to HASHEM, our God, as He will tell us."

²⁴ Pharaoh said, "I will send you and you shall bring offerings to HASHEM, your God, in the Wilderness; only do not go far off — entreat for me!"

²⁵ Moses said, "Behold! I leave you and I shall entreat HASHEM — and the swarm will depart from Pharaoh, from his servants, and from his people — tomorrow. Only let Pharaoh not continue to mock, by not sending out the people to bring offerings to HASHEM."

²⁶ Moses left Pharaoh's presence and entreated HASHEM. ²⁷ HASHEM did in accordance with Moses' word and He removed the swarm of wild beasts from Pharaoh, from his servants, and from his people — not one remained. ²⁸ But Pharaoh made his heart stubborn even this time, and he did not send out the people.

underground, so that the Egyptians could not feel secure even behind locked doors (*Sforno*).

18-19. וְהַפְלֵיתִי . . . וְשָׁמַחְתִּי בָּהֶם — *I shall set apart . . . I shall make a distinction.* The apparent redundancy refers to two separate features of the distinction between Jews and Egyptians. First, God said that He would keep the swarm from entering Goshen and secondly, the animals would not harm Jews anywhere, even if they were in the land of Egypt. That the animals did not enter Goshen was miraculous, because they came from far-off lands and were far more mobile than any of the previous plagues, being fully capable of running to every part of the country (*Ramban*). That they were barred from Goshen was proof that *I am HASHEM in the midst of the land*.

19. לְמָחָר — *Tomorrow.* This is the only time that Moses specified the starting point of a plague. This may be because, as noted above, the swarm was different from the other plagues in that the animals were already in existence and were on the way to Egypt from their various habitats. Thus, Pharaoh might have contended that the swarm was a natural phenomenon that was already in progress. Therefore, Moses foretold that it would come about the next day, something he could not have known, except through God.

20. תִּשְׁחַת הָאָרֶץ — *The land was being ruined.* The animals stripped the trees, destroyed the crops, and even snatched infants from their cradles (*Lekach Tov*).

21-22. For the first time, Pharaoh's resistance began to break, but he offered to let Israel bring offerings to God only on his own terms: if they did not leave Egypt. *Abarbanel* comments that Pharaoh's terms were in response to Moses'

claim that Hashem was all-powerful even in the land. If, indeed, God is everywhere, Pharaoh argued, then can you not bring your offerings in Egypt? To this, Moses responded that Pharaoh's suggestion was untenable. The Egyptians worshiped sheep, the very animal that Jews slaughter in serving God. Could the Egyptians tolerate such offerings without reacting violently?

22. תוֹעֵבַת מִצְרַיִם — *The deity [lit. abomination] of Egypt.* The Torah, speaking to Jews, refers to all idols as abominations (*Rashi*), but when Moses addressed Pharaoh he surely used a more respectful term.

24-25. Pharaoh concedes that it would be improper to slaughter sheep in Egypt, but he offers another condition: *do not go far.* To escape the wrath of the Egyptian populace, the Jews need not travel for three days; it would be sufficient for them merely to leave the cities, and bring their offerings in the secluded countryside. Moses did not contest this request. He merely warned Pharaoh not to mock the people by going back on his word (*Or HaChaim*).

25. מָחָר — *Tomorrow.* Moses would pray immediately, and the swarm would leave the country the next day. Unlike the frogs, which died and whose stench befouled the land, the animals left the country so that the Egyptians would not benefit from their hides; the purpose of the plagues was to punish the king, not give him economic benefits. The reason Moses did not pray immediately was because Pharaoh himself had set the precedent by asking that the frogs be removed only the next day (*Ramban*).

28. עַד הַיּוֹם הַזֶּה — *Even this time.* Even though he had promised to let the people go (*Rashi*). Even though the wild

א וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה עוֹל לֵאמֹר פֶּרֶעַה
וְחַמְלָל עֲמָה בְּדָנָן אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי
דִּיהוּדָאֵי שְׁלַח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קְדָמִי:
ב אָרִי אִם סָרִיב אֶת לְשַׁלְחָא וְעַד כְּעַן
אֶת מִתְקַף בְּהוּן: ג הָא מִקָּא מִן קָדָם יְיָ
הוּא בְּכַעֲרִיךְ דְּכַחֲקָלָא בְּסוּסוֹתָא
בְּחִמְרֵי בְּגַמְלֵי בְּתוּרֵי וּבְעֵנָא מוֹתָא
דְּתַקִּיף לְחֵדָא: ד וַיִּפְרֹשׁ יְיָ בֵּין בְּעִירָא
דִּישְׂרָאֵל וּבֵין בְּעִירָא דְּמִצְרַיִם וְלֹא
יָמוּת מִכָּל לְבַנֵּי יִשְׂרָאֵל מִדְּעַם: ה וַיְהִי
וּמָנָא לְמִימְרָא מִחַר יַעֲבֹד יְיָ פִּתְגָמָא דְּרִין
בְּאַרְעָא: ו וַיַּעֲבֹד יְיָ יָת פִּתְגָמָא דְּרִין
בְּיוֹמָא דְּבִתְרוּהִי וּמִיָּת כָּל בְּעִירָא
דְּמִצְרַיִם וּמִבְּעִירָא דְּבַנֵּי יִשְׂרָאֵל לֹא
מִית חָד: ז וַיִּשְׁלַח פֶּרֶעַה וְהָא לֹא מִית
מִבְּעִירָא דִּישְׂרָאֵל עַד חֹד וְאַתְּנִיקָר לְכָא
דְּפֶרֶעַה וְלֹא שְׁלַח יָת עַמָּא: ח וַיֹּאמֶר יְיָ
לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן סִיבוּ לְכוּן מִלֵּי חֲפְנִיכוֹן
פִּיחָא דְּאַתְוֹנָא וַיּוֹרְקֵנָה מֹשֶׁה לְצִית
שְׁמִיא לְעֵינֵי פֶרֶעַה: ט וַיְהִי לְאַבְקָא עַל
כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיְהִי עַל אֲנָשָׁא וְעַל
בְּעִירָא לְשַׁחִין סְגִי אֲבַעְבְּעִין בְּכָל
אֶרֶץ מִצְרַיִם: י וַיּוֹסִיבוּ יָת פִּיחָא
דְּאַתְוֹנָא וְקָמוּ קָדָם פֶּרֶעַה וַיּוֹרֵק יְתָהּ
מֹשֶׁה לְצִית שְׁמִיא וְהָיָה שִׁיחָנָא
אֲבַעְבְּעִין סְגִי בְּאַנְשָׁא וּבְבְּעִירָא: יא וְלֹא
יָבִילוּ חֲרָשֵׁיָא לְמִיקָם קָדָם מֹשֶׁה מִן
קָדָם שִׁיחָנָא אֲרִי הָיָה שִׁיחָנָא בְּחֲרָשֵׁיָא
וּבְכָל מִצְרַאִי: יב וַתִּתְקַף יְיָ יָת לְכָא
דְּפֶרֶעַה וְלֹא קָבִיל מִנְהוֹן קָמָא דְּמִלִּיל
יְיָ עִם מֹשֶׁה: יג וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה
אֲקַדֵּם בְּצִפְרָא וְאַתְעֲתֵד קָדָם פֶּרֶעַה

א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פֶּרֶעַה וְדַבַּרְתָּ אֵלָיו כֹּה־
ב אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַח אֶת־עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי: כִּי
ג אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ וְעוֹדֶךָ מִחֻזֵּק בָּם: הֲנֵה יַד־יְהוָה
הוֹיָה בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בְּסוּסִים בְּחֻמְרִים בְּגַמְלִים
ד בְּבָקָר וּבְצֹאֵן דָּבָר כְּבֹד מְאֹד: וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מִקְנֶה
יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֶה מִצְרַיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל־לְבַנֵּי יִשְׂרָאֵל
ה דָּבָר: וַיֵּשֶׁם יְהוָה מוֹעֵד לֵאמֹר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה הַדָּבָר
ו הֵנָּה בְּאַרְצִי: וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הֵנָּה מִמַּחֲרֹת וַיָּמָת
כָּל מִקְנֶה מִצְרַיִם וּמִמִּקְנֶה בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־מָת אֶחָד:
ז וַיִּשְׁלַח פֶּרֶעַה וְהֵנָּה לֹא־מָת מִמִּקְנֶה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד
ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאַל־אַהֲרֹן קָחוּ לָכֶם מְלֵא
חֲפִנִיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן וּוְרָקוּ מֹשֶׁה הַשְׁמִימָה לְעֵינֵי
ט פֶּרֶעַה: וְהָיָה לְאַבְקָא עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וְהָיָה עַל־
הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה לְשַׁחִין פֶּרֶחַ אֲבַעְבְּעַת בְּכָל־אֶרֶץ
י מִצְרַיִם: וַיִּקְחוּ אֶת־פִּיחַ הַכִּבְשָׁן וַיַּעֲמְדוּ לִפְנֵי פֶרֶעַה
יא וַיּוֹרֵק אֹתוֹ מֹשֶ׈ה הַשְׁמִימָה וַיְהִי שַׁחִין אֲבַעְבְּעַת פֶּרֶחַ
בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה: וְלֹא־יָכְלוּ הַחֲרָטְמִים לַעֲמֹד לִפְנֵי
מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַשַּׁחִין כִּי־הָיָה הַשַּׁחִין בְּחֲרָטְמָם וּבְכָל־
יב מִצְרַיִם: וַיַּחֲזֹק יְהוָה אֶת־לֵב פֶּרֶעַה וְלֹא שָׁמַע אֶל־הֶם
יג בְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה:
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בְּבָקָר וְהִתִּיצֵב לִפְנֵי פֶרֶעַה

כ"ט

מלא חפנים שלו ושל אהרן, ואחד שהלך האבק על כל ארץ מצרים (ט"ז יא); תנחומא (יד): (ט) לשחין פרח אבעבעות. כתרומתו, לשחין סגִי אבעבעות, שעל ידו נשחין כֵּן בועות: שחין. ל' תמימות, והכֵּה יֵשׁ בלשון משנה, שֵׁה שחוק (ויחמא מנ): (ו) באדם ובבהמה. וז"ל מאין היו להם הבהמות, והלא כבר נאמר וימת כל מקנה מצרים (לעיל פסוק ו). אלא לא נזכרה גזירה אלא על ארון ששדות בלדד, שנאמר במקדך אשר בשדה (סג ג) והלא את דבר ה' היום את מקנהו אל הבתים. וכן שגויה במכילתא

animals were still alive and Pharaoh should have feared their possible return (*Sforno*). Even though the magicians conceded that the plagues were of Divine origin (*R' Bachya*).

9.

The fifth plague: Epidemic.

1. בא — Come. This expression always implies that Moses and Aaron were to enter Pharaoh's private chambers without permission. The Talmud records that even though the palace was very well guarded, they were always able to enter at will (*Or HaChaim*).

קיים הבטחתו: (ב) מחזיק בם. ארוח בם, כמו והחזיקה במצאיו (דברים כה"א): (ג) הנה יד ה' הויה. לשון הויה, כי כן יאמר בלשון נקבה על שער הכה ועל העמיד תהיה ועל העומד הויה, כמו עושה, רולה, רועה: (ד) והפלח. והבדיל: (ח) מלא חפנים. ילוגי"ג בלע"ז: פוח בבשן. דבר הגפח מן הגחלים עמומים הנשרפים בכבשן, ובלע"ז חלוצי"ג. פוח לשון הפחה, שהרוע מפחין ומפריחין: וורקו משה. וכל דבר הנורא בזה חינו נורא אלא בזה אחת, הכי ניסים הרבה, אחד שהחזיק קומלו של משה

And speak to him. This term implies harsh talk, unlike the other warnings to Pharaoh, where the Torah uses the milder verb אמירה, saying. In this case Moses delivered the warning with particular urgency, because once the epidemic killed the animals, it would be too late to remove the effect of the plague. In the case of all the other plagues, however, if Pharaoh were to relent, the plague could be removed, as happened several times (*Malbim*).

3. The extent of the plague. The commentators disagree regarding the degree to which the epidemic killed the livestock of Egypt. On the one hand, our verse states that the

9 ¹HASHEM said to Moses, "Come to Pharaoh and speak to him, 'So said HASHEM, the God of the Hebrews: Send out My people that they may serve Me.' ²For if you refuse to send out, and you continue to grip them; ³behold, the hand of HASHEM is on your livestock that are in the field, on the horses, on the donkeys, on the camels, on the cattle, and on the flock — a very severe epidemic. ⁴HASHEM shall distinguish between the livestock of Israel and the livestock of Egypt, and not a thing that belongs to the Children of Israel will die. ⁵HASHEM has set an appointed time, saying, 'Tomorrow HASHEM shall carry out this word in the land.' "

The Fifth
Plague:
Epidemic

⁶HASHEM carried out this word the next day, and all the livestock of Egypt died, and of the livestock of the Children of Israel not one died. ⁷Pharaoh sent and behold, of the livestock of Israel not even one had died — yet Pharaoh's heart became stubborn and he did not send out the people.

The Sixth
Plague:
Boils

⁸HASHEM said to Moses and Aaron, "Take for yourselves handfuls of furnace soot, and let Moses hurl it heavenward before Pharaoh's eyes. ⁹It will become dust over the entire land of Egypt, and it will become boils erupting into blisters on man and beast throughout the land of Egypt." ¹⁰They took soot of the furnace, and stood before Pharaoh and Moses threw it heavenward; and it became boils and blisters, erupting on man and beast. ¹¹The necromancers could not stand before Moses because of the boils, because the boils were on the necromancers and on all of Egypt. ¹²HASHEM strengthened the heart of Pharaoh and he did not heed them, as HASHEM had spoken to Moses.

¹³HASHEM spoke to Moses, "Arise early in the morning and station yourself before Pharaoh;

epidemic would strike animals that are in the field, implying that animals kept indoors would be spared. This would explain why there were still surviving animals, as mentioned in verses 10 and 19. On the other hand, verse 6 states *all the livestock of Egypt died*, implying that none survived.

According to *Rashi* [v. 10], only animals in the field were killed by the epidemic; thus, the reference in verse 6 to *all the livestock* refers only to animals that were left outdoors.

According to *Ramban* and *R' Bachya*, even animals kept indoors were killed in this plague, as implied by verse 6. That there were still surviving animals after the epidemic is explained in various ways: Not all the animals died; when verse 6 says *all*, it means the great majority, or it means that all those that died were owned by Egyptians. Alternatively, after this plague, the Egyptians imported livestock to replace their dead flocks or bought animals from the Jews.

4. וַיַּחֲדֹלָהּ ה' — *HASHEM shall distinguish*. Since the Egyptians worshiped animals and detested shepherders, they would keep their flocks outside the main cities and concentrate most of them in Goshen, where they mingled with the Jewish livestock. Thus, the survival of Jewish animals — which shared the pasture, water, and air of Egyptian livestock — was an undeniable miracle (*Ramban*).

5. מָחָר — *Tomorrow*. Moses informed Pharaoh of the exact time of the plague so that he would have time to reflect and relent (*Akeidah*); so that it would be clear that the epidemic was Divinely ordained (*Rashbam*); or so that Egyptians could bring their animals indoors (*Or HaChaim*) or sell them to Jews at distressed prices (*Haamek Da'ar*).

7. וַיִּכְבֶּר — *Became stubborn*. Even though he saw that an undeniable miracle had occurred, he refused to relent!

(*Sforno*). Up to now, Pharaoh had promised to release the Jews only to end a plague and spare himself further suffering. But in the case of the epidemic, the damage was done; his livestock was dead — so his ingrained wickedness asserted itself.

¶ The sixth plague: Boils.

With this plague, a new phenomenon began. Pharaoh's personal stubbornness was broken and he would have freed the people, but God strengthened his resolve so that he could still be punished for his earlier sins. See introduction to Chapter 7.

8. מִלֵּא הַחֲנִיכִים . . . וַיִּרְקֵן — *Handfuls . . . hurl it*. Moses and Aaron were commanded to fill both their hands with soot, but only Moses was to throw it, all at once. Thus, more than one miracle took place. Since one can throw with force only with one hand, Moses had to hold four handfuls — two of his and two of Aaron's — in his one hand, in order to hurl them. Also, this small amount of soot spread out over the entire country, another miracle (*Rashi*).

By causing the plague to occur through such a small quantity of soot, God demonstrated that the boils were brought about miraculously (*R' Hirsch*).

9. לִשְׂחִין — *Boils*. The word implies heat (*Rashi*); thus the sense of the verse is that the hot furnace soot caused inflammations that erupted into blisters (*Sifsei Chachamim*).

11. הַחֲרָטָמִים — *The necromancers*. Stripped of their arrogance by the painful boils that they could not cure, the sorcerers were ashamed to appear before Moses (*Ramban*).

¶ The seventh plague: Hail.

With the hail, the final set of plagues began. Its purpose was to prove that God has no equal in the entire world.

ותימר לה כדנן אמר יי אלהא דיהודאי
שלח ית עמי ויפלו חורבנותי יי ארי
בזמנא הרא אגא שלח ית כל מחתי
ללכך ובעבדיך ובעמך בדיל דתדע ארי
לית דכתי (שליט) בכל ארעא: טו ארי
בזנ קריב קרמי דאשלח פון ית עמך
גברתי ומחית יתך וית עמך במוחא
ותשמיצי מן ארעא: טו וברם בדיל דא
קמיתך בדיל לאחיוותך ית חילי בדיל
דיהון משתען גבורת שמי בכל ארעא:
יז עד בען את בבישת בה בעמי בדיל
דלא (ל)שלחתהון: יז הא אגא מחית
מחתי בענא דהון מחר ברדא תקף
לחרא די לא הוה רבנותה במצרים למן
יומא דאשמתללת ועד בען: יז ובען שלח
בנוש ית בעירך וית כל די לך בחקלא כל
אנשא ובעירא דישתבך בחקלא ולא
יתכנש לכיתא ויחות עליהון ברדא
וימתו: יז דכחל ית פתגמא דיי מעבדי
פרעה כנש ית עבדוהי וית בעירה
לכתיא: כא וי לא שוי לכה לפתגמא דיי
ושבך ית עבדוהי וית בחקלא:
כב ואמר יי למשה ארים ית ידך על צית
שמיא ויהי ברדא בכל ארעא דמצראי
על אנשא ועל בעירא ועל כל עסקא
דחקלא בארעא דמצרים: כג וארים
משה ית חטרה על צית שמיא ויי יחב
קלין וברדא ומהלכא אשתא על ארעא
ואמסר יי ברדא על ארעא דמצרים:
כד ויהוה ברדא ואשתא משתלכא
בגו ברדא תקף לחרא די לא הוה
רבנותה בכל ארעא דמצרים מעדן
דנהו לעם: כה ומהא ברדא בכל ארעא

ואמרת אליו כה-אמר יהוה אלהי העברים שלח את-
עמי ויעבדני: כו בפעם הזאת אני שלח את כל מגפתי
אל-לכך ובעבדיך ובעמך בעבור תדע כי אין כמני
בכל הארץ: כי עתה שלחתי את ידִי ואף אותך ואת-
עמך בדבר ותפחד מן הארץ: ואולם בעבור זאת
העמדתיך בעבור הראתך את כחי ולמען ספר שמי
בכל הארץ: * עודך מסתולל בעמי לבלתי שלחם: הנני
ממטיר כעת מחר ברד ברד מֵאֵד אֲשֶׁר לֹא-הָיָה כִּמְהוֹ
במצרים לְמֹן-הַיּוֹם הַזֶּה וְעַד-עֵתָה: וְעַתָּה שֶׁלַח הָעַז
אֶת-מִקְנֶךָ וְאֶת כָּל-אֲשֶׁר לָךְ בַּשָּׂדֶה כֹּל-הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה
אֲשֶׁר-יִמָּצָא בַשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֶף הַבִּיתָה וַיֵּרֶד עֲלֵהֶם הַבָּרָד
וַיָּמָתוּ: הִירָא אֶת-דָּבָר יְהוָה מֵעַבְדִּי פֶרְעָה הֵגִיס אֶת-
עַבְדָּיו וְאֶת-מִקְנֵהוּ אֶל-הַבְּתִיִּים: וְאֲשֶׁר לֹא-שָׁם לְבוֹ אֶל-
דָּבָר יְהוָה וַיַּעֲזֹב אֶת-עַבְדָּיו וְאֶת-מִקְנֵהוּ בַשָּׂדֶה:
כז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה נֹטֶה אֶת-יְדֶךָ עַל-הַשָּׁמַיִם וַיְהִי
בָרָד בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל-הָאָדָם וְעַל-הַבְּהֵמָה וְעַל
כָּל-עֶשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת-מַטְּהוֹ
עַל-הַשָּׁמַיִם וַיְהוָה נָתַן קֶלֶת וּבָרָד וַתִּהְלֶךְ אֵשׁ אֲרָצָה
כז וַיִּמָּטֶר יְהוָה בָּרָד עַל-אֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ
מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כִּי מֵאֵד אֲשֶׁר לֹא-הָיָה כִּמְהוֹ
כח בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאֵז הַיְּתֵה לְגוֹי: וַיֵּךְ הַבָּרָד בְּכָל-אֶרֶץ

* שביעי

ידיח

יט

כ

כא

כב

כג

כד

כה

כ"ה

שטס לו שריסה בכוח, למחר כשגיעת חמה לכולן ירד הבדד (ש"ר יצב): הוטרדה.
שמיסדה. וכל מיכה שחלח יסודה י"ד כגון יסד, ילד, ידע, יסר, כשהיא מחפשת
כחא הו"ו במקום הו"ד כמו הוסדה, הולדה (האשע כזה) ויועד (אסתר כבכ) ויולד
ליוסף (בראשית מו:כ) דכדכיס לא יוסר עבד (משלי כט:ט) (יט) שלח העז.
כחגומו שלם כגש. וכן יושבי הצבים העיזו (שערי יצא) העיזו בני בנימין וירמיה
והא: ולא יאסף הביתוה. ל' הכנסה הוא (אונקלוס): (ב) הניס. הכרית ל' וינס
משה (לעיל דג: (כב) על השמים. למדע חגיה, מורכס חגיה, הגיבור הק"ס
למשה למעלה מן השמים: (כד) מתלקחת בתוך הברד. נס בחוק נס. האש והברד
משורכין, והברד מים הוא, ולעשות רעון קיום עשז שלם כתיים (ש"ר עס ד:)

❖ The severest of the plagues?

14. כל מגפתי. — *All My plagues*. This expression implies that the plague that was about to begin would be the severest of all the plagues. In a comment that the commentators find exceedingly difficult, *Rashi* identifies this as the plague of the *Firstborn*, rather than the hail, about which Moses was now warning Pharaoh. Two questions are obvious: Why would the Torah allude to the tenth plague at this point in the narrative, when the seventh plague is about to

commence? And if the reference here is to hail, as most commentators explain, why is it referred to as *all My plagues*? To explain *Rashi*, the following are some of the approaches that are offered: (a) *Rashi* should be vowelized מִקַּח מִתּוֹכָם הַפֶּלֶא הַבְּרִיָּה הַזֶּה, since the hail destroyed only the crops that were fully grown, but not those that were still growing and pliant [v. 31]. The reason this plague was regarded as so serious was because it struck at the food supply (*R' Yaakov of Orleans*). (b) The current set of

commence? And if the reference here is to hail, as most commentators explain, why is it referred to as *all My plagues*?

To explain *Rashi*, the following are some of the approaches that are offered: (a) *Rashi* should be vowelized מִקַּח מִתּוֹכָם הַפֶּלֶא הַבְּרִיָּה הַזֶּה, since the hail destroyed only the crops that were fully grown, but not those that were still growing and pliant [v. 31]. The reason this plague was regarded as so serious was because it struck at the food supply (*R' Yaakov of Orleans*). (b) The current set of

The say to him, 'So said HASHEM, the God of the Hebrews: Send out My people that they may serve Me. 14 For this time I shall send all My plagues against your heart, and upon your servants, and your people, so that you shall know that there is none like Me in all the world. 15 For now I could have sent My hand and stricken you and your people with the pestilence and you would have been obliterated from the earth. 16 However, for this have I let you endure, in order to show you My strength and so that My Name may be declared throughout the world.

17 'You still tread upon My people, not to send them out. 18 Behold, at this time tomorrow I shall rain a very heavy hail, such as there has never been in Egypt, from the day it was founded until now. 19 And now send, gather in your livestock and everything you have in the field; all the people and animals that are found in the field that are not gathered into the house — the hail shall descend upon them and they shall die.' "

20 Whoever among the servants of Pharaoh feared the word of HASHEM chased his servants and his livestock to the houses. 21 And whoever did not take the word of God to heart — he left his servants and livestock in the field.

22 HASHEM said to Moses, "Stretch out your hand toward heaven and there will be hail in the entire land of Egypt, on man and beast, and on all the grass of the field in the land of Egypt."

23 Moses stretched out his staff toward heaven, and HASHEM sent thunder and hail, and fire went earthward, and HASHEM rained hail upon the land of Egypt. 24 There was hail, and fire flaming amid the hail — very heavy such as had never been in the entire land of Egypt, from the time it became a nation. 25 The hail struck in the entire land of

plagues culminated in the Plague of the Firstborn. Thus *Rashi's* reference is to the plague that was the climax of the current series (*Gur Aryeh*, *Abarbanel*). (c) An old *Rashi* manuscript has the word *בצרה*, *famine*; i.e., the worst plague is the hunger caused by the hail (*Minchah Belulah*).

According to other commentators, this verse refers only to the hail. The term *כָּל־מִצְרָתוֹ* *should be rendered many of My plagues*, meaning that the plague of hail consisted of many components: thunder, rain, hail, fire, death to people and animals, and destruction of crops. Indeed, verse 27 implies that Pharaoh was more frightened by this plague than by the others, because only here did he confess that "I and my people are the wicked ones" (*Ibn Ezra*, *Rashbam*, *R' Bachya*).

Or *HaChaim* comments that up to now Pharaoh had always suspected that Moses was a magician or had some superior knowledge of impending phenomena. During the hail, however, the king came to realize that God, not Moses, was at work in Egypt, and that even the six previous plagues were imposed by Him. Because of this new perception, it was as if all *My plagues* were being inflicted at the same time.

אֶל־לִבְךָ — *Against* [lit., upon] *your heart*, i.e., against the hardness of your heart, which has prevented you from obeying God up to now (*R' Bachya*).

15-16. God now introduces a new dimension to the plagues and their purpose: the public sanctification of His Name. Moses is to inform Pharaoh that he deserved to die during the epidemic, but God allowed him to survive for a reason: so that he would be forced to recognize God's greatness and proclaim it to the world. Clearly, the ultimate goal of universal recognition of God's sovereignty requires that all nations acknowledge Him, as we proclaim in our Days of Awe prayers. Consequently, Pharaoh's submission would have more

significance than the mere cowing of a wicked persecutor. *Sforno* adds that Pharaoh was offered the opportunity to bring many others to repentance by following his example.

The Midrash comments that this is an example of how God, in His mercy, warns sinners of the end awaiting them, so that they will be moved to repent and thereby avoid the punishment for their sins.

אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמוֹהוּ — *Such as there has never been.* The sense of the verse is that there has never been such a hail anywhere in the world, and certainly not in Egypt, where rain is rare and hail virtually non-existent (*R' Bachya*, *Midrash*).

וְעַתָּה — *And now.* Although the plague would not begin until the next day, Moses urged that the call to bring men and beasts in from the fields should go out immediately, so that there would be enough time for the news to reach all parts of the region. Alternatively, the expression *וְעַתָּה* implies a call to repentance (*Bereishis Rabbah* 21:4); Moses was calling upon Egypt to save itself from the suffering of the hail (*Or HaChaim*).

Even if all the Egyptians had heeded Moses' warning, the hail still would have had a devastating effect because of its damage to buildings and anything else exposed to it. In the case of the pestilence, although the God-fearing Egyptians brought their animals indoors and thereby saved them, Moses did not issue an explicit warning to do so. Now he did, because human lives were at stake, since anyone standing in the open was in danger of being killed.

מִתְלַקַּח בְּתוֹךְ הַבָּרָד — *Flaming amid the hail.* It was a miracle within a miracle. [The first miracle was that fire shot downward, though it usually rises, and the second was that fire and water functioned in unison (*Mizrachi*).] To serve God, fire and water made peace with one another (*Rashi*).

דמַצְרַיִם ית כל די בחקלא מאַנשא ועד בעירא וית כל עֶסְבָּא דחקלא מחא ברדא וית כל אילן דבחקלא תבר: כו לחוד בארעא דגשן די תמן בני ישראל לא הנה ברדא: כו ושלח פרעה ויקרא למשה ולאהרן ויאמר אליהם ומנא הדא יי זכא ואנא ועמי חביבין: כח צלו קדם יי וסגי קדמויה רוח קדם יי יהוה עלנא קלין דלנט כאלין מן קדם יי וברדא ואשלח יתכון ולא תוספון לאתעצבא: כט ואמר לה משה במפקי ית קרתא אפרוש ידי בצלו קדם יי קליא יתמנעון וברדא לא יהי עוד בריל דתדע ארי דיי ארעא: לואת ועבדיך ידענא ארי עד כען לא אתכנעו מן קדם יי אלהים: לא וכתנא וסערי לקו ארי סעריא אביבין וכתנא גבעולין: לו וחסא וכתנא לא לקו ארי אפילתא: אנו: לו ונפק משה מלח פרעה ית קרתא ופרש ידוהי בצלו קדם יי ואתמניעו קליא וברדא ומטרא דהנה נחית לא מטא על ארעא: לו ונחא פרעה ארי אתמנע ומטרא וברדא וקליא ואוסף למחשי ויקריה ללביה הוא ועבדוהי: לו ואתמקף לבא דפרעה ולא שלח ית בני ישראל כמא די מליל יי בידא דמשה:

מַצְרַיִם אֶת כָּל-אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד-בְּהֵמָה וְאֶת כָּל-עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הֵבֶה הַבָּרָד וְאֶת-כָּל-עֵץ הַשָּׂדֶה שָׁבַר: כו רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר-שָׂם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָרָד: כו וַיִּשְׁלַח פְּרָעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם חֲטָאתִי הַפָּעַם יִהְיֶה הַצִּדִּיק וְאֲנִי וְעַמִּי הָרָשָׁעִים: כח הַעֲתִירוּ אֶל-יְהוָה וְרֹב מֵהֵיט קָלַת אֱלֹהִים וּבָרָד וְאִשְׁלַחָה אֶתְכֶם וְלֹא תִסְפְּנוּ לַעֲמֹד: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מֹשֶׁה בְּצִאתִי אֶת-הָעִיר אֶפְרַשׁ אֶת-כַּפִּי אֶל-יְהוָה הַקָּלֹת יִחְדְּלוּ וְהַבָּרָד לֹא יִהְיֶה-עוֹד לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַיהוָה הָאֶרֶץ: וְאַתָּה וְעַבְדֶּיךָ יִדְעִתִּי כִּי טָרָם תִּירָאוּן מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים: וְהַפְשַׁתָּה וְהַשְׁעֵרָה נִכְתָּה כִּי הַשְׁעֵרָה אָבִיב לֹב וְהַפְשַׁתָּה גָבֵעַל: וְהַחֲטָה וְהַכְסִמְתָּ לֹא נָכוּ כִּי אֶפִּילַת הֵנָּה: וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעַם פְּרָעֹה אֶת-הָעִיר וַיִּפְרֹשׁ בְּפִיו אֶל-יְהוָה וַיַּחְדְּלוּ הַקָּלֹת וְהַבָּרָד וּמֵטֶר לֹא-נָתַךְ אֶרֶצָה: לו וַיֵּרָא פְּרָעֹה כִּי-חָדַל הַמֵּטֶר וְהַבָּרָד וְהַקָּלֹת וַיִּסָּף לַחֲטֹא לֹה וַיִּכְבַּד לִבּוֹ הוּא וְעַבְדָּיו: וַיַּחֲזֹק לֹב פְּרָעֹה וְלֹא שָׁלַח אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד-מֹשֶׁה:

קכ"א פטוקים. גבעול סימן. יעאל סימן.

רס"ו

ככר והוקשה לעמוד בגבעוליה: השעורה אביב. עמדה באביב ל' באבי הנחל (שיר השירים ויאל): (לב) כי אפילת הנה. מאוחרות, ועדיין היו רכות ויכולות לעמוד בפני קשה. ואפ"פ שנה' ואת כל עשב השדה הכה הנדר (לעיל פסוק כה) י' לפרש פשוטו של מקרא בעשבים העומדים בקלחם הראויים ללקות בנדר. ומדרש רבי תנחומא (טז) י' מרבותינו שחלקו על זה, ודרשו כי אפילת, פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו: (לג) לא נתך. לא הגיע, ואף חותן שהיו באויר לא הגיעו לארץ. ודומה לו חתן עליו האלה והשבוט (דניאל טי"ח) (דעורא), ותגיע עלינו. ומנחם בן סרוק חזרו בתלך כהחור כסף (יחזקאל כג:כג) לשון יעקב מתכת. וראה אני את דבריו, כהרגומו וינק ואחיד (להלן למה) לנקט לאחכא (סס כז), אף זה, לא נקח לארץ לא הוקף לארץ:

(כח) ורב. די לו כמה שהוריד כבר: (כט) בצאתי את העיר. מן העיר. אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיה מלאה גלולים (מכילתא בא פ"ח: ש"ר שס ה): (ל) טרם תיראון. עדיין לא תיראון. וכן כל טרם שנמקרא עדיין לא הורא ואינו לשון קודם. כמו טרם ישכבו (בראשית יט:ד) עד לא שכיבו. טרם ילמח (שם ביה) עד לא למח. אף זה כן הוא, ידעתי כי עדיין אינכם יראים, ומשהיה הכוחה תעמוד בקלקולכם: (לא) והפששתה והשערה נכתה. נשברה. לשון פרעה נכה (מלכים ב כג:כט) נכחם (ישעיה טז:ו). וכן לא נכו. ולא יתכן לפרש ל' הכאה, שאין נו"ן במקום ה"א לפרש נוכחה כמו הכתה, נכו כמו הכו, אלא הגו"ן שורש נחיה והרי הוא מגורס ושפו עלמותיו (אויב לג:כא): בי השערה אביב. כבר ביכרה ועומדת בקשיה ונשחברו ונפלו. וכן הפשטה גדלה

26. Only in the land of Goshen. That there was no hail in Goshen was a great miracle, because its atmosphere and weather were no different that those of the nearby parts of Egypt. That an invisible border could keep a raging hailstorm out of Goshen was proof that there is none like God in the midst of the earth.

27. Pharaoh sent. He sent agents to summon them. He was afraid to go himself lest he be struck by hailstones (Lekach Tov).

This time I have sinned. Why was Pharaoh more contrite now than at any other time? He contrasted his

own actions with God's. God was the Righteous One Who warned the Egyptians to save lives by bringing the people and livestock indoors, but Pharaoh and his cohorts were the wicked ones who let people and animals remain in the fields where they were struck by the hail (Midrash).

28. Godly thunder. The thunder frightened Pharaoh more than anything else, for the Sages teach that thunder was created to purge the perversion of the heart (Berachos 59a). Throughout the narrative of the plague, thunder is mentioned before hail because it was the thunder that frightened the Egyptians and made them susceptible to the terror that would be inspired by the hail. Later, however,

Egypt, everything that was in the field from man to beast; all the grass of the field the hail struck and every tree of the field it smashed. ²⁶ Only in the land of Goshen, where the Children of Israel were, there was no hail.

²⁷ Pharaoh sent and summoned Moses and Aaron and said to them, "This time I have sinned; HASHEM is the Righteous One, and I and my people are the wicked ones. ²⁸ Entreat HASHEM — there has been an overabundance of Godly thunder and hail; I shall send you out and you shall not continue to remain."

²⁹ Moses said to him, "When I leave the city I shall spread out my hands to HASHEM; the thunder will cease and the hail will no longer be, so that you shall know that the earth is HASHEM's. ³⁰ And as for you and your servants, I know that you are not yet afraid of HASHEM, God." ³¹ The flax and the barley were struck, for the barley was ripe and the flax was in its stalk. ³² And the wheat and the spelt were not struck, for they ripen later.

³³ Moses went out from Pharaoh, from the city, and he stretched out his hands to HASHEM; the thunder and hail ceased and rain did not reach the earth. ³⁴ Pharaoh saw that the rain, the hail, and the thunder ceased, and he continued to sin; and he made his heart stubborn, he and his servants. ³⁵ Pharaoh's heart became strong and he did not send out the Children of Israel, as HASHEM had spoken through Moses.

THE HAFTARAH FOR VA'EIRA APPEARS ON PAGE 1149.

When Rosh Chodesh Shevat coincides with Va'eira, the regular Maftir and Haftarah are replaced with the readings for Rosh Chodesh: Maftir, page 890 (28:9-15); Haftarah, page 1208.

when Pharaoh broke his word and refused to let the people go, the order was reversed [verse 34], to show that Pharaoh's resistance grew as soon as the thunder stopped (*R' Bachya*).

29. כִּצְאתִי אֶת-הָעִיר — *When I leave the city.* Moses would not pray in the city because it was filled with idols. Since Pharaoh wanted an immediate cessation of the hail, Moses had to inform him that he would not pray in the city. In the case of the earlier plagues, however, it was not necessary for him to say so, because they were not to be ended until the next day (*Rashi*; *Ramban*).

30. טָרַם תִּירָאוֹן — *You are not yet afraid.* The translation follows *Rashi*, who renders the word טָרַם as *not yet*. According to *Ramban* and *Ibn Ezra*, however, the word means *before*. Accordingly, *Ramban* explains that Moses was saying טָרַם, *before [I pray] you are afraid*, but I know that your fears will end as soon as the suffering of the plague is over.

31-32. The description of the crops was included in Moses' reply to Pharaoh. According to *R' Saadiah Gaon*, Moses was explaining that despite his prayer, which would end the hail and salvage the wheat and spelt [verse 32], what had already been destroyed would not be restored. *Ramban* interprets that Moses' statement was an implied warning that although God had spared the wheat and spelt so that the population would not go hungry, Pharaoh's renewed stubbornness would cause them to be destroyed in a future plague, as indeed happened during the plague of locusts.

33. וַיָּקַר — *And rain.* Rain had never been mentioned as part

of the hail. However, the Sages teach that when Moses prayed for suspension of the plague, any hail that was falling to earth was suspended in mid-air (*Rashi*). It would have been expected, therefore, that those hailstones would have melted and turned to rain, but even this rain was miraculously prevented from falling to earth (*R' Hirsch*).

34-35. Verse 34 states that Pharaoh *made his heart stubborn* and the next verse, in an apparent redundancy, states that *Pharaoh's heart became strong*, and adds that this happened *as HASHEM had spoken*. At first, Pharaoh's stubbornness was aroused, but it was still questionable whether he could endure the suffering inflicted by the past plagues and the probability that more were to follow. Therefore, in keeping with His prophecy to Moses that Pharaoh would not let the Jews leave willingly [3:19], and with the Divine intention that Pharaoh should not release the people unless he was genuinely moved to repent, God now strengthened his heart so that he would not be influenced by pain and he would base his decision on what he *wished* to do. Thus, Pharaoh's wickedness came to the fore, and he broke his word again.

עֵיִל וְיֵעִיִל סִמָּן — *This Masoretic note means: There are 121 verses in the Sidrah, numerically corresponding to the mnemonics עֵיִל וְיֵעִיִל.*

The word *יֵעִיִל* refers to the hard hearts of the Egyptians that caused them to be struck with the plague of hail (see 9:31). The word *עֵיִל וְיֵעִיִל* means God caused desolation, for He laid Egypt waste (*R' David Feinstein*).

פרשת בא

אונקלוס

אנאמר יי למשה עול לנת פרעה ארי
אנא יקרית ית לבא וית לבא דעבדוהי
בדיל לשנאה אתי אלין בניהון: ובדיל
דתשתעי קדם בך ובר בך ית נסין די
עבדית במצרים וית אתנתי די שויתי
בהון ותדעון ארי אנא יי: ונאמא משה
ואהרן לנת פרעה ונאמרו לה כונן אמר
יי אלהא דיהודאי עד אמתי מסרב את
לאחכנעא מן קדמי שלח עמי ויפלחון
קדמי: דארי אם סרב את לשלחא ית
עמי הא אנא מייתי מחר גוכא בתחומך:
הינחפי ית עין שמשא דארעא ולא
יכול למחוי ית ארעא ויכול ית שאר
שוכתא דתשתאר לבון מן בך
ויכול ית כל אילנא דאצמח לבון מן
חקלא: וימלון בתיך ובתי כל עבדיך
ובתי כל מצרים די לא חזו אבהתך
ונאכחת אבהתך מיימא דמחיהון על
ארעא עד יומא דהין ואתפני ונפק
מלנת פרעה: ונאמרו עבדי פרעה
לה עד אמתי יהי דין לנא לתקלא
שלח ית גבראי ויפלחון קדם יי אלההון
העד כען לא ידעת ארי אכדת מצרים:
הנאותב ית משה וית אהרן לנת
פרעה ונאמר להון אזילו פלחון קדם יי

א ויאמר יהוה אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי
את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתתי אלה בקרב:
ב ולמען תספר באוני בנך ובן בנך את אשר התעללתי
במצרים ואת אתתי אשר שמתי בם וידעתם כי אני
ג יהוה: ויבא משה ואהרן אל פרעה ויאמרו אליו כה
אמר יהוה אלהי העברים עד מתי מאנת לענת מפני
ד שלח עמי ויעבדני: כי אם מאן אתה לשלח את עמי
ה הנני מביא מחר ארבה בגבלך: וכסה את עין הארץ
ה ולא יוכל לראת את הארץ ואכל את יתר הפלטה
הנשארת לכם מן הברד ואכל את כל העץ הצמח
ו לכם מן השדה: ומלאו בתיך ובתי כל עבדיך ובתי
כל מצרים אשר לא ראו אבותיך ואבות אבותיך מיום
היותם על האדמה עד היום הזה ויפן ויצא מעם
ז פרעה: ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו
למוקש שלח את האנשים ויעבדו את יהוה אל הים
ח הטרם תדע כי אבדה מצרים: ויושב את משה ואת
אהרן אל פרעה ויאמר אלהם לכו עבדו את יהוה

רש"י

(א) ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה. והטרה זו: שתי. שומי (פ"א שימי)
שאית חני: (ב) התעללתי. שחקתי כמו כי התעללתי כי (במדבר כב: כט) הלא
כאשר התעלל בהם (שמואל א' ו: ו) האמור במצרים. ואינו ל' פועל ומעללים, שא"כ
היה לו לכחזר עוללתי, כמו ועולל לנו כאשר עוללת לי (איכה א: כב) אשר עולל לי

(א) ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה. והטרה זו: שתי. שומי (פ"א שימי)
שאית חני: (ב) התעללתי. שחקתי כמו כי התעללתי כי (במדבר כב: כט) הלא
כאשר התעלל בהם (שמואל א' ו: ו) האמור במצרים. ואינו ל' פועל ומעללים, שא"כ
היה לו לכחזר עוללתי, כמו ועולל לנו כאשר עוללת לי (איכה א: כב) אשר עולל לי

PARASHAS BO

10.

As this *Sidrah* begins, the climax of Moses' mission is impending. The last three plagues, the commandment to sanctify the New Moon (thus laying the basis of the Jewish calendar and the festival cycle), the laws of Passover, and the sanctification of the firstborn are about to come in quick succession. Soon, Pharaoh's resistance will be completely destroyed and he personally will dash through the streets, seeking Moses and Aaron and urging his erstwhile slaves to leave their land of bondage as soon as possible.

The first plague of the *Sidrah*, that of Locusts, introduces a new element. God tells Moses (v. 2) that He intends to make a mockery of Egypt — putting to rest the haughty presumptuousness of Pharaoh and his cohorts — so that not only Egypt, but even the Children of Israel would know that *I am HASHEM*. The inclusion of the Jews in that category implies that even believing people are often imperfect in their faith. That Pharaoh had resisted the evidence of the Divine

origin of the plagues is not surprising. But it seems that even the faith of the Jews, strong though it may have been, was still not perfect. In fact, it was not until the Splitting of the Sea that the Torah testified of Israel that *they had faith in HASHEM and in Moses His servant* (14:31).

❖ **The eighth plague: Locusts.** The Midrash teaches that the plague was "measure for measure": The Egyptians forced their Jewish slaves to grow crops; the locusts devoured the crops.

1. בא אל פרעה — Come to Pharaoh. To warn him of the forthcoming plague (*Rashi*). Although Scripture does not mention locusts in this commandment to Moses, it is clear from what he told Pharaoh (v. 4) that he was sent to deliver a warning (*Ramban*).

Pharaoh's servants are mentioned in this context to imply that even at times when he was ready to yield, they firmed his resistance.

2. . . . ולמען תספר — And so that you may relate. The com-

PARASHAS BO

10 ¹ **H**ASHEM said to Moses, "Come to Pharaoh, for I have made his heart and the heart of his servants stubborn so that I can put these signs of Mine in his midst; ² and so that you may relate in the ears of your son and your son's son that I made a mockery of Egypt and My signs that I placed among them — that you may know that I am HASHEM."

The Eighth
Plague:
Locusts

³ Moses and Aaron came to Pharaoh and said to him, "So said HASHEM, God of the Hebrews: Until when will you refuse to be humbled before Me? Send out My people that they may serve Me! ⁴ For if you refuse to send forth My people, behold, tomorrow I shall bring a locust-swarm into your border. ⁵ It will cover the surface of the earth so that one will not be able to see the earth; and it will consume the remaining residue that was left to you by the hail, and it will consume all the trees that grow for you from the field. ⁶ They will fill your houses, the houses of all your servants, and the houses of all Egypt, such as your fathers and your grandfathers have not seen from the day they came onto the earth until this day." And he turned and left Pharaoh's presence.

⁷ Pharaoh's servants said to him, "How long will this be a snare for us? Send out the men that they may serve HASHEM, their God! Do you not yet know that Egypt is lost?"

⁸ So Moses and Aaron were returned to Pharaoh and he said to them, "Go and serve HASHEM,

mentators note that the Exodus was a seminal event in world history because it demonstrated God's mastery over nature. Thus it became the textbook lesson for humanity that God is not an aloof Creator, but the Master of the universe day by day and event by event. This verse encapsulates that concept, for it tells Israel that the miracles of the Exodus were to teach them for all generations that God can toy with the most powerful kingdoms, and that this creates the perception that He is HASHEM, the Name that denotes His eternity, because its letters comprise the words הָיָה הוּא יְהִיָּה, *He was, He is, He will be*.

הַתְּעַלְלָתִי — *Made a mockery of*. The translation follows Rashi. Others (Onkelos, Rashbam, R' Bachya) render the word that I performed, from the root עלל. R' Bachya explains that in this context, the word emphasizes that God is the *עֵלָה*, *First Cause*, of all events [see previous comment].

מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן — *Moses and Aaron*. Although Aaron always accompanied Moses, this is generally not mentioned. Here it is, because in verses 8 and 11, Pharaoh called them back and then drove them away. Since Aaron was included in the end of the scenario, the Torah mentions him here at the beginning (Ibn Ezra).

עַד־מָתַי — *Until when*. You have seen My total control of the elements and the atmosphere, upon which your very life is dependent, but you maintain your obstinacy. Reason, apparently, has no effect on you. Consequently, the way to break your stubbornness may be through attrition, by subjecting you to a succession of plagues. *Until when*, therefore, will you refuse to submit? (Sforno).

לִשְׁכַּת מִנִּי — *To be humbled before Me*. The key to repentance and righteousness is submissiveness before God. Because Pharaoh was haughty, he could not see the truth and would not bow to the Divine will. He paid the price for his arrogance by having his country devastated and his army drowned in the Sea of Reeds (R' Bachya).

כָּל־הָעֵץ — *All the trees*. This term is the basis of a dispute among the commentators, for if the hail destroyed the trees (9:25), what trees were there for the locusts to consume? All agree that the hail did not totally destroy the trees; rather, that it broke limbs and caused severe damage. According to Ibn Ezra, several months must have elapsed between the hail and the locusts so that the damaged trees could flourish again. Ramban disputes this on several grounds, among them that the flax and barley were fully grown at the time of the hail, so that it must have occurred in the month of Adar (February-March), shortly before the Exodus. Consequently, Ramban holds that the hail fell in Adar, and the last three plagues — locusts, darkness, and the death of the firstborn — took place in quick succession, in Nissan, the month of the Exodus. As for the trees, not all the branches were broken by the hail, so that the remaining ones could have produced foliage in a few weeks.

וַיִּמְלֵאוּ בָּתֵּיָּךְ — *They will fill your houses*. One would have expected Pharaoh's own palace, which was isolated and protected, to be the last one infiltrated by the locusts, while the exposed homes of the peasantry would suffer first. The order of our verse, however, indicates that the opposite occurred, that Pharaoh was the first to feel the effects of the plague and the last were the common people. This teaches that the punishment came first to those who were most responsible for the persecution: first Pharaoh, then his courtiers, and finally the general population (Kli Yakar).

וַיִּסָּב וַיֵּצֵא — *And he turned and left*. Moses surmised that Pharaoh and his servants would be terrified by the prospect that the loss of the remaining food supply would cause a famine. To allow them to digest the news and consult, he and Aaron left abruptly without taking leave. Moses was right, for Pharaoh's servants persuaded the king to capitulate (Ramban).

הָאֲנָשִׁים — *The men*. Although at this point Pharaoh's advisors wanted him to capitulate and let the people go, he was

אֶל־הֵיכָלָם מִי וְמִי הֶהְלָכִים: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּנִעְרֵינוּ וּבְזִקְנֵינוּ
נֵלֶךְ בְּבִגְדֵינוּ וּבִכְנוּתֵנוּ בְּצִאֲנָנוּ וּבִבְקִרְנוּ נֵלֶךְ כִּי חַג־יְהוָה
לָנוּ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי כֵן יְהוָה עִמָּכֶם בְּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח
יֹאֲתָכֶם וְאֶת־טַפְכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נִגַּד פְּנִיכֶם: לֹא כֵן לָכוּ
גַּם הַגִּבֹּרִים וְעַבְדוּ אֶת־יְהוָה כִּי אַתֶּם אַתֶּם מִבְּקָשִׁים
יב שני וַיִּגְרַשׁ אֹתָם מֵאֶת פְּנֵי פְרָעָה:
אֶל־מֹשֶׁה נָטָה יָדָךְ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאַרְבָּה וַיַּעַל עַל־
אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּאכֵל אֶת־כָּל־עֵשֶׂב הָאֶרֶץ אֶת כָּל־אֲשֶׁר
יג הַשָּׂאִיר הִבְרִי: וַיֹּט מֹשֶׁה אֶת־מַטְהוֹ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם
וַיְהִי וְהָג רֹיחַ קָדִים בְּאֶרֶץ כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־הַלֵּילָה
יד הִבְקֵר הָיָה וְרוֹיחַ הַקָּדִים נָשָׂא אֶת־הָאֲרָבָה: וַיַּעַל הָאֲרָבָה
עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיָּנַח בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם כְּבֹד מְאֹד
לִפְנֵי לֹא־הָיָה כֵן אֲרָבָה כְּמֹהוּ וְאֶחָדֵי לֹא יֵהִי־כֵן:
טו וַיִּכֹּס אֶת־עֵינָיו כָּל־הָאֶרֶץ וַתַּחֲשֹׁךְ הָאֶרֶץ וַיֹּאכֵל אֶת־כָּל־
עֵשֶׂב הָאֶרֶץ וְאֶת כָּל־פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר הִבְרִי וְלֹא־
נוֹתַר כָּל־יֵרֶק בְּעֵץ וּבְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם:
טז וַיִּמָּהַר פְּרָעָה לִקְרֹא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר חֲטֹאתִי
יז לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלָכֶם: וְעַתָּה שָׂא גַם חֲטֹאתַי אֲךָ הַפַּעַם
וְהַעֲתִירוּ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְיִסַּר מַעְלִי רַק אֶת־הַמּוֹת
יח־יט הַזֶּה: וַיֵּצֵא מֵעַם פְּרָעָה וַיַּעֲתַר אֶל־יְהוָה: וַיַּהֲפֹךְ יְהוָה
רוּח־ים חֲזָק מְאֹד וַיִּשָּׂא אֶת־הָאֲרָבָה וַיַּתְקַעְהוּ יָמָה סוּף
כ לֹא נִשְׁאָר אֲרָבָה אֶחָד בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם: וַיַּחֲזֹק יְהוָה
אֶת־לֵב פְּרָעָה וְלֹא שָׁלַח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רע"ז

בשילוב מכת הארבה: (יג) ורוח הקדמים: רוח מזרחי: נשא את הארבה. לפי שכל כנגדו, שמלרש בדרומית מערבית היסה כמו שמורש במקום אחר (רע"ז) כמדבר (דג:י) (יד) ואחריו לא יהיה כן. וחושו שהיה ביומי יואל שנאמר בו כמור לא היה מן העולם (יואל ב:ב) למדנו שהיה כד מל משה. כי אוהו של יואל היה ע"י מיני הרבה שהיו יחד ארבה ילק חסיל גוס, אבל של משה (ולא היה חלל של) מין אחד, וכמור לא היה ולא יהיה: (טז) כל ירק. עלה ירוק, וירדו"ל כלע"י: (יט) רוח ים. רוח מערבי: ימה סוף. אומר אני שים סוף היה מקלחו למערב כנגד כל רוח דרומית וגם במזרח של ארץ ישראל, לפיכך רוח ים חקמו לארבה בימה סוף כנגדו. וכן מלנו לענין חומיין שהוא סוף ליד מזרח, שנאמר מים סוף ועד ים פלשתיים (שמות כג:ל) ממזרח למערב, שים פלשתיים במערב היה, שנאמר בפלשתיים יושבי חבל הים גוי כרמים (לפניה כה:י) לא נשאר ארבה אחד. אף המלוחים שגלחו מהם (ע"ר כג:יז):

not ready to give in. When he recalled Moses, he said, in effect, that the women and children would be hostages in Egypt to guarantee the return of the men (Or HaChaim).

8. מי נמי והלכים — Which ones [lit.: who and who] are going?

(י) באשר אשלח אתכם ואת טפכם. אף כי אשלח גם את הלוא ואת הבקר כאשר אמרתם: ראו כי רעה נגד פניכם. כחרגומו. ומדבר אגדה שמעתי, כוכב אחד יש שמו רעה, אמר להם פרעה רואה אני באלהגנינות שלי אוהו כוכב טולה לקראתכם כמדבר והוא סימן דם והריגה. וכשחטאו ישראל בעגל ובקש הקב"ה להרגם אמר משה בחפלו למה יאמרו מזרים לאמר ברעה הולכים (להלן לב:יב), זו היא שאמר להם (פרעה) ראו כי רעה נגד פניכם. מיד וינחה ה' על הרעה (שם יד), והסך את הדם לדם מילה שגל יהושע אוהם, וזה שגל' היום גלותי את חרפת מזרים מעליכם ויהושע (הט) שהיו אומרים לכם דם אלו ראוין עליכם כמדבר וילקוט כי תשא (שנב:י) (ויא) לא כן. כאשר אמרתם להלוי הטה עמכם, אלל לכו הגברים ועבדו את ה': כי אתה אתם מבקשים. (אוהם עבדוה) בקשתם עד הנה, נזכרה לאלהינו (לעיל ה:ח) ואין דרך הטה לזכות: ויגרש אותם. הרי זה לא קל ולא פ' מה המגרש: (יב) בארבה.

Pharaoh's demand for a specific list implied that only the elders and leaders should be permitted to go, and they would bring offerings on behalf of the rest of the nation. Moses insisted that everyone must go, to which Pharaoh

your God; which ones are going?"

⁹ Moses said, "With our youngsters and with our elders shall we go; with our sons and with our daughters, with our flock and with our cattle shall we go, because it is a festival of HASHEM for us."

¹⁰ He said to them, "So be HASHEM with you as I will send you forth with your children! Look — the evil intent is opposite your faces. ¹¹ Not so; let the men go now. Serve HASHEM, for that is what you seek!" And he drove them out from Pharaoh's presence.

¹² HASHEM said to Moses, "Stretch out your hand over the land of Egypt for the locust-swarm, and it will ascend upon the land of Egypt and eat all the grass of the land, everything that the hail had left." ¹³ Moses stretched his staff over the land of Egypt, and HASHEM guided an east wind through the land all that day and all the night. It became morning and the east wind carried the locust-swarm. ¹⁴ The locust-swarm ascended over the entire land of Egypt and it rested in the entire border of Egypt, very severely; before it there was never a locust-swarm like it and after it there will not be its equal. ¹⁵ It covered the surface of the entire land and the land was darkened; it ate all the grass of the land and all the fruit of the tree that the hail left over. No greenery remained on the trees or the grass of the field in the entire land of Egypt.

¹⁶ Pharaoh hastened to summon Moses and Aaron and he said, "I have sinned to HASHEM, your God, and to you. ¹⁷ And now, please forgive my sin just this time, and entreat HASHEM, your God, that He remove from me only this death."

¹⁸ He left Pharaoh and entreated HASHEM. ¹⁹ HASHEM turned back a very powerful west wind and it carried the locust-swarm and hurled it toward the Sea of Reeds; not a single locust remained within the entire border of Egypt. ²⁰ But HASHEM strengthened the heart of Pharaoh, and he did not send out the Children of Israel.

responded with a "compromise" offer: Let all the adult males go, but not the women and children (Ramban).

9. בִּי חַגֵּי לָנוּ — Because it is a festival of HASHEM for us. Moses enunciated the principle that sets Judaism apart from other religions. The Torah requires the same of every boy and girl once they come of age as it does of the patriarchs and matriarchs. All commandments are equally binding on everyone, and when the nation is bidden to bring offerings to God, everyone — not merely elders or even adult males — must participate. *R' Bachya* comments that Moses' reference to a festival alluded to Shavuot, the festival of the giving of the Torah at Sinai.

10. וְהִי בְּךָ ה' — So be HASHEM with you. Pharaoh answered sarcastically, as if to say that he would not let them go and God would not be with them, for he went on to accuse them of dishonesty, so God would surely not help them.

בִּי רָעָה נֶגְדְּ פָנֶיכֶם — The evil intent is opposite your faces. *Onkelos*, as preferred by *Rashi* and explained by *Ramban*, renders that Pharaoh chastised Moses by saying, "Your evil intent is to leave and not return — that is obvious, because there is no other reason to take your children along. Thus, your evil intent is rebounding against you, for it has exposed your treachery."

According to the Midrash, רָעָה, Evil, is the name of a star. Pharaoh's astrologers had assured him that that star, signifying a bloody end, would govern Israel's destiny in the Wilderness where they were seeking to go. Moses alluded to this prediction after the sin of the Golden Calf. As part of his

prayer, he said that if God destroyed the Jewish people, the Egyptians would say that Pharaoh's astrologers had foretold Israel's bitter end, for they would say, בִּרְעָה הוֹצִיָאָם, He [God] took them out [under the astrological influence of the star called] Evil [32:12]. The truth was, however, that the "blood" would be that of the mass circumcision of the nation under Joshua's leadership, after Israel crossed the Jordan into Eretz Yisrael.

11. בִּי אַתָּה — For that, i.e., the opportunity to worship — and since that is your purpose, you have no reason to take your children (*Rashi*). According to *Ibn Ezra*, אַתָּה, that, refers to the evil mentioned in the previous verse.

16. וַיַּהֲרֵס פָּרְעֹה — Pharaoh hastened. He wanted the locusts removed before they could devour the roots of the vegetation, thereby causing permanent damage (*Sforno*).

17. שָׂא נָא — Please forgive. Pharaoh's request for forgiveness is in the singular, whereas his request for a prayer on his behalf is in the plural. His apology was directed to Moses, whom he had come to venerate as his master. His plea that they pray was addressed to both as a matter of courtesy, even though he knew from Moses himself [8:8, 25, 9:29] that he was the one who did the praying (*Ramban*).

אֶךְ הַעַתָּה — Just this time, for I will not sin again (*Ibn Ezra*).

19-20. God changed the east wind, which brought the locusts, to a west wind that blew them away. Not a single locust remained, not even those that the Egyptians had preserved for food (*Midrash*). Thereupon, God strengthened

כא וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲרִים יָדְךָ עַל צִית שִׁמְאִי וְיִהְיֶה חֲשׂוֹכָא עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּתַר דִּיעֲדִי קֶבֶל לִילִיא: כב נֹאמְרִים מֹשֶׁה יְיָ יְהוָה עַל צִית שִׁמְאִי וְהָיָה חֲשׂוֹךְ קֶבֶל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּלְתָּא יוֹמִין: כג לֹא חֲזוּ אֲנִשׁ יְתֵי אַחוּהִי וְלֹא קָמוּ אֲנִשׁ מִתַּחְתּוּהִי תִלְתָּא יוֹמִין וְלִכְלֵ בְנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה נְהוּרָא בְּמוֹתִבְנֵהוּן: כד דְּרֻקְרָא פְרַעָה לְמֹשֶׁה וַאֲמַר אֲוִילֹ פִּלְחוּ קֶרֶם יְיָ לְחוֹד עֲנֹכוֹן וְחוֹרְכוֹן שְׁבִיקוּ אֶף טַפְלֹכוֹן חִיִּיל עִמְכוֹן: כה וַאֲמַר מֹשֶׁה אֶף אֵת תַּתְּן בִּידְנָא נִכְסֵת קִרְשִׁין גַּעֲלוֹן וְנַעֲבֹד קֶרֶם יְיָ אֱלֹהֵנָא: כו וַאֲפִי בְעִירְנָא חִיִּיל עִמְנָא לֹא יִשְׁתָּאֵר מִדְּעַם אֲרִי מִנָּה אֲנַחְנָא נִסְכִּין לְמַפְלַח קֶרֶם יְיָ אֱלֹהֵנָא וְאֲנַחְנָא לִית אֲנַחְנָא יִדְעִין מַה נַּפְלַח קֶרֶם יְיָ עַד מִיתְנָא תַמְזִין: כז וַאֲתַקֵּף יְיָ יְתֵי לְבָא דְּפִרְעָה וְלֹא אָבָא לְשִׁלְחוֹתוֹן: כח וַאֲמַר לָהּ פְרַעָה אֲוִיל מַעֲלִין אִסְתַּמֵּר לָהּ לֹא חוֹסִיף לְמַחְזִין אִפִּי אֲרִי בְיוֹמָא דְּתַחְזִין אִפִּי תַמּוֹת: כט וַאֲמַר מֹשֶׁה יְיָאֵת מְלִילְתָא לֹא אוֹסִיף עוֹד לְמַחְזִין אִפִּי:

כא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה נָטָה יָדְךָ עַל-הַשָּׁמַיִם וְיִהְיֶה חֹשֶׁךְ עַל-אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּט מֹשֶׁה אֶת-יָדוֹ עַל-הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ-אֲפֹלָה בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים: לא רָאוּ אִישׁ אֶת-אָחִיו וְלֹא-קָמוּ אִישׁ מִתַּחְתּוֹ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְלִכְלֵ-בְנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹר בְּמוֹשְׁבֹתָם: בד וַיִּקְרָא פְרַעָה אֶל-מֹשֶ׈ה וַיֹּאמֶר לְכוּ עִבְדוּ אֶת-יְהוָה רַק צֹאנְכֶם וּבְקִרְכֶם יָצֵג גַּם-טַפְכֶם וְלָךְ עִמָּכֶם: כה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַם-אַתָּה תִתֵּן בְּיָדְנוּ זִבְחִים וְעֹלֹת וְעֲשִׂינוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ: כו וְגַם-מִקְנֵנוּ וְלָךְ עִמָּנוּ לֹא תִשָּׂאֵר פְּרִסָּה בִּי מִמֶּנּוּ נִקָּח לַעֲבֹד אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֲנַחְנוּ לֹא-נִדְרַע מִה-נַּעֲבֹד אֶת-יְהוָה עַד-בְּאֵנוּ שְׁמָה: כז וַיַּחֲזֹק יְהוָה אֶת-לֵב פְּרַעָה וְלֹא אָבָה לְשַׁלְּחָם: כח וַיֹּאמֶר לוֹ פְּרַעָה לָךְ מַעֲלִי הַשֹּׁמֶר לָךְ אֶל-תִּסְף רְאוֹת פָּנֶי בִּי בְּיוֹם רְאוֹתָךְ פָּנֵי תַמּוֹת: כט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בֵּן דְּבִרְתָּ לֹא-אִסָּף עוֹד רְאוֹת פָּנֶיךָ:

שלישי

כז

כט

רש"י

לעמוד ועומד אין יכול לישב. ולמה הביא עליהם חשך, שהיו בישראל בצרות הדור רשעים ולא היו רוצים ללכת, ומתו בשלש ימי אפלה כדי שלא יראו מלכים במפלתם ויחמרו אף הם לזקין כמותו. ועוד שפסוק ישראל וראו את כלבים, וכשילאו והיו שואלין מהן והיו אומרים אין בידנו כלום, אומר לו אני רחמיך בביתך ובמקום פלוני הוא (ע"ר ידג; נחמואל ג); שלשת ימים. שלוש ימים. שלוש ימים. טרילי"א בלע"ז, וכן שבעת ימים בכל מקום שטייל"א של ימים: (כד) יצג. יאה מוצג במקומו: (כה) גם אתה תתן. לא דרך שמקני יך עמנו חלל גם משלך תתן: (כו) פרסה. פרסת רגל, פלנט"א בלע"ז: לא נדע מה נעבד. כמה חכמה העבודה, שמה ישרל יותר ממה שבידנו: (כט) בן דברת. יפה דברת ונמנו דברת, אמת שלא אוסיף עוד ראות פניך (מכילתא פרשה יג, ביבאל: ע"ר ית:א):

Pharaoh's heart again, an illustration of the principle "If one wishes to contaminate himself, the way is opened for him" (*Ibn Ezra*), for Pharaoh still was insincere; he wanted only to rid himself of the plague.

☞ **The ninth plague: Darkness.** Like the third and the sixth plagues, this was the end of a set of three, so it was not preceded by a warning.

The darkness during the day was darker than that of a normal night, and at night it became even more intense. After the first three days of the plague, the darkness entered a new stage; it was so thick that the Egyptians could not even move (*Rashi*). There were two reasons for the darkness: (a) Among the Jews, there were people who did not deserve to be freed [because they were so assimilated into Egyptian culture that there was no hope for them to return to the covenant of Israel] and who were to die. God provided the darkness so that the Egyptians would not see their death and claim that the plagues affected Jews and Egyptians alike: (b) the darkness provided an opportunity for the Jews to

(בא) וימש חשך. ויחשיך עליהם חשך יותר מחשכו של לילה, וחשך של לילה יחמיש ויחשיך עוד: וימש. כמו ויחמש. יש לנו תיבות הרבה חסרות אל"ף לפי שאין הברת האלף נכרת כ"ל אין הכתוב מקפיד על חסרונה, כגון ולא יהל שם ערבי (ושפיה יגכ) כמו לא יאהל, לא יסה אהל. וכן וחזתי חיל (שמואל ב כב:מ) כמו וחאזרתי. ואונקלוס תרגם לשון חסרה, כמו לא ימש (להלן יגכב), בחר דיעדי קבל ליליא, כשיגיע סמוך לאור היום. אבל אין הדבור מיושב על הוי"ו של וימש לפי שהוא כתוב אחר ויהי חשך. ומדרש אגדה פותרו לשון ממשש בזהרים (דברים כה:כט) שהיה כפול ומכופל ועב עד שהיה בו ממש (ע"ר ידא:); (כב) ויהי חשך אפלה וגו' שלשת ימים וגו'. חשך של אופל שלא ראו איש את אחיו ג' ימים, ועוד שלש ימים אחרים חשך מוכפל על זה שלא קמו איש מחמיו, ויש אין יכול

circulate in the Egyptian homes to determine the location of valuables that they would later ask to borrow (*Rashi*). Later, when the Egyptians realized that the Jews had been in their homes and had the opportunity to loot at will, but had not done so, Israel earned esteem in the eyes of the Egyptians (*Mechilta*, 12:36).

22. *His hand.* On previous occasions when Moses was commanded to stretch forth his *hand*, he stretched out his hand holding the *staff* [see 9:23, 10:13], but here he did not use the staff. It may be that, because the darkness was drawn to earth from an exalted place in heaven (*Shemos Rabbah* 14), it would have been disrespectful for Moses to extend his staff toward it (*Or HaChaim*), for, as noted in the introduction to this plague, the darkness was not merely the absence of light.

22-23. Duration of the plague. According to the Midrash, each plague was intended to last for seven days [see notes to 7:25], which raises the question of why these two verses

- The Ninth Plague: Darkness* ²¹ *HASHEM said to Moses, "Stretch forth your hand toward the heavens, and there shall be darkness upon the land of Egypt, and the darkness will be tangible"* ²² *Moses stretched forth his hand toward the heavens and there was a thick darkness throughout the land of Egypt for a three-day period.* ²³ *No man could see his brother nor could anyone rise from his place for a three-day period; but for all the Children of Israel there was light in their dwellings.*
- Duration of the Plague* ²⁴ *Pharaoh summoned Moses and said, "Go — serve HASHEM, only your flock and cattle shall remain behind; even your children may go with you."*
- Pharaoh's Offerings* ²⁵ *Moses said, "Even you will place in our hands feast-offerings and elevation-offerings, and we shall offer them to HASHEM, our God.* ²⁶ *And our livestock, as well, will go with us — not a hoof will be left — for from it shall we take to serve HASHEM, our God; and we will not know with what we are to serve HASHEM until our arrival there."*
- Pharaoh's Final Intransigence* ²⁷ *HASHEM strengthened the heart of Pharaoh and he did not wish to send them out.* ²⁸ *Pharaoh said to him, "Go from me! Beware — do not see my face any more, for on the day you see my face you shall die!"* ²⁹ *Moses said, "You have spoken correctly. I shall never see your face again."*

speak of three-day periods of darkness. *Ibn Ezra* and *Rashbam* interpret according to the plain meaning of the verses that the darkness lasted for only three days. *Rashi*, however, based on the Midrash, interprets that there were two different degrees of darkness, each lasting for three days, as explained in the commentary above. The seventh day of darkness was reserved for the Splitting of the Sea, when darkness enveloped Pharaoh's army so that they could not attack the Jews.

23. לֹא-יָרְאוּ אִישׁ — *No man could see.* This occurred during the first three days (*Rashi*).

Ramban comments that the darkness was not merely an absence of light, but an opaque, fog-like condition that extinguished all flames, so that the Egyptians could not even use lamps. He cites *Ibn Ezra* that it may have been a very dense fog, like that which sometimes closes in over the Atlantic Ocean, and it was so dark that the Egyptians could not even keep track of the days.

וְלֹא-קָמוּ אִישׁ מִמְּקוֹמֵהוּ — *Nor could anyone rise from his place.* In the plain sense of the verse, they remained in place because there was nowhere they could go in the extreme darkness (*Ibn Ezra*). Midrashically, however, this refers to the second three-day period of the plague, when the darkness intensified and became so palpable that the Egyptians literally could not move. "One who was sitting could not stand and one who was standing could not sit" (*Rashi*).

24. Pharaoh changed his tactics by saying he would let the children go, but he still insisted on hostages to insure the return of the people. Since the main wealth of the Jews was their livestock, they would be forced to return — and if not, Pharaoh would have the animals (*Ramban*).

R' Munk notes that even in enslavement, the Jews maintained the right to own herds, and, indeed, had considerable wealth. But neither in the Egyptian nor in later exiles was wealth a guarantee against persecution — or even the murder of their children.

25-26. Pharaoh's offerings. Moses told Pharaoh that not

only would the Jews leave with all their livestock — including horses and donkeys along with the kosher animals [as implied by verse 26: *not a hoof . . .*] — even Pharaoh himself would send along animals to be offered on his behalf. The commentators question why Moses would want offerings from Pharaoh. *Ramban* maintains that Moses had no intention of giving Pharaoh the privilege of atonement through offerings. He meant to say only that Pharaoh would surrender so completely that he would even wish to share in the offerings.

27-29. Pharaoh's final intransigence. God strengthened the king's heart once again and he became more defiant than ever. For the first time, he ejected Moses and threatened him with death if he dared appear again. Moses agreed, for there would be no need for him to seek out Pharaoh again, since the next plague would kill the firstborn of Egypt, and bring Pharaoh groveling and begging the Jews to leave Egypt as soon as possible.

According to the Midrash (*Shemos Rabbah* 18:1), Pharaoh's ultimatum presented a dilemma: How could Moses warn Pharaoh of the coming Plague of the Firstborn if he was now forbidden to see Pharaoh? The Midrash teaches that, in order to spare Moses the embarrassment of coming back to Pharaoh after having said that he would never do so again, God appeared to Moses amid the moral contamination of the palace and told him about the impending plague, so that he could warn Pharaoh immediately. See *Rashi* 11:4.

Although Moses declared here that this was the last time he would ever see Pharaoh, 12:31 indicates that they met again. *Ramban* explains that Moses meant to say only that he would never come to visit Pharaoh again, but after the Plague of the Firstborn [12:31], it was Pharaoh who came looking for Moses, so Moses' statement here did not apply. *Sforno*, however, contends that Moses never saw Pharaoh after this meeting; in 12:31, only Pharaoh's servants spoke to Moses.

In view of the extent of the suffering already inflicted upon

א וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה עוֹד מִכְתָּשׁ חֹד אֵימִי
עַל פְּרַעֲהַ וְעַל מִצְרַיִם כֹּתֵר כֹּן יִשְׁלַח
יִתְּכֹן מִכָּא בְּשִׁלְחוֹתָהּ גְּמִירָא תִּרְכָּא
יִתְרִיר יִתְכֹן מִכָּא: ב מִלִּיל כָּעֵן קִדְם
עֲמָא וַיִּשְׁאַלֹּן גִּבְר מִן חִבְרָה וְאִתְחַתָּא מִן
חִבְרָתָהּ מִנִּין דְּכֶסֶף וּמִנִּין דְּדָהָב: ג וַיְהִי
יְיָ יֵת עֲמָא לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי מִצְרַיִם אִף
גִּבְרָא מֹשֶׁה רַב לַחֲדָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם
בְּעֵינֵי עַבְדֵי פְרַעֲה וּבְעֵינֵי עֲמָא: ד וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה בְּדִן אִמְר יְיָ כְּפִלְגוֹת לִילָא אֲנָא
מִתְגַּלִּי בְּגוּ מִצְרַיִם: ה וַיְהִי כֵן בּוֹכְרָא
בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם מִבּוֹכְרָא דְּפְרַעֲה
דְּעֵתִיד לְמַתֵּב עַל כְּרִסֵּי מַלְכוּתָהּ עַד
בּוֹכְרָא דְּאִתְחַתָּא דִּי כֹתֵר רִיחֵיָא וְכֹל
בּוֹכְרָא דְּבְעִירָא: ו וַתְּהִי צִנּוּחַתָּא
רַבְתָּא בְּכָל אֲרָעָא דְּמִצְרַיִם דְּכֹתָהּ לֹא
הָיָה וּדְכֹתָהּ לֹא תִסָּף: ז וְכָלֹל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֹא יִנּוּק פִּלְבָּא לִישְׁנָה לְמִנְבַּח
לְמִאֲנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא בְּדִיל דְּתִדְעוּן
דִּיפְרֵשׁ יְיָ בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל:
ח וַיִּתְּחַן כָּל עַבְדֵּיךָ אֵלָיו וַיִּבְעוּן
מִנִּי לְמִימְר פּוֹק אֶת וְכָל עֲמָא דִּי עִמָּךְ

א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עוֹד נֵגַע אֶחָד אָבִיא עַל־פְּרַעֲה
וְעַל־מִצְרַיִם אַחֲרֵי־כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם מִזֶּה בְּשִׁלְחוֹ פִלָּה
ב גֶּרֶשׁ יִגְרֹשׁ אֶתְכֶם מִזֶּה: דְּבִרְגָא בְּאוּנֵי הָעָם וַיִּשְׁאַלֹּ
אִישׁ וּמֵאֵת רַעְיוֹ וְאִשָּׁה מֵאֵת רַעְיוֹתָהּ כָּל־יֶכֶסֶף וְכָל־
ג זָהָב: וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־חֹן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם גַּם הָאִישׁ
מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד בְּאַרְץ מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי־פְרַעֲה
ד וּבְעֵינֵי הָעָם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר יְהוָה
ה כַּחצֵת הַלֵּילָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם: וּמֵת כָּל־בְּכוֹר
בְּאַרְץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר פְּרַעֲה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר
ו הַשֹּׁפֵחַ אֲשֶׁר אַחֲרֵי הַרְחִיק וְכָל בְּכוֹר בַּהֲמָה: וְהָיְתָה
צִעָקָה גְדֹלָה בְּכָל־אֲרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר פָּמְהוּ לֹא נִהְיְתָה
ז וּכְמֹהוּ לֹא תִסָּף: וְכָלֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחַר־צַלְבִּי
לְשׁוֹן לְמֵאִישׁ וְעַד־בַּהֲמָה לְמַעַן תִּדְעוּן אֲשֶׁר יִפְלָה יְהוָה
ח בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל: וַיִּרְדּוּ כָל־עַבְדֵּיךָ אֵלָה אֱלֹהֵי
וְהִשְׁתַּחוּוּ־לִי לֵאמֹר צֵא אֶתְּהָ וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בְּרַגְלֵיךָ

רביעי

רס"ה

יב(כט): ממבקר פרעה עד בכור השפחה. כל הפחוסים מבכור פרעה ומבוסים
מבכור השפחה היו ככלל. ולמה לקו בני השפחות, שאלו הם היו משעבדים בהם
(ושמחים בלדתם) ומכילתם סס; תחומא יסן יח; תחומא יסן יח; וכל בכור בהמה. לפי
שהיו עובדין לה. כשהקב"ה נפרע מן האומה (עובדי כוכבים) נפרע מאלהיה (ב"ר
לוי: (ז) לא יחרץ בלב לשונו. אומר אני שהוא לשון שטן, לא יסן. וכן לא חרץ
לכני ישראל לאיש את לשונו (יהושע י"ב: לא סן. אז חרץ (שמואל ב' ה'כד) חשקן.
למורג חרץ (ישעיה מלכו: שטן. מחשבות חרץ (משלי כ"ה: אדם חרץ ושטן. ויד
חרוים חרץ (ס"ד) חרופים, סותרים שטנים: אשר יפלה. יבדיל: (ח) וירדו
כל עבדיך. חלק כבוד למלכות, שהרי כסוף ירד פרעה בעלמו אליו בלילה ואמר
קומו לאו מתוך עמי (להלן יב'כ"א) ולא אמר לו משה מחלה וירדת אלי והשחיות
לי (ס"ד) זג; זכים קב): אשר ברגליך. ההלכים אחר עמך והלוקך:

(א) בלה. גמירא (ואונקלוס). [כלה] כליל, כולסם יסלה: (ב) דבר נא. אין נא אלל
לשון בקשה. בבקשה ממך הוהירם על כך, שלא יאמר אותו לדיק אברהם ועבדו ועמו
אומם (בראשית ע"ג: קיים בהם, ואחרי כן ילאו ברכו גדול (ס"ד) לא קיים בהם
(ברכות ט:). (ד) ויאמר משה בה אמר ה'. בעמדו לפני פרעה נאמרה לו נבואה
זו, שהרי משיא מלפניו לא הוסיף ראות פניו (ס"ד יח'א: בחצות הלילה. כהחלק
הלילה. כחצות כמו בעלות (אופטים יג: בחרות אפס בנו (מהללים קב'ג). זה פשוטו
לישבו על אפניו, שאין חצות שם דבר של חלו. ורבותינו דרשוהו כמו כחצו הלילה,
ואמרו שאמר משה בחצות, שמשמע סמוך לו או לפניו או לאחריו, ולא אמר בחצות,
שלא יטעו אלעגניני פרעה ויאמרו משה בחצו הוא (אבל הקב"ה יודע עמו ורגעיו
אמר בחצות) (ברכות ד:). (ה) עד בכור השבוי (להלן יד:כט). למה לקו השבויים, כדי
שלא יאמרו יראתם חכמה עלבוסם והביאה פורענות על מלרים (מכילתא פרשה יג,

Egypt and the indisputably Divine origin of the plagues, Pharaoh's audacity at this point seems incredible. It is a stark illustration of the Sages' teaching that the wicked do not repent even when they stand on the threshold of Gehinnom (Erubin 19a). As noted above, God's intervention in strengthening Pharaoh's heart was merely to keep him from being overwhelmed by the pain, thus allowing him to make whatever decision he deemed rational. Now, as the plagues approached their climax, the evil of his nature surged to the surface with his brazen ejection of Moses.

11.

1-8. Warning of the Plague of the Firstborn.

1. עוד נגע אחד — One more plague. As noted above, God told Moses about this plague as soon as Pharaoh demanded that he leave the palace. Our verse alludes to the plague

only briefly, but God conveyed it to him in full detail, as it is described later in the chapter, and Moses repeated it in full to the king (Ramban).

פִּלָּה — It shall be complete. The translation follows Rashi. Sforno, however, has an entirely different rendering of the verse, which has a universally relevant moral dimension. He renders: He shall send you [i.e., all the Jews] בְּשִׁלְחוֹ, as he had sent you [i.e., Moses and Aaron, when he ejected you from the palace]; he shall surely thrust out all of you [בְּכֹלָה]. Previously, when he drove Moses and Aaron from his presence, Pharaoh had defied God by refusing to free Israel. God's justice decrees that one who refuses of his own free will to obey Him will be forced to do so in a less pleasant manner. As the Sages teach, whoever neglects the Torah because of wealth, will ultimately neglect it in poverty (Avos 4:10).

2. דְּבִרְגָא — Please speak. God asked Moses to make a

11

Warning of
the Plague
of the
Firstborn

The New
Status of
the Jews

¹ **H**ASHEM said to Moses, "One more plague shall I bring upon Pharaoh and upon Egypt; after that he shall send you forth from here. When he sends forth, it shall be complete — he shall drive you out of here. ² Please speak in the ears of the people: Let each man request of his fellow and each woman from her fellow silver vessels and gold vessels." ³ HASHEM granted the people favor in the eyes of Egypt; moreover, the man Moses was very great in the land of Egypt, in the eyes of the servants of Pharaoh and in the eyes of the people.

⁴ Moses said, "So said HASHEM, 'At about midnight I shall go out in the midst of Egypt. ⁵ Every firstborn in the land of Egypt shall die, from the firstborn of Pharaoh who sits on his throne to the firstborn of the maidservant who is behind the millstone and all the firstborn of beast. ⁶ There shall be a great outcry in the entire land of Egypt, such as there has never been and such as there shall never be again. ⁷ But against all the Children of Israel, no dog shall whet its tongue, against neither man nor beast, so that you shall know that HASHEM will have differentiated between Egypt and Israel.' ⁸ Then all these servants of yours will come down to me and bow to me, saying, 'Leave — you and the entire people that follows you.'"

special effort to prevail upon the Jews to request valuables from their Egyptian neighbors, because unless they did so, the soul of Abraham would have a grievance against God. He would say that God carried out in full measure the prophecy that his offspring would be oppressed, but not the companion promise that the Jews would leave their captivity with great wealth [Genesis 15:14-15]. To forestall this, God pleaded, as it were, with Moses to prevail upon the Jews to request valuables from the Egyptians (*Rashi* from Midrash).

3. The new status of the Jews. *Ibn Ezra* connects this verse to verse 2, and takes it to be an explanation of why the Egyptians would be willing to give valuables to the Jews. *Ramban* maintains that the two verses are entirely unrelated; rather, it relates an unexpected fact. One would have expected the Egyptians to hate the Jews, blaming them for the suffering of the plagues, but the Torah tells us that this was not the case. The population bore no grudge; they said that the Jews had been righteous while they, the Egyptians, were the wicked ones. Regarding Moses, we are told that his prestige grew *בְּעֵינֵי הָעָם*, in the eyes of the people, but it is not clear which people, the Jews or the Egyptians. *Ramban* comments that it refers to the Jews. Originally, they had been angry with Moses for having caused Pharaoh's intensified persecution. Now, they acknowledged his greatness. Alternatively, *Ramban* comments that it may refer to the Egyptian masses. Pharaoh, however, is omitted from this statement, because God had hardened his heart against Moses, as evidenced by his harshness the last time Moses had spoken to him.

4. כְּחֶצֶת הַלַּיְלָה — At about midnight. Moses did not say that the plague would occur *exactly* at midnight, because Pharaoh's astrologers might miscalculate the time and think that the moment of the plague was somewhat before or after midnight. If so, they would claim that Moses was a charlatan for predicting the wrong time (*Rashi*).

R' Bachya adds that since the third plague, when the magicians were forced to admit that God was at work in Egypt, their belief in Moses' veracity had been reinforced as

the plagues progressed. Now, if Moses were to "err" in predicting the exact time of the last plague, the Egyptian wise men would retroactively lose faith in Moses.

The above Midrashic comment gives an insight into a less than savory aspect of human nature. Even though the firstborn were dying all around them, the astrologers would snatch at a straw to discredit Moses. This sort of perverse attitude has corrupted human behavior throughout history. Such is the nature of the wicked; their belief in God is so fragile that they will discard it at the slightest provocation.

אֲנִי יוֹצֵא — I shall go out. God Himself, not an angel, would carry out the plague, for two reasons: (a) because of His love for Israel; and (b) since even the firstborn of males would die, only God could know their identity (*Or HaChaim*).

וְכָל־בְּכוֹר — Every firstborn . . . shall die. Even the firstborn of the poor and underprivileged would die: foreign captives, so that they would not attribute their survival to the power of their idols; the firstborn children of lowly Egyptian maidservants because they, too, enjoyed the suffering of the Jews; and the firstborn of animals because the Egyptians worshiped them, and God exacts judgments against the gods of sinners (*Rashi*).

וְלֹכֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל — But against all the Children of Israel . . . In sharp contrast to the grief and death that will engulf the Egyptians, the Jews will enjoy complete tranquility; not even a dog will bark or howl against them.

כָּל־אֲדָמָה — All these servants of yours. The fact was that Pharaoh himself came running to Moses and Aaron, but out of respect to the crown, Moses did not mention him in this humiliating context (*Rashi*).

Since Pharaoh had been rude to Moses in the presence of these servants of his, it was necessary — according to the principle of measure for measure — for all of them to see his discomfiture when he would be forced to acknowledge Moses' supremacy. In order for this to happen, it may even be that God spared the firstborn among these servants (*Or HaChaim*).

ובחר בן אפוק ונפק מן קדם פרעה
בחקוק רגז: ויאמר יי למשה לא יקבל
מכונן פרעה בדיל לאסגא מופתי
בארעא דמצרים: ומשה ואהרן
עברו ית כל מופתי האלין קדם
פרעה ואתקף יי ית לבא דפרעה ולא
שלח ית בני ישראל מארעה: ויאמר
יי למשה ולאהרן בארעא דמצרים
למימר: בנחא הדין לכון ריש
ירחין קדמאי הוא לכון לירחי שתא:

וְאַחֲרֵי־כֵן אֵצָא וַיֵּצֵא מֵעַם פְּרָעָה בְּחֵרֵי־אָף: וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֹא־יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פְּרָעָה לְמַעַן רְבוֹת
מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ אֶת־כָּל־
הַמּוֹפְתִים הָאֵלֶּה לִפְנֵי פְרָעָה וַיַּחֲזֹק יְהוָה אֶת־לֵב פְּרָעָה
וְלֹא־שָׁלַח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ: וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: הַחֹדֶשׁ
הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדֶשִׁי הַשָּׁנָה:

רש"

חומר לא כ"ט, ומפני מה לא נדבר עמו בחור הכרך, לפי שהיה מלאה גלוים
(מכילתא א): (ב) החדש הזה. הראה לבנה בחיזוקה ואמר לו כשהיה ממחש
יהיה לך ראש חדש (מכילתא). ואין מקרא יולא מידי פשוטו (שבת סג). על חדש ניסן
אמר לו, זה יהיה ראש לשדר מנין החדשים, שיהא אייר קרוי שני פיון שליש: הוה.
נחקה משה על מולד הלבנה באיוו שער מראה ומהיה רחוקה לקדש והראה לו
באלבנה את הלבנה בריקע ואמר לו כזה ראה וקדש. וכילד הראה והלא לא היה מדבר
עמו אלא ביום, שנאמר ויהי ביום דבר ה' (שמות וזח) ביום לווחו (ויקרא זלח) מן
היום אשר נזה ה' והלאה (במדבר מו:כג), אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו פרשה

ואחרי בן אצא. עס כל העם מארץ: ויצא מעם פרעה. כשגמר דבריו ולא
מלפניו: בחרי אף. על אומר לו אל חוסף רחוק פני (לעיל יכח): (ט) למען רבות
מופתי. (מופתי שנים רבות שלשה) מכת בכורות וקריעת ים סוף ולגער את מלכים:
(י) ומשה ואהרן עשו וגו'. כבר כתב לנו זאת בכל המופתים ולא שנאה כאן אלא
בשגיל לסמכה למרשה שלחמרים: (א) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן. בשגיל
שלחמין עשה וטרח במופתיים כמשה חלק לו כבוד זה במלוא ראשונה שכללו עם משה
דברו (תנחומא יט:ח) בארץ מצרים. חון לכרך. חו אינו אלא בחור הכרך, ח"ל
כלחתי את העיר וגו' (לעיל ט:כט), ומה חפלה קלה לא החפלה בחור הכרך, דבור

After that, I will leave, i.e., Moses and his
people would leave Egypt after Pharaoh and his servants
came running in submission (*Rashi*). According to *Sforno*,
Moses was informing Pharaoh that he would not leave in the
middle of the night when the Egyptian leadership came to
him, but only at daybreak (*Sforno*).

Will not heed. God warned Moses not to be
disappointed at Pharaoh's astounding stubbornness. Logic
would have dictated that after all Moses' predictions had
been unerringly accurate, Pharaoh would have succumbed
upon hearing that wholesale death was in store. However, as
God now told Moses, Pharaoh's heart was being hardened
because there were still wonders to be performed in Egypt.

My wonders. These wonders were the Plague of the
Firstborn, the Splitting of the Sea, and the drowning of the
Egyptian soldiers in its water (*Rashi*). *Ramban* disagrees,
because the two latter miracles did not occur in the land of
Egypt. According to him, God referred to the firstborn and
the destruction of the idols.

So Moses and Aaron performed.
Although we have been told many times that they did
whatever God commanded, it is repeated here as a prelude
to the next chapter. Because Aaron joined Moses in
performing these miracles, God made them equal partners
in receiving the first commandment given to Israel as a
nation (*Rashi*, here and to 12:1).

the sense of this verse is that
Moses and Aaron had now completed their roles in perform-
ing the miracles. Henceforth, God Himself would carry out
the Plague of the Firstborn.

12.

The first twenty-eight verses of the chapter interrupt the
narrative that had been leading up to the Plague of the First-
born. In them, the Torah presents the commandments in

whose merit the nation became worthy of their liberation
from Egypt, and which, for the rest of its history, would
commemorate that event. These include the sanctification
of the New Moon, the *pesach*-offering, the Seder as it was
observed in Egypt, and the general laws of the *Pesach*
festival.

2. Rosh Chodesh / The New Moon. This is the very first
commandment given to the nation as a whole, an indication
that the concept of *Rosh Chodesh*, or the New Moon, is very
meaningful. Moreover, a thousand years later in *Eretz*
Yisrael, during the period of Syrian-Greek persecution that
culminated in the miracle of Chanukah, *Rosh Chodesh* was
one of only three commandments whose observance the
oppressors prohibited. The other two forbidden command-
ments were the Sabbath and circumcision; that *Rosh*
Chodesh was on a plane with those central observances is
sufficient indication of its great significance.

This can be understood on two levels. As will be noted
below, only the court can proclaim *Rosh Chodesh* based on
the testimony of witnesses who observed the re-appearance
of the moon, and upon this proclamation, the Jewish
calendar is based. Unless the new months can be pro-
claimed there is no calendar, and without a calendar there
can be no festivals. Thus, if the Syrian-Greeks had suc-
ceeded in eradicating the observance of *Rosh Chodesh*,
they would have succeeded in eliminating large numbers of
other *mitzvos*, as well.

On a deeper level, *Rosh Chodesh* symbolizes renewal, the
ability of the Jewish people to rise up from oblivion and
restore itself to its past greatness. Just as the moon dis-
appears at the end of each month, but returns and grows to
fullness, so Israel may suffer exile and decline, but it always
renews itself — until the coming of Messiah, when the
promise of the Exodus and the Revelation at Sinai will be
fulfilled, never to be dimmed again. This essential charac-

After that, I will leave!" And he left Pharaoh's presence in a burning anger.

⁹ HASHEM said to Moses, "Pharaoh will not heed you, so that My wonders may be multiplied in the land of Egypt." ¹⁰ So Moses and Aaron performed all these wonders before Pharaoh, but HASHEM strengthened the heart of Pharaoh, and he did not send out the Children of Israel from his land.

12 ¹ HASHEM said to Moses and Aaron in the land of Egypt, saying, ² "This month shall be for you the beginning of the months, it shall be for you the first of the months of the year." *Rosh Chodesh*

teristic of Jewish history was first exhibited in Egypt, when, in the simile of the Sages, the nation had fallen to the forty-ninth level of impurity — one level above spiritual extermination — only to renew itself so breathtakingly that after seven weeks it was able to stand at Mount Sinai and experience prophecy. This concept of Jewish renewal was what the Syrian-Greeks attempted to eradicate by ending the observance of *Rosh Chodesh*. Instead, the Jewish people rose up in defense of the Torah and the Temple, and their triumph is commemorated through Chanukah, the festival of renewal.

☞ The Jewish calendar.

The Jewish calendar is based on the moon, and it is regulated by the sun. The time span between one new moon and the next is twenty-nine days, twelve hours, forty-four minutes, and 3 1/3 seconds. Since a month must be composed of complete days, the months of the Jewish calendar alternate between twenty-nine and thirty days, so that a twelve-month year contains 354 days. Since this is eleven days less than the solar year, the solar date of *Rosh Chodesh* Nissan would be eleven days earlier each year, so that, for example, if it were on March 25 one year, it would be March 14 the next.

If this calendrical pattern were to continue for many years, Nissan would fall in the winter — but the Torah requires that Nissan be *חַדֵּשׁ הָאֲבִיב*, the month of springtime [generally late March and April] (Deuteronomy 16:1). To resolve this difficulty, the Jewish calendar includes the institution that is familiarly known as the "Jewish leap year." It consists of adding a thirteenth month to the year seven times every nineteen years, with the result that Nissan always remains in its proper season. For example, Pesach sometimes falls as early as March 31. Without a leap year, the next Pesach would fall on March 20, but thanks to the insertion of an extra month — Adar II — during the next year Pesach will fall on April 19.

The Torah provides that *Rosh Chodesh* can be proclaimed only by the rabbinic court, on the basis of two witnesses who testify that they observed the re-appearance of the moon. The members of such a court must have the *semichah*, or ordination, that was conferred by teachers upon their students, generation after generation, from the time of Moses. This requirement is derived from the word *לָקַח*, to you (v. 2), which was addressed to Moses and Aaron, and from which the Sages inferred that those deciding on the new moon must have the same legal status that they

had (*Rosh Hashanah* 22a, 25b).

After the destruction of the Second Temple, the level of scholarship needed to qualify for this ordination gradually ceased to exist, due to persecutions and dispersions. Had it reached a point where there was no one left who qualified for *semichah*, it would have been impossible to proclaim new months, and if that had happened, the Jewish calendar could not have continued. To avoid this catastrophe, in the year 4119 (358-9 C.E.) the court of Hillel II promulgated a calendar for all succeeding centuries, based on the calculations that had historically been used to corroborate the testimony of witnesses to the new moon. [See also ArtScroll *Mishnah Rosh Hashanah* and *Bircas Hachamah*.]

2. הַחֹדֶשׁ הַזֶּה — This month. Nissan, the month in which this commandment was given, is to be the beginning of the months, i.e., even though the new year begins with Tishrei, the months are numbered from the month of the Exodus, so that the Torah refers to *Rosh Hashanah* as the first day of the seventh month, while Pesach is the fifteenth day of the first month (*Rashi*). By numbering all the months from Nissan — the second month, the third, and so on — we are always recalling the month of the Exodus. Similarly, the daily morning service names the days of the week with relation to the Sabbath, for in reciting the Song of the Day, we refer to the first day of the Sabbath, the second day of the Sabbath, and so on. This keeps the Sabbath in mind, for it is the day that testifies to God as the One Who created the world in six days and rested on the seventh.

The currently used names of the months are of Babylonian origin, and came into use among Jews only after the destruction of the First Temple. Those names were retained as a reminder of the redemption from Babylon, which resulted in the building of the Second Temple (*Ramban*).

Alternatively, the word *חֹדֶשׁ* should be understood not as month, but as renewal. God showed Moses the new moon and told him, "When you see the moon in its new phase, it shall be *Rosh Chodesh* for you" (*Rashi*).

לָקַח — For you. This word appears twice in the verse, to stress a new relationship between Jews and time. As slaves, time belonged to their masters, not to them, for they did not have the freedom to act as they pleased when they pleased. But from then on, Jews would be masters of their time, and their only Master would be God (*Sforno*).

ג. וַיִּבְרֹאוּ אֶל-כָּל-עַדְתֵּי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּעֲשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׁהָ לִבִּית־אֲבָתָה שֶׁהָ לִבִּיתָ: וְאִם-יִמְעַט הַבֵּיתָ מִהֵיוֹת מִשֶּׁהָ וְלָקַח הוּא וּשְׁבָנָו הַקָּרֵב אֶל-בֵּיתוֹ בַּמִּכְסֹת נִפְשָׁתָה אִישׁ לְפִי אֲכָלוֹ תִכְסּוּ עַל-הַשֶּׁה: שֶׁהָ תָמִים וְכָר בֶּן-שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן-הַכֹּבָשִׁים וּמִן-הָעֹצִים תִּקְחוּ: וַיְהִי לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עֵד אֲרֻבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וּשְׁחָטוּ אוֹתוֹ כָּל קְהָל עַדְתֵּי-יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעֲרֻבִים: וְלָקְחוּ מִן-הַדָּם וַנִּתְּנוּ עַל-שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וְעַל-הַמִּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר-יֵאָכְלוּ אוֹתוֹ בָּהֶם: וְאָכְלוּ אֶת-הַבֶּשֶׂר בַּלֵּילָה הַזֶּה ט. צִלִּי־אֵשׁ וּמִצֹּת עַל-מִרְרִים יֵאָכְלֶהוּ: אֶל-תֵּאָכְלוּ מִמֶּנּוּ זָא וּבָשָׁל מִבָּשָׁל בָּמִים כִּי אִם-צִלִּי־אֵשׁ רִאשׁוֹ

רש"י

שעלו בחצות הלילה, שנאמר מתכנסת בדמיון (סו"ט) בשני דמים, ואומר גם את דם בנימין שנחיתו מבור חין מים בו (זכריה ע"ה). ולפי זהו שופים בחללים, אחר להם משכו וקחו לם (להלן פסוק כח) משכו ידיכם מחללים וקחו לם לאן של מטה (מכילתא): ושחטו אותו וגו'. וכן כלן שוחטין, חלל מכלן שגלויו של אדם כמותו (מכילתא: קידושין מ"א): קהל עדת ישראל. קהל ועדה ישראל, מכלן אמרו פסחי לצור נשחטין בשלש כחות ו' חמר ו' נכנסה כת רשעונה נעטלו למות העזרה וכו' כדאיחא בפסחים (סד): בין הערבים, מש שעות ולמעלה קרוי בין הערבים, שהשגש טטה לבית מבוא לערוב (מכילתא: פסחים נח). ולכן בין הערבים נראה בשני אוחן שעות שבין עריבת היום לעריבת הלילה, עריבת היום בחחלת שבע שעות מכי ינטו לליל ערב ועריבת הלילה בחחלת הלילה. ערב לאן נקף וחשך, כמו ערב כל שעות (שעיה כד"ה): (ו) ולקחו מן הדם. וזו קבלת הדם. יכול ביד, מ"ל אשר כסף (להלן פסוק כב; מכילתא: המזוזות. הם הקופות, אחת מכלן לפתח ואחת מכלן: המושקוף. הוא העליון, שהיה שוקף עליו כסגוריון אוחן. יעני' מ"ל נכנע". ולכן קיפיה נכנסה, כמו קול עלה נדף (ויקרא כו"ה) טרפף דקוף. חבורה (להלן כא"ה): שעות (שעיה כד"ה): (ז) ויבשל מנולו אתו בהם. ולא על ששקוף ומזוזות שבתן ובכית הבקר שאין דרין בחוכן (מכילתא: (ח) את הבשר. ולא גידים ועלמות (מכילתא: על מדרים. כל עשב מר נקרא מרור. ולויס לאכול מרור זכר לומר את חיייה (לעיל א"ה; פסחים קט"ז): (ט) אל תאכלו ממנו גז. שגיו ללוי כל לכו קוראו נא בלשון ערבי נס"ל בלשון עברי: ובשל מבשל. כל זה בחזרה אל חחלת (פסחים מ"א): במים. מנין לשאר משקין, מ"ל ובשל מנולו מכל מקום (ס"א): כי אם צלי אש. למעלה גזר עליו במלות עשה וכן הוסיף עליו לא תעשה, אל תאכלו ממנו כי

וזו הראיה עם תשכה (מכילתא: (ג) דברו אל כל עדת. וכי אהרן מדבר והלא כבר נאמר אחת מדבר (לעיל ז"ב) ונאמר דבר אל בני ישראל לאמר (להלן ל"א:ג). חלל חולקין כבוד זה לזה ואומרים זה לזה למדי, והדבור יולא מבין שניהם כאלו שניהם מדברים (מכילתא: דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש. דברו היום בראש חודש שיקחוהו בעשור לחדש (מכילתא: הוזה. פסח מנרים מקחו בעשור ולא פסח דרות (מכילתא: פסחים לו): שיה לבית אבות. למשפחה אחת. הרי שהיו מרובין יכול זה אחד ללן, מ"ל שיה לבית (מכילתא: (ד) ואם ימעט הבית מהיות משה. ואם יהיו מועטין מהיות מהם אחד, שאין יכולין לאכול ויבא לידי נזר, ולקח הוא ושכנו וגו', זהו משמע לפי פשוטו. ועוד יש בו מדרש, ללמד שאחר שגמנו עליו יכולין להתמעט ולמאן ידיהם הימנו ולתמונת על זה אחר, אך אם באו למאן ידיהם ולתמעט, מהיות משה, ימעטו כבוד השם קיים, בהיותו בחיים, ולא משכשכת (מכילתא: פסחים פט): במכסת. חשבון, וכן מכסת הערכך (ויקרא כז"ב): לפי אכלו. הראוי לאכילה, פרע לחולה ולחן שאינו יכול לאכול כח (מכילתא: תבסו. חתמון: (ה) תמים. בלא מום (מכילתא: בן שנה. כל שנתו קרוי בן שנה, כלומר שגול בשנה ו' (ס): מן הכבשים ומן העזים. או מזה או מזה (מכילתא: שאף עז קרוי שנה שנאמר ושה עזים (דברים יד: (ו) והיה לכם למשמרת. זהו לאן בקור, שטעון בקור ממוס ארבעה ימים קודם שחיטה (מכילתא: פסחים לו). ומפני מה הקדים לקחתו לחשיטתו ארבעה ימים, מה שלא היה בן פסח דורות. היה ר' מתיא בן חרש אומר, הרי הוא אומר ואתעור עליך וארחץ והנה עתך עם דודים (יחזקאל ט"ז): הגיעה שבעה שבעתי לאברהם שאכל את בניו, ולא היו בידם מלות להתעסק בהם כדי שיאכלו, שנאמר ואת ערוס ועריה (ס"ז). ונתן להם שתי מלות דם פסח ודם מילה,

3-11. The pesach-offering. The word *pesach* means *pass over*, and it commemorates God's mercy toward the Jewish people on the night of Pesach in Egypt, for He took the lives of the Egyptian firstborn, but He *passed over* the homes where Jews were eating their *pesach*-offering [see below, vs. 12-13]. Although the *pesach*-offering was to be brought annually, the offering in Egypt served a special function and included procedures that applied only in Egypt, as the Torah sets forth below.

Ramban suggests that God chose only lambs or sheep for this offering because they were Egyptian deities. The use of these animals as offerings would demonstrate conclusively the total subjugation of Egypt to the will of God.

3. Speak. Although the word is in the plural, imply-

ing that both Moses and Aaron were to convey the commandment to the nation, the Sages derive from elsewhere in Scripture that only Moses transmitted God's commands to the nation. What happened was that Moses and Aaron honored one another by teaching the *mitzvah* to each other, so that the listeners heard it from both of them (Rashi).

עדת — Assembly. The word derives from *יעד*, to *fix*, to *appoint*, implying that the word refers to a society united by their common calling, a community (*R' Hirsch*). This is the first time the word is found in the Torah, implying that the commandment of the *pesach*-offering ushered in a new era. The Jewish people was now a nation, united by its common calling as God's Chosen People.

On the tenth of this month. On the first day

The Pesach-Offering ³ "Speak to the entire assembly of Israel, saying: On the tenth of this month they shall take for themselves — each man — a lamb or kid for each father's house, a lamb or kid for the household. ⁴ But if the household is too small for a lamb or kid, then he and his neighbor who is near his house shall take according to the number of people; everyone according to what he eats shall be counted for the lamb or kid. ⁵ An unblemished lamb or kid, a male, within its first year shall it be for you; from the sheep or goats shall you take it. ⁶ It shall be yours for examination until the fourteenth day of this month; the entire congregation of the assembly of Israel shall slaughter it in the afternoon. ⁷ They shall take some of its blood and place it on the two doorposts and on the lintel of the houses in which they will eat it. ⁸ They shall eat the flesh on that night — roasted over the fire — and matzos; with bitter herbs shall they eat it.

⁹ "You shall not eat it partially roasted or cooked in water; only roasted over fire — its head,

of the month, Moses issued the commandment that the animals be designated on the tenth of the month. The offering would be brought on the afternoon of the fourteenth, as set forth below.

The general rule is that all animals used for offerings must be examined for blemishes for four days. This examination need not necessarily be done by the owner; he is free to purchase an animal that had been examined by the seller and found to be blemish-free. Consequently, *Rashi* comments that the commandment of this verse, that the owner himself must set aside his *pesach*-offering on the tenth of Nissan, applies only to the *pesach*-offering in Egypt.

The Sages explain that the four-day interval was part of the miracle of the redemption. The Egyptians saw their gods — lambs and kids — tethered to the beds of the Jews and asked, "What is the purpose of this?" The Jews explained that the animals were being prepared for the slaughter as offerings to God. The Egyptians were furious, but, miraculously, they were powerless to intervene. Because this happened on the tenth day of Nissan, which was the Sabbath that year, the Sabbath before Passover is called *Shabbos HaGadol* [The Great Sabbath], in commemoration of that miracle (*Kol Bo*; *Shubbolei HaLeKet*).

שֶׁה — Lamb or kid. The Hebrew refers to the young of both sheep and goats [see v. 5 below]. There is no one-word translation in English.

לְבֵית אָבִי — For each father's house . . . for the household. The father's house is what is known today as an "extended family," i.e., grandparents with the families of their children. But if this group was so large that one animal will not provide the minimum required amount of meat — the volume of an olive — for each participant, then an animal should be used for each household (*Rashi*).

בְּמִקְצֵת נֶפֶשׁ — According to the number of people. The rule is that all the meat of a *pesach*-offering must be eaten at the Seder and that all those who will eat from the offering must be designated for it at the time of the slaughter. Consequently, the people who will participate in the eating of each offering must be calculated according to how much they can eat. Furthermore, people who are too old or ill to eat the minimum portion are not counted among the participants in the *pesach*-offering.

לְמִשְׁמֶרֶת — For examination [lit., safekeeping]. During those four days, the animal must be checked for blemishes

that would disqualify it as an offering (*Rashi*). See commentary to verse 3.

R' Masya ben Charash explained why this requirement applied only in Egypt. After all the years of the Egyptian exile, the Jewish people had fallen to such a level that they had no merits that could justify their redemption. God gave them two commandments, both involving blood: the *pesach*-offering that would be slaughtered and whose blood would be placed upon Jewish doorposts, and the commandment of circumcision, which had been neglected in Egypt, and without which males were not permitted to eat the offering (12:48). The *Pesach Haggadah* cites the verse from *Ezekiel* 16:6, which suggests that the Jewish people would be redeemed thanks to commandments involving blood, meaning that of the *pesach*-offering and that of circumcision. Since the circumcision had to take place on the tenth — to allow three days for the healing process before the day of the *pesach*-offering — the commandment to begin the preparation of the *pesach*-offering was also assigned to that day (*Rashi*, as explained by *Maskil L'David*).

בֵּין הָעֶרְבִים — In the afternoon [lit., between the evenings]. The afternoon is given this name because it falls between two "sunssets"; the first is when the noontime sun begins to dip toward the horizon, and the second when it sets below the horizon (*Rashi*).

וּבְשֵׁר . . . וּמַצּוֹת — The flesh . . . and matzos. The translation follows *Ramban's* preferred rendition, according to which the sense of the verse is as follows: There are three positive commandments in the verse: to eat flesh of the *pesach*-offering, matzah, and bitter herbs. The commandments to eat *pesach*-offering and matzah are independent of one another, so that even if one of them is not available — as during the exile, when the *pesach*-offering cannot be brought — the commandment to eat the other one remains in effect. The third commandment on this verse, that of eating bitter herbs, is different. The Torah commands one to eat bitter herbs only *with it*, i.e., the *pesach*-offering; in the absence of the offering, there is no Scriptural commandment to eat *maror*. Nowadays, therefore, when we cannot offer the *pesach*, there is a Rabbinic commandment to eat bitter herbs at the Seder.

אֶל־תֹּאכְלוּ — You shall not eat . . . *Ramban* notes that all the laws associated with the preparation of the offering (such as those of this verse) apply to all *pesach*-offerings

על כרעוהי ועל גגה: ולא תשארו מנה
 עד צפרא וישתאר מנה עד צפרא
 בנוך תוקדו: יאוכדו תיכלון ותה
 חרציוכו ודון אסיריו מסניכוו ברגליכו
 וחסריכוו ביריכוו ותיכלון ותה בבחילו
 פסחא הוא קדם יי: ינאנתליתי
 בארעא דמצרים בלילא דרין ואקטול
 כל בוכרא בארעא דמצרים מאנשא
 ועד בעירא ובכל טענת מצרים אעבר
 דינין אגא יי: יידיה דמא לכו לאת
 על פתנא די אתון תמן ואחיו ית דמא
 ואיחוס עליוכו ולא יהי ככוו מותא
 לחבלא במקטלי בארעא דמצרים:
 יידיה יומא דרין לכו לדוכנא
 ותחגון ותה חגא קדם יי: לדריוכו
 קים עלם תחגנה: שבעת יומין

על-כרעיו ועל-קרבו: ולא-תותירו ממנו עד-בקר
 והנותר ממנו עד-בקר באש תשרפו: וככה תאכלו אתו
 מתניכם חגרים געליכם ברגליכם ומקלכם בידכם
 יב ואכלתם אתו בחפזון פסח הוא ליהוה: ועברתי
 בארץ-מצרים בלילה הזה והפיתי כל-בכור בארץ
 מצרים מאדם ועד-בהמה ובכל-אלהי מצרים אעשה
 יג שפטים אני יהוה: והיה הדם לכם לאת על הבתים
 אשר אתם שם וראיתי את-הדם ופסחתי עלכם
 ולא-יהיה בכם נגף למשחית בהבתי בארץ מצרים:
 יד והיה היום הזה לכם לזכרון וסגתם אתו חג
 טו ליהוה לדרתיכם חקת עולם תחגוה: שבעת ימים

כ"ה

(מכילתא): וככל אלהי מצרים. א על נקבתו של מנחת נמסח ותכת לחרן (סס):
 אעשה שפטים אני ה'. אני בעלמי ולא ע"י שליח (הגדה של פסח: פסיקתא
 זוטרותא): (יג) והיה הדם לכם לאת. לכם לאות ולא לחתים לאות (מכילתא). מכאן
 שלא נתנו הדם אלא מצפנים: וראיתי את הדם. הכל גלוי לפניו. אלא אמר הקב"ה
 נוסח אני את עיני לראות שאחס עסקים במנתי ופסחתי (סס): ופסחתי.
 ותמלתי: ודומה לו פסח והמליט (ישעיה לאה: מכילתא). ואני אומר כל פסחתי ל'
 דלוג וקפלה. ופסחתי, מדלג היה מבתי ישראל לבתי מצרים, שהיו שרים זה בתוך
 זה. וכן פוסחים על שתי הסעופים (מלכים א יח:כא). וכן כל הפסחים הולכים בקופלים.
 וכן פסח והמליט, מדלגו וממלטו מבין המומחים: ולא יהיה בכם נגף. אבל הוה
 הוא במלרים. הרי שהיה מצרי בביתו של ישראל יכול למלט, ח"ל ולא היה בכס נגף,
 אבל הוה במלרי שבמכס. הרי שהיה ישראל בביתו של מצרי שומע אני ילקח
 כמוחו, ח"ל ולא היה בכס נגף (מכילתא): (יד) לזכרון. לדורות: וסגתם אתו. יוס
 שהא לך לזכרון אחת חובגו. ועדיין לא משמע אי זה יוס הזכרון, ח"ל זכור את היום
 הזה אשר יאלחם (לכל ינג) למדנו שיום הילולא הוא יוס של זכרון. ואילו יוס ילאו,
 ח"ל מחמת הפסח ילאו (במדבר לג:ג). הרי חומר יוס ח"ל גניס הוא של יוס, הכרי
 ליל ח"ל אכלו את הפסח ולבקר ילאו (מכילתא): לדרתיכם וגו'. שומע אני מיוס
 דורות שנים, ח"ל חקת עולם תחגוה (סס): (טו) שבעת ימים. שטי"ל של ימים:

throughout the ages; those regarding the conditions under
 which it is to be eaten (as in the next verse) applied only to
 the offering in Egypt.

11. וְכֵךָ תֹאכְלוּ אוֹתוֹ — So shall you eat it. Those who ate the
 pesach-offering had to gird their loins, i.e., have their belts
 tightened, and be dressed as if they were ready for an immediate
 journey out of the country. Actually, however, Moses
 would refuse Pharaoh's demands to leave during the night;
 not until morning would Moses leave. Why then the need to
 eat the offering in such a manner? At the moment of redemption,
 the nation was still not deserving of such miracles;
 indeed, as the Sages put it, they hovered just above the
 lowest depth of spiritual contamination, and if they had not
 been redeemed then, it would have been too late. This was
 symbolized by the manner in which they were to eat the offering;
 it was to bring to their consciousness that they were
 being redeemed only by God's mercy.

פסח — A pesach-offering. The word Passover is a literal translation
 of pesach, which recalls that when God brought

אם לני אש (סס מל): ראשו על כרעיו. לולא כלו כחוד מס ראשו ועם כרעיו ועם
 קרבו, ובני משיו נוסח לחוכו אחר הדחת (סס עד). ולשון על כרעיו ועל קרבו כלשון על
 לבחוס (לשיל וכו) כמו בנחלום, כמו שכן, אף זה כמו שחל, כל בשור משלם:
 (ו) והנותר ממנו עד בקר. מה ח"ל עד בקר פסח שניה, ליתן בקר על בקר, שהבקר
 משמעו משפת הכן החמה וכל הכחוש להקדים שאסור באכילה משנות השחר
 (מכילתא). זהו לפי משמעו. ועוד מדרש אחר, למד שאינו נשרף ביו"ט אלא ממתרת,
 וכך מדרשנו, והנותר ממנו בבקר ראשון, עד בקר שני תעמוד ותשרפנו (סס):
 פסחים פג: שבת כד: (יא) מתניבם חגרים. מומנים לדרך (מכילתא): בחפזון.
 לשון בזהל ומהירות, כמו ויהי דוד נחפו ללכת (שמואל א כג:כו) אשר השליכו ארס
 בחפוס (מלכים ב ז:סו): פסח הוא לה'. הקרבן, הוא קריו פסח על שם הדלוג
 והפסחה, שהקב"ה מדלג בתי ישראל מבין (ס"א שבין) בתי מצרים, וקופץ ממלרי
 למלרי וישראל חמלטי נמלט, ואחס עז כל עבודותיו לסס שמים (מכילתא) ודרך דלוג
 וקפלה זכר לשמו שקריו פסח. וסס פסח"ל אפן פסחה: (יב) ועברתי. כמלך
 העובר ממקום למקום (סס). ובהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקין (פס"ר הספה
 פ"ד דף קל): כל בכור בארץ מצרים. אף בבורות חתרים וסס במלרים. ומנין אף
 בכורי מלרים שנמקומות אחרים, ח"ל לנכה מלרים בכוריהם (תאליס קלוי:
 מכילתא): מאדם ועד בהמה. מי שהחיל בעבירה חתלה ממנו מחתלה הפורענות

death to the firstborn of Egypt, He "passed" or "skipped" over the homes of the Jewish people (Rashi).

12-13. God Himself will carry out the plague.

12. . . . וְהִבֵּיתִי . . . וְעָבַרְתִּי — I shall go through . . . and I shall
 strike . . . From this verse, which is familiar from the Pesach
 Haggadah, the Sages derive that God personally carried out
 the Plague of the Firstborn, and did not dispatch an angel or
 emissary to do so.

From the foundation of Israel as a nation, God's relationship
 to it was direct and personal, without an intermediary.
 When it was time to seal His covenant with His people by
 freeing them from the land of their enslavement, God did not
 delegate the task to any other (Maharal).

עַל-כִּבּוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם — Every firstborn in the land of Egypt.
 Since the verse does not speak only of Egyptian or even of
 human firstborn, it implies that the plague struck even the
 firstborn of foreigners who were in the land of Egypt. From
 Psalms 136:10, the Sages derive that even Egyptian first-
 born out of the country died as well (Rashi).

its legs, with its innards. ¹⁰ You shall not leave any of it until morning; any of it that is left until morning you shall burn in the fire.

¹¹ "So shall you eat it: your loins girded, your shoes on your feet, and your staff in your hand; you shall eat it in haste — it is a pesach-offering to HASHEM.

God ¹² "I shall go through Egypt on this night, and I shall strike every firstborn in the land of Egypt, Himself from man to beast; and against all the gods of Egypt I shall mete out punishment — I am Will HASHEM. ¹³ The blood shall be a sign for you upon the houses where you are; when I see the Carry Out blood I shall pass over you; there shall not be a plague of destruction upon you when I strike the Plague in the land of Egypt.

The ¹⁴ "This day shall become a remembrance for you and you shall celebrate it as a festival for Pesach HASHEM; for your generations, as an eternal decree shall you celebrate it. ¹⁵ For a seven-day Festival

וּבְכָל-אֱלֹהֵי מִצְרַיִם — And against all the gods of Egypt. The wooden idols rotted and the metal ones melted (Rashi).

[Angels, too, are referred to as אֱלֹהִים; hence, this term can be taken as a reference to them.] The heavenly forces that guide and protect the destiny of Egypt were struck in this plague, so that Egypt would be completely defenseless (Ramban).

13. הָדָם — The blood. The mingled blood of circumcision and the pesach-offering (Mechilta; cf. Ezekiel 16:6).

לָכֵן לָאֵה — A sign for you. Since the verse stresses that the sign will be for you, the Sages infer that the blood should be placed inside the doorway, where it would not be visible to outsiders. The Jewish firstborn were saved from the plague because the blood signified that those inside the house had involved themselves in doing God's will. It was this devotion to the commandment, not the mere presence in a "safe house," that protected the Jews; therefore, Rashi notes, an Egyptian firstborn who took refuge in a Jewish home would not survive.

"It was not the blood that prevented the plague, nor its absence that caused it. The Torah teaches that whoever unequivocally placed his trust in Hashem and did not fear Pharaoh or his decrees, but fearlessly slaughtered Egypt's god in public and placed the pesach-offering's blood on his doorposts, thereby demonstrated that he was righteous and worthy of being protected from the plague . . ." (R' Bachya).

14-20. The Pesach (Passover) Festival. This passage gives the laws of the seven-day Pesach Festival as it was to be observed in future years; in Egypt, however, Pesach was not observed for a full week.

Pesach is the inaugural festival of the Jewish people, because it marked their emergence as a nation. This nationhood was not based on revolution, triumph in battle, conquest of a land, or any of the other normal manifestations of national pride and struggle for independence. Rather, the people had fallen to the lowest depths of degradation, spiritual and physical. In the spiritual realm, they had virtually forgotten even the commandment of circumcision, the covenant between God and Abraham's seed. They had fallen even further: At the Splitting of the Sea, the guardian angel of Egypt had protested that it was unjust for the Jews to be saved and the Egyptians drowned, because "these are idol worshipers and those are idol worshipers." In the physical

realm, they were downtrodden slaves, without even the power to protect their babies from being drowned by their masters. The redemption from Egypt came about without an uprising; to the contrary, when Pharaoh stopped supplying the Jewish slaves with straw, they protested not against Pharaoh but against Moses [5:21]!

God's plan was that the Jewish people in Egypt would become totally powerless, so that when they were reconstituted they would have nothing but what God had given them and the spiritual heritage of the Patriarchs. The plagues and miracles associated with the Exodus were designed to prove that God controls nature. To stress the centrality of the Exodus in Israel's faith, the Ten Commandments identify God as the One Who took Israel out of Egypt [20:2], not as the One Who created heaven and earth. For us, the recognition of God's majesty and mastery, and of our obligation to serve Him, comes from the Exodus. It was then that we saw His omnipotence and became His people.

Because of this, the Torah now sets forth the laws of Pesach, even though they would not be observed until the next year. The intent was to inscribe in the national consciousness that the experiences of the Exodus would become an eternal observance, so that the genesis of Jewish nationhood would always remain fresh and relevant. Even at times when the lot of Jewry seems even more bitter than it was in Egypt — and there have been such times — the observance of the "festival of freedom" is an eternal decree (v. 14). At such times it may seem illogical to rejoice in a non-existent freedom, but it remains a decree, a commandment that must be observed even when the reason seems hopelessly obscure, because Pesach teaches that when the time comes for Jewish redemption, no power hinders God's execution of His will. As Maharal expresses it, the Exodus made the Jewish people eternally free; from that time on, any servitude or oppression would be a temporary phenomenon that could not change the pure essence of the nation.

14. וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה — This day shall become, i.e., the festival of Pesach is a remembrance that is to begin on this day, the anniversary of the Exodus, which took place on the fifteenth of Nissan.

15. . . . שִׁבְעַת יָמִים — A seven-day period . . . The Sages derive exegetically that there is no requirement to eat matzos throughout the seven days of Pesach, for the eating of

פסיר תיכלון בדם ביוםא קדמא
 תבטלון חמירא מבתיכון ארי כל
 דיכול חמיר וישתצי אנשא ההיא
 מישראל מיומא קדמא עד יומא
 שביעא: טוביומא קדמא מערע
 קדיש וביומא שביעא מערע קדיש
 יהי לכון כל עיבדא לא יתעבד בהון
 בדם די מתאכל לכל נפש הוא
 בלחודוהי יתעבד לכון: יוחסרון ית
 פטירא ארי בכרן יומא הדין אפיקית ית
 חילכון מארעא דמצרים וחסרון ית
 יומא הדין לדריכון קים עלם: יי בניסן
 בארבעא עשרא יומא לירחא ברמשא
 תיכלון פטירא עד יומא עסרין וחד
 לירחא ברמשא: יט שבעת יומין חמיר
 לא ישתכח בכתיוכו ארי כל דיכול
 מחמיר וישתצי אנשא ההיא מבגשתא
 דישראל בגיורא ובניצא דארעא:
 כל מחמיר לא תיכלון בכל מותבניכון
 תיכלון פטירא: כא וקרא משה לכל
 סבי ישראל ואמר להון נגידו וסיכו
 לבון (מן בני) ענא לורעיתכון וכוסו
 פסחא: כב ותסכון אסרת אוזבא
 ותסלון בדמא דבמנא ותדון לשקפא

מצות תאכלו אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתיתכם
 כי כל-אכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא מישראל מיום
 הראשון עד-יום השביעי: וביום הראשון מקרא-קדש
 וביום השביעי מקרא-קדש יהיה לכם כל-מלאכה
 לא-יעשה בהם אך אשר יאכל לכל-נפש הוא לבדו
 יעשה לכם: ושמרתם את-המצות כי בעצם היום הזה
 הוצאתי את-עבאوتיתכם מארץ מצרים ושמרתם
 את-היום הזה לדרתיתכם חקת עולם: בראשון בארבעה
 עשר יום לחדש בערב תאכלו מצת עד יום האחד
 ועשרים לחדש בערב: שבעת ימים שאר לא ימצא
 בבתיכם כי כל-אכל מחמץ ונכרתה הנפש ההוא
 מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ: כל-מחמץ לא
 תאכלו בכל מושבתיכם תאכלו מצות:

ויקרא משה לכל-זקני ישראל ויאמר אליהם משכו וקחו
 לכם צאן למשפחותיכם ושחטו הפסח: ולקחתם אגדת
 אזוב וטבלתם בדם אשר-בסוף והגעתם אל-המשקוף

חמישי

כב

ר"ט

(מכילתא): ושמרתם את היום הזה. ממלכה: לדרתיכם חקת עולם. לפי
 שלא נאמר דורות וחקת עולם על המלכה אלא על התנייה (ולפי פסוק יד) לכך חזר
 ושנאו כאן, שלא תאמר אזכרתם כל מלאכה לא יעשה לא לדורות נאמרה אלא לאותו
 הדור: (יד) עד יום האחד ועשרים. למה נאמר, והלא כבר נאמר שבעת ימים. לפי
 שנאמר ימים, לילות מניין, ח"ל עד יום האחד ועשרים וגו' (מכילתא): (יט) לא ימצא
 בבתיכם. מנין לגבולין, ח"ל בכל גבולך (להלן יג:). מה ח"ל בביתכם, מה ביתך
 כרשותך אף גבולך שברשותך, ולא חמנו על ככר שהוא אצל ישראל (מכילתא) ולא קבל
 עליו אחריות (פסחים ה:). כי כל אבל מחמץ. לענוש כרת על השאור. והלא כבר
 ענוש על החמץ, אלא שלא תאמר חמץ שראוי לאכילה ענוש עליו, שאור שאינו ראוי
 לאכילה לא יענוש עליו. ואם ענוש על השאור ולא ענוש על החמץ הייתי אומר שאור שהוא
 מחמץ אחרים ענוש עליו, חמץ שאינו מחמץ אחרים לא יענוש עליו, לכך נאמרו שניהם
 (מכילתא: בילה ז:). בגר ובאזרח הארץ. לפי שהם נעשה לישראל הולך לרבות
 את הגרים (מכילתא: ב) מחמץ לא תאכלו. אזכרה על אכילת שאור:
 כל מחמץ. להביא את תערכתו (ס:). בכל מושבתיכם תאכלו מצות. זה
 כל למד סתמא ראויה להאכל בכל מושבותיכם, פרט למעשר שי וחלות חודה
 (מכילתא) שאינם ראויים להאכל בכל מושבות אלא בירושלים: (בא) משכו. מי שיש
 לו לאן ימשוך משלו: וקחו. מי שאין לו יקח מן השוק (ס:). למשפחותיכם. זה
 לביית אבות: (בב) אזוב. מין ירק שיש לו גבשושין (פרה יא:). אגדת אזוב. ג'
 קלחין קרוין אגודה (ספרי חקת קדו; סוכה יג:). אשר בסוף. כללי, כמו ספוט כסף

שבעת ימים מצות תאכלו. ובמקום אחר הוא אומר ששת ימים תאכלו מצות
 (דברים טז:), למד על שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מנה, ובלבד שלא יאכל חמץ.
 מניין אף ששה רשות, וח"ל שבעת ימים. ח"ל ח"ל ששת ימים. זו מדה בחורה, דבר
 שהיה בכלל ויאלץ מן הכלל ללמד, לא ללמד על ענינו בלבד ולא אלא ללמד על הכלל כולו
 יאלץ, מה שביעי רשות אף ששה רשות. יכול אף לילה הראשון רשות, ח"ל בערב תאכלו
 מצות (להלן פסוק יח) הכתוב קצבו חובה (מכילתא: פסחים קכ:). אך ביום
 הראשון ושביתו שאר. מערב יום טוב, וקרוי ראשון רשות לפי שהוא לפני השכנה,
 ומנינו מוקדם קרוי ראשון כמו הראשון ארס חולד (חזקוני טז:). הלפני ארס נולדת. או
 אינו אלא ראשון של שבעה. ח"ל לא תשחט על חמץ (להלן לד:). לא תשחט הפסח
 ועדיין חמץ קיים (מכילתא: פסחים ה:). הנפש ההוא. כשהיא כנפשה ובדעתה פרט
 לאנוש (מכילתא: קידושין מג:). מישראל. שומע אני כפרת מישראל ותלך לה לעם
 אחר, ח"ל במקום אחר מלפני ויקרא כנגד: בכל מקום שהוא רשותי (מכילתא: טז)
 מקרא קדש. מקרא שם דבר, קרא אותו קדש לאכילה ושמירה וכסות (מכילתא): לא
 יעשה בהם. אפי' ע"י אחרים (ס:). הוא לבדו. ויכול אף לגויים, ח"ל הוא לבדו
 יעשה לכם, לכם ולא לגויים: הוא ולא מבשריו שאפשר לעשות מערב יום טוב (בנה
 כח:). לכל נפש. אפילו לבהמה. יכול אף לגויים, ח"ל לכם (בילה כח:). ח"ל אף
 (מכילתא: יד) ושמרתם את המצות. שלא יבאו לידי חמון, מכאן אמרו חסד
 חמון גמון. רבי יאשיה אומר אל תהי קורא את המעוה אלא את המלוות, כדרך שאין
 מחמין את המעוה כך אין מחמין את המלוות, אלא אם כזה לידך עשה אותה מיד

matzah is compulsory only on the Seder night. Our verse teaches that if one wishes to eat a grain product during the duration of Pesach, it must be unleavened, so that it has the halachic status of matzah. See Rashi.

The verse refers to seven days of Pesach, for that is the Scripturally designated duration of the festival; the Sages ordained that in the Diaspora it be eight days.

On the previous day. Leaven was removed

removed the day before Pesach. The word ראשון here cannot have its usual meaning of first [day of Pesach], because it is stated clearly in 34:25 that the leaven must be removed before the pesach-offering may be offered, which is noon of the day before the festival. Therefore, render the word in its less common translation of previous [see Job 25:7; Rashi], meaning that the chametz must be disposed of on the day before Pesach (Rashi).

period shall you eat matzos, but on the previous day you shall nullify the leaven from your homes; for anyone who eats leavened food — that soul shall be cut off from Israel, from the first day to the seventh day.

¹⁶ "On the first day shall be a holy convocation and on the seventh day shall be a holy convocation for you, no work may be done on them, except for what must be eaten for any person — only that may be done for you.

¹⁷ "You shall safeguard the matzos, for on this very day I will have taken your legions out of the land of Egypt; you shall observe this day for your generations as an eternal decree. ¹⁸ On the first day, on the fourteenth day of the month in the evening shall you eat matzos, until the twenty-first day of the month in the evening.

¹⁹ "For seven days, leaven may not be found in your houses, for anyone who eats leavening — that soul shall be cut off from the assembly of Israel, whether a convert or a native of the land. ²⁰ You shall not eat any leavening; in all your dwellings shall you eat matzos."

The Pesach-Offering ²¹ Moses called to all the elders of Israel and said to them, "Draw forth or buy for yourselves one of the flock for your families, and slaughter the pesach-offering. ²² You shall take a bundle of hyssop and dip it into the blood that is in the basin, and touch the lintel and

וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ — That soul shall be cut off. This is the punishment of *kareis*. Generally, this punishment means that the soul of the sinner is cut off from life in the World to Come and from the resuscitation of the dead. In addition, it can involve early death and death without children. See commentary to *Leviticus* 7:20 and 17:10.

The word *soul* implies that the sinner must be aware of what he is doing and does so willingly, but one is not liable to *kareis* if he is unaware that what he is doing is forbidden or is forced to do it (*Rashi*).

16. אֶךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל — Except for what must be eaten. Within the limits defined by the Halachah, it is permitted to prepare food on the festivals, though this involves certain labors that are prohibited on the Sabbath and Yom Kippur.

17. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-הַמַּצּוֹת — You shall safeguard the matzos. In the plain sense of the verse, the matzos must be safeguarded while they are being made, since even a bit of delay or moisture can cause the grain, flour, or dough to become leavened. Since the word can be vowelized and read *הַמַּצּוֹת*, [you shall safeguard] the commandments, the Sages apply this injunction homiletically to all commandments: If a *mitzvah* comes to your hand, do not allow it to become "leavened" by delaying its performance (*Rashi*). Just as the Jews in Egypt were in such a state of spiritual decline that even a slight delay might have rendered the redemption impossible, so the performance of a single *mitzvah* without delay may be necessary for the salvation of an individual Jew at any moment (*Maskil L'David*).

19. מַחְמֶצֶת — Leavening. Verse 15 referred to *chametz*, which is leavened, edible food. This term refers to a grain product that is not itself edible, but which can be used to make dough rise and become leavened.

בְּיָד וּבְאִזְנוֹהָ הָאָרֶץ — Whether a convert or a citizen of the land. The Torah makes clear that all Jews, even later con-

verts whose ancestors did not take part in the Exodus, are equally obligated to keep the commandments (*Rashi*).

21-28. The pesach-offering. Moses now conveys to the people the commandment of the pesach-offering that God had given him in verses 3-13. As is common in the Torah, not all the previously given details are mentioned here, while Moses included points that were not mentioned previously. In all such cases, it is axiomatic that all the necessary information was included both by God and by Moses. By combining the two accounts, we learn all the laws of the offering. In Moses' account, the Torah stresses the application of the blood on the doorposts, because he was instructing them directly that the people could save the Jewish firstborn from the plague by proving their devotion to God's commandment.

21. . . . מִשְׁכּוֹ — Draw forth . . . Those who have their own animals should draw them forth from their flocks [that were in distant Goshen where the Jews kept their livestock (*Ramban*)]; those who do not own animals should buy whatever they will need for the offering (*Rashi*).

Homiletically, *R' Hirsch* renders, *withdraw* from the errors of your past and accept the new values of submission to God, which are symbolized by docile, submissive lambs and kids.

22. אֶגְרֵת אֳזֵיב — A bundle of hyssop. The term bundle implies that three stalks were required (*Rashi*). The use of hyssop in the purification procedure of a *metzora* symbolizes the idea of humility (see *Leviticus* 14:4). Here, too, by using a bundle of hyssop to apply the blood, the Jewish people demonstrated their acknowledgment that only God's intervention could redeem them from Egypt.

בַּסֵּף — In the basin. The blood from the pesach-offering's neck flowed into a basin, into which the hyssop would be dipped three separate times for application to the lintel and both doorposts (*Rashi*).

ולתרוין ספיא מן דמא דבמנא ואתון לא תפקון אנש מתרע ביתה עד צפרא: כג ויתגלו יי לממחי ית מצרים ויחיו ית דמא על שקפא ועל תרוין ספיא ויחיו יי על תרעא ולא ישבוק לחבלא (גא מחבלא) למיעל לבחיכון לממחי: כד ותשרון ית פתגמא הדיו לקים לה ולבגד עד עלם: כה ויהי ארי תעלון לארעא דיתן יי לבון במא די מליל ותשרון ית פלחנא הדא: כו ויהי ארי יימרון לבון בניכון מה פלחנא הדא לבון: כז ויתמרון דבח חיס הוא קדם יי די חס על בתי בני ישראל במצרים כד הנה מחי ית מצראי וית פתגא שויב וכרע עמא וסגידו: כח ואילו ועבדו בני ישראל במא דפקיד יי ית משה ואהרן כן עבדו: כט והנה בפלגות ליליא ויי קטל כל בוכרא בארעא דמצרים מבוכרא דפרעה דעתיד למתב על פריס מלכותה עד בוכרא דשביא די בבית אסירי וכל בוכרא דבעיקרא: לו קם פרעה ליליא הוא וכל עבדוהי וכל מצרים ויהו צנחמא דבתא במצרים ארי לית ביתא דלא הנה בה תמן מתא: לא וקרא למשה ולאהרן ליליא ואמר קומו פוקו מגו עמי אף אתון אף בני ישראל ואילו פלחו קדם יי במא דהויתון אמרין:

ואל-שתי המזוזות מן-הדם אשר בסף ואתם לא תצאו כג איש מפתח-ביתו עד-בקר: ועבר יהוה לנגף את-מצרים וראה את-הדם על-המשקוף ועל שתי המזוזות ופסח יהוה על-הפתח ולא יתן המושחית לבא אל-בתיכם לנגף: ושמרתם את-הדבר הזה לחק-לכם ולבני-עד-עולם: והיה כִּי-תבאו אל-הארץ אשר יתן יהוה לכם באשר דבר ושמרתם את-העבדה הזאת: והיה כִּי-יאמרו אליכם בניכם מה העבדה הזאת לכם: ואמרתם זבח-פסח הוא ליהוה אשר פסח על-בתי בני-ישראל במצרים בנגפו את-מצרים ואת-בתינו הציל ויקד העם וישתחוו: וילכו ויעשו בני ישראל באשר צוה יהוה את-משה ואהרן בן עשו: ויהי בחצי הלילה והיה הבה כל-בכור בארץ מצרים מבכר פרעה הישב על-כסאו עד בכור השבי אשר בבית הבור וכל בכור בהמה: ויקם פרעה לילה הוא וכל-עבדיו וכל-מצרים ותהי צעקה גדלה במצרים כִּי-אין בית אשר אין-שם מת: ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי גם-אתם גם-בני ישראל ולכו עבדו את-יהוה כדברכם:

ששי כט

יצי דגושה

כ"א

חוספת הוא, כמו פלוגי ופלוגי: הבה כל בכור. אף על אומה אחת הוא וזאת חוספת (מכילתא): מבכור פרעה. אף פרעה בכור היה וגשתי מן הכבודות. ועלו הוא חומר עבדו וזאת העמדות עבדו הראות את כחי (לעיל ט:טז) בים סוף: עד בכור השבי. שהיו שמחין לאדם של ישראל (מכילתא): תנחומא ז'. ועוד שלא יאמרו יראתו הביאה הפורענות (מכילתא). ובכור השפחה בכלל היה, שהרי מנה מן החשוב שכלל עד הפחית, ובכור השפחה חשוב מבכור השבי: (ל) ויקם פרעה. ממתו: לילה. ולא כדרך המלכים בשלש שעות ביום (מכילתא): הדא. תחלה ואחר כך עבדיו. מלמד שהיה הוא מחזר על בתי עבדיו ומעמידן (שס): בי אין בית אשר אין שם מת. יי שם בכור, מת. אין שם בכור, גדול שבעתי קריו בכור, שנאמר אף אלו בכור אתגרו (תהלים פט:כח; תנחומא יט טז). דבר אחר, מלריות מוות תחת בעליהן ויולדות מרווקים מגויים והיו להם זכורות קריו בכור, פעמים חמשה לאשה אחת, כל אחד בכור לאביו (מכילתא): (לא) ויקרא למשה ולאהרן לילה. מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר וזועק היכן משה שריו, היכן אהרן שריו (שס): גם אתם. הגברים: גם בני ישראל. הקף: ולכו עבדו וגו' בדברכם. הכל כמו שאמרם ולא כשאמרתי אלי. כול לא שלח (לעיל ה:כ), כול מי ומי ההלכים (שס יח), כול רק לאנכם וקרקס יג (שס יח:כד; מכילתא:

ומלכים ז יציד; מכילתא) מן הדם אשר בסף. למה חזר ושאלו. שלח אמר טבילה אחת לשלש הממות, לכך נאמר עוד אשר בסף, שהיה כל נתינה ונתינה מן הדם אשר בסף, על כל הגשה טבילה (מכילתא): ואתם לא תצאו וגו'. מגיד שמאחר שנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין לדיק לרשע. ולילה רשות למחבלים הוא, שנאמר בו תרמוש כל חיתו יער (תהלים קד:כ; מכילתא): (בג) ופסח. ותמל (אונקלוס; מכילתא). וי' ודלג: ולא יתן המשחית. ולא יתן לו יכולת לבא, כמו ולא נתנו אליהם להרע עמדי (בראשית לא:ז): (בה) והיה בי תבאו אל הארץ. תלה הכתוב עבודה זו בנתינתם לארץ (מכילתא), ולא נתייביו כמדבר אלא פסח אחד ששעו בשנה השנית על פי הדבור: כאשר דבר. והיון דבר, והבאחי אתכם אל הארץ וגו' (לעיל ו:ח): (בז) ויקר הדם. על צאורה הגולה וזיאת הארץ ובשורת הגנים שהיו להם: (בח) וילכו ויעשו בני ישראל. וכי כבר עשו, והלא מראש חודש נאמר להם. אלא מכיון שקבלו עליהם מעלה עליהם הכתוב כאילו עשו (מכילתא): וילכו ויעשו. אף ההלכה מנה הכתוב, ליתן שכן להליכה ושכן לעשייה (שס): באשר צוה ה' את משה ואהרן. להגיד שכן של ישראל שלא הפילו דבר מכל מצות משה ואהרן. ומה כן עשו, אף משה ואהרן כן עשו (שס): (בט) והי'. כל מקום שנאמר וה' הוא וזית דיו (ש"ר יצד), שהיו' לשון

You shall not leave. Since it is a night when the destroyer has been permitted to kill, he does not differentiate between the righteous and the wicked. [Even righteous people cannot expose themselves to mortal danger and expect to be saved. In such circumstances, it would often take a miracle to prevent someone from being harmed, and

no one has a right to rely on miracles.] Consequently, any Jew who leaves his protected premises is in danger (Rashi).

Since God Himself, not an agent, carried out the plague of this night (see comm. to verse 12), what fear could there be of a "destroyer"? Although God was the One Who killed the firstborn, it was a night of danger because other destroyers,

the two doorposts with some of the blood that is in the basin, and as for you, you shall not leave the entrance of the house until morning. ²³ HASHEM will pass through to smite Egypt, and He will see the blood that is on the lintel and the two doorposts; and HASHEM will pass over the entrance and He will not permit the destroyer to enter your homes to smite. ²⁴ You shall observe this matter as a decree for yourself and for your children forever.

²⁵ "It shall be that when you come to the land that HASHEM will give you, as He has spoken, you shall observe this service. ²⁶ And it shall be that when your children say to you, 'What is this service to you?' ²⁷ You shall say, 'It is a pesach feast-offering to HASHEM, Who passed over the houses of the Children of Israel in Egypt when He smote the Egyptians, but He saved our households,' " and the people bowed their heads and prostrated themselves. ²⁸ The Children of Israel went and did as HASHEM commanded Moses and Aaron, so did they do.

The Tenth Plague: Death of the Firstborn ²⁹ It was at midnight that HASHEM smote every firstborn in the land of Egypt, from the firstborn of Pharaoh sitting on his throne to the firstborn of the captive who was in the dungeon, and every firstborn animal. ³⁰ Pharaoh rose up at midnight, he and all his servants and all Egypt, and there was a great outcry in Egypt, for there was not a house where there was no corpse. ³¹ He called to Moses and Aaron at night and said, "Rise up, go out from among my people, even you, even the Children of Israel; go and serve HASHEM as you have spoken!"

too, were roaming the land. Consequently, Jews who ventured outside forfeited the protection of the *pesach* blood (*Gur Aryeh*). Alternatively, God killed only the firstborn who were unknown to anyone, such as the products of incest and immorality. The obvious firstborn, however, were killed by the Angel of Death (*Moshav Zekeinim*).

According to *Ramban*, it was not proper for ordinary human beings to be outside while the King was circulating in the streets of the city, and if anyone were to do something so disrespectful, he would be putting himself in danger.

26-27. The wicked son's question. As expounded by the Haggadah, based on the *Mechilta*, this is the question of the Wicked Son, who removes himself from the community and does not wish to join in their service [see *ArtScroll Haggadah*]. His wickedness is indicated by his refusal to mention that the service he questions has been ordained by God (*Shibbolei HaLeKket*), or because he says to you, implying that his question is rhetorical: He does not want an answer, he is sarcastic and is stating by implication that God's commandments are not binding or beneficial (*Chukas HaPesach*), and, as the Haggadah sums up, that such commandments are not relevant to him.

In response, we are to say that this offering commemorates the salvation of our forefathers from Egypt, thereby implying that those who deny the service, like the Wicked Son, would not have been saved, for, as explained above, without this offering there would have been no Exodus. In the Haggadah, this concept is expressed with a different Scriptural quote and in much blunter terms, but the idea is the same. Furthermore, the answer is not directed in second person to the Wicked Son — the Torah says *you shall say*; not *you shall say to him*. Since he seeks to taunt and belittle, not to learn, we do not permit him to engage us in a futile discussion that is meant to antagonize.

27. ויקר — *And [the people] bowed their heads.* They bowed in gratitude for the news that they would be freed [v. 26], be

given the Land [v. 25], and have future generations of children [v. 23] (*Rashi*). Commentators have noted that the Jews bowed in gratitude for the news that they would have children, even though the child just described to them is wicked. To parents, every child is a blessing and it is up to them to cope with his rebellion and turn him to the good.

☞ The Tenth Plague: Death of the Firstborn.

29. קל-בבד — *Every firstborn.* Pharaoh was the only firstborn to be spared, so that he could tell all the world about God's greatness. The Egyptian firstborn died because they had persecuted the Jews; those of the captives died because they enjoyed Jewish suffering, or so that they would not be able to claim that their idols had protected them. The plague struck down not only those who were known to be firstborn, but also the eldest children of men who lived with women other than their wives. In a country as licentious as Egypt, this meant that a woman could have had many firstborn, whose paternity was known only to God. In addition, if there were no firstborn in a house, the oldest member of the household died. This is why the next verse states that there was a dead person in every house, and why the Egyptians could think (verse 33) that they were all dying (*Rashi*).

In the plain sense of the verse, however, only the firstborn of the mothers died (*Ramban*). If so, that the Egyptians spoke of every house having a corpse was an indication of the national panic, but was not meant literally.

☞ Pharaoh's Surrender.

31. קרבך — *As you have spoken.* Pharaoh's arrogant defiance was completely broken. Not only was he anxious that the people leave Egypt immediately, he had withdrawn all of his reservations and conditions. Gone was his insistence that the children remain behind. Gone was his insistence that the livestock remain behind. Now he urged Moses and Aaron to do whatever they pleased — *as you have spoken* — provided they leave the country (*Rashi*).

Pharaoh came running through the streets looking for

לִבְמִב אֶף עֲבֹנוֹן אֶף תּוֹרְכוֹן דְּכָרוֹ כְּמֹא דִי
מַלְלָתוֹן וְאִוְלוֹ וְצִלוֹ אֶף עָלֵי: לִבְמִב אֶף עֲבֹנוֹן
מִצְרַיִם עַל עֲמָא לְאוֹחָא לְשִׁלְחוֹתוֹן
מִן אֶרֶץ אֲרִי אֲמָרוּ בְּלֵנָא מִיָּתִין:
לִבְמִב עֲמָא יָת לִישִׁירוֹן עַד לֹא
חֲמַע מוֹתֵר אֲצִנְתוֹן צִרִיר בְּלִכְשִׁידוֹן
עַל בְּתַפְּיּוֹן: לִבְמִב יִשְׂרָאֵל עֲבָדוּ
בְּתַפְּיּוֹן דְּמִשָּׁה וְשִׁאִילוֹ מִמִּצְרַיִם מִנִּין
בְּכֶסֶף וּמִנִּין דְּדִבְבִּי לְבִשׁוּשִׁי: לִבְמִב יָת
עֲמָא לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וְאִשְׁאִילוֹן
וְרוֹקִינוֹ יָת מִצְרַיִם: לִבְמִב עֲבָדוּ יִשְׂרָאֵל
מִרַעְמִס לְסִבּוֹת בְּשֵׁת מֵאָה אֲלֵפִין
רִגְלָאִין גְּבֵרָאִי בֵּר מִסְפָּלָא: לִבְמִב
נוֹכְרָאִין סְגִיאִין סְלִיקוּ עֲמָהוֹן וְעָנָא
וְתוֹרִין בְּעִירָא סְגִי לְחִנָּא: לִבְמִב יָת
לִישָׁא דִי אֲפִיקוּ מִמִּצְרַיִם גְּרִיצִין פְּטִירִין
אֲרִי לֹא חֲמַע אֲרִי אֲתִרְבוּ מִמִּצְרַיִם
וְלֹא יָבִילוּ לֵאחֲפֻקָּא וְאֶף וְרִדִּין לֹא
עֲבָדוּ לְחוּן: מוֹמוֹתִב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי
יָתִיבוּ בְּמִצְרַיִם אֲרַבַּע מֵאָה וְחֵלְתִין
שְׁנִין: מֵאָה וְחֵלְתִין מִסּוּף אֲרַבַּע מֵאָה וְחֵלְתִין
שְׁנִין וְחֵלְתִין בְּכָרוֹ יוֹמָא דְּרִדִּין נִפְקוּ כֹל
חֵילָא דִּי מִאֲרַעָא דְּמִצְרַיִם: מֵאָה לִיל
נִסִּיר הוּא קָדָם יִי לֵאפֻקְתוֹן מִאֲרַעָא

לִבְמִב אֶף עֲבֹנוֹן אֶף תּוֹרְכוֹן דְּכָרוֹ כְּמֹא דִי
וּבְרַכְתֶּם גַּם־אֹתִי: וְתַחֲזֹק מִצְרַיִם עַל־הָעַם לְמַהֲרָה
לְשַׁלְּחָם מִן־הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ כָלֵנוּ מִתִּים: וַיֵּשֶׁא הָעַם
אֶת־בָּצֵקוֹ טָרֶם יִחְמָץ מִשְׁאֲרֵתָם צָרְרָת בְּשִׁמְלָתָם עַל־
שַׁכְמָם: וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּדְּבַר מֹשֶׁה וַיִּשְׁאֲלוּ מִמִּצְרַיִם
כְּלֵי־כֶסֶף וְכָלִי זָהָב וּשְׁמָלֹת: וַיְהִי־נָתַן אֶת־חֶן הָעַם
בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיִּשְׁאֲלוּם וַיַּנְצִלוּ אֶת־מִצְרַיִם:
וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִרַעְמִס סִכְתָּה בְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף
רִגְלֵי הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּף: וְגַם־עָרַב רַב עָלָה אִתָּם וַיָּצֵא
וַיִּבְקֹר מִקְנֵה כְּבֹד מֶאֶד: וַיֹּאפּוּ אֶת־הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ
מִמִּצְרַיִם עֶגֶת מִצּוֹת כִּי לֹא חֲמָץ כִּי־גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם
וְלֹא יָכֻלוּ לְהַתְמַהֲמָה וְגַם־צָדָה לֹא־עָשׂוּ לָהֶם: וּמוֹשֶׁה
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע
מֵאוֹת שָׁנָה: וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיְהִי בַעֲצֹם הַיּוֹם הַזֶּה יָצְאוּ כָל־צִבְאוֹת יְהוָה מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם: לִיל שְׁמֵרִים הוּא לַיהוָה לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ

רש"י

ישבו במצרים. אחר שאר היציבות שישבו גרים בחזק לא להם: שלשים שנה
וארבע מאות שנה. בין הכל משעול יחזק עד עכשיו היו ארבע מאות שנה.
משהיו לו זרע לאברהם נחמייס כי גר יהיה זרעך (בראשית ע"ג); ושלשים שנה
היו משעורה גורח בין הכתרים עד שיעול יחזק. ואף אפשר לומר בחזק מלרים (נדה,
שהרי קהת מן הכהנים עס יעקב היה, לא יתבאר כל שטותי וכל שטות עמרים בנו
ושמנים על משה לא תמלאם כל כך. ועל כרחק הרבה שנים היו לקהת עד שאר ירד
למלרים, והרבה משנות עמרים נכלעים בשנות קהת, והרבה משמנים על משה
נכלעים בשנות עמרים, הרי שלא תמלא ארבע מאות נביא מלרים. והזקקת לומר
על כרחק שאף שאר היציבות נקראו גרות, ואפי' בחזקו, כענין שנאמר אשר גר
סס אברהם ויחזק (בראשית לה:ב), ואומר, אח ארץ מגוריהם אשר גרו בה (נעיל
ויד), לפיכך אהר לרד לומר כי גר יהיה זרעך משהיה לו זרע. ובשמנה ארבע מאות
שנה משעול יחזק תמלא מביאחן למלרים עד יליאחן ר"ל שנה. וזה אחד מן הדברים
שענין לתלמי המלך (מכילתא: מגילה ט:). (מא) ויהי מקץ שלשים שנה וגו'
ויהי בעצם היום הזה. מגיד שנין שהגיע הקץ לא עכב התקום כהרף עין.
בט' בניסן בלוי מלאכי השחר חלל אברהם לשכרו. בחמשה עשר בניסן נולד
יחזק. ובט' בניסן נגזרה גזירה בלוי הכתרים (מכילתא: (מב) ליל ששורים
(הוא לה'). שהיה הקב"ה שומר ומפלה לו לקיים הבטחתו להויעם מארץ מלרים:

Moses and Aaron. Instead of going back to Goshen, they had stayed in Egypt proper for the night, because Moses had told Pharaoh that all his courtiers would come to him, bowing and asking the Jews to leave (11:8). Moses then sent angels to Goshen to tell the Jews to assemble in Ramesses the next morning for the Exodus. According to the *Mechilta*, Moses responded to the Egyptian insistence for an immediate departure by saying, "Are we thieves that we should depart at night? We will leave with an upraised arm [i.e., proudly] in full view of all Egypt!" (*Ramban*).

(לב) גם צאנכם גם בקרבם קחו. מה כאשר דברתם, גם אתם חתן בידו זכיתם
ועתה (נעיל יכה), קחו כאשר דברתם (מכילתא): וברכתם גם אותי. הספלו
עלי שלא אמות, שאני כבוד (סס): (לג) כלנו מתים. אמרו, לא כגורח משה הוא,
שהרי אמר ומה כל כבוד (נעיל יכה) ואלו אף הפשוטים מתים ה' או י' בנית אחד
מכילתא): (לד) טרם יחמץ. המלרים לא יחיוסם לשהות כדי חימוץ: משארתם.
שירי מלה ומורו (סס): על שכמם. אע"פ שנהמות הרבה הוליכו עמרים מחככים
היו אח המלה (ס) א' המלה (סס): (לה) בדבר משה. שאמר להם במלרים וישאלו
איש מאת רעהו (נעיל יחזק): ושמלת. אף הן היו חשובות להם מן הכסף ומן הזהב,
והמאחור כפסוק חשוב (מכילתא: (לו) וישאלום. אף מה שלא היו שואלים מהם
היו נוחים להם. אהר אומר אחד, טול שנים וכן (סס): וינצלו. ורוקינו (חזקונוס):
(לז) מורעמס סכתה. ק"ך מיל היו, ובאו סס לפי שעה, שנאמר ואשא אתכם
על כנפי נשרים (להלן יטד): מכילתא: הגבירים. מכן כ' שנה ומעלה (שה"ל גז:)
(לח) ערב רב. תערוכת אומות של גרים: (לט) עגת מצות. חררה של מלה
(מכילתא). כלק שלא החמין קריו מלה: וגם צדה לא עשו להם. לדרך. מגיד שחזן
של ישראל שלא אמרו האיד נלא למדכר בלא קנה אלא האמינו והלכו, הוא שמופס
בקבלה זכרתי לך חסד נעוריי אהבת כלולוויך לכתך אחרי במדבר בחזק לא זכרתי
(ירמיה כב:). ומה שזכר מפורס אחריו, קודם ישראל לה' וגו' (מכילתא: (מז) אשר

32. *And bless me, as well. Pray for me that I should not die, even though I am a firstborn! (Rashi).*

34. *Before it could become leavened. [In Egypt, there was no requirement that the people refrain from eating or having chametz in their possession for seven days (Pesachim 28a)] consequently, they would have allowed the dough to become leavened, had the Egyptians not forced them to leave so quickly (Rashi).*

— *Their leftovers.* So beloved were the commandments of Pesach to Israel that they chose to carry the leftover

³² Take even your sheep and even your cattle, as you have spoken, and go — and bless me, as well!"

³³ Egypt imposed itself strongly upon the people to hasten to send them out of the land, for they said, "We are all dying!"

³⁴ The people picked up its dough before it could become leavened, their leftovers bound up in their garments upon their shoulders. ³⁵ The Children of Israel carried out the word of Moses; they requested from the Egyptians silver vessels, gold vessels, and garments. ³⁶ HASHEM gave the people favor in the eyes of the Egyptians and they granted their request — so they emptied Egypt.

The ³⁷ The Children of Israel journeyed from Rameses to Succoth, about six hundred thousand
Exodus men on foot, aside from children. ³⁸ Also a mixed multitude went up with them, and flock and cattle, very much livestock. ³⁹ They baked the dough that they took out of Egypt into unleavened cakes, for they could not be leavened, for they were driven from Egypt for they could not delay, nor had they made provisions for themselves. ⁴⁰ The habitation of the Children of Israel during
The which they dwelled in Egypt was four hundred and thirty years. ⁴¹ It was at the end of
Duration of the four hundred and thirty years, and it was on that very day that all the legions of HASHEM left
Egyptian the land of Egypt. ⁴² It is a night of anticipation for HASHEM to take them out of the land of
Exile

matzah and bitter herbs on their own shoulders, while loading their valuables onto their pack animals (Rashi).

35-36. עָשׂוּ כְּדִבְרֵי מֹשֶׁה — Carried out the word of Moses. In view of the fact that the Egyptians were grieving over their dead, it seemed like an inopportune time to make such a request of the Egyptians, but the Jews did so only in obedience to Moses (Alshich).

Verse 35 states merely that the Jews asked to borrow various items. Verse 36, which begins by saying that God caused the Egyptians to like the Jews, and ends by saying that the Jews emptied Egypt of its wealth, implies that the Egyptians gave away — indeed, according to Or HaChaim, forced valuables upon the Jews — more than the Jews had asked for. Rashbam comments that because HASHEM gave the people favor in the eyes of the Egyptians, the Egyptian made lavish gifts, not loans of their valuables. Rashi cites Mechilta that if a Jew asked for one item, the Egyptians would insist that he take two — as long as he left the country.

For more on Israel's legal and moral justification to keep the "borrowed" items, see commentary to 3:18.

37-42. The Exodus. The huge number of 600,000 adult males — which, allowing for women, children, and elderly men, indicates a total population of about three million — gives some idea of the magnitude of the miracle. It also indicates the nation's inspiring faith in God, for they followed Moses into the Wilderness, where the lack of food would have terrified anyone who was not prepared to rely on God. Centuries later, God would cite this faith to Jeremiah as an unforgettable merit of the young nation: זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד יְעֹזְרִיךָ אֶהְבֵּת בְּלוֹלֶיֶתֶיךָ לְבָתֶּךָ אֶחָד בְּמִדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה, I remember for your sake the kindness of your youth, the love of your bridal days, how you followed Me in the Wilderness in an unsown land (Jeremiah 2:2).

38. עַם רַב — A mixed multitude. A multitude of people of various nationalities converted to Judaism and accompa-

nied the Jews out of Egypt (Rashi).

40. The duration of the Egyptian exile.

Although the verse gives the duration of Israel's stay in Egypt as 430 years, it is clear that the nation could not have been in Egypt that long, for the lifetimes of Kehoth, who came with Jacob, and his son Amram total only 270 years, and Amram's son Moses was eighty at the time of the Exodus. Rather, the Rabbinic tradition, as cited by Rashi, is as follows: The Covenant between the Parts (Genesis 15:7-21) took place 430 years before the Exodus, and that is the period referred to in our verse. At that time, God foretold to Abraham that his offspring would endure 400 years, during which there would be exile, persecution, and servitude — but not necessarily all of them at the same time. Those 400 years began with the birth of Isaac, since the prophecy referred to Abraham's offspring (Genesis 15:13). Thus, the Exodus was perfectly calibrated to conform to the prophecy to Abraham, for Isaac was born on the fifteenth of Nissan, and exactly four hundred years later, precisely at the deadline — מִקֵּץ, at the end — of the prescribed time (v. 41), the Jews were liberated. The actual sojourn in Egypt lasted 210 years (Rashi). Accordingly, the verse's reference to 430 years as the time they dwelled in Egypt means that the Egyptian exile had been decreed 430 years before the Exodus.

Rambam (Iggeres Teiman) cites this chronology as an illustration of how prophecies are often understood completely only after they come to pass. Until the Exodus, it was not known if the 400 years were to be dated from the prophecy to Abraham, the birth of Isaac, Jacob's descent to Egypt, or the beginning of the Egyptian servitude. A sizable number of the tribe of Ephraim, convinced that the 400 years began from the Covenant, attempted a mass escape thirty years before the Exodus, and many were slaughtered by the Egyptians (see Megillah 9b).

In this regard, R' Bachya notes that we, too, in the current exile, should take heart and have faith that the prophecies of

דְּמַצְרִים הוּא לִילֵיָא הָדִין קָדָם יי
נְטִירִין לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדִרְהוּן:
מג נאָמַר יי לְמִשָּׁה וּלְאַהֲרֹן דָּא גְזִירַת
פְּסַחָא כָּל בְּרֵי יִשְׂרָאֵל דִּישְׁתַּמְדּוּ לֹא
יְכֻל בּוֹה: מִדּוּכָל עֶבֶד גָּבֵר וְכִינִי כְּסָפָא
וְתַגְרוּ יְתֵה בְּכֵן יְכֻל בּוֹה: מִה תוּתִיבָא
נְאֻיָּרָא לֹא יְכֻל בּוֹה: מִדּוּכָל בּוֹרָא חֲדָא
יְתֻאכֵּל לֹא תִפִּיק מִן בֵּיתָא מִן בְּסָרָא
לְבָרָא וְגִרְמָא לֹא תַחֲבָרוּן בּוֹה: מִדּוּכָל
כְּנִשְׁתָא דִּישְׂרָאֵל יַעֲבִדוּן יְתֵה: מִה נְאֻרִי
יְתַגֵּיר עֲמֹךְ גִּיּוּרָא וְיַעֲבִד פְּסַחָא קָדָם יי
יְגֹר לֵה כָּל דְּבוֹרָא וּבְכֵן יִקְרַב
לְמַעֲבָדָה וְיִהִי כְּנִצִּיבָא דְאַרְעָא וְכָל
עֲרָלָא לֹא יְכֻל בּוֹה: מִט אֹרִיָּתָא חֲדָא
יְהֵא לְנִצִּיבָא וּלְגִיּוּרָא דִּי תַּגְיָרוּן
בִּינִיכּוֹן: יַעֲבִדוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא
דִּי פָקִיד יי יְת מִשָּׁה וְיֵת אֲהֲרֹן בֶּן עֶבְדּוֹ:
נא וְיִהְיֶה בְּכָכֶן יוֹמָא הָדִין אֲפִיק יי: יְת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְּמַצְרִים עַל חִילִיָּהוּן:
אִמְרִיל יי עִם מִשָּׁה לְמִיָּמֶר: בְּאַקְדֵּשׁ
קֳדָמִי כָּל בּוֹרָא פִּתְחָא כָּל וְלֹא
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַנְשָׁא וּבְכַעֲרִיא דִּילִי
הוּא: גאָמַר מִשָּׁה לְעַמָּא הוּוּ דְּכִירִין
יְת יוֹמָא הָדִין דִּי נִפְקֶתוֹן מִמַּצְרִים

מַצְרִים הוּא־הַלִּילָה הַזֶּה לַיהוָה שְׁמֵרִים לְכָל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְדִרְתָּם:

מג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח כָּל־בֶּן־
מד גֵּבֶר לֹא־יֵאכֹל בּוֹ: וְכָל־עֶבֶד אִישׁ מִקְנֵת־בֵּסֶף וּמִלְתָּה
מה־מו אֹתוֹ אֹז יֵאכֹל בּוֹ: תוֹשֵׁב וְשֹׂכֵר לֹא־יֵאכֹל בּוֹ: בְּבֵית
מוֹמֶח אֶחָד יֵאכֹל לֹא־תוֹצִיא מִן־הַבֵּית מִן־הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֵצִם
לא תִשְׁבְּרוּ בּוֹ: כָּל־עֶדֶת יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אֹתוֹ: וְכִי־יִגְדֹר
אתָּה גֵר וְעָשָׂה פֶסַח לַיהוָה הַמּוֹל לּוֹ כָּל־זָכָר וְאֹז יִקְרַב
לְעֲשׂוֹתוֹ וְיִהְיֶה כְּאֹזְרַח הָאָרֶץ וְכָל־עֲרָל לֹא־יֵאכֹל בּוֹ:
מז־מח תוֹרֶה אַחַת יִהְיֶה לְאֹזְרַח וְלִגֵּר הֹגֵר בְּתוֹכְכֶם: וַיַּעֲשׂוּ כָל־
מט־נ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר צֻוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן בֶּן
נא עֲשׂוֹ: וַיְהִי בַעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא יְהוָה

אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאָתָם:
יג וַיִּדְבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: קֹדֶשְׁלִי כָל־בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל־
שביע אֶ־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
ג אֶל־הָעָם זָכוֹר אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאתֶם מִמִּצְרַיִם

רס"ה
הוא הלילה הזה לה: הוא הלילה שאמר לאברהם בלילה הזה אני גואל את בניך
(מכילתא): שמרים לכל בני ישראל לדרתם. משומר וכל מן המזיקין, כענין
שנא' ולא יתן המשחית וגו' (לעיל פסוק כג; פסחים קטז): (מג) זאת חקת הפסח.
בי"ד בניסן לאמרה להם פרשה זו (ס"ד יטוה): כל בן גבר. שנתכחו מעשו לאביו
כשנשים. ואחד נכרי ואחד ישראל משומר כשנשמע (מכילתא; וזחים כב); (מד)
ומלתא אחוּ או יאכל בו. ידו. מגיד שמילת עבדו מעבדו מלאכול כפסה, כ
דברי רבי יהושע. רבי אליעזר אומר אין מילת עבדו מעבדו מלאכול כפסה. ח"כ
מה ח"ל אז יאכל בו, העבד (מכילתא); (מה) תושב. זה גר תושב; ושכיר. זה
הנכרי. ומה ח"ל, והלא ערלים הם, וגאמר כל ערל לא יאכל בו (פסוק מח). אלא
בגון ערבי: מהו וגבעוני מהו והוא תושב או שכיר (ס; יבמות עה). (מו) בבית
אחד יאכל. בחבורה אחת, שלא יעשו הנמנין עליו שתי חבורות ויחלקוהו. אהה
אומר בחבורה אחת או אינו אלא בבית אחד כשמשעו, וללמד שאם התחילו והיו
אוכלים בחלר וירדו בשמים שלא ינסו לבית, ח"ל על הכתים אשר יאכלו אחריו כהם

the Messianic Redemption will come true. And when that happens, we will understand the full meaning — and the manner of complete fulfillment — of all the prophecies.

42. **שְׁמֵרִים** — *Anticipation . . . protection*. The word has two meanings in the verse. The first time, it refers to God's pledge to Abraham; He reserved this night for the miracle and anticipated its coming throughout the 430 years. The second time the word is used, it refers to the protection from the plague that God extended to the Jews that night. From then on, the first night of Pesach became a time when God protects Israel (*Rashi*).

43-51. **Additional laws of the pesach-offering**. This passage, which was given to Moses on the fourteenth of Nissan, gives the laws of who must participate in the offering

and how they should eat from it. Logically, therefore, it should have come earlier in the chapter, together with the other laws of the *pesach*-offering; instead, the Torah narrated the sequence of events that took place *after* the offering was brought. *Ramban* explains that immediately after Moses told the nation on the fourteenth that God was about to break down Pharaoh's resistance, the Torah went on to tell how that happened. With that narrative complete, the Torah returns to the laws of the offering.

43. **כִּי־גֵבֶר** — *Alienated person*. The term refers to two kinds of people: (a) a Jewish *apostate*, i.e., one who worships idols, desecrates the Sabbath, or denies the validity of any of the Torah's commandments; and, (b) a non-Jew. Neither may participate in or eat from the *pesach*-offering, because

Egypt, this was the night for HASHEM; a protection for all the Children of Israel for their generations.

Additional Laws of the Pesach-Offering ⁴³ HASHEM said to Moses and Aaron, "This is the decree of the pesach-offering: no alienated person may eat from it. ⁴⁴ Every slave of a man, who was bought for money, you shall circumcise him; then he may eat of it. ⁴⁵ A sojourner and a hired laborer may not eat it. ⁴⁶ In one house shall it be eaten; you shall not remove any of the meat from the house to the outside, and you shall not break a bone in it. ⁴⁷ The entire assembly of Israel shall perform it.

⁴⁸ "When a proselyte sojourns among you he shall make the pesach-offering for HASHEM; each of his males shall be circumcised, and then he may draw near to perform it and he shall be like the native of the land; no uncircumcised male may eat of it. ⁴⁹ One law shall there be for the native and the proselyte who lives among you." ⁵⁰ All the Children of Israel did as HASHEM had commanded Moses and Aaron, so did they do.

Leaving Egypt ⁵¹ It happened on that very day: HASHEM took the Children of Israel out of the land of Egypt, in their legions.

13 ¹ HASHEM spoke to Moses, saying, ² "Sanctify to Me every firstborn, the first issue of every womb among the Children of Israel, of man and beast, is Mine."

³ Moses said to the people, "Remember this day on which you departed from Egypt,

they are alienated from belief in the Torah (Rashi).

44. וְכָל-עֶבֶד — *Every slave* . . . The verse refers to a non-Jewish slave, who may eat of the pesach-offering because he is his master's property. [There is no need to mention a Jewish slave, because he is required to observe all the commandments, and this is no exception.] Though the verse says that his owner is a *man*, the term *who was bought for money* includes the slaves of women and children in the right to eat from the offering (Mechilta). However, the slave must be circumcised. According to R' Yehoshua, even the master may not eat if his slave is not circumcised; according to R' Eliezer, the prohibition applies only to the slave, but his master may eat (ibid. Rashi).

45. תוֹשָׁב וְשָׂכִיר — *A sojourner and a hired laborer*. A sojourner is a gentile who lives in Eretz Yisrael, having agreed to observe the seven Noachide laws; the hired laborer is a non-Jew. Although the gentiles mentioned in this verse are under the control of Jews to a degree, they are not permitted to eat the pesach-offering — even if, like Arabs, they are circumcised (Rashi).

46. בְּבֵית אֶחָד — *In one house*. The requirements of this verse demonstrate the regal nature of the Pesach feast. Kings and aristocrats do not rush from feast to feast, nor do they break bones in order to get at a hidden bit of meat or marrow (Chinuch).

48. גֵּר — *Proselyte*. This is one of the many passages in which the Torah requires that proselytes be treated as equals with all other Jews. Even though their ancestors did not emerge from Egypt, they have become full-fledged Jews and, provided they circumcise themselves and their children, they bring the offering along with all other Jews.

13.

1-16. Firstborn, the Exodus, and tefillin. These three topics are related. The conclusion of the Sidrah consists of

two passages, both of which refer to the holiness of the firstborn and the obligation to teach future generations about the miracles of the Exodus. Also, both passages conclude with the commandment of tefillin, and are therefore included among the four Scriptural passages that are contained in the compartments of tefillin. The salvation of the Jewish firstborn from the plague is what consecrated them to God; by extending His protection over them, God "acquired" them, as it were. This sanctity was in addition to the previously existing rule that the sacrificial service was performed by the firstborn, and, as the story of Jacob and Esau demonstrates, the firstborn was the one who was expected to receive the blessings and responsibilities of spiritual service. While the tenth plague accorded a special status to the firstborn, the entire sequence of miracles placed an obligation on the entire nation to dedicate itself to God — in deed, as symbolized by the tefillin on the arm, and in intellect, as symbolized by the tefillin on the head.

Although the Plague of the Firstborn struck even the firstborn of both men and women, the commandment of sanctification applies only to the first sons of women (v. 2). R' Bachya explains that this is to symbolize that God's love for Israel is as great as a mother's love for her baby, a love that far surpasses that of a father. He further cites *Rashba* that God's unquestionable and irrevocable identification with Israel is as conclusive as that of a mother with her newborn infant.

3. זָכוֹר — *Remember*. This word is the infinitive form, implying that the Exodus should be remembered constantly. From this the Sages derive that we must recall the Exodus explicitly every day, a commandment that is fulfilled by the recitation of the third paragraph of the *Shema*, which ends by saying that God took the Jewish people out of Egypt (Rashi).

מבית עבדים ארי בתקוף ידא אפיק יי
יתכן מִכָּא וְלֹא יִתְאַבֵּל חֲמִיעַ: יוֹמָא
דִּין אֲתוֹן נִפְקִין בִּירְחָא דְאַבִּיבָא: הוּיְהִי
אֲרִי יַעֲלֵף יי לֶאֱרֻעָא דְבִנְעָנָי וְחֲתָאִי
וְאִמּוּרָאִי וְחֲנָאִי וִיבּוּסָאִי דִּי קִיִּים
לְאַבְהֶתֶר לְמִטּוֹן לֶךְ אֲרֻעָא עֲבָדָא חֶלֶב
וְדִבֵּשׁ וְתַפְלָח יֵת פְּלִחְנָא הָא בִּירְחָא
דְּדִין: וְשִׁבְעָא יוֹמִין תִּיכּוּל פְּטִירָא
וְבִיּוֹמָא שְׂבִיעָאָה חָזָא קֳדָם יי: וְפִטִּיר
יִתְאַבֵּל יֵת שְׂבַעַת יוֹמִין וְלֹא יִתְחַזֵּי לֶךְ
חֲמִיעַ וְלֹא יִתְחַזֵּי לֶךְ חֲמִיר בְּכָל
תְּחִימָא: הוּתְחַזֵּי לִבְכֶּךְ בִּיּוֹמָא הוּא
לְמִימֶר כְּדִיל דָּא עֲבָד יי לִי בְּמַפְקִי
מִמַּצְרִים: טוּיָה לֶךְ לֹאֵת עַל יְדֶךְ
וְלִדְכַנְנָא בִּין עֵינֶיךָ כְּדִיל דְּתִהִי אֹרִיחָא
דִּין בְּפּוֹמָא אֲרִי בִידָא תְּקִיפָא אֲפָקֶךְ יי
מִמַּצְרִים: יוֹתֶשֶׁר יֵת קִמָּא דְּדִין לִזְמַנָּה
מִזְמַן לִזְמַן: יי וְיָהִי אֲרִי יַעֲלֵף יי לֶאֱרֻעָא
דְּבִנְעָנָי בְּמָא דִּי קִיִּים לֶךְ וְלַאֲבָהֶתֶר
וְיִתְנַנָּה לֶךְ: יוֹתְעֵבֶר כָּל פְּתַח וְלִדָּא
קֳדָם יי וְכָל פְּתַח וְלֶךְ בְּעִירָא דִּיהוֹן

מבית עבדים כי בחזק יד הוציא יהוה אתכם מזה ולא
יאכל חמץ: היום אתם יצאים בחדש האביב: והיה
כִּי־יבִיאָךְ יהוה אל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֲמֹרִי
וְהַחִתִּי וְהַיְבוֹסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לֵאמֹר וְהָיָה
חֶלֶב וְדִבֵּשׁ וְעָבַדְתָּ אֶת־הָעֵבֶר הַזֶּה בְּחֹדֶשׁ הַזֶּה:
שְׂבַעַת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חֵג לַיהוָה:
מִצּוֹת יֹאכַל אֶת שְׂבַעַת הַיָּמִים וְלֹא־יֵרָאֶה לֶךְ חֲמֵץ
וְלֹא־יֵרָאֶה לֶךְ שָׂאֵר בְּכָל־גִּבְלָךְ: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם
הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם:
וְהָיָה לֶךְ לְאֹת עַל־יָדְךָ וְלִזְכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה
תּוֹרַת יְהוָה בְּפִיךָ בִּי בְּיַד חֻזְקָה הוֹצֵאָךְ יְהוָה מִמִּצְרָיִם:
וְשִׁמַּרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֵדָה מִיָּמִים יְמִימָה:
וְהָיָה כִּי־יבִיאָךְ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי בְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְיָ לֶךְ וְלַאֲבֹתֶיךָ וּנְתַנָּה לֶךְ: וְהָעֵבֶרֶת כָּל־פֶּטֶר־
רְחֹם לַיהוָה וְכָל־פֶּטֶר שֶׁגֶר בַּהֲמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה

רש"י

לכן רשע לומר טעה ה' לי, ולא כך, שאלו היית שם לא היית כדאי ליגאל (מכילתא):
(ט) והיה לך לאות. יליאת מלרים תהיה לך לאות: על ידך ולזכרון בין
עניןך. (וזה לומר) שכתוב פירשית אליו ותקשרם בראש וכוונת: על ידך. על
יד שמהל (מכילתא) לפיכך ידעה מלא בפרשה שנייה (להלן פסוק טז) לרשע נהי
שהיא כהה (מנחות לו:). (וי מיימנים יומימה. משנה לשנה (מנחות לו:). (יא) והיה
בי יבאך. יש מרבותיו שלמדו מכלן שלא קדשו כבודם העולדים במדבר. והלומר
שקדשו מפרש בזה וז' אם תקיימוהו במדבר תזכו ליכנס לארץ ותקיימוהו שם
(בכורות יב:). נשבע לך. והבטתי חתכם אל הארץ אשר נשבעתי לך
(שמות יח:). מכילתא: ונתנה לך. תהא בעיניך כאלו נתנה לך בו ביום ולא תהי
בעיניך כירושא אבות (מכילתא: יוב) והעברת. איך והעברת אלל לשון הפרשה.
וכן הוא לומר והעברתם את נחלתו לבתו (במדבר כח:). מכילתא: שגר בהמה.
נפל שגרתו אמו ושלחתו בלא פתח. ולמדך הכתוב שהא קדוש בכורה לפסוק את
הבא אחרי (מכילתא: חולין סח:). ואף שאין נפל קרוי שגר כמו שגר אלפיך (דברים
יג:). אבל זה לא בא אלל ללמד על הגפן, שהרי כבר כתב כל פטר רחם. וא"ת אף
כבוד בהמה עומא במשעמ, בא ופירש במקום אחר בנקבך ונאלץ (דברים
טז:). לשון אחר יש לפרש, והעברת כל פטר רחם בכבוד אדם הכתוב מדבר:

And chametz may not be eaten. Again, the connection is made between the Exodus and chametz: Since Israel was saved so rapidly through a display of Divine power, it is forbidden to enjoy chametz.

4. בְּחֹדֶשׁ הָאֲבִיב — *In the month of springtime.* The very timing of the Exodus demonstrates God's love of Israel. He freed us in a month when the weather is pleasant, not rainy or hot (*Rashi*), and when the newly blossoming vegetation symbolizes rebirth.

5. The Canaanite nations. Our verse mentions only five nations in the land of Canaan, omitting the Perizzites and the Girgashites. *Rashi*, citing *Tanchuma*, notes that since all

(ד) בחדש האביב. וכי לא היו יודעין בחיזה חדש יאלו. אלל כך אמר להם ראו
חסד שגמלכם שהניח אתכם בחדש שאלו כשר ללאת, לא חמה ולא גשם ולא גשמים.
וכן הוא לומר מוליד אחרים בכונות (חללים סח:). חדש שאלו כשר ללאת
(מכילתא: יח) אל ארץ הכנעני וגו'. אש"פ שלא חלה חמשה עממין כל
שבעה גוים במשעמ (מכילתא) שכולן בכלל כנעני הם, ואחת ממשפחת כנען היתה
שלא נקרא לה שם אלל כנעני (מכילתא להלן פסוק יח): נשבע לאבותיך וגו'.
באברהם הוא לומר ביום ההוא כרת ה' את אברהם וגו' (בראשית טו:). וביתא
הוא לומר גור בלחך הארץ וגו'. (סח כג:). וביתא הוא לומר הארץ אשר אתה שוכן
עליה וגו' (סח כח:). מכילתא: וזבת חלב ודבש. חלב וז' מן העצים והדבש וז'
מן החמרים ומן החללים (כחכות יח:). את העבודה הזאת. של פסח. והאל
כבר נאמר למעלה והיה כי תבוא אל הארץ וגו' (לעיל יב:). ולמה חזר ושנא,
בשני דבר שנתחדש בה. בפרשה ראשונה נאמר והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה
העבודה הזאת לכם (שם יב:). בכן רשע הכתוב מדבר, שהניח את עצמו מן הכלל.
וכאן והגדת לבנך (פסוק ח) בנן שליטי יודע לשאול, והכתוב מלמד שחפח לו אתה
בדברי אגדה המושכים את הלב (מכילתא להלן פסוק יד: שנה פו:). (ח) בעבור
זה. בעבור שאליהם מלטיין כגון פסח מהו ומרור הללו: עשה ה' לי. רמז תשובה

seven nations were descended from Canaan, the son of Ham, they are included in the *Canaanite* designation. According to *Ramban*, only the five nations mentioned here had lands flowing with milk and honey.

6-7. שְׂבַעַת יָמִים — *For a seven-day period.* Verse 7 juxtaposes the commandment to eat matzah with the prohibition against harboring chametz, to teach that the prohibition takes effect from the time that the only permissible "bread" is the unleavened matzah, which is at noon of the fourteenth of Nissan (*R' Bachya*).

Ramban notes that in verse 6, the term חֵג לַיהוָה, *festival to HASHEM*, cannot refer merely to the festival status of the day, because the first day, which is also a festival, was not men-

Remember from the house of bondage, for with a strong hand God removed you from here, and therefore the chametz may not be eaten. ⁴ Today you are leaving, in the month of springtime. ⁵ And it shall come to pass when HASHEM shall bring you to the land of the Canaanite, the Hittite, the Emonite, the Hivvite, and the Jebusite, which He swore to your forefathers to give you — a land flowing with milk and honey — you shall perform this service in this month. ⁶ For a seven-day period shall you eat matzos, and on the seventh day there shall be a festival to HASHEM. ⁷ Matzos shall be eaten throughout the seven-day period; no chametz may be seen in your possession, nor may leaven be seen in your possession in all your borders. ⁸ And you shall tell your son on that day, saying, 'It is because of this that HASHEM acted on my behalf when I left Egypt.' ⁹ And it shall be for you a sign on your arm and a reminder between your eyes — so that HASHEM's Torah may be in your mouth — for with a strong hand HASHEM removed you from Egypt. ¹⁰ You shall observe this decree at its designated time from year to year.

The Firstborn ¹¹ "It shall come to pass, when HASHEM will bring you to the land of the Canaanites, as He swore to you and your forefathers, and He will have given it to you; ¹² then you shall set apart every first issue of the womb to HASHEM, and of every first issue that is dropped by livestock that belong

tioned. Rather, it refers to the commandment that a festive offering, known as a *chagigah* [from חָגַג], must be brought, preferably the day before Pesach. Our verse teaches that if the offering is not brought then, it may be brought until the seventh day (*Chagigah* 9a).

8. וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ — And you shall tell your son. As set forth in the Haggadah, this verse is directed to the שְׂאֵינוּ יוֹרֵץ לְשֹׂאֵל, a child who does not realize that there is much to ask about the observances of Pesach. In such a case, it is the responsibility of his parents to initiate the discussion and lead him into the world of understanding his historic calling and the privilege of his obligation to carry on the memory of the nation-creating Exodus.

9. כְּעֹבוֹרָה — Because of this. The Jewish parent declares to his children that the nation was redeemed only because of this, i.e., the commandments of Pesach, which are defined in the Haggadah as the matzah and maror — and, when the Temple stood, the flesh of the *pesach*-offering (*Rashi*). The implication is plain that the Jewish nation owes its existence purely to its allegiance to God's commandments.

In the Haggadah, this verse is used also to imply to the Wicked Son that if he had been in Egypt, he would not have been redeemed, because he scoffed at the commandments. If this is the sense of the verse, it follows that even the son to whom the verse is addressed — the child who is unlearned and unsophisticated — would not have been redeemed on his own merits, but because he is a part of the nation. The Wicked Son, however, would have been left in Egypt because he had severed his ties to Israel.

9. וְהָיָה לְךָ — And it shall be for you. "It" is the remembrance of the Exodus, which is recorded in this passage, and which is placed in the *tefillin* that are placed on the arm and head (*Rashi*). According to *Ramban*, the flow of the verse is as follows: In the passages that will be placed in the *tefillin* upon your arm and upon your head, you should record that God took you out of Egypt. Do this in order that God's teachings and His commandments will always be in your mouth, i.e.,

that you will always remember them.

For *Ramban's* explanation of the commandment of *tefillin* in the context of the lessons to be learned from the Exodus, see comm. to verse 16.

11-16. The second passage. Though similar to the previous passage, this one contains two new elements: the sanctification of the firstborn and a new kind of question about the Exodus.

11. בְּיָבֹאָהּ — When [HASHEM] will bring you. This implies that the firstborn would not be sanctified until Israel entered its Land. *Rashi* cites two opinions of the Sages: According to one, the sanctification of the firstborn began when they entered *Eretz Yisrael*, and those born in the Wilderness were not sanctified. The other opinion is that the sanctification commenced immediately, and that this verse assured the Jews that in the merit of their observance of this commandment, they would be given the Land.

Ramban explains the latter opinion. Although the commandment to *redeem* the firstborn would not go into effect as yet, the Jewish firstborn whom God spared during the Plague of the Firstborn had a special responsibility to dedicate themselves to God's service. This status remained in effect until that responsibility was transferred to the Levites (*Numbers* 3:46).

12. וְהִצְבַּרְתָּ — Then you shall set apart. Each category of firstborn has its own uniqueness. Human firstborn were originally honored as the sole performers of the sacrificial service. After the sin of the Golden Calf, this privilege was taken from them and given to the newly designated Kohanim, and the role of assisting them was given to the Levites. After that, God would command that Israelite firstborn must be redeemed by a payment of five silver shekels to a Kohen. The mention of this redemption in verse 13 is a prophetic allusion to the future commandment (*Rashbam; Chizkuni*). Firstborn livestock — calves, lambs, and kids — were brought as offerings, while blemished animals of this species were gifts to a Kohen.

לך הזכרים ליהוה: וכל-פטר חמר תפדה בשׁה:
 ואם-לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בבניו תפדה:
 והיה כִּי-ישאלך בנה מחר לאמר מה-זאת ואמרת
 אליו בחזק יד הוציאנו יהוה ממצרים מבית עבדים:
 והיה כִּי-הקשה פרעה לשלחנו ויהרג יהוה כל-בכור
 בארץ מצרים מבכר אדם ועד-בכור בהמה על-בן אמי
 וזה יהוה כל-פטר רחם הזכרים וכל-בכור בני
 אפרה: והיה לאות על-ידכה ולטוטפת בין עיניך כי
 בחזק יד הוציאנו יהוה ממצרים: ק"ה פסוקים. ימנ"ה סימן.

לך הזכרים ליהוה: וכל-פטר חמר תפדה בשׁה:
 ואם-לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בבניו תפדה:
 והיה כִּי-ישאלך בנה מחר לאמר מה-זאת ואמרת
 אליו בחזק יד הוציאנו יהוה ממצרים מבית עבדים:
 והיה כִּי-הקשה פרעה לשלחנו ויהרג יהוה כל-בכור
 בארץ מצרים מבכר אדם ועד-בכור בהמה על-בן אמי
 וזה יהוה כל-פטר רחם הזכרים וכל-בכור בני
 אפרה: והיה לאות על-ידכה ולטוטפת בין עיניך כי
 בחזק יד הוציאנו יהוה ממצרים: ק"ה פסוקים. ימנ"ה סימן.

רש"י

ובני ראובן (מכילתא): מזה זאת. זה חינוך עפש שאינו יודע להעמיק שאלתו וסוחס וסוחס מה זאת. ובמקום אחר הוא לומר מה העדות והתקנים והמשפטים וגו' (דברים ו:ז) הרי זאת שאלת בן חכם. דבנה תורה כנגד ארבעה בני, נשע, ושאני יודע לשאול, והשאל דרך סתומה, והשאל דרך חכמה (מכילתא; ירושלמי פסחים י"ד: (טז) ולטוטפות בין עיניך. תפילין (לחוקלס), ועל שם שהם ארבעה בחים קרוין מוטפות, עט בכתפי שחיס, פת באפריקי שחיס (סנהדרין ד:). ומנחם חכור עס והספק אל דרום (ויחזקאל כא:ב) אל תטיו (מכילתא: כא:ב) לשון דבור, כמו ולזכרון בין עיניך האומר בפרשה ראשונה, שהרואה חוסם קשורים בין העינים יזכור הגם וידבר בו:

13. *First issue donkey*. The only non-kosher animal with a firstborn status is the donkey. *Sforno* (v. 14) explains that the donkey is a reminder of the Exodus, because the Egyptians were so insistent upon Israel's immediate departure from their country that there was no time for them to obtain enough wagons for their considerable possessions. Therefore, everything had to be loaded onto donkeys. Normally, they could never have borne so many heavy burdens; that they did so was another of the miracles of the Exodus, hence the special treatment of donkeys.

R' Hirsch comments that donkeys are symbolic of material possessions. By commanding us to redeem them for a sheep — the animal that, by its use as the *pesach*-offering, made Israel God's servant — the Torah shows us that all material possessions must be dedicated to His service. If we make acquisition our goal and personal aggrandizement the purpose of our wealth, we will lose it, just as the recalcitrant owner of a donkey lost it if he refused to redeem it as God commanded.

First issue of the womb . . . *that is dropped [lit. expelled] by livestock*. There are two interpretations of these apparently synonymous terms. (a) The first refers to an animal's normal birth and the second refers to a premature, aborted birth, in which the mother animal expels the embryo before it is viable. Even though the prematurely born embryo cannot live, since it is the first issue of the womb, subsequent births are not sanctified. (b) The term *first*

(יג) פטר חמור. ולא פטר אחר בהמה טמאה, וגזרת הכתוב היא לפי שנמשלו בכורי מלכים לתמורים. ועוד שסייע את ישראל ביצאתו ממצרים (שלין לך אחד מישראל שלא נעל הרבה חמורים) טעונים מכספם ומזהבם של מלכים (בכורות ה:). תפדה בשׁה. נוטן שה לכהן פטר חמור מותר בהנאה, והנה חולין ביד כהן (סס ע:). וערפתו. טורפו בקופין מאחוריו והורגו (סס ג:). הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד ממונו (מכילתא): וכל בכור אדם בבניו תפדה. חמש סלעים פדיונו קלוב במקום אחר (במדבר יח:טז) (יד) כי ישאלך בנה מחר. יש מחר שהוא עכשיו ויש מחר שהוא לאחר זמן, כגון זה וכגון מחר יאמר בניכם לבניו (יהושע כב:כד) דבני גדי

issue refers to human firstborn, and the next term refers to animals (*Rashi*).

You shall axe the back of its neck. The recalcitrant owner must kill the donkey with an axe blow to the back of the head (*Bechoros* 13a). Because he denied the Kohen the gift that was due him, he suffers the loss of his donkey (*Rashi*).

Your son will ask. Although the *Haggadah* interprets this as the simple son's question regarding the *Seder* service, in the plain sense of the verse, as understood by *Sforno* and *Or HaChaim*, it refers to the commandment of the firstborn: If children want to know the reason for the sanctification and redemption, their parents should tell them about the Exodus, which was the origin of the commandment of the firstborn. Only at the *Seder* is it required that the story be told; at other times, one should be ready to respond in the event of an inquiry. *Or HaChaim* adds that one should respond only to a sincere question — *if your son will ask* — but not to someone like the wicked son, who asks rhetorically and defiantly, without a desire to learn.

15. *Sforno* comments that were it not for the redemption of the firstborn, they would remain consecrated to Divine service and would not be permitted to engage in mundane pursuits. This is why *pidyon haben* is celebrated with a festive meal. But if the redemption lessens the infant's holiness, why should we celebrate the event? — It should cause sad-

Tefillin
and the
Exodus

to you, the males are HASHEM's. ¹³ Every first issue donkey, you shall redeem with a lamb or kid; if you do not redeem it, you shall axe the back of its neck. And you shall redeem every human firstborn among your sons. ¹⁴ And it shall be when your son will ask you at some future time, 'What is this?' you shall say to him, 'With a strong hand HASHEM removed us from Egypt from the house of bondage. ¹⁵ And it happened when Pharaoh stubbornly refused to send us out, that HASHEM killed all the firstborn in the land of Egypt, from the firstborn of man to the firstborn of beast. Therefore I offer to HASHEM all male first issue of the womb, and I shall redeem all the firstborn of my sons. ¹⁶ And it shall be a sign upon your arm, and an ornament between your eyes, for with a strong hand HASHEM removed us from Egypt.' "

THE HAFTARAH FOR BO APPEARS ON PAGE 1151.

ness! The explanation goes to the heart of Jewish belief. To us, the soul and the body should not be in conflict. Earthly activities no less than heavenly rituals should be conducted in a holy manner, according to the dictates of the Torah. Thus, the redemption enables the child to bring sanctity to activities that would have been forbidden to him otherwise. This is why the Kohen's blessing includes the wish that the child be God fearing, for piety is necessary for success in overcoming the challenges of material life (*R' Yaakov Kamenetsky*).

16. יָדְכָה — *Your arm*. The suffix of this word, usually spelled נֶדֶךְ, has the unusual spelling of כָּה, which alludes to the word כְּהֵה, *weak*. This teaches that the *tefillin* should be worn on the weaker arm, i.e., the left (*Menachos 37a*).

וְלִטְוֶנְתָּ — *And an ornament*. The word appears in *Shabbos 57a-b*, where the Talmud explains it to be a golden head ornament that is worn from ear to ear. It is in the plural because the head-*tefillin* consists of four separate compartments (*Ramban*). *Rashi* cites *Sanhedrin 4b* that the name *tofaos* was chosen because it alludes to four, the number of the head-*tefillin*'s compartments, since the word טַט, *lat*, means two in Katpi and פַּח, *fas*, means two in Afriki, two ancient languages.

☞ *Tefillin and the Exodus.*

In a lengthy exposition that is basic to an understanding of major concepts of Judaism, and that should be studied in its entirety, *Ramban* discusses *tefillin* and the Exodus. The following is a summary:

The four Scriptural passages that are contained in *tefillin* — the first two passages of the *Sherma* and the two passages of this chapter — are basic to Judaism. The two passages in this chapter speak of the Exodus, which is basic to the Jew's awareness of his responsibilities to God, Who liberated him and made Israel a nation. The first two passages of *Sherma* express the concept that God is One and that we accept His Kingship, the concept of reward and punishment, and the responsibility to observe all the commandments. These principles must always be with us — upon the arm that symbolizes our capacity for action and is opposite the heart, the

seat of emotion; and upon the head, the abode of the intellectual soul and the power of memory which enable us to be conscious of our antecedents and obligations to do His will.

The Torah repeats over and over that commandments are reminders of the Exodus from Egypt. Clearly, therefore, there is a dimension of the Exodus that affects the entire Torah. Only a few generations after Creation, man was infected by the germ of idolatry. This heresy takes many forms [most of which are prevalent even today]: Some claim that the world always existed and that there was no Creator. Others deny that He can be aware of daily occurrences, that He is not involved in human affairs, or that there is no reward and punishment. The Exodus refuted all of these notions. It showed that God has full control of nature and that nothing and no one can thwart His will, that He communicates with man through His prophets, and that He carries out His word at will. To make these points, Moses repeated constantly to Pharaoh that the plagues would demonstrate God's mastery.

This message of the Exodus is not only basic to our belief and existence, but it must be reiterated constantly. Therefore, we wear it on our person in the form of *tefillin* and recall it when we perform the commandments. We are zealous in the performance of all commandments — the seemingly minor as well as the obviously major ones — because they all reinforce our faith and commitment. To proclaim and strengthen our conviction that it is so, we gather in synagogues and pray aloud, saying before Him, "We are Your creatures!"

The open miracles of the Exodus seal into our awareness that God rules His universe and that the only difference between nature and miracles is that we are accustomed to the former and startled at the latter.

יִמְנִיָּה מִסֻּכִּים. יִמְנִיָּה סִימָנֶיךָ — This Masoretic note means: There are 105 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic יִמְנִיָּה, *he will count*.

This alludes to the law that each person must count himself as part of a group that brings the *pesach*-offerings (*R' David Feinstein*).

פרשת בשלח

אונקלוס

יִהְיֶה בְּשַׁלַּח פְּרַעְיָה אֶת־הָעָם וְלֹא־נָחֵם אֱלֹהִים דְּרָךְ
 אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹהִים פֶּן־
 יִנָּחֵם הָעָם בְּרֹאֲתָם מִלַּחְמָה וְשָׁבוּ מִצְרֵימָה: וַיֹּסֶב
 אֱלֹהִים אֶת־הָעָם דְּרָךְ הַמִּדְבָּר יַם־סוּף וְחֻמְשִׁים
 עָלוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־
 עֲצֻמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הִשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 לֵאמֹר פֶּקֶד וַיִּקְדֹּר אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת־עֲצֻמְתִּי
 מִזֶּה אֶתְכֶם: וַיִּסְעוּ מִסִּכָּת וַיַּחֲנוּ בְּאֶתְם בְּקֶצֶה הַמִּדְבָּר:
 כ וַיְהוּה הִלֵּךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בַּעֲמֹד עָנָן לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ
 וּלְיָלָה בַּעֲמֹד אֵשׁ לְהַאֲוִיר לָהֶם לֵלָכָת יוֹמָם וּלְיָלָה:
 כב לֹא־יָמִישׁ עַמּוֹד הָעָנָן יוֹמָם וְעַמּוֹד הָאֵשׁ לְיָלָה לִפְנֵי
 הָעָם:

רס"ו

אונקלוס מזכיר, כמו וירק את חזקיו (נבואיות ידיד) חזיו, דבר אחר, חמושים, אחד
 מחמשה ילאו וארבעה חלקים מהו בשלש ימי אפילה (מכילתא: תנחומא א: (יש)
 השבע השביע. השביע שביעיו לנתיים. ולמה לא השביע בניו שישאוהו לארץ
 כענן מיד כמו שהשביע יעקב. אחר יוסף, אני שליט הייתי במלרים והיה סופק בידי
 לעשות, אבל בני לא יניחוסי מלרים לעשות, לכך השביעם לכשיגאלו וילאו משם שישאוהו
 (מכילתא): והעליהם את עצמתי מזה אתכם. לאחיו השביע כן, למדנו שאף
 עלמות כל השבטים העלו עמק, שאל' אחכם (מכילתא: (ב) ויסעו מסבת. ביס
 השני, שהרי בראשון באו מרעמסם לנסות (לעיל יב:ג) (בא) לנחתם הדרך. נקוד
 פתח שהוא כמו להנחותם, כמו לראותם בדרך אשר תלכו בה (דברים א:ג) שהוא כמו
 להראותם, אף כאלו להנחותם ע"י שליח. ומי הוא השליח, עמוד הענן, והקב"ה כדבריו
 מוליכו לפניהם, ומ"מ את עמוד הענן הכין להנחותם על ידו, שהרי על ידי עמוד הענן
 הם הולכים, ועמוד הענן אינו לאורה אלא להורוסם הדרך. (בב) לא ימיש. הקב"ה
 את עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה. מניד עמוד הענן משלים לעמוד
 האש ועמוד האש משלים לעמוד הענן, שער שלא יסקע זה עולה זה (שבת כג:)

(יז) ויהי בשלח פרעה וגו' ולא נחם. ולא נהגם (מכילתא) כמו לך נחה את העם
 (להלן לב:ג) צהלהלך תמה אחר (משלי ו:כב): כי קרוב הוא. ונחם לשב צלוחו
 הדרך למלרים. ומדעני אנדה יש הרבה: בראתם מלחמה. כגון מלחמת וירד
 העמלקי והכנעני וגו' (במדבר יד:מה), אם הלכו דרך ישר היו חוזרים. ומה אם
 כשהקים דרך מעוקס אמרו נחמה ראש ונשובה מלרימה (שם פסוק ד), אם הולכים
 בפסוטה על אחת כמה וכמה (מכילתא): פן ינחם. יתשבו מחשבה על שילאו ויתנו לב
 לשבו: (יח) ויטב. הסיכס מן הדרך הפסוטה לדרך העקומה: ים סוף. כמו לים סוף.
 וסוף הוא לשון אגס שגדלים בו קנים, כמו ותשם בסוף (לעיל כג:ג) קנה וסוף קמלו
 (ישעיה יט:ו) והמושבים. אין חמושים אלא מזויינים (מכילתא) ולפי שהסביבתו במדבר
 גרם להם שעלו חמושים, שאלו היה דרך ישוב לא היו מחמושים להם כל מה שלצרכין,
 אלא כחדם שעזבו ממקום למקום ונדעתו לקנות שם מה שילסדר, אבל כשהוא פורש
 למדבר לריך לזמן כל האורך. וכדון זה לא נכתב כי אם לשבר את האוזן, שלא תחמה
 (ס"א חלמר) במלחמת עמלק ובמלחמת סיחון ועוד ומדין מהיכן היו להם כלי זין
 שהכוס ישראלי לפי חרב, וכן הוא אומר ואחם חשכרו חמושים (יהושע א:יז), וכן קרנס

PARASHAS BESHALACH

17-18. The route to Eretz Yisrael. The quickest, easiest, and most direct route from Egypt to Eretz Yisrael is northeast, along the coast of the Mediterranean Sea, a route that goes through Philistia, which is on the west coast of the Holy Land (part of which is the Gaza area of today). However, just as this was the easiest way to leave Egypt, it would also have been the easiest way to return there. Since the war-like Philistines were sure to fight the Jewish "invaders," God knew that the people would lose heart and return to Egypt. To avoid this, He led them on a roundabout path through the Sinai Desert, going east and then north, so that they would enter the Land from the eastern bank of the Jordan River. This would take them so far from Egypt that it would be difficult — though not impossible — for them to consider returning. Even so, there were times in the Wilderness when the Jews com-

plained against Moses and wanted to return to Egypt; had such a return been quick and easy, they would surely have attempted it.

Although they were confronted by an attack from Amalek [17:8], this did not cause them to return to Egypt, because the Amalekites did not fight to protect their homeland from invasion, as the Philistines would have done. Were that the case, then the fearful Jews would have said correctly that the way to safety lay in a return to Egypt. But Amalek was the offspring of Esau, and they attacked Israel because of their ancestor's ancient, implacable hatred of Jacob; they would have continued the attack even if the Jews had retreated toward Egypt. Furthermore, at the time of Amalek's attack, Israel was already too deep into the Wilderness for an easy return (see *Rashi, Ramban*).

PARASHAS BESHALACH

The Route to Eretz Yisrael ¹⁷It happened when Pharaoh sent out the people that God did not lead them by way of the land of the Philistines, because it was near, for God said, "Perhaps the people will reconsider when they see a war, and they will return to Egypt." ¹⁸ So God turned the people toward the way of the Wilderness to the Sea of Reeds. The Children of Israel were armed when they went up from Egypt. ¹⁹ Moses took the bones of Joseph with him, for he had firmly adjured the Children of Israel, saying, "God will surely remember you, and you shall bring up my bones from here with you."

²⁰ They journeyed from Succoth, and encamped in Etham, at the edge of the Wilderness.

²¹ HASHEM went before them by day in a pillar of cloud to lead them on the way, and by night in a pillar of fire to give them light, so that they could travel day and night. ²² He did not remove the pillar of cloud by day and the pillar of fire by night from before the people.

R' Chananel, cited by R' Bachya, adds another reason for the decision to lead them through the desert. God wanted them to be in circumstances where they would have to see constant miracles in order to survive. This would be their schooling in faith, for they would see — through the manna, the water, the constant protection from the elements, and so on — that God is omnipresent and all-powerful. As a result, for the rest of our national history we would look back and know that everything is in God's hands, a lesson that is clearest in a desert, where human survival — especially for a nation of millions — would have been impossible without Divine intervention.

According to Sforno, God led the Jews toward the Wilderness so that they would not meet travelers who would tell them that Pharaoh was preparing to give chase, for if so, they might have been frightened into returning to Egypt.

18. יַם־סוּף — *Sea of Reeds* [this is the literal translation; it is often translated as the *Red Sea*]. This may have been the Gulf of Suez, which branches northward from the Red Sea and separates Egypt from the Sinai Desert. Since the Gulf of Suez branches up from the Red Sea, it could be referred to by that name, but what is known today as the Red Sea is south of the Sinai Peninsula and so far south of the populated area of Egypt that it is unlikely that the Exodus and the later Splitting of the Sea could have taken place there. It may be that the Sea of Reeds was the Great Bitter Lake, which is between the Gulf and the Mediterranean Sea; or the large delta at the mouth of the Nile, in the north of Egypt or it may have been the southern Mediterranean.

יָחֲזִקוּם — *Were armed*. Although a nation under the direct protection of God should not need arms to defend itself, it is the Torah's way that people should conduct themselves in a natural manner, and then, if necessary, God will intervene with miracles (R' Bachya). Even though the people were armed, they would have fled back to Egypt if faced by a war against the Philistines. In the words of R' Hirsch: "It was not the sword at their side that was lacking, but the heart underneath that failed . . . they lacked [as yet]

the spirit of trustfully putting themselves in God's hands under any and all circumstances . . ."

According to the Midrash, the word derives from חָפֵץ, a *fifth*, and it implies that only one-fifth of the Jews left Egypt. The rest were not prepared to adopt a new life as God's people; they died during the plague of darkness, so that the Egyptians would not see that Jews, as well as Egyptians, were losing their lives (Rashi).

19. וַיִּקַּח מֹשֶׁה — *Moses took*. Although Joseph wanted to be buried in Eretz Yisrael, he could not ask his children and brothers to do so immediately after his death, because Pharaoh would not have permitted it. He had no choice, therefore, but to ask that he be reinterred after the Exodus [Genesis 50:25]. Jacob, however, made such a request [Genesis 47:29-30] because Joseph, as viceroy, had the power to carry it out (Rashi).

The Talmud (Sotah 13a) notes that only Moses took Joseph's remains; the rest of the people were occupied with "requesting" the valuables of Egypt, a temptation that Moses ignored. Thus, Moses exemplified the dictum that *the wise of heart takes [the performance of] commandments* (Proverbs 10:8).

21. לָלֶכֶת יוֹמָם וָלַיְלָה — *So that they could travel day and night*. But if they traveled constantly, would they not become completely exhausted after a few days? Various answers are given:

- Such a large camp could travel only a short distance at a time, so they would advance a bit by day and halt to rest, and then advance a bit further in the evening. The two pillars made it possible for them to travel whenever it was necessary (Ibn Ezra).
- True, they could not travel at such a pace for very long, but by traveling constantly at the start of their departure from Egypt, they would alarm Pharaoh, who would naturally assume that they were trying to escape permanently. Thus, they were setting the stage for Egypt's later entrapment at the sea (Rashbam).
- So anxious were they to receive the Torah that they wanted to travel every possible moment (R' Bachya).

א ומליל יי עם משה למימר: כמליל עם בני ישראל ויתבונן וישרון קדם פום חירתא בין מגדלא ובין ימא קדם בעיל צפון לקבלה תשרון על ימא: וינימר פרעה על בני ישראל מערבלין אנון בארעא אחר עליהון מדברא: ונאחקיף ית לבא דפרעה וירדף בתריהון ונאחקיף בפרעה ובכל משריתה וידעון מצראי ארי אגא יי ועבדו כן: ונאחקיף למלכא דמצרים ארי אול עמא ונאחקיף לבא דפרעה ועבדוהי לעמא נאמרו מה דא עבדנא ארי שלחנא ית ישראל מפלחנא: ויטקיס ית רתכוהי וית עמה דבר עמה: וידבר שת מאה רתניו בחינן וכל רתני מצראי ובגריין ממנו על פלהון: ונאחקיף יי ית לבא דפרעה למלכא דמצרים וירדף בתר בני ישראל ובני ישראל נפקו בריש גלי: וירדפו מצראי בתריהון וארביקו יתהון דר שרן על ימא כל סוקות רתניו פרעה ופרשוהי ומשריתה: על פום חירתא קדם בעיל צפון:

א-ב ויבֹדַר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דְּבַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ויָשׁוּבוּ ויַחְנֵנוּ לִפְנֵי פִי הַחִירָת וּבֵין מִגְדַּל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי ג. בַּעַל צֶפֶן נִכְחוּ תַחֲנוּ עַל־הַיָּם: וְאָמַר פְּרַעֲה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִבְכִּים הֵם בְּאַרְצָךְ סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר: וַחֲזַקְתִּי אֶת־לֵב־פְּרַעֲה וַרְדֵּף אֲחֵרֵיהֶם וְאֶכְבְּדָהּ בַּפְּרַעֲה וּבִכְל־ה. חִילוֹ וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ־כֵן: וַיַּגְדִּל לַמֶּלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם וַיִּהְיֶה לִּבָּב פְּרַעֲה וַעֲבָדוֹ אֶל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ מִה־זֹּאת עֲשִׂינוּ כִּי־שַׁלַּחְנוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל ויִמָּעְדוּ: וַיֹּאסֶר אֶת־רַכְבּוֹ וְאֶת־עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ: וַיִּחַק שֵׁש־מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם וְשִׁלְשֹׁם עַל־ה. ח כָּלוּ: וַיִּחַק יְהוָה אֶת־לֵב פְּרַעֲה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף ט אַחֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֵצְאוּ בֵּיד רַמָּה: וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיִּשְׁיגוּ אוֹתָם חֲנִים עַל־הַיָּם כָּל־סוֹס רֶכֶב פְּרַעֲה וּפָרָשָׁיו וַחִילוֹ עַל־פִּי הַחִירָת לִפְנֵי בַּעַל צֶפֶן:

שני

רס"ו

חורבן למצרים באו והגידו לפרעה ביום הרביעי, ובחמישי נבשיו דרשו אחריהם, וליל שביעי ירדו לים. כשחזרו אמרו שירה, והוא יום שביעי של פסח (סדר טולס רבה פ"ה) לכך את קורן השירה ביום השביעי (מגילה לא). ויהפך. נהפך ממה שהיה, שהרי אמר להם קומו לכו מתוך עמי (לעיל יבלא): (ועבדיו.) והנהפך לנ עבדיו, שהרי לשעבר היו אומרים לו עד מתי יזהו יי לנו למוקש (סס יז): ועכשיו נהפכו לרדוף אחריהם שביעי ממוסס שהאילו: (מכילתא): מעבדו. משבדו אותם: (ז) ויאסר את רבבו. הוא בעלמו (מכילתא): ואת עמו לקח עמו. משכס דבריהם. לקינו ונטלו ממונו ושלחו. בוא עמי ואני לא אחנה עמכם כשאר מלכים. דרך שאר מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה, ואני אקדים לפניהם, שנאמר ופרעה הקריב (ללא) פסוק (י) הקריב טלמו ומיהר לפני חילותיו. דרך שאר מלכים לטול ביום בראש כמו שיכר, אני אשזה עמכם בחלק, שנאמר אחלק שלל (ללא) פסוק: (ז) בחור. נבחרים. בחור לשון יחיד, כל רכב ורכב שנמנין זה היה בחור: וכל רכב מצרים. ועמם כל שאר הרכב. ומהיכן היו הבהמות הללו, א"מ משל מלכים, הרי נאמר וימת כל מקנה מלכים (לעיל טז): ו"מ משל ישראל, והלא נאמר וגם מקנת יך עמנו (סס יט): משל מי היו, מהירא את דבר ה' (סס טכ). מכאן היה רבי שמעון אומר, כשר שנמלרים הרוג, מוכ שנמלרים רגל את מוחו (מכילתא): ושלשים על כלו. שרי נבואה, כתרנומו: (ח) ויחוק ה' את לב פרעה. שהיה חולה אס לרדוף אס לאו יחוק את לבו לרדוף (סס): ביד רמה. בנורה גבוהה ומפורסמת (סס):

(ב) וישבו. לאחוריהם. ללד מלכים היו מקרבין כל יום השלישי כדי להטעות את פרעה שיאמר חושים הם בדרך, כמו שנאמר ואמר פרעה לבני ישראל וגו': ויחזו לפני פי החירות. הוא פיתוס, ועכשיו נקרא פי החירות על שם שנעשו שם בני חורין (מכילתא). והם שני מלכים גבוהים וקופים והגידו צבניהם קרוי פי הסלעים: לפני בעל צפון. הוא נאמר מלך אלהי מלכים כדי להטעותן שיאמרו קשה יראתן, ופרעה פירש איוב משני לנים ויחזרם (יבכנ: מכילתא): (ג) ואמר פרעה. כשישמע שם שנים לאחוריהם: לבני ישראל. על בני ישראל. וכן ה' ילחם לכם (להלן פסוק יד) עליכם. אמר לי אחי הוא (נראשית כ"ג): אמר עלי: נבכים הם. כלואים ומשוקעים, ובעל "שירי". כמו נכדי ים (איוב לח:טז) בעמק הנכא (תהלים פד:ז) מכי נהרות (איוב כח:יא). נבכים הם, כלואים הם במדבר, שאין יודעין ללחח ממנו ולהיכן ילכו: (ד) ואכבדה בפרעה. כשהקב"ה מתנקס ברשעים שמו מתגדל ומתכבד. וכן הוא אומר וגשפתי אתו וגו', ואחר כך והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי וגו' (ויחזקאל לח:כ"ג). ואומר שמה שבר רשפי קשת, ואחר כך נודע ביהודה אלהים (תהלים פו:כ"ד). ואומר נודע ה' משפט עשה (סס ט"ז): מכילתא): בפרעה ובכל חילו. הוא החיל בעצירה וממנו התחילה הפורענות (מכילתא): ויעשו בן. להגיד שנחן ששמו לקול משה ולא אמרו הילך נחקרב אל רודפותיו את נריכים לבדית, אלא אמרו אין לו אלא דברי בן עמרם (מכילתא): (ה) ויגר למלך מצרים. איקטרוין שלח עמם (סס) ובין אגישו לשלש ימים שקבעו לילך ולשוב וראו שאין

14.

1-8. Pharaoh's change of heart. Although Pharaoh had demanded that Moses and the Jews leave the country as soon as possible, he thought that they were going only for a three-day trip. Even if they had no intention of returning, Pharaoh should have been so terrified by the plagues, and especially the Plague of the Firstborn, that it would have been sheer insanity for him to try to bring them back. However, God wished to demonstrate conclusively, both to the Jews and to the world at large, that He was the Master of all; for when the wicked are punished, God is glorified. This required the

Splitting of the Sea, as we shall see below. For this to take place, three things had to happen: Pharaoh had to realize that the Jews were not returning, he had to regret his decision to let them go, and he had to overcome his terror at standing in their way. Our passage reveals the process through which God made this happen.

2. ויָשׁוּבוּ — And let them turn back. After having spent three days traveling away from Egypt (see verse 5), the Jews now retreated and retraced their steps, coming to a halt before Baal Zephon, the only idol that had not been destroyed before the Exodus. God did this to let Pharaoh realize that

14

Pharaoh's
Change of
Heart

¹HASHEM spoke to Moses, saying, ²"Speak to the Children of Israel and let them turn back and encamp before Pi-hahiroth, between Migdol and the sea, before Baal-zephon; you shall encamp opposite it, by the sea. ³Pharaoh will say of the Children of Israel, 'They are imprisoned in the land, the Wilderness has locked them in.' ⁴I shall strengthen the heart of Pharaoh and he will pursue them, and I will be glorified through Pharaoh and his entire army, and Egypt will know that I am HASHEM." And so they did.

⁵It was told to the king of Egypt that the people had fled; and the heart of Pharaoh and his servants became transformed regarding the people, and they said, "What is this that we have done that we have sent away Israel from serving us?"

⁶He harnessed his chariot and attracted his people with him. ⁷He took six hundred elite chariots and all the chariots of Egypt, with officers on them all. ⁸HASHEM strengthened the heart of Pharaoh, king of Egypt, and he pursued the Children of Israel — and the Children of Israel were going out with an upraised arm.

Israel
Panics

⁹Egypt pursued them and overtook them, encamped by the sea — all the horses and chariots of Pharaoh, and his horsemen and army — by Pi-hahiroth before Baal-zephon.

the Jews were lost and confused, as he says in the next verse, and that Baal-zephon's power was so strong that it had forced them to return. Pi-hahiroth [lit., *Mouth of the Freedom*] was the new name of Pithom, the city built by Jewish slave labor. The word פִּי, *mouth*, alludes to its location in a ravine between two hills, and הַחֵירוֹת, *of the freedom*, to the new status of the erstwhile Jewish slaves (Rashi).

4. וְחִזְקֵתִי — *I shall strengthen*. Even given the above indications that the Jews might be ripe for the taking, Pharaoh — still smarting from the plagues — could not have embarked on the chase if he had been in full command of his faculties. His wickedness was demonstrated by his declarations in verses 3 and 5, which showed that he could not make peace with the freedom of the Jews and looked for rationalizations that would enable him to reclaim them. By strengthening his heart now, God merely gave him the courage to carry out his true desire.

5. וַיִּגֵּד — *It was told*. Pharaoh had sent spies to accompany the Jews and see what they would do at the end of three days. They returned and reported that the Jews had no intention of coming back to slavery. [Even though they had retreated back toward Egypt, this indicated possible confusion on their part, but not a desire to end their brief excursion into freedom (*Sforno*).] Upon hearing this, the attitude of Pharaoh and his courtiers *became transformed*, and they regretted having freed the Jews (Rashi).

Pharaoh spoke as if there was no conceivable reason for him to have freed the Jews. Had he forgotten the plagues, the devastation of his land, the death of his own firstborn? This passage teaches an important lesson in human nature. When a person's own interests are involved and his desires aroused, he can rationalize everything in his favor, as Pharaoh did when he decided that the "survival" of the idol Baal Zephon (v. 2) was an omen that he would prevail. Similarly, later in this chapter, after seeing that God had split the Sea, Pharaoh did not hesitate to plunge in, rationalizing that the east wind (v. 24) and not God had caused the Sea to split (R' Yaakov Kamenetsky).

6. וַיִּחַסֵּר — *He harnessed*. Pharaoh set an example for his people by harnessing his own chariot and leading his army in pursuit. He attracted [וַיִּחַסֵּר, lit., *took*] his nation by persuasion, telling them that he would share the spoils with them, and that he would join them in bringing back the fugitives, unlike other kings who bask in luxury while their subjects endanger themselves (Rashi). In addition, he appointed officers even over the common rabble, who were not part of the regular army, because Pharaoh knew that proper leadership is all-important in battle (*Sforno*). All this was possible only because God *strengthened the heart of Pharaoh*; otherwise, with the scars of the plagues still on him and his people, he would not have attempted such foolishness (Ramban).

8. בְּיָד רָמָה — *With an upraised arm*. The term is figurative. The Jews left Egypt with banners, song, and celebration, thus proving that they did not plan to return to slavery (Ramban).

Sforno understands the triumphalism of the Jews as a reason for Pharaoh's confidence. He was convinced that the Jews were unrealistically sure of themselves, thinking that their superior numbers would make it impossible for the Egyptians to overpower them. The former slaves did not realize that they would be no match for trained soldiers.

The chronology. Israel left Egypt on the morning of 15 Nissan and the sea split on 21 Nissan. The chronology of events during those seven days was as follows:

15 Nissan: Israel traveled from Rameses to Succoth.

16 Nissan: They traveled from Succoth to Etham.

17 Nissan: They retreated back toward Egypt and encamped at Pi-hahiroth.

18 Nissan: Pharaoh's agents reported that the "three days to serve God" had gone by and the Jews were not returning to their servitude.

19-20 Nissan: Pharaoh organized his forces and pursued the Jews.

21 Nissan: The sea split to save Israel and then returned to its place to swamp Egypt.

9-12. Israel panics. The Jews saw not only a huge and

יִפְרָעָה הַקָּרִיב וַיִּשְׂאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֵינֵיהֶם וַהֲבִיּוּ מִצְרַיִם וַיִּסְעוּ אַחֲרֵיהֶם וַיִּירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה הַמַּבְלִי אֲיִן־קָבְרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לָמוֹת בַּמִּדְבָּר מִה־זֹּאת עֲשִׂיתָ לָנוּ יְיָ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם הֲלֹא־יְהוָה הַדֹּבֵר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר חֲדַל מִמֶּנּוּ וְנַעֲבֹדָה אֶת־מִצְרַיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֲבֹד אֶת־מִצְרַיִם מִמָּתְנוּ בַּמִּדְבָּר: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אֶל־תִּירְאוּ הַתִּנְצְבוּ וַרְאוּ אֶת־יְשׁוּעַת יְהוָה אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת־מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסְפוּ לָרֹאתָם עוֹד עַד־עוֹלָם: יְהוָה יִלְחָם לָכֶם וְאַתֶּם תִּחְרְשׁוּ:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מִה־תִּצְעַק אֵלַי דְּבַר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ: וְאַתָּה הָרֵם אֶת־מִטְּךָ וְנִטְּהָ אֶת־יַדְךָ עַל־הָעָם וּבִקְעָהוּ וַיָּבֵאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיּוֹם הַהוּא: וְאַנִּי הִנְנִי מֵחֹזֵק אֶת־לֵב מִצְרַיִם וַיָּבֵאוּ אַחֲרֵיהֶם וְאַבְכֶּהָ בַּפָּרֶעַה וּבְכַל־חִילוֹ בִּרְכָבוֹ וּבַפָּרָשָׁיו:

וַיִּפְרָעָה הַקָּרִיב וַיִּשְׂאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֵינֵיהֶם וַהֲבִיּוּ מִצְרַיִם וַיִּסְעוּ אַחֲרֵיהֶם וַיִּירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה הַמַּבְלִי אֲיִן־קָבְרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לָמוֹת בַּמִּדְבָּר מִה־זֹּאת עֲשִׂיתָ לָנוּ יְיָ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם הֲלֹא־יְהוָה הַדֹּבֵר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר חֲדַל מִמֶּנּוּ וְנַעֲבֹדָה אֶת־מִצְרַיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֲבֹד אֶת־מִצְרַיִם מִמָּתְנוּ בַּמִּדְבָּר: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אֶל־תִּירְאוּ הַתִּנְצְבוּ וַרְאוּ אֶת־יְשׁוּעַת יְהוָה אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת־מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסְפוּ לָרֹאתָם עוֹד עַד־עוֹלָם: יְהוָה יִלְחָם לָכֶם וְאַתֶּם תִּחְרְשׁוּ:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מִה־תִּצְעַק אֵלַי דְּבַר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ: וְאַתָּה הָרֵם אֶת־מִטְּךָ וְנִטְּהָ אֶת־יַדְךָ עַל־הָעָם וּבִקְעָהוּ וַיָּבֵאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיּוֹם הַהוּא: וְאַנִּי הִנְנִי מֵחֹזֵק אֶת־לֵב מִצְרַיִם וַיָּבֵאוּ אַחֲרֵיהֶם וְאַבְכֶּהָ בַּפָּרֶעַה וּבְכַל־חִילוֹ בִּרְכָבוֹ וּבַפָּרָשָׁיו:

שלישי

טו

י

כ"י

וכן מי יתן מותי (שמואל ב יט:א) דלשלוש, שאלות, כמו ליום קומי לעד (נפניה ג:ח) עד שזכי בשלוש (דברי הימים ב יח:כז), שאלות, שאלות: (יג) כי אשר ראיתם את מצרים וגו'. מה שראיתם אותם אינו אלא היום, היום הוא שראיתם אותם ולא תוסיפו עוד: (יד) ילחם לכם. בשבילכם. וכן כי ה' ילחם לכם (להלן פסוק כה). וכן אם ללחם תרצו (לחם) וכן ואלו דבר לי (בראשית כד:ו) וכן האדם תרצו (לשם) (שופטים ו:ל) (טו) מה תצחק אלי. למדנו שהיה משה עומד ומתפלל, אמר לו הקד"ש לא עת עמה להאריך בתפלה שישאל נחמין בלילה. דבר אחר, מה חשק אולי, עלי הדבר (תלמי) ולא עליך, כמ"ל להלן על בני ועל פועל ידי תלמי (ישעיה מה:יח) מילתא: דבר אל בני ישראל ויסעו. אין להם אלא ליסע, שאין הם עומד בפניהם. כדאי וזאת צוהיהם והם והאלוהים שהאמינו כי יוצאו לקרוע להם הם (מילתא: ש"ר כא:ח):

strong force pursuing them, but a united and well-organized one, as implied by verse 10 that describes the Egyptian army in the singular [נָסַף], rather than the plural [נָסַפּוּ]. [Ibn Ezra makes a similar deduction from the singular form of סוס, lit. horse, of verse 9, implying that all the horses of Egypt had been massed in a united force.] This caused them to be frightened and cry out to God in prayer and to protest against Moses for having taken them out of Egypt. These were two contradictory approaches: One group of Jews "grasped the handicraft of the Patriarchs" by praying in time of danger, in full knowledge that some are with chariots and some with horses, but we — in the Name of HASHEM, our God, do we call out! (Psalms 20:10). Another group was so frightened that they regretted having left Egypt, and castigated Moses for having led them out. Ramban conjectures that they did not lose faith in God, but in Moses. They suspected

(י) ופרעה הקריב. היה לו לכתוב ופרעה קרב, מה הקריב. הקריב עליו ונחמין לקדם לפניהם כמו שהתנה עמם (מילתא): נסע אחריהם. בלז אחד כאיש אחד (ס). דבר אחר, והנה מלחם נוסע אחריהם, ראו שר של מלחם נוסע מן השמים לפזור למלחם (תנחומא יג: ש"ר כא:ח) ויצעקו. תפשו אומנות אומות. בלזכה הוא חומר אל המקום אשר עמד שם (בראשית יט:כז). בלזכה לשון בשר (ס כד:ס). בלזכה ויפגע במקום (ס כח:ח) מילתא: מחומל (ט: יא) המבלי אין קברים. וכי מחמת חסרון קברים, שאין קברים במלחם להקבר שם. לקחתנו משם. ש"ר פליג'א ד"י ט"ן פליג'א בלז: (יב) אשר דברנו אליך במצרים. והיכן דברו, ירא' מליכס וישפוט (לעיל הכא): מילתא: ממתנו. מאשר נמות. ואם היה נקוד מלאפס היה נבאר ממיסתנו, עכשיו נקוד נבאר נבאר מאשר נמות. וכן מי יתן מותנו (לעיל טז:ג) שאלות,

that he had acted on his own in leading them into such a precarious situation (see Rashi; Ramban).

Or HaChaim adds a reason for the fear. The Jews saw not only a mortal army, but also *Mitzrayim*, the guardian angel of Egypt, at Pharaoh's side. This made them think that God must have turned against them; why else would an angel join the Egyptians? The truth was, however, that the appearance of the angel served two purposes: The terror it inspired brought the Jews to a higher level of repentance and prayer; and God wanted to destroy the power of the Egyptian state of that era so that it could never menace Israel again. This would be done by defeating its spiritual power, as represented by the angel.

11. למוות במדבר. — *To die in the Wilderness*. But the danger facing them was not the Wilderness, but Pharaoh's army! According to Ramban, they were referring to an earlier

¹⁰ Pharaoh approached; the Children of Israel raised their eyes and behold! — Egypt was journeying after them, and they were very frightened; the Children of Israel cried out to HASHEM. ¹¹ They said to Moses, "Were there no graves in Egypt that you took us to die in the Wilderness? What is this that you have done to us to take us out of Egypt?" ¹² Is this not the statement that we made to you in Egypt, saying, 'Let us be and we will serve Egypt'? — for it is better that we should serve Egypt than that we should die in the Wilderness!"

God's Assurance ¹³ Moses said to the people, "Do not fear! Stand fast and see the salvation of HASHEM that He will perform for you today; for as you have seen Egypt today, you shall not see them ever again!" ¹⁴ HASHEM shall do battle for you, and you shall remain silent."

¹⁵ HASHEM said to Moses, "Why do you cry out to Me? Speak to the Children of Israel and let them journey forth!" ¹⁶ And you — lift up your staff and stretch out your arm over the sea and split it; and the Children of Israel shall come into the midst of the sea on dry land. ¹⁷ And I — behold! — I shall strengthen the heart of Egypt and they will come after them; and I will be glorified through Pharaoh and through his entire army, through his chariots and through his horse-

complaint to Moses that they were afraid to go out into a desert where there was no food, and only a prospect of death through hunger and thirst. *Sforno* suggests that even if Pharaoh did not attack them, he would besiege them, cutting them off from food and water, so that they would be stranded in a wilderness.

13-18. God's assurance. The response to the Jewish fears took two forms: First, Moses assured the people that they had nothing to fear, because not only would God wage their battle, He would eliminate Egypt as a threat to them, and they would never see the Egyptians again. Second, God told Moses that the time for prayer was over; the miracle was about to take place, and all that remained was for Israel to prove its faith by plunging into the sea.

13. והתקבצו וראו — *Stand fast and see.* Although the consensus is that God was about to show them the great miracle in order to strengthen their faith for all time, *Ibn Ezra* has a different, rational approach. He contends that God could not order the Jews to stand and fight, despite their great numbers, because they had been conditioned by more than a century of servitude to fear and obey their Egyptian masters, and were incapable of battle. This is why only Moses' prayers enabled them to overcome the greatly outnumbered Amalekites who ambushed them in the Wilderness [17:8-13]. And this is why it was necessary for that generation to die in the Wilderness over the next forty years. Then, their children, who had been raised in a different spirit, would be ready to wage battle with the Canaanite nations.

לֹא תִרְאוּם עוֹד — *You shall not see them again.* After the forthcoming miracle at the sea, in whose aftermath the Jews would see the Egyptians dead on the seashore, the people of Israel would never see the Egyptian nation again (*Rashi*). Or *HaChaim* comments that the verse stresses that the salvation would take place *today*, lest the Jews fear that just as it took twelve months for Moses to complete his mission in Egypt, so the Jews at the sea might be facing an extended period of confrontation with Egypt.

Ramban notes that Moses' statement *you shall not see them ever again* was not merely an assurance but a com-

mandment: It is forbidden for Jews to travel to or live in Egypt on a permanent basis. This prohibition is mentioned again when a Jewish king is forbidden to own an excessive number of horses lest he be forced to send his people to Egypt (*Deuteronomy* 17:16), and it is codified by *Rambam* (*Hil. Melachim* 5:7). The question of why Jews, including *Rambam* himself, have indeed settled in Egypt is discussed by halachic authorities, who give several explanations.

מַה תִּצְעַק אֵלַי — *Why do you cry out to Me?* Moses, too, was praying, and God told him, "Now, when Israel is in distress, is no time for lengthy prayer." Alternatively, the verse is rendered: *מַה תִּצְעַק*, *Why do you cry out* [as if the plight of Israel is your responsibility]? *אֵלַי*, *To Me!* It is for Me to save the nation, therefore, you should instruct them to move ahead, and I will attend to their safety (*Rashi*).

Sforno offers a novel approach. After the leaders castigated him for taking them out of Egypt, Moses cried out because he feared that they were lacking in faith and would not obey him when he ordered them to advance into the sea. To this, God replied that he was misjudging the people; all he had to do was to give the command.

Or *HaChaim* deals with a fundamental problem: Isn't prayer the proper response when people are faced with danger? Why are Israel and Moses commanded *not* to pray at such a time? He explains that God exercises His attribute of mercy only when the victims have at least a minimum degree of merit. At the sea, however, the Attribute of Justice argued that the Jews no less than the Egyptians had worshipped idols, and that it was unjust for one nation to be saved while the other was destroyed. [This is alluded to in verse 19, where the angel is called the *angel of Elohim*, the Name denoting judgment, because the Jewish people were being judged (*Rashi*).] Consequently, prayer alone could not be efficacious; there had to be a tangible merit. Therefore, God commanded that the prayers be stopped and the people demonstrate their readiness to put their lives in danger in obedience to God by plunging into the water. That display of faith would earn them the miracle of the Splitting of the Sea.

וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם — *And they will come after them.* God could have saved the Jews without having them go through

men. ¹⁸ Egypt will know that I am HASHEM, when I am glorified through Pharaoh, his chariots, and his horsemen."

¹⁹ The angel of God who had been going in front of the Children of Israel moved and went behind them; and the pillar of cloud moved from in front of them and went behind them.

²⁰ It came between the camp of Egypt and the camp of Israel and there were cloud and darkness — while it illuminated the night — and one did not draw near the other all the night.

The Sea Splits ²¹ Moses stretched out his hand over the sea, and HASHEM moved the sea with a strong east wind all the night, and He turned the sea to damp land and the water split. ²² The Children of Israel came within the sea on dry land; and the water was a wall for them, on their right and on their left.

The Water Crashes Down upon Egypt ²³ Egypt pursued and came after them — every horse of Pharaoh, his chariots, and his horsemen — into the midst of the sea. ²⁴ It happened at the morning watch that HASHEM looked down at the camp of Egypt with a pillar of fire and cloud, and He confounded the camp of Egypt. ²⁵ He removed the wheels of their chariots and caused them to drive with difficulty.

hand brought about the splitting of the sea, which God caused to happen by means of the strong wind that divided the water (*Ibn Ezra*). God's reason for bringing the miracle about by means of a wind, rather than through an undeniable, obvious miracle was to allow the Egyptians room for doubt. In their wickedness, they insisted that the waters had been moved by the wind, not by God — even though it would be clear to any objective observer that the sea had never before been parted by a wind — therefore they plunged into the seabed to their eventual doom (*Ramban*).

According to *R' Bachya* and *Sforno*, the sea split as soon as Moses stretched out his hand; then the wind dried the seabed so that the Jews could walk across in comfort. Accordingly, the last phrase of the verse should be rendered *and the water had [previously] split*.

Or *HaChaim* comments that first the wind solidified the waters of the deep [see 15:8], so that the dry surface upon which the Jews walked was not the seabed, but the solidified deep, and then the water above it split. Had God not caused the lower depths to harden, and instead caused the entire sea to split, the Jews would have been forced to walk down a very steep incline as they descended to the seabed, and then climb up on the other side to exit.

יָבֵשָׁה . . . חֲרָדָה — *Damp land . . . dry land*. The translation is from *Malbim*, according to which the sea dried in two stages. The water was swept away revealing the muddy *damp land* of the seabed; then it miraculously became completely *dry land*.

בְּתוֹךְ הַיָּם כִּיבִישָׁה — *Within the sea on dry land*. The Jews had to prove their loyalty by plunging into the water. Nachshon ben Aminadav, later the leader of the tribe of Judah, was the first to obey Moses' command; he walked forward until the water was up to his neck — then the sea split (*Shemos Rabbah* 21:9). The verse states that the water formed a protective wall for them *on their right and on their left*. *R' Bachya* cites a Midrash that what protected them at the sea was the Torah — which the Sages liken to water and which Israel was ready to accept at Sinai. Since Torah literature regards the right as the favored side and the one that symbolizes spiri-

tual accomplishment — which is why commandments are generally performed with the right hand — the water on their right symbolizes the essence of the Torah, and their left symbolizes *tefillin*, which is worn on the left arm. Thus, Israel's ultimate protection, whether against raging waters or vicious armies, is the Torah and its commandments.

23-29. The water crashes down upon Egypt. In a historic demonstration of how human beings can refuse to see the truth, the Egyptian survivors of the Ten Plagues refused to realize that a sea that had never before split had been manipulated by God to save His people. The pillars of fire and cloud made no impression on the Egyptians; they saw what they wanted to see and believed what they wanted to believe. So they saw a vulnerable nation of slaves, *their slaves*, and they plunged after them into the newly vacated seabed. Then, **וַיִּשְׁקֹף ה'**, HASHEM looked down [a term that implies anger], at the camp of Egypt (v. 24) and poured out His wrath. The Egyptian debacle began with the incredible, confounding meteorological phenomena, and then the hardened seabed turned hot and muddy. As the Psalmist expressed it: *Clouds streamed water, heavens sounded forth, even your arrows [of lightning] sounded forth. The rumbling of your thunder was in the rolling wind, lightning bolts lit the world, the earth trembled and roared* (*Psalms* 77:18-19).

Finally, when the entire Egyptian force was in the sea, the walls of congealed water collapsed upon them, and Egypt disappeared as a world power, for, as the Sages expressed it, the guardian angel of Egypt was destroyed along with his nation.

24. בְּאֶשְׁמֹרֶת הַבֶּקֶר — *At the morning watch*. The night is divided into three parts, each called a *watch*, or shift, because a different group of angels sings praises to God at each of the three. The punishment of the Egyptians took place during the watch that was before dawn (*Rashi*).

וַיִּנְקֹם — *And He confounded*. God caused earsplitting noises to confuse the Egyptians, so that they acted irrationally out of sheer terror (*Rashi*).

25. . . . וַיִּסָּר — *He removed . . .* God caused searing heat to melt the wheels of the chariots, so that the hysterical horses

ואמר מצרַי אֶעֱרוֹק מִן קֶדֶם יִשְׂרָאֵל
אֲרִי דָא הוּא גְבוּרָתָא דִּי דְעִבְדִּי לְהוֹן
קִרְבִּין בְּמִצְרַיִם: כוּנְאֵמֵר יִי לְמֹשֶׁה
אֲרִים יְתִי דִּךְ עַל יָמָא וַיְתוּבֹן מִיָּא עַל
מִצְרַיִי עַל רַתְּבִיהוֹן וְעַל פְּרִשְׁיֵהוֹן:
כוּנְאֵרִים מֹשֶׁה יְתִי דִּךְ עַל יָמָא וְתֵב
יָמָא לַעֲדֹן צִפְרָא לְחִקְפָּה וּמִצְרַיִי
עֲרָקִין לְקַדְמֹתָהּ וְשִׁנִּיק יִי יְתִי מִצְרַיִי
בְּגוּ יָמָא: כח וְתִבְּו מִיָּא וְחָפּוּ יְתִי רַתְּבִינֵי
וְיִת פְּרִשְׁיָא לְכָל מִשְׁרֵית פְּרָעָה דְעֵלֹ
בְּתִרְיֵהוֹן בְּיָמָא לֹא אֲשַׁתָּאֵר בְּהוֹן עַד
חַד: כט וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלִּיכוּ בִּבְשָׁמָא בְּגוּ
יָמָא וּמִיָּא לְהוֹן שׁוֹרִין מִמִּינִיֵּהוֹן
וּמִסְמָלֵיהוֹן: לוּפְרָק יִי בְּיָמָא הוּאָא יְתִי
יִשְׂרָאֵל מִיָּא דְּמִצְרַיִי וְחָפּוּ יִשְׂרָאֵל יְתִי
מִצְרַיִי מִיָּתִין עַל בִּיף יָמָא: לא וְחָפּוּ
יִשְׂרָאֵל יְתִי גְבוּרָתָא דִּיָּא רַבְתָּא דִּי עֲבָד
יִי בְּמִצְרַיִם וְדִחִילוּ עִמָּא מִן קֶדֶם יִי
וְהִמִּינוּ בְּמִיָּקְרָא דִּי וּבְנִבְיֹאתָהּ
דְּמֹשֶׁה עֲבָדָהּ: א בְּכֹן שִׁבַּח מֹשֶׁה וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל יְתִי תִשְׁבַּחְתָּא דִּיָּא קֶדֶם יִי

וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם אֲנוֹסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי יִהְיֶה נִלְחָם לָהֶם
בְּמִצְרַיִם:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נָטָה אֶת־יְדֶךָ עַל־הַיָּם וַיָּשְׁבוּ
הַמַּיִם עַל־מִצְרַיִם עַל־רֶכְבּוֹ וְעַל־פָּרָשָׁיו: וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־
יָדוֹ עַל־הַיָּם וַיָּשֹׁב הַיָּם לַפְּנוֹת בְּקֶרֶת לְאִיתָנוּ וּמִצְרַיִם נָסִים
לִקְרָאתוֹ וַיִּנְעָר יְהוָה אֶת־מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם: וַיָּשְׁבוּ
הַמַּיִם וַיִּכְסּוּ אֶת־הָרֶכֶב וְאֶת־הַפָּרָשִׁים לְכָל חֵיל פְּרָעָה
הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בַּיָּם לֹא־נִשְׁאָר בָּהֶם עַד־אַחַד: וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בִּבְשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמַּיִם לָהֶם חֹמָה
מִיָּמִינָם וּמִשְׁמָאלָם: וַיִּשְׁעַע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל
מִיַּד מִצְרַיִם וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שַׁפַּת הַיָּם:
וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם
וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת־יְהוָה וַיֹּאמְינוּ בַּיהוָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ:

טו א אֹז יִשִּׁיר־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה

*בראש עמוד
בייה שמי' בט
סימן

רש"י

דרך המקראות לכתוב למ"ד יתירה, כמו לכל כליו תעשה נחשת (להלן כו:ג) וכן לכל כל
המשכן לכל טבולותיו (שם כז:ט) וייתדות ומיתריהם לכל כליהם (במדבר דל:ג) ואינו
אלא חקן לשון: (ל) וירא ישראל את מצרים מת. שפלטן הם על שפתו, כדי
שלא יאחרו ישראל כשם שלטו עולים מלד זה כך הם עולין מלד אחר רחוק ממנו וירדו
אחריו (מכילתא: פסחים קיח:). (לא) את הירד הגדולה. את הגבורה הגדולה
שעשה ידו על הקב"ה. והרבה לשונות טפלין על לשון יד וכו' לשון יד ממש הן,
והמפרש יתקן לשון אחר ענין הדבור: (א) אז ישיר משה. אז כשראה הנס עלה
כלבו ישיר שירה, וכן אז ידבר יהושע (יהושע י"ב) וכן וזית יעשה לבת פרעה

נלחם להם במצרים. במלריים. ד"ל במלריים בלחץ מלריים, שגשם שלטו לוקים על
הים כך לוקים אותם שגשגו במלריים (מכילתא: (כו) וישבו המים. שזקופים
ועומדים כחומה, ישובו למקומם ויכסו על מלריים: (כז) לפנות בקר. לעת שהבוקר
פונה לנחל: לאיתנו. לתקפו הראשון (מכילתא: נסים לקראתו. שהיו מהוממים
ומטורפים ורלו לקראת המים [ס"א] הים: וינער ה'. כאלו שמנער את הקדירה
והופך העליון למטה והחתון למעלה כך היו עולין וירדו ומשתכרין בים, ונתן
הקב"ה בהם חיות לקבל היסורין (שם): וינער. ושניק (לחנקלם), והוא ל' טרוף כלשון
חרמי, והרבה יש במדרש אגדה: (כח) ויכסו את הרכב וגו' לכל חיל פרעה. כך

pulled them over the hard seabed, tossing the occupants
against each other and the walls of the chariots, so that their
limbs became dislocated. This was a measure for measure
punishment for the way the Egyptians had mistreated the
Jews (Rashi).

27. לְאִיתָנוּ — *To its power.* From its period of overhead
suspension, the sea went back to its normal flow and tides.

In a play on words, the Sages interpret the word לְאִיתָנוּ as
if it read, לְאִתְּנָא הָרָאשִׁין, to its original stipulation, meaning that
the original creation of the sea was conditional upon its split-
ting for the sake of the Jewish people (Shemos Rabbah 21:6).

Or HaChaim notes that the Midrash also states that the sea
refused to split at Moses' command until God appeared at
his right, yet the Talmud (*Chullin 7a*) teaches that the sage R'
Pinchas ben Yair could split rivers even without God's obvi-
ous intervention. Why did the sea defy Moses despite the
primeval stipulation when R' Pinchas and other great *tzad-
dikim* through the ages had the ability to perform nature-al-
tering miracles? *Or HaChaim* explains that the strongest
force in Creation is that of the Torah, which is the basis of all
existence. The sea refused to obey Moses because the Torah

had not yet been given to Israel, but it acceded to Moses'
command when God stood at his "right," because, as men-
tioned above, right symbolizes the Torah. God was showing
the sea that Israel's readiness — indeed, *anxiety* — to receive
the Torah had already earned it the elevated status that the
Torah would confer upon such people as R' Pinchas.

לְקִרְאתוֹ — *Toward it.* The Egyptians frantically scurried to
flee from the cascading waters, but wherever they turned,
they were running toward it, because God directed the water
to gush to the very places where the Egyptians were running
to escape from it (*Or HaChaim*).

30-31. *The salvation.* God wanted the Jews to see the full
extent of the salvation, so He had the sea toss the bodies of
the dead Egyptians onto the shore where the Jews had
emerged. Otherwise, the Jews might think, "Just as we
came out on this bank, so the Egyptians came up on the
other side and will pursue us" (*Rashi*).

In addition to the physical salvation from the huge and
imposing army, the Jews were saved from slavery, because
until that day they were still slaves who were fleeing from
their pursuing masters. From this time on, they no longer

Egypt said, "I shall flee before Israel, for HASHEM is waging war for them against Egypt."

²⁶ HASHEM said to Moses, "Stretch out your hand over the sea, and the water will go back upon Egypt, upon its chariots and upon its horsemen." ²⁷ Moses stretched out his hand over the sea, and toward morning the water went back to its power as the Egyptians were fleeing toward it; and HASHEM churned Egypt in the midst of the sea. ²⁸ The water came back and covered the chariots and the horsemen of the entire army of Pharaoh, who were coming behind them in the sea — there remained not a one of them. ²⁹ The Children of Israel went on dry land in the midst of the sea; the water was a wall for them, on their right and on their left.

The ³⁰ On that day, HASHEM saved Israel from the hand of Egypt, and Israel saw the Egyptians dead on the seashore. ³¹ Israel saw the great hand that HASHEM inflicted upon Egypt; and the people revered HASHEM, and they had faith in HASHEM and in Moses, His servant.

15 ¹ Then Moses and the Children of Israel chose to sing this song to HASHEM, and they

had to fear Egypt (*Sforno*).

31. וַיִּירָאוּ — And [the people] revered [lit. feared]. The nation achieved a higher attainment than simple fear of punishment. Reverence, as used here, implies respect and recognition that God is exalted and superior (*Or HaChaim*).

וַיֵּאֱמִינוּ בַּיהוָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ — And they had faith in HASHEM and in Moses, His servant. Although the nation had believed in God from the start of Moses' mission in Egypt (4:6), their belief in God was now strengthened, and they saw clearly that Moses spoke only in His Name (*Ibn Ezra*).

That the Jews saw God's great hand is mentioned only after they saw the dead Egyptians — but surely the splitting of the sea should have been enough for them to recognize His greatness! If the Egyptians had emerged from the sea alive, the miracle would have seemed to be for no purpose, because after the Ten Plagues there was no need for God to prove that He controlled nature. It was only when the same miracle that saved the righteous simultaneously punished the wicked that the Jews recognized a new dimension of God's greatness (*R' Moshe Feinstein*).

15.

The Song by the Sea. In the Torah's definition, a "song" is a profound and unusual spiritual phenomenon; according to *Mechilta* 15:1, there were only ten songs from the beginning of Creation to the end of the Scriptural period. Even the sublime "poetry" of David and Isaiah, as well as that of the other prophets, is not among the ten songs. What then constitutes the Torah's concept of song?

In the normal course of events, we fail to perceive the hand of God at work, and we often wonder how most of the daily, seemingly unrelated phenomena surrounding us could be part of a Divine, coherent plan. We see suffering and evil, and we wonder how they can be the handiwork of a Merciful God. Rarely, however — very rarely — there is a flash of insight that makes people realize how all the pieces of the puzzle fall into place. At such times, we can understand how every note, instrument, and participant in God's symphony of Creation plays its role. The result is song, for the Torah's concept of song is the condition in which all the apparently unrelated and contradictory phenomena do indeed meld into a coherent, merciful, comprehensible whole.

At the sea, Moses and the Jewish people understood their situation as never before. The suffering of the Egyptian exile, the deception that led Pharaoh to pursue them, the hopelessness they had felt when they were surrounded by Pharaoh, the sea, and the wilderness; the demands from many of their own number that they return to slavery, even Moses' old recrimination that his arrival in Egypt to carry out God's mission had only made things worse for Israel — such doubts and fears disappeared when the sea split and, as the Sages teach in *Mechilta*, even a simple maidservant at the sea perceived a higher degree of revelation than that of the prophet Ezekiel in his Heavenly vision, described in *Ezekiel* chapter 1. To the Jews at the sea, Creation became a symphony, a song, because they understood how every unrelated and incomprehensible event was part of the harmonious score that led up to that greatest of all miracles.

Once they attained that realization, they also became convinced that all the myriad events of the past and future that they still did not know or comprehend were part of God's plan, as well. *Midrash Tanchuma* teaches, because they believed — as the verse before the Song tells us — they could sing. Only when Creation became one harmonious whole in their minds and hearts, could the people translate it into a human song. As *Or HaChaim* notes, the Torah says **אָז, תִּשָּׁרְרָא**, Then they sang, implying that only the miracle at the sea had enabled Moses and Israel to sing — only then, when they gained their new realization of harmony in Creation.

This elevated status that brought about the outpouring of song was shared by the entire nation. Moses led the song, but all the people sang responsively with him (*Sotah* 30b). The uniqueness of this Song was that an entire nation — not merely its prophets, scholars, and leaders — could rise to a state of prophecy.

Structure of the song. The song contains the following themes: (a) General praise of God as the mighty Savior of us and our forefathers, before Whom no force can stand; (b) a review of the miracles that accompanied the splitting of the sea; (c) Pharaoh's plan in pursuing the nation and the utter failure of his designs; (d) the reaction of the Canaanite and other nations to the miracle and what it portended for them; and, finally, (e) Israel's future as God's nation in *Eretz Yisrael*. **אָז יִשָּׁרְרָא** — Then . . . chose to sing. Rather than **שָׁרְרָא**, sang, the

וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אֲשִׁירָה לַיהוָה כִּי-נָאָה נָאָה סוֹס
 ב וְרָכְבוּ רָמָה בָּיִם: עֲזִי וְזִמְרַת יְהוָה-לִּי
 לִישׁוּעָה זֶה אֱלֹהֵי נַאֲנָהוּ אֱלֹהֵי אָבִי
 ג וְאַרְמְמָנָהוּ: יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה
 ד שְׁמוֹ: מִרְכַּבַּת פָּרָעָה וַחֲבִילוֹ יִרְהוּ בָיִם וּמִבְחָר
 ה שְׁלֹשֵׁי טַבָּעוֹ בַּיָּם-סוּף: תְּהַלֵּת יִכְסִּימוּ יִרְדּוּ
 ו בַּמִּצּוֹלֹת כְּמוֹ-אָבֹן: יִמְיִנָּה יְהוָה נֶאֱדָרִי בְּכַח יִמְיִנָּה

רש"י

(מלכים א' זח) חשב בלבו שיעשה. אף כאלו, יסיר, אמר לו לבו שסיר, וכן עשה, ויאמרו לאמר אשירה לה'. וכן ביהושע כשראה הנם אמר לו לבו שידבר, וכן עשה, ויאמר לעיני ישראל (ויהושע י"ב). וכן סירה הבאר שפחת בה אז יסיר ישראל, פי' אחריו עלי באר ענו לה (במדבר כ"ח:). אז יבנה שלמה במה (מלכים א' י"ז) פירשו בו חכמי ישראל שבקש לבנות ולא בנה (פסהדרין נ"א: שבת ט"ז), למדנו שהי"ד על שם המחשבה נחמרה. וזה ליישב פשוטו. אבל מדרשו, אמרו ר"ל מכלל רמז לחתיית המחסן מן התורה, וכן בכלל, חזק משל שלמה שפירשו בקש לבנות ולא בנה (שם); ואין לומר ולייבש לשון הזה כאלו דברים הנכבדים בלשון עמיד וכן מיד, כגון ככה יעשה איוב (איוב א"ה). על פי ה' יחנו (במדבר ט"ז). ויש אשר יהיה העגן (שם). לפי שהן דבר ההווה תמיד וטפל בו בין לשון עתיד בין לשון עבר, אבל זה שלא היה אלא לשעה אינו יכול לישבו בלשון הזה: בי גאה גאה. כתרומו. (דבר אחר, בא הכפל לומר שטעה דבר שאי אפשר לבשר ודם לעשות. כשהוא נלחם בתניני ומתגבר עליהם מפניו מן הסוס, וכאן סוס ורכבו רמה בים. וכל שאי אפשר לעשות על ידי וולתו טפל בו לשון גאות, כמו כי גאות עשה (ישעיה י"ה). וכן כל השירה מתאבל כפולה, עזי וחמרת יי ויהי לי לישועה, ה' איש מלחמה ה' שמו, וכן כולם). דבר אחר, כי גאה גאה, על כל השירות, וכל מה שאלקש בו עוד י"ש בו חוספת, ולא כמדת מלך בשר ודם שמקלסין אותו ואין בו (מכילתא: סוס ורכבו). שניהם קשורים זה בזה, והמים מפליגין אותם לרום ומורידין אותם לעומק ואינן נפרדין (שם): רמה. השלך. וכן ורמיו לבו אחון טורא (דניאל ב"ח). ומדרש אברה, כתוב אחד אומר רמה וכתוב אחד אומר ירה (פסוק ד) מלמד שהיו עולין לרום ויורדין לתהום, כמו מי ירה אבן פנתה (איוב לח:). מלמעלה למטה (מכילתא: תתמוא יג:). (ב) עזי וחמרת יי.

Torah uses the future tense *וְשָׁרָה*, *will sing*. In the plain sense, the term means that upon seeing the miracle, Moses and the people decided that they *would* sing. From this use of the future tense, the Sages derive a Midrashic allusion to the principle that God will bring the dead back to life in Messianic times — and then they *will* sing God's praises once again (Rashi).

Or HaChaim interprets the future tense as an indication to Israel that the ability to perceive God's greatness and sing His praises is not limited to those who traversed the sea. Jews are always capable of raising their spiritual perceptions to the level of song first experienced by their ancestors at the sea.

Ramban maintains that the future tense should be understood more simply. A narrator will choose to speak in any of the tenses, in order to lend maximum effect to his story. He will speak in the present tense, for example, to give a sense of immediacy, in the past to show his certainty that a future event is as certain to take place as if it had already happened, and in the future to give the sense of being there as it unfolds before him. R' Gedaliah Schorr explained that this mixture of tenses is found especially in prophecy; since the prophet speaks in the name of God, his alternating

choice of tenses shows that God is not bound by time, as are mortals.

2. *עֲזִי וְזִמְרַת — The might and vengeance* [lit. *cutting down*]. The translation follows Rashi: God's strength and His "cutting down" of the Egyptians provided salvation for the entrapped Jews. The more familiar translation is that of Onkelos: *God is my might and my praise*.

זֶה אֱלֹהֵי נַאֲנָהוּ — This is my God. So clear was the manifestation of Godliness to them that every Jew, even the humblest, could literally point with his finger and say, "This is my God!" (Rashi). The Sages comment, in a similar vein, that the males who had been saved from Pharaoh's decree of infanticide recognized God as their Savior and pointed to Him.

Or HaChaim derives from the sequence of the verse that first a Jew should develop faith in God from his personal experiences — *My God, Who saved me* — and then relate it to his legacy of faith from *my father*. The same sequence is found at the beginning of *Shemoneh Esrei*, where we describe Hashem first as our God, and then as the God of our forefathers.

Ramban notes that this verse uses the abbreviated form of

said the following:

The Song by the Sea I shall sing to HASHEM for He is exalted above the arrogant, having hurled horse with its rider into the sea.

² The might and vengeance of God was salvation for me. This is my God and I will build Him a Sanctuary; the God of my father and I will exalt Him.

³ HASHEM is Master of war — His Name is HASHEM.

⁴ Pharaoh's chariots and army He threw in the sea, and the pick of his officers were mired in the Sea of Reeds.

⁵ Deep waters covered them; they descended in the depths like stone.

⁶ Your right hand, HASHEM, is glorified with strength; Your right hand, HASHEM, smashes

רש"י

וזה אלי. בכבודו גילה עליהם והיו מראין אותו באלגש (ש"ר כגטו). רחמיה שפחה על היס מה של ראו נביאים (מכילתא): ואנוהו. אונקלוס חרגס (לשון טיה, הכמו) טיה שאין (ישעיה לגכ) לטה לאן (סס סהיי). דבר אחר, ואנוהו, לשון נוי, אספר נוי ושבחו לבאי טולם. כגון מה דודך מדוד (שיר השירים הטי) דודי נח ואדום (סס י) וכל הענין (מכילתא): אלהי אבי. הוא זה, וארוממנה: אלהי אבי. לא אני חתלה הקדושה, אלא מוחזקת ושומרת לי הקדושה ולארתו עלי מימי אבותי (מכילתא): (ג) ה' איש מלחמה. בעל מלחמה, כמו איש נעמי (רות אג). וכל איש ואיך מוטרמנין בעל. וכן מוחזקת והיית לאיש (מלכים א בב): לגבור: ה' שמו. מלחמותיו לא בכלי זין אלא בשמו הוא נלחם, כמו שאמר דוד ואנכי בא אליך בשם ה' לצלות (שמואל א יזמה; מכילתא). דבר אחר, ה' שמו, אף בשפה שהוא נלחם וטוקס מאויביו אחוה הוא במדתו לרחם על ברוחיו ולזון את כל באי עולם, ולא כמדת מלכי אדמה כשהוא טוקס במלחמה פונה עולמו מכל עסקים ואין בו כח לעשות זו וזו (מכילתא): (ד) ירה בים. שדי בימא (ואונקלוס) שדי לשון ירייה, וכן הוא אומר או ירה יריה (הלל יעיג): או אשחדא ישרי, ורש"י משתמש באלו במקום יתפסל: ומבחר. שם דבר, כמו מרכב (ויקרא טוטי): משכב (סס ד) מקרא קדש (לפיל יבסיו): טבעו. אין טביעה אלא במקום סייט, כמו טבעתי בין מלטה (תהלים סטיג) יטבע ירמיה בסיט (ירמיה לחז). מלמד שנעשה היס סייט לגמול להם כמדתם ששענדו את ישראל בחמר ובלבנים (מכילתא): (ה) יבסימו. כמו יבסום.

the Name [ייה], and the next verse uses the full Name [ייה-יה]. The shorter form sometimes indicates that the full degree of His greatness has been hidden from the world due to man's shortcomings. Thus, Israel was declaring that they would strive to honor and elevate man's perception of God so that He would be recognized in His full glory as HASHEM, Master of War.

ואנוהו — And I will build Him a Sanctuary [lit., I will glorify Him]. Onkelos, Rashi, Ibn Ezra, and Rashi all agree that this is the primary interpretation, from ניה, home. It expresses Israel's longing to build a Temple as the resting place of God's Presence. R' Mendel of Kotzk and R' Hirsch expand on this, rendering, I will make myself a sanctuary for Him, for the greatest of all sanctuaries is a human being who makes himself holy.

Another translation offered by Rashi is derived from נוי, beauty: I will beautify Him by relating His praises.

The Sages derive from the word's connotation of beauty that one should endeavor to serve God in a beautiful manner by seeking a beautiful esrog, succah, tefillin, and so on (Shabbos 133b).

אלהי אבי — The God of my father. Rashi cites Mechilta that this is the Jew's acknowledgment that his own spiritual stature is his legacy from previous generations: "I am not the

beginning of holiness; rather, holiness and His Godliness is firmly established upon me from the days of my forefathers."

3. His Name is HASHEM. This Name, with its connotation of eternity and power, is God's weapon in battle. Mortal kings require legions and armaments, but God overcomes His enemies with nothing more than His Name. Moreover, this Name, with its connotation of mercy, applies even when He imposes punishment, because — despite man's inability to understand how — everything God does is for a merciful end (Rashi).

5. כמו-אבן — Like stone. The Torah uses three similes to describe the Egyptians: stone in this verse, straw in verse 7, and lead in verse 10. This shows that each Egyptian was treated accorded to what he deserved. The most wicked were tossed about like weightless straw, thrown about incessantly, so that they suffered the most. The best of the group were like lead, which sinks immediately, so that they suffered the least. Those in between were like stones (Rashi).

6. Your right hand . . . Your right hand. The same right hand that is adorned with strength is the one that smashes the enemy. Or HaChaim, expanding on this concept, comments that the right hand represents God's mercy, but when Israel requires God's help, the very Attribute of Mercy comes to its defense. This means that the

י	יְהוָה תִּרְעֵץ אוֹיֵב:	וּבְרַב גְּאוֹנֶה תִּהְיֶה	י	יְי תִּכְרַת סָנְאָה: יוּבְסָגִי תִקְפֹּף
ח	קָמִיךְ תִּשְׁלַח חֲרֹנְךָ וְאִכְלָמוּ בְּקֶשׁ: וּבְרוּחַ	וּבְרוּחַ	ח	תִּכְרַתְנִי לְדַקְמוּ עַל עַמְךָ שְׁלַחַת רִגְוֹךְ
	אֶפִּיךָ נַעֲרָמוּ מַיִם	נִצְבּוּ כְמוֹ-נֶגֶד		תִּשְׁיַצְנִי בְּנוֹרָא לְקֶשׁא: הוּבְמִמֶּר
ט	נִזְלִים קָפְאוּ תַּהֲמַת בְּלִב־יָם: אָמַר	אָמַר	ט	פּוֹמֶךְ חֲכִימוּ מִיָּא קָמוּ כְשׁוֹר אֲזִלָּא
	אוֹיֵב אֶרְדָּף אֲשִׁיג	אֲחֻלֵּק שְׁלָל תִּמְלָאֻמוּ		קָפוּ תוֹהוּמִין בְּלִבָּא דְיִמָּא: טִדְהִנָּה אָמַר
י	נִפְשִׁי אָרִיק חֲרָבִי תוֹרִישְׁמוּ יָדִי: נִשְׁפַּת	נִשְׁפַּת	י	סָנְאָה אֶרְדּוּף אֲדִבֵּק אֶפְלָג בּוֹתָא
	בְּרוּחְךָ בְּסָמוּ יָם	צָלְלוּ כְּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם		תִּשְׁבַּע מִנְהוֹן נִפְשִׁי אֶשְׁלוּף חֲרָבִי
יא	אֲדִירִים: מִי-כְמֶכְהָ בְּאֵלִם יְהוָה	מִי	יא	תִּשְׁיַצְנִי יָדִי: יֵאֱמַרְתָּ בְּמִימֶכְהָ חֲפָא
	כְּמֶכְהָ נֶאֱדָר בְּקֹדֶשׁ	נוֹרָא תַּהֲלֵת עֵשָׂה		עֲלִיהוֹן יִמָּא אֲשַׁתְקַעוּ בְּאִבְכָּא בְּמִין
יב-יג	פֶּלֶא: נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלַעְמוּ אֶרֶץ: נָחִיתָ	נָחִיתָ	יב-יג	תִּקְשִׁיפוּ: יֵאֱלִית בַּר מִנֶּךְ דְּאֵתָּה הוּא
	בְּחִסְדְּךָ עִם-וְיָו גְּאֻלָּתָּ	נִהֲלֵת בְּעֻזָּךְ אֶל-נֹוּהָ		אֶלְהָא יְיָ לִית אֵלָא אֵתָּה אֲדִיר בְּקוֹדֶשָׁא
יד	קֹדֶשְׁךָ: שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן	חִיל	יד	דְּחַל תִּשְׁבָּחוּן עֲבַד פְּרִישׁוּ: יֵאֱמַרְתָּ
טו	אֲחוֹי יִשְׁבִּי פִלְשֶׁת: אֲזִי נִבְהֵלוּ אֱלֹופֵי	אֲזִי נִבְהֵלוּ אֱלֹופֵי	טו	יִמִּינְךָ בְּלַעֲתָנוּן אֶרֶצָא: יֵאֱדִבְרָהִי
	אֲדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יֶאֱחֲזוּמוּ רָעַד	נִמְלָגוּ		בְּסִבּוֹתְךָ עֲמָא דְנֹוּן דְּפִרְקָתָא סוֹכְרָהִי
טז	כָּל יִשְׁבִּי כְנָעַן: תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה	תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה	טז	בְּחִקְפֶךָ לְדִירָא דְקִדְשֶׁךָ: יֵי-שָׁמְעוּ
	בְּגִדְלָא וְרוֹעֶץ יִדְמוּ בְּאֶבֶן	עַד-		עַמְמִיָּא וְעוּ דְחֵלָא אֲחִדְתָּנוּן כָּל
				דְּהוּ וְיִבְכִּין בְּפִלְשֶׁת: טו בְּכֹן אֲתִבְהִילוּ
				בְּרָבִי אֲדוֹם תִּקְשִׁיפוּ מוֹאָב אֲחִדְתָּנוּן
				רַחֲמִיָּא אֲתִבְרוּ כָּל דְּהוּ וְיִבְכִּין בְּכָנָעַן:
				טו תִּפֹּל עֲלִיהוֹן אֵימָתָא וְדְחֵלָתָא
				בְּסָגִי תִקְפֹּף יִשְׁתַּקֵּן בְּאִבְכָּא עַד

רש"י

בתוס' במסכת שבת (נא): כך נראה בעיני. וכל אף וחרון שבמקרא אני אומר כן. חרה אף (ישעיה הנביא) כמו ופלא חרה מני חורב (איוב לג) לשון שרפה ומוקד, שהחריב מתחממים ומחריב בעת הקץ. וחרון מנורת חרה כמו רעון מנורת רלה, וכן חמה לשון חמימות, על כן הוא אומר וחרונו וחרונו בערה בו (אסתר א:יב), וכוונת החמה אומר נחלקרה דעמו (יחזקאל סג): נערמו מים. אונקלוס חרנס לשון ערמויות. (לשון נחות המקרא כמו ערמת חטים (שיר השירים זג), ונלכו כמו נד יוכיח: נערמו מים. ממוקד רוח שילא מאפק יבשו המים והם נעשו כמין גלים וכריות של ערמה שהם גבוהים: במו נד. כתרנונו, כשור, כחומה: גר. לשון לבור וכוונס, כמו נד קציר ביום נחלה (ישעיה יז:א) כונס כנד (תהלים לג:ז) לא כנס כונס כנאל וס"א כנל) אלא כנד, ואילו היה כנד כמו כנאל (ס"א כנל) (ש' חרנסו יונתן) וכוונס לשון הכנסה היה לו לכתוב מכונס כננאל הי מים. אלא כונס לשון אוסף ולומר הוא, וכן קמו נד אחד (יהושע ג:טז) ויעמדו נד אחד (ס' יג), ואין ל' קימה ועמידה כנאלות אלא כחומות וכוונס. ולא מזני נאל נקוד אלא במלואו, כמו שימה דמנתי כנאלך

תרעץ אויב. תמיד היא רועלת ומשכרת האויב, ודומה לו וירעלו וירועלו את בני ישראל, בשופטים (יח:). דבר אחר, ימיך הנאדרת ככה היא משכרת ומלקה אויב: (ז) [וברב גאונך. אם היו בלבד רועלת האויב, כשהוא מרימה כרוז גאונך אז יהיוס קמיו. ואם כרוז גאונך לנד אויביו נהרסים, ק"ל כשעלת בס חרון אף יאכלנו: תהרס קמיו. תמיד אחת הורס קמיו הקמים נגדך. ומי הם הקמים כנגדך, אלו הקמים על ישראל. וכן הוא אומר כי הנה אויבך יהימין (תהלים פגג) ומה היא החמה, על עמך יערימו סוד (ס' ד) ועל זה קורא אחס אויביו של מקום (מכילתא): (ח) וברוח אפיק. יולא משני נחיריים של אף. דבר הכתוב כזיכור בשכינה דוגמת מלך בשר ודם, כדי להשמיט און הכריות כפי ההוה שזיכור להבין דבר. כשאלס כונס יולא רוח מנחירו, וכן עלה עשן בלפו (תהלים יח:ט) וכן ומרוח אפו יכלו (איוב ד:ט). והוה שלמר למען שמי אחריו אפי (ישעיה מח:ט) כשזעפו נחה נשימתו ארוכה וכשהוה כונס נשימתו קרה. ותהלתי אחסס לך (ס' ולמען תהלתי אשים חסס בלפי לסחוס נחירי בפני האף והרוח שלא יאלו. לך, בשניכר. אחסס כמו נלקה

greatest mercy is the elevation of God's people, so that they can serve Him and sanctify His Name, and therefore God's right hand — the expression of His mercy — will act for the ultimate good.

9. **אמר אויב** — *The enemy declared*. According to *Rashi*, the song now reverts back to Pharaoh's initial plan to begin the pursuit and how he coaxed his plague-weary soldiers to set aside their fear and join him in pursuing the Jews. *Ramban* differs, placing the narrative in chronological order, at the sea. Blinded by greed and hatred, the Egyptians disregarded caution and good sense to plunge into the sea. [See notes to 14:23.]

11. **נורא תהלת** — *Too awesome for praise*. We are too terri-

fied to attempt an assessment of His greatness, because whatever we say will be insufficient (*Rashi*). Alternatively, *Ramban* renders *He is awesome because of praises*, i.e., God performs awesome deeds and because of them, He is praised. He protects His servants, inflicting punishments upon those who defy Him, and His awesomeness becomes known when He is praised for it.

12. **נטית ימינך** — *You tilted Your right hand*. Everything is in God's hand, and by merely stretching it forth, as it were, He brings about the desired result, just as someone can cause a fragile glass utensil to break with the flick of his hand. [God is not like mortal rulers, who must rely on physical force to achieve their ends.] Then, because the Egyptians acknowl-

the enemy.

⁷ In Your abundant grandeur You shatter Your opponents; You send forth Your wrath, it consumes them like straw.

⁸ At a blast from Your nostrils the waters were heaped up; straight as a wall stood the running water, the deep waters congealed in the heart of the sea.

⁹ The enemy declared, "I will pursue, I will overtake, I will divide plunder; I will satisfy my lust with them. I will unsheathe my sword, my hand will impoverish them."

¹⁰ You blew with Your wind — the sea enshrouded them; the mighty sank like lead in water.

¹¹ Who is like You among the heavenly powers, HASHEM! Who is like You, mighty in holiness, too awesome for praise, Doer of wonders!

¹² You stretched out Your right hand — the earth swallowed them.

¹³ With Your kindness You guided this people that You redeemed; You led with Your might to Your holy abode.

¹⁴ Peoples heard — they were agitated; terror gripped the dwellers of Philistia.

¹⁵ Then the chieftains of Edom were confounded, trembling gripped the powers of Moab, all the dwellers of Canaan dissolved.

¹⁶ May fear and terror befall them, at the greatness of Your arm may they be still as stone;

רש"י

ודלות כמו מוריס ומעשיר (שמואל א כז:): (י) נשפת. לשון הפחה, וכן וגם נשף בהם (ישעיה מנד: צללו. שקטו, עמקו, לשון מללה (תהלים סג:): בעופרת. אחר, פלו"ס בלע"ז: (יא) באלים. בחוקים, כמו ואת חילי הארץ לקח (יחזקאל יז:): חילות לערפתי חושה (תהלים כב:): גורא תהלת. יראוי מלהגיד סתגותך פן ימטעו, כמ"ש לך דומיה תהלה (שם סה:): (יב) נטית ימיוך. כשהקב"ה נוטה ידו הרשעים כלים וטופלים, לפי שהכל נתון בידי וטופלים בהטייתה. וכן הוא אומר וה' יטה ידו וכשל עוזר ונפל עוזר (ישעיה לא:). משל לכלי זכוכית הנחוצים ביד אדם, מטעם ידו מעט והן טופלים ומשתבצין (מכילתא): תבלעמו ארץ. מכלל שזכו לקבורה, בשכר שאמר ה' הדיק (לעיל טז:): (יג) נהלת. לשון מנהל. לשון מנהל. ואונקלוס תרגם לשון נושא וסובל, ולא דקדק לפרש אחר לשון העברית: (יד) ירגוזו. מתרגזין: ישובי פלשת. מפני שהרגו את בני אפרים שמהר את הקץ וילאו בחוקה, כמפורש בדברי הימים (א זל): והרגום אנשי גח (מכילתא): (טו) אלופי אדום אילי מואב. והאל לא היה להם לירא כלום שהרי לא עליהם הולכים. אלא מפני אניתות (מכילתא) שהיו מתאוננים ומתעטרים על כבודם של ישראל: נמוגו. נמסו, כמו ברכיבים תמוגגה (תהלים סה:): אמרו עליהם הם באים לכלותינו ולירש את ארצנו (מכילתא): (טז) תפול עליהם אימתה. על הרחוקים: ופחד. על הקרובים, כענין שנאמר כי שמענו את אשר הוביש וגו' (יהושע ב:): (מכילתא):

edged God's justice, He showed mercy by allowing them to be buried after their ordeal: the earth swallowed them (Rashi).

Ramban elaborates that first God's right hand caused the sea to throw the dead Egyptians onto the shore, so that the Jews could see that they were no longer in danger of pursuit, and then He caused them to be swallowed up by the earth.

13. *נְחִיתָ — You guided.* This may be a prophetic use of past tense in place of future, in which the verse refers to the impending journey from the sea to Eretz Yisrael (Ibn Ezra); or it refers back to the Exodus, when God guided Israel to Succoth, then into the dry seabed, and will continue to lead them until they come to the Temple (Sforno).

14-16. Nations will be unsettled by the coming of the Jews, but for different reasons. The Philistines had massacred the

(תהלים נחט): אה נאד החלב (שופטים ד:ט): קפאו. כמו וכבדינה תקפילאי (חזיון יי): שהקשו ונעשו כאבנים, והמים זורקים את המלרים על האבן כבד ונלחמים בם בכל מיני קוש: בלב ים. בחוק הים. ודרך המקראות לדבר כן, עד לב המים (דברים ד:ח): בלב האלה (שמואל ב יח:), לשון עקרו ותקפו של דבר: (ט) אמר אויב. לעמי כשפיתם בדברים, אדרדוף ואשיגם ואחלק שלל עם שרי ועבדי: תמלאמו. חמלא מהם: נפשו. רוחו ורגליו, ואל תחמה על חיבה המדברת בשמים, חמלאמו חמלא מהם, ים הרבה בלשון הזה. כי ארץ העגב נחמתי (שופטים א:טו): כמו ילאו ממני. מספר נעדי אגידט (חזיון לא:): כמו אגיד לו. אף כאן חמלאמו נחמ לי. ולא יכלו דברו לשלום (בראשית לז:): כמו דבר עמו. בני ילאוני (ירמיה יב:): כמו ילאו ממני. מספר נעדי אגידט (חזיון לא:): כמו אגיד לו. אף כאן חמלאמו חמלא נפשי מהם: אריק חרבי. אשלקו (אונקלוס). ועל שם שהוא מריק את התערב בשליפתו ונשאר ריק טפל צו לשון הרקה, כמו מריקים עקיהם (בראשית מב:): וכלי יריקו (ירמיה מח:). ואל חמאר אין לשון ריקות טפל על היואל אלא על הדיק ועל הקץ ושל הכלי שלא ממה אכל לא על החרב ועל היין, ולדחוק ולפרש אריק חרבי בלשון וירק את חניכיו (בראשית יד:): אודיין חרבי. מליטו הלשון מוסב אף על היואל. שמן חורק (שיר השירים א:ג): ולא הורק מכלי אל כלי (ירמיה מח:). לא הורק הכלי אין כתיב כאן אלא לא הורק היין מכלי אל כלי, מליטו הלשון מוסב על היין. וכן והירקו חרבותם על ים חממך (יחזקאל כח:): דחיס: תורישמו. לשון רישות

Ephraimites, who had left Egypt prematurely on the mistaken notion that the time of the redemption had arrived [see citation from Ramban in the notes to 12:37-42]. Therefore the Philistines feared that they would be the objects of revenge. Edom and Moab, on the other hand, had no reason to fear the coming of the Jews, since their lands were not part of Eretz Yisrael. In fact, the Jews would later be commanded not to attack them. But their hatred of Israel was so great that they could not tolerate the idea that it would become independent in its own land — an attitude that has become all too familiar throughout Jewish history. The Canaanites had reason to melt, for they were about to be displaced. Those who were far away felt fear [איִתְקַח] (Rashi), but those who were closer were in greater danger and therefore felt terror [פָּחַד] (Rashi).

יעֲבֹר עִמָּךְ יְהוָה

עַד-יַעֲבֹר עִמָּךְ

דיעבר עמך יי ית ארנונא עד
דיעבר עמא (רנן) די פרקתא ית ירדנא:
יתעלגנן ותשרגון בטורא דאחסנתה
אתר לבית שכתה אתקתא יי מקדשא
יי אתקנהו ירד: יי מלכותה קאם
לעלם ולעלמי עלמאי: ט ארי על
טסונת פריעה ברתבוהי ובפרשוהי
בימא נאחבי יי עליהון ית מי ימא ובני
ישראל הליכו ביקשתא בגו ימא:
כ ונסיבת מרים נביאתא אסתה דאחרן
ית תפא בידה ונפקו כל נשיא בתרהא
בתפין ובחנגין: כא ומעניא להן
מרים שבחו ואודו קדם יי ארי מתנאי
(כא אתנאי) על גותנאי וגאותא דילה
היא סוקיא ורכבה רמא בימא:
כב ונאטל משה ית ישראל מימא דסוף
ונפקו למדברא דחגרא ואגלו חלתא
יומין במדברא ולא אשבחו מיא:
כג ונאחו למרה ולא יבילו למשתי מיא
ממרה ארי מרירין אנון על כן קרא
שמה מרה: כד ואתרעמו עמא על

י קָנִיתָ: תִּבְאֵמוּ וְתִטְעֲמוּ בְּהַר גִּחְלָתְךָ מִכֹּון
לְשִׁבְתֶּךָ פַּעֲלַת יְהוָה
יִרְדֶּה: יְהוָה | יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: כִּי בֹא סוּס
פָּרְעָה בְּרִכְבּוֹ וּבִפְרָשָׁיו בָּיָם וַיֵּשֶׁב יְהוָה עֲלֵהֶם אֶת-
מִי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בִּיבֶשֶׁת בְּתוֹךְ הַיָּם:

כ ונתקח מרים הנביאה אחות אהרן את-התף בידה
כא ותצאן כל-הנשים אחריה בתפים ובמחלות: ותען
להם מרים שירו ליהוה כי-גאה גאה סוס ורכבו רמה
בב בים: ויסע משה את-ישראל מים-סוף ויצאו
אל-מדבר-שור וילכו שלשת-ימים במדבר ולא-
בב מצאו מים: ויבאו מרתה ולא יכלו לשותת מים ממרה
כד כי מרים הם על-כן קרא-שמה מרה: וילנו העם על-

רש"י

והאילו תפס ממלרים (סס): (בא) ותען להם מרים. משה אמר שירה לאנשים,
הוא חומר וסס עונין אחרי, ומרים אמרה שירה לנשים (מכילתא; סוטה ל:; (בב)
ויסע משה. הסיען בעל כרחם, שעטרו מלרים אח סוקיהם במכשירי זהב וכסף
ואכנסו טובות [ומרגליות] והיו ישראל מולאין אותם בים. וגדולה היתה ביזת הים
מביזת מלרים, שנאמר תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף (שיר השירים ל:א)
לפיכך הולך להסיען בעל כרחם (מנחםא יט עז): (בב) ויבאו מרתה. כמו למרה.
ה"א בסוף חיה במקום למ' בתתלה. והח"י היא במקום ה"א בנחשך בחיבת
מרה, ובסמיכתה כשהיא נדבקת לה"א שהוא מוסף במקום אלמ"ד תפך הה"א של
שרש לחי". וכן כל ה"א שהיא שרש בחיבה תתלה לחי"ו בסמיכתה, כמו חמה אין לי
(שעיה מחיג) ומקדש שמי ידים. ואומתי יבנה בשמי ידים, בזמן שה' ימלך לעולם
ועד, לעמיד לבא של המלוכה שלו לעולם (מכילתא; (יח) ועד. 'ל' טולמית הוא והו"ו
בו יסוד, לפיכך היא פתוחה, אבל ואנכי יהודע ועד (ירמיה כט:כג) שהו"ו בו שמוע,
קמלה היא: (וט) כי בא סוס פרעה. כלשון בל [סוס פרעה וגו'] (ב) ותקח
מרים [וגו'] הנביאה. היכן נתנבאה, כשהיתה אחות אהרן, קודם שגור משה.
אמרה, עמידה אמי שקלד בן וכו' כדאיתא בסוטה (יב:). דבר אחר, אחות אהרן, לפי
שמסר נפשו עליה כשנלטרעה נקראת על שמו (מכילתא; את התף. כלי של מיני
זמר: בתפים ובמחלות. מובטחות היו לדקנויות כדור שהק"ה עושה להם נסים,

עד יעבר. עד יעבר. כחצומו: קנית. חצבת משאר אומות, כחפץ הקמי בדמים
יקרים שחצית על האדם: (יו) תבאמו. נתנבא משה שלא יכנס לארץ, לכן לא נאמר
חצילנו (פסיקתא רבתי פט"ו; מכילתא; בבא בתרא קט:); מכון לשבחך. מקדש
של משה מכון כנגד כסא של מעלה אשר פעלת (מכילתא; תנחומא פקודי ב:)
מוקדש. הטעם עליו זקף גדול להפרידו מחיבת השם שלאחריו, האוקדש אשר בוננו
יורד ה'. חציב בית המקדש, שהעולם נברא ביד אחת, שנאמר אף ידי יסדה ארץ
(שעיה מחיג) ומקדש שמי ידים. ואומתי יבנה בשמי ידים, בזמן שה' ימלך לעולם
ועד, לעמיד לבא של המלוכה שלו לעולם (מכילתא; (יח) ועד. 'ל' טולמית הוא והו"ו
בו יסוד, לפיכך היא פתוחה, אבל ואנכי יהודע ועד (ירמיה כט:כג) שהו"ו בו שמוע,
קמלה היא: (וט) כי בא סוס פרעה. כלשון בל [סוס פרעה וגו'] (ב) ותקח
מרים [וגו'] הנביאה. היכן נתנבאה, כשהיתה אחות אהרן, קודם שגור משה.
אמרה, עמידה אמי שקלד בן וכו' כדאיתא בסוטה (יב:). דבר אחר, אחות אהרן, לפי
שמסר נפשו עליה כשנלטרעה נקראת על שמו (מכילתא; את התף. כלי של מיני
זמר: בתפים ובמחלות. מובטחות היו לדקנויות כדור שהק"ה עושה להם נסים,

18. *HASHEM shall reign. Just as He demolished the strength of Egypt, so may He reign forever, saving His followers from those who seek their harm (Ramban).* May it be His will that He alone reign forever, without anyone believing that any other power has strength, independent of Him (*Sfomo*).

19. *When Pharaoh's cavalry came.* According to *Ibn Ezra*, this verse is part of the Song; it is the last in the account of miracles, saying that the waters flooded the Egyptians on one end of the sea, while the rest of the waters still formed walls to protect the Jews who were walking across on dry land.

According to the consensus of commentators, however, both on the Torah and the Siddur (where this passage is part of the Morning Service), this verse is not part of the Song. Among the interpretations are that it informs us that the Jews sang their praise while they were still in the seabed and

the Egyptians were already drowning (*Ramban, Sfomo*); or that this verse introduces Miriam's song, telling us the event that motivated her to sing (*Rashbam*).

20-21. **The women sing.** The Talmud (*Sotah* 11b) teaches, "In the merit of righteous women of that generation were the Children of Israel redeemed from Egypt." In addition to maintaining the spiritual vigor of the nation during the trying years of oppression, the women had greater faith than the men that there would be an eventual redemption, accompanied by miracles of great magnitude. This is why, *Mechilta* teaches, the song of the women — but not of the men — was accompanied by drums; so confident were the women that God would perform miracles that they prepared the drums to use in singing God's praises. *Shelah* finds an allusion to this superior role of the women in verse 21, where Miriam addresses the women in the masculine form בָּיָם, because they were on the level of the men.

until Your people passes through, HASHEM — until this people You have acquired passes through.

¹⁷ You will bring them and implant them on the mount of Your heritage, the foundation of Your dwelling-place that You, HASHEM, have made — the Sanctuary, my Lord, that Your hands established.

¹⁸ HASHEM shall reign for all eternity!

¹⁹ When Pharaoh's cavalry came with his chariots and horsemen into the sea and HASHEM turned back the waters of the sea upon them, the Children of Israel walked on the dry land amid the sea.

The Women Sing ²⁰ Miriam the prophetess, the sister of Aaron, took her drum in her hand and all the women went forth after her with drums and with dances. ²¹ Miriam spoke up to them, "Sing to HASHEM for He is exalted above the arrogant, having hurled horse with its rider into the sea."

Marah: Israel Tests God ²² Moses caused Israel to journey from the Sea of Reeds and they went out to the Wilderness of Shur; they went for a three-day period in the Wilderness, but they did not find water. ²³ They came to Marah, but they could not drink the waters of Marah because they were bitter; therefore they named it Marah. ²⁴ The people complained against

Miriam was the leader of the women on her own merit, not because she was the sister of Moses and Aaron. She is described as a prophetess (verse 20) because she prophesied in Egypt, before Moses was born and when Aaron was still a child. Her prophecy was that her parents would give birth to a son who would redeem Israel (*Sotah* 13a); thus, from the very start of her "career" as a leader, hers was a voice of faith and inspiration.

20. אֲחֹת אַהֲרֹן — *The sister of Aaron*. She is not called Moses' sister, because her first prophecy was before he was born, when her only brother was Aaron (see above); because years later Aaron was the one who risked his life for her [*Numbers* 12:12] (*Rashi*); or because she was Aaron's equal in prophecy, whereas Moses was the "father" of all prophets (*R' Abraham Ben HaRambam*).

22-27. Israel tests God. The Talmud (*Arachin* 15a-b) lists ten trials by which Israel tested God after the Exodus, and one of them is this challenge of "What shall we drink?" On the surface it seems impossible that a nation that had just been witness to the momentous miracles at the sea could have doubted God's readiness or willingness to give them a necessity of life. *R' Hirsch* explains that the purpose of Israel's journey through the Wilderness was to show that God is involved in daily, "petty" human affairs, as well as in cosmic occurrences. It is easy to think, as many still do, that God creates worlds and splits seas, but He is unconcerned with the water or food supply of communities and individuals. This is what frightened the Jews in the Wilderness. True, God had performed a miracle worthy of His grandeur — but what did that have to do with ordinary, everyday drinking water? Consequently, when there was no water, the nation feared that it was being left to its own devices. It was not wrong in asking for water — thirsty people surely have that right — but in protesting so vociferously.

22. וַיִּסַּע מֹשֶׁה — *Moses caused . . . to journey*. Moses had to force them to go; left to their own devices, they would have preferred to remain at the seashore. The Sages offer two dif-

ferent explanations for this seemingly strange preference. *Tanchuma* cited by *Rashi* comments that the Egyptian army, confident of an overwhelming victory at the sea, bedecked their horses with every manner of jewel-studded gold and silver ornaments. As a result, the Jews were able to go away from the sea with greater wealth than they had taken from Egypt, and they wanted to remain there to collect even more booty. Moses restrained them from this over-infatuation with material goods.

Zohar explains that because the sea was the place where the Jews had achieved prophecy and seen unprecedented revelations of God's power and holiness, they were reluctant to leave it. Then God removed His Presence from it and rested it in the Wilderness of Shur. The word Shur can be rendered as *vision* (see *Numbers* 24:17), implying that at Shur the people could experience closeness to God; and only then could Moses prevail upon the nation to leave the sea.

וְלֹא מָצְאוּ מַיִם — *But they did not find water*. Noting that water is often a metaphor for the Torah [cf. *Isaiah* 55:1], the Sages interpret that the Jews neglected Torah study — i.e. water — for three days, and this is why their spiritual level deteriorated to the point of rebellion. Based on this, the prophets enacted that the Torah should be read on the Sabbath, Monday, and Thursday, so that three days would never elapse without Torah (*Mechilta*). *Kli Yakar* explains homiletically that because the people were so preoccupied with the booty at the seashore that they neglected the spiritual water of Torah study, their sin took shape in a physical lack of water.

23. מָרָה — *Marah*. The word מָרָה means *bitterness*, as in קָרוֹר, *marmor*, the bitter herbs of the Seder.

כִּי קָרִיִּים הָיָה — *Because they were bitter*. In the plain sense, the verse refers to the water and explains why the people could not drink it. *Baal Shem Tov* interprets homiletically that the reference is to the people. It is human nature that when someone is embittered, he sees everything negatively. Because the people were bitter, they found fault with the water.

24. וַיִּלֹּנוּ הָעָם — *The people complained*. They should have

משה למימר מה נשתי: כה וצלי קדם יי ואלפה יי אעא ורמא למיא ובסימו מיא תמן גזר לה קנס ודין ותמן נסיה: כו ונאמר אם קבל תקבל למימרא דיי אלהך ודכשר קדמוהי תעבד ותצית לפקורוהי ותטר כל קדמוהי כל מרעין די שויתי במצרים לא אשוני עלך ארי אנא יי אספר: כז ונאחלו לאילם ותמן תרי עשר מבויעין דמין ושבעין דקלין ושרו תמן על מים: א ונטלו מאילם ונאחלו כל בנשטא דבני ישראל למדברא דסין די בין אילם ובין סיןי בחמשה עשר יומא לירחא תננא למפקהון מארעא דמצרים: כ ונאחזעמו כל בנשטא דבני ישראל על משה ועל אהרן במדברא: כז ונאמרו להון בני ישראל לוי דמיחנא קדם יי בארעא דמצרים כד הוינא יתבין על דודי בכרא כד הוינא אכלין לחמא למשבע ארי אפקתון יתנא למדברא דרין

כה משה לאמר מה נשתי: ויצעק אל-יהוה ויורהו יהוה עץ וישלח אל-המים וימתקו המים שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו: ויאמר אם-שמוע תשמע לקול יהוה אל-היך והישר בעיניו תעשה והאונת למצותיו ושמרת כל-חקיו כל-המחלה אשר-שמתי במצרים לא-אשים עליך כי אני יהוה רפאך: חמישי כז ויחננו שם שנים עשרה עינת מים ושבעים תמרים טז ויחננו שם על-המים: ויסעו מאילם ויבאו כל-עדת בני-ישראל אל-מדבר-סין אשר בין-אילם ובין סיןי בחמשה עשר יום לחדש השני לצאתם מארץ מצרים: ויולינו כל-עדת בני-ישראל על-משה ועל-אהרן במדבר: ויאמרו אליהם בני ישראל מיייתן מותנו ביד יהוה בארץ מצרים בשבתנו על-סיר הבשר באכלנו לחם לשבע ביהוצאתם אתנו אל-המדבר הזה

כ"ט

ה' רופאך, מלמדך תורה ומות למען תגלג מהם. כרופא הזה האומר לאדם אל תאכל דברים שמחייבים אותך [כ"ט דבר זה פה יביאך] לדי חולי [זה], וזה חיזון מוות. וכן הוא אומר רפאות הוי לשך [משלי ג: כ; מכלתא]: (כו) שתיים עשרה עינת מים. כנגד י"ב שבעים מותנו להם (מכלתא): ושבעים תמרים. כנגד שבעים קנים (סס): (א) בחמשה עשר יום. נחפרש היום על חנייה זו לפי שזו ביום כללה החריה שהוליו ממזרים והולכנו למן. למדנו שאכלו משירי הכק או משירי המלה שזים ואחם פסודות, ויירד להם מן כ"ט בחייר, ויום א' בשבת היה, כדליחא במסכת שבת (פז): (ב) ויולינו. לפי שכלה הלחם: (ג) מן יתן מותנו. שנמות. ואינו שם דבר כמו מותנו, אלא כמו עשוקנו, חסוקנו, שובנו. לעשות אונתנו, לתטע אונתנו, למוט אונתנו. ותרנונו לוי דמיחנא, לו מחנו (במדבר יד: כ)

ולא אמר לון, רועם. וכן יאמר העוץ דקומפליש"ט ע", מוסב הדבור אליו באמר ע": (כה) שם שם לו [חק ומשפט]. במרה נתן להם מקח פראשיות על מורה שיתטקו בהם, שבת ופרה אדומה ודיין (מכלתא): כנהדרין נו: ושם נסדו. לעס וראה קפי ערפן שלא נמלכו במשה בל' יפה, בקס עליו רחמים שיהיו לנו מים לשותה, אלא נתלוננו (מכלתא): (כו) אם שמוע תשמע. זו קבלה, שיקבלו עליהם: תעשה. הוא עשייה: והאונת. חטה אונתם לדקדק בהם: כל חקיו. דברים שאינן אלא גזירת מלך בלא שום עטם, ויול"ר מקנער עליהם מה איסור בלא למה נאסרו, כגון לבישם כללים ואכילת חזיר ופרה אדומה וכיוצא בהם (יומא סז: תנחומא יין חקת כג): לא אשים עליך. ואם אשים הרי הוא בלא הושמה כי אני ה' רופאך. וזה מדרשו (מכלתא): כנהדרין קא. ולפי פשוטו, כי אני

come to Moses and asked him respectfully to pray for mercy so that they would have water. Instead, they complained (Rashi to v. 25). R' Yehoshua said that the people should have consulted their leaders, asking them what they were to drink. Instead, they came with protests against Moses. R' Elazar HaModai said that although the people made recriminations against Moses, their complaints were intended against God, as well (Mechilta).

25. עץ — A tree. It was a miracle within a miracle. The tree was bitter like the water, yet it made the water sweet (Mechilta).

חק ומשפט — A decree and an ordinance. Seeing how the lack of Torah study had caused a disaster, God gave the people commandments that they could occupy themselves with until they received the Ten Commandments. These laws included the law of the red cow [פרה אדומה] (Numbers ch. 19), which is called a decree because it is not understandable to human intelligence; and the laws of the Sabbath and civil law, which are called ordinances because they are logical (Rashi).

Ramban infers that these commandments were not meant to be binding as yet; otherwise, the Torah would have spelled them out. Rather, they were in the nature of the commandments that were studied by Abraham before the Torah was given. The nation was to study them so that they could have a taste of the Torah they were about to receive, and be sure that they were willing to accept it.

נקוה — He tested it. God tested the people to see how they would react to the lack of water — and they failed (Rashi). Or, He tested them to see whether they would accept and fulfill the commandments He gave them in Marah; if so, they would be worthy to receive the entire Torah. This was a test they passed (Sforno; Or HaChaim).

26. והישר בעיניו תעשה — And do what is just in His eyes. This refers to someone who deals honestly in business and whose fellow men are satisfied with his conduct. Such a person is regarded as if he had fulfilled the entire Torah (Mechilta).

אני ה' רפאך — I am HASHEM, your Healer. Homiletically, R' Tzaddok HaCohen commented that even when God brings

Moses, saying, "What shall we drink?"

²⁵ He cried out to HASHEM, and HASHEM showed him a tree; he threw it into the water and the water became sweet. There He established for [the nation] a decree and an ordinance, and there He tested it. ²⁶ He said, "If you hearken diligently to the voice of HASHEM, your God, and do what is just in His eyes, give ear to His commandments and observe all His decrees, then any of the diseases that I placed upon Egypt, I will not bring upon you, for I am HASHEM, your Healer."

²⁷ They arrived at Elim, where there were twelve springs of water and seventy date-palms; they encamped there by the water.

16 ¹ They journeyed from Elim, and the entire assembly of the Children of Israel arrived at the Wilderness of Sin, which is between Elim and Sinai, on the fifteenth day of the second month from their departure from the land of Egypt. ² The entire assembly of the Children of Israel complained against Moses and Aaron in the Wilderness. ³ The Children of Israel said to them, "If only we had died by the hand of HASHEM in the land of Egypt, as we sat by the pot of meat, when we ate bread to satiety, for you have taken us out to this Wilderness

suffering upon Israel, His intention is *never* to destroy them, as He did to Egypt. Rather, God is Israel's Healer, and even exile and suffering are meant only to purge them of sin and influence them to repent.

27. God showed Israel that material deprivation and plenty are outgrowths of man's spiritual condition, for as soon as the people accepted the pleasant yoke of Torah study in Marah with its bitter water, they came to a place with an abundance of sweet water and fruit.

According to *Mechilta*, these springs and trees were prepared from Creation in anticipation of the coming of the twelve tribes and their seventy leaders, and in order to show individual honor to each of them (*R' Bachya*).

16.

Manna: Food from heaven. Although the sweetened water of Marah had shown that God was not forsaking Israel and that His attention extended to "mundane," daily needs, the lesson had not yet been fully absorbed. When the entire assembly arrived at מִדְבַּר סִין, the Wilderness of Sin, the people felt threatened by hunger. They protested again, this time even more vehemently than in Marah, going so far as to say that they had been better off in Egypt than now. The spectacle is disquieting but not surprising, for hunger and the fear that one will not be able to provide for one's children can drive people to deeds that they would never think themselves capable of doing under normal circumstances.

This, too, was part of Israel's schooling for eternity, for God was about to give them manna, heavenly food, which proved that deserts cannot hamper God's infinite capacity to provide for His children. This was a lesson that the nation was to carry with it for the rest of its history, to this very day. Often one hears that the observance of the Torah stands in the way of a livelihood. The blessing of the manna proves the opposite. When Israel neglected the Torah or lost faith in Marah and Sin, it was thirsty or hungry; when it recognized

that God is its Healer and Provider, there was plenty instead of need.

Ibn Ezra to verse 35 comments that the manna was the greatest of all miracles — even greater than the Splitting of the Sea — because the manna was with the Jews day in day out without fail for forty years, while other miracles were isolated events.

2. וַיִּלֹּנוּ — Complained. It was not until the fifteenth of Iyar, a month after the Exodus, that the nation complained about the lack of food. Until then they subsisted on the leftovers of the dough and matzah they had taken out of Egypt (*Rashi*). That the leftovers of relatively small amounts of food were enough to satisfy a large population for a month would have been impossible without Divine intervention. This is one of the many hidden miracles that the Torah does not recount, but that it alludes to here by mentioning the date. It is not necessary to spell out every miracle, because Jews know that even "nature" is nothing more than a miracle to which we are accustomed because it happens regularly (*Ramban*).

בְּמִדְבָּר — In the Wilderness. Though we have already been told where they were, this is mentioned because the vastness of the Wilderness is what made them fear that there was no prospect of finding food (*Ramban*); because this desolate, non-direct route that had been chosen apparently by Moses was what frightened them (*Or HaChaim*); or, conversely, to allude to the greatness of the nation in following God's lead, even into an unsworn desert (*Sforno*), for even in its less exalted moments, this is the people that merited the miracles of the Exodus and the Revelation at Sinai.

3. בְּיַד ה' — By the hand of HASHEM. Hunger is a cruel death. The Jews were now complaining that if they had refused to leave Egypt, they would have suffered death by the hand of God during the plague of darkness, but at least they would not have died the slow and painful death by starvation that was now imminent (*Or HaChaim*).

לקטלא ית כל קהלא הדין בכפנא:
 ויאמר יי למשה הא אנא מחית לכו
 לחמא מן שמיא ויפקעו עמא וילקטון
 פתגם יום ביומה בדיל דאנסנון היהכו
 באורייתא אם לא: יהיה ביומא
 שתתקאה ויתקעון ית דיתון ויהי על חר
 תרין על דילקטון יום יום: ויאמר משה
 ואהרן לכל בני ישראל ברמשא ותדעון
 ארי יי אפיק יתכון מארעא דמצרים:
 ויצפרא ותחזון ית יקרא דיי בר שמיע
 קדמוהי ית תרעמתכון על (מימרא ד):
 ונחנא מא ארי אתרעמתון עלנא:
 ויאמר משה בדיתון יי לכו ברמשא
 בסרא למיכל ולחמא בצפרא למסבע
 בר שמיע קדם יי ית תרעמתכון די אתון
 מתרעמין עלוהי ונחנא מא לא עלנא
 תרעמתכון אלהו על מימרא דיי:
 ויאמר משה ואהרן אמר לכל בנשאתא
 דבני ישראל קריבו קדם יי ארי שמיע
 קדמוהי ית תרעמתכון: ויהיה בד מליל
 אהרן לכל בנשאתא דבני ישראל
 ואתפניו למדברא והא יקרא דיי ישראל
 בענא: ומליל יי עם משה למימר:
 יי שמיע קדמי ית תרעמת בני ישראל
 מליל עמהו למימר בין שמיאי
 תיכלון בסרא ובצפרא תשבועון
 לחמא ותדעון ארי אנא יי אלהכון:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה הִנְנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן-הַשָּׁמַיִם
 וַיֵּצֵא הָעָם וַלְקֻטּוֹ דְּבַר-יוֹם בְּיוֹמוֹ לִמְעַן אֲנִסְנוּ הַיֵּלֶךְ
 בְּתוֹרָתִי אִם-לֹא: וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהָכִינוּ אֶת אֲשֶׁר-
 יֵבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֵה עַל אֲשֶׁר-יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם: וַיֹּאמֶר
 מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל-כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲרֹב וַיִּדְעוּתָם כִּי יְהוָה
 הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: וּבִקֵּר וּרְאִיתֶם אֶת-כְּבוֹד
 יְהוָה בְּשִׁמְעוֹ אֶת-תְּלַנְתִּיכֶם עַל-יְהוָה וְנַחֲנוּ מָה כִּי
 תֵּלֹנוּ עֲלֵינוּ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתַת יְהוָה לָכֶם בְּעֶרֶב בָּשָׂר
 לֵאכֹל וּלְחֶם בִּבְקָר לִשְׂבַע בְּשִׁמְעַי יְהוָה אֶת-תְּלַנְתִּיכֶם
 אֲשֶׁר-אַתֶּם מַלִּינִם עָלַי וְנַחֲנוּ מָה לֹא-עָלִינוּ תְּלַנְתִּיכֶם
 כִּי עַל-יְהוָה: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אַהֲרֹן אֲמַר אֶל-כָּל-
 עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְבוּ לִפְנֵי יְהוָה כִּי שָׁמַע אֶת
 תְּלַנְתִּיכֶם: וַיְהִי כַּדְּבַר אַהֲרֹן אֶל-כָּל-עַדְת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל
 וַיִּפְּנוּ אֶל-הַמִּדְבָּר וְהָיָה כְּבוֹד יְהוָה נִרְאָה בָּעָנָן:

וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: שְׁמַעְתִּי אֶת-תְּלֹנוֹתָ בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל דָּבַר אֱלֹהִים לְאֹמֶר בֵּין הָעַרְפִּים תֹּאכְלוּ בָשָׂר
 וּבִבְקָר תִּשְׁבְּעוּ-לֶחֶם וַיִּדְעוּתָם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

רע"ה

שאלתם לערך, צירידתו לבקר תראו את כבוד אור פניו, צירידתו לכס דרך חנה
 בבקר שיש שעות [ס"א] שעות] להכינו, ועל מלמעלה ועל מלמטה כמוהו כפוסא
 (מכילתא: יומא עה): את תלנתיכם על ה'. כמו אשר על ה' (ותחזון מה. מה
 אנתו חזונין: כי תלנו עלינו. שתרעמו עלינו את הכל, את בניכם וגביכם
 ובנותיכם וערב רב. ועל כרחי אני זקוק לפרש חלניו ב'ל' תפעלו מפני דגשותו
 וקרייתו. שאילו היה רפה הייתי מפרשו בלשון תפעלו כמו וילן העם על משה (להלן
 יג). או אם היה דגוש ואין בו יו' ונקרא חלניו הייתי מפרשו לשון תחלנונו. עכ"ז
 הוא משמע חלניו את אחריס, כמו במרגלים וילינו עליו את כל העדה (במדבר יד:לו):
 (ח) בשר לאבול. ולא (שובע. למדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשובע. ומה
 ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב. לפי שהלחם שאלו כהונן, ש"ח לו לחם בלא
 לחם, אבל בשר שאלו כהונן, שהרבה בהמות היו לחם, ועוד שהיה אפשר לחם
 בלא בשר, לפיכך נתן להם בשעת טורח שאלו כהונן (וימח עה). אשר אתם מלינים
 עליו. את האחרים השומעים אחכם מחלוננו: (ט) קרבו. למקום שהען ירד:

הגוף והייעו מתיס: (ד) דבר יום ביומו. לורך אכילת יום ילקטו ביומו, ולא ילקטו
 היום ללורך מחר (מכילתא): למען אנסנון. כי אנסנון: הילך בתורתו. אם ישמרו
 מלות התלונות ב', שלא יותירו ממנו ולא ילאו בשבת ללקוט: (ה) והיה משנה. ליום
 ולמחרת: משנה. על שהיו רגילים ללקוט יום יום על אשר ימות השבוע. ואומר אני
 אשר יביאו והיה משנה, לאחר שיביאו ימלאו משנה במדידה על אשר ילקטו וימדו יום
 יום, וחרו לקטו לחם משנה (להלן פסוק כב) בלקטתו היה נמלא לחם משנה. וחרו על
 כן הוא נותן לכס ביום הששי לחם יומים (שם פסוק כט) נותן לכס ברכה, פויש"ן,
 כבית למלאות העומר פעמיים לחם יומים: (ו) ערב. כמו לערב: וידעתם כי ה'
 הוציא אתכם מארץ מצרים. לפי שאמרתם לנו כי הוציא אתם חותנו (לעיל פסוק
 ג) חדעו כי לא אנתו המוניאליס אלא ה' הוציא אתכם שיניו לכס את השלי: (ז) ובקר
 וראיתם. לא על הכבוד שנאמר והנה כבוד ה' נראה בענן (לעיל פסוק י) נאמר.
 אלא כך אמר להם, ערב וידעתם כי היכולת בידו ליתן חוחותם, ובשר יתן, אך לא
 בפנים מחזות יחנה להם, כי שלא כהונן שאלתם חוחו, ומכרם מלאה. והאלם

4-21. **Manna.** Even before Israel complained about the lack of food, God had already determined that their food in the Wilderness would be a daily ration of manna. This is why He did not mention their complaint until verse 12, after He had told Moses about the manna (*Ramban*). The daily gift of heavenly food was another major course in the school of spiritual survival, which was to prove for all time that God provides for those who have faith in Him. In the words of R' Elazar HaModai on this passage: "Whoever has enough to eat today and says, 'What shall I eat tomorrow?' is a per-

son of little faith" (*Sotah* 48b). By limiting the manna to a one-day supply, God showed Israel that He was its Provider at all times. And by providing a double portion of manna on Fridays, He showed that the observance of the Sabbath would never be an impediment to a livelihood (*R' Hirsch*).

The Sages state that the Torah could be given only to people who were eating manna (*Mechilta*), because a nation that had been so taught to trust and rely upon the kindness and constancy of God could accept His Torah, as well.

to kill this entire congregation by famine."

Manna: ⁴ HASHEM said to Moses, "Behold! — I shall rain down for you food from heaven; let the people go out and pick each day's portion on its day, so that I can test them, whether they will follow My teaching or not." ⁵ And it shall be that on the sixth day when they prepare what they bring, it will be double what they pick every day."

⁶ Moses and Aaron said to all the Children of Israel, "In the evening, you shall know that HASHEM took you out of the land of Egypt. ⁷ And in the morning you will see the glory of HASHEM, that He has heard your complaints against HASHEM — for what are we that you should incite complaints against us?" — ⁸ and Moses said, "When, in the evening, HASHEM gives you meat to eat and bread to satiety in the morning, as HASHEM hears your complaints that you complain against Him — for what are we? — not against us are your complaints, but against HASHEM!"

⁹ Moses said to Aaron, "Say to the entire assembly of the Children of Israel, 'Approach the presence of HASHEM, for He has heard your complaints.' " ¹⁰ When Aaron spoke to the entire assembly of the Children of Israel, they turned to the Wilderness and behold! — the glory of HASHEM appeared in a cloud.

¹¹ HASHEM spoke to Moses, saying, ¹² "I have heard the complaints of the Children of Israel. Speak to them, saying, 'In the afternoon you shall eat meat and in the morning you shall be sated with bread, and you shall know that I am HASHEM, your God.' "

R' Akiva and R' Yishmael disagree regarding the nature of manna. According to R' Akiva, it was exactly the same as the food that sustains the angels: It was *וְיוֹ הַשְׁכִּינָה*, the glow of God's Presence, that had been given a material veneer so that human beings could eat it. According to R' Yishmael, it was not the food of the angels, but it was so sublime that all of it was absorbed into the body without producing any body waste (Yoma 75b).

4. לֶחֶם — Food. Although the word *לֶחֶם* means bread in its limited sense, it is also used in the broader context of food, as it is in this context; the manna was not a grain product as is ordinary bread (Ramban).

לְמַעַן אֶנְסֶנּוּ — So that I can test them, i.e., the nation. There are various versions of the test: Would the Jews obey the instructions not to put manna away for the next day and not to seek it on the Sabbath? (Rashi). Would they follow Me even though they do not have food for the next day? (Ramban). Now that they will have the luxury of a livelihood without toil, would they devote their leisure time to Torah study and service of God? (Or HaChaim).

6-7. עֶרֶב . . . וּבֹקֶר — In the evening . . . And in the morning. Rashi explains why the verse speaks of evening and morning; what happened when, and why? Moses and Aaron were responding to two parts of the Jewish complaint. (a) In criticizing the lack of meat, the Jews spoke wistfully of the Egyptian pot of meat, thus implying that God was not capable of giving them meat in the Wilderness. This criticism was unjustified, because meat is not as essential to survival as bread and because they could have slaughtered their animals if they truly needed meat. To such a complaint, God would respond at an inconvenient time. He would give them an abundance of meat, but only in the evening. The gift of

meat would prove to them that God — not Moses — had taken them out of Egypt, but it would not come with an attitude of Divine favor and warmth. (b) They did have a right to ask for food, however, because food is a necessity. Therefore, God would give them the manna at a convenient time and in a gracious way, that would display the glory of HASHEM. They would find it in the morning, and it would lay on a bed of dew and be covered by dew, like jewelry in a box (Rashi).

8. וְהָאֵנּוּ מָה — For what are we? In this verse, Moses and Aaron clarified their point of the previous verses: God would show His omnipotence by giving meat and food, each in its time. This would demonstrate clearly that the object of the people's impertinence was God, for only He was the Provider; His agents Moses and Aaron were nothing! (Ramban).

The verse also contains an ethical teaching: Regarding meat Moses said that the people would eat, but regarding bread he said that they would eat to satiety. One may fill himself with simple food, but not with luxuries; to do otherwise is to indulge in gluttony (Rashi).

9-12. After having said earlier that the daily portion of manna was unrelated to the demand, God now responded to the people, and, by referring to their request as a complaint, He let them know that their anger displayed a lack of faith in God and His prophet. Thus, whereas the initial assurance of manna was accompanied by a statement that it would be a test of Israel's ability to rise to the challenge (v. 4), here they were told that it would teach them that Hashem was, indeed, their God — for their behavior had shown that they were lacking in that realization (Ramban).

Once Moses knew that his prayer had been answered and that God would respond to Israel's demand, he had Aaron

יג וַיְהִי בַעֲרֵב וַתַּעַל הַשָּׁלֹחַ וַתִּבֶּס אֶת־הַמַּחֲנֶה וּבִבְקָר
יד הֵיחָה שִׁכְבַּת הַטֹּל סָבִיב לַמַּחֲנֶה: וַתַּעַל שִׁכְבַּת הַטֹּל
וַהֲגָה עַל־פְּנֵי הַמִּדְבָּר דָּק מִחֹסֶפֶס דָּק כִּכְפֹּר עַל־הָאָרֶץ:
טו וַיֵּרְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו מִן הוּא כִּי לֹא
יֵדְעוּ מַה־הוּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם הוּא הַלֶּחֶם אֲשֶׁר נָתַן
טז יְהוָה לָכֶם לֹא־כֹלֶה: וְהַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לִקְטוֹ מִמֶּנּוּ
אִישׁ לִפְנֵי אָכְלוֹ עֹמֵר לַגִּלְגָּלֹת מִסֹּפֶר נִפְשֵׁיתִיכֶם אִישׁ
יז לְאִשֶּׁר בְּאֹהֶלֹו תִקְחוּ: וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְקְטוּ
יח הַמִּרְבֶּה וְהַמִּמְעִיט: וַיִּמְדּוּ בַעֲמֹר וְלֹא הֶעֱדִיף הַמִּרְבֶּה
יט וְהַמִּמְעִיט לֹא הִחְסִיר אִישׁ לִפְנֵי־אָכְלוֹ לִקְטוֹ: וַיֹּאמֶר
כ מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִישׁ אֶל־יֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד־בֶּקֶר: וְלֹא־שָׁמְעוּ
כא אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּתֵרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד־בֶּקֶר נִירָם תּוֹלָעִים
כב וַיִּבְאֵשׁ וַיִּקְצֹף עֲלֵהֶם מֹשֶׁה: וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ בִּבְקָר בִּבְקָר
כג אִישׁ כָּפִי אָכְלוֹ וְחֵם הַשֶּׁמֶשׁ וַנִּמָּס: וַיְהִי אֲבִיּוֹם הַשֶּׁשִּׁי
לִקְטוֹ לֶחֶם מִשְׁנֵה שְׁנֵי הָעֹמֵר לְאֶחָד וַיִּבְאוּ כָל־נִשְׂאִי
כד הָעֵדָה וַיִּגִּידוּ לְמֹשֶׁה: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
שֶׁבֶתָן שִׁבְת־קֹדֶשׁ לִיהוָה מִחֵר אֶת אֲשֶׁר־תֹּאפּוּ אַפּוֹ
וְאֵת אֲשֶׁר־תִּבְשְׁלוּ בִשְׁלוּ וְאֵת כָּל־הָעֵדָף הֵנִיחוּ לָכֶם

ר"ע

ויש שלקטו מעט, וכשבאו לביתם מדדו בטומר איש איש מה שלקטו, ומלאו שהמרה
ללקוט לא העדיף על עומר לגולגולת אשר באהלו והממעט ללקוט לא מלא חסר
משומר לגולגולת, וזהו כס גדול שנעשה בו: (כ) ויורדו אנשים. דקן וארזים (ש"ר
כהני): וירם תולעים. לשון רמיה: ויבאש. ה"ו מקרא הפוך, שנחמלה הבאש
ולכסוף התלע, כענין שנא' ולא הבאש ורמיה לא היה בו (להלן פסוק כד) וכן דרך כל
המתלעים (מכילתא): (כא) וחם השמש וגמס. הנשאר נשמה נמוח ונעשה נחלים
ושושן ממנו חלים ונבאים, ואומות העולם לדין מהם וטועמים בהם טעם מן ויודעים
מה שבתן של ישראל (מכילתא). וגמס, פשר (ואונקלוס) לשון פושרים, פ"ה השמש
מחמם ומפזר: וגמס. דישטנפ"ר. ודוגמתו בסנהדרין בסוף ד' מיתות (סו:)
(כב) לקטו לחם משנה. כשמדדו לחם לקיטתם באהלים מלאו כפלים, שני העומר
לאחד. ומדרש אגדה לחם משנה, אותו היום נשתנה לשבת ברחיו וטעמו (שם) להגיד
שנים היו והלא כחבי שני העומר לא, חלף משנה בטעם וריח) (תנחומא ין כד):
ויגידו למשה. שאלוהו מה היום מיומים, ומכאן ש' ללמוד שעדיין לא הגיד להם מה
פרשם שבת שלטוה לומר להם והיה ביום הששי והבינו וגו' (לפני פסוק ה) עד שאלו
לחם זמח. אמר להם, הוא אשר דבר ה' שנשנוה לומר להם. ולכן עשו הכחוש, שאמר
ל עד אנה מלחם (להלן פסוק כח) ולא הוליו מן הכלל (ש"ר כהני): (כג) את אשר
תאמרו אפוא. מה שאמרו רזים לחפוז בתמור לחם היום הכל לשני ימים. ומה שאמרו
לריכים לבשל ממנו במים בשלו היום. לשון אפיהה נופל בלחם ול' ביטול בתבשיל:

summon the people to the pillar of cloud, which was the dwelling place of the Presence, and where it would become clear to them that Moses and Aaron had no independent power (Sforno).

13-15. The Torah merely mentions the appearance of the

(יג) השליו. מין עוף הוא, ושמן מאלד (יומא ע"ה): היתה שכבת הטל. הטל שזכך
על המן, ומקום אחר הוא אומר וברדת הטל וגו' (במדבר יא:טז). הטל יורד על הארץ
והמן יורד עליו, וחורר ויורד על עליו והרי הוא כמוהו בקופסא (יומא ע"ה) (יד)
ותעל שכבת הטל וגו'. כשהחמה זורחת טולה הטל שזל המן לקראת החמה כדרך
של טולה לקראת החמה. אף אם חמלה שפופרת על ביה של וחסוס אח פיה ותימה
במה היא טולה מאלה באויר. ור"ד שהטל טולה מן הארץ באויר (תנחומא כ; ש"ר
לתד). וכעלות שכבת הטל נחמלה המן ורואו והנה על פני המדבר וגו': דק. דבר
דק: מחספס. מגולה, ואין דומה לו במקרא. ור"ל מחספס לשון חפסיה ודלוסקמח
שנל' משנה (וכנא מלע"ה כ). כשנחמלה משכבת הטל ראו שהיה דבר דק מחספס
כחוכו בין שמי שבוטח הטל. ואונקלוס תרגם מקלף, לשון מחשף הלבן (וכראשית ללו):
ככפור. כפור גילי"ח בלע"ז. דעדק כגיר כחבי גיר (ישעיה כז:ט) והוא מין לט
שחור כדאמרינן גבי כסוי הדם הגיר והזרעין (חולין פח:). דעדק כגיר כגלדא על
ארעא, דק היה כגיר ושוכב מוגדל כקרח על הארץ. וכן פירושו, דק ככפור, שטח
קלס ומחוכר כגלד. דק פייב"ש בלע"ז, שהיה מגלד גלד דק מלמעלה. וכגיר
שחרס אונקלוס חוספח הוא על לשון העברית ואין לו פניה כפסוק: (טו) מן הוא.
הכנת מזון הוא, כמו ימן להם המלך (דניאל א:ה): כי לא ידעו מה הוא. שיקראוהו
נשמה: (טז) עומר. סס מדה: מספר נפשותיכם. כפי מנין נפשות שיש לאיש
באהלו תקחו עומר לכל גולגולת: (יז) המרבה והממעט. יש שלקטו הרבה

quail, but does not go into detail, because there was nothing unusual about the birds themselves. The manna, however, was a phenomenon that had never appeared before and would never appear again once the Wilderness experience was over; therefore it is described more fully (Ramban).

¹³ It was toward evening that the quail ascended and covered the camp, and in the morning there was a layer of dew around the camp. ¹⁴ The layer of dew ascended and behold! — upon the surface of the Wilderness was something thin, exposed — thin as frost on the earth. ¹⁵ The Children of Israel saw and said to one another, "It is food!" — for they did not know what it was. Moses said to them, "This is the food that HASHEM has given you for eating. ¹⁶ This is the thing that HASHEM has commanded, 'Gather from it, for every man according to what he eats — an omer per person — according to the number of your people, everyone according to whomever is in his tent shall you take.'"

¹⁷ The Children of Israel did so and they gathered, whoever took more and whoever took less.

¹⁸ They measured in an omer and whoever took more had nothing extra and whoever took less was not lacking; everyone according to what he eats had they gathered.

¹⁹ Moses said to them, "No man may leave over from it until morning." ²⁰ But they did not obey Moses and people left over from it until morning and it became infested with worms and it stank; and Moses became angry with them. ²¹ They gathered it morning by morning, every man according to what he eats, and when the sun grew hot it melted.

Preparation for the Sabbath ²² It happened on the sixth day that they gathered a double portion of food, two omers for each; and all the princes of the assembly came and told Moses. ²³ He said to them, "This is what HASHEM had spoken; tomorrow is a rest day, a holy Sabbath to HASHEM. Bake what you wish to bake and cook what you wish to cook; and whatever is left over, put away for yourselves

First the Torah describes the process through which the manna appeared. Dew covered the ground as a "bed" for the manna (*Numbers* 11:9), and then, as described in our verse, a layer of dew covered the manna. The manna did not become noticeable until the sun melted the upper layer of dew, whereupon the people saw something the likes of which they had never seen before. They exclaimed that it was food [although some commentators render their reaction as a surprised question: "What is it?"] and Moses informed them that, indeed, it was the food that God would be giving them every day except the Sabbath.

16-21. Moses instructed the people that every day's portion was to be the same for everyone, an omer, a standard measure of the time, which is the volume of 43.2 average-sized eggs. The Torah implies that everyone was expected to eat the same amount — *every man according to what he eats* (v. 16). This, too, was part of the eternal lesson of faith, for otherwise it would be implausible that men, women, and children of all sizes and ages should eat the same quota of food every day. That lesson would be reinforced by the fact that manna could not be put away for another day; when individuals attempted to do so, it became spoiled overnight. That this happened during the six weekdays was a miracle, for the extra Sabbath portion remained fresh for an entire extra day.

The Sages teach that enormous amounts of manna fell each day, infinitely more than the nation required for its day's subsistence, yet it was all gone by midday (*Yoma* 76a). This was part of the practical lesson that Jews must have faith that God would provide for their needs every day. According to the Midrash, manna fell daily to show that just as God expects every day to be devoted to Him in some measure to Torah study, so He provides sustenance day by

day. Furthermore, the manna was a measuring rod of each individual's personal worth, because it fell for each person according to his spiritual standing: for the righteous it fell at their threshold, but the wicked would have to walk out into the desert before they saw manna that they could take for themselves (*Yoma* 75b).

22. לָקְטוּ לָהֶם מִשָּׁנָה — *They gathered a double portion of food.* The Jews gathered their normal daily portion, but a miracle happened and when they came home they saw that instead of the single omer per capita, they had two. Seeing that the people had more than their daily quota, the princes reported this irregularity to Moses. Obviously, Moses had not instructed the people to gather a double portion every Friday; this was considered a sin of omission on Moses' part (*Rashi*).

23. אֲשֶׁר־תֵּאָמְרוּ אִמּוֹ — *Bake what you wish to bake.* *Rashi*, as understood by *Ramban*, explains the verse as follows: Moses said that since it is forbidden to cook and bake on the Sabbath, the people must make any necessary preparations on Friday. By saying that they should set aside *whatever is left over* — and not specifying that a complete omer must be left for the Sabbath — Moses implied that they could eat as much as they wished on Friday, and that the leftovers would be blessed, so that they would be satisfied even with less than an omer. Although they had expressly been permitted to leave the manna overnight on the Sabbath, they would not eat it until Moses instructed them to; apparently they thought it might be permitted to eat it only on the day it was gathered.

Or *HaChaim* suggests that since there was a standing prohibition not to leave manna for the next day, leftover manna might have been considered forbidden food, as an item that had been used to commit a sin (כל שנתעבתי לך הריני [הוא דביל תאכל]).

as a safekeeping until the morning. ²⁴ They put it away until morning, as Moses had commanded; it did not stink and there was no infestation in it.

²⁵ Moses said, "Eat it today, for today is a Sabbath for HASHEM; today you shall not find it in the field. ²⁶ Six days shall you gather it, but the seventh day is a Sabbath, on it there will be none." ²⁷ It happened on the seventh day that some of the people went out to gather, and they did not find.

²⁸ HASHEM said to Moses, "How long will you refuse to observe My commandments and My teachings? ²⁹ See that HASHEM has given you the Sabbath; that is why He gives you on the sixth day a two-day portion of bread. Let every man remain in his place; let no man leave his place on the seventh day." ³⁰ The people rested on the seventh day.

³¹ The House of Israel called it manna. It was like coriander seed, it was white, and it tasted like a cake fried in honey. ³² Moses said, "This is the thing that HASHEM has commanded: A full omer of it shall be a safekeeping for your generations, so that they will see the food with which I fed you in the Wilderness when I took you out of Egypt." ³³ Moses said to Aaron, "Take one jar and put a full omer of manna into it; place it before HASHEM for a safekeeping for your generations." ³⁴ As HASHEM had commanded Moses, Aaron placed it before the Ark of Testimony for a safekeeping. ³⁵ The Children of Israel ate the manna for forty years, until their arrival in an inhabited land; they ate the manna until their arrival at the border of the land of Canaan. ³⁶ The omer is a tenth of an ephah.

17 ¹The entire assembly of the Children of Israel journeyed from the Wilderness of Sin to their

(Ramban). The people had wanted to see if there was any manna in the field that day, but Moses told them that they would not find any, either during the day or after the Sabbath was over. Seeing that there was no manna that day, some people feared that perhaps it had ceased falling for good, but Moses reassured them that only *today* — on the Sabbath — would there be no manna (Rashi).

From the phrase *today you shall not find it*, Zohar infers that there was manna on the Sabbath, but it could not be found. The manna is there in the sense that all the blessings, including the prosperity of the other six days, derive from the holiness of the Sabbath. In the physical sense, therefore, Israel would not find manna on the Sabbath, but in a deeper sense it would be there.

27. וַיֵּצְאוּ מִן־הַעֵצִים — *Some of the people went out.* They intended to gather manna, if there had been any — as the verse states, *to gather* — although Moses had told them that there would be no manna. Even if it had been there, they had learned at Marah that gathering and carrying is forbidden on the Sabbath, so that they were ready to desecrate the Sabbath. This is why God was angry.

28. עֲרִיבָאֵךְ מֵאֲנָתְךָ — *How long will you refuse.* Even Moses was included in this rebuke, because he had failed to inform the people that they were to gather a double portion of manna on Friday (Rashi to v. 22).

Ibn Ezra, however, comments that Moses himself was not rebuked; he was the spokesman to convey the rebuke to those who had actually sinned.

מִצְוֹתַי וְתוֹרוֹתַי — *My commandments and My teachings.* The plural usage implies that the people violated two com-

mandments and two teachings. The transgressed commandments were: (a) Some of them left over manna until the next morning; and (b) they went out to gather on the Sabbath. The transgressed teachings were: (a) They gathered more than an omer; and (b) they tried to find manna on the Sabbath although they had been given an extra portion on Friday, and by doing so they demonstrated that they did not believe God's statement that there would not be any. The last was especially serious, for there can be no more serious violation of the Torah than to doubt God's truthfulness (*Or HaChaim*).

35. עַד־בָּאֵם — *Until their arrival.* The verse speaks of two arrivals: to an inhabited land, which is *Eretz Yisrael* proper, and to the border of the land of Canaan, which is the east bank of the Jordan. This is how Rashi defines the two terms; others reverse the definitions.

The manna stopped falling on the seventh of Adar, when Moses died, before the people had crossed the Jordan. From then on, remnants of it remained in their vessels and they continued to eat the leftover manna until the sixteenth of Nissan, when they were in the Land and they were able to eat its produce (*Kiddushin* 38a).

17.

1-7. Test and contention. Again, the nation is without a basic requirement of life and it complains bitterly. The incident raises several questions, among them the following: There seem to be two separate complaints, one in verse 1, which Moses rejected, and one in verse 3, in response to which Moses prayed. What was the difference between the two? Why did God allow the people to be faced

על מימרא דיי ושרו ברפידים וליח
מיא למשתי עמא: בונצא עמא עם
משה ואמרו הבו לנו מיא ונשתי
ואמר להון משה מא אתון נצן עמי מא
מנשן אתון קדם יי: ונצחי תמן עמא
למאי ואתרעם עמא על משה ואמר
למאי דנו אסקתנא ממצרים לקטלא
יתי וית בני וית בעירי בצחוקא: ונצלי
משה קדם יי למימר מא אעבד לעמא
הדין עוד זעיר פון וירגמני: הנאמר יי
למשה עבר קדם עמא ודבר עמך
מסבי ישראל וחסך די מחיתא בה ית
נהרא סב בידך ותויל: והא אגא קאם
קדמך תמן על טנרא בחרב ותמחי
בטנרא ויפקון מנה מיא וישתי עמא
ונעבר פן משה לעיני סבי ישראל:
ויקרא שמא דאתרא נסיתא ומצותא
על דנצו בני ישראל ועל דנסיאו קדם
יי למימר האית שכינתא דיי ביננא
אם לא: הנאקא עמלק נאנח קרבא
עם ישראל ברפידים: טאמר משה

ב על-פי יהוה ויחננו ברפידים ואין מים לשותת העם: ויגבר
העם עם-משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתה ויאמר
להם משה מה-תריבון עמדי מה-תנסון את-יהוה:
ג ויצמא שם העם למים וילן העם על-משה ויאמר למה
זה העליתנו ממצרים להמית אתי ואת-בני ומקני
ד בצמא: ויצעק משה אל-יהוה לאמר מה אעשה לעם
ה הזה עוד מעט וסקלני: ויאמר יהוה אל-משה עבר לפני
ה העם וקח אתך מוקני ישראל ומטף אשר הפית בו
ו את-היאר קח בידך והלכת: הנני עמד לפניך שם ו
על-הצור בחרב והפית בצור ויצאו ממנו מים ושתה
ז העם ויעש פן משה לעיני וקני ישראל: ויקרא שם
המקום מסה ומריבה על-ריב ו בני ישראל ועל נסתם
את-יהוה לאמר היש יהוה בקרבנו אם-אין:
ח ויבא עמלק וילחם עם-ישראל ברפידים: ויאמר משה

כ"ט

(מכילתא): (ו) והבית בצור. על הנור לא נאמר אלא בצור, מכאן שהמטה היה של מין דבר חזק וזמו סנפרינו והנור נקבע סמניו (מכילתא): (ח) ויבא עמלק וגו'. סמך פרשה זו למקרה זה, לומר תמיד אני ביניים ומוזמן לכל לרכיכם, ואחס אומרים היש ה' בקרבנו אם אין, חייכם שהכלל כל ונוסף אחכם ואחס לעקים לי ותדעו היכן אני. משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויאל לדרך. היה אותו הבן רוחא תפן, ואומר אבא טול תפן זה ותן לי, והוא טול נון, וכן שנייה וכן שלישיה. פגשו בנאם אתה, אמר לו אותו את אבא. אמר לו אבוי, אבוי, איך היכן אני, השליכו מעלי ובא הכלל וגשכו (תנחומא יתרו ג; ש"ר כוב:)

with such a predicament? After all the miracles they had seen, why were the Jews so quick to reproach God and Moses?

When they first arrived at Rephidim and saw that there was no water supply, the people immediately contended with Moses and demanded water. But at this point they still had water in their vessels and no one was going thirsty. Moses rebuked them, therefore, saying that they were challenging God to prove Himself! This contention of theirs was unjustified and unworthy of a reply, for if they were truly sincere, they would have prayed rather than challenged. Admitting that he was right, the people withdrew for a few days, but then, when they actually *thirsted for water*, they came back and *complained*. This time, however, they were justified in their request [though perhaps not in their aggressive manner of expressing it], and Moses interceded for them (Ramban).

God put them through this ordeal because He wanted to train them to turn to Him in prayer whenever they were faced with deprivation. They should have realized by now that He was their Healer and Provider. Instead of turning on Moses as if the water spigot was in his personal control or as if he was at fault for taking them from Egypt, they should have

מ"ג בינים וחומש בינה, והוא שיעור לחלה ולמחנות (פירושין פג:): (ב) מה תנסון. לומר הכולל לחם מים בלחץ יפה: (ד) עוד מעט. אם אחמין עוד מעט וסקלני: (ה) עבור לפני העם. וראה אם יסקלך. למה הולאת לנו על בני (תנחומא כב:): וקח אתך מוקני ישראל. לעדות, שיראו שכל ידך המים יוגלים מן הנור ולא יאמרו מטינות היו שם מימי קדם (מכילתא): ומטף אשר הפית בו את היאור. מה תלמוד לומר אשר הפית בו את היאור, אלא שהיו ישראל אומרים על המטה שאינו מוכן אלא לפורענות, בו לקח פרעה ומלכים כמה מכות במלרים ועל הים. לכך נאמר אשר הפית בו את היאור, יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן

prayed to God for water. This test they failed, and Moses was forced to ask God to intercede before they stoned him, because it was clear that they would not pray. They erred in thinking that God could not have brought them into a waterless wilderness without giving them water all along the way, so they held Moses to blame for their plight.

3. בני ואת-מקני — *My children and my livestock*. The children need water immediately or their parents will face the heart-breaking prospect of watching them die. And the flocks need large quantities of water (Ramban).

5. עבר לפני העם — *Pass before the people*. This was an implied rebuke to Moses for having accused the nation of being ready to stone him. Pass before them, God commanded, and see if they do such a thing! He was to take the elders with him to be witnesses that there was no hidden spring; rather, the water would be created miraculously. His use of the staff was to prove that it could bring benefits, not only plagues, as it had done in Egypt and at the sea (Rashi).

Ramban contends that since the miracle would take place in Horeb (next verse), which was some distance from Rephidim, it was necessary to take the elders to see what was about to happen. Once the rock was split, the water flowed to the nation in Rephidim.

Test and journeys, according to the word of HASHEM. They encamped in Rephidim and there was no water for the people to drink. ² The people contended with Moses and they said, "Give us water that we may drink!" Moses said to them, "Why do you contend with me? Why do you test HASHEM?" ³ The people thirsted there for water, and the people complained against Moses, and it said, "Why is this that you have brought us up from Egypt to kill me and my children and my livestock through thirst?"

⁴ Moses cried out to HASHEM, saying, "What shall I do for this people? A bit more and they will stone me!"

⁵ HASHEM said to Moses, "Pass before the people and take with you some of the elders of Israel; and in your hand take your staff with which you struck the River, and go. ⁶ Behold! — I shall stand before you by the rock in Horeb; you shall strike the rock and water will come forth from it and the people will drink. Moses did so in the sight of the elders of Israel. ⁷ He called the place Massah U'Meribah, because of the contention of the Children of Israel and because of their test of HASHEM, saying, "Is HASHEM among us or not?"

⁸ Amalek came and battled Israel in Rephidim. ⁹ Moses said to Joshua, "Choose people

6. והני עמך לפניך — Behold! — I shall stand before you. By telling Moses that He would be found at a rock in the Wilderness of Horeb, God indicated that the potential for spiritual elevation is everywhere. As the Midrash puts it, God said to Moses, "Wherever you find the mark of human feet, there I am before you" (Yalkut Shimoni).

7. מַסָּה וּמְרִיבָה — Massah U'Meribah, literally Test and Contention. The people tested God, as the verse goes on to say, to see if He was truly among them. They contended with Him by putting their complaint in the form of a challenge, as explained above. By naming the place for their behavior, Moses reminded the people for all time that God was indeed among them and that the way to express their needs is through prayer, not insolent challenges.

8-15. The eternal struggle against Amalek. Amalek's enmity against Israel stems not only from its legacy as the grandson of Esau, but from what his nation represents. The evil prophet Bilaam referred to Amalek as the first among nations (Numbers 24:20), which means that Amalek is the leading force of evil, just as Israel is the leading force of good. Consequently, the struggle of Israel and Amalek is the eternal struggle of good versus evil. The current exile is referred to by the Sages as the Exile of Edom, another name for Esau's progeny, and the coming of Messiah is described by the prophet as *The saviors will ascend Mount Zion to judge Esau's mountain, and the kingdom will be HASHEM's* (Ovadiah 1:21). Thus, when this passage concludes with the Divine assurance that God will erase the memory of Amalek from the face of the earth, the import is that the time will come when evil will ultimately be defeated and disappear.

This passage outlines the first confrontation between Israel and Amalek, and it shows Amalek's treachery in launching an unprovoked sneak attack. As descendants of Esau, the Amalekites knew the boundaries of the land that had been promised to the offspring of Jacob. They knew that they had no rational cause to attack, for their land was not endangered, either then or later. Nor had there been any prior battle between the two nations. There were only two

reasons for the sneak attack: Amalek wished to show its brazen denial of God and His power, and it was carrying on the ancient legacy of Esau's hatred for Jacob (Malbim).

As the narrative and commentary will show, the Torah shows us the sort of behavior that can permit Amalek to gain ascendancy over Israel and the sort of "warriors" who can overcome it.

8. ברפידים — In Rephidim. By mentioning the place, the Torah alludes to the reason for the attack. In Rephidim, Israel questioned God's presence among them. The Midrash likens them to a child whose father carried him on his shoulders and fulfilled his every request. Then the child asked a passerby, "Have you seen my father?" Annoyed, the father said, "Don't you know where I am?" He cast his son to the ground, where he was bitten by a dog. So, too, after all the miracles and salvations, Israel had the gall to wonder if God was with them! — so He cast them off, leaving them vulnerable to attack (Rashi).

Mechilta interprets the word Rephidim as a contraction of רפו ידיהם מן התורה, they loosened their grip on the Torah. As long as the Jews were diligent in their Torah study, Amalek had no dominion over them, but as soon as their study became lax, they were in danger from Amalek. Or HaChaim explains that this was why Moses chose Joshua to lead the battle: Joshua was not only his disciple, but the Torah testified of him that he never left the tent (33:11), a word that symbolizes the house of study.

9. ... ויאמר משה — Moses said ... Moses did not take charge of the Jewish fighters because he wanted to be on top of the hill where he could oversee the battle and pray for the people, and where they could see him pray and be inspired to place their faith in God.

Moses addressed his disciple as "Joshua" [Yehoshua], even though his given name was Hoshea. Moses was the one who gave him the name Joshua as a prayer that he resist the evil counsel of the spies (Numbers 13:16), an episode that took place more than a year after this battle. However, Moses changed his name now, because he knew prophe-

ליהושע בחר לנא גברין ופוק אגח קרבא בעמלק מחר אנא קאם על ריש רמתא וחסרא דאתעבדו בה נסין מן קדם יי בידו: ונעבר יהושע במא דאמר לה משה לאנחא קרבא בעמלק ומשה אהרן וחור עליקו לריש רמתא: יא ויהנה פד ארים משה ידוהי ומתגברין דבית ישראל וכד מנח ידוהי ומתגברין דבית עמלק: יב וידי משה וקירן ונסיבו אבנא ושויאו תחותיה ויתב עלה ואהרן וחור סעדין בידוהי מכא חד ומכא חד נהוו ידוהי פריסן בצלו עד דעל שמשא: יג ויתבר יהושע ית עמלק וית עמה לפתגם דחרב: יד ונאמר יי למשה כתוב דא דוכנא בספרא ושוי קדם יהושע ארי ממחא אמיחי (ית) דוכנא דעמלק מתחות שמיא: טו ונבנא משה מדבחא ופלח עלוהי קדם יי דעבר לה נסין: טז ונאמר בשבועה אמירא דא מן קדם דחלא דשכנתה על פריס יקרה דעתיד דיתגח קרבא קדם יי בדבית עמלק לשציותהון מדרי עלמא:

אֶל-יְהוֹשֻׁעַ בַּחֲר־לָנוּ אַנְשִׁים וְצֵא הִלָּחֵם בְּעַמְלֶק מָחָר
וְאֶנְכִי נֹצֵב עַל-רֹאשׁ הַגִּבְעָה וּמִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי: וַיַּעַשׂ
יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר אָמַר-לוֹ מֹשֶׁה לְהִלָּחֵם בְּעַמְלֶק וּמֹשֶׁה
יָא אֶהְרֹן וְחֹור עָלָיו רֹאשׁ הַגִּבְעָה: וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים
מֹשֶׁה יָדוֹ וְגִבֹר יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגִבֹר עַמְלֶק:
יב וַיְדִי מֹשֶׁה בְּכַדִּים וַיִּקְחוּ-אָבֹן וַיִּשְׁימוּ תַּחְתָּיו וַיֵּשֶׁב
עָלֶיהָ וְאַהֲרֹן וְחֹור תָּמְכוּ בְּיָדָיו מִזֶּה אַחַד וּמִזֶּה אַחֶד
יג וַיְהִי יָדָיו אֲמוֹנָה עַד-כֹּא הַשָּׁמֶשׁ: וַיַּחֲלֵשׁ יְהוֹשֻׁעַ
אֶת-עַמְלֶק וְאֶת-עַמּוֹ לְפִי-חָרֶב:

מפסיר יד ויאמר יהוה אל-משה כתב זאת זכרון בספר ושים
באזני יהושע פי-מחה אמהה את-זכר עמלק
טו מתחת השמים: ויבן משה מזבח ויקרא שמו יהוה
טז נסי: ויאמר כי-יד על-כס זה מלחמה ליהוה בעמלק
מדר דר: קט"ו פסוקים. י"ד אמונ"ה סימן. טנא"ה סימן.

רס"ו

נולחים. והעמיד להם משה חמה וערבב את השמות (תנחומא כח): (ג) ויחלש יהושע. חקר ראשי גבוריו ולא השאיר אלא חלשים שבהם ולא הרגם כלן. מכאן את מלחמה ששמו. כי חפץ אני למחות (טו) ויקרא שמו. של מוצת: ה' נסי. הקב"ה עשה לנו כאן גם גדול. לא שהמזבח קרוי ה', אלא המזבח שמו של מוצת וזכר את הנס שעשה המקום. ה' הוא גם שלנו: (טז) ויאמר. משה: כי יד על כס ידו של הקב"ה הורמה לישבע בכסאיו להיות לו מלחמה ואיכה בעמלק עולמית. ומהו כס ולא נאמר כסא, ואף השם נחלק לחיות. נשבע הקב"ה שכן שמו של ארץ כנען ששם עד שימחה שמו של עמלק [ס"א עשו] כלו, וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם, שנאמר האויב תמו חרבות ללחם (תהלים טז): זהו עמלק [ס"א עשו] שחטבו בו ועבדו שזמרה נלח (עמוס א':יח), וערים נחשח אבד זכרם מהם (תהלים סט). מהו אומר אחריו, וה' לעולם ישב (שם ח) הרי השם שלם, כוון למשפט כסאו (שם) הרי הכסא שלם (תנחומא כי תלוי יא):

tically that Joshua would require that prayerful intervention in the future. Although Moses had already changed his name, the Torah mentions it in connection with the spies because that is where it is relevant (Ramban).

11. כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ — When Moses raised his hand. The Sages observe, "Was it Moses' hands that won the battle or lost the battle? Rather, [the Torah] teaches you: As long as Israel looked heavenward and subjected their heart to their

(ט) בחר לנו. יו ולך, השהו לו. מכאן אמרו חכמים יי כבוד תלמידך חביב עליך כשליך (אבות דרבי). וכבוד חסדך כמורא רבך מנין, שנא' ויאמר אהרן אל משה כי אלני (במדבר כ"ב): והלא אהרן גדול מחמיו היה, ומשה את חבדו כרבו. ומורא רבך כמורא שמים מנין, שנאמר אדני משה כללם (שם יא:כח) כלם מן העולם, חייבין הם כליות המורדים כך כאילו מרדו בהקב"ה (מכילתא): תנחומא כו: וצא הלחם. לא מן הענן והלחם בו (מכילתא): ש"ר כו:ג. מחר. בעת המלחמה אנכי נצב: בחר לנו אנשים. גבורים ויראי חטא, ששהא זכותן מסייעתן (מכילתא). דבר אחר, בחר לנו אנשים שידועין לבטל כשפים, לפי שבני עמלק מכשפים היו: (י) ומשה אהרן וחור. מכאן לחטנים שלריכים ג' לעבור לפני הסיבה, שבתענית היו שריים (מכילתא): חור. בנה של מרים היה, וכלב בעלה (סוטה יא): (יא) באשר ירים משה ידו. וכי ידיו של משה נוחות היו המלחמה וכו' כדאיתא ב"ה (כט): (יב) וירי משה בברדים. משה שנתעלל במלוא ומהא את תחתיו נתיקרו ידיו (מכילתא): ויקחו. אהרן וחור: אבן ושימו תחתיו. ולא ישב לו על כר וכסת. אמר, ישראל שחיוין בלעזר אף אני אהיה עמהם בלעזר (תענית יא): ויהי ידיו אמונה. ויהי משה ידיו בלמונה, פרוצות השמים בתפלה נאמנה ונכונה: עד בא השמש. שהיו עמלקים מחשיבין את השעות באינפרונוגיה באיו שעה הם

Father in Heaven — they would prevail. But when they did not — they would fall" (Mishnah Rosh Hashanah 3:8).

12. מֹשֶׁה בְּבָרִים — Moses' hands grew heavy — from fatigue. Therefore Aaron and Hur stood on either side of him and supported his arms (Ramban). Moses sat on a stone rather than on pillows because he did not wish to sit in comfort while Jews were in danger and suffering (Rashi).
13. וַיַּחֲלֵשׁ יְהוֹשֻׁעַ — Joshua weakened. He weakened them by

The Eternal Struggle Against Amalek for us and go do battle with Amalek; tomorrow I will stand on top of the hill with the staff of God in my hand. ¹⁰ Joshua did as Moses said to him, to do battle with Amalek; and Moses, Aaron, and Hur ascended to the top of the hill. ¹¹ It happened that when Moses raised his hand Israel was stronger, and when he lowered his hand Amalek was stronger. ¹² Moses' hands grew heavy, so they took a stone and put it under him and he sat on it, and Aaron and Hur supported his hands, one on this side and one on that side, and he remained with his hands in faithful prayer until sunset. ¹³ Joshua weakened Amalek and its people with the sword's blade.

¹⁴ HASHEM said to Moses, "Write this as a remembrance in the Book and recite it in the ears of Joshua, that I shall surely erase the memory of Amalek from under the heavens."

¹⁵ Moses built an altar and called it "HASHEM is My Miracle"; ¹⁶ and he said, "For the hand is on the throne of God: HASHEM maintains a war against Amalek, from generation to generation."

THE HAFTARAH FOR BESHALACH APPEARS ON PAGE 1152.

killing their strongest warriors. That he spared the others must have been at the command of God, for it was surely in his power to kill the weaker ones once the mightiest had been vanquished (*Rashi, Gur Aryeh*). Since Amalek represented the essence of evil and the time had not yet come to remove it from the world, God did not permit Joshua to do so. Thus, in the next verse, God pledges to exterminate Amalek at some indefinite time in the future, but not yet. *R' Bachya* explains that God does not interfere with the normal course of destiny unless it is unavoidable. To save Israel at that moment, it was necessary only to weaken, not destroy, Amalek.

14. כָּתַב . . . בְּסֵפֶר — *Write . . . in the Book*. According to *Ramban* and the primary comment of *Ibn Ezra*, this Book is the Torah, for the commandment to exterminate Amalek is recorded in *Deuteronomy* 25:17-19. *Ibn Ezra* suggests that it may refer to the book known as *The Book of HASHEM's Wars*, which is mentioned in *Numbers* 21:14. That book is no longer extant.

כָּאָזְנִי יְהוֹשֻׁעַ — *In the ears of Joshua*. The commandment was directed to Joshua because he, not Moses, would lead the people into *Eretz Yisrael* (*Rashi*). Alternatively, it was to calm Joshua, who wondered why God had prevented him from wiping out Amalek. Thus he was to be told that the time would yet come (*Or HaChaim*).

וַיֹּאמֶר — *And he said*. Moses declared that God had sworn by placing His hand on His throne, as it were, that He would continue the war against Amalek forever, until the memory of that evil nation is obliterated.

In expressing the oath, Moses used an abbreviated form for throne — כִּסֵּא instead of כִּסֵּא — and he used the Two-letter Divine Name [יה] instead of the full Name [יהוה]. This indicates that God's Name and throne are diminished as long as Amalek exists (*Rashi*).

Ramban and *R' Bachya* explain the plain meaning of the verse as a reference to Jewish kings. As long as a Jew's hand, i.e., power, is on the royal throne, he must carry on God's war against Amalek. Thus, as soon as Saul became king, he was commanded to wage total war against Amalek, and because he failed to carry out his charge, he was stripped of his throne (*I Samuel* 15:14-27).

קָטִיב מִסּוּדֵיכֶם יֵיד אֲמוּנָה סִימָן — This Masoretic note means: There are 116 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonics יֵיד אֲמוּנָה סִימָן.

The expression יֵיד אֲמוּנָה, *hand of faith*, is borrowed from 17:12 and alludes to the strengthened faith that the Jews had when they saw the hand of God punishing the Egyptians at the sea. The word סִימָן — phonetically related to שָׂנְאָה, *hatred* — alludes to the hatred that Amalek felt toward Israel (*R' David Feinstein*).

פרשת יתרו

אונקלוס

א וישמע יתרו כבא דמדון חמוהי דמשה
 ית כל די עבר יי למשה ולישראל עמה
 ארי אפיק יי ית ישראל ממצרים:
 ב וידבר יתרו חמוהי דמשה ית צפרה
 אמת משה בתר דפסרה: ג ונת תרין
 בנהא די שום חר גרשם ארי אמר דיר
 הויתי בארעא נוכרא: ד וישום חר
 אליעזר ארי אלהא ראבא הנה בסעדי
 ושוכני מחרבא דפרעה: ה ואתא
 יתרו חמוהי דמשה ובנוהי ואתתה
 למשה (ג"א לות משה) למדברא די
 הוא שרי תמן לטורא דאתגלי עלוהי
 לקרא די: ו ואמר למשה אנא חמוק
 יתרו אתי לנתר ואתתך ותרין בנהא
 עמה: ז ויפק משה לקדמות חמוהי
 וסגיד ונשיק לה ושאלו גבר לחברה
 לשלם ועלו למשכנא: ח ואשתעי

א וישמע יתרו כהן מדון חתן משה את כל אשר עשה
 אלהים למשה ולישראל עמו כי הוציא יהוה את
 ישראל ממצרים: ב ויקח יתרו חתן משה את-צפרה
 אשת משה אחר שלוחיה: ג ואת שני בניה אשר שם
 האחד גרשם כי אמר גר הייתי בארץ נכריה: ושמ
 האחר אליעזר כי-אלהי אבלי בעזרי ויצלני מחרב
 פרעה: ה ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל-משה
 אל-המדבר אשר-הוא חנה שם הר האלהים: ויאמר
 אל-משה אני חתנך יתרו בא אליך ואשתך ושני בניה
 עמה: ז ויצא משה לקראת חתנו וישתחו וישק-לו
 ח וישאלו איש-לרעהו לשלום ויבאו האהלה: ויספר

רע"ה

אחשו ואח בניו ג' (לעיל ד:ט"ב), ויאל אהרן לקראתו ויפגשו בבר האלהים (ס'
 כז). אמר לו מי הם הללו, אמר לו ו' היא אשתי שנשאתי במדין ואלו בני. אמר לו
 והיכן אתה מוליך, אמר לו למצרים. אמר לו על הראשונים אתו מנטערים ואחיה
 כל להוסיף עליהם. אמר לה לך לבית אביך, נעלה שני בניה והלכה לה (מכילתא):
 (ד) ויצלני מחרב פרעה. כשגילו דתן ואזכרי על דבר המלרי ובקש להרוג אח
 משה נעשה לוארו כעמוד של ש"ס (ש"ר אלא; דברים רכב ב:כו); (ה) אל
 המדבר. אף אתו יודעים שנמדבר היו. אלא כשכחו של יתרו דבר הכתוב, שהיה
 יושב בכבודו של עולם וכדו לבו ללכת אל המדבר מקום חור לשמוע דברי חור
 (מכילתא); (ו) ויאמר אל משה. ע"י שליח (סס); אני חתנך יתרו ג' (ה)
 אף אתה יאל בניי לא בני אשך, ואם אין אתה יאל בני אשך, לא בניי שני
 בניה (סס); (ז) ויצא משה. כבוד גדול נחמד יתרו בלכות שעה, כיון שאל משה
 יאל אהרן נדב ואביהוא, ומי הוא שאלה אתו אליו יאלין ואל יאל (סס; מנחום ו):

(א) וישמע יתרו. מה שמוע שמת ובא, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק
 (מכילתא; זכריה קט"ו). יתרו. שבעה שמות נקרא לו, רעואל יתרו חובב
 חבר קניי פטיואל. יתרו, ע"ש שיתר פרש' אחת בחורה, ואחת חתיה (להלן פסוק
 כח). יתרו לכשנתייר וקיים המלוות הוסיפו לו אות אחת על שמו. חובב, שחבב
 את החורה (מכילתא; ש"ר כזח) וחובב הוא יתרו שג' מבני חובב חותן משה
 (שופטים ד:יח). ויאל רעואל אביו של יתרו היה, ומהו חומר ותבאנה אל רעואל
 אביו (לעיל ב:יח) שהעניקות קורין לאבי אביון אבא (ספרי בהעלותך עח); חתן
 משה. כאן היה יתרו מחבבד במשה, אתי חותן המלך, ולשעבר ה' משה חולה
 הגדולה בחמיו, שנאמר וישב אל יתרו חותנו (לעיל ד:יח; מכילתא): למשה
 ולישראל. שקול משה כנגד כל ישראל (מכילתא): את כל אשר עשה. לכת
 בירידת המן וכנאח ובעמלק; בי הוציא ה' וג' (ז) גדולה על כולם (מכילתא):
 (ב) אחר שלוחיה. כשאמר לו הקב"ה במדין לך שוב מצרים ויקח משה את

PARASHAS YISRO

18.

Jethro's arrival.

There is a Talmudic dispute regarding the time of Jethro's arrival in the Israelite camp. According to some, he arrived before the Torah was given, because the news of the Splitting of the Sea and the Amalekite attack influenced him to join Israel. According to others, he came after the Torah was given, and he was convinced to come by the news that the Ten Commandments had been given (*Zevachim* 116a).

In explaining the plain meaning of the verses, *Ibn Ezra* follows the opinion that Jethro came after the Torah was given. If so, why did the Torah mention his arrival at this point, rather than later, when it actually took place? *Ibn Ezra* explains that the Torah wished to draw attention to the contrast between Jethro and Amalek. Jethro was an outsider whose counsel was of major benefit to Israel (18:17-26), while Amalek was an outsider who launched an unprovoked attack against Israel (17:8-13). Centuries later, Jethro's descendants lived in Amalekite territory and would have been in grave danger when the Jews fought Amalek.

Consequently, when King Saul was ordered to attack Amalek, he showed Israel's gratitude by warning Jethro's descendants to evacuate the area of the impending war (*I Samuel* 15:6).

Ramban, however, maintains that events in the Torah should always be assumed to have occurred chronologically, unless there are compelling reasons to say otherwise. Consequently, he holds that Jethro arrived before the Torah was given. Both *Ibn Ezra* and *Ramban*, as well as other commentators, deal extensively with the textual proofs for and against each of the interpretations, but these are beyond the scope of our commentary. *Rashi* mentions both opinions, but does not indicate which he prefers.

1-12. Jethro casts his lot with Israel. Whereas Jethro had once been a distinguished personality — priest of Midian and former adviser to Pharaoh — and Moses was merely a homeless wanderer who married the dignitary's daughter, now the roles were reversed. Jethro brought Moses' family to rejoin him and introduced himself as Moses' father-in-law, his new claim to distinction, and he is referred to that way

PARASHAS YISRO

18 ¹ *Jethro, the minister of Midian, the father-in-law of Moses, heard everything that God did to Moses and to Israel, His people — that HASHEM had taken Israel out of Egypt.* ² *Jethro, the father-in-law of Moses, took Zipporah, the wife of Moses, after she had been sent away;* ³ *and her two sons: of whom the name of one was Gershom, for he had said, "I was a sojourner in a strange land";* ⁴ *and the name of the other was Eliezer, for "the God of my father came to my aid, and He saved me from the sword of Pharaoh."*

Jethro's
Arrival

⁵ *Jethro, the father-in-law of Moses, came to Moses with his sons and wife, to the Wilderness where he was encamped, by the Mountain of God.* ⁶ *He said to Moses, "I, your father-in-law Jethro, have come to you, with your wife and her two sons with her."*

⁷ *Moses went out to meet his father-in-law, and he prostrated himself and kissed him, and each inquired about the other's well-being; then they came to the tent.* ⁸ *Moses told*

throughout the chapter. He was received royally, not only by Moses, but by the entire nation, and he later justified the honor by offering counsel on how to organize the nation's judicial system (verses 13-23).

In recognition of that service, he was given the name Jether, which connotes the concept of *addition*, to allude to the fact that his advice was described in a passage that was *added* to the Torah (see below, vs. 17-26). When he converted to Judaism, the letter *vav* was "*added*" to his name, which was changed from Jether to Jethro (יֶתְרוֹ) (Rashi).

1. וַיִּשְׁמַע יֶתְרוֹ — *Jethro ... heard.* He heard about the miracles at the Sea and the war against Amalek. The juxtaposition of Jethro and Amalek shows the contrast between good and evil people. Both of them had heard about the Exodus, but Jethro reacted by casting his lot with the nation of God, while Amalek became the symbol of treachery and evil by defying God and launching an unprovoked sneak attack on a weak and weary people [see *Deuteronomy* 25:17-18]. Miracles alone do not transform the beliefs of the Amaleks of the world; those who refuse to recognize the hand of God will always interpret events to suit their own purposes.

Jethro's coming was precipitated by his hearing of both events; one would not have been enough. The miracles of the Exodus alone could have been interpreted as punishments for Pharaoh's obstinate refusal to obey God, but they did not prove conclusively that God would be so benevolent merely for the sake of Israel. The defeat of Amalek, however, proved that He would intervene for the Jews, as well (Or HaChaim).

In 2:18 Jethro was called Reuel, and in 4:18 he was called both Jether and Jethro. All in all, he had seven names: Reuel, Jether, Jethro, Hobab, Heber, Keini, and Putiel. Another view is that the Reuel to whom the daughters went [2:18], and whom they called "Father," was Jethro's father, for it is common for children to call their grandfather "Father" (Rashi).

2. אַחֲרֵי שְׁלוּחֶיהָ — *After she had been sent away.* Moses had taken his entire family with him to Egypt (4:20), but Aaron urged him to send them back to Midian, contending that the

Jews in Egypt were already suffering; why should Moses now add to their number? (Rashi). Now, after hearing about all the miracles, Jethro realized that the family could be reunited.

Sforno renders *after her dispatch*, i.e., she had sent word to Moses asking where she could meet him. He had replied that the nation would be traveling until they reached Mount Sinai, the mountain of God (v. 5), and that they would meet there.

3-4. Moses had been saved from the sword of Pharaoh before he was a sojourner in a strange land; if so, why did he use the name Gershom to commemorate his status as sojourner before he commemorated his salvation from Pharaoh?

— As long as the Pharaoh who had condemned him was still alive, Moses was still in danger of possible pursuit and apprehension, so it would have been inappropriate for him to give a name in honor of a salvation. Pharaoh died after Gershom's birth (*Sforno*).

— With the name Gershom, Moses indicated that he had *always* been a sojourner on this world — even before his flight from Egypt — because a *tzaddik's* true world is not this one (Or HaChaim).

— According to *R' Bachya's* comment that they followed the still-prevalent custom that the mother has the privilege of naming the first child, it may be that Zipporah chose the name Gershom because it was Moses' enforced exile that enabled her to meet him.

6. וַיֵּאמֶר — *He said.* Jethro had not yet met Moses; he said to him through a messenger that if Moses did not care to greet him personally, he should certainly come for the sake of his wife and children (Rashi). As is clear from the succeeding verses, however, Moses showed Jethro the highest degree of respect. Thus Moses demonstrated that self-interest is not the reason for honoring others, for at this point in their lives, there was nothing that Moses needed from Jethro.

7-8. וַיֵּצֵא מֹשֶׁה — *Moses went out.* Jethro received enormous honor. When Moses went to greet him, surely Aaron, Nadav, and Avihu went along. If these leaders went, surely they were escorted by the entire nation. Moses attempted to bring

משה לחמוהו ית כל די עבר יי לפרעה ולמצרַי על עיסק ישראל ית כל עקתא די אשכחננון בארְחא וְשִׁנְנוּן יי: טוֹחֲדִי יתרו על כל טְבִתָּא די עבר יי לישראל די שְׂנִיבָה מִיַּד דְּמִצְרַיִ: ינאמר יתרו בְּרִיךְ יי די שׁוֹיב יתבון מִיַּד דְּמִצְרַיִ ומִיַּד דְּפִרְעָה די שׁוֹיב ית עֲמָא מִתְּחֻת מְרֻת מִצְרַיִ: יי: כַּעַן יִדְעָנָא אֲרִי רַב יי וְלִית אֱלֹה בִּר מִנָּה אֲרִי בְּפִתְגָמָא דְּחִשְׁבֻּי מִצְרַיִ לְמַדֵּן ית ישראל בַּה דְּנָנִן: יי: וְנִסִּיב יתרו חֲמוּהִי דְּמִשָּׁה עֲלֵן וְנִבְסַת קוּדְשִׁין קָדָם יי וְאַתָּא אֲהֲרֹן וְכָל סְבִי יִשְׂרָאֵל לְמִיכָל לְחָמָא עִם חֲמוּהִי דְּמִשָּׁה קָדָם יי: יי: הִנֵּהנָה בְּיוֹמָא דְּבִתְרוּהִי וַיִּתֵּב מִשָּׁה לְמַדֵּן ית עֲמָא וְקָם עֲמָא עֲלוּהִי דְּמִשָּׁה מִן צִפְרָא עַד רִמְשָׁא: יי: וְחָזָא חֲמוּהִי דְּמִשָּׁה ית כל דְּהוּא עֲבַד לְעֲמָא וְאַמֵּר מָא פִתְגָמָא הָדִין די אֲתָּ עֲבַד לְעֲמָא מָא דִּין אֲתָּ יִתֵּב בְּלִחוּדָךְ וְכָל עֲמָא קִימִין עֲלֹךְ מִן צִפְרָא עַד רִמְשָׁא:

מִשָּׁה לְחַתְּנֹה אֶת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפִרְעָה וּלְמִצְרַיִם
עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מָצְאתָם
בְּדֶרֶךְ יוֹצֵאֲם יְהוָה: וַיַּחֲד יִתְרוֹ עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־
עָשָׂה יְהוָה לִישְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵצִילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם: וַיֹּאמֶר
יִתְרוֹ בְּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר הֵצִיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד
פִּרְעָה אֲשֶׁר הֵצִיל אֶת־הָעָם מִתַּחַת יַד־מִצְרַיִם: עַתָּה
יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה מְכַל־הָאֱלֹהִים כִּי בִדְבַר אֲשֶׁר זָדוּ
עֲלֵיהֶם: וַיָּקָח יִתְרוֹ חֲתָן מִשָּׁה עַלָּה וּזְבָחִים לְאֱלֹהִים
וַיָּבֵא אֶהֱרֹן וְכָל וּזְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַכְל־לֶחֶם עִם־חֲתָן
מִשָּׁה לִפְנֵי הָאֱלֹהִים: וַיְהִי מִמַּחֲרַת וַיָּשֶׁב מִשָּׁה לִשְׁפֹּט
אֶת־הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל־מִשָּׁה מִן־הַבֶּקֶר עַד־הָעֶרֶב:
וַיֵּרָא חֲתָן מִשָּׁה אֶת כָּל־אֲשֶׁר־הוּא עָשָׂה לָעָם וַיֹּאמֶר
מַה־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אֵתָּה עָשָׂה לָעָם מִדּוּעַ אֵתָּה
יוֹשֵׁב לְבִדְךָ וְכָל־הָעָם נֹצֵב עֲלֶיךָ מִן־בֶּקֶר עַד־עֶרֶב:

שני

רש"י

עומד ומשמש לפניו (מכילתא): לפני האלהים. מכאן שהנהנה מסעודה שכלמידי
חכמים מסובין בה כאלו נהנה מזיו השכינה (ברכות סד): (יג) ויהי ממחרת.
מולאי יוס הכפורים היה, כך שינו בספרי. ומאז ממחרת. למחרת רדתו מן ההר.
ועל כרחק אי אפשר לומר אלא ממחרת יוס הכפורים, שהרי קודם מתן תורה א"א
לומר והודעתי את חוקי וגו' (להלן פסוק טז). ומשנתנה תורה עד יוס"כ לא יש משא
לשפוט את העם, שהרי ב"ר בתחומי יד ושבר את הנוחות ולמחרת עלה בהשכמה ושהיה
שמונים יוס וירד ביו"כ. ואין פרהו"א כתובה כסדר, שלא נאמר ויהי ממחרת עד
שנה שנייה. אף לדברי האומר יתרו קודם מ"ח בא (ט"ז כד; וצחיים קטז). שולחו
אל ארצו לא היה אלא עד שנה שנייה, שהרי נאמר כאן וישלח משה את חותנו (להלן
פסוק כז) ומליתו במסע הדגלים שאמר לו משה וטעמים אחרים אל ההיגוס וגו' אל
נח תעזוב אותם (במדבר יכט:אל). ואם זו קודם מ"ח, משלחו והלך היכן מליתו
שחר. וא"ת שס לא נאמר יתרו אלא חובב, ובנו של יתרו היה. הוא חובב הוא יתרו,
שהרי כתוב מבני חובב חותן משה (שופטים ד:יא): וישב משה וגו' ויעמוד יתרו.
יושב כמלך וכולן עומדים, והוקשה הדבר ליתרו שהיה מולול בכבודו של ישראל
והוכיחו על כך, שנאמר מדוע אתה יושב לבדך וכלם נגלים (מכילתא): מן
הבקר עד הערב. אפשר לומר כך. אלא כל דיון שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה
אחת מעלה עליו הכתוב כחומר כל היום, וכליו נעשה שחקן ליקב"ה
במעשה בראשית שנאמר בו ויהי ערב וגו' (בראשית א:ה; מכילתא; שבת יא):

וישתחו וישקלו. איני יודע מי השתחוה למי, כשהוא אומר איש לרעהו מי הקרוי
איש, זה משה, שנאמר והאיש משה (במדבר יבג; מכילתא): (ח) ויספר משה
לחותנו. למשך את לבו לקרבו לחורה (מכילתא): את כל התלאה. שכל היום וכל
עמלק (מכילתא): התלאה. למ"ד אל"ף מן היסוד של חיבה, והח"י הוא חיקון ויסוד
הנופל ממנו לפריקים. וכן חרומה, טעפה, חקומה, טעוה: (ט) ויחד יתרו. וישמח
יתרו, זהו פשוטו. ומ"א, נעשה בשור חודוין חודוין, מילר על אבוד מלרים. היינו
דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תצוי ארמאה בנפשי (פסהדרין לד): על כל
הטובה. טובת הנם והבשר והחומר, ועל כלן, אשר הצילו מיד מצרים. עד
עכשיו לא היה עבד יכול לברוח ממלרים, שהיה הארץ מסוגרת, ואילו יללו ששים
רבו (מכילתא): (י) אשר הציל אתכם מיד מצרים. אומה קשה ומיד פרעה.
מלך קשה (סס): מתחת יד מצרים. כתרומה, ל' דרוי ומרות, הוד שהיו מכבידים
עליהם, היא העבודה (סס): (יא) עתה ידעתי. מכיו היותי לשעבר ועכשיו ביות
(סס): מכל האלהים. למלך שהיה מכיר בכל עבודה זרה שבעולם, שלא הניח
עבודה זרה שלא עבדה (מכילתא): כי בדבר אשר זדו עליהם. כתרומה, במים
דמו לבדדם והם נאבדו במים (מכילתא): אשר זדו. אשר הרשיעו. ורבותיו דרשוהו
לשון יודו יעקב ניד (בראשית כה:כט), בקדרי אשר בשל בה נאשגלו (סוטה יא):
(יב) עולה. כמשמעה שהיה עולה כליל: ובהמים. שלמים ובהמים קטן: ויבא אהרן
וגו'. ומשה היכן הלך, והלא הוא שילא לקראתו וגרס לו את כל הכבוד, אלא שהיה

Jethro closer to the Torah by telling him of God's many miracles, as well as the travails at the Sea and in the battle against Amalek (Rashi). Although Jethro had known about these events, as the Torah testifies (v. 1), he was surely unaware of the details.

9-12. Jethro rejoices. Although Jethro was not a Jew and although he had once been an advisor to Pharaoh, he was truly grateful and happy over Israel's good fortune. The word *Jethro rejoiced*, is of Aramaic origin. It is used here to allude to the word *prickles*, for his happiness was so great that he felt physically thrilled, like someone who may weep or become faint when he is overwhelmed with unex-

pected joy (*Or HaChaim*). According to Rashi, however, the allusion suggests that, despite his happiness for the Jews, he felt "prickles of unease" over what had happened to the Egyptians.

11. עַתָּה יָדַעְתִּי. — *Now I know.* Jethro exclaimed that he had experimented with every manner of idolatry, but now he was thoroughly convinced that Hashem is superior to them all, for, as he continued . . .

For in the very matter in which [the Egyptians] had conspired against them . . . ! Jethro exclaimed that the proof of God's omnipotence was that not only had He thwarted and punished the Egyptians, He had

his father-in-law everything that HASHEM had done to Pharaoh and Egypt for Israel's sake — all the travail that had befallen them on the way — and that HASHEM had rescued them.

Jethro
Rejoices ⁹ Jethro rejoiced over all the good that HASHEM had done for Israel, that He had rescued it from Egypt. ¹⁰ Jethro said, "Blessed is HASHEM, Who has rescued you from the hand of Egypt and from the hand of Pharaoh, Who has rescued the people from under the hand of Egypt. ¹¹ Now I know that HASHEM is the greatest of all the gods, for in the very matter in which [the Egyptians] had conspired against them . . . !" ¹² Jethro, the father-in-law of Moses took an elevation-offering and feast-offerings for God; and Aaron and all the elders of Israel came to eat bread with the father-in-law of Moses before God.

Jethro's
Advice ¹³ It was on the next day that Moses sat to judge the people, and the people stood by Moses from the morning until the evening. ¹⁴ The father-in-law of Moses saw everything that he was doing to the people, and he said, "What is this thing that you do to the people? Why do you sit alone with all the people standing by you from morning to evening?"

done to them what they had conspired to do to the Jewish infants, measure for measure: Pharaoh and his minions had tried to drown all the male babies and the final downfall of Egypt had been through drowning in the sea (*Rashi*). The dictum of "measure for measure" means that God treats people in accordance with their own deeds, both for the good and for the bad, although the fairness of His judgment is not always apparent to us. At the sea, however, His justice was so clear that every Jew attained the level of prophecy and understood God's ways. Even Jethro, who was not himself part of the miracle, was able to understand it clearly enough to declare the supremacy of God.

עֲלֵה וּזְבַחִים — An elevation-offering and feast-offerings. Jethro converted to Judaism through circumcision and immersion, and the dignitaries of Israel joined him in a festive meal to celebrate the event (*Ramban*). An elevation-offering, which is burnt in its entirety on the altar, is offered by all new converts, and the feast-offerings were expressions of gratitude to God for having allowed him to enter under the wings of the Divine Presence (*Malbim*). He brought only one elevation-offering, as he was required to do, but many feast-offerings — the word is in the plural — to show Aaron and the elders that he wanted them to be his guests in the celebration.

R' Bachya compares this festive meal to that of Isaac before he conveyed the Patriarchal blessings to Jacob. A human being is composed of body and soul, and the well-being of one affects the other. When the body is at peace and enjoys such pleasures as good food or music, it is more receptive to spiritual stimuli. Thus, one factor in Isaac's spiritual elevation was the enjoyment of a meal that his son prepared as a demonstration of filial devotion. Here, too, Jethro's entry into the Chosen People was celebrated with a festive meal, which brought all the participants to a heightened awareness of God.

And where was Moses, whose name is not mentioned here? Instead of being seated, he stood over the guests and served them (*Rashi*). It is characteristic of the greatest people that they are more solicitous of the comfort of others than of their own.

13-26. Jethro's advice. Jethro saw a scene that he found

inexplicable. Moses sat and multitudes of people stood before him. Jethro reproached him, for this was an unseemly affront to the dignity of the nation. Moses responded that they were coming to him, as the commentators explain, for any of three reasons: They sought his prayers and blessings, he would adjudicate disputes, or they required him to teach or clarify the laws of the Torah (verses 15-16). In ancient and Talmudic times, the teacher or judge would sit while the students or disciples would stand, as a symbol of respect. Despite this explanation, Jethro argued that the practice was destructive; Moses, the elders who would assist him, and the people would become exhausted. Therefore Jethro suggested a delegation of authority, according to which litigants and questioners would be required to submit their requests to "lower courts," as it were, so that Moses would be free to deal only with matters that required his personal participation, and the people could have a relatively quick and efficient system of teaching and justice.

Although Jethro's idea was eminently sensible, it was not an unmixed blessing. By accepting the proposal, the nation deprived itself of Moses' personality, influence, and teaching. They should have said, "Moses, our teacher, from whom is it better to learn, from you or from your student? Is it not better to learn from you?" (*Rashi, Deuteronomy 1:14*), and Moses admonished the nation for it in the last weeks of his life. This illustrates the importance of attaching oneself to a wise and inspirational leader, even when "good sense" dictates a more efficient procedure.

מִמָּחָרָה — The next day. *Rashi* notes that the next day, when Moses sat to judge the people, was the day after Yom Kippur. That word always implies a comparison with the previous day. Either it means that there was a marked contrast to it — as in 32:30, when the revelers at the Golden Calf came to their senses and regretted what had happened — or it can imply that the good qualities of the previous day have been retained — as in *Leviticus 23:15*, where Israel signifies that it wishes to remain at the level of holiness it achieved on the first day of Pesach. In the case of our verse, *Rashi* indicates that the people came for judgment on the day after Yom Kippur, the day of forgiveness, when Jews forgive one another and join as a single nation. The people came to

טו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחַמּוּהִי אָרִי אֶתֶּן לְנִתִּי
 עֲמָא לְמַחְבֵּעַ אֶלְפִּין מִן קָדָם יי' טו כד
 הִנֵּי לְהוֹן דִּינָא אֶתֶּן לְנִתִּי וְדִינָא בִּין
 גִּבְרָא וּבִין סִבְרָה וּמְהוֹדֵעָא לְהוֹן ית
 קִנְמִיא דִּי ית אֹרְיָתָהּ: יי וַיֹּאמֶר חַמּוּהִי
 דְּמֹשֶׁה לֵּה לֹא תִקֵּין פִּתְגָמָא דְּאֵת עֲבֹד:
 יח מִלְּאָה תִּלְאָה אִף אֵת אִף עֲמָא דִּדִּין
 דְּעִמָּךְ אָרִי יָקִיר מִנָּךְ פִּתְגָמָא לֹא תִכּוּל
 לְמַעְבְּדָה בְּלַחֲדָךְ: יט כָּעֵן קָבֵל מִנִּי
 אֲמַלְבְּנָךְ וִיחִי מִימְרָא דִּי בְּסַעְדָךְ הוּי
 אֵת לְעֲמָא תִּבְעַע אֶלְפִּין מִן קָדָם יי וְהִי
 מִיחִי אֵת ית פִּתְגָמִיא קָדָם יי: כו וְהִי
 יתְהוֹן ית קִנְמִיא וְיִת אֹרְיָתָא וְתוֹהוֹדַע
 לְהוֹן ית אֹרְיָתָא יִתְכּוּן בֵּה וְיִת עוֹבְדָא
 דְּעִבְדוֹן: כא וְאֵת תַּחְוִי מִכָּל עֲמָא גִבְרִין
 דְּחִילָא דְּחִילָא דִּי גִבְרִין דְּקִשּׁוּט דְּסִנָּן
 לְקָבֵלָא מִמּוֹן וְתִמְנִי עֲלִידוֹן רַבְנִי אֶלְפִּין
 רַבְנִי מֵאֲתָא רַבְנִי חֲמִשִּׁין וְרַבְנִי
 עֲשׂוּרִיתָא: כב וַיִּדְוֹנוּ ית עֲמָא בְּכָל עֵדֶן
 וִיחִי בְּתִגָּם רַב יִתְהוֹן לְתַתָּךְ וְכָל
 פִּתְגָם זַעַר יִדְוֹנוּ אֲנוּן וְיִקְלוּן מִנָּךְ
 וַיִּסְבְּרוּן עִמָּךְ: כג אִם ית פִּתְגָמָא דִּדִּין
 תַּעֲבֹד וַיִּפְקְדֶנָּךְ יי וְתִכּוּל לְמִקָּם וְאִף
 כָּל עֲמָא דִּדִּין עַל אֲתָרָה יִתָּךְ בְּשָׁלָם:

טו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחַתְּנוֹ כִּי־יָבֹא אֵלַי הָעָם לְדָרֹשׁ אֵלָהִים:
 טז כִּי־יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי וְשִׁפְטֹתַי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ
 יז וְהוֹדַעְתִּי אֶת־חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת־תּוֹרֹתַי: וַיֹּאמֶר חֹתֵן
 יח מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה: נָכַל תִּבְל
 יט גַּם־אַתָּה גַּם־הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי־כָבֵד מִמֶּךָ הַדָּבָר
 לֹא־תוֹכֵל עֲשׂוֹה לְבִדְךָ: עֲתָה שָׁמַע בְּקִלִּי אִיעֲצֹךְ וִיחִי
 כ אֱלֹהִים עִמָּךְ הִיָּה אַתָּה לְעַם מוֹל הָאֱלֹהִים וְהִבָּאת אֶתְּ
 כח וְאֶת־הַדְּבָרִים אֶל־הָאֱלֹהִים: וְהוֹרַתָּה אֶתְּהֶם אֶת־
 חֻקִּים וְאֶת־הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ יִלְכוּ בָּהּ
 כב וְאֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ: וְאַתָּה תִּחְוֶה מִכָּל־הָעָם
 אֲנִשֵּׁי־חֵיל יִרְאִי אֱלֹהִים אֲנִשֵּׁי אֲמַת שְׂנְאֵי בִצֵּעַ וְשִׁמְתָּ
 עֲלֵהֶם שְׂרֵי אֱלֹפִים שְׂרֵי מֵאוֹת שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֹת:
 בב וְשִׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל
 כג יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפְּטוּ־הֶם וְהָקֵל מֵעֲלֶיךָ
 כג וְנִשְׁאוּ אִתָּךְ: אִם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִנָּךְ אֱלֹהִים
 וַיִּכְלַת עִמָּךְ וְגַם כָּל־הָעָם הַזֶּה עַל־מִקְמוֹ יָבֹא בְּשָׁלוֹם:

כ"ה

(מכילתא): אנשי אמת. אלו בעלי הכוחה שהם כדאי לסמוך על דבריהם, שע"כ
 כן יהיו דבריהם נשמעין (מכילתא): שנאי בצע. שגולחין את ממונם כדון, כההיא
 דאמרין כל דינא דמפקין ממונא מניה דינא לאו דינא הוא (כ"ב נח): שרי
 אלפים. הם היו גם מאות שרים לשם מאות אלף: שרי מאות. שם אלפים היו:
 שרי חמשים. י"ב אלף: שרי עשרות. ששים אלף (סנהדרין יח:). (כב)
 ושפטו. וידונו (ואונקלוס) לזון זווי: והקל מעליך. דבר זה להקל מעליך. (הקל,
 כמו והכבד את לבו ונעיל חיה) והכות את מושב (מלכים ב: גכד) לזון הווה: (הקל,
 וצורך אלהים ויכלת עמוד. הימנך גבבורה, אם מטה אופק לעשות כך חוכל
 עמוד, ואם יעכב על ירך לא חוכל לעמוד (מכילתא): וגם כל העם הזה.
 אחרן נדב ואזכורא וע' זקנים הגללים וס' אלגללים) עתה עמך (מכילתא):

(טו) כי יבא. כי נא, לזון הווה: לדרש אלהים. כתרוממו, למחנע חולפן, לשאול
 תלמוד מפי הגבורה: (טז) כי יהיה להם דבר בא אלי. מי ש[י]היה לו [ה]דבר
 נא אלי: (יז) ויאמר חתן משה. דבר כבוד קוראו הכתוב, חותנו של משה: (יח)
 נבל תבול. כתרוממו. ולשונו ל' כמיסה, פלישטרא"ל בלע"ז, כמו והעלה נבל
 (ימירה חגיג) כנבול עלה מנפן (ישעיה לדד) שהוא כמוש ע"י חמה וע"י קרח וכחו
 קש וגללה: גם אתה. לרבות אחרן וכו' וע' זקנים (מכילתא): בי בבר ממוך.
 ככד רב יותר ממך: (יט) איעצך ויחי אלהים עמך. נעלה, אמר לו לא הימנך
 בגבורה (מכילתא): היה אתה לעם מול האלהים. שליח ומליץ ציונים למקום
 ושאל משפטים מאת: את הרבירים. דברי ריבוס: (כא) ואתה תחזה.
 כרה"ק שעליך (מכילתא): אנשי חיל. עשירים, שאין לריבין להחניף ולהכיר פנים

Moses for judgment as a continuation of the spirit of Yom
 Kippur, out of a desire to continue the day's spirit of unity
 (R' Yosef Dov Soloveitchik).

יח — *From the morning until the evening*. Can it
 be that Moses judged the people all day long; if so, when did
 he have time to study Torah [or to teach it to the nation
 (Levush)? Rather, the Sages teach (Shabbos 10a), this al-
 ludes that a judge who decides a case properly and justly is
 regarded as if he had studied Torah all day long, and as if he
 had become God's partner in Creation (Rashi).

16. לָהֶם . . . בָּא אֵלַי — *Them . . . one comes to me*. The verse
 begins in the plural, because, generally, a dispute always
 involves two people, one of whom — the claimant — comes
 to the court to seek justice (Rashi). According to the Zohar,
 it, i.e., the matter to be adjudicated comes to me. To judge
 honestly and correctly, a judge must deal only with the facts
 of the case and ignore the litigants.

Sforno comments that the reason many people had to
 wait so long for Moses to administer justice was that there
 was an order of priorities. First Moses had to respond to
 questions from the leaders regarding the public welfare [to
 seek God]. Then he ruled on disputes involving the leaders
 themselves, because this was the best way to teach them
 the practical application of the laws, so that they would be
 able to guide the people. Finally, he would turn to the needs
 of the general population. Consequently, ordinary people
 would often be forced to wait.

17. חֹתֵן מֹשֶׁה — *The father-in-law of Moses*. By identifying
 Jethro once more as Moses' father-in-law, the Torah pays
 him tribute as he is about to offer the wise counsel that
 would become the norm for all the years in the Wilderness
 (Nachalas Yitzchok).

18. נָכַל תִּבְל — *You will surely become worn out*. The com-
 pound verb usage of the Hebrew is generally understood as

¹⁵ Moses said to his father-in law, "Because the people come to me to seek God. ¹⁶ When they have a matter, one comes to me, and I judge between a man and his fellow, and I make known the decrees of God and His teachings."

¹⁷ The father-in-law of Moses said to him, "The thing that you do is not good. ¹⁸ You will surely become worn out — you as well as this people that is with you — for this matter is too hard for you, you will not be able to do it alone. ¹⁹ Now heed my voice, I shall advise you, and may God be with you. You be a representative to God, and you convey the matters to God.

²⁰ You shall caution them regarding the decrees and the teachings, and you shall make known to them the path in which they should go and the deeds that they should do. ²¹ And you shall discern from among the entire people, men of accomplishment, God-fearing people, men of truth, people who despise money, and you shall appoint them leaders of thousands, leaders of hundreds, leaders of fifties, and leaders of tens. ²² They shall judge the people at all times, and they shall bring every major matter to you, and every minor matter they shall judge, and it will be eased for you, and they shall bear with you. ²³ If you do this thing — and God shall command you — then you will be able to endure, and this entire people, as well, shall arrive at its destination in peace."

The List of
Require-
ments for
Leadership

an indication of emphasis — thus our translation. Or HaChaim offers other interpretations: Fatigue comes in two stages: first one feels a bit weak but can still function; then one can no longer perform his duties. Alternatively, fatigue will strike not only Moses, who bears the primary burden, but also the other leaders.

19-20. Jethro prefaced his advice by acknowledging that his plan required God's approval: *and may God be with you*. Jethro conceded that some of Moses' functions could be carried out only by him. Thus, Moses would continue to be the intermediary between God and Israel, bringing His prophecies to them and their complaints and requests to Him. Also, Moses would teach them the general laws of the Torah. However, for the adjudication of disputes, which would require the application of the laws and the evaluation of evidence, Jethro suggested a system of delegated authority.

21. וְאַתָּה תִּחְוֶה — *And you shall discern*. [Since Jethro did not say choose] he wanted Moses to select the leaders by means of his Divine insight [וְיָרָא הַקֹּדֶשׁ] (*Rashi*).

☛ The list of requirements for leadership.

According to *Rashi*, Jethro listed four separate requirements for the leaders and judges who would be selected to assist Moses in dispensing justice, but — as indicated in verse 25 — Moses could not find men with only one of the desired qualities. According to *Ramban*, the first characteristic, *men of accomplishment*, was the general description of the person who was needed; then Jethro enumerated the qualities such people must have. Thus when Moses found such *men of accomplishment* (v. 25) he succeeded completely.

אֲנָשֵׁי חֵיל — *Men of accomplishment*. In this context, Jethro referred to men of means, whose wealth enabled them to resist the pressure of those who would attempt to influence their judgment (*Rashi*). According to *Sforno*, these are *able men*, who possess good judgment, knowledge of the law,

and the ability to recognize the truth in a conflict. Thus when Moses could not find men with all the desirable characteristics, he chose able men over those with the other qualities.

יִרְאֵי אֱלֹהִים — *God-fearing people*. Those who genuinely fear God will not be afraid of people (*Ibn Ezra*). Judges who are subject to a Divine Authority will not be swayed by flattery, bribery, or threats.

שֹׂנְאֵי כֶּסֶף — *People who despise money*. As a general rule, the judge must be the sort of person who is not swayed by financial considerations, even when he will suffer a personal loss. Among the interpretations that illustrate this point are:

If such a judge possesses property that he knows to be rightfully his, but which he would lose in court because he lacks proof of his claim, he will refuse to retain such property (*Rashi*, according to *Ramban*). They despise the very idea of accepting money from others (*Onkelos*). They despise bribes [or anything that could be construed as an attempt to influence them], or they do not wish to have much money [because wealth leads to temptation] (*Mechilta*). They despise improperly obtained money (*Ramban*).

שָׂרִי — *Leaders of . . .* Thus, the leaders of each group of ten will be able to decide the simpler cases and the more difficult ones will work their way up to the more distinguished leaders, until — where necessary — Moses will decide those that are beyond the ability of the others.

22-23. Jethro contended that by following this advice, the people would have judges ready to serve them whenever needed, and by not being required to wait interminably for Moses himself to decide their disputes, they would be satisfied that justice was done. In addition, this would free Moses from the exhausting burden that was consuming his time and sapping his strength.

When people are confident that they are ruled justly, they are at peace, free from resentment and frustration, for peo-

כר וקביל משה למימרא דחמוהי ועבד
כל די אמר: כה ובהר משה גברין
דחילא מכל ישראל ומני יתהון רישין
על עמא רבני אלפין רבני מאותא
רבני חמשין ורבני עשוריתא: כו ודינין
ית עמא בכל עדן ית פתגם קשי מיתין
לות משה וכל פתגם זער דינין אנון:
כו ושלח משה ית חמוהי נאול לה
לארעה: א ביהרא תלייתא למפק בני
ישראל מארעא דמצרים ביומא הדין
אתו למדברא דסיני: כז ונסלו מרפידים
נאיתו למדברא דסיני וישרו במדברא
וישרא תמן ישראל לקבל טורא:
כז ומשה סלק קדם יי וקרא לה יי מן
טורא למימר בדין תימר לבית יעקב
ותחיי לבני ישראל: ד אתון חזותון

וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֲתָנָו וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמַר:
כה וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי-חַיִּיל מִכָּל-יִשְׂרָאֵל וַיָּתֵן אֹתָם
רָאשִׁים עַל-הָעָם שְׂרֵי אֲלָפִים שְׂרֵי חֲמִשִּׁים
כו וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת: וַשְּׁפֹטוּ אֶת-הָעָם בְּכָל-עֵת אֶת-הַדִּבֶּר
הַקָּשָׁה וַיְבִיאוּן אֶל-מֹשֶׁה וְכָל-הַדִּבֶּר הַקָּטָן יִשְׁפּוּטוּ הֵם:
כז וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת-חֲתָנָו וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל-אַרְצוֹ:
יט בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לָצֵאת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּיוֹם
ב הָזֶה בָּאוּ מִדְבַּר סִינִי: וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינִי
ג וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר וַיַּחֲן-שֵׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר: וּמֹשֶׁה עָלָה
אֶל-הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן-הָהָר לֵאמֹר כֹּה
ד תֹּאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתֹגִיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: אֲתֵם רְאִיתֶם

שלישי כד

כה

כו

כז

יט רביעי א

ב

ג

ד

רע"ז

ביאתו למדבר סיני בתשובה אף נסיעתו מרפידים בתשובה (מכילתא): ויחן שם
ישראל. כלש אחד בלל אחד, חלל שאר כל החניות בתרעומות ובחמולות (סס): נגד
ההר. למזרחו, וכל מקום שאתה מואל נגד, פנים למזרח (סס): (ג) ומשה עלה. ביום
השני (סס): שבת פתח. וכל עליותיו בהשכמה היו, שנאמר וישכם משה בבקר (להלן לד:;
שבת פז): כה תאמר. בלשון זה וכסדר הוה (מכילתא): לבית יעקב. חלו הנשים,
חאמר להם בלשון רכה: ותגיד לבני ישראל. עושין ודקדוקין פרש לזכרים, דברים
הקשין כגידין (מכילתא): שבת פז): (ד) אתם ראיתם. לא מסורת היא בידכם.
לא בדברים אני משגר לכם. לא צדעים אני מעיד עליכם. אלא אתם ראיתם

(כו) ושפטו. ודיינין ית עמא: וביאון. מיייתין: ישפטו דהם. כמו ישפטו. וכן לא
תעבירי (רות ב:ח) כמו לא תעבירי, ותרגומי דיינין אינון. מקראות העלוניים היו לשון
לוי, לכך מתורגמין וידועין, ייתון, ידועין, ומקראות הללו לשון עשייה: (כז) וילך לו אל
ארצו. לגייר בני משפחתו (מכילתא): (א) ביום הזה. כ"ח (מכילתא): שבת פז): לא
היה לריץ לכחוש אלא ביום ההוא, מהו ביום הזה, שיהיו דברי תורה חדשים וס"א
חביבים) עליו כאלו היום ניתנו (תנחומא יין ז', יג; ברכות סג:): (ב) ויסעו
מרפידים. למה הולך לחזור ולפרש מהיכן נסעו, והלא כבר כתב שזכרפידים היו חומים
(לעיל יז:א) בידוע שמשם נסעו. אלא להקיש נסיעתו מרפידים לביאתו למדבר סיני, מה

ple can more easily cope with problems and poverty than
with the feeling that more powerful or better connected indi-
viduals are taking advantage of them. Indeed, the blessing of
השיבה [Shemoneh Esrei] that asks for the restoration of justice
[שופטין] includes the related plea and remove from us sorrow
and groan, for with justice comes contentment.

27. Jethro leaves. Later the Torah speaks again of Jethro's
leave-taking (*Numbers* 10:29-32). There Moses pleaded with
Jethro to stay with Israel, but the Torah does not state clearly
whether or not Jethro acceded to Moses' pleas. According to
Rashi and *Sforno* here, the two accounts refer to the same
incident: Here, the Torah follows its common practice of
concluding an episode even though the event in question
happened afterward: Jethro left a year after this narrative,
but the Torah mentions it very briefly in our verse and gives
it in more detail in *Numbers*, where it actually occurred.
After the year, Jethro returned home to convert his family to
Judaism. He remained in Midian, but his children joined the
Jewish people, who showed their gratitude to Jethro by giving
his family a fertile tract of land near Jericho. According to
Ramban, however, Jethro actually left at this point to
convert his family, and then returned. Thus, our verse tells us
that he left with Moses' blessing. The passage in *Numbers*
relates that after his return visit, he again wished to go back
to Midian, but then Moses remonstrated with him to stay.
Ramban maintains that Jethro gave in to Moses' arguments
and accompanied the nation to *Eretz Yisrael*, where he set-
tled near Jericho.

19.

✠ Arrival at Sinai.

The climax of the Exodus is now at hand. God had answered Moses' early doubts about the worthiness of Israel to be redeemed by telling him that they would prove themselves through their readiness to serve God at this mountain (3:12). The nation knew that its moment of fulfillment would be at Sinai; indeed, that it would become a nation after it arrived there. *R' Hirsch* notes that earlier encampments were marked with grievances against Moses — and God — but here at Sinai there was not a breath of complaint. The nation knew that it had arrived at its destiny. Earlier, in Rephidim, in addition to their threats against Moses because of a lack of water, they were attacked by Amalek (ch. 17). As the Sages note, the word Rephidim is an allusion to *רפו יְדֵיהֶם* מן התורה, a slackening of the people's Torah study — for a group of commandments for them to study had been given them in Marah (see 15:25). This neglect of Torah study led to the woes associated with Rephidim [see note to 17:8]. Thus, when the Torah tells us now (v. 2) that they left Rephidim, it refers not only to a geographic entity, but an attitude. They cast away the sloth of Rephidim and devoted themselves to the mission of Sinai. They left Rephidim with this sense of dedication. As the Sages in *Mechilta* infer from verse 2, just as they arrived at Sinai in repentance, so they left Rephidim in repentance.

1. בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי — *In the third month.* This took place on the

²⁴ Moses heeded the voice of his father-in-law, and did everything that he had said. ²⁵ Moses chose men of accomplishment from among all Israel and appointed them heads of the people, leaders of thousands, leaders of hundreds, leaders of fifties, and leaders of tens. ²⁶ They judged the people at all times; the difficult thing they would bring to Moses and the minor thing they themselves would judge.

Jethro
Leaves

²⁷ Moses sent off his father-in-law, and he went to his land.

19 ¹In the third month from the Exodus of the Children of Israel from Egypt, on this day, they arrived at the Wilderness of Sinai. ² They journeyed from Rephidim and arrived at the Wilderness of Sinai and encamped in the Wilderness; and Israel encamped there, opposite the mountain.

Arrival at
Sinai

God's
Proposal

³ Moses ascended to God, and HASHEM called to him from the mountain, saying, "So shall you say to the House of Jacob and relate to the Children of Israel. ⁴ 'You have seen

first day of Sivan, the third month [Nissan, Iyar, Sivan] from the Exodus, which took place in Nissan. Instead of beginning this narrative with verse 2, in the normal Scriptural style: *They journeyed from Rephidim and arrived at the Wilderness of Sinai*, the Torah tells us immediately which month it was and how much time had elapsed since the Exodus. This is to suggest that the ensuing days and weeks had been filled with impatient anticipation of the day they would finally reach Sinai. And when they arrived and saw the mountain where they would receive the Torah, they encamped immediately, without concern for comfort, food, or water.

2. וַיִּחַן בְּמִדְבָּר — *And encamped in the Wilderness.* The people encamped not only in a literal, but also in a figurative, wilderness. They humbled themselves in submission to the word of God, for the words of Torah remain only with the humble (*Or HaChaim*).

וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל — *And Israel encamped there.* The verb is in the singular, in contrast to the previous verbs. This is to teach that the huge multitude of people encamped like a single person, with a single desire (*Rashi*). For Israel to rise to its highest calling, it must be unified. Only when it was united in its goal of hearing the word of God could it receive the Torah.

The Jewish people showed its worthiness to receive the Torah by coming to Sinai in total unity, like a single person with a single heart. God reciprocated by urging Moses to caution the people not to go up onto the mountain while the Godly Presence was upon it, lest many people die (19:21). The *Mechilta* expounds that God meant to say that if even one Jew were to die, it would be as great a tragedy to Him as if a multitude had fallen. Clearly, therefore, when all Jews are united, each one becomes even more precious. This should make us realize that every Jew should feel responsible to alleviate the distress of all others; just as God will not countenance the loss of even a single person, so must we be concerned with the spiritual and material needs of all our brethren (*R' Aharon Kotler*).

3. This verse begins a series of communications from God to the people and their responses. These communications concerned whether Israel was willing to receive the Torah — for it had to be voluntary — the rules governing their prepara-

tion for the Revelation at Sinai, and how they were to conduct themselves while it took place. Each time Moses went up the mountain, as described in this chapter, he ascended early in the morning. His first ascent, recorded in this verse, took place on the second day of Sivan, the day after they arrived at Sinai (*Rashi*).

וַיַּעֲלֵם מֶלֶךְ — *Moses ascended.* A thick cloud representing God's Presence covered the summit of the mountain, and from it the voice of God spoke to Moses after he had ascended part of its slope (*Ramban*). Moses went up the mountain before being called because he had been told in his first revelation, at the burning bush, that Israel would serve God at this mountain. Upon arriving there, he showed his readiness to do so. This represented human endeavor אֶתְצַוְתָּא [אֶתְצַוְתָּא], which is the prerequisite to eliciting a Divine initiative [אֶתְצַוְתָּא דְלִצְלִיא] (*Or HaChaim*).

וַיִּתְּנֵהּ לָנוּ — *Say . . . relate.* The word אָמַר, *say*, implies a mild form of speech. When Moses spoke to the *House of Jacob*, which refers to the women (*Mechilta*), he was to express the commandments in a manner suited to their compassionate, maternal nature. Women set the tone of the home and they are the ones responsible to inculcate love of Torah in their children, a task to which their loving nature is best suited. Because of this role, a mother should pray when she kindles her Sabbath candles that in the merit of the Sabbath flames, her children should merit the illumination of the Torah, which is also likened to flames. The word וַיִּתְּנֵהּ, *and relate*, implies firmness or even harshness, for when Moses spoke the *Children of Israel*, which refers to the men — he was to teach the commandments in a firm manner. This implication of firmness is derived because the Hebrew וַיִּתְּנֵהּ is spelled with a י which alludes to the word גִּיד, a bitter-tasting root (*R' Bachya*).

4-6. God's proposal. Although the purpose of Israel's coming to Mount Sinai was to receive the Torah, and God — as the Creator and the One Who had delivered them from slavery — had the right to demand that they accept it, such was not the Divine plan. As the familiar narrative of the Sages teaches (*Sifrei*, *Vezos Haberachah*): God offered the Torah to other nations, as well, but they all refused it because the commandments of the Torah were in conflict with their

די עבדית למצרים ואטלית יתכון כדעל
גדפי נשרין וקרבות יתכון לפלחני:
הוכען אם קבלא תקבלון במימרי
ותשרון ית קימי ותהון קדמי חביבין
מכל עממיא ארי דילי כל ארעא:
ותאון תהון קדמי מלכין קהנין ועם
קדיש אלין פתגמניא די תמלל עם בני
ישראל: ונאמא משה וקרא לסבי עמא
דסדר קדמיהון ית כל פתגמניא האלין
דפקדיה יי: הנא תיבו כל עמא כחדא
ונאמרו כל די מלילי יי עבדו אחיב משה
ית פתגמי עמא קדם יי: ונאמר יי למשה
הא אנא מתגלי לך בעיבא דעננא בדיל
דישמע עמא במללותי עמר ואף
במימך דימננו לעלם וחוי משה ית
פתגמי עמא קדם יי: ונאמר יי למשה
אזיל לת עמא ותומננו יומא דין
ומחר יתחרון לבושיהון: יא ויהון ומינין
ליומא תליתא ארי ביומא תליתא

אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על-כנפי נשרים
וּנְאֻמָּא אֲתָכֶם אֵלַי: וְעַתָּה אִם-שָׁמְעוּ תִשְׁמְעוּ בְּקֻלִּי
וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-בְּרִיתִי וְהָיִיתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל-הָעַמִּים כִּי-
לִי כָל-הָאָרֶץ: וְאַתֶּם תִּהְיוּ-לִי מִמְּלַכֶת בְּהַנִּים וְגוֹי קָדוֹשׁ
אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבֹּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיָּבֹא מֹשֶׁה
וַיְקַרֵּא לְזֻקְנֵי הָעָם וַיִּשָּׂם לִפְנֵיהֶם אֶת כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה: וַיַּעֲנוּ כָל-הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר-
דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁבַּע מֹשֶׁה אֶת-דְּבָרֵי הָעָם אֶל-יְהוָה:
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעָב הָעֶנָן
בְּעָבֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְרֵי עַמָּךְ וְגַם-כֹּךָ יֹאמְרוּ לְעוֹלָם
וַיַּגֵּד מֹשֶׁה אֶת-דְּבָרֵי הָעָם אֶל-יְהוָה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-
מֹשֶׁה לֹךְ אֶל-הָעָם וְקִדְשְׁתֶּם הַיּוֹם וּמָחָר וּכְבֹּסוּ
שִׁמְלֹתֶם: וְהָיוּ נֹכְחִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי יִבְרָא הַשָּׁמַיִם

חמישי

כ"ה

ומה יס לי עוד שחיה חתכם נכרת, בי לי כל הארץ, והס צעני ולפי
לכלום: (ו) ואתם תהיו לי ממלכת בהנים. שרים, כמה דאח אמר צני דוד כהנים
היו (שמואל ב ח:יח): אלה הדברים. לא פחות ולא יותר (מכילתא): (ח) וישב משה
את דברי העם וגו'. ביום המחרת שהוא יום שלישי שהרי בהשגחה עלה (שבת פו.).
וכי לריך היה משה להשיב, אלא בא הכבוד ללמדך דרך ארץ משה, שלא אמר הואיל
וידעת מי ששלחתי איני לריך להשיב (מכילתא): (ט) בעב הענן. במענה הענן, והוא
ערפל (סס): וגם כך. גם בנביאים הנאים אחריו (סס): ויגד משה וגו'. ביום
המחרת שהוא רביעי למדש: את דברי העם וגו'. תשובה על דבר זה שמעתי מהם,
שזרעו לשמוע ממך, אינו דומה השומע מפי שליח (שומע מפי המלך, רטורו לראות את
מלכו (סס): (י) ויאמר ה' אל משה. אם כן שמוקיעין לדבר עמם לך אל העם
(סס): וקדשתם. ומונחם (סס פסוק יד) שזכינו עמם היום ומחר: (יא) והיו
נכונים. מובדלים מאלה (סס פסוק טו): ליום השלישי. שהוא ששה חדש, ובחמישי
בנה משה את המזבח חתם ההר ושמים עשרה מזבחה, כל הענין האמור בפרשת
ואלה המשפטים (להלן כד:ד): מכילתא), ואין מוקדם ומאוחר בצורה (פסחים ו:)

national characteristics. Esau's offspring would not tolerate a law that prohibited murder; Ishmael's could not live with a law that banned thievery; and Lot's would not accept a ban on adultery. Now it was Israel's turn.

The significance of the above dialogues is that human beings have natures that are rooted in their innermost spiritual forces. That nations have their own unique characteristics is the message of centuries of history. The Torah can become the national heritage only of a people that is suited to its demands. Nations nurtured in impurity and wickedness — such as the bloodshed, dishonesty, and immorality of Esau, Ishmael, and Lot — could no more accept the Torah than a midget can touch a vaulted ceiling. That Israel was willing to accept the Torah without even inquiring as to its contents was because it had inherited the spiritual heritage of the Patriarchs that its cousins had rejected.

The process began now on the second day of Sivan, when God delivered the first message to Israel. In it, He spoke of

אשר עשיתי למצרים. על כמה עבירות היו חייבין לי קודם שזדונו לכס, ולא
כפרתי מהם אלא על ידכס (מכילתא): ואשא אתכם. זה היום שזאל ישראל
לרעמסס, שהיו ישראל מפורזין בכל ארץ גושן, ולשעה קלה כשזאל ליסע וללאת נקבטו
כלם לרעמסס (סס). ולחוקלם חרנס ואשא כמו ואסיע אתכם, ואטלית יתכון, תיקן את
הדבור דרך כבוד למעלה: על כנפי נשרים. כגשר הנושא חוצלו על כנפיו. שכל שאר
העופות נותנים את צניהם בין רגליהם, לפי שמחיראין משוף אתר שפורת על צניהם.
אבל הגשר הזה אינו מחירא אלא מן האדם שחא זרזוק בין חן, לפי שאין עוף פורת על
גביו, לכן נותנו על כנפיו, אומר מוטב יכנס החן צי ולא צני. אף אני עשיתי כן, ויסע
מלאך האלהים וגו' ויבא בין מנה מלרים וגו' (לעיל יד:יט), והיו מלרים זורקים חלים
ואני בליטעראות והעני מקבלם (מכילתא): ואבא אתכם אלי. כתרומו: (זה
ועתה. אם עתה תקבלו עליכם יערב לכם מכאן ואילך, שכל התחלות קשות (סס):
ושמרתם את בריתי. שאכרות עמכם על שמירת התורה: סגלה. אולר חביב, כמו
וסגלת מלכים (הקלת צוח) כלי יקר ואצנים עובדים שהמלכים גוזרים אותם, כך אתם
תהיו לי סגולה מאשר אומות (מכילתא). ולא תאמרו אתם לדכדם עלי ואין לי אחרי

His proven affection for them and promised that, if they accepted the Torah, they would be privileged — but He made clear that such a privilege carries with it great responsibility. God instructed Moses to convey these words without elaboration (v. 6), for, *Gur Aryeh* explains, Israel had to make its choice on its own, based solely on what God asked and offered, without being influenced by Moses' eloquence or persuasiveness.

4. על-כנפי נשרים — *On the wings of eagles.* This is an indication of God's great love for Israel. An eagle carries its young on its back, so that its own body will act as a shield against arrows. So, too, God protected Israel from the Egyptian assault at the Sea by moving His cloud between the Egyptians and the Jews. This was followed by *I brought you to Me*, i.e., to My service (Rashi).

5. סגלה — *The most beloved treasure.* Although God is the Master of the entire world, He chose Israel as the object of His special love, and rejected the others (Rashi). *Sforno*, how-

what I did to Egypt, and that I have borne you on the wings of eagles and brought you to Me.
⁵ And now, if you hearken well to Me and observe My covenant, you shall be to Me the most beloved treasure of all peoples, for Mine is the entire world. ⁶ You shall be to Me a kingdom of ministers and a holy nation.' These are the words that you shall speak to the Children of Israel."

⁷ Moses came and summoned the elders of the people, and put before them all these words that HASHEM had commanded him. ⁸ The entire people responded together and said, "Everything that HASHEM has spoken we shall do!" Moses brought back the words of the people to HASHEM.

⁹ HASHEM said to Moses, "Behold! I come to you in the thickness of the cloud, so that the people will hear as I speak to you, and they will also believe in you forever." Moses related the words of the people to HASHEM.

Preparing
for the
Torah

¹⁰ HASHEM said to Moses, "Go to the people and sanctify them today and tomorrow, and they shall wash their clothing. ¹¹ Let them be prepared for the third day, for on the third day

ever, sees the flow of the verse differently. The entire world is God's and all human beings are precious to Him, for they are higher than other forms of life, but even within this category, Israel is the most precious.

6. . . . מְלִכְתּוֹ בְּהִנֵּה — *A kingdom of ministers* . . . Although usually translated as *priests*, the word *kohanim* in the context of this verse means that the entire nation of Israel is to be dedicated to leading the world toward an understanding and acceptance of God's mission. In the ritual sense, priests, too, can be seen as having this function.

וְגֵי קְדוּשָׁה — *And a holy nation*. The "holiness" of the verse refers to separation and elevation. A holy person is apart from others because he tries to remove himself from the temptations and urges that drag human beings down from the estate to which they should aspire.

7-8. . . . וַיִּקְרָא — *And summoned*. Moses summoned the elders as the wise and experienced representatives of the people, for they would be the most influential in deciding whether Israel would agree to accept God's call. All the people were present, and as soon as they heard God's word, they called out their unanimous acceptance of everything God had said (*Ramban*). Although God knew their response, Moses repeated it to God, for an agent should always report back on what he had been asked to do; it is not proper for him to rely on his superior's knowledge from other sources (*Rashi*). The main thrust of his reply was that the acceptance was unanimous and enthusiastic (*Or HaChaim*). As always, Moses' ascent to the mountain was in the morning, so that he returned to God on the third of the month.

9. The verse has two parts: God's statement to Moses, which He made on the third day, and the people's response to it, which Moses relayed on the fourth day. The sequence is as follows: After Moses conveyed the nation's enthusiastic willingness to accept the Torah (v. 8), God said that He would speak to him from the midst of a thick cloud, but that the entire nation would be able to hear the Divine voice. Thus, they would all know that He had spoken to Moses, and this would guarantee that all future generations would acknowledge the provenance and indisputability of Moses' prophecy. Complete faith in the prophecy of Moses is listed by *Rambam* as one of the principles of Jewish faith. Even if an acknowledged prophet were to come and perform undeniable

miracles to buttress his claim that he had Divine authority to contradict the teachings of Moses, his very claim to supersede Moses would brand him as a false prophet and he would be liable to the death penalty. Because Moses' teachings are at the very foundation of Judaism, they are not open to dispute. In order to establish his credentials, the Revelation at Sinai was public, so that faith in Moses would be beyond question. Another function of the public Revelation would be that once it became clear to the entire nation that God spoke to prophets, they would believe in the prophecies of Moses' successors, throughout the generations.

וַיִּגְדַּר מֹשֶׁה — *Moses related*. On the fourth day, Moses brought back the nation's response to God's statement that they would hear Him speaking to Moses. Their reaction was enthusiastic. In the words of the Sages: "To hear from an emissary is not comparable to hearing from the King! It is our desire to see our King!" (*Rashi*).

10-15. **Instructions.** Once the nation agreed to accept the Torah, God instructed Moses on how they should prepare. This took place on the fourth of Sivan, which was the first of the three-day waiting period. The third day would be the sixth of Sivan, and the Torah would be given that morning; thus the nation had two full days to prepare. However, in verse 15, in conveying the instructions to the nation, Moses spoke of a *three-day period*. Does this mean something other than God's command to Moses? According to R' Yose (*Shabbos* 86b-87a), it does. Moses decided on his own that Israel needed more than two days to prepare, so he instructed them to prepare for a full *three* days. God concurred with this decision, and the Ten Commandments were given on the seventh of Sivan, not the sixth. The Sages disagree (*ibid.*). They interpret a *three-day period* not as a contradiction but as a restatement of God's words. Accordingly, the Torah was indeed given on the sixth. Both R' Yose and the Sages agree that it was given on a Sabbath; they disagree on whether that Sabbath was the sixth or seventh of Sivan.

10. וַיִּקְדְּשׁוּם — *And sanctify them*. There are various interpretations of this term. According to *Rashi*, it means that the people were to prepare themselves for the Revelation. Since Moses explained to the people that this meant they should avoid sexual intercourse (see v. 15), this implies that the "preparation" was to avoid spiritual contamination [*tumah*].

יִתְגַּלִּי יְיָ לְעֵינַי כָּל־עֲמָא עַל־טוֹרָא דְסִינַי: יִבְתַּחֲמֵם יְיָ עֲמָא סְחוֹר סְחוֹר לְמִימְרָא אֶסְתַּמְרוּ לְכוֹן מִלְמַסְק בְּטוֹרָא וּלְמִקְרַב בְּסוּפָה כָּל דִּיקְרַב בְּטוֹרָא אֶתְקַטְלָא יִתְקַטְל: יֵלֵא תִקְרַב בְּהָ יֵדָא אֲרִי אֶתְרַגְמָא יִתְרַגֵּם אוֹ אֶשְׁתַּדְגָּה יִשְׁתַּדִּי אִם בְּעִירָא אִם אֲנָשָׁא לֹא יִתְקִים בְּמִינֵי שׁוּפְרָא אֲנוֹן מְרִשָּׁן לְמַסְק בְּטוֹרָא: יִבְנִיחַ מֹשֶׁה מִן טוֹרָא לִנְת עֲמָא וּמִין יְיָ עֲמָא וְחִנּוּ לְבוּשִׁיהוּ: יִט וְאֶמָּר לְעֲמָא הוּוּ וּמִינֵי לְחַלְתָּא יוֹמִין לֹא תִקְרְבוּן לְצַד אֶתְתָּא: יִט וְהָיָה בְיוֹמָא תְּלִיתִיָּה בְּמִדְוֵי צִפְרָא וְהָיָה קְלִין וּבִרְקִין וְעֲנָנָא תְּקִיף עַל טוֹרָא וְקַל שׁוּפְרָא תְּקִיף לְחִדָּא וְזַע כָּל עֲמָא דִּי בְּמִשְׁרִיתָא: יִט וְאֶפִּיק מֹשֶׁה יְיָ עֲמָא לְקַדְמוֹת מִימְרָא דִּי מִן מִשְׁרִיתָא וְאֶתְעַתְדוּ בְּשׁוּפְלֵי טוֹרָא: יִט וְטוֹרָא דְסִינַי תִּנּוּ כְּלָה מִן קְדָם דְּאֶתְגַּלִּי עֲלוֹהֵי: יִט בְּאֶשְׁתָּא וְסִלִּיק תִּנְנָה בְּתִנְנָא דְאֶתְנוּנָא וְזַע כָּל טוֹרָא לְחִדָּא: יִט וְהָיָה קַל שׁוּפְרָא אוֹל וְתִקְרַף לְחִדָּא מִשְׁהָ קְמַלִּל וּמִן קְדָם: יִט מִתְחַנֵּי לֵה קַל: יִט וְאֶתְגַּלִּי יְיָ עַל טוֹרָא דְסִינַי לְרִישׁ טוֹרָא וְקָרָא יְיָ לְמֹשֶׁה לְרִישׁ טוֹרָא וְסִלִּיק מֹשֶ�ה: כֹּא וְאֶמָּר יְיָ לְמֹשֶ�ה

יב יִרְדַּי יְהוָה לְעֵינַי כָּל־הָעָם עַל־הָרִי סִינַי: וְהִגְבַּלְתָּ אֶת־
הָעָם סָבִיב לְאֹמַר הַשְׁמָרוּ לָכֶם עֲלֹת בְּהָרִי וְנִגַע בְּקֶצְהוּ
יג כָּל־הַנִּגַע בְּהָרִי מוֹת יוּמָת: לֹא־תֵגַע בּוֹ יָד בִּי־סְקוֹל
יִסְקֹל אוֹ־יִרְה יִירָה אִם־בְּהֵמָה אִם־אִישׁ לֹא יִחִיָּה
יד בְּמִשְׁךָ הַיָּבֵל הַמָּה יַעֲלוּ בְּהָרִי: וְיִרְדַּי מִשָּׁה מִן־הָהָר אֶל־
טו הָעָם וְיִקְדֹשׁ אֶת־הָעָם וְיִכַּבְּסוּ שְׂמֹלֶתָם: וְיֹאמְרוּ אֶל־
הָעָם הָיוּ נִכְנִים לְשִׁלְשֶׁת יָמִים אֶל־תִּגְשׁוּ אֶל־אִשָּׁה:
טז וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהֵיחַ הַבֶּקֶר וְהָיָה קִלְת וּבִרְקִים וְעָנָן
כָּבֵד עַל־הָהָר וְקַל שֹׁפָר חָזָק מְאֹד וַיַּיְחָרֵד כָּל־הָעָם
יז אֲשֶׁר בְּמִחְנָה: וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים
יח מִן־הַמִּחְנָה וַיִּתְּצֻבוּ בְּתַחֲמִית הָהָר: וְהָרִי סִינַי עָשָׂן כְּעֵשֶׂן
טט הַכֹּהֵן וַיַּיְחָרֵד כָּל־הָהָר מְאֹד: וְהָיָה קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ
כ שִׁשִּׁי וְחֹזֶק מְאֹד מִשָּׁה יִדְבֹר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֵנוּ בְּקוֹל: וְיִרְדַּי
יְהוָה עַל־הָרִי סִינַי אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה
כא אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה

רש"י

שהשיגה יצאה לקראתם כחן היוצא לקראת כלל, וזה שנאמר ה' מסיני בא (דברים לג:ז) ולא נאמר לסיני בא (מכילתא): בתחתית ההר. לפי פשוטו כרגלי ההר. ומדרשו, שנחלס ההר ממקומו (שם) וכפפה עליהם כגיגית (שבת פח:). (יח) עשן כולו. אין עשן זה שם דבר, שהרי נקוד הש"ן פתח, אלא לזון פעל, כמו אחר, שזר, שמע, לכך חרגומו חן כוליה ולא חרגם חננה, וכל עשן שנחמקא נקודים קמץ, מפני שהם שם דבר: החבשון. שם סיד. יכול ככבשן זה ולא יוחר, תלמוד לומר בוטח באש עד לב השמים (דברים ד:יח). ומה תלמוד לומר כבשן, לשבר את האזון מה שהיא יכולה לשמוע, נותן לבריות סימן הניכר להם. כיולא בו, כאריה ישאל (הושע יא:י) וכי מי נתן כח בצרי אלא הוא, והכחוש מושגו כאריה, אלא אטו מכנין ומדמין אותו לבריותיו כדי לשבר את האזון מה שיכולה לשמוע. כיולא בו, וקולו כקול מים רבים (יחזקאל מג:ב) וכי מי נתן קול למים אלא הוא, והאזהרה אותו לדמותו לבריותיו כדי לשבר את האזון (מכילתא): (יט) הולך וחזק מאד. מנהג הדיוט כל זמן שהוא מאריך לתקוע קולו מחלש וכזה, אבל כאן הולך וחזק מאד. ולמה כך מחלש, לשבר את אוניהם מה שיכולין לשמוע (מכילתא): משה ידבר. כשהיה משה מדבר ומשמע הדבורים לישראל, שהרי לא שמעו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך (מכות כד:). ויחזקוהו בזה הוא מסייעו לתת בו כח להיות קולו מגביר ושמעו: יעצנו בקול. יעצנו על דבר קולו, כמו אשר יענה באש (מלכים א' יח:כד) על דבר האש להורידו: (כ) וירד ה' על הר סיני. יכול ירד עליו ממש, תלמוד לומר כי מן השמים דברתיו עמכם (והלן כ"ט), תלמוד שמרין שמים העליונים והתחתונים והיטען על גבי ההר כמלע על המטה, וירד כסא

לעיני כל העם. תלמוד שלא היה צהם סומא, שנחמקא כולם (מכילתא): (גב) והגבלת. קצת להם חומות לסימן שלא יקרבו מן הגבול והלאה: לאמר. הגבול אומר להם השמרו מעלות מכאן והלאה, ואזהרה תזהרים על כך: ונגע בקצהו. אפילו בקצהו: (וג) ירה וירד. מכאן לנסקלין שהם נחמין למטה מבית הסקילה שהיה גבוה שתי קומות (סנהדרין מה:). וירד. יושלך למטה לארץ, כמו ירה צים (לעיל טו:ד): במשך הדיבול. כשימשך הדיבול קול ארוך הוא סימן סוף ענינה והפסקה הקול, וכיון שאחמקל וס"א שנסחמקל הם ראשין לעלות (מכילתא): הדיבול. הוא שופר של אל, שכן בעצמיו קורין לדברא ויבאל (ראש השנה כו:), ושופר של אלו של יחזק היה (פדר"א לא): (יד) מן ההר אל העם. תלמוד שלא היה משה פונה לעסקין, אלא מן ההר אל העם (מכילתא): (טו) היו נכונים לשלשת ימים. לסוף שלשה ימים, הוא יום רביעי, שהסוף משה יום אחד מדעו כדברי רבי יוסי. ולדברי האומר בששה כדש ניתנו עשרת הדברות לא הוסיף משה כלום, ולשלשת ימים כמו ליום השלישי (שבת פו:). אל תגשו אל אשה. כל שלשה ימים הללו, כדי שיהיו הגשים טובלות ליום השלישי ויהיה טהורות לקבל חורה, שאם ישמש שוך ג' ימים שמה תפלוט האשה שבת וזע לאחר טבילתה ותחזור ותטמא, אבל משעה שהיה ימים כבר הרעת סמריה ואיך ראו להוריש וטוהר מלשמה אל הפולטות (שבת פו:). (טז) בהיות הבקר. תלמוד שהקדים על יום, שם אין דרך בשר ודם לעשות כן שיהא הרב ממחין לתלמיד. וכן מליו קום לא אל הבקעה וגו' ואקום ואאל אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד (יחזקאל ג:כב:כג) נתחמא תשא טו: (יז) לקראת האלהים. מגיד

This is also the interpretation of *Rambam* (*Moreh Nevuchim*) and *Ramban*. *Ibn Ezra* interprets that the people should immerse themselves in a *mikveh*, which, in his view, is also the connotation of the command that they were to wash their clothing. *Onkelos*, however, renders that they were to wash their clothing literally, for cleanliness, in honor of the occasion.

12. וְהִגְבַּלְתָּ — You shall set boundaries. Moses was to desig-

nate fixed limits around the mountain beyond which humans and animals were forbidden to trespass, for if they were to enter a sphere of holiness too intense for their capacity, they would die. As indicated below (see *Rashi*, v. 24), Aaron's boundary was closer to the mountain; the boundary of his sons, the *Kohanim*, was behind his; and that of the rest of the nation was further back.

13. בְּמִשְׁךָ הַיָּבֵל — Upon an extended blast of the shofar. The

HASHEM shall descend in the sight of the entire people on Mount Sinai. ¹² You shall set boundaries for the people roundabout, saying, 'Beware of ascending the mountain or touching its edge; whoever touches the mountain shall surely die. ¹³ A hand shall not touch it, for he shall surely be stoned or thrown down; whether animal or person he shall not live; upon an extended blast of the shofar, they may ascend the mountain.' "

¹⁴ Moses descended from the mountain to the people. He sanctified the people and they washed their clothing. ¹⁵ He said to the people, "Be ready after a three-day period; do not draw near a woman."

The Day
of the
Revelation

¹⁶ On the third day when it was morning, there was thunder and lightning and a heavy cloud on the mountain, and the sound of the shofar was very powerful, and the entire people that was in the camp shuddered. ¹⁷ Moses brought the people forth from the camp toward God, and they stood at the bottom of the mountain. ¹⁸ All of Mount Sinai was smoking because HASHEM had descended upon it in the fire; its smoke ascended like the smoke of the furnace, and the entire mountain shuddered exceedingly. ¹⁹ The sound of the shofar grew continually much stronger; Moses would speak and God would respond to him with a voice.

²⁰ HASHEM descended upon Mount Sinai to the top of the mountain; HASHEM summoned Moses to the top of the mountain, and Moses ascended. ²¹ HASHEM said to Moses,

above restrictions against being on the mountain applied only as long as God's Presence was there. After the Ten Commandments were given, an extended shofar blast was the signal that the Presence, and therefore the holiness, had left the mountain, and all the restrictions had ceased. Thus, Mount Sinai had no intrinsic holiness, nor has it any today; Holiness exists where God and the Torah are present.

The shofar of Sinai was the left horn of the ram offered by Abraham at the *Akeidah*, after he removed Isaac from the altar. Its right horn is the shofar that will herald the coming of Messiah (*Pirkei d'R' Eliezer*). *R' Bachya* (*Genesis 22:13*) explains that this is meant symbolically. It refers to the intense spiritual strength and fear of God that were Isaac's outstanding characteristics and that were manifested in his readiness to sacrifice himself at the *Akeidah*. These characteristics were symbolized by the ram, which replaced him as an offering.

14. מִן־הָהָר אֶל־הָעָם — *From the mountain to the people.* Moses, the quintessential Jewish leader, ignored his personal affairs completely; he went directly from the mountain to the people (*Rashi*).

15. אַל־תִּגְשׁוּ אֶל־אִשָּׁה — *Do not draw near a woman; i.e., do not engage in intercourse, so that no one would become ritually contaminated (Rashi).*

16-25. The day of the Revelation. Heralded by an awesome display of thunder, lightning, smoke, shofar blasts, and fire, God's Presence descended upon Mount Sinai. Thus, the stage was set for the most momentous moment in history: God's declaration of the Ten Commandments, a scene heard and seen by millions of people.

Based on the verses in this chapter and in *Exodus 24* and *Deuteronomy 4*, which all discuss the Revelation at Sinai, the commentators derive that there were four levels of holiness, corresponding to the four levels of the Temple. Thus, the Temple was, in effect, a permanent re-creation of the Sinai

experience, which was to remain with the Jewish people throughout their history. Mount Sinai, therefore, was not an isolated historic phenomenon, but one that should remain an integral part of Jewish life for all time in the form of the Temple. The four levels were: (a) the bottom of the mountain, where the people stood, corresponding to the gate of the Temple Courtyard; (b) the mountain itself, corresponding to the interior of the Courtyard; (c) the cloud, where Moses stood, corresponding to the interior of the Temple; and (d) the thickness of the cloud [עָבֹה הָעֶנָּן], corresponding to the Holy of Holies, the seat of God's Presence (*R' Bachya*).

17. לִקְרַאת הָאֱלֹהִים — *Toward God.* Unlike the common practice in which the monarch comes after the people have gathered to greet him, here God came to Mount Sinai and waited for Israel — such is His love for His treasured nation (*Rashi*).

19. ... מִשָּׁה יִדְבֹר — *Moses would speak ...* This phrase refers to the time later that day when the Ten Commandments were uttered. The people heard only the first two commandments directly and clearly from God. The others were transmitted by God to Moses, who, in turn, repeated them aloud to the Jews. Obviously, however, it would have been impossible for a human being to speak loudly enough to be heard by the huge multitude that surrounded the mountain. What happened was that *Moses spoke* and, to make it possible for him to be heard, *God responded* by giving him a [loud] voice (*Rashi*).

Or *HaChaim* suggests that Moses spoke in praise of God, and He responded with the sound of the shofar, thus signifying His acceptance of Moses' praises.

20-25. Once again, God dispatched Moses to warn the nation not to go beyond their assigned boundaries, but Moses contended that this was unnecessary, because they had already been told that the result of trespass would be death; it

"Descend, warn the people, lest they break through to HASHEM to see, and a multitude of them will fall. ²² Even the Kohanim who approach HASHEM should be prepared, lest HASHEM burst forth against them."

²³ Moses said to HASHEM, "The people cannot ascend Mount Sinai, for You have warned us, saying, 'Bound the mountain and sanctify it.'"

²⁴ HASHEM said to him, "Go, descend. Then you shall ascend, and Aaron with you, but the Kohanim, and the people — they shall not break through to ascend to HASHEM, lest He burst forth against them." ²⁵ Moses descended to the people and said [it] to them.

20

The Ten
Command-
ments

¹ God spoke all these statements, saying:

² I am HASHEM, your God, Who has taken you out of the land of Egypt, from the house of slavery.

200, ה = 5], because Moses taught 611 of the 613 commandments of the Torah to the Jews. The other two — the first two of the Ten Commandments — they heard directly from God (*Makkos* 24a). *Rashi* and *Ramban* explain that the nation indeed heard all Ten Commandments simultaneously from God, but since all the words were uttered in a single instant, they could not comprehend them. Then God began to repeat them word for word, so that the people could understand. After He had completed the first two, the nation pleaded with Moses that they could not tolerate the intense holiness of this direct communication by God, and they asked Moses to teach them the rest (*Deuteronomy* 5:22-24). Thus, they heard all ten from God, but were taught eight of them by Moses.

Rambam (*Moreh Nevuchim* II:32) comments that they heard only the first two from God, but they could hear only the sound of the Divine voice, as it were, and could not understand the words He was saying, as the Torah states, the people heard the sound of words (*Deuteronomy* 4:12), implying that they heard the sound of the words, but did not hear the words themselves. Moses, however, heard and understood, and then taught the commandments to Israel. Thus, the people experienced prophecy, for they heard God's voice, but their faith in Moses was reinforced, because only he understood what God was saying.

Gur Aryeh explains why God gave all the commandments in a single utterance. It was to symbolize to Israel that the entire Torah is a single, inseparable unit; rather than a collection of disparate commandments and statements, the Torah is one unified whole. Consequently, to contend that one can abrogate even a single word of the Torah is to affect the rest of the Torah, as well, and is a heretical statement.

1. First Commandment: To have faith in God's existence, and that He is eternal and has complete and unfettered power. Although stated as a simple fact rather than as an instruction to do something, virtually all the commentators reckon this as the positive commandment to believe in the existence of Hashem as the only God. The only exception is *Baal Halachos Gedolos*, according to whom this is not a commandment, but a statement of fact. His view, as explained by *Ramban*, is that it is a necessary prerequisite to any commandments that we be informed that Hashem is our God, because laws cannot be promulgated until the author-

ity of the Promulgator is acknowledged. In the parable of the *Mechilla*, a conquering king entered his new domain and the populace asked him to pronounce decrees. He responded, "First you must accept my sovereignty; only then can I set forth my decrees." So, too, God said, in effect, "Accept My sovereignty; then you can accept My laws."

2. אֱלֹהִים — HASHEM, your God. *HASHEM* [יהוה] is a proper noun; it is God's Name. However, *Elohim*, which means God, is also a generic expression that implies power, and as such it sometimes refers to angels, a court of law, or rulers. Furthermore, it is used to refer to idols, whose followers consider them to have power.

By identifying Himself to Israel as *your* God, the Almighty announced that He is Israel's *own* deity and, as *Sforno* comments, we are to pray only and directly to Him.

אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ — Who has taken you out. *Rashi* explains why it was necessary for God to identify Himself as the One Who performed the miracles of the Exodus. Since God has no body and human beings can have no true perception of His essence, our concept of Him depends on the circumstances in which He manifests Himself. Thus, in Egypt and at the Sea, for example, the Jews "saw" him as a strong Warrior, fighting their enemies. At Sinai, they "saw" Him as an elderly, compassionate Father, Who had grieved over their suffering in Egypt (see 24:10). Such apparent dichotomies had led early generations to assume that there were many different gods: a god of mercy, a god of stern justice, a god of fertility, and so on. Therefore, when God revealed Himself at Sinai, He informed Israel clearly that there was only one Hashem, in Egypt as at the Sea and as at Sinai.

It would have been logical for God to identify Himself as the Creator of the Universe, a title that is more all-embracing than that of Architect of the Exodus. At the elementary level, God spoke of the Exodus because it was a phenomenon that had been witnessed by the entire nation. They all *knew* that there had been a Creation, of course, but none of them had been there; indeed, one might have contended *לֵי לֵי* — as does most of the modern world — that the universe had not been created *ex nihilo*. But no one at Sinai could have questioned the majesty of the One Who liberated them from Egypt (*Kuzari*; *R' Bachya*).

Among other possible explanations are: The special and unparalleled treatment that God accorded Israel in Egypt

לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי: לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ
פֶסֶל וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ
הַמִּתְחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם
וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קָנָא פֶקֶד עֵין
אָבֶת עַל־בָּנִים עַל־שְׂלִישִׁים וְעַל־רִבְעִים לְשׁוֹנְאִי: וְעַשֶׂה
חֶסֶד לְאֶלְפִים לְאֹהֲבֵי וּלְשֹׂמְרֵי מִצְוֹתַי: לֹא
תַשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא כִּי לֹא יִנְקֶה יְהוָה
אֶת־אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לְשׁוֹא:

כ"ה

כוכבים (סס). כל לשון קנא אנפרימנא"ט בלע"ז, נותן לב להפרע: לשוואי.
בכרונות, כשאוהבין מעשה אבותיהם ביהודה (סנהדרין כז:). ויעושה חסד וגוי.
ונוצר חסד אחד עשר שנים עד לאליהם דור. נמלאת מדה טובה יתירה
על מדת פורעניות אחת על חמש מאות, שזו לארבעה דורות וזו לאלפים (תוספתא
סוטה ג:ד). (ז) לשוא. חסד, להכל. ואיזה שבועות שוא, נשבע לשנות את הדיוט,
על עמוד של אבן שהוא של זהב (שבועות כט). (א"ל השני ל' שקר, בכרונות, כמה
דמימר אי זה שבועות שוא, נשבע לשנות את הדיוט, על עמוד של אבן שהוא של
זהב (שבועות כט). הראשון לשון מנן, בכרונות, זה הנשבע לחסד ולהכל, על של
עץ ועל אבן אבן (ירושלמי שבועות ג:ה, וראה רמב"ם ה' שבועות א:ה):

gave Him the right to impose special responsibilities upon them (*Ibn Ezra*), and was sufficient proof that the motivation of His commandments — even those that might seem harsh — was love of Israel (*R' Yonah*). *Zohar* explains that the Exodus is singled out for its spiritual connotation. God redeemed the Jews from the forty-ninth and next to the absolute lowest possible level of spiritual contamination, and this is why the Exodus is mentioned so many times in the Torah and in connection with many commandments.

3-6. Second Commandment: Prohibition of idolatry. This commandment comprises four separate negative injunctions: (a) It is forbidden to believe in idols; (b) it is forbidden to make or possess them; (c) it is forbidden to worship them through any of the four forms of Divine service — which are prostration, animal slaughter, bringing offerings or libations of wine or other liquids upon an altar; and (d) it is forbidden to worship an idol by a means that is unique to it, even if such a method is not used for other deities, and even if the service would be considered disrespectful in any other context. For example, the idol Pe'or was worshiped through public defecation, and the believers in Merkulis (Mercury) worshiped it by throwing stones at it. If performed before other idols, such acts would be permitted expressions of contempt. But to Pe'or and Merkulis they are the prescribed forms of worship, and are therefore forbidden to those idols.

3. על־פָּנָי — *In My presence*, i.e., as long as I exist. Since God is eternal, this prohibition, too, is permanent (*Rashi*). To defy a human king to his face is the worst form of treason, and since God is omnipresent, idolatry is an unpardonable affront (*Ibn Ezra*; *Sforno*).

4. Rambam, Ramban, and others trace the development of idolatry from early history, when it was clear to all that there

עבדים למלך היו ולא עבדים לעבדים (מכילתא): (ג) לא יהיה לך. למה נאמר.
לפי שנאמר לא תעשה לך, אין לי אלא שלא יעשה, העשוי כבר מנין שלא יקיים,
תלמוד לומר לא יהיה לך (סס): אלהים אחרים. שאין אלהים אלא אחרים
עשאוהו אלהים עליהם (סס). ולא יחזן לפרש אלהים אחרים וזלתי, שגנאי הוא כלפי
מעלה לקרואם אלהים אלו. דבר אחר, אלהים אחרים, שהם אחרים לעבודיהם,
לעובדים אלהים ואין עובדים אחרים ודומה כחילו הוא אחר שאינו מכירו מעולם
(סס): על פני. כל זמן שאני קיים, שלא תאמר לא נטשו על עבודת כוכבים אלא
אחרי הדור (סס): (ד) פסל. על שם שנפסל: וכל תמונה. תמונה כל דבר אשר
בשמים: (ה) אל קנא. מקנא להפרע ואינו עובר על מדתו למחול על עון עבדות

was a Creator. People began to feel that by showing respect for the intermediaries through which God controls the universe, they were displaying reverence for Him, much as one honors a king or president by showing respect to his emissaries and ministers. Then, in time, people began to believe that these forces and beings had independent powers, and came to worship them as independent entities. At first they worshiped the angels, which are heavenly, spiritual beings. In time, the cult spread to the heavenly bodies and even to people of exceptional ability, such as Pharaoh and Nebuchadnezzar. The idolaters felt that their worship would increase the power of the heavenly force or the king that guided their destinies, because they would have the merit of the multitudes, in addition to their own considerable powers. Later the corruption spread even to the worship of *shedim*, or demons — evil, semi-spiritual beings. The prohibition in this verse refers to all beings of any form that can conceivably be worshiped.

פֶסֶל . . . תְּמוּנָה — *Carved image . . . likeness*. This verse prohibits not only the worship, but the manufacture of idols. A *carved image* is a three-dimensional, accurate representation of something, while a *likeness* is a symbolic image, which may be either sculpted, drawn, or produced in any other way (*R' Hirsch*).

5. קנא — *Jealous*. The Torah uses the expression *jealous* only with reference to idolatry and to a suspicious husband's claim that his wife was unfaithful (*Numbers* 5:14). The term refers to an abuse of trust and someone's refusal to give up something that is rightfully his. In the context of idolatry, God alone is entitled to the veneration of human beings, and He will not countenance worship of other beings. *Mechilta* teaches that God says, "For idolatry, I zealously exact pun-

³ You shall not recognize the gods of others in My presence. ⁴ You shall not make yourself a carved image nor any likeness of that which is in the heavens above or on the earth below or in the water beneath the earth. ⁵ You shall not prostrate yourself to them nor worship them, for I am HASHEM, your God — a jealous God, Who visits the sin of fathers upon children to the third and fourth generations, for My enemies; ⁶ but Who shows kindness for thousands [of generations] to those who love Me and observe My commandments.

⁷ You shall not take the Name of HASHEM, your God, in vain, for HASHEM will not absolve anyone who takes His Name in vain.

ishment, but in other matters I am gracious and merciful." In the context of the jealous husband who claims that his wife has lived with another man, he refuses to give up the faithfulness to which he is entitled.

עון אבת על בנים — *The sin of fathers upon children*. In response to the question of how children can be punished for sins they did not commit, the Sages explain that children are punished only if they carry on the sinful legacy of their parents as their own, or if it was in their power to protest, but they acquiesced to the life-style that was shown them. If so, they show that they ratify the deeds of their parents and adopt them as their own (*Sanhedrin* 27b). History shows that when sins are repeated over the course of generations, they become legitimated as a "culture" or an independent "life-style," so that they become regarded as a way of life and a new set of values. Thus, children who consciously accept and continue the ways of their iniquitous parents are forging a pattern of behavior that has much more force than the deeds of only one errant generation. Thus, children who adopt the ways of their parents are, in a sense, committing more virulent sins than they would be if they acted only on their own. God refers to such people as *My enemies*.

In line with the Talmudic dictum that a child who had been kidnapped and raised by non-Jews is not responsible for sins that he never knew were wrong, a Jew educated in an assimilationist manner would also not fall under the category of this verse.

Even in such a case, the punishment for the sins of parents does not go beyond the fourth generation. However, the next verse states that God shows kindness for thousands of generations, meaning for at least two thousand generations into the future. Thus, the reward for good deeds is five hundred times as great as the punishment for sin (*Tosefta, Sotah* 3:4).

7. Third Commandment: Prohibition of vain oaths. This commandment extends the concept of the previous one. Just as it is forbidden to show contempt for God by making an idol, so it is forbidden to disgrace His Name by using it for no valid purpose.

The plain meaning of the verse implies that it is forbidden even to utter God's Name casually, for no valid purpose (*Ramban*).

The Sages (*Shevuos* 29a, *Yerushalmi Shevuos* 3:8) explain, however, that the commandment forbids the use of the Name to validate either of two varieties of vain oaths: (a) to swear that a wooden object is wood, which is vain because it is so obvious that there is no reason for such an oath; and (b) to swear that an obviously wooden object is gold, which

is vain because the oath serves no purpose. The term *שוא*, *vain*, appears in the verse twice, and in line with this dictum of the Sages, *Onkelos* translates it in two different ways: *in vain* and *falsely*, referring to the above two kinds of oaths.

כי לא ינקה ה' — *For HASHEM will not absolve*. When someone uses God's Name to validate an oath, it as if the person says that his word is as true as God's existence. For him to violate his oath, therefore, [or to trivialize it as in the above examples] shows that he holds God in contempt; therefore, God will not absolve him (*Ibn Ezra*).

8-11. Fourth Commandment: The Sabbath. The first three commandments demanded our acceptance of God, forbade us to worship other deities, and forbade us to show Him disrespect by taking His Name lightly. The fourth commandment orders us to remember that He is the Creator by observing the Sabbath, for it is the constant reminder that God created for six days and rested on the seventh. Sabbath observance, therefore, bears testimony to this concept, and the commandment to do so follows naturally upon the first three.

This commandment is composed of two complementary precepts: *נָכוֹר*, *Remember*, as it is found in our passage, and *שָׁמוֹר*, *Observe*, as it appears in *Deuteronomy* 5:12. The commandment to *remember* requires us to sanctify the Sabbath by doing such things as reciting *Kiddush*, wearing fine clothing, eating fine food, and devoting the day to the study of Torah and the service of God. Shammai the Elder would *remember* the Sabbath at all times, even during the week. Whenever he came across good food or a good garment that he needed, he would put it away for the Sabbath. If he came across something better, he would set that one aside for the Sabbath, and use the first, inferior one during the week. Thus, the Sabbath and ways to honor it were always on his mind (*Beitzah* 16a). Although Shammai's course is not halachically required, it is an illustration of giving constant honor to the day that proclaims God as the Creator.

The injunction to *Observe* is a negative commandment that requires us to honor the Sabbath by refraining from work and any practices that would diminish the sanctity of the day. Since the Sabbath commandments here and in *Deuteronomy* vary from the positive commandment *remember* to the negative commandment *observe*, the Sages teach (*Mechilta; Shevuos* 20a) that God gave both versions of the commandment in a single utterance — which indicates that both elements of the Sabbath are inseparable: it must be honored both through positive behavior and through the avoidance of desecration (*Rashi; Ramban; R' Bachya*).

חֲרֹגִי דְכִיר יְתָ יוֹמָא דְשַׁבְּתָא
לְקַדְשׁוּתָהּ: ט שְׁמָא יוֹמִין תַּפְלָח וְתַעֲבֹד
כָּל עֲבֻדָּתָהּ: יו יוֹמָא שְׂבִיעִיָּא שַׁבְּתָא
קָדְשָׁא יִי אֱלֹהֵךְ לֹא תַעֲבֹד כָּל עֲבִידָא אֲתָ
יִבְרָךְ וְיִבְרַתָּ עֲבָדְךָ וְאִמָּתְךָ וְעֵבֶדְךָ
וְגִיּוֹרְךָ דִּי בְּקִרְיָהּ: יא אֲרִי שְׁמָא יוֹמִין
עֲבָד יִי יִי שְׁמִיָּא וְיִי אֲרַעָא יִי יִמָּא וְיִי
כָּל דִּי בְּהוּן וְנָח בְּיוֹמָא שְׂבִיעִיָּא עַל כֵּן
בְּרִיךְ יִי יִי יוֹמָא דְשַׁבְּתָא וְקָדְשָׁהּ: יב יִבְרָךְ
יִי אֲבוּךָ וְיִי אִמָּךְ בְּדִיל דִּיּוֹרְבוּן יוֹמִיךָ
עַל אֲרַעָא דִּי אֱלֹהֵךְ יִיבָּה לָךְ: יג לֹא
תִקְטֹל נַפְשָׁא לֹא תִגְנוֹף: לֹא תִגְנוֹב: לֹא

חֲזַר אֶת-יְוֹם הַשַּׁבָּת לְקֹדֶשׁוֹ: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעֵשִׂיתָ
כָּל-מְלֹאכְתְּךָ: וְיוֹם הַשְּׂבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא-
תַעֲשֶׂה כָל-מְלֹאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ עֲבָדְךָ וְאִמָּתְךָ
יֵא וּבַהֲמֹתְךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ: כִּי שֵׁשֶׁת-יָמִים עָשָׂה
יְהוָה אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ אֶת-הַיָּם וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר-
בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׂבִיעִי עַל-כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת-יְוֹם הַשַּׁבָּת
יב וַיְקַדְּשֵׁהוּ: כִּבְדֹּר אֶת-אֲבִיךָ וְאֶת-אִמְךָ
לְמַעַן יֵאָרְכוּ יָמֶיךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן
יג לָךְ: לֹא תִרְצַח לֹא תִנָּאֵף לֹא תִגְנוֹב לֹא-

רש"י

הַקִּטְעִים (סס). וְזֶה שֶׁנִּיט, קָטָן שֶׁנֶּאֱמַר לִכְבוֹת אֵין שׁוּמְעִין לוֹ מִפְּנֵי שֶׁנִּיטוּ עֲלֵיךְ (שֶׁנֶּאֱמַר שֶׁנִּיט כְּנִסִּים (בְּמִדְבָּר כח:ט). וְכֵן לֹא תִלָּבֵשׁ שְׂעִטָּה (דְּבָרִים כב:יא) גְּדִילִים חֲמֵשֶׁה לָךְ (שֶׁסְּפֹרָה יב). וְכֵן עֲרוֹת אֶשֶׁת אֲחִיךָ (וַיִּקְרָא יח:טז) יִבְמָה יִבָּה עֲלֶיהָ (דְּבָרִים כה:ה). הֵא עֲנָמָר אֶחָד דְּבָר אֱלֹהִים שְׁמִי וְ שׁוּמְעִי (תְּהִלִּים כב:יב; מְכִילֵת): דְּבָר. לֶשׁוֹן פִּטְוֹל הוּא, כְּמוֹ אֲכֹל וְשָׁחַ (שְׂעִיָּה כב:ג), הֵלֶךְ וְכִנֵּה (שְׁמוּאֵל ב:גטז). וְכֵן פִּתְרוֹנוֹ, חָנוּ (בִּלְבוֹר חָמוֹד אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, שֶׁאִם מִזְמָן לָךְ חָפֵץ יִפָּה חָמָּה מִזְמִינוֹ לִשְׁבֹּת (בִּילֵי טו:). (ט) וְעֵשִׂיתָ כָּל מְלֹאכְתְּךָ. כִּשְׁכָּחָה שֶׁנֶּאֱמַר יֵאָדָּב כָּל מְלֹאכְתְּךָ עֲשִׂיהָ עַלֹּא תִהְיֶה אֶחָד מְלֹאכָה (מְכִילֵת): (י) אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ. אֵלֹהֵי הַקִּטְעִים. אוֹ אֵינוֹ אֵלֹא גְדוּלִים, אֲמֵרַת הִרִי כְּכֹר מִזְחֲרִין הֶם, אֵלֹא לֹא בָּא אֵלֹא לְהַזְכִּיר גְּדוּלִים עַל שְׁבִיתָ

(ח) זָכוֹר. זָכוֹר וְשָׁמוֹר דְּבָרוֹר אֶחָד נִאֲמָרוּ. וְכֵן מִחֲלָלִים מוֹת יוֹמָת (לֵהלֵךְ לֵאדִיד) וְכִיּוֹם הַשַּׁבָּת שֶׁנִּי כְּנִסִּים (בְּמִדְבָּר כח:ט). וְכֵן לֹא תִלָּבֵשׁ שְׂעִטָּה (דְּבָרִים כב:יא) גְּדִילִים חֲמֵשֶׁה לָךְ (שֶׁסְּפֹרָה יב). וְכֵן עֲרוֹת אֶשֶׁת אֲחִיךָ (וַיִּקְרָא יח:טז) יִבְמָה יִבָּה עֲלֶיהָ (דְּבָרִים כה:ה). הֵא עֲנָמָר אֶחָד דְּבָר אֱלֹהִים שְׁמִי וְ שׁוּמְעִי (תְּהִלִּים כב:יב; מְכִילֵת): דְּבָר. לֶשׁוֹן פִּטְוֹל הוּא, כְּמוֹ אֲכֹל וְשָׁחַ (שְׂעִיָּה כב:ג), הֵלֶךְ וְכִנֵּה (שְׁמוּאֵל ב:גטז). וְכֵן פִּתְרוֹנוֹ, חָנוּ (בִּלְבוֹר חָמוֹד אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, שֶׁאִם מִזְמָן לָךְ חָפֵץ יִפָּה חָמָּה מִזְמִינוֹ לִשְׁבֹּת (בִּילֵי טו:). (ט) וְעֵשִׂיתָ כָּל מְלֹאכְתְּךָ. כִּשְׁכָּחָה שֶׁנֶּאֱמַר יֵאָדָּב כָּל מְלֹאכְתְּךָ עֲשִׂיהָ עַלֹּא תִהְיֶה אֶחָד מְלֹאכָה (מְכִילֵת): (י) אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ. אֵלֹהֵי הַקִּטְעִים. אוֹ אֵינוֹ אֵלֹא גְדוּלִים, אֲמֵרַת הִרִי כְּכֹר מִזְחֲרִין הֶם, אֵלֹא לֹא בָּא אֵלֹא לְהַזְכִּיר גְּדוּלִים עַל שְׁבִיתָ

8. *Remember*. The word is not truly a command; rather, the Hebrew form used by the verse is an infinitive verb, to *remember*, implying that one must *always* remember the Sabbath. This also applies to its counterpart in *Deuteronomy* 5:12, the infinitive verb *שמור*, *safeguard*, so that one must always be conscious of the responsibility to prevent and avoid Sabbath desecration (*Rashi*).

Rashi cites the practice of Shammai the Elder, that whenever he purchased a fine item, he would set it aside for the Sabbath. Although this is not the halachah, *Ramban* agrees that it is meritorious to do so. In practice, we constantly remember the Sabbath in our prayers by referring to the days of the week according to the Sabbath: the first day of the Sabbath, the second day of the Sabbath, and so on.

The verse also is understood by the Sages as the commandment to sanctify the Sabbath by mentioning its sanctity in the prayers or in *Kiddush*. The requirement to use wine in the recitation of *Kiddush*, however, is of Rabbinic origin (*Pesachim* 106a, *Mechilta*).

לְקַדְּשׁוּ — *To sanctify it*. The Sabbath was given us as an instrument through which we can come closer to an understanding of the spiritual essence of God's creation and our own potential to grow. All week, people are forced to grapple with their physical and economic requirements, but on the Sabbath they can and should devote themselves to the study of Torah and the service of God. They should seek out people who are great in these areas so that they can learn from them and emulate their behavior. In this way, we bring sanctity to the Sabbath day (*Ibn Ezra*; *Ramban*).

9-10. The commandment of the Sabbath includes not only deed, but attitude, for when the Sabbath arrives, one should

feel that all his work is finished, even though his desk or workbench is still piled high. This is indicated by the verse's statement that one should *accomplish all his work* in six days — literally speaking, this is an obvious impossibility — rather, it means that no matter what is still left to be done, one should feel as much at ease as if everything was finished (*Rashi*). This feeling is natural if one absorbs the lesson of the Sabbath that God is the Creator. Just as God created the universe and provides for all its creatures, so He will surely provide for those who faithfully obey His commandments.

It is also forbidden to allow minor children or gentiles to do anything for one on the Sabbath that one is forbidden to do himself.

11. *And He rested*. The verse speaks of God having *rested*, even though the concepts of exertion, fatigue, and rejuvenation cannot apply to Him. This is to suggest that the prohibition of Sabbath labor is not dependent on how strenuous an act is. It is just as forbidden to carry a handkerchief and a key in a public domain as it is to be a stevedore. The sense of a Sabbath labor is not measured by physical exertion, but in terms of productive accomplishment within the halachic parameters set by the Torah, whether or not it is "hard work" in the colloquial sense (*Or HaChaim*).

וַיְבָרֶכְהוּ — *Blessed . . . and sanctified it*. God blessed the Sabbath by providing a double portion of manna on Friday so that there would be food for the Sabbath, and He *sanctified* it by not giving manna on the Sabbath, so that no one would be forced to work to gather food [16:22-23] (*Rashi*). This is a lesson for all time: God provides for His children who observe the Sabbath. Prosperity does not come from work and intelligence; they are merely two of the tools that God

⁸ Remember the Sabbath day to sanctify it. ⁹ Six days shall you work and accomplish all your work; ¹⁰ but the seventh day is Sabbath to HASHEM, your God; you shall not do any work — you, your son, your daughter, your slave, your maidservant, your animal, and your convert within your gates — ¹¹ for in six days HASHEM made the heavens and the earth, the sea and all that is in them, and He rested on the seventh day. Therefore, HASHEM blessed the Sabbath day and sanctified it.

¹² Honor your father and your mother, so that your days will be lengthened upon the land that HASHEM, your God, gives you.

¹³ You shall not kill; you shall not commit adultery; you shall not steal; you shall not

gives us, but He is the Ultimate Provider.

The blessing and sanctification refer to the individual Jew's heightened capacity to absorb more wisdom and insight on the Sabbath than on other days (*Ibn Ezra*). The Sabbath is blessed in that it is the source of blessing for the rest of the week, and it is sanctified because it draws its holiness from the higher spiritual spheres (*Ramban*). Indeed, in the literal sense of the verse: *בְּשֵׁשֶׁת יָמִים*, for six days — rather than *בְּשֵׁשֶׁת*, in six — implies that God created the world to last for only six days plus the Sabbath. Then the Sabbath gives the world the spiritual energy to exist for another week, and the cycle goes on continuously (*Or HaChaim*).

12. Fifth Commandment: Honoring parents. The Ten Commandments are inscribed on two tablets, five on each. The first tablet contains laws regarding Man's relationship with God, while the second refers to relationships among people. This casts a revealing light on the significance God attaches to the honor He wants us to show parents, for this commandment was included among those that refer to the honor and reverence that are due to God Himself. When people honor their parents, God regards it as if they honor Him, for, as the Sages express it: There are three partners in a human being: God, father, and mother. If someone honors his parents, God considers it as if he had honored Him. But if not, God says, "I did well not to live among them, for if I had dwelled among them they would have tormented Me, as well" (*Kiddushin* 30b-31a). *Haamek Davar* comments that the version of this commandment in *Deuteronomy* 5:16 adds the phrase as HASHEM, your God, commanded you, in order to stress that despite one's natural love for one's parents, they should be honored not merely out of love and sentimentality — for unfortunately, such emotions are often fragile and subject to change. Rather, one should always be aware that respect for one's parents is part of his obligation to God.

Respect for parents is a cornerstone of faith in the entire Torah, for our tradition is based on the chain from Abraham and Sinai, a chain in which the links are successive generations of parents and children. Thus, this fifth commandment is the guarantor of the previous four (see *Meshech Chochmah*, *Leviticus* 19:3).

The term "honor" refers to deeds that raise the status of parents or provide them with comfort, such as giving them food and drink, dressing them, and escorting them (*Rashi* to *Leviticus* 19:3). The honor due to parents is similar to that which the first three commandments render to God. They must acknowledge who their parents are, not do anything that might cause them to be disgraced or degraded, serve them unselfishly and not for the sake of an inheritance or any

other ulterior motive, and not swear in their names. Certainly, anything else that brings them honor is required by this commandment (*Ramban*). A second commandment regarding parents — that children must "revere" or "fear" them (*Leviticus* 19:3) — forbids any act that might offend them or reduce the esteem in which they are held.

13. Sixth Commandment: Prohibition against murder.

לֹא תִרְצַח — You shall not kill. *Mechilta* notes that the first commandment of the second tablet corresponds to the first of the other one, faith in God. Someone who truly believes in God as the Creator and Sustainer of human life will not commit murder. It is not coincidental that the modern world's accelerating loss of faith has been accompanied by an increasing cheapness of human life.

Many have noted that a prohibition against murder seems to be so obvious that it hardly needs to be included in the Ten Commandments; murder was prohibited to all mankind, long before the Torah was given, and it is in the code of even the most primitive societies. These commentators explain that the Sages regard the Ten Commandments as guideposts to more elevated behavior than the literal translation of the words would indicate. For example, the Sages describe many things as tantamount to murder, although their perpetrators are not liable to the death penalty. Among them are: causing someone significant embarrassment, failing to provide food and safety for travelers, causing someone to lose his livelihood, ruling on halachic matters for which one is not qualified, and refusing to rule when one's wisdom is needed. In this sense, the Ten Commandments are not only very broad, their breadth depends on the stature and sensitivity of the individual.

Seventh Commandment: Prohibition against adultery.

לֹא תִזְנֶה — You shall not commit adultery. By definition, this term refers only to cohabitation with a married woman, which is a capital offense. It is parallel to the second commandment, which forbids idolatry, for someone who betrays the marital relationship can be expected to betray God (*Mechilta*). This concept is alluded to above, in the commentary to verse 5.

This commandment, too, has many levels beyond the literal one. Thus, the Sages speak of certain kinds of improper fraternization and behavior that can incite sensual lust as being tantamount to adultery itself (*אֲבִירָא רַעֲיוֹנָא*). Similarly, to interfere with someone's livelihood is an extension of this prohibition, because it shows disregard for another's rights.

Eighth Commandment: Prohibition against kidnapping.

לֹא תִגְנוֹב — You shall not steal. The Sages (*Sanhedrin* 87a) ex-

י' תַעֲנֶה בְּרַעַךְ עַד שָׁקֶר:

לֹא תַחֲמֹד

לֹא-תַחֲמֹד אֶשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ

בֵּית רֵעֶךָ

וְאִמָּתוֹ וְשׁוֹרוֹ וְחֹמְרוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרַעֲךָ:

וְכָל-הָעַם רְאִים אֶת-הַקּוֹלֹת וְאֶת-הַלְפִידִם וְאֵת קוֹל

שביעי טו

הַשֹּׁפָר וְאֶת-הַהָר עָשָׂן וַיֵּרָא הָעָם וַיִּנְעֻזוּ וַיַּעֲמִדּוּ

מִרְחָק: וַיֹּאמְרוּ אֶל-מֹשֶׁה דַּבֵּר-אַתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה

טז

וְאֶל-יְדִבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן-נָמוּת: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-

יז

הָעָם אֶל-תִּירְאוּ כִּי לִבְעֹבוֹר נְסוּת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים

וּבְעֹבוֹר תִּהְיֶה יִרְאַתּוֹ עַל-פְּנֵיכֶם לְבַלְתִּי תַחֲטְאוּ:

וַיַּעֲמֵד הָעָם מִרְחָק וּמֹשֶׁה נָגַשׁ אֶל-הָעֶרְפֶּל אֲשֶׁר-

יח

שָׁם הָאֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יְהוָה

מפטיר יט

אֶל-מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם

כִּי מִן-הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם: לֹא תַעֲשֹׂן אֹתִי אֱלֹהִי

תִּסְהֶד בְּחִבְרָךְ סִהְרֹתָא דְשִׁקְרָא: יִי לֹא
תַחֲמֹד בֵּית חִבְרָךְ לֹא תַחֲמֹד אֶת
חִבְרָךְ וְעַבְדָּהּ וְאִמָּתָהּ וְחֹמְרָהּ וְנִמְרָהּ
וְכָל דֵּי לְחִבְרָךְ: טו וְכָל עַמָּא חֲזָן יִת
קִלְלָא וְיִתְּ דַּעֲוִירָא וְיִת קֵל שׁוּפְרָא וְיִת
טוּרָא תִּנּוּן וְחֲזָא עַמָּא וַיִּנְעֻזוּ וַיַּעֲמִדּוּ
טו וַיֹּאמְרוּ לְמֹשֶׁה מַלְל אֶת עַמָּנָא וְנִקְבֵּל
וְלֹא יִתְמַלֵּל עַמָּנָא מִן קִרְסֵי יִי דִילְמָא
נָמוּת: יז וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְעַמָּא לֹא תִדְחִלוּן
אֲרִי בְדִיל לְנִסָּאָה יִתְכוּן אֲתַגְלִי
לְכוּן יִקְרָא בְּיִי וּבְדִיל דִּתְהִי דְחַלְתָּה
עַל אֲפִיבּוֹן בְּדִיל דְלֹא תַחֲבוּן:
יח וְקִרְסֵי עַמָּא מִכְרִחִק וּמֹשֶׁה קָרַב לְעַד
אֲמִישְׁתָּא דִּתְמָן יִקְרָא בְּיִי: יט וַיֹּאמֶר
יִי לְמֹשֶׁה בְּדָנָן תִּימַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אַתֶּן חֲזֹתוֹן אֲרִי מִן שְׁמַיָּא מִלִּילִית
עִמְכוּן: כֹּל לֹא תַעֲבִידוּן קִדְמֵי דְחִלָּן

כ"ה

נסי (סס מט:כב) וכנס על הגבעה (סס ל"ז) שהוא זקוף: ובעבור תהיה יראתו.
ט" שרִאִיִּס חֲזוּ וִירִאֻּ וּמִאֻוִּיִּם חֲדָשׁ כִּי אִין וְזִלְתוּ וּמִירִאָה מִפְּנֵי: (יח) נִגְשׁ אֵל
הָעֶרְפֶּל. לְפָנִים מִשְׁלֵשׁ מַחֲזִיטִת, חוֹשֵׁךְ עֵין וְעֶרְפֶּל, שְׁנֹאמֶר וְהָרַב בּוֹטֵר בִּשְׁלֹשׁ עַד לֵב
הַשָּׁמַיִם חֲשָׁךְ עֵין וְעֶרְפֶּל (דְּבָרִים ד':זא; מְכִילְתָּהּ). עֶרְפֶּל הוּא עַב הַעֵינִן, שְׁאֵמֶר לוֹ הֵנָּה
אֲנִי בֹא אֵלֶיךָ בְּעַב הַעֵינִן (לְעִיל יַעֲזֹב): (יט) כֹּה תֹאמַר. בִּלְשׁוֹן הַזֶּה (מְכִילְתָּהּ):
אַתֶּם מִכִּילְתָּהּ. יֵשׁ הַפֶּרֶשׁ בֵּין מֶה שְׁלֹס רֹאשׁ לְמֶה שְׁאֲחֵרִים מַשִּׁיחִין לוֹ, שְׁמֶה שְׁאֲחֵרִים
מַשִּׁיחִין לוֹ פְּעֻמִּים שְׁלֹשׁ חֲלוּק מִלְּהֻמִּין (סס): בִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי. וְכוּתָב אַחֵר
אוֹמֵר וַיִּרְדֵּה עַל הַר סִינַי (לְעִיל יַעֲזֹב): כֹּה הִכְתוּב הַשְּׁלִישִׁי וְהַכְרִיעַ בְּיָהִס, מִן הַשָּׁמַיִם
הַשְּׁמִיעַךְ אֶת קוֹלוֹ לְיִסְרָךְ וְעַל הָאֶרֶץ הִרְאָךְ אֶת אִשׁוֹ הַגְּדוּלָּה (דְּבָרִים ד':לו), כְּבוֹדוֹ
בְּשָׁמַיִם וְאִשׁוֹ וּגְבוּרָתוֹ עַל הָאֶרֶץ. ד"ה, הִרְכִּין הַשָּׁמַיִם וְשָׁמִי הַשָּׁמַיִם וְהִלְטֵן עַל הָהָר, וְכֵן
הוּא אוֹמֵר וַיַּעֲשֵׂה שָׁמַיִם וַיִּרְדֵּה (תְּהִלִּים י"ח; מְכִילְתָּהּ): (כ) לֹא תַעֲשֹׂן אֹתִי. לֹא

אלא זה בגזע ממון ולהלן בגזע נפשות, אמרת דבר הלמד מענינו, מה לא תרצה לא
תחלף מדבר בדבר שחייבין עליהם מיתא ביה דין אף לא תגזע דבר שחייב עליו מיתא
בית דין (מְכִילְתָּהּ: סנהדרין פו): (טו) וְכָל הָעָם רֹאִים. מִלֵּמַד שֶׁלֹּא הָיָה בְּהֵם אֶחָד
סוּמָא. וּמִיָּן שֶׁלֹּא הָיָה בְּהֵם אֶחָד, ח"ל וַיַּעֲזוּ כָל הָעָם (לְעִיל יַעֲזֹב). וּמִיָּן שֶׁלֹּא הָיָה בְּהֵם
חֶרֶס, ח"ל נִשְׁמָע וְנִשְׁמָע (וְהָלָן כְּדָן: מְכִילְתָּהּ): רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת. רֹאִין אֶת
הַנִּשְׁמָע (מְכִילְתָּהּ) שְׁלִי אֶפְסֵר לִרְאוֹת בְּמִקּוֹם אַחֵר (מְכִילְתָּהּ דְּרַש"י): אֶת הַקּוֹלֹת.
הַיּוֹנָאִין מִפִּי הַגְּבוּרָה: וַיִּנְעֻזוּ. אִין נִשְׁמָע אֵלָּא זֵיט (מְכִילְתָּהּ): וַיַּעֲמִדּוּ מִרְחָק. הִיוּ נִרְחָשִׁין
לְאַחֲרֵיהֶם שֵׁנִים עֶשְׂרִי מִיל כְּאוֹרֵךְ מַחֲזִיטָה. וּמִלֵּאכִי הִשְׁרֵת בְּאִין וּמִסִּיעִין אֹתָן
לְחִזְיוֹן, שְׁנֹאמֶר מִלְכִּי נִבְאוֹת יִדּוּן וְיִדּוּן (תְּהִלִּים ס"ג; מְכִילְתָּהּ: שֹׁנֵת פ"ח): (יז)
לְבַעֲבוֹר נְסוּת אֶתְכֶם. לְגַלּוֹת אֶתְכֶם בְּעוֹלָם שִׁינָא לֵכֵס שֶׁס בְּאוֹמוֹת שְׁאֵל כְּבוֹדוֹ
גְּנֵלָה עֲלֵיהֶם (מְכִילְתָּהּ: גְּנֵסוֹת. לְשׁוֹן הַרְמֵה וְגְדוּלָּה. כְּמוֹ הַרִימוּ נֶם (יִשְׁמִיָּה ס"ב): אִרִּים

pound that this prohibition refers specifically to only one kind of thief: a kidnaper who forces his victim to work for him and then sells him into slavery. They derive this from the method of Scriptural exegesis that interprets a passage according to its context. Thus, since one who violates the previous prohibitions in this verse — murder and adultery — is liable to the death penalty, this passage, too, must involve such an offense. The only such theft is the case of kidnapping described above. The commandment against ordinary theft is found in *Leviticus* 19:11. *Mechilta* compares all forms of stealing to the third commandment because one who steals may well seek to cover his tracks by swearing falsely.

This commandment, too, alludes to many forms of behavior that are morally related to theft. Thus, failure to respond to a greeting is a theft of a fellow man's self-respect, and to win someone's gratitude or regard through deceit [גְּבֻחַת דַּעַת] is a form of thievery.

Ninth Commandment: Prohibition against bearing false witness.

In addition to its literal meaning of false testimony in court, this passage prohibits gossip and slander (*Sforno*).

The Sages apply it to prohibit testimony even in cases where a witness is convinced that something took place but he did not actually see it. For example, if someone's scrupulously honest teachers or friends told him about something, he may not claim to be a witness. Moreover, if a teacher has one valid witness and asked a disciple to come to the court so that he would *appear* to be a witness, and thereby bluff the defendant into admitting the truth, the disciple may not comply (*Shevuot* 31a).

Mechilta finds that this commandment is parallel to the fourth commandment of the Sabbath. The Sabbath is a testimony that God created the world in six days; thus, one who lies in court may well come to deny God as the Creator.

Tenth Commandment: Prohibition against coveting.

How can the Torah forbid something as normal as jealousy and being desirous of someone else's possessions? Does this not fly in the face of human nature? *Ibn Ezra* explains this with a profound psychological insight. It is quite expected that an ignorant, poverty-stricken peasant might covet his neighbor's daughter, but it would never dawn on him to lust after the queen. She is so lofty and inaccessible that such a

bear false witness against your fellow.

¹⁴ You shall not covet your fellow's house. You shall not covet your fellow's wife, his manservant, his maidservant, his ox, his donkey, nor anything that belongs to your fellow.

¹⁵ The entire people saw the thunder and the flames, the sound of the shofar and the smoking mountain; the people saw and trembled and stood from afar. ¹⁶ They said to Moses, "You speak to us and we shall hear; let God not speak to us lest we die."

¹⁷ Moses said to the people, "Do not fear, for in order to elevate you has God come; so that awe of Him shall be upon your faces, so that you shall not sin." ¹⁸ The people stood from afar and Moses approached the thick cloud where God was.

¹⁹ HASHEM said to Moses, "So shall you say to the Children of Israel, 'You have seen that I have spoken to you from heaven.' ²⁰ You shall not make [images of] what is with Me; gods of

thought would never enter his mind. The point is that sensible, logical people long to acquire only things that are within their frame of reference, but not things that are beyond the scope of their imagination. Similarly, if someone had complete faith in God, he would recognize that property that God wanted his neighbor to have is as inaccessible to him as the queen to a poor peasant. If so, it would never dawn on a person to covet his neighbor's belongings. Seen in this light, one who covets what is not his demonstrates a lack of faith in God. It is surely the proper province of the Torah to command that one develop such absolute faith (*Ibn Ezra*).

R' Hirsch notes that this last commandment is one that only a Divine Lawgiver could have decreed. A mortal ruler can legislate against such acts as murder and theft, but only God can demand that people sanctify their thoughts and attitudes to the point where they purge themselves of such natural tendencies as jealousy and covetousness.

Mechilta draws a parallel to the fifth commandment. A covetous person will have children who dishonor him, because selfishness can lead people to overstep all bounds of decent conduct, putting selfish desires above all other considerations.

15-18. The nation's fear and Moses' reassurance. After the people achieved the level of prophecy and heard the awesome voice of God, they recoiled in fear, lest they die because they were unworthy of such an experience. Moses reassured them and told them that the experience had elevated them and would cause them no ill effects. According to most commentators, this is the same dialogue that is given in expanded form in *Deuteronomy* 5:20-30. *Ramban*, however, comments that this discussion took place before the Ten Commandments were given.

15. רָאִים אֶת הַקּוֹלָה — *Saw the thunder*. Since the verse says that *all* the people saw — and elsewhere we are told that they all heard and answered — the Sages derive that all blind, deaf, and mute people were miraculously healed. *Gur Aryeh* explains that the Torah is perfection itself, and it is fitting that anyone who attaches himself completely to the Torah, as Israel did at the time of the Revelation, should be cured of all physical imperfection.

Although thunder is an invisible sound, the nation was able to see it (*Rashi*). This implies that at the Revelation the people transcended normal limitations of the body. Jews

rose to the level where they had superhuman comprehension; so they could see what is normally heard.

16. לֹא תָמוּתוּ — *Lest we die*. Just as human eyes are blinded when they stare at the sun, the people felt themselves incapable of remaining alive if they were to hear the voice of God. The people's fear was quite rational, for prophecy is not the natural human condition. With the exception of Moses, all prophets had severe limitations on their ability to function in a normal manner while they were experiencing their prophecies. Some fell into a trance at the time of their visions and others could see prophecy only in the form of dreams.

17. אַל תִּירָאוּ — *Do not fear*. Moses reassured them, saying that God did not wish to take their lives. Rather, He had made them participants in these monumental miracles in order to elevate them [נִסּוּת אֲתֶכֶם] and to show them first hand His awesomeness. That memory would become part of the eternal legacy of Israel and it would help prevent them from sinning (*Rashi*).

According to others, the sense of נִסּוּת אֲתֶכֶם is to *test you*. By revealing His true greatness to them, God would be able to test them in the future to see if they would be able to resist the lures of false prophets; but if they had never seen the truth, they could be too easily deceived (*Ramban*). Alternatively, the test would be whether, now that they had seen God's greatness first hand, they would resist the normal human temptation to sin, or whether they would serve God unselfishly, like a loyal servant, whose interest is what is best for his master, not for himself (*Ramban*).

19-23. Consequences of Sinai. Since the nation had seen that God spoke to it directly, without an intermediary, we are never to seek *symbols* of the Divine. We pray directly to God, and our service to Him must revolve around ways to elevate earthly matters to do His will. Therefore, verse 20 warns that not only are we forbidden to make images of heavenly bodies or forces, we are even forbidden to add to whatever He commands us to fashion for the Tabernacle and Temple [see below], so that only the figures prescribed by the Torah may be fashioned, nothing else. When God wishes to show us His Presence, it will be through His blessing, not through images or symbols made by us (*R' Hirsch*; see also *Ibn Ezra*).

20. אֲתִי — *[Images of] what is with Me*. It is forbidden to make images of the heavenly bodies and angels that are *with* God in heaven (*Rashi*).

כא כֶּסֶף וְאֵלֶּיָּהּ וְהֵב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֵם: מִזְבֵּחַ אֲדָמָה
תַּעֲשֶׂה-לִּי וּבַחֲתָ עָלָיו אֶת-עֲלִיתָיָהּ וְאֶת-שְׁלֹמִיָּהּ אֶת-
צֶאֱנָהּ וְאֶת-בְּקָרָהּ בְּכָל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכִּיר אֶת-שְׁמִי
כב אָבוֹא אֵלָיָהּ וּבִרְכֵתִיהָ: וְאִם-מִזְבֵּחַ אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה-לִּי
לֹא-תִבְנֶנָּה אֹתָהּ גִּזִּית כִּי חֲרָבָה הִנֵּפֶת עָלֶיהָ וְתִחַלְלָהּ:
כג וְלֹא-תַעֲלֶה בְּמַעֲלֹת עַל-מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא-תִגְלָה
עֲרוֹתָהּ עָלָיו: ע"ב פסוקים. יונד"ב סימן:

תַּעֲשׂוּ דְמוּת שְׁמִי הַמִּשְׁמָשִׁים לִפְנֵי בְמָרוֹם (מְכִילָתָא): אֱלֹהֵי בֶסֶף. בֹּא לְהַזִּיר
עַל הַכְרוֹזִים שֶׁאֵתָּה עוֹשֶׂה לַעֲמֹד אִתִּי שֶׁלֹּא יִהְיֶה שֶׁל כֶּסֶף, שֶׁאִם שְׁנִימָם לַעֲשׂוֹת
שֶׁל כֶּסֶף הָיָה לִפְנֵי כֹאֲלֹתָם (סס): וְאֱלֹהֵי זָהָב. בֹּא לְהַזִּיר שֶׁל יוֹסֵף עַל כֻּ, /
שֶׁאִם שְׁמִי ד' הָיָה כֵּן לִפְנֵי כֹאֲלֵי זָהָב (סס): לֹא תַעֲשׂוּ לָכֵם. לֹא תִחַמֵּר הִרְיָה
עוֹשֶׂה כְרוֹזִים בְּחִי כְּנִסְיוֹת וּבְחִי מִדְּרָשׁוֹת כְּדָרָךְ שֶׁאֵי עוֹשֶׂה בְּחֵי עוֹלָמִים, לִכְךָ
נִחַמֵּר לֹא תַעֲשׂוּ לָכֵם (סס): (בא) מִזְבֵּחַ אֲדָמָה. מִחֲדָשׁ בְּדָמָה שֶׁלֹּא יִבְנוּ עַל
גְּבִי עֲמוּדִים אוֹ עַל גְּבִי בָּסִים (ס"א כִּיפּוֹן) (סס); וְחִסִּים נח. ד"א שֶׁהִיא מִמֶּלֶךְ
אֶת חֲלָל מִזְבֵּחַ הַגִּזְיוֹת אֲדָמָה כְּעֵת חֲנִיטָה (סס): תַּעֲשֶׂה לִּי. שֶׁהִיא תַּחֲלֵת עֲשִׂיתָהּ
לְשִׁמִּי (סס): וּבַחֲתָ עָלָיו. אֲלֵלָּהּ, כְּמוֹ וְעָלָיו מִסָּה מִסָּה (במדבר כג). אוֹ חִינּוּ
אֲלֵלָּהּ עָלָיו מִמֶּשׁ, ח"ל הַבֶּשֶׁר וְהַדָּם עַל מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹהֶיךָ (דברים יב:כז) וְחִינּוּ שְׁחִיתָהּ
בְּרָאשׁ הַמִּזְבֵּחַ (מְכִילָתָא): אֶת עֲלִיתָיָהּ וְאֶת שְׁלֹמִיָּהּ. אֲשֶׁר מִלֵּאֲנִי וּמִבְּקָרָהּ: אֶת
צֶאֱנָהּ וְאֶת בְּקָרָהּ. פִּירוּשׁ לֹאֵת עֲלִיתָיָהּ וְאֶת שְׁלֹמִיָּהּ: בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכִּיר
אֶת שְׁמִי. אֲשֶׁר אֶחָד לָךְ רְשׁוּת לְהַזִּיר אֶת שֵׁם הַמִּפְרָשׁ שֶׁלִּי, שֶׁסָּ אָבוֹא אֵלָיָךְ
וּבִרְכֵתִיךָ, אֲשֶׁרֶה שְׁמִי עָלֶיךָ. מִכָּאן אֵתָּה לִמַּד שֶׁלֹּא יִתֵּן רְשׁוּת לְהַזִּיר שֵׁם
הַמִּפְרָשׁ אֲלֵלָּהּ בְּמָקוֹם שֶׁהִכְנִיעַ בֹּא שֵׁם, וְהָיָה בִּית הַבְּחִירָה, שֶׁסָּ יִתֵּן רְשׁוּת לְהִכְנִיעַ
לְהַזִּיר שֵׁם הַמִּפְרָשׁ בְּשִׁנְיָתָהּ כְּפִי לְבָרֵךְ אֶת הָעָם (מְכִילָתָא); סְפָרִי נִשָּׂא לְטוֹ: (בב)
וְאִם מִזְבֵּחַ אֲבָנִים. רִבִּי יִשְׁמַעֲלֵל אֹמֵר כֹּל אִם וְאִם שְׁחִיתָהּ רְשׁוּת חוֹן מִגִּ'.
וְאִם מִזְבֵּחַ אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה לִּי, הָיָה אִם זֶה מִשְׁמַשׁ בְּלָשׁוֹן כֹּאֲשֶׁר, וְכֹאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לִּי
מִזְבֵּחַ אֲבָנִים לֹא תִבְנֶנָּה אֹתָהּ גִּזִּית, שֶׁהִיא חוֹבָה עָלֶיךָ לְבָנוֹת מִזְבֵּחַ אֲבָנִים, שֶׁנִּחַמֵּר

ר"ש

Gods of silver. [There is no need at this point for the Torah to prohibit idols, for that was forbidden in the Ten Commandments.] The verse refers to cherubs [רְבִיבִים], the golden statues that would be housed atop the Ark in the Tabernacle (25:18-20). Even though such figures are to be placed in the holiest of all places, the people are not free to make them at will, wherever they think it may help them rise to religious heights. Any permissible figures are restricted to their prescribed form and use. The cherubs of the Temple must be made only of gold, not silver; golden replicas of them may not be made for use in synagogues, although synagogues are known as "miniature temples," and even in the Tabernacle itself, it is forbidden to add to the two that the Torah prescribes. If such statues are made where God has not commanded them, they are considered to be gods, like idols (*Rashi*).

21-22. The Torah follows the previous admonition by commanding that altars may be made only for offerings to God (*Ramban*).

The walls of the Tabernacle Altar were made of copper-coated wood (27:1-2) and their hollow interior was filled with earth every time the Tabernacle was set up. This is why the Torah refers to it here as an *Altar of earth*.

The reference to the Altar in terms of the earth, rather than its walls, flows from the above theme. Man is to carry out his mission by raising his *earthly* nature to the zenith of the Divine, not by seeking his inspiration in images of the heavenly beings (*R' Hirsch*).

21. *My Name*. The reference is to the Ineffable Name that may be uttered only in the Tabernacle (*Rashi*). Thus, offerings may be brought only where God commands it, and it is from there that God's blessing flows.

22. *An Altar of stones*. When the Temple would be built in Jerusalem, an Altar of stones would be erected to replace the earth-filled wooden one. Those stones may not be cut with iron tools, for iron, as the raw material of the sword, shortens life, while the Altar, by offering people the opportunity of repentance and atonement, lengthens it

silver and gods of gold shall you not make for yourselves.

²¹ " 'An Altar of earth shall you make for Me, and you shall slaughter near it your elevation-offerings and your peace-offerings, your flock and your herd; wherever I permit My Name to be mentioned I shall come to you and bless you. ²² And when you make for Me an Altar of stones, do not build them hewn, for you will have raised your sword over it and desecrated it. ²³ You shall not ascend My Altar on steps, so that your nakedness will not be uncovered upon it. ' "

THE HAFTARAH FOR YISRO APPEARS ON PAGE 1154.

(Rashi). The Hebrew word for sword is חֶרֶב [cherev], from the word *churban*, or destruction, because swords bring destruction to the world. Such a tool has no place in the Tabernacle (Ramban).

23. ... וְלֹא-תַעֲלֶה — You shall not ascend ... — If the Kohanim were required to mount the Altar on steps, the raising of their legs as they walked up would seem to expose their private parts to those steps, and the Torah frowns upon even the slightest suggestion of immodesty. Therefore the Kohanim walked up the Altar on a ramp, so that their legs would move evenly. The last two verses of the *Sidrah* contain

a profound lesson in sensitivity. The Altar and steps are inanimate objects which would not be conscious of the pounding of iron or the anatomy of the Kohanim. If the Torah commands us to refrain from "shaming" them, surely a person should be eternally vigilant never to cause shame or embarrassment to living, breathing human beings (Rashi).

עֵי"ב פסוקים. יונד"ב סימן ל"ה — This Masoretic note means: There are 72 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic יונד"ב. The word can be translated *God granted*, for in the *Sidrah* God graciously brought Israel near to His service (R' David Feinstein).

THE TEN COMMANDMENTS WITH THE TROP OR CANTILLATION NOTES USED BY THE READER
FOR THE PUBLIC TORAH READING ON THE SABBATH AND ON SHAVUOS (see page 406).

אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים לֹא יִהְיֶה-לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים
עַל-פָּנָי לֹא תַעֲשֶׂה-לְךָ פֶסֶל וְכָל-תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם וּמַמְעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת
וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל
קָנָא פֶקֶד עוֹן אֶבֶת עַל-בָּנִים עַל-שְׁלֹשִׁים וְעַל-רִבְעִים לְשֹׁנָאִי וְעָשָׂה חֹסֶד לְאֻלָּפִים
לְאַהֲבִי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתַי:
יְהוָה אֵת אֲשֶׁר-יִשָּׂא אֶת-שְׁמוֹ לְשׂוֹא:

זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלֹאכְתְּךָ יוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת וּלְיְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל-מְלֹאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֵמָתְךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ כִּי
שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ אֶת-הַיָּם וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר-בָּם וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
עַל-כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ:
לִמְעַן יֵאָרְכוּ יְמֶיךָ עַל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ: לֹא תִרְצָח: לֹא
תִנְאָף: לֹא תִגְנוֹב: לֹא-תַעֲנֶה בְרַעְיָךְ עַד שֹׁקֶר: לֹא תִחְמֹד
בֵּית רֵעֶךָ לֹא-תִחְמֹד אִשְׁתּוֹ רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וְחֲמֹרוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ:

פרשת משפטים

אונקלוס

אֲנִי דִּינֵינִי דִּי תִּסְדֵּר קְדָמִיחוּן:
בְּאֵרִי תִּנְבֵּן עֲבָדָא בְּרִי יִשְׂרָאֵל שֶׁתּוֹ שְׁנֵי
יִפְלֹחַ וּבִשְׁבִיעֵתָא יִפּוֹק לְבֵר חוֹרִין
מִנֵּן: גַּם בְּלִחְדוּדֵיהִי יִיעוֹל בְּלִחְדוּדֵיהִי
יִפּוֹק אִם בְּעַל אֲתָתָא הוּא וְחִפּוֹק
אֲתָתָא עֲמֵה: דָּאֵם רְבוּנָה יִתֵּן לָהּ
אֲתָתָא וְחִלִּיד לָהּ בְּנִין אוּ בְּנָן אֲתָתָא
וּבְנָתָא תְּהִי לְרְבוּנָתָא וְהוּא יִפּוֹק

כא אֲלֵה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים לִפְנֵיהֶם: כִּי תִקְנֶה עֶבֶד
עֲבָרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבִשְׁבַעַת יֵצֵא לְחֻפְשִׁי חֲנָם:
ג אִם-בְּגִפּוֹ יָבֵא בְּגִפּוֹ יֵצֵא אִם-בְּעַל אִשָּׁה הוּא וַיֵּצֵאָהּ
ד אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ: אִם-אֲדָרְנוּ יִתֵּן-לּוֹ אִשָּׁה וַיְלִדְהָ-לּוֹ בָנִים
אוּ בָנוֹת הָאִשָּׁה וַיְלִדְהָ תִהְיֶה לְאֲדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא

ר"ע

בשש, ח"ל כי ימכר לך אחיך העברי ולא העבריה ועבדך שש שנים (דברים טו:יז)
לא אחריהם אלא בלחיד (מכילתא): כי תקנה. מיד כ"ד שמכרוהו בגנבתו, כמו שנאמר
אם אין לו ומכר בגנבתו (להלן כב:ג). או אינו אלא במוכר עמו מפני דחקו, אבל
מכרוהו בית דין לא ילא בשש, כשואל אומר ובי ימכר אחיך עמך ומכר לך (ויקרא
כה:לס) הרי מוכר עמו מפני דחקו אומר, ומה אי מקיים כי תקנה, במכר בבית דין
(מכילתא): לחפשי. לחירות: (ג) אם בגפו יבא. שלא היה נשוי אשה, כתרומתו, אם
בלחודו. ולשון גפּו, בכפּו, שלא בא אלא כמו שהוא יחיד במוך לבושו, בכפּו בגדו:
בגפו יצא. מגיד שאם לא היה נשוי מחלה אין רבו מוסר לו שפחה כנענית להוליד
ממנה עבדים (קידושין כ:). אם בעל אשה הוא. ישראלי (מכילתא): ויצאה
אשתו עמו. וכי מי הכניסה שחלה, אלא מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי
חייב במזונות אשתו ובניו (ספ' קידושין כב:). אם אדניו יתן לו אשה. מכאן
שכרשות יד רבו למסור לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים. או אינו אלא
ישראלי, ח"ל האשה וילדיה תהיה לאדוניה, הא אינו מדבר אלא בכנעניות (מכילתא),

(א) ואלה המשפטים. כל מקום שנאמר אלה, פסל את הראשונים, ואלה, מוסף על
הראשונים (תנחומא ג: ט"ז) מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני (מכילתא). ולמה
נאמר פרשת דיין לפרשת מוצח, לומר לך ששנים סנהדרין אלא המקדש (ס"א המוצח)
(ספ') אשר תשים לפניהם. אמר לו הקב"ה למשה, לא תעלה על דעתך לומר אשנה
להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים עד שחפא סדורה צפיהם במשנתה, ואיני מטריח
עמי להבינם טעמי הדבר ופירושו, לכן נאמר אשר תשים לפניהם, כשלאן הערוך ומוכן
לאכול לפני האדם (מכילתא: עירובין ד:ד). לפניהם. ולא לפני גויים (גיטין פח:). ואפי'
ידעת בדין אחד מהם דין אומר כדני ישראל אל תביאהו בערכאות שלהם, שהמביא דיני
ישראל לפני גויים מחלל את השם ומייקר שם ע"ז להשיבה (ס"א להשיבה), שנאמר
כי לא כלורנו לזרם ואויבינו פלילים (דברים לב:א) כשאויבינו פלילים זהו עדות לעלוי
ירחאם (תנחומא ספ'): (ב) כי תקנה עבד עברי. עבד שהוא עברי. או אינו אלא
עבדו של עבד, עבד כנעני שקנהו מִיִּשְׂרָאֵל ועליו הוא אומר שש שנים יעבד, ומה
אני מקיים והתחלתם אותם (ויקרא כה:מו) בלוקות מן הגוי, אבל בלוקות מִיִּשְׂרָאֵל ילא

PARASHAS MISHPATIM

21.

§ The Civil Law.

The juxtaposition of this *Sidrah* (dealing primarily with civil and tort law) with the Ten Commandments and the laws of the Altar provide a startling insight into Judaism. To God, there is no realm of "religion" in the colloquial sense of the word. Most people think of religion as a matter of ritual and spirituality. Western man differentiates between Church and State. The Torah knows no such distinction. To the contrary, all areas of life are intertwined and holiness derives from halachically correct business dealings no less than from piety in matters of ritual. The Sages teach that one who wishes to be a *chassid*, or a devoutly pious person, should be scrupulous in matters of civil and tort law (Bava Kamma 30a), for in Judaism the concept of the "temple" is in the courtroom as well as in the synagogue. This is the significance of the juxtaposition of chapters.

From this proximity, the Sages derive that the seat of the Sanhedrin, the seventy-one member court that is the supreme authority on halachic matters, should be on the Temple Mount, near the Temple itself, for both the Temple and the Sanhedrin are expressions of holiness and worship of God. A judge who rules correctly is considered a partner in Creation, and one who rules corruptly is a destroyer of God's world. It is quite natural, therefore, that immediately after carrying us through the recognition of God's power, through the miracles of the Splitting of the Sea, and the Revelation at Sinai, the Torah commences with laws that seem almost mundane in character. They are not in the least mundane. They are as much expressions of God's greatness as

the First Commandment, which proclaims God's existence and sovereignty. This point is graphically illustrated by the first group of laws in the *Sidrah*, that of Jewish bondservants. Even the most degraded men and women are created in the image of God, and their treatment is as carefully regulated by the Torah as the procedure of the Temple service on Yom Kippur.

Ramban comments that the civil law is an extension of the Tenth Commandment, which forbids covetousness. In order to know what he may not covet, one must know the rights and property of others. Elaborating on this concept, Sforno comments that the above commandment states that one may not covet anything that belongs to *his fellow*; so the Torah now goes on to begin defining what it is that belongs to others.

§ Avoiding damage to others.

The Talmud teaches that one who wishes to become a religiously devout person should be careful regarding the laws of damages (Bava Kamma 30a). This forcefully refutes the common misconception that "religion" is confined to ritual and temple. One who is negligent with someone else's property is as irreligious as someone who is negligent in Sabbath or kashruth observance. The above dictum of the Sages shows that the Torah embraces all areas of life and that holiness is indivisible. Indeed, justice in monetary affairs is a prerequisite to Israel's national security; as the prophet Isaiah says, after warning of impending catastrophe and exile, *Zion will be redeemed through justice, and its captives through righteousness* (Isaiah 1:27).

1. אֲלֵה הַמִּשְׁפָּטִים — And these are the ordinances. The con-

PARASHAS MISHPATIM

21 ^{The} ^{Civil Law} ^{Jewish} ^{Bondsman} ¹ *And these are the ordinances that you shall place before them:*
² *If you buy a Jewish bondsman, he shall work for six years; and in the seventh he shall go free, for no charge.* ³ *If he shall arrive by himself, he shall leave by himself; if he is the husband of a woman, his wife shall leave with him.* ⁴ *If his master will give him a woman and she bears him sons or daughters, the wife and her children shall belong to her master, and he shall go out*

junction and indicates that there is a connection between this chapter and the previous one, which described the Ten Commandments and the Altar. Just as those commandments were given at Sinai, so were these, and the Sanhedrin and the Temple must be located near one another, as noted above (Rashi).

אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם — *That you shall place before them.* Moses was commanded to teach not only the laws, but their underlying principles and reasoning, so that the people would understand them fully and be able to apply them properly, as situations arise. The laws must be *placed before them*, in their fullness, like a table that is set and ready for a meal (Rashi).

Disputes must be brought before *them*, i.e., before Jewish judges, who will rule according to the laws of the Torah. For Jews to bring their case before a gentile court — even if their laws are the same in a particular instance — is a desecration of God's Name because it is tantamount to a public declaration that their system of justice is superior to that of the Torah (Rashi).

2-6. Jewish bondsmen. On the surface it seems strange that the Torah's civil laws should begin with the laws of servitude. Ramban explains that the freedom of these servants after six years is a reminder of Israel's own freedom from Egyptian slavery. This is why Jeremiah, in the chapter of the *Haftarah*, places such importance on the freedom of bondsmen after six years, and warns that the punishment for Israel's refusal to set them free would be national exile. [One might add that this helps make us aware that our respect for another's person and property should be heightened by the realization that our own freedom and right to property is a Divine gift, something that is ours only because God removed us from an all-embracing slavery. Furthermore, the fact that a bondsman goes free in the seventh year is a reminder of the seventh day of Creation, which recalls that God created the universe in six days and rested on the seventh.]

[Just as a Jew must have the mental attitude that all of his work is done when the Sabbath arrives, even though his desk or workbench may be piled high, the master of a bondsman frees him in the seventh year without charging him for his freedom. Even though the purchase represented a major investment, the purchase is valid for six years only, just as the workweek is for six days.]

The first words of the passage imply that if a Jew has the choice of buying a Jewish bondsman or a gentile slave, he should purchase the Jew, even though it would be more economical for him to buy or hire a gentile. If a fellow Jew is in such financial distress that he must sell his services, his

brethren are morally obligated to help him (Or HaChaim).

2. בִּי תִקְנֶה — *If you buy.* There are two ways in which a Jew can become a bondsman: He can sell himself as an escape from extreme poverty (Leviticus 25:39), or he may be a thief who is sold by the court to raise funds to pay his victims (22:2). This passage refers only to the latter case (Rashi).

3. בְּנִפּוֹ — *By himself*, i.e., unmarried. The next verse's provision that the bondsman's master may have him live with a non-Jewish maidservant applies only if the bondsman was married. But if he was single — *by himself* — when he entered his servitude, he remains *by himself*, and the master may not impose a maidservant upon him (Rashi).

The Torah does not wish to create a situation described in verses 5-6, in which the bondsman prefers servitude to freedom. If he had no family of his own, he might well prefer to remain a permanent bondsman so as not to be parted from his maidservant companion. A man with a Jewish wife and children, however, will be most unlikely to prefer to remain with his non-Jewish slave family at the end of his six years. Therefore, the Torah permits him to live with a maidservant only if he has the anchor of a Jewish family.

As noted above (v. 2), this passage refers only to a bondsman sold by the court to pay victims of his theft, and it is only such a bondsman who can be forced to live with a maidservant. It may be that the Torah permits this to make the sale more attractive to potential buyers, so that he will be able to make restitution, thereby both compensating his victims and enabling him to begin a new life free from debt when his period of servitude is over. Moreover, when he goes free, his master is required to give him substantial gifts (Deuteronomy 15:14), so that he can start out with a chance to rebuild his life. As the *Chinuch* explains, all the laws of slaves, found in this *Sidrah* and elsewhere, are examples of the kindness and mercy the Torah shows — and demands of us — toward even those who might be regarded as the least worthy members of society.

וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמוֹ — *His wife shall leave with him.* The verse refers to the Jewish wife to whom the bondsman was married before he began his servitude. This is not to imply that she was enslaved or in any other way obligated to her husband's master. Rather, since the bondsman's family would be without a breadwinner during his six years, the Torah shows them mercy by requiring the master to support them. It is this condition of dependency upon the master that she and her children leave at the end of her husband's servitude (Rashi, Ramban).

4. תִּהְיֶה לַאֲדוֹנֶיהָ — *Shall belong to her master.* This term makes it clear that the woman in question is a non-Jewish

בְּלִחְדוּדֶיהָ: הַנָּאם מִימֶר יִמְר עֲבָדָא
רְחִימָנָא יְת רְבוּנִי יְת אֲתָתִי וְיָת בְּנִי לֹא
אָפֹק לְכַר חֹרִין: וְיִקְרַבְנָה רְבוּנָה
לְקַדֵּם דִּינָיָא וְיִקְרַבְנָה לְיָת דִּישָׁא אוּ לְיָת
(נ"א דִּילָנָת) מְזֻזָּא וְיִרְצַע רְבוּנָה יְת
אֲדֻנָּה בְּמִרְצָא וְיִהִי לָה עֲבָד פֶּלַח
לְעֵלָם: וְיִאָדְרוּ יוֹזְנֵי גִבְר יְת דְּרִתָּה לְאִמְרוּ
לֹא תִפּוֹק בְּמִפְקָנֹת עֲבָדֵי: אִם בִּישָׁא
בְּעֵינֵי רְבוּנָה דִּיקְיָמָה לָה וְיִפְרַקְנָה
לְגִבְר אַחֲרֵן לִית לָה רְשׁוּ לְרְבוּנָה
בְּמִשְׁלָטָה בָּה: טִּוּאָם לְכַרָּה וְיִקְיָמָה
בְּהִלְכַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲבָד לָה: יֵאָם
אַחֲרֵנְתָא יִסָּב לָה יִינָה בְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָה
לֹא יִמְנָע: יֵאָם תֵּלֶת אֲלִין לֹא יַעֲבָד

ה בָּנָפוּ: וְאִם-אָמַר יֹאמֶר הָעֶבֶד אֶהְבֵּתִי אֶת-אֲדֹנִי אֶת-
ו אֲשֶׁתִּי וְאֶת-בְּנֵי לֹא אֵצֶא חֲפָשִׁי: וְהִגִּישׁוּ אֲדֹנָיו אֶל-
הַאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוּ אֶל-הַדֹּלֶת אוּ אֶל-הַמְּזוּזָה וְרָצַע
ו אֲדֹנָיו אֶת-אָזְנוֹ בַּמִּרְצָע וַעֲבָדוּ לְעֵלָם: וְכִי-
יִמְכֹּר אִישׁ אֶת-תְּבוֹתוֹ לְאִמָּה לֹא תֵצֵא בְּצֵאת הָעֶבְדִּים:
ח אִם-רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר-לֹא יַעֲדָה וְהִפְדָּה לְעַם
ט נִכְרִי לֹא-יִמְשַׁל לְמִכְרָהּ בְּבִגְדוֹ-בָּה: וְאִם-לִבְנוֹ יִיעֲדָנָה
י בְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה-לָּהּ: אִם-אַחֲרֵת יִקַּח-לָהּ שְׂאֵרָה
יא בְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָה לֹא יִגְרַע: וְאִם-שְׁלֹשׁ-אֲלֵה לֹא יַעֲשֶׂה

רש"י

שינה. או אינו אלא לא תלא כלל העבדים בשם וביצוע, ח"ל כי ימכר לך אחיך העברי
או העבריה (דברים טו:יז) מקום עבריה לעבדי לכל יליאוסיו, מה עברי יולא בשם
ויבוצל אף עבריה יולא בשם וביבוצל. ומה לא תלא כלל העבדים, לא תלא בראשי
איברים כעבדים כעפניס. יכול העברי יולא בראשי איברים, ח"ל העברי או העבריה,
מקום עברי לעבריה, מה העבריה אינה יולא בראשי איברים אף הוא אינו יולא
בראשי איברים (מכילתא): (ח) אם רעה בעיני אדניה. שלא נשאה חן בעיניו
לכספה (סס: אשר לא יעדה. שהיה לו ליעדה ולכספיה [פ"א ולהכניה] לו לאשה,
וכסף קנייתה הוא כסף קדושה. וכאן רמז לך הכחוש שמונה ביעוד רמז לך שאינה
נריכה קדושת אחרים (סס: קידושין יט: וזהו: יקח לא ימשה לפדותו ואלללל, אף
הוא מסייע בפדיונה. ומה הוא מקום שטות לה, שנגרע מפדיונה במספר השנים
שעשה אללו כאלו היא שורה אללו. כיצד, הרי שנקנה במנה ועשה אללו ב' שנים,
אזמרים לו יודע היית שפדיונה ללללל ללללל ללללל שש [שנה]. נמלא שקיות עבדות כל שנה
ושנה בששית המנה, ועשה אללך ב' שנים, הרי שלשית המנה. כול שני שלשיות
המנה ותלא מאללך (קידושין יד: לעם נכרי לא ימשה למכרה. שאינו ראוי
למכרה לאחר לא האדון ולא האב (קידושין יט: בבגדו בה. אם בל לבגדו בה שלא
לקיים בה מלכות יסוד. וכן אביה מאחר עבדו בה ומכרה לה (מכילתא: קידושין יט:)
(ט) ואם לבנו ייעדנה. האדון, מלמד שאף בנו קם תחתיו ליעדה אם ירלה אביו
(סס ושס יז: ואינו לריך לקדשה קדושין אחרים אלא אומר לה הרי את מיועדת לי
בכסף שקיבל אריך דמך (קדושין יט: במשפט הבנות. שאר כסות ועונה
(מכילתא: י) אם אחרת יקח לו. עליה (סס: שארה בכותה ועונתה לא
יגרע. מן האמה שיעד לו כנר (סס: שארה. מזונית: בכותה. כמשפט: עונתה.
תשמיש (סס: כחכות מז: (יא) ואם שלש אלה לא יעשה לה. אם אחת
מלללל אלה לא יעשה לה. ומה הן השלש, ייעדנה לו או לבנו או ירע מפדיונה ותלא,
זה לא יעדה לו לא ולא לבנו והיא לא היה בידה לפדות את עמה (מכילתא):

maid-servant, who is herself the property of the master and was mated with the bondsman to give birth to slaves for their master. If she were Jewish, neither she nor her children would belong to him (*Rashi*; *Ramban*).

5-6. The Torah disdains the bondsman who spurns his freedom and chooses to debase himself by remaining under the patronage of a master and living with his slave companion and children. The ceremony that extends his servitude emphasizes his *ear* and a *door*. The Sages explain this in the light of the following: (a) God says *the Children of Israel are My servants* (*Leviticus* 25:55), but this bondsman is so degraded that he has chosen to be the servant of a servant (*Kiddushin* 22b). (b) Our passage refers to a thief who was sold by the court, as noted above. (c) The doorway symbolizes freedom, for it was against their doorposts that the Jews

שחרי העבריה אף היא יולאה בשם, ואפילו לפני שש אם הביאה סימנין יולאה (קדושין יד: שאלמך אחיך העברי או העבריה (דברים טו:יז) מלמד שאף העבריה יולאה בשם: (ה) את אשתי. הספחה: (ו) אל האלהים. לבית דין, לריך שימלך במוכריו שמכרוהו לו (מכילתא): אל הדלת או אל המזוזה. יכול שחאה המזוזה כשרה לרעו עליה, ח"ל ונמחה באזנו ובדלת (דברים טו:יז) בדלת ולא במזוזה. הא מה ח"ל או אל המזוזה, הקים דלת למזוזה, מה מזוזה משומד אף דלת משומד (מכילתא: קידושין כב:): ורצע אדוניו את אזנו. הימנית. או אינו אלא אף שאלל, תלמוד לומר און און לגרירה שזה, נאמר כאן ורע אדוניו את אזנו ונאמר במלועז תוך אזנו הימנית (ויקרא יד:יז) מה הלא הימנית אף בלן הימנית. ומה ראה און להלעז מכל שאר אברים שבגוף. אמר ר' יוחנן בן זכאי און און ששמעה על הר סיני לא נגטבו (לעיל כ"ג) והלך וגנב, תרע (מכילתא). ואם מוכר עמלו, און ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כה:יג) והלך וקנה אדון לעמלו, תרע. ר' שמעון היה דורש מקרא זה כמין חומר. מה נאמנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית, אמר הקב"ה, דלת ומזוזה שהיו עדים במלכים כשפסחתי על המשקוף ועל שמי המזוזה ואמרת: כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם (סס) ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעמלו, ירע בפניס (קידושין כב:): ועבדו לעולם. עד היובל. או אינו אלא לעולם כמשמט, ח"ל ואם אל משפחתו תאבדו (ויקרא כה:יג) מגיד שחמשים שנה קרוים עולם. ולא שיהא עובדו כל ל' שנה, אלא עובדו עד היובל בין סמך בין מופלג (מכילתא: קידושין טו:). (ז) ובי ימכר איש את בתו לאמה. בקטנה הכחוש מדבר. יכול אפילו הביאה סימנים, אמרת קל וחומר, ומה מכורה קודם לכן יולאה בסימנין, כמו שכתוב ויולאה חנם אין כסף (להלן פסוק יח) אטו דורשים אחות לסימני נערות (קידושין ד:), שאינה מכורה אינו דין שלא חמכר (מכילתא: ערכין כט:): לא תצא בצאת העבדים. כליאת עבדים כנענים שיואלים בן ועין, אבל זו לא תלא בן ועין אלא עובדת שש או עד היובל או עד שחביא סימנין, וכל הקודם קודם לחירוקה, וטות לה דמי עינה או דמי

in Egypt placed some of the blood of the *pesach*-offering just before they were freed, and this caused the Angel of Death to pass over the Jewish homes (12:22-23). Against this background, the Sages expound that the *ear* that heard at Sinai the commandment not to steal [and, after having stolen and been sold into servitude, spurned the opportunity to go free after six years] should be bored with an awl. And the Jew, who prefers to be a servant of a human master rather than owe his allegiance entirely to the One Master, has rejected the lesson of the *doorpost* in Egypt. Therefore, the boring is done against a door (*Kiddushin* 22b).

6. אֶל-הָאֱלֹהִים — *To the court*. Since the judges were the ones who sold him, they should be involved in his decision to extend his term (*Rashi*). The court will attempt to convince

by himself. ⁵ But if the bondsman shall say, "I love my master, my wife, and my children — I shall not go free"; ⁶ then his master shall bring him to the court and shall bring him to the door or to the doorpost, and his master shall bore through his ear with the awl, and he shall serve him forever.

"Sale" of a Daughter ⁷ If a man will sell his daughter as a bondswoman, she shall not leave like the leavetaking of the slaves. ⁸ If she is displeasing in the eyes of her master, who should have designated her for himself, he shall assist in her redemption; he shall not have the power to sell her to a strange man, for he had betrayed her. ⁹ If he had designated her for his son, he shall deal with her according to the rights of the young women. ¹⁰ If he shall take another in addition to her, he shall not diminish her food, her clothing, or her marital relationship. ¹¹ If he does not perform these three

the bondsman not to go through with his foolish decision.

The court is called *Elohim*, a word that also means God, because the court carries out God's law on earth (*Ibn Ezra*), and because God's Presence and influence rests upon the judges (*Ramban*).

לְעֵלָם — Forever. In this context, forever means until the Jubilee [fiftieth] Year. The Jubilee marks the end of the entire epoch, as if everything that had occurred before comes to an end and the world begins anew. Properties go back to their original, ancestral owners and all bondsmen go back to their families, even if it is still within the first six years after their sale.

7-11. "Sale" of a daughter. Until a girl reaches puberty, the Torah gives her father the right to "sell" her as a bondswoman, but, as the passage itself and the teachings of the Sages make clear, this right is given him for her benefit. He is permitted to "sell" her because the sale is expected to result in her marriage to either her master or his son. In fact, if neither of the two marries her, the Torah regards it as a betrayal of the girl (v. 8). If one of them chooses to marry her, the purchase price received by the father will constitute *קֶדוּשִׁין*, *betrothal money*, by means of which she will become consecrated to either of them (*Kiddushin* 18b), equivalent to the ring that is currently used to effect betrothal. Ordinarily, a father should not exercise his right of betrothal while his daughter is still a child (*Kiddushin* 41a), but in the case of this passage he may do so because it is an opportunity to provide for her future that would otherwise not be available (*R' Hirsch*).

The girl goes free without payment in one of three ways: (a) at the end of six years; (b) upon the advent of the Jubilee Year; and (c) when her puberty begins.

7. לֹא תֵצֵא — She shall not leave . . . Neither she nor a Jewish bondsman goes free as a result of the particular sort of mishap that would result in the freedom of non-Jewish slaves, i.e., in the event their master injures them as set forth below (see 21:26-27). If the master were to inflict such injuries on a Jewish bondsman or girl, he would be required to pay for the damages, but not free them (*Rashi*).

8. לוֹ — For himself. The word is spelled לֹא, *did not*, but it is pronounced לוֹ, *for himself*. In such cases, the word is interpreted according to the pronunciation, so that our verse indicates that the master had a moral obligation to arrange for

the marriage to take place (*Ibn Ezra*). Taking both the spelling and the pronunciation into account, the verse is stating that he did not [לֹא] designate her for himself [לוֹ], though he should have.

וְהָעֶזְרָה — He shall assist in her redemption. She and her family have the right to buy her freedom from servitude, and the master is obligated to make it easier for them to do so by assigning an unrealistically low financial value to her remaining years. For example, if she had been sold when she was five years old, her value as a maidservant in the first year would be negligible compared to that of her sixth year of servitude, when she is more mature and responsible. Thus, if she is to be redeemed after only two or three years, her master would be justified in demanding to be reimbursed for nearly all of his purchase price. Nevertheless, the Torah requires him to assist in her redemption by assigning the same value to each of her working years. Thus, if she were being redeemed after three years, he must accept no more than half of the purchase price (*Rashi*).

לְעַם נָכְרִי — To a strange man [lit. to a strange nation]. The Sages interpret the prohibition to refer to both the father and the master: Neither has the right to sell her to someone after they have betrayed her by the initial sale that did not result in marriage (*Rashi*). The literal meaning of the verse is equally valid: It is never permitted to betray a Jewish girl by selling her to a foreign nation (*R' Bachya*).

9. כְּמִשְׁפַּט הַנָּעוֹת — According to the rights of the young women, who were not sold. These rights, mentioned in the next verse, are a husband's responsibility to provide his wife with food, clothing, and marital relations (*Rashi*). Even though this woman had become his wife by means of a "purchase," she has the same rights as a wife who comes from the most distinguished family in Israel. Furthermore, the Torah cautions him that even if he takes another wife, his responsibilities to this one remain in full force.

11. שְׁלֹש־אָלֶּה — These three. If she was not married to her master, his son, or if she was not redeemed, she goes free without payment, at the conclusion of her obligated time. The Sages derive from this verse that she has a means of going free that does not apply to male bondsmen: She goes free with the onset of puberty, even if she has not worked for six years (*Rashi*).

יב לַהּ וַיֵּצֵאָה חֲנָם אֵין בְּסָף:

יג מוֹת יוֹמָת: וְאֶשֶׁר לֹא צָדָה וְהֶאֱלֹהִים אָנָּה לִידוֹ וְשִׁמְתִּי

יד לָהּ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוֹס שָׁמָּה:

יז אִישׁ עַל-רֵעֵהוּ לְהִרְגוֹ בְּעֶרְמָה מֵעַם מִזְבְּחֵי תִקְחֻנּוּ

טו לָמוֹת:

יח וּמִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת:

יט אִישׁ וּמִכְרֹו וּנְמִצָּא בִידוֹ מוֹת יוֹמָת:

יח אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת:

כ וְכִי-יִרְבֶּן אֲנָשִׁים

וְהִכָּה-אִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְּאֶגְרָף וְלֹא יָמוּת וּנְפַל

יט לְמִשְׁכָּב: אִם-יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל-מִשְׁעַנְתּוֹ וְנָקָה

כ הַמִּכָּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וּרְפָא יִרְפָּא:

כ וְכִי-יִכָּה אִישׁ אֶת-עַבְדּוֹ אוֹ אֶת-אִמְתּוֹ בַּשֹּׁבֵט וּמָת תַּחַת

שני

לה ותפוק מגן בלא כסף: יב וימחי לאנש ויקטלנה אתקטלא יתקטל: יג וירי לא כמן לה ומן קדם יי ותמסר לידה ואשוי לה אתר דערוק לתמן: יד וארי ירשע גבר על חברה למקטלה בבבילו מן מדבחי תדרבנה למות: טו ודימחי אבדיה ואמה אתקטלא יתקטל: טו ודיגנוב נפשא מן בני ישראל ויזבנה וישתכח בידה אתקטלא יתקטל: יז וירלוט אבדיה ואמה אתקטלא יתקטל: יח וארי יצאן גברין וימחי גבר לא חברה באבן או בבורמין ואר ימות ויפל לבוטל: יט אם יקום ויתהלך בכרם על בוריה ויהי זכא מוזא לחוד בוטלנה יתן ואגר אסיא ישלם: כ וארי ימחי גבר ית עבדה או ית אמתה בשלטן וימות תחת

ר"ש

מערמיין (מכילתא): מעם מזבחי. אם היה כהן ורואה לעבוד עבודה תחננו למות (מכילתא; יומא פה: טו) ומכה אביו ואמו. לפי שמלמד על החובל בחיבורי שהוא בחסלומוין ולא במיתה האלך לומר על החובל בצביו שהוא במיתה. ואינו חייב אלא בהכאה שיש בה חבורה (מכילתא; סנהדרין פה: אביו ואמו. או זה או זה (מכילתא): מות יומת. בחנק (שם; סנהדרין פד: טז) וגנב איש ומכרו. למה נאמר. לפי שנאמר כי ימלא איש גונב נפש מאחיו (דברים כד: א) חזן כי אלא איש שגנב נפש, אשה או טומטוס או אנדרוניוס שגנבו מנין, תלמוד לומר וגונב איש ומכרו. ולפי שנאמר כאן וגונב איש, חזן כי אלא גונב איש, גונב אשה מנין, תלמוד לומר גונב נפש. לכך הולכו שניהם, מה שספר זה גלה זה (מכילתא; סנהדרין פה: ו) וגנב איש בידו. שראוהו עדים שגנבו ומכרו, וגנאל כבר בידו קודם מכירה (מכילתא): מות יומת. בחנק. כל מיתה האמורה בחורה סתם, חנק היא (שם; סנהדרין פד: ו) והפסיק הענין ו' וגונב איש בין מכה אביו ואמו למקלל אביו ואמו. ונראה לי היינו פלוגתא דמר סבר מקשינן הכאה לקללה ומר סבר לא מקשינן (סנהדרין פה: ו) ומקלל אביו ואמו. למה נאמר. לפי שהוא אומר איש איש אשר יקלל את אביו וינקר (כט:), חזן כי אלא איש שקלל את אביו, אשה שקללה את אביה מנין, ח' ומקלל אביו ואמו, סתם בין איש ובין אשה (מכילתא; סנהדרין שם). ואם כן למה נאמר איש אשר יקלל, למה לא את הקטן: מות יומת. בסקילה. וכל מקום שנאמר דמיו בו, בסקילה, ובנין אז לכלם, באבן ירגמו אוסם דמיהם בס (ויקרא כז: ו) ומקלל אביו ואמו נאמר דמיו בו (שם ט; מכילתא; סנהדרין סו: יח) ובי וירבו אנשים. למה נאמר. לפי שנאמר עין תחת עין (להלן פסוק כד) לא למדנו אלא דמי אירביו אכל שבת ורפוי לא למדנו, לכך נאמר פרשה זו (מכילתא): ונפל למשכב. כתרוממו, ויפל לבוטל, לחולי שמטלו ממלאכתו: (יט) על משענתו. על כוריו וכו' (מכילתא): ונקה המכה. ובי תעלה על דערק שיהיה זה שלא הרג, אלא למדך כאן שחובשים אותו עד שגריפה אם יתרפא זה. וכן משמע, כסקס או והלך עד משענתו או ונקה המכה, אכל עד שלא יקום או לא תקה המכה (בכחות נג): רק שבתו. כטול מלאכתו מחמת החולי. אם קטע ידו או רגלו ורואין בטול מלאכתו מחמת החולי כאלו הוא שומר קשואין, שרי חף לחחר החולי חזו ראו למלאכת יד ורגל, והוא כבר נתן לו מחמת נזקו דמי ידו ורגלו, שנאמר יד תחת יד רגל תחת רגל (להלן פסוק כד; כ"ק פנ: פה: ו) ורפא. כתרוממו, ישלם שכר הרפוא (כ"ק פה: ו) ובי יכא איש את עבדו או את אמתו. בעדד כעני הכחוש מדבר. או אינו אלא בעבר, תלמוד לומר כי כספו הוא, מה כספו קניו לו עולמית חף עבד הקניו לו עולמית. והרי היה בכלל מכה איש ומת (ולעיל פסוק יב), אלא כל הכחוש והוליו מן הכלל להיות נדון בדיון יוס או יומים, שאם לא מת תחת ידו ושהה מעת לעת פטור (מכילתא): בשבט. כשיש בו כדי להמית, הכחוש מדבר. או אינו אלא אפילו חזן כי כדי להמית, תלמוד לומר כישראל ואם באבן יד אשר ימות בה הכהו (במדבר לה: ו) ו' או כלכל עץ יד אשר ימות בו הכהו (במדבר לה: ו). והלא דברים ק"ו ומה ישראל חמור חזן חייב עליו אלא"כ הכהו בדבר שיש בו כדי להמית ועל אבן שהוא כדי למות בהכאה זו, עבד הקל

ויצאה חנם. ריבה לה יניאה לזו יותר ממה שריבה לעבדים. ומה היא הניאה, למדך שחלל בסמינין, ומשה עמו (ועוד) עד שחזיא סימנין. ואם הגיעו שש שנים קודם סימנין כבר למדנו שחלל, שג' העברי או העבריה ועבדך שש שנים (דברים טו: יב), ומה האומר כאן וינאה חנם, שאם קדמו סימנים לשש שנים חלל בזה. או חזינו אומר שחלל אלא בעגרות, ח' אין בסף לרבות וינאה בעגרות. ואם לא נאמר שניהם הייתי אומר וינאה חנם זו בעגרות, לכך נאמר שניהם, שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק (מכילתא; קידושין ד: יב) מכה איש ומת. כמה כחובשים נאמרו בפירוש רולאין, ומה שבידי לפרש למה בלו כולם אפרס: מכה איש ומת. למה נאמר. לפי שנאמר ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת (ויקרא כד: ו) שומע אני הכאה בלא מיתה, ח' מכה איש ומת, חזינו חייב אלא בהכאה של מיתה. ואם נאמר מכה איש ולא נאמר ואיש כי יכה הייתי אומר חזינו חייב עד שיכה איש, הכה את האשה ואת הקטן מנין, ח' כי יכה כל נפש אדם, אפי' קטן ואפי' אשה. ועוד, חזינו נאמר מכה איש שומע אני אפילו קטן שכה והרג והא חייב, ח' ואיש כי יכה, ולא קטן שכה. ועוד, כי יכה כל נפש אדם אפי' נפלים במשעמ, ח' מכה איש, שאינו חייב עד שיכה בן קיימא הראוי להיות איש (מכילתא): (יג) ואשר לא צדה. ח' ארץ לו ולא נכחיון (ספרי במדבר לה: כב): צדה. כאן ארץ, וכן הוא אומר ואתה נדה את נפשי לקחתה (שמואל א כד: א). ולא יתכן לומר נדה ל' ה' ניד (בדראשית כז: ג) שגידת חיות חזן נופל ח' א' כפועל שלה וס' דבר בה ניד, זה שם דבר בו לדידי ופועל שלו נודה, וזה פועל שלו נד. ואומר אני שפרטו כתרוממו, ודלא כמן ליה. ונמנחם חכמו בחלק נד ליד ואין חזי מודה לו. ואם י' לחכמי באחמ ממחלוקת של נד נחכמו בחלק על נד תנאיו (ישעיה סו: יב) נדה אורה (שמואל א כב: ו) ומלן לנד עלאה ימלן (דניאל יז: כה). חף כאן אשר לא נדה לא לנד למלוא לו סוס נד מיתה, ואף זה י' להרהר עליו. מכל מקום ו' ס' א' סוף דבר) לשון חורב הוא: והאלהים אבה לידו. וזמן לידו. לשון לא חלואה חליך רעע (תהלים לא: ו) לא יאונה לנדיק כל חזן (משלי יב: כב) מתחלה הוא לי (מלכים ב ה: ו) מוזמן למלוא לו חזי עדים דבדר שיעידו, זה לא נהרג וזה לא נלה. והאק"ה חפז לטונדק ח', זה שדר במזיד יושב תחת הסולם וזה שהרג שוגג עולה בסולם, וטופל על זה שהרג שוגג והורגו, ועדים מעידים עליו ומחייבים אותו לגלות. נמאל זה שהרג בשוגג גולה וזה שהרג במזיד נהרג (מכילתא; מכות י: ו) ושומתי לך מקום. חף במדבר, שגוט שמואל וזה מקום קולטו, זה מחנה לוי (מכילתא; מכות יב: ו) ובי יודד. למה נאמר. לפי שנאמר מכה איש וגו' (ולעיל פסוק יב) ושמע אני אפילו והרג גוי ורופא הסמיח ושלח בית דין שמיים במלוקי ארבעים והאב המכה את בנו והרג הרודה את תלמידו והשוגג, ח' ובי יודד, ולא שוגג, (על רעהו, ולא על עבדו), להרגו בערמה, ולא שלח בית דין והרופא והרודה בנו ותלמידו, שאף על פי שכן מוזין חזן

for her, she shall leave free of charge, without payment.

Murder and Manslaughter ¹² One who strikes a man so that he dies, shall surely be put to death. ¹³ But for one who had not lain in ambush and God had caused it to come to his hand, I shall provide you a place to which he shall flee.

¹⁴ If a man shall act intentionally against his fellow to kill him with guile — from My Altar shall you take him to die.

¹⁵ One who strikes his father or mother shall surely be put to death.

¹⁶ One who kidnaps a man and sells him, and he was found to have been in his power, shall surely be put to death.

¹⁷ One who curses his father or mother shall surely be put to death.

¹⁸ If men quarrel and one strikes his fellow with a stone or a fist, and he does not die but falls into bed: ¹⁹ If he gets up and goes about outside under his own power, the one who struck is absolved. Only for his lost time shall he pay, and he shall provide for healing.

Killing of a Slave ²⁰ If a man shall strike his slave or his maid servant with the rod and he shall die under

12-14. Murder and manslaughter. Murder incurs the death penalty, but only if it is premeditated. In that case, it is forbidden to spare the murderer, even if he is a distinguished person whose services are needed by the nation. Even if he is a Kohen and is about to perform the service on the Altar, he must be removed to suffer his penalty. However, if someone killed through carelessness, but unintentionally — for example, he had not lain in ambush — he is not deserving of death, though his crime should be punished. For such an offender, the penalty is exile in specially designated cities. The nature of the crime that incurs exile and the other related laws are found in *Numbers 35* and *Deuteronomy 19*.

In describing the case of an accidental homicide, the Torah says *God had caused it to come to his hand*. It is a fundamental principle of the Torah that events are not haphazard. Always there is the guiding hand of God. "Sudden, coincidental" happenings only seem to be so. When someone is struck by the tragedy of having unintentionally killed a fellow human being, surely a traumatic experience, he should realize that since *God had caused it*, it indicates that he must have committed some sin or crime that went unpunished, and that his current victim must have been guilty of a capital offense that went undetected. By causing one person to cause the other's death, God was squaring the accounts, for God's justice is unimpeachable; it is only we who are incapable of comprehending it.

15. וְנִקְבָּה אָבִיו וְאִמּוֹ — One who strikes his father or mother. One who strikes his parents is liable to death if he caused a bruise. This is in contrast to an ordinary assault, for which the perpetrator would pay damages, if any, regardless of whether he caused a bruise.

16. וְגֵבַהּ אִישׁ וְקִדְּרָה — One who kidnaps a man. Citing a parallel verse in *Deuteronomy 24:7*, *Rashi* comments that kidnapers are liable to the death penalty only if they forced the victim to work for them and then sold him into slavery.

וְנִמְצָא בְיָדוֹ — And he was found to have been in his power. The verse cannot mean that the victim is physically under the control of his kidnaper, because, as noted above, he had already been sold as a slave. *Rashi* explains, therefore, that there must be witnesses to all parts of the crime, when he

was in the criminal's power: both the kidnaping and the sale [and, presumably, compelling the victim to work]. Circumstantial evidence or confession to any part of the crime are not acceptable (*Rashi*, according to *Divre David*).

To show how seriously the Torah regards this sin, it is placed between the two sins of striking and cursing parents. Similarly, in the Ten Commandments, kidnaping — *you shall not steal* (20:13) — is placed between the sins of adultery and bearing false witness (*R' Bachya*).

17. מוֹת יוֹקֵחַ — Shall surely be put to death. The Sages derive that the manner of the death penalty is stoning, which is imposed upon one who strikes his parents (v. 15). The reason for the harsher punishment is because a stronger deterrent is needed to prevent cursing, since it can come so easily when one loses his temper. Alternatively, since a curse punishable by death must include the use of God's Name, one who curses his parents has combined a violation of their honor with contempt for God (*Ramban*).

18-19. וְכִי-יִרְבֹּץ אָנָּשִׁים — If men quarrel. The Torah discusses a case where a person struck his fellow a blow powerful enough to kill him, even if it was only with his fist, which is not ordinarily lethal. If the victim was so badly injured that there is a reasonable chance that he may die, the court jails the aggressor pending the victim's recovery, because if there is a fatality, the attacker may be liable to the death penalty. Once the victim is able to go out under his own power and the court concludes that his life is no longer in danger, even if he needs a cane or crutch, the attacker is freed from confinement. If the victim, in his weakened condition, should die because he failed to take proper precautions, it is not a capital case (*Ramban*; *R' Bachya*).

19. וְנָסָה . . . שְׂכָתוֹ — Lost time . . . healing. The attacker is responsible to pay for the victim's loss of earnings and for his medical expenses. However, the payment for medical care must go directly to cover the expenses. If the victim prefers to keep the money and forgo the necessary care, the attacker need not pay (*ibid.*).

20-21. Killing of a slave. Since the slave of this passage is called his master's *property*, he can only be a non-Jewish

יָדָה אֶת־נָפְלֵי יִתְדָן: כֹּא בְרַם אִם יוֹמָא או
תְּרִין יוֹמִין יִתְקַן לֹא יִתְדָן אֲרִי כִסְפָּה הוּא:
כֹּכ אֲרִי יִנְצוּן גְּבָרִין וְיִמְחוּן אֶתְמָא מַעֲדִיא
וְיִפְקוּן וְלִדְהָא לֹא יְהִי מוֹתָא אֶתְגַּבְּהָא
יִתְגַּבִּי בְּמָא דִּישׁוּי עֲלוּהִי מְרִי דְאֶתְמָא
וְיִתְן עַל מִימְר דִּינָנָא: כֹּג וְאִם מוֹתָא יְהִי
וְתִתְּן נִפְשָׁא חֶלְף נִפְשָׁא: כֹּד עֵינָא חֶלְף
עֵינָא שְׂנָא חֶלְף שְׂנָא יָדָה חֶלְף יָדָה
רִגְלָא חֶלְף רִגְלָא: כֹּה בְּנֹאֲהָ חֶלְף בְּנֹאֲהָ
פְּדֻעָא חֶלְף פְּדֻעָא מִשְׁקוּפִי חֶלְף מִשְׁקוּפִי:
כֹּו וְאֲרִי יִמְחִי גְבֵר יִתְ עֵינָא דְעֶבְדָּהּ או יִתְ
עֵינָא דְאֶתְמָה וְיִחְבְּלָנָה לְכָר חוֹרִין
יִפְטָרְהָ חֶלְף עֵינָה: כֹּו וְאִם שְׂנָא דְעֶבְדָּהּ
או שְׂנָא דְאֶתְמָה יִפֹּל לְכָר חוֹרִין
יִפְטָרְהָ חֶלְף שְׂנָה: כֹּח וְאֲרִי יִגַּח תּוֹרָא יִתְ
גְּבֵרָא או יִתְ אֶתְמָא וְיִמּוֹת אֶתְדִּנְמָא
יִתְרַגֵּם תּוֹרָא לֹא יִתְאֲכַל יִתְ בִּסְרָה
וְיִמְרָה דְתּוֹרָא יְהִי וְיִפְאָה: כֹּט וְאִם תּוֹרָ

יָדָה נָקָם יִנְקָם: אֲךָ אִם-יּוֹמִים אֹו יוֹמִים יַעֲמֹד לֹא יִקָּם כִּי
כִסְפּוֹ הוּא: וְכִי-יִנְצוּ אֲנָשִׁים וְנִגְפּוּ אִשָּׁה
הָרָה וְיִצְאוּ יִלְדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אִסּוֹן עָנּוּשׁ יַעֲזֹשׁ בְּאִשָּׁר
יִשִּׁית עָלֶיהָ בְּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בְּפִלְלִים: וְאִם-אִסּוֹן יִהְיֶה
וְנִתְּמָה נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ: עֵין תַּחַת עֵין שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד
תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רֶגֶל: בּוֹיָה תַּחַת בּוֹיָה פָּצַע תַּחַת
פָּצַע חֲבוּרָה תַּחַת חֲבוּרָה: וְכִי-יִכֹּה
אִישׁ אֶת-עֵין עֶבְדּוֹ אוֹ-אֶת-עֵין אִמּוֹתָהּ לְחִפְשִׁי
יִשְׁלַחְנוּ תַּחַת עֵינָו: וְאִם-שֵׁן עֶבְדּוֹ אוֹ-שֵׁן אִמּוֹתָהּ יִפֹּל
לְחִפְשִׁי יִשְׁלַחְנוּ תַּחַת שְׁנּוֹ:
וְכִי-יִגַּח שׂוֹר אֶת-אִישׁ אוֹ אֶת-אִשָּׁה וְנָתַן סָקוֹל יִסְקֹל
הַשׂוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת-בְּשָׁרוֹ וּבְעַל הַשׂוֹר נָקִי: וְאִם שׂוֹר

ר"ט

נִבְרָח "א" בלע"ז. הכל לפי מה שהוא, אם יש בו פחת דמים טוהר נזק, ואם נפל למשכב
טוהר נזק ורפוי ובשם ולעזר. ומקרא זה יתר הוא, ובהובל (ב"ק פד.) דרשו
רבותינו לחייב על העזר אפילו במקום נזק, שאם פ"ט טוהר לו דמי ידו אין פוטרין אותו
מן העזר לומר הואיל וקנה ידו יש עליו לחסכה בכל מה שיראה, אלא אומרים יש לו
לחסכה כסם שאינו מלעזר כל כך, וזה חסכה צברו ולעזרו (שם פה): חבורה. היא
מכה שהם נלרר בה ואינו יולא אלא שמאדים הבשר כנגדו, ולשון חבורה טק"ל
בלע"ז, כמו וגמר חבורותיו (ירמיה יג:כג). ותרומו משקופי, ל' חכמה, בטור"ל
בלע"ז. וכן שופוט קדים (ובראשית מאז): שקיפן קדום, חכמות ברוח. וכן על
המשקוף (לעיל יבז) על שם שהלכת טוקש עליו: (בב) את עין עבדו. כנשני, אבל
עברי אינו יולא בן עטין, כמו שאמרנו אלא לא חלל כלאש העבדים (לעיל פסוק ז):
תחת עינו. וכן ב"ר ראשי אברים, אלכמות הידים והרגלים ופסי אונים והחוטם
וראש הגויה שהוא גיד האמה (קדושין כה). ולמה נאמר שן עטין, שאם נאמר עין ולא
נאמר שן הייתי אומר מה עין שנכרע עמו חף כל שנכרע עמו, והרי שן לא נכרע עמו.
ואם נאמר שן ולא נאמר עין הייתי אומר אפי' שן חטוק שיש לה חליפין, לכך נאמר
עין (שם כד): (בב) ובי יגח שור. אחד שור ואחד כל בהמה וקיה וטוף, אלא שדבר
הכחוש בהווה (מכילתא: ב"ק נד): ולא יאכל את בשרו. ממשמע שנה' סקול
יסקל השור איני יודע שהוא נבלה ונבלה חסורה באכילה, אלא מה ח"ל ולא
יאכל את בשרו, שאפילו שחטו לאחר שנגמר דינו חסור באכילה. בהנאה
מנין, ח"ל ובעל השור נקי, כלשם האומר לחברו ואל פלוני נקי מנכסיו ואין לו
בהם הנאה של כלום. וזה מדרשו (בבא קמא מא). ופשוטו כמשמעו, לפי
שנאמר במועד וגם בעליו יומת הולך לומר כסם ובעל השור נקי (מכילתא):

slave. Even though the master beat his slave with the rod, which he normally uses to enforce discipline, he is liable to the death penalty if he beats him so viciously that he kills him. However, if the slave lives for at least a full twenty-four-hour period, there is no death penalty, because the master had a right to impose discipline and it is assumed that he did not intend to kill a valuable property. Indeed, *Rambam* rules that if the master struck his slave with a rock or some other potentially lethal weapon — one that is not normally used for chastisement — he would be liable to the death penalty even if the slave lingered on for a year before he died of the blow, because such an assault goes beyond any reasonable means of imposing discipline.

לא כ"ש (מכילתא): נקם ינקם. מיחת סיף. וכן הוא אומר חרב טוקמת נקם בריח
(ויקרא כז:ה; מכילתא: סנהדרין כב): (בב) אך אם יום או יומים יעמד לא יקם.
אם על יום אחד הוא פטור על יומים לא כ"ש. אלא יום שהוא כיומים, ואיזה,
זה מעט לעת (מכילתא): לא יקם כי בסופו הוא. הא אחר שהיה, חף על פי ששהיה
מעט לעת קודם שמת, חייב (סס): (בב) ובי ינצו אנשים. זה עס זה, ומכיוון
להכות את חברו והכה את האשה (סנהדרין עט): וגגפו. אין נגיפה אלא לשון
דחיפה והכאה, כמו פן תגוף באבן רגלך (תהלים נא:יב) ובטרים יתגפו רגליכם
(ירמיה יג:טז) ולגלן ענף (ישעיה תריז): ולא יהיה אסון. בלשה (סנהדרין עט):
ענוש יענשו. לשלם דמי ולדות לבעל. שמן אוחה כמה היחה ראויה להמכר בשוק
להעלות דמיה בשביל הריגה (ב"ק מט): ענוש יענשו. יגבו ממנו ממון, כמו וענשו
אותו מאה כסף (דברים כז:ט; מכילתא): כאשר ישית עליו וגו'. כשישכענו
הבעל כב"ד להשית עליו עונש על כך: ונתן. המכה דמי ולדות: בפללים. על פי
הדיינים (מכילתא): (בב) ואם אסון יהיה. בלשה: ונתתה נפש תחת נפש,
רבותיו חולקים בדבר. ש' אומרים נפש ממה, ויש אומרים שמון אכל לא נפש ממה,
שהמכיוון להרוג את זה והרג את זה פטור ממימה ומשלם לורשיו דמיו כמו שהיה
נמכר בשוק (מכילתא: סנהדרין עט): (בב) עין תחת עין. סימא עין חברו טוהר
לו דמי עינו כמה שפחתו דמיו למכור בשוק, וכן כולם, ולא נטילת אבר ממש, כמו
שדרשו רבותינו בפ' החובל (בבא קמא פג:פד): (בב) בויה תחת בויה. מכות
אם. ועד עכשיו דבר בחבלה שיש בה פחת דמים, ועכשיו בשאין בה פחת דמים אלא
לער, כגון כווי בשפול על לפרטיו, אומרים כמה אדם כיוולא בזה רולה לטול להיות
מלעזר כך (מכילתא: ב"ק פד): פצע. היא מכה המוילא דם, שפלט את בשרו,

22-25. Penalty for bodily injury. This brief passage deals with three issues: (a) the penalty for causing a miscarriage [v. 22]; (b) whether there is a death penalty for someone who intended to kill one person but unwittingly killed someone else [v. 23]; and (c) the penalty of "an eye for an eye," which has been the cause of so many ignorant attacks on Judaism [vs. 24-25].

22. — וְכִי-יִנְצוּ אֲנָשִׁים. Unlike the dispute of verse 18, which began as a verbal argument and escalated into violence, this is a dispute in which the parties were trying to kill one another. In the course of their fight, a pregnant woman came by and a blow that was intended for one of the disputants struck her. In this verse, the case is that the blow

his hand, he shall surely be avenged. ²¹ But if he will survive for a day or two, he shall not be avenged, for he is his property.

Penalty for Bodily Injury ²² If men shall fight and they collide with a pregnant woman and she miscarries, but there will be no fatality, he shall surely be punished as the husband of the woman shall cause to be assessed against him, and he shall pay it by order of judges. ²³ But if there shall be a fatality, then you shall award a life for a life; ²⁴ an eye for an eye, a tooth for a tooth, a hand for a hand, a foot for a foot; ²⁵ a burn for a burn, a wound for a wound, a bruise for a bruise.

²⁶ If a man shall strike the eye of his slave or the eye of his maidservant and destroy it, he shall set him free in return for his eye. ²⁷ And if he knocks out the tooth of his slave or the tooth of his maidservant, he shall set him free in return for his tooth.

Death Caused by an Animal ²⁸ If an ox shall gore a man or woman and he shall die, the ox shall surely be stoned; its flesh may not be eaten and the owner of the ox shall be innocent. ²⁹ But if it was an ox

caused her to lose her child, but she was unharmed. In the next verse, she was killed, and in verses 24-25, she was injured.

וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן — But there will be no fatality. The mother did not die or suffer an injury, but she lost her fetus.

כְּאִשּׁוֹר יִשִּׁית — Shall cause to be assessed. Causing the death of a fetus is not a capital offense, but the person responsible must pay damages. These damages are assessed by the court in response to a claim made by the father. Such monetary damages are computed in the following manner: The court evaluates the woman as if she were a slave with a market value. She would be worth more when she is pregnant, because a prospective buyer would receive not only her services, but also her newborn as a slave. The reduction of value as a result of the accident is the damage that the court requires the assailant to pay (*Rashi*). Such a method can be employed regardless of whether or not slavery is practiced. A person's "market value" consists of an assessment of his life expectancy, health, talent, experience, and so on, as if such a person's services could be "purchased" for the rest of his life. If the person were injured, his "value" would go down according to the extent that his abilities were impaired.

וְאִם-אָסוֹן יִהְיֶה — But if there shall be a fatality. If the woman dies, there is a new legal problem. It is clear from verses 13 and 14 that only premeditated murder incurs the death penalty. In our verse, there is an intent to kill — the men were trying to kill one another — but there was no intent to kill her. Is this considered sufficient intent to incur the death penalty? The Sages disagree regarding this point (*Sanhedrin* 79a). If it is, then a life for a life is meant literally; the assailant receives the death penalty. If it is not sufficient intent, the above phrase refers to damages, i.e., he must pay her monetary value (*Rashi*).

עֵין תַּחַת עֵין — An eye for an eye. In case there was no fatality, but the woman suffered injuries, the assailant must pay damages to her, which are computed as explained above (v. 22).

It is clear from the Talmud (*Bava Kamma* 83a-b) and the *Mechilta* that this term was always known to mean, as the Oral Law explains it, that the responsible party must pay the monetary value for an eye, in restitution for the eye that he had blinded. Never was there a Jewish court that ever

blinded or otherwise inflicted a physical injury in revenge or retribution; the only corporal punishments ever imposed are the death penalty and lashes, where provided by the Torah. The question that remains, however, is why the Torah expressed this monetary punishment in terms that could be taken literally to mean that Jewish courts routinely mutilate people. *Rambam* and other commentators explain that in the Heavenly scales, the perpetrator *deserves* to lose his own eye — and for this reason cannot find atonement for his sin merely by making the required monetary payments; he must also beg his victim's forgiveness — but the human courts have no authority to do more than require the responsible party to make monetary restitution. See also *Leviticus* 24:17-22.

כְּנִיָּה — A burn. This verse involves injuries that do not decrease the value of the victim; there is no damage, only pain. By including such instances among the list that require payment, the Torah indicates that an assailant must make restitution for inflicting pain. Up to now, we have four types of payment for bodily harm: נֶזֶק, loss of value; צָעַר, pain; רַפּוּי, medical costs; and שָׂכָר, loss of income. There is a fifth payment, as well: בִּשְׁמָה, humiliation, which the Sages derive from *Deuteronomy* 25:11.

26-27. In order to deter the owners of non-Jewish slaves from mistreating them, the Torah provides that a slave may go free if such treatment results in the permanent loss of an organ (*Ibn Ezra*).

28-32. Death caused by an animal. After having discussed the laws of people who kill or inflict damage upon other human beings, the Torah goes on to the laws of animals that kill people and the consequences to the owners, if they were negligent. Generally speaking, there are two broad categories of animal damage: when it causes harm intentionally, and when the damage results from its normal activities, without any intent on its part. For a domestic animal to go berserk and attack someone or something is uncommon — not the sort of activity that its owner could have expected. Since such behavior is highly unusual, the owner is not expected to be vigilant against it; his responsibility increases if the animal's dangerous nature becomes confirmed. Although a man-killing beast is always put to death, how its owner is treated depends on whether or not he had been

נגח הוא מתמל שלשם והועד בב'עליו ולא ישמרנו
 והמית איש או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת: אם
 כפר יושת עליו ונתן פדיו נפשו ככל אשר יושת עליו:
 או בן יגח או בת יגח כמשפט הזה יעשה לו: אם עבר
 יגח השור או אמה בסף שלשים שקלים יתן לאדניו
 והשור יסקל: וכי יפתח איש בור או כי יכרה
 איש בר ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור: בעל
 הבור ישלם בסף ישיב לבעליו והמת יהיה לו: וכי
 יגף שור איש את שור רעהו ונת ומכרו את השור
 החי ונחצו את כספו וגם את המת יחצו: או נודע כי
 שור נגח הוא מתמל שלשם ולא ישמרנו בעליו שלם
 ישלם שור תחת השור והמת יהיה לו: כי יגב
 איש שור או אשה וטבחו או מכרו חמשה בקר ישלם

יג בקמץ
 לא לב

לג

לד

לה

לו

לז

כ"ה

בגופו בין ברגליו בין שנשכו בזניו כולו בכלל גניפה הם, שאין גניפה אלא לשון מכה
 (מכילתא): שור איש. שור של חי: ומכור את השור וגו'. ששים הכתוב מדבר.
 שור שור ר' שמית שור שור ר' בן שהנבלה שור הרבה בין שהיא שור מעט, כשטול
 זה חצי הכי וחצי המה וזה חצי הכי וחצי המה נמאל כל' מפסיד חצי נוק שהזיקה
 המיתה. למדנו שהסם משלם חצי נוק, שכן השוין אחת למד לשלשין שוין כי דין החס לבס
 חצי נוק, לא פחות ולא יותר. או יכלוף בשלשין שוין בדמיהן כשהן חיים אמר הכתוב
 וחצי את שניהם. אם אמרת כן פעמים שהמזיק משכר הרבה כשהנבלה שור לימכר
 לעובד כוכבים הרבה יותר מדמי שור המזיק, ואי אפשר שיאמר הכתוב שהיא המזיק
 כשכר. או פעמים שהמזיק נטול הרבה יותר מדמי נוק שלם, שהי דמי שור המזיק שוין
 יותר מכל דמי שור המזיק, ואם אמרת כן הרי חס חמור ממועד. על כרחך לא דבר
 הכתוב אלא בשוין. ולמדנו שהסם משלם חצי נוק וכן השוין תלמוד לשלשין שוין
 שכן [משלם חצי נוק ונש] שוין לו את הנבלה ומה שפסדו דמיו כשנולד המיתה נטול חצי
 הפסד והזקק (כ"ה לר). ולמה אמר הכתוב בלשון הזה ולא אמר ישלם חציו. ללמד שאין
 הסם משלם אלא מגופו, ואם נגח ומה חצי המזיק נטול אלא הנבלה, ואם אינה מגעת
 לחצי נוקו יפסיד, או שור שור מנה שנגח שור שור חמש מאות או חצי נטול אלא חס
 השור, שלא נחייב הסם לחייב חס בעליו חס הנבלה ומה שפסדו דמיו כשנולד המיתה נטול חצי
 נודע. או לא היה חס אלא נודע כי שור נגח הוא חס ומתמול (ומשלשום, הרי
 ג' גניחות (מכילתא): כ"ה כג): שלם ישלם שור. נוק שלם: והמת יהיה לו. לניוק,
 ועליו ישלם המזיק עד שישלם ניוק כל נוק (מכילתא): כ"ה יז): (לז) חמשה בקר
 וגו'. אמר ר' יוחנן בן זכאי חס המוקס על כבודו של בריות. שור שהזקק ברגליו
 וחצי חסו כן נגבד לנפשו על כחפו חסו, כן נשאלו על כחפו חסו, לא חילול
 ונחצה בו. אר"מ בא וראה כמה גדולה כחה של מלאכה, שור שבטלו ממלאכתו ה'
 זה שלא בטלו ממלאכתו ד' (מכילתא): כ"ה טז): תחת השור תחת השנה. שאלן
 הכתוב לומר שאין מדת תשלומי ד' וה' נהיגת אלא בשור ושה בלבד (כ"ה סז):

(בט) מתמל שלשום. הרי שלם גניחות (מכילתא): כ"ה כג): והועד בבעליו. ל'
 ההרחה בעדים (מכילתא): כ"ה כד), כמו העד הדין בנו האיש (בראשית מגג):
 והמית איש וגו'. לפי שנאמר כי יגח, אין לי אלא שהמיתו בגניחה, המיתו בגניחה
 דחיה ובטיה מניין, ח"ל והמית: וגם בעליו יומת. בידי שמים. יכול בידי אדם, ח"ל
 מות יומת המכה רוצח הוא (במדבר לה:בא) על רציחתו אתה הורגו ולי אתה הורגו
 על רציחת שורו (סנהדרין טו:). (ל) אם בופר יושת עליו. אם זה חטו תלוי, והרי
 הוא כמו אם כסף תלוה (להלן כב:כד) לשון אחר, זה משפטו שישיתו עליו כ"ד כופר:
 ונתן פדיון נפשו. דמי ניוק, דברי רבי שמעאל. ר"ע חומר דמי מניק (מכילתא): כ"ה
 מ: (לא) או בן יגח. בן הוא קטן: או בת. שהיא קטנה. לפי שנאמר והמית איש
 או אשה, יכול חטו חייב אלא על הגדולים, ח"ל או בן יגח וגו' לחייב על הקטנים בגדולים
 (מכילתא): (לב) אם עבר או אמה. כנעניים (סס): שלשים שקלים יתן. בזרית
 הכתוב הוא, בין שהוא שור אלק או בין שאינו שור אלק דברי ר' יוחנן (יד). והשקל
 משקלו ד' והזכיר שם חצי חנוקיה למשקל הישר של קלוגי" (לג) ובי יפתח איש
 בור. שהיה מכוסה וגולה: או בי בירה. למה נאמר, חס על הפתיחה חייב על הכרייה
 לא כל שכן. אלא להביא כורה אחר כורה שהוא חייב (כ"ה נא). ולא יכסנו. אם חס
 כספו פטור (סס נה). ובחופר בראש הרבים דבר הכתוב (סס מט): שור או חמור.
 הוא הדין לכל בהמה וחיה, ככלל מקום שגא' שור וחמור או למדין או חור שור משה, שגא'
 שנאמר למען ימות שורך וחמורך (להלן כג:כז), מה להלן כל בהמה וחיה כשור, שהרי
 נאמר במקום אחר וכל בהמהך (דברים הי"ד), חף כולו כל בהמה וחיה כשור, ולא נאמר
 שור וחמור אלא שור ולא אדם, חמור ולא כלים (בראש קמא יז): (לד) בעל הבור.
 בעל החקלה. חש"פ שאין הבור שלו, שנאמר בראשית כ"ה, עשאו כחפז חסו, עשאו
 להחייב עליו בזקויו (כ"ה כט): בסף ישיב לבעליו. ישיב לרבות שור כסף ואפילו
 סובין (כ"ה ז). והמת יהיה לו. לניוק. שמיין את הנבלה ונטלה בדמים ומשלם לו
 המזיק עליה תשלומי נוקו (מכילתא): כ"ה יז): (לה) ובי יגוף. ידחוף. בין בקרניו בין

warned about its proclivity to kill. Our passage deals with an animal that kills a person; later passages will deal with bodily injury and property damage.

28. *The ox shall surely be stoned.* This is not a matter of punishment for the animal, since it cannot be held responsible for its actions; nor can it be seen as a punishment for the owner, since his ox would be killed even if he was not negligent and since even an ownerless ox is put

to death if it kills a person. Rather, this is an expression of the sanctity of human life. A beast cannot be permitted to remain alive if it has caused the death of a human being, who was created in the image of God (see *Ibn Ezra*; *R' Hirsch*). *Ramban*, however, suggests that the death penalty is a deterrent against an owner's tendency to be careless in guarding his potentially dangerous animals. The fact that an ownerless animal is likewise put to death would also serve as a

that gores habitually from yesterday and the day before yesterday, and its owners had been warned but did not guard it, and it killed a man or woman, the ox shall be stoned and even its owners shall die.³⁰ When an atonement-payment shall be assessed against him, he shall pay as a redemption for his life whatever shall be assessed against him.³¹ Whether it gores a boy or it gores a girl, in accordance with this judgment shall be done to him.³² If the ox shall gore a slave or a maidservant, thirty silver shekels shall he give to his master, and the ox shall be stoned.

A Pit ³³ If a man shall uncover a pit, or if a man shall dig a pit and not cover it, and an ox or a donkey fall into it, ³⁴ the owner of the pit shall make restitution. He shall return money to its owner, and the carcass shall be his.

An Animal
Damaging
Property

³⁵ If one man's ox shall strike his fellow's ox which dies, they shall sell the living ox and divide its money, and the carcass, too, shall they divide.³⁶ But if it becomes known that it was an ox that had gored habitually, from yesterday and before yesterday, but its owner did not guard it, he shall surely pay an ox in place of the ox, and the carcass shall be his.

One Who
Steals
Livestock

³⁷ If a man shall steal an ox, or a sheep or goat, and slaughter it or sell it, he shall pay five cattle

deterrent, because it would make owners aware that they stand to lose their own valuable property if they are not vigilant.

The Torah speaks of an "ox that gores," because that is the most frequent sort of animal-inflicted damage, but the laws of the relevant passages refer equally to all animals, even to seemingly harmless roosters that cause harm by pecking.

וְלֹא יֵאָכַל — *May not be eaten.* Once the court has imposed the death penalty, the ox may not be eaten, even if it was ritually slaughtered. Moreover, the owner is forbidden to benefit from it in any other way (*Rashi*).

נָנַח הוּא — *That gores habitually.* An ox that gored three times on different days, and whose owner has been warned after each occurrence by witnesses, in court, is confirmed as a menace and its owner must guard it more stringently (*Bava Kamma* 23b-24a). Consequently, if it gets loose and kills, he is at fault and he shall die by the hand of God; this is not a court-imposed penalty (*Rashi*, et al.). Like all Heavenly imposed penalties, God judges the individual in the light of all the circumstances. If, indeed, the owner was not culpable, his punishment will be lessened or eliminated accordingly.

בִּקְרָה — *Atonement-payment.* If there are witnesses, the court is required to impose a fine upon him, which, when paid, frees him from the Heavenly death penalty (*Sforno*).

אִם בֵּן . . . אִם בַּת — *A boy . . . or a girl.* It is no excuse that their parents should have protected them from harm (*Ibn Ezra*).

עֶבֶד — *A slave.* If the victim was a non-Jewish slave, the Torah imposes a uniform fine, regardless of the sex or monetary value of the slave. The ox, nevertheless, is stoned because it killed a human being.

33-34. A pit. The Torah forbids people to leave a dangerous condition in a public place, whether it is an open pit or a slippery banana peel. This applies whether the responsible party has created the danger, by digging a pit, for example, or by uncovering someone else's previously dug pit. Furthermore, legal ownership is not a factor, since no one "owns" a public thoroughfare, but one is responsible if he created

such a potential menace there.

וְהָיָה יְהִי־הוּא — *And the carcass shall be his.* Although the animal died because of the one responsible for the pit, the carcass remains the property of its original owner. The "owner" of the pit pays the difference between the value of the live animal and that of the carcass (*Rashi*). Thus, if the carcass is stolen or goes down in value as time goes by, its owner is not reimbursed for that additional loss (*Ramban*).

35-36. An animal damaging property. It is unusual for an animal to cause intentional damage. Consequently, as noted above, once it has become established that the animal is aggressive, the owner's responsibility to guard it grows, and so does his liability for payment. As explained by the Sages, the basic rule that emerges from this passage is that the owner pays half of the damage for the first three incidents. After it has been established that the animal is habitually destructive, he is fully responsible for all damages. The Sages differ on the nature of the half-payment. According to one view, it is a fine: Theoretically, the owner should not pay because the animal's attack was unexpected, but the Torah requires him to pay half as an inducement to be vigilant. The other view is that he should be held completely responsible, but the Torah forgives half of the payment because he could not have anticipated the animal's aggressive behavior.

וְחִצּוֹ אֶת־בְּקָרוֹ — *And divide its money.* The Torah refers to a hypothetical case where both the attacking ox and its victim were of equal value. Thus, if the living animal and the carcass were to be sold and the proceeds divided, the owner of the dead ox would be reimbursed for half of his loss. As a practical matter, however, the oxen are not actually sold; rather, the owner of the attacker pays half the loss (*Rashi*).

תַּחַת הַשּׁוֹר — *In place of the ox.* Since the attacking animal was known to be dangerous, the victim must receive total reimbursement for his loss. The carcass remains his property and he receives the difference between its present value and its value when it was alive (*ibid.*).

37. One who steals livestock. The Torah decrees that one who steals an ox or sheep and sells or slaughters it must pay five times the value of the ox and four times the value of the

חֲלָף תֹּרֵא וְאַרְבַּע עָנָא חֲלָף אִמְרָא:
א אִם בְּמַחְתֶּרֶתָא יִשְׁתַּבַּח גִּבְרָא וְיִתְמַחֵי
וַיָּמוּת לִית לָהּ דָּם: ד אִם עֵינָא דְסֶהְדָּא
נִפְלַת עֲלוֹהֵי דְמָא לָהּ שְׁלָמָא יִשְׁלַם אִם
לִית לָהּ וַיִּדְבֹּן בְּגִבְתָּהּ: ז אִם אִשְׁתַּבַּחָא
יִשְׁתַּבַּח בִּידָהּ גִּבְרָתָא מִתּוֹר עַד חֲמֹר
עַד אִמְרָא כִּד אֲנֹן חֲזִין עַל חַד תִּרְיִן
יִשְׁלַם: ה אֲרִי יֵאבִיל גִּבְרָא חֲקֵל אוּ כְרָם
וַיִּשְׁלַח יָת בְּעִירָהּ וַיִּיכֹל בְּחֶקֶל אֲחֵרָן
שֹׁפֵר חֲקֵלָהּ וּשְׁפָר כִּרְמָהּ יִשְׁלַם: ו אֲרִי
יִתְפַק נֹר וַיִּשְׁבַּח כּוֹבֵין וַיִּיכֹל גְּדִישֵׁין
אוּ קִמְתָּא אוּ חֲקֵלָא שְׁלָמָא יִשְׁלַם
דְּאֲדִלֵק יָת דְּלֻקְתָּא: ז אֲרִי יִתְן גִּבְרָא
לְחִבְרָה בֶּסֶף אוּ מִנִּין לְמִשְׁרָא וַיִּתְּגַבֵּן
מִבֵּית גִּבְרָא אִם יִשְׁתַּבַּח גִּבְרָא יִשְׁלַם עַל
חַד תִּרְיִן: ז אִם לֹא יִשְׁתַּבַּח גִּבְרָא

כב א תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע-צֶאֱנָן תַּחַת הַשֶּׁה: אִם-בְּמַחְתֶּרֶת
ב יִמְצָא הַגֵּבֶה וְהִכָּה וָמָת אֵין לוֹ דְּמִים: אִם-זֶרְחָה הַשֹּׁמֵשׁ
עָלָיו דְּמִים לוֹ שְׁלָם יִשְׁלַם אִם-אֵין לוֹ וְנִמְכָּר בְּגִבְתּוֹ:
ג אִם-הִמְצָא תִּמְצָא בִידּוֹ הַגֵּבֶה מִשּׁוֹר עַד-חֲמֹר עַד-
ד שֶׁה חַיִּים שְׁנַיִם יִשְׁלַם: כִּי יִבְעֶר-אִישׁ
שְׂדֵה אוֹ-כָרֶם וְשָׁלַח אֶת-בְּעִירָהּ וּבְעֶר בְּשָׂדֶה אֲחֵר
ה מִיֵּטֵב שְׂדֵהוּ וּמִיֵּטֵב כְּרָמוֹ יִשְׁלַם: כִּי-תִצָּא
אִשׁ וּמִצָּאָה קָצִים וְנִאֲכַל גְּדִישׁ אוּ הַקֶּמֶה אוּ הַשְּׂדֵה
ו שְׁלָם יִשְׁלַם הַמִּבְעֵר אֶת-הַבְּעִירָה: כִּי-יִתֵּן
אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ בֶּסֶף אוֹ-כֵלִים לְשֹׂמֵר וְגִבֵּה מִבֵּית הָאִישׁ
ז אִם-יִמְצָא הַגֵּבֶה יִשְׁלַם שְׁנַיִם: אִם-לֹא יִמְצָא הַגֵּבֶה

שלישי

ר"ז

לרעהו (להלן פסוק ח; צ"ק סג): חיים שניים ישלם. ולא ישלם לו מחיס, אלא חיים או דמי חיים (מכילתא): (ד) כי יבער. את בעירה. ובער. כולל לשון כבסה. כמו אָנַחְנוּ וּבְעִירְנוּ (במדבר כד): בי יבער. ויִלֵּךְ בַּהֲמוֹתָיִם בְּשָׂדֶה וְכֶרֶם שֶׁל חֲבִירוֹ וַיִּזִּיק אוֹתוֹ בְּחֹתָם מִשְׁחֵי אֵלָיו, או בְּשָׂדֶה אֶת בְּעִירָהּ או בְּצִטּוֹר. ופירשו רבוטיו ושלה הוא נזק מדרך כף רגל, ובער הוא נזק השן האוכלת ומצערת (צ"ק ב): בשדה אחר. בשדה של איש אחר: מיטב שדהו ושלם. שְׁמִין אֶת הַחֲזֹק, וְאִם בָּא לְשָׂלֵם לוֹ קִרְקַע דָּמִי נִזְקוֹ יִשְׁלַם לוֹ מִמִּיטֵב שְׂדוֹתָיו, אִם הָיָה נִזְקוֹ סַעֵי יָתֵן לוֹ שֹׁה סַעֵי מִשְׁעִידֵי שֵׁשׁ לוֹ. לַמִּדֵּךְ הַכְּחוּב שֶׁהִזְקִין שְׁמִין לֹאֵם בְּעִידֵית (מכילתא): בָּבֶל קִמְתָּא (ו): (ה) כי תצא אש. אִפְּלִיו מִטְּמֵלָה (צ"ק סג): וּמִצָּאָה קֹצִיצִים. קִרְדוּ"שׁ בְּלַעֲ"ז: וְנִאֲכַל גְּדִישׁ. שְׁלַחְתָּהּ בְּקוֹלֵים עַד שֶׁהִגִּיעָה לְגִדִּישׁ אוּ לְקִמְהָ הַמְחוֹבֶרֶת בְּקִרְקַע: או הַשְּׂדֵה. שְׁלַחְתָּהּ אֶת נִירוֹ וְאִרְךָ לִינִי אוֹתָהּ פֶּסַע שְׁנֵיה (מכילתא צ"ק סג): שְׁלָם יִשְׁלַם הַמִּבְעִיר. אֶע"פ שֶׁהִלִּיךְ בְּחוּץ שֶׁלּוֹ וְהָיָה לֵאלֹהִים מִטְּמֵלָה ט' קוֹלֵים שְׁמֵאלָהּ חִיב לְשָׂלֵם, לִפִּי שְׁלָל שְׁמֵר אֶת גִּבְתּוֹ שֶׁלֹּא חָלָל חֲמוּקִי: (ו) וְגִבֵּה מִבֵּית הָאִישׁ. לִפִּי דִכְרִיו: אִם יִמְצָא הַגֵּבֶה. יִשְׁלַם הַגֵּבֶה שְׁנַיִם לְבַעֲלִים (צ"ק סג): (ז) אִם לֹא יִמְצָא הַגֵּבֶה. וְכֵן הַשּׁוֹמֵר הָיָה שֶׁהָיָה בְּעַל הַבֵּית:

sheep. Thus, in addition to the value of the stolen animal, the thief pays a fine of four times the value of an ox and three times that of a sheep. The Sages (*Bava Kamma* 79b) explain the difference between these two species. R' Yochanan ben Zakkai says that the Torah reduced the payment for a sheep because the thief suffered the embarrassment of carrying it on his shoulders as he made his escape. If the embarrassment of even a compassionless thief evokes God's pity, how much more so should we be concerned with the feelings of innocent people. R' Meir says that the theft of an ox is more serious because it causes its owner the loss of productive labor in his field. This teaches the importance that the Torah attaches to honest labor (*Rashi*).

22.

The fact that all editions of the Chumash list this as a new chapter illustrates a problem that came into being many centuries ago. In the Torah, there are no chapters. The division of the Torah into the commonly used chapters is a Christian device introduced into printed editions of the Torah by non-Jewish Italian printers. The Bible scholars re-

sponsible for the divisions did not take into account the interpretations of the Torah as it was transmitted from Sinai. Consequently, one often finds new chapters that should have been continuations of the previous ones, and long chapters that should have been divided into two.

This "chapter" is actually a continuation of the previous one. It continues the laws of thieves and their penalties. This is obvious not only from the general subject matter, but from verse 1, which speaks of *the thief*. Clearly, the reference is to the same thief who has been discussed in the earlier verses.

The following passages deal primarily with various cases of damage that one person causes another, whether through theft, negligence, or assault. The sum total of these laws makes plain that the Torah requires one to be scrupulously careful with the property of others. In an amplification of this duty, *Rambam* rules that it is forbidden to buy stolen property, for the purchaser thereby encourages thieves to ply their trade. Thus, the Torah demands not only that people do not sin, but that they not do anything that can encourage or imply approval of dishonesty in others.

in place of the ox, and four sheep in place of the sheep.

- 22** ¹ If the thief is discovered while tunneling in, and he is struck and dies, there is no blood-guilt on his account. ² If the sun shone upon him, there is blood-guilt on his account. He shall make restitution; if he has nothing, he shall be sold for his theft. ³ If the theft shall be found in his possession — whether a live ox or donkey or sheep or goat — he shall pay double.
- ⁴ If a man permits livestock to devour a field or vineyard — whether he set loose his livestock or he grazed it in another's field — from the best of his field and the best of his vineyard shall he pay.
- ⁵ If a fire shall go forth and find thorns, and a stack of grain or a standing crop or a field is consumed, the one who kindled the fire shall make restitution.
- ⁶ If a man shall give money or vessels to his fellow to safeguard, and it is stolen from the house of the man, if the thief is found he shall pay double. ⁷ If the thief is not found, then the house-

1-3. Self-defense and payment for theft. Verses 1-2 teach that, when necessary, one may kill to save his own life, but may not kill if only his property is at risk. The Torah illustrates this law through the case of a thief who is caught tunneling into a home. Since it is obvious that a householder will fight to protect his property, it may be assumed that the thief is ready to overpower him and kill, if need be. Consequently, the householder may act on the principle that *הַכָּא לְהַרְגוֹ*, if someone comes to kill you, act first and kill him. If the householder kills his presumed pursuer, therefore, he is not guilty of homicide since he is considered to have killed in self-defense. The verse explains this concept by stating that there is no blood-guilt for killing the burglar; it is as if he had no "blood," for he had already forfeited his life (*Sanhedrin 72a, Rashi*).

2. אִם-יִרְאֶה הַשֶּׁמֶשׁ — If the sun shone. According to *Rashi*, the term is allegorical: If it is as clear that the intruder means no physical harm as it is clear that the shining sun brings healing to the world, then it is forbidden for the householder to kill. An example of such clarity is the case of a father burglarizing his son, for one may be certain that a parent will not murder his child.

Onkelos, however, renders that witnesses observed the thief. Accordingly, the reference to a shining sun suggests figuratively that the event occurred during the day, when there were witnesses who saw the burglar (*Ramban*). Under such circumstances, he would not dare kill the householder because he would surely be apprehended. Consequently, it is forbidden to kill him.

שָׁלַם וְשָׁלַם — He shall make restitution. The double expression [lit. make restitution shall he make restitution] indicates that in addition to paying for the theft, the thief must pay as well for any damage he may have caused (*Sanhedrin 72a*).

וְנִמְכַּר בְּנִזְכָּתוֹ — He shall be sold for his theft. The expression his theft indicates that only a man, but not a woman, may be sold to raise the funds to pay his victim (*Sotah 23b*).

3. This law is in contrast to the earlier one (21:37), which taught the special penalty for selling or slaughtering an ox or sheep. The general rule of thieves, as taught here and below (22:8), is that they are fined an amount equal to the value of the stolen property, whether it was an animal or any other

movable item. From the word *alive*, the Sages derive that it is the thief's responsibility to return to the victim the full value of the stolen item as it was when it was stolen. If it died or merely suffered a noticeable physical deterioration, the thief keeps the stolen item because it is not considered to be the same animal that he stole. In that case the thief pays its original value, plus the fine (*Bava Kamma 64b*).

4. Damages caused by livestock. *Rashi* explains that this verse discusses damage caused by livestock, as indicated by the root *בָּעַר*, which appears three times and which, as in *Numbers 20:4*, refers to domestic animals.

This one brief verse contains several major principles of liability for damage. It includes two separate categories of damage in both of which the animal has no intention to cause harm. They are: (a) *פֶּה*, literally *tooth*, which refers to what an animal eats and, by extension, any damage caused by an act it does for pleasure, such as rubbing against a wall and toppling it in the process; and (b) *רֶגֶל*, literally *foot*, which refers to damage that it causes in the course of walking or any other normal activity. Since the verse specifies that the damage occurred in someone else's property, the Sages derive that an owner is not responsible if such damage occurred in a public area, where the animal has a right to be and behave in its normal manner. See the second chapter of *Bava Kamma*.

מִטֵּב שָׂדֵהוּ — The best of his field. If the responsible party chooses to pay with land, he must give the best of his land (*Rashi*).

5. Fire. One is responsible to tend his fire, even if he set it permissibly in his own field; hence, he must pay for damages if it gets out of control. In addition to crops being destroyed, the verse speaks of a *field* — implying the land itself — being consumed. The case is that the flames swept across a newly plowed field, drying and hardening the earth, so that it must be plowed again. If so, the one who set the fire must pay for the new expense (*Rashi*).

6-14. Laws of shomrim/custodians of other people's property. This passage discusses the laws of people who are entrusted to safeguard someone else's property. If the charge [*pikadon*] is lost, stolen, or damaged, the liability of

וַיִּתְקַרֵּב מִרִּי דְבִיתָא קָנָם דִּינָא אִם לֹא
אוֹשִׁיט יְדָה בְּמֵא דְמִסֵּר לָהּ חֲבֵרָה: ה על
כָּל פְּתָנָם דְּחֹב עַל תּוֹר עַל חֲמֵר עַל
אִמֵּר עַל כְּסוּ עַל כָּל אֲבָדְתָא דִּי יִימֵר
אָרִי הוּא דִּין לְקָנָם דִּינָא יִיעוֹל דִּין
תְּרִוּיוֹן דִּי יִחִיבֻן דִּינָא יִשְׁלַם עַל חֹד
תְּרִין לִחֲבֵרָה: ט אָרִי יִתֵּן גָּבֵר לִחֲבֵרָה
חֲמֵר אוֹ תּוֹר אוֹ אִמֵּר וְכָל בְּעִירָא לְמִשֵּׁר
וּיְמוֹת אוֹ יִתְבֵּר אוֹ יִשְׁתַּבִּי לִית דִּחְוִי:
מוֹמְתָא דִּי תְּהִי בִין תְּרִוּיוֹן אִם לֹא
אוֹשִׁיט יְדָה בְּמֵא דְמִסֵּר לָהּ חֲבֵרָה
וְיִקְבֹּל מִרְה מִנָּה מוֹמְתָא וְלֹא יִשְׁלַם:
יא וְאִם אֲתִגְנֹב אֲתִגְנֹב מִעֲמָה יִשְׁלַם
לְמִרְוּחָה: יב אִם אֲתִבְרָא יִתְבֵּר יִתְּנִיה
סְהִיד דְּתִבְרִיא לֹא יִשְׁלַם: יג אָרִי יִשְׁאֵל
גָּבֵר מִן חֲבֵרָה וְאִתְבָּר אוֹ מִית מִרְה
לִית עֲמָה שְׁלָמָא יִשְׁלַם: יד אִם מִרְה
עֲמָה לֹא יִשְׁלַם אִם אֲגִירָא הוּא עַל
בְּאִגְרָה: טו אָרִי יִשְׁדֹּל גָּבֵר בְּחִלְתָּא
דְּלֹא מִקְרָא וְיִשְׁפּוֹב גָּבֵר קִימָא

וַיִּתְקַרֵּב בְּעַל-הַבֵּית אֶל-הָאֱלֹהִים אִם-לֹא שָׁלַח יָדוֹ
בְּמִלְאֶכֶת רַעְיָהּ: ח עַל-כֵּל-דִּבְרֵי-פֶשַׁע עַל-שׁוֹר עַל-חֲמֹר
עַל-שֶׁה עַל-שִׁלְמָה עַל-כֵּל-אֲבֵרָה אֲשֶׁר יֹאמַר בִּי-הוּא
זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְבַר-שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יִרְשִׁיעַן אֱלֹהִים
ט יִשְׁלַם שְׁנַיִם לְרַעְיָהּ: פִּי-יִתֵּן אִישׁ אֶל-
רַעְיָהּ חֲמֹר אוֹ-שׁוֹר אוֹ-שֶׁה וְכֵל-בְּהֵמָה לְשֹׁמֵר וּמֵת
י אוֹ-נִשְׁבֵּר אוֹ-נִשְׁבָּה אֵין רָאָה: שְׂבַעַת יְהוָה תִּהְיֶה בֵּין
שְׁנֵיהֶם אִם-לֹא שָׁלַח יָדוֹ בְּמִלְאֶכֶת רַעְיָהּ וְלָקַח בְּעַלְיוֹ
יא יִלֹּא יִשְׁלַם: וְאִם-גָּנֹב יִגְנֹב מִעֲמֹו יִשְׁלַם לְבַעְלֵיו: אִם-
טף יִטְרֹף יִבְאֶהוּ עַד הִטְרָפָה לֹא יִשְׁלַם:
יג וְכִי-יִשְׁאֵל אִישׁ מֵעַם רַעְיָהּ וְנִשְׁבֵּר אוֹ-מֵת בְּעַלְיוֹ
יד אֵין-עֲמֹו שְׁלַם יִשְׁלַם: אִם-בְּעַלְיוֹ עֲמֹו לֹא יִשְׁלַם אִם-
טו שְׂכִיר הוּא בָּא בְּשֹׁכְרוֹ: וְכִי-יִפְתָּה
אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא-אֶרְשָׁה וְשָׁכַב עִמָּה מִקֵּד

מת מעלמו או נשבר או נשבה בחוקה ע"י לסטים, ואין רואה שיעיד בדבר:
(ו) שבעת ה' תהיה. ישבע שכן הוא כדבריו והוא לא שלח בה יד להשבע בה
לעלמו, שאם שלח בה יד והוא כן נאנסה חייב באונסים (ב"מ מה"מא). ולקח בעליו.
השבויה (ב"ק קו). ולא ישלם. לו השומר כלום: (יב) אם טרף וטרף. ע"י חיה
רעה: יבאהו עד. יביא עדים שטרפה באונם ופטור (מכילתא; ב"ק י"זא). הטרפה
לא ישלם. אינו חומר טרפה לא ישלם חלה הטרפה, יש טרפה שהוא משלם ויש טרפה
שאינו משלם. טרפה חסול ואיננו משלם, טרפה זאב ארי ודוב וגו' אינו משלם.
ומי למשך לדון כן, שהרי כתיב ומת או נשבר או נשבה (לעיל פסוק ט) מה מיתה שאין יכול
להליל אף שבר ונשבה שאין יכול להליל (מכילתא); (יג) ובי יושאל. בא ללמד על השואל
שהוא חייב באונסין: בעליו אין עמו. אם בעליו של שור אינו פטור מהשואל במלכתו
(בבא מיעטא לה); (יד) אם בעליו עמו. בין שהוא באונס מלאכה בין שהוא במלאכה
אחרת. היה עמו בשעת שאלה אינו לרדף להיות עמו בשעת שזירה ומיתה (סס): אם
שביד הוא. אם השור אינו שאלו חלל שבור, בא בשבורו ליד השוכר היה ולא בשאלה,
ואין כל הנאה שלו שהרי ע"י שברו נשמש, ואין לו משפט שאל להחייב באונסין. ולא
פירש מה דיוו אם כש"ח או כש"ג, לפיכך נחלקו בו חכמי ישראל שוכר כילד משלם, רבי
מאיר חומר חסר רבי יהודה חומר כשומר שכן (פס: פס: טו) ובי יפתה. מדבר
על לבה עד שמופת לו, וכן תרגמו וארי ישרל, שדול בשלון ארמי כפתוי בשלון עברי:

רס"י

ונקרב. אל הדיינין לדון פס זה ולישבע לו שלא שלח ידו בשלם (סס): (ח) על כל
דבר פשע. שימלא שקרן בשבועתו שיעיד עדים שהוא עלמו נגבו וירשעוהו אלהים על
פי העדים: ישלם שנים לרעהו. למדן הכתוב שהטוען בפקדון חומר נגבו דימנו
ונמלא שהוא עלמו נגבו משלם תשלומי כפל. ואומתו, בזמן שנשבע ואח"כ באו עדים.
שכן דרשו רבותינו, ונקרב בעל הבית אל האלהים, קריבה וז' שבויה היא. אחה חומר
לשבויה או אינו חלה לדון, שכיון שכל לדון וכפר חומר נגבה מדי יתחייב בכפל אם באו
עדים שהוא בידו. נלמד כחן שלוחו יד ונלמד למטה שלוחו יד, שבויה ה' תהיה בין
שניהם אם לא שלח ידו (להלן פסוק י) מה להלן שבויה אף כחן שבויה (ב"ק סג): אשר
יאמר בי הוא זה. לפי פסוקו, אשר יאמר העד כי הוא זה שנשבעת עליו הרי הוא
אלהך. עד הדיינין יבא דבר שניהם ויחקרו את העדות, אם כשרים הם וירשעוהו
לשומר זה וישלם שנים, ואם ירשעוהו את העדים שנמלאו וזממין ישלמו הם שנים לשומר.
ור"ז דרשו כי הוא זה, ללמד שאין מחייבין אותו שבויה חלל אם כן הודה במקלות חומר
כן וכך חיי חייב לך והמותר נגבו ממני (מכילתא; ב"ק קז): (ט) בי יתן איש אל
רעהו חמור או שור. פרשה ראשונה נלמדה בשומר חנם, לפיכך פטר בו את הגנבה,
כמו שכתוב וגונב מבית האיש אם לא ימלא הגנב ונקרב בעל הבית (לעיל פסוקים ר"ז)
לשבויה, למדה שפטור עלמו בשבויה זו. ופרשה זו אמורה בש"ג, לפיכך אינו פטור אם
נגנבה, כמו שכתוב ואם גנבו יגבו מעמו ישלם (פסוק יח; ב"מ נד). חלל על האונס, כמו

the custodian varies according to whether he was compensated for the task. An unpaid custodian [שומר חנם] is responsible only if he was negligent [שאינן]. A paid custodian [שכר] is expected to be more vigilant and therefore has more liability. He is responsible for loss or theft, unless the occurrence was beyond his control and can be regarded as accidental. Therefore, if they claim that the loss was one for which they are not liable, and they have no witnesses to substantiate their claim, they are required to come to the court and swear that their claim is true. They also must swear that they had not used the item for themselves and that it is indeed not in their possession. Both of the above custodians are forbidden to make personal use of the charge; if they had made such unauthorized use, they would

be considered thieves and liable in all cases, even accidental ones.

A borrower [שואל], however, is responsible for every manner of loss, unless it occurred in the course of his normal (but not abusive) use; for example, a hammer cracked while driving a nail or an ox died during normal plowing. Ramban explains that in such a case it is the owner who is at fault, for he is the one who authorized its use for those purposes; if the item could not stand the rigors of ordinary usage, the owner should not have made it available.

For the law of a renter [שוכר], see below, verse 14.

As in all cases of monetary arrangements, however, the parties have the right to agree in advance that their responsibilities will be either more or less than the Torah stipulates.

holder shall approach the court that he had not laid his hand upon his fellow's property. ⁸ For every item of liability — whether an ox, a donkey, a sheep, or a garment — regarding any lost item about which he says, "This is it!" to the court shall come both their claims. Whomever the court finds guilty shall pay double to his fellow.

⁹ If a man shall give his fellow a donkey or an ox or a sheep or any animal to safeguard, and it died or was broken or was looted, without an eyewitness; ¹⁰ an oath of HASHEM shall be between them both that he did not lay his hand upon the property of his fellow; the owner shall accept it and he shall not pay. ¹¹ If it shall be stolen from him, he shall pay to its owners. ¹² If it shall be torn to death, he shall produce a witness; for a torn animal he does not pay.

A ¹³ If a man shall borrow from his fellow and it shall become broken or shall die — provided Borrower its owner is not with him — he shall surely make restitution. ¹⁴ If its owner is with him, he shall not make restitution. If he was a renter, it came in return for his rental.

Seduction ¹⁵ If a man shall seduce a virgin who was not betrothed and lie with her, he shall provide her

7. וְנִקְרַב בֶּעַל-הַבֵּית. — Then the householder shall approach the court. The householder of this verse is not the owner but an unpaid custodian who claims that he is not responsible for the loss of the charge. He comes to court to swear that he had not laid his hand, i.e., made unauthorized personal use, on the item (*Rashi*).

8. כִּי-הָיָא נָח. — "This is it!" After the custodian swore that he was innocent, witnesses came and refuted his oath by testifying, "This is it," i.e., they identify an item in his possession as the one he swore was stolen. Thus, the custodian became a "thief," since he took someone else's property, defining his own act as theft and even swearing on it. Consequently, he must not only return the item, but his restitution must include the fine — double payment — of a common thief.

אֲשֶׁר יִרְשָׁעוּ אֲלֵהֶם — Whomever the court finds guilty. This phrase implies that even after the testimony of the witnesses, there is a possibility that the court may find someone else guilty of the theft. As in every court case, the witnesses must be interrogated carefully by the judges, and if it emerges that they testified falsely and are engaged in the specific kind of conspiracy described in *Deuteronomy* 19:16-19 [עֲדִים וּקְדָשִׁים], it is they who must make the double payment to the custodian, whom they tried to wrong (*Rashi*).

9-12. A paid custodian. This passage refers to a paid custodian who is held to a higher degree of responsibility than the one discussed above. Consequently, if the charge had been stolen or lost, a paid custodian would be required to pay, because he should have sheltered it more securely. Thus, the cases in verses 9 and 12, where a custodian is held blameless, all involve accidents that he could not have prevented. Similarly, if the animal had been stolen in an armed robbery, for example, the custodian would not have to pay, for that is considered beyond his control.

12. פָּרָה — Torn by a wild animal. This is considered an accident, provided it would have been dangerous for the custodian to resist the attacking animal.

In this verse the Torah introduces the new law that it is not necessary for a custodian to swear if he shall produce witnesses, i.e., he has witnesses who corroborate his account.

13-14. A borrower. As noted above, a borrower is responsible

for every sort of loss (unless the borrowed animal or item died or broke in the course of its normal use).

14. אִם-בְּעָלָיו עִמּוֹ — If its owner is with him, i.e., at the time of the loan, the owner of the borrowed item is working with the borrower, either for pay or voluntarily. This passage is an exception to the general rule: The Torah decrees that if the owner is working with the borrower, the borrower is not responsible for any damage that may occur to the item, even if it occurred because of his own negligence (*Rashi*; *Bava Metzia* 95a).

אִם-שִׂכָּרִי הוּא — If he was a renter. A renter is the last of the four custodians. By saying it came in return for his rental, the Torah indicates why his liability is less than that of a borrower, even though both benefit from the use of someone else's property. A borrower derives all the benefits at no cost, while a renter pays for his use. However, the verse does not specify the extent of a renter's responsibility. According to *R' Meir*, he has the same liability as an unpaid custodian, so that he pays only if he was negligent. The Halachah follows *R' Yehudah*, that a renter has the status of a paid custodian, who is responsible unless the loss was beyond his control (*ibid.* 80b).

15-16. Seduction. The Torah goes from instances of property theft to "theft of the heart" (*Chizkuni*). If a man seduces a girl below the age of twelve and a half, he should marry her, but he is not required to do so. Both the girl and her father have the right to refuse the marriage (*Kesubos* 39b). If the marriage is vetoed by any of the three parties, the seducer is required to pay a fine to the girl's father, or, if she has no father, to her. In addition to the fine, he must pay for monetary damage [נָזֶק] and the humiliation [בִּזְיוֹן] he inflicted upon her.

15. אֲשֶׁר לֹא-אֵרָשָׁה — Who was not betrothed. The monetary punishment of this passage can apply only if betrothal [*kiddushin*] had not taken place. This betrothal/*kiddushin* is familiar nowadays as the first portion of the marriage ceremony, when the groom presents his bride with a ring, but in ancient times, *kiddushin* was performed many months before the marriage ceremony [*chuppah*]. Following *kiddushin*, although the couple may not live together, they are

with a marriage contract as his wife. ¹⁶ If her father refuses to give her to him, he shall weigh out silver according to the marriage contract of the virgins.

¹⁷ You shall not permit a sorceress to live.

¹⁸ Anyone who lies with an animal shall surely be put to death.

¹⁹ One who brings offerings to the gods shall be destroyed — only to HASHEM alone!

Sensitivity to the Helpless and Abandoned ²⁰ You shall not taunt or oppress a stranger, for you were strangers in the land of Egypt. ²¹ You shall not cause pain to any widow or orphan. ²² If you [dare to] cause him pain . . . ! — for if he shall cry out to Me, I shall surely hear his outcry. ²³ My wrath shall blaze and I shall kill you by the sword, and your wives will be widows and your children orphans.

²⁴ When you lend money to My people, to the poor person who is with you, do not act toward

death penalty, indicates that the transgressor is so beyond the pale that he is not worthy of existence. By assigning the status of deity where it does not belong, the worshiper has forfeited his own right to exist (*Ramban*).

20-23. Sensitivity to the helpless and abandoned. Just as there is a lamentable tendency for the powerful — or those who would like to consider themselves powerful — to take advantage of the weak and helpless, there is also a tendency on the part of disadvantaged people to be more sensitive than others to perceived insults. Although it is forbidden to abuse anyone, the Torah frames this prohibition specifically with reference to converts, widows, and orphans, because they are most vulnerable to such mistreatment.

20. וְגֵר — A stranger. The commentators explain the verse as referring to a convert to Judaism, but the sense of the verse applies also to any stranger, even a fellow Jew who is a newcomer to a neighborhood or school, for he, too, feels ill at ease in unfamiliar surroundings.

A native Jew who taunts a convert over his foreign origin invites the retort that “you, too, were strangers in the land of Egypt!” (*Rashi*).

Or *HaChaim* explains a deeper sense of the verse. Jews might be tempted to look down on converts, because they lack the sanctity of lineage from Abraham, Isaac, and Jacob. But in response to this, the Torah cautions us that we had once been mired in the spiritual muck of Egyptian contamination, and were no better than the convert had been before his conversion.

22. אִם-עָנָה הָעֵצָה אֹתוֹ — If you [dare to] cause him pain . . . ! *Rashi* explains that the verse does not say explicitly what will happen to the person who does so. Rather, the Torah implies by this exclamation that anyone who dares cause a widow or orphan to suffer should expect severe retaliation from the Father of orphans and Judge of widows.

The previous verse was in the plural while this one is in the singular. This implies that if the community allows even a single one of its members to mistreat the helpless, God will punish them all (*Ibn Ezra*). The very fact that a community permits individual members to persecute the helpless is in itself a crowning insult. It shows the downtrodden that even those who do not actively taunt them do not care about them.

עָנָה אֹתוֹ — If he shall cry out. God will avenge their grievance whether or not they cry out to Him, but He will act more

quickly if their pain is so great that it causes them to cry out (*Maharam*).

24-27. The commandment to extend free loans. The Torah commands us to lend money to our fellow Jews and not to charge them interest, even though such payments might be regarded as no more than a “rental charge” for the use of the money. The lender has the right to the return of his money, of course, but he may not embarrass the borrower by acting like a dunning creditor or making it obvious that the borrower is beholden to him. Furthermore, even though the lender has a right to demand collateral, the Torah limits his right to hold onto it, if the borrower is in need.

Not only is a loan a required form of charity, it is one of the highest forms, because it preserves the self-respect of the borrower and allows him to rebuild his own financial stability, so that he will not be dependent upon others.

24. אִם — When. This is one of three cases in Scripture where the word *אִם* means *when*, and not *if* [cf. 20:22 and *Leviticus* 2:14]. To assist the poor with a loan is not optional, but obligatory (*Rashi*).

תִּלְוֶהָ — You lend. *R' Hirsch* notes that the root of this word can also connote *attachment*. Accordingly, the Torah informs us that by lending money to a needy person, we *attach* ourselves to him and his plight. He is not alone, because we take it upon ourselves to help him cope with and overcome the obstacles to his self-sufficiency.

עַמִּי הָעֲנִי עִמָּךְ — My people . . . the poor person who is with you. These two expressions reflect major reasons why people of means should be anxious to lend their money to those in need. The borrowers are *My people* — God's nation — whose livelihood is His responsibility. Therefore, any Jew who assists them can be sure that God will recompense him. Secondly, as the Sages teach, poor people provide the rich with a priceless opportunity, for those who give charity are richly rewarded by God; thus the giver gains even more than the receiver. This is implied by the reference to the poor as *with you*; the person you help is with you, for you are partners. You help him and, by giving you the opportunity to do so, he helps you (*Kli Yakar*).

25-26. In the event the borrower did not pay by the stipulated date, the lender may ask the court to order that personal effects be given him as collateral. In this case, however, the lender must return them to the borrower at the times when he must have them. This passage speaks of

לה כרשאי לא תשון עלוהי חבולאי:
 כה אם משכונא חסב כסותא דחבך ער
 מיכל שמשא תתיבנה לה: כו ארי היא
 כסותה בלחודה היא חותבה למשכה
 במה ישכוב ויהי ארי יקבל קדמי ואקבל
 קבלתה ארי חננא אגא: כז דינא לא תקיל
 ורפא בעמך לא תלוט: כח בבוקר ודמערך
 לא תאחר ובקרא דרבך תפרש קדמי:
 כט בן תעבד לתורך לענך שבצא יומי ויהי
 עם אמה ביומא תמינאה תפרשנה קדמי:
 לו ואנשין קדישין תהון קדמי ובשר תליש
 (ניא דחליש) מן חיוא חיא לא תיכלון
 לכלבא תרמון תה: א לא תקבל שמע
 דשקר לא תשוי ירך עם חבא למחוי לה
 סהיד שקר: ב לא תהי בתר סגיא
 לאבאשא ולא תמנע (ניא תחמנע)
 מלאפא מא דבעיך על דינא בתר סגיא
 שלים דינא: ג ועל מסכפיא לא תרחם
 בדינא: דארי תפנע תורא דסנאך או
 חמרה דתעי אתבא תתיבנה לה: הארי

לו כְּנִשָּׂה לֹא-תִשְׁיֹמֶן עָלָיו נִשְׁוֹ: אִם-חָבֵל תִּחְבֹּל
 כו שְׁלֵמַת רֵעֶךָ עַד-בֹּא הַשָּׁמֶשׁ תִּשְׁיָבֶנּוּ לוֹ: כִּי הוּא כְּסוּתָהּ
 לְבִדָּהּ הוּא שְׁמֶלְתָּהּ לְעֵרָו בִּמְהָ יִשְׁכָּב וְהִיָּה כִּי-יִצְעַק
 כז אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי-חָנוּן אֲנִי: * אֱלֹהִים לֹא תִקְלָל
 כח וְנִשְׂיָא בְעַמֶּךָ לֹא תֹאֵר: מִלֵּאֲתָךְ וְדַמְעָךָ לֹא תֵאָחֵר
 כט בְּכוֹר בְּנִיךָ תִּתֵּן-לִי: כֹּה־תַעֲשֶׂה לְשֹׂרֶךָ לְצִאֲנֶךָ שְׁבַעַת
 ל יָמִים יִהְיֶה עִם-אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִתְּנוּ-לִי: וְאִנְשֵׁי-
 קֹדֶשׁ תִּהְיוּ לִי וּבִשָּׂר בַּשָּׂדֶה טָרְפָהּ לֹא תֹאכְלוּ לְכָלֵב
 א תִּשְׁלָכוֹן אֹתוֹ: לֹא תִשָּׂא שְׁמַע שׂוֹא אֶל-תַּשֵּׁת
 ב יֵדְךָ עִם-רִשָּׁע לְהִית עַד חֶמֶס: לֹא-תִהְיֶה אַחֲרֵי-רַבִּים
 גִּיד לְרַעַת וְלֹא-תַעֲנֶה עַל-רֵב לְנִטַּת אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטָּת:
 גִּיד וְלֹל לֹא תִהְדָּר בְּרִיבּוֹ:
 ה אֵיבֶכָּה אֹו חֲמָרוֹ תַעֲנֶה הַשֵּׁב תִּשְׁיָבֶנּוּ לוֹ: כִּי-

יחזי הספר
 בפסוקים
 כו
 כח
 כט
 ל
 א
 ב
 ג

כ"ט

יוס אלל דערב הכתוב בהווה. ואונקלוס תרגם ובשר דתליש מן חיוא חיא, בשר שנמשך
 ע"י סרפס זאב או ארי מן חיה כשרה או מנתה כשרה בחייה לכלב תשליכון
 אתו. אף העכו"ם כלב. או חיוא אלל כלב כמשמעו, תלמוד לומר כנבלה או מכר
 לנכרי (דברים יד:כא) קל ותומר לטרפה שמתרת בכל הגאולה. אס כן מה תלמוד לומר
 כלב, ללמד שהכלב נכבד ממנו, ולמדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה
 שנאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשון (לפי יחזי) אמר הקב"ה חנו לי שכר
 (מכילתא: א) לא תשא שמע שוא. כתרומה, לא תקבל שמע דשקר. ואזכרה
 למקבל לשון הרע (מכילתא: פסחים ק"ח). ולדין שלא ישמע דברי בע"ד עד שיבא בע"ד
 חכירו (מכילתא: פסדרין ז:). אל תשת ירך עם רשע. הטוען את חכירו תביט
 שקר, שבתפיהו (ס"א) סבטיהו (להיות לו עד חמס: ב) לא תהיה אחרי
 רבים לרעות. יס במקרא זה מדברי חכמי ישראל אבל אין לי המקרא מיושב בזה
 על אפניו. מכלל דרשו שאין משין לחובה בהכרעת דיין אחד. וסוף המקרא דרשו,
 אחרי רבים להטות, שאס יס שנים מחייבין יותר על המזכין הטה הדין על פיהם
 לחובה, ובדיני נפשות הכתוב מדבר (פסדרין ג.). ואמלט המקרא דרשו, ולא תענה
 על רב, על רב, שאין חולקין על מופלג סב"ד. לפיכך מחליטין בדיני נפשות מן ההלך,
 לקטנים שבהן שולטין חמלה שיאמרו את דעתם (ס"ג). ולפי דברי רבותינו כך פתרון
 המקרא. לא תהיה אחרי רבים לרעות. לחייב מיעה שביטל דין אחד שירבו
 מחייבין על המזכין. ולא תענה על רב, לנטות מדבריו, ולפי שהוא חסר י"ד דרשו
 בו, כן אחרי רבים להטות. ויש רבים שאתם נטות אחריהם, ואימתי, בזמן שכן שנים
 המכריעין במחייבין יותר מן המזכין. וממשמע שג"ל לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע
 חיוא אלל הים עממה לטובה, מכלל אמרו דיני נפשות משין ע"פ אחד לטוב ועל פני שנים
 לחובה. ואונקלוס תרגם לא תחמנע מלאפא מה דמתכתי ק"ס (א"ח דבעיך) על דינא,
 ולכן הסביר לפי התרגום כך דרשו. ולא תענה על רב לנטות. א"ח שאילך דבר
 למשפט לא תענה לנטות ללד אחד (ס"א) (אחר) ולסלק עמך מן הריב, אלא חיוא דיו אויו
 לחמיתו. ואי אומר ליטוב על אפניו כפשוטו, וכך פתרונו. לא תהיה אחרי רבים
 לרעות. אס ראית רשעים מקיין משפט לא תאחר הוילי ורבים הם הגני נטות
 אחריהם. ולא תענה על רב לנטות וגו'. ואס ישאלך הגדון על אותו המשפט אל
 תענו על הריב דבר הטובה אחרי רבים לנטות את המשפט לחמיתו, אלא אמור
 את המשפט כאשר הוא, וקולך יאח חלוי בלואר הרבים: (ג) לא תהדר. לא תחולק

לא תהיה לו בנשה. לא תחמנעו בחקיה. אס אחת יודע שאין לו אל תהי דומה עליו
 כאילו האיותו אלל כאילו לא האיות, כלומר לא תחמניהו (מכילתא: כ"ט ע"ה): נשך.
 רבים, שהא כנשיכת נחש. שנת נשך חבורה קטנה ברנגו ואינו מרגיש ופתאום הוא
 מנבלן וטופח עד קדקדו, כך רבים אינו מרגיש ואינו מזכר (ס"א) (ינכר) עד שהרבים
 עולה ומחסרו ממון הרבה (ז"ר לאזי): (בה) אס חבול תחבול. כל לשון חבול אינו
 משכון בשעת הגולה אלל שמשכנין את הגולה כשמגיע הזמן ואינו פורע (בבא מיעלא
 קיד): [חבול תחבול. כלל כך בחבול עד כמה פעמים. אמר הקב"ה, כמה אחת
 חייב לי, והרי נשך עולה אללי כל אמת ואמת וטענת דין וחשבון ומחייבת לפני ואני
 מחזירה לך. אף אחת טול והבט טול והבט (תומחא סו):] עד בא השמש תשיבנו
 לו. כל היום תשיבנו לו כל השמש, וכבול השמש תחזור ותשלטנו עד שיבא בקר של
 מחר. ובכסות יוס הכתוב מדבר שאין לך לה כלילה (מכילתא: כ"ט ע"ה): (בו) בי
 הוא כסותה. זו ענית: שמלתו. זה חלוק: במה ישכב. לרבות את המעט
 (מכילתא: (בו) אלהים לא תקלל. הרי זו אזכרה לברכת השם ואזכרה לקללת דיין
 סס: פסדרין סו.). (בה) מלא אתך. חובה המוטלת עליך כשתחמול תחולק
 להחבול, וס כטורים: ודמערך. התרומה (מכילתא: תמורה ד.). ואני יודע מהו לשון
 דמע: לא תאחר. לא תענה סדר הפרשתן לאחר את המקדש ולהקדים את המאוחר.
 אל יקדים תרומה לכטורים ומעשר לתרומה (סס וסס): בבור בניך תתן לי.
 לפדותו בחמש פלגים מן הכהן. והלא כבר נזה עליו במקום אחר, אלל כדי לסמוך על
 כן חמשה לשוך לללך, מה כבור חס לאחר לו יוס פודה שאלמר ופדויו מן הכהן
 תפדה (במדבר יח:ז) אף כבור כהנה דקה מטפל בו לו יוס ואח"כ נותן לכהן
 (מכילתא: כטורים כו:): (בט) שבעת ימים יהיה עם אמו. זו אזכרה לכהן, שאס
 כל למחר את קרבתו לא ימהר קודם שגנה לפי שהוא מחוסר זמן (מכילתא: (בט)
 השמיני תתנו לי. יכול יאח חובה לבו כיוס, חלמר כלן שמיני וגאלמר להן ביום
 השמיני והלאה ידלה (ויקרא כב:ז) מה שמיני האומר להלן להכשיר משמיני ולהלן אף
 שמיני האומר כלן להכשיר משמיני ולהלן. וכן משמעו, וביס השמיני אתה רשאי ליתנו
 לי (מכילתא: (ל) אנשי קודש תהיון לי. אס אחס קדושים ופרושים משקולי
 בלוח ומרפוח הדי אס עלי, יכול לאו איכנס עלי (סס): ובשר בשדה טרפה. אף
 בבית כן, אלל דערב הכתוב בהווה, מקום שערך בהמוח ליסרף. וכן כי בשדה מלאה
 (דברים כב:ז), וכן אסר לא יהיה סהור מקרה לילה (דברים כג:א) הוא הדין למקרה

items that are needed during the daytime, such as garments or even bedspreads. The lender may take them every evening, but he must return them by morning, so that the borrower will not be deprived of their use. This is yet another

instance of the Torah's compassion for the needy — not only for their physical needs, but their right to self-respect.

27. The Sages derive that the word *Elohim* in this verse refers to judges, as well as to God. Thus, although it is

The Com- him as a creditor; do not lay interest upon him. ²⁵ If you take your fellow's garment as security, mandment until sunset shall you return it to him. ²⁶ For it alone is his clothing, it is his garment for his skin to Extend — in what should he lie down? — so it will be that if he cries out to Me, I shall listen, for I am Free Loans compassionate.

²⁷ You shall not revile God, and you shall not curse a leader among your people.

²⁸ Do not delay your fullness-offering or your priestly heave-offering; the firstborn of your sons shall you present to Me. ²⁹ So shall you do to your ox, to your flock; for a seven-day period shall it be with its mother, on the eighth day you may present it to Me. ³⁰ People of holiness shall you be to Me; you shall not eat flesh of an animal that was torn in the field; to the dog shall you throw it.

23 ¹ Do not accept a false report, do not extend your hand with the wicked to be a venal witness. Integrity ² Do not be a follower of the majority for evil; and do not respond to a grievance by yielding of the to the majority to pervert [the law]. ³ Do not glorify a destitute person in his grievance. Judicial ⁴ If you encounter an ox of your enemy or his donkey wandering, you shall return it to him Process repeatedly.

forbidden to curse anyone, the Torah singles out judges and leaders, because their responsibility to render decisions and enforce judgment makes them vulnerable to the imprecations of those whom they rule against.

28. מְלֶאֱתֶךָ — Your fullness-offering, i.e., *bikkurim*, the first fruits, which are picked when they become full and ripe, and are presented to the Kohanim (*Rashi*).

וְרִמָּתֶךָ — Or your priestly heave-offering, i.e., *terumah*, the portion of crops that must be given to the Kohanim. Although this is the Talmud's interpretation of the term (*Temurah* 4a), *Rashi* states that he does not know how it fits the word. According to *Ramban*, the word derives from רִמָּתָה, teardrop, and refers to the *terumah* tithes from wine and oil, which, because they are liquids, drip like tears.

It is natural for a person to feel special affection for his first acquisitions, such as the first of his crops that become ripe and certainly his firstborn children. This verse, however, urges us to realize that whatever we have is God's gift and we should devote everything to His service before we think of ourselves.

30. וְאִנְשֵׁי־קִדְשׁ — People of holiness. The Torah uses the common case of an animal that was killed in the field to allude to every form of forbidden food. The Torah's introduction to this prohibition puts it in perspective: The consumption of forbidden foods deter a Jew from the attainment of holiness, the goal which God sets for His people. Thus, the mention of holiness is intended to introduce the following clause (*Ramban*). *Sforno* comments otherwise. Holiness derives from the observance of the previous commandment that families should devote their firstborn and first crops to God's service. When the nation has an elite corps of scholars and righteous people, they will spread holiness to others as well.

לַדֹּג — To the dog. It is permitted to dispose of such meat in other ways as well, but the Torah teaches us to show gratitude, just as God does not let any good deed go unrewarded. During the Exodus, the dogs did not howl (11:7); therefore,

where practicable, we show our appreciation by throwing forbidden meat to them (*Rashi*).

23.

1-3. Integrity of the judicial process.

1. . . . לֹא תִשָּׂא — Do not accept . . . , i.e., believe. It is forbidden to believe unverified gossip about another person. This applies both to an individual, who is forbidden to believe לשון הרע, evil talk, and to a judge, who is forbidden to listen to a disputant unless the second party is present (*Rashi*).

רָשָׁע — The wicked. According to *Rashi*, this refers to a wicked litigant who seeks to enlist a witness to support his contention. According to *Ibn Ezra* and *Sforno*, the wicked one is a false witness, who needs a second witness to corroborate his testimony.

This is also an admonition not to testify with a disqualified witness, even if what he is saying happens to be true; an honest witness is forbidden to associate his testimony with a dishonest person.

2. The Sages derive several laws from this verse by means of Talmudic exegesis. Our translation follows *Rashi's* interpretation of the plain meaning, as follows: A judge must voice his opinion according to his understanding of the law and the evidence. Even if he is heavily outnumbered by others, he must not change his opinion to agree with them, if he considers them to be mistaken or intentionally perverting the law.

3. לֹא תִהְיֶה — Do not glorify. Despite the temptation to ease the plight of the poor by allowing them to win their case and thereby receive money with dignity from the rich — who will not miss it in any case — it is forbidden to pervert the law, no matter how noble the intention.

Or *HaChaim* comments homiletically that the pauper's grievance is against God: "If He created me, why doesn't He give me a decent livelihood?" If so, the judge may reason that he is "protecting" God by his incorrect ruling. This, too, is forbidden. The law is incontrovertible.

4. The Torah requires one to return a lost item "repeatedly"

תחיו חמרא דסנאף רביע תחת טוענה ותמנע מלמשקב (ג"א מלמשקל) לה משקב תשובק מה דבלקף עליוהי ותפרק עמה: ולא תצלי דין מסכינה בדינה: ומתגמא דשקרא דני רחיק ודני נפק (דכי) מן דינא לא תקטול ארי לא אפי חבא: ה' ושוחדא לא תקבל ארי שוחדא מעור חכימין ומקלקל פתמין תריצין: ט' וגיורא לא תעיקון ואתון ידעתון ית נפשא דגיורא ארי דירין ה'יתון בארעא דמזריב: י' וישית שנין תורע ית ארעך ותכנוש ית עללתה: י"א ושבועתא תשמטנה ותרטשנה ויבילון מסכני עמך ושארדון תיכול חיות ברא בן תעבד לכרמך לזיתך: יב שתא יומין מעבד עובדיך וביומא שביעאה תנוח בריל דינוח תורעך וחמרך וישקוט בר אמתך וגיורא: יג ובכל די אמרתי אליכם תשמרו

תראה חמור שנאף רבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו
 עזב תעזב עמו: ^{חמישי} לא תטה משפט אבינך בריבו:
 מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרג כי לא אצדיק
 רשע: וישחר לא תקח כי השחר יענר פקחים ויסלף
 דברי צדיקים: וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את נפש
 הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים: וישש שנים תורע
 את ארצה ואספת את תבואתה: והשביעת תשמטנה
 ונטשתה ואכלו אביני עמך ויתרם תאכל חית השדה
 כן תעשה לכרמך לזיתך: ששת ימים תעשה מעשיך
 וביום השביעי תשבת למען ינוח שורך וחמרך וינפש
 בן אמתך והגר: ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו

נ"ה

(דברים טז:יט: כתובות קה): יעור פקחים. אפילו חכם בחורה ונטול שחד סוף שטרף דעמו עליו וישתכח תלמודו ויכהה מאור עיניו (מכילתא; כתובות סס): ויסלף. כתרנומו ומקלקל: דברי צדיקים. דברים המעדיקים, משפטי אמת. וכן תרגומו, פתמין תריצין, ישרים: (ט) וגר לא תלחץ. בהרבה מקומות הזכירה תורה על הגר מפני שסורו רע (בבא מילעא נט:): את נפש הגר. כמה קשה לו בלתי אים אורו: (י) ואספת את תבואתה. לשון הכנסה לבית, כמו ואספת אל חור ביתך (דברים כב:ב): (יא) תשמטנה. מעבודה: ונטשתה. מאכילה אחר זמן הכיבוד (מכילתא). דבר אחר, תשמטנה מעבודה גמורה, כגון חרישה וחריפה. ונטשתה מלובל ומלקשקש (מועד קטן ג): ויתרם תאכל חית השדה. להקיש מאלל חיות למאלל חיה, מה חיה אוכלת בלא מעשר אף אביונים אוכלים בלא מעשר. מכאן אמרו אין מעשר בשביעית (מכילתא): בן תעשה לברמך. ותחלת המקרא מדבר בשדה הבן, כמו שאמר למעלה הימנו מורע את חרל: (יב) וביום השביעי תשבת. אף בשנה השביעית לא תעקר שבת בראשית ממקומה. שלא תאמר הוילי וכל השנה קרייה שבת לא תנהג בה שבת בראשית (מכילתא): למען ינוח שורך וחמרך. מן ינוח להחיר שיהא מושל ואוכל מעשים מן הקרפס. או אולי אלא וינפש בחור הבית, אמרת אין זה ינוח אלא לער (סס): בן אמתך. בעבד ערל הכתוב מדבר: והגר. זה גר תושב (סס): (יג) ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו. לעשות כל מצוות עשה באזהרה, שכל שמירה בעבודה אזהרה היא במקום לאו (סס):

meaning that even if it is lost time after time, it must still be returned. The finder may not ignore it on the grounds that the owner is apparently careless (Bava Metzia 31b).

5. שנאף — Someone you hate. Under ordinary circumstances, it is forbidden to hate a fellow Jew (Leviticus 19:17). Therefore the Sages explain that the verse speaks about someone whom it is permitted to hate, meaning someone who persists in committing sins despite warnings that he refrain from doing so. Such a person should be hated until he repents. Nevertheless, the Torah commands that he be helped under the circumstances described in this verse (Rambam, Hil. Rotze'ach 13:13). Furthermore, if one finds both his good friend and this hated person in the same predicament, he must first go to the assistance of the hated one, in order to subdue the evil inclination that encourages one to let an enemy suffer (Bava Metzia 32b-33a).

וחדלת — Would you refrain ... ? The Torah asks incredulously

לו כבוד לזכותו דין ולומר דל הוא איכנו ואכדנו: (ה) כי תראה חמור שונאך וגו'. הרי כי משמע כל' דלמא הוא מד' לשונות של שמוי כי (ראש השנה ג). וכה פתרונו, שחא תראה חמוריו ריבן חסח משאו, וחדלת מעזב לו, בתמיה: עזב תעזב עמו. עזיבה זו לשון עזרה, וכן עלור ועזוב (דברים לב:ג): מלכים א יד:י. וכן ויעזבו (אח) ירושלים עד החומה (תחמיה נח): מלאוה עפר לעזור (ס"א לעזוב) ולסייע, אח חוצק החומה. כיולא בו כי חאמר בלבדך רבים הגוים האלה ממני וגו' (דברים יז:י) שחא חאמר כן, בתמיה, לא חירא מהס. ומדרשו כך דרשו רבוטיו, כי תראה וחדלת, פעמים שאלה חודל ופעמים שאלה עוזר. הא כיצד, זקן ואינו לפי כבודו, וחדלת. או במה טובד כוכבים ומשאו של ישראל וחדלת (מכילתא: כ"מ לב): עזב תעזב עמו. לפרק המשא (מכילתא). מלמשקל ליה, מליטול משאו ממנו: (ו) אבינך. לשון אובד, שהוא מדולדל ותאכל לכל טובה (סס): (ז) ונקי וצדיק אל תהרג. מנין ליואל מנ"ד חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות שמחזירין אותו, ח"ל ונקי אל תהרגו, ואט"פ שאינו נדיק, שלא נלמדק כב"ד, מ"נ נקי הוא מדין מיתה שהרי יש לך לזכותו. ומנין ליואל מנ"ד זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו לנ"ד, תלמוד לומר ודיק אל תהרג, וזה נדיק הוא, שנלמדק כב"ד (סס; סנהדרין לג:): בי לא אצדיק דשע. אין עליך להחייבו כי אני לא אלדיקו דנין. אם ינא מידך זכאי יש לי שלמים הרבה להמיתו במיתה שנחייב בה: (ח) וישחר לא תקח. אפילו נלפט אמת, וכ"כ כדי להטות את הדין, שהרי להטות את הדין נאמר כבר לא טעה משפט

lously how someone could consider letting his hatred take precedence over the need to help the owner and his suffering animal (Rashi).

עזב תעזב עמו — You shall help repeatedly with him. The Sages derive from the repetition of the verb form that one must render assistance time and time again if the animal continues to collapse. If the owner is not present or if he is unable to participate in the task, the passerby must do it himself, but if the owner refuses to help and expects the passerby to do it himself, because it is a mitzvah, he is excused, because the Torah qualified the commandment by saying that it must be performed with him, i.e., the animal's owner (Bava Metzia 32b).

6-9. Fair dispensation of justice.

6. לא תטה — Do not pervert. A judge may not act in such a way that he seems to be playing favorites. He may not speak harshly to one litigant and respectfully to another, nor may

Fair Dispensation of Justice ⁵ If you see the donkey of someone you hate crouching under its burden, would you refrain from helping him? — you shall help repeatedly with him.

⁶ Do not pervert the judgment of your destitute person in his grievance. ⁷ Distant yourself from a false word; do not execute the innocent or the righteous, for I shall not exonerate the wicked.

⁸ Do not accept a bribe, for the bribe will blind those who see and corrupt words that are just.

⁹ Do not oppress a stranger; you know the feelings of a stranger, for you were strangers in the land of Egypt. ¹⁰ Six years shall you sow your land and gather in its produce. ¹¹ And in the seventh, you shall leave it untended and unharvested, and the destitute of your people shall eat, and the wildlife of the field shall eat what is left; so shall you do to your vineyard and your olive grove. ¹² Six days shall you accomplish your activities, and on the seventh day you shall desist, so that your ox and donkey may be content and your maidservant's son and the sojourner may be refreshed. ¹³ Be careful regarding everything I have said to you.

The Sabbaths of the Land and the Week

he let one party sit and have the other one stand (*Sforno*).

אֲבִינָה — *Your destitute person*. This prohibition applies even to someone who is not righteous — he is *destitute* in the performance of commandments. That is no reason to rule against him if he is right (*Rambam*).

7. תִּרְחֹק — *Distance yourself*. Regarding no other transgression does the Torah say that one should *distance* himself. So much does God abhor falsehood that we are commanded to stay far away from even an appearance of a lie (*R' Bunam of P'shis'cha*).

וְנָקִי וְצַדִּיק — *The innocent or the righteous*. The words are not synonymous. The Talmud (*Sanhedrin* 33b) refers to this verse to people who have been charged with a sin that would have incurred the death penalty. The *innocent* person is one who was found guilty, but then someone claimed to have new evidence or a legal argument that would acquit him. Although the court had decided that he is not *righteous*, he may turn out to be *innocent*. The *righteous* person is someone who was acquitted, but then new evidence of guilt came to light. Once he was found not guilty, the case may not be reopened. The Torah says *do not execute!* However, lest one complain in the latter case that the guilty are going free, the verse assures us that the ultimate Dispenser of justice is God, Who will punish those who deserve it: *for I shall not exonerate the wicked* (*Rashi*).

Ibn Ezra comments that even if the judge knows that this defendant is *wicked* and worthy of death because of other things that he had done, it is forbidden to rid society of a menace by finding him guilty of a crime that he did not commit. The judge should rely on God's pledge that if this criminal should die, He will not exonerate him.

10-12. The Sabbaths of the land and the week. The Torah juxtaposes the very basic laws of the Sabbatical Year [*Shemittah*] and the weekly Sabbath because both represent man's testimony that God created the universe in six days and rested on the seventh. These verses contain only the general laws; the details are given in later chapters. *R' Bachya* notes that in discussing *Shemittah* and the Sabbath, the Torah speaks of *your field and your work*, but in speaking of the Jubilee Year, it speaks of *its*, the field's, produce, not *your* produce (see *Leviticus* 25:11-12). The seventh year and the seventh day are interruptions of man's activity, when he

is called upon to stop *his* material concerns and activities, but his property remains his to return to when the sabbatical respites are over. The Jubilee, however, which the Torah calls *לְעֹלָם*, *forever*, symbolizes the end of time, when everything will revert back to God's sovereignty. In the Jubilee Year, the produce is not man's any more.

11. וְהַשְׁבִּיעָה — *And in the seventh*. The laws of the seventh year are found in *Leviticus* 25:1-7. According to *Rashi*, as understood by *Mizrachi*, the passage alludes to the duty of the Rabbis to impose whatever regulations are needed to safeguard the year's rest from agricultural work. Thus, *Rashi's* interpretation includes such Rabbinic prohibitions as not fertilizing or loosening the earth around trees. This is similar to the limitations on work during *Chol HaMoed*, the Intermediate Days of festivals, which the Torah left to the Rabbis to formulate.

12. תִּשְׁבֹּת — *You shall desist*. On the Sabbath, one should desist not only from labor that is technically forbidden, but from anything that requires exertion, such as one does on weekdays (*Sforno*). As *Rambam* expressed it, otherwise, people could spend their Sabbath strenuously rearranging heavy furniture. Such indoor activities do not fall under the thirty-nine categories of forbidden labor, but they are not in keeping with the spirit of the Sabbath (*Hil. Shabbos* 21:31).

וְיָנוּחַ — *Be content*. The verse does not require that animals *rest*, which would imply that they must be restrained from all the labors that are forbidden to people. Animals should be *content*, meaning that they should not be confined, but should be permitted to graze freely on the Sabbath (*Rashi*).

וְיִנְחָשׁ — *Be refreshed*. The verse refers to non-Jewish slaves who have not yet been circumcised and to gentiles who reside in the Land. It could not refer to Jews because they have their personal obligation to observe the Sabbath (*Rashi*). By not requiring them to perform work that is forbidden on the Sabbath, their master or employer will permit them to become refreshed.

13. וְכָל — *Everything*. A Jew must zealously observe all the positive and negative commandments without exception, but especially vital is the need to avoid any semblance of worship or activity that gives credence to other gods. Even to mention them or to cause others to do so [such as

וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תִזְכְּרוּ לֹא יִשְׁמַע עַל-פִּיךָ:
 יד-טו שְׁלֹשׁ רָגְלִים תַּחֲג לִי בַשָּׁנָה: אֶת-חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר
 שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת בָּאָשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ
 טז הָאָזִיב בִּי-בּו יֵצֵאת מִמִּצְרַיִם וְלֹא-יֵרְאוּ פָנַי רִיקָם: וְחַג
 הַקִּצִּיר בְּכוּרֵי מַעֲשֵׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסֶף
 יז בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאֶסְפָּךָ אֶת-מַעֲשֵׂיךָ מִן-הַשָּׂדֶה: שְׁלֹשׁ
 פַּעַמִּים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל-זְכוּרְךָ אֶל-פָּנַי הָאֵלֶּן | יְהוָה:
 יח לֹא-תִזְבַּח עַל-חֶמֶץ דָּם-זִבְחִי וְלֹא-יֵלֵן חֶלֶב-חֲגֵי עַד-
 יט בָּקָר: רִאשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 לֹא-תִבְשֹׁל גְּדִי בְּחֶלֶב אִמּוֹ:
 כ הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לִפְנֶיךָ לְשַׁמְרֶךָ בַּדֶּרֶךְ וְלִהְבִּיאָךְ

ששי

חֶמֶץ וגו'. לא תשחט את הפסח ב"ד ניסן עד שתבשר החמץ (מכילתא; פסחים סג.). ולא ילין חלב חגי. חן למזבח: עד בקר. יכול אף על המערכה יפסל לבניה, ח"ל על מוקדה על המזבח כל הלילה ויקרא וכן: ח"כ סס; מכילתא: ולא ילין. אין לינה אלא בעמוד השחר, שנאמר עד בקר, אבל כל הלילה יכול להטלותו מן הרגלה למזבח (זבחים פז.). (וט) [ראשית בבורי אדמתך. אף השניית חייבת בזכורים, לכך נאמר אף כאן:] ראשית בבורי אדמתך. כילד, אדם נכנס לחן שדה, רואה חלבה שזכרה, כוכר עליה גמי לשימן ומקדישה (זכורים גא.). ואין זכורים אלא משענת המינין האמורים במקרא ארץ חטה ושעורה וגו' (דברים חח; זכורים אג:). לא תבשל גדי. אף עגל וכבש בכלל גדי, שאין גדי אלא לו גדי כר. ממה שאשה מולא בכמה מקומות בחורה שכתוב גדי והולך לפרש אחריו עוים, כגון אנכי אשלת גדי עוים (זבחים לתיז:) את גדי העוים (שס כ) שני גדיי עוים (שס כזט;). ללמד שכל מקום שנאמר גדי פסח אף עגל וכבש כמשמע. ובג' מקומות נכתב בחורה (כאן; להלן לדכז; דברים ידכא; ח' לאיסור אכילה וז' לאיסור הגעה וז' לאיסור בשל (מכילתא; חולין קטז:). (ב) הנה אנכי שולח מלאך. כאן נמשכו שפירדין לחטות, ושכינה אומרת להם כי לא אשלח בקרבך (להלן לגג; ש"ד לבאיה:).

רש"י

לא תזכירו. שלא יאמר לו שמור לי בלד ע"ז פלונית או תעמוד עמי ביום ע"ז פלונית (מכילתא; סנהדרין סג.). דבר אחר, וכל אשר אמרתי אליכם תשמרו וסא אלהים אחרים לא תזכירו, ללמד ששקולה עבודת כוכבים כנגד כל המלות כולן והנהר בה כשומר את כולן (חולין ה.). לא ישמע. מן העויל: עד פיר. שלא תעשה שזפות עס גוי וישבע לך בעבודה זרה שלו, נמאש שאשה גורס שזכר על ידך (סנהדרין סס;). (יד) רגלים. פעמים, וכן כי הכייתי זה שלש רגלים (במדבר כבכח:). (טז) חודש האביב. שהחובא מתמלאת בו באביב, [ד"א], אכזב לשון אב, בכור וראשון לבשל פירות: ולא יראו פני ריקם. כשתבוא לרלות פני ברגלים הבואו לי עולות (מכילתא; חגיגה ז.). (טז) וחג הקציר. הוא חג שבוטות: בבורי מעשיך. שהוא זמן הבאת זכורים. שמי הלחם הבאין בעלרת היו מתירין החדש למנחות ולהביא זכורים למקדש, שנאמר וזבים הבכורים וגו' (במדבר כחכז;). זכורים אג: מנחות סח:). וחג האסף. הוא חג הסוכות: באספך את מעשיך. שכל ימות החמה החבואה מתייבשת בשדות, ובתו לאוספים אותה אל הבית מפני הגשמים. (יז) שלש פעמים וגו'. לפי שהענין מדבר בשביעית הולך לומר שלא יסתרו (ס"א) יתעקרו [של] רגלים ממקומן (מכילתא;). כל זכורך. הזכרים שכן; (יח) לא תזבח על

requiring gentiles to swear by their deities] is forbidden (*Sforno*).

The 613 commandments are parallel to the total of the organs and major blood vessels, because the performance of every commandment safeguards one of them. Thus, by observing the commandments, one safeguards his own health and survival — but the denial of God through idol worship is tantamount to the transgression of the entire Torah (*Or HaChaim*).

לֹא תִזְכְּרוּ — *You shall not mention.* *Sforno* notes the contrast between the two halves of the verse. In the case of all the other commandments of the Torah, one must beware of violating them in deed. But idol worship is so serious that one is forbidden even to speak of idols or be the cause of others mentioning them.

A Jew may not say "I will meet you near the idol," nor may he go into partnership with a non-Jew on the understanding that, in case of a dispute, the gentile will be required to swear by the name of his idol (*Rashi*).

14-19. The three Pilgrimage Festivals. The concepts

symbolized by these festivals — freedom, the seasons, and prosperity — are at the root of human existence and happiness. By celebrating them in Jerusalem at the resting place of God's Presence and by bringing offerings to mark the occasions, we acknowledge Him as the Lord (v. 17). Who controls all aspects of life (*Sforno*).

14. תַּחֲג לִי — *Shall you celebrate for Me.* The three festivals are times of great joy, for, as described in verse 15-16, they commemorate freedom from slavery [the Festival of Matzos, or Pesach], the Festival of Harvest [Shavuot], and the Festival of the Ingathering [Succos], which is the end of the year's agricultural cycle. That joy should be dedicated to God through the performance of His festival-related commandments (*Chizkuni*), and the realization that all good fortune emanates from His kindness.

15. בָּאָשֶׁר צִוִּיתִךָ — *As I have commanded you.* This is an allusion to various requirements of matzah that the Oral Law derives from the verses in chapter 12 (*Or HaChaim*).

ריקם — *Empty-handed.* All who come to Jerusalem for any of the Pilgrimage Festivals are enjoined to offer elevation-of-

The name of strange gods you shall not mention, nor shall your mouth cause it to be heard. ¹⁴ Three pilgrimage festivals shall you celebrate for Me during the year. ¹⁵ You shall observe the Festival of Matzos; seven days shall you eat matzos, as I have commanded you, at the appointed time of the month of springtime, for in it you left Egypt; you shall not be seen before Me empty-handed. ¹⁶ And the Festival of the Harvest of the first fruits of your labor that you sow in the field; and the Festival of the Ingathering at the close of the year, when you gather in your work from the field. ¹⁷ Three times during the year shall all your menfolk appear before the Lord, HASHEM. ¹⁸ You shall not offer the blood of My feast-offering upon leavened bread; nor may the fat of My festive-offering remain overnight until morning. ¹⁹ The choicest first fruit of your land shall you bring to the House of HASHEM, your God; you shall not cook a kid in the milk of its mother.

²⁰ Behold! I send an angel before you to protect you on the way, and to bring you

ferings (Rashi).

17. הָאֵלֹהִים — The Lord [lit. Master]. After speaking of the festivals as the commemorations of all the blessings of the agricultural cycle that Israel would enjoy in its own land — all of which were unknown in the arid wilderness — the Torah commands the nation to recognize that it must thank the Lord Who will have presented them with all this goodness (Rashbam).

18. לֹא תִזְבֹּחַ — You shall not offer. It is forbidden to slaughter the *pesach*-offering until the afternoon of 14 Nissan, when all *chametz* has been destroyed (*Pesachim* 5a). One who brings the offering with *chametz* still in his possession is in violation of this commandment (ibid. 64a).

חֶלֶב־הַגִּי — The fat of My festive-offering. Among the commandments associated with a pilgrimage festival is that everyone bring a *chagigah* [festival-offering], which is a peace-offering brought in celebration of the festival. Although the sacrificial service must be done during the day, the entire night is valid for the burning of the sacrificial parts — the *fats* — on the Altar. Our verse teaches that if the fats are not placed upon the Altar before dawn, they become invalid (Rashi).

19. רִאשִׁית — The choicest. The commandment of the first fruits [*bikkurim*] applies to the seven species for which *Eretz Yisrael* is known: wheat, barley, figs, grapes, pomegranates, olives, and dates. The owners bring them to the Temple, where they present them to the Kohen (see *Deuteronomy* 26:1-11). At the very beginning of the Torah, the Midrash (*Bereishis Rabbah* 1:1) mentions this *mitzvah* as one of the reasons for which God created heaven and earth.

Because *bikkurim* symbolize the Jew's readiness to devote the first fruits of his labors on earth to the service of God, the trip to Jerusalem was celebrated in every town and city along the way with music and parades.

לֹא תִבְשֵׁל — You shall not cook. The prohibition of cooking meat and milk together applies to all sheep [and cattle; not only *kid* meat in the milk of its own mother. Rabbinic law extended the prohibition to all other kosher meat and fowl]. The Torah gives this prohibition three times [here, 34:26, and *Deuteronomy* 14:21], from which the Sages derive that there are three elements of the prohibition against a mixture

of meat and milk: It is forbidden to cook it, to eat it, and even to benefit from it (Rashi).

R' Hirsch suggests a reason for the prohibition and for its insertion in this passage. Meat represents the animal portion of life, the muscle and sinew. Milk represents the reproductive capacity of animal life, for milk is the nourishment that supports new life. In animals, these two aspects of life are inseparable; animals instinctively eat and reproduce. Man has a higher calling. He must not mingle these aspects of his nature. To the contrary, he must learn to differentiate between his activities and — primarily — to subjugate them all to his duty to grow in the service of God and to put Godliness into all his activities. This higher duty is symbolized in the prohibition against mixing milk and meat. Its proximity to the laws of the festivals and the first fruits conveys the teaching that one who succumbs to his animal instincts destroys the holy nature of the seasons and God's blessings of prosperity.

20-33. The promise of swift passage to, and conquest of, the Land. God promises Moses that the Jews will be led into *Eretz Yisrael*, and that He would assist them in their conquest of the Canaanite nations. But He cautioned them that they would not persevere in their country unless they resisted the allure of the culture and religion of the nations they were about to conquer.

20. אֲנִי מְלַאֵךְ — I send an angel. God alluded to the future sin of Israel in building the Golden Calf, as a result of which the people forfeited God's personal providential care. Even after they repented, God told Moses (33:2) that He would withdraw His Presence from them and send an angel to lead them to the Land (Rashi). There, Moses protested the decree and begged that God Himself accompany the people, and God relented. Here, however, Moses accepted it because God did not convey the news to him as a punishment. Rather, in the context of our verse, it was presented as the triumphant manner of Israel's entry into *Eretz Yisrael* (*Be'er BaSadeh*).

Ramban notes that this prophecy was not fulfilled in Moses' lifetime, for Moses pleaded with God not to withdraw from the people, and God acceded to his request (33:15-17). After Moses' death, however, an angel appeared to Joshua and identified himself as the head of Hashem's legion

כא אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִכְנֵתִי: הַשָּׁמַר מִפְּנֵי וּשְׁמַע בְּקוֹלִי
 כב אֶל-תֹּמַר בּוֹ כִּי לֹא יֵשָׁא לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שָׁמִי בְּקִרְבּוֹ: כִּי
 אִם-שָׁמוּעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹלִי וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר
 כג וְאִיבַתִּי אֶת-אִיבִיהָ וְצִרְתִּי אֶת-צִרְרֶיהָ: כִּי-יִלְךְ מִלֵּאכִי
 לִפְנֵיהָ וְהִבִּיאָה אֶל-הָאֹמְרִי וְהַחֲתִי וְהַפְרוֹזִי וְהַכְנַעֲנִי
 כד הַחֲוִי וְהַיְבוֹסִי וְהַכְּחַדְתִּיו: לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֱלֹהֵיהֶם
 וְלֹא תַעֲבֹדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה בְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הֵרֵם
 כה תִּהְרָסִם וְשִׁבְרַתְּ תִּשְׁבַּר מִצִּבְתֵּיהֶם: וְעַבְדֵּתֶם אֶת יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם וּבִרְךָ אֶת-לַחְמְךָ וְאֶת-מִימֶיהָ וְהִסְרַתִּי מִחֲלָה
 כו מִקִּרְבְּךָ: לֹא תִהְיֶה מִשְׁכַּלָּה וְעֶקְרָה בְּאַרְצָה אֶת-
 כז מִסְפַּר יְמֵיךָ אֲמַלֵּא: אֶת-אִמְתִּי אֲשַׁלַּח לִפְנֵיהָ וְהַמְתִּי
 אֶת-כָּל-הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָהֶם וְנָתַתִּי אֶת-כָּל-אִיבִיהָ
 כח אֵלֶיהָ עֶרְפִּי: וְשַׁלַּחְתִּי אֶת-הַצֵּרָעָה לִפְנֵיהָ וְגִרְשָׁה אֶת-
 כט הַחֲוִי אֶת-הַכְּנַעֲנִי וְאֶת-הַחֲתִי מִלִּפְנֵיהָ: לֹא אֶגְרֹשְׁנוּ
 מִפְּנֵיהָ בִּשְׁנָה אַחַת פֶּן-תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׂמֵמָה וְרִבָּה עָלֶיהָ
 ל חֵית הַשָּׂדֶה: מַעֲט מַעֲט אֶגְרֹשְׁנוּ מִפְּנֵיהָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרָה
 לא וְנִחַלְתָּ אֶת-הָאָרֶץ: וְשָׁתִי אֶת-גְּבֻלְךָ מִיַּם-סוּף וְעַד-יָם
 פְּלִשְׁתִּים וּמִמִּדְבָּר עַד-הַנֶּהָר כִּי אֶתֶּן בְּיָדְכֶם אֶת יִשְׂרָאֵל
 לב הָאָרֶץ וְגִרְשָׁתֶמוּ מִפְּנֵיהָ: לֹא-תִכְרַת לָהֶם וְלֹא-לֵהֵם

שביעי

כו

כז

כח

כט

ל

לא

לב

רס"ז

רש"י (שמואל א יב:ג) מגזר רץ עוז ליום (ליום כיום). והמחרס והמוחי והקטל
 טועה הוא, שאלו מגזר מיהה היה אין ה' אלא כפי"ח ולא מ"ס שנה מודגש ולא
 קלוד מלאפ"ס, אלא והמתי, בן והמתי את העם הזה (במדבר יד:טז) והמתי
 מודגש לפי שחבב במקום כ' חו", האחת נכרש, לפי שאין מיהה בלא חו",
 והאחרת משמשת, כמו אחרתי, חסאית, פשיית. וכן ונחתי החי" מודגש שהיא בזה
 במקום חסית, לפי שהיה לרדף שלשה חו", שחית ליוסד כמו ביום חח ה' (יהושע ייב)
 מחת אלהים היא (קהלת ג:יג), והשלישית לשמש: עורף. שיטתו מלפניו ויהפכו לך
 ערפס: (בזח) הצרעה. מין עין השן, והיה מכה חותם כשיניהם ומטילה בהם
 ארס והם חסית (תנחומא סס). והלרעה לא טברה את הירדן, והחתי והכנעני הם ארץ
 סחיון ועונו, לפיכך מכל' אומות לא מנה כחן אלא אל. וחתי, חס"פ הוא מעבר הירדן
 והאלה, שנו רבותיו במסכת סוטה (נב). על שפת הירדן עומדה חרקה בהם מרה
 (בט) שוממה. ריקנית מבני אדם, לפי שחם מעט ואין כבס כדי למלאות אותה:
 ורבה עליך. ומרבה עליך: (ל) עד אשר תפורה. מרבה, לשון פרי, כמו פרו ורבו
 (בראשית ח:כב): (לא) ושת. לשון שבת. והחי" מודגש מפני שבה חתם חסית,
 שאין שיה בלא חו", והאחת לשמש: עד הגדה. פרת: וגרשתמו. ועגרש:

אשר הכנתי. אשר זמנתי לחם לכם, זה פשוטו. ומדרשו, אל המקום אשר
 הכניתי ככר, מקומי (יבכר) כגדו. זה אחד מן המקראות שאומרים שבהם"ק של
 משלה מכון כגד כהמ"ק של משה (תנחומא יח): (בא) אל תמר בו. ל' המראה,
 כמו אשר ימרה את פיד (יהושע יא:ח): כי לא ישא לפשעכם. אינו מלומד כדך,
 שהוא מן הכת שאין חוטאין. ועוד, שהוא שליח ואינו עושה אלא שליחותו (תנחומא
 סס): כי שמי בקרבו. מחובר לראש המקרא, השמר מפניו כי שמי משחק בו (סס).
 ורבותיו אמרו זה מטטרון שמו כס רבו (סנהדרין לח). מטטרון בגימטריא
 סל"ז: (כב) וצרתיו, כתרנומו, ואפיק: (כד) הרס תהרסם. לחותם אלהות:
 מצבותיהם. אכנסים שם מניצין להשתחוות להם: (כו) לא תהיה משכלה. אם
 תעשה רטוי: משכלה. מפלג נגלים או קוצרת את בנייה קרובה משכלה: (כז)
 והפתי. כמו והמחתי, ותרנומו ואשגש. וכן כל טיבה שפועל עלה כפול אות אחרונה,
 כשהפך לדבר בשלש פעלתי יש מקומות שטועל אות הכפולה ומדגיש את האות וטוקדו
 במלאפ"ס. בן והמחתי מגזר והמס גלגל עגלנו (ישעיה כח:כח). וסבותי (קהלת
 כב): מגזר וסבב בית אל (שמואל א ז:טז). ולוחי (תהלים קטז:ו) מגזר דללו וחרבו
 (ישעיה יט:ו). על כפיס חקוקת (סס מטטטו) מגזר חקקי לב (שפטים ה:טו). את מי

(Joshua 5:13-15). That was the angel announced in this verse, who had been held in abeyance during Moses' lifetime, but was dispatched to lead Israel after his death.

In an esoteric interpretation, Ramban and Or HaChaim comment that the angel spoken of in this verse was not the one that God announced after the sin of the Golden Calf.

Rather, this was the highest of all angels, the one through whom God guided and protected the Patriarchs, and the one upon whom God rests His Name (v. 21), the highest manifestation of His Presence. *Ibn Ezra*, too, comments that this was an august angel that was to bring the nation into *Eretz Yisrael* while it was still in its lofty state, before the sin of the Golden Calf.

The Promise of Swift Passage to, and Conquest of, the Land to the place that I have made ready. ²¹ Beware of him — hearken to his voice, do not rebel against him, for he will not forgive your willful sin — for My Name is within him. ²² For if you hearken to his voice and carry out all that I shall speak, then I shall be the enemy of your enemies and persecute your persecutors. ²³ For My angel shall go before you and bring you to the Amorite, the Hittite, the Perizzite, the Canaanite, the Hivvite, and the Jebusite, and I will annihilate them. ²⁴ Do not prostrate yourself to their gods, do not worship them, and do not act according to their practices; rather, you shall tear them apart, and you shall smash their pillars. ²⁵ You shall worship HASHEM, your God, and He shall bless your bread and your water, and I shall remove illness from your midst.

²⁶ There shall be no woman who loses her young or is infertile in your land; I shall fill the number of your days. ²⁷ I shall send My fear before you and I shall confound the entire people among whom you shall come; and I shall make all your enemies turn their back to you. ²⁸ I shall send the hornet-swarm before you and it will drive away the Hivvite, the Canaanite and the Hittite before you. ²⁹ I shall not drive them away from you in a single year, lest the Land become desolate and the wildlife of the field multiply against you. ³⁰ Little by little shall I drive them away from you, until you become fruitful and make the Land your heritage.

³¹ I shall set your border from the Sea of Reeds to the Sea of the Philistines, and from the Wilderness until the River, for I shall deliver the inhabitants of the Land into your hands and you shall drive them away from before you. ³² You shall not seal a covenant with them or their gods.

אל-המקום אשר הכנתי — *To the place that I have made ready*, i.e., the land that I have designated for you. Midrashically, the term refers to something that had actually been prepared, in the sense that it had been constructed. This is an allusion to the Heavenly Temple that corresponds to the future Temple in Jerusalem (Rashi, according to *Gur Aryeh*).

השָׁמֵר מִפְּנֵי — *Beware of him*. Since an angel carries out God's command, without adding to it or detracting from it, the people were warned to beware, for he would not tolerate their sins (*Ibn Ezra*).

אל-האֲמֹרִי — *To the Amorite*. . . The Girgashites are not mentioned because they were the smallest and least significant of the seven Canaanite nations (*Ibn Ezra*, *Chizkuni*), or because they fled the land rather than face the Israelite armies (*R' Bachya*).

לֹא תִשְׁתַּחֲוּהוּ — *Do not prostrate yourselves*. Modern man finds it inconceivable that the Israelites who had experienced prophecy could have been deluded enough to worship idols. History, however, shows that the idols and their priests had certain powers and that the temptation to believe in them as deities was so strong that not only did the Torah warn against it constantly, but that after occupying the Land, Israel succumbed to idolatry time and again. Therefore, God admonished them not to imitate the Canaanite rituals and to dismantle and destroy the idols themselves.

וְעָבַדְתֶּם אֹתוֹ — *You shall worship HASHEM*. The more "enlightened" idol worshipers held that by honoring God's "ministers," such as the sun and the power of vegetation, they would be blessed. The Torah promises, therefore, that no such intermediaries are needed or permitted. *Worship HASHEM*, and He will provide all the blessings you need (*Ramban*).

מִקְדָּר יָמֶיךָ — *The number of your days*. When people live

out their days, society will be improved, because they will live long enough to pass on their wisdom and experience to grandchildren (*Sforno*).

אֶלֶיךָ עָרָה — *Turn their back to you*, i.e., they will turn around and flee from you.

הַצִּרְעָה — *The hornet-swarm*. This was a species of poisonous insect that stung the Canaanites in the eyes, causing them to become ill and die. It affected the Hivvites and Canaanites, the nationalities that dwelt in the lands of Sichon and Og, east of the Jordan. As for the Hittites, they lined the west bank of the Jordan and the *tzirah* miraculously spewed its poison across the river at them (*Rashi*). In the plain sense, *Ramban* comments that God dispatched swarms of these insects to rout those that took refuge in fortified cities.

29-30. God told the Jews that they would conquer the Land in the way that would be most beneficial for them, which would be slowly and gradually. If the country were to become emptied of its inhabitants too quickly, it would become desolate and filled with wildlife. Therefore, the conquest would proceed at a pace that would enable the Jews to settle the Land bit by bit, as it became evacuated.

31. The *Sea of the Philistines* is the Mediterranean, and the *River* is the Euphrates. *Ibn Ezra* comments that this verse, which describes the great extent of the Land, explains why it would have to be conquered gradually.

לֹא תִכְרֹת . . . בְּרִית — *You shall not seal a covenant*. Israel was forbidden to conclude a treaty that would permit the Canaanites to inhabit the Land or that would permit them to retain their idols. Alternatively, it was forbidden to let them remain in the Land as long as they continued to worship idols, but if they renounced their gods the Jews could make peace with them (*Ramban*).

³³ They shall not dwell in your Land lest they cause you to sin against Me, that you will worship their gods, for it will be a trap for you.

24

¹ To Moses He said, "Go up to HASHEM, you, Aaron, Nadab and Abihu, and seventy of the elders of Israel, and you shall prostrate yourselves from a distance. ² And Moses alone shall approach HASHEM, but they shall not approach, and the people shall not go up with him."

³ Moses came and told the people all the words of HASHEM and all the ordinances, and the entire people responded with one voice and they said, "All the words that HASHEM has spoken, we will do."

⁴ Moses wrote all the words of HASHEM. He arose early in the morning and built an altar at the foot of the mountain, and twelve pillars for the twelve tribes of Israel. ⁵ He sent the youths of the Children of Israel and they brought up elevation-offerings, and they slaughtered bulls to HASHEM as feast peace-offerings to HASHEM. ⁶ Moses took half the blood and placed it in basins, and half the blood he threw upon the altar. ⁷ He took the Book of the Covenant and read it in

"We Will Do and We Will Obey!" ⁸ Moses took the blood and threw it upon the people, and he said, "Behold the blood of the covenant that HASHEM sealed with you concerning all these matters."

⁹ Moses, Aaron, Nadab and Abihu, and seventy of the elders of Israel ascended. ¹⁰ They saw

1. וְאֶל-מֹשֶׁה אָמַר — To Moses He said. God said this to Moses on the fourth of Sivan (Rashi). According to the other commentators mentioned above, this command came after the Ten Commandments had been uttered, either on the sixth or the seventh day of the month, depending on the two views of which day the Revelation at Sinai took place (see 19:15).

2. לְבַדּוֹ — Alone. The others accompanied Moses part of the way up the mountain, and he went alone into the cloud where God had rested His Presence.

3-4. According to Rashi, Moses instructed the people to encircle the mountain and desist from sexual relations (19:12-15). He repeated the previously given ordinances, i.e., the seven universal Noahide laws and the laws that had been taught in Marah: the Sabbath, honor of parents, the Red Cow, and civil laws. Then he wrote the Torah from the beginning until that point in chapter 20, and he wrote the above laws. The next morning, the fifth of Sivan, he erected an altar.

According to Ramban, et al., he taught and wrote all the teachings of the last three chapters, which God had taught him at Mount Sinai, and on the next morning he erected the altar.

4. וְשִׁתִּים עֶשְׂרֵה מִצְבֵּה — And twelve pillars. These were to symbolize that all twelve components of the nation accepted the covenant (Rashbam). As the final blessings of Jacob and Moses demonstrated, each of the tribes has its own unique role in carrying out the destiny of the Jewish people. By setting up twelve separate monuments, Moses alluded to this and showed that each tribe accepted its own responsibility as part of God's nation.

5. נְעָרֵי — The youths. These were the firstborn, who performed the sacrificial service until Aaron and his sons were appointed as Kohanim.

They were called youths in comparison with the elders, mentioned above. Alternatively, Moses literally chose young

men, who were pure and had not yet experienced lust (Ramban).

7. סֵפֶר הַבְּרִית — The Book of the Covenant, i.e., the portions of the Torah that he had written previously (verse 4).

וְנִשְׁמָע וְנַעֲשֶׂה, We will do and we will obey!

Rashi to Genesis 37:27 renders וְנִשְׁמָע as obey, based on Onkelos to our verse. Thus, the Jews declared their resolve to do and obey whatever God would command — even before the commandments were issued. This declaration has remained for all time the anthem of Israel's faith in God and devotion to His word. To a Sadducee who wished to heap scorn on the Torah and its people, this pledge was the height of folly. He taunted Rava, saying, "You are an impetuous people, for you put your mouth before your ears [by saying that you would do before you even knew what the commandments would be]." Rava replied simply that we Jews are wholesome people who love God and know that He would never command the impossible. The Sadducees and their ilk, Rava continued, are devious and corrupt, so they project their own malevolent distrust onto others, assuming that God cannot be trusted ח"ו (Shabbos 88a-b, according to Rashi).

Jews had faith in God, and because of that, God likened them to the angels, for they, too, are totally submissive to God, unquestionably so. The Sages teach (Shabbos ibid.) that when God heard Israel proclaim, "We will do and we will obey," He exclaimed, "Who revealed this secret to My children, the secret that the ministering angels use for themselves [for the angels have the same order of priorities, they are called], strong warriors who do His bidding to obey the sound of His word (Psalms 103:20)?"

Admittedly, when the Jews built themselves a Golden Calf, they lost the crowns of We will do and we will obey, but it remains our goal. More than that, there is a principle that

יָקָר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רִגְלָיו כַּמַּעֲשֶׂה לְבִנְתָּה הַסְפִיר
 כַּעֲבוֹד אֲבֹנֵי טָבָא וּכְמַחְזֵי שְׂמִיּא לְכָרִירוֹ:
 יא וְלִדְבָרִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה נֹקָא
 וְחַזְזוּ יְהִי יִקְרָא דִּי וְהוּ חָדָן בְּקָרְבָנֵיהוֹן
 דְּאִתְקַבְּלוּ (בְּרַעְנָא) בְּאֵלֵי אֲכִלְיוֹן וְשִׁתָּה:
 יב נֶאֱמַר דִּי לְמַשְׁה סָק לְקַדְמֵי לְטוֹרָא וְהוּ
 חֲמֵן וְאִתֵּן לָהּ יְתִי לִחְזֵי אֲבָנָא וְאִוְרִיתָא
 וְחִתְקִדְתָּא דְּבִתְבִּית לְאֵלוֹפִידִיוֹן: יג וְקָם
 מֹשֶׁה וַיהוָה שָׁמַע מִשְׁמִעָנָה וְסָלַק מֹשֶׁה
 לְטוֹרָא דְּאִתְגַּלְי עֲלוֹהֵי יִקְרָא דִּי:
 יד וְלִסְבִּינָא אָמַר אִוְרִיבֹו לֹא נִקָּא עַד
 דְּנִתְּוֹב לְחִתְכוֹן וְהָא אֲהָרֹן וְחִזְרִי עֲמִכֹּן
 מִן דְּאִיתִי לָהּ דִּינָא יִתְקַרֵּב לְקַדְמֵיהוֹן:
 טו וְסָלִיק מֹשֶׁה לְטוֹרָא וְחִפָּא עֲנָנָא יְתִי
 טז טוֹרָא: טז וְשָׁרָא יִקְרָא דִּי עַל טוֹרָא דְּסִינֵי
 וְחִפָּה עֲנָנָא שְׂתָא יוֹמִין וְקָרָא לְמֹשֶׁה
 בְּיוֹמָא שְׁבִיעִיָּאָה מִגֹּו עֲנָנָא: יז וְחִזְזוּ יִקְרָא
 דִּי בְּחֹזֵי אֲשָׁא אֲכָלָא בְּרִישׁ טוֹרָא לְעֵינֵי
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: יח וְעַל מֹשֶׁה בְּגֹו עֲנָנָא וְסָלַק
 לְטוֹרָא וְהָיָה מֹשֶׁה בְּטוֹרָא אֲרַבְעִין
 יָמִין וְאֲרַבְעִין לֵילָה:

אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רִגְלָיו כַּמַּעֲשֶׂה לְבִנְתָּה הַסְפִיר
 יא וְכַעֲצֵם הַשָּׁמַיִם לְטָהָר: וְאֵל-אֲצִילִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח
 יב יָדוֹ וַיַּחֲזֹו אֶת-הָאֱלֹהִים וַיֵּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ:
 יג וַיְהִי אֶל-מֹשֶׁה עָלָה אֵלֵי הַהָרָה וַיְהִי-שָׁם וַאֲתָנָה לָהּ
 יד אֶת-לַחַת הָאָבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי
 טו לְהוֹרֹתָם: וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיְהוָה שָׁמַע מִשְׁמִעָנָה וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל-הָרִי
 יז הָאֱלֹהִים: וְאֵל-הַזִּקְנִים אָמַר שְׁבוּ-לָנוּ בְּזֶה עֵד אֲשֶׁר-
 טח נִשּׁוּב אֵלֵיכֶם וַיְהִי אֲהָרֹן וְחִזְרִי עִמָּכֶם מִי-בַעַל דְּבָרִים
 טו יָגֹשׁ אֱלֹהִים: וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל-הָהָר וַיִּכֶּסּה עֵנָן אֶת-הָהָר:
 טז וַיִּשְׁכֹּן כְּבוֹד-יְהוָה עַל-הָרִי סִינֵי וַיִּכְסְהוּ הָעֲנָן שֵׁשֶׁת יָמִים
 יז וַיִּקְרָא אֶל-מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הָעֲנָן: וּמֵרָאִה
 יח כְּבוֹד יְהוָה בָּאֵשׁ אֲכָלָת בְּרָאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
 יח וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעֲנָן וַיַּעַל אֶל-הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בְּהָרִי
 אֲרַבְעִים יוֹם וְאֲרַבְעִים לֵילָה:

ק"י"ח פסוקים: עזרא"ל סימן. חננ"י סימן.

רש"י

ויקם משה ויהוה שם ויהוה שם. לא ידעתי מה סיבו של יהושע כאן. ואומר אני שהיה
 הסלמדי מלה לרצ עד מקום הגבלת תחומי ההר שאינן ראוי ללך משם והלאה, ומשם
 ויעל משה לבדו אל הר האלהים ויהושע נטה שם אהלו ונתעכב שם כל יום.
 שכן מליו כשירד משה וישמע יהושע את קול העם ברעה (להלן לבזי): למדנו שלא
 היה יהושע עמהם: (יד) ואל הזקנים אמר. נבאנו מן המחנה: שבו לנו בזה.
 התעכבו כאן עם שאר העם במחנה להיות נכונים לשפוט לכל איש ריבו: חור. בנה
 של מרים היה ואזני כלב בן יפה, שנאמר ויקח לו כלב את אפרת ונתלו לו את חור
 (דברי הימים א ב:יט). אפרת זו מרים כדאי' נכוסה (יח): מי בעל דברים. מי שיש
 לו דין: (טז) ויכסוהו הענן. רבותיו חולקים בדבר. יש מהם אומרים אלו שם ימים
 שמר"ח ועד עשרת יום מתן תורה: ויכסוהו הענן. להר: ויקרא אל משה ביום
 השביעי. לומר עשרת הדברות ומשה וכל ישראל עומדים אלה שחלק הכבוד כבוד
 למשה. וי"א ויכסוהו הענן למשה וימים לאחר עשרת הדברות, וזה היו בחמת מ' יום
 שעלה משה לקבל לוחות (ויזא"ל ד:יז). ולמדנו שכל הכנס למחנה שניה טעון פרישה
 ששה ימים (שם ג:יז) (יח) בתוך הענן. ענן זה כמין ענן הוא ונשחל על הקנ"ה למשה
 שזל בחוכו (שם ד:יז):

the spiritual greatness of our ancestors, including the Patriarchs and the generation that stood at Sinai, is our national legacy. People fall short of their aspirations, but they are shaped by their longings nonetheless. We are the heirs of those who expressed their devotion so wholeheartedly that more than 1,500 years later Sadducees still considered them the epitome of impetuosity. No matter. God considered us on a par with His ministering angels. That was once our plateau, and it remains our goal.

According to the above Talmudic passage, the monumental declaration *we will do and we will obey* was made on the fifth of Sivan, before the Ten Commandments were given, which supports *Rashi's* interpretation of the chronology of the chapter.

10-11. Prophecy at the mountain. All commentators agree that Moses and his companions saw a sublime

עמל: (י) ויראו את אלהי ישראל. נסתכלו והאילו ונחייבו מיתה, אלא שלא
 רצה הקנ"ה לערעב שמחת התורה והמתן לגדב ואזיהוא עד יום חנוכת המשכן,
 ולזקנים עד ויהי העם כמחאוניס וגו' ותצטר בס אש ה' ותאכל בקנה המחנה
 (במדבר יח:א). בקנינים שמחנה (תחומא) בהעלותך (טז): במעשה לבנות
 הספיר. הוא היה לפניו בשעת השעבוד לזכור רצון של ישראל שהיו משועבדים
 במעשה לבנים (ויקרא רבה ג:ח): וכעצם השמים לטהר. משגאלו היה אור
 וחזרה לפניו (שם): וכעצם. כתרומה, לשון מראה: לטהר. לשון כבוד ולול: (יא)
 ואל אצילי. הם גדב ואזיהוא והזקנים (שם): לא שלח ידו. מכלל שהיו ראויים
 להשחל בהם יד (שם): ויחזו את האלהים. היו מסתכלין בו בלב גם מתוך איכלה
 ושיחיה, כך מדרש תחומא (שם). ואונקלוס לא תרגם כן. אילי לשון גדולים, כמו
 ומאליה קראתיך (ישיעיה מא:ט): ויאלל מן הרוח (במדבר יח:כה) שם אמות אילנה
 (יחזקאל מח:ח): (יב) ויאמר ה' אל משה. לאחר מתן תורה: עלה אלי ההרה
 והיה שם. מ' יום: את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי
 להורותם. כל שם מאלו ושם עשרה מאלו בכלל עשרת הדברות הן (במדבר רבה
 ג:טז): ורבינו עטריה פירש באזהרות שיש לכל דבור ודבור מלות המלויות בו: (יג)

prophecy, but they differ in their interpretation of how the elders reacted to the prophecy and whether or not they sinned. The following is a brief selection of a few views.

Rashi cites *Vayikra Rabbah* that they saw a vision of God throughout the period of slavery in Egypt. During that time, God kept a sapphire brick at His feet, as it were, as a constant reminder of Israel's servitude with brick and mortar. But when the Jews were freed, His joy was as radiant as the very essence of heaven.

☞ Reactions of the elders.

According to *Rashi*, citing *Tanchuma*, the onlookers — with the exception of Moses, of course — sinned grievously in that they gazed at the sacred vision while irreverently indulging in food and drink. For that, they deserved to die immediately, but God *did not stretch out His hand* to harm them, in order not to mar the joy of the giving of the Torah. There-

Prophecy at the Mountain the God of Israel, and under His feet was the likeness of sapphire brickwork, and it was like the essence of the heaven in purity. ¹¹ Against the great men of the Children of Israel, He did not stretch out His hand — they gazed at God, yet they ate and drank.

¹² HASHEM said to Moses, "Ascend to Me to the mountain and remain there, and I shall give you the stone Tablets and the teaching and the commandment that I have written, to teach them." ¹³ Moses stood up with Joshua, his servant; and Moses ascended to the Mountain of God. ¹⁴ To the elders he said, "Wait for us here until we return to you. Behold! Aaron and Hur are with you; whoever has a grievance should approach them."

¹⁵ Moses ascended the mountain, and the cloud covered the mountain. ¹⁶ The glory of HASHEM rested upon Mount Sinai, and the cloud covered it for a six-day period. He called to Moses on the seventh day from the midst of the cloud. ¹⁷ The appearance of the glory of HASHEM was like a consuming fire on the mountaintop before the eyes of the Children of Israel. ¹⁸ Moses arrived in the midst of the cloud and ascended the mountain; and Moses was on the mountain for forty days and forty nights.

THE HAFTARAH FOR MISHPATIM APPEARS ON PAGE 1156.

When Parashas Shekalim coincides with Mishpatim, the regular Maftir and Haftarah are replaced with the readings for Parashas Shekalim: Maftir, page 484 (30:11-16); Haftarah, page 1212.

During leap years, if Rosh Chodesh Adar I coincides with Mishpatim, the regular Maftir and Haftarah are replaced with the Shabbas Rosh Chodesh readings: Maftir, page 890 (28:9-15); Haftarah, page 1208. If Erev Rosh Chodesh Adar I coincides with Mishpatim, the regular Haftarah is replaced with the reading for Shabbas Erev Rosh Chodesh, page 1207.

fore the punishments of Nadav, Abihu, and the elders were deferred until later on. In line with this view, *Tur* comments that God purposely did not send Elazar and Issamar, Aaron's younger sons, with the group so that they would not incur the death penalty, like their brothers. Had they, too, died, Aaron would have been left childless.

Onkelos interprets the eating and drinking favorably: Their joy upon seeing the vision was as great as if they had been enjoying the utmost physical pleasure.

Ramban, too, has a favorable interpretation of their reaction. After their vision they ate the flesh of offerings and drank in grateful celebration of the great spiritual privilege God had awarded them.

According to *Onkelos* and *Ramban* that they did not sin, the verse speaks in their praise, saying that they suffered no harm even though they had a profoundly holy prophetic vision that would ordinarily have been far beyond a human being's capacity to endure.

12. עֲלֵה אֵלַי — *Ascend to Me*. This command was given to Moses the day after Israel received the Ten Commandments.

וְאֶתְּנָה לָךְ — *And I shall give you*. The verse specifies *Tablets, teaching, and commandment* — what were they? According to *Rashi*, citing *R' Saadiah*, all 613 commandments are sub-categories of the Ten Commandments, so that all three categories are implied in the Tablets. *Ramban* comments that the Tablets were the Ten Commandments that I have written, and the rest of the Torah was not written by God, but would be transmitted to Moses to teach them, i.e., to the people. *Sforno* defines *teaching* as the philosophical, intellectual aspects of the Torah, and *commandment* as the rituals that must be performed.

13. וְיֹהוֹשֻׁעַ מִשְׁרָתוֹ — *With Joshua, his servant*. Joshua was not commanded to go, nor did he have any function at the

mountain. He was the loyal student and servant accompanying his teacher and waiting for him at the foot of the mountain until he returned, forty days later (*Rashi*). The Sages teach that this sort of loyalty earned Joshua the privilege of being Moses' successor.

14. וְאֶל-הַזְקֵנִים — *To the elders*. Moses instructed the elders to remain behind to share in the leadership of the people, but that the primary responsibility would be in the hands of Aaron and Hur, a son of Miriam and Caleb (*Rashi*).

16. שֵׁשֶׁת יָמִים — *A six-day period*. The Sages (*Yoma* 4a-b) differ regarding which days these were. Some say that these six days were at the beginning of Sivan, when Moses and the people prepared to receive the Ten Commandments. If so, God called to the entire nation, but only Moses is mentioned, in tribute to his greatness. The other view is that these six days were after Moses went up for his forty-day sojourn on Mount Sinai. This teaches that before someone can enter God's own precinct, as it were, he must seclude himself for six days to prepare for such spiritual exaltation (*Rashi*).

כִּי־יָחֲזִיק עִוְיָאֵל טִמְוֹן — This Masoretic note means: There are 118 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonics **עִוְיָאֵל** and **חֲנִיִּי**.

The word **עִוְיָאֵל**, *God is my strength*, can be interpreted two ways in the context of *Mishpatim*: (a) The Sages refer to the Mishnaic order of *Nezikin*, which deals with civil law and torts, as **יְשׁוּעוֹת**, *salvations*, because God shows his strength to Israel when it observes the laws of *Mishpatim*. (b) God expresses His greatest strength through the rigorously rational laws of *Mishpatim* and their application to daily life.

The word **חֲנִיִּי**, *My graciousness*, suggests that adherence to the laws as expressed by the subjects of *Mishpatim*, leads to the gracious human behavior that goes beyond the letter of the law (*R' David Feinstein*).

פרשת תרומה

אונקלוס

א ומילי יי עם משה למימר: ב מליל עם
בני ישראל ויפרשון קדמי אפרשותא מן
כל גבר דיתרעי לבה תסבון ית
אפרשות: ג ויך אפרשותא דחטבון
מזחון דהבא ונספא ונחשא: ד ותכלא
וארגנא וצבע זהורי ובוץ ומעין:
ה ומשכי דדברי מסמקי ומשכי ססגנא
ואעי שטין: ו משחא לאנהרותא בוסמין
למשחא דרבותא ולקטרת בוסמין:
ז אבני בורלא ואבני אשלמותא לשקעא
באפורא ובחושנא: ח ויעבדון קדמי
מקדשא ואשרי שכנתי ביניהון: ט ככל

כה א-ב וידבר יהוה אל-משה לאמר: דבר אל-בני ישראל
ויקחו-לי תרומה מאת כל-איש אשר ידבנו לבו
ג תקחו את-תרומתי: ואת התרומה אשר תקחו
ד מאתם זהב וכסף ונחשת: ותכלת וארגמן ותולעת
ה שני ושש ועזים: וערת אילם מאדמים וערת
ו תחשים ועצי שטים: שמן למאן בשמים לשמן
ו המשחה ולקטרת הסמים: אבני-שהם ואבני מלאים
ח-ט לאפד ולחשן: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם: ככל

ר"ה

עלמן, שחרגוס של עזים עזי: (ה) מאדמים. לכוונתו היו אדום לאחר עבוד:
תחשים. מין חיה ולא היזה אל לשפה, והרבה גוויים היו לה, לכך מהרגס
ססגנא, שש ומתפאר בגווניו שלו (תנחומא ו' שבת כח: כח:). ועצי שטים. ומאין
היו להם במדבר, פירש רבי תנחומא, יעקב אבינו לפה ברוח הקדש שפחידין ישראל
לכות משכן במדבר, והביא ארזים למלרים ונפטם, וזה לבניו לטלם עמיהם כשילאו
ממלרים (תנחומא ט:). (ו) שמן למאן. שמן וית וך להעלות נר תמיד: בשמים
לשמן המשחה. שניעה למשוח כלי המשכן והמשכן לקדש, והולכו לו בשמים,
כמו שפורש כבי תש (לבלן לזכרה: ולקטרת הסמים. שהיו מקטירין בכל
ערב ופקר, כמו שפורש בואה תלוא (לבלן לזית). ולשון קטרת העלאת קטור
ותמרות עשן: (ז) אבני שהם. שהם הולכו שם לנורך האפור האמור בואה תלוא
(שם כח: י"ג): מלאים. על שם שששין להם כזה מושב כמין גומא ונחמין
האכן שם למלאות הגומא קרייין אבני מלאים, ומקום המושב קריי משבחת:
לאפור ולחושן. אבני שהם לאפור ואבני המלאים לחשן. ושם ואפור מפורשים
בואה תלוא וסם מימי תכשית: (ח) ועשו לי מקדש. ועשו לשמי בית קדושה:

(ב) ויקחו לי תרומה. לי לשמי (תנחומא א'): תרומה. הפרשה, יפרישו לי
מממונס נדבה: ידבנו לבו. לשון נדבה (כמו ידבנו), והוא לשון רלון טוב, פריש'ט
בלע"ז: תקחו את תרומתי. אמרו רבותינו ג' מרומות אמורות כאן, אחת תרומת
בקע לגלגל שנטעו מהם האדמים כמו שפורש בואה תלוא פקודי (לבלן לח: כו). ואחת
תרומת המזבח בקע לגלגל לקופות לקנות מהן קרבנות לזכר. ואחת תרומת המשכן
נדבה כל א' וא' שהתנדבו ג' דברים האמורים בענין (ירושלמי שקלים א'א: מגילה
כט:). [זהב וכסף ונחשת וכל המעייין בענין] כולם הולכו למלאכת המשכן או לבגדי
הכונה כשתדקק בנס: (ג) זהב וכסף ונחשת וגו'. כלם בלא נדבה איש איש מה
שנדבו לבו חוץ מן הכסף שבה בואה תלוא מחלים השקל לכל אחד. ולא מלינו בכל מלאכת
המשכן שהולך שם כסף יתור, שנאמר וכסף פקודי העדה וגו' בקע לגלגל וגו'
(לבלן לח: כ"ד). ושאר הכסף הבא שם נדבה (להכד: עשאוהו לכלי שרת: (ד)
ותכלת. למר לכוונת נדבם חלון ולכבו ירוק (מנחות מד: תוספתא מנחות ט:):
וארגמן. למר לכוונת מין לבט שמו ארגמן: ושש. הוא פשתן (תוספתא ט:);
יבמות ד: ועזים. וזה של עזים. לכך ת"א ומעין, דבר הבא מן העזים ולא עזים

PARASHAS TERUMAH

The Tabernacle — a resting place for God's Presence.

With the exception of the tragic incident of the Golden Calf (see ch. 32-33), the rest of the Book of Exodus is devoted to the preparations for and the construction of the *Mishkan* [lit., *dwelling place*] or *Tabernacle*. Even the account of the Golden Calf is not unrelated to the Tabernacle for, according to *Sforno* (20:21, 25:9, 31:18), the very construction of the Tabernacle was made necessary only because of Israel's lapse into virtual idolatry. He maintains that ideally no "Temple" should have been needed after the Revelation at Sinai, because the entire nation achieved the level of prophecy and every Jew was worthy for the *Shechinah* [Divine Presence] to rest upon him, as it later did on the Tabernacle and the Temple. Only after Israel toppled from that high level of spirituality, as a result of the worship of the Golden Calf, did it become necessary for it to have a "central" Sanctuary.

Indeed, *Rashi* (31:18) comments that the instructions regarding the erection of the Tabernacle were transmitted only after the incident of the Golden Calf. The fact that they are given in this chapter is an instance of the common principle that the Torah is not always written in the chronological order in which the events occurred (*Pesachim* 6b). The commandments regarding the Tabernacle are given here be-

cause the Tabernacle and the Sanhedrin — the seats of so-called ritual and law — are interrelated. The headquarters of the Sanhedrin stood on the Temple Mount and the instructions for erecting the Tabernacle were inscribed right after the civil laws of *Mishpatim*, because in Judaism the laws of Temple offerings and those of bondsmen and dangerous livestock are equally expressions of God's will.

Thus, a major part of *Exodus*, which *Ramban* calls the Book of Redemption, discusses the Tabernacle. He explains that the redemption from Egypt was not complete with the physical departure from the land of Israel's enslavement, nor was it complete even with the giving of the Ten commandments, even though the Revelation at Sinai was the goal of the Exodus (see note to 3:11-12). The Exodus had not achieved its purpose until the heights that the nation had achieved temporarily at Sinai were made a permanent part of existence by means of the Tabernacle, for *Ramban* shows in his commentary that the Tabernacle, as a whole and in its many parts, was symbolic of the historic experience at Mount Sinai. So, too, it was from the Holy Ark that God spoke to Moses, just as He had spoken to him from atop Mount Sinai, when giving him the Torah.

In this light, the Tabernacle was intended to be the central rallying point of the nation — ringed by the tribes and

PARASHAS TERUMAH

- 25** ¹ **H**ASHEM spoke to Moses, saying: ² Speak to the Children of Israel and let them take for Me a portion, from every man whose heart motivates him you shall take My portion.
- The Tabernacle: ³ This is the portion that you shall take from them: gold, silver, and copper; ⁴ and turquoise, purple, and scarlet wool; linen and goat hair; ⁵ red-dyed ram skins, tachash skins, acacia wood; ⁶ oil for illumination, spices for the anointment oil and the aromatic incense; ⁷ shoham stones and stones for the settings, for the Ephod and the Breastplate.
- A Resting Place for God's Presence ⁸ They shall make a Sanctuary for Me — so that I may dwell among them — ⁹ like everything

topped by the cloud of God's Presence — and the place to which every Jew would go with the offerings through which he hoped to elevate himself spiritually. The function of the Tabernacle in the Wilderness was carried forward by the Temple in Jerusalem. Throughout the long and bitter exile — which alternates between grinding oppression and spiritually debilitating affluence — the centrality of God's Presence is represented by the *miniature sanctuaries* (Ezekiel 11:16) of synagogues and study halls (*Megillah* 29a), for it is in them and through them that Jews hark back to the sounds of Sinai and the radiance of the Temple.

Ibn Ezra, in a slightly different vein, comments that while Moses was on Mount Sinai, God commanded him concerning the Tabernacle so that it would be a permanent place among the people for the glory that had rested on the mountain and so that Moses would not be required to ascend the mountain when God wished to communicate with him.

R' Hirsch sees the key to the Tabernacle and its relationship to Israel's calling in verse 8: *They shall make a Sanctuary for Me — so that I may dwell among them*. That *Sanctuary* represents Israel's obligation to sanctify itself in its personal life, as expressed in many verses (*Leviticus* 11:44, 19:2, 20:7, et al.). When the nation carries out that primary responsibility, God responds by *dwelling among them*.

Many of the commentators discuss at length the symbolism of the various components of the Tabernacle. Such discussions are beyond the scope of this commentary, which will attempt to elucidate the plain meaning of the text.

25.

1-7. Contributions for the Tabernacle. The Tabernacle, its vessels, and the priestly garments were made from the thirteen types of raw materials that are listed here. With only two exceptions (see note to v. 3), everything was to be given voluntarily. So anxious were the people to have a share in creating a resting place for the *Shechinah*, and so prompt and enthusiastic was their free-willed response, that those in charge of the work had to appeal to Moses to order a halt to the contributions (36:3-6). Once these materials were in hand, people appointed by God were put in charge of fashioning them into the various final products.

2. וְיִקְחוּ לִי — *And let them take for Me*. *Rashi* comments that the term *for Me* indicates that people should contribute for the Tabernacle purely for the sake of God's Name, not because of social pressure or in quest of honor.

Since the people were asked to contribute, why does the

verse say *take* instead of *give*? *Sforno* comments that this command was directed to the leaders, who were directed to *take*, i.e., make collections, from the masses — not to levy a tax on them, but to request voluntary contributions. However, as noted above, the people did not wait to be asked; they flooded the treasurers with their generous contributions.

Homiletically, many comment that by contributing to God's causes, a Jew truly *takes* for himself, for personal benefit of generosity is far greater than its cost.

תְּרוּמָה — *Portion*. The true sense of the word has no English equivalent. It implies a *separation* of a portion of one's resources to be set aside (*Rashi*) for a higher purpose. The root of the word is *רומ*, to *uplift* (*R' Hirsch*). Thus, the effect of these contributions was to elevate the giver and his concept of the purpose of the wealth with which God had blessed him.

3. וְכֶסֶף — *Silver*. There were three separate portions of silver, two of which were obligatory. They were: a half-shekel portion from every Jew that was used to make the sockets for the Tabernacles planks (38:26), and an annual half-shekel portion that went into a fund to purchase communal offerings for the Tabernacle service. The optional gifts of silver were used to make vessels for the Tabernacle (*Rashi* to v. 1).

4. . . וְחִבְלֵי — *And turquoise . . . wool*. The first three items in this verse are different colors of wool. *Techeiles*, the first of the three, was made from the secretion of a rare amphibious animal known as *chilazon* (*Menachos* 44a), whose exact identity has become forgotten with the passage of time. The Talmud describes its color as similar to that of the sea.

5. וְעֹרֹת תַּחַשִּׁים — *Tachash skins*. The *tachash* was a beautiful, multi-colored animal that existed only at that time and then became extinct (*Shabbos* 28a). Its hide was used to make a Cover for the Tabernacle (26:14).

6. בְּשָׂמִים — *Spices*. Spices were needed as ingredients in the anointment oil for the Tabernacle and its vessels, kings and Kohanim (30:25-30), and for the daily incense offerings [30:7] (*Rashi*).

7. אֲבִנֵי — *Stones*. Various precious and semi-precious stones were used in the vestments of the Kohen Gadol [High Priest]. They will be discussed in chapter 28, where his garments are described.

8. וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ — *They shall make a Sanctuary for Me*. The Sanctuary was to be a structure dedicated to God's service (*Rashi*). Elegant synagogues are meaningless unless they are built for the sake of God.

די אַנא מִחוּץ יתָר ית דְּמוּת מִשְׁכָּנָא יתָר
דְּמוּת כָּל מְנוּהי וְכֵן תַּעֲבֹדוּ: וְיַעֲבֹדוּ
אַרְנָא דְּאֵצִי שְׁטִין תַּרְתִּין אֲמִין וּפְלָגָא
אַרְבָּה וְאִמְתָּא וּפְלָגָא פּוֹתִיחָה וְאִמְתָּא
וּפְלָגָא רִימָה: יא וְתַחֲפִי יתָה דְּהַב
דְּכִי מִגֹּו וּמִבְּרָא תַּחֲפִיחָה וְתַעֲבֹד
עֲלוּהי זִיר דְּדִהַב סָחֹר סָחֹר: יב וְתַחֲפִי
לָה אַרְבַּע עֲזָרָה דְּדִהַב וְתַחֲפִי עַל
אַרְבַּע זַוְיָתָה וְתַרְתִּין עֲזָרָה עַל סִטְרָה
סָד וְתַרְתִּין עֲזָרָה עַל סִטְרָה תַּנְיָנָא:
יג וְתַעֲבֹד אֲרִיחִי דְּאֵצִי שְׁטִין וְתַחֲפִי
יְתָהוּן דְּהַבָּא: יד וְתַחֲפִי ית אֲרִיחִי
בְּעֻזְתָּא עַל סִטְרֵי אַרְנָא לְמַסַּל
ית אַרְנָא בְּהוּן: טו בְּעֻזְתָּא דְּאַרְנָא
יְהוּן אֲרִיחִי לֹא יַעֲדוּן מִנָּה: טז וְתַחֲפִי
לְאַרְנָא ית סִטְרֵיחָא דִּי אִתָּן לָהּ:

אֲשֶׁר אֲנִי מֵרָאה אוֹתָךְ אֶת תְּבִנֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת תְּבִנֹת
כָּל-כֵּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ:
עֲצֵי שִׁטִּים אֲמַתִּים וְחֲצִי אַרְכּוֹ וְאֶמֶה וְחֲצִי רַחְבּוֹ
יֵא וְאֶמֶה וְחֲצִי קָמָתוֹ: וְצִפִּיתְּ אוֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מִבֵּית וּמִחוּץ
יב תַּצְפִּנּוּ וְעָשִׂיתְּ עָלָיו זָר זָהָב סָבִיב: וְיִצְקָתָ לֹא אַרְבַּע
טֶבַעַת זָהָב וְנִתְתָּה עַל אַרְבַּע פַּעֲמָתָיו וְשִׁתִּי טֶבַעַת
עַל-צִלְעוֹ הָאֶחָת וְשִׁתִּי טֶבַעַת עַל-צִלְעוֹ הַשֵּׁנִית:
יג וְעָשִׂיתְּ בְּדֵי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתְּ אוֹתָם זָהָב: וְהִבַּאתְּ
אֶת-הַבָּדִים בְּטֶבַעַת עַל צִלְעַת הָאֶרֶץ לְשֵׂאת אֶת-
טז הָאֶרֶץ בָּהֶם: בְּטֶבַעַת הָאֶרֶץ יִהְיוּ הַבָּדִים לֹא יִסְרוּ
טז מִמֶּנּוּ: וְנִתְתָּ אֶל-הָאֶרֶץ אֶת הָעֹדֶת אֲשֶׁר אִתָּן אֵלֶיךָ:

כ"ה

הַכְּפֹרֶת וּלְמַעַלָּה הֵימָנוּ מִשָּׁה וְכַסֵּהכְּפֹרֶת שׂוֹכֵךְ עַל עֹבְדֵי הַכְּתִימִים עוֹלָה הָאֵל מְלַמֵּל
מִכָּל עֹבְדֵי הַכְּפֹרֶת כֹּל שֶׁהוּא (יוֹמָא ע"כ): וְהוּא סִימָן לְכַתֵּר חוֹרֶה (ס"ס; ש"ר ל"ד):
(יב) וְיִצְקָתָ לֹא אַרְבַּע עֲזָרָה דְּדִהַב וְתַחֲפִי עַל אַרְבַּע זַוְיָתָה וְתַרְתִּין עֲזָרָה עַל סִטְרָה
סָד וְתַרְתִּין עֲזָרָה עַל סִטְרָה תַּנְיָנָא: יג וְתַעֲבֹד אֲרִיחִי דְּאֵצִי שְׁטִין וְתַחֲפִי
יְתָהוּן דְּהַבָּא: יד וְתַחֲפִי ית אֲרִיחִי בְּעֻזְתָּא עַל סִטְרֵי אַרְנָא לְמַסַּל
ית אַרְנָא בְּהוּן: טו בְּעֻזְתָּא דְּאַרְנָא יְהוּן אֲרִיחִי לֹא יַעֲדוּן מִנָּה: טז וְתַחֲפִי
לְאַרְנָא ית סִטְרֵיחָא דִּי אִתָּן לָהּ:

(ט) כָּל אֲשֶׁר אֲנִי מֵרָאה אוֹתָךְ כֹּאֵן אֶת תְּבִנֹת הַמִּשְׁכָּן. הַמִּקְרָא הַזֶּה מְחַבֵּר
לְמִקְרָא שְׁלֹמֶלֶה הֵימָנוּ, וְעַד לִי מִקְדָּשׁ כָּל אֲשֶׁר אֲנִי מֵרָאה אוֹתָךְ: וְכֵן תַּעֲשׂוּ.
לְדוֹרוֹת (סְפִירָה ט"ז): אִם יֵאָבֵד אֶחָד מִן הַכְּתִימִים, אוֹ שֶׁחֲטָשׁוּ לִי כְּלֵי בֵּית עוֹלָמִים כְּגוֹן
שׁוֹמְרוֹת וּמְנוֹרוֹת וְכוּ' וְכוּ' מִכְּנוֹת שְׁעָה שְׁלֹמֶה, כְּתִיבִית אֵלֶּי חֲטָשׁוּ אוֹתָם. וְאִם לֹא
הִיָּה הַמִּקְרָא מְחַבֵּר לְמִקְרָא שְׁלֹמֶלֶה הֵימָנוּ לֹא הִיָּה לוֹ לְכַחוּב וְכֵן חֲטָשׁוּ אֵלֶּי כֵן חֲטָשׁוּ,
וְהִיָּה מְדַבֵּר עַל עֲשִׂיַּת אֵלֶּי מוֹעֵד וְכוּ': (י) וְעַשׂוּ אֶרֶן. כְּמִין אֲרוֹנוֹת שְׁטֹוִשִׁים בָּלֹא
רְגִלִּים שְׁטֹוִשִׁים כְּמִין אֲרִיזָה שְׁטֹוִשִׁים אֲשֶׁר יִשְׁכְּנוּ עָלָיו: (יא) מִבֵּית וּמִחוּץ
תַּצְפִּנּוּ. ג' אֲרוֹנוֹת עֵשֶׂה בְּלֵאל, ב' שֶׁל זָהָב וְא' שֶׁל עֹר, ד' כְּתִימִים וְשׁוֹלִים לְכָל אֶחָד
וּפְחוּסִים לְמַלְמֵלֶה. נֶחֱם שֶׁל עֹר בְּחוּץ שֶׁל זָהָב וְשֶׁל זָהָב בְּחוּץ שֶׁל עֹר וְחִפָּה שְׁפָחוּ הַעֲלִינָה
בְּזֶהָב נִמְלָא מְלֹוּפֶה מִבֵּית וּמִחוּץ (שְׁקִלִים ט"ז; יוֹמָא ע"כ): זֶר זָהָב. כְּמִין כֶּתֶר מוֹקֵף לוֹ
סָבִיב לְמַעַלָּה מִשְׁפָּחוּ. עֵשֶׂה הָאֶרֶץ הַחֲיוֹן בְּגוֹה מִן הַפְּנִימִי עַד שְׁעָלָה לְמֹול עֹבֵד

8-9. So that I may dwell among them — like everything that I show you . . .
In the same manner that I rested My Presence on Mount Sinai, I shall rest it among Israel, on the Ark and the Cherubim to accept the nation's prayers. The structure and design of the Tabernacle symbolized the centrality of the Torah that was given on the mountain, for the zenith of the Tabernacle's holiness was the Holy of Holies, which contained the Tablets and the Torah, and the Cherubim perched atop the Ark gazed downward, toward the Ark, to show that Israel's focus is always upon the Torah (Sforno).

That I show. The verse is in the present tense to indicate that God showed Moses the form of each vessel as He gave him the commandments that are detailed in the following passages (Rashi).

10-22. The Ark and its Cover. The central feature of the Tabernacle was the Ark, which housed the Tablets of the Law. This is easily understood because, in the memorable expression of R' Saadiah Gaon, Israel is a nation only by virtue of the Torah. This focus on the Ark is even sharper in the light of Ramban's thesis, cited in the introduction to the Sidrah, that the entire Tabernacle was a symbolic representation of Mount Sinai. That being so, the Ark containing the Ten Commandments naturally assumed prime importance. R' Bachya writes that the very name of

the Ark, derives from אֹרֶךְ, light, for the Torah is the light of the world.

Logically, the Ark should not have been built until there was a structure in which to house it, and, indeed, Bezalel, the builder of the Tabernacle, asked Moses how he could make an Ark before its shelter. Moses agreed that he was right — that the Tabernacle should be built first (Berachos 55a) — and in actual practice, the components of the building were made (ch. 36) before the Ark (ch. 37). In this chapter Moses was speaking not as an architect, but as a teacher of values. He spoke first about the Ark because the word of God is infinitely more important than the building where it is stored. The Tablets are the reason for the building, not vice versa (Ramban).

They shall make an Ark. The plural they refers to the entire nation, to which God's command was directed in verse 2. It is significant, however, that only here do we find the plural; the rest of the chapter is in the singular. This indicates that all the people must have a share in the Torah. As the Sages teach (Shemos Rabbah 33:3), let everyone be involved in the Ark, so they will merit a share in knowledge of the Torah (Ramban).

Two cubits. Estimates of a cubit in inches range from eighteen to twenty-four inches. For the sake of simplicity, it is common to refer to a cubit as being two feet.

that I show you, the form of the Tabernacle and the form of all its vessels; and so shall you do.

The Ark ¹⁰ They shall make an Ark of acacia wood, two and a half cubits its length; a cubit and a half its width; and a cubit and a half its height. ¹¹ You shall cover it with pure gold, from within and from without shall you cover it, and you shall make on it a gold crown all around. ¹² You shall cast for it four rings of gold and place them on its four corners, two rings on its one side and two rings on its second side. ¹³ You shall make staves of acacia wood and cover them with gold; ¹⁴ and insert the staves in the rings on the sides of the Ark, with which to carry the Ark. ¹⁵ The staves shall remain in the rings of the Ark; they may not be removed from it. ¹⁶ You shall place in the Ark the Testimonial-tablets that I shall give you.

11. וְצִפִּיתָ — *Shall you cover.* The wooden Ark was to be covered within and without with gold. As a practical matter, *Rashi* explains that three boxes were made: The primary one was of acacia wood. A second, larger box of gold was made, into which the wooden one was placed, and a third, smaller golden one was made, which was put inside the wooden one. Thus, the main box was covered with gold, inside and out.

מִבְּתֵינִי וּמִחוּצֵי — *From within and from without.* This arrangement symbolized the Talmudic dictum that a Torah scholar must be consistent; his inner character must match his public demeanor, his actions must conform to his professed beliefs (*R' Chananel*). Homiletically, *Bais Halevi* derives from this inner-outer coating of gold that the community should feel a responsibility to provide an adequate livelihood to its teachers of Torah: They should be prosperous *inside* their own homes, as well as in their outer service of the public.

וְזָרָה — *A gold crown, i.e., a golden rim projecting upward and encircling the top of the Ark.* This attachment symbolizes the "crown of Torah" (*Yoma 76b*).

12. אַרְבַּע טָבָעִת — *Four rings.* There were a total of four rings, two of which were on one side and two of which were on the other, and the staves were inserted into them. The rings were placed near the top of the width of the Ark, so that its two-and-a-half-cubit length was between the staves (*Rashi*). Thus, when the Ark was carried, its bearers stood along the Ark's length, with the staves on their shoulders.

15. יִהְיוּ הַטָּבָעִים — *The staves shall remain.* The staves of the Ark had to be left in the rings permanently, and one who removed them was in violation of both the positive and negative commandments that are in this verse. The Talmud teaches that although its bearers held the staves on their shoulders and seemed to be carrying the Ark, in reality the Ark bore them; when it moved, they were lifted with it (*Sotah 35a*), for it is the Torah that sustains the Jewish people.

R' Hirsch comments that the eternal presence of the staves symbolized the concept that the Torah is not tied to any one place; wherever Jews go, willingly or otherwise, their Torah goes with them, for the means of its transport are always attached to it.

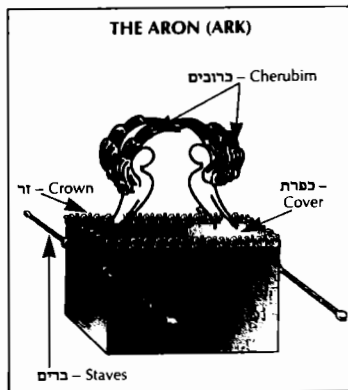
16. הַתְּעֻדָּה — *The Testimonial-tablets [lit. witnesses].* These are the Tablets of the Law, which are called *witnesses* because they testify that God has commanded Israel to keep the commandments of the Torah (*Rashi*).

As *Ramban* sets forth at length in his introduction to this *Sidrah*, the Tabernacle was the embodiment of the Revela-

tion at Sinai. Consequently, the Ark was the source of the Tabernacle's sanctity, since it contained the Tablets of the Ten Commandments. This explains why, when the Philistines captured the Ark in the time of Eli and Samuel (see *I Samuel 4:17-18*), the Jewish people were thrown into such despair that both Eli and his daughter-in-law died from the shock. The capture of the Ark represented the loss of Torah — and the Jewish people depend on the sanctity of Torah. This is why the Torah study of children may not be disturbed even to build the Temple (*R' Aharon Kotler*).

17-22. The Cover. *Sforno* writes at length about the symbolism of the Ark Cover and the Cherubim, which were hammered from the same ingot of gold. Following are some highlights of his exposition. The Cover was made of solid gold to represent the human soul, which is the image of God. Although it was made to cover the Ark, the Cover was a separate unit, just as the heavenly soul is detached from the body with which it is united. The Cover had Cherubim upon it, and images of Cherubim were a recurring theme in the Tabernacle, being woven into the Curtain that faced the Most Holy (26:31) and on the curtains that were attached together to form the ceiling of the Tabernacle (26:1). The Cherubim were reminiscent of the angels whom *Isaiah* (ch. 6) and *Ezekiel* (ch. 1 and 10) saw in their vision of the heavenly court. All of these curtains were connected, to teach that the great men of Israel should unite themselves with the rest of the nation in the service of God.

The Cherubim had the faces of a male and a female child and the wings of birds. Their wings stretched upward to teach that Man must aspire to raise himself upward to understand God's wisdom and excel in His service. Their faces were directed downward toward the Ark and also toward each other, to symbolize that the only true source of wisdom is the Torah, and that Man must use his wisdom to interact with his fellows.

י וַתַּעֲבֹד בַּכֶּתֶם דְּהָב וְכִי תִתִּין אֲמִין וּפְלֶגָא אֶרְבֶּה וְאִמְתָּא וּפְלֶגָא פְתִיחָה: יי וַתַּעֲבֹד תְּרִין כְּרוֹבִין דְּהָב נְגִיד תַּעֲבֹד יִתְהוּן מִתְרִין סְטִרִי בַּכֶּתֶם: יט וְעַבְד כְּרוֹבָא חַד מַסְטָרָא מִכָּא וְכְרוֹבָא חַד מַסְטָרָא מִכָּא מִן בַּכֶּתֶם תַּעֲבֹדוּן יִת כְּרוֹבָנָא עַל תְּרִין סְטִירוֹהִי: כ וַיְהוּן כְּרוֹבָנָא פְרִיסָן גְּדִפְהוֹן לְעֵלָא מַטְלִין בְּגַדְפִּהוֹן עַל בַּכֶּתֶם וְאִפְהוֹן חַד לְקַבֵּל חַד לְקַבֵּל בַּכֶּתֶם יִתוּן אִפִּי כְרוֹבָנָא: כא וַתִּתֵּן יִת בַּכֶּתֶם עַל אֲרוֹנָא מְלַעֲלָא וּבְאֲרוֹנָא תִתֵּן סְהִדוּתָא דִּי אֲתוּן לָר: כב וְאִזְמִין מִימְרֵי לָר תִּמְנוּ וְאִמְלַל עֲמָר מַעֲלִי בַּכֶּתֶם מִבִּין תְּרִין כְּרוֹבָנָא דִּי עַל אֲרוֹנָא דְסִהֲדוּתָא יִת כָּל דִּי אִפְקֹד יִתָּר לִית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כג וַתַּעֲבֹד פְּחוּרָא דְאִעִי שְׁטִין תִּתִּין אֲמִין אֶרְבֶּה וְאִמְתָּא פְתִיחָה וְאִמְתָּא וּפְלֶגָא רוממה: כד וַתַּחֲפִי יִתָּה דְהָב דְכִי וַתַּעֲבֹד לָה זִיר דְּהָב סְחוֹר סְחוֹר: כה וַתַּעֲבֹד לָה גְדִנְפָא רוממה פִּשְׁבָּא סְחוֹר סְחוֹר וַתַּעֲבֹד זִיר דְּהָב לְגְדִנְפָה סְחוֹר סְחוֹר: כו וַתַּעֲבֹד לָה אֶרְבַּע עֲזָקוֹן דְּהָב וַתִּתֵּן יִת עֲזָקָתָא עַל אֶרְבַּע וְזִיתָא דִּי לְאֶרְבַּע רְגִלּוֹהִי: כז לְקַבֵּל גְּדִנְפָא יִתוּן עֲזָקָתָא לְאִתְרָא לְאִרְחִינָא לְמַטְל יִת פְּחוּרָא: כח וַתַּעֲבֹד יִת אִרְחִינָא דְאִעִי שְׁטִין וַתַּחֲפִי יִתוּן

י וַעֲשִׂיתָ כִּפֶּת זָהָב טְהוֹר אֲמִתִּים וְחָצִי אֶרְבֶּה וְאִמָּה וְחָצִי רַחְבָּה: וַעֲשִׂיתָ שְׁנַיִם כְּרָבִים זָהָב מִקְשָׁה תַעֲשֶׂה אֹתָם מִשְׁנֵי קְצוֹת הַכִּפֶּת: וַעֲשֶׂה כְרוֹב אֶחָד מִקְצֵה מִזֶּה וְכְרוֹב אֶחָד מִקְצֵה מִזֶּה מִן־הַכִּפֶּת תַעֲשׂוּ אֹת־הַכְּרָבִים עַל־שְׁנֵי קְצוֹתֵיהֶם: וְהָיוּ הַכְּרָבִים פְּרָשֵׁי כְנָפִים לְמַעַלָּה סְכָכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכִּפֶּת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־אֶחָיו אֶל־הַכִּפֶּת יִהְיוּ פְנֵי הַכְּרָבִים: וְנָתַתָּ אֶת־הַכִּפֶּת עַל־הָאָרֶץ מְלַמְעָלָה וְאֶל־הָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת־הָעֹדֶת אֲשֶׁר אֲתָן אֵלֶיךָ: וְנוֹעַדְתִּי לָךְ שֵׁם וּדְבַרְתִּי אִתְּךָ מַעַל הַכִּפֶּת מִבִּין שְׁנֵי הַכְּרָבִים אֲשֶׁר עַל־אָרוֹן הָעֹדֶת אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתָךְ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

יג וַעֲשִׂיתָ שְׁלָחַן עֲצֵי שִׁטִּים אֲמִתִּים אָרְכוֹ וְאִמָּה רַחְבּוֹ וְאִמָּה וְחָצִי קֶמְתוֹ: וַצִּפִּית אֹתוֹ זָהָב טְהוֹר וַעֲשִׂיתָ לוֹ זֶר זָהָב סָבִיב: וַעֲשִׂיתָ לוֹ מִסְגֶּרֶת טַפַּח סָבִיב וַעֲשִׂיתָ זֶר־זָהָב לְמִסְגֶּרְתוֹ סָבִיב: וַעֲשִׂיתָ לוֹ אֶרְבַּע טַבָּעֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֹת־הַטַּבָּעֹת עַל אֶרְבַּע הַפָּאֹת אֲשֶׁר לְאֶרְבַּע רְגִלָּיו: לְעַמֹּת הַמִּסְגֶּרֶת תִּהְיֶינָה הַטַּבָּעֹת לְבָתִּים לְבָדִים לְשֹׂאת אֹת־הַשְּׁלָחַן: וַעֲשִׂיתָ אֶת־הַבָּדִים עֲצֵי שִׁטִּים וַצִּפִּית אֹתָם

כ"ה

וְנוֹעַדְתִּי. כַּאֲשֶׁר עֲמַד מוֹעֵד לָךְ לְדַבֵּר עִמָּךְ אוֹתוֹ מִקּוֹם אֲקַבֵּעַ לְמוֹעֵד, שֶׁאֵלֶּכְךָ שֶׁסֵּד לְדַבֵּר אֵלֶיךָ: וּדְבַרְתִּי אִתְּךָ מַעַל הַכִּפּוֹת. וּבְמִקּוֹם אֲחֵר הוּא אוֹמֵר וְיִדְבֵּר כִּי אֲלוֹי מֵהֵל מוֹעֵד לֵאמֹר (וַיִּקְרָא אֵלָּה), זֶה הַמָּקוֹם מִחוּץ לַכֶּתֶם, מֵאֲחַד שְׁנֵי כְּחוֹצִים מִכְּחִישִׁים זֶה אֶחָד זֶה. בֵּא הַכְּחוֹצִים הַשְּׁלֵשִׁים וְהַכְּרָבִים בֵּינֵיהֶם, וּבֵּא מֵהָ אֵל אֶחָד מוֹעֵד וְיִשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדְּבַר אֲלוֹי מַעַל הַכֶּתֶם וְגו' (בַּמִּדְבָּר: זֶפֶט), מֵהָ הֵיכָל כִּנְכֹס לְמִשְׁכָּן, וַיְהִי שֶׁכָּן בְּחוּץ הַפֶּתַח קוֹל יוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם לְבִין הַכְּחוֹצִים, וּמִשָּׁם יוֹאֵל וְיִשְׁמַע לְמִשָּׁה בֵּאֵל מוֹעֵד (סִפְרִי נֹשֵׁא נַח): וְנֹאֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתָךְ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. הִרִי וְיִ"ז וְיִתִּירָה וְטַפְלָה. וּכְמוֹהֶם הִרְבֵּה בְּמִקְרָא, וְכֵן חֲפָז, וְכֵן אֲשֶׁר אֲדַבֵּר עִמָּךְ שֶׁסֵּד כָּל אֲשֶׁר אֲלוֹהִי אוֹמֵר: אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הוּא: (בֵּג) קֶמְתוֹ. גּוֹבֵה רְגִלּוֹ עַם עוֹבֵי הַשְּׁלָחַן: (בִּד) זֶר זָהָב. סִימֵן לְכַתֵּר מַלְכוּת יוֹמָאֵת (עֵב): שֶׁשְּׁלֹחַן שֶׁ עוֹשֶׂה גְדוּלָּה, כְּמוֹ שְׁאוֹמְרִים שְׁלָחַן מַלְכִּים (יִצְחָק כֹּד): (בֵּה) מִסְגֶּרֶת. כְּתִרְגוּמוֹ גְּדִנְפָא. וְתִתְּלוּן חֲמֵי יִשְׂרָאֵל בְּדִבְרֵי. י"א לְמַעַל הֵיכָל, כִּיבִי לְשׁוֹלְחָן, כְּמוֹ לְבָדִין עֲשֵׂה שְׁלָחַן שְׁרִים. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים לְמִשָּׁה הֵיכָל, חֲקוּעָה מִרְגַּל לְרַגֵּל בְּזִכְרֵה רִחוּת הַשְּׁלָחַן, וְדָף הַשְּׁלָחַן שׂוֹכֵז עַל אוֹרֵה כָּל שַׁל הַמִּסְגֶּרֶת הִי: (בִּז) לְעַמֹּת הַמִּסְגֶּרֶת תִּהְיֶינָה הַטַּבָּעוֹת. כְּרָגִלִּים, חֲקוּעוֹת כְּגֵד רָשִׁי הַמִּסְגֶּרֶת: לְבָתִּים לְבָדִים. אוֹתוֹן עֲשֻׁעוֹת יִיזוּ בָחִים לְהַכְסִים בֵּתָן הַבָּדִים: לְבָתִּים. לְלוֹךְ בָּחִים לְבָדִים, כְּתִרְגוּמוֹ לְאִתְרָא לְאִרְחִינָא:

17. Cover. The Cover was made of solid gold, and was made to lay flat on top of the four walls of the Ark. The Sages (Succah 5a) give its thickness as one handbreadth [tefach] (Rashi), which is three to four inches.

18. שְׁנַיִם כְּרָבִים — Two Cherubim. There were a total of two Cherubim, one for each end of the Cover. They had large wings, and the faces of young children.

(יז) בַּכּוֹרֶת. כְּמוֹ עַל הָאָרוֹן, שֶׁהִי פְחוּחַ מְלַמְעָלָה וּמוֹנִית עָלָיו כְּמִין דָּף: אֲמִתִּים וְחָצִי אֶרְבֶּה. כֹּאֲרֵכּוֹ עַל אֲרוֹן, וְרַחְבּוֹ כֹּרְחֵנוֹ עַל אֲרוֹן וּמוֹנִית עַל עוֹבֵי הַכֶּתֶם אֲרַבְעַתָּם. וְחֵט"פ שֶׁלָּה נֶקַח יַעֲזוֹר לְעוֹבֵיהֶם פִּירָשׁוֹ כְּרוֹבִיטוֹ שֶׁהִי עוֹבֵיהֶם טַפַּח (סוֹכֵה ה'): (יח) כְּרָבִים. דְּמוּת פְּרוֹטָף מִיטוֹק לֵס (ס: ה'): מִקְשָׁה תַעֲשֶׂה. שֶׁלָּה תַעֲשֶׂה כְּפִי עֲלָמִים וְחֲתֻכְרִים בְּרָשִׁי הַכִּפּוֹת לְאִתְרֵם כְּמַעֲשֵׂה לִזְרִים עֲקוּרִין שׁוֹלֵדִי"ר, אֵלָּה הֵטַל זֶה־הַרְבֵּה בַּחֲתֻלַּת עֲשִׂיתִּים הַכִּפּוֹת, וְהִכֵּה בְּכַפֵּיטִים וּבְקוֹרְנִים בְּחִמְלָה וְרִאשִׁין בּוֹלְטִין לְמַעַלָּה, וְיִזִּיר הַכְּרוֹצִים בְּבִלִּיטַת קָטוּעַת מִקְשָׁה. בְּטִדִּי"ן בִּלְע"ז, כְּמוֹ דֹּא לֹא נִקָּן (וְהִיטָל ה'): קְצוֹת הַכִּפּוֹת. רָשִׁי הַכִּפּוֹת: (יט) וַעֲשֶׂה כְרוֹב אֶחָד מִקְצֵה מִקְצֵה. שֶׁלָּה חֲלַמֵּר שְׁנַיִם כְּרוֹצִים לְכָל קֶמֶת וְקֶמֶת, לִכְךָ הוֹלִךְ לְפִרְשׁ כְּרוֹב אֶחָד מִקְצֵה מִזֶּה: מִן הַכִּפּוֹת. עֲלָמָה תַעֲשֶׂה אֶת הַכְּרוֹצִים. זֶה פִּירָשׁוֹ עַל מִקְשָׁה תַעֲשֶׂה חוּסֶה, שֶׁלָּה תַעֲשֶׂה כְּפִי עֲלָמִים וְחֲתֻכְרִים לְכִפּוֹת: (כ) פּוֹרְשֵׁי בְּנֵפִים. שֶׁלָּה תַעֲשֶׂה כְּנִפֵּיהֶם שׂוֹכְכִים אֵלָּה פְּרוּשִׁים וְגוֹבִיחִים לְמַעַלָּה אֵלָּה רָשִׁיטָה, שִׁיחַ י' טַפְחִים בַּחֲלָל שְׁבִין הַכְּנִפִּים לְכִפּוֹת, כְּדֹאִיתָא בְּסוֹכָה (ה'): (כא) וְאֶל הָאָרוֹן תִּתֵּן אֶת הָעֹדֶת. לֹא יִדְעִי לֵמָּה נִכְפַּל, שֶׁהִי כָּבֵד נֶאֱמַר וְנָתַח אֶל הָאָרוֹן אֶת הָעֹדוֹת (לְעִיל פְּסוּק ע"ז). וַיֵּשׁ לְוֹמֵר שֶׁכָּן לְלַמֵּד שֶׁעוֹדוֹ אֲרוֹן לְבָדוֹ בֵּאֵל כִּפּוֹת יִתֵּן חֲתֻלָּה הָעֹדוֹת לְמוֹתוֹ וְאִתְרֵם כִּי יִתֵּן אֶת הַכִּפּוֹת עָלָיו (וְיִרְשָׁלַיִם שְׁקִילִים וְחֹל). וְכֵן מֵינֵי כַּאֲשֶׁרִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן נֶאֱמַר וַיִּתֵּן אֶת הָעֹדוֹת אֶל הָאָרוֹן וְאִתְרֵם כִּי יִתֵּן אֶת הַכִּפּוֹת עַל הָאָרוֹן מְלַמְעָלָה (וְהֵלֵךְ מִכ): (כב)

The Cherubim were not made separately and then attached to the Cover. Instead, the entire Cover, including the Cherubim, had to be hammered out, of one large ingot of gold (Rashi).

20. פְּרָשֵׁי כְנָפִים — With wings spread upward. The wings of each Cherub were thrust upward, pointing toward the wings of the one on the opposite end of the Cover, so that the four

The Cover ¹⁷ You shall make a Cover of pure gold, two and a half cubits its length; and a cubit and a half its width. ¹⁸ You shall make two Cherubim of gold — hammered out shall you make them — from both ends of the Cover. ¹⁹ You shall make one Cherub from the end at one side and one Cherub from the end at the other; from the Cover shall you make the Cherubim at its two ends. ²⁰ The Cherubim shall be with wings spread upward, sheltering the Cover with their wings with their faces toward one another; toward the Cover shall be the faces of the Cherubim. ²¹ You shall place the Cover on the Ark from above, and into the Ark shall you place the Testimonial-tablets that I shall give you. ²² It is there that I will set My meetings with you, and I shall speak with you from atop the Cover, from between the two Cherubim that are on the Ark of the Testimonial-tablets, everything that I shall command you to the Children of Israel.

The Table ²³ You shall make a Table of acacia wood, two cubits its length, a cubit its width, and a cubit and a half its height. ²⁴ You shall cover it with pure gold and you shall make for it a gold crown all around. ²⁵ You shall make for it a molding of one handbreadth all around, and you shall make a gold crown on the molding all around. ²⁶ You shall make for it four rings of gold and place the rings upon the four corners of its four legs. ²⁷ The rings shall be opposite the molding as housings for the staves, to carry the table. ²⁸ You shall make the staves of acacia wood and cover

outspread wings formed a canopy that was ten handbreadths (30-40 inches) over the Cover (Rashi from Succah 5b).

21. וְאֶל-הָאָרֶץ תִּתְּנָהּ הָעֵדוּת. — And into the Ark shall you place the Testimonial-tablets. This seems to be a repetition of the commandment given in verse 16. Rashi and Ibn Ezra, as explained by Mizrahi and Gur Aryeh, explain that it was forbidden to place the Cover on the Ark unless the Tablets were in it first. The Torah indicates this requirement by repeating this rule; otherwise, it would have been permitted to have an empty Ark in the Holy of Holies if the Tablets were missing. Indeed, during the Second Temple Era, the Jewish people did not have the Tablets of the Law, and because of that, they were forbidden to have an empty Ark in the Temple.

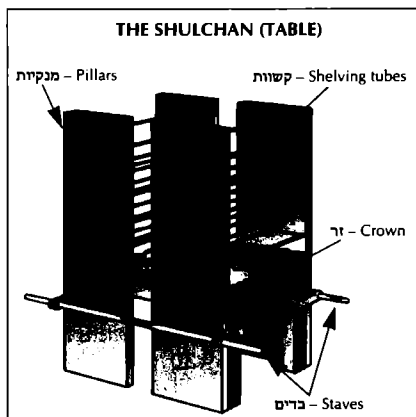
22. וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ. — And I shall speak with you. When God spoke to Moses, the Voice would come from heaven to the top of the Cover, and from between the Cherubim it would emanate to where Moses stood, in the outer chamber of the Tabernacle (Rashi).

23-30. The Table. The Table, which was placed near the north wall of the Tabernacle's outer chamber, had twelve specially baked loaves of "show-bread" on it at all times, in two columns of six loaves each. They were baked on Friday, and put on the Table on the Sabbath when the old loaves were removed and divided among the Kohanim. [The bread is described in *Leviticus* 24:5-9.] Like the Ark, the Table had a "crown," this one symbolizing the "crown of kingship" (Yoma 76b). Just as it is the king's responsibility to insure the safety and prosperity of his country, the Jewish people would enjoy prosperity because of

the merit of the Table.

Ramban explains the process of this miracle of prosperity. He writes that from the time when God brought the universe into existence from an absolute vacuum, He does not create anything from absolute nothingness. Instead, when He wishes to bring about a miraculous increase, He causes it to flow from something that is already in existence, as we find in the case of the prophet Elisha, who caused a single jug of oil to give an unceasing flow for as long as there were empty jugs to be filled (*I Kings* 17:16). So it was with the Table. By virtue of the bread that was placed on it weekly, prosperity flowed to the entire nation. In another more visible manifestation of this miracle, the Talmud teaches that a Kohen who ate even a tiny piece of the previous week's show-bread from the Table would be fully satisfied. In the expression of the Sages, it became blessed within his innards (Yoma 39a).

23. וְאֶמְדָּה וְחֻצֵי קֶמְחוֹ. — And a cubit and a half its height. The height included the legs and the thickness of the tabletop (Rashi).

25. מִסְקֶרֶת טֶחָן. — A molding of one handbreadth. Some say that the molding was above the tabletop; others say it was under the tabletop. Either way, the crown, which is mentioned in this verse for a second time, was above the molding (Rashi). According to Sforno, however, there were two crowns, one symbolizing a king's responsibility to provide for prosperity and order, and the second symbolizing his role as the defender of the land. Accordingly, the Table represented God as Israel's Defender, as well as its Provider.

דִּהְבָּא ויהוּן מִנְטְלִין בְּהוּן יֵת פְּתוּרָא:
 כט וְתַעֲבֹד מִגִּיסוּחֵי וּבִכּוּדֵי וְקִסְתָּהּ
 וּמִכִּלְתָּהּ דִּיתְנַסֵּף בְּהוּן דִּהְבָּא דְּכִי תַעֲבֹד
 יִתְהוּן: 40 וְתַתֵּן עַל פְּתוּרָא לֶחֶם אֲפִיא
 קִדְמֵי תִדְרִיא: לא וְתַעֲבֹד מִנְרֵתָא דִּהְבָּא
 דְּכִי נִגִיד תַּתְעֲבֹד מִנְרֵתָא שְׂדֵה וְקִנָּה
 פְּלִידָהּא חוּזְרָהא וְשׁוּשְׁנָהּא מִנָּה יִהּוּן:
 לב וְשֵׁתָא קִנִּין נִפְקִין מִסְטֵרְהָא תִּלְתָּא
 קִנִּי מִנְרֵתָא מִסְטֵרָה חֹד וְתִלְתָּא קִנִּי
 מִנְרֵתָא מִסְטֵרָה תִּנְנָא: לג תִּלְתָּא
 כְּלִידִין מִצִּירִין בְּקִנָּא חֹד חוּזֹר וְשׁוּשׁוֹן
 וְתִלְתָּא כְּלִידִין מִצִּירִין בְּקִנָּא חֹד
 חוּזֹר וְשׁוּשׁוֹן בֵּן לִשְׁתָּא קִנִּין דְּנִפְקִין מִן
 מִנְרֵתָא: 41 וּבִמְנֵרְתָא אֲרֻבָּעָא כְּלִידִין
 מִצִּירִין חוּזְרָהא וְשׁוּשְׁנָהּא: 42 וְחוּזֹר
 תַּחֲתֵי תִרְין קִנִּין מִנָּה וְחוּזֹר תַּחֲתֵי
 תִרְין קִנִּין מִנָּה וְחוּזֹר תַּחֲתֵי תִרְין קִנִּין
 מִנָּה לִשְׁתָּא קִנִּין דְּנִפְקִין מִן מִנְרֵתָא:

וְהָב וְנָשָׂא־בָם אֶת־הַשֻּׁלְחָן: וְעָשִׂיתָ קְעָרְתִּיו וּכְפָתִיו
 וְקִשּׁוּתִיו וּמִנְקִיתִיו אֲשֶׁר יִסֹּף בָּהֶן וְהָב טָהוֹר תַּעֲשֶׂה
 אֹתָם: וְנָתַתָּ עַל־הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים לִפְנֵי תְמִיד:
 וְעָשִׂיתָ מְנֹרֶת זָהָב טָהוֹר מִקֹּשֶׁה תִּיעֲשֶׂה הַמְּנֹרֶת יִרְכֶּה
 וְקִנָּה גְבִיעִיָּה כַּפְתָּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ מִמָּנֶה יִהְיוּ: וְשֵׁשֶׁה קָנִים
 יֵצְאִים מִצִּידֶיהָ שְׁלֹשָׁה 1 קִנֵּי מְנֹרֶה מִצִּידֶיהָ הָאֶחָד
 וְשְׁלֹשָׁה קִנֵּי מְנֹרֶה מִצִּידֶיהָ הַשֵּׁנִי: שְׁלֹשָׁה גְבָעִים
 מְשֻׁקָּדִים בְּקִנָּה הָאֶחָד כַּפְתָּר וּפְרָחַ וְשְׁלֹשָׁה גְבָעִים
 מְשֻׁקָּדִים בְּקִנָּה הָאֶחָד כַּפְתָּר וּפְרָח בֵּן לִשְׁשֶׁת הַקָּנִים
 הַיֵּצְאִים מִן־הַמְּנֹרֶת: וּבִמְנֹרֶה אֲרֻבָּעָה גְבָעִים מְשֻׁקָּדִים
 כַּפְתָּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ: וּכְפָתָר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמָּנֶה
 וּכְפָתָר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמָּנֶה: וּכְפָתָר תַּחַת־שְׁנֵי
 הַקָּנִים מִמָּנֶה לִשְׁשֶׁת הַקָּנִים הַיֵּצְאִים מִן־הַמְּנֹרֶת:

ר"ע

שמעך את האיצורים מן העשט לכאן ולכאן בהקטן הקורנס. ולשון מקשה מכח
 קורנס, בסד"י בלע"ז, כמו דא לאו נקשן (דניאל ה'): תיעשה המנורה. מחליה
 [ס"א מלא]. לפי שהיה מהה מקשה בה, אמר לו הקב"ה השלך את הככר לאור והיא
 נעשית מחליה, לכן לא נכתב תעשה (ומחומא בהגלתך ג'): ירכה. הוא הרגל של משה
 העשוי כמין חיבה, ושלה רגלים ויולין הימנה ולמטה: וקנה. הקנה האמלטי שלה
 הטולה באמלטי היך זקוף כלפי מעלה, ועליו נר האמלטי עשוי כמין בוך ללוק השמן
 לתוכו ולתת הפתילה: גביעיה. הן כמין כוסות עשויין מזכוכית ארוכים וקלרים,
 וקורין להם מדיר"ש בלע"ז, ואלו עשויין מזהב וזולטין ויולאין מכל קנה וקנה כמין
 שנתן בהם הכתוב, ולא היה זה אלא לגוי: כפתוריה. מן תפוחים היו עגולין סביב,
 בזולטין סביבות הקנה האמלטי, כדרך עשויין למטות שלשים השרים, וקורין להם
 פומיל"ש בלע"ז, ומנין שלהם כתוב בפרשה כמה כפתורים בזולטין ממנה ומה חלק
 שבו כפתור לכפתור: ופרחיה. יציר עשויין בה כמין פרחין: ממנה יהיו. הכל
 מקשה [יהיה] יולא מתוך חסיכת העשט, ולא יעשם לבדם וידויקס: (לב) יוצאים
 מצדיה. לכאן ולכאן באלכסון, נמשכים ושולין עד כנגד גובהה של מטרה שהוא קנה
 האמלטי, ויולאין מתוך קנה האמלטי זה למעלה מזה, החתון ארוך ושל מעלה קצר
 הימנו והעליון קצר הימנו, לפי שהיה גובה ראשיה שיה לגובהה של קנה האמלטי הגביעי
 שמתנו ויולאין גובהה קנים: (לג) משקדים. כתרומה, מלויירם היו, כדרך עשויין
 לכלי כסף וזהב שקורין ניל"ר בלע"ז: ושלשה גבעים. בזולטין מכל קנה וקנה:
 כפתור ופרח. היה לכל קנה וקנה: (לד) ובמנורה ארבעה גבעים. גפופה של
 מנורה היו ארבעה גביעים, אחד בזולט זה למטה מן הקנים והשלה למעלה מן יולא
 הקנים היולאין מלגיה: משקדים כפתוריה ופרחיה. זה אחד מהמשה קרחות
 שאין להם הכרע. אין ידוע אם גביעים משוקדים או משוקדים כפתוריה ופרחיה
 (ויחם נב'): (לה) ובפתור תחת שני הקנים. מתוך הכפתור היו הקנים נמשכים
 משני ליה חילך וחילך. כך שנית במלכת המשכן (פרק י' מנחות כח), גובהה של
 מנורה י"ח טפחים. חגליה והפרח ג' טפחים, הוא הפרח האמור בירך שנאמר עד
 זכרה עד פרח (במדבר חג). וטפחים חגליה. וטפח שבו גביעי מהארבעה גביעים
 וכפתור ופרח משני כפתורים ושני פרחים האמורים במנורה טולה שנאמר משוקדים

(בח) ונשא בהם. לשון פעל, יהיה נשא בהם את השלחן: (בט) ועשית קערוותיו
 וכפותיו. קערוותיו זה הדפוס, שהיה עשוי דפוס הלחם (מנחות לו). והלחם היה
 עשוי כמין חיבה, פרושה משני רוחותיה, שזלס לו למטה (סס לד), וקופל מכאן ומכאן
 כלפי מעלה כמין כובלים, ולכן קרוי לחם הפנים, שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן ולדי
 הבית מזה ומזה. טוהן ארבו לרחבו של שולחן, וכותליו זקופים כנגד שפת השולחן. והיה
 עשוי לו דפוס זהב ודפוס כרזל. כשל כרזל הוא נאפה, וכשמואליו מן התנור נטות בשל
 זהב עד למחר, בשבת, שמסדרו על השולחן, ואותו דפוס קרוי קערה (סס לו):
 וכפותיו. בזיכין ששהנין בהם לבונה. ושמים היו לשני קומי לבונה שנותנים על שמי
 המערכות, שא"ו והנה על המערכה לבונה וזה ויקרא כדו: מנחות לו). וקשותיו.
 הן כמין חלזי קנים חלולים הנסדקין לארכן, דוגמתן עושה של זהב ומסדר ג' על ראש
 כל לחם, שיש להם האחד על גבי אוחן הקנים, ומצדין בין לחם ללחם כדי שחגנם
 הרחב ציניה ולא יתפצצו ומנחות לו). ונבשל ערבי כל דבר חלול קרוי קש"ל:
 ומנקיותיו. הרגומה ומכיליה. הן סניפים, כמין יתדות זהב עומדין בארץ וגבוהים עד
 למעלה מן השלחן הרבה כנגד גובה מערכת הלחם, ומפוללים ששה [ס"א שלשה]
 עגולים, זה למעלה מזה, וראשי הקנים שזין לחם ללחם סמוכין על אוחן פולין כדי שלא
 יכבד משה הלחם העגולים על ההתחונים וישברו. ולשון מכיליה, סובלותיו, כמו
 גלחיה היל (ירמיה ויח). אבל לשון מנקיות אינו ידוע איך נופל על סניפין, ויש מהחמי
 ישראל אומרים קשותיו חלו סניפין, שמקשין אותו ומחזיקים אותו שלא ישבר, ומנקיותיו
 חלו הקנים, שמקשין אותו שלא יתפצצו (מנחות לו). אבל אנקלוס שחרג מכיליה היה
 גובה כדברי האומר מנקיות מן סניפין: אשר יסך בהן. אשר יכסה בהן. ועל קשותיו
 הוא חומר אשר יכס, שזיו עליו כמין סכך וכסוי, וכן במקום אשר הוא חומר ואת קשות
 הנסך (במדבר דו). וזה היה יוסף והנסך, לשון סכך וכסוי הם: (ל) לחם הפנים.
 שהיה לו עשים כמו שפירשתי. ומנין הלחם וסדר מערכותיו מפורשים באומר אל
 הכהנים ויקרא כדו: (לא) מקשה תיעשה המנורה. שלא יעשנה חוליות, ולא
 יעשה קני ונריות אצורים אצורים ואח"כ ידויקס כדרך הנרפים שקורין שול"ר,
 אלא כולה בזה מחזיקה אחת, ומקיש בקורנס וחותך ככלי האומנות ומפריד הקנים
 חילך וחילך (בירמיה דמלכת המשכן טו): מקשה. תרומה עניד, לשון המסכה,

29. ... *Its dishes* ... The verse lists the utensils that rested in conjunction with the Table itself. There were twelve *dishes*, which were the forms in which the breads were kept from the time they were baked until they were placed on the Table. There were two spoons of frankincense

that rested on the uppermost loaves throughout the week (see *Leviticus* 24:7).

30. See *Leviticus* 24:5-9.

31-40. The Menorah. The symbolic and esoteric interpretations attached to the Menorah are virtually endless. In its

them with gold, and the Table shall be carried through them. ²⁹ You shall make its dishes, its spoons, its shelving-tubes, and its pillars, with which it shall be covered; of pure gold shall you make them. ³⁰ On the Table shall you place show-bread before Me, always.

The Menorah ³¹ You shall make a Menorah of pure gold, hammered out shall the Menorah be made, its base, its shaft, its cups, its knobs, and its blossoms shall be [hammered] from it. ³² Six branches shall emerge from its sides, three branches of the Menorah from its one side and three branches of the Menorah from its second side; ³³ three cups engraved like almonds on the one branch, a knob and a flower; and three cups engraved like almonds on the next branch, a knob and a flower — so for the six branches that emerge from the Menorah. ³⁴ And on the Menorah shall be four cups, engraved like almonds, its knobs and its flowers. ³⁵ A knob shall be under two of the branches from it, a knob under two of the branches from it, and a knob under two of the branches from it — for the six branches emerging from the Menorah.

simple sense, the ornate, gold Menorah served to demonstrate the majesty of the Tabernacle. It was placed in the outer chamber so that it would be visible — and inspirational — to everyone, and it was *outside* of the Holy of Holies to show that the Ark and all that it represented did not require light; the Torah is its own light (R' Bachya).

The Menorah, whose flames were fed by the purest oil of the olive, symbolized the illumination of the intellect. It was placed near the southern wall of the Tabernacle, opposite the Table on the north. The Ark, hidden behind the *Paroches* (26:33-35), was equidistant from both. Thus, the Ark, containing the word of God, cast its spiritual emanations, as it were, upon the Menorah and the Table, which represented intellectual achievement and material prosperity. This symbolized the conviction that both our spiritual and temporal lives must be guided by, and work to serve, the dictates of the Torah. Jewish life cannot be compartmentalized in the realms of sacred and temporal, or, in the modern vernacular, Church and State; the Torah regulates all aspects of life, and demands purity in all of them. Indeed, the requirement that the entire, very intricate Menorah had to be hammered out of one ingot of gold (vs. 31, 39) symbolized the indivisibility of the Torah; a Jewish life must be constructed entirely from one set of values. It may not be a hodge-podge of separate bits and pieces, grafted together to suit anyone's convenience. All areas of life must derive from the same set of values.

As *Sforno* comments, the law that the flames on the six side branches of the Menorah had to point toward its central stem (v. 37) teaches that all intellectual achievements must be directed toward the central authority of the Torah.

The Menorah also represents another dimension of the Torah: the Oral Law that is the God-given companion of the Written Torah. By using the principles and methodology taught to Moses at Sinai, man exercises his own creative, inquisitive abilities to derive new knowledge and apply eternal wisdom to new situations. Just as the

Menorah's illumination was created by man-made wicks, oil, and flame, so the Oral Torah is man's contribution to the Torah itself (R' Gedaliah Schorr).

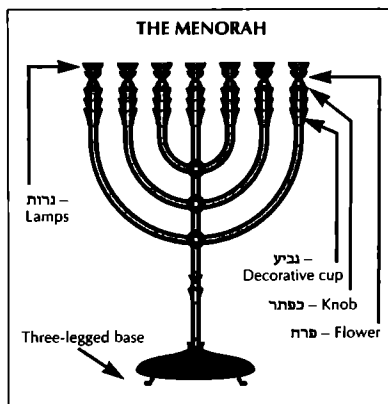
31. מְקֻשָּׁה תִּיּוֹשָׁה — *Hammered out shall . . . be made.* Although the Menorah consisted of many shapes and forms, all of them had to be hammered from the same ingot; nothing could be made separately and then attached. *Midrash Tanchuma* teaches that so difficult was this feat that Moses could not visualize how the Menorah should appear, so God showed him a Menorah of fire. Even then, Moses despaired of actually being able to make it properly, whereupon God instructed him to throw the ingot into a fire — and the completed Menorah emerged (*Rashi*). That this miracle occurred is suggested by the term *shall be made*, rather than *you shall make*, indicating that the Menorah came into being without human intervention.

Gur Aryeh explains that once God showed Moses how the Menorah was to be made, he actually began to make it — otherwise, what was the purpose of the commandment and the demonstration? — but then God assisted him, so that when the ingot was cast into the fire as part of the normal process of crafting it, the work was completed miraculously. This is how God typically performs miracles: First Man must do what he can, and then God comes to his aid. Similarly, at the time of the Splitting of the Sea, God commanded Moses

to split the waters by raising his staff (14:16), and it was only after Moses had done so that God performed the awesome miracle. In Egypt and throughout the years in the Wilderness, Moses performed acts that resulted in miracles; clearly, only God makes miracles, but He wants man to initiate them.

33. מְשֻׁקִּים — *Engraved like almonds.* The surface of the cup was grooved like an almond (*Rashbam*).

34. וּבִמְנוֹרָה — *And on the Menorah.* In this context, the Torah refers to the central shaft of the Menorah, from which the arms branched out (*Rashi*).

לו חזריהו וקניהו מנה יהוה פלה נגידא
 חדא דרהב דכי: לו ותעבד ית בוצינהא
 שבצא ואדלק ית בוצינהא ויהו
 מנהין לקבל אפהא: לה וצבתהא (ניא
 וצבתהא) ומחתתהא דרהב דכי:
 לו כפרא דרהב דכי יעבד יתה ית כל
 מניא האליו: » וחיו ועבד כדמותהו
 דאת מתחיו בטורא: » וית משכנא
 מעבד עשר יריצו דבוץ שויר ותכלא
 וארגנא וצבע ודורי צורת כרובין עובר
 אמן מעבד יתהו: » ארכא דיריעתא
 חדא עשרין ותמני אמין ופותא
 ארבע אמין דיריעתא חדא משפתא
 חדא לכל יריעתא: » חמש יריצו ויהו
 מלפפן חדא עם חדא וחמש יריצו
 מלפפן חדא עם חדא: » ותעבד צנובין
 דתכלא על שפתא דיריעתא חדא
 דסטרא בבית לופי וכן מעבד בשפתא
 דיריעתא דסטרא דבית לופי תניתא:
 » חמשין צנובין מעבד ביריעתא חדא
 ותמשין צנובין מעבד דסטרא דיריעתא
 דבית לופי תניתא מכונן צנובין

לו כפתריהם וקנתם ממנה יהוה פלה מקשה אחת זהב
 לו טהור: ועשית את נרתיה שבעה והעלה את נרתיה
 לו והאיר על עבר פניה: ומלקחיה ומחתתיה זהב טהור:
 לו כפר זהב טהור יעשה אתה את כל הכלים האלה: וראה
 לו ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר: ואת
 לו המשכן תעשה עשר יריעת שש משור ותכלת וארגמן
 לו ותלעת שני כרבים מעשה חשב תעשה אתם: ארך
 לו היריעה האחת שמנה ועשרים באמה ורחב ארבע
 לו באמה היריעה האחת מדה אחת לכל היריעת: חמש
 לו היריעת תהיון חברת אשה אל אחתה וחמש יריעת
 לו חברת אשה אל אחתה: ועשית ללאת תכלת על שפת
 לו היריעה האחת מקצה בחברת וכן תעשה בשפת
 לו היריעה הקיצונה במחברת השנית: חמשים ללאת
 לו תעשה ביריעה האחת וחמשים ללאת תעשה בקצה
 לו היריעה אשר במחברת השנית מקבילת הללאת

כ"ה

פרחים שנים, ואחד האומר בפרשת בעלזק עד ירכה עד פרחו (שס). ואם תדקדק
 במשנה זו הכוונה למעלה המלאים כמנים איש איש במקומו: (לו) את נרותיה.
 כמין בזיוני שותפין בחוכן השמן והפחיתות: והאיר על עבר פניה. עשה פי שש
 הגרות שבראשי הקנים היואלים מזהה מוסבים כלפי האמנע, כדי שיהיו הגרות
 כשחלקים מחירים על עבר פניה. מוסב מורס אל כל פני הקנה האמנע שהוא גוף
 המורה: (לח) ומלקחיה. הם הלחצים העשויין ליקח בהם הפחיתות מחוך השמן
 לישן ולמסכן בפי הגרות. ועל שם שנקראים בהם קריינים מלקחים, ונביחא שמרסו
 חוקקום, לשון נכה, טיביל"ם בלע"ז: ומחתותיה. הם כמין בזיוני קטנים שחמה
 בהן את האפר שבר בנקר בנקר, כשהוא מטיב את הגרות מחפר הפחיתות גדולן
 הלילה וככו. ולשון מחטה פושידור"א בלע"ז, כמו לחתום אש מיקוד (ישעיה ליד):
 (לט) בבר זהב טהור. שלא יהיה משקלה עם כל כליה אלא ככר לא פחוח ולא יומר.

37. *Its lamps*, i.e., the cups at the tops of the branches. They were called *lamps* because they contained the oil and wicks that produced the flame (*Rashi*).

He shall kindle its lamps. As is common in Scripture, the antecedent of the pronoun *he* is not specified. It refers to whichever Kohen is kindling the Menorah on any given day (*Rashbam*). When he kindles the lamps, he shall place the respective wicks on the six arms of the Menorah pointing toward the central stem, so that all the flames will be directed toward the center (*Rashi*).

Sforno comments that the three flames on the right symbolize intellectual ideas, and those of the left symbolize thought applied to one's livelihood. All should be guided and directed by the centrality of the Torah's light, as symbolized by the flame of the central shaft.

38. *Its tongs and its spoons*. These were the implements that were used to clean and prepare the lamps. With the *tongs*, the Kohen would grip the wicks to

כפתוריה ופרחיה, למדנו שהיו בקנה שני כפתורים ושני פרחים לבד מן הג' כפתורים
 שהקנים נמשכין מחוכן, שנאמר וכפתור חחת שני הקנים וגו'. וטפחיים חלק. וטפח
 כפתור, ושני קנים יולאים ממנו חילך וחילך נמשכים ועולים כנגד גובהה של מנורה.
 טפח חלק. וטפח כפתור ושני קנים יולאים ממנו. וטפח חלק. וטפח כפתור ושני קנים
 יולאים ממנו ונמשכים ועולים כנגד גובהה של מנורה. וטפחיים חלק. נשחירו שם ג'
 טפחים שבהם ג' גביעים וכפתור ופרח. נמלאו גביעים כ"ב, ו"ח לשש קנים ג' לכל
 אחד ואחד, וארבעה בגופה של מנורה, הרי כ"ז. ואחד עשר כפתורים, ו' בשפת
 הקנים, וג' בגופה של מנורה שהקנים יולאים מהם, ושנים עוד במנורה, שנה'
 משוקדים כפתוריה ומיעוט כפתורים שנים, האחד למטע חלל הידך והאחר ב'
 טפחים העליונים עם ג' הגביעים. ותשעה פרחים היו לה, ו' לשש הקנים, שנאמר
 בקנה האחד כפתור ופרח, וג' למנורה, שנה' משוקדים כפתוריה ופרחיה ומיעוט

place them in the oil. The spoons were used to remove the previous day's ash and other residue so that the lamps could be prepared for the new day's lighting (*Rashi*).

39. *A talent*, i.e., the weight of three thousand shekels, or approximately 2400 ounces.

26.

1-14. *Covers of the Tabernacle*. The Tabernacle had three or four covers (see notes to v. 14), one on top of the other, two of them made of fabric and the other(s) of animal hide. They were known as "Tabernacle," "Tent," and "Cover," as will be seen below. It is noteworthy that the one that rested immediately atop the structure's air space was known simply as *Tabernacle* (v. 1), implying that that Cover represented the function of the entire structure of the same name: *Tabernacle*. By covering the walls and air space of the building, this Cover unified everything that was inside the Tabernacle, meaning that the Ark, Table, Menorah, and Golden Altar were not unrelated vessels, each performing its own separate

³⁶ Their knobs and branches shall be of it; all of it a single hammered piece of pure gold. ³⁷ You shall make its lamps seven; he shall kindle its lamps so as to give light toward its face. ³⁸ Its tongs and its spoons shall be of pure gold. ³⁹ Of a talent of pure gold shall he make it, with all these vessels. ⁴⁰ See and make, according to their form that you are shown on the mountain.

26

Covers
of the
Tabernacle

¹ You shall make the Tabernacle of ten curtains — twisted linen with turquoise, purple, and scarlet wool — with a woven design of cherubim shall you make them. ² The length of a single curtain twenty-eight cubits, and the width four cubits for each curtain, the same measure for all the curtains. ³ Five curtains shall be attached to one another, and five curtains attached to one another. ⁴ You shall make loops of turquoise wool at the edge of the single curtain at the end of one set, and you shall make the same on the edge of the outermost curtain on the second set. ⁵ Fifty loops shall you make on the first curtain and fifty loops shall you make on the end of the curtain that is on the second set; the loops shall correspond

רש"י

החבורת: (ה) מקבילות הלולאות אשה אל אחותה. שמור שחפשה הלולאות מכוונות צמדה אחת הבולטות זו מזו, וכמדומה צריכה זו כן יהא הצמדה, (ש) כשחפשו חבורת אלל חבורת יהיו הלולאות של יריעה זו מכוונות כנגד חבורת של זו. וזו לשון מקבילות, זו כנגד זו, תרגומן של נגד (לעיל י"ז) לקבל. היריעות ארכן כ"ח ורחבן ארבע, וכשחבר חמש יריעות יחד נמלא רחבן כ' וכן החבורת השנית. והמשכן ארכו שלשים מן המזרח למערב, שנאמר עשרים קרשים לפתח נגב חומה (להלן לויכג) וכן ללפון, וכל קרש אמה וחצי האמה (להלן פסוק טז) הרי שלשים מן המזרח למערב. רוחב המשכן מן הלפון לדרום עשר אמות, שנא' ולירכתי המשכן ימה וגו' ושי קרשים למקולטות (שם פסוקים כ"ב-כג) הרי עשר. ובמקומם אפרשם למקראות הללו. עתה היריעות ארכן לרחבן של משכן, עשר אמות אמצעיות לנג חלל רוחב המשכן, ואמה מכלן ואמה מכלן לעובי ראשי הקרשים, שטובים אמה, נשחירו ט"ו אמה. ח' ללפון וח' לדרום מכסות קומות הקרשים שנבדן עשר, נמלאו שתי אמות התחתונות מגולות. רחבן של יריעות ארבעים אמה כשהן מחוברות, עשרים אמה לחבורת. שלשים מהן לנג חלל המשכן לארכו, ואמה כנגד עובי ראשי הקרשים שנמערב, ואמה מכסות עובי העמודים שבמזרח, שלא היו קרשים במזרח אלא ארבעה (ס"א חמשה) עמודים שהמקד פרוש בוויין שבהן כמין וילון. נשחירו ח' אמות החליון על אחורי המשכן שבמערב ושתי אמות התחתונות מגולות. וזו מלאכת בכריית דמ"ט מדות. אבל במסכת שבת (לח) אין היריעות מכסות את עמודי המזרח, וט' אמות חליון אחורי המשכן, והכחוש בפרשה זו מסייענו, וגמל את הפרוכת חתם הקרשים (להלן פסוק לג), ואם כדברי הבכריית הוא נמלא פרוכת מוכסה מן הקרשים ולמערב אמה:

task, but were parts of a united whole. Indeed, this represents the Torah's philosophy of Jewish life: Learning, ritual, business, and so on do not spin in separate orbits, but work together toward a single spiritual goal. In this sense, the first covering was the Tabernacle, because it joined them all together.

According to *Or HaChaim*, the ten curtains of the Tabernacle symbolized the ten sayings with which God created the world (*Avos* 5:1). This corresponds to the thesis that the curtains of the Tabernacle symbolized the unification of all elements of the Tabernacle in the common service of God, just as all parts of Creation fused into one universe in consonance with God's overriding will.

In order to understand how the covers were placed upon the Tabernacle, it is necessary to know the dimensions of the structure and the thickness of its walls. These computations will be seen below (vs. 15-30). Thereafter, we will discuss the placement of the covers.

1. שש משוך — Twisted linen. The Sages derive that all four

ההכר של חול ששים מנה ועל קדש היה כפול, ק"ך מנה (בכורות ה.). והמנה הוא ליער שזקוקין בה כסף למשקל קולוני' וחס ק' והבים, כ"ה שלשים, והסלע ארבעה זהבים: (מ) וראה ועשה. ראה כאן צהר חבנית שאני מראה אותך. מניד שנחקה משה במעשה המורה עד שהראה לו הקב"ה מורה של אש (מנחות כט.). אשר אתה מראה. כחרגומו, דלח מחמיו בצורה. אילו היה נקוד מראה בפח"ח היה פחרו חמה מראה לאחרים, עכשיו שנקוד חתף קמץ פחרו דלח מחמיו, שאחרים מראים לך (שנהקד מפרדי בין עשה למעשה): (א) ואת המשכן תעשה עשר יריעות. להיות לו לנג ולמחיות מחן לקרשים, שהיריעות חליות מאחוריהן לכסות: שש משוך ותכלת וארגמן ותולעת שני. הרי ארבעה מינין יחד בכל חוט וחוט, ח' של פשחים וג' של למר, וכל חוט וחוט (ס"א) וכל מין ומין חוטין כפול', הרי ד' מינין כשהן אצורין יחד כ"ד כפלים לחוט (וימא עא); בכריית דמלאכת המשכן צ: כרובים מעשה חושב. כרובים היו מלאיין בהם בצריחתן, ולא בכרייתם שהוא מעשה חמס אלא בצריחה בשני כוחים, פלג אחד מכלן ופלג אחד מכלן, ארי מלד זה ושר מלד זה (וימא עב); כמו שאורגין חבורות של משי שקורין בלע"פ פיי"ח: (ג) תהיון חבורות. חופרן במחת זו בלד זו, חמס בלד וחמס בלד: אשה אל אחותה. כך דרך המקרא לדרב דבדב שהא לשון נקב. ויבדד שהא לשון זכר ואמר איש אל אחיו, כמו שנא' בכרובים ופניהם איש אל אחיו (לעיל כה:כ): (ד) לולאות. לל"ל בלע"פ, וכן ח' ח' ענבין, לשון עניבה: מקצה בחבורת. באותה יריעה שבסוף החבור. כולת חמשה היריעות קרויה חבורת: וכן תעשה בששת היריעה הקיונה במחברת השנית. באותה יריעה שהיא קלונה, לשון קלה, כלומר לטוף

materials mentioned in this verse — linen and the three colors of wool — were spun the same way. Six strands of each type were spun into a single thread, and then four threads, one of each material, were twisted together to make twenty-four-stranded yarn. The curtains were then woven from those thick threads of yarn (*Rashi*).

ב רבים מעשה חושב — A woven design of cherubim. The yarn was woven in such a way that different forms would appear on the two sides of the material. Had the forms been embroidered, through needlework, the same form would have appeared on both sides of the fabric. In addition to the image of cherubim, which are mentioned specifically, the images of a lion, eagle, and ox were woven into the curtains. Thus, it contained the four images that the prophet Ezekiel (*Ezekiel* ch.1) saw in his vision of God's Throne of Glory (*Rashi*, according to *Maskil L'David*, *Minchas Yehudah*).

2-3. When the ten four-by-twenty-eight curtains were sewn together in sets of five each, each set was twenty by twenty-eight cubits.

חָדָא לְקַבֵּל חֹדָא: וְתַעֲבֹד חֲמִשִּׁין פּוֹרְפִין דְּרֵהֵב וּתְלַפֵּף יָת יִרְיעַתָּא חֹדָא עִם חֹדָא בְּפוֹרְפִיָּא וְיִהִי מִשְׁכָּנָא חֹד: וְתַעֲבֹד יִרְעֵן דְּמַעְזֵי לְפָרְסָא עַל מִשְׁכָּנָא חֹדָא עֶסְרִי יִרְעֵן תַּעֲבֹד יִתְהוּן: חֹדָא דִּירְיעַתָּא חֹדָא תְּלָתִין אֲמִין וּפּוֹתֵיָא אֲרֵבַע אֲמִין דִּירְיעַתָּא חֹדָא מִשְׁתַּתָּא חֹדָא לְחֹדָא עֶסְרִי יִרְעֵן: וְתְלַפֵּף יָת חֲמֵשׁ יִרְעֵן לְחֹד וְיָת שִׁית יִרְעֵן לְחֹד וְתִיעוּף יָת יִרְיעַתָּא שְׁתִּיתָאָה לְקַבֵּל אֲפִי מִשְׁכָּנָא: וְתַעֲבֹד חֲמִשִּׁין עֲגוּבִין עַל שְׁפַתָּא דִּירְיעַתָּא חֹדָא דְּסִטְרָא בְּבֵית לּוּפִי וְחֲמִשִּׁין עֲגוּבִין עַל שְׁפַתָּא דִּירְיעַתָּא דְּבֵית לּוּפִי תִּנְיָתָא: יֵא וְתַעֲבֹד פּוֹרְפִין דְּנִחְשָׁא חֲמִשִּׁין וְתַעֲבֵל יָת פּוֹרְפִיָּא בְּעֻגְבִּיָּא וְתְלַפֵּף יָת מִשְׁכָּנָא וְיִהִי חֹד: יֵא וְסִרְחָא דְּחִיתִיר בִּירְיעַתָּא דְּמִשְׁכָּנָא פְּלֻגוֹת יִרְיעַתָּא דִּיתִירָא תִּסְרַח עַל אַחֲרִי מִשְׁכָּנָא: יֵא וְאִמְתָּא מְכָא וְאִמְתָּא מְכָא בְּדִיתִיר בְּאַרְכָּא דִּירְיעַתָּא דְּמִשְׁכָּנָא יִהִי סִרְחִי עַל סִטְרִי מִשְׁכָּנָא מְכָא וּמְכָא לְבִסְתִיתָּהּ: יֵא וְתַעֲבֹד חוּפָאָה לְפָרְסָא מִשְׁבִּי דְּדִבְרִי מִסְמָקִי וְחוּפָאָה מִשְׁבִּי דְּסִסְגוּנָא מְלַעְלָא: יֵא וְתַעֲבֹד יָת דְּפִיָּא לְמִשְׁכָּנָא דְּאַעִי שְׁטִין קְנִיָּין: יֵא עֶשֶׂר אֲמִין אֲרָכָא דְּדִפָּא וְאִמְתָּא וּפְלֻגוֹת אִמְתָּא פּוֹתֵיָא דְּדִפָּא חֹד: יֵא תִרְחִין צִירִין לְדִפָּא חֹד מִשְׁלָבִין חֹדָא לְקַבֵּל חֹדָא בִּין תַּעֲבֹד לְכָל דְּפִי מִשְׁכָּנָא:

וְאֵשֶׁה אֶל-אַחֲתָהּ: וְעֲשִׂיתִי חֲמִשִּׁים קָרְסִי זָהָב וְחִבְרַת אֶת-הִירְיעַת אֵשֶׁה אֶל-אַחֲתָהּ בְּקָרְסִים וְהָיָה הַמִּשְׁכָּן אֶחָד: וְעֲשִׂיתִי יִרְיעַת עֲזִים לְאֹהֶל עַל-הַמִּשְׁכָּן עֲשֶׂתִּי עֲשָׂרָה יִרְיעַת תַּעֲשֶׂה אֹתָם: אֲרָךְ הִירְיעָה הָאֶחָת שְׁלֹשִׁים בָּאֲמָה וְרָחֵב אֲרֵבַע בָּאֲמָה הִירְיעָה הָאֶחָת מִדָּה אֶחָת לְעֲשֶׂתִּי עֲשָׂרָה יִרְיעַת: וְחִבְרַת אֶת-חֲמֵשׁ הִירְיעַת לְכָד וְאֶת-שֵׁשׁ הִירְיעַת לְכָד וְכַפְלֵת אֶת-הִירְיעָה הַשְּׁשִׁית אֶל-מֹול פְּנֵי הָאֹהֶל: וְעֲשִׂיתִי חֲמִשִּׁים לְלָאֹת עַל שְׁפַת הִירְיעָה הָאֶחָת הַקִּיצָנָה בְּחִבְרַת וְחֲמִשִּׁים לְלָאֹת עַל שְׁפַת הִירְיעָה הַחִבְרַת הַשְּׁנִית: וְעֲשִׂיתִי קָרְסִי נְחֹשֶׁת חֲמִשִּׁים וְהִבֵּאתִי אֶת-הַקָּרְסִים בְּלָלָאֹת וְחִבְרַת אֶת-הָאֹהֶל וְהָיָה אֶחָד: וְסִרְחֵי הַעֲדָף בִּירְיעַת הָאֹהֶל חֲצִי הִירְיעָה הַעֲדָפָת תִּסְרַח עַל אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן: וְהָאֲמָה מִזָּה וְהָאֲמָה מִזָּה בְּעֲדָף בְּאַרְךָ יִרְיעַת הָאֹהֶל יִהְיֶה סְרוּחַ עַל-צִדֵּי הַמִּשְׁכָּן מִזָּה וּמִזָּה לְבִסְתוֹ: וְעֲשִׂיתִי מַכְסָּה לְאֹהֶל עֶרְת אֵילָם מְאָדָּמִים וּמַכְסָּה עֶרְת תַּחֲשִׁים מִלְמַעְלָה:

וְעֲשִׂיתִי אֶת-הַקָּרְשִׁים לְמִשְׁכָּן עֲצֵי שֹׁטִים עֲמֻדִים: עֶשֶׂר אֲמֹת אֲרָךְ הַקָּרֶשׁ וְאֲמָה וְחֲצִי הָאֲמָה רָחֵב יִהְיֶה הַקָּרֶשׁ הָאֶחָד: שְׁתֵּי יָדוֹת לְקָרֶשׁ הָאֶחָד מִשְׁלֵבַת אֵשֶׁה אֶל-אַחֲתָהּ בִּין תַּעֲשֶׂה לְכָל קָרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן:

רביעי

טו

יז

כ"א

לֹאֹהֶל. לֹאֹהֶל גַּג שֶׁל יִרְיעוֹת עֲזִים עֲשֶׂה עוֹד מַכְסָּה אֶחָד שֶׁל עוֹרוֹת חִילִים מֵאֲדָמִים, וְעוֹד לְמַעַלָּה מִמֶּנּוּ מַכְסָּה עוֹרוֹת חֲתָשִׁים. וְאֹתוֹן מַכְסָּאוֹת לֹא הָיוּ מִכֶּסֶן אֶלָּא אֶחָד הַגֵּג, אֲרָכָן ל' וְרֹחֶבָן י'. אֶלּו דְּבָרֵי רַבִּי נִתְמַיָּה. וְלִדְבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה מַכְסָּה אֶחָד הִיא, תְּחִילָה שֶׁל עוֹרוֹת חִילִים מֵאֲדָמִים וְתְחִילָה שֶׁל עוֹרוֹת חֲתָשִׁים (שַׁבָּת כה:). (טו) וְעֲשִׂיתִי אֶת הַקָּרְשִׁים. הִלָּל וְעִשִׂיתִי קָרְשִׁים, כְּמוֹ שְׁנֹאֲמַר בָּבֶל דְּבַר וּדְבַר, מִהֵן הַקָּרְשִׁים, מֵאֹתוֹן עוֹמְדִין וּמוֹתְדִין לִכְךָ. יִשְׁכַּב אֲבִינוּ נֶטַע אֲרָזִים בְּמִזְרָאֵם לוֹר לְבָנוּ לְהַעֲלוֹת עוֹמָם שֶׁכָּלּוּ מִמְּלָרִים, וְאַחֵר לֵהֵם שְׁעִיתִיר הַקֶּבֶץ לִנְאוֹת אֹתוֹן (ו' א"ל אֲחִמֶּשׁ) לְעִשִׂית מִשְׁכָּן בְּמִדְבַר מַעֲלֵי שָׁטִים, רָאוּ שֶׁהָיוּ מוֹמְזִים בִּידְכֶם (תַּחמוּמָא ט). הוּא יִשִּׁיר הַכְּבִיל בְּפִיעוֹת שָׁלוֹ, עִם טַעַם מוֹזְרִים קִרְוֹת בְּחִיטּוֹ אֲרָזִים (וְיֹאֵר לִיּוֹס רָאשֵׁן שֶׁל פֶּסַח), שְׁמֹדְרוֹ לִהְיוֹת מוֹכִינִים בִּידֵם מִקּוֹדֶשׁ לִכְךָ. עֲצֵי שֹׁטִים עוֹמְדִים. אִישׁעִינִיב"ל שֶׁל בְּנֵי, שִׁיבָה אֲרוֹךְ הַקָּרְשִׁים זָקוֹף לְמַעַלָּה בְּקִירֹת הַמִּשְׁכָּן, וְלֹא תַעֲשֶׂה הַכְּתִילִים בְּקָרְשִׁים שׁוֹכְבִים לִיּוֹת רֹחֶב הַקָּרְשִׁים לְגִבּוֹה הַכְּתִילִים קָרֶשׁ עַל קָרֶשׁ (סוֹכֵכָה מה:). (טז) עֶשֶׂר אֲמֹת אֲרוֹךְ הַקָּרֶשׁ. לְמַדּוּ בִּגְבוֹה שֶׁל מִשְׁכָּן עֶשֶׂר אֲמֹת: וְאִמָּה וְחֲצִי הָאִמָּה רֹחֵב. לְמַדּוּ אֲרָכּוֹ שֶׁל מִשְׁכָּן לִכְךָ קָרְשִׁים שִׁיבָה בְּכָפֹן וּבִדְרוֹם מִן הַמִּזְרָח לְמַעַרֵב (ל' מה:). (יז) שְׁתֵּי יָדוֹת לְקָרֶשׁ הָאֶחָד. הִיא חוֹרֵץ אֶת הַקָּרֶשׁ מְלַמְּשֶׁה בְּחֹלְמָנֹה בְּגִבּוֹה אִמָּה, וּמִנִּיחַ רַבִּיעַ רַחֲבֹו מִכָּאן וְרַבִּיעַ רַחֲבֹו מִכָּאן וְכֵן הַיָּדוֹת, וְהַחֲרִיץ חִילֵי רֹחֶב הַקָּרֶשׁ בְּחֹלְמָנֹה. וְאֹתוֹן הַיָּדוֹת מַכְּתִים בְּאֲדָנִים שִׁיבָה תְּחִילָה, וְהַכְּתִילִים בִּגְבוֹה אִמָּה וְיוֹשִׁיבִים רְלוּפִים אֲרַבְעִים אֶל אֶלֹהִי. וְיָדוֹת הַקָּרֶשׁ הַכְּתִילִים בְּחֹלְמָנֹה הַיָּדוֹת הַיָּדוֹת מַכְּתִים רֹחֶב הַחֲרִיץ כְּעִבּוֹי שְׁפַת הַלָּחַן שִׁכְסָּה הַקָּרֶשׁ אֶת כָּל רֹאשׁ הַלָּחַן, שֶׁלֹּא כִּי מִנְּאֵל רִיחַ בִּין קָרֶשׁ לְקָרֶשׁ כְּעִבּוֹי שְׁפַת שִׁנִּי

(ו) קָרְסִי זָהָב. פִּירְמִי"ל שֶׁל בְּנֵי. וּמַכְּתִין רָאשֵׁן אֶחָד בְּלֹאֹת שְׁבֻחָתָהּ וְרָאשֵׁן אֶחָד בְּלֹאֹת שְׁבֻחָתָהּ וְרָאשֵׁן אֶחָד בְּלֹאֹת שְׁבֻחָתָהּ: (ז) יִרְיעוֹת עֲזִים. מְנוּלָה שֶׁל עֲזִים (שַׁבָּת נט:). לֹאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן. לְפָרוֹשׁ אֹתוֹן עַל הִירְיעוֹת הַתַּחֲתוֹנוֹת: (ח) שְׁלֹשִׁים בָּאֲמָה. שְׁכֻנוֹת אֲרָכָן לְרוֹחֵב הַמִּשְׁכָּן, כְּמוֹ שֶׁנֶּחֱדָה אֶת הָרָאשִׁימוֹת, נִמְלָאוּ אֵלּוּ עוֹדֵפוֹת אִמָּה מִכָּאן וְאִמָּה מִכָּאן לְכִסּוֹת אֶחָת מִשְׁתֵּי אִמּוֹת שְׁנֹאֲמַרְוּ מְנוּלוֹת מִן הַקָּרְשִׁים. וְהָאִמָּה הַתַּחֲתוֹנָה שֶׁל קָרֶשׁ שֶׁחִין הִירְיעָה מַכְסָּה אֹתוֹ הִיא אִמָּה הַתַּחֲתוֹנָה בְּנִקֵּב הַלָּחַן, שֶׁהָאֲדָנִים בִּגְבוֹה אִמָּה: (ט) וְכַפְלֵת אֶת הִירְיעָה הַשְּׁשִׁית. הַעוֹדֵפוֹת בְּאֵלּוּ הָעֲלִיּוֹנוֹת יוֹתֵר מִן הַתַּחֲתוֹנוֹת: אֵל מֹול פְּנֵי הָאֹהֶל. חִילֵי רַחֲבֵיהֶן הִיוּ תְּחִילָה עַל הַמִּסָּךְ שְׁבֻחָתָהּ כְּגֹדֶה הַפֶּסַח, דּוּמָה לְכָלֵה לְנוֹעָה הַמַּכְסָּה בְּנִקֵּב עַל פְּנֵיהֶן: (יב) וְסִרְחֵי הַעֲדָפָה בִּירְיעַת הָאֹהֶל. עַל יִרְיעוֹת הַמִּשְׁכָּן. יִרְיעוֹת הָאֹהֶל הֵן הָעֲלִיּוֹנוֹת שֶׁל עֲזִים שְׁקִירוֹם אֶחָל, כְּמוֹ שְׁנֹאֲמַר בָּבֶל לֹאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן (לְעִיל פֶּסַח ז) וְכֵל אֶחָל הָאֲמֹר כֵּאֵן חִיטּוֹ אֶלֹהִי גַּג, שְׁמֹאֲלִילוֹת וּמַסְכָּכוֹת עַל הַתַּחֲתוֹנוֹת. וְהֵן הִיוּ עוֹדֵפוֹת עַל הַתַּחֲתוֹנוֹת חִילֵי הִירְיעָה לְמַעַרֵב, שֶׁחִילֵי שֶׁל יִרְיעָה אֶחָת עֲשָׂרָה הִיחִידָה הִיא כְּכַפֵּל אֵל מֹול פְּנֵי הָאֹהֶל, כְּשֹׁאֲרֵי ב' אִמּוֹת רֹחֵב חִילֵי עוֹדֵף עַל רֹחֶב הַתַּחֲתוֹנוֹת: תִּסְרַח עַל אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן. לְכִסּוֹת ב' אִמּוֹת שִׁיבָה מְנוּלוֹת בְּקָרְשִׁים: אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן. הוּא לֹד מַעַרֵב. לְפִי שֶׁהַפֶּסַח בְּמִזְרָח שָׁן פְּנִיָּין, וְלָפָן וְלָפָן וְלָפָן קְרִיּוּן לְדִין לִימִין וְלִשְׁמָלָה: (יג) וְהָאִמָּה מִזָּה וְהָאִמָּה מִזָּה. לְלָפָן וְלָפָן: כְּעוֹדֵף בְּאֲרוֹךְ יִרְיעוֹת הָאֹהֶל. שָׁן עוֹדֵפוֹת עַל אֲרוֹךְ יִרְיעוֹת הַמִּשְׁכָּן שִׁיבָה אִמּוֹת: יִהְיֶה סְרוּחַ עַל צִדֵּי הַמִּשְׁכָּן. לְלָפָן וְלָפָן כְּמוֹ שֶׁפִּירְמִי"ל לְמַעַלָּה. לְמַדָּה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֲרָץ שִׁיבָה אֲרָץ חֵם עַל הַיָּפֶה וְכִרְיָתָא ד'מ"ט מְדוּחִי: וְלָקוּט פְּקוּדֵי תַכְדִּי: (יד) מַבְסָּה

to one another. ⁶ You shall make fifty hooks of gold, and you shall attach the curtains to one another with the hooks, so that the Tabernacle shall become one.

⁷ You shall make curtains of goat hair for a Tent over the Tabernacle; eleven curtains shall you make them. ⁸ The length of a single curtain thirty cubits, and the width of a single curtain four cubits; the same measure for the eleven curtains. ⁹ You shall attach five of the curtains separately and six of the curtains separately, and you shall fold the sixth curtain over the front of the Tent. ¹⁰ You shall make fifty loops on the edge of the first curtain at the end of one set, and fifty loops on the edge of the curtain of the second set. ¹¹ You shall make fifty hooks of copper; you shall bring the hooks into the loops and attach the Tent, so that it shall become one. ¹² As for the extra overhang of the curtains of the Tent — half of the extra curtain shall hang over the back of the Tabernacle. ¹³ And the cubit on one side and the cubit on the other side, that are extra in the length of the curtains of the Tent, shall hang over the sides of the Tabernacle on one side and the other, to cover it.

¹⁴ You shall make a Cover for the Tent of red-dyed ram skins, and a Cover of tachash skins above.

¹⁵ You shall make the planks of the Tabernacle of acacia wood, standing erect. ¹⁶ Ten cubits the length of each plank, and a cubit and a half the width of each plank. ¹⁷ Each plank should have two tenons, parallel to one another — so shall you do for all the planks of the Tabernacle.

ר"י

בתוך עמודי הסולם: אשה אל אחתה. מכוונות זו כנגד זו, שהיו חריותה שים זו כמדת זו, כדי שלא יהיו שמי ידות זו משוכה ללד פנים זו משוכה ללד חוץ כענין הקדש שהוא אמה. ותרנגוס של ידות ירין, לפי שדומות ללירי הדלת הנכנסים בחורי המפתח:

האדנים שיפסיקו ביניהם, וזה שנאמר ויהיו תואמים מלמטה (להלן פסוק כד) שיתרוץ אח לני היותו כדי שיתחברו הקדשים זה אל זה: משולבות. עשויות כעין שליונות סולם מובדלות זו מזו ומשופין ראשיהם ליכנס בתוך חלל הארץ כשליבה הנכנסת בנקב

6. ויהי המשכן אחד — So that the Tabernacle shall become one. The two curtains were connected at the point where the Holy of Holies was separated from the Holy, and the Paroches [Curtain] that divided the two sections of the Tabernacle was hung there (v. 33). Both sections of the Tabernacle — the one over the Holy of Holies and the one over the Holy — had cherubim woven into them, symbolizing that all degrees of holiness in the Heavenly spheres come together in God's service (*Sforno*). Thus, the concept that the Tabernacle shall become one is an indication that all elements of Creation — Heavenly and human alike — should work together toward a common goal.

7. לאהל — For a Tent. This second covering, called a "Tent," was placed directly on the previously described "Tabernacle." There was no space between the two.

9. וקפלתה — And you shall fold. Each of these eleven curtains was four cubits wide, so that when they were attached, they measured forty-four cubits. Thus, when this "Tent" was placed on top of the Tabernacle, i.e., the previously described forty-cubit Cover, there were two extra cubits at the front and at the back. The two cubits at the front were "folded over," meaning that they hung over the front of the structure. The other two cubits hung over the back of the building, covering its west wall (v. 12). See further explanation at the end of this chapter.

13. בערף — That are extra. Each section of the Tabernacle curtains was four by twenty-eight cubits; each section of the Tent curtains was four by thirty. Of these extra two cubits of length, one hung over on either of the two sides of the Tabernacle.

14. מכסה — A Cover. According to R' Nechemiah (*Shabbos* 28a), the verse requires that two Covers be made, one of ram

skins and the other of tachash skins. Each of them was ten by thirty cubits and they were placed on the goat-hair Tent. According to R' Yehudah, there was one ten by thirty Cover, made of ram and tachash skins (*Rashi*).

15-30. Walls of the Tabernacle. The Tabernacle's walls were made of huge wooden planks of acacia wood. According to *Midrash Tanchuma* cited by *Rashi* (v. 15), the Patriarch Jacob anticipated the need for such lumber and he knew that it would be impossible for Israel to find wood in the barren Wilderness. He planted these trees in Egypt and instructed his children that when they left their exile, they should take the wood with them.

Unlike normal building planks that are laid horizontally, these planks were stood on the ground vertically (v. 15). Or *HaChaim* writes that this position — reaching, as it were, upward from the earth heavenward — symbolizes man's spiritual goal to bind together the earthly and heavenly realms, his lower nature with his higher potential and aspirations.

Each of the planks was ten cubits long, one-and-a-half cubits wide and one cubit thick. Thus, the Tabernacle was ten cubits high, and, since its north and south walls were made of twenty planks, it was thirty cubits long. On the west and east, the Tabernacle was ten cubits wide. How we arrive at this figure will be seen in verses 22-23.

15. עמדים — Standing erect. The Sages interpret this term homiletically as a guarantee of Jewish survival in the worst of times: "Perhaps you will say that their hope of return is gone and their expectation is frustrated? But it is written acacia wood standing erect — they will stand forever!" (*Yoma* 72a).

17. שתי ידות — Two tenons. A tenon is a projection from a plank that is shaped to fit into a socket. In the case of the

יח וַתַּעֲבֹד יְת דַּפְיָא לַמִּשְׁכָּן עֲסָרִין
דַּפִּין לְרוּחַ עֵבֶר דְּרוּמָא: יט וְאַרְבָּעִין
סַמְכִין דְּכֶסֶף תַּחַת תַּחַת עֲסָרִין דַּפִּין
תַּרְיִן סַמְכִין תַּחַת דַּפָּא חֵד לְתַרְיִן
צִירוּהִי וְתַרְיִן סַמְכִין תַּחַת דַּפָּא חֵד
לְתַרְיִן צִירוּהִי: כ וְלִסְטֵר מִשְׁכָּנָא תַּנְגָּנָא
לְרוּחַ צַפּוֹנָא עֲסָרִין דַּפִּין: כא וְאַרְבָּעִין
סַמְכִיהוּ דְּכֶסֶף תַּרְיִן סַמְכִין תַּחַת
דַּפָּא חֵד וְתַרְיִן סַמְכִין תַּחַת דַּפָּא חֵד:
כב וְלִסְפִּי מִשְׁכָּנָא מַעֲרָבָא תַּעֲבֹד
שְׁתָּא דַּפִּין: כג וְתַרְיִן דַּפִּין תַּעֲבֹד לְרוּחַ
מִשְׁכָּנָא בְּסוּפִיהוּ: כד וַיְהִי מִכְּנוֹן
מִלְרַע וְכַחֲדָא יְהוֹן מִכְּנוֹן עַל רִישָׁה
לְעֹקֶתָא חֲדָא בִּן יְהִי לְתַרְיִיהוּן לְתַרְיִן
וְזֶן יְהוֹן: כה וַיְהִי תַּמְנָא דַּפִּין
וְסַמְכִיהוּ דְּכֶסֶף שְׁתָּא עֲשָׂר סַמְכִין
תַּרְיִן סַמְכִין תַּחַת דַּפָּא חֵד וְתַרְיִן
סַמְכִין תַּחַת דַּפָּא חֵד: כו וַתַּעֲבֹד
עֲבָרִי דָּאֻעִי שְׁטִין חֲמִשָּׁא לְדַפִּי
סֵטֶר מִשְׁכָּנָא חֵד: כז וְחֲמִשָּׁא עֲבָרִין
לְדַפִּי סֵטֶר מִשְׁכָּנָא תַּנְגָּנָא וְחֲמִשָּׁא
עֲבָרִין לְדַפִּי סֵטֶר מִשְׁכָּנָא לְסוּפִיהוּן
מַעֲרָבָא: כח וַעֲבָרָא מַצִּיעָאָה בְּגוּ דַּפְיָא
מַעֲבָר מִן סִפִּי לְסִפִּי: כט וַיֵּת דַּפְיָא
תַּחֲפִי דְּהֶבֶא וַיֵּת עֹקֶתָהוּן תַּעֲבֹד
דְּהֶבֶא אַתְרָא לְעֶבְרָא וְתַחֲפִי יֵת
עֲבָרָא דְּהֶבֶא: לו וְהָקִמְתָּ יֵת מִשְׁכָּנָא

יח וַעֲשִׂיתָ אֶת־הַקִּרְשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֶשְׂרִים קָרֶשׁ לַפֶּאֶת נִגְבָּה
יט תִּימְנָה: וְאַרְבָּעִים אֲדָנִי־כֶסֶף תַּעֲשֶׂה תַּחַת עֶשְׂרִים
הַקֶּרֶשׁ שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לְשֹׁתִי יִדְתִּיו
כ וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לְשֹׁתִי יִדְתִּיו: וְלַצֶּלַע
כא הַמִּשְׁכָּן הַשְּׁנִית לַפֶּאֶת צָפוֹן עֶשְׂרִים קָרֶשׁ: וְאַרְבָּעִים
אֲדָנִיהֶם בְּכֶסֶף שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי
כב אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד: וְלִירְכָתִי הַמִּשְׁכָּן יִמָּה
כג תַּעֲשֶׂה שֵׁשֶׁה קָרָשִׁים: וּשְׁנֵי קָרָשִׁים תַּעֲשֶׂה לַמִּקְצֶעַת
כד הַמִּשְׁכָּן בִּירְכָתָיו: וַיְהִי תֵאֵמֶם מִלְמַטָּה וַיַּחֲדוּ יְהִי
תַּמִּים עַל־רֹאשׁוֹ אֶל־הַטֹּפֶעֶת הָאֶחָת בִּן יְהִיה לְשֹׁנֵיהֶם
כה לְשְׁנֵי הַמִּקְצֶעַת יְהִי: וְהִי שְׁמֹנֶה קָרָשִׁים וְאֲדָנֵיהֶם כֶּסֶף
שֵׁשֶׁה עֶשְׂרֵי אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי
כו אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד: וַעֲשִׂיתָ בְּרִיחַם עֲצֵי שִׁטִּים
כז חֲמִשָּׁה לְקָרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָד: וְחֲמִשָּׁה בְּרִיחַם
לְקָרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הַשְּׁנִית וְחֲמִשָּׁה בְּרִיחַם לְקָרְשֵׁי
כח צֶלַע הַמִּשְׁכָּן לִירְכָתָיו יִמָּה: וְהַבְּרִיחַ הַתִּיכָן בְּתוֹךְ
כט הַקֶּרֶשִׁים מִבֶּרֶחַ מִן־הַקֶּצֶה אֶל־הַקֶּצֶה: וְאֶת־הַקֶּרֶשִׁים
תַּצְפֶּה זָהָב וְאֶת־טֹפְעֵיתֵיהֶם תַּעֲשֶׂה זָהָב בְּתִים
ל לְבְרִיחַם וְצִפִּיתָ אֶת־הַבְּרִיחַם זָהָב: וְהָקִמְתָּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן

רש"

באמצע. ועשה לו שתי ידות כמין שני חמוקין, ולי נראה שהגרסא כמין שני חמוקין, כמין שתי עליבות סולס המובדלות זו מזו ומשופות להכנס בחלל הארון כעליבה הנכנסת בנקב עמוד הסולם, והוא לשון משולבות, עשויות כמין עליבה, ומכניסן לתוך שני אדנים, שנאמר שני אדנים שני אדנים. וחורז את הקרש מלמעלה אנכב מכלן ולאנכב מכלן ונותן לתוך טבעת אחת של זהב כדי שלא יהיו נפרדין זה מזה, שנא' ויהיו חוואמים מלמעלה וגו'. כך היא המשנה, והפירוש שלה הנשתי למעלה בסדר המקראות: (כו) בריחים. כתרומה, עברין, ובלע"ז אשפרי"ז: חמשה לקרשי צלע המושכן. אלו תמשה ג' הן, אלא שהברית העליון והתחתון עשוי משתי חתיכות, זה מברית פד חתי הכותל זה מברית פד חתי הכותל, זה נכנס בעצמות מזה זה וזה נכנס בעצמות מזה זה עד שנגיעין זה לזה. נמלא שעליון ותחתון שנים שכן ארבעה, אבל המלמעי ארבע כנגד כל הכותל ומברית מקלה הכותל ועד קלח שגא' והברית התיכון וגו' מברית אל הקלה אל הקלה. העליונים והתחתונים היו לכן טבעות בקרשים לכנס לתוכן, שתי טבעות לכל קרש, משולשים בתוך פשר אמות של גובה הקרש. חלק אחד מן הטבעות העליונה ולמעלה וחלק אחד מן התחתונה ולמטה, וכל חלק הוא רביע אורך הקרש, ושני חלקים בין טבעת לטבעת, כדי שיהיו כל הטבעות מכוונות זו כנגד זו. אבל לברית התיכון אין טבעות אלא הקרשים נקובין בטבעים והוא נכנס בהם דרך הקבים שהם מכוונין זה מזה, וזהו שגא' בתוך הקרשים. הברית העליונה והתחתונה שנכנסו ושבדרום אורך כל אחד ט"ו אמה, והתיכון ארבע ל' אמה, וזהו מן הקלה אל הקלה מן המזרח ועד המערב. וה' בריחים שמעבר אורך העליונים והתחתונים י' אמות והתיכון ארבע ט"ו כנגד רוח צ' קרשים. כך היא מפורש במלאכת המשכן (פרק א') (בט) בתים לבריחים. הטבעות שחטבה בהן יהיו בתים להכניס בהן הברית: וצפית את הבריתם וזהב. לא היה הוזה מדובק על הבריתים, שאין עליהם שום נפוי. אלא בקרש היה קבוע כמין ב' פסיות

(יח) לפאת גובה תימנה. אין פאה זו לשון מקטע אלא כל הרוח קרויה פאה. כתרומה, לרוח עיבר דרומה: (כב) ולירכתי. לשון סוף כתרומה ולספי. ולפי שהפחה במזרח קרוי מזרח פנים והמעבר אחוריים, וזהו סוף, שהפנים הוא הראש: תעשה ששה קרשים. הרי ט' אמות רוחב: (כג) ושני קרשים תעשה למקצעות. אחד למקטע לפנים מעברית ואחד למעברית דרומית. כל שמה קרשים בסדר אחד הן, אלא שלא השנים אינן בחלל המשכן אלא חתי אמה מזו וחתי אמה מזו נכרות בחלל להשלים רחבו לעשר, והאמה מזה והאמה מזה בלחות כנגד אמות עובי קרשי המשכן השפון והדרום כדי שיהא המקטע מבחוץ אזה: (כד) ויהיו תוואמים מלמעלה. כל הקרשים חוואמים זה לזה מלמעלה, שלא יפסיק עובי שפת שני האדנים בייניהם להרחיקן זו מזו. וזה שפרשתי שיהיו זכרי י"א"ל דין היות הרוואים מלדיהן, שיהא רוחב הקרש בולע ללדי חוץ לדי הקרש שמהם לקרש שאלו, וכן הקרש שאלו, ומאלו חוואמים זה לזה. וקרש המקטע שנסדר המערב חרוץ לרחבו בעובי כנגד חרוץ של קרש הפנים והדרומי כדי שלא יפרידו האדנים בייניהם: ויחדיו יהיו תמים. כמו חוואמים י"א"ל חוואמים: על ראשו. של קרש: אל הטבעת האחת. כל קרש וקרש היה חרוץ מלמעלה ברחבו שני חריון בשני לדי כמו עובי טבעת ומכניסו בטבעת אחת מאלו חוואמים לקרש שאלו. אבל חוץ טבעות לא ידעתי אם קבועות הן אם מטולטלות. ובקרש שבמקטע היה טבעת בעובי הקרש הדרומי והלפני ולא קרש המקטע שנסדר מעבר נכנס לחוכו נמלאו שני הכתלים מחוברים: בן יהיה לשניהם. (כז) הקרשים שבמקטע, לקרש שבסוף לשון ולקרש המערבי. וכן לשני המקטעות: (כח) והיו שמונה קרשים. הן האמורות למעלה חטבה שש קרשים ושני קרשים חטבה למקטעות. נמלא שמה קרשים בסדר מעברי. כך שיהי במשה מעשה סדר הקרשים במלאכת המשכן (פרק א'). היה עושה את האדנים חלולים, וחורז את הקרש מלמעלה רביע מכלן ורביע מכלן והתיכון חלוי

¹⁸ You shall make planks for the Tabernacle, twenty planks for the south side. ¹⁹ You shall make forty silver sockets under the twenty planks; two sockets under one plank for its two tenons, and two sockets under the next plank for its two tenons. ²⁰ For the second wall of the Tabernacle on the north side — twenty planks. ²¹ Their forty silver sockets: two sockets under one plank and two sockets under the next plank. ²² For the back of the Tabernacle on the west, you shall make six planks. ²³ You shall make two planks for the corners of the Tabernacle, in the back. ²⁴ They shall be even at the bottom, and together shall they match at its top, for a single ring, so shall it be for them both, for the two corners shall they be. ²⁵ There shall be eight planks and their silver sockets, sixteen sockets — two sockets under one plank and two sockets under the next plank.

²⁶ You shall make bars of acacia wood; five for the planks of one side of the Tabernacle, ²⁷ and five bars for the planks of the second wall of the Tabernacle, and five bars for the planks of the Tabernacle wall at the back, on the west. ²⁸ The middle bar inside the planks shall extend from end to end.

²⁹ You shall cover the planks with gold, and its rings shall you make of gold as housing for the bars, and you shall cover the bars with gold. ³⁰ You shall erect the Tabernacle accord-

ד"ה

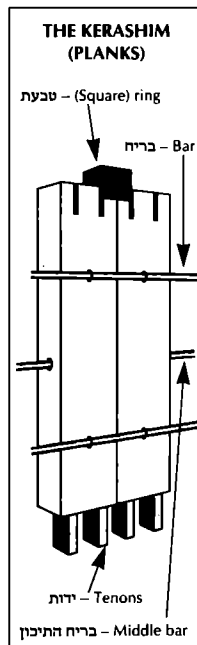
והבריחים הללו מבחוץ היו בולטות הטבעות והפיפיות לא היו נראות וס"א בליטת הטבעות והפיפיות לא היתה נראית בחוץ המשכן אלא כל הכולל חלק מבפנים (ברייתא דמלאכת המשכן א: (ל) והקמות את המשכן. לאחר שיגמר הקימהו:

אל זה כמין ב' סדקי קנה חלול וקובעין אלל הטבעות לכאן ולכאן, ארכן ממלא את רוחב הקרש מן הטבעות לכאן וממנה לכאן, והבריח נכנס לחורו וממנו לטבעת ומן הטבעת לפה השני. נמלאו הבריחים מטופים וזה כשהן תחובין בקרשים.

Tabernacle planks, they rested flush against one another and, at their base, the tenons were inserted into silver sockets, as set forth in verse 19.

18. Names of directions. It is obvious that the word מִזְרָח is derived from זָרַח, the shining of the sun, and מִעֶרֶב, west, is derived from עָרַב, evening or setting of the sun. Ramban explains the derivation of the other names for the various directions. [Unlike the commonly used secular system that uses north as the primary point of reference, so that all maps have north on top, the Torah's system assigns this role to the east, as will be seen below.] East is primary because it is natural for people to look toward the sun, which rises in the east, and for this reason the east is nicknamed קֶדֶם, forward. Conversely, west is nicknamed אַחֲרֵי, rear, because it is in back of someone facing eastward. The west is also nicknamed יָם, sea, because the Mediterranean Sea is the western boundary of Eretz Yisrael. The proper name for south is תֵּימָן; and it is nicknamed יָבֵשׁ [which means dry, after the southern desert of Eretz Yisrael]. Its other name, דָּרוֹם, is a contraction of the words דָּרֹם, dwelling on high, because as one goes south from Eretz Yisrael, the sun is higher in the sky. North is called צָפוֹן, hidden, because as one goes toward the north, the sun is seen less and less, and in the extreme north it does not rise at all for part of the year. The south is also called יְמִין, right, and the north שְׂמָאל, left, because they are on those sides of a person facing east, the primary direction.

23. וְשְׁנֵי קְרָשִׁים — Two planks. The six planks mentioned in verse 22 accounted for a width of nine cubits along the west wall. One more plank was added to its north and south corners. Since the north wall was one cubit thick, it covered one cubit of the corner plank, leaving half a cubit exposed. The same was true of the plank on the south corner. Thus, the entire west wall consisted of eight planks, measuring twelve

cubits, of which ten cubits were open space on the inside of the Tabernacle, and two cubits were flush against the thickness of the north and south walls. Consequently, the inner dimensions of the Tabernacle were ten by thirty cubits.

24. וַיְהִי וְהָאֵמָם מְלֻמָּה — They shall be even at the bottom. Even though the planks were fitted into sockets, the planks had to remain flush against one another. Consequently, the cubit-high length of tenon that was inserted into the sockets was trimmed on all sides, so that there would be no space between the planks (Rashi).

הָאֵלֶּה הַטֵּבָעוֹת הָאֵחָת — For a single ring. The "rings" (actually square) held the planks snugly together at the top. Two slots were carved into each plank, and a ring was fitted into the slots of two adjoining planks. Thus, the right side of plank A and the left side of plank B would be fastened by a ring; the right side of plank B and the left side of plank C by a ring, and so on. Thus, each two planks would be held together by a single ring (Rashi).

25. שְׁמֹנֶה קְרָשִׁים — Eight planks. Six for the west wall [v. 22], and two at the north and south corners [v. 23] (Rashi).

26-28. The bars. Bars were made to strengthen the walls and keep the planks together more firmly. The bars were held in place by rings attached to the planks, one-fourth of

חמישי לא

כַּמִּשְׁפָּטוֹ אֲשֶׁר הָרְאִיתָ בְּהָרִי: וְעָשִׂיתָ פָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב יַעֲשֶׂה אֹתָהּ כְּרָבִים: וְנָתַתָּה אֹתָהּ עַל-אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שֹׁטִים מִצָּפִים וְהָב וַיְהִים וְהָב עַל-אַרְבָּעָה אֲדָנֵי-כֶסֶף: וְנָתַתָּה אֶת-הַפָּרֹכֶת תַּחַת הַקְּרָסִים וְהִבֵּאתָ שָׁמָּה מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְהַבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֹּדֶשִׁים: וְנָתַתָּ אֶת-הַכַּפֹּרֶת עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת בַּקֹּדֶשׁ הַקֹּדֶשִׁים: וְשַׂמְתָּ אֶת-הַשֻּׁלְחָן מִחוּץ לַפָּרֹכֶת וְאֶת-הַמִּנְחָה נֶכַח הַשֻּׁלְחָן עַל צִלְע הַמִּשְׁכָּן תִּימָנָה וְהַשֻּׁלְחָן תַּחַן עַל-צִלְע צָפוֹן: וְעָשִׂיתָ מִסָּר לַפֶּתַח הָאֹהֶל תְּכֵלֶת וָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר מַעֲשֵׂה רָקִם: וְעָשִׂיתָ לַמִּסָּר חֲמִשָּׁה עַמּוּדֵי שֹׁטִים וְצִפִּיתָ אֹתָם וְהָב וַיְהִים וְהָב וַיַּצַּקְתָּ לָהֶם חֲמִשָּׁה אֲדָנֵי נָחֶשֶׁת: וְעָשִׂיתָ אֶת-הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שֹׁטִים חֲמִשׁ אַמּוֹת אֶרֶךְ וְחֲמִשׁ אַמּוֹת רָחֵב רְבֹעַ יִהְיֶה הַמִּזְבֵּחַ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קָמָתוֹ: וְעָשִׂיתָ קַרְנָתָיו עַל אַרְבַּע פְּנֵיתָיו מִמָּנוֹ תִּהְיֶינָּה קַרְנָתָיו וְצִפִּיתָ אֹתוֹ נָחֶשֶׁת: וְעָשִׂיתָ סִירְתָיו

פְּהֻלָּתָהּ דִּי אֶתְחַזִּיתָא בְּטוֹרָא: לֹא וְתַעֲבֹד פְּרָכְתָּא תְּכֵלֶת וָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב יַעֲשֶׂה אֹתָהּ כְּרָבִים: לֹא וְנָתַתָּה אֹתָהּ עַל אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שֹׁטִים מִצָּפִים וְהָב וַיְהִים וְהָב עַל אַרְבָּעָה אֲדָנֵי-כֶסֶף: לֹא וְנָתַתָּה אֶת-הַפָּרֹכֶת תַּחַת הַקְּרָסִים וְהִבֵּאתָ שָׁמָּה מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְהַבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֹּדֶשִׁים: לֹא וְנָתַתָּ אֶת-הַכַּפֹּרֶת עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת בַּקֹּדֶשׁ הַקֹּדֶשִׁים: לֹא וְשַׂמְתָּ אֶת-הַשֻּׁלְחָן מִחוּץ לַפָּרֹכֶת וְאֶת-הַמִּנְחָה נֶכַח הַשֻּׁלְחָן עַל צִלְע הַמִּשְׁכָּן תִּימָנָה וְהַשֻּׁלְחָן תַּחַן עַל-צִלְע צָפוֹן: לֹא וְעָשִׂיתָ מִסָּר לַפֶּתַח הָאֹהֶל תְּכֵלֶת וָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר מַעֲשֵׂה רָקִם: לֹא וְעָשִׂיתָ לַמִּסָּר חֲמִשָּׁה עַמּוּדֵי שֹׁטִים וְצִפִּיתָ אֹתָם וְהָב וַיְהִים וְהָב וַיַּצַּקְתָּ לָהֶם חֲמִשָּׁה אֲדָנֵי נָחֶשֶׁת: לֹא וְעָשִׂיתָ אֶת-הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שֹׁטִים חֲמִשׁ אַמּוֹת אֶרֶךְ וְחֲמִשׁ אַמּוֹת רָחֵב רְבֹעַ יִהְיֶה הַמִּזְבֵּחַ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קָמָתוֹ: לֹא וְעָשִׂיתָ קַרְנָתָיו עַל אַרְבַּע פְּנֵיתָיו מִמָּנוֹ תִּהְיֶינָּה קַרְנָתָיו וְצִפִּיתָ אֹתוֹ נָחֶשֶׁת: לֹא וְעָשִׂיתָ סִירְתָיו

רש"י

האומנות, ותרומתו עובד יציר ולא עובד זיור. מדת המסך כמדת הפרוכת י' אמות על י' אמות: (א) ועשית את המזבח וגו' ושלש אמות קומתו. דברים ככתב, דברי ר' יהודה. ר' יוסי אומר, נאמר כאן רבוע ואל' בפנימי רבוע (להלן לב), מה להלן גבהי פי שנים כארכו אף כאן גבהי פי שנים כארכו, ומה אני מקיים שלש אמות קומתו, משפט סוכב ולמעלה (וחסיד נט"ז): (ב) ממנו תהיו קרנותיו. שלא יעשו לבדם ויחזקו בו: וצפית אותו נחשת. לכפר על עוונות מלח, שנאמר ומלחך נחשה (ישעיה מח:ד; תנחומי: יא): (ג) סירותיו. כמין ירות: לדשנו. להסיר דשנו לחוס. והוא שחרסו אונקלים למספי קטמיה, לספות הדשן לחוס. כי יש מלות בל' עברית מלה אחת מתחלפת בפחתן לשמש בנין וסמירה, כמו ופארש שרשיה (תהלים פ"י) אויל משריש (איוב הג'), וחלופו ובכל תבואתי חשרש (שם לא"ב). וכמוהו בספטיפיה פוריה (ישעיה יז:ז), וחלופו מסקפ פארה (שם י"ג): מפשח ספטיפיה. וכמוהו וזה האחרון עלמו (ירמיה נ"ז) שבר עלמאותיו. וכמוהו ויסקולו באצנים (מלכים א' כא"ג): וחלופו סקלו מאבן (ישעיה ס"ג): הסירו אצנים, וכן ויעקרו ויסקלו (שם ה"ב). אף כן לדשו להסיר דשנו, ובלע"ל אשגלדרי"ר: ויערו. כתרומתו, מערפות שנועלים בהם את הדשן. וכן כמין כסוי קדרה של מתכת דק ולו בית יד, ובלע"ל ור"ל: ומזרקותיו. לקבל בהם דם האצנים: ומזלגותיו. כמין אונקליות, כפופים, ומכה בהם בנשח ומתחבים ומהפכו בהן על גבליה מעבירה שיהא ממחר שריפתן. ובלע"ל קרול"ט, ובלאן חכמים לגוריות (יומא י"ב): ומזחלותיו. בית קבול י' להם לטול בהן גללים מן המזבח (לחיסם על מזבח הפנימי לקטרת. ופ"ט חתיתין קריתים מחתות, כמו לחחות אש מיקוד (ישעיה ל"ד) לשון אשיבא אש ממקומה, וכן היחמה אש אש בחיקו (משלי ו"ז): לכל בליו. כמו וכל כליו:

הראית בהר. קודם לכן. שאני עמיד ללמדך ולהראותך סדר הקמתו: (לא) פרוכת. לשון מחילה הוא, ובלאן חכמים פגוד (זכרונות יח: חגיגה טו.) דבר המבדיל בין המלך ובין העם: תכלת וארגמן. כל מין ומין היה כפול בכל חוט וחוט ו' חושין (יומא ט"א): מעשה חושב. כבר פירשתי (לעיל פסוק ה) שזו היא אריגה של שני קירות והצורין עשתי עבריה אינן דומין זה לזה: בריבים. ציורין של בריות יעשה בה: (לב) ארבעה עמודי. ד' עמודים חקועים בחור ד' אדנים, ואונקליות קבועין בהן למעלה להשיב עליהן כלום הפרוכת כרוך בה, והאונקליות הן הויין שהיין וזין הן עשויים. והפרוכת ארכה י' אמות לרחבו של משכן ורחבה י' אמות כגבהן של קרשים, פרוסה בשלישו של משכן שיהא הימנה ולפנים עשר אמות והימנה ולחוץ כ' אמה. נמלא בית קדשי הקדשים עשר על עשר, שנאמר ונתת את הפרכת תחת הקרשים (פסוק לג) המחברים אף שתי חוברות של יריעות המשכן, רוחב החוברת כ' אמה, וכשפירשה על גג המשכן מן הפתח למערב בלטה בשני שלישי המשכן, והחוברת השנייה כסתה שלישו של משכן, והמותר תלוי לאחריו לכסות את הקרשים: (לד) ושמות את השלחן. שלחן בלשון, משוך מן הכותל הפנימי שתי אמות ומחלה, ומטרה בדרום, משוכה מן הכותל הדרומי שתי אמות ומחלה, ומזבח הזהב נחון כנגד אויר שבין שלחן למטרה משוך קמח כלפי המזבח, וכלם נחומים מן חלי המשכן ולפנים. כ"ל, אורך המשכן מן הפתח לפרוכת עשירים אמה, המזבח והשלחן והמטרה משוכים מן הפתח לזר מערב עשר אמות (ברייתא דמלאכת המשכן ב: יומא לג:): (לו) ועשית מסר. וילון, הוא מסך כנגד הפתח, כמו סכת כסדר (איוב א'): ל' מגין: מעשה רוקם. הטרות עשויות בו מעשה חמט, כפרטוף של עבר זה כך פרטוף של עבר זה (יומא ע"ב): רוקם. שם האומן ולא שם

the way down from the top and one-fourth of the way up from the bottom. The bars at the top and bottom were half the length of the respective walls: four bars of fifteen cubits for the north and south walls, and two bars of six cubits for the west wall. The bars along the middle of each wall extended

for the full length of the wall. These middle bars were not attached by rings, but were inserted into holes bored through the middle of the planks, (Rashi).

31-33. The Paroches/Partition. The Tabernacle was divided into two chambers, קדש הקדשים Holy of Holies,

ing to its manner, as you will have been shown on the mountain.

The ³¹ You shall make a Partition of turquoise, purple, and scarlet wool, and linen, twisted; he shall
Paroches/
Partition make it with a woven design of cherubim. ³² You shall place it upon four pillars of acacia wood,
plated with gold with hooks of gold, upon four silver sockets. ³³ You shall put the Partition under
the hooks. You shall bring there, inside the Partition, the Ark of the Testimonial-tablets, and the
Partition shall separate for you between the Holy and the Holy of Holies.

³⁴ You shall put the Cover upon the Ark of the Testimonial-tablets in the Holy of Holies. ³⁵ You
shall place the Table outside the Partition, and the Menorah opposite the Table on the south side
of the Tabernacle, and the Table you shall place on the north side.

³⁶ You shall make a Screen for the entrance of the Tent, of turquoise, purple, and scarlet wool,
and twisted linen; the work of an embroiderer. ³⁷ You shall make for the Screen five pillars of
acacia wood and cover them with gold, and their hooks shall be gold; and you shall cast for
them five sockets of copper.

27 ¹ You shall make the Altar of acacia wood, five cubits in length and five cubits in width — the
The Altar Altar shall be square — and three cubits its height. ² You shall make its horns on its four
corners, from it shall its horns be; and you shall cover it with copper. ³ You shall make its pots

which no one may ever enter except for the Kohen Gadol on Yom Kippur, and the קֹדֶשׁ, Holy, which may be entered by any Kohen who is not in a state of spiritual contamination, and who enters either to perform the Service or to prostrate there. The divider between the two domains was the Paroches, or Partition, which was hung from a bar attached to the tops of the pillars described in this passage. The Partition was ten cubits from the rear wall, so that the Holy of Holies was ten by ten cubits, and the Holy was ten by twenty.

37. הַמִּשְׁכָּה עֲמֻדָּיו — *Five pillars.* There was no wall at the east of the Tabernacle, only the Screen hanging from the pillars.

Position of the covers. As noted above, the inner dimensions of the Tabernacle were thirty by ten, and each of the walls was one cubit thick. Of the covers of the building, the lowest was the "Tabernacle" (vs. 1-6) which, when sewn together and attached, had an area of forty by twenty-eight. Its twenty-eight-cubit width was draped over the width of the building, so that twelve cubits of material were at the top (ten to cover the Tabernacle's inner width and two to cover its north and south walls), leaving eight cubits of material hanging over each wall. As for the forty-cubit length, thirty covered the inner space of the Tabernacle, one covered the thickness of the west wall, and nine hung down over the rear wall. The next cover, known as the "Tent," was forty-four by thirty (vs. 7-13). The thirty-cubit width went over the width of the Tabernacle, leaving nine cubits hanging down over both the north and south walls. Thus all the wood of those walls was covered, and only the one-cubit-high silver sockets were exposed. As for the forty-four-cubit length, it covered the entire ten-cubit height of the rear wall, one cubit of its thickness at the top, thirty cubits of the Tabernacle's interior and one of the thickness of the wooden pillars in front. This made for a total of forty-two cubits, leaving two cubits to hang over the front of the Tabernacle. As for the other cover(s), see note to verse 14. All of the above is based on Rashi.

27.

1-8. The Altar. The Tabernacle complex included two Altars. The one described in this passage was located in the חֲצֵר הַמִּשְׁכָּן, *Tabernacle Courtyard*; the other one (30:1-6) was inside the Tabernacle. The Altar discussed here, known simply as "the Altar" [Mizbe'ach], had three other names: מִזְבֵּחַ, *Altar of the Elevation-offering*, because the sacrificial parts were burned on it; מִזְבֵּחַ הַנְּחֹשֶׁת, *Copper Altar*, because it was coated with copper (v. 2); and מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן, *Outer Altar*, because it was outside of the Tabernacle. No offering was valid unless at least the most essential part of its service — the blood service — was performed on the Altar. Because the atonement provided by the Tabernacle and later the Temple depended on the Altar, its role in Israel's life was extremely important.

1. וְשֵׁשׁ אַמּוֹת קִמְתּוֹ — *And three cubits its height.* There is a Talmudic dispute concerning the interpretation of this height requirement. According to R' Yehudah, the complete dimensions of the Altar are five by five by three cubits, as stated in this verse. R' Yose derives exegetically that the total height of the Altar was ten cubits. According to him, the *three cubits* of this verse refers to the height of the Altar from the top of the surrounding border, which is mentioned in verse 5 (Rashi, *Zevachim* 59b).

2. קַרְנָתָיו — *Its horns.* Although this is a literal translation, it provides no sense of what these so-called horns actually were. They were box-like protrusions at the four corners of the Altar. In the larger Altar of the Temple, they were one cubit square and five handbreadths high (Rambam, *Hil. Bais HaBechirah* 2:5), and blood of sin-offerings [חַטָּאת] was placed on them.

מִמֶּנּוּ — *From it.* The horns were to be made from the Altar itself, not made separately and then attached to the Altar (Rashi).

3. . . . סִירָתָיו — *Its pots . . .* The vessels mentioned in this verse served the following purposes: When ashes accumu-

למספי קטמה ומגרוֹפִיתָהּ ומזִקְתָּהּ
וְצִנּוּרֶתָהּ וּמִחֲתִיתָהּ לְכָל מְנוּיָה תַעֲבֹד
נֶחֱשָׁא: וְתַעֲבֹד לָהּ סִרְיָא עֹבֵד
מִצְדָּתָא דְנֶחֱשָׁא וְתַעֲבֹד עַל מִצְדָּתָא
אַרְבַּע עֲזָקוֹ דְנֶחֱשָׁא עַל אַרְבַּע סִטְרוֹהִי:
וְתַתֵּן יִתְהַתּוּחַת סוֹבְכִי מִדְּבָחָא מִלְרַע
וְתִי מִצְדָּתָא עַד פְּלִגּוּת מִדְּבָחָא:
וְתַעֲבֹד אֲרִיחִי לְמִדְּבָחָא אֲרִיחִי
דְאֵעִי שְׁטִין וְתַחֲפִי יִתְהוֹן נֶחֱשָׁא: וְיַעֲלֵן
יִתְ אֲרִיחִי דְבִקְוֶתָא וְיִתְהוֹן אֲרִיחִי עַל
תְּרִין סִטְרֵי מִדְּבָחָא בְּמִשְׁלֵן יִתְהֵא: חֲלִיל
לוֹחִי (כ"א לוֹחִין) תַעֲבֹד יִתְהֵא בְּמֵא דִי
אַחִי יִתְהֵא בְּטוֹרָא בִן יַעֲבֹד: וְתַעֲבֹד
יִתְ דֶּרֶת מִשְׁכָּנָא לְרוּחַ עֵבֶר דְרוֹמָא
סִרְיִין לְדֶרֶתָא דְבִיזָא שְׁוִיר מֵאָה בְּאֵמִין
אַרְבָּא לְעֵבֶר חָד: וְעִמּוּדֵיהּ עֲשִׂין
וְסִמְכִיהוֹן עֲשִׂין נֶחֱשָׁא וְיֵי עִמּוּדֵי
וְכִכְשִׁיהוֹן בְּסָף: י"א וְכֵן לְרוּחַ צְפוֹנָא
בְּאַרְבָּא סִרְיִין מֵאָה אַרְבָּא וְעִמּוּדֵיהּ
עֲשִׂין וְסִמְכִיהוֹן עֲשִׂין נֶחֱשָׁא וְיֵי
עִמּוּדֵי וְכִכְשִׁיהוֹן דְבְּסָף: י"ב וּפּוֹתֵי
דְדֶרֶתָא לְרוּחַ מַעֲרָבָא סִרְיִין חֲמִשִּׁין
אֵמִין עִמּוּדֵיהוֹן עֲשִׂין וְסִמְכִיהוֹן
עֲשִׂין: י"ג וּפּוֹתֵי דְדֶרֶתָא לְרוּחַ דְרוֹמָא
מִדִּינְחָא חֲמִשִּׁין אֵמִין: י"ד וְחֲמֵשׁ עֲשָׂרִי
אֵמִין סִרְיִין לְעֵבֶרָא עִמּוּדֵיהוֹן חֲלֵתָא
וְסִמְכִיהוֹן חֲלֵתָא: ט"ו וְלְעֵבֶרָא תִנְיָנָא

לְדָשְׁנוּ וְיַעֲזִיבוּ וּמִזְרָקְתָיו וּמִזְלָגְתָיו וּמִחֲתָתָיו לְכָל-כְּלִי
תַעֲשֶׂה נְחֹשֶׁת: וְעָשִׂיתָ לוֹ מִכְבָּר מַעֲשֶׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת
וְעָשִׂיתָ עַל-הָרֶשֶׁת אַרְבַּע טְבַעֲת נְחֹשֶׁת עַל אַרְבַּע
קְצוֹתָיו: וְנָתַתָּה אֹתָהּ תַּחַת כִּרְכַּב הַמִּזְבֵּחַ מִלְמַטָּה
וְהִיְתָה הָרֶשֶׁת עַד חֲצֵי הַמִּזְבֵּחַ: וְעָשִׂיתָ בָּדִים לַמִּזְבֵּחַ
בְּדֵי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם נְחֹשֶׁת: וְהוֹבֵא אֶת-בְּדִיו
בְּטַבַּעַת וְהָיוּ הַבָּדִים עַל-שְׁתֵּי צִלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּשֵׁאת
אֹתוֹ: וְכֹבֵד לַחַת תַעֲשֶׂה אֹתוֹ בְּאֲשֶׁר הָרָאָה אֹתָךְ בְּהָר בֶּן
יַעֲשׂוֹ: וְעָשִׂיתָ אֶת חֲצֵר הַמִּשְׁכָּן לַפֶּאֶת נֹגֵב
תִּימָנָה קָלְעִים לַחֲצֵר שֶׁשׁ מִשׁוֹר מֵאָה בְּאֵמָה אַרְךָ
לַפֶּאֶת הָאֶחָת: וְעִמְדָיו עֲשִׂים וְאֲדָנֵיהֶם עֲשִׂים נְחֹשֶׁת
וְיֵי הָעִמָּדִים וְחֲשָׁקֵיהֶם בְּסָף: וְכֵן לַפֶּאֶת צִפּוֹן בְּאֵרֶךְ
קָלְעִים מֵאָה אַרְךָ וְעִמְדוֹ עֲשִׂים וְאֲדָנֵיהֶם עֲשִׂים
נְחֹשֶׁת וְיֵי הָעִמָּדִים וְחֲשָׁקֵיהֶם בְּסָף: וְרַחֵב הַחֲצֵר
לַפֶּאֶת-יָם קָלְעִים חֲמִשִּׁים אֵמָה עִמְדֵיהֶם עֲשִׂיהָ
וְאֲדָנֵיהֶם עֲשִׂיהָ: וְרַחֵב הַחֲצֵר לַפֶּאֶת קִדְמָה מִזְרָחָהּ
יֵי חֲמִשִּׁים אֵמָה: וְחֲמֵשׁ עֲשָׂרָה אֵמָה קָלְעִים לַכֶּתֶף
טו עִמְדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאֲדָנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה: וְלַכֶּתֶף הַשְּׂנִית

שביעי

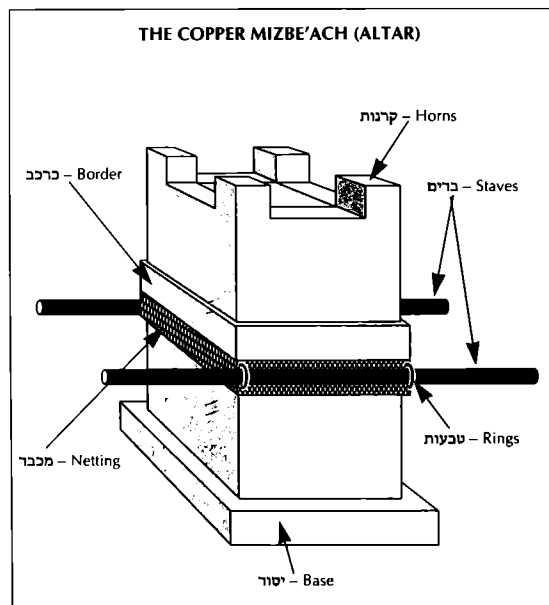
כ"ט

טעבכר. ל' ככרה שקורין קריב"ל. כמין לבוש עשוי לו למזבח, עשוי חורין חורין
כמין רשת. ומקרא זה מסורס, וכה פירושו, ועשית לו מכבד נחושת מעשה רשת: (ח)
כרוב המזבח. טו. כל דבר המקרי סביב בעגול קרוי כרכב, כמו ששנינו בהלל
שחטין אלון הן גולמי כלי עץ כל ששחיד לשון ולכרכב (חולין כה), והוא כמו ששנינו
חריצין עגולין בקרשי דפני החיובת וספסלי העץ, אף למזבח עשה חריץ סביבו והיה
רחבו אמה בדפנו לטו, והוא לסוף שלש וס"א שש אמות על גבה כדברי האומר
וגבהו של שנים כאלכסו (זכחים נט), הא' מה אני מקיים ונ' אמות קומות, משפת
סוכב ולמעלה. אבל סוכב להלך הכהנים לא היה למזבח הנחשת אלא על ראשו
לפנים מקדושתו. וכן שנינו בזבחים (סב). חיובו כרכוב, בין קרן לקרן, והיה רוחב
אמה, ולפנים מזה אמה של הלך רגלי הכהנים, שתי אמות הללו קרויים כרכוב.
ודקדקנו שם, והכתיב חתם כרכוב המזבח מלמעלה וס"א חתם כרכוב מלמטה (להלן
לחד), למדנו שהכרכוב בדפנו הוא ולבוש המכבד תחתיו. ומיכן המתקן חרי הוי,
חד לטו וחד לכהנים דלא ישחרגו, זה שדורפן לטו היה ומתחתיו הלכישו המכבד
והגיע רחבו עד תלי המזבח. ומאל שמהכבד רחב אמה, והוא היה סומן לחי גבהו
להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים, וכנגדו עשו למזבח בית עולמים
דוגמת וס"א תגורחן חוט הסקרא באלמע (מדות גא), וכבש שהיו עולין בו חט"פ
שלא פירשו בענין זה כבר שמענו בפרשת מוצב אדמה תעשה לי ולא תעלה במעלות
(ולעיל ככב) לא תעשה לו מעלות בכבש שלו אלא בכב חלק, למדנו שהיה לו כבש. כך
שנינו במכילתא (בחדש פרשה יא). ומזבח אדמה הוא מוצב הנחשת שהיו ממלאין
חלל אדמה בגליוס חייחן (סס). ובכב היה בדרוס המזבח מובדל מן המזבח מלא
חוט השערה, ונבדלו מגיעין עד אמה סמוך לקלעו החצר שבדרוס, לדברי האומר
שער אמות קומחו. ולדברי האומר דברים ככתבן שלש אמות קומחו, לא היה אורך
הכבש אלא שער אמות. כך ממלאין בנחשן מ"ט מדות. וזה שהיה מובדל מן המזבח
מלא החוט במסכת זבחים (סב): למדוהו מן המקרא: (ז) בטבעות. בלרבע

טעבכר נעשעו למכבד. (ח) נבוב לוחות. כתרמו, חליל לוחין, לוחות עליו שטים
מכל דל והחלל בלמעל, ולא יאכל כל עץ אחד שיהא עשוי ה' אמות על ה' אמות כמין
סדן: (ט) קלעים. עשויין כמין קלעי פשיה נקדים נקדים מעשה קליעה ולא מעשה
אורג. ותרמו סרדין כתרנו של מכבד המחוורג סרדא, לפי שהן מנוקדין
ככברה: לפאה האחת. כל הרוח קרוי פאה: (י) ועמודיו עשורים. חמש אמות
בין עמוד לעמוד: ואדניהם. של העמודים נחשם. האדנים יושבים על הארץ
והעמודים תוקעין לחוכן. היה עושה כמין קונדיסין שקורין פל"ש, ארכן ו' פטחים
ורחבן ג' וטבעת נחשם קבועה בו בלמעל, וכורך שפת הקלע סביבו במחירים
כנגד כל עמוד ועמוד. ומולה הקונדס דרך טבעתו בלוקליות שבעמוד העשוי כמין
ו"ל ראש וקוף למעלה וראש אחד תקוע בעמוד כחלון שעשין להציב ולחיות שקורין
גול"ש, ורחב הקלע חלי מלמעלה והוא קומת מחילות החלר ובריחא דמלאכת המשכן
הזו: ווי העמודים. הם האונקיות: וחשוקיהם. מוקפות היו העמודים בחבתי כסף
סביב. ואינו יודע אלם על פני כולן אס בראשם ואס בלמעל, אך יודע אני שחשוק
לשון מגורה, שכך מצינו בפליגש כנבנה ועמו למד חמורים חבשים (אופטים יטו):
חמור חשוקים: (יג) לפאת קדמה מוצרה. פני המזבח. [קרוין] קדס לשון
פנים. חמור לשון האחרים. לפיכך המזרח קרוי קדס שהוא פנים, ומערב קרוי חמור,
כמה דלח אחר הים האחרין (דנכסין ילכד): ימא מערבה (אונקלוס סס): חמשים
אמה. אומר ל' אמה לא היו סחומים כולס בקלעים, לפי שס הפחת, אלא כ' ו' אמה
קלעים לכחך הפחת מכאן וכן לכחך השנית. נשאר רוחב חלל הפחת בנשים כ' אמה,
וזהו שנאמר ולשער החלר מסך עשירים אמה, וילון למסך כנגד הפחת כ' אמה
אורך, כרוחב הפחת: (יד) עמודיהם שלשה. חמש אמות בין עמוד לעמוד. בין
עמוד שבראש הדרוס העמוד במקלע דרומית מוצרית עד עמוד שהוא מן
הג' שבמזרח ה' אמות, וממנו לשני חמש אמות, ומן הכני ללשני חמש אמות, וכן
לכחך השנית, וארבעה עמודים למסך. הרי י' עמודים למזרח כנגד י' למערב:

to clear its ashes, its shovels, its basins, its forks, and its fire-pans; you shall make all its vessels of copper. ⁴ You shall make for it a netting of copper meshwork and make upon the meshwork four copper rings at its four edges. ⁵ You shall place it under the surrounding border of the Altar from below, and the meshwork shall go to the midpoint of the Altar. ⁶ You shall make staves for the Altar, staves of acacia wood, and you shall plate them with copper. ⁷ Its staves shall be brought into the rings, and the staves shall be on two sides of the Altar when it is carried. ⁸ Hollow, of boards, shall you make it; as you were shown on the mountain, so shall they do.

The ⁹ You shall make the Courtyard of the Tabernacle: On the south side the lace-hangings of the Courtyard, of twisted linen, a hundred cubits long for one side; ¹⁰ and its pillars twenty and their sockets twenty, of copper, the hooks of the pillars and their bands silver. ¹¹ So, too, for the north side in length, lace-hangings a hundred long; its pillars twenty; and their sockets twenty, of copper; the hooks of the pillars and their bands, silver. ¹² The width of the Courtyard on the west side, lace-hangings of fifty cubits, their pillars ten; and their sockets ten. ¹³ The width of the Courtyard on the eastern side, fifty cubits; ¹⁴ and fifteen cubits of lace-hangings on a shoulder, their pillars three; and their sockets three. ¹⁵ And the second shoulder,

lated on the Altar, they were removed with *shovels*, which looked like dustpans, and placed in the *pots*. After a sacrificial animal was slaughtered, its blood was accepted in *basins*, from which it was placed on the Altar. In order to properly burn the parts that went on the Altar, they were turned over and placed on the flames with *forks*. The incense that was placed twice a day on the Inner Altar had to be burned on coals that were taken from the Outer Altar. These glowing coals were taken on *fire-pans* (Rashi).

4-5. Two decorative features surrounded the Altar; one was

a copper netting that was attached to it and the other was a border that was carved into the Altar wall. The netting delineating the midpoint was crucial to the Altar's function, because the blood of some offerings had to be placed on the lower half of the Altar, while others had to be on its upper half (Rashi).

8. קבוע לוחות — *Hollow, of boards*. The Altar was not a solid wooden square, but a hollow box. Its interior was filled with earth whenever the people encamped and reassembled the Tabernacle (see Rashi to 20:21).

9-19. **The Courtyard.** The Courtyard was made of linen curtains that were suspended from rods attached to wooden pillars, one pillar for every five cubits of curtain. These rods were attached to six-by-three-handbreadth wooden boards that were suspended from the pillars with silver hooks. Silver bands were wound around the pillars, but it is not clear if they were wound around their entire length from top to bottom, or if there was merely a silver band that was placed at the top or middle. The Courtyard's dimensions were one hundred cubits along the north and south walls, and fifty cubits along the east and west (Rashi). Certain offerings could be eaten only within the Courtyard.

According to R' Yehudah, who says the Altar was three cubits high, the height of the curtains was five cubits, literally as stated in verse 18. According to R' Yose, who says the Altar was ten cubits high, the intent of that verse is that the curtains were five cubits higher than the Altar, for a total height of fifteen cubits (Zevachim 59b-60a).

14-16. The entrance to the Courtyard was on the east. On that side the curtains were in three sections: On its north and south shoulders, there would be fifteen cubits of curtain, that were hung exactly like those of the other three walls, leaving twenty cubits in the center. This space was covered by an ornate screen that was set back toward the east, allowing people to enter from either side.

חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה קִלְעִים עֲמֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה: וְלִשְׁעַר הַחֹצֵר מִסָּרָה עֶשְׂרִים אַמָּה תְּכַלֶּת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֹׁרָר מְעֻשָּׂה רֶקֶם עֲמֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְאַדְנֵיהֶם אַרְבָּעָה: כָּל־עֲמֻדֵי הַחֹצֵר סָבִיב מִחֻשָּׁקִים כֶּסֶף וְנִיָּהִם כֶּסֶף וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת: אֶרֶךְ הַחֹצֵר מֵאָה בְּאַמָּה וְרֹחַב הַחֻשָּׁיִם בְּחֻמָּשִׁים וְקָמָה חֲמֵשׁ אַמּוֹת שֵׁשׁ מְשֹׁרָר וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת: לְכָל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכָל עֲבֹדָתוֹ וְכָל־יִתְדֹתָיו וְכָל־יִתְרֵת הַחֹצֵר נְחֹשֶׁת:

חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה קִלְעִים עֲמֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה: וְלִשְׁעַר הַחֹצֵר מִסָּרָה עֶשְׂרִים אַמָּה תְּכַלֶּת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֹׁרָר מְעֻשָּׂה רֶקֶם עֲמֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְאַדְנֵיהֶם אַרְבָּעָה: כָּל־עֲמֻדֵי הַחֹצֵר סָבִיב מִחֻשָּׁקִים כֶּסֶף וְנִיָּהִם כֶּסֶף וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת: אֶרֶךְ הַחֹצֵר מֵאָה בְּאַמָּה וְרֹחַב הַחֻשָּׁיִם בְּחֻמָּשִׁים וְקָמָה חֲמֵשׁ אַמּוֹת שֵׁשׁ מְשֹׁרָר וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת: לְכָל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכָל עֲבֹדָתוֹ וְכָל־יִתְדֹתָיו וְכָל־יִתְרֵת הַחֹצֵר נְחֹשֶׁת:

צ"ו פסוקים. יע"י ס"ו. סל"ו סימן:

עירובין כג: וקומה חמש אמות. גובה מחילות החצר והוא רוחב הקלעים: ואדניהם נחשת. להביא אדני המסך. שלא תאמר לא נאמרו אדני נחשת אלא לעמודי הקלעים אבל אדני המסך של מין אחר. כך נראה צפניו שלכך חזר ושאל: (וט) לכל בלי המשכן. שהיו לריבין להקמתו ולהורדתו כגון מקבות לתקופ יתדות ועמודים: יתדות. כמין גגרי נחשת עשוין ליריעות האהל ולקלעי החצר קשורים במיתרים סביב סביב בשפוליה כדי שלא תהא הרוח מגביהתן. ואיני יודע אם תחובין בארץ או קשורין ותלוין וכונדן מכבד שפולי היריעות שלא ינוטו ברוח. ואומר אני שגמון מוכית עליהם שהם תקועים בארץ, לכך נקראו יתדות. ומקרא זה מסייעני, אהל כל יטון כל יטע יתדותיו לנלח (ישעיה לג:כ):

רש"י

(יז) כל עמודי החצר סביב וגו'. לפי שלא פירש ויין וחשוקים ואדני נחשת אלא לנשון ולדרוס אבל למורח ולמערכ לא נאמר ויין וחשוקים ואדני נחשת, לכך בא ולמד כאן: (יח) ארך החצר. הלפון והדרוס שגון המורח למערכ מאה באמה: ורחב חמשים בחמשים. חצר שנמורח היחה מרובעת חמשים על חמשים, שהמשכן ארכו שלשים ורחבו עשר, העמיד מורח פתחו בשפת ה' החילונים של אורך החצר, נמלא כולו בחמשים הפנימיים, וכלה ארכו לסוף ל', נמלא כ' אמה ריוח לאחוריו בין הקלעים שנמערב ליריעות של אחורי המשכן. ורוחב המשכן עשר אמות באמלט רוחב החצר, נמלאו לו עשרים אמה ריוח לנשון ולדרוס מן קלעי החצר ליריעות המשכן, וכן למערכ, וחמשים על חמשים חצר לפניו וברייתא דמלאכת המשכן ה:

18. *The width fifty by fifty.* This refers to the western half of the Courtyard, in which the Tabernacle stood. If we imagine the Courtyard to be divided in two, its western half was fifty by fifty cubits. The front of the Tabernacle was at the very beginning of this area. Since the Tabernacle was thirty by ten, there were twenty cubits of open space on its west, south, and north sides (Rashi).

19. *Its pegs.* In order to keep the Courtyard curtains from flapping in the wind, they were secured by ropes tied to pegs that were driven into the ground (Rashi).

This Masoretic note means: There are ninety-six verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonics יע"י and סל"ו.

The word יע"י, *his shovels*, refers to the utensils that were used to remove ashes from the Altar, alluding to the idea that God grants sustenance in return for the offerings (see Rashi; *Kesubos* 10b). This concept carries over to the mnemonic סל"ו, *his basket*, an allusion to the colloquial "breadbasket," that represents livelihood (R' David Feinstein).

fifteen of lace-hangings; their pillars three; and their sockets three. ¹⁶ At the gate of the Courtyard, a Screen of twenty cubits: turquoise, purple, and scarlet wool, and twisted linen, work of an embroiderer, their pillars four; and their sockets four.

¹⁷ All the pillars of the Courtyard, all around, banded with silver; their hooks of silver, and their sockets of copper. ¹⁸ The length of the Courtyard a hundred cubits; the width fifty by fifty; and the height five cubits of twisted linen; and their sockets of copper. ¹⁹ All the vessels of the Tabernacle for all its labor, all its pegs and all the pegs of the Courtyard — copper.

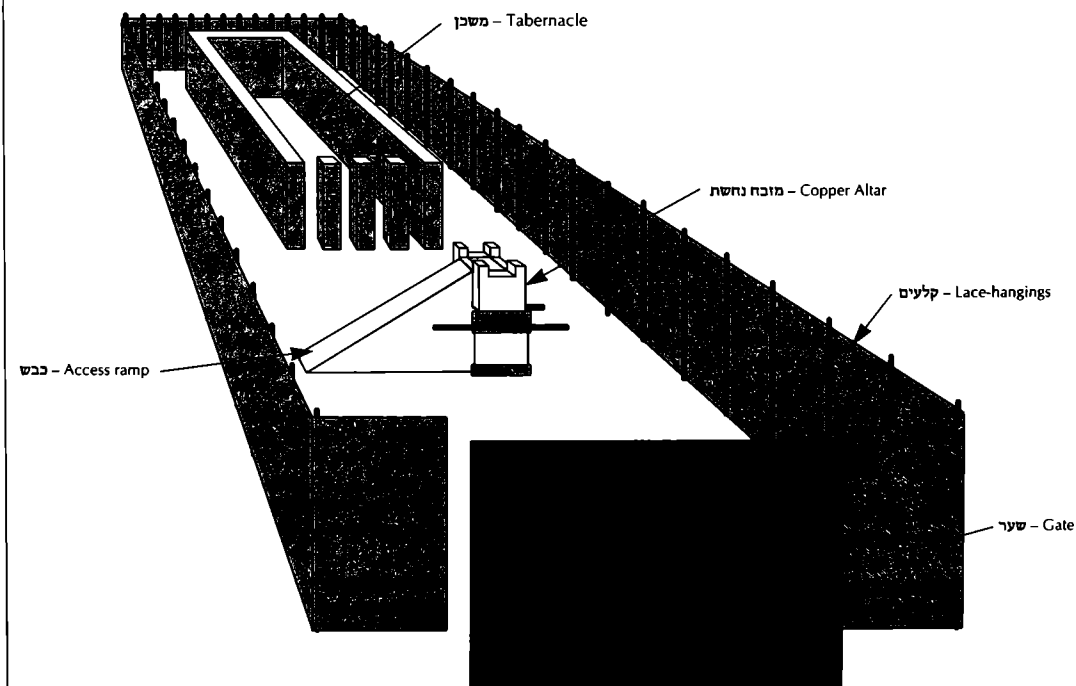
THE HAFTARAH OF TERUMAH APPEARS ON PAGE 1157.

When Parashas Shekalim or Parashas Zachor coincides with Terumah, the regular Maftir and Haftarah are replaced with the readings for Parashas Shekalim — Maftir, page 484 (30:11-16), Haftarah, page 1212; or Parashas Zachor — Maftir, page 1066 (25:17-19), Haftarah, page 1214.

During non-leap years, if Rosh Chodesh Adar coincides with this Shabbos, Terumah is divided into six aliyos; the Rosh Chodesh reading (page 890, 28:9-15) is the seventh aliyah; and the Parashas Shekalim readings follow — Maftir, page 484 (30:11-16); Haftarah, page 1212.

During leap years, if Rosh Chodesh I Adar coincides with this Shabbos, the regular Maftir and Haftarah are replaced with the readings of Shabbas Rosh Chodesh: Maftir, page 890 (28:9-15); Haftarah, page 1208.

THE CHATZER (COURTYARD) OF THE MISHKAN (TABERNACLE)

פרשת תצוה

אונקלוס

בִּנְיָא תִּפְקֹד יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְבּוּן לָךְ
מִשְׁחָ זֵיתָא דְכִנְיָא כְּתִישָׁא לְאַנְהָרָא
לְאַדְלָקָא בּוֹצִינְיָא תְּדִירָא: כא בְּמִשְׁכֵּן
וּמִנָּא מִבְּרָא לְפָרְכָתָא דְעַל סִהְרֹתָא
יִסְדֵּר יֵתָּה אֶהְרֹן וּבְנוֹהֵי מִרְמָשָׁא עַד
צִפְרָא קָדָם יֵי קִים עֲלֵם לְדַרְיֹהוֹן מִן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: א וְאַתָּה קָרַב לְנֹתָר יֵת אֶהְרֹן אַחֲוָה
וְיֵת בְּנוֹהֵי עִמָּה מִגֹּו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְשִׁמְשָׁא
קְדָמִי אֶהְרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר
וְאַיִתָּמַר בְּנֵי אֶהְרֹן: ב וְתַעֲבֹד לְבוּשִׁי
קֹדֶשׁא לְאַהֲרֹן אַחֲוָה לִיקָר וּלְחִשְׁבָּתָא:
ג וְאַתָּה תִּמְלֵל עִם כָּל חַפְיָמִי לְכָא
דְּאַשְׁלֵמִית עִמָּהוֹן רִיחַ חֲכֻמָּתָא וְיַעֲבֹדוּן
יֵת לְבוּשִׁי אֶהְרֹן לְקִדְשֻׁתָּהּ לְשִׁמְשָׁא
קְדָמִי: ד וְאַלִּין לְבוּשִׁיא דִּינִעֲבֹדוּן
חֻשְׁנָא וְאַפֻּדָּא וּמַעִילָא וּכְתוּנָא

כ וְאַתָּה תִּצְוֶה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זֵית
כא וְךָ כֶּתִית לְמִאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד: בְּאֶהֱל מוֹעֵד
מִחוּץ לְפָרְכָת אֲשֶׁר עַל־הָעֹדֹת יַעֲרֹף אֹתוֹ אֶהְרֹן וּבְנָיו
מִעֵרֵב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה חֶקֶת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאַת
כח בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: א וְאַתָּה הִקְרַב אֵלֶיךָ אֶת־
אֶהְרֹן אַחִיךָ וְאֶת־בְּנָיו אֹתוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכַהֲנוֹ־
לִי אֶהְרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאַיִתָּמַר בְּנֵי אֶהְרֹן:
ב וַעֲשִׂיתָ בְּגִדֵי־קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אַחִיךָ לְכָבוֹד וּלְתִפְאַרֶת:
ג וְאַתָּה תִּדְבֹר אֶל־כָּל־חַכְמֵי־לֵב אֲשֶׁר מִלְּאֹתָיו רִיחַ
חֲכָמָה וַעֲשׂוּ אֶת־בְּגָדֵי אֶהְרֹן לְקִדְשׁוֹ לְכַהֲנוֹ־לִי:
ד וְאַלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חֹשֶׁן וְאַפֻּד וּמַעִיל וְכְתוּנָת

רש"י

אכל תמיד האומר בלחם הפנים (לעיל כהל) משנת לשנת הוא: (בא) מערב עד
בוקר. תן לה מדה שמה דולקת מערב ועד בוקר. ושיערו חכמים חצי לוג ללילי
סבת הארוכין, וכן לכל הלילות, ואם יוותר אין בכך כלום (מנחות פט:). (א) ואתה
הקרב אליך. לאחר שתגמור מלאכת המשכן: (ג) לקדשו לכהנו לי. לקדשו
להכניסו בכהונה ע"י הכהנים שיהא כהן לי. ולשון כהונה שירות הוא, שירונעט"א
כלע"ז: (ד) חושן. תכשיט כנגד הלבוש ואפוד. לא שמעתי ולא מלאמי בכרייתא פ'
תכניתו. ולפי אומר לי שהוא תגור לו מאחוריו, רחבו כרוחב גב איש, כמין סינר

(ב) ואתה תצוה. וך. כלי שמרים, כמו ששנינו במנחות (טו). מגרנו כראש היות
וכו': בתית. היותם, היה כחש במכתשת, ואינו מותקן בריחים, כדי שלא יהו בו
שמרים, ואחר שהוליא טפה ראשונה מכניסין לריחים וטוחנין. והשמן השני פסול
למטרה וכשר למנחות, שנאמר כתיב למאור, ולא כתיב למנחות (שם): להעלות
נר תמיד. מדליק עד שהאש עלה מלאכה (שבת כח:). תמיד. כל לילה ולילה
קרוי תמיד. כמו שאתה אומר עולת תמיד (במדבר כהו) ואינה אלא מיום ליום, וכן
במנחת חכין נאמר תמיד (ויקרא ויג) ואינה אלא מחלטה בבקר ומחלטה בערב.

PARASHAS TETZAVEH

The *Sidrah* deals almost exclusively with the Kohanim: their selection, their vestments, and the inauguration service by means of which they and their offspring would become confirmed for all time as the special ministers of God.

20-21. The oil. Having completed the commandments regarding the actual construction of the Tabernacle, the Torah now turns to those who will perform the service within it. It begins by teaching that the oil for the Menorah must be absolutely pure, without any admixture of a foreign substance or even olive sediment. This requirement of absolute purity is a fitting prelude to the selection of Aaron and his sons as Kohanim, for they, too, must remain pure and separate from the rest of the nation, in the sense that they may not permit unauthorized people to take part in the service (*Ibn Ezra*).

20. וְאַתָּה — Now you. Regarding the commands up to now to build the various parts of the Tabernacle, Moses had been instructed to convey the instructions to those who would do the work, but he had no personal involvement in the labor. In the first three commands of this *Sidrah*, however, Moses is told *now you*, implying that he was to involve himself personally with these tasks. The three were: (a) the preparation of the oil; (b) the designation of the Kohanim; (c) and selection of the wise and talented people who would make

the vestments and build the Tabernacle (*Ramban, Sforno*).

The importance of these three commandments may be that the oil represents the light of wisdom and holiness illuminating Israel's pursuits, the Kohanim are the living embodiment of our role in the sacred service, and the construction of the Tabernacle and the vestments in which the Kohanim serve demonstrate Israel's capacity to elevate human activity to a Godly level.

וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ — That they shall take for you. In the Wilderness, oil for the Menorah could not be produced in the manner prescribed by the Torah (see below) because no olive trees were available; consequently, they had to use oil that had been prepared in Egypt. That oil had to be brought to Moses for his inspection, to certify that it was of the necessary purity (*Ramban*). The future tense indicated that oil would have to be brought continuously, because the commandment to kindle the Menorah was ongoing, and not merely during the Inauguration ceremonies of the Tabernacle (*Sforno*).

וְךָ כֶּתִית — Pure, pressed. Only oil for lighting had to be pressed rather than crushed, because this oil had to be absolutely pure, without olive particles or sediment. Even though such impurities could be filtered out later on, the sense of the verse is that the oil had to be absolutely pure from the start. Therefore, the oil was made by pressing each

PARASHAS TETZAVEH

The Oil ²⁰Now you shall command the Children of Israel that they shall take for you pure, pressed olive oil for illumination, to kindle the lamp continually. ²¹In the Tent of Meeting, outside the Partition that is near the Testimonial-tablets, Aaron and his sons shall arrange it from evening until morning, before HASHEM, an eternal decree for their generations, from the Children of Israel.

28 ¹Bring near to yourself Aaron your brother, and his sons with him, from among the Children of Israel — Aaron, Nadab and Abihu, Elazar and Ithamar, the sons of Aaron — to minister to Me. ²You shall make vestments of sanctity for Aaron your brother, for glory and splendor. ³And you shall speak to all the wise-hearted people whom I have invested with a spirit of wisdom, and they shall make the vestments of Aaron, to sanctify him to minister to Me. ⁴These are the vestments that they shall make: a Breastplate, an Ephod, a Robe, a Tunic of

olive gently, until only one drop of pure oil emerged. Afterwards, the olives could be crushed and the remaining oil used for meal-offerings (*Rashi*).

תמיד — Continually. The Menorah had to remain lit only from evening until morning, as stated in the next verse, but it was continual in the sense that it was kindled every single day, without exception, even on the Sabbath (*Rashi*). *Ramban*, however, cites *Sifri* and *Toras Kohanim* that the "western lamp" of the Menorah was indeed aflame continuously, while the other lamps burned only at night. The identity of this lamp is the subject of a dispute in *Menachos* 98b.

28.

1-2. The Kohanim and their vestments.

1. וְאֶת־בָּנָיו — And his sons. The four sons are specified by name, because only they and Aaron were to be anointed as Kohanim. Thus, any children born to them later would be Kohanim automatically. However, any of Aaron's already living grandsons, such as Phineas, were not included in this appointment; they would remain Levites (*Ramban*). Later, God appointed Phineas as a Kohen in his own right (*Numbers* 25:13).

2. לְכָבוֹד וְלִתְהַאֲדָר — For glory and splendor. The vestments were to honor the Kohanim, for these garments were similar to the garb of royalty (*Ramban*). According to *Sforno*, the vestments were for the glory of God and to lend splendor to the Kohen Gadol as the teacher of the nation, so that he would be revered by the tribes, whose names he bore on his breast and shoulders (see below).

Glory accrues to a person even because of God-given abilities, while splendor refers to the regard he has earned through his own accomplishments. The vestments signified both: the glory that was due the Kohanim as a result of their appointment as ministers of the Tabernacle service, and the spiritual splendor that would result from their own efforts (*Malbim*).

3. The wise artisans. Moses himself was to speak to the artisans, because only he could evaluate them to know who had been endowed with God-given wisdom, as prescribed by

the verse (*Ramban*). Indeed, the wisdom and spiritual attainments of the artisans was thanks to Moses, for his own exalted nature had filtered down to the people (*Kli Yakar*).

4-43. The vestments. While performing the Temple service, a Kohen had to wear the vestments, otherwise, any service he performed was invalid. As gleaned from many of the commentators, the special nature of the vestments served to set the Kohanim apart from others when they performed the service. The nation had to recognize that Aaron and his sons were on a high spiritual level and that this was why only they could perform the service. The special and unusual nature of the vestments helped make this apparent to all onlookers, as well as to the Kohanim themselves, for the way that a person approaches a task influences how he will perform it. In addition, many commentators speak at length of the spiritual symbolism of the individual vestments of both the Kohen Gadol, or High Priest, and the ordinary Kohen.

That the Kohanim could perform the service only in garments bespeaking the sacred nature of what they were doing suggests also that the Jew who prays or involves himself in the performance of other commandments — our own service of God — should take care to dress and conduct himself with dignity and respect for the One before Whom he stands.

The Kohen Gadol usually wore eight vestments, which were called the *שְׁמוֹנֵת כְּהֻנִּים*, *Eight Vestments*, or the *בגדי זָהָב*, *Gold Vestments* (since some of them contained gold). During certain parts of the Yom Kippur service, the Kohen Gadol wore only four vestments, all made of white linen, and called the *בגדי לָבָן*, *White Vestments*. *בֶּהַן הָרִיטוּ*, *ordinary Kohen*, wore these same four vestments at all times during the service, but the Sash of the ordinary Kohen also contained wool.

All the priestly vestments had to be made of materials that were the property of the nation and had been contributed by the people for the Temple service (*Yoma* 35b). This symbolized that the Kohanim were not private parties engaged in a lofty endeavor to better themselves; they submerged their own personalities and became representatives of

תִּשְׁבֹּץ מִצִּנֹּת וְאִבְנֹת וְעָשׂוּ בְגָדֵי-קָדֶשׁ לְאַהֲרֹן אֶחִיד
 וּלְבָנָיו לְכֹהֲנֵי-לֵוִי וְהֵם יִקְחוּ אֶת-הַזָּהָב וְאֶת-הַתְּכֵלֶת
 וְאֶת-הָאַרְגָּמָן וְאֶת-תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת-הַשֵּׁשׁ:
 וְעָשׂוּ אֶת-הָאֵפֹד וְזָה תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ
 מְשֹׁר מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב: שְׁתֵּי כֶתֶף חִבְרַת יִהְיֶה-לּוֹ אֶל-
 שְׁנֵי קִצּוֹתָיו וְחֹבֶר: וְחֹשֶׁב אֶפְדֹתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו כִּמְעֻשָּׁהוּ
 מִמֶּנּוּ יִהְיֶה זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֹׁר:
 וּלְקַחְתָּ אֶת-שְׁתֵּי אֲבָנֵי-שֹׁהַם וּפְתַחְתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: שֵׁשֶׁה מְשֻׁמָּתָם עַל הָאָבֶן הָאֶחָת וְאֶת-
 שְׁמוֹת הַשֵּׁשֶׁה הַנּוֹתָרִים עַל-הָאָבֶן הַשֵּׁנִית כְּתוּלְדָתָם:
 יֵא מַעֲשֵׂה חֶרֶשׁ אָבֶן פְּתוּחִי חֹתָם תִּפְתַּח אֶת-שְׁתֵּי
 הָאֲבָנִים עַל-שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִסִּבַּת מִשְׁבְּצוֹת וְזָהָב

ר"ש

וכנגד שתי טבעות בשתי כפפות האפוד מלמטה בראשו התחתון המחובר בשבץ, טבעות התן אל מול טבעות האפוד שזכרים זה על זה, ומרכסן בפטיל חבלת חסוד בטבעות האפוד והשבץ יזאח תחתית התן דבוק למשבץ האפוד, ולא יזאח נד ונבל, הולך ומוזן: והב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משור. חמשה מינים הללו צורין בכל חוט וטוט. היו מדרדין את הזבזב כמין טסים דקין וקולין פטילים מהם, וטווין אותן חוט של זבזב עם ששה חוטין של תכלת וטוט של זבזב עם ששה חוטין של ארגמן וכן בחולעת שני וכן בשבץ, שכל המינין חוטין כפול ששה חוטין של זבזב עם כל אחד ואחד. ואח"כ שזור את כלם כאחד, נמלא חוטין כפול כ"ח. וכן מפורש בשם יומא (עב), ולמד מן המקרא הזה, וירקבו את פתי הזהב וקלן פטילים לשמות (ואת פתילי הזהב) בשמן התכלת ובחור הארגמן וגו' (להלן לענין): למדנו שחוט של זבזב שזור עם כל מין ומין: מעשה חושב. כבר פרשנו (לעיל כו"א) שהוא אריגת שתי קירות שתי לרוב שני עבריה דומות זו לזו: (ז) שתי בתפוח וגו'. הסיני מלמטה, והבזב האפוד היא החגורה, ולמדנו לו מלמטה דוגמת סיני הנשים. ומבני כל כן היא מחוברת בשבץ שתי תחיתות כמין שתי רעמות חסודות, אחת כנגד כל חקר וחקר, וקופץ על שתי כפפותיו עד שנקפלות לפניו כנגד החזה. וע' חסודן לפניו טבעות התן נחתין מלפניו כנגד לבו שתי נופלות, כמו שמפורש בשנין, והיו זקופות והולכות כנגד כפפיו ושתי אבני שש קטנות בהן, אחת בכל אחת: אל שני קצותיו. אל רחבו של אפוד, שלא היה רחבו אלא כנגד גבו של כהן, ובהו עד כנגד האליס שקרין קוד"ש, שגא' לא יחברו ביצ (ויחזקאל מדיוח) אין חסודין במקום יציע, לא למטה מאליהם ולא למטה ממניהם אלא כנגד אליהם (נצחית יח): וחבר. האפוד עם חסודן שתי כפפות האפוד, יחבר אותם במחש למטה בשבץ. ולא יחברו עמו, אלא אורגים לבד ואח"כ מחסרים: (א) חושב אפדותו. וחסוד שגל ידו הוא אפודו ומקטנהו לכתן ומקטשו: חסוד עליו. למטה בשפת הסיני היא החגורה: במעשהו. כאריגת הסיני מעשה חושב ומחמשת מינים כך אריגת החשב מעשה חושב ומחמשת מינים: ממנו ידיה. עמו יהיה ארזו ולא יחברנו לבד ויחברנו: (ו) בתולדותם. כסדר שגולדו, ראובן שמעון לוי יהודה דן נפתלי על האחת, ועל השנית גד אשר יצחק זבולן יוסף בנימין, מלא, שכן הוא כסוד במקום תולדותו (בראשית להיח). כ"ה אריות בכל אחת ואחת (ופסו לו). (זא) מעשה חרש שבץ. מעשה אומן של אבנים. חרש זה דבוק הוא לחיבה שלאחריו ולפיכך הוא נקוד פסח בשפוס, וכן חרש פסח נטה קר (וישעיה מדיוח) חרש של פסח, וכן חרש ברזל מעד (ס פסוק יב), כל אלה דבוקים ופסוחים: פתוחי חותם. כתר גרומו, כס מכפר כנף דעוקא, חסודות האריות בשבץ כמו שחזרנין חותמי טבעות שש לחסוד אריות, כחז כיכר ומפורש: על שמות. כמו בשמות: מסבות משבצות. מוקפות האבנים במשצות וכו'. ששועה מושב האבן כזהב מין גומא למד האבן ומקטפה במשצות, נמלאה המשצות כסודת אה האבן סביב, ומחסר המשצות בכפפות האפוד:

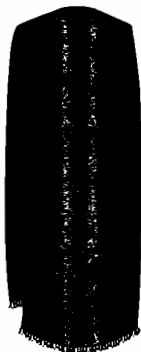
שקורין פור"י נט בלע"ז שחונרות השרות כשזככות על הסוסים. כך מעשהו מלמטה, שגאמר ודוד חסוד אפוד בד (שמואל ב ויד) למדנו שהאפוד חסוד היה. ואח"כ למדנו שאין בו אלא חסוד לבדה, שהרי נאמר ויתן עליו את האפוד ואח"כ ויחבור אותו בשבץ האפוד (ויקרא חז) ותרבם חנקלוס בהמין אפודא, למדנו שהחשב הוא החסוד, והאפוד שם כחשית לבדו. ואח"כ למדנו שגל שם שתי הכפפות שבו הוא קרוי אפוד, שהרי נאמר שתי כפפות האפוד (להלן פסוק כז), למדנו שהאפוד שם לבד והכפפות שם לבד והחשב שם לבד. לכן אני אומר שגל שם הסיני של מטה קרוי אפוד ע"ש שאופדו ומקטשו בו, כמו שגאמר ויפדו לו בו (ויקרא חז). והחשב הוא חסוד שגאמר ויפדו לו חסוד אפוד בד (שמואל ב ויד) כדדוס דבוק. ותרבם כמו כן משילין כדדוסין במעשה חסוד אריות אבנים, כי כן תלכשנה בטות המלך בתולדות משילין (סס יג"ח): ומעיל. הוא כמין חלוק, וכן הכתובת, אלא שהכתובת סמוך לבשרו ומעיל קרוי חלוק העליון: תשבץ. שאין משצות לטוי. והמשצות הם כמין גומות העשויות בתכשית זבזב למשבץ קביות אבנים טביות ומרגליות, כמו שגאמר בלכני האפוד מוסבות משצות זבזב (להלן פסוק יא), ובלע"ז קוראין אותו קטשוט"ש: מצנפת. כמין כיפת כובע שקורין קיפ"א, שהרי במקום אחר קורא להם תבצות (להלן כט"ט) ומתרגמין כובעין: ואבנט. היא חסודת על הכתונת, והאפוד חסודת על המעיל, כמו שגאמר בסדר לבישתן, ויתן עליו את הכתונת ויחבור אותו בשבץ וילבש אותו את המעיל ויתן עליו את האפוד (ויקרא חז): בגדי קדש. מתרומה המקודשת לשמי יעשו אריות (ח"כ אחרי פרק י"א): (ד) והם יקחו. אריות חכמי לב שישעו הנגדים יקבלו מן המחמדנים את הזבזב ואת התכלת לשמות מהן את הנגדים: (ו) ועשו את האפוד. אס בשתי לפרש מעשה האפוד והתן על סדר המקראות הרי פירושן פרקים, ויגשה הקורא בלחורן. לכן אני כותב מעניהם כמות שגאמר למען ירון הקורא בו, והאפוד אפרש על סדר המקראות. האפוד עשוי כמין סיני של נשים רוככות סוסים, וחסוד אריות מחסודיו כנגד לבו למטה מאליהו. רחבו כמדת רחב גבו של אדם ויותר, ומגיע עד עקביו. והחשב מחובר בראשו על פני רחבו מעשה אורז, ומאריך לכלן ולכלן כדי להקיף ולתקו בו. והכפפות מחוברות בשבץ אחת לימין ואחת לשמאל (ומתקופות וז מזו כשיעור הבדלת כחפסין מאחורי הכהן לבני קלות רחבו של סיני, וכדדוסין עומדות לו על שני כפפיו. והן כמין שתי רעמות עשויות ממין האפוד, ארוכות כדי שיעור לזקפן אלא זאורו מכאן ומכאן ונקפלות לפניו למטה מתכפיו מעט. ואבני השש קטנות בהם אחת על כף ימין ואחת על כף שמאל, והמשצות נחונות בראשיהם לפני כפפיו, ושתי עטותיהם הזבזב מחוברות בשתי טבעות שחשן בשני קלות רחבו העליון אחת לימין ואחת לשמאל, ושני ראשי השרשרת חסודים במשצות לימין, וכן שני ראשי השרשרת השמאלית חסודים במשצות שמאל, נמלאה התן חסוד חסודות האפוד על לבו מלפניו. ועוד שתי טבעות בשני קלות התן בחסודותיו,

The Vestments a box-like knit, a Turban, and a Sash. They shall make vestments of sanctity for Aaron your brother and his sons, to minister to Me. ⁵ They shall take the gold, the turquoise, purple, and scarlet wool, and the linen.

The Ephod ⁶ They shall make the Ephod of gold; turquoise, purple, and scarlet wool, and twisted linen, with a woven design. ⁷ It shall have two shoulder straps attached to its two ends, and it shall be attached. ⁸ The belt with which it is emplaced, which is on it, shall be of the same workmanship, it shall be made of it, of gold; turquoise, purple, and scarlet wool, and twisted linen. ⁹ You shall take the two shoham stones and engrave upon them the names of the sons of Israel; ¹⁰ six of their names on one stone, and the names of the six remaining ones on the second stone, according to the order of their birth. ¹¹ With a jeweler's handiwork, engraved like a signet ring, shall you engrave the two stones with the names of the sons of Israel; encircled with gold settings

Israel, carrying out the nation's urge to raise itself to ever higher spiritual plateaus in the service of God. It is noteworthy that a Kohen was not permitted to wear anything in addition to the prescribed vestments while performing the service; not even a bandage was permitted to interpose between his flesh and his vestments (*Zevachim* 19a). He and his vestments were like a single unified vessel performing the Divine will.

THE ME'IL (ROBE)

4. This verse lists six of the Kohen Gadol's eight garments. Those that are omitted are the breeches (v. 42), because they were worn for modesty, rather than as a visible garment of honor (*Rashbam*), and the gold Head-plate (v. 36), because it was not a garment, but a symbol of holiness.

Most of the vestments are described below, and all unattributed descriptions in the commentary will follow *Rashi*. Other commentators disagree on some of the details.

וְיָעִיל וְיִכְתֹּן — A Robe, a Tunic. These were similar, except that the Robe was an outer garment and the

Tunic was worn directly on the skin. The Tunic was knitted in such a way that there were box-like indentations in the material, which looked like the settings of jewels.

5. וְהָיוּ יָקָרוֹ — They shall take. The artisans were so completely trustworthy that it was not necessary for them to make an account of the materials. What had been contributed previously, they were to take from Moses, and any future contributions were to be brought directly to the artisans (*Ramban*).

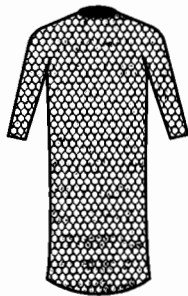
6-12. The Ephod. The Ephod was a garment that Aaron wore over his

tunic and robe. It was similar to an apron that he wore on his back, coming around in front over his hips and part of his stomach. It extended from below the rib cage to the ground. *Rashi* describes it as similar to the garment worn by women riding on horses. The Ephod and *Cheishev* — its sash-like belt atop the Ephod — were a single woven piece of material. Aaron tied the belt in front, between his waist and heart. The Ephod's two shoulder straps were made of the same material. They were sewn to the top of the belt at Aaron's back, and extended upward, just covering his shoulders in front. On the tops of the straps, on his shoulders, were two gold settings, which contained precious stones known as the *avnei shoham*. Onto these stones were engraved the names of the twelve tribes. Attached to the tops and bottoms of the two shoulder straps was the Breastplate, or *Choshen Mishpat* (vs. 15-30), which was held in place by means of rings, gold chains, and woolen cords, as will be described below.

THE EPHOD

THE KESONES (TUNIC) WITH BOXLIKE KNIT

6. The ornate yarn from which the Ephod was woven consisted of five different materials. Six strands of turquoise wool and one of gold were twisted together to make a seven-strand thread. The same was done with purple wool, scarlet wool, and linen: Six strands of each were twisted with one strand of gold. Then all four seven-strand threads were twisted together to make a thick thread of twenty-eight strands, from which the Ephod was woven. The weave was such that there were different designs on the two surfaces of the material.

7. וְהָיוּ יָקָרוֹ — And it shall be attached. The shoulder straps shall be attached, i.e., sewn, to the Ephod.

8. מִקִּיָּוָו — Of it. In contrast to the shoulder straps that were sewn to the Ephod (v. 7), the belt of the Ephod had to be woven as one piece with the Ephod.

יב תַּעֲשֶׂה אֹתָם: וְשָׂמֹתָ אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל כְּתֹפֶת הָאֹפֶד
 אֲבָנֵי זָכָר וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִשְׂאָ אֶהְרֹן אֶת־שְׁמוֹתָם לִפְנֵי
 יג יְהוָה עַל־שְׁתֵּי כְתָפָיו לְזִכָּרָן: וְעֲשִׂיתָ
 יד מִשְׁבַּצַּת זָהָב: וּשְׁתֵּי שָׂרָשָׁרֶת זָהָב טְהוֹר מְגִבֹּלֶת תַּעֲשֶׂה
 אֹתָם מַעֲשֶׂה עֶבֶת וְנִתְּתָה אֶת־שָׂרָשָׁרֶת הָעֶבֶת עַל־
 טו הַמִּשְׁבָּצַת: וְעֲשִׂיתָ חֹשֶׁן מִשְׁפָּט מַעֲשֶׂה
 חֹשֶׁב כַּמַּעֲשֶׂה אֹפֶד תַּעֲשֶׂנוּ זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת
 טז שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֹׁר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ: רַבּוּעַ יִהְיֶה כְּפֹל זֶרֶת אַרְבֹּ
 יז וְזֶרֶת רַחְבּוֹ: וּמִלֵּאתָ בּוֹ מִלֵּאת אֲבָן אֲרֻכָּה טוּרִים אֲבָן
 יח טוֹר אֲדָם פִּטְדָּה וּבִרְקֶת הַטּוֹר הָאֶחָד: וְהַטּוֹר הַשֵּׁנִי נֶפֶךְ
 יט סַפִּיר וְיָהֱלֹם: וְהַטּוֹר הַשְּׁלִישִׁי לֶשֶׁם שָׁבוּ וְאַחֲלָמָה:
 כ וְהַטּוֹר הָרְבִיעִי תְּרָשִׁישׁ וְשֹׁהַם וְיִשְׁפָּה מִשְׁפָּצִים זָהָב יִהְיֶה
 כא בְּמִלּוֹאֲתָם: וְהָאֲבָנִים תִּהְיֶינָּה עַל־שְׁמֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
 שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עַל־שְׁמֹתָם פְּתוּחֵי חוֹתָם אִישׁ עַל־שְׁמוֹ
 כב תִּהְיֶינָּה לִשְׁנֵי עֶשֶׂר שָׁבֶט: וְעֲשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן שָׂרָשָׁת גְּבֻלֹת
 כג מַעֲשֶׂה עֶבֶת זָהָב טְהוֹר: וְעֲשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן שְׁתֵּי טְבָעוֹת
 כד זָהָב וְנִתְּתָה אֶת־שְׁתֵּי הַטְּבָעוֹת עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן:
 כה וְנִתְּתָה אֶת־שְׁתֵּי עֶבֶתָת הַזָּהָב עַל־שְׁתֵּי הַטְּבָעַת אֶל־
 כו קְצוֹת הַחֹשֶׁן: וְאֵת שְׁתֵּי קְצוֹת שְׁתֵּי הָעֶבֶתָת תִּתֵּן עַל־
 שְׁתֵּי הַמִּשְׁבָּצוֹת וְנִתְּתָה עַל־כְּתֹפֶת הָאֹפֶד אֶל־מֹל
 כז פָּנָיו: וְעֲשִׂיתָ שְׁתֵּי טְבָעוֹת זָהָב וְשָׂמֹת אֹתָם עַל־שְׁנֵי קְצוֹת
 כח הַחֹשֶׁן עַל־שְׁפָתוֹ אֲשֶׁר אֶל־עֵבֶר הָאֹפֶד בֵּיתָה: וְעֲשִׂיתָ

שני

תַּעֲבֹד יְהוָה: יִבְתְּשִׂי יֵת תַּרְמִין אֲבָנִי
 עַל כְּתָפֵי אֹפֶדָא אֲבָנֵי דְכִרְנָא לִבְנֵי
 יִשְׂרָאֵל וְיִטּוֹל אֶהְרֹן יֵת שְׁמֵהֶמוֹן קֳדָם
 יי עַל תְּרִין כְּתֻפֹּתָי לְדִכְרָנָא: יִבְתְּעַבֵּד
 מִרְמָצָן דְּדִהָב: יִבְתְּרִתִּין תְּכִין דְּדִהָב דְּכִי
 מִתְחָמֵן תַּעֲבֹד יְהוָה עוֹבֵד גְּדִילוֹ וְתִתֵּן
 יג יֵת כְּתָפָי גְּדִילָתָא עַל מִרְמָצָתָא:
 טו וְתַעֲבֹד חוֹשֶׁן דִּינָא עוֹבֵד אֲמָן כְּעוֹבֵד
 אֹפֶדָא תַּעֲבֹדָה דְּדִהָב תְּכֵלָא וְאַרְגָּמָא
 וְצִבְעַת זָהָרִי וּבוּץ שְׁזִיר תַּעֲבֹד יְהוָה:
 טז מִרְבַּע יִהְיֶה עֵיף וְרֵתָא אֲרַכָּה וְרֵתָא
 פְּתִיחָה: יז וְתִשְׁלֹם בָּהּ אֲשֻׁלְמוֹת אֲבָנָא
 אֲרַכָּעָא סְדִרִין אֲבָן טַבָּא סְדִרָא קְדִמָּאָה
 טח סִמְקֹן יִרְקֹן וּבִרְקֹן סְדִרָא חֹד: יט וְסְדִרָא
 תְּנִינָא אֲזִמְרָגִדִּין וְשִׁבְזִין וְסִבְהָלוֹם:
 יי וְסְדִרָא תְּלִיתָאָה קִנְבְּרִי טְרָקִיא וְעִין
 צִנְלָא: כ וְסְדִרָא רְבִיעָאָה קְרוֹם יִמָּא
 וּבּוֹרְלָא וּפְגִטְרִי מִרְמָצָן בְּדִהָב יִהְיֶה
 כא בְּאֲשֻׁלְמוֹתֵהוּן: כב וְאֲבָנִי יִהְיוּ עַל
 שְׁמֵהֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּרְתָּא עֶסְרִי עַל
 שְׁמֵהֶמוֹן כְּתָב מִפְּרֶשׁ כְּגִלוֹף דְּעוֹקָא
 גְּבֵר עַל שְׁמָה יִהְיוּ לְתַרְיִן עֶסֶר שְׁבָטִין:
 כג וְתַעֲבֹד עַל חוֹשֶׁנָא תְּכִין מִתְחָמֵן
 עוֹבֵד גְּדִילוֹ דְּדִהָב דְּכִי: כד וְתַעֲבֹד עַל
 חוֹשֶׁנָא תַּרְמִין עוֹקֵן דְּדִהָב וְתִתֵּן יֵת
 תַּרְמִין עוֹקְתָא עַל תְּרִין סְטְרֵי חוֹשֶׁנָא:
 כה וְתִתֵּן יֵת תַּרְמִין גְּדִילוֹן דְּדִהָב עַל
 תַּרְמִין עוֹקְתָא לְסְטְרֵי חוֹשֶׁנָא:
 כו וְיֵת תַּרְמִין גְּדִילוֹן דְּעַל תַּרְמִין
 סְטְרוֹהֵי תִתֵּן עַל תַּרְמִין מִרְמָצָתָא וְתִתֵּן
 עַל כְּתָפֵי אֹפֶדָא לְקִבְלָא אֹפּוּהִי:
 כז וְתַעֲבֹד תַּרְמִין עוֹקֵן דְּדִהָב וְתִשְׂוִי
 יְהוָה עַל תְּרִין סְטְרֵי חוֹשֶׁנָא עַל סִפְתָּה
 דִּי לְעִבְרָא דְּאֹפֶדָא מִלְּגִיו: כח וְתַעֲבֹד

ר"ט

מעט, והחשן תלוי בזה בשכריות וטבעות כמו שמפורש בענין: (יז) ומלאת בו. על שם
 שהאבנים ממלאות גוֹמֹת המצבות המתקנות לכן קורא חושן בשלש מלוואים: (כ)
 משבצים זהב והיו הטורים במלואתם מוקפים מלואותם זהב בשומק שיעור
 הימנאל בענין האבן. והוא לשון כשעור מעלי ענין על אבנים יהיה חושן
 המצבות, לא פחות ולא יותר: (כא) איש על שמו. כסדר חלוקתם סדר האבנים,
 אודם לראובן, פטדה לשמעון, וכן כלם: (כב) על החושן. בשביל החשן, לקבועם
 בטבעותיו, כמו שמפורש למטה בענין: שרשרות. לשון שרשי חילן המחתנין לזין לחילן
 להחיות ולהתקע בחרן, חף אלו יהיו מחתנין לזין לחשן, שבהם יהיה תלוי באפוד, והן שמי
 שרשרות האמורות למטה בענין המצבות. ואף ששרשרות פתר ממש בן סרוק לשון
 שרשים, ואמר שהר"ש ימירה כמו מ"ס שבשגשג (וכראשית לאבן: ו) מ"ס שצריקים (סס
 מכ). ואינו רואה את דבריו, חלף שרשרת בשלש עשרות כשגשגת כל' משנה (כלים יג):
 גבולת. הוא המצבות האמור למטה, שחתקטם בטבעות שהיו בגבול החשן. וכל גבול ל'
 קיה, לשומי' כל' בעל' מ' מעשה עבות. מעשה קלישה: (כג) על החושן. לזיכר חושן,
 כדי לקבועם בו. ולא יתכן לומר שחתלת חשמיני ענין, שר' מה הוא חסור ואומר
 ונתח את שמי הטבעות, והלא כבר נחזינו בו, היה לו לכתוב בחתלת המקרא ועשיתי על
 קלות החשן שמי טבעות והב. ואף בשכריות לזיכר אחת לפתור כן: על שני קצות
 החושן. לשתי פאות שכנגד הזואר לימנית ולשמאלית הבאים מול כחפות האפוד: (כד)

(יב) לזכרון. שהוא רואה הקב"ה את הטבעות כחזים לפניו ויזכור לזקתם נש"ר
 להחן: (יג) ועשית משבצות. מיעוט מצבות שחם. ולא פירש לך עשה כפרסה זו
 חלף מקלת לזכר, ובפרשת החשן גומר לך פירושן: (יד) שרשרות זהב. שגלולות:
 מגבולות. לזכר גבול החשן חשבה אורח: מעשה עבות. מעשה קלישת חושין. ולא
 מעשה נקבים וכפלים כאותן שגושין לבורות וס"א לזורות, חלף כאותן שגושין
 לערסוקאות שקריין חילונישיר"ס: ונתתה את שרשרות. על עבותות העשויות
 מעשה עבות על משבצות הללו. ולא זה הוא מקום לזאת עשייתן על שרשרות ולא
 לזאת קביעתן, ואין מעשה האמור כאן ל' לזיכר ונתתה האמור כאן ל' לזיכר חלף ל'
 עמיד, כי בפרשת החשן חוזר ומולה על עשייתן ועל קביעתן, ולא נכתב כאן חלף להודיע
 מקלת לזכר המצבות שזיה לעשות עם האפוד, וכבר לך זלח לומר לך המצבות הללו
 יוחקין לך, לכשתעשה שרשרות מגבול על החשן תתנם על המצבות הללו: (טז) חושן
 משפט. שמכר על קלוקל הדיון (וזכרים פה): ד"א, משפט, שמכר דבר והעבדומו
 אמת, דרישנמ"ט כל' א'. שהמשפט משמש ג' לשונות, דברי טענות בעלי הדיון, וגמר
 הדיון, ושגשג הדיון, חלף שגשג מכות חלף שגשג ממון. וזה משמש לשון בדיור
 דברים, שמכר ומכר דבריו: במעשה אפוד. מעשה חושן ומחמש מניין: (טז)
 זרת ארכו וזרת רחבו. כפול ומוטל לו לפני כנגד לבו, שנאמר והיו על לב חרין
 (ולכן פסוק ל). תלוי בכחפות האפוד הבאות מאחוריו על כחפיו ונקלות ויורדות לפניו

shall you make them. ¹² You shall place both stones on the shoulder straps of the Ephod, remembrance stones for the Children of Israel. Aaron shall carry their names before HASHEM on both his shoulders as a remembrance.

The Settings ¹³ You shall make settings of gold; ¹⁴ and two chains of pure gold — make them at the edges, of braided craftsmanship — and place the braided chains on the settings.

Breastplate of Judgment ¹⁵ You shall make a Breastplate of Judgment of a woven design, like the craftsmanship of the Ephod shall you make it, of gold; turquoise, purple, and scarlet wool; and linen — twisted together — shall you make it. ¹⁶ Square shall it be, folded, its length a half-cubit and its width a half-cubit. ¹⁷ You shall fill it with stone mounting, four rows of stone: a row of odem, pitdah, and barekes — the one row; ¹⁸ the second row: nophech, sapir, and yahalom; ¹⁹ the third row: leshem, shevo, and achlamah; ²⁰ and the fourth row: tarshish, shoham, and yashfeh; set in gold shall they be in their mountings. ²¹ The stones shall be according to the names of the sons of Israel, twelve according to their names, engraved like a signet ring, each according to its name shall they be, for the twelve tribes.

²² For the Breastplate you shall make chains at the edges, of braided craftsmanship, of pure gold. ²³ For the Breastplate you shall make two rings of gold, and you shall place the two rings on the two ends of the Breastplate. ²⁴ You shall place the two golden ropes on the two rings, at the ends of the Breastplate. ²⁵ And the two ends of the two ropes, you shall place on the two settings, which you shall place on the shoulder straps of the Ephod, toward its front. ²⁶ You shall make two rings of gold and place them on the two ends of the Breastplate at its bottom, on its inner side, toward the Ephod. ²⁷ You shall make

רָשִׁי

האפוד מחזיקין את החושן שלא יפול, ובכן הוא תלוי. ועדיין שפת החושן התחמונה הולכת ובה ומוקשח על כרסיו ואינה נדבוקה לו יפה, לכן הולך עוד ב' טבעות לחתיתו כמו שמפרש רש"י: אל מול פניו. של אפוד, של יתן המטבעות בעבר הכתפות שכלפי המעיל אלא בעבר העליון שכלפי החוץ, והוא קרוי מול פניו של אפוד, כי אותו עבר שאינו נראה אינו קרוי פנים: (בו) על שני קצות החושן. הן שתי פאותיו התחמונות לימין ולשמאל: על שפתו אשר אל עבר האפוד ביתה. הרי כך שני סימנים. האחד שימין בשני קצות של חתיתו שהוא כנגד האפוד, שעליו אינו כנגד האפוד, שהרי סמוך לזואר הוא והאפוד נתון על מחניו. ועוד נתן סימן שלא יקבעם בעבר החושן

ונתתה את שתי עבותות הזהב. הן הן שרשרת נבלות הכתובות למעלה, ולא פירש מקום קבוען בחושן, עכ"פ מפרש כך שהוא חוזק חוץ כטבעות. ומדע כך שהן הן הראשונות, שהרי בפרשת אלה פקודי לא הוכפלו: (בה) ואת שתי קצות של שתי העבותות. ב' ראשיהם של כל אחת ואחת: תתן על שתי המשבצות. הן הן הכתובות למעלה בין פרשת החושן ופרשת האפוד, ולא פירש את לרכן ואת מקומן, עכ"פ מפרש שיתקע בן ראשי העבותות התחמונות כטבעות החושן לימין ולשמאל אלא הזואר, שני ראשי שרשרת הימנית חוקע במשבצת של ימין, וכן בכל שמאל שני ראשי שרשרת השמאלית: ונתתה המטבעות על כתפות האפוד. אחת בזו ואחת בזו, נמצאו כתפות

12. לִזְכָּרָן. — As a remembrance. The names of the tribes were engraved on the stones so that God will see them and recall their righteousness.

13-14. Settings and chains. This brief passage is a bridge of sorts between that of the Ephod above and that of the Choshen, which follows. Verse 25 will tell what should be done with the two settings and two braided chains mentioned here: The settings would be attached to the shoulder straps and the chains to the settings, in order to anchor the Choshen in place.

15-30. The Choshen Mishpat of Judgment. On his chest, Aaron wore an ornament that was called the Breastplate of "Judgment" for two reasons: (a) It atoned for erroneous decisions made by courts of judgment; and (b) in itself it provided clear rulings for the nation, as will be described in the commentary to verse 30. Made of the same material as the Ephod, it measured one cubit by a half a cubit, and was folded over in half, forming a pouch, into which a parchment bearing the Ineffable Name of God was inserted.

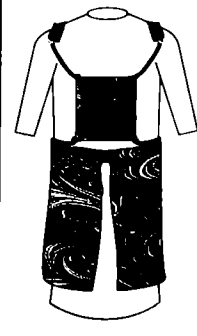
17-21. . . . וימלא בו . . . — You shall fill it. . . . On the front of the Breastplate would be twelve precious stones, each in its own

setting, with the names of the tribes engraved on the stones. Thus, the surface of the Breastplate would be filled with these settings.

22-25. This passage tells how the Breastplate was to be held in place at the top. Two gold rings would be attached to its two upper corners. The gold-braided chains mentioned in verse 14 would be drawn through the rings and attached to the two settings mentioned in verse 13, which had been attached to the front of the Ephod's shoulder straps.

26-28. The Breastplate's bottom was secured by means of two gold rings attached to its lower, inner flap. Two other rings were attached to the bottom of the Ephod's shoulder straps, at the point where they were sewn onto the belt. The

THE CHOSHEN
(BREASTPLATE)
EMPLACED ON
THE EPHOD

תִּרְמִין עֶזְרֹן דְּרֵבֵּב וְתִשׁוּי וְתִהוֹן עַל
תִּרְמִין כַּתְּמִי אֶפֹּדָא מִלְרַע מִלְקָבֵל
אֶפֹּדָא לְקָבֵל בֵּית לֹפִי מַעְלִי לְהִמִּין
אֶפֹּדָא: כֹּה וְיִחְדוּן יֵת חוּשְׁנָא מַעֲזֻקְתָּהּ
לְעֻזְקָתָא דְּאֶפֹּדָא בְּחוּטָא דְּתִבְלָתָא
לְמַחְזִי עַל הַמִּין אֶפֹּדָא וְלֹא יִתְפַּרֵּק
חוּשְׁנָא מַעְלִי אֶפֹּדָא: כֹּה וְיִשׁוּל אֶהָרֹן
יֵת שְׁמֹתָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחֹשֶׁן דִּינָא עַל
לְבָבָהּ בְּמַעְלָה לְקוּדְשָׁא לְדוֹכְרָנָא קְדָם
יְיָ תְּדִירָא: יִתְתֵּן בְּחֹשֶׁן דִּינָא יֵת
אוּרִיָּא וְיֵת תְּמִיָּא וְיִהוּן עַל לְבָבָהּ
דְּאֶהָרֹן בְּמַעְלָה קְדָם יְיָ וְיִשׁוּל אֶהָרֹן
יֵת דִּינָא דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל לְבָבָהּ קְדָם
יְיָ תְּדִירָא: לֹא וְיִתְעַבֵּד יֵת מַעֲלִילָא
דְּאֶפֹּדָא גְּמִיר תְּכֵלָא: לֹא וְיִהְיֶה פֹמֶס
רִישָׁהּ כְּפִיל לְגִנָּה תוֹרָא יְהִי מִקֵּץ
לְפֻמָּה סָחוּר סָחוּר עוֹבֵד מַחִי כְּפֹם
שְׂרָן: יְהִי לָהּ לֹא יִתְבָּעֵ: יִתְעַבֵּד
עַל שְׁפֹלוּהִי רְמוּנֵי תְּכֵלָא וְאֶרְגָּנָא
וְצָבַע וְהוֹרִי עַל שְׁפֹלוּהִי סָחוּר סָחוּר

שְׁתֵּי טַבְעוֹת וְהֵב וְנִתְתָּה אֹתָם עַל-שְׁתֵּי כְתָפוֹת הָאֶפֹּד
מִלְמַטָּה מִמּוֹל פָּנָיו לְעֻמַּת מַחְבְּרָתוֹ מִמַּעַל לְחֶשֶׁב
הָאֶפֹּד: וַיִּרְכְּסוּ אֶת-הַחֹשֶׁן מִטַּבְעָתוֹ אֶל-טַבְעַת הָאֶפֹּד
בְּפִתִּיל תְּכֵלֶת לִהְיוֹת עַל-חֶשֶׁב הָאֶפֹּד וְלֹא-יִנָּח הַחֹשֶׁן
מֵעַל הָאֶפֹּד: וַנִּשָּׂא אֶהָרֹן אֶת-שְׁמוֹת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל
בְּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל-לְבָבוֹ בָּבָאוּ אֶל-הַקֹּדֶשׁ לְזָכְרָן לִפְנֵי-
יְיָ יְהוָה תָּמִיד: וְנִתְּתָה אֶל-חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת-הָאוּרִים
וְאֶת-הַתְּמִיּוֹת וְהָיוּ עַל-לֵב אֶהָרֹן בָּבָאוּ לִפְנֵי יְהוָה
וַנִּשָּׂא אֶהָרֹן אֶת-מִשְׁפַּט בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל עַל-לְבָבוֹ לִפְנֵי יְהוָה
וְעָשִׂיתָ אֶת-מַעֲלֵל הָאֶפֹּד כְּלִיל תְּכֵלֶת:

שלישי לא

וְהָיָה פִּי-רִאשׁוֹ בְּתוֹכּוֹ שִׁפָּה יְהִיָּה לִפְנֵי סָבִיב מַעֲשֶׂה
לֹא אֲרֵג כְּפִי תַחְרָא יְהִיָּה-לוֹ לֹא יִקְרַע: וְעָשִׂיתָ עַל-שׁוּלְיוֹ
רְמִנִּי תְּכֵלֶת וְאֶרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי עַל-שׁוּלְיוֹ סָבִיב

כ"ה

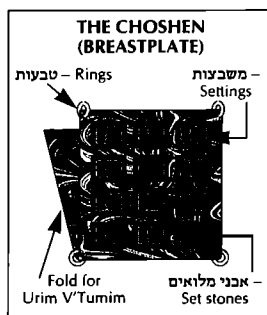
יודח. לשון ניתוק. ולשון ערבי הוא, כדברי רוב כן נכר: (ל) את האורים ואת
התמימים. הוא כח שם המפורש שהיה נותן בנחך כפלי החשן (תרגום יונתן). שגל ידו
הוא מאיר דבריו ומתמסס את דבריו (ס; וימא עג). ובמקדש שני היה החשן, שגל אפשר
לכח גדול להיות מחוסר בגדים, אצל אורו הם לא היה בחוסר (ס; כס). ועל שם אורו
הכח הוא קרוי משפט, שגל' ושל' לו משפט האורים (במדבר כז:אח): את משפט
בני ישראל. דבר זה נשפטים ונוכחים על ידו הם לעשות דבר או לא לעשות. ולפי
מדרש אגדה שהחשן מכפר על מעוטי הדין נקרא משפט ע"ש סליחת המשפט (ירושלמי
יומא זג: ויק"ר יז: זכחיס פת): (לא) את מעיל האפוד. שהאפוד ניתן עליו
לתגורה: כליל תכלת. כולו תכלת (זכחיס ס), שגל' מין אחר מעורב בו: (לב) והיה
בני ראשו. פי המעיל שנבנה, הוא פתיחת בית האל: בתבונה. כתרונות כפל
לגוה, כפל לחוכו להיות לו לשפה כפלתו. והיה מעשה אורג ולא במחט: כפי
תחרא. למדנו שהכריונים שלהם פיהם כפול לתוכן (אוניקוס): לא יקרע. כדי שלא
יקרע (ס). והקורע עובר בלאו, שזה ממנין לאין שבורה. וכן לא יוח החשן (לעיל
פסוק כח). וכן לא יסורו ממנו (לעיל כה:טו) הנאמר בכדי הארון (וימא עג):

שכלפי החוץ אלא בעבר שכלפי פנים, שנאמר ביה. ואותו העבר הוא לגד האפוד,
שחש האפוד חוגרו לכהן ונקל הסיר לפני הכהן על מנתו וקלם כריסו מכאן ומכאן
עד כנגד קלות החשן, וקלמיו שוכנין עליו: (בז) על שתי כתפות האפוד מלמטה.
המשבצות נחונות בראשי כתפות האפוד העליונים הבאים על כתפיו כנגד גרונו
ונקפלות ויורדות לפניו. והטבעות נזה ליתן בראשן השני שהוא מחובר לאפוד, והוא
שנאמר לעמדת מחברתו. סמוך למקום חבורן באפוד למעלה מן החגורה מעט,
שהמחברת לעמדת החגורה, ואלו נחונים מעט בגובה זקופת הכתפות, הוא שנאמר
ממעל לחשב האפוד, והן כנגד סוף החשן. ונתן פתיל תכלת בצלוח הטבעות
ובטבעות החשן ורוכסן בצלוח פתיל לימין ולשמאל שלא יהא תחתית החשן הולך לפניו
ותור לאחור ויוקל על כריסו, ומלא מייבש על המעיל יפה: ממול פניו. בעבר
החילון: (בח) ויירכסו. לשון חבור. וכן מרכוכי איש (תהלים לא:כח) חבורי חברי
רשעים. וכן והרכסים לבקעה (ישעיה מד) הרים הסמוכים זה לזה שגל אפשר לירד
לגיא צביוניהם אלא בקושי גדול, שחומר סמיכות הגיא זקופה ועמוקה, יהיו לבקעה
מיסור וטמה לית: להיות על חשב האפוד. להיות החשן דבוק אל חשב האפוד: ולא

two sets of rings on each side were tied together with lengths
of turquoise wool cord, so that the Breastplate would remain
firmly in place.

29. לזכרון — As a . . . remembrance. Whenever the Kohen
Gadol entered the Sanctuary bearing on his breast the
names of Jacob's twelve sons, God would remember their
righteousness and bring blessing upon their offspring in
their merit (Sforno).

30. The Urim and the Tumim. As noted above, the Breast-
plate was folded in half to form a pouch-like pocket. Into it
Moses was to insert a slip of parchment containing the Inef-
fable Name [according to Ramban, there was more than one
Name]. This Name was called *Urim*, from the word אור, *light*,
because it would cause individual letters of the tribal names
on the Breastplate to light up; and it was called *Tumim*, from
the word תָּמִיד, *completeness*, because, if read in the proper
order, these luminous letters presented complete and true
answers to the questions of national import that the Kohen

Gadol would ask of God (Rashi from Yoma 73b).

Ramban gives an example of how this process took place. When the Jewish people crossed the Jordan and had to undertake the conquest of the Land, the question arose which tribe should begin the war against the Canaanites. Phineas the Kohen Gadol entered the Tabernacle and posed the question. The name Judah lit up, and also the letters ו, ג, ה. The Kohen had to know what this combination of letters represented, because they could be placed in several orders, thus forming different combinations of words. A Divine spirit gave him the wisdom to know that the message of the *Urim*

two rings of gold and place them at the bottom of the two shoulder straps of the Ephod toward its front, opposite its seam, above the belt of the Ephod. ²⁸ They shall attach the Breastplate from its rings to the rings of the Ephod with a turquoise woolen cord so that it will remain above the belt of the Ephod, and the Breastplate will not be loosened from upon the Ephod. ²⁹ Aaron shall bear the names of the sons of Israel on the Breastplate of Judgment when he enters the Sanctuary, as a constant remembrance before HASHEM. ³⁰ Into the Breastplate of Judgment shall you place the Urim and the Tumim, and they shall be on Aaron's heart when he comes before HASHEM; and Aaron shall bear the judgment of the Children of Israel on his heart constantly before HASHEM.

Robe of the Ephod ³¹ You shall make the Robe of the Ephod entirely of turquoise wool. ³² Its head-opening shall be folded over within it, its opening shall have a border all around of weaver's work — it shall be for it like the opening of a coat of mail — it may not be torn. ³³ You shall make on its hem pomegranates of turquoise, purple, and scarlet wool, on its hem all around,

וְתוּמִים יהודה יצֵלַח [the tribe of] Judah shall go forth [to wage war] (see Judges 1:1-2).

Vilna Gaon gives a classic interpretation of how the message of the Urim v'Tumim could be misunderstood. When Hannah, the future mother of the prophet Samuel, entered the Tabernacle to pray for a child, the Kohen Gadol Eli saw her unusual demeanor and reckoned her to be a drunkard, rather than a supremely righteous woman (I Samuel 1:13). The Gaon contends that Eli consulted the Urim v'Tumim regarding Hannah, and the letters ה כ ר ה ש lit up. Instead of reading them correctly as ה ש כ ר ה, a worthy woman, Eli mistakenly read the letters in the wrong order as ה ש כ ר ה, a drunken woman.

Ramban adds that Moses himself wrote this Name [or Names], because only he had the spiritual knowledge and greatness to know what had to be done. This is why the Urim v'Tumim is not mentioned among the vestments and artifacts of the Tabernacle that were made by artisans or contributed by the people.

During the waning years of the First Temple Era, King Josiah realized that Eretz Yisrael would be conquered and, fearing that the most sacred parts of the Temple would fall into profane hands, he removed the Urim v'Tumim from the Breastplate and hid it, and he also hid the Ark containing the Tablets, and the anointment oil. None of them were found during the period of the Second Temple. While their absence denoted a diminished degree of holiness, it did not prevent the performance of the Temple service. It did mean, however, that from that time onward, the Kohen Gadol could not present Israel's urgent questions for God's response.

על-לבו — On his heart. The knowledge that he bore the names of the tribes on his heart inspired the Kohen Gadol to pray for the welfare of the nation (Sforno). This suggests that those who bear the responsibility of Jewish leadership must always pray for those who depend on them, for they cannot succeed without God's help.

Netziv notes that in verse 4, where the vestments are first listed, the Breastplate comes first, but in the passages describing them in detail, the Ephod precedes it. He contends that the two vestments served different purposes,

each of which is of vital importance. The breastplate, as implied by its appellation of "Judgment," symbolized an appeal to God to vindicate and defend Israel against its enemies. This is why most instances in Scripture where it was consulted dealt with potential national calamity, such as war. The importance of situations where survival is at stake naturally overrides all else. The Ephod symbolized national prosperity. While less important than victory in battle, prosperity is a continuous need and, if attained, makes possible success in most other endeavors.

31-35. The Robe (see illustration, page 467). Aaron was to wear a Robe, a full garment, from the neck to the ground. It is described as the Robe of the Ephod (v. 31) because the Ephod, which was worn over it, kept it snug by means of its belt. The Robe was made entirely of turquoise wool, a color that is reminiscent of heaven, and which symbolizes God's heavenly Throne of Glory. Consequently, like the Breastplate and the Ephod that were worn over it, the Robe caused God to remember His people (Rashbam). Alternatively, since the Robe atoned for the sin of evil speech (Zevachim 88b), its color caused people to reflect on the sea that stays within its bounds and the heavenly bodies that never diverge from their assigned orbits and tasks. Man, therefore, should surely learn from them and not stray from his Divinely ordained role as a creature who must keep his power of speech pure and holy (Kli Yakar). The bells that were attached to its hem and that rang whenever the Kohen Gadol walked (v. 35) reminded listeners that some kinds of speech should never be heard.

32. קִירָאָשׁוּ — Its head-opening. The neck of the Robe was required to be very sturdy so that it would not tear; in fact, if anyone tore it intentionally, he was in violation of the negative commandment in this verse, and subject to lashes. The verse commands, therefore, that the material at its neck be folded inward to provide a double layer of material at the neckline, after the manner of coats of mail, which are made in the same way so that they will be resistant to slashing.

וַיִּזְן דְּהֶקֶבָא בִּיגְיָהוֹן סְחֹר סְחֹר:
 לִיזָא דְּהֶקֶבָא וְרִמּוֹנָא וְזָא דְּהֶקֶבָא
 וְרִמּוֹנָא עַל שְׁפּוּלֵי מַעֲיָלָא סְחֹר סְחֹר:
 לִיזָא עַל אֶהָרָן לְשִׁמְשָׁא וְיִשְׁתַּמַּע
 קִלְהָ בְּמַעֲלָה לְקוּדְשָׁא קָדָם יי וּבְמַפְקָה
 וְלֹא יָמוּת: לִיזָא תַעֲבָד צִיצָא דְּהֶב דְּכִי
 וְתִגְלוֹף עֲלוּהִי בְּתַב מִפְרָשׁ קָדָשׁ לִי:
 לִיזָא שְׁנֵי יָתֵה עַל חוּטָא דְּתַבְלָתָא וְיִהִי
 עַל מַצְנֶפֶתָא לְקַבֵּל אִפִּי מַצְנֶפֶתָא יְהִי:
 לִיזָא יְהִי עַל בֵּית עֵינֹהִי דְּאֶהָרָן וְיִטּוּל
 אֶהָרָן יָת עֲזֵנֵת קוּדְשָׁא דִּי יִקְדָּשׁוּן
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל מִתְנַת קוּדְשִׁיהוֹן וְיִהִי
 עַל בֵּית עֵינֹהִי תִדְרִיא לְרַעְנָא לְהוֹן
 קָדָם יי: לִיזָא תַרְמִץ כְּתוּנָא בּוּצָא
 וְתַעֲבָד מַצְנֶפֶתָא דְּבוּצָא וְהִמְנָא תַעֲבָד
 עוֹבֵד צִיר (נִיא צִיר): וְלִבְנֵי אֶהָרָן
 תַעֲבָד כְּתוּנִין וְתַעֲבָד לְהוֹן הַמְנִין
 וּבּוֹכְעִין תַעֲבָד לְהוֹן לִיקָר וְלִשְׁבָּחָא:
 מֵא וְתַלְבָּשׁ יִתְהוֹן יָת אֶהָרָן אֲחִיהּ וְיָת
 בְּנוֹהֵי עִמָּה וְתַרְבִּי יִתְהוֹן וְתַקְרָב יָת
 קֶרְבָּהוֹן וְתַקְדָּשׁ יִתְהוֹן וְיִשְׁמֹשׁוּ

וּפַעְמָנִי וְהֶב בְּתוֹכֶם סָבִיב: פַּעְמֹן וְהֶב וְרִמּוֹן פַּעְמֹן וְהֶב
 לִיזָא עַל-שׁוּלֵי הַמַּעֲיָל סָבִיב: וְהָיָה עַל-אֶהָרָן לְשֶׁרֶת
 וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבָאוֹ אֶל-הַקֹּדֶשׁ לִפְנֵי יְהוָה וּבִצְאָתוֹ וְלֹא
 יָמוּת:
 וַעֲשִׂיתָ צִיצִי וְהֶב טָהוֹר
 וּפִתַחְתָּ עָלָיו פִּתּוּחֵי חֹתֶם קָדָשׁ לִיהוָה: וְשַׂמְתָּ אֹתוֹ
 עַל-פֶּתִיל תְּכֵלֶת וְהָיָה עַל-הַמַּצְנֶפֶת אֶל-מֹול פְּנֵי-
 הַמַּצְנֶפֶת יְהִי: וְהָיָה עַל-מִצַּח אֶהָרָן וְנִשָּׂא אֶהָרָן אֶת-
 עֶזְרֹן הַקֹּדֶשִׁים אֲשֶׁר יִקְדִּישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל-מִתְנַת
 קֹדְשֵׁיהֶם וְהָיָה עַל-מִצְחוֹ תָמִיד לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי יְהוָה:
 וְשִׁבְצָתָ הַכֶּתֶנֶת שֵׁשׁ וְעִשִׂיתָ מַצְנֶפֶת שֵׁשׁ וּבִגְנַט תַּעֲשֶׂה
 מַעֲשֶׂה רָקִם: וּלְבְנֵי אֶהָרָן תַּעֲשֶׂה כֶתֶנֶת וְעִשִׂיתָ לָהֶם
 אֲבִנִּיטִים וּמַגְבְּעוֹת תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת:
 וְהַלְבַּשְׁתָּ אֹתָם אֶת-אֶהָרָן אֲחִיהּ וְאֶת-בְּנָיו אֹתוֹ
 וּמִשְׁחָתָ אֹתָם וּמִלֵּאתָ אֶת-יָדָם וּקְדַשְׁתָּ אֹתָם וּכְהִנּוּ-

רע"ה

סליחה, ואע"פ כן אינו זו מממשנו, אהרן נושא את המשא של עון, נמלא מסולח העון
 מן הקדשים: את עון הקדשים. ללנות על הדס ועל החלב שקרבו בטומאה. כמו
 שגינו, אי זה עון הוא נושא, אם עון פגול הרי כבר נאמר לא ירלנו (ויקרא יט:)
 ואם עון נותר הרי נאמר לא יחשב (שם יז:). ואין לומר שיכפר על עון הכהן שהקריב
 עמא, שהרי עון הקדשים נאמר ולא עון המקריבים, הא אינו מרלה אלא להכשיר
 הקרבן (פסחים טז:; מנחות כה:). והיה על מצחו תמיד. אי אפשר לומר שהוא
 על מלחו תמיד, שהרי אינו עליו אלא בשעת העבודה. אלא תמיד ללנות להם, אפילו
 אינו על מלחו, שלא היה כהן גדול עובד בלוחה שעה. ולדברי האומר עורדו על מלחו
 מכפר ומרלה ואם לאו אינו מרלה, נדרש על מלחו תמיד, למד שישמש בו בעודו
 על מלחו, שלא יסית דעתו ממנו (ויחא יז:). (לט) ושבצת. עשה אוסר משבצות
 משבצות, וכולם משבצות של שש: (מז) ולבני אהרן תעשה. ארבעה בגדים הללו
 ולא יותר. כתונת ואכנט ומגבעת, היא מלנפת, ומכנסים כתובים למטה בפרשה:
 (מז) והלבשת אותם את אהרן. אוסר האמורין בראהרן, חשן ואפוד ומעיל
 וככותנת משבצן מלנפת ואכנט וליץ ומכנסים הכתובים למטה כנולס: ואת בניו אהרן.
 אוסר הכתובים בהם: ומושחת אותם. את אהרן ואת בניו בשמן המשחה: ומלאת
 את ידם. כל מלוי ידיס לשון חנוך הוא, כשהוא נכנס לדבר להיות מחוזה בו מאוחר
 יום והלאה (הוא מלוי). וכלשון נע" כשממני אדם על פקודת דבר נותן השליט בידי
 בית יד על שור שקורין גלגל"ט ועל ידו הוא מחזיקו בדבר, וקורין לאומו מסירה

(לג) רמוני. עגולים וחלולים (ס"א עגלגלים) היו כמין רמונים העשויים ככית
 חרנגול: ופעמוני זהב. זגין טס עגלגלי שבוהס: בתוכם סביב. ביניהם סביב,
 זה שני רמונים פעמוני אחד דבוק וחלי צבולי המעיל: (לד) פעמוני זהב ורמוני
 וגרי. פעמוני זהב ורמוני אלו: (לה) ולא ימות. מכלל לאו אהם שומע הן. אם יהיו
 לו לא יחייב מיתה, הא אם יכנס מחוסר אחד מן הבגדים הללו חייב מיתה בידי
 שמים (סנהדרין פג. דפג:). (לו) ציצץ. כמין טס על זכב היה, רוחב צ' אלכשות, מקיף
 על המלח מאחור לאחור (שבת גג:). (לז) על פתיל תכלת. ובמקום אחר הוא אומר
 ויטנו עליו פתיל תכלת (לחל"ל לט:). ועוד, כתיב כלן ויהי על המלנפת, ולמטה הוא
 אומר ויהי על מלח אהרן (פסוק לח). ובשחית קדשים (זכחים יט). שניו שער
 היה נראה בין ליץ למלנפת שם מית חפניו, למדו שהמלנפת למטה בגובה הראש
 ואינה עמוקה לנכנס בה כל הראש עד המלח, והליץ מלמטה. והפחילים היו בנקבים,
 והליץ בו בשני ראשים ובאלמנו, ששה. בג' מקומוח הללו פתיל מלמטה, אחד מבחוץ
 ואחד מבפנים כדנז, וקושר ראשי הפחילים מחוזה העורף שלשון, וגמלאו בין אורכ
 הטס ופתיל ראשו מקיפין את הקדקד, ופתיל האלמני שבראשו קשור עם ראשי
 השנים והולך עד פני רוחב הראש מלמטה, נמלא עשוי כמין כובע. ועל פתיל האלמני
 הוא אומר ויהי על המלנפת, ויהי טוחן הליץ על ראשו כמין כובע על המלנפת והפתיל
 האלמני מחזיקו שניו טופ, והטס חלוי כנגד מלחו. ותקיימו כל המקראות, פתיל
 על הליץ, וליץ על הפתיל, ופתיל על המלנפת מלמטה: (לח) ונשא אהרן. וליץ

33. *Pomegranates . . . and bells.* Hanging above the Robe's hem were pomegranate-shaped tassels; and among the pomegranates were golden bells, each with a ringer.

There were seventy-two bells and seventy-two pomegranates, alluding to the seventy-two possible shades of white that could make someone a *metzora* (*Negaim* 1:4; see *Leviticus* 13). Since the Robe atoned for the sin of evil speech, it was appropriate that it reminded people of *tzaraas*, the disease that was a penalty for such gossip (*Baal HaTurim*).

Ramban, however, cites a Midrash that the bells were to announce the Kohen Gadol's arrival on Yom Kippur, when no one — not even angels — could be present during the solemn moments when he sought forgiveness for Israel.

36-38. *The Head-plate.* On his forehead the Kohen Gadol wore a narrow gold plate, two fingerbreadths wide, upon which were inscribed the words קדש לה' *Holy to HASHEM*. It served to gain Heavenly favor for blood or sacrificial parts that were offered on the Altar in a state of contamination. Thanks to the merit of the Head-plate, such offerings would be accepted by God. *Or HaChaim* explains why the two words engraved on the Head-plate had this effect. The word *holy* is a synonym for the Jewish nation, for they are so de-

and gold bells between them, all around; ³⁴ a gold bell and a pomegranate, a gold bell and a pomegranate on the hem of the robe, all around. ³⁵ It must be on Aaron in order to minister. Its sound shall be heard when he enters the Sanctuary before HASHEM and when he leaves, so that he not die.

Head-plate ³⁶ You shall make a Head-plate of pure gold, and you shall engrave upon it, engraved like a signet ring, "HOLY TO HASHEM." ³⁷ You shall place it on a cord of turquoise wool and it shall be on the Turban, opposite the front of the Turban shall it be. ³⁸ It shall be on Aaron's forehead so that Aaron shall bring forgiveness for a sin regarding the sacred offerings that the Children of Israel consecrate for any gifts of their sacred offerings; and it shall be on his forehead always, to bring them favor before HASHEM.

Tunic ³⁹ You shall make a linen Tunic of a box-like knit. You shall make a linen Turban and you shall make a Sash of embroiderer's work.

Vestments of the Ordinary Kohanim ⁴⁰ For the sons of Aaron you shall make Tunics and make them Sashes; and you shall make them Headdresses for glory and splendor. ⁴¹ With them you shall dress Aaron your brother and his sons with him. You shall anoint them, inaugurate them and sanctify them, and they shall

scribed by Jeremiah (2:3). The words to HASHEM imply that the nation is completely devoted to Him and His service — and this is sufficient cause for God to accept offerings that would normally be ineligible for placement on the Altar.

37. The Head-plate was secured to Aaron's forehead by means of turquoise cords that were tied together at the back of his head. One of the cords was draped over the Turban that he wore. The Turban was set slightly back on his head so that there would be space between the Turban and the Head-plate for his *tefillin*. The Head-plate itself was on his forehead opposite the front of the Turban.

38. על־מִצְחוֹ תָמִיד — On his forehead always. It was impossible for Aaron to wear it literally at all times, since he was not permitted to wear his vestments when he was not engaged in the service. The Sages (Yoma 7b) differ regarding the meaning of the phrase. One holds that the Head-plate *always* performed its function of atonement, even when the Kohen Gadol was not wearing it. The other holds that it provided atonement only while he wore it, but at those times he was required *always* to be aware that it was on his head, meaning that at frequent intervals he would put his hand on it (*Rashi*).

The above views may be taken homiletically to teach that one may never take holiness for granted; constant awareness of it is a prerequisite of its efficacy. On the other hand, once someone carries out his responsibility in this regard, the effects of the holiness remains with him even when he returns to his mundane pursuits.

39. וְשָׂבָתָה — You shall make . . . a box-like knit. This sort of pattern is known as a basket knit. The boxes were like settings, receptacles for things that were to be placed within them. This signified the Kohen Gadol's constant readiness to receive positive influences that would improve him as a

person and a servant of God (*R' Hirsch*).

41. For Aaron and his sons to become Kohanim, they had to be inaugurated by Moses. As part of the vesting ritual, Moses had to first dress them in their vestments and then anoint them. This anointment of ordinary Kohanim did not have to be done ever again; henceforth, their newborn children would automatically be Kohanim simply by virtue of their descent from the priestly family. In the future only a Kohen Gadol would be anointed.

THE KOHEN GADOL WEARING HIS EIGHT VESTMENTS

וְהִלְבַּשְׁתָּ — You shall dress. According to *Rashi*, Moses had to dress them in *all* their garments, even the breeches, which are not mentioned until the next verse. Or *HaChaim*, however, contends that since the breeches are not mentioned until later, it must mean that the Kohanim put on the breeches before they came to Moses — for it would have been immodest for them to appear before him completely unclothed — and he dressed them in the other garments. *Ramban* (29:9) says the same, proving his point from the fact that the breeches are not mentioned in the next chapter, when Moses was told to dress them.

וּמָלַאתָ אֶת־יָדָם — Inaugurate them [lit. fill their hands]. *Rashi* and *Ramban* differ on the origin of this figure of speech. *Rashi* comments that in olden times newly inaugurated officials were given a gauntlet as a symbol of their new author-

קדמי: מנעבד להון מכנסין דבוץ
 לכסאה בשר עריתא מחרצו ועד ירצן
 יהון: מניהון על אהרן ועל בנהו
 במעלהון למשכן ומנא או במקרבדון
 למרבחא לשמשא בקודשא ולא
 יקבלון חובא וימותון קים עלם לה
 ולבנהו בחרוהי: אידן פתגמא די
 תעבד להון לקדשא יתהון לשמשא
 קדמי סב תור חד בר תורי ודכרין תרין
 שמיין: בולחם פטיר וגרצן פטירן
 רפילו במשח ואספוגין פטירין
 דמשיחין במשח סלתא חטין תעבד
 יתהון: גותמן יתהון על סלא חד
 ותקרב יתהון בסלא וית תורא וית
 תרין דיכרין: דוית אהרן וית בנהו
 תקרב לתרע משכן ומנא ותסחי יתהון
 במנא: הותסב ית לבושיא ותלבש ית
 אהרן ית בתונא וית מעיל אפודא וית
 אפודא וית חושא ותתקן לה בהמין
 אפודא: ויתשוי מצנפתא על רישה
 ותתן ית כליא דקודשא על מצנפתא:
 ותסב ית משחא דרבותא ותריק על
 רישה ותכרי יתה: הוית בנהו תקרב
 ותלבשונן בתונא: ויתקרו יתהון המניין
 אהרן ובנהו ותתקן להון בוכעין

לִי: וַעֲשֵׂה לָהֶם מִכְנָסֵי-בָד לְכִסוֹת בֶּשֶׂר עֲרוֹה
 מִמַּתְנִים וְעַד-יִרְכָּם יִהְיוּ: וְהָיוּ עַל-אַהֲרֹן וְעַל-בָּנָיו
 בְּבָאֵם אֶל-אֹהֶל מוֹעֵד אוֹ בַּגִּשְׁתָּם אֶל-הַמִּזְבֵּחַ לְשֵׁרֵת
 בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא-יִשְׂאוּ עֹן וּמָתוּ חֶקֶת עוֹלָם לוֹ וְלֹאֲרֵעו
 וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקֹדֶשׁ
 אֲתָם לִכְהֵן לִי לִקְחֹת פֶּר אֶחָד בֶּן-בָּקָר וְאֵילָם שְׁנַיִם
 תְּמִימִם: וְלָחֶם מִצֹּת וְחֹלֶת מִצֹּת בְּלוֹלָת בִּשְׁמֵן וּרְקִיקֵי
 מִצֹּת מִשְׁחִים בִּשְׁמֵן סֹלֶת חֲטִים תַּעֲשֶׂה אֲתָם: וְנָתַתָּ
 אוֹתָם עַל-סֵל אֶחָד וְהִקְרַבְתָּ אֹתָם בֶּסֶל וְאֶת-הַפֶּר וְאֶת
 שְׁנֵי הָאֵילָם: וְאֶת-אַהֲרֹן וְאֶת-בָּנָיו תִּקְרִיב אֶל-פֶּתַח
 הָאֹהֶל מוֹעֵד וְרִחַצְתָּ אֹתָם בַּמִּים: וְלִקַּחְתָּ אֶת-הַבָּגָדִים
 וְהַלְבַּשְׁתָּ אֶת-אַהֲרֹן אֶת-הַכֹּהֲנֹת וְאֶת מְעִיל הָאֹפֶד
 וְאֶת-הָאֹפֶד וְאֶת-הַחֹשֶׁן וְאֶפְדָּתָ לּוֹ בַּחֹשֶׁב הָאֹפֶד:
 וְשַׂמְתָּ הַמִּצְנֶפֶת עַל-רָאשׁוֹ וְנָתַתָּ אֶת-נֹזֶר הַקֹּדֶשׁ עַל-
 הַמִּצְנֶפֶת: וְלִקַּחְתָּ אֶת-שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּצְקֶתָ עַל-רָאשׁוֹ
 וַיִּמְשַׁחְתָּ אוֹתוֹ: וְאֶת-בָּנָיו תִּקְרִיב וְהַלְבַּשְׁתָּם כְּתֹנֶת:
 וְחִגְרְתָּ אוֹתָם אֲבִנֵּט אֹהֲרֹן וּבָנָיו וְחִבַּשְׁתָּ לָהֶם מִגְבַּעַת

כט
 רביעי

רש"י

למטה בענין חלת לחם שמן (פסוק כג) ע"ש שנות שמן בצרכיה כנגד החלות והרקיין
 (מנחות פט.). וכל המינין באים עשר עשר תלות (סע טו.): בלילות בשמן. כשהן
 קמח יולק בהן שמן ובוולן (סע עה.) משחיה בשמן. אחר אפייתן מושכן כמין כ"ף
 [ס"א] כ"ו יוניא שהיא עשויה כמין שלטו (סע עד-יט.). (ג) והקרב אותם. חק
 חלך המשכן ביום הקמתו: (ד) ורחצת. וז טבילת כל הגוף: (ה) ואפדת. קש וקל
 התגורה והסניר סביבותיו: (ו) נזר הקדש. זה הליון: על המצנפת. כמו שפירשתי
 למעלה (כתלנו). על ידי הפחיל האמלעי ושני פחילין שבראשי הקשורין שלשתי מחזורי
 העורף הוא נטמן על המלפפת כמין כובע: (ז) ומשחת אותם. אף משחת זו כמין
 כ"ף [ס"א] כ"ו. נטמן שמן על ראשו וזין ריסי עיניו ומחברן בלחצו (ברכות ה):

רושטי"ר, והוא מלוי ידיס: (מב) ועשה להם. לאהרן ולבניו: מבנסי בד. הרי
 שמונה צנדים (כח גדול ולרבעה ככח הדיוט: (מג) והיו על אהרן ועל בניו.
 והיו. כל הצנדים הללו: על אהרן. הראויין לו: ועל בניו. האמורין בהם:
 בבואם אל אהל מועד. להיכל וכן למשכן: ומתו. ה' למדת שהמשח מחוסר
 צנדים נמיחה (תנחומא אחרי ו; סנהדרין פג.). חקת עולם לו. כל מקום שאלמר
 חקת עולם הוא גזירה מיד ולדורות לעכב בו (מנחות יט.). (א) לקח. כמו קח. ושני
 גזרות הן, אחת של קיחה ואחת של לקיחה, ולכן פתרון אחד: פר אחד. לכפר על
 מעשה העגל שהוא פר (תנחומא י'): (ב) ולחם מצות וחלת מצות ורקיין
 מצות. הרי אלו ג' מינין, רבוכה וחלות ורקיין (מנחות עה.). לחם מלות היא הקריה

ity; thus, their hands were filled in the literal sense. According
 to Ramban, the term is figurative. One who is not qualified
 to perform a service associated with a higher status is left
 "emptyhanded," as it were. When he is invested with author-
 ity, his hands are filled. Similarly, the sacrificial service that
 conferred sanctity on the Tabernacle and the Kohanim (next
 chapter) was known as מלואים, literally becoming full, because
 it invested them with sanctity.

And sanctify them. Onkelos and Targum
 Yonasan translate that the sanctification took place by
 means of the offerings enumerated in the following chapter.

43. They shall be. This requirement refers not only to
 the breeches, but to all the vestments that a Kohen Gadol or
 an ordinary Kohen must wear. Any performance of the ser-
 vice without them subjects the offending Kohen to the Heav-
 enly death penalty.

29.

Inauguration ritual. Once the Tabernacle and the
 priestly vestments were made, the structure and the Ko-
 hanim were to be consecrated by means of the rituals de-
 scribed in this chapter. The sacrificial service prescribed
 here was known as the מלואים, Inauguration or Consecration.
 It was to be performed every day for seven days, beginning
 on the twenty-third of Adar, and climaxing on the first of Nis-
 san. During these seven days, the service was performed ex-
 clusively by Moses, who had the status of a Kohen Gadol and
 was garbed in white linen vestments. On the first of Nissan,
 Aaron and his sons assumed office as the Kohanim for all
 time. This chapter gives the commandments regarding the
 Consecration; its actual performance and its climax on the
 first of Nissan are described in *Leviticus*, chapters 8-10.

The elements of the sacrificial service, such as the blood

minister to Me. ⁴² You shall make them linen breeches to cover the flesh of nakedness, from the hips to the thighs shall they be. ⁴³ They shall be on Aaron and his sons when they enter the Tent of Meeting or when they approach the Altar to serve in holiness, and they should not bear a sin and die; it is an eternal decree for him and his offspring after him.

29

Inauguration Ritual

¹ This is the matter that you shall do for them to sanctify them to minister for Me: Take one young bull and two rams, unblemished; ² with unleavened breads, unleavened loaves mixed with oil, and unleavened wafers smeared with oil; of fine wheat flour shall you make them. ³ You shall place them in a single basket and bring them near in the basket, with the bull and the two rams. ⁴ Aaron and his sons you shall bring near to the entrance of the Tent of Meeting, and you shall immerse them in the water. ⁵ You shall take the vestments and dress Aaron with the Tunic, the Robe of the Ephod, the Ephod, and the Breastplate, and you shall girdle him with the belt of the Ephod. ⁶ You shall place the Turban on his head and place the crown of sanctity over the Turban. ⁷ You shall take the anointment oil and pour it on his head, and anoint him. ⁸ You shall cause his sons to come near, and dress them in Tunics. ⁹ You shall girdle them with a Sash — Aaron and his sons — and you shall wrap the Headdresses on them. The

service, the placement of the animal parts on the Altar, and so on, are given in detail in the first seven chapters of *Leviticus*, and therefore the commentary will not discuss them here. Rather, we will limit ourselves to matters that are unique to the Consecration and are of special interest in its context.

1. וְזֶה הַדָּבָר — *This is the matter.* The *matter* refers to the entire service spelled out below. The commentators note, however, that this seemingly superfluous word *הַדָּבָר* [the matter] can also be rendered the *word*. Accordingly, *R' Bachya* comments that the verse alludes to the times when Israel is in exile and does not have a Temple where it can bring the offerings mentioned here. At such times, we resort to the “words” of Torah and prayer, by means of which we can gain atonement and earn God’s mercy (*Shemos Rabbah* 38:4). *Oznayim LaTorah* comments that this term always comes to stress the importance of the spoken word. In the context of this chapter, it emphasizes that offerings alone were insufficient to consecrate the Tabernacle and the Kohanim. Also needed were the words of Moses, his teachings regarding the holiness that followed when God’s service is performed in accordance with His will.

... **פָּר אֶחָד** — *One [young] bull* ... The Midrash comments that these animals came to atone for Aaron’s involvement in the affair of the Golden Calf (32:1-5). Because of his part in that national tragedy, he and his family would have been destroyed, had it not been for God’s mercy. As it was, he and two of his four sons, Elazar and Issamar, were spared. Thus, the bull atoned for Aaron and the two rams for Elazar and Issamar. Although his other two sons, Nadab and Avihu, were still living, no offering was prescribed for them because God foresaw that they would die later (*Leviticus* 9:2). That Aaron’s sons needed atonement is evidenced by the requirement in verse 10 that they, like their father, lean their hands upon the head of the bull, a ritual that implies confession and atonement (*Ramban* to v.14, *R' Bachya* vs. 1,14).

2. ... וְלֶחֶם מִצּוֹת — *With unleavened breads* ... These three

types of unleavened breads are described in *Leviticus* 2:4 and 6:14. There were ten loaves of each (*Rashi*).

All three kinds of bread were unleavened, to symbolize that the Kohanim would not have independent wealth; for their livelihood they were to rely on the largess of the nation. The breads were prepared with varying amounts of oil, from the unleavened breads that were kneaded with twice as much oil as the unleavened loaves, to the wafers that were kneaded without any oil. This symbolized that the Kohanim were to feel proud and content to be servants of God, whatever the degree of their personal wealth and possessions (*R' Hirsch*).

4. וְנִחְצְתָם אֹתָם — *And you shall immerse them.* Moses was to bring the Kohanim and the parts of the offering — the breads and the animals — and he was to immerse the Kohanim in a mikveh (*Rashi*).

6. כִּנֹּר הַקִּדְשׁ — *The crown of sanctity.* This refers to the Headplate upon which was engraved HOLY TO HASHEM (28:36). It is remarkable that the Kohen Gadol, who had no political or military power, is described as wearing a crown, while a crown is never mentioned in the chapter of the Jewish king. To the contrary, the king’s distinguishing characteristic was that he had to write his own Torah scroll and carry it with him at all times. This phenomenon teaches that the source of true power, the crown, is the sanctity of the Kohen Gadol, but the king must derive his values from the Torah (*Oznayim LaTorah*).

7. וַיִּצְקֵת עַל-רֹאשׁוֹ — *And pour it on his head.* The commentators disagree on how this was done. According to *Ibn Ezra*, Aaron’s head was anointed before his Turban was put in place. *Ramban*, however, shows from *Leviticus* 8:9—12 that Aaron was fully dressed before the oil was applied. *Rashi* maintains that drops of oil were applied to his head [below the Turban] and between his eyebrows, and then Moses connected them with his finger. *Ramban* holds that the Turban was wound around Aaron’s head, so that the oil could be placed on the bare top of his head.

9. לִחְקֵת עוֹלָם — *An eternal duty.* The sense of the phrase is

והייתה להם כהנה לחקת עולם ומלאה יד אהרן ויד בניו והקרבת את הפר לפני אהל מועד וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש הפר ושחטת את הפר לפני יהוה פתח אהל מועד ולקחת מדם הפר ונתתה על קרנת המזבח באצבעך ואת כל הדם תשפך אל יסוד המזבח ולקחת את כל החלב המכסה את הקרב ואת היתרת על הכבד ואת שתי הכליות ואת החלב אשר עליהן והקטרת המזבחה ואת בשר הפר ואת ערו ואת פרשו תשרף באש מחוץ למחנה חטאת הוא ואת האיל האחד תקח וסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל ושחטת את האיל ולקחת את דמו וזרקת על המזבח סביב ואת האיל תנתח לנתחיו ורחצת קרבו וכרעיו ונתת על נתחיו ועל ראשו והקטרת את כל האיל המזבחה עלה הוא ליהוה ריח ניחוח אשה ליהוה הוא ולקחת את האיל השני וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל ושחטת את האיל ולקחת מדמו ונתתה על תנוף און אהרן ועל תנוף און בניו הימנית ועל ביהן ידם הימנית ועל ביהן רגלם הימנית וזרקת את הדם על המזבח סביב ולקחת מן הדם אשר על המזבח ומשמן המשחה והיית על אהרן ועל בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו אתו וקדש הוא ובגדיו ובניו ובגדי בניו אתו ולקחת מן האיל החלב והאליה ואת החלב ואת הקרב ואת יתרת הכבד ואת שתי הכליות ואת החלב אשר עליהן ואת שוק הימין כי איל מלאים הוא:

והייתה להם כהנה לחקת עולם ומלאה יד אהרן ויד בניו והקרבת את הפר לפני אהל מועד וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש הפר ושחטת את הפר לפני יהוה פתח אהל מועד ולקחת מדם הפר ונתתה על קרנת המזבח באצבעך ואת כל הדם תשפך אל יסוד המזבח ולקחת את כל החלב המכסה את הקרב ואת היתרת על הכבד ואת שתי הכליות ואת החלב אשר עליהן והקטרת המזבחה ואת בשר הפר ואת ערו ואת פרשו תשרף באש מחוץ למחנה חטאת הוא ואת האיל האחד תקח וסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל ושחטת את האיל ולקחת את דמו וזרקת על המזבח סביב ואת האיל תנתח לנתחיו ורחצת קרבו וכרעיו ונתת על נתחיו ועל ראשו והקטרת את כל האיל המזבחה עלה הוא ליהוה ריח ניחוח אשה ליהוה הוא ולקחת את האיל השני וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל ושחטת את האיל ולקחת מדמו ונתתה על תנוף און אהרן ועל תנוף און בניו הימנית ועל ביהן ידם הימנית ועל ביהן רגלם הימנית וזרקת את הדם על המזבח סביב ולקחת מן הדם אשר על המזבח ומשמן המשחה והיית על אהרן ועל בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו אתו וקדש הוא ובגדיו ובניו ובגדי בניו אתו ולקחת מן האיל החלב והאליה ואת החלב ואת הקרב ואת יתרת הכבד ואת שתי הכליות ואת החלב אשר עליהן ואת שוק הימין כי איל מלאים הוא:

חמישי

כ"ט

שכנגדה באלכסון, וכל מתנה נראית בשני נדי הקרן אילך ואילך, נמלא הדם נחון בד' רוחות [סביב], לכן קרוי סביב: (וי) על גתחיו. עס נחמיו. מוסף על שאר הנחמים: (ויח) ריח ניחוח. נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רעיו (ת"כ) שם פרק וט; וזכית מו); אשה. לשון אש, והיא הקטרת איברים שעל האש: (ב) תנוף. הוא הפחוס, נדר האמנתי שבחור האלון שקורין סדורין כלע"ז: בהן ידם. הגדול, ובכפר האמנתי (ת"כ) מלואים כל: (בב) החלב. זה חלב הדקים ולא הקיבה (שם נדבה פרשת וידן: חולין מטו): והאליה. מן הכליות ולמטה, כמו שפירש בוויקרא (גט: שנא' למחט העלה יסירנה, מקום שהכליות יועלות. ובאמור הפר לא נחמר אליה, שאין אליה קריבה אלא כבש וכבשה ואיל, אבל שור ועז ואין טעוים אליה (חולין יא): ואת שוק הימין. לא מלתי הקטרה בשוק הימין עס האמורים אלא זו כלבד: כי איל מלואים הוא. [שלמים] לשון שלמים, שהשלים ככל. מגיד הכחוש שהמלואים שלמים, [שמשימים] שלום למחמ ולעובד העבודה ולעבליים (ת"כ) שם שזב: תמחמא ו' ז', לכן אני מזכירי החמה להיות לו לעובד העבודה למנה, וזו משה ששם במלואים, והשאר אכלו אהרן

(ט) והייתה להם. מלוי ידים זה לכהונת עולם: ומלאה. על ידי הדברים (ס"א) הכהנים] האלה: יד אהרן ויד בניו. במלוי ופקודת הכהונה (ס"א) במלוי הכהונה: (וא) פתח אהל מועד. חמלר המשכן שלפני הפתח: (יב) על קרנות. למעלה בקרנות ממש (וזכית גג): ואת כל הדם. שירי הדם: אל יסוד המזבח. כמין כלית צית קבול טעיו לו סביב סביב לאחר שעתה אלה מן הארץ (מדות גא: סוכה מה): (יג) החלב המכסה את הקרב. הוא הקרום שעל הכרם (חולין מטו): חוספתא חולין טג: שקורין טיל"א: ואת היתרת. הוא טרפשא דכנדא שקורין איברי"ש: על הכבד. אף מן הכבד יסול עמה (ת"כ) נדבה פרשת וידן: (יד) תשרף באש. לא מלתי חטאת חילונה שרפת אלא זו: (טז) וזרקת. כללי, אוחז במזרק וזרק כנגד הקרן כדי שיראה לכלא. ואין קרבן טעון מתנה בלכבש אלא חטאת כלבד, אבל שאר זכמים חיון טעונין קרן ולא אכבש, שמתן דמם מחי המזבח ולמטה, ואינו עולה כבכש אלא עומד בלחץ וזרק (שם פרשת וידן: זכית גג): סביב. כך שפירש בשחיטת קדשים (שם) שאין סביב אלא כ' מתנות שהן ארבע, האחת בקרן וזית וזו האחת בקרן

priesthood shall be an eternal duty for them, and you shall inaugurate Aaron and his sons.

¹⁰ You shall bring the bull near before the Tent of Meeting; Aaron and his sons shall lean their hands upon the head of the bull. ¹¹ You shall slaughter the bull before HASHEM, before the entrance of the Tent of Meeting. ¹² You shall take some blood of the bull and place it with your finger on the horns of the Altar, and you shall pour all the blood on the base of the Altar. ¹³ You shall take all the fat that covers the innards, the diaphragm with the liver, the two kidneys and the fat that is upon them; and you shall cause them to go up in smoke upon the Altar. ¹⁴ The flesh of the bull, its hide, and its waste you shall burn in fire outside the camp — it is a sin-offering.

¹⁵ You shall take the first ram. Aaron and his sons shall lean their hands on the head of the ram. ¹⁶ You shall slaughter the ram, and take its blood and throw it on the Altar all around. ¹⁷ You shall cut the ram into its pieces; wash its innards and feet, and place [them] with its pieces and its head. ¹⁸ You shall cause the entire ram to go up in smoke upon the Altar — it is an elevation-offering to HASHEM; it is a satisfying aroma, a fire-offering to HASHEM.

¹⁹ You shall take the second ram. Aaron and his sons shall lean their hands on the head of the ram. ²⁰ You shall slaughter the ram. You shall take some of its blood and place it on the middle part of the ear of Aaron and on the middle part of the ear of his sons — the right one — and on the thumb of their right hand and the big toe of their right foot, and you shall throw the blood upon the Altar, all around. ²¹ You shall take some of the blood that is on the Altar and some of the anointment oil and sprinkle on Aaron and on his vestments, and on his sons and the vestments of his sons with him; he and his vestments, and his sons and his sons' vestments with him, shall become holy.

²² From the ram you shall take the fat, the tail, the fat that covers the innards, the diaphragm with the liver, the two kidneys and the fat that is on them, and the right thigh — it is a ram of

that the inauguration ritual would confer the status of Kohanim on the priestly family as an eternal duty, so that all descendants of Aaron's line would be Kohanim from birth. See *Rashi*.

10. וְהִקְרַבְתָּ אֶת-הַבָּיִר — You shall bring the bull near. The bull had been brought before (v. 3), but now it was brought to the Kohanim for them to lean on it [to confess sins and gain atonement] (*Ibn Ezra*).

14. תִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ — You shall burn in fire. *Rashi* notes that ordinarily the only sin-offering that had to be burned in its entirety was one whose blood-service was inside the Tabernacle, such as the offerings of Yom Kippur. This offering is the only exception to that rule. *Ramban* offers a reason for this unusual practice. This sin-offering atoned for Aaron (see notes to v. 1), so that it fell under the category of the *פר הנדון*, *Bull of the Anointed Kohen* (*Leviticus* 4:3-12), which was completely burned because its blood was offered inside the Tabernacle. However, this bull's blood could not be brought inside because the *Paroches*/Curtain itself did not become sacred until the conclusion of the seven-day Inauguration service.

18. רִיחַ נִיחֹחַ — A satisfying aroma. It is not the fragrance that matters. Rather, the aroma of the offering going up in smoke on the Altar gives satisfaction to God, as it were, because it is testimony that He expressed His command and the nation carried it out (*Rashi*).

20. Through the ear, one hears and understands; through the hand, one acts; through the feet, one moves about. All three are consecrated to show that the Kohen dedicates all his faculties to God's service (*R' Hirsch*).

22. אֵיל מִלְאִים — A ram of perfection. Although this word is rendered as *inauguration* throughout the chapter, *Rashi* here changes the translation, commenting that it is synonymous in this verse with *שְׁלָמִים*, *peace-offering*, since the roots of the two words — *שלם*, *whole*, and *מלא*, *full* — express the same concept of perfection. As verses 22-28 state, this ram was divided among the Altar, Moses who performed the service, and the Kohanim who brought the offering. Thus, the offering represented peace, because it provided a share to every one involved and gave a feeling of perfection to all.

That the right thigh is burned on the Altar is an exception to the rule, because ordinarily the right thigh of a peace-offering was given to the Kohen. *Sforno*, rendering the word *מִלְאִים* in its usual sense of inauguration, notes that, in the context of the verse, the term is used here to explain the special inauguration nature of the offering: Since Kohanim perform the sacrificial service with their right hands (*Menachos* 10a), it was appropriate that the dedication-offering symbolize their devotion to the service by having the right thigh, which is symbolic of the right hand of humans, placed upon the Altar.

בנופתא דלחם חר וגרצתא דלחם
משח חדא ואספוג חר מסלא דפטיירא
די קדם יי: כד ותשוי כלא על ידא דאהרן
ועל ידא דבנויה ותריס יתהון ארמותא
קדם יי: כה ותסב יתהון מידיהון ותסיק
למדבחה על עלתא לאתקבלא ברענא
קדם יי: קרבנא הוא קדם יי: כו ותסב ית
חדיא מדבר קרבנא די לאהרן ותריס
יתא ארמותא קדם יי: ויהי לה לחלק:
כו ותקדש ית חדיא דארמותא וית
שוקא דאפרשותא די אתרם ודי
אתפרש מדבר קרבנא מדי לאהרן
ומדי לבנויה: כז ויהי לאהרן ולבנויה
לקים עלם מן בני ישראל ארי
אפרשותא הוא ואפרשותא יהי מן בני
ישראל מנכסת קודשאון אפרשותהון
קדם יי: טז ולבשוי קודשא די לאהרן
יהון לבנויה בפרויה לרבא בהון
ולקרבא בהון ית קרבנהון: שבעת
יומין ילבשונן כהנא תחותיה מבנויה
די יעול למשכן ומנא לשמשא
בקודשא: לא וית דבר קרבנא חסב
ותבשל ית בסרה באתר קדוש: לז ויכול
אהרן ובנויה ית בסר דברא וית לחמא
די בסלא בתרע משכן ומנא: לו ויכלון
יתהון די ותבפר בהון לקרבא ית
קרבנהון לקדשא יתהון וחלוני לא
יכול ארי קודשא אנון: לי ואם ישתאר
מבסר קרבנא ומן לחמא עד צפרא
ותוקיד ית דאשתאר בנינא לא יתאכל
ארי קודשא הוא: לה ותעבד לאהרן
ולבנויה בדין ככל די פקדית ית: שבעת
יומין תקרב קרבנהון: לו ותורא
דחטאתא תעבד ליומא די כפוריא

בג וכבר לחם אחת וחלת לחם שמן אחת ורקיק אחד
כד מסל המצות אשר לפני יהוה: ושמת הכל על כפי אהרן
כה ועל כפי בניו והנפת אתם תנופה לפני יהוה: ולקחת
אתם מידם והקטרת המזבחה על-העלה לריח ניחוח
כו לפני יהוה אשה הוא ליהוה: ולקחת את-החזה מאיל
המלאים אשר לאהרן והנפת אותו תנופה לפני יהוה
כז והיה לה למנה: וקדשת את חזה התנופה ואת שוק
התרומה אשר הונף ואשר הורם מאיל המלאים מאשר
כח לאהרן ומאשר לבניו: והיה לאהרן ולבניו לחק-עולם
מאת בני ישראל כי תרומה הוא ותרומה יהיה מאת
כט בני-ישראל מזבחי שלמיהם תרומתם ליהוה: ובגדי
הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה בהם
ל ולמלא-בם את ידם: שבעת ימים ילבשם הכהן תחתיו
לא מבניו אשר יבא אל-אהל מועד לשרת בקדש: ואת איל
לב המלאים תקח ובשלת את-בשרו במקם קדש: ואכל
אהרן ובניו את-בשר האיל ואת-הלחם אשר בסל
לז פתח אהל מועד: ואכלו אתם אשר כפר בהם למלא
לד את-ידם לקדש אתם וזר לא-יאכל כי-קדש הם: ואם-
יתר מבשר המלאים ומן-הלחם עד-הבקר ושרפת
לה את-הנותר באש לא יאכל כי-קדש הוא: ועשית
לאהרן ולבניו ככה ככל אשר-צויתי אתה שבעת
לו ימים תמלא ידם: ופר חטאת תעשה ליום על-הכפרים

רע"ז

בם את ידם. ע"י הכהנים הוא מתלבש ככהונה גדולה (וימא ה:). (ל) שבעת ימים.
רעיון: ילבשם הכהן. אחר יקום מבניו תחתיו לכהונה גדולה, כשימטורו להיות כהן
גדול: אשר יבא אל אהל מועד. אותו כהן המוכן ליכנס לפני ופניס ביום
הכפורים, וזהו כהן גדול, שאין עבודת יום הכפורים כשרה אלא זו (סע עג). תחתיו
מבניו. מלמד שאם יש לו לכהן גדול בן ממלא את מקומו ימטורו כהן גדול תחתיו (ת"כ
אחרי פרק תהי: וימא עג): [נהדון תחתיו מבניו. מכלן ראייה כל לאון כהן לו פועל,
עובד ממש, לפיכך נגזר חזיר נמשך לפניו] (לא) במקום קדש. בחצר אהל מועד
(ויקרא וט: טז) שהשלים הללו קדשי קדשים היו (פסוק לג): (לב) פתח אהל מועד. כל
החצר קרוי כן: (לג) ואכלו אתם. אהרן ובניו של חסם בעליהם: אשר כבר
בהם. להם כל זרות ומיעוט: למלא את ידם. באל ולחם הללו: לקדש אתם. שכל
ידי המלאים הללו נחמלאו ידיהם ונתקדשו לכהונה: כי קדש הם. קדש קדשים. ומכלן
למדנו אזהרה לזר האוכל קדשין קדשים (מכות יח), שנתן המקרא טעם לדבר משום
קדש הם: (לה) ועשית לאהרן ולבניו ככה. שנה הכתוב וכפל לעכס, שאם חסר
דבר אחד מכל האמור בענין לא נחמלאו ידיהם להיות כהנים ועבודתם פסולה (וימא
ה:). אתכבה. כמו אוהך: שבעת ימים תמלא וגוי. בענין הזה ובקרבנות הללו ככל
יוס: (לו) [ופר חטאת תעשה. לכל יוס:] על הכפרים. כשכל הכפרים, לכפר
על המזבח מכל זרות ומיעוט. ולפי שגאלם שבעת ימים תמלא ידם אין לי אלא

ובניו שהם בעלים כמפורש בענין: (כג) וכבר לחם. מן החלות: וחלת לחם שמן.
ממין הרבוכה (מנחות עח). ורקיק. מן הרקיקין. אחד מעשרה שכל מין ומין (סס
עו). ולא מלינו תרומת לחם כהא עס זכר נקטרת אלא זו כלבד, שתרומת לחמי תורה
ואיל נזיר נחווה לכהנים עס חם וזאוק. ומה לא היה למשה למנה אלא חזה בלבד: (כד)
על כפי אהרן וגוי והנפת. שניהם עסוקין בתנופה, הבעלים והכהן. הא כילד, כהן
מניח ידו תחת ידי הבעלים ומניף (סס סא), וזהו היו אהרן ובניו בעלים ומשה כהן:
תנופה. מוליך ומביא למי שארבע רוחות העולם שלו, ותנופה מעבכת ומבטלת
פורענות רוחות רעות. תרומה, מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו, ומעבכת טללים
רעים (סס סב). (כה) על העולה. על האיל הראשון שהעלים עולה: לריח ניחוח.
לנחת רוח למי שאמר ונעשה לוטנו: אשה. לאש נקח: לה. לשמו של מקום: (כז)
וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה וגוי. קדש לדורות להיות
הנהגת תרומתם והנפתם בחזה ושוק של שלמים, אבל לא להקטירה, אלא והיה לאהרן
ולבניו (פסוק כח) לאכול תנופה. לשון הולכה והבאה, ויטען "ל" בעל: הדרום. לשון
מעלה ומוריד: (כח) לחק עולם מאת בני ישראל. שהשלים לבעלים, ואם החזה
ואם השוק יתנו לכהן: כי תרומה הוא. החזה ושוק הזה: (כט) לבניו אחריו. למי
שאז בגדולה אחריו: למשחה. להחמיל בהם, שיש משיחה שהיא לאון שררה, כמו לך
נחמים למשחה (במדבר יח: ספרי קיז) אל תגשו במשיחי (וחללים קהטו): ולמלא

perfection — ²³ one cake of bread, one oily loaf, and one wafer from the basket of unleavened loaves that is before HASHEM. ²⁴ You shall place it all on the palms of Aaron and on the palms of his sons, and you shall wave them as a waving before HASHEM. ²⁵ You shall take them from their hands and cause it to go up in smoke on the Altar, on the elevation-offering, as a satisfying aroma before HASHEM; it is a fire-offering to HASHEM. ²⁶ You shall take the breast of the inauguration ram that is Aaron's, and you shall wave it as a waving before HASHEM. Then it shall be your portion. ²⁷ You shall sanctify the breast of the waving and the thigh of the raising-up, that was waved and that was raised up, from the inauguration ram that was for Aaron and for his sons. ²⁸ It shall be for Aaron and his sons as an eternal portion from the Children of Israel, for it is a portion and it shall remain a portion from the Children of Israel from their peace-offering feasts, their portion to HASHEM.

²⁹ The holy vestments of Aaron shall belong to his sons after him to become elevated through them, to become inaugurated through them. ³⁰ For a seven-day period, the Kohen who succeeds him from his sons, who shall enter the Tent of Meeting to serve in the Sanctuary, shall don them.

³¹ You shall take the inauguration ram and cook its flesh in a holy place. ³² Aaron and his sons shall eat the flesh of the ram and the bread that is in the basket before the entrance of the Tent of Meeting. ³³ They — who received atonement through them — shall eat them, to inaugurate them, to sanctify them; an alien shall not eat for they are holy. ³⁴ If anything shall be left over from the flesh of the inauguration-offering or from the bread until the morning, you shall burn the leftover in the fire. It may not be eaten, for it is holy.

³⁵ You shall do thus for Aaron and his sons, like everything that I have commanded you; for a seven-day period shall you inaugurate them. ³⁶ A bull sin-offering shall you make for each day

24. תנופה — *A waving.* In his capacity as priest during these seven days, Moses joined the Kohanim in waving these sacrificial parts in all four directions, acknowledging God's mastery everywhere (Rashi).

28. לאֲהֹרֶן וּלְבָנָיו — *For Aaron and his sons.* This verse gives the future, permanent status of the breast and thigh of peace-offerings, in contrast to the unusual procedure of the Seven Days of Inauguration. During this week, as seen above, the breast went to Moses and the thigh was burned on the Altar. In the future, as this verse teaches, both would be the gifts to the Kohanim (Rashi, Ramban to v. 26).

29. לְבָנָיו אַחֲרָיו — *To his sons after him.* . Whichever of Aaron's sons shall be chosen to succeed him as Kohen Gadol will wear his eight vestments and they will cause him to become elevated, i.e., attain the status of Kohen Gadol (Rashi). This applied especially during the era of the Second Temple, when there was no anointment oil and the High Priests assumed their positions by means of wearing the vestments of the office. According to *Sforno*, the verse also teaches that offerings of the Seven Days of Inauguration, which invested Aaron, would not apply in the future.

30. שבעת ימים — *A seven-day period.* Rashi explains the flow of the verse as follows. Whenever a new Kohen Gadol is appointed — and if a son of the previous Kohen Gadol is worthy of the post, he has precedence over all others — he must don the eight vestments for seven consecutive days, whether or not he will be performing the Temple Service during those days. In this context, the verse teaches that a "Kohen Gadol" is the one who enters the Holy of Holies on Yom Kippur, a

service that cannot be performed by anyone else.

33. אֲשֶׁר כָּפַר בָּהֶם — *Who received atonement through them.* By means of the inauguration service, the Kohanim would be elevated from their previous alien status (Rashi). The word "atonement" need not refer to atonement for actual sin, for there is nothing sinful about being Levites instead of Kohanim. Rather, as in this case, it can refer to leaving behind an inferior spiritual status and moving up to a higher one.

The verse teaches that they achieved this elevation and sanctification by means of eating the portions of the offering that were allotted to them. This follows the principle that those who bring an offering gain atonement when the Kohanim consume its flesh, for it is to their merit that the servants of God enjoy the offering as God had commanded. In this case, too, the Kohanim who brought the offering gain atonement and consecration by performing the *mitzvah* of eating their portion of the offering.

ביִּיֶּקֶשׁ הֵם — *For they are holy.* The Torah explains why — even though a layman may eat from ordinary peace-offerings — he may not eat from this one. Ordinary peace-offerings are of a lower degree of sanctity, but the inauguration-offerings were different: *they are holy*, meaning that they had a more sacred status, and therefore a *layman*, i.e., a non-Kohen, was not permitted to eat them. From this, we derive that any layman who eats the most holy offerings is in violation of a negative commandment (Rashi).

35. שבעת ימים — *A seven-day period.* The above ritual was to be repeated every day for seven days (Rashi).

ותדפי על מדבֿחא בכפרותך עלוהי
ותרבי יתה לקדשותה: לו שבֿעת יומין
תכפר על מדבֿחא ותקדש יתה ויהי
מדבֿחא קדש קודשין כל דיקרב
במדבֿחא יתקדש: לה ודין די תעבד על
מדבֿחא אמרין בני שְׂנא תרין ליימא
תדירא: לו יט אמרא חד תעבד בצפרא
ות אמרא תננא תעבד בין שמשאי:
מועסרונא סלתא דפילא במשח
תתישא רבעות הינא ונסכא רבעות
הינא תמרא לאמרא חד: מא וית אמרא
תננא תעבד בין שמשאי כמנחת צפרא
וכנסבה תעבד לה לאתקבלא ברענא
קרנא קדם יי: מב עלתא תדירא
לדריכון בתרע משכן ומנא קדם יי
דאזמן מימרי לבון תמן למללא עקר
תמן: מו ואזמן מימרי תמן לבני ישראל
ואתקדש ביקרי: מד ואקדש ית משכן
ומנא וית מדבֿחא וית אהרן וית בנוהי
אקדש לשמשא קדמי: מה ואשרי שכנתי
בגו בני ישראל ואהוי להון לאלה:
מו וידעון ארי אנא יי אלהון די אפקית
יתוהו מארעא דמצרים לאשרא
שכנתי ביניהון אנא יי אלהון:

וְחִטָּאתָ עַל־הַמִּזְבֵּחַ בַּכֶּפֶרֶךָ עָלָיו וּמִשַּׁחַת אֹתוֹ
לִקְדָּשׁוֹ: שְׁבַעַת יָמִים תִּכְפֹּר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְקִדְשָׁתָּ
אֹתוֹ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קָדֹשׁ קֳדָשִׁים כָּל־הַנִּגְעַ בַּמִּזְבֵּחַ
יִקְדָּשׁ: לח ששי
בְּיַד־שְׁנֵה שָׁנִים לְיוֹם תָּמִיד: אֶת־הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה
מִבָּקָר וְאֶת־הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבָּיִם: וְעֹשְׁרֹן
סֹלֶת בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן כֹּתִית רֹבַע הָהֵיזֵן וְנֹסֶף רִבְעֵית הָהֵיזֵן יִין
לִכְבֶּשׂ הָאֶחָד: וְאֶת־הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבָּיִם
כְּמִנְחַת הַבָּקָר וּכְנִסְכָּהּ תַעֲשֶׂה־לָּהּ לָרִיחַ נִיחֹחַ אִשָּׁה
לַיהוָה: עֲלֹת תָּמִיד לְדֹרֹתֶיכֶם פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לִפְנֵי
יְהוָה אֲשֶׁר אֹנֵד לָכֶם שָׁמָּה לְדַבֵּר אֵלַיִךְ שָׁם: וְנִעַדְתִּי
שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בְּכַבְדִּי: וְקִדְשָׁתִי אֶת־אֹהֶל
מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־אֹהֶרֶן וְאֶת־בְּנָיו אֶקְדֹּשׁ לִכְהֹן
לִי: וְשִׁכַּנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים:
מו וידעו כי אני יהוה אלהיהם אשר הוצאתי אתם מארץ
מצרים לשכני בתוכם אני יהוה אלהיהם:

ר"ט

לספלים כמו ששנינו במסכת סוכה (מח.) שני ספלים של כסף היו בראש המזבח ומנוקבים כמין שני חוטמים דקים, טפן היין לחוכו והוא מקלה ויואל דרך החוטם וטופל על גג המזבח, ומשם יורד לשיתין במזבח בית עולמים, ובמזבח הנחשת יורד מן המזבח לארץ; (מא) לריח ניחוח. על המנחה נאמר, שמתחת נסכים כולה כלל. וסדר הקרבנות האיצורים בחתלה וחל"כ המנחה, שנאמר טולה ומנחה (ויקרא כג:); (מב) תמיד. מיום אל יום ולא יפסק יום בינתיים: אשר אועד לכם. כשאקבע מועד לדבר אלוך, שם אקבענו בלא. ויש מרובותי למדים מכאן שמעל מזבח הנחשת היה הקב"ה מוצב עם משה משהווקס המשכן. וי"א מעל הכפורת. כמו שנאמר ודברתי אתך מעל הכפורת (לעיל כה:כב), ואשר אועד לכם האמור כאן אינו אמור על המזבח אלא על חל מועד הנזכר במקרא (סוף ברייתא דמלאכת המשכן): (מג) ונועדתי שמה. אחודע עמם בדבור, כמלך הקובע מקום מועד לדבר עם עבדיו: ונקדש. המשכן: בבבודי. ששורה שכינתי בו. ומ"א אל חקרי בכבודי אלא (מ"ב) שם כנ; ונחיתם קמוי: (מו) לשבני בתוכם. על מנת לשכון אני בתוכם:

37. *Whatever touches the Altar. Disqualified sacrificial parts may not be placed on the Altar, but in certain cases, if they had been put there, they may remain there and be burned. As this phrase implies, once something touches the Altar — even though it should not have been there — it shall become sanctified* (see Rashi and Zevachim 83a).

R' Moshe Feinstein notes that in this verse and 40:9, the Outer Altar is described as most holy, while in 40:10 the Inner Altar, which was the holier of the two, and was in the Tabernacle building, is described merely as holy.

These designations teach two ethical lessons:

דבר הבא בשבילם, כגון האילים והאלס, אבל הבא בשביל המזבח, כגון פר שהוא לחטוי המזבח, לא משמע, לכך הולך מקרא זה. ומדרש ח"כ (מלאים טו) אומר, כפרת המזבח הורכבה שמה התנדב איש דבר גזול במלאכת המשכן והמזבח: וחטאת. ודרכי. לשון מתנת דמים הנחיתים בלחצם קריי חטוי: ומשחת אותו. בשמן המשחה. וכל המשחות כמין כ"ף ויית' וס"א כ"י: (לז) והיה המזבח קדש. ומה היא קדושתו, כל הנוגע במזבח קדש. אפילו קרנן פסול שטלה עליו קדשו המזבח להכשירו אלא ירד. מחור שנאמר כל הנוגע בו יקדש אומע אי בן רחוי בין שאינו רחוי, כגון דבר שלא היה פסולו בקדש, כגון הרובע והגרעב ומוקיע ונעבד והטריפה וכיוצא בהן, ח"ל וזה אשר תעשה, הסמוך אחריו, מה טולה רחוייה אף כל רחוייה, שנראה לו ככר ונפסל משבא לעזרה, כגון הלן והיואל והטמא ושנחט במתכת חוץ לזמנו וחזן למקומו וכיוצא בהן (נחיתם פג. פד.). (מ) ועשרון סולת. עשירית האיפה, מ"ג בינים וחומש בינה (מנחות טז:עז.). בשמן בתית. לא לחובה נאמר כחית אלא להכשיר. לפי שנאמר כחית למאור (לעיל כה:כב) ומשמע למאור ולא למנחות, יכול לפסול למנחות. ח"ל כאן כחית. ולא נאמר כחית למאור אלא למשט מנחות שאין לריר כחית, שאף העוון ברחיים כשר בהן (מנחות פו. פסו.): רבע ההין. שלשה לוגין ונסך.

(a) A scholar who spends most of his time in the "tabernacle" of Torah study must be careful to be even more holy when he is "outside," among ordinary people. So strongly influenced must he be by his Torah study that his behavior should impress others as being so much holier as to be worthy of emulation. (b) Someone who is considered "holy" in the company of his fellow scholars is considered to be a "holy of holies" by outsiders, in the sense that his behavior is scrutinized carefully and critically. Therefore he must be scrupulous to avoid a desecration of God's Name.

38-46. *The tamid-offering.* The offering outlined in this passage was brought every day of the year, and was totally

for the atonements; you shall purify the Altar by bringing atonement for it and you shall anoint it to sanctify it. ³⁷ For a seven-day period shall you bring atonement for the Altar and sanctify it. The Altar shall be holy of holies; whatever touches the Altar shall become sanctified.

The ³⁸ This is what you shall offer upon the Altar: two sheep within their first year every day, continually. ³⁹ You shall offer the one sheep in the morning, and the second sheep shall you offer in the afternoon; ⁴⁰ and a tenth-ephah of fine flour mixed with a quarter-hin of beaten oil, and a libation of a quarter-hin of wine for each sheep. ⁴¹ You shall offer the second sheep in the afternoon, like the meal-offering of the morning and its libation shall you offer for it, for a satisfying aroma, a fire-offering to HASHEM; ⁴² as a continual elevation-offering for your generations, before the entrance of the Tent of Meeting, before HASHEM; where I shall set My meeting with you to speak to you there.

⁴³ I shall set My meeting there with the Children of Israel, and it shall be sanctified with My glory. ⁴⁴ I shall sanctify the Tent of Meeting and the Altar; and Aaron and his sons shall I sanctify to minister to Me. ⁴⁵ I shall rest My Presence among the Children of Israel, and I shall be their God. ⁴⁶ They shall know that I am HASHEM, their God, Who took them out of the land of Egypt to rest My Presence among them. I am HASHEM, their God.

unrelated to the Inauguration ritual. The Torah mentions it here to tell us that it was offered even before the Tabernacle assumed its full sanctity. *Ibn Ezra* and *Chizkuni* note that the *tamid*, like the other offerings of the Inauguration week, was offered by Moses, and the Kohanim assumed their responsibility for it on the first of Nissan.

The offering of the morning *tamid* was a festive event in the Temple. Citing the Mishnah and *Chronicles*, *R' Bachya* records the process. As the service proceeded, the Levites, accompanied by music, sang the Song of the Day (which is recited at the end of our daily morning service), and when the service was over, everyone bowed, even the king, if he was present.

Haamek Davar notes that this passage ends by emphasizing that the Tent of Meeting will be the place where God will "meet" with Moses and the nation, and that it will be the place where God will rest His Presence upon Israel. In the Torah's other passage about the *tamid* (*Numbers* 28:1-8), there is no mention of the Tent. On the other hand, that passage describes the offering as *My* [i.e., God's] food, a reference that does not appear here. Based on these differences, *Haamek Davar* comments that the *tamid*-offering in the Wilderness had the unique function cementing the closeness between God and Israel, while the *tamid*-offerings in *Eretz Yisrael* — *My food* — were to bring prosperity to the nation, since food is a metaphor for wealth. The suggestion is that if Israel dedicates its own wealth to God's service, He will reward it with even greater riches.

40. וְעֹשֶׂרֶן סֶלֶת — *And a tenth-ephah of fine flour.* Every elevation- and peace-offering, whether communal or private, is accompanied by a meal-offering, which is burned completely on the altar, and a wine libation, which is poured onto the Altar. The wine is known as נֶקֶח, libation, and the meal-offering is known as מִנְחָה וְנֶקֶחִים, meal-offering of the libations. The prescribed amounts of flour, oil, and wine vary according to the species of animal. In the case of the *tamid*, which is a sheep, there is a tenth-ephah of flour (about 4.5

pounds), and a quarter-hin (about 30 fluid ounces) each of oil and wine.

45. וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים — *And I shall be their God.* God rests among us to accept with favor our prayers and service, and He guides our destiny without recourse to intermediaries. Consequently, Israel need not fear the forces of nature, for we are closer to God than any natural forces, and because of this, the Jewish people is eternal (*Sforno*). The verse may mean to make us aware that it is not enough for God to rest His Presence among us; we must recognize that He is our God and act accordingly. We dare not take His closeness for granted.

The next verse repeats that HASHEM is our God, an apparent redundancy. This is to imply that even if our sins cause His Presence to desert us, He remains our God and we remain His people (*Or HaChaim*).

46. . . . וְיָדְעוּ — *They shall know . . .* When God dwells among the nation, as represented in the Wilderness by the Tent of Meeting at the center of the Jewish camp, surrounded by the Levite and Israelite camps, the people will realize that God's purpose in taking us out of Egypt was to be our God and rest among us (*Ibn Ezra*). This shows that God rests among us not merely for our benefit, but for *His*, as it were, because only Israel bears witness to His omnipresence and greatness (*Ramban*, *R' Bachya*).

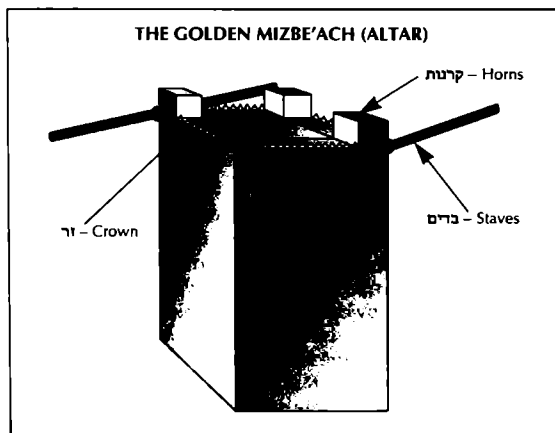
30.

1-10. **The Incense Altar.** The last of the Tabernacle's vessels is the Altar upon which incense was burned, every morning and evening. It was known as מִזְבֵּחַ הַקְּטֹרֶת, the Incense Altar; מִזְבֵּחַ הַזָּהָב, the Golden Altar; and מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי, the Inner Altar. The obvious difficulty, which is discussed by many commentators, is why this Altar is not mentioned earlier, together with the Menorah and the Table, its neighbors in the Tabernacle. *Ramban* explains that the Golden Altar's function was entirely different from that of the Tabernacle as a whole. As stated in the last few verses of the

א ותעבד מדבקה לאקטרא עלוהי
קטרת בוסמין דאצי שטין מעבד יתה:
ב אמתא ארבה ואמתא פתיה מרבע יהי
ג ומרפין אמין רומה מנה קרנוהי: גותחפי
ד יתה דהב דכי ית אנרה וית בתלוהי
ה סחור סחור וית קרנוהי ותעבד לה ויר
ו דהב סחור סחור: ו ומרפין עזון דהב
ז מעבד לה מלרע לזירה על תרפין וותמה
ח מעבד על תרין סטרוהי ויהי לאתרא
ט לאריחא למשל יתה בהון: ה ותעבד ית
י אריחא דאצי שטין ותחפי יתהון
יא דהבא: י ותמן יתה קדם פרכתא די על
יב ארנא דסהדותא לקדם פרכתא די על
יג סהדותא די אופן מימרי לך תמן:
יד ויקטר עלוהי אהרן קטרת בוסמין
יז בצפר בצפר באתקנותה ית בוציניא
יח יסקנה (נ"א יקטרנה): ה ובאדלקות אהרן
יט ית בוציניא בין שמשא יסקנה
כ (נ"א יקטרנה) קטרת בוסמין תדינא
כא קדם י: לדריכון: ט לא תסקון עלוהי
קטרת בוסמין נוכראין ועלתא ומנחתא
כב ונסבא לא תנסכון עלוהי: יי וכפר אהרן
כג על קרנוהי חדא בשמא מדמא חטאת
כד בפוריא חדא בשמא יכפר עלוהי
כה לדריכון קדש קודשין הוא קדם י:

ל ועשית מזבח מקטר קטרת עצי שטים תעשה אתו:
ב אמה ארכו ואמה רחבו רבוע יהיה ואמתים קמתו
ג ממנו קרנתיו: וצפית אתו זהב טהור את-גגו ואת-
ד קירתי סביב ואת-קרנתיו ועשית לו זר זהב סביב:
ה ושתי טבעת זהב תעשה-לו | מתחת לזרו על שתי
ו צלעותיו תעשה על-שני צדיו והיה לבתים לבדים
ז לשאת אתו בהמה: ועשית את-הבדים עצי שטים
ח וצפית אתם זהב: ונתתה אתו לפני הפרכת אשר
ט על-ארן העדת לפני הכפרת אשר על-העדת אשר
י אנעד לך שמה: והקטיר עליו אהרן קטרת סמים
יא בבקר בבקר בהיטיבו את-הנרת יקטירנה: ובהעלת
יב אהרן את-הנרת בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד
יג לפני יהוה לדרתיכם: לא-תעלו עליו קטרת זרה
יד ועלה ומנחה ונסך לא תסכו עליו: וכפר אהרן
טו על-קרנתיו אחת בשנה מדם חטאת הכפרים אחת
טז בשנה יכפר עליו לדרתיכם קדש-קדשים הוא
ליהוה: ק"א פסוקים. מיכאל סימן.

מפטר

רש"י

(א) מקטר קטורת. להעלות (מ)עליו קטור עץ סמים: (ג) את גגו. זה היה לו גג, אבל מזבח העולה לא היה לו גג אלא ממלאים חללו אדמה בכל חנייתם (מכילתא בנאל: זר זהב. ס' הוא לכתר כהונה (יומא עב): (ד) צלעותיו. כאן הוא לשון חיות, כהרנומו, לפי שנאמר על שני לזיו, על שני חיותיו ששני לזיו: והיה. מעשה הטבעות האלה: לבתים לבדים. בית תהיה הטבעת לבד: (ו) לפני הכפרת. שם חומר משוך מכנגד הארון לנפון או לדרוס, ח"ל לפני הכפרת, מכון כנגד הארון מנחתו (וצריחא דמלאכת המשכן ד: (ז) בהיטיבו. לשון נקוי הבזיכין של המטרה. מדשן הפחיתים שנשרפו בזילה והיה מטיבין ככל בקר ובקר: הנרות. לז"ש בלע"ז, וכן כל נרות האמורות במטרה, חן ממקום שאל' ט העללה, שהוא לשון הדלקה: (ח) ובהעלות. כשיליקם להעלות להבנות: יקטירנה. בכל יום, פרס מקטיר שחרית ופרס מקטיר בין הערבים (כריתות ו: (ט) לא תעלו עליו. על מזבח זה: קטרת זרה. שם קטורת של נדבה. כולן זרות לו חן מזו: ושולה ומנחה. ולא שולה ומנחה. שולה של בהמה וטף, ומנחה היא של לחם: (י) וכפר אהרן. ממן דמים: אחת בשנה. ביום הכפורים. הוא שאל' בחזרי מות ואלא אל המזבח אשר לפני ה' וכפר עליו (ויקרא מזחית): חטאת הכפרים. הם פר ושעיר של יום הכפורים המכפרים על שומאח מקדש וקדשו (שעשית ב: קדש קדשים. המזבח מקדש לדברים האלו בלנד ולא לעבודה אחרת:

30 ^{The} ^{Incense} ^{Altar} ¹You shall make an Altar on which to bring incense up in smoke, of acacia wood shall you make it. ²Its length a cubit; and its width a cubit — it shall be square — and its height two cubits; from it shall its horns be. ³You shall cover it with pure gold, its roof and its walls all around, and its horns, and you shall make for it a gold crown, all around. ⁴You shall make for it two gold rings under its crown on its two corners, you shall make on its two sides; and it shall be housings for the staves, with which to carry it. ⁵You shall make the staves of acacia wood and cover them with gold. ⁶You shall place it before the Partition that is by the Ark of the Testimonial-tablets, in front of the Cover that is on the Testimonial-tablets, where I shall set My meetings with you. ⁷Upon it shall Aaron bring the spice incense up in smoke, every morning, when he cleans the lamps he shall bring it up in smoke. ⁸And when Aaron kindles the lamps in the afternoon he shall bring it up in smoke, continual incense before HASHEM, for your generations. ⁹You shall not bring upon it alien incense, or an elevation-offering or meal-offering; nor may you pour a libation upon it. ¹⁰Aaron shall bring atonement upon its horns once a year, from the blood of the sin-offering of the atonements, once a year, shall he bring atonement upon it for your generations; it is holy of holies to HASHEM.

THE HAFTARAH FOR TETZAVEH APPEARS ON PAGE 1159.

When Parashas Zachor coincides with Tetzaveh, the regular Maftir and Haftarah are replaced with the readings for Parashas Zachor: Maftir, page 1066 (25:17-19); Haftarah, page 1214.

previous chapter, the Tabernacle provided an appropriate setting for God to rest His Presence upon Israel. However, His proximity creates the danger that those who do not honor His Presence are subject to the Attribute of Justice, which would not tolerate their infractions. Such was the case of Nadab and Avihu, who lost their lives when they brought an unbidden, and therefore forbidden, offering (see *Leviticus* 10:1 and notes there.). Therefore, by means of this Altar and the incense service, God provided a means to shelter the nation from such potential danger. When offered in obedience to God's command, incense has the unique property of being able to quench the fire of Divinely inflicted plague. Consequently, once the agency of bringing His Presence to the nation was provided, God now gave Moses the means of protecting the people.

Sforno suggests that the Incense Altar was different from the other parts of the Tabernacle. The Tabernacle structure brought God's glory to the nation (25:8-9) and the sacrificial offering created the "meeting place" of God and Israel (29:43). Once the Tabernacle and its service brought His Presence to Israel, the incense was the prescribed means to welcome the King and show Him honor. Therefore, because the Incense Altar was necessitated by the successful completion of the entire complex, it is mentioned at the very end.

1. עצי שטים — Of acacia wood. Unlike the Copper Altar, which was filled with earth, even the roof of this Altar was of

wood coated with gold. The fire of the incense was not big enough to damage the gold or set the wood on fire (*Sforno*).

2. ממנו — From it. The square protrusions at its corners are to be molded from the Altar itself, not attached to it.

6. ונתתה אתו — You shall place it. The section of the Tabernacle outside of the Holy of Holies was ten cubits wide and, as indicated by this verse, the Altar was placed directly in front of the Ark, at the center of the area's width. This part of the building was twenty cubits long, and the Altar was placed at the beginning of its inner half. Thus, the Menorah and the Table were closest to the Curtain, and the Altar was midway between them, but further to the east (*Braisa d'Meleches HaMishkan*).

7-8. Although these verses mention Aaron in connection with both the Menorah and the Altar, neither service is limited to the Kohen Gadol. Perhaps he is singled out because the Yom Kippur service, which is mentioned in verse 10, had to be performed by the Kohen Gadol, or perhaps God wanted Aaron to be the first to kindle the Menorah and burn incense (*Ramban*).

ק"א מסוקים. מיכאל סימן ע"א — This Masoretic note means: There are 101 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic **מיכאל**.

The Kohen Gadol is compared to the great angel **מיכאל**, *Michael*, for the Kohen Gadol is like the greatest angel in God's service (*R' David Feinstein*).

אונקליוס

וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: כִּי תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנִתְּנוּ אִישׁ כְּפָר נִפְשׁוֹ לַיהוָה בַּפֶּקֶד אַתֶּם וְלֹא־יִהְיֶה כֹהֶם נֶגֶף בַּפֶּקֶד אַתֶּם: זֶה ׀ יִתְּנוּ כָל־הָעֵבֶר עַל־הַפְּקֻדִים מַחְצִית הַשֶּׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרֶה הַשֶּׁקֶל מַחְצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה: כָּל־הָעֵבֶר עַל־הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְנֹמְעֵלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה: הָעֲשִׂיר לֹא־יִרְבֶּה וְהַדֵּל לֹא יִמְעִיט מִמַּחְצִית הַשֶּׁקֶל לִתֵּת אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נִפְשֹׁתֵיכֶם: וּלְקַחְתָּ אֶת־בֶּסֶף הַכַּפָּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אוֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכְרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נִפְשֹׁתֵיכֶם:

כש"י

(יוב) כי תשא. לשון קבלה, כתרומתו, כשחפון לקבל סכום ממינס לדעת כמה הם
אחל תמנס לגלולה, אלא יתנו כל אחד מחית השקל, ותמנה את השקלים ותדע
מימינס: ולא יהיה בהם גנף. שהמינס שולט בו עין הרע והדבר בא עליהם, כמו
שמשמינו בימי דוד (שמואל ב' כד:א"י): (וג) זה יתנו. והערה לו כמין מטבע של ארץ
ומתקנה מחית השקל ואמר לו כזה יתנו (שומאט) ש: העברה על הפקודים. אך
ההמינס מציבין את המינס או אחר זה, וכן כל אשר יעבור חתם השפט (ויקרא
כז:בזב): וכן תעבורנה האלן על ידי מונה (יורמיה לג:יג): מחצית השקל בשקל
הקדש. במשקל השקל שקלתיך לך לשקול בו שקלי הקדש, כנון שקלים האומרים
בפכרסא עמך וזהו אחיהו (ויקרא כג:יג): עשרים גרהה השקל. ככשו
ופכר כל (שמואל א' כז:ב): עשרים גרהה השקל. השל. בשקל ד' זוזים, והזו
שפכר כל הוא אחר. גרה. לשון מטה, אך בשמואל, יבא להשקלה לו לנאורם כתם
השקל (שמואל א' כז:ב): עשרים גרהה השקל. השל. בשקל ד' זוזים, והזו
שפכר כל הוא אחר. גרה. לשון מטה, אלא בצאו והוסיפו עליו שקות והעלוהו לשל מטה כסף,
וממחצית השקל הזה שאמרתי לך יתנו תרומה לה': (יד) מבין עשרים שנה
ומעלה. למד כלן שאין פחות מבין עשרים ויאל להם וגמה ככל האשים: (שו)
ולכפר על נפשותיהם. אלא חננו על ידי המינס. ד', לכפר על כלל ארצות, לפי
השמינו להם כאן 'ה' תרומות, שכתב כלן תרומת ה' ג' פעמים. אחת תרומת ארצות,
שמשמאל כשהחילו בנדבת המשכן שנחת כל אחד ואחד מחית השקל ועלה למאס
הכבר, שנאמר וכסף פקודי העדה מאס ככר (הלל לחכיה): ומאן נעשו האדנים,
שנא' ויהי מאס ככר הכסף וגו' (ספ פסוק כז). והשניין אף היא ע"ה מינין שגמאלן
המשקל המשקוקים, הוא המינס האמור בחלת חומת הפקודים בחדל לתדע השני
בשנה שנית (שמואל א' כז:ב): ונתנו כל אחד מחית השקל וכו' לקנות את קרנות
לעבור על כל שנה ושנה, והואו כיס ענייני עשירים, ועל אותה תרומה חלם לכפר

11-16. The census. The Torah teaches that it is forbidden to count Jews in the ordinary manner, and that when it is necessary to conduct a census, it should be done by having the people contribute items, which would then be counted. In the case of the census in the Wilderness, the people, rich and poor alike, were called upon to contribute half a shekel each, for the construction and upkeep of the Tabernacle [see below]. The status of Israel is elevated by its contributions to charitable causes, and this is why they were counted by having the entire nation join in contributing to a sacred cause. This concept is indicated by the literal

meaning of the commandment in verse 12: *When you elevate the heads of the Children of Israel . . .* (Bava Basra 10b, Pesikta Zutresa), implying that the function of these contributions was not only to facilitate a census and to provide for the Tabernacle, but to raise the level of the contributors.

The equal participation of all the people symbolizes that all Jews must share in achieving the national goals, that everyone should *pass through the census* (v. 14) by giving up his selfish, personal interests for the sake of the nation. One who does so gains infinite benefit, because the

PARASHAS KI SISA

The ¹¹HASHEM spoke to Moses, saying: ¹²"When you take a census of the Children of Israel according to their numbers, every man shall give HASHEM an atonement for his soul when counting them, so that there will not be a plague among them when counting them. ¹³This shall they give — everyone who passes through the census — a half shekel of the sacred shekel, the shekel is twenty geras, half a shekel as a portion to HASHEM. ¹⁴Everyone who passes through the census, from twenty years of age and up, shall give the portion of HASHEM. ¹⁵The wealthy shall not increase and the destitute shall not decrease from half a shekel — to give the portion of HASHEM, to atone for your souls. ¹⁶You shall take the silver of the atonements from the Children of Israel and give it for the work of the Tent of Meeting; and it shall be a remembrance before HASHEM for the Children of Israel, to atone for your souls."

mission of Israel is dependent on the unity of the whole (R' Hirsch).

The verses also speak in terms of atonement that is achieved by the participation in this half shekel assessment. There is great power in the unity of a nation striving toward a common goal. When everyone joins in a constructive cause, the spiritual merits of all the individuals become merged, as it were, so that not only their funds, but their personal attainments come together to assist one another [see Avo's 2:2]. A solitary human being can seldom survive Divine scrutiny; what person is free of sins and shortcomings? But when a nation becomes one, it ascends to a higher plane, because all its individual members merge their virtues with one another. As a result, the national collective is judged far more benevolently. [Kuzari explains that this is also why it so important to pray with a quorum, rather than individually.] This is why the Shunamite woman (II Kings 4:3) who displayed extraordinary kindness to the prophet Elisha refused his offer to pray for her or intercede with the authorities on her behalf. She explained that if she were singled out, she would be judged more strictly in the heavenly scales, especially since, as the Zohar teaches, that incident took place on Rosh Hashanah, the Day of Judgment (R' Bachya).

☞ The three *terumah*s.

The word *terumah*, or *portion*, is mentioned three times in the passage (vs. 13,14,15), from which the Sages derive that there were three separate gifts of silver (*Shekalim* 1:1, *Megillah* 29b). Two of them were required gifts of a half shekel each, and the third was a voluntary contribution of any amount of silver. The two compulsory gifts were an annual contribution to cover the cost of all communal Temple offerings, and a one-time contribution of silver for the sockets upon which the walls of the Tabernacle rested (26:19). The voluntary gift was part of the general contributions for the construction of the Tabernacle and its utensils (Rashi).

The compulsory gifts are further illustrations of the theme discussed above: *Everyone*, whatever his social or economic status, had to be an equal partner in the Tabernacle that existed to bring together God and His people, and in the offerings that represented the nation in achieving that paramount goal (R' Hirsch).

The annual half shekel gift to pay for the communal offerings were collected during the month of Adar, so that the funds would be ready in time for the month of Nissan. Consequently, this chapter was read in synagogues the Sabbath before Rosh Chodesh Adar, a practice that is still followed in commemoration of the Torah's commandment to participate in the offerings. In further commemoration of this commandment, on Purim, which falls in Adar, it is customary to contribute half of one's host country's standard coin to a communal charity, as an expression of the concept that everyone has an equal responsibility to participate in meeting the community's needs.

12. בָּקֶרֶד אֹתָם — *When counting them.* This phrase is repeated twice in the verse, to teach that this manner of counting was decreed not only for Moses' census, but that it is forbidden for all time to make a head-count of Jews (Or HaChaim). King David erred in this regard, thinking that this passage applied only to Moses' time (*Berachos* 62b). He violated this prohibition by ordering a regular head-count, a sin for which the nation was struck by a plague (*II Samuel* 24:1-15), and for which he repented (*I Chronicles* 21:8) when he realized his error (Ramban). Another interpretation of David's sin is that it is inconceivable that so great a scholar could have erred in the interpretation of a Scriptural passage. He did indeed use coins or some other method to avoid a direct count, but he was punished because he did not have a compelling reason to conduct *any* sort of census, and therefore he should not have conducted it, no matter what the method (Ramban, *Numbers* 1:3).

13. וְהָיָה — *This shall they give.* God showed Moses a coin of fire and said to him, "Like this shall they give" (*Tanchuma*; Rashi). The commentators find homiletic insights in this Midrash. Among them are:

— God showed Moses that money is like fire. Both can be either beneficial or destructive, depending on how they are used (Noam Elimelech).

— If one seeks atonement through giving funds for charity, the good deed should be done with fire and enthusiasm (R' Mendel of Kotzk).

מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל — *A half shekel.* The shekel was a specific weight of silver that Moses instituted as the standard coinage. The verse goes on to specify that a full shekel

י וּמִלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לַמִּימָר: יי וַתַּעֲבֹד בַּיּוֹרָא דְנִחְשָׁא וּבִסְסִיָּה נִחְשָׁא לְקִדּוּשׁ וַתִּתֵּן יָתָהּ בֵּין מִשְׁכַּן זְמָנָא וּבֵין מִדְּבָחָא וַתִּתֵּן טַמָּן מִיָּא: יט וַיִּקְרְשׁוּן אֶהָרָן וּבְנוֹהֵי מִנְּחָה יְתִידֵהוּן וְיֵת רִגְלֵיהוּן: כ בְּמִיעֲלֵהוּן לַמִּשְׁכָּן זְמָנָא וַיִּתְקַדְּשׁוּן מִיָּא וְלֹא יִמּוּתוּן אוֹ בְּמִקְדָּבָהוּן לַמִּדְּבָחָא לְשִׁמְשָׁא לְאַשְׁקָא קֶרְבָּנָא קָדֶם יְיָ: כא וַיִּקְרְשׁוּן יְדֵיהוּן וְרִגְלֵיהוּן וְלֹא יִמּוּתוּן וַתְּהִי לָהֶן קֵנִס עֲלֵם לָהּ וּלְבְנוֹהֵי לְדִרְהוּן: כב וּמִלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לַמִּימָר: כג וְאַתָּה סָב לָךְ בּוֹסְמִי רִישָׁא מִיָּא נִכְיָא מִתְקַל חֲמֵשׁ מָאָה וּקְנָמָן בְּשֵׁם פְּלִגְוָתָהּ מִתְקַל מָאתָן וְחֲמִשִּׁין וּקְנָה בּוֹסְמָא מִתְקַל מָאתָן וְחֲמִשִּׁין: כד וַקְצִיעֲתָא מִתְקַל חֲמֵשׁ מָאָה בְּסִלְעֵי קִדְשָׁא וּמִשְׁחָ וַיְהִי מִלָּא הֵינָּא: כה וַתַּעֲבֹד יָתָהּ מִשַׁח רְבוּת קִדְשָׁא בְּסֵם מִבְּסֵם עוֹבֵד בּוֹסְמָנָא מִשַׁח רְבוּת קִדְשָׁא יְהִי: כו וַתִּבְרָכֵי בַּהּ יְתִידֵהוּן וּקְנָמָן וְיֵת אֲרוֹנָא דְסִבְרוּתָא: כז וְיֵת פְּתוּרָא וְיֵת כָּל מְנוּהֵי וְיֵת מְנִרְתָּא

יזכר יהוה אל-משה לאמר: ועשית בַּיּוֹרָא נִחְשָׁת וּבִין המִזְבֵּחַ ונתת שמה מים: ורחצו אהרן ובניו ממנו את-ידיהם ואת-רגליהם: בבאם אל-אהל מועד ורחצו-מים ולא ימתו או בגשתם אל-המִזְבֵּחַ לשלח להקטיר אשה ליהוה: ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימתו והיתה להם חק-עולם לו ולזרעו לדרתם:

יזכר יהוה אל-משה לאמר: ואתה קח-לך בשמים ראש מר-דרור חמש מאות וקנמן-בשם מחציתו חמשים ומאתים וקנה-בשם חמשים ומאתים: וקנה חמש מאות בשקל הקדש ושמן זית הין: ועשית אותו שמן משחת-קדש רקח מרקחת מעשה רקח שמן משחת-קדש יהיה: ומשחת בו את-אהל מועד ואת ארון העדות: ואת-השלחן ואת-כל-כליו ואת-המנורה

כ"ט

כט, לך הולך לומר קנמן בשם, מן הסוד: מחציתו חמשים ומאתים. מחצית הכחול חמשה חמשים ומאתים, נמלל כלו חמש מאות כמו שיפור מר דרור. א"כ למה נאמר בו חלואין, גזרת הכתוב היא להביאו לחלואין, להכרות בו ב' הכרעות, שאין שוקלין עין בעין, וכך שניה בכריתות (ה): וקנה בושם. קנה של בשם, לפי שיש קניס שאין של בשם הולך לומר בשם: חמשים ומאתים. כך משקל כולו: (כד) וקנה: שם שורש עש, ובלשון חכמים קליטה (מספרות כז; כריתות ו): הדין: י"ז לוגין, ונחלקו בו חכמי ישראל. ר' מאיר חומר בו שלקו את העקרון, אמר לו ר' יהודה והלא לשון את העקרון אינו סיפק, אלא ארצות במים שלא יכלו את השמן, ואח"כ הליף עליהם השמן עד שקלט הרים, וקפחו לשמן מעל העקרון (כריתות ה; הוריות יא; (בה) רקח מרקחת. רוקח שם דבר הוא, והטעם מוכיח, שהוא למעלה. והרי הוא כמו רקח (שיר השירים תז) רגע (הלן גה). ואינו כמו רועה הים (נשיה גא:טו) וכמו רוקח הארץ (שם מזה: שם טעם קרוי מרקחת: רקח מרקחת. רקח העשוי ע"י אומנות חפצות) (ס"א ומפרשות): מועשה רקח. שם האומן כדכד: (כו) ומשחת בו. כל המשיחות כמין כ"י (ס"א כ"י) וינית, חוץ משל מלכים שהן כמין נזר (כריתות ה):

(יח) ביור. כמין דוד גדולה ולה דדים המריקים צביהם מים: ובנו. כתרנומו, ובסיסיה. מושב מחוקן לכור: לרחצה. מושב על הכיור: ובין המזבח. מזבח העולה, שכחבו בו שהוא לפני פתח משכן אהל מועד. והיה הכיור משוך קמטא וטומד כנגד איור שבין המזבח והמשכן ואינו מפסיק כלל בנתיים, משום שנאמר ואת מזבח העולה שם פתח משכן אהל מועד (להלן מ:כט), וכלומר, מזבח לפני אהל מועד ואין כיור לפני אהל מועד, הא כיצד, משוך קמטא כלפי הדרום. כך שניה צובחים (נט:). (יט) את ידיהם ואת רגליהם. כזה אחת היה מקדש ידיו ורגליו. וכך שנינו צובחים (יט:). כיצד קדוש ידים ורגלים, מניח ידיו הימנית על גבי רגלו הימנית וידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית ומקדשן: (כ) בבואם אל אהל מועד. להקטיר שחרית ובין הערבים קדשת, או להוות מדס פר כהן המשיח ושעירי עבודה כובכים (סס: ולא ימוותו. הא אם לא ירחלו ימוות, שהטורה נאמרה כללות, ומכלל לאו אחת שומע הן: אל המזבח. החילון, שאין כאן ביאת אהל מועד אלא בחצר: (בא) ולא ימתו. לחייב מיתה על המשמש צובח ואינו רחוק ידים ורגלים, שהמיתה הראשונה לא שומעו אלא על הנכנס להיכל: (בג) בשמים ראש. תשובים: וקנמן בשם. לפי שהקנמן קליפה עץ הוא, יש שהוא טוב ויש בו ריח טוב וטעם, ויש שאינו אלא

consisted of twenty gerah. A gerah was a coin that, in Talmudic Aramaic, was known as a ma'ah (Onkelos). In contemporary weights, Chazon Ish (Yoreh De'ah 182:19) calculates a shekel of the Torah as 16 grams, or .51 troy ounces, of pure silver. This follows the halachically accepted view of Rambam and the Geonim. According to Rashi and Ramban, however, the shekel of the Torah is 13.33 grams, or .43 troy ounces (Sheurin shel Torah). It should be noted, however, that in the time of the Second Temple, the silver content of the shekel was increased to 24 gerah [see Appendix 1 to ArtScroll Mishnah Shekalim].

Many commentators interpret homiletically that the requirement of half a coin alludes to the concept that no Jew is complete unless he joins with others; as long as we are in isolation, each of us is only "half" of our full potential.

17-21. The Laver. In the Courtyard of the Tabernacle stood a large, copper water-filled utensil from which the Kohanim were required to wash their hands and feet before performing the service. It was like a cauldron or basin that was set upon a copper base, and it had two spouts at the bottom, through which the water would flow (Rashi).

The purpose of this washing was for sanctity, rather than cleanliness; indeed, Onkelos renders the word לְרִחְצָה — literally for washing (v. 18) — as לְקִדּוּשׁ, for sanctification. The hands and feet represent the upper and lower extremities of the human body, and by sanctifying them, the servants of God symbolize their total devotion to the service they are about to perform. For the same reason, the Sages instituted that Jews should wash their hands before prayer (Ramban).

The Laver ¹⁷ HASHEM spoke to Moses, saying: ¹⁸ "You shall make a copper Laver and its base of copper, for washing; place it between the Tent of Meeting and the Altar, and put water there. ¹⁹ From it, Aaron and his sons shall wash their hands together with their feet. ²⁰ Whenever they come to the Tent of Meeting, they shall wash with water and not die, or when they approach the Altar to serve, to raise up in smoke a fire-offering to HASHEM. ²¹ They shall wash their hands and feet and not die. It shall be for them an eternal decree, for him and his offspring for their generations."

Anointment Oil ²² HASHEM spoke to Moses, saying: ²³ "Now you, take for yourself choice spices: five hundred shekel-weights of pure myrrh; fragrant cinnamon, half of which shall be two hundred fifty; two hundred fifty of fragrant cane; ²⁴ five hundred of cassia — in the sacred shekel-weight, and a hin of olive oil. ²⁵ Of it you shall make oil of sacred anointment, a blended compound, the handiwork of a perfumer; it shall remain oil of sacred anointment. ²⁶ With it you shall anoint the Tent of Meeting and the Ark of Testimonial-tablets; ²⁷ the Table and all its utensils, the Menorah

The Laver [*Kiyor*] is not mentioned with the other utensils in the previous chapters because its function was different from theirs. The other parts and vessels caused the Divine Presence to rest on the Tabernacle, whereas the Laver served to prepare the Kohanim to carry out their mission (*Sforno*).

19. וְאֶת־רַגְלֵיהֶם — *Together with their feet.* The conjunction וְאֶת indicates that the hands and feet must be washed at the same time (*Or HaChaim*). Consequently, the Kohen places his right hand on his right foot and washes them, and then follows the same procedure with his left hand and foot (*Rashi* from *Zevachim* 19b). This symbolizes the idea that the proper service of God requires that all of man's faculties be directed toward the same goal. Thus, the highest part of the body — i.e., the hands, because they can be raised upward — and the lowest part of the body, the feet, must be sanctified equally and simultaneously.

20. וְלֹא יָמוּתוּ — *And not die.* The Torah does not say directly that transgressors will die, because that would imply that the death would take place immediately. This is not the case, however, because a heavenly death penalty is weighed in God's scales and it is He Who decides whether and when to impose it or defer it. A human court, however, is totally different. Where the Torah requires that it administer a punishment, it has no discretion to delay or commute (*Gur Aryeh*).

22-34. שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה / *Anointment oil.* Moses was commanded to compound a mixture of oil and spices that would be used to anoint and consecrate all the vessels of the Tabernacle, and also Aaron and his sons, for their tasks. In the future, this same oil would be used to anoint the kings of the Davidic dynasty and Kohanim Gedolim, until the waning days of the First Temple.

The manufacture of the anointment oil was unique among the needs of the Tabernacle, in that it had to be made by Moses himself (*Or HaChaim*). Since its function was to achieve a high degree of dedication to God's will, it is understandable that the oil should be made by Moses, the instrument of that will. Indeed, this first supply of oil made

by Moses was the only anointment oil ever used, and its whereabouts will be revealed again with the coming of Messiah. It is forbidden to manufacture an exact duplicate of this oil or to use either the original or a copy for one's own purposes (v. 33), for it would be a desecration of God's will, as if this formulation could be used with impunity by anyone at will (*R' Hirsch*).

It should be noted that the exact translation of all the spices in this and the next passages is not definitely known.

23. וְאַתָּה קַח־לָךְ — *Now you, take for yourself.* Of all the artifacts of the Tabernacle, only regarding the anointment oil does God tell Moses, "Now you." This indicates that, although spices are listed among those that were to be contributed for the Tabernacle (25:6), Moses himself was to contribute and mix those that were needed for the anointment oil (*Or HaChaim*).

מִחֻצֵּיתוֹ — *Half of which.* The total amount of fragrant cinnamon was five hundred shekel-weights, but it was to be weighed in two separate portions, each of which was to be 250 shekels. The next item in this verse, however, was 250 in total. It was a Scriptural decree that only this spice be weighed this way (*Rashi* from *Kereisos* 5a).

הֵינ — *Hin.* A hin is at minimum just under a gallon. According to some opinions, it is almost two gallons.

שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ — *Oil of sacred anointment.* The word קֹדֶשׁ is used to denote two concepts: (a) Separation. Thus, God is called holy in the sense that He is so superior to all else that He is totally separated from them. This concept is symbolized by the olive oil, for it does not mix with other liquids. At the other end of the spectrum, a prostitute is called a *kedeishah* because she is removed from the concept of human decency. (b) The term קֹדֶשׁ also implies the positive idea of total devotion to a higher purpose. The anointment process combined both of these ideas: The Kohanim and the Tabernacle were withdrawn from mundane existence and dedicated to the service of God (*R' Hirsch*).

וְיֵת מִנְהָ וְיֵת מִדְּבַחַת דְּקִטְרַת
בּוֹסֶמֶיֶא: כֹּה וְיֵת מִדְּבַח דְּעִלְתָּא וְיֵת כֹּל
מִנְהֵי וְיֵת בִּיזְרָא וְיֵת בְּסִיסָה: כֹּה וְיִקְדָּשׁ
יִתְהוֹן וְיִתְהוֹן קֹדֶשׁ קוֹדֶשֶׁיֶא כֹּל דְּיִקְרַב
בְּהוֹן יִתְקַדָּשׁ: לְיֵת אֶהְרֹן וְיֵת בְּנוֹהֵי
תִרְבִּי וְיִתְקַדָּשׁ יִתְהוֹן לְשִׁמְשָׁא קִדְמִי:
לֹא וְעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּל לְמִימַר מִשַּׁח
רַבּוֹת קוֹדֶשֶׁא יֵהִי יֵין קִדְמִי לְדִרְכֵּיכֹן:
לֹא עַל בִּסְרָא דְאַנְשָׁא לֹא יִתְנַסֵּף
וּבְדַמּוּתֵי לֹא תַעֲבֹדוּן בְּנֵתָה קוֹדֶשֶׁא
הוּא קוֹדֶשֶׁא יֵהִי לְכֹן: לֹא גִבֹר דִּי יִבְסֵם
דְּכֹתָה וְדִי יִתֵּן מִנָּה עַל חִלּוּנֵי וְיִשְׁתַּצִּי
מַעֲמָה: לֹא וְאִמַּר יֵי לְמִשָּׁה סֵב לָךְ
בּוֹסֶמֶיֶן גִּטּוּפָא וְטוּפָרָא וְחִלְבָּנָתָא
בּוֹסֶמֶיֶן וּלְבֹנָתָא דְכִיתָא מִתְקַל בְּמִתְקַל
יֵהִי: לֹא וְיִתְעַבֵּד יִתְה קִטְרַת בּוֹסֶמֶיֶן בְּסֵם
עוֹבֵד בּוֹסֶמֶיֶן מַעֲבֵד דְּכִי קוֹדֶשֶׁא:
לֹא וְיִתְשַׁחֲזֵק מִנָּה וְתִדְרִיךְ וְתִתֵּן מִנָּה קִדְמִי
סְהוּדָתָא בְּמִשְׁפָּן זִמְנָא דִּי אֲזִמֵּן מִימְרִי
לָךְ תִּתֵּן קֹדֶשׁ קוֹדֶשֶׁיֶן תְּהִי לְכֹן:
לֹא קִטְרַת בּוֹסֶמֶיֶן דִּי תַעֲבֹד בְּדַמּוּתֵי לֹא
תַעֲבֹדוּן לְכֹן קוֹדֶשֶׁא תְּהִי לָךְ קִדְמִי:
לֹא גִבֹר דִּי תַעֲבֹד דְּכֹתָה לְאַרְחָא בְּה
וְיִשְׁתַּצִּי מַעֲמָה: אֲזַמְלִיל יֵי עַם מִשָּׁה
לְמִימַר: כֹּה וְיִתְרַבִּיתִי בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל בֶּר
אֲזִירִי בֶר חוֹר לְשִׁבְטָא דִּיהוּדָה:
וְאֲשַׁלְמִית עֲמָה רִיחַ מִן קִדְמִי יֵי

וְאֵת-כִּלְיֶיהָ וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת: וְאֵת-מִזְבַּח הָעֹלֶה וְאֵת-
כֹּל-כִּלְיֹתָיו וְאֵת הַכִּפֹּר וְאֵת-כַּנּוֹ: וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְהָיוּ קֹדֶשׁ
לְקֹדְשִׁים כָּל-הַנִּגְעַע בָּהֶם יִקְדָּשׁ: וְאֵת-אֶהְרֹן וְאֵת-בָּנָיו
תִּמְשַׁח וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם לְכַהֵן לִי: וְאֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּדְבֹר
לֵאמֹר שִׁמֹּן מִשְׁחַת-קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם: עַל-
בֶּשֶׂר אָדָם לֹא יִיטָף וּבִמְתַכְנָתוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כִמְהוּ קֹדֶשׁ
הוּא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם: אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כִּמְהוּ וְאֲשֶׁר יִתֵּן
מִמֶּנּוּ עַל-זֶרַע וּנְכָרָת מֵעַמּוּי: וְיִאמַר
יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה קַח-לָךְ סָמִים נָטָף וּשְׁחַלֵּת וְחִלְבֵּנָה
סָמִים וּלְבָנָה וְזָבָה בֶּדֶד בְּבֶד יִהְיֶה: וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ
קִטְרַת רֶקַח מַעֲשֵׂה רֶקַח מִמֶּלֶח טָהוֹר קֹדֶשׁ: וְשִׁחַקְתָּ
מִמֶּנָּה הֲדָל וְנִתְתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל
מוֹעֵד אֲשֶׁר אֲנֹעֵד לָךְ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים תִּהְיֶה
לָכֶם: וְהַקְטַרְתָּ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בִּמְתַכְנֶתָהּ לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם
קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָךְ לַיהוָה: אִישׁ אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה כְמוֹהָ לְהִרְיִם
כֹּה וּנְכָרָת מֵעַמּוּי: וְיִדְבֹר יְהוָה
אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: רֵאָה קָרָאתִי בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל בֶּן-אוּרִי
בֶן-חוֹר לְמִטָּה יְהוּדָה: וְאֲמַלֵּא אֹתוֹ רִיחַ אֱלֹהִים

[א'ס' גלמ'א]. ומנה הכתוב בין סממני הקטורת ללמדנו שלא יקל בעינינו ללרץ
עמנו באגודות עמנויות ותפלותיו את שושי ישראל שיהיו נמנין עמנו (ס' ו):
סמנים. אחרים: ולבונה זבה. מכלל למדו רבותיו י"א סממני נאמרו לו למשה
בסיני. משוט סמנים שנים. נטף ושחלת ומלכנה נ', ה' ה'. סמים, לרבות עוד כמו
אלו, הרי עשרה. ולבונה, הרי י"א. ואלו הן, הארי והאפרן והחלבה והלבנה מור
וקניפה שזולת נדר וזכרם הרי ח', שהשולת ועוד אחד שהגיד דומה לשולת,
הקוש והקלופה והקנמו, הרי י"א. בריית כרשינה אינו נקטר אלא זו שפין את
האפרין לזכנה שהיה נאה (ס' ו): בד בבד יהיה. אלו הארבעה הנזכרים כאן יהיו
שזין משקל במשקל, כמשקלו של זה כך משקלו של זה, וכן שנינו הארי והאפרין
והחלבה והלבנה משקל שבעים שבעים מנה (ס'). ול' בד נראה בעיני שאול ל'
יחיד, אחד בחדש יהיה זה כמו זה: (לח) ממולח. כמרגום, מערב, שיערב שזיקקן
יפה יפה זה עם זה. ואומר אני שדומה לו וייראו המלחים (יונה אה) מלחין וחובלין
(ויחזקאל כהנז), על שם שהפכין את המים במשפוחות כשהמנים את הספינה
כאדם המהפך בכף בליים שרופות לערבן עם המים, וכל דבר שאדם רוצה לערב
יפה יפה מהפכו בלחצו על בכך: ממולח טהור קדש. ממולח יפה, וטהור יפה,
וקדש יהיה: (לח) ונתתה ממנה וגו'. היא קטרת שכלל יום ויום שכל המזבח
הפנימי שהאז בלחצו מעד: אשר אועד לך שמה. כל מועדי דבור שאקטב לך אני
קובעם לאותו מקום: (לח) במתכנתה. בזמני סממניה: קדש תהיה לך לחי'.
שלא תעשה אלא לשמי: (לח) להריח בה. אצל משה אחת במתכנתה משקל כדי
למסרה לזכור (כריתות ה:). (ב) קראתי בשם. לעשות מלאכה, אח בצלאל:

רש"י

(כט) וקדשת אתם. משיחה זו מקדשתם להיות קדש קדשים. ומה היא קדושה?
כל הטעם וגו', כל הראוי לכלי שרת משכנכם לחובו קדוש הגוף להפסל ביזא
וליהוה וטבול יום, ואינו נפדה ללא חלוקין, אבל דבר שאינו ראוי להם אין מקדשין.
ושניה היא משנה שלימה אלא מזבח, מחך שאל' כל הטעם במזבח יקדש (לפיל כסא)
שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי, ח' כבשים, מה כבשים ראויים אף כל ראויים
(וזכית פנ:). כל משיח משכן וכהנים ומלכים מתורגס לשון רבוי, לפי שאין טרד
משיחן אלא לגדולה, כי כן יסד המלך הזה חנוך גדולות, ושאר משיחות, כמו קריקין
משוחין (ס' פסוק ב) וראשית שמנים ימשחו (פסוק ו:), ל' ארמית בן כ' עברית:
(לא) לדורותיכם. מכלל למדו רבותיו לומר שכולו קיים לעמיד בלא, זה
בנימסרתי חריב לנין או (הריות יא): (לב) לא יוסר. בשני יודין. ל' לא יפסל,
כמו למשן ייטב לך (דברים ה:טז): על בשר אדם לא ייטף. מן השמן הזה שאלו:
ובמתכנתו לא תעשו כמותו. כסוכו סממניו לא תעשו אחר כמותו במשקל
סממניו אלא לפי מדה הין שמן, אבל אם פתח או רבה סממניו (הלל) לפי וחסבון
(לפי) מדה הין שמן מותר. ואף העשוי במתכנתו של זה אין הסך ממנו חייב אלא
הקוטח (כריתות ה:). ובמתכנתו. לשון חשבון, כמו מחכונת הכנים (לעיל ה:ח)
וכן במתכנתה (לח) פסוק לו) על קטורת: (לג) ואשר יתן ממנו. מאותו של משה
(כריתות ה:). על זה. שאינו טרד כהנה ומלכות (ס' ו): (לד) נטף. הוא גרי. ועל
שאינו אלא שרף הטעם מעלי הקפף קריי נטף (ס' ו). ובנל' ג' גומ' א' ויהא קורין
לו טריאק'ה: ושחלת. שורש בשם חלק ומנהיג כלפטרין, וכלשון המנהיג קריי נטרין
(ס'). היה שחרס אנקלוס וטופרלה: ודלכנה. בשם שריתו רע וקורין לו גלגל'ה

29. *And they shall remain holy of holies.*
The degree of the vessels' holiness is such that, as the verse continues, whatever touches them becomes sanctified. This

means that if a sacred utensil is filled with a substance that would normally be placed in that vessel as part of the Tabernacle procedure — such as oil or flour that were placed in

and its utensils, and the Incense Altar; ²⁸ the Elevation-offering Altar and all its utensils; and the Laver and its base. ²⁹ You shall sanctify them and they shall remain holy of holies; whatever touches them shall become holy.

³⁰ "You shall anoint Aaron and his sons and sanctify them to minister to Me.

³¹ "You shall speak to the Children of Israel, saying: 'This shall remain for Me oil of sacred anointment for your generations. ³² It shall not be smeared on human flesh and you shall not duplicate it in its formulation; it is holy, it shall remain holy for you. ³³ Anyone who shall compound its like or who shall put it upon an alien shall be cut off from his people.' "

Incense ³⁴ HASHEM said to Moses: "Take yourself spices — stacte, onycha and galbanum — spices and pure frankincense: these shall all be of equal weight. ³⁵ You shall make it into a spice-compound, the handiwork of a perfumer, thoroughly mixed, pure and holy. ³⁶ You shall grind some of it finely and place some of it before the Testimonial-tablets in the Tent of Meeting, where I shall designate a time to meet you; it shall remain holy of holies to you. ³⁷ The incense that you shall make — in its proportion you shall not make for yourselves; it shall remain holy to you, for HASHEM. ³⁸ Whoever makes its like to smell it shall be cut off from his people."

31 ¹HASHEM spoke to Moses, saying: ²"See, I have called by the name: Bezalel son of Uri, son of Hur, of the tribe of Judah. ³I have filled him with a Godly spirit, with

vessels used for the preparation of a meal-offering — the substance gets the status of sacrificial holiness. However, if an object is not eligible for holiness — for example, pebbles were placed in the vessels of a meal-offering — they would not become holy (Rashi).

31. לִי . . . שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ — For Me oil of sacred anointment. Rather than saying that the oil would be in the custody of the Kohanim, the verse stresses that the oil is God's — for Me — because the oil is being preserved by Him to anoint the king Messiah, when he arrives. The next two verses prohibit the use of the anointment oil on people other than Kohanim and kings whose anointment is required by the Torah (Ramban).

וְיָהִי זֶה לִי — This shall remain for Me, i.e., Moses' oil will remain intact forever, so that no other oil need ever be made (Rashi; Sforno).

32-33. These two verses contain several prohibitions and punishments. It is forbidden under pain of *kareis*, or spiritual excision, for anyone to use Moses' oil on himself or anyone else. It is also forbidden even to make an exact replica of Moses' formula, and one who does so is liable to *kareis*. The latter prohibition applies only to its manufacture; once it has been made, however, it is not forbidden to use it. Furthermore, it is permitted to use the same spices in different proportions than those given in this passage (Rashi).

34-38. קְטֹרֶת / Incense. The Sages derive exegetically that there were eleven ingredients in the incense. It was offered twice a day, morning and afternoon, on the Golden Altar, inside the Tabernacle. The fragrance of the incense represented Israel's responsibility and desire to serve God in a manner pleasing to Him. One of the spices listed here, *galbanum*, had a foul aroma, from which the Sages (Kereisos 6b) derive that sinners should be included with the commu-

nity in its prayers (Rashi). Thus, the incense expresses the idea of Jewish unity, that everyone — the righteous and the sinner — has a share in the service of God.

36. לִפְנֵי הַעֲדָת — Before the Testimonial-tablets. The incense was to be burned twice daily on the Inner Altar of the Tabernacle, directly in front of the chamber that housed the Ark. The Tabernacle was known as the *Tent of Meeting*, because it was designated as the place where God "met" with Moses (Rashi). Alternatively, the verse also alludes to the Yom Kippur service, during which the Kohen Gadol would bring incense directly into the Holy of Holies, in front of the Ark (Ramban).

31.

1-11. The designation of Bezalel. The instructions for the construction of the Tabernacle having been given, God now designated Bezalel, who was only thirteen years old at this time (*Sanhedrin* 69b), to supervise the construction. That he could have mastered the wide array of crafts needed to build the Tabernacle was remarkable, if not miraculous, for the backbreaking labor to which Israel had been subjected in Egypt was hardly conducive to the development of such skills. Moreover, Bezalel had a *Godly spirit, wisdom, and insight* (v. 3). In designating him, God said, *See, I have proclaimed*, for the miracle of a future Bezalel had been "proclaimed" from the days of Adam (see Ramban, *R' Bachya*). Thus, God showed Israel that He had not merely redeemed them from slavery, He had endowed them with the capacity to serve Him beyond their ordinary human potential. If they showed their desire to do His will, He would respond by giving them the ability and the human resources to do so.

The Sages expounded that Bezalel knew the art of combining the sacred letters with which heaven and earth were created, and that he possessed a degree of wisdom similar to that with which God created the universe

בְּחִכְמָהּ וּבְתַבּוּנָהּ וּבְדַעַת וּבְכָל-מְלָאכָה: לַחֲשֹׁב
ה' מַחֲשַׁבֹּת לַעֲשׂוֹת בְּזָהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת: וּבַחֲרָשֶׁת אָבֹן
וּלְמִלֵּאת וּבַחֲרָשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל-מְלָאכָה: וְאֲנִי הִנֵּה
נָתַתִּי אֹתוֹ אֶת אֶהֱלִיאֵב בֶּן-אֶחֱיִיסֶמֶךְ לַמִּטָּה־דָן וּבִלְב
כָּל-חֹכֶם-לֵב נָתַתִּי חֲכָמָה וַעֲשׂוֹ אֶת כָּל-אֲשֶׁר צִוִּיתִי:
וְאֵת אֶהֱל מוֹעֵד וְאֶת-הָאָרֶץ לַעֲדֹת וְאֶת-הַכִּפֹּרֶת אֲשֶׁר
ח עליו וְאֶת כָּל-כְּלֵי הָאֹהֶל: וְאֶת-הַשִּׁלְחָן וְאֶת-כְּלָיו וְאֶת-
הַמִּנְגֵּה הַטְּהָרָה וְאֶת-כָּל-כְּלֵיהָ וְאֶת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת:
ט וְאֶת-מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת-כָּל-כְּלָיו וְאֶת-הַכִּיּוֹר וְאֶת-כַּנּוֹ:
י וְאֶת בִּגְדֵי הַשָּׂרָד וְאֶת-בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת-
י"א בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן: וְאֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת-קְטֹרֶת הַסַּמִּים
לְקַדֵּשׁ כָּכָל אֲשֶׁר-צִוִּיתִךָ יַעֲשׂוּ:
י"ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת-שַׁבְּתֹתֵי תִשְׁמְרוּ כִּי אוֹת הוּא
בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשְׁכֶם:
י"ד וְשִׁמְרַתֶּם אֶת-הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הוּא לָכֶם מִחֻלְלֶיהָ
מוֹת יוּמָת כִּי כָל-הָעֹשֶׂה בָּהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ
טו הַהוּא מִקֶּרֶב עַמִּיהָ: שֵׁשֶׁת יָמִים יַעֲשֶׂה מְלָאכָהּ וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן קֹדֶשׁ לַיהוָה כָּל-הָעֹשֶׂה מְלָאכָה

ר"ש

לְבוּשֵׁי שְׂמֹשֶׁת, ואִין לוֹ דַּמּוּן בְּמִקְרָא. וְאִין לֹא אֲרַמִּי כְּתוּבָה שֶׁל
קִלְעִים (לְעִיל כְּזֹט) וְתַרְנוּס שֶׁל מַכְכָּר (ס' ד') שֶׁהוּא אֲרוֹנִים בְּמַחֲסֵי, עֲשִׂים נִקְדִּים
נִקְבִּים, לְדִי' צִלָּה' בְּלִי' (י"א) וְאֵת קְטוֹרֶת הַסַּמִּים לְקַדֵּשׁ. לְשׁוֹן הַקְּטֹרֶת
הַיֵּהוּב שֶׁהוּא קֹדֶשׁ: (י"ג) וְאֵת דָּבָר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְאַתָּה, אֵלֶּךְ שֶׁהַקְּדוּשָׁה
לְעוֹמֵם עַל מַלְאכָת הַמַּשְׁכָּן, אֵל יִקַּל בְּעֵינָיו לְדַחוֹת אֶת הַבָּשָׂה מִפְּנֵי אוֹתָהּ מַלְאכָה:
אֵךְ אֵת שַׁבְּתוֹתֵי תִשְׁמְרוּ. אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא רְדוּפִין חֲרִידִין בְּזִרְיוֹת הַמַּלְאכָה,
שָׁבָת אֵל תַּחֲנֶה מִפְּנֵיהָ. כָּל אֲכִין וְרִקִּין מִשְׁטִין (יִירוּשָׁלַי בְּרִטּוֹת ט"ז: ר"ה י"ה)
לִמְעַט שָׁבָת מִמַּלְאכָת הַמַּשְׁכָּן: אֵי אוֹת הֵיא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם. אוֹת גְּדוּלָה הִיא
בֵּינֵינוּ שְׁמַחְתִּי בָכֶם, בְּהַגְמִיל לָכֶם אֵת יוֹם שְׁמַחְתִּי לְמַטְהֵי: לְדַעַת. וְאֵתוֹמֵת בָּה
בִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשֶׁכֶם: (י"ד) מוֹת יוּמָת. אֵל יֵשׁ מַדִּים וְהַמְרָאָה: וְנִכְרְתָה. כָּל
הַמְרָאָה (מַחֲלִילָה): מַחֲלִילָה. הַטֵּוֹת בָּה חוּל בְּקוֹדֶשְׁהָ: (ט"ז) שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן.
מִנוּחַת מִרְעוּת וְלֹא מִנוּחַת עֲרָא: [שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן. לִכְ כָּעַל הַכְּטוֹן לומר
שֶׁאִסּוּר כָּכָל מַלְאכָה אֵפִי] אוֹכֵל נֶפֶשׁ, וְכֵן יוֹשֵׁב שֶׁאִסּוּר עַל שָׁבָת שַׁבְּתוֹן הִיא לָכֶם
(וְיִקָּרָה כְּגַלְגֵל) אִסּוּר כָּכָל מַלְאכָה. אֵל יוֹשֵׁב לֹא נִלְמַד בִּי כ"א בְּיוֹם הָרִאשֹׁן
שַׁבְּתוֹן (ס' פְּסוּק לט) וְכִיוֹם הַבְּמִינִי שַׁבְּתוֹן אִסּוּרִים כָּכָל מַלְאכָה עֲטוּדָה
וְמוֹתִירִים בְּמַלְאכָה אוֹכֵל נֶפֶשׁ: קֹדֶשׁ לָהּ. שְׁמִירַת קוֹדֶשְׁהָ לְשֵׁם מַטְהֵי:

(Berachos 55a). This shows that the Tabernacle, as a setting for God's service and an abode for His Presence, was equivalent to the Creation of the universe. Indeed, Ramban and others show that the Tabernacle was the universe in microcosm, and its components symbolized the major elements of Creation.

(ג) בְּחִכְמָהּ. מֵה שֶׁאִדֵּם שׁוֹמֵם [דְּבָרִים] מֵאֲחֵרִים וְלִמַּד: וּבְתַבּוּנָהּ. מִכֵּן דָּבָר
מִלְּבוֹן מִסּוּךְ דְּבָרִים עֲלִמִּים (סְפָרִי דְּבָרִים א' ג'): וּבְדַעַת. רוּחַ הַקֹּדֶשׁ: (ד') לַחֲשׁוֹב
מַחֲשַׁבוֹת. אֲרִיגָה מַעֲשֵׂה חֵשֶׁב: (ה') וּבַחֲרוּשׁוֹת. לְשׁוֹן חֲלוּמוֹת. כְּמוֹ חֵשֶׁב חֵסֶם
(יִסְתִּיעַ מִכֵּי). וְאוֹנוֹקֶלֶס פִּירֶשׁ וְיִסְתִּיעַ בְּפִירוּשׁוֹ, שֶׁחֵשֶׁב [ס'א] שְׁלֹמֹן אֲבִינִים קָרָיו
אוֹמֵן וְחָרַשׁ עֵץ קָרָיו עֵר: לְמַלְאוֹת. לְהַשְׁכִּיעַ בְּמַשְׁכֵּל שֶׁלָּהּ בְּמַלְאוֹה לַעֲשׂוֹת
הַמַּשְׁכֵּל לְמַדַּת מוֹשֶׁה הַלֵּבן וְשׁוּבָה: (ו') וּבִלְב כָּל חֹכֶם לֵב וְגו'. וְעוֹד שֶׁאֵל
חֲכָמִי לֵב יֵשׁ בָּכֶם [ס'א] שְׁכֵסֶם, וְכָל אֲשֶׁר נָתַתִּי בּוֹ חֲכָמָה וַעֲשׂוֹ אֶת כָּל אֲשֶׁר
צִוִּיתִי: (ז') וְאֵת הָאָרֶץ לַעֲדוֹת. לְשׁוֹן לְחֹמֹת הַעֲדוֹת: (ח') הַטְּהָרָה. עַל שֶׁ
זֶה טְהוֹר (לְעִיל כְּהֵלָל): (י') וְאֵת בִּגְדֵי הַשָּׂרָד. אוֹמֵר אֵלִי לְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא
שֶׁ"א לֹא יוֹמֵר שֶׁבְּגָדִי כְּהוֹנֵה מְדַבֵּר, לְפִי שֶׁאִמַּר אֵלֵּם וְאֵת בְּגָדִי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן
וְאֵת בְּגָדִי בָנָיו לְכַהֵן. אֵלֵּם אֵלִי בְּגָדִי הַשָּׂרָד הֵם בְּגָדִי הַחֲכָלָה וְהָאֲרָגָן וְחֹלְעַת שֵׁן
הָאוֹמִירִים בְּפִרְשָׁה מִסּוּתָה וְנִתְּנוֹ אֵל בְּגָד חֲכָל (בְּמַדְבָּר דִּי"ב) וּפְרָשׁוֹ עֲלֵיו בְּגָד
אֲרָגָן (ס' פְּסוּק י"ג) וּפְרָשׁוֹ עֲלֵיהֶם בְּגָד חֹלְעַת שֵׁן (ס' פְּסוּק ח). וְנִרְאִין דְּבָרִי,
שֶׁאִמַּר וּמֵן הַחֲכָלָה וְהָאֲרָגָן וְחֹלְעַת הַשֵּׁן עָשׂוֹ בְּגָדִי שָׂרָד לְשָׁרֵת בְּקֹדֶשׁ (לֵאמֹן
לְטוֹ): וְלֹא הִזְכִּיר עַם עַמְּהָ, וְאֵם בְּגָדִי כְּהוֹנֵה מְדַבֵּר לֹא מִנִּיעוֹ בְּחֹדֶם הַמַּסֵּה
אֲרָגָן אוֹ חֹלְעַת שֵׁן כָּלָה עַם: בְּגָדִי הַשָּׂרָד. י"מ לְשׁוֹן עֲטוּדָה וְזִרְיוֹת כְּתוּבָה

3. *With wisdom, insight, and knowledge.* Wisdom consists of the knowledge one acquires from others; *insight* is the derivation of new ideas and deductions from one's wisdom; and *knowledge* [in the context of building the Tabernacle] is Divine inspiration (Rashi).

Designation of Bezalel and Oholiab wisdom, insight, and knowledge, and with every craft; ⁴ to weave designs, to work with gold, silver, and copper; ⁵ stone-cutting for setting, and wood-carving — to perform every craft.

⁶ "And I, behold, I have assigned with him Oholiab son of Ahisamach of the tribe of Dan, and I have endowed the heart of every wise-hearted person with wisdom, and they shall make all that I have commanded you: ⁷ the Tent of Meeting, the Ark of the Testimonial-tablets and the Cover that is upon it, and all the utensils of the Tent; ⁸ the Table and its utensils, the pure Menorah and all its utensils, and the Incense Altar; ⁹ the Elevation-offering Altar and all its utensils, the Laver and its base; ¹⁰ the knit vestments, the sacred vestments of Aaron the Kohen and the vestments of his sons, to minister; ¹¹ the anointment oil and the incense-spices of the Sanctuary. Like everything that I have commanded you shall you make."

The Sabbath ¹² HASHEM said to Moses, saying: ¹³ "You shall speak to the Children of Israel, saying: 'However, you must observe My Sabbaths, for it is a sign between Me and you for your generations, to know that I am HASHEM, Who makes you holy. ¹⁴ You shall observe the Sabbath, for it is holy to you; its desecrators shall be put to death, for whoever does work on it, that soul shall be cut off from among its people. ¹⁵ For six days work may be done and the seventh day is a day of complete rest, it is sacred to HASHEM; whoever does work

10. כְּנִי הַשָּׂרָד — The knit vestments. According to Rashi, Ibn Ezra, and Rashbam, these are the large cloths that were used to cover the vessels of the Tabernacle while it was being transported from place to place (see Numbers 4:8). Ramban renders this term as *vestments of uniqueness*, referring to the vestments of the Kohen Gadol, which the verse then goes on to define as the vestments of Aaron, in tribute to him and his successors. These vestments were singled out because only one man in every generation was permitted to wear them.

12-17. The Sabbath. Although the commandment of the Sabbath was part of the Ten Commandments (20:8), it is repeated here to caution the nation that the construction of the Sanctuary does not override the Sabbath; Israel must observe the Sabbath even while it is fashioning the resting place of God's glory. This emphatically contradicts those who claim that the laws of the Sabbath must be pliable enough to be relaxed for "valid spiritual considerations."

R' Bachya explains that "the Sabbath is the principle of faith and it is equivalent to all of the commandments, for through the commandment of the Sabbath one expresses his belief in the creation of the world, that it was created in six days and He rested on the seventh. The Sages expound that Jerusalem was destroyed only because they desecrated the Sabbath . . . and that if Israel would but observe two Sabbaths, they would be redeemed immediately."

13. אָךְ — However. In the plain sense, the word *however* means to say that despite its importance, the work of the Tabernacle may not be done on the Sabbath (Rashi).

The Sages teach that the word אָךְ always indicates an exception to the principle previously enunciated. In this verse, it is a limitation on the rule of Sabbath observance, indicating that there are times when it is required that labor be performed. Instances of such exceptions are to save a life and to perform a circumcision on the eighth day after birth (Ramban). As a reason for the requirement to save a life on

the Sabbath even at the cost of violating it, the Sages argue that it is better to transgress one Sabbath so that one may live and observe many Sabbaths (Yoma 84b). Or HaChaim reads this logic into our verse: *However* — this is the exception to Sabbath observance — so that you shall observe My Sabbaths, in the plural.

שְׁבֻתָּי — My Sabbaths. In the simple sense, the plural refers to all of the Sabbaths of the year. In the deeper sense, it refers to the two aspects of the Sabbath: זְכוֹר וְשִׁמּוֹר, Remember, which refers to the positive commandment to honor the Sabbath; and Observe, which refers to the negative commandment not to desecrate the day. These twin themes are then developed. *It is a sign between Me and you* in the positive sense that Israel will honor the Sabbath, and *You shall observe the Sabbath* and those who desecrate it are liable to death (v. 14), in the negative sense of not desecrating it (Ramban).

14. מוֹת יוֹמָת . . . וְנִקְרְתָה — Shall be put to death . . . shall be cut off. These are two different, mutually exclusive penalties. One who violates the Sabbath despite a warning from witnesses that he is committing a capital offense is liable to the death penalty imposed by the court. But one who does so intentionally, without being warned or witnessed, is punished by God with *kareis*, i.e., his soul is cut off from the nation (Rashi).

Sforno explains that this verse gives the reasons that the Tabernacle may not be built on the Sabbath. To rest on it is too important to justify such labor, for one who desecrates the Sabbath is unworthy of having a Sanctuary for God's Presence.

15. שְׁבוּתָהּ — A day of complete rest. It is not enough to refrain only from halachically prohibited activities. One must rest completely, so that he will be free for sacred activities in honor of His Creator. It is because the Sabbath is sacred to HASHEM that one who desecrates it is worthy of the death penalty (Sforno).

בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא אֲתַקְטְלָא יִתְקַטְל:
טו וַיִּטְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת שַׁבְּתָא לְמַעַבְד
יֵת שַׁבְּתָא לְדִרְהוֹן קִים עֲלֵם: י"בין
מִמִּירִי וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת הָיָא לְעֵלֶם
אַרְיִ שְׁתָּא יוֹמִין עֲבַד יֵי יֵת שְׁמִיָּא וְיֵת
אַרְעָא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבַּת וְנַח:
י"ו וַיְהִיב לְמַשָּׁה כֹּד שִׁיעִי לְמַלְלָא עֲמָה
בְּטוֹרָא רְסִינִי תְרִין לֹחִי סְהֻרָתָא לֹחִי
אַבְנָא כְּתִיבִין בְּאַצְבָּעָא דִּי: א' וְנָחָא
עֲמָא אַרְיִ אוּחַר מַשָּׁה לְמַחַת מִן טוֹרָא

טו בְּיוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת יוֹמָת: וְשָׁמְרוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת
י"ו לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עֹלָם: בִּינִי וּבִין
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹת הוּא לְעֵלֶם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה
יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת
י"ח וַיִּנָּפֶשׁ:
שני
בְּהָרִי סִינִי שְׁנֵי לַחַת הָעֵדֻת לַחַת אֶבֶן כְּתָבִים בְּאַצְבָּע
לב א' אֱלֹהִים: וַיֵּרָא הָעָם כִּי־בִשַׁשׁ מֹשֶׁה לָרְדָת מִן־הָהָר

ר"ט

סְהִיָּה מַשָּׁה שׁוֹמֵעַ מִפִּי הַגְּבוּרָה וְחוֹזְרִין וְשׁוֹרִין אֵת הַהֲלָכָה שֶׁיְהִיָּה יוֹד (שמו"ר מל"ה):
לַחַת. לַחַת כְּתִיב שְׁהִי שְׁתִּיקָא שׁוֹמֵעַ (ס' ו'): (א) כִּי בִשַׁשׁ מֹשֶׁה. כְּתוּבָא לְשׁוֹן
אִחוּר. וְכֵן בִּשַׁשׁ רַכְבּוֹ (שׁוֹפְטִים ה'כח) וְחִילוֹ עַד עוֹשׁ (ס' ג'כ"ה). כִּי כְשֶׁמֶלֶךְ מַשָּׁה לֹהֵר
אֲמַר לֹהֵם לְשׁוֹן אֲרַבְעִים יוֹם אֲנִי בָּא בְּחֹךְ' א' שְׁתוּ. כְּכַוְנָה הַסְּתוּמָה שְׁלֹמֹה יוֹם שְׁמֵלֵה מִן
הַמִּנִּין הוּא, וְהוּא אֲמַר לֹהֵם שְׁלֹמִים, אֲרַבְעִים יוֹם וְלֵילוֹ עֲמֹ, וְיוֹם עֲלִייתוֹ אֲזַן לֵילוֹ עֲמֹ,
שְׁהִי ב' בְּסוּין עֵלֶה, נִמְלֵא יוֹם אֲרַבְעִים בְּשַׁבְּעָה עֶשֶׂר כְּתוּבָא. כְּט' א' בִּלְשׁוֹן וְעַרְבֵּי
אֵת הַעוֹלָם וְהָרָאָה דְּמוּת מֶלֶךְ וְהַפְלָה וְעַרְבּוּבִיָּא, לֹמַר וְדִלִּי מִתּוֹ מַשָּׁה לִכְךָ בִּלְשׁוֹן עַרְבּוּבִיָּא
לְשׁוֹן. אֲמַר לֹהֵם מִתּוֹ מַשָּׁה, כְּכַד בִּלְשׁוֹן שֶׁ שְׁתוּ וְלֹא בִלְשׁוֹן וְכו' כְּדִלִּיָּהּ בְּחֵם' שְׁכָה
(פס'). וְא' לֹמַר שֶׁלֹּא עֲמֹ אֲלֵם בְּיוֹם הַמַּעֲשׂוֹן בִּין קוֹדֵם תְּלוּם בִּין לַחַת תְּלוּם, שְׁכָה
לֹא יֵרֵד מַשָּׁה עַד יוֹם הַמַּחֲרָת, שְׁנֵא' וְיִשְׁכִּימוּ מִמַּחֲרָת וְיַעֲלֻ עוֹלָם (לֵאלֶן פְּסוּם ו):

16. *Shall observe*. Israel shall scrupulously count the days until the Sabbath, so that no error in calculation will cause the wrong day to be observed as the Divinely ordained day of rest (*Ibn Ezra, Chizkuni*).

17. *To make the Sabbath*. It is a token of respect for the Sabbath that one prepare for it ahead of time so that he will have fine food for the day (*R' Bachya*), and to avoid the danger that one will perform forbidden work on the day itself (*Chizkuni*). Thus, one "makes" the Sabbath by preparing for it so that it will be observed properly when it arrives. According to the Midrash, one who observes the Sabbath in this world makes the Sabbath in Heaven, i.e., he elevates its spiritual standing, by abstaining from forbidden activity and thereby affirming his faith in the Creator (*R' Bachya*).

18. *And was refreshed*. The verse describes God in human terms, as one who needs rest after six days of work (*Rashi*). According to *Sforno*, the term refers to the Sabbath and derives from נָפַשׁ, soul: The Sabbath was endowed with an extra degree of spirituality to better enable Jews to realize the goal for which God created man in His image.

19. *Moses receives the Tablets*. Having completed the instructions regarding the Tabernacle and the Kohanim, the Torah goes back to the narrative of the Giving of the Law at Mount Sinai. According to *Rashi*, this is an instance of the principle that the Torah is not always written in chronological order: The above commandments regarding the Tabernacle were given to Moses on the day after Yom Kippur, over three months after the Ten Commandments were given, and it was then that Moses commanded the nation to begin the contributions for its construction (35:1). But the episode of the Golden Calf, which begins in the next chapter, took place on the seventeenth of Tammuz — only forty days after the

(יח) וַיִּנָּפֶשׁ. כְּתוּבָא וְנָח. וְכֵן לְשׁוֹן טוֹפֵשׁ הוּא לְשׁוֹן נֶפֶשׁ, שְׁמֵיָּה נֶפֶשׁ וְנִשְׁמִיתוּ
בְּהִנְיֻתוֹ מִטְּרוֹחַ הַמַּלְאָכָה. וְעוֹ שְׁתִּיבָה בִּלְשׁוֹן וְלֹא יִינָּע (יִשְׁתִּיבָה מִכַּח: וְכֵן פִּטְלָה
בְּמִלְחָמָה הַכְּתִיב מִטְּרוֹחַ, בְּעֲמָלָה, לְשׁוֹן הָאֹחֵז מִהָּ שֶׁהִיא יְכוּלָה לְשׁוֹמֵעַ (וִילָךְ' ש' יתרו ר'טו):
(יח) וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה וְגו'. אֲזַן מוֹקֵדִים וּמִלְחָמָה בְּתוֹרָה (פְּסָחִים ו'): מַעֲשֵׂה הַעֲבֹל
קוֹדֵם לְטוֹי מִלְחָמָה הַמַּשְׁכִּין יָמִים רַבִּים הִיָּה, שְׁהִי ב' ב' כְּתוּבָא נִשְׁכַּחְדוּ הַלּוּמוֹת וְכִיּוֹם
הַכְּשִׁירִים נִתְרַלָּה הַקֶּבֶץ לְיִשְׂרָאֵל, וְלִמְחָרָה הַחֲתוּלָה בְּדִבְרָת הַמַּשְׁכִּין וְהַקֶּסֶם בְּלִחַד בְּנִינָם
(הַחֲתוּמָא לֹא): כְּכִלְתּוֹ כְּתִיב, חֶסֶד, שְׁמִיָּה לֹא תוֹרָה בְּמַחֲנֶה כְּכִלָּה לַחֲתוּ, שֶׁלֹּא
הִיָּה יְכוּלָּה לְלַמֵּד טוֹלָה בְּזִמָּן מוֹעֵת כֹּזֵה (חֲתוּמָא יח). ר' א' מִהָּ כִלָּה מִתְקַשְׁטָת כְּכ' ד'
קִשְׁטִין, הֵן הַמְשֻׁרִים כְּסִפֵּר יִשְׁע' (ג' יחידה), אֲף מ' ל' רִדִּין לְהִיּוֹת בְּכִי בְּכ' ד' סְפָרִים
(ס' טז): לְדַבֵּר אֲתוּ. הַקֶּסֶם וְהַמַּשְׁפָּטִים שְׁטַלְלָה הַמַּשְׁפָּטִים: לְדַבֵּר אֲתוּ. מִלְחָמָה

Revelation. *Ramban* (ibid.), however, holds that the commandment to build the Tabernacle was given to Moses during his first forty days on the mountain, but its transmission to the nation was delayed because of the sin of the *Eigel*.

Sforno explains the sequence of the chapters, as follows: In God's original plan there would have been no need for a Tabernacle, for every Jew was to have the status of a Kohen, would have been worthy of building his own altar, and being a resting place for the Divine Presence. If so, why did this potential not come to fruition? Why was God's intent replaced by the preceding chapters about a central Tabernacle and why was it necessary to designate a priestly family? The Torah will now explain that Israel fell from its spiritual pinnacle because of the Golden Calf. No longer could it be a nation of individual priests and tabernacles. From that point onward, Israel needed a central Tabernacle toward which it would direct its aspirations, and a holy, priestly family that would be dedicated to God's sacrificial service.

20. *He gave Moses*. Throughout the forty days that Moses was on Mount Sinai, God taught him the Torah, but he constantly forgot. Finally, God presented it to him as a gift, as if it were his bride (*Rashi*). If it was impossible for a human being, even one as great as Moses, to absorb God's wisdom without Divine assistance, why didn't God present it to him immediately, without forcing him to go through forty days of frustrating failure? *Chiddushei HaRim* explains that the Torah can be understood only with God's help, but He gives such assistance only to someone who tries his utmost to master it on his own. Thus, Moses earned the Divine gift by means of his effort. The same is true of every student of the Torah. It is up to us to try to the limit of our ability: then we can hope for God's help.

21. *The two Tablets of Testimony*. The *lav* is

on the Sabbath day shall be put to death.'

¹⁶ "The Children of Israel shall observe the Sabbath, to make the Sabbath an eternal covenant for their generations. ¹⁷ Between Me and the Children of Israel it is a sign forever that in a six-day period HASHEM made heaven and earth, and on the seventh day He rested and was refreshed."

Moses
Receives
the Tablets

¹⁸ When He finished speaking to him on Mount Sinai, He gave Moses the two Tablets of Testimony, stone tablets inscribed by the finger of God.

32 ¹The people saw that Moses had delayed in descending the mountain, and the people

omitted [לִחַוּת] so that the word can be read as if it was in the singular [לִחַת], *tablet*. This teaches that the two Tablets were identical in size (*Rashi*). *Yefeh Toar* explains that although in the plain sense, this refers to the actual size of the Tablets, it has a deeper meaning, as well. The five commandments on the first Tablet speak of Man's relationship with God, while the five commandments on the second Tablet refer to Man's relationship to his fellow human beings. By indicating the two Tablets were equal, the Torah teaches that both kinds of commandments are equally important; the Torah does not recognize the primacy of "ritual" over "social" laws and vice versa. Both are necessary parts of the Divine scheme.

That the Ten Commandments were inscribed on two Tablets instead of one was because they "testified" that God rested His Presence upon Israel, and testimony must be rendered by two witnesses. The two Tablets also allude to their dual nature: The stone was from the earth and the script was from heaven (*R' Bachya*).

32.

1-6. עֲגַל הַזָּהָב / The Golden Calf. If the sin of the Golden Calf [*Eigel*] was one of mass idol worship, as a cursory reading of the verses seems to indicate, the entire affair is incomprehensible, both from the standpoint of Aaron, who fashioned it, and Israel, which demanded and worshiped it. Indeed, the consensus of commentators, such as *Ramban*, *Ibn Ezra*, *Kuzari*, and others, agrees on an entirely different interpretation.

It is inconceivable that Aaron could have created an idol, even if he had been threatened with death. The Torah requires a Jew to give up his life rather than worship idols; can one believe that God's chosen anointed Kohen Gadol would fail to withstand a test that countless thousands of Jews have withstood over the centuries? If he had been guilty of idolatry, he would have been the first one to be liable to the death penalty; instead he was virtually whitewashed; he went on to serve in the Tabernacle for the next forty years and was Moses' partner in leading the nation and receiving many of the commandments from God. Furthermore, the only sin with which the Torah charges him is that he joined with Moses in striking the stone, rather than speaking to it (*Numbers* 20:12). Clearly, therefore, Aaron was not a party to the sin of idolatry.

The people, too, did not deny Hashem. They said explicitly that they needed a replacement for Moses, not for Hashem. Had they truly believed that the Golden Calf was some sort of god, they would not have melted away when Moses returned, and they would not have permitted him to destroy their new deity. Rather, their enthusiasm for the Golden Calf

was only because it was a substitute for their vanished leader; but once Moses was back they recognized that their allegiance to the new "god" had been a terrible and foolish mistake. Even the Jews who truly worshiped it as an idol were a tiny minority of only three thousand people, just about one half of one percent of the grown male population, and even they were the Egyptian rabble, *Eirev Rav*, that flocked to join the Jews when they left Egypt. These erstwhile Egyptians proclaimed when the new god emerged from the flames, "This is your god, O Israel." They did not refer to it as our god, because they were outsiders who were addressing the Jews.

What, then, was the reason for this outrageous sin? It began with an error of fact and mushroomed into a grievous misunderstanding of Israel's relationship with God. The people thought that Moses was dead (see v. 1) and they had been left without a leader and intermediary between themselves and God. They thought that just as they had addressed God through Moses when they needed salvation at the sea or when they had no food or water, and just as Moses had led them to Sinai and directed them in battle, so too they needed some tangible presence to take his place. This was not a denial of God; it was an erroneous belief that a Moses was needed to represent them before God and convey His teachings and beneficence to them. This is why Aaron acquiesced to them though he knew they were wrong. Since their error did not involve idolatry, he felt that it would be best for him to appear to yield until he could wean them from their mistake. This idea will be developed in the course of the chapter and the commentary.

Bals Halevi asserts that their error was one that, in a different form, is not uncommon even today. The people knew that their sacrificial service was performed by a specific person, Aaron, and in a specific place, the Tabernacle. They thought, therefore, that they had the right and the need to create another such vehicle for their service — in effect, to design their own "tabernacle" that would suit their needs, as they saw them. Here lay their mistake. Jews cannot custom-tailor their religion or their Sanctuary. The Tabernacle's specifications are based on Divine mysteries that are beyond human understanding, and it is impossible for anyone to use the Tabernacle, the Temple or any of the Torah's commandments as the prototype for a man-made religious practice.

1. בִּשְׁשׁ מִשָּׁה — *Moses had delayed*. The catastrophe of the Golden Calf was precipitated by a tragic error. Moses went up to Mount Sinai on the seventh of Sivan and said that he would be there for forty days and return in the morning. The people thought that the day of his ascent counted as the first

וַתִּקְהַל הָעָם עַל-אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוֹם | עֲשֵׂה-לָנוּ
 אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכוּ לִפְנֵינוּ כִּי-יָזָה | מִשָּׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר
 הָעֵלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יִדְעֵנוּ מַה-הָיָה לוֹ: וַיֹּאמֶר
 אֱלֹהִים אֶהְיֶה פָּרְקוֹ נִזְמִי הַזֹּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשִׂיכֶם בְּנֵיכֶם
 וּבִגְדֵיכֶם וְהִבֵּיאוּ אֵלָי: וַיִּתְּפְּרוּ כָּל-הָעָם אֶת-נִזְמֵי
 הַזֹּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ אֶל-אַהֲרֹן: וַיִּקַּח מִיָּדָם
 וַיִּצַּר אוֹתוֹ בַּחֲרָט וַיַּעֲשֶׂהוּ עֵגֶל מִסִּכָּה וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי
 יִשְׂרָאֵל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלֹךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיֵּרָא אֶהְיֶה
 נִיבֵן מִזִּבְחַ לִפְנֵי וַיִּקְרָא אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר חָג לַיהוָה מָחָר:
 וַיִּשְׁכְּבוּ מִמַּחֲרָת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּגָּשׁוּ שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם
 לֵאכָל וְשָׂתוּ וַיִּקְמוּ לַצַּחֲק: וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּךְ-רָד בִּי שַׁחַת עַמִּי אֲשֶׁר
 הָעֵלִית מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: סְרוּ מֵהָר מִן-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם

אשר ילכו לפנינו. אלוהים הרבה חייו להם (פסוקים פג:). בי זה משה האיש. כמין דמות משה (פ"א משה) הראה להם השטן עשאלים (אחוז) בחור רקיע הכהנים (ש"ר מלח: שבת פט:). אשר העלנו מארץ מצרים. והיה מורה לנו דרך אשר נעלה בה, עמה לריכוז חט לאלהות אשר ילכו לפנינו: (ב) באזני נשיכם. אמר אהרן בלבו הנשים והילדים חסות על תכשיטיהן שמה יתעבד הדבר ובחור כך יבא משה. והם לא המחיתו ופרקו מעל (פ"א מלח) עמלן (תנחומא כא): פרקו. לשון חוץ מנזרת פרק ליחיד, כמו ברכו מנזרת בדר: (ג) ויתפרקו. לשון פריקת משא, כשנעלם מלחמה נמלחו הם מפורקים מנזמיהם, ודיקדק"ר בלע"ז: את נזמי. כמו מנזמי. כמו כלאתי את העיר (לעיל ט:כט) מן העיר: (ד) ויצר אותו בחרט. יש לתרגמו בשני פנים. האחד ויצר לשון קשיה, בחרט ל' סודר, כמו והמספחות והחריטים וישעיה נגכ: ויצר ככרס כסף בשני חריטים (מלכים ב: כג): תרגום ויתקן. וה' ויצר לשון זורה, בחרט כלי אומנות החרטין, שחורטין וחרטין זו בזה כעט כעט סופר החרט אחרות בלחות ופנקסין, כמו וכתוב עליו בחרט אנוש (ישעיה תח). והוא ש"ל ולר יתיה בדיפא, לשון זיוף, הוא כלי אומנות שחורטין זו בזה אחרות וקדקדק שקורין בלע"ז וי"ל ומיפיל על ידו וחתמות: עגל מסבה. כיון שהשליכו לאור בזכר בלו מכשפי ערב רב שגלו עמהם ממלרים ועשאוהו בכשפים. ויש אומרים מיכה היה שם שילא מתוך דמוסי בנין שנחמטך זו במלרים, והיה בידו שם וסם שכסב זו משה עלה שור עלה שור להעלות ארונם של יוסף מתוך גילום, והשליכו לתוך הכור וילא העגל (תנחומא יט):

כ"ט

מסבה. לשון מתכת. ד"ל, קכ"ה קנטרין וזה היו בו כנימטריא של מסכה (ס:). אלה אלהיו. ולא נאמר אלה אלהינו. מלחן שערב רב שגלו ממלרים הם שנקלו על אהרן והם ששאוהו, ואח"כ הטעו את ישראל אחריו (ס:). (זה) וירא אהרן. שהיה בו רוח חיים, שנאמר כתבנית שור אוכל עשב (תהלים קנב), וראה שהלית מעשה שגן ולא היה לו פה לדחות לגמרי: ויבן מזבח. לדחוס: ויאמר חג לה' מחר. ולא היום, שאל יבא משה קודם שיעבדוהו, זהו פאטור. ומדרשו בויקרא רבה (יג) דברים הרבה ראה אהרן. ראה חור בן אחותו שהיה מוכיחם והרגוהו, וזה ויבן מזבח לפניו, ויבן מזבח לפניו (פסוקים ז). ועוד ראה ואמר מוטב שיתלה בי הסרחון ולא בדם. ועוד ראה ואמר אם הם בזים את המזבח זה מביא לרוב זה מביא אבן וגמלת מלחכתן עשויה בצת אחת, מתוך שאני בזיה אותו ומעטל במלחכתי בין כך ובין כך משה בל: חג לה'. בלבו היה לשמים. בטוח היה שיבא משה ויעבדו את המקום (ויק"ר ס:). (ו) וישכבומו. השטן זרם כדי שיחטאו: לצחק. יש בתשעה הוצ גלוי רסות, כמו שנאמר ללחך בי (בראשית לט:ו). ושיכוח דמים, כמו שנאמר יקומו נא הגערים וישחקו לפניו (שמואל ב: ביד), אף כאן הכרז חור (תנחומא כ:). (ז) וידבר. לשון קושי הוא, כמו וידבר אחס קשות (בראשית מב:ו): לך רד. רד מגדולתך, לא נחתי לך גדולה אלא בשבילם (ברכות לב). בלחיה שעה נתנה משה מפי ב"ר של מעלה (ש"ר מב:ו). שחת עמך. שחת העם לא נאמר אלא עמך, ערב רב שקבלת משלמך ויגייחם ולא מלכת כי, ואמרת טוב שידבקו גרים בשכינה, הם שחתו והשחיתו (ס: י:)

day of the forty, and therefore Moses would be back on the sixteenth of Tammuz. That was a mistake. Moses meant that he would be away for a full forty days and forty nights, which meant that he would be back on the seventeenth. When noon of the sixteenth came and went without Moses' return, the people became fearful. Satan seized the opportunity and created an illusion of darkness and turmoil, and showed them an image of a dead Moses being carried in heaven (Rashi).

Recanati explains that the spiritual level of the nation was so high after the revelation of the Ten Commandments that if Moses had come down bearing the Tablets, the goal of Creation would have been fulfilled and there would have been no more death or temptation to do evil, as we know it.

The world would have reverted to the stage of perfection that existed at the beginning of Creation. Satan, whose mission it is to tempt people to evil, fought this threat to his power and succeeded in deceiving the people.

אשר ילכו — That will go. This reference to the requested god is in the plural, implying that they desired many gods (Rashi).

This is not to say that the people denied the omnipotence of Hashem, for the rest of the verse makes clear that they wanted a replacement for Moses, whom they described as the one who had brought them up from Egypt. Since they obviously knew all along that Moses was not an independent redeemer, but the messenger of God, they could not possibly have thought that Moses would be replaced by a

The gathered around Aaron and said to him, "Rise up, make for us gods that will go before us, for Golden this man Moses who brought us up from the land of Egypt — we do not know what became Calf of him!"

² Aaron said to them, "Remove the rings of gold that are in the ears of your wives, sons, and daughters, and bring them to me."

³ The entire people removed the gold rings that were in their ears, and brought them to Aaron. ⁴ He took it from their hands and bound it up in a cloth, and fashioned it into a molten calf. They said, "This is your god, O Israel, which brought you up from the land of Egypt."

⁵ Aaron saw and built an altar before him. Aaron called out and said, "A festival for HASHEM tomorrow!"

⁶ They arose early the next day and offered up elevation-offerings and brought peace-offerings. The people sat to eat and drink, and they got up to revel.

God's ⁷ HASHEM spoke to Moses: "Go, descend — for your people that you brought up from Egypt Anger has become corrupt. ⁸ They have strayed quickly from the way that I have commanded them.

pantheon of deities to the exclusion of Hashem. Rather, they thought that God assigns powers and responsibilities to subordinate powers, as it were. In their view, Moses was one such power [others were the pillars of smoke and fire that led the nation (*Ramban*; *R' Bachya*); now they wanted other such surrogates of God. This philosophy, known as *שותף*, Partnership with God, is heretical, but it is not equivalent to idol worship (*Maharsha* to *Sanhedrin* 63a).

2-3. Aaron knew that they were grievously mistaken, but he calculated that if he defied them they would kill him, and if they did, that would make their sin and rebellion even worse. Indeed, Hur, whom Moses had assigned to share the leadership with Aaron in his absence, had resisted and been killed (*Rashi* to v. 6). Aaron, therefore, stalled for time. He asked for the gold jewelry of the women and children. He was certain that they would refuse to surrender it immediately, and by the time the rebels succeeded in seizing the gold, Moses would probably be back, squelching the panic. Aaron miscalculated, for the people were so enamored of the prospect of a new god that they had the gold in hand without delay (*Rashi*). This is a classic example of the power of crowd psychology, in which a mob is capable of excesses beyond the imagination of any of its individual members.

4. וַיַּעֲשֶׂה — And [he] fashioned it. Aaron bound up the gold and threw it into the fire [hoping that a shapeless mass would emerge, thus causing further delay until Moses' return], but the Egyptian sorcerers of the *Eirev Rav* exercised their occult powers to cause the calf to emerge (*Rashi*). Although Aaron did not fashion the calf in the literal sense, he is described as its maker since he was the one who threw the gold into the fire (v. 24), the act that resulted in the creation of the Golden Calf (*Or HaChaim*).

5. Again, Aaron played for time. He built an altar for a major religious festival the next day, in the hope that their enthusiasm would dissipate or that Moses would be back. He specified that the festival would be for HASHEM, not the calf, for his real, though hidden, intention was that when Moses returned with the Tablets there would indeed be a joyous celebration (*Rashi*). According to *Sforno*, he mentioned Hashem as a rebuke to the rebels.

6. לְרַעֲוָה — To revel. The term implies the three cardinal sins of idolatry, licentiousness, and murder. In addition to their worship of the Golden Calf, they committed immoral acts and they had murdered Hur, who attempted to restrain them (*Rashi*). This was the nadir of the tragic episode, the point at which error turned to wantonness.

7-10. God's anger. With the spiritual downfall of his people, Moses was dismissed from his lofty perch, for he had been elevated to a heavenly status only for Israel's sake; now that they had become unworthy, God ordered him to descend from Sinai (*Rashi*). It is a general rule of Jewish leadership that the merit of the community is indispensable to the success of those who serve it. As the Sages teach, "the merit of the community's forefathers aids them, and their righteousness [i.e., that of the forefathers] endures forever" (*Avos* 2:2).

It is true, as noted above [introduction to vs. 1-6], that the original intent in making the calf was not to worship it as a god, that the initiators of the project were the *Eirev Rav*, and that only an infinitesimal proportion of Jews actually worshiped it. However, the sin was most grievous, nonetheless. As is clear from verse 27, there were Jews, few though they were, who were guilty of idolatry. The rest of the people did not resist the *Eirev Rav* or the Jewish worshipers. This constituted either silent acquiescence or lack of faith, which was a condemnation of the nation as a whole.

Had God sent Moses back to the nation a day sooner, this tragedy would have been prevented, but He did not do so because the events of the previous day did not constitute idolatry, as explained above (*Ramban*). Or *HaChaim* contends that God did not send Moses back before the situation deteriorated because the Divine word had declared that he would be atop the mountain for forty days and forty nights (24:12, 18), and God's word is inviolate, or because the full extent of God's teachings to him required a full forty days.

7. רַעֲוָה — Your people. This was an implied rebuke to Moses, as if to say, "Those who caused the sin are your people, the Egyptian *Eirev Rav*, whom you accepted without consulting God" (*Rashi*).

עָבְדוּ לָהֶוֶן עַגֹּל מִתְּכָא וּסְגִידוֹ לַהֲנֹכְחוֹ
 לֵה נֶאֱמָרוּ אֲלֵיךְ דִּחְלִיתָ יִשְׂרָאֵל דִּי
 אֶסְקֹף מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם: טוֹאֲמַר יי
 לְמִשְׁה גְּלִי קְדָמִי עָמָא דְּהָרִין וְהָא עָמָא
 קִשְׁי קָרֵל הוּא: יוֹכְעֵן אֲנָח בְּעוֹתֵךְ מִן
 קְדָמִי וְיִתְקַף רִגְוִי בְּהוֹן וְאַשְׁצוֹנוּ וְאַעְבְּד
 יִתֵּךְ לְעַם סְגִי: יא וְצִלִּי מִשְׁה קְדָם יי
 אֱלֹהֵה נֶאֱמַר לְמָא יי יִתְקַף רִגְוִי בְּעַמְךָ
 דִּי אֶפְקֵתָא מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּחִיל רַב
 וּבִידָא תְּקִיפָא: יב לְמָא יי מִירוֹן מִצְרָאִי
 לְמִמֵּר בְּבִישְׁתָּא אֶפְקֵנוּ לְקֻטְלָא יִתְהוֹן
 בִּינֵי טוֹרִיָּא וְלִשְׁצִיּוּתְהוֹן מַעַל אִפִּי
 אֶרְעָא תוֹב מִתְּקוֹף רִגְוִי וְאַחֲבִי מִן
 בִּישְׁתָּא דְּמִלְלָתָא (יג) דְּחֻשְׁבָּתָא
 לְמַעְבַּד לְעַמְךָ: יד אֲדָכֵר לְאַבְרָהָם
 לְיִצְחָק וְלִישְׂרָאֵל עַבְדֵּיךְ דִּי קִימְתָּא
 לָהֶוֶן בְּמִימְךָ וּמִלְלָתָא עֲמִהוֹן אֶסְגִּי יִת
 בְּנִיכּוֹן בְּכּוֹכְבֵי שְׁמַיָּא וְכָל אֶרְעָא הָדָא
 דִּי אֶמְרִית אֲתוֹן לְבְנִיכּוֹן וְיִחְסְנוֹן לְעַלְמָ:
 יו וְתוֹב יי מִן בִּישְׁתָּא דִּי מְלִיל לְמַעְבַּד
 לְעַמְךָ: טו וְאַתְפְּנִי וְנַחַת מִשְׁה מִן טוֹרָא
 וְתַרְרִין לִחְסִי סְהִידוּתָא בִּידָא לִחְסִי כְּתִיבִין
 מִתְּרִין עַבְדֵּיהוֹן מְבָא וּמְבָא אֲנוֹן
 כְּתִיבִין: טו וְלִחְסִי עוֹבְדָא דִּי אֲנוֹן
 וּכְתָבָא כְּתָבָא דִּי הוּא מִפְּרִשׁ

עָשׂוּ לָהֶם עֹגֶל מִסֶּכֶה וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ-לוֹ וַיִּזְבְּחוּ-לוֹ וַיֹּאמְרוּ
 אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵעֵלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:
 ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה רְאִיתִי אֶת-הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עִם-
 י קֹשֶׁה-עַרְף הוּא: וְעַתָּה הִנֵּיחָה לִי וַיִּחַר-אַפִּי בָהֶם וְאֶבְלַם
 יא וְאַעֲשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי גָּדוֹל: וַיַּחַל מֹשֶׁה אֶת-פָּנָיו יְהוָה
 יב אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר לָמָּה יְהוָה יַחַרְה אַפְּךָ בְּעַמְּךָ אֲשֶׁר
 הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה: לָמָּה
 יאֲמָרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר בְּרָעָה הוֹצִיאָם לְהַרְגָם אֹתָם בְּהָרִים
 וּלְכַלֵּתָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה שׁוֹב מִחֲרוֹן אַפְּךָ וְהִנָּחָם
 יג עַל-הָרָעָה לְעַמְּךָ: זָכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִישְׂרָאֵל
 עַבְדֶּיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ וַתְּדַבֵּר אֱלֹהִים אֲרָבָה
 אֶת-זֶרְעֲכֶם בְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל-הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר
 יד אָמַרְתִּי אֲתוֹן לְזֶרְעֲכֶם וְנָחֳלוּ לְעַלְמָ: וַיִּנָּחֶם יְהוָה עַל-
 הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ:

טו וַיִּפֹּן וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן-הָהָר וּשְׁנֵי לַחַת הָעֵדֻת בְּיָדוֹ לַחַת
 טז כְּתָבִים מִשְׁנֵי עֲבָרֵיהֶם מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתָבִים: וְהִלַּחַת
 מַעֲשֶׂה אֱלֹהִים הַמָּה וְהַמְּכָתֵב מִכְּתָב אֱלֹהִים הוּא חֲרוּת

כ"ט

רגלים אינו שומד לפניך בשעת כעסך ק"ו לכסא של רגל אחד (וכרבות לב): אשר
 נשבעת להם בך. לא נשבעת להם בדבר שהוא כלה, לא בשמים ולא בזהב, ולא
 בהרים ולא בגבעות, אלא כך שאתה קיים, ושנעתך קיימת לעולם (ס"א) וכן
 שנעתך מתקיים, שנאמר (לזכרונם) כי נשבעתי נאם ה' (בראשית כג:טז), ולינח
 נאמר והקיימתי את השבעת אשר נשבעתי לזכרונם אביך (שם כג:), וליטעק
 נאמר אני אל שדי פרה ורבה (וגו') (שם לה:א) נשבע לו באל שדי (ש"ר מד:כג):
 (טו) משני עבריהם. היו האותיות נקראות, ומעשה נסים היה (שבת קד:). (טז)
 מעשה אלהים המה. כמשמעו, הוא ככבודו עשאו. ד"א, כלשם האומר לחביו
 כל עסקיו של פלוני במלאכה פלונית, כך כך שעשעיו של הקב"ה בתורה (תנחומא
 טז): חרות. לשון חרט וחרט אחד הוא, שניהם לשון חיוק, אנטלי"ר בלש"ן:

(ט) קשה עורף. מחזירין קשי ערפס לנגד מוכיחיהם וממאניס (לשמות): (ז) הניחיה
 לי. עדיין לא שמענו שהתפלל משה עליהם והוא אומר הניחיה לי. אלא כאן פתח לו
 פתח והודיעו שהדבר חלו בו, שאם יתפלל עליהם לא יכלם (ש"ר מד:כט): (יא) למה
 ה' יחרה אפך. כלום מתקבל אלא חכם בחכם גבור בגבור: (יב) והנחם. התעשם
 מחשבה אחרת להשיב להם: על הרעה. אשר שכתב להם: (יג) וזכור לאברהם.
 אם עברו על עשרת הדברות, אברהם אביהם נתנסה בעשר נסיונות ועדיין לא קבל
 שכרו. תהיה לו, ויאלו עשר בעשר (ש"ר מד:ד): לאברהם ליצחק ולישראל. אם
 לשפרה הם, וזכור לאברהם שמסר עצמו לישרף ענין בלור כשדים. אם להריגה,
 וזכור ליצחק שפסע נוארו לעקידה. אם לגלות, וזכור ליעקב שגלה לחרן (שם מד:ה).
 ואם אינן נעלין בזכותן, מה אהה אומר לו ואעשה אותך לגוי גדול, אם כסא של שלש

9. *It is a stiff-necked people.* This is the familiar simile for stubbornness, referring to one whose neck is too stiff to turn; consequently, he will never look backward once he has embarked on a course (*Ibn Ezra; S'forno*). Such a person will refuse to listen to criticism or admit a mistake. This was the trait that nearly doomed Israel. Even after describing their sin in the starkest terms (v. 8), God did not say that they should be destroyed; error can always be corrected if the will is there. But if the people are too stubborn to listen to reason, what hope is there for them?

10. *Desist from Me.* But Moses had not even responded to God's indictment of Israel; from what was he to desist? God was implying to Moses that Israel's fate was in his hands, for he had the power to pray for their salvation

— which he did immediately (*Rashi*). Until then, Moses apparently felt that Israel's sin was so great that he had no right to pray for them. Since the Jews had never committed a sin of this magnitude, Moses could not have known that prayer was an appropriate or even possible response.

11-14. *Moses' successful prayer.* According to *Ibn Ezra*, this passage is not in chronological order, for Moses would not have prayed for Israel while it still harbored an idol in its midst. Rather, he prayed after he returned to the people and destroyed the *Eigel*, but the Torah mentions it here because the reason he prayed later was in response to God's implication in the previous verse that it was up to him to save the nation. *Ramban* disagrees. Having been told that the nation faced imminent destruction, he had to intercede immediately. Moses' opening question, however, was seem-

They have made themselves a molten calf, prostrated themselves to it and sacrificed to it, and they said, 'This is your god, O Israel, which brought you up from the land of Egypt.'"⁹ HASHEM said to Moses, "I have seen this people, and behold! it is a stiff-necked people."¹⁰ And now, desist from Me. Let My anger flare up against them and I shall annihilate them; and I shall make you a great nation."

Moses' Successful Prayer ¹¹ Moses pleaded before HASHEM, his God, and said, "Why, HASHEM, should Your anger flare up against Your people, whom You have taken out of the land of Egypt, with great power and a strong hand? ¹² Why should Egypt say the following: 'With evil intent did He take them out, to kill them in the mountains and to annihilate them from the face of the earth?' Relent from Your flaring anger and reconsider regarding the evil against Your people. ¹³ Remember for the sake of Abraham, Isaac, and Israel, Your servants, to whom You swore by Yourself, and You told them, 'I shall increase your offspring like the stars of heaven, and this entire land of which I spoke, I shall give to your offspring and it shall be their heritage forever.'"

¹⁴ HASHEM reconsidered regarding the evil that He declared He would do to His people.

Moses Descends ¹⁵ Moses turned and descended from the mountain, with the two Tablets of the Testimony in his hand, Tablets inscribed on both their sides; they were inscribed on one side and the other. ¹⁶ The Tablets were God's handiwork, and the script was the script of God, engraved

ingly incongruous, implying that the outrage of the *Eigel* was not ample reason for God to be angry. *Ramban* explains that since the Exodus included a remarkable display of God's Attribute of Mercy on behalf of Israel and His Attribute of Judgment on behalf of Egypt, it was not proper for Him to turn His judgment against Israel just when they needed His mercy.

Or *HaChaim* comments that Moses' prayer appealed to God to find some way other than annihilation to deal with the sin. He made four points that, in combination, pacified God's anger: The nation was *His*, and if they were to disappear, the loss would be *His*; by taking them out of Egypt, He had designated them as the means to make His sovereignty known to the world; the Egyptians should not be given an opening to deride God's feat in liberating Israel; and, finally, the merit of the Patriarchs and God's oath to them should be enough to save Israel.

13. . . זָכַר — *Remember* . . . If they have violated the Ten Commandments, think of Abraham who endured ten tests for the sake of Your glory. If the people deserve to be destroyed by fire, think of Abraham who let himself be thrown into a blazing furnace for Your sake. If they deserve the sword, think of Isaac who stretched out his neck on the altar of the *Akeidah*. If they deserve to be exiled, think of Israel (Jacob) who was exiled to charan, under Laban (*Rashi*).

כָּךְ — *By Yourself*. [To strengthen the veracity of an oath, it is taken on something sacred, such as a Torah Scroll, or the oath-taker will say, "I swear by the Name of God," or "by my life." Thus Moses now made the following point to Hashem:] You expressed Your oath to the Patriarchs not by means of transitory items, or even by heaven and earth, all of which it is in Your power to bring to an end. You swore by Your own essence — thus Your oath to the Patriarchs remains valid for eternity (*Rashi*).

וַיִּנָּחֵם ה' — *HASHEM relented*. God relented from His intention to destroy the nation immediately and replace it with Moses, but this does not mean that the sin of the Golden Calf was forgotten. To the contrary, as we will see below, those who worshiped it as an idol were put to death, Moses led the people in repentance, he went back to Mount Sinai to pray on their behalf continuously for forty days, and even after all of that, the residue of that sin remains with us.

15-19. Moses smashes the Tablets. The passage describes poignantly the conflict facing Moses. On the one hand he held the Tablets that were incomparably sacred, that were the physical embodiment of the word of God; on the other hand he encountered a people that had demonstrated itself unworthy of receiving them. He resolved the contradiction by smashing the Tablets in the sight of the people — a spectacle that shocked them into recognition of the enormity of their sin.

15. . . כְּתֻבִּים — *Inscribed* . . . The very manner in which the Tablets were inscribed was *testimony* to their Divine origin, for even though they were inscribed through and through, on *both their sides*. The writing was miraculous in two ways: It was not reversed on either side, and, as the Sages teach (*Shabbos* 104a), the middle of the letters כ and the final כ remained suspended in mid-air (*Or HaChaim*).

16. חֲרוּת — *Engraved*. The Sages teach that this word can be pronounced חֲרִיּוּת, *freedom*, as if the verse is saying that the Jew's path to freedom is inscribed on the Tablets. This teaches that the only truly free person is one who engages in the study of the Torah (*Avos* 6:2). The only real freedom is to live as God created man to live. Otherwise, one is subject to his own passions, the mores of society, or the despotism of dominant or fashionable cultures.

על לוחיא: "וישמע יהושע ית קל עמא
בד מייבבין ואמר למשה קל קרבא
במשריתא: "ויאמר לא קל גברין
דנצחין בקרבא ואף לא קל חלשין
דמתברין קל דמתכין אנא שמע:
י ויהי כד קריב למשריתא ונחא ית
עגלא וחנגין ותקיף רוגא דמשה ורמא
מידוהי ית לוחיא ותבר יתהון בשפול
טורא: כ ונסיב ית עגלא די עברו ואוקר
בגורא ושף עד דהנה דקין ודרא על
אפי מיא ואשקי ית בני ישראל:
כא ואמר משה לאהרן מה עבר לך עמא
הדן ארי איתיתא עלוהי חובא רבא:
כב ואמר אהרן לא יתקף רוגא דרבוני
את ידעת ית עמא ארי בביש הוא:
כג ואמרו לי עבר לנא דחלן די יתבון
דקמנא ארי דין משה גברא די אסקנא
מארעא דמצרים לא ידענא מה הנה
לה: כד ואמריה לחון למן דהבא פריקו
ויהבו לי ורמיחה בגורא ונפק עגלא
הדן: כה ונחא משה ית עמא ארי
בטיל הוא ארי בטלונא אהרן לאפקא
(כא לאסבוחתהון) שום ביש דלריהון:

י על-הלכות: וישמע יהושע את-קול העם ברעה ויאמר
יח אל-משה קול מלחמה במחנה: ויאמר אין קול ענות
גבורה ואין קול ענות חלושה קול ענות אנכי שמע:
יט ויהי כאשר קרב אל-המחנה וירא את-העגל ומחלת
ויהי-אף משה וישלך מידו את-הלחת וישבר אתם
כ תחת ההר: ויקח את-העגל אשר עשו וישרף באש
ויתחן עד אשר-דק ויזר על-פני המים וישק את-בני
כא ישראל: ויאמר משה אל-אהרן מה-עשה לך העם
כב הזה כיהבאת עליו חטאה גדלה: ויאמר אהרן אל-
יחר אף אדני אתה ידעת את-העם כי ברע הוא:
כג ויאמרו לי עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כיה
משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה-
כד היה לו: ואמר להם למי זהב התפרקו ויתנו-לי
כה ואשלכהו באש ויצא העגל הזה: וירא משה את-
העם כי פרע הוא כי-פרעה אהרן לשמצה בקמיהם:

רע"ו

נדונו ס. אס יס עדים והתראה, בסיף, כמשפט אנשי עיר הנדחת שכן מרובין. עדים
בלא התראה, במגפה, שנאמר ויופף ה' את העם (לחלן פסוק לה). לא עדים ולא התראה,
בהדיוק, שדקוק המים ולבו פטניהם (ויפא סו:). (בא) מה עשה לך העם. כמה
יטורים סבלת שיסרוך עד שלא תביא עליהם חטא זה: (כב) כי ברע הוא. בדרך רע
הס הולכין תמיד ובנסיונות לפני המקום: (כד) ואומר להם. דבר אחד, למי זהב
לכד, והס מהכו והתפרקו ויתנו לי: ואשלכהו באש. ולא ידעתי שאלה העגל
הזה, ויצא: (כה) פרע. מגולה, נתגלה שמו וקלטו, כמו ופרע את ראש האשה
(במדבר הייח): לשמצה בקמיהם. להיות להם הדבר הזה לגנות כפי כל הקמים

17-18. Joshua, Moses' loyal servant and student, did not leave the foot of Mount Sinai during the entire forty days that Moses was away. It was not merely that he chose to follow Moses dutifully wherever he went; the point was that Joshua — more than any other Jew — truly belonged in the closest possible proximity to his teacher. As proof of this, the Talmud teaches that the manna of each individual fell at the place where he belonged. Thus, if there was a dispute regarding the ownership of a slave, Moses settled it by seeing at which master's tent the slave's manna appeared. During these forty days, Joshua's manna fell for him at the foot of Sinai, proving that he alone belonged with Moses [and thus alluding to his future role as Moses' successor] (Yoma 76a).

ברעה — *In its shouting*. The sound of celebration around the *Eigel* was so loud that it was heard even at the foot of the Sinai. Joshua heard, but mistook it for a response to an aggressive attack. Moses corrected him, saying that it was clear from the sound that the noise represented something else entirely. *Ramban* cites a Midrash that Moses' answer was an implied rebuke to Joshua, as if to say that the future

(יז) ברעה. בהריעו, שהיו מריעים ושמחים ולוחקים (ס"א ולועקים: (יח) אין קול ענות גבורה. אין קול הזה נראה קול עניינים גבורים הלועקים נלחון. ולא קול חלשים שלועקים ווי או ניסה: קול ענות. קול חרופין וגדופין המענין את נפש שומעין כשנאמרין לו (ס"ד מחלח): (יט) וישלך מידו וגו'. אחר, מה פסח שהוא אחד מן המלות חמרה חורה כל בן נכר לא יחלל בו (לעיל יב:ג), החורה כולה כאן וכל ישראל משומדים ואחמנה להם (שבת פו:). תחת ההר. לרגלי ההר: (כ) ויזר. לשון נפתח. וכן יזורה על נהר גפרית (איוב יח:טו). וכן כי חנם מורה הרשע (משלי לח:ו) שזרין בה דגן וקטניות: וישק את בני ישראל. תכחין (נדקס כסוטות ע"ז מד.). שלם מיתות

leader of Israel must be able to detect the people's mood by the way they sound (*Ramban*).

It was a sound that was distressing to Moses, because it indicated that the people were enjoying and celebrating the blasphemous and immoral behavior to which they had sunk as they sang and gyrated around their new god (*Rashi*). Indeed, *Sforno* (to v. 19) comments that it was the rejoicing that most disturbed Moses. He despaired of changing and perfecting people who were wildly enjoying sin.

19. את-הלחת . . . וישלך — *He threw down the Tablets*. It is astounding that someone of Moses' awesome stature would destroy God's handiwork out of pique, no matter how justified his anger. Clearly he knew that he had to do so; following are some of the reasons offered for his decision: — Moses reasoned that if it is forbidden for a heretic to eat the *pesach*-offering (12:43), surely a nation of heretics [meaning the masses of the nation that stood by complacently in the face of organized idolatry] cannot be given the entire Torah (*Rashi* from *Shabbos* 87a). *Gur Aryeh* adds that this reasoning applied only to Israel before they received the commandments in the form of the Tablets; once the Torah

on the Tablets.

¹⁷ Joshua heard the sound of the people in its shouting, and he said to Moses, "The sound of battle is in the camp!"

¹⁸ He said, "Not a sound shouting strength nor a sound shouting weakness; a sound of distress do I hear!"

Moses
Smashes
the Tablets ¹⁹ It happened as he drew near the camp and saw the calf and the dances, that Moses' anger flared up. He threw down the Tablets from his hands and shattered them at the foot of the mountain. ²⁰ He took the calf that they had made and burned it in fire. He ground it to a fine powder and sprinkled it over the water. He made the Children of Israel drink.

²¹ Moses said to Aaron, "What did this people do to you that you brought a grievous sin upon it?"

²² Aaron said, "Let not my master's anger flare up. You know that the people is disposed toward evil. ²³ They said to me, 'Make us a god that will go before us, for this man Moses who brought us up from the land of Egypt — we do not know what became of him.' ²⁴ So I said to them, 'Who has gold?' They removed it and gave it to me. I threw it into the fire, and this calf emerged."

²⁵ Moses saw the people, that it was exposed, for Aaron had exposed them to disgrace among those who rise up against them.

was given, however, heresy and lack of faith do not free Jews from their responsibilities to carry out the commandments. — God commanded him to smash them (*Avos d'R' Nassan* 2:3).

— Given the size and weight of the Tablets, it was only through a miracle that Moses could carry them. When he came within sight of the sinful revelry, the letters of the Tablets floated back to heaven, and the stone without its holiness became unbearably heavy. This was a sign to Moses that they should be broken (*Yalkut* 393).

— The Tablets signified a new and higher stage in Israel's spiritual standing, one that would be reflected in its physical life, as well. The Tablets represented freedom from the Evil Inclination and from the Angel of Death, because at Sinai Israel had elevated itself to the level of Adam before his sin. Now, with the *Eigel*, the earlier condition of spiritual weakness had returned, making it impossible for them to have the Tablets (*Or HaChaim*).

R' Yaakov Kamenetsky offers an insight into why Moses smashed the Tablets only after seeing the people dancing around the idol. When he first heard that the Jews had made themselves a Golden Calf, he tried to give them the benefit of the doubt. A huge nation felt stranded in the Wilderness — what would they feed their children the very next morning? Without a leader and an intermediary to God, how would they survive? Surely, he thought, they made the idol only out of desperation and wished they had not been forced to do so. But when he saw them dancing, he realized that they had not done so reluctantly at all — they *enjoyed* their worship of the idol! Then he realized that there could be no justification for their deed and they did not deserve to have the Tablets.

20-29. Atonement. Moses had to rid the nation of its sin before he could beseech God to let them regain the Tablets and the spiritual role they had forfeited. First he had to purge the nation of the sinners, who, though relatively few,

had had an influence on the nation as a whole.

20. וַיִּשְׁקוּ — He made [them] drink. There were three categories of sinners and hence corresponding categories of punishments (*Yoma* 66b): (a) Those who had been warned by witnesses not to serve the idol and did so anyway were liable to a judicially imposed death by the sword (vs. 26-28); (b) those who did so intentionally before witnesses, but had not been warned — and therefore could not be punished by the court — died in a plague (v. 35); (c) the punishment of the rest of the people is described here. The unfaithfulness of this last group to God was like that of an adulterous wife, so Moses imposed upon them a test like that given a *sotah*, a wife accused of adultery (see *Numbers* 5:16-28). He had them drink from water mixed with the particles of the ground-up Golden Calf (*Avodah* 44a). Only those who had worshiped it died, like the *sotah* who was guilty of the charge (*Rashi*).

21. Moses turned to Aaron, appalled that Aaron could have brought such a calamity upon the people. "What suffering did they impose on you to force you to do it to them?" (*Rashi*). "What did they do to cause you to hate them so that you did this to them?" (*Ramban*). "Granted that you may have had no choice but to make the *Eigel*, but the worst part of the sin was that they rejoiced with it, and that happened because you proclaimed a festival (v. 6). Why did you have to compound the sin by causing them to celebrate it?" (*Sforno*). "Granted that — because you were making an idol for others, not yourself (see above) — you were not required to die rather than comply, but still, to make an idol is liable to lashes. How could you have done it?" (*Or HaChaim*). "Your sin against God is given to repentance and atonement, but you were also guilty of a sin against people; only they can forgive you for that" (*Oznaim LaTorah*).

22-25. First, Aaron put the sin into the perspective that the long years of exposure to Egyptian idolatry had predisposed the nation toward such disgraceful behavior. Then he re-

כֹּה וַיַּעֲמֵד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לִיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימוּ אִישׁ-חֲרָבוֹ עַל-יָרֵכוֹ עֲבְרוּ וְשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לְשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה וְהָרְגוּ אִישׁ-אֶת-אָחִיו וְאִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת-קָרְבוֹ: וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי-לֵוִי כְדִבְרֵי מֹשֶׁה וַיָּפֹל מִן-הָעָם בַּיּוֹם כְּשֶׁלֹּשֶׁת אֲלָפֵי אִישׁ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מָלְאוּ יָדְכֶם הַיּוֹם לַיהוָה כִּי אִישׁ בָּבְנוּ וּבָאָחוּי וְלָתַת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה: וַיְהִי מִמַּחֲרַת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם אַתֶּם חֲטַאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה וַעֲתָה אֶעֱלֶה אֶל-יְהוָה אוּלִי אֲכַפְּרָה בְּעֵד חֲטַאתְכֶם: וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל-יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲנִי חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהִי זָהָב: וַעֲתָה אִם-תִּשָּׂא חֲטַאתָם וְאִם-אֵין מַחְנִי נָא מִסַּפְרְךָ אֲשֶׁר כְּתִיבָתָ: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר חֲטָא-לִי אֶמְחֶנּוּ מִסַּפְרִי: וַעֲתָה לֵךְ וְאִנְחָה אֶת-הָעָם אֶל אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מַלְאָכִי יֵלְךָ לִפְנֵיהֶם וּבַיּוֹם פִּקְדִי וּפִקְדָתִי עֲלֵהֶם חֲטַאתָם: וַיִּגַּף יְהוָה אֶת-הָעָם עַל אֲשֶׁר לֹא עָשׂוּ אֶת-הַעֲגֹל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱהֲרֹן: וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּךְ עֲלֶה מִזֶּה אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הִעֲלִיתָ

כֹּה וַיַּעֲמֵד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לִיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימוּ אִישׁ-חֲרָבוֹ עַל-יָרֵכוֹ עֲבְרוּ וְשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לְשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה וְהָרְגוּ אִישׁ-אֶת-אָחִיו וְאִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת-קָרְבוֹ: וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי-לֵוִי כְדִבְרֵי מֹשֶׁה וַיָּפֹל מִן-הָעָם בַּיּוֹם כְּשֶׁלֹּשֶׁת אֲלָפֵי אִישׁ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מָלְאוּ יָדְכֶם הַיּוֹם לַיהוָה כִּי אִישׁ בָּבְנוּ וּבָאָחוּי וְלָתַת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה: וַיְהִי מִמַּחֲרַת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם אַתֶּם חֲטַאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה וַעֲתָה אֶעֱלֶה אֶל-יְהוָה אוּלִי אֲכַפְּרָה בְּעֵד חֲטַאתְכֶם: וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל-יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲנִי חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהִי זָהָב: וַעֲתָה אִם-תִּשָּׂא חֲטַאתָם וְאִם-אֵין מַחְנִי נָא מִסַּפְרְךָ אֲשֶׁר כְּתִיבָתָ: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר חֲטָא-לִי אֶמְחֶנּוּ מִסַּפְרִי: וַעֲתָה לֵךְ וְאִנְחָה אֶת-הָעָם אֶל אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מַלְאָכִי יֵלְךָ לִפְנֵיהֶם וּבַיּוֹם פִּקְדִי וּפִקְדָתִי עֲלֵהֶם חֲטַאתָם: וַיִּגַּף יְהוָה אֶת-הָעָם עַל אֲשֶׁר לֹא עָשׂוּ אֶת-הַעֲגֹל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱהֲרֹן: וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּךְ עֲלֶה מִזֶּה אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הִעֲלִיתָ

*חרי טעמי

רש"י

אין, מחנני. וזה מקרא קצר, וכן הרבה: מספרך. מכל התורה כולה, שלא יאמרו עלי שלא ייחייב כדאי לנקש עליהם רחמים: (ולד) אל אשד דברתי לך. יש כאן לך אל דבור במקום אליך. וכן לדבר לו על אדוניהו (מלכים א' כ"ט): הנה מלאכי. ולא אני: ובימים פקדי וגו'. עתה משמתי אליך מלכותי יחד. וחמדי חמדי כשאפיקוד עליהם עונותיהם ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עס אשר העונות. ואין פורענות בלא על ישראל שאין בה קצת מפרעון עון העגל (סנהדרין קכ'): (לה) ויוגף ה' את העם. מיתה בידי שמים לעדים בלא התראה (יומא סו:): (א) לך עלה מזה. ח"י גבוהה מכל הארצות (ובאים גדי) לך נאמר עלה. ד"א כלפי שאמר לו בשעת הכעס לך רד (לעיל לב:): ח"ל בשעת רעון לך עלה (וחמאכו כו): אתה והעם. כאן לא נאמר

עליהם: (כו) מי לה: אלי. יבא אלי: כל בני לוי. מכאן שכל השבט כשר (יומא סו:): (כו) בה אמר וגו'. והיו חמר. וזבח לאלהים יחסר (לעיל כ"ט:). כך שניה במכילתא: אחיו. מחמו, והוא ישראל (יומא סו:): (כט) מלאו ידכם. חסר ההורגים חוסר, בדבר זה חסרונם להיות הכנים למקום: כי איש. מכס ימלא ידו בבגד ובאחיו: (ל) אכפרה בעד חטאתכם. חסר כופר וקטן וסמימה לנגד חטאתכם להכדיל בניכם וכן החטא: (לא) אלהי זהב. חסר הוא שגרמת להם, שהשפעת להם זהב וכל חפסם, מה יעשו שלא יחטאו. משל למלך שהיה מאכיל ומשקה את בנו ומקטרו וחולה לו כיס בלאחריו ומעמידו בפחם בית זנות, מה יעשה הבן שלא יחטא (זכרות לב:): (לב) ועתה אם תשא חטאתם. הרי טוב, איני חומר לך מחנני: ואם

viewed their demand and his attempt to stall for time. Although Aaron did not wish to describe the catalogue of sins that ensued, Moses had already seen enough. Aaron had exposed the shame of the people, for not only the sinners were at fault, but those whose failure to respond had made it possible. This revealed the ignominy of the nation, for they had been disloyal to God and Moses.

26. מי לה: אלי — *Whoever is for HASHEM, join me!* Moses asked the Jews to make a decision and stop straddling the fence. Their response showed the depth of their spiritual fall, for only the Levites stepped forward; though the rest of the people were loyal to God, they would not dedicate themselves uncompromisingly to His service. *Haamek Davar* accounts for the relatively poor response to Moses' plea. By calling upon these volunteers to carry out death sentences

against the idolaters, Moses was about to expose them to great physical danger. Only those who were absolutely loyal to God would receive Divine protection, and the Levites were the only ones confident enough to accept the risk.

27. בה-אמר ה' — *So said HASHEM.* Moses referred to 22:19, which says that those who bring offerings to idols will be destroyed (*Rashi*). Alternatively, Moses meant that when God agreed not to destroy the nation, He said that the overt idolaters must be executed (*Ramban*).

Moses now commanded the Levites to kill the guilty parties, regardless of who they were — even if it meant that they would have to execute close relatives. *Sforno* comments that this would give the rest of the people a chance to atone for their sin of apathy in having permitted the sinners to go unmolested; now they would permit the Levites to

²⁶ Moses stood at the gateway of the camp, and said, "Whoever is for HASHEM, join me!" — and all the Levites gathered around him. ²⁷ He said to them, "So said HASHEM the God of Israel, 'Every man, put his sword on his thigh and pass back and forth from gate to gate in the camp. Let every man kill his brother, every man his fellow, and every man his near one.'"

²⁸ The Levites did as Moses said, and about three thousand men of the people fell that day. ²⁹ Moses said, "Dedicate yourselves this day to HASHEM — for each has opposed his son and his brother — that He may bestow upon you a blessing, this day."

³⁰ On the next day, Moses said to the people, "You have committed a grievous sin! And now I shall ascend to HASHEM — perhaps I can win atonement in the face of your sin." ³¹ Moses returned to HASHEM and said, "I implore! This people has committed a grievous sin and made themselves a god of gold. ³² And now if You would but forgive their sin! — but if not, erase me now from Your book that You have written."

³³ HASHEM said to Moses, "Whoever has sinned against Me, I shall erase from My book.

³⁴ Now, go and lead the people to where I have told you. Behold! My angel shall go before you, and on the day that I make My account, I shall bring their sin to account against them."

³⁵ Then HASHEM struck the people with a plague, because they had made the calf that Aaron had made.

33 ¹HASHEM spoke to Moses, "Go, ascend from here, you and the people whom you brought up

carry out the judgment — also unmolested.

29. מלאו ידכם — *Dedicate yourselves.* By their courage and loyalty, the Levites earned the right to replace the firstborn and be designated as God's chosen tribe, which would serve Him in the Temple (*Rashi*).

Moses called upon the Levites to carry on the task they began that day — to serve God bravely and unselfishly, even when it meant standing against guilty parties who were loved ones. To do that, no special title is necessary. When God's service is derided, it is the responsibility of everyone to take up the cudgels and fight for principle. Moreover, no one can battle for God unless he maintains within his family and dear ones the same standards that he demands of others. Thus Moses emphasized that the greatness of the Levites lay in their readiness to move even against their closest relatives, if necessary (*R' Hirsch*).

30-35. Moses prays. Moses' first priority had been to prevent the threatened destruction of the people, but his ultimate goal was to regain their chosen status. Now that the nation had rid itself of the overt sinners, Moses could go back to Mount Sinai and pray for forgiveness.

31. זהב — *Of gold.* By stressing that the idol was made of gold, Moses implied a defense of the Jews. God had given them so much gold when they left Egypt that the temptation to sin was unbearable. Had God not given them the gold, they would not have sinned (*Rashi*).

32. ועתה — *And now.* Moses, the loyal and loving leader of Israel, "confronted" God, as it were: "If You forgive Israel, good! But if not, take my life and remove any mention of me from the Torah, for I cannot be a leader who failed to gain mercy for his people" (*Rashi*). According to *Sforno*, Moses was saying, "Whether or not You forgive them, take

away my personal merits from Your ledger and assign them to the credit of Israel."

34. ועתה לך יצא — *Now, go and lead.* In his appeal that God forgive Israel's sin completely, Moses had said, "Now" (*v. 32*). God now used the same term in telling him that this could not and need not be, for the sin had been committed and its effects could not be completely erased. Nevertheless, Moses would lead them to *Eretz Yisrael*. Instead of God's clearly obvious Presence accompanying them, however, He would dispatch His *angel*, meaning that natural events would take place in such a way as to make possible the achievement of Israel's needs and God's goals. This would not be a new phenomenon, for it was the manner in which God guided the destiny of the Patriarchs, but it was not what Moses and the people had hoped for in the aftermath of the Revelation at Sinai (*R' Hirsch*).

ויום פקדי — *And on the day that I make My account.* Mercifully, God consented not to punish the entire nation at that time, but He declared that whenever they would sin in the future, they would suffer some of the punishment that they should have received in retribution for the sin of the *Eigel* (*Rashi*). The sense of this teaching is that the sin of the Golden Calf cannot be completely erased, because it left an indelible stigma on the people. Thus, whenever national sins are committed, they are due in part to the spiritual residue of the Golden Calf. Sin does not take place in a vacuum; we are heirs of our history.

33.

1-6. Aftermath of the Golden Calf. Expanding on the earlier commandment (32:34) that Moses was to lead the people to the Land, God said that He would carry out His pledge to the Patriarchs and drive out the Canaanite nations. However, God was still displeased with the nation, for the refer-

Aftermath of the Golden Calf from the land of Egypt, to the land about which I swore to Abraham, Isaac, and Jacob, saying, 'I shall give it to your offspring.' ² I shall send an angel ahead of you, and I shall drive out the Canaanite, the Amorite, the Hittite, the Perizzite, the Hivvite, and the Jebusite — ³ to a land that flows with milk and honey, because I shall not ascend among you, for you are a stiff-necked people, lest I annihilate you on the way."

⁴ The people heard this bad tidings and they became grief-stricken, and no one donned his jewelry.

⁵ HASHEM said to Moses, "Say to the Children of Israel, 'You are a stiff-necked people. If I ascend among you, I may annihilate you in an instant. And now remove your jewelry from yourself, and I shall know what I shall do to you.'"⁶ So the Children of Israel were stripped of their jewelry from Mount Horeb.

Moses' Tent ⁷ Moses would take the Tent and pitch it outside the camp, far from the camp, and call it Tent of Meeting. So it was that whoever sought HASHEM would go out to the Tent of Meeting, which was outside the camp. ⁸ Whenever Moses would go out to the Tent, the entire people would stand up and remain standing, everyone at the entrance of his tent, and they would gaze after Moses until he arrived at the Tent. ⁹ When Moses would arrive at the Tent, a pillar of cloud would descend and stand at the entrance of the Tent, and He would speak with Moses. ¹⁰ The entire people would see the pillar of cloud standing at the entrance of the Tent, and the entire people would rise and prostrate themselves, everyone at the entrance of his tent. ¹¹ HASHEM would speak

recognition of this devotion, angels came and affixed two crowns to their heads, one in honor of *we will do* and one in honor of *we will listen*. Now, they lost these two spiritual crowns (Rashi).

R' Bachya maintains that they literally removed their jewelry, to symbolize their pain at the loss of their spiritual crowns.

5. הורר עדין — Remove your jewelry. What they had done on their own (v. 4) was not enough; now God told them to remove all the symbols of the spiritual elevation that had been given them at Sinai (*Sforno*). These ornaments were the garments that had on them the blood of the covenant, which signified their exalted status (R' Bachya). As mentioned above (last note to 32:19), the First Tablets represented freedom from death. Now, recognizing the gravity of their sin, the people realized that they no longer deserved eternal life. This demonstrated the great degree of their remorse for what they had done and demonstrated the great degree of their repentance (Ramban).

7-11. Moses' tent. Since the people had fallen from their lofty spiritual perch and God had announced that His Presence would not reside among them, Moses left the camp and set up his tent in isolation from the sinners. There, God would speak to him. Moses' tent was known as the Tent of Meeting, the same title that was later given to the Tabernacle, and for the same reason. Like the Tabernacle, Moses would be available to any Jew who sought the word of God. The nation as a whole had been ostracized, as it were, but no individual Jew could be without the opportunity to approach God.

Rashi and Ramban disagree regarding when this took place. According to Rashi, the chronology was as follows: On 17 Tammuz, Moses broke the Tablets and on the

eighteenth he carried out the judgment against the sinners, as described in the preceding passage. On 19 Tammuz, he went back up to Mount Sinai for forty days of pleading for the people (*Deuteronomy* 9:18) [and he returned to the camp on 29 Av, when God agreed to forgive the people and give them the Second Tablets]. On Rosh Chodesh Elul, he went back to the mountain for a third and last forty-day period, during which God taught him the entire Torah again. On Yom Kippur, wholeheartedly and joyously, as it were, God became reconciled with Israel, and Moses returned to the camp with the Second Tablets. On the day after Yom Kippur, Moses told the people to begin bringing their gifts for the erection of the Tabernacle, and Moses set up his tent outside the camp until Rosh Chodesh Nissan, when the Tabernacle was inaugurated as the new Tent of Meeting.

Ramban, however, argues that since God had returned His favor to Israel after Yom Kippur, there would have been no need for Moses to move away from the camp then. Rather, Ramban maintains, Moses relocated his tent the day after he smashed the Tablets, because he had no way of knowing how long it would be before the people repented and earned God's renewed favor. His tent remained outside the camp until Rosh Chodesh Nissan, when the Tabernacle was inaugurated and it became the new Tent of Meeting.

7. כִּלְמִקְשׁוֹ — Whoever sought HASHEM. Whoever sought closeness to God would go out to Moses' tent and consult him. The Torah does not say "whoever sought Moses," because a righteous person who is the source of God's word is referred to by the Name of God Himself (R' Bachya).

This verse demonstrates that one who seeks to study Torah should be ready to go into exile to find it (*Baal HaTurim*).

אֶל-מֹשֶׁה פָּנִים אֶל-פָּנִים כַּאֲשֶׁר יִדְבֹּר אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ
וְשָׁב אֶל-הַמִּחָּנָה וּמִשְׁרָתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נוּן נָעַר לֹא יָמִישׁ
מִתּוֹר הָאֵהָל:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה רְאֵה אֶתְּהָ אָמַר אֱלֹהֵי הָעַל אֶת־
הָעָם הַזֶּה וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתָּנִי אֶת אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח עִמִּי
וְאַתָּה אָמַרְתָּ יִדְעֶיךָ בְּשֵׁם וְגַם־מִצָּאתָ חֵן בְּעֵינָי וְעַתָּה
אִם־נָא מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדַעְנִי נָא אֶת־דֶּרֶכְךָ וְאֶדְרֹךְ
לְמַעַן אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ וְרָאֵה כִּי עֲמָךְ הִנְנִי הַזֶּה וַיֹּאמֶר
פְּנִי יֵלְכוּ וְהִנַּחְתִּי לָךְ וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אִם־אֵין פְּנִיךָ הַלֹּכִים
אֶל־תַּעֲלֹנוּ מִזֶּה וּבִמָּה יִנְדַּע אֲפֹא כִּי־מִצָּאתִי חֵן
בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעֲמָךְ הָלֹא בְּלִכְתָּךְ עֲמָנוּ וּנְפַלְּנוּ אֲנִי וְעֲמָךְ
מִכָּל־הָעָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה גַּם אֶת-הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ
אֲעֲשֶׂה בְּיָמֶיךָ מִצָּאת חֵן בְּעֵינַי וְאֲדַעַךְ בְּשֵׁם: וַיֹּאמֶר

שלישי

רביעי

עם משה ממלל עם ממלל קמא דממלל
גבר עם חברה ותאב (י"א ותב)
למשריתא ומשומשנה יהושע בר נון
עזיקמא לא ערי מזו משכנא: י"ב ואמר
משה גרם: "חזי דאת אמר לי אסיק ית
עמא דהין ואת לא הודעני ית די
תשלח עמי ואת אמרת רביתך בשום
ואף אשכחא רחמינ קדמי: י"ג ויצא
בצא אשכחית רחמינ קדמך ואודיעי צען
ית אורח טובך ואודע רחמך בידל
ואשכח רחמינ קדמך וגלי קדמך ארי
עמר עמא דהין: י"ד ואמר שבגתי תהך
ואניח לך: טו ואמר גרמוהי אם לית
שכנתך מהלכא ביננא לא חסקננא מכא:
טז ונכחא תידיע הכא ארי אשכחית
רחמינ קדמך ואת וצמר הלא בפהך
שכנתך עמנא ויתעבדן לגא פרישן לך
ולעמר עמנא מכל עמא די על אפי
ארעא: י"ז ואמר: "למשה ואי ית פותנמא
הדין די מללתא אעבד ארי אשכחא
רחמינ קדמי ורביתך בשום: י"ח ואמר

כ"י

אני חפץ בה' (ס"א ב) (ס"ב בלתי; מהלך:) ואתה אמרת ידעתיך בשם. הכתוב
מאמר כי אדם בשם חשיבות, שהרי אמרת לי הנה אני חפץ בך בשם הנגזר ו' וגם בך
אמנתי לפועל (לפני יו"ט; יג) ואתה אמרת שצמצמתי חן בעיניך, הורדני
בא ארצות רחוקות שגר אלה שם ונעלמו חן בעיניך: ואדעך לפועל מאמר
בעיניך. ואדם כזו מדת עמומיות מה היא מליחת חן שחלמתי בעיניך. ופתרון למשן
המלה חן, למשן אכיר כמה שגר מליחת חן: וראה כי עמך הגוי הזה. שלא חלמתי
ומעם אומר גוי גדול (לפני לבני) ואח אלה תשוב, ראה כי עמך הם מקדש, ואם בהם
חלמתי איני שומך על היולאים מחללי שקיימום. אלה תפלוס השכר על צמם
תורדני, ורבותיו דרשוה במחכת ברכות (א, ו) ואני יאשכח מקרואו על אופניהם ועל
סדרם בלתי: (יד) ויאמר פני ילכו. כתרוממו. לא אשלח עוד מלך, אני בעמלי חן,
כמו ופניך הולכים בקרב (שמואל ב' ס"ד בלתי; ו) ויאמר אלי. כן אני חן,
כי ע' מלך לא תפלוס עמו (ס"א ט; ו) ויבמה יורע אפוא. יורע מליחת
החן, המלך בלתיך עמנו. ועוד דבר חסר חן הואל ממך, אלה שגרתי בשינתך עוד
על אומות העולם (בכרכו א, ו) ונפלינו אני ועמך. ויהיה מובדלים בדבר הזה
מכל העם, כמו והפלה ל' בין מקרה ישראלי (לפני סוף; ו) וגם את הדבר
הזה. אלה שגרתי בלתי עוד על אומות העולם אעשה. ואדעך על צמם
הע' שריית שכינה אלה נופל וגלי עינים (במבדכ כדל). כגון ואלי דבר גיבור (חצו)

[illegible]

standing led to greatness.

יֵשׁוּעַ לֹא יָרָד — *Would not depart.* Joshua earned the right to be Moses' prime disciple and the one to whom he transmitted his Torah because, from his youth, he gave up every comfort to be in the tent of Torah and thereby he earned a sterling reputation (*Rashi* to *Avos* 1:1).

נָדָר — A *lad*. Joshua was 56 (or, according to *Seder Olam* — 42) years old, but the Torah calls him a *lad*, because he acted toward Moses as if he were a youthful servant (*Ibn Ezra*), or because it is common in Hebrew for the master to be called a *man* and his subordinate to be called a *lad*, whatever his age (*Ramban*).

12-19. Moses pleads for God's nearness. Moses spent

11. פָּנִים אֶל-פָּנִים — *Face to face*. Unlike other prophets, Moses did not need any sort of intermediary (*R' Bachya*) and he was fully conscious when God spoke to him (*Sforno*) — like two people conversing with one another.

בִּן נֹחַ — *Son of Nun*. Although there are other cases in Scripture where the word for son is pronounced *bin* rather than *ben*, it is unusual. *Ramban* offers two suggestions for this usage in connection with Joshua. Since he was Moses' outstanding disciple, the people called him *bin*, to allude to בִּינָה [*binah*], *understanding*. Thus, they combined the words *bin* *Nun* to form the word בִּין נֹחַ, *person of understanding*. Or perhaps the word *bin* was pronounced that way to indicate understanding, and the word *nun*, as found in *Psalms* 72:17, means *greatness*. Thus, Joshua was someone whose under-

to Moses face to face, as a man would speak with his fellow; then he would return to the camp. His servant, Joshua son of Nun, a lad, would not depart from within the tent.

Moses
Pleads for
God's
Nearness
12 Moses said to HASHEM, "See, You say to me, 'Take this people onward,' but You did not inform me whom You will send with me; and You had said, 'I shall know you by name, and you have also found favor in My eyes.' 13 And now, if I have indeed found favor in Your eyes, make Your way known to me, so that I may comprehend Your 'you have found favor in My eyes.' But see that this nation is Your people."

14 He said, "My Presence will go and provide you rest."

15 He said to Him, "If Your Presence does not go along, do not bring us forward from here."

16 How, then, will it be known that I have found favor in Your eyes — I and Your people — unless You accompany us, and I and Your people will be made distinct from every people on the face of the earth!"

17 HASHEM said to Moses, "Even this thing of which you spoke I shall do, for you have found favor in My eyes, and I have known you by name."

forty days on Mount Sinai praying that God would restore Israel to its previous state of eminence. He began by asking Him to relent from His decision not to accompany them in the Wilderness but to send an angel in His place; instead, Moses wanted the Divine Presence to remain with the Jews, despite their sin. The commentators offer various interpretations of the often mystical dialogue between God and Moses, but all agree on the general theme: Israel had fallen precipitously from its high spiritual standing, and Moses wanted to restore them as much as possible. Then, he went further and sought to increase his own understanding of God's essence and ways.

12. ראה — See. As understood by *Rashi*, Moses said that he had failed to understand sufficiently what God had told him, and he did not desire a major aspect of it. God had assigned Moses to lead the people from exile to their land, but did not inform him what form of Heavenly guidance would accompany him. As for God's statement in verse 2 that He would send an "angel," Moses contended that this was not the news that he had wanted to hear, for he did not want that inferior form of spiritual accompaniment; he wanted God Himself to be with Israel. He added that God had promised him, *I shall know you by name*, meaning that God had distinguished Moses and elevated him over all other people by means of the intimate relationship God had established with him when He said that He would appear to Moses in the cloud and that Israel would believe in his prophecy forever (19:9). Moses continued his plaint in the next verse, saying that he wanted to know the dimensions of this promise; exactly what did God mean when He said that Moses had found favor.

13. ועתה — And now. If it is indeed true that *I have found favor in Your eyes*, then I must ask for more. I do not know the reward that comes with this favor.

ואדעך למען — So that I may comprehend Your . . . I must understand Your way of bestowing reward so that I will know what You have in store when You tell me, "you have found favor in My eyes." How do You show this favor? This is the plain meaning of the verse according to *Rashi*. In his commentary to *Berachos* 7a and *Ecclesiastes* 8:17, *Rashi* expounds further

that Moses wanted the answer to the age-old question of why the righteous suffer and the wicked prosper in this world.

וראה — But see. Having said that God would show him favor, Moses repeated his earlier insistence that God not destroy Israel and begin a new nation with Moses' offspring. Therefore he stressed now that *this nation [Israel] is Your people*.

14-15. פני ילכו — My Presence will go. God acceded to Moses' request, and stated that His Presence, not an angel, would accompany Israel and provide them with security, to which Moses responded (v. 15) by reiterating his contention that unless that were to happen, God should not ask the nation to leave their encampment. *Sforno* comments that Moses preferred to remain in the Wilderness of Sinai rather than enter the Land without God's Presence, for in that case they would surely be exiles before long. The tragic reality was, that once the people's sins in the Land caused the *Shechinah* to depart from the Temple, exile was not long in coming.

Ramban finds difficulty with much of *Rashi's* interpretation, and states that without an understanding of the mysteries of Creation, the dialogue cannot be understood. Briefly, he explains it as follows: Long before the sin of the Golden Calf, Moses had been told that an angel would accompany the people. That did not trouble him because God had said that His Name would reside in that angel (23:20-21). Now Moses wanted to be reassured of two things: (a) that the angel announced in verse 2 would be that same angel, without a diminution of God's closeness; and (b) since Moses had earned God's favor, he wanted to know how to achieve greater recognition of His Oneness so that he could attain even greater favor. Moses added that he was making these requests for the sake of Israel, and, after all, *this nation is Your people* (v. 13). God agreed (v. 14) that His Presence would indeed be with the angel, but it would not be as benevolent as Moses had hoped. The angel would represent the Attribute of Judgment, but God would temper His judgment with mercy. Moses appealed again (v. 15), asking that God's Presence with the angel be one of undiluted mercy, and God acceded to that request, as well.

16. ונתלכנו — Are made distinct. This is a new request. Moses asked that the Jewish people be placed on a different level

אֲחֻזִּי כֵּן יִתְּן יְקָרְךָ: יִשְׁמַר אֱנִי
אֶעֱבֹר כָּל יְקָרִי עַל אֲפִיק וּרְבִיתִי
בְּשׁוּם יְיָ קְדָמָה וְאֲחֹן לְמֶאן דְּאֲחֹן
וְאַרְחָם עַל מֶן דְּאַרְחָם: וְנֹאמַר לֹא
תִּפְּלוּ לְמַחְזִי יִתְּ אֲפִי אֲרִי לֹא
יִחֻזְנִי אֲנִשָּׂא וְיִתְקַסֵּם: כֹּה נֹאמַר יְיָ
הָא אֲמַר מִתְּחִלָּה קְדָמִי וְתִתְּעַמֵּד עַל
טִנְיָא: כֹּה וַיְהִי בַּמַּעֲבָר יְקָרִי וְאֲשׁוּנָה
בַּמַּעֲרָת טִנְיָא וְאֲגִין בְּמִמְרֵי עֲלָה
עַד דְּאֶעֱבֹר: כֹּה נֹאעֲדִי יִתְּ דְּבִרְתִּי
יְקָרִי וְתִתְּחִי יִתְּ דְּבִרְתִּי וְדָרְמִי לֹא
יִתְּחֻזֵּן: * וְנֹאמַר יְיָ לְמֹשֶׁה פֶּסֶל לָךְ
תִּרְיִן לִיחִי אֲבָנִי בַּקְדָּמִיתָא וְאֲכַתּוּב
עַל לִיחִיָּה יִתְּ פִתְגָמִיא דִּי הָווּ עַל
לִיחִיָּה קְדָמִיא דִּי תִּבְרָתָא: בַּיּוֹמִי

י הֲרָאִנִי נָא אֶת־כְּבֹדְךָ: וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל־טוֹבִי עַל־
פְּנֶיךָ וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחִנַּנְתִּי אֶת־אֲשֶׁר אֲחֹן
ב וְרַחֲמִיתִי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם: וַיֹּאמֶר לֹא תוֹכַל לִרְאֹת אֶת־
כֹּא פָנַי כִּי לֹא־יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחִי: וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה מָקוֹם
כֶּבֶד אֲתִי וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצּוּר: וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבֹדִי וְשִׁמְתִּיךָ
ג בְּנוֹקְרַת הַצּוּר וְשִׁכַּנְתִּי כַּפִּי עָלֶיךָ עַד־עֲבָרִי: וְהִסְרֹתִי אֶת־
כֶּפֶי וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֵרִי וּפָנַי לֹא יִרְאוּ:

לד חמישי א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פֶּסֶל־לָךְ שְׁנֵי־לַחַת אֲבָנִים
כָּרָאשִׁנִּים וְכָתַבְתִּי עַל־הַלַּחַת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
ב הָיוּ עַל־הַלַּחַת הָרְאשִׁנִּים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ: וְהָיָה

(נ"ר סח:טז): (בב) בעבור כבודי. כשעטור לפניך: בנקרת הצור. כש העיני האנשים ההם מנקר (במדבר סח:ד) יקרה שרבי נחל (משלי ל"ז) אני קרני וסחתי מים (מלכים ב' יט:כד) גורה אחת להם. נקרת הצור, כריית הצור: ושבותי כפי. מכאן שנחנה רשות למחבלים לחבל (במדבר כה יד:ט). ותרנוש ואנן בממרי, כתי הוא לדרך כבוד של מעלה, שאיט לך לטכר עליו כבק ממש: (בג) הסרותי את כפי. ואשרי ית דברתי יקרי (ואנקהט). כשחלקו הגרבה כדורי מנגד פתך ללכת ממש ולהלך: וראית את אחורי. הראה קצר של תפילין (ברכות ז:). (א) פסל לך. הראה מחזק ספריתן מתוך אהל ואמר לו הפסלת יהיה ערך, ממש נעשאר משה הרבה (תנחומא כט: ויק"ר לבג:). פסל לך. אחת שברה הראשונה, אחת פסל לך אחרות. מאל למלך שאך למדינת הים והגיע ארסותו פסל השפחות. מתוך קלקול השפחות ילא עליה שם רע. עמד שושנינה וקרע כטובתה, אמר, אם יאמר המלך להרבה אומר לו עדיין אינה אשקת. בדק המלך ומלא שלא היה הקלקול אלא מן השפחות. נחלה לה. אמר לו שושנינה, כתוב לה כתובה אחרת, שנקרעה הראשונה. אמר לו המלך, אחת קרעת אותה, אחת קנה לה גייר אחר ואני לאכתוב לה ככתב יד. כן המלך זה הקב"ה, השפחות אל ערכ רב, והשושן זה משה, ארסותו של הקב"ה אל ישראל. לכן נאמר פסל לך (תנחומא לו:)

from all other nations; that the Divine Presence in all its holiness, including the higher degrees of prophecy, rest only upon Israel (*Rashi*). In the following verse, God agreed to this request, as well. *Ramban* conjectures that God's acceptance may have come at the end of this forty-day period of prayer [suggesting that Moses advanced steadily along his path of conciliation as his prayers and Israel's remorse found favor with God].

18. Seeing that it was an *עת רצון*, *time of favor*, Moses was emboldened, as it were, to request an even greater degree of perception than he or any other person had ever experienced (*Ramban*), so that he could understand the full extent of Godliness (*Or HaChaim*), and so that he could grasp how God conveys the flow of His holy influence to every part of the universe (*Sforno*).

According to *Rashbam*, Moses could not have been so presumptuous as to make such a momentous request. Rather, he wanted a sign that God was making a covenant guaranteeing the assurances of the previous verse.

19-23. The limits of Moses' vision. God responded that there were limits to what even the greatest of all prophets could perceive of God's ways. Even the angels, which are

ר"ה

ר"ה, שומעין ע"י אליהו (יח) ויאמר הראני נא את כבודך. ראה משה היה פסל רצון דבריו מקבלים, והאסף לשאל להראותו מראית כבודו: (יט) ויאמר אני אעביר וגו'. הגיעה שעה שהראה כבודי מה שאראה אותך לראות, לפי שאני רוצה ולתת ללמדך סדר חפלה. ששנלכרם לבקש רחמים על ישראל הזכרת לי זכות אבות, כסתר אחת שאלו זכות אבות און שד חקיה. אני אעביר כל מדה טובה לפניך על הצור וזהו פסל בממרה וקראתי בשם ה' לפניך. ללמדך סדר בקשת רחמים אף אם תכלה זכות אבות. וכסדר זה שאלה רוצה אותי משטף וקראי י"ג מדות הי מלמד את ישראל לפשות כן, ופי' שזכירו לפני רחום וחסד יהוה נענו, כי רחמי לא כלים (חלש הגנה יח:). ודברתי את אשר אהפך. אותן פעמים שאלה לחן: ורחמתי. פת שאלתך לרחם (תנחומא כג:). עד כאן לא הבטיחו אלא פעמים אשנה ופעמים לא אשנה, אבל בשעת מעשה אמר לו היה אנוכי טורח בריח (להלן לד:). הבטיחו שאלו חחרות ריקם (ר"ה סג:). (ב) ויאמר לא טובל וגו'. אף כשעטורי כל מדתי על פתך איני טון לך רשות לראות את פני: (כא) הנה מקום אתי. כבר אר אי מדבר עמך תמיד יש מקום מוכן לי ללכתך שאלתיך שם שלא חוק, ועם מראה מה שהראה. זה פשוט. ומדבר, על מקום שהבינה שם מדבר, ואמר המקום אחי ואני אומר אני במקום, שנקב"ה מקום של שולם ואין שולמו מקומו

purely spiritual beings, cannot approach the fullness of God's essence; surely it is beyond the capacity of human beings. However, God agreed to show Moses the highest degree of revelation and understanding that man is capable of assimilating. In addition, God taught the most efficacious order of prayer.

19. *All My goodness*. The time has come to show you as much Divine goodness as you can comprehend. Specifically, God was about to show Moses the extent of His Attribute of Mercy and how Jews could enlist it in their prayers. In beseeching God to spare the people at the time of the Golden Calf, Moses invoked the Patriarchs, for he thought that only in their merit could there be hope that God would be merciful in the face of great sin. Now, God would show Moses that he was mistaken. He would soon teach Moses the prayer of the Thirteen Attributes of Mercy (34:6), which is always available and effective, for though the merit of the Patriarchs may become depleted, God's store of mercy is infinite (*Rashi*).

וְקָרָאתִי בְשֵׁם ה' — *And I shall call out with the Name HASHEM*. According to *Rashi*, this was God's promise to teach Moses the Thirteen Attributes, which begin with the Name *HASHEM*.

¹⁸ He said, "Show me now Your glory."

The Limits of Moses' Vision ¹⁹ He said, "I shall make all My goodness pass before you, and I shall call out with the Name HASHEM before you; I shall show favor when I choose to show favor, and I shall show mercy when I choose to show mercy."

²⁰ He said, "You will not be able to see My face, for no human can see My face and live."

²¹ HASHEM said, "Behold! there is a place near Me; you may stand on the rock. ²² When My glory passes by, I shall place you in a cleft of the rock; I shall shield you with My hand until I have passed. ²³ Then I shall remove My hand and you will see My back, but My face may not be seen."

34 ¹HASHEM said to Moses, "Carve for yourself two stone Tablets like the first ones, and I shall inscribe on the Tablets the words that were on the first Tablets, which you shattered. ² Be

Ramban comments that God told Moses that He would allow Moses to hear His Secret Name; Moses would not be able to see it [meaning that the full significance and holiness of the Name is beyond human grasp].

Sforno offers a novel interpretation of the verse. God said He would pass all His goodness before Moses — to which Moses responded, *I shall call out* . . . To "call out" God's Name is to make His existence and goodness known to others. When Moses proclaimed his intention to do so, God responded that He would show Moses all possible favor and mercy, showering upon him the greatest degree of revelation. Although Moses would not be able to grasp it all (v. 20), that would be because of human limitations, but not because of God's lack of generosity.

אֶת־אֲשֶׁר אֶחָן — *When I choose to show favor.* The Sages teach that God shows favor even to people who are undeserving (*Berachos 7a*). God showed Moses all the treasuries of reward that were stored for the righteous. Then Moses saw a large, unlabeled storehouse, and he asked whom it was for. God told him that it was reserved for those who did not have their own merits; it was the treasury of Heavenly favor (*Yalkut* 393). Thus God was illustrating to Moses what He had just told him: Even when there are no merits on which Israel can draw, they can still pray for God's mercy.

20. פָּנָי — *My face.* This simile refers to a complete and unadulterated perception of God. To achieve this was impossible, but God would allow Moses to see Him from the back (v. 23), meaning a vague degree of perception. The distinction between these degrees of vision is like the difference between seeing a person's face clearly and merely glimpsing him from behind.

וְחָי — *And live.* In the plain sense of the word, a human being can no more survive a direct confrontation with the glory of God than a person's eyesight can remain intact if he stares at the sun. To save Moses from harm, God would place him in a cave, a cleft, in Mount Sinai, as it were, and shield him from a brilliance that would be more than he could bear. Then, when the degree of revelation was dull enough for him to tolerate, God would permit him to see it.

Or HaChaim comments that even a person who is still spiritually alive, i.e., one whose soul has not been contaminated by the temptations of the body, cannot survive the sight of God's Presence.

23. אַחֲרָי — *My back.* Rashi cites the Sages that God showed Moses the "knot of His tefillin" (*Berachos 7a*). The Talmud there teaches that the passages contained in God's tefillin, as it were, speak of the greatness and uniqueness of the Jewish people, just as the passages in our tefillin speak of the greatness and uniqueness of God. Thus, the concept of God's "tefillin" symbolizes His love for His people. The "knot of tefillin" that He showed Moses symbolized that He wishes to remain attached to Israel, and by showing it to Moses, He signified His love for him (*R' Gedaliah Schorr*).

34.

1-4. The Second Tablets. On 29 Av, at the end of Moses' second forty-day period on Mount Sinai, God agreed to give a second set of Tablets to Israel. This time, however, the stone tablets themselves would not be the handiwork of God; instead, Moses was commanded to carve out the stone cubes and bring them to the mountain, whereupon God would inscribe the commandments on them. This change was a reflection of the lowered status of the nation. The first time, they were completely amenable to God's will. They had said *נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע*, *We will do and we will hear* (24:7), meaning that they had transformed themselves into instruments of God's will. Because they had reached an exalted spiritual state in which their bodies, not only their souls, were suffused with Godliness, this was reflected in the physical Tablets, which were fashioned by the hand of God. Now, however, despite their repentance and Moses' successful prayers, they were no longer on that level. It would be for them to perfect themselves with constant effort to lift themselves back to where they had been — a task that will be completed when we merit the coming of Messiah. Therefore, Moses was commanded to fashion the new Tablets, and God would then inscribe the Ten Commandments on them.

1. וַיֹּאמֶר ה' — *HASHEM said.* As noted several times in the commentaries on the Torah, the root אמר as opposed to דבר suggests a conciliatory, sympathetic tone. Thus, the manner in which God instructed Moses to prepare the new Tablets shows that Moses had succeeded in gaining forgiveness for Israel's sin.

וְאֲשֶׁר שָׁבַרְתָּ — *Which you shattered.* The word אֲשֶׁר is related to אִישׁוּר, *affirmation*; thus God was implying to Moses that he had been justified in breaking the First Tablets (*Shabbos* 87a).

ומיו לצפרא ותסק בצפרא לטורא דסיני ותתעטר קדמי תמן על ריש טורא: וְאֵנֶשׁ לֹא יִסַּק עִמָּךְ וְאֵף אִנֶּשׁ לֹא יִתְחַוֶּה בְּכָל טוֹרָא אֵף עֲנֵא וְתוֹרִי לֹא יִרְעוּן לִקְבֹּל טוֹרָא הֵהוּא: וּפְסַל תְּרִין לוחי אֲבִנָּא בְּקֶרְמָי וְאֶקְדֵּם מִשָּׁה בְּצִפְרָא וְיִסַּק לְטוֹרָא דְּסִינִי בְּמֵא דְּפִקֵּר יְיָ יְהִי וְנִסָּב בִּידֵה תְּרִין לוחי אֲבִנָּא: וְאֶתְגַּלִּי יְיָ בְּעֲנָנָא וְאֶתְעִתֵּד עִמָּה תָּמָן וְקִרָא בְּשֵׁמָא דֵּי: וְאֶעֱבֵר יְיָ שְׁכֵנְתָה עַל אֶפְרַיִם וְקִרָא יְיָ אֱלֹהֵא רַחֲמָנָא וְחֲנּוּנָא מִרְחִיק רְגוּ וּמִסִּינִי לְמַעְבֵּד טְבוּן וְקִשּׁוּט: וְנִטְר טִיבו לֹאֲלִפִּי דְרִין שִׁבְק לַעֲנֹן וְלִמְרוֹד וְלַחֲבוּיִן סִלַּח לְחִיבִין לְאוֹרִיתָהּ וְדִלָּא תִּיבִין לֹא מִזְבִּי מִסְעֵר חוּבִי אֲבָהוּ עַל בְּנֵין מְרִדִין וְעַל בְּנֵי בְּנֵין עַל דֵּר תְּלִיתִי וְעַל דֵּר רַבִּיעִי:

נָכוֹן לְבָקֵר וְעֲלִית בְּבָקֵר אֶל־הַר סִינִי וְנִצַּבְתָּ לִּי שָׁם
עַל־רֹאשׁ הָהָר: וְאִישׁ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם־אִישׁ אֶל־
יֵרָא בְּכָל־הָהָר גַּם־הָצֹאן וְהַבָּקֵר אֶל־יִרְעוּ אֶל־מֹל
הָהָר הַהוּא: וְיִפְטֹל שְׁנֵי־לַחַת אֲבָנִים כְּרָאשֵׁינִים וַיִּשְׁכֶּם
מֹשֶׁה בְּבָקֵר וַיַּעַל אֶל־הַר סִינִי בַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
הָאֱתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים: וַיִּרֶד יְהוָה בְּעָנָן
וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה: וַיַּעֲבֵר יְהוָה ו
עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה וְיְהוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אָרָךְ
וְאֵפִים וְרַב־חֶסֶד וְאֱמֶת: וַיַּצֵּר חֶסֶד לְאֱלֹפִים נִשְׂא עֵן
וַיִּפְשַׁע וַיַּחֲטִיֵּא וַיִּנְקֹה לֹא יִנְקֹה פִקֵּד וְעֵן אָבוֹת
עַל־בָּנִים וְעַל־בְּנֵי בָנִים עַל־שְׁלֹשִׁים וְעַל־רַבְעִים:

י"ב רבתי

נ"ז

כל כך (ר"ה י'): ואמת. (גלוס שכן מובלעשי רטוט) (ו) נוצר חסד. שהלדס עשה לפניה: לאלפים. (שני אלפים דורות: [עון ופשע]. שוונת אלו הדורות. פשעים אלו המרדס אדס עשה להכעיס (יחא לז): וקדא לא ינקד. לפי פסאום מאמע אלוט מוותר על העון לגמרי אלא נפרע ממט מעט מעט. ור"ד מנקד הוא לשבס ולא ינקד לשלין שביס (סס פ.ו): פוקד עון אבות על בנים. כשאוהיס מעשה אבותיהס בדיהס (בכרכו ז), שכבר פירש במקרא אחר לשונא (למיל כה): ועל רבעים. דור רביעי. נמלחס מהס טובה מרובה על מדס פורענות אחס לחמס מאות, שמדה טובה

(ב) נכון. מוזמן: (ג) ואיש לא יעלה עמך. הראשונת על ידי שהיו בתשואות וקולות וקולת אלה בן עין רעה. אין לך יפה מן הגניעות (מתחומא לא): (ה) ויקרא בשם ה'. מתרגמין וקרא בשמח דה: (ו) ה' ה'. מדת רחמים הוא (ספרי ריש וואחמנ) אחס קודס שישמח ואחס לחסר שישמח וישב (ראש השנה יז): אל. אף זו מדת רחמים, וכן הוא אומר אלי אלי למה מנחמני (תהלים ככב) ואין למר למדת הדיון למה מנחמני. כן מלאכי במכילתא (שירה ג, טוה): ארך אפנים. מלךך אפו ואיט ממחר (לפרע שמא יעשה תשובה (סנהדרין קלא): ורב חסד. ללרכיס חסד אין להס וכיח

3. *No man may ascend. No one — not even the elders — was permitted to go up the mountain with Moses, nor were the people permitted to congregate at its foot, as they had all done at the first Revelation (Ramban).* No trait is more desirable than modesty; the First Tablets were subject to the corrosive effects of an "evil eye" because they were given amid great pomp and circumstance (*Rashi*). If so sacred an event as the giving of the Ten Commandments suffered from notoriety, how much more so must one be restrained in ordinary pursuits.

Ramban comments that the solitary nature of Moses' ascent was to give him honor by making plain that the Second Tablets were being given only thanks to his piety, prayers, and intervention on behalf of Israel.

5-7. *שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת / God reveals His Thirteen Attributes of Mercy.* When Moses went up the mountain to receive the Second Tablets, God first showed him how to prevent the sort of national catastrophe that had nearly provoked Him to wipe out the nation. He showed Moses the method and taught him the text of the prayer that would always invoke His mercy. This prayer, the Thirteen Attributes of Mercy, is recited in times of crisis when we beseech God to show us mercy: on Yom Kippur, fast days, in times of threatening calamity, and, in Nusach Sefard, every day. It contains thirteen Names and descriptions of God, all of them referring to His compassion in various situations.

5. *וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה' — And He called out with the Name HASHEM.* God called out to Moses, teaching him the manner of prayer (*Ibn Ezra*) as He had promised (33:19)

to do (*Rashbam*).

6. *HASHEM passed. The verse in which God assured Moses that He would teach him this prayer states clearly that God Himself would call out the words: I [i. e., God] shall call out (33:19).* Our verse, too, states that HASHEM Himself passed before Moses, implying that God appeared to Moses and showed him how Jewish supplicants should conduct themselves when they pray. This is the basis of the following homiletic teaching (*Maharal, Be'er HaGolah*): *R' Yochanan* said, Were it not written in Scripture, it would be impossible [for us] to say it. This [verse] teaches that God wrapped Himself [in a tallis] like one who leads the congregation in prayer, and showed Moses the order of prayer. He said to him, "Whenever Israel sins, let them perform before Me this order [of prayer], and I shall forgive them" (*Rosh Hashanah* 17b). *Maharal* (*ibid.*) explains the significance of being wrapped in a tallis. A tallis around the head blocks out outside distractions and helps one concentrate on one's prayers. By appearing to Moses that way, God was teaching that when Jews concentrate on their prayers, God will reciprocate by concentrating on fulfilling their requests. Thus, God showed Moses not only the text of the prayers, but the manner in which they should be recited. *Alshich* notes that the Talmud speaks of *performing*, not merely reciting the prayer. This teaches that the key requirement of the Attributes of Mercy is that the Jew who prays must *perform* acts of mercy with others; lip-service is not enough. Only then will God respond by showing the same kind of mercy to His people.

The Second Tablets prepared in the morning; ascend Mount Sinai in the morning and stand by Me there on the mountaintop. ³ No man may ascend with you nor may anyone be seen on the entire mountain. Even the flock and the cattle may not graze facing that mountain."

⁴ So he carved out two stone Tablets like the first ones. Moses arose early in the morning and ascended to Mount Sinai, as HASHEM had commanded him, and he took two stone Tablets in his hand.

God Reveals His Thirteen Attributes of Mercy ⁵ HASHEM descended in a cloud and stood with him there, and He called out with the Name HASHEM. ⁶ HASHEM passed before him and proclaimed: HASHEM, HASHEM, God, Compassionate and Gracious, Slow to Anger, and Abundant in Kindness and Truth; ⁷ Preserver of Kindness for thousands of generations, Forgiver of Iniquity, Willful Sin, and Error, and Who Cleanses — but does not cleanse completely, recalling the iniquity of parents upon children and grandchildren, to the third and fourth generations.

6-7. There are some disagreements among the commentators regarding how the words and phrases in these two verses should be enumerated as Thirteen Attributes. It should be noted that some of the Attributes may seem to be identical, but the commentators explain that they apply to all sorts of people who have varying degrees of merit to their credit, so that some degrees of mercy apply to the very righteous and some to those less so; some to those who repent out of love for God and some to those who repent out of fear, and so on. We list the Attributes according to the count of *Rabbeinu Tam* (*Rosh Hashanah* 17b s.v. שלש עשרה), which is followed by most of the major commentators. We also include the explanation of various others:

1. ה' — HASHEM. This Name, which denotes mercy, appears twice, because it refers to two different kinds of mercy. The first is that God is merciful before a person sins, even though He knows that future evil lies dormant in the person. *Or HaChaim* adds that God is merciful even to people who, while they may not have committed sins, have not earned His mercy with good deeds.

2. ה' — HASHEM. The second mention of this Name denotes that even after someone has sinned, God mercifully accepts his repentance. Without Divine mercy, a sin could not simply disappear from the scales of justice merely because the sinner has repented, just as an assailant cannot free himself from paying for damages merely because he regrets what he did.

3. אל — God. This Name denotes power; in the context of the Attributes, it implies a degree of mercy that surpasses even that indicated by the Name HASHEM.

4. רחום — Compassionate. God eases the punishment of the guilty and does not put people into extreme temptation. He is compassionate in that He helps people avoid distress.

5. ורחוק — And Gracious. He is gracious even to the underserving. He saves people from distress once it has overtaken them.

6. ארך אפים — Slow to Anger. With both the righteous and the wicked, God is patient. Instead of punishing sinners immediately, He gives them time to reflect, improve, and repent.

7. ורב חסד — And Abundant in Kindness. He is kind even to those who lack personal merits. Also, if one's personal behavior is evenly balanced between virtue and sin, God tips

the scales of judgment toward the good.

8. ואמת — And Truth. God never reneges on His word to reward those who serve Him.

9. נצר חסד לאלפים — Preserver of Kindness for thousands of generations. The kindness in this context refers to the good deeds of people, which God regards as if they had done Him kindnesses, even though the Torah requires them to perform such deeds. He preserves those deeds for the benefit of their offspring, so that newer, less virtuous generations can be rewarded for the good deeds of their forebears, just as we constantly invoke the merit of the Patriarchs.

[God forgives (נשא) three categories of sin, and each forgiveness is reckoned as a separate Attribute:]

10. עין — Iniquity, i.e., an intentional sin, which God forgives if the sinner repents.

11. נפשע — Willful Sin, i.e., a sin that is committed with the intention of angering God. Even so serious a transgression will be forgiven, with repentance.

12. וחטאה — And Error, i.e., a sin committed out of apathy or carelessness. This, too, is a sin, because it would not have been done if the perpetrator had truly felt the gravity of defying God's will. For example, one may carelessly discard a match in his driveway, but he would never throw it into his child's crib, even if he thought the chances were very slight that it could start a fire.

13. ונקה — And Who Cleanses. When someone repents, God cleanses his sin, so that the effect of the sin vanishes. However, if one does not repent, נקה, לא, He does not cleanse. According to *Sforno*, God cleanses fully those who repent out of love. Those who repent only out of fear of retribution receive only partial cleansing.

The above is how the Sages interpret the phrase so that the first word, Who Cleanses, can be reckoned as the final Attribute of Mercy. Our translation follows the plain meaning, which teaches that God does not whitewash sin, for to do so would remove the distinction between good and evil, and would encourage evildoers to feel secure that they can act with impunity, for there will be no retribution.

7. על-שלשים ועל-רבעים — To the third and fourth generations. See notes to 20:5.

But if God does not punish for sins more than four generations into the future, why did He say that He would inflict

ח וַיַּמְהַר מֹשֶׁה וַיִּקַּד אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה: וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי
ט נָא אֲמַר אֶל־כָּל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁתַּחֲוּ אֶל־יְהוָה
י וְהָיָה כִּי־יִשְׁתַּחֲוּ אֶל־יְהוָה וְהָיָה כִּי־יִשְׁתַּחֲוּ אֶל־יְהוָה
י וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי בְּרִית נֶגֶד כָּל־עַמֶּךָ אֲעִשֶׂה
י נִפְלְאוֹת אֲשֶׁר לֹא־נִבְרְאוּ בְּכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הַגּוֹיִם
י וּרְאֵה כָל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתָּה בְּקֶרְבְּךָ אֶת־מַעֲשֵׂה יְהוָה
י כִּי־נִוְרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךָ: שְׁמֹר־לְךָ אֶת־אֲשֶׁר
י אָנֹכִי מַצֻּוֹךְ הַיּוֹם הַנִּינִי גֵרֶשׁ מִפְּנֵיךָ אֶת־הָאֱמֹרִי וְהַכְנַעֲנִי
י וְהַחֲתִי וְהַפְרִיזִי וְהַחֲזִיזִי וְהַיּוֹסִי: הִשְׁמֹר לְךָ פֶּן־תִּכְרַת
י בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִתָּה בָּא עֲלֶיהָ פֶּן־יִהְיֶה
י לְמוֹקֵשׁ בְּקֶרְבְּךָ: כִּי אֶת־מִזְבְּחֵיהֶם תַּתְּצוּן וְאֶת־מִצְבְּחֵיהֶם
י תִּשְׁבֵּרוּן וְאֶת־אֲשֵׁרֵיהֶם תִּכְרַתוּן: כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָאֵל
י אֲחֵר כִּי יְהוָה קָנָא שְׁמוֹ אֶל־קָנָא הוּא: פֶּן־תִּכְרַת בְּרִית
י לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וְהָיוּ אֲחֵרֵי אֱלֹהֵיהֶם וּבָחוּ לְאֱלֹהֵיהֶם
י וְקָרָא לָהֶם וְאָכַלְתָּ מִזְבְּחֵיהֶם: וְלָקַחְתָּ מִבְּנֵיהֶם וְהָיוּ
י בְּנֵיהֶם אֲחֵרֵי אֱלֹהֵיהֶם וְהָיוּ אֶת־בְּנֵיהֶם אֲחֵרֵי אֱלֹהֵיהֶם:
י אֱלֹהֵי מִסְכָּה לֹא תַעֲשֶׂה־לָּךְ: אֶת־חֹג הַמִּצּוֹת
י תִּשְׁמֹר שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתְךָ לַמוֹעֵד
י חֹדֶשׁ הָאָבִיב בִּי בַחֹדֶשׁ הָאָבִיב יֵצֵאתָ מִמִּצְרָיִם:

ששי

*בראש עמוד
בי"ה שמי' יא
סימן

י"ד רבתי

טו

ידיח

רס"ז

על זאת: אעשה נפלאות. ל' ונפלינו, שהיו מובדלים צו מכל האומות, שלא תשרה
שנייה עליהם: (יא) את האמורי וגו'. ה' אומות י' כלן כי הגרשני עמד ופנה
מפניהם (ויק"ר יז:ו): (ג) אשריו. הוא חילן שטובים אוחז: (יד) קנא שמו.
מקנא להפרע ואינו מוותר. וזה כל לען קנאה, אוחז בנחשו ופועל מנחשו: (טו)
ואבלת מוזהו. כסבור אלה שאין טועה בנחשיו ואינו מטלה עליהם כמורה בטובות,
שמחו כן אלה בל וקוץ מנחשיו לנכח (ע"ל ת:). (יז) חודש האביב. חדש

הוא חודש נזיר חסד לאלפים (תוספתא סוטה ד:). (ח) וימהר משה. כשראה משה
שכנה טובה ושמה קול הקריאה, מיד ויחשו: (ט) ילך נא ה' בקרבנו. כמו
שהבטתם, שמאחר אלה נשא טון, ואם עם קשה עורף הוא וימכרו בן ואמרת על
זאת פן אכלך כדוך (לעיל לג:ג) אלה תסלח לעווננו וגו'. י' כי במקום אס:
ונחלתנו. ותחננו לך לנחלה (ס"א שבת לזו נחלה) מיוחדת. ו' היא בקשה ונפלינו אני
ועמך (סס פסוק טו) שלא תשרה שנינו על האומות (ברכות ז:). (יז) בודת ברית.

part of the punishment that was due for the sin of the Golden Calf even after the passage of many generations (see 32:34)? The sin of the Calf was so grievous that even after a delay of four generations, the punishment would have been very severe. To avoid this, God made an exception and spread it out over all of history (*Kitzur Mizrahi*).

According to R' Bachya, God does not *punish* for the Golden Calf; He only *remembers* it, so that the degree of His mercy is diminished from what it would otherwise have been.

8-10. Moses' request.

8. וַיַּמְהַר מֹשֶׁה — *Moses hastened*. As soon as he perceived the approach of God's Presence — before he heard the above order of prayer — Moses hastened to bow, in token of his complete subjugation to God (*Rashi*, *Sforno*).

9. וַיִּלְךָ־נָא אֲדֹנָי — *Let my Lord go*. Since God had already

agreed to accompany the nation (33:17), why did Moses repeat this request? And why did he justify his plea on the ground that the people were stiff-necked, when it was precisely *because* of their stubbornness that God had said that it was dangerous for Him to be with them (33:3)? Once God had set forth the immensity of His mercies, Moses argued that only God had the capacity to forgive their sins (*Rashi*). Earlier, when God was angry with the people, it was dangerous for Him to be with them, but now that He had forgiven them, He would show more mercy than an angel (*Ramban*).

Or *HaChaim* notes that here, for the only time in the entire exchange, Moses refers to God as *my Lord*, instead of *HASHEM*. Having heard the incredible extent of God's mercy, Moses was afraid. A *stiff-necked* people is prone to sin, and if it is forgiven too easily because of God's mercy, it might be tempted to sin excessively. Therefore, Moses asked for God's

Moses' Request ⁸ Moses hastened to bow his head toward the ground and prostrate himself. ⁹ He said, "If I have now found favor in Your eyes, my Lord, let my Lord go among us — for it is a stiff-necked people, and You shall forgive our iniquity and error, and make us Your heritage."

¹⁰ He said, "Behold! I seal a covenant: Before your entire people I shall make distinctions such as have never been created in the entire world and among all the nations; and the entire people among whom you are will see the work of HASHEM — which is awesome — that I am about to do with you.

Safe-guarding the Promise ¹¹ "Beware of what I command you today: Behold I drive out before you the Amorite, the Canaanite, the Hittite, the Perizzite, the Hivvite, and the Jebusite. ¹² Be vigilant lest you seal a covenant with the inhabitant of the land to which you come, lest it be a snare among you.

¹³ Rather you shall break apart their altars, smash their pillars, and cut down its sacred trees.

¹⁴ For you shall not prostrate yourselves to an alien god, for the very Name of HASHEM is 'Jealous One,' He is a jealous God. ¹⁵ Lest you seal a covenant with the inhabitant of the land and stray after their gods, slaughter to their gods, and he invite you and you eat from his slaughter. ¹⁶ And you take their daughters for your sons, and their daughters stray after their gods and entice your sons to stray after their gods!

¹⁷ "You shall not make yourselves molten gods.

¹⁸ "You shall observe the Festival of Matzos: For a seven-day period you shall eat matzos, as I commanded you, at the appointed time in the month of spring, for in the month of spring you went forth from Egypt.

Lordship, which indicates strength and judgment, for he wanted a mixture of judgment and mercy.

וְהָיָה לָנוּ — And make us Your heritage. Moses rephrased his request of 33:16, that God make Israel uniquely His own, by not resting His Presence upon any other nation (Rashi).

The next verse clarifies why Moses repeated a request that he had made before and that God had accepted. God answered that He would ratify Israel's special status by sealing a covenant to that effect. Thus, it was the covenant that Moses now sought and received (Oznaim LaTorah).

10. נִפְלְאוֹת — Distinctions. The word cannot mean wonders, as it usually does, because the future history of the nation did not show greater miracles than God had done in Egypt and at the Sea of Reeds (Ramban). Rather, God refers to the distinguished status that He will give to the entire nation (Rashi), or to Moses, who would be recognized as the one with whom God has a special relationship (Ramban).

11-26. Safeguarding the promise. Despite the promises and the covenant, Israel would jeopardize its position if it were to sin and thereby break its part of the covenant. In this passage, God tells Moses what sins are particularly threatening and what commandments are especially propitious for safeguarding Israel's spiritual greatness. He begins by reiterating His promise to drive out the Canaanite nations, but then cautions Israel that it must avoid the temptations that would await them in the Land.

The passage begins *Beware of what I command you today*, meaning that God was emphasizing that the people must not disregard everything that He had commanded them earlier by serving idols, as they had done by worshipping the *Eigel*. The passage concerning idolatry ends *You shall not make yourselves molten gods* (v. 17), which is an allusion to the

molten Golden Calf, as if to emphasize that not even for "pure motives" — such as the need for a "leader" — dare they repeat their earlier catastrophic mistake (Ramban).

12. לְמוֹקֵשׁ — A snare. To seek peace with the natives of Canaan would be natural for the descendants of the Patriarchs, a nation with a legacy of peace and kindness, and it would seem incomprehensible to them that they would be led astray by the Canaanite nations that were notorious for their debauchery and corruption. Could Israel be seduced by such peoples? Here God warns them that not only could they, they would. And such was the experience of succeeding Jewish generations in *Eretz Yisrael* that failed to expel the Canaanites.

The snare could take either of the two forms described in verses 15-16. Either the Jews would experiment with idolatry, or they would be tempted by the women of the land (*Sforno*).

14. קָנָא — Jealous One. See 20:5.

15. פְּתִיחַת בְּרִית — Lest you seal a covenant. The Torah now explains the reasons for the prohibition given in verse 12.

According to *Or HaChaim*, the Torah is making a new point. After having destroyed all their idols, as set forth above, you might be ready to seal a covenant with the Canaanites on the basis of their willingness to renounce idol worship and accept the seven Noachide laws. This too is forbidden, for the inevitable result will be your spiritual downfall.

וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ — And you eat from his slaughter. He will invite you socially and serve you kosher food, but I will reckon it as if you had worshiped his idol, because the result will be that you will be drawn to his way of life and even intermarriage

¹⁹ "Every first issue of a womb is Mine; as well as any of your livestock that produces a male, the first issue of cattle or sheep. ²⁰ The first issue of a donkey you shall redeem with a lamb or kid, and if you do not redeem it you shall axe the back of its neck. You shall redeem every firstborn of your sons. They shall not appear before Me emptyhanded.

²¹ "Six days shall you work and on the seventh day you shall desist; you shall desist from plowing and harvesting. ²² You shall make the Festival of Weeks with the first offering of the wheat harvest; and the Festival of the Harvest shall be at the changing of the year. ²³ Three times a year all your males shall appear before the Lord HASHEM, the God of Israel. ²⁴ For I shall banish nations before you and broaden your boundary; no man will covet your land when you go up to appear before HASHEM, your God, three times a year.

²⁵ "You shall not slaughter My blood-offering while in the possession of leavened food, nor may the feast-offering of the Pesach festival be left overnight until morning. ²⁶ The first of your land's early produce you shall bring to the Temple of HASHEM, your God. Do not cook a kid in its mother's milk."

pinpoint selection of the Egyptian firstborn. *Sforno*, following the theme cited above, comments that only by dedicating one's first taste of prosperity to God, as in this verse and verse 26, can one be assured of success.

It is a great privilege to be a firstborn. God Himself is the Firstborn of the world, as it were; the sacrificial service was originally performed by the firstborn and Jacob went to great lengths to procure the birthright from Esau. Even though the Kohanim and Levites replaced the firstborn in the aftermath of the Golden Calf, it is a high honor to be a firstborn. The Sages teach that the reason this commandment is mentioned in conjunction with the festivals is because firstborn who have been redeemed can receive God's Presence and see the rebuilt Temple (*R' Bachya*).

20. ולא יראו פני ריקם — *They shall not appear before Me emptyhanded.* This commandment refers back to the Pilgrimage Festivals. When Jews come to the Temple, they must bring an *אֵילָנָה*, elevation-offering of appearance, in honor of the occasion (*Rashi* from *Chagigah 7a*).

21. בחריש ובקציר — *From plowing and harvesting.* In its plain sense, the verse singles out these two labors because they are essential to one's livelihood; when it is time for either, not a moment can be wasted lest the weather or other conditions change and cause considerable losses. Nevertheless, the laws of the Sabbath outweigh all considerations, for only God gives prosperity (*Ramban*). The Sages derive exegetically that this phrase refers to the Sabbatical Year, teaching that one must not plow just before or harvest just after that year (*Rashi*).

22. בכורי קציר חטים — *The first offering of your wheat harvest.* On Shavuot — known as the Festival of Weeks because the Torah gives its date only as seven weeks after the second day of Pesach — the first Temple offering from the new wheat crop is offered.

הקופת השנה — *At the changing of the year.* Succos, when the harvest is gathered in from the fields, comes at the beginning of the new year.

23. See 23:17.

24. . . . בִּי־אוֹרִישׁ גּוֹיִם — *For I shall banish nations . . .* It is

necessary for you to have set times of the year to come to Jerusalem, because you will be spread out in the Land after the conquest of the Land, and in the normal course of events many of you would never be exposed to the holiness of the Temple (*Rashi*).

This is a blessing. You will not have the unpleasant experience of facing those who hate you, because God will drive them away (*Or HaChaim*).

ולא יחמד איש — *No man will covet.* This is one of the great hidden miracles of the Torah. There is no other way that a vast territory can be left undefended and virtually unpopulated without inviting the aggression of alien predators.

25. See 23:18. The reason the Torah repeats these commandments here may be because leavening symbolizes excess and vanity — the idea that one ignores one's essence and becomes bloated (*Maharal*) — and therefore the avoidance of such characteristics in the service of God is an important means of safeguarding oneself from sin. The limitation on how long one may eat sacrificial meat and offer its fats on the Altar suggests the concept that "religion" is whatever the Torah commands, not any observance that one may devise and idealize as a means to come closer to a self-defined spirituality. As *Rashi* comments to *Amos 4:4*, the priests of Baal would seek to entice Jews by claiming that their religion is less restrictive than Judaism, in that it permits its adherents much more leeway in when to complete their sacrificial service. Judaism does not don a cloak of permissiveness; its glory is that it is the word of God.

26. ראשית בכורי אדמתך — *The first of your land's early produce.* This is the commandment to bring the first fruits to the Temple; see *Deuteronomy 26:1-11*. The Torah climaxes this list of commandments with two expressions of a central theme: Success and prosperity depend on God's blessing. Therefore, one should devote the very beginning of material blessing — the first fruits — to God. Secondly, the ancient heathens would cook meat in milk as a charm for success [see 23:19 for notes on this law]. Therefore the Torah concludes with a command not to fall into that spurious trap (*Sforno*).

כז ואמר יי למשה כתב לך ית פתגמאי האלון ארי על מימר פתגמאי האלון גזרית עמר קים ועם ישראל: כח ונהה תמן עם יי ארבעין יממין וארבעין לילון לחמא לא אכל ומיא לא שתי וכתב על לוחיא ית פתגמי קמא עשרא פתגמין: כט ונהה כד נחת משה מטורא דסיני ותרין לוחי סהדותא בידי דמשה במחתה מן טורא ומשה לא ידע ארי סגי זיו יקרא דאפוהי במלכותה עמה: ל נחזא אהרן וכל בני ישראל ית משה והא סגי זיו יקרא דאפוהי ורחילו מלאחקרבא לנתה: לא וקרא להון משה ותבו לנתה אהרן וכל ברכביא בכגשתא ומלל משה לנתהון: לב ובתר כן אתקריבו כל בני ישראל ופקדונן ית כל די מלל יי עמה בטורא דסיני: לג ושיצי משה מלמלא עמדהון ויהב על אפוהי בית אפי: לד וכד עלל משה לקדם יי למלא עמה מעדי ית בית אפוהי עד מפקה ונפק ומלל עם בני ישראל ית די מתפקד: לה נחזון בני ישראל ית סבר אפי משה ארי סגי זיו יקרא דאפי משה ומתב משה ית בית אפי על אפוהי עד דמיתה למלא עמה:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה כְּתֹב-לְךָ אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּיָדְךָ
עַל-פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּרִיתִי אִתְּךָ בְּרִית יִשְׂרָאֵל:
וַיְהִי-שָׁם עִם-יְהוָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם
לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל-הַלְחָת אֶת דְּבָרֵי
הַבְּרִית עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים: וַיְהִי בְרֹדֶת מֹשֶׁה מִהָר סִינַי
וְשֵׁנִי לַחַת הָעֵדֻת בְּיַד-מֹשֶׁה בְּרֹדֶתוֹ מִן-הָהָר וּמֹשֶׁה
לֹא-יָדָע כִּי קָרָן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אֹתוֹ: וַיֵּרָא אֶהָרֹן
וְכָל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-מֹשֶׁה וְהָנָה קָרָן עוֹר פָּנָיו וַיִּירָאוּ
מִגִּשְׁתֹּת אֵלָיו: וַיִּקְרָא אֲלֵהֶם מֹשֶׁה וַיֵּשְׁבוּ אֵלָיו אֶהָרֹן
וְכָל-הַנְּשָׂאִים בַּעֲרָה וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם: וְאַחֲרֵי-כֵן
נִגְשׂוּ כָל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְוֶם אֹתָם כָּל-אִשֶּׁר דִּבֶּר יְהוָה
אֹתוֹ בְּהָר סִינַי: וַיְכַל מֹשֶׁה מִדַּבֵּר אֲתָם וַיִּתֵּן עַל-פָּנָיו
מָסָה: וּבָבֹא מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לְדַבֵּר אִתּוֹ יֹסִיר
אֶת-הַמָּסָה עַד-צֵאתוֹ וַיֵּצֵא וְדַבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת
אֲשֶׁר יִצְוָה: וַרְאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-פָּנֵי מֹשֶׁה כִּי קָרָן
עוֹר פָּנָיו מֹשֶׁה וְהָשִׁיב מֹשֶׁה אֶת-הַמָּסָה עַל-פָּנָיו
עַד-בָּאוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ: קל"ט פסוקים. חגנא"ל סימן.

שביעי כז

כח

כט

ל

לא

לב

לג

לד

לה

מפסיר

רס"ז

כחה על עבירה. שער שלא פשטו ידיהם בעבירה מה אומר, ומראה כבוד ה' כאש
לזכרת בראש ההר לעיני בני ישראל (ולעיל כדיון). ולא יראים ולא מוזעזעים.
ומשעשו את העגל אף מקריהו וזו של משה היו מרחישים ומזעזעים (ספרי נשא
א): (לא) הגשאים בעדה. כמו נשאי העדה: וידבר משה אליהם. שליחותו
של מקום, ולשון הוזה הוא כל הענין הזה: (לב) ואחרי כן נגשו. אחר שלמד
לזקנים חוזר ומלמד הפרשה זו ההלכה לישראל. חזר רבנן, כיצד פיר המשה, משה
היה לומד מפי הגבורה. נכנס אהרן, שנה לו משה פרקו. נסתלק אהרן וישב לו
לשמאל משה. נכנסו בניו, שנה להם משה פרקו. נסתלקו הם, וישב אלעזר לימין
משה ואיתמר לשמאל אהרן וכו'. נכנסו זקנים, שנה להם משה פרקו. נסתלקו
זקנים וישבו ללדודן. נכנסו כל העם, שנה להם משה פרקו. נמלא ביד כל העם
אחד, ביד הזקנים שנים, ביד בני אהרן שלשה, ביד אהרן ארבעה וכו' כדאיתא
בעירובין (נד): (לג) ויתן על פניו מסוה. כתרומתו בית אפי. לשון ארמי הוא
בגמרא, סוי לבא בכתובות סב: ועוד בכתובות סב: הוה קא מסוה לאפה, לשון
הבטה, היה מסתכל בה. אף כלן, מסוה, בגד היתן כנגד הפרטוף וביט העינים.
ולכבוד קרני ההוד שלא יזונו הכל מסה היה נותן המסוה כנגדן, ויטעלו בשפה
סיה מדבר טס ישראל, ובשפה האמקוס נדבר עמו עד לאח, ונבלאו ילא כלל
מסוה: (לד) ודבר אל בני ישראל. וראו קרני ההוד כפניו. וכסוה מסתלק
מסה: (לה) והשיב משה את המסוה על פניו עד בואו לדבר אתו.
וכסא לדבר אמו טוטל מעל פניו:

מנין לאוין שנה ועל מנין עשה שנה: (כד) אוריש. כתרומתו, אחריו. וכן החל
רש (דברים כגל) וכן ויורש את האמורי (במדבר כגל) ל' גירושין: והרחבתי
את גבולך. ואחרי רחוק מבית הבחירה ואיך יכול לראות לפני מויד, לכך אי
קובע לך שלש גבולות הללו: (כה) לא תשחט וגו'. לא תשחט את הפסח ועדיין
חמץ קיים. אזהרה לשחט או לזרק או לאחד מבני החבורה (פסחים סג): ולא
ילין. כתרומתו. אין לינה מועלת בראש המזבח (מכילתא כגית) אין לינה אלא
עמוד השחר (זכתיס פו): זבח חג הפסח. אמוריו. ומכאן אחרי למד לכל הקטר
חלבים וחזרים: (כו) ראשית בבורי אדמתך. משנעת המינין האמורים
בשנה ארנך. ארץ חטה ושעורה ופסן וגו' (דברים חזח) ודבש הוא דבש ס"א (ס"א) הס
תמרים (וביכורים אג): לא תבשל גדי. אזהרה לבשר בחלב. ושלו פטמים כתוב
בטורה, א' לאכלה וא' להנאה וא' לאיסור ביטול (חולין קטו): גדי. כל ולד דך
בתשעת ואף עגל וכבש. משה שהולך לפרס כדמה מקומות גדי פטם (בראשית
לחיו: ועוד) למדש גדי פטם כל יונקים בתשעת (חולין קיג): בחלב אמו. פרט
לשון שאין לו חלב אם, שאין איסורו מה"א אלא מדברי סופרים (שם קיג): (כז) ויהי
את הדברים האלה. ולא אחרי ראוי לכתוב תורה שבע"פ (גיטין סז): (כט)
ויהי ברדת משה. כשהביא לווחת אחרונות ביום הכפורים: בי קרן. לשון
קרנים ומידו לו (תחיקה גזל) שהאור מבהיק ובוטל כמין קרן. ומהיכן זכה משה
לקרני ההוד, רבותינו אמרו מן המערה, שנתן הקב"ה ידו על פניו, שנה" וסכותי
כפי (ולעיל לבכב: כתרומתו לו): (ל) וייראו מגשת אליו. כל וראה כמה גדול

Renewal of the Covenant ²⁷ HASHEM said to Moses, "Write these words for yourself, for according to these words have I sealed a covenant with you and Israel." ²⁸ He remained there with HASHEM for forty days and forty nights — he did not eat bread and he did not drink water — and He wrote on the Tablets the words of the covenant, the Ten Commandments.

²⁹ When Moses descended from Mount Sinai — with the two Tablets of the Testimony in the hand of Moses as he descended from the mountain — Moses did not know that the skin of his face had become radiant when He had spoken to him. ³⁰ Aaron and all the Children of Israel saw Moses, and behold! — the skin of his face had become radiant; and they feared to approach him. ³¹ Moses called to them, and Aaron and all the leaders of the assembly returned to him, and Moses would speak to them. ³² After that, all the Children of Israel would approach; he would command them regarding everything that HASHEM had spoken to him on Mount Sinai.

Radiance of Moses ³³ Moses finished speaking with them and placed a mask on his face. ³⁴ When Moses would come before HASHEM to speak with Him, he would remove the mask until his departure; then he would leave and tell the Children of Israel whatever he had been commanded. ³⁵ When the Children of Israel saw Moses' face, that Moses' face had become radiant, Moses put the mask back on his face, until he came to speak with Him.

THE HAFTARAH FOR KI SISA APPEARS ON PAGE 1160.

When Parashas Parah coincides with Ki Sisa, the regular Maftir and Haftarah are replaced with the Parashas Parah readings: Maftir, page 838 (19:1-22); Haftarah, page 1216.

27-35. Renewal of the covenant. Since the Jewish people had abrogated the covenant by creating the Golden Calf, God instructed Moses to write a new covenant, which the people would accept, as they had accepted the original one by saying, "We will do and we will hear," and God would ratify it in the form of a promise not to destroy them (Ramban). God taught Moses the entire Torah anew and gave him the Second Tablets. A further result of the nation's fall from its earlier spiritual plateau was that they could not tolerate the holy glow that shone from Moses' face as a result of his new exposure to God's glory.

28. *לֶחֶם . . . וּמַיִם* — Bread . . . and water. Rather than saying simply that Moses neither ate nor drank, the verse specifies bread and water to imply that it was only physical food that Moses did not enjoy. There was, however, a more significant nourishment that Moses did absorb: the word of God (Or HaChaim).

29. *בִּיָּקָרְן* — Had become radiant. The radiance resulted from the Divine hand with which God had sheltered Moses (33:22) when He showed him a glimpse of His glory (Rashi). According to Zohar Chadash (62:2), Moses merited this manifestation of favor because he defended Israel against God's wrath — so much does God value those who speak well of His people! (Be'er Moshe).

30. *וַיִּירָאוּ מִקֶּדְשׁ אֱלֹהֵי* — And they feared to approach him. Come and see how great is the power of sin. Until they extended their hand in sin [by worshipping the Eigel], what does

[the Torah] say? The appearance of the glory of HASHEM was like a consuming fire on the mountaintop before the eyes of the Children of Israel (24:17), but they neither feared nor trembled. But from the time when they made the Eigel, they shivered and trembled even before the rays of glory of Moses! (Rashi from Sifri, Nasso 1).

31-32. These verses contain the sequence of Moses' teaching. First he taught Aaron what God had commanded him. Then Aaron would be seated at his left, and Aaron's sons would enter. After Moses taught it to them, they would be seated flanking Moses and Aaron, and Moses would teach the elders. Then they would be seated at the sides and the people would come to hear the teaching (Rashi).

33. *וַיִּתֵּן עַל-פָּנָיו מָסַח* — And placed a mask on his face. Moses wore the mask to spare the people the embarrassment of seeing how they had so deprived themselves of closeness to God that they could not even look at his prophet (Be'er Moshe).

35. When Moses taught the word of God to the people, he did not wear the mask, so that nothing would interpose between God's teaching and the people of Israel. Then, he would put the mask back on and wear it until God spoke to him again.

קל"ט מסוקים. חננאל סימן קל"ט — This Masoretic note means: There are 139 verses in the Sidrah, numerically corresponding to the mnemonic חננאל.

The word חננאל, God was gracious, alludes to the graciousness He displayed in forgiving Israel for the sin of the Golden Calf (R' David Feinstein).

פרשת ויקהל

אונקלוס

א ויבִנְהוּ (ג-א וְאִכְנָשׁ) מִשֶּׁה יְהוָה כֹּל בְּנִשְׁתָּא
 דְּבִנְי יִשְׂרָאֵל וְאָמַר לְהוֹן אַלִּין פְּתֻמָּיָא
 דִּי פִקְדֻן יִי לְמַעַבְדִּי יְהוָה: כ שְׂתָא יוֹמִין
 תְּתַעֲבֹד עֲבֹדְתָא וּבְיוֹמָא שְׂבִיעָאָה יְהִי
 לְכוֹן קֹדֶשׁא שְׁבַת שְׁבַתָּא קֳדָם יִי כֹל
 דִּיעֲבֹד בֵּה עֲבֹדְתָא יִתְקַטֵּל: ז לא
 תִּבְעֵרוּן אֶשְׁתָּא בְּכָל מוֹתְכִנִּיכוֹן בְּיוֹמָא
 דְּשְׁבַתָּא: ח וְאָמַר מִשֶּׁה לְכָל בְּנִשְׁתָּא
 דְּבִנְי יִשְׂרָאֵל לְמִימְרֵי דִין פְּתֻמָּא דִּי פִקְדֻן
 יִי לְמִימְרֵי: ט הִסִּיבּוּ מִנְכוֹן אִפְרִשׁוּתָא קֳדָם
 יִי כֹל דִּיתְרַעֲי לְבֵה יִי יְהִי אִפְרִשׁוּתָא
 קֳדָם יִי דְהִבָּא וְכִסְפָּא וְנִחְשָׁא:
 י וְתִכְלָא וְאַרְגָּמָא וְצִבְעֵי וְהוֹרִי וּבוֹץ
 וּמַעֲכִי וּמַעֲכִי דְכִרְי מִסְמָקִי
 וּמַעֲכִי דְסִסְגוֹנָא וְאַעֲי שְׁטִין: יא וּמִשְׁחָא
 לְאַנְהֲרוּתָא וּבּוֹסְמִיָּא לְמַשַּׁח רְכוּתָא
 וְלִקְטֹרֶת בּוֹסְמִיָּא: יב וְאִבְנֵי בּוֹרְלָא
 וְאִבְנֵי אֶשְׁלִמוּתָא לְשִׁקְעָא בְּאִפּוֹדָא
 וּבְחֻשְׁבָּנָא: יג וְכָל חֲכִימֵי לְבָא בְכוֹן יִיתּוֹן
 וְיַעֲבֹדוּן יְהוָה כֹּל דִּי פִקְדֻן יִי: יד יְהִי מִשְׁכָּנָא
 יְהוָה פִּרְשָׁה יְהוָה חוֹפָאָה יְהוָה פּוֹרְפוּדֵי יְהוָה
 דְּפוּהֵי יְהוָה עֲבֹדוּהֵי יְהוָה עֲמֹדוּהֵי יְהוָה
 סְמֹכוּהֵי: יה יְהִי אֲרֹנָא יְהוָה אֲרִיחוּדֵי יְהוָה
 כְּפֻרְתָּא יְהוָה פְּרֻכְתָּא דְּפֻרְסָא: יז יְהִי
 פּוֹתוֹרָא יְהוָה אֲרִיחוּדֵי יְהוָה כֹּל מְגוּהֵי יְהוָה
 לְחֵם אִפְיָא: יח יְהִי מִנְרֵתָא דְּאִנְהוּרֵי יְהוָה

א וַיִּקְהַל מֹשֶׁה אֶת-כָּל-עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
 ב אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר-צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת אִתְּכֶם: שֵׁשֶׁת יָמִים
 תַּעֲשֶׂה מְלָאכָהּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת
 ג שַׁבְתּוֹן לַיהוָה כֹּל-הָעֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה יוּמָת: לֹא-תַבְעֵרוּ
 ד אֵשׁ בְּכָל מִשְׁכְּנֵיכֶם בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת:
 ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-כָּל-עֵדֶת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדְּבָר
 ו אֲשֶׁר-צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר: קָחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה לַיהוָה כֹּל
 ז נָדִיב לְבּוֹ וַיָּבִיֵּא אֶת תְּרוּמַת יְהוָה זָהָב וְכֶסֶף וְנִחְשָׁת:
 ח וְתִכְלָת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעֻזִּים: וְעֹרֹת אֵילִם
 ט מְאֻדִּים וְעֹרֹת תַּחֲשִׁים וְעֻצֵּי שְׁטִים: וְשֶׁמֶן לְמָאֹר
 י וּבִשְׁמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסָּמִים: וְאַבְנֵי-שֹׁהַם
 יא וְאַבְנֵי מַלְאִים לְאַפּוֹד וְלַחֹשֶׁן: וְכָל-חֲכָם-לֵב בְּכֶם יָבֹאוּ
 יב וַיַּעֲשׂוּ אֶת כָּל-אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: אֶת-הַמִּשְׁכָּן אֶת-אֹהֶלוֹ
 יג וְאֶת-מִכְסָּהוּ אֶת-קַרְסִיוֹ וְאֶת-קַרְשָׁיו אֶת-בְּרִיחֹו אֶת-
 יד עַמֻּדָיו וְאֶת-אֲדָנָיו: אֶת-הָאָרֶן וְאֶת-בְּדָיו אֶת-הַכַּפֹּרֶת
 יו וְאֶת פֶּרֶכֶת הַמָּסָךְ: אֶת-הַשֻּׁלְחָן וְאֶת-בְּדָיו וְאֶת-
 ז כָּל-כֵּלָיו וְאֶת לֶחֶם הַפָּנִים: וְאֶת-מִנְרֵת הַמָּאֹר וְאֶת-

כ"ה

דבדע המשכן ומלאכתו במקום טוהר: (יא) את המשכן. ירישה החטונות
 הגרלות נטונו קריים משכן: את אהלה. הוא חל ירישות פדים העשי לגב:
 ואת מכסוהו. מכסה שורות האילים והמסכים: (יב) ואת פרוכת המסך.
 פרוכת המחילה. כל דבר המגין בין למעלה בין מלמטה קרי מסך וסך, וכן שכת
 בעדו (אויז חז) הגני עך את דרכך (דאעפ ציח): (יג) לחם הפנים. כנר פירשמי
 (לעיל כהג) על שם שזר לו פנים לנחן ולנחן, שהוא עשי כמן מיכה פרולה:

(א) ויקהל משה. למחרת יום הכתרים כשירד מן ההר (סדר שלם ו). והוא ל'
 הפעיל, שאינו חוסך אנשים בידים אלא הן נאספין על פי דבור, ומרעו ונאכניס:
 (ב) ששת ימים. הקדים להם חזרה שבת ללוי מלאכת המשכן. למר שאינו
 חזרה אה השבת (מכילהא): (ג) לא תבערו אש. יש מרעוטיט לאמרים הכערה
 ללאו ילאם, ויש לאמרים לתקן ילאם (שבת ע). (ד) זה הדבר אשר צוה ה'. לי
 לאמר לכם: (ה) נדיב לבו. על שם שלט עוודת קרי נדיב לבו. כנר פירשמי

PARASHAS VAYAKHEL

35.

✠ The construction of the Tabernacle.

In this *Sidrah*, Moses addresses the entire nation and charges them with the privilege of building the Tabernacle, according to the instructions given in the above chapters. Much of the text is a virtual repetition of the directives of *Terumah*, *Tetzaveh*, and part of *Ki Sisa*, which have been explained above; the commentary to this *Sidrah* will discuss only new material. It is indicative of the great significance of the Tabernacle that most of the last three Torah portions and almost all of *Vayakhel* and *Pekudei* are devoted to it. Israel's ability to create a setting for God's Presence is a measure of its greatness and, indeed, a primary reason for its very existence. Its future history would revolve around its worthiness to have the Temple in its midst. When Israel was unfaithful to its trust, God's Presence would depart from the Temple,

leaving it an empty shell, devoid of its inner holiness. Once that happened, destruction and national exile came quickly. The challenge of the exile is for Israel to return to its former estate, and thereby bring about the era of Messiah and the Third Temple. This longing is expressed in our daily prayers that God return us to Jerusalem and the Temple, may they be rebuilt speedily in our days.

The Torah's frequent repetition of the parts of the Tabernacle and mention of the nation's role in its construction indicates God's love of Israel and His regard for its activities to serve Him. Similarly, God's respect for such loyalty is indicated by the attention the Torah lavishes on Eliezer's diligent search for a wife for Isaac (*Or HaChaim*; see *Rashi* to *Genesis* 24:42).

1. וַיִּקְהַל מֹשֶׁה — *Moses assembled*. A day earlier, on Yom Kippur, Moses had come down from the mountain with the Sec-

PARASHAS VAYAKHEL

35 ¹ *Moses assembled the entire assembly of the Children of Israel and said to them: "These are the things that HASHEM commanded, to do them:*

The Sabbath

² "On six days, work may be done, but the seventh day shall be holy for you, a day of complete rest for HASHEM; whoever does work on it shall be put to death. ³ You shall not kindle fire in any of your dwellings on the Sabbath day."

Contributions for the Tabernacle

⁴ Moses said to the entire assembly of the Children of Israel, saying: "This is the word that HASHEM has commanded, saying: ⁵ 'Take from yourselves a portion for HASHEM, everyone whose heart motivates him shall bring it, as the gift for HASHEM: gold, silver, copper; ⁶ turquoise, purple, and scarlet wool; linen, goat hair; ⁷ red-dyed ram skins, tachash skins, acacia wood; ⁸ oil for illumination, spices for the anointment oil and the aromatic incense; ⁹ shoham stones and stones for the settings, for the Ephod and the Breastplate.'

The Construction of the Tabernacle

¹⁰ " 'Every wise-hearted person among you shall come and make everything that HASHEM has commanded: ¹¹ the Tabernacle, its Tent, and its Cover, its hooks, its planks, its bars, its pillars, and its sockets; ¹² the Ark and its staves, the Cover, the Partition-curtain; ¹³ the Table, its staves, and all its utensils, and the show-bread; ¹⁴ the Menorah of illumination, its

and Tablets, signifying God's forgiveness and renewed love for the people. Now, they were worthy of carrying out God's command to build the Tabernacle (*Rashi*; *Ramban*). Moses conveyed this command to an assemblage of the entire nation — men, women, and children — because everyone would have a share in the construction (*Ramban*; *Or HaChaim*).

אלה הדברים — *These are the things.* This refers to the categories of labor that were needed to build the Tabernacle, and the Sages derive homiletically from this term that there were thirty-nine such categories. From the juxtaposition of the work of the Tabernacle to the next two verses that deal with the Sabbath, the Sages derive that the thirty-nine categories of the Tabernacle's labor are the ones that are forbidden on the Sabbath (*Shabbos* 97b). Many commentators derive from this connection a frame of reference for life: Labor is of value only if it can have a sacred as well as a secular purpose; otherwise, it is innately trivial. Thus, the Torah teaches us that the primary productive labors in the material world are precisely those that are needed to create an abode for sanctity.

ששת ימים — *On six days.* The commandments of the Tabernacle are introduced with yet another exhortation to observe the Sabbath. In its plain meaning, this was to inform the nation that, despite the transcendent importance of the Tabernacle, it may not be built on the Sabbath (*Rashi*), because the day that testifies to the existence of God supersedes the Tabernacle, where He is served. Acknowledgment of God must precede service.

Or HaChaim delves more deeply into the commandment of Sabbath observance as a prerequisite to the Tabernacle. The Sages teach that idol worship constitutes a repudiation of all 613 commandments (*Horayos* 8a); it follows, therefore, that for Israel's repentance to be complete — and for it to merit the Tabernacle in its midst — it had to accept upon itself once again all of the commandments. But the Sabbath, too, is reckoned as equivalent to the entire Torah (*Shemos*

Rabbah 25:12). Therefore, by reiterating the commandment of the Sabbath at this point, God gave Israel the means to accept all 613 commandments. Verse 1 alludes to this with the seemingly superfluous phrase *to do them*, which can also be rendered *to repair them*, for the commandment of the Sabbath was a means to repair the damage of the Golden Calf.

לֹא-תִקְדְּרוּ אֵשׁ — *You shall not kindle fire.* By singling out fire from all the other forms of Sabbath labor, the Torah alludes to the law that — unlike the Festivals when food preparation is permitted (12:16) — even such work is forbidden on the Sabbath. Since kindling fire is necessary for cooking and baking, the Torah uses it as the prototype labor that is necessary to prepare food. Therefore, by specifying here that fire may not be kindled on the Sabbath, the Torah indicated that since food preparation is forbidden on the Sabbath, surely other work is prohibited, as well (*Rashbam*).

This prohibition is indicative of the Jewish principle that the Torah can be understood only as it is interpreted by the Oral Law, which God taught to Moses, and which he transmitted to the nation. The Oral Law makes clear that only the creation of a fire and such use of it as cooking and baking are forbidden, but there is no prohibition against enjoying its light and heat. Deviant sects that denied the teachings of the Sages misinterpreted this passage to refer to *all* use of fire, so they would sit in the dark throughout the Sabbath, just as they sat in spiritual darkness all their lives.

וְבָרָא — *Shall bring it.* The verse's stress on the motivation of the donor indicates that the primary requirement is not the monetary value of the gift — God is in no need of our contributions — but the giver's sincere inner desire to elevate and unite himself with Him (*Or HaChaim*).

אֶת-הַמִּשְׁכָּן — *The Tabernacle.* As explained above (26:1, 7, 14), the structure had three (or four) coverings. The one at the bottom, which served as a ceiling and was visible from inside, was called the *תְּכָיִת*, *Tabernacle*; on top of it was the *אֹהֶל*, *Tent*, and on top of it was the *תְּכָסֶּה*, *Cover*.

מִנְהָא וְיִת בּוֹצִינְהָא וְיִת מִשְׁחָא
דְּאִנְהִירְהוּא: ^{טו} וְיִת מִדְּבָחָא דְקִטּוֹת
בּוֹסְמִיָּא וְיִת אֲרִיחֹהִי וְיִת מִשְׁחָא
דְּרִבּוּתָא וְיִת קִטְרֶת בּוֹסְמִיָּא וְיִת פִּרְסָא
דְּתַרְעָא לְתַרְע מִשְׁכָּנָא: ^{טז} וְיִת מִדְּבָחָא
דְּעֻלְתָא וְיִת סִרְדָּא דְנִחְשָׁא דִילֵה יִת
אֲרִיחֹהִי וְיִת כָּל מְטוּי יִת בִּירְכָא וְיִת
בְּסִיסָה: ^{יז} וְיִת סִרְדֵי דְדִרְתָא יִת עֲמֻדוֹהִי
וְיִת סִמְכָהָא וְיִת פִּרְסָא דְתַרְע דְרִתָּא: ^{יח} וְיִת
סִכֵּי מִשְׁכָּנָא וְיִת סִכֵּי דְדִרְתָא וְיִת
אֲטוּנִידוֹן: ^{יט} וְיִת לְבוּשֵׁי שְׂמוּשָׁא לְשִׁמְשָׁא
בְּקֻדְרָשָׁא יִת לְבוּשֵׁי קֻדְרָשָׁא לְאַהֲרֹן כְּהֵנָּא
וְיִת לְבוּשֵׁי בְנוֹהֵי לְשִׁמְשָׁא: כֹּהֵנֶקְדֵּי כָל
כְּנִשְׁתָּא דְבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן קֶדֶם מֹשֶׁה:
כֹּא וְאֵתוּ כָל גִּבֹּר דְּאִתְרַעֵי לְבָה וְכָל דִּי
אֲשַׁלְמַת רִיחָה וְיִתְהֵא אִיתִיאוּ יִת אֲפִרְשׁוּתָא
קֶדֶם יְיָ לְעֵכִידֵת מִשְׁכָּן וּמִנָּא וּלְכָל פְּלִחְנָה
וּלְלְבוּשֵׁי קֻדְרָשָׁא: כֹּהֵנֶמִיתִין גִּבְרָאֵי עַל
נִשְׂאָא כָל דְּאִתְרַעֵי לְבָה אִיתִיאוּ שִׁירִין
וְשִׁבְכִין וְעֻקְוִין וּמַחֲוִין כָּל מִן דְּרִיב וְכָל גִּבֹּר
דִּי אָרִים אֲרָמוֹת דְּהֵבָא קֶדֶם יְיָ: כֹּהֵנֶקְדֵּי
דְּאִשְׁתַּכַּח עֲמָה תְּכֵלָא וְאֲרֻגָּנָא וְצִבְע
וְהוּרִי וּבוּץ וּמַעֲצֵי וּמִשְׁכֵּי דְרִכְבְּרִי מִסְמָקִי
וּמִשְׁכֵּי סִטְוָנָא אִיתִיאוּ: כֹּהֵנֶקְדֵּי דְאָרִים
אֲרָמוֹת כֶּסֶף וְנִחֵשׁ אִיתִיאוּ יִת אֲפִרְשׁוּתָא
קֶדֶם יְיָ וְכָל דִּי אֲשַׁתְּכַח עֲמָה אֲעֵי שְׁטִין
לְכָל עֲבִידֵת פְּלִחְנָא אִיתִיאוּ: כֹּהֵנֶקְדֵּי
אֲתָתָא חֲכִימַת לְבָא כִידְהָא מְעֻלָּא וּמִיתִין
כֹּהֵנֶקְדֵּי יִת תְּכֵלָא וְיִת אֲרֻגָּנָא יִת צִבְע
וְהוּרִי וְיִת בּוּצָא: כֹּהֵנֶקְדֵּי נִשְׂאֵי דְאִתְרַעֵי
לְבָתֵּן עֲמָהֻן בְּחִכְמָא עֻלִּין יִת מַעֲצֵי:
כֹּהֵנֶקְדֵּי אִיתִיאוּ יִת אֲבְנֵי בֹרְלָא
וְיִת אֲבְנֵי אֲשַׁלְמוּתָא לְשִׁקְעָא
בְּאִפּוֹרָא וּבְחֻשְׁנָא: כֹּהֵנֶקְדֵּי בּוֹסְמָא וְיִת
מִשְׁחָא לְאַנְהָרָא וּלְמִשְׁחָא דְרִבּוּתָא
וּלְקִטּוֹת בּוֹסְמִיָּא: כֹּהֵנֶקְדֵּי גִבֹּר וְאֲתָתָא
דְּאִתְרַעֵי לְבָהֻן עֲמָהֻן לְאִיתְהָא לְכָל
עֲבִידָא דִּי פִקֵּד יְיָ לְמַעַבְד בֵּידָא דְמֹשֶׁה
אִיתִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל גִּבְרָתָא קֶדֶם יְיָ:

כְּלִיָּהּ וְאֵת־נִרְתִּיהָ וְאֵת־שֶׁמֶן הַמָּאֹר: וְאֵת־מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת
וְאֵת־בִּדְיוֹ וְאֵת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת־קִטְרֶת הַסַּמִּים וְאֵת־
מִסַּךְ הַפֶּתַח לִפְתַּח הַמִּשְׁכָּן: אֵת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֵת־
מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ אֵת־בִּדְיוֹ וְאֵת־כָּל־כְּלָיו אֵת־
הַכִּיֹּר וְאֵת־כִּנּוֹ: אֵת־קַלְעֵי הַחֹצֵר אֵת־עַמֻּדָיו וְאֵת־
אֲרֻנֶיהָ וְאֵת־מִסַּךְ שַׁעַר הַחֹצֵר: אֵת־יִתְדֵת הַמִּשְׁכָּן וְאֵת־
יִתְדֵת הַחֹצֵר וְאֵת־מִיתְרֵיהֶם: אֵת־בִּגְדֵי הַשָּׂרָד לְשָׂרֵת
בְּקָדָשׁ אֵת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֵת־בִּגְדֵי בָנָיו
לְכַהֵן: וַיֵּצְאוּ כָל־עֶדְת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה:
וַיָּבֹאוּ כָל־אִישׁ אֲשֶׁר־נִשְׂאוֹ לְבֹו וְכָל אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ
אֹתוֹ הֵבִיאוּ אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְמַלְאכַת אֹהֶל מוֹעֵד
וּלְכָל־עֲבֹדָתוֹ וּלְבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ: וַיָּבֹאוּ הָאֲנָשִׁים עַל־הַנָּשִׁים
כָּל־נָדִיב לֵב הֵבִיאוּ חָח וְנָזֶם וְטַבַּעַת וְכוּמָז כָּל־כְּלִי זָהָב
וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר הֵנִיף תְּנוּפֶת זָהָב לַיהוָה: וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר־
נִמְצָא אֹתוֹ תְּכֵלֶת וְאֲרָגָמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעֻזִּים וְעֹרֹת
אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תַּחֲשִׁים הֵבִיאוּ: כָּל־מֵרִים תְּרוּמַת
כֶּסֶף וְנִחֹשֶׁת הֵבִיאוּ אֵת תְּרוּמַת יְהוָה וְכָל אֲשֶׁר נִמְצָא
אֹתוֹ עֲצֵי שֹׁטִים לְכָל־מַלְאכַת הָעֲבֹדָה הֵבִיאוּ: וְכָל־אִשָּׁה
חַכְמַת־לֵב בִּידֶיהָ טוֹו וַיָּבִיאוּ מִטּוֹה אֵת־הַתְּכֵלֶת וְאֵת־
הָאֲרָגָמָן אֵת־תוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֵת־הַשֵּׁשׁ: וְכָל־הַנָּשִׁים
אֲשֶׁר נִשָּׂא לָבָן אֲתָנָה בְּחִכְמָה טוֹו אֵת־הָעֻזִּים: וְהַנְּשֹׂאִם
הֵבִיאוּ אֵת אֲבְנֵי הַשֹּׁהַם וְאֵת אֲבְנֵי הַמַּלְאִים לְאַפּוֹד
וּלְחֹשֶׁן: וְאֵת־הַבֶּשֶׂם וְאֵת־הַשֶּׁמֶן לְמָאֹר וּלְשֶׁמֶן
הַמִּשְׁחָה וּלְקִטְרֶת הַסַּמִּים: כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר נָדַב
לִבָּם אֹתָם לְהֵבִיא לְכָל־הַמַּלְאכָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
לַעֲשׂוֹת בְּיַד־מֹשֶׁה הֵבִיאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל נָדְבָה לַיהוָה:

שני

כ"ט

(בב) על הנשים. טס הנשים וסמכין אליהם: חח. הוא הכסף של זכר עגול
נפח של הזרוע והוא האמיד: ובומז. כלי זכר הוא נפח כעד אוס מקס לנשה.
ורכזיט פירושו טס טמז, כלי מקס זמז (טכס טד): (בב) וכל איש אשר
נמצא איתו. תכלת או ארגמן או תולעת שני או עורות אילים או
תחשים, טלס הביאה: (כו) טוו את העוזים. היא היא אומטת יתירה שמעל
בני העצים היו טווין אוסם (טכס טד): (כו) והנשואם הביאו. אמר ר' נחן מה
ראו נשיאים לתמונכ בחטכט המזכנט כסמל, ובמללכט המכנין לא המנדט כסמל.
אלל כך אמרו נשיאים, יתנדט נטור מה שמנדטים ומט שמחסינן אט פסלימין
אזוט. כיון שהנשים נטור אט הכל שנל' והמללכט היפה דים (נלל' טז): אמרו
נשיאים מה שלט נטמז, הביאו את אבני השדה וגו'. לכך המנדט בחטכט

(יד) ואת כליה. מלקחים ומחכות: נרותיה. לוי"ט נלפ". בזכים שהשמן
והפעילות נהנין כן: ואת שמן המאור. אף הוא נכר חכמי לז שהוא משונה
משאר שמנים, כמו שמפורט במנחות (פז). מנגדנו בראש הית, והוא כחית ור:
(טו) מסך הפתח. וילון שלפני המזרח, שלא היו שם קרשים ולא יריעות: (זח)
את עמודיו ואת ארניה. הרי חלל קריו כלין לשון זכר ולשון נקבה, וכן דברים
הרכה: ואת מסך שער החצר. וילון פרוש ללד המזרח עשרים אמה אומטיות
על רוחב ההלך שהיה חמשים רחב, וסומיין הימט ללד נפח ס"ו אמה וכן לדרום,
שנאמר וחמש עשרה אמה קלשים לכפך (לעיל כזיד): (יח) יתירות. לפקט ולקשור
כנס ספי' היריעות בלחץ שלא ישע נרות: מיתריהם. חבלים לקשור: (יט)
בגדי השרד. לכסות הארון והשלחן והמטרה והמזבחות כשעת סילוק ממסעת:

utensils, and its lamps, and oil for the illumination; ¹⁵ the Incense Altar and its staves, the anointment oil and the incense spices, and the entrance-screen for the entrance of the Tabernacle; ¹⁶ the Elevation-offering Altar and the copper netting for it, its staves, and all its utensils, the Laver and its base; ¹⁷ the curtains of the Courtyard, its pillars, and its sockets, and the screen of the gate of the Courtyard; ¹⁸ the pegs of the Tabernacle, the pegs of the Courtyard, and their cords; ¹⁹ the knit vestments to serve in the Sanctuary, the sacred vestments for Aaron the Kohen and the vestments of his sons to minister.' "

²⁰ The entire assembly of the Children of Israel left Moses' presence.

²¹ Every man whose heart inspired him came; and everyone whose spirit motivated him brought the portion of HASHEM for the work of the Tent of Meeting, for all its labor and for the sacred vestments.

²² The men came with the women; everyone whose heart motivated him brought bracelets, nose-rings, rings, body ornaments — all sorts of gold ornaments — every man who raised up an offering of gold to HASHEM. ²³ Every man with whom was found turquoise, purple, and scarlet wool, linen, and goat hair, red-dyed ram skins, and tachash skins brought them. ²⁴ Every man who separated a portion of silver or copper brought it as a portion for HASHEM; and everyone with whom there was acacia wood for any work of the labor brought it. ²⁵ Every wise-hearted woman spun with her hands; and they brought the spun yarn of turquoise, purple, and scarlet wool, and the linen. ²⁶ All the women whose hearts inspired them with wisdom spun the goat hair. ²⁷ The leaders brought the shoham stones and the stones for the settings for the Ephod and the Breastplate; ²⁸ the spice and the oil, for illumination and for the anointment oil and the incense spices. ²⁹ Every man and woman whose heart motivated them to bring for any of the work that HASHEM had commanded to make, through Moses — the Children of Israel brought a free-willed offering to HASHEM.

21. אִשְׁרֵי-לֵבָּו — Whose heart inspired him [lit., *uplifted him*]. This term refers to those who came to do the work of weaving, sewing, building, and so on. Due to the conditions in Egypt, there were no Jewish artisans, since the Egyptians did not train them or permit them to develop their talent for the finer skills. Nevertheless, there were Jews who, though unskilled, had natural ability, and they were inspired and uplifted to volunteer for whatever had to be done, confident that God would help them to do His will properly (*Ramban*).

There were two types of givers: those whose spirit motivated them to give what they could afford, voluntarily and wholeheartedly. There was an even nobler category of people, whose heart inspired them to do more than they could afford, so great was their desire to share in the building of the Tabernacle (*Or HaChaim*).

22. עַל-הַנָּשִׁים — With the women. According to *Ramban*, this term implies that the men were secondary to the women. Since the jewelry enumerated in this verse was worn mainly by women, the Torah pays tribute to them, for as soon as they heard that precious metals were needed, they immediately removed their most precious possessions and rushed to bring them (*Ramban*; *Or HaChaim*).

27-28. וְהַנְּשִׂאִם — The leaders. When the Jews were about to leave Egypt and Moses ordered them to request various items from the Egyptians, it was natural that everyone would ask for things according to his taste and station in

life. The leaders, therefore, would want precious stones, which they now contributed for the needs of the Tabernacle. It is especially remarkable that after all these months they still had oil of a quality suitable for the Menorah (*Ibn Ezra*). Since these stones were to have the names of the tribes inscribed on them to be a remembrance before God, it was natural that the leaders wished to be the ones who would contribute the stones for their own tribes (*Chizkuni*).

Rashi cites R' Nassan (*Bamidbar Rabbah* 12:16), who notes that the word נְשִׂאִם, leaders, is spelled without the two yuds that it would normally have [נְשִׂאִים]. This defective spelling of their title is an implied rebuke of the leaders for not bringing their gifts until everything else had been contributed. Their motive was good. They assumed that the general contributions would not be enough, so they waited to see what would be lacking, with the intention of giving everything that would still be needed, but the national response was so generous that there was almost nothing left for the leaders to give. Because they were "lazy" in not coming immediately, the Torah spells their title defectively. [Had they had as much fervor for the Tabernacle as the "ordinary" people, they would have joined in the general spirit of generosity without delay.] Seeing that they had been remiss in this instance, the leaders did not repeat their mistake when the dedication of the Tabernacle was celebrated. Then, they brought their own generous offerings immediately (*Numbers* ch.7).

שלישי
[שני]

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲזוּ רַבִּי יְיָ
בְּשׁוֹם בְּצִלְאֵל בֶּן-אֹהֲרִי בֶר חֹדֶר לִשְׁבֹּט
יְהוּדָה: לֹא-אֲשַׁלֵּם עִמָּה רוּחַ נְבוּאָה מִן
הָרֹם יְיָ בְּחִבְּמָתָא בְּטוֹבְלָתִינוּ וּבְמַדְעָה וּבְכָל
עֲבִידָא: לֹא-וּלְאֶלְפָא אוֹמְנָן לְמַעַבְד
בְּדִהָא וּבְכִסְפָא וּבְנִחְשָׁא: לֹא-וּבְאוֹמְנוֹת
אֲבָן טָבָא לְאִשְׁלָמָא וּבְנִגְרוֹת אֶעָא
לְמַעַבְד בְּכָל עֲבִידַת אוֹמְנָן: לֹא-וּלְאֶלְפָא
יְהִי בְלָבָה הוּא וְאֶהְיֵי־אֲבָב בֶּר אֲחִיסְמָר
לְשִׁבְטָא דְדָן: לֹא-אֲשַׁלֵּם עִמָּהּ עֲמַהוּן חֲבִימוֹת
לְכָא לְמַעַבְד כָּל עֲבִידַת נֶגֶד וְאֲמֵן וְצִיר
בְּחִכְלָא וּבְאִרְגָּמָא בְּצִבְעָה וְהוֹרִי וּבְבוֹנָא
וּמַחִי עֲבָדִי כָּל עֲבִידָא וּמְלָפִי אוֹמְנָן:
אֲנַעְבֵּד בְּצִלְאֵל וְאֶהְיֵי־אֲבָב וְכָל גִּבְרַת חֲכִים
לְכָא דִּיהִיב יְיָ חֲכָמָא וְסוֹכְלָתְהוֹנָא בְּהוּן
לְמַדְעָה לְמַעַבְדֵי יְיָ כָּל עֲבִידַת פְּלָחִין
קוֹדֶשָׁא לְכָל דִּי פִקְדוֹ יְיָ: בּוֹקְרָא מִשָּׁה
לְבִצְלָאֵל וְלֹא-הָיֵי־אֲבָב וְכָל גִּבְרַת חֲכִים
לְכָא דִּיהִיב יְיָ חֲכָמָא בְּלָבָה כָּל דְּאִתְרַעִי
לְבָה לְמַקְרָב לְעִבְדָתָא לְמַעַבְדֵי יְיָ:
וְנִסְיָבוּ מִן קֳדָם מֹשֶׁה יְיָ כָּל אֲפִרְשׁוֹתָא
דִּי אִיתִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעִבְדַת פְּלָחִין
קוֹדֶשָׁא לְמַעַבְדֵי יְיָ וְאֲנֹן מִיתֵן לֵה עוֹד
נִדְבָתָא בְּצִפּוֹר כְּצִפּוֹר: וְאֵתָּו כָּל חֲכִימָאִי
דְּעִבְדִּין יְיָ כָּל עֲבִידַת קוֹדֶשָׁא גִבְרַת גִּבְרַת
מַעַבְדָתָא דְאֲנֹן עֲבָדִין: וְהֹאֲמֵרוּ לְמֹשֶׁה
לְמִימַר מִסְּגֵן עֲמָא לֹא-יִתְאַה מִסַּת פְּלָחִנָא
לְעִבְדָתָא דְּפִקְדוֹ יְיָ לְמַעַבְדֵי יְיָ: וּפִקְדוֹ
מִשָּׁה וְאֶעְבְּרוּ כְּרוֹזָא בְּמִשְׁרִיתָא לְמִימַר
גִּבְרַת וְאִתְחַתָּא לֹא יַעֲבִדוּ עוֹד עִבְדָתָא
לְאֲפִרְשׁוֹת קוֹדֶשָׁא וּפִסְקָא עֲמָא מְלֹאִי־תָהּ:
יְעִבְדָתָא הֵנָּה מִסַּת לְכָל עִבְדָתָא לְמַעַבְדֵי
יְיָ וְיִתְרִי: וְהֹאֲמֵרוּ כָּל חֲכִימָאִי לְכָא
בְּעִבְדֵי עִבְדָתָא יְיָ מִשְׁפָּנָא עֲשֵׂר יִרְעִין
דְּבוּז שׁוּר וְתַכְלָא וְאִרְגָּמָא וְצִבְעָה וְהוֹרִי
צוּרַת כְּרוֹבִין עוֹבֵד אֲמֵן עֲבָד יְיָ:
וְהוֹרִי: וְאִרְכָּא וְדִירְעָתָא חֲדָא עֲשִׂרִין וְתַמְנִי
בְּאֲמִין וּפּוֹתִיָא אַרְבַּע אֲמִין דִּירְעָתָא
חֲדָא מִשְׁחָתָא חֲדָא לְכָל דִּירְעָתָא: וְלִפְפָּ
יְיָ חֲמִשָּׁה יִרְעִין חֲדָא עִם חֲדָא וְחֲמִשָּׁה יִרְעִין
לִפְפָּ חֲדָא עִם חֲדָא: יְיָ עֲבָד עֲנוּבִין
דְּתַכְלָא עַל סַפְתָא דִּירְעָתָא חֲדָא
מִסְטָרָא בֵּית לּוֹפִי כֹן עֲבָד בְּסַפְתָא
דִּירְעָתָא בְּסִטְרָא בֵּית לּוֹפִי תַנְנָא:
יְיָ חֲמִשִּׁין עֲנוּבִין עֲבָד דִּירְעָתָא חֲדָא
וְחֲמִשִּׁין עֲנוּבִין עֲבָד בְּסִטְרָא דִּירְעָתָא
דְּבֵית לּוֹפִי תַנְנָא מְכוּנָן עֲנוּבִיא
חֲדָא לְכָל חֲדָא: יְיָ עֲבָד חֲמִשִּׁין פּוֹרְפִין

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קִרְא יְהוָה בְּשֵׁם
בְּצִלְאֵל בֶּן-אֹהֲרִי בֶר חֹדֶר לִמְטָה יְהוּדָה: וַיִּמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ
אֱלֹהִים בְּחִכְמָה בְּתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל-מְלָאכָה: וְלִחְשָׁב
מַחֲשַׁבֹת לַעֲשׂוֹת בְּזָהָב וּבְכֶסֶף וּבְנִחָשֶׁת: וּבְחִרְשֵׁת אֲבָן
לְמַלְאֵת וּבְחִרְשֵׁת עֶץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל-מְלָאכֶת מַחֲשַׁבֹת:
וְלַהוֹרֹת נֶתֶן בְּלָבוּ הוּא וְאֶהְיֵי־אֲבָב בֶּן-אֲחִיסְמָר לְמִטָּה דְדָן:
וְהוּא אֹתָם חֲכָמַת-לֵב לַעֲשׂוֹת כָּל-מְלָאכֶת חִרְשׁ וְחִשָּׁב
וְרָקִם בְּתַכְלֵת וּבְאִרְגָּמָן בְּתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבִשְׁשׁ וְאִרְגָּ עֲשִׂי
כָל-מְלָאכָה וְחִשְׁבֵי מַחֲשַׁבֹת: וַעֲשֵׂה בְּצִלְאֵל וְאֶהְיֵי־אֲבָב
וְכָל אִישׁ חָכֵם-לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה חֲכָמָה וְתַבּוּנָה בְּהִמָּה
לַדַּעַת לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-מְלָאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לְכָל אֲשֶׁר-
צִוָּה יְהוָה: וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל-בְּצִלְאֵל וְאֶל-אֶהְיֵי־אֲבָב וְאֶל-
כָּל-אִישׁ חָכֵם-לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה חֲכָמָה בְּלָבוּ כָּל אֲשֶׁר
נִשְׁאָו לָבוּ לְקַרְבָּה אֶל-הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ: וַיִּקְחוּ
מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה אֶת-כָּל-הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמַלְאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו
עוֹד נִדְבָה בְּבִקֵּר בְּבִקֵּר: וַיָּבִאוּ כָּל-הַחֲכָמִים הָעֹשִׂים אֶת-
כָּל-מְלָאכֶת הַקֹּדֶשׁ אִישׁ-אִישׁ מִמְּלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר-הֵמָּה
עֹשִׂים: וַיֹּאמְרוּ אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר מִרְבִּים הָעַם לְהֵבִיא מִדִּי
וְהַעֲבֹדָה לְמַלְאכָה אֲשֶׁר-צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ: וַיִּצְוֵה
מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמִחְנֶה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אֶל-יַעֲשׂוּ-
עוֹד מְלָאכָה לְתִירוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּבְלָא הָעָם מִהֵבִיא:
וְהַמְּלָאכָה הִיְתָה דִּים לְכָל-הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ
וְהוֹתֵר: וַיַּעֲשׂוּ כָל-חָכֵם-לֵב בְּעִשֵׂי הַמְּלָאכָה אֶת-
הַמִּשְׁכָּן עֲשֵׂר יִרְעֵית שֵׁשׁ מִשׁוֹר וְתַכְלֵת וְאִרְגָּמָן וְתוֹלַעַת
שָׁנִי כְּרִבִּים מַעֲשֵׂה חִשָּׁב עֲשֵׂה אֹתָם: אֲרָךְ הִירְעִיָּה
הָאֲחֹת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בְּאֲמָה וְרֹחַב אַרְבַּע בְּאֲמָה
הִירְעִיָּה הָאֲחֹת מִדָּה אֲחֹת לְכָל-הִירְעִיָּה: וַיַּחֲבֵר אֶת-
חֲמֵשׁ הִירְעִיָּה אֲחֹת אֶל-אֲחֹת וְחֲמֵשׁ יִרְעֵית חֲבֵר אֲחֹת
אֶל-אֲחֹת: וַיַּעַשׂ לָלֶאֱת תַּכְלֵת עַל שַׁפֹּת הִירְעִיָּה הָאֲחֹת
מִקְצָה בְּמַחֲבֶרֶת כֹּן עֲשֵׂה בְּשַׁפֹּת הִירְעִיָּה הַקִּיצוֹנָה
בְּמַחֲבֶרֶת הַשְּׁנִיָּת: חֲמֵשִׁים לָלֶאֱת עֲשֵׂה בִירְעִיָּה הָאֲחֹת וְחֲמֵשִׁים לָלֶאֱת עֲשֵׂה בְּקִצָּה
הִירְעִיָּה אֲשֶׁר בְּמַחֲבֶרֶת הַשְּׁנִיָּת מִקְבִּילַת הַלָּלֶאֱת אֲחֹת אֶל-אֲחֹת: וַיַּעַשׂ חֲמֵשִׁים קָרְסִי

לו

רביעי

The ³⁰ Moses said to the Children of Israel, "See, HASHEM has proclaimed by name, Bezalel son of
Craftsmen Uri son of Hur, of the tribe of Judah. ³¹ He filled him with Godly spirit, with wisdom, insight, and
are knowledge, and with every craft — ³² to weave designs, to work with gold, silver, and copper;
Selected ³³ stone-cutting for setting, and wood-carving — to perform every craft of design. ³⁴ He gave him
the ability to teach, him and Oholiab, son of Ahisamach, of the tribe of Dan. ³⁵ He filled them with
a wise heart to do every craft of the carver, weaver of designs, and embroiderer — with the
turquoise, purple, and scarlet wool, and the linen — and the weaver; the artisans of every craft
and makers of designs.

36 ¹ Bezalel shall carry out — with Oholiab and every wise-hearted man within whom HASHEM
The had endowed wisdom and insight to know and to do all the work for the labor of the
Mandate Sanctuary — everything that HASHEM had commanded. ² Moses summoned Bezalel, Oholiab,
and every wise-hearted man whose heart HASHEM endowed with wisdom, everyone whose heart
inspired him, to approach the work, to do it. ³ From Moses' presence they took the entire gift that
the Children of Israel had brought for the work for the labor of the Sanctuary, to do it. But they
continued to bring him free-willed gifts morning after morning.

⁴ All the wise people came — those performing all the sacred work, each of them from his work
that they were doing — ⁵ and they said to Moses, as follows, "The people are bringing more than
enough for the labor of the work that HASHEM has commanded to perform."

⁶ Moses commanded that they proclaim throughout the camp, saying, "Man and woman shall
not do more work toward the gift for the Sanctuary!" And the people were restrained from
bringing. ⁷ But the work had been enough for all the work, to do it — and there was extra.

The Work ⁸ The wise-hearted among those doing the work made the Tabernacle: ten curtains of linen,
Begins: twisted with turquoise, purple, and scarlet wool; they made them with a woven design of
The cherubs. ⁹ The length of each curtain was twenty-eight cubits, and the width of each curtain was
Curtains four cubits, the same measure for all the curtains. ¹⁰ He attached five curtains to one another, and
five curtains he attached to one another. ¹¹ He made loops of turquoise wool on the edge of a
single curtain at the end of one set; so he did at the edge of the outermost curtain on the second
set. ¹² He made fifty loops on the one curtain and he made fifty loops at the end of the curtain
that was on the second set, the loops corresponding to one another. ¹³ He made fifty clasps

רש"

תנחומא (יג): (ה) מדי העבודה. יותר מכדי לנרץ העבודה: (ו) ויכלא. (גן
מלכה: (ז) והמלאכה היתה דים לכל המלאכה. ומלאכה ההנהגה היתה
דים של טעם המשכן לכל המלאכה של משכן לעשות אותה ולחזקת:
והותר. כמו והכבד את לבו (לעיל ח"א) והכות את מואב (מלכים ב ג:כד):

המוצא חילה. ולפי שנתעללו מחילה נחסרה אות משמם, והגשם כחב (נמ"ר
יב:עז): (ל) חור. בנה של מרים היה (סוכה יא): (לד) ואהליאב. משכט
דן, מן הירודין שבשכטים, מכני השפחות. והואו המקום לנללל למלאכה המשכן
והוא מגדולי השכטים, לקיים מה שנאמר ולא נכר שוע לפני דל (איוב לד:עז):

36.

3-6. ויקחו מלפני משה — From Moses' presence they took. The
contributions for the Tabernacle had been brought to
Moses' tent in great quantity on the first day he made the
appeal, and he instructed Bezalel and the others to take it to
the site where they would be working. In their zeal to have a
share in the construction, the people continued to bring
their gifts to Moses, who had it taken to the work site. After
a few days, the artisans informed Moses that there was al-

ready more than enough, so Moses called a halt to the con-
tributions. The sequence of events is a tribute to all con-
cerned. The generosity of the people was unlimited. The
artisans were scrupulously honest, refusing to accept more
than they needed. And Moses, unlike typical rulers, was un-
interested in the self-aggrandizement of amassing huge
treasures that would be at his disposal (Ramban).

7. והותר — And there was extra. What was done with the left-
over materials? Furthermore, there is a contradiction in the

וְהָב וַיַּחֲבֵר אֶת־הִירְעָת אַחַת אֶל־אַחַת בְּקֶרְסִים וַיְהִי
הַמִּשְׁכָּן אֶחָד:

יִיעַשׂ יִרְיעַת עֹזִים לְאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן עֲשֵׂתִי־עֲשֶׂהָ
יִרְיעַת עֲשֶׂה אֹתָם: אַרְךְ הִירְיעָה הָאֶחָת שְׁלֹשִׁים
בָּאֲמָה וְאַרְבַּע אַמּוֹת רָחֵב הִירְיעָה הָאֶחָת מִדֶּה אַחַת
לְעֲשֵׂתִי עֲשֶׂהָ יִרְיעַת: וַיַּחֲבֵר אֶת־חֲמֵשׁ הִירְיעַת לְבָד
וְאֶת־שֵׁשׁ הִירְיעַת לְבָד: וַיַּעַשׂ לֵלְאֹת חֲמִשִּׁים עַל שַׁפַּת
הִירְיעָה הַקִּיצָנָה בַּמַּחְבֶּרֶת וַחֲמִשִּׁים לֵלְאֹת עֲשֶׂה עַל־
יח שַׁפַּת הִירְיעָה הַחֲבֵרֶת הַשְּׁנִית: וַיַּעַשׂ קֶרְסֵי נְחֹשֶׁת
יט חֲמִשִּׁים לַחֲבֵר אֶת־הָאֹהֶל לִהְיוֹת אֶחָד: וַיַּעַשׂ מִכְסֵּה
לְאֹהֶל עֶרְת אֵילָם מְאֻדָּמִים וּמִכְסֵּה עֶרְת תַּחֲשִׁים
כ מְלֻמָּעֵלָה: וַיַּעַשׂ אֶת־הַקֶּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי

חמישי

כא שִׁטִּים עֲמֻדִים: עֶשֶׂר אַמָּת אַרְךְ הַקֶּרֶשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי
כב הָאֲמָה רָחֵב הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד: שְׁתֵּי יָדַי לְקֶרֶשׁ הָאֶחָד
מְשֻׁלָּבֹת אַחַת אֶל־אַחַת בֵּן עֲשֶׂה לְכָל קֶרֶשִׁי הַמִּשְׁכָּן:
כג וַיַּעַשׂ אֶת־הַקֶּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲשָׂרִים קֶרָשִׁים לִפְאֵת נֶגֶב
כד תִּימָנָה: וְאַרְבָּעִים אֲדָנֵי־כֶסֶף עֲשֶׂה תַּחַת עֲשָׂרִים
הַקֶּרָשִׁים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לְשְׁתֵּי יָדָיו
כה וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לְשְׁתֵּי יָדָיו: וּלְצֹלַע
הַמִּשְׁכָּן הַשְּׁנִית לִפְאֵת צִפּוֹן עֲשֶׂה עֲשָׂרִים קֶרָשִׁים:
כו וְאַרְבָּעִים אֲדָנִיהֶם בֶּסֶף שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד
כז וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד: וּלְיִרְכְּתֵי הַמִּשְׁכָּן יָמָה
כח עֲשֶׂה שְׁשֶׁה קֶרָשִׁים: וּשְׁנֵי קֶרָשִׁים עֲשֶׂה לַמִּקְצֶעַת
כט הַמִּשְׁכָּן בִּירְכָתָיו: וְהָיוּ תוֹאֲמֹם מְלֻמָּטָה וַיַּחֲדוּ יְהִיוּ
תַּמִּים אֶל־רֹאשׁוֹ אֶל־הַטְּבַעַת הָאֶחָת בֵּן עֲשֶׂה לְשְׁנֵיהֶם
ל שְׁנֵי הַמִּקְצֶעַת: וְהָיוּ שְׁמֹנֶה קֶרָשִׁים וְאֲדָנֵיהֶם בֶּסֶף שְׁשֶׁה
עֶשֶׂר אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד:

לא וַיַּעַשׂ בְּרִיחֵי עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשָּׁה לְקֶרֶשִׁי צֹלַע־הַמִּשְׁכָּן
לב הָאֶחָת: וַחֲמִשָּׁה בְּרִיחִים לְקֶרֶשִׁי צֹלַע־הַמִּשְׁכָּן הַשְּׁנִית
לג וַחֲמִשָּׁה בְּרִיחִים לְקֶרֶשִׁי הַמִּשְׁכָּן לְיִרְכָתָיו יָמָה: וַיַּעַשׂ אֶת־הַבָּרִיחַ הַתִּיכֹן לְבָרִיחַ בְּתוֹךְ
לד הַקֶּרָשִׁים מִן־הַקָּצָה אֶל־הַקָּצָה: וְאֶת־הַקֶּרָשִׁים צִפָּה וְהָב וְאֶת־טְבַעְתָּם עֲשֶׂה וְהָב בָּתִּים
לה לְבָרִיחִים וַיִּצֹף אֶת־הַבָּרִיחִים וְהָב: וַיַּעַשׂ אֶת־הַפָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ
לו מִשּׁוֹר מְעֻשָּׂה חֹשֶׁב עֲשֶׂה אֹתָהּ בָּרָבִים: וַיַּעַשׂ לָהּ אַרְבָּעַה עֲמוּדֵי שִׁטִּים וַיִּצָּפֶם וְהָב וַיְהִי
לז וְהָב וַיִּצֹק לָהֶם אַרְבָּעַה אֲדָנֵי־כֶסֶף: וַיַּעַשׂ מִסָּךְ לִפְתַּח הָאֹהֶל תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת

ידֶהָב וַלְפָּף יָתִי וַיַּדְעֵתָא חֲדָא עִם חֲדָא
כְּפֻרְפִּיא וְהָנָה מִשְׁכָּנָא חָד: יִינְעֵבֵד יִרְיעָן
דְּמַעֲזִי לְפֶרֶסָא עַל מִשְׁכָּנָא חָד עֶשֶׂר יִרְיעָן
עֵבֵד וְתָהֳן: יִי אֲרָכָא דִּירְיעָתָא חֲדָא תְּלָתִין
בְּאֲמִין וְאַרְבַּע אֲמִין פּוֹתִיא דִּירְיעָתָא חֲדָא
מִשְׁחָתָא חֲדָא לְחָד עֶשֶׂר יִרְיעָן: יִי וַלְפָּף יָתִי
חֲמֵשׁ יִרְיעָן לְחָד וְתִי שִׁית יִרְיעָן לְחָד:
יִינְעֵבֵד עֲנוּכִין חֲמִשִּׁין עַל סַפְתָּא דִּירְיעָתָא
בְּסַטְרָא בֵּית לֹפִי וַחֲמִשִּׁין עֲנוּכִין עֵבֵד עַל
סַפְתָּא דִּירְיעָתָא דְּבֵית לֹפִי תְּנִיתָא:
יִינְעֵבֵד פּוֹרְפִין דְּנִחְשָׁא חֲמִשִּׁין לְלִפְפָּא יָתִי
מִשְׁכָּנָא לְמָהֳנִי חָד: יִינְעֵבֵד חוֹפָאָה
לְמִשְׁכָּנָא מִשְׁכִּי דְּדִכְרִי מִסְמָקִי וַחֲוָפָאָה
מִשְׁכִּי דְּסַסְנוּנָא מְלַעֲלָא: כִּנְעֵבֵד יָתִי דְּפִיא
לְמִשְׁכָּנָא דְּרָאֵנִי שְׁטִין קִמִּין: כִּא עֶשֶׂר אֲמִין
אֲרָכָא דְּרָפָא וְאַמָּתָא וּפְלָגוֹת אַמָּתָא
פּוֹתִיא דְּרָפָא חָד: כִּא תְּרַתִּין צִירִין לְדְּרָפָא
חָד מִשְׁלֹכִין חֲדָא עִם חֲדָא בֵּן עֵבֵד לְכָל דְּפִי
מִשְׁכָּנָא: כִּנְעֵבֵד יָתִי דְּפִיא לְמִשְׁכָּנָא עֶסְרִין
דְּפִין לְרוּחַ עֵבֵר דְּרוּמָא: כִּא וְאַרְבַּעִין סַמְכִין
דְּכֶסֶף עֵבֵד תַּחַת עֶסְרִין דְּפִין תְּרִין סַמְכִין
תַּחַת דְּפָא חָד לְתִרִין צִירוּהִי וְתִרִין סַמְכִין
תַּחַת דְּפָא חָד לְתִרִין צִירוּהִי: כִּא וְלִסְטֵר
מִשְׁכָּנָא תְּנִינָא לְרוּחַ צִפּוֹנָא עֵבֵד עֶסְרִין
דְּפִין: כִּא וְאַרְבַּעִין סַמְכִיחוּן דְּכֶסֶף תְּרִין
סַמְכִין תַּחַת דְּפָא חָד וְתִרִין סַמְכִין תַּחַת
דְּפָא חָד: כִּא וְלִסְפִי מִשְׁכָּנָא מַעְרָכָא עֵבֵד
שְׁתָּא דְּפִין: כִּא וְתִרִין דְּפִין עֵבֵד לְוִיָּת
מִשְׁכָּנָא בְּסוֹפִיחוּן: טָט וְהָיוּ (כִּא וְהָיוּ)
מִכְנוֹן מְלַרַע וּבְחֲדָא יְהוֹן (כִּא וְהָיוּ) מִכְנוֹן
לְרִישָׁה בְּעוֹקְתָא חֲדָא בֵּן עֵבֵד לְתִרְוִיחוּן
לְתִרִין וְוִי: לְוִיָּת תְּמַנִּיא דְּפִין וְסַמְכִיחוּן
דְּכֶסֶף שְׁתָּא עֶשֶׂר סַמְכִין תְּרִין סַמְכִין תְּרִין
סַמְכִין תַּחַת דְּפָא חָד: לֵא וְעֵבֵד עֵבֵד לְדְּרָפָא
שְׁטִין חֲמִשָּׁה לְדְּרָפָא סֵטֵר מִשְׁכָּנָא חָד:
כִּא וַחֲמִשָּׁא עֲבָרִין לְדְּרָפָא סֵטֵר מִשְׁכָּנָא תְּנִינָא
וַחֲמִשָּׁא עֲבָרִין לְדְּרָפָא מִשְׁכָּנָא לְסוֹפִיחוּן
מַעְרָכָא: לֵא וְעֵבֵד יָתִי עֲבָרָא מִצִּיעָאָה
לְעֲבָרָא בְּגוֹ דְּפִיא מִן סִפִּי לְסִפִּי: לֵא וְתִי
דְּפִיא חֲפָא דְּהֲבָא וְתִי עוֹקְתָהוּ עֵבֵד דְּהֲבָא
אֹתָרָא לְעֲבָרָא וַחֲפָא יָתִי עֲבָרָא דְּהֲבָא:
לֵא וְעֵבֵד יָתִי פְּרֻכָּתָא תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וַיִּצָּבַע
וְהוֹרִי וּבּוּצִי שׁוֹיֵר עוֹבֵד אֲמִין עֵבֵד יָתִי חֲצוּת
בְּרוּכִין: לֵא וְעֵבֵד לָהּ אַרְבָּעָא עֲמוּדֵי שְׁטִין
וַחֲפִנְנוּ דְּהֲבָא וְוִיחוּן דְּהֲבָא וְאֹתִיר לְחוּן
אַרְבָּעָא סַמְכִין דְּכֶסֶף: לֵא וְעֵבֵד פְּרֻסָּא לְתַרְע
מִשְׁכָּנָא תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וַיִּצָּבַע

of gold and attached the curtains to one another with the clasps — so the Tabernacle became one.

¹⁴ He made curtains of goat hair for a Tent over the Tabernacle; he made them eleven curtains. ¹⁵ The length of each curtain was thirty cubits, and the width of each curtain was four cubits; the same measure for the eleven curtains. ¹⁶ He attached five curtains separately and six curtains separately. ¹⁷ He made fifty loops on the edge of the outermost curtain of the set, and he made fifty loops on the edge of the curtain of the second set. ¹⁸ He made fifty clasps of copper to attach the Tent so that it would become one.

Making the Cover ¹⁹ He made a Cover for the Tent of red-dyed ram hides, and a Cover of tachash hides on top.

Making the Planks and Their Components ²⁰ He made the planks for the Tabernacle of acacia wood, standing erect. ²¹ Ten cubits was the height of the plank, and a cubit and a half was the width of each plank. ²² Each plank shall have two tenons, parallel to one another, so he did for all the planks of the Tabernacle. ²³ He made the planks for the Tabernacle, twenty planks for the south side. ²⁴ He made forty silver sockets under the twenty planks, two sockets under one plank for its two tenons, and two sockets under the next plank for its two tenons. ²⁵ And for the second wall of the Tabernacle on its north side, he made twenty planks. ²⁶ Their forty sockets of silver, two sockets under one plank and two sockets under the next plank. ²⁷ For the back of the Tabernacle on the west, he made six planks. ²⁸ He made two planks for the corners of the Tabernacle, in the back. ²⁹ They were even at the bottom and together they were matching at the top, to a single ring, so he did to them both, at the two corners. ³⁰ There were eight planks and their silver sockets, sixteen sockets, two sockets, two sockets, under each plank. ³¹ He made bars of acacia wood, five for the planks of one side of the Tabernacle; ³² and five bars for the planks of the second side, and five bars for the planks of the Tabernacle at the back, on the west. ³³ He made the middle bar to extend within the planks from end to end.

³⁴ He covered the planks with gold and made their rings of gold as housings for the bars, and he covered the bars with gold.

Making the Partitions ³⁵ He made the Partition of turquoise, purple, and scarlet wool, and linen, twisted; he made it with a woven design of cherubs. ³⁶ He made for it four pillars of acacia wood and plated them with gold, their hooks were gold; and he cast for them four sockets of silver.

Making the Screen ³⁷ For the entrance of the Tent he made a Screen of turquoise, purple, and scarlet wool,

verse: If there was enough, then how was there extra?

— There was only a small, insignificant amount of leftover material, and it was put away for future repair work, or it was used to make additional vessels for the Tabernacle service (Ramban).

— Since there was a bit extra, the artisans could do their work without skimping on their use of materials (Sforno).

— In order that every contributor would have his gift used

for the Tabernacle, and not be embarrassed by the return of his gift, a miracle happened and everything that was "extra" was incorporated into the Tabernacle and its parts, without making them any bigger than they were required to be (Or HaChaim).

36:8-38:7. These two chapters describe the construction and the assembling of the Tabernacle and its parts. Commentary can be found above, where these components are first mentioned in the Torah.

והורי ובני שויר עובד ציר (כא ציור):
 לה וית עמודי חמשא וית ויהון וחפא
 רישיון וכבושיון דהבא וסמכיון
 חמשא נחשא: א ועבד בצלאל ית ארונא
 דאצי שטין תרתין אמין ופלגא ארבה
 ואמתא ופלגא פתיה ואמתא ופלגא
 רומה: ב וחפיה דהב דכי מגו ומכרא
 ועבד לה זיר דהב סחור סחור:
 ג ואחיה לה ארבע עוקן דהב על ארבע
 וזיתא ותרתין עוקן על סטרה חד
 ותרתין עוקן על סטרה תנינא: ד ועבד
 אריחי דאצי שטין וחפא יתהון דהבא:
 ה ואצל ית אריחא בעוקתא על סטרי
 ארונא למשל ית ארונא: ו ועבד בפרתא
 דהב דכי תרתין אמין ופלגא ארבה
 ואמתא ופלגא פתיה: ז ועבד תרין
 כרובין דהב נגיד עבד יתהון מתרין
 סטרי כפרתא: ח כרובא חד מסטרא
 מכא וכרובא חד מסטרא מכא מן
 כפרתא עבד ית כרובא מתרין סטרוה:
 ט והו כרובא פריסן גדיהון לעלא
 נטלין בגדיהון על כפרתא ואפיהון חד
 לקבל חד לקבל כפרתא הו אפי
 כרובא: י ועבד ית פתורא דאצי שטין
 תרתין אמין ארבה ואמתא פתיה
 ואמתא ופלגא רומה: יא וחפא יתה דהב
 דכי ועבד לה זיר דהב סחור סחור:
 יב ועבד לה גרנפא רומה פושכא סחור
 סחור ועבד זיר דהב לגרנפה סחור
 סחור: יג ואחיה לה ארבע עוקן דהב
 ויהב ית עוקתא על ארבע וזיתא די
 לארבע רגלוהי: יד לקבל גרנפא הוהא
 עוקתא אתרא לאריחא למשל ית
 פתורא: טו ועבד ית אריחא דאצי שטין
 וחפא יתהון דהבא למשל ית פתורא:
 טז ועבד ית מניא די על פתורא ית
 מגיסוהי וית בזפוהי וית מכילתה וית
 קשונתא דמנסבין בהן דהב דכי: יז ועבד
 ית מנרתא דהב דכי נגיד עבד ית מנרתא
 שידה וקנה פלידהא חוורקא ושושנהא
 מנה הו: יח ושתא קנין נפקין מסטרהא
 תלתא קני מנרתא מסטרה חד ותלתא
 קני מנרתא מסטרה תנינא: יט ותלתא
 בלדין מצירין בקניא חר חוור ושושן
 ותלתא בלדין מצירין בקניא חר חוור
 ושושן פן לשמא קנין דנפקין מן מנרתא:
 כ ובמנרתא ארבעא בלדין מצירין
 חוורקא ושושנהא: כא וחזור תחות תרין
 קנין מנה וחזור תחות תרין קנין מנה
 וחזור תחות תרין קנין מנה לשמא קנין

לח שני ושש משור מעשה רקם: ואת עמודיו חמשה ואת
 וויהם וצפה ראשיהם וחשקיהם וזהב וארניהם חמשה
 נחשת:

לז א ויעש בצלאל את הארן עצי שטים אמתים וחצי ארבו
 ב ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קמתו: ויצפהו זהב טהור
 ג מבית ומחוץ ויעש לו זר זהב סביב: ויצק לו ארבע טבעת
 ד זהב על ארבע פעמתי ושת טבעת על צלעו האחת
 ה ושת טבעת על צלעו השנית: ויעש בדי עצי שטים
 ו ויצף אתם זהב: ויבא את הבדים בטבעת על צלעת
 ז הארן לשאת את הארן: ויעש כפרת זהב טהור אמתים
 ח וחצי ארבה ואמה וחצי רחבה: ויעש שני כרבים זהב
 ט מקשה עשה אתם משני קצות הכפרת: כרוב אחד
 י מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה מן הכפרת עשה
 יא את הכרבים משני קצוותו: ויהיו הכרבים פרישי כנפים
 יב למעלה סככים בכנפיהם על הכפרת ופניהם איש אל-
 יג אחיו אל הכפרת היו פני הכרבים:

י ד ויעש את השלחן עצי שטים אמתים ארבו ואמה רחבו
 יא ואמה וחצי קמתו: ויצף אתו זהב טהור ויעש לו זר זהב
 יב סביב: ויעש לו מסגרת טפח סביב ויעש זר זהב
 יג למסגרתו סביב: ויצק לו ארבע טבעת זהב ויתן את-
 יד הטבעת על ארבע הפאת אשר לארבע רגליו: לעמת
 ה המסגרת היו הטבעת בתים לבדים לשאת את השלחן:
 טו ויעש את הבדים עצי שטים ויצף אתם זהב לשאת את-
 טז השלחן: ויעש את הכלים אשר על השלחן את-
 קערתיו ואת כפתיו ואת מנקיתיו ואת הקשות אשר
 יסר בהן זהב טהור:

יז ויעש את המנרה זהב טהור מקשה עשה את המנרה
 יח ירבה וקנה גביעיה כפתריה ופרחיה ממנה היו: וששה
 יט קנים יצאים מצדיה שלשה א קני מנרה מצדה האחד
 ושלשה קני מנרה מצדה השני: שלשה גבעים משקדים
 בקנה האחד כפתור ופרח ושלשה גבעים משקדים
 בקנה אחד כפתור ופרח בן לששת הקנים היצאים מן-

כא המנרה: ובמנרה ארבעה גבעים משקדים כפתריה ופרחיה: וכפתור תחת שני הקנים
 ממנה וכפתור תחת שני הקנים ממנה וכפתור תחת שני הקנים מששת הקנים

קצותיו ק ט

ששי
[שלישי]

כא

and linen, twisted; work of an embroiderer. ³⁸ Its pillars were five, with their hooks, and he plated their tops and their bands with gold; and their sockets were five, of copper.

37 ¹ **B**ezelel made the Ark of acacia wood, two and a half cubits its length; a cubit and a half its width; and a cubit and a half its height. ² He covered it with pure gold, within and without, and he made for it a gold crown all around. ³ He cast for them four rings of gold on its four corners; two rings on its one side and two rings on its second side. ⁴ He made staves of acacia wood and covered them with gold. ⁵ He inserted the staves in the rings on the sides of the Ark, to carry the Ark.

Making
the Ark

⁶ He made a Cover of pure gold, two and a half cubits its length, and a cubit and a half its width. ⁷ He made two Cherubs of gold — hammered out did he make them — from the two ends of the Cover: ⁸ one Cherub from the end at one side and one Cherub from the end at the other; from the Cover did he make the Cherubs, from its two ends. ⁹ The Cherubs were with wings spread upward sheltering the Cover with their wings, with their faces toward one another; toward the Cover were the faces of the cherubs.

Making
the Cover

¹⁰ He made the Table of acacia wood; two cubits its length; a cubit its width; and a cubit and a half its height. ¹¹ He covered it with pure gold and made for it a gold crown all around. ¹² He made for it a molding of one handbreadth all around, and he made a gold crown for its molding all around. ¹³ He cast for it four rings of gold and placed the rings on the four corners of its four legs. ¹⁴ The rings were opposite the molding as housings for the staves, to carry the Table. ¹⁵ He made the staves of acacia wood and covered them with gold, to carry the Table. ¹⁶ He made the utensils that were on the Table, its dishes, its spoons, its pillars, and its shelving-tubes, with which it was covered, of pure gold.

Making
the Table

¹⁷ He made the Menorah of pure gold, hammered out did he make the Menorah, its base and its shaft, its cups, its knobs, and its flowers were from it. ¹⁸ Six branches emerged from its sides, three branches of the Menorah from its side and three branches of the Menorah from its second side; ¹⁹ three cups engraved like almonds on one branch, a knob and a flower; and three cups engraved like almonds, a knob and a flower on the next branch — so for the six branches that emerge from the Menorah. ²⁰ And on the Menorah were four cups, engraved like almonds, its knobs and its blossoms. ²¹ A knob was under two of the branches from it, a knob was under two of the branches from it, and a knob was under two of the branches from it — for the six branches

Making
the
Menorah

ד"ה

(א) ויעש בצלאל. לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר החכמים נקראת על שמו (תנחומא י')

37.

The Torah ends the account of the Tabernacle's construction with the vessels that represent the essence of the Sanctuary's teaching. In the words of the well-known Sabbath hymn, סוף מעשה במחשבה תחילה, *last in deed, but first in thought*. These vessels, that are contained in the Tabernacle structure symbolize the concept that in the innermost chambers of human ideals are these: There is an Ark containing God's teachings. There is a Table that reflects man's struggle to sustain his physical being by fighting for his daily bread. And finally, there is a Menorah that reflects

man's obligation to spread the light of Torah beyond himself. The Ark that is in the Holy of Holies radiates its holiness to the Table and Menorah, and through them to the entire world.

As Ramban sets forth, these vessels symbolize the purpose of the Exodus, for their holiness was a reflection of the Patriarchs and Matriarchs, whose homes and very beings were suffused with the holiness that must always be central to Jewish life — in the Tabernacle, the Temple and, when they are absent, in the aspirations of every Jew.

כב הַיִּצָּאִים מִמֶּנָּה: כִּפְתָרֵיהֶם וּקְנָתָם מִמֶּנָּה הָיוּ כְּלֵה מִקֶּשֶׁה
כג אַחַת זָהָב טָהוֹר: וַיַּעַשׂ אֶת־גִּרְתֵּיהֶ שְׂבָעָה וּמִלְקָחֶיהָ
כד וּמִחֲתָתֶיהָ זָהָב טָהוֹר: כִּכָּר זָהָב טָהוֹר עָשָׂה אֹתָהּ וְאֵת
כֶּל־כְּלִיָּהּ:

כה וַיַּעַשׂ אֶת־מִזְבַּח הַקְטֹרֶת עֲצֵי שִׁטִּים אֹמֶה אֲרָכּוֹ וְאֹמֶה
כו רָחְבּוֹ רְבֹועַ וְאֹמֶתִים קָמָתוֹ מִמֶּנּוּ הָיוּ קְרָנָתָיו: וַיִּצָּף אֹתוֹ
כז זָהָב טָהוֹר אֶת־גָּגוֹ וְאֶת־קִירָתָיו סָבִיב וְאֶת־קְרָנָתָיו
כח וַיַּעַשׂ לוֹ זָר זָהָב סָבִיב: וּשְׁתֵּי טַבַּעַת זָהָב עָשָׂה־לוֹ וּ
מִתַּחַת לְזָרוֹ עַל שְׁתֵּי צִלְעָתָיו עַל שְׁנֵי צַדָּיו לְבָתִּים
כח לְבָדִים לְשֹׂאת אֹתוֹ בָּהֶם: וַיַּעַשׂ אֶת־הַבָּדִים עֲצֵי שִׁטִּים
כט וַיִּצָּף אֹתָם זָהָב: וַיַּעַשׂ אֶת־שָׁמֶן הַמִּשְׁחָה קֹדֶשׁ וְאֵת־
א קְטֹרֶת הַסַּמִּים טָהוֹר מַעֲשֵׂה רֶקֶם: וַיַּעַשׂ

לח

שביעי
[רביעי]

אֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה עֲצֵי שִׁטִּים חֲמֵשׁ אַמּוֹת אֲרָכּוֹ וְחֲמֵשׁ־
ב אַמּוֹת רָחְבּוֹ רְבֹועַ וּשְׁלֹשׁ אַמּוֹת קָמָתוֹ: וַיַּעַשׂ קְרָנָתָיו עַל
ג אַרְבַּע פְּנֵיתָיו מִמֶּנּוּ הָיוּ קְרָנָתָיו וַיִּצָּף אֹתוֹ נְחֹשֶׁת: וַיַּעַשׂ
אֶת־כֶּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ אֶת־הַסִּירָת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־
הַמְזֻרְקָת אֶת־הַמְזֻלָּגָת וְאֶת־הַמַּחְתָּת כֶּל־כְּלָיו עָשָׂה
ד נְחֹשֶׁת: וַיַּעַשׂ לַמִּזְבֵּחַ מִכָּבָר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת תַּחַת
ה בְּרַכְבּוֹ מִלְמַטָּה עַד־חֲצִיו: וַיִּצֶק אַרְבַּע טַבַּעַת בְּאַרְבַּע
ו הַקְּצוֹת לְמִכָּבָר הַנְּחֹשֶׁת בָּתִּים לְבָדִים: וַיַּעַשׂ אֶת־
ז הַבָּדִים עֲצֵי שִׁטִּים וַיִּצָּף אֹתָם נְחֹשֶׁת: וַיָּבֵא אֶת־הַבָּדִים
ח בְּטַבַּעַת עַל צִלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ לְשֹׂאת אֹתוֹ בָּהֶם נָכוֹב לַחַת
עָשָׂה אֹתוֹ: וַיַּעַשׂ אֶת הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְאֵת

ט כִּנּוֹ נְחֹשֶׁת בְּמִרְאֵת הַצִּבְאוֹת אֲשֶׁר צָבְאוּ פֶתַח אֹהֶל
מוֹעֵד: וַיַּעַשׂ אֶת־הַחֲצֵר לִפְאֹת וְגִב
י תִימָנָה קִלְעֵי הַחֲצֵר שֵׁשׁ מִשׁוֹר מֵאָה בְּאֹמֶה: עֲמוּדֵיהֶם
עֲשָׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרִים נְחֹשֶׁת וְהָעֲמוּדִים וְחֲשָׁקֵיהֶם
יא כֶּסֶף: וּלְפָאֵת צִפּוֹן מֵאָה בְּאֹמֶה עֲמוּדֵיהֶם עֲשָׂרִים
וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרִים נְחֹשֶׁת וְהָעֲמוּדִים וְחֲשָׁקֵיהֶם כֶּסֶף:

דִּנְפָקִין מִנֶּה: כב חֲזוּרֵיהוֹן וּקְנִיָּהוֹן מִנֶּה
הָיוּ כְּלֵה נִגְיָא חֲזָא דְהַב דְּבִי: כג נֶעְבֵּד
יָת בּוֹצִינְהָא שְׂבָעָא וְצִבְיָתָהָא
וּמִחֲתָתָהָא דְהַב דְּבִי: כד כִּכָּרָא דְהַב
דְּבִי עֲבַד יָתָהּ וְיָת כֶּל מִנְהָא: כה נֶעְבֵּד יָת
מִדְּבָחָא דְקֹטֶרֶת בּוֹסְמֵיָא דְאָעִי שִׁטִּין
אֹמֶתִא אֲרָכָה וְאֹמֶתִא פְתִיָּה מְרַבַּע
וְתִרְתִּין אֲמִין רֹמְמָה מִנֶּה הִנָּאָה קְרָנוּהִי:
כו וַיִּצָּף אֹתָהּ דְהַב דְּבִי יָת אֲגָרָה וְיָת
כְּתִלוּהִי סָחוֹר סָחוֹר וְיָת קְרָנוּהִי נֶעְבֵּד
לָהּ זִיר דְּהַב סָחוֹר סָחוֹר: כז וַתִּרְתִּין
עֲזוֹן דְּהַב עֲבַד לָהּ מִלְרַע לְזִינְהָ עַל
פְּתִיָּה וְיָתָהּ עַל תְּרִין סָטְרוּהִי לְאַתְרָא
לְאַרְיִחָא לְמַטֵּל יָתָהּ בְּהוֹן: כח נֶעְבֵּד יָת
אֲרִיִּחָא דְאָעִי שִׁטִּין וְחָפָא יָתָהּ
דְהַבָּא: כט נֶעְבֵּד יָת מִשְׁחָא דְרְבוּתָא
קִדְשָׁא וְיָת קְטֹרֶת בּוֹסְמֵיָא דְבִי עֲבַד
בּוֹסְמֵנּוּ: א נֶעְבֵּד יָת מִדְּבָחָא דְעֻלְתָּא
דְאָעִי שִׁטִּין חֲמֵשׁ אֲמִין אֲרָכָה וְחֲמֵשׁ
אֲמִין פְתִיָּה מְרַבַּע וְתִלְתָּא אֲמִין רֹמְמָה:
ב נֶעְבֵּד קְרָנוּהִי עַל אַרְבַּע וְיָתָהּ מִנֶּה
הִנָּאָה קְרָנוּהִי וְחָפָא יָתָהּ נְחֹשֶׁת: ג נֶעְבֵּד
יָת כֶּל מִנִּי מִדְּבָחָא יָת פִּסְכְּתִרְנָתָא וְיָת
מְגֻרְפִּיתָא וְיָת מְזֻרְקָתָא יָת צִנּוּרְתָא
וְיָת מִחֲתָתָא כֶּל מִנּוּהִי עֲבַד נְחֹשֶׁת:
ד נֶעְבֵּד לְמִדְּבָחָא סָרְדָא עֲבַד מִצְדָּתָא
דְנְחֹשֶׁת תַּחַת סוֹכְבָה מְלָרַע עַד פִּלְגָּה:
ה וְאַתְרִין אַרְבַּע עֻקְתָּא בְּאַרְבַּע וְיָתָהּ
לְסָרְדָא דְנְחֹשֶׁת אֹתְרָא לְאַרְיִחָא:
ו נֶעְבֵּד יָת אֲרִיִּחָא דְאָעִי שִׁטִּין וְחָפָא
יָתָהּ נְחֹשֶׁת: ז וְאַעִּיל יָת אֲרִיִּחָא
בְּעֻקְתָּא עַל סָטְרֵי מִדְּבָחָא לְמַטֵּל יָתָהּ
בְּהוֹן חֲלִיל לֹחֲשִׁין עֲבַד יָתָהּ: ח נֶעְבֵּד יָת
כִּיּוֹרָא נְחֹשֶׁת וְיָת בְּסִיסָה נְחֹשֶׁת
בְּמִחְזִית נְשִׂיָא דְאֹתָן לְצִלְאָה בְּתִרַע
מִשְׁכָּן וּמִנָּא: ט נֶעְבֵּד יָת דְרָתָא לְרוּחַ
עֲבַד דְרוּמָא סָרְדֵי דְרָתָא דְכוּץ שׁוּר
מָאָה בְּאֲמִין: י עֲמוּדֵיהוֹן עֲסָרִין
וְסִמְכֵיהוֹן עֲסָרִין נְחֹשֶׁת וְהִי עֲמוּדֵיָא
וְכַבּוּשִׁיהוֹן דְּכֶסֶף: יא וְלְרוּחַ צִפּוֹן מֵאָה
אֲמִין עֲמוּדֵיהוֹן עֲסָרִין וְסִמְכֵיהוֹן עֲסָרִין
נְחֹשֶׁת וְהִי עֲמוּדֵיָא וְכַבּוּשִׁיהוֹן דְּכֶסֶף:

כ"ט

העמידו הנשים לבאות רבות במלרים. כשהיו בעליהם יגיעים בעבודת מרד היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשקה ומאכלות ואוסות, ונוטלות המראות, וכל אחת רואה ענמה עם בעלה במראה ומשלתו בדברים לומר אני נאלה ממך, ומתוך כך מביאות לבעליהם לידי תאוה וזקוקות להם ומתעבדות ויולותם, שם שנאלמ תחת המסות שוררתך (שיר השירים ח:ה), וזהו שנאלמ במראות הנובאות. ונעשה

(ז) נבוב לזחות. נבוב הוא חלול. וכן ועביו ארבע אלכסות נבוב וירמיה נבכאל: נבוב לזחות. הלוחות של עני שטים לכל רוח, והחלל באמנו: (ח) במראות הצובאות. כנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות, ואף חזון לא עכבו מלהביא לנדבת המסכן, והיה מואם משה בהן מפני שעשויים לזר הרע. ח"ל הקב"ה, קבל, כי אלו חביבין עלי מן הכל, שעל ידיהם

emerging from it. ²² Their knobs and branches were of it, all of a single hammered piece of pure gold. ²³ He made its lamps seven, and its tongs and spoons of pure gold. ²⁴ Of a talent of pure gold did he make it and all its utensils.

Making the Incense Altar ²⁵ He made the Incense Altar of acacia wood; a cubit its length, and a cubit its width — square — and two cubits its height, from it were its horns. ²⁶ He covered it with pure gold, its roof and its walls all around and its horns, and he made for it a gold crown all around. ²⁷ He made for it two gold rings under its crown on its two corners, on its two sides, as housings for staves, with which to carry it. ²⁸ He made the staves of acacia wood, and covered them with gold. ²⁹ He made the anointment oil, holy; and the incense spices, pure; a perfumer's handiwork.

38 ¹ He made the Elevation-offering Altar of acacia wood; five cubits its length, and five cubits its width, — square — and three cubits its height. ² He made its horns on its four corners, from it were its horns, and he covered it with copper. ³ He made all the utensils of the Altar — the pots, the shovels, the basins, the forks, and the fire-pans — he made all its utensils of copper. ⁴ He made for the Altar a netting of copper meshwork, below its surrounding border downwards until its midpoint. ⁵ He cast four rings on the four edges of the copper netting, as housings for the staves. ⁶ He made the staves of acacia wood and covered them with copper. ⁷ He inserted the staves in the rings on the sides of the Altar, with which to carry it; hollow, of boards, did he make it.

Making the Laver ⁸ He made the Laver of copper and its base of copper, from the mirrors of the legions who massed at the entrance of the Tent of Meeting.

Making the Courtyard ⁹ He made the Courtyard: On the south side, the lace-hangings of the Courtyard, of twisted linen, a hundred cubits. ¹⁰ Their pillars twenty, and their sockets twenty, of copper; the hooks of the pillars and their bands of silver. ¹¹ On the north side, a hundred cubits, their pillars twenty and their sockets twenty, of copper; the hooks of the pillars and their bands of silver.

38.

8. בְּמִרְאֵת הַצִּבְאוֹת — From the legions of mirrors. The Laver [Kiyor] was a very large copper basin in the Tabernacle Courtyard from which the Kohanim were required to wash their hands and feet before performing the service. It was not made of copper from the regular contributions, since the Laver is not listed below (vs. 38-39) among the items that were made from that copper. Our verse tells us that the Laver was made exclusively from the brightly polished sheets of copper that women used as mirrors, in those days. When the call went out for contributions, the women came with their copper mirrors and piled them up at Moses' dwelling, which, until the erection of the Tabernacle, was known as the Tent of Meeting (33:7). Moses was reluctant to accept such gifts for the Tabernacle, because they had been used to incite lust. God told him he was wrong, however, because these very same mirrors had been instrumental in the survival of the nation. In Egypt, the men had come home at night exhausted from a long day of backbreaking labor in the fields, and the women had

used their mirrors to help entice them to continue normal family life. Thanks to this, legions of Jewish children were born. To the contrary, God said, not only should the mirrors be accepted, they should be used in their entirety to make the Laver. [The reason the Torah does not give a specific size for the Laver is that every single mirror had to go into it, no matter how big it would become — so sacred were those mirrors (Ibn Ezra).] The Laver was unique in that its water would be used in the future to bring peace between husband and wife by proving the innocence of women accused of adultery (see Numbers 5:17,28). Thus, the implements that brought husbands and wives together in Egypt were used exclusively to fashion the utensil that would end suspicion and animosity within families (Rashi).

אֲשֶׁר צִבְאוּ — Those who massed. The women massed at Moses' tent to bring their mirrors (Rashi). The women had always massed at Moses' tent to pray and hear the teachings of God (Onkelos), and to rid themselves of the temptations and base pleasures of this world (Ibn Ezra).

יב ולרדח מערבא סרדון חמשין באמין
 עמודיהון עטרא וסמכיהון עטרא וני
 עמודיא וכבשיהון דכסף: יג ולרדח
 קדומא מדינתא חמשין אמין: יד סרדון
 חמש עטרי אמין לעברא עמודיהון
 תלתא וסמכיהון תלתא: טו ולעברא
 תניתא מכא ומכא לתרע דרתא סרדון
 חמש עטרי אמין עמודיהון תלתא
 וסמכיהון תלתא: טז כל סרדי דרתא
 סחור סחור דבוי שזיר: יז וסמכיא
 לעמודיא נחשא וני עמודיא וכבשיהון
 דכסף וחפוי רישיהון דכסף ואנן
 מכבשין כסף כל עמודי דרתא: יח ופרקא
 דתרע דרתא עובר ציר (ניא ציר) תכלא
 וארגנא וצבע דחורי ובוץ שזיר ועסרין
 אמין ארקא ורומא בפותיא חמש אמין
 לקבל סרדי דרתא: יט ועמודיהון ארבעא
 וסמכיהון ארבעא נחשא ויידון דכסף
 וחפוי רישיהון וכבשיהון דכסף: כ וכל
 סכיא למשכנא ולדרתא סחור סחור
 דנחשא:

יב ולפאת-ים קלעים חמשים באמה עמודיהם עשרה
 ואדניהם עשרה וני העמודים וחשוקיהם כסף: ולפאת
 יג קדמה מזרחה חמשים אמה: קלעים חמש-עשרה
 יד אמה אל-הכתף עמודיהם שלשה ואדניהם שלשה:
 טו ולכתף השנית מזה ומזה לשער החצר קלעים חמש
 טז עשרה אמה עמודיהם שלשה ואדניהם שלשה: כל-
 יז קלעי החצר סביב שש משור: והאדנים לעמודים
 נחשת וני העמודים וחשוקיהם כסף וצפוי ראשיהם
 יח כסף והם מחשקים כסף כל עמדי החצר: ומסך שער
 החצר מעשה רקם תכלת וארגמן ותולעת שני ושש
 משור ועשרים אמה ארך וקומה ברחב חמש אמות
 יט לעמת קלעי החצר: ועמודיהם ארבעה ואדניהם
 ארבעה נחשת וויהם כסף וצפוי ראשיהם וחשוקיהם
 כ כסף: וכל-היתרות למשכן ולחצר סביב נחשת:

מפטיר

קב"ב פסוקים. טו"א"ה סימן.

רע"י

(תנחומא פקדי ט). וכן חרנס אנקוטס במחזן [ס"א במחזית] גזיל, והא פרטוס
 אל מראות, מירואר"ש בלע"ז. וכן מניט ביספיה, והגלויים (ישפיה ב:ג)
 מפרגמין ומחיתא: אשר צבאו. להביא נדבוק: (יח) לעמת קלעי החצר.
 כמדת קלעי החצר:

הכיר מהם שהוא לשם שלום בין איש לאשתו, להשקות ממים שנתכו למי שקנה
 לה בעלה ונסתרה. וחדע לך שהן מראות ממש, שארי נאמר ונחשן החטפה שבעים
 ככר וגו' ויעש זה וגו' (להלן לתכטלול), וכיר וכו' לא הזכירו שם, לפדם שלא
 היה נחשן אל כיר מנחשן [ס"א מאלר נחשן] החטפה. כך דרש רבי תנחומא

¹² On the west side, lace-hangings of fifty cubits; their pillars ten and their sockets ten; the hooks of the pillars and their bands of silver. ¹³ And on the eastern side, fifty cubits; ¹⁴ fifteen-cubit lace-hangings at the shoulder, their pillars three and their sockets three; ¹⁵ and at the second shoulder — on either side of the gate of the Courtyard — fifteen-cubit lace-hangings; their pillars three and their sockets three. ¹⁶ All the lace-hangings of the Courtyard all around were of twisted linen. ¹⁷ The sockets of the pillars were copper, the hooks of the pillars and their bands were silver, and the plating of their tops were silver. They were banded with silver, all the pillars of the Courtyard.

The Screen ¹⁸ The Screen of the gate of the Courtyard was embroiderer's work, of turquoise, purple, and scarlet wool, and twisted linen; twenty cubits in length and the height, in width, was five cubits, corresponding to the lace-hangings of the courtyard. ¹⁹ Their pillars four and their sockets four, of copper; their hooks silver, and the plating of their tops and their bands silver. ²⁰ All the pegs of the Tabernacle and the Courtyard all around were copper.

THE HAFTARAH FOR VAYAKHEL APPEARS ON PAGE 1162.

During most years, one of three special Sabbaths coincides with Vayakhel(-Pekudei). In those years the regular Maftir and Haftarah are replaced with the readings for either Parashas Shekalim — Maftir, page 484 (30:11-16), Haftarah, page 1212; Parashas Parah — Maftir, page 838 (19:1-22), Haftarah, page 1216; or Parashas HaChodesh — Maftir, page 348 (12:1-10), Haftarah, page 1218.

סנוא"ה סימן קכ"ב פסוקים. סנוא"ה סימן קכ"ב — This Masoretic note means: There are 122 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic סנוא"ה.

The word is related to סנה, *bush*, alluding to the Presence that Moses first saw in the bush and that God rested upon the Jewish people in the Wilderness (R' David Feinstein).

פרשת פקודי

אונקלוס

כא אֵלֶּיךָ מִיְּמֵיךָ מִשְׁכָּנָא מִשְׁכָּנָא
 דְּסִינְדְּרִיתָא דִּי אֲחִימֵי עַל מִימְרָא דְּמִשְׁחָא
 פִּלְחֵן לִינוּי בִּידָא דִּיאִתְמַר בֵּר אֲהֶרֶן
 כְּהֹנֵן: כְּבֻצָּלָל בֵּר אֹרִי בֵּר חֹר
 לִשְׁבֵּטָא דִּיהוּדָה עֶבֶד יְתָ כָּל דִּי פִקִּיד וְיִ
 יְתָ מִשְׁחָא: כְּנֹעְמָה אֶהֱלִיאֵב בֵּר
 אֲחִיסִמְךָ לִשְׁבֵּטָא דְּדָן נָגֵר וְאָמֹן וְצִיר
 בְּתַקְלָא וּבְאֶרְגֻנָּא וּבְצִבְעֵי וְהוּרִי
 וּבְבוּצָא: כִּדְ כָּל דְּהִבָּא דִּאֲתַעְבֵּד
 לְעִבְדִּיָּא בְּכָל עֲבִידִת קוּדְשָׁא וְהִנֵּה
 דְּהִב אֶרְמוּתָא עֲסָרִין וְתִשְׁעֵי כְּפָרִין
 וְשִׁבְעֵי מָאָה וְתַלְתִּין סָלְעִין בְּסִלְעֵי
 קוּדְשָׁא: כִּה וְכֹסֶף מִיְּמֵיךָ כְּנִשְׁתָּא מָאָה
 כְּפָרִין וְאֶלְפֵי וְשִׁבְעֵי מָאָה וְחֲמִשָּׁא
 וְשִׁבְעִין סָלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא: כִּו תַּקְלָא
 לְגִלְגֻלְתָּא פְּלֻגֹת סָלְעָא בְּסִלְעֵי
 קוּדְשָׁא לְכָל דְּעִבֵּר עַל מִינְיָנָא בְּמֵר
 עֲסָרִין שָׁנִין וְלַעֲלָא לְשִׁית מָאָה
 וְתַלְתָּא אֶלְפִין וְחֲמִשׁ מָאָה וְחֲמִשִּׁין:
 כִּו וְהִנֵּה מָאָה כְּפָרִין דְּכֹסֶף לִאֲתָבָא
 יְתָ סְמִי קוּדְשָׁא וְיִת סְמִי דְּפִרְכָּתָא

כא אֵלֶּה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֻת אֲשֶׁר פָּקַד עַל־פִּי מֹשֶׁה
 כב עֲבַדְתָּ הַלְוִיִּם בִּיד אֵיתָמָר בֶּן־אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן: וּבְצִלְאֵל
 בֶּן־אֹרִי בֶן־חֹר לְמֹטֶה יְהוּדָה עֲשֵׂה אֶת כָּל־אֲשֶׁר־צִוָּה
 כג יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: וְאֵתוּ אֶהֱלִיאֵב בֶּן־אֲחִיסִמְךָ לְמֹטֶה־דָּן
 חֲרָשׁ וְחֹשֶׁב וְרָקֶם בְּתַכְלֵת וּבְאֶרְגָּמָן וּבְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי
 כד וּבִשָּׁשׁ: כָּל־הַהֹזֵב הָעֲשׂוּי לְמִלְאכָה
 בְּכָל מִלְאכַת הַקֹּדֶשׁ וַיְהִי וַיְהִי הַתְּנוּפָה תִּשְׁעַ
 וְעֶשְׂרִים כָּפָר וְשִׁבְעֵי מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל בִּשְׁקָל
 כה הַקֹּדֶשׁ: וּבְכֹסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדֻה מֵאֵת כָּפָר וְאֶלְפֵי וְשִׁבְעֵי
 כו מֵאוֹת וְחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים שֶׁקֶל בִּשְׁקָל הַקֹּדֶשׁ: בְּקַע
 לְגִלְגֻלַת מַחְצִית הַשֶּׁקֶל בִּשְׁקָל הַקֹּדֶשׁ לְכָל הָעֵבֶר
 עַל־הַפְּקָדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְנִמְעָלָה לְשֵׁשׁ־מֵאוֹת
 כז אֶלְפֵי וּשְׁלֹשֶׁת אֶלְפִּים וְחֲמִשׁ מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים: וַיְהִי מֵאֵת
 ככר הַכֹּסֶף לַעֲקֹת אֶת אֲדֹנֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֲדֹנֵי הַפִּרְכָּת

רש"י

הקב"ה. אמר לו משה, כלל אל הייתי, כי בודאי כך היה לי הקב"ה. וכן עשה, המשכן
 חתלה, ואחר כך עשה כלים (בכרות נה). (כד) ככר. גשים מנה. ומנה של קדש כפול
 היה, הרי הככר ק"כ מנה. והמנה כ"ה סלעים, הרי ככר של קדש שלש אלפים שקלים.
 לפיכך מנה בפרוטרוט כל השקלים שפוחטין במנינם מג' אלפים, שאין מגיטין לככר
 (בכורות ה). (כו) בקע. הוא סם משקל של מחותם שקל: לשש מאות אלף וגו'.
 כך היו ישראל וכך מלה מנינם אחר שאוקס המשכן בספר במדבר. ואף עתה בנדבכת
 המשכן כך היו ומנין חללי השקלים של שש מאות אלף עולה מאת ככר כל אחד של
 שלש אלפים שקלים. כיצד, שש מאות אלף חללין הרי הן ג' מאות אלף שלמים,
 הרי מאת ככר. והשלש אלפים וחמש מאות וחמשים חללין עולין אלף ושבוע מאות
 וחמשה ושבועים שקלים: (כו) לצקת. כתרנומו, לאחכא: את אדני הקדש.
 של קרשי המשכן שהם מ"ח קרשים ולכן ל' אדנים, ואדני הפרכת ארבעה, הרי

(בא) אלה פקודי. בפרשה זו נמנו כל משקלי נדבת המשכן לכסף ולזהב ולנחשת,
 ונמנו כל כליו לכל עבודתו: המשכן מושכן. שני פעמים, רמז למקדש שנחמסכן בשני
 חורבניו עליו טונומיהן של ישראל (חנניחמא ה): משכן העדות. עדות לישראל שיותר
 להם הקב"ה על מעשה העגל, שהרי השרה שכינתו ביניהם (סס): עבודת הלוים.
 פקודי המשכן וכליו הוא עבודה המסורה ללוים במדבר, (שאלח ולאריד ולהקים איש
 איש למאשו המופקד עליו, כמו שאמור בפרשת נשא (במדבר ד): ביד איתמר. הוא
 היה פקיד עליהם למסור לכל בית אב עבודה שעליו: (בב) ובצלאל בן אורי וגו'.
 עשה את כל אשר צוה ה' את משה. אשר היה אורו משה אין כתיב כאן אלא
 כל אשר צוה ה' את משה, אפילו דברים שלא אמר לו רבו הסכימה דעתו למה שצוה
 למשה בסני. כי משה היה לכלל לעשות חתלה כלים ואח"כ משכן. אמר לו בצלאל,
 מנהג העולם לעשות חתלה בית ואחר כך משים כלים בתוכו. אמר לו, כך שמעתי מפי

PARASHAS PEKUDEI

The *Sidrah* begins with a detailed listing of the amounts of gold, silver, and copper that were contributed for the construction of the Tabernacle. Despite the fact that the metals were deposited with Moses and were under the supervision of Bezalel — people whose greatness and integrity were indisputable, were known to the people, and attested to by God — Moses made a full accounting of all proceeds and use of the contributions. He would not rely on assumptions, for leaders must be beyond reproach and must keep accounts of the funds that pass through their hands.

Sforno comments that the Tabernacle and its individual parts were of such awesome holiness that they survived intact through time and wars. Unlike the two Temples that were sacked and destroyed, Moses' Tabernacle remained intact and was never captured or desecrated. The four rea-

sons for this are alluded to in the first two verses: (a) It was the Tabernacle of Testimony, where the Tablets, the symbols of God's communion with Israel, were deposited; (b) it was built at Moses' bidding, thus benefiting from his personal majesty; (c) the service of the Levites [who had proven their greatness by their loyal response to Moses after the catastrophe of the Golden Calf] and all the components of the Tabernacle were under the charge of Issamar, a man of great stature; and (d) those who led the work, as represented by Bezalel, were men of distinguished lineage and outstanding righteousness. Because of all these factors, *Sforno* explains, the Tabernacle was impervious to time and enemies. Solomon's Temple, by contrast, was built [in great measure] by non-Jewish workmen. Consequently, although the *Shechinah* rested upon it, its parts became worn with time

PARASHAS PEKUDEI

The Reckonings ²¹These are the reckonings of the Tabernacle, the Tabernacle of Testimony, which were reckoned at Moses' bidding. The labor of the Levites was under the authority of Issamar, son of Aaron the Kohen. ²²Bezalel, son of Uri son of Hur, of the tribe of Judah, did everything that HASHEM commanded Moses. ²³With him was Oholiab, son of Ahisamach, of the tribe of Dan, a carver, weaver, and embroiderer, with turquoise, purple, and scarlet wool, and with linen.

The Materials Used for the Work ²⁴All the gold that was used for the work — for all the holy work — the offered-up gold was twenty-nine talents and seven hundred thirty shekels, in the sacred shekel.

²⁵The silver of the census of the community was a hundred talents, one thousand seven hundred seventy-five shekels, in the sacred shekel; ²⁶a beka for every head, a half-shekel in the sacred shekel for everyone who passed through the census takers, from twenty years of age and up, for the six hundred three thousand, five hundred fifty. ²⁷The hundred talents of silver were to cast the sockets of the Sanctuary and the sockets of the Partition;

and required repair and replacement. The Second Temple was built only thanks to the benevolence of King Cyrus, and it never had the Tablets or the Shechinah. Both Temples fell into enemy hands, were looted, and destroyed.

He comments further that compared to the gold and silver that were used in the Temples of Solomon and Herod, the amounts listed below are insignificant. Nevertheless, the Tabernacle surpassed both Temples in holiness, as noted above. This proves that God rests His Presence not where there is wealth, but where there is righteousness.

21. אֵלֶּה — *These are*. This verse suggests homilectically that the only meaningful reckoning is the account one makes of resources that are devoted to building God's sanctuaries and otherwise used for the sake of Heaven. Only such investments are eternal; the others are transitory. As the Sages remark (*Bamidbar Rabbah* 22:8), the word *מָמוֹן*, money, is a contraction of *מִמָּה אָתָּה מוֹנֶה*? *What are you counting? כלום אינו It is worthless!* (*Or HaChaim*).

הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדוּת — *The Tabernacle, the Tabernacle of Testimony*. Why the repetition of the word Tabernacle? In this context, the word Tabernacle includes all the vessels and utensils contained in the structure. Collectively they are given the name *Tabernacle* because it was the abode of the Ark, which contained the Tablets of Testimony (*Ibn Ezra*). The reason it is necessary for the Torah to tell us here that we are speaking about the entire building and its contents is because the word *Tabernacle* is also used for one of the cloth coverings of the Tabernacle [see 35:11] (*Ramban*). Additionally, the double mention alludes to the two Tabernacles, for the Tabernacle on earth was parallel to the Tabernacle in Heaven (*R' Bachya*).

Midrashically, the two words allude to the two Temples which were taken from us. In a play on words, *מִשְׁכָּן* is pronounced as if it were vowelized *מִשְׁכָּן*, a *pledge* or *collateral*, and intimates that the two Temples are collateral for the sins of Israel, and were taken from us until the nation repents and is restored to its former position (*Rashi*).

הָעֵדוּת — *Of Testimony*. Because the Divine Presence was

upon it, the Tabernacle testified that God had forgiven the sin of the Golden Calf (*Rashi*). Alternatively, the Testimony refers to the Tablets (*Ibn Ezra*).

22. אֲשֶׁר־צִוָּה ה' — *That HASHEM commanded*. So great was Bezalel that he did not act only at Moses' command; Bezalel even intuited instructions that HASHEM had commanded Moses, but that he had not conveyed to Bezalel. Moses taught Bezalel the order of the construction as it is found in chapters 25-26, where the Ark is mentioned before the structure, to which Bezalel argued that a building must be erected before its contents. Moses answered that not only was Bezalel right, even his name reflected his prescience, for Bezalel is a compound word formed of *בָּעַל* אל, *in the shadow of God*. "You must have been in God's shadow when He spoke to me," Moses said, "for indeed [although the Ark is mentioned first because of its primary importance], so did I hear from God that the Tabernacle must come first in terms of actual construction" (*Rashi* from *Berachos* 55a).

24. בְּכֶר — *Talents*. A talent, as used in the Tabernacle, was three thousand shekels (*Rashi*).

כָּבֵל מְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ — *For all the holy work*. This seemingly superfluous phrase is included to show the extent of the miracle. In the ordinary course of working with gold, there is always waste, especially when the vessels are as intricately carved and cast as the Menorah and the Cherubim, and the gold had to be cut into slivers to be woven into the threads of the vestments and tapestries. Nevertheless, as our verse states, all of the gold, without any waste, went into the holy work (*Or HaChaim*).

25-28. וְכֶסֶף — *The silver*. This passage lists only the silver that was accumulated through the head tax of a half-shekel, which was used to count the adult males (30:13). The bulk of it was used, as stated in verse 27, to cast the ninety-six sockets that supported the forty-eight planks of the Tabernacle walls and the four sockets that supported the four pillars that held the Partition-curtain in front of the Holy of Holies. The remaining silver was

כח מֵאֵת אֲדָנִים לְמֵאֵת הַכֹּהֵן כֹּהֵן לְאֹדֹן: וְאֵת־הָאֵלֶף וּשְׁבַע
הַמֵּאוֹת וְחֲמִשָּׁה וּשְׁבַעִים עֶשְׂה וַיִּם לַעֲמֹודִים וְצִפְּה
כט רֹאשֵׁיהֶם וְחִשֵּׁק אֹתָם: וַיִּנְחֹשֶׁת הַתְּנוּפָה שְׁבַעִים כֹּהֵן
ל וְאֶלְפִים וָאַרְבַּע־מֵאוֹת שָׁקֶל: וַיַּעַשׂ בָּהּ אֶת־אֲדֹנִי פֶתַח
אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת מִזְבֵּחַ הַנִּחֹשֶׁת וְאֶת־מִכְבַּר הַנִּחֹשֶׁת
לא אֲשֶׁר־לוֹ וְאֵת כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ: וְאֶת־אֲדֹנֵי הַחֹצֵר סָבִיב
וְאֶת־אֲדֹנֵי שַׁעַר הַחֹצֵר וְאֵת כָּל־יִתְדֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־
א כל־יִתְדֹת הַחֹצֵר סָבִיב: וּמִן־הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת
הַשָּׁנִי עָשׂוּ בְּגֵד־שָׂרָד לְשָׂרֵת בְּקֹדֶשׁ וַיַּעֲשׂוּ אֶת־בְּגָדֵי
הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן בְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

ב וַיַּעַשׂ אֶת־הָאֹפֶד וְהָב תְּכֵלֶת וָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ
ג מִשְׁוֹר: וַיִּרְקְעוּ אֶת־פָּחִי הַזֹּהָב וְקֶצֶץ פְּתִילֹם לַעֲשׂוֹת
בְּתוֹךְ הַתְּכֵלֶת וּבְתוֹךְ הָאַרְגָּמָן וּבְתוֹךְ תוֹלַעַת הַשָּׁנִי
ד וּבְתוֹךְ הַשֵּׁשׁ מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב: כְּתַפֹּת עָשׂוּ־לוֹ חֲבֵרֶת עַל־
ה שְׁנֵי קְצוּתָיו חֲבֵר: וְחֹשֶׁב אִפְדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו מִמֶּנּוּ הָיָה
כְּמַעֲשֵׂהוּ וְהָב תְּכֵלֶת וָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁוֹר
ו בְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: וַיַּעֲשׂוּ אֶת־אֲבִנֵי

הַשֵּׁהם מִסֵּבֶת מִשְׁבַּצַּת וְהָב מִפְתָּחַת פְּתוּחֵי חוֹתָם עַל־
ז שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּשֶּׂם אֹתָם עַל כְּתַפֹּת הָאֹפֶד אֲבִנֵי
זְכָרוֹן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

ח וַיַּעַשׂ אֶת־הַחֹשֶׁן מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב כְּמַעֲשֵׂה אֹפֶד וְהָב
ט תְּכֵלֶת וָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁוֹר: רְבֹוע הָיָה
כְּפֹוֹל עָשׂוּ אֶת־הַחֹשֶׁן זֶרֶת אֶרְפוֹ וְזֶרֶת רַחְבּוֹ כְּפֹוֹל:
י וַיְמַלְאוּ־בּוֹ אַרְבָּעָה טוֹרֵי אָבֶן טוֹר אָדָם פִּטְדָּה
יא וּבִרְקַת הַטּוֹר הָאֶחָד: וְהַטּוֹר הַשָּׁנִי נָפֹךְ סָפִיר וַיִּהְיֶה:
יב וְהַטּוֹר הַשְּׁלִישִׁי לַשֵּׁם שָׁבוֹ וְאַחֲלָמָה: וְהַטּוֹר הָרְבִיעִי

יג תְּרִישִׁי שֵׁהם וַיִּשְׁפֹּה מוֹסֵבֶת מִשְׁבַּצַּת וְהָב בְּמִלֵּאֹתָם:
יד וְהָאֲבִנִים עַל־שְׁמֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הָיָה שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה
עַל־שְׁמֹתָם פְּתוּחֵי חֹתָם אִישׁ עַל־שְׁמוֹ לִשְׁנַיִם עֶשֶׂר
טו שָׁבֹט: וַיַּעֲשׂוּ עַל־הַחֹשֶׁן שְׁרָשָׁרֵת גְּבֻלַת מַעֲשֵׂה עֶבֶת
טז וְהָב טָהוֹר: וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי מִשְׁבַּצַּת וְהָב וּשְׁתֵּי טַבַּעַת
וְהָב וַיִּתְּנוּ אֶת־שְׁתֵּי הַטַּבַּעַת עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן:
יז וַיִּתְּנוּ שְׁתֵּי הָעֵבֶתֹת הַזֹּהָב עַל־שְׁתֵּי הַטַּבַּעַת עַל־קְצוֹת

לט

שני
[חמישי]

קצותיו ק'

יב

מֵאֵה סִמְכִין לְמֵאֵה כֹהֲרִין כִּכְרָא
לְסִמְכָא: כח וַיִּתֵּן אֶלְפָא וּשְׁבַע מֵאֵה
וּשְׁבַעִין וְחֲמִשָּׁא עֶבֶד וַיִּין לַעֲמֹודִיא
וְחִפָא רִישֵׁיהוֹן וְכַשׁ יִתְהוֹן: כט וְחִנְשָׁא
דְּאַרְמוּתָא שְׁבַעִין כִּכְרִין וְחִרִין אֶלְפִין
וְאַרְבַּע מֵאֵה סִלְעִין: לו וְעֶבֶד בַּהֲיָת סִמְכִי
תִרַע מִשְׁכָּן וְזִמְנָא וְזִת מִדְּבָחָא וְחִנְשָׁא
וְזִת סִרְדָא וְחִנְשָׁא דִּי לַה וְזִת כָּל מְנִי
מִדְּבָחָא: לא וַיִּתֵּן סִמְכִי דְּדִרְתָא סְחוֹר
סְחוֹר וְזִת סִמְכִי תִרַע דִּרְתָא וְזִת כָּל סְכִי
מִשְׁכָּנָא וְזִת כָּל סְכִי דִּרְתָא סְחוֹר סְחוֹר:
א ומִן תְּכֵלָא וָאַרְגָּמָא וְצִבְע וְחֹרִי עֶבֶד
לְבוּשִׁי שְׁמוּשָׁא לְשִׁמְשָׁא בְּקוּדְשָׁא
וְעֶבֶד וְזִי לְבוּשִׁי קוּדְשָׁא דִּי לְאַהֲרֹן
כְּמָא דִּי פִקִּיר יי יִת מִשְׁה: לו וְעֶבֶד יִת
אֹפֶדָא דְּהָבָא תְּכֵלָא וָאַרְגָּמָא וְצִבְע
וְחֹרִי וּבֹוץ שׁוֹר: יג וְיִרְדִּיּוּ יִת טָסִי דְּהָבָא
וְקִצִּיצוּ חוּטִין לְמַעַבְד בְּגוֹ תְּכֵלָא וּבְגוֹ
אַרְגָּמָא וּבְגוֹ צִבְע וְחֹרִי וּבְגוֹ בּוּצָא
עוּבֵד אָמֵן: יד כְּתִפִּין עֶבֶדוֹ לַה מִלְּפָן עַל
תִּרִין סְטֹרוּהִי מִלְּפָנֵי הַיְּמִין תְּקוּנָה דִּי
עֲלוּהִי מִנָּה הוּא כְּעוּבְדוּהִי דְּהָבָא
תְּכֵלָא וָאַרְגָּמָא וְצִבְע וְחֹרִי וּבֹוץ שׁוֹר
כְּמָא דִּי פִקִּיר יי יִת מִשְׁה: לו וְעֶבֶד יִת
אֲבִנֵי בּוּרְלָא מִשְׁקָען מִרְמָצֵן דְּרִהֵב
גְּלִיפֹן כְּתֵב מִפְרֵשׁ עַל שְׁמֵהַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: יז וְשׁוֹי יִתְהוֹן עַל כְּתִפָּא דְּאֹפֶדָא
אֲבִנֵי דְּזִכְרָנָא לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִּי
פִקִּיר יי יִת מִשְׁה: לו וְעֶבֶד יִת חוּשְׁנָא
עוּבֵד אָמֵן כְּעוּבְדֵי אֹפֶדָא דְּהָבָא תְּכֵלָא
וָאַרְגָּמָא וְצִבְע וְחֹרִי וּבֹוץ שׁוֹר:
ט מִרְבַּע הָיָה עֵיף עֶבֶדוֹ יִת חוּשְׁנָא וְזִתָּא
אַרְבַּע וְזִתָּא פְתִיחַ עֵיף: יא וְאַשְׁלִימוּ
בַּה אַרְבָּעָא סִרְדִּי אָבֶן טָבָא סִרְדָא
קִדְמָאָה סִמְכָן יִרְזֹן וּבִרְזֹן סִרְדָא סִד:
יב וְסִרְדָא תְּנִינָא אֲמִרְגִדִין שְׁבֻזִין
וּסְבָהִלֹם: יג וְסִרְדָא תְּלִיתָאָה קִנְפִרִי
טִרְקִיא וְעִין עֲגֻלָּא: יד וְסִרְדָא רִבְעִיאָה
כְּרוֹם יִמָּא וּבּוּרְלָא וּפְתִיחֵי מִשְׁקָען
מִרְמָצֵן דְּרִהֵב בְּאַשְׁלִמוּתְהוֹן: יז וְאַבְנֵיא
עַל שְׁמֵהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִין תִּרְמִי עֶסְרִי
עַל שְׁמֵהַתְהוֹן כְּתֵב מִפְרֵשׁ בְּגִלְפוֹ
דְּעוּקָא גְבֵר עַל שְׁמָה לְתִרִין עֶסֶר
שְׁבִטִין: טו וְעֶבֶד עַל חוּשְׁנָא תְּכִין
מִתְחָמֵן עוּבֵד גְּדִילוֹ דְּהֵב דְּכִי: טז וְעֶבֶדוֹ
תִּרְמִין מִרְמָצֵן דְּרִהֵב וּתִרְמִין עוּקֹן
דְּרִהֵב וַיְהִי יִת תִּרְמִין עוּקֹתָא עַל תִּרִין
סִרְדִּי חוּשְׁנָא: יז וַיְהִיבֹו תִּרְמִין גְּדִילוֹ
דְּרִהֵב עַל תִּרְמִין עוּקֹתָא עַל סִרְדִּי

a hundred sockets for a hundred talents, a talent per socket. ²⁸ And from the one thousand seven hundred seventy-five he made hooks for the pillars, covered their tops and banded them.

²⁹ The offered-up copper was seventy talents and two thousand four hundred shekels. ³⁰ With it he made the sockets of the entrance to the Tent of Meeting, the Copper Altar, the copper meshwork that was on it, and all the vessels of the Altar; ³¹ the sockets of the Courtyard all around, the sockets of the gate of the Courtyard, all the pegs of the Tabernacle, and all the pegs of the Courtyard, all around.

39 ¹ From the turquoise, purple, and scarlet wool they made knit vestments to serve in the Sanctuary, and they made the holy vestments for Aaron, as HASHEM had commanded Moses.

The Ephod ² He made the Ephod of gold, turquoise, purple, and scarlet wool, and twisted linen. ³ They hammered out the thin sheets of gold and cut threads to work the weaver's craft into the turquoise, into the purple, and into the scarlet wool, and into the linen. ⁴ They made attached shoulder straps for it, attached to its two ends. ⁵ The belt with which it was emplaced, which was on it, was made from it, of the same workmanship, of gold, turquoise, purple, and scarlet wool, and linen, twisted, as HASHEM had commanded Moses.

⁶ They made the shoham stones, encircled with gold settings, engraved like the engraving of a signet ring, according to the names of the sons of Israel. ⁷ He placed them on the shoulder straps of the Ephod as remembrance stones for the sons of Israel, as HASHEM had commanded Moses.

The Breastplate ⁸ He made the Breastplate of weavers' craft, like the workmanship of the Ephod, of gold, turquoise, purple, and scarlet wool, and linen, twisted. ⁹ It was square, folded over did they make the Breastplate; its length was a half-cubit and its width was a half-cubit, folded over. ¹⁰ They filled it with four rows of stones: a row of odem, pitdah, and barekes — one row; ¹¹ the second row: nofech, sapir, and yahalom; ¹² the third row: leshem, shevo, and achlamah; ¹³ the fourth row: tarshish, shoham, and yashfeh; encircled with gold settings in their mountings. ¹⁴ The stones were according to the names of the sons of Israel, twelve according to their names, like the engraving of a signet ring, each man according to his name, for the twelve tribes.

¹⁵ For the Breastplate they made chains at the edges, of braided craftsmanship, of pure gold.

¹⁶ They made two gold settings and two gold rings, and they placed the two rings on the two ends of the Breastplate. ¹⁷ They placed the two gold ropes on the two rings, on the ends of the

רש"י

טפין. היו מרדדין מן הזהב, אישטיגדר"א בלע"ז, טפין דקין. כאן הוא מלמדך היאך היו טווין אח הזהב עם החוטיין. מרדדים טפין דקין וקולגין מהן פחילין לאורך הטם, לעשות אותן פחילין מעורבים עם כל מין ומין כשתן ואחור שנאמר בהן זהב (לעיל כח, טו), חוט אחד של זהב עם ששה חוטיין של חבלה, וכן עם כל מין ומין, שכל המיין חוטן כפול ששה וזהב חוט שביעי עם כל אחד ואחד (יומא ע"ג).

מאה. וכל שאר האדנים נחשט כתיב בהם: (בח) וצפה ראשיהם. של עמודים מהן, שבעולן כתיב ולפה ראשיהם וטשוקיהם כסף: (א) ומן התבולת והארגמן וגו'. ש לא נאמר כאן. מכאן אני אומר שאין בגדי שרר הללו בגדי כהונה, שבעדי כהונה היה שם, אלא הם בגדים שמכסים בהם כלי הקדש כשעת סלוק מסעות, אלא היה בהם שם: (ג) וירקעו. כמו לרוקע הארץ (תהלים קל"ז). כהרגמו וירדיו

used for the accessories needed for the pillars (v. 28). If so, however, where was the silver that was voluntarily contributed? According to *Ibn Ezra* (25:3), no other silver was to be contributed because there was no need for it.

Rashi (ibid.) holds that silver was contributed, and it was used to make utensils, but that silver is not listed in our passage, perhaps because it was not in significant amounts. *Or HaChaim* maintains here, as above in verse 25, that the Torah means to stress the miracle that there was absolutely no waste in casting the sockets; one talent was allocated for each, and each one weighed exactly a

talent when it was finished.

39.

1. בגדי-שרך — Knit vestments. These were the coverings in which the Tabernacle's most sacred artifacts were wrapped during journeys (*Rashi* to 31:10).

3. נירקעו — They hammered out. The verse explains how the gold threads were made. Gold was rolled out in very thin sheets and then thin slivers were cut from the sheets. These slivers were used as the threads that were interwoven with the other materials (*Rashi*).

חושנא: יי וית תרתין גדילן דעל
 תרתין סטרוהי יקבו על תרתין
 מרמצתא ויהבון על כחפי אפודא
 לקבל אפוי: יט ונעבדו תרתין עזון
 דהב ושויואו על תרין סטרי חושנא
 על ספתה די לעבדא דאפודא מלגיו:
 כ נעבדו תרתין עזון דהב ויהבון על
 תרתין כחפי אפודא מלרע מלקבל
 אפוי לקבל בית לופי מעלוי להמין
 אפודא: כא נאחידו ית חושנא מעוקתה
 לעוקתא דאפודא בחוטא רתלקתא
 למחי על המין אפודא ולא יתפרק
 חושנא מעלוי אפודא כמא די פקיד וי
 ית משה: כב נעבדו ית מעילא דאפודא
 עובד מחי גמיר תכלא: כג ופוסם מעילא
 כפיל לגוה כפוסם שרין תורא מקף
 לפומה סחור סחור לא יתבוע:
 כד נעבדו על שפולי מעילא רמוני
 תכלא וארגנא וצבע וזהרי שזיר:
 כה נעבדו וזנא דהב דכי ויהבו ית וזנא
 בגו רמוניא על שפולי מעילא סחור
 סחור בגו רמוניא: כו וזנא ורמוניא וזנא
 ורמוניא על שפולי מעילא סחור סחור
 לשמשא כמא די פקיד וי ית משה:
 כז נעבדו ית כתונין דבוצא עובד מחי
 לאהרן ולבנוהי: כח וית מצנפתא
 דבוצא וית שבח בובצא דבוצא וית
 מכנסי בוצא דבוצ שזיר: כט וית המינא
 דבוצ שזיר ותכלא וארגנא וצבע
 וזהרי עובד ציר (גא ציור) כמא די
 פקיד וי ית משה: לו נעבדו ית ציצא
 כלילא דקודשא דהב דכי וכתבו
 עלוהי גליפן כתב מפרש קדש ליי:
 לא ויהבו עלוהי חוטא תכלתא למתן
 על מצנפתא מלעלא כמא די פקיד
 וי ית משה: לב ושלמים כל פלחן
 משכנא משכן ומנא נעבדו בני ישראל
 ככל די פקיד וי ית משה כן עבדו:
 לג ואיתויאו ית משכנא למשה ית
 משכנא וית כל מנוהי פורפוחי
 דפוחי עברוהי ועמודוהי וסמכוהי:
 לד וית חופאה משכי דדכרי מסמקי
 וית חופאה משכי דססגונא וית

יח החשן: ואת שתי קצות שתי העבלות נתנו על-שתי
 יט המשובצת ויתנם על-כתפת האפוד אל-מול פניו: ויעשו
 שתי טבעת זהב וישומו על-שני קצות החשן על-
 כ שפתו אשר אל-עבר האפוד ביתה: ויעשו שתי טבעת
 זהב ויתנם על-שתי כתפת האפוד מלמטה ממול פניו
 כא לעמת מחברתו ממעל לחשב האפוד: וירכסו את-
 החשן מטבעתיו אל-טבעת האפוד בפתיל תכלת להיות
 על-חשב האפוד ולא-ינח החשן מעל האפוד כאשר
 צוה יהוה את-משה:

שלישי [ששי]
 כב-כז

ויעש את-מעיל האפוד מעשה ארג כליל תכלת: ופי-
 המעיל בתוכו כפי תחרא שפה לפיו סביב לא יקרע:
 כד ויעשו על-שולי המעיל רמוני תכלת וארגמן ותולעת
 כה שני משור: ויעשו פעמני זהב טהור ויתנו את-הפעמנים
 בתוך הרמנים על-שולי המעיל סביב בתוך הרמנים:
 כו פעמן ורמן פעמן ורמן על-שולי המעיל סביב לשרת
 כז כאשר צוה יהוה את-משה:
 כח את-הכתנת שש מעשה ארג לאהרן ולבניו: ואת
 המצנפת שש ואת-פארי המגבעת שש ואת-מכנסי
 כט הפד שש משור: ואת-האבנט שש משור ותכלת
 וארגמן ותולעת שני מעשה רקם כאשר צוה יהוה
 ל את-משה:
 ויעשו את-ציץ נזר-הקדש
 זהב טהור ויכתבו עליו מכתב פתוחי חותם קדש
 ליהוה: ויתנו עליו פתיל תכלת לתת על-המצנפת
 לב מלמעלה כאשר צוה יהוה את-משה:
 כל-עבדת משכן אהל מועד ויעשו בני ישראל ככל
 אשר צוה יהוה את-משה כן עשו:

לג וביאו את-המשכן אל-משה את-האהל ואת-כל-
 לד כליו קרסיו קרשיו בריחו ועמדיו ואדניו: ואת-מכסה
 עורת האילם המאדמים ואת-מכסה ערת התחשים
 לה ואת פרכת המסך את-ארון העדות ואת-בדיו ואת

רכיעי

רע"ו

שכרו היה נראה בין לין למלגפת ששם מניח תפילין, והלץ היה נכון על המלת. הרי
 המלגפת למעלה והלץ למטה, ומזה על המלגפת למעלה, ושור הקסיו בה, כאן הוא
 חומר ויסת עליו פתיל תכלת ובענין הוולאה הוא אומר ושמת אותו על פתיל תכלת

(כח) [ואת] פארי המגבעות. תפארת (המגבעות). המגבעות המסוארות:
 (לא) לתת על המצנפת מלמעלה. ורע"ו הפחילים היה מושיבו על המלגפת
 כמין כמר. ורע"א לומר הלץ על המלגפת, שהרי בשמיסת קדשים (וכחם יע) שנינו

Breastplate. ¹⁸ The two ends of the two ropes they placed on the two settings, and placed them on the shoulder straps of the Ephod, toward its front. ¹⁹ They made two gold rings and placed them on the two ends of the Breastplate, at its edge, which is on its inner side, toward the Ephod. ²⁰ They made two gold rings and placed them at the bottom of the two shoulder straps, toward the front, opposite its seam, above the belt of the Ephod. ²¹ They attached the Breastplate from its rings to the rings of the Ephod with a turquoise woolen cord, so that it would remain above the belt of the Ephod, and the Breastplate would not be loosened from above the Ephod, as HASHEM had commanded Moses.

Robe of the Ephod ²² They made the Robe of the Ephod of weavers' craft, entirely of turquoise wool. ²³ Its head-opening was folded over within, like the opening of a coat of mail; its opening had a border all around, so that it would not tear. ²⁴ On the Robe's hem they made pomegranates of turquoise, purple, and scarlet wool, twisted. ²⁵ They made bells of pure gold, and they placed the bells amid the pomegranates on the hem of the Robe, all around, amid the pomegranates. ²⁶ A bell and a pomegranate, a bell and a pomegranate on the hem of the Robe all around, to minister, as HASHEM commanded Moses.

Tunics of linen ²⁷ They made the Tunics of linen, of weavers' craft, for Aaron and his sons; ²⁸ and the Turban of linen, and the splendid headdresses of linen, and the linen Breeches of twisted linen; ²⁹ the Sash of twisted linen, turquoise, purple, and scarlet wool, of embroiderers' work, as HASHEM had commanded Moses.

Head-plate ³⁰ They made the Head-plate, the holy crown, of pure gold, and they inscribed on it with script like that of a signet ring, "HOLY TO HASHEM." ³¹ They placed on it a cord of turquoise wool, to put over the Turban from above, as HASHEM commanded Moses.

³² All the work of the Tabernacle, the Tent of Meeting, was completed, and the Children of Israel had done everything that HASHEM commanded Moses, so did they do.

Moses inspects the Tabernacle ³³ They brought the Tabernacle to Moses, the Tent and all its utensils: its hooks, its planks, its bars, its pillars, and its sockets; ³⁴ the Cover of red-dyed ram hides, and the Cover of tachash skins, and the Partition-curtain; ³⁵ the Ark of Testimony and its staves, and the

רָאָה

בפחיל חבלת (לעיל כח:כח) וע"כ פחות משנים לא היו, שהרי בשתי קצות החשן היו ב' טבעות החשן ובשתי כחפות האפוד היו ב' טבעות האפוד שנגדן, ולפי דרך קשירה ד' חוטיין היו. ומ"מ פחות משנים אי אפשר: (לב) ויעשו בני ישראל. את המלאכה בכל אשר צוה ה' וגו': (לב) ויביאו את המשכן וגו'. שלא היו יכולין להקימו. ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן הניח לו הקב"ה הקמתו, שלא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקדשים שאין כח בנאדם לזקקן, ומשה העמידו. אמר משה לפני הקב"ה, איך אפשר הקמתו ע"י אדם. א"ל, טעוק אתה בידך וגרלה

28. המצנפת — *The Turban*. This was the headcovering of the Kohen Gadol. The splendid headdresses were those of the other Kohanim.

31. על-המצנפת — *Over the Turban*. The Head-plate was held in place on Aaron's forehead by means of three blue cords, threaded through three holes in the Head-plate. Two of them were in its ends, at his temples. The third was at the top of the Head-plate's center. The center thread was pulled over the Turban, as stated in this verse, and all three cords were tied at the back of Aaron's head (*Rashi*).

33. ויביאו את-המשכן — *They brought the Tabernacle*. In this context, the word *Tabernacle* refers to the covering, not the

building, since they brought the unassembled parts to Moses (*Ramban*.)

The workmen could not erect the Tabernacle because of its massive weight. Since Moses had not had a share in the actual work of the Tabernacle, God wanted him to have the honor of erecting it. Seeing how heavy it was, he asked God, "How can anyone erect it?" God told him to make the attempt and the Tabernacle would stand on its own, as if he had put it up. Therefore, the Torah states in the passive voice, *the Tabernacle was erected* (40:17), to imply although Moses tried to erect it, it stood up by itself, miraculously (*Rashi*).

פָּרַכְתָּא דְּפָרְסָא: לֵהִי־ת אַרְוֹנָא
דְּסִהְרֻתָא וְיֵת אֲרִיחֻהִי וְיֵת בְּפָרְתָא:
לֵהִי־ת פְּתוּרָא יֵת כָּל מְנוּהִי וְיֵת לֶחֶם
אִפְיָא: לֵהִי־ת מְנֻרָא דְכִיתָא יֵת
כּוּצִינְהָא בּוּצִינִי סִרְרָא וְיֵת כָּל מְנֻהָא
וְיֵת מִשְׁחָא דְאַנְהֻרֻתָא: לֵהִי־ת מִדְּבָחָא
דְרֻחָא וְיֵת מִשְׁחָא דְרֻבּוּתָא וְיֵת קִטְרֵת
בּוּסְמֵיָא וְיֵת פְּרָסָא דְחֻרֵעַ מִשְׁכָּנָא:
לֵהִי־ת מִדְּבָחָא דְנִחְשָׁא וְיֵת סִרְדָּא
דְנִחְשָׁא דִילָה יֵת אֲרִיחֻהִי וְיֵת כָּל
מְנוּהִי יֵת כִּיּוּרָא וְיֵת בְּסִיסָה: מִי־ת סִרְדֵי
דְרֻחָא יֵת עֲמוּדֵהָא וְיֵת סִמְכָהָא וְיֵת
פְּרָסָא לְחֻרֵעַ דְרֻחָא יֵת אֲטוּנוּהִי
וְסִפְהָא וְיֵת כָּל מִנִּי פִלְחֹן מִשְׁכָּנָא
לְמִשְׁכֹּן זִמְנָא: מֵאֵי־ת לְבוּשֵׁי שְׂמוּשָׁא
לְשִׁמְשָׁא בְּקוֹדֶשֶׁת יֵת לְבוּשֵׁי קוֹדֶשֶׁת
לְאַהֲרֹן וְיֵת לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי
לְשִׁמְשָׁא: מִבְּכָל־דִּי פִקִּיד יֵי־ת מִשָּׁה
כֹּן עֲבָדוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת כָּל פִּלְחָנָא:
מִנְחֻזָּא מִשָּׁה יֵת כָּל עֲבֻדָּתָא וְהָא עֲבָדוּ
יְתָהּ כְּמָא דִּי פִקִּיד יֵי כֹן עֲבָדוּ וּכְרִירִי
יְתָחוּן מִשָּׁה: אִומְלִיל יֵי עִם מִשָּׁה
לְמִימְרָא: בְּיֻמָּא יִרְחָא קְדָמָהּ בְּחֹד
לִירְחָא תְּקִים יֵת מִשְׁכָּנָא מִשְׁכֹּן זִמְנָא:
וְיִתְשׁוּי תַּמָּן יֵת אַרְוֹנָא דְסִהְרֻתָא
וְיִתְשׁוּל עַל אַרְוֹנָא יֵת פְּרָכְתָּא: וְיִתְעַל יֵת
פְּתוּרָא וְיִתְסַדֵּר יֵת סִרְדָּה וְיִתְעַל יֵת
מְנֻרָא וְיִתְדַלֵּק יֵת בּוּצִינְהָא: הִוְתַּתֵּן יֵת
מִדְּבָחָא דְרֻחָא לְקִטְרֵת בּוּסְמֵיָא קְדָם
אַרְוֹנָא דְסִהְרֻתָא וְיִתְשׁוּי יֵת פְּרָסָא
דְחֻרֵעַ לְמִשְׁכָּנָא: וְיִתַּתֵּן יֵת מִדְּבָחָא
דְעֻלְתָּא קְדָם חֻרֵעַ מִשְׁכָּנָא מִשְׁכֹּן זִמְנָא:
וְיִתַּתֵּן יֵת כִּיּוּרָא בֵּין מִשְׁכֹּן זִמְנָא וּבֵין
מִדְּבָחָא וְיִתַּתֵּן תַּמָּן מִיָּא: הִוְתְּשׁוּי יֵת
דְרֻחָא סְחוֹר סְחוֹר וְיִתַּתֵּן יֵת פְּרָסָא
דְחֻרֵעַ דְרֻחָא: טוֹחֵב יֵת מִשְׁחָא
דְרֻבּוּתָא וְיִתְרַבֵּי יֵת מִשְׁכָּנָא וְיֵת כָּל־דִּי
בֵּהּ וְיִתְקַדֵּשׁ יְתָהּ וְיֵת כָּל מְנוּהִי וְיִהִי
קוֹדֶשֶׁת: וְיִתְרַבֵּי יֵת מִדְּבָחָא דְעֻלְתָּא
וְיֵת כָּל מְנוּהִי וְיִתְקַדֵּשׁ יֵת מִדְּבָחָא וְיִהִי
מִדְּבָחָא קֹדֶשׁ קוֹדֶשֶׁת: יֵי־ת וְיִתְרַבֵּי יֵת
כִּיּוּרָא וְיֵת בְּסִיסָה וְיִתְקַדֵּשׁ יְתָהּ:

לו הכפרת: את השלחן את כל-כליו ואת לחם הפנים:
לו את המנורה הטהרה את נרתיה נרת המערכה ואת-
לח כל-כליה ואת שמן המאור: ואת מזבח הזהב ואת שמן
המשחה ואת קטרת הסמים ואת מסך הפתח האהל:
לט את ומזבח הנחשת ואת-מכבד הנחשת אשר-לו את-
מ בדיו ואת כל-כליו את הכיור ואת-כנו: את קלעי
החצר את-עמדיה ואת-אדניה ואת-המסך לשער
החצר את-מיתריו ויתדתיה ואת כל-כלי עבדת
המשכן לאהל מועד: את-בגדי השדר לשרת בקדש
מא את-בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת-בגדי בנוי לכהן:
מב ככל אשר-צוה יהוה את-משה בן עשו בני ישראל את
מג כל-העבודה: וירא משה את-כל-המלאכה והנה עשו
אתה כאשר צוה יהוה בן עשו ויברך אתם משה:

חמישי [שביעי]
מ א ב

וידבר יהוה אל-משה לאמר: ביום-החדש הראשון
באחד לחדש תקים את-משכן אהל מועד: ושמת
ג שם את ארון העדות וסכת על-הארץ את-הפרכת:
ד והבאת את-השלחן וערכת את-ערבו והבאת את-
המנורה והעלית את-נרתיה: ונתתה את-מזבח הזהב
ה לקטרת לפני ארון העדת ושמת את-מסך הפתח
ו למשכן: ונתתה את מזבח העלה לפני פתח משכן
ו אהל-מועד: ונתת את-הכיור בין-אהל מועד ובין
ח המזבח ונתת שם מים: ושמת את-החצר סביב ונתת
ט את-מסך שער החצר: ולקחת את-שמן המשחה
ומשחת את-המשכן ואת-כל-אשר-בו וקדשת אותו
ו ואת-כל-כליו והיה קדש: ומשחת את-מזבח העלה
ו ואת-כל-כליו וקדשת את-המזבח והיה המזבח קדש
יא קדשים: ומשחת את-הכיור ואת-כנו וקדשת אותו:

כ"י

והוא אחד מ"א חומרים שנחשבה למשה (עד לזר מזמור חסד ומשפט) (ההלים
ל"ק; מנחומא י"א; כמדבר כה כ"ט: ג) וסכות על הארון. לשון הגנה,
שכר מחילה הייתה: (ד) וערכת את ערבו. שמים מערכות על לחם הפנים:

כמקומו והוא נזקק וקס מאליו. והוא שנאמר הוקס המשכן (הלל מ"ז) הוקס מאליו.
מדבר כ"י מנחומא י"א: (מג) ויברך אותם משה. אמר לסי י"ה ר"ן שמעיה
שכינה במעשה ידיכם, ויהי טעם ה' אלהיו עלינו (ומעשה ידינו) וגו' (ההלים ל"ז)

42. את כל-העבודה. — *The entire service.* Instead of the word
work, which is used throughout these chapters, this
verse uses the same term that is used to describe the sacrifi-
cial service [עבדה], to emphasize that they performed the
construction work not like laborers, but like Kohanim per-

forming the sacred service (Ramban).

43. כן עשו. — *So had they done!* This is the third time in the
chapter that this expression is used (vs. 32, 42, and 43). The
apparent redundancy may allude to three elements of the sin
of the Golden Calf, for which the Jews atoned by making the

Cover; ³⁶ the Table and all its utensils, and the show-bread; ³⁷ the pure Menorah, its lamps — the lamps of the prescribed order — and all its utensils, and the oil of illumination; ³⁸ The Gold Altar, the anointment oil, and the incense spices; and the Partition of the entrance of the Tent; ³⁹ the Copper Altar and its copper meshwork, its staves, and all its utensils, the Laver and its base; ⁴⁰ the curtains of the Courtyard, its pillars and its sockets, the Partition of the gate of the Courtyard, its ropes and its pegs, and all the utensils for the service of the Tabernacle of the Tent of Meeting; ⁴¹ the knitted vestments to serve in the Sanctuary, the sacred vestments of Aaron the Kohen, and the vestments of his sons to minister.

⁴² Like everything that HASHEM commanded Moses, so did the Children of Israel perform all the labor. ⁴³ Moses saw the entire work, and behold! — they had done it as HASHEM had commanded, so had they done! And Moses blessed them.

40

The
Command
to Set Up
the
Tabernacle

¹ HASHEM spoke to Moses, saying: ² "On the day of the first new moon, on the first of the month, you shall erect the Tabernacle, the Tent of Meeting. ³ There you shall place the Ark of Testimony and screen the Ark with the Partition. ⁴ You shall bring the Table and prepare its setting, bring the Menorah and kindle its lamps. ⁵ You shall place the Gold Altar for incense in front of the Ark of Testimony, and emplace the Curtain of the entrance of the Tabernacle. ⁶ You shall place the Elevation-offering Altar in front of the entrance of the Tabernacle, the Tent of Meeting. ⁷ You shall place the Laver between the Tent of Meeting and the Altar, and you shall put water there. ⁸ You shall emplace the Courtyard all around, and emplace the Curtain at the gate of the Courtyard. ⁹ You shall take the anointment oil and anoint the Tabernacle and everything that is in it, sanctify it and all its utensils, and it shall become holy. ¹⁰ You shall anoint the Elevation-offering Altar and all its utensils; you shall sanctify the Altar, and the Altar shall become holy of holies. ¹¹ You shall anoint the Laver and its stand, and sanctify it.

Tabernacle. They expressed their denial of the Torah in deed [by worshipping the calf]; in speech [by calling it a god]; and in thought [by believing it to have divine power]. In performing their duty to make the Tabernacle, they showed their loyalty to God in the same three ways: in deed, by contributing; in thought, by dedicating their intelligence to the task; and in speech, by declaring throughout the work that they were doing it for the sake of Heaven (*Or HaChaim*).

43. וַיְבָרֶךְ אֶתָם מֹשֶׁה — And Moses blessed them. He said, "May it be God's will that the *Shechinah* rest upon your handiwork," and the verse, "May the pleasantness of my Lord, our God, be upon us — our handiwork may He establish for us; our handiwork may He establish" (*Psalms* 90:17), from the psalm composed by Moses (*Rashi*).

40.

The Midrash teaches that the entire work of fashioning the components of the Tabernacle was completed in Kislev, but God wanted it to be erected on Rosh Chodesh Nissan (verse 2). God waited until Nissan because that was the month when the Patriarch Isaac was born (*Tanchuma*). This suggests that no Tabernacle in Jewish life can be seen in isolation from the chain of tradition beginning with the Patriarchs and stretching through the generations.

In order to assuage the slight to Kislev, which had been denied the honor of celebrating the Tabernacle's inauguration, God pledged that another Sanctuary would be inaugu-

rated in Kislev. That time came when the miracle of Chanukah took place, and the Temple was rededicated on 25 Kislev.

2. בְּיוֹם הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ — On the day of the first new moon, on the first of the month. As explained by the Sages in various sources, Rosh Chodesh Nissan was the day when the Tabernacle was erected permanently. From then on, it would be disassembled only when the nation traveled. Before that day, however, Moses performed the procedure of sanctification, during which he erected and dismantled the Tabernacle every day for the seven days before the first of Nissan. During that week, Moses served as the Kohen Gadol, performing the entire inauguration service. After these seven days, he assembled it for good and it had its full sanctity, as described at the end of this chapter (*Ramban*).

3. וְסָכַת עַל-הָאָרֶץ — And screen the Ark. After placing the Ark in the Holy of Holies, Moses would shelter it from sight by hanging the Partition, which divided the Holy of Holies from the rest of the Tabernacle (*Rashi*).

10. וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קְדָשִׁים — And the Altar shall become holy of holies. The Altar was not equal in holiness to the place of the Ark, which is the Holy of Holies, but the Altar is given this description because, with very few exceptions, even the holiest offerings are offered on it. In the previous verse, the Tabernacle itself is referred to only as holy, even though it is holier than the Altar, because the outer section of the Taber-

יב וַיִּקְרַב יְהוָה אֶת־אֹהֶרֶן וְאֶת־בָּנָיו אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד
 יג וַיְרַחֲצֵם אֹתָם בַּמַּיִם: וַהֲלַבְשֵׁתָ אֶת־אֹהֶרֶן אֶת בִּגְדֵי
 יד הַקֹּדֶשׁ וּמִשְׁחָת אֹתוֹ וְקִדְשֵׁת אֹתוֹ וְכָהֵן לִי: וְאֶת־בָּנָיו
 טו תִּקְרִיב וַהֲלַבְשֵׁתָ אֹתָם כְּתֹנֶת: וּמִשְׁחָת אֹתָם בְּאֶשֶׁר
 טז מִשְׁחָת אֶת־אֲבֵיהֶם וְכָהֲנוּ לִי וְהִיְתָה לְהִיֵּית לָהֶם
 טז מִשְׁחָתָם לְכַהֵנָת עוֹלָם לְדֹרֹתָם: וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כְּכֹל אֲשֶׁר
 יז צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ בֶּן עֶשְׂה: וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן
 יח בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִית בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ הַחֹקֵם הַמִּשְׁכָּן: וַיָּקֶם מֹשֶׁה
 יח אֶת־הַמִּשְׁכָּן וַיִּתֵּן אֶת־אֲדָנָיו וַיִּשֶׂם אֶת־קֶרְשָׁיו וַיִּתֵּן אֶת־
 יט בְּרִיחָיו וַיָּקֶם אֶת־עַמּוּדָיו: וַיִּפְרֹשׂ אֶת־הָאֹהֶל עַל־
 כ המִשְׁכָּן וַיִּשֶׂם אֶת־מַכְסֵּה הָאֹהֶל עָלָיו מִלְמַעְלָה בְּאֶשֶׁר
 כ צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: וַיִּקַּח וַיִּתֵּן אֶת־הָעֵדֻת אֶל־
 כא הָאָרֶץ וַיִּשֶׂם אֶת־הַפְּדִים עַל־הָאָרֶץ וַיִּתֵּן אֶת־הַפְּתֹרֶת
 כב עַל־הָאָרֶץ מִלְמַעְלָה: וַיָּבֵא אֶת־הָאָרֶץ אֶל־הַמִּשְׁכָּן וַיִּשֶׂם
 כג אֶת פֶּרֶכֶת הַמָּסָךְ וַיִּסֹּךְ עַל אָרוֹן הָעֵדוּת בְּאֶשֶׁר צִוָּה
 כב יְהוָה אֶת־מֹשֶ�ה: וַיִּתֵּן אֶת־הַשְּׁלֶחָן בְּאֹהֶל מוֹעֵד
 כג עַל יָרֵךְ הַמִּשְׁכָּן צִפְנָה מִחוּץ לַפְּרָכֶת: וַיַּעֲרֹךְ עָלָיו עֹרֹךְ
 כד לֶחֶם לִפְנֵי יְהוָה בְּאֶשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶ�ה: וַיִּשֶׂם
 כה אֶת־הַמִּנְחָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד נֹכַח הַשְּׁלֶחָן עַל יָרֵךְ הַמִּשְׁכָּן
 כה נִגְבָּה: וַיַּעַל הַנֹּרֹת לִפְנֵי יְהוָה בְּאֶשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
 כו מֹשֶׁה: וַיִּשֶׂם אֶת־מִזְבַּח הַזָּהָב בְּאֹהֶל מוֹעֵד
 כז לִפְנֵי הַפְּרָכֶת: וַיִּקְטֹר עָלָיו קֹטֶרֶת סָמִים בְּאֶשֶׁר צִוָּה יְהוָה
 כח אֶת־מֹשֶ�ה: וַיִּשֶׂם אֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן:
 כט וְאֵת מִזְבַּח הָעֹלָה שֵׁם פֶּתַח מִשְׁכָּן אֹהֶל־מוֹעֵד וַיַּעַל
 ל עָלָיו אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה בְּאֶשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
 ל מֹשֶׁה: וַיִּשֶׂם אֶת־הַכִּיֹּר בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין
 לא הַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן שָׁמָּה מִים לְרַחֲצָה: וַרְחֲצוּ מַמְנוֹ
 לב מֹשֶׁה וְאֹהֶרֶן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם: בְּבֹאֵם
 אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וּבִקְרַבְתֶּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ יִרְחֲצוּ בְּאֶשֶׁר

ששי

שביעי

כ"ט

והקריב קרבנות לטוב חן מלכות שלמנו (ס"א שלמנו אהרן) ב' ביום, שנאמר קרב אל המזבח וגו' (ויקרא כ:): את העלה, טולת התמיד: ואת המנחה, מנחת נפכים של תמיד, כמו שנאמר ופסח כלה כלל בשמן וגו' (לעיל כט:): (לא) ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו, יום שמיני למלואים השווה טולס לכהונה. ומרטנו ומקדשן (ס"א ויקדשן) מניח, ב' ביום קדש מה עשה: (לב) ובקרבתם, כמו ובקרבם, כשיקרב:

(וט) ויפרש את האהל, הן יריעות העינים: (כ) את העדות, הלכות: (כב) על ירך המשכן צפונה, בחצי האפיק של רוחב הבית (וימאל לב): ירך, כתרנומו, לרא, כיך הזה שהוא בנו על אדם: (כז) ויקטר עליו קטורת, שמרים וערכית, כמו שנאמר בבקר בבקר בהיטיבו את הכרות וגו' (לעיל ל:): (כח) ויהיו אהרן וגו' (ס"א ח): (כט) ויעל עליו וגו', אף ביום השמיני למלואים שהוא יום הקמת המשכן משם משה

¹² "You shall bring Aaron and his sons near to the entrance of the Tent of Meeting, and immerse them in water. ¹³ You shall dress Aaron in the sacred vestments and anoint him; you shall sanctify him and he shall minister to Me. ¹⁴ And his sons you shall bring near and dress them in tunics. ¹⁵ You shall anoint them as you had anointed their father and they shall minister to Me, and so it shall be that their anointment shall be for eternal priesthood for their generations." ¹⁶ Moses did according to everything that HASHEM commanded him, so he did.

The Tabernacle is Erected ¹⁷ It was in the first month of the second year on the first of the month that the Tabernacle was erected. ¹⁸ Moses erected the Tabernacle; he put down its sockets and emplaced its planks and inserted its bars, and erected its pillars. ¹⁹ He spread the Tent over the Tabernacle and put the Cover of the Tent on it from above, as HASHEM had commanded Moses.

²⁰ He took and placed the Testimony into the Ark and inserted the staves on the Ark, and he placed the Cover on the Ark from above. ²¹ He brought the Ark into the Tabernacle and emplaced the Partition sheltering the Ark of Testimony, as HASHEM had commanded Moses.

²² He put the Table in the Tent of Meeting on the north side of the Tabernacle, outside the Partition. ²³ He prepared on it the setting of bread before HASHEM, as HASHEM had commanded Moses.

²⁴ He placed the Menorah in the Tent of Meeting, opposite the Table, on the south side of the Tabernacle. ²⁵ He kindled the lamps before HASHEM, as HASHEM had commanded Moses.

²⁶ He placed the Gold Altar in the Tent of Meeting, in front of the Partition. ²⁷ Upon it he caused incense spices to go up in smoke, as HASHEM had commanded Moses.

²⁸ He emplaced the Curtain of the entrance of the Tabernacle. ²⁹ He placed the Elevation-offering Altar at the entrance of the Tent of Meeting, and brought up upon it the elevation-offering and the meal-offering, as HASHEM had commanded Moses.

³⁰ He emplaced the Laver between the Tent of Meeting and the Altar, and there he put water for washing. ³¹ Moses, Aaron, and his sons washed their hands and feet from it. ³² When they came to the Tent of Meeting and when they approached the Altar they would wash, as

nacle has less holiness than the Holy of Holies (Ramban).

15. לְקִהְיָת עוֹלָם — For eternal priesthood. Before this anointment, the sanctity conferred upon the Kohanim had been only for them, but it would not have been inherited by their children. Now, the anointment made their priesthood eternal, to remain in their family throughout the generations (*Haarek Davar*).

17-38. The Tabernacle assumes its holiness. Up to now, Moses had been commanded to set up the Tabernacle and its components, but until every part was in place, no part had the status of a Tabernacle. For example, until the curtains enclosing the Courtyard were in place, offerings could not be brought on the Altar. This passage, therefore, describes how Moses actually erected the Tabernacle and put all of its parts in place.

The Torah begins the account by summarizing the entire process, *the Tabernacle was erected* (v. 17). For that, in a few words, stated that a miracle had happened, both physically and spiritually: physically, because they had been able to fashion the building and all its intricate parts in a wilderness; spiritually, because on earth they had been able to create holiness and a resting place for the *Shechinah*.

The process was climaxed by as phenomenal an occurrence as human beings have ever been able to bring about:

The glory of God rested upon the handiwork of Man, in full sight of every Jewish man, woman, and child. Until then, God had shown them His miracles and embraced them in His closeness, but that was an undeserved or barely deserved gift. Now, they would see *their* Tabernacle enveloped in holiness, the Tabernacle that was built with their gifts, made by their hands, erected by their prophet, made possible by their repentance, assuring them that God's Presence would forever remain in their midst — if they would but continue to make it welcome.

18. וַיִּקַּם מֹשֶׁה — Moses erected. The context of the verse indicates that first Moses put up the cover known as the Tabernacle — for that was the essence of the Tabernacle — and only thereafter did he erect the planks that would support it (*Menachos* 98a). Until the planks were ready, the cover was held in place either by people or miraculously (*Sforno*).

Moses erected the Tabernacle. The definite article alludes to the Heavenly Tabernacle; what Moses did below was reflected Above (*Baal HaTurim*).

20. וַיִּקַּח — He took. Moses took the Tablets from a wooden box in his own tent, where they had been stored, and placed them in the Ark (*Ramban*).

29. אֶת-הַעֹלָה וְאֶת-הַמִּנְחָה — The elevation-offering and the meal-offering. The first offering Moses brought was the daily

לג צוה יהוה את משה:

ויקם

את החצר סביב למשכן ולמזבח ויתן את מסך שער

החצר ויכל משה את המלאכה:

לד ויבס הענן את אהל מועד וכבוד יהוה מלא את

מפטיר

לה המשכן: ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד כי-

שכן עליו הענן וכבוד יהוה מלא את המושכן:

לו ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל בכל

לו מסעיהם: ואם לא יעלה הענן ולא יסעו עד-יום

לח העלתו: כי ענן יהוה על המשכן יומם ואש תהיה

לילה בו לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם:

At the conclusion of each of the five books of the Torah, it is customary for the congregation followed by the reader to proclaim:

חוק! חוק! ונתחוק!

די פקיד יי ית משה: לגנאקם ית דרתא
סחור סחור למשכנא ולמדבחא ויהב
ית פרסא דתרע דרתא ושלם משה
ית עבדא: לדנחפא עננא ית משכן
ומנא ויקרא ריי אתמלי ית משכנא:
לה ולא יכל משה למעל למשכן ומנא
ארי שרא עלוהי עננא ויקרא ריי
אתמלי ית משכנא: לובאסתלקות
עננא מעלוי משכנא נטלין בני
ישראל בכל משלניהון: לוואם לא
יסתלק עננא ולא נטלין עד יומא
דאסתלקותה: לה ארי עננא יקרא ריי
על משכנא ביממא וחיוו אשתא חוי
כלילא בה לעיני כל בית ישראל
בכל משלניהון:

כ"ז

ישראל בכל מסעיהם. ככל מסע שהיו נוסעים היה הענן שוכן במקום אשר יחטו שם. מקום תניין אף הוא קרוי מסע, וכן וילך למסעיו (בראשית יגג), וכן אלה מסעי (במדבר לג:א), לפי שממקום התנייה חזרו ונסעו לכך נקראו כוון מסעות:

(לה) ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד. וכמו כ' אומר ובנא משה אל אהל מועד (במדבר זפט), בא הכתוב השלישי והכריע ציניהם, כי שכן עליו הענן. אמור מעתה, כל זמן שהיה עליו הענן לא היה יכול לבוא, נסתלק הענן נכנס ומדבר עמו (תורה כהנים י"ג מדות פ"ח): (לח) לעיני כל בית

tamid, or continual offering, which was a sheep as an elevation-offering, accompanied by a meal-offering (Rashi).

35. Moses could not enter. This phrase states that the glory of God was so intense that Moses could not enter, but a later verse (Numbers 7:89) states that he would regularly enter the Tent of Meeting. A third verse, the second phrase of this verse, resolves the contradiction: for the cloud rested upon it . . . Thus, when the cloud rested upon

the Tabernacle, Moses could not enter, but when the cloud lifted, he could enter to speak to God (Rashi, from Toras Kohanim). In the plain meaning of the verses, however, when God wished to speak to Moses, He summoned him, and Moses stood outside the Tent of Meeting, so that he did not enter the place that was filled with God's glory (Ramban).

36. When the cloud was raised up. Only when

HASHEM had commanded Moses.

³³ He erected the Courtyard all around the Tabernacle and the Altar, and he emplaced the curtain of the gate of the Courtyard. So Moses completed the work.

*The Glory
of Hashem
fills the
Tabernacle*

³⁴ The cloud covered the Tent of Meeting, and the glory of HASHEM filled the Tabernacle. ³⁵ Moses could not enter the Tent of Meeting, for the cloud rested upon it, and the glory of HASHEM filled the Tabernacle. ³⁶ When the cloud was raised up from upon the Tabernacle, the Children of Israel would embark on all their journeys. ³⁷ If the cloud did not rise up, they would not embark, until the day it rose up. ³⁸ For the cloud of HASHEM would be on the Tabernacle by day, and fire would be on it at night, before the eyes of all of the House of Israel throughout their journeys.

At the conclusion of each of the five books of the Torah, it is customary for the congregation followed by the reader to proclaim:

“Chazak! Chazak! Venischazelk! (Be strong! Be strong! And may we be strengthened!)”

THE HAFTARAH FOR PEKUDEI APPEARS ON PAGE 1164

During most years, one of three special Sabbaths coincides with Pekudei.

In those years the regular Maftir and Haftarah are replaced with the readings for either Parashas Shekalim — Maftir, page 484 (30:11-16), Haftarah, page 1212; Parashas Parah — Maftir, page 838 (19:1-22), Haftarah p. 1216; or Parashas HaChodesh — Maftir, page 348 (12:1-20), Haftarah, page 1218.

the nation was being shown that it was to travel did the cloud lift; at all other times it rested on the Tent in all its intensity. This was a greater degree of Godly Presence than was found in the Tabernacle at Shiloh or in either Temple. But in the Third Temple, may it soon be built, the degree of the *Shechinah* will be even greater (*Sforno*).

Ramban, in his introduction to the Book of *Exodus*, writes that this book is the story of the first Divinely ordained national exile and the redemption from it. He concludes:

The exile was not completed until the day they returned to their place and came back to the level of their forefathers. When they left Egypt, even though they had departed from the house of slavery, they were still considered to be exiles, for they were in a foreign land, wandering in the Wilderness. When they arrived at Mount Sinai and built the Tabernacle,

and the Holy One, Blessed is He, returned and rested His Presence among them, then they had returned to the level of their forefathers, who had the secret of God upon their tents — only they were the Chariot [upon which God rested] (*Berelshis Rabbah* 47:8). Then they were considered to have been redeemed. Therefore this Book ends by concluding the subject of the Tabernacle, when the Glory of Hashem filled it continuously.

✠§ The number of verses in each *Sidrah* is usually recorded in a Masoretic mnemonic at the end of the *Sidrah*. Inexplicably, no such note appears at the end of *Pekudei* in most editions. The edition of the *Chumash* printed with the *Malbim's* commentary, however, gives the mnemonic צ"ב אצ"א סימן תשנ"א. There are 92 verses, numerically corresponding to the word תשנ"א.

Y
11

100

100

100

ספר ויקרא

Vayikra/Leviticus

פרשת ויקרא

אונקלוס

א ויקרא למשה ומליל יי עמה ממבטן
ומנא למימר: במלל עם בני ישראל
ותימר להון אגש ארי קרב מבטן
קרבנא קדם יי מן בעירא מן תורי
ומן ענא תקרבון ית קרבנבון: גאם
עלמא קרבנא מן תורי דכר שלים

א ויקרא אל-משה וידבר יהוה אליו מאהל מועד לאמר:
ב דבר אל-בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב מבטן
קרבן ליהוה מן-הבהמה מן-הבקר ומן-הצאן תקריבו
ג את-קרבנכם: אם-עלה קרבנו מן-הבקר זכר תמים

א
א-זעירא

כ"ט

למה נא' עד החזר החינוכה, שכיון שמגיע שם ה' נפסק (ת"כ פרק ב: י"א): מאהל מועד לאמר. יכול מכל הבית, ת"ל משל הכפרות (במדבר ז:פט). יכול משל הכפרות כולה, ת"ל מבין שני הכרובים (פס; ת"כ שם יב): לאמר. לא ואומר להם דברי כבושין, כשילכס הוא נדבר עמי. שכן מצינו שכל ל"ח שנה שהיו ישראל במדבר כמטרים, מן המרגלים ואילך, לא נתיחד הדבור עם משה, שאל יידיה כאשר חמו כל אנשי המלחמה למוט (דברים כ:טו) וידבר ה' אלי לאמר (שם יז) אלי ה' הדיבור. ד"ל לא ואומר להם דברי והשיבני אם יקבלום, כמו שאל' ויש משה את דברי העם וגו' (שמות יט:ח; ת"כ שם יג): (ב) אדם כי יקריב מבטן. כשיקריב. דבר נדבה דבר הענין (ת"כ פרשתא ב:ד): אדם. למה נאמר, מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל, שהכל היה שלו, אף חסם לא תקריבו מן הגזל (ויק"ר כ:ז): הבהמה. יכול אף חיה בכלל, ת"ל בקר ואלו (ת"כ שם יז): מן הבהמה. ולא כולה להוציא את הרובע ואם הגרע: מן הבקר. להוציא את העטנדי: מן הצאן. להוציא את המוקנה: ומן הצאן. להוציא את הטוגס שהמית (על פי עד אחד או על פי השבעים (בכורות מא.)). כשהוא אומר למטה מן הענין מן הבקר (פס' ג) שאין ת"ל, להוציא את הערופה (שם י"א): תמורה כח. (כט): תקריבו. מלמד שגשגים מתקדשים עולה בשחטות (ת"כ פרק ג:א): קרבנכם. מלמד שהיא צדקה נדבת לצור היא עולח קין המנחה הבאה מן המותרות (בבבבב יב א"ב): זכר. ולא נקבה כשהוא אומר זכר למטה (פס' י) שאין ת"ל, זכר ולא שומטום ואדרבגיטום (ת"כ פרשתא ג:ז): תמים. בלא מוס:

(א) ויקרא אל משה. לכל דברות ולכל חמירות ולכל לויים קדמה קריאה (ת"כ פרשתא א:יז). לכן חנה, לכן שאלהי השבת משתמשין בו של ויקרא זה אל זה ואמר קדוש (ושפיה וג'), אלג נביא חומות העולם עגלה עליהן כל' ערלי וסומחה שאל' (במדבר כג:ד) ויקרא אליהם אל בלעם (ב' נביא): ויקרא אל משה. הקול הולך ומגיע לאזניו וכל ישראל לא שומעין (ת"כ פרק ב:ד:ט). תמומה ויקרא א'. יכול אף להפסקות היחה קריאה ת"ל וידבר לדבור היחה קריאה ולא להפסקות. ומה היו הפסקות משמשות, ליתן ריוח למשה להחזון בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין, ק"ו להדיע הולמד מן ההדיע (ת"כ פרשתא א:ח:ט): אליו. למעט את אהרן. ר' יהודה בן בתירה אומר, י"ג דברות נאמרו בצורה למשה ולאחריו וכנגדן נאמרו י"ג מיעוטיין, ללמדך שלא לאחר נאמרו אלא למשה שיאמר לאחר (שם פרק ב:א). ואלו הן י"ג מיעוטיין, לדבר אחר (במדבר ז:פט), מדבר אליו (שם), וידבר אליו (שם), וטעוטיין לך (שמות כה:כב), כולן בתורת כהנים (שם ב). יכול ישמעו (פ"א שמעו) את קול הדבור (פ"א הקריאה), ת"ל קול לו קול אליו, משה שמע וכל ישראל לא שמעו (ת"כ פרק ב:ט; יוחא ד:ז): מאהל מועד. מלמד שיה' הקול נפסק ולא היה יולא חוץ למהל. יכול מפני שהקול נמוך, ת"ל את הקול (במדבר ז:פט), מהו הקול, הוא הקול המתפרסם בתארים, קול ה' בכח (כס:ד) קול ה' בדרה (שם) קול ה' אומר ארום (שם ה) א"כ למה נא' מאלה מועד, מלמד שהיה הקול נפסק. כיולא בו, וקול כנפי הכרובים נשמע עד התאר החינוכה (ויחזקאל י"ה), יכול מפני שהקול נמוך, ת"ל קול אל שדי בדברו (שם) א"כ

PARASHAS VAYIKRA

1.

1. ויקרא אל-משה — He called to Moses. The latter chapters of Exodus relate that the Tabernacle had been built and become a fitting resting place for the Shechinah, God's Presence, and for the sacrificial service. So great and awesome was the glory of God that covered the Tabernacle that even Moses was afraid to enter. Consequently, God "called" Moses [to reassure him that the Tabernacle had been built to benefit him and his people, not to exclude them] (Ramban, et al.).

The Sages expound that this summons to Moses is mentioned to teach that whenever God wished to impart a new command to him, He first summoned him lovingly, saying, "Moses, Moses." In reply, Moses would say, "והניי, / am at Your service." As the verse implies, the call came exclusively to Moses. God's voice is powerful enough to shatter trees and be heard throughout the world, but it was the Divine will that it be heard only by Moses (Rashi; Sifra).

The Sages teach that God spoke to Moses with a loud, thunderous voice, but only he was able to hear it (Rashi). If the people were not meant to hear God's voice, why was it necessary for Him to speak so loudly? The Sages wish to teach us that even though we know the commandments only from Moses, we should bear in mind that God's voice was loud enough for everyone to hear; it was the people who were not worthy of hearing it. Accordingly, we should

consider ourselves as if each Jew personally had been commanded by God. For the same reason, all future Jewish souls were at Sinai when the Ten Commandments were given. Souls without bodies are not obliged to keep commandments, but God wanted all future generations to know that the Torah was meant for them as much as for those who left Egypt (R' Moshe Feinstein).

א The small aleph in the word ויקרא.

The word ויקרא, from the root קרא, to call, also indicates that God wished to speak to Moses, and purposefully called to him. God's prophecy to Balaam (Numbers 23:16), however, is introduced by ויקר, without an א, a word that has two connotations: chance (מקרה) and spiritual contamination (as in / Samuel 20:26). This implies that, while God had a reason to speak to Balaam, He did not do so lovingly.

In this verse, the summons to Moses is spelled with a miniature א, as if to make it appear like the word used for Balaam. The commentators find homiletical insights in this usage, among them:

In his monumental humility, Moses wished to describe God's revelation to him with the same uncomplimentary word used for Balaam — without an א — but God instructed him to include the א as an expression of affection. Too humble to do so wholeheartedly, Moses wrote a small א (Baal HaTurim).

The smallness is meant to give prominence to the letter,

PARASHAS VAYIKRA

- 1 ¹ **H**e called to Moses, and HASHEM spoke to him from the Tent of Meeting, saying: ² Speak to the Children of Israel and say to them: When a man among you brings an offering to the Children of Israel and say to them: When a man among you brings an offering to HASHEM: from animals — from the cattle or from the flock shall you bring your offering. ³ If one's offering is an elevation-offering from the cattle, he shall offer an unblemished male;

as if it were a separate word. The word *אָלף* means to *teach*, thus implying that one should learn always to be "small" and humble. No man was better qualified to teach this lesson than Moses, who was not only the greatest of all prophets, but the humblest person who ever lived (R' Bunam of P'schish'cha).

מִזְבֵּחַ — From the Tent of Meeting, i.e., the Tabernacle. This was the moment when God wanted to impress upon Israel that they, not Moses, had the responsibility to be worthy of receiving prophecy. It was the first revelation in the new Tabernacle, which had been built with their contributions as the place where God's Presence would rest among them. Now it was important for them to be made aware of their responsibility to maintain a high level of holiness. Thus, the verse's emphasis that this prophecy was given in the Tent of Meeting (*Be'er Yitzchok*).

לֵאמֹר — *Saying*. The term *לֵאמֹר* usually means that Moses was instructed to convey God's teaching to the nation (*Rashi, Ibn Ezra, et al.*). In our verse, however, this interpretation is not tenable, because the very next verse specifically instructs Moses to teach these commands (*Malbim*). If so, what was he to "say" to the people? God wanted Moses to convey the inspiring but sobering message that his awesome degree of prophecy was granted only for the benefit of the people, and only as long as they remained worthy of it (*Rashi*).

2. General rules of offerings. This verse is a general introduction to the subject of animal-offerings, and the Sages derive from it many laws regarding the sort of animals that are ineligible for the Altar (see *Rashi* and *Sifra*).

וְאָמַרְתָּ — *Speak...and say*. The commentators note the apparent redundancy. R' Hirsch explains that, in this context, "speak" denotes brief, concise expression, meaning the Written Torah, which is the revealed Word of God. But the Written Torah can be properly understood only with the illumination of the Oral Torah, the discursive "saying," by means of which God explained the Torah to Moses.

אָדָם — *A man*. Commonly, Scripture refers to the person bringing an offering as *אִישׁ*, *man*. Our verse uses *אָדָם*, which is also the name of Adam, the first human being, to imply that just as Adam did not bring stolen animals as offerings, since the whole world was his, so too no one may serve God with anything acquired dishonestly (*Rashi*).

קָרְבָן — *An offering*. The root of the word *קָרְבָן*, *offering*, is *קָרַב*, *coming near*, because an offering is the means to bring ourselves closer to God and to elevate ourselves (R' Hirsch). For this reason, the common translation, *sacrifice*, does not capture the essence of the word.

לְה' — To HASHEM. Throughout the Torah, only this Four-Letter Name of God — the Name representing His Attribute of Mercy — is used in connection with offerings, never the Name *Elohim*, which represents His Attribute of Judgment (*Sifra*). Ancient idolaters believed that animal-offerings were needed to assuage the anger of a judgmental, bloodthirsty god. This is totally foreign to Jewish belief. The Torah teaches us that offerings are a means to draw closer to HASHEM — the Merciful God (R' Hirsch).

The verse begins by speaking of an offering to HASHEM, and concludes with *your offering*, omitting mention of HASHEM. Homiletically, the verse teaches: If your offering to God comes from *yourself* [מִקָּמָךְ] — i.e., your essential humanity — representing your sincere effort to draw closer to Him, then your offering has the exalted status of an offering to HASHEM. But if you merely go through the motions of performing the physical acts of the service, then, unfortunately, it remains merely *your offering* (*Sh'lah; Tanya*).

3. עֹלָה — Elevation-offering. An *olah*-offering may be brought by someone who has intentionally committed a sin for which the Torah does not prescribe a punishment or who failed to perform a positive commandment, by someone who had sinful thoughts that have not been carried out in deed, and by everyone who ascends to Jerusalem for the Three Pilgrimage Festivals. Similarly, it may be brought by anyone who wishes to raise his spiritual level.

There are various versions of the translation of *olah*, a word whose root, *עלה*, connotes *going up*. According to *Rashi* and *Radak*, *olah* means an offering that is completely burned [apparently because it goes up in flames to God].

Ramban, Ibn Ezra, and R' Bachya hold that the name refers to the sin for which one generally brings the offering. It atones for sinful ideas or thoughts, which *come up* in a person's mind or imagination.

R' Hirsch comments that the offering's name reflects its purpose, which is to *raise* its owner from the status of sinner and bring him to a state of spiritual elevation.

Tanchuma (Tzav 1) states that it is called *olah* because it is superior [עֲלִיּוֹנָה] to all other offerings [because it is voluntarily brought and is offered on the Altar in its entirety].

Our translation, *elevation-offering*, is literal and allows for all of the above connotations.

תָּמִיד — Unblemished. The blemishes that disqualify an offering are given in 22:17-25. The completely healthy state of an offering symbolizes that when a Jew seeks to come closer to God, he should do so with all of his faculties, with nothing omitted, nothing missing. In exchange the Torah promises a life in which even pain and death lose their sting (R' Hirsch).

יִקְרִיבוּ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יִקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ לִפְנֵי
יְהוָה: וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֵלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו:
וְשָׁחַט אֶת־בֶּן הַבֶּקֶר לִפְנֵי יְהוָה וְהִקְרִיבוּ בְנֵי אֹהֶרֶן
הַכֹּהֲנִים אֶת־הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב
אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: וְהַפְּשִׁיט אֶת־הָעֵלָה וְנָתַח אֹתָהּ
לִנְתָחֶיהָ: וְנָתְנוּ בְנֵי אֹהֶרֶן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ
עֵצִים עַל־הָאֵשׁ: וְעָרְכוּ בְנֵי אֹהֶרֶן הַכֹּהֲנִים אֶת הַנִּתְחִים
אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַפָּדֵר עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ
אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ: וְקָרְבוּ וּכְרָעוּ יָרְחָץ בַּמַּיִם וְהִקְטִיר
הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל הַמִּזְבֵּחַ עֲלֶה אֲשֶׁה רִיח־נִיחֹחַ
לַיהוָה:
וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ מִן־הַבְּשָׂרִים
אוֹ מִן־הָעֵזִים לְעֹלָה וְגַר תָּמִים יִקְרִיבוּ: וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל

יִקְרִיבוּ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יִקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ לִפְנֵי
יְהוָה: וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֵלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו:
וְשָׁחַט אֶת־בֶּן הַבֶּקֶר לִפְנֵי יְהוָה וְהִקְרִיבוּ בְנֵי אֹהֶרֶן
הַכֹּהֲנִים אֶת־הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב
אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: וְהַפְּשִׁיט אֶת־הָעֵלָה וְנָתַח אֹתָהּ
לִנְתָחֶיהָ: וְנָתְנוּ בְנֵי אֹהֶרֶן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ
עֵצִים עַל־הָאֵשׁ: וְעָרְכוּ בְנֵי אֹהֶרֶן הַכֹּהֲנִים אֶת הַנִּתְחִים
אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַפָּדֵר עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ
אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ: וְקָרְבוּ וּכְרָעוּ יָרְחָץ בַּמַּיִם וְהִקְטִיר
הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל הַמִּזְבֵּחַ עֲלֶה אֲשֶׁה רִיח־נִיחֹחַ
לַיהוָה:
וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ מִן־הַבְּשָׂרִים
אוֹ מִן־הָעֵזִים לְעֹלָה וְגַר תָּמִים יִקְרִיבוּ: וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל

כ"ט

הויות, לכך נא' סביב שיהא הדס ניתן כד' רוחות המזבח, או יכול יקופט כחוט
[ס"א בחוט], ח"ל וזרקו, ואי אפשר להקיף בזריקה, אי וזרקו יכול בזריקה
אחת, ח"ל סביב, הא כילו, נותן שתי מנות שכן ד' (ס"ט): אשר פתח אהל
מועד, ולא בזמן שהוא מפורק (ס"י): (ו) והפשיט את העולה, מה
ח"ל העולה, לרבות את כל העולות להפשיט ונתוח (ס"ב פרק ה'): אתה לנתחיה.
ולא נתחיה לנתחים (ס"ג: חולין יא): (ז) ונתנו אש, אש' שהאש יורדח
מן המזבח מזה להביא מן ההדיוט (ח"ל ס"ד): בני אהרן הכהן, כשהוא כביהו
הא חס עבד כנגדי כהן הדיוט עבודתו פסולה (ס"ט): בני אהרן הכהנים,
כשהם כביהו הא כהן הדיוט עבד כשמונה גדלים עבודתו פסולה (ס"ט):
את הנתחים את הראש, לפי שאין הראש ככלל הפשט שכבר הוחס כשיחיה
לפיכך הולך למנוח לעמוד (ס"ט פרק ו'): ואת הפדר, למה
נא' למנוח שמעלה עם הראש ומכסה בו את בית השחיפה וזה דרך כבוד של מעלה
(ח"ל ס"ט): אשר על המזבח, שלא יהיו הניזחין יולאין חתן למערכה (ס"ט):
(ט) עולה, לשם עולה ויקרינו: אשה, כשישטתו יאה שחוטו לשם האש וכל
אשה לא אש פוא"ר כ' נלע"ר ניהוח, נחת רוח לפני אשמתו ונעשה רגלי (ס"ט):
(י) ואם מן הצאן, וי' מוסף על ענין ראשון, ולמה הפסיק, ליתן ריח למשה
להסבין בין פרשה לפרשה (ח"ל פרש"א ה'): מן הצאן מן הבשבים או מן
העזים, הרי אלו ג' מיטותין, פרט לזון ולחלה ולמוזהם (ס"ט: כ' כטורות מ'א):

אל פתח אהל מועד. מטפל בהנחתו עד העזרה (ח"ל ס"ט: יג). מה אומר יקריב
יקריב, אפי' תעבירה עולה ראשון בעולה ששטין יקריב כל אחת לשם מי שזאה, וכן
עולה בחולין ימכרו חולין ללכרי עולות, והרי הן כולן עולות ומקרב כל אחת לשם
מי שזאה. יכול אפי' תעביר בפסולין או בשאינו מיט, ח"ל יקריבו (ח"ל ס"ט: זכחים
ע"ע"א): יקריב אותו. מלמד שטופין אותו, יכול בעל כרחו, ח"ל לרגלו. הא כילו,
כופין אותו עד שיאמר רולה אני (ח"ל פרש"א נטו: כ"ה): לפני ה' וסמך, אין
סמיכה בזמה (ח"ל פרק ד"א): (ד) על ראש העולה, להביא עולה חובה
לסמיכה (ס"ג) [ולאביא עולה האלן (ס"ט): העולה, פרט לעולה העוף (ס"ט):
ונרצה לו לבפר עליו, על מה הוא מרצה לו ח"ל על כריתות ומיתות כ"ד או
מיתה בידי שמים או מלקות הרי עונשן אמור הא אינו מרצה אלף על טעה ועל ללוא
שחקר לטעה (ס"ט): (ה) ושחט והקריבו הבהנים, מקבלה ואילך מלות כהונה,
לימד על השחיפה שכשה זכר (ח"ל פרש"א ד"ב: זכחים כ"ג): לפני ה', כשזרה:
והקריבו, זו קבלה היא הראשונה, ומשמטה לקון הולכה, למדו שחיה [ס"א]
שחיה בנני אהרן (חגיגה יא): בני אהרן, יכול תלמי ח"ל הכהנים (ח"ל ס"ט
ז): את הדם וזרקו את הדם, מה ח"ל דם דם כ' פעמים, להביא את שנתעבר
במינו או בשאינו מיט, יכול אף בפסולים או בחטאות הפנימיות או בחטאות
החיצוניות אלו למעלה והיא למטה, ח"ל במקום אחר דמו (פס' יא: ח"ל ס"ט: ד"ח):
וזרקו, עומד למטה וזרק מן הכלי לכותל המזבח למטה מחוט הסיקרא כנגד

יִקְרִיבוּ — *He shall offer* [lit., *he shall bring near*]. The term "offer" can refer either to the consecration of the animal or to the sacrificial service. Since the actual service is described below (v. 5), the word *offer* in this verse must refer to the obligation that an animal set aside for an offering must be sanctified in its unblemished state (*Sifra*).

לרצנו — *Voluntarily*. No one can be coerced to bring an offering. If someone is required to bring one but refuses to do so, the court may coerce him until he expresses his willingness (*Rashi*; *Sifra*). *Rambam* (*Hil. Gerushin* 2:20) explains the seemingly incongruous course of action that someone can be "coerced" to be "willing." The Jewish soul always wants to do the right thing, but external influences and temptations cloud a person's judgment. The coercion applied by the court merely counters those external influences and allows the essential goodness of the soul to come through.

4. וְסָמַךְ יָדוֹ — *He shall lean his hand*. The word יָדוֹ also alludes to one's strength. Therefore even though the word is in the singular, the leaning must be done with both hands with all one's strength (*Menachos* 93a). While doing so, he confesses the sin or shortcoming that prompted him to bring the offering (*Rambam*, *Hil. Maaseh HaKorbanos* 3: 13-15).

5. לִפְנֵי ה' — *Before HASHEM*. In the Tabernacle Courtyard (*Rashi*), north of the Altar (v. 11).

וְהִקְרִיבוּ — *The Kohanim shall bring the blood*. After the slaughter, the Kohanim are to receive the blood in a vessel so that it can be transported to the Altar. This is the first service that must be performed by Kohanim by anyone (*Rashi*; *Sifra*).

he shall bring it to the entrance of the Tent of Meeting, voluntarily, before HASHEM. ⁴ He shall lean his hand upon the head of the elevation-offering; and it shall become acceptable for him, to atone for him. ⁵ He shall slaughter the bull before HASHEM; the sons of Aaron, the Kohanim, shall bring the blood and throw the blood on the Altar, all around — which is at the entrance of the Tent of Meeting. ⁶ He shall skin the elevation-offering and cut it into its pieces. ⁷ The sons of Aaron the Kohen shall place fire on the Altar, and arrange wood on the fire. ⁸ The sons of Aaron, the Kohanim, shall arrange the pieces, the head and the fats, on the wood that is on the fire, that is on the Altar. ⁹ He shall wash its innards and its feet with water; and the Kohen shall

Elevation- Offerings from Sheep and Goats cause it all to go up in smoke on the Altar — an elevation-offering, a fire-offering, a satisfying aroma to HASHEM.

¹⁰ And if one's offering is from the flock, from the sheep or from the goats, for an elevation-offering: he shall offer an unblemished male. ¹¹ He shall slaughter it at the

וְזָרַק — And throw. The Kohen holding the basin of blood stands in front of the Altar and throws blood upon the lower half of its walls (Rashi; Sifra). See notes to Exodus ch. 27 for a diagram of the Altar.

כָּבִיב — All around. This term indicates that there must be some blood on each of the Altar's four walls, but since the blood was to be thrown, it could not simply have been smeared in a straight line around the Altar. Rather, the Kohen throws blood on the northeastern corner, so that it spreads onto the northern and eastern walls, and then repeats the process on the southwestern corner (Rashi; Zevachim 53b).

וְהִקְשִׁיט — He shall skin. The Torah does not specify who is to remove the hide, for it need not be done by Kohanim. Furthermore, the hide itself is not holy and is divided among the Kohanim who are on duty that day.

אֶתָּה לְנִתְחֶיהָ — It into its pieces. As implied by the word *its*, there is a precise order of how and into how many parts the offering should be cut (Rashi); the order is described in chapter 4 of tractate Tarnid.

וְנִתְּנוּ . . . עַל-הָאֵשׁ — Shall place . . . on the fire. Even though a Heavenly fire was always on the Altar (9:24), the Kohanim are commanded to add fire of secular origin (Rashi; Sifra). Our verse assigns exclusively to the Kohanim the responsibility of placing wood on the Altar and arranging it.

בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן — The sons of Aaron the Kohen. The word Kohen is superfluous, since it is well known that Aaron was the Kohen. From the use of the word, the Sages derive that a priest's service is not valid unless he is acting as a Kohen, i.e., that he is dressed in his prescribed priestly vestments (Rashi).

וְהִקְשִׁיט — Shall cause . . . to go up in smoke. After arranging the parts upon the fire, the Kohanim are still responsible to tend the fire until the offering is consumed (Ramban).

Many translate the term וְהִקְשִׁיט as *he shall burn*, but this translation loses the significance of the word, because it implies that the purpose of the burning is to consume or destroy the remains of the offering. The Hebrew word for that is וְשָׂרַף, not וְהִקְשִׁיט; the verb in our verse is used only

with reference to a sacrificial service. Our translation follows Radak and Ibn Ezra, who relate the word to קָטַר, column of smoke; thus, the word is related to the purpose of the offering, which is that the parts of the offering rise up to God, as the symbol of the owner's own striving. Onkelos renders it וְיָסִיק, *he shall raise up*, referring to the process of elevating the sacrificial parts of the offering to the top of the Altar (Nefesh Hager). R' Bachya derives the word from the Aramaic קִטַּר, *knot*, thus relating the word to the concept of creating a closer bond between God and the person bringing the offering.

עֹלָה — An elevation-offering. In order for the owner to discharge his obligation to bring the offering, the Kohen who performs the service must have in mind that he is doing it for the purpose of an elevation-offering (Rashi; Sifra).

אֵשָׁה — A fire-offering. This oft-repeated word indicates that the slaughterer should have in mind that he is slaughtering the offering for the purpose of placing it on the Altar fire (Rashi; Sifra).

רִיחַ-נִיחֹחַ — A satisfying aroma. As the service comes to an end, the aroma of the offering going up in smoke on the Altar pleases God because, as the Sages express it, "I have spoken and My will has been done" (Rashi; Sifra).

This sentiment is exemplified by Samuel's chastisement of King Saul: *Is HASHEM's desire in elevation- and peace-offerings as much as it is in obedience to the word of HASHEM? Behold! — obedience is better than a feast-offering; to heed is better than the fat of rams (I Samuel 15:22).*

10-13. Elevation-offerings from sheep and goats.

Abarbanel comments that the Torah lists the three forms of elevation-offerings — herd, flock, and birds — in separate paragraphs to imply that if one can afford to bring a bull, it is preferable for one to do so. If not, one may bring a sheep or goat, and if one cannot afford even that, one may bring a bird. As long as a person serves God according to his ability, his offering is appreciated and rewarded. In the dictum of the Sages, אֶחָד הַמִּזְבֵּחַ וְאֶחָד הַמִּקְשִׁיט, *It is the same whether one does more or less, provided he intends it for the sake of heaven (Berachos 5b).*

צֶאֱא (ג-א שְׂאָא) דְּמִדְבָּחָא צִפּוֹנָא קֳדָם
יְיָ וְיִזְרְקוּ בְּנֵי אֹהֶלן כֶּהֱנִיא יְת דְּמָה עַל
מִדְבָּחָא סְחוֹר סְחוֹר: יִינְפִלְג יִתְה
לְאִבְרוּהִי וְיִת רִישָׁה וְיִת תַּרְבֵּה וְיִסְבֵּר
כֶּהֱנָא יִתְהוּן עַל אֲעִיָּא דִּי עַל אֲשֵׁתָא דִּי
עַל מִדְבָּחָא: יִיגִנָּא וּכְרַעֲיָא יִחֲלַל בְּמִיָּא
וְיִקְרֵב כֶּהֱנָא יְת כְּלָא וְיִסֵּק לְמִדְבָּחָא
עֲלֵתָא הוּא קֳרָבן דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעֲנָא קֳדָם
יְיָ: יִינָאָם מִן עוֹפָא עֲלֵתָא קֳרָבָנָה קֳדָם
יְיָ וְיִקְרֵב מִן שְׂפִינִינָא אוּ מִן בְּנֵי יִנְמָאָה יְת
קֳרָבָנָה: יִי וְיִקְרָבָנָה כֶּהֱנָא לְמִדְבָּחָא
וְיִמְלֵק יְת רִישָׁה וְיִסֵּק לְמִדְבָּחָא וְיִתְמַצִּי
דְּמָה עַל כְּתֵל מִדְבָּחָא: יִי וְיִצְדִּי יְת וְיִפְקֵה
בְּאֵלְהָ וְיִרְמִי יְתָה לְסִטֵּר מִדְבָּחָא
קְדוּמָא לְאַתֵּר דְּמוֹשְׁדִּין קְטָמָא:
יִי וְיִפְרֵק יְתָה בְּגִדְפוּהִי לֹא יִפְרֵשׁ וְיִסֵּק
יְתָה כֶּהֱנָא לְמִדְבָּחָא עַל אֲעִיָּא דִּי עַל
אֲשֵׁתָא עֲלֵתָא הוּא קֳרָבן דְּמִתְקַבֵּל
בְּרַעֲנָא קֳדָם יְיָ: אִינָאָשׁ אֲרִי יִקְרֵב
קֳרָבן מִנְחָמָא קֳדָם יְיָ סִלְתָּא וְיִי
קֳרָבָנָה וְיִרִיק עֲלָה מִשְׁחָא וְיִתָּן
עֲלָה לְבִנְתָּא: בִּינְיָתָנָה לִתְּ בְּנֵי אֹהֶלן

יִרְך הַמִּזְבֵּחַ צִפְנָה לִפְנֵי יְהוָה וְיִזְרְקוּ בְּנֵי אֹהֶלן הַכֹּהֲנִים
אֶת־דָּמָם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: וְנָתַח אֹתָם לִנְתָחֵיו וְאֶת־
רֹאשָׁם וְאֶת־פְּדָרָם וְעֶרְך הַכֹּהֵן אֹתָם עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר
יִי עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ: וְהִקְרִיב וְהִקְרִיב וְהִקְרִיב עֲלָה
בָּמִים וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ עֲלָה
הוּא אֲשֶׁה רִיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה:

יִינָאָם מִן־הָעוֹף עֲלָה קֳרָבָנָה לַיהוָה וְהִקְרִיב מִן־הַתְּרִים אוּ
טו מִן־בְּנֵי הַיּוֹנָה אֶת־קֳרָבָנָה: וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ
וּמִלֵּק אֶת־רֹאשָׁם וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ וְנִמְצָה דָּמוֹ עַל קִיר
טו הַמִּזְבֵּחַ: וְהִסִּיר אֶת־מִרְאָתָם בְּנִצְתָהּ וְהִשְׁלִיךְ אֹתָהּ אֶצֶל
יִי הַמִּזְבֵּחַ קֳדָם אֶל־מְקוֹם הַדָּשָׁן: וְשָׁפַע אֹתָם בְּכַנְפֵּיָם לֹא
יִבְדִּיל וְהִקְטִיר אֹתָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחַ עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר
בִּי עַל־הָאֵשׁ עֲלָה הוּא אֲשֶׁה רִיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה: וְנִפְשָׁה
בִּי־תִקְרִיב קֳרָבן מִנְחָה לַיהוָה סִלְתָּ יְהִיָּה קֳרָבָנָה וְיִצֵּק
בִּי עֲלֵיהָ שָׁמֶן וְנָתַן עֲלֶיהָ לְבִנְהָ: וְהִבִּיאָהּ אֶל־בְּנֵי אֹהֶלן

כ"ה

במים והקטיר (לעיל פסוק ט). בטוף שמוֹן מן הגזל נא' והשליך. את המעיס שאלו
מן הגזל (ויק"ר ג:גד): אצל המזבח קדמה. נמרחו של כבש (ת"כ פרק טג): אל
מקום הדשן. מקום שנתנין שם תרומת הדשן בכל בוקר וישוּן מנחם הפנימי
והמטרה, וכולם נבלעים שם במקומן (ס; וימא כלל: (זו) ושסע. אין ציסום אלא
בזי, וכן הוא אומר בשמשון וישעסטה כשסע הגדי (שופטים יד:ו; זכחים סה:)
בבבפיו. שם כנפיו אינו לריק למרוש כנפי נולח: בבבפיו. טלה ממש, ואלא אין לך
הדיוט שמרית ריח (רע שג) כנפיו נשרפים ואין נפשו קלה עליו, ולמה אמר הכהן
והקטיר, כדי שיהא המזבח שבת ומיהוד בקרבנו של עמי (ויק"ר ג:הא): אין יבדיל
אינו מפרקו לגמרי לב' חטיבות אלא קורשו מנגו. נא' בטוף קרבו ויאמר כבהמה
ריח ניחוח (לעיל פ' ט) לומר אחד המרבה ואחד הממטיט וכלדן שיכין את לבו
לשמים (ת"כ פרק ט:ט; מנחות קי:). (א) ונפש בי תקדיב. לא נאמר נפש ככל
קרבנות נדבה אלא במנחה מי דרכו להתנדב מנחה עמי אמר הקב"ה מעלה אני עליו
כאלו הקריב נפשו (מנחות קד:). סלת יהיה קרבנו. האומר הרי עלי מנחה סתם
מביא מנחת סלת שהיא הראשונה שנמנחות ונקמלם כשהיא סלת כמו שמופיע בענין
(סס). לפי שנאמר כל ה' מיני מנחות וכולן בלחם אפסיות קודם קמילה חוץ מו לך
קרובה מנחת סלת: סלת. אין סלת אלא מן החטין שנאמר סלת חטים (שמות כט:ב)
ואין מנחה פחותה משארין שגל' ושארין סלת למנחה (הלל יד:אח) שערין לכל מנחה
(ת"כ פרק י"א:ד) ויצאק עליה שערין. על כולה ובתן עליה לבונה. על מנחקה.
מניח קומן לבונה עליה ללד אחד. ומה ראיח לומר כן, שאין ריבוי אחד ריבוי בבורה

(יאי) על ירך המזבח. על כל המזבח: צפונה לפני ה'. ואין לשון כבמה (ת"כ פרק
דא; זכחים קיט: (יד) מן העוף. ולא כל העוף לפי שנאמר חמים זכר בבקר
בכשבים ובעמים (הלל כב:ט) חמות וזכרות בכמה ואין חמות וזכרות בעופות. יכול
אף מחוסר אבר, תלמוד לומר מן העוף (ת"כ פרשתא וג: תורים. גדולים ולא
קטנים (ס; פרק טג: חולין כב א"ב: בני יונה. קטנים ולא גדולים (ת"כ ס; ד;
חולין ס: מן התורים או מן בני היונה. פרט לתחלת הניחוב שבה ושבה שהוא
פסול (ת"כ ס; ה; חולין ס;), שגדול הוא אלא בני יונה וקטן אלא תורים: (טו)
והקריבו. אפי' פרידה אחת ביא (ת"כ פרשתא זא: הבה וימלק. אין מליקה בכל
אלא בעלמו של כהן, קולן בנפרדו ממול העורף וחסדן מפרקתו עד שמגיע לסמימין
וקולגן (ס; ביה; זכחים סד:סה: (וגמצה דמו. ל' מין אפים (משלי ל:ג). כי אפס
המן (ישעיה טז:ד). כובש בית השחיטה על קיר המזבח והדם מתמלה ויורד (ת"כ ס;
ז; זכחים סה:). ומלק והקטיר ונמצה. אפשר לומר כן מאחר שהוא מקטיר הוא
מולה, אלא מה הקטרה הראש בעלמו והגוף בעלמו. אף מליקה כן (ת"כ ס; ו). ופשוטו
של מקרא מסורס הוא, ומלק והקטיר וקודם הקטיר' ונמצה דמו ככר: (טז)
מוראתו. מקום הרעי (ס"א ר"הא) זה הפק (ס; ט, זכחים ס;). בנצתה. טס בני
משיה. וטלה ל' דבר המאוס כמו (איכה ד:טו) כי גלו נשו, וזה שח"א כבולגל, וזה
מדדש אל אלא יופי כן חק שאמר טעל חק הקורקבן עמה (ת"כ ס; זכחים ס;).
ורז' אמרו קודר סביב חסדיה נטעלו טס הנולה שעל העור (זכחים
ס;). בעולת כמה שאינה לזכות אלא בזכום בעליה נאמר והקרב והכרעים ירחץ

14-17. Elevation-offering from fowl.

14. מן־הָעוֹף — *Of fowl.* Bird-offerings may be either male or female, and they may have a blemish on their bodies. However, the word מן, of [fowl], implies that some, but not all, birds may be used. From this the Sages derive that birds are unacceptable if they are missing an entire limb (*Rashi; Sifra*).

15. תְּרִים — *Turtledoves.* . . young doves. Turtle-doves are acceptable after they become mature, and doves are acceptable only when they are young. In both species, maturity is indicated by the glistening sheen of the feathers

around the neck. Consequently, turtledoves may be used for offerings only after that stage arrives, while doves can be used only until then. During the period when the neck feathers are in the process of changing (הַתְּחַלֵּת הַצִּידוֹב), neither species may be used (*Rashi; Chullin 22a*).

15. אֶל־הַמִּזְבֵּחַ — *To the Altar.* The entire service is performed on top of the Altar, at its southeast corner (*Zevachim 64b*).

וּמִלֵּק — *Nip.* This refers to a method of slaughter performed with the Kohen's fingernail instead of a knife. It is used only for fowl-offerings. Fowl (other than sin-offerings) slaugh-

northern side of the Altar before HASHEM; and the sons of Aaron, the Kohanim, shall throw its blood on the Altar, all around. ¹² He shall cut it into its pieces, its head, and its fats. The Kohen shall arrange them on the wood that is on the fire that is on the Altar. ¹³ He shall wash the innards and the feet in water; the Kohen shall bring it all and cause it to go up in smoke on the Altar — it is an elevation-offering, a fire-offering, a satisfying aroma to HASHEM.

Elevation-offering from Fowl ¹⁴ If one's offering to HASHEM is an elevation-offering of fowl, he shall bring his offering from turtledoves or from young doves. ¹⁵ The Kohen shall bring it to the Altar, nip its head, and cause it to go up in smoke on the Altar, having pressed out its blood on the Altar's wall. ¹⁶ He shall remove its crop with its feathers, and he shall throw it near the Altar toward the east, to the place of the ashes. ¹⁷ He shall split it — with its feathers — he need not sever it; the Kohen shall cause it to go up in smoke on the Altar, on the wood that is on the fire — it is an elevation-offering, a fire-offering, a satisfying aroma to HASHEM.

2 ¹ **W**hen a person offers a meal-offering to HASHEM, his offering shall be of fine flour; he shall pour oil upon it and place frankincense upon it. ² He shall bring it to the sons of Aaron,

tered by this method are forbidden as food.

16. מִרְאֵתוֹ בְּנִצָּתָהּ — *Its crop with its feathers.* The crop is unfit to be offered on the Altar because, unlike animals whose grazing can be controlled with fences, birds fly freely and eat whatever they find, without regard to its ownership. [Since the food in the crop is not fully digested, its contents are recognizable as "stolen" food.] It is unseemly for "stolen" food to be burned on the Altar. Animal-offerings, however, do not present this problem, and their innards are offered on the Altar (*Rashi*).

אֶל-מָקוֹם הָאֵשׁ — *To the place of the ashes.* Ashes were removed from the Altar every morning and placed on the floor of the Courtyard, east of the ramp leading up to the Altar (see 6:3). Also placed there were ashes from the Inner Altar and the Menorah. All were swallowed up miraculously at that spot (*Rashi*; *Yoma* 21a).

17. וַיִּשְׁעוּ אֹתוֹ — *He shall split it.* With his bare hands, the Kohen grasps the bird and its wings and bends it backward until its back is broken along its spine; however, its skin and flesh still hold it together in one piece. Then the entire bird is sent up in smoke upon the Altar.

בְּכַנְפָּיו — *With its feathers.* Even though there is hardly a more repulsive smell than that of burning feathers, the feathers are not removed from the bird before it is burned upon the Altar. Why are the feathers left? Because bird-offerings are commonly brought only by poor people, who cannot afford more than a bird, and if the feathers were removed, the remainder of the bird would be so tiny and insignificant as to embarrass the pauper who offered it. Better to endure the smell and let the Altar be adorned by the poor man's offering (*Rashi*).

וְיָחִיגְנִיחָהּ — *A satisfying aroma.* It is remarkable that the huge animal offering and the tiny bird-offering are described identically as a *satisfying aroma*. This is an illustration of the principle noted above, that it matters not to God whether one brings much or little, so long as one's heart is directed sincerely to Heaven (*Rashi*).

2.

1-10. מִנְחָוֹת/Meal-offerings. A *מִנְחָה*, *meal-offering*, consists of nothing more than *שֶׁמֶן וְלֶבְנָה*, *finely ground wheat flour*,

oil, and *frankincense* (with water added in most cases). This passage lists five varieties of voluntary, personal meal-offerings. All of them consist exclusively of the above ingredients, but the first is merely a mixture of the ingredients, while the others are cooked or baked in various ways. Given the simplicity of its contents, a meal-offering is inexpensive and is most likely to be brought by people too poor to afford anything more. Because such a person extends himself to bring an offering despite his poverty, the Torah assigns special value to his deed, as noted below.

R' Hirsch comments that the name *minchah* implies a tribute to a superior. As the staple of the human diet, grain represents our very existence; thus the meal-offering proclaims the bearer's acknowledgment that his life is in God's hands. The oil symbolizes comfort, and the frankincense represents joy and satisfaction. By means of his offering, the owner acknowledges that these, too, are from God alone.

1-3. מִנְחַת סֵלֶת/Fine flour meal-offering. Since this is the only *minchah* that is neither cooked nor baked, it is called simply *מִנְחַת סֵלֶת*, *fine flour meal-offering*. Moreover, verse 1 implies that this is the "standard" meal-offering, since the verse states that if a person wishes to bring a *minchah*, *meal-offering*, this is the one he brings. The implication is that if one vowed to offer a *minchah* without specifying which of the five varieties he wishes to bring, he is to offer this one. Consequently, one who wishes to bring a different variety of meal-offering must specify when making his vow which one he means to offer (*Rashi*).

1. וְיָקָשׁ — *A person [lit., a soul].* Of all who bring voluntary offerings, only someone who brings a meal-offering is described as a "soul." Since this very inexpensive offering would be brought only by poor people, God says, "I will regard it as if he had offered his very soul" (*Rashi*).

סֵלֶת — *Fine flour.* The flour must be of wheat. The minimum amount of flour in any meal-offering is one *issaron*, or 1/10 *ephah* (*Rashi*), which is equivalent in volume to 43.2 eggs. In modern times, estimates of an *issaron* vary from 86.4—172.8 fluid ounces.

שֶׁמֶן — *Oil.* Unlike the oil used for the lamps of the Menorah,

כִּהְנִיָּא וְיִקְמוֹץ מִתַּמָּן מְלֵי קִמְצָה מְסֻלָּתָהּ וּמִמְשָׁחָה עַל כָּל לְבָנֶתָהּ וְיִסַּק כִּהְנִיָּא יֵת אֶדְרִכְתָּהּ לְמִדְבָּחָא קִרְבָּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרִצְנָא קֳדָם יי: יוֹדָאשְׁתָּאֵר מִן מִנְחָתָא לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֳדָם יי: וְנֹאֲרִי תִקְרַב קִרְבָּן מִנְחָתָא מֵאַפָּה תִנּוּרָא סֵלְתָא גִרְיָצֹן פְּטִירִין דְּפִילֹן בְּמִשַׁח וְאַסְפוּגִין פְּטִירִין דְּמִשְׁחִין בְּמִשַׁח: הֵנָּא מִנְחָתָא עַל מִסְרֵתָא קִרְבָּנָהּ סֵלְתָא דְּפִילָא בְּמִשַׁח פְּטִיר תִּהְיֶה: וְצִעַ יֵתָהּ בִּצְעִין וְתִרְיֵק עֲלֶיהָ מִשְׁחָא מִנְחָתָא הֵיא: וְהֵנָּא מִנְחָתָא דְּרִתָּא קִרְבָּנָהּ סֵלְתָא בְּמִשַׁח תִּתְעַבֵּר: הֵתִיתִי יֵת מִנְחָתָא דִּי תִתְעַבֵּר מֵאֲלִין קֳדָם יי: וְיִקְרַבְנָה לֹת כִּהְנִיָּא וְיִקְרַבְנָה לְמִדְבָּחָא: טוֹיִפְרָא כִּהְנִיָּא מִן מִנְחָתָא יֵת אֶדְרִכְתָּהּ וְיִסַּק לְמִדְבָּחָא קִרְבָּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרִצְנָא קֳדָם יי: יוֹדָאשְׁתָּאֵר מִן מִנְחָתָא לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֳדָם יי: וְנֹאֲרִי תִקְרַב קִרְבָּן מִנְחָתָא דִּי תִתְעַבֵּר מֵאֲלִין קֳדָם יי: לֹא תִתְעַבֵּר חֲמִיעַ אֲרִי כָּל חֲמִיר וְכָל דְּבִשׁ לֹא תִסְקֹן מִנָּהּ קִרְבָּנָא קֳדָם יי:

הַכֹּהֲנִים וְקִמְץ מִשֶּׁם מִלֵּא קִמְצוֹ מְסֻלָּתָהּ וּמִמְשָׁחָהּ עַל כָּל לְבָנֶתָהּ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־אֹזְבֵּרְתָהּ הַמְּזֻבָּחָה אֲשֶׁה רִיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה: וְהִנּוֹתֶרְתָּ מִן־הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֳדָם יי: וְנֹאֲרִי תִקְרַב קִרְבָּן מִנְחָה מֵאַפָּה תִנּוּרָא סֵלְתָא בְּמִשַׁח וְאַסְפוּגִין פְּטִירִין דְּמִשְׁחִין בְּמִשַׁח: וְהֵנָּא מִנְחָתָא עַל־הַמִּנְחָתָה קִרְבָּנָהּ סֵלְתָא בְּמִשַׁח פְּטִיר תִּהְיֶה: פְּתוּתָא אֹתָהּ פְּתִים וְיִצְקֶת עֲלֶיהָ שֶׁמֶן מִנְחָה הוּא: וְהֵנָּא מִנְחָתָא מִרְחֶשֶׁת קִרְבָּנָהּ סֵלְתָא בְּשֶׁמֶן תַּעֲשֶׂה: וְהִבֵּאתָ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מֵאֵלֶּה לַיהוָה וְהִקְרִיבָהּ אֶל־הַכֹּהֵן וְהִגִּישָׁה אֶל־הַמְּזֻבָּח: וְהֵרִים הַכֹּהֵן מִן־הַמִּנְחָה אֶת־אֹזְבֵּרְתָהּ וְהִקְטִיר הַמְּזֻבָּחָה אֲשֶׁה רִיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה: וְהִנּוֹתֶרְתָּ מִן־הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֳדָם יי: וְנֹאֲרִי תִקְרַב קִרְבָּן מִנְחָה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה חֲמִץ יֵהוּ: כָּל־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תִּקְרִיבוּ לַיהוָה לֹא תַעֲשֶׂה חֲמִץ כִּי כָל־שָׂאֵר וְכָל־דְּבִשׁ לֹא־תִקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אֲשֶׁה לַיהוָה:

שלישי

רס"ו

כָּל הַשֶּׁמֶן שְׂבֻלָּן, שֶׁכָּל הַמִּנְחוֹת טְעוּת לֹג שֶׁמֶן, וְיֵהוּ מוֹשָׁח כְּמִין כ"י (ס"א) כ"ף יוֹנִית) וְשֶׁאֵר הַשֶּׁמֶן נֶאֱכָל בְּפִי עַלְמָא לְכַהֲנִים (מִנְחוֹת ע"ה). מֵה ח"ל בְּשֶׁמֶן בְּשֶׁמֶן שֶׁי פְּטִירִים, לְהַכְשִׁיר שֶׁמֶן שֶׁי וְשֶׁלִּישִׁי הַיּוֹלֵא מִן הַיּוֹחִים (ח"כ ס"ו) וְאִין לִרְדִּי שֶׁמֶן לְרִשָּׁן אֵלֶּה לְמִטְרָה שְׂנֵאֲמֵר בִּי דִּין (שְׁמוֹת כ"ז): וְשֶׁיט מִנְחוֹת (ש"ו). כָּל הַמִּנְחוֹת הָאֲפוּיֹת לְפָנֵי קָמִיתָן וְקָמִיתָט ע"י פְּתִיחָה כֹּלֵן בְּזֹחוֹת עֶשֶׂר עֶשֶׂר חֲלוֹת וְהָאֲחוֹר בִּיה רִקְקִין חֲלָה עֶשֶׂר רִקְקִין: (ח"ה) וְהֵנָּא מִנְחָה עַל הַמִּדְבָּחָה. אֲמַר הֵי עֲלֵי מִנְחָה מִחֲבַת. וְכֵלִי הוּא שֶׁהִיָּה בְּמִקְדָּשׁ אֲשׁוּפִין בִּי מִנְחָה עַל הָאוֹר בְּשֶׁמֶן, וְכֵלִי אֲחֵיט עֲמוּק אֵלֶּה חֵף וְעִשִּׂיָּה הַמִּנְחָה שְׂנֵאֲמֵר קִשִּׁין (ח"כ פרק י"ז: מִנְחוֹת ט"ו). שְׁמוּחָן שִׁיחַ לְפָנֵי הָאוֹר שׁוּרֵף אֵת הַשֶּׁמֶן, וְכֹלֵן טְעוּת ג' מִתְּנוֹת שֶׁמֶן, יִיקֶרֶה וְגִלְיָה וְחֵן שֶׁמֶן בְּכֵלִי קוֹדֶשׁ לְעִשִּׂיָּין (ח"כ ס"ו) מִנְחוֹת ע"ה: סֵלְתָא בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן. לְפָנֵי הָאוֹר שְׂבֻלָּן בְּשׁוּרֵן סֵלָה (מִנְחוֹת ט"ו): פְּתוּתָא אֹתָהּ פְּתִים. לְרִצְוָה כָּל הַמִּנְחוֹת הַנֶּאֱשׁוּת קוֹדֶשׁ קָמִיָּה לְפִתְחִיָּה (ח"כ ס"ו) וְיִצְקֶת עֲלֶיהָ שֶׁמֶן מִנְחָה הוּא. לְרִצְוָה כָּל הַמִּנְחוֹת לִיִּיקָה, יִכּוֹל חֵף מִנְחָה מֵאַפָּה חֲנוּר כֵּן, ח"ל עֲלֵיהָ, חֲלוּלָה אֵת חֲחֻלֹת וְלֹא חֲלוּלָה אֵת הַרְקִיקִין, ח"ל הוּא (ס"ו) מִנְחוֹת ע"ה: (ו) מִרְחֶשֶׁת. כֵּלִי הוּא שֶׁהִיָּה בְּמִקְדָּשׁ עֲמוּק, וְשְׁמוּחָן שִׁיחַ עֲמוּקָה שְׂנֵאֲמֵר לְבֹר וְאִין הָאוֹר שְׁרוּפֵי, לְפִיכָךְ עִשִּׂיָּה מִנְחָה הַעֲשִׂיָּין לְחֹכֶה רֹחֶשֶׁן (ח"כ פרק י"ז: מִנְחוֹת ט"ו). כָּל דְּבִר דִּי ע"י מִתְּקָה גִּלְיָה כְּרוּחַ וְנִמְנֵעַ: (ח) אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מֵאֵלֶּה. מֵאֲחַד מִן הַמִּינִים הֵלֵל: וְהִקְרִיבָהּ. עֲלֵיהָ אֵל הַכֹּהֵן: וְהִגִּישָׁה כֵּכָן אֵל הַמִּדְבָּחָה. מִגִּישָׁה (ס"א מְגִישָׁה) לְקֶרֶן דְּרוּמִית מְעַרְבִית עַל מִזְבֵּחַ (טוֹסֵף י"ז):

אֵלֶּה לְמַעַם (ח"כ פרק י"ז). ד"ה שֶׁמֶן עַל כֹּלֵה מִפְּנֵי שֶׁהוּא כָּלֵל טַמֵּה וְקִמְץ טַמֵּה כִּמ"ס מְסֻלָּתָהּ וּמִמְשָׁחָהּ (פְּסוּק ב'), וְלִבְנוֹתָהּ עַל מִקְלָתָהּ שֶׁהִיָּה נְכֻלָּתָה טַמֵּה וְלֹא נְקֻלָּתָה טַמֵּה שְׂנֵאֲמֵר עַל כָּל לְבָנֶתָהּ, שֶׁלֹּאֲחֵר שְׁמֵן מִקְלָתָה אֵת לְבָנוֹתָהּ כֹּלֵה מְטִילָה וּמִקְטִירָה (ס"ס ח'): וְיִצְקֶת וְנִתֵּן וְהִבִּיאָה. מִלְמַד שִׁיִּיקָה וְגִלְיָה כְּשִׁירִים בְּזֹר (ס"ס י'): (ב) הַבְּהֵנָה וְקִמְץ. מִקְמִילָה וְאִין מִלּוֹת כֹּהֵנָה (מִנְחוֹת ט'): וְקִמְץ מִשֶּׁם. מִמִּקְדָּשׁ שְׂרָגִי הוּא שְׁמוּחָתָה. לְלַמֵּד שֶׁהִקְמִילָה כְּשִׁירָה בְּכָל מִקְדָּשׁ בְּצִוְרָה חֵף ב"ה אֵלֶּה עַל מִקְדָּשׁ דְּרִיסָתָה רִגְלִי יִשְׂרָאֵל (וְנִחִים ט"ו). מִלֵּא קִמְצוֹ. יִכּוֹל מְבוּרָן מִנְזָבָן וְיוֹלָא לְכָל לֵז, ח"ל בְּמִקְדָּשׁ אֲחֵר וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקִמְצָה (וְהֵלֵךְ וְח') לֹא יִהְיֶה כְּשֶׁר אֵלֶּה מֵה שְׂמוּחָן הַקִּיקָן. אִי בְּקִמְצָה יִכּוֹל חֲסֵר, ח"ל מִלָּא. הֵא כִינֵר, חֻפּוֹה ג' אֲנִשְׁתִּיטִי עַל פִּס יִדוֹ (ח"כ פֶּרֶשׁאֲחַ ט"ו) וְהוּא קוֹמֵן בְּתַשְׁמַע לִשְׁוֹן הַעֲבָדִית: עַל בֵּל לְבֹנוֹתָהּ. לְכָד כָּל לְבָנוֹתָהּ יִהְיֶה הַקוֹמֵן מִלָּא: לְבֹנוֹתָהּ וְהִקְטִירָה. חֵף לְבָנוֹתָהּ בְּהַקְטִירָה (ס"ס י'): מִלֵּא קִמְצוֹ מְסֻלָּתָהּ וּמִמְשָׁחָהּ. הֵא אֵס קִמְץ וְעֵלֶה בִּידוֹ רִגְגִיר מִלָּא אוֹ קוֹרֵט לְבֹנוֹתָהּ פְּסוּלָה (ס"ס): אֹזְבֵּרְתָהּ. הַקוֹמֵן הַעֲוִלָה לְבֹנוֹתָהּ הוּא וְכִרְוֵן הַמִּנְחָה שְׂבֻ נֹכַח עֲלֵיהָ לְפִיכָךְ וְנִתֵּן רֹחַ (ס"ס י"ז): (ג) לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו. כֵּכָן גְּדוֹל נוֹטֵל חֲלֵק בְּרִאשׁ אֵלֶּה בְּתַחֲלוּקָה וְהַדִּישׁ בְּתַחֲלוּקָה (ס"ס פֶּרֶק י"א): קֳדָם יי: הוּא לֵהֵס: מֵאִשִּׁי ד'. אִין לֵהֵס חֲלֵק בִּיה אֵלֶּה לְאַחֵר מִתְּנוֹת הַחֲלָשִׁים (ס"ס ה'): (ד) וְבִי תִקְרִיב וְג'. אֲמַר הֵי עֲלֵי מִנְחָה מֵאַפָּה חֲנוּר, וְלִמַּד הַכֹּהֵן שִׁיִּיחַ אוֹ חֲלוֹת אוֹ רִקְקִין, חֲחֻלֹת בְּלוּלֹת וְהִרְקִיקִין מִשְׁחִין (ס"ס פֶּרֶשׁאֲחַ י"ד): מִנְחוֹת ע"ה: וְחִלְקִין רִחֲטִיטִי בְּמִשְׁחִין, י"ה מוֹשָׁח וְחֹזֵר וּמוֹשָׁח עַד שִׁילָה

which could be only of the most superior quality (*Exodus* 27:20), any olive oil was acceptable for meal-offerings. The quantity of oil for all meal-offerings was one log [לוג], which is equal to the volume of six eggs, and in modern terms would be from 12-24 fluid ounces.

Frankincense. This is the hardened sap of a tree, in the form of granules that were small, but easy to manipulate. According to *Sifra*, the amount of frankincense to be used was a *kometz*, as described in the following verse.

His threefingersful. The Kohen cups the three middle fingers of his right hand over his palm and scoops up as much of the flour-and-oil mixture as his hand will hold. His three fingers must be filled to capacity, but none of the mixture may poke out from between or outside his fingers. This amount is called a *kometz* and the act of scooping is known as *kemitzah*. Because there is no English equivalent for either word, we have coined the word "threefingersful." The Sages describe *kemitzah* as one of

Fine Flour Offering the Kohanim, one of whom shall scoop his threefingersful from it, from its fine flour and from its oil, as well as all its frankincense; and the Kohen shall cause its memorial portion to go up in smoke upon the Altar — a fire-offering, a satisfying aroma to HASHEM. ³ The remnant of the meal-offering is for Aaron and his sons; most holy, from the fire-offerings of HASHEM.

Oven-baked Offering ⁴ When you offer a meal-offering that is baked in an oven, it shall be of fine flour: unleavened loaves mixed with oil, or unleavened wafers smeared with oil.

Pan-baked Offering ⁵ If your offering is a meal-offering on the pan, it shall be of fine flour mixed with oil, it shall be unleavened. ⁶ You shall break it into pieces and pour oil upon it — it is a meal-offering.

Deep-pan Offering ⁷ If your offering is a meal-offering in a deep pan, it shall be made of fine flour with oil. ⁸ You shall present to HASHEM the meal-offering that will be prepared from these; he shall bring it to the Kohen who shall bring it close to the Altar.

⁹ The Kohen shall lift up its memorial portion from the meal-offering and cause it to go up in smoke on the Altar — a fire-offering, a satisfying aroma to HASHEM. ¹⁰ The remnant of the meal-offering is for Aaron and his sons — most holy, from the fire-offerings of HASHEM.

¹¹ Any meal-offering that you offer to HASHEM shall not be prepared leavened, for you shall not cause to go up in smoke from any leavening or fruit-honey as a fire-offering to HASHEM.

the most difficult of all the sacrificial services (*Rashi*).

על כלי-לבנה — As well as all its frankincense. When the Kohen performs *kemitzah*, his hand may contain only flour and oil. Therefore the frankincense is not spread over all the flour. Rather it is placed upon one side of the flour and the Kohen takes the *kometz* from the other side. Then the frankincense is collected and burned on the Altar together with the *kometz* (*Rashi*).

אזכרתה — Its memorial portion. The *kometz* and frankincense are called the offering's memorial portion because the owner finds favor before God through them, when they are burned upon the Altar (*Rashi*).

קֹדֶשׁ קָדָשִׁים — Most holy. A "most holy" offering may be eaten only inside the Courtyard by ritually pure Kohanim.

4. מאפה תנור/Oven-baked meal-offering. Two varieties of *minchah* are included under this heading, since the offering baked in an oven may be of either תלות or חליט, loaves or wafers. Loaves are high and fluffy; wafers are low and flat. The amount of flour used in these offerings is an *issaron* (see v. 1), which is divided into ten loaves (*Rashi*). Our verse states that they must remain unleavened, and verse 11 states that no meal-offerings may be allowed to become leavened, but both these breads are kneaded with warm water, which has a tendency to make dough become *chametz* [leavened] rather quickly (*Menachos* 55a). Nevertheless, the Kohanim were so zealous and efficient that they would complete the preparation of the breads before leavening occurred (*Pesachim* 36a).

מְשֻׁחָה . . . בְּלִילִית — Mixed . . . smeared. If one chooses to use loaves as the offering, the oil is mixed into the dough, and this abundance of oil helps make the loaves fluffy. In the case of wafers, most of the oil is held back to be smeared on the wafers after they are baked (*Rambam, Hll. Maaseh HaKorbanos* 13:8).

5-6. מִנְחָה עַל-הַמִּזְבֵּחַ/Pan-baked meal-offering.

5. הַמִּזְבֵּחַ — The pan. This pan was wide and shallow, so

that the oil would burn away in the frying process, leaving fairly hard, flat cakes (*Rashi*).

6. פָּרוֹת אֹתָהּ פָּרוֹת — You shall break it into pieces. This procedure is followed for all cooked or baked meal-offerings, so that the pieces will be small enough for the Kohen to perform *kemitzah* (*Rashi*). Each loaf or wafer is folded and then folded over once again, thus breaking it into at least four parts (*Sifra*).

7. מִנְחָה מְרֻחֶשֶׁת/Deep-pan meal-offering.

מְרֻחֶשֶׁת — Deep pan. The pan used for this offering was narrow and deep. The oil would remain concentrated and the fried offering would be soft (*Rashi; Sifra*). *Rambam* adds that the dough was kneaded loosely, so that it would not harden during the frying.

סִלַּת בַּשֶּׁמֶן — Fine flour with oil. Although this phrase is first mentioned here, it describes the first step of all meal-offerings. First, oil was poured into the vessel, and then the flour was poured onto the oil. The next step was to pour oil on the flour and mix them. Finally, oil was poured on the mixture (*Rashi, v. 5; Menachos* 74b).

8. וְהִגִּישָׁהּ — Who shall bring it close. This commandment applies to all meal-offerings of this chapter. After the *minchah* was prepared, the Kohen brought the vessel containing it to the southwestern corner of the Altar and touched the vessel to the corner (*ibid.* 13:12).

9. וְהָרִים — Shall lift up. The Kohen was to scoop up the *kometz*, the three fingersful, which would be placed on the Altar fire (*Rashi*). As noted above, however, the frankincense, too, was burned on the Altar.

11. דְּבַשׁ — Fruit-honey. The *d'vash* of this verse is fruit, which can produce a sweet, honey-like nectar (*Rashi*).

The prohibition against offerings of leaven and fruit-honey conveys a moral lesson regarding the full range of man's service of God. Man should not be sluggish, as symbolized by the slow process of leavening; nor should he be obsessed with the pursuit of pleasures, as symbolized by the sweetness of honey (*Chinuch*).

יִקְרְבוּ קִרְבָּי תִּקְרְבוּ יִתְּחוּ קִדְּמֵי
וּלְמִדְבָּחָא לֹא תִסְקֹן לֹא תִקְרָא
בְּרִצָּנָא: יִגְדֹּל קִרְבֵּן מִנְחָתְךָ בְּמִלְחָא
תִּמְלֵחַ וְלֹא תִבְשֹׁל מִלַּח קִיָּם אֱלֹהֶיךָ
מִעַל מִנְחָתְךָ עַל כָּל קִרְבְּנֶךָ
מִלְחָא: יִי וְאִם תִּקְרַב מִנְחָת בְּכוּרִין
קִדְּמֵי יִי אֲבִיב קָלִי בְּגוֹר פְּרוּכֵן רִבִּינֵן
תִּקְרַב יִת מִנְחָת בְּכוּרֶיךָ: יִי וְיִתְּמֵן עֲלֶיהָ
מִשְׁקָא וְיִתְּשׂוּ עֲלֶיהָ לְבִנְתָּא מִנְחָתָא
הִיא: יִי וְיִשְׁקַף פְּתֵנָא יִת אֲדִרְתָּהּ
מִפִּירֻכָּהּ וּמִמְשַׁחָּהּ עַל כָּל לְבִנְתָּהּ
קִרְבָּנָא קִדְּמֵי יִי: א וְאִם נִכְסֵת קִדְּשֵׁי
קִרְבָּנָה אִם מִן תּוֹרֵי הוּא מִקְרִיב אִם
דְּבָר אִם נִקְבָּא שְׁלִים יִקְרַבְנָה קִדְּמֵי יִי:
ב וְיִשְׁמֹךְ יְדָה עַל רִישׁ קִרְבָּנָה וְיִכְסֶנָּה
בְּתֵרַע מִשְׁכָּן וּמִנָּא וְיִזְרְקוּ בִּנְי אֱהֵרֵן
כְּהֻנָּא יִת דְּמָא עַל מִדְבָּחָא סְחוֹר
סְחוֹר: ג וְיִקְרַב מִנְכֶּסֶת קִדְּשֵׁי קִרְבָּנָא
קִדְּמֵי יִי יִת תִּרְבָּא דְּחִפִּי יִת גִּנָּא וְיִת כָּל
תִּרְבָּא דִּי עַל גִּנָּא: ד וְיִת תִּרְמִין קָלִין
וְיִת תִּרְבָּא דִּי עֲלִיהֶן דִּי עַל גִּסְסֵי

יִקְרְבוּ רִאשִׁית תִּקְרִיבוּ אֹתָם לַיהוָה וְאֶל-הַמִּזְבֵּחַ לֹא-
יַעֲלוּ לָרִיחַ נִיחֹחַ: וְכָל-קִרְבֵּן מִנְחָתְךָ בְּמִלַּח תִּמְלֵחַ וְלֹא-
תִשְׁבִּית מִלַּח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מִעַל מִנְחָתְךָ עַל כָּל-קִרְבְּנֶךָ
יִי תִקְרִיב מִלַּח: וְאִם-תִּקְרִיב מִנְחָת בְּכוּרִים
לַיהוָה אֲבִיב קָלִי בָּאֵשׁ גֵּרֶשׁ בְּרִמָּל תִּקְרִיב אֶת מִנְחָת
בְּכוּרֶיךָ: וְנָתַתָּ עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְשִׁמְתָּ עָלֶיהָ לְבִנְתָּהּ מִנְחָה
הוּא: וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת-אֹפְרֶתָהּ מִגֵּרֶשָׁהּ וּמִשְׁמֶנָּהּ עַל-
כָּל-לְבִנְתָּהּ אֲשֶׁה לַיהוָה:

ג רביעי א וְאִם-זֶבַח שְׁלָמִים קִרְבְּנוּ אִם מִן-הַבֶּקָר הוּא מִקְרִיב
ב אִם-זֶבַח אִם-נִקְבָּה תָּמִים יִקְרִיבוּנוּ לִפְנֵי יְהוָה: וְסִמֵּךְ
יָדוֹ עַל-רֹאשׁ קִרְבְּנוֹ וּשְׁחֹטוּ פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בִּנְי
ג אֱהֵרֵן הַכֹּהֲנִים אֶת-הַדָּם עַל-הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: וְהִקְרִיב
מִזְבַּח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁה לַיהוָה אֶת-הַחֹלֶב הַמִּכְסָּה
ד אֶת-הַקֶּרֶב וְאֶת כָּל-הַחֹלֶב אֲשֶׁר עַל-הַקֶּרֶב: וְאֶת שְׁתֵּי
הַכְּפָלִית וְאֶת-הַחֹלֶב אֲשֶׁר עָלֶיהֶן אֲשֶׁר עַל-הַכְּפָלִים

רש"י

שיא לכה: גרש ברמל, גרסה בשורה לכה: גרש. ל' שצירה וסחיה (גסה),
גרסה בריחם של גרסות כמו ויגרם בחל (ואיכה ג:טז) וכן גרסה נפשי (מחלם)
קיס: (ב) ברמל. צעוד הכר מלא (מנחם ס:). שהצואה לכה ומלחה בקשין שלה
ועל כן נקראים המלחות כמלא, וכן כמלא בקלוחו (מלכים כ: דמב:). (א)
שלמים, שמעלים שלום בשלום (מ"כ פרק טז:). ל"א שלמים שיש בהם שלום
למנחם ולכהנים ולבעלים (ס: ד: ג) ואת כל החלב וגו'. להביא חלב ששל
הקבה, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר, להביא חלב ששל הדקין (ס: פרחשא)
(יד:). (ד) הבטלים. (פלה"ג בלמו) שהחלב ששל הכהנים כשהצואה לכה הוא
בצורה הכסלים והם מלמטה, והוא החלב שחמת המנחים שקורין בל"א לונביל"ג,
לזון הגרסה למעלה בצורה הכסלים ובחמיתיו הכשר חופה: היותרת. הוא דופן
המסך שקורין איביר"ג, וכל' ארמי חלרר דכנדל: על הבבד. שיטול מן הכנד
עמה מעט (מ"כ ס: ח), ובמקום אחר הוא אומר ואת היומרת מן הכנד (להלן
ט"ז:). על הבבד על הבליחות. לבד מן הכנד ולבד מן הבליחות יסירנה לז:

(ט) את אזורתה. היא הקומן (מ"כ פרחשא ט"ז:). (יא) וכל רדש. כל
מחיקה פרי קרייה דבש: (יב) קרבן ראשית תקריבו אותם. מה יש לך
להביא מן השאור ומן הדבש, קרבן ראשית. שתי הלחם של פלח הבאים מן
השאור, שנאמר ממן חלפניה (להלן כנ"ז), ובכורים מן הדבש, כמו בכורי חלפנים
וסמרים (מנחם טח:). (יג) מלח ברית. שהברית כרוחה למלח משעת ימי
בראשית, שהצנחמו המים החמומים ליקרב במנחם במלח, ויסוף המים בנח:
על כל קרבנך. על מלח בזה וסוף ואימורי כל הקדשים כולן (מ"כ פרק
יד:). מנחם כ:). (יד) ואם תקריב, הרי אם שמשג בל' כי שרי אין זה רשות
שחרי במנחת העומר הכחוב מדבר שהיא חובה וכן ואם יהיה היובל וגו' (במדבר
ל"ד: מ"כ פרחשא י"ג:). מנחת בכורים. במנחת העומר הכחוב מדבר, שהיא
באה אביב בשעת ביטול הצנחמה ומן השעורים היא באה, נא' כהן אביב ונא'
להלן כי השעורה אביב (שמות ט"ז:). מ"כ ס: ד: קלוי באש. שמיבשין אותו
על האור בצנחם של קלפים (מנחם טו:). שאלוהי כן אינה נסחמת בריחים לפי

12. קרבן ראשית. — *A first-fruit offering.* Leaven and fruit may be used for two offerings, both of which may be described as *first-fruit offerings*. They are: (a) *Bikkurim*, which are the first produce of the seven species for which *Eretz Yisrael* is praised (*Deuteronomy* 26:1-11); and (b) שְׁתֵּי הַלֶּחֶם, the Two [leavened] Loaves of wheat flour that are offered on Shavuot (*Leviticus* 23:17).

There is another "first" offering of grain: the *Omer*-offering, described below, verses 14-16.

13. קְרִיַת מִלַּח / Covenant of salt. During the second day of Creation, God created a division between the heavenly waters above the firmament and the earthly waters below (*Genesis* 1:7). The Midrash records that the earthly waters protested that they, too, wished to be close to God. To comfort them, God made a covenant that the water would have a share in the Temple service, for salt, which comes

from the sea, would be placed on sacrificial parts that go on the Altar, and fresh water would be poured on the Altar every Succot.

If the salt was to assuage the wounded feelings of the lower waters, as it were, then why wasn't water poured on the Altar? The answer may be found in how salt is taken from the sea. The water is boiled off or allowed to evaporate, leaving the salt behind. Thus, even the "lower water" rises to heaven in the form of condensation. The only component of the water that is "condemned" to remain in the lower world is its salt, and in this verse God declared that it, too, is needed for His service. This is a lesson to all people in their everyday lives. A Jew can and should find spirituality not only in obviously holy and heavenly pursuits, but even in his seemingly mundane activities (*R' Yaakov Kamenetsky*).

¹² You shall offer them as a first-fruit offering to HASHEM, but they may not go up upon the Altar for a satisfying aroma.

Covenant of Salt ¹³ You shall salt your every meal-offering with salt; you may not discontinue the salt of your God's covenant from upon your meal-offering — on your every offering shall you offer salt.

¹⁴ When you bring a meal-offering of the first grain to HASHEM: from ripe ears, parched over fire, ground from plump kernels, shall you offer the meal-offering of your first grain. ¹⁵ You shall put oil on it and place frankincense on it — a meal-offering. ¹⁶ The Kohen shall cause its memorial portion to go up in smoke — from its flour and its oil, as well as its frankincense — a fire-offering to HASHEM.

3 ¹ If his offering is a feast peace-offering, if he offers it from the cattle — whether male or female — unblemished shall he offer it before HASHEM. ² He shall lean his hand upon the head of his offering and slaughter it at the entrance of the Tent of Meeting; the sons of Aaron, the Kohanim, shall throw the blood upon the Altar, all around. ³ From the feast peace-offering he shall offer as a fire-offering to HASHEM: the fat that covers the innards, and all the fat that is upon the innards; ⁴ and the two kidneys with the fat that is upon them, that is upon the flanks,

Ramban comments that salt has two properties: It is destructive, for it prevents plants from growing [and it can corrode most substances]; and it is helpful, for it preserves food. The Covenant of Salt teaches that the Altar service, if performed properly and sincerely, preserves Israel, but if the service is neglected, it brings about destruction and exile.

Salt symbolizes God's immutable covenant, because it preserves what was and inhibits change (R' Hirsch).

14-16. The Omer.

On the second day of Pesach, the first offering of the new grain crop was brought, but unlike all other communal and private meal-offerings, it was of barley. The Omer was a communal offering, and before it was brought, no grain of the new crops could be eaten (see 23:9-14). The Omer, which was not leavened, was burned on the Altar (Menachos 67b).

14. אָבִיב — Ripe ears. By comparing this verse with Exodus 9:31 the Sages derive hermeneutically from this word that the grain required for this offering is barley (Rashi; Menachos 68b).

קָלִי בָאֵשׁ — Parched over fire. The plump kernels are parched lightly in order to dry them a bit so that they can be ground easily (Rashi).

3.

שְׁלָמִים/Peace-offerings.

Peace-offerings are brought voluntarily by a person or a group of people who are moved to express their love of God, their gratitude for His goodness, and to enhance their closeness of Him. In the words of Sforno (Kavanos HaTorah): The peace-offering is brought as a tribute to God, Blessed is He, when the person moved to offer it recognizes the ways of His goodness and His constant goodness to us.

Various reasons are offered for the name *shelamim*, or peace-offerings. According to Rashi (from Sifra), the name

is derived from *shalom*, peace, because the peace-offering has the spiritual capacity of increasing peace in the world. Alternatively, since the peace-offering has a portion for the Altar, a portion for the Kohanim, and a portion for the owners, its name symbolizes the peace that results when the legitimate needs of all groups are satisfied. According to Korban Aharon, the peace expressed by the name is the harmony between the heavenly world of the spirit and the earthly world of materialism. One who brings a peace-offering seeks to unite the two worlds.

Ramban derives the word *shelamim* from שְׁלֵמוֹת, wholeness, because the person who brings this offering has not been motivated by a need to atone for sin, but by a sense of wholeness and a free-willed desire for perfection.

1. זֶבַח שְׁלָמִים — A feast peace-offering. Although the literal meaning of זֶבַח is slaughter, it has a secondary meaning as well. Rashi (Bereishis 31:54) comments that where the context demands it, the word is translated as feast. R' Hirsch and HaK'sav V'haKabbalah note that *shelamim* is the only offering with which the word *zevach* appears. In their view, this is relevant to the manner in which the peace-offering was eaten. It was a feast, because "during the eating of the peace-offering's flesh, the owner would invite his family, friends, and acquaintances to partake of his feast, and in the assembly of friends he would praise God and tell them of His kindness."

2. וְקָמָה — He shall lean. Since the peace-offering does not come to atone for a sin, no confession is made during this leaning (see notes to 1:4). Rather, the owner praises God as he leans on the animal (Hil. Maaseh HaKorbanos 3:15).

פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד — At the entrance of the Tent of Meeting. In the case of קָרְשִׁים קָלִים, offerings of lesser sanctity, the entire Courtyard is an acceptable place of slaughter, unlike holier offerings, which must be slaughtered in the northern part of the Courtyard (1:11). From the word פֶּתַח, lit., opening, the Sages derive that a slaughterer may not take place until the Sanctuary door has been opened (Zevachim 55b).

וְאֶת־הִיתָרֶת עַל־הַכֶּבֶד עַל־הַכְּלִיֹּת יְסִירָנָהּ; וְהִקְטִירוּ
אֹתוֹ בְּגִי־אֶהָרֹן הַמִּזְבֵּחַה עַל־הַעֹלָה אֲשֶׁר עַל־הָעֵצִים
אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁה רִיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה;

וְאִם־מִן־הֶצֶאן קָרְבָּנוֹ לְזִבְחַ שְׁלָמִים לַיהוָה זָכָר אִו
נִקְבָּה תָמִים יִקְרִיבֵנוּ: אִם־כֶּשֶׁב הוּא־מִקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ
וְהִקְרִיב אֹתוֹ לִפְנֵי יְהוָה; וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ
וְשָׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּגִי אֶהָרֹן אֶת־דָּמֹו
עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: וְהִקְרִיב מִזְבַּח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁה
לַיהוָה חֲלָבֹו הָאֵלִיָּה תְמִימָה לַעֲמַת הָעֵצָה יְסִירָנָהּ
וְאֶת־הַחֶלֶב הַמִּכְסָּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־כָּל־הַחֶלֶב
אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב: וְאֶת־שְׁתֵּי הַכְּלִיֹּת וְאֶת־הַחֶלֶב אֲשֶׁר
עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכֶּסֶּלִים וְאֶת־הִיתָרֶת עַל־הַכֶּבֶד עַל־
יֵא הַכְּלִיֹּת יְסִירָנָהּ; וְהִקְטִירוּ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחַה לַחֵם אֲשֶׁה
לַיהוָה:

יב־וְאִם־עֹז קָרְבָּנוֹ וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְהוָה; וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־
רֹאשׁוֹ וְשָׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּגִי אֶהָרֹן
אֶת־דָּמֹו עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ קָרְבָּנוֹ אֲשֶׁה
לַיהוָה אֶת־הַחֶלֶב הַמִּכְסָּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־כָּל־הַחֶלֶב
אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב: וְאֶת־שְׁתֵּי הַכְּלִיֹּת וְאֶת־הַחֶלֶב אֲשֶׁר
עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכֶּסֶּלִים וְאֶת־הִיתָרֶת עַל־הַכֶּבֶד עַל־
טו הַכְּלִיֹּת יְסִירָנָהּ; וְהִקְטִירוּ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחַה לַחֵם אֲשֶׁה
יז לַרִיחַ נִיחֹחַ כָּל־חֶלֶב לַיהוָה: חֶשֶׁת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם
בְּכָל מוֹשְׁבֵיכֶם כָּל־חֶלֶב וְכָל־דָּם לֹא תֹאכְלוּ:

חמישי א־ב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר נֶפֶשׁ כִּי־תִחַטָּא בַשָּׁגָגָה מִכָּל מִצְוַת יְהוָה אֲשֶׁר

וְנִתְּ חֲצֵאָה דָּעַל כְּבֹדָה עַל כְּלִיָּתָה
יְעֲדָנָהּ: הַיִּסְקֹנוּ יְתָה בְּגִי אֶהָרֹן
לְמִדְבָּחָה עַל עֹלָתָה דִּי עַל אֵשׁ דִּי
עַל אֲשֶׁתָּה קָרְבֹו דְּמִתְקַבֵּל כְּרִעָנָה קָדֵם
יֵי: וְאִם מִן עֹז קָרְבָּנָה לְנִסְחָה
קִדְשִׁיא קָדֵם יֵי דְכָר אִו נִקְבָּה שְׁלָמִים
יְקָרְבָנָה: וְאִם אִמֵּר הוּא מִקְרִיב יֵת
קָרְבָּנָה וְיִקְרִיב יְתָה קָדֵם יֵי: הַיִּסְמֹךְ יֵת
יְדָה עַל רִישׁ קָרְבָּנָה וְיִכּוֹס יְתָה קָדֵם
מִשְׁכֹּן וּמִנָּה וְיִזְרְקֵן בְּגִי אֶהָרֹן יֵת דְּמָה
עַל מִדְבָּחָה סְחֹר: סְחֹר: וְיִקְרִיב
מִנְכַּסֶּת קִדְשִׁיא קָרְבָנָה קָדֵם יֵי תְרַבָּה
אֵלִיתָה שְׁלָמָתָה לְקַבֵּל שְׁוֹרָתָה יְעֲדָנָה
וְנִתְּ תְרַבָּה דְּחִפִּי יֵת גִּנָּה וְנִתְּ כָּל תְּרַבָּה
דִּי עַל גִּנָּה: וְנִתְּ תְרַמִּין כָּלֵן וְנִתְּ תְרַבָּה
דִּי עֲלֵיהֶן דִּי עַל גִּסְסִיא וְנִתְּ חֲצֵאָה
דָּעַל כְּבֹדָה עַל כְּלִיָּתָה יְעֲדָנָה:
יֵא וְיִסְקֹנָה כְּבֹנָה לְמִדְבָּחָה לַחֵם קָרְבָנָה
קָדֵם יֵי: יֵאִם מִן בְּגִי עִיזָה קָרְבָּנָה
וְיִקְרִיבָנָה קָדֵם יֵי: יֵאִם מִן בְּגִי יְדָה עַל
רִישָׁה וְיִכּוֹס יְתָה קָדֵם מִשְׁכֹּן וּמִנָּה
וְיִזְרְקֵן בְּגִי אֶהָרֹן יֵת דְּמָה עַל מִדְבָּחָה
סְחֹר: סְחֹר: וְיִקְרִיב מִנָּה קָרְבָּנָה
קָרְבֹו קָדֵם יֵי: יֵת תְּרַבָּה דְּחִפִּי יֵת גִּנָּה
וְנִתְּ כָּל תְּרַבָּה דִּי עַל גִּנָּה: וְנִתְּ תְרַמִּין
כָּלֵן וְנִתְּ תְרַבָּה דִּי עֲלֵיהֶן דִּי עַל גִּסְסִיא
וְנִתְּ חֲצֵאָה דִּי עַל כְּבֹדָה עַל כְּלִיָּתָה
יְעֲדָנָה: וְיִסְקֹנָה כְּבֹנָה לְמִדְבָּחָה לַחֵם
קָרְבָנָה לְאִתְקַבֵּל כְּרִעָנָה כָּל תְּרַבָּה
קָדֵם יֵי: יֵאִם עֵלֶם לְדִרְיֹון בְּכָל
מוֹתְבְּנִיכֹון כָּל תְּרַבָּה וְכָל דְּמָה לֹא
תִּיכְלֹון: אִם לִיל יֵי עִם מֹשֶׁה לְמִימֵר:
בְּמִלַּל עִם בְּגִי יִשְׂרָאֵל לְמִימֵר אֲנִשׁ אֲרִי
יְחֹב בְּשָׁלוֹ מִכָּל פְּקוּדֵי דִּי דִּי

רש"י

הַיִּסְמֹךְ (חֹלִין יֵאֵל): (יֵאֵל) לַחֵם אֲשֶׁה לֵא: לַחֵם שֶׁל אֵשׁ לִשְׁמֵהּ: לַחֵם.
לֵא מִכָּל וְכֵן נִשְׁמֵהּ מִן בְּלָחֵם (יִמְיָה יֵאֵל: עֵד לַחֵם רַב (דְּנִלָּל הֵאֵל).
לְשׁוֹן עוֹשִׂים לַחֵם (קָדֵם יֵאֵל): (יֵאֵל) חֶשֶׁת עוֹלָם. יֵאֵל מִשְׁכֹּן כְּנָ"כ (פֶּרֶק
כ"ו) כָּל הַפֶּסֶק הֵאֵל: (ב) מִכָּל מִצְוַת הֵאֵל: פִּי רִעוּתוֹ (ח"כ מוֹדֵה
פֶּרֶשָׁתָה אֵל: חֵן תִּשְׁמַח בָּהּ אֵלָּה עַל דְּבַר שְׁוֹתוֹ לֹא וְכִרָּה (וּשְׁגִינָה מִתְּחִלָּה):

5. *Besides the elevation-offering.* The first offering of the day was the *tamid*, the daily continual elevation-offering (Rashi; see *Pesachim* 58b).

6. *From the flock.* The term צֹאן includes both sheep and goats, but since the service of the peace-offering is slightly different for the two, the passage goes on to list

(ה) על העולה. מלכד העולה. למדנו שתקדשם טולת תמיד לכל קרבן על המזבח: (ז) אם כשב. לפי שיש צחימורי הכשב מה שאין צחימורי הטו שהכשב אלוהי קריבה, לכך נחלקו לשתי פרשיות: (ח) וזרקו. שתי מתנות שהן ד', וט"ו הכלי הוא זורק ואינו נותן כאלהם אלא בחטאת (זבחים גג: ט) חלבו. המוכר שבו ומה זה האליה תמימה: לעמדת העצה. למעלה מן הכליות

the service for sheep and goats separately.

16. *קָל־חֶלֶב לֵא* — All the choice parts for HASHEM. This apparently superfluous phrase is meant to teach that the parts enumerated here must be offered on the Altar in the case of all offerings, even where the Torah does not say so specifically, such as the *pesach* and *maaser*-offerings (*Sifra*).

and he shall remove the diaphragm with the liver, with the kidneys. ⁵ The sons of Aaron shall cause it to go up in smoke on the Altar, besides the elevation-offering that is on the wood that is on the fire — a fire-offering, a satisfying aroma to HASHEM.

⁶ If his offering to HASHEM is a feast peace-offering from the flock — male or female — unblemished shall he offer it. ⁷ If he offers a sheep as his offering, he shall bring it before HASHEM. ⁸ He shall lean his hands upon the head of his offering and slaughter it before the Tent of Meeting; and the sons of Aaron shall throw its blood upon the Altar, all around. ⁹ From the feast peace-offering he shall offer as a fire-offering to HASHEM its choicest part — the entire tail — he shall remove it above the kidneys; and the fat that covers the innards and all the fat that is upon the innards; ¹⁰ and the two kidneys and the fat that is upon them, that is upon the flanks; and he shall remove the diaphragm with the liver, with the kidneys. ¹¹ The Kohen shall cause it to go up in smoke on the Altar; it is the food of the fire — for HASHEM.

¹² If his offering is a goat, he shall bring it before HASHEM. ¹³ He shall lean his hand upon its head and slaughter it before the Tent of Meeting; and the sons of Aaron shall throw its blood upon the Altar, all around. ¹⁴ He shall bring his offering from it as a fire-offering to HASHEM: the fat that covers the innards and all the fat that is upon the innards; ¹⁵ and the two kidneys and the fat that is upon them, that is upon the flanks; and he shall remove the diaphragm with the liver, with the kidneys. ¹⁶ The Kohen shall cause them to go up in smoke on the Altar — the food of the fire for a satisfying aroma, all the choice parts for HASHEM. ¹⁷ An eternal decree for your generations in all your dwelling places; you may not consume any fat or any blood.

4 <sup>Sin-
Offering</sup> ¹ HASHEM spoke to Moses, saying: ² Speak to the Children of Israel, saying: When a person will sin unintentionally from among all the commandments of HASHEM that may

4.

קָרְבַּן חַטָּאת/Sin-offering.

The Torah now lists offerings that are *required* in order to atone for sins, in contrast to the offerings of the previous three chapters that one brings *voluntarily* in order to elevate oneself spiritually.

These offerings cannot atone for sins that were committed intentionally. No offering is sufficient to remove the stain of such sinfulness; that can be done only through repentance and a change of the attitudes that made it possible for the transgressor to flout God's will. On the other hand, if the sin was committed accidentally and without intent, no offering is needed. Sin-offerings are needed to atone for deeds that were committed בְּשׁוּגָה, *inadvertently*, as a result of carelessness. As Ramban (v. 2) points out, even though they were unintentional, such deeds blemish the soul and require that it be purified, for if the sinner had sincerely regarded them with the proper gravity, the violations would not have occurred. As experience teaches, people are careful about things that matter to them, but tend to be careless about trivialities. Had the Sabbath, for example, been truly important to the inadvertent sinner, he would not have "forgotten" what day of the week it was. Had he been as scrupulous as he should have been about avoiding forbidden foods, he would not have carelessly confused forbidden fat (חֵלֶב) with permitted fat (שֶׁוֹיָן).

This provides perspective on the Torah's view of sin. It provides no "ritual" to atone for intentional sins; only God can see into man's heart and judge whether he has truly repented.

This chapter deals with four kinds of חַטָּאת, *sin-offerings* [chataos]; and two more are found in the next chapter. The category of sin for which these offerings are brought is very limited: (a) It must be a commandment for which the transgressor would have been liable to receive the penalty of כְּרֵת, *spiritual excision of the soul*, if he had committed the sin intentionally; (b) it must be a negative commandment; and the sin must be committed by performing an act. Thus, there is no *chataos* for the grievous sin of blasphemy, because, although one is accountable for what one says, the Halachah does not consider speech as "an act." Similarly, if one does not circumcise oneself or does not bring the *pesach*-offering — for both of which the penalty can be *kares* — there is no *chataos*, because those sins involve a failure to perform a required act, and the commandments being violated are positive rather than negative commandments (Rashi; Sifra).

2. נֶפֶשׁ — A person [lit., soul]. Because thoughts originate in the soul, the sins that necessitate this offering — sins born of careless inadvertence — are attributed to the soul, and it is the soul that is cleansed by means of the offering (Ramban).

לא תעשינה ועשה מאחת מהנה: אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם והקריב על חטאתו אשר חטא פר בן בקר תמים ליהוה לחטאת: והביא את-הפר אל-פתח אהל מועד לפני יהוה וסמך את-ידו על-ראש הפר ושחט את-הפר לפני יהוה: ולקח הכהן המשיח מדם הפר והביא אתו אל-אהל מועד: וטבל הכהן את-אצבעו בדם והזה מן-הדם שבע פעמים לפני יהוה את-פני פרכת הקדש: ונתן הכהן מן-הדם על-קרנות מזבח קטרת הסמים לפני יהוה אשר באהל מועד ואת כל-דם הפר ישפך אל-יסוד מזבח העלה אשר-פתח אהל מועד: ואת כל-חלב הפר החטאת ירים ממנו את-החלב המכסה על-הקרב ואת כל-החלב אשר על-הקרב: ואת שתי הכלית ואת-החלב אשר עליהן אשר על-הכסלים ואת-היתרת על-הכבד על-הכליות יסירנה: באשר יורם משור וזבח השלמים והקטירים הכהן על מזבח העלה: ואת-עור הפר ואת-כל-בשרו על-ראשו ועל-כרעיו וקרבו ופרשו: והוציא את-כל-הפר אל-מחוץ למחנה אל-מקום טהור אל-שפך הדשן ושרף אתו על-עצים באש על-שפך הדשן ישרף:

ר"ח

מן המחזור (סס) שלא ינחתו קודם הסרת חלבו: (י) כאשר יורם. כאותן אימורין המפורשין בשור זבח השלמים. וכי מה פי' כזבח השלמים שלא פי' כאן, אלא להקישו לשלמים, מה שלמים לשמן אף זה לשמן, ומה שלמים שלום לעולם אף זה שלום לעולם (סס). ובשמיטת קדשים מגריבו ללמוד הימנו שאין למדין למד מן הלמד בקדשים, כפרק חיזוהו מקומן (וזכרים מט): על הכבד על הכליות על ראשו ועל כרעיו. כולן לשון חוספת הן כמו מלמד: (יב) אל מקום טהור. לפי שיש מחוץ לעיר מקום מוכן לעומאה להשליך אבנים מנוגשות (סנהדרין עא). ולכית הקברות, הולך לומר מחוץ למחנה זו שהוא חוץ לעיר שיהא המקום טהור: מוחץ למחנה. חוץ לשלש מחנות (ח"כ) פרק (הג), ובזית עולמים חוץ לעיר, כמו שפירשנו רבותיו במס' יומא (נח). ובסנהדרין (מז): אל שפך הדשן. מקום שזופכין בו הדשן המסולק מן המזבח, כמ"ס והוא אף הדשן אל מחוץ למחנה (לפני וד: ח"כ סס ה): על שפך הדשן ישרף. שאין ח"ל, אלא ללמד שאפילו אין שם דשן (פסחים עה):

מאחת מהנה. ממקלת אחת מהן כגון הכותב בשבת שם משמטון נח מנחור דן מדיאל (סס פרק א: ד: שבת קג:). (ג) אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם. מדרשו אינו חייב אלא כהנא דבר עס שגגת מעשה (סס פרק כזא) כמו שנאמר לאשמת העם ופ"א כמו לאשמת העם שנאמר] ונעלם דבר מעשי הקרא ועשו (פסוק יג). ופשוטו לפי אגדה, כשהכהן הגדול חוטא לאשמת העם הוא זה, שכן חלוין בו לכפר עליהם ולהתפלל בעדם ונעשה מקולקל וויקרא רבה הו: פר. יכול זקן, ח"ל בן, אי בן יכול קטן, ח"ל פר. הא כילד, זה פר בן ג' (ח"כ סס פרק גזא): (ה) אל אהל מועד. למשכן, ובזית עולמים להיכל: (ו) את פני פרכת הקדש. כנגד מקום קדושה מכוון כנגד בין הכדים (ח"כ) שם פירשנו גי': ולא היו נוגשים דמים כפרכות ואם נגעו נגעו (יומא נז): (ז) ואת כל דם. שירי הים (וזכרים כה): (ח) ואת כל חלב פר. חלבו היל' מה ח"ל פר לרבות פר על יוה"כ לכליות ולחלבים וליתרת (ח"כ סס פרק דא): החטאת. להביא שפיר ע"ל לכליות ולחלבים ויתרת (סס): ירים ממנו.

That may not be done. This implies that only for a negative commandment — that may not be done — is there a chatas (Sifra).

3-12. The Bull of the Anointed Kohen. The Kohen Gadol, who has been elevated to his office through anointment (Horayos 11b), has a special role in the nation,

for it is his mission to bear responsibility for the spiritual well-being of the nation. In particular, as the person who performs the Yom Kippur service in the Holy of Holies, he must remain on the highest possible plateau. An indication of the gravity of his sin is the nature of his sin-offering service, which is similar to that of the Yom Kippur offerings.

The Sages (Horayos 7a) derive hermeneutically that the

not be done, and he commits one of them.

The Bull of the Anointed Kohen ³ If the anointed Kohen will sin, bringing guilt upon the people; for his sin that he committed he shall offer a young bull, unblemished, to HASHEM as a sin-offering. ⁴ He shall bring the bull to the entrance of the Tent of Meeting before HASHEM; he shall lean his hand upon the head of the bull, and he shall slaughter the bull before HASHEM. ⁵ The anointed Kohen shall take from the blood of the bull and bring it to the Tent of Meeting. ⁶ The Kohen shall dip his forefinger into the blood; he shall sprinkle some of the blood seven times before HASHEM toward the Curtain of the Holy. ⁷ The Kohen shall put some of the blood on the horns of the Altar where incense is caused to go up in smoke before HASHEM, which is in the Tent of Meeting; and all the [remaining] blood of the bull he shall pour onto the base of the Elevation-offering Altar, which is at the entrance of the Tent of Meeting. ⁸ He shall separate all the fats of the sin-offering bull from it: the fat that covers the innards and all the fat that is upon the innards; ⁹ and the two kidneys and the fat that is upon them, which is upon the flanks; and he shall remove the diaphragm with the liver, with the kidneys — ¹⁰ just as it would be removed from the feast peace-offering bull; and the Kohen shall cause them to go up in smoke on the Elevation-offering Altar. ¹¹ But the hide of the bull and all its flesh with its head and with its feet, and its innards and its waste — ¹² the entire bull shall he remove to the outside of the camp, to a pure place, to where the ash is poured, and he shall burn it on wood in fire; on the place where the ash is poured shall it be burned.

Kohen Gadol's special sin-offering is required only under unique circumstances. As a scholar qualified to rule on complex halachic matters, the Kohen Gadol ruled that a particular act is permitted, and he performed it himself. Then he learned that he had erred, that what he had done was a *kares*-type of sin. For that inadvertency the Kohen Gadol must bring the offering described here. However, if someone else had relied on the Kohen Gadol's ruling, that person would bring his own, ordinary *chatas*, as described below (vs. 25-32).

3. לְאַשְׁמוֹת הָעָם — *Bringing guilt upon the people.* The Kohen Gadol is the people's emissary to pray for them and bring them atonement. His sin brings guilt upon them all (*Rashi*). *Ibn Ezra* and *Sforno* interpret in an opposite vein: If such a great person sins, it must be that the low spiritual level of the people dragged him down.

4. לִפְנֵי ה' — *Before HASHEM*, i.e., north of the Altar; see 6:18. Here, and in the case of the next offering where the Sanhedrin (high court) caused the entire nation to sin, the Torah stresses that the bull be brought to the front of the Sanctuary, because it is a source of pride that the nation's most august personages do not hesitate to acknowledge and seek atonement for their sins. It is like a king who has been wronged by his friend. When the friend sends a gift as a symbol of his remorse, the king proudly displays it at the entrance to his palace (*R' Bachya*), to show that the law applies to the privileged as well as to the common people.

5. אֶל-אֹהֶל מוֹעֵד — *To the Tent of Meeting.* The exceptional nature of this offering now becomes apparent. Whereas all ordinary offerings have their blood service performed exclusively on the Altar in the Courtyard (vs. 25-32) — and would be disqualified if the blood were brought into the

Sanctuary — the blood service of this offering is performed inside the Sanctuary.

6. פָּרֶכֶת הַקֹּדֶשׁ — *The Curtain of the Holy.* Behind the Curtain, which separates the Holy of Holies from the rest of the Sanctuary, is the Holy Ark. The blood is sprinkled toward the Ark, but it is not required that the blood actually touch the Curtain (*Rashi*; *Sifra*).

7. יְסוֹד — *The base.* After completing the service on the Inner Altar, the Kohen Gadol takes the remainder of the blood to the Courtyard. There, he pours it onto the base that surrounded the bottom of the Altar. See diagram at Exodus ch. 27.

מִזְבֵּחַ הָעֹלָה — *The Elevation-offering Altar.* Since the *tamid*, the daily continual offering — an elevation-offering — was the only offering that had to be offered every day without exception, the Altar was named for it.

8. וְאֵת-כָּל-חֵלֶב — *All the fats.* The sacrificial parts of a sin-offering are the same as those of peace-offerings, as stated in verse 10; see 3:3-4.

11. וְאֵת-עוֹר הַבָּשָׂר — *But the hide of the bull.* In the case of ordinary offerings, the animal is skinned and the hide is given to the Kohanim, but all offerings like this one, whose blood is taken into the Sanctuary, must be burned completely. Whatever is not burned on the Altar is burned outside the camp, including the hide (*Zevachim* 8:2). Therefore, the animal is not flayed.

12. מִחוּץ לַמַּחֲנֶה — *Outside of the camp.* In the Wilderness, this meant outside all three camps: the camps of the *Shechinah*, of the Levites, and of the Israelites. In *Eretz Yisrael*, the remains of the offering were burned outside the city of Jerusalem (*Rashi*).

יג ואם כל-עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו אחת מכל-מצות יהוה אשר לא-תעשינה ואשמו: ונודעה החטאת אשר חטאו עליה והקריבו הקהל פר בן-בקר לחטאת והביאו אותו לפני אהל מועד: וסמכו וקני העדה את-ידיהם על-ראש הפר לפני יהוה ושחט את-הפר לפני יהוה: והביא הכהן המשיח מדם הפר אל-אהל מועד: וטבל הכהן אצבעו מן-הדם והזה שבע פעמים לפני יהוה את פני הפרכת: ומן-הדם יתן על-קרנת המזבח אשר לפני יהוה אשר באהל מועד ואת כל-הדם ישפך אל-יסוד מזבח העולה אשר-פתח אהל מועד: ואת כל-חלבו ירים ממנו והקטיר המזבח: ועשה לפר באשר עשה לפר החטאת בן יעשה-לו וכפר עליהם הכהן ונסלח להם: והוציא את-הפר אל-מחוץ למחנה ושרף אותו באשר שרף את הפר הראשון חטאת הקהל הוא: כאשר נשיא יחטא ועשה אחת מכל-מצות יהוה אל-היו כאשר לא-תעשינה בשגגה ואשם: או-הודע אליו חטאתו אשר חטא בה והביא את-קרבתו שער עזים

יג ואם כל-עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו אחת מכל-מצות יהוה אשר לא-תעשינה ואשמו: ונודעה החטאת אשר חטאו עליה והקריבו הקהל פר בן-בקר לחטאת והביאו אותו לפני אהל מועד: וסמכו וקני העדה את-ידיהם על-ראש הפר לפני יהוה ושחט את-הפר לפני יהוה: והביא הכהן המשיח מדם הפר אל-אהל מועד: וטבל הכהן אצבעו מן-הדם והזה שבע פעמים לפני יהוה את פני הפרכת: ומן-הדם יתן על-קרנת המזבח אשר לפני יהוה אשר באהל מועד ואת כל-הדם ישפך אל-יסוד מזבח העולה אשר-פתח אהל מועד: ואת כל-חלבו ירים ממנו והקטיר המזבח: ועשה לפר באשר עשה לפר החטאת בן יעשה-לו וכפר עליהם הכהן ונסלח להם: והוציא את-הפר אל-מחוץ למחנה ושרף אותו באשר שרף את הפר הראשון חטאת הקהל הוא: כאשר נשיא יחטא ועשה אחת מכל-מצות יהוה אל-היו כאשר לא-תעשינה בשגגה ואשם: או-הודע אליו חטאתו אשר חטא בה והביא את-קרבתו שער עזים

כ"ה

ומיעט בסכרנותו מפני חובו (זכחים מאל): (ב) ועשה לפר זה כאשר עשה לפר החטאת. כמו שמרשע כפר כהן מזיח, להביא יומרת וסמי כליות שפירש שם (לפני פסוק ט) מה שלא פירש כאן (זכחים מאל). ולכפול במטות הטובות ללמד שחם חסר אחת מכל המהות פסול (ח"כ) שם פרק וזה: (זכחים לס). לפי שמלכו בנייתן על המזבח החיצון שנתן במתנה אחת כיפר, הולך לומר כאן שמתנה אחת מהן מעכבת: (בב) אשר נשיא יחטא. לשון אשרי, אשרי החור שהנשיא שלו טען לב להביא כפרה על שגגתו, ק"ו שמתחרט על זדונותיו (ח"כ פרשת האז: הוריות י'): (בג) או הודע. כמו אם הודע הדבר. הרבה או יס ששמשין בלשון אם ואם במקום או, וכן וטעם כי שור נח הוא (שמות כאלו): הודע אליו. כשחטא היה סבור שהוא יחיד ולאחר מכן טעם לו שחטא היה:

(יג) עדת ישראל. אלו סנהדרין (סס פרשת דבר). ונעלם דבר. טעם להורות כלחת מכל כריחות שבחורה שהוא מותר (הוריות טז). הקהל ועשו. שטעם לומר על פיהם (ח"כ סס י' הוריות ג). את פני הפרכת. ולמעלה הוא אומר את פני פרכת הקדש (לפני פסוק ו) משל למלך שסרחה עליו מדינה, אם מישטה סרחו פמליה של מתקיימת ואם כולם סרחו אין פמליה שלו מתקיימת (זכחים מא), אף כאן כשחטא כהן משיח עדיין (סס) קדושת המקום על המקדש משחטאו כולם ח' נסמלקה הקדושה: (יח) יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד. זה יסוד מערבי שהוא כנגד הפתח (ח"כ פרשת גיג: זכחים נא). (יט) ואת כל חלבו ירים. ואע"פ שלא פירש כאן יומרת וסמי כליות למדין הס מועפה לפר כאשר עשה יורם. ומפני מה לא נחפרסו בו, חנא דבי ר' שמעאל, משל למלך שזעם על אוהבו וגו'.

13-21. The bull for a matter that was hidden from the congregation. Like the offering of the Kohen Gadol, this one comes about because of a mistaken ruling, as follows: The Great Sanhedrin of seventy-one judges, the high court of the nation which has its seat on the Temple Mount, issued a mistaken ruling as a result of which the majority of the nation transgressed a negative commandment for which the penalty would be *karet*, had it been done intentionally. Whether or not the members of the Sanhedrin themselves had sinned is immaterial. What matters is only that a "majority" of the nation had sinned. This majority is reckoned in either of two ways: (a) Seven of the twelve tribes sinned, even if the number of sinners did not consti-

tute a majority of all the people; and (b) the majority of the total population sinned even if less than half the tribes were involved. Like the Kohen Gadol's sin-offering, this sin-offering's blood service takes place in the Tabernacle.

If, however, the sin based on an erroneous ruling was committed only by less than a majority of the people, or by individual members of the Sanhedrin, this special offering would not apply. Each sinner would bring the same offering that ordinary Jews would bring in case of a similar transgression (Rambam, Hil. Shegagot 13:1).

13. כל-עדת ישראל. — The entire assembly of Israel. Sifra derives hermeneutically that this term refers only to the Great Sanhedrin. Radak (Shorashim) explains that the root

The Bull for a Matter that Was Hidden from the Congregation ¹³ If the entire assembly of Israel shall err, and a matter became obscured from the eyes of the congregation; and they commit one from among all the commandments of HASHEM that may not be done, and they become guilty; ¹⁴ when the sin regarding which they committed becomes known, the congregation shall offer a young bull as a sin-offering, and they shall bring it before the Tent of Meeting. ¹⁵ The elders of the assembly shall lean their hands upon the head of the bull before HASHEM, and someone shall slaughter the bull before HASHEM. ¹⁶ The anointed Kohen shall bring part of the bull's blood to the Tent of Meeting. ¹⁷ The Kohen shall dip his finger from the blood; and he shall sprinkle seven times before HASHEM, toward the Curtain. ¹⁸ He shall put some of the blood upon the horns of the Altar that is before HASHEM, which is in the Tent of Meeting; and all the remaining blood he shall pour onto the base of the Elevation-offering Altar, which is at the entrance of the Tent of Meeting. ¹⁹ He shall separate all its fats from it and cause it to go up in smoke on the Altar. ²⁰ He shall do to the bull as he had done to the sin-offering bull, so shall he do to it; thus shall the Kohen provide them atonement and it shall be forgiven them. ²¹ He shall remove the bull to the outside of the camp and burn it, as he had burned the first bull; it is a sin-offering of the congregation.

He-Goat of a Ruler ²² When a ruler sins, and commits one from among all the commandments of HASHEM that may not be done — unintentionally — and becomes guilty; ²³ If the sin that he committed becomes known to him, he shall bring his offering, a male goat, unblemished.

of עֵדָה יָעַד, meaning to appoint or to assemble for a clearly defined purpose. Thus, it can refer to the entire nation or to the Sanhedrin, depending on the context. In a novel interpretation, *HaK'sav V'haKabbalah* derives עֵדָה from עֵדִי, precious ornaments. If so, the word is a fitting simile for the Sanhedrin, for its members are the adornment of the nation.

מַעֲיֵי הַקֹּהֵל — From the eyes of the congregation. As the group that charts the lives of the nation through the map of Halachah, the Sanhedrin is the "eyes" of the people.

14. הַקֹּהֵל — The congregation. Funds for the offering must come from a special tax upon all individuals, so that it is truly communal in nature (*Horayos* 3b).

15. זִקְנֵי הָעֵדָה — The elders of the assembly, i.e., three members of the Sanhedrin (*Sifra*; *Hil. Maaseh HaKorbanos* 3:10).

17. הַפָּרֶכֶת — The Curtain. In verse 6 it was described as the Curtain of the Holy. There, the holiness was undiminished even though a sin was committed by no less a personage than the Kohen Gadol. The holiness survives the sin of the Kohen Gadol, but it suffers from the sin of the congregation. This may be likened to a king who was betrayed by some of his highest officials; if he retains the loyalty of his people, then his government remains intact. But if the bulk of his people desert him, his government must fall (*Rashi*; *Zevachim* 41b).

19. וְאֵת כָּל-חֵלְבֹהּ — All its fats. Unlike the case of the Kohen Gadol's offering (v. 3-12), the Torah does not enumerate everything that goes upon the Altar. It is like a king whose friend angered him. Because of compassion for the misguided nation, the Torah shortens the account to spare them humiliation (*ibid.*).

20. כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לַבָּר — As he had done to the...bull. The service is the same as that of the Kohen Gadol's bull. Thus — even though the previous verse specifies only the fat — the

kidneys and the diaphragm, as well, are offered (*Rashi*; *Sifra*).

22-26. שְׁעִיר זָמִיד/He-goat of a ruler. This sin-offering applies only to the king. Although it deals with one of the nation's leading figures, this passage differs from the two previous ones. The king is liable to bring a sin-offering for the same sins that require any other Jew to offer one. The king's sin does not in any way involve a mistaken interpretation of the law, as do those of the others, because he must be as subservient as any commoner to the teachings of the nation's Torah authorities. He differs from a commoner in only one detail: The king brings a male goat, symbolic of his position of power (*R' Hirsch*), while other Jews bring a female goat or sheep.

22. אֲשֶׁר — When. The other three passages in this chapter begin with the logical וְאִם, if someone sins. Why does this discussion begin with the term when, which implies that the sin is inevitable? *Sforno* suggests that powerful and wealthy people are indeed likely to sin. The verse concludes and become guilty, because it is essential that powerful people acknowledge and feel remorse for their sin, lest they sin again.

Rashi cites *Sifra* that the word אֲשֶׁר alludes to אֲשֶׁרִי, fortunate. This implies that the generation whose leader seeks atonement even for his unintentional sins is fortunate for he surely will repent his intentional sins.

23. אִי-הוּדַע — If [the sin...] becomes known. If he knows with certainty that he committed the sin in question, he brings the offering described below, but if his violation is in doubt, he brings the guilt-offering described in 5:17-19.

שְׁעִיר עִזִּים — A goat. This goat is in its first year, according to *Rambam* (*Hil. Maaseh HaKorbanos* 1:14, see *Kesef Mishnah*; and *Rashi* to *Yoma* 65b).

²⁴ He shall lean his hand on the head of the goat and he shall slaughter it in the place he would slaughter the elevation-offering before HASHEM; it is a sin-offering. ²⁵ The Kohen shall take from the blood of the sin-offering with his forefinger and place it upon the horns of the Elevation-offering Altar; and he shall pour its blood upon the base of the Elevation-offering Altar. ²⁶ And he shall cause all its fats to go up in smoke on the Altar, like the fats of the feast peace-offering; thus shall the Kohen provide him atonement for his sin, and it shall be forgiven him.

*Sin-
Offering
of an
Individual* ²⁷ If an individual person from among the people of the land shall sin unintentionally, by committing one of the commandments of HASHEM that may not be done, and he becomes guilty: ²⁸ If the sin that he committed becomes known to him, he shall bring as his offering a she-goat, unblemished, for the sin that he committed. ²⁹ He shall lean his hands upon the head of the sin-offering; and he shall slaughter the sin-offering in the place of the elevation-offering. ³⁰ The Kohen shall take from its blood with his forefinger and place it on the horns of the Elevation-offering Altar; and he shall pour all of its [remaining] blood upon the base of the Altar. ³¹ He shall remove all of its fat, as the fat had been removed from upon the feast peace-offering, and the Kohen shall cause it to go up in smoke on the Altar as a satisfying aroma to HASHEM; and the Kohen shall provide him atonement, and it shall be forgiven him.

³² If he shall bring a sheep as his offering for a sin-offering, he shall bring a female, unblemished. ³³ He shall lean his hand upon the head of the sin-offering; he shall slaughter it for a sin-offering in the place where he would slaughter the elevation-offering. ³⁴ The Kohen shall take from the blood of the sin-offering with his forefinger and place it upon the horns of the Elevation-offering Altar; and he shall pour all its [remaining] blood upon the base of the Altar.

³⁵ And he shall remove all its fat as the fat would be removed from the feast peace-offering sheep, and the Kohen shall cause them to go up in smoke on the Altar, on the fires of HASHEM; and the Kohen shall provide him atonement for his sin that he committed, and it shall be forgiven him.

5 *The
Variable-
Offering* ¹ If a person will sin: If he accepted a demand for an oath, and he is a witness — either he saw or he knew — if he does not testify, he shall bear his iniquity; ² or if a person will have touched

זֶבַח — *The base.* The Kohen pours the remaining blood on the extreme southwestern part of the base (*Zevachim* 53a).

27-35. חֲטָאת יחיד / Sin-offering of an individual. In the type of sin for which he requires atonement and in the service of his sin-offering, an ordinary Jewish man or woman — even a non-Jewish slave — is identical to a king. The only difference is that a king brings a male goat and an ordinary citizen brings a female goat or sheep.

5.

1-14. קָרְבַּן עֹלָה יוֹרֵד / The Variable-offering. This passage introduces a novel kind of *חֲטָאת*, *sin-offering* — an offering whose cost varies according to what the sinner can afford. This variable aspect of the offering's value is indicated by the name given it by the Sages: קָרְבַּן עֹלָה יוֹרֵד, *an offering that goes up or down*. The Torah lists three specific sins for which this offering is brought: the sin of denying testimony (v. 1); the sin of contaminating holy things (vs. 2-3); and the sin of false or unkept oaths (v. 4). The second of the three — the sin of contaminating the sanctities (vs. 2-3) — follows the general rule of sin-offerings, in that it incurs *כַּרַת*, *excision*, if it is done intentionally. The other two sins are exceptions to the above rule.

1. וְנָשָׂא בִי-חֲטָאתָא — *If a person will sin.* This introduces the three sins specified in verses 1-4.

שְׁבוּעַת הַדְּרוֹת / The oath of testimony. Whenever there is a monetary dispute between people, witnesses must come forward if requested by one of the parties to do so. If a witness denies knowledge of the case, the party may ask him to swear, either inside or outside of the *beis din* (court), that he is telling the truth. Our verse deals with a witness who has taken such an oath, and then admits that he lied. Unlike all the sin-offering obligations in the Torah, in which the sin was committed inadvertently, this offering applies only if the witness lied intentionally (*Shevuos* 31b).

קוֹל אֱלָהָה — *A demand for an oath.* The word אֱלָהָה implies curse, as well as oath. The very fact that our verse indicates that a curse will befall the liar shows the gravity of his sin, for it implies that a witness who perverts justice by not testifying and swearing falsely is accursed (*Ibn Ezra*). The Sages comment that a judge who rules correctly is God's partner in Creation. Consequently, a witness who refuses to testify is accursed, for it is as if he had contributed to the destruction of God's Creation.

וְהוּא עֵד — *And he is a witness.* He truly possesses the knowledge about which he is asked to testify — and he is not disqualified as a relative or for some other reason — yet he swears that he has no knowledge of the matter.

אוּ יָדָע — *Or he knew*, i.e., the witness did not see the

בְּכָל־דְּבַר טִמְאָה אוֹ בְּנִבְלַת חַיָּה טִמְאָה אוֹ בְּנִבְלַת בְּהֵמָה טִמְאָה אוֹ בְּנִבְלַת שָׂרֵץ טִמְאָה וְנִעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טִמְאָה וְאָשָׁם: אוֹ כִּי יֵגַע בְּטִמְאָת אָדָם לְכָל טִמְאָתוֹ אֲשֶׁר יִטְמָא בָּהּ וְנִעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאָשָׁם: אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבָטָא בִּשְׁפָתַיִם לְהָרַע אוֹ לְהִיטִיב לְכָל אֲשֶׁר יִבְטָא הָאָדָם בִּשְׁבָעָה וְנִעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאָשָׁם לְאַחַת מֵאַלֶּה: וְהָיָה כִּי־יֵאָשֵׁם לְאַחַת מֵאַלֶּה וְהִתְוֹדָה אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ: וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא נִקְבָּה מִן־הַצֹּאֵן בִּשְׁבָעָה אוֹ־שְׁעִירַת עֵזִים לְחַטָּאת וְכִפֹּר עָלָיו הַכֹּהֵן מִחַטָּאתוֹ: וְאִם־לֹא תִגִּיעַ יָדוֹ דֵּי שָׁה וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ אֲשֶׁר חָטָא שְׁתֵּי תָרִים אוֹ־שְׁנֵי בָנִי־יוֹנָה לַיהוָה אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לַעֲלָה: וְהֵבִיא אֹתָם אֶל־הַכֹּהֵן וְהִקְרִיב אֶת־אֲשֶׁר לְחַטָּאת רֹאשׁוֹנָה וּמִלֶּק אֶת־רֹאשׁוֹ מִמּוֹל עֲרָפוֹ וְלֹא יִבְדִּיל: וְהָזָה מִדָּם הַחַטָּאת עַל־קִיר הַמִּזְבֵּחַ וְהִנָּשָׂאָר בָּדָם יִמָּצֶה אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ חַטָּאת הוּא: וְאֶת־הַשְּׁנֵי יַעֲשֶׂה עֹלָה בְּמִשְׁפֹּט וְכִפֹּר עָלָיו הַכֹּהֵן מִחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא וְנִסְלַח לוֹ: וְאִם־לֹא תִשְׁגִּי יָדוֹ לְשְׁתֵּי תָרִים אוֹ לְשְׁנֵי בָנִי־יוֹנָה וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ אֲשֶׁר חָטָא עֲשִׂירַת הָאָפָה סֵלֶת לְחַטָּאת

בְּכָל־דְּבַר טִמְאָה אוֹ בְּנִבְלַת חַיָּה טִמְאָה אוֹ בְּנִבְלַת בְּהֵמָה טִמְאָה אוֹ בְּנִבְלַת שָׂרֵץ טִמְאָה וְנִעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טִמְאָה וְאָשָׁם: אוֹ כִּי יֵגַע בְּטִמְאָת אָדָם לְכָל טִמְאָתוֹ אֲשֶׁר יִטְמָא בָּהּ וְנִעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאָשָׁם: אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבָטָא בִּשְׁפָתַיִם לְהָרַע אוֹ לְהִיטִיב לְכָל אֲשֶׁר יִבְטָא הָאָדָם בִּשְׁבָעָה וְנִעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאָשָׁם לְאַחַת מֵאַלֶּה: וְהָיָה כִּי־יֵאָשֵׁם לְאַחַת מֵאַלֶּה וְהִתְוֹדָה אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ: וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא נִקְבָּה מִן־הַצֹּאֵן בִּשְׁבָעָה אוֹ־שְׁעִירַת עֵזִים לְחַטָּאת וְכִפֹּר עָלָיו הַכֹּהֵן מִחַטָּאתוֹ: וְאִם־לֹא תִגִּיעַ יָדוֹ דֵּי שָׁה וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ אֲשֶׁר חָטָא שְׁתֵּי תָרִים אוֹ־שְׁנֵי בָנִי־יוֹנָה לַיהוָה אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לַעֲלָה: וְהֵבִיא אֹתָם אֶל־הַכֹּהֵן וְהִקְרִיב אֶת־אֲשֶׁר לְחַטָּאת רֹאשׁוֹנָה וּמִלֶּק אֶת־רֹאשׁוֹ מִמּוֹל עֲרָפוֹ וְלֹא יִבְדִּיל: וְהָזָה מִדָּם הַחַטָּאת עַל־קִיר הַמִּזְבֵּחַ וְהִנָּשָׂאָר בָּדָם יִמָּצֶה אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ חַטָּאת הוּא: וְאֶת־הַשְּׁנֵי יַעֲשֶׂה עֹלָה בְּמִשְׁפֹּט וְכִפֹּר עָלָיו הַכֹּהֵן מִחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא וְנִסְלַח לוֹ: וְאִם־לֹא תִשְׁגִּי יָדוֹ לְשְׁתֵּי תָרִים אוֹ לְשְׁנֵי בָנִי־יוֹנָה וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ אֲשֶׁר חָטָא עֲשִׂירַת הָאָפָה סֵלֶת לְחַטָּאת

שביעי

רס"ז

שבויה שיש בה כפירת ממון אינה בקרבן זה אלא כנשא (להלן פסוק כ: (ח) והקריב את אשר לחטאת ראשונה. חטאת קודמת לעולה. למה הדבר דומה, לפרקליט שכנס לרעות רילה פרקליט כנסם דורון אחריו (זכמים ז: (ז) ולא יבדיל. אינו מולק אלא סימן אחד (חולין כא:). עורף. הוא גובה הראש המשוּוּפֶּע ללד הולא. מול עורף. מול הוואה את העורף (ס"ט: (ט) והוא אורח כל אחורי הולא: (ט) והזה מדם החטאת. כעולה לא העטין אלא מלוי (לעיל חטא: (ז) ובחטאת הולא ומלוי, אחוז בעוף ומחיו והדם יחיו והולך למזבח (זכמים סד:). חטאת הוא. לשמה כשרה של (לשמה פסולה (ח"כ פרק יחטא: (י) במשפט. דת האמור כעולה העוף של

ונעלם ממנו. הטומאה (ס"ט יד:). ואשם. כאכילת קדש או כביאת מקדש: (ג) בטומאת אדם. זו טומאת מת (ח"כ ס"ט פרק יחטא: (ז) לבל טומאתו. לרבות טומאת מנע זכין וחיות (ס"ט: (ס) אשר יטמא. לרבות הטוגע כנועל (ס"ט: (ב). לרבות כולל נבלת שוף טהור (ס"ט: (ס) ונעלם. והוא ידע. ששכח הטומאה: ואשם. כאכילת קדש או כביאת מקדש: (ד) בשפתיים. ולא כלב (ס"ט פרשתא ט"ב: (ב) להרע. לעלמו (ס"ט יד:). או להיטיב. לעלמו כגון אוכל ולא אוכל אישן ולא אישן (שבויה ט"ז: (כ). לבל אשר יבטא. לרבות לשעבר (ח"כ ס"ט ח: שבויה כו:). ונעלם ממנו. ועבר על שבויה. כל אלה בקרבן עולה ויורד כמפורש כאן, אבל

transaction in question, but he has information that would be admissible in *beis din*. For example, he heard the borrower admit in the presence of witnesses that he owes the money (Shevuos 33b).

2-3. Contamination of the Sanctuary and its sanctities. It is forbidden under penalty of *kares* for someone in a state of *tumah* to enter the Sanctuary or to eat food of offerings. Our passage speaks of someone who knew of his contamination, but then forgot either about his contamination or that the Sanctuary or the food were holy. During this period of forgetfulness, he either entered the Sanctuary or ate the food, and then realized what he had done.

2. בנגלת. — *The carcass.* The contaminations mentioned in these two verses are mentioned in 11:24-43; 15:2-3;

and Numbers 19:14-16.

ונעלם ממנו. — *But it was concealed from him.* He forgot that he had become contaminated.

ואשם. — *And became guilty,* by contaminating the sanctities.

3. והוא ידע. — *And then he knew.* After having sinned in his state of forgetfulness, he realized what had happened (*Rashi*).

4. שבויה בטוי. *A spoken oath.* Someone swears falsely that he will or will not do something, or that something did or did not occur. The case of a person who employs an oath to swindle someone is discussed below (vs. 20-26).

לבטא בשפתיים. — *Expressing with his lips.* To be valid, an oath must be spoken; a mental oath is not binding (*Rashi; Sifra*).

Contamination of the Sanctuary and Its Sanctities — any contaminated object — whether the contaminating carcass of a beast, the contaminating carcass of an animal, or the contaminating carcass of a creeping animal — but it was concealed from him, and he is contaminated and became guilty; ³ or if he will touch a human contamination in any manner of its contamination through which he can become contaminated but it was concealed from him — and then he knew — and he became guilty; ⁴ or if a person will swear, expressing with his lips to do harm or to do good, anything that a person will express in an oath, but it was concealed from him, and then he knew — and he became guilty regarding one of these matters. ⁵ When one shall become guilty regarding one of these matters, he shall confess what he had sinned. ⁶ He shall bring as his guilt-offering to HASHEM, for his sin that he committed, a female from the flock — a sheep or a goat — for a sin-offering; and the Kohen shall provide him atonement for his sin.

A Spoken Oath

⁷ But if his means are insufficient for a sheep or goat, then he shall bring as his guilt-offering for that which he sinned: two turtledoves or two young doves to HASHEM, one for a sin-offering and one for an elevation-offering. ⁸ He shall bring them to the Kohen, who shall offer first the one that is for a sin-offering; he shall nip its head at its nape, but not separate it. ⁹ He shall sprinkle from the blood of the sin-offering upon the wall of the Altar, and the remainder of the blood he shall press out toward the base of the Altar; it is a sin-offering. ¹⁰ And he shall make the second one an elevation-offering according to [its] law; and the Kohen shall provide him atonement for his sin that he committed, and it shall be forgiven him.

¹¹ But if his means are insufficient for two turtledoves or for two young doves, then he shall bring, as his guilt-offering for that which he sinned, a tenth-ephah of fine flour for a sin-offering;

לְהַרע אוּ לְהַיִּטִּיב — To do harm or to do good. For example, he swears not to eat something (to do harm to himself), or to eat it (to do good). The next verse adds that this offering is required even if someone swore regarding whether or not an event took place, or regarding an innocuous act that cannot be called either good or bad (*Rashi*; *Sifra*).

הָאָדָם בְּשָׁבָעָה — A person . . . in an oath. The Sages derive from the term *person* that at the time someone swears falsely or violates his oath he must be conscious that an oath is in existence — someone who is totally unaware is regarded as lacking in personhood with reference to the laws of oaths (*Shevuos* 26a). Consequently, if someone *thought* he was swearing truthfully regarding a past event, or had forgotten about his oath when he violated it, no offering was required. If so, since this offering applies only to an unintentional transgression, how does one become liable to bring it? In the case of an oath about the past, an offering is required if one swore falsely while unaware of the penalty for a false oath. In the case of an oath to do or not to do something in the future, one brings an offering when he remembers that he had made an oath but violated it because he had forgotten its terms. For example, he swore *not to eat wheat bread*, but thought that he had sworn to eat it (*Rambam*, *Hil. Shevuos* 3:6-8).

וְהִתְנַחֵם — He shall confess. After the sinner brings his offering to the Courtyard (v. 6), he leans on it and confesses (*Ramban*).

R' Hirsch comments on why this sin-offering has the additional name of אָשָׁם [*asham*], *guilt-offering*, which implies a further degree of guilt than the normal sin-offering. As *Ramban* (v. 15) explains, the name *asham* derives from

שָׁקָה, *desolation*, for the sinner has endangered his future existence by what he has done. The three sins in this passage are especially serious because all were committed either intentionally or with a degree of prior knowledge.

8. ראשונה — First. This is a general rule whenever an *olah* and a *chatas* are offered in tandem: The *chatas* comes first. After the *chatas* achieves forgiveness, the *olah* is brought (*Rashi*; *Zevachim* 7b).

9. עֲלִיָּקִיר . . . הַחֵה — He shall sprinkle . . . upon the wall. In the case of fowl, the blood service of elevation- and sin-offerings is the exact opposite of that of parallel offerings from animals. The blood of a fowl sin-offering is sprinkled directly from the bird's neck onto the lower half of the Altar wall, while the blood of an animal sin-offering is placed with the Kohen's finger on the horns at the top of the Altar. The differences between animal and fowl elevation-offerings are found above, chapter 1.

עַל-יְסוֹד — Toward the base. After sprinkling the blood on the Altar wall, the Kohen presses the bird's severed neck against the Altar wall above the base and lets the blood run down to the base. The blood is the only part of the bird sin-offering that goes to the Altar; the rest is eaten by the Kohanim (*Zevachim* 64b).

10. בְּמִשְׁקָלָהּ — According to [its] law, as given above, 1:14-17.

11. עֲשִׂירַת הָאֵפָה — A tenth-ephah. God took pity on a poor man and assigned a very inexpensive offering to him so that he could afford to obtain atonement. But if a rich man brings this offering, not only does it not atone for him, he is guilty of the sin of bringing unsanctified objects into the Temple

לֹא-יִשִּׁים עָלֶיהָ שָׁמֶן וְלֹא-יִתֵּן עָלֶיהָ לְבָנָה כִּי חֲטָאת יִבֶּהּ: וְהִבִּיאתָ אֶל-הַכֹּהֵן וְקָמַץ הַכֹּהֵן מִמֶּנָּה מְלֹוא קֶמֶץ אֶת-אֹפְרֶתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ עַל אִשֵּׁי יְהוָה חֲטָאת יִבֶּהּ: וְכִפֹּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל-חֲטָאתוֹ אֲשֶׁר-חֲטָא מֵאֲחַת יִדְבָר מֵאֵלֶּה וְנִסְלַח לוֹ וְהִיטָה לַכֹּהֵן כַּמִּנְחָה: וַיִּדְבָר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: נִפֶּשׁ כִּי-תִמְעַל מַעַל וְחֲטָאָהּ בַּשָּׂגָהּ מִקֹּדְשֵׁי יְהוָה וְהִבִּיאָ אֶת-אֲשָׁמוֹ לַיהוָה אֵיל תָּמִים מִן-הַצֹּאן בְּעֶרְכָּךְ בְּסָף-שָׁקָלִים בַּשָּׁקֶל-הַקֹּדֶשׁ לְאָשֶׁם: וְאֵת אֲשֶׁר חֲטָא מִן-הַקֹּדֶשׁ יִשְׁלֹם וְאֵת-חֲמִישֹׁתוֹ יוֹסֵף עָלָיו וְנָתַן אֹתוֹ לַכֹּהֵן וְהַכֹּהֵן יִכְפֹּר עָלָיו בְּאֵיל הָאֲשָׁם וְנִסְלַח לוֹ: וְאִם-נִפֶּשׁ כִּי תִחֲטָא וְעִשְׂתָּה אֲחַת מִכָּל-מִצְוַת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא תַעֲשִׂינָהּ וְלֹא יֵדַע וְאָשֶׁם וְנִשְׂא עֹנֹו: וְהִבִּיא אֵיל תָּמִים מִן-הַצֹּאן בְּעֶרְכָּךְ לְאָשֶׁם אֶל-הַכֹּהֵן וְכִפֹּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל שְׁגָגָתוֹ אֲשֶׁר-שָׁגָג וְהוּא לֹא יֵדַע וְנִסְלַח לוֹ: אָשֶׁם הוּא אָשֶׁם אָשֶׁם לַיהוָה:

לא ישיש עליה שמן ולא ייתן עליה לבנה כי חטאת יביה: והביאתה אל-הכהן וקמץ הכהן ממנה מלוא קמץ את-אופרתה והקטיר המזבח על אשֵי יהוה חטאת יביה: והכפר עליו הכהן על-חטאתו אשר-חטא מאחת ידבר מאלה ונסלח לו והיטה לכהן כמנחה: וידבר יהוה אל-משה לאמר: נפש כי-תמעל מעל וחטאה בשגגה מקדשי יהוה והביא את-אשמו ליהוה איל תמים מן-הצאן בערכך בסף-שקלים בשקל-הקדש לאשם: ואת אשר חטא מן-הקדש ישלם ואת-חמישתו יוסף עליו ונתן אותו לכהן והכהן יכפר עליו באיל האשם ונסלח לו: ואם-נפש כי תחטא ועשתה אחת מכל-מצוות יהוה אשר לא תעשינה ולא ידע ואשם ונשא עונו: והביא איל תמים מן-הצאן בערכך לאשם אל-הכהן וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר-שגג והוא לא ידע ונסלח לו: אשם הוא אשם אשם ליהוה:

רע"ז

(וי) ולא ידע ואשם והביא. הענין הזה מדבר במי שגא ספק ברת לידו ולא ידע אם עבר עליו אם לאו, כגון חלב וזמון לפניו וכסבור ששקית היסר ואכל את האחת. אמרו לו אחת של חלב היסר, ולא ידע אם זו של חלב חלב, הרי זה מביא אשם חלוי (ח"כ) אם פרשתי יציג; כריתות (יז) ומנין עליו כל זמן שלא נודע לו שדאי חטא, ואם יודע לו לאחר זמן יביא חטאת (ח"כ) אם פרק כאלה; כריתות (ס): ולא ידע ואשם ובשא עונו. ר"ל בגללי אומר הרי הכתוב טעם את מי שלא ידע, על אחת כמה וכמה שיעניש את מי שידע (ח"כ) אם פרשתי (יז): רבי יוסי אומר אם נפטר לידע מתן שכר של נדיקים לא ולמד מאדם הראשון, שלא נטעו אלא על מות לא חטאה ועבר עליה, ראה כמה מיתות נקנסו עליו ולדורותיו. וכי איו מדה מרובה, של טובה לו של פורענות, הוי אומר מדה טובה. אם מדת פורענות המעוטה ראה כמה מיתות נקנסו לו ולדורותיו, מדה טובה המרובה, היושב לו מן הפעילות והנחתות והמחשבה בזה"כ עכ"ל' שיענה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות (ס) רבי עקיבא אומר הרי הוא אומר ט"פ שנים עדים או שלשה עדים וגו' (דברים יז), אם מתקיימת הפסוק בשנים עדים למה פרט כל הכתוב שלשה, אלא להביא עליה להחמיר עליו ולעשות דיו כיוצא באלו לענין עונש ומזה (ס"א) והזמנה. אם כך ענש הכתוב לנטפל לטובי עבירה כטובי עבירה, על אחת כמה וכמה שיענש שגר טוב לנטפל לטובי מזה כטובי מזה (ס) יא). רבי אלעזר בן עזריה אומר כי תקלוג קליקך בשך ושכחת עומר בשרה (דברים כד"ט). הרי הוא אומר למען יזכרך וגו' (שם) קצת שכיח ברכה למי שבאח על ידו מזה בלא ידע. אומר מעשה, היטה סעל לרורה בכניסו ונפלה הימנו ומלאה העני ונחפרים בה, הרי הקב"ה קובע לו ברכה (ח"כ) ס' יג): (יח) בערבך לאשם. בערבך האומר למעלה (פסוק טז) ח"כ ס' יד): אשר שגג והוא לא ידע. הא אם ידע לאחר זמן, לא נחפז לו (שם) ח"כ ס' יד): אשר חטאת. הא למה זה דומה, לענלה ערופה שנחפרה וחס"כ נגאל ההורג, הרי זה ירהג (ח"כ) פרק כא:ב) (יט) אשם הוא אשם אשם. הראשון כולו קמץ שהוא שם דבר, והאחרון חלוי קמץ וחלוי פתח שהוא ל' פעל. וא"ת מקרא שלא לנרד הוא, כבר

נדבה בראש הפרשה: (יא) כי חטאת הוא. ואין בדין שיהא קרבנו (ס"א) קרבנה) מהורר (מנחות ו): (יב) חטאת הוא. נקמלה ונקטרה לשמה כשרה שלא לשמה פסולה (ח"כ) פרק יט: מנחות ד): (יג) על חטאתו אשר חטא. כאן שניה הכתוב, שהרי בפעירות וזדלות נאמר מחטאתו (לעיל פסוק ו) ופסוק י), וכאן בדלי דלות נא' על חטאתו, דקדקו רבותינו (כריתות כז) מכאן אשם חטא כשהוא עשיר והפריש מטות לכשבה או שפירה והעני, יביא ממקלחן שתי תורים. הפריש מטות לשתי תורים והעני, יביא ממקלחן ששירית האופה (לכך נאמר מחטאתו). הפריש מטות לששירית האופה והעשיר, יוסיף עליהן ויביא קרבן עשיר לכך נאמר כאן על חטאתו: מאחת מאלה. מאחת משלש כפרות האמורות בענין או בעשירות או בזדלות או בדלי דלות. ומה ח"ל, שיכול החמורים שבהם היו כבשבה או שפירה והקלין היו בשוף והקלין שזקלין היו בעשירית האופה, ח"ל מאחת מאלה, להשוות קלין לחמורין לכשבה ושפירה אם השיגה ידו, ואת החמורים לקלין לששירית האופה בדלי דלות (ח"כ) שם פרק יט: והיתה לכהן כמנחה. ללמד על מנחת חוטא שיהיו שריה נחלקין, זה לפי פשוטו. ורבותיו דרשו (ח"כ) פרק יט:א): מנחות עג): והיתה לכהן, ואם חוטא זה כהן הוא תהא כשאר מנחת נדבה כהן, שהוא ככליל תהי' לא חשכל (להלן יט:ז): (טז) כי תמעל מעל. אין משילה בכל מקום אלא שיעור, וכן הוא אומר וימעלו בלחיה אבותיהם ויוזו אחרי אלהי עמי הארץ (זה"ל הנכה), וכה"ל בשובה ושמלה בו מעל (במדבר הי"ב) ח"כ פרשתי יא:א): וחטאה בשגגה מקדשי ה'. שנהנה מן ההקדש. והיכן הוזהר, נאמר כאן חטא ונאמר להלן חטא בחרומה ולא יסאו עליו חטא (להלן כ"ט), מה להלן הוזהר אף כאן הוזהר. אי מה להלן לא הוזהר אלא על האוכל אף כאן לא הוזהר אלא על האוכל, ח"ל חמול מטל ריבה (ח"כ) שם ה' משילה יא: מקדשי ה': המיוחדים לשם, ילאו קדשים קלים (שם פרק כא:א): איל. לכו קשה, כמו וחס אילי הארץ לקח (יחזקאל יז:ג) אף כאן קשה בן שתי שנים (ח"כ) ס' ו): בערבך בסף שקלים. שיהא שזה שתי פלטים (ס); כריתות יז: (טז) ואת אשר חטא מן הקדש ישלם. קין וחומם להקדש (ח"כ) ס' ו):

Courtyard (Kereisos 28a). In giving charity, as in bringing of offerings, one must give according to his means. A rich man

has not fulfilled his obligation if he gives as little as a poor man (Chofetz Chaim).

he shall not place oil on it nor shall he put frankincense on it, for it is a sin-offering. ¹² He shall bring it to the Kohen, and the Kohen shall scoop his threefingersful as its memorial portion and cause it to go up in smoke on the Altar, on the fires of HASHEM; it is a sin-offering. ¹³ The Kohen shall provide him atonement for the sin that he committed regarding any of these, and it will be forgiven him; and it shall belong to the Kohen, like the meal-offering.

Guilt-Offering ¹⁴ HASHEM spoke to Moses, saying: ¹⁵ If a person commits treachery and sins unintentionally against HASHEM's holies, he shall bring his guilt-offering to HASHEM, an unblemished ram from the flock, with a value of silver shekels, according to the sacred shekel, for a guilt-offering. ¹⁶ For what he has deprived the Sanctuary he shall make restitution, and add a fifth to it, and give it to the Kohen; then the Kohen shall provide him atonement with the ram of the guilt-offering and it shall be forgiven him.

Guilt-Offering in Case of Doubt ¹⁷ If a person will sin and will commit one of all the commandments of HASHEM that may not be done, but did not know and became guilty, he shall bear his iniquity; ¹⁸ he shall bring an unblemished ram from the flock, of the proper value, as a guilt-offering — to the Kohen; and the Kohen shall provide him atonement for the inadvertence that he committed unintentionally and he did not know, and it shall be forgiven him. ¹⁹ It is a guilt-offering; he has become guilty before HASHEM.

חֲטָאת הָרֹאשׁ — *It is a sin-offering.* It is unseemly to adorn an offering that comes to atone for a sin; therefore, oil and incense are not placed on it (*Rashi*). *Chinuch* adds that oil swims to the top of an offering and symbolizes greatness, which is why oil is used to anoint kings and priests. A person seeking atonement should present himself not regally, but lowly and contrite. It may also be that the Torah has pity on the poorest people and seeks to spare them the expense of oil and incense.

13. וְהִתָּה לַכֹּהֵן — *And it shall belong to the Kohen.* The remainder of the meal-offering goes to the Kohanim, who eat it according to the procedure given in 6:19 (*Rashi*).

14-26. אָשָׁם/קָרְבַּן אָשָׁם/Guilt-offerings. On the surface, it would seem that the אָשָׁם, *guilt-offering*, and the חֲטָאת, *sin-offering*, should be identical, since both atone for sin; however, the procedure of their service, their cost, and, perhaps especially, the implication of the two names show them to be quite different. *Ramban* comments that the word חֲטָאת implies not a sin, but an error, as Scripture praises skilled marksmen by saying that they would shoot a stone at a hair, וְלֹא יִחָטָא, *and not miss* (*Judges 20:16*). Thus, one brings a sin-offering because he has missed the mark; he has sinned inadvertently, carelessly, but this is not a matter of the utmost gravity. The term אָשָׁם, however, implies the *guilt*, the *desolation*, of the perpetrator (see also notes to v. 6). The sins in our passage justify this characterization. Robbery is intentional; the misappropriation of Sanctuary property for personal use, though inadvertent, betrays general disrespect for God's sanctity. The *asham* of one who does not know whether or not he is liable to a *chata*s (see v. 17-18) is severe for a different reason. *R' Yonah* (*Berachos 2a*) explains that someone who is unsure whether he sinned consoles himself with the thought that perhaps nothing happened, so that he is not likely to feel contrite. For other sins requiring an *asham*, see 14:13-14; 19:20-21; and *Numbers 6:12*.

15. חֲטָאת מַעַל — *Commits treachery.* This Hebrew term implies the unauthorized use of sacred property (*Rashi*).

שֶׁקֶלִים — *Shekels.* Although the verse says merely *shekels*, without specifying how many, the rule is that whenever Scripture speaks in the plural without specifying how many, it means two, since that is the minimum of plural (*Rashi; Mizrahi*).

בְּשֶׁקֶל-הַקֹּדֶשׁ — *According to the sacred shekel.* The Torah (*Exodus 30:13*) specifies the weight in silver of the shekel that is to be used in the Sanctuary. *Chazon Ish* calculates two shekels as 38.4 grams of silver, or 1.23 troy ounces.

16. וְשָׁלַם — *He shall make restitution.* The person who misappropriated the sacred object must pay its value to the Temple treasury.

וְאֶת-חֲמִישְׁתּוֹ — *A fifth.* The transgressor adds one quarter to the value of the principal, so that he pays five quarters to the Temple treasury: If he took an item valued at four shekels, he would pay back five. Thus the additional payment is "a fifth" of the five-quarters the violator is required to pay (*Sifra*).

17-19. אָשָׁם תְּלוּי/Guilt-offering in case of doubt. The sin for which this offering must be brought is one of those for which an intentional violation incurs כְּרִית, *spiritual excision*, and for which an inadvertent sinner would bring a *chata*s [*sin-offering*]. In this case, however, the person is not sure whether or not he has committed it. For example, two pieces of fat were on his plate, and, thinking that both were שְׁוֵין, *permissible fat*, he ate one of them. Later, he learned that one of them was חֲלָב, *forbidden fat* — but he does not know if that is the one he ate. He brings an אָשָׁם תְּלוּי, *guilt-offering in case of doubt*, which protects him from punishment as long as the facts remain in doubt. If, after bringing the *asham*, the person learns that he had indeed sinned, he would be required to bring a *chata*s (*Rashi; Kereisos 26b*).

17. וְלֹא יָדָע — *But did not know*, whether he was required to bring a sin-offering.

19. אָשָׁם הוּא — *It is a guilt-offering.* Since he may not have sinned, the bringer might feel apprehensive that he may be bringing an improper offering. To counter this fear, our

כזמליל יי עם משה למימר: בא אֲנִשׁ אֲרִי יָחֹב וְיִשְׁקֹר שֶׁקֶר קָדָם יי ויִכְדֹּב בְּחִבְרָה בְּפָקֻדָּא או בְּשִׁתְפוּת יָדָא או בְּגֻלָּא או עֶשֶׂק ית חִבְרָה: כב או אֲשַׁכַּח אֲבָדְתָּא ויִכְדֹּב בָּהּ ויִשְׁתַּבֵּעַ עַל שֶׁקֶרָא עַל חֲדָא מִכָּל דִּי יַעֲבֹד אֲנָשָׁא לְמִיחֵב בָּהּ: כג ויהי אֲרִי יָחֹב ויָחֹב ית גֻּלָּא דִּי גֻלָּא או ית עֶשֶׂקָא דִּי עֶשֶׂק או ית פָּקֻדָּא דִּי אֲתַפְקֵד עִמָּה או ית אֲבָדְתָּא דִּי אֲשַׁכַּח: כד או מִכָּל דְּאֲשַׁתְּבַע עֲלוּהִי לְשִׁקְרָא ויִשְׁלַם יתָהּ בְּרִישָׁה וְחֻמְשָׁה יוֹסֵף עֲלוּהִי לְדִי הוּא דִּלְהָ יתְנַנָּה בְּיוֹמָא דְּחֻבְתָּהּ: כה וית אֲשַׁמָּה יתָהּ קָדָם יי דְּכָר שְׁלִים מִן עֲנָא בְּפָרְסָנָה לְאֲשַׁמָּא לִנְתָּ פָהֲגָא: כו ויִכְפֹּר עֲלוּהִי בְּהִנָּא קָדָם יי ויִשְׁתַּבֵּק לָהּ עַל חֲדָא מִכָּל דִּי יַעֲבֹד לְמִיחֵב בָּהּ:

כ"א ויִדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: נִפְשׁ כִּי תַחֲטֹא וּמַעַלְלָה מַעַל בִּיהוָה וְכַחַשׁ בַּעֲמִיתוֹ בַּפְקֻדוֹן או־בַתְּשׁוּמַת יָד או־ בְּגֻלָּא או־ עֶשֶׂק אֶת־עַמִּיתוֹ: או־מֵצָא אֲבָדָה וְכַחַשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל־שֶׁקֶר עַל־אַחַת מִכָּל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה הָאָדָם לַחֲטָא בְּהִנָּה: וְהָיָה כִּי־יִחֲטֹא וְאָשֵׁם וְהִשִּׁיב אֶת־הַגֻּלָּה אֲשֶׁר גָּזַל או־ אֶת־הָעֶשֶׂק אֲשֶׁר עֶשֶׂק או־ אֶת־הַפְקֻדוֹן אֲשֶׁר הִפְקֵד אֹתוֹ או־ אֶת־הָאֲבָדָה אֲשֶׁר מָצָא: או־ מִכָּל אֲשֶׁר־יִשְׁבַּע עָלָיו לְשֶׁקֶר וְשָׁלַם אֹתוֹ בְּרִאשׁוֹ וְחֻמְשָׁתּוֹ יוֹסֵף עָלָיו לְאֲשֶׁר הוּא לוֹ יתְנַנְנוּ בְּיוֹם אֲשַׁמְתּוֹ: וְאֶת־ אֲשַׁמּוֹ יָבִיא לַיהוָה אֵיל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְפָּךָ לְאֲשֵׁם או־ל־הַכֹּהֵן: וְכָפֹר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה וְנִסְלַח לוֹ עַל־ אַחַת מִכָּל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה לְאֲשַׁמָּה בָּהּ:

ק"א פסוקים. דעו"ל סימן. צו"ה סימן.

רס"ה

בה. כפרכ: על אחת מכל. אלה: אשר יעשה האדם לחטוא. ולהשבע על שקר לכפירת ממון: (בג) בי ויחטא ואשם. כשיכיר בעלמו לשב בתשובה ולדעת ולהתחזק (ס"א) וכדעתו להתודות כי חטא ואשם: (כד) בראשו. הוא הקצין ראש הממון (כ"ק קי): וחמשתיו. רבחה חורה חמשיית הרבה לקצין אחת, שאם כפר בחומש ונשבע ויודה חוזר ומביא חומש על אותו חומש, וכן מוסיף והולך עד שיממטע הקצין שנשבע עליו פחות משה פרוטה (ח"כ) שם פרשתי יג"ב: כנא קמא קג א"ב, קה): לאשר הוא לו. למי שהממון שלו (ח"כ) שם: כ"ק קג):

verse states that he is required to seek forgiveness for his carelessness in allowing the possibility of such a mistake (*Sforno*).

20-26. Guilt-offering for thefts. Someone who unlawfully has his fellow Jew's money but cannot be required to pay because the plaintiff lacks proof, and who swears falsely that he is not liable, is required to pay what he owes plus one-fifth, and to bring a guilt-offering. Lest someone think that there is no harm done in taking someone else's money so long as he intends to replace it, the Torah informs us that this is not so, for in the cases given below, even after all the payments have been made to the rightful owner, the transgressor must bring an offering, for he has sinned not only against man but against God (*Chinuch*).

דרוש הוא בח"כ (סג גיז): אשם אשם. להביא אשם שפחה חרופה שיהא (איל) כן שחי עניים) שזה שחי סלעים. יכול שאני מרבה אשם נזיר ואשם מזורע, תלמוד לומר הוא (סג ז): (בא) נפש כי תחטא. אמר רבי עקיבא מה ח"ל ומעלה מעל בה, לפי שכל המלוה והלוה והעושה והעושה חייב עושה אלא בעדים ובשטר לפיכך בזמן שהוא מכחש בעדים ובשטר. אבל המפקיד אלא חבירו (ו) אינו רואה שחזק בו נשמה אלא שלישי שביניהם, לפיכך כשהוא מכחש מכחש בשלישי שביניהם (סג פרק כגד): בתשומת יד. ששם כידו ממון להתעסק או כמלוה: או בגול. שגול מידו כלום: או עשק. הוא שגר שכיר (סג ז): (כב) ובחש

21. If . . . will sin. Whereas the Torah does not add, as it does in verse 15, that he sinned inadvertently, this offering applies even to one who sinned intentionally (*Shevuos* 36b).

Treachery against HASHEM by lying to his comrade. He is cheating his fellow Jew — why is it called treachery against God? R' Akiva says that the Torah speaks here of cases where the only ones who know of the financial obligation are the parties and God! One who denies that he owes the money is denying God's omniscience (*Rashi; Sifra*). R' Levi inferred from here that it is worse to rob a fellow human being than to steal from God. In the case of someone who takes the property of the Sanctuary, the Torah says that it is called a sin only if he misappropriates (v. 15) — meaning that he actually used it. This implies that

²⁰ HASHEM spoke to Moses, saying: ²¹ If a person will sin and commit a treachery against HASHEM by lying to his comrade regarding a pledge or a loan or a robbery; or by defrauding his comrade; ²² or he found a lost item and denied it — and he swore falsely about any of all the things that a person can do and sin thereby — ²³ so it shall be that when he will sin and become guilty, he shall return the robbed item that he robbed, or the proceeds of his fraud, or the pledge that was left with him, or the lost item that he found, ²⁴ or anything about which he had sworn falsely — he shall repay its principal and add its fifth to it; he shall give it to its owner on the day he admits his guilt. ²⁵ And he shall bring his guilt-offering to HASHEM — an unblemished ram from the flock, of the proper value, as a guilt-offering — to the Kohen. ²⁶ The Kohen shall provide him atonement before HASHEM, and it shall be forgiven him for any of all the things he might do to incur guilt.

Guilt-
Offering
for Thefts

THE HAFTARAH FOR VAYIKRA APPEARS ON PAGE 1165.

When Parashas Zachor coincides with Vayikra, the regular Maftir and Haftarah are replaced with the reading of Parashas Zachor: Maftir, page 1066 (25:17-19); Haftarah, page 1214.

When Rosh Chodesh Nissan coincides with Vayikra, Vayikra is divided into six aliyos; the Rosh Chodesh reading, page 890 (28:9-15), is the seventh aliyah; and the Parashas HaChodesh readings follow — Maftir, page 348 (12:1-20), Haftarah, page 1218.

the mere taking of sacred property without using it would not make one liable to the fine of a fifth and the guilt-offering. But our verse speaks first of a *sin* — referring to the very act of taking someone else's property — only after that does the verse speak of its misappropriation. This means that the thief becomes a sinner by taking, whether or not he uses the property (*Bava Basra* 88b).

The verse states that a person sins by being treacherous to God and then it goes on to discuss cases of people cheating in business and the like. The Sages comment homiletically that one who trespasses against God will eventually deal falsely with one's fellows. The *Tosefta* quotes R' Reuven that the most hateful person is one who denies God, for once a person denies the authority of the Lawgiver, he can easily violate all the norms of morality (*Tosefta Shevuos* 3:5). Atheism is the forerunner of morality's destruction, because without the norms decreed by God, man can easily rationalize every manner of crime. Once man arrogates to himself to decide what is right and what is wrong, he can descend the amoral abyss, as contemporary history demonstrates (*R' Yosef Dov Soloveitchik*).

23. בִּיִּחְטָא וְאָשָׁם — *When he will sin and become guilty.* Wishing to repent, he confessed his guilt and came voluntarily to bring his offering (*Rashi*). In *Numbers* 5:6, *Rashi* adds that he would not be liable to bring an offering if witnesses had testified to his guilt. Only one's voluntary

wish to repent allows him to gain atonement through an offering.

אֶת־הַגְּזוּלָה אֲשֶׁר גָּזַל — *The robbed item that he robbed.* If the stolen item is still intact, he must return it as is; he is not permitted to pay for it and keep it. However, if the item had changed so significantly that it is no longer the thing *that he robbed*, the robber may pay and keep the item. For example, if someone stole lumber and made a bookcase from it, he must pay for the lumber, but he may keep the bookcase, since it is not the item that he stole (*Bava Kamma* 66a, 93b).

The verse indicates that the thief must first return the stolen goods; only then does he bring his guilt-offering (v. 25). God does not forgive a sinner until he first appeases the victim of his misdeed by returning the stolen object (*Sforno*; see *Bava Kamma* 110a).

קִי"א מִסּוּקִים. רְעוּאֵל סִמֵּן. צִוִּיהָ סִמֵּן. — This Masoretic note means: There are 111 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic רְעוּאֵל, *know God*. This alludes to man's striving to know his Creator and come closer to Him, a goal that is achieved by means of the offerings. Another mnemonic is צִוִּיהָ, *He commanded*. This alludes to an essential facet of the *Sidrah*, which repeats several times that offerings are נִיחֹחַ, a *satisfying aroma*, because, God says, "I have commanded and My will has been done" (*Rashi* 1:9; *R' David Feinstein*).

פרשת צו

אונקלוס

א ומליל י' עם משה למימר: בפקד ית
אָהרן וית בְּנוֹהוּ למימר דא אוריתא
דעֲלָתָא היא עֲלָתָא דמתוקדא על
מדבָּחָא כָּל ליליא עד צפרא ואֲשֶׁתָא
דמדבָּחָא תהא יקרא בה: וילבש כהנא
לבושין דבזבין ומכַּסְיָין דבזבין וילבש על
בשרה ויפרש ית קטמא די תיכול
אֲשֶׁתָא ית עֲלָתָא על מדבָּחָא וישונה
בסתר מדבָּחָא: וישלח ית לבושוהי
וילבש לבושין אֲהֲרֹנִין ויפק ית קטמא
למבָּרָא למשריתא לאַתֵּר דְּכִי:
ה ואֲשֶׁתָא על מדבָּחָא תהי יקרא בה

ו ויִדְבֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: צו אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו
לֵאמֹר וְאֵת תּוֹרַת הָעֹלָה הוּא הָעֹלָה עַל־מִזְבֵּחַ
עַל־הַמִּזְבֵּחַ כָּל־הַלֵּילָה עַד־הַבֹּקֶר וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוֹקֵד
ג בּוֹ: וְלִבְשׁ הַכֹּהֵן מְדוּ בָד וּמִכְנָסִי־בָד יִלְבֹּשׁ עַל־בְּשָׁרוֹ
וְהָרִים אֶת־הַדָּשָׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה
ד עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוּ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ: וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו
וְלִבֵּשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־הַדָּשָׁן אֶל־מִחוּץ
ה לַמִּחְנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר: וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ תּוֹקֵד־בּוֹ

י' זעירא

רע"י

ועֲשֵׂאתָה דָּן מִחוּץ דָּן יָרִים תְּרוּמָה וְשָׂמוּ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ: [על המזבח. מלא
ליבשים שעדיין לא נחֲאֵלוּ מחזירין על המזבח לאחר שחטא גִּלְתִּים חֵלֶךְ וְאֵלֶךְ וְנָטַל
מִן הַפְּנִימִיּוֹת שְׂנֵאֲמֵר אֵת הָעֹלָה על המזבח (ת"כ שם ה' יומא מה:): (ד) ופִּשַׁט
אֵת בְּגָדָיו. אֵין זו חובה אלא דרך ארץ, שלא ילכך בְּחֵלָתָא דְהָשׁ בְּגָדִים שְׂהָא
שְׂמַשׁ בָּהּ חֲמִיד. בְּגָדִים שְׂבָל בָּהּ קִדְרָה לְרַבּוּ אֵל יִמְזוּג בָּהּ כּוֹס לְרַבּוּ, לְכַד וְלִבֵּשׁ
בְּגָדִים אֲחֵרִים. פִּחוּשִׁין מִן (ת"כ שם; יומא כג:): וְהוֹצִיא אֶת הַדָּשָׁן. הַנִּבְּזוֹר
בְּחִפּוֹ כְּשֶׁהוּא רַבָּה וְאֵין מָקוֹם לְמַעֲרַכָּה מוֹלִיאוּ מִשָּׁם וְאֵין זֶה חוֹבָה בְּכָל יוֹם (תמיד
כח) אֲבָל הַתְּרוּמָה חוֹבָה בְּכָל יוֹם: (ה) וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תּוֹקֵד בּוֹ. רִיבָה כֵּאֵן
יְקִידוֹת הִרְבֵּה, עַל מוֹקֵדָה (לְעִיל פְּסוּק 3) וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוֹקֵד בּוֹ (שם) וְהָאֵשׁ עַל
הַמִּזְבֵּחַ תּוֹקֵד בּוֹ, אֵשׁ תְּמִיד תּוֹקֵד עַל הַמִּזְבֵּחַ (לְהֵלן פְּסוּק 1) כִּלּוֹן מִדְּרַשׁ בְּמִס' יוֹמָא
(מֵה). שְׁתַּלְקוּ רַבּוּתֵיהּ בְּמִנִּין הַמַּעֲרֻכּוֹת שְׂהִי שֵׁם (ת"כ שם יא; יומא מג:):

(ב) צו את אהרן. אֵין לוֹ אֵלָּא לְשׁוֹן זְרוֹת, מִיד וּלְזוֹרוֹת. אֲמֵר רַבִּי שְׁמַעוֹן בִּיזְרָא
לְרִיךְ הַכְּתוּב לִזְרוּ בְּמִקְוִים שֵׁם בּוֹ חֲסֵרוֹן כִּים (ת"כ לו פִּרְשָׁתָא אֵלָּא; קְדוּשִׁין כט:):
זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה וְגו'. רַבִּי שְׁמַעוֹן הוּא בָּא לְלַמֵּד עַל הַקָּטָר חֲלָבִים וְאִיבָרִים
שִׂיחָא כְּשֶׁר כָּל הַלֵּילָה (מְגִילָה כא). וְלַמִּלֵּךְ עַל הַפְּסוּלִין אִיזִיחָא אֵשׁ עַלָּה יִרֵד וְאִיזִיחָא
אֵשׁ עַלָּה לֹא יִרֵד, שְׂכַל חוֹרָה לְרַבּוֹת הוּא בָּא לִזְמֹר חוֹרָה אֲחַת לְכָל הָעוֹלָם וְאִפִּי'
פְּסוּלִין שְׂאֵם עוֹלָא לֹא יִרְדּוּ (ת"כ שם פִּרְשָׁתָא אֵלָּא): הוּא הָעֹלָה. לְמַעַם אֵת הַרְבֵּעַ
וְאֵת הַנִּרְבֵּעַ וְיִכְוִיל בָּהּ שְׂאֵל הִיֵּה פְּסוּלִין בְּקִדָּשׁ שְׂפִסְטוֹ קוֹדֵשׁ שְׂבָלָא לְעוֹרָה (שם
ת; זְכַחִים כז:): (ג) מְדוּ בָד. הִיא הַכְּתוּבָה וְהָאֵשׁ מְדוּ בָדָא כְּמִדּוֹ (ת"כ שם פִּרְק
בא; זְכַחִים לה:): עַל בְּשָׁרוֹ. שְׂאֵל יֵהָא דְבַר חוֹץ בִּינְתִים (ת"כ שם ג; זְכַחִים
יט:): וְהָרִים אֶת הַדָּשָׁן. הִיֵּה חוֹסֶה מִלָּא הַמַּחֲסֶה מִן הַמַּלְאָכִים הַפְּנִימִיּוֹת וְנִתְּנָן
בְּמִחוּרָא עַל כֵּךְ (ת"כ שם ד; תמיד כח:): הַדָּשָׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֹלָה.

PARASHAS TZAV

6.

The first two chapters of *Tzav* discuss offerings that have already been mentioned in the previous chapters: *olah* [elevation-offering], *minchah* [meal-offering], *shelamim* [peace-offering], *chatas* [sin-offering], and *asham* [guilt-offering]. Previously, however, the Torah addressed itself primarily to the people who bring those offerings; now, the Torah speaks to Aaron and his sons (v. 2), and teaches them the additional laws that relate to their sacrificial service (Ramban).

1-6. The taking of the ash and the Altar fire. The first Temple service of the day was *separating the ash*, removing a portion of the previous day's ashes from the Altar [see below], and shortly afterward placing *שְׁנֵי גִזְרֵי עֵצִים*, *two logs of wood*, on the main Altar fire. In addition, there was a general commandment to keep the Altar fires burning at all times and at least one negative commandment not to extinguish the fire or to allow it to go out (see below).

2. Command. Up to now, commandments regarding the offerings were introduced with *אָמַרְתָּ*, say (1:2), or *דַּבֵּר*, speak (4:2). The Sages explain that the more emphatic term *צַו*, *command*, implies that the *Kohanim* are being urged to be especially zealous in performing this service, and that this exhortation must be repeated constantly to future generations (*Sifra*; *Kiddushin* 29a). R' Shimon adds that this exhorta-

tion is especially relevant to commandments that involve a monetary loss, such as the *עוֹלָה*, *elevation-offering*, of this passage (*Rashi*).

Various explanations are given for the "monetary loss" associated with the *olah*-offering:

— In order to perform the sacrificial service, *Kohanim* must give up their regular means of earning a livelihood. This financial sacrifice is particularly acute in the case of an elevation-offering, from which the *Kohanim* receive nothing, since all of its meat is burned on the Altar. Even though its hide goes to the *Kohanim*, that is hardly sufficient to make up for their loss of income (*Gur Aryeh*).

— According to *Ramban*, the "monetary loss" refers not to the service of the offering but to the financial burden of an offering that is mentioned later in our chapter. Every *Kohen* must bring a meal-offering on the first day of his Temple service, and a *Kohen Gadol* must bring a similar offering every single day (13-16).

— Or *HaChaim* suggests that the offering that entails this financial sacrifice is the daily continual-offering [*tamid*], and that the sacrifice is not limited to *Kohanim*, but involves the entire nation. The morning *tamid* is the key offering of the day, because no other offerings may be brought prior to it. Consequently, during a siege of Jerusalem, every day the Jewish people paid enormous sums to their attackers for the lambs that were needed for the *tamid* (*Bava Kamma* 82b).

PARASHAS TZAV

6 ¹ **H**ASHEM spoke to Moses, saying: ² Command Aaron and his sons, saying: This is the law of the elevation-offering: It is the elevation-offering [that stays] on the flame, on the Altar, all night until the morning, and the fire of the Altar should be kept aflame on it. ³ The Kohen shall don his fitted linen Tunic, and he shall don linen breeches on his flesh; he shall separate the ash of what the fire consumed of the elevation-offering on the Altar, and place it next to the Altar. ⁴ He shall remove his garments and don other garments, and he shall remove the ash to the outside of the camp, to a pure place. ⁵ The fire on the Altar shall be kept burning on it,

The Taking
of the Ash
and the
Altar Fire

The Three
Altar Fires

תורת העלה — The law of the elevation-offering. To the laws of the olah that were taught in chapter 1, this passage adds that the sacrificial parts of an elevation-offering may be burned on the Altar all night until the morning (Rashi). This is in contrast to the blood service, which must be done before evening.

On this verse, the Midrash comments that if a person repents, it is regarded as if he had gone up to Jerusalem, rebuilt the Temple and the Altar, and brought on it all the offerings of the Torah (Vayikra Rabbah 7:2). Every Jew should be a human temple. If he is holy, his personal temple is holy; if he sins, he contaminates it. When someone repents, therefore, it is as if he rebuilds himself and recreates a temple within himself.

One of the interpretations of the Sages on this verse is that Aaron, as Kohen Gadol, was commanded to be zealous regarding the elevation-offering not only then but for all generations — but there are no offerings when there is no temple! Similarly, at the beginning of the Second Temple era, the people asked the prophet Chaggai why there was so much hunger and suffering, and he answered that it was because they had not yet rebuilt the Temple (Chaggai 1:7-8) — but if so, that prophecy should not have been included in Scripture because it is not relevant to future generations! A Jew should be aware that we always have a “Temple” of sorts. When there is no Temple, a Jew’s table offers atonement (Chagigah 27b). The table symbolizes the charity and hospitality of the Jewish home, and also the teachings one transmits to one’s children and the example one sets for them. This “Temple” is eternal, and the Torah demands extreme vigilance in its upkeep (R’ Yaakov Kamenetsky).

☞ The three Altar fires.

This passage contains three references to fire on the Altar. Two are in verse 2: (a) **על מוקדה**, on the flame; (b) **ואש**, the fire of the Altar; and the third is in verse 5: **והאש על המוקדה**, the fire on the Altar. This teaches that three fires were kept burning on the Altar constantly. These fires were: **מערכה גדולה**, the large pyre upon which the offerings were burned; **מערכה שניה של קטורת**, the second pyre of the incense, from which burning coals were taken and brought into the Sanctuary for the morning and afternoon incense service; and **מערכה לקיים האש**, the pyre for the perpetuation of the fire, from which burning wood was added to the large flame whenever necessary (Rashi, v. 5; Yoma 45a).

בו תוקד — Should be kept aflame on it. This is a positive commandment that the Kohanim must place enough wood

on the fire to keep it burning at all times, including the entire night (Ramban).

3. וילבש הכהן — The Kohen shall don. Although the verse specifies only two of the priestly garments, the Talmud (Zevachim 17b) derives exegetically that a Kohen’s service is invalid unless he wears all four of his required vestments.

מדי כר — His fitted linen Tunic. This is the long shirt that Scripture refers to as **התחנה** (Exodus 29:5). The name **מדי** is related to **קדר**, to measure, which implies that the shirt must be fitted to the size of the individual Kohen (Rashi; Sifra).

על-בשרו — On his flesh. The Kohen’s vestments must be worn directly on the flesh, with nothing else intervening (Rashi, Sifra).

והרים את הדשן — He [the Kohen] shall separate the ash. This is the first service of every day: The Kohen scoops up a shovelful from the innermost ashes on the Altar and places it on the floor of the Courtyard, east of the ramp that leads to the top of the Altar. These ashes must be from the burnt flesh of the previous day’s offerings.

R’ Hirsch comments that by taking a portion from yesterday’s service and placing it at the side of the Altar before beginning today’s service, the Kohen symbolizes a national declaration that today we will continue to serve God, as we did yesterday, according to the dictates of His will.

4. ויקשט — He shall remove. This service is entirely different from that of separating the ash in the previous verse. In a sense, this service is utilitarian, in that it involves cleaning excess ashes from the Altar, and is done only when so much ash accumulates that the Altar must be cleaned (see below).

Since he will be moving a great deal of ash, the Kohen would be very likely to soil his sacred garments. Before removing the ashes, therefore, the Kohen should remove his [regular] garments and change to older, more worn priestly garments. Thus, the Torah teaches us common courtesy. As the Sages put it: It is unseemly to wear the same clothing in the kitchen that one would wear when pouring wine for his master (Rashi, Sifra).

From this we learn the importance of changing into our best clothing in honor of the Sabbath, after having worn something else while performing the menial chores in preparation for the holy day. [This applies especially to women, who generally do not attend the synagogue on Friday evening (Maharsha, Shabbos 114a).]

לא תטפיו ויבצר עלה כהנא אציא
בצפר בצפר ויסדר עלה עלתא ויסק
עלה תרבי נקטת קודשיא: ואשתא
תדירא תתי יקרא על מדבחת לא
תטפיו: ונדא אורייתא דמנחתא דיקרבון
יתא בני אהרן קדם יי לקדם מדבחתא:
חגיגתא מנה בקמצה מסלתא
דמנחתא וממשחה וית כל לבנתא די
על מנחתא ויסק למדבחת לאתקבלא
ברענא אדפרתה קדם יי: ונדאשתאר
מנה יכלון אהרן ובנוה פטיר תתאכל
באתר קדיש בדרת משכן זמנא וכלנה:
לא תחאפי חמיצ חלקהון יהכית יתא
מקרבני קדש קודשין היא כחטאתא
וכאשמתא: יא כל דכורא בבני אהרן
יכלנה קדם עלם לדרתיכון מקרבנא
די כל דיקרב בהון יתקדש: יב ומליל יי
עם משה למימר: יג דין קרבן אהרן
ובנוה די יקרבון קדם יי ביומא דירבון
יתא חר מן עשרא בתלת סאין סלתא
מנחתא תדירא פלוגתה בצפרא
ופלוגתה ברמשא: יד על מסיריתא
במשח תחעבר רביקא תיתנה תופיני
מנחת בצועינן תקרב לאתקבלא ברענא
קדם יי: טו וכהנא דיתרבא תחותיה

לא תכבה ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר וער
עליה העלה והקטיר עליה חלבי השלמים: אש תמיד
תוקד על המזבח לא תכבה:
המנחה הקרב אתה בני-אֶהרֶן לפני יהוה אֶל-פְּנֵי
הַמִּזְבֵּחַ: וְהָיִים מִמֶּנּוּ בְקִמְצוֹ מִסֶּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשְׁמֶנָּה
וְאֵת כָּל-הַלֶּבֶנָה אֲשֶׁר עַל-הַמִּנְחָה וְהַקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ
ט רִיחַ נִיחֹחַ אֲזַכְּרָהּ לַיהוָה: וְהַנּוֹתֵרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ
אֶהרֶן וּבָנָיו מִצֹּת תֹּאכַל בְּמָקוֹם קֹדֶשׁ בַּחֲצֵר אֹהֶל-
מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ: לֹא תֹאפֶה חֲמֵץ חֶלְקֶם נָתַתִּי אֹתָהּ
יא מֵאֲשֵׁי קֹדֶשׁ קֹדָשִׁים הִוא בַּחטָאת וּכְאֶשֶׁם: כָּל-זָכָר בְּבָנֵי
אֶהרֶן יֹאכְלֶנָה חֶק-עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאֲשֵׁי יְהוָה כָּל
אֲשֶׁר יִגַע בָּהֶם יִקְדָּשׁ:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: זֶה קֶרְבֶּן אֶהרֶן וּבָנָיו
אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ לַיהוָה בְּיוֹם הַמִּשָּׁח אֹתוֹ עֲשִׂיתָ הָאֵפָה
סֶלֶת מִנְחָה תָּמִיד מִחֲצִיתָהּ בַּבֶּקֶר וּמִחֲצִיתָהּ בָּעֶרֶב:
יד עַל-מַחֲבֹת בִּשְׁמֵן תַּעֲשֶׂה מֵרֶבֶכֶת תְּבִיאֶנָּה תְּפִינִי
טו מִנְחַת פָּתִים תִּקְרִיב רִיחַ-נִיחֹחַ לַיהוָה: וְהִכֵּהוּ הַמִּשְׁחִים

שני יב-יג

רס"ו

שאל פירש כן אלא נחמת טוקרא (לעיל כז) הולך לשטת פירש
ז לכול כל הנחות כמספן: (ט) במקום קדוש. ואזי, בחציר אהל מועד:
(י) לא תאפה חמץ חלקם. אף השייכים אכזרים בחמץ (מנחות נה): בחטאת
ובאשם. מנחת חוטא הרי היא כחטאת, לפיכך קמלה שלא לשמה פסולה. מנחת
נדבה הרי היא כאשם, לפיכך קמלה שלא לשמה כשרה (ת"כ פרק גז; זכחיס יא).
(יא) כל זכר. ככל מוס. למה נאמר, אס לאכלה הרי כבר אמר לחם חלקיו
מקדשי הקדשים וגו' (להלן כאכב) אלא לרבות בעלי מומין למחלוקת (ת"כ ס)
ה; זכחיס קב): כל אשר יגע וגו'. קדשים קלים או חולין שיגעו בה ויבלעו
ממנה (ת"כ פרק גז; זכחיס זא): יקדש. להיות כמוה אשם פסולה יפסול ואם
כשרה יאכלו כחומר המנחה (סס): (יג) זה קרבן אהרן ובניו. אף ההדיעות
מקריבין עשירית האופה ביום שכן מתחננין לעבודה אכל ככן גדול בכל יום
שנאמר מנחה תמיד וגו' והכנה המשיח תחטיו מבניו וגו' חק שולס (ת"כ
פרשתא גא"ג: מנחות נא): (יד) מרבבת. חלוטה ברוחחין כל לרבה (ת"כ פרק
דז): תפינו. אפיה אפיות הרבה, שאמר חליטתה אופה כחומר וחומר ומטענה
במחבת (מנחות כ): מנחת פתחים. מלמד שטעונה פתוחה ונחת (ת"כ פרק
דז): ממש בניטין ופרורין לפי שאינה נקמלת אלא כופלה לגנים וחומר וכופלה
לארבעה שתי ועבר ואינו מבדיל, וכן מקטיר לאשים (ת"כ סס; מנחות פה):

וער עליה העולה. שולס תמיד היא תקדים ונמנין שלא יהא דבר קודם על
המערכה לתמיד של שחר ת"ל העולה שולס ראשונה (פסחים נח): חלבי
השלמים. אס יביאו שס שלמים. ורבותיו למדו מכאן, עליה, על שולס הנזקק,
השס כל הקרבנות כולס. מכאן שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערבים
(פסחים סס): (ו) אש תמיד. אש שאל' בה תמיד, היא שמדליקין בה אש הנרות,
שאל' בה להעלות נר תמיד (שמות כז): אף היא משל המנחה החיטין חוקד יומא
מה: לא תכבה. המכבה אש על המזבח עובר בשני לאוין: (ז) וזאת תורת
המנחה. חורה אחת לכולן להטעין שמן ולבונה האמורין בענין (ת"כ פרשתא
כא). שיכול חין לי טעונות שמן ולבונה אלא מנחת ישראל שהיא נקמלת, מנחת
כהנים שהיא כליל מנין, ת"ל תורת (סס) ה: הקרב אותה. היא הגשה בקרן
דרומית מערבית (סס ד; מנחות יט): לפני ד'. הוא מערב שהוא לנד אהל מועד:
אל פני המזבח. הוא הדרוס שהוא פניו של מזבח שהכבד נתון לאותו הדרוס (ת"כ
סס, סוטה יד): (ח) ויהרים ממנו. מהמחומר, שיהא עשרון שלס כבת אחת
בשטת קמילה (ת"כ סס ה): בקמצו. שלא יעשה מדה לקומן (יומא מז): מסלת
המנחה ומשמנה. מכאן שקומן מקורס עתכרה שמה (סוטה סס): המנחה
שלא תהא מעורבת בחמרת (ת"כ סס): ואת כל הלבונה אשר על המנחה
והקטיר. שנקלט אש לבונה לאחר קמילה ומקטירו (ת"כ סס; סוטה סס). ולפי

5. לא תכבה — *It shall not be extinguished.* The Midrash observes that the Altar of Moses' Tabernacle was used for about 116 years — 39 years in the Wilderness, 14 in Gilgal, 13 in Nob, and 50 in Gibeon (Rashash). During all those years, the Altar fire burned continuously, yet its thin copper layer never melted and its wooden structure was never charred (Vayikra Rabbah 7:5).

עצים בבקר בבקר — *Wood... every morning.* By a hermeneu-

tic comparison of this verse with 1:7, the Talmud derives that the Kohanim were to add two wooden logs to the large fire every morning and every evening (Yoma 27b).

העלה — *The elevation-offering.* The definite article ה, *the*, indicates that the verse refers to a particular olah: the continual daily offering (Malbim).

חלבי השלמים — *The fats of the peace-offerings.* Abarbanel notes that the Torah mentions only peace-offerings, and

it shall not be extinguished; and the Kohen shall kindle wood upon it every morning; he shall prepare the elevation-offering upon it and shall cause the fats of the peace-offerings to go up in smoke upon it. ⁶ A permanent fire shall remain aflame on the Altar; it shall not be extinguished.

Meal-Offering ⁷ This is the law of the meal-offering: The sons of Aaron shall bring it before HASHEM, to the front of the Altar. ⁸ He shall separate from it with his threefingersful some of the fine flour of the meal-offering and some of its oil, and all the frankincense that is on the meal-offering; and he shall cause them to go up in smoke on the Altar for a satisfying aroma — its memorial portion unto HASHEM. ⁹ Aaron and his sons shall eat what is left of it; it shall be eaten unleavened in a holy place, in the Courtyard of the Tent of Meeting shall they eat it. ¹⁰ It shall not be baked leavened, I have presented it as their share from My fire-offerings; it is most holy, like the sin-offering and like the guilt-offering. ¹¹ Every male of the children of Aaron shall eat it, an eternal portion for your generations, from the fire-offerings of HASHEM; whatever touches them shall become holy.

¹² HASHEM spoke to Moses, saying: ¹³ This is the offering of Aaron and his sons, which each shall offer to HASHEM on the day he is inaugurated: a tenth-ephah of fine flour as a continual meal-offering; half of it in the morning and half of it in the afternoon. ¹⁴ It should be made on a pan with oil, scalded shall you bring it; a repeatedly baked meal-offering, broken into pieces, you shall offer it as a satisfying aroma to HASHEM. ¹⁵ The Kohen from among his sons who is anointed

says nothing about guilt- or sin-offerings, even though this law applies to them as well. The Torah prefers not to speak of offerings that come to atone for sins; better that such offerings not be necessary and that people bring offerings only in gratitude for their good fortune.

7-11. מנחה/Meal-offering. This passage adds several new laws to those of the meal-offering, which were given above in chapter 2.

7. תורת המנחה — *The law of the meal-offering.* The word *תורה* is a general term, implying that the law in question applies to other subjects as well. Here it teaches that the oil and frankincense mentioned in verse 8 (with regard to Israelite offerings) must be included also in the meal-offerings of Kohanim mentioned in verses 12-16 (*Rashi*), even though the service of priestly offerings differs from those of Israelites (v. 16).

הקרב אתה — *Shall bring it.* The Kohen must bring the sacred vessel containing the meal-offering and touch it [הקשה] to the southwestern corner of the Altar (*Sotah* 14b).

8. אֶזְכָּרָהּ — *Its memorial portion.* The threefingersful and the frankincense that are burned on the Altar will be a source of merit, so that God will recall the owner of the offering for good, and as one who brought satisfaction to Him (*Rashi* to 2:2).

9. וְהוּתַרְתָּ — *What is left of it.* A meal-offering has the status of offerings that are most holy, for, as stated in verse 10, it has the same status as *חֲטָאֹת וְעֲשָׂאוֹת*, *guilt- and sin-offerings*. Therefore, it may not leave the Tabernacle Courtyard and it may be eaten only by male Kohanim.

10. לֹא תֵאָכֵל חֶמֶץ — *It shall not be baked leavened.* *Abarbanel* explains why the Kohanim may not let their own share become leavened. The next phrase of our verse states: *I have presented it as their share from My fire-offerings*, which implies that a Kohen who eats it is like the Altar, which

provides atonement when offerings go up in smoke. Therefore, when Kohanim eat their part of the meal-offering, they should maintain the restrictions of the Altar itself; just as leavened flour may not be consumed by the Altar (see 2:11), so, too, it may not be consumed by the Kohanim.

11. כֹּל אֲשֶׁר יִגְעוּ בָהֶם יִקְדָּשׁ — *Whatever touches them shall become holy.* If a food or vessel touches the meal-offering in such a way that it can absorb its taste, that food or vessel must be treated according to the halachic stringency of the meal-offering, e.g., the food would have to be eaten within the time period and in the place where the meal-offering must be eaten (*Rashi*). [This law is based on the principle that food or vessels can absorb particles of taste. Thus, for example, it is forbidden to cook meat in a dairy pot, and pareve food cooked in that pot is generally treated as if it were dairy food, since it absorbs the dairy taste.]

12-16. מִנְחַת כֹּהֵן/The priestly meal-offering. This meal-offering is offered on three occasions: Every Kohen must offer it once in his lifetime — the first time he performs the Temple service; the Kohen Gadol must offer it when he assumes office and every day thereafter (see below v. 15).

13. סֵלֶת — *Fine flour.* The flour was baked into twelve unleavened loaves (*Menachos* 76a).

תמיד — *Continual.* This adjective applies only to the Kohen Gadol's offering. It is brought every day and is described as *continual*, but other Kohanim bring their offerings only once, on the first day of their service (*Rashi*).

14. מְרֻבֶּכֶת . . תְּמִינִי — *Scalded . . repeatedly baked.* The offering was scalded in boiling water, baked in an oven, and fried in a pan (*Rashi*). *Rashi* to *Menachos* 50b adds that it was baked again after the frying. *Korban Aharon* explains that these processes — scalding, baking, and frying — are collectively described as *repeatedly baked*.

15. וְהַכֹּהֵן הַמְשִׁיחַ — *The Kohen . . who is anointed.* This verse

מבגדוהי יעבד יתה קים עלם קדם יי
גמיר תתקט: טו וכל מנתחא דכהנא
גמיר תהי לא תתאכל: יומליל יי עם
משה למימר: יי מלל עם אהרן ועם
בנוהי למימר דא אוריתא דחטאטא
באתרא די התנבס עלתא תתנבס
חטאטא קדם יי קדש קודשין היא:
ט כהנא דמכפר יתה (גיא כדמה)
יכלנה באתר קדיש תתאכל בדרת
משכן זמנא: כ כל די יקרב בבסרה
יתקדש ודי יי מדמה על לבוש די יי
עלה תחור באתר קדיש: כא ומן דחסף
די תתבשל בה יתבר ואם כמנא
דחטא תתבשל ויתמרק וישתטף
במנא: כ כל דכורא בכהנא יכול יתה
קדש קודשין היא: כג וכל חטאטא די
מתעל מדמה למשכן זמנא לכפרא
בקודשא לא תתאכל בנורא תתקד:
א ונדא אוריתא דאשמא קדש קודשין
הוא: ב באתרא די יכסון ית עלתא
יכסון ית אשמא וית דמה יורק על
מדבחת סחור סחור: ג וית כל תרבה
יקרב מנה ית אליתא וית תרבא
דחפי ית גנא: ד וית תרתין פלון וית
תרבא די עליהן די על גסטיא וית
חצרא דעל כבדא על פליתא יעדנה:

תחתיו מבגדיו יעשה אתה חק-עולם ליהוה כליל
תקטור: וכל-מנחת בהן כליל תהיה לא תאכל:

וידבר יהוה אל-משה לאמר: דבר אל-אהרן ואל-בניו
לאמר זאת תורת החטאת במקום אשר תשחט העלה

תשחט החטאת לפני יהוה קדש קדשים הוא: הבהן
המחטא אתה יאכלנה במקום קדש תאכל בחדר אהל

מועד: כל אשר יגע בבשרה יקדש ואשר יזה מדמה
על-הפגד אשר יזה עליה תכבס במקום קדש: וכל-

חרש אשר תבשל-בו ישבר ואם-בכלי נחשת בשלה
ומרק ושטף במים: כל-זכר בכהנים יאכל אתה קדש

קדשים הוא: וכל-חטאת אשר יובא מדמה אל-אהל
מועד לכפר בקדש לא תאכל באש תשרה:

וזאת תורת האשם קדש קדשים הוא: במקום אשר
ישחטו את-העלה ישחטו את-האשם ואת-דמו

יזרק על-המזבח סביב: ואת כל-חלבו יקריב ממנו
את האליה ואת-החלב המכסה את-הקרב: ואת

שתי הפלית ואת-החלב אשר עליהן אשר על-
הכסלים ואת-היתרת על-הכבד על-הפלית יסירנה:

רש"י

לפי שהעליה שנבלעת בו נעשה טמא, והוא הדין לכל הקדשים (ע"י עו): ומרק, לשון
תמרוקי הגשים (אסתר כ"ב) אשקורי"ר נעשו: ומרק ושטף, לפטוט את נביעתו
אכל כלי חרס למדך הכתוב כאן שאינו יוצא מיד דפיו נעלו (פסחים ל:): (כב) כל
זכר בכהנים יאכל אותה, הא למדת שהמחטא אותה האומר למעלה (פסוק יט)
לא להוציא שאר הכהנים אלא להוציא את שאינו ראוי לחטוי: (כג) וכל חטאת וגו',
שאל הכהנים מוס חטאת החילוה לפנים פסולה [ובל]. לרבות שאר קדשים: (ד) ואת
פרק ח: (ז) וזכרים פנ: (א) קדש קדשים הוא, הוא קרב ואין תמורתו קרבה (ת"כ)
פרשתא (הב: ב) [וישחטו]. ריבה לנו חשיבות הרבה לפי שמינו אשם בנזיר נא'
ישחטו רבים ותלואו בעולה להביא עולת לזכר לנפון: (ג) ואת כל חלבו וגו', עד
כאן לא נתפרשו אימורין בלשם נכר הולך לפרשם כאן אכל חטאת כד נתפרשו בה
בפרשת ויקרא (לעיל בפרק ד) את האליה, לפי שאשם אינו בא אלא חיל או כבש,

(טו) המשיח תחתיו מבגדיו, המשיח מבגדיו תחתיו: כליל תקטור, חין נקמלת
להיות שיריה נאכלין אלא כולה כליל, וכן: (טז) כל מנחת בהן, על נדבה: כליל
תהיה, כליל, כולה שיה לגבוה: (יט) המחטא אותה, הטובד טבדוהיה שהיא
נעשית מחטא על ידו: המחטא אותה יאכלנה, הראוי לעבודה, ולא טמא בשעת
זריקה דמים שאינו חולק בבשר, ואי אפשר לומר שאומר שאר כהנים באכילתה חוץ מן
הזורק דמה, שהרי נאמר למטה כל זכר בכהנים יאכל אותה (להלן פסוק כב): וזכרים
לח: (לט:): (כ) כל אשר יגע בבשרה, כל דבר אוכל אשר יגע ויכלע ממנה:
יקדש, להיות כמות חס פסולה תפסל ואם היא כשרה תאכל כחומר שבה (ח"כ)
פרשתא דז: וזכרים לז: ואשר יזה מדמה על הכבד, ואם הוזה מדמה על הכבד
לחמו מקום דס הכבד אשר יזה עליה תכבס בחור העזרה (ח"כ פרק וז): וזכרים לג: ואשר
אשר יזה, יזה נזה כמו ולא יטה לארץ מנלם (חזון טו:כט) יזה נעו: (כא) ישבר,

refers only to a Kohen Gadol, who is anointed when he
assumes office as the successor of Aaron. Once he becomes
Kohen Gadol, he brings this offering every day of his tenure.
Thus, on his first day in office, the new Kohen Gadol would
bring this offering twice: once to inaugurate his new position
and again as his daily Kohen Gadol offering. If the new
Kohen Gadol had never performed the Temple service as an
ordinary Kohen, he would bring this offering three times on
his first day in office (Menachos 78a).

It shall be caused to go up in smoke in its entirety.
By repeating this law, verse 16 extends it to ordinary meal-
offerings brought by Kohanim, whether they are voluntary

or for sins (Rashi). Thus every meal-offering of a Kohen is
burned on the Altar.

17-23. חטאת/Sin-offering.

This passage adds to the laws of sin-offerings that were
given in chapter 4.

18. במקום — In the place. The Torah tells us that the sin-offering
must be slaughtered in the same place as the elevation-offering.
In choosing this roundabout way of telling us the
location of its slaughter, the Torah alludes to an underlying
cause of sin. An elevation-offering is slaughtered in the
northern part of the Courtyard; the word also can be read as
hidden, because an elevation-offering frequently is

in his place shall perform it; it is an eternal decree for HASHEM; it shall be caused to go up in smoke in its entirety. ¹⁶ Every meal-offering of a Kohen is to be entirely [caused to go up in smoke]; it shall not be eaten.

Sin-Offering ¹⁷ HASHEM spoke to Moses, saying: ¹⁸ Speak to Aaron and his sons, saying: This is the law of the sin-offering; in the place where the elevation-offering is slaughtered shall the sin-offering be slaughtered, before HASHEM — it is most holy. ¹⁹ The Kohen who performs its sin-offering service shall eat it; it shall be eaten in a holy place: in the Courtyard of the Tent of Meeting.

Koshering ²⁰ Whatever touches its flesh becomes holy; and if its blood is sprinkled upon a garment, whatever it has been sprinkled upon you shall wash in a holy place. ²¹ An earthenware vessel in which it was cooked shall be broken; but if it was cooked in a copper vessel, that should be purged and rinsed in water. ²² Every male among the Kohanim may eat it; it is most holy. ²³ Any sin-offering from which some blood has been brought to the Tent of Meeting, to effect atonement within the Holy, shall not be eaten; it shall be burned in fire.

7 ¹ This is the teaching of the guilt-offering; it is most holy. ² In the place where they shall slaughter the elevation-offering shall they slaughter the guilt-offering; and he shall throw its blood upon the Altar, all around. ³ All of its fat shall he offer of it; the tail and the fat that covers the innards; ⁴ and the two kidneys and the fat that covers them, which is on the flanks; and he shall remove the diaphragm as well as the liver, as well as the kidneys.

brought to atone for hidden thoughts of the heart. Although a sin-offering is brought for unintentional acts and not for thoughts, the Torah compares it to the elevation-offering, which may be offered to atone for sinful thoughts (see 1:3), because people do not become "careless" in a vacuum. If someone sins "by mistake," we may be certain that his act was preceded by sinful thoughts and desires (*Aunei Nezer*).

19. הַקֹּהֵן אֹתָהּ — Who performs its sin-offering service. As interpreted by the Talmud (*Zevachim* 99a), the term who performs is not meant literally as the Kohen who physically performs the service. Rather, the meat of the offering is apportioned among all the Kohanim who are eligible to perform its service, whether or not they actually did so. This is indicated by verse 22, which states clearly that all the Kohanim may eat the meat (*Rashi*).

20. אֲשֶׁר יִגֹּעַ — Whatever touches. As in verse 11 above, this "touching" involves an absorption of the sin-offering's taste (*Rashi*).

אֲשֶׁר יִהְיֶה עָלֶיהָ — Whatever it has been sprinkled upon. Only the area touched by the blood, not the entire garment, must be washed (*Rashi*).

21. הַקֹּשֶׁרֶת/Koshering. This verse contains two principles of the general rules of הַקֹּשֶׁרֶת בְּלִים, the koshering [i.e., purging] of vessels. The general rule is that if a vessel absorbs taste particles of non-kosher or holy food (whose general use is prohibited because it is holy), the vessel assumes the halachic status of the food it has absorbed. If, however, the forbidden particles can be removed from the walls of the vessel, it can be "koshered" and its use will be permitted. As our verse indicates, it is impossible to purge the taste particles from earthenware; consequently, there is no way to make its use permissible. On the other hand, metal vessels can be purged of their absorbed taste under the procedures

given in the *Shulchan Aruch* (*Orach Chaim* 451); therefore they can be made permissible again.

וְשָׁבַר — Shall be broken. Given the fact that the taste particles of the sin-offering remain forever embedded in earthenware, the taste becomes forbidden after the passage of a day and a night — since the flesh of a sin-offering becomes נִטְמָא, leftover, and must be burned after that time. Consequently, the taste within an earthenware vessel must be "destroyed" through breaking of the vessel. This rule applies not only to the sin-offering of our verse, but to all offerings (*Rashi*).

23. וְכֹל-הַשָּׂאָה — Any sin-offering. The word וְכֹל, any, is an inclusive word, which comes to teach that all offerings — not only sin-offerings — are included in the law of this verse (*Rashi*).

אֲשֶׁר יִבְאֵר . . . לְכַפֵּר — Which . . . has been brought . . . to effect atonement. With very few exceptions, the blood service is performed only on the Altar in the Courtyard. Our verse teaches that if the Kohen erred and took the blood into the Sanctuary with the intention of effecting atonement there, the entire offering becomes invalid, and must be burned (*Ramban*).

7.

1-7. קָרְבַּן אֵשׁ/Guilt-offering.

This passage adds to the laws of guilt-offerings that were given in chapter 5.

2. וַיִּשְׁחָטוּ — They shall slaughter. In contrast to the rest of the passage, which is in the singular, this verb is plural, to teach that the slaughter, in contradistinction to the other service, may be performed by many categories of people, such as women, converts, and gentile slaves of Jews (*Sifra*).

3. כָּל-חֵלְבֹהּ — All of its fat. The parts that go on the Altar are given here since they were not listed in chapter 5. Among

וְהִקְטִיר אֹתָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחַ אֵשָׁה לַיהוָה אֵשׁם הוּא׃
 וְכָל־זֶכֶר בִּכְהֹנִים יֹאכְלֻנוּ בְּמָקוֹם קֹדֶשׁ יֹאכֹל קֹדֶשׁ
 וְקֹדְשִׁים הוּא׃ בַּחֲטָאת בָּאֵשׁ תֹּרֶה אַחַת לָהֶם הַכֹּהֵן
 ח אֲשֶׁר יִכְפֹּר־בּוֹ לוֹ יִהְיֶה׃ וְהַכֹּהֵן הַמִּקְרִיב אֶת־עֹלֹת אִישׁ
 ט עוֹר הָעֵלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב לִכְהֹן לוֹ יִהְיֶה׃ וְכָל־מִנְחָה אֲשֶׁר
 תֹּאפֶה בַתּוֹר וְכָל־נֶעֱשָׂה בַּמִּרְחֶשֶׁת וְעַל־מִחְבַּת לִכְהֹן
 וְהַמִּקְרִיב אֹתָהּ לוֹ תִהְיֶה׃ וְכָל־מִנְחָה בְּלוּלָה־בַשֶּׁמֶן
 וְחִרְבָּה לְכָל־בְּנֵי אֹהֶל־תֵּהִי אִישׁ בְּאֹחִיו׃

שלישי

יא-יב

וְזֹאת תוֹרַת זִבְחֵי הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יִקְרִיב לַיהוָה׃ אֵם
 עַל־תּוֹדָה יִקְרִיבֶנּוּ וְהִקְרִיב וְעַל־זִבְחֵי הַתּוֹדָה חֲלוֹת
 מִצּוֹת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מִצּוֹת מִשְׁחִים בַּשֶּׁמֶן
 י וְסֹלֶת מִרְפָּכַת חֹלֶת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן׃ עַל־חֹלֶת לֶחֶם
 יד חֶמֶץ יִקְרִיב קֶרְבֶּנּוּ עַל־זִבְחֵי תוֹדַת שְׁלָמִיו׃ וְהִקְרִיב
 מִמֶּנּוּ אַחֶר מִפְּלִי־קֶרְבֶּן תְּרוּמָה לַיהוָה לִכְהֹן
 טו הַזֶּה אֶת־דָּם הַשְּׁלָמִים לוֹ יִהְיֶה׃ וּבִשֶּׁר זִבְחֵי תוֹדַת
 שְׁלָמִיו בַּיּוֹם קֶרְבֶּנּוּ יֹאכֹל לֹא־יֵינִיחַ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר׃

כ"א

לכני אדם, ויזכוו זכיו תודה (תהלים קז:כא-כב) אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו, שלמי תודה הן וטעמות לחם האמור בענין ואינן נאכלין אלא ליום וליילה כמו שפורש כאן: והקריב על זבח התודה. ארבעה מיני לחם. חמור ורקיקין ורובוכה שלשה מיני מלה, וכתיב על חלת לחם חמור וגו' (פסוק יג). וכל מיני ומין עמר חלות כך מפורש במנחות (פז). ושיעורן חמש שאין ירושלמיות שכן שם מדבריות, עשרים עשרון (שם טו): מרבבת. לחם חלות בדרושין כל לרכו: (יג) וקריב קרבנו על זבח. מגיד שאין הלחם קדוש קדוש הגוף ליפסל ביחול ועבול וס ומללח לחולין בפדיון עד שיטח הזבח (ת"כ פרק יא: מנחות עח: (יד) אחד מכל קרבן. לחם אחד מכל מין ומין יטול תרומה לכהן הפסוד עבודה, והשאר נאכל לבעלים. ובשרה לבעלים חוץ מחזה ושוק שבה, כמו שפורש למטה מנחות חזה ושוק בשלמים (פסוקים כט:לד) והתודה קרייה שלמים: (טו) ובשר זבח תודת שלמיו. יס כאן רבויין הרבה, לרבות חטאת ואשם ואילן נזיר ומנחת ארבעה עשר שיהיו נאכלין ליום וליילה (ת"כ פרק יב: זכחים לו:). ביום קרבנו ואכל. וכזמן בשרה חן לחמה: לא יניח ממנו עד בוקר, אבל אוכל הוא כל הלילה. אם חן למה אמרו עד חלות, כדי להחיות האדם מן העבירה (ת"כ שם ה: ברכות ג:).

ואיל וכבש נחרכו באליה (לעיל ג:ט): (ה) אשם הוא. עד שינתק שמו ממנו. לימד על אשם שחטו בעליו או שנתפכו בעליו, אש"פ שמועד להיות דמיו שולה לקיץ המזבח, אם שחטו סחם אינו כשר לעולה קודם שנתק לרעה (תמורה יח). ואינו כשר ללמד על האשם שהוא פסול שלא לשמו כמו שדרשו הוא הכחוש בחטאת (לעיל ד:כד). לפי שאשם לא נא' בו אשם הוא אלא לאחר הקטרת אימוריו והוא עמלו שלא הוקטרו אימוריו, כשר (זכחים י:). (ו) קדש קדשים הוא. כמדת כהנים הוא נדרש: (ז) תורה אחת להם. נדרש זה: הבהן אשר יכפר בו. הראוי לכפרה חולק בו פרט לעבול יום ומחוסר כפורים ואין (ת"כ פרק טא: (ח) עור העולה אשר הקריב לבהן לו יהיה. פרט לעבול יום ומחוסר כפורים ואין שאינן חולקים בעמדות (זכחים קג:). (ט) לכהן המקריב אתה וגו'. יכול לו לבדו, ת"ל לכל בני אהרן חהיה. יכול לכולו, ת"ל לכהן המקריב. הא כילד, לבית אב של אותו יום שמקריבין אותו (ת"כ פרק יב: (י) בלולה בשמן. זו מנחת נדבה וחריבה. זו מנחת חוטא ומנחת קנאות שאין בהן שמן: (יב) אם על תודה יקריבנו. אם על דבר הודאה על כס שנשם לו, כגון יורדי הים והולכי מדבריות ומבשר בים האסורים וחולה שנחרחף שם לריבין להודות, שכתוב בהן יודו לה' חסדו ונפלאותיו

these parts is the tail, because an *asham*, unlike other offerings, can be brought only from sheep (5:16,18); and a sheep is the only animal whose tail is placed on the Altar [see 3:9] (*Rashi*).

8-10. Miscellaneous gifts to the Kohen. These verses extend the rule that the parts of the offerings that go to the Kohanim are divided among all who were at the Temple and were *eligible* to perform the service, not only those who actually did so.

8. A person's elevation-offering. This term is taken by the Sages to stress possession: The Kohanim receive the hide only if the offering *belongs* to a person,

meaning that its owner receives credit for having brought it. However, if an offering becomes disqualified so that its sacrificial parts may not be placed upon the Altar, the Kohanim do not share in its hide (*Zevachim* 103a).

It shall be his. It is forbidden for one Kohen to tell another, "You take my share of this offering and I will take your share of the next, so that we will each have one large portion, instead of two small ones." Such trades are forbidden because the meat is not the property of the Kohen, but of God (*Kiddushin* 53b). Also, the owner's atonement results partly from the fact that the servants of God eat the meat. Who can know which Kohen's eating

⁵ The Kohen shall cause them to go up in smoke on the Altar, a fire-offering to HASHEM; it is a guilt-offering.

⁶ Every male among the Kohanim may eat it; it shall be eaten in a holy place, it is most holy.

⁷ Like the sin-offering is the guilt-offering, there is one law for them; it shall belong to a Kohen who performs its atonement service. ⁸ And the Kohen who offers a person's elevation-offering — the hide of the elevation-offering that he offered shall belong to that Kohen, it shall be his.

Miscellaneous
Gifts to
the Kohen

⁹ Any meal-offering that is baked in the oven and any that is made in a deep pan or upon a shallow pan — it shall belong to the Kohen who offers it; it shall be his. ¹⁰ And any meal-offering that is mixed with oil or that is dry, it shall belong to all the sons of Aaron, every man alike.

Thanks-
giving-
Offering

¹¹ This is the law of the feast peace-offering that one will offer to HASHEM: ¹² If he shall offer it for a thanksgiving-offering, he shall offer with the feast thanksgiving-offering unleavened loaves mixed with oil, unleavened wafers smeared with oil, and loaves of scalded fine flour mixed with oil. ¹³ With loaves of leavened bread shall he bring his offering, with his feast thanksgiving peace-offering. ¹⁴ From it he shall offer one from each as an offering, a portion to HASHEM; it shall belong to the Kohen who throws the blood of the peace-offering. ¹⁵ And the flesh of his feast thanksgiving peace-offering must be eaten on the day of its offering; he shall not leave any of it until morning.

would be a great source of merit to the owner? Therefore, it is important that all the Kohanim share every offering (Midrash HaGadol).

10. וְהָרֵבָה — Or that is dry, i.e., a sinner's meal-offering, which does not contain oil [5:11, Numbers 5:15] (Rashi).

11-17. תְּרוּמָה / קָרְבַּן תְּרוּמָה / Thanksgiving-offering. When someone has survived a life-threatening crisis, he brings a תְּרוּמָה, thanksgiving-offering, to express his gratitude to God — and his recognition that it is God Who saved him. From Psalm 107, David's hymn of gratitude, the Sages (Berachos 54b) derive that four categories of people are required to bring the offering: those that survived a desert [or other potentially hazardous] journey, dangerous imprisonment, serious illness, or a sea voyage. The thanksgiving-offering is a form of peace-offering but with two differences: The *todah* is eaten for a day and a night while a *shelamim* is eaten for two days and the night between; and a *todah* must be accompanied by forty loaves, as described below. However, many other laws of the two offerings are derived from one another.

12. For a description of the loaves see notes to 2:4 and 6:14. The Talmud (*Menachos* 77b) derives that ten loaves of each variety were offered.

🕒 Symbolism of the loaves.

The thanksgiving-offering consists of forty loaves, ten each of the four kinds enumerated in the passage. Half of the *todah's* flour is used to make the thirty unleavened loaves, which include oil. The other half is used to make ten leavened loaves, baked without oil. R' Hirsch explains that the leavened loaves symbolize growth and unrestrained freedom. The unleavened loaves represent food, and their oil symbolizes well-being, for food and well-being are the two essentials of life. Thus, the combination of leavened and unleavened loaves in a *todah* shows that the person has

emerged from constricting danger to unrestricted life (leavening), but at the same time he recognizes that he owes everything — his food and his well-being — to God, and he rededicates himself to Him (matzah). One loaf from each of the four kinds is given to the Kohen, to acknowledge that our deliverance from danger and the duty that flows from it are thanks to God Whose emissary the Kohen is.

The Sages teach that after the coming of Messiah and the perfection of the world, there will be no further need for offerings [of atonement, because people will no longer sin (*Yefei Toar*)], but there will always be thanksgiving-offerings (*Vayikra Rabbah* 9:7). This teaches both the importance of expressing gratitude and the teaching (*Pesachim* 50a) that in Messianic times, people will bless God even for what is seemingly bad, because they will realize that everything God does is ultimately good.

13. לֶחֶם תָּמִץ — Leavened bread. No loaves from the thanksgiving-offering are placed on the Altar; thus this verse does not contradict 2:11 which prohibits leavened bread from the Altar.

14. אֶחָד מִכָּל-קָרְבָּן — One from each as an offering. One loaf from each of the four varieties is a gift to the Kohanim, and the rest is eaten by the owner and his guests. As for the animal, its service is identical to that of ordinary peace-offerings (7:28-34); thus, part of it is burned on the Altar, part goes to the Kohanim and the rest goes to its owner (Rashi).

15. בְּיוֹם קָרְבָּנוֹ — On the day of its offering. Through hermeneutic reasoning, the Sages derive from this verse that the time limit of eating the offering before the next morning applies to the flesh of all offerings, unless the Torah specifies otherwise. Thus, not only the *todah*, but also the *chata*s, *asham*, and many other offerings are eaten for a day and a night. The major exception is an ordinary peace-

טו ואם נדר או נדבה זבח קרבנו ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת והנותר ממנו יאכל: והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף: ואם האכל יאכל מבשר-זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה המקריב אתו לא יחשב לו פגול יהיה והנפש האכלת ממנו עונה תשא: והבשר אשר יגע בכל-טמא לא יאכל באש ישרף והבשר כל-טהור יאכל בשר: והנפש אשר-תאכל בשר מזבח השלמים אשר ליהוה וטמאתו עליו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: ונפש כִּי-תגע בכל-טמא בטמאת אדם או בבהמה טמאה או בכל-שקץ טמא ואכל מבשר-זבח השלמים אשר ליהוה ונכרתה הנפש ההוא מעמיה:

טו ואם נדר או נדבה זבח קרבנו ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת והנותר ממנו יאכל: והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף: ואם האכל יאכל מבשר-זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה המקריב אתו לא יחשב לו פגול יהיה והנפש האכלת ממנו עונה תשא: והבשר אשר יגע בכל-טמא לא יאכל באש ישרף והבשר כל-טהור יאכל בשר: והנפש אשר-תאכל בשר מזבח השלמים אשר ליהוה וטמאתו עליו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: ונפש כִּי-תגע בכל-טמא בטמאת אדם או בבהמה טמאה או בכל-שקץ טמא ואכל מבשר-זבח השלמים אשר ליהוה ונכרתה הנפש ההוא מעמיה:

רע"ז

ת"ל לפי שגד' דרס זכח' יפך גו' והבשר תאכל (דברים יב: כז) יכול לא יאכלו שלמים אלא הבעלים לכך נאמר כל טהור יאכל בשר (ת"כ ש"ז): [והבשר כל טהור יאכל בשר. כלומר כל מה שאסרתי לך בחטאת ואשם ששם ילאו חוץ לקלעים אסורין כמו שכתוב בחור אהל מועד יאכלהו (לפי וט): בבשר זה אני אומר לך כל טהור יאכל בשר אפילו בכל המידות: (ב) וטמאתו עליו. בטומאת הגוף הכתוב מדבר (ת"כ פרק יד ג'ז: זכחים מג): אבל טהור שאכל את הטמא אינו עונש כרח אלא אזהרה והבשר אשר יגע בכל טמא גו' (פסוק יט) ואזהרת טמא שאכל את הטמא אינה מפורשת בחורה אלא חמשים למדוה בגזירה שיה' ג' כריעות אחרות באוכלי קדשים בטומאת הגוף ודרשו רבותינו ז"ל בשבועות (ו) אחת לכלל, ואחת הפרט, ואחת ללמד על קרבן עולה ויורד שלא נאמר אלא על טומאת מקדש וקדושי:

(טו) ואם נדר או נדבה. שלא הביאה על הדאשה של נס אינה עטונה לחם ונאכלת לשני ימים כמו שפורש בענין: וממחרת והנותר ממנו בראשון יאכל. (והנותר ממנו יאכל) וי"ז וי"ח יחידה היא ויש כמות הרבה במקרא כגון ואלה בני נבטון ואיה וענה (בראשית לז: כד) וכן תודע ונבא מרמס (דניאל ח: ג) ואם האכל יאכל וגו'. במחשבו בשמיטה לאכלו בשלישי הכתוב מדבר. יכול אם אכל ממנו בשלישי יפסל למפרע, ח"ו המקריב אותו לא יחשב, בשעת הקרבה הוא נפסל ואינו נפסל בשלישי (ת"כ פרשת חיי: זכחים כט). וכן פירוש, בשעת הקרבה לא תפלה זאת במחשבה ואם חש פגול יהיה: והנפש האוכלת ממנו. אפילו בחור הזמן עונה תשא: (וט) והבשר. על קדש שלמים אשר יגע בכל טמא לא יאכל: והבשר. לרבות אבר שילא מקדשו שהנימי מותר (ת"כ פרשת טו: כז) כל טהור יאכל בשר. מה

offering, which may be eaten for two days and the intervening night, as will be explained in the next verse (*Rashi; Sifra*).

Indeed, since a *todah* is but a variety of peace-offering, why should it not be eaten for two days and a night, like all other peace-offerings? A *todah* comes to thank God for a miracle — but we are surrounded by miracles all day long! As we say in our prayers, we thank God for *Your miracles that are with us every day* (*Modim an Shemoneh Esrei*); thus, when we bring a *todah*, it is only because we happened to become aware of one miracle, while we remain oblivious to all the others. Therefore, a *todah* may be eaten for only one day — tomorrow there will be other miracles for which to be grateful (*Imrei Emes*).

16. ואם-נדר או נדבה. — *If... a vow or a donation*. The verse refers to an ordinary peace-offering [which one brings not because he has been inspired by a miracle, but because of an inner desire to come closer to God]. Since it is not a thanksgiving-offering, but an ordinary peace-offering, then loaves are not part of the offering and it may be eaten for an additional day (*Rashi*).

A *vow*, is a personal obligation to bring an offering, as when one declares, "I obligate myself to bring a peace-offering," and then selects the animal of his choice. A

donation, is not a personal obligation, but a declaration that a particular animal is consecrated for a peace-offering. The difference between the two cases would arise if the animal died or was stolen. In the case of a vow, since the obligation is upon the person, he is responsible to supply another animal for the offering. In the case of a donation, since the only obligation is that the particular animal he had consecrated be brought, its death or loss absolves him of further responsibility.

18. **פגול/Pigul — Rejected**. An offering can become disqualified as *pigul* if the person performing the blood service (see below) has an improper thought in mind. The disqualifying thoughts — all of which involve the service or consumption of an offering after the permissible time — are the following: (a) The blood service will be performed after the end of the current day; (b) the sacrificial parts will be placed on the Altar after the beginning of the next morning; or (c) the meat of the offering will be eaten after its allotted time. Any of these thoughts invalidate the offering immediately; it becomes *pigul* and must be burned. Anyone who eats *pigul* is liable to the serious penalty of *spiritual excision*, as defined below. Although the subject of our verse is a peace-offering, which may be eaten for two days and a night, the disqualification of *pigul* applies to all

¹⁶ If his feast-offering is for a vow or a donation, it must be eaten on the day he offered his feast-offering; and on the next day, what is left over may be eaten. ¹⁷ What is left over from the flesh of the feast-offering shall be burned in the fire on the third day. ¹⁸ And if some of the flesh of his feast thanksgiving peace-offering was intended to be eaten on the third day, it is not acceptable, the one who offers it may not intend this — it remains rejected; and the soul that eats it shall bear its iniquity.

Pigul — Rejected ¹⁹ The flesh that touches any contaminated thing may not be eaten, it shall be burned in fire; but of the [uncontaminated] flesh, any uncontaminated person may eat the flesh. ²⁰ A person who eats flesh from the feast peace-offering that is HASHEM's while his contamination is upon him, that soul will be cut off from its people. ²¹ If a person touches any contamination — whether human contamination or a contaminated animal [carcass] or any contaminated detestable [carcass] — and he eats from the flesh of a feast peace-offering that is HASHEM's, then that soul will be cut off from its people.

offerings, each according to its own time requirements (Rambam, Hil. Pesulei HaMukdashin 13:1-3).

The Sages derive that an offering can become *pigul* if the invalidating intention took place during any of the four parts of the blood service that are necessary to permit the offering to be consumed, either by people or by the flames of the Altar. These four are: (a) שחיטה, slaughter; (b) קבלה, receiving the blood in a sacred vessel; (c) הולכה, bringing the blood to the Altar; and (d) זריקה, throwing or otherwise applying the blood to the Altar (Sifra).

וְאָכַל יֹאכֵל — Was intended to be eaten. Rather, the verse speaks of someone who, while performing the blood service, intended that the offering would be consumed after the prescribed time limit — such as a peace-offering on the third day. The verse does not mean that although the service had been performed properly, nevertheless, because one had transgressed and actually eaten it on the third day, the offering is retroactively invalid. A correctly performed offering cannot become invalid retroactively (Rashi).

19-21. אָכַל בְּטֻמְאָה / Eating in a state of contamination. The meat of offerings must be eaten in a state of טָהוֹרָה, spiritual purity, on the part of both the meat and the eater. This passage sets forth the prohibitions and the penalties for intentional violation of this requirement. The offering for an unintentional violation is given in 5:2-3.

19. לֹא יֹאכֵל — May not be eaten. Like every negative commandment for which no penalty is specified, the violator incurs lashes (Rashi v. 20). Only for transgressions mentioned in the next two verses is there a penalty of כָּרַת, spiritual excision.

כָּל־טָהוֹר — Any uncontaminated person. The flesh of a peace-offering may be eaten by any eligible person, not merely the owner (Rashi; Sifra).

20-21. וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו — While his contamination is upon him. These two verses refer to a contaminated person (Rashi), but they differ in this regard: Verse 20, which speaks of "his contamination," refers to someone who became impure as a result of his own bodily secretions. Verse 21 specifies a contamination that resulted from touching other bodies or

objects. In either case, the prohibition and penalty are the same (Ibn Ezra).

וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ — That soul will be cut off. This refers to the punishment of *kares*, spiritual excision.

There is a dispute among the commentators regarding the exact terms of *kares*. Rashi (17:9) states that the offender's [minor] children die and he dies young; however, Tosafos (Yevamos 2a) contends that children do not die unless the Torah specifies that punishment. The Talmud Yerushalmi (Bikkurim 2) states that the early death takes place before the offender becomes fifty, but the Talmud Bavli (Moed Kattan 28a) holds that it happens between the ages of fifty and sixty.

Ramban (18:29), basing himself on variations in the verses that prescribe *kares*, maintains that there are different degrees of this punishment, depending on the merits of the sinner and the severity of his sin. If someone is basically righteous but could not withstand the temptation to commit a *kares*-sin, he will die young, but will not lose his share in the World to Come. If his sins outnumber his merits, his soul will be cut off from the World to Come, but he will not necessarily die young; he may even live a very long life. In cases of idolatry and blasphemy, the Torah prescribes both early death and loss of a share in the World to Come. Childlessness, too, applies only where the Torah specifies it, but is not a part of every *kares* punishment.

Ramban stresses that the very mention of *kares* in the Torah demonstrates that there is eternal reward for the soul. If there were not an unimaginable degree of spiritual bliss awaiting the righteous soul after it leaves its body, there could be no such thing as *kares* after death.

21. בְּכֶהֱמָה טָמְאָה — A contaminated animal [carcass], i.e., a non-kosher animal that died through any means, or a kosher animal that died through any means other than a valid *shechitah*. However, no live animal is טָמֵא, contaminated.

בְּכָל־שֶׂעִר טָמֵא — Any contaminated detestable [carcass]. This refers to the eight species of small animals or vermin that are named in 11:29-30.

כב ומליל יי עם משה למימר: כג מלל
עם בני ישראל למימר כל תרבו תור
ואמר ועז לא תיכלו: כד ותרבו נכילא
ותרבו תבירא ותעבר לל עברתא
ומיכל לא תיכלנה: כה ארי כל דייכול
תרבא מן בעירא די יקרב מנה קרבנא
קדם יי וישתיצי אנשא דייכול מעמה:
כו וכל דמא לא תיכלו בכל מותבניכון
לעופא ולבעירא: כז כל אנשא די ייכול
כל דמא וישתיצי אנשא ההוא מעמה:
כח ומליל יי עם משה למימר: כט מלל
עם בני ישראל למימר דמקרב ית
נכסת קודשיא קדם יי יתי ית קרבנה
לקדם יי מנכסת קודשוה: לו וידו יתון
ית קרבנא די ית תרבא על חדיא
ייתנה ית חדיא לארמא יתה ארמותא
קדם יי: לא ויסק פהנא ית תרבא
למרבחא ויהי חדיא לאהרן ולבנהו:
לב וית שוקא דמינא תתנון אפרשותא
לכהנא מנכסת קודשיכון: לג דמקרב ית
דס דקודשיא ית תרבא מבי אהרן לה
תהי שוקא דמינא לחלק: לד ארי ית

וידבר יהוה אל-משה לאמר: ודבר אל-בני ישראל
לאמר כל-חלב שור וכשב ועז לא תאכלו: וחלב נבלה
וחלב טרפה יעשה לכל-מלאכה ואכל לא תאכלה:
כי כל-אכל חלב מן-הבהמה אשר יקריב ממנה אשה
ליהוה ונכרתה הנפש האכלת מעמיה: וכל-דם לא
תאכלו בכל מושבתיכם לעוף ולבהמה: כל-נפש
אשר-תאכל כל-דם ונכרתה הנפש ההוא מעמיה:
וידבר יהוה אל-משה לאמר: ודבר אל-בני ישראל
לאמר המקריב את-זבח שלמיו ליהוה יביא את-קרבו
ליהוה מזבח שלמיו: ידיו תביאנה את אשי יהוה את-
החלב על-החזה יביאנו את החזה להניף אותו תנופה
לפני יהוה: והקטיר הכהן את-החלב המזבחה והיה
לחזה אהרן ולבניו: ואת שוק הימין תתנו תרומה
לכהן מזבחי שלמיכם: המקריב את-דם השלמים ואת-
החלב מבני אהרן לו תהיה שוק הימין למנה: כי את-

רע"ז

ולאחר התנופה נותנו לכהן המקטיר וגמלא החזה למטה, וזה שג' וישמו את
החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבחה (להלן ט"ז): למדנו שגלגל כהנים
זקוקין לה. כך מפורש במנחות (פ"ג): את החלב על החזה יביאנו. וזה החזה
למה מביא, להניף אותו הוא מביא, ולא יביא הוא מן האשים. לפי שגמלא
את אשי ה' את החלב על החזה, יכול יביא חף החזה לאשים, לכן נא' את החזה
להניף וגו' (למא) והקטיר בהן את החלב. וזה"ל והיה החזה לאהרן למדנו
אין הכשר נאכל בצור שהמזבחים למטה מן המזבח (מ"כ פרק ט"ז): פסחים
(נ"ט): (ל"ב) שוק. מן הפרק של ארבעה הנמכרת עס הראש עד הפרק האמצעי
הוא סוכך של ירך (פ"ח רגל) (חולין קל"ד): (לג) המקריב את דם השלמים
וגו'. מי שהוא ראוי לזריקתו ולהקטיר תלכו יאל עמא בשעת זריקת דמים
(או בשעת הקטר חלבים) אשית חולק בבשר (מ"כ פרק ט"ז): וזהו (ל"ח):

(כד) יעשה לכל מלאכה. כל ולימד על החלב אשית מטמא טומאת נבלות
(פסחים כג.): ואכל לא תאכלו. אמרה תורה יבוא איסור נכילה וטרפה וחול
על איסור חלב אשית ייחייב חף על לאו של נכילה (חולין ל"א). ולא תאמר
אין איסור חל על איסור: (כו) לעוף ולבהמה. פרט לדם דגים וחגבים (מ"ב
פרשתא י"א): כריתות כ"ז: בכל מושבותיכם. לפי שהא חובת הגוף ואינה חובת
קרקע ויהא כל מושבות ובמסכת קידושין פ"א (דף ל"ז): מפרש למה הולך
לומר: (ל) ידיו תביאנה וגו'. שחיה יד הכהנים מלמעלה והחזות נחזין
בה יד כהן מלמעלה ומניפן (מנחות ס"א): את אשי ה'. ומה הן האשים, את
החלב: על החזה יביאנו. כשמביא מביא המטבחים נותן החלב על החזה
וכענינו ליד (דהקן) המניף נמלא החזה למעלה והחלב למטה וזהו האמור במקום
אחר שוק התרומה וזהו התנופה על אשי החלבים יביא להניף וגו' (להלן י"ט):

22-27. Fat and blood. The prohibition against consuming fats and blood applies to all sheep, goats, and cattle, whether they are consecrated or not. Although the word חלב is commonly translated as fat, there is no English word that defines it precisely, for in terms of this prohibition, "fat" means only the fatty tissue that is placed on the Altar in the case of offerings (see notes to 3:3), with the exception of a sheep's tail, which may be eaten. As the following verses make clear, fat is forbidden only from species that are eligible to be used as offerings, but one may eat the fat of such animals as קרי, deer and hart — and the other kosher wild animals that may not be used for offerings.

23. שור וכשב ועז — Oxen, sheep, or goats. Thus, the prohibition is strictly limited to the species that, as specified in verse 25, are eligible for use as offerings.

24. נבלה — An animal that died, i.e., a kosher species that died without shechitah.

An animal that had been torn to death. The animal did not die of its wounds; otherwise it would fall under the category of the previously mentioned נבלה. Rather, the animal had been mortally wounded and then was killed by shechitah. Or, the animal had a disease or wound in a vital organ that would cause its death within twelve months (Chullin 42a). In both cases, the meat may not be eaten even if the slaughter was performed by shechitah.

Any blood. This verse exempts the blood of fish and locusts (see 11:21-22) from the prohibition (Rashi).

In any of your dwelling places. This phrase teaches that this law applies in every part of the world the Jew may find himself; it is not confined to Eretz Yisrael. This follows the rule that commandments that are *personal obligations* — i.e., that involve personal behavior — apply everywhere; whereas *obligations pertaining to land* — i.e., agricultural laws — apply only in Eretz Yisrael.

Fat and Blood ²² HASHEM spoke to Moses, saying: ²³ Speak to the Children of Israel, saying: Any fat of oxen, sheep, or goats — you shall not eat. ²⁴ The fat of an animal that died and the fat of an animal that had been torn to death may be put to any use; but you shall not eat it. ²⁵ For anyone who eats the fat of animal species from which one may bring a fire-offering to HASHEM — the soul that eats will be cut off from its people. ²⁶ You shall not consume any blood, in any of your dwelling places, whether from fowl or from animals. ²⁷ Any person who consumes any blood — that soul will be cut off from its people.

The Parts and Their Order ²⁸ HASHEM spoke to Moses, saying: ²⁹ Speak to the Children of Israel, saying: When one brings his feast peace-offering to HASHEM, he shall deliver his offering to HASHEM from his feast peace-offering. ³⁰ With his own hands shall he bring the fire-offerings of HASHEM: the fat atop the breast shall he bring; the breast, in order to wave it as a wave-service before HASHEM. ³¹ The Kohen shall cause the fat to go up in smoke on the Altar; and the breast shall be for Aaron and his sons. ³² You shall give the right thigh as a raised-up gift to the Kohen, from your feast peace-offerings. ³³ Anyone from among the sons of Aaron who shall offer the blood of the peace-offering and the fat — the right thigh shall be his as a portion. ³⁴ For the

Given this principle, it seems unnecessary for the verse to tell us the obvious, that blood is forbidden everywhere! The Talmud explains: We might have thought that since the prohibitions of blood and fats are found in the chapter of offerings, perhaps the prohibitions apply only while the Temple is in existence and offerings can be brought (*Rashi; Kiddushin 37b*).

28-34. תנופה ותרומה / Waving and raising up. This passage describes the ritual that is performed with the *אמורין*, the parts of the peace-offering that will be placed upon the Altar, and with the parts that will be presented as a gift to the Kohanim. Before they are placed on the Altar or presented to the Kohanim, they are waved in all four directions, and then lifted up and lowered, as indicated by the words *תנופה*, wave-service, in verse 30, and *תרומה*, raised-up gift, in verse 34. The parts are *waved* [in all four directions of the compass (*Rashi; Exodus 29:24*)] and then *raised up and down* (*Rashi; Succah 37b*). These motions signify that God controls existence everywhere, in all four directions, and above and below. This service takes place only in the case of a peace-offering, to teach that a major component of satisfaction with one's lot in life is one's recognition that he is God's servant and that his perception of the world must be based on the outlook of the Torah. Moreover, his peace-offering includes a gift to the Kohen, which requires the same wave-service, because devotion to God must include devotion to His servants (*R' Hirsch*).

R' Bachya comments that the reason these organs were designated for the service is because they symbolize accomplishment and motion. The breast houses the heart, which is the seat of desire; and the thigh represents the ability to move. Thus, by lifting and waving these organs, we acknowledge that these functions are in God's control.

30. וְיָדָיו תְּבִיאֶנָּה — With his own hands shall he bring. Both the owner and the Kohen take part in the ritual. During the wave-service, the owner holds the parts on his hands, and the Kohen places his hands under those of the owner (*Rashi* from *Menachos 61b*).

✿ The parts and their order.

The parts mentioned in this passage are of two categories: those that are burned upon the Altar — which were enumerated in 3:3-4 — and those that are presented to the Kohanim. The priestly gifts are the *תְּנוּפָה*, breast, mentioned in this verse, and the *שׁוֹק*, thigh (v. 32). All are "lifted and waved" together, in the manner described below.

Our verse states clearly that the fats are placed on top of the breast, which serves as their receptacle. It should be noted also that, although it is not mentioned in our verse, the thigh is held alongside the breast throughout this service (see 10:15). Three verses that discuss the wave-service give apparently conflicting accounts of how the various parts are to be held. Our verse and 9:20 state that the fats are placed atop the breast, but 10:15 states that the breast and thigh are on top of the fats. [Since our verse discusses the breast only as a "receptacle" for the fats, it omits mention of the thigh.]

To resolve this contradiction, the Sages (*Menachos 62a*) teach that the position of the parts was changed as the ritual progressed. The sequence is as follows:

(a) Our verse is the first step in the process. After the offering has been cut into its prescribed parts, a Kohen brings the pieces, with the fats atop the breast and thigh.

(b) The Kohen transfers the parts to the owner, and in the process turns them over, so that the fats are under the breast and thigh (10:15). A second Kohen places his hands under those of the owner, and they perform the waving ritual together.

(c) They hand the parts to a third Kohen, and turn them over again in the process, so that the fats are atop the breast and thigh (9:20). This Kohen takes the fats for burning, and the breast and thigh for distribution to the Kohanim (*Rashi* and *Menachos 61b-62a*).

32. שׁוֹק הַיְמִינִי — The right thigh. This gift to the Kohen is part of the right hind leg. According to *Rashi*, this is the middle one of the three limbs on the animal's hind leg. *Rambam* (*Hil. Maaseh HaKorbanos 9:10*), however rules according to the opinion that the *שׁוֹק* includes the upper two sections of the hind leg (*Chullin 134b*).

חֲדָיָא דְאַרְמוּתָא וְיֵת שׁוּקָא
דְּאַפְרָשׁוּתָא נִסְבִּית מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִנְכַּסְת קוֹדְשִׁיהוֹן וְיִהְיִית יְהוֹן לְאַהֲרֹן
כְּהֵנָא וּלְבִנָּהוּי לְקִנְיָן עֲלָם מִן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: לֵאמֹר רְבוּת אֶהְרֹן וְרְבוּת בְּנוֹהֵי
מִסְרָבְנָיָא דִּין בְּיוֹמָא דְקָרִיב יְהוֹן
לְשִׁמְשָׁא קָדָם יְיָ: לֵאמֹר פְּקִיד יְיָ לְמִתָּן
לְהוֹן בְּיוֹמָא דְרַבִּי יְהוֹן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
קָנִים עֲלָם לְדִרְיִיהוֹן: לֵאמֹר אֲוִרִיתָא
לְעִלְתָא לְמִנְחָתָא וּלְחֻטָּאתָא וּלְאַשְׁמָא
וּלְקָרְבְּנָיָא וּלְנִכְסֵת קוֹדְשִׁי: לֵאמֹר פְּקִיד
יְיָ יֵת מִשָּׁה בְּטוֹרָא דְסִינֵי בְּיוֹמָא דְפַקְדָּה
יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְקָרְבָא יֵת קָרְבָּנָהוֹן
קָדָם יְיָ בְּמִדְבָּר דְסִינֵי: אֲוִמְלִיל יְיָ עִם
מִשָּׁה לְמִימְרָא: כְּקָרֵב יֵת אֶהְרֹן וְיֵת בְּנוֹהֵי
עִמָּה וְיֵת לְבוּשֵׁיָא וְיֵת מִשְׁחָא דְרְבוּתָא
וְיֵת תּוֹרָא דְחֻטָּאתָא וְיֵת תְּרִין דְּכָרִין
וְיֵת סֵלָא דְפִטְרִיָא: וְיֵת כָּל בְּנִשְׁתָּא
אַבְנֵשׁ לְתַרְע מִשְׁכָּן וּמִנָּא: וְיַעֲבֹד
מִשָּׁה כְּמָא דִּי פְקִיד יְיָ יְהֵא וְאַתְּבִנִּישׁת
כְּנִשְׁתָּא לְתַרְע מִשְׁכָּן וּמִנָּא: וְיֵאמֹר
מִשָּׁה לְכַנְשָׁתָא דִּין פְּתֻגְמָא דִּי פְקִיד
יְיָ לְמַעַבְד: וְיִקְרִיב מִשָּׁה יֵת אֶהְרֹן
וְיֵת בְּנוֹהֵי וְאַסְחִי יְהוֹן בְּמִיָּא:

חֲזוּה הַתְּנוּפָה וְאֵת ׀ שׁוּק הַתְּרוּמָה לְקַחְתִּי מֵאֵת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי שְׁלֵמִיָּהֶם וְאֵתְּן אֹתָם לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן
וּלְבָנָיו לְחֹק־עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְאֵת מִשְׁחַת אֶהְרֹן
וּמִשְׁחַת בָּנָיו מֵאִשֵּׁי יְהוָה בַּיּוֹם הַקָּרִיב אֹתָם לִכְהֹן
לַיהוָה: אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לֵתֵת לָהֶם בַּיּוֹם מִשְׁחָו אֹתָם
מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם: וְאֵת הַתּוֹרָה
לַעֲלֹה לְמִנְחָה וּלְחֻטָּאת וּלְאַשָּׁם וּלְמִלֻּאִים וּלְזִבְחַ
הַשְּׁלָמִים: אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי בַּיּוֹם
צִוָּתוֹ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת־קָרְבָּנֵיהֶם לַיהוָה
בְּמִדְבַר סִינַי:

וְיַדְבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: קַח אֶת־אֶהְרֹן וְאֶת־בָּנָיו
אֹתוֹ וְאֵת הַבְּגָדִים וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת ׀ פֶּרֶ הַחֻטָּאת
וְאֵת שְׁנֵי הָאֵילִים וְאֵת סֵל הַמִּצּוֹת: וְאֵת כָּל־הָעֵדָה
רֵה קִהְלָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֹתוֹ וַתִּקְהַל הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֶל־הָעֵדָה וְהַדְבָּר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת:
וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת־אֶהְרֹן וְאֶת־בָּנָיו וַיִּרְחֹץ אֹתָם בַּמַּיִם:

ח

רביעי א"ב

רע"ז

בענין לוואח המלוואים בואחא תלוא (שמות כט) ועכשיו צוים ראשון למלוואים חור
וחרו בשעת מעשה: (ג) הקהל אל פתח אהל מועד. זה אחד מן המקומות
השחוק מועט אל המרוכז (ויק"ר יט:): (ה) זה הדבר. דברים שתרלו שמי עשה
לפניהם צווי הקב"ה (לעשות, ואל תחמרו לכבודו ולכבוד אחי אמי עשה. וכל בענין

(לד) התנופה. התרומה. מוליך ומציא מעלה ומוריד (מנחות סא:). (לו)
ולמלוואים. ליוס חיטין הכהונה: (ב) קח את אהרן. פרשה זו נאמרה שבעת ימים
קודם הקמת המשכן שאלן מוקדם ואחר כך (פסחים ו:): קח את אהרן. קחתי
דברים ומשכתי (ת"כ מלוואים פרשתא א"ב): ואת פר החטאת וגו'. אלו האמורים

34. — *The breast of the waving and the thigh of the raising-up.* Both organs were waved and raised together, but Scripture always associates the breast only with waving and the thigh only with raising.

Ramban (10:15) suggests that the use of these terms, one for the breast and the other for the thigh, derives from the days when the Tabernacle was inaugurated (*Exodus* 29:22-25). A unique feature of the inauguration service was that the thigh was not a gift to the Kohen, but went up in smoke on the Altar. The thigh was called a *terumah* because it was separated and raised up from the rest of the offering — like the *terumah* that is separated from crops. On the other hand, the breast of the inauguration-offering was waved and given to Moses, who served as Kohen Gadol for that service. The privilege of the Kohanim to receive the thigh and breast of future offerings was an outcome of the inauguration, which consecrated them, as well as the Tabernacle. Therefore, the Torah retained the nominal association of waving with the breast, and raising with the thigh.

35. — *This is the anointment [portion].* In recognition of the elevation of the Kohanim to their position of

greatness (*Onkeles; Ibn Ezra*), the Torah has presented them with the above gifts: the breast and thigh, and the other gifts mentioned in the preceding chapters (*Rashbam*).

37. — *This is the law.* The Talmudic Sage Reish Lakish said, "Why does it say: 'This is the law of the elevation-offering.' . . . ?" To teach that if someone studies the laws of an offering it is regarded as if he had actually offered it" (*Menachos* 110a).

— *And the inauguration-offerings, i.e., the offerings brought on the day the כהונה, priesthood, was instituted (Rashi).* The offerings are given in *Exodus* 29:1-37 and further, 8:1-32.

— *On Mount Sinai. . . in the Wilderness of Sinai.* The laws in all their detail were given to Moses on Mount Sinai, and reviewed in the Wilderness in the Tent of Meeting (*Ramban*).

8.

Consecration of the Kohanim.

This chapter describes the consecration of Aaron and his sons as Kohanim, and is followed by chapters nine and ten,

breast of the waving and the thigh of the raising-up have I taken from the Children of Israel, from their feast peace-offering, and I have given them to Aaron the Kohen and his sons as an eternal stipend from the Children of Israel.

³⁵ This is the anointment [portion] of Aaron and the anointment [portion] gift of his sons from the fire-offerings of HASHEM, on the day He brought them near to minister to HASHEM; ³⁶ that HASHEM commanded to be given them on the day He anointed them from among the Children of Israel; it is an eternal decree for their generations.

³⁷ This is the law of the elevation-offering, the meal-offering, the sin-offering, and the guilt-offering; and the inauguration-offerings, and the feast peace-offering; ³⁸ which HASHEM commanded Moses on Mount Sinai, on the day He commanded the Children of Israel to bring their offerings to HASHEM, in the Wilderness of Sinai.

8 ¹ HASHEM spoke to Moses, saying: ² Take Aaron and his sons with him, and the garments and the oil of anointment, and the bull of the sin-offering, and the two rams, and the basket of matzos. ³ Gather the entire assembly to the entrance of the Tent of Meeting. ⁴ Moses did as HASHEM commanded him; and the assembly was gathered to the entrance of the Tent of Meeting. ⁵ Moses said to the assembly: "This is the thing that HASHEM commanded to be done." ⁶ Moses brought Aaron and his sons forward and he immersed them in water.

Consecration of the Kohanim

which discuss the consecration of the Tabernacle. According to Rashi (v. 2), this chapter was taught to Moses on the twenty-third of Adar, seven days before the Tabernacle was permanently erected on Rosh Chodesh Nissan. Consequently, in the chronological sense, this chapter should have been coupled with Exodus 40, which discusses the consecration process. Instead, the Torah inserts the laws of the various offerings (ch. 1-7), which were taught on Rosh Chodesh Nissan, when the Tabernacle was consecrated. Rashi explains this as an instance of the principle: אין מוקדם ומאוחר בתורה, the Torah does not necessarily follow chronological order.

Ramban (v. 2) disagrees. He holds that everything from Exodus 40 through Leviticus 10 was taught on the twenty-third of Adar. The instructions about the offerings (ch. 1-7) were taught as part of the consecration ritual because offerings were an essential part of it. Or HaChaim adds that it would have been incongruous to instruct the Kohanim to bring offerings without first instructing them in the sacrificial laws.

2. קח את־אהרן — Take Aaron. The word take signifies "win him over with words"; Moses was to convince Aaron and his sons to assume the priesthood (Rashi). As Rashi notes to 9:7, Aaron felt unworthy for this task and had to be persuaded.

... פָּרִי — The bull. The offerings of this verse are the offerings mentioned in Exodus ch. 29. The bull was a sin-offering (ibid. 29:14); one ram was an elevation-offering (ibid. 29:18); the second ram was referred to there as אֵילִם, ram of inauguration (ibid. 29:22), which Rashi explains as a synonym for peace-offering.

3. כָּל־הָעֵדָה — The entire assembly. God wanted the entire nation to see that Aaron's family had been chosen as Kohanim (Ramban).

אֶל־פֶּתַח — To the entrance. Since there were 600,000 males between the ages of twenty and sixty, the entire assembly consisted of several million people. This was a miraculous instance of a small area holding a huge throng of people (Rashi).

According to Ibn Ezra, the assembly consisted only of the tribal heads and the elders.

5. זֶה הַדָּבָר — This is the thing. Moses stressed that everything he was about to do was at God's behest; he sought no glory for himself and his brother (Rashi).

The Sages say that Moses had the status of a king; if so, it would be forbidden for him to degrade his regal standing by washing and dressing Aaron and his sons, as related in the following verse. Consequently, Moses had to inform the people that everything he was about to do was commanded by God (Or HaChaim).

6-36. With some exceptions these verses tell how Moses dressed the Kohanim in the vestments described in Exodus ch. 28, and how the commandments of Exodus 29:1-37 were carried out. The notes will be limited to subjects not discussed there.

6. וַיִּקְרָב — Brought...forward. Moses brought the Kohanim to the כִּיּוּר, laver, where he would wash them in preparation for their induction into the priesthood (Ibn Ezra). The requirement here was for immersion in a mikveh (Rashi to Exodus 29:4). Immersion requires that a person be submerged completely in the water, without even a hair protruding. This symbolizes the idea that one should "submerge" himself in God's holiness, to the exclusion of extraneous and contradictory influences (Michtav Me'Eliyahu). This was a necessary and fitting prerequisite to the consecration of the Kohanim to the Temple service.

ויהיב עלוהי ית כתונא וזרו יתה
 בהמנא ואלבש יתה ית מעילא ויהיב
 עלוהי ית אפודא וזרו יתה בהמן
 אפודא ואתקן לה בה: השוי עלוהי ית
 חושנא ויהיב לחושנא ית אוריא וית
 תמיא: טו השוי ית מצנפתא על רישה
 ושו על מצנפתא לקבל אפוחי ית
 ציצא דרבהא כלילא דקודשא כמא די
 פקיד יי ית משה: יונסיב משה ית
 משחא דרבותא ורבי ית משכנא וית
 כל די בה וקריש יתהו: יא ואדי מנה
 על מדבחא שבע זמני ורבי ית
 מדבחא וית כל מנוהי וית כיוקא וית
 בסיסה לקדשותהו: יב ואריק ממשחא
 דרבותא על רישא דאהרן ורבי יתה
 לקדשותה: יג וקריב משה ית בני אהרן
 ואלבשנו כתונין וזרו יתהו המנין
 ואתקן להו כוכעין כמא די פקיד יי ית
 משה: יד וקריב ית תורא דחטאתא
 וסמך אהרן ובנוהי ית ידיוהו על ריש
 תורא דחטאתא: טו ונכס ונסיב משה
 ית דמא ויהיב על קרנת מדבחא סחור
 סחור באצבעה ורבי ית מדבחא וית
 דמא אריק ליסודא דמדבחא וקדשה
 לכפרא עלוהי: טז ונסיב ית כל תרבא
 די על גזא וית חצר כבדא וית תרתי
 כלז וית תרבחן ואסק משה למדבחא:
 יז וית תורא וית משכנה וית בסרה וית
 אכלה אוקיד בנורא מכרא למשריתא
 כמא די פקיד יי ית משה: יח וקריב ית
 דכרא דעלתא וסמכו אהרן ובנוהי ית
 ידיוהו על ריש דכרא: יט ונכס וזרק
 משה ית דמא על מדבחא סחור סחור:
 כ וית דכרא פליג לאברוהי ואסק
 משה ית רישא וית אבריא וית תרבא:
 כא וית גזא וית כרעיא חליל במיא
 ואסק משה ית כל דכרא למדבחא
 עלתא הוא לאתקבלא כרענא
 קרבנא הוא קדם יי כמא די פקיד
 יי ית משה: כב וקריב ית דכרא תנניא
 דכר קרבניא וסמכו אהרן ובנוהי

ויתן עליו את־הכתנת ויחגר אותו באבנט וילבש אתו
 את־המעיל ויתן עליו את־האפד ויחגר אותו בחשב
 האפד ויאפד לו בו: * וישם עליו את־החשן ויתן אל־
 החשן את־האורים ואת־התמים: וישם את־המצנפת
 על־ראשו וישם על־המצנפת אל־מול פניו את ציץ
 הזהב נזר הקדש כאשר צנה יהוה את־משה: ויקח משה
 את־שמן המשחה וימשח את־המשכן ואת־כל־אשר־
 בו ויקדש אתם: ויו ממנו על־המזבח שבע פעמים
 וימשח את־המזבח ואת־כל־כליו ואת־הכיר ואת־כנו
 לקדשם: ויצק משמן המשחה על ראש אהרן וימשח
 אתו לקדשו: ויקרב משה את־בני אהרן וילבשם כהנת
 ויחגר אתם אבנט ויחבש להם מגבעות כאשר צנה
 יהוה את־משה: ויגש את פר החטאת ויסמך אהרן ובניו
 את־ידיהם על־ראש פר החטאת: וישחט ויקח משה
 את־הדם ויתן על־קרנות המזבח סביב באצבעו
 ויחטא את־המזבח ואת־הדם יצק אל־יסוד המזבח
 ויקדשהו לכפר עליו: ויקח את־כל־החלב אשר על־
 הקרב ואת יתרת הכבד ואת־שתי הכלית ואת־חלבון
 ויקטר משה המזבחה: ואת־הפֶר ואת־ערו ואת־
 בשרו ואת־פרשו שרף באש מחוץ למחנה כאשר צנה
 יהוה את־משה: ויקרב את איל העלה ויסמכו אהרן
 ובניו את־ידיהם על־ראש האיל: וישחט ויזרק משה
 את־הדם על־המזבח סביב: ואת־האיל נתח לנתחיו
 ויקטר משה את־הראש ואת־הנתחים ואת־הפֶר:
 ואת־הקרב ואת־הכרעים רחץ במים ויקטר משה
 את־כל־האיל המזבחה עלה הוא לריח־ניחח אשה
 הוא ליהוה כאשר צנה יהוה את־משה: ויקרב
 את־האיל השני איל המלאים ויסמכו אהרן ובניו

יחצי התורה ח
 בפסוקים

חמישי

טו

טז

יז

יח

יט

כ

כא

ששי

8. *The Urim and the Tumim*. This was a slip of parchment upon which was written the secret Name of God. It was placed in the fold of the Breastplate and, when consulted by the Kohen Gadol, it enabled him to inquire of God to learn the answers to questions of major import (see notes to Exodus 28:30).

9. *Upon the Turban, toward his face*. The golden Head-plate rested upon the Kohen Gadol's

forehead, and was held in place by three threads tied at the back of his head. The middle thread was drawn over the Turban. Thus, the thread was upon the Turban; the Head-plate was positioned toward his face, in front of the Turban (Rashi here and to Exodus 28:37).

12. *He poured... and he anointed*. First, Moses poured the oil on Aaron's head, then he placed some between his eyebrows and with his finger he drew one spot

⁷ He placed the Tunic upon him and girdled him with the Sash; he dressed him in the Robe and placed the Ephod on him; he girdled him with the belt of the Ephod and adorned him with it. ⁸ He placed the Breastplate upon him; and in the Breastplate he placed the Urim and the Tumim. ⁹ He put the Turban upon his head; and upon the Turban, toward his face, he placed the golden Head-plate, the sacred diadem, as HASHEM had commanded Moses.

¹⁰ Moses took the oil of anointment and anointed the Tabernacle and everything within it; thus he sanctified them. ¹¹ He sprinkled from it seven times upon the Altar; he anointed the Altar and all its utensils, and the laver and its base, in order to sanctify them. ¹² He poured from the oil of anointment upon Aaron's head, and he anointed him to sanctify him. ¹³ Moses brought the sons of Aaron forward, he dressed them in Tunics and girdled [each of] them with a Sash and wrapped the Headaddresses upon them, as HASHEM had commanded Moses.

¹⁴ He brought forward the sin-offering bull; Aaron and his sons leaned their hands upon the head of the sin-offering bull. ¹⁵ He slaughtered it, and Moses took the blood and placed it on the horns of the Altar, all around, with his forefinger, and he purified the Altar; he poured the [remaining] blood upon the base of the Altar and he sanctified it to provide atonement for it.

¹⁶ Then he took all the fat that is upon the innards, and the diaphragm of the liver, and the two kidneys with their fat; and Moses caused them to go up in smoke on the Altar. ¹⁷ And the bull, with its hide, flesh and waste, he burned in fire outside the camp, as HASHEM had commanded Moses. ¹⁸ Then he brought near the ram for the elevation-offering, and Aaron and his sons leaned their hands upon the head of the ram. ¹⁹ He slaughtered it, and Moses threw its blood upon the Altar, all around. ²⁰ He cut the ram into its parts; Moses caused the head, the parts, and the fats to go up in smoke. ²¹ He washed the innards and the feet with water; Moses caused the entire ram to go up in smoke on the Altar — it was an elevation-offering, for a satisfying aroma; it was a fire-offering to HASHEM, as HASHEM had commanded Moses.

²² Then he brought near the second ram, the inauguration ram, and Aaron and his sons leaned

רש"י

ומשך באגזבו מזה לזה (כריחות ה:): (יג) ויחבש. ל' קסירה: (טו) ויחטא את המזבח. חטאו וטערו מזרות להכנס לקדושה: ויקדשוהו. בעבודה ז': לכפר עליו. מעשה כל הכפרות: (טז) ואת יתרת הכבד. על הכנד (שמות כט:יג) לנד הכנד. שהיה נוטל מעט מן הכנד עמה: (כב) איל המלאים. איל העלמים

of oil to the other (Rashi).

לְקַדְּשׁוֹ — *To sanctify him.* There are two kinds of anointment. A king is anointed to invest him with a spirit of power — but a Kohen Gadol is anointed to elevate him to a station of holiness (Haamek Davar).

15. וַיִּשְׁחֶט וַיִּקַּח מִשָּׁה אֶת־הַדָּם. — *He slaughtered it, and Moses took the blood.* Although Moses is not mentioned until the blood service, he performed the slaughter as well. During the seven days of dedication from the twenty-third of Adar until Rosh Chodesh Nissan, Moses served as Kohen Gadol and performed the entire service (Sifra).

Meshech Chochmah offers a reason why Moses is not mentioned in connection with the slaughter. Since the slaughter of offerings is valid even if it is done by a non-Kohen, the verse specifies Moses' priestly status in connection with the blood service, which may be performed exclusively by Kohanim.

Rashi to v. 28 cites *Avodah Zarah* 34a that Moses wore a white Tunic during this seven-day period. *Gur Aryeh* explains that his exalted status during this period required

הוא דפרשת המלוכים פירשתי בואתה תלוי (ס:): (ח) את האורים. כתב של שם המפורס: (ט) וישם על המצנפת. פחילי תכלת הקבועים בליץ נתן על המצנפת מלאם הליץ תלוי במלגפת: (יג) ויו ממנו על המזבח. לא ידעתי היכן נלטהו כהאוחם הללו: (יב) ויצק. וימשח. בתחלה יולק על ראשו ואל"כ נותן בין ריסי עיניו

him to wear a unique garment. That it was pure white and without any embellishment was to symbolize that Moses was completely devoted to the service of God.

וַיִּקְדָּשׁוּ — *And he purified. . . and he sanctified it.* By means of this blood service, Moses purified the Altar, removing it from its previous secular status and inducting it into a state of holiness. He sanctified it so that it could be used to effect atonement for sinners (Rashi).

לְכַפֵּר עָלָיו — *To provide atonement for it.* *Sifra* teaches that immediate atonement was needed for the possible sin that some people may have been shamed into contributing for the construction of the Tabernacle. If so, such contributions were not truly voluntary and could be construed as stolen.

22. אֵילֵי הַמִּלֻּאִים. — *The inauguration ram.* This ram was a white Tunic, peace-offering. Its service completed the process by which the Kohanim were consecrated for their new role (Rashi).

Ramban explains the function of the three inauguration offerings (see notes to v. 2), and in the process shows why only the peace-offering ram is called *the inauguration ram*.

יִתְּנוּ עַל-תְּנוּפָה אֶזְרוֹן-אֶהָרֹן הַיְּמִינִית וְעַל-בֶּהֱן יְדוֹ הַיְּמִינִית
וְעַל-בֶּהֱן רִגְלוֹ הַיְּמִינִית: וַיִּקְרַב אֶת-בְּנֵי אֶהָרֹן וַיִּתֵּן
מֹשֶׁה מִן-הַדָּם עַל-תְּנוּפָה אֶזְרוֹן הַיְּמִינִית וְעַל-בֶּהֱן יָדָם
הַיְּמִינִית וְעַל-בֶּהֱן רִגְלָם הַיְּמִינִית וַיִּזְרַק מֹשֶׁה אֶת-הַדָּם
עַל-הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: וַיִּקַּח אֶת-הַחֶלֶב וְאֶת-הָאֵלֶּיָּה וְאֶת-
כָּל-הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל-הַקֶּרֶב וְאֶת יִתְרַת הַכֹּהֵן וְאֶת-
שְׁתֵּי הַכֹּהֲלִית וְאֶת-חֻלְבֵּהֶן וְאֶת שׁוֹק הַיְּמִינִי: וּמִסַּל
הַמִּצּוֹת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה לָקַח חֲלֵת מִצֶּה אַחַת
וַחֲלֵת לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת וַרְקִיק אֶחָד וַיִּשֶׂם עַל-הַחֲלָבִים
וְעַל שׁוֹק הַיְּמִינִי: וַיִּתֵּן אֶת-הַכֹּל עַל כַּפֵּי אֶהָרֹן וְעַל כַּפֵּי
בָּנָיו וַיִּנָּף אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֹתָם
מֵעַל כַּפֵּיהֶם וַיִּקְטֹר הַמִּזְבֵּחַ עַל-הַעֲלָה מִלֵּאִים הֵם
לְרִיחַ נִיחֹחַ אֲשֶׁה הוּא לַיהוָה: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת-הַחֹזֶה
וַיִּנְיִפֵהוּ תְנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה מֵאֵיל הַמִּלֵּאִים לַמִּשְׁחָה הִיָּה
לְמִנְחָה בְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה: וַיִּקַּח מֹשֶׁה
מִשְׁמֵן הַמִּשְׁחָה וּמִן-הַדָּם אֲשֶׁר עַל-הַמִּזְבֵּחַ וַיִּזֶּן עַל-
אֶהָרֹן עַל-כַּגְדָּיו וְעַל-בָּנָיו וְעַל-בִּגְדֵי בָּנָיו אֹתוֹ וַיִּקְדַּשׁ
אֶת-אֶהָרֹן אֶת-כַּגְדָּיו וְאֶת-בָּנָיו וְאֶת-בִּגְדֵי בָּנָיו אֹתָם:
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אֶהָרֹן וְאֶל-בָּנָיו בְּשָׁלוֹ אֶת-הַבֶּשֶׂר
פָּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְשֵׁם תֹּאכְלוּ אֹתוֹ וְאֶת-הַלֶּחֶם אֲשֶׁר
בְּסֵל הַמִּלֵּאִים בְּאֲשֶׁר צִוִּיתִי לֵאמֹר אֶהָרֹן וּבָנָיו
יֹאכְלֻהוּ: וְהַנּוֹתָר בַּבֶּשֶׂר וּבַלֶּחֶם בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ:
וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ שְׁבַעַת יָמִים עַד יוֹם
מִלֵּאת יְמֵי מִלֵּאֵיכֶם בִּי שְׁבַעַת יָמִים יִמְלֵא אֶת-יָדְכֶם:

יִתְּנוּ עַל-תְּנוּפָה אֶזְרוֹן-אֶהָרֹן הַיְּמִינִית וְעַל-בֶּהֱן יְדוֹ הַיְּמִינִית
וְעַל-בֶּהֱן רִגְלוֹ הַיְּמִינִית: וַיִּקְרַב אֶת-בְּנֵי אֶהָרֹן וַיִּתֵּן
מֹשֶׁה מִן-הַדָּם עַל-תְּנוּפָה אֶזְרוֹן הַיְּמִינִית וְעַל-בֶּהֱן יָדָם
הַיְּמִינִית וְעַל-בֶּהֱן רִגְלָם הַיְּמִינִית וַיִּזְרַק מֹשֶׁה אֶת-הַדָּם
עַל-הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: וַיִּקַּח אֶת-הַחֶלֶב וְאֶת-הָאֵלֶּיָּה וְאֶת-
כָּל-הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל-הַקֶּרֶב וְאֶת יִתְרַת הַכֹּהֵן וְאֶת-
שְׁתֵּי הַכֹּהֲלִית וְאֶת-חֻלְבֵּהֶן וְאֶת שׁוֹק הַיְּמִינִי: וּמִסַּל
הַמִּצּוֹת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה לָקַח חֲלֵת מִצֶּה אַחַת
וַחֲלֵת לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת וַרְקִיק אֶחָד וַיִּשֶׂם עַל-הַחֲלָבִים
וְעַל שׁוֹק הַיְּמִינִי: וַיִּתֵּן אֶת-הַכֹּל עַל כַּפֵּי אֶהָרֹן וְעַל כַּפֵּי
בָּנָיו וַיִּנָּף אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֹתָם
מֵעַל כַּפֵּיהֶם וַיִּקְטֹר הַמִּזְבֵּחַ עַל-הַעֲלָה מִלֵּאִים הֵם
לְרִיחַ נִיחֹחַ אֲשֶׁה הוּא לַיהוָה: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת-הַחֹזֶה
וַיִּנְיִפֵהוּ תְנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה מֵאֵיל הַמִּלֵּאִים לַמִּשְׁחָה הִיָּה
לְמִנְחָה בְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה: וַיִּקַּח מֹשֶׁה
מִשְׁמֵן הַמִּשְׁחָה וּמִן-הַדָּם אֲשֶׁר עַל-הַמִּזְבֵּחַ וַיִּזֶּן עַל-
אֶהָרֹן עַל-כַּגְדָּיו וְעַל-בָּנָיו וְעַל-בִּגְדֵי בָּנָיו אֹתוֹ וַיִּקְדַּשׁ
אֶת-אֶהָרֹן אֶת-כַּגְדָּיו וְאֶת-בָּנָיו וְאֶת-בִּגְדֵי בָּנָיו אֹתָם:
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אֶהָרֹן וְאֶל-בָּנָיו בְּשָׁלוֹ אֶת-הַבֶּשֶׂר
פָּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְשֵׁם תֹּאכְלוּ אֹתוֹ וְאֶת-הַלֶּחֶם אֲשֶׁר
בְּסֵל הַמִּלֵּאִים בְּאֲשֶׁר צִוִּיתִי לֵאמֹר אֶהָרֹן וּבָנָיו
יֹאכְלֻהוּ: וְהַנּוֹתָר בַּבֶּשֶׂר וּבַלֶּחֶם בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ:
וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ שְׁבַעַת יָמִים עַד יוֹם
מִלֵּאת יְמֵי מִלֵּאֵיכֶם בִּי שְׁבַעַת יָמִים יִמְלֵא אֶת-יָדְכֶם:

שביעי

מפטיר

רע"ז

מפורש במנחות (פ"ג): (כח) ויקטר המזבחה. משה שם כל שבעת ימי המלוים
בחוק לבן (פ"ג ל"ד): על העלה. אחר הטולה ולא מניח זקן של שלמים קרב ככל

שמלוים ל' שלמים שממלוים ומשלימים את הכהנים ככהונתם (ת"כ מלוים כ):
(בו) וחלת לחם שמן. היא רכובה שהיה מרכבה בה שמן כנגד החלות והרקיקין כך

The bull sin-offering came to sanctify the Altar (v. 15), and the ram elevation-offering came, like all voluntary elevation-offerings, to achieve Divine favor for the Kohanim on whose behalf it was offered (see 1:3). The ram peace-offering came as an expression of gratitude to God for having allowed the Kohanim the great privilege of being His servants. Since the peace-offering ram was the final step in this process, it could be called the *inauguration ram*. When this offering was completed, the Kohanim were

finally sanctified sufficiently to perform the Temple service.

23. הַיְּמִינִית — *The middle part of [Aaron's] right ear*. This is the *tragus*, i.e., the skin-covered projection in front of the external ear (*Rashi* 14:14 and *Exodus* 29:20). According to *R' Saadiah Gaon*, it is the ear lobe (see also *Rambam*, comm. to *Negaim* 14:9, *Kafich* ed.). The *Chafetz Chaim* (comm. to *Sifra Metzora*, perek 3) writes that the ear can be viewed as three concentric circles: The outermost circle is all soft flesh; just inside is a circle of cartilage; and

their hands upon the head of the ram. ²³ He slaughtered it, and Moses took some of its blood and placed it upon the middle part of Aaron's right ear, upon the thumb of his right hand, and upon the big toe of his right foot. ²⁴ He brought the sons of Aaron forward, and Moses put some of the blood upon the middle part of their right ear, upon the thumb of their right hand and upon the big toe of their right foot; and Moses threw the [remaining] blood upon the Altar, all around. ²⁵ He took the fat, and the tail, and all the fat that was upon the innards, and the diaphragm of the liver, and the two kidneys and their fat, and the right thigh. ²⁶ And from the basket of matzos that was before HASHEM he took one matzah loaf, one oily bread loaf, and one wafer, and placed them on the fats and on the right thigh. ²⁷ He put it all on Aaron's palms and on the palms of his sons; and he waved them as a wave-service before HASHEM. ²⁸ Then Moses took them from on their palms and caused them to go up in smoke on the Altar after the elevation-offering; they were inauguration offerings, for a satisfying aroma; it was a fire-offering to HASHEM. ²⁹ Moses took the breast and waved it as a wave-service before HASHEM; from the ram of the dedication it was a portion for Moses, as HASHEM had commanded Moses.

³⁰ Moses took from the oil of anointment and some of the blood that was on the Altar, and he sprinkled it upon Aaron and his vestments, and upon his sons and upon the vestments of his sons who were with him; thus he sanctified Aaron and his vestments, and his sons, and the vestments of his sons with him.

³¹ Moses said to Aaron and to his sons: Cook the flesh at the entrance of the Tent of the Meeting and there you shall eat it and the bread that is in the basket of the inauguration-offerings, as I have been commanded, saying: "Aaron and his sons shall eat it." ³² And whatever is left over of the flesh and of the bread, you shall burn in the fire. ³³ You shall not leave the entrance of the Tent of the Meeting for seven days, until the day when your days of inauguration are completed; for you shall be inaugurated for a seven-day period.

at the very center is the opening that leads to the middle and inner ear. The תִּנּוּק of our verse and of 14:14 is the cartilage.

Although this ritual is a גְּזֵרַת הַכֹּהֵנִים, Scriptural decree, it has a homiletic lesson that applies to everyone. The blood upon the ear symbolizes that the Kohanim should always listen to and obey God's commands. The hand is the organ that grasps things and that is active; so the blood upon the thumb symbolizes that the Kohanim should actively carry out His will. And the foot is the organ of movement; so the blood on the big toe symbolizes that the Kohanim should always move with alacrity to serve God (R' Avraham ben HaRambam).

26. וּמִסֵּל הַמַּצּוֹת — And from the basket of matzos. The basket contained ten loaves each of the three kinds of loaves listed in this verse (Rashi to Exodus 29:2). The loaves are described in the notes to 2:4 and 6:14.

וְחֵלֶת לֶחֶם שֶׁמֶן — Oily bread loaf. All three kinds of matzos were made with oil; this one is called oily because it contained as much oil — one quarter-log — as the other two put together (Rashi; Menachos 89a).

28. וַיַּקְטֵר — And caused them to go up in smoke. This is the only case of a peace-offering thigh that was burned [generally, it was a gift to the Kohen (7:32)] (Rashi).

Sforno explains that the thigh was burned to symbolize

that the Kohen — whom the inauguration service had made eligible to enter the Sanctuary — is dedicating his power of mobility to God.

29. לְמוֹשֶׁה הָיָה לְחֵזֶק — It was a portion for Moses. As noted above, during the seven inauguration days Moses functioned as the Kohen Gadol. He received the breast of the peace-offering as his portion because it always went to the Kohanim from peace-offerings.

30. וּמִן־הַדָּם — And some of the blood. He was to take the blood only of the אֵיל הַמִּלֵּאִים, inauguration ram (Sifra according to Gra), by wiping off some of the blood that had been thrown upon the Altar (Chizkuni Exodus 29:21).

31. פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד — At the entrance of the Tent of the Meeting. Ordinary peace-offerings were eaten throughout the camp of Israel. This peace-offering was given the higher status of קָדְשֵׁי קָדְשִׁים, most sacred offering, and had to be consumed in the Tabernacle area. Another part of this higher status is that it had to be consumed that day and evening (v. 32), unlike ordinary peace-offerings that could be consumed the following day as well (Rashi, Ramban; Exodus 29:31,34).

33. וַיִּמְלֵא אֶת־יָדָם — You shall be inaugurated [lit. your hands shall be filled]. The inauguration of the Kohanim consecrated them and gave them the spiritual capability that is described as filling their hands with the priestly

לו כָּמָא דִּי עֲבַד בְּיוֹמָא הָרִין פְּקִיד יִי
לְמַעַבְדָּא לְכַפֵּרָא עֲלֵיכוֹן: לַהּ וּבִתְרַע
מִשְׁכָּן וּמִנָּה תִּתְּבוֹן יִמְמָא וְלִילֵיא
שְׂבָעָא יוֹמִין וְתִטְרוֹן יֵת מִטְרַת מִימְרָא
דִּי וְלֹא תִּמּוֹתוֹן אֲרִי כֵן אֲתַפְקִידִית:
לו וְעֲבַד אֲהֲרֹן וּבְנָוֵיהּ יֵת כָּל פְּתֻמָּיָא דִּי
פְּקִיד יִי בִּידָא דְּמִשְׁחָה:

לו כָּאֲשֶׁר עָשָׂה בַּיּוֹם הַזֶּה צֻוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם:
לַהּ וּפָתַח אֹהֶל מוֹעֵד תִּשְׁבּוּ יוֹמָם וְלַיְלָה שְׁבַעַת יָמִים
וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה וְלֹא תִּמּוֹתוּ בֵּי־כֵן צֻוִּיתִי:
לו וַיַּעַשׂ אֲהֲרֹן וּבְנָיו אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צֻוָּה יְהוָה
בְּיַד־מֹשֶׁה: צ"ו פסוקים. צ"ו סימן.

רש"י
(תורת כהנים שם לז; יומא גז: (לה) ולא תמותו. הא אם לא תעשו כן הרי
אדם חייבים מיתה: (לו) ויעש אהרן ובניו. להגיד שכן לא העו ימין
ושמאל:

service. The same simile can carry with it the connotation of education, which carries with it the preparation to accept new responsibility. Since the Kohanim had to be trained in how to perform the service, they had to remain on the premises for the entire seven-day period of the inauguration service (*Haamek Davar*).

34. צֻוָּה ה' לַעֲשׂוֹת — So HASHEM had commanded to be done. This service was to be repeated on each of the seven

מקום חוץ מזה: (לד) צוה ה' לעשות. כל שבעת הימים. ורבותינו דרשו, לעשות, זה מעשה פרה. לכפר, זה מעשה יום הכפורים. וללמד שכהן גדול טעון פרישה קודם יום הכפורים שבעת ימים וכן הכהן השורף את הפרה

inauguration days (*Rashi*).

35. יוֹמָם וְלַיְלָה שְׁבַעַת יָמִים — Day and night for a seven-day period. The requirement was not meant literally that they remain at the Tent of Meeting uninterruptedly for a full seven days [since it is obvious that a person is only flesh and blood and must attend to bodily needs (*R' Bachya*)]. Rather, the commandment was that they must remain at the Tent constantly as long as there is a sacrificial service to be done,

³⁴ As he did on this day, so HASHEM had commanded to be done to provide atonement for you. ³⁵ At the entrance of the Tent of Meeting shall you dwell day and night for a seven-day period, and you shall protect HASHEM's charge so that you will not die; for so have I been commanded.

³⁶ Aaron and his sons carried out all the matters that HASHEM commanded through Moses.

THE HAFTARAH FOR TZAV APPEARS ON PAGE 1167.

During non-leap years, Shabbos HaGadol always coincides with Tzav. The regular Haftarah is then replaced with the Haftarah for Shabbas HaGadol, page 1220. The following rules apply during leap years.

When Parashas Zachor or Parashas Parah coincides with Tzav, the regular Maftir and Haftarah are replaced with the readings for Parashas Zachor — Maftir, page 1066 (25:17-19), Haftarah, page 1214; or Parashas Parah — Maftir, page 838 (19:1-22), Haftarah, page 1216.

including the evening hours when the parts are burned on the Altar. As soon as the service is completed, however, they would be free to leave. This requirement was in effect even after the inauguration week was over, for a Kohen is never permitted to leave in the middle of the service (Ramban, *Sifra*).

וְלֹא תָמוּתוּ — So that you will not die. But if you do not obey this command, you shall die (*Rashi*).

36. וַיַּעַשׂ אֶהֱרֹן וּבָנָיו — Aaron and his sons carried out. The commandments were many and their details voluminous, but they neither deviated nor erred (*Gur Aryeh*).

Sifra comments that the verse comes to praise Aaron and

his sons for doing the service with great joy, as if they had been commanded directly by God. *Gur Aryeh* explains that great people tend to feel resentment when they must obey the instructions received through a contemporary, but Aaron had no such feelings. He performed the service with complete selflessness.

צִוּוֹ מְסֻקִּים. צִוּוֹ סִימָן — This Masoretic note means: There are 96 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic צִוּוֹ, *command*. This alludes to commandments and our obedience to them. (According to the punctuation in our standard texts of the *Chumash*, however, *Tzav* contains 97 verses. See *Minchas Shai* to 8:8 regarding possible variations of punctuation.)

פרשת שמיני

אונקלוס

א ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולקניי ישראל: ויאמר אל-אהרן קח-לך עגל בן-בקר לחטאת ואיל לעלה תמימם והקרב לפני יהוה: ואל-בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר-עזים לחטאת ועגל וכבש בני-שנה תמימם לעלה: ושור ואיל לשלמים לזבח לפני יהוה ומנחה בלולה בשמן כי היום יהוה נראה אליכם: ויקחו את אשר צוה משה אל-לפני אהל מועד ויקרבו כל-העדה ויעמדו לפני יהוה: ויאמר משה זה הדבר אשר-צוה יהוה מעשו וירא אליכם כבוד יהוה: ויאמר משה אל-אהרן קרב אל-המזבח ועשה את-חטאתך ואת-עלתך וכפר בעדך ובעד העם ועשה את-קרבן העם וכפר בעדם כאשר צוה יהוה: ויקרב אהרן אל-המזבח וישחט את-עגל החטאת אשר-לו: ויקרבו בני אהרן את-הדם אליו ויטבל אצבעו בדם ויתן על-קרנות המזבח ואת-הדם יצק אל-יסוד המזבח:

א ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולקניי ישראל: ויאמר אל-אהרן קח-לך עגל בן-בקר לחטאת ואיל לעלה תמימם והקרב לפני יהוה: ואל-בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר-עזים לחטאת ועגל וכבש בני-שנה תמימם לעלה: ושור ואיל לשלמים לזבח לפני יהוה ומנחה בלולה בשמן כי היום יהוה נראה אליכם: ויקחו את אשר צוה משה אל-לפני אהל מועד ויקרבו כל-העדה ויעמדו לפני יהוה: ויאמר משה זה הדבר אשר-צוה יהוה מעשו וירא אליכם כבוד יהוה: ויאמר משה אל-אהרן קרב אל-המזבח ועשה את-חטאתך ואת-עלתך וכפר בעדך ובעד העם ועשה את-קרבן העם וכפר בעדם כאשר צוה יהוה: ויקרב אהרן אל-המזבח וישחט את-עגל החטאת אשר-לו: ויקרבו בני אהרן את-הדם אליו ויטבל אצבעו בדם ויתן על-קרנות המזבח ואת-הדם יצק אל-יסוד המזבח:

רש"י

(א) ויהי ביום השמיני. שמיני למלואים, הוא ראש חודש ניסן, שהוקם המשכן בו ביום ונטל עשר פטרות השניות בסדר עולם (פ"ז; ח"כ מכלתא דמלואים שמיני פרשתא אלא: שנה פז): ולקניי ישראל. להשמיטם שטל פי הדבור אהרן נכנס ומשמש ככהונה גדולה ולא יאמרו מאליו נכנס (תחומא שמיני ג: (ב) קח לך עגל. להודיע שמכפר לו הקב"ה ע"י עגל זה על מעשה העגל (שעשה

(ס ד; ח"כ ס ג: (ר) כי היום ה' נראה אליכם. להשחית שכנתו נמשה ידיכם (ח"כ ס ד) לכך קרבות הללו בלוי חובה ליוס זה: (ו) קרב אל המזבח. שהיה אהרן בוש וירא לגשח אמר לו משה למה אהרן בוש לכך נכתבה (סס ח): את חטאתך. עגל בן בקר: ואת עולתך. האילו: קרבן העם. שעיר עזים ועגל וכבש. כל מקום שנא' עגל בן שנה הוא (ר"ה י.) ומכאן אהרן למד:

PARASHAS SHEMINI

9.

§ The Priestly Service begins.

At the end of the previous *Sidrah*, Aaron and his sons were instructed to remain at the Tent of Meeting for seven full days while Moses performed the inauguration service, which began on the twenty-third of Adar. Each day for seven days, Moses erected the Tabernacle, performed the entire service himself, and disassembled the Tabernacle when the service was done. The inauguration period climaxed with the consecration of Aaron and his sons as Kohanim on the eighth day. From that moment onward, only Kohanim were eligible to perform the Tabernacle service. This chapter begins on the first day of Nissan, the eighth day of the inauguration service. On that day, the Tabernacle was erected permanently and the Kohanim assumed their new role. This *Sidrah* describes the special service the newly consecrated Kohanim performed on the day they achieved their new status.

1. ניהי — *It was*. The Sages teach that the word ניהי often indicates that trouble or grief is associated with the narrative

(Megillah 10b). What sadness could there have been on that joyous first day of Nissan? *R' Yisrael of Rizhin* notes *Sforno's* comment that until the sin of the Golden Calf, there was no need for a center of holiness; every Jew was worthy of the Divine Presence. After that calamitous national downfall, it became necessary to build a Tabernacle as a resting place for the *Shechinah*. If so, it was truly sad that the Tabernacle was dedicated, because the joy was mixed with the realization that the people had forfeited their opportunity for even greater holiness.

— *And the elders of Israel*. Although the command to bring the offerings listed below was addressed only to Aaron, Moses wanted the elders to hear for themselves that Aaron had been elevated to the office of Kohen Gadol by God, and had not seized it for himself (*Rashi*), or been given the post by his brother in an act of nepotism.

2. עגל בן-בקר — *A young bull*. God chose a bull for Aaron's sin-offering to show that by offering this animal, Aaron would be forgiven for his role in the sin of the Golden Calf (*Rashi*).

PARASHAS SHEMINI

- 9** ¹ *It was on the eighth day, Moses summoned Aaron and his sons, and the elders of Israel.*
 The ² *He said to Aaron: Take yourself a young bull for a sin-offering and a ram for an*
 Priestly *elevation-offering — unblemished; and offer [them] before HASHEM.* ³ *And to the Children of*
 Service *Israel speak as follows: Take a he-goat for a sin-offering, and a calf and a sheep in their first year*
 Begins *— unblemished — for an elevation-offering. ⁴ And a bull and a ram for a peace-offering to*
slaughter before HASHEM, and a meal-offering mixed with oil; for today HASHEM appears to you.
⁵ *They took what Moses had commanded to the front of the Tent of Meeting; and the entire*
assembly approached and stood before HASHEM. ⁶ *Moses said: This is the thing that HASHEM has*
commanded you to do; then the glory of HASHEM will appear to you.
⁷ *Moses said to Aaron: Come near to the Altar and perform the service of your sin-offering and*
your elevation-offering and provide atonement for yourself and for the people; then perform the
service of the people's offering and provide atonement for them, as HASHEM has commanded.
⁸ *Aaron came near to the Altar, and slaughtered the sin-offering calf that was his. ⁹ The sons*
of Aaron brought the blood to him. He dipped his finger into the blood and placed it upon
the horns of the Altar, and he poured the [remaining] blood upon the foundation of the Altar.

3. תְּדַבֵּר — *Speak.* The verse does not specify who was commanded to make this statement to the Children of Israel. Ramban offers three alternatives: (a) The honor was given to Aaron in order to enhance his prestige; (b) Moses directed everyone present to speak to the people, both Aaron and the elders [but he spoke in the singular because each of them was to bear individual responsibility for conveying the command to the people]; (c) Moses told each of them what he was to do; after directing Aaron to prepare his offerings (v. 2), he now instructed the elders to arrange for the offerings of the nation.

שְׂעִיר־עִזִּים לַחֲטָאת — *A he-goat for a sin-offering.* The sin-offering of the people was a he-goat, while that of Aaron was a calf (v. 2). Targum Yonasan comments that Aaron's offering atoned for the sin of the Golden Calf, while that of the people atoned for the sale of Joseph. Those sins stemmed from different root causes, and the different animals required by the Torah were reflective of the character flaws that caused the sins and needed atonement. When the people demanded that Aaron build them a "god" to take the place of Moses, they suffered from excessive dependence on him. They thought that they could not endure without Moses or something to take his place -- therefore, Aaron brought a calf, which always follows its mother submissively. When the brothers sold Joseph, however, they signified a rebellious instinct, for they refused to accept Jacob's choice of Joseph as the leader of the family. They behaved like a brazen goat, so that was the animal that atoned for their sin (R' Yosef Dou Soloveitchik).

4. הֵי נִרְאָה — *HASHEM appears.* The degree of Shechinah [Divine Presence] that their offerings would bring about was manifested by the descent of a Heavenly fire which represented God's appearance among the people (v. 24, Rashbam).

5. וַיִּקְרְבוּ כָל־הָעֵדָה — *And the entire assembly approached.* The people had not been instructed to approach, but when

they realized that God was ready to accept their offerings in atonement for their sins, they gathered eagerly and joyously (Sifra).

6. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר — *Moses said: This is the thing.* Referring to this service, Moses said this to reassure the people that the *glory of HASHEM* would appear to them this day as a result of Aaron's performance of the service for the first time (Rashi).

Moses told the people that after they carried out God's command, His glory would appear to them. This concept is fundamental to Jewish faith, that first a Jew must dedicate himself to obeying the will of God, and untold beneficial results will flow from it. At the Splitting of the Sea, for example, the Jews plunged into the waters, and, in reward for their faith, God showed them unprecedented miracles and a higher degree of revelation than was experienced even by the prophet Ezekiel. Such was the resolve that moved the people to declare to Moses that they were ready to perform all the commandments even before they knew what God would ask of them (*Exodus 24:7; Shabbos 88a*). Once a Jew displays his trust in God, God will reciprocate with every manner of blessing (R' Aharon Kotler).

7. קָרַב — *Come near.* Aaron was overawed and ashamed to approach the Altar [because of his role in making the Golden Calf]. Moses encouraged him, saying, "Why are you ashamed? It is for this [to fill the position of High Priest] that you have been chosen!" (Rashi).

Degel Machaneh Ephraim comments homiletically, "It is precisely because you possess the attribute of shame that you have been chosen; God despises the haughty."

וַיִּקְרַב הָעֵם — *And for the people.* Indirectly, Aaron's personal offering was an atonement for the people as well as himself, because one cannot atone for others unless he is himself free from sin (*Bava Metzia 107b*). Only after Aaron had atoned for himself could he bring the communal offerings listed in verse 3 (*Ibn Ezra*).

וְיָתֵר תִּרְבֶּא וְיֵת כְּלִיתָא וְיֵת חֲצָא מִן
כְּבָדָא מִן חֲטָאָתָא אֶסֶק לְמִדְבָּחָא כְּמָא
דִּי פִקִּיד יְיָ יֵת מִשְׁה: יֵא וְיֵת כְּשָׂרָא וְיֵת
מִשְׁבָּא אֹקִיד בְּנוֹרָא מִכְּרָא לְמִשְׁרִיתָא:
יֵב וְיֵבֶס יֵת עֲלָתָא וְאִמְטִיאוּ בְּנֵי אֱהֲרֹן
לֵה יֵת דְּמָא וְזִרְקָה עַל מִדְבָּחָא סְחוֹר
סְחוֹר: יֵגִיּוֹת עֲלָתָא אִמְטִיאוּ לֵה
לְאִבְרָהָא וְיֵת רִישָׁא וְאֶסֶק עַל מִדְבָּחָא:
יֵד וְחִלְלִיל יֵת גְּזָא וְיֵת כְּרַעְיָא וְאֶסֶק עַל
עֲלָתָא לְמִדְבָּחָא: יו וְקָרֵב יֵת קָרְבָן
עֲמָא וְנִסִּיב יֵת צִפְרִיָּא דְחֲטָאָתָא דִּי
לְעֲמָא וְנִכְסָה וּכְפָר בְּדָמָה כְּקִרְמָה:
יז וְקָרֵב יֵת עֲלָתָא וְעִבְדָּה כְּדָחוּי:
יח וְקָרֵב יֵת מִנְחָתָא וּמִלָּא יֵדָה מִנְחָה
וְאֶסֶק עַל מִדְבָּחָא בִּר מַעֲלַת צִפְרָא:
יט וְנִכְסָס יֵת תּוֹרָא וְיֵת דְּכָרָא נִכְסָס
קִדְשִׁיא דִּי לְעֲמָא וְאִמְטִיאוּ בְּנֵי אֱהֲרֹן
יֵת דְּמָא לֵה וְזִרְקָה עַל מִדְבָּחָא סְחוֹר
סְחוֹר: יי וְיֵת תִּרְבֶּאָא מִן תּוֹרָא וּמִן
דְּכָרָא אֲלִיתָא וְחִפִּי גְזָא וְכָלִיתָא
נִחְצֵר כְּבָדָא: כ וְשׁוּיָאוּ יֵת תִּרְבֶּאָא עַל
חֲדָתָא וְאֶסֶק תִּרְבֶּאָא לְמִדְבָּחָא: כא וְיֵת
חֲדָתָא וְיֵת שׁוֹקָא דְיִמִּינָא אֲרָם אֱהֲרֹן
אֲרָמָא קָדָם יְיָ כְּמָא דִּי פִקִּיד מִשְׁה:
כב וְנִבְרָם אֱהֲרֹן יֵת יְדוּהָ עַל עֲמָא
וּבְרִכְנוֹן וְנִחַת מִלְמַעְבַּד חֲטָאָתָא
וְעֲלָתָא וְנִכְסָס קִדְשִׁיא: כג וְעַל מִשְׁה
וְאֱהֲרֹן לְמִשְׁבֹּן זִמְנָא וּנְפִקוּ וּבְרִיכוּ יֵת
עֲמָא וְאִתְגַּלִּי יִקְרָא דִּי לְכָל עֲמָא:
כד וּנְפִקַת אֲשֵׁתָא מִן קָדָם יְיָ וְאִכְלַת
עַל מִדְבָּחָא יֵת עֲלָתָא וְיֵת תִּרְבֶּאָא וְחִזָּא
כָּל עֲמָא וְשִׁבְחוּ וְנִפְלוּ עַל אִפְהֵיוֹ:

וְאֶת־הַחֹלֶב וְאֶת־הַכֶּלֶיֹת וְאֶת־הַיִּתְרֹת מִן־הַכֶּבֶד מִן־
הַחֲטָאֹת הַקָּטִיר הַמִּזְבֵּחַ בְּאֶשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:
וְאֶת־הַבָּשָׂר וְאֶת־הָעוֹר שָׂרָף בְּאֵשׁ מִחוּץ לַמִּחֲנֶה:
וַיִּשְׁחֹט אֶת־הָעֵלָה וַיִּמְצְאוּ בְנֵי אֱהֲרֹן אֱלִיּוֹ אֶת־הָדָם
וַיִּזְרְקוּהוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: וְאֶת־הָעֵלָה הַמִּצִּיאוּ אֱלִיּוֹ
לִנְתֻחֶיהָ וְאֶת־הָרֹאשׁ וַיִּקְטֹר עַל־הַמִּזְבֵּחַ: וַיִּרְחֹץ אֶת־
הַקֶּרֶב וְאֶת־הַכְּרָעִים וַיִּקְטֹר עַל־הָעֵלָה הַמִּזְבֵּחַ: וַיִּקְרֹב
אֶת קָרְבָן הָעָם וַיִּקָּח אֶת־שְׁעִיר הַחֲטָאֹת אֲשֶׁר לָעָם
וַיִּשְׁחָטוּהוּ וַיִּחַטְּאוּהוּ בְּרֹאשׁוֹ: וַיִּקְרֹב אֶת־הָעֵלָה וַיַּעֲשֶׂהָ
כַּמִּשְׁפָּט: וַיִּקְרֹב אֶת־הַמִּנְחָה וַיִּמְלֵא כַּפּוֹ מִמֶּנָּה וַיִּקְטֹר
עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִלֶּבֶד עַלֹת הַבֶּקֶר: וַיִּשְׁחֹט אֶת־הַשּׁוֹר
וְאֶת־הָאֵילַן וְכַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לָעָם וַיִּמְצְאוּ בְנֵי אֱהֲרֹן
אֶת־הָדָם אֱלִיּוֹ וַיִּזְרְקוּהוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: וְאֶת־
הַחֹלְבִים מִן־הַשּׁוֹר וּמִן־הָאֵילַן הָאֵלִיָּה וְהַמִּכְסָה וְהַכֶּלֶיֹת
כ וַיִּתֵּרֶת הַכֶּבֶד: וַיִּשְׁיִמוּ אֶת־הַחֹלְבִים עַל־הַחֲזוֹת וַיִּקְטֹר
הַחֹלְבִים הַמִּזְבֵּחַ: וְאֶת־הַחֲזוֹת וְאֶת שׁוֹק הַיְּמִין הַנִּיף
כב אֱהֲרֹן תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה בְּאֶשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה: וַיִּשָּׂא אֱהֲרֹן
אֶת־יָדָיו אֶל־הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מַעֲשֵׂת הַחֲטָאֹת וְהָעֵלָה
כג וְהַשְּׁלָמִים: וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאֱהֲרֹן אֶל־אֱהֵל מוֹעֵד וַיִּצְאוּ
וַיִּבְרְכוּ אֶת־הָעָם וַיֵּרָא כְּבוֹד־יְהוָה אֶל־כָּל־הָעָם:
כד וַתֵּצֵא אִשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־הָעֵלָה
וְאֶת־הַחֹלְבִים וַיֵּרָא כָּל־הָעָם וַיִּרְאוּ וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם:

שני

שלישי

רש"י

נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטרת (סס). ד"א כיון שראה אהרן שקרבו כל
הקרבנות ונעשו כל המעשים ולא ירדה שכינה לישראל היה מלפניו, ואמר יודע אני
שכעס הקב"ה עלי ובשכילי לא ירדה שכינה לישראל. אמר לו למשה, משה אחי כן עשית
לי שנכנסתי ונחבישתי, מיד נכנס משה עמו ובקש רחמים וירדה שכינה לישראל
(סס יט): ויצאו ויברכו את העם. אמרו ויהי טעם ה' אליהם עליו (תהלים ל"ז)
יהי רצון שחשירה שכינה במעשה ידיכם (ת"כ סס טו, וע' רש"י שבתות מו) לפי
כך שצדקת ימי המלוכים שהעמידו משה למשכן ושם בו ופקדו בכל יום לא שחירה
בו שכינה, והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה משה רבינו כל העושה שחירתו שחירה
שכינה ביינו וגדע שנחכפר לנו טון העגל. לכך אמר זה הדבר אשר לזה ה' חששו
וירא אליהם כבוד ה' (נפיל פסוק ו). אהרן אחי כדלוי וחשוב ממני, שפ"י קרבנותיו
ועבודתו חשירה שכינה בכס ותדעו שהמקום בחר בו: (כד) וירגו. כחרגומו:

(יא) ואת הבשר ואת העור. לא מנינו חטאת חלוטה נשרפת אלא זו ושל מלואים
(שמות כ"ד) וכולן ע"פ הדבור: (יב) וימצאו. לשון האשפה והזמנה: (טז) ויחטאו.
עשה כמחשבת חטאת: בראשון. כעגל שלז: (טז) ויעשה כמשפט.
המפורש בעולת נדבה בויקרא (לפיל פרק ח' ב"ל כ. ו) וימצאו. ה"ל קמילה
(ח"כ טס יא): מלבד עלת הבקר. כל אלה עשה אחר עולת התמיד: (יט) והמכסה.
חלב המכסה את הקרב: (כ) וישימו את החלבים על החזות. לאחר הקטופה נתקן
כח המניף לכהן אחר להקטירם מנאלו העלוונים למטה: (כב) ויברכם. כרכה
כהנים יברכו יאיר יא (ת"כ טס ז): וירד. משל המזבח: (כג) ויבא משה ואהרן
וגו'. למה נכנסו, מלפני כפ' מלואים כדבריהם הנקטפת על כ"כ שלז, למה נכנס משה
עם אהרן, ללמדו על מעשה הקטרת. או לא נכנס אלא לדבר אחר, הריני דן, ירידה
ויבאה מעטות כרכה, מה ירידה מעין עבודה אף ביאה מעין עבודה. הא למדת, למה

10. *He caused to go up in smoke. There was no permanent fire on the Altar until the Heavenly fire came down (v. 24) and consumed the sacrificial parts. Thus, the intent of the term in our verse is that Aaron placed it on the pyre, so that it would be ready to be burned when the*

Heavenly fire descended upon the Altar (Rashbam to v. 13; Haamek Davar).

11. *שרף — He burned. Ordinarily the only sin-offerings that were burned outside the camp were פְּנִימִיּוֹת, sin-offerings whose blood was sprinkled inside the Sanctuary*

¹⁰ And the fats, and the kidneys, and the diaphragm with the liver of the sin-offering, he caused to go up in smoke on the Altar, as HASHEM had commanded Moses. ¹¹ And the flesh and the hide he burned in fire outside the camp. ¹² He slaughtered the elevation-offering; the sons of Aaron presented the blood to him and he threw it upon the Altar, all around. ¹³ They presented the elevation-offering to him in its pieces with the head; and he caused it to go up in smoke on the Altar. ¹⁴ He washed the innards and the feet, and caused them to go up in smoke on the elevation-offering on the Altar.

¹⁵ He brought near the offering of the people: He took the sin-offering goat that was for the people, and slaughtered it and performed the sin-offering service, as for the first one. ¹⁶ He brought near the elevation-offering and performed its service according to the law. ¹⁷ He brought near the meal-offering, filled his palm from it, and caused it to go up in smoke on the Altar; aside from the morning elevation-offering. ¹⁸ He slaughtered the bull and the ram — the people's feast peace-offering; the sons of Aaron presented the blood to him, and he threw it upon the Altar, all around. ¹⁹ As for the fats from the bull and from the ram, and the tail, the covering fats, the kidneys, and the diaphragm with the liver, ²⁰ they placed the fats upon the breasts, and caused the fats to go up in smoke on the Altar. ²¹ Aaron had lifted up the breasts and the right thigh as a wave-service before HASHEM, as Moses had commanded.

²² Aaron raised his hands toward the people and blessed them; then he descended from having performed the sin-offering, the elevation-offering, and the peace-offering. ²³ Moses and Aaron came to the Tent of Meeting, and they went out and they blessed the people — and the glory of HASHEM appeared to the entire people!

²⁴ A fire went forth from before HASHEM and consumed upon the Altar the elevation-offering and the fats; the people saw and sang glad song and fell upon their faces.

(4:1-21; 16:27). The only exceptions to this rule were this sin-offering and those of the seven inauguration days, which were burned even though the entire blood service was on the outer Altar (Rashi).

Why indeed were these offerings completely burned? These offerings came, at least in part, to atone for Aaron's sin of the Golden Calf. By commanding that everything, even the hide, be burned so that not a trace of them would remain, God intimated to the Jewish people that Aaron's sin was forgiven totally (Sifsei Cohen).

12. קָיִב — All around. See notes to 1:5.

16. כַּמִּשְׁפֵּט — According to the law. He performed the service of all the offerings as their regulations were set forth in chapter 1 (Rashi).

17. וַיִּמְלֵא כַּפּוֹ — Filled his palm, i.e., with the *kometz*, as described in 2:2 (Rashi).

22-24. Aaron's blessing and the Divine Presence. Having completed his first day of sacrificial service, Aaron joyously blessed the people, pronouncing *Bircas Kohanim*, the Priestly Blessing, for the first time. Aaron had an overpowering desire to bless the people, for such is the generous and loving nature of Aaron and his descendants. In reward, God gave the Kohanim the eternal commandment of conferring the Priestly Blessing upon the Jewish people (Sfas Emes).

22. וַיִּשָּׂא אֶהָרֶן אֶת יָדָיו — Aaron raised his hands. This is the

source of the rule that Kohanim must raise their hands when they bless the people (Sotah 38a).

וַיְבָרֶכֶם — And blessed them. Aaron pronounced the Priestly Blessing (Rashi). Although this blessing was not yet recorded in the Torah — it is found in *Numbers* 6:24-27 — it had already been taught to Moses, who, in turn, taught it to Aaron.

23. וַיָּבֹאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן — Moses and Aaron came. Why did they enter the Tent of Meeting? Rashi, quoting *Sifra*, offers two alternatives: (a) Moses was teaching Aaron the procedure of burning the *קטרת*, incense, on the Inner Altar. (b) When Aaron saw that the *Shechinah* had not rested upon the Tabernacle despite the long inauguration service, he was distraught and blamed himself, saying, "I know that God is angry with me [because of the sin of the Golden Calf], and it is because of me that the *Shechinah* has not rested upon Israel." He turned to Moses and said, "Moses, my brother, what have you done to me that you had me embark upon the Divine Service and be humiliated!" Immediately Moses entered [the Tent of Meeting] with him and they prayed for mercy — and the *Shechinah* rested upon Israel.

24. וַיֵּצֵא אֵשׁ מִלִּקְנֵי ה' — A fire went forth from before HASHEM. The fire came down like a pillar from heaven to earth (*Sifra*). It went into the Holy of Holies and from there it went out to the Golden Altar and then to the Outer Altar, causing the incense and the sacrificial parts to go up in smoke (Rashbam).

א וַיִּקְחוּ בְנֵי-אֶהֱרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אִישׁ מִחֶתְלוֹ וַיִּתְּנוּ בָהֶן
 אֵשׁ וַיִּשְׂמוּ עָלֶיהָ קִטְרֶת וַיִּקְרִיבוּ לִפְנֵי יְהוָה אֵשׁ זָרָה
 ב אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אַתֶּם: וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל
 ג אוֹתָם וַיָּמָתוּ לִפְנֵי יְהוָה: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אֶהֱרֹן הוּא
 ד אֲשֶׁר-דָּבַר יְהוָה: לֵאמֹר בְּקִרְבִּי אֶקְדֹּשׁ וְעַל-פָּנַי כָּל-
 הָעָם אֲכַבֵּד וַיִּדָּם אֶהֱרֹן: וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל-מִישָׁאֵל וְאֶל
 ו אֶלצָפֹן בְּנֵי עֲזִיזָל דָּד אֶהֱרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִקְרְבוּ שָׂאוּ
 אֶת-אֲחֵיכֶם מֵאֵת פְּנֵי-הַקֹּדֶשׁ אֶל-מַחוּץ לַמִּחֲנֶה:
 ה וַיִּקְרְבוּ וַיִּשָּׂאֻם בְּכַתְּנֹתָם אֶל-מַחוּץ לַמִּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר דָּבַר
 ו מֹשֶׁה: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אֶהֱרֹן וְלֹאֲלֻעֶזֶר וְלֹאֲיִתְמָר וּבָנָיו
 ז רֹאשֵׁיכֶם אֶל-תִּפְרְעוּ: וּבְגָדֵיכֶם לֹא-תִפְרְמוּ וְלֹא תִתְּמוּ
 ח וְעַל כָּל-הָעֵדָה יִקְצֹף וְאֲחֵיכֶם כָּל-בֵּית יִשְׂרָאֵל יִכְבּוּ
 ט אֶת-הַשְּׂרָפָה אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוָה: וּמִפְתָּח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא
 י תֵּצְאוּ פֶן-תָּמָתוּ כִּי-שָׁמֶן מִשְׁחַת יְהוָה עָלֵיכֶם וַיַּעֲשׂוּ
 כַּדְּבַר מֹשֶׁה:

"הקורא יטעים
 הגרשיים קודם
 התלישא"

רז"ל

בזדקיקס מחיירא ומתעלה ומתקלם (זכחים קטו): אס כן באלו כ"ג ברשעים וכן
 הוא אומר נורא אלהים ממקדשין (תהלים סחלו): אל תקרי ממקדשין אלא
 ממקדושין: (ד) דד אהרן. טזיאל אחי שמכס היה שגל' ובני קהא וגו' (שמוח)
 (ויח): שאו את אחיכם וגו'. כלסם האומר לחזירו הפער אל המס מלפני
 הכלה שלא לערעב את השמחה (ויק"ר כד: דה) בכתבתם. אל מחיס ממלד שלא
 נשרפו בנדיהם אלא נשמסם, כמין שני חוטין של אש נכנסו לתוך חוטמיהם (ח"כ
 שם כז: סנהדרין נב:). (ו) אל תפרעו. אל תגדלו שער מכלן שאכלו חסור
 בחספיות (מועד קטן יד:): אכל חסם אל תערעבו שחמחו על מקום: ולא
 תמותו. הא אס חטשו כן חמחו (ח"כ שם מל: ואחיכם כל בית ישראל.
 מכלן שזרמן של תלמידי חכמים מוטלת על הכל להחלכל כה (מועד קטן כה:):

(ב) ותצא אש. רבי אליעזר אומר לא מחו בני אהרן אלא על ידי שהורו הלכה
 בפני משה רבן (ת"כ שם לב; עירובין סג:). רבי ישמעאל אומר שחיי יין נכנסו
 למקדש. (תנע), שאחר מיתת הזכיר הנותרים שלא יכנסו שחיי יין למקדש. משל
 למלך שיהיה לו בן זית וכו' כדליתא בויקרא רבה (יב:א): (ג) הוא אשר דבר
 וגו'. היכן דבר, ונעושי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי (שמוח כט:מג) אל תקרי
 בכבודי אלא במכובדי. אמר לו משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיקדש הבית
 במועדיו של מקום והייתי סבור אז כי אז כך, טכזיו רואה אני שסם גדולים ממני
 וממך (ח"כ שם לו; ויק"ר יב:ב; זכחים קטו): וידם אהרן. קבל שער על שמיקחו
 (שם) ומה שער קבל, שחיייתו עמו הדבור, שנלמדה לו לבדו פרשם שחיי יין
 (ויק"ר שם): בקרובי. בנחירי: ועל פני כל העם אכבד. כשהקב"ה טעה דין

And fell upon their faces. In addition to the
 miracle of the fire, the people noted the miracle that the
 entire nation was in the tiny fifty-cubit-square area of the
 Courtyard in front of the Tabernacle — yet there was room
 for everyone! They fell to their hands and knees in awe and
 gratitude — and everyone had four cubits of space for him-
 self! Thereupon, the spirit of holiness came upon them and
 they sang out in praise of God (Yalkut).

10.

1-7. The death of Nadab and Abihu. Just when the joy of
 the inauguration ritual had reached its peak, tragedy struck.
 Aaron's two oldest sons — men whom Moses described as
 the most outstanding sons of the nation — performed an
 unauthorized service and lost their lives. The behavior of
 Moses and Aaron in the face of this grievous loss gave
 further testimony to their own greatness and brought about
 a new and greater sanctification of God's Name.

The Sages and the commentators offer a wide range of

interpretations regarding the actual deed of Nadab and
 Abihu, why they did it, and why it caused their death. Very
 briefly, we offer the major opinions of the primary commen-
 tators, and a perspective on the underlying flaw that caused
 Nadab and Abihu to err.

¶ The sin of bringing unbidden incense. Most commenta-
 tors follow *Sifra* that Nadab and Abihu erred in bringing their
 own incense into the Holy of Holies, where even the Kohen
 Gadol may enter only on Yom Kippur. *Ramban* (16:2) and *R'
 Bachya*, however, contend that it is inconceivable that
 Nadab and Abihu would have taken it upon themselves to
 enter the holiest part of the Sanctuary, something that even
 their father had not been commanded or authorized to do, as
 yet. Rather, they offered the regular daily incense upon the
 Inner Altar, though they had not been commanded to do so
 (*Ramban*, *Ravad* to *Sifra*; *Ritua* to *Yoma* 53a).

¶ Why did Nadab and Abihu take it upon themselves to
 do so? Seeing the great display of love that God showered

10

The sons of Aaron, Nadab and Abihu, each took his fire pan, they put fire in them and placed incense upon it; and they brought before HASHEM an alien fire that He had not commanded them. ² A fire came forth from before HASHEM and consumed them, and they died before HASHEM.

The Death
of Nadab
and Abihu

³ Moses said to Aaron: Of this did HASHEM speak, saying: "I will be sanctified through those who are nearest Me, thus I will be honored before the entire people"; and Aaron was silent.

⁴ Moses summoned Mishael and Elzaphan, sons of Aaron's uncle Uzziel, and said to them, "Approach, carry your brothers out of the Sanctuary to the outside of the camp." ⁵ They approached and carried them by their Tunics to the outside of the camp, as Moses had spoken.

⁶ Moses said to Aaron and to his sons Elazar and Ithamar, "Do not leave your heads unshorn and do not rend your garments that you not die and He become wrathful with the entire assembly; and your brethren the entire House of Israel shall bewail the conflagration that HASHEM ignited. ⁷ Do not leave the entrance of the Tent of Meeting lest you die, for the oil of HASHEM's anointment is upon you"; and they carried out Moses' bidding.

upon Israel by sending a Heavenly fire to consume the offerings (9:24), they wished to reciprocate with a display of their own love of God. They used the incense as their means of doing so (*Sifra*). Knowing that there was a commandment to bring fire and incense every day, and seeing that Moses had not yet told anyone to do so, they assumed that they should act on their own. Moses, however, was waiting for the descent of the Heavenly fire. He wanted the very first incense to be kindled with God's own fire, in order to cause a sanctification of God's Name (*Rashbam*).

1. בְּנֵי־אֶהֱרֹן — The sons of Aaron. They were Aaron's sons, but they slighted him by acting on their own, without consulting him. Furthermore, they acted independently, without discussing the matter with one another (*Sifra*).

אֵשׁ זָרָה — An alien fire. R' Yishmael holds that they used fire from the Altar, but it was alien because they had not been bidden to offer it. R' Akiva holds that the fire was literally alien, because it did not come from the Altar. R' Eliezer agrees that the fire was not holy, but adds that their offense was in ruling that it was permissible to offer the fire; thus they were guilty of rendering a decision on a matter about which they should have asked their teacher Moses [מִוֶּרֶחַ הֶלְכָּהּ בְּכֵן] (*Sifra*).

3. הוּא אֲשֶׁר־יְדַבֵּר ה' — Of this did HASHEM speak. The fire that consumed them was a Divine statement; it was the wordless message of God's intent (*Ramban*). *Rashi* comments that the deaths were indeed a fulfillment of God's previous words to Moses. In speaking of the Tabernacle, God had said, it will be sanctified through My glory (*Exodus 29:43*).

בְּקֶרְבִּי אֶקְדֹּשׁ — I will be sanctified through those who are nearest Me. Moses now told Aaron, "I knew that the Tabernacle would be sanctified through someone in whom God's glory reposes, but I thought it would be one of us. Now I know that they were greater than either of us."

אֶבְדָּר — I will be honored. When God imposes strict justice even upon the righteous, He is feared and honored. People say that if such is the fate of the righteous, surely the punishment of the wicked will be much worse (*Rashi*; *Zevachim 115b*). It is common in human society that powerful or respected people maintain a looser and more permissible

standard of behavior than "ordinary" people; in Judaism the opposite is true. God demands higher standards from His great ones and deals more strictly with their lapses.

וְיָדָם אָהָרֹן — And Aaron was silent. Aaron had been weeping loudly, but upon hearing Moses' consolation, he stopped (*Ramban*), finding comfort in the knowledge that his sons had sanctified God's Name (*Sforno*). In reward for his silent acceptance of the Divine decree, Aaron was honored by having the following *mitzvah* (vs. 8-11) addressed to him exclusively (*Rashi*).

4. מִיִּשְׁאֵל... אֶלְזָפָן — Mishael and Elzaphan. They were Levites, and were now to remove the bodies in order not to dampen the celebration (*Rashi*, *Kesubos 17a*). A Kohen Gadol is forbidden to contaminate himself with the body of even a close relative. Therefore Aaron could not remove the bodies. However, ordinary Kohanim are permitted to do so (21:11). Thus, Elazar and Ithamar should have been the ones to remove their brothers' remains. In honor of the inauguration, however, the Torah made an exception. On this day, even ordinary Kohanim were not permitted to become contaminated, even to close relatives (*Ramban*).

It is noteworthy that the verse identifies Mishael and Elzaphan as Aaron's cousins. Apparently their relationship was important to their mission. Thus, the Torah teaches that the primary *mitzvah* of attending to the dead rests upon the relatives; the closer the relationship, the greater the responsibility. In this case, the closest relatives — Aaron and his surviving sons — were forbidden to contaminate themselves to the dead; therefore, the next nearest kin were selected (*R' Yaakov Kamemetsky*).

5. בְּכֻתָּנֵהֶם — By their Tunics. Their bodies and clothing were intact. The Heavenly fire entered their nostrils and burned their souls, as it were, but did not affect their bodies or their clothing (*Rashi*; *Sanhedrin 52a*).

6-7. In order not to interfere with the joy of the inauguration, God forbade the usual expressions of grief even to the brothers of Nadab and Abihu.

6. כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל — The entire House of Israel. The Sages derive from this verse that the suffering of a *talmid chacham* [a Torah scholar, in this case, the grieving Aaron and his

חמילל יי לאהרן למימר: חממר ומרני לא תשמי את ובניך עמר במעלכון למשכן זמנא ולא תמותון קים עלם לדרכון: וילאפרשא בין קודשא ובין חלא ובין מסאבא ובין דבניא: וילאקפא ית בני ישראל ית כל קומיא די חמילל יי להון בידיא דמשה: יחמילל משה עם אהרן ועם אלעזר ועם איתמר בנויה דאשתארו סיבו ית מנחתא דאשתאבת מקרבנא דיי ואכלוה פטיר בסטר מדבחתא ארי קדש קודשין היא: יחתיכלון יתה באחר קדיש ארי חלקר וחלק בניך היא מקרבנא דיי ארי כן אתפקרית: יחית חדיא דאכרמותא וית שוקא דאפרשוטא תיכלון באחר דכי את ובניך ובניתיך עמר ארי חלקר וחלק בניך איתיהבו מנכסת קודשא דבני ישראל: יחשוקא דאפרשוטא וחדיא דאכרמותא על קרבני תרביא ייתון לאכרמא ארמא קדם יי ויהי לה ובניך עמר לקים עלם כמא די פקיד יי: יחית צפירא דחטאתא מתבע תבעה משה ויהא

חט וידבר יהוה אל-אהרן לאמר: יין ושכר אל-תשת ו אתה ובניך אתם בבאכם אל-אהל מועד ולא תמותו חקת עולם לדורתיכם: ולהבדיל בין הקדש ובין החל יא ובין הטמא ובין הטהור: ולהורת את-בני ישראל את כל-החקים אשר דבר יהוה אליהם ביד-משה:

יב וידבר משה אל-אהרן ואל אלעזר ואל-איתמר ובני הנותרים קחו את המנחה הנותרת מאשי יהוה ואכלוה יג מצות אצל המזבח כי קדש קדשים הוא: ואכלתם אתה במקום קדוש כי חקק וחק-בניך הוא מאשי יהוה כי-כן יד צויתי: ואת חזה התנופה ואת שוק התרומה תאכלו במקום טהור אתה ובניך ובנתיך אתם כי-חקק וחק- טו בניך נתנו מזבחי שלמי בני ישראל: שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף תנופה לפני יהוה והיה לה ובניך אתם לחק-עולם באשר צוה יהוה: ואת שער החטאת דרש * דרש משה והנה

רביעי

חמישי

*חצי התורה בחיבות דרש מכא ודרש מכא

רש"י

במקום טהור. וכי את הראשונים אכלו במקום טמא. אלא הראשונים שהם קדשים חוקקים אכילתם במקום קדוש, אבל אלו אינן לריבים חוק קלעים, אבל לריבים הם להאכל חוץ מחנה ישראל שהוא טהור מליכנס שם מזרחים. מאלן שקדשים קלים נאכלין בכל העיר (ח"כ ט; ש; זכמים ה); אתה ובניך ובנתיך. אחת ובניך בחלק, אבל בטחיל לא בחלק, אלא אם תמות להם מתנות רשאות הן לאכול בחזה ושוק. או אינו אלא חף הכנות בחלק, ח"כ כי חקק וחק בניך נתנו, חק לבנים ואין חק לבנות (ח"כ ט; ז; טו) שוק התרומה וחזה התנופה. לזון אשר הוקף ואשר הורס, תנופה מוליד ומביא תרומה מעלה ומוריד. ולמה תלקן הכתוב תרומה ביום ותנופה בחזה לא ידענו, שנינים בהרמה והנפה: נעל אשי החלבים. כמו על חלבי האשים: על אשי החלבים. מכלן שהחלבים למטה בשעת תנופה, וישבו המקראות שלא יכתו זה את זה ככר פירשתי שלשתן בלו את אהרן (לעיל זג); (טו) שער החטאת. שער מוספי ראש חודש. ושלשה שערי חטאות קרבו בו ביום, (קחו) שער עוים (לעיל טג); ושער נחשון (במדבר יז); ושער ראש חודש (שם כח); ומכולן לא נשקר אלא זה. ונחלקו בדבר חכמי ישראל, יש אומרים מפני שומאה שגפיה בו נשקר ויש אומרים מפני אינוניות נשקר לפי שהוא קדש דורות אבל בקדשי שעה סמכו על משה שאמר להם במנחה ואכלוה מלות (ח"כ פרק ביד; זכמים קא); דרש דרש. שתי דרשיות, מפני מה נשקר זה ומפני מה נאכלו אלו. כך

(ט) ויין ושכר. יין דרך שכרותו (ח"כ פרשתא אב; כריתות יג); בבואכם אל אהל מועד. אין לי אלא בבואם להיכל, בגשם למזבח מניין. נא' כאלו ביאת אהל מועד ונאמר בקידוש ידים ורגלים ביאת אהל מועד (שמות לב) מה להלן עשה גישה מוצת כביאת אהל מועד חף כאלו עשה גישה מוצת כביאת אהל מועד (ח"כ ט; ד); (י) ולהבדיל. כדי שתבדילו בין עבודה קדושה למחוללת. הא למדת, שאל שער עבודתו פסולה (ח"כ ט; ש; זכמים יז); (יא) ולהורת. לימד שאסור שיכור בהוראה (ח"כ ט; ש; כריתות ט) יכול יהא חייב מיתה. ח"כ אחת ובניך חקק ולא תמותו (לעיל פסוק ט) כהנים בעבודתם במיתה ואין כהנים בהוראתם במיתה (ח"כ ט; רז); (יב) הנותרים. מן המיתה, למד שאף עליהם נקנסה מיתה (ח"כ פרק אב; יומא פז). על שון העגל. הוא שנאמר ובהארן החלף ה' מאד להשמידו (דברים טז) ואין השמדה אלא כלוי בנים שנא' והשמיד פריי ממעל (עמוס ב:ט) ותפלתו של משה בטלה מתלה שנא' ותפלתו גם בעד אהרן בעת ההיא (דברים טז); קחו את המנחה. אע"פ שאדם אוניין וקדשים אסורים לאונן: את המנחה. זו מנחת שמני ומנחת נחשון (במדבר יז); (ח"כ פרק אב); ואכלוה מצות. מה ח"כ, לפי שהיא מנחה נכור ומנחת שעה ואין כיוולא בה לדורות הולך לפרש בה דין שאר מנחות (ח"כ ט; ד); (יג) וחק בניך. אין לבנות חק בקדשים (ט; ז); כי בן צוית. באינוניות ואכלוה (ט; ש; זכמים קא); (יד) ואת חזה התנופה. של שלמי נטור. תאכלו

sons] should be shared by all Israel (Rashi).

True, a Jew should try to accept God's justice with faith that it is for the best — as Aaron did and as his sons were commanded to do — but other people should mourn and grieve over the misfortunes of a fellow Jew (R' Shlomo Kluger).

8-18. The commandments to Aaron against intoxicants. Aaron was now commanded against performing the service or deciding legal matters while intoxicated. This teaches that God wants His servants to find the source of their joy in the Torah and the performance of its commandments, not through such external stimuli as alcohol. A Kohen who enters the Temple is deficient if he fails to find gladness in his ser-

vice (R' Bunam of P'shis'cha).

8. אל-אהרן — To Aaron. God spoke directly to Aaron in reward for his silent acceptance of the Heavenly decree regarding his sons.

9. ויין ושכר — Intoxicating wine [lit., wine and intoxicants]. The translation follows R' Elazar (Kereisos 13b) who holds that these two words modify one another (Rashi).

Since this commandment was issued immediately after the deaths of Nadab and Abihu, R' Yishmael infers that their punishment must have been associated with the subject of the commandment. Thus, their sin was that they entered the Sanctuary after having had wine.

The Commandments to Aaron Against Intoxicants ⁸ HASHEM spoke to Aaron saying: ⁹ Do not drink intoxicating wine, you and your sons with you, when you come to the Tent of Meeting, that you not die — this is an eternal decree for your generations. ¹⁰ In order to distinguish between the sacred and the profane, and between the contaminated and the pure, ¹¹ and to teach the Children of Israel all the decrees that HASHEM had spoken to them through Moses.

Disposition of the Day's Offerings ¹² Moses spoke to Aaron and to Elazar and Ithamar, his remaining sons, "Take the meal-offering that is left from the fire-offerings of HASHEM, and eat it unleavened near the Altar; for it is the most holy. ¹³ You shall eat it in a holy place, for it is your portion and the portion of your sons from the fire-offerings of HASHEM, for so have I been commanded. ¹⁴ And the breast of the waving and the thigh of the raising-up you shall eat in a pure place, you and your sons and daughters with you; for they have been given as your portion and the portion of your sons from the feast peace-offerings of the Children of Israel. ¹⁵ They are to bring the thigh of the raising-up and the breast of the waving upon the fire-offering fats to wave as a wave-service before HASHEM; and it shall be for you and your sons with you for an eternal decree, as HASHEM has commanded."

¹⁶ Moses inquired insistently about the he-goat of the sin-offering, for behold, it had been

11. ולוהורו — And to teach. This implies that teaching, like the Temple service, requires a clear mind. Consequently, a person who has imbibed wine is forbidden to render a legal judgment which is tantamount to teaching Torah (*Rashi*).

12-20. Disposition of the day's offerings. On the day a close relative dies, the mourner is known as an *onen*, and the laws governing his status are more stringent than those of the following days. Although the Kohen Gadol is required to perform his Temple service even as an *onen*, other Kohanim are forbidden to do so. The period of the Tabernacle's inauguration was an exception to this rule, in that all Kohanim were required to continue their sacrificial service — including the eating of the sacred meat — but the extent of this dispensation became a matter of controversy between Moses and Aaron in the following passage. The question was this: Were the Kohanim permitted to eat from all the offerings on that day, or were they permitted to eat only some of the offerings, as explained below?

The answer to this question varied with the nature of the offering. Two kinds of offerings were brought on that day. Some were קדשי שצה, *kodshei shaah*, offerings that were brought exclusively for that occasion and would never again be repeated, while others were קדשי דורות, *kodshei doros*, offerings that were part of the regular Tabernacle service and would be brought in the future, as well. Moses had commanded them to eat the meal-offering (v. 12), which was a special inauguration service. Did this command extend to other offerings as well? Logic might dictate that the mourning Kohanim were to eat only the offerings that could never be brought again, because they were similar to the meal-offering (but see below).

12. קחו את המנחה — Take the meal-offering. Although an *onen* is ordinarily forbidden to eat offerings, Moses informed the mourners of God's command that this day should be an exception.

14. ובניך ובנותיך — And your sons and daughters. Offerings are divided only among Kohanim who are eligible to perform the service, but in the case of offerings of lesser sanctity, such

as the breast and thigh of peace-offerings, the Kohen may share the meat with his family (*Rashi*).

16-20. The dispute between Moses and Aaron. Three he-goats were offered as sin-offerings that day. One was the special offering of Nachshon, the tribal leader of Judah (see *Numbers* 7:12-17); the second was for the inauguration of the Tabernacle (9:3) — both of the above were *kodshei shaah*, which would never be offered again; the third he-goat was the sin-offering of Rosh Chodesh (*Numbers* 28:15). Previously, Moses had instructed the Kohanim that they should eat the meal-offerings, both of which were *kodshei shaah*, and the Kohanim had done so. As noted above, that was an exception to the general rule, because even a Kohen Gadol who may perform the service as an *onen* may not eat offerings in that state. The question facing Aaron and his sons was whether Moses' command regarding the meal-offerings should apply to the meat of the sin-offerings, as well. And if it *did* apply, should it apply to all three of them?

Although God had commanded that the Kohanim eat despite their *onen* status, it remained for Moses and/or Aaron to determine the circumstances to which the command applied. Moses thought that the command should apply to all the offerings, including *kodshei doros*, so that the Kohanim should eat the he-goat of Rosh Chodesh. Aaron, however, reasoned that since the direct command concerned the meal-offerings, which were *kodshei shaah*, it should apply only to the he-goats of Nachshon and the inauguration, which were also *kodshei shaah*. Since the he-goat of Rosh Chodesh was *kodshei doros*, Aaron held that it was forbidden for him and his sons to eat its meat.

R' Tzaddok HaKohen notes that this is the first place in the Torah where we find the classic exercise of the Oral Law, in which reasoning is used to define the parameters of the laws.

16. שעיר החטאת — The he-goat of the sin-offering. Since this phrase is in the singular, it is evident that only one sin-offering had been burned, not eaten. Which was it? The Sages derive that it was the he-goat of Rosh Chodesh. Thus, they had burned the Rosh Chodesh offering, which was *kodshei*

אתוקד ורגו על אֶלְעָזָר וְעַל אֶתְמָר בְּנֵי אֶהֱרֹן
בְּנֵי אֶהֱרֹן דַּשְׁתָּארוּ לְמִימְרָא: יִמְדִין
לֹא אֶכְלֶתוּן יַת חֲטָאֲתָא בְּאַתְרֵי קָדִישׁ
אֲרִי קָדֵשׁ קֹדֶשִׁין הִיא וְיָתָה יִתְבּ לְבוֹן
לְסִלְתָּא עַל חֻבֵּי כְנִשְׁתָּא לְכַפְּרָא
עֲלֵיהוֹן קָדֵשׁ יְיָ יִהְיָ לֹא אֲתַעֵל יַת
דְּמָה לְבֵית קֹדֶשׁא לְגַנָּא מִיכַל תִּיכְלוּן
יָתָה בְּקֹדֶשׁא בְּמֹא דִּי פְקֻדֵּי: יִטְמָלִיל
אֶהֱרֹן עִם מֹשֶׁה הָא יוֹמָא דִּין קָרִיבוּ יַת
חֲטָאֲתָהוֹן וְיַת עֲלֵתָהוֹן קָדֵשׁ יְיָ וְנִרְעָא
יְתִי עָלֶיהוּ בְּאֵלִין אֱלֹהִי פֻּן אֶכְלִית
חֲטָאֲתָא יוֹמָא דִּין חֲתָקֵן קָדֵשׁ יְיָ:
כּוֹשְׁמַע מֹשֶׁה וְשֹׁפֵר בְּעִינֵיהוּ:
אִמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר לְמִימְרָא
לְהוֹן: כּוֹמְלִילֵי עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימְרָא
דָּא חֲתָא דִּי תִיכְלוּן מִכָּל בְּעִירָא דִּי
עַל אֶרְעָא: גְּבַל דְּסִדִּיקָא פְּרִשְׁתָּא

שָׁרָף וַיִּקְצֹף עַל־אֶלְעָזָר וְעַל־אֶתְמָר בְּנֵי אֶהֱרֹן
י הַנּוֹתָרִם לְאֹמֶר: מִדּוּעַ לֹא־אֶכְלֹתֶם אֶת־הַחֲטָאֹת
בַּמָּקוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי קֹדֶשׁ קֹדָשִׁים הוּא וְאַתֶּה אֶנְתָּן לָכֶם
י לִשְׂאֵת אֶת־עֵוֹן הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לִפְנֵי יְהוָה: הֵן
לֹא־הוֹבָא אֶת־דְּמָה אֶל־הַקֹּדֶשׁ פְּגִימָה אָכּוֹל תֹּאכְלוּ
י אֹתָהּ בַּקֹּדֶשׁ בְּאֶשֶׁר צִוִּיתִי: וַיִּדְבֹּר אֶהֱרֹן אֶל־מֹשֶׁה הֵן
י הַיּוֹם הַקָּרִיבוּ אֶת־חֲטָאֲתָם וְאֶת־עֲלֹתָם לִפְנֵי יְהוָה
וַתִּקְרָאנָה אֹתִי כְּאֵלָה וְאֶכְלֹתִי חֲטָאֹת הַיּוֹם הַזֶּה
כ בְּעִינֵי יְהוָה: וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּיטֹב בְּעֵינָיו:

וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אֶהֱרֹן לֵאמֹר אֲלֵהֶם: דְּבַרְוּ
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הַחִיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ
ג מִכָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ: כֹּל מִפְּרִסַּת פִּרְסָה

יא
ששי

רס"ז

קא): וַתִּקְרָאנָה אוֹתִי בִּאלָה. אִפִּי לֹא הִיוּ מַחֲמִים בְּנֵי אֱלֹהִים שֶׁלֹּא שֶׁלֹּא קְרוֹבִים
שֶׁלֹּא חִיבִים לִהְיוֹת אוֹנֵן עֲלֵיהֶם כֵּלָּה כִּנּוֹן כֹּל הָאֲמוּרוֹת בְּפִרְשָׁת כְּחֵיִם שֶׁהָיוּ
מִמֶּנּוּ לֹא (וְהָלַךְ כֹּחַ: ג' ס"ז): וְאֶכְלֹתִי חֲטָאֹת. וְאִם אֲכַלְתִּי הֵיכֵן
וְגו': הַיּוֹם. אֲכַל אֲנִימוֹת לִיָּה מוֹתֵר שֶׁלֹּא אוֹנֵן אֱלֹהִים יוֹם קְבוּרָה (ח"כ ס"ז):
זְכַחִים (ס"ז): הֵיטֵב בְּעִינֵי ה'. אִם שִׁמְשַׁת בְּקִדְשֵׁי שֶׁהָיוּ לִי לְהִקָּל בְּקִדְשֵׁי
דְּרוֹת: (כ"ב) וַיִּיטֹב בְּעִינָיו. הַיּוֹם וְלֹא בּוֹשׁ לֹא שִׁמְשַׁת (ח"כ ס"ז): (א)
אֵל מֹשֶׁה וְאֵל אֶהֱרֹן. לְמַשֶּׁה אֲמַר שִׁאֲמַר לְהִקָּל (ח"כ לֵעִיל פ' וִיקְרָא דְּנִבְהָ
פֶּרֶק בִּזָּא): לֵאמֹר אֲלֵיהֶם. אֲמַר שִׁאֲמַר לְהִקָּל וְלֹאֲמַר. אוֹ אִינוּ אֱלֹהִים לְאֲמַר
לְיִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁהָיוּ אֲמַר דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִרִי דְּבַר אֲמַר לְיִשְׂרָאֵל, הָא מֵה אִינוּ
מִקְיָם לְאֲמַר אֲלֵיהֶם, לְבִנְיָ לְהִקָּל וְלֹאֲמַר (ח"כ פֶּרֶק בִּזָּא): (ב) דְּבַר אֵל
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אִם כֹּלֵם הָיוּ לִהְיוֹת שְׁלֹחִים בְּדָבָר זֶה לִפִּי שֶׁהָיוּ בְּדִמְיָה (ח"כ
לֵעִיל פֶּרֶק אֲזָא) וְקִבְלוּ עֲלֵיהֶם גְּזִירַת הַמִּקְוִים בְּהִשָּׁבָה: זֹאת הַחִיָּה. לֵשׁ חִיִּים.
לִפִּי שִׁיִּשְׂרָאֵל דְּבוֹקִים בְּמִקְוִים וְרֹאשֵׁין לִהְיוֹת חִיִּים, לִפִּיכֵי הַבְּדִיל מִן הַטּוֹמָאָה וְגַזֵּר
עֲלֵיהֶם מוֹת, וְלֹאֲמַר הַטּוֹמָא לֹא אֲשֶׁר כִּלּוֹם. מִשְׁלֵי לְרֹפֵא שֶׁכֵּנֶם לְבַקֵּר אִם הַחִיָּה
וְכִי כְּדִאֲמַר בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַנְחוּמִּי: זֹאת הַחִיָּה. מִלְמַד שֶׁהִיא מֵשֶׁה אוֹתוֹ כְּחִיָּה
וּמִרְאָה אוֹתוֹ לְיִשְׂרָאֵל וְזֹאת חֲתָלָהּ וְזֹאת לֹא חֲתָלָהּ (ח"כ פֶּרֶק בִּזָּא: ב' חוֹלִין מִב):
אִם זֶה חֲתָלָהּ וְגו' (וְהָלַךְ פֶּסוּק ט'), אִף בְּשִׁרְיָ הַמִּים אֲחִי מִכָּל מִין וּמִין וְהִרְאָה
לֹא. וְכֵן בְּשִׁי וְזֹאת אֵלֶּה תִּשְׁקֹט מִן הַטּוֹמָא (וְהָלַךְ פֶּסוּק יג). וְכֵן בְּשִׁרְיָ זֶה לֹא
הַטּוֹמָא (וְהָלַךְ פֶּסוּק כט): ח"כ ס"ז: זֹאת הַחִיָּה. מִכָּל הַבְּהֵמָה. מִלְמַד שֶׁהַבְּהֵמָה
כִּלְכָּל חִיָּה (חוֹלִין טא). (ג) מִפְּרִסַּת. כְּחִרְגוֹמוֹ סִידִיקָא: פֶּרֶסָה. פֶּלְטָא בִּזָּא:

הוא ב"ח" (פרק ב'ג): על אלעזר ועל איתמר. בשביל כבודו של אהרן הפך
פניו כנגד הבנים וכעס (ס"ז): לֵאמֹר. אֲמַר לֹא הִיבִינִי עַל דְּבָרִי (ס"ז): (ויו)
מִדּוּעַ לֹא אֶכְלֹתֶם אֶת הַחֲטָאֹת בַּמָּקוֹם הַקֹּדֶשׁ. וְכִי חוֹן לְקִדְשׁ אֱלֹהִים וְהָלַךְ
שְׂרָפָה, וּמִהוּ אֲמַר בַּמָּקוֹם הַקֹּדֶשׁ. אֱלֹהִים אֲמַר לֹא חוֹן לְקִלְעִים יִלְאֵה
וּנְפִסָּה: כִּי קֹדֶשׁ קֹדָשִׁים הוּא. וּנְפִסָּה בִּזְוִלָּה, וְהִיא אֲמַר לוֹ לֹא. אֲמַר לֹא
הִוִּיל וּבַמָּקוֹם הַקֹּדֶשׁ הִיחָה מִדּוּעַ לֹא אֲכַלְתֶּם אוֹתָהּ: וְאוֹתָהּ נִתְּן לָכֶם לִשְׂאֵת
וְגו'. שֶׁהִכְנִיִס אוֹכְלִים וּבְעִלִּים מִתְּכַפְּרִים (ס"ז): לִשְׂאֵת אֶת עוֹן הָעֵדָה.
מִכָּאן לְמַד שֶׁשֶּׁמֶר רֹאשׁ חוֹדֶשׁ ה' הָיוּ מְכַפֵּר עַל עוֹן טוֹמָאֹת מִקְדָּשׁ וּקְדִישׁוֹ
(ח"כ ס"ז): זְכַחִים קא): שְׁחִטָּה שְׁמִינִי וְחִטָּה נִחָשׁוּ לֹא לְכַפֵּר בָּזֶה: (יח) הֵן
לֹא הוֹבָא וְגו'. שֶׁלֹּא הוֹבָא ה' לֹא לְכַפֵּר כִּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְכִי חֲטָאֹת אֲשֶׁר יוֹבֵא
דְּמָה וְגו' (וְלֵעִיל וְהִנֵּה): אֲכַל תֹּאכְלוּ אֹתָהּ. ה' לֹא לְכַלֵּה אֲשֶׁר שִׁחִית
אוֹנִיִּים: כְּאֶשֶׁר צִוִּיתִי. לֹא בְּמִנְחָה (לֵעִיל פֶּסוּק יב): (יט) וַיִּדְבֹּר אֶהֱרֹן. אִין
לְשׁוֹן דְּבוֹר אֱלֹהִים ל' עַז שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּדְבֹּר הָעַם וְגו' (בְּמִדְבָּר כֹּחֵה: ח"כ פֶּרֶק בִּזָּא).
אֲשֶׁר מֹשֶׁה קָץ עַל אֶלְעָזָר וְעַל אֶתְמָר וְהָיוּ מְדַבְּרִים לִפְנֵי וְהָיוּ בְּדִין
מִדָּת כְּבוֹד. אֲמַר, אִינוּ בְּדִין שִׁיחָ אֲבִינוּ יוֹשֵׁב וְחָטָא מְדַבְּרִים לִפְנֵי וְהָיוּ בְּדִין
שִׁיחָ תְּלִמִּיד מִשִּׁבְיָ אֲחֵי רַבִּי. יוֹכֵל מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִיא בְּחִלְעוֹר לְהִשָּׁב, ח"ל וַיִּאֲמַר
אֶלְעָזָר הִכָּהן אֵל אֲשֶׁי הַבָּזָא וְגו' (ס"ז לֹא: כח) הִיא בְּשִׁרְיָ דְּבַר לִפְנֵי מֹשֶׁה וּלְפָנֵי
הַכֹּהֲנִים. וְזֶה מִלְּמַד בְּסִפְרֵי שֶׁל פִּנְיִם שִׁנִּי: הֵן הַיּוֹם הַקָּרִיבוּ. מִהוּ אֲמַר, אֱלֹהִים
אֲמַר לֹא מֹשֶׁה שֶׁמֶה זִרְקָתָם דְּמָה אוֹנִיִּים, שֶׁהָיוּ עֲשֵׂב חִילָל. אֲמַר לוֹ אֶהֱרֹן וְכִי
הִסְקִיבוּ שֶׁהִם הַדְּיוּטוֹת, אִינוּ הַקְּרִבְתִּי שֶׁלֹּא כֵּהן גָּדוֹל וּמִקְרִיב אוֹנֵן (זְכַחִים)

doros, reasoning that Moses' command could not apply to it.

Inquired insistently [lit., inquire he inquired]. The doubled expression of inquiry implies that Moses had two questions: Why have you burned the Rosh Chodesh offering? And why have you eaten the other offerings? Your actions are contradictory (Rashi; Sifra as interpreted by Gur Aryeh).

Most printed editions of the Pentateuch contain a Masoretic note that these two words are the exact halfway mark of all the words of the Torah. This teaches us that the entire Torah revolves around constant inquiry; one must never stop studying and seeking an ever deeper and broader understanding of the Torah (Degel Machaneh Ephraim).

And he was wrathful. Moses erred because he became angry (Vayikra Rabbah 13:1). Had it not been for his anger, he would have analyzed what happened and realized that the Kohanim had acted properly (Malbim).

The Torah does not omit the shortcomings of the greatest people, because we must learn from their errors just as we learn from their virtues. If the master of all prophets could err due to anger, then surely the rest of us must learn to control our passions.

With Elazar. Actually Moses' sharp criticism was meant for Aaron who was in charge of the service, but in deference to his older brother, he directed his words toward the sons (Rashi).

Aaron spoke. Although Moses had

The burned! — and he was wrathful with Elazar and Ithamar, Aaron's remaining sons, saying: *Dispute Between Moses and Aaron* 17 "Why did you not eat the sin-offering in a holy place, for it is most holy; and He gave it to you to gain forgiveness for the sin of the assembly and to atone for them before HASHEM? 18 Behold, its blood was not brought into the Sanctuary within; you should have eaten it in the Holy, as I had commanded!"

19 Aaron spoke to Moses: "Was it they who this day offered their sin-offering and their elevation-offering before HASHEM? Now that such things befell me — were I to eat this day's sin-offering, would HASHEM approve?"

20 Moses heard and he approved.

11 ¹ HASHEM spoke to Moses and to Aaron, saying to them. ² Speak to the Children of Israel, saying: These are the creatures that you may eat from among all the animals that *Laws of Kashrus* are upon the earth. ³ Everything among the animals that has a split hoof, which is completely

addressed his harsh queries to Aaron's sons, they did not respond, for it would have been disrespectful for them to speak up in their father's presence and for them to take issue with their teacher Moses (Rashi).

הן היו — Was it they who this day...? We deduce from Aaron's response that he was responding to another possible reason why they might have burnt the offering. Since the service of an *onen* is disqualified, the offering that they performed would have had to be burned. To dispel this idea, Aaron said that it was not *they*, but he, the Kohen Gadol, who had performed the day's entire service — and a Kohen Gadol is permitted to serve as an *onen*. However, Aaron went on to say, even though the service was properly performed, no one was permitted to eat the offering, for even a Kohen Gadol may not eat while he is an *onen* (Rashi).

וְנִתְקַרְאָנִי אֲתִי בְאֵלָה — Now that such things befell me. Now that this tragedy has made me an *onen*, and therefore disqualified me from eating the sacrificial meat. . .

הֲיִיטֵב בְּעֵינֵי ה' — Would HASHEM approve? Would it have been proper for even me to eat the Rosh Chodesh offering? Surely HASHEM would not have approved!

20. וַיִּטֵּב בְּעֵינָיו — And he approved. As soon as Moses heard Aaron's reasoning, he conceded that Aaron was right. In a demonstration of the humility that was at the essence of his greatness, Moses did not attempt to defend his position. Instead, he admitted without embarrassment that God had instructed him only with regard to the specific offerings of the day, just as Aaron and his sons had assumed — but he had forgotten (Rashi, Zevachim 101a).

11.

⚡ The laws of *kashrus*.

At the end of this chapter (vs. 43-45) the Torah stresses the reason for *kashrus* in very clear and powerful terms: By observing these laws the Jew can pull himself up the ladder of holiness; by ignoring them, he not only contaminates himself, he gradually builds a barrier that blocks out his comprehension of holiness. Just as someone who is constantly exposed to loud music and harsh noise, slowly and

imperceptibly, but surely, suffers a loss of his ability to hear fine sounds and detect subtle modulations, so too, the Torah informs us, a Jew's consumption of non-kosher food deadens his spiritual capacities and denies him the full opportunity to become holy. And worst of all, it renders him incapable of even perceiving his loss. For this reason, Rama (Yoreh Deah 81:7) cautions that even small children should be prevented from eating forbidden foods, lest their spiritual potential be harmed.

Rashi (v. 2) notes a reason why various animal food is forbidden to Jews. It is the spiritual mission of the Jewish people to attach themselves to the Ultimate Source of spiritual life. Consequently, Jews must refrain from consuming any foods that the Divine Intelligence knows to be an obstacle to the attainment of this lofty goal. In the parable of R' Tanchuma, a doctor came to visit two patients. To one of them he said, "You may eat whatever you like." To the other he gave a precise and restrictive diet. Soon, the first patient died and the second recovered. The doctor explained that there was no hope for the first patient, so there was no reason to deny him what he loved to eat, but the second patient was basically healthy, so it was important to give him a diet that would return him to his full health. So it was with Israel. Because the Jewish people have the capacity for spiritual life, God "prescribed" foods that would be conducive to their spiritual growth.

As *Chinuch* notes, the harm caused by these foods is not physical; rather, they impede the heart from attaining the higher values of the soul.

2. דַּבְּרוּ — Speak. The verb is in the plural, to indicate that Moses and the entire priestly family — to whom Moses taught the commandment first — were to share the honor of conveying this chapter to the people. This was their reward for accepting without protest the Divine decree against Nadab and Abihu (Rashi).

הַחַיָּוִת . . . הַבְּהֵמָה — The creatures. . . the animals. In this verse, as in many other places, these two words are used interchangeably (Rashi, Sifra). On other occasions, *חַיָּוִת* refers to wild animals only, while *בְּהֵמָה* refers to domesticated animals only (Malbim).

ומטלפא טלפין פרסתא מסקא פשרא
בבעירא יתה תיכלון: וברם ית דין לא
תיכלון ממסקי פשרא ומסדיקי
פרסתא ית גמלא ארי מסיק פשרא
הוא ופרסתא לא סדיקא מסאב הוא
לכון: ונית טפוא ארי מסיק פשרא
הוא ופרסתא לא סדיקא מסאב הוא
לכון: ונית ארנבא ארי מסקא פשרא
הוא ופרסתא לא סדיקא מסאבא הוא
לכון: ונית חזירא ארי סדיק פרסתא
הוא ומטלפא טלפין פרסתא והוא
פשרא לא פשר מסאב הוא לכון:
מבסרהון לא תיכלון ובגלתהון לא
תקרבון מסאבין אונן לכון: טית דין
תיכלון מכל די במיא כל די לה ציצין
וקלפין במיא ביממא ובגללא יתהון
תיכלון: וכל די לית לה ציצין וקלפין
ביממא ובגללא מכל רחשא דמא
ומכל נפשא חיתא די במיא שקא
אונן לכון: ואנשקא יתהון לכון
מבסרהון לא תיכלון ונית בגלתהון
תשקצון: וכל די לית לה ציצין
וקלפין במיא שקא הוא לכון: ונית
אלין תשקצון מן עופא לא יתאכלון

וששעת שסע פרסת מעלת גרה בבמה אתה תאכל:
אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפרסי
הפרסה את הגמל כי מעלה גרה הוא ופרסה איננו
מפרסי טמא הוא לכם: ואת השפן כי מעלה גרה הוא
ופרסה לא יפרסי טמא הוא לכם: ואת הארנבת
כי מעלת גרה הוא ופרסה לא הפריסה טמאה הוא
לכם: ואת החזיר כי מפרסי פרסה הוא ושסע שסע
פרסה והוא גרה לא יגר טמא הוא לכם: מבשרם לא
תאכלו ובגבלתם לא תגעו טמאים הם לכם: את זה
תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת
במים בימים ובגחלים אתם תאכלו: וכל אשר אין לו
סנפיר וקשקשת בימים ובגחלים מכל שרץ המים
ומכל נפש החיה אשר במים שקץ הם לכם: ושקץ
יהיו לכם מבשרם לא תאכלו ואת גבלתם תשקצו:
כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים שקץ
הוא לכם: ואת אלה תשקצו מן העוף לא יאכלו

רע"ז

קל וחומר משה, ומה טומאת המז חמורה לא הזכיר בה אלא כהנים, טומאת
נבלה קלה לא כ"ש. ומה ח"ל לא תגעו, ברגל. זה שאמר חייב אדם לטוהר
עליו ברגל (ח"כ סס: ראש סנהד טז: ט) סנפיר. ולו שש כהן: קשקשת.
אלו קליפים הקבועים בו (חולין נט). כמו שגל' ושריון קשקשים היו לבוש (ש"א
יז: חולין טז: י) שרץ. בכל מקום משמעו דבר נמך שחושב וד על הארץ:
(ויא) ושקץ יהיו. לאסור את עירובין: אם יש בו נטות טעם וח"כ פרשתא
גשט: מבשרם. אינו מזהר על הספירים ועל העלמות (סס י): ואת גבלתם
תשקצו. לרבות יבחושן שסינן (חולין סז). יבחושן מושי"רונ' בלש"י: (ויב)
כל אשר אין לו וגו'. מה ח"ל, שיכלו לו לי שיהא מותר אלא המעלה סימני
על ליבשה, השירן במים מנין, תלמוד לומר כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת
במים, הא אם היו לו במים אש"פ שהשירן בעליות מותר (ח"כ סס: יא):
(ויג) לא יאכלו. לחייב את המאכלין לקטנים, שכן משמע לא יהיו נאכלים
על ידך. או אינו אלא לאסור בנהא, ח"ל לא נאכלו (דברים יד: ב) כחילה

וששעת שסע. שזובלת מלמעלה ומלמטה בשתי נפריון, כחרגומו ומטלפא
טלפין. שיש שפרסותיו סדוקות מלמעלה ואין שטות ומובדלות לגמרי, שזלמטה
מחזירות: מעלת גרה. מעלה ומקילה האוכל ממנה ומחזרת אותו לתוך פיה
לכתשו ולטמון הדק: גרה. כך שמו, ויתכן לתמו מגזרת מים העגרים (שמואל
ב יד: שוא) (גבר) אחר הפה, ותרומו פשרא שט" הגרה האוכל נפטר
וגמול: בבהמה. חיבה זו יסירה היא לדרש להחיר את השלל הגמלא במתי
אמו (ח"כ סס ט: חולין סט): אותה תאכלו. ולא כהמה טמאה. והלא כחזרה
היא (להלן פסוק ח) אלא לעבור עליה בעשה ולא חפזה (ח"כ פרק ג: יא):
(ח) מבשרם לא תאכלו. אין לי אלא אלו, שאר בהמה טמאה שאין לה שוס
סימן טהרה מנין. אמרת קל וחומר, ומה אלו שיש בהן קלת סימני טהרה אסורות
וכו' (סס ב: מבשרם. על בשרם כחזרה ולא על גמולו וגידין וקרנים וטלפים
ח"כ פרק ד: יח): ובגבלתם לא תגעו. יכול יהו ישראל מזהרים על מנע נבלה,
תלמוד לומר אמור אל הכהנים (להלן כח: כהנים מזהרים ואין ישראל מזהרים).

Permissible and forbidden land animals.

The Torah identifies the animals whose flesh may be eaten as ruminants (i.e., cud-chewing animals) whose hooves are split.

3. וששעת שסע פרסת — Which is completely separated into double hooves. Only if its hooves are split completely is an animal kosher, but not if its hooves are split at the top and connected at the bottom (Rashi).

4. Contamination or uncleanness. The term *tumah* has two meanings, depending on the context. Most often, it refers to the spiritual contamination that can be conveyed to people or things. At other times, as in this chapter, it refers primarily to forbidden foods. Thus, when the Torah describes an animal as "unclean," it has nothing to do with

contamination. In fact, no living animal can ever be *tamei*, contaminated. Even if a horse carries a human corpse on its back, the animal is not *tamei* in the sense of contamination; it is *tamei*, however, in that it is forbidden as food.

But this. The next four verses give cases of animals that are forbidden because they have only one of the two required signs of *kashrus*. Homilectically, *Kli Yakar* notes that in listing the non-kosher animals, the Torah first gives the kosher sign, instead of simply explaining that the animal is not kosher because of the sign it lacks. This suggests that the presence of a single kosher sign makes it *worse*. The presence of one sign symbolizes hypocritical people who always try to publicize their occasional good deeds or virtuous traits, instead of concentrating on elimi-

Permissible and Forbidden Land Animals separated into double hooves, and that brings up its cud — that one you may eat. ⁴ But this is what you shall not eat from among those that bring up their cud or that have split hooves: the camel, for it brings up its cud, but its hoof is not split — it is unclean to you; ⁵ and the hyrax, for it brings up its cud, but its hoof is not split — it is unclean to you; ⁶ and the hare, for it brings up its cud, but its hoof is not split — it is unclean to you; ⁷ and the pig, for its hoof is split and its hoof is completely separated, but it does not chew its cud — it is unclean to you. ⁸ You shall not eat of their flesh nor shall you touch their carcass — they are unclean to you.

Permissible and Forbidden Fish ⁹ This may you eat from everything that is in the water: everything that has fins and scales in the water, in the seas, and in the streams, those may you eat. ¹⁰ And everything that does not have fins and scales in the seas and in the streams — from all that teems in the water, and from all living creatures in the water — they are an abomination to you. ¹¹ And they shall remain an abomination to you; you shall not eat of their flesh and you shall abominate their carcass. ¹² Everything that does not have fins and scales in the water — it is an abomination to you.

¹³ These shall you abominate from among the birds, they may not be eaten — they are

nating their shortcomings. It is such dishonesty that stamps them as "non-kosher."

This concept has entered the Yiddish idiom, which describes a hypocrite as a *chazzer fissel*, or "pig's foot," because a pig tends to lie on the ground with its feet forward, displaying its cloven hooves, as if to mislead onlookers into thinking it is kosher.

5. הַשָּׂפָן — *The hyrax*. This is a small mammal resembling a woodchuck. Unlike a rabbit or hare, to which it also has a slight resemblance, it has short ears and its feet are hoofed.

6. הָאָרְנָבָת — *The hare [or rabbit]*. Both translations are commonly used, since the hare and the rabbit are of the same family and are very similar. Many translate the שָׂפָן of the previous verse as a rabbit or hare, as well.

These two words illustrate the difficulty of translating the unfamiliar names of the animals and birds in this chapter. Aside from the lack of clarity concerning their identity, there is a more fundamental problem in the case of the hyrax, rabbit, and hare. The Torah states clearly that these animals chew their cud, but none of them do so in the same way that kosher animals do. In the words of R' Hirsch: "But this translation can only be right if it were sure that both these animals chew the cud, which hardly seems to be the case." These animals excrete moist pellets from their stomachs to their mouths, which they eat again, and then excrete dry pellets. Thus, they *appear* to chew their cud, but what they do is in no way similar to cows and sheep. Perhaps the term "bringing up its cud" simply refers to any animal that brings food back to its mouth from its stomach, whether or not it is like a cow. Or perhaps, as in the case of most of the animals and fowl in this chapter, we simply do not know their identity.

8. לֹא תִגְעוּ — *Nor shall you touch*. This prohibition applies only during the festival visits to the Temple, when everyone must be pure. At such times, no one may touch a con-

taminated carcass, because everyone is commanded to remain uncontaminated during the festival visits to the Temple (*Rashi*).

9-12. Permissible and forbidden fish.

9. וְכָשָׁשׁ — *And scales*. The scales that are indicative of a kosher fish are only those that can be scraped off easily with a knife (*Ramban*). This excludes fish whose scales are not clearly defined, such as shellfish, and amphibians.

10. שָׂרָץ הַמַּיִם — *That teems in the water*, i.e., small creatures that live in the water. The next term, *living creatures in the water*, refers to the large water animals (*Sifra*).

11. וְשָׂרָץ יְהִי לָכֶם — *And they shall remain abominated to you*. Even if the forbidden fish becomes part of a mixture in which it is no longer recognizable [*bitul*], it remains forbidden if its taste is still noticeable (*Rashi*).

נִבְלָתָם . . מִבְּשָׂרָם — *Of their flesh . . . their carcass*. *Flesh* refers to fish that have been killed for food; *carcass* refers to fish that have died (*Chizkuni*; *B'chor Shor*).

13-19. The forbidden birds. Unlike the kosher animals and fish, which are identified not by name but by characteristics so that their identities are clear, the identities of the permissible birds are very cloudy. The Torah names the twenty non-kosher species, which means that all others are kosher. However, as a result of the various exiles and dispersions, the language of the Torah fell into relative disuse, with the result that the exact identities of the non-kosher birds became doubtful. Therefore, the *Shulchan Aruch* (*Yoreh Deah* 82:2) rules that it is forbidden to eat any species of bird unless there is a well-established tradition that it is kosher. Since the Halachah rules that we do not know the accurate translations of the fowl in the Torah's list, we follow the lead of R' Hirsch in transliterating rather than conjecturing translations. The notes will give translations that are suggested by various commentators.

שֶׁקֶץ אֵת הַנֶּשֶׁר וְאֵת הַפֶּרֶס וְאֵת הָעֹזְנִיָּה וְאֵת הַדָּאָה וְאֵת הָאֵיָּה לְמִינָהּ אֵת כָּל-עֶרֶב לְמִינוֹ וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה וְאֵת הַתְּחֻמָּס וְאֵת הַשֹּׁחַף וְאֵת הַנֶּזֶץ לְמִינָהּ וְאֵת הַכּוֹס וְאֵת הַשֶּׁלֶף וְאֵת הַיִּנְשׁוּף וְאֵת הַתְּנַשְׁמַת וְאֵת הַקָּאָת וְאֵת הָרָחִם וְאֵת הַחֲסִידָה הָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְאֵת הַדּוֹכִיפַת וְאֵת הָעֶטְלָף כָּל שֶׂרֶץ הָעוֹף הַהֵלֶךְ עַל-אֲרֶבֶעַ שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם אֲךָ אֶת-זֶה תֹאכְלוּ מִכָּל שֶׂרֶץ הָעוֹף הַהֵלֶךְ עַל-אֲרֶבֶעַ אֲשֶׁר-לֹא כָרְעִים מִמֶּעַל לָרִגְלָיו לִנְתֵר בָּהֶן עַל-הָאָרֶץ אֶת-אֵלֶּה מֵהֶם תֹּאכְלוּ אֶת-הָאֲרֶבֶה לְמִינוֹ וְאֵת הַסֹּלֶעַם לְמִינָהּ וְאֵת הַחֲרָגָל לְמִינָהּ וְאֵת הַחֲגָב לְמִינָהּ וְכָל שֶׂרֶץ הָעוֹף אֲשֶׁר-לוֹ אֲרֶבֶע רַגְלִים שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם וְלֹאֵלֶּה תִּטְמְאוּ כָּל-הַנֶּגַע בְּגִבְתָּם יִטְמָא עַד-הָעֶרֶב וְכָל-הַנֶּשָׂא מִגִּבְתָּם יִכָּבֵס

יד שֶׁקֶץ הֵם אֶת-הַנֶּשֶׁר וְאֵת-הַפֶּרֶס וְאֵת הָעֹזְנִיָּה וְאֵת הַדָּאָה וְאֵת-הָאֵיָּה לְמִינָהּ אֵת כָּל-עֶרֶב לְמִינוֹ וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה וְאֵת-הַתְּחֻמָּס וְאֵת-הַשֹּׁחַף וְאֵת-הַנֶּזֶץ לְמִינָהּ וְאֵת-הַכּוֹס וְאֵת-הַשֶּׁלֶף וְאֵת-הַיִּנְשׁוּף וְאֵת-הַתְּנַשְׁמַת וְאֵת-הַקָּאָת וְאֵת-הָרָחִם וְאֵת-הַחֲסִידָה הָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְאֵת-הַדּוֹכִיפַת וְאֵת-הָעֶטְלָף כָּל שֶׂרֶץ הָעוֹף הַהֵלֶךְ עַל-אֲרֶבֶעַ שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם אֲךָ אֶת-זֶה תֹאכְלוּ מִכָּל שֶׂרֶץ הָעוֹף הַהֵלֶךְ עַל-אֲרֶבֶעַ אֲשֶׁר-לֹא כָרְעִים מִמֶּעַל לָרִגְלָיו לִנְתֵר בָּהֶן עַל-הָאָרֶץ אֶת-אֵלֶּה מֵהֶם תֹּאכְלוּ אֶת-הָאֲרֶבֶה לְמִינוֹ וְאֵת הַסֹּלֶעַם לְמִינָהּ וְאֵת הַחֲרָגָל לְמִינָהּ וְאֵת הַחֲגָב לְמִינָהּ וְכָל שֶׂרֶץ הָעוֹף אֲשֶׁר-לוֹ אֲרֶבֶע רַגְלִים שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם וְלֹאֵלֶּה תִּטְמְאוּ כָּל-הַנֶּגַע בְּגִבְתָּם יִטְמָא עַד-הָעֶרֶב וְכָל-הַנֶּשָׂא מִגִּבְתָּם יִכָּבֵס

ל' ק

רס"י

(ב) שֶׂרֶץ הָעוֹף. הם הדקים הגמורים הרחשין על הארץ כגון זבובים וזרעים ויושעין ומגבים: (בא) על ארבע. על ארבע רגלים: ממעל לרגליו. סמוך לזוהר י' לו כמין שמי רגלים לזרע ארבע רגלי וכשרזה לטוף ולקפץ מן הארץ מחזוק בזכות שמי כרעים ופורת. ויש מהן הרבה כמות שקורין לנבט"א, אבל אין לה בקיאות בהן, שארבעה מימי סהרה נאמרו בהם, ארבע רגלים וארבע כנפים וקרסולין, אלו כרעים הכתובים כאן, וכנפיו חופין את רובו (חולין נט). וכל מינים הללו מציין בלשון שמיים סהרה נאמרו בהם, ארבע רגלים וארבע כנפים וקרסולין, אלו כרעים הכתובים כאן, וכנפיו חופין את רובו (חולין נט). וזו וזרע שיהא שמו חגב (שם סה) וזוהו אין לו ידעיים לנבט"א ביניים: (בג) וכל שֶׂרֶץ הָעוֹף וגו'. כל ללמד ששם י' לו חמש פהור (ת"כ פרק ה'): (בד) ולאֵלֶּה. הפסוק לאמר למעט בניין (ת"כ פרשת דה: טז). תטמאו. כלומר כנפיהם י' עומתה: (בה) וכל הנשא מנגביתם. כל מקום שנאמר עומתם משא חמורה ממומחם מנע שהיא טעונה כיום נגדים (שם דח):

13. **הַנֶּשֶׁר** — *The nesher*. The commentators generally agree that this is the eagle or bald eagle, although *Rabbeinu Tam* (*Tos. Chullin* 63a) questions even this.

הַפֶּרֶס — *The peres*. The bearded vulture (*R' Saadiah Gaon; Ralbag*).

הָעֹזְנִיָּה — *The ozniyah*. *Ibn Ezra* understands *R' Saadiah's* translation as the mythological griffin, but rejects it because the Torah could not be speaking of a non-existent creature. However, *R' Y. Kafach* notes that the Arabic word used by the Gaon also refers to an actual bird. *R' D.Z. Hoffman* translates it as the white-tailed or sea eagle.

14. **הַדָּאָה** — *The daah*. According to *R' Hoffman's* translation of *R' Saadiah*, this is the kite. *Ralbag* translates it as a species of vulture.

לְמִינָהּ — *According to its kind*. Wherever this is added to the name of the bird, it means to include birds of varying names and appearance that belong to the same species (*Rashi*).

15. **עֶרֶב** — *The orev*. This is generally assumed to be the

אסורין, בהנחה מותרין (ת"כ פרק ה'). כל עוף שנאמר בו למינה למינהו י' בלשון המין שאין דומין זה לזה לא במראהו ולא בשמותו, וכולן מין אחד (ת"כ שם נה; חולין סג). (שז) הנץ. אישפרו"ר: (יז) השלף. פירשו רבותיו (חולין ס) זה השולה נגים מן היס. והו' שחרנס חונקלום וכלי נוגל: בוס ויגשוף. הם טאויס"ג הטופקים בלילה ויש להם לסתות כחדס. ועוד אחר דומה לו שקורין י"ב: (יח) התנשמת. היא קל"ב אורי"ץ ודומה למכבר ופורחת בלילה. ותנשמת האמורה בשמים היא דומה לה ואין לה טינים וקורין לה טלפ"א: (יט) החסידה. זו דיה לבנה ליגו"א ולמה נקרא שמה חסידה ששמה חסידות עם חסדיותה במזונות (חולין ס): האנפה. היא דיה רגזית (שם) ונראה לי שהיא שקורין לה היר"ן: הדוכיפת. חרגול הכר וכרגולו כפולה וכלתו הירופ"א ולמה נקרא שמו דוכיפת שהדור כפול וזו היא כרגולו. (ת"א) וגר וורא נקרא על שם משיין, כמו פירשו רבותיו במס' גיטין בפרק מי שחזו (סח):

raven. *Rabbeinu Tam* (*Tos. Chullin* 62b) disputes this translation, but offers no alternative.

16. **בַּת הַיַּעֲנָה** — *The bas hayaanah*. The ostrich (*R' Saadiah; Chizkuni*).

הַנֶּזֶץ — *The netz*. This is the sparrow hawk (*Rashi; Ramban; Ralbag*) but *Tosafos* (*Chullin* 63a) questions this definition, without offering an alternative.

17. **הַיִּנְשׁוּף** — *The kos... the yanshuf*. Both birds howl at night and have cheeks that are similar to those of humans: the owl and the great horned owl (*Rashi*). According to *Ralbag*, *kos* is the falcon.

הַשֶּׁלֶף — *The shalach*. A bird that draws fish from the water (*Rashi*), apparently a pelican, heron, or cormorant.

18. **הַתְּנַשְׁמַת** — *The tinsheimes*. The bat (*Rashi; Chizkuni*), or the owl (*Ralbag*).

19. **הַחֲסִידָה** — *The chasidah*. The stork (*Rashi*). There was a tradition in some communities that the stork was a kosher bird, a tradition questioned by *Teshuvos HaRosh*

The Forbidden Birds an abomination: the nesher, the peres, the ozniah; ¹⁴ the daah and the ayah according to its kind; ¹⁵ every orev according to its kind; ¹⁶ the bas hayaanah, the tachmos, the shachaf, and the netz according to its kind; ¹⁷ the kos, the shalach, and the yanshuf; ¹⁸ the tinshemes, the kaas, and the racham; ¹⁹ the chasidah, the anafah according to its kind, the duchifas, and the atalef.

Forbidden and Permissible Insects ²⁰ Every flying teeming creature that walks on four legs — it is an abomination to you. ²¹ Only this may you eat from among all flying teeming creatures that walk on four legs: one that has jumping legs above its legs, with which to spring upon the earth. ²² You may eat these from among them: the arbeh according to its kind; the sal'am according to its kind, the chargol according to its kind, and the chagav according to its kind. ²³ Every flying teeming thing that has four legs — it is an abomination to you.

²⁴ You become contaminated through the following — anyone who touches their carcass becomes contaminated until evening; ²⁵ and anyone who carries their carcass shall immerse

(20:20), but defended by R' Yerucham (Bais Yosef, Yoreh Deah 82).

Why is it called *chasidah*? Because it displays kindness [חֶסֶד] toward others of its species by sharing food with them (Rashi; Chullin 63a). If it is so compassionate, why is it stigmatized as a non-kosher bird? The Rizhiner Rebbe responded that this is because it directs its kindness exclusively towards its fellows, but will not help other species. To Jews, that is not an admirable characteristic.

הַנֶּחֱמָה — *The anafah*. Although this word is not preceded by the word וְאֵחָא as the other birds are, nevertheless it is a separate species: the hot-tempered *dayah* (Chullin 63a). It is the heron (Rashi).

הַדּוּחִיפָה — *The duchifas*. The wild hen whose comb is doubled over (Rashi, Chullin 63a). Rashi here identifies it as the hoopoe.

הַטַּלֵּף — *The atalef*. The bat (R' Saadiah).

20-23. Forbidden and permissible insects. Even though a few species of insects may be eaten, as indicated in the following verses, Rashi states that only firm traditions suffice to permit such consumption, because it is impossible to determine which are kosher solely through their physical characteristics. With the passage of time, such traditions have grown virtually extinct. There are some Moroccan and Yemenite Jews who have preserved their ancient traditions regarding the kosher insects; however, Or HaChaim writes that when he was in Morocco, he protested against the consumption of any insects, because of the great difficulty in identifying the few kosher species from the vast number of non-kosher species. He further states that although twelve years had passed since they accepted his rebuke, the land had not had a locust invasion during that entire period.

20. שָׂרֵץ הָעוֹף — *Flying teeming creature*. These are insects such as flies, hornets, mites, and grasshoppers (Rashi). R' D.Z. Hoffman raises the difficulty that all insects have six legs not four. He explains that they have four legs that are used for simple walking, while the other

two are used for jumping.

21. קָרְעִים — *Jumping legs*. These insects have two jointed legs — similar to the human knee — whose joints are higher than the insect's body when it is at rest. It uses these powerful legs to launch itself from the ground when it flies or jumps.

24-31. The non-kosher creatures that transmit contamination. The rest of the chapter discusses the transmission of טֻמְאָה, contamination. As a practical matter, contamination is forbidden only for sacred foods or objects, including *terumah* and *maaser sheni*, and people who may touch them. The only sort of contamination that is forbidden without exception is for a Kohen to become contaminated through contact with a human corpse (21:1-4,11).

Kosher animals that were slaughtered through a halachically valid *shechitah* are not contaminated; these kosher animals will be discussed below in verses 39-40. The carcasses of larger non-kosher animals are contaminated no matter how they die or are killed. Insects are never *tamei*, alive or dead. In the case of small, creeping animals, only the eight species listed below are *tamei* when they are dead.

24. וְיָקָא עַד-הָעֶרֶב — *Becomes contaminated until evening*. The only way a person can remove *tumah* from himself is through immersion in a *mikveh* (17:15). That done, his contamination ends, except that, as our verse states, he may not eat or touch תְּרוּמָה, the Kohen's portion, or the meat of offerings, until nightfall (Ramban).

25. וְכֹל-הַנֶּשָּׂא — *And anyone who carries*. The contamination of one who carries [i.e., bears the weight of] a carcass — even if he does not actually touch it — is stricter than that of someone who merely touches it. ["Carrying" in this case includes such indirect carrying as moving the carcass with a stick or lever.] As this verse teaches, one who carries a carcass contaminates his garments as well as himself. Consequently, they, too, must be immersed in a *mikveh*, if the owner wishes to remove their contamination (Rashi).

לבושוהו ויהי מסאב עד רמשא: כו לכל בעיךא די היא סדיקא פרסתא וטלפין ליתקא מטלפא ופשא ליתקא מסקא מסאבין אנון לכוון כל דיקרב בהון יהי מסאב: כז וכל דמהלך על ידוהי בכל חיתא דמהלכא על ארבע מסאבין אנון לכוון כל דיקרב בנבלתהון יהא מסאב עד רמשא: כח ודיטול ית נבלתהון יצבע לבושוהו ויהי מסאב עד רמשא מסאבין אנון לכוון: כט ודיין לכוון מסאבא ברחשא דרחש על ארעא חלדא ועכברא וצבא לזנוהי: לו וכלא וכלתא וחלטייתא וחמטא ואשותא: לא אלין דמסאבין לכוון בכל רחשא כל דיקרב בהון במותהון יהי מסאב עד רמשא: לב וכל די יפל עלוהי מנהון במותהון יהי מסאב מפל מאן דאע או לבוש או משק או שק כל מאן די תתעבר עבידא בהון במינא יתעל ויהי מסאב עד רמשא וידבי: לג וכל מאן דחסף די יפל מנהון לגוה כל די בגוה יסתאב ויתא תתברון: לד מפל מיכלא דמתאכל דיעול עלוהי מינא יהי מסאב וכל משקה די ישתתי בכל מאן

כו בגדיו וטמא עד-הערב: לכל-הבהמה אשר הוא
מפרסת פרסה ושסע ו איננה שסעת וגרה איננה
כו מעלה טמאים הם לכם כל-הנגע בהם וטמא: וכל
הולך על-כפיו בכל-החיה ההלכת על-ארבע טמאים
כח הם לכם כל-הנגע בנבלתם וטמא עד-הערב: והנשא
את-נבלתם יכבס בגדיו וטמא עד-הערב טמאים
כט המה לכם: וזה לכם הטמא בשרץ השרץ
ל על-הארץ החלד והעכבר והצב למינהו: והאנקה
לא והכח והלטאה והחמט והתנשמת: אלה הטמאים לכם
בכל-השרץ כל-הנגע בהם במתם וטמא עד-הערב:
לב וכל אשר-יפל עליו מהם במתם וטמא מפל-כלי-עץ
או בגד או-עור או שק כל-כלי אשר-יעשה מלאכה
לג בהם במים יובא וטמא עד-הערב וטהר: וכל-כלי-
חרש אשר-יפל מהם אל-תוכו כל אשר בתוכו וטמא
לד ואתו תשברו: מפל-האכל אשר יאכל אשר יבוא
עליו מים וטמא וכל-משקה אשר ישתה בכל-כלי

שביעי

ר"ט

משקה אשר ישתה בכל כלי, והוא כחור כלי חרס הטמא, וטמא. למדת מכל דברים הרבה. למדת שאין אוכל מוכשר וממוקן לקבל טומאה עד שיבוא עליו מים פעם אחת, ומשכא עליו מים פעם אחת מקבל טומאה לעולם, ואפי' נגזר. והיין והשמן וכל הקרא משקה מכשיר ורעים לעומה כמים, שכן יש לדרוש המקרא, אשר יבא עליו מים או כל משקה אשר ישתה בכל כלי, וטמא האוכל. ועוד למדו רבותינו מכל שאין ולד הטומאה מטמא כלים. שכן שנינו, יכול יהיו כל הכלים מיטמאין מאויר כלי חרס, ח"ל כל אשר נחשו יטמא מכל האוכל, אוכל ומשקה מיטמא מאויר כלי חרס ואין כל הכלים מיטמאין מאויר כלי חרס (נ"כ פרק טז); פסחים (כ). לפי שהשרץ אב הטומאה והכלי שנשמה ממנו ולד הטומאה, לפיכך אינו חוזר ומטמא כלים שנחשו. ולמדנו עוד שהשרץ שנקל לאויר חסור, והפס נחשו, ולא נגע השרץ כפת, החסר ראשון והפס שנייה, ולא נאמר רואין את החסור כאלו מלא טומאה וזהא הפס תחלה, שאם אחת אומר כן לא נחמטעו כל הכלים מלהטמא מאויר כלי חרס, שהרי טומאה עולה נגעה בהן מנכן (פסחים סז). ולמדנו עוד על ציאת

(כו) מפרסת פרסה ושסע איננה שסעת. כגון גמל שפרסחו סדוקה למעלה אבל למטה היא מחוברת. כח למדך שגבלת בהמה טמאה מטמאה ובענין שכוסף הפרשה ולהלן פסוקים לעירום פ' טל בהמה טהרה: (כז) על כפיו. כגון כלב ודוב וחול: טמאים הם לכם. למעט: (כט) וזה לכם הטמא. כל טומאות הללו אינן לאיסור אכילה אלא לעומה ממש להיות טמא כמגען ונאסר לאכול תרומה וקדשים ולהכנס במקדש: החלד. מוטעיל"א: והצב. פרוי"ט שזומה לנפרדע: (ל) אנקה. היע"ל: הלטאה. לייסיר"א: החמט. ילמ"א: תנשמת. טלפ"א: (לב) במים יובא. ואף לאחר טבילתו טמא הוא לתרומה עד הערב. ואחר כך וטהר. בהערכ השמש (ויכח ע"ה). (לג) אל תוכו. אין כלי חרס מיטמא אלא מאוירו (כלים כ"ה): כל אשר בתוכו וטמא. הכלי חוזר ומטמא מה שחאירו (ס"א שכו"כ): ואתו תשברו. למד שאין לו טהרה במקוה (נ"כ פ"שח ז"יג): (לד) מכל האכל אשר יאכל. מוסב על מקרא העליון, כל אשר בתוכו וטמא מכל האוכל אשר יאכל אשר באו עליו מים, והוא כחור כלי חרס הטמא, וטמא. וכן כל

27. *Whoever touches. The contamination resulting from touching is milder than that which is caused by carrying. Therefore, our verse does not require immersion of clothing, but the next verse, which specifies carrying, extends the contamination to garments, as well.*

29-31. *The small creeping animals.* This passage lists the eight small animals that are contaminated when they are dead and which convey their contamination to people and objects. Since not all of their identities are clear, we transliterate them, but give the possible translations in the commentary.

29. *החלד. The choled.* According to Rashi and others, this is a weasel. R' Saadia translates it as a mole.

העכבר. The achbar. It is generally agreed that this is a

mouse, and it may include other rodents, as well, such as a rat.

הצב. The tzav. Rashi notes that this animal resembles a frog, thus it is presumably a toad. The Old French word used by Rashi, however, has been translated as a ferret.

30. *האנקה. The anakah.* The hedgehog or porcupine (Rashi). According to Radak, it is a viper.

הכח. The koach. According to R' Saadia, this is a species of lizard.

הלטאה. The letaah. Rashi translates this as the lizard.

החמט. The chomet. The snail (Rashi), or the chameleon (Radak).

תנשמת. The tinshemes. This is not the bird of the same

The Non-kosher Creatures that Transmit Contamination his clothing and be contaminated until evening — ²⁶ every animal that has split hooves that are not completely split, or does not chew its cud, they are contaminated to you; whoever touches them becomes contaminated. ²⁷ And every one that walks on its paws, among all animals that walk on four legs, they are contaminated to you; whoever touches their carcass shall be contaminated until evening. ²⁸ One who carries their carcass shall immerse his clothing and be contaminated until evening; they are contaminated to you.

The Small Creeping Animals ²⁹ These are the contaminated ones among the teeming animals that teem upon the earth: the choled, the achbar, and the tzav according to its variety; ³⁰ the anakah, the koach, and the letaah; and the chomet and the tinschemes. ³¹ Only these are contaminated to you among all the teeming animals; anyone who touches them when they are dead shall be contaminated until evening; ³² and when they are dead, anything upon which part of them will fall shall become contaminated, whether it is a wooden utensil, a garment, leather, or sackcloth — any utensil with which work is done — shall be brought into the water, and remain contaminated until evening, and then become cleansed.

Objects Receiving Contamination ³³ Any earthenware utensil into whose interior one of them will fall, everything in it shall become contaminated — and you shall break it — ³⁴ of any food that is edible, upon which water comes, shall become contaminated; and any beverage that can be drunk, in any vessel,

name in verse 18 (Chullin 63a). According to Rashi, it is a mole; according to R' Saadiah, a type of lizard.

31. כְּלִי-הַנֶּגֶץ — Anyone who touches. Unlike animal carcasses, these animals transmit contamination only through touching. One who carries them without making contact does not become tamei (see Keilim 1:1-2).

32-36. Objects receiving contamination. Earlier we were told how carcasses can contaminate people. Now the Torah turns to objects, and how they receive contamination through coming in contact with any of the carcasses mentioned above.

🔑 Some basic rules of contamination.

(a) Before a food can become tamei, it must receive הִקָּשֶׁר, preparation. This means that the food must have been moistened by one of seven liquids: water, dew, wine, oil, blood, milk, and bees' honey (Machshirim 6:4).

(b) Hechsher of food can take place only after the food has been detached from the soil; otherwise, every food would be eligible to accept tumah simply by virtue of the fact that it becomes wet during its growth.

(c) Three degrees of tumah are involved in this passage: 1. A dead animal is אבֵּי הַטֻּמְאָה, father (or source) of contamination; 2. a vessel becomes ראשון לטֻמְאָה, first degree of contamination; and 3. the contents of the vessel become שני לטֻמְאָה, second degree of contamination.

Only food and drink can become second degrees of tumah; neither people nor utensils of any sort can accept any contaminations below the first degree. Also, food that is no longer edible cannot become contaminated unless it has been used as a tool, in which case it has the rules of a utensil.

(d) If a carcass and food are simultaneously in the interior of an earthenware vessel, but they do not touch one another, the carcass makes the vessel a first degree, and the vessel in turn makes the food a second degree.

(e) In order to transmit tumah, a food must be at least the volume of an egg (Rashi v. 34). Meat from an animal carcass

is an exception to this rule; such meat is not considered food and contaminates even if it has the volume of an olive, which is half the size of an egg (see notes to v. 40).

32. מִמֶּהם — Part of them. Even a small part of a dead animal can cause tumah (Sifra).

יָעָשָׂה מְלָאכָה — Work is done. Only a vessel used for a productive purpose can become contaminated, so a utensil whose sole purpose is to cover or shield other utensils cannot become tamei. A pot cover, however, would become tamei, because it serves as an adjunct to the pot and is considered as if it were part of the pot (Sifra).

33. חֶרֶשׁ — Earthenware. Earthenware vessels are unique in three respects: (a) They become contaminated only through their interior, but not if tumah comes in contact with an outside wall; (b) they become contaminated when the tumah merely enters the interior, even if it does not come in contact with the surface of the vessel; and (c) earthenware cannot be purified through immersion in a mikveh (Rashi).

וְאַתָּה תִּשְׁבְּרֵהוּ — And you shall break it. The only way to cleanse an earthenware vessel is by breaking it so that it can no longer perform its original task. If it was made to hold liquids, it must be punctured; if it was made to hold solids, a hole must be made that is large enough for its intended contents to fall out (Rashi).

34. מִכֹּל-הָאֵכֶל — Of any food. This verse qualifies the previous verse, adding that only food or drink can become tamei merely by being in the interior of the vessel into which a carcass fell. This implies that utensils cannot become contaminated unless they are actually touched by the carcass (Rashi).

אֲשֶׁר יֵאָכֵל — That is edible. But food or drink that has become unfit for consumption cannot become tamei (Sifra).

אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מִיָּם — Upon which water comes. See rules (a) and (b) under the heading "Some basic rules of contamination" above.

יהי מסאב: להנכל די יפל מנבלתהון
עלוהי יהי מסאב תנור וכירים יתרענו
מסאבין אנון ומסאבין יהון לכוון:
לכס מעין וגוב בית כנישות מיא יהי
לדקרב מנבלתהון יהי מסאב:
לנארי יפל מנבלתהון על כל (בר) ורע
ורע די ינדרע דכי הוא: לנארי
יתיהבון מיא על (בר) ורעא ויפל
מנבלתהון עלוהי מסאב הוא לכוון:
לנארי ימות מן בעירא די היא לכוון
למיכל דקרב מנבלתה יהי מסאב עד
רמשא: מדיכול מנבלתה יצבע
לבושוהי ויהי מסאב עד רמשא ודיטול
ית נבלתה יצבע לבושוהי ויהי מסאב
עד רמשא: מאנכל רחשא דרחש על
ארעא שקצא הוא לא יתאכל: מכפל
דמהלך על מעוהי וכל דמהלך על
ארבע עד כל סגיאנות רגלאין לכל
רחשא דרחש על ארעא לא תיכלנן
ארי שקצא אנון: מלא תשקצון ית
נפשתיכון בכל רחשא דרחש ולא
תסתאבון בהון ותסתאבון פון בהון:

לה יטמא: וכל אשר יפל מנבלתם ו עליו יטמא תנור
ל וכירים יתץ טמאים הם וטמאים יהיו לכם: אף
מעין ובור מקוה-מים יהיה טהור ונגע מנבלתם יטמא:
ל וכי יפל מנבלתם על-כל-נרע ורוע אשר ירע
ל טהור הוא: וכי יתן-מים על-נרע ונפל מנבלתם עליו
ל טמא הוא לכם:
הבהמה אשר-היא לכם לאכלה הנגע מנבלתה יטמא
מ עד-הערב: והאכל מנבלתה יכבס בגדיו וטמא עד-
הערב והנשא את-מנבלתה יכבס בגדיו וטמא עד-
מא הערב: וכל-השרץ השרץ על-הארץ שקץ הוא לא
יאכל: כל הולך על-גחון וכל הולך על-ארבע עד
כל-מרב רגלים לכל-השרץ השרץ על-הארץ לא
מג תאכלום ביי-שקץ הם: אל-תשקצו את-נפשתיכם
בכל-השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם:

י: רחון
רבתי ודיא
חצי התורה
באותיות

ר"י

אחם שוב אינו נעקר הימנו: (לט) מנבלתה. ולא כעגמות וגידיים ולא כקריס
וטפסיס ולא כעור (ח"כ פרש"א ינה; חולין קי"ז): (מ) והנושא את מנבלתה.
חמורה שומאח מאח מטומאת מגע, שהנושא מטמא בגדים והנוגע אין בגדיו
טמאין, שלא נאמר בו יכבס בגדיו: והאובל מנבלתה. יכול חטמאח אכילתו,
כשהוא או' מנבלת טוף טהור נבלה וטרפה לא יאכל (לעמלה כה (להלן כ"ח))
(נבה) אחת מטמאה בגדים באכילתה ואין נבלת כהמה מטמאה בגדים באכילתה
כלל מאח, כגון אם חסכה לו חמור בבית הבלים. ח"כ מה ח"ל האוכל, ליתן
שיעור לנושא ולנוגע כדי אכילה, והוא כזה (ח"כ ס' ז; נדה מ"ב): וטמא עד
הערב. ח"כ שטבל ליד הערס עמא: (מא) השורץ על הארץ. להניח את
היושן שכלליוסין (ושפולין) ואת היושן שבעדשים (ח"כ פרק יבא; חולין ס"ז)
סרי לא שרט על הארץ אלא בחור האוכל, אבל משיאלו לאיר וסרטו הרי נאסרו:
לא יאכל. לחייב על המחביל כחולב (ח"כ סס) ואין קריי ערץ אלא דבר נמוך
קל רגלים שאינו נראה אלא כרוחש וד: (מב) הולך על גחון. זה נחש (ח"כ
ס; חולין ס"ז) ולשון גחון שחיה שהולך על וטול (ס"א ופול) על מעיו: כל
הולך. להביא השלשין ואת הדומה לדומה (סס וסס): הולך על ארבע. זה
עקרב: כל. להביא את החפשיית אשקרב"ס בלעו ואת הדומה לדומה (סס וסס):
מרב רגלים. זה נדל (סס וסס), ערץ שיש לו רגלים מראשו ועד זנבו כלאן
ולכלן וקריין גיטפ"י: (מג) אל תשקצו. באכילתו סרי כחש נפשימסח ואין
שיקין נפש כעגמ, וכן ולא חטמאח באכילתו: ונטמתם בהם. אם אחס מטמאין
בין בארץ אף אני מטמא אחס כעגמס הבא ובישיבת מעלה (יומא ט"ז):

מים שאינה מכשרת זרעים אלא ח"כ נפלו עליהן משתלשו (חולין קי"ז): שאם
אחה אומר מקבלין הכשר במחובר, אין כך שלא בוא עליו מים, ומהו אומר אחר
יבוא עליו מים. ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא אחרים אלא ח"כ יס בו כבילה,
שנ"א אשר יאכל (ח"כ פרק ט"ז; יומא פ.) אוכל הנאכל בבית אחס, ושיערו חכמים
אין בית הבליטה מחוץ יותר מביטת חרנגולת (יומא סס): (לה) תנור וביורים.
כלים המטמאין הם וסס על חרס ויס לית חור, ואופת את הקדרה על נקב החלל,
ואינה פיהם למטה: יתץ. שאין כללי חרס טהור כבילה: וטמאים יהיו
לכם. שלא תאמר מלוה אני לנטפס ח"ל וטמאים יהיו לכם אם ראה לקיימן
בטומאתו ראוי (ח"כ פרק י"ז): (לו) אך מעין ובור מקוה מים. המחבורים
לקרקע אין מקבלין טומאה. ועוד יס כך ללמוד, יהיה טהור. הטובל בהם
מטומאתו: ונוגע מנבלתם יטמא. אפי' הוא בחור מעין ובור ונוגע מנבלתם
יטמא. שלא תאמר ק"ו, אם מטמא את טמאים מטומאתם ק"ו שילי את הטמא
מליטמא, לכך נאמר ונוגע מנבלתם יטמא (ח"כ פרש"א ט"ה): (לז) ורע ורוע.
זריעה של מני ורעיון. ורע שס דבר הוא כמו ויטל לו מן החרושים (דניאל
א"ב): טהור הוא. למדך הכתוב שלא הוכשר ונתקן לקרות אוכל לקבל טומאה
עד שיבואו עליו מים: (לח) ובי ויתן מים על ורע. לאחר שנתלש (חולין קי"ז):
אם תאמר יס הכשר במחובר אין כך זרע שלא הוכשר: מים על ורע. בין מים
בין שאל משקין בין הם על הרע בין הרע נפל לחון הכל נדרש בחורב כהנים
(פרק י"ז, ט): ונפל מנבלתם עליו. אף משנגב מן המים (ב"מ כ"ב, כ"ב): שלא
הקפידה תורה אלא להיות עליו שס אוכל, ומסיר לו הכשר קבלת טומאה פטס

35. An oven or a stove shall be smashed. — תנור וכירים יתץ.
Since these utensils are earthenware, they cannot become
cleansed unless they are broken; utensils made of other
materials can be cleansed in a mikveh (Rashi).

And they shall remain contaminated to you. — וטמאים יהיו לכם
This clause teaches that if the owner wishes to keep
contaminated vessels as they are [and put them to uses that
do not require ritual purity], he may do so (Rashi).

36. A body of water that is connected to the ground cannot
become contaminated, even if it is touched by a carcass.

A spring or a cistern, a gathering of water. — מעין ובור מקוה-מים
Only water in a vessel that is detached from the
ground can become tamei, not water on the ground (Rashi).

But one who touches their carcass. Even though a mikveh cleanses a contaminated person, if he is
touching a carcass while he is standing in the mikveh, he
becomes tamei (Rashi). However, if he lets go of the carcass
and remains immersed there, he becomes cleansed.

It remains pure. — טהור הוא
because after being severed from the ground, it had not yet

shall become contaminated. ³⁵ Anything upon which part of their carcass may fall shall be contaminated — an oven or a stove shall be smashed — they are contaminated and they shall remain contaminated to you — ³⁶ only a spring or a cistern, a gathering of water, shall remain pure — but one who touches their carcass shall become contaminated. ³⁷ And if its carcass will fall upon any edible seed that has been planted, it remains pure. ³⁸ But if water had been placed upon a seed and then their carcass falls upon it, it is contaminated to you.

Contamination of Kosher Animals ³⁹ If an animal that you may eat has died, one who touches its carcass shall become contaminated until evening. ⁴⁰ And one who eats from its carcass shall immerse his clothing and remain contaminated until evening; and one who carries its carcass shall immerse his clothing and remain contaminated until evening.

Prohibition of Eating Creeping Creatures ⁴¹ Every teeming creature that teems upon the ground — it is an abomination, it shall not be eaten. ⁴² Everything that creeps on its belly, and everything that walks on four legs, up to those with numerous legs, among all the teeming things that teem upon the earth, you may not eat them, for they are an abomination. ⁴³ Do not make yourselves abominable by means of any teeming thing; do not contaminate yourselves through them lest you become contaminated through them.

come in contact with water. The element of *הקשר*, *preparation* for contamination by coming in contact with liquid, is introduced in the next verse. See rules (a) and (b) (*Rashi*).

39-40. Contamination of kosher animals.

40. והנשא — *And one who carries*. Only in the case of one who carries the carcass do his garments also become contaminated. Even one who eats from it does not cause his garments to become contaminated if someone else placed it into his mouth so that he did not “carry” the meat in the process of eating it. If someone merely touched the meat without moving it, he becomes contaminated but his garments do not (*Rashi*).

41-44. Prohibition of eating creeping creatures. The Torah now returns to the subject of forbidden foods, which had been interrupted by the discussion of the laws of contamination. Verse 23 had concluded the laws of larger winged creatures; this verse continues with the laws of smaller insects.

41. השקץ — *Teeming creature*. *Rashi* defines these creatures as those that are low, have short legs, and appear to creep along the ground.

42. כל הולך על-בטן — *Everything that creeps on its belly*, i.e. snakes and worms (*Rashi*).

The letter *ו* in the word *גחון* is written in an elongated form in the Torah Scrolls. The early Sages, who were called *סופרים*, those who count, because they would count the words and letters of the Torah [and provide numbered lists of the Torah's rules and principles, such as the Thirty-nine Labors], noted that the elongated *vav* of *גחון* is the midpoint of the Torah's letters (*Kiddushin* 30b).

על-ארבע — *On four legs*, such as scorpions and beetles (*Rashi*).

מרב רגלים — *With numerous legs*, i.e., a centipede (*Rashi*).

43-47. Holiness and the laws of kashrus. In conclusion,

the Torah places these laws in a new perspective. The consumption of these foods impedes a person's ability to elevate and sanctify himself, it contaminates the soul in ways that no physical examination can decipher, and it creates a barrier between the Jew and his perception of God. Small wonder that those who consume forbidden foods cannot see the logic of these prohibitions, just as one who lives on analgesics finds it strange that other people cry out in pain at stimuli that he does not feel. Painkillers dull the nerves and forbidden foods dull the spiritual antennae. [See the prefatory remarks to this chapter.]

43. ונטמאתם בהם — *Lest you become contaminated through them*. If you contaminate yourself by eating forbidden foods in this world, I will render you contaminated in the World to Come and before the Heavenly Court (*Rashi, Sifra, Yoma* 39a).

The *aleph* is missing from *וְנִטְמַאתֶם*, so that it can be read *וְנִטְמַתֶם*, *lest you become dulled*. As noted above, the consumption of forbidden foods dulls one's spiritual potential. In the words of the Sages: If a person contaminates himself a little, he becomes contaminated a great deal; [if he contaminates himself] down below, he is contaminated above; in this world, he is contaminated in the World to Come. [Conversely,] *you shall sanctify yourselves and you shall become holy* (v. 44): If a person sanctifies himself a little, he becomes sanctified a great deal; [if he sanctifies himself] down below, he is sanctified above; in this world, he is sanctified in the World to Come (*Yoma* 39a). To become holy, a person must sanctify himself “down below,” meaning that the road to holiness does not begin with sublime thoughts or the study of lofty ideas. First a person must sanctify himself in the “lowly” things, such as his personal behavior, morality, and appetite. Once someone has turned himself into a decent, moral person, he can aspire to assistance from above (*Sidduro shel Shabbos*).

מד אַרִי אָנָּה יִי אֱלֹהֵיכֶם וְהִתְקַדְּשׁוּן
וְהָיוּ קְדִישִׁין אַרִי קְדִישׁ אָנָּה וְלֹא
תִסָּבֶנּוּ יִתְּנֶנּוּ נִפְשֵׁיכֶם בְּכָל רִחְשָׁא
דְּרִחְשׁ עַל אֶרְעָא: מד אַרִי אָנָּה יִי דְאַסֵּק
יִתְּבוּן מֵאֶרְעָא דְמַצְרַיִם לְמַהְוִי לְכוּן
לְאַלְהָ וְהָיוּ קְדִישִׁין אַרִי קְדִישׁ אָנָּה:
מו דָּא אִוְרִיתָא דְבַעֲרִיא וְדַעֲרָא
וְדַבְל נִפְשָׁתָא חִיתָא דְרִחְשָׁא בְּמִיָּא
וְלִכְל נִפְשָׁא דְרִחְשָׁא עַל אֶרְעָא:
מז לְאַפְרָשָׁא בִּין מִסְאָבָא וּבִין דְּכִיָּא
וּבִין חִיתָא דְמִתְאַבְלָא וּבִין חִיתָא דִּי
לֹא מִתְאַבְלָא:

מד כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהִתְקַדְּשֶׁתֶם וְהִייתֶם קְדוֹשִׁים כִּי
קְדוֹשׁ אֲנִי וְלֹא תִסְמְאוּ אֶת־נִפְשֵׁיכֶם בְּכָל־הַשָּׂרֵץ
מפסיר מה הֲרַמֵּשׁ עַל־הָאָרֶץ: כִּי אֲנִי יְהוָה הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים וְהִייתֶם קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ
מו אֲנִי: וְאֵת תּוֹרַת הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף וְכָל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה הֲרַמֵּשׁתָּ
בָּמִים וּלְכָל־נֶפֶשׁ הַשָּׂרֵץ עַל־הָאָרֶץ: לְהַבְדִּיל בֵּין
מז הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר וּבֵין הַחַיָּה הַנֹּאכְלֹת וּבֵין הַחַיָּה אֲשֶׁר
לֹא תֹאכַל: צ"א פסוקים. עבריה סימן.

רמ"ז

ממרים לא בשביל שאין מסמאין בשרים (כמו מלרים וכנענים) [פ"א כשאר
אומות] דייס, ומעליזות היא לנבייה חוה לנן מעלה (כ"ב טא:): (מז) להבדיל.
לא בלבד הזונה אלא שיהא יודע ומכיר ובקי בן (ח"ב טז ז): בין הטמא ובין
הטהור. לרץ למר בין חסור לפרה, והלא כבר מפרשים הס. אלא בין טמאה לך
לטהרה לך, בין נחשט חלוז של קנה לנחשט רוצו (טז ז): ובין החיה הנאכלת.
לרץ למר בין לבי לפרה, והלא כבר מפרשים הס. אלא בין שטלזו כה סימני
טרפה כשרה לטלזו כה סימני טרפה פסולה (טז ח):

(מד) כי אני ה' אלהיכם. כשם שאני קדוש שאני ה' אלהיכם כך והתקדשם
קדשו את עצמכם למטה (ח"ב פרק יג): והייתם קדושים. לפי שאני אקדש
אתכם למעלה ולעולם הבא (יומא טז): ולא תסמאו. לעצור עליהם בלחץ
הרבה, וכל לחץ מלקות, חוה שאמרנו בגמ' אכל שטיחא לוקה ארבע נמלה לוקה חמש
לרעה לוקה שש (מטות טז): (מה) כי אני ה' המעלה אתכם. על מנת שתקבלו
מלתי העליוני אתכם (ח"ב טז ז) וד"א כי אני ה' המעלה אתכם. בכולן כתיב
והנלחתי, וכלן כתיב המעלה. חנא דבי רבי ישמעאל אלמני לא העליתי את ישראל

44. You are to sanctify yourselves... for I am holy. If Jews make a sincere effort to sanctify themselves, God will help them by protecting them against the ever-present danger that they will unwittingly consume forbidden foods through no fault of

their own (Or HaChaim).

Because God is holy, He wants His people to be holy, so that they will be eternal, perceive their Creator, and follow in His paths. Only if they abstain from forbidden foods will this be possible (Sforno).

⁴⁴ For I am HASHEM your God — you are to sanctify yourselves and you shall become holy, for I am holy; and you shall not contaminate yourselves through any teeming thing that creeps on the earth. ⁴⁵ For I am HASHEM Who elevates you from the land of Egypt to be a God unto you; you shall be holy, for I am holy.

⁴⁶ This is the law of the animal, the bird, every living creature that swarms in the water, and for every creature that teems on the ground; ⁴⁷ to distinguish between the contaminated and the pure, and between the creature that may be eaten and the creature that may not be eaten.

THE HAFTARAH FOR PARASHAS SHEMINI APPEARS ON PAGE 1168.

When Erev Rosh Chodesh Iyar coincides with Shemini, the regular Haftarah is replaced with the Haftarah for Shabbas Erev Rosh Chodesh, page 1207.

When Parashas Parah coincides with Shemini, the regular Maftir and Haftarah readings are replaced with the readings for Parashas Parah: Maftir, page 838 (19:1-22); Haftarah, page 1216.

45. המעלה אתכם מארץ מצרים — *Who elevates you from the land of Egypt.* The reason you were redeemed from Egyptian bondage was so that you would accept the commandments.

Since this was the reason God liberated you from Egypt, it is proper that you show your gratitude to Him by living up to His goals for you. God's purpose in delivering you was for you to make yourselves great enough to recognize His greatness without an intermediary, and to become holy and eternal. This goal of holiness is the reason for the laws of forbidden foods (*Sforno*). The choice of the verb *elevate* implies that the laws of *kashrus* were instituted to elevate the nation (*Rashi*; *Sifra*, *Bava Metzia* 61b).

47. להבדיל — *To distinguish.* It is incumbent upon a Jew to know the Torah and its laws, not only in the abstract but in

its practical application. Alternatively, the Torah urges us to make the delicate and difficult distinctions that are often essential to carry out God's will. Must one "distinguish" between a non-kosher donkey and a kosher cow? No — the distinction between them is obvious. This commandment makes it incumbent upon us to learn how to distinguish between things that appear to be similar, such as distinguishing between purity and contamination, or discerning the fraction of an inch that makes the difference between a proper kosher slaughter and an improper one (*Rashi*).

עֵינֵי מַסְקִים. עֲבָרֵי יָד סִמָּן 91 — This Masoretic note means: There are 91 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic עֲבָדָה [servant of God]. This alludes to Aaron who began his service of God as a Kohen in this *Sidrah* (*R' David Feinstein*).

פרשת תזריע

אונקלוס

א ומליל יי עם משה למימר: במלל עם בני ישראל למימר אתתא ארי תעדי ותליד דבר ותהי מסאבא שבצא יומין כיומי רחוק סובתה תהי מסאבא: ג וביומא תמינא יגור בסרא דערלחה: ד ותלתין ותלתא יומין תתיב בדם דכו בכל קודשא לא תקרב ולמקדשא לא תעול עד משלם יומי דכותה: ה ואם נקובתא תליד ותהי מסאבא ארבעה עשר ברחוקה ושתינ ושתא יומין תתיב על דם דכי: ו ובמשלם יומי דכותה לבקרא או לברתא תיתי אמר בר שתה לעלתא ובר יונה או שפנינא לחשאתא לתרע משכן זמנא לנת פהנא: ז ויקרבנה קדם יי ויכפר עלה ותדפי מסואבת דמקא דא אורייתא דילדתא לדבר או לנוקבא: ח ואם לא תשכח ידה במסת אמרא ותסב תרתין שפנינן או תרין בני יונה חר לעלתא וחד לחשאתא ויכפר עלה פהנא ותדפי: א ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר: ב אנש ארי יהי

יב וידבר יהוה אל-משה לאמר: דבר אל-בני ישראל לאמר אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא: וביום השמיני ימול בשר ערלתו: ושלושים יום ושלשת ימים תשב בדמי טהרה בכל-קדש לא-תגע ואל-המקדש לא תבא עד-מלאת ימי טהרה: ואם-נקבה תלד וטמאה שבעים כנדתה וששים יום וששת ימים תשב על-דמי טהרה: ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת תביא בבש בן-שנתו לעלה ובן-יונה או-תר לחטאת אל-פתח אהל-מועד אל-הכהן: והקריבו לפני יהוה וכפר עליה וטהרה ממקד דמיה ואת תורת הילדת לזכר או לנקבה: ואם-לא תמצא ידה די שח ולקחה שתי-תרין או שני בני יונה אחד לעלה ואחד לחטאת וכפר עליה הכהן וטהרה: יג וידבר יהוה אל-משה ואל-אהרן לאמר: אדם כי-יהיה

רש"י

דבר כמו טוהר: ימי טהרה. מפיק ה"ל, ימי טוהר שלה: בכל קדש. לרבות את התרומה (ויצמות עה). לפי שזו טבולת יום ארוך, שטבולת לסוף שבעה ואין שם מעריב לטהרה עד שקיעת החמה של יום ארבעים, שלמחר תביא את כפרת טהרה: [נל תגע. אזכרה לזכר וכו' כמו שטיה נבימות (סס): (ז) והקריבו. ללמד שאין מעכבה מלאכול נקדשים אלא אחד מהם, ואי זה הוא, זה הטמא שנאמר וכפר עליה [הבהן] וטהרה. מי שהוא בל נפטר בו הטמא תלויה (ת"כ תזריע פרק גה): וטהרה. מכלל שעד כאן קרויה טמאה (נזכר יט): (ח) אחד לעולה ואחד לחטאת. לא הקדימה הכותב אלא למקדשה, אבל להקריבה טמא קודם לעולה. כך שינוי נזכרים בפ' כל התדיר (ל):

(ב) אשה כי תזריע. א"ר שמלאי כשם שזרעו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית, כך תורוה נפדרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף (ויק"ר ידא): כי תזריע. לרבות שאפי' ילדו מחוי, שנמחה ונעשה כעין זרע, אמו טמאה לידה (נהי כז): כימי נדת דותה תטמא. כסדר כל טומאה האמורה בנדה מטמאה בטומאת לידה, ואפילו נפחה הקבר בלא דם: דותה. לשון דבר הזכ מנופה. לשון אחר, לשון מזה וחולי, שאין אשה רואה דם שלא חתלה, וראשה ואזניה כנדין עליה: (ד) תשב. אין תשכ [כ"ל לשון ישיבה] אלא לשון עכבה, כמו וחסנו בקדש (דברים אמו) וישכ באלוהי ממרה (בראשית ג:יח): בדמי טהרה. א"ע שרואה [דס] טהרה: בדמי טהרה. לא מפיק ה"ל, והוא שם

PARASHAS TAZRIA

12.

❖ The laws of human contamination.

After the laws of *tumah* that results from dead animals, the Torah turns to *tumah* that emanates from human beings (ch. 12-15). The first subject to be discussed is that of a woman who gives birth, because that is the beginning of life and therefore the start of the *tumah* process (*Ibn Ezra* to v. 2).

❖ Childbirth and purification.

The creation of human life is the most sublime phenomenon in the universe. By bringing it into being, man and woman become partners with God, Who gives a soul to their offspring. But this new life begins with *tumah*, spiritual impurity, to show people that the mere fact of life is not enough. Life must be a tool for the service of God; otherwise it is nothing. After this period of contamination, the new mother begins her cleansing process, culminated by the bringing of an offering. Before she brings it, she cleanses herself of the

contamination, but she still may not consume sacrificial meat or *terumah*, because the mere absence of contamination is not yet the fulfillment of man's goal. Human aspiration must rise higher than the elimination of the negative; it must strive for positive achievement. One is not completely cleansed until one has come to the resting place of God's Presence with an offering that represents atonement for the past and dedication for the future.

Nowadays, it is customary that as soon as a new mother feels well enough to leave home, she goes to a synagogue and hears *Kedushah*, or a similar part of the service. It is also customary that after the forty or eighty days when she would bring her offering (see below), her husband is called to the Torah, as a symbolic representation of the offerings described in this chapter.

These offerings and rituals symbolize that birth inaugurates the beginning of the ongoing privilege of raising the newborn child to a life of dedication and holiness that will

PARASHAS TAZRIA

- 12** ¹ **H**ASHEM spoke to Moses, saying: ² Speak to the Children of Israel, saying: When a woman conceives and gives birth to a male, she shall be contaminated for a seven-day period, as during the days of her separation infirmity shall she be contaminated. ³ On the eighth day, the flesh of his foreskin shall be circumcised. ⁴ For thirty-three days she shall remain in blood of purity; she may not touch anything sacred and she may not enter the Sanctuary, until the completion of her days of purity. ⁵ If she gives birth to a female, she shall be contaminated for two weeks, as during her separation; and for sixty-six days she shall remain in blood of purity. ⁶ Upon the completion of the days of her purity for a son or for a daughter, she shall bring a sheep within its first year for an elevation-offering, and a young dove or a turtledove for a sin-offering, to the entrance of the Tent of Meeting, to the Kohen. ⁷ He shall offer it before HASHEM and atone for her, and she becomes purified from the source of her blood; this is the law of one who gives birth to a male or to a female. ⁸ But if she cannot afford a sheep, then she shall take two turtledoves or two young doves, one for an elevation-offering and one for a sin-offering; and the Kohen shall provide atonement for her and she shall become purified.

- 13** ¹ **H**ASHEM spoke to Moses and to Aaron, saying: ² If a person will have on the skin of

enable God to say to the child and his parents, "You fulfill the purpose of the entire work of Creation."

2. יומי נדה — As during the days of her separation infirmity. Upon giving birth, a woman becomes *tamei* with the same regulations as those of a *nדה*, *menstruant* (literally, the word *niddah* means someone who is "separated"). She remains separated from marital relations and may not touch anything that must remain in a state of ritual purity, such as the flesh of offerings. Ramban explains that *נדה*, her infirmity, refers to the discomfort commonly felt at the onset of that condition.

3. וביום השמיני — On the eighth day. Although the commandment of circumcision has already been given (*Genesis* 17:10-14), it is repeated because of the new laws in this verse: that *milah* may be performed only in the daytime, since the Torah specifies *ביום*, on the... day (*Sifra*), and that — since the Torah specifies that it be done on the eighth day — a child must be circumcised on that day, even if it falls on the Sabbath, unless, of course, the infant's health requires a delay (*Shabbos* 132a).

4. ושלישים יום ושלשה ימים — For thirty-three days. After the end of the first seven days, she immerses herself to remove the *niddah* contamination, following which she assumes a new status for the next thirty-three days. Thus, there is a forty-day period — the seven days following the birth and the next thirty-three days — when she is in at least a partial state of contamination, as explained below.

תשב בדמי טהרה — She shall remain in blood of purity. During this period, she does not incur the *tumah* of *niddah*, even if she experiences a menstrual flow (*Rashi*). It has become the universal custom, however, that a woman experiencing a flow during these days is regarded as a *niddah* (*Yoreh De'ah* 194:1; see *Tur* and *Beis Yosef*).

כל קדש — Anything sacred. Although her *niddah* contamination has been removed, she may not touch *terumah* or

sacrificial meat for the full thirty-three-day period, but she is allowed to touch *מקדש שני*, the second *tith*, even though it has a certain degree of holiness (*Rashi*; *Sifra*).

5. וטמאה שבועים — She shall be contaminated for two weeks. *R' D.Z. Hoffman* suggests that the two-week period should have applied to the birth of a son also. However, the Torah removed the contamination from the mother of a boy after only seven days so that she would be purified before the *bris milah* celebration of her son.

6. תביא — She shall bring. She brings two offerings, *עלה*, *an elevation-* and a *sin-offering*, because she seeks atonement for two kinds of sins: The elevation-offering atones for resentful thoughts she may have had against her husband or even her Creator during her labor pains (*ibn Ezra*). The sin-offering atones for the possibility that, in her agony, she may have sworn never to live with her husband again (*Niddah* 31b).

8. אחד לעלה — One for an elevation-offering. Although the service of the sin-offering is performed first, the Torah mentions the elevation-offering first, because it symbolizes the goal of the entire service: to achieve closeness to God and become dedicated to Him.

13.

⚡ The laws of tzaraas.

For hundreds of years, the popular translation of *צרע* [*tzaraas*] has been "leprosy," and it was commonly accepted that prevention of the disease's spread was the reason for the quarantine of a suspected victim of *tzaraas* and the exclusion from the camp of a confirmed *מצרע* [*metzora*], the person smitten with the malady. *R' Hirsch* demonstrates at length and conclusively that both of these notions are completely erroneous. Very briefly, he shows that the symptoms of *tzaraas*, as outlined in our *Sidrah*, are far different from those of leprosy. Furthermore, if the reason for the *metzora's* confinement is to prevent contagion, then some of the laws

במשך בשרה עמקא או ערנא או בהרא
ויהי במשך בשרה למכתש סגירו ויתמי
לוח אהרן בהנא או לוח חר מבגודי
בהנא: ויחזי בהנא ית מכתשא
במשך בשרא ושער במכתשא
אתהפיק למחור ומחזי מכתשא עמיק
משך בשרה מכתש סגירותא ויהי
ויהי בהנא ויטאב יתה: ונאם בהרא
חנרא היא במשך בשרה ועמיק לוח
מחזיה מן משךא ושער לא אתהפיק
למחור ויסגר בהנא ית מכתשא שבעת
יומין: ויהי בהנא ביומא שביעאה
והא מכתשא קם כד הנה לא אוסף
מכתשא במשךא ויסגר בהנא
שבועא יומין תגנות: ויחזי בהנא יתה
ביומא שביעאה תגנות ויהא עמיק
מכתשא ולא אוסף מכתשא במשךא
וידכנה בהנא עריתא היא ויצבע
לבושוהי וירכי: ונאם אוסףא תוסף
עריתא במשךא בחר דאתחזי לכהנא
לכיתיה ויתחזי תגנות לכהנא:
ויהי בהנא ויהא אוסףא עריתא
במשךא ויטאב בהנא סגירותא
היא: ומכתש סגירותא ארי תהי
באשא ויתמי לוח בהנא: ויחזי

בעור-בשרו שאַת או-ספּפּחַת או בהרת והיה בעור-
בשרו לנגע צרעת והובא אל-אהרן הכהן או אל-אחד
מבניו הכהנים: וראה הכהן את-הנגע בעור-הבשר
ושער בנגע הפך לכן ומראה הנגע עמק מעור בשרו
נגע צרעת הוא וראהו הכהן וטמא אתו: ואם-בהרת
לבנה הוא בעור בשרו ועמק אין-מראה מן-העור
ושערה לא-הפך לכן והסגיר הכהן את-הנגע שבעת
ימים: וראהו הכהן ביום השביעי והנה הנגע עמד
בעינו לא-פשה הנגע בעור והסגירו הכהן שבעת
ימים שנית: וראהו הכהן ביום השביעי שנית והנה
כהה הנגע ולא-פשה הנגע בעור וטהרו הכהן מספּפּחַת
הוא וכבס בגדיו וטהר: ואם-פשה תפשה המספּפּחַת
בעור אחרי הראתו אל-הכהן לטהרתו ונראה שנית
אל-הכהן: וראהו הכהן והנה פשה המספּפּחַת בעור
וטמאו הכהן צרעת הוא:

רפה

שני

נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל-הכהן: וראה

כ"י

העור]. לא ידעתי פירושו: והסגיר. יסגירו כדית אחד ולא יראה עד סוף השבוע,
ויוכימו סימנים עליו: (ה) בעינו. במראהו ובסימניו הראשון: והסגירו שנית.
הא אם פשה בשבוע ראשון טמא מוחלט (נעשים גג): (ו) בהה. הכהה ממראיתו,
הא אם עמד במראיתו או פשה טמא: מספּפּחַת. שם נעט טהור: ובבס בגדיו
וטהר. הויל ומקל להסגר נקרא טמא ולרץ עכילה: (ח) וטמאו הכהן. ומשטמו
הכי הוא מוחלט וזקוק לנפלים ולנבלות ולקרבן האמור כפ' זאת הסיח (להלן ד"ה):
מגילה טז: צרעת הוא. המספּפּחַת האת: צרעת. לשון נקבה. נעט, לשון זכר:

(ב) שאת או ספּפּחַת. שמות נעשים הם ולבנות וז' מוז (ח"כ נעשים פרשתי אד; שבוטות ה): בהרת. חכרבות ט"ל בלע, וכן בהיר הוא בשחקים (איוצ' לזכא): אל אהרן וגו'. גזירת הכתוב הוא שאין טומאת נעשים וטהרתם אלא ע"פ כהן (ח"כ שס ט): (ג) ושער בנגע הפך לבן. מחחלה שחור והפך לבן כחך הנגע, ומשום שער שנים (ח"כ שס פרק כג: ג): עמוק מעור בשרו. כל מראה לבן עמוק הוא, כמראה חמה עמוקה מן הל' (ח"כ פרשתי אד; שבוטות ו): וטמא אותו. יאמר לו טמא אחה, שער לבן סימן טומאה הוא גזירת הכתוב: (ד) ועמוק אין מראה [מן

would be ludicrous. For example, if the malady covers the victim's entire body (13:13), he is not *tamei*, but if his skin begins to heal, he becomes *tamei*. In the case of a house that is afflicted (14:26), the Torah prescribes that before the house is pronounced *tamei*, all its contents should be removed, because they would become contaminated if they were left inside at the time of the pronouncement. But if there were a danger of contagion, it would be irrational for the afflicted household items to be excluded from the quarantine! In perhaps the most telling example, the Talmud teaches that if the symptoms of *tzaraas* appear on a newlywed or during a festival season, the Kohen does not examine the affliction or declare it to be *tamei*, in order not to interfere with the celebration. But if the purpose of these laws is to prevent the spread of disease, it would be absolutely imperative to enforce the laws at times of great overcrowding and mingling!

Clearly, as the Sages teach, *tzaraas* is not a bodily disease, but the physical manifestation of a spiritual malaise, a punishment designed to show the malefactor that he must mend his ways. The primary cause of *tzaraas* is the sin of slander. As

the Sages say, the word מצרע is a contraction of מוציא רע, one who spreads slander (*Arachin* 15b). Similarly, the Sages teach (*ibid.* 16a and various Midrashim) that the affliction is a punishment for the sins of bloodshed, false oaths, sexual immorality, pride, robbery, and selfishness. The pattern that emerges is that it is a Divine retribution for the offender's failure to feel the needs and share the hurt of others. God rebukes this anti-social behavior by isolating him from society, so that he can experience the pain he has imposed on others — and heal himself through repentance.

2-3. The basic *tzaraas* and the procedure of verification. The first symptom of *tzaraas* is a white patch on the skin, which must be at least the size of a גריס [*g'ris*], a large bean that has been estimated to be 3/4-inch square. As described in the notes to verse 2, there are two basic shades of white, and each of the two has a secondary color, making a total of four shades. Only the Kohen is authorized by the Torah to diagnose a *tzaraas* and pronounce the malady as such. Unless a Kohen makes this pronouncement, none of these laws apply, even though a multitude of scholars and Kohanim rec-

The Basic Tzaraas and the Procedure to Verification his flesh a s'eis, or a sapachas, or a baheres, and it will become a tzaraas affliction on the skin of his flesh; he shall be brought to Aaron the Kohen, or to one of his sons the Kohanim. ³ The Kohen shall look at the affliction on the skin of his flesh: If hair in the affliction has changed to white, and the affliction's appearance is deeper than the skin of the flesh — it is a tzaraas affliction; the Kohen shall look at it and declare him contaminated.

Baheres ⁴ If it is a white baheres on the skin of his flesh, and its appearance is not deeper than the skin, and its hair has not changed to white, then the Kohen shall quarantine the affliction for a seven-day period. ⁵ The Kohen shall look at it on the seventh day, and behold! — the affliction retained its color, and the affliction did not spread on the skin, then the Kohen shall quarantine it for a second seven-day period. ⁶ The Kohen shall look at it again on the seventh day, and behold! — if the affliction has dimmed and the affliction has not spread on the skin, then the Kohen shall declare him pure, it is a mispachas; he shall immerse his garments and become pure. ⁷ But if the mispachas should spread on the skin after it had been shown to the Kohen for its purification, it should be shown to the Kohen again. ⁸ The Kohen shall look, and behold! —

S'eis the mispachas has spread on the skin; the Kohen shall declare him contaminated; it is tzaraas.

⁹ If a tzaraas affliction will be in a person, he shall be brought to the Kohen. ¹⁰ The Kohen shall

ognize it as such (Rambam, *Hil. Tumas Tzaraas* 1:6-8). First (vs. 2-3) the Torah describes the basic forms of tzaraas, and how all four of them are determined to be tamei. Then the Torah goes on to discuss characteristics that tend to appear in one or another category of tzaraas.

2. שֵׁאֵת אוֹר־סַפְחָת — A s'eis or a sapachas. We transliterate the Hebrew, since there is no accurate translation of either the word tzaraas or its subdivisions.

According to the Sages, s'eis has the whiteness of natural wool and baheres is the color of snow (*Negaim* 1:1). Sapachas is not a new kind of tzaraas, but a generic word that refers to a "secondary category." Each of the primary colors mentioned in the verse, s'eis and baheres, has a sub-division, which is slightly darker than the "parent," but is also an indication of contamination. Thus there are two kinds of sapachas: (a) One is the color of an egg membrane, and is slightly darker than a s'eis. (b) The second is the color of chalk, and is slightly darker than a baheres. Thus, there are two major categories of tzaraas, each of which has a sub-category (Rambam, *Hil. Tumas Tzaraas* 1:2).

3. וְשָׁעָר — If hair. At least two dark hairs inside the suspect patch had turned white after the appearance of the affliction of the skin (Rashi; *Sifra*).

עֵמֶק — Deeper. Although the affected patch of skin is not actually lower than the surrounding skin, the discoloration makes it appear to be lower than the unaffected skin, just as a sunlit area seems to be lower than the shaded area around it (Rashi; *Sifra*). Thus, if the white patch does not appear to be deeper than the skin, it is probably only a surface discoloration and not a tzaraas.

וְטָמֵא אֹתוֹ — And declare him contaminated. The Kohen must declare orally, "You are contaminated" (Rashi; *Sifra*). Without this formal declaration there is no tumah, even if there is no doubt that the affliction is a tzaraas (*Negaim* 3:1).

Once the victim has been declared a metzora, he conducts himself as set forth in verses 45-46.

4-8. Baheres. Although all laws of tzaraas apply equally to all four shades of white (*Sifra*, *Negaim* 1:3), the Torah states some laws in connection with baheres, and some in connection with s'eis, because some characteristics occur more often in one category than another (*Malbim*).

4. וְעֵמֶק אֵין מֵרָאָה מִן־הָעוֹר — And its appearance is not deeper than the skin. Since the law of verse 3, as explained by Rashi, is based on the fact that a white spot always appears to be lower than the surrounding area, how is it possible that the white patch mentioned in our verse does not seem lower? Ramban answers that only a glossy white appears to be lower than the skin, but not a dull white.

אֶת־הַנֶּגֶעַ וְהִקְיֹר . . . — Shall quarantine the affliction. The afflicted person must remain in a room for the entire week (Rashi).

Others hold that the person is not quarantined. Rather, the Kohen "isolates" the suspect patch of skin from the rest of the victim's body by drawing a line around it, so that he will be able to tell at a glance whether or not the affliction became larger during the next seven days (*Tur*; *Rosh*).

6. כִּהָּה הַנֶּגֶעַ — The affliction has dimmed. According to Rashi, in order for the affliction to become pure, both conditions mentioned in this verse are necessary: The color has dimmed [i.e., it became darker, even though it was still one of the four shades of tzaraas (*Mizrachi*, *Gur Aryeh*)] and it has not spread. [But cf. Ramban, *Negaim* 2:8 and *Megillah* 8b.]

מִסְפַּחַת — A mispachas. This is a skin disease of some sort, but not a tzaraas (Rashi).

וְכָבֵס בְּגָדָיו וְטָהַר — He shall immerse his garments and become pure. Even if the Kohen never pronounced the malady to be a tzaraas, the mere fact that the person was quarantined renders him tamei and requires him to immerse himself and his garments (Rashi).

9-17. S'eis. Verse 2 gave the two primary forms of tzaraas, which were baheres and s'eis, and then the Torah discussed baheres and the symptoms most common to it. Now, the Torah goes on to s'eis and its usual symptoms.

כהנא והא עמקא חנרא במשקא והיא הפכת שער לחנר ורשם בסרא חיתא בעמקתא: יא סגירות עתיקא היא במשך בסרה ויסאכנה כהנא לא יסגרנה ארי מסאב הוא: יב ואם אסנא סגירותא סגירותא במשקא ותחפי סגירותא ית כל משך מכתשא מרישה ועד רגלוהי לכל חיוו עיני כהנא: יג ויחיו כהנא והא חפת סגירותא ית כל בסרה וידפי ית מכתשא בלה אתהפיק למחנר כדי הוא: יד ויבומא דאתחיו בה בסרא חיתא יהי מסאב: טו ויחיו כהנא ית בסרא חיתא ויסאכנה בסרא חיתא מסאב הוא סגירותא הוא: טז או ארי יתוב בסרא חיתא ויתהפיק למחנר ויתיי לנת כהנא: יז ויחונה כהנא והא אתהפיק מכתשא למחנר וידפי כהנא ית מכתשא כדי הוא: יח ואנש ארי יהי בה במשקה שחנא ויתסי: טי ויהי באתר שחנא עמקא חנרא או כהנא חנרא סמקא ויתחיו לכהנא: כ ויחיו כהנא והא מחנהא מביר מן משקא וישערה אתהפיק למחנר ויסאכנה כהנא מכתשא סגירותא היא בשחנא סגירותא: כא ואם יחונה כהנא והא לית בה שער חנר ומביכא ליתקא מן משקא והיא עמקא ויסגרנה כהנא שבעא יורמין: כב ואם אוספא חוסף במשקא ויסאב כהנא יתה מכתשא היא: כג ואם באתרקהא קמת כהרתא לא אוספת רשם שחנא היא וידכנה כהנא: כד או אנש ארי יהי במשקה כהנא דנור ויהי רשם כהנא

הכחן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחית בשר חי בשאת: צרעת נושנת הוא בעור בשרו יב וטמאו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא: ואם פרוח תפרח הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע יג מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן: וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר את הנגע יד כלו הפר לבן טהור הוא: וביום הראות בו בשר חי יטמא: וראה הכהן את הבשר החי וטמאו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא: או כי ישוב הבשר החי ונהפך יז ללבן ובא אל הכהן: וראה הכהן והנה נהפך הנגע ללבן וטהר הכהן את הנגע טהור הוא:

ובשר ביייהיה בו בערו שחין ונרפא: והיה במקום השחין שאת לבנה או בהרת לבנה אדמדמת ונראה אל הכהן: וראה הכהן והנה מראה שפל מן העור וישערה הפר לבן וטמאו הכהן נגע צרעת הוא בשחין כא פרחו: ואם יראנה הכהן והנה אין פה שער לבן וישפלה איננה מן העור והיא כהה והסגירו הכהן שבעת ימים: ואם פשה תפשה בעור וטמא הכהן אתו נגע הוא: ואם תחתיה תעמד בהרת לא פשתה צרבת השחין הוא וטהרו הכהן: או

שלישי יח"ט

רביעי

[שני]

בשר ביייהיה בערו מכותאש והיתה מחית המכה

רס"ז

ולאחילתיו ולכסותו ולביתו, וכן כרגל טמין לו כל ימי הרגל (מו"ק ז: (טו) צרעת הוא. הבשר הוא. בשר לשון זכר: (יח) שחין. לשון חמום, שנחמם הבשר בלקוי הכא לו מחמת מכה של מחמת האור (ת"כ פרק וז: חולין ת: (ז) ונרפא. השחין הענה ארוכה ובמקומו העלה נגע אחר: (יט) או בהרת לבנה אדמדמת. שחין הנגע לבן חלק אלף פחור ומעורב כשמי מראש לזנב ואודם (נגעים אב: שנוטע ו: (ב) מוראא שפל. ואין ממנו שפל אלף מקור לבנוניתו הוא נראה שפל ועומק, כמראה חמה עמוקה מן הלל: (כב) נגע הוא. השאת הוא או הכהרת: (כג) תחתיה. במקומה: צרבת השחין. כהרגומו רשם שחנא, איש אלף רשם החמום כניכר כבשר. כל לרבת לשון רגיעת עור הנרגע מחמת חמום, כמו ונלכדו בה כל פנים (יחזקאל כא: (כד) צרבת. ריטריאלמ"ט בלע"ז: (כד) מחית המכונה. שנימ"ט בלע"ז כשחית המטה נהפכה לכהרת פשוטה או לבנה חלקה. וסימני מכה וסימני שחין שיים הם, ולמה חלקן הכתוב, לומר שחין מטערפין זה פס

(ז) ומחית. שנימ"ט בלע"ז שנהפך מקצת הלבן שבתך השאת למראה בשר, אף הוא סימן טומאה. שער לבן בלא מחיה, ומחיה בלא שער לבן. ואע"פ שלא נאמרה מחיה אלף בשאת, אף בכל המראות ותולדותיהן הוא סימן טומאה (ת"כ פרשת גאל: (יא) צרעת נושנת הוא. מכה ישנה היא חתם המחיה, וחבורה זו נראית כריאה מלמטה ומחיה מלמעלה לה, שלא תאמר הואיל ועלמה מחיה אטהרנה: (יב) מוראשו. על דמיון ועד רגליו: לכל מראה עיני הכהן. פרט לכהן שחשך מאורו (שם פרק ד: (יד) וביום הראות בו בשר חי. אם למחה בו מחיה הרי כבר פ' שהמחיה סימן טומאה. אלף הרי שה' הנגע ב' משערים וארכבה ראשי איברים שאין טמאין משום מחיה, לפי שאין נראה הנגע כולו כאחד שזופע אורך ואין, וחזר ראש האבר ונחגלה שזופע ע"י שומן כגון שהבדיל ונפשה רחב ונראית בו המחיה, למדנו הכתוב שטמא (שם פרק ה: (א) וביום. מה תלמוד לומר, ללמד יש יום שאתה רואה בו יש שחין אחר רואה בו. מכאן אמרו, חתן טמין לו כל שבעת ימי המשחה לו

10. *S'eis*. As noted above, *s'eis* is the color of natural white wool, and according to *Rashi* and *Rambam*, it appears to be lower than the surrounding skin.

Healthy, live flesh. The affliction itself remains white, but the healthy flesh inside it has returned to the victim's normal skin color (*Rash* to *Negaim* 4:2). Either indi-

cation — white hair or live skin — is sufficient to prove that the affliction is *tzaraas* (*Rashi*; *Sifra*).

11. *An old tzaraas*. Notwithstanding the surface appearance of improving health, there is an old, festering *tzaraas* underneath the apparently healthy skin (*Rashi*).

12-13. *The entire skin of the*

look, and behold! — it is a white s'eis on the skin, and it has changed hair to white, or there is healthy, live flesh within the s'eis: ¹¹ It is an old tzaraas in the skin of his flesh and the Kohen shall declare him contaminated; he shall not quarantine it for it is contaminated.

¹² If the tzaraas will erupt on the skin, and the tzaraas will cover the entire skin of the affliction from his head to his feet, wherever the eyes of the Kohen can see — ¹³ the Kohen shall look, and behold! — the affliction has covered his entire flesh, then he shall declare the affliction to be pure; having turned completely white, it is pure. ¹⁴ On the day healthy flesh appears in it, it shall be contaminated. ¹⁵ The Kohen shall look at the healthy flesh and declare him contaminated; the healthy flesh is contaminated, it is tzaraas. ¹⁶ But if the healthy flesh changes again and turns white, he shall come to the Kohen. ¹⁷ The Kohen shall look at it, and behold! — the affliction has changed to white, the Kohen shall declare the affliction pure; it is pure.

*Inflam-
mations* ¹⁸ If flesh will have had an inflammation on its skin, and it will have healed, ¹⁹ and on the place of the inflammation there will be a white s'eis or a white baheres, streaked with red; it shall be shown to the Kohen. ²⁰ The Kohen shall look, and behold! — its appearance is lower than the skin, and its hair has turned white: The Kohen shall declare him contaminated; it is a tzaraas affliction that erupted on the inflammation. ²¹ But if the Kohen looks at it, and behold! — there is no white hair in it, and it is not lower than the skin, and it is dim; the Kohen shall quarantine it for a seven-day period. ²² If it spreads on the skin, the Kohen shall declare him contaminated; it is an affliction. ²³ But if the baheres remains in its place without spreading, it is the scarring of *Burns* the inflammation; the Kohen shall declare him pure.

²⁴ If a person will have a burn from fire on his skin, and the healed skin of the burn is a

affliction from his head to his feet. Two things happen here: (a) The affliction on the entire skin of the original affliction is still a tzaraas color; and (b) the tzaraas spreads until it covers his entire body from his head to his feet. Paradoxically, he is declared pure, even though tzaraas covers his entire body.

13. בָּלוּ הָפֶר לָבָן — *Having turned completely white.* R' Bachya likens this law to that of Parah Adumah [the Red Cow] (Numbers ch. 19), as a decree of the Torah, which is beyond human understanding. R' Hirsch explains it by going back to his interpretation of the metzora's quarantine as a means to shock him into recognizing his moral shortcomings and repenting. But someone whose entire skin has turned white is so morally corrupt that he is too convinced of his rectitude to think of changing. There is no point, therefore, in continuing to isolate him. But by telling him, in effect, that it has lost hope for his ability to improve, the Torah shows him dramatically how low he has sunk.

16. או כִּי יִשְׁבֹּב — *But if . . . changes again.* No matter how many times the same affliction shows new signs of contamination or purity, it is judged anew each time (Sifra).

18-23. Inflammations. For the purpose of this passage, any wound to the flesh, whether due to illness or a blow, is known as שָׂחִין, *inflammation*. As long as it has not healed and is still oozing, it cannot be adjudged a tzaraas, even if it may have some of the symptoms. Once it is completely healed, it is treated like the afflictions described above. The verses below discuss the intermediate stage: when the wound has begun to heal and a thin layer of skin has formed over it.

19. אֶרְמָקָה — *Streaked with red.* This degree of redness applies to all the conditions discussed earlier in the chapter. As

long as the primary color is one of the four basic whites, a tinge of red does not change its status (Rambam, Hil. Tumas Tzaraas 1:4). This redness refers to all sorts of tzaraas afflictions, not only to those on burns and wounds (ibid. 1:4). The Torah mentions redness here, only in connection with inflammations and burns, because redness is most common in such cases, not because it applies only to them.

22. בָּעוֹר — *On the skin.* As verse 19 makes clear, this form of tzaraas involves only the scab on the inflammation (Negaim 9:2); consequently, the "skin" of this verse refers only to the area of the inflammation, but not the surrounding healthy skin. Any discoloration of that skin would be judged as a new, separate affliction and evaluated according to the rules given in verses 1-17 (Raibag).

23. צֶרֶת הַשָּׂחִין — *The scarring of the inflammation.* If the affliction did not spread during the seven-day quarantine, no new period of isolation is required, and the Kohen rules immediately that it is not a tzaraas, but a scar left by the inflammation (Rashi). This is the halachic difference between this sort of affliction and those described in verses 1-17: In the earlier cases, there were two periods of quarantine before the suspicion of tzaraas was eliminated; here there is only one.

24-28. Burns. The laws of this tzaraas are identical to those of the inflammation above. It is mentioned separately only to teach that if a burn and an inflammation are right next to one another, they are evaluated separately, not in combination. Thus, if a burn and a wound adjoin one another, and afflictions develop on each, they cannot be combined for the purposes of having the minimum size. If neither is at least one g'ris in size, they are both pure, even if the two of them combined would be big enough (Rashi; Sifra).

בְּהֵרֶת לְבִנְיָה אֲדַמְדָּמֶת או לְבִנְיָה: וְרָאָה אֶת־הַכֹּהֵן וְהִנֵּה
נִהְפָּךְ שַׁעַר לֶבָן בְּבִהְרֶת וּמְרָאָה עִמָּק מִן־הָעוֹר צָרַעַת
הוא בַּמִּכּוּה פָּרְחָה וְטִמָּא אֹתוֹ הַכֹּהֵן נִגַּע צָרַעַת הוא:
כו וְאִם יֵרָאֶנָּה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה אֵין־בְּבִהְרֶת שַׁעַר לֶבָן וּשְׁפִלָּה
אֵינָנָה מִן־הָעוֹר וְהוּא כִּהָה וְהִסְגִּירוּ הַכֹּהֵן שְׁבַעַת יָמִים:
כו וְרָאָה הַכֹּהֵן בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי אִם־פָּשָׁה תִּפְשָׁה בְּעוֹר
כח וְטִמָּא הַכֹּהֵן אֹתוֹ נִגַּע צָרַעַת הוא: וְאִם־תִּחְתִּיָּה תַעֲמֹד
הַבִּהְרֶת לֹא־פָשְׁתָּה בְּעוֹר וְהוּא כִּהָה שְׁאֵת הַמִּכּוּה הוא
וְטָהֲרוּ הַכֹּהֵן כִּי־צָרַכְתָּ הַמִּכּוּה הוא:
חמישי כט-ל וְאִישׁ או אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בוֹ נִגַּע בְּרָאשׁ או בִּזְקָן: וְרָאָה
הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה מְרָאָהוּ עִמָּק מִן־הָעוֹר וּבוֹ שַׁעַר
צָהָב דֶּק וְטִמָּא אֹתוֹ הַכֹּהֵן נִתָּק הוא צָרַעַת הָרֹאשׁ או
לא הַזָּקֵן הוא: וְכִי־יֵרָאֶה הַכֹּהֵן אֶת־נִגַּע הַנֶּתֶק וְהִנֵּה אֵין־
מְרָאָהוּ עִמָּק מִן־הָעוֹר וּשַׁעַר שָׁחַר אֵין בוֹ וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן
לב אֶת־נִגַּע הַנֶּתֶק שְׁבַעַת יָמִים: וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע בְּיוֹם
הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה לֹא־פָשָׁה הַנֶּתֶק וְלֹא־יִהְיֶה בוֹ שַׁעַר צָהָב
לב וּמְרָאָה הַנֶּתֶק אֵין עִמָּק מִן־הָעוֹר: *וְהִתְלַלַּח וְאֵת־הַנֶּתֶק
לא לֹא יִגְלַח וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּתֶק שְׁבַעַת יָמִים שְׁנִית:
לד וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּתֶק בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה לֹא־פָשָׁה
הַנֶּתֶק בְּעוֹר וּמְרָאָהוּ אֵינָנּוּ עִמָּק מִן־הָעוֹר וְטָהֲרוּ אֹתוֹ
לה הַכֹּהֵן וּכְבֹּס בִּגְדָיו וְטָהֲרוּ: וְאִם־פָּשָׁה יִפְשָׁה הַנֶּתֶק בְּעוֹר
לו אַחֲרֵי טָהֲרָתוֹ: וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה פָשָׁה הַנֶּתֶק בְּעוֹר לֹא־
לו יִבְקֹר הַכֹּהֵן לְשַׁעַר הַצָּהָב טִמָּא הוא: וְאִם־בְּעֵינָיו עָמַד
הַנֶּתֶק וּשַׁעַר שָׁחַר צָמַח בוֹ נִרְפָּא הַנֶּתֶק טָהוֹר הוא וְטָהֲרוּ

כ"ה

לְבָן, טַמֵּא: (לג) וְהִתְלַלַּח. סְכִיבוֹת הַנֶּתֶק: וְאֵת הַנֶּתֶק לֹא יִגְלַח. מִנֵּי שְׂמִי
שְׂמִירוֹת סוּמָן לוֹ סְכִיב כְּדִי שִׁיָּה יִכָּר אִם פָּשָׁה (נִטְעִים יִהְיֶה) שְׂמִי יִשְׁכּוּר
הַשְּׂמִירוֹת וְיִלָּא לִמְקוֹם הַנִּיּוֹת: (לד) אַחֲרֵי טָהֲרָתוֹ. וְאֵין לוֹ אֵלּוּל פּוֹשֶׁה לְאַחַר הַפְּטוֹר,
מִיֵּין אֵף כִּסּוּף כְּבוֹשׁ רֹאשׁוֹן וְכִסּוּף כְּבוֹשׁ שֵׁנִי, ח' פָּשָׁה יִפְשָׁה (ח"כ פֶּרֶק ט:טז): (לז)
וְשַׁעַר שָׁחַר. מִיֵּין אֵף הִירֹק וְהַלְמוֹס שְׂאִיט לְבָן, ח"ו וְשַׁעַר (סס י' וְשָׁחַר וְשָׁחַר וְשָׁחַר)
וְנִלְמָה: לְבָן דּוּמָה לְכַנִּית הַזֶּה (סס פֶּרֶשׁתָּא הֵיךְ) לְבָן כְּמוֹ הַזֶּה אֲוִרְפָּלָא בְּלֵע' א':
טָהוֹר הוא וְטָהֲרוּ הַבְּהֵן. הֵא טַמֵּא שְׂמִירוֹ הַכֵּן לֹא טָהוֹר (סס פֶּרֶק ט:טז):

29-39. Tzaraas of the head or face. Tzaraas of the scalp or beard is different from any of those that were described above. The essence of the first affliction in this passage, which is known as *nesek*, is that it causes a loss of hair in the middle of the scalp or the beard. [If the baldness appears at the front or back of the head, the laws are different, and are

found below, in verses 40-43.] The bald spot must be at least the size of a *gris* and be completely surrounded by hair. The color of the patch is immaterial and no discoloration of the skin is necessary, according to the consensus of commentators. The appearance of white hairs is not a proof of contamination in this case. The only way these parts of the body can

white baheres that is streaked with red or is all white; ²⁵ the Kohen shall look, and behold! — hair has turned white in the baheres, and its appearance is deeper than the skin, it is tzaraas that erupted on the burn, the Kohen shall declare him contaminated; it is a tzaraas affliction. ²⁶ And if the Kohen looks at it and behold! — there is no white hair in the baheres, and it is not lower than the skin, and it is dim; the Kohen shall quarantine him for a seven-day period. ²⁷ The Kohen shall look at it on the seventh day: If it has spread on the skin, the Kohen shall declare him contaminated; it is a tzaraas affliction. ²⁸ But if the baheres remains in its place, not spreading on the skin, and it is dim, it is a s'eis of the burn; the Kohen shall declare him pure, for it is the scarring of the inflammation.

Tzaraas of the Head or Face ²⁹ A man or a woman in whom there will be an affliction, on the scalp or in the beard: ³⁰ The Kohen shall look at the affliction, and behold! — its appearance is deeper than the skin, and within it is weak, golden hair; the Kohen shall declare him contaminated; it is a nesek, a tzaraas of the head or the beard.

³¹ But if the Kohen looks at the nesek affliction, and behold! — its appearance is not deeper than the skin, but there is no dark hair within it; the Kohen shall quarantine the nesek affliction for seven days. ³² The Kohen shall look at the affliction on the seventh day and behold! — the nesek had not spread and no golden hair was in it, and the appearance of the nesek is not deeper than the skin — ³³ then he shall shave himself, but he shall not shave the nesek; and the Kohen shall quarantine the nesek for a second seven-day period. ³⁴ The Kohen shall look at the nesek on the seventh day, and behold! — the nesek had not spread on the skin, and its appearance is not deeper than the skin; the Kohen shall declare him pure, and he shall immerse his clothing and he is pure.

³⁵ But if the nesek shall spread on the skin after he has been declared pure, ³⁶ the Kohen shall look at it, and behold! — the nesek has spread on the skin: The Kohen need not examine it for a golden hair, it is contaminated. ³⁷ But if the nesek has retained its appearance, and dark hair has sprouted in it, the nesek has healed — it is pure; the Kohen shall declare it pure.

be host to tzaraas is if they have a hair loss and have the symptoms given in this passage. A nesek can have two quarantine periods and it can have two proofs of contamination: the emergence of short golden hairs or a spread of the affliction (Ramban; Rambam, Hil Tumas Tzaraas 8:1,2; Kesef Mishneh 5:8).

29. בראש או בןקן — On the scalp [lit., head] or in the beard. These laws apply only to baldness in the areas where hair had once grown, hence our translation of scalp, rather than head. As long as the hair is still there, the scalp and beard area are not subject to the laws of tzaraas.

30. שער צהב — Golden hair. Two golden hairs prove contamination only if they appear after the onset of the baldness (Rashi). According to Rambam (ibid. 8:5), however, even prior golden hair is proof of tzaraas, if it later becomes surrounded by a bald spot.

דק — Weak [lit., thin]. The golden hair must be short, according to R' Akiva (Rambam and Rosh). Other commentators say it must be thin, as well.

ונתק הוא — It is a nesek. This is the name of tzaraas of the scalp or beard area (Rashi). It is the tzaraas affliction that caused the hair loss (Sforno).

31. וישער שחר אין בו — But there is no dark hair within it. Hair of any color except gold exempts the bald patch from tumah,

even if the hair is an unnatural color (Sifra).

32. ולא יהיה בו שער צהב — And no golden hair was in it. Neither symptom of tumah appeared during the seven-day quarantine. But if the bald patch had either spread or developed a golden hair, it would be tamei [as implied by verses 35-36] (Rashi).

33. ואת הנתק לא יגלח — But he shall not shave the nesek. Obviously he cannot shave the nesek since it is already bald. Rather, he is not to shave all the way to the nesek, but he must leave a circle of hair, at least two hairs thick, surrounding it, so that it can be determined whether the nesek spread (Rashi; Sifra).

35. ואם-נפשה יקשה הנתק — But if the nesek shall spread. Although the verse mentions this law only in connection with a spread of the nesek after the person has been declared pure, the law is the same if it spreads [or develops golden hair (Sifra)] during the first or the second week (Rashi; Sifra).

37. ואם-בעינו עמד הנתק — But if the nesek has retained its appearance. Even though the symptoms of contamination are still in place — the nesek is not smaller and it still has golden hair — its contamination is removed if two dark hairs grow inside the bald spot (Malbim).

Although the verse speaks only of black hair, any color other than gold removes the contamination (Rashi; Sifra).

כִּהְיָאֵל לֹחַ וְגִבֹּר אוֹתָתָא אֲרִי יְהִי בִמְשָׁךְ בִּסְרֵהוּן בְּהֵרֵן חֲנוּךְ: לט וְיִחְזִי כִהְנָא וְהָא בִמְשָׁךְ בִּסְרֵהוּן בְּהֵרֵן עֲמִין חֲנוּךְ בִּהְקָא הוּא סְגִי בִמְשָׁכָא דְכִי הוּא: מ וְגִבֹּר אֲרִי יִתֵּר שַׁעַר רִישָׁה קֶרַח הוּא דְכִי הוּא: מא וְאִם מִלְּקַבֵּל אֶפֹּהִי יִתֵּר שַׁעַר רִישָׁה גְלוּשׁ הוּא דְכִי הוּא: מב נֶאֱרִי יְהִי בִּקְרָחוֹתָהּ אוֹ בְּגִלוּשׁוֹתָהּ מִכְתֵּשׁ חֲזֹר סֻמוֹק סְגִירוֹת: סגִיא הוּא בִּקְרָחוֹתָהּ אוֹ בְּגִלוּשׁוֹתָהּ: מד וְיִחְזִי יְהִי כִהְנָא וְהָא עֲמִיק מִכְתֵּשׁא חֲנוּךְ סֻמָּקָא בִּקְרָחוֹתָהּ אוֹ בְּגִלוּשׁוֹתָהּ כִּמְחִזֵּי סְגִירוֹתָא מִשָּׁה בִּסְרָא: מה גִּבֹּר סְגִיר הוּא מִסָּאָב הוּא סָאָבָא יִסְאָבְנָה כִּהְנָא בְּרִישָׁה מִכְתֵּשׁא: מו וְסִגִּיָא דִּי כִּה מִכְתֵּשׁא לְבוּשׁוֹהִי יְהִין מְבֻעִין וְרִישָׁה יְהִי פְרִיעַ וְעַל שִׁפְסָם בְּאֶבְלָא יִתְעַסֵּף וְלֹא תִסְתַּבְּבוּן וְלֹא תִסְתַּבְּבוּן יִקְרִי: מז כָּל יוֹמֵי דִּי מִכְתֵּשׁא כִּה יְהִי מִסָּאָב מִסָּאָב הוּא בְּלַחְדוּדֵיהִי יִתֵּב מִבְּרָא לְמִשְׁרִיתָא מוֹתְכָה: מח וּלְבוּשָׁא אֲרִי יְהִי כִּה מִכְתֵּשׁ סְגִירוֹ בְּלָבוֹשׁ עֲמָר אוֹ בְּלָבוֹשׁ בָּתָן: מה אוֹ בְּשִׁתֵּיהִי אוֹ בְּעָרָא לְבִתְנָא וּלְעֲמָרָא אוֹ בִּמְשָׁכָא אוֹ בְּכָל עֲבִידַת מִשָּׁה:

לח הכֹּהֵן: ואִישׁ אוֹ-אִשָּׁה כִּי-יִהְיֶה בְּעוֹר-בְּשָׂרָם בִּהְרֹת בִּהְרֹת לִבְנֹת: וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהֵנָּה בְּעוֹר-בְּשָׂרָם בִּהְרֹת בִּהְרֹת לִבְנֹת בִּהְקָא הוּא פָּרַח בְּעוֹר טְהוֹר הוּא: ואִישׁ כִּי יִמְרֹט רֹאשׁוֹ קֶרַח הוּא טְהוֹר הוּא: וְאִם מִפָּאֵת פָּנָיו יִמְרֹט רֹאשׁוֹ גִּבֹּחַ הוּא טְהוֹר הוּא: וכִּי-יִהְיֶה בִּקְרָחַת אוֹ בַּגְּבֻחַת נֹגַע לָבָן אֲדַמְדָּם צָרַעַת פְּרִיחַת הוּא בִּקְרָחַת אוֹ בַּגְּבֻחַת: וְרָאָה אוֹתוֹ הַכֹּהֵן וְהֵנָּה שְׂאֵת-הַנֹּגַע לִבְנֵה אֲדַמְדָּמַת בִּקְרָחַת אוֹ בַּגְּבֻחַת: פְּמִרָאָה צָרַעַת עוֹר בְּשָׂר: אִישׁ-צָרוּעַ הוּא טָמֵא הוּא טָמֵא יִטְמָאנוּ הַכֹּהֵן בְּרֹאשׁוֹ נֹגְעוֹ: וְהִצְרֹעַ אֲשֶׁר-בּוֹ הַנֹּגַע בְּגִדָּיו יִהְיוּ פְרָמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פְרוּעַ וְעַל-שִׁפְסָם יַעֲטֶה וְטָמֵא יִטְמָא יִקְרָא: כָּל-יְמֵי אֲשֶׁר הַנֹּגַע בּוֹ יִטְמָא הוּא בְּרֹד יֵשֵׁב מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשְׁבּוֹ: וְהִפְגֵּד כִּי-יִהְיֶה בּוֹ נֹגַע צָרַעַת בִּבְגָד צֹמֶר אוֹ בִּבְגָד פִּשְׁתִּים: אוֹ בְּשִׁתִּי אוֹ בְּעָרֵב לַפִּשְׁתִּים וְלַצֹּמֶר אוֹ בְּעוֹר אוֹ בְּכָל-מְלֹאכֶת עוֹר:

ר"ש

נחקין על מקום שער שאין מטמאין בארבעה מראות (שאת ותולדה בזה ותולדה) (ח"כ פרק יא:ג; נגשים סס): (מד) בראשו נגעו. אין לי אלא נחקין, מנין לרבות שאר המנוגעים, ח"ל ממה יטמאנו לרבות את כולן (ח"כ פרק יב:ג). על כולן הוא אומר בגדיו יהיו פרושים וכו' (סס ה): (מה) פרושים, קרושים (סס ז): פרוע. מגולל שער [ח"כ פרק] (סס): ועל שפם יעטה. כאלו (סס ז): שפם. שער הפסים גריו' נגס' וטמא טמא יקרא. משמיט שהוא טמא ויפרשו ממנו (סס): מו"ק ה): (מו) בדר יושב. שלא יהיו שאר טמאים יושבים עמו. ואחרו רבותיו מה נקשה מאשר טמאים יושב בדר, האילו הוא הכדיל בלשון הרע בין איש לאשה ובין איש לרעה, אף הוא יבול (טרכין פז): מחויב למחנה. חוץ ללשון מחנות (ח"כ סז): פסחים פז): (מח) לפשטים ולצמר. של פסחים אל של למר: או בעור. זה עור שלא נעשה בו מלאכה: או בכל מלאכת עור. זה עור שנעשה בו מלאכה:

38. *Spots*. This word should not be confused with the similar word *baheres* (v. 4), which is the name of a kind of *tzaraas* distinguished by its extreme whiteness.

39. *Dim white*. The color is darker than that of an egg membrane, which is the darkest of the four *tzaraas* colors. Since it is too dark to be a *tzaraas*, it must be a simple skin discoloration, known as a *bohak*.

It is a bohak. Since a *bohak* is not contaminated in any way, why must one show it to a Kohen? Any undesirable change in someone's physical or economic circumstances — even if it is only a relatively minor inconvenience, such as a *bohak* — should be taken as a possible punishment for sin, and the victim should seek guidance in determining where he has fallen short and how he can improve himself. Such guidance can be gotten from the Kohanim, who are teachers of the nation and role models in the zealous service of God (see *Deuteronomy* 33:10 and *Malachi* 2:4). One who suffers God's apparent displeasure

(לח) בהרת. חכרבות: (לט) כהות לבנות. שאין לובן שלכן עז אלא כהה: בהק. כמין לובן הנראה כבשר אדום שקורין ר"ש בין חכרבות אדמיותו, קרוי צהק. כלשן עדן שזין ערשה לעדשה מנחיק הכשר בלובן לח: (מ) קרח הוא טהור הוא. טהור מטומאת נחקין, שאינו נדון כסמיני ראש וכן שם מקום שער אלא כסמיני נגעי עור כשר, (נכשר לכן ו)מחיה ומשין (סס פרק יא:א; נגשים גז, י'): (מא) ואם מפאת פניו. משפוט דקדק כלפי פניו קרוי נבחת, ואף הדשין שמכין ומכין בכלל, ומשפוט דקדק כלפי אחוריו קרוי קרחת (ח"כ פרק יז:ז) (מב) נגע לבן אדמדם. פתור. מנין שאר המראות, ח"ל (נגע) (סס פרק יא:ג): (מג) [במראה צרעת עור בשר. כמראה הלרעת האמור כפרשט טור כשר, אלא כי יהיה כעור כשרו (לעיל פסוק ז) ומה אמור בו, שמטמא בארבעה מראות ונדון כז' שנכות. ולא כמראה נרעת האמור בשחין ומכוס שהוא נדון כשכוס ח', ולא כמראה

should never dismiss his discomfort as inconsequential. A Jew must always question himself and his deeds, and take reverses as a sign from God that he must remedy his way. God begins by inflicting minor pain, but if that is not taken to heart, much worse may come (*R' Moshe Feinstein*).

40-44. *Baldness at the front and back of the head*. In case someone loses all the hair of the back half of his head [*karachas*], of the front half of his head [*gabachas*], or of his beard, the newly bald skin is treated like skin anywhere else on his body — with one exception: The presence or absence of a white hair is immaterial. As noted in the prefatory remarks to verse 29, the distinguishing characteristic of *nesek* is that its bald patch is surrounded by hair; here, however, all the hair in the affected area falls out (*Ramban* to v. 29).

40. *He is bald at the back of the head, he is pure*. This loss of hair is not a *nesek*, and he is not contaminated by virtue of short hair and spreading (as in vs. 31-32).

³⁸ If a man or woman has spots in the skin of their flesh, white spots; ³⁹ the Kohen shall look, and behold! — on the skin of their flesh are dim white spots, it is a *bohak* that has erupted on the skin, it is pure.

Baldness at the Front and Back of the Head ⁴⁰ If the hair of a man's head falls out: He is bald at the back of the head, he is pure. ⁴¹ And if his hair falls out toward the front of his head, he is frontally bald, he is pure. ⁴² And if in the posterior or frontal baldness there shall be a white affliction streaked with red: It is an eruption of *tzaraas* on his posterior or frontal baldness. ⁴³ The Kohen shall look at it, and behold! — there is a *s'eis* affliction that is white streaked with red, in his posterior or frontal baldness, like the appearance of *tzaraas* on the skin of the flesh. ⁴⁴ He is a person with *tzaraas*, he is contaminated; the Kohen shall declare him contaminated; his affliction is upon his head.

The Metzora's Isolation ⁴⁵ And the person with *tzaraas* in whom there is the affliction — his garments shall be rent, the hair of his head shall be unshorn, and he shall cloak himself up to his lips; he is to call out: "Contaminated, contaminated!" ⁴⁶ All the days that the affliction is upon him he shall remain contaminated; he is contaminated. He shall dwell in isolation; his dwelling shall be outside the camp.

Afflictions of Garments ⁴⁷ If there shall be a *tzaraas* affliction in a garment, in a woolen garment or a linen garment, ⁴⁸ or in the warp or the woof of the linen or the wool; or in leather or in anything fashioned of leather;

The bald skin can have *tzaraas* only if it develops one of the four shades of white, and the contamination is proven by healthy skin within the affliction and by spreading (*Rashi*).

44. איש צרעו הוא — He is a person with *tzaraas*. In all previous cases, the Torah uses the pronoun only; here the Torah speaks of the person. When the merciful God punishes a person, He prefers to do so in a way that will not cause him public humiliation. Let the sinner know and repent, but let him not be humiliated unnecessarily. This is indicated by the Torah's references to "him" rather than to "the person with *tzaraas*." The *tzaraas* of baldness is different. Its location is such that everyone sees the affliction and knows that God has withheld His mercy from the sinner. Apparently, he has sinned in a grievous manner, as is implied by the Torah's description of him as a person with *tzaraas* (*Or HaChaim*).

45-46. The metzora's isolation. The list of human *tzaraas* afflictions has been concluded and the Torah goes on to the laws relating to the behavior required of the *metzora*. The rules of his isolation from the community are given in the next two verses, and they apply to all the cases in this chapter. The procedure of his cleansing ritual once his affliction has healed is given in the next *Sidrah*.

45. יהיו קרעים — Shall be torn. The Torah wants the *metzora* to conduct himself in a distinctive manner so that people will know to avoid him. He dresses and acts like a mourner, to influence him to grieve and repent the behavior that brought the punishment of *tzaraas* (*Ibn Ezra*).

יטעה — Shall cloak himself. It was customary for a mourner to pull his collar or scarf over his lips and to pull his cloak over his head. The *metzora* was also forbidden to greet people, but he was permitted to study and discuss the Torah (*Moed Kattan* 15a; *Rambam*, *Hil. Tumas Tzaraas* 10:6).

וְשָׁמַע קוֹלָא וְקָרָא — He is to call out: "Contaminated, contaminated!" He must warn people to stay away from him lest his *tumah* contaminate them (*Rashi*; *Sifra*). The Talmud (*Moed Kattan* 5a) adds that another purpose of his proclamation is

to inform others of his anguish so that they will pray for him.

46. כָּדָר יֵשֵׁב — He shall dwell in isolation. Why is a *metzora* singled out to live in isolation? Because his affliction is a punishment for slander, which causes husbands to be separated from their wives and friends from one another. Therefore it is fitting that he be punished through isolation from society (*Rashi*; *Arachin* 16b). The ultimate purpose of "a punishment that fits the crime" is to make the sinner aware of what he did and what it has brought upon him. Such reflection should lead him to repent.

47-58. נִגְעֵי בְגָדִים/Afflictions of garments. Afflictions on garments and houses are not natural phenomena. They appeared only during the time when the Jewish nation was generally in perfect accord with God and was a fitting host to His Presence. When an individual broke ranks with this role and was no longer worthy of this exalted rank, then God would signal this fall by afflicting his possessions with ugly discolorations (*Ramban*; *Sforno*).

47-48. Categories of garments and materials that accept *tzaraas*.

Woolen or linen garments — all garments or useful implements of these materials, including such items as curtains and sails. These materials become *tamei* only if they have not been dyed, and only if they are owned by Jews.

Warp and woof — The warp consists of the threads that run across the length of the fabric. The woof consists of the threads that are crisscrossed at right angles through the warp. By speaking of the warp and woof, which are not yet a finished fabric but are ready to be woven into one, the Torah teaches that finished threads of wool and linen accept *tzaraas* (*Rambam*, *Hil. Tumas Tzaraas* 13:8).

Leather — a dressed hide that has not been cut and sewn into a garment; it must, however, be designated for some practical use, such as a tent cover or blanket.

Anything fashioned of leather — any finished leather garment or utensil.

מט ויהי מכתש ירוק או סמק בלבן או
 או כמשכא או שתיא או בערבא או
 בכל מאן דמשך מכתש סגירותא הוא
 ויחזי לכהנא: ויחזי כהנא ית מכתש
 ויסגר ית מכתשא שבקא יומין: ^{נא} ויחזי
 ית מכתשא ביומא שביעא ארי
 אוסף מכתשא בלבן או כשתיא או
 בערבא או כמשכא לכל די יתעבד
 משכא לעבדא סגירות מחנא
 מכתשא מסאב הוא: ^{נב} ויחזי ית
 לבושא או ית שתיא או ית ערבא
 בעמא או כבתא או ית כל מאן דמשך
 די יחזי בה מכתשא ארי סגירות מחנא
 היא בנרא תחוקד: ^{נא} ואם יחזי כהנא
 וקא לא אוסף מכתשא בלבן או
 כשתיא או בערבא או בכל מאן דמשך:
^{נב} ויפקד כהנא ויחזון ית די בה
 מכתשא ויסגרה שבקא יומין תנינות:
^{נא} ויחזי כהנא בתר דחזרו ית מכתשא
 וקא לא שגא מכתשא מן כד היה
 ומכתשא לא אוסף מסאב הוא בנרא
 תוקדנה תכרא היא בשחוקתה או
 כדחתונה: ^{נא} ואם יחזי כהנא וקא עמא
 מכתשא בתר דחזרו יתה ויבוע יתה מן
 לבושא או מן משכא או מן שתיא או מן
 ערבא: ^{נא} ואם תתחזי עוד בלבן או
 כשתיא או בערבא או בכל מאן דמשך
 סגרא היא בנרא תוקדנה ית די בה
 מכתשא: ^{נא} ולבושא או שתיא או ערבא
 או כל מאן דמשך די (י) תחזר ויעדי
 מנהון מכתשא ויעטבע תנינות וידבי:
^{נא} דא אוריתא דמכתש סגיר בלבן
 עמר או כהנא או שתיא או ערבא או כל
 מאן דמשך לדיכיתה או לטאבותה:

ויהי הנגע ירקק או אדמדם בפגד או בעור או בשתי
 או בערב או בכל כלי-עור נגע צרעת הוא והראה
 את הכהן: וראה הכהן את הנגע והסגיר את הנגע
 שבעת ימים: וראה את הנגע ביום השביעי כִּי-פשה
 הנגע בפגד או בשתי או בערב או בעור לכל אשר-
 יעשה העור למלאכה צרעת ממארת הנגע טמא הוא:
 ושרף את הפגד או את השתי או את הערב בצמר או
 בפשתים או את כל כלי העור אשר יהיה בו הנגע כִּי-
 צרעת ממארת הוא באש תשרף: ואם יראה הכהן והנה
 לא פשה הנגע בפגד או בשתי או בערב או בכל כלי-
 עור: וצוה הכהן וכבסו את אשר-בו הנגע והסגירו
 שבעת ימים שנית: וראה הכהן אחרי ההכבס את הנגע
 והנה לא הפך הנגע את-עיניו והנגע לא פשה טמא
 הוא באש תשרפנו פחתת הוא בקרחתו או בגפחתו:
 ואם ראה הכהן והנה כהה הנגע אחרי ההכבס אתו וקצר
 אתו מן הפגד או מן העור או מן השתי או מן הערב:
 ואם-תראה עוד בפגד או בשתי או בערב או בכל-
 כלי-עור פחתת הוא באש תשרפנו את אשר-בו הנגע:
 והפגד או השתי או הערב או כל כלי העור אשר
 תכבס וסר מהם הנגע וכבס שנית וטהר: זאת תורת
 נגע צרעת בגד הצמר או הפשתים או השתי או הערב
 או כל כלי-עור לטהרו או לטמאו.

שביעי
 [רביעי]

מפסיר

נא

נא

נא

רש"י

כלומר שפלה היא, נגע שמלאי זקעין (סס ט): בקרחתו או בגפחתו. כחרגומו
 בשחוקתה או בחדמותיה: קרחתו. שחקים, ישינים (סס) ומפני המדרש שהלך לגזרה
 זיה, מנין לפריחה בבגדים היא טהרה, נאמרה קרחת וגפחת בלשון (לעיל פסוק מז)
 וגפחתה קרחת וגפחת בבגדים, מה להלן פרח כולו טהור (לעיל פסוק יז) כאן פרח
 כולו טהור (נדה יט). לכן אחר כחובו לן קרחת וגפחת. ולענין פירושו וחרגומו זה
 משמעו, קרחת לשון ישינים וגפחת לשון חדשים, כללו נכתב בלחמיתו או בקדמותו,
 שהקרחת לשון אחריים והגפחת לשון פנים, כמו כחובו חס מפחת פניו וגו' (לעיל פסוק
 מה) והקרחת כל שזופע ויורד מן הקדקדק ולחמיו. כך מפורש בחזרת כהנים (סס: נב)
 וקדע אתו. יקדע מקום הנגע מן הכבד וישפרטו (סס פרק יז: נב) פרחת היא.
 דבר החוזר ולזמנו: באש תשרפנו. ויחזר לו הכבד: (נא) וסר מהם הנגע. חס
 כשכנסו בחמלה ט"פ כהן מן חמט הנגע לגמרי: ודבס שנית. ל' טבילה. חרגומו של
 כחוסין שפרכה זו לשון לטון, ויחזרו, חזן מזה שאינו ללטון אלף לטבול, לכן חרגומו
 ויטבע. וכן כל כחוסין בגדים שכן לטבילה מתורגמן ויטבע:

50. And he shall quarantine. The item is locked
 away for a week (Rashi v. 4). Alternatively, the Kohen draws
 a mark around the afflicted area so that he will be able to tell
 after seven days whether or not it has spread (Rosh; Tur v. 5).

(מט) ירקק. ירוק צבירי: אדמדם. אדום שצבירי: (ת"כ פרק יד: נא) (נא)
 צרעת ממארת. לשון טלון ממאיר ויחזקא (כח: כד), פויניט' בלש"ן. ומדרש מן בו
 מלחה עלה חתנה הימנו (סס יא): (נב) בצמר או בפשתים. של למר או של פשתים,
 זה פשוט. ומדרש יכול יביא גזיו למר ואולי פסקו וישרפם עמו, ח"ל הוא באש
 תשרף ליה לריבה דבר אחר עמה. ח"כ מה ח"ל בצמר או בפשתים, להוליך את
 האחריות שבו שכן ממין אחר (סס פרק טז: אג). אימרות לשון שפה כמו אימרא: (נד)
 את אשר בו הנגע. יכול מקום הנגע בצמד, ח"ל את אשר בו הנגע. יכול כל הנגע כולו
 טעון כבוס, ח"ל הנגע. אל כילי, יכבס מן הנגע עמו (סס ה): (נא) אחרי ההבס. לשון
 העשות: לא הפך הנגע את עינו. לא הוכה ממרחיתו: והנגע לא פשה. שטעו
 שחל לא הפך ולא פשה טמא, ואין ל' לא הפך ופשה. הפך ולא פשה אינו יודע מה יעשה
 לו, ח"ל והסגיר את הנגע והסגירו שבעת ימים שנית (לעיל פסוק נד) מכל מקום, דברי
 רבי יהודה. וחכמים אומרים וכו' כדאיתא בחזרת כהנים (סס ז) ורמזיה כאן ליישב
 המקרא על אופניו: פחתת היא. לשון גומא, כמו בלחת הפחחים (שמואל ב' יז: ט)

51. Malignant. This word has the connotation of
 causing pain. [The owner suffers the "pain" of a monetary
 loss when the garment is destroyed (Sefer HaZikaron).]
 Alternatively, the word means curse, since the item is burned

⁴⁹ and the affliction shall be deep green or deep red, in the garment or the leather, or the warp or the woof, or in any leather utensil: It is a tzaraas affliction, and it shall be shown to the Kohen. ⁵⁰ The Kohen shall look at the affliction; and he shall quarantine the affliction for a seven-day period. ⁵¹ He shall look at the affliction on the seventh day: If the affliction has spread in the garment or in the warp or in the woof or in the leather — for whatever purpose the leather has been fashioned — the affliction is a malignant tzaraas; it is contaminated. ⁵² He shall burn the garment, or the warp or the woof, of the wool or of the linen, or any leather utensil in which the affliction may be; for it is a malignant tzaraas, it shall be burned in fire.

⁵³ But if the Kohen shall look, and behold! — the affliction had not spread in the garment, or the warp or the woof; or in any leather utensil, ⁵⁴ the Kohen shall command; and they shall wash the area of the affliction; and he shall quarantine it for a second seven-day period. ⁵⁵ The Kohen shall look after the affliction has been washed, and behold! — the affliction has not changed its color and the affliction has not spread, it is contaminated, you shall burn it in fire; it is a penetrating affliction in his worn garment or in his new garment. ⁵⁶ But if the Kohen shall look, and behold! — the affliction grew dimmer after it was washed, he shall rip it from the garment or from the leather, or from the warp or from the woof. ⁵⁷ If it appears again in the garment or in the warp or in the woof, or in any leather utensil, it is an eruption; you shall burn in fire that which contains the affliction. ⁵⁸ But if the garment or the warp or the woof or any leather utensil had been washed and then the affliction left them, it shall be immersed again and it shall become pure.

⁵⁹ This is the law of the tzaraas affliction, a garment of wool or linen, or the warp or the woof, or any leather utensil; to declare it pure or to declare it contaminated.

THE HAFTARAH FOR TAZRIA APPEARS ON PAGE 1170.

During non-leap years, Tazria is always read together with Metzora. The Haftarah of Tazria is omitted during those years.

The following rules apply during leap years:

When Erev Rosh Chodesh Iyar coincides with Tazria, the regular Haftarah is replaced with the Haftarah for Shabbas Erev Rosh Chodesh, page 1207.

When Rosh Chodesh Nissan coincides with Tazria, Tazria is divided into six aliyos; the Rosh Chodesh reading, page 890 (28:9-15), is the seventh aliyah; and the readings for Parashas HaChodesh follow — Maftir, page 348 (12:1-20), Haftarah, page 1218.

When Parashas HaChodesh coincides with Tazria (on a day other than Rosh Chodesh), the regular Maftir and Haftarah are replaced with the readings for Parashas HaChodesh: Maftir, page 348 (12:1-20), Haftarah, page 1218.

without any use being made of it (*Rashi*; *Sifra*).

54. וְנִקְּטוּ אֶת אֲשֶׁר יִבּוּ הַנֶּגַע. — And they shall wash the area of the affliction. He washes the affliction and the adjoining area (*Rashi*; *Sifra*). Our verse cannot mean immersion in a mikveh, as the root נָקַט means elsewhere (e.g., v. 58), because the garment is not being cleansed of tumah; it is being quarantined, during which time it is still tamei.

55. לֹא יִהְיֶה הַנֶּגַע אֶת־צִוּוֹ. — The affliction has not changed its color. The verse specifies that if the color has not lost its intensity — even if it has not grown in size — the item is tamei. If it did grow, therefore, it is surely tamei. If the color changed from bright green to bright red or vice versa, one view in *Sifra* is that since both are colors of tzaraas, the change of color is merely a continuation of the previous affliction, and it is tamei. Another opinion is that the new color constitutes a new affliction, and requires a new period of quarantine (*Rashi* according to *Gur Aryeh*).

56. נֶקֶה. — Grew dimmer. It changed from a deep shade of

red or green to a lighter shade (*Sifra*).

59. וְזֹאת תוֹרָתָהּ. — This is the law . . . In concluding the chapter of tzaraas, the Torah juxtaposes Torah with tzaraas affliction. This teaches that if one has earned the punishment of tzaraas, he should occupy himself with Torah study, because the Torah is a spiritual fire that purges impurity (see *Numbers* 31:23). The last words of the *Sidrah* are to declare it pure or to declare it contaminated, which suggests that the person who studies Torah absorbs the potential for purity, but the one who neglects it opens the door to impurity (*Sifsei Kohen*).

סִיּוּן פְּסוּקִים. בְּנֵי יֶהוּדָה. — This Masoretic note means that there are 67 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic בְּנֵי יֶהוּדָה, her children. This alludes to the beginning of the *Sidrah*, which deals with a woman who gives birth. Since the Hebrew word for child בֶּן is derived from בָּנָה, to build, it also alludes to the lesson that children are the builders of the future (*R' David Feinstein*).

פרשת מצורע

אונקלוס

אומליל יי עם משה למימר כדא תהי
אורייתא דסיגרא ביומא דנכותה ויתתי
לית כהנא: ויפוק כהנא למבכרא
למשריתא ויחיו כהנא וקא אתסי
מכתש סגירותא מן סגירא: ויפקד
כהנא ויסב לדמדפי תרמין צפרין חיין
דכין ואעא דארנא וצבע ודורי
ואזובא: ויפקד כהנא ויכוס ית צפרא
חדא למאן דחסף על מי מבוע:
ית צפרא חיתא ויסב יתה וית אעא
דארנא וית צבע ודורי וית אזובא
ויטבול יתהון וית צפרא חיתא בדמא
דצפרא דנכיסא על מי מבוע: וידי
על דמדפי מן סגירותא שבע זמנין
וידכנה וישלח ית צפרא חיתא על אפי
חקלא: ויציבע דמדפי ית לבושוהי
ויגלח ית כל שערה ויסיח במיא
וידפי ובתר כן יעול למשריתא ויתב
מבכרא למשכנה שבועא יומין: טויה
ביומא שביעאה יגלח ית כל שערה
ית רישה וית דקנה וית גביני
עינוהי וית כל שערה יגלח ויצבע ית
לבושוהי ויסיח ית בסרה במיא וידיפי:

וידבר יהוה אל-משה לאמר: זאת תהיה תורת
המצרע ביום טהרתו והובא אל-הכהן: ויצא הכהן
אל-מחוץ למחנה וראה הכהן והנה נרפא נגע-
הצרעת מן-הצרוע: וצוה הכהן ולקח למטהר שתי-
צפרים חיות טהרות ועץ ארז ושני תולעת ואזב: וצוה
הכהן ושחט את-הצפור האחת אל-כלי-חרש על-
מים חיים: את-הצפר החיה יקח אתה ואת-עץ הארז
ואת-שני התולעת ואת-האזב וטבל אותם ואת
הצפר החיה בדם הצפר השחטה על המים החיים:
והזה על המטהר מן-הצרעת שבע פעמים וטהרו
ושלח את-הצפר החיה על-פני השדה: וכבס המטהר
את-בגדיו וגלח את-כל-שערו ורחץ במים וטהר
ואחר יבוא אל-המחנה וישב מחוץ לאהל שבעת
ימים: והיה ביום השביעי יגלח את-כל-שערו את-
ראשו ואת-זקנו ואת גבת עיניו ואת-כל-שערו
יגלח וכבס את-בגדיו ורחץ את-בשרו במים וטהר:

כ"י

זהורית: (ה) על מים חיים. נזון אוסם תחלה בכלי כדי שיהא דס לפור ניכר כהס,
וכמה הס, רביעית (ח"כ פרק אה: סוטה טז:): (ו) את הצפור החיה יקח אתה.
מלמד שאינו אוגדה פהם אלא מפרשה לפלמה. (אכל הפז והאזוב כרוכין יחד בלשון
ההורית, כפנין שנאמר ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזב, קריה
אחת בלשון). יכול כסש שאינה בכלל האודה כן לא תהא בכלל טבילה, ח"ל וטבל
אותם ואת הצפור החיה, החזיר את האפור לכלל טבילה (ח"כ סס ו:): (ח) וישב
מחוץ לאהל. מלמד שאסור בתשמיש המטה (ח"כ פרשתא בתיא: מו"ק ז:): (ט)
את כל שערו וגו'. כלל ופרט וכלל, לביא כל מקום כנוס שער וגראה (סוטה טז:):

(ב) זאת תהיה. תורת המצורע ביום טהרתו. מלמד שאין מטהרין אותו
כלילה (ח"כ מלוע פרשתא אה:): (ג) אל מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות
שנחלקו שם בימי חלוט: (ד) חיות. פרט לסרפוס (חולין קמ:). טהורות. פרט
לעוף טמא (ח"כ סס יב; חולין סס). לפי שהנעשים בחין על לשון הרע (פרכין טו:)
הוא מנשא [פטיס] פטפוטי דברים, לפיכך החזיקו לטהרו לפריס שמפטפסין
תמיד בנפולף קול (פרכין טז:): ועץ ארז. לפי שהנעשים בחין על גסות הרוח
(תנחומא מלוע ג): ושני תולעת ואזב. מה תקנו ויתרפא, ישפיל עלמו מנאור
כחולעת וכאזב (סס:): עץ ארז. מקל של ארז: שני תולעת. לשון של למר לבוט

PARASHAS METZORA

14.

1-8. The first stage of the metzora's purification.

The unique laws of the *metzora* have established that, despite the fact that his contamination is manifested in a change on his body, it was caused by his degraded spiritual condition.

Being alone outside the camp gives him the opportunity to reflect on his deficiencies and to repent so that he can once more become worthy of becoming part of his nation. As soon as that change takes place within his mind and heart, the same God Who afflicted him will remove the mark of his degradation and he can begin the process of return (R' Hirsch).

There then begins a three-stage purification process that is unique to a *metzora*. The first part of the ritual was performed with two birds, outside the camp. It was not a sacrificial service, and the birds did not have to be doves or turtledoves,

since they were not offerings. They had to be healthy and kosher, but that was all. When that ritual was completed, the *metzora* was permitted to enter the camp, but he was still *tamei* and some of his restrictions remained in force. After a one-week waiting period, he could bring the offerings that would complete his process of purification.

2. **ביום טהרתו** — *On the day of his purification.* Since the Torah mentions that his purification takes place during the *day*, the Sages expound that the Kohen's declaration, which alone permits the *metzora* to begin his purification ritual, may be made only during the day (Rashi; Sifra).

והובא אל-הכהן — *He shall be brought to the Kohen.* The *metzora* was brought to the outskirts of the camp, where it would be easier for the Kohen to come out and meet him (B'chor Shor; Sforno).

PARASHAS METZORA

14 ¹ **H**ASHEM spoke to Moses, saying: ² This shall be the law of the metzora on the day of his purification: He shall be brought to the Kohen. ³ The Kohen shall go forth to the outside of the camp; the Kohen shall look, and behold! — the tzaraas affliction had been healed from the metzora. ⁴ The Kohen shall command; and for the person being purified there shall be taken two live, clean birds, cedarwood, crimson thread, and hyssop. ⁵ The Kohen shall command; and the one bird shall be slaughtered into an earthenware vessel over spring water. ⁶ As for the live bird: He shall take it with the cedarwood and the crimson thread and the hyssop, and he shall dip them and the live bird into the blood of the bird that was slaughtered over the spring water. ⁷ Then he shall sprinkle seven times upon the person being purified from the tzaraas; he shall purify him, and he shall set the live bird free upon the open field. ⁸ The person being purified shall immerse his clothing, shave off all his hair, and immerse himself in the water and become pure. Thereafter he may enter the camp; but he shall dwell outside of his tent for seven days. ⁹ On the seventh day he shall shave off all his hair — his head, his beard, his eyebrows, and all his hair shall he shave off; he shall immerse his clothing and immerse his flesh in water, and become pure.

☛ The First Stage.

The following elements of impurity are removed in the first stage: The *metzora* is permitted to enter the Israelite camp, and he no longer contaminates an entire building merely by being under its roof. However, the *metzora* himself is still *tamei* to the degree that whatever he wears becomes *tamei*. Instead of becoming an *אב הטמאה*, *primary level* or *source of tumah*, as they would have before he completed this first stage, the clothing, bedding, and riding equipment will become only a *ראשון לטמאה*, *first level of contamination*. Furthermore, they become *tamei* only if they come in contact with his body (*Keilim* 1:1; *Rambam, Hil. Tumas Tzaraas* 11:1).

To remove the remaining vestiges of contamination, he — and the clothing he wears during the next seven days — will require immersion again.

4. צפרים — *Birds*. Because his affliction came in punishment for the chatter of gossip and slander, his purification is effected by means of chirping, twittering birds (*Rashi; Arachin* 16b).

חיות טהורות — *Live, clean*. The birds must be free of any illness or defect that would cause them to die within twelve months, and they must be *clean*, i.e., they must be of a species that it is permissible to eat.

☛ From arrogance to humility.

Atonement for sin requires that the erstwhile sinner purge himself of the moral flaw that caused his misdeeds. The underlying cause of slander and gossip — the sins that are punished by *tzaraas* — is haughtiness, because it breeds the contempt for others that lets one talk about them callously. The *metzora's* repentance entails a resolve to change himself, a change that is graphically symbolized by the following three items that accompany his offering.

ועץ ארז — *Cedarwood*. Because it grows tall, imposing, and wide, the cedar symbolizes haughtiness (*Rashi; Arachin* 16a).

ושני תולעת ואזוב — *Crimson thread and hyssop*. The thread is

wool, dyed with a pigment made from a lowly creature, a type of insect or snail, whose identity is unclear. Thus, it symbolizes the penitent's newfound humility. Hyssop, a lowly bush, symbolizes the same idea of humility (*Rashi*).

5. ונשחט — *Be slaughtered*. The slaughter is done in the manner of *shechitah*, at the front of the neck with a knife. It may be performed anywhere, but it must be done by a Kohen. After the ritual is completed, the dead bird is buried (*Rambam, Hil. Tumas Tzaraas* 11:1,5).

על־מים חיים — *Over spring water*. During its slaughter, the bird is held over the earthenware vessel so that its blood will flow directly into the vessel containing the fresh spring water (*Rashi, Sifra*).

6. ויקח אתה — *He shall take it*. The bird is singled out to indicate that it is treated separately from the three other items that are used in this ritual. The cedarwood and hyssop are tied together with the red thread. Then, that bundle is held in the [right] hand together with the bird and they are dipped into the blood-water mixture (*Rashi, Sifra*).

9. The second stage of purification: shaving.

ונלח — *He shall shave*. The shaving must be done by the Kohen. He shaves all the hair anywhere on the outside of the *metzora's* body (*Rambam, Hil. Tumas Tzaraas* 11:1). The verse mentions only the head, beard, and eyebrows, because these three areas of hair symbolize his sin. The head represents haughtiness, since he considered himself better and more worthy of respect than those he maligned. The beard frames the mouth, which spoke the gossip and slander. The eyebrows represent the base trait of *צרות עין*, *jealousy* [lit., *narrowness of the eye*], which motivated him to destroy the reputation of others (*Kli Yakar*).

וקנה — *And become pure*. He is *pure* only relative to the major degree of contamination that he had previously. However, he retains a lower degree of contamination, as explained in the prefatory remarks to verse 4.

וּבְיוֹמָא תְּמִינָא יִסַּב תְּרִין אֲמִרִין
שְׁלָמִין וְאִמְרַתָּא קְדָא בַּת שְׁתָּא
שְׁלָמָתָא וְתִלְתָּא עֲסָרוּנִין סִלְתָּא
מִנְחָתָא דְּפִילָא בְּמִשְׁחָא וְלֵנָא חֹד
דְּמִשְׁחָא: יִיִּוִּקִים כְּהֵנָּא דְּמִדְבִּי יִתְּ
זִכְרָא דְּמִדְבִּי וְיִתְּהוּן קֳדָם יְיָ בְּתִרַע
מִשְׁכָּן וּמִנָּא: יִיִּוִּסֵב כְּהֵנָּא יִתְּ אִמְרָא
קְדָא וְיִקְרֵב יִתְּהָ לְאַשְׁמָא וְיִתְּ לֵנָא
דְּמִשְׁחָא וְיִרִים יִתְּהוּן אֲרָמָא קֳדָם יְיָ:
יִיִּוִּבֹס יִתְּ אִמְרָא בְּאִתְרֵי דִּי יְבוֹס יִתְּ
חֲטָאתָא וְיִתְּ עֲלֵתָא בְּאִתְרֵי קֳדִישׁ אֲרִי
בְּחֲטָאתָא אֲשָׁמָא הוּא לְכְּהֵנָּא קֳדָשׁ
קֳדִישִׁין הוּא: יִיִּוִּסֵב כְּהֵנָּא מִדְּמָא
דְּאַשְׁמָא וְיִתְּהוּן כְּהֵנָּא עַל רוּם אוּדְנָא
דְּמִדְבִּי דִּימִינָא וְעַל אֲלִיוֹן יִדְהָ דִּימִינָא
וְעַל אֲלִיוֹן רִגְלָה דִּימִינָא: יִיִּוִּסֵב כְּהֵנָּא
מִלֵּנָא דְּמִשְׁחָא וְיִרִיק עַל יָדָא דְּכְהֵנָּא
דְּסַמָּאלָא: יִיִּוִּטְבוֹל כְּהֵנָּא יִתְּ אֲצַבְעָה
דִּימִינָא מִן מִשְׁחָא דִּי עַל יִדְהָ דְּסַמָּאלָא
וְיִדְי מִן מִשְׁחָא בְּאַצְבָּעָה שְׁבַע וּמִנִּין
קֳדָם יְיָ: וְיִמְשָׁאֵר מִשְׁחָא דִּי עַל יִדְהָ יִתְּהוּן
כְּהֵנָּא עַל רוּם אוּדְנָא דְּמִדְבִּי דִּימִינָא
וְעַל אֲלִיוֹן יִדְהָ דִּימִינָא וְעַל אֲלִיוֹן רִגְלָה
דִּימִינָא עַל דְּמָא דְּאַשְׁמָא: יִיִּוִּדָאשְׁתָּאֵר
בְּמִשְׁחָא דִּי עַל יָדָא דְּכְהֵנָּא יִתְּהוּן עַל רִישׁ
דְּמִדְבִּי וְיִכְפֹּר עֲלוּהִי כְּהֵנָּא קֳדָם יְיָ:
יִיִּוִּעֲבֵד כְּהֵנָּא יִתְּ חֲטָאתָא וְיִכְפֹּר עַל
דְּמִדְבִּי מִסּוּכְתָּהּ וְיִכְתֹּר בֵּן יְבוֹס: יִתְּ
עֲלֵתָא: כֹּיִיִּסֵב כְּהֵנָּא יִתְּ עֲלֵתָא וְיִתְּ
מִנְחָתָא לְמִדְבָּחָא וְיִכְפֹּר עֲלוּהִי כְּהֵנָּא
וְיִדְבִּי: כֹּאֲמָם מִסְבֵּן הוּא וְלִית יִדְהָ
מִדְּבָקָא וְיִסַּב אִמְרֵי חֹד אֲשָׁמָא לְאַרְמָא
לְכַפֵּרָא עֲלוּהִי וְעֲסָרוּנָא סִלְתָּא חֹד
דְּפִילָא בְּמִשְׁחָא לְמִנְחָא וְלֵנָא דְּמִשְׁחָא:
כְּכִוְרִיתִין שְׁפִינִין אוּ תְרִין בְּנֵי

וּבְיוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח שְׁנֵי-כִבְשִׁים תְּמִימִם וְכִבְשָׁה אֶחָד
בַּת-שָׁנָתָה תְּמִימָה וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרִינָם סֶלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה
יֹא בִשְׁמֶן וְלֹג אֶחָד שֶׁמֶן: וְהָעֹמֶיד הַכֹּהֵן הַמְטִיחַ אֶת הָאִישׁ
יִב הַמְטִיחַ וְאַתֶּם לִפְנֵי יְהוָה פָּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: וְלָקַח הַכֹּהֵן
אֶת-הַכִּבֵּשׁ הָאֶחָד וְהִקְרִיב אֹתוֹ לְאַשֵׁם וְאֶת-לֹג הַשֶּׁמֶן
יִג וְהִנִּיף אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה: וְשָׁחַט אֶת-הַכִּבֵּשׁ בַּמָּקוֹם
שְׁנִי אֲשֶׁר יִשְׁחַט אֶת-הַחֲטָאת וְאֶת-הָעֹלָה בַּמָּקוֹם הַקָּדֵשׁ כִּי
יִד כְּחֲטָאת הָאֲשֵׁם הוּא לִכְהֵן קֹדֶשׁ קֳדָשִׁים הוּא: וְלָקַח
הַכֹּהֵן מִדָּם הָאֲשֵׁם וְנָתַן הַכֹּהֵן עַל-תְּנוּךְ אֹזֶן הַמְטִיחַ
הַיְמָנִית וְעַל-בֶּהֱן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל-בֶּהֱן רִגְלוֹ הַיְמָנִית:
טו וְלָקַח הַכֹּהֵן מִלֹּג הַשֶּׁמֶן וַיִּצֶק עַל-כָּף הַכֹּהֵן הַשְּׁמָאלִית:
טז וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת-אַצְבָּעוֹ הַיְמָנִית מִן-הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל-
כָּפוֹ הַשְּׁמָאלִית וְהִזָּה מִן-הַשֶּׁמֶן בְּאַצְבָּעוֹ שֶׁבַע פַּעַמִּים
יז לִפְנֵי יְהוָה: וּמִיֵּתֵר הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל-כָּפוֹ יִתֵּן הַכֹּהֵן עַל-
תְּנוּךְ אֹזֶן הַמְטִיחַ הַיְמָנִית וְעַל-בֶּהֱן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל-
יח בֶּהֱן רִגְלוֹ הַיְמָנִית עַל דָּם הָאֲשֵׁם: וְהַזֹּתֵר בִּשְׁמֶן אֲשֶׁר
עַל-כָּף הַכֹּהֵן יִתֵּן עַל-רֹאשׁ הַמְטִיחַ וְכִפֹּר עָלָיו הַכֹּהֵן
יט לִפְנֵי יְהוָה: וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת-הַחֲטָאת וְכִפֹּר עַל-הַמְטִיחַ
ב מִטְמְאָתוֹ וְאַחֵר יִשְׁחַט אֶת-הָעֹלָה: וְהָעֹלָה הַכֹּהֵן אֶת-
הָעֹלָה וְאֶת-הַמִּנְחָה הַמִּזְבֵּחַה וְכִפֹּר עָלָיו הַכֹּהֵן
וְאִם-יָדָל הוּא וְאֵין יָדוֹ מִשְׁגָּת וְלָקַח
שְׁלִישִׁי כֹא וְאֶחָד אֲשֵׁם לְתִנּוּפָה לְכַפֵּר עָלָיו וְעֲשָׂרוֹן סֶלֶת אֶחָד
כב בְּלוּל בִּשְׁמֶן לְמִנְחָה וְלֹג שֶׁמֶן: וְשִׁתִּי תְרִים אוּ שְׁנֵי בְנֵי

שלישי
[חמישי]

כ"ה

יִשְׁחַט וגו' (ח"כ ס"ח): בִּי בַחטָאת. כִּי כָל הַחַטּוֹת הָאֵשֶׁם הַזֶּה הוּא לְכַהֵן. כָּל
עֲבוּדוֹת הַתְּלוּיִת בְּכָהֵן הַזֶּה הוּא: זֶה לַחֲטָאת. שֶׁלָּא חֲמֵר הָאִיל וְיֵאל דְּמו מַכְלָל שֶׁל
אֲשָׁמוֹת לְהַנָּח עַל חֲנוּךְ הַמִּזְבֵּחַ, לֹא יֵאל שְׁטוֹן מִן דְּמִי וְאִימֹרִיס בְּנֵי מִזְבֵּחַ, לִכְךָ
נִלְמַד כִּי כַחַטָּאת הָאֵשֶׁם הוּא לְכַהֵן. וְיֵאל יֵאל דְּמו נִיטָן לְמַעַל כַּחַטָּאת ח"ל וכו'. בְּחֹרֶת
כְּהֵנִים (פֶּרֶק נ"א): (י"ד) חֲנוּךְ. נִדָּר אֲמַנְשִׁי עֲבָדוֹן (ס"ח פֶּרֶק נ"ה). וְלִשׁוֹן חֲנוּךְ לֹא נִדָּע
לִי וְהַסּוּתִרִים קוֹרִים לוֹ עֲנִדְרוֹ: בְּחֹד. נִדָּע: (ט"ז) לִפְנֵי ה'. כְּנֵגֶד כִּיִּת קֳדָשִׁי הַקֳּדָשִׁים
(ס"ט): (י"ז) עַל דָּם הָאֲשֵׁם. שִׁקִּידִים הִסָּם לְשֹׁן, וְלַעֲכָב (מִנְחוֹת ה"ל): (כ) וְאֵת
הַמִּנְחָה. מִנְחָה נִכְסִים עַל כְּהֵמָה (מִנְחוֹת ל"א): (כ"א) וְעֲשָׂרוֹן סֶלֶת אֶחָד. לְכַכֵּס
זֶה שֶׁהוּא א' יֵבִיא עֲשָׂרוֹן א' לְנִכְסֵיוֹ: וְלֹג שֶׁמֶן. לִסַּח מִמֶּנּוּ עַל הַכְּהוּת, וְשֹׁמֵן עַל

(י) וּבִבְשָׂה אֶחָד. לַחֲטָאת: וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרוֹנִים. לְנִכְסֵי שְׁלֹשָׁה כְּנָשִׁים הֵלֵל, וְלִסַּח
חֲטָאתוֹ וְאֲשָׁמוֹ עַל מִזְבֵּחַ טַעוֹנִין נִכְסִים (מִנְחוֹת ל"א): וְלֹג אֶחָד שֶׁמֶן. לַחֲזוֹת (עֲלִיוֹן)
שֶׁבַע וְלִיטָן מִמֶּנּוּ עַל חֲנוּךְ אִיל וְמִתָּן כְּהוּת: (י"א) לִפְנֵי ה'. כְּשֶׁתֵּר נִקְטֹר ח"כ
פֶּרֶשׁתָּא ג'ז: (סו"ט ז'). וְלֹא כְּעֹזֶרָה עֲלֵמָה לִפִּי שֶׁהוּא מְחֹסֵר כְּפֹרִיס: (י"ב) וְהִקְרִיב
אֹתוֹ לְאַשֵׁם. יִקְרִיבֵנוּ לְחוּךְ הַעֲזָרָה לְנֶסֶם אֲשֵׁם: לַהֲנִיף. שֶׁהוּא טַעוֹן מִטְמֵא ח"י (מִנְחוֹת
כ"ז): וְהִנִּיף אֹתָם. אֵת הָאֲשֵׁם וְאֵת הַלֹּג (ח"כ ס"ח): (י"ג) בַּמָּקוֹם
אֲשֶׁר יִשְׁחַט וגו'. עַל יָדִךְ הַמִּזְבֵּחַ כְּפֹן. וְיֵאל כְּכָר נִלְמַד בְּחֹרֶת אֲשֵׁם
כְּפֶרֶשׁ עַל אֵת הָאֵרֶן (לִפְנֵי ז"ל): שֶׁהָאֲשֵׁם טַעוֹן שְׁחִיטָה כְּפֹן. לִפִּי שִׁילָא זֶה מַכְלָל אֲשָׁמוֹת
לִיזוֹן כְּעֵמֶדָה, וְיֵאל תֵּאל שְׁחִיטָה בַּמָּקוֹם הַעֲמֻדָה, לִכְךָ נִלְמַד וְשִׁחַט בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר

10-20. The final stage of purification: offerings.

10. וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרִינָם — Three tenth-ephah. A tenth-ephah is the volume of 43.2 eggs. The metzora brings three animal offerings, and each one is accompanied by a meal-offering of one tenth-ephah. In this matter the metzora is an exception to the rule, since sin- and guilt-offerings are not

usually accompanied by meal-offerings (*Rashi*; *Menachos* 90b). It may be that the metzora is accorded this honor as God's Own testimony to the sincerity of his repentance, as evidenced by the removal of his bodily affliction.

— And one log of oil. The oil was used as described in verses 15-18. A log is a liquid measure with a

The Final
Stage of
Purification
Offerings

¹⁰ On the eighth day, he shall take two unblemished male lambs and one unblemished ewe in its first year, three tenth-ephah of fine flour mixed with oil, and one log of oil. ¹¹ The Kohen who purifies shall place the person being purified along with them before HASHEM at the entrance of the Tent of Meeting. ¹² The Kohen shall take the one lamb and bring it near for a guilt-offering, with the log of oil; and he shall wave them as a wave-service before HASHEM.

¹³ He shall slaughter the lamb in the place where he would slaughter the sin-offering and the elevation-offering, in the holy place; for the guilt-offering is like the sin-offering, it is the Kohen's, it is most holy. ¹⁴ The Kohen shall take from the blood of the guilt-offering, and the Kohen shall place it on the middle part of the right ear of the person being purified and on the thumb of his right hand and the big toe of his right foot. ¹⁵ The Kohen shall take from the log of oil and he shall pour it upon the Kohen's left palm. ¹⁶ The Kohen shall dip his right forefinger into the oil that is in his left palm; and he shall sprinkle from the oil with his finger seven times before HASHEM. ¹⁷ Some of the oil remaining on his palm, the Kohen shall put on the middle part of the right ear of the man being purified, on the thumb of his right hand and on the big toe of his right foot; on the blood of the guilt-offering. ¹⁸ And the rest of the oil that is on the Kohen's palm, he shall place upon the head of the person being purified; and the Kohen shall provide him atonement before HASHEM. ¹⁹ The Kohen shall perform the sin-offering service and provide atonement for the person being purified from his contamination; after that he shall slaughter the elevation-offering. ²⁰ The Kohen shall bring the elevation-offering and the meal-offering up to the Altar; and the Kohen shall provide him atonement, and he becomes pure.

The
Offering of
the Poor
Metzora

²¹ If he is poor and his means are not sufficient, then he shall take one male lamb as a guilt-offering for a wave-service to provide atonement for him; and one tenth-ephah of fine flour mixed with oil for a meal-offering, and a log of oil. ²² And two turtledoves or two young

volume of six eggs, generally reckoned at between thirteen and fourteen fluid ounces.

11. וְאֵתָם — Along with them, i.e., the three animals, the meal-offerings, and the oil (*Sifra*).

וְכָתוּב אֵתָם לִפְנֵי הַתְּנִיחַ — At the entrance of the Tent of Meeting. Until the metzora has completed all his offerings, he stands just outside the eastern entrance to the Tabernacle Courtyard, opposite the Tabernacle entrance so that he is not inside it, but is close enough for the Kohen to put oil on him, as required by the verses below (*Rashi*).

12. וְהִקְרִיב אֹתוֹ לְאִשָּׁם — And bring it near for a guilt-offering. Although the term וְהִקְרִיב usually refers to the performance of the sacrificial service, here it means that he brings the offering into the Courtyard with the intention of using it for his *asham* (*Rashi*).

וְהִנִּיף אֹתָם — And he shall wave them. The Kohen lifts the living animal and the oil and waves them (*Rashi*) toward the four directions, to the One Who is Master of all directions. He raises them upward and then lowers them, to the Master of heaven and earth (*Menachos* 62a). See notes to 7:30.

13. בַּמִּקְדָּשׁ — In the place, i.e., the northern part of the Courtyard (*Rashi*).

כִּי כַּחַטָּאת הָאִשָּׁם — For the guilt-offering is like the sin-offering, in that its blood and sacrificial parts are placed on the Altar (*Rashi*; *Zevachim* 49a).

14. בְּתוֹךְ זֶרֶק . . . בְּתוֹךְ יָדוֹ . . . בְּתוֹךְ אָזְנוֹ — Middle part of the . . . ear . . . the thumb . . . the big toe. *R' Hirsch* explains that blood

is placed on these three body parts to symbolize that henceforth the metzora must improve himself in mind (ear), deed (thumb, representing action), and effort (big toe, representing forward movement).

16. לִפְנֵי ה' — Before HASHEM. The Kohen sprinkles oil westward, in the direction of the Holy of Holies (*Rashi*, *Sifra*). For each toss of the oil, he dips his finger into the oil in his left palm (*Negaim* 14:9).

20. וְנִטְהַר — And he becomes pure. After this final step of the lengthy purification process, he may enter the Sanctuary and eat sacrificial flesh. *Ramban* notes that the word וְנִטְהַר, and he shall provide atonement, is mentioned three times in the context of the offerings, indicating three aspects of atonement. The guilt-offering (v. 18) atones for the sins that caused him to become a metzora. The sin-offering (v. 19) atones for the blasphemies he may well have uttered in bemoaning his suffering during the state of contamination. Finally, there is atonement in the sense that the elevation- and meal-offerings (v. 20) elevate him so that he can take his place once more as part of the nation.

21-32. The offering of the poor metzora.

21. וְעִשְׂרוֹן . . . אֶחָד — And one tenth-ephah. Every animal-offering must be accompanied by a meal-offering, so that a metzora who is wealthy enough to bring three animal-offerings brings three tenth-ephah of flour (v. 10). Since the poor metzora brings only one animal, he requires only one meal-offering (*Rashi*).

יונה די תדבק ידה ויהי חר חטאתא
 וחד עלתא: כג ויהי יתהון כיומא
 תמינא לנפיהה לנת כהנא לתרע
 משון ומנא לקדם יי: כד ויסב כהנא ית
 אמרא דאשמא וית לנא דמשחא
 ויריס יתהון כהנא ארמא קדם יי:
 כה ויסב ית אמרא דאשמא ויסב כהנא
 מדמא דאשמא ויתן על רום אודנא
 דמדפי דימינא ועל אליון ידה דימינא
 ועל אליון רגלה דימינא: כו וימן משחא
 יריק כהנא על ידא דכהנא דשמאלא:
 כז וידי כהנא באצבעה דימינא מן
 משחא די על ידה דשמאלא שבע
 זמנין קדם יי: כח ויתן כהנא מן משחא
 די על ידה על רום אודנא דמדפי
 דימינא ועל אליון ידה דימינא ועל
 אליון רגלה דימינא על אתר דמא
 דאשמא: כט וידישתאר מן משחא די
 על ידא דכהנא יתן על רישא דמדפי
 לכפרא עלוהי קדם יי: ל ויעבר ית חר
 מן שפנינא או מן כני יונה מדי תדבק
 ידה: לא ית די תדבק ידה ית חר
 חטאתא וית חר עלתא על מנחתא
 ויכפר כהנא על דמדפי קדם יי:
 לב ידא אוריתא די כה מכתש סגירו
 די לא תדבק ידה ככותה: לג ומליל
 יי עם משה ועם אהרן למימר:
 לה ארי תעלון לארעא דנענן די
 אגא יחכ לכו לאחסנא ואמן
 מכתש סגירו בבית ארעא אחסנתכו:
 לה ויהי די דיללה ביתא ויהי לכהנא

יונה אשר תשיג ידו והיה אחר חטאת והאחר עלה:
 כג והביא אתם ביום השמיני לטהרתו אל הכהן אל-פתח
 אהל-מועד לפני יהוה: ולקח הכהן את-כֹּבֶשׂ האֵשׁם
 ואת-לֶג השֶׁמֶן והניף אתם הכהן תנופה לפני יהוה:
 כה ושחט את-כֹּבֶשׂ האֵשׁם ולקח הכהן מדם האֵשׁם ונתן
 על-תִּנּוֹךְ אֶזְרֵי-הַמִּטְהָר הימנית ועל-בֶּהֱן ידו הימנית
 ועל-בֶּהֱן רגלו הימנית: ומן-השֶׁמֶן יצק הכהן על-כֹּף
 הכהן השמאלית: והזה הכהן באצבעו הימנית מן-
 השֶׁמֶן אשר על-כֹּפו השמאלית שבע פעמים לפני
 יהוה: ונתן הכהן מן-השֶׁמֶן אשר על-כֹּפו על-תִּנּוֹךְ אֶזְרֵי
 המטהר הימנית ועל-בֶּהֱן ידו הימנית ועל-בֶּהֱן רגלו
 הימנית על-מָקוֹם דָּם האֵשׁם: והנותר מן-השֶׁמֶן אשר
 על-כֹּף הכהן יתן על-ראש המטהר לכפר עליו לפני
 יהוה: ועשה את-האֹחֵז מן-התֹּרִים או מן-בְּנֵי הַיוֹנֶה
 לא מאשר תשיג ידו: את אשר-תשיג ידו את-האֹחֵז
 חטאת ואת-האֹחֵז עלה על-המנחה וכפר הכהן על
 המטהר לפני יהוה: ואת תורת אשר-בו נגע צרעת
 אשר לא-תשיג ידו בטהרתו:
 [רביעי] [שני] וידבר יהוה אל-מֹשֶׁה ואל-אַהֲרֹן לאמר: כי תבאו אל-
 ארץ כנען אשר אני נתן לכם לאחזה ונתתלי נגע צרעת
 לה בבית ארץ אחוזתכם: ובא אשר-לו הבית והגיד לכהן

רביעי [שני]
 לג-לד

רש"י

(לד) ונתתי נגע צרעת. כשורה היא להם שהנעטים באים עליהם (ת"כ)
 פרשתא (ד): לפי שהטמיון אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתים כל
 ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, ופ"י הנגע טוהך הבית ומואל (ויק"ר יז):

נכני המנחה לא הוצק הכתוב לפרש: (כג) ביום השמיני לטהרתו.
 שמיני לנפריס ולהזאת ען ארי וחזוב ושני חולעת: (וכח) על מקום דם
 האשם. אפי' נקנה הדם. למד שאין הדם גורם אלא המקום גורם (מנחות י:):

22. אשר תשיג ידו — *For whichever his means are sufficient*.
 Turtledoves, being older and larger (see notes to 1:14),
 would be more expensive than young doves (*Panim Yafos*).

Meshech Chochmah comments that the verse stresses for
whichever his means are sufficient, to teach that even though
 turtledoves are always mentioned first, they are not prefer-
 able to young doves. A person may bring whatever he can
 afford.

33-57. נגעיו בתים / Tzaraas on houses.

Tzaraas-type afflictions on houses are clearly supernatu-
 ral occurrences. Obviously, their appearance is for a
 purpose. Two very different explanations are given by the
 Sages and cited by the commentators. The more familiar
 one — from *Sifra* and *Vayikra Rabbah* and cited by *Rashi*

and others — is that when the Canaanite inhabitants of
Eretz Yisrael saw that the Israelites would conquer the Land,
 they hid their valuables in the walls of their homes. In order
 to enable the Jewish owners of those houses to acquire this
 wealth, God placed an affliction on the part of the wall
 where the treasure was concealed, so that the offending
 stones had to be cut away, revealing the treasure.

According to *Rambam* (*Hil. Tumas Tzaraas* 16:10), how-
 ever, these *tzaraas* afflictions, like all others are Divine
 punishments for selfish behavior and gossip. He adds that
 God mercifully begins by afflicting property — first houses
 and then garments — then, if the victim does not draw the
 proper lesson and repent, he will be stricken by an affliction
 on his person. The source of this view is the Talmud's (*Yoma*
 11b) exposition on verse 35, which describes the owner of

doves — for whichever his means are sufficient — one shall be a sin-offering and one an elevation-offering. ²³ He shall bring them to the Kohen, on the eighth day of his purification, to the entrance of the Tent of Meeting, before HASHEM. ²⁴ The Kohen shall take the guilt-offering lamb and the log of oil; and the Kohen shall wave them as a wave-service before HASHEM. ²⁵ He shall slaughter the guilt-offering lamb and the Kohen shall take some of the guilt-offering's blood and place it on the middle part of the right ear of the man being purified and on the thumb of his right hand and on the big toe of his right foot. ²⁶ From the oil, the Kohen shall pour upon the Kohen's left palm. ²⁷ The Kohen shall sprinkle with his right forefinger some of the oil that is in his left palm seven times before HASHEM. ²⁸ The Kohen shall place some of the oil that is on his palm upon the middle of the right ear of the person being purified, on the thumb of his right hand and on the big toe of his right foot — on the place of the guilt-offering's blood. ²⁹ And the rest of the oil that is on the Kohen's palm, he shall place upon the head of the person being purified; to provide him atonement before HASHEM.

³⁰ He shall then perform the service of one of the turtledoves or of the young doves, for whichever his means are sufficient. ³¹ Of whichever his means are sufficient — one is a sin-offering and one is an elevation-offering — along with the meal-offering; and the Kohen shall provide atonement for the one being purified, before HASHEM. ³² This is the law of one in whom there is a tzaraas affliction — whose means are not sufficient — for his purification.

Tzaraas on Houses ³³ HASHEM spoke to Moses and Aaron, saying: ³⁴ When you arrive in the land of Canaan that I give you as a possession, and I will place a tzaraas affliction upon a house in the land of your possession; ³⁵ the one to whom the house belongs shall come and declare to the Kohen,

the house as the one to whom the house belongs. His sin was the selfish feeling that the house is his and that there is no obligation on him to share his blessings with anyone else. When someone wanted to borrow something, he replied that he did not have such an item. By bringing tzaraas to his house, God forces him to remove his belongings from it, so that everyone can see what he owns, and how thoughtless he is.

Such a person displays a breath of heresy. He thinks that his property is his alone, acquired solely through his own efforts, and that no one else is entitled to enjoy the benefits of his personal success. But the house and the money and the success are God given! The same God Who gave him what he has, wants him to share with others, and God can easily give him more or take away what he is misusing (*Tzror HaMor*).

Although the imposition of the afflictions goes from the less severe to the more severe, the Torah lists them in the opposite order, beginning with tzaraas on the person and concluding with afflictions on houses. This is because the Torah prefers to give the punishments in descending order, rather than list steadily worsening punishments (*R' Bachya*).

34. אֶרֶץ כְּנָעַן...לְאֻמּוֹתָהֶן — *The land of Canaan...as a possession.* These laws applied only after the Land was conquered and apportioned among the people as their permanent possession (*Sifra*).

Midrash Tadshei comments that the above law explains why the chapter of afflictions on houses is not in the previous chapter, with the other instances of tzaraas. The

laws of afflictions on people and garments were applicable as soon as Moses taught them in the Wilderness, but the laws of houses would not begin to apply until many years later. Since they were divided in their times of applicability, they are separated in the Torah.

Ramban (13:47) explains that in their very essence, such afflictions are miraculous, because they never occur naturally. When Jews lived in their land and conducted themselves according to God's wishes, there was an aura of holiness upon them, which was reflected even in physical radiance. And if individuals among them sinned, their fall would be reflected in the loss of their physical beauty and the appearance of tzaraas-afflictions on their houses and clothing. Only in the Holy Land could spiritual flaws have such tangible effects.

וְהִגִּיד — *And I will place.* The implication is that God is conveying good news to the people. This is the source of the opinion that the reason for the affliction on houses is to disclose buried treasure, as noted above (*Rashi*).

אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶּם — *The land of your possession.* This implies that the laws of tzaraas in houses apply only in Eretz Yisrael, because it was the land given us as our possession. Consequently, they do not apply in Jerusalem, because it is the national city, and not the possession of individuals (*Ramban, Hil. Tumas Tzaraas* 14:11; *Yoma* 12a).

35. וְהִגִּיד לַכֹּהֵן לֵאמֹר — *And declare to the Kohen, saying.* *Sifra* expounds that the owner's statement should provoke the Kohen to explain to the victim that the underlying reason for the affliction was his gossip and selfishness. This, it is hoped, will influence him to repent (*Sifra*).

למימר במכתשא אתחזי לי בביתא:
 לו ויפקד בהנא ויפגז ית ביתא עד לא
 יעול בהנא למחזי ית מכתשא ולא
 יסתאב כל די בביתא ובתר בן יעול
 בהנא למחזי ית ביתא: לו ויחזי ית
 מכתשא והא מכתשא בביתא ביתא
 פתחין ירגון או סמקון ומחזיהון מפיך מן
 בתלא: לה ויפוק בהנא מן ביתא לתרע
 ביתא ויסקר ית ביתא שבקא יומין:
 לו ויתוב בהנא ביומא שביעא ויחזי
 והא אוסף מכתשא בביתא ביתא:
 לו ויפקד בהנא וישלפון ית אבניא די
 בהן מכתשא וירמון יתון למכרא
 לקרמא לאתר מסאב: מה וית ביתא
 יקלפון מגיו סחור סחור וירמון ית
 עפרא די קלפון למכרא לקרמא
 לאתר מסאב: מה ויסקבון אבניא אחרין
 ויעלון באתר אבניא ועפר אחרן יסב
 וישוע ית ביתא: מה וינאם יתוב מכתשא
 ויסקב בביתא בתר דישלפון ית אבניא
 ובתר דיקלפון ית ביתא ובתר דיתשע:
 מה ויעול בהנא ויחזי והא אוסף מכתשא
 בביתא סגירות מחזרא היא בביתא
 מסאב הוא: מה ויתרע ית ביתא ית
 אבנויה וית אעוהי וית כל עפר ביתא
 ויפק למכרא לקרמא לאתר מסאב:
 מה ויעול לביתא כל יומין דיסקר יתה
 יהי מסאב עד רמשא: מה ודישוב
 בביתא יצבע ית לבושהי ודיכול
 בביתא יצבע ית לבושהי: מה ואם מעל
 יעול בהנא ויחזי והא לא אוסף

לו לאמר בנגע נראה לי בביתי: וצוה הכהן ופגז את הבית
 בטרם יבא הכהן לראות את הנגע ולא יטמא כל אשר
 בבית ואחר כן יבא הכהן לראות את הבית: וראה את
 הנגע והנה הנגע בקירת הבית שקערוור' ורקרקת או
 לדמדמת ומראיהו שפל מן הקיר: ויצא הכהן מן
 הבית אל פתח הבית והסגיר את הבית שבעת ימים:
 לוט ושב הכהן ביום השביעי וראה והנה פשה הנגע בקירת
 מ הבית: וצוה הכהן וחלצו את האבנים אשר בהן הנגע
 מא והשליכו אתהן אל מחוץ לעיר אל מקום טמא: ואת
 הבית יקצע מפית סביב ושפכו את העפר אשר הקצו
 מב אל מחוץ לעיר אל מקום טמא: ולקחו אבנים אחרות
 והביאו אל תחת האבנים ועפר אחר יקח וטח את
 מג הבית: ואם ישוב הנגע ופרח בבית אחר חלץ את
 מד האבנים ואחרי הקצות את הבית ואחרי הטוח: ובא
 הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית צרעת ממארת הוא
 מה בבית טמא הוא: ונתץ את הבית את אבניו ואת עצי
 ואת כל עפר הבית והוציא אל מחוץ לעיר אל מקום
 מו טמא: והבא אל הבית כל ימי הסגיר אתו יטמא עד
 מז הערב: והשקב בבית יכבס את בגדיו והאכל בבית יכבס
 מח את בגדיו: ואם בא יבא הכהן וראה והנה לא פשה

ר"ט

בא ללמד אלא על גע העמוד בעינו בשטב ראשן ובא בסוף שטב עני ומלאו
 שפשה, שלא פירש בו הכתוב למעלה (פסוק לו) כלום בעמוד בעינו בשטב ראשן,
 ולמדך כאן בפסין זה שאינו מדבר אלא בעמוד בראשן ופשה בשני. ומה יעשה לו,
 יכול יתלנ כמו שסמך לו ונתן את הבית, ח"ל ושב הכהן (לפיל פסוק לו) ובא הכהן
 (כאן) נלמד ביאה משיבה, מה שיבה חולץ וקולה וסח וטון לו שטב, אף ביאה חולץ
 וקולה וסח וטון לו שטב, ואם חזר טוח, לא חזר סהר. ומנין שאם טמד בזה וזכה
 חולץ וקולה וסח וטון לו שטב, ח"ל ונחל, ואם בא יבא (לחן פסוק מה) ונמה
 הכתוב מדבר, אם בשפה בראשן, הרי כבר אמור. אם בשפה בשני, הרי כבר
 אמור. הא אינו אמר (ובא), ואם בא יבא אלא שבה בסוף שטב ראשן ובא
 בסוף שטב עני וראה והנה לא פשה, זה העמוד, מה יעשה לו, יכול יפטר וילך כמו
 שכתוב כאן וסחר את הבית, ח"ל כי נרפא הנגע, לא סהרתי אלא את הרפוי, מה
 יעשה לו, ביאה אמורה למעלה (כאן) וביאה אמורה למטה (לחן פסוק מה) מה
 בעליונה חולץ וקולה וסח וטון לו שטב, דמר לו זה שיבה זה ביאה, אף
 בחצויה כן וכו' כדאיחא בחורית כהנים (סס דטו). גמרו על דבר, אין נחילה
 אלא כנגע החחר אחר תלניה קטני וסחיה, ואין החחר לרד פשוין. וסדר המקראות
 כך הוא. ואם ישוב. ונתח. והבא אל הבית, והאובל בבית, ובא
 הכהן וראה והנה פשה. ולכך הכתוב בעמוד בראשן עטון לו שטב עני
 להסגר, ובסוף שטב עני להסגר בא וראה שפשה. ומה יעשה לו, חולץ וקולה
 וסח וטון לו שטב. חזר טוח, לא חזר טען לפריס, שאין כנגעים יוסר משפשה
 שטבות: (ומה) ואם בא יבא. לטוף שטב עני: וראה והנה לא פשה. מקרא
 זה בא ללמד בעמוד בעינו בראשן ובשני. מה יעשה לו, יכול יסחרנו, כמשמט

(לח) בנגע נראה לי בביתי. אפי' תלמיד חכם שידע שהוא נגע ודאי, לא יפסוק
 דבר ברור לומר נגע נראה לי, אלא כנגע נראה לי (ח"כ סס י' גענים יבזה: לו) ו
 בטרם יבא הכהן. שכל זמן שאין כהן נזקק לו אין שם טורח טומאה: ולא יטמא
 כל אשר בבית. שאם לא יפגז ויבא הכהן ויראה הנגע, נזקק להסגר, וכל מה
 שכתוב יטמא. ועל מה חסה תורה, אם על כלי שסף, יטעילם ויטהרו. ואם על
 אובלין ומשקין, ויאלס זימי טומאסו. לא הא חסה התורה אלא על כלי חרס, שאין
 להם סהרה נמקוה (סס יב: לו) שקערוור'. שוקפות במראיהן (סס פרשתי
 וזה: מ) וחלצו את האבנים. כתרנומו וישלפון, יטעס חסס, כמו ומלנה נעלו
 (דברים כהט: לחן הסרה) אל מקום טמא. מקום שאין סהרות משתמשות סס.
 למד הכתוב שהאבנים אלו מטמאות מקומן בעורן בו (ח"כ פרק דה: מוא) ו
 יקצע. רוי"ר בלעז, וכל שנה יס הכרה: מבית. מכפנים (סס ה: סביב.
 סביבות הנגע. בח"כ נדרש כן (סס). שיקלף המית שסביב אבני הנגע: הקצו. ל'
 קלה, אשר קלש בקלות הנגע סביב: (מג) וקצות. וכן משות, וכן הכות, אבל
 חלץ את האבנים מוסב ראשן אל האדס שחלון, וואו משקל לשון ככר, כמו כפר
 דבר: ואם ישוב הנגע. יכול חזר בו ביום יבא טמא, ח"ל ושב הכהן, ואם ישוב,
 מה שיבה האמורה לחן בסוף שטב, אף שיבה האמורה כאן בסוף שטב (ח"כ)
 פרשתי לו: (מדר) ובא הכהן וראה והנה פשה. יכול לא יבא החחר טמא אלא
 אם כן פשה, נאמר נרעט ממחרת כבשים (כאן) ונאמר נרעט ממחרת כבגדים
 (לעיל יג:ג) מה לחן טמא את החחר חס"פ שאינו פשה (סס ח) אף כאן טמא את
 החחר חס"פ שאינו פשה. אם כן מה ח"ל וראה פשה, אין כאן מקומו של מקרא זה,
 אלא ונתן את הבית היה לו לכסוב אחר ואם ישוב הנגע וראה והנה פשה, הא לא

saying: Something like an affliction has appeared to me in the house. ³⁶ The Kohen shall command; and they shall clear the house before the Kohen comes to look at the affliction, so that everything in the house should not become contaminated; and afterward shall the Kohen come to look at the house. ³⁷ He shall look at the affliction and behold! — the affliction is in the walls of the house, depressed, deep greens or deep reds; and their appearance is lower than the wall. ³⁸ The Kohen shall exit from the house to the entrance of the house; and he shall quarantine the house for a seven-day period. ³⁹ The Kohen shall return on the seventh day; he shall look and behold! — the affliction had spread in the walls of the house. ⁴⁰ The Kohen shall command, and they shall remove the stones that contain the affliction, and they shall cast them outside the city onto a contaminated place. ⁴¹ And the house shall be scraped on the inside, all around; the mortar that they have scraped they are to pour outside the city onto a contaminated place. ⁴² They shall take other stones and bring them in place of the stones; and they shall take other mortar and plaster the house.

⁴³ If the affliction returns and erupts in the house after he has removed the stones, after he has scraped the house and after plastering; ⁴⁴ then the Kohen shall come and look, and behold! — the affliction had spread in the house: It is a malignant tzaraas in the house, it is contaminated. ⁴⁵ He shall demolish the house — its stones, its timber, and all the mortar of the house; they shall take it to the outside of the city, to a contaminated place. ⁴⁶ Anyone who comes into the house during all the days he had quarantined it shall be contaminated until evening. ⁴⁷ But one who reclines in the house shall immerse his garments; and one who eats in the house shall immerse his garments.

⁴⁸ If the Kohen is to come and look and behold! — the affliction has not spread in the

כְּנִינָה — Something like an affliction. Even if the householder is a scholar who knows that it is truly a tzaraas, he should not take it upon himself to say so definitively; that is solely the Kohen's prerogative (*Rashi*; *Sifra*). One should avoid using expressions of impurity; therefore, it would not be proper to describe his house as containing an affliction (*Mizrachi*). Additionally, one should develop the habit of modesty, saying, "I am not sure" (*Diurei David*).

36. וּפָנּוּ אֶת-הַבַּיִת — And they shall clear the house. In allowing the owner to evacuate the house, the Torah wants to avoid loss or inconvenience to its inhabitants. In case the house were to be declared *tamei* or quarantined, everything in it would become *tamei* as well, but since this could not happen until the Kohen announced his ruling, there is time to remove the contents (*Rashi*; *Sifra*).

Even if the contents were to become *tamei*, the loss would be negligible in almost all cases, since nearly all items can be immersed to remove the contamination, and unsanctified food may be eaten even if it is *tamei*. Only earthenware vessels cannot be cleansed, and they are relatively inexpensive. Nevertheless, the Torah wishes to spare people from even a trivial loss. If God is so sympathetic toward wicked people whom He afflicts with tzaraas, surely He has compassion for the righteous. And if God is so concerned about their property, surely He is concerned for the lives of their sons and daughters (*Sifra*; *Rashi*).

37. שָׁקֵטְרוּרָה — Depressed. The color of the affliction makes it seem to be deeper (*Rashi*, *Sifra*).

40. וְהִלְצוּ — And they shall remove. Since the verse is in the

plural, the Sages derive that if two people share a common wall, the owner of the afflicted house and his neighbor must join in taking down the offending part of the wall. "Woe to the wicked one and woe to his neighbor" — not only the wicked owner suffers, but his neighbor as well (*Sifra*).

41. וְקָצַץ מִבֵּית קִבּוֹי — Shall be scraped on the inside, all around. In addition to the stones themselves, the Kohen orders the removal of the mortar that attached them to the surrounding stones and that was smeared over them on the inside of the building. All of this debris must be poured onto the contaminated place outside the camp.

43. וְשׁוּב . . וַתֵּרָח — Returns and erupts. It is not necessary for the affliction to reappear in the same place or for it to be larger or even as large as the previous one. However, it must return by the end of the seven-day period. Otherwise, it is treated as a new affliction. The very fact of its return is sufficient to render it contaminated, and is referred to in the next verse as a spread of the affliction, even if the new affliction is smaller (*Sifra*).

47. וְהָאֵכָל . . וְהַשֹּׁכֵב — But one who reclines. . . and one who eats. The phrase shall immerse his garments appears twice in the verse, where once would have been sufficient. From this redundancy, the Sages derive a new law that applies only in the case of afflictions on houses. If someone enters the building and remains there long enough to recline and eat a standard meal in that reclining position, the garments he is wearing become contaminated along with him. If he does not remain in the building for that minimum time, then only he is *tamei*, but not his clothing. Garments he is carrying but

מִכְתָּשָׁא בְּבֵיתָא בְּתַר דִּיתִישָׁע יֵת בֵּיתָא
וּיְדִי כְהֵנָּא יֵת בֵּיתָא אַרִי אֲחִסִּי
מִכְתָּשָׁא: ^{מט} וְיִסְבֵּי לְכַבְּאָה יֵת בֵּיתָא
תְּרִיתִין צִפְרִין וְאָעָא דְאָרְנָא וְצִבְע
וְהוֹרִי נְאוּבָא: ^{נא} וְיִבְכּוּס יֵת צִפְרָא דְחָא
לְמָאן דְּחִסְףָּה עַל מִי מְבוּעָ: ^{נב} וְיִסְבֵּי יֵת
אָעָא דְאָרְנָא וְיֵת אֲזוּבָא וְיֵת צִבְע וְהוֹרִי
וְיֵת צִפְרָא חִיתָא וְיִטְבּוֹל יֵתְהוֹן בְּדִמָּא
דְּצִפְרָא דְנְכִיסָא וּבְמִי מְבוּעָ וְיֵדִי
לְבֵיתָא שְׁבַע זְמָנִין: ^{נג} וְיִדְבֵּי יֵת בֵּיתָא
בְּדִמָּא דְצִפְרָא וּבְמִי מְבוּעָ וּבְצִפְרָא
חִיתָא וּבְאָעָא דְאָרְנָא וּבְאֲזוּבָא וּבְצִבְע
וְהוֹרִי: ^{נד} וְיִשְׁלַח יֵת צִפְרָא חִיתָא
לְמִפְרָא לְקִרְתָּא לְאַפִּי חִקְלָא וּיְכַפֵּר עַל
בֵּיתָא וְיִדְבֵּי: ^{נה} דָּא אֲוִרְתָּא לְכָל מִכְתָּשָׁ
סְגִירֻתָא וְלִנְתָּקָא: ^{נו} וְלִסְגִירֻתָא לְבוּשָׁא
וּלְבֵיתָא: ^{נז} וְלַעֲמָקָא וְלַעֲרִיָּא וּלְבִהָרָא:
^{נח} לְאֵלְפָא בְּיוֹמָא מְסָאָבָא וּבְיוֹמָא דְבִנְיָא
דָּא אֲוִרְתָּא דְסְגִירֻתָא: ^{נח} אֲוִמְלִיל יֵת עַם
מִלְשָׁה וְעַם אֲהֲרֹן לְמִימְרָ: ^{נח} מְלִילֵי עַם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְחִימְרֹן לְהוֹן גְּבֵר גְּבֵר אַרִי
יְהִי דְאִיב מִבְּשָׂרָה דְרֹבָה מְסָאָב הוּא:
^{נח} וְנָךְ תְּהִי סוּכְתָּה דְרֹבָה דְרִבְשֶׁה יֵת
דְרֹבָה אוּ חֲתִים בְּשָׂרָה מְדֻבָּה סוּכְתָּה
הוּא: ^{נח} דְּפֶל מִשְׁכַּבָּא דִּי יִשְׁבּוּב עֲלוֹהִי
דְרֹבָנָא יְהִי מְסָאָב וְכָל מְנָא דְרִיחְבָּ
עֲלוֹהִי יְהִי מְסָאָב: ^{נח} הַגְּבֵר דִּי יִקְרַב
בְּמִשְׁכַּבָּה יִצְבַּע לְבוּשֹׁהִי וְיִסְחִי בְּמִיָּא

הַגִּנֵּעַ בְּבֵית אַחֲרֵי הַטֹּחַ אֶת־הַבֵּית וְטָהַר הַכֹּהֵן אֶת־
הַבֵּית כִּי נִרְפָּא הַגִּנֵּעַ: וְלָקַח לַחֲטָא אֶת־הַבֵּית שְׁתֵּי
צִפְרִים וְעֵץ אֲרֹז וּשְׁנֵי תוֹלַעַת וְאֲזוּב: וְשָׁחַט אֶת־הַצִּפֹּר
הָאֶחָת אֶל־כְּלִי־חֶרֶשׁ עַל־מִים חַיִּים: וְלָקַח אֶת־עֵץ־
הָאֲרֹז וְאֶת־הָאֲזוּב וְשְׁנֵי הַתּוֹלַעַת וְאֵת הַצִּפֹּר הַחַיָּה
וְטָבַל אֹתָם בְּדָם הַצִּפֹּר הַשְּׁחוּטָה וּבְמִים חַיִּים וְהִזָּה
אֶל־הַבֵּית שִׁבְעָה פַּעַמִּים: וְחָטָא אֶת־הַבֵּית בְּדָם הַצִּפֹּר
וּבְמִים חַיִּים וּבַצִּפֹּר הַחַיָּה וּבְעֵץ הָאֲרֹז וּבְאֲזוּב וּבְשְׁנֵי
הַתּוֹלַעַת: וְשָׁלַח אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה אֶל־מַחוּץ לְעִיר אֶל־
פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְכִפֹּר עַל־הַבֵּית וְטָהַר: זֹאת הַתּוֹרָה לְכָל־גִּנֵּעַ
הַצִּרְעָת וּלְנִתְקָ: וּלְצִרְעַת הַבֶּגֶד וּלְבֵית: וּלְשֵׂאת
וּלְסַפַּחַת וּלְפִהָרַת: לַהוֹרֹת בְּיוֹם הַטָּמֵא וּבְיוֹם הַטָּהוֹר
זֹאת תּוֹרַת הַצִּרְעָת:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: דְּבַרְוּ אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתֶּם אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׁרוֹ
זוּבָו טָמֵא הוּא: וְזֹאת תִּהְיֶה טְמֵאתָו בְּזוּבוֹ דָּר בְּשָׂרוֹ אֶת־
זוּבוֹ אוּ הַחֲתִים בְּשָׂרוֹ מְזוּבוֹ טְמֵאתָו הוּא: כָּל־הַמִּשְׁכָּב
אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא וְכָל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־יִישַׁב עָלָיו
יִטְמָא: וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכָּבוֹ יִכְבֹּס בְּגָדָיו וְרַחֵץ בְּמִים

רש"י

זיבה, אף הוּא מִמְקוֹם שֶׁטִּמְאָה טוֹמְאָה קֹלָה, קָרִי, טִמְאָה טוֹמְאָה חֲמוּרָה, וְזִבָּה
(ת"כ) וְזִבָּה פֶּרֶשָׁתָא אֲחִינֵי: וְזוּב טָמֵא. לִמַּד עַל הַטֵּפָה שֶׁהִיא טִמְאָה (שס טו).
זוּב דּוֹמֶה לְמִי בִּנְקָה שֶׁל צִטְרוֹן, וְדוֹמֶה לְזוּבָן בִּילֵה הַמְּזוּרָה. שִׁכְבַת זֶרַע
קָשׁוֹר כְּלוּמָּה בִּילֵה שְׁאִינָה מְזוּרָה (נדה לה:; ג) ד.ר. לֶשׁוֹן רִיר, שֶׁזָּב בְּשָׂרוֹ אֶת
זוּבוֹ. כְּמוֹ רִיר שִׁילָא לְלוֹל: אוּ חֲתִים. שִׁילָא עַב וְסוּתָא אֶת פִּי הָאֵמָה, וְנִסְתָּס
בְּשָׂרוֹ מִטֵּפַת זוּבָן. זֶהוּ פִּשְׁטוֹן. וּמִדְרָשׁ, מִנֵּה הַכְּתוּב הִרְאִשׁוֹן רִחוּיָת שְׁחִים וְקִרְלָו
טִמָּא, שֶׁנָּא' זָב מִבְּשָׂרוֹ זוּבָו טָמֵא הוּא. וּמִנֵּה הַכְּתוּב הִשְׁנִי רִחוּיָת שֶׁל וְקִרְלָו טִמָּא,
שֶׁנָּא' טוֹמְאָתוֹ כְּזוּבוֹ דָּר בְּשָׂרוֹ אֶת זוּבוֹ אוּ חֲתִים בְּשָׂרוֹ מְזוּבוֹ טוֹמְאָתוֹ הִיא. הֵא
כִידָה, שְׁחִים לְטוֹמְאָה וְהַשְׁלִישִׁית מְזִיקָתָהּ לְקִרְבִּין (מְגִלָּה ח:; ד) בֵּל הַמִּשְׁכָּב.
הִרְאִי לְמַשְׁכָּב. יִכּוֹל אִפִּי' מִיּוֹחַד לְמַלְאָכָה אֲחֵרָה, ת"ל אֲשֶׁר יִשְׁכַּב. אֲשֶׁר שִׁכַּב לֹא
נֶאֱמַר, אֲלֵא אֲשֶׁר יִשְׁכַּב. הַמִּיּוֹחַד חֲמִיד לִכְךָ, יֵאלֵךְ זֶה שְׁמוּרָה לֹא עֲמוּד וְנִעְשָׂה
מִלְאָכָתָהּ (ת"כ פֶּרֶק כג:; א) אֲשֶׁר יִשַׁב. יִשַׁב לֹא נֶאֱמַר אֲלֵא אֲשֶׁר יִשַׁב עָלָיו הַזָּב,
בְּמִיּוֹחַד חֲמִיד לִכְךָ (שס ד; שֶׁנָּה טו:; ד) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכָּבוֹ. לִימַד
עַל הַמִּשְׁכָּב שֶׁחֲמוּר מִן הַמִּגַּע, שֶׁזֶה נִעְשָׂה אִם הַטוֹמְאָה לְטֵמֵא אֲדָם לְטֵמֵא בְּגָדִים,
וְהַמִּגַּע שְׁחִים מִשְׁכָּב אִינוֹ אֲלֵא לֹד הַטוֹמְאָה, וְאִינוֹ טִמְאָה אֲלֵא אֲזוּבָן (וּמִשְׁקִין):

not wearing — such as a coat slung over his shoulder — or anything else that someone carries into the house would become contaminated immediately, even though he remains in the building for only a split second (*Rashi, Sifra*).

48. נִרְפָּא — *Has healed*. Only if the stones have been removed and the affliction has not reappeared can it be

שֶׁל מִקְרָא וְטָהַר הַכֹּהֵן אֶת הַבֵּית, ת"ל כִּי נִרְפָּא הַגִּנֵּעַ, לֹא טִהַרְתִּי אֲלֹא
אֶת הַרְפוּ, וְאִין רָפוּי אֲלֵא הַבֵּית שְׁחִיבָה וְהוֹטָח וְלֹא חֹזֵר הַגִּנֵּעַ, אֲכַל זֶה טַעֲמוֹן
חֲלִילָה וְקָטָו וְטִהַר וְצִבּוּעַ שִׁלְשִׁי. וְכֵן הַמִּקְרָא נִדְרָשׁ. וְאֵם בֹּא יִבֵּא כִשְׁנֵי וְרֹאֵה
וְהִנֵּה לֹא פִשְׁה, יִסְחִיחֵ, וְאִין טִיחָה בִּלְאֵל חֲלוֹן וְקָטָו. וְאַחֲרֵי הַטּוֹחַ אֶת הַבֵּית
וְטָהַר הַכֹּהֵן אֶת הַבֵּית, אֵם לֹא חֹזֵר לְטוֹחַ הַשְּׁכִיב כִּי נִרְפָּא הַגִּנֵּעַ. וְאֵם חֹזֵר,
כְּכֹר פִּירָשׁ עַל הַחֲזוּר שֶׁטַעֲמוֹן נִחִילָה (שס, וסס יב:; מו) כֹּל יְמֵי הַסְּגִיר אֲוֹתוֹ.
וְלֹא יִמִּים שְׁקֵלֶף אֶת נִגְטוֹ. יִכּוֹל שְׁאִי מוֹלִיֵּא הַמּוֹחֲלֵט שְׁקֵלֶף אֶת נִגְטוֹ, ת"ל כֹּל
יְמֵי (שס פֶּרֶק ה:; ד) יִטְמָא עַד הָעֶרֶב. מִלְּמַד שְׁאִין מִטְמָא בְּגָדִים. יִכּוֹל אִפִּי'
שֶׁהָ כְּדִי אֲכִילַת פֶּרֶס, ת"ל וְהָאוֹכֵל בְּבִית יִכְבֹּס אֶת בְּגָדָיו (פִּסּוֹק מו). אִין לִי
אֲלֵא אוֹכֵל, שׁוֹכֵב מִיּוֹן, ת"ל וְהַשׁוֹכֵב. אִין לִי אֲלֵא אוֹכֵל וְשׁוֹכֵב, לֹא אוֹכֵל וְלֹא שׁוֹכֵב
מִיּוֹן, ת"ל יִכְבֹּס יִכְבֹּס רִיבָה. אֵם כֵּן לְמַה נָּא' אוֹכֵל וְשׁוֹכֵב, לִימַן שִׁיעוֹר כְּדִי אֲכִילַת
פֶּרֶס (ת"כ שס ה:; ג) לְהוֹרֹת בְּיוֹם הַטָּמֵא וְגו'. אִיזֵה יוֹם מִטְהוֹר וְאִיזֵה
יוֹם מִטְמָא: (ב) כִּי יִהְיֶה זָב. יִכּוֹל זָב מִכֵּל מְקוֹם יֵהָא טִמָּא, ת"ל מִבְּשָׂרוֹ
וְלֹא כֹל בְּשָׂרוֹ. אֲחֵר שְׁחֵלֶךְ הַכְּתוּב בֵּין בְּשָׂר לְבֶשֶׁת וְזִכִּיתִי לְדִין. טִמָּא כּוֹז וְטִמָּא
כּוֹבֵה, מִה זֶה מְקוֹם שֶׁהִיא טִמְאָה טוֹמְאָה קֹלָה, נִדָּה, טִמְאָה טוֹמְאָה חֲמוּרָה,

considered to have healed (*Rashi, Sifra*).

49-53. *Purification of the house*. The ritual for purification of the house is identical to the first stage of a *metzora's* purification (vs. 4-9) and it is carried out only if the afflicted stones had to be removed from the house. If, however, the affliction disappeared or its color became pale, the ritual is

Purification of the House house after the plastering of the house; then the Kohen shall declare the house to be pure, for the affliction has healed. ⁴⁹ To purify the house, he shall take two birds, cedarwood, crimson thread, and hyssop. ⁵⁰ He shall slaughter the one bird into an earthenware vessel over fresh water. ⁵¹ He shall take the cedarwood, the hyssop, the crimson thread, and the live bird, and he shall dip them into the blood of the slaughtered bird and into the fresh water; and he shall sprinkle upon the house seven times. ⁵² He shall cleanse the house with the blood of the bird and with the fresh water; and with the live bird, with the cedarwood, with the hyssop, and with the crimson thread. ⁵³ He shall set the live bird free toward the outside of the city upon the open field; thus he shall provide atonement for the house, and it shall become purified.

⁵⁴ This is the law for every tzaraas affliction and the nesek; ⁵⁵ and tzaraas of the garment and of the house; ⁵⁶ and of the s'eis, of the sapachas, and of the baheres; ⁵⁷ to rule on which day it is contaminated and on which day it is purified; this is the law of tzaraas.

15

Zav and
Baal Keri/
Male
Discharges

¹ HASHEM spoke to Moses and Aaron, saying: ² Speak to the Children of Israel and say to them: Any man who will have a discharge from his flesh, his discharge is contaminated. ³ Thus shall be his contamination when he discharges: whether his flesh runs with his discharge or it becomes stopped up because of his discharge, that is his contamination. ⁴ Any bedding upon which the person with the discharge will recline shall be contaminated, and any vessel upon which he will sit shall become contaminated. ⁵ A person who will touch his bedding shall immerse his garments and immerse himself in the water,

not necessary. Unlike the purification of a human being, no further steps are necessary.

15.

This entire chapter deals with the kinds of discharges from the human body that are contaminated to various degrees, and which may require offerings as part of the person's purification process.

1-18. Zav and baal kerī/male discharges. Semen or a zav-emission (see below) that is discharged from a Jewish male is contaminated in itself; in addition, it causes contamination to the one who emitted it and to others who come in contact with it. There are three degrees of such contamination, depending on the frequency and type of the discharges, as follows:

(a) בַּעַל קֵרִי, a male who had a seminal emission, whether the fluid is normal semen or the slightly different zav fluid (see notes to v. 2). This contamination is the mildest of the three degrees, and it applies no matter what circumstances brought about the discharge. A baal kerī [the person who has had such an emission] may immerse himself immediately and becomes completely pure the evening following his immersion. The laws of *tumas kerī* are the last ones in this passage (vs. 16-18).

(b) זָב, zav. The discharge which makes someone a zav is different from semen, but a man who has had a single such discharge has the same status as the baal kerī noted above. A man who has had two such discharges is a zav and has the full severity of contamination, as will be set forth in this passage.

(c) A man who has had three zav-discharges, either in the same day with short intervals between them or on succes-

sive days, has the same degree of contamination as an ordinary zav, but he must also bring an offering at the conclusion of a seven-day period following the cessation of the discharge.

2. זָב מִבְּשָׁרוֹ — A discharge from his flesh. The flesh referred to here is the male organ (Rashi; Sifra).

The fluid that the Torah calls זָב, zav, is similar to, but different from semen (Rashi, Rambam, Hil. Mechusrei Kaparah 2:1). Rambam (ibid.) adds that it results from a malfunction inside the body, wherein it had collected.

זָב וְזָבָה — His discharge is contaminated. The contaminated fluid has the status of זָב, זָבָה, primary or source contamination, and it transmits contamination through מִגֵּעַ וְקִשָּׁא, contact or being carried. That is, one becomes tamei not only through touching it, but even by bearing its weight without contact. The clothing of this person becomes tamei, as well (Keilim 1:3).

The root זָב appears twice in this verse (זָב, זָבָה) and is followed by the word טָמֵא, contaminated. The same root appears three times in the next verse (זָבָה, מְזוּבָה) where it is followed by the word טָמְאוּ, his contamination. In this formula, the Sages find an allusion to the difference between a man who has had two discharges and one who has had three. Two discharges make one a zav, and cause a level of contamination that lasts for seven days, but is removed by immersion, without the requirement of an offering. The man who has had three such discharges requires an offering after his seven days are over (Rashi, Sifra).

4. יִשְׁכַּב . . יִשְׁכַּב . . יִשְׁכַּב — Will recline . . will sit. From the use of the future tense the Sages derive that the uniquely stringent status of bedding and furniture [mishkav u'moshav] applies

ויהי מסבא עד רמשא: וידיתב על מנא
דייתב עלוהי דובנא יצבע לבושוהי
ויסחי במנא ויהי מסבא עד רמשא:
וידיקרב בבסר דובנא יצבע לבושוהי
ויסחי במנא ויהי מסבא עד רמשא:
הנארי ירוק דובנא דבנא יצבע
לבושוהי ויסחי במנא ויהי מסבא עד
רמשא: וכל מרפכא די ירפוב עלוהי
דובנא יהי מסבא: וכל דיקרב בכל די
יהי תחותיה יהי מסבא עד רמשא
ויריטול יתהון יצבע לבושוהי ויסחי
במנא ויהי מסבא עד רמשא: וכל די
יקרב בה דובנא וידוהי לא שטף במנא
ויצבע לבושוהי ויסחי במנא ויהי
מסבא עד רמשא: ויזמאן דחסף די
יקרב בה דובנא יתבר וכל מאן דאע
ישתטף במנא: ונארי ירכי דובנא
מדובה וימני לה שבעת יומין לכחותה
ויצבע לבושוהי ויסחי במנא במי
מפזע וירפ: ודימא תמינא יסב לה
תרתין שפניין או תרין כני יונה וייתי
לקדם: וי לתרע משפן זמנא ויתגנון
לכהנא: וינעבד יתהון כהנא חר
חטאתא וחד עלתא ויכפר עלוהי
כהנא קרם: וי מדובה: ויגבר ארי
תפוק מנה שכבת זרעא ויסחי במנא ית
כל בשרה ויהי מסבא עד רמשא: וכל
לבוש וכל משך די יהי עלוהי שכבת
זרעא וינעבד במנא ויהי מסבא עד
רמשא: וינאחא די ישכב גבר יתה
שכבת זרעא ויסחון במנא ויהון
מסבא עד רמשא: וינאחא ארי תהי
דבא דם יהי רובה בבשרה שכבא

וּטְמֵא עַד־הָעֶרֶב: וְהִישָׁב עַל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו הָזָב
וּכְבֶּס בְּגָדָיו וְרַחֵץ בַּמַּיִם וּטְמֵא עַד־הָעֶרֶב: וְהִנְגַּע בְּכֶשֶׂר
הָזָב וּכְבֶּס בְּגָדָיו וְרַחֵץ בַּמַּיִם וּטְמֵא עַד־הָעֶרֶב: וְכִי־יִרְקַ
הָזָב בַּטְּהוֹר וּכְבֶּס בְּגָדָיו וְרַחֵץ בַּמַּיִם וּטְמֵא עַד־הָעֶרֶב:
וְכָל־הַמֵּרְכָב אֲשֶׁר יִרְכָּב עָלָיו הָזָב וְכָל־הַנִּגְע
בְּכָל־אֲשֶׁר יִהְיֶה תַּחְתָּיו וּטְמֵא עַד־הָעֶרֶב וְהַנוֹשָׂא אוֹתָם
יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרַחֵץ בַּמַּיִם וּטְמֵא עַד־הָעֶרֶב: וְכָל־אֲשֶׁר
יַעֲבֹבוּ הָזָב וְיָדָיו לֹא־שָׁטַף בַּמַּיִם וּכְבֶּס בְּגָדָיו וְרַחֵץ
בַּמַּיִם וּטְמֵא עַד־הָעֶרֶב: וְכָל־יֶחֱרֵשׁ אֲשֶׁר־יַעֲבֹבוּ הָזָב
וְשָׂבַר וְכָל־כְּלִי־עֵץ יִשְׁטַף בַּמַּיִם: וְכִי־יִטְהַר הָזָב מִזּוּבוֹ
וְסִפֵּר לוֹ שִׁבְעַת יָמִים לְטַהֲרָתוֹ וּכְבֶּס בְּגָדָיו וְרַחֵץ
בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם חַיִּים וְטָהַר: וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח־לוֹ שְׁתֵּי
תְּרִים אוֹ שְׁנֵי בְנֵי יוֹנָה וְכֹאֵל לַפְּנֵי יְהוָה אֶל־פֶּתַח
אֹהֶל מוֹעֵד וַתִּגָּחַם אֶל־הַכֹּהֵן: וַעֲשֵׂה אֹתָם הַכֹּהֵן אֶחָד
חֹטָאת וְהָאֶחָד עֹלָה וְכָפַר עָלָיו הַכֹּהֵן לַפְּנֵי יְהוָה
מִזּוּבוֹ: וְאִישׁ כִּי־תִצָּא מִמֶּנּוּ שֹׁכֶבֶת־
זָרַע וְרַחֵץ בַּמַּיִם אֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ וּטְמֵא עַד־הָעֶרֶב: וְכָל־
בְּגָד וְכָל־עוֹר אֲשֶׁר־יִהְיֶה עָלָיו שֹׁכֶבֶת־זָרַע וּכְבֶּס בַּמַּיִם
וּטְמֵא עַד־הָעֶרֶב: וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ שֹׁכֶבֶת־
זָרַע וְרַחֲצוּ בַּמַּיִם וּטְמֵאוּ עַד־הָעֶרֶב:
וְאִשָּׁה כִּי־תִהְיֶה זֹכָה דָּם יִהְיֶה זֹכָה בְּבִשְׂרָהּ שֹׁכֶבֶת

ששי
[שבועי]

רש"י

וההישב על הכלי. אפילו לא נגע אפי' עשרה כלים זה על זה כולן מטמאין משום מושב (ח"כ פרק ג'א) וכן במשכב: (ח) וכי ירק הזב בטהור. ונגע זו או נשאו, שהיוק מטמא במשא (גדה נה): (ט) וכל המרכב. אע"פ שלא ישב עליו, כגון החפס של סרגא שקורין חרז"ל, טמא משום מרכב, והאוכף שקורין חרז"ל [ס"א ס"א] טמא טומאת מושב: (י) וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו. של זה (ח"כ פרק ד'א) כל ולימד על המרכב שהיה נוגע בו טמא ואין טעין כנוס בגדים, והוא חומר במשכב בממרכב: והנושא אותם. כל האמור בענין זכר, וזכר ורוקו ושכבת זרעו וימיו רגליו והמשכב והמרכב, משאן מטמא אדם למטא בגדים (ס ד: ד) (יא) וידיו לא שטף במים. צדור שלא טבל טומאתו, ואפילו פסק מוזבו וספר צבעה ומחוסר טבילה, מטמא בכל טומאותיו.

וההישב על הכלי. אפילו לא נגע אפי' עשרה כלים זה על זה כולן מטמאין משום מושב (ח"כ פרק ג'א) וכן במשכב: (ח) וכי ירק הזב בטהור. ונגע זו או נשאו, שהיוק מטמא במשא (גדה נה): (ט) וכל המרכב. אע"פ שלא ישב עליו, כגון החפס של סרגא שקורין חרז"ל, טמא משום מרכב, והאוכף שקורין חרז"ל [ס"א ס"א] טמא טומאת מושב: (י) וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו. של זה (ח"כ פרק ד'א) כל ולימד על המרכב שהיה נוגע בו טמא ואין טעין כנוס בגדים, והוא חומר במשכב בממרכב: והנושא אותם. כל האמור בענין זכר, וזכר ורוקו ושכבת זרעו וימיו רגליו והמשכב והמרכב, משאן מטמא אדם למטא בגדים (ס ד: ד) (יא) וידיו לא שטף במים. צדור שלא טבל טומאתו, ואפילו פסק מוזבו וספר צבעה ומחוסר טבילה, מטמא בכל טומאותיו.

only to items that were designated for that purpose (see next two verses). Even if a zav were to recline on an item such as a table or a bookcase, it would not become a *primary tumah*, but a first-degree one. A table is not regarded as a *bed* simply because a zav sleeps on it, because, in the idiom of the Sages, he would be told, "Arise, so that we may do our job" (*Rashi; Sifra*).

6. וְהִישָׁב. — And one who sits. Even if one sits on a pile of ten

blankets, of which only the bottom one has the zav-contamination of *mishkav u'moshav* — so that he did not actually come in direct contact with the contaminated blanket — he is *tamei* as if he had touched it (*Rashi; Sifra*).

8. וְכִי־יִרְקַ הָזָב. — If the person with the discharge will spit. The zav's spittle contaminates if someone touches it directly or carries it (*Rashi; Sifra*).

11. וְיָדָיו לֹא־שָׁטַף. — Without having rinsed his hands. The

and he remains contaminated until the evening. ⁶ And one who sits upon a vessel upon which the man with the discharge will sit, shall immerse his garments and immerse himself in the water, and he remains contaminated until the evening. ⁷ One who touches the flesh of the man with the discharge shall immerse his garments and immerse himself in the water, and he remains contaminated until the evening. ⁸ If the person with the discharge will spit upon a pure person, he shall immerse his garments and immerse himself in the water, and he remains contaminated until the evening. ⁹ Any riding equipment upon which the person with the discharge will ride shall become contaminated. ¹⁰ And whoever touches anything that will be beneath him shall become contaminated until evening; and whoever carries them shall immerse his garments and immerse himself in the water, and he remains contaminated until the evening. ¹¹ Whomever the man with the discharge touches without having rinsed his hands in the water shall immerse his garments and immerse himself in the water, and he remains contaminated until the evening. ¹² Pottery that the man with the discharge will touch shall be broken; and any wooden utensil shall be rinsed in water.

¹³ When the man with the discharge ceases his discharge, he shall count for himself seven days from his cessation, immerse his garments and immerse his flesh in spring water, and become purified. ¹⁴ On the eighth day he shall take for himself two turtledoves or two young doves; he shall come before HASHEM to the entrance of the Tent of Meeting, and give them to the Kohen. ¹⁵ The Kohen shall make them one as a sin-offering and one as an elevation-offering — thus the Kohen shall provide him atonement before HASHEM from his discharge.

¹⁶ A man from whom there is a discharge of semen shall immerse his entire flesh in the water and remain contaminated until evening. ¹⁷ Any garment or anything of leather, upon which there shall be semen, shall be immersed in the water and remain contaminated until evening. ¹⁸ A woman with whom a man will have carnal relations, they shall immerse themselves in the water and remain contaminated until evening.

¹⁹ When a woman has a discharge — her discharge from her flesh being blood — she shall

term "rinsing" is an idiomatic term for complete immersion in a *mikveh*, just as "washing clothes" means to immerse them in a *mikveh*. Rinsing with regard to the immersion of people implies that the body must be thoroughly clean, so that no dirt or other external matter imposes between the water of the *mikveh* and the person immersing himself. The reason the verse specifies hands is because it is the hands with which the *zav* would ordinarily touch people or objects. Thus, the sense of the verse is that if the *zav* touched someone "with his hands" without having cleaned and immersed them — as part of his body — that person and his clothing become *tamei* (Ramban).

12. פֶּסֶל . . . יִשָּׁבֵר — *Pottery . . . shall be broken*. Unlike metal and wooden vessels that can be purged of *tumah* through immersion in a *mikveh*, earthenware vessels can never be purified as long as they are whole. If they are broken, however, the *tumah* leaves them. See notes to 11:33.

13. יִטָּהַר . . . יִסְתַּחֵר — *Ceases [lit., becomes cleansed of] his discharge*. [The word *יִסְתַּחֵר* cannot be translated literally as *become pure*, because he does not lose his contamination until he completes the ritual described in the next several verses. Therefore, *Rashi* explains that the source of the contamination, the discharge, has ended, thus enabling him to purify himself.] The first step is to count off seven days during

which there is no discharge (*Rashi*, *Sifra*).

15. וְכָפַר עָלָיו — *Shall provide him atonement*. When the victim is healed, he offers a sin-offering to atone for the sin that caused the malady to be brought upon him. Then he brings his elevation-offering to thank God for having cured him (Ramban). The purification process of a *metzora* involves three animals; even a poor *metzora* has to bring at least one, but a *zav* and a *zavah* bring only birds. The sacrificial service of animals requires several Kohanim, so it is inevitable that the *metzora*'s purification process will become well known. This would cause him no humiliation, however, because his sin and punishment were public in any case. To the contrary, the fact that so many people will know that he repented and became purified is to his honor. But because a *zav*'s sin is a very private matter and God wishes to spare him from shame, he brings only birds, whose service can be performed by a single Kohen (*Meshech Chochmah*).

19-28. Niddah and zavah/female discharges. This passage is the basis of the sanctity of the Jewish home, for it contains the laws of *niddah* (the menstruant), and *niddus*, the monthly period when husband and wife may not cohabit. It is significant that this *mitzvah* is known as *טְהֻרַת הַמִּשְׁכָּה*, *purity of the family*. Just as the ritual that binds man and woman to one another is called *קְדוּשַׁת הַיִּשְׁתִּימֻת*, *sanctification*, for

יומין ותהי ברחוקה וכל דיקרב בה יהי מסאב עד רמשא: כוכל די תשוב עלוהי ברחוקה יהי מסאב וכל די תיתב עלוהי יהי מסאב: כא וכל דיקרב במשכבה יצבע לבושוהי ויסיחי במיא ויהי מסאב עד רמשא: כב וכל דיקרב בכל מנא די תיתב עלוהי יצבע לבושוהי ויסיחי במיא ויהי מסאב עד רמשא: כג ואם על משכבא הוא או על מנא די היא יתבא עלוהי במקרבה בה יהי מסאב עד רמשא: כד ואם משכב ישכוב גבר תה ותהי רחוקה עלוהי ויהי מסאב שבעת יומין וכל משכב די ישכוב עלוהי יהי מסאב: כה ואותא ארי ידוב דוב דמה יומין סגיין בלא עדן רחוקה או ארי תרדוב על רחוקה כל יומי דוב סוכתה כימי רחוקה תהי מסאבא היא: כו כל משכבא די תשוב עלוהי כל יומי דובה במשכב רחוקה יהי לה וכל מנא די תיתב עלוהי מסאב יהי כסאמבת רחוקה: כז וכל דיקרב בהון יהי ויציבע לבושוהי ויסיחי במיא ויהי מסאב עד רמשא: כח ואם דכיאית מדובה ותמני לה שבעת יומין ובתר בן תדפי:

ימים תהיה בנדתה וכל הנגע בה יטמא עד הערב: כ וכל אשר תשכב עליו בנדתה יטמא וכל אשר תשב עליו יטמא: כא וכל הנגע במשכבה יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב: כב וכל הנגע בכלי אשר תשב עליו יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב: כג ואם על המשכב הוא או על הכלי אשר הוא ישבת עליו בנגעו בו יטמא עד הערב: כד ואם שכב איש אתה ותהי נדתה עליו וטמא שבעת ימים וכל המשכב אשר ישכב עליו יטמא: כה כי יזוב זוב דמה ימים רבים בלא עת נדתה או כי תזוב על נדתה כל ימי זוב טמאתה כימי נדתה תהיה טמאה הוא: כו כל המשכב אשר תשכב עליו כל ימי זובה במשכב נדתה יהיה לה וכל הכלי אשר תשב עליו טמא יהיה בטמאת נדתה: כז וכל הנגע בם יטמא וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב: כח טהרה מזובה וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר:

רס"ו

ותהי נדתה עליו, מה היא מטמאה אדם וכלי חרס אף היא מטמאה אדם וכלי חרס (ת"כ פרק זג: נדה לג:). (בה) ימים רבים. שלשה ימים (ת"כ פרשתא הטי'): בלא עת נדתה. אחר שילאו שבעת ימי נדה (ת"כ פרק תל"ב: נדה ע"ב:). או כי תזוב. את שלש הימים הללו: על נדתה. מופלג מנדתה יום אחד ז' היא זכה (שם) ומשפטת חרץ כפרשה ז'. ולא כדת הגדה, שז טעונה ספירת שבעה נקיים וקרבן, והגדה אינה טעונה ספירת שבעה נקיים אלא שבעת ימים תהיה בנדתה בין רואה בין שאינה רואה. ודרכו כפרשה ז' אחד פשר יום שנין סוף נדה לתחת נדה, של שלשה רעפין שמראה בחד פשר יום האלו תהא זכה (ת"כ שם כ"ד: נדה שם):

Jewish marriage is an exercise in bringing sanctity to the human relationship that can most easily become an act of degradation, so the maintenance of this sanctity throughout the years during which the home is built and the future brought into the world depends on the constant purity of the family and the partners who create it. It is instructive that Jewish women throughout the centuries took the lead, often at great personal sacrifice and hardship, in maintaining this purity, and thereby building their families on a summit of holiness. It was because of such devotion that Ramban could write that the climax of the Exodus did not come until the Tabernacle was erected, because it was symbolic of the holiness of the Patriarchal Jewish home (see Ramban's Introduction to Exodus).

Unlike the contamination of a male discharge, which has virtually no application in the absence of the Temple and sanctities that must be kept ritually pure, the female discharge discussed in this passage still has the applicability of the *niddah* laws. The passage contains two categories

בנדתה. כמו ומתבלי ינידוהו (ויק' יח:י"ח) שהיא מנודה ממגע כל אדם: תהיה בנדתה. אפילו לא רחצה אלא רחצה ראשונה (ת"כ שם ה:). ואם על המשכב הוא. האוכב או היושב על משכבה או על מושבה אפי' לא נגע בה (ס"א בן) אף הוא נדח טומאה האמורה במקרא העליון, שטעון כטוב בגדים: על הכלי. לרבות את המרכב (שם טו:). בנגעו בו יטמא. אינו מדבר אלא על המרכב שנתרכב מעל הכלי. כנגעו בו יטמא, ואינו טעון כטוב בגדים, שהמרכב אין מגעו מטמא אדם (למח בגדים שם:). (כד) ותהי נדתה עליו. יכול יטלה לרגלה, שאם בא עליה בחמישי לנדתה לא יטמא אלא שלשה ימים כמותה, ח"ל וטמא שבעת ימים. ומה ח"ל

of laws. The first (vs. 19-24) applies to a *niddah*, a woman in her menstrual period. The other passage speaks of a *zavah*, who, like her male counterpart, may be required to bring an offering as part of her purification process.

The Talmud (*Niddah* 66a) states that since it is often difficult for all but experts to determine when a woman is a *niddah* and when she is a *zavah* — whose laws are far more stringent — the Sages found it necessary to impose some regulations of *zavah* upon all women who experienced a flow. Subsequently, Jewish women, whom the Sages praised for their deep piety and fear of sin, voluntarily adopted additional stringencies upon themselves. The result is that the law of *niddah*, as it is defined in the Talmud and *Shulchan Aruch*, is a combination of the laws of *zavah* and *niddah*. This makes it imperative that one not base halachic decisions on the Scriptural text. This passage deals only with the laws of contamination; the prohibition of cohabitation with a *niddah* is given in chapters 18 and 20, as are the other laws of forbidden relationships.

Niddah be in her state of separation for a seven-day period and anyone who touches her shall remain contaminated until the evening. ²⁰ Anything upon which she may recline during her state of separation shall become contaminated; and anything upon which she sits shall become contaminated. ²¹ Anyone who touches her bedding shall immerse his garments and immerse himself in the water, and he remains contaminated until evening. ²² Anyone who touches any utensil upon which she will sit shall immerse his garments and immerse himself in the water, and he remains contaminated until evening. ²³ Or if someone is upon the bedding or the utensil upon which she is sitting, when he touches it, he becomes contaminated until evening. ²⁴ If a man lies with her, then her state of separation will be upon him and he becomes contaminated for a seven-day period; any bedding upon which he may recline shall become contaminated.

Zavah ²⁵ If a woman's blood flows for many days outside of her period of separation, or if she has a flow after her separation, all the days of her contaminated flow shall be like the days of her separation; she is contaminated. ²⁶ Any bedding upon which she may lie throughout the days of her flow shall be to her like the bedding of her state of separation; any vessel upon which she may sit shall be contaminated, like the contamination of her state of separation. ²⁷ Anyone who touches them shall become contaminated; he shall immerse his garments and immerse himself in the water, and he remains contaminated until evening. ²⁸ If she ceases her flow, she must count seven days for herself, and afterwards she can be purified.

19-24. Niddah. The first part of the passage deals with a woman's regular menstrual flow but not with the separate condition of *zavah*. As indicated in verse 25, a crucial difference between *niddah* and *zavah* is the time of the discharge. If it comes during the time of her regular monthly period, she has the status of a *niddah*; if it comes at other times, she may be a *zavah*.

19. בְּנִדְהָהּ — *In her state of separation.* Throughout the seven-day period, she is ritually contaminated to the same degree as a *zav*, and she must therefore separate herself from people or things that are required to remain ritually pure.

23. וְיָטָא עֲרֵהָרֵב — *He becomes contaminated until evening.* Although the verse does not mention immersion in a *mikveh*, it is clear that no *tumah* can ever be removed without immersion, as mentioned specifically regarding *niddah* and throughout the passage of *zav*, as in verses 21 and 27.

24. וְהָיָה נִדְהָהּ עָלָיו — *Then her state of separation will be upon him.* For example, if he were to cohabit with her on the fifth day of her contamination, he would become *tamei* for the next full seven days, even though she would be eligible to immerse herself at the end of her own seven days (*Rashi, Sifra*).

25-28. Zavah. According to the tradition taught to Moses at Sinai, there are seven days during which a discharge gives a woman the *niddah* status of the previous verses. Under Scriptural law, if there is a discharge during this period, she counts seven days from the onset of the flow, and, provided the flow has stopped before the end of the seven-day period, she immerses herself the following night.

Any flow during those seven days is a *niddah* flow, and even discharges on consecutive days would not make her a *zavah*.

Only after those seven days can she become a *zavah*. For at least the next eleven days, any discharge is treated as a *zavah* flow. Once those eleven days have ended, it is possible for her to resume the status of a *niddah*. However, if she had become a *major zavah* — as described below in (b) — she can become a *niddah* again only if there were seven uninterrupted days with no discharge. Otherwise, she remains with the *zavah* status indefinitely — until there are seven “clean” days (*Rashi*; see *Tur Yoreh De'ah* 183).

During the eleven-day period when the *zavah* laws apply, there are two degrees of stringency, as derived from this passage:

(a) *נֶזֶק קָטָן, minor zavah.* If a woman has a discharge during the eleven-day period, even if she discharges on two consecutive days, she may immerse herself the next morning, provided there was a cessation of flow before sunset.

(b) *נֶזֶק גָּדוֹל, major zavah.* If she has discharges on three consecutive days during the eleven-day period, she is *tamei* until she counts seven consecutive days without any discharge, following which she immerses herself and brings her offerings.

25. וַיְמִים רַבִּים — *Many days.* The plural *days* is sufficient to indicate that there must be a minimum of two days. The additional word *many* implies that this condition — known as a *major zavah* [see above, (b)] — requires a flow of three days (*Rashi, Sifra*).

בְּלֹא עֵת נִדְהָהּ — *Outside of her period of separation.* As

כט וביום השמיני תקח-לה שתי תרים או שני בני יונה
 שפניו או תרין בני יונה ותיי יתהון
 לנת כהנא לתרע משכן ומנא: לו ועבד
 כהנא ית חר חטאתא וית חר עלתא
 ויכפר עלה כהנא קדם יי מדוב סוכתה:
 לא ותפרשון ית בני ישראל מסואבתהון
 ולא ימותון בסואבתהון בסאבתהון ית
 מקדשי די ביניהון: לב דא אורייתא
 דדוכנא ודי תפוק מנה שכבת זרעא
 לסאבא בה: לג ונלדסוכתה ברחוקה
 ולדאיב ית דובה לדכר ולנקבא ולגבר
 די ישוב עם מסאבא:

וביום השמיני תקח-לה שתי תרים או שני בני יונה
 והביאה אותם אל-הכהן אל-פתח אהל מועד: ועשה
 הכהן את-האחד חטאת ואת-האחר עלה וכפר
 עליה הכהן לפני יהוה מזוב טמאתה: והזרתם את-
 בני-ישראל מטמאתם ולא ימותו בטמאתם בטמאם
 את-משכני אשר בתוכם: זאת תורת הזב ואשר תצא
 למנו שכבת-זרע לטמאה-בה: והדנה בנדתה והזב
 את-זובו לזכר ולנקבה ולאיש אשר ישכב עם-טמאה:

צ' פסוקים. עירי' סימן.

שביעי כט

מפטיר לא

לב

לג

רש"י

ואשר תצא ממנו שכבת זרע. הרי הוא כנעל קרי, טמא טומאת ערב (ח"כ
 שם ח): (לג) והזב את זובו. כעל שמי ראיות וכעל שלג ראיות, שזרמן
 מפורשת למעלה (שם ט):

explained in the prefatory remarks, the days of potential
 zivah can begin only after the seven *niddah* days are over.
 Thus the sense of this phrase is that she is now past her
niddah days (*Rashi*, *Sifra*).

(לא) והזרתם. אין מירה אלא פרישה, וכן מזור אחר (ושעיה א:ד) וכן מזיר
 אחיו (בראשית מט:טו): ולא ימותו בטמאתם. הרי הכרת של מטמא מקדש קרוי
 מיתה (ספרי חקם קה): (לב) זאת תורת הזב. כעל ראיה אחת, ומהו תורתו:

31. **ולא ימותו** — *And they shall not die*. As indicated by the
 conclusion of the verse, this "death" refers to *kares*, the
 spiritual excision that punishes those who enter the Temple
 complex while contaminated (*Rashi*).

²⁹ On the eighth day she shall take for herself two turtledoves or two young doves; she shall bring them to the Kohen, to the entrance of the Tent of Meeting. ³⁰ The Kohen shall make one a sin-offering and one an elevation-offering; the Kohen shall provide atonement for her before HASHEM from her contaminating flow.

³¹ You shall separate the Children of Israel from their contamination; and they shall not die as a result of their contamination if they contaminate My Tabernacle that is among them. ³² This is the teaching concerning the man with a discharge, and from whom there is a seminal discharge, through which he becomes contaminated; ³³ and concerning a woman who suffers through her separation, and concerning a person who has his flow, whether male or female, and concerning a man who lies with a contaminated woman.

THE HAFTARAH FOR METZORA APPEARS ON PAGE 1172.

When Rosh Chodesh Iyar coincides with Metzora, the regular Maftir and Haftarah are replaced with the reading for Shabbas Rosh Chodesh: Maftir, page 890 (28:9-15), Haftarah, page 1208.

When Shabbas HaGadol coincides with Metzora, the regular Haftarah is replaced with the Haftarah for Shabbas HaGadol, page 1220.

צ. מְשֻׁקִּים. עֵידֵי זֵימָן. This Masoretic note means: There are 90 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic עֵידֵי, his witnesses. This alludes to the

nature of the God-imposed malady of *tzaraas*, which bears witness to the fact that the victim has sinned (R' David Feinstein).

אונקלוס

א ומליל יי עם משה בְּתֵר דְּמִיתוּ חֲרִין
בְּנֵי אֶהֱרֹן בְּקִרְבֵּיהֶן אֶשְׁתָּא נֹכְרִיתָא
קָדָם יי ומיתו: בְּנֹאֲמֵר יי לְמֹשֶׁה
מִלֵּל עִם אֶהֱרֹן אַחֵר וְלֹא יְהִי עֲלֵל
בְּכָל עֵדֶן לְקֹדֶשׁא מְזִי לְפִרְקָתָא
לְקָדָם בְּפִרְקָתָא דִּי עַל אֶרְוֹנָא וְלֹא יָמוּת
אַרְי בְּעִנְנָא אֲנָא מִתְּגַלִּי עַל בֵּית
בְּפִרְקָתָא: בְּכָד יְהִי עֲלֵל אֶהֱרֹן לְקֹדֶשׁא
בְּחֹרֵר בְּרִי תוֹרִי לְחֻשְׁתָּא וּרְכָר
לְעֻלְתָּא: דִּבְחֻנָּא דְּבוֹצָא קֹדֶשׁא יִלְבֹּשׁ
וּמְכַסִּין דְּבוֹצָא יְהוֹן עַל בְּסֻרָה

פרשת אחרי

טז א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְנֵי אֶהֱרֹן
ב בְּקִרְבָּתָם לִפְנֵי־יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
דַּבֵּר אֶל־אֶהֱרֹן אָחִיךָ וְאֶל־יִבְיָא בְּכָל־עֵת אֶל־הַקֹּדֶשׁ
מִבֵּית לְפָרֶכֶת אֶל־פְּנֵי הַבִּפְרֹת אֲשֶׁר עַל־הָאֹרֶן וְלֹא
יָמוּת בִּי בַעֲזֹן אֶרְאֶה עַל־הַבִּפְרֹת: בְּזָאת יָבֹא אֶהֱרֹן
אֶל־הַקֹּדֶשׁ בְּפָר בֶּן־בָּקָר לְחֻשְׁתָּא וְאֵיל לַעֲלָה:
ד בְּתַנְתָּ־בְּדִ קֹדֶשׁ יִלְבֹּשׁ וּמְכַסִּי־בִדִּ יְהִיו עַל־בְּשׁוּרָה

רש"י

ענין, ולפי שגלי שכינתי שם יזהר שלא ירגיל לבא. זה פשוט. ורבותינו דרשו, אל
יבא בי אש בעזן הקטרת ביום הכפורים (סו' ריג; יומא ג'): (ג) בזאת.
גימטריא שלו ארבע מאות ועשר רמז לשני בית ראשון ויוק"ר כאש: בזאת יבא
אהרן וגו'. ואף זו לא בכל עת כי אש ביום הכפורים, כמו שמפורש בסוף הפרשה,
בחדש השביעי כעשור לחדש (ולאן סו' טז:טז): (ד) בתנת בך וגו'. מגיד שחיתו משם
לפנים בשמונה נגדים שאם משם בזה בחזק שיש בזה זכר, לפי שאין קטיגור נעשה
סניגור (ר"ה כו). אלא בארבעה כהן הדיוט, וכולן של בוך (ס"ב פרק זה):

(א) וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן וגו'. מה ט"ל. [א"פ חין]
אני יודעים מה נאמר לו בדבור ראשון. היה רבי אלעזר בן עזריה מושל משה, לחולה
שנכנס אליו רופא, אמר לו אל תאכל זון ואל תשכב בעמך. בא אחר ואמר לו אל
תאכל זון ואל תשכב בעמך, שלא תמות כדרך שחם פלוני. זה זרזו יותר מן הראשון.
לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן
אחיו ואל יבא. שלא ימות כדרך שחם בניו (ת"כ אחרי פרש"א אגד: (ב) ולא
ימות. שאם בא הוא מח (סו': בי בעזן אראה. כי תמיד אני נראה שם עם עמוד

PARASHAS ACHAREI

16.

The death of Aaron's sons and the Yom Kippur Service.

The Torah introduces the Yom Kippur service by saying that God spoke to Moses *after the death of Aaron's two sons*, Nadab and Abihu, which implies that there was a connection between that tragedy and the Yom Kippur service. In addition, this verse adds a new dimension to the cause of their death, by saying that they died *when they approached before HASHEM*, an element that was omitted from the narrative in 10:1-2, which mentioned only their sin of offering an unbidden incense or fire. From the description here, however, it would seem that they were punished only for entering an area that was forbidden to them. This apparent discrepancy is discussed by the Sages and the commentators.

Why is the death of the righteous [i.e., Nadab and Abihu] mentioned in conjunction with the chapter of the Yom Kippur service? Because just as Yom Kippur brings atonement, so the death of the righteous brings atonement (*Yerushalmi Yoma* 1:1). *Meshech Chochmah* explains that Yom Kippur is *עת רצון*, a *time of favor*, and is thus an opportune time for atonement. When a righteous person such as Nadab or Abihu dies and his soul ascends to the world of souls, the other righteous souls in Heaven rejoice at his coming. This good feeling above can inspire a spirit of forgiveness and atonement to the righteous person's survivors on earth. This is the connection to Yom Kippur.

However, and this is crucial, both Yom Kippur and the death of the righteous bring atonement only on one condition. Yom Kippur atones only for people who recognize it as a holy day and treat it as such; those to whom it is merely a day of refraining from food and work, but without a spiritual dimension, do not find atonement on Yom Kippur. Simi-

larly, those who do not honor the righteous in life do not benefit from their ascent to Heaven in death.

The Sages in *Sifra* note that 10:1 speaks of strange fire and unbidden incense, while our verse speaks only of their approach before God. R' Yose says that although they had no right to bring the incense and fire, that offense alone would not have caused their death. Our verse informs us that they died because they ventured into the Holy of Holies, which, as the rest of our chapter teaches, no one may do except for the Kohen Gadol when he performs the Yom Kippur service.

R' Akiva, however, maintains that the apparent contradiction is resolved by a third verse, for the Torah states that they died *when they offered a strange fire before HASHEM* (*Numbers* 26:61). This teaches that it was the offering rather than the illegal entry that caused their death. *Onkelos* translates our verse according to R' Akiva's opinion.

R' Elazar ben Azariah comments that either sin — the unauthorized entry or the unbidden fire and incense — would have been sufficient cause to warrant their death.

[For further discussion of the sin of Nadab and Abihu, see commentary to 10:1-2.]

1. אַחֲרֵי מוֹת — *After the death*. Why did God couple the death of Aaron's sons with the commandment restricting Aaron's entry into the Holy of Holies? R' Elazar ben Azariah compared this to a sick person who had to be cautioned not to eat cold food or sleep in a damp place. One doctor merely gave him the instructions, without elaboration, but a second doctor told him, "Unless you avoid cold food and damp places, you will die as so-and-so died." Clearly the second doctor's warning was stronger than that of the first (*Rashi; Sifra*).

Here, too, God told Moses to convey the law to Aaron in

PARASHAS ACHAREI

16

¹ **H**ASHEM spoke to Moses after the death of Aaron's two sons, when they approached before HASHEM, and they died. ² And HASHEM said to Moses: Speak to Aaron, your brother — he shall not come at all times into the Sanctuary, within the Curtain, in front of the Cover that is upon the Ark, so that he should not die; for in a cloud will I appear upon the Ark-cover. ³ With this shall Aaron come into the Sanctuary: with a young bull for a sin-offering and a ram for an elevation-offering. ⁴ He shall don a sacred linen Tunic; linen breeches shall be upon his flesh,

The Death
of Aaron's
Sons and
the Yom
Kippur
Service

the context of the tragedy. Even if Aaron had been told that there was a potential death penalty for entering the Holy of Holies in an improper manner, it would not have had the same effect as the pronouncement that the death he had just witnessed was a Divine penalty for this very sin (*Chofetz Chaim*).

וַיָּמָוּתוּ — And they died. Since the verse began by speaking of their death, this phrase is apparently redundant. According to the *Zohar*, Nadab and Abihu died two deaths. One was the physical death; the other was that they left no children.

2-34. The Yom Kippur service. Less than six weeks after Israel received the Ten Commandments, the nation toppled from its spiritual pinnacle and worshiped the Golden Calf. Moses' long process of seeking forgiveness for his people ended on the tenth of Tishrei, when he came back from Sinai with the Second Tablets of the Law. That day became ordained as Yom Kippur, the eternal day of forgiveness. When the Temple stood, the centerpiece of Yom Kippur was the special service performed by the Kohen Gadol. Many of its components were performed at no other time of the year and the day's service was performed almost exclusively by the Kohen Gadol. Our chapter is the primary source of the special Yom Kippur service.

For a discussion of the Yom Kippur service, see the Overview to the ArtScroll edition of *Jonah* and the ArtScroll *Yom Kippur Machzor*.

וְאֵלֵי יְבֹא כָּל־יֶמֶת — He shall not come at all times. Even on Yom Kippur, when the Kohen Gadol is commanded to enter the Holy of Holies, he may not enter at all times of the day; but only when he carries out the sacrificial service outlined in this chapter (*Sifra*).

Ramban explains why the Torah states that the incense service was necessary to enable Aaron to enter the Holy of Holies without dying. The people had been deriding the incense service, claiming that Nadab and Abihu had died only because of it (*Mechilta, Beshalach*). Now they would understand that not only was the incense service not dangerous in itself, but it was thanks to it that Aaron would be able to perform the Yom Kippur service in safety — and even enter the most sacred part of the Sanctuary.

אֶל־הַקֹּדֶשׁ — Into the Sanctuary, i.e., the Tabernacle or Temple building. See below.

מִבֵּית לְפָנֶיךָ — Within the Curtain, i.e., the Curtain in the Sanctuary that divided the Holy from the Holy of Holies. See *Exodus 26:31*.

אֶל־פְּנֵי הַכֹּהֵן — In front of the Cover. The Cover of the Holy Ark is described in *Exodus 25:17*. Thus, this term refers to

the Holy of Holies.

בִּי בָעָנָן — For in a cloud. The simple meaning of the verse is that no one may enter the inner Sanctuary because God's glory is manifested in the cloud of glory that hovers over the Ark. The Sages expounded, however, that the phrase refers to the special incense service of Yom Kippur (vs. 12-13). After the Kohen Gadol entered the Holy of Holies on Yom Kippur, he ignited incense to create a cloud, whereupon God's glory appeared upon the Cover (*Rashi; Sifra*). The interpretation of this phrase was the subject of a major dispute between the Sages and the Sadducees, as explained in the prefatory remarks to verses 12-13 below.

3-6. The offerings of Aaron and the nation.

וְיָבֹא אֶת־הַזֶּבַח — With this shall Aaron come. Only when he performs the entire sacrificial service listed below may Aaron, or his successors as Kohen Gadol, enter the Holy of Holies on Yom Kippur.

בַּבֶּטֶר — With a young bull. This verse lists the personal offering of the Kohen Gadol, which he purchases with his own funds. The offering of the nation is given in verse 5.

וְהָיָה כִּדְרֵי הַכֹּהֵן — A sacred linen Tunic. The Kohen Gadol had two sets of vestments: One was called *בְּגָדֵי זָהָב*, golden vestments, and consisted of eight garments, four of which contained gold. The second set was called *בְּגָדֵי לָבָן*, white vestments, and consisted of the four white linen garments described in this verse. The white vestments were worn only on Yom Kippur, and even then only for the special portions of the service that are specified in this chapter, e.g., the sacred incense service that is burned in the Holy of Holies, and the service of his bull and the national he-goat sin-offerings. All of the regular daily rituals and part of the Yom Kippur service, as well, are performed in the regular golden vestments. The order of the service and the garments in which each portion of it was performed is discussed in the notes. Since the Jewish people had sinned by worshiping a calf made of gold [and that sin remains like a "prosecutor" demanding that the people be punished (*Rashi to Exodus 32:34*)], it would have been inappropriate for the Kohen Gadol to wear gold while seeking forgiveness for the people's sins. Consequently he did not wear the golden vestments during the portions of the service that sought forgiveness for sin. As the Sages put it, *אֵין קָטוֹר נִשְׁפָּט וְקָטוֹר*, a prosecutor cannot become a defender (*Rosh Hashanah 26a*).

וְהָיָה כִּדְרֵי הַכֹּהֵן — Linen. The whiteness of linen is symbolic of forgiveness; and the material itself symbolizes the Heavenly service of the angels, who are described as wearing linen, as it

וּבִבְהֶמְנָא דְּבוּצָא יִסֵּר וּמִצְנֻפְתָּא דְּבוּצָא יִחַת בְּרִישָׁה לְבוּשֵׁי קֹדֶשׁ אֲנֹן וְיִסְחִי כְּמִנְיָ יֵת בְּסֶרֶה וְיִלְבָּשֻׁן: ה' וּמִן כְּנֻשָּׁתָא דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִסֵּב תְּרִין צִפִּירֵי עֵזִין לְחֻשָּׁתָא וְדָבָר חֵד לְעֻלְתָּא: וְיִקְרַב אֲהֶרֶן יֵת תּוֹרָא דְּחֻשָּׁתָא דִּי לֵה וְיִכְפֹּר עֲלוּהִי וְעַל אֲנָשׁ בֵּיתָה: וְיִסֵּב יֵת תְּרִין צִפִּירֵין וְיָקִים יִתְרוֹן קָדָם יֵי בִּתְרֵעַ מִשְׁפָּן וּמִנָּא: ה' וְיִתֵּן אֲהֶרֶן עַל תְּרִין צִפִּירֵי עֲרֵבִין עֲרֵבָא חֵד לְשֹׁמֵא דִּי וְעֲרֵבָא חֵד לְעֻזְאֹל: וְיִקְרַב אֲהֶרֶן יֵת צִפִּירָא דִּי סִלִּיק עֲלוּהִי עֲרֵבָא לְשֹׁמֵא דִּי וְיַעֲבֹדָה חֻשָּׁתָא: וְיִצְפִּירָא דִּי סִלִּיק עֲלוּהִי עֲרֵבָא לְעֻזְאֹל יִתְקַם כְּדִי חֵי קָדָם יֵי לְכַפֵּרָא עֲלוּהִי לְשַׁלַּח יִתְהָ לְעֻזְאֹל לְמַדְבָּרָא: י' וְיִקְרַב אֲהֶרֶן יֵת תּוֹרָא דְּחֻשָּׁתָא דִּי לֵה וְיִכְפֹּר עֲלוּהִי וְעַל אֲנָשׁ בֵּיתָה וְיָבֹס יֵת תּוֹרָא דְּחֻשָּׁתָא דִּי לֵה:

וּבִבְהֶמְנָט בְּדִ יִחָר וּבְמִצְנֻפַת בְּדִ יִצְנָף בְּגִדֵי־קֹדֶשׁ הֵם
ה' וְרַחֵץ בַּמִּים אֶת־בְּשָׁרוֹ וּלְבָשָׁם: וּמֵאֵת עֶדְתְּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
יִקַּח שְׁנֵי־שְׁעִירֵי עִזִּים לְחֻשָּׁתָא וְאֵיל אֶחָד לְעֹלָה:
ו' וְהִקְרִיב אֲהֶרֶן אֶת־פֶּרֶ הַחֻשָּׁתָא אֲשֶׁר־לּוֹ וּכְפָר בַּעֲדוֹ
וּבַעֲדֵ בֵיתוֹ: וְלָקַח אֶת־שְׁנֵי הַשְּׁעִירִים וְהִעֲמִיד אֹתָם לִפְנֵי
ה' יִהְיֶה פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד: וְנָתַן אֲהֶרֶן עַל־שְׁנֵי הַשְּׁעִירִים
ט גִּרְלֹת גּוֹרֵל אֶחָד לַיהוָה וּגּוֹרֵל אֶחָד לְעֻזְאֹל: וְהִקְרִיב
אֲהֶרֶן אֶת־הַשְּׁעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרֵל לַיהוָה
וְעָשָׂהוּ חֻשָּׁתָא: וְהַשְּׁעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרֵל לְעֻזְאֹל
יַעֲמִד־חַי לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו לְשַׁלַּח אֹתוֹ לְעֻזְאֹל
י' הַמִּדְבָּרָה: וְהִקְרִיב אֲהֶרֶן אֶת־פֶּרֶ הַחֻשָּׁתָא אֲשֶׁר־לּוֹ
י' וּכְפָר בַּעֲדוֹ וּבַעֲדֵ בֵיתוֹ וְשָׁחַט אֶת־פֶּרֶ הַחֻשָּׁתָא אֲשֶׁר־לּוֹ:

ר"ע

שְׁחָטוּ כֹהֲנֵי כָּל הַיָּמִים לְעֻזְאֹל מִשְׁחָטָא לְעֻזְאֹל (יומא לט.). עֻזְאֹל. הוּא הַר עֵז וְקָסָה, לֹק גְּבוּהָ, שְׁחָטָא אֲרָץ גִּזְרָה (לְהֵלן פְּסוּק כז) חֻשָּׁתָא (יומא סז:). (ט) וְעָשָׂהוּ חֻשָּׁתָא. כְּשֶׁמִּנְיָ הַגּוֹרֵל עָלָיו קֹרָא לוֹ שֶׁסּ וְאֹמֶר לֵה' חֻשָּׁתָא (יומא לט., מ:). (ו) יַעֲמִיד חַי. כְּמוֹ יוֹעֲמֵד חַי, מַל יְדֵי אַחֲרִים, וְתַרְגּוּמוֹ יִתְקַם כְּדִי חַי. מֵה ת"ל, לִפִּי שְׁחָטָא לְשַׁלַּח אֹתוֹ לְעֻזְאֹל וְאִינִי יוֹדֵעַ שִׁילוּחוֹ אִם לְמִיחָה אִם לְחַיִּים, לִכְךָ חֹמֶר יַעֲמִיד חַי, עֲמִידוֹ חַי עַד שִׁשְׁחָטָא, מִכָּאן שִׁילוּחוֹ לְמִיחָה (ת"כ פֶּרָשָׁתָא נז:). לְכַפֵּר עָלָיו. שִׁחֻתָּה עָלָיו (שס) וְ יוֹמָא לוֹ; (מ:). כְּדֻכְחֵיב וְהִסְדֵּה עָלָיו (לְהֵלן פְּסוּק כח:). (יא) וּכְפָר בַּעֲדוֹ וְגוֹרֵל. וְיָדִי שְׁנֵי עָלָיו וְעַל אֲחֵי הַכֹּהֲנִים (יומא מא:). שֶׁס כֻּלָּם קָרִיבִים בֵּיתוֹ (ת"כ פֶּרָשָׁתָא נז:). שֶׁל בֵּית אֲהֶרֶן כִּבְּרוּ אִתְּ ה' וְגוֹ' (תַּלְמִיד קְלֵה־יִסְרָי) מִכָּאן שֶׁהַכֹּהֲנִים מִתְכַּפְּרִים בּוֹ. וְכַל כְּפָרָתָן [ס"א כְּפָרָתָן] אִינֵה אֵלָּא עַל עוֹמָלָח מִקְדָּשׁ וְקִדְשֵׁי, כְּמוֹ

קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ. שִׁיחֵי מִשַׁל הַקֹּדֶשׁ (שס י:). יִצְנָף. כְּתַרְגּוּמוֹ יִחַת בְּרִישָׁה, יִחַת בְּרִאשָׁא. כְּמוֹ וְתַחַת גְּבֻדוֹ (בְּרִאשִׁית לט:טז) וְאִחֻשָּׁתָּה: וְרַחֵץ בַּמִּים. אֹתוֹ הֵיכֵס עֲשׂוֹן מִצִּילָה כְּכַל חֲלִיפוֹתָיו (ת"כ שס יאִיִּב; יוֹמָא לז). וְחֻשָּׁה פְּעֻמִּים הִיָּה מִחֲלִיף מַעֲבֹדֹת פְּעִים לְעֹבֹדֹת חֹזֶן וּמִחֻץ לְפָנִים, וְחֻשָּׁה מִבְּגָדֵי זָהָב לְבָגֵדֵי לָבָן וּמִבְּגָדֵי לָבָן לְבָגֵדֵי זָהָב, וְכַל חֲלִיפָה עֲשׂוֹן מִצִּילָה וְשֵׁנִי קְדוּשֵׁי יָדִים וְרַגְלִים מִן הַכִּיּוֹר (ת"כ פֶּרָק וְהִי; יוֹמָא שס:). (ו) אֵת פֶּרֶ הַחֻשָּׁתָא אֲשֶׁר לּוֹ. (הוּא) הַחֹמֶר לְמַעֲלָה (פְּסוּק ג:), וְלִמְדֵךְ כֵּאֵל שֶׁמִּשְׁחָטוּ הוּא כֵּאֵל מִשַׁל לְבוֹר (ת"כ פֶּרָשָׁתָא נז:). יוֹמָא גז: וּכְפָר בַּעֲדוֹ וּבַעֲדֵ בֵיתוֹ. מִתּוֹדָה עָלָיו עוֹמָתוֹ וְעוֹמָתֵי בֵּיתוֹ (ת"כ שס כג; יוֹמָא לו:). (ח) וְנָתַן אֲהֶרֶן עַל שְׁנֵי הַשְּׁעִירִים גִּרְלֹת. מַעֲמִיד אֶחָד לְיָמִין וְאֶחָד לְשֵׁמֶל, וְטוֹתן שְׁנֵי יָדָיו כְּקַלְפִּי, וְטוֹתן גּוֹרֵל בִּימִין וְחִבְרָא בְּשֵׁמֶל וְטוֹתן עֲלֵיהֶם. אֵת שְׁחָטוּ בּוֹ לֵשׁ הוּא לֵשׁ, וְאֵת

were (Ezekiel 9:2). The four white vestments symbolize the four camps of angels that serve God (R' Bachya).

The custom to wear a white kittel on Yom Kippur originated from the white vestments of the Kohen Gadol. The Sages taught that a white garment is also symbolic of the Jews' confidence that God will accept our repentance on Yom Kippur. When Israel face God's judgment, they dress in white, as if going to a celebration, in confidence that God will accept their repentance and forgive them.

וְרַחֵץ... וְיִלְבָּשָׁם — *He shall immerse himself... and then don them.* On Yom Kippur, whenever the Kohen Gadol changed into his regular vestments or into his white ones — a total of five times — he immersed himself in a mikveh. In addition, before and after each change of garments, he washed his hands and feet with water from the *Laver*, that stood in the Sanctuary Courtyard. Thus, he immersed himself five times and washed his hands and feet ten times (Rashi, Sifra; Yoma 32a). In the course of the chapter, we will indicate which garments he wore for the various services.

6. וְהִקְרִיב — *Shall bring near.* The Kohen Gadol was to bring the offering to the northwestern side of the Altar, where he would later perform the slaughter (Rabba).

His own [lit., *which is his*]. This term indicates that the Kohen Gadol purchased this, *his own* offering, from personal funds, unlike the offering of the nation, which was brought with communal funds (Rashi; Sifra).

And provide atonement. The Kohen Gadol gained atonement by pronouncing the confession for his own and his family's sins (Rashi; Yoma 36b).

The text of his confession was: "I beg of You, HASHEM, I have acted wickedly, rebelled, and sinned before You, I and my household. I beg of You, HASHEM, forgive now the wicked acts, rebellions, and sins, for I have acted wickedly, rebelled, and sinned before You, I and my household, as it is written in the Torah of Your servant Moses (16:30): *For on this day he shall provide atonement for you.*..." (Mishnah Yoma 3:8).

Confession.

The primary atonement of an offering is effected by the blood service, not by the confession (see below, 17:11), but the confession is an essential part of repentance, and hence of atonement (1:4; Yoma 5a). It is one of God's greatest gifts that He permits a person to erase the sins of his past so that he can begin a better life, a life unhampered by the corrosive effects of past sins. Such a new beginning is not

Confession he shall gird himself with a linen Sash, and cover his head with a linen Turban; they are sacred vestments — he shall immerse himself in water and then don them. ⁵ From the assembly of the Children of Israel he shall take two he-goats for a sin-offering and one ram for an elevation-offering.

The Lots ⁶ Aaron shall bring near his own sin-offering bull, and provide atonement for himself and for his household. ⁷ He shall take the two he-goats and stand them before HASHEM, at the entrance of the Tent of Meeting. ⁸ Aaron shall place lots upon the two he-goats: one lot "for HASHEM" and one lot "for Azazel." ⁹ Aaron shall bring near the he-goat designated by lot for HASHEM, and make it a sin-offering. ¹⁰ And the he-goat designated by lot for Azazel shall be stood alive before HASHEM, to provide atonement through it, to send it to Azazel to the Wilderness. ¹¹ Aaron shall bring near his own sin-offering bull and he shall provide atonement for himself and for his household; then he shall slaughter his own sin-offering bull.

possible unless the sinner has repented, by confronting his misdeeds, acknowledging them, and sincerely resolving to change. This is represented by confession. In fact, according to *Rambam*, the commandment to repent is embodied in the commandment to confess.

That the Kohen Gadol's verbal confession could provide atonement for the entire nation is a remarkable demonstration of the power of a confession that is not a mere recitation of a formula, but a sincere declaration of remorse. People are loath to acknowledge a fact that hurts them more than they can bear. When Rabbi Judah the Prince died, his disciples declared that whoever said he was dead should be pierced with a sword (*Kesubos* 104a). They did not — nor could they — deny the fact of his death, but so grieved were they that they could not bear to hear it stated. Anyone who could bring such a tragedy to his lips was guilty of an unforgivable desecration. So, too, man finds it hard to confess. When the Kohen Gadol did so with total contrition it was the equal of an offering — and had the power to bring atonement (*R' Yosef Dov Soloveitchik*).

6-18. The lots. The next step in the service was to select two he-goats: one that would become a national sin-offering and a second that would become the bearer of all the people's sins, as it were, and be pushed over a cliff in the desert.

7. שְׁנֵי הַשְּׂעִירִים — *The two he-goats.* This term indicates that the two goats are likened to one another. They must be similar in appearance, height, and value (*Shevuos* 13b).

לְפָנֵי ה' — *Before HASHEM.* The two he-goats were placed at the eastern end of the Courtyard facing west, toward the Sanctuary (*Sifra*).

8. גִּרְלוֹת . . . וְנָתַן — *Shall place lots.* Aaron is to place two lots in a box, one marked לְה', for HASHEM, and the other marked לְעִזָּאזֵל, for Azazel (see vs. 20-22). One goat would be at Aaron's right and the other at his left. He would draw one lot with his right hand and place it on the head of the animal at his right, and take the other lot with his left hand and place it on the other goat (*Rashi*).

In order to insure that the two goats — which were

identical in appearance — would not become confused with one another, the Kohen Gadol would tie a red woolen strip to the head of the goat for Azazel, and another strip around the neck of the sin-offering. When the goat for Azazel was pushed over the precipice, the red wool would miraculously turn white, to symbolize that Israel's sins had been forgiven (*Yoma* 39a).

לְעִזָּאזֵל — *For Azazel.* The name symbolizes עֶז, strong, and אֵל, mighty. It is a lofty, hard cliff (*Rashi*; *Sifra*).

9. After placing the lot on the head of the he-goat, Aaron was to pronounce the words לְה' תִּשָּׂא חַטָּאת, a sin-offering to HASHEM, thus formally consecrating it as the national sin-offering (*Rashi*).

10. וְעָמַד חַי — *Shall be stood alive.* Or *HaChaim* notes that the goat is referred to here and in verse 21, before the confession, as *alive*. After Aaron pronounces confession upon it, however, it is no longer called *alive*, even though it would be some time before it would go to its death. The confession had the effect of placing all the people's sins on the goat, which would then carry them off to the desolate Azazel. The presence of such contamination on the goat rendered it spiritually "dead"; thus it was called *alive* only before Aaron's confession.

לְכַבֵּר עָלָיו — *To provide atonement through it*, i.e., the Kohen Gadol recited the confession for the sins of the nation, as set forth in verse 21 (*Rashi*). After that, the goat was dispatched to the desert, as described in vs. 21-22.

11. וְנָכַר — *And he shall provide atonement.* The Kohen Gadol confessed again — using the text given in the notes to verse 6 — this time for himself and his fellow Kohanim, all of whom are called *his household* (*Rashi*; *Sifra*).

12-13. The incense service. The Yom Kippur incense service was unique in several ways, as described in *Mishnah Yoma* 4:4. Among others, it could be performed only by the Kohen Gadol, it was performed only once a year, and it was performed in the Holy of Holies, the sacred area of the Temple that not even the Kohen Gadol could enter at any other time. The incense mixture was the same as that used all year round for the twice-daily service, but the day before Yom Kippur it would be ground again so that it

יב וְלָקַח מִלֹּא־הַמִּחְתָּה גִּחְלִי־אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלִּפְנֵי יְהוָה וּמִלֹּא חֲפָנָיו קִטְרֶת סָמִים דָּקָה וְהִבִּיא מִבֵּית לַפָּרֶכֶת: וְנָתַן אֶת־הַקִּטְרֶת עַל־הָאֵשׁ לִפְנֵי יְהוָה וְכִסָּהּ | עַנְן הַקִּטְרֶת אֶת־הַכֹּפֶרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֲדוּת וְלֹא יָמוּת: וְלָקַח מִדָּם הַפָּר וְהִזָּה בְּאֶצְבָּעוֹ עַל־פְּנֵי הַכֹּפֶרֶת | קֹדֶמָה וּלִפְנֵי הַכֹּפֶרֶת יִזָּה שִׁבְע־פַּעְמִים מִן־הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ: וְשָׁחַט אֶת־שְׁעִיר הַחֲטָאֹת אֲשֶׁר לָעֹם וְהִבִּיא אֶת־דָּמוֹ אֶל־מִבֵּית לַפָּרֶכֶת וְעָשָׂה אֶת־דָּמוֹ כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָם הַפָּר וְהִזָּה אֹתוֹ עַל־הַכֹּפֶרֶת וּלִפְנֵי הַכֹּפֶרֶת: | וּכְפָר עַל־הַלֵּדֶשׁ מִטְּמֵאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפִּשְׁעֵיהֶם לְכָל־חַטָּאתָם וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאַהֲל מוֹעֵד הַשָּׁכֵן אֹתָם | בַּתּוֹךְ טְמֵאָתָם: וְכָל־אָדָם לֹא־יִהְיֶה | בְּאַהֲל מוֹעֵד בָּבֹאוֹ לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ עַד־צֵאתוֹ וּכְפָר בָּעֶדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ | וּבְעֵד כָּל־קְהֵל יִשְׂרָאֵל: וַיֵּצֵא אֶל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי־יְהוָה וּכְפָר עָלָיו וְלָקַח מִדָּם הַפָּר וּמִדָּם הַשְּׁעִיר וְנָתַן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: וְהִזָּה עָלָיו מִן־הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ | שִׁבְעַ פַּעְמִים וְטָהְרוּ וּקְדָשׁוּ מִטְּמֵאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

יב וְלָקַח מִלֹּא־הַמִּחְתָּה גִּחְלִי־אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלִּפְנֵי יְהוָה וּמִלֹּא חֲפָנָיו קִטְרֶת סָמִים דָּקָה וְהִבִּיא מִבֵּית לַפָּרֶכֶת: וְנָתַן אֶת־הַקִּטְרֶת עַל־הָאֵשׁ לִפְנֵי יְהוָה וְכִסָּהּ | עַנְן הַקִּטְרֶת אֶת־הַכֹּפֶרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֲדוּת וְלֹא יָמוּת: וְלָקַח מִדָּם הַפָּר וְהִזָּה בְּאֶצְבָּעוֹ עַל־פְּנֵי הַכֹּפֶרֶת | קֹדֶמָה וּלִפְנֵי הַכֹּפֶרֶת יִזָּה שִׁבְע־פַּעְמִים מִן־הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ: וְשָׁחַט אֶת־שְׁעִיר הַחֲטָאֹת אֲשֶׁר לָעֹם וְהִבִּיא אֶת־דָּמוֹ אֶל־מִבֵּית לַפָּרֶכֶת וְעָשָׂה אֶת־דָּמוֹ כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָם הַפָּר וְהִזָּה אֹתוֹ עַל־הַכֹּפֶרֶת וּלִפְנֵי הַכֹּפֶרֶת: | וּכְפָר עַל־הַלֵּדֶשׁ מִטְּמֵאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפִּשְׁעֵיהֶם לְכָל־חַטָּאתָם וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאַהֲל מוֹעֵד הַשָּׁכֵן אֹתָם | בַּתּוֹךְ טְמֵאָתָם: וְכָל־אָדָם לֹא־יִהְיֶה | בְּאַהֲל מוֹעֵד בָּבֹאוֹ לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ עַד־צֵאתוֹ וּכְפָר בָּעֶדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ | וּבְעֵד כָּל־קְהֵל יִשְׂרָאֵל: וַיֵּצֵא אֶל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי־יְהוָה וּכְפָר עָלָיו וְלָקַח מִדָּם הַפָּר וּמִדָּם הַשְּׁעִיר וְנָתַן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: וְהִזָּה עָלָיו מִן־הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ | שִׁבְעַ פַּעְמִים וְטָהְרוּ וּקְדָשׁוּ מִטְּמֵאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

שני

רס"ו

חטאים, וחטאת הוא שוגג (שבוטות ז): ומפשעיהם. אף הנכנסין מויד בטומאה (סס): וכן יעשה לאהל מועד. כסס שהוא משניהם צפנים אחת למעלה ושבע למטה, כך מזה על הפרוכת מבחוץ משניהם אחת למעלה ושבע למטה (וימא נז): השכן אתם בתוך טומאותם. אף על פי שהם טמאים שניהם צפנים (סס נז): (יח) אל המזבח אשר לפני ה'. זה מזבח הזהב שהוא לפני ה' בהיכל. ומה ח"ל וילא, לפי שהוא ההואות על הפרוכת ועמד מן המזבח ולפנים והוא, ומתחת המזבח חזקוהו ללאת מן המזבח ולחון, ויחול מקרן מזרחית לפנים (ח"כ פרק ד:יז: וימא נח): וכפר עליו. ומה היא כפרות, ולקח מרם הפר ומרם השעיר, מעורבין זה לתוך זה (ח"כ סס: וימא נג): (יט) והזה עליו מן הדם. אחר שנתן מתנות בלזבבו על קרנותיו מזה שזע האלוף על גגו (ח"כ סס יב: וימא נח:יט:). וטהרו. ממה שזכר וקדשו. למעיד לבא (ח"כ סס יג):

שנא' וכפר על הקדש מטומאות וגו' (פסוק טז; שבוטות יב:יג:). (יב) מעל המזבח. החילון (וימא מה): מלפני ה'. מלד שלפני הפתח והוא לז מערכי (ח"כ פרק גז: וימא מה: זכחים נח): דקה. מה ח"ל דקה והלא כל הקטורת דקה היא, שנאמר ושחקת ממנה הדק (שמות לז:ו) אלא שחטא דקה מן הדקה, שמערכ ויס הכפורים היה מחזירה למכתש (ח"כ סס ט"ז כריתות ז:יג) על האש. שזכור. המחתה: ולא ימות. הא אם לא עשה כחקה חייב מיתה (ח"כ סס יח: וימא נג:). (יד) והזה באצבעו. הוזה אחת במשמע: ולפני הכפרת יזה שבע. הרי אחת למעלה ושבע למטה (סס נה:). (טז) אשר לעם. מה שהפר מכפר על ההגים מכפר השעיר על ישראל (סס סא). והוא השעיר שעלה עליו הגורל לסס: כאשר עשה לרם הפר. אחת למעלה ושבע למטה (וימא נג:). (טז) מטמאת בני ישראל. על הנכנסין למקדש בטומאה ולא נודע להם בסוף, שנאמר לכל

in the Holy of Holies (*Sforno*).

Very briefly, the Kohen Gadol would scoop a shovelful of burning coals from the outer Altar, and then fill his hands with the specially ground incense, which he would place in a ladle. With the heavier shovel in his right hand and the lighter ladle in his left, he would enter the Holy of Holies, where he would pour the incense onto the fire and remain there until the incense cloud rose and covered the Ark. For a full description of the service, see ArtScroll Mishnah Yoma ch. 4-5.

12. וְלָקַח — *He shall take.* . . After having cleansed himself of sin through confession and the slaughter of his personal sin-offering, the Kohen Gadol becomes worthy to appear before God. At this point, therefore, he may offer the incense

in the Holy of Holies (*Sforno*).

14-28. Blood service of the bull and he-goat sin-offerings. Following the incense service, the Kohen Gadol turned to the special blood service of his own bull and the people's he-goat. Like that of the incense, its service is performed in the Holy of Holies.

14. וְהִזָּה בְּאֶצְבָּעוֹ — *And sprinkle with his forefinger.* The Kohen Gadol would dip his right index finger into the blood and sprinkle it eight times toward the Ark with a whiplike motion. He would aim upward once and downward seven times [see notes below], but it was not necessary for the blood actually to touch the Ark.

16. וּכְפָר עַל־הַקֹּדֶשׁ — *Thus shall he provide atonement upon the Sanctuary.* The sin for which the bull and the he-goat

The Incense Service ¹² He shall take a shovelful of fiery coals from atop the Altar that is before HASHEM, and his cupped handsful of finely ground incense-spices, and bring it within the Curtain. ¹³ He shall place the incense upon the fire before HASHEM — so that the cloud of the incense shall blanket the Ark-cover that is atop the [Tablets of the] Testimony — so that he shall not die.

¹⁴ He shall take some of the blood of the bull and sprinkle with his forefinger upon the eastern front of the Ark-cover; and in front of the Ark-cover he shall sprinkle seven times from the blood with his forefinger. ¹⁵ He shall slaughter the sin-offering he-goat of the people, and bring its blood within the Curtain; he shall do with its blood as he had done with the blood of the bull, and sprinkle it upon the Ark-cover and in front of the Ark-cover. ¹⁶ Thus shall he provide atonement upon the Sanctuary for the contaminations of the Children of Israel, even for their rebellious sins among all their sins; and so shall he do for the Tent of Meeting that dwells with them amid their contamination. ¹⁷ Any person shall not be in the Tent of Meeting when he comes to provide atonement in the Sanctuary until his departure; he shall provide atonement for himself, for his household, and for the entire congregation of Israel.

¹⁸ He shall go out to the Altar that is before HASHEM, and make atonement upon it: He shall take some blood of the bull and some blood of the he-goat and place it on the horns of the Altar all around. ¹⁹ He shall sprinkle upon it from the blood with his forefinger seven times; thus shall he cleanse it and sanctify it from the contaminations of the Children of Israel.

atone is that of טָמְאָה מִקְדָּשׁ וְקִדְשֵׁי, contamination of the Sanctuary and its sanctities, meaning that someone entered the Temple or ate the flesh of offerings while contaminated (Rashi).

וּמִפְשְׁעֵיהֶם לְכָל-חַטָּאתָם — Even for their rebellious sins among all their sins. The offerings atone both for sins of contamination that were done intentionally and for חַטָּאתִים, sins that were committed unintentionally.

... וְכֵן יַעֲשֶׂה — And so shall he do. ... The Kohen Gadol was to sprinkle both bloods — first that of the bull and then that of the he-goat — in the outer chamber of the Temple, just as he had sprinkled them inside the Holy of Holies. In the case of this latter sprinkling, he whipped the blood with his finger toward the Paroches, the Curtain that separates the Holy of Holies from the rest of the Sanctuary (Rashi).

As in the case of the sprinkling inside the Holy of Holies, it was not required that the blood touch the Paroches, merely that it be whipped in that direction (Yoma 57a).

הַשֹּׁכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טְמֵאתָם — That dwells with them amid their contamination. God's Presence [the Shechinah] remains with His children despite their spiritual contamination. Had this Presence left the Tabernacle completely, no atonement would be possible; only so long as the essence of its holiness remains in the Sanctuary can Israel's sins be cleansed from it (Rashi, with Sefer Hazikaron, Maskil L'David).

17. ... וְכָל-אָדָם — Any person. The Jerusalem Talmud (Yoma 1:5) states that during the Kohen Gadol's inner service, not even angels were permitted to enter the Tabernacle. Recanati and R' Bachya explain that on Yom Kippur it was necessary for the Kohen Gadol to approach God, as it were, in utter and complete privacy, without any

intermediary between them, and that the Divine blessing is most efficacious when it is received in quiet solitude.

וְכָפַר — He shall provide atonement. This verse refers to the incense service, which atoned for the sin of לָשׁוֹן הָרָע [lashon hara], evil tongue, i.e., slander and gossip. The Sages say: Let incense — a service that is performed quietly — come and atone for lashon hara, that is spoken stealthily, behind someone's back (Yoma 44a).

The Chofetz Chaim noted that this shows us the seriousness of the sin of lashon hara. The Kohen Gadol comes into the Holy of Holies only once a year, and his first service in that awesome place and on that awesome day is to seek atonement for the sins of gossip and slander. Those are the sins because of which the prosecuting angel condemns Israel, and for which Israel must have forgiveness before its other sins can be forgiven.

18. וַיֵּצֵא — He shall go out. The Kohen Gadol leaves the area in front of the Curtain, where he had sprinkled the two bloods.

He then mixed the two bloods together and performed a new blood service upon the four corners of the Golden Altar. This Altar was called the Altar that is before HASHEM, because it is inside the Temple, unlike the outer Altar that was in the Courtyard (Rashi).

19. וַיִּזְרֹק — He shall sprinkle upon it. The Kohen Gadol cleared away incense and ashes from the Altar top until part of its gold surface was exposed (Yoma 59a). Then he sprinkled blood upon it seven times (Rashi; Sifra).

וַיְטַהֲרֵהוּ וַיְקַדְּשֵׁהוּ — Thus shall he cleanse it and sanctify it. This service cleanses the Altar from past desecrations and sanctifies it for the future (Rashi; Sifra), so that the offerings

כִּוְשִׁיעֵי מַלְכָּפָר יֵת קֹדֶשׁ אֶת מִשְׁכַּן
וּמִנָּה יֵת מִדְּבָרָא וּיְקָרֵב יֵת צִפְרָא
חֵיָא: כֹּה וְיִסְמוּךְ אֲהֵרֹן יֵת תְּרִתִּין יְדוּהֵי
עַל רִישׁ צִפְרָא חֵיָא וַיְנַדֵּי עֲלוּהֵי יֵת כָּל
עֲנִיֵּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת כָּל חֻבִּיהוֹן לְכָל
חֻטְאֵיהוֹן וַיִּתֵּן יִתְהוֹן עַל רִישׁ צִפְרָא
וַיִּשְׁלַח בֶּדֶד גְּבֵר דְּמִין לְמַהֲרֵי לְמַדְבָּרָא:
כֹּה וַיִּטְוֹל צִפְרָא עֲלוּהֵי יֵת כָּל חֻבִּיהוֹן
לְאַרְעָא דְלָא יִתְבָּא וַיִּשְׁלַח יֵת צִפְרָא
לְמַדְבָּרָא (ג"א בְּמִדְבָּרָא): כֹּה וַיִּיעֹל
אֲהֵרֹן לְמִשְׁכַּן וּמִנָּה וַיִּשְׁלַח יֵת לְבוּשֵׁי
בִּצָּא דִּי לְבָשׁ בְּמַעֲלָה לְקֹדֶשׁ אֶת
וַיַּעֲנֵנוּן תַּמָּן: כֹּה וַיִּסְחֵי יֵת בְּסִרְהָ בְּמִנָּה
בְּאַתֵּר קִדְשִׁי וַיִּלְבֹּשׁ יֵת לְבוּשֵׁהוּי וַיִּפּוֹק
וַיַּעֲבֵד יֵת עֲלֵתָהּ וַיֵּת עֲלֵת עֲמָא וַיַּפְּרֵר
עֲלוּהֵי וְעַל עֲמָא: כֹּה וַיִּתֵּן תְּרָבָא
דְּחֻטְאָתָא יִסַּק לְמַדְבָּרָא: כֹּה וַדְּמוּבִיל יֵת
צִפְרָא לְעֹזָאֵל יִצְבַּע לְבוּשֵׁהוּי וַיִּסְחֵי
יֵת בְּסִרְהָ בְּמִנָּה וּבְתֵר כֵּן וַיִּיעֹל
לְמִשְׁרִיתָא: כֹּה וַיִּתֵּן תּוֹרָא דְּחֻטְאָתָא

כ וכלה מכפר את הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח
כא והקריב את השעיר החי: וסמך אהרן את שתי ידיו על-
ראש השעיר החי והתנדה עליו את כל-עונת בני
ישראל ואת כל-פשעיהם לכל-חטאתם ונתן אתם
כב על-ראש השעיר ושלח ביד-איש עמי המדברה: ונשא
השעיר עליו את כל-עונתם אל-ארץ גזרה ושלח את-
כג השעיר במדבר: ובא אהרן אל-אהל מועד ופשט את-
בגדי הבוד אשר לבש בבואו אל-הקדש והניחם שם:
כד ורחץ את-בשרו במים במקום קדוש ולבש את-בגדיו
ויצא ועשה את-עלתו ואת-עלת העם וכפר בעדו ובעד
העם: * ואת חלב החטאת יקטיר המזבחה: והמשלח
את-השעיר לעזאול יכבס בגדיו ורחץ את-בשרו
כו במים ואחר-כן יבוא אל-המחנה: ואת פר החטאת

*שלישי

[שני] כ"ז

ר"ש

אחר: והניחם שם. מלמד שטעונו גזירה ולא ישתמש בזה ארבעה נגדים ליום
כפורים אחר (ח"כ ס; ז יומא כד): (בד) ורחץ את בשרו וגו'. למעלה למדנו
מורחץ את בשרו ולבשם (לעיל פסוק ד) ששהוא משנה מבגדי זה לבגדי לכן טעון
טבילה, [שכחות טבילה פשט בגדי זה שעבר בן עבודת חמדי על שחר ולבש בגדי
לכן לעבודת היום]. וכן למדנו ששהוא משנה מבגדי לכן לבגדי זה טעון טבילה
(ח"כ ס ד"ה יומא לא): במקום קדוש. המקום נקדוש עזרה, והיא הייתה
נגג בית הפרה וכן ארבע טבילות הכחות חובה ליום, אבל הראשונה הייתה בחול
[ס"א בחיל] (ח"כ ס; ח יומא לא): ולבש את בגדיו. שמונה נגדים שהיו טעון
בהן כל ימות השנה: ויצא. מן ההיכל אל החצר שמונה העולה שם: ועשה את
עולתו. ואיל לעולה האמור למעלה, בואת יצא אחר גו' (פסוק ג) ואת
עולת העם. ואיל אחד לעולה האמור למעלה, ומאת עזת בני ישראל גו' (פסוק
ה): (בה) ואת חלב החטאת. אימורי פר ושעיר: וקטיר המזבחה. על מזבח
החילון, דלילו בפנימי כתיב לא חטלו עליו קטרת זרה ושולה ומחנה (שמוח לבס):

(בא) איש עמי. המוכן לכך מיום חטמו (שם פרש"ח ד"ה יומא סו): (בג) ובא
אהרן אל אהל מועד. אמרו רבותינו שאין זה מקומו של מקרא זה, ונתנו טעם
לדבריהם במסכת יומא (לכ). ואמרו כל הפרשה כולה נאמרה על הסדר, חוץ מביאה
זו שהיא אחר עשיית עולתו ושולה העם והקטרת אימורי פר ושעיר שנעשים בחוץ
בבגדי זה, וטובל ומקדש ופושטן ולבש בגדי לכן, ובא אל אהל מועד להוליח
אח הקדש ואת המחנה שהקטיר בה הקטרת לפני ולפנים (ח"כ פרק וז; יומא סס):
ופשט את בגדי הדבד. אחר שהוליס, ולבש בגדי זהב וחמדי על בין הערבים.
ומה שדר העבודות. חמדי על שחר בבגדי זהב, ושכחות פר ושעיר הפנימיים וקטרת
של מחנה בבגדי לכן, ואילו ואיל העם ומקלת המוספין בבגדי זהב, והולחת כף
ומחנה בבגדי לכן, וישרי המוספין וחמדי על בין הערבים וקטרת ההיכל שכל מזבח
הפנימי בבגדי זהב (ח"כ ס; ה יומא סס). וסדר המקראות לפי סדר העבודות כן
הוא. ושלה אח השעיר במדבר. ורחץ את בשרו במים גו' ויצא ועשה את עולתו גו'
ואת חלב החטאת גו'. וכל הפרשה עד ואחר כך יבא אל המחנה, ואחר כך ובא

that will be brought upon it will be accepted by God (Malbim).

20-22. The he-goat to Azazel. The commandment to send a "scapegoat" to Azazel is described by the Sages as a קח, a decree that is beyond human intelligence. Indeed, the concept of an animal carrying away all the sins of a nation does seem incomprehensible. Nevertheless, the later commentators have attempted to offer rationales:

(a) The ritual of the scapegoat inspires the Jews to repent, for it symbolizes to everyone that people can free themselves from the burden of past sins and remove them as far as possible (Rambam).

(b) Two identical he-goats are used for this process to demonstrate that every person must choose between good and evil, and that no one has the luxury of being neutral. Those who do not choose to move toward holiness are inevitably pushing themselves toward a wasteland of spiritual destruction (R' Hirsch).

(c) Rambam, as explained by R' Munk, likens the ritual to

the case of a servant preparing a banquet for his king. The monarch orders him to set aside a portion for a loyal follower. Obviously, the meal the servant gives to the follower is not a tribute to him, but to the king who issued the order. Here, too, the Kohen Gadol presents both he-goats to God, Who, in turn, uses the lot to assign one of them as a gift to Azazel, a place that symbolizes the forces of evil. This apparent preoccupation with evil teaches that it is not enough to be sure that we have God's forgiveness and love — we must also recognize and repel the hostile forces that surround and tempt us. There are many examples of such behavior: Though Jacob had complete trust in God, he sent a lavish tribute to Esau to appease his anger. Despite Esther's faith in God, she invited Haman to her table as part of her plan to thwart him (Zohar).

Thus, the scapegoat is a reminder that God wants us to guard against the threats of our enemies by recognizing their existence and appeasing them. *Pirkei d'Rei'elizer* teaches that this tribute on Yom Kippur would cause the Accuser to desist from his condemnation of Israel and

The He-Goat to Azazel ²⁰ When he is finished atoning for the Sanctuary, the Tent of Meeting, and the Altar, he shall bring the living he-goat near. ²¹ Aaron shall lean his two hands upon the head of the living he-goat and confess upon it all the iniquities of the Children of Israel, and all their rebellious sins among all their sins, and place them upon the head of the he-goat, and send it with a designated man to the desert. ²² The he-goat will bear upon itself all their iniquities to an uninhabited land, and he should send the he-goat to the desert.

Removal of the Shovel and Ladle ²³ Aaron shall come to the Tent of Meeting — he shall remove the linen vestments that he had worn when he entered the Sanctuary, and he shall leave them there. ²⁴ He shall immerse himself in the water in a sacred place and don his vestments; he shall go out and perform his own elevation-offering and the elevation-offering of the people, and shall provide atonement for himself and for the people.

Conclusion of the Service ²⁵ And the fat of the sin-offering he shall cause to go up in smoke upon the Altar. ²⁶ The one who dispatched the he-goat to Azazel shall immerse his clothing and immerse himself in the water; thereafter he may enter the camp. ²⁷ The sin-offering bull and the sin-offering

testify in their favor.

21. וְשָׁכַח אֶהָרֹץ — *Aaron shall lean.* As noted in 1:4, the individual who brings an offering must lean upon it and confess the sin for which he brings it. Communal offerings do not require leaning, with the exception of this one and the sin-offering for an erroneous ruling of the Great Sanhedrin (4:15).

לְכָל-חַטָּאתָם — *Among all their sins.* This verse makes no limitations on the sort of sins for which the he-goat of Azazel atones. Consequently, the Sages derive that this he-goat provides atonement for all sins, grievous and minor (Shavuot 2b).

וְנָתַן אֹתָם — *And place them.* The sins are removed from the Jewish people and "sent away" never to be recalled again (Ibn Ezra).

אִישׁ עֵתִי — *A designated man.* The man who would lead the he-goat to the desert was appointed the day before Yom Kippur (Rashi).

23. Removal of the shovel and ladle.

וְכָאֵרֶץ — *Aaron shall come.* Although the verse would seem to be saying that Aaron entered the Sanctuary in order to change his clothes, it is inconceivable that he would have undressed there or that he would have left his clothing there indefinitely, as implied by the last phrase of the verse (Ramban). That is why the Sages explain that this verse speaks about two events performed at different times: (a) While wearing his white linen garments, the Kohen Gadol entered the Sanctuary for a purpose not specified in this verse; and, (b) after having done so and having left the Holy of Holies, he removed the white garments and put them away.

Why did he enter the Sanctuary? Upon leaving the Holy of Holies after his incense service (v. 18), he had left the shovel and ladle behind while the incense burned; the first part of this verse tells us that he returned there — wearing his white vestments — in order to remove those utensils, after which he would undress and dispose of his white vestments.

The reason for this departure from the chronological sequence of the day's service is because the Torah prefers to continue listing all parts of the service that he performed in his white vestments. All the services described from verse 4 to this one were done in his white vestments, including his entry into the Holy of Holies to remove the shovel and ladle. Thus, rather than describe the day's service in strictly chronological order, the Torah completes the description of everything that he did in his special Yom Kippur vestments, and then, in verse 25, proceeds to what he did in his regular eight golden vestments (Rashi; Ramban).

וְהִנִּיחָם שָׁם — *And he shall leave them there.* After he took off his white vestments for the last time, they were put away and never used again by anyone, even by a Kohen Gadol on a future Yom Kippur (Rashi; Sifra).

24-28. Conclusion of the service. As noted above, the service described in this passage was performed before that of verse 23. Everything described here was done by the Kohen Gadol in his golden vestments.

24. וְכָפַר בְּעֵדוּתוֹ וּבְעֵדוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל — *And shall provide atonement for himself and for the people.* An elevation-offering atones for improper thoughts and makes both the Kohen Gadol and the people worthy of their exalted status (Sforno).

§ Additional offerings.

This chapter does not mention all of the offerings of the day. In addition to the two *tamid* [continual] offerings that are brought every day of the year, including Yom Kippur, there are offerings that are brought as part of the Yom Kippur *mussaf* [additional-offering] service, which are listed in Numbers 29:8,11.

26. וְכָבַשׁ בְּגָדָיו — *Shall immerse his clothing.* Even though the he-goat itself is not *tamei* — since no living animal can be contaminated — the Torah decrees that the man leading it to Azazel becomes *tamei* as soon as he leaves the wall around Jerusalem, or, in the Wilderness, the outer limit of the camp (Sifra).

וְיָת עֲפִירָא דְחֻטָּאת דִּי אִתְעַל
מִדְמָהוּן לְכַפֵּרָא בְּקוּדְשָׁא יִתְפַּקֵּן
לְמַכְרָא לְמִשְׁרִיתָא וְיִקְדֹּן בְּנוּרָא יִת
מִשְׁפִּיהוּן וְיִת בְּסִרְהוּן וְיִת אֲכִלְהוּן:
כח וְדִמּוּקִיד יִתְהוּן יִצְבַּע לְבוּשׁוֹי וְיִסְחִי
כט יִת בְּסִרָה בְּמִיָּא וּבִתְרָא כֵּן יִיעוֹל
לְמִשְׁרִיתָא: טו וְתִהִי לְכוֹן לְקִים עֲלֵם
בִּירְחָא שְׂבִיעָאָה בְּעֶשְׂרָא לִירְחָא
תַּעֲנוּן יִת נִפְשָׁתִיכוֹן וְכָל עֲבִידָא לֹא
יִתְעַבְדִּין יִצִּיבָא וְגִיּוֹרָא דִּיתְגִּיר בִּינִיכוֹן:
לא אֲרִי בְיוֹמָא דְרִין יִכְפֹּר עֲלִיכוֹן לְדִכְרָאָה
לִתְכוֹן מִכָּל חֻבִּיכוֹן קָדָם יְיָ תִדְכּוֹן:
לב לֹא שָׁבַת שְׁבָתָא הִיא לְכוֹן וְתַעֲנוּן יִת
נִפְשָׁתִיכוֹן קָדָם עֲלֵם: לד וְיִכְפֹּר בְּהֵנָּה
דִּי יִרְבִּי יְהוָה וְדִי יִקְרַב יִת קִרְבָּנָה
לְשִׁמְשָׁא תַּחֲתוֹ אֲבוּהִי וְיִלְבֹּשׁ יִת
לְבוּשִׁי בִּרְצָא לְבוּשִׁי קוּדְשָׁא: לו וְיִכְפֹּר
יִת מִקְדָּשׁ קוּדְשָׁא וְיִת מִשְׁכַּן וּמִנָּה וְיִת
מִדְבָּרָא יִכְפֹּר וְעַל כְּהֵנָּה וְעַל כָּל עֲמָא
דְּקִהְלָא יִכְפֹּר: לז וְתִהִי רָא לְכוֹן לְקִים
עֲלֵם לְכַפֵּרָא עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל
חֻבִּיהוֹן חָדָא בְּשָׂתָא וְעַבְדָּא כְּמָא דִּי
פָּקִיד יְיָ יִת מִשָּׁה: א וּמִלִּיל יְיָ עִם מִשָּׁה
לְמִימְרָא: במלל עִם אֲהֶרֶן וְעִם בְּנוֹהִי

וְאֵת שְׁעֵיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר הוֹבֵא אֶת־דָּמָם לְכַפֵּר בְּקֹדֶשׁ
וְיֹצִיא אֶל־מַחוּץ לַמִּחְנֶה וְשָׂרְפוּ בָאֵשׁ אֶת־עֲרֹתָם וְאֶת־
בשרם וְאֶת־פְּרָשָׁם: וְהִשְׂרָף אֹתָם יִכְבֵּס בְּגָדָיו וְרִחַץ
כט אֶת־בְּשָׁרוֹ בַּמַּיִם וְאַחֲרֵי־כֵן יָבוֹא אֶל־הַמִּחְנֶה: וְהִיתָה
לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בַּחֲדָשׁ הַשְּׂבִיעִי בַּעֲשׂוֹר לַחֲדָשׁ תַּעֲנוּ
אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם וְכָל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֲזִיחַ וְהִגֵּר
ז הִגֵּר בְּתוֹכְכֶם: כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יִכְפֹּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם
לא מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה טַהֲרֻ: שְׁבַת שְׁבָתוֹן הִיא
לב לָכֶם וְעַנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם: וְכַפֵּר הַכֹּהֵן
אֲשֶׁר־יִמָּשַׁח אֹתוֹ וְאֲשֶׁר יִמְלֹא אֶת־יָדוֹ לַכֹּהֵן תַּחַת אֲבִיו
לז וְלָבַשׁ אֶת־בְּגָדֵי הַכֹּדֶשׁ וְיִכְפֹּר אֶת־מִקְדָּשׁ
הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ יִכְפֹּר וְעַל הַכְּהֹנִים
לד וְעַל־כָּל־עַם הַקֹּהֶל יִכְפֹּר: וְהִיתָה־זֹאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם
לְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל־חַטָּאתָם אַחַת בַּשָּׁנָה יַעֲשֶׂה
בְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:
יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו

יז

רביעי א"ב

כ"ט

בגדים מנין, ח"ל ואשר ימלא את ידו וגו' (ח"כ ס"ט) והם כל הכהנים הגדולים עשמו
מיאשירו ואילך, שכימו ענגה נלחית של שמן המשחה (וימלא נכב): לכהן תחח
אביו. ללמד שאם בנו ממלא את מקומו הוא קודם לכל אדם (ח"כ ס"ט ה): (לד) ויעש
כאשר צוה ה' וגו'. כשהגיע יום הכפורים עשה כסדר הזה, ולהגיד שכוהן של אחר

(כז) אשר הובא את דמו. להיכל ולפני ולפנים: (לב) וכפר הכהן אשר
ימנח וגו'. כפרה זו של יום הכפורים אינה כפרה אלא ככהן גדול (וימלא עג). לפי
שחמרה כל הפרשה באהרן והנזך לומר ככהן גדול הבא אחריו שיהא כמוהו (ח"כ
פרק ח"ד): ואשר ימלא את ידו. (שיכול) אין לי אלא המשות בשמן המשחה, מרובה

29-34. The eternal commandment of Yom Kippur. Having completed the Yom Kippur ritual, the Torah states that the commandment to observe Yom Kippur is an annual one and that, in addition to the Temple service, which has been the sole focus of the chapter up to this point, there are additional commandments to fast and to refrain from work.

29. תַּעֲנוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם — *You shall afflict yourselves.* The Sages expound that the expression *afflict* refers only to abstinence from food and drink (Yoma 74b). Wherever Scripture associates נָפַשׁ, *self*, with *affliction*, it refers to fasting. This is how the Sages derive that our verse requires fasting rather than some other form of affliction (*Ibn Ezra*).

It is noteworthy that, in giving the laws of Yom Kippur, *Rambam* does not speak of *fasting* or *affliction*. Rather, he writes: There is a further positive commandment on Yom Kippur. It is to rest from eating and drinking. It is forbidden to bathe, to apply oil to the body, to wear shoes or to cohabit. It is a positive commandment to rest from all of these just as it is commanded to rest from eating (*Hil. Shevisas Asor* 1:4:5).

Rambam's choice of words is significant. He states that on Yom Kippur, one "rests" from the listed activities, which indicates that the purpose of fasting is not that one should suf-

fer, but that he should transcend the normal human limitations that prevent him from functioning properly unless he eats. On Yom Kippur a Jew is like an angel who serves God without need for food. In the Yom Kippur *Machzor*, which proclaims that *teshuvah* [repentance] is one of the means of deflecting evil decrees, the word זָמַם, *Fast*, is superscribed over the word *Teshuvah*. The superscription's implication is plain: Fasting's greatest value is when it is associated with repentance, and the purpose of the fast is to elevate Jews, not to cause them physical deprivation.

30. כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יִכְפֹּר — *For on this day he [i.e., the Kohen Gadol] shall provide atonement.* The affliction and cessation of labor mentioned in the previous verse combine with the service of the Kohen Gadol to achieve atonement. The day's sacrificial service can serve only to ameliorate one's sins and make God receptive to one's personal repentance. Then it is up to the sinner to improve himself and become worthy of God's forgiveness. Only through personal repentance and self-cleansing can a person "be cleansed of all his sins before God" (*Sforno*).

— *Before HASHEM shall you be cleansed.* Complete purity and forgiveness is possible only *before HASHEM*, for He alone knows what is within man's heart, and He alone

he-goat, whose blood had been brought to provide atonement in the Sanctuary, someone shall remove to the outside of the camp; and they shall burn in fire their hides, their flesh, and their dung. ²⁸ The one who burns them shall immerse his clothing and immerse himself in the water; thereafter he may enter the camp.

The Eternal Commandment of Yom Kippur ²⁹ This shall remain for you an eternal decree: In the seventh month, on the tenth of the month, you shall afflict yourselves and you shall not do any work, neither the native nor the proselyte who dwells among you. ³⁰ For on this day he shall provide atonement for you to cleanse you; from all your sins before HASHEM shall you be cleansed.

³¹ It is a Sabbath of complete rest for you, and you shall afflict yourselves; an eternal decree.

³² The Kohen, who has been anointed or who has been given the authority to serve in place of his father, shall provide atonement; he shall don the linen vestments, the sacred vestments.

³³ He shall bring atonement upon the Holy of Holies, and he shall bring atonement upon the Tent of Meeting and the Altar; and upon the Kohanim and upon all the people of the congregation shall he bring atonement. ³⁴ This shall be to you an eternal decree to bring atonement upon the Children of Israel for all their sins once a year; and [Aaron] did as HASHEM commanded Moses.

17 ¹ HASHEM spoke to Moses, saying: ² Speak to Aaron and to his sons and to all the

can judge the sincerity of one's confession and repentance. Yom Kippur is a day of total rest so that one can concentrate on this primary task (*Sfomo*).

Yom Kippur provides atonement only to those who repent and purify themselves before they come to God to request forgiveness. If they do so, then God Himself will cleanse them (*Kli Yakar*).

From this verse, R' Elazar ben Azariah expounds that repentance and the Yom Kippur service can effect atonement only for sins *before HASHEM*, meaning sins against God, which have not harmed other people. But if one has sinned against his fellows, God will not forgive him until he first appeases the person whom he has wronged (*Sifra*, Yoma 85b).

יָכַפֵּר... תִּטְהָרֶנּוּ — Provide atonement ... be cleansed. This verse implies that there are two aspects to the removal of sin: atonement and cleansing. When someone transgresses God's will, two things happen. The sinner earns a punishment for disobeying God and, in addition, his resistance to further sins becomes weaker, because sinfulness becomes a habit, and once someone commits a misdeed, it becomes more likely that he will sin again. Atonement removes the liability to punishment, but to the extent that the habitual sinner has become a worse person, the effect of the sin remains. From this encrustation of evil, the sinner must be cleansed (*R' Gedaliah Schorr*).

31. שַׁבַּת שְׁבֻחוֹ — A Sabbath of complete rest. Unlike festivals, when the preparation of food and related work is permitted, all labor is forbidden on Yom Kippur. The Torah describes the other festivals as שְׁבֻחוֹ, day of rest (23:24,39), while it calls Yom Kippur שַׁבַּת שְׁבֻחוֹ, a Sabbath of complete rest.

32. אֲשֶׁר־יִמָּשַׁח אֹתוֹ — Who has been anointed. The verse tells us three things about the Kohen Gadol: (a) Although the entire chapter mentioned Aaron by name, his anointed succe-

sors are equally qualified to perform the Yom Kippur service [אֲשֶׁר־יִמָּשַׁח אֹתוֹ]. (b) In the event the anointment oil prepared by Moses is not available, a Kohen Gadol assumes his office merely if he has been given the authority by virtue of wearing the eight golden vestments of the Kohen Gadol [מִלְּאָן אֲשֶׁר־יָמָּלְאָן]; this condition prevailed during the waning years of the First Temple, after King Yoshiahu hid the oil, and throughout the Second Temple era, when High Priests were not anointed. (c) Finally, the verse indicates that the Kohen Gadol's son is first in line to succeed him, provided he is qualified [תַּחַת אֲבִיו] (*Rashi*; *Sifra*).

34. כֹּהֵן צַדִּיק — As HASHEM commanded. Despite the high honor and prestige of performing the Yom Kippur service, Aaron was selfless; he did it only because it was God's command (*Rashi*; *Sifra*).

17.

1-9. Service outside the Tabernacle. The general rule is that offerings must be slaughtered and their service performed in the Sanctuary area, while non-consecrated animals may be slaughtered anywhere *except* in the Sanctuary area. In the case of offerings, they may not be offered elsewhere, even if the service is dedicated to God. According to *Rashi* and *Sifra*, this passage refers to animals that have been consecrated as offerings, and it commands that their service must be performed in the Sanctuary.

Baal HaTurim and *Kli Yakar* offer similar though not identical comments on why the Torah gives this prohibition after the commandment of the Yom Kippur service. One might have thought that if it is required to dispatch the Yom Kippur he-goat to Azazel, then it should be equally permissible to bring offerings outside the Sanctuary, or that it should be permitted to bring offerings to alien forces. Consequently, the Torah stresses that all such offerings are forbidden.

וְעַם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִמְרָה לְהוֹן דִּין פְּתִיגָמָא דִּי פְקִיד יְיָ לְמִימְרָה: גְּבֵר גְּבֵר מְבִית יִשְׂרָאֵל דִּי יְכּוֹס תּוֹר אוּ אִמְרָ אוּ עֲנָא בְּמִשְׁרִיתָא אוּ דִי יְכּוֹס מִבְּרָא לְמִשְׁרִיתָא: דְּלִתְרַע מִשְׁכָּן זִמְנָא לֹא אִתְּהָ לְקִרְבָּא קִרְבָּנָא קִדָּם יְיָ קִדָּם מִשְׁכָּנָא דִּי דְמָא יִתְחַשֵּׁב לְגִבְרָא הָהוּא דְמָא אֲשֶׁר וְיִשְׁתַּיִצִי אֲנָשָׁא הָהוּא מְגו עֲמָה: ה' בְּרִיל דִּי יִתְּנוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת דְּבַחִיהוֹן דִּי אֲנוּן דְּבַחִין עַל אִפִּי חֻקְלָא וְיִתְּנוּ לְקִדָּם יְיָ לְתַרְע מִשְׁכָּן זִמְנָא לִית פְּתִיגָמָא וְיִדְּבָחוּ דְּבַחִי קוֹדְשִׁין קִדָּם יְיָ יִתְּנוּ: וְיִזְרוּק פְּתִיגָמָא יֵת דְמָא עַל מִדְּבָחָא דִּי בְּתַרְע מִשְׁכָּן זִמְנָא וְיִסַּק תְּרָבָא לֹא תִתְקַבְּלָא בְּרַעְנָא קִדָּם יְיָ: וְלֹא יִדְּבָחוּ עוֹר יֵת דְּבַחִיהוֹן לְשִׁדִּין דִּי אֲנוּן טַעַן בְּתַרִּיהוֹן קִינָּם עַלִּם תְּהִי כָא לְהוֹן לְדִרְיָהוֹן: ה' וְלֹהוֹן תִּימְרָ גְּבֵר גְּבֵר מְבִית יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרָא דִּיתְגִּיר בִּינִיבּוֹן דִּי יִסַּק עֲלָתָא אוּ נִכְסֵת קוֹדְשִׁינָא: וְלִתְרַע מִשְׁכָּן זִמְנָא לֹא יִתְּהָ לְמַעְבָּר יִתְּהָ קִדָּם יְיָ וְיִשְׁתַּיִצִי אֲנָשָׁא הָהוּא מְעַמָּה: יוֹגְבֵר גְּבֵר מְבִית יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרָא דִּיתְגִּיר בִּינִיבּוֹן דִּי יִיכּוֹל כָּל דְמָא וְאִתְּן רִגְזִי בְּאֲנָשָׁא דִּיכּוֹל יֵת דְמָא וְאִשְׁיִצִי יִתְּהָ מְגו עֲמָה: יא אֲרִי נֶפֶשׁ בְּסָרָא בְּדָמָא הִיא וְאִנָּא יִתְּבַתָּה לְכוֹן עַל מִדְּבָחָא לְבִפְרָא עַל נֶפֶשׁתִּיכּוֹן אֲרִי דְמָא הוּא בְּנֶפֶשׁא מִכְּפָר: יב עַל כֵּן אִמְרִית לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל אֲנָשׁ מִנְכוֹן לֹא יִיכּוֹל דְמָא וְגִיּוֹרָא דִּיתְגִּיר בִּינִיבּוֹן לֹא יִיכּוֹל דְמָא:

וְאֵל כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִמְרַתְּ אֲלֵיהֶם וְהַדְבָר אֲשֶׁר-צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר: אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחֹט שׁוֹר אוֹ-כֶשֶׁב אוֹ-עֶז בַּמִּחְנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחֹט מִחוּץ לַמִּחְנֶה: וְאֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֵבִיאוּ לְהִקְרִיב קֶרְבֶּן לַיהוָה לִפְנֵי מִשְׁכַּן יְהוָה דָּם יִחֹשֵׁב לְאִישׁ הַהוּא דָּם שָׁפָךְ וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ: לְמַעַן אֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-זִבְחֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם וְזִבְחֵיהֶם עַל-פְּנֵי הַשֹּׁדֶה וְהֵבִיאוּ לַיהוָה אֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אוֹ-הַכֹּהֵן וְזִבְחוּ וְזִבְחֵי שְׁלָמִים לַיהוָה אוֹתָם: וְזָרַק הַכֹּהֵן אֶת-הַדָּם עַל-מִזְבֵּחַ יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְטִיר הַחֹלֶב לָרִיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה: וְלֹא-יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת-זִבְחֵיהֶם לְשַׁעִירָם אֲשֶׁר הֵם וְזִנִּים אֲחֵרֵיהֶם חֲקַת עוֹלָם תִּהְיֶה-זֹאת לָהֶם לְדֹרֹתָם: וְאֵלֵיהֶם תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן-הַגֵּר אֲשֶׁר-יִגֹּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר-יַעֲלֶה עֲלָה אוֹ-זִבְחָ: וְאֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא יָבִיאוּ לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ לַיהוָה וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מֵעַמּוֹ: וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן-הַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יֹאכֵל כָּל-דָּם וְנִתְּתִי פָנָי בְּנֶפֶשׁ הָאֹכֵלֶת אֶת-הַדָּם וְהִכְרַתִּי יָא אֹתָהּ מִקֶּרֶב עַמָּה: כִּי-נֶפֶשׁ הַבֶּשֶׂר בַּדָּם הוּא וְאֲנִי נִתְּתִיו לָכֶם עַל-הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל-נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי-הֵדָם הוּא יב בְּנֶפֶשׁ יִכְפֹּר: עַל-כֵּן אִמְרַתִּי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל-נֶפֶשׁ מִכֶּם לֹא-תֹאכַל דָּם וְהַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם לֹא-יֹאכַל דָּם:

חמישי
[שלישי]

כ"ה

שֵׁלֵא ה' לִנְבוֹשָׁן לְגִדּוּלְתוֹ אֵלֶּה כְּמִקְיִים גִּזְרֵת הַמֶּלֶךְ (ס' י'): (ג) אֲשֶׁר יִשְׁחֹט שׁוֹר אוּ כֶשֶׁב. כְּמוֹקְדִין הַכּוּחַ מְדַבֵּר, שְׁאִמְרָ לְהִקְרִיב קֶרְבֶּן (ח"כ פְּרָשָׁתָא וְהָ: בַּמִּחְנֶה. לְרִכּוּת חוּץ לְמִדְבָּר: (ד') דָּם יִחֹשֵׁב. כְּשׁוֹפֵךְ דָּם הָאֵלֶּם שְׁמַחֲמִיד בְּנֶפֶשׁ: דָּם שָׁפָךְ. לְרִכּוּת אֵת הַזֹּרֵק דָּמִים בְּחוּץ (זְכִּינִים קו:). (ה') אֲשֶׁר הֵם זִבְחֵיהֶם. אֲשֶׁר הֵם רִגְזִילִים לְזִכּוֹן (ס' קו:). (ז') לְשַׁעִירָם. (שָׁדִים, כְּמוּ שְׁעִירִים יִקְדּוּ ס' וְשַׁעִירָה יִגְזָל: ח"כ פְּרָק ט:). (ח') אֲשֶׁר יַעֲלֶה עוֹלָה. לְחִיב עַל הַמִּקְטִיר אִיבְרִים בְּחוּץ כְּשׁוֹחֵט בְּחוּץ,

שֵׁלֵא ה' לִנְבוֹשָׁן אֵלֶּה כְּמִקְיִים גִּזְרֵת הַמֶּלֶךְ (ס' י'): (ג) אֲשֶׁר יִשְׁחֹט שׁוֹר אוּ כֶשֶׁב. כְּמוֹקְדִין הַכּוּחַ מְדַבֵּר, שְׁאִמְרָ לְהִקְרִיב קֶרְבֶּן (ח"כ פְּרָשָׁתָא וְהָ: בַּמִּחְנֶה. לְרִכּוּת חוּץ לְמִדְבָּר: (ד') דָּם יִחֹשֵׁב. כְּשׁוֹפֵךְ דָּם הָאֵלֶּם שְׁמַחֲמִיד בְּנֶפֶשׁ: דָּם שָׁפָךְ. לְרִכּוּת אֵת הַזֹּרֵק דָּמִים בְּחוּץ (זְכִּינִים קו:). (ה') אֲשֶׁר הֵם זִבְחֵיהֶם. אֲשֶׁר הֵם רִגְזִילִים לְזִכּוֹן (ס' קו:). (ז') לְשַׁעִירָם. (שָׁדִים, כְּמוּ שְׁעִירִים יִקְדּוּ ס' וְשַׁעִירָה יִגְזָל: ח"כ פְּרָק ט:). (ח') אֲשֶׁר יַעֲלֶה עוֹלָה. לְחִיב עַל הַמִּקְטִיר אִיבְרִים בְּחוּץ כְּשׁוֹחֵט בְּחוּץ,

2. *This is the matter* [lit., word]. Moses conveyed the commandments to Israel in God's own words [and then elaborated upon them according to the teachings of the Oral Law (*Chofetz Chaim*)]. This was true not only for this commandment, but for the entire Torah (*Sifra*).

3. *In the camp*. . . Whether near the Sanctuary, (*in the camp*), or very far away (*outside the camp*), it is forbidden to slaughter consecrated animals anywhere outside of the Courtyard.

4. *It shall be considered as bloodshed*. Until the

time of Noah, man was forbidden to kill animals for his own needs; it was only after the Flood that God's covenant with Noah gave man permission to kill animals for food (*Genesis 9:3*). But in an instance where man is not permitted to kill an animal — such as slaughtering a consecrated animal outside the Tabernacle — the act of slaughter reverts back to its status before Noah, and slaughtering such an animal is indeed tantamount to bloodshed (*Ramban*), although, of course, the death penalty applies only to the taking of human life.

When a person kills animals without a legitimate purpose,

Service Children of Israel, and say to them: This is the matter that HASHEM has commanded, saying:
 Outside the 3 Any man from the House of Israel who will slaughter a bull, a sheep, or a goat in the camp,
 Tabernacle or who will slaughter it outside the camp, 4 and he has not brought it to the entrance of the Tent of Meeting to bring it as an offering to HASHEM before the Tabernacle of HASHEM — it shall be considered as bloodshed for that man, he has shed blood, and that man shall be cut off from his people. 5 So that the Children of Israel will bring their feast-offerings that they have been slaughtering on the open field, and they shall bring them to HASHEM to the entrance of the Tent of Meeting to the Kohen; and they shall slaughter them as feast peace-offerings to HASHEM. 6 The Kohen shall throw the blood upon the Altar of HASHEM, at the entrance of the Tent of Meeting; and he shall cause the fats to go up in smoke for a satisfying aroma to HASHEM. 7 They shall no longer slaughter their offerings to the demons after whom they stray; this shall be an eternal decree to them for their generations.

8 And to them you shall say: Any man of the House of Israel and of the proselyte who shall dwell among you who will offer up an elevation-offering or a feast-offering, 9 and he will not bring it to the entrance of the Tent of Meeting to perform its service to HASHEM — that man shall be cut off from his people.

Prohibition 10 Any man of the House of Israel and of the proselyte who dwells among them who will
 Against consume any blood — I shall concentrate My attention upon the soul consuming the blood,
 Eating and I will cut it off from its people. 11 For the soul of the flesh is in the blood and I have assigned
 Blood and it for you upon the Altar to provide atonement for your souls; for it is the blood that atones for
 the Com- the soul. 12 Therefore I have said to the Children of Israel: "Any person among you may not
 mandment consume blood; and the proselyte who dwells among you may not consume blood."

he allows himself to be influenced by the same bloody characteristics that can cause people to commit murder. Thus, his act is considered as bloodshed, since it is his bloody instincts that have taken control of him (*Kli Yakar*).

וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא — And that man shall be cut off. As noted in the commentary to 7:20, there are various interpretations of נִכְרַת, the Heavenly punishment of excision. According to Ramban, who comments that the form of the punishment varies according to how the Torah expresses itself, the *kares* of our verse means that the offender will die an early death, but not that he will lose his share in the World to Come. This is indicated by the term הָאִישׁ, that man. Since the Torah does not say that the *נַפְשׁוֹ*, soul, will be cut off, the implication is that only the physical man will be affected.

5. אֲשֶׁר הָיוּ מִשְׁחָרְתֵּי — That they have been slaughtering, i.e., that they had been accustomed to slaughter up to now (*Rashi*). The stringent punishment for this sin was necessary to break the people of the ingrained habit of slaughtering offerings wherever it was convenient for them to set up an Altar, a practice that had been followed from the days of Noah and the Patriarchs.

עַל-פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְהִבְיָאם לָהּ — On the open field, and they shall bring them to HASHEM. The verse seems to have two goals, one negative and one positive. The people should withdraw from the open field, which implies a lack of restraint, and excessive freedom. Having done that, they should bring their offerings only to God (*R' Hirsch*).

7. וְלֹא יִשְׁחָטוּ עוֹד — They shall no longer slaughter. The people shall no longer follow the practice they learned in Egypt of

offering sacrifices to the שְׂעִירִים, demons of the fields, after which they used to stray (*Ibn Ezra*).

וְזֵוִים — Stray. Someone who worships demons, thinking that they have independent power that must be appeased and that can benefit their worshipers, is straying from God, Who alone should be the focus of all human service (*Ibn Ezra*).

10-14. Prohibition against eating blood and the commandment to cover it.

10. כָּל-דָּם — Any blood. Although the next verse seems to imply that the subject of the prohibition is only sacrificial blood, the word כָּל, all, is an amplification that includes even blood from unconsecrated animals (*Rashi*; *Sifra*). Even the blood of fowl and kosher species that are unfit for offerings is forbidden (*Kereisos* 20b).

וְנִתְּנִי עָנִי — I shall concentrate My attention. God says, "I will turn away from all My other pursuits in order to punish him" (*Rashi*).

11. בֵּין-נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בְּדָם הוּא — For the soul of the flesh is in the blood. Because life is dependent upon the blood, God designated blood as the medium that goes upon the Altar for atonement, as if to say, "Let one life be offered to atone for another." Consequently, it is not appropriate for it to be eaten (*Rashi*; *Sifra*).

The life-giving force in animals is borne by the blood, which is why blood is the appropriate agent of atonement, not because God has any desire for blood *per se*, but because it represents man's dedication of his life to God's service (*Sforno*).

יג וְגִבֹר מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרָא
דִּיתְגִּיר בִּינִיכּוֹן דִּי יַצֵּד צִידָא חִיתָא או
עוּפָא דִי מִתְאַכֵּל וַיִּישׁוּר יֵת דְּמָה וַיִּכְסְנָה
בְּעַפְרָא: יד אַרְי נֶפֶשׁ כָּל בְּסָרָא דְּמָה
בְּנֶפֶשׁהּ הוּא וְאִמְרִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּם
כָּל-בְּסָרָא לֹא תִכְלֹן אַרְי נֶפֶשׁ כָּל בְּסָרָא
דְּמָה הִיא כָּל דִּיכְלָנָה וְשִׁתִּיצִי: טו וְכָל אֲנָשׁ
דִּי יִכְבֹּל גְּבִילָא וְתִכְבִּירָא בִּיצִיקָא וּבְגִיּוֹרָא
וַיִּצְבַּע לְבוּשׁוֹהִי וַיִּסְחִי כְּמֵיָא וַיְהִי מְסָאב
עַד רְמִישָׁא וַיְדַבֵּר: טז וְאִם לֹא יִצְבַּע
וּבְסָרָה לֹא יִסְחִי וַיִּקְפֹּל חֻבּוּבָא: ז' וּמִלִּיל יִי
עִם מִשָּׁה לְמִמֶּר: ב' מִלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְתִמְרָ לְהוֹן אֲנָא וַיִּי אֶלְהֹבוֹן: ג' עֵבֶרְכִּי
עָמָא דְאַרְעָא דְמִצְרַיִם דִּי יִתְכַתֵּן בָּהּ
לֹא תַעֲבֹדוּן וּבְעֹבְדִי עָמָא דְאַרְעָא
דְּכַנְעָן דִּי אֲנָא מַעַל יִתְכֹּן תַּמָּן לֹא
תַעֲבֹדוּן וּבְנִימוּסִיהוֹן לֹא תַחֲבֹן: ד' יֵת דִּינִי
תַעֲבֹדוּן וַיְהִי קִמִּי תַשְׁרוֹן לְמַהֲרָ בְּהוֹן אֲנָא

יג וְאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם אֲשֶׁר יֵצֵא
צִיד חַיָּה אוֹ-עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְשָׁפַךְ אֶת-דָּמּוֹ וְכִסְהוּ בְּעַפֵּר:
יד כִּי-נֶפֶשׁ כָּל-בֶּשֶׂר דָּמוֹ בְּנִפְשׁוֹ הוּא וְאָמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּם
כָּל-בֶּשֶׂר לֹא תֹאכְלוּ כִּי נֶפֶשׁ כָּל-בֶּשֶׂר דָּמוֹ הוּא כָּל-
טו אֲכָלְיוּ יִכְרֹת: וְכָל-נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכֵל נִבְלָה וְטִרְפָּה בְּאֹרֶחַ
וּבִגְר וּכְבֶּס בְּגָדְיוֹ וּרְחֹץ בְּמֵיִם וְטָמֵא עַד-הָעֶרֶב וְטָהַר:
טז וְאִם לֹא יִכְבֶּס וּבִשְׁרוֹ לֹא יִרְחֹץ וְנָשָׂא עֹוֹנוֹ:
יח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: בְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ-מִצְרַיִם
אֲשֶׁר יִשְׁבַתֶּם-בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּבְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ-כְּנָעַן אֲשֶׁר
אֲנִי מֵבִיא אֲתֶכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחֻקֵּיהֶם לֹא תִלְכּוּ:
ד אֶת-מִשְׁפַּטֵּי תַעֲשׂוּ וְאֶת-חֻקֵּי תִשְׁמְרוּ לְלַכֵּת בָּהֶם אֲנִי

רש"י

אומר, גלי ודוע לפניו שסופן לנחך בעריות (סס ד) כימי מורא, לפיכך כל עליהם
בגזירה, אי ה' אלהיכם, דעו מי נחך עליכם, ויין להפסד ונחמן (לשם שר) (סס ה): (ג)
במעשה ארץ מצרים. מגיד שמעיהם של מלרים ושל כנענים מקולקלים מכל
האומות, ואותו מקום ישיבו בו ישראל מקולקל מן הכל (סס ו): אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא
אֲתֶכֶם שָׁמָּה. מגיד שאותן עממין שכבשו ישראל מקולקלים יותר מכולם (סס ז):
ובחקתיהם לא תלכו. מה הניח הכתוב שלא אחר, אלא אלו ממוסות שלהן, דברים
החוקקין להם, כגון טרסיות ואנטידלות. ר' מאיר אומר אלו דרכי האמורים שמו
חכמים (שבת סז:א; ת"כ סס ט): (ד) את משפטי תעשו. אלו דברים האמורים
בטורה במשפט, שאלו לא נאמרו היו כדאי לאומרי: ואת חקותי תשמרו. דברים
שהם גזרות המלך, שילך הרע משיב עליהם לפה לנו לשמור, ואומות העולם משיבין
עליהן, כגון אכילת חזיר וליבישת עשנים וטהרת מי משתא. לכך נא' אני ה' גזרתי
עליכם, אי אחס ראשים ליעשר (פ"א) אני גזרתי עליהם, אי אחס ראשי ליעשר (ת"כ) סס
ז: ללכת בהם. אל תפסד ממוכס. שלא תאמר למדתי חכמת ישראל, אלא ואלמד

(יג) אשר יצור. אין לי אלא החד, [נלמד וטומדן כגון] ארזות וטרעגולין מנין, ת"ל ליד,
מכל מקום [אם כן למה נאמר אשר יצור, שלא יוכל בשר אלא בהמנה וזאת (ת"כ) פרק
יא:ב; חולין פד:]; אשר יאכל. פרט לממאים (ת"כ סס ג): (יד) דמו בנפשו
הוא. דמו הוא לו במקום הגוף, שהגוף תלוי בו: כי נפש כל בשר דמו הוא.
הגוף הוא הדם. דם ובשר לשון זכר, נפש לשון נקבה: (טו) אשר תאכל נבלה
וטרפה. כנענות שוף טהור דבר הכבד, שאין לה סומאה אלא בשמה שנגלעת בבית
הבליעה. ולמדך כחן שממאה באכילתה [ואינה מטמאה במגע]. וטרפה האמורה כאן
לא נכתבה אלא לדרוש. וכן שנינו יכול תאכל נבלת שוף טמא מטמאה בבית הבליעה, ת"ל
וטרפה, מי שיש במינו טרפה, ילא שוף טמא שאין במינו טרפה (ת"כ סס פרק יב:);
(טז) ונשא עונו. אם יאכל קדש או יכנס למקדש חייב על סומאה זו ככל שאר סומאות
(סס ד): ובשרו לא ירחץ ונשא עונו. על דחילת גופו מטה כרת, ועל כבוד
גברים במלקות (סס יג): (ב) אני ה' אלהיכם. אני הוא שאמרתי כסיו (שמות כב):
אני ה' אלהיך וקבלתם עליכם מלכותי, מטעה קבלו גזרתי (ת"כ פרק יג:). רבי

13-14. **Covering blood.** The Torah commands that when a Jew slaughters any species of kosher birds or non-domesticated kosher animals, he must cover part of the blood. This commandment does not apply to cattle, sheep, or goats. The *Chinuch* explains that since the soul resides in the blood, it is not proper to eat the flesh of an animal while its blood is still exposed. The species used for offerings are exempted from this commandment because sacrificial blood is never covered, so the Torah did not impose the requirement for them.

14. **דָּמוֹ בְּנֶפֶשׁוֹ הוּא** — *Its blood represents its life* [lit., *its blood is in its soul*]. Since life is dependent on the blood, the blood may be said to represent life (*Rashi*). Noting that the word נֶפֶשׁ is sometimes translated as *body*, *Ramban* renders the *life of any being is the blood in its body*.

15. **גְּבִילָה וְטִרְפָּה** — *A [bird] that died or was torn*. Both terms indicate that the death took place in some manner other than through a valid kosher slaughter.

16. **וְנָשָׂא עֹוֹנוֹ** — *He shall bear his iniquity*. The "iniquity" is that of eating meat of offerings or entering the Temple before purifying himself. The term וְנָשָׂא עֹוֹנוֹ, *he shall bear his iniquity*,

always refers to *kares* (*Rashi*; *Sifra*).

18.

⚡ Immorality and forbidden relationships.

With the exception of a brief passage in Chapter 21 dealing with the physical blemishes that disqualify Kohanim and sacrificial animals, the balance of *Leviticus* does not deal with the laws of the Temple service.

This chapter is the first of two that deal with the laws of immorality and the forbidden sexual relationships. In it the Torah sets forth the prohibitions, in line with the principle that *they do not punish unless they give a warning*. Once the "warning," i.e., the prohibition, has been set forth here, the punishment is related in Chapter 20.

2. **אֲנִי ה'** — *I am HASHEM*. In using this phrase, Moses seems to be speaking of himself in the first person as if he were "God." In the simple sense, Moses told the people that he had been commanded to speak to them in God's Name, and then quoted the words that God Himself had used. Alternatively, it was not necessary for him to make such a declaration. There was nothing confusing about his use of the first person, because it was clear from the circumstances that Godly

Covering Blood ¹³ Any man of the Children of Israel and of the proselyte who dwells among them who will trap a beast or bird that may be eaten, he shall pour out its blood and cover it with earth. ¹⁴ For the life of any creature — its blood represents its life, so I say to the Children of Israel, "You shall not consume the blood of any creature; for the life of any creature is its blood, whoever consumes it will be cut off."

¹⁵ Any person who will eat a [bird] that died or was torn — the native or the proselyte — he shall immerse his garments and immerse himself in the water; he shall remain contaminated until evening and then become pure. ¹⁶ But if he does not immerse [his garments] and does not immerse his flesh, he shall bear his iniquity.

18 *Forbidden Relationships* ¹ **H**ASHEM spoke to Moses, saying: ² Speak to the Children of Israel and say to them: I am HASHEM, your God. ³ Do not perform the practice of the land of Egypt in which you dwelled; and do not perform the practice of the land of Canaan to which I bring you, and do not follow their traditions. ⁴ Carry out My laws and safeguard My decrees to follow them; I am

words were emanating from his mouth. Normally, Moses' face was covered with a veil, because the people could not tolerate the holiness upon his face (*Exodus* 34:29-35). When he conveyed the word of God to the people, however, he would remove the veil, so that it would be clear to everyone that they were hearing the Divine command. Thus, when he said, *I am HASHEM*, it was obvious that the Godliness upon him was addressing the people (*Ramban*).

The opening words of this chapter are similar to those of the Ten Commandments (*Exodus* 20:2). *R' Hirsch* writes that this similarity to the Ten Commandments demonstrates the supreme importance of morality in God's scheme for the Jewish people. Just as the nation cannot exist without the acknowledgment that Hashem is our God, so it must accept upon itself the laws of sexual purity contained in this chapter.

3. מִצְרַיִם . . . מִצְרַיִם — Egypt . . . Canaan. These two lands, the one where Israel had dwelt for 210 years and the one to which they were going, were the most morally decadent in the world. By stressing the parts of those lands in which the Jews dwelled and to which they would be brought, the verse implies that those areas were the worst sections of the respective countries (*Rashi*; *Sifra*). God specifically warned the Jews to be alert to the challenge of their past and future homes because people must be especially alert to the lures of their environment. It is tempting to justify sin on the grounds that "everyone" does it.

The deeds of the Canaanites and Egyptians were the most abominable of all the nations. The apparent implication is that there is no harm in imitating the foul deeds of nations that are not evil — but this cannot be so. By singling out these two nations, the Torah teaches Jews never to think complacently that as long as they do not commit the vulgar and obscene sins epitomized by Canaan and Egypt, they will not be corrupted by lesser sins. By focusing on the worst nations, the Torah indicates that sin is a progressive process: "Ordinary" transgressions inevitably lead to more serious ones, until the sinner descends to the morass of Canaan and Egypt. Thus, a Jew must scrupulously avoid even the first step on the road to corruption (*R' Moshe Feinstein*).

וְהִקְדַּתָּם — Their traditions [lit., their decrees]. Israel is en-

joined to avoid the deeply ingrained customs of the nations, such as attending theaters and stadiums to watch gladiators. *R' Meir* says that this refers to the superstitions of the Emorites. [Modern equivalents of such superstitions would be that a black cat or walking under a ladder are "bad luck"] (*Rashi*; *Sifra*; see *Shabbos* 67a). *Sifra* adds that the prohibition includes attempts to make oneself look like the nations and to imitate their promiscuous practices.

The exhortation not to follow the traditions of the nations is couched in terms of חֻקֵּיהֶם, literally *their decrees*, the same term that is used to describe the commandments of the Torah that defy human logic. It is common for people to think that a nation's culture is predicated upon a set of rational norms, and that any "civilized" person must accept them, unless he is demented. The truth is, however, that culture is an accumulation of practices, many of which are not in the least logical. This explains how different societies have widely divergent cultures, and how so many of them can consider other societies to be comical, primitive, or even barbaric. The difference between Judaism's "decrees" and the "decrees" of other societies is simply that the former are God given, while the latter are devised by man and canonized by his habits. Therefore, the Torah cautions us to avoid falling into the habit-forming, mind-molding trap of imitating the practices of alien societies (*R' Shlomo Wolbe*).

R' Hirsch (*Horeb* para. 505) summarizes the laws of this commandment: "You may imitate the nations among whom you live in everything which has been adopted by them on rational grounds, and not on grounds which belong to their religion or are immoral; but do not imitate anything which is irrational or has been adopted on grounds derived from their religion, or for forbidden or immoral purposes. You may not, therefore, join in celebrating their holy days, or observe customs which have their basis in their religious views. You must not, however, do anything which disturb their holy days or mar their festival spirit; and do not parade your non-participation in their holy days in a manner that might arouse animosity."

4-5. חֻקֵּי . . . מִשְׁפָּטֵי / My laws . . . My decrees. Laws are practices that would be dictated by reason even if they were not

HASHEM, your God. ⁵ You shall observe My decrees and My laws, which man shall carry out and by which he shall live — I am HASHEM.

Forbidden ⁶ Any man shall not approach his close relative to uncover nakedness; I am HASHEM.

Relation- ⁷ The nakedness of your father and the nakedness of your mother you shall not uncover; she ships is your mother, you shall not uncover her nakedness.

⁸ The nakedness of your father's wife you shall not uncover; it is your father's shame.

⁹ The nakedness of your sister — whether your father's daughter or your mother's daughter, whether born to one who may remain in the home or born to one who must remain outside of it — you shall not uncover their nakedness.

¹⁰ The nakedness of your son's daughter or your daughter's daughter — you shall not

state, wherever one finds safeguards of chastity, there one finds holiness (*Vayikra Rabbah* 24:6). This concept is expressed in the first step of Jewish marriage, in which the groom betroths his bride and says, *הרי את נקדשת לי*, You are consecrated to me. The formula speaks of consecration because, from its outset, Jewish marriage is founded on holiness.

The name given to these illicit relationships is *גלוי ערוה*, the uncovering of nakedness or shame. *Sforno* comments that it would have seemed logical to permit close relatives to marry, since they would be suited to one another, and their common values and similar personalities would be likely to produce good offspring — witness the union of Amram and his aunt Yocheved, whose children were Moses, Aaron, and Miriam. That would be so if both partners to the marriage were dedicated to noble goals, but, human nature being what it is, the great majority of people seek pleasure, not challenge, and they would use the permissibility of close relatives to indulge their lowest instincts. The result would be not spiritual greatness, but promiscuous hedonism. Consequently, close relatives are forbidden to marry one another. The Torah classifies the levels of forbidden closeness in terms of blood relationships, and it regards husbands and wives as having the same level of closeness. Therefore, for example, even after the death of fathers, uncles, and brothers, their widows remain forbidden to their former in-laws. A niece, however, is permitted to marry her uncle, because, as part of the next generation, she is not on the same level as her parents.

R' Hirsch notes that the name *uncovering of nakedness or shame* is well chosen. Sexual relationships among animals are purely physical, instinctive, unbridled acts. For human beings to sink to that level, however, would topple their relationship from the pedestal of holiness and cast it down to the slime of nakedness and shame. They fall from the human to the animal.

In the case of the forbidden relationships listed below, no marital status can exist; even if the two people were to carry out the entire marriage ritual, it would not be binding and none of the marital obligations would apply. They are living in sin and are not man and wife.

⁶ *שאר בשרו* — His close relative. This is an introductory statement that refers to the long list of incestuous relationships that follows.

לא תקרבו — Shall not approach. The commandment is in the

plural to teach that it applies equally to men and women (*Rashi*; *Sifra*).

אני ה' — I am HASHEM. I can be relied upon to reward those who obey Me (*Rashi*). Although *Rashi* commented on verse 4 that this declaration is used for commandments whose reasons are unknown, it may also be that the Torah looks thousands of years ahead to times when immorality has become the norm of "sophisticated" people. To such people, the Torah's strictures regarding morality may well seem like inexplicable decrees.

⁷ *ערוה אביו* — The nakedness of your father. One "exposes his father's nakedness" by cohabiting with one's father's wife, even if the woman is not the mother of the perpetrator, i.e., do not live with any woman who was ever married to your father (*Rashi*; *Sanhedrin* 54a).

The word *ערוה* can be translated either *nakedness* or *shame*. Although the primary translation is *nakedness*, in the sense that immorality "exposes" something that should properly be covered, where the context dictates it, we render it *shame*.

⁸ *אשת אביו* — Your father's wife. The apparent repetition of the prohibition stated in the previous verse teaches a new law: Even after your father's death, when she is no longer married to him, she remains forbidden to you (*Rashi*; *Sanhedrin* 54a).

⁹ *בת אביו* — Your father's daughter. Even a daughter born out of wedlock (*Rashi*).

מולדת בית — Whether born to one who may remain in the home. Literally *born in the home*, this is a euphemism for a sister born out of wedlock to a woman whom the father would be permitted to marry according to Torah law. Thus, if she and the father chose to sanctify their relationship through marriage, the mother would be permitted to remain in the home. Conversely, the next phrase of the verse, which speaks of a sister *born to one who must remain outside of it*, refers to a child born to a mother who would be forbidden in marriage to the man who fathered her child, for example, a *mamzeres* (*Rashi*; *Yevamos* 23a).

¹⁰ *בת בנו* — Your son's daughter. The case here is that the parent of this forbidden granddaughter — your son or your daughter — was born to you out of wedlock. The verse could not be speaking about a granddaughter born of a legitimate child, because that prohibition is found in verse 17, which states clearly that a man is forbidden to live with a woman

תגילה ערוֹתוֹן כִּי עֲרוֹתָהּ הִנֵּה: עֲרוֹת
 בַּת-אִשָּׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ אַחֻוֹתָהּ הִוא לֹא תִגְלֶה
 יב עֲרוֹתָהּ: עֲרוֹת אַחֻוֹת-אָבִיךָ לֹא תִגְלֶה
 יג שְׂאֵר אָבִיךָ הִוא: עֲרוֹת אַחֻוֹת-אִמְךָ לֹא
 יד תִּגְלֶה כִּי-שְׂאֵר אִמְךָ הִוא: עֲרוֹת
 אַחִי-אָבִיךָ לֹא תִגְלֶה אֶל-אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרָב וְדִתָּהּ
 טו הִוא: עֲרוֹת כָּל־תִּתְּךָ לֹא תִגְלֶה אִשָּׁת בְּנֶךָ
 טז הִוא לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתָהּ: עֲרוֹת אִשָּׁת-אָחִיךָ
 יז לֹא תִגְלֶה עֲרוֹת אָחִיךָ הִוא: עֲרוֹת אִשָּׁה
 וּבִתָּהּ לֹא תִגְלֶה אֶת-בִּתְּךָ וְאֶת-בִּתְּךָ לֹא תִקַּח
 יח לְגִלּוֹת עֲרוֹתָהּ שְׂאִירָהּ הִנֵּה זִמָּה הִוא: וְאִשָּׁה אֶל-אֻחֻתָּהּ
 יט לֹא תִקַּח לְצִרָר לְגִלּוֹת עֲרוֹתָהּ עָלֶיהָ בַּחַיָּה: וְאֶל-אִשָּׁה
 כ בְּנִדָּת טְמֵאָתָהּ לֹא תִקְרָב לְגִלּוֹת עֲרוֹתָהּ: וְאֶל-אִשָּׁת
 כא עֲמִיתְךָ לֹא-תִתֵּן שְׂכֵבְתָּהּ לְזָרַע לְטִמְאָה-בָּהּ: וּמִזֶּרַע
 לֹא-תִתֵּן לְהַעֲבִיר לְמַלְךָ וְלֹא תַחֲלֹל אֶת-שֵׁם אֱלֹהֶיךָ
 כב אֲנִי יְהוָה: וְאֶת-זָכָר לֹא תִשָּׁבַב מִשְׁכָּבִי אִשָּׁה תוֹעֵבָה
 כג הִוא: וּבְכָל-בְּהֵמָה לֹא-תִתֵּן שְׂכֵבְתָּהּ לְטִמְאָה-בָּהּ
 וְאִשָּׁה לֹא-תַעֲמֹד לִפְנֵי בְהֵמָה לְרַבְּעָה תִבָּל הִוא:

שביעי
 [רביעי]

כ"ט

יקח את אשה ואם אחיה (להלן כ"ד) לשון קיחה. אבל אם אשה מותר לישא בתה ויבמות (ז). [נאמרה הנה. קרובות זו לזו: ומה. טעם, כמרחוקה טעם חסדן, שילך ויעלך (חטות): (יח) אל אחותה. שיהיה לאחיה (קדושין כ): לצרר. לשון זרה (טעם חס) זו זרה לזו: בחייה. למדך שאלו נאם נאם לא יאם את אחותה כל זמן שהיא בחיים: (כא) למלך. עבודה זרה היא שמה מולך (סנהדרין סד). וזו היא עבודה שמוסר בנו לכושרים ושנים שמי מדורות גדולות ומעבירין את הבן (ברנלין) בין שמי מדורות האש (סס סד): לא תתן. זו היא מסירתו לכושרים (סס): להעביר למלך. זו העבירה האש (סס): (כג) תבל הוא. לשון קדש ועוה ויחיו, וכן ואפי על חנליים (ישעיה

ומחר לבקר, אלא לפי שאלו מזהירין מן הדיו למדוע מנחה שיה במסכת יבמות (ג). [ס"ל כריתות (ה):] (יא) ערות בת אשת אביך. לימד שאלו חייב על אחותו משפחה וכדכית. [לפי שאמר למעלה מולדת חוץ, אלו מרים לאבך הולך, יכול אף משפחה וכדכית, לכך נאמר בת אשה אבך בלחיים לקידושין (יבמות כג): (יד) ערות אחי אבך לא תגלה. ומה היא ערות, אל אשתו לא תקרב: (טו) אשת בנך היא. לא אחריה אלא כשי לבנך אישית בה, פרט לאטסה (יבמות לו). וספחה וכדכית (ס"כ קדושין פרק י"ז) (יז) ערות אשה ובתה. לא אסר הכתוב אלא ע"י נאלי הראשונה, לכך נאמר לא תקח, לשון קיחה. וכן לענין העונה, אשר

and her daughter or any of her grandchildren. Such a granddaughter is forbidden to her grandfather (*Rashi*; *Sanhedrin* 97a).

11. בַּת-אִשָּׁה אָבִיךָ — *Your father's wife's daughter*. Since verse 9 prohibits even a half sister born out of wedlock, why does this verse speak only of your father's wife? The Sages expound that the mother need not be literally married to the father, but she must be eligible halachically to be your father's wife, meaning that if the mother is a non-Jew or a non-Jewish slave — neither of whom can contract a valid marriage to a Jew — her daughter is not considered a sister to her consort's children, and would not be forbidden under this prohibition (*Rashi*; *Yevamos* 23a).

מוֹלֶדֶת אָבִיךָ — *Born to your father*. But you are permitted to marry your stepsister, since she is not your sister, either by your father or by your mother (*Rambam*, *Hil. Issurei Biah* 3:2).

12. אַחֻוֹת-אָבִיךָ — *Your father's sister*. In both this and the next verse, half sisters have the same status as full sisters (*Yevamos* 54b), as do sisters born out of wedlock. The same applies to the brother of verse 16 (*Rambam*, *Hil. Issurei Biah* 2:5).

14. וְדִתָּהּ הִוא — *She is your aunt*. Even after your uncle's death, she is still regarded as your aunt and remains forbidden.

15. אִשָּׁת בְּנֶךָ הִוא — *She is your son's wife*. By specifying that she is the son's wife, the Torah indicates that a man is forbidden only to a woman who had been married to his son; if they lived together out of wedlock, she would not be forbidden to the father (*Rashi*; *Sifra*).

18. וְאִשָּׁה אֶל-אֻחֻתָּהּ — *A woman in addition to her sister*. As the verse states below, the prohibition applies as long as the first married sister is still alive, even if she had been divorced. Upon the death of the first sister, however, the ex-husband

uncover their nakedness; for they are your own shame.

¹¹ The nakedness of your father's wife's daughter who was born to your father — she is your sister; you shall not uncover her nakedness.

¹² The nakedness of your father's sister you shall not uncover; she is your father's flesh.

¹³ The nakedness of your mother's sister you shall not uncover; for she is your mother's flesh.

¹⁴ The nakedness of your father's brother you shall not uncover; do not approach his wife, she is your aunt.

¹⁵ The nakedness of your daughter-in-law you should not uncover; she is your son's wife, you shall not uncover her nakedness.

¹⁶ The nakedness of your brother's wife you shall not uncover; it is your brother's shame.

¹⁷ The nakedness of a woman and her daughter you shall not uncover; you shall not take her son's daughter or her daughter's daughter to uncover her nakedness — they are close relatives, it is a depraved plot. ¹⁸ You shall not take a woman in addition to her sister, to make them rivals, to uncover the nakedness of one upon the other in her lifetime.

¹⁹ You shall not approach a woman in her time of unclean separation, to uncover her nakedness. ²⁰ You shall not lie carnally with your neighbor's wife, to contaminate yourself with her.

Molech ²¹ You shall not present any of your children to pass through for Molech, and do not profane the Name of your God — I am HASHEM.

Sodomy and Bestiality ²² You shall not lie with a man as one lies with a woman, it is an abomination. ²³ Do not lie with any animal to be contaminated with it; a woman shall not stand before an animal for mating, it is a perversion.

may marry the surviving sister (*Rashi*).

לָצַרֵּר — To make them rivals. This phrase indicates the reason for the prohibition. Sisters should live in love and harmony, not rivalry and strife. That is why the prohibition is removed upon the death of the first sister (*Ramban*).

בְּיָמֶיהָ טְמֵאָהָ — In her time of unclean separation. This law applies to both the regular monthly period and to a *zavah*, as discussed above in 15:19-30.

21. Molech. Molech was an idol whose worship, as described below, was prevalent in Canaan. It is the only sin in the entire chapter that does not involve sexual conduct, but it is included because, like immorality, its practice contaminated the Land and led directly to the Divine expulsion of the Canaanites (vs. 24-28). Molech is mentioned here as an example of the idol worship that made the inhabitants of the Land so contemptible in God's eyes (*Ramban*). It may be that Molech was juxtaposed with the chapter of immorality because its worship involved children; like immorality, it demonstrated people's readiness to debase future generations to satisfy their own passions.

R' Bachya explains the juxtaposition between Molech and immorality. Both the idol worshiper and the person who engages in immorality are similar in that they are treacherous to the one entitled to their loyalty. In forbidding idol worship, God refers to Himself as a *jealous God* (*Exodus* 20:5). The concept of jealousy refers to the outrage someone feels when another person takes a thing that is rightfully his. The Torah uses the term to describe God's anger when someone transfers his reverence from God to an idol, and also that of a husband when his wife is unfaithful (*Numbers* 5:14).

Sforno explains that Molech is more contemptible than any other form of idol worship. The Jew who serves Molech may bring his animal-offerings to God's Temple, but his children — who are the most precious to him — he brings to Molech, thus demonstrating conclusively where his loyalties are.

לֹא-תִתֵּן לְהַעֲבִיר — You shall not present. . . to pass through. According to *Rashi*, the worship of Molech involves two sins, one by the parents and one by the priests. The parents hand their child to the priests, who, in turn, make two bonfires and walk the child between the fires. *Ramban* (*Hil. Avodah Zarah* 6:3) maintains that the parents present their child to the priests, who then return him to them. Then, the parents themselves pass their child through the flames. *Ramban* agrees, but adds that the child was actually burned to death and consumed by the flames.

וְלֹא תִחַלֵּל — And do not profane. The service of Molech is an egregious profanation of the Name, because gentiles will find it incomprehensible that Jews offer animals to God, but offer their children to an idol (*Ramban*).

22-23. Sodomy and bestiality. The chapter of immorality ends with two forms of sexual perversion: homosexuality and bestiality. The harshness with which the Torah describes them testifies to the repugnance in which God holds those who engage in these unnatural practices.

22. תוֹעֵבָה — An abomination. None of the relationships given above are described with this term of disgust, because they involve normal activity, though with prohibited mates. Homosexuality, however, is unnatural and therefore abominable.

כד לא תסתאבון בכל אליו ארי בכל אליו
אסתאבו עממיא די אָנא מְגִלִי מִן
קְדָמִיכוֹן: כה וְאִסְתַּאֲבַת אֶרְעָא וְאִסְעֲרִית
חֻבָּה עֲלֶה וְרוֹקִינַת אֶרְעָא יֵת יִתְבָּהָא:
כו וְתִשְׁרֹן אֲתוֹן יֵת קִנְיִת וְיֵת דִּינִי וְלֹא
תַעֲבֹדוֹן מִכָּל תּוֹעֲבָתָא הָאֲלִין יִצִיבָא
וְגִיזְרָא דִּיתְגִּיר בִּינִיכוֹן: כז אֲדִי יֵת כָּל
תּוֹעֲבָתָא הָאֲלִין עֲבֹדוֹ אֲנָשִׁי אֶרְעָא דִּי
קְדָמִיכוֹן וְאִסְתַּאֲבַת אֶרְעָא: כח וְלֹא
תִרְוֹקוֹן אֶרְעָא יִתְכוֹן בְּסֻאֲבִיכוֹן יִתְהָ כִּמָּא
דְּרוֹקִינַת יֵת עֲמִמִּיא דִּי קְדָמִיכוֹן: כט אֲדִי
כָּל דִּי יַעֲבֹד מִכָּל תּוֹעֲבָתָא הָאֲלִין
(וְיִשְׁתַּיְצוֹן נִפְשָׁתָא דִּיעֲבֹדוֹן מִגּוֹ עֲמֹהוֹן:
ל וְתִשְׁרֹן יֵת מִטְרַת מִימְרֵי בְּרִיל דְּלֹא
לְמַעַבְד מִימּוּסִי תּוֹעֲבָתָא דְּאִתְעֲבִידוֹ
קְדָמִיכוֹן וְלֹא תִסְתַּאֲבֹן בְּדוֹן אָנָּא וְיֵת
אֲלֵהֶבּוֹן:

כד אֶל-תִּטְמְאוּ בְּכָל-אֱלֹהִי כִּי בְּכָל-אֱלֹהִי נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם
כה אֲשֶׁר-אֲנִי מִשְׁלַח מַפְגִּיבָם: וְתִטְמְא הָאָרֶץ וְאֶפְקֹד עֹנֶהָ
כו עָלֶיהָ וְתִקָּא הָאָרֶץ אֶת-יִשְׁבִּיהָ: וְשִׁמְרָתָם אֹתָם אֶת-
חֻקֹּתֶי וְאֶת-מִשְׁפָּטֵי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכָּל הַתּוֹעֲבֹת הָאֵלֶּה
כז הָאֲזֹרָח וְהַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכָכֶם: כִּי אֶת-כָּל-הַתּוֹעֲבֹת הָאֵלֶּה
כח עֲשׂוּ אֲנָשֵׁי-הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וְתִטְמְא הָאָרֶץ: וְלֹא-
תִקִּיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטִמְאַכֶּם אֹתָהּ בְּאֲשֶׁר קָאָה אֶת-
כט הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם: כִּי כָל-אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכָּל הַתּוֹעֲבֹת
ל הָאֵלֶּה וְנִבְרָתִי הַנִּפְשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקְרֵב עִמָּם: וְשִׁמְרָתָם
אֶת-מִשְׁמֵרָתִי לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מַחֲקֹת הַתּוֹעֲבֹת אֲשֶׁר
נַעֲשׂוּ לִפְנֵיכֶם וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

פ' פסוקים. כ"י כ"ל סימן. ער"ו סימן.

רש"י

זכר והקבצה במשמע (ת"כ פרשת ט"ז): (ל) ושמרתם את משמרתִי.
להזכיר בית דין על כך (סס פרק י"ג:כג): ולא תטמאו בהם אני ה' אלהיכם.
הא אם תטמאו איני אלהיכם ולאם נפלים מאחרי, ומה הגאון יש לי כנס ולאם
מתחייבים כלייה. לכך נאמר אני ה' אלהיכם (סס):

י"כה. (ד"א), תכל הוא לשון בליה וערוב, ורע אדם ורע בהמה: (כח) ולא
תקיא הארץ אתכם. משל לכן מלך שהאכילוה דבר מאוס, שאין עומד במעיו
אלא מקיאו. כך ארץ ישראל אינה מקיימת טוברי עבירה (ת"כ קדושים פרק י"ד):
והרגומו ולא תרוקן, לשון ריקון, מריקה עומה מהס: (כט) הנפשות העשת.

24-30. The holiness of the Land. The concluding verses of the chapter provide an important insight into the nature of *Eretz Yisrael*. The Land's holiness is such that it cannot tolerate the sort of sins described in this chapter, and it was about to vomit out its Canaanite inhabitants because they persisted in these activities. In *Rashi's* parable, the Land is like a prince, a young man with a delicate constitution, who was given spoiled food. He cannot digest it and so he disgorges it. Similarly, the Holy Land cannot abide sinners in its midst and, as the Books of the *Prophets* proclaim, when the Jews themselves began to indulge in such behavior, they, too, were disgorged.

It is illustrative that the Egyptians, despite being as corrupt as the Canaanites, were not spewed out of their land. Though the sins set forth in this chapter apply everywhere in the world, their perpetrators are not expelled from Egypt or any other land. Only *Eretz Yisrael* expels those who contaminate it, because the immediate guardianship of *Eretz Yisrael* is not assigned to the heavenly forces. God uses such intermediaries as the conduits of His providence to other lands, but *Eretz Yisrael* is God's own province, and as such it demands a higher standard of behavior.

This explains why the Samaritans who were resettled in *Eretz Yisrael* (see *II Kings* 17:26) and continued to serve their idols were punished by God. Although idolatry is forbidden to gentiles, they were not punished for it in their own homeland, only when they did it in *Eretz Yisrael*. The sin was the same, but the holiness of the place was different.

The Sages teach that the holiness of *Eretz Yisrael* is so great that someone who lives outside it is regarded as if he had no God, in comparison to someone who lives there (*Kesubos* 110b). For this reason, too, the Patriarchs recognized instinctively that the holiness of the Land required a higher standard of behavior, so they observed all the

The Holiness of the Land ²⁴ Do not become contaminated through any of these; for through all of these the nations that I expel before you became contaminated. ²⁵ The Land became contaminated and I recalled its iniquity upon it; and the Land disgorged its inhabitants. ²⁶ But you shall safeguard My decrees and My judgments, and not commit any of these abominations — the native or the proselyte who lives among you. ²⁷ For the inhabitants of the Land who are before you committed all these abominations, and the Land became contaminated. ²⁸ Let not the Land disgorge you for having contaminated it, as it disgorged the nation that was before you. ²⁹ For if anyone commits any of these abominations, the people doing so will be cut off from among their people.

³⁰ You shall safeguard My charge not to do any of the abominable traditions that were done before you and not contaminate yourselves through them; I am HASHEM, your God.

THE HAFTARAH FOR ACHAREI APPEARS ON PAGE 1173

During non-leap years Acharei is always read together with Kedoshim. The Haftarah for Acharei is then read.

During leap years when Erev Rosh Chodesh Iyar coincides with Acharei, the regular Haftarah is replaced with the Haftarah for Shabbas Erev Rosh Chodesh, page 1207.

When Shabbas HaGadol coincides with Acharei, the regular Haftarah is replaced with the Haftarah for Shabbas HaGadol, page 1220.

See note on page 1173 for further exceptions.

commandments in *Eretz Yisrael*, even before the Torah was given. Thus, Jacob married two sisters in Charan, and as soon as he and his family arrived in the Land, Rachel died. Because of her righteousness, she was privileged to die in the Land; because of his righteousness, he did not live with sisters once he had arrived in *Eretz Yisrael* (Ramban).

25. וְנָקָא — *And . . . disgorged*. Although the expulsion of the Canaanites had not yet taken place, the verse speaks of it in the past tense. Once a person or a nation has reached a point where God's wisdom determines that an outcome is certain, Scripture speaks of it as if it already happened. It is in the nature of prophecy that it looks to the inner spiritual values that determine future events.

26. וְשָׁמַרְתָּ אֹתָם — *But you shall safeguard*. The suffix **תָּם** means *you*; thus the word **אֹתָם**, *you*, is superfluous. The word is directed at the courts and the leaders, placing upon them the responsibility to prevent others from sinning. Alternatively, the word *you* offers encouragement to the Jewish people, as if to say, "You are the ones who lived in Egypt, a land that was awash in debauchery, yet the purity of your family lives remained unimpaired. Surely you can maintain your purity in your own land" (Or HaChaim).

29. וְנִקְרָאוּ — *Will be cut off*. All the sins mentioned in this chapter incur *kares*, even those that are subject to the death penalty. The death penalty is imposed only if the sinner was warned that his act was forbidden and that it was a capital

offense. Otherwise, if he committed the act intentionally, he is punished by *kares*.

30. וְשָׁמַרְתָּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי — *You shall safeguard My charge*. It is incumbent upon the local courts and the Sages to impose any restrictions that may be necessary to prevent transgression of the Torah's commandments. For example, in order to prevent violation of the forbidden liaisons of this chapter, the Sages forbade the **שְׁנוּי לְעִרְוֹת**, *secondary arayos*. Among them are: a grandmother, a grandfather's wife, great-granddaughter, etc. The complete list may be found in *Even HaEzer* 15.

אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם — *I am HASHEM, your God*. But if you contaminate yourselves with these sins, I cannot be your God; you will have cut yourself off from Me. What pleasure can I have from you? You will deserve annihilation. Therefore, Scripture stresses, *I am your God* (Rashi; Sifra).

מִן מִסְתָּקִים כִּי־י בִּיל סִמּוֹן עֲדִי־ו סִמּוֹן — This Masoretic note means: There are 80 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonics **כִּי־י בִּיל** and **עֲדִי־ו**.

The first mnemonic means "for everything," because this *Sidrah* includes the extremes of spiritual purity — which is achieved on Yom Kippur — and spiritual contamination, i.e., the immorality that can cause Israel to be expelled from its Land. The second mnemonic, **עֲדִי־ו** means "strayed" in Aramaic, an allusion to the sin of immorality (R' David Feinstein).

פרשת קדושים

אונקלוס

אומיליל יי עם משה למימר: במלל עם
כל כנשתא דבני ישראל ותימר להון
קדישין יהון ארי קדיש אגא יי אלהבון:
גבר מן אמהומן אבדיה יהון דחלין ויהי
יומי שבאי דילי תשרון אגא יי אלהבון:
ה לא תתפנון בתר טעון דחלין דמתכא
לא תתפנון לכון אגא יי אלהבון:

יט א-ב ויְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל-כָּל-עַדְתְּ
בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדָשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: אִישׁ אָמוּ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת-שַׁבְּתוֹתַי
תִּשְׁמְרוּ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: אֶל-תִּפְנוּ אֶל-הָאֱלִילִים
וְאֵלֵהֶי מִסִּכָּה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

רס"י

(קידושין ל:לאל): ואת שבתתי תשמרו. סמך שמירת שבת (מורא אב, לומר,
אש"פ שההרצאה על מורא אב, אש יאמר לך חלל את השבת אל תשבע לו, וכן נשאר
כל המלות (ח"כ סס י; יצמות הוי; ב"מ לב): אני ה' אלהיכם. אחת ואחזק
חייבים בכבודי (סס) לפיכך לא תשבע לו לנעול את דברי. חזרו מורא לא יעז
במקומו ולא ידבר במקומו ולא יספור את דבריו. ואחזרו כבוד מאכל ומשקה מלביש
ומנעיל מכנים ומוליא (ח"כ סס; קידושין לא): אל תפנו אל האילים.
לעבדם (ח"כ סס) אילנים לשון אל כלא הוא חסון: ואלהי מסכה. חסילתן אילנים
הם, ואם אחת פונה אחריהם סופך לעשותן אלהות (סס יא): לא תעשו לכם. לא
תעשו לאחרים ולא אחריס (סס יב). וא"ל לא תעשו לעצמכם אבל אחריס
עושים לכם, הרי כבר נאמר לא יהיה לך (שמות כג): לא שך ולא של אחריס:

(ב) דבר אל כל עדת בני ישראל. מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל מפני שרוב
גופי מורה חלויין בה (ח"כ פרשתא אלא): קדשום תהיו. הו פרושים מן העבריות
ומן העבריה, שכל מקום שאתה מולא גדר ערובה אחת מולא קדושה, אשה וזנה ותללה
וג' א"י ה' מקדשם (להלן כא:דח). ולא יחלל זרעו א"י ה' מקדשו (סס עו). וקדושים
יהיו, אשה וזנה ותללה וג' (סס רז): (ג) איש אמו ואביו תיראו. כל אחד מכם
תיראו אביו ואמו. זה פשוט. ומדרשו, אין לי אלא איש, אשה מנין, כשהוא חומר
תיראו הרי כחן שנים. אש כן למה נאמר איש, שהאיש סיפק בידו לעשות אבל אשה
רשות אחריס עליה (ח"כ סס ג; קידושין לב): אמו ואביו תיראו. כחן הקדים אש
לאב לפי שגלי לפניו שהבן ירא את אביו יותר מאמו, ובכבוד הקדים אב לאם (שמות
כ"ב): לפי שגלי לפניו שהבן נאמר את אמו יותר מאביו, מפני שמדלתו בדברים

PARASHAS KEDOSHIM

19.

1-4. Holiness, parents, Sabbath, and idols. It was God's will to rest His Presence among the Jewish people so that it could rise to its calling to be a holy nation of His servants (*Exodus 19:6*). In order to make this possible, Israel was enjoined to avoid the spiritual contaminations that would result from the sexual and religious practices listed in the previous several chapters. This *Sidrah* begins by explaining that the reason for these prohibitions was to make it possible for the nation to become holy by emulating its Creator as much as possible. Furthermore, the purpose of this holiness is for people to become elevated in their lives on this world, and the way to do this, our passage teaches, is by scrupulous adherence to the commandments found on the first tablet of the Ten Commandments — but these commandments demand more than minimum observance, for as one makes his required climb up the ladder of holiness, one must elevate his concept of what the Torah requires. Thus, the Torah teaches here that respect for parents ordains not only that they be honored through personal service, but that it be done in a respectful manner. The definition of Sabbath observance goes beyond the seventh day of the week and includes the seventh-year sabbatical of fields and loans, for they, too, testify that God is the Creator and Master of the universe. And we are exhorted that the prohibition against idolatry includes not only acts of worship, but anything that shows them credence or respect, even when there could be some personal advantage in doing so (*Sforno*).

2. כל-עדת בני-ישראל — *The entire assembly of the Children of Israel*. The regular procedure of transmitting the *mitzvos* to Israel was that Moses would teach them privately to Aaron; Nadab and Abihu would join them and Moses would

repeat the teaching; the Elders would enter and Moses would repeat it again. Then, finally, he would teach it to the entire nation (*Eruvin 54b*). Here, however, the order was changed; Moses assembled the entire nation and taught this chapter to everyone simultaneously, because the majority of the Torah's essential laws are contained here, either explicitly or by allusion (*Rashi; Sifra*). *Maharzu* explains that these essential laws are the Sabbath, reverence for parents, the prohibitions against stealing and taking revenge or bearing grudges, and the commandment to love one's fellows.

In the case of the other commandments, it was not required that every Jew come to listen to Moses' teaching; they were free to rely on the Elders and leaders to teach them, or to answer their halachic inquiries whenever they came up. Here, however, because of the extreme importance of this chapter, everyone was required to attend (*Sefer HaZikaron; Panim Yafos*).

Alshich explains that Moses called all the people together to impress upon them that the *mitzvos* are incumbent upon everyone equally. Judaism does not subscribe to the idea that "holy people" are obligated in commandments that do not apply to "ordinary" people, or that they have a greater responsibility than others to observe them scrupulously. Thus the command to be holy applies to everyone, and this being so, it is axiomatic that every Jew has the potential for holiness.

2. קדשים תהיו — *You shall be holy*. [The root קדש connotes separation due to a difference in kind from something else. On one end of the spectrum, the Sanctuary is קדש, holy, because it is on a different spiritual plane from the secular. At the opposite end, an immoral person is called a קדש, because his spiritual degradation sets him apart from moral

PARASHAS KEDOSHIM

19 ¹ **H**ASHEM spoke to Moses, saying: ² Speak to the entire assembly of the Children of Israel and say to them: You shall be holy, for holy am I, HASHEM, your God.

Holiness,

Parents,

³ Every man: Your mother and father shall you revere and My Sabbaths shall you observe — I am HASHEM, your God. ⁴ Do not turn to the idols, and molten gods shall you not make for yourselves — I am HASHEM, your God.

Sabbath,

and Idols

people.] The injunction to be holy calls upon Jews to avoid the illicit relationships described in the previous chapter, because wherever there is a separation from immorality, there is holiness (*Rashi*; *Vayikra Rabbah* 24:6).

Ramban maintains that the concept of holiness is not limited to the observance of any particular category of commandments. Rather, it is an admonition that one's approach to all aspects of life be governed by moderation, particularly in the area of what is permitted. In *Ramban's* memorable phrase, someone who observes only the letter of the law can easily become *נָכַל בְּרִשְׁוֹת הַתּוֹרָה*, a *degenerate with the permission of the Torah*, for such a person can observe the technical requirements of the commandments while surrendering to self-indulgence, gluttony, and licentiousness. But God demands more of a Jew than obedience to the letter of the law. The commandment to be holy tells us, as the Sages put it, *קָדַשׁ עֲצֶמְךָ בְּמִתְרֵךְ לָךְ*, *Sanctify yourself in what is permitted to you* (*Yevamos* 20a), by refraining not only from what is expressly forbidden, but from too much of what is permitted.

3. אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָא — *Your mother and father shall you revere.* Reverence or fear means that one should act toward his parents as he would toward a sovereign with the power to punish those who treat him disrespectfully (*Rambam*, *Sefer HaMitzvos*; *Chinuch*). Specifically, this commandment prohibits a child from sitting in his parents' regular places, interrupting them, or contradicting them [in an abrupt or disrespectful manner]. Honor, as mandated in the Ten Commandments, refers in general to serving one's parents, such as feeding and dressing them, or assisting them if they find it difficult to walk (*Rashi*; *Sifra*).

וְאֶת-שַׁבָּתִי תִשְׁמְרוּ — *And My Sabbaths shall you observe.* From the juxtaposition of these two commandments — to revere parents and to observe the Sabbath — the Sages derive that if a parent commands a child to desecrate the Sabbath [or to do anything else in violation of the Torah], the order must not be obeyed. Thus, the flow of the verse is as follows: You are to revere your parents, but My commandments take precedence over the wishes of your parents, because I am HASHEM, and all people — you and your parents alike — are required to respect Me (*Rashi*; *Sifra*; see *Yevamos* 6a).

The Torah equates reverence for God (*Deuteronomy* 6:13) with that for parents, because all three — God, father, and mother — are partners in a person's existence (*Sifra*). When someone honors his parents, the "third Partner" says, "I consider it as if I had lived among them and they had honored Me as well" (*Kiddushin* 30b).

שַׁבָּתִי — *My Sabbaths.* The Torah speaks of Sabbaths in

the plural, a very unusual usage. The *Zohar* (*Terumah*) explains that this alludes to a "higher" and a "lower" Sabbath. In addition to its mystical connotations, the "higher" Sabbath alludes to the holiness of the Sabbath, the day on which God permits His Presence to be more apparent and accessible, so that the Jew can unite himself with Godliness. The "lower" Sabbath is its practical aspect as a day of rest, when the Jew can forget the cares and demands of his workday life and devote himself to higher pursuits. This verse likens Sabbath observance to the reverence due to parents, because the same two aspects are present in the relationship of children to their parents. The "lower" aspect is that a son or daughter who respects a parent can expect care and respect in return; and, of course, parental sacrifices for their children are too obvious to be recounted. In addition, there is a "higher" aspect, for parents are the conveyers of God's tradition. The Sages say that the Torah likens the honor due to parents to that due to God Himself, and the Talmud states that when R' Tarfon heard his mother's footsteps, he would say, "The Divine Presence is coming" (*R' Yosef Dov Soloveitchik*).

4. אֱלֹהִים אֵל אֵלֵינוּ אֵל הָאֱלֹהִים — *Do not turn to the idols.* Having exhorted all Jews to show regard for the three partners — God, father, and mother — who brought them into being, the Torah forbids anyone to add false deities to this partnership.

The prohibition against actual idol worship appears above (*Exodus* 20:5); this verse prohibits even the very thought of such worship (*Rashi*, as explained by *Mizrachi*, *Gur Aryeh*). According to *Rambam*, this verse forbids the study or discussion of the rites and philosophy of idolatry (*Hil. Oudei Kochavim* 2:2). *Panim Yafos* adds that this prohibition extends even to someone who seeks to learn about idols only to disparage them. Human nature — and history — demonstrate that many people have thought they were strong enough to control their thoughts and desires, only to become ensnared by the very creeds they railed against.

הָאֱלֹהִים וְאֵלֵהֶם מַסַּכָּה — *The idols and molten gods.* The word for idol — *אֱלִיל* — contains the syllable *אֵל*, not, or nothing, because these gods have no power and no value. But if someone is foolish enough to turn to idols, he will begin to respect them as if they were truly gods (*Rashi*; *Sifra*).

5-8. Piggul/Rejected offerings. Offerings can be disqualified by improper intentions at the time of the service. This teaches that it is not enough to carry out the commandments mechanically; one must perform them with the right intentions, as well (*Sforno*).

Every offering has its specified time limitations for being eaten or burned on the Altar. This passage deals with two

הַנֹּאכְרִי תִּכְסֹּן נֶכֶסְתָּ קֹדֶשׁ אֲדָמָה לְרֵעֵךָ
לְכוֹן תִּכְסֹּן: יְבוֹמָא דִּיתְנִיבְךָ וְתִאֲכַל
וּמְיוֹמָא דְבִתְרוּהִי וְדִאֲשִׁתָּר עַד יוֹמָא
תְּלִיתָאָה בְּנוֹרָא וְחוֹקֵד: וְאִם אֲתִאֲכַל
יִתְאֲכַל בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה מִדְּחִקָּהּ לֹא יִהְיֶה
לְרֵעֵךָ: הַדְּרִיכְלָנָה חֻבָּה וְקָבֵל אֲרִי יֵת
קֹדֶשׁ אֲדָמָה בְּיָ חֶלֶל וְשִׁתִּיזִי אֲנָשָׁא הֵהוּא
מַעֲמָה: טוֹבְמַחְדָּכוֹן יֵת חֲצֵא דְאַרְעָכוֹן
לֹא תִשְׂרִי פִּתְאֵי דְחֶלֶל לְמַחְצֵר וְלִקְטָא
דְּחֶלֶל לֹא תִלְקֹט: וְכִרְמָךְ לֹא תַעֲלֵל
וְנִתְרָא דְכִרְמָךְ לֹא תִלְקֹט לַעֲנִי
וְלַגְיוֹרִי תִשְׁבּוֹק יִתְהוֹן אָנָּה יֵת אֲלֵהֶכוֹן:
יֵת לֹא תִגְבּוֹן וְלֹא תִכְדּוֹן וְלֹא תִשְׁקְרוֹן
אֲנָשׁ בְּחִבְרָה: יֵת לֹא תִשְׁתַּבְּעוֹן בְּשֵׁמִי
לְשִׁקְרָא וְתַחֲלֵת יֵת שְׁמָא דְרַחֲלֵךְ אָנָּה יֵת:

וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה לְרִצְוֹנְכֶם תִּזְבַּחְהוּ: בְּיוֹם
זִבְחֲכֶם יֹאכַל וּמִמַּחֲרַת וְהַנּוֹתָר עַד-יוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָאֵשׁ
יִשְׂרֹף: וְאִם הָאֲכָל יֹאכַל בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי פְגוּל הוּא לֹא
יִרְצֶה: וְאֲכָלְיוּ עֹנֵו יִשָּׂא בִּי-אֶת-קֹדֶשׁ יְהוָה חֶלֶל
ט וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמִּיָּה: וּבִקְצָרְכֶם אֶת-קְצִיר
אַרְצְכֶם לֹא תִכְלֶה פֶּתַת שְׂדֶךְ לִקְצֹר וּלְקַט קְצִירֶךָ
י לֹא תִלְקֹט: וְכִרְמָךְ לֹא תַעֲלֵל וּפְרֹט בְּרִמָּךְ לֹא תִלְקֹט
יֵת לַעֲנִי וְלַגְרֵךְ תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: לֹא תִגְבּוֹ
יב וְלֹא-תִכְחָשׁוּ וְלֹא-תִשְׁקְרוּ אִישׁ בְּעַמִּיתוֹ: וְלֹא-תִשְׁבְּעוּ
בְּשֵׁמִי לְשִׁקְרָא וְתַחֲלֵת אֶת-שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה:

רע"ו

ולקט קצירך. שכלים הנעשים בשעת קליה אחת או שנים, אבל שלג אינן לקט
(פאה וזה: (ו) לא תעולל. לא תעולל עוללות שבה וכן ניכרות איזה עוללות כל
שליש לה לא כחף ולא נשף (ת"כ פרק גג: פאה ז: ופרט ברמך. גרגרי ענבים
הנעשים בשעת קליה (ת"כ שם ב: פאה ג: א) א) אלהיהם. דין להפטר,
ואיני גובה מכס אלא נפשות, שאחרי אל בגול דל וגו' כי ה' יריב ריבם וקטע
אח קבועים נפש (משלי כב:כ"ג: ת"כ שם ז: (יא) לא תגבון. אזהרה לגבון
ממון, אבל לא תגבון שבעשרת הדברות אזהרה לגבון נפשות, דבר הלמד מענינו,
דבר שמינין עליו מיתח ב"ד (מכילתא בחדש ת: ואל תבחושו. לפי שגא' וכתש
בה משלם קרן וחומש (לעיל הכבד) למדנו עונש, אזהרה מנין, ח"ל ולא תבחושו
(ת"כ פרש"ח כג: ואל תשקרו. לפי שלאחר ונשבע על שקר יאלס קרן וחומש
(לעיל שם) למדנו עונש, אזהרה מנין, ח"ל ולא תשקרו: לא תגבון ולא תבחושו
ולא תשקרו ולא תשבועו. אם גנבת סופך לכתש, סופך לשקר, סופך לישבע
לשקר (ת"כ שם ה: (יב) ולא תשבועו בשמי. למה נאמר, לפי שגא' לא תשא
אח שם ה' אלהיך לשוא (שמות כז: יכול לא יאח חייב אלא על שם ה' המיוחד, מנין
לרבות כל הכניין, ח"ל ולא תשבועו בשמי לשקר, כל ששם יי (ת"כ שם ו:)

(ה) ובי תזבחו וגו'. לא נאמר פרשה זו אלא ללמד שלא תהא זבחתו אלא על
מנח להאכל בחור הזמן הוא (ת"כ פרק אה) שאם לקבוע להם זמן אכילה הרי
כבר נאמר ואם נדר או נדבה זבח קרבנו וגו' (לעיל זעז: לרצונכם תזבחוהו.
תחלת זבחתו תהא על מנח נחת רוח יהיה לכם לרשון, שאם תחשבו עליו מחשבת
פסול לא ירצה עליכם לפני: לרצונכם. אפימ"ט, זהו לפי פשוט. ורבותינו למדו
מכאן למחשבת שפסול בקדשים, שצריך שיבין לשלוש (חולין יג: (ו) ביום
זבחנו יאכל. כשתזבחוהו תחשבוהו על מנח זמן זה שקבעתי לכם ככר: (ז)
ואם האכל יאכל וגו'. אם אינו ענין לחון לזמן, שהרי כבר נאמר ואם האכל
יאכל מבשר זבח שלמינו וגו' (לעיל זיח: תהא ענין לחון למקומו (ת"כ שם ד: וזכים
כת"כ:). יכול יהיו חייבין כרת על אכילתו, ח"ל והנפש האוכלת ממנו עונה תשא
(לעיל זיח: ממנו ולא מחבירו, יא הנשחט במחשבת חון למקומו (זכים כט:).
פגול. מחשבת כמו ומרר פגולים כליה (ישעיה סה:ד: (ח) ואכליו עונו ישא.
ביתר גמור הכחז מדבר. ואינו ענוש כרת על הנשחט חון למקומו שכתב מיעוט
הכחז. וזהו ביתר גמור מדבר, ובמסכת כריתות (ה) למדוהו מגזרה זה:
(ט) לא תכלה פאת שדך. שנית פאה בסוף שדו (ת"כ שם י: פאה אג:)

disqualifications: (a) If at the time of the service the Kohen has in mind that the offering will be eaten or burned after the proper time, the offering becomes *piggul*; its service may not be continued. If the blood service is concluded, one who eats the flesh of the offering is punished by *kares*. (b) If the Kohen has in mind that the offering will be eaten or burned in the wrong place, it becomes disqualified, but the punishment for eating it is not *kares*.

Only during one of the four parts of the blood service can an offering become *piggul*. The four parts are: slaughter [שחיטה]; receiving the blood in a vessel as it flows from the slaughter cut [קבלה]; bringing the vessel to the Altar [הולכה]; and sprinkling or throwing the blood upon the Altar [זריקה]. Once the blood service has been concluded satisfactorily, the offering has achieved its purpose of atonement and is not subject to this disqualification.

The law of *piggul* teaches an important ethical concept. There are other violations in the procedure of the sacrificial service that render an offering invalid, but *piggul* is uniquely serious in that one who eats it is liable to *kares*, or spiritual excision. The Talmud teaches that an offering cannot become *piggul* unless every part of its service was performed properly, with the exception of the improper intent that

invalidated it. This is an illustration of the axiom that the more sacred something is, the more serious the Torah regards an infraction. Thus, only an offering that was perfect in every other way can become *piggul*. People should conduct themselves with this in mind. The better a person's reputation and the more responsible his position, the more he must guard against even the slightest infraction (R' Yaakov Kamenetsky).

5. לְרִצְוֹנְכֶם — *To find favor for yourselves*. An offering must be slaughtered in such a way that you will find favor in God's eyes, but if it is slaughtered with the improper intentions described above, the offering is rejected.

6. בְּיוֹם זִבְחֲכֶם — *On the day of your slaughter*. This verse cannot refer to the actual time of eating, because that requirement has been given in 7:16. Rather, it means that if the Kohen intends at the time of the slaughter that it will be eaten after the deadline, it becomes disqualified immediately (Rashi; Sifra).

7. וְאִם הָאֲכָל יֹאכַל — *But if it shall be eaten*. The Sages interpret this verse as referring to a different, but similar, sort of disqualification: that of a Kohen who has in mind that the offering will be eaten in an impermissible place. For

Piggul/Rejected Offerings ⁵ When you slaughter a feast peace-offering to HASHEM, you shall slaughter it to find favor for yourselves. ⁶ On the day of your slaughter shall it be eaten and on the next day, and whatever remains until the third day shall be burned in fire. ⁷ But if it shall be eaten on the third day, it is rejected — it shall not be accepted. ⁸ Each of those who eat it will bear his iniquity, for what is sacred to HASHEM has he desecrated; and that soul will be cut off from its people.

Gifts to the Poor ⁹ When you reap the harvest of your land, you shall not complete your reaping to the corner of your field, and the gleanings of your harvest you shall not take. ¹⁰ You shall not pick the undeveloped twigs of your vineyard; and the fallen fruit of your vineyard you shall not gather; for the poor and the proselyte shall you leave them — I am HASHEM, your God.

Honest Dealings with Others ¹¹ You shall not steal, you shall not deny falsely, and you shall not lie to one another. ¹² You shall not swear falsely by My Name, thereby desecrating the Name of your God — I am HASHEM.

example, a peace-offering may be eaten only within the walls of Jerusalem — it becomes disqualified if the Kohen has in mind that it will be eaten elsewhere. However, the Sages derive that there is no *kares* in this case (*Rashi; Sifra*).

8. וְנוֹשֵׂא אִשָּׁא — Will bear his iniquity, i.e., he will surely be punished (*Onkelos*). As the verse concludes, this punishment is *kares*.

הָלַל — Has he desecrated. A person who disregards the laws that specify when an offering may be eaten implies that he considers the sacrificial meat to be nothing more than a means of gratifying his appetite (*Haamek Davar*).

9-10. Gifts to the poor. We have been commanded to emulate God's holiness to whatever extent humanly possible, to honor parents, His "partners," and to respect His sacred offerings. This passage continues the progression. God is merciful and charitable, so it stands to reason that He should command His people to display the same sort of kindness by setting aside part of their crops for the poor. This is why the passage regarding gifts to the poor ends with the words *I am HASHEM, your God*. Then, the Torah continues with the laws of honest business dealings among all categories of people, between the authorities and the people, and the social relationships of love and consideration (*Sforno*).

A Jew must discharge his responsibilities to others before he regards his crops as his own. Even at the moment of his harvest, when a full season of labor comes to its climax, he must leave part of his crop for the poor before he takes it for himself and his family (*R' Hirsch*).

9. לֹא תִכְלֶה — You shall not complete. An edge of the field must be left unharvested, and the poor are to be permitted unhindered access to take the leftover produce (*Rashi; Sifra*).

וְלֶקֶט קְצִירְךָ — And the gleanings of your harvest. If one or two ears fall to the ground at any one point during the harvest, they are *gleanings* that must be left for the poor, but if three or more ears fall together, the farmer may retrieve them (*Rashi; Sifra*).

10. לֹא תִעָלֵל — You shall not pick the undeveloped twigs of your vineyard, i.e., single grapes that have not formed clusters (*Rashi*).

וְפִרְיָהּ — And the fallen fruit. This is the equivalent of the law

of gleanings in the field as it applies to vineyards, i.e., the poor are entitled to take one or two grapes — but not three — that fall during the harvest (*Pe'ah* 6:5,7:3).

וְלֵוִי — And the proselyte. Poor proselytes are singled out because their lonely plight calls out for compassion (*Sifra*).

אֲתָם תִּשְׁלַח אֹתָם — Shall you leave them. These gifts to the poor must be left in the field or orchard, for the poor to take as they please (*Sifra; Chullin* 131b).

11-15. Honest dealings with others. Stealing, robbery, false oaths, and so on are never the norm in an entire nation; if they were, society would break down. But there are other, subtler manifestations of such sins. It is not at all uncommon for a society to be lax in its ethics. People may look for ways to deceive others in business, to deny obligations that cannot be proven, to invoke God's Name to convince others that lies are true, to underpay laborers, or to seek personal gain through unctuous flattery. Such conduct is wrong, even though the courts may not be able to deal with it. By using the plural in condemning such practices, God implies that He wants Israel as a whole to look to its general standards of honesty and upright conduct (*R' Hirsch*).

11. לֹא תִגְנוֹב — You shall not steal. The prohibition applies not only to the person actually committing the sin, but also to those who abet it or make false accusations, such as: a witness who remains silent though he has seen a theft or knows that someone is withholding property, and someone who falsely claims money that is not owed him, or unjustifiably demands an oath (*Ibn Ezra*).

וְלֹא תִבְהַשֵּׁי וְלֹא תִשְׁקַר — You shall not deny falsely, and you shall not lie. Do not deny that you possess property that someone has left in trust with you, and do not lie, by backing up your denial with a false oath (*Rambam, Sefer HaMitzvos*).

The progression of sins listed in the verse illustrates the defense mechanism of human nature, which takes control of a person once he allows himself to sin. If someone steals, he will seek to defend himself by denying that it ever happened, and he may well go so far as to swear falsely to cover up his guilt (*Rashi*).

12. וְלֹא תִשָּׁבַע אֶת־שְׁמִי — Thereby desecrating the Name. Someone who swears falsely demonstrates that he has no respect for God's Name (*Ibn Ezra*).

יג לא תַעֲשֶׂק אֶת־רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא־תִלֵּין פְּעֻלַּת שְׂכִיר
 יד אִתָּךְ עַד־בֹּקֶר: לֹא־תִקְלָל חֵרֶשׁ וּלְפָנֶי עוֹר לֹא תִתֵּן
 טו מִכְשָׁל וְיִרְאָת מַאֲלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה: לֹא־תַעֲשֹׂ עוֹל
 טז בַּמִּשְׁפָּט לֹא־תִשָּׂא פָנֶי־דָל וְלֹא תִהְדָּר פָּנֶי גְדוֹל בַּצֹּדֶק
 טז תִּשְׁפֹּט עִמִּיתֶךָ: לֹא־תִלָּךְ רֵכִיל בַּעֲמִיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל־
 יז דָּם רֵעֶךָ אֲנִי יְהוָה: לֹא־תִשָּׂא אֶת־אֲחִיךָ בַּלְבָּבָה הוֹכֵחַ
 יח תּוֹכִיחַ אֶת־עִמִּיתֶךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא: לֹא־תִקֵּם
 וְלֹא־תִטּוֹר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאֶהְבֵּת לִרְעֶךָ בְּמוֹה אֲנִי יְהוָה:

שני
[חמישי]

כ"ה

בזק, נקראים הולכי רכיל, הולכי רגילה איש"מנט בלעז. ורואים לדברי, שלא
 מזניז רכילות שאין כחוב בלשון הליכה. לא חלק רכיל, הולכי רכיל נחשם וברל
 (ירמיה וכו'), [הולך רכיל מגלה מוד (משלי יא:ג)]. ושאר לשון הרע אין כחוב בו
 הליכה, משלי בספר רעיו (תהלים קא:ה), לשון רמיה (שם קכ:ב), לשון מדברת
 גדולות (שם יב:ד). לכך אני אומר שהלשון [לשון] הולך ומרגל, שה"ק נחלפת בגימ',
 שכל האותיות שמולאיהם ממקום אחד מתחלפות זו בזו. ב"ח בפ"א וכו', וגמ"ל
 ב"ק וק"ף [בכ"ף], וכו' בלמ"ד, וכו' [שם] וכו' בלד"ף, וכן וירגל בעבדך (שמואל
 ב:יט:כח) רגל ותר מה לאמר עלי רעה. וכן לא רגל על לבו (תהלים טו:ג) וכן רוכל,
 הסוחר ומרגל אחר כל סוחר, וכל המוכר בשמים להתקשע בהם הנשים, על שם
 שחומר תמיד בעיירות נקרא רוכל לשון רוגל. ותרומנו לא חיובל קורטין, כמו ואל
 קריתיו יד ידאיד (דניאל ג:ח) אכל קוראל כי מלכא (ברכות נח). נראה בעיני שהיה
 משפטים לאלול בבית המקדש דבריהם שם הלעטה, והוא גמר חזוק שדבריו
 מקוימים ויעמידם על האמת. ואזנה הלעטה נקראת אכילת קורטין, לשון קורן
 בעיניו (משלי יא:ג) שכן דרך כל הולכי רכיל לקרן בעיניהם ולרמוז דברי רכילות
 שלא יבנו שאר השומעים: לא תעמוד על דם רעך. לראות במתו ואחיה יכול
 להגילו, כגון טובע בנהר, ומה או לסמים באים עליו (ח"ב פרק ד:ח; סנהדרין עג:).
 אני ה'. נאמן לשלם שכר ונאמן להפרע: (וי) ולא תשא עליו חטא. לא תלבין
 את פניו בדברים (ח"ב שם, טרכין טז:); (יח) לא תקום. אחר לו השאילני מנלך,
 אחר לו לאו. למחר אחר לו השאילני קרדומך, אחר לו חייני משאילך, כדרך שלא
 השאילני, זו היא נקימה. ואילו היא נעירה, אחר לו השאילני קרדומך, אחר לו לאו.
 למחר אחר לו השאילני מנלך, אחר לו הא לך, ואינו כמוןך שלא השאילני, זו היא
 נעירה, שטורע האביה בלבו אף על פי שאינו נוקם (ח"ב שם יא: יומא כג:).
 ואהבת לרעך כמוך. אחר רבי עקיבא זה כלל גדול בחורה (ח"ב שם יב:)

(יג) לא תַעֲשֶׂק, זה הכובש שכר שכיר (שם ט:); לא תִלֵּין, לשון נקבה מוסב על
 הפטולה: עד בקר. בשכיר יום הכחוש מדבר, שילאשו משקפה חמה, לפיכך זמן
 גבוי שכרו כל הלילה. ובמקום אחר הוא אומר ולא תבוא עליו השמש (דברים כד:טו)
 מדבר בשכיר לילה, שהשלמת פעולתו משיעלה עמוד השחר, לפיכך זמן גבוי שכרו
 כל היום (ח"ב שם יב:; ב"מ ק"י:); לפי שנתנה חורה זמן לבשל הבית טונה לבקש מעות:
 (יד) לא תקלל חרש. אין לי אלא חרש, מנין לרבות כל אדם, ח"ל בעמך לא תחר
 (שמואל כב:כז) אם כן מה נאמר חרש, מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא
 בחיים, ולא המת שאינו בחיים (ח"ב שם יג:); ולפני עור לא תתן מבשרו. לפני
 הסומא דברך לא תתן ענה שאינה הוגנת לו. אל תאמר מכור שך וקח לך חומר
 ואחיה טוקף עליו וטופלה הימנו (שם יד:); ויראת מאלהיך. לפי שהדבר הזה אינו
 מסור לבכיות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה, ויכול להשטת ולומר לטובה
 נכתובתי, לפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך, המכיר מתשובתו. וכן כל דבר המסור
 ללבב של אדם העושה, ואין אחר הבכיות מכירות בו, נאמר בו ויראת מאלהיך (שם
 פרק יא:ד); (טו) לא תַעֲשֹׂ עוֹל בַּמִּשְׁפָּט. מלמד שהדין המקלל את הדין קרוי
 עול, שנאמר ומושקן, חרש וטופלה (שם פרק ד:ח). שהטול קרוי חוטאת שנאמר כי
 חוטאת ה' וגו' כל עושה עול (דברים כה:טו) והטופלה קרוי' שק וחרש של' ולא
 חביא חוטאת אל בידך והיה חרש כמורה שקן תשקלנו וגו' (שם זכ:ו); לא תשא
 פני דל. שלא תאמר מני הוא זה והעשיר חייב לפרנסו, אזכנו בדיו ונאמל מתפרנס
 בבכיות (ח"ב שם ט:); ולא תהדר פני גדול. שלא תאמר עשיר הוא זה, בן גדולים
 הוא זה, היאך אביינו ואחיה בבושתו, טונה יש בדבר. לכך נאמר ולא תהדר פני
 גדול (ח"ב שם ט:); בצדק תשפוט עמיתך. כמשפט. דבר אחר, היו דן את חבירך
 לכך זכות (שם ד:); (טז) לא תִלָּךְ רֵכִיל. אני אומר על שם שכל משלחי מדינים
 ומספרי לשון הרע הולכים בבתי רעים לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר

13. לֹא־תַעֲשֶׂק — *You shall not cheat, by depriving a worker of his earnings (Rashi; Sifra), or by deceitfully or forcibly withholding anything belonging to another person, such as an article that was left for safekeeping (Rambam, Sefer HaMitzvos).*

עַד־בֹּקֶר — *Until morning.* If a worker was hired by the day, his employer has until morning to pay him; if he was hired for the night, he must be paid by the next evening (*Rashi; Sifra*). The prohibition applies from the time the wage becomes payable; thus, if a worker is hired by the week, his wage is payable at the end of the week, not on a daily basis (*Choshen Mishpat 339:3-5*).

14. חֵרֶשׁ — *The deaf.* Even though he cannot hear the curse and be angered or embarrassed by it, it is forbidden to curse him. Surely, therefore, it is forbidden to curse those who are aware of what is being done to them (*Ramban*).

וְלִפְנֵי עוֹר — *Before the blind.* [In addition to the literal meaning,] the verse means allegorically that one should not give

bad advice to an unsuspecting person, particularly if the advisor stands to benefit from the other's error (*Rashi; Sifra*). It is also forbidden to cause someone to sin (*Rambam, Sefer HaMitzvos*). The message of this commandment is that we are responsible for the welfare of others and may not do anything to undermine it.

וְיִרְאָת מַאֲלֹהֶיךָ — *You shall fear your God.* Someone who gives bad advice can easily hide his perfidy by saying he was sincere and meant well. But the Torah warns him that he cannot deceive God. If he was indeed treacherous to his friend, God can be trusted to punish him (*Rashi; Sifra*).

One who preys on the deaf and blind should beware, for God can punish him by making him deaf or blind (*Ibn Ezra*).

15. לֹא־תַעֲשֹׂ עוֹל — *You shall not commit a perversion.* A judge who rules falsely is guilty of a perversion of justice and what he has done is an abomination (*Rashi*). But if litigants deceive the judges by lying, they are responsible for the perversion of justice that they will have caused (*Or HaChaim*).

¹³ You shall not cheat your fellow and you shall not rob; a worker's wage shall not remain with you overnight until morning. ¹⁴ You shall not curse the deaf, and you shall not place a stumbling block before the blind; you shall fear your God — I am HASHEM.

¹⁵ You shall not commit a perversion of justice; you shall not favor the poor and you shall not honor the great; with righteousness shall you judge your fellow.

¹⁶ You shall not be a gossipmonger among your people, you shall not stand aside while your fellow's blood is shed — I am HASHEM. ¹⁷ You shall not hate your brother in your heart; you

Love Your Fellow shall reprove your fellow and do not bear a sin because of him. ¹⁸ You shall not take revenge and you shall not bear a grudge against the members of your people; you shall love your fellow as yourself — I am HASHEM.

לֹא תִשָּׂא פְנֵי רֵעִי — You shall not favor the poor. Do not say that since the wealthy man is obligated to help the poor one, it is proper for a judge to rule in favor of the poor litigant so that he will be supported in dignity. The Torah insists that justice be rendered honestly; charity may not interfere with it (Rashi; Sifra).

בְּצִדְקָה תִשְׁפֹּט עִמִּיתְךָ — With righteousness shall you judge your fellow. In addition to its simple meaning, the verse teaches that one must always give people the benefit of the doubt (Rashi; Sanhedrin 34b).

R' Hirsch notes that the apparent contradiction — that judges must be objective while members of society as a whole should seek to justify their fellows — is no contradiction at all. A judge may not consider extraneous factors that explain why someone acted as he did, but do not absolve him from payment. But in the social sphere, we must be careful not to condemn. That someone acted improperly and is liable for it does not necessarily make him worthy of rejection by his peers.

לֹא תִלְךָ רֵבִי — You shall not be a gossipmonger. It is forbidden to tell someone what others have said or done behind his back, if there is even the slightest possibility that it may cause ill will.

The word רֵבִי is related to רִוּקָל, peddler, because a gossip goes from person to person and house to house "peddling" his slander and gossip (Rashi).

Gossipmongering is a great sin and has been the cause of much bloodshed. This is why the Torah follows up this commandment by warning against standing aside while someone's blood is shed (Rambam, Hil. De'os 7:1).

לֹא תִעֲמֹד עַל-דַּם רֵעֶךָ — You shall not stand aside while your fellow's blood is shed. If someone's life is in danger, you must try to save him (Rashi; Sifra). Although one is not required to endanger his own life to save another, he should not be overly protective of his own safety (Choshen Mishpat 426:2; S'ma; Pis'chei Teshuvah).

לֹא תִשְׂנֹא... בְּלִבְּךָ — You shall not hate... in your heart. The verse speaks of your antagonist as your brother. Even though he wronged you, think of him as a brother and do not fall prey to hatred (R' Hirsch).

וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חַטָּא — And do not bear a sin because of him. Although you are required to reprove wrongdoers, you will be sinning if you do it the wrong way. Be careful not to embarrass them (Rashi; Sifra).

R' Simchah Zissel of Kelm noted that the Talmud teaches that one must reprove over and over. Often it is unwise to tell someone bluntly how utterly wrong his actions have been. This will only embarrass and antagonize him; it will boomerang. It is wiser to break up the criticism into a hundred small parts, going gradually, a step at a time, to draw him closer to your point of view in a palatable way.

לֹא תִקְחָם וְלֹא תִטַּח — You shall not take revenge and you shall not bear a grudge. Revenge consists of retaliating against someone who has displeased you, by attempting to do him some harm, or by refusing to do him a favor that you would normally have done. Even if someone does not retaliate, it is forbidden to bear a grudge, by saying, for example, "I will lend you the tool you need even though you refused me when I needed something." God wants us to purge the insult or misdeed from our hearts (Rashi; Ramban).

☞ Love your fellow.

וְאָהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כָּמוֹךָ — You shall love your fellow as yourself. R' Akiva said that this is the fundamental rule of the Torah (Rashi; Sifra). Hillel paraphrased the commandment, saying, "What is hateful to you, do not do to others" (Shabbos 31a). The Sages based a variety of rules on this verse, illustrating the sort of sensitivity that is demanded of all Jews. For example, this precept requires that the least painful death be used for capital offenders (Kesubos 37b, Sanhedrin 45a); and a husband may not put his wife into situations that might make her distasteful to him (Kiddushin 41a; Niddah 17a).

Ramban explains that it is impossible for all but the saintliest people to feel literally the same love for others that they feel for themselves. The Torah does not demand that; in fact, if someone is in danger, his life comes before that of someone else. Rather, God demands that we want others to have the same degree of success and prosperity that we want for ourselves and that we treat others with the utmost respect and consideration. It is human nature to say that we wish others well, but we want less for them than for ourselves. The Torah says no. A Jew can and should condition himself to want others to have the fullest degree of success he wants for himself.

R' Avraham Yehoshua Heschel of Kopitchinitz used to say that the commandment to love your fellows does not mean to love saintly and righteous people — it is impossible not to love such people. God commands us to love even people whom it is hard to love.

The Alter of Slobodka said, "The commandment is to love

יִתְּ קָמִי תִּשְׁמְרוּ בְּהִמָּתֵךְ לֹא-תִרְבִּיעַ בְּלֵאִים שְׂדֵה
 לֹא-תִזְרַע בְּלֵאִים וּבְגָד בְּלֵאִים שְׁעִטָּו לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ:
 וְאִישׁ כִּי-יִשְׁכַּב אֶת-אִשֶּׁה שְׁכֵב־זָרַע וְהוּא שִׁפְחָה
 נִחְרַפֶּת לְאִישׁ וְהַפְדָּה לֹא נִפְדָּתָה אוֹ חֲפָשָׁה לֹא נִתֵּן-לָהּ
 בְּקֶרֶת תְּהִיָּה לֹא יוֹמְתוּ כִּי-לֹא חֲפָשָׁה: וְהָבִיֵּא אֶת-אֲשָׁמוֹ
 לַיהוָה אֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֵיל אֲשָׁם: וּכְפָר עָלָיו הַכֹּהֵן
 בְּאֵיל הָאֲשָׁם לִפְנֵי יְהוָה עַל-חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְנִסְלַח
 לוֹ מִחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא:
 וְכִי-תִבְאוּ אֶל-הָאָרֶץ וְנִטְעַמְתֶּם בַּל-עֵץ מֵאֹכֶל וְעִרְלַתֶּם
 עֶרְלַתוֹ אֶת-פְּרִיזוֹ שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֶרְלִים לֹא יֵאָכֵל:
 וּבִשְׁנָה הָרִבִּיעִת יִהְיֶה בַּל-פְּרִיזוֹ קָדֵשׁ הַלּוּלִים לַיהוָה:
 וּבִשְׁנָה הַחֲמִישִׁית תֹּאכְלוּ אֶת-פְּרִיזוֹ לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ
 כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: לֹא תֹאכְלוּ עַל-הָדָם לֹא תִנְחֲשׁוּ וְלֹא

יִתְּ קָמִי תִּשְׁמְרוּ בְּהִמָּתֵךְ לֹא-תִרְבִּיעַ בְּלֵאִים שְׂדֵה
 לֹא-תִזְרַע בְּלֵאִים וּבְגָד בְּלֵאִים שְׁעִטָּו לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ:
 וְאִישׁ כִּי-יִשְׁכַּב אֶת-אִשֶּׁה שְׁכֵב־זָרַע וְהוּא שִׁפְחָה
 נִחְרַפֶּת לְאִישׁ וְהַפְדָּה לֹא נִפְדָּתָה אוֹ חֲפָשָׁה לֹא נִתֵּן-לָהּ
 בְּקֶרֶת תְּהִיָּה לֹא יוֹמְתוּ כִּי-לֹא חֲפָשָׁה: וְהָבִיֵּא אֶת-אֲשָׁמוֹ
 לַיהוָה אֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֵיל אֲשָׁם: וּכְפָר עָלָיו הַכֹּהֵן
 בְּאֵיל הָאֲשָׁם לִפְנֵי יְהוָה עַל-חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְנִסְלַח
 לוֹ מִחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא:
 וְכִי-תִבְאוּ אֶל-הָאָרֶץ וְנִטְעַמְתֶּם בַּל-עֵץ מֵאֹכֶל וְעִרְלַתֶּם
 עֶרְלַתוֹ אֶת-פְּרִיזוֹ שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֶרְלִים לֹא יֵאָכֵל:
 וּבִשְׁנָה הָרִבִּיעִת יִהְיֶה בַּל-פְּרִיזוֹ קָדֵשׁ הַלּוּלִים לַיהוָה:
 וּבִשְׁנָה הַחֲמִישִׁית תֹּאכְלוּ אֶת-פְּרִיזוֹ לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ
 כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: לֹא תֹאכְלוּ עַל-הָדָם לֹא תִנְחֲשׁוּ וְלֹא

שלישי

כ"ט

קידושי קידושין וחיובין) מיטה (ת"כ סה ה): (בב) ונסלח לו מחטאתו אשר
 חטא. (לרבות את המזיד כסוג (ת"כ סז ע כריסות ט).) (בג) וערלתם ערלתו.
 ואלטמחם אטימחו. יהא אטום ונסחם מליהנות ממנו: שלש שנים יהיה לבם
 ערלים. מאימחי מונה לו, משעת נטיעתו (ת"כ פרחא גג) יכול אם הניעו לאחר
 שלש שנים יהא מותר, ת"ל יהיה, בהוייתו יהא (סז ד): (בד) יהיה כל פריז קדש.
 כמעשר שני (קידושין נד): שחוב בו וכל מעשר הארץ וגו' קדש לה' (לעיל כז) מה
 מעשר שני אינו נאכל חוץ לחומת ירושלים אלא בפדיון אף זה כן. ודבר זה הלויס' לה'
 הוא, שנסאף שם לשבח ולהלל לשמים (ת"כ סז ע: כריסות נה). (בה) להוסיף לבם
 תבואתו. המלה הזאת שתשמרו תהיה להוסיף לבם תבואתו, כשנאמר אני מוכר
 לבם מירוח הנטיעות. היה רבי עקיבא זומר מעשר הארץ כנגד ילי הירע, שלא יאמר
 אדם הרי ארבע שנים אני מנטער בו חנם, לפיכך נאמר להוסיף לבם תבואתו (ת"כ
 סז): אני ה'. אני ה' המכניס על כך וגאמן לשמור הכסתי: (כו) לא תאכלו על
 הדם. להרבה פנים נדרש בסנהדרין (פג). ת"כ פרק וזא: אזהרה שלא יאכל מבשר
 קדשים לפני זריקת דמים, ואזהרה לאוכל מבמת חולין טרם שתלא נפשה, ועוד
 הרבה: לא תנחשו. כגון אלו הממחשין בחוליה וכעופות (ת"כ סז ב) פשו נפלה

(יט) את חקתי תשמרו. ואלו הן בהמתך לא תרביע בלאים וגו'. חקיס אלו
 גזרות מלך שאין טעם לדבר: ובגד בלאים. למה נאמר, לפי שגא' לא תלבש שעטני
 גמר ופחיס יחדו (דברים כב:א) יכול לא ילבש גיז גמר ואינו פשטן, ת"כ כגד. מנין
 לרבות האכדים, ת"כ שעטני, דבר שהוא שוע טווי וגו' (ת"כ פרק ד:ח). ואומר אני
 נז' לשון דבר הנמלא וזכור זה עס זה לחברו, מיטער"ר בע"ז, כמו חיין לנאזי דחית
 כהן (מו"ק יב): שאלו מפרשין לשון כחוש, פלישטר"א. ולשון שעטני פ' מנחם
 מחברת למר ופחיס: (ב) נחרפת לאיש. מיעודת ומיוחדת לאיש ואינו יודע לו
 דמיון במקרה ובשפה כנענית שחיה שפה וחז' בת חורין המאורסת לעבד עברי
 שומרת בשפה הכחוש מדבר (ת"כ פרק ה:ב: כריסות יא). והפדה לא נפדתה.
 כהן (מו"ק יב): שאלו מפרשין לשון כחוש, פלישטר"א. ולשון שעטני פ' מנחם
 מחברת למר ופחיס: (ב) נחרפת לאיש. מיעודת ומיוחדת לאיש ואינו יודע לו
 דמיון במקרה ובשפה כנענית שחיה שפה וחז' בת חורין המאורסת לעבד עברי
 שומרת בשפה הכחוש מדבר (ת"כ פרק ה:ב: כריסות יא). והפדה לא נפדתה.
 בפרת תהיה. יס על בית דין לבקר הדבר שלא לחיוב מיטה, כי לא חפשה, ואין
 קידושי קידושין גמורין. ורבותינו למדו מכאן שהיא במלקות, תהא בקריאה,
 שהדיינים ממליקין קורין על הלוהא אם לא תשמרו לעשות וגו' והפלה ה' את מוכתך
 וגו' (דברים כח:טט): תהיה. היא לוקה ולא הוא (ת"כ סז ד: כריסות סז): כי
 לא חפשה. לפיכך אין חייב עליה מיטה שאין קידושי קידושין, הא אם חפשה

others, as you love yourself. Just as you love yourself
 instinctively, without looking for reasons, so you should love
 others, even without reasons."

How to love another.

HaKsav V'HaKabbalah offers a list of realistic examples of
 how one can fulfill this commandment in ways that are
 possible: (a) Your affection for others should be real, not
 feigned. (b) Always treat others with respect. (c) Always seek
 the best for them. (d) Join in their pain. (e) Greet them with
 friendliness. (f) Give them the benefit of the doubt. (g) Assist
 them physically, even in matters that are not very difficult.
 (h) Be ready to assist with small or moderate loans and gifts.
 (i) Do not consider yourself better than them.

19. Kil'ayim/Forbidden mixtures. The prohibitions not to
 crossbreed or to wear mixtures of wool and linen are the
 quintessential חקים, decrees, i.e., commands of the King for
 which man knows no reasons (Rashi).

Ramban clarifies the above point. God surely has reasons,
 but since man cannot know them, he cannot feel the same
 satisfaction in performing these decrees that he has when he
 performs precepts that he feels he understands. In the case
 of kil'ayim, Ramban offers a reason. God created the world
 with certain distinct species, and His wisdom decreed that
 these species remain intact and unadulterated. For man to
 take it upon himself to alter the order of Creation suggests
 a lack of faith in God's plan. Moreover, each species on earth
 is directed by a Heavenly force, so that the earthly species
 represent profound spiritual forces. To tamper with them is
 to cause harm that earth-bound man cannot fathom.

It should be noted that these laws of mixtures are limited
 to specific matters, and do not limit the infinite number
 of alloys and combinations that are so much a part of
 modern life. To the contrary, man is duty bound to improve
 the world and, in a sense, "complete" the work of
 Creation.

Kil'ayim/Forbidden Mixtures ¹⁹ You shall observe My decrees: you shall not mate your animal into another species, you shall not plant your field with mixed seed; and a garment that is a mixture of combined fibers shall not come upon you.

Shifchah Charufah/Designated Maid-servant ²⁰ If a man lies carnally with a woman, and she is a slave woman who has been designated for another man, and who has not been redeemed, or freedom has not been granted her; there shall be an investigation — they shall not be put to death, for she has not been freed. ²¹ He shall bring his guilt-offering to HASHEM, to the entrance of the Tent of the Meeting, a ram guilt-offering. ²² The Kohen shall provide him atonement with the ram guilt-offering before HASHEM for the sin that he had committed; and the sin that he had committed shall be forgiven him.

²³ When you shall come to the land and you shall plant any food tree, you shall treat its fruit as forbidden; for three years they shall be forbidden to you, they shall not be eaten. ²⁴ In the fourth year, all its fruit shall be sanctified to laud HASHEM. ²⁵ And in the fifth year you may eat its fruit — so that it will increase its crop for you — I am HASHEM, your God.

²⁶ You shall not eat over the blood; you shall not indulge in sorcery and you shall not

בהמותך — *Your animal*. Any two species of animals, domestic or wild, may not be mated.

שדה — *Your field*. It is forbidden to plant mixtures of seeds (unless the different varieties are separated by a fence or are far enough apart so that each can draw its own nourishment from the ground without impinging on the other) and it is forbidden to graft a different species onto a tree.

שעטנ — *Combined fibers*. The fibers in question are wool and linen, as specified in *Deuteronomy* 12:10, and the word *shaatnez* indicates fibers that are pressed or woven together in the same piece of cloth or garment.

20-22. Shifchah charufah / The designated maidservant. This unusual "decree" is unlike any other commandment in several ways. Briefly, as elucidated by the Sages, the verse deals with a non-Jewish slave woman owned by two partners. As a slave, she was forbidden to live with a Jew, but her master was allowed to have her live with a Jewish or non-Jewish slave. When a Jewish-owned, non-Jewish slave goes free, he or she automatically has the status of a full-fledged proselyte. Now, this woman was freed by one of her masters, meaning that she is half free and half slave. Because she has been made half free, she is prohibited to a non-Jewish slave, but because she is still half slave, she is prohibited to an Israelite. Now, a Jew — slave or free — marries her, but since she is not completely free, such a marriage does not give her the full status of a married woman, so that there is no death penalty for "adultery" with her. This passage teaches that if a Jew cohabits with her, and both of them are aware of their sin, her penalty is lashes, and he is required to bring a sin-offering.

20. לא נפדיתה — *And who has not been redeemed*, i.e., no one has purchased her freedom and she has not been freed by both of her masters. Had she been freed by both, she would have the status of a Jewish convert, and would be the full-fledged wife of any Jew who would betroth her (*Rashi*).

23-25. Orlah/The first three years of trees. All fruits from the first three years of a newly planted tree or its grafted shoots are forbidden for any conceivable use, and those of

the fourth year are holy and are to be eaten in Jerusalem. [Although, in general, all land-related commandments apply only in *Eretz Yisrael*, *orlah* is an exception (*Kiddushin* 36a-b), by a tradition taught to Moses at Sinai (*ibid.* 38b).] *Ramban* suggests a reason for the prohibition. The first fruits of a tree should be used for the holy purpose of praising and thanking God. Since the first three years' fruits are not yet mature enough to be worthy for that purpose, the Torah ordains that none of the fruit may be used until the fourth year.

24. קדש — *Shall be sanctified*. This word teaches that רביעי, *fourth-year fruit*, is treated like the second tithe; it must be safeguarded against contamination and eaten in Jerusalem. If the owner lives outside the Holy City, he may redeem the fruit for money, which he must bring to Jerusalem and use to buy food, which he and his guests will eat there (*Rashi*; *Sifra*).

25. להוסיף לכם תבואתו — *So that it will increase its crop for you*. In the merit of observing the commandment to deprive yourself of the profits and enjoyment of your crops for four years, your future crops will be increased (*Rashi*; *Sifra*).

אני ה' — *I am HASHEM*. Although I have promised you increased prosperity in return for your performance of this commandment, do not perform it for that reason. Fulfill all commandments because I am HASHEM, and you wish to do My will (*Haamek Davar*).

26. לא תאכלו — *You shall not eat*. . . In its literal meaning, the verse refers to a practice of sorcerers, who would gather blood in a ditch, and, by means of incantations, would foretell future events (*Ramban*).

The Sages (*Sanhedrin* 63a) derive several laws from the phrase **לא תאכלו עליהם**, *you shall not eat over the blood*. Among them are: (a) After *shechitah*, one may not eat an animal's flesh as long as there is some life [blood] left in it; (b) sacrificial meat may not be eaten until after the blood service; (c) a *beis din* must fast on the day it pronounces a death sentence (see *Rashi*).

לא תתחשבו — *You shall not indulge in sorcery*. Do not base your decisions on superstitions, such as the belief that black cats

תעוננו: לא תקפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך: ושרט לנפש לא תתנו בשרכם וכתבת קעקע לא תתנו בכם אני יהוה: אל תחלל את בתך להזנותה ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה: את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני יהוה: אל תפגו אל-האבת וא-ל-הידענים אל-תבקשו לטמאה בהם אני יהוה אלהיכם: מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך ימ-רגושה לב רביעי [שש]

אני יהוה: גר בארצכם לא תונו אותו: באזרח מכם יהיה לכם הגר | הגר אתכם ואהבת לו כמוה כפי-גרים הייתם בארץ מצרים אני יהוה אלהיכם: לא-תעשו על במשפט במדה במשקל ובמסורה: מאזני צדק אבני-צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם

תעוננו: כו לא תקפון פאתא דראשכו ולא תחבל ית פאתא דזקנך: כח על מית לא תתנו בשרכו ורשמיין חריתין לא תתנו בכו אנה יי: כט לא תחל ית ברתך לאשציותה ולא תטעי ארעא ותתמלי ארעא עצת חטאין: לו יומי שביא דילי תטרון ולבית מקדשי תהון דחלין אנה יי: לא לא תתפגו ברת בדין ודכורו לא תתבעון לאסתאבא בהון אנה יי: אלהכון: לב מן קדם דסבר באורייתא תקום ותהדר אפי סבא ותחל מאלהא אנה יי: לבארי יתגיר עמכון גיורא בארעכון לא תונו יתה: לב בציצא מוכון יהי לכו גיורא דיתגיר עמכון ותרחם לה בנותך ארי דירין היתון בארעא דמצרים אנה יי: אלהכון: לב לא תעבדון שקר בדין במשקלא במתקלא ובמבלתא: לב מאזנן דקשוט אבנין דקשוט מכילן דקשוט והינין דקשוט יהון לכו

רש"י

מפיו וזי הפסוקי בדרך (סנהדרין סה): ולא תעוננו. ל' טונות ושטות שאומר יוס פלוני יפה להחלי מלאכה, שזה פלוני קשה ללמד (סנהדרין סט): (כו) לא תקיפו פאת ראשכם. זה המשה לדעו לאחריו אונו ולפדתו (מכות כ): וגמלא הקף ראשו עגול סביב, שכל אחרי אנוי פקרי שער למעלה מדעיו הרבה: פאת וקנך. סוף הזקן וגבולו. והן חמש, שחיס בכל לחי ולחי למעלה אלל הראש שהוא רחב ויש בו שתי פאות, ואחת למטה בסנטרו מקום חבור שני האזניים יחד (ס"ב): (כח) ושרט לנפש. כן דרכן על אזוריים להיות משרטין בעשר כשמת להם מת: וכתבת קעקע. כתב המחוקק ושקט שאינו נמחק לטעם, שמקטעו בחמת והוא משחיר לטעם (ח"כ ס"י מכות כח): קעקע. ל' והקע אוחס (במדבר כהד): והקטעט (שמואל ב כח): וחובין עץ בחרץ וחולין אותם עליהם וגמלאו מחוקין וחחובין בקרקע, שרפוייט בלע"י: (כט) אל תחלל את בתך להזנותה. במסר בתו פנויה לביאה שלא לשם קידושין (ח"כ פרק זא: סנהדרין עו): ולא תזנה הארץ. אם אתה עושה כן הארץ מזה את פירותיה לטענות במקום אחר ולא בחרנכם וכן הוא אומר וימנעו רביבים וגו' (ירמיה בג: ח"כ ס"ג ד: ג' (ל) ומקדשי תיראו. לא יכנס לא במקלו ולא במגעלו ובאשונדו ובאשקט שכל רגליו (ח"כ ס"ט; ברכות נד). ואע"פ שאני מהירס על המקדש את שבתוית שמעורר אין בניי בית המקדש דוחה שנה (ח"כ ס"ט; יצמות ו): (לא) אל תפגו אל האובות. אזהרה לבעל אוב וירעו. בעל אוב זה פיוס המדבר משחיו. וירעו

מכניס עלם חיה שמה ידוע לתוך פיו והטעם מדבר (ח"כ ס"י; סנהדרין סה): (סא): אל תבקשו. להיות עטוסים כס אשם חמטקון כס אשם מיטמאין לפני ואני מתעב אתכם (ח"כ ס"י יא): אלהיכם. דעו את מי אשם מחליפין בני (ס"ט): (לב) מפני שיבה תקום. יכול זקן אשמאלי, ח"ל זקן, אין זקן אלא שקנה חכמה (ס"י; קידושין לב): והדרת פני זקן. איזה הדור, לא ישב במקומו ונלא ידבר במקומו ולא יספור את דבריו. יכול יעלם עיניו כמי שלא ראה, לכך נאמר ויראת מאלהיך, שהרי דבר זה מסור לנו על עושה אשין מכיר בו אלא הוא וכל דבר המסור לנו נא' בו ויראת מאלהיך (ח"כ ס"י ד): (לג) לא תונו. אונאת דברים לא תאמר לו אמש היית טובע עבודה זרה ועכשיו אתה בל ללמוד תורה שנתנה מפי הגבורה (ס"ט פרק תב: ב"מ נח): (לד) בירגים הייתם. מוס שכן אל תאמר לחברך (ס"ט): (טו) אני ה' אלהיכם. אלהיך ואלהיו אני: (לה) לא תעשו עול במשפט. אם לדיון הרי כבר נא' לא תעשו עול במשפט (לעיל פסוק טו) ומהו משפט השני כאן, היא המדה והמשקל והמאורה. מלמד שהמודד נקרא דיון, שאלו יסור במדה הרי הוא כמקלקל את הדיון, וקראיו עול שאליו ומשוקן חרס ותועבה, וגורם לחמשה דברים האמורים בדיון, מטמא את הארץ ומחלל את השם ומחלל את השכינה ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותם מאלרס (ח"כ ס"ה): במדה. זו מדה הארץ (ס"ו): במשקל. כמשמטו: ובמסורה. היא מדה הלא (והיכש): (לו) אבני צדק. הם המשקלות ששקלן כנגדן (ס"ט): איפת. היא מדה היכש: דין. זו היא מדה הלא:

crossing your path or that walking under a ladder will cause bad luck.

27. לא תקפו — You shall not round off... Rounding off refers to the removal of hair from the sideburns area — the edges — of the head. One is forbidden to remove this hair, thereby making a straight line from the hairline behind the ear to the hairline at the front of the head. Were one to do so, the hair at the top of the head would look as if it were rounded off. [One transgresses upon removing at least two hairs from this area] (Rashi).

And you shall not destroy. There are five edges of the beard, each of which it is forbidden to shave (Rashi). But as a practical matter, since the exact areas of these edges are not clearly defined, it is forbidden to shave

the entire beard.

It is forbidden to remove the sideburns even by means of plucking or with scissors. Regarding the beard, however, the Torah forbids one to destroy it and to shave it (21:5). This is interpreted by the Sages to mean the use of a razor, meaning an implement that both shaves [גליח] and "destroys" by cutting to the level of the skin [השחית] (see Yoreh De'ah 181:3,10).

28. ושרט לנפש — A cut... for the dead. It was an ancient custom for people to cut their flesh in mourning for the dead. In Deuteronomy 14:1, the Torah states that this is forbidden because, You are children to HASHEM, implying that it is disgraceful to God for His children to inflict wounds on their bodies as signs of mourning.

believe in lucky times. ²⁷ You shall not round off the edge of your scalp and you shall not destroy the edge of your beard. ²⁸ You shall not make a cut in your flesh for the dead, and a tattoo shall you not place upon yourselves — I am HASHEM.

²⁹ Do not profane your daughter to make her a harlot, lest the land become lewd, and the land become filled with depravity.

³⁰ My Sabbaths shall you observe and My Sanctuary shall you revere — I am HASHEM. ³¹ Do not turn to [the sorcery of] the Ovos and Yid'onim; do not seek to be contaminated through them — I am HASHEM, your God.

³² In the presence of an old person shall you rise and you shall honor the presence of a sage and you shall revere your God — I am HASHEM.

³³ When a proselyte dwells among you in your land, do not taunt him. ³⁴ The proselyte who dwells with you shall be like a native among you, and you shall love him like yourself, for you were aliens in the land of Egypt — I am HASHEM, your God.

Weights
and
Measures

³⁵ You shall not commit a perversion in justice, in measures of length, weight, or volume. ³⁶ You shall have correct scales, correct weights, correct dry measures, and correct liquid measures

29. אֶל־תְּחַלֵּל — Do not profane. Rashi and Sifra comment that the outcome of such treacherous conduct — **וְלֹא־תִחְזֶה** — is that the earth itself will become guilty of harlotry, in the sense that it will be unfaithful to its people. Instead of producing bumper crops in the Land of Israel, the earth will give forth those crops elsewhere. This is uniquely true of Eretz Yisrael whose holiness cannot tolerate immorality, as in 18:25-29.

30. שְׁבֻעָתִי — My Sabbaths... The Torah speaks very frequently about both the Sabbath and idolatry, because both are reckoned as equal to all the commandments of the Torah. Idol worship is a clear denial of God. Sabbath desecration, too, is a denial that God created for six days and rested on the seventh — the eternal reminder of God as the Creator (Ramban).

וּמִקְדָּשִׁי תִירָאוּ — And My Sanctuary shall you revere. One is forbidden to enter the Sanctuary area with his walking stick, wearing shoes or a money belt, or with the dust on his feet (Rashi).

31. אֶל־תִּתְּנוּ אֶל־הָאֱבֹת וְאֶל־הַיִּדְּוֹנִים — Do not turn to the Ovos and Yid'onim. These are magical practices that purport to foretell the future. The punishment of the practitioner of these acts is *kares* (see 20:6); the penalty of those who consult them is lashes (Sifra).

אֲנִי ה' — I am HASHEM. Be aware Whom you are discarding in order to pursue knowledge of the future by turning to the prophets of Ov and Yid'oni (Rashi).

32. מִפְּנֵי זִקְנָה — In the presence of an old person. According to Rashi, following one view in Kiddushin 32b, the two halves of the verse explain one another, meaning that the commandment is to rise and honor a sage who is both elderly and righteous. Others hold that these are two separate commandments: to rise for and honor anyone over the age of seventy, even if he is not learned, and to rise for and honor a sage, even if he is young. The halachah follows the latter view. All agree that there is no such requirement for a wicked person (Yoreh De'ah 244:1).

וְיִרְאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ — And you shall revere your God. The commandment to show respect is an easy one to violate: One can simply pretend that he did not notice. Therefore, the Torah cautions us to revere God. He knows our true intentions. This fear of God is invoked when a mitzvah depends on the intentions within someone's heart (Rashi; Sifra).

33. גֵּר — A proselyte. It is forbidden to taunt a proselyte by reminding him of his non-Jewish past and suggesting that this makes him unfit to study God's Torah (Rashi; Sifra). As the next verse states: Who, more than a Jew, should understand the hurt felt by an unwanted stranger? (Sifra).

34. וְאָהַבְתָּ לוֹ — And you shall love him. Aside from the commandment to love all Jews, proselytes included, there is a special commandment to love proselytes. God, Himself, has a special love for proselytes (Ramban, Hil. De'os 6:4).

35-36. Weights and measures. The Torah illustrates the great importance of proper weights and measures with a powerful comparison. The passage begins by exhorting against a perversion of justice — a commandment that is generally directed toward judges, as in verse 15, above — yet our verse applies this principle to the businessman in his shop or the farmer in his field. Thus, the Torah likens a person doing business to a judge, and someone who falsifies weights and measures is like a judge who perverts judgment. Furthermore, Sifra, as explained by the Chofetz Chaim, notes that the passage connects the commandment of weights and measures to the Exodus from Egypt, to teach that one who falsifies them is considered as if he denies that there is a God Who sees all. Such a person, if it suited him, could also deny God's intervention to save Israel from Egypt. It is noteworthy that the Chofetz Chaim's first published work was an anonymous pamphlet on weights and measures, which he composed in response to negligence that he witnessed personally in the markets of his own town.

אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:
וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־חֻקְתִּי וְאֶת־כָּל־מִשְׁפָּטִי וְעִשִּׂיתֶם
אֹתָם אֲנִי יְהוָה:

כ

חמישי א-ב

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֹּאמַר
אִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
יִתֵּן מִזֵּרְעוֹ לַמֶּלֶךְ מוֹת יוּמָת עִם הָאָרֶץ יִרְגְּמֻהוּ בָאֶבֶן:
וְאֲנִי אֶתֵּן אֶת־פָּנַי בְּאִישׁ הַהוּא וְהִכַּרְתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ
כִּי מִזֵּרְעוֹ נָתַן לַמֶּלֶךְ לְמַעַן טָמֵא אֶת־מִקְדָּשִׁי וּלְחַלֵּל
אֶת־שֵׁם קִדְשִׁי: וְאִם הָעָלַם יַעֲלִימוֹ עִם הָאָרֶץ אֶת־
עֵינֵיהֶם מִן־הָאִישׁ הַהוּא בַּתָּתוֹ מִזֵּרְעוֹ לַמֶּלֶךְ לְבִלְתִּי
הִמִּית אֹתוֹ: וְשִׁמַּתִּי אֲנִי אֶת־פָּנַי בְּאִישׁ הַהוּא וּבִמְשַׁפְּחֹתוֹ
וְהִכַּרְתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־הַזֵּנוֹת אַחֲרָיו לְזִנוֹת אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ
מִקֶּרֶב עַמָּם: וְהִנָּפֵשׁ אֲשֶׁר תִּפְּנֶה אֶל־הָאִבָּת וְאֶל־
הַיָּדְעָנִים לְזִנָּת אַחֲרֵיהֶם וְנָתַתִּי אֶת־פָּנַי בְּנִפְשׁ הַהוּא
וְהִכַּרְתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ: וְהִתְקַדְּשְׁתֶּם וְהִיִּיתֶם קְדָשִׁים
כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקְתִּי וְעִשִּׂיתֶם
אֹתָם אֲנִי יְהוָה מִקְדְּשְׁכֶם: כִּי־אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יִקְלַל אֶת־
אֲבִיו וְאֶת־אִמּוֹ מוֹת יוּמָת אָבִיו וְאִמּוֹ קָלָל דָּמִיו בּוֹ:

אָנָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ דִּי אַפְקִית יִתְכוֹן
מֵאֶרֶע דְּמִצְרַיִם: לִוְתַּרְתּוֹן יֵת כָּל
קִמִּי וְיֵת כָּל דִּינִי וְתַעֲבִדוֹן יִתְהוֹן אָנָּה
יְיָ: אֻמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימַר: בְּנֵים
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּל (כ-א) וּלְבְנֵי יִשְׂרָאֵל
(תִּימַר) גֵּבֶר גֵּבֶר מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן
גֵּיירָא דִּיתְגֵּיר בִּישְׂרָאֵל דִּי יִתֵּן מִזֵּרְעָה
לַמֶּלֶךְ יִתְקַטֵּל אִתְקַטֵּל עִמָּא בֵּית
יִשְׂרָאֵל יִרְגְּמֻהוּ בָּאֶבֶן: וְאָנָּה אֶתֵּן
רוּגְזִי בְּגִבְרָא הַהוּא וְאֲשִׁיצִי יִתְהַ מִּגּוֹ
עַמָּה אֲרִי מִזֵּרְעָה יִהְיֶה לַמֶּלֶךְ בְּדִיל
לְסַבָּא יֵת מִקְדָּשִׁי וְלֹאֲחַלֵּל יֵת שְׁמָא
דְּקִדְּשִׁי: וְאִם מִכְּבֹשׁ יִכְבְּשׁוּן עִמָּא
בֵּית יִשְ�רָאֵל יֵת עֵינֵיהוֹן מִן גֵּבְרָא הַהוּא
בְּדִיבֵה מִזֵּרְעָה לַמֶּלֶךְ בְּדִיל דְּלֹא
לְקַטֵּל יִתְה: הֵאָשִׁיוּ אָנָּה יֵת רוּגְזִי
בְּגִבְרָא הַהוּא וּבִסְעֻדוּהִי וְאֲשִׁיצִי יִתְה
וְיֵת כָּל דְּטַעֲן בְּתִירוּהִי לְמַטְעִי בְּתֵר מֶלֶךְ
מִגּוֹ עַמָּהוֹן: וְאָנָּשׁ דִּי יִתְפַּנֵּי בְּתֵר בְּדִין
וּבְכוּרוֹ לְמַטְעִי בְּתִירוּהוֹן וְאֶתֵּן יֵת רוּגְזִי
בְּגִבְרָא הַהוּא וְאֲשִׁיצִי יִתְה מִגּוֹ עַמָּה:
וְיִתְקַדְּשׁוּן וְיִתְהוֹן קְדִישִׁין אֲרִי אָנָּה יְיָ
אֱלֹהֵינוּ: לִוְתַּרְתּוֹן יֵת קִמִּי וְתַעֲבִדוֹן
יִתְהוֹן אָנָּה יְיָ מִקְדְּשְׁכוֹן: ט אֲרִי גֵבֶר
דִּי יִלוֹט יֵת אֲבוּהִי וְיֵת אִמָּה אִתְקַטֵּל
יִתְקַטֵּל אֲבוּהִי וְאִמָּה לֵט קַטֵּל חֵיב:

ששי
[שביעי]

רע"ז

שִׁיעֲלִימוּ בְּדִבְרֵים הַרְבֵּה (ת"כ ס ז). אִם הִעֲלִימוּ סִנְהֵדִי קִטְנָה סוֹף שִׁיעֲלִימוּ
סִנְהֵדִי גְדוּלָּה (ס ז יא): (ה) וּבִמְשַׁפְּחָתוֹ. אִמֵּר ר"ש וְכִי מִשְׁפָּחָה מֵה חֲטָאָה
אֵלָּא לְלַמֵּד שְׁאִין לָךְ מִשְׁפָּחָה שִׁיעַ כֹּה מִרְכָּס שְׁאִין כּוֹלֵם מִרְכָּסוֹ, כּוֹלֵם מִחֲפִין
עֲלִיו (ס ז יג; שְׂבוּעוֹת לט): וְהִכַּרְתִּי אוֹתוֹ. לְמַה נָּח?, לְפִי שֵׁנָה' וּבִמְשַׁפְּחָתוֹ
יִכּוֹל יְהִי כָּל הַמִּשְׁפָּחָה כְּהִכְרַת, ת"ל אוֹתוֹ. אוֹתוֹ כְּהִכְרַת וְלֹא כָּל הַמִּשְׁפָּחָה כְּהִכְרַת
אֵלָּא בִּיסוּרִין (ס ז יד): לְזִנוֹת אַחֲרֵי הַמִּוֹלָךְ. לְרִצּוֹת שֹׂאֵר עֲבוּדָה זֶה (ס
טו) שְׂעִבָּה כִּכּוּ וְאִפְּלוּ אִין וְ עֲבוּדָתָה: (ז) וְהִתְקַדְּשְׁתֶּם. וְ פִּרְשׁוֹת עֲבוּדָה
זֶה (ס פֶּרֶק י"ב): (ט) אֲבִיו וְאִמּוֹ קָלָל. לְרִצּוֹת לֹאחֵר מִיִּמָּה (סִנְהֵדִין
פֶּה): דְּמִיו בּוֹ. וְ סִקִּילָה (ת"כ ס ז) וְכֵן כָּל מִקּוֹס שֵׁנָה' (דְּמִיו בּוֹ)
דְּמִיִּים כֹּס, וְלַמְדּוּ מֵאוֹת וְיִדְעוּ שֵׁנָה' כֹּס בְּאִזְנֵי יִרְגְּמוּ אוֹתוֹ דְּמִיָּה כֹּס
(לֵהֵן פִּסּוֹק כז; ת"כ פֶּרֶק ט"ב: כִּי־תוֹתָהּ הִיא). וְשִׁפּוֹתוֹ שֵׁל מִקְרָא כְּמוֹ דְּמִו בְּרָאשׁ
(יִהְיֶה בִּיעִי: אִין נִעֲשֶׂה עַל מִיתוּתָהּ אֵלָּא הוּא, שְׁהוּא גִרֵם לְעַשׂוֹת שִׁינָה:

אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם. עַל מִנָּת כֵּן (ס י). ד"א אִין הִכְתֵּנִי כְּמִלְרִים צִין
טֶפֶה שֵׁל צִכּוֹר לִטְפָּה שְׁאִינָה שֵׁל צִכּוֹר וְאִין הִנָּחֵן לְהַפְרַע מִמִּי עֲטוּמִן מִשְׁקִלּוֹתֵינוּ
כְּמִלָּה לְהוֹתוֹת אֶת הַצְּרִיּוֹת שְׁאִין מְכִירִים כֹּסֶם (בִּצָּא מִלִּיעָא סֵא): (ב) וְאֵל
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֹּאמַר. עוֹשִׂין עַל הַזֹּהֲרוֹת: מוֹת יוּמָת. כְּבִית דִּין, וְאִם אִין
כֵּת לְבִית דִּין טַס הָאֵרֶץ מְסִיעִין אוֹתוֹן (ת"כ פֶּרֶשׁאָה י"ד): עִם הָאָרֶץ. טַס
שְׂבִינֵי נִכְרָתָהּ הָאֵרֶץ. דְּבֵר אַחֵר, טַס שְׁטִידִין לִירֵא אֶת הָאֵרֶץ ט"י מִלּוֹת הֵלֵלוּ
(ס): (ג) אֶתֵּן אֶת פָּנַי. פָּנָאִי שְׁלִי, פּוֹנֵה אִין מִכֵּל טַסְקִי וְטוֹסֶק צו (ס
ה): בְּאִישׁ. וְלֹא בְּצִכּוֹר (ס) שְׁאִין כָּל הַצִּכּוֹר כְּכַתְּחִין: כִּי מִזֵּרְעוֹ נָתַן לַמֶּלֶךְ.
לְפִי שֵׁנָה' מְעַבֵּר צִט וְכִתּוּ בִּלָּשׁ (דְּבִרִּים י"ח): כֵּן צִט וְכֵן כִּתּוּ מִנִּין, ת"ל כִּי
מִזֵּרְעוֹ נָתַן לַמִּוֹלָךְ. וְרַע פִּסּוֹל מִנִּין, ת"ל כִּתּוּ מִזֵּרְעוֹ לַמִּוֹלָךְ (ת"כ ר"ז): [לְמַעַן
טָמֵא אֶת מִקְדָּשִׁי. אֶת כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל שִׁיֵּא מִקְדָּשָׁה לִי, כְּלָשׁוֹן וְלֹא יִחַלֵּל אֶת
מִקְדָּשִׁי (לֵהֵן כֵּאֲבָנִי): (ד) וְאִם הָעָלַם יַעֲלִימוֹ. אִם הִעֲלִימוּ בְּדִבְרֵי אֶחָד סוֹף

36. Who brought you forth. I took you out of Egypt only on the condition that you would be honest in your business dealings. Alternatively, lest you think that you can be dishonest and go undetected, think back to Egypt. There, when I killed the firstborn of Egypt, I recognized the difference between the firstborn Egyptians and others. So, too, I will know if you have false weights, and I will punish those who use them (Rashi).

37. You shall observe... If you study the commandments you will realize that they are perfect, and then you will surely observe them. Recognize, however, that

I am HASHEM, Who has given you the laws. By definition, therefore, you cannot improve upon them. You may neither add to them nor subtract from them (Sforno).

20.

⚡ Punishments.

The Torah does not decree a physical punishment for a sin unless there is a negative commandment enjoining us not to commit that deed. Chapters 18 and 19 contained a long series of negative commandments, and this chapter, primarily, gives the punishments for those sins.

— I am HASHEM, your God, Who brought you forth from the land of Egypt. ³⁷ You shall observe all My decrees and all My ordinances, and you shall perform them — I am HASHEM.

20

Punishments

¹ HASHEM spoke to Moses, saying: ² Say to the Children of Israel: Any man from the Children of Israel and from the proselyte who lives with Israel, who shall give of his seed to Molech, shall be put to death; the people of the land shall pelt him with stones. ³ I shall concentrate My attention upon that man, and I shall cut him off from among his people, for he had given from his offspring to Molech in order to defile My Sanctuary and to desecrate My holy Name. ⁴ But if the people of the land avert their eyes from that man when he gives from his offspring to Molech, not to put him to death — ⁵ then I shall concentrate My attention upon that man and upon his family; I will cut off from among their people, him and all who stray after him to stray after the Molech. ⁶ And the person who shall turn to the sorcery of the Ovos and the Yid'onim to stray after them — I shall concentrate My attention upon that person and cut him off from among his people.

Molech

⁷ You shall sanctify yourselves and you will be holy, for I am HASHEM, your God.

⁸ You shall observe My decrees and perform them — I am HASHEM, Who sanctifies you. ⁹ For any man who will curse his father or mother shall be put to death; his father or his mother has he cursed, his blood is upon himself.

2-5. Molech. In giving the punishment for serving Molech (18:21), the Torah discusses at length the evil of the sin. Not only has the perpetrator sinned against God, he has profaned the sanctity of the Jewish people — מקדשי, My Sanctuary — which the Sages interpret as God's holy nation (v. 3). Ramban comments that the degraded worship of Molech deprives the Jewish people of its holiness; therefore, the Torah stresses that it is the nation that bears responsibility for executing the death penalty against the one who has harmed it so significantly.

2. עַם הָאָרֶץ — The people of the land. By using this unusual term to identify the people, the Torah suggests why they should have the particular responsibility of executing the sinner. A father who offers his own children to Molech has brought contamination to the land.

3. וְהִכַּרְתִּי אוֹתוֹ — And I shall cut him off. The punishment has two tiers. If the transgressor was properly warned and witnessed, and *beis din* imposed the death penalty, he gains atonement for his sin. If, however, he sinned intentionally but was not punished by the court, God imposes *kares*.

4. אַתְּ עֵינֵיהֶם . . . תַּעֲלֵם וְעֵלְמָם — Avert [lit., avert they will avert] their eyes. The double expression teaches a moral lesson. If the people avert their eyes once, they will avert their eyes again. If the court attempts to discharge its responsibility, violators will protest: "You did not punish the last violator, is it fair to punish this one?" Only if the courts and the people are consistent can they function properly (Rashi; Or HaChaim).

5. וְכַמִּשְׁחָתוֹ — And upon his family. The family is responsible if it was their influence that shielded the sinner from punishment by the court (R' Bachya). Nevertheless, the

punishment of *kares* is imposed only upon the sinner — אִתּוֹ, him — not upon his relatives (Rashi; Sifra).

7-8. וְהִתְקַדְּשִׁיתֶם — You shall sanctify yourselves. According to Rashi, this commandment refers to the previous exhortations against idolatry; one who refrains from idol worship sanctifies himself.

The sequence of verses alludes to the teaching that the very thought of idol worship — he merely turns to it (verse 5) — is regarded by God as if someone had actually worshiped idols (*Kiddushin* 39b). But how can someone control his thoughts? Therefore, the Torah teaches that what is incumbent upon a Jew is to attempt to sanctify himself by performing the commandments and by avoiding evil to the best of his ability. God promises that in reward for the Jew's sincere efforts, וְהִיָּתָם קְדוֹשִׁים, and you will be holy; God will assist him in cleansing his thoughts (*Be'er Yitzchok*; *Meshech Chochmah*).

9. כִּי — For. This conjunction implies that our verse gives the reason for an earlier commandment. It refers back to the commandment to revere parents (19:3), and explains that one who shows gross disrespect to parents can incur the death penalty. Alternatively, the word כִּי should be translated *therefore*, meaning that because it is God Who sanctifies us — and a person's father and mother are His partners in bringing a person into the world — God decrees the death penalty upon those who curse them (Ramban).

אָבִיו וְאִמּוֹ קָלַל — His father or his mother has he cursed. The repetition teaches that one is liable for cursing his parents even if he does so after their death (Rashi).

וְדָמָיו — His blood is upon himself. The Sages derive that this term always means death by stoning. In its simple meaning, the term means that the violator brought the punishment upon himself (Rashi).

וַיִּגְדֹּר דִּי יִגּוֹף יֵת אַתְּתָּ גְבֹר דִּי יִגּוֹף יֵת
אִתְּתָּ חֲבֵרָה אֲתִקְסְלָא יִתְקַסְלָא גִיפָא
וַיִּנְפִּיקָתָּ: ^טוַיִּגְבֹּר דִּי יִשְׁכּוּב עִם אִתְּתָּ
אֲבֹהִי עֲרִיתָא דְאֲבֹהִי גְלִי אֲתִקְסְלָא
יִתְקַסְלָא מִתְרִידִיוֹן קְטָלָא חֲבִיבִין: ^יוַיִּגְבֹּר
דִּי יִשְׁכּוּב עִם בְּלִחָה אֲתִקְסְלָא יִתְקַסְלָא
מִתְרִידִיוֹן תַּכְלָא עֲבָדוּ קְטָלָא חֲבִיבִין:
^{יא}וַיִּגְבֹּר דִּי יִשְׁכּוּב עִם דְּכוּרָא מִשְׁכָּבִי
אִתְּתָא תוּעֵבְתָּא עֲבָדוּ מִתְרִידִיוֹן
אֲתִקְסְלָא יִתְקַסְלָא קְטָלָא חֲבִיבִין: ^{יב}וַיִּגְבֹּר
דִּי יֵשֵׁב יֵת אִתְּתָא וְיֵת אִמָּה עֲצַת חֲטָאִין
הִיא בְּנוּרָא יִקְרֹון יִתְּה וְיִתְּהוּ וְלֹא תִּתִּי
עֲצַת חֲטָאִין בִּינִיבִין: ^{יג}וַיִּגְבֹּר דִּי יֵת
בְּעִירָא תַקְסְלוֹן: ^{יד}וַיִּגְבֹּר דִּי תַקְרֵב לְכָל
בְּעִירָא לְמַשְׁלֵט בָּהּ וְתַקְסְלוֹן יֵת אִתְּתָא
וְיֵת בְּעִירָא אֲתִקְסְלָא יִתְקַסְלָא קְטָלָא
חֲבִיבִין: ^{טו}וַיִּגְבֹּר דִּי יֵשֵׁב יֵת אִתְּתָּה בַּת
אֲבֹהִי אוּ בַת אִמָּה וְחֻזִּי יֵת עֲרִיתָהּ וְהִיא
תִּחְוִי יֵת עֲרִיתָהּ קְלָנָא חֲטָא וְיִשְׁתִּימִצֹון
לְעֵינֵי גִבִּי עֲבָדוּ עֲרִיתָא חֲטָא גְלִי חֲזָבָה
יִקְבֹּל: ^{טז}וַיִּגְבֹּר דִּי יִשְׁכּוּב עִם אִתְּתָא
מִסְאָבָא וְיִגְלִי יֵת עֲרִיתָהּ יֵת קְלָנָה גְלִי
וְהִיא תִגְלִי יֵת סוּאָבָת דְּמָהָא וְיִשְׁתִּימִצֹון
מִתְרִידִיוֹן מְגוּ עֲמָהוּן: ^{יז}וְעִירָתָּ אִתְּתָּ אֲמָר
וְאִתְּתָּ אֲבֹרֵי לֹא תִגְלִי אֲרִי יֵת קְרִיבָה גְלִי
חֲזָבָהּ יִקְבֹּלוּן: ^{יח}וַיִּגְבֹּר דִּי יִשְׁכּוּב יֵת אִתְּתָּ
אִחַ אֲבֹהִי עֲרִיתָּ אִחַ אֲבֹהִי גְלִי חֲזָבָהּ
יִקְבֹּלוּן בְּלֹא וְלֹא מִתּוֹתוֹן: ^{יט}וַיִּגְבֹּר דִּי
יֵשֵׁב יֵת אִתְּתָּ אֲחֹהִי מִתְרָקָא הִיא
עֲרִיתָא דְאֲחֹהִי גְלִי בְלֹא וְלֹא יִתּוֹן:

וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנָּאֵף אֶת־אִשְׁתּוֹ יִנָּאֵף אֶת־אִשְׁתּוֹ
 יא רַעְיוֹנוֹ מוֹת יוֹמֶת הַנָּאֵף וְהַנָּאֶפֶת: וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־
 אִשְׁתּוֹ אֲבִיו עֶרְוַת אֲבִיו גִּלָּה מוֹת יוֹמֶתוֹ שְׁנֵיהֶם דְּמִיָּהֶם
 יב בָּם: וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־כָּלְתּוֹ מוֹת יוֹמֶתוֹ שְׁנֵיהֶם תָּבֵל
 יג עֲשׂוֹ דְּמִיָּהֶם בָּם: וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־זָכָר מִשְׁכַּבְנִי
 יד אִשָּׁה תוֹעֵבָה עֲשׂוֹ שְׁנֵיהֶם מוֹת יוֹמֶתוֹ דְּמִיָּהֶם בָּם: וְאִישׁ
 אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשָּׁה וְאֶת־אִמָּהּ הִוא בְּאֵשׁ יִשְׁרָפוּ
 טו אֹתוֹ וְאֶתְהֵן וְלֹא־תִהְיֶה זָמָה בְּתוֹכָכֶם: וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן
 טז שְׂכָבְתּוֹ בְּבִהֶמָּה מוֹת יוֹמֶת וְאֶת־הַבְּהֵמָה תִּהְרֹגוּ: וְאִשָּׁה
 אֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל־כָּל־בְּהֵמָה לְרִבְעָה אֹתָהּ וְהִרְגֹתָ אֶת־
 יז הָאִשָּׁה וְאֶת־הַבְּהֵמָה מוֹת יוֹמֶתוֹ דְּמִיָּהֶם בָּם: וְאִישׁ
 אֲשֶׁר־יִקַּח אֶת־אֶחָתוֹ בֶּת־אֲבִיו אוֹ־בֶת־אִמּוֹ וְרָאָה אֶת־
 עֶרְוָתָהּ וְהִיא תִּרְאֶה אֶת־עֶרְוָתוֹ חֹסֵד הִוא וְנִכְרְתוּ לְעֵינַי
 יח בְּנֵי עַמֶּם עֶרְוַת אֶחָתוֹ גִּלָּה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא: וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִשְׁכַּב
 אֶת־אִשָּׁה דְּוָהּ וְגִלָּה אֶת־עֶרְוָתָהּ אֶת־מִקְרָהּ הָעֶרְהָ וְהִוא
 גִּלְתָּה אֶת־מְקוֹר דְּמִיָּהּ וְנִכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם מִקְרַב עַמֶּם:
 יט וְעֶרְוַת אֶחָת אִמָּךְ וְאֶחָת אֲבִיךָ לֹא תִגְלֶה כִּי אֶת־שְׂאֲרוֹ
 כ הָעֶרְהָ עֲוֹנָם יִשָּׂאוּ: וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־דֹּדְתּוֹ עֶרְוַת
 כא דָּדוֹ גִּלָּה חֲטָאִם יִשָּׂאוּ עֲרִירִים יָמָתוֹ: וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח
 אֶת־אִשְׁתּוֹ אֲחִיו נָדָה הִוא עֶרְוַת אֲחִיו גִּלָּה עֲרִירִים יִהְיוּ:

כש"י

[illegible]

(י) ואיש. פרט לקטן (ח"כ ס"ח; סנהדרין כ"ג): אשר ינאף את אשת איש. פרט לאשה קטן (סס). למדנו שאין לקטן קידושין. ועל איזו אשה איש ימייני כ"ך, אשר ינאף את אשת רעהו, פרט לאשה זרה (סס). למדנו שאין קידושין לגוי: מות יומת הנואף והנואפת. כל מישה חלוצה בחבורם כחבור אלה חלק אחד (סס): (יב) תבא עשו. גנאי. ל"א מכלכלין זרע האב בזרע הבן: (יג) משכבי אשה. מכנים כמכובד בשפותיה: (יד) וישורפו אותו ואותה. י"ח חסד יכול לומר אהבו ואלהוה ישרפו, שרפי שפתי דברים ולא לאהבו עליו. אלא אשה ואהב הכתובות כאל שפיהן לאיסור, שגשג אהב חמיות ואהב. ויש מרבותיו שומרים אהב כאל אהב חמיות, ומזה חסדן, אהב אחם מין. וכן ויני הוא, אהב חסדן (סנהדרין ע"ג): (טו) אהב הכהמה תהרגו. אם אדם חטא בחמה חסדן, חלא מפני שגשג אהב חסדן חסדן על לא לשפך אהב הכמות שפתי, ק"ל לאדם חסדן להכחין בין שוב לרע וגורם רעה לחבירו לעבור עבירה (ח"כ פרק י"א): כיוולא דבדב אהב אומר אהב חסדן על שכל הקומות (דברים כ"ג): הרי דברים ק"ו מה חסדן שפתי רואין ואינן שומעין, על שכל חסדן על יום אהבה חסדן שפתי שרף וכלה, המטה אהב חבירו ומדבר חסדן לרביי מיהא על אהב כמה ומה (סנהדרין כ"ה): (יז)

10-21. Penalties for forbidden relationships. The following passage sets forth the punishments for the transgressions that were given in 18:6-23. In many cases, the relative laws have been explained in the commentary to the previous passage.

10. מות-יומת — *Shall be put to death*. The Sages derive that this term indicates the death penalty of חֲנָקָה, *strangulation* (Rashi).

12. תבל עשו — *They have committed a perversion. It is*

- Penalties for Forbidden Relationships
- ¹⁰ A man who will commit adultery with a man's wife, who will commit adultery with his fellow's wife; the adulterer and the adulteress shall be put to death.
- ¹¹ A man who shall lie with his father's wife will have uncovered his father's shame; the two of them shall be put to death, their blood is upon themselves.
- ¹² A man who shall lie with his daughter-in-law, the two of them shall be put to death; they have committed a perversion, their blood is upon themselves.
- ¹³ A man who lies with a man as one lies with a woman, they have both done an abomination; they shall be put to death, their blood is upon themselves.
- ¹⁴ A man who shall take a woman and her mother, it is a depraved plot; they shall burn him and them in fire, and there shall not be depravity among you.
- ¹⁵ A man who shall lie with an animal shall be put to death; and you shall kill the animal.
- ¹⁶ And a woman who approaches any animal for it to mate with her, you shall kill the woman and the animal; they shall be put to death, their blood is upon them.
- ¹⁷ A man who shall take his sister, the daughter of his father or the daughter of his mother, and he shall see her nakedness and she shall see his nakedness, it is a disgrace and they shall be cut off in the sight of the members of their people; he will have uncovered the nakedness of his sister, he shall bear his iniquity.
- ¹⁸ A man who shall lie with a woman in her affliction and has uncovered her nakedness, he will have bared her source and she has bared the source of her blood; the two of them will be cut off from the midst of their people.
- ¹⁹ The nakedness of your mother's sister or your father's sister shall you not uncover, for that is baring one's own flesh; they shall bear their iniquity. ²⁰ And a man who shall lie with his aunt will have uncovered the nakedness of his aunt; they shall bear their sin, they shall die childless.
- ²¹ A man who shall take his brother's wife, it is loathsome; he will have uncovered his brother's shame, they shall be childless.

against the natural order of things for a father and a son to live with the same woman, just as, in 18:23, it is against the natural order for a human to live with an animal. This is the sense of *Rashi*, who explains the phrase in terms of "shamefulness" and "mixture."

14. אִשָּׁר יִקַּח — *Who shall take*. This term refers to marriage. Only if someone was married to a woman is he forbidden to live with her mother or daughter (*Sifra*).

וְזָמָה הוּא — *It is a depraved plot*. The same term was used in 18:17 regarding a relationship with one's wife and her daughter. The similarity of terms [זָמָה] teaches that both offenses incur the penalty of death by fire (*Sifra*).

וְזָמָהּ — *And them*. The plural implies that more than one woman is put to death, but the man's lawful wife clearly is not punished because her husband sinned with her close relative. Rather, the plural form teaches that the penalty applies to the mother-in-law and her mother, should they both sin with him (*Rashi*; *Sanhedrin* 76b).

15. וְאַתְּ יַהֲרֹגוּ — *And you shall kill the animal*. The animal is removed from the world because it was a source of enticement that caused a person to sin. Surely, then, a rational person who causes his fellow to sin is worthy of punishment (*Rashi*; *Sifra*). Alternatively, the animal must be killed so that it should not walk down the road and have

people say, "This animal caused a man to be stoned" (*Sanhedrin* 54a).

17. חֶסֶד — *Disgrace*. Literally, the word means "kindness," a strange term in relation to incest. It is intended to answer the question, "If it is immoral for a brother and sister to live together, then why did God permit Cain and Abel to marry their sisters?" The answer is that it was a kindness for God to allow that, so that the human race could go on (*Rashi*; *Sifra*).

According to *Radak*, the word חֶסֶד has two meanings: *kindness* and *disgrace*. The two are related, because the disgrace of immorality is the product of overindulgence. Someone who is too anxious to give pleasure and is reluctant to discipline herself or others is in danger of lapsing into the sin of immorality. [See *ArtScroll Genesis* pp. 371-3.]

וְזָמָהּ — *In the sight of the members of their people*. . . he shall bear his iniquity. The consequences of the sin will attach themselves to the sinner in the form of a series of misfortunes that will make it obvious to the members of their people that he has incurred God's wrath (*Ramban* to v. 9).

18. אִשָּׁה בְּנֶה — *A woman in her affliction*, i.e., during her menses.

20. דִּדְתּוֹ — *His aunt*, i.e., the wife of his father's brother (*Sifra*). The wife of a mother's brother is prohibited Rabbinnically (*Yevamos* 21a).

כב וַתִּטְּרוּן יָת כָּל קִנְמֵי יוֹת כָּל דִּינֵי
וַתַּעֲבֹדוּן יִתְהוּן וְלֹא תִרְוֹקוּן יִתְכוּן אֲרָעָא
דִּי אֲנָא מַעַל יִתְכוּן תַּמָּן לְמַתֵּב בְּהִי:
כג וְלֹא תִתְכוּן בְּנִימוּסֵי עֲמֻמְיָא דִּי אֲנָא
מְגִלִּי מִן קִדְמִיכוּן אֲרִי כָּל אֲלִין עֲבָדוּ
וְרַחֵיק מִימָרִי בְּהוּן: כד וַאֲמַרִית לְכוּן
אַתּוּן תִּירְתּוּן יָת אֲרָעוֹן וְאֲנָא אֲתִנְנָה
לְכוּן לְמִירַת יִתְהִי אֲרָעָא עֲבָדָא חֲלָב
וְדָבֶשׁ אֲנָא יְיָ אֱלֹהֵכוּן דִּי אֲפִרְשִׁית יִתְכוּן
מִן עֲמֻמְיָא: כה וַתִּפְרְשׁוּן בֵּין בְּעִירָא
דְּכִיָּא לְמִסְאָבָא וּבֵין עוֹפָא מְסָאָבָא
לְדָבִי וְלֹא תִשְׁקֻצוּן יָת נִפְשִׁיתִיכוּן
בְּבְעִירָא וּבְעוֹפָא וּבְכָל דִּי תִרְחֹשׁ אֲרָעָא
דִּי אֲפִרְשִׁית לְכוּן לְסָאָבָא: כו וַתִּתְהוּן
קִדְמֵי קִדְיִשׁוּן אֲרִי קִדְיִשׁ אֲנָא יְיָ וְאֲפִרְשִׁי
יִתְכוּן מִן עֲמֻמְיָא לְמַהוּי פְּלַחִין קִדְמֵי:
כז וַיִּגְבֵּר אוֹ אֲתַתָּא אֲרִי יְהִי בְּהוּן בְּדִין אוֹ
דְּכוּרֵי אֲתַקְטֵלָא יִתְקַטְלוּן בְּאֲבָנָא
יִרְגְּמוּן יִתְהוּן קִטְלָא חִיבִין:

כב ושמרתם את כל חקתי ואת כל משפטי ועשיתם
אתם ולא תקיאו אתכם הארץ אשר אני מביא אתכם
שמה לשבת בה: ולא תלכו בחקת הגוי אשר אני
כג משלח מפניכם כי את כל אלה עשו ואקץ בם: ואמר
לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת
אתה ארץ זבת חלב ודבש אני יהוה אלהיכם אשר
כה הבדלתי אתכם מן העמים: והבדלתם בין הבהמה
הטהרה לטמאה ובין העוף הטמא לטהר ולא תשקצו
את נפשתיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמש
כו האדמה אשר הבדלתי לכם לטמא: והייתם לי קדשים
כי קדוש אני יהוה ואבדל אתכם מן העמים להיות לי:
כז ואיש או אשה כי ייהיה בהם אוב או ידעני מות יומתו
באבן ירגמו אתם דמיהם בם: ס"ד פסוקים. ונג"ה סימן. מ"י זה"ב סימן.

שביעי

מפטיר

רש"י

נבוכדנצר וחביריו. רבי אלעזר בן עזריה אומר, מנין שלא יאמר אדם נפשי קאה
בכשר חזיר, אי אפשי ללבוש כלאים, אבל יאמר אפשי, ומה אעשה ואכיל שנימים
גזר עלי, ח"ל ואכדיל אתכם מן העמים להיות לי, שהלא הבדלתם מהם (שם).
פורש מן העבירה ומקבל עליו עול מלכות שמים (שם ז'): (בז) כי יהיה בהם אוב
וגוי, כאן נאמר בהם מיתה ולמעלה (פסוק ו) כרת. עדים והתראה בסקילה,
מזיד בלא התראה בהכרת, ושגגתם חטאת. וכן בכל חייבי מיתות שנאמר בהם
כרת:

כונה, שהתראה מפורשת בה, את מקורה הערה (לעיל פסוק יח; יבמות נד.).
(בג) ואקץ. לשון מיוסם, כמו קלתי בחיי (בראשית כז:מו) כאלם שהוא קץ במזונו
(ח"כ פרק טז:ד): (כה) והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה. אין לירך
לומר בין פרה לחמור שהרי מובדלין ונכרין הם, אלא בין טהורה לך לטמאה לך,
בין שנשחט רובו של סימן לנשחט חלוו. וכמה בין רובו לחלוו, מלא שער (שם ז):
אשר הבדלתי לכם לטמא. לאסור (שם ח): (כו) ואבדל אתכם מן
העמים להיות לי. אם אתם מובדלים מהם הרי אתם שלי ואם לאו אתם של

22-24. The Land and immorality. Having given the penalties for the relationships that were prohibited in Chapter 18, the Torah repeats the message of 18:26-30, that the sanctity of Eretz Yisrael cannot tolerate immorality. Thus the gift of the Land is conditioned upon the people maintaining their high level of sanctity.

25-26. Holiness and kashruth. The chapter concludes with an exhortation to avoid forbidden foods, as a prerequi-

site of holiness, as set forth in 11:44.

26. — ואבדל אתכם. . . להיות לי. And I have separated you. . . to be Mine. If you keep yourselves apart from the nations and their ways, you will be Mine; otherwise you will belong to Nebuchadnezzar and his cohorts. R' Elazar ben Azariah taught, "Do not say, 'I cannot stand pig meat!' Rather you should say, 'I would like to savor pig meat, but what can I do — God forbade it, and commanded me to separate myself

The Land and Immortality 22 You shall observe all My decrees and all My ordinances and perform them; then the Land to which I bring you to dwell will not disgorge you. 23 Do not follow the traditions of the nation that I expel from before you, for they did all of these and I was disgusted with them. 24 So I said to you: You shall inherit their land, and I will give it to you to inherit it, a land flowing with milk and honey — I am HASHEM, your God, Who has separated you from the peoples.

Holiness and Kashruth 25 You shall distinguish between the clean animal and the unclean, and between the clean bird and the unclean; and you shall not render your souls abominable through such animals and birds, and through anything that creeps on the ground, which I have set apart for you to render unclean.

26 You shall be holy for Me, for I HASHEM am holy; and I have separated you from the peoples to be Mine. 27 Any man or woman in whom there shall be the sorcery of Ov or of Yid'oni, they shall be put to death; they shall pelt them with stones, their blood is upon themselves.

THE HAFTARAH FOR KEDOSHIM APPEARS ON PAGE 1174.

When Acharei and Kedoshim are read together, the Haftarah for Acharei, page 1173, is read.

When Rosh Chodesh Iyar coincides with Kedoshim, the regular Maftir and Haftarah are replaced with the readings for Shabbas Rosh Chodesh: Maftir, page 890 (28:9-15); Haftarah, page 1208.

See note on page 1174 for further exceptions.

from the nations in order to be His, and to accept His sovereignty upon myself!" (Rashi).

R' Chaim of Volozhin used to comment that if Jews sanctify themselves, then — as this verse guarantees — God will separate us from the nations to be His. What will happen if we do not sanctify ourselves? Then the nations will separate us from their midst — for persecution and expulsion, God forbid!

In a similar vein, a Jew once came and lamented to R' Mordechai of Lechovitch that his Russian landlord, with whom he had always had a very friendly relationship, had begun to hate him and was constantly persecuting him. The rabbi answered, "You should have maintained a distance between yourself and your landlord. You are a Jew and you have the responsibility of being holy. You wanted to be like him, so now he is separating himself from you."

27. אוב או ידעני. — Ov or Yid'oni. The chapter ends with this sin because it symbolizes the difference between Israel and the nations. If Israel serves God properly, it will deserve to have prophets and have no need for these magical ways of foretelling the future (Baal HaTurim).

ס"ד פסוקים. ונגידה סימן. מ"י זה"ב סימן. — This Masoretic note means: There are 64 verses in the Sidrah, numerically corresponding to the mnemonics ונגידה and מ"י זה"ב.

As Rashi comments at the beginning of the Sidrah, the majority of the Torah's essential laws are here, which is alluded to by the first mnemonic, which means *glow*, i.e., spiritual luster. The second mnemonic means "what good is gold," for, as Rashi (to Genesis 36:39) comments, someone can be so rich that gold becomes meaningless. So, too, gold pales beside the wealth of the Torah (R' David Feinstein).

פרשת אמור

אונקלוס

א ואמר יי למשה אמר לכהניא בני
אהרן ותימר להון על מית לא יסתאב
בעמה: באלהן לקריבה דקריב לה
לאמה ולאבדיה ולברה ולברתה
ולאחיה: ונלאחתה בתלתא דקריבא
לה די לא הנת לגבר לה יסתאב: ה לא
יסתאב רבא בעמה לאחלותה: ה לא
ימרטון מרט ברישהון ופאתא דדקנהון
לא יגלחון ובבשרהון לא יחבלון חבול:
י קדישין יהון קדם אלהון ולא יחלון
שמא דאלהון ארי ית קרבניא דיי
קרבן אלהון אנון מקריבין ויהון
קדישין: ואתתא מטעניא ומחללא לא
יסבון ואתתא דמתרכא מבעלה לא
יסבון ארי קדיש הוא קדם אלה:

כא א ואמר יהוה אל-משה אמר אל-הכהנים בני אהרן
ב ואמרתי אליהם לנפש לא יטמא בעמיו: כי אם-לשאר
הקרב אליו לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו:
ג ולאחתו הבתולה הקרובה אליו אשר לא-היתה
ד-ה לאיש לה יטמא: לא יטמא בעל בעמיו להחלו: לא-
ו יקרחה קרחה בראשם ופאת וקנם לא יגלחו ובבשרם
ז לא ישרטו שרטת: קדשים יהיו לאלהיהם ולא יחללו
שם אלהיהם כי את-אשי יהוה לחם אלהיהם הם
ח מקריבם והיו קדש: אשה ונה וחללה לא יקחו ואשה
גרושה מאישה לא יקחו כי-קדש הוא לאלהיו:

ר"ט

בישראל קדשה (סס) מה כאן כל הראש חף להלן כל הראש במשמע, כל מקום
שקדש בראש, ומה להלן על מה חף כאן כל מה (ת"כ פרק א' ח' ב'; מכות כ.).
ופאת וקנם לא יגלחו. לפי שאלו בישראל ולא תשחית (לעיל יט' כו.) יכול לקטו
במלקט ורהיטני, לכך נאמר לא יגלחו, שאינו חייב אלא על דבר הקריב גלות ויש
בו השחיתות, וזהו חסר (ת"כ קדושים פרק ו' ד; מכות כ.). ובבשרם לא ישרטו
שרטת. לפי שנאמר בישראל ושרט לנפש לא תחת (לעיל יט' כח.) יכול שרט חמש
שריטות לא יחייב אלא אחת, ח"ל לא ישרטו שרטת, לחייב על כל שריטה
ושריטה (ת"כ פרק א' ח' ב'; מכות כ.) שחיה וזימרה היא לדרוש, שהיה לו לכחוש
לא ישרטו ואלי יודע שהיה שרטת: (ו) קדושים יהיו. על כרחם יקדשו בית
דין בכך (ת"כ סס ו: ו) וזונה. שנבעלה בעילת ישראל החסור לה, כגון חייבי
כריתות או נתין או ממזר (סס ו: ו) וימות סוף: חללה. שנולה מן הפסולים
שכבה, כגון בת אלמנה מכה גדול או בת גרושה (וחללה) מכהן הדיוט, וכן
שנחללה מן הכהונה על ידי ביאת אחד מן הפסולים לכהונה (קידושין עז"ט):

(א) אמור אל הבהנים. אמור ואמר להוציא גדולים על הקטנים ויבמות
(קיד.): בני אהרן. יכול חללים, תלמוד לומר הכהנים (ת"כ אמר פרשתא חלל):
בני אהרן. חף כפלי מומין במשמע (סס): בני אהרן. ולא צוית אהרן (סס):
סוטה כג: לא יטמא בעמיו. צדוד שהמח בתוך עמיו ולא מה מטה (ת"כ סס
ג: (ב) כי אם לשאריו. אין שאריו אלא אשתו (סס ד: ג) הקרובה. לרבות
אח הארוסה (סס יב: וימות ס:). אשר לא היתה לאיש. למשכנ (ת"כ סס
יא: וימות סס: לה יטמא. מטה (סס יב: וצחיס ק: ד) לא יטמא בעל
בעמיו להחלו. לא יטמא לאשתו פטולה שהיא מחולל בה צדודה עמו. וכן פאטור
של מקרה, לא יטמא בעל בשאריו צדוד שהיא בתוך עמיו שיש לה קוברים שאינה
מת מטה, וביחיה שחר אמרתי, באותו שהיא להחלו, להחלל הוא מכהונתו (ת"כ
סס טו: דה) לא יקרחו קרחה. על מה. והלא חף ישראל הזהירו על כך, אלא
לפי שנאמר בישראל בין עמיכם (דברים יד:א) יכול לא יחייב על כל הראש,
ח"ל בראשם. וילמדו ישראל מהכהנים בצורה שיה, נאמר כאן קדשה ונאמר להלן

PARASHAS EMOR

21.

1-9. Laws of a Kohen.

The previous *Sidrah* dealt with the commandment that the entire nation should strive to become holy, and with the broad range of activities that brings one to this exalted state. Now the Torah turns to the Kohanim, whose Divine service places upon them a particular responsibility to maintain higher standards of holy behavior and purity (*Ibn Ezra*).

1. ואמר. . . . Say. . . and tell them. There is an apparent redundancy in the verse, since Moses was told twice to say something to the Kohanim. In the plain meaning, *Ibn Ezra* comments that the first statement to them was the recitation of the previous chapters and their interpretations, because the Kohanim, as scholars and teachers of the Torah, would be responsible to safeguard it and preserve its integrity. Then Moses went to the special commandments to the Kohanim that are the subject of this chapter and the next.

Ramban maintains that a double expression indicates that a commandment is being stressed due to its importance or because it involves activity that runs counter to the prevalent habits of the people. In this case, the Kohanim would have to

alter their accustomed activities to comply with the special strictures against contamination.

However, the Sages expound the apparent redundancy to imply that the Kohanim were to convey this teaching to others, who would otherwise not be subjected to this commandment. This teaches that adult Kohanim were cautioned regarding the children, for the adults are not permitted to cause children to become contaminated from the dead (*Rashi*; *Yevamos* 114a).

On the above dictum, Rabbi Moshe Feinstein commented homiletically that the Torah cautions adults to regulate their own behavior, because the example they set will have an effect on the children who see them.

The Kohanim, the sons of Aaron. "You are Kohanim by virtue of the fact that you are the sons of Aaron." Since your greatness is hereditary, you must take care to convey to your children the importance of their lineage and their responsibility to be worthy of it. Consequently, you must teach them even as children not to contaminate themselves from the dead (*R' Hirsch*).

Among his people. If the dead person is "among the

PARASHAS EMOR

- 21** ¹ **H**ASHEM said to Moses: Say to the Kohanim, the sons of Aaron, and tell them: Each of you shall not contaminate himself to a [dead] person among his people; ² except for the relative who is closest to him, to his mother and to his father, to his son, to his daughter, and to his brother; ³ and to his virgin sister who is close to him, who has not been wed to a man; to her shall he contaminate himself. ⁴ A husband among his people shall not contaminate himself to one who desecrates him.
- ⁵ They shall not make a bald spot on their heads, and they shall not shave an edge of their beard; and in their flesh they shall not cut a gash. ⁶ They shall be holy to their God and they shall not desecrate the Name of their God; for the fire-offerings of HASHEM, the food of their God, they offer, so they must remain holy.
- ⁷ They shall not marry a woman who is a harlot or has been desecrated, and they shall not marry a woman who has been divorced by her husband; for each one is holy to his God.

people," meaning that other Jews are there to assume responsibility for the burial, then a Kohen may not participate in it. But if the corpse is isolated, with no one to care for it (מתן), then even a Kohen Gadol is required to stop everything and bury it (Rashi; Sifra).

2. לְשֵׁארוֹ — For the relative who is closest to him, i.e., his wife (Rashi; Sifra).

3. הַקְרִיבָהּ אֵלָיו — Who is close to him, i.e., a sister who is not married [even if she is *מְקַדָּשָׁה*, betrothed (Rashi; Sifra; see notes to Exodus 22:15)]. As long as she is unmarried, she is still part of the Kohen's immediate family and he is required to participate in her funeral, as he is for all the relatives enumerated here. Once she is married, however, she is considered part of her new family with regard to the laws of contamination.

4. This verse refers to a Kohen who has entered into a marriage forbidden by verse 7. Although the marriage is forbidden and he is prohibited from having marital relations with his wife, nevertheless, it is legally binding and can only be dissolved by divorce or the death of one of the spouses. Therefore, he is forbidden from participating in his wife's funeral. This verse, however, puts a limit on the prohibition. If she is *among his people* when she dies, i.e., there are others who can attend to her, he may not contaminate himself. But if she is *not among his people*, i.e., there is no one else to bury her, then even a Kohen must do so (Rashi; Sifra).

The respective laws of a Kohen, Kohen Gadol, and *nazir* differ regarding contamination. All are forbidden to contaminate themselves for the dead, yet only an ordinary Kohen is permitted to contaminate himself for close relatives, while the other two are not. The reason for the difference is that a Kohen's holy status is not earned; since it comes to him only by birth, he honors his family by participating in their burial. A Kohen Gadol, however, must be personally worthy of his exalted status, and a *nazir* accepts his holy status upon himself voluntarily. The family tragedy, therefore, may not interfere with their required ritual purity (R' Avraham of Sochatchov).

5. לֹא יִקְרָחוּ — They shall not make a bald spot. The verse refers to the practice of making bald spots or gashes in the

skin as signs of mourning for the dead (Rashi; Sifra).

Kli Yakar comments that one might have thought that the death of a Kohen creates a vacuum in God's entire community, and this might be taken as sufficient cause for otherwise forbidden expressions of grief.

לֹא יִגְלְחוּ — They shall not shave. This is a clarification of the prohibition stated in 19:27. The prohibition against removing the beard applies only to *shaving* with a sharp blade; however, facial hair may be removed with scissors [or a scissors-like shaver] or a depilatory (Rashi; Sifra).

6. קְדוּשֵׁם יִהְיוּ — They shall be holy. The concept of holiness implies abstinence (see notes to 19:2), and is particularly relevant to Kohanim who are forbidden from contaminating themselves from the dead and from marrying certain women (Ramban).

וְלֹא יִחַלְלוּ — And they shall not desecrate. Although Kohanim have many responsibilities and privileges beyond those of other Jews, they do not have the right to "resign" from their position or to give up their prerogatives. They are servants of God, and for them to neglect or derogate their role is a desecration of God's Name (*Sforno*).

The Torah indicates that a Kohen who falls short of holiness is guilty of desecrating God's Name. This is a reflection of the axiom that more is demanded from people of eminence. Because a Kohen is the servant of God, he must be scrupulous in his behavior; when he sins, it is regarded by onlookers as a desecration of the One against Whom he transgresses. A similar responsibility applies to all Jews. God's Chosen People — and especially those who are privileged to be Torah scholars — must hold themselves to high standards of behavior and ethics (R' Aharon Kotler).

7. זִנָּה — A harlot. The definition of a harlot who is prohibited to a Kohen is quite limited: It is a woman who has lived with any man who is not permitted to her because of a negative commandment. This includes not only relationships punishable by death or *kares*, but also living with a *mamzer* or a non-Jew (Rashi).

וְהַזֵּלָהָה — Or [a woman who] has been desecrated. This term refers to any woman who is forbidden to marry a Kohen or a

וְקִדְּשֹׁתוּ בִּי אֶת-לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מִקְרִיב קֹדֶשׁ
 יִהְיֶה-לָּךְ בִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשֵׁכֶם: וּבַת אִישׁ כֹּהֵן
 בִּי תִחַל לִזְנוֹת אֶת-אֲבִיהָ הִיא מִחֻלַּת בָּאֵשׁ
 וְהִכְהֵן הַגִּדּוֹל מֵאֲחִיו אֲשֶׁר-יִזְעַק עַל-
 רֹאשׁוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמֵלֶא אֶת-יָדָיו לִלְבָּשׁ אֶת-
 הַבְּגָדִים אֶת-רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע וּבִגְדָיו לֹא יִפְרֹם: וְעַל
 כָּל-נִפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֵא לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטְמָא:
 וּמִן-הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יִחַלֵּל אֶת מִקְדָּשׁ אֱלֹהֵיו בִּי
 גֹזֵר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהֵיו עָלָיו אֲנִי יְהוָה: וְהוּא אִשָּׁה
 בְּבַתוּלָיָה יִקַּח: אֲלֵמָנָה וּגְרוּשָׁה וְחֻלְלָה זֹנֶה אֶת-אֶלֶּה
 לֹא יִקַּח בִּי אִם-בְּתוּלָה מַעֲמִיּוֹ יִקַּח אִשָּׁה: וְלֹא-יִחַלֵּל
 זֶרְעוֹ בְּעַמִּי בִּי אֲנִי יְהוָה מִקְדָּשׁוֹ: וַיִּדְבֵּר יְהוָה
 אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל-אַהֲרֹן לֵאמֹר אִישׁ מִזֶּרְעֶךָ
 לְדֶרְתָּם אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוֹם לֹא יִקְרָב לְהִקְרִיב לֶחֶם
 אֱלֹהֵיו: בִּי כָל-אִישׁ אֲשֶׁר-בּוֹ מוֹם לֹא יִקְרָב אִישׁ עִנּוֹר אִוֹ
 פֶּסֶח אִו חֲרָם אִו שְׂרוּעַ: אִו אִישׁ אֲשֶׁר-יִהְיֶה בּוֹ שֹׁבֵר רֶגֶל
 אִו שֹׁבֵר יָד: אִו-גִּבֵּן אִו-דָּק אִו תִּבְלָל בְּעֵינָיו אִו גֶּרֶב אִו
 יִלְפַת אִו מְרוּחַ אֲשָׁף: כָּל-אִישׁ אֲשֶׁר-בּוֹ מוֹם מִזֶּרְעֶךָ

וְהִתְקַדְּשָׁה אֶרֶץ יִתְ קָרְבֵן אֱלֹהֶיךָ הוּא
 מִקְרִיב קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָּךְ אֶרֶץ קֹדֶשׁ אֲנִי יְהוָה
 מְקַדְּשֶׁכֶם: וּבַת כֹּהֵן אֶרֶץ תִּחַלֵּל
 לְמַעֲשֵׂי מִקְדָּשֶׁךָ אֲבִיחָה הִיא מִחֻלַּת
 בְּגִזְרָא תִתְקַדֵּשׁ: וְכִהְיֶה רֹאשׁוֹ
 מִחֻלָּה דִּי יִתְרַק עַל רִישָׁה מִשְׁחָה
 דְּרִבּוּתָא וְיִקְרָב יִתְ קָרְבָנָה לְמַלְכָּשׁ יִתְ
 לְבִישׁוּאָה יִתְ רִישָׁה לֹא יִרְבִּי פְרוּעַ
 וּלְבִישׁוּהוּי לֹא יִבְנֹעַ: יֵאָדָע כָּל נִפְשֹׁת
 מֵתָא לֹא יִיעוֹל לְאָבִיחָה וּלְאִמָּה לֹא
 יִסְתַּאֲבִי: יִבְנֹן מִקְדָּשָׁא לֹא יִפּוֹק וְלֹא
 יִחַל יִתְ מִקְדָּשָׁא דְאֱלֹהֵי אֶרֶץ כְּלִיל
 מִשְׁחָ דְּרִבּוּתָא דְאֱלֹהֵי עֲלוּהִי אֲנִי יְהוָה:
 יִהְיֶה אֲתֵמָא בְּרִחְלָהָ יִסָּב: יִתְ אֲרִמְלָא
 וְיִתְמַרְכָּא וְיִחַלֵּל מִטְעִיָא יִתְ אֲלִין לֹא
 יִסָּב אֲלִין בְּחִלְמָא מַעֲמָה יִסָּב אֲתֵמָא:
 יִתְ לֹא יִחַל זֶרְעָה בְּעַמָּה אֶרֶץ אֲנִי יְהוָה
 מִקְדָּשָׁה: יִתְ וּמִלִּיל יִתְ עַם מֹשֶׁה לְמִימְרָ:
 יִתְ מִלִּיל עִם אֲהֲרֹן לְמִימְרָ גִּבְרָ מִבְּנֵיךָ
 לְדֶרְיִהוֹן דִּי יִהְיֶה בֵּה מוֹמָא לֹא יִקְרָב
 לְקִרְבָּא קָרְבָנָא קִרְבָּא אֲלֵהָ: יִתְ אֶרֶץ כָּל
 גִּבְרָ דִּי בֵּה מוֹמָא לֹא יִקְרָב גִּבְרָ עִינִי
 אִו חֲגִיר אִו חֲרָם אִו שְׂרִיעַ: יִתְ אִו
 גִּבְרָ דִּי יִהְיֶה בֵּה תִבְרָ רֶגֶל אִו
 תִּבְרָ יָד: כֹּא גִבֵּן אִו דָּק אִו חִלְיוֹ
 בְּעֵינָה אִו גֶּרֶב אִו חֻזּוֹן אִו מִרְס
 פְּחִדִּין: כֹּא כָל גִּבְרָ דִּי בֵּה מוֹמָא מִזֶּרְעָא

שני

כ"ה

(ח) וקדשתי. על כרחו, שאם לא רצה לגרש אלקה וישראל עד שיגרש (ח"כ) שם
 יג; יצאנו מזה: קדוש יהיה לך. והוא כי קדושה, לפחות ראשון בכל דבר ולבד
 ראשון בסעודה (גטין נט:). (ט) כי תחל לזנות. כשהתחלל על ידי זנות, שהיתה
 בה זיקת בעל וזונה או מן האירוסין או מן הנשואין (ח"כ שם יד"ט) ורבותיו בחלקו
 כדבר (סנהדרין נ"א). והכל מודים שלא דבר הכתוב בפניה: את אביה היא
 מחללת. חללה בזונה אח כבודו, שאומרים עליו ארור שז ילד ארור שז גלג (שם
 נ"ב). (י) לא יפרע. לא יגדל פרע על אביו (ח"כ פרש"א נ"ג). ואיזה גידול פרע
 יותר משגשג יום (סנהדרין כ"ב). (יא) ועל כל נפשות מת. כאלה המת: נפשות
 המתות, להביא רביעית דם מן המזבח שמטמא בזה (ח"כ שם ד; סנהדרין ד'). לאביו
 ולאמו לא יטמא. לא כל אלה להחיר לו מח מזה (ח"כ שם; מיר מ"ז). (יב) ומן
 המקדש לא יצא. איש הולך אחר המטה (ח"כ שם ה; סנהדרין י"ח). ועוד מכלל
 למדו רבותיו שכהן גדול מקריב אונן (ובחיים נט). וכן משמע, אף אם מתו אביו
 ואמו אינו נרץ לנאח מן המקדש, אלא שוכן עמו: ולא יחלל את מקדש.
 שאינו מחלל בכך את העבודה, שהחיר לו הכתוב, הא כהן הדיוט שטמא אונן חלל
 (ח"כ שם ו). (יד) וחללה. שגולה מפסולי כהונה: (טו) ולא יחלל זרעו. הא
 אם נשא אחת מן הפסולות זרעו הימנה חלל מדיו קדושה כהונה (קידושין ע"ז). (יז)
 לחם אלהיו. מאכל אלהיו. כל [ה]סעודה קרויה לחם, כמו עזר לחם רב (רש"י)

(הא): (יח) כי כל איש אשר בו מום לא יקרב. אינו דין שיקרב, כמו הקריבה
 נא למקדש (מלאכי א"ח:). חרם. שחוטמו שקוט דין שמי העמים שחולל שמי עיניו
 כאחת (ח"כ פרש"א ג"ח; בכורות מ"ג). שרוע. שאחד מאביו גדול מחבירו. שמי
 אחת גדולה ושמי אחת קטנה, או שזקן אחת ארוכה מחבירתה (בכורות מ"ח:). (כ)
 או גבן. שזרעו "שמי" שמי עיניו שערן ארוך ואוכז (שם מ"ג): או דק. שם
 לו כפיניו דוק שקורין טי"ל, כמו הגוטה כדוק (שם מ"ג): או תבלל. דבר
 המבלבל את העין, כגון חום לבן הנמשך מן האבן ופוסק בסירא, שהוא עוגל המקיף
 את השחור שקוראים פרוג'ל, והחוט הזה פוסק את העוגל ונכנס בשחור. ותרנס
 כעגול חליו לשון חלון שהוא דומה לחלופת אורו החוט, וכן כינוי חכמי ישראל
 כחומי הככור חלון נחש עיני (בכורות נ"ח:). גרב וילפת. מני שחין הם (שם
 מ"א). גרב. או החרס, שחין היבש מנפנים ומנחון: ילפת. היא חוזה המלרית, ולמה
 נקראת ילפת שמלפת והאלכת עד יום המיתה, והוא לח מנחון ויבש מנפנים.
 ובמקום אחר קורא גרב לשחין האל מנחון ויבש מנפנים, שאלמר ובגרב ובחרס
 (דברים כ"ח:). כשסמך גרב אל חרס קורא ילפת גרב, וכשהוא סמוך אל ילפת
 קורא לחרס גרב. כך שטמא בכורות (מ"א). מירוח אשך. לפי הכתובים מירס
 פחדין שפחדין מרססים שבינים שלו כחומין. פחדין כמו גיד פחדי יסורנו (איוז
 מ"ז:). (כא) כל איש אשר בו מום. (לכות שער מומין ח"כ פרק ג"א):

Kohen Gadol, but lives with him, i.e., a divorcee with a Kohen, or a widow with a Kohen Gadol (v. 14), and any daughters born of such unions (*Rashi*). If a Kohen marries one of these women, however, the marriage is binding (see notes to v. 4 above).

8. וקדשתי. — You shall sanctify him. The Kohen is not merely

an individual; as a representative of the Sanctuary, he is responsible to the nation, and the nation is obligated to compel him to remain true to his calling (*R' Hirsch*). Therefore, the community must force him to divorce any of the women mentioned in the previous verse (*Rashi*; *Sifra*).

קדש יהיה לך — He shall remain holy to you. The rest of the

⁸ You shall sanctify him, for he offers the food of your God; he shall remain holy to you, for holy am I, HASHEM, Who sanctifies you. ⁹ If the daughter of a Kohen will be desecrated through adultery, she desecrates her father — she shall be consumed by the fire.

Laws of
the Kohen
Gadol

¹⁰ The Kohen who is exalted above his brethren — upon whose head the anointment oil has been poured or who has been inaugurated to don the vestments — shall not leave his head unshorn and shall not rend his garments. ¹¹ He shall not come near any dead person; he shall not contaminate himself to his father or his mother. ¹² He shall not leave the Sanctuary and he shall not desecrate the Sanctuary of his God; for a crown — the oil of his God's anointment — is upon him; I am HASHEM. ¹³ He shall marry a woman in her virginity. ¹⁴ A widow, a divorcee, a desecrated woman, a harlot — he shall not marry these; only a virgin of his people shall he take as a wife. ¹⁵ Thus shall he not desecrate his offspring among his people; for I am HASHEM Who sanctifies him.

Disqual-
ifying
Blemishes

¹⁶ HASHEM spoke to Moses, saying: ¹⁷ Speak to Aaron, saying: Any man of your offspring throughout their generations in whom there will be a blemish shall not come near to offer the food of his God. ¹⁸ For any man in whom there is a blemish shall not approach: a man who is blind or lame or whose nose has no bridge, or who has one limb longer than the other; ¹⁹ or in whom there will be a broken leg or a broken arm; ²⁰ or who has abnormally long eyebrows, or a membrane on his eye, or a blemish in his eye, or a dry skin eruption, or a moist skin eruption, or has crushed testicles. ²¹ Any man from among the offspring of

nation must recognize the sanctity of Kohanim by showing them respect and giving them precedence. This is why a Kohen is called to the Torah first and has priority in leading the assemblage in Grace after Meals (Rashi; Gittin 59b).

9. לְזוֹנָה — *Through adultery.* All agree that this verse does not apply to a single woman. The Sages disagree on whether the daughter of our verse is a fully married woman who committed adultery, or whether she had accepted *kiddushin* but not yet completed the marriage through *chuppah*, in which case she has the status of a married woman regarding adultery (Rashi; Sanhedrin 50b; see notes to Numbers 30:7).

אֶת-אֲבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת — *She desecrates her father.* Those who see her say, "Accursed is the one who gave birth to her; accursed is the one who raised her" (Rashi).

10-15. Laws of the Kohen Gadol.

10. וּמִלֹּא אֶת-יָדָיו — *Or who has been inaugurated.* A Kohen Gadol assumes office in one of two ways: by being anointed with the oil of anointment prepared by Moses (see Exodus 30:22-33) or simply by donning the vestments of his office. This is derived from our verse, which speaks of both anointment and the wearing of the vestments.

אֶת-רֹאשׁוֹ לֹא יִכְרַע — *Shall not leave his head unshorn.* One lets one's hair grow for thirty days and rends one's garments in mourning, but a Kohen Gadol is forbidden to engage in these practices of mourning at any time (Rambam, Hil. Klei HaMikdash 5:6).

12. לֹא יֵצֵא — *He shall not leave.* The Kohen Gadol is forbidden even to follow the funeral procession of a relative (Rashi; Sanhedrin 84a).

13. אִשָּׁה בְּתוּלִיָּה — *A woman in her virginity.* This verse implies that a Kohen Gadol is forbidden to marry anyone but

a virgin, but this does not mean that he is *required* to marry. The next verse is a positive commandment that the Kohen Gadol must marry (Ramban).

14. מִעַמּוּ — *Of his people.* As long as she is a member of the Jewish people, a Kohen Gadol may marry her; she need not be of a priestly or Levite family (R' Hirsch).

15. וְלֹא-יִחַלֵּל — *Thus shall he not desecrate.* A Kohen Gadol's children by any of the women specifically forbidden to him are *חֻלְלִים*, *desecrated*. A son may not perform the service or eat *terumah*, and he may contaminate himself to the dead; a daughter may not marry a Kohen (Rashi; Kiddushin 77a). The same applies to children born to an ordinary Kohen from a union with a woman prohibited to him because of his priestly status.

16-24. Disqualifying blemishes.

17. לֹא יִקְרַב — *Shall not come near.* This verse forbids a blemished Kohen to perform the service; the identical phrase in the next verse gives the reason for this prohibition: It is not proper for him to do so (Rashi with Mizrahi).

18. הָרֵם — *Whose nose has no bridge*, i.e., the bone at the top of the nose, between the eyes, does not protrude, so that he can apply a cosmetic to both eyes with a single stroke (Rashi; Sifra).

19. שְׂרִיץ — *One who has one limb longer than the other.* One eye is larger than the other, or one shin or thigh is longer than the other (Rashi; Sifra).

20. גִּבֵּן — *Abnormally long eyebrows.* They are so long that they rest on his face (Rashi; Sifra). According to R' Saadia Gaon and Radak this is a hunchback.

21. הַבֶּלֶל בְּעֵינָיו — *A blemish in his eye*, i.e., a white line that extends from the white of the eye into the iris (Rashi).

דִּאֲהֶרֶן כִּהֵּנֹן בְּהֵנָּא לֹא יִקְרַב לְקַדְּשָׁא יְתֵ
קִרְבָּנִי דִּי מוּמָא בֵּה יְתֵ קִרְבֹּן אֱלֹהֵה
לֹא יִקְרַב לְקַדְּשָׁא: כִּי קִרְבֹּן אֱלֹהֵה
מִקְדָּשׁ קֹדֶשִׁי וּמִן קֹדֶשִׁי יִיכּוֹל:
כִּי בְרִם לְפִרְקָתָא לֹא יִיעוֹל וּלְמִדְּבָרָא
לֹא יִקְרַב אֲרִי מוּמָא בֵּה וְלֹא יִחַל יְתֵ
מִקְדָּשִׁי אֲרִי אָנָּה יִי מִקְדָּשׁוֹ: כִּי מִלִּיל
מִשָּׁה עִם אֶהֱרֹן וְעִם בְּנוֹהֵי וְעִם כָּל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: אִימְלִיל יִי עִם מִשָּׁה לְמִימְרָ:
בְּמִלִּל עִם אֶהֱרֹן וְעִם בְּנוֹהֵי וְיִפְרָשׁוּן
מִקְדָּשִׁי דְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִחַלּוּ יְתֵ
שָׁמָּה לְקֹדֶשִׁי דִּי אֲנֹן מִקְדָּשִׁין קְדָמִי
אָנָּה יִי: גַּמָּר לַהֲוֹן לְדִרְכִּיכֹן כָּל גִּבֹּר דִּי
יִקְרַב מִכָּל בְּנִיכֹן לְקֹדֶשִׁי דִּי יִקְדָּשׁוּן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְדָם יִי וְסִאבְתָּה עֲלוֹהֵי
וְיִשְׁתַּיְצִי אֲנִישָׁא נְהוּא מִן קְדָמִי אָנָּה יִי:
גִּבֹּר גִּבֹּר מוֹרָעָא דִּאֲהֶרֶן וְהוּא סִגִּיר
אוּ דְאִיב בְּקֹדֶשִׁי לֹא יִיכּוֹל עַד דִּי
יִדְבִי וְדִיִּקְרַב בְּכָל טָמֵא נִפְשָׁא אוּ גִבֹּר
דִּי תְּפֹק מִנָּה שְׂכַבְתָּ וְרָעָא: הֵא אוּ גִבֹּר דִּי
יִקְרַב בְּכָל רִחְשָׁא דִּי יִסְתַּאב לֵה אוּ
בְּאִנְשָׁא דִּי יִסְתַּאב לֵה לְכָל סִאבְתָּה:
וְאִנְשָׁא דִּי יִקְרַב בֵּה וְיִהִי מִסָּבָא עַד
רִמְשָׁא וְלֹא יִיכּוֹל מִן קֹדֶשִׁי אֱלֹהֵן
אִסְחִי כְּשִׂרָה בְּמִיָּא: וּבְמַעַל שְׁמִשָּׁא
וְדִיבִי וּבִתֵּר בֶּן יִיכּוֹל מִן קֹדֶשִׁי אֲרִי
לְחֵמָה הוּא: הֵא גִבִּילָא וְתִבְרָא לֹא יִיכּוֹל

אֶהֱרֹן כִּהֵּנֹן לֹא יֵגֶשׁ לְהִקְרִיב אֶת־אִשֵּׁי יְהוָה מִזֶּם בּוֹ אֶת
לֶחֶם אֱלֹהֵי לֹא יֵגֶשׁ לְהִקְרִיב: לֶחֶם אֱלֹהֵי מִקְדָּשִׁי
הַקְדָּשִׁים וּמִן־הַקְדָּשִׁים יֹאכֵל: אֲךָ אֶל־הַפְּרִכֶּת לֹא יֵבֹא
וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יֵגֶשׁ כִּי־מִזֶּם בּוֹ וְלֹא יַחֲלֵל אֶת־מִקְדָּשִׁי
כִּי אֲנִי יְהוָה מִקְדָּשִׁם: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־אֶהֱרֹן וְאֶל־בְּנָיו
וְאֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אֶהֱרֹן וְאֶל־בְּנָיו
וַיִּנָּהֲרוּ מִקְדָּשִׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יַחֲלִילוּ אֶת־שֵׁם קְדָשִׁי
אֲשֶׁר הֵם מִקְדָּשִׁים לִי אֲנִי יְהוָה: אָמַר אֱלֹהִם לְדֹרֹתֵיכֶם
כָּל־אִישׁ | אֲשֶׁר־יִקְרַב מִכָּל־זֶרַעְכֶם אֶל־הַקְדָּשִׁים אֲשֶׁר
יִקְדִּישׁוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַיהוָה וְטָמְאוּ עָלָיו וּנְכַרְתָּה
הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִלִּפְנֵי אֲנִי יְהוָה: אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אֶהֱרֹן
וְהוּא צְרוּעַ אוּ זָב בַּקְדָּשִׁים לֹא יֹאכֵל עַד אֲשֶׁר יִטְהַר
וְהִנָּגַע בְּכָל־טָמֵא־נֶפֶשׁ אוּ אִישׁ אֲשֶׁר־תֵּצֵא מִמֶּנּוּ
שְׂכַבְתָּ־זֶרַע: אוּ־אִישׁ אֲשֶׁר יֵגַע בְּכָל־שֶׁרֶץ אֲשֶׁר יִטְמָא־
לוֹ אוּ בְּאֶדָם אֲשֶׁר יִטְמָא־לוֹ לְכָל טָמְאוּתוֹ: נֶפֶשׁ אֲשֶׁר
תִּגַּע־בּוֹ וְטָמְאָה עַד־הָעֶרֶב וְלֹא יֹאכֵל מִן־הַקְדָּשִׁים כִּי
אִם־רָחֵץ בִּשְׁוֹר בְּמִים: וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהַר וְאַחֲרָיִם יֹאכֵל
מִן־הַקְדָּשִׁים כִּי לַחְמוֹ הוּא: נִבְלָה וְטִרְפָּה לֹא יֹאכֵל

כ"ה

מוֹם בּוֹ. בְּעוֹד מוֹמוֹ בּוֹ פָּסוּל הָאֵס עַד מוֹמוֹ כִּשֶׁר (ס' ו'): לֶחֶם אֱלֹהֵי. כֹּל
מֵאֵל קְרוֹי לֶחֶם: (כב) מִקְדָּשִׁי הַקְדָּשִׁים. אֵלּוּ קְדָשִׁי הַקְדָּשִׁים: וּמִן הַקְדָּשִׁים
יֹאכֵל. אֵלּוּ קְדָשִׁים קָלִים. וְאֵם נֹאמְרוּ קְדָשִׁי הַקְדָּשִׁים לִמָּה נֹאמְרוּ קְדָשִׁים קָלִים. אֵם
לֹא נֹאמַר הֵייתִי אֹמֵר בְּקְדָשִׁי הַקְדָּשִׁים יֹאכֵל בְּעַל מוֹם שְׁמִינִי שֶׁהִתְרוּ לֹד שֶׁאֵיכָל מִשָּׁה
בְּשֶׁר הַמְלוּאִים, אֵבֶל בְּחֵה וְשׁוֹן עַל קְדָשִׁים קָלִים לֹא יִכָּל שֶׁלָּא מִלִּינֵי זֶר חוֹלֵק בֶּהָ,
לִכְךָ נֹאמְרוּ קְדָשִׁים קָלִים. כִּךְ מִפְּרָשׁ בְּזִנְחִים (חֲא'): (בב) אֲךָ אֶל הַפְּרִכֶּת. לַהֲוֹת
שֶׁבַע הַזֹּאוֹת שֶׁעַל הַפְּרִכֶּת: וְאֵל הַמּוֹדֵחַ. הַחֲיוֹן, וְשִׁנִּים הֹלֲכִים לַהֲכַחַח וּמִפְּרָשׁ
בְּח"כ (ס' ו'): וְלֹא יִחַלּוּ אֶת מִקְדָּשִׁי. שֶׁאֵם עַד מַעֲבֹדוֹ מִחוּלָּל לַהֲפַסֵּל (ס'
יֵל: בְּכֹרֹת מַגֵּן): (כד) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה. הַמְלוֹה הַזֹּאת: אֵל אֶהֱרֹן וְגו' וְאֵל בֵּל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל. לַהֲזַכִּיר בֵּית דִּין עַל הַכֹּהֲנִים (ח"כ ס' יב'): (ב) וַיִּנָּהֲרוּ. אֵין מְזִירָה אֵלָּא
פְּרִישָׁה וְכֵן הוּא לֹאמַר וַיִּנָּהֲרוּ מִחֲרִי וַיִּחַלּוּ (יד: מוֹדוֹ אֲחֹר וַיִּשְׁעִי אֵלָּא: ח"כ
פְּרִישָׁה ד': יִפְרָשׁוּ מִן הַקְדָּשִׁים בְּיָמֵי טוֹמְאָתָן. (ד"ה) וַיִּנָּהֲרוּ מִקְדָּשִׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
הֵם מִקְדָּשִׁים לִי וְלֹא יַחֲלִילוּ אֶת שֵׁם קְדָשִׁי כִּרְסֵי הַמִּקְדָּשׁ וְדִרְשָׁה: אֲשֶׁר הֵם מִקְדָּשִׁים
לִי. לְרַבּוֹת קְדָשִׁי כֹהֲנִים עַלְמָן (ח"כ ס': (ג) בֵּל אִישׁ אֲשֶׁר יִקְרַב. אֵין קְרִיבָה
וּ אֵלָּא אֲכִילָה, וְכֵן מִלִּינֵי שֶׁנֶּאֱמַר הַזֹּאת אֲכִילָה קְדָשִׁים בְּטוֹמְאָה כְּשֶׁאֵין נְעִישָׁה, כִּכֵּל
קֶדֶשׁ לֹא תִנֵּעַ (לְעִיל יב'): אֲחִירָה לֹאֲכֹל וּלְמִדּוֹה רְבוּתִינֵי מְזִירָה שֶׁהָ (ס"ה מִהִקְשָׁא)

22. יֹאכֵל. — May he eat. Although a Kohen with a blemish may not perform the service, he has the privilege of eating meat from the sacrifices.

23. לֹא יֵבֹא. — He shall not come. According to Rashi, the verse prohibits blemished Kohanim from performing the

blood service, either to come toward the Curtain, as on Yom Kippur, or on the outer Altar. Rambam (Hil. Bias HaMikdash 6:1) interprets the verse literally, as a negative commandment forbidding them even to enter the areas near the Altar and Curtain.

Aaron the Kohen who has a blemish shall not approach to offer the fire-offerings of HASHEM; he has a blemish — the food of his God he shall not approach to offer.

²² The food of his God from the most holy and from the holy may he eat. ²³ But he shall not come to the Curtain, and he shall not approach the Altar, for he has a blemish; and he shall not desecrate My sacred offerings, for I am HASHEM, Who sanctifies them. ²⁴ Moses spoke to Aaron and to his sons, and to all the Children of Israel.

22 ¹ HASHEM spoke to Moses, saying: ² Speak to Aaron and his sons, that they shall withdraw from the holies of the Children of Israel — that which they sanctify to Me — so as not to desecrate My holy Name, I am HASHEM. ³ Say to them: Throughout your generations, any man from among any of your offspring who shall come near the holies that the Children of Israel may sanctify to HASHEM with his contamination upon him — that person shall be cut off from before Me, I am HASHEM. ⁴ Any man from the offspring of Aaron who is a metzora or a zav shall not eat from the holies until he becomes purified; and one who touches anyone contaminated by a corpse, or a man from whom there is a seminal emission; ⁵ or a man who touches any swarming thing through which he can become contaminated, or a person through whom he can become contaminated, whatever his contamination. ⁶ The person who touches it shall be contaminated until evening; he shall not eat from the holies unless he has immersed his body in the water. ⁷ After the sun has set he shall become purified; thereafter he may eat from the holies, for it is his food. ⁸ He shall not eat from a carcass or from a torn animal,

וְלֹא יִחַלֵּל — And he shall not desecrate. If a blemished Kohen performs the service, the offering becomes desecrated, and must be burned (Rashi; Sifra).

24. וְאֵל-כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. . . וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה. . . — Moses spoke. . . and to all the Children of Israel. Even though the commandments related only to the Kohanim, Moses taught them to the nation as well, because the courts are responsible to assure compliance (Rashi).

22.

1-9. Safeguarding the sanctity of offerings and terumah. The people are enjoined to avoid the contamination of sacrificial meat and *terumah* [the prescribed portions of crops that are given to Kohanim].

2. וַיִּנָּדוּ — That they shall withdraw. Whenever Kohanim become *tamei* [contaminated], they must withdraw from all aspects of the service, lest they contaminate and thereby disqualify the offerings that the Jewish people have sanctified. The penalty for those who serve while contaminated is *מִיתָה בְּיַד שְׁמַיִם*, death by the hand of Heaven (Sanhedrin 83b).

Although the verse does not specify that the Kohanim are contaminated, we know from the context that this is so, since contamination is the subject of the next verse (Mizrachi).

The word *וַיִּנָּדוּ* comes from *נָדַר*, crown. The verse alludes to the great people of Israel, those who are crowned with distinction, and cautions them to be especially careful to avoid desecration of the Name. Such people are prone to think that they can allow themselves liberties not permitted to "commoners." To the contrary, the Torah tells them; their responsibilities are greater than those of others (the Apter Rav).

3. כָּל-אִישׁ אֲשֶׁר-יִקְרַב — Any man. . . who shall come near. The Sages derive exegetically that the punishment of spiritual excision [*kares*] applies only to a contaminated person who eats from the offerings. If so, why does the verse use the term *come near*? The term teaches that *kares* applies only after the sacrificial parts become eligible to be placed upon the Altar — to *come near* — which is after the blood service has been completed (Rashi; Sifra).

The *kares* of this verse applies only to a contaminated person who eats from the meat of offerings, but not to *terumah* and *מַעֲשֵׂר שְׁנִי*, the second tithe. Verse 6, which gives a negative prohibition but does not mention *kares*, forbids a contaminated person to eat *terumah* and the second tithe [*מַעֲשֵׂר שְׁנִי*]. For eating *terumah*, the penalty is *מִיתָה בְּיַד שְׁמַיִם*, death by the hand of Heaven (Sanhedrin 83a); and for eating the second tithe, he is in violation of a negative commandment (Yevamos 73b).

מִלִּפְנֵי — From before Me. This expression alludes to why the penalty is appropriate. By eating from the offerings while in a state of *tumah*, this person ignored the presence of God's holiness on the offering. It is fitting, therefore, that the sinner's own presence be removed from before God (*R' Hirsch*).

5. אֲשֶׁר יִטְמָא-לוֹ — Through which he can become contaminated. He touched remains of a human or of one of the crawling animals specified in 11:29-30.

7. כִּי לֶחֶמוֹ הוּא — For it is his food. Even in cases where the cleansed Kohen is not permitted to eat sacrificial meat until he brings an offering, he may eat *terumah* at nightfall [*צֵאת הַבֹּקֶר*], for it is his bread, i.e., the food that the Torah has assigned especially to Kohanim.

לַטְמֵאָה־בָּהּ אֲנִי יְהוָה: וְשִׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמְרָתִי וְלֹא־יִשְׁאַן עָלָיו חֹטֵא וּמָתוּ בּוֹ כִּי יִחַלְלֻהוּ אֲנִי יְהוָה מִקְדָּשׁ: וְכַל־זֶר לֹא־יֵאָכֵל קֹדֶשׁ תּוֹשֵׁב בֵּיתוֹ וְשֹׁכֵר לֹא־יֵאָכֵל קֹדֶשׁ: וְכֹהֵן כִּי־יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיָן בְּסָפוֹ הוּא יֵאָכֵל בּוֹ וְיִלִּיד בֵּיתוֹ הֵם יֵאָכְלוּ בְלַחְמוֹ: וּבֵת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הוּא בְתֻרֹמַת הַקֹּדָשִׁים לֹא תֵאָכֵל: וּבֵת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אֱלֻמָּנָה וּגְרוּשָׁה וְזָרַע אֵין לָהּ וְשִׁבָּה אֶל־בֵּית אָבִיהָ בְּנִעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֵאָכֵל וְכַל־זֶר לֹא־יֵאָכֵל בּוֹ: וְאִישׁ כִּי־יֵאָכֵל קֹדֶשׁ בְּשִׁגְגָה וַיִּסֹּף חֲמִשִּׁיתוֹ עָלָיו וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת־הַקֹּדֶשׁ: וְלֹא יִחַלְלוּ אֶת־קֹדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת אֲשֶׁר־יָרִימוּ לַיהוָה: וְהִשְׂיֵאוּ אוֹתָם עֲוֹן אֲשֶׁמָּה בְּאֲכָלָם אֶת־קֹדְשֵׁיהֶם כִּי אֲנִי יְהוָה מִקְדָּשׁ: וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִשׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל־גִּדְּרֵיהֶם וּלְכָל־גִּדְּבוּתָם אֲשֶׁר־יִקְרִיבוּ לַיהוָה לַעֲלֹה: לְרִצְנָכֶם תָּמִים זָכָר בַּבֶּקֶר בַּבִּשְׂבָּיִם וּבַעֲזִים: כָּל אֲשֶׁר־בּוֹ מוֹם לֹא תִקְרִיבוּ כִּי־לֹא לְרִצּוֹן כֹּא יִהְיֶה לָכֶם: וְאִישׁ כִּי־יִקְרִיב זֶבַח־שְׁלָמִים לַיהוָה

שלישי ירד

לַטְמֵאָה־בָּהּ אֲנִי יְהוָה: וְשִׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמְרָתִי וְלֹא־יִשְׁאַן עָלָיו חֹטֵא וּמָתוּ בּוֹ כִּי יִחַלְלֻהוּ אֲנִי יְהוָה מִקְדָּשׁ: וְכַל־זֶר לֹא־יֵאָכֵל קֹדֶשׁ תּוֹשֵׁב בֵּיתוֹ וְשֹׁכֵר לֹא־יֵאָכֵל קֹדֶשׁ: וְכֹהֵן כִּי־יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיָן בְּסָפוֹ הוּא יֵאָכֵל בּוֹ וְיִלִּיד בֵּיתוֹ הֵם יֵאָכְלוּ בְלַחְמוֹ: וּבֵת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הוּא בְתֻרֹמַת הַקֹּדָשִׁים לֹא תֵאָכֵל: וּבֵת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אֱלֻמָּנָה וּגְרוּשָׁה וְזָרַע אֵין לָהּ וְשִׁבָּה אֶל־בֵּית אָבִיהָ בְּנִעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֵאָכֵל וְכַל־זֶר לֹא־יֵאָכֵל בּוֹ: וְאִישׁ כִּי־יֵאָכֵל קֹדֶשׁ בְּשִׁגְגָה וַיִּסֹּף חֲמִשִּׁיתוֹ עָלָיו וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת־הַקֹּדֶשׁ: וְלֹא יִחַלְלוּ אֶת־קֹדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת אֲשֶׁר־יָרִימוּ לַיהוָה: וְהִשְׂיֵאוּ אוֹתָם עֲוֹן אֲשֶׁמָּה בְּאֲכָלָם אֶת־קֹדְשֵׁיהֶם כִּי אֲנִי יְהוָה מִקְדָּשׁ: וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִשׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל־גִּדְּרֵיהֶם וּלְכָל־גִּדְּבוּתָם אֲשֶׁר־יִקְרִיבוּ לַיהוָה לַעֲלֹה: לְרִצְנָכֶם תָּמִים זָכָר בַּבֶּקֶר בַּבִּשְׂבָּיִם וּבַעֲזִים: כָּל אֲשֶׁר־בּוֹ מוֹם לֹא תִקְרִיבוּ כִּי־לֹא לְרִצּוֹן כֹּא יִהְיֶה לָכֶם: וְאִישׁ כִּי־יִקְרִיב זֶבַח־שְׁלָמִים לַיהוָה

כ"ה

לַטְמֵאָה־בָּהּ אֲנִי יְהוָה: וְשִׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמְרָתִי וְלֹא־יִשְׁאַן עָלָיו חֹטֵא וּמָתוּ בּוֹ כִּי יִחַלְלֻהוּ אֲנִי יְהוָה מִקְדָּשׁ: וְכַל־זֶר לֹא־יֵאָכֵל קֹדֶשׁ תּוֹשֵׁב בֵּיתוֹ וְשֹׁכֵר לֹא־יֵאָכֵל קֹדֶשׁ: וְכֹהֵן כִּי־יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיָן בְּסָפוֹ הוּא יֵאָכֵל בּוֹ וְיִלִּיד בֵּיתוֹ הֵם יֵאָכְלוּ בְלַחְמוֹ: וּבֵת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הוּא בְתֻרֹמַת הַקֹּדָשִׁים לֹא תֵאָכֵל: וּבֵת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אֱלֻמָּנָה וּגְרוּשָׁה וְזָרַע אֵין לָהּ וְשִׁבָּה אֶל־בֵּית אָבִיהָ בְּנִעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֵאָכֵל וְכַל־זֶר לֹא־יֵאָכֵל בּוֹ: וְאִישׁ כִּי־יֵאָכֵל קֹדֶשׁ בְּשִׁגְגָה וַיִּסֹּף חֲמִשִּׁיתוֹ עָלָיו וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת־הַקֹּדֶשׁ: וְלֹא יִחַלְלוּ אֶת־קֹדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת אֲשֶׁר־יָרִימוּ לַיהוָה: וְהִשְׂיֵאוּ אוֹתָם עֲוֹן אֲשֶׁמָּה בְּאֲכָלָם אֶת־קֹדְשֵׁיהֶם כִּי אֲנִי יְהוָה מִקְדָּשׁ: וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִשׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל־גִּדְּרֵיהֶם וּלְכָל־גִּדְּבוּתָם אֲשֶׁר־יִקְרִיבוּ לַיהוָה לַעֲלֹה: לְרִצְנָכֶם תָּמִים זָכָר בַּבֶּקֶר בַּבִּשְׂבָּיִם וּבַעֲזִים: כָּל אֲשֶׁר־בּוֹ מוֹם לֹא תִקְרִיבוּ כִּי־לֹא לְרִצּוֹן כֹּא יִהְיֶה לָכֶם: וְאִישׁ כִּי־יִקְרִיב זֶבַח־שְׁלָמִים לַיהוָה

לַטְמֵאָה־בָּהּ אֲנִי יְהוָה: וְשִׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמְרָתִי וְלֹא־יִשְׁאַן עָלָיו חֹטֵא וּמָתוּ בּוֹ כִּי יִחַלְלֻהוּ אֲנִי יְהוָה מִקְדָּשׁ: וְכַל־זֶר לֹא־יֵאָכֵל קֹדֶשׁ תּוֹשֵׁב בֵּיתוֹ וְשֹׁכֵר לֹא־יֵאָכֵל קֹדֶשׁ: וְכֹהֵן כִּי־יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיָן בְּסָפוֹ הוּא יֵאָכֵל בּוֹ וְיִלִּיד בֵּיתוֹ הֵם יֵאָכְלוּ בְלַחְמוֹ: וּבֵת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הוּא בְתֻרֹמַת הַקֹּדָשִׁים לֹא תֵאָכֵל: וּבֵת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אֱלֻמָּנָה וּגְרוּשָׁה וְזָרַע אֵין לָהּ וְשִׁבָּה אֶל־בֵּית אָבִיהָ בְּנִעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֵאָכֵל וְכַל־זֶר לֹא־יֵאָכֵל בּוֹ: וְאִישׁ כִּי־יֵאָכֵל קֹדֶשׁ בְּשִׁגְגָה וַיִּסֹּף חֲמִשִּׁיתוֹ עָלָיו וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת־הַקֹּדֶשׁ: וְלֹא יִחַלְלוּ אֶת־קֹדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת אֲשֶׁר־יָרִימוּ לַיהוָה: וְהִשְׂיֵאוּ אוֹתָם עֲוֹן אֲשֶׁמָּה בְּאֲכָלָם אֶת־קֹדְשֵׁיהֶם כִּי אֲנִי יְהוָה מִקְדָּשׁ: וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִשׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל־גִּדְּרֵיהֶם וּלְכָל־גִּדְּבוּתָם אֲשֶׁר־יִקְרִיבוּ לַיהוָה לַעֲלֹה: לְרִצְנָכֶם תָּמִים זָכָר בַּבֶּקֶר בַּבִּשְׂבָּיִם וּבַעֲזִים: כָּל אֲשֶׁר־בּוֹ מוֹם לֹא תִקְרִיבוּ כִּי־לֹא לְרִצּוֹן כֹּא יִהְיֶה לָכֶם: וְאִישׁ כִּי־יִקְרִיב זֶבַח־שְׁלָמִים לַיהוָה

9. *My charge*. Even though *terumah* is the property of the Kohanim — and they may feed it even to their slaves and animals — the Torah calls it *My charge*, for God expects the Kohanim to treat it with the respect due something that is God's. The Jewish farmer works the physical earth and shares its largess with the Kohen who works the spiritual earth (R' Hirsch).

I am HASHEM, Who sanctifies them. I have

sanctified the *terumah*, because I have sanctified the Jews who sanctify it (*Sforno*).

10-16. *Terumah*. *Terumah*, the approximately one-fiftieth of a crop that is given to a Kohen, may not be eaten by any non-Kohen, for he is a *זָר*, literally, *stranger*, but in this context a more accurate translation would be *layman*. The members of a Kohen's household — including his Israelite wife and gentile slave — are permitted to eat *terumah*. A Jewish

to be contaminated through it — I am HASHEM.

⁹ They shall protect My charge and not bear a sin thereby and die because of it, for they will have desecrated it — I am HASHEM, Who sanctifies them.

Terumah ¹⁰ No layman shall eat of the holy; one who resides with a Kohen or his laborer shall not eat of the holy. ¹¹ If a Kohen shall acquire a person, an acquisition of his money, he may eat of it; and someone born in his home — they may eat of his food. ¹² If a Kohen's daughter shall be married to a layman, she may not eat of the separated holies. ¹³ And a Kohen's daughter who will become a widow or a divorcee, and not have offspring, she may return to her father's home, as in her youth, she may eat from her father's food; but no layman may eat of it. ¹⁴ If a man will eat of the holy inadvertently, he shall add its fifth to it and shall repay the holy to the Kohen. ¹⁵ They shall not desecrate the holies of the Children of Israel, which they set aside to HASHEM; ¹⁶ and they will cause themselves to bear the sin of guilt when they eat their holies — for I am HASHEM Who sanctifies them.

Blemished Animals ¹⁷ HASHEM spoke to Moses, saying: ¹⁸ Speak to Aaron and to his sons and to all the Children of Israel and say to them: Any man of the House of Israel and of the proselytes among Israel who will bring his offering for any of their vows or their free-will offerings that they will bring to HASHEM for an elevation-offering; ¹⁹ to be favorable for you: [it must be] unblemished, male, from the cattle, the flock, or the goats. ²⁰ Any in which there is a blemish you shall not offer, for it will not be favorable for you. ²¹ And a man who will bring a feast peace-offering to HASHEM

slave, however, is not his owner's property; he is an indentured servant who is obligated to serve, but is not owned by his master. Therefore, he is not permitted to eat *terumah*.

10. קדש — *Holy*. In the context of this verse, *holy* refers to *terumah* (Rashi; Sifra).

11. ויליד ביתו — *And someone born in his home*. If a child is born to a Jew's gentile slavewoman, both she and her offspring are the property of their master (Rashi; Sifra).

12. ובת כהן — *If a Kohen's daughter*. As long as she is single or married to another Kohen, she retains the privileges of the Kohenite family, and she may continue eating *terumah*. If she marries a non-Kohen, she becomes part of her new family, and may no longer eat *terumah*. If that marriage ends, through divorce or her husband's death, and there are no surviving children, she returns to the status of a Kohen's daughter, and may eat *terumah*. But if she has surviving children — who are themselves Levites or Israelites — she retains her ties with her non-Kohanite family and her status as a member of that family (Rashi; Yevamos 67b-68a).

13. וכלי לא יאכל בו — *But no layman may eat of it*. This apparent redundancy is stated to indicate that the only disqualification for eating *terumah* is being a non-Kohen. Thus, a Kohen who is an *onen* — i.e., a person on the day of a close relative's death — may eat *terumah*, even though he may not perform the Temple service (Rashi; Sifra).

14. חמשייתו — *Its fifth to it*. The sinner adds a quarter to the principal, meaning that he pays five quarters; thus the addition to the principal is a fifth of the total payment.

הקדש — *And shall repay the holy*. Rather than giving money to a Kohen, the penitent gives him food that takes on the sanctified status of *terumah*. Thus he has replaced what he ate (Rashi; Sifra).

ולא יחללו — *They shall not desecrate*. The Kohanim shall not desecrate *terumah* by feeding it to non-Kohanim. If they were to do so, they would be causing the Israelites to bear the sin of eating what is forbidden to them (Rashi).

עון אשמה — *The sin of guilt*. Although this verse discusses someone who ate *terumah* unintentionally, his act is described here as *עון*, which means an intentional sin. The inadvertent sinner who fails to take advantage of the opportunity to gain atonement shows himself to be indifferent to sin. Because of this attitude, he incurs the *sin of guilt*, as if he had sinned intentionally (Or HaChaim).

17-25. Blemished animals. Just as Kohanim with bodily blemishes are not permitted to perform the Divine service, so blemished animals are invalid as offerings. God wants perfection from His servants in the spiritual and moral sense, and from His offerings in the physical sense. Even though a blemished animal may be larger and more valuable than an unblemished one, it is not acceptable, for God does not measure perfection in monetary terms (Sforno to v. 27).

נדבותם . . נדריהם — *Their vows . . their free-will offerings*. A vow is a personal obligation: "I obligate myself to bring an elevation-offering." The nature of the undertaking means that if the owner consecrates an animal and it becomes lost or blemished, he has not discharged his vow and must bring another animal. A free-will offering is a contribution: "I consecrate this animal for use as an elevation-offering." The owner's obligation is to offer that animal, but if for any reason that cannot be done, the owner has no further responsibility to bring another one (Rashi; Kinnim 1:1).

תמים זכר — *Unblemished, male*. The verse specifies only animal elevation-offerings; birds, however, are acceptable even if they are female and blemished. They are disqualified

because of an articulated vow or as a free-will offering from the cattle or the flock, it shall be unblemished to find favor, there shall not be any blemish in it. ²² One that is blind or broken or with a split eyelid or a wart or a dry skin eruption or a moist skin eruption — you shall not offer these to HASHEM, and you shall not place any of them as a fire-offering on the Altar for HASHEM. ²³ A bull or sheep that has one limb longer than the other or unsplit hooves — you may make it a donation, but it is not acceptable for a vow-offering. ²⁴ One whose testicles are squeezed, crushed, torn, or cut, you shall not offer to HASHEM, nor shall you do these in your Land. ²⁵ From the hand of a stranger you may not offer the food of your God from any of these, for their corruption is in them, a blemish is in them, they will not find favor for you.

²⁶ HASHEM spoke to Moses, saying: ²⁷ When an ox or a sheep or a goat is born, it shall remain under its mother for seven days; and from the eighth day on, it is acceptable for a fire-offering to HASHEM. ²⁸ But an ox or a sheep or goat, you may not slaughter it and its offspring on the same day. ²⁹ When you slaughter a feast thanksgiving-offering to HASHEM, you shall slaughter it to gain favor for yourselves. ³⁰ It must be eaten on that same day, you shall not leave any of it until morning; I am HASHEM. ³¹ You shall observe My commandments and perform them; I am HASHEM. ³² You shall not desecrate My holy Name, rather I should be sanctified among the

Desecration
and Sancti-
fication of
God's
Name

in your Land means that it is forbidden to do so to every conceivable species of animal in the country, whether or not they are acceptable for offerings or kosher as food (*Rashi*; *Chagigah* 14b).

25. וּמִיַּד בֶּן-נֶכֶר — *From the hand of a stranger.* The stranger of this verse is a non-Jew: He is permitted to bring animals to be offered in the Temple, but not if they are blemished.

26-33. Eligibility of offerings. Following the physical disqualifications, the Torah goes to the requirements of minimum age and various other rules of offerings.

27. וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי — *And from the eighth day.* Until its eighth day, there is still a possibility that the newborn may be premature and unviable (*Chizkuni*).

Just as a Sabbath must go by before a boy is circumcised, an animal must live through a Sabbath before it can be used for a sacred purpose. Because it bears testimony to God as the Creator, the Sabbath gives spiritual validity to the entire universe (*Tzror HaMor*; *Zohar*).

28. אָחִיו וְאֶת-בְּנוֹ — *It and its offspring.* Despite the masculine pronoun אָחִיו, this prohibition applies only to the mother and her young (*Rashi*; *Chullin* 78b). The masculine pronoun refers to the species, not the individual animal (*Ramban*).

29. לְרִצְוֶנָם — *To gain favor for yourselves.* The offering should be slaughtered in such a way that God will find it, and you, acceptable. The next verse, as interpreted by the Sages, goes on to say that the Kohen must have in mind at the time of the slaughter that it will be eaten within the assigned time. Otherwise, it is *piggul*, as explained in 19:7 (*Rashi*; *Sifra*).

32. Desecration and sanctification of God's Name. The primary privilege and responsibility of every Jew, great or small, is to sanctify God's Name through his behavior, whether among Jews or among gentiles — by studying Torah and performing the commandments, and by treating others kindly, considerately, and honestly, so that people say of him, "Fortunate are the parents and teachers who

raised such a person." Conversely, there is no greater degradation for a Jew than to act in a way that will make people say the opposite (*Yoma* 86a).

This verse is the general commandment to give up one's life in order to sanctify God's Name, when the Halachah requires it, such as when faced with idolatry, adultery or murder as the only means to save one's life. But one can sanctify God's Name in mundane situations, as well. If someone sins merely because God's will does not matter to him, he has desecrated the Name, and if he does so before ten Jews, he has committed the far more serious sin of desecrating the Name in public. Conversely, if someone withdraws from sin or performs a commandment not because of money, pressure, or honor, but solely because it is God's will, he has sanctified the Name. Of a person who obeys the Torah and whose general behavior brings credit to his Jewishness, God says (*Isaiah* 49:3), "You are My servant, O Israel, in whom I take pride" (*Rambam, Hil. Yesodei HaTorah* ch. 5; *Yoreh De'ah* 157).

If a Jew is faced with a situation where he is required to give up his life in sanctification of the Name, he should do so without expecting a miracle to happen. Rather, he should act as Chananiah, Mishael, and Azariah did (*Daniel* 3:17-18). When Nebuchadnezzar threatened to have them hurled into a furnace unless they bowed to his statue, they answered that God was surely capable of saving them. They did not know that He would, but they were prepared to let themselves be burnt to death rather than transgress (*Rashi*).

וְלֹא תִחַלְלֵהוּ — *You shall not desecrate.* Desecration of the Name is the most serious of all sins and the one for which it is most difficult to atone (*Yoma* 86a). If one has transgressed, one must attempt to sanctify the Name in a manner similar to his sin. One who slandered others should study Torah [using his gift of speech to utter the sacred words]; one who used his eyes to gaze at forbidden sights should weep; one who committed "bunches of sins" should perform bunches of mitzvos (*R' Bachya*).

בני ישראל אָנָּא יְיָ מְקַדְּשֶׁכֶּם: לַגְדָּא פִּיק
יְהוֹכֵן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְמִהוּי לְכוֹן
לְאַלְהָא אָנָּא יְיָ: אֹמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמִימַר: בְּמִלִּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְחִימַר
לְהוֹן זְמִנָּא דִּי דִּי תַעְרְעוּן יְהוֹנוּ מִצְרַיִם
קְדִישׁ אֱלֹהִים אֲנֹן זְמִנִּי: גִּשְׁתָּא יוֹמִין
תַּחֲעָבֵד עֲבִידָא וּבִיּוֹמָא שְׁבִיעָאָה שְׁבַת
שְׁבַתָּא מִצְרַע קְדִישׁ כָּל עֲבִידָא לֹא
תַעְבְּדוּן שְׁבַתָּא הִיא קְדָם יְיָ בְּכָל
מוֹתְכֵיכֹן: דֹּא לֵין זְמִנָּא דִּי מִצְרַיִם
קְדִישׁ דִּי תַעְרְעוּן יְהוֹנוּ בְּזִמְנֵיהוֹן:
הַבִּרְחָא קְרִמָּאָה בְּאַרְבַּעַת עֶשְׂרָא
לִירְחָא בֵּין שְׁמִשְׁנָא פִּסְחָא קְדָם יְיָ:
וּבְחֻמְשַׁת עֶשְׂרָא יוֹמָא לִירְחָא הַדִּין
חֲגָא דְּפִטְרִיָּא קְדָם יְיָ שְׁבַעַת יוֹמִין
פִּטְרִי תִיכְלוּן: וּבִיּוֹמָא קְרִמָּאָה מִצְרַע
קְדִישׁ יְהִי לְכוֹן כָּל עֲבִידָת פִּלְחָן לֹא
תַעְבְּדוּן: הַחֲקִירְכוּן קְרִבָּא קְדָם יְיָ
שְׁבַעַת יוֹמִין בִּיּוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִצְרַע
קְדִישׁ כָּל עֲבִידָת פִּלְחָן לֹא תַעְבְּדוּן:
טֹמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימַר: יִמְלֵל עִם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְחִימַר לְהוֹן אֲרִי תַעֲלוּן
לְאַרְעָא דִּי אָנָּא יְהוָה לְכוֹן וְתַחֲצִדוּן
יְתַּחֲצִדָּה וְתִתְּנוּן יְתַּח עוֹמְרָא רִישׁ

לג בני ישראל אני יהוה מקדשכם: המוציא אתכם מארץ
מצרים להיות לכם לאלהים אני יהוה:
וידבר יהוה אל-משה לאמר: דבר אל-בני ישראל
ואמרת אליהם מועדי יהוה אשר-תקראו אתם מקראי
קדש אלה הם מועדי: ששת ימים תעשה מלאכה וביום
השביעי שבת שבתון מקרא-קדש כל-מלאכה לא
תעשו שבת הוא ליהוה בכל מושבתיכם:
ד אלה מועדי יהוה מקראי קדש אשר-תקראו אתם
ה במועדים: בחדש הראשון בארבעה עשר לחדש בין
הערבים פסח ליהוה: ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג
המצות ליהוה שבעת ימים מצות תאכלו: ביום הראשון
מקרא-קדש יהיה לכם כל-מלאכת עבודה לא תעשו:
ח והקרבתם אשה ליהוה שבעת ימים ביום השביעי
מקרא-קדש כל-מלאכת עבודה לא תעשו:
ט וידבר יהוה אל-משה לאמר: דבר אל-בני ישראל
ואמרת אליהם כי-תבאו אל-הארץ אשר אני נתן
לכם וקצרתם את-קצירה והבאתם את-עמר ראשית

כג

רביעי א"ב

רש"י

(ה) בין הערבים. משש שעות ולמעלה (שס פרק יא:א). פסח לה'. הקרבת קרבן
שזמו פסח: (ח) והקרבתם אשה וגו'. הם המוספין האמורים בפרשת פנחס
ולמה נאמרו כאלו לומר לך שאין המוספין משכבין זה את זה: והקרבתם אשה לה':
מכל מקום, אם אין פרים הבא אילים ואם אין פרים ואילים הבא כנשים (שס ה:)
שבעת ימים. כל מקום שנאמר שבעת ימים דבר הוא, שזעזע על ימים שמי"א בלע"ז.
וכן כל לשון שמונת שש חמשה שלש: מלאכת עבודה. אפילו מלאכות התשובות
לכס עבודה ולשר, שיש חסרון כיס בנפלה שלן בגון דבר האכזר. כך הבנתי מותרת

(לג) המוציא אתכם. על מנת כן (ס ו:א) אני ה'. נאמן לשלם שכן (סס: (ב)
דבר אל בני ישראל וגו' מועדי ה'. עשה מועדות שיהיו ישראל מלומדין בהם,
שמעברים את השנה על גליות שנתקרו ממקומם לעלות לרגל ועדיין לא הגישו (ח"כ
פרשתא ט:א): ירושלמי סנהדרין א:ב) (לירושלים: (ג) ששת ימים. מה ענין שבת אלל
מועדות, ללמד שכל המחלל את המועדות מענין עליו כאלו חלל את השבתות וכל
המקיים את המועדות מענין עליו כאלו קיים את השבתות (ח"כ סס ו: (ד) אלה
מועדי ה'. למעלה מדבר בעבור שנה וכלן מדבר בקדוש החדש (שס פרק יא:א)

*I am HASHEM Who sanctifies you. If you
dedicate your lives to My service, I will devote Myself personally
to you, by regulating your activities Myself, and not
through an intermediary (Sfomo).*

33. המוציא אתכם. — *Who took you out.* I liberated you from
Egypt on the condition that you would sanctify Me (*Rashi*).
By saving you from slavery, I made you Mine, and I have a
right to make demands on you (*Ramban*).

23.

☞ Festivals.

The festivals, including the Sabbath, are referred to continuously as *מועדים*, *appointed times*, because they are special days when Jews "meet," as it were, with God. As *R' Hirsch* (*Horeb* ch. 23) puts it: "*Moadim*, appointed seasons, summon us to submit ourselves entirely to the contemplation and inner realization of those ideals which lie at their foundation. Just as *Moed* in space refers to the locality which men have as their appointed place of assembly for an appointed purpose

[such as the *Ohel Moed*, the Tent of Meeting], so *Moed* in time is a point in time which summons us communally to an appointed activity — in this case an inner activity. Thus *Moadim* are the days which stand out from the other days of the year. They summon us from our everyday life to halt and to dedicate all our spiritual activities to them. From this point of view, Sabbath and Yom Kippur are also *Moadim*.

"The *Moadim* interrupt the ordinary activities of our life and give us the spirit, power, and consecration for the future by revivifying those ideas upon which our whole life is based, or they eradicate such evil consequences of past activity as are deadly to body and spirit and thus restore to us lost purity and the hope of blessing."

2. אשר-תקראו אתם. — *That you are to designate.* According to *Sifra*, this designation refers to the Sanhedrin's regulation of the calendar, by means of proclaiming the new months. The festivals must be based on the calendar, as fixed by the court, and this requirement is symbolic of the relationship between God and Israel. The calendar is based upon the sighting of

Children of Israel; I am HASHEM Who sanctifies you, ³³ Who took you out of the land of Egypt to be a God unto you; I am HASHEM.

23

Festivals

¹ HASHEM spoke to Moses, saying: ² Speak to the Children of Israel and say to them: HASHEM's appointed festivals that you are to designate as holy convocations — these are My appointed festivals. ³ For six days labor may be done, and the seventh day is a day of complete rest, a holy convocation, you shall not do any work; it is a Sabbath for HASHEM in all your dwelling places.

Pesach

⁴ These are the appointed festivals of HASHEM, the holy convocations, which you shall designate in their appropriate time. ⁵ In the first month on the fourteenth of the month in the afternoon is the time of the pesach-offering to HASHEM. ⁶ And on the fifteenth day of this month is the Festival of Matzos to HASHEM; you shall eat matzos for a seven-day period. ⁷ On the first day there shall be a holy convocation for you; you shall do no laborious work. ⁸ You shall bring a fire-offering to HASHEM for a seven-day period; on the seventh day shall be a holy convocation; you shall do no laborious work.

The Omer

⁹ HASHEM spoke to Moses, saying: ¹⁰ Speak to the Children of Israel and say to them: When you shall enter the Land that I give you and you reap its harvest, you shall bring an Omer from

the newly visible moon and upon the responsibility of the Sages to add months when necessary to assure that Pesach will always fall in the springtime. Thus, God shows the signs of His presence in nature, and Israel responds by declaring the months and, through them, its devotion to God's service. This process expresses the mutual love of the Creator and His chosen people (R' Hirsch).

מקראי קדש — *Holy convocations*. The festivals are days on which the people are "invited" [קראים] to assemble in prayer and thanksgiving, and to celebrate with fine clothing and festive meals (Ramban).

God desires only festivals that are observed in the holy, elevated spirit of these are *My appointed festivals*. On these holy days, Jews desist from their mundane involvements of the week and devote themselves to the Torah and sacred pursuits — such days are God's festivals. But days that are dedicated exclusively to gastronomic and physical pleasure are not God's — they are human concoctions that He despises (Sforno).

The purpose of the festivals is spiritual elevation, and the special foods and festive clothing are to help people achieve that goal. By giving honor and distinctiveness to the day, we focus our minds on it and thereby foster a realization of the spiritual opportunities it offers us, if we but utilize them properly (HaKsav V'HaKabbalah).

3. שבת שבתון — *A day of complete rest*. The Sabbath is mentioned with the festivals to teach that anyone who desecrates the festivals is regarded as if he had desecrated the Sabbath, and anyone who observes the festivals is regarded as if he had observed the Sabbath. The festivals, as days of rest, fall under the category of the Sabbath, because it is the holiest and the primary day of rest (Rashi, as explained by Gur Aryeh).

The Torah introduces the chapter of festivals with the Sabbath to show that the lessons of both the Sabbath and the festivals are equally essential to the faith of the Jew. The

Sabbath bears testimony that God created heaven and earth; the festivals, which recall the miracles of the Exodus, testify that God controls nature and can change it at will. Both concepts are fundamental. It is heretical to think that God created the universe, but then "stepped back" and left it to the unfettered laws of nature or control of angels or constellations. Likewise, it is heretical to believe that the world came into being somehow by natural means, but that God began to rule it thereafter (R' Moshe Feinstein).

5-8. Pesach.

5. בחודש הראשון — *In the first month*. Although the new year begins in Tishrei, the month of Rosh Hashanah, the months are counted from Nissan (Exodus 12:2), as a constant reminder of the Exodus.

מקח — *The time of the pesach-offering*. The festival begins in the evening, but the *pesach-offering* is brought during the afternoon of the fourteenth. In the Torah, the word *pesach* is used exclusively to refer to the offering. The festival, as in the next verse, is called *חג המצות*, Festival of Matzos.

7. מלאכה עבירה — *Laborious work*. No English translation can capture the sense of this term. According to Rashi (v. 8), it means work that one regards as a necessity: "essential work that will cause a significant loss if it is not performed."

According to Ramban, the term means work that is a burden, such as ordinary labor in factory and field. Only such work is forbidden on festivals, but "pleasurable work," i.e., preparation of food, is permitted.

Whatever the interpretation of this term, all agree that the preparation of food, including such labors as slaughter and cooking, is permitted on festivals that fall on weekdays.

8. אשח — *Fire-offering*. This refers to the *mussaf*-offering that is detailed in Numbers 28.

9-14. The Omer. Before any grain produce of the new crop may be eaten, a measure of ground barley must be brought to the Temple on the second day of Pesach as a meal-

חֲצִדְכוֹן לֶחֶת כֹּהֵנָא: יא ויריס ית עומקא
קדם יי לרענא לכוּן מבתר יומא טבא
ירימנא כֹּהֵנָא: יב ותעבדון ביומא
דאָרמוֹתכוֹן ית עומקא אמר שלים בר
שתה לעלתא קדם יי: יג ומנחתה תרין
עשרונין סלתא דפילא במשח קרבנא
קדם יי לאתקבלא כרענא נספחא חמרא
רבעות הינא: יד ולחם וקלי ופרוכי לא
תיכלון עד כרן יומא תרין עד
איתואיכוֹן ית קרבן אלתכוֹן קים עלם
לדריכוֹן בכל מותבניכוֹן: טו ותמנן לכוֹן
מבתר יומא טבא מיום איתואיכוֹן ית
עומקא דאָרמוֹתא שבָּעא שבועין
שלמין יהוֹן: טז עד מבתר שבועתא
שביעתא תמנן חמשין יומין ותקרבון
מנחתא דרתא קדם יי: יז ממותבניכוֹן
תיתון לחם אָרמוֹתא תרתין (גריצו)
תרין עשרונין סלתא יהוֹן חמיע
יתאפִּין בכורין קדם יי: יח ותקרבון על
לחמא שבָּעא אמרין שלמין בני שנא
ותור בר תורי חד דכרין תרין יהוֹן
עלתא קדם יי ומנחתהוֹן ונספיהוֹן קרבן
דמתקבל כרענא קדם יי: יט ותעבדון
צפיר בר עזי חד לחטאתא ותריין אמרין
בני שנא לנכסת קודשא: כ ויריס כֹּהֵנָא
יתתון על לחם כבוריא אָרמוֹתא קדם יי
על תרין אמרין קודשא יהוֹן קדם יי
לכהנא: כא ותעבדון בכרן יומא תרין

יא קְצִירְכֶם אֶל־הַכֹּהֵן: וְהִנִּיף אֶת־הָעֹמֶר לִפְנֵי יְהוָה לְרִצְוֹנְכֶם
יב מִמִּחֶרֶת הַשָּׁבֹת יִנִּיפֻן הַכֹּהֵן: וַעֲשִׂיתֶם בַּיּוֹם הַנִּיפְכֶם
יג אֶת־הָעֹמֶר כֶּבֶשׂ תָּמִים בֶּן־שָׁנָתוֹ לַעֲלֹה לַיהוָה: וּמִנְחָתוֹ
שְׁנֵי עֶשְׂרִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן אִשָּׁה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ
יד וְנִסְכָּה יַיִן רְבִיעֵת הַהֵין: וְלֶחֶם וְקָלִי וְכֹרֶמֶל לֹא תֹאכְלוּ
עד־עַצֵּם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הִבִּיאֲכֶם אֶת־קֶרְבֶּן אֱלֹהֵיכֶם
טו חֶקֶת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם: וּסְפַרְתֶּם
לָכֶם מִמִּחֶרֶת הַשָּׁבֹת מִיּוֹם הִבִּיאֲכֶם אֶת־עֹמֶר הַתְּנוּפָה
טז שִׁבְעַת שָׁבָתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה: עַד מִמִּחֶרֶת הַשָּׁבֹת
הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה
יז חֲדָשָׁה לַיהוָה: מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם תִּבְיְאוּ | לֶחֶם תְּנוּפָה
שְׁתֵּים־שָׁנִי עֶשְׂרִים סֹלֶת תִּהְיֶינָה חֶמֶץ תִּאֲפִינָה בְּבוּרִים
יח לַיהוָה: וְהִקְרַבְתֶּם עַל־הַלֶּחֶם שְׁבַעַת כֶּבֶשִׂים תְּמִימִם
בְּנֵי שָׁנָה וּפָר בֶּן־בָּקָר אֶחָד וְאֵילִם שְׁנָיִם יִהְיוּ עֹלָה
לַיהוָה וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם אִשָּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה:
יט וַעֲשִׂיתֶם שְׁעִיר־עִזִּים אֶחָד לַחֲטָאת וּשְׁנֵי כֶבֶשִׂים
כ בְּנֵי שָׁנָה לִזְבַּח שְׁלָמִים: וְהִנִּיף הַכֹּהֵן | אֹתָם עַל־
לֶחֶם הַבִּכּוּרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה עַל־שְׁנֵי כֶבֶשִׂים
כא קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַיהוָה לִכְהֹן: וְקִרְאתֶם בְּעַצְמְכֶם | הַיּוֹם הַזֶּה

יא' רגושה

יח

יט

כ

כא

רה"ש

והקרבתם מנחה חדשה לה'. ביום החמשים תקריבו. ואומר אני זה מדרש, אכל פשוט עד ממחרת השבת שביעית שהוא יום חמשים חספיו, ומקרא מסורס הוא: מנחה חדשה. היא המנחה הראשונה שאוכלה מן החדש. ואם חמור הכי קרבה מנחת העומר, אינה כשאר כל המנחות, שהיא בזה מן השעורים: (יז) ממושבתיכם. ולא מחוה לארץ (ח"כ פרק יג): לחם תנופה. לחם תרומה המורס לשם גבוה, וזו היא המנחה החדשה האמורה למעלה: בבורים. ראשונה לכל המנחות, אף למנחת קנאות הבאה מן השעורים, לא חקרב מן החדש קדם לשתי הלחם (מנחות פד): (יח) על הלחם. בגלל הלחם, חובה ללחם (ח"כ ש ד): ומנחתם ונסביהם. כמשפט מנחה ונסכים המפורשים בכל כהמה כפרשת נסכים, שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאלו ועשרון לכבש וזו היא המנחה. והנסכים חלי ההין לפר ושלשית ההין לאלו ורביעית ההין לכבש (במדבר טו:אישו): (יט) ועשיתם שעיר עזים. יכול שבעת כבשים והשעיר האמורים כאן הם שבעת הכבשים והשעיר האמורים בחומש הפקודים (שם כח:ז), כשאלה מגיע אל פרים ואלים אינן הם. אמור מעלה, אלו לעלמן ואלו לעלמן. אלו קרבו בגלל הלחם, ואלו למוספין (ח"כ שם ו): מנחות מה: (ב) והניף בהוֹן אותם תנופה. מלמד שטעוין טופה מחיים יכול כולם, ח"ל על שני כבשים (ח"כ שם ח): מנחות סכ: (כז): קודש יהיו. לפי שלמי

כהנים, דקחני יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה וכו': (ז) ראשית קצירכם. שמה ראשונה לקליר (ח"כ פרשת יג): עומר. עשירית האפה כך היחה שמה, כמו וימודו בעומר (שמות טז:ז): (יא) והניף. כל טופה מולך ומכיל מעלה ומוריד. מולך ומכיל לעלור רוחות רעות, מעלה ומוריד לעלור טללים רעים: לרצונכם. אם חקריבו כמשפט הזה יהיה לרלון לנס: ממחרת השבת. ממחרת יום טוב הראשון של פסח, שם אלה אומר שבת בראשית אי אלה יודע איזהו (ח"כ פרק יג:ז): (יב) ועשיתם. כבש. חובה לעומר הוא בל: (יג) ומנחתו. מנחת נסכיו: שני עשרונים. כפולה היחה (שם פרשת יז): ונסכו יין רביעית ההין. אף ט"פ שמתחו כפול אין נסכיו כפולים (שם ח: מנחות פט): (יד) וקלי. קמח עשוי מכרמל רך שבישין אותו בחמור: וכרמל. הן קליות שקרין גרנייל: בבב משבתיכם. נחלקו בו חכמי ישראל, יש שלמדו מכאן שהחשך טובה בחולה לארץ, ויש אומרים לא בל אלא ללמד שלא נטוו על החדש אלא לאחר ירשה וישיבה משכנשו וחלקו (קידושין לו): (טו) ממחרת השבת. ממחרת יום טוב (ח"כ פרק יב:א): תמימות תהיינה. מלמד שמחילת ומונה מעברך שם לא כן אינן תמימות (שם ו): (טז) השבת השביעת. כתרנומו שנוטחא שביעתא: עד ממחרת השבת השביעת תספרו. ולא עד ככלל, וכן ארבעים ושעס יום:

offering, symbolizing that the prosperity of the field — despite the backbreaking labor that is required to wrest it from the soil — is a gift from God, and we thank Him for it. This offering is known as the Omer. Once it is brought, all grain that had taken root prior to that time may be eaten; later grain must wait until the next year's Omer is brought. Nowa-

days, in the absence of the Temple, the new crop may be eaten when the second day of Pesach is over.

10. עמר — An Omer. Omer is the name of a dry measure, containing the volume of 43.2 average eggs. It is the amount of flour that must be brought, and is also the name by which the offering is known. Although the Omer-offering permit-

your first harvest to the Kohen. ¹¹ He shall wave the Omer before HASHEM to gain favor for you; on the morrow of the rest day the Kohen shall wave it. ¹² On the day you wave the Omer, you shall perform the service of an unblemished lamb in its first year as an elevation-offering to HASHEM. ¹³ Its meal-offering shall be two tenth-ephah of fine flour mixed with oil, a fire-offering to HASHEM, a satisfying aroma; and its libation shall be wine, a quarter-hin. ¹⁴ You shall not eat bread or roasted kernels or plump kernels until this very day, until you bring the offering of your God; it is an eternal decree for your generations in all your dwelling places.

The Omer
Count and
Shavuot

¹⁵ You shall count for yourselves — from the morrow of the rest day, from the day when you bring the Omer of the waving — seven weeks, they shall be complete. ¹⁶ Until the morrow of the seventh week you shall count, fifty days; and you shall offer a new meal-offering to HASHEM. ¹⁷ From your dwelling places you shall bring bread that shall be waved, two loaves made of two tenth-ephah, they shall be fine flour, they shall be baked leavened; first-offerings to HASHEM. ¹⁸ With the bread you shall offer seven unblemished lambs in their first year, one young bull, and two rams; they shall be an elevation-offering to HASHEM, with their meal-offering and their libations — a fire-offering, a satisfying aroma to HASHEM. ¹⁹ You shall make one he-goat as a sin-offering, and two lambs in their first year as feast peace-offerings. ²⁰ The Kohen shall wave them upon the first-offering breads as a wave-service before HASHEM — upon the two sheep — they shall be holy, for HASHEM and for the Kohen. ²¹ You shall convoke on this very day

ted all five species of grain for general use, grain of the new crop could not be used for Temple offerings until the Two Breads-offering, fifty days later, described below (*Menachos* 68b).

By its very nature, physical work in the fields leads one to forget his spiritual nature. The Torah, therefore, surrounded the farmer's chores with commandments, so that he would remain conscious of his true purpose. At the beginning of the harvest, the nation offers the Omer and the Two Breads. When he harvests, the farmer must leave the gleanings and a corner for the poor (v. 22), again making him realize that the crop is not his own. This explains why the latter commandments are included in this chapter, which, otherwise, deals only with the festivals (*Meshech Chochmah*).

11. מִמָּחֳרַת הַשָּׁבֹת — *On the morrow of the rest day*, i.e., the morrow of the first day of Pesach, which is called a *rest day* because ordinary work is forbidden on it. Although the word שָׁבֹת ordinarily refers to the Sabbath, this cannot be the case here, because the verse does not specify which of the fifty-two Sabbaths is meant (*Rashi*; *Sifra*). This term became one of the major points of controversy between the Sages and the heretical Boethusians. They interpreted the term literally, as referring to the Sabbath, thus claiming that the Omer had to be brought on a Sunday, the *morrow of the Sabbath* (*Menachos* 65a).

12. כֶּבֶשׂ — *Lamb*. This lamb accompanies the Omer (*Rashi*). It is not part of the Pesach *mussaf* service, since it is not listed with the *mussaf*-offerings in *Numbers* (28:19-22).

13. שְׁנֵי עֶשְׂרִינָם — *Two tenth-ephah*. This is an exception to the rule, since the meal-offering of a lamb is normally one tenth-ephah. The wine-libation given below is the normal quarter-hin (*Rashi*; *Menachos* 89b).

15-21. The Omer count and Shavuot. Unlike all the other festivals, Shavuot is not identified as a specific day in the

calendar, but as the fiftieth day after the Omer-offering. Beginning on the second day of Pesach, when the Omer is brought, forty-nine days are counted, and the next day — the fiftieth — is Shavuot. This recalls the days in the Wilderness immediately after the Exodus, when the Jewish people excitedly counted the days, each day improving and elevating themselves, so that they would be worthy of receiving the Torah. The fact that Shavuot does not have a calendar date of its own, but is attached to Pesach by the seven-week count, symbolizes that the freedom of Pesach is significant as the prelude to the giving of the Torah. The count does not begin on the first day of Pesach, because that day is reserved for celebration of the Exodus and its miracles, for that event established undeniably that God alone controls nature and changes it at will to suit His purposes (*Chinuch*).

15. וּסְפַרְתֶּם לָכֶם — *You shall count for yourselves*. Each individual must count every one of the days separately and audibly (*Ramban*).

16. מִנְחַת הַדָּשָׁה — *A new meal-offering*. The meal-offering of Shavuot is called *new* and *first-offering* because it was the first Temple-offering from the new wheat crop (the Omer-offering of Pesach was of barley).

18. עִלֵּי־הֶלֶם — *With the bread*. These animal-offerings complement the Two Loaves [they are independent of the *mussaf*, which is described in *Numbers* 29:26-30] (*Rashi*; *Sifra*).

20. וְהִנִּיף . . אֹתָם — *Shall wave them*. The Kohen shall wave the two lambs mentioned in the previous verse, but not the other offerings mentioned in verses 18 and 19. That only the two lambs are waved is stated explicitly later in this verse (*Rashi*).

21. וּקְרַאתֶם בְּעֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה — *You shall convoke on this very day*. Shavuot marks the culmination of the seven weeks of growth that made the Revelation possible. This explains why the name of the festival is Shavuot, literally *Weeks*, rather

מִצְרַע קָדִישׁ יִהְיֶה לָכֵן כֹּל עֲבִידְתְּ פִלְחֹן
לֹא תַעֲבֹדוּן קִים עֲלֵם כָּכֵל מוֹתֲכִנִּיכֹן
לְדִרְכִּיכֹן: כִּבְּוִבְמִצְדָּרְכֹן יֵת חֲצָדָא
רֶאֱרָעִיכֹן לֹא תִשְׁיָצִי פִּאֲתָא דְחֻקְלָר
בְּמִצְדָּר וְלִקְטָא דְחֻצְדָּר לֹא תִלְקֹט
לְעִנְיָ וְלִגְיוֹרֵי תִשְׁבּוֹק יִתְהוּן אָנָּא יִי
אֱלֹהֵיכֹן: בְּגִמְלִיל יִי עִם מִשָּׁה לְמִימְרָ:
כִּד מְלֵל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימְרָ בְּיִרְחָא
שְׁבִיעָאָה בְּחֹד לְיִרְחָא יִהְיֶה לָכֵן יִנְחָא
דְּוִכְרָן יִבְכָּא מִצְרַע קָדִישׁ: כִּה כֹּל עֲבִידְתְּ
פִלְחָנָא לֹא תַעֲבֹדוּן וְתִקְרְבוּן קֶרְבָּנָא
קָדִים יִי: כִּד גִּמְלִיל יִי עִם מִשָּׁה לְמִימְרָ:
כִּד בְּרִם בְּעִשְׂרָא לְיִרְחָא שְׁבִיעָאָה הָדִין
יֻמָּא דְכַפּוּרִיָּא הוּא מִצְרַע קָדִישׁ יִהְיֶה
לָכֵן וְתַעֲנֹן יֵת נַפְשִׁיתִיכֹן וְתִקְרְבוּן
קֶרְבָּנָא קָדִים יִי: כִּה נִכְל עֲבִידָא לֹא
תַעֲבֹדוּן בְּכֹן יֻמָּא הָדִין אֲרִי יֻמָּא
דְכַפּוּרִיָּא הוּא לְכַפֵּרָא עֲלִיכֹן קָדִים יִי
אֱלֹהֵיכֹן: כִּט אֲרִי כֹל אֲנָשָׁא דִּי לֹא יִתְעַנֵּי
בְּכֹן יֻמָּא הָדִין וְיִשְׁתִּיָצִי מִצְרַע: וְכֹל
אֲנָשָׁא דִּי יַעֲבֹד כֹּל עֲבִידָא בְּכֹן יֻמָּא
הָדִין וְאוּבֹד יֵת אֲנָשָׁא הֵהוּא מִגֹּו עֲמָה:
לֹא כֹל עֲבִידָא לֹא תַעֲבֹדוּן קִים עֲלֵם
לְדִרְכִּיכֹן כָּכֵל מוֹתֲכִנִּיכֹן: לִבְשִׁבְתְּ
שְׁבָתָא הוּא לָכֵן וְתַעֲנֹן יֵת נַפְשִׁיתִיכֹן
בְּתַשְׁעָה לְיִרְחָא בְּרִמְשָׁא מִרְמָשָׁא
עַד רִמְשָׁא תְּנַחוּן יִנְחֹבֹן: גִּמְלִיל
יִי עִם מִשָּׁה לְמִימְרָ: לִד מְלֵל עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְמִימְרָ בְּחִמְשָׁא עֲשָׂרָא יֻמָּא
לְיִרְחָא שְׁבִיעָאָה הָדִין חֲגָא דְמִטְלִיָּא
שְׁבַעַת יֻמִּין קָדִים יִי: לִה בְּיוֹמָא
קְדָמָא מִצְרַע קָדִישׁ כֹּל עֲבִידְתְּ פִלְחֹן
לֹא תַעֲבֹדוּן: לִז שְׁבַעַת יֻמִּין תִּקְרְבוּן

מִקְרָא-קָדֵשׁ יִהְיֶה לָכֵם כָּל-מִלְאכְתָּ עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ
חֻקַּת עוֹלָם בְּכָל-מוֹשְׁבְתֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם: וּבְקִצְרְכֶם
אֶת-קִצִּיר אֲרֻצְכֶם לֹא-תִכְלֶה פֶּאֶת שְׂדֵה בְּקִצְרְךָ וְלִקֹּט
קִצִּירְךָ לֹא תִלְקֹט לְעִנִּי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם:

חמישי

כג-כד

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שְׁבָתוֹן

וְכָרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא-קָדֵשׁ: כָּל-מִלְאכְתָּ עֲבֹדָה לֹא

תַּעֲשׂוּ וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה לַיהוָה: וַיְדַבֵּר יְהוָה

אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: אַךְ בְּעֶשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם

הַכַּפָּרִים הוּא מִקְרָא-קָדֵשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעֲנִיתֶם אֶת-

נַפְשֵׁיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה לַיהוָה: וְכָל-מִלְאכָה לֹא

תַּעֲשׂוּ בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כַּפָּרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם

לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: כִּי כָל-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא-תַעֲנֶה

בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה מֵעַמִּיהָ: וְכָל-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר

תַּעֲשֶׂה כָל-מִלְאכָה בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה וְהָאֲבֹדְתִי אֶת-

הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקְרָב עֲמָה: כָּל-מִלְאכָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת

עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכָל מוֹשְׁבְתֵיכֶם: שְׁבַת שְׁבָתוֹן הוּא

לָכֶם וְעֲנִיתֶם אֶת-נַפְשֵׁיכֶם בַּתַּשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בְּעֶרֶב

מִעֶרֶב עַד-עֶרֶב תִּשְׁבֹּתוּ שְׁבָתֵיכֶם:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

לֵאמֹר בְּחִמְשָׁה עֶשְׂרֵי יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חֵג

הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַיהוָה: בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא-קָדֵשׁ

כָּל-מִלְאכְתָּ עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: שִׁבְעַת יָמִים תִּקְרְבוּ

ששי לג-לד

רש"י

זִמְרוֹת (ר"ה לב). לְזִכֹּר לִכֵּם טְקִידַת יִצְחָק שֶׁקָּרַב תַּחֲמוּן אֵיל (שם טז:). (כה)
וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה. הַמוֹסֵפִים הַחֲמוּרִים בְּחֻמֹּת הַפְּקוּדִים (בַּמִּדְבָּר כט:א"ז:). (כז)
אֶךְ. כֹּל אֲשֶׁן וְרִקְוִן שְׁמֹרֶה מִיִּטְוִן הָ (וְיִרְשָׁלַי בְּרִכּוֹת טז:). מִכַּפֵּר הוּא לְנִשְׁיֵם וְאִשׁוֹ
מִכַּפֵּר עַל שְׁאִיִּם שְׁנִים (שְׁבֻעוֹת יג:). מִקְרָא קָדֵשׁ. קִדְשׁוֹ בְּכִסּוֹת נִקְיָה וּבַתְּפִלָּה
וּבִשְׁאֵר יָמִים טוֹבִים בְּמֵאֵל בְּמִשְׁחָה וּבְכִסּוֹת נִקְיָה וּבַתְּפִלָּה (ר"פ פֶּרֶשְׁתָּא יב:ד:)
(כח) וְכָל מִלְאכָה וְגו'. לְעִזּוֹר עֲלֵי בְּלֹאִין הִרְכָּה (לְעִיל טז:כט:). לִסְכֵּן פְּסוּק (ל) אִלּוּ
לְהִזְכִּיר עַל מִלְאכָה לֵילָה כְּמִלְאכָה יוֹם (יֻמָּא פא:). (ל) וְהָאֲבֹדְתִי. לְפִי שְׂכוֹל אֹמֵר

יחיד קדשים קלים הוזקק לומר בשלמי לצור שהם קדשי קדשים: (כב) ובקצרכם. חזר
וְשָׁה לְעִזּוֹר עֲלֵיִים בְּשָׁנִי לְחֹוִן. אִמֵּר רַבִּי אֲבִדִּימִי בְּרַבִּי יוֹסֵף (ס"א אֲוִירְדִּים בְּרַבִּי יוֹסֵף)
מֵה רִחָה הַכּוֹחַ לִיתֵּם בְּאִתְּמֵל הַרְגִּלִּים, פֶּסַח וְעֹזֶרֶת מִכָּאן וְרִחָה הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכַּפּוּרִים
וְחֵג מִכָּאן, לְלַמֵּד שֶׁכֹּל הַנּוֹחַן לִקְטָ שְׁמֵה וּפִלָּה לְעִנִּי כִרְאִיו מַעֲלִין עֲלָיו כִּחְלִיו בְּנֵה בֵּית
הַמִּקְדָּשׁ וְהִקְרִיב (עֲלָיו) קֶרְבָּנוֹתָיו בְּחֹבוֹ (ר"פ פֶּרֶק גִּיּוֹצִי:). תַּעֲזֹב. הִנֵּה לְפָנֵיהֶם וְהִם
יִלְקְחוּ (פִּלָּה ד:ח:). וְאִין קֵךְ לְסִייעַ לְאִחַד מֵהֶם (ר"פ קְדוּשִׁים פֶּרֶק גִּי: פִּלָּה ה:ו:). אֲנִי ה'
אֱלֹהֵיכֶם. נִחָמֵן לְשֵׁם שִׁכְרִי: (כד) זִכְרוֹן תְּרוּעָה. זִכְרוֹן פְּסוּקֵי זִכְרוֹנוֹת וּפְסוּקֵי

than a name that suggests the giving of the Ten Commandments that occurred on that day (R' Hirsch).

22. וּבְקִצְרְכֶם. — When you reap, R' Avdimi ben R' Yose said: Why does Scripture place this precept in the middle of the chapter of the festivals? To teach that if someone leaves his gifts for the poor as he is commanded, it is regarded as if he

had built the Temple and brought his offerings in it (Rashi; Sifra).

Chasam Sofer comments that R' Avdimi's teaching helps explain why Shavuot is only one day, while Pesach and Succos are seven. The days after Shavuot, the festival of reaping, are spent sharing one's prosperity with the poor. This is equal

— there shall a holy convocation for yourselves — you shall do no laborious work; it is an eternal decree in your dwelling places for your generations.

²² When you reap the harvest of your land, you shall not remove completely the corners of your field as you reap and you shall not gather the gleanings of your harvest; for the poor and the proselyte shall you leave them; I am HASHEM, your God.

Rosh Hashanah ²³ HASHEM spoke to Moses, saying: ²⁴ Speak to the Children of Israel, saying: In the seventh month, on the first of the month, there shall be a rest day for you, a remembrance with shofar blasts, a holy convocation. ²⁵ You shall not do any laborious work, and you shall offer a fire-offering to HASHEM.

²⁶ HASHEM spoke to Moses, saying: ²⁷ But on the tenth day of this month it is the Day of Atonement; there shall be a holy convocation for you, and you shall afflict yourselves; you shall offer a fire-offering to HASHEM. ²⁸ You shall not do any work on this very day, for it is the Day of Atonement to provide you atonement before HASHEM, your God. ²⁹ For any soul who will not be afflicted on this very day will be cut off from its people. ³⁰ And any soul who will do any work on this very day, I will destroy that soul from among its people. ³¹ You shall not do any work; it is an eternal decree throughout your generations in all your dwelling places. ³² It is a day of complete rest for you and you shall afflict yourselves; on the ninth of the month in the evening — from evening to evening — shall you rest on your rest day.

Succos and Shemini Atzeres ³³ HASHEM spoke to Moses, saying: ³⁴ Speak to the Children of Israel, saying: On the fifteenth day of this seventh month is the Festival of Succos, a seven-day period for HASHEM. ³⁵ On the first day is a holy convocation, you shall not do any laborious work. ³⁶ For a seven-day period you shall

in its way to the holiness of the festivals.

24-25. Rosh Hashanah. The Torah speaks of Rosh Hashanah both here and in *Numbers* as a day of sounding the shofar. The shofar is a call of repentance. As *Ramban* puts it, the shofar calls out: "Awake, you sleepers, from your sleep! Arise, you slumberers, from your slumber! Repent with contrition! Remember your Creator! . . . Peer into your souls, improve your ways and your deeds. . . ." (*Hil. Teshuvah* 3:4).

24. שְׁבוּתָהּ — A rest day. The Sages expound that this word is a positive commandment that enjoins rest on all the festivals. It has the connotation that one must avoid even excessive work that is not a forbidden labor. For example, to rearrange furniture on a festival is not technically a forbidden labor, but it is surely a failure to rest (*Ramban*).

וְזָכְרוּ תְרוּעָה — A remembrance with shofar blasts. According to *Rashi* (see also *Rosh Hashanah* 16a), remembrance alludes to the verses recited in conjunction with the shofar blasts, which call upon God to remember Israel for good. The shofar blasts recall the supreme loyalty of Abraham and Isaac at the Akeidah (*Genesis* 22:1-19). The shofar — a ram's horn — symbolizes the ram that Abraham offered in place of Isaac. *Ramban* explains that a remembrance before God is needed because Rosh Hashanah inaugurates the ten-day period of judgment and repentance.

26-32. Yom Kippur. Moses came down from Mount Sinai on the tenth of Tishrei with the second Tablets of the Law, signifying that God had forgiven the nation for the sin of the Golden Calf. Because of that, God made that day Yom Kippur, an eternal day of forgiveness, when the Evil Inclination loses its grip on Jews and they are elevated to the level of the

ministering angels.

27. אָךְ — But. The word אָךְ, but, always implies a limitation. Atonement is available only to those who repent, but not to those who ignore the opportunity to earn forgiveness by repenting (*Rashi*; *Shevuot* 13a).

Ramban adds that, in the simple meaning, אָךְ would be translated as surely. Even though Rosh Hashanah is the Day of Judgment, there is surely an atonement on Yom Kippur, and therefore people must fast on that day.

וְעָנִיתִם — And you shall afflict. This is the Torah's term for fasting.

28. וְכָל-מְלָאכָה — Any work. . . The flow of the verse suggests that the reason for the prohibition is the very fact that it is a day of atonement: How can one think of working on a day when he can repent and be forgiven for his sins? (*Sforno*).

29-30. וְהָאֲכָרְתִּי . . . וְנִכְרְתִּי — Will be cut off. . . I will destroy. *Rashi*, following his view that all punishments of *kares* are the same (see commentary to 7:20), comments that וְהָאֲכָרְתִּי, I will destroy, teaches that every *kares* involves destruction [of the soul and premature death]. According to the view that not all forms of *kares* are the same, *Sforno* infers from the two expressions that one who works on Yom Kippur, about whom the Torah says he will be destroyed, is judged more harshly than one who eats, about whom the Torah says only that he will be cut off. One who eats is treated more leniently, because he is merely a glutton who cannot control his desires, but one who works shows that he is contemptuous of God's wishes.

32. בַּחֲשֵׁמָה לַחֹדֶשׁ — On the ninth of the month. The simple meaning of the verse is that one begins fasting at the end of

קרבנא קדם יי ביומא תמינא מִעֲרַע קדיש יהי לכו וחקרבון קרבנא קדם יי כְּשֶׁהָיָה (ב"א כנישין תהון) כָּל עֲבִידֵי פִלְסוֹן לֹא תַעֲבִדוּ: לוֹ אֲלֵין זְמַנָּא דִּי דִי תַעֲרַעוּ יתהון מִעֲרַעֵי קדיש לְקַרְבָּא קרבנא קדם יי עֲלֵתָא וּמִנְחָתָא וּבִסְתָא קודשין וְנִסְכֵּין פִּתְגָם יוֹם בְּיוֹמָה: לה בר מן שְׂפִינָא דִּי וּבִר מן מִתְנַתִּיכוֹן וּבִר מן כָּל נְדָרִיכוֹן וּבִר מן כָּל נִדְבָתִיכוֹן דִּי תתנו קדם יי: ט כְּרָם בְּחֻמְשָׁא עֶשֶׂר יוֹמָא לִירְחָא שְׂבִיעָא בְּמִכְנָשִׁיכוֹן ית עֲלֵלָת אֲרַעָא תַחְגוּן ית חָגָא קְדָם יי שְׂבִיעָא יוֹמִין בְּיוֹמָא קְדָמָא יִנְחָא וּבְיוֹמָא תְּמִינָא יִנְחָא: מוּתַסְבוֹן לְכוֹן בְּיוֹמָא קְדָמָא פְּרִי אֵילָנָא אֲתֵרוּגִין וְלִלְבִין וְהִדְסִין וְעֲרִבִין דִּנְחַל וְתַחְגוּן קְדָם יי אֲלֵהֲכוֹן שְׂבִיעַת יוֹמִין: מא וְתַחְגוּן יתָּה חָגָא קְדָם יי שְׂבִיעַת יוֹמִין בְּשִׁתָּא קִים עֲלֵם לְדָרִיכוֹן בִּירְחָא שְׂבִיעָא תַחְגוּן יתָּה: מב בְּמִשְׁלֵיָא תִיתְבוֹן שְׂבִיעַת יוֹמִין כָּל יִצְיָבָא בִּישְׂרָאֵל

אֲשֶׁה לַיהוָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אֲשֶׁה לַיהוָה עֲצֶרֶת הוּא כָּל-מִלְאכְתָּ עֲבָדָה לוֹ לֹא תַעֲשׂוּ: אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר-תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אֲשֶׁה לַיהוָה עֲלֶהּ וּמִנְחָה וּבַח לוֹ וְנִסְכִּים דְּבִרְיוֹם בְּיוֹמוֹ: מלְבָד שְׂבִיתָ יְהוָה וּמִלְבָד מִתְּנוּתֵיכֶם וּמִלְבָד כָּל-נִדְרֵיכֶם וּמִלְבָד כָּל-נִדְבָתֵיכֶם לוֹ אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַיהוָה: אֹךְ בְּחֻמְשָׁה עֶשֶׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׂבִיעִי בְּאַסְפְּכֶם אֶת-תְּבוּאֹת הָאָרֶץ תַּחְגּוּ אֶת-חַג-יְהוָה שְׂבִיעַת יָמִים בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שְׂבִיתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי מ שְׂבִיתוֹן: וְלִקְחֹתֶם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר בִּפְתַּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ-עֵבֶת וְעֲרֵבֵי-נַחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה מֵאֵלֵהֶם שְׂבִיעַת יָמִים: וְחַגְתֶּם אֹתוֹ חַג לַיהוָה שְׂבִיעַת יָמִים בַּשָּׁנָה חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׂבִיעִי תַחְגּוּ מֵב אֹתוֹ: בִּסְכַת תִּשְׁבוּ שְׂבִיעַת יָמִים כָּל-הָאֶזְרָח בִּישְׂרָאֵל

רע"ו

וְשֶׁ לֵה תַשְׁלוּמִין כָּל שְׁנֵה (שס פרק טו:ה): בְּאַסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאֹת הָאָרֶץ. סִיכָא חֹדֶשׁ שְׂבִיעִי זֶה בֵּא זְמַן אֲסִיפָה. מִכָּאן שְׁלֹטוֹ לַעֲבֹד אֶת הַשָּׁנָה, אֲשֶׁר לִין הַעֲבוֹר, פְּעֻמִּים שְׁהֵא בְּאִמְלֵעַ הַקֵּין אִין הַחוּרָף (שס ו): תַּחְגּוּ. שְׁלֵמִי חֲגִיגָה: שְׂבִיעַת יוֹמִים. אֵם לֹא הֵיכָא בִּזָּה יִבְיֹא בִּזָּה. יִכּוֹל יֵהֵא מִבְּיֹאן כָּל שְׁנֵה, ח"ל וּמִתּוֹס אֹתוֹ, יוֹם אֶחָד בְּמִשְׁמַע וְלֹא יוֹתֵר. וְלִמָּה נִלְמַד שְׁנֵה, לַתַּשְׁלוּמִין (שס פרק יז:א: חֲגִיגָה ט: (מ) פְּרִי עֵץ הָדָר. מִן שְׁטַעַס עוֹ וּפְרִי זֵהוּ: הָדָר. הִדֵּר בְּאִילָנוֹ מִשְׁנֵה לְשָׁנָה וְזֶה אֲחֵרוֹן (ח"כ פרק טז: סוכה לה): כַּפַּת תְּמָרִים. חֹסֶר ו"ו לַמִּדָּה שִׁינָה אֲלֵא אֲחֵת (סוכה לב): וְעֵנָף עֵץ עֵבֶת. שְׁעֻפֵּי קִלְעִים כְּעֻמּוֹת וּכְעֻמִּים וְזֶה הֵם הַעֲשׂוֹי כְּמִין קִלְעִיהָ (שס לב): (מב) הָאֶזְרָח. זֶה אֲזִרָה: בִּישְׂרָאֵל. לְכָבוֹד אֶת הַגְּבִירִים (ח"כ פרק יז:ט:)

כִּרְת כָּל מִקּוֹם וְאִינִי יוֹדַע מֵהָ הוּא, כְּשֶׁהוּא אֹמֵר וְהִאֲדַתִּי לַמִּדָּה עַל הַכִּרְת שִׁאִיו אֲלֵא אֲכֹדוֹ (ח"כ פרק יד:ד): (לו) עֲצֶרֶת הִיא. עֲלֵתָא אֲחֵסֶם אֲלֵא. כְּמִלְךָ שׁוֹמֵן אֶת בְּנֵי לַעֲשׂוֹדָה לְכָךְ וְכִךְ יוֹמִים, כִּיּוֹן שְׁהִיגַע זְמַן לַהֲפֹטֵר אֲחֵר, בְּנֵי כְּנָקָה מִכֶּסֶּם, כְּעִבּוֹ עֲמִי עוֹד יוֹם אֶחָד, קָשָׁה עָלֵי פְּרִידָתְכֶם: כָּל מִלְאכְתָּ עֲבוּדָה. אִפִּי' מִלְאכָה שְׁהִיא עֲבוּדָה לָכֶם, אֲשֶׁר לֹא תַעֲשׂוּהָ יֵם חֲסִרוֹן כִּים בְּדַכָּה: לֹא תַעֲשׂוּ. יִכּוֹל אִף חוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד יֵהֵא אֲחֵר בְּמִלְאכְתָּ עֲבוּדָה, ח"ל הִיא (ח"כ שס ח: (לו) עֲלֵה וּמוֹנַח. מִנְחַת נִסְכִּים הַקְרִיבָה עַם הַעוֹלָה: דְּבִר יוֹם בְּיוֹמוֹ. חוֹק הַקְּלֹב כְּחֻמֵּשׁ הַפְּקוּדִים (בְּמִדְבָר כִּחִיכֵט): דְּבִר יוֹם בְּיוֹמוֹ. הֵא אֵם עֲבִר יוֹמוֹ כְּטַל קְרַבְנוֹ (ח"כ שס ט: בְּכֻכּוֹ טו: (לט) אִךְ בְּחֻמְשָׁה עֶשֶׂר יוֹם תַּחְגּוּ. קְרַבְנוֹ שְׁלֵמִים לַחֲגִיגָה. יִכּוֹל מִדָּה אֶת הַשָּׁנָה, ח"ל אִךְ, הִיאֵל

the ninth day. The Sages ask: Does one fast on the ninth of the month? The fast is on the tenth! This is to tell you that if one eats and drinks on the ninth, Scripture considers it as if he had fasted on both the ninth and the tenth (Yoma 81b).

33-43. Succos and Shemini Atzeres. Succos, the Festival of Booths, commemorates the shelter that God provided the Jewish people in the Wilderness, and an essential part of the Succos service is to recall that shelter (v. 43). Some commentators take the term "booths" literally, as the tents that sheltered Israel for forty years; others say that it refers figuratively to the miraculous הַקְבוֹד עֲנָנֵי, *Clouds of Glory*, that protected the nation during those years (see notes to Numbers 10:34). Thus Succos is a time to rejoice in God's concern for our well-being.

In addition, Succos is the only festival that our prayer describes as *שְׂמִינִי*, *the time of our joy*. This is because Succos is a time of culmination, a time when the individual and the nation have succeeded in attaining a long-sought goal. In the agricultural sense, this is because it is the time

when the summer's produce is gathered. In the spiritual sense, Succos is the culmination of a process. First comes redemption (Pesach); then the purpose of redemption (receiving the Torah on Shavuot); and, finally, these lessons are brought into our everyday lives when we find our joy in observing the commandments (Succos). In addition, Succos is the culmination of the Tishrei process of repentance and atonement, when we succeed in dragging ourselves out of the morass of sin.

36. עֲצֶרֶת — *An assembly.* The sense of the word is that the Jew should remain behind after the festival of Succos, to absorb its teachings and dedicate himself to the service of God, the study of His Word, and a sojourn in His Sanctuary before returning to everyday life (*Sforno*).

37. דְּבִרְיוֹם בְּיוֹמוֹ — *Each day's requirement on its day.* Each festival day has its own required *mussaf*-offering, as listed in Numbers 28-29. This term indicates that if a *mussaf* was not offered on the appropriate day, it may not be brought later (*Rashi*).

offer a fire-offering to HASHEM; on the eighth day there shall be a holy convocation for you and you shall offer a fire-offering to HASHEM, it is an assembly, you shall not do any laborious work.

³⁷ These are the appointed festivals of HASHEM that you shall proclaim as holy convocations, to offer a fire-offering to HASHEM: an elevation-offering and its meal-offering, a feast-offering and its libation, each day's requirement on its day. ³⁸ Aside from HASHEM's Sabbaths, and aside from your gifts, aside from all your vows, and aside from all your free-will offerings, which you will present to HASHEM.

³⁹ But on the fifteenth day of the seventh month, when you gather in the crop of the Land, you shall celebrate HASHEM's festival for a seven-day period; the first day is a rest day and the eighth day is a rest day. ⁴⁰ You shall take for yourselves on the first day the fruit of a citron tree, the branches of date palms, twigs of a plaited tree, and brook willows; and you shall rejoice before HASHEM, your God, for a seven-day period. ⁴¹ You shall celebrate it as a festival for HASHEM, a seven-day period in the year, an eternal decree for your generations; in the seventh month shall you celebrate it. ⁴² You shall dwell in booths for a seven-day period; every native in Israel

38. מלכר — *Aside from*. The mussaf-offerings mentioned in the previous verse are in addition to the mussaf that would be required if a Sabbath fell during the festival (*Sifra*).

39. אך — *But*. The Torah now reintroduces the subject of Succos, which was interrupted by verses 37-38. The laws of Succos are divided into two passages: The first refers to the sanctity of the festival as represented by the offerings; now the Torah gives the commandments that are unique to Succos (*R' Bachya*).

The word אך, *but*, suggests a limitation. Previously, the Torah spoke of Rosh Hashanah and Yom Kippur, the solemn days of judgment and fasting. Now the word *but* emphasizes that Succos is different. It is a time when there is a special commandment to be joyous and grateful for the blessing of the harvest (*Ibn Ezra*; *Rashbam*).

ימים תחגגו — *You shall celebrate... for a seven-day period*. This "celebration" is the commandment to bring a special peace-offering, known as a *chagigah*, in honor of the festival. The *chagigah* must be offered on each of the three pilgrimage festivals by all men who come to the Temple (*Chagigah* 6b, 9a).

40. The Four Species. The Midrash finds many symbolisms in the commandment of the Four Species. The two best known teach the importance of unity — unity of purpose within oneself, and unity of the Jewish people — as follows:

The *esrog* (citron) resembles a heart; the *lulav* (palm branch), a spine; the *hadasim* (myrtle leaves), the eyes; and the *aravos* (willow branches), the lips. By holding all four together, we symbolize the need for a person to utilize all his faculties in the service of God.

The *esrog* (which has both a taste and a pleasant aroma) symbolizes one who possesses both scholarship and good deeds; the *lulav* (a branch of the date palm whose fruit has a taste but no aroma) symbolizes a scholar who is deficient in good deeds; the myrtle (which has no taste but does have an aroma) symbolizes a person who is deficient in Torah but

possesses good deeds; and the willow (which lacks both) symbolizes a person who has neither. The Four Species are held together because all sorts of people must be united in the community of Israel.

ביום הראשון — *On the first day*. Our verse begins by saying that the Four Species are taken on the *first day* of Succos, but it concludes by saying that we rejoice [with them] *before HASHEM for a seven-day period*. The Sages explain that according to Torah law, the Four Species are taken only on the *first day* of Succos, but in the Temple — *before HASHEM* — they are taken all seven days. After the destruction of the Second Temple, Rabban Yochanan ben Zakkai enacted that they be taken everywhere on all seven days, in order to commemorate the Temple practice (*Succah* 41a).

פרי עץ הדור — *Fruit of a citron tree* [lit., a beautiful tree], i.e., an *esrog*.

וענף עץ עזבה — *Twigs of a plaited tree*, i.e., myrtle branches. They are called plaited because three leaves grow closely together like braids from each part of the branch (*Rashi*).

האנוח בְּיִשְׂרָאֵל — *Native in Israel*. *Native* refers to born Jews; in *Israel* adds proselytes (*Rashi*; *Sifra*).

Rashi cites the exegesis of the Sages that the commandment to dwell in a succah applies to converts, as well as to native Jews. Unexplained, however, is why the commandment of succah should require such an exegesis any more than hundreds of other commandments that are as binding on converts as on all other Jews. The reason may be found in the very next verse, which states that the succah serves as a reminder that God protected our ancestors in the Wilderness. If so, one might have conjectured that such a reminder is not incumbent on converts, whose ancestors were not in the Wilderness. By specifically including converts in this commandment, the Torah stresses their equality with the rest of their adopted nation (*R' Yaakov Kamenetsky*).

יִתְּבוּן בַּמִּטְלָא: מִגְּבִיל דִּידְעוֹן דְּרִיכוֹן
אֲרִי בַּמִּטְלָא עֲנִי אוֹתִיבִית יֵת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּאַפְקוּתֵי יִתְהוּן מֵאַרְעָא
דְּמַצְרַיִם אָנָּא וְיֵי אֱלֹהֵינוּ: מִדְּמִלִיל
מִשֶּׁה יֵת סְדְרֵי מוֹצֵנָא דִּינִי וְאַלְפִינוּ
לְבֵנֵי יִשְׂרָאֵל: אִמְלִיל וְיֵי עִם מִשֶּׁה
לְמִמְרֵ: בְּפִקְדֵי יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְבוּן
לֵךְ מִשֶּׁח וְיִתָּא דְכִנְיָא כְּתִישָׁא לְאַנְהָרָא
לְאַדְלָקָא בּוֹצִינָא תְּדִירָא: גִּמְכָּרָא
לְפִרְכָּתָא דְּסִהְדוּתָא בְּמִשְׁכָּן זִמְנָא
יְסֻדֵּר יֵתָּה אֲהֵרֹן מִרְמִשָּׁא עַד צִפְרָא
קָדָם וְיֵי תְּדִירָא קִים עֲלֵם לְדִרְיִכוֹן:
יֵעֵל מְנִרְתָּא דְכִיתָא יְסֻדֵּר יֵת בּוֹצִינָא
קָדָם וְיֵי תְּדִירָא: הִתְסַב סִלְתָּא וְחִפִּי
יֵתָּה תְּרִתָּא עֲשֵׂרִי גְרִינֵן תְּרִין עֲסֵרוֹנִין
תְּהִי גְרַצְתָּא חֲדָא: וְיִתְשׁוּי יִתְהוּן
תְּרִין סְדְרִין שִׁית סְדְרָא עַל
פְּתוּרָא דְכִנְיָא קָדָם וְיֵי: וְיִתְהוּן עַל סְדְרָא
לְכִנְיָא דְכִיתָא וְתְהִי לְלֶחֶם
לְאַדְכַּרְתָּא אֲרִבְנָא קָדָם וְיֵי: הִבְיוּמָא
דְּשִׁבְתָּא בְיוּמָא דְּשִׁבְתָּא יְסֻדְרָנָה קָדָם
וְיֵי תְּדִירָא מִן קָדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִים
עֲלֵם: וְיִתְהוּן לְאַהֲרֹן וּלְכֹהֲנָיו וּלְכֹהֲנָה
בְּאַתֵּר קִדִּישׁ אֲרִי קִדִּישׁ קוֹדֶשִׁין הוּא
לֵה מִקְרָבָנָא דִּינִי קִים עֲלֵם: וְיִנְפֵק

יִשְׁבוּ בַּסֶּכֶת: לְמַעַן יֵדְעוּ דְרִתִּיכֶם כִּי בַּסֶּכֶת הוֹשַׁבְתִּי
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: וַיַּדְבֵּר מֹשֶׁה אֶת־מַעֲדֵי יְהוָה אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל:

וַיַּדְבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: צֹו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ
אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זֵית זָךְ כֶּתִית לַמָּאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד:
מִחוּץ לַפֶּרֶכֶת הָעֹדֶת בְּאֹהֶל מוֹעֵד יַעֲרֹף אֹתוֹ אֶהְרֹן
מַעֲרֵב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד חֶקֶת עוֹלָם לְדִרְתִּיכֶם:
עַל הַמִּנְחָה הַטְּהֵרָה יַעֲרֹף אֶת־הַנֵּרוֹת לִפְנֵי יְהוָה
תָּמִיד:

וְלִקְחַתְּ סֹלֶת וְאַפִּיתָ אֹתָהּ שֶׁתִּים עֲשֶׂהָ חֲלֹת שְׁנֵי
עֶשְׂרִינִים יִהְיֶה הַחֲלָה הָאֶחָת: וְשִׁמְתָּ אוֹתָם שֶׁתִּים
מַעֲרֹכֹת שֶׁשׁ הַמַּעֲרֹכֶת עַל הַשִּׁלְחָן הַטְּהֵר לִפְנֵי יְהוָה:
וְנָתַתְּ עַל־הַמַּעֲרֹכֶת לְבִנָּה זֶכֶה וְהִיתָה לְלֶחֶם לְאַזְכָּרָה
אֲשֶׁה לִיהוָה: בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעֲרֹכְנוּ לִפְנֵי
יְהוָה תָּמִיד מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: וְהִיתָה
לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וְאֶכְלָהוּ בְּמָקוֹם קֹדֶשׁ כִּי קֹדֶשׁ קֳדָשִׁים
הוּא לֹא מֵאִשֵּׁי יְהוָה חֶקֶת־עוֹלָם:

כ"ה

תקופת טבת, ומדה זו הוקבעה להם (מנחות פט:). (ד) המנורה הטהרה. שהיא זהב טהור. ד"ל על טהרה של מנורה (ח"כ טז יב) שמטירה ומדנה חתלה מן האפר: (ו) שש המערכות. שז חלות המערכת האחת: השלחן הטהור. של זהב טהור. ד"ל על טהרה של שלחן שלא יהיו הפסיון מנדיהן את הלחם מעל גבי השלחן (ח"כ פרק יתד:). (ז) ונתת על המערכת. על כל אחת משש המערכות. הרי שני צדדי לבונה, מלא קומץ לכל אחת (סס ה"ז) והיתה. הלבונה הזאת: ללחם לאזכרה. שאין מן הלחם לבונה כלום אלא הלבונה נקטרט כשמשלקין אותו בכל שבת ושבת, והיא לזכרון ללחם שעל ידה הוא נזכר למעלה, כקומץ שהוא אזכרה למנחה: (ט) והיתה. המנחה הזאת בכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה הוא: ואכלהו. מוסב על הלחם שהוא לשון זכר:

43. So that your generations will know. This verse teaches that one who performs the commandment of succah must bear in mind that God sheltered Israel in the Wilderness (Pri Megadim, Orach Chaim 625).

24.

The chapter begins with the commandment to perform two parts of the Temple service — the kindling of the Menorah and the placing of the show-bread on the Table. We have just read about rendezvous in time between God and Israel, the festivals that commemorate great events and call Israel to raise itself again to those spiritual peaks. Now the Torah teaches that God is also concerned with His people every day, continually. This

(מג) כי בסכות הושבתי. עניי כבוד (סס יא; סוכה יא): (ב) צו את בני ישראל. זו פרשת מלות הגרות, ופרשת ואחיה תלוי (שמות כז:כ) לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן לפרש לזכר המנורה. וכן משמע, ואחיה סופר לזכות את בני ישראל על כך: שמן זית זך. שלשה שמנים יוצאים מן הזית, הראשון קרוי זך, והן מפורשים במנחות (פז). וכת"כ (פרשת יצא:). תמיד. מליה ללילה כמו עולת תמיד שאינה אלא מיום ליום: (ג) לפרכת העדת. שלפני הארון שהוא קרוי עדות. ורבותיו דשו על נר מערכי שהוא עדות לכל בלי עולם שהכינה אורה בישראל, שנותן בה שמן כמדת חכמותיה וממנה היה מחילי ובה היה מסיים (שבת כב:). יערוך אותו אהרן מערב עד בוקר. יערוך אותו עריכה הראויה למדת כל הלילה. ושיערו חכמים חלו נר לכל נר זכר, והן כדאי אף ללילי

concern is for Israel's spiritual growth — as expressed by the flames of the Menorah — and for its material prosperity — as expressed by the twelve loaves of bread that are on constant display in the Sanctuary.

1-4. The Menorah.

2. צו. Command. This chapter seems to repeat the commandment of oil, which was already stated in Exodus 27:20. Rashi explains that the chapter in Exodus related that the Menorah would be needed for the kindling of a continual flame, for which oil would be required. Not until this passage, however, was the actual command given for the Menorah to be lit.

Ramban disagrees. He comments that the earlier chap-

shall dwell in booths. ⁴³ So that your generations will know that I caused the Children of Israel to dwell in booths when I took them from the land of Egypt; I am HASHEM, your God.

⁴⁴ And Moses declared the appointed festivals of HASHEM to the Children of Israel.

24 ¹ **H**ASHEM spoke to Moses, saying: ² Command the Children of Israel that they take to you clear olive oil, pressed for lighting, to kindle a continual lamp. ³ Outside the Curtain of the Testimony, in the Tent of Meeting, Aaron shall arrange it, from evening to morning, before HASHEM, continually; an eternal decree for your generations. ⁴ On the pure Menorah shall he arrange the lamps, before HASHEM, continually.

Show-Bread ⁵ You shall take fine flour and bake it into twelve loaves; each loaf shall be two tenth-ephah. ⁶ You shall place them in two stacks, six in each stack, upon the pure Table, before HASHEM. ⁷ You shall put pure frankincense on each stack and it shall be a remembrance for the bread, a fire-offering for HASHEM. ⁸ Each and every Sabbath he shall arrange them before HASHEM continually, from the Children of Israel as an eternal covenant. ⁹ It shall belong to Aaron and his sons, and they shall eat it in a holy place; for it is most holy for him, from the fire-offerings of HASHEM, an eternal decree.

ter asked the people to contribute oil for the Tabernacle, just as they contributed all the other materials needed for its construction. Now that the original oil was used up, God commanded Moses that henceforth the provision of oil should be a communal responsibility, to be prepared at communal expense. See Exodus 27:20 for further commentary.

3. לעֲרֹכֶת הַעֵדוּת — The Curtain of the Testimony. The Curtain hung before the Ark containing the Tablets of the Law, which were the testimony that God gave the Torah to Israel. Alternatively, the western lamp of the Menorah constituted a testimony that God's Presence rested among Israel, because that lamp was the first to be lit every evening and the last to go out the next day, even though all the lamps had the same amount of oil (Rashi; Sifra).

Rashi (Shabbos 22b) comments that if any of the flames were still burning in the morning, the Kohen would extinguish them in order to clean the lamps, but he would allow the western one to continue burning. During times when the Jewish people were worthy, a miracle happened and the western lamp never went out. In the evening, when it was time to kindle the flames again, the Kohen would remove the still-burning wick and oil from the western lamp, clean and prepare its receptacle for a new kindling, and then replace the burning wick. Then he would kindle all the others with the western lamp. The eternally burning western lamp was proof of God's Presence in the Temple. After the time of Shimon HaTzaddik, who was a Kohen Gadol during the early years of the Second Temple, the people were no longer worthy of such a miracle, and the western lamp would go out like all the others.

אֶהָרֹץ — Aaron. Though our verse mentions Aaron, any Kohen is permitted to kindle the Menorah, except on Yom Kippur, when it must be done by the Kohen Gadol.

5-9. Show-bread. The Table and the breads are described in Exodus 25:23-30. Every Friday, twelve large loaves were baked. They were placed on the Table on the Sabbath, as described below, and the old breads were divided among the Kohanim and eaten. Miraculously, the breads remained fresh all week (Menachos 96b). According to *Sforno*, when the Tabernacle was completed, there was a supply of [flour for] show-bread. When that supply was used up, Moses was commanded to provide for new loaves, which explains why this chapter is found here, long after the commandments of the Tabernacle.

5. שְׁנֵי עֶשְׂרִים — Two tenth-ephah. Each loaf was the volume of 86.4 eggs. The loaves were mixed and kneaded outside of the Courtyard, but baked as matzah inside the Courtyard, like all the loaves of meal-offerings (Rambam, Hil. T'midin U'Mussafin 5:6-10).

6. הַשֻּׁלְחָן הַטָּהוֹר — The pure Table, i.e., the Table that was made of pure gold. Alternatively, the bare Table, for the stacks were placed upon the bare surface of the Table, with nothing under the bottom loaf (Rashi).

7. עַל-הַמִּצְבָּה — On each stack. A large spoon of frankincense was placed on top of each stack, each spoon containing a *kometz* (see notes to 2:2) of frankincense. The incense was called a *commemoration*, because it was the only part of the show-bread that was burned on the Altar (Rashi; Sifra).

8. בְּרִית עוֹלָם — An eternal covenant. The loaves are likened to the Sabbath, which is also called an *eternal covenant* (Exodus 31:16). The Sabbath covenant forbids work and ordains that one enjoy his food without worrying where his livelihood will come from, because the Sabbath brings its own store of blessing for the following week. So, too, the show-bread symbolizes that God provides prosperity for his servants (Haamek Davar).

בר אתתא בת ישראל והוא בר גבר
מצרי גו בני ישראל וגו במשריתא
בר אתתא בת ישראל וגברא בר
ישראל: יא ופרש בר אתתא בת ישראל
ית שמא נארגו ואיתאיו יתה לנת משה
ושום אמה שלמית בת דברי לשבטא
דדו: יב נאסרויה בבית משרא עד
דיתפרש להון על גונרת מימרא דיי:
יג ומליל יי עם משה למימר: יד אפק ית
דארגו למברא למשריתא ויסקמון כל
דשמעין (ניא דשמעו) ית ידיהון על
רשעה וירגמון יתה כל בנשטא: טו ועם
בני ישראל תמלל למימר גבר גבר די
ירגו קדם אלהה ויקבל חובה:
טו ודיפרש שמא דיי אתקטלא יתקטל
מרגם ירגמון בה כל בנשטא בגיורא
בנציבא בפרשותה שמא יתקטל:
יז וגבר ארי יקטול כל נפשא דאנשא
אתקטלא יתקטל: יח ודיקטול נפש
בעירא ישלמנה נפשא חלף נפשא:
יט וגבר ארי יתן מומא בחדרה במא די
עבר בן יתעבר לה: כ תברא חלף תברא
עינא חלף עינא שנא חלף שנא במא
דייתן מומא באנשא בן יתיהב בה:
כא ודיקטול בעירא ישלמנה ודיקטול

בן-אשה ישראלית והוא בן-איש מצרי בתוך בני
ישראל וינצו במחנה בן הישראלית ואיש
ישראל: יא ויקב בן-האשה הישראלית את-השם
ויקלל ויביאו אותו אל-משה ושם אמו שלמית
ב-ת-דברי למטה-דן: ויניחאו במשמר לפרש להם
על-פי יהוה:

יג וידבר יהוה אל-משה לאמר: הוצא את-המקל
אל-מחוץ למחנה וסמכו כל-השמעים את-ידיהם
על-ראשו ורגמו אותו כל-העדה: ואל-בני ישראל
תדבר לאמר איש איש כי-יקלל אלהיו ונשא חטאו:
טו ונקב שם-יהוה מות יומת רגום ירגמו-בו כל-העדה
יז בגר באורח בנקבו שם יומת: ואיש כי יבה כל-נפש
יח אדם מות יומת: ומבה נפש-בהמה ישלמנה נפש תחת
יט נפש: ואיש כי-יתן מום בעמיתו באשר עשה בן יעשה
כ לו: שבר תחת שבר עין תחת עין שן תחת שן באשר
יתן מום באדם בן ינתן בו: ומבה בהמה ישלמנה ומבה

יג

טו

טז

יז

יח

יט

כ

כא

מפסיר

ר"ט

אהליאב בן אחיסמך למטה דן (שמות לאו) שכן לו, שכן לאביו, שכן לשבטו (ת"כ ס
ד): (יב) ויניחאו. לבדו, ולא הניחו מקושש עמו, שנייה היו צפרק אחד, ויודיע
היו שהמקושש במיתה שנאמר מחללה מות יומת (שמות לאו:י) אבל לא פורש להם
באיו מיתה, לכך נאמר כי לא פורש מה יעשה לו (במדבר טו:לד). אבל במקל הוא
אומר לפרש להם, שלא היו יודעים אם חייב מיתה אם לאו (ת"כ ס ה):
(יד) השמעוים, אלו העדים (ס פרק יט:א). בל. להביא את הדיינים (סס): את
ידיהם. אומרים לו דמך בראשך ואין לו נפשו בנשיק בנשיק שחטה נגמט (ס ס):
בל העדה. במשמד כל העדה (ס ג) (מכאן) ששלחו של אדם כחמו (קידושין מא):
(טו) ונשא חטאו. בכרת (ת"כ ס ו) כשחין התראה: (טז) ונקב שם. אינו חייב
עד שיפרש את השם, ולא המקל כדכתיב (ס ה) סנהדרין ט:). ונקב. לשון קללה
כמו מה אקב (במדבר כח:א): (יז) ואיש כי יבה. לפי שנאמר מכה איש גוי' (שמות
כא:י) אין לי אלא שהרג את האיש, אשה וקטן מנו, ת"כ כל נפש אדם (ת"כ פרק
כא:י) (ב) בן ינתן בו. פירשו רבותיו שאינו נתינת מום ממש אלא חטאיו ממון,
שמן אותו כעבד, לכך כתיב בו לשון נתינה (דבר הנחון מיד ליד) (ב"ק פד:). (כא)
ומבה בהמה ישלמנה. למטלה דבר בהורג בהמה וכאן דבר בעושה כה חבורה:

10-16. The blasphemer. The Torah now proceeds to a narrative that seems to be out of place: the story of a Jew who committed the atrocious sin of blaspheming the Name of God, Heaven forbid. The Midrash, cited below, gives a historical reason for the connection of this incident to the previous passage. R' Hirsch, among others, offers a philosophical reason for the juxtaposition. The long series of laws dealing with the Tabernacle and the offerings was preceded by *Sidrah Mishpatim*, which deals with relationships among people. So, too, after the passage of the show-bread, *Leviticus* deals mainly with such relationships. This emphasizes that the goal of the Torah is to establish a

(י) ויצא בן אשה ישראלית. מהיכן יאל, רבי לוי אומר משולמו יאל. רבי ברכיה
אומר מפרשה שלמטלה יאל, לגלג ואמר ביום השבת יערכנו, דרך המלך לאכול פת
חמה בכל יום, שמא פת נוגעת של אשה ימים, בתמיה (תנחומא כג: ויק"ר לבג).
ומתניחא אמה (ת"כ פרשתא ידא: תנחומא כד: ויק"ר סס) מבית דין של משה יאל
מחויב. כל ליתע אהלו בתוך מחנה דן, אמרו לו מה טיבך כלכן, אמר להם מבני דן
אני. אמרו לו איש על דגלו בלחות לבית אבותם כתיב (במדבר כב: כנגס לבית דינו
של משה ויאל מחויב, עמד וגדף: בן איש מצרי. הוא המצרי שהרג משה (תנחומא
סס: ויק"ר סס ד): בתוך בני ישראל. מלמד שנתגבר (ת"כ סס): וינצו במחנה.
על פסקי המחנה (סס): ואיש הישראלי. זה שכנגדו שמיחה בו מעט אהלו (סס):
(יא) ויקב. כהרגומו ופריש, שנקב שם המיוחד וגדף (סנהדרין נה:טו). והוא שם
המפורש ששם מסיני (ת"כ סס ב): ושם אמו שלומית בת דברי. שכן על
ישראל שפרסמה הכתוב לזו, לומר שהיא לבדה היתה זונה ויק"ר לבג: שלומית.
דהוה טעמיה שלם עקל (שלם עקל) שלם עליכון, מפספסת בדברים שואלת בשלם
הכל (סס): [בת דברי. בדכרית היתה, מדברת עם כל אדם, לפיכך קלקלה:] [בת
דבריו] למטה דן. מגיד שהרשע גורם גנאי לו, גנאי לאביו, גנאי לשבטו. כיוצא בו

nation of human beings who seek perfection in their relationship with one another, no less than in their relationship with God. In this context, it is instructive that there is a stress on the requirement that the Menorah and Table be pure (vs. 4,6). Only if there is an essential "purity" in our wisdom (the Menorah) and business dealings (the Table) can our social relationships be sound.

The narrative of the blasphemer — the bridge between the Temple laws and the social laws — symbolizes this need for purity. One who, Heaven forbid, utters a curse against God fails to subordinate his own ambitions and passions to God's will. Such a human failure leads easily to the subjects

The Blasphemer ¹⁰ The son of an Israelite woman went out — and he was the son of an Egyptian man — among the Children of Israel; they fought in the camp, the son of the Israelite woman and an Israelite man. ¹¹ The son of the Israelite woman pronounced the Name and blasphemed — so they brought him to Moses; the name of his mother was Shelomis daughter of Divri, of the tribe of Dan. ¹² They placed him under guard to clarify for themselves through HASHEM.

¹³ HASHEM spoke to Moses, saying: ¹⁴ Remove the blasphemer to the outside of the camp, and all those who heard shall lean their hands upon his head: The entire assembly shall stone him. ¹⁵ And to the Children of Israel you shall speak, saying: Any man who will blaspheme his God shall bear his sin; ¹⁶ and one who pronounces blasphemously the Name of HASHEM shall be put to death, the entire assembly shall surely stone him; proselyte and native alike, when he blasphemes the Name, he shall be put to death.

¹⁷ And a man — if he strikes mortally any human life, he shall be put to death. ¹⁸ And a man who strikes mortally an animal life shall make restitution, a life for a life. ¹⁹ And if a man inflicts a wound in his fellow, as he did, so shall be done to him: ²⁰ a break for a break, an eye for an eye, a tooth for a tooth; just as he will have inflicted a wound on a person, so shall be inflicted upon him. ²¹ One who strikes an animal shall make restitution, and one who strikes

that follow the episode of the blasphemer: murder and property damage, the sort of anti-social behavior that makes it impossible for society to function properly. Indeed, human peace and harmony must flow from man's desire to be molded and controlled by God's law.

10. וַיֵּצֵא — *Went out*. In the simple meaning, he left his own tent and went out into the camp, where he blasphemed publicly. Since his sin was witnessed, he was liable to the death penalty (*Ibn Ezra*). Homiletically, the Sages explain that he left his share in the World to Come, by virtue of his heinous sin.

וַיִּלָּחֶם בְּמַחֲנֵהוּ — *They fought in the camp*. R' Berechiah taught that the "son of the Israelite woman" went about in the camp scoffing about the show-bread: "A king normally eats warm, freshly baked bread. Why should God have old, cold bread in the Tabernacle?" An Israelite rebuked him for speaking so disrespectfully. The two came to blows, whereupon the son of the Israelite woman uttered the curse.

Another version of the strife is indicated by the information we are given regarding the ancestry of the two combatants and the term **בְּמַחֲנֵהוּ**, *in the camp*, which implies that the dispute revolved around matters of the camp, i.e., inheritance. The blasphemer was the son of a Jewish mother from the tribe of Dan and an Egyptian father. Throughout the years of enslavement, this was the only such case, a remarkable testimony to Jewish family purity and morality. He wished to dwell among the people of Dan, his mother's tribe, but they refused him on the grounds that his father was not a Danite. [Although he was a Jew since his mother was Jewish, membership in a tribe follows the father's family (*Ramban*).] The court of Moses ruled in favor of Dan, whereupon the man uttered his curse (*Rashi*; *Midrash*).

The Torah mentions the fight because if they argued rationally, they would not have come to blows; had they

merely disputed, there would have been no blasphemy.

לְמִשְׁחֵדָן — *Of the tribe of Dan*. The sinner's innocent mother and tribe are mentioned to teach that a sinner brings shame not only upon himself, but upon his parents and tribe. On the other hand, the righteous bring credit upon all who are associated with them (*Rashi*).

עַל־רֹאשׁוֹ — *Upon his head*, to show that he was responsible for having brought the penalty upon himself (*Rashi*).

כָּל־הָעֵדָה — *The entire assembly*. The actual stoning was performed by those who witnessed the act, as agents of the congregation, in the presence of the people (*Rashi*; *Sifra*).

15-16. Both verses speak of the sin of intentional blasphemy. In verse 15, there are no witnesses or no warning, so the punishment is *kares*; in verse 16, the conditions for the death penalty are present.

17-22. Laws of murder and damage. This passage contains perhaps the most misunderstood phrase in the Torah: *an eye for an eye*. The unlearned maintain that it is originally meant literally, but was later reinterpreted by the Sages to mean monetary compensation. This is wrong. The Torah never required anything other than monetary damages. In addition to the Oral Tradition from Sinai, the Talmud proves on logical grounds and through Scriptural exegesis that the verses cannot be understood in any other way (*Bava Kamma* 83b-84a).

נֶפֶשׁ תְּחַח נָפֶשׁ — *A life for a life*, i.e., one who killed an animal must pay its market value.

כֵּן יִתֵּן לוֹ — *So shall be inflicted upon him*. The Sages expounded that these penalties are to be understood as monetary payment for the damages. For example, a singer with a mangled finger would lose little of his value, but a pianist would lose a considerable part of his value if he lost the use of his hand.

אָנשׂא יִתְקַטֵּל: כב דינא חָדָא יְהי לְכוֹן
כג יוֹרָא כִּי־צִיבָא יְהי אַרִי אָנָּא יי אֱלֹהִיכוֹן:
כג וּמִלֵּיל מִשָּׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָפִיקוּ
יָת דְּאָרְגוּ לְמִבְרָא לְמִשְׁרִיתָא וּרְגְמוּ
יָתָּהּ אֲבָנָא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָבְדוּ כְּמֵא דִּי
פְקִיד יי יָת מִשָּׁה:

כב אָדָם יוֹמָת: מִשְׁפֹּט אַחֵד יִהְיֶה לָכֶם בְּגֵר בְּאֶזְרַח יִהְיֶה
כג כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיּוֹצִיאוּ אֶת-הַמִּקְלָל אֶל-מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ
אֲבָן וּבְנֵי-יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה:

קב"ד פסוקים. עזריא"ל סימן.

רש"י

מכה אביו [ואמו] אינו חייב עד שיטעה בהם חבורה (ת"כ פרק כח:). (כב) אני
ה' אלהיכם. אלהי כולכם כשם שאני מיוחד שמי עליכם כך אני מיוחדו על הגרים:
(כג) ובני ישראל עשו. כל המלואה האמורה בסקילה במקום אחר, דחייה, רגימה
וסלייה (דברים כא:כב; ת"כ שם י:)

ומכה אדם יומת. אפילו לא הרגו אלא עשה בו חבורה, שלא נאמר כאן נפש. ובמכה
אביו ואמו דבר הכחוש, ובא להקישו למכה בהמה, מה מכה בהמה מחיים אף מכה
אביו [ואמו] מחיים, פרט למכה לאחר מיתה. [לפי שמצינו שהמקללו לאחר מיתה חייב
הלצח לומר במכה שפטור.] ומה בבהמה בחבלה, שאם אין חבלה אין תשלומין, אף

a person shall be put to death. ²² There shall be one law for you, it shall be for proselyte and native alike, for I, HASHEM, am your God.

²³ Moses spoke to the Children of Israel, and they took the blasphemer to the outside of the camp, and they stoned him to death; and the Children of Israel did as HASHEM had commanded Moses.

THE HAFTARAH FOR EMOR APPEARS ON PAGE 1176.

עזריאל סימן. — This Masoretic note means: There are 124 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic עזריאל.

The mnemonic means "My strength is God's," a fitting description of the *Sidrah* that gives the laws of the Kohanim, God's legion (R' David Feinstein).

אונקלוס

פרשת בהר

אומיל יי עם משה בְּהַר סִינַי
לְמִימָר: בְּמִלַּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְחִימָר
לְהוֹן אָרִי תַעֲלוֹן לְאַרְעָא דִּי אָנָּא יְהִי
לְכוֹן וְתִשְׁמַט אֲרַעָא שְׁמַטָּא קָדָם יְיָ:
גְּשִׁית שְׁנִין תְּזַרַע חֶקֶלָּה וְשִׁית שְׁנִין
תְּחַסֵּחַ בְּרָמָךְ וְתִכְנֹשׁ יֵת עֲלֵלְתָּהּ:
וּבְשִׁטָּא שְׁבִיעֲתָא גִיחַ שְׁמַטָּא יְהִי
לְאַרְעָא שְׁמַטָּא קָדָם יְיָ חֶקֶלָּה לֹא
תִזְרַע וּבְרָמָךְ לֹא תְחַסֵּחַ: הֵיִת בְּתָא
דְּחֶזְרָה לֹא תִחְצֹר וְיֵת עֲנְבֵי שְׂבָקָה
לֹא תִקְטֹף שְׁנַת שְׁמַטָּא יְהִי לְאַרְעָא:
וְתַהֲיִי שְׁמַטָּא אֲרַעָא לְכוֹן לְמִיכַל לָהּ
וּלְעֹבְדָהּ וּלְאַמְתָּהּ וּלְאַגִּירָהּ וּלְחִוְתָּבָהּ
דְּנִזְרִין עֲמָהּ: וְלִבְעִירָהּ וּלְחִיָּתָא דִּי
בְּאַרְעָה תִּהְיֵא כָּל עֲלֵלְתָּהּ לְמִיכַל:
הַתְּמַנִּי לָהּ שְׁבַע שְׁמִטִּין דְּשָׁנִין שְׁבַע
שְׁנִין שְׁבַע זְמָנִין וְיִהְיוּ לָהּ יוֹמֵי שְׁבַע
שְׁמִטִּין דְּשָׁנִין אֲרַבְעִין וְתִשַׁע שְׁנִין:
וְתִשְׁעֵבֶר שׁוּפֹר יִבְכָּא בִּיְרֵחָא
שְׁבִיעָאָה בְּעֶשְׂרָא לִיְרֵחָא בְּיוֹמָא

כֹּה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר: דִּבְרֵךְ אֶל-בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי
נֹתֵן לָכֶם וּשְׁבַתָּה הָאָרֶץ שִׁבְתָּ לִיהוָה: שֵׁשׁ שָׁנִים
תִּזְרַע שָׂדֶךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר בְּרָמְךָ וְאַסְפַּתָּ אֶת-
רִבְבוֹתָהּ: וּבִשְׁנָה הַשְּׁבִיעִת שִׁבַת שְׂבָתוֹן יִהְיֶה לְאַרְץ
הַ שְׁבַת לִיהוָה שָׂדֶךְ לֹא תִזְרַע וּבְרָמְךָ לֹא תִזְמֹר: אֶת
סִפִּיחַ קְצִירָהּ לֹא תִקְצֹר וְאֶת-עֲנְבֵי נִזְיָרָהּ לֹא תִבְצֹר
וְשְׁנַת שְׂבָתוֹן יִהְיֶה לְאַרְץ: וְהָיְתָה שְׁבַת הָאָרֶץ לָכֶם
לְאֹכְלָהּ לָהּ וּלְעֹבְדָהּ וּלְאַמְתָּהּ וּלְשִׁכְיָרָהּ וּלְחִוְשִׁבָהּ
וְהַגֵּרִים עִמָּךְ: וּלְבִהֲמֹתֶיךָ וּלְחִיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ תִּהְיֶה
כָּל-רִבְבוֹתָהּ לְאֹכְלָהּ:
שְׁבַתָּ שָׁנִים שְׁבַע שָׁנִים שְׁבַע פְּעָמִים וְהָיוּ לָהּ יְמֵי
שְׁבַע שְׁבַתֹת הַשָּׁנִים תִּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה: וְהִעֲבַרְתָּ
שׁוּפֹר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבַעִי בְּעֶשְׂרִי לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם

ר"ע

ולא בהגאח אסרתיס, אלא שלא תהאנה בהם כבעל הית אלא הכל יהיו שוים בה, אהה ושכיר ומוסר: שבת הארץ לכם לאבדלה. מן השנים אהה אוכל ואי אהה אוכל מן השמור (שס ה): לך ולעבדך ולאמתיך. לפי שנאמר ואכלו אכזיני עמך (שמות כגא) יכול יהיו אסורים באכליה לפעמים, ח"ל לך ולעבדך ולאמתיך, הרי בפלים ועבדים ושפחות אמורים כאן (ח"כ שס ו): ולשכירך ולתושבך. אף הנכרים (שס ז): (ז) ולבהמתך ולחיה. אם חיה אוכלת בהמה לא כל שכן, שמוטותיה מליך, מה ח"ל ולבהמתך, מקיש בהמה לחיה, כל זמן שהיה אוכלת מן הגדה האכל לבהמתך מן הבית, כלל לחיה מן הגדה כלל לבהמתך מן הבית (שס ח): (ח) שבתת שנים. שמוטות שנים. יכול יעשה שבת שנים רעופות שמה ויעשה יובל אחריהם, ח"ל שבע שנים שבע פעמים, הרי אומר כל שמה ושמה במנה (שס פרחא זא): והיו לך ימי שבע וגו'. מגיד לך שש"פ שלא טעית שמוטות טעה יובל לסוף ארבעים ומשע שנה (שס ז). ופשוטו של מקרא, יעלה לך חשבון שנות השמוטות למספר ארבעים ומשע: (ט) והעברת. לשון יעבירו קול במחנה (שמות לזא) לשון הכרה (כ"ה לד):

(א) בהר סיני. מה ענין שמיטה אצל הר סיני והלא כל המעוה נאמרו מסיני. אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה [ופרטותיה] ודקדוקיה מסיני, אף כולן נאמרו כללותיה ודקדוקיה מסיני. כך שניה בת"כ (פרשחא אה). וגראה לי שכן פירושה, לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערכות מואב במשנה תורה, למדנו שכללותיה ופרטותיה [ס"א ופירושה] כולן נאמרו מסיני. ובא הכתוב ולמד כאן על כל דבור שנזכר למשה שמיטתו היו כולם, כללותיה ודקדוקיה, וחזרו ונשנו בערכות מואב: (ב) שבת לה: לשם ה', כשם שנאמר בשבת כראשית (שמות כ"ג ח"כ פרק א"ג): (ד) ויהיה לארץ. לשמות ולכרמים: לא תזמור. שקולצין ומורותיה, ותרומות לא תחסך, ודומה לו קוליס כסותים (ישעיה לג"ב), שרופה גאח כסותה (חללים פ"ז): (ה) את ספיה קצירך. אפילו לא זרעתי והיא למחה מן הדעת שנפל בה בעת הקציר, והוא קריו ספית: לא תקצור. להיות מחיה בו כאשר קציר, אלא הפקר יהיה לכל: נזירך. שהמרת והפרכת בני אדם מהם ולא הפקרתם: לא תבצר. אותם איך בוצר אלא מן המופקר (ח"כ שס ג): (ו) ויהיה שבת הארץ וגו'. אש"פ אסרתיס מליך, לא באכליה

PARASHAS BEHAR

25.

1-7. Shemittah / The Sabbatical Year.

The commandment of the Sabbatical Year has a special relationship to Mount Sinai (see notes to v.1). At Mount Sinai, God's majesty and power were so manifest that it was clear that the determining factors in human material success are God's will and man's worthiness. The land's rest in the seventh year, too, teaches that the primary force in the universe is God, not the law of nature. By leaving his fields untended and unguarded for a year, the Jew demonstrates that this world is but a corridor leading to the ultimate world, that true life comes when man stops striving for material gain in favor of dedication to spiritual growth. But man can-

not abstain totally from the world he lives in. *Shemittah* is only once in seven years; that is why the Torah states clearly that man must sow and harvest for six years, just as it states that man works for six days and rests on the Sabbath. This recognition infuses holiness and purpose into our workyears and our workdays (*Sfas Emes*).

According to *Alshich*, the Torah relates the observance of *Shemittah* to Israel's arrival in the land that I give you to counteract the normal human feeling that someone's property is his alone, especially the land that he works with sweat and travail. The Torah emphasizes, therefore, that it is God Who gives the land.

1. בְּהַר סִינַי — On Mount Sinai. What is the connection be-

PARASHAS BEHAR

25 ¹ **H**ASHEM spoke to Moses on Mount Sinai, saying: ² Speak to the Children of Israel and say to them: When you come into the land that I give you, the land shall observe a Sabbath rest for HASHEM. ³ For six years you may sow your field and for six years you may prune your vineyard; and you may gather in its crop. ⁴ But the seventh year shall be a complete rest for the land, a Sabbath for HASHEM; your field you shall not sow and your vineyard you shall not prune. ⁵ The aftergrowth of your harvest you shall not reap and the grapes you had set aside for yourself you shall not pick; it shall be a year of rest for the land. ⁶ The Sabbath produce of the land shall be yours to eat, for you, for your slave, and for your maidservant; and for your laborer and for your resident who dwell with you. ⁷ And for your animal and for the beast that is in your land shall all its crop be to eat.

⁸ You shall count for yourself seven cycles of sabbatical years, seven years seven times; the years of the seven cycles of sabbatical years shall be for you forty-nine years. ⁹ You shall sound a broken blast on the shofar, in the seventh month, on the tenth of the month; on the Day

tween Shemittah and Mount Sinai? This reference teaches that not only the broad outlines, but the details of all the commandments were given at Sinai — as were those of Shemittah — even the commandments that the Torah recorded many years after the Revelation at Sinai. The otherwise superfluous on Mount Sinai is meant to indicate that all the commandments are of Sinaitic origin, as well (Rashi; Sifra).

This commandment proves that only God is the Author of the Torah, because this chapter guarantees that the year before Shemittah will produce a crop large enough to last for three years, until the next available crop is harvested. If a human being were inventing such a commandment, he would have to be foolhardy indeed to make such a prediction; only God could make such a statement (Chasam Sofer).

תן — Give. The verb is in the present tense, because the land is always God's gift.

2. שבת לה — A Sabbath. . . for HASHEM. Ramban comments that the comparison between Shemittah and the Sabbath is that both bear testimony to God's creation of the universe in six days and His rest on the seventh. This is why only Shemittah — not any of the festivals — is specifically likened to the Sabbath. The seven years of the Shemittah cycle allude to the six thousand years of history that will be climaxed by the seventh millennium, which will be a period of peace and tranquility.

3. . . תזרע . . . תזרע — You may sow. . . you may prune. . . If Israel observes the laws of Shemittah, the people will be able to work productively the other six years [unlike other lands that were forced to let the soil lay fallow every other year to let the soil replenish itself (Sforno)]. But if not, there will be no blessing, and it will indeed be necessary for them to let the soil rest for four years out of every seven (Ramban from Mechilta).

Meshech Chochmah comments that this verse is an expression of God's love for Israel. He urges us to work the soil and prosper.

5. קציר קציר — The aftergrowth of your harvest, i.e., the produce of seeds that were not planted intentionally, but that

fell onto the soil during the harvest of the sixth year's crop (Rashi).

לא תקצור — You shall not reap. During the Shemittah year, it is forbidden for people to treat their fields as their own and prevent others from enjoying the harvest. As the next verse teaches, everyone from owners to gentile laborers to wild animals must have equal access to the produce; it is to be used as food, but may not be used for commerce (Rashi).

7. וְלַחֲמֹתָךְ וְלַבְּהֵמָתָךְ — And for your animal and for the beast. Only as long as there is food available in the field for the ownerless beasts may you keep food at home for your own animals. But if there is no food left in the fields, you must remove food from your home and make it available to everyone alike (Rashi; Sifra).

8-22. Yovel/Jubilee Year. The Jubilee laws bring home to people that the land and freedom are Divine gifts and that ownership reverts to those to whom He wills it. If people realize that, it will help influence them to refrain from cheating and stealing, because they will reflect on the lesson that there is a Supreme Owner. By counting the years, the nation is constantly reminded of this (Chinuch).

8. וְסָפַרְתָּ לָךְ — You shall count for yourself. The commandment of counting for the Jubilee is solely the responsibility of the Sanhedrin, because it was addressed in the singular to Moses, in his role as the head of the Sanhedrin (Sifra).

The number seven represents the cycle of completion in Creation; thus the Sabbath day and the Shemittah year symbolize testimony that the fullness of Creation is God's. The seven cycles leading up to the Jubilee reinforce this concept. Thus our verse speaks of seven sabbatical years and seven cycles of sabbaticals (Chinuch).

9. שופר תרועה — A broken blast on the shofar. The Sages derive that the broken blast must be preceded and followed by long, clear shofar blasts [תְּקִיעָה, *tekiah*], so that the shofar ceremony of the Jubilee is identical to that of Rosh Hashanah. Moreover, these blasts were accompanied by virtually the same *Mussaf Shemoneh Esrei* as that of Rosh Hashanah (Rosh Hashanah 26b).

דכפורין תעבירו שופר בכל-ארצכם: וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ לכל-ישיביה יובל הוא תהיה לכם ושבתם איש אל-אחוזתו ואיש אל-משפחתו תשב: יובל הוא שנת החמשים שנה תהיה לכם לא תזרעו ולא תקצרו את-ספיחיה ולא תבצרו את-נזריה: כי יובל הוא קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו את-תבואתה: בשנת היובל הזאת תשבו איש אל-אחוזתו: וכי-תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל-תונו איש את-אחיו: במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך במספר שני-תבואת ימכר-לך: לפי רב השנים תרבה מקנתו ולפי מעט השנים תמעט מקנתו כי מספר תבואת הוא מכר לך: ולא תונו איש את-עמיתו ויראת מאלהיך כי אני יהוה אלהיכם: ועשיתם את-חקתי ואת-משפטי תשמרו ועשיתם אתם וישבתם על-הארץ לבטח:

הכפורים תעבירו שופר בכל-ארצכם: וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ לכל-ישיביה יובל הוא תהיה לכם ושבתם איש אל-אחוזתו ואיש אל-משפחתו תשב: יובל הוא שנת החמשים שנה תהיה לכם לא תזרעו ולא תקצרו את-ספיחיה ולא תבצרו את-נזריה: כי יובל הוא קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו את-תבואתה: בשנת היובל הזאת תשבו איש אל-אחוזתו: וכי-תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל-תונו איש את-אחיו: במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך במספר שני-תבואת ימכר-לך: לפי רב השנים תרבה מקנתו ולפי מעט השנים תמעט מקנתו כי מספר תבואת הוא מכר לך: ולא תונו איש את-עמיתו ויראת מאלהיך כי אני יהוה אלהיכם: ועשיתם את-חקתי ואת-משפטי תשמרו ועשיתם אתם וישבתם על-הארץ לבטח:

שני

רס"ו

ביום הכפורים. ממעט שנאמר ביום הכפורים איני יודע שהוא בעשור לחדש, אם כן למה נאמר בעשור לחדש. אלא לומר לך, תקיפת עשור לחדש דוחה שנה בכל ארצכם, ואין תקיפת ראש השנה דוחה שנה בכל ארצכם אלא בבית דין בלבד (ת"כ ש"ס (ו) וקדשתם. כניסחתה מקדשין אוה"ב ואומרים מקדשת השנה (ת"כ פרק ג'א: ר"ה ח:): וקראתם דרור. לעבדיו, בין גרעץ בין שלא כלו לו שש שנים משמכר. אמר ר' יהודה מה לשון דרור כמדויי בדירא וכו' (ת"כ ש"ס ב: ר"ה ט:): שדר בכל מקום שהוא רוצה ואינו ברשות אחרים: יובל הוא. שנה זאת מובדלת משאר שנים בנקיפת שם לה לבדה, ומה שמה, יובל שמה, על שם תקיפת שופר: ושבתם איש אל אחוזתו. שהשנות תחורות לבעליהן: ואיש אל משפחתו תשובו. לרבות את הגרעץ (ת"כ ש"ס ה:): יובל הוא שנת החמשים שנה. מה ח"ל, לפי שנאמר וקדשתם וגו', כדאיחא בר"ה (ת:): וכת"כ (פרק ג'א:): את נזריה. את הענבים המשומרים, אבל בזר אדם מן המופקרים. כשם שנאמר בנביעים כך נאמר ביובל (ס' ב:): נמלאו שמי שנים קדושות סמוכות זו לזו, שנת הארבעים ותשע שמטה ושנת החמישים יובל: (יב) קדש תהיה לכם. חופסת דמיה כהקדש. יכול תלא הוא לחולין, ח"ל תהיה, בהיותה תהא (ס' ב:): קידושין נח: מן השדה תאכלו. על ידי השדה אדם אוכל מן הכית, שאם כלה לחיה מן השדה לרדף אדם לבשר מן הכית (ס' ד) כשם שנאמר בנביעים כך נאמר ביובל: (יג) תשובו איש אל אחוזתו. והרי כבר נאמר ושבתם איש אל אחוזתו (לשיל פסוק י) אלא לרבות המוכר שדחו ועמד בנו וגאלה שחזרת לביתו ביובל (ת"כ ש"ס ו:): וכו' תמכרו וגו'. לפי פשוטו כמשפטו. ועוד יש דרשה, מנין כשאדם מוכר מכור לישראל חנך,

ח"ל וכו' תמכרו ממכר, לעמיתך מכור. ומנין שאם נאחז לקנות קנה מישראל חנך, ח"ל או קנה, מיד עמיתך (ח"ל פרשת ג'א:): אל תונו. זו אונאת ממון (ס' ד:): (טו) במספר שנים אחר היובל תקנה. וזה פשוטו ליישב המקרא על אופניו. על האונאה כל להזכיר. כשמתכור או קנה קרקע דעו כמה שנים יש עד היובל, ולפי השנים ותבואות השדה שהיא ראויה לפשוט ימכור ויקנה הקונה. שהרי סופו להחזירה לו בשנת היובל, ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקריס הרי נאחזה לוקח, ואם יש שנים מרובות ואכל ממנה תבואות הרבה הרי נאחזה מוכר, לפיכך לרדף לקנותה לפי דמיון. וזה שנאמר במספר שני תבואות ימכר לך, לפי מנין שני תבואות שהיא עומדת ביד הלוקח ממכרו לו. ורבותיו דעו מהלך המוכר שדחו אינו ראוי לגאול פחות משתי שנים, שעתיד שמי שנים ביד הלוקח מיום ליום, ואפילו יש שלש תבואות באותן שמי שנים כגון שמכרה לו בקמחיה. ואינו יולא מפשוטו, כלומר, מספר שנים של תבואות ולא של שדפון ומיעוט שנים שנים (ת"כ ש"ס י, מרכין כט:): (טז) תרבה מקנתו. שמכרה ביוקר: תמעט מקנתו. שמעט בדמיה: (יז) ולא תונו איש את עמיתו. כלן הדין על אונאת דברים (ת"כ פרק ד'א:): שלא יקניט איש את חבירו ולא ישיאנו פלה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאחז על יונו. ואם חלמך מי יודע את תבואתו לרעה, לך נאמר ויראת מחלליך, היודע מתשבות הוא יודע. כל דבר המסור ללב, שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו, נאמר בו ויראת מחלליך (ס' ב: כ"ב נח:): (יח) ושבתם על הארץ לבטח. שבען ששמה ישראל גולים, שנאמר אז חרלה הארץ את שבתותיה, והרעל את שבתותיה (להלן כו'לד) ושבעים שנה של גלות בכל כנגד שבעים ששנות שבעתו היו (דברי הימים ב: לו'כא):

10. *And proclaim freedom. All Jewish slaves must be freed, even if they have not worked the usual minimum of six years, or if they have elected to remain with their masters after the six years, as stated in Exodus 21:5-6 (Rashi).*

In order for a person to appreciate freedom, he must value the freedom of others, just as he values his own. When the Jewish people free their slaves because they are concerned for others, not only the slaves benefit, but the

entire nation (*Pnei Yehoshua*).

Jubilee Year. You shall call it by this name. The root word yovel means ram. Thus the name of the year alludes to the blowing of the ram's horn (shofar) that consecrated it (Rashi; Ibn Ezra).

According to Ramban, the word *yovel* refers to movement: Since the slaves are freed, all people have freedom to move about as they please.

To his ancestral heritage. As set forth later in the

of Atonement you shall sound the shofar throughout your land. ¹⁰ You shall sanctify the fiftieth year and proclaim freedom throughout the land for all its inhabitants; it shall be the Jubilee Year for you, you shall return each man to his ancestral heritage and you shall return each man to his family. ¹¹ It shall be a Jubilee Year for you — this fiftieth year — you shall not sow, you shall not harvest its aftergrowth and you shall not pick what was set aside of it for yourself. ¹² For it is a Jubilee Year, it shall be holy to you; from the field you may eat its crop. ¹³ In this Jubilee Year you shall return each man to his ancestral heritage.

Sequence of the Passages ¹⁴ When you make a sale to your fellow or make a purchase from the hand of your fellow, do not aggrieve one another. ¹⁵ According to the number of years after the Jubilee Year shall you buy from your fellow; according to the number of crop-years shall he sell to you. ¹⁶ According to the greater number of years shall you increase its price, and according to the lesser number of years shall you decrease its price; for he is selling you the number of crops.

¹⁷ Each of you shall not aggrieve his fellow, and you shall fear your God; for I am HASHEM, your God.

¹⁸ You shall perform My decrees, and observe My ordinances and perform them; then you shall dwell securely on the land.

chapter, ancestral plots of land that have been sold between one Jubilee and the next revert to their original owners with the arrival of the Jubilee Year (*Rashi*).

The word *מַחֲזִיק*, *heritage*, is derived from *אָחַז*, to grasp. One who owns land holds it in his grasp. Additionally the land grasps him as well, because one develops an attachment and loyalty to one's land (*Radak*, *Shorashim*).

12. מִן־הַשָּׂדֶה — *From the field*. Like the vegetation of *Shemittah*, Jubilee growth may be eaten only if there is food in the field, for people and animals [see above, v. 7] (*Rashi*; *Sifra*).

14-55. Sequence of the passages. The passages from this point to the end of the *Sidrah* seem to be arranged randomly, but *Rashi* (26:1) explains their logical sequence. By the progression of commandments, the Torah implies that if one allows greed to keep him from observing the *Shemittah* and Jubilee prohibitions, he will eventually have to lose his money and be forced to sell his movable property (v. 14). If he still does not repent, he will be forced to sell his ancestral portion (vs. 25-28) and his house (vs. 29-31), and, finally, to borrow at interest. If this progression of punishment has no effect, he will eventually have to sell himself as a bondsman to a fellow Jew (vs. 37-43), and finally as a slave to a non-Jew. Finally, and worst of all, he will sell himself and become a servant of idols (vs. 47-55).

14. וְכִי־תִמְכֹּר מִמְּכָר לְעֵמִיתְךָ — *When you make a sale to your fellow*. In addition to the simple meaning that it is forbidden to cheat anyone in business, the verse has the further meaning that, in doing business, one should give preference to a fellow Jew. *When you make a sale — or when you make a purchase — you should try to do business with your fellow Jew* (*Rashi*; *Sifra*). This is an extension of the general principle that one should seek to help his brethren in any way possible. The highest form of charity is to enable someone to make a living in an honorable way, without being required to seek charity, so that the best way to help a

needy Jew is to do business with him.

אֵל תִּהְיֶה — *Do not aggrieve*. This phrase refers to business conduct. Do not act unjustly to one another.

15. בְּמִסְפַּר שָׁנִים — *According to the number of years*. Since fields revert to their original owners in the Jubilee Year, the buyer of a field has actually purchased the number of crops it will produce until the Jubilee. Consequently, if the seller sets a price based on the land value — as if the buyer will remain in possession permanently — he is violating the previous verse's admonition not to defraud (*Rashi*; *Sifra*).

17. וְלֹא תִהְיֶה — *Each of you shall not aggrieve*. In verse 14, a similar expression refers to business conduct; here the phrase refers to not hurting people with words in personal relationships. It is forbidden to remind people of their earlier sins or of embarrassing aspects of their past or their ancestry, or to give advice that one knows to be bad. Lest one think that he can easily do so and no one will know that his intentions were malicious, the verse concludes, *fear your God*. . . , for God knows what is truly in man's heart (*Rashi*; *Bava Metzia* 58b).

The Sages (*ibid.*) teach that it is worse to hurt someone personally than financially, because money can be replaced, but shame lingers on. Someone who embarrasses his fellow in public is like a murderer, and he will not emerge from Gehinnom.

18. חֻקֵּי . . . מִשְׁפָּטֵי — *My decrees. . . My ordinances*. The Torah exhorts Israel to observe the above laws of *Shemittah* and *Yovel*. The agricultural laws are referred to as *חֻקִּים*, *decrees not predicated upon human logic*, and the laws of fraud and return of slaves and ancestral land are *מִשְׁפָּטִים*, *ordinances that can be understood readily* [it is logical and just that people be fair and that freedom and property should not be lost forever] (*Ramban*).

וְיִשְׁכַּחְתֶּם עַל־הָאָרֶץ לָכֶתֶם — *Then you shall dwell securely on the land*. Failure to observe the laws of *Shemittah* and *Yovel* is a cause of exile (*Avos* 5:9).

יט ונתתם ארצא אבא ותיכלון למשבע
 ותיבתון לרחצן עליה: כנארי תימרון
 מא ניכול בשתא שביעתא הא לא
 נזרע ולא נגבוש ית עללתנא: כא ואפקד
 ית ברבתי לכוון בשתא שתייתא
 ותעבד ית עללתא לתלת שנין:
 כב ותורעון ית שתא תמינאה ותיכלון
 מן עללתא עתיקא עד שתא תשיעא
 עד מעל עללתא תיכלון עתיקא:
 כג וארצא לא תזבון לחלוטין ארי דילי
 ארצא ארי דירין ותותבין אתון קנמי:
 כד ובכל ארצא ארצא אחסנתון פרקנא
 תתנון לארצא: כה ארי יתמסבון אחור
 ויזבון מאחסנתא וייתי פריקא דקריב
 לה ויפרוק ית וביני אחוהי: כו וגבר ארי
 לא יהי לה פריק ותדבק ידה וישבח
 כמסת פרקנה: כז ויחשב ית שני ובינוהי
 ויתב ית מותרא לגבר די זבין לה ויתוב
 לאחסנתא: כח ואם לא תשבח ידה
 כמסת דאיתיב לה ויהי ובינוהי בידי
 דזבון יתה עד שתא דיובלא ויפוק
 דיובלא ויתוב לאחסנתא: כט וגבר ארי
 וזבון בית מותב קרתא מקפא שור ותהי
 פרקנה עד משלם שתא דובינוהי עדן
 בעדן תהא פרקנה: לואם לא יתפרק
 עד משלם לה שתא שלמתא ויקום
 ביתא די בקרתא די לה שורא לחלוטין
 לדזבון יתה לדרוהי לא יפוק דיובלא:
 לא ובתי פצחיא די לית להון מקף
 שורין סחור סחור על חקל ארצא
 יתחשב פרקנא תהי לה ודיובלא יפוק:

וְנָתַתָּה הָאֶרֶץ פְּרִיָּה וְאֵכְלֹתָם לְשֹׁבְעַ ויִשְׁבַּתְּם לְבַטֵּחַ
 עָלֶיהָ: וְכִי תֹאמְרוּ מִה־נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא
 נִזְרַע וְלֹא נִגְבֹּשׁ אֶת־תְּבוּאָתֵנוּ: וְצִוִּיתִי אֶת־בְּרַכְתִּי לָכֶם
 בַּשָּׁנָה הַשְּׁשִׁית וְעָשַׂת אֶת־הַתְּבוּאָה לְשֵׁלֶשׁ הַשָּׁנִים:
 וְזָרַעְתֶּם אֶת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִת וְאֵכְלֹתֶם מִן־הַתְּבוּאָה יִשָּׁן
 עַד הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִת עַד־בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹאכְלוּ יִשָּׁן:
 וְהָאֶרֶץ לֹא תִמְכַּר לְצִמְתָּת כִּי־לִי הָאֶרֶץ כִּי־גֵרִים
 וְתוֹשְׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי: וּבְכָל אֶרֶץ אֲחֻזְתְּכֶם גֹּאֲלָה תִתְּנוּ
 לָאֶרֶץ:
 כִּי־יָמוּךְ אַחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ
 וּבָא גֹאֲלוֹ הַקָּרֵב אֵלָיו וּגְאָל אֶת מִמְכַּר אַחִיו: וְאִישׁ
 כִּי לֹא יִהְיֶה־לוֹ גֹּאֵל וְהִשְׁיגָה יָדוֹ וּמָצָא כְּרִי גֹאֲלָתוֹ:
 וַחֲשַׁב אֶת־שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהָשִׁיב אֶת־הָעֶרְפָּה לְאִישׁ אֲשֶׁר
 מָכַר־לוֹ וְשָׁב לְאֲחֻזָּתוֹ: וְאִם לֹא־מָצָא יָדוֹ הֵן הָשִׁיב
 לוֹ וְהָיָה מִמְכָּרוֹ בְּיַד הַקֹּנֶה אֹתוֹ עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל וַיֵּצֵא
 בִּיבֹל וְשָׁב לְאֲחֻזָּתוֹ:
 כִּי־יָמוּשׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה גֹאֲלָתוֹ עַד־תֵּם שְׁנַת
 מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גֹאֲלָתוֹ: וְאִם לֹא־יִגְאָל עַד־מְלֹאת
 לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה וְקָם הַבֵּית אֲשֶׁר־בְּעִיר אֲשֶׁר־לֹא
 חֹמָה לְצִמְתִּית לְקֹנֶה אֹתוֹ לְדִרְתּוֹ לֹא יֵצֵא בִּיבֹל:
 לֹא וּבִתֵּי הַחֲצִירִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם חֹמָה סָבִיב עַל־
 שְׂדֵה הָאֶרֶץ יִחָשֵׁב גֹּאֲלָה תִּהְיֶה־לוֹ וּבִיבֹל יֵצֵא:

שלישי
[שני]

רביעי

חמישי
[שלישי]

ו

לו

לא

רש"י

אֵת שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ. כַּמָּה שָׁנִים הָיוּ עַד הַיּוֹבֵל כִּי וְכָן, כַּמָּה מִכְרֵיהֶן לִי בְּכָן וְכָן, עַד הָיִיתָ לְחֻצְרָה בִּיבֹל, נִמְלָאֵת קוֹנֵה מִסְפַּר הַתְּבוּאוֹת כִּפִּי מִשְׁכּוֹן עַל כָּל שָׁנָה, אֲכָלַת חֹמֶה שֶׁל שָׁנִים אוֹ אֶרֶבֶט, הוּא אֵת דְּמִיָּה מִן הַחֲשֹׁבֹן וְעוֹל אֵת הַשָּׂאֵל. וְזֶה: וְהָשִׁיב אֶת הָעוֹרֶף. כְּדָמִי הַמָּחָק עַל הַאֲכִילָה שֶׁאֵלְכָה, וְיִתְּסָ לְלוֹקָה: לְאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר לוֹ. הַמֹּכֵר הַזֶּה שָׂאֵל לְגֹאֲלָה (ח"כ"ס ש"ס ג' עַרְכִּין: לו.) (כַּח) נְדִי הָשִׁיב לוֹ. מִכָּאן שֶׁאִתּוֹ גּוֹאֵל לְחֻצֵּין (ח"כ"ס ש"ס ה' עַרְכִּין: לו.) עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל. אֵלָּה יִכְנַס לְחוּץ חֹמֶה שֶׁנֶּחֱסֵי שְׁהִיבֵל מִשְׁמַע בַּחֲתָלוֹ (ח"כ"ס ש"ס ז') (כַּט) בֵּית מוֹשֵׁב עִיר חוֹמָה. בֵּית כְּחוּץ עִיר הַמִּקְוֶה חוֹמָה מִיָּמֹת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוֹן (ש"ס פֶּרֶשְׁתָּא דְּזֵל; עַרְכִּין: לז.) וְהָיְתָה גֹאֲלָתוֹ. לִפִּי שֶׁאֵל בְּשָׁה שִׁיבֹל לְגֹאֲלָה מִשְׁחֵי שָׁנִים וְאֵילֵךְ כָּל זְמַן שִׁירָה, וּבְחוּץ שְׁחֵי שָׁנִים הָרִאשׁוֹנִים אֵינוֹ יוֹכֵל לְגֹאֲלָה, הוֹלֵךְ לִפְרֹשׁ בֹּזֵה שְׁהוֹל חֻלּוֹן, שֶׁאֵם רָלָה לְגֹאֵל בְּשָׁה רִאשׁוֹנָה גּוֹאֲלָה, וְאַחֲרַי מִכָּאן אֵינוֹ גּוֹאֲלָה: וְהָיְתָה גֹאֲלָתוֹ. שֶׁל בֵּית: יָמִים. יָמִי שָׁנָה שְׁלִמָה קְרוּיִם יָמִים וְכֵן חֲצֵב הַנֶּעֱמָרָה אֲחֵט יָמִים (וּגו') (זִרְאִשִׁית כְּדָנָה: לו.) וְקָם הַבֵּית וְגו' לְצִמְתִּית. יֵלֵךְ מִכָּאן שֶׁל מוֹכֵר וְעוֹמֵד בְּכָחוֹ שֶׁל קוֹנֵה: [אֲשֶׁר לֹא חֹמָה. לו] קְרוּיִם. אֲמָרוֹ רְבוּטִינוֹ י' א' א' פ' שָׁאִין לוֹ מִכְשֵׁי הוֹאִיל וְהִסָּה לוֹ קוֹדֵם לָכֵן (עַרְכִּין: ש"ס ח"כ"ס ז') וְעִיר נִקְבָּה הִיא וְהוֹלֵךְ לְכַחוֹב לָהּ, אֲלֵא מִחוּץ שֶׁלֹּךְ לְכַחוֹב לָהּ כַּפְּנִים חֲקֵנוֹ לִי בַּמְסוּרָה, זֶה נִשְׁלַע עַל זֶה: לֹא יֵצֵא בִּיבֹל. אֲמָרוֹ רַב סִפְרָא אֵם פֶּנַח בִּי יוֹבֵל כְּחוּץ שְׁחֵנוֹ לֹא יֵלֵךְ (עַרְכִּין: לא.) וּבִתֵּי הַחֲצִירִים. כַּתְּרִינוֹ מִלָּחֵן (ס"א פְּחִיח) מִיָּרוֹת מִחוּסוֹת מִלָּחֵן חוֹמָה, וְהִרְבֵּה יִי כַּסְפָּר יְהוֹשֻׁעַ (פֶּרֶקִים

(יט) וְנָתַתָּה הָאֶרֶץ וְגו' וְיִשְׁבַּתְּם לְבַטֵּחַ עָלֶיהָ. שֶׁל מְדָלְגוֹ מִשְׁנֵת בְּזוֹרֶת: וְאֵכְלֹתָם לְשֹׁבְעַ. אֵלֶּךְ כְּחוּץ הַמִּטָּס תַּחַל בִּי בִּרְכָה (ח"כ"ס ש"ס ד' ש"ס בְּחוֹקוֹתֵי פֶרֶק לֹא: (ב) וְלֹא נִאֲסָף. אֵל הַבֵּית: אֵת תְּבוּאוֹתָיו. כְּגוֹן יִין וְפִירּוֹת הָאֵילָן וְסִפְיָיוֹ הַבָּאִים מֵאֵלֶּיֶם: (כא) לְשֵׁלֶשׁ הַשָּׁנִים. לְקַח הַשָּׁמִיט, מִיָּסוֹן וְעַד ר"ה, וְלִשְׁבִיעִית וְלִשְׁמִינִית, שִׁזְרְטוּ בַּשְּׁמִינִית בְּמִרְחָשׁוֹן וְיִקְלְרוּ בְּנִינִין: (כב) עַד הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית. עַד חַג הַסֻּכּוֹת שֶׁל תְּשִׁיעִית שְׁהוֹל פֶּתַח בֵּית תְּבוּאוֹתָהּ שֶׁל שְׁמִינִית לְחוּץ הַבֵּית, שֶׁל יָמֹת הָקִיץ הָיוּ בְּשָׁה בְּנִרְטוֹת וּבְכַסְרֵי הוֹל פֶּתַח הַאֲסִיף לְבֵית. וְעַמְמִים הָיְתָה לְרִיבָה לְפִשׁוֹת לְאֶרֶבֶט שָׁנִים, בְּשָׁמִיט שֶׁלִּפְנֵי הַשְּׁמִיטָה הַשְּׁבִיעִית, שֶׁהָן כְּטָלִין מִטְּבוּאוֹת קִרְקַע שְׁחֵי שָׁנִים רְעוּפוֹת, הַשְּׁבִיעִית וְהַיּוֹבֵל. וּמִקְרָא זֶה נִחְמַר בְּשָׂאֵר הַשְּׁמִיטוֹת כֻּלָּן: (כג) וְהָאֶרֶץ לֹא תִמְכַּר. לִיָּחַן לֹאֹ עַל חוֹרֶת שְׁדוֹת לְנַעֲלִים בִּיבֹל שֶׁל יֵהָ הַלּוֹקָה כּוֹכָה (ח"כ"ס דֹּחַ): לְצִמְתִּית. לְפִסְקָה, לְמִכְרֵה פְּסוּקָה שׁוּלְמִית: בִּי לִי הָאֶרֶץ. אֵל חֶרֶט טֵינָךְ כִּה (ש"ס שְׁאִינָה שֶׁלֹּךְ: (כד) וּבְכָל אֶרֶץ אֲחֻזְתְּכֶם. לְרִבּוֹת כְּחִים וְעַבְדֵי עֲבָרִי, וְדָבָר זֶה מְפֹרֵשׁ בְּקִדּוּשֵׁין בְּפֶרֶק א' (כח.). וְלִפִּי פְּסוּטוֹ סוּמָךְ לְפִרְשָׁה שֶׁלְּחֻצְרָה, שֶׁהַמּוֹכֵר אֲחֻזְתּוֹ רִשְׁאִי לְגֹאֲלָה לְאַחַר שְׁחֵי שָׁנִים אוֹ הוֹל אוֹ קְרוּבֹו וְאֵין הַלּוֹקָה יוֹכֵל לְפַסֵּחַ: (כה) בִּי יִמּוֹךְ אַחִיךָ וּמָכַר. מֵאֲחֻזָּתוֹ. שָׁאִין אֲדָם רִשְׁאִי לְמָכּוֹר שְׁדוֹה אֲלֵא מִחֲמַת דּוּחַק טוֹי (ח"כ"ס פֶּרֶק הָאֵל): מֵאֲחֻזָּתוֹ. וְלֹא כוֹלֵה, לְמַדָּה חוֹרֶה דְּרִךְ אֶרֶץ שִׁשִּׁיר שְׁדֵה לְפָנָמוֹ (ש"ס): וּגֹאֵל אֵת מִמְכָּר אַחִיו. וְאֵין הַלּוֹקָה יוֹכֵל לְנַעֲכֹ: (כו) וְאִישׁ בִּי לֹא יִהְיֶה לוֹ גּוֹאֵל. וְכִי יִי לִי אֲדָם בִּישְׂרָאֵל שָׁאִין לוֹ גּוֹאֲלִים, אֲלֵא גּוֹאֵל שִׁיבֹל לְגֹאֵל מִמְכָּרוֹ (ש"ס ב'): (כז) וְחָשַׁב

¹⁹ The land will give its fruit and you will eat your fill; you will dwell securely upon it. ²⁰ If you will say: What will we eat in the seventh year? — behold! we will not sow and not gather in our crops! ²¹ I will ordain My blessing for you in the sixth year and it will yield a crop sufficient for the three-year period. ²² You will sow in the eighth year, but you will eat from the old crop; until the ninth year, until the arrival of its crop, you will eat the old.

Redemption of Land ²³ The land shall not be sold in perpetuity, for the land is Mine; for you are sojourners and residents with Me. ²⁴ In the entire land of your ancestral heritage you shall provide redemption for the land. ²⁵ If your brother becomes impoverished and sells part of his ancestral heritage, his redeemer who is closest to him shall come and redeem his brother's sale. ²⁶ If a man will have no redeemer, but his means suffice and he acquires enough for its redemption, ²⁷ then he shall reckon the years of his sale and return the remainder to the man to whom he had sold it; and he shall return to his ancestral heritage. ²⁸ But if he does not acquire sufficient means to repay him, then his sale shall remain in possession of its purchaser until the Jubilee Year; in the Jubilee Year, it shall leave and return to his ancestral heritage.

²⁹ If a man shall sell a residence house in a walled city, its redemption can take place until the end of the year of its sale; its period of redemption shall be a year. ³⁰ But if it is not redeemed until its full year has elapsed, then the home that is in a city that has a wall shall pass in perpetuity to the one who purchased it, for his generations; it shall not go out in the Jubilee Year. ³¹ But homes in the open towns, which have no surrounding wall, shall be considered like the land's open field; it shall have redemption, and shall go out in the Jubilee Year.

רש"י

גאולה (ת"כ פרק ויבין; ערכין לג): גאולה תהיה לו. מיד אם ירצה. וזוהי יפה כחו מזה שדוה, שהשדות אין גאולות עד שמי שנים (סס): וביוכל יצא. כחנס:

19. וישבתם לנחמכם — *You will dwell securely.* This is a repetition of the identical phrase in the preceding verse. Above, the phrase assured Israel that in return for observing the *Shemittah*, they would not be exiled. Now, God offers assurance that those who let their land lie fallow will not suffer famine (*Rashi*) and be forced to travel abroad to purchase food (*Ramban; Sforno*).

20. וכי תאמרו — *If you will say.* The previous verse promises that whatever food you have will suffice, thanks to God's blessings; but if you lack the faith to rely on this, and you ask how only one crop can be enough for so long, God promises to ordain His blessings for you to such an extent that the prosperity will be plain enough to set your mind at ease (*Sforno*).

Chazon Ish explains that the Torah does not mean to guarantee that everyone will be prosperous and well fed despite the restrictions of *Shemittah*. Rather, the verse assures Israel that, contrary to those who see only the laws of nature, it will not be automatic that those who do not work will have no food; there will be a general blessing upon the Jewish people who observe these laws. However, as always, the sins of individuals can cause them to forfeit the blessing, and some people may suffer because of the actions of their neighbors (*Chazon Ish, Shevi'is 18:4*).

21. לשלש השנים — *For the three-year period.* The sixth-year crop will suffice for parts of three calendar years: the sixth year from Nissan until the end of the year, throughout the

seventh year, and at least until Nissan of the eighth year, when the new winter crop will be fully grown (*Rashi*).

23-34. Redemption of land. As noted above (vs. 14-15), an ancestral field can be sold only for the number of crops it will yield until the Jubilee Year, when it reverts to its original owner. The following passage places responsibility upon relatives of an impoverished seller to redeem the land even before then and return it to its original owner. As long as the family can raise the money to pay fair value for the field, the purchaser is required to sell it to them. This law is a further expression of the principle that the land is God's, and cannot be sold in perpetuity, as the passage begins, *for you are sojourners and residents with Me*.

25. מאחזתו — *Becomes impoverished.* . . part of his ancestral heritage. One should not sell his ancestral plot unless he becomes impoverished, and even then he should try not to sell all of it (*Rashi; Sifra*).

27. ויחשב — *Then he shall reckon.* For example, if he bought it with ten crops remaining before the Jubilee, then each crop is worth one-tenth of the purchase price (*Rashi*).

29. בית מושב עיר חומה — *A residence house in a walled city.* The verse refers to a home in a city that had a wall around it from the time of Joshua. The law of this redemption is almost diametrically opposed to that of a field or a home in an open town. Whereas a field cannot be redeemed for the first two years, but may be redeemed at any time thereafter, and a house in an unwalled city may be redeemed even

לְבָרְקוֹ לִינְאִי בְּתִי קְרִי אֶחְסֶנְהוֹן
פֶּרֶקֶן עֲלֵם תְּהִי לִינְאִי: לְיָדֵי יִפְרוֹק מִן
לִינְאִי וְיִפּוֹק זְבִין בֵּיתָא וְקֶרְתָּא
דְּאֶחְסֶנְהָ דְּיִבְלָא אֲרִי בְּתִי קְרִי לִינְאִי
הִיא אֶחְסֶנְהוֹן בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְנִקְלָל
רְנוּחַ קְרִינְהוֹן לֹא יִזְבֵּן אֲרִי אֶחְסֶנְהָ עֲלֵם
הוּא לְהוֹן: לֹא נֶאֱרִי יִתְמַסְכֵּן אַחֲרָהּ וְתִמּוּט
יָדָה עֲמָךְ וְתִתְקַף בָּהּ דִּיר וְתוֹתֵב (נִיא
דִּיר וְתוֹתֵב) וְיָחִי עֲמָךְ: לֹא תִשָּׁב
מִנָּה חֲבוּלִיא וּרְבִיתָא וְתִרְחַל מֵאֲלֵהָ
וְיָחִי אַחֲרָהּ עֲמָךְ: לֹא יִתְּ בִּסְפָף לֹא תִתֵּן
לָהּ בְּחֲבוּלִיא וּרְבִיתָא לֹא תִתֵּן
מִיִּכְלָהּ: לֹא אָנָּה יִי אֲלֵהָכוֹן דִּי אֶפְקִית
יִתְּכוֹן מֵאֲרָעָא דְּמִצְרַיִם לְמִתֵּן לָכוֹן
יִתְּ אֲרָעָא דְּכַנְעַן לְמִתֵּן לָכוֹן לְאֵלֵהּ:
לֹא נֶאֱרִי יִתְמַסְכֵּן אַחֲרָהּ עֲמָךְ וְיִזְבֵּן לָךְ
לֹא תִפְלַח בָּהּ פִּלְחֵן עֲבָדִי: מִבְּאִינְיָא
כְּתוּבָא יְהִי עֲמָךְ עַד שְׁתָּא דְּיִבְלָא

לִבְרִי הַלְוִיִּם בְּתִי עֲרִי אֲחֻזָּתָם גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לְלוֹיִם:
וְאֲשֶׁר יִגְאֹל מִן־הַלְוִיִּם וַיֵּצֵא מִמִּכְבַּר־בֵּית וְעִיר אֲחֻזָּתוֹ
בִּיבֶל כִּי בְּתִי עֲרִי הַלְוִיִּם הוּא אֲחֻזָּתָם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
וְשָׂדֶה מִגֵּרֶשׁ עֲרִיהֶם לֹא יִמָּכַר כִּי־אֲחֻזָּת עוֹלָם הוּא
לָהֶם:
וְכִי־יָמוּךְ אַחִיד וּמָטָה יָדוֹ עֲמָךְ וְהִחְזִיקָהּ
בֹּו גֵר וְתוֹשֵׁב וְחִי עֲמָךְ: אֶל־תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתִרְבִּית
וְיִרְאֵת מֵאֲלֵהֶיךָ וְחִי אַחִיד עֲמָךְ: אֶת־בִּסְפָּף לֹא־תִתֵּן
לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמִרְבִּית לֹא־תִתֵּן אֲכָלָהּ: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לָתֵת לָכֶם אֶת־
אֶרֶץ כְּנָעַן לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֵלֵהֶם:
וְכִי־
יָמוּךְ אַחִיד עֲמָךְ וְנִמְכַּר־לָךְ לֹא־תַעֲבֹד בֹּו עֲבָדָת
מַעֲבָד: כְּשֹׁכִיר כְּתוֹשֵׁב יִהְיֶה עֲמָךְ עַד־שְׁנַת הַיִּבֵּל

ששי
[רביעי]

ר"ש

היה. למה זה דומה, למשאלו של החמור. עודו על החמור [ס"א במקומו], אחד
חופס בו ומעמידו. נפל לחרק, חמשה אין מעמידין אותו (סס פרחא האל): גר
ותושב. אף אם הוא גר או תושב, ואיזהו תושב, כל שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז
ואוכל נבלות (סס): [נשך ותרבות]. חד שזיורו רבין ולעבוד עליו כבני לאוין
(כ"מ סס): [ויראת מאלהיה]. לפי שדעתו של אדם נמשכת אחר הרבית וקשה
לפרוש הימנו, ומורה לעלמו הישר בשביל מעותיו שהיו בטלות אללו, הולך לומר
ויראת מאלהיה. או החולה מעותיו בכבדי כדי להלוותם לישראל רבית היא זו דבר
המסור לנבז של אדם ומחשבתו, לכך הולך לומר ויראת מאלהיה (סס נפ): (לח)
אשר הוצאתי וגו'. והנחתו בין כבוד לשלתי כבוד, אף אני יודע ונפתע מן
המלוא מעות לישראל רבית ואומר של כבדי הם (סס סא): דבר אחר, אשר
הוצאתי אתכם מארץ מצרים. על מנת שחקבלו עליכם מלח (ח"כ סס ג)
אפילו הן כבדות עליכם: לתת לכם את ארץ כנען. בשכר שחקבלו מלח:
להיות לכם לאלהים. של דבר בלתי ישראלי חיי לו לאלהים, וכל הילול מנסה
כעבוד ע"ז (ח"כ סס ד; כחובות ק"י): (לט) עבודת עבד. עבודה של גנאי שיהא
ניכר בה כעבד, שלא יוליד כליו אחריו לבית המרתן ולא יעולו ולא מעליו (ח"כ פרק
ז:ב): (מ) בשכיר כתושב. עבודת קרקע ומלאכת אומנות כשאר שכירים התנהג
בו: עד שנת היובל. אם פגע בו יובל לפני שש שנים היובל מוילוי (סס ד):

(לב) וערי הלוויים. ארבעים ושמונה עיר שנתנו להם: גאלת עולם. גואל מיד
ואפילו לפני שתי שנים. אם מכר שדה משדוהיה הנחוגות להם באלפים אמה
סביבות הערים, או אם מכר בית בעיר תומה, גואלן לעולם ואינו חלוט לסוף
שנה (ח"כ סס דה; ערכין סס): (לג) ואשר יגאל מן הלוויים. ואם יקנה בית
או עיר מהם: ויצא ביבול. אותו ממכר של בית או של עיר וישב ללוי שמכרו,
ולא יהיה חלוט כשאר בתי ערי תומה של ישראל, וגאולה זו לשון מכירה. דבר אחר
לפי שנאמר גאולת עולם חיה ללווי, יכול לא דבר הכתוב אלא בלוקח ישראל שקנה
בית בערי הלוויים, אבל לוי שקנה מלוי יהיה חלוט ח"ל ואשר יגאל מן הלוויים, אף
גאול מיד לוי גואל גאולת עולם (ח"כ סס ו; ערכין סס): ויצא ממכר בית.
הרי זו מלוא אחרת, ואם לא גאלה יולאה ביובל, ואינו נחלט לסוף [שנה] כבית של
ישראל (ח"כ סס ו; ערכין ג): כי בתי ערי הלוויים היא אחוזתם. לא היה להם
נחלת שדות וכרמים אלא ערים לשבת ומגדריהם, לפיכך הם להם במקום שדות
ויש להם גאולה כשדות, כדי שלא חופק נחלתם מהם (ח"כ סס ח): (לד) ושדה
מגרש עריהם לא ימכר. מכר גזבר, אשם הקדים בן לוי את שדהו ולא גאלה
ומכרה גזבר, אינה יולאה לכהנים ביובל כמו שנאמר בישראל ואם מכר את השדה
לאיש אחר לא יגאל עוד (הלל כ"ב): אבל בן לוי גואל לעולם (ח"כ סס ה;ט): (לה)
והחזקת בו. אל תיחזקו שירי ויפול ויהיה קשה להקימו אלא חזקוהו משעת מוטע

immediately, a house in a walled city can be redeemed only until the first anniversary of the sale. Thereafter, it remains the property of the buyer in perpetuity (Rashi; Sifra).

32-34. Levite cities. The Levites did not receive provinces, as did the other tribes. Instead, they were given forty-eight towns scattered around the country, each of which was surrounded by a ring of open land, two thousand-cubits wide (see Numbers 35:1-8). The following laws apply to sales of both houses and open fields in the Levite cities, whether the particular property was owned by a Levite or it had been inherited by an Israelite from a Levite ancestor (Rambam, Hil. Shemittah V'Yovel 13:8-9).

32. גְּאֻלַּת עוֹלָם — An eternal right of redemption. Any part of the Levite property may be redeemed immediately or years later, whether it is a house or a field, and whether the city is walled or open (Rashi; Sifra).

33. וְאֲשֶׁר יִגְאֹל מִן־הַלְוִיִּם — And what one will buy from the

Levites. Although the word יִגְאֹל generally means *will redeem*, the word also can be rendered *will buy*, and that is the sense in which it is used in our verse (Rashi).

הוא אֲחֻזָּתָם — That is their ancestral heritage. Since the Levites' only heritage in Eretz Yisrael is their cities and the surrounding area, they cannot be deprived permanently of any part of their property (Rashi).

34. לֹא יִמָּכַר — May not be sold. The sense of the verse is not that the fields may not be sold at all, for they can be. Rather, this means that such Levite property reverts to its original owner in all cases, even in cases where an Israelite would lose his property. There are two ways in which an Israelite would lose his right to the property forever: (a) If an Israelite consecrated a field to the Temple treasury, and did not redeem it; or (b) if he consecrated his field to the Temple treasury, and the Temple treasurer sold it before the original owner or his relatives redeemed it. In both of the above cases the field

Levite Cities ³² As for the cities of the Levites, the homes in the cities of their ancestral heritage, the Levites shall have an eternal right of redemption. ³³ And what one will buy from the Levites — a home that has been sold or the city of its ancestral heritage — shall go out in the Jubilee year; for the homes of the Levite cities, that is their ancestral heritage among the Children of Israel! ³⁴ But the fields of the open land of their cities may not be sold; for it is an eternal heritage for them.

Preventing Poverty ³⁵ If your brother becomes impoverished and his means falter in your proximity, you shall strengthen him — proselyte or resident — so that he can live with you. ³⁶ Do not take from him interest and increase; and you shall fear your God — and let your brother live with you. ³⁷ Do not give him your money for interest, and do not give your food for increase. ³⁸ I am HASHEM, your God, Who took you out of the land of Egypt, to give you the land of Canaan, to be God unto you.

³⁹ If your brother becomes impoverished with you and is sold to you; you shall not work him with slave labor. ⁴⁰ Like a laborer or a resident shall he be with you; until the Jubilee Year

would not go back to an Israelite owner in the Jubilee Year; instead, it would be divided among the Kohanim when Yovel comes (27:20-21). Levite fields are an exception to the rule; they always revert in Yovel (*Rashi*; *Sifra*).

35-38. Preventing poverty. *Rambam* rules that the highest form of charity is to step in with help to prevent a person from becoming poor. This includes offering him a loan or employment, investing in his business, or any other form of assistance that will avoid poverty. The basis for this principle is the commandment in our passage: you shall strengthen him (*Hil. Matanos Aniym* 10:7).

35. וְכִי־יִמּוּךְ אָחִיךָ — If your brother becomes impoverished. Your fellow Jew has begun to lose his money, but has not yet become poor. It is your responsibility to slow his decline and help him regain his prosperity. The verse refers to him as *אָחִיךָ*, your brother, a more intimate term than *עַמִּיתְךָ*, your fellow (literally, one of your people).

The teaching cited by *Rashi* is basic in the life of both the individual and the nation. It is much harder for someone to emerge from bankruptcy than for him to be helped before his business fails. Nevertheless, as the later passages show, no matter how low a person falls, his fellow Jews have the responsibility to help him. So, too, in the history of the nation. Though Israel has suffered countless reversals in its history, none of them is cause for despair. When the national destiny slides downward in one part of the world, Jews in more secure places must step forward to help. And when all seems to be lost, it never is. Just as God built worlds and destroyed them, and built anew (*Bereishis Rabbah* 3:9), so the Jewish nation has suffered appalling defeats, but always starts again and perseveres (*R' Yosef Dov Soloveitchik*).

עִמָּךְ...עִמָּךְ — In your proximity [lit., with you]... with you. The verse stresses twice that you must regard his plight as *with you* — not as something that is unrelated to your own welfare. Both of these expressions bring home the importance of everyone feeling a responsibility to help him.

וְהִחַזְקְתָּ בוֹ — You shall strengthen him. Do not wait until he becomes poor. When a donkey's load begins to slip from its back, even one man can adjust it and keep the donkey from falling. But once the animal has fallen, even five people cannot get it back on its feet (*Rashi*; *Sifra*).

גֵּר וְתוֹשֵׁב — Proselyte or resident. As used here, a proselyte is

someone who has accepted all the commandments and become a Jew [גֵּר צֶדֶק]. A resident is a non-Jew who has accepted the seven Noahide commandments [גֵּר חוֹשֵׁב]. As the Sages express it, אִי־הוּא חוֹשֵׁב כָּל שֶׁקֶבֶל עָלָיו שֶׁלֹא לְעִבּוֹר עֲבוּרָה וְהָאִי־הוּא חוֹשֵׁב כָּל שֶׁקֶבֶל עָלָיו שֶׁלֹא לְעִבּוֹר עֲבוּרָה וְהָאִי־הוּא חוֹשֵׁב כָּל שֶׁקֶבֶל עָלָיו שֶׁלֹא לְעִבּוֹר עֲבוּרָה, ואוכל וְגִבּוֹר, Who is a resident? Anyone who undertook not to worship idols, but who may eat non-kosher meat (*Rashi*; *Sifra*).

36. וְנֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית — Interest and increase. These two terms are synonymous. In effect, therefore, the prohibition against interest is mentioned twice, so that those who charge or pay it are in violation of two commandments (*Rashi*; *Sifra*).

Kli Yakar suggests that the word *נֶשֶׁךְ*, interest, is derived from the same root as *נִשְׁכָּה*, biting, and describes what happens to the borrower; the transaction bites into his wealth. The word *תַּרְבִּית*, increase, describes what happens to the lender; his fortune increases.

וְיִרְאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ — And you shall fear your God. Without this fear, it would be difficult to restrain someone from taking interest, because it seems reasonable to receive something in return for the use of one's money.

38. אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֹתְכֶם — Who took you out. Just as in Egypt God differentiated between the firstborn and those who were not firstborn, so, too, He will know if someone has illegally accepted interest, no matter how he tries to launder the transaction. Alternatively, God liberated us from Egypt so that we would accept all of His commandments, even the difficult ones, such as the prohibition against charging interest (*Rashi*; *Sifra*).

39-43. A Jew's Jewish "slave." Although the Torah gave Jewish men the right to sell themselves to fellow Jews, they are not slaves in the generally accepted sense of the word. They do not lose their status in the religious or civil community, and in only one case are they excused from a commandment: Under limited circumstances, their masters may mate them with non-Jewish slave women (see *Exodus* 21:4). Rather than slaves, they are "indentured servants," who, for a specific period of time, are not free to resign their employment, but whose masters must treat them with such delicacy and consideration that the Sages said (*Kiddushin* 15a), "One who buys himself a slave buys himself a master."

39. לֹא־תַעֲבֹד בוֹ עֲבֹדָת עֶבֶד — You shall not work him with slave labor. Do not assign him to do the sort of degrading tasks that would be given only to a slave, such as having him bring

יפלה עמך: מא יפוק מעמך הוא ובנותיה
עמה ויתוב לזרעיתה ולאחשבת
אבתהויה ויתוב: מא יפוק מעמך הוא ובנותיה
אפקית ויהיו מארעא דמזרים לא
ינדבנון ויבני עבדיו: מג לא תפלה בה
בקשיו ותדלל מאלנה: מד ועבדך
ואמחר די יהיו לך עממיא די
בסחרניכו מנהון תקנון עבדיו ואמחר:
מה ואף מבני תותביא ערליא דרירין
עמכו מנהון תקנון ומזרעיתוהו די
עמכו די אתילידו בארעכו ויהיו
לכו לאחשבת: מז ותחשנון ויהיו
לבניכו בתריכו למירת אחשבת לעלם
דהון תפלהו ובאחשבת בני ישראל
גבר באחשבת לא תפלה בה בקשיו:
מז ואף תדק יד ערל ותותב עמך
ויתמסכן אחור עמה וינדבן לזר
ותותב עמך או לארמי זרעית גירא:
מז בתר דנדבן פרקנא תהי לה חד
מאחיה יפרקנה: מט או אח אבויא או
בר אח אבויא יפרקנה או מקריב בשרה
מזרעיתה יפרקנה או לתדק ויהי
ויתפרק: נז ויחשב עם זבנה שמתא
דאנדבן לה עד שתא דיוכלא ויהי בסף
וביונה במנן שניא ביומי אגירא ויהי
עמה: נח אם עוד סגית בשניא לפומהו
יתוב פרקנה מקסף וביונה: נח ואם
זר ישתאר בשניא עד שתא דיוכלא

מא יעבד עמך: ויצא מעמך הוא ובניו עמו ושב אל-
משפחתו ואל-אחוזת אבתיו ושוב: כי-עבדי הם אשר-
הוצאתי אתם מארץ מצרים לא ימכרו ממכרת עבד:
מג לא-תרדה בו בפרך ויראת מאלהיה: ועבדך ואמתך
אשר יהיו-לך מאת הגוים אשר סביבתיכם מהם תקנו
מה עבד ואמה: וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם
תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם
והיו לכם לאחוז: והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם
מו לרשת אחוז לעלם בהם תעבדו ויבאחיכם בני-
ישראל איש באחיו לא-תרדה בו בפרך: וכי
תשיג יד גר ותושב עמך ומך אחיך עמו ונמכר לגר
תושב עמך או לעקר משפחת גר: אחרי נמכר גאלה
מז תהיה-לו אחד מאחיו יגאלנו: או-דלו או בן-דלו
יגאלנו או-משאר בשרו ממשפחתו יגאלנו או-השיגה
נ ידו ונגאל: וחשב עם-קנהו משנת המכרו לו עד שנת
היכל והיה בסף ממכרו במספר שנים בימי שכיר
נא יהיה עמו: אם-עוד רבות בשנים לפיהן ישיב גאלתו
נב מכסף מקנתו: ואם-מעט נשאר בשנים עד-שנת היכל

יב טעמים
שביעי מז

מח

מט

נ

נא

נב

רס"ז

אחוס לבניכס. והתחלתם כמו והתחלתם: ואיש באחיו. להביא נשיא צעמי ומלך
במשפחתו שלא לרדות בפרך: (מז) די גר ותושב. גר והוא תושב. כתרומה פרל
ו[ותחב, וסופו מוכית, ומכר לגר תושב: וכי תשיג יד גר ותושב עמך. מי גרס
די יעבד דבוק עמו (ח"כ פרק תהא): ומך אחיך עמו. מי גרס לו שיעור דבוק
עמו פ"י שלמד ממעשיו (סס): משפחת גר. (מז) גאולה תהי. לו. מיד, אל מניחיה שישמע
לעקר זה הנמכר לטוביה זרה עמה (סס: ב"ק קיג): להיות לה שמש, ולא לאלהות
אלה לטוב עמים ולשאר מים: (מז) גאולה תהי. לו. מיד, אל מניחיה שישמע
(ח"כ סס: ג) עד שנת היובל. שהרי כל שנה לא קנאו אלא לטוביה עד היובל,
שהרי יובל ילא כמו שנה' למטה וילא בנות היובל (פסוק ג) ובכרי שחח ידך
הכחוש מדבר, ואפ"כ לא תבא עליו בעקיפין, מפני חלו השם, אלא כשבר לגאל
ידקדק בחשבון (ח"כ פרק טז: ב"ק קיג. קיג): לפי המעשה בכל שנה ושנה יבנה
לו הנכרי מן דמיו. אף הו שפירם שנה ששנמכר עד היובל וקנאו בעשרים מנה, נגאל
שנה הנכרי עבדות שנה בננה, ושר שנה זה אלו חמש שנים וכל יגאל יבנה לו
חמש מנים ויתן לו העבד חמשה עשר מנים, וזהו והיה בסף ממכרו במספר
שנים בימי שכיר ויהיה עמו. חשבון המעשה לכל שנה ושנה יתבאר כללו נכר עמו
כל שנה בננה ויבנה לו: (נא) אם עוד רבות בשנים. עד היובל: לפיהן. הכל כמו

(מא) הוא ובניו עמו. אמר רבי שמעון אס הוא נמכר בניו מי מכרן אלא מכאן
כרבו חייב במוטות בניו (סס ג; קידושין כב): ואל אחוזת אבותיו. אל כבוד
אבותיו ואין לגלות בכך (ח"כ סס ד; מכות יג): אחוזת. חזק (סס): (מב) בי עבדי
הם. עטרי קודם (ח"כ פרשתי ואל: לא ימכרו ממכרת עבד. בהכרזה, כאן יס
עבד למכור, ולא יעמידו על אכן הלכה (סס: מג) לא תרדה בו בפרך. מלאכה
שלא לעורר כדי לענותו. אל תאמר לו חס לי את הכוס הזה והוא אינו לרד, פזור
חזק הגפן עד אצבא. שאל תאמר אין מכיר בדבר אס לעורר אס לאו ואומר אני לו
שהוא לעורר, הרי הדבר הזה מסור לך, לכך נאמר ויראת (סס ב): (מד) ועבדך
ואמתך אשר יהיו לך. אס תאמר אס כן במה אשתמש (סס ג) [נעבדי איני מושל,
בז' אומות איני נותן, שהרי החרמתי לא חחיה כל נשמה (דברים כט):] אלא מי
ישמעי: מאת הגוים. הם יהיו לך נעבדים: אשר סביבתיכם. ולא שנתון גבול
לרלכס (ח"כ סס) שהרי בהם אחרתי לא חחיה כל נשמה: (מה) וגם מבני
התושבים. שאלו מסביבותיכם לישא נשים בלרלכס וילדו להם, הבן הולך אחר האב
ואינו בכלל לא חחיה אלא אמה מותר לקטוהו בעבד (סס ד; קידושין סז): מהם
תקנו. אחוס תקנו: (מז) והתנחלתם אתם לבניכם. החזיקו בהם לנחלה לעורר
בניכם אחריכם. ולא יחכן לפרש הגמולוס לבניכם, שאל"ה היה לו לכתוב והתחלתם

his master's personal effects to the bathhouse or put shoes on his master's feet. Rather, he should be assigned to skilled work or field labor, like hired help (Rashi; Sifra).

41. *He and his children.* Under no circumstances do the Jewish children of a Jewish slave ever belong to his master; even those born to his Jewish wife during his period of servitude are free. Rather, this verse teaches that during

one's slave years, his master is responsible for the upkeep of the slave's family. It is this reliance upon the master that he and his children leave when the slave years end (Rashi; Sifra).

42. *They are My servants...* they shall not be sold in the manner of a slave. Since a Jew is owned only by God, it is sacrilegious to sell him on an auction block (Rashi; Sifra); rather, he must be

A Jew's Jewish "Slave" shall he work with you. ⁴¹ Then he shall leave you, he and his children with him; he shall return to his family, and to his ancestral heritage shall he return. ⁴² For they are My servants, whom I have taken out of the land of Egypt; they shall not be sold in the manner of a slave. ⁴³ You shall not subjugate him through hard labor — you shall fear your God.

⁴⁴ Your slave or your maidservant whom you may own, from the gentiles who surround you, from among them you may purchase a slave or a maidservant. ⁴⁵ Also from among the children of the residents who live with you, from them you may purchase, from their family that is with you, whom they begot in your land; and they shall remain yours as an ancestral heritage. ⁴⁶ You shall hold them as a heritage for your children after you to inherit as a possession, you shall work with them forever; but with your brethren, the Children of Israel — a man with his brother — you shall not subjugate him through hard labor.

⁴⁷ If the means of a sojourner who resides with you shall become sufficient, and your brother becomes impoverished with him, and he is sold to an alien who resides with you, or to an idol of a sojourner's family; ⁴⁸ after he has been sold, he shall have a redemption; one of his brothers shall redeem him; ⁴⁹ or his uncle, or his cousin shall redeem him, or a relative from his family shall redeem him; or if his own means become sufficient, he shall be redeemed. ⁵⁰ He shall make a reckoning with his purchaser from the year he was sold to him until the Jubilee Year; the money of his purchase shall be divided by the number of years, he shall be regarded with him like the years of a laborer. ⁵¹ If there are yet many years, he shall repay his redemption accordingly from the money of his purchase. ⁵² And if there are few years left until the Jubilee Year,

sold discreetly and with dignity (Rambam, Hil. Avadim 1:5).

43. לא תכרה בו — You shall not subjugate him. Though a Jew who sells himself as a slave deserves to be subjected to the indignities of having a master, nevertheless he remains a servant of God and cannot sell himself completely. [Therefore, the verse limits the owner's dominion] (Sforno). Do not seek to break the Jewish slave's body and spirit by ordering him to perform difficult tasks that have no useful purpose, such as ordering him to boil water when there is no need for it; or tasks whose duration is ill defined, such as ordering him to "keep digging around this tree until I come back" (Rashi; Sifra). Rambam elaborates that it is forbidden to have him work merely to "keep him busy" (Hil. Avadim 1:6).

44-46. Non-Jewish slaves. Having said that an owner's rights over his Jewish slaves are severely limited, the Torah states that one may purchase slaves from among the surrounding nations. Such slaves become the property of their owners.

47-55. Jews owned by non-Jews. The ultimate degradation is for a Jew to be sold as a slave to a non-Jewish resident of Eretz Yisrael. In that unpleasant case, the Torah places a responsibility upon his kinsmen to redeem him, but they must do so without depriving the owner of his legitimate property rights.

47. גר ותושב עמך — A sojourner who resides with you. This is a non-Jew who has undertaken to observe the seven Noachide laws, and is therefore permitted to reside in Eretz Yisrael.

גר לעקר משפחתו — To an idol of a sojourner's family. The Jew sold himself to be a menial servant of a temple, such as a

woodchopper or a waterdrawer (Rashi; Kiddushin 20a).

48. אחרי נמכר — After he has been sold. It was very wrong for the Jew to sell himself to a non-Jew, and his brethren might feel that he has forfeited his right to their mercy, but the Torah disagrees. Even after he has been sold, we are commanded to redeem him (Sforno).

וְגָאֵל תְּהִי־לוֹ — He shall have a redemption. As the passage indicates below, a Jew owned by a non-Jew is required to work until the Jubilee Year when he goes free by Torah law — but his brethren should not permit him to remain a slave for that long. It is their duty to redeem him as soon as possible, lest he assimilate among the gentiles. Nevertheless, the Torah does not permit the Jewish authorities to free their fellow Jew by force. They must give his owner fair compensation (Rashi; Sifra).

50. וחשב עמי-קנהו — He shall make a reckoning with his purchaser. From this requirement that the owner must be paid fair value, the Sages prove that it is forbidden to steal from a non-Jew (Bava Kamma 113b). The Tosefta teaches that it is worse to steal from a non-Jew than from a Jew, because if a Jew is victimized by his fellow, he will not condemn all Jews or lose his faith in God. [He will say that the individual who cheated him is dishonest, but not that he is a reflection on the Torah or its Giver.] But if a Jew cheats a non-Jew, the victim will rail against the Torah and God. Such dishonesty will result in the cardinal sin of desecration of the Name [see 22:32]. For this reason, Jacob instructed his sons to return the money that they found in their sacks when they returned from Egypt (Genesis 43:12); he wanted to sanctify God's Name by demonstrating the integrity of His people (R' Bachya).

וַיִּחַשְׁב־לוֹ כַּפֵּי שְׁנָיו יָשִׁיב אֶת-גְּאֻלָּתוֹ: כְּשֹׁכִיר שָׁנָה
 בַּשָּׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ לֹא-יִרְדְּנוּ בַּפֶּרֶךְ לְעֵינֶיהָ: וְאִם-לֹא
 יִגְאֹל בְּאֵלֶּה וַיֵּצֵא בְּשָׁנָת הַיָּבֵל הוּא וּבְנָיו עִמּוֹ: כִּי-לִי
 בְנֵי-יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדִי הֵם אֲשֶׁר-הוֹצֵאתִי אוֹתָם
 מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: לֹא-תַעֲשׂוּ לָכֶם
 אֲלִילִים וּפֶסֶל וּמַצֵּבָה לֹא-תִקְּמוּ לָכֶם וְאֲכֹן מִשְׁכִּית לֹא
 תִּתְּנוּ בְּאֶרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עֲלֶיהָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:
 ב אֶת-שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמְרוּ וּמִקְדָּשֵׁי תִירָאוּ אֲנִי יְהוָה:
 ג יִזְכְּרוּ כִּי יוֹמֵי פֶסוּקִים. חֲטִי"ל סִימָן. לֹא חֲזוּיָה סִימָן.

וַיִּחַשְׁב־לוֹ כַּפֵּי שְׁנָיו יָשִׁיב אֶת-גְּאֻלָּתוֹ: כְּשֹׁכִיר שָׁנָה
 בַּשָּׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ לֹא-יִרְדְּנוּ בַּפֶּרֶךְ לְעֵינֶיהָ: וְאִם-לֹא
 יִגְאֹל בְּאֵלֶּה וַיֵּצֵא בְּשָׁנָת הַיָּבֵל הוּא וּבְנָיו עִמּוֹ: כִּי-לִי
 בְנֵי-יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדִי הֵם אֲשֶׁר-הוֹצֵאתִי אוֹתָם
 מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: לֹא-תַעֲשׂוּ לָכֶם
 אֲלִילִים וּפֶסֶל וּמַצֵּבָה לֹא-תִקְּמוּ לָכֶם וְאֲכֹן מִשְׁכִּית לֹא
 תִּתְּנוּ בְּאֶרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עֲלֶיהָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:
 ב אֶת-שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמְרוּ וּמִקְדָּשֵׁי תִירָאוּ אֲנִי יְהוָה:
 ג יִזְכְּרוּ כִּי יוֹמֵי פֶסוּקִים. חֲטִי"ל סִימָן. לֹא חֲזוּיָה סִימָן.

ג יִזְכְּרוּ כִּי יוֹמֵי פֶסוּקִים. חֲטִי"ל סִימָן. לֹא חֲזוּיָה סִימָן.

סופו למכור מטעליו, לכך סמך לה וכי תמכרו ממכר ומה כתיב ביה או קנה מיד
 וגו' דבר הנקנה מיד ליד, לא חזר בו, סוף מוכר אחוזתו. לא חזר בו, סוף מוכר
 את ביתו. לא חזר בו, סוף לזה בדרכים. כל אלו האחרונות קשות מן הראשונות. לא
 חזר בו, סוף מוכר את פלגו. לא חזר בו, לא דיו לישראל אלא אפילו לנכרי (קידושין
 כ:). ואבן משבית. ל' כסוי כמו וסבית כפי (שמות לג:כב). שמכסין הקרקע
 ברצפת אבנים: להשתחוות עליה. אפילו לשמים, לפי שהשמימה כפשוט ידים
 ורגלים היא ואסרה תורה לעשות כן חוץ מן המקדש (ת"כ שם ה; מגילה כב:). (ב)
 אני ה'. נאמן לשם שכן (ת"כ שם ו):

רש"י

שפירשתי: (נג) לא ירדנו בפרך לעיניך. כלומר ואתה רואה: (גד) וואם לא
 יגאל באלה. באלה הוא גאל ואינו גאל בשם (קידושין טו:). הוא ובניו עמו.
 הגוי חייב כמזוט כניו: (נה) כי לי בני ישראל עבדים. שטרי קודם: אני ה'
 אלהיכם. כל המטעב בהן מלמטן כאלו מטעבד [בהן] מלמטן (ת"כ שם ד:). (א)
 לא תעשו לכם אלילים. כנגד זה האמור לנכרי, שלא יאמר האיל ורבי מגלה
 עריות אף אני כמותו, האיל ורבי טובד עבודת כוכבים אף אני כמותו, האיל ורבי
 מחלל שבת אף אני כמותו, לכך נאמרו מקראות הללו (שם ו). ואף הפרשיות הללו
 נאמרו על הסדר. בתחלה הזהיר על הבניית, ואם חמד ממנו ונחמד על הבניית

he shall reckon that with him; according to his years shall he repay his redemption. ⁵³ He shall be with him like a laborer hired by the year; he shall not subjugate him through hard labor in your sight.

⁵⁴ If he has not been redeemed by these means, then he shall go out in the Jubilee Year, he and his children with him.

⁵⁵ For the Children of Israel are servants to Me, they are My servants, whom I have taken out of the land of Egypt — I am HASHEM, your God.

26

¹ You shall not make idols for yourselves, and you shall not erect for yourselves a statue or a pillar, and in your land you shall not emplace a flooring stone upon which to prostrate oneself — for I am HASHEM, your God. ² My Sabbaths shall you observe and My Sanctuary shall you revere — I am HASHEM.

THE HAFTARAH FOR BEHAR APPEARS ON PAGE 1177.

During non-leap years Behar is always read together with Bechukosai.

The Haftarah of Bechukosai is then read.

53. לעיניך — *In your sight*. Jews are forbidden to stand by and tolerate the sight of their fellow Jew being subjugated harshly (*Ibn Ezra*).

26.

1. לא-תעשו לכם אֱלִילִים — *You shall not make idols for yourselves*. In this verse and the next, the Torah lists three primary symbols of our faith through which a person can remain strong spiritually: the avoidance of idolatry; the observance of the Sabbath, which is our testimony that God created heaven and earth; and reverence for the Temple, which expresses itself in the three annual pilgrimages. Through his adherence to these commandments, a Jew will find the strength to observe all the others, thereby preserving his faith in the most adverse circumstances (*Ramban*).

2. ומקדשי תיראו — *And My Sanctuary shall you revere*. After the destruction of the Temple, this commandment applies to the synagogues and study halls that, in exile, take the place of the Sanctuary (*Sforno*).

ג. נ"ז פסוקים. חטי"ל סימן. לאחז"ה סימן. — This Masoretic note means: There are 57 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonics חטי"ל and לאחז"ה.

The first mnemonic, חטי"ל, is the name of one of the families that returned to the Land after the Babylonian Exile (*Ezra* 2:56). That exile was caused, in part, by Israel's failure to observe *Shemittah*, so that those who returned symbolized the new resolve to observe the Sabbath of the Land. The second mnemonic means "for a heritage," referring to *Eretz Yisrael*, the major topic of the *Sidrah* (*R' David Feinstein*).

פרשת בחקתי

אונקלוס

אם בקומי תהבון וית פקודי תשרון
ותעבדון יתהון: ואתן מטריכון בעדנהון
ותתן ארעא עללתה ואילן חקלא יתן
אבה: ויערע לכוון דישא לקטפא וקטפא
יערע לאפוקי בר ורעא ותיכלון לחמבון
למשבע ותיחבון לרחצון בארעבון:
ויתן שלמא בארעא ותשרון וליה
דמניד ואבטל חיתא בשתא מן ארעא
ודקטליו בסרפא לא יעדון בארעבון:
ותרדפון ית בעלי דבביכון ויפלו
דמייכון לחרפא: וירדפון מנבון
חמשא למאה ומאה מנבון לרבותא
יערקון ויפלו בעלי דבביכון דמייכון
לחרפא: ואתפני במימרי לאוטבא
לכוון ואפש ותבון ואקגי ותבון ואקס ית
קמי עמכון: ותיכלון עתיקא דעתיק
ועתיק מן קדם חרפא תפנון: ואתן

אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם:
ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה
יתן פריו: והשיג לכם דיש את-בציר ובציר ישיג
את-זרע ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם לבטח
בארצכם: ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד
והשפתי חיה רעה מן-הארץ וחרב לא-תעבר
בארצכם: וירדפתם את-איביכם ונפלו לפניכם לחרב:
וירדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדפו
ונפלו איביכם לפניכם לחרב: ופניתי אליכם והפריתי
אתכם והרביתי אתכם והקימתי את-בריתי אתכם:
*ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציאו: ונתתי

*שלישי

[חמישי] רי"א

ר"ש

כתב רעו (ס): (ח) ורדפו מכם. מן התלשים שזכר ולא מן הגבורים שזכר
(ס ל): חמשה מאה ומאה רבבה. וכי כך הוא השתכן והלא לא היה לרדף לומר
אלא מאה מכם שני אלפים ירדפו. אלא אינו דומה מועטין העושין את התורה
למרוצין העושין את התורה (ס): ונפלו איביכם וגו'. שיהיו נופלים לפניכם שלא
דרך הארץ (ס): (ט) ופניתי אליכם. אפנה מכל עסקי לשלם שזכרם. משל למה
הזכר דומה, למלך שזכר פועלים וכו' כדאיתא ב"כ (ס ה): והפריתי אתכם.
כפריה ורביה (ס): והרביתי אתכם. כקומה וקופה (ס): והקימתי את
בריתי אתכם. כרית חדשה, לא ככרית הראשונה שהפרתם אותה אלא כרית
חדשה שלא תופר, שנאמר וברית את בית ישראל ואם בית יהודה כרית חדשה לא
כברית וגו' (ירמיה לא-ל"ב; ח"כ ס ו): (ו) ואכלתם ישן נושן. הפירות יהיו
משתמרים וטובים להחיישן, שיהא יתן העשן של גשם שנים יפה לאכול משל אשתקד
(ח"כ פרק ג'א): וישן מפני חדש תוציאו. שיהיו הגרנות מלאות חדש והאולרות
מלאות יתן, ולגריסם אתם לפנות האולרות למקום אחר לתת החדש לחנוך (ס):

(ג) אם בחקתי תלכו. יכול זה קיום המלות כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו וגו'
הרי קיום המלות אומר הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו שיהיו עמלים כחורה
(ח"כ בחקתי פרחא א"ב): ואת מצותי תשמרו. קיו עמלים כחורה על מנת
לשמו ולקיים (ס ה) כמו שנאמר ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם (דברים ה"א):
(ד) בעתם. בשעה שאין דרך בני אדם ללכת כגון (בבלי רביעית) בבלי שבת
(ח"כ פרק ה"א): ועץ השדה. הן אילני סרק ופחידין לעשות פירות (ס ו): (ה)
והשיג לכם דיש את בציר. שיהא הדיש מרובה ואחס עסוקים בו עד הבציר
ובציר תספקו עד שעת הזרע (ס ו): ואכלתם לחמכם לשבע. אוכל קמח
והוא מחזקך במשיו (ס): (ו) ונתתי שלום. שמה חלומה הרי מחלל והרי מפתה
אם אין שלום אין כלום, ח"ל אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ מכלל שהשלום שקול
כנגד הכל, וכן הוא אומר עושה שלום ובורא את הכל (נשימה מהו: ברכות י"א ח"כ)
(ח"כ): וחרב לא תעבר בארצכם. אין לרדף לומר שלא יבאו למלחמה, אלא אפי'
לעבור דרך ארצכם ממדינה למדינה (ח"כ פרק ג'ב): (ז) לפניכם לחרב. איש

PARASHAS BECHUKOSAI

This *Sidrah* begins with the idyllic blessings that await the Jewish people if they live up to their covenant with God, and are thus worthy of God's esteem. It then proceeds to the *Admonition*, a sobering account of punishments, frustrations, and curses that will be the inevitable outcome of any attempt to destroy the covenant. Indeed, though God's underlying mercy prevents all of these curses from befalling Israel in any one unbearable instant, a careful reading of Jewish history — and perhaps the twentieth century in particular — shows that they *have* taken place at various intervals, before and during the exiles. Just as the curses have come, however, so the final blessings will come, for the final words of the *Admonition* are God's irrevocable oath that He will remember His covenant with the Patriarchs and redeem His children.

Ramban (25:1) notes that the original covenant between God and Israel as a *nation* was made by the revelation at Sinai and the subsequent forty days during which God taught the Torah to Moses. Moses recorded these teachings in the "Book of the Covenant" (*Exodus* 24:4,7), and "rati-

fied" that covenant by means of offerings on behalf of the entire nation (*ibid.* 24:5-8). But the people broke the covenant by building and worshipping the Golden Calf, causing Moses to break the Tablets. After God accepted Moses' prayers and called him to Mount Sinai to receive the Second Tablets and be taught the Torah once more, it was necessary to ratify the covenant anew. This time, however, it was ratified not by means of offerings but by the stringent warnings of this chapter, which make starkly clear that not only Israel's prosperity but its very survival depends on loyalty to God and His commands.

❖ Miracles of blessing and curse.

The long list of blessings (vs. 3-13) and the even longer list of curses (vs. 14-43) could be misunderstood as an indication that there are many more curses than blessings. Actually, the blessings are given in general terms, and are therefore brief; the curses, however, are given in great detail, because they are intended to awe the people into obedience to God's will (*Ibn Ezra* v. 13).

PARASHAS BECHUKOSAI

³ **אם יִשְׁמְרֶנּוּ אֶת-מִצְוֹתַי וְשָׁמְרוּ אֶת-בְּרִיתִי וְעָשׂוּ אֶת-כָּל-דְּבָרֵי אֲשֶׁר אֶמְצֵא לֵאמֹר בְּעֵינֵי הָעָם** — *If you will follow My decrees and observe My commandments and perform them; then I will provide your rains in their time, and the land will give its produce and the tree of the field will give its fruit.* ⁵ **וְעָשׂוּ אֶת-כָּל-דְּבָרֵי אֲשֶׁר אֶמְצֵא לֵאמֹר בְּעֵינֵי הָעָם** — *Your threshing will last until the vintage, and the vintage will last until the sowing; you will eat your bread to satiety and you will dwell securely in your land.*

Miracles of
Blessing
and Curse

⁶ **וְעָשׂוּ אֶת-כָּל-דְּבָרֵי אֲשֶׁר אֶמְצֵא לֵאמֹר בְּעֵינֵי הָעָם** — *I will provide peace in the land, and you will lie down with none to frighten you; I will cause wild beasts to withdraw from the land, and a sword will not cross your land.* ⁷ **וְעָשׂוּ אֶת-כָּל-דְּבָרֵי אֲשֶׁר אֶמְצֵא לֵאמֹר בְּעֵינֵי הָעָם** — *You will pursue your enemies; and they will fall before you by the sword.* ⁸ **וְעָשׂוּ אֶת-כָּל-דְּבָרֵי אֲשֶׁר אֶמְצֵא לֵאמֹר בְּעֵינֵי הָעָם** — *Five of you will pursue a hundred, and a hundred of you will pursue ten thousand; and your enemies will fall before you by the sword.* ⁹ **וְעָשׂוּ אֶת-כָּל-דְּבָרֵי אֲשֶׁר אֶמְצֵא לֵאמֹר בְּעֵינֵי הָעָם** — *I will turn My attention to you, I will make you fruitful and increase you; and I will establish My covenant with you.*

¹⁰ **וְעָשׂוּ אֶת-כָּל-דְּבָרֵי אֲשֶׁר אֶמְצֵא לֵאמֹר בְּעֵינֵי הָעָם** — *You will eat very old grain and remove the old to make way for the new.* ¹¹ **וְעָשׂוּ אֶת-כָּל-דְּבָרֵי אֲשֶׁר אֶמְצֵא לֵאמֹר בְּעֵינֵי הָעָם** — *I will place*

The commentaries follow two major approaches regarding why the Torah lists only material blessings, such as prosperity and military victory, rather than describe the spiritual rewards that await those who serve God:

(a) The blessings and curses are all hidden miracles. There is no need for the Torah to state that people who engage in spiritual pursuits and serve God faithfully should receive spiritual rewards; it is quite natural that spiritual accomplishment should bring spiritual reward. But it is not natural that the study of Torah and the performance of *mitzvos* should earn for an entire people good health, prosperity, triumph over enemies, and all the other blessings described below. For example, is it natural that the observance of *Shemittah* will enable a hundred Jews to pursue ten thousand enemies, and that the violation of the *Shemittah* laws will cause the nation to be exiled and helpless? The Torah's intention, therefore, is to teach that obedience to God is of such magnitude that it will be rewarded miraculously (*Ramban* v. 11).

(b) Material blessings are hardly the primary reward nor are material deprivations the primary punishment; only in the World to Come and *Gehinnom* can there be adequate reward and punishment. But someone who enjoys good health, prosperity, and security finds it much easier to perform the commandments that will earn him the infinite rewards of the World to Come. Therefore, God assures us that the person who serves Him with sincerity and joy will be granted all the blessings of this world, so that he can increase his service and earn even greater reward. Conversely, one who rebels will be punished with deprivation in this world so that it will be difficult for him to perform the commandments and earn a share in the World to Come (*Rambam, Hil. Teshuvah* 9:1).

³ **אם יִשְׁמְרֶנּוּ אֶת-מִצְוֹתַי וְשָׁמְרוּ אֶת-בְּרִיתִי וְעָשׂוּ אֶת-כָּל-דְּבָרֵי אֲשֶׁר אֶמְצֵא לֵאמֹר בְּעֵינֵי הָעָם** — *If you will follow My decrees. The verse contains three phrases that seem to be repetitious. Their combined meaning is as follows: If you will follow My decrees by engaging in intensive Torah study, with the intention that such study will lead you to observe My commandments properly, and, if you actually do perform them, you will merit the blessings given in the following verses (Rashi; Sifra).*

⁴ **וְעָשׂוּ אֶת-כָּל-דְּבָרֵי אֲשֶׁר אֶמְצֵא לֵאמֹר בְּעֵינֵי הָעָם** — *Your rains in their time. Rains are needed*

not only to irrigate crops. They affect the climate and water supply, and, consequently, human health (*Ramban*). The blessings will be so inclusive that the rains will come at times when they will not inconvenience people, such as the evening of the Sabbath, when people are not traveling (*Rashi*).

⁵ **וְעָשׂוּ אֶת-כָּל-דְּבָרֵי אֲשֶׁר אֶמְצֵא לֵאמֹר בְּעֵינֵי הָעָם** — *Threshing. The prosperity will be so great that you will still be busy threshing your grain when the time comes to harvest your grapes, and you will still be occupied with your vintage when the time comes to sow next year's grain (Rashi).*

The verse stresses that constant activity is part of the blessing. When people are busy, they feel fulfilled and their health is better, as the verse says, *you will eat your bread to satiety*, and they have neither the time nor the inclination to go abroad, as the verse says, *you will dwell securely in your land*. But when people are idle, they seek amusement and stimulation. They travel and lose the discipline of home, routine, and community. This increases the dangers of sin and has ill effects even on physical well-being (*Haamek Davar*).

⁶ **וְעָשׂוּ אֶת-כָּל-דְּבָרֵי אֲשֶׁר אֶמְצֵא לֵאמֹר בְּעֵינֵי הָעָם** — *Peace. By climaxing the above blessings with that of peace, the Torah teaches that peace is equivalent to all the other blessings combined (Rashi; Sifra).*

וְעָשׂוּ אֶת-כָּל-דְּבָרֵי אֲשֶׁר אֶמְצֵא לֵאמֹר בְּעֵינֵי הָעָם — *And a sword will not cross. . . . The blessing of peace will be so pervasive that armies will not even attempt to use Eretz Yisrael en route to battle in some other country (Rashi; Sifra).*

⁸ **וְעָשׂוּ אֶת-כָּל-דְּבָרֵי אֲשֶׁר אֶמְצֵא לֵאמֹר בְּעֵינֵי הָעָם** — *Five [of you will pursue] a hundred. If five Jews can pursue a hundred enemies, a ratio of 1:20, then a hundred Jews should pursue 2,000, not 10,000 as the verse states. This teaches that when more people are united in serving God, the more effective are their actions (Rashi; Sifra).*

¹⁰ **וְעָשׂוּ אֶת-כָּל-דְּבָרֵי אֲשֶׁר אֶמְצֵא לֵאמֹר בְּעֵינֵי הָעָם** — *Very old grain. The stored crops of previous years will remain fresh and even improve with age, so that three-year-old grain will be superior to two-year-old grain. The verse continues that when the new crops come in, it will be necessary to shift the stored grain to make room for a new crop — so much abundance will there be (Rashi; Sifra).*

מקדשי בניכון ולא ירחק ממירי יתכון:
 יב ואשרי שכניתי בניכון ואהוי לכון
 לאלה ואתון תהון קדמי לעם: יג אָנָּה יי
 אֶלְהֹבוֹן דִּי אַפְקִית יתכון מארעא
 דמצרים מלמדי להון עבדי ותפרית
 ניר עממיא מנכון ודברית יתכון
 לחרותא (ג"א בחרותא): יד ואם לא
 תקבלון למימרי ולא תעבדון ית כל
 פקודיא האלין: טו ואם בקמי תקוצון ואם
 ית דיני תרחק נפשכון בדיל לא למעבר
 ית כל פקודי לא שנייתכון ית קימי: טו אף
 אָנָּה אַעבֵּר דא לכון ואסערית עליכון
 בהלמא ית שחפתא וית קדחתא מחשכן
 עינין ומפחן נפש ותורעון לרגנן ורעבון
 וייבלנא בעלי דבכיבון: יז ואמת רגוז
 בכון ותתברון קדם בעלי דבכיבון וירדון
 בכון וסאיכון ותעירקון ולית דרריף
 יתכון: יח ואם עד אלין לא תקבלון
 למימרי ואוסף למרדי יתכון שבע על
 חוביכון: יט ואתבר ית יקר תקפכון ואמת
 ית שמיא די עליוכון מקיפין כפרולא
 מלאחתא מטרא וארעא דתחיתכון
 חסינא כנחשא מלמעבר פיריו:

יב מִשְׁכְּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא־תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם: וְהִתְהַלַּכְתִּי
 יג בְּתוֹכְכֶם וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם: אֲנִי
 יד יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
 טו מִהֵיטָד לָהֶם עֲבָדִים וְאֲשַׁבֵּר מִטַּת עַלְכֶם וְאוֹלֶךְ אֶתְכֶם
 קוֹמָמוֹת:

יד וְאִם־לֹא תִשְׁמָעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת־כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה:
 טו וְאִם־בְּחַקְתִּי תִמָּאֶסוּ וְאִם־אֶת־מִשְׁפָּטִי תִגְעַל נַפְשְׁכֶם
 לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתִי לְהַפְרֹכֶם אֶת־בְּרִיתִי:
 טז אֶף־אֲנִי אַעֲשֶׂה־נָּתַת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בְּהִלָּה אֶת־
 זי וְזַרְעָתְכֶם לָרִיק וְזַרְעֲכֶם וְאֶכְלֹהוּ אֵיבֵיכֶם: וְנָתַתִּי פָנַי בָּכֶם
 וּנְגַפְתֶּם לִפְנֵי אֵיבֵיכֶם וְרָדוּ בָכֶם שְׂנְאֵיכֶם וַיִּסְתֶּם וְאִין־
 יח רִדְף אֶתְכֶם: וְאִם־עַד־אֵלֶּה לֹא תִשְׁמָעוּ לִי וַיִּסְפַּתִּי
 יט לִיִּסְרָה אֶתְכֶם שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם: וְשִׁבַּרְתִּי אֶת־גְּאוֹן
 עֵינֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת־שְׂמִיכֶם בְּכַרְזָל וְאֶת־אֶרְצְכֶם בְּנֶחֱשָׁה:

רס"ה

אף אני אלך עמם בקרי (להלן פסוק מא): והפקדתי עליכם. שיהיו המכות פוקדות
 אחכם מזו לזו, עד שהראשונה פקודה אללכם איזא אחרת ואסמכנה לה (ס ד):
 בהלח. מכה המבטלת את הכרית, ואיזו זו מכת מותן (סס): אף שחפת. יג כל
 אדם שהוא חולה ומוטל במטה אבל צבר שמור עליו, ח"ל שחפת, שהוא נשקף. או
 עמים שהוא נשקף, אבל טח ואינו מקדיח, ח"ל ואח הקדשת, מלמד שהוא מקדיח. או
 עמים שהוא מקדיח וסבור הוא בעלמו שיהיה, ח"ל מלגות עינים. או הוא אינו סבור
 בעלמו שיהיה אבל אחרים סבורים שיהיה, ח"ל ומדיבות נפש (ס ג): וזרעתם
 לריק ורעבם. וזרעה וזינה מלמחם. ומעלה מה אויביכם כלים ואוכלים ומה ח"ל
 ואכלנה אויביכם, הא כולד, וזרעה שנה ראשונה וזינה מלמחם, שנה שניה מלמחם,
 ואויביכם באים ומואלים תבואה לימי המזר, ושנפים מחים ברעב, שלל לקטו תבואה
 אשקד. ד"ה וזרעתם לריק ורעבם כנגד הנשים והבנות הכתוב מדבר, אשחה עמל
 בן ומגדלן והחטא בל ומכלה אותם, שנאמר אשר תפחית ורביית אויבי כלם (ויקה)
 כזכב: ח"ל ס ג: ונתתי פני בבם. כמו שנאמר בצורה ופניתי אליכם כלם נאמר
 ברעה ונחתי פני. משל משל, למלך שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקי ועוסק אני
 עמכם לרעה (ס ד): ונגנבתם לפני איביכם. שיהא המות הורג אחכם מפניכם
 ובעלי דבכיכון מקיפין אחכם מחמת (ס ה): ורדו בבם שנאיכם. שיהיו עממדי
 שואים אלל מכם וזכבם, כשעתה שחפתא עומדים על יסרל אינם זמקשים
 אלל מה שנגני, שנאמר והיה אם זרע יסרל ועלה מדין ועמלן וזכי קדם וגו' ויחטו
 עליהם וישחיתו את יבול הארץ (שופטים יג): אבל בשעה שאשמיד עליכם מכם
 וזכבם הם מחפשים אחר המעטמויות שלכם, וכן הוא אומר ואשר אכלו אשר עמי
 ועורם מעליהם הפשיתו וגו' (מכה גג: ח"ל ס ה): ונסתם. מפני אימה (סס):
 ואין רודף אתכם. מבלי כח (סס): ואת עד אלה. ואת בעוד בלה ברזל ואת
 לא תשמעו (לז), ויספתי. עוד יסורין אחרים (סס פרק הא): שבע על
 חטאתיכם. שבע פורעניות על שבע עבירות החמורות למעלה (סס): (וט)
 ושבירתי את גאון עובכם. זה בית המקדש וכן הוא אומר הנני מחלל את מקדשי
 גאון וטכס (ויחזקאל כד: ח"ל ס ג): ונתתי את שמיכי בברזל ואת
 ארבעם בנחשה. זו קשה מכל מה, ששם הוא אומר והיו שמך אשר על ראשך
 נחשם וגו' (דברים כח: כג) שיהיו השמים מושיעין כדרך שהנחש מושיע, ואשרן אינה
 מושיעה כדרך שאין הברזל מושיע והוא שמיכה פירושה, אבל כלן הבאים לא יהיו
 מושיעין כדרך שאין הברזל מושיע והוא מורכב בעולם, והארץ תהא מושיעה כדרך

(ויא) ונתתי מושבני. זה בית המקדש (ס ג): ולא תגעל נפשי. אין רוחי קלה
 בכס. כל געילה ל' פליטת דבר הבלוע בדבר, כמו כי שם נגעל גבון גבורים (שמואל ב
 א: חכ): לא קבל המשיחה, שמושיח מן של פור בבלע מבושל כדי להחליק מעליו מכת
 חן או חנית שלא יקוב העור: (יב) והתהלכתי בתוכם. אטייל עמכם בגן עדן
 כאחד מכם ולא תהיו מזדעזעים ממני. יכול לא תיראו ממני, ח"ל והייתי לכם לאלהים
 (ח"ל ס ג: יג) אני ה' אלהיכם. כדאי אני שחלמינו כי שאני יכול לעשות כל
 אלה שהרי הולאתי אחכם מארץ מזרים ועשיית לכם נסים גדולים (ס ד): מוט. כמין
 יחד צני ראשי העול המעכבים המוסרה שלל תאל מלאש הסור ויחיר הקשר, כמו
 עשה לך מוסרות ומטות (ירמיה כז: צב) קביל"ל בלע: קוממויות. בקומה
 זקופה: (יד) ואם לא תשמעו לי. להיות עמלים בחורה ואלדעת מדרש חכמים.
 יכול לקיום המלות, כשהוא אומר ולא תעשו וגו' הרי קיום מלות אומר, הא מה אני
 מקיים ואם לא תשמעו לי, להיות עמלים בחורה (ח"ל פרשאת אב, פרשאת באל). ומה
 ח"ל, אין לי אלא זה המכיר את רבונן ומתכוין למרוד בו, וכן בנמרוד גבור ליד לפני
 ה' (בראשית יט): שמכירו ומתכוין למרוד בו, וכן בנאשי סדום רעים וחטאים לה' מאלד
 (ס יג: יז) מכירים את רבונן ומתכוונים למרוד בו (ח"ל פרשאת כז: ב) ולא תעשו.
 משלל תלמוד לא תעשו, הרי שמי עבירות (ס ג): (טו) ואם בחקתי תמאסו.
 מואם בחרים העושים (סס): מושפעת תגלעל בפשכם. שונא החכמים (סס):
 לבלתי עשות. מונע את אחרים מעשות (סס): את כל מצותי. כופר שלא
 לייחס, לכך נאמר את כל מצותי ולא נאמר את כל המצות (סס): להפרכם את
 בריתי. כופר בעיקר. הרי שבע עבירות, הראשונה גוררת השניה וכן עד השביעית,
 ולולא קן. לא למד. לא עשה. מואם בחרים העושים. שונא את החכמים. מונע את
 האחרים. כופר במלכות. כופר בעיקר (סס): (טז) והפקדתי עליכם. ולוית עליכם:
 שחפת. חולי שמשקף את הבשר (סס פרק דג) אפול"ל בלע"ז דומה לגפוח שאוקלה
 נפחיתו ומרחית פניו וזופה: קדחת. חולי שמקדח את הגוף (סס) ומתחמו ומצטרו
 כמו כי אש קדחה באפי (דברים לז: כז): מכלות עינים ומוריבת נפש. העינים
 נפוחות וכלות לרעוץ שיקל וירפא, וסוף שלא ירפא וידלבו הנכשפות על משפחתו עמוות.
 כל חלואה שאינה בזה ותוחלת ממושכה קרויה כליון עינים: וזרעתם לריק. תזרעו
 ולא תמח ואם תלחם ואבדוהו איביכם (ח"ל סס): (יז) ונתתי פני. פניו שלי,
 פונה אני מכל עסקי לרעה לכם (ס ד): ורדו בבם שנאיכם. כמשמטו ישלמו בכס:
 אגדת ח"ל מפרשה זו: אף אני אעשה זאת. אני מדבר אלל בלח (פרק דא) וכן

My Sanctuary among you; and My Spirit will not reject you. ¹² *I will walk among you, I will be God unto you and you will be a people unto Me.* ¹³ *I am HASHEM, your God, Who took you out of the land of Egypt from being their slaves; I broke the staves of your yoke and I led you erect.*
 The *Tochachah* ¹⁴ *But if you will not listen to Me and will not perform all of these commandments;* ¹⁵ *if you consider My decrees loathsome, and if your being rejects My ordinances, so as not to perform all My commandments, so that you annul My covenant —* ¹⁶ *then I will do the same to you; I will assign upon you panic, swelling lesions, and burning fever, which cause eyes to long and souls to suffer; you will sow your seeds in vain, for your enemies will eat it.* ¹⁷ *I will turn My attention against you, you will be struck down before enemies; those who hate you will subjugate you — you will flee with no one pursuing you.*
 The *Second Series* ¹⁸ *If despite this you do not heed Me, then I shall punish you further, seven ways for your sins.* ¹⁹ *I will break the pride of your might; I will make your heaven like iron and your land like copper.*

11. מִשְׁכְּנִי — *My Sanctuary*, i.e., the Temple in Jerusalem (*Rashi*). The term מִשְׁכְּנִי implies God's Presence [*Shechinah*]; thus, according to *Sforno*, this is a promise that God's Presence will rest with Jews wherever they are. Or *HaChaim* comments that God's Presence will rest directly upon the righteous — בְּתוֹכְכֶם, *among you* (v. 12) — meaning that God will be even closer to the righteous than to the angels.

12. וְהָיִיתִי בְּתוֹכְכֶם — *I will walk among you*. God will deal with Israel so generously and openly that His Presence will be as obvious as that of a human king walking among his subjects. This verse makes clear that the blessings of this verse have not been completely fulfilled as yet, but in their entirety they are meant for the future (*Ramban*).

14-43. The Tochachah/Admonition. If the Jewish people fail to live up to their obligations as the Chosen People, they will fall from the blessed state promised them above, and become the victim of the horrendous punishments described below. These are meant not as revenge, but to influence the people to repent, and for that reason they are inflicted in stages of increasing severity. If the first stage comes and Israel does not derive the desired lesson, their refusal to recognize and heed the word of God makes the sin more serious. Consequently, the next and more severe stage of punishment will befall them, and so on, until, as the climax of the chapter states, repentance and God's mercy finally comes.

There is a constant refrain of "seven ways of punishment" throughout the chapter (vs. 18,21,24,28). According to *Rashi*, following *Sifra*, the number is literal, meaning that the sin was composed of seven components and was punished, measure for measure, in seven ways. Accordingly, throughout the Admonition, *Rashi* interprets the verses to show how there were seven sins followed by seven distinct punishments. Other commentators, such as *Rashbam* and *Ibn Ezra*, comment that the term "seven" is a figure of speech indicating that there are "many" sins and punishments, but not literally seven.

14. וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ לִי — *But if you will not listen to Me*, i.e., if you will not engage in Torah study. If someone refuses to learn, it is inevitable that he will not perform... these commandments (*Rashi*).

קְלִי-הַמַּוְצֵחַ הָאֵלֶּה — *All of these commandments*. Instead of considering yourself obligated to perform all of God's commandments, you will perform only those of your own choosing (*Sforno*).

14-15. The Admonition has begun with a chain reaction of sin, composed of seven steps, each one leading to the next. You will: (a) not dedicate yourselves to Torah study; (b) eventually stop performing commandments; (c) be revolted by others who are loyal to the Torah; (d) hate the Sages who expound the ordinances; (e) prevent others from being observant; (f) deny that God gave the commandments, i.e., that they are *My ordinances* and (g) deny the very existence of the God Who made the covenant (*Sifra*). This is the only place in the chapter where specific sins are listed. The later series of seven punishments are based on Israel's apathetic or negative attitude toward God's wrath, for the national apathy toward the Divine reaction to sin is tantamount to a stubborn continuation of those very same sins.

16-17. The first series of punishments.

16. ... מְכַלּוֹת עֵינַיִם — *Which cause eyes to long*. . . This expression indicates a yearning that extends over a long period of time, but which ends in frustration. In our verse, it means that you will long for the recovery of the afflicted person, but he will die. This in turn will cause your souls to suffer (*Rashi*).

לִרְקִי — *In vain*. You will sow your fields, but nothing will grow; and even if something does, your enemies will take it from you (*Rashi*; *Sifra*).

The seven sins will have brought the following seven punishments: (a) swelling lesions; (b) burning fever; (c) frustrated longing; (d) sowing seeds that will produce crops for the enemy; (e) being struck down before the enemy; (f) being subjugated; and (g) fleeing with no one in pursuit (*R' Bachya*).

18-20. The second series.

18. שִׁבְעַת חַטֹּאתֶיךָ — *Seven ways for your sins*, i.e., seven punishments for the continuing commission of the seven sins enumerated in verses 14-15 (*Rashi*; *Sifra*). Because God punishes only measure for measure, there would not be seven punishments for one sin (*Gur Aryeh*).

כִּי־וּסְפוּן לִרְיֹקָנוּ חִילִיכוֹן וְלֹא תִתֵּן
אֶרְצְכוֹן יֵת עֲלֵלְתָהּ וְאֵילָן אֶרְצָא לֹא יִתֵּן
אֲבָהָ: כֹּא וְאֵם תִּהְיוּן עֲדָמִי בְקִשְׁיוֹ וְלֹא
תֵּאָבִדוּ לִקְבֵּלָא בְּמִימְרֵי וְאוֹסֵף לֹאֲתָאָה
(גִּי' אֵל לֹאֲתָאָה) עֲלִיכוֹן מִחָא שְׁבַע
בְּחֻבִּיכוֹן: כִּדְאֲגָרִי בְכוֹן יֵת חֵינֵת בְּרָא
וְתִתְּנֵל יִתְכוֹן וְתִשְׁצִי יֵת בְּעִירְכוֹן וְתִזְעַר
יִתְכוֹן וְיִצְרֵן אֲוִרְכוֹן: כִּדְאֵם בְּאֵלִין לֹא
תִתְרִדוֹן עֲדָמִי וְתִתְכוֹן עֲדָמִי בְקִשְׁיוֹ:
כִּדְאֲהֵךְ אֵף אֲנָא עֲמִכוֹן בְּקִשְׁיוֹ וְאֵלְקִי
יִתְכוֹן אֵף אֲנָא שְׁבַע עַל חֻבִּיכוֹן: כִּהֵאֲתִי
עֲלִיכוֹן דְקִשְׁלִין בְּחֶרְבָא וְיִתְפָּרַע מִבְכוֹן
פְּרָעֻנְתָא עַל דְעִבְרָתוֹן עַל פִּתְגָמִי
אוֹרִינָא וְתִתְבָּשְׁוֹן לְקִרְיוֹן וְאֲגָרִי
מוֹתָנָא בְכוֹן וְתִתְמַסְרִין בִּידָא דְסָנָא:
כִּדְאֲתֵבֵר לְכוֹן סְעִיד מִיכְלָא וְיִפְסֵן עֲסַר
נָשִׁין לְחִמְכוֹן בְּתַנּוּרָא חֹד וְיִתְיָבוֹן
לְחִמְכוֹן בְּמִתְקָלָא וְתִיכְלוּן וְלֹא תִשְׁבְּעוּן:
כִּדְאֵם בְּרָא לֹא תִקְבְּלוּן בְּמִימְרֵי וְתִתְכוֹן
עֲדָמִי בְקִשְׁיוֹ: כִּהֵאֲהֵךְ עֲמִכוֹן בְּתִקּוּף רְגִו
וְאֵלְקִי (גִּי' אֲרָרִי) יִתְכוֹן אֵף אֲנָא שְׁבַע
עַל חֻבִּיכוֹן: כִּסְ וְתִיכְלוּן בְּשָׂר בְּנִיכוֹן
וְשָׂר בְּנִיכוֹן תִּיכְלוּן: לֹאֲשִׁיצִי יֵת
בְּמִתְיָכוֹן וְאֲקַצֵּץ יֵת חֲנִיקְסִיכוֹן וְאִתֵּן
יֵת פְּגָרִיכוֹן עַל פְּגוֹר טַעֲנָתְכוֹן וִירַחֵק
מִימְרֵי יִתְכוֹן: לֹא וְאִתֵּן יֵת קְרִינְכוֹן צָרָא

כ וְתָם לִרְיֹק בְּחֶבֶם וְלֹא־תִתֵּן אֶרְצְכֶם אֶת־יְבוּלָהּ וְעֵץ
כא הָאָרֶץ לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ: וְאִם־תִּלְכוּ עִמִּי קָרִי וְלֹא תֵּאָבִדוּ
לִשְׁמַע לִי וְיִסְפָּתִי עֲלֵיכֶם מִכָּה שְׁבַע בְּחֻטְאֵיכֶם:
כב וְהִשְׁלַחְתִּי בְכֶם אֶת־חֵית הַשָּׂדֶה וְשִׁכְלָה אֶתְכֶם
וְהִכְרִיתָה אֶת־בְּהֶמְתְּכֶם וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם וְנִשְׁמָו
כג בְּרִיכֶם: וְאִם־בְּאֵלָה לֹא תוֹסְרוּ לִי וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי קָרִי:
כד וְהִלַּכְתִּי אִף־אֲנִי עִמָּכֶם בְּקָרִי וְהִפִּיתִי אֶתְכֶם גַּם־אֲנִי
כה שְׁבַע עַל־חֻטְאֵיכֶם: וְהִבֵּאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נִלְקֶמֶת וְקָם־
בְּרִית וְנִאֲסַפְתֶּם אֶל־עַרְיֶכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דָּבָר בְּתוֹכְכֶם
כו וְנִתְּתֶם בִּיד־אוֹיֵב: בְּשִׁבְרִי לָכֶם מִטֶּה־לֶּחֶם וְאָפֹו עֶשֶׂר
נְשִׁים לְחִמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהִשִּׁיבוּ לְחִמְכֶם בְּמִשְׁקָל
כז וְאָכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׁבְּעוּ: וְאִם־בְּזָאת לֹא תִשְׁמָעוּ לִי
כח וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקָרִי: וְהִלַּכְתִּי עִמָּכֶם בְּחֶמֶת־קָרִי וְיִסְרַתִּי
כט אֶתְכֶם אִף־אֲנִי שְׁבַע עַל־חֻטְאֵיכֶם: וְאָכַלְתֶּם בְּשָׂר
ל בְּנֵיכֶם וּבְשָׂר בְּנֵיכֶם תֹּאכְלוּ: וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת־בְּמִתְיָכֶם
וְהִכְרַתִּי אֶת־חֲמִנְיָכֶם וְנִתְּתִי אֶת־פְּגָרֵיכֶם עַל־פְּגָרִי
לא גְלוּלֵיכֶם וְגַעְלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם: וְנִתְּתִי אֶת־עַרְיֶכֶם חֶרֶבָה

כ"ט

עפר, ושללה, והכריתיה, והמעִיטה, וגשמו: (בג) לא תוֹסְרוּ לִי. לֹשׁוֹ אֵלֵי: (כז) נִקְם בְּרִית. ויש נִקְם אֵלֵינוּ בְּבְרִית כִּדְרָךְ שֶׁלֹּא נִקְמֹת, וְזֶהוּ סוּמָא טִיבָא שֶׁל לְקִיבֹו (מַלְכִּים ב' כה:; ח"כ פרק ואל). ר"ל, נִקְם בְּרִית נִקְמַת בְּרִיתִי אֲשֶׁר עֲבַדְתִּים. כֹּל הַזֶּה חֶרֶב שֶׁנִּמְקָרָה הִיא מַלְחָמָה חֵימוֹת אוֹיֵבִים: וְאִסְתַּמַּח. מִן הַחוּץ לֹא חוּץ הַטֶּהוֹם מִפְּנֵי הַמָּלְאָךְ: וְשִׁלַּחְתִּי דָּבָר בְּתוֹכְכֶם. וְעַל יְדֵי הַדָּבָר וְנִתְּתִים בִּיד הָאוֹיֵבִים הָרָסִים עֲלֵיכֶם, לִפִּי אֲשֶׁן מַלְאִים אֵת הַמַּת בִּירוּשָׁלַם (נ"ק פב): וְכֵסֶם מוֹלִיֵּאִים אֵת הַמַּת לִקְבֹּר נִקְמִים בִּיד אוֹיֵב (ח"כ סג): (כו) מִטֶּה לֶחֶם. לֹשׁוֹ מִשְׁטֵן, כְּמוֹ מִטֶּה עַו (יִרְמִיָּה מתי:); בְּשִׁבְרִי לָכֶם מִטֶּה לֶחֶם. אֲשֶׁכֶּר לָכֶם כֹּל מִסְעַד אוֹיֵל (ח"כ סג ב) וְהִס חֵי רַעֲב: וְאִפּוֹ עֶשֶׂר נְשִׁים לְחִמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד. מִחוּסֵר עֵלִים (סג): וְהִשִּׁיבוּ לְחִמְכֶם בְּמִשְׁקָל. אֲשֶׁהָא תְּסוּבָה נִרְקַבָּה וְנִשְׁמִית פֶּת וְפֹלָה וּמִשְׁחַרְבָּה כְּתוּרָה וְכֵן וְשִׁבְתָּ וְשִׁקְלָתָ אֵת הַשְּׂכָרִים לְחֶלֶק בְּנֵיהֶם (סג): וְאָכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׁבְּעוּ. זֶה מִלְרָה כְּחוֹךְ הַמַּעֲסִים כִּלְשָׁם. הִרִי שְׁבַע פּוֹרְעֻנִיּוֹת, חֶרֶב, מָלוֹר, דֶּבֶר, שֶׁכֶּר מִטֶּה לֶחֶם, חוֹסֵר עֵלִים, פֶּת וְפֹלָה, מִלְרָה כְּמַעֲסִים. וְנִקְסָם אֵינִם מִן הַמַּעֲסִים, הִיא הַחֶרֶב: (ל) בְּמִתְיָכֶם. מַגְלִים וְיִרְמִיָּה: חֲמוּמִיבֶם. מִן עֲבֻדָּה וְרֵה שְׁמַעְמִידִין טַל הַגְּנוּת, וְעַל שֶׁם שְׁמַעְמִידִין כְּמַה קְרוּיִן חֲמוּמִים: וְנִתְּתִי אֶת פְּגָרֵיכֶם. טַפְחֵי רַעֲב הִיוּ, וְמוֹלִיֵּאִים יִרְאֵם מִחִיקָם וּמִנְשִׁיקָם אוֹסֵם, וְכִרְסוּ בְּנִקְמַת וְנִטְפַּל עֲלֵיהֶם (סג ד): וְגַעְלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם. זֶה סִילּוֹק שְׂכִינָה (סג): (לא) וְנִתְּתִי אֶת עַרְיֶכֶם חֶרֶבָה. יָכוֹל מִלְרָס, כִּשְׁאוֹ אוֹמֵר וְהַשְׁמִיתִי אֵלֵי אֵת הָאֵרֶץ (פֶּסוֹק ג): הִרִי אֵדֶם אִמּוֹר. הֵא הֵא אֵלֵי מִקִּים חֶרֶבָה, מַעֲבֹר וְכֵן (ח"כ פֶּרַשָׁא חז"ל):

שהגשמת מוֹטֶה והיא מִאֲכַדַּת פִּירוּתִיה (ח"כ סג ג): (ב) וְתָם לִרְיֹק בְּחֶבֶם. הִרִי אֵדֶם שֶׁל עֲמֵל שֶׁל חֶרֶב שֶׁל זֶרַע שֶׁל כֶּסֶף שֶׁל עֲמֵל שֶׁל עֲמֵל, וְכֵסֶף הַקִּלְרִי בֹא שְׁדוֹן וּמִלְקָה וְאוֹתוֹ, אֵין בְּכֵךְ כְּלוֹם. אֲכַל אֵדֶם שְׁמַל וְחֶרֶב וְחֶרֶב וְכֵסֶף וְכֵסֶף וְכֵסֶף, וְכֵסֶף וְכֵסֶף וְכֵסֶף, הִרִי שֶׁנִּי עַל זֶה קִדּוֹת (ח"כ סג ד): וְלֹא תִתֵּן אֶרְצְכֶם אֶת־יְבוּלָהּ. אֵף מִה שֶׁהִיא מוֹבִיל לֶה בְּשַׁעַת הָרַעַב (סג): וְעֵץ הָאָרֶץ. אִפִּי' מִן הָאֵרֶץ יֵהָא לְקוֹי, שֶׁל יִתְעִי פִירוּתוֹ בְּשַׁעַת הַחֲסָה (סג): לֹא יִתֵּן. מִשְׁמַע לְמַעַל וּלְמַטָּה, אֲשֶׁן וְאִפְרִי: לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ. כִּשְׁאוֹ מִפְּרָה מִשִּׁיר פִּירוּתוֹ (סג): הִרִי שְׁחִי קִלּוֹת וְיֵשׁ כֹּחַ שְׁבַע פּוֹרְעֻנִיּוֹת: (כא) וְאִם תִּלְכוּ עִמִּי קָרִי. רְבוּתוֹ אִמּוֹר עֲרִי' (סג ב) בְּמִקְרָה (ח"כ כְּמַקְרָה) אֵשֶׁן אֵלֵינוּ אֵלֵינוּ לְפָרְקִים כֵּן תִּלְכוּ עֲרִי' כְּמַלּוֹת. וּמִנְחָם פִּירָה לְשׁוֹן מִיטֶה, וְכֵן הוֹקֵר נִגְלָךְ (מִשְׁלִי כִהִי) וְכֵן יִקֵּר רוּחַ (שֶׁסִּי: כִּי) וְקִרְבִּי לְשׁוֹן זֶה לְחֶרְמוֹנוֹ שֶׁל אוֹנִקְלוֹם, לְשׁוֹן קוֹשִׁי, שְׁמִקְסִים לָכֶם לְהַמְנֵס מִהַמְקָרֵב אֵלֵינוּ שְׁבַע בְּחֻטְאֵיכֶם. שְׁבַע פּוֹרְעֻנִיּוֹת אֲחֵרוֹת בְּמִסְפַּר שְׁבַע כְּמַטְאֲחִיכִים (ח"כ סג ה): (כב) וְהִשְׁלַחְתִּי. לְשׁוֹן גִּירָה: וְשִׁכְלָה אֶתְכֶם. אֵין לִי אֵלֵל חֵיה מִשְׁלַח שְׂדֵרָה כְּכֵךְ, כְּמַה שֶׁאֵין לְרַכֵּה כְּכֵךְ מִן, ח"ל כֵּן בְּהַמּוֹת אֲשֶׁלֶּת כֵּן (דְּבָרִים לִבְכּוֹד) הִרִי שְׁחִים. וּמִינִן אֲשֶׁהָא מִיטֶה בְּשִׁיכְתָּה, ח"ל עַם חֲמַת וְחֵלִי טַפֵּר (סג) מִה אֵלֵינוּ טוֹשְׁכִין וּמִימִינִן אֵף אֵלֵינוּ טוֹשְׁכִין וּמִימִינִן. כְּכֵר הִיוּ שְׁנֵים בְּחֶרֶב יִשְׂרָאֵל חֲמוּר טוֹשֵׁךְ וּמִימִינִן טַפְרוֹ טוֹשֵׁךְ וּמִימִינִן (ח"כ סג ו): וְשִׁכְלָה אֶתְכֶם. אֵלֵינוּ הַקְטִינִים (סג ו): וְהִכְרִיתָה אֶת כְּהַמּוֹתֶם. מִבְּחוֹךְ (סג): וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם. מִכְּפִיס (סג): וְנִשְׁמָו רְדִיבִים. אֵת צְבִיִּים גְּדוּלִים וְצְבִיִּים קְטָנִים הִרִי שְׁבַע פּוֹרְעֻנִיּוֹת. כֵּן כְּמַה, וְכֵן חֵיה, חֲמַת וְחֵלִי

20. — Your strength will be spent in vain. This course is doubly painful. If one does not try hard, and fails to achieve, it is not nearly as aggravating as it is if one works very hard, but fails to achieve success (*Rashi; Sifra*).

The seven punishments of this series are: (a) destruction of the Temple; (b) the heaven will be like Iron; (c) the earth will

be like copper; (d) you will extend your strength in vain; (e) the earth will not yield crops; (f) trees will not yield fruit; and (g) whatever fruit does grow will drop from the tree before maturity.

21-22. The third series.

21. — Casually. The translation follows *Rashi's* primary

The Third Series ²⁰ Your strength will be spent in vain; your land will not give its produce and the tree of the land will not give its fruit.

²¹ If you behave casually with Me and refuse to heed Me, then I shall lay a further blow upon you — seven ways, like your sins. ²² I will incite the wildlife of the field against you and it will leave you bereft of your children, decimate your livestock, and diminish you; and your roads will become desolate.

The Fourth Series ²³ If despite these you will not be chastised toward Me, and you behave casually with Me, ²⁴ then I, too, will behave toward you with casualness; and I will strike you, even I, seven ways for your sins. ²⁵ I will bring upon you a sword, avenging the vengeance of a covenant, you will be gathered into your cities; then I will send a pestilence among you and you will be delivered into the hand of your enemy. ²⁶ When I break for you the staff of bread, ten women will bake your bread in one oven, and they will bring back your bread by weight; you will eat and not be sated.

The Fifth Series ²⁷ If despite this you will not heed Me, and you behave toward Me with casualness, ²⁸ I will behave toward you with a fury of casualness; I will chastise you, even I, seven ways for your sins. ²⁹ You will eat the flesh of your sons; and the flesh of your daughters will you eat. ³⁰ I will destroy your lofty buildings and decimate your sun-idols, I will cast your carcasses upon the carcasses of your idols, and My Spirit will reject you. ³¹ I will lay your cities in ruin

interpretation according to *Sifra*. It means that despite the punishments, your performance of the commandments will be haphazard and erratic; you will treat them as a matter of choice and convenience, rather than as Divinely imposed obligations. *Onkelos* renders with *stubbornness*, meaning that you will stubbornly refuse to draw close to Me.

Ibn Ezra, *Rambam*, and *R' Bachya* render with *happenstance*, meaning that the people will refuse to recognize that their misfortunes were Divinely ordained [and that, if carefully and objectively analyzed, the punishments could be seen to fit the crime, and therefore, as a clear message to repent (*Or HaChaim*)]. Instead, they will insist that everything was a coincidence, the result of natural causes.

The seven punishments of this series are: (a) wild beasts; (b) domestic animals; (c) poisonous snakes; (d) death of children; (e) loss of livestock; (f) diminution of population; and (g) desolation of roads.

23-26. The fourth series.

24. בְּקָרִי . . . אֶף־אֲנִי — *I, too . . . with casualness.* If you persist in thinking that all of My carefully calibrated punishments were merely coincidental — so that My message is wasted — I will punish you measure for measure by making it more difficult for you to perceive the Divine hand. The next series of punishments will seem haphazard, for their correspondence to your sins will not be as obvious as in the case of the earlier punishments (*Or HaChaim*). This follows the principle that if people refuse to "see" God, He withdraws His Presence [מסתתר פנים, *Hiddenness of the Countenance*], and makes it harder for them to recognize the truth.

25. נָקָם בְּרִית — *The vengeance of a covenant.* If a king goes to war against another country and conquers it, he does not punish the inhabitants, even though they fought him fiercely and inflicted heavy casualties. At the time they owed him no allegiance and were entitled to defend themselves, so their

struggle did not represent disloyalty to him. But if a king's lawful subjects rebel against him, he will punish them, because they broke their covenant of allegiance. So, too, God warns Israel that for their rebellion against the Torah they will suffer the *vengeance of a covenant* (*Haamek Davar*).

26. מַטֵּה לֶחֶם — *The staff of bread.* A staff provides support. When there is a shortage of food, people feel like a cripple whose staff has been broken.

בְּתֵנּוֹר אֶחָד — *In one oven.* Due to a shortage of firewood, many women will share an oven. To make matters worse, the grain will be rotten, so that the loaves will fall apart, forcing the women to weigh the baked crumbs [*bring back your bread by weight*] to divide them equally (*Rashi*; *Sifra*).

The seven punishments of this series are: (a) the sword of foreign invaders; (b) siege, forcing people into the cities; (c) plague; (d) food shortage; (e) lack of fuel; (f) crumbling bread; and (g) constant hunger. The victory of the enemy (v. 25) is not counted separately because it is included in the punishment of the sword (*Rashi*).

27-31. The fifth series.

30. בְּמִתְנִיחַם — *Your lofty buildings*, i.e., towers and castles (*Rashi*). The people placed their confidence in the high towers from which they would be able to repulse invaders, but God would destroy the buildings, leaving the people helpless against their enemies.

עַל־פְּגָרֵי גִלּוּלִים — *Upon the carcasses of your idols.* When they felt death was near, they would take out their idols to kiss them, and then fall dead over them (*Rashi*; *Sifra*).

וְנִעְלָה . . . אֶתְהֶם — *And . . . will reject you.* Once God removes His Presence from the Temple, it loses its holiness and it is no longer His Temple, as it was described in verse 11. Therefore, the next verse speaks of the desolation of *your* [Israel's] sanctuaries (*Ibn Ezra*; *Tur*; *Abarbanel*).

והשמותי את מקדשיכם ולא ארית בריח ניהחכם:
 לה והשמותי אני את הארץ ושמו עליה איביכם
 לה הישבים בה: ואתכם אורה בגוים והריקתי אחרים
 לה חרב והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה: או
 לה תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה ואתם
 י"ד רגושה בארץ איביכם אז תשבת הארץ והרצת את שבתתיה:
 לה כל ימי השמה תשבת את אשר לא-שבתה
 לה בשבתתיהם בשבתתם עליה: והנשארם בכם והבאתי
 מרר בלבכם בארצת איביהם ורדף אתם קול עליה נדף
 לה ונסו מנסת חרב ונפלו ואין רדף: וכשלו איש-באחיו
 במפני חרב ורדף אין ולא-תהיה לכם תקומה לפני
 לה איביכם: ואבדתם בגוים ואכלה אתכם ארץ איביכם:
 לה והנשארם בכם ימקו בעונם בארצת איביכם ואף
 מ בעונת אבתם אתם ימקו: והתנודו את-עונם ואת-עון
 אבתם במעלם אשר מעלו-בי ואף אשר-הלכו עמי
 מא בקרי: אף-אני אלך עמם בקרי והבאתי אתם בארץ
 איביהם או-אז יפנע ללבם הערל ואז ירצו את-עונם:

ואצדי ית מקדשיכון ולא אקבל ברעא
 קרבן בנשחכון: לנאצדי אנא ית ארעא
 וינדיון עליה בעלי דבכיון דיתבין בה:
 לנחכיון אבדד ביני עממא ואגרי
 בתריכון דקטלון בחרבא ויהי ארעכון
 צרנא וקריוכון יהיו חרבא: לו בכן תרעי
 ארעא ית שמטהא כל יומי די צדיאת
 ואתון פארע בעלי דבכיון בכן תשמט
 ארעא ותרעי ית שמטהא: לה כל יומי די
 צדיאת תשמט ית די לא שמטת בשמטיכון
 פד הויתון יתבין עליה: לו ודישתארון בכו
 ואצל תבא בלבחון פארעמא דסנאיהון
 וינדיון ויהיו קל טרפא דשקין ויעקרון פד
 מעירוק מן קדם דקטלון בחרבא ויפלו
 ולית דרדיף: לו וינפלו גבר באחיה
 כמקדם דקטלון בחרבא ורדיף לית ולא
 תהי לבן תקומה קדם בעלי דבכיון:
 לה ויתבין ביני עממא ותגמר יתבון ארע
 בעלי דבכיון: לו ודישתארון בכו יתמסון
 בחוביהון פארעמא דבעלי דבכיון
 ואף חובי אבהתון בישיא דאחידין
 בידיהון יתמסון: מ וינדיון ית חוביהון וית
 חובי אבהתון בשקרותון דשקרו
 במימרי ואף דהליכו קדמי בקשי:
 מא אף אנא אהר עמהון בקשיו ואצל
 יתהון פארע בעלי דבכיון או בכן יתבר
 לבחון טפשא ובכן ירעון ית חוביהון:

ר"ט

ושמים, כמו שאמר בלגדת חלק (סנהדרין קג). ושל אמונ שמים (מלכים ב' דס יט) ואחת עשרה ליהויקים (ס' כגלו): וכנגדו לנדיקיהו (ס' כדיוח): לא וחשוב לחרבט מאות ושלשים ושש שנה שמטין ויוכלות שנים, והס' שש עשרה נלמה, חרבע עשרה שמטין ושני יוכלות, הרי חרבע מאות שנה שנים, ולגשים ושש שנה חמש שמטין, הרי שבעים חסר אחת, ושור שנה יתירה שבעים בשמטת השמלת לשבעים (ס"א ואחיו יוכל שגלו שלא נגמר בעונם נחשב להם), ועליהם נגזר שבעים שנה שלמים, וכן הוא אומר בדברי הימים עד רחוק הארץ את שבתותיה וגו' למלכות שבעים שנה (ד"ה' לו:חא): (לו) והבאתי מרר. פחד ורדף לבד (מ"ח פרק זג). מ"ס של מרר יסוד טפל הוא, כמו מ"ס של מופד ושל מוקש: ונסו מנסת חרב. כליו הורגים רודפים אותם: עליה נדף. שהיה הודפו ומכה על ענה אחר ומקשקש ומזליא קול, וכן תרגמו קל טרפא דשקין, לשון חטטה, שדופות קדים (בראשית מא:א) שקיפן קידום, והוא לשון משקוף (שמות יב:כב) מקום חטטת הדלת, וכן תרגמו לשון חטטה (שם כא:כה) משקוף: (לו) וכשלו איש באחיו. כשילט לנפס וכשלו זה צוה כי יבטל לרדף: במצות חרב. כליו כורחים מפני הורגים שיהא בלצבס פחד וכל שנה ספורים שאלס רודפם. ומדרש (מ"ח ס' ה. סנהדרין כו): וכשלו איש באחיו (ס"א בשביל אחיו) זה נכשל בעונו של זה שכל ישראל ערבי זה זה (ס"א ביה): (לח) ואבדתם בגוים. כשהיו פורים יהיו אנשים זה מזה: ואבדו את אבתם. אלו חמשים בגולה (לס) בעונת אבותם אתם. וכשעונו אבותם אתם) כשאוחרים מעשה אבותיהם בידיהם (מ"ח פרק חג): ימקו. לשון הספה כמו ימסו וכמו חמקה בחוריהן (זכריה יד:ב), נמקו בחוריהן (הה"ס לחא): (מא) והבאתי אתם. אני בעליא כזיאל. זו מדה טובה לישראל, שלא יהיו אומרים הואיל וגלית בין האומות נפשה כמעשהה, אני איני מניחם אלא עממם אני את נבליא ומחזירין לתחת כפי, שנלמד והטעה על רוחם היו לא חסיה וגו' חי אני וגו' לא לא ביד חזקה וגו' (יחזקאל כג:כג): מ"ח ס' ה. או אז יבצע. כמו לו טרע כי שור נח הוא (שמות כאלו) אם אז יבצע. (לשון אחר), חילי, שחא אז יכנס לבצס וגו': ואז ירצו את עונם. יכפרו על פונס ביסוריהם:

והשמותי את מקדשיכם. יכול מן הקרבנות, כשהוא אומר ולא ארית הרי קרבנות אומרים, אם מה אני מקיים והשמותי את מקדשיכם, מן הגדולות (סס) שירות של ישראל שהיו מתקדשות וטעויות לכא סס. הרי שבע פורעניות. אכילה בשר בנים ובנות. והשמותי במוט הרי שמים. כריחת חמנים אין כאן פורענות אלא ע"י השמדת הבריות ופלו השמנים שבראשית הגנות ויכרתו. ונחתי את פגריכם וגו' הרי שלש. טלוק שכינה חרבע. חרבן פגים. שממון מקדש מן הגדולות. ולא ארית קרבנות. הרי שבע: (לב) והשמותי אני את הארץ. זו מדה טובה לישראל, שלא ימלאו האויבים נחת רוח בחרס שחא שוממה מיושבה (סס פרק ויה): (לג) ואתכם אורה בגוים. זו מדה קשה, שבעה שני מדינה גולים למקום אחד רואים זה את זה ומתנחמין, וישראל נזרו כבמזרה, כאלס הורה שורים בנפה ואין אחת מהן דבוקה בחבריה (סס ו): והריקתי. כשעולף החרב מתרוקן הנידן. ומדרש, הרב השמטת אריתים אינה חוררת מהר, כאלס שמריק את המים ואין סופן לחזור (סס ו): והיתה ארצכם שממה. שלא תהיה ארץ שגלה מדינה ונכרמו כך עריכם יהיו חרבה נלכות לשבע שנים שנה של גלות בכל הן היו כנגד שבעים ומעירו וסופן לחזור כליו אין כרמו וביתו חרבים. כך שניה ב"כ (פרק זא:א): (לד) אז תרצה. חפיים את כעס המקום שבעם על שמוסיה: והרצת. למלך (ס"א למלאת) את שבתותיה: (לה) כל ימי השממה. לשון העשות, ומ"ס דגש במקום כפל שמוסיה: הוא שנלמד ביחזקאל ואחז שכל על נדף השמאל וגו' וכלית את חלה וגו' ושכנת על נדף הימני ושאלח את פון ביה יהודה ארבעים יום (יחזקאל ד"ד): ונבואה זו נלמדה ליחזקאל בשנה החמישית לנלות המלך ירימיהו (סס א:ב) ועוד עשו שש שנים עד גלות נדיקיהו הרי ארבעים ושש. ואם חלמר שנות משה חמשים וחמש היו (מלכים ב' כאלו) משה עשה טעבה שלשים ושלו שנה, וכל שנות רשעו עשרים

and I will make your sanctuaries desolate; I will not savor your satisfying aromas. ³² I will make the land desolate; and your foes who dwell upon it will be desolate. ³³ And you, I will scatter among the nations, I will unsheathe the sword after you; your land will be desolate and your cities will be a ruin.

³⁴ Then the land will be appeased for its sabbaticals during all the years of its desolation, while you are in the land of your foes; then the land will rest and it will appease for its sabbaticals. ³⁵ All the years of its desolation it will rest, whatever it did not rest during your sabbaticals when you dwelled upon her.

³⁶ The survivors among you — I will bring weakness into their hearts in the lands of their foes; the sound of a rustling leaf will pursue them, they will flee as one flees the sword, and they will fall, but without a pursuer. ³⁷ They will stumble over one another as in flight from the sword, but there is no pursuer; you will not have the power to withstand your foes. ³⁸ You will become lost among the nations; the land of your foes will devour you. ³⁹ Because of their iniquity, your remnant will disintegrate in the lands of your foes; and because the iniquities of their forefathers are with them as well, they will disintegrate.

⁴⁰ Then they will confess their sin and the sin of their forefathers, for the treachery with which they betrayed Me, and also for having behaved toward Me with casualness. ⁴¹ I, too, will behave toward them with casualness and I will bring them into the land of their enemies — perhaps then their unfeeling heart will be humbled and then they will gain appeasement for their sin.

31. הַשְׁמֹתִי . . . הָרָחָה — In ruin. . . desolate. Your cities will be devoid even of passersby and there will no longer be groups of Jews making pilgrimages to the Temple (Rashi).

The seven punishments of this series are: (a) cannibalism; (b) destruction of defense structures; (c) death of people; (d) loss of the Shechinah; (e) destruction of cities; (f) desolation of the sanctuaries; and (g) God's refusal to accept offerings.

32. אֶת־הָאֶרֶץ — The land. This verse implies a comfort of sorts: Although Israel would be exiled from its land, none of its conquerors or successors would ever prosper on it (Rashi; Sifra). Indeed, throughout the many centuries of Jewish exile, Eretz Yisrael, once a land flowing with milk and honey, remained a desolate, inhospitable country, barely able to support its inhabitants on a subsistence level.

33. וְאַתְּכֶם אֶנְחָה בְּגוֹיִם — And you, I will scatter among the nations. Jews will be scattered and isolated from one another, and exile is much harder to bear when one does not have the support of compatriots.

וְהָיְתָה אֶרְצְכֶם שְׁמֵמָה — Your land will be desolate. The previous verse spoke of the land being desolate so that its conquerors will not thrive in it. This verse adds that the exiles will lose hope of returning home, for they will think that their land has been desolated once and for all (Rashi; Sifra).

34. תִּרְצָה הָאֶרֶץ — The land will be appeased. From this verse the Sages derive that exile results from Israel's failure to observe the commandment of the Sabbatical year. If the people do not let the land rest in their presence, it will rest in their absence (Shabbos 33a).

Because of the seventy Sabbaticals that Israel had violated prior to and during the period of the First Temple,

the Babylonian exile lasted for seventy years, during which the land made up for the rest of which it had been deprived.

36. וְהַשְׂאִרִים בָּכֶם — The survivors among you, i.e. those whose wickedness remains intact despite the penalties given above (Or HaChaim).

קוֹל עֵלָה — A rustling leaf. R' Yehudah ben Karchah said: Once we were sitting among the trees when a gust of wind caused the leaves to rustle. We got up and ran away, saying, "Woe is to us if the [Roman] cavalry catches us." After a while, we turned around and saw no one, so we returned to our places and said, "Woe is to us, for with us has been fulfilled the verse and the sound of a rustling leaf. . . ." (Sifra).

37. אִישׁ־בְּאֵחָיו — Over one another [lit., a man over his brother]. The exile will so demoralize people that even brothers will become selfish and think only of their own best interests (R' Hirsch).

39. בְּעוֹנֵם בְּאֶרְצֵת אֹיְבֵיכֶם — Because of their iniquity. . . in the lands of your foes. The exiles may be subject to new sins, committed because they will be in the lands of your foes. Instead of recognizing the true cause of the exile, some people will say that the Torah's commandments applied only in Eretz Yisrael, but in foreign lands Jews must adapt to the new conditions (R' Hirsch).

אֵתֵם אֲבֵתֶם — The iniquities of their forefathers are with them. If they approve of the sins of their forefathers and perpetuate them — אֵתֵם, [those sins are] with them — the new generation will be punished not only for its own sins, but for the sins of previous generations that they have adopted as their own (Rashi; Sifra).

40-41. וְהִתְוַדּוּ . . . אֶף־אֲנִי אֶלֶף עִמָּם בְּקָרִי — Then they will confess. . . I, too, will behave toward them with casualness.

מב וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר: והארץ תעזוב מהם ותרחץ את שבתותיה בהשמה מהם והם ירצו את עונם יען וביען במשפטי מאסו ואת חקתי געלה נפשם: ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפרי בריתי אתם כי אני יהוה אלהיהם: וזכרתי להם ברית ראשנים אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לאלהים אני יהוה: אלה החקים והמשפטים והתורות אשר נתן יהוה בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה:

מב וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר: והארץ תעזוב מהם ותרחץ את שבתותיה בהשמה מהם והם ירצו את עונם יען וביען במשפטי מאסו ואת חקתי געלה נפשם: ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפרי בריתי אתם כי אני יהוה אלהיהם: וזכרתי להם ברית ראשנים אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לאלהים אני יהוה: אלה החקים והמשפטים והתורות אשר נתן יהוה בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה:

רש"י
מב וזכרתי את בריתי יעקב. בחמשה מקומות נכתב מלא, ואליהו חסר בחמשה מקומות. יעקב נטל חוט משמו של אליהו מרבון סיבוב גאולת בניו: וזכרתי את בריתי יעקב. למה נטנו אחרונינו, כלומר כדאי הוא יעקב הקטן לכך, ואם אינו כדאי הרי יצחק עמו, ואם אינו כדאי הרי אברהם עמו שהוא כדאי (ח"כ ס' 1). ולמה לא נזכרה זכירה בלחך, אלא אפרו של יצחק נראה לפני

מב וזכרתי את בריתי יעקב. בחמשה מקומות נכתב מלא, ואליהו חסר בחמשה מקומות. יעקב נטל חוט משמו של אליהו מרבון סיבוב גאולת בניו: וזכרתי את בריתי יעקב. למה נטנו אחרונינו, כלומר כדאי הוא יעקב הקטן לכך, ואם אינו כדאי הרי יצחק עמו, ואם אינו כדאי הרי אברהם עמו שהוא כדאי (ח"כ ס' 1). ולמה לא נזכרה זכירה בלחך, אלא אפרו של יצחק נראה לפני

The commentators wonder why the repentance of verse 40 should be greeted with this outpouring of wrath. *Chizkuni* explains that God will reject their confession because it will not be truly sincere. According to the *Vilna Gaon* (*Aderes Eliyahu*), this repentance will be sincere, but it will not be complete and therefore not sufficient to wipe away the sins of the past. God's response will be balanced: To influence Israel to repent with *all* their hearts, God will continue to punish, but in response to this repentance — partial though it was — He will temper his punishment with compassion.

Or HaChaim explains that both verses are part of the confession and list the truths that Israel must acknowledge before their repentance can be considered genuine. He comments that since God is often patient for generations before bringing punishment upon the Jewish people, it is natural for unthinking people to conclude that their sinful forebears must have acted properly, otherwise they would not have enjoyed success and prosperity. This in itself is a factor in influencing later generations to continue the established "tradition" of unacceptable behavior, and to be convinced that all misfortunes must be a coincidence, surely not a Divine punishment! Therefore, God demands that a confession must include acknowledgment that the sins of predecessors were indeed wrong, and that the harshness and exiles imposed by God were not haphazard. Only then can the repentance be considered complete.

42. יעקב. — *Jacob*. This is one of only five places in Scripture where Jacob's name is spelled with a י; conversely, Elijah's name appears five times without a י: אליהו

instead of אליהו]. Jacob took a "pledge" from Elijah, as it were, and will return the missing letters to him when he heralds the coming of Messiah (*Rashi*).
Jacob ... Isaac ... Abraham. The order of the Patriarchs' names is reversed. This indicates that Jacob alone should be worthy of bringing redemption to his children; and even if his merit is insufficient, there is Isaac's merit. If even that is not enough, there is Abraham, whose merit will surely be sufficient (*Rashi*).

— *And I will remember the Land. Eretz Yisrael* has a special status because of the holiness that does not permit it to tolerate sinners in its midst. Therefore, when Israel repents and becomes worthy of redemption, God remembers the Land by not allowing gentiles to remain on it (*Sefer HaPardes* according to *Shaaarei Aharon*).

43. — *And they*. The people, too, will repent and seek to appease God so that He will allow them to return to the Land.

This verse is the conclusion of the Admonition.

44. — *But despite all this*. God comforts His exiled, tormented people. Let them not think that the atrocities of exile prove that they are no longer God's Chosen People. No, says God. Even in exile, they are still My people and My covenant with them remains in full force (*Rashi*).

In a lengthy and seminal commentary on this verse, *Meshech Chochmah* offers an analysis of Jewish history and the positive effects of Jewish wandering and exile. When Jews become well established in their new homes —

The Conclusion of the Admonition 42 I will remember My covenant with Jacob and also My covenant with Isaac, and also My covenant with Abraham will I remember, and I will remember the Land. 43 The Land will be bereft of them; and it will be appeased for its sabbaticals having become desolate of them; and they must gain appeasement for their iniquity; because they were revolted by My ordinances and because their spirit rejected My decrees.

44 But despite all this, while they will be in the land of their enemies, I will not have been revolted by them nor will I have rejected them to obliterate them, to annul My covenant with them — for I am HASHEM, their God. 45 I will remember for them the covenant of the ancients, those whom I have taken out of the land of Egypt before the eyes of the nations, to be God unto them — I am HASHEM.

46 These are the decrees, the ordinances, and the teachings that HASHEM gave, between Himself and the Children of Israel, at Mount Sinai, through Moses.

Babylonia, North Africa, Spain, Germany, Eastern Europe, and so on — they seek to re-establish the centers of Jewish life that they were forced to leave behind, or that were destroyed. From small beginnings, they build fine institutions and achieve high levels of scholarship. But eventually comes the realization that new generations cannot eclipse the achievements of their forebears. It is human nature, however, for people constantly to seek new horizons, areas where they can make a great, new name for themselves. If they cannot accomplish this in the area of Torah, they will attempt to excel in the milieu of the host country. And they will succeed, commercially and intellectually. This will result in gradually accelerating assimilation, until the Jewishness of the nation is endangered. At such times, the only way to preserve Israel as a people may be for an upheaval to force them to a new exile, where they will be forced to regroup and build new institutions of Torah and religious life. Thus, in our verse, God declares, "The reason I have rejected and been revolted by them, to such an extent that I have forced them into lands of their enemies, is not because I seek to destroy them or annul My covenant. To the contrary, I am their God. Then why are they exiled? Because sometimes this is the only way to prevent them from becoming so assimilated that they disappear as a nation."

45. **ברית ראשנים** — *The covenant of the ancients*, i.e., the twelve tribes. God promised the fathers of the twelve tribes that He would redeem their offspring (Rashi; Sifra).

אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם — *Those whom I have taken out of the land of Egypt.* I liberated you from Egypt in order to be your God. Once you finally repent, I can again fulfill My original intention — I have not changed, it is you who caused the exile! (Sforno).

לְעֵינֵי הַגּוֹיִם — *Before the eyes of the nations.* Even at times when we have not repented and do not deserve His help, God will perform miracles for us so that His Name will not be desecrated. This pledge applies in all exiles and in all generations, as the Sages have expounded on verse 44 (Sifra): *I will not have been revolted by them in the days of Vespasian (conqueror of the Second Temple), nor will I have rejected them in the days of the Syrian-Greeks, or to*

obliterate them, to annul My covenant with them in the days of Haman, for I am HASHEM, their God, in the days of Gog and Magog (Ramban).

46. **וְהַתּוֹרָה** — *And the teachings.* The word is in the plural, because it refers to the two Torahs: The Written Torah and the Oral Torah. This verse emphasizes that both were given at Sinai (Rashi; Sifra).

✎ In summary.

The *Tochachah*/Admonition of this chapter is one of two that are found in the Torah; the other one is in *Deuteronomy* 28. *Ramban* (vs. 16-43) explains that the two admonitions refer to different periods in Jewish history: Our chapter refers to the sins of the First Temple era and its aftermath, while *Deuteronomy* 28 refers to the sins leading up to the second Destruction and the current exile. Thus our chapter speaks frequently of neglect of the Sabbatical Year as a cause of the exile, a theme that is explicitly mentioned in *II Chronicles* 36:21 as a reason for the exile. [Although the Talmud (*Yoma* 9a) gives the reason for the first exile as the sins of idolatry, immorality, and bloodshed, our chapter clearly states that the transgression of the *Shemittah* laws was also a factor (see v. 35 and notes).] The second Destruction, however, is attributed by the Sages to the sin of hatred without cause (*Yoma* 9a).

Another major proof that our chapter speaks of the First Temple era is that it does not promise either complete repentance or a total redemption. The confession of verse 40 is inadequate (see notes there), and verse 42 says only that God will remember the covenant, but not that He will return Israel to its former eminence or that all the exiled Jews will return to the Land. After the promise that God will remember the covenant, the very next verse speaks again of the violated Sabbaticals and the Land bereft of its children. Indeed, when the Babylonian exile ended, *Eretz Yisrael* did not become a free country; it was a vassal state of Persia, and later of Syria and Rome. When King Cyrus of Persia gave permission to the Jews to return to the Land, only 42,360 did so (*Ezra* 2:64), a pitifully small percentage of the nation, and all through the years of the Second Temple, the majority of Jews lived elsewhere.

אומליל יי עם משה למימר: במלל עם בני ישראל ותימר להון גבר ארי יפרש נדר בפרסן נפשתא קדם יי גויה פרסנה דכורא מבר עשרין שנין ועד בר שתין שנין ויהי פרסנה חמשין סלעין דכסף בסלעי קודשא: וואם נקובתא היא ויהי פרסנה תלתין סלעין: הוואם מבר חמש שנין ועד בר עשרין שנין ויהי פרסנה דכורא עשרין סלעין ולנקובתא עשרא סלעין: וואם מבר ירחא ועד בר חמש שנין ויהי פרסנה דכורא חמשה סלעין דכסף ולנקובתא פרסנה תלתא סלעין דכסף: וואם מבר שתין שנין ולעלא אם דכורא ויהי פרסנה חמשה עשרא סלעין ולנקובתא עשרא סלעין: הוואם מסבן הוא מפרסנה ויקימנה קדם כהנא ויפרס יתה כהנא על מימר די תרביך ירא דנדרא יפרסנה כהנא: טואם בעיקרא די יקרבון מנה קרבנא קדם יי כל די יתן מנה קדם יי יהי קודשא: לא יחלפנה ולא יערב יתה טב בכיש או ביש בטב ואם חלפא יחלף בעיקרא בכעיקרא ויהי הוא וחלופה יהי קדיש: יא ואם כל בעיקרא מסבא די לא יקרבון מנה

וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יִפְלֹא נָדָר בְּעַרְפּוֹ נִפְשָׁת לַיהוָה: וְהָיָה עַרְפּוֹ הַזֶּכֶר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן-שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה עַרְפּוֹ חֲמִשִּׁים שָׁקֶל בְּסָף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ: וְאִם-נִקְבְּהָ הוּא וְהָיָה עַרְפּוֹ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל: וְאִם מִבֶּן-חֲמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן-עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עַרְפּוֹ הַזֶּכֶר עֶשְׂרִים שָׁקֶלִים וְלִנְקֻבָּה עֶשְׂרֵת שָׁקֶלִים: וְאִם מִבֶּן-חֹדֶשׁ וְעַד בֶּן-חֲמֵשׁ שָׁנִים וְהָיָה עַרְפּוֹ הַזֶּכֶר חֲמִשָּׁה שָׁקֶלִים בְּסָף וְלִנְקֻבָּה עַרְפּוֹ שְׁלֹשֶׁת שָׁקֶלִים בְּסָף: וְאִם מִבֶּן-שִׁשִּׁים שָׁנָה וְעַד אִם-זָכָר וְהָיָה עַרְפּוֹ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שָׁקֶל וְלִנְקֻבָּה עֶשְׂרֵה שָׁקֶלִים: וְאִם-מֶלֶךְ הוּא מֵעַרְפּוֹ וְהָעֵמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהָעִרְיָה אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל-פִּי אֲשֶׁר תִּשְׁיֹג יָד הַנָּזִיר יַעֲרִיכֵנוּ הַכֹּהֵן: וְאִם-בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָן לַיהוָה כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַיהוָה יִהְיֶה קֹדֶשׁ: לֹא יִחְלִיפֻנּוּ וְלֹא יִמָּיר אֹתוֹ טוֹב בָּרַע אִו־רַע בְּטוֹב וְאִם-הָמָר יִמָּיר בְּהֵמָה בְּהֵמָה וְהָיָה-הוּא וְתַמּוּדָתוֹ יִהְיֶה-קֹדֶשׁ: וְאִם כֹּל-בְּהֵמָה טִמְאָה אֲשֶׁר לֹא-יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה

כז א"ב רביעי [ששי]

רס"ז

מך הוא. שאין ידו משגת ליתן הערך הזה: והעמידו. לנערך (ס"א ליערך) לפני הכהן, ויעריכונו לפי השגת ידו של מעריך: על פי אשר תשיג. לפי מה שיש לו יסדרנו וישאיר לו כדי חייו, משה כר וכסת וכלי אומנות, אם היה חמר משאיר לו חמורו (ערכין כג:). (ט) כל אשר יתן ממנו. חמר רגלה של זו עולה דבריו קיימין ותמכר ללרכי עולה ודמיה חולין חוץ מדמי אותו האכר (ת"כ פרק טז: טז:). (י) טוב ברע. חס כנעל מוס: או רע בטוב. וכל שכן טוב כטוב ורע כרע (תמורה ט:). (יא) ואם כל בהמה טמאה. כנעלה מוס הכתוב מדבר שהיא טמאה להקרבה ולמודד הכתוב שאין קדשים תמימים יולאין לחולין כפדיון אלא ח"כ הוממו (ת"כ פרשתא דא; תמורה לב:)

(ב) כי יפלא. יפרש בפיו: בערבך נפשתי. ליתן ערך נפשו, לומר ערך דבר שנפשו תלויה בו עלי (סס פרשתא גא:). (ג) והיה ערבך וגו'. אין ערך זה לאון דמים, אלא כין שהוא זוכר בין שהוא זול כפי שניו הוא הערך הקטן עליו כפרסה זו: ערבך. כמו ערך, וכפל הכפ"ן לא ידעתי מחילה לשון הוא: (ד) ואם מבן חמש שנים. לא שיהא הנודד קטן, שאין בדבריו קטן כלום, אלא גדול שאמר ערך קטן היה שהוא כן חמש שנים עלי: (ו) ואם מבן ששים שנה וגו'. כשמגיע לימי הזקנה האשה קרובה להחשב כאיש, ולפיכך האיש פוחח כהזקנתו יותר משלים כעברו והאשה אינה פוחח אלא שנים מערכה. דאמרי אינשי סבא כתיבא פחח כתיבא, סבא כתיבא סומא כתיבא (ערכין ט). וסומא טבא כתיבא: (זח) ואם

27.

45 Gifts to the Temple.

This chapter, which deals with voluntary contributions to the Temple, was not included among the commandments that formed the covenant of the Admonition (26:46), even though it, too, would seem to belong in the early chapters of this book, which deal with the offerings. By excluding them, the Torah means to imply that such voluntary gifts, while surely commendable, are not as essential as the performance of the commandments. No one should ever feel that voluntary contributions can atone for laxity in what is commanded (R' Hirsch).

Generally speaking, there are two kinds of sanctified property: קדשת דמים, *monetary sanctification*, and קדשת הוהו, *physical sanctification*. The difference is in the nature of the sanctity, which is reflected in many laws. An object or animal

with monetary sanctification is sacred because it is the *property* of the Sanctuary, not because it is intrinsically holy. It is forbidden to use it for any purpose other than a sacred purpose, just as it is forbidden to use anyone's private property. An object or animal with physical sanctification is used for an offering on the Altar, and is intrinsically holy.

1-8. ערכין/Valuations. Just as people may vow to contribute specific amounts of money to the Sanctuary, so one may vow to contribute the value of oneself or of another person or thing. One may do this in two ways. By declaring, for example, *the cash value of so-and-so is upon me*, one obligates himself to give whatever that person would be worth as a commodity, such as a slave. That, however, is not the subject of our chapter. Here the Torah speaks of a specific form of vow known as ערך, which, for lack of an exact English equivalent, we translate as *valuation*.

27 ¹ **H**ASHEM spoke to Moses, saying: ² Speak to the Children of Israel and say to them: If a man articulates a vow to HASHEM regarding a valuation of living beings, ³ the valuation of a male shall be: for someone twenty years to sixty years of age, the valuation shall be fifty silver shekels, of the sacred shekel. ⁴ If she is female, the valuation shall be thirty shekels. ⁵ And if from five to twenty years of age, the valuation of a male shall be twenty shekels and of a female ten shekels. ⁶ And if from one month to five years of age, the valuation of a male shall be five silver shekels; and for a female, the valuation shall be three silver shekels. ⁷ And if from sixty years and up, if for a male, the valuation shall be fifteen shekels; and for a female, ten shekels. ⁸ But if he is too poor for the valuation, then he should cause him to stand before the Kohen, and the Kohen should evaluate him; according to what the person making the vow can afford should the Kohen evaluate him.

⁹ If it is the kind of animal that one can bring as an offering to HASHEM, whatever part of it he may give to HASHEM shall be holy. ¹⁰ He shall not exchange it nor substitute it, whether good for bad or bad for good; but if he does substitute one animal for another animal, then it and its substitute shall be holy. ¹¹ And if it is any disqualified animal from which they may not bring an

This vow involves the holiness inherent in the individual Jew, the "value" of his soul, as it were. Since there is no "market" that can assess such a value, and no way for human beings to measure it, the Torah assigns the amounts to be paid, based not on the health, strength, earning capacity, or commercial value of the subject, but solely on his or her age and sex (*R' Munk*). In fulfillment of this kind of vow, one pays a valuation prescribed by the Torah, a payment that goes to the Temple treasury, to be used for maintenance or any other necessary expenditures, as specified in this passage.

3. בשקל הקדש — *Of the sacred shekel*. There are twenty geras of silver in the sacred shekel (see *Exodus 30:13*).

4-7. There are four age-categories of valuation: one month-5 years, 5-20 years, 20-60 years, and over 60. The 20-60 age group is listed first because the chapter discusses the law of an adult who vows. Next comes the category of 5-20 years, because it includes those over *bar mitzvah* who are halachically adults. Then come the children who have not yet reached their potential, and finally the oldest group, which is past its physical prime (*R' Bachya*).

8. ואם-ימך הוא — *But if he is too poor*. If the one who made the vow is too poor to pay the full amount, a designated Kohen must assess how much he can afford to pay. For the purposes of this evaluation, such necessities as living quarters, tools, and clothing are not included in his available assets (*Arachin 17a, 23b*).

9-13. Sanctification and redemption of animals. If an animal is sanctified for use as an offering, then it may not be used for any other purpose, even a sacred one, nor may it be redeemed. If, however, the animal is not suitable for an offering — blemished, for example — it may be redeemed and its value used for the offering for which the animal was originally dedicated. The cost of the redemption is the animal's actual value, unlike the previous passage which deals with fixed valuations.

9. כל אשר יתן מקדשו — *Whatever part of it*. It is possible for only a part of the animal — whatever part — to be sanctified. For example, if someone sanctified only a leg as an olah, that leg

becomes holy, but not the rest of the animal. Since the limb is sacred, however, the animal cannot be used for any secular purpose. The animal must be sold to someone who needs an olah, and he will then sanctify the rest of it for his offering (*Rashi; Sifra*). However, if someone sanctified an organ without which the animal cannot live, such as the head or the heart, the entire animal becomes holy (*Arachin 5a*).

10. לא יחליפנו ולא ימיר אתו — *He shall not exchange it nor substitute it*. He may not exchange the sacred animal for someone's else's animal, or substitute it for one of his own (*Temurah 9a*).

11. הוא וקדושתו — *It and its substitute*. Both animals have the same sanctity and both must be brought as offerings.

Although the commandments of the Torah are decrees, it is proper to meditate upon them and seek reasons. The reason both animals are sacred in the case of *temurah* [a substitute] is because the Torah plumbs a person's subconscious thought and his possible evil inclination. After having sanctified an animal, someone may change his mind and feel that he should not have parted with a valuable asset. He may wish to retrieve it by substituting an inferior animal for it, so the Torah penalizes him by decreeing that both animals are sacred. The same penalty applies even if he substitutes a better animal for an inferior one, because if people were permitted to substitute in some circumstances, they might feel free to do so in other cases as well. For the same psychological reason — that a person may wish to regain control of something he has sanctified — the Torah requires that an owner who redeems an object must add a surcharge of one-fifth, as in verse 13 (*Rambam, Hil. Temurah 4:13*).

11. בהמה טמאה — *Disqualified animal*. The term טמאה usually refers to a non-kosher species, but since the redemption of non-kosher animals is discussed in verse 27, this verse must refer to something else. The subject is a kosher animal that was sanctified for an offering and then developed a blemish that disqualified it. Only then may such an animal be redeemed; if it is still healthy and whole, it is not eligible for redemption (*Rashi; Sifra*).

קָרָבָן לַיהוָה וְהָעֶמִיד אֶת־הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן: וְהָעֶרֶךְ
הַכֹּהֵן אֹתָהּ בֵּין טוֹב וּבֵין רָע בְּעֶרְכָּךְ הַכֹּהֵן כֵּן יִהְיֶה: וְאִם־
יִדְּ אִישׁ יִגְאָלָנָה וְיִסֹּף חֲמִישְׁתּוֹ עַל־עֶרְכָּךְ: וְאִישׁ כִּי־יִקְדָּשׁ
אֶת־בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ לַיהוָה וְהָעֶרֶכְוֹ הַכֹּהֵן בֵּין טוֹב וּבֵין רָע
בְּאֲשֶׁר יַעֲרִיף אֹתוֹ הַכֹּהֵן כֵּן יִקּוּם: וְאִם־הַמִּקְדָּשׁ יִגְאָל
אֶת־בֵּיתוֹ וְיִסֹּף חֲמִישִׁית בְּסֹף־עֶרְכָּךְ עָלָיו וְהָיָה לוֹ:
וְאִם מִשְׁדֶּה אֲחֻזָּתוֹ יִקְדָּשׁ אִישׁ לַיהוָה וְהָיָה עֶרְכָּךְ לִפִּי
וְרָעוֹ וְרַע חֹמֶר שְׂעוּרִים בְּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל בְּסֹף: אִם־מִשְׁנֵת
הַיִּבְלָל יִקְדָּשׁ שְׂדֵהוּ עֶרְכָּךְ יִקּוּם: וְאִם־אֲחֵר הַיִּבְלָל
יִקְדָּשׁ שְׂדֵהוּ וְחֹשֶׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי הַשָּׁנִים
הַנּוֹתֵרֶת עַד שָׁנַת הַיִּבְלָל וְנִגְרַע מֵעֶרְכָּךְ: וְאִם־גְּאָל יִגְאָל
אֶת־הַשְּׂדֶה הַמִּקְדָּשׁ אֹתוֹ וְיִסֹּף חֲמִישִׁית בְּסֹף־עֶרְכָּךְ
עָלָיו וְקָם לוֹ: וְאִם־לֹא יִגְאָל אֶת־הַשְּׂדֶה וְאִם־מִכֹּר אֶת־
הַשְּׂדֶה לְאִישׁ אֲחֵר לֹא־יִגְאָל עוֹד: וְהָיָה הַשְּׂדֶה בְּצִאתוֹ
בַּיִבְלָל קֹדֶשׁ לַיהוָה בְּשָׂדֶה הַחֹרֵם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ:
וְאִם אֶת־שְׂדֶה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְׁדֶּה אֲחֻזָּתוֹ יִקְדָּשׁ
לַיהוָה: וְחֹשֶׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת מַכְסַת הָעֶרְכָּךְ עַד שָׁנַת
הַיִּבְלָל וְנָתַן אֶת־הָעֶרְכָּךְ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה: בְּשָׁנַת
הַיִּבְלָל יָשׁוּב הַשְּׂדֶה לְאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ לְאֲשֶׁר־לוֹ אֲחֻזָּת
הָאָרֶץ: וְכָל־עֶרְכָּךְ יִהְיֶה בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה
וְהָיָה הַשֶּׁקֶל: אֶךְ־בְּכֹוֹר אֲשֶׁר יִבְכֹּר לַיהוָה בְּבִהֶמָה לֹא־

חמשי
[שבע]

ששי

ר"ע

קלבוּן לַפְּרוֹטֵרוֹט, וְהָבָא לְגֹאֵל יִתֵּן סֹלֶם וּפּוֹנְדִין לְכָל שָׁנָה לְשֵׁנִי הַטּוֹתֹת עַד שָׁנָה
הַיִּבְלָל (ח"כ פרק י"ה; בְּכֹוֹרֹת ז'): וְנִגְרַע מֵעֶרְכָּךְ. מִיָּנִי הַשָּׁנִים שִׁמְשַׁנֵּת הַיִּבְלָל עַד
שָׁנַת הַפְּדִיּוֹן: (יט) וְאִם גָּאֵל יִגְאָל. הַמִּקְדָּשׁ אוֹתוֹ יִסֹּף חֹמֶם עַל הַקֶּנֶה הָאֵלֶּה:
(כ) וְאִם לֹא יִגְאָל אֶת הַשְּׂדֶה. הַמִּקְדָּשׁ: וְאִם מִכֹּר. הַגֹּזֵר: אֶת הַשְּׂדֶה
לְאִישׁ אֲחֵר לֹא יִגְאָל עוֹד. לְשׁוֹן לִיד הַמִּקְדָּשׁ: (כא) וְהָיָה הַשְּׂדֶה בְּצִאתוֹ
בַּיִבְלָל. מִדִּלְקוֹתָ מִן הַגֹּזֵר כִּדְרָךְ אֲשֶׁר שָׂדֶה הַיִּבְלָל מִדִּלְקוֹתָיו: בַּיּוֹם קֹדֶשׁ
לֹה: לֹא יִשְׁוֶה לְהַקְדֵּשׁ בְּדֶק הַבֵּית לִיד הַגֹּזֵר אֲלֵא כַּדֶּה הַחֹרֵם הַנָּתוּן לְכַהֲנִים,
שֶׁנֶּאֱמַר כִּי חֹרֵם בִּשְׂרָאֵל לֹךְ יִהְיֶה (בְּמִדְבָּר יח:ד) וְאִם חֹתָמֶל לְכַהֲנִים עַל אוֹתוֹ
שֶׁנֶּאֱמַר שְׂדֵה הַכֹּהֲנִים אֲלֵא עַד הַיִּבְלָל (פְּרָקִים כח:ג) (כב) וְאִם אֶת שְׂדֶה מִקְנָתוֹ
וְגו'. חֲלוּקֵי יָם בֵּין שְׂדֶה מִקְנָה לְשְׂדֶה אֲחֻזָּה, שְׂדֶה מִקְנָה לֹא חֲתָמֶל לְכַהֲנִים בַּיּוֹם לִפִּי
שְׂדֵהוּ יִכּוֹל לְהַקְדִּישָׁה אֲלֵא עַד הַיִּבְלָל, שְׂדֵה מִקְנָה לֹא חֲתָמֶל לְכַהֲנִים לְשָׁנָה
לְכַהֲנִים. לְפִיכָּךְ אִם בָּא לְגֹאֵל, יִגְאָל בְּדָמִים אֲלֵא הַקֶּנֶה לְשְׂדֶה אֲחֻזָּה, וְאִם לֹא יִגְאָל
וְיִמְכְּרָהּ גֹּזֵר לְאֲחֵר, אוֹ אִם יִגְאָל הָאֵל, בְּשָׁנַת הַיִּבְלָל יִשׁוּב הַשְּׂדֶה לְאֲשֶׁר קָנָה מֵאִתּוֹ
אוֹתוֹ שֶׁהַקְדִּישָׁה. וְכֵן חֲתָמֶל לְאֲשֶׁר קָנָה הַקֹּהֵן הַזֶּה הַחֲתָמֶל מֵאִתּוֹ, וְהוּא הַגֹּזֵר, לֹכֵךְ
הַלֹּכֵךְ לֹמֵר לְאֲשֶׁר לוֹ חֲתָמֶל הַלֹּכֵךְ מִיִּדְּכֶם אֲבוֹת, וְהוּא בְּכָל הַרְאָשׁוֹת שֶׁמִּכְרָהוּ
לְמִקְדָּשׁ (ח"כ פרק יח:ז) עֲרִכֵּן כֹּהֲנִים: (כג) וְכָל עֶרְכָּךְ יִהְיֶה בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ.
כָּל עֲרִכֵּן שֶׁנֶּאֱמַר בִּי שְׂדֵה מִקְנָה: עֶשְׂרִים גֵּרָה. עֶשְׂרִים מִטוֹת. כִּי הִיוּ

(יב) בְּעֶרְכָּךְ הַכֹּהֵן כֵּן יִהְיֶה. לְשָׁר כָּל אִשׁ הָבָא לְקִטּוֹת מִדִּלְקוֹת: (יג) וְאִם
גָּאֵל יִגְאָלָנָה. בְּכַתְּבֵים הַחֲבוּרִים לְהוֹסִיף חֹמֶם, וְכֵן בְּמִקְדָּשׁ בֵּית וְכֵן בְּמִקְדָּשׁ
אֵל הַשָּׁדֶה וְכֵן בְּפִדְיוֹן מִעֶשֶׂר שֶׁנֶּאֱמַר מוֹסִיפִין חֹמֶם וְלֹא אֲשֶׁר כָּל אִשׁ (ח"כ ע"ז;
עֲרִכֵּן כ"ה): (טז) וְהָיָה עֶרְכָּךְ לִפִּי וְרָעוֹ. וְלֹא כִּי שְׂדֵהוּ, אֲחֵת שְׂדֵה טוֹבָה וְאֲחֵת
שְׂדֵה רָעָה פְּדִיּוֹן הַקֶּדֶשׁ שׂוֹה, בֵּית כּוֹר שְׂעוּרִים בְּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶלִים, כִּךְ גִּזְרֵת הַכְּתוּב
(ח"כ פרק י"ג; עֲרִכֵּן ד'): וְהוּא שְׂדֵה לְגֹאֵל בְּחֲתָמֶל הַיִּבְלָל, וְאִם בָּא לְגֹאֵל בְּחֲמִשִּׁים
טוֹת לִפִּי הַחֲתָמֶל סֹלֶם וּפּוֹנְדִין לְשָׁנָה. לִפִּי שְׂדֵהוּ הַקֶּדֶשׁ אֲלֵא לְמִיָּנִי שֶׁנֶּאֱמַר שֶׁנֶּאֱמַר
גֹּזֵל הָרִי טוֹב, וְאִם לֹא הַגֹּזֵר מוֹכֵרֶת בְּדָמִים אֲלֵא לְאֲחֵר וּפּוֹנְדִין בִּיד הַקֹּהֵן עַד
הַיִּבְלָל כֹּסֶף כָּל הַשְּׂדֵה הַמְּכֹוֹרֶת, וְכֵשֶׁהוּא יִגְאָל מִיָּדוֹ חֲתָמֶל לְכַהֲנִים עַל אוֹתוֹ מִשְׁכָּר
שֶׁהַיִּבְלָל פּוֹנֵעַ בִּי וּמִחֲתָמֶלֶת בִּינֵיהֶם. זֶה הַמִּשְׁפָּט הָאֲמֹר בְּמִקְדָּשׁ שְׂדֵה. וְכֵשֶׁהוּ
אֲפִרְשֶׁנּוּ עַל סִדֵּר הַמִּקְרָאוֹת: (יז) אִם מִשְׁנֵת הַיִּבְלָל יִקְדָּשׁ וְגו'. אִם מִשְׁנֵת שְׂדֵה
הַיִּבְלָל מִדִּלְקוֹתָ וְכֵן זֶה לְגֹאֵל מִיָּד: בְּעֶרְכָּךְ יִקּוּם. כִּסְכָּר הוּא הָאֲמֹר יִהְיֶה,
גֹּזֵל הָרִי טוֹב, וְאִם אֲחֵר הַיִּבְלָל יִקְדָּשׁ. וְכֵן אִם הַקְדִּישָׁה מִשְׁנֵת הַיִּבְלָל
וְשִׁמְשָׁה בִּיד גֹּזֵר וְכֵן זֶה לְגֹאֵל אֲחֵר הַיִּבְלָל: וְחֹשֶׁב לוֹ הַכֹּהֵן אֶת הַכֶּסֶף עַל פִּי
הַשָּׁנִים הַנּוֹתֵרֶת. כִּי חֲשׁוֹן. כִּלֵּד, הִרִי קֶנֶז דְּמִיָּה עַל אֲרֻכְשִׁים וְתַעֲשֵׂה שִׁנִּים
חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל, הִרִי שֶׁקֶל לְכָל שָׁנָה וְשֶׁקֶל יֵרַם עַל כוֹל. וְהַשֶּׁקֶל אֲרֻכְשִׁים וְשִׁמְשָׁה פּוֹנְדִיּוֹן
הִרִי סֹלֶם וּפּוֹנְדִין לְשָׁנָה, אֲלֵא חֲסֶפֶס פּוֹנְדִין אֲחֵד לְטוֹלָן, וְאֲמֵרוֹ רְבוּתִי שְׂדֵהוּ פּוֹנְדִין

12. עֶרְכָּךְ הַכֹּהֵן — Like the Kohen's valuation. If someone other than the original owner wishes to redeem the animal,

he pays the treasurer of the Sanctuary its value as appraised by the Kohen, and nothing more.

offering to HASHEM, then he shall stand the animal before the Kohen. ¹² The Kohen shall evaluate it, whether good or bad; like the Kohen's valuation so shall it be. ¹³ If he redeems it, he must add a fifth to the valuation.

¹⁴ If a man consecrates his house to be holy to HASHEM, the Kohen shall evaluate it, whether good or bad; as the Kohen shall evaluate it, so shall it remain. ¹⁵ If the one who sanctified it will redeem his house, he shall add a fifth of the money-valuation to it, and it shall be his.

Redemption of Houses and Fields ¹⁶ If a man consecrates a field from his ancestral heritage to HASHEM, the valuation shall be according to its seeding: an area seeded by a chomer of barley for fifty silver shekels. ¹⁷ If he consecrates his field from the Jubilee Year, it shall remain at its valuation. ¹⁸ And if he consecrates his field after the Jubilee, the Kohen shall calculate the money for him according to the remaining years until the Jubilee Year, and it shall be subtracted from its valuation. ¹⁹ If the one who consecrated the field will redeem it, he shall add a fifth of the money-valuation to it, and it shall be his. ²⁰ But if he does not redeem the field, or if he had sold the field to another man — it cannot be redeemed anymore. ²¹ Then, when the field goes out in the Jubilee, it will be holy to HASHEM, like a segregated field; his ancestral heritage shall become the Kohen's.

²² But if he will consecrate to HASHEM a field that he acquired, that is not of the field of his ancestral heritage, ²³ then the Kohen shall calculate for him the sum of the valuation until the Jubilee Year; and he shall pay the valuation of that day, it is holy to HASHEM. ²⁴ In the Jubilee Year the field shall return to the one from whom he acquired it; whose ancestral heritage of the land it was. ²⁵ Every valuation shall be in the sacred shekel; that shekel shall be twenty gera.

²⁶ However, a firstborn that will become a firstling for HASHEM among livestock, a man shall not

13. וְיִסָּף חֲמִישָׁתוֹ — He must add a fifth. If the original owner redeems it, he must add a "fifth" to the price of the animal. To compute the fifth, if the animal was worth four shekels, the owner pays five; thus, his additional amount is a fifth of the total payment. Whoever redeems the animal, the money is sacred and belongs to the Sanctuary (*Rashi*; *Sifra*).

14. אֶת־בֵּיתוֹ — His house. The term house includes any property, real or movable. From the possessive form *his house*, the Sages derive that a person cannot sanctify property unless it is his. Thus, for example, a thief cannot sanctify stolen goods (*Sifra*; *Bava Kamma* 68b).

R' Mendel of Kotzk homiletically interpreted the word *ביתו* in its alternate sense, *household*: How can we tell if a man is holy? — if his household is holy. A person who has been able to raise children who are imbued with a spirit of holiness and devotion to God must be holy himself.

בֵּין טוֹב וּבֵין רָע — Whether good or bad. The Kohen's assessment is binding, whether he determines a high value, which is good for the Temple treasury, or a low value, which is bad for the Temple treasury (*Rabba*).

16-25. Redemption of houses and fields.

16. לְפִי זְרָעוֹ — According to its seeding. A field is redeemed with a fixed sum based on two factors: the number of crops [its seedings] remaining until the Jubilee, and the size of the field. For a field of the size given below, the valuation is fifty silver shekels from one Jubilee to the next, not counting the Jubilee Year itself. Consequently, for each year remaining until the Jubilee, the redemption would cost 1/49 of fifty silver shekels (*Rashi*; *Sifra*).

זֶרַע חֹמֶר שְׂעִירִים — An area seeded by a chomer of barley. The Torah gives a fifty-shekel assessment for a field big enough

to require one chomer of barley seed. A chomer, referred to in Mishnaic terminology as a cor, has a volume of 4,320 eggs and is equal to thirty se'ah, which, according to *Chazon Ish*, is approximately 130 gallons. This field's area is 75,000 square cubits, or approximately 300,000 square feet. Smaller or larger fields would be redeemed for proportionate amounts.

17. בְּעֶרְכָּהּ יִקֹּם — It shall remain at its valuation. If the field was consecrated at the start of the fifty-year cycle — and it is redeemed before any crop-years have elapsed — the redeemer pays the full valuation of fifty shekels. The valuation goes down according to the number of elapsed years, as stated in the next verse.

20-21. Fields that are sold revert to their ancestral owner when the Jubilee arrives, but sanctified fields are different; unless the owner redeems them, they will become the property of the Kohanim.

20. וְאִם־לֹא יִגְאֹל . . . וְאִם־יִמָּכַר . . . — But if he does not redeem . . . or if he had sold. There are two ways in which the owner loses his right to reclaim the field in the Jubilee Year: if he, the owner, chooses not to redeem it, or if he, the Temple treasurer, sells it to someone else, i.e., he allows someone else to redeem it. There is one exception to this rule. The Sages derive that if the owner's son redeems the field, it will go back to his father in the Jubilee, because the son is regarded as his father's equivalent regarding certain laws (*Arachin* 25a; *Rashi* there).

21. קָדֵשׁ לַיהוָה — Holy to HASHEM. Unless he or his son has redeemed it, the owner will not regain his field with the advent of the Jubilee. Instead, it will be divided among the Kohanim whose *mishmar*, or family group, is on duty in the Temple on the Yom Kippur of the Jubilee, the day when its laws take

יִקְדֹּשׁ גִּבֹּר יְתֵהוּ אִם תֹּרֵם אִם אִמֹר קָדֵם
 יִי הוּא: כו נֶאֱמַר בְּבַעֲרִיא מִסְאָבָא וַיִּפְרוֹק
 בְּפִרְסָנָהּ וַיֹּסֶף חֲמִשָּׁה עֲלוּהֵי וְאִם לֹא
 יִתְפָּרֵק וַיִּזְדָּבֵן בְּפִרְסָנָהּ: כז בָּרָם כָּל
 חֲרָמָא דִּי יִחְרֵם גִּבֹּר קָדֵם יִי מִכָּל דִּי לֵה
 מִאֲנָשָׁא וּבְעִירָא וּמִחֶקֶל אֲחִסְתָּה לֹא
 יִזְדָּבֵן וְלֹא יִתְפָּרֵק כָּל חֲרָמָא קָדֵם
 קוֹדֵשִׁין הוּא קָדֵם יִי: כט כָּל חֲרָמָא דִּי
 יִתְחָרֵם מִן אֲנָשָׁא לֹא יִתְפָּרֵק אֲחִסְתָּל
 יִתְקַטֵּל: לוֹכֵל מַעֲשֵׂא דְאֶרְעָא מוֹרֵעָא
 דְאֶרְעָא מִפְּרִי אֵילָנָא דִּי הוּא קוֹדֵשָׁא
 קָדֵם יִי: לא נֶאֱמַר מִפְּרִי יִפְרוֹק גִּבֹּר
 מִמַּעֲשֵׂרָה חֲמִשָּׁה יוֹסֵף עֲלוּהֵי: לד וְכָל
 מַעֲשֵׂר תוֹרִין וְעַן כָּל דִּיעְבֵּר תַּחַת
 חֲטָאָא עֲשִׂירָאָה יִהִי קָדִישׁ קָדֵם יִי: לה לֹא
 יִבְקֹר בֵּין טֹב לְבִישׁ וְלֹא יִחֲלֹפָהּ וְאִם
 חֲלָפָא יִחֲלֹפָהּ וַיְהִי הוּא וְחִלּוּפָהּ יִהִי
 קוֹדֵשָׁא לֹא יִתְפָּרֵק: לו אֵלֶּין פְּקוּדֵי־אֵי
 פְּקִידֵי יִי יֵת מִשָּׁה לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטוֹרָא
 דְּסִינִי:

כו יִקְדֹּשׁ אִישׁ אִתּוֹ אִם-שׁוֹר אִם-שֶׁה לִיהוָה הוּא: וְאִם
 בְּבִהֶמָה הִטְמֵאָה וַיִּפְדֶּה בְּעֶרְפָּה וַיֹּסֶף חֲמִשָּׁתוֹ עָלָיו וְאִם-
 כז לֹא יִגָּאֵל וְנִמְכַּר בְּעֶרְפָּה: אֲךָ כָּל-חֶרֶם אֲשֶׁר יִחְרֵם אִישׁ
 לִיהוָה מִכָּל-אֲשֶׁר-לוֹ מֵאֲדָם וּבִהֶמָּה וּמִשְׁדֶּה אֲחֻזָּתוֹ לֹא
 יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל כָּל-חֶרֶם קָדֵשׁ-קָדָשִׁים הוּא לִיהוָה:
 כט כָּל-חֶרֶם אֲשֶׁר יִחְרֵם מִן-הָאָדָם לֹא יִפְדֶּה מוֹת וַיּוֹמַת:
 ל וְכָל-מַעֲשֵׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ לִיהוָה הוּא
 לא קָדֵשׁ לִיהוָה: וְאִם-גָּאֵל יִגָּאֵל אִישׁ מִמַּעֲשֵׂרוֹ חֲמִשִּׁיתוֹ
 לב יוֹסֵף עָלָיו: וְכָל-מַעֲשֵׂר בָקָר וְצֹאן כָּל אֲשֶׁר-יַעֲבֹר תַּחַת
 לג הַשֶּׁבֶט הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה קָדֵשׁ לִיהוָה: לֹא יִבְקֹר בֵּין-טוֹב
 לָרָע וְלֹא יִמְיָנֵנוּ וְאִם-הֶמֶר יִמְיָנֵנוּ וַיְהִי-הוּא וַתְּמוֹרָתוֹ
 לד יִהְיֶה קָדֵשׁ לֹא יִגָּאֵל: אֲלֵהָ הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת-

מִשָּׁה אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהָרִי סִינַי: ע"פ פסוקים. עו"א סימן.

At the conclusion of each of the five books of the Torah, it is customary
 for the congregation followed by the reader to proclaim:

חֻק! חֻק! וְנִתְחַזַּק!

רש"י

מחלתה, ולאחר מכן הוסיפו שחזו וזמרו רבותיו שש משה כסף דינר, עשרים
 וחריבט שמואל (בכורות כ:). (בו) לא יקדיש איש אתו. לשם קרבן אחר
 (ח"כ פרשתא תב; ערכין כט). לפי שאינו של: (כו) ואם בבהמה הטמאה
 וגו'. אין המקדש הוא מוכר על הכבוד, שאין לומר בכבוד כהמה שמהא ופדה
 בערכו וחומה, [ס"ח וחומר אין זה] שהרי אין פדיון פטר תמור אלא טלה, והוא
 מתנה לכהן ואינו להקדש. אלא הכבוד מוכר על ההקדש, שהכבוד שלמהל דבר
 בפדיון כהמה טהורה שהוממה, וכאן דבר במקדש כהמה עמלה לבדק הבית
 (מנחות קא). ופדה בערכו. כפי מה שפירכה הכהן: ואם לא יגאל. ע'
 בעלים (ח"כ פרק יב:צ). ונמכר בערכו. לחמרים (סס): אך כל חרם
 וגו'. תלקו רבותיו בדבר. י' אומרים סחם חרמים להקדש, ומה אני מקיים כל
 חרם בישראל לך יהיה (במדבר יח:יז) חרמי כהנים, שפירש ואמר הרי זה לכהן.
 ויש אחרים סחם חרמים לכהנים (ערכין כח:כט). לא ימכר ולא יגאל. אלא יתן
 לכהן. לדברי האומר סחם חרמים לכהנים מפרש מקרא זה בסחם חרמים, והאומר
 סחם חרמים לבדק הבית מפרש מקרא זה חרמי כהנים, שהכל מודים שחרמי
 כהנים אין להם פדיון עד שיבואו ליד ה', וחרמי גבוה נפדים (ערכין סס): כל חרם
 קדש קדשים הוא. האומר סחם חרמים לבדק הבית מביא ראיה מכאן (ח"כ ס'
 ה; ערכין סס) והאומר סחם חרמים לכהנים מפרש כל חרם קדש קדשים הוא ל'
 ללמד שחרמי כהנים חלים על קדשי קדשים ועל קדשים קלים וטעם לכהן, כמו שביטו

effect (Rashi). However, the Kohanim must pay the Temple treasury for the field, because sanctified property may not leave the ownership of the Sanctuary unless it has been redeemed (Arachin 25b; Rambam, Hil. Arachin 4:19).

26. לא יקדיש איש אתו. — A man shall not consecrate it. A first-born male animal from cattle or the flock is sacred from birth as an offering; it cannot be consecrated as another sort of offering because it is not the property of its "owner" (Rashi). Alternatively, since the animal is holy from birth, it is not necessary to sanctify it formally (Ramban).

27. בבהמה הטמאה. — Among the unclean animals. Our verse speaks of a non-kosher animal whose owner has consecrated it for the benefit of the Temple treasury. If the owner redeems it, he pays market value, plus a surcharge of a fifth. But if it is not redeemed by its owner, it shall be sold for its valuation, meaning that anyone else may redeem it for its legitimate purchase price (Rashi).

28-29. Cherem/Segregated property. The word cherem is customarily used to denote destruction or something banned from human enjoyment. In the context of this passage, it refers

consecrate it; whether it is of oxen or of the flock, it is HASHEM's. ²⁷ If among the unclean animals, he shall redeem it according to the valuation and add a fifth to it; and if it is not redeemed it shall be sold for its valuation.

²⁸ However, any segregated property that a man will segregate for the sake of HASHEM, from anything that is his — whether human, animal, or the field of his ancestral heritage — may not be sold and may not be redeemed, any segregated item may be most holy to HASHEM.

Cherem/
Segregated
Property

²⁹ Any condemned person who has been banned from mankind shall not be redeemed; he shall be put to death.

³⁰ Any tithe of the land, of the seed of the land, of the fruit of the tree, belongs to HASHEM; it is holy to HASHEM. ³¹ If a person shall redeem some of his tithe, he shall add his fifth to it.

The
Second
Tithe

³² Any tithe of cattle or of the flock, any that passes under the staff, the tenth one shall be holy to HASHEM. ³³ He shall not distinguish between good and bad and he should not substitute for it; and if he does substitute for it, then it and its substitute shall be holy, it may not be redeemed.

The Tithe
of Animals

³⁴ These are the commandments that HASHEM commanded Moses to the Children of Israel on Mount Sinai.

At the conclusion of each of the five books of the Torah, it is customary for the congregation followed by the reader to proclaim:

“Chazak! Chazak! Venischazeik! (Be strong! Be strong! And may we be strengthened!)”

THE HAFTARAH FOR BECHUKOSAI APPEARS ON PAGE 1179.

to a person's expressed resolution to consecrate an object and thus make it forbidden for personal use (*Ralbag*).

There are two kinds of *cherem*: one that is for *בְּכָר הַבַּיִת*, the Temple treasury; and the other is a gift for the Kohanim, and becomes their private property. The *cherem* of the Temple is used for maintenance or other Temple needs, or it is sold [i.e., redeemed] with the proceeds going to the Temple treasury. The *cherem* of the Kohanim is similar to *terumah*, in that the owner loses title to it and cannot redeem it. It must be turned over to the Kohanim, whereupon it becomes their personal property and loses all sanctity.

29. אִשֶּׁר יִחְרַם מִן־הָאָדָם. — *Who has been banned from mankind.* The verse speaks of a person condemned to death by the court. If someone vows to contribute his monetary value [נָמִים] or his assessed valuation [עֵרָךְ] as above in verses 2-7, the vow is not binding, because, since he shall be put to death, he has no monetary value and he shall not be redeemed in payment of the vow (*Rashi*; *Sifra*).

According to *Ramban*, the verse refers to an entirely different case. The king and the Sanhedrin, as the representatives of the nation, have the right to require that the entire people or specified individuals carry out certain actions for the common good, and to decree that anyone who violates that consensus shall be put to death (see *Ramban* for several examples). Our verse states that whereas a *cherem* for the Temple treasury can be redeemed, a person condemned to death for disobeying a national decree is beyond redemption.

30-31. The second tithe. During the first, second, fourth, and fifth years of the seven-year *Shemittah* cycle, a farmer sets aside one-tenth of his produce, which he must protect from contamination and take to Jerusalem to be eaten. It is known as *מִצְעָר שְׁנִי*, second tithe, because it is separated from the crop only after the first tithe is separated for the Levite. The Torah

permits the owner to redeem the tithe for coins, whereupon the sanctity devolves from the tithe to the coins, which the owner must take to the Holy City and use to purchase food or offerings that may be eaten. [See also *Deuteronomy* 14:22-27.]

32-33. The tithe of animals.

32. תַּחַת הַשָּׂבֶט. — *Under the staff.* Every tenth animal of those born during the current season must be sanctified as an offering. The entire newborn herd or flock is put into a corral with a narrow opening, and the animals are allowed to leave one by one. The owner or his designee touches each tenth one with a paint-daubed stick, marking it as *maaser*, or the tithe (*Rashi*; *Bechoros* 58b).

קָדַשׁ לַיהוָה. — *Holy to HASHEM.* The *maaser*-animal is brought as an offering. Its fats are offered upon the Altar and all of its meat is eaten by the owners [and their guests]. None of the meat need be given to the Kohanim (*Rashi*).

33. לֹא יִבְחֹר. — *He shall not distinguish.* Unlike other offerings, for which it is meritorious to choose only the best animals, the tithe must be left purely to chance; whichever one exits tenth is holy (*Rashi*; *Sifra*).

בֵּין טוֹב לְרָע. — *Between good and bad.* Even if the tenth animal is *bad*, in that it has a blemish that disqualifies it from use as an offering, it is *maaser* nonetheless. It may be used only for food, but not for work or shearing (*Rashi*; *Bechoros* 14a).

אֶת־מוֹשֶׁה אֵלֵינוּ יִשְׂרָאֵל. — *Moses to the Children of Israel.* The teacher was worthy of his people, and the people were worthy of their teacher (*Daas Zekeinim*).

עֵי"ח פְּסוּקִים. עו"א סִמָּן. — This Masoretic note means: There are 78 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic *עו"א*. The mnemonic refers to “strength,” an allusion to the punishments of the Admonition, which demonstrate God's strength (*R' David Feinstein*).

1. *Chlorophyll a* and *Chlorophyll b* were determined by the method of Lichtenthaler and Whistler (1973).

 $\frac{d}{dt} \left(\frac{\partial L}{\partial \dot{x}} \right) = \frac{\partial L}{\partial x}$

10. The Commission has also been informed that the Government of India has been requested to provide information on the progress of the implementation of the recommendations of the Commission's report on the subject.

19. $\frac{1}{2} \ln 2$

3

١٣٤

1

• *Ch.*

5

102

•

...

2. 7

19

100

— 199 —

[illegible]

ספר במדבר

Bamidbar/Numbers

פרשת במדבר

אונקלוס

א וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר סִינַי בְּאַהֲל מוֹעֵד בְּאַחַד
לַחֲדָשׁ הַשְּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִית לְצֵאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
ב לֵאמֹר: שְׂאוּ אֶת-רֹאשׁ כָּל-עֵדַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּחְתָּם
ג לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפָּר שְׁמוֹת כָּל-זָכָר לְגִלְגָּלְתָּם: מִן
ד עֶשְׂרִים שָׁנָה וְיָמָעְלָה כָּל-יֵצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ
ה אֹתָם לְצִבְאָתָם אִמָּה וְאַהֲרֹן: וְאַתְּכֶם יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ
וּלְמִטָּה אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית-אֲבֹתָיו הוּא: וְאַלֶּה שְׁמוֹת
וּלְהַנָּשִׁים אֲשֶׁר יַעֲמְדוּ אִתְּכֶם לְרֹאוּבֵן אֱלִיצֹר בֶּן-
ז שְׂדִיאוֹר: לְשִׁמְעוֹן שְׁלֵמִיאל בֶּן-צוּרִישֶׁדִי: לִיהוּדָה
ח נַחֲשֹׁן בֶּן-עֲמִינָדָב: לִישָׁשָׁכָר נַחֲנָאֵל בֶּן-צוּעָר: לְזָבוּלֹן
י אֱלִיאָב בֶּן-חֶלֶץ: לְבִנְיָמִן יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישַׁמֶּע בֶּן-
יא עֲמִיהוּד לְמִנְשֶׁה גַמְלִיאֵל בֶּן-פְּרָהצוֹר: לְלֵוִי גִבְרִיָּה
יב בֶּן-גִּדְעָנִי: לְזָדָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן-עֲמִישַׁדִּי: לְאַשֵּׁר פַּגְעִיאֵל

רנ"י

מנין כל שנת ושנת: לבית אבות. מי שחיו משנת אחד ואמו משנת אחד יקום על שנת אחיו (נמר"ר וגו' כ"ד קט): לגלגלתם. על ידי שקלים נקט לגלגלת: (א) כל יצא צבא. מנין שאין יולא כלל פחות מן עשרים: (ד) ואתכם יהיו. כשפקדו אותם יהיו עמכם נשיא כל שנת ושנת:

(א) וידבר. במדבר סיני באחד לחדש. מתוך חובתן לפניו מונה אותם כל שנה. כשאלו ממלרים מנאן (שמות יב:לז) וכשנפלו בעגל מנאן (שמות לב:כח) לידע (מנין) הנומרים, וכשנא להשירות שכינתו עליהם (ס"א בחוסס) מנאס. כל' בניסן הוקם המשכן ובאחד באייר מנאס: (ב) למשפחתם. דע

PARASHAS BAMIDBAR

The Book of *Bamidbar/Numbers* deals in great measure with the laws and history of the Tabernacle during Israel's years in the Wilderness. *Ramban* notes striking parallels between the Tabernacle, as seen through the light of these laws, and the Revelation at Sinai. These comparisons suggest that the Tabernacle — and later the Temple and the synagogue — was to serve as a permanent substitute for the Heavenly Presence that rested upon Israel at Sinai. By making the Tabernacle central to the nation, not only geographically but conceptually, the people would keep "Mount Sinai" among themselves always. Just as they had surrounded the mountain, longing for closeness to God, they would encamp around the Tabernacle symbolizing that their very existence was predicated on their closeness to the Torah.

Accordingly, the Book contains the commandments to safeguard the Tabernacle, for the tribes to be arrayed around it, and for the conduct of the Kohanim and the Levites when it was dismantled and transported. All of this enhances the glory and prestige of the Sanctuary, as illustrated by the parable of the Sages, "A royal palace that is not safeguarded is unlike one that is safeguarded" (*Sifre Zuta*, *Korach* 8:14).

1.

1-19. **Census in the Wilderness.** God commanded Moses and Aaron, with the participation of the tribal leaders, to take

a tribe-by-tribe census of all males above the age of twenty. *Rashi* comments that because of God's love for the Jewish people, He counted them frequently: when they left Egypt (*Exodus* 12:37); after the sin of the Golden Calf, to see how many were left after the sinners died (*ibid.* 38:26); and now when He rested His Presence among them.

Ramban (v. 45) offers three reasons that God wanted them counted:

(a) The miraculous growth of the nation, which had come to Egypt as a family of only seventy people but two hundred and ten years before, showed conclusively that God loved them very much. So, too, did the need to count them after every significant loss of life. Every Jew is important to God.

(b) Each member of the nation had a right to benefit from the personal attention of Moses and Aaron, and the census was a great opportunity for every Jew who came before "the father of the prophets and his brother, the holy one of God" to tell them his name and to be counted as an individual of personal worth. Surely Moses and Aaron would bless them and pray for them, and the half-shekel contribution would bring them atonement.

(c) Since the people were about to go directly into *Eretz Yisrael* — and would have had they not sinned in the episode of the spies (chapters 13-14) — a census was needed to prepare the military campaign and to know how many people

PARASHAS BAMIDBAR

- 1** ¹ **H**ASHEM spoke to Moses in the Wilderness of Sinai, in the Tent of Meeting, on the first of the second month, in the second year after their exodus from the land of Egypt, saying:
- ² "Take a census of the entire assembly of the Children of Israel according to their families, according to their fathers' household, by number of the names, every male according to their head count. ³ From twenty years of age and up — everyone who goes out to the legion in Israel — you shall count them according to their legions, you and Aaron. ⁴ And with you shall be one man from each tribe; a man who is a leader of his father's household.
- ⁵ "These are the names of the men who shall stand with you: For Reuben, Elizur son of She-deur. ⁶ For Simeon, Shelumiel son of Zurishaddai. ⁷ For Judah, Nachshon son of Amminadab. ⁸ For Issachar, Nethanel son of Zuar. ⁹ For Zebulun, Eliab son of Helon. ¹⁰ For the children of Joseph — for Ephraim, Elishama son of Ammihud; for Manasseh, Gamaliel son of Pedahzur. ¹¹ For Benjamin, Abidan son of Gideoni. ¹² For Dan, Ahiezer son of Ammishaddai. ¹³ For Asher, Pagiel

were eligible to receive portions in the Land.

1. באחד לחודש השני — On the first of the second month. This was the month of Iyar (*Targum Yonasan*; *Rashi*). Although the year begins in Tishrei, the months are numbered from Nissan, the month of the Exodus. Thus, Nissan is the first month, and Tishrei the seventh (see notes to *Exodus* 12:2).

2. שאו את ראש — Take a census. The literal translation, lift up the head, has two possible implications, one positive and one negative: It can mean that the people would be uplifted to an exalted level, or it could mean that their heads would be removed from them, as Joseph used the term when he predicted that Pharaoh's baker would be executed (*Genesis* 40:13,19). Here, too, the term suggested to the people that if they were worthy, they would be uplifted; but if not, they could suffer greatly (*Ramban*).

למשפחותם — According to their families, i.e., the tribes (*Rashi*). The earlier censuses (in *Exodus*) had counted the nation as a whole, without recognizing separate tribal identities (*Bechor Shor*).

R' Yaakov Kamenetsky explains why the censuses of *Exodus* counted the nation as a whole, whereas those of *Numbers* counted the tribes separately. Until it was established that the central motif in Jewish life is the Sanctuary, there was a danger that one's identification with his own tribe would lead to "nationalism" and factionalism. Once it was established, however, that all tribes looked to the Tabernacle as their primary unifying force, the establishment of separate tribal identities would be healthy. Then, each tribe would realize that its individual abilities should be developed for the service of Israel's national goal of Heavenly service. Then, the tribes would be separate only in terms of the unique roles they were to play in realizing the national destiny.

לכית אבותם — According to their fathers' household. A person's tribal affiliation is patrilineal. Thus, for example, a Jew with a father from Judah and a mother from Asher belonged to the tribe of Judah (*Rashi*). Nationality, however, is matrilineal, so that the child of a Jewish father and a gentile mother is a gentile.

שמות — Names. It was a great honor for each person that he gave his name, as an individual, to Moses and Aaron (*Ramban*). At that point in history, a person's name was Divinely inspired to indicate his personal virtues. In the census before the nation crossed the Jordan, thirty-nine years later, this was no longer the case, and there was no mention of names (*Sforno*).

לגלגלם — According to their head count. It is forbidden to count the people literally by the head, so they gave a half-shekel coin per head, and the coins were then counted (*Rashi*; see *Exodus* 30:12-13).

3. כל-יציא צבא — Everyone who goes out to the legion. The minimum age to serve in the army — the legion — was twenty (*Rashi*), since people achieve their physical maturity by then (*Ramban*). It is evident from the Talmud that men older than sixty were not included in the census (*Bava Basra* 121b).

תפקדו — You shall count. Wherever it is used in Scripture, the root פקד has the implication of concern for, and taking cognizance of, the person under discussion. In the context of the census, it implies that the count should be made through half-shekel contributions, which bring atonement to the contributors (*Ramban*).

4-15. The tribal leaders. Moses and Aaron would count each tribe with the participation of its own leader (*Rashi*), the one who would be knowledgeable concerning the lineage of his tribe's members (*Sforno*). Another reason for the participation of the leaders was that the census was for the purpose of preparing for the impending wars for the Land and the division of territory, both of which were to be done on a tribal basis (*Malbim*).

The first name on the list of leaders was אֵלִיזוּר, *Elizur*, which means *my God is the Protector*. The last name on the list, the father of Ahira, is עֵינָן, *Enan*, which is synonymous with עֵינָן, *eye*. These names recall the verse, וַיִּצְרְפוּם כַּאֲשֶׁן עֵינָיו, *He protected them like the pupil of his eye* (*Deuteronomy* 32:10), an allusion to the Clouds of Glory that surrounded the nation in the wilderness (*Baal HaTurim*). Thus the order of the leaders alludes to the nation's faith that God was and

בר עכרן: לְגַד אֱלִיסָף בֶּן-דְּעוּאֵל: לְנִפְתָּלִי אַחִירֶע
 בֶּן-עֵינָן: אֵלֶּה הָיְתָה נְשֵׁי־אִמָּהּ מִטּוֹת אֲבוֹתָם
 רָאִשֵׁי אֲלָפֵי יִשְׂרָאֵל הֵם: וַיָּקַח מֹשֶׁה וְאֶהְרֹן אֶת
 הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נָקְבוּ בְּשֵׁמוֹת: וְאֵת כָּל-הָעֵדָה
 הִקְהִילוּ בְּאֶחָד לַחֲדָשׁ הַשְּׁנִי וַיִּתְּלִדּוּ עַל-מִשְׁפַּחְתָּם
 לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַל־הָעֵדָה
 לְגַלְגָּלָתָם: כָּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה וַיִּפְקְדֵם בְּמִדְבָּר
 סִינִי: וַיְהִי בְּנִי-רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל תּוֹלְדָתָם
 לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת לְגַלְגָּלָתָם
 כָּל-זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַל־הָעֵדָה כָּל יִצָּא צָבָא: פָּקְדִיהֶם
 לְמִטָּה רְאוּבֵן שֵׁשָׁה וָאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמִשָּׁה מֵאוֹת:
 לְבָנֵי שִׁמְעוֹן תּוֹלְדָתָם לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם פָּקְדִיו
 בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת לְגַלְגָּלָתָם כָּל-זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
 וְעַל־הָעֵדָה כָּל יִצָּא צָבָא: פָּקְדִיהֶם לְמִטָּה שִׁמְעוֹן תִּשְׁעָה
 וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת:
 לְבָנֵי גָד תּוֹלְדָתָם לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר
 שְׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַל־הָעֵדָה כָּל יִצָּא צָבָא: פָּקְדִיהֶם
 לְמִטָּה גָד חֲמִשָּׁה וָאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים:
 לְבָנֵי יְהוּדָה תּוֹלְדָתָם לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר
 שְׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַל־הָעֵדָה כָּל יִצָּא צָבָא: פָּקְדִיהֶם
 לְמִטָּה יְהוּדָה אַרְבָּעָה וָשֶׁבַעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת:
 לְבָנֵי יִשְׂשָׁכָר תּוֹלְדָתָם לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר
 שְׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַל־הָעֵדָה כָּל יִצָּא צָבָא: פָּקְדִיהֶם
 לְמִטָּה יִשְׂשָׁכָר אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וָאַרְבַּע מֵאוֹת:
 לְבָנֵי זְבוּלֹן תּוֹלְדָתָם לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר
 שְׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַל־הָעֵדָה כָּל יִצָּא צָבָא: פָּקְדִיהֶם
 לְמִטָּה זְבוּלֹן שִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וָאַרְבַּע מֵאוֹת:
 לְבָנֵי יוֹסֵף אֶפְרַיִם תּוֹלְדָתָם לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית
 אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַל־הָעֵדָה כָּל

יד-טו

קְרוּאִי ק' טו

יז

יח

טז

כ

כא

כב

כג

כד

כה

כו

כז

כח

כט

ל

לא

לב

לג

לד

לה

לו

לז

לח

לט

לע

לס

לד

לז

לח

לט

לע

לס

לד

כ"ט

בשמות: (יח) וייתלדו על משפחתם. הביאו ספרי יחוסיהם ועידי
 חזקת לידתם כל אחד ואחד להתייחס על השבט:

(טז) אלה קרואי העדה. הנקראים לכל דבר חשיבות שבעה: (יז) את
 האנשים האלה. את שנים עשר נשיאים הללו: אשר נקבו. לו כחן

would remain its Protector.
 The list begins with the offspring of Leah, then of Rachel,

then of Bilhah and Zilpah. Since Bilhah's sons were older
 than Zilpah's, they are listed first (*Ibn Ezra*).

son of Ochrán. ¹⁴ For Gad, Eliasaph son of Deuel. ¹⁵ For Naphtali, Ahira son of Enan."

¹⁶ These were the ones summoned by the assembly, the leaders of their fathers' tribes, they are the heads of Israel's thousands. ¹⁷ Moses and Aaron took these men who had been designated by [their] names.

¹⁸ They gathered together the entire assembly on the first of the second month, and they established their genealogy according to their families, according to their fathers' household, by number of the names, from twenty years of age and up, according to their head count. ¹⁹ As HASHEM had commanded Moses, he counted them in the Wilderness of Sinai.

Reuben ²⁰ These were the sons of Reuben, firstborn of Israel, their offspring according to their families, according to their fathers' household, by number of the names according to their head count, every male from twenty years of age and up, everyone who goes out to the legion. ²¹ Their count, for the tribe of Reuben: forty-six thousand, five hundred.

Simeon ²² For the sons of Simeon, their offspring according to their families, according to their fathers' household, its numbers, by number of the names according to their head count, every male from twenty years of age and up, everyone who goes out to the legion. ²³ Their count, for the tribe of Simeon: fifty-nine thousand, three hundred.

Gad ²⁴ For the sons of Gad, their offspring according to their families, according to their fathers' household, by number of the names, every male from twenty years of age and up, everyone who goes out to the legion. ²⁵ Their count, for the tribe of Gad: forty-five thousand, six hundred and fifty.

Judah ²⁶ For the sons of Judah, their offspring according to their families, according to their fathers' household, by number of the names, every male from twenty years of age and up, everyone who goes out to the legion. ²⁷ Their count, for the tribe of Judah: seventy-four thousand, six hundred.

Issachar ²⁸ For the sons of Issachar, their offspring according to their families, according to their fathers' household, by number of the names, every male from twenty years of age and up, everyone who goes out to the legion. ²⁹ Their count, for the tribe of Issachar: fifty-four thousand, four hundred.

Zebulun ³⁰ For the sons of Zebulun, their offspring according to their families, according to their fathers' household, by number of the names, every male from twenty years of age and up, everyone who goes out to the legion. ³¹ Their count, for the tribe of Zebulun: fifty-seven thousand, four hundred.

Ephraim ³² For the sons of Joseph: for the sons of Ephraim, their offspring according to their families, according to their fathers' household, by number of the names, every male from twenty years of

16. קְרוּאֵי הָעֵדָה — *The ones summoned by the assembly.* When important matters were discussed by the assembly, these men were always called upon (Rashi; Ibn Ezra).

אֲלֵכֵי יִשְׂרָאֵל — *Israel's thousands.* The nation had been organized in groups of a thousand (Exodus 18:21), and these men were the heads of all the groups in their respective tribes (Ibn Ezra). Alternatively, the term refers to the nation's collective thousands of people, of whom these men were acknowledged leaders (R' Hirsch).

18. בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי — *On the first of the second month.* In his zeal to do God's will, Moses began the census on the day of the command (v. 1); however, it was impossible to complete the process in only one day (Ramban).

וַיִּתְּנֵם — *And they established their genealogy.* Since the count was to be done by tribe, the people had to establish the tribe to which they belonged, either by written documentation or valid witnesses (Rashi), or by giving their word (Ramban). One reason for this strict requirement of family purity was so that the merit of their forefathers would bring them

God's help during the impending wars (*Sforno*).

❖ Anomalies of the censuses.

Rashi (Exodus 30:16) notes an unexpected coincidence. The census given in Exodus had to have been conducted before the Tabernacle was built, since the half-shekels given for the count were used to make the structure's sockets, while the census detailed here took place nearly seven months later, in Iyar. How is it possible, therefore, that both population totals, 603,550, were identical? Surely many people died and others came of age during the intervening months! Rashi responds that for the purpose of the census, all men counted were those who were twenty years old on the previous Rosh Hashanah; those who came of age during the year would not be counted until the next Rosh Hashanah. Mizrahi adds that this assumes that one of the many miracles that took place in the Wilderness was that no one died between the first census and the second, since dead men were surely not counted.

Ramban (ibid. 30:12) disagrees, contending that people

נפק חילא: ^{לג}מניניהון לשבטא דאפרים ארבעין אלפין וחמש מאה: ^{לד}לבני מנשה תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנן שמיהן מבר עשרין שנין ולעלא כל נפק חילא: ^{לה}מניניהון לשבטא דמנשה תלתין ותריין אלפין ומאתן: ^{לו}לבני בנימן תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנן שמיהן מבר עשרין שנין ולעלא כל נפק חילא: ^{לז}מניניהון לשבטא דבנימן תלתין וחמש אלפין וארבע מאה: ^{לח}לבני דן תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנן שמיהן מבר עשרין שנין ולעלא כל נפק חילא: ^{לט}מניניהון לשבטא דרן שתיין ותריין אלפין ושבע מאה: ^מלבני אשר תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנן שמיהן מבר עשרין שנין ולעלא כל נפק חילא: ^{מא}מניניהון לשבטא דאשר ארבעין וחמש מאה: ^{מב}בני נפתלי תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנן שמיהן מבר עשרין שנין ולעלא כל נפק חילא: ^{מג}מניניהון לשבטא דנפתלי חמשיין ותלת אלפין וארבע מאה: ^{מד}מניניהון לשבטא דמנשה ואהרן ורברבי ישראל תרי עשר גברא גברא חד לבית אבהתהויה הו: ^{מה}והיו כל מניני בני ישראל לבית אבהתהון מבר עשרין שנין ולעלא כל נפק חילא בישראל: ^{מו}והיו כל מניניא שית מאה ותלתא אלפין וחמש מאה וחמשיין: ^{מז}ולנאי לשבטא דאבהתהון לא אתמניאו ביניהון: ^{מח}ומליל י' עם משה למימר: ^{מט}מט בדם ית שבטא דלוי לא תמני וית חשבנהון לא תקבל בגו בני ישראל: ^נוואת מני ית לנאי על משכנא דסודותא ועל כל מנוהי ועל כל די לה אנון ישלון ית משכנא וית כל מנוהי ואנון ישמשנה וסחור סחור למשכנא ישרון: ^{נא}ובמטל משכנא יפרקון ויתא לנאי ובמשרי משכנא יקימון ויתא לנאי וחלוני דיקרב יתקטל:

לג יצא צבא: פקדיהם למטה אפרים ארבעים אלף וחמש מאות:

לד לבני מנשה תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמות מן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה מנשה שנים ושלשים אלף ומאתים:

לו לבני בנימן תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמות מן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה בנימן חמשה ושלשים אלף וארבע מאות:

לח לבני דן תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמות מן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה דן שנים ושלשים אלף ושבע מאות:

מ לבני אשר תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמות מן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה אשר אחד וארבעים אלף וחמש מאות:

מב בני נפתלי תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמות מן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה נפתלי שלשה וחמשים אלף וארבע מאות:

מד אלה הפקדים אשר פקד משה ואהרן ונשיאי ישראל שנים עשר איש איש אחד לבית אבתיו היו: ויהיו כל פקודי בני ישראל לבית אבתם מן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא בישראל: ויהיו כל הפקדים שש מאות

מז אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים: והלויים למטה אבתם לא התפקדו בתוכם:

מח וידבר יהוה אל משה לאמר: אך את מטה לוי לא תפקד ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל: ואתה הפקד את הלויים על משכן העדות ועל כל בליו ועל כל אשר לו המה ישאו את המשכן ואת כל בליו והם ישרתו וסביב למשכן יחנו: ובנסע המשכן יורידו אתו הלויים ובחנת המשכן יקימו אתו הלויים והזר הקרב יומת:

מח-מט

נ

נא

כ"ה

(מט) אך את מטה לוי לא תפקד. כדאי הוא לגיון של מלך להיות מנהל (כדו וכמ"ר ח"כ). דבר אחר, לפי הקצ"ה שתיקד לעמוד גזירה על כל הגמין מן עשרים שנה ומעלה שמונו במדבר, אמר אל יהיו אלו ככלל, לפי שהם על, שלא טעו כעגל (סס): (ג) ואתה הפקד את הלויים. כמרגומו מני, לשון מני, שררה על דבר שהוא ממונה עליו, כמו ופקד המלך פקידים (אסתר כג): (נא) יורידו אותו. כמרגומו ויפקדו, כשחלוץ לנסע במדבר ממסע למסע היו מפקדיו אותו מהקמתו, וגו' אותו עד מקום אשר יבכו סס העני ויחטו סס, ומקימן אותו: והזר הקרב. לעבורם זו: יומת. בידי שמים (פסחדין פד):

age and up, everyone who goes out to the legion. ³³ Their count, for the tribe of Ephraim: forty thousand, five hundred.

Manasseh ³⁴ For the sons of Manasseh, their offspring according to their families, according to their fathers' household, by number of the names, every male from twenty years of age and up, everyone who goes out to the legion. ³⁵ Their count, for the tribe of Manasseh: thirty-two thousand, two hundred.

Benjamin ³⁶ For the sons of Benjamin, their offspring according to their families, according to their fathers' household, by number of the names, every male from twenty years of age and up, everyone who goes out to the legion. ³⁷ Their count, for the tribe of Benjamin: thirty-five thousand, four hundred.

Dan ³⁸ For the sons of Dan, their offspring according to their families, according to their fathers' household, by number of the names, every male from twenty years of age and up, everyone who goes out to the legion. ³⁹ Their count, for the tribe of Dan: sixty-two thousand, seven hundred.

Asher ⁴⁰ For the sons of Asher, their offspring according to their families, according to their fathers' household, by numbers of the names, every male from twenty years of age and up, everyone who goes out to the legion. ⁴¹ Their count, for the tribe of Asher: forty-one thousand, five hundred.

Naphtali ⁴² The sons of Naphtali, their offspring according to their families, according to their fathers' household, by number of the names, every male from twenty years of age and up, everyone who goes out to the legion. ⁴³ Their count, for the tribe of Naphtali: fifty-three thousand, four hundred.

The Total ⁴⁴ These are the countings that Moses, Aaron, and the leaders of Israel counted — twelve men, one man for his father's household, were they — ⁴⁵ these were all the countings of the Children of Israel, according to their fathers' households, from twenty years of age and up, everyone who goes out to the legion in Israel: ⁴⁶ All their countings were six hundred and three thousand, five hundred and fifty.

The ⁴⁷ The Levites according to their fathers' tribe were not counted among them.

Levites: ⁴⁸ HASHEM spoke to Moses, saying, ⁴⁹ "But you shall not count the tribe of Levi, and you shall not take a census of them among the Children of Israel. ⁵⁰ You shall appoint the Levites over the Tabernacle of the Testimony, over all of its utensils and everything that belongs to it. They shall carry the Tabernacle and all its utensils and they shall minister to it; and they shall encamp around the Tabernacle. ⁵¹ When the Tabernacle journeys, the Levites shall take it down, and when the Tabernacle encamps, the Levites shall erect it, and an alien who approaches shall die.

were counted on the basis of their birthdays, not by their age on Rosh Hashanah. Furthermore, he contends that there was a basic difference between eligibility for the two censuses: In the first, the Levites were surely counted, but the Torah excludes them from the census of *Numbers*, so that Rashi's reasoning cannot explain the identical counts. Ramban contends that there were indeed many who died between the tallies, but those who came of age made up not only for them but also for the Levites, who were not included in the second census. That the two totals were identical was a coincidence.

48-54. The Legion of God. Having proven their loyalty to God in the aftermath of the Golden Calf (Exodus 32: 26-29), the Levites were now to be elevated to the status of His own legion. In this passage their new status was given expression in three ways: (a) The Levites would be counted separately and differently from the rest of the population (see ch. 3); (b) they would be assigned to guard the Tabernacle and its Courtyard, and, as detailed in chapter 4, they would dismantle and transport the Tabernacle during the nation's travels; and (c) the Levites' camp would surround the Tabernacle,

with the rest of the nation around theirs.

49. לֹא תִסְפֹּר . . . לֹא תִשָּׂא — You shall not count . . . you shall not take a census. The verse refers to two ways in which the Levites are distinct. They will not be counted from the age of twenty and up; and their total will not be added to that of the rest of the nation (*Sforno*).

They were counted separately in deference to their higher status. Alternatively, God knew that all those included in the general census would die in the Wilderness, but He wanted to exclude the Levites from this fate because of their loyalty and courage in the incident of the Golden Calf (*Rashi*). *Ibn Ezra* suggests that they were excluded from the regular census because they were to serve at the Tabernacle, and not in the army like the other tribes (*Ibn Ezra*).

Even before this commandment Moses assumed that he should not count the Levites with the others (v. 47), because God had not appointed a representative of the tribe of Levi in the list of tribal leaders (*Ramban*).

51. ויָמָוֶה — Shall die. This death penalty is Divinely imposed; it is not carried out by the court (*Rashi*), as indicated below

בְּיִשְׂרָאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גִּבֹּר עַל מִשְׁרֹהֵי
וְגִבֹּר עַל טָקְסָה לְחִילֵיהֶן: וְנִלְנְאֵי
יִשְׂרָאֵל סָחֹר סָחֹר לְמִשְׁכַּן דְּסִהְרֹתָא
וְלֹא יְהִי רִנְגָא עַל כְּנִשְׁתָּא דְּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל לְנָא יִתְּ מִשְׁרַת מִשְׁכַּנָּא
דְּסִהְרֹתָא: וְנִעְבְּדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכָל דִּי
פִּקִּיר יִי יִתְּ מִשָּׁה בֶן עֲבָדֵי: אֹמְלִיל לִי
עִם מִשָּׁה וְעִם אֶהְרֹן לְמִימֵר: וְגִבֹּר עַל
טָקְסָה בְּאֶתְנָן לְבֵית אֶבְהֶתְהֹן: וְיִשְׂרָאֵל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מְקַבֵּל סָחֹר סָחֹר לְמִשְׁכַּן
וְנָא יִשְׂרָאֵל: וְנִדִּי שָׁרֹן קְדֻמָּא מְדִינָתָא
טָקְסָה מִשְׁרֵית יְהוֹדָה לְחִילֵיהֶן וְרָבָא
לְבָנֵי יְהוֹדָה נִחְשׁוֹן בֶּר עֲמִינֶבֶב:
וְחִילֵיהָ וּמְגִינֵיהֶן שְׁבָעִין וְאַרְבָּעָא
אֲלָפִין וְשִׁית מֵאָה: וְנִדִּי שָׁרֹן סְמִיכִין
עֲלוֹהֵי שְׁבָטָא דִּישֻׁשֶׁבֶר וְרָבָא לְבָנֵי
יִשְׁשָׁכָר נִתְנָאֵל בֶּר צֹעֲרָ: וְחִילֵיהָ
וּמְגִינֵיהֶן חֲמִשִּׁין וְאַרְבָּעָא אֲלָפִין
וְאַרְבַּע מֵאָה: וְשִׁבְטָא דְּבִלְחָן וְרָבָא
לְבָנֵי וְנִדִּי אֱלִיָּא בֶר חֲלוּן: וְחִילֵיהָ
וּמְגִינֵיהֶן חֲמִשִּׁין וְשִׁבְעָא אֲלָפִין
וְאַרְבַּע מֵאָה: וְשִׁבְטָא דְּמִנְיָא לְמִשְׁרֵית
יְהוֹדָה מֵאָה וְחֲמִשִּׁין וְשִׁתָּא אֲלָפִין
וְאַרְבַּע מֵאָה לְחִילֵיהֶן בְּקִרְמִיתָא

וַיַּחֲנוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ עַל-מַחְנֵהוּ וְאִישׁ עַל-דִּגְלוֹ
לְצַבָּאתָם: וְהַלְוִיִּם יַחְנוּ סָבִיב לְמִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְלֹא-יִהְיֶה
קֶצֶף עַל-עֵדֻת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׁמְרוּ הַלְוִיִּם אֶת-מִשְׁמֶרֶת
מִשְׁכַּן הָעֵדֻת: וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכָל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת-מֹשֶׁה בֶּן עֲשׂוֹ:

וַיַּדְבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן לֵאמֹר: אִישׁ עַל-דִּגְלוֹ
בְּאֶתְנָן לְבֵית אֲבֹתָם יַחְנוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִנְּגֵד סָבִיב
לְאַהֲל-מוֹעֵד יַחְנוּ: וְהַחֲזִינִם קִדְמָה מִזִּנְחָה דִּגְלֵי מַחְנֵה
יְהוֹדָה לְצַבָּאתָם וְנִשְׂאִי לְבָנֵי יְהוֹדָה נִחְשׁוֹן בֶּן-עֲמִינֶבֶב:
וְצַבָּאוֹ וּפְקֻדָּיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים אָלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת:
וְהַחֲזִינִם עָלָיו מִטָּה יִשְׁשָׁכָר וְנִשְׂאִי לְבָנֵי יִשְׁשָׁכָר נִתְנָאֵל
בֶּן-צֹעֲרָ: וְצַבָּאוֹ וּפְקֻדָּיו אַרְבָּעָה וְחֲמִשִּׁים אָלֶף וְאַרְבַּע
מֵאוֹת: מִטָּה וְנִשְׂאִי לְבָנֵי וְבִלְחָן אֱלִיָּא בֶן-חֲלוּן:
וְצַבָּאוֹ וּפְקֻדָּיו שְׁבָעָה וְחֲמִשִּׁים אָלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת:
כָּל-הַפְּקֻדִּים לְמַחְנֵה יְהוֹדָה מֵאֵת אָלֶף וְשִׁמְנִים
אָלֶף וְשִׁשְׁת־אֲלָפִים וְאַרְבַּע-מֵאוֹת לְצַבָּאתָם רֹאשָׁנָה

ב
שלישי א-ב

כ"ט

וראובן ושמוען וגד מן הדרום וכו' כדאיחא בתנחומא בפרשה זו (יב): מנגד. מרחוק
מיל, כמו שנאמר ביהושע אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כלאלים אמה (גד): שיוכלו לבא
בשבת (תנחומא ט, יד; כמ"ב כט): משה ואהרן ובניו והלוויים חונים בסמוך לו (תנחומא
יד): (ג) קדמה. לפנים הקרויה קדם, ואחיו, זו רוח מזרחית, והמערב קרוי אחר:
(ט) ראשונה יסעו. כשראוי הענן מסתלק חוקטין הכהנים בתלוצות ונטעם
מחנה יהודה מחלה, וכשהולכין הולכין כדרך תמיין, הלוים והענגלות כלמטע, דגל
יהודה במזרח, ועל ראובן בדרום, ועל אפרים במערב, ועל דן בשפון (תנחומא יב):

(גב) ואיש על דגלו. כמו שהנגלים סדורים בסדר [ס"א בספר] זה, שלשה שבטים
לכל דגל: (גב) ולא יהיה קצף. אם תעשו כמלואו לא יהיה קצף, ואם לאו שיכנסו
זרים כעבודתם זו יהיה קצף כמו שמלינו במעשה קרח כי יאל הקצף וגו' (הלן יז:א):
(ב) באתת. כל דגל יהיה לו אות, מפה לנבועה תלויה בו. לנבועה של זה לא לנבועה של זה,
לנבועה כל אחד כגון אבנו הקבועה בחשן, ומתוך כך יכיר כל אחד את דגלו (כמ"ב כז):
דבר אחר באותות לבית אבותם. כלומר שמסר להם יעקב אביהם כשנאלחו
ממלרים, שנאמר ויעשו בניו לו כן כאשר לוס. יהודה ויששכר וזבולון ישאוהו מן המזרח,

(8:19), where the death penalty is described as a plague (*Gur Aryeh*).

This does not mean that no Israelite is ever allowed to approach the Tabernacle; it prohibits only entry without a permitted purpose, and as such it applies equally to Kohanim and Levites (see *Menachos* 27b and *Rambam, Hil. Bais HaBechirah* 2:4).

53. וְשָׁמְרוּ הַלְוִיִּם — *And the Levites shall safeguard.* The task of the Levites was not so much to protect the Tabernacle, as to serve as an honor guard, as befits the royal palace (*Ramban*). In Jerusalem, the Levites stood guard at twenty-one positions around the Temple (*Mishnah Middos* 1:1).

2.

1-34. The four formations. The central position of the Tabernacle and the Levites having been given briefly above, the Torah now turns to the twelve tribes. They were to be organized into formations of three tribes each — know as *banners* — with each "banner" led by a designated tribe. Their places around the Tabernacle would be the same

as those Jacob had assigned to his sons when he instructed them on how to escort his bier to *Eretz Yisrael* for burial (*Rashi* from *Tanchuma*). This chapter sets forth their positions during the encampment; their order of travel is given below (10:14-28).

The Midrash (*Bamidbar Rabbah* 2:10) teaches that Israel's camp on earth was the counterpart of the Heavenly Court, where God's Throne is surrounded by four companies of angels, like the four formations around the Tabernacle (see *R' Bachya*).

2. דִּגְלוֹ בָּאתָ — *His banner according to the insignias.* Each three-tribe formation had a distinctively colored banner [according to *Targum Yonasan*, each banner included all the colors of its three tribes], and each individual tribe had its own flag with an *insignia* representative of its distinctive characteristic [see below]. Each tribal flag was the same color as its stone on the Kohen Gadol's Breastplate (*Rashi*).

According to the Midrash (*Bamidbar Rabbah* 2:6), the tribal flags were as follows: Reuben's was red and its insignia was *duda'im*, a representation of the flowers he brought his

⁵² The Children of Israel shall encamp, every man at his camp and every man at his banner, according to their legions. ⁵³ The Levites shall encamp around the Tabernacle of the Testimony so that there shall be no wrath upon the assembly of the Children of Israel, and the Levites shall safeguard the watch of the Tabernacle of the Testimony."

⁵⁴ The Children of Israel did everything that HASHEM commanded Moses, so did they do.

2 ¹ HASHEM spoke to Moses and Aaron, saying, ² "The Children of Israel shall encamp, each man by his banner according to the insignias of their fathers' household, at a distance surrounding the Tent of Meeting shall they encamp. ³ Those who encamp to the front, at the east, shall be the banner of the camp of Judah according to their legions — and the leader of the children of Judah is Nachshon son of Amminadab — ⁴ its legion and their count are seventy-four thousand, six hundred. ⁵ Those encamping near him are: the tribe of Issachar — and the leader of the children of Issachar is Nethanel son of Zuar — ⁶ its legion and their count are fifty-four thousand, four hundred; ⁷ the tribe of Zebulun — and the leader of the tribe of Zebulun is Eliab son of Helon — ⁸ its legion and their count are fifty-seven thousand, four hundred. ⁹ All those counted for the camp of Judah are one hundred and eighty-six thousand, four hundred, according to their legions; they shall be the first to journey.

mother (Genesis 30:14-15); Simeon's was green, with an embroidered representation of the city of Shechem (ibid. 34:25); Levi's was white, black, and red with an *Urim v'Tumim* (Exodus 28:30); Judah's was sky-blue with a lion (Genesis 49:9); Issachar's was blue-black, with a sun and moon, since Issachar was famous for its many scholars who calculated the orbits of the heavenly bodies to fix the calendar (I Chronicles 12:32); Zebulun's was white, with a ship (Genesis 49:13); Dan's was sapphire, with a snake (ibid. 49:17); Gad's was gray, with a battalion of soldiers (ibid. 49:19); Naftali's was pale red, with a doe (ibid. 49:21); Asher's was the color of flaming olive oil (*R' Bachya*), with an olive tree (ibid. 49:20); both flags of Joseph's tribes were jet black — Ephraim's had an ox and Manasseh's a *re'em* (Deuteronomy 33:17); Benjamin's was a mixture of all the other colors, with a wolf (Genesis 49:27).

On the banners of the four formations were inscribed letters that, in combination, spelled the names of the Patriarchs, to invoke their merit. The first of the four banners bore the letters י א י; the second had ב צ ע; the third, ד ח ק; and the fourth, מ ק ב. The initial letters of these four words spelled אברהם, Abraham [the א of Abraham's name was represented by the Cloud of Glory atop the Tabernacle]; the second letters of the four words spelled יצחק, Isaac; and the final letters spelled יעקב, Jacob (*Chizkuni*). The implication is plain, that only through unity can we "spell out" the names of the Patriarchs and earn their merit.

מַגִּיד — At a distance. The Israelite camp was two thousand cubits from the Tent of Meeting. It could not be further away, or the people would have been forbidden to walk there on the Sabbath [to pray at the Tabernacle and hear the teachings of Moses and Aaron]. Moses, Aaron and his sons, and the Levites encamped immediately around the Tabernacle (*Rashi*).

3. וְהָיָה — Judah. As the progenitor of the Davidic monar-

chy and the son whom Jacob called the lion [which symbolizes kingship, see Genesis 49:9-10], Judah was awarded the place of honor (*Kli Yakar*).

God patterned the formations of Israel after that of His own Heavenly Throne of Glory: The Throne is in the center and is surrounded by four animals, as it were. On earth, the Tabernacle represents the Throne, surrounded by the four formations. Judah, as the leader of the tribes, was assigned to the east, the direction from which light comes to the world. With him were Issachar, the tribe of Torah, and Zebulun, the tribe of wealth (*Ramban*). Thus, the finest combination is leadership coupled with the sanctity of Torah study and those who extend themselves to support Torah scholars. For the positions and symbolism of the other formations, see below.

4. וַיִּקְרְיָהֶם — And their count. The tallies in this chapter are identical to those given in chapter 1. This constituted an implied miracle and a blessing, because these legions were to be the ones that were to begin marching to *Eretz Yisrael* on the twentieth of the month (10:11) — and the Torah announced that these would be their numbers. Thus, miraculously, no one would die during these twenty days (*Ramban*).

5. וְהָיוּ עִלָּיָהּ — Those encamping near him, i.e., behind Judah. Since the term *near* [Judah] is used for Issachar, but not for Zebulun, it implies that Issachar was immediately behind Judah, with Zebulun behind him (*Ibn Ezra*). This may imply that monarchs [Judah] require the proximity of Torah scholars [Issachar] to guide them and rein in the potential excesses of power. But closeness to wealth [Zebulun] and its temptations can be dangerous for a king.

On the other hand, in mentioning Zebulun (v. 7), the Torah does not say *and*, as it does in the case of every other third tribe in the formations. This is because the conjunction and might imply that Zebulun's position was secondary — but the Torah wishes to avoid any suggestion of disrespect for Zebulun, the tribe that undertook to support the Torah study

נָטְלִין: טַקְס מִשְׁרִית רְאוּבֵן דְּרומא
לְחִילִיהוֹן וְרָבָא לְבָנִי רְאוּבֵן אֲלִיצוֹר
בַּר שְׂדִיאוֹר: יא וְחִילָה וּמִנְיָהוּ אַרְבַּעִין
וְשֵׁמָא אֲלִפִּין וְחֲמֵשׁ מֵאָה: יב וְנָדִי שָׁרֹן
סְמִיכִין עֲלוּהִי שְׁבָטָא דְשִׁמְעוֹן וְרָבָא
לְבָנִי שִׁמְעוֹן שְׁלֵמִיאֵל בַּר צוּרִישְׁדִּי:
יג וְחִילָה וּמִנְיָהוֹן חֲמִשִּׁין וְחֲמֵשׁ אֲלִפִּין
וְתַלְתַּת מֵאָה: יד וְשְׁבָטָא דְגָד וְרָבָא לְבָנִי
גָד אֱלִסָּף בַּר רַעוּאֵל: טו וְחִילָה
וּמִנְיָהוֹן אַרְבַּעִין וְחֲמִשָּׁא אֲלִפִּין וְשֵׁמָא
מֵאָה וְחֲמִשִּׁין: טז כָּל מִנְיָנָא לְמִשְׁרִית
רְאוּבֵן מֵאָה וְחֲמִשִּׁין וְחָד אֲלִפִּין וְאַרְבַּע
מֵאָה וְחֲמִשִּׁין לְחִילִיהוֹן וְתַנְתָּא נָטְלִין:
יז וְנָטְל מִשְׁכָּן וּמִנָּא מִשְׁרִית לְנָאִי בְּגו
מִשְׁרִיתָא כְּמָא דְשָׁרֹן כֹּן נָטְלִין גְּבֵר עַל
אַתְרָה לְטַקְסִיהוֹן: יח טַקְס מִשְׁרִית
אֶפְרַיִם לְחִילִיהוֹן מַעֲרָבָא וְרָבָא לְבָנִי
אֶפְרַיִם אֲלִישָׁמַע בַּר עֲמִיהוֹד: טט וְחִילָה
וּמִנְיָהוֹן אַרְבַּעִין אֲלִפִּין וְחֲמֵשׁ מֵאָה:
כ וְדִסְמִיכִין עֲלוּהִי שְׁבָטָא דְמִנְשֵׁה וְרָבָא
לְבָנִי מִנְשֵׁה גְמִלְיָאֵל בַּר פְּרָהצוֹר:
כא וְחִילָה וּמִנְיָהוֹן תַּלְתִּין וְתַרְיִין אֲלִפִּין
וּמֵאָתָן: כב וְשְׁבָטָא דְבִנְיָמִן וְרָבָא לְבָנִי
בִנְיָמִן אֲבִירֹן בַּר גִּדְעוֹנִי: כג וְחִילָה
וּמִנְיָהוֹן תַּלְתִּין וְחֲמִשָּׁא אֲלִפִּין
וְאַרְבַּע מֵאָה: כד כָּל מִנְיָנָא לְמִשְׁרִית
אֶפְרַיִם מֵאָה וְתַמְנִי אֲלִפִּין וּמֵאָה
לְחִילִיהוֹן וְתַלְתִּיתָא נָטְלִין: כה טַקְס
מִשְׁרִית כֹּן צְפוּנָא לְחִילִיהוֹן וְרָבָא לְבָנִי
כֹּן אֲחִיצוֹר בַּר עֲמִישְׁדִּי: כו וְחִילָה
וּמִנְיָהוֹן שְׁתֵּין וְתַרְיִין אֲלִפִּין וְשְׁבָע
מֵאָה: כז וְנָדִי שָׁרֹן סְמִיכִין עֲלוּהִי שְׁבָטָא
דְאֶשֶׁר וְרָבָא לְבָנִי אֶשֶׁר פְּגַעִיאֵל
בַּר עֶכְרֹן: כח וְחִילָה וּמִנְיָהוֹן
אַרְבַּעִין וְחָד אֲלִפִּין וְחֲמֵשׁ מֵאָה:
כט וְשְׁבָטָא דְנִפְתָּלִי וְרָבָא לְבָנִי נִפְתָּלִי
אֲחִירַע בַּר עֵינָן: לו וְחִילָה וּמִנְיָהוֹן
חֲמִשִּׁין וְתַלְתָּא אֲלִפִּין וְאַרְבַּע מֵאָה:

י יִסְעוּ: דָּגַל מַחֲנֶה רְאוּבֵן תִּימְנָה לְצַבְאָתָם
יב וְנִשְׂאֵל לְבָנִי רְאוּבֵן אֲלִיצוֹר בֶּן־שְׂדִיאוֹר: וְצַבְאוֹ
יג וּפְקֻדָּיו שֵׁשָׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְחֲמֵשׁ מֵאוֹת: וְהַחוֹנֶם
יד עָלָיו מִטָּה שִׁמְעוֹן וְנִשְׂאֵל לְבָנִי שִׁמְעוֹן שְׁלֵמִיאֵל בֶּן־
יג צוּרִישְׁדִּי: וְצַבְאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם תִּשְׁעָה וְחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ
יד מֵאוֹת: וּמִטָּה גָד וְנִשְׂאֵל לְבָנִי גָד אֱלִסָּף בֶּן־רַעוּאֵל:
טו וְצַבְאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת
טז וְחֲמִשִּׁים: כָּל־הַפְּקָדִים לְמַחֲנֶה רְאוּבֵן מֵאֵת אֶלֶף וְאַחַד
וְחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע־מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים לְצַבְאָתָם וּשְׁנַיִם
יז יִסְעוּ: וְנִסְעָ אֹהֶל־מוֹעֵד מַחֲנֶה הַלְוִיִּם
בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר יַחֲנוּ כֹן יִסְעוּ אִישׁ עַל־יָדוֹ
יח לְדִגְלֵיהֶם: דָּגַל מַחֲנֶה אֶפְרַיִם לְצַבְאָתָם
יט יִמָּה וְנִשְׂאֵל לְבָנִי אֶפְרַיִם אֲלִישָׁמַע בֶּן־עֲמִיהוֹד: וְצַבְאוֹ
כ וּפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעִים אֶלֶף וְחֲמֵשׁ מֵאוֹת: וְעָלָיו מִטָּה מִנְשֵׁה
כא וְנִשְׂאֵל לְבָנִי מִנְשֵׁה גְמִלְיָאֵל בֶּן־פְּרָהצוֹר: וְצַבְאוֹ
כב וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּמֵאָתָיִם: וּמִטָּה בִנְיָמִן
כג וְנִשְׂאֵל לְבָנִי בִנְיָמִן אֲבִירֹן בֶּן־גִּדְעוֹנִי: וְצַבְאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם
כד חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: כָּל־הַפְּקָדִים
לה לְמַחֲנֶה אֶפְרַיִם מֵאֵת אֶלֶף וּשְׁמֹנֶת־אֲלָפִים וּמֵאָה
לו לְצַבְאָתָם וּשְׁלֹשִׁים יִסְעוּ: דָּגַל מַחֲנֶה
יז צְפֹנָה לְצַבְאָתָם וְנִשְׂאֵל לְבָנִי דָן אֲחִיצוֹר בֶּן־עֲמִישְׁדִּי:
יח וְצַבְאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְשֶׁבַע מֵאוֹת:
יט וְהַחוֹנִים עָלָיו מִטָּה אֶשֶׁר וְנִשְׂאֵל לְבָנִי אֶשֶׁר פְּגַעִיאֵל בֶּן־
כז עֶכְרֹן: וְצַבְאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם אֶחָד וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְחֲמִשׁ
כט מֵאוֹת: וּמִטָּה נִפְתָּלִי וְנִשְׂאֵל לְבָנִי נִפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן:
ל וְצַבְאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת:

רע"ה

מקומו ואין לשון יד זו ממשמש, רוח של נדו קרוי על ידו הסמוכה לו לכל
הזעט ידו, אינש"ן אינש"א בלע"ז: (ב) ועליו. כחגומו ודסמיכין עלוהי:

of Issachar. So great is the merit of the Issachar-Zebulun partnership that the two are treated as equals (*Baal HaTurim*, from *Tanchuma*).

10. *Reuben*. The honor of leading the second formation went to Reuben because he symbolized repentance because of his sincere and continuous remorse after having slighted his father (see comm. to *Genesis* 35:22,

37:25). The south is the source of blessed dew and rain, and is thus the appropriate position for a penitent, for he brings God's mercy and blessing to the world. Of Reuben's companions, Gad symbolizes strength (*Genesis* 49:19), while Simeon needed atonement. It was fitting that Simeon be flanked by repentance and strength. This formation embarked second, because the importance of repentance is

37:25). The south is the source of blessed dew and rain, and is thus the appropriate position for a penitent, for he brings God's mercy and blessing to the world. Of Reuben's companions, Gad symbolizes strength (*Genesis* 49:19), while Simeon needed atonement. It was fitting that Simeon be flanked by repentance and strength. This formation embarked second, because the importance of repentance is

Reuben's Encampment — to the South ¹⁰ "The banner of the camp of Reuben shall be to the south, according to their legions — and the leader of the children of Reuben is Elizur son of Shedeur — ¹¹ its legion and their count are forty-six thousand, five hundred. ¹² Those encamping near him are: the tribe of Simeon — and the leader of the tribe of Simeon is Shelumiel son of Zurishaddai — ¹³ its legion and their count are fifty-nine thousand, three hundred; ¹⁴ and the tribe of Gad — and the leader of the children of Gad is Eliasaph son of Reuel — ¹⁵ its legion and their count are forty-five thousand, six hundred and fifty. ¹⁶ All those counted for the camp of Reuben are one hundred and fifty-one thousand, four hundred and fifty, according to their legions, they shall be the second to journey.

¹⁷ "The Tent of Meeting, the camp of the Levites, shall journey in the middle of the camps; as they encamp so shall they journey, everyone at his place according to their banners.

Ephraim's Encampment — to the West ¹⁸ "The banner of the camp of Ephraim according to their legions shall be to the west — and the leader of the children of Ephraim is Elishama son of Ammihud — ¹⁹ its legion and their count are forty thousand, five hundred. ²⁰ Those [encamping] near him are: the tribe of Manasseh — and the leader of the children of Manasseh is Gamaliel son of Pedahzur — ²¹ its legion and their count are thirty-two thousand, two hundred; ²² and the tribe of Benjamin — and the leader of the children of Benjamin is Abidan son of Gideon — ²³ its legion and their count are thirty-five thousand, four hundred. ²⁴ All those count for the camp of Ephraim are one hundred and eight thousand, one hundred, according to their legions; they shall be the third to journey.

Dan's Encampment — to the North ²⁵ "The banner of the camp of Dan shall be to the north, according to their legions — and the leader of the children of Dan is Ahiezer son of Ammishaddai — ²⁶ its legion and their count are sixty-two thousand, seven hundred. ²⁷ Those encamping near him are: the tribe of Asher — and the leader of the children of Asher is Pagiel son of Ochran — ²⁸ its legion and their count are forty-one thousand, five hundred; ²⁹ and the tribe of Naphtali — and the leader of the children of Naphtali is Ahira son of Enan — ³⁰ its legion and their count are fifty-three thousand, four hundred.

second only to that of Torah (Ramban).

14. רְעוּאֵל — Reuel. Above, in 1:14, he is called רְעוּאֵל, Deuel. It is common in Scripture that names are not merely sounds that identify someone, but are descriptions of his mission or personal characteristics, for the Torah's concept of a name is to describe a person's essence. An example of this principle is the use of the names Jacob and Israel (see *Genesis* 25:26, 27:36, 32:29). Consequently, Scripture may call someone by names whose meanings are synonymous with one another, as in the case of Reuel and Deuel. Reuel is a contraction of רְעוּאֵל, *Thoughts of God*; Deuel is a contraction of רְעוּאֵל, *Knowledge of God*. Thus, both names express Reuel's preoccupation with closeness to, and understanding of, God (Ramban).

17. אֹהֶל־מוֹעֵד — The Tent of Meeting. The exact point at which the Tabernacle joined in the people's journeys is a subject of dispute. According to *Rashi* and *Rashbam*, it was dismantled after Judah began to journey and it began to move after Reuben. According to *Ibn Ezra* and *Sforno*, it traveled between Judah and Reuben. *Ibn Ezra* qualifies this: The parts of the building moved after Judah, but the more sacred parts, such as the Ark, which were borne by the Kohathites and accompanied by the Kohanim, moved after Reuben.

Whatever the order, it is clear from this verse that the centrality of the Tabernacle was preserved even during

travel, for the Torah refers to it as the "Tent of Meeting" even after it was taken apart. The Talmud (*Menachos* 95a; *Zevachim* 61b, 116b) teaches that the camps retained their relative degrees of sanctity even in transit, so that offerings that had to be eaten within the Israelite camp could still be eaten in transit (*R' Hirsch*).

This is a vital lesson for life: Judaism is not restricted to home, synagogue, and everyday activities. One must maintain his sanctity even as a tourist and traveler.

18. אֶפְרַיִם — Ephraim. Ephraim's formation was to the west, the source of extreme weather, such as hail, cold, and heat [presumably because the Mediterranean Sea is west of *Eretz Yisrael*]. The Midrash derives homilectically that the three tribes in this formation possess the strength that is necessary to withstand such harsh elements. Furthermore, God's Presence was at the western side of both the Tabernacle and Temple, in the boundary of Benjamin's portion in the Land (*Deuteronomy* 33:12). The strength represented by these three tribes is the necessary companion of Torah [Judah] and repentance [Reuben], for both dedication to Torah study and repentance require strength of conviction and character (Ramban).

25. דָּן — Dan. North is symbolic of darkness [the word דָּן means *hidden*], and Dan, too, is symbolic of darkness, because it was in his territory that King Jeroboam placed a national idol, in order to wean the people away from their

לא כל מניינא למשרית דן מאה וחמשינן ושבעא אלפין ושית מאה בביתרמא נטלין לטקסיהון: לג אליו מניני בני ישראל לבית אבהתהון כל מניני משריתא לחיליהון שית מאה ותלתא אלפין וחמש מאה וחמשינן: לג ולנאי לא אתמניאו בגו בני ישראל כמא די פקיד יי ית משה: לו בעברו בני ישראל ככל די פקיד יי ית משה כן שרן לטקסיהון וכן נטלין גבר לזרעיתה על בית אבהתה: א ואליו תולדת אהרן ומשה ביומא דמליל יי עם משה בטורא דסיני: ב ואליו שמחת בני אהרן בנב נאביהוא אלעזר ואיתמר: ג אליו שמחת בני אהרן כהניא דאתרביאו די אתקרב קרבניהון לשמשא: ד ומית נדב נאביהוא קדם יי בקרוביהון אשתא נוברימא קדם יי במדברא דסיני ובנין לא הוה להון ושמש אלעזר ואיתמר על אפי אהרן אבהון: ה ומליל יי עם משה למימר: ו קרב ית שבטא דלוי ותקים יתה: ז קדם אהרן כהנא וישמשון יתה: ח וישרון ית משרתה וית משרת כל בגשמת קדם משפן זמנא למפלח ית פלחן משכנא: ח וישרון ית כל מני משפן זמנא וית משרת בני ישראל

לא כל-הפקדים למחנה דן מאת אלף ושבעה וחמשים אלף ושש מאות לאחרנה יסעו לדגליהם:

לב אלה פקודי בני-ישראל לבית אבתם כל-פקודי המחנה לצבאתם שש-מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים: והלויים לא התפקדו בתוך בני ישראל כאשר צוה יהוה את-משה: ויעשו בני ישראל ככל אשר-צוה יהוה את-משה בן-חנו לדגליהם וכן נסעו איש למשפחתו על-בית אבתיו:

ג רביעי א ואלה תולדת אהרן ומשה ביום דבר יהוה את-משה בקר סיני: ואלה שמות בני-אהרן הבכר נדב ואביהוא ג אלעזר ואיתמר: אלה שמות בני אהרן הכהנים ד המשחים אשר-מלא ידם לכהן: וימת נדב ואביהוא לפני יהוה בהקרבתם אש זרה לפני יהוה במדבר סיני ובנים לא-היו להם ויכהן אלעזר ואיתמר על-פני אהרן אביהם:

ה וידבר יהוה אל-משה לאמר: הקרב את-מטה לוי והעמידת אתו לפני אהרן הכהן ושרתו אתו: ז ושמרו את-משמרתו ואת-משמרת כל-העדה ח לפני אהל מועד לעבד את-עבדת המשכן: ושמרו את-כל-כלי אהל מועד ואת-משמרת בני ישראל

כ"ז

והלויים הללו מסייעין אותם, ז היא השירות: ז) ושמרו את משמרתו. כל מני שהאדם ממונה עליו ומוטל עליו לעשותו קרוי משמרת ככל המקרא ובלשון משנה, כמו שאמרנו בצגנת ותרס והלא חין משמרתי ומשמרתך (זה מגילה יג:) וכן משמרות כהונה ולויה: (ח) ואת משמרת בני ישראל. שכולן היו זקוקין לזרכי המקדש, אלא שהלויים באים תחתיהם בשליחותם, לפיכך לוקחים מהם המשמרות בשכר, שאמר כי שכר הוא לכם חתף עבודתכם (להלן יחא):

(א) ואלה תולדת אהרן ומשה. ואינו מזכיר אלא בני אהרן, ונקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה, תלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו (סנהדרין יט:): ביום דבר ה' את משה. נעשו אלו התולדות שלו שלמדן מה שלמד מפי הגבורה: (ד) על פני אהרן אביהם. בחייו: (ו) ושרתו אותו. ומה השירות, ושמרו את משמרתו. לפי ששמירת המקדש עליו שלא יקרב זר, כמו שאמר אהרן ובניו וזית אבדן אתך תשאו את שון המקדש (להלן יחא):

pilgrimages to the Temple (I Kings 12:29) [and Dan's descendants set up the notorious Graven Image of Micah in their land (Judges 18:31)], the darkest of all moral conditions. To balance this symbol of darkness, Dan's formation included Asher, which was famous for its olive oil (Deuteronomy 33:24), symbolizing illumination of the darkness, and by Naftali, whom Moses blessed with special favor [ibid. 33:23]. This formation is described as journeying not "fourth" but last — unlike the other formations that are described as "first, second, and third" — because a tribe that symbolizes idol worship is indeed the last in terms of worthiness (Ram-ban).

According to *Kil Yakar*, however, Dan is seen positively, because Moses likened him to a lion (ibid. 33:22), and a

nation needs the protection of a lion at its front [Judah] and its rear.

3.

After having counted the tribes — God's legions of loyal servants — and outlined their respective formations, the Torah lists His "honor guard," the Kohanim and Levites, who encamped immediately around the Tabernacle and devoted their lives to His service. Then God commanded Moses to bring the Levites before Aaron and formally designate them as servants of the Kohanim and representatives of the nation in safeguarding the Sanctuary and assisting in its service.

1-4. The progeny of Moses and Aaron.

1. תולדת אהרן ומשה — *The offspring of Aaron and Moses.* But

³¹ All those counted for the camp of Dan are one hundred and fifty-seven thousand, six hundred; they shall be the last to journey according to their banners."

The Total ³² These are the countings of the Children of Israel according to their fathers' households; all the countings of the camps according to their legions, six hundred and three thousand, five hundred and fifty.

³³ The Levites were not counted among the Children of Israel, as HASHEM had commanded Moses. ³⁴ The Children of Israel did everything that HASHEM had commanded Moses — so they encamped according to their banners and so they journeyed; every man according to his families, by his father's household.

3 ¹ These are the offspring of Aaron and Moses on the day HASHEM spoke with Moses at Mount Sinai: ² These are the names of the sons of Aaron, the firstborn was Nadab, and Abihu, Elazar, and Ithamar. ³ These were the names of the sons of Aaron, the anointed Kohanim, whom he inaugurated to minister. ⁴ Nadab and Abihu died before HASHEM when they offered an alien fire before HASHEM in the Wilderness of Sinai, and they had no children; but Elazar and Ithamar ministered during the lifetime of Aaron, their father.

Appoint-
ment of
the Levites ⁵ HASHEM spoke to Moses, saying, ⁶ "Bring near the tribe of Levi and have it stand before Aaron the Kohen, and they shall serve him. ⁷ They shall safeguard his charge and the charge of the entire assembly before the Tent of Meeting, to perform the service of the Tabernacle. ⁸ They shall safeguard all the utensils of the Tent of Meeting and the charge of the Children of Israel,

the passage mentions only the sons of Aaron! In the plain sense, Moses' sons, who were Levites, not Kohanim, are included in verse 27, which lists the Amramite family. Since Amram had only two sons, Moses and Aaron — and Aaron's children are named in this passage — verse 27 can refer only to Moses' sons. Thus, the sense of this verse is that the offspring of both brothers will be enumerated: Aaron's as Kohanim, and Moses' as Levites (Ramban).

The Talmud (Sanhedrin 19b) wonders why this passage names only the sons of Aaron but calls them the offspring of Aaron and Moses. From this description, the Talmud infers that one who teaches Torah to someone else's children is regarded as if he had begotten them. Because he taught the Torah to Aaron's four sons, Moses became their spiritual father, just as Aaron was their biological father (Rashi; Ramban). The moral implication of this lesson is that man's horizon is never limited to his personal circle; one's example and guidance can give life to strangers.

According to Or HaChaim and Kli Yakar, Moses became their father on Mount Sinai, because God was so angered by Aaron's participation in the sin of the Golden Calf that He was ready to destroy his entire family (Deuteronomy 9:20), but Moses' prayers succeeded in saving Elazar and Ithamar.

הַיּוֹם דִּבֶּר ה' — On the day HASHEM spoke. Aaron and his sons are specified in connection with Sinai because it was there that God designated them as His Kohanim. The Levites, however, were not elevated to their special status until now, on the first of Iyar (Ramban). Ibn Ezra, however, maintains that the Levites, too, were chosen then, although it was only now that they were formally consecrated.

3. הַמְשָׁחִים — The anointed. The Torah stresses their anoint-

ment to allude to Phineas, the grandson of Aaron, who was not a Kohen at this point. God named him a Kohen only later, when he courageously saved the nation from a plague (25:12-13). Originally, however, the priesthood was awarded to Aaron's four anointed sons, and it would automatically rest upon any sons born to them later. This excluded Phineas, who was alive at this time but had not been anointed (Malbim).

וְאֶשֶׁר-מִלֵּא יָרֵם — Whom he inaugurated. The he seems to refer to Aaron, implying that it was in his merit that his sons were chosen as Kohanim (Imrei Shefer).

4. עַל-פְּנֵי — During the lifetime [lit. in front] of. This phrase refers to verse 3. Aaron was alive when Elazar and Ithamar were anointed as Kohanim, but in the future, only a Kohen Gadol would be anointed, and only after his predecessor was no longer in office (Rashi, according to Ramban).

5-10. Appointment of the Levites.

6. וְשָׁרְתוּ אֹתוֹ — And they shall serve him. Moses was to place the Levites before Aaron to symbolize that they would henceforth be consecrated to his service, the nature of which is spelled out in the following verses, i.e., that the Kohen Gadol carries the ultimate responsibility to safeguard the Sanctuary (18:1), and the Levites are to assist him in doing so (Rashi).

Malbim comments that they would assist the Kohanim in the Temple service as well, for the Levites would sing and play instruments as the offerings were brought.

7. לְעֵבֶד . . . כָּל-הָעֵדָה — Of the entire assembly . . . to perform. The entire assembly had the responsibility to provide what was needed to facilitate the sacrificial service (Ibn Ezra). Before the sin of the Golden Calf, the nation as a whole assisted

למפלח ית פלחן משפנא: טנתתן ית
לנאי לאהרן ולבנוהי מסירין יהיבין
אנון לה מן בני ישראל: וית אהרן וית
בנוהי תמני וישרון ית כהנתהון וחלוני
דיקרב יחקטל: יאומליל יי עם משה
לממיר: יב נאנא הא קרבית ית לנאי מגו
בני ישראל חלף כל בוכרא פתח ולדא
מבני ישראל יהון משמשין קדמי לנאי:
יג ארי דילי כל בוכרא קיומא דקטלית
כל בוכרא בארעא דמצרים אקדשית
קדמי כל בוכרא בישראל מאנשא עד
בעירא דילי יהון אנא יי: יד ומליל יי עם
משה במדברא דסיני לממיר: טו מני ית
בני לוי לבית אבהתהון לזרעיתהון כל
דבוכרא מבר ירחא ולעלא תמננון:
טו ומנא יתהון משה על מימרא דיי
קמא דאתפקד: יז יהון אליו בני לוי
בשמהתהון גרשון וקהת ומררי:
יח נאליו שמחת בני גרשון לזרעיתהון
לבני ושמעיי: יט ובני קהת לזרעיתהון
עמרם ויזרר חברון ועזאל: כ ובני

ט לעבד את עבדת המשכן: ונתתה את הלולים לאהרן
ולבניו נתונם נתונם המה לו מאת בני ישראל:
י ואת אהרן ואת בניו תפקד ושמרו את כהנתם ויהו
הקרב וימת:

יא יידבר יהוה אל משה לאמר: ואני הנה לקחתי
את הלולים מתוך בני ישראל תחת כל בכור פטר רחם
יג מבני ישראל והיו לי הלולים: כי לי כל בכור ביום הכתי
כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור בישראל
מאדם עד בהמה לי יהיו אני יהוה:

יד יידבר יהוה אל משה במדבר סיני לאמר: פקד את בני
לוי לבית אבתם למשפחתם כל זכר מבן חדש
טו ומעלה תפקדם: ויפקד אתם משה על פי יהוה באשר
יו צוה: ויהיו אלה בני לוי בשמתם גרשון וקהת ומררי:
יח ואלה שמות בני גרשון למשפחתם לבני ושמעיי: ובני
כ קהת למשפחתם עמרם ויזרר חברון ועזאל: ובני

כ"ט

מכלל נפלים (שבת קט"ז) הוא נמנה ליקרא שומר משמרת הקדש. אמר רבי יהודה
ברבי שלום, למוד הוא אומו השבע להיות נמנה מן הכסף, שנאמר אשר ילדה אותה
לוי במצרים (להלן כ"ט:ט) עס כניסיה בפסת מלרים ילדה אותה ומניתי בשבעים
נפש, שכשאלה מונה חסבונם לא תמלאם אלא שבעים חסר אחת, והיא השלימה
אח המניין (מתחומא ט"ז: טז) על פי ד'. אמר משה לפני הקב"ה הלא אני
נכנס לתוך אלהים לדעת מניין וינקיהם, אמר לו הקב"ה עשה אלה ערך ואני
אשפה עלי. הלא משה ועמד על פתח האהל, והשכיבה מקדמת לפניו ובח קול
ויאמר מן האהל ואומרם כך וכך טינקיהם יא באהל זה, לכך נאמר על פי ה' (שם):

(ט) נתונים המה לו. (עזרה: מאת בני ישראל. כמו מתוך בני ישראל, כלומר
משאר כל העדה נבדלו לכך בגזרת המקום והוא נחנם לו, שנאמר ואחנה את הלויים
כחוננים וגו' (להלן ח"ט: י) ואת אהרן ואת בניו תפקד. לשון פקידות ואינו
לשון מנין: ושמרו את כהונתם. קבלת דמים וזריקה והקטרה ועבודות
המסורות לכהנים: (יב) ואני הנה לקחתי. ואני מהיכן וזכתי בהן: מתוך בני
ישראל. שהיו ישראל זוכרין אותם לשירות שלי, על ידי הבכורות וזכתי בהם
ולקחתים ממורסת. לפי היותה העבודה בבכורות, וכשנשאו בעגל נפסלו, והלויים
אלא עבדו עבודת כוכבים נבחרו מחתיהם: (טו) מבן חדש ומעלה. משאל

in the service, sang, and carried the Tabernacle — but now the privilege was assigned exclusively to the Levites (*Sforno*).

9. נתונם נתונם. — *Presented, presented.* The repetition denotes emphasis: that the Levites are to remain with their responsibilities forever (*Ibn Ezra*); or to emphasize that their only superiors would be Aaron and his successors (*Sforno*).

יב מאת בני ישראל. — *From the Children of Israel.* The Levites were now to be segregated from the rest of the nation and elevated to a new status (*Rashi*). Because the Levites would be performing their service on behalf of the nation, the rest of the people would have the obligation to support them, by giving them tithes (*Sforno*). Those who serve the people by fulfilling their responsibilities in the Tabernacle, by teaching the Torah, or by performing any other spiritual tasks are not to be regarded as supplicants. It is a national responsibility to provide for those who carry out the spiritual obligations of the rest of the people.

יג ושמרו את כהנתם. — *And they shall safeguard their priesthood.* The Kohanim must ensure that no one else performs the sacrificial service. By doing so, they will prevent *aliens* —

Levites and Israelites — from suffering a Heavenly death penalty (*Rashi*).

11-49. The Levites replace the firstborn. In their new status, the Levites replaced the firstborn. When Moses and Israel brought offerings the day after the Ten Commandments were given, for example, the service was performed by the youths of the Children of Israel (*Exodus 24:5*). As *Rashi* there explains, those youths were the firstborn. In this passage, the Levites were designated to replace them, thereby taking the holiness of the firstborn upon themselves.

13. כי לי כל בכור. — *For every firstborn is Mine.* The verse describes a two-step process. The firstborn had always been the ones to perform God's service, but the Plague of the Firstborn placed them on an even higher level of holiness, because the Jewish firstborn, too, would have died had God not shown them mercy, and that gave Him exclusive claim to their service. Logically, it should have been forbidden for them to engage in mundane activity, just as sacred animals may not be worked or shorn. The five-shekel redemption of the firstborn [*Pidyon Haben*] would remove this higher de-

to perform the service of the Tabernacle. ⁹ You shall present the Levites to Aaron and his sons — presented, presented are they to him — from the Children of Israel. ¹⁰ You shall appoint Aaron and his sons and they shall safeguard their priesthood; an alien who approaches will die."

The ¹¹ *HASHEM* spoke to Moses, saying, ¹² "Behold! I have taken the Levites from among the Children of Israel, in place of every firstborn, the first issue of every womb among the Children of Israel, and the Levites shall be Mine. ¹³ For every firstborn is Mine: On the day I struck down every firstborn in the land of Egypt I sanctified every firstborn in Israel for Myself, from man to beast; they shall be Mine — I am *HASHEM*."

Census of ¹⁴ *HASHEM* spoke to Moses in the Wilderness of Sinai, saying, ¹⁵ "Count the sons of Levi according to their fathers' household, according to their families, every male from one month of age and up shall you count them." ¹⁶ Moses counted them according to the word of *HASHEM*, as he had been commanded.

¹⁷ These were the sons of Levi, by their names: Gershon, Kohath, and Merari. ¹⁸ These were the names of the sons of Gershon according to their families: Libni and Shimei. ¹⁹ The sons of Kohath according to their families were Amram and Izhar, Hebron and Uzziel. ²⁰ The sons of

gree of holiness, but the firstborn would still retain the right to perform the sacrificial service. However, because they failed to disdain the Golden Calf, the firstborn lost this status to the Levites, who resisted the sin and fought the sinners, and thereby earned the right to become the legion of God. Nevertheless, despite the downfall of the firstborn, God now assured them that *לִי יִהְיֶה*, *they shall be Mine*, i.e., there would still be an obligation to redeem firstborn males and firstborn animals would still be sacred (*Sforno*).

אֲנִי ה' — I am HASHEM. I do not change; the replacement of the firstborn by the Levites was due to their own sin. Similarly, it is not due to any change in Me that the Levites will not be acceptable as redemption for the firstborn in future generations. That change is symptomatic of the inadequacy of the Levites to maintain their high level of sanctity. Henceforth, the Levites would not be so superior that they could free Israelites from the five-shekel redemption (*Sforno*).

15. The Levite census. The Levites were now to be counted, but in a far different way from the rest of the nation. Whereas the other tribes were counted once, and only from the ages of twenty to sixty, the Levites would be counted twice. In this chapter, they would be counted from the age of one month and up; there was no minimum age — the one-month threshold was only to guarantee that the newborn baby was viable. Also, there was no upper age-limit for the Levites; no matter how old, every one was equally precious. In another departure from the procedure of the rest of the nation, the Levites would be counted again from the ages of thirty to fifty (4:29), the ages at which they would be eligible to perform the Temple service. The count from one month and up was based on the innate sanctity of the tribe, indicating that the Levites' spiritual mission was not dependent on age or strength. The census from thirty to fifty indicated the period of maximum physical and emotional maturity when they could best perform their duties in the Tabernacle.

As *Rambam* describes the mission of the Levites (*Hil. Shemitah V'Yovel* 13:12-13), they are the "legion of *HASHEM*," whose task it is to serve Him and to teach His Torah

and way of life to others. Any Jew who follows the example of the Levites, he continues, "becomes sanctified as holy of holies, and *HASHEM* will be his portion and heritage for all eternity. In This World, he will merit what befits him, as the Kohanim and Levites merited it." This aspect of Levite existence is lifelong and independent of age and strength.

The Midrash (*Bamidbar Rabbah* 3:7) offers the following concept. The Levite infants surely did not participate in guarding the Sanctuary; to the contrary, they themselves needed protection. Rather, God wished to reward the Levites greatly for their loyal service, so when they became thirty years old and began to serve in the Sanctuary, God considered it as if they had indeed served from the age of one month, and He rewarded them accordingly. Similarly, the prophet Samuel is credited with judging Israel *all the days of his life* (*I Samuel* 7:15), although he was a judge for only ten of his fifty-two years. Nevertheless, [because of his lifelong dedication] he was rewarded as if he had actually judged the people all of his life.

Perhaps indicative of this concept is that even before their *bar mitzvah*, Levites were permitted to participate in one of the tribe's most significant services, the song of the Temple (*Arachin* 13b). Song represents recognition of the total harmony of a universe under the guidance and control of God. That recognition is a lifelong task.

16. עֲלֵינוּ ה' — According to the word of HASHEM. It would have been improper for Moses to enter the Levite tents to count the suckling infants. He waited outside, therefore, while the Divine Presence preceded him, and a Heavenly voice proclaimed how many babies were in the tent (*Rashi*).

✠ The assignments of the Levites.

The Torah gives the camp locations and the assignments of the three Levite families in carrying the Tabernacle and its accessories when the people traveled. The holiest items were the province of the Kohathites, next came the Gershonites, and the least holy items were carried by the Merarites. The description of the many parts of the Tabernacle are found in *Exodus*, chapters 25, 26, and 30.

מִרְרֵי לְמִשְׁפַּחַתָּם מִחֲלֵי וּמוֹשֵׁי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפַּחַת הַלֵּוִי
 לְבֵית אֲבֹתָם: לְגֵרְשׁוֹן מִשְׁפַּחַת הַלְבִּנִי וּמִשְ�פַּחַת הַשְּׁמֵעִי
 אֵלֶּה הֵם מִשְׁפַּחַת הַגֵּרְשִׁנִּי: פְּקֻדֵיהֶם בְּמִסְפָּר כָּל-זָכָר
 מִבֶּן-חֹדֶשׁ וּמַעְלָה פְּקֻדֵיהֶם שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמִשׁ
 מֵאוֹת: מִשְׁפַּחַת הַגֵּרְשִׁנִּי אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן יִחְנוּ יָמָּה:
 וּנְשֵׂיא בֵּית-אָב לְגֵרְשִׁנִּי אֶלִּיסָף בֶּן-לֵאלִי: וּמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי-
 גֵרְשׁוֹן בְּאֶהֱל מוֹעֵד הַמִּשְׁכָּן וְהָאֶהֱל מִכְסֹהוּ וּמִסֹּף פֶּתַח
 אֶהֱל מוֹעֵד: וְקִלְעֵי הַחֹצֵר וְאֶת-מִסַּף פֶּתַח הַחֹצֵר אֲשֶׁר
 עַל-הַמִּשְׁכָּן וְעַל-הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב וְאֶת מִיתְרָיו לְכָל
 עֲבֹדָתוֹ: וּלְקַחַת מִשְׁפַּחַת הָעֶמֶרְמִי וּמִשְׁפַּחַת
 הַיִּצְהָרִי וּמִשְׁפַּחַת הַחֲבִרְנִי וּמִשְׁפַּחַת הָעִזִּיאֵלִי אֵלֶּה הֵם
 מִשְׁפַּחַת הַקְּהָתִי: בְּמִסְפָּר כָּל-זָכָר מִבֶּן-חֹדֶשׁ וּמַעְלָה
 שְׁמֹנֶת אֲלָפִים וָשֵׁשׁ מֵאוֹת שְׁמֹרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ:
 מִשְׁפַּחַת בְּנֵי-קֹהַת יִחְנוּ עַל יַרְדֵּן הַמִּשְׁכָּן תִּימֻנָּה: וּנְשֵׂיא
 בֵּית-אָב לְמִשְׁפַּחַת הַקְּהָתִי אֶלִּיצָפָן בֶּן-עִזִּיאֵל:
 וּמִשְׁמֶרֶתָם הָאָרֶן וְהַשִּׁלְחָן וְהַמִּנְחָה וְהַמִּזְבֵּחַת וְכָלִי
 הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר יִשְׁרְתוּ בָּהֶם וְהַמִּסָּף וְכָל עֲבֹדָתוֹ: וּנְשֵׂיא
 נְשֵׂיאֵי הַלֵּוִי אֲלֶעָזָר בֶּן-אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן פְּקֻדַּת שְׁמֹרֵי
 מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ: לְמִרְרֵי מִשְׁפַּחַת הַמִּחֲלֵי וּמִשְׁפַּחַת
 הַמוֹשֵׁי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפַּחַת מִרְרֵי: וּפְקֻדֵיהֶם בְּמִסְפָּר כָּל-
 זָכָר מִבֶּן-חֹדֶשׁ וּמַעְלָה שֵׁשֶׁת אֲלָפִים וּמֵאוֹתָיִם: וּנְשֵׂיא
 בֵּית-אָב לְמִשְׁפַּחַת מִרְרֵי צוּרִיאֵל בֶּן-אֲבִיחִיָּל עַל יַרְדֵּן
 הַמִּשְׁכָּן יִחְנוּ צִפְנָה: וּפְקֻדַּת מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי מִרְרֵי קִרְשִׁי
 הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחֵיו וְעַמֻּדָיו וְאֲדִנְיָו וְכָל-כֵּלָיו וְכָל עֲבֹדָתוֹ:
 וְעַמְדֵי הַחֹצֵר סָבִיב וְאֲדִנְיָהֶם וְיִתְדֹתָם וּמִיתְרֵיהֶם:
 וְהַחֲנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קִדְמָה לִפְנֵי אֶהֱל-מוֹעֵד |

מִרְרֵי לְמִשְׁפַּחַתָּם מִחֲלֵי וּמוֹשֵׁי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפַּחַת הַלֵּוִי
 לְבֵית אֲבֹתָם: לְגֵרְשׁוֹן מִשְׁפַּחַת הַלְבִּנִי וּמִשְׁפַּחַת הַשְּׁמֵעִי
 אֵלֶּה הֵם מִשְׁפַּחַת הַגֵּרְשִׁנִּי: פְּקֻדֵיהֶם בְּמִסְפָּר כָּל-זָכָר
 מִבֶּן-חֹדֶשׁ וּמַעְלָה פְּקֻדֵיהֶם שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמִשׁ
 מֵאוֹת: מִשְׁפַּחַת הַגֵּרְשִׁנִּי אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן יִחְנוּ יָמָּה:
 וּנְשֵׂיא בֵּית-אָב לְגֵרְשִׁנִּי אֶלִּיסָף בֶּן-לֵאלִי: וּמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי-
 גֵרְשׁוֹן בְּאֶהֱל מוֹעֵד הַמִּשְׁכָּן וְהָאֶהֱל מִכְסֹהוּ וּמִסֹּף פֶּתַח
 אֶהֱל מוֹעֵד: וְקִלְעֵי הַחֹצֵר וְאֶת-מִסַּף פֶּתַח הַחֹצֵר אֲשֶׁר
 עַל-הַמִּשְׁכָּן וְעַל-הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב וְאֶת מִיתְרָיו לְכָל
 עֲבֹדָתוֹ: וּלְקַחַת מִשְׁפַּחַת הָעֶמֶרְמִי וּמִשְׁפַּחַת
 הַיִּצְהָרִי וּמִשְׁפַּחַת הַחֲבִרְנִי וּמִשְׁפַּחַת הָעִזִּיאֵלִי אֵלֶּה הֵם
 מִשְׁפַּחַת הַקְּהָתִי: בְּמִסְפָּר כָּל-זָכָר מִבֶּן-חֹדֶשׁ וּמַעְלָה
 שְׁמֹנֶת אֲלָפִים וָשֵׁשׁ מֵאוֹת שְׁמֹרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ:
 מִשְׁפַּחַת בְּנֵי-קֹהַת יִחְנוּ עַל יַרְדֵּן הַמִּשְׁכָּן תִּימֻנָּה: וּנְשֵׂיא
 בֵּית-אָב לְמִשְׁפַּחַת הַקְּהָתִי אֶלִּיצָפָן בֶּן-עִזִּיאֵל:
 וּמִשְׁמֶרֶתָם הָאָרֶן וְהַשִּׁלְחָן וְהַמִּנְחָה וְהַמִּזְבֵּחַת וְכָלִי
 הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר יִשְׁרְתוּ בָּהֶם וְהַמִּסָּף וְכָל עֲבֹדָתוֹ: וּנְשֵׂיא
 נְשֵׂיאֵי הַלֵּוִי אֲלֶעָזָר בֶּן-אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן פְּקֻדַּת שְׁמֹרֵי
 מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ: לְמִרְרֵי מִשְׁפַּחַת הַמִּחֲלֵי וּמִשְׁפַּחַת
 הַמוֹשֵׁי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפַּחַת מִרְרֵי: וּפְקֻדֵיהֶם בְּמִסְפָּר כָּל-
 זָכָר מִבֶּן-חֹדֶשׁ וּמַעְלָה שֵׁשֶׁת אֲלָפִים וּמֵאוֹתָיִם: וּנְשֵׂיא
 בֵּית-אָב לְמִשְׁפַּחַת מִרְרֵי צוּרִיאֵל בֶּן-אֲבִיחִיָּל עַל יַרְדֵּן
 הַמִּשְׁכָּן יִחְנוּ צִפְנָה: וּפְקֻדַּת מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי מִרְרֵי קִרְשִׁי
 הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחֵיו וְעַמֻּדָיו וְאֲדִנְיָו וְכָל-כֵּלָיו וְכָל עֲבֹדָתוֹ:
 וְעַמְדֵי הַחֹצֵר סָבִיב וְאֲדִנְיָהֶם וְיִתְדֹתָם וּמִיתְרֵיהֶם:
 וְהַחֲנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קִדְמָה לִפְנֵי אֶהֱל-מוֹעֵד |

רע"ה

החונים תימנה, חיו לרשע ואזי לכסנו (נעשים יכו; סוכה נו): לכך לקו מהם דתן ואבירם ומלחמים וחמשים איש עם קרח ועדתו, שנמשכו עמם במחלוקתם (תנחומא יב): (לא) והמסך, היא הפרוכה, שאף היא קרויה פרוכת המסך: (לב) ונשיא נשיאיו הלוי, ממונה על כולם, ועל מה היא נשיאותו, פקודת שומרי משמרת הקדש, על ידו היא פקודת כולם:

(כא) לגרשון משפחת הלבני. כלומר לגרשון היו הפקודים משפחת הלבני ומשפחת השמעי. פקודיהם כך וכך: (בב) המשכן, יריעות התחתונות: והאהל, יריעות עזים העשויות לגג: מכסהו, עורות חלילים והתחשים: ומסך פתח, הוא היולין: (כו) ואת מיתריו, של המשכן והאהל, ולא של חלל: (כט) משפחת בני קהת יחנו וגוי תימנה, וסמוכין להם דגל ראובן

23. *To the west.* Speaking of the Israelite camp, the Torah began with those that encamped to the east (2:3), but none of the Levite families encamped on that side, for it was reserved for Moses and the Kohanim (v. 38). The second

most favored direction was the south, as seen from its assignment to the formation of Reuben (2:10). In the case of the Levites, those who encamped to the south were the families of Kohath, the worthiest of the Levites (*Ramban*).

Merari according to their families were Mahli and Mushi. These were the families of the Levites, according to their fathers' household.

²¹ Gershon had the family of the Libnites and the family of the Shimeites; these were the Gershonite families. ²² Their count according to the number of every male, from one month of age and up; their count was seven thousand, five hundred. ²³ The Gershonite families would encamp behind the Tabernacle, to the west. ²⁴ The leader of the father's household of the Gershonites was Eliasaph son of Lael. ²⁵ The charge of the sons of Gershon in the Tent of Meeting was the Tabernacle, the Tent, its Cover, the Screen of the entrance of the Tent of Meeting; ²⁶ the curtains of the Courtyard, the Screen of the entrance of the Courtyard that surrounded the Tabernacle and the Altar, and its ropes — for all its labor.

²⁷ Kohath had the family of the Amramites, the family of the Izharites, the family of the Hebronites, and the family of the Uzzielites; these were the Kohathite families. ²⁸ The number of every male from one month of age and up was eight thousand, six hundred; the guardians of the charge of the sanctity. ²⁹ The families of the children of Kohath would encamp on the side of the Tabernacle, to the south. ³⁰ The leader of the father's household of the Kohathite families was Elizaphan son of Uzziel. ³¹ Their charge was the Ark, the Table, the Menorah, the Altars and the sacred utensils with which they would minister, the Partition and all its accessories.

³² The leader of the Levite leaders was Elazar son of Aaron the Kohen, the assignment of the guardians of the charge of the sanctity.

³³ Merari had the family of the Mahlites and the family of the Mushites; these were the Merarite families. ³⁴ Their count according to the number of every male from one month of age and up was six thousand, two hundred. ³⁵ The leader of the father's household of the Merarite families was Zuriel son of Abihail; they would encamp on the side of the Tabernacle, to the north. ³⁶ The assignment of the charge of the sons of Merari was the planks of the Tabernacle, its bars, its pillars, its sockets and all its utensils, and all its accessories. ³⁷ The pillars of the Courtyard all around and their sockets, their pegs and their ropes.

³⁸ Those who encamped before the Tabernacle to the front, before the Tent of Meeting

The count and placement of Gershon is given first because he was Levi's firstborn.

25. . . המשכן — *The Tabernacle* . . . The verse refers to the three coverings of the Tabernacle, as given in Exodus 26:1-14, and to the Screen (ibid. 26:36) that hung in front of the Tabernacle (Rashi).

26. מיתריו — *Its ropes*. These were the ropes that held in place the coverings of the Tabernacle (Rashi). The ropes of the Courtyard's curtains, however, were carried by the Merarites (4:32).

27. משפחת אמרם — *The family of the Amramites*. Since Amram had only two sons, Aaron and Moses, and since Aaron's offspring were Kohanim who were not counted with the Levites, the Amramite family of this verse consisted exclusively of Moses' sons [and Phineas] (Ramban).

28. משמרת הקדש — *The charge of the sanctity*. The Kohathites transported the Holy Ark (v. 31), the holiest of all the vessels (Ibn Ezra).

31. וכלי הקדש — *And the sacred utensils*. These were the various utensils that the Kohanim used in cleaning, transporting, baking, and so on, the items specified in this verse (Ibn Ezra).

והמקדש — *The Partition*, i.e., the Paroches, the Curtain that separated the Holy of Holies from the rest of the Tabernacle (Rashi). Its accessories were the ropes that were used to secure, lower, and pull it up (Ibn Ezra).

והנשיא אשר יצאיו להלוי — *The leader of the Levite leaders*. As the verse explains, Elazar was in charge of appointing the Levites who would oversee the tasks involving the most sacred objects, i.e., the charge of the Kohathites (Rashi). His younger brother Ithamar was in charge of the Merarites and the Gershonites (see Rashi to 4:27).

לפני המשכן . . . לפני אהל-מועד — *Before the Tabernacle . . . before the Tent of Meeting*. The commentators note the apparent redundancy, for if they were in front of the Tabernacle they were obviously in front of the Tent. Malbim and Haamek Davar explain that the intent is to differentiate between Moses and the Kohanim, who were to the east, and the Levite families, who were along the other three sides.

By adding *before the Tent*, the verse means to indicate that Moses and Aaron were directly in front of it, so they could keep watch over the Sanctuary, but the Levite families encamped at a distance of a thousand cubits (Malbim).

Since Moses and Aaron dwelled to the east, facing the

מדינתא משה ואהרן ובנותי נטרין
משרת מקדשא למשרת בני ישראל
וחלוני דיקרב יתקטל: לט כל מונני
לנאי די מנא משה ואהרן על מימרא
די לורצניהון כל דבורא מבר ירחא
ולעלא עשרין ותרין אלפין: מאמר יי
למשה מני כל בוכרא דכריא לבני
ישראל מבר ירחא ולעלא וקבל ית
מנין שמהתהון: מא וחקרב ית לנאי
קדמי אנא יי חלף כל בוכרא בבני
ישראל וית בעירא דלנאי חלף כל
בוכרא בבכרא דבני ישראל: מב ומנא
משה קמא די פקיד יי יתה ית כל
בוכרא בבני ישראל: מג ונהו כל
בוכריא דכריא במנין שמנה מבר
ירחא ולעלא למניניהון עשרין ותרין
אלפין מאתן ושבעין ותלתא: מד ומליל
יי עם משה למימר: מה קרב ית לנאי
חלף כל בוכרא בבני ישראל וית
בעירא דלנאי חלף בעיריהון ויהון
משמשין קדמי לנאי אנא יי: מו וית
פורקן מאתן ושבעין ותלתא דיתירין
על לנאי מבוכריא דבני ישראל:
מו ותשב חמש חמש סלעין לגלגלתא
בסלעי קודשא תשב עשרין מעין
סלעא: מח ותתן כספא לאהרן ולבנותי
פרקן דיתירין בהון: מט ונסיב משה ית
כסף פורקנא מן דיתירין על פריקי

מזרחה משה ואהרן ובניו שמרים משמרת המקדש
לט למשמרת בני ישראל והזר הקרב יומת: כל-
פקודי הלויים אשר פקד משה ואהרן על-פי יהוה
למשפחתם כל-זכר מבין חדש ומעלה שנים ועשרים
מ אלה: ויאמר יהוה אל-משה פקד כל-בכר
זכר לבני ישראל מבין-חדש ומעלה ושא את מספר
שמחתם ולקחת את-הלויים לי אני יהוה תחת כל-בכר
בבני ישראל ואת בהמת הלויים תחת כל-בכור
בבהמת בני ישראל: ויפקד משה כאשר צוה יהוה אתו
מב את-כל-בכור בבני ישראל: ויהי כל-בכור זכר במספר
מג שמת מבין-חדש ומעלה לפקדיהם שנים ועשרים אלה
שלשה ושבעים ומאתים:

נדבר יהוה אל-משה לאמר: קח את-הלויים תחת
כל-בכור בבני ישראל ואת-בהמת הלויים תחת
בהמתם והיו-לי הלויים אני יהוה: ואת פדויי השלשה
והשבעים והמאתים העדפים על-הלויים מבכור בני
מז ישראל: ולקחת חמשת חמשת שקלים לגלגלת
בשקל הקדש תקח עשרים גרה השקל: ונתתה
מח הכסף לאהרן ולבניו פדויי העדפים בהם: ויקח
מט משה את כסף הפדיון מאת העדפים על פדויי

רש"י

המנין לפדיון. אמרו רבותינו במס' בכורות (ה). אותן שלש מאות לויים בכורות
היו, ודיים שיפקיעו עליהם מן הפדיון (במ"ר ס:). (מ) פקד כל בכור זכר וגוי'
מבין חדש ומעלה. משילא מכלל ספק נפלים (שבת קלה:). (מה) ואת בהמת
הלויים וגוי'. לא פדו בהמת הלויים את בכורי בהמה טהורה על ישראל אלא את
פטרי חמוריהם, ושה אחד של בן לוי פטר כמה פטרי חמוריהם של ישראל. תדע,
שהרי מנה העודפים באדם ולא מנה העודפים בבהמה (בכורות ד:). (מו) ואת
פדויי השלשה וגוי'. ואת הבכורות הנריבין להפדות בהם, אלו השלשה ושבעים
ומאתים העודפים בהם יתרים על הלויים, מהם תקח חמשה שקלים לנגלת (פסוק
מו). כך היה מכירתו של יוסף ששירים כסף שהיה בכורה על רחל (צ"ר פדויי:
במ"ר ד:). (מט) העודפים על פדויי הלויים. על אותן שפדו הלויים בגורפן

(לח) משה ואהרן ובניו. וסמוכין להם דגל מחנה יהודה, והחונים עליו יששכר
וזבולן, טוב ללדיק טוב לשכנו (סוכה ס:). לפי שהיו שכניו של משה שהיה עוסק
בכורה נעשו גדולים בכורה, שנאמר יהודה מחוקקי (תהלים סט:). יומא כו.).
ומבני יששכר יודעי בינה וגו' (ירמיהו) מאתים (דברי הימים א יב:ג) מאתים
ראשי סנהדרות (בראשית רבה עב:). ומזבולן מושכים בשבט סופר (שופטים
הי:). תנחומא ס:). (לט) אשר פקד משה ואהרן. נקוד על ואהרן לומר שלא
היה במנין הלויים (במ"ר ג:). בכורות ד:). שנים ועשרים אלה. וכפרתן אתה
מואל של מאות יתרים. בני גרשון שבעת אלפים ותשם מאות. בני קהת שמונה
אלפים ושם מאות. בני מררי שש אלפים ומאתים. ולמה לא כלל עם השאר ויפדו
את הבכורות, ולא היו זקוקים השלשה ושבעים ומאתים בכורות העודפים על

entrance to the Courtyard and the Tent of Meeting, they could keep watch over both; hence the mention of the Tabernacle — meaning the entire Tabernacle complex, including the Courtyard — and the Tent of Meeting itself. The Levites, however, had no direct access to the Courtyard, so that they could keep watch only over the outside of the area (*Haarek Davar*).

Moses and Aaron and his sons. Aaron's sons included his grandchildren and their families.

"Fortunate is a tzaddik and fortunate is his neighbor"

(*Tanchuma* 12). Because the tribes of Judah, Issachar, and Zebulun encamped on the east near Moses, who was engaged in Torah study, they became great in Torah. Conversely, "Woe to the wicked and woe to his neighbor." The tribe of Reuben encamped to the south near the Kohathites, which included the family of Korach; therefore many of the Reubenites became enmeshed in his rebellion (*Rashi* here and to 16:1).

39. שנים ועשרים אלה — Twenty-two thousand. However, the numbers of the three Levite families (vs. 22, 27, and 34) add

to the east, were Moses and Aaron and his sons, guardians of the charge of the Sanctuary, for the charge of the Children of Israel; any alien who approaches shall die.

³⁹ All the countings of the Levites, which Moses and Aaron counted by the word of HASHEM according to their families, every male from one month of age and up, were twenty-two thousand.

The Israelite Firstborn are Redeemed ⁴⁰ HASHEM said to Moses, "Count every firstborn male of the Children of Israel from one month of age and up, and take a census of their names. ⁴¹ You shall take the Levites for Me — I, HASHEM — in place of every firstborn of the Children of Israel, and the livestock of the Levites in place of every firstborn of the animals of the Children of Israel." ⁴² Moses counted — as HASHEM had commanded him — every firstborn of the Children of Israel. ⁴³ Every firstborn male according to the number of their names, from one month of age and up, according to their numbers, was twenty-two thousand, two hundred and seventy-three."

⁴⁴ HASHEM spoke to Moses, saying, ⁴⁵ "Take the Levites in place of every firstborn of the Children of Israel, and the livestock of the Levites in place of their livestock, and the Levites shall be Mine, I am HASHEM. ⁴⁶ And as for the redemptions of the two hundred and seventy-three of the firstborn of the Children of Israel who are in excess of the Levites; ⁴⁷ you shall take five shekels each according to the head count, in the sacred shekel shall you take; the shekel is twenty geras. ⁴⁸ You shall give the money to Aaron and his sons, as redemptions of the additional ones among them."

⁴⁹ Moses took the money of the redemption from those who were in excess of the redemptions

up to 22,300; why are the three hundred omitted from the total? Three hundred of the Levites were themselves firstborn, so that they themselves required redemption. By dedicating themselves to the service of God, they redeemed their own persons, but they could not redeem others as well (Rashi).

Compared to the totals of the other tribes, which were counted from twenty to sixty, the total of the Levites from the age of a month and up seems strangely low. Rashi explains that the large population of the other tribes was a miracle, for, as the Torah states, the more the Egyptians oppressed them, the more God made them fruitful (Exodus 1:12). The Levites, however, were spared the suffering, so they did not enjoy the compensatory blessing, and their numbers increased at a normal rate (see Rashi to Exodus 5:4).

40-51. The Israelite firstborn are redeemed. The Torah now describes the process through which the redemptions were made. As stated above, the Levites themselves took the place of Israelite firstborn. A Levite and a firstborn stood before Moses and he declared, "This Levite has redeemed this firstborn" (Haamek Davar). There were 273 more Israelite firstborn than Levites; these excess Israelites were redeemed for five shekels each. Israelite livestock were redeemed for Levite livestock.

40. מִבְּן־חֹדֶשׁ וָמִעֵלָה — From one month of age and up. Just before the Exodus, the Israelite firstborn were sanctified and made subject to the commandment of redemption (Exodus 13:2,13). Consequently, all of their firstborn were subject to be redeemed, but it was only now that they were told how the redemption was to be carried out or to whom the money should be given. The requirement of redemption began from

the age of one month, which is why the firstborn were now to be counted from that age (Ramban, v. 45).

41. כִּהְיֵת — Animals. Not all animals were involved in this redemption. All firstborn sheep, goats, and cattle, whether belonging to Kohanim, Levites, or Israelites, are sacred from birth and are brought as offerings. The only firstborn livestock that must be redeemed, and which are the subject of this verse, are donkeys, which are redeemed with non-sanctified sheep that are given as a gift to a Kohen (Bechoros 4a). Furthermore, although the firstborn people were counted, the livestock was not, because one sheep can be used to redeem many donkeys (Rashi).

45. וְהִיוּ־לִי הַלְוִיִּם אֲנִי ה' — And the Levites shall be Mine, I am HASHEM. Although the Sages teach that the firstborn will one day be returned to their former estate, the Levites will still remain God's special tribe. "I am HASHEM, just as I am eternal, so the status of the Levites is eternal" (Or HaChaim).

47. חֲמִשָּׁת שֶׁקֶלִים — Five shekels. The 273 Israelite firstborn who could not be redeemed by Levites were each to be redeemed by five shekels, the same amount that the Torah would ordain as the redemption for all firstborn. The brothers of Joseph, Rachel's firstborn, sold him for twenty silver coins (Genesis 37:28) — i.e., twenty dinars, which equals five shekels — so that this amount became the eternal atonement for that sin (Rashi).

בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ — In the sacred shekel. See notes to Exodus 30:13.

לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו — To Aaron and his sons. Thus the redemption was done in accordance with the commandment that would be given later in 18:16.

לנאי: מן בוכריא דבני ישראל נסיב ית
בספא אלה וחלת מאה ושתי וחמש
סלעין בסלעי קודשא: נא ויהב משה ית
בספ פריקאי לאהרן ולבגוהי על
מימרא דיי קמא די פקיד יי ית משה:
אומליל יי עם משה ועם אהרן למימר:
בקיביל ית חשבון בני קהת מגו בני לוי
לורעיתוהו לבית אברההו: גמבר
תלתין שנין ולעלא ועד בר חמשין שנין
כל דאיתי לחילא למעבר עבדתא
במשפן זמנא: יידין פלחון בני קהת
במשפן זמנא קדש קודשא: הניעול
אהרן ובגוהי במטל משריתא ויפרקון
ית פרכתא דפרכתא ויבסון בה ית ארונא
דסהריתא: וייתנון עלוהי חופאה
דמשק ססגונא ויפרסון לבוש גמיר
תכלא מלעלא וישון אריחיה: ויעל
פתורא דלחם אפיא ופרסון לבוש
תכלא ויתנון עלוהי ית מגיטא וית
בויבא וית מבילתא וית קסוות נסובא
ולחם תריבא עלוהי ית: הויפרסון
עליהון לבוש צבע זהרי ויבסון יתה
בחופאה דמשק ססגונא וישון ית
אריחיה: ויבסון לבוש תכלא ויבסון
ית מנרתא דאנהורי וית בוצינקא
וית צבתא וית מחתיתא וית כל
מני משחא די ישמשון לה בהון:

ו הלויים: מאת בכור בני ישראל לקח את הבספ חמשה
וששים ושלש מאות ואלף בשקל הקדש: ויתן משה
את בספ הפדים לאהרן ולבגיו על-פי יהוה באשר צוה
יהוה את משה:

וידבר יהוה אל-משה ואל-אהרן לאמר: נשא את-
ראש בני קהת מתוך בני לוי למשפחתם לבית אבתם:
ג מבין שלשים שנה ומעלה ועד בין-חמשים שנה כל-בא
ר לצבא לעשות מלאכה באהל מועד: זאת עבדת בני-
ה קהת באהל מועד קדש הקדשים: ובא אהרן ובגיו בנסע
המחנה והורדו את פרכת המסך וכסו-בה את ארון
העדות: ונתנו עליו כסוי עור תחש ופרשו בגד-כליל
ו תכלת מלמעלה ושמו בדיו: ועל שלחן הפנים יפרשו
בגד תכלת ונתנו עליו את-הקערת ואת-הכפת ואת-
המנקית ואת קשות הנסך ולחם התמיד עליו יהיה:
ופרשו עליהם בגד תולעת שני וכסו אתו במכסה עור
ט תחש ושמו את-בדיו: ולקחו בגד תכלת וכסו את-
מנרת המאור ואת-נרתיה ואת-מלקחיה ואת-
מחתתיה ואת כל-כלי שמנה אשר ישרתו-לה בהם:

ד
שביעי א"ב

כ"ו

על כן חמשים כמו מחמש מעטה: (ד) קדש הקדשים. המקודש שכולו, הארון והשלחן והמזבח והמזבחות והפרוכת וכלי קדש: (ה) ובא אהרן ובגיו וגו'. יכיסו כל כלי כלי וכלי לנתיקן המעושר לו כפרה ש, ולא יערכו הלויים בני קהת אלא לשאת: בנסוע המחנה. כשהטען מסתלק הם יודיען שיסעו: (ז) קערות וכפות וקשות ומנקיות. כבר פירשתי במלאת המסכן (שמות כה:ט): הדסר. הכסוי, לשון מקר. אשר יוסף בהם (שס): (ט) מלקחיה. כמין לבח עמוש כה אה הפחילה לכל גז שיראה: מחת תיה. כמין כף קטנה ושוליה פשוטין ולא פגלגלים ואין לה מחילה לפניה אלא מלדיה וחמה כה אה דשן הנרות כשמיטין: גרותיה. לוג"ש בעל"ז שטחנים

(ג) חמשה וששים ושלש מאות ואלף. כך סכום החשבון. חמשה שקלים לגלגלת למאחיס כבורות, אלה שקל. לשבעים כבורות, שלם מאות וחמשים שקל. לשלש כבורות, חמשה עשר שקל. אמר, כיצד חמשה, כבור שחומר לו חן חמשה שקלים יאמר לו חמי פחדוי ללויים. מה עשה, הביא שנים ושערים אלה פתקין וכתב עליהם כן לוי, ומאחיס ושבעים ושלושה פתקין כתב עליהן חמשה שקלים, בללן ונתנן בקלפי, אמר להם כוואו וטלו פתקיהם לפי הגורל (מנחומא כא; סנהדרין יז:). (ב) נשא את ראש וגו'. מנה מהם את הראויין לעבודת משה, והם מבין שלשים ועד כן חמשים שנה, והפחות משלשים לא נחמלא כחו. מכאן אמרו כן שלשים לבח (אבות הבה: במ"ר וז): והיומר

50. From the firstborn. In order to determine which Israelites had to pay and which would be redeemed by Levites, Moses prepared 22,000 lots inscribed "Levite" and 273 inscribed "five shekels." Each firstborn drew a lot (Rashi).

51. As HASHEM had commanded. Moses did not even think of enriching his brother and nephews; his sole intent was to carry out God's command (Or HaChaim).

4.

1-20. The Kohathites are organized. After the census and consecration of the Levites, God commanded Moses and Aaron to organize them for the service they would perform when the Tabernacle was transported. The responsibilities of the Kohathites, who were charged with the most sacred portions of the Tabernacle, are given in this Sidrah; those of the Merarites and the Gershonites are in Sidrah Nasso. In con-

junction with this task, a new census of thirty-to-fifty-year-old Levites was conducted to determine the numbers of those who were eligible for the physically demanding work of carrying the Tabernacle's components. At the climax of the instructions, God warned Moses and Aaron that the sanctity of the Ark is so great that even the Kohathites, the elite family of Levi, may not gaze at the exposed Ark as it is prepared for transport, and that the Kohanim must see to it that the lives of the Kohathites are not jeopardized by exposure to the Ark before it is wrapped and covered.

2. נשא את-ראש — Take a census. The term can also be rendered raise up the head, and was used for both the Kohathites and the Gershonites (4:22), to imply that they were elevated by their assignments. The Merarites, however, were simply counted and assigned to their less august task, without being given this term of honor (Or HaChaim).

of the Levites; ⁵⁰ from the firstborn of the Children of Israel he took the money: one thousand, three hundred and sixty-five in the sacred shekels. ⁵¹ Moses gave the money of the redemptions to Aaron and his sons according to the word of HASHEM, as HASHEM had commanded Moses.

- 4** ¹ **H**ASHEM spoke to Moses and Aaron, saying: ² "Take a census of the sons of Kohath from among the sons of Levi, according to their families, according to their fathers' households; ³ from thirty years of age and up, until fifty years of age, everyone who comes to the legion to perform work in the Tent of Meeting.
- ⁴ "This is the work of the sons of Kohath in the Tent of Meeting: the most holy. ⁵ When the camp is to journey, Aaron and his sons shall come and take down the Partition-curtain and cover the Ark of the Testimony with it. ⁶ They shall place upon it a tachash-hide covering, and spread a cloth entirely of turquoise wool over it, and adjust its staves. ⁷ Upon the Table of the show-bread they shall spread a cloth of turquoise wool and place upon it the dishes, the spoons, the pillars, and the shelving-tubes; and the constant bread shall remain on it. ⁸ They shall spread over it a cloth of scarlet wool and cover it with a cover of tachash hide, and emplace its staves. ⁹ They shall take a cloth of turquoise wool and cover the Menorah of illumination, and its lamps, and its tongs, and its spoons, and all the vessels of its oil, with which they minister to it.

בְּנֵי קֹהַת — The sons of Kohath. Though Kohath was Levi's second son, his progeny was counted first in deference to the greatness of his descendants, Moses and Aaron. Because Moses was the great teacher of the Torah, his brethren, the Kohathites, were given the honor of bearing the Ark (ibid.). By assigning the Ark to the most meritorious of Levi's families, God showed that honor is due to those who struggle to acquire Torah knowledge, not merely to those who are the oldest or the most privileged (*Kli Yakar* to 4:22).

קֹדֶשׁ הַקִּדְשִׁים — The most holy. The term is usually translated Holy of Holies, with reference to the chamber that contained the Ark, but in the context of this passage, it refers to the items listed below, which were the holiest components of the Tabernacle (*Rashi*).

אֶהְרֹן וּבָנָיו — Aaron and his sons. The Kohanim were to prepare and wrap the items for transit. The Levites would then carry them (*Rashi*).

פָּרֹכֶת הַמִּסְכָּה — The Partition-curtain. This was the curtain that divided the Holy of Holies from the rest of the Tabernacle. With it, the Kohanim covered the Ark and then covered the curtain, as stated in the following verse.

כָּלִיל תְּכֵלֶת — Entirely of turquoise wool. In the case of the preparations of the other Tabernacle components, they were first covered with wool and that, in turn, was covered with a tachash-hide. Only the Ark had the תְּכֵלֶת, turquoise wool (which the Sages describe as "the color of the sea, similar to the color of the sky"), on top of the tachash, to symbolize its holiness, for sky-blue wool represents the purity of heaven (*Ramban*).

Techeiles and *tachash* represent different concepts. *Techeiles* symbolizes faith in God, for its blue color makes people think of heaven, the place of God's Throne of Glory (*Chullin* 89a), while the *tachash* was unusually beautiful (see *Exodus* 25:5) and encouraged the enhancement of mitzvot by clothing them in physical beauty. It is often important to lend esthetic beauty and convenience to the performance of the

commandments, so that people will find them more inviting, but at its essence, the performance of commandments must be rooted in faith in their Giver and His Torah. Therefore the visible cover of the Ark must be *techeiles* — the call to unquestioning faith in the Torah, which is contained within it. Only then may the other vessels — and the other commandments, as well — be clothed in *tachash*, so that people will find them inviting and enjoyable (*R' Moshe Feinstein*).

וַיַּשְׁמוּ בָרִיזֵי — And adjust its staves. This verb is usually rendered and they shall emplace, implying that the staves would now be inserted in their rings. This translation is not tenable, however, because, unlike the staves of the Table and Altar, which were inserted only for transport, it is forbidden ever to remove the staves of the Ark from their rings (*Exodus* 25:15). Consequently, the term must mean that the staves were placed on the shoulders of the Levites, or that they were adjusted within their rings to facilitate the Levites' task of carrying the Ark (*Ramban*).

שֻׁלְחַן הַפָּנִים — The Table of the show-bread. [For a description of the Table, the bread, and the utensils mentioned in the verse, see *Exodus* 25:23-30.] That it is described as the Table of the show-bread implies that there were other tables in the Courtyard, where meat and the like would be placed during the service (*Ibn Ezra*).

The placement of the covers reveals a hierarchy of holiness. The show-bread remained on the Table at all times — and is therefore called *constant bread* in this verse; it was covered with turquoise wool, which symbolized the highest degree of holiness. The utensils were placed atop that cover, and then everything was covered with a tachash-hide (*Ramban*).

נֵרֵיהֶּ — Its lamps. At the top of the Menorah were the cups that held the oil and wicks. See *Exodus* 25:31-40.

כֵּלֵי שֶׁמֶן — The vessels of its oil, i.e., the utensils used to prepare and store the oil (*Maskil L'David*); or the vessels used to pour it into the lamps.

וַיִּתְּנוּ אֹתָהּ וְיָתָהּ כֹּל מִנְהָא לְחֹפֶאָה
 דְּמִשְׁךְ סִגְוִנָא וַיִּתְּנוּ עַל אֲרִיחָא: יא וְעַל
 מִדְּבָחָא דְּרַבְּכָא וּפְרָסוֹן לְבוּשׁ תְּכֵלֵא
 וַיִּכְסּוּ יָתָהּ בְּחֹפֶאָה דְּמִשְׁךְ סִגְוִנָא
 וַיִּשְׁוּוּ יָתָה אֲרִיחֹהִי: יב וַיִּסְבּוּ יָתָה כֹּל מִנִּי
 שְׁמוּשָׁא דִּי יִשְׁמְשׁוּן בְּהוֹן בְּקֹדֶשָׁא
 וַיִּתְּנוּ לְלוּבֻשׁ תְּכֵלֵא וַיִּכְסּוּ יָתָהוֹן
 בְּחֹפֶאָה דְּמִשְׁךְ סִגְוִנָא וַיִּתְּנוּ עַל
 אֲרִיחָא: יג וַיִּסְפּוּ יָתָה קִטְמָא דְּמִדְּבָחָא
 וּפְרָסוֹן עֲלוּהִי לְבוּשׁ אֲרָגְמָן: יד וַיִּתְּנוּ
 עֲלוּהִי יָתָה כֹּל מְנוּהִי דִּי יִשְׁמְשׁוּן עֲלוּהִי
 בְּהוֹן יָתָה מִחֲתִימָא וְיָתָה צִוְּרִימָא וְיָתָה
 מִגְּרוּפִיתָא וְיָתָה מִזְרָקָא כֹּל מִנִּי מִדְּבָחָא
 וּפְרָסוֹן עֲלוּהִי חֹפֶאָה דְּמִשְׁךְ סִגְוִנָא
 וַיִּשְׁוּוּ אֲרִיחֹהִי: טו וַיִּשְׁיִצִי אֶהָרֹן וּבְנָהוֹי
 לְבִשָּׂאָה יָתָה קֹדֶשָׁא וְיָתָה כֹּל מִנִּי קֹדֶשָׁא
 בְּמִשְׁלַח מִשְׁרִיתָא וּבְתַר כֹּן יַעֲלוּן בְּנֵי קֶהֱתָ
 לְמַשֵּׁל וְלֹא יִקְרְבוּן לְקֹדֶשָׁא וְלֹא יִמּוּתוּן
 אֲלֵין מָטוּל בְּנֵי קֶהֱתָ בְּמִשְׁכָּן זִמְנָא: טז וְדִי
 מִסִּיר לְאַלְעֹזֹר בֶּר אֶהָרֹן כֹּהֵן שָׁמֹן הַמֵּאֹר
 דְּאֶנְהִירֻמָּא וְקִטְרֹת בִּזְמִינָא וּמִנְחָתָא
 תְּדִירָא וּמִשְׁחָא דְּרַבּוּתָא מִטְּרַת כֹּל
 מִשְׁכָּנָא וְכָל דִּי בָהּ בְּקֹדֶשָׁא וּבְמִנְהִי:
 יז וְגַמְלִיל יִי עִם מִשְׁחָא וְעִם אֶהָרֹן לְמִקְרָ:
 יח לֹא תִשְׁיִצוּן יָתָה שְׁבָטָא וְרִצִּיתָ קֶהֱתָ מִגֹּז
 לֹאִי: יט וְיָתָה עֲבִידוֹ לְהוֹן וַיִּקְיָמוּן (כא)
 וַיִּחֲוּוּ וְלֹא יִמּוּתוּן בְּמִקְרָבָהוֹן לְקֶדֶשׁ
 קֹדֶשָׁא אֶהָרֹן וּבְנָהוֹי יַעֲלוּן וַיִּמְנוּן יָתָהוֹן
 גִּבְרָ גִּבְרָ עַל פְּלִחְנָה וּלְמִטְוִלָה: כ וְלֹא
 יַעֲלוּן לְמִחְוִי כֹד מִכְסָן יָתָה מִנִּי קֹדֶשָׁא
 וְלֹא יִמּוּתוּן:

וַיִּתְּנוּ אֹתָהּ וְיָתָה כֹּל מִנְהָא לְחֹפֶאָה
 עַל-הַמּוֹט: וְעַל מִזְבֵּחַ הַזֶּהָב יִפְרְשׁוּ בְּגָד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ
 אֹתוֹ בַּמִּכְסָּה עוֹר תַּחֲשׁ וְשָׁמוּ אֶת-בְּדִיּוֹ: וְלִקְחוּ
 אֶת-כָּל-כְּלֵי הַשֵּׁרֶת אֲשֶׁר יִשְׁרְתוּ-בָּם בְּקֹדֶשׁ וַיִּתְּנוּ
 אֶל-בְּגָד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אוֹתָם בַּמִּכְסָּה עוֹר תַּחֲשׁ וַיִּתְּנוּ
 עַל-הַמּוֹט: וְדִשְׁנוּ אֶת-הַמִּזְבֵּחַ וּפְרְשׁוּ עָלָיו בְּגָד אֲרָגְמָן:
 וַיִּתְּנוּ עָלָיו אֶת-כָּל-כְּלָיו אֲשֶׁר יִשְׁרְתוּ עָלָיו בָּהֶם
 אֶת-הַמִּחְתָּת אֶת-הַמִּזְלָגָה וְאֶת-הַיָּעִים וְאֶת-הַמְזָרְקָה
 כָּל כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ וּפְרְשׁוּ עָלָיו כְּסוּי עוֹר תַּחֲשׁ וְשָׁמוּ בְּדִיּוֹ:
 וְכִלָּה אֶהָרֹן וּבְנָיו לְכַסֹּת אֶת-הַקֹּדֶשׁ וְאֶת-כָּל-כְּלֵי
 הַקֹּדֶשׁ בְּנִסְעַת הַמִּנְחָה וְאֶחָרִי-כֵן יָבֹאוּ בְּנֵי-קֶהֱתָ לִשְׁאֵת
 וְלֹא יִגְעוּ אֶל-הַקֹּדֶשׁ וַיָּמָתוּ אֵלָּה מִשָּׂא בְנֵי-קֶהֱתָ בְּאֶהֱלֵ
 מוֹעֵד: וּפְקַדְתָּ אֶלְעֹזֹר בֶּר אֶהָרֹן כֹּהֵן שָׁמֹן הַמֵּאֹר
 וּקְטֹרֶת הַסַּמִּים וּמִנְחַת הַתָּמִיד וְשָׁמֹן הַמִּשְׁחָה פְּקַדְתָּ
 כָּל-הַמִּשְׁכָּן וְכָל-אֲשֶׁר-בּוֹ בְּקֹדֶשׁ וּבְכָלֵיו:
 וַיַּדְבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן לֵאמֹר: אֶל-תִּכְרִיתוּ
 אֶת-שִׁבְט מִשְׁפַּחַת הַקֹּהֲתִי מִתּוֹךְ הַלְוִיִּם: וְזֹאת עֲשׂוּ
 לָהֶם וְחִיו וְלֹא יָמָתוּ בְּגִשְׁתָּם אֶת-קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים אֶהָרֹן
 וּבְנָיו יָבֹאוּ וְשָׁמוּ אוֹתָם אִישׁ אִישׁ עַל-עֲבֹדָתוֹ וְאֶל-
 כ מִשָּׂאוֹ: וְלֹא יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּבָלַע אֶת-הַקֹּדֶשׁ וַיָּמָתוּ:

ק"ט פסוקים. חלקיהו סימן.

ר"ע

והמזבח(ות): ואת כל כלי הקודש. המזבח וכלי ער: ומוט. אשם יגשו חייבין
 מיטה בידי שמים: (טז) ופקדת אלעזר. שהא ממונה עליהם לשאת אותם: שמן
 המאור וקטורת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה. עליו מוטל ללוות
 ולזרז ולהקריב בעת תמימתן: פקדת כל המשכן. ועוד היה ממונה על מאש בני
 קהת ללוות איש איש על עבודתו ועל משא, והוא המכשן וכל אשר בו כל האחרים
 למעלה בפרשה זו. אבל מאש בני גרשון ומכרי אשין מקדש הקדשים על פי איחמור
 היה, כמו שכתוב בפרשת נשא (להלן ד:חגג): (יח) אל תכרייתו. אל תגרמו
 להם שימותו: (כ) ולא יבאו לראות כבלע את הקדש. לחון נקחת שלו, כמו
 שפירשתי למעלה בפרשה זו ופרשו עליו בגד פלוי וכסו אותו במכסה פלוי, ובלוט
 שלו הוא כסויו:

בהן השמן והפחיתות: (י) אל מכסה עור תחש. כמין מרלף: (יב) את כלי כלי
 השרת אשר ישרתו במ כקדש. כמין המשכן שהוא קדש, והן כלי הקמרת
 שמשרתינן בהם במזבח הפנימי: (יג) ודשנו את המזבח. מזבח הנחשת: ודשנו.
 יטלו את הדשן מעליו: ופרשו עליו בגד ארגמן. ואש שירדה מן השמים רבולה
 תחת הבגד כלרי (ויומא כא): בשעת המסעות, ואינה שורפתו, שהיו כופין עליה
 פסכתה של נחשת (ת"כ לו פרק כ: במ"ד ד:יז): (יד) המנחת. שבת מוחים
 גחלים לתרומת הדשן, שטשיה כמין מנחת אשין לה אלה של מנחתו ומלפניה
 שואבת את הגחלים: המזלגות. לטורח של נחשת שבת מכן באזכרים שעל המזבח
 להפכן כדי שיטעבלו יפה ומהר: יעים. הם מגרפות, ובלע"ז ווד"ל והן של נחשת
 ובהן מכנידין את הדשן מעל המזבח: (טז) לכסות את הקודש. הארון

10. על-המוט. — On the pole. Since the Menorah had no staves, its container was carried by means of a pole (Ibn Ezra).

11. מזבח הזהב. — The Gold Altar, i.e., the Inner Altar, upon which incense was burned twice a day. See Exodus 30:1-5.

13. המזבח. — The Altar, i.e., the Outer Altar, upon which the sacrificial service was performed. See Exodus 27:1-8.

ופרשו עליו. — And spread ... over it. Even in transit, the

Heavenly fire was always aflame on the Altar, crouching like a lion under the cover. A copper pot was placed over it to protect the cloth and hide covers (Rashi).

15. הקדש ואת-כל-כלי הקדש. — The holy and all the holy utensils. The holy refers to the Ark and the Altars, and the holy utensils refers to the Menorah and the various utensils (Rashi).

ומתו. — And die. If the Levites touched the sacred objects,

¹⁰ They shall place it and all its utensils into a cover of tachash-hide, and place it on the pole.
¹¹ Upon the Gold Altar they shall spread a cloth of turquoise wool, and cover it with a covering of tachash-hide, and emplace its staves. ¹² They shall take all the utensils of service with which they serve in the Sanctuary and place them on a cloth of turquoise wool, and cover them with a covering of tachash-hide, and place them on the pole. ¹³ They shall clear the ash from the Altar and spread a cloth of purple wool over it, ¹⁴ they shall place upon it all the utensils with which they minister upon it: the fire-pans, the forks, the shovels, and the basins — all the utensils of the Altar — and spread over it a covering of tachash hide, and emplace its staves.

¹⁵ "Aaron and his sons shall finish covering the holy and all the holy utensils when the camp journeys, and then the sons of Kohath shall come to carry, so that they not touch the Sanctuary and die. These are the burden of the sons of Kohath in the Tent of Meeting.

¹⁶ "The charge of Elazar son of Aaron the Kohen is the oil of illumination, the incense spices, the meal-offering of the continual offering, and the anointment oil — the charge of the entire Tabernacle and everything in it — of the Sanctuary and its utensils."

Special Precautions for the Kohathites ¹⁷ HASHEM spoke to Moses and Aaron, saying: ¹⁸ "Do not let the tribe of the Kohathite families be cut off from among the Levites. ¹⁹ Thus shall you do for them so that they shall live and not die: when they approach the Holy of Holies, Aaron and his sons shall come and assign them, every man to his work and his burden. ²⁰ But they shall not come and look as the holy is inserted, lest they die."

THE HAFTARAH FOR BAMIDBAR APPEARS ON PAGE 1180.

When Erev Rosh Chodesh Sivan coincides with Bamidbar, the regular Haftarah is replaced with the Haftarah for Shabbas Erev Rosh Chodesh, page 1207.

they would be subject to the Heavenly death penalty (*Rashi*). However, this prohibition applied only in the Wilderness (*Rambam, Sefer HaMitzvos, shorsh 3*).

16. וְכָרַת אֵלָזָר — *The charge of Elazar*. Elazar personally was appointed to carry the oil and incense, despite their great weight. He was blessed with miraculous strength, for those who hope to HASHEM renew their strength (*Isaiah 40:31*). Alternatively, Elazar was charged with personal responsibility for them, but not actually to carry them (*Ramban*).

18. אֵלֶי-תִּבְרִיתוֹ — *Do not let . . . be cut off*. Since Moses and the Kohanim were responsible for the proper organization of the Tabernacle, they would be responsible should they permit the Kohathites to violate the guidelines (*Sforno*).

19. אִישׁ-עַל-עֲבֹדָתוֹ — *Every man to his work*. Each of the Kohathites should be appointed to do a specific service and they should be so organized that they will approach the Tabernacle in an orderly manner. Otherwise, they will compete with one another and, in their rush to be first, may jostle one another and desecrate the Tabernacle, thereby bringing death upon themselves (*Sforno*).

According to *Ramban (Hil. Klei HaMikdash 3:10)*, this verse includes a commandment that the Kohanim not only appoint the Kohathites to their tasks, but supervise them in person, in order to prevent the possibility that they may overstep their bounds and die.

What was the effect of this possibility of death upon the Kohathites? The Midrash records two opinions. R' Elazar ben P'das holds that the Kohathites preferred not to carry the Ark, to avoid the danger associated with it. Consequently, its

bearers had to be appointed. R' Shmuel bar Nachmani's opinion is the diametrical opposite. The Levites were so eager to have the honor of bearing the Ark that unless people were specifically assigned to other tasks, the vessels other than the Ark would have been neglected (*Bamidbar Rabbah 5:1*).

אִישׁ עֲבֹדָתוֹ . . . מִשָּׁאוֹ — *His work . . . his burden*. Each Levite had two functions. Sometimes his work was to load vessels on the shoulders of his comrades, and sometimes he would carry a burden. They would relieve each other and take turns, according to a detailed schedule of assignments (*Malbim*).

20. כְּבָלַע אֶת-הַקֹּדֶשׁ — *As the holy is inserted*. The Kohanim had been given the sole responsibility to insert the holiest items into their wrappings, and only then were the Levites to come and transport them, but they were forbidden to gaze upon them in their uncovered state, lest they die (*Rashi*). Nor were they permitted to touch the Ark itself even when they were carrying it. It was to be borne only by means of its staves (*Ibn Ezra*). And when the Tabernacle arrived at its new destination and was to be reassembled, the Levites had to withdraw until the Ark was in place and shielded by the Partition-curtain (*Ramban*).

כִּנְיֵיט פְּסוּקִים. חֲלֻקֵּיהֶּי סִימָן. — This Masoretic note means: There are 159 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic חֲלֻקֵּיהֶּי.

The mnemonic means "portion of God", because in the Wilderness God found Israel loyal to Him and counted its members, taking the nation as His own portion. See also *Rashi to Deuteronomy 32:10 (R' David Feinstein)*.

פרשת נשא

אונקלוס

כא ומליל יי עם משה למימר: כג קבל ית חשבון בני גרשון אף אנון לבית אברהמהון לזרעיהון: כג מבר תלתין שנין ולעלא עד בר חמשין שנין תמני יתהון כל דאמי לחילא חילא למפלח פלחנא במשכן ומנא: כד דין פלחן ורעית גרשון למפלח ולמטול: כה ויטלון ית ורעית משכנא וית משכן ומנא חופאה וחופאה דססגונא די עלויה מלעלא וית פרסא דתרע משכן ומנא: כו וית סרדי דרתא וית פרסא דמעלא דתרע דרתא די על משכנא ועל מדבקה סחור סחור וית אטוניהון וית כל מני פלחנהון וית כל די יתמסר להון ויפלחון: כז על מימר אהרן ובנהי יהי כל פלחן בני גרשון לכל מטולהון ולכל פלחנהון ותמנון עליהון במטרא ית כל מטולהון: כח דין פלחן ורעית בני גרשון במשכן ומנא ומסרתהון בידא דאיתמר בר אהרן כהנא: כט בני מררי לזרעיהון לבית אברהמהון תמני יתהון: ל מבר תלתין שנין ולעלא ועד בר חמשין שנין תמנון כל דאמי לחילא למפלח ית פלחן משכן ומנא: לא ונדא מטרת מטולהון לכל פלחנהון במשכן ומנא דפי משכנא ועברוהי ועמודוהי וסמכוהי: לב ועמודי דרתא סחור סחור וסמכיהון וסביהון ואטוניהון לכל מניהון ולכל פלחנהון ובשמקן תמנון (גא תמנון) ית מני מטרת מטולהון: לג דין פלחן ורעית

בא-כב ויִדְבֹר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: נִשָּׂא אֶת-רֹאשׁ בְּנֵי גֵרְשֹׁן גַּם-הֵם לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפַּחָתָם: מִן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְמַעְלָה עַד בֶּן-חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקֹד אוֹתָם כָּל-הַבָּא לִצְבָא צָבָא לַעֲבֹד עִבְדָּה בְּאֹהֶל מוֹעֵד: זֹאת עֲבַדְתָּ מִשְׁפַּחַת הַגֵּרָשִׁי לַעֲבֹד וּלְמַשָּׂא: וְנִשְׂאוּ אֶת-יְרִיעֵת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת-אֹהֶל מוֹעֵד מִכִּסֵּהוּ וּמִכִּסֵּה הַתִּחַשׁ אֲשֶׁר-עָלָיו מִלְמַעְלָה וְאֶת-מִסְךְ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: וְאֶת קַלְעֵי הַחֹצֵר וְאֶת-מִסְךְ פֶּתַח וְשַׁעַר הַחֹצֵר אֲשֶׁר עַל-הַמִּשְׁכָּן וְעַל-הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב וְאֶת מִיתְרֵיהֶם וְאֶת-כָּל-כְּלֵי עֲבֹדָתָם וְאֶת כָּל-אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָהֶם וְעֲבָדוּ: עַל-פִּי אֶהְרֹן וּבְנָיו תַּהֲיֶה כָּל-עֲבַדְתָּ בְּנֵי הַגֵּרָשִׁי לְכָל-מִשְׁאֵם וְלָכֹל עֲבֹדָתָם וּפְקֻדָּתָם עֲלֵהֶם בְּמִשְׁמֶרֶת אֶת כָּל-מִשְׁאֵם: זֹאת עֲבַדְתָּ מִשְׁפַּחַת בְּנֵי הַגֵּרָשִׁי בְּאֹהֶל מוֹעֵד וּמִשְׁמֶרֶתָם בֵּיד אֵיתָמָר בֶּן-אֶהְרֹן הַכֹּהֵן: בְּנֵי מִרְרִי לְמִשְׁפַּחָתָם לְבֵית-אֲבֹתָם תִּפְקֹד אוֹתָם: מִן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְמַעְלָה וְעַד בֶּן-חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקֹדָם כָּל-הַבָּא לִצְבָא לַעֲבֹד אֶת-עֲבַדְתָּ אֹהֶל מוֹעֵד: וְזֹאת מִשְׁמֶרֶת מִשְׁאֵם לְכָל-עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד קִרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחָיו וְעַמּוּדָיו וְאֶדְנִיּוֹ: וְעַמּוּדֵי הַחֹצֵר סָבִיב וְאֶדְנֵיהֶם וַיִּתְּדוּם וּמִיתְרֵיהֶם לְכָל-כְּלֵיהֶם וְלָכֹל עֲבֹדָתָם וּבִשְׂמַת תִּפְקְדוּ אֶת-כָּלִי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁאֵם: זֹאת עֲבַדְתָּ מִשְׁפַּחַת

רש"י

כתרגומו וית כל דיתמסר להון, לכני גרשון: (כז) על פי אהרן ובניו, ואיזה מהכנים ממונה עליהם, ביד איתמר בן אהרן הכהן (פסוק כח): (לב) ויתרתם ומיתריהם. של עמודים, שהי יתדות ומיתרי הקלעים במשל בני גרשון היו, ויתדות ומיתרים היו ליריעות ולקלעים מלמעלה של תנכיהם הכות. ויתדות ומיתרים היו לעמודים סביב לתלות כסה הקלעים בשפתם העליונה כגלוסות וקונסדון, כמו

(כב) נשא את ראש בני גרשון גם הם. כמו אליהו על בני קהת לראות כמה יש שהגיעו לכלל עבודה: (כד) את יריעות המשכן. עשר התחנות: ואת אהל מועד. יריעות עוים העשויות לאל עליו: מבסדו. שורות חילים מאלמים: מסך פתח. וילון המזרח: (כו) אשר על המשכן. כלומר הקלעים והמסך של חצר הסוכים ומגנים על המשכן ועל מזבח הנחשת סביב: ואת כל אשר יעשה להם.

PARASHAS NASSO

4.

The chapter continues the task of assigning the Levite families to their respective responsibilities and counting them. The Kohathites had been counted before, and the Torah goes on to the other two Levite families.

21. אל-משה — To Moses. In the command to count and assign the Kohathite families, Aaron had been included with Moses (4:1), because the Kohanim had to prepare the sacred artifacts for the Kohathites to carry. Since the other Levite families went to their tasks without the prior intervention of

the Kohanim, there was no need to include Aaron here (Or HaChaim; Abarbanel).

22. גַּם-הֵם — As well [lit., they also]. In the earlier census from the age of one month (3:15-39), the Levites were listed according to the seniority of Levi's sons: Gershon, Kohath, and Merari. This chapter, however, began with Kohath, the bearers of the Ark, and skipped Gershon. In order to dispel any notion that they were being omitted, the Torah states that the other families should be counted as well (B'chor Shor).

PARASHAS NASSO

Gershon's Responsibilities ²¹ **H**ASHEM spoke to Moses, saying, ²² "Take a census of the sons of Gershon, as well, according to their fathers' household, according to their families. ²³ From thirty years of age and up, until fifty years of age shall you count them, everyone who comes to join the legion to perform work in the Tent of Meeting. ²⁴ This is the work of the Gershonite families: to work and to carry. ²⁵ They shall carry the curtains of the Tabernacle and the Tent of Meeting, its Cover and the tachash cover that is over it from above. And the Screen of the entrance of the Tent of Meeting, ²⁶ the lace-hangings of the Courtyard and the Screen of the entrance of the gate of the Courtyard that were around the Courtyard and the Altar, their ropes and all the utensils of their service, and everything that is made for them, and they shall serve. ²⁷ According to the word of Aaron and his sons shall be all the work of the sons of Gershonites, their entire burden and their entire work; you shall appoint their entire burden as their charge. ²⁸ This is the work of the sons of the Gershonites in the Tent of Meeting; and their charge shall be under the authority of Ithamar, the son of Aaron the Kohen.

Merari's Responsibilities ²⁹ "The sons of Merari — according to their families, according to their fathers' household shall you count them. ³⁰ From thirty years of age and up, until fifty years of age shall you count them, everyone who comes to the legion to perform the work of the Tent of Meeting. ³¹ This is the charge of their burden for all of their work in the Tent of Meeting: the planks of the Tabernacle, its bars, its pillars, and its sockets; ³² the pillars of the Courtyard all around and their sockets, their pegs and their ropes for all of their utensils and for all of their work. You shall appoint them by name to the utensils they are to carry on their watch. ³³ This is the work of the families of

The prior mention of the Kohathites should not be taken as a denigration of the other families; rather it signified reverence for the Ark, for which they were responsible. To emphasize this, Scripture states *וַיָּרִם*, literally *raise up*, i.e., give honor *as well* to the sons of Gershon (*Bamidbar Rabbah* 6:2).

The phrase *וְגֵרְשׁוֹנִים*, as well, implies that the Gershonite census is related to the Kohathite census described earlier. The Kohathites carried the most sacred parts of the Tabernacle, while the Gershonites carried the less sacred. By saying as well, the Torah makes the point that both tasks are necessary for the Tabernacle and both should be done with equal joy. This is an implied message to people who may not have been successful in their studies or who cannot afford to contribute very large amounts to Torah institutions. It is easy for such people to be discouraged and say that there is no use in their attempts to study or to make contributions that are not enough to solve all budgetary problems. To this, the Torah responds that whether one can bear the exalted Ark or only hooks and curtains, every role is significant, because each is a unique participant in the sacred service (*R' Moshe Feinstein*).

23. לַעֲבֹד וְלָקֵשׂא — *To perform service.* Part of their responsibility was to participate in the musical accompaniment of some of the communal offerings (*Bamidbar Rabbah* 6:5), a duty that the Talmud (*Arachin* 11a) characterizes as service. According to *Daas Zekeinim* this refers to assisting in the parts of the sacrificial service that could be done by non-Kohanim, such as slaughter, flaying, and dissecting.

24. לַעֲבֹד וְלָקֵשׂא — *To work and to carry.* The "work" was the

preparation of the parts of the Tabernacle that they were to carry (*Chizkuni*). The Kohathites, however, had to stand aside and let the Kohanim prepare the artifacts that they, the Kohathites, would carry. Therefore, they are described as carrying, but not as working (v. 15).

26. כָּל-כֵּלָיו — *All the utensils.* This refers to the accessories that were needed for the erection of the Tabernacle and the performance of its service, such as pegs, tables, ropes (*Ibn Ezra*), hooks for attaching the curtains, musical instruments, and so on.

27. אֶהְרֹן וּבָנָיו — *Aaron and his sons.* This verse implies that Aaron and his two sons shared the supervision of the Gershonites, but the next verse mentions only Ithamar. *Rashi*, as interpreted by *Mizrachi*, explains that our verse gives the general rule that the Gershonites were in charge of Aaron's family, while verse 28 clarifies that the one who joined Aaron in supervising the Kohathites was Ithamar.

Ramban, however, takes both verses literally. Aaron and his sons appointed the individual Levites to their particular tasks (such as gatekeeper, musician, and so on) and told them when and what they should load and unload (our verse). Once the work was assigned, Elazar was the overall supervisor of the work of all three Levite families (3:32); and Ithamar was the "treasurer" of the specific Tabernacle parts and utensils that were borne by the Gershonites (v. 28).

32. וּבִשְׁמֵת תִּקְרָאוּ — *You shall appoint them by name.* Each Levite must be named to his specific task, rather than an entire family being assigned in a general manner. This rule applied to the Kohathites and Gershonites, too, but it was

בני מררי לכל-עבדתם באהל מועד ביד איתמר
 בן-אהרן הכהן: ויפקד משה ואהרן ונשיאי העדה
 את-בני הקהתי למשפחתם ולבית אבתם: מִבֶּן שְׁלֹשִׁים
 שָׁנָה וְנֹמְעָלָה וְעַד בֶּן-חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל-הָבָא לִצְבָא
 לַעֲבֹדָה בָּאֵהֶל מוֹעֵד: וַיְהִיו פְּקָדֵיהֶם לְמִשְׁפַּחְתָּם אֲלֵפִים
 שֶׁבַע מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים: אֵלֶּה פְּקוּדֵי מִשְׁפַּחַת הַקֹּהֲתִי
 כָּל-הָעֹבֵד בָּאֵהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל-פִּי
 יְהוָה בֵּיד-מֹשֶׁה: וּפְקוּדֵי בְנֵי גֵרְשׁוֹן
 לְמִשְׁפַּחֹתָם וּלְבֵית אֲבֹתָם: מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְנֹמְעָלָה
 וְעַד בֶּן-חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל-הָבָא לִצְבָא לַעֲבֹדָה בָּאֵהֶל
 מוֹעֵד: וַיְהִיו פְּקָדֵיהֶם לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם אֲלֵפִים
 וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים: אֵלֶּה פְּקוּדֵי מִשְׁפַּחַת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן
 כָּל-הָעֹבֵד בָּאֵהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל-פִּי
 יְהוָה: וּפְקוּדֵי מִשְׁפַּחַת בְּנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית
 אֲבֹתָם: מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְנֹמְעָלָה וְעַד בֶּן-חֲמִשִּׁים שָׁנָה
 כָּל-הָבָא לִצְבָא לַעֲבֹדָה בָּאֵהֶל מוֹעֵד: וַיְהִיו פְּקָדֵיהֶם
 לְמִשְׁפַּחְתָּם שְׁלֹשָׁת אֲלֵפִים וּמֵאתַיִם: אֵלֶּה פְּקוּדֵי
 מִשְׁפַּחַת בְּנֵי מְרָרִי אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל-פִּי יְהוָה
 בֵּיד-מֹשֶׁה: כָּל-הַפְּקָדִים אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְנִשְׂאֵי
 יִשְׂרָאֵל אֶת-הַלְוִיִּם לְמִשְׁפַּחְתָּם וּלְבֵית אֲבֹתָם: מִבֶּן
 שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְנֹמְעָלָה וְעַד בֶּן-חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל-הָבָא
 לַעֲבֹד עֲבֹדַת עֲבֹדָה וְעֲבֹדַת מִשָּׂא בָאֵהֶל מוֹעֵד: וַיְהִיו
 פְּקָדֵיהֶם שְׁמֹנֶת אֲלֵפִים וְחֲמִשׁ מֵאוֹת וּשְׁמֹנִים: עַל-פִּי
 יְהוָה פָּקַד אוֹתָם בֵּיד-מֹשֶׁה אִישׁ אִישׁ עַל-עֲבֹדָתוֹ
 וְעַל-מִשְׁאֹו וּפְקָדָיו אֲשֶׁר-צִוָּה יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה:
 וַיִּדְבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: צֹו אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלְחוּ
 מִן-הַמַּחֲנֶה כָּל-צָרוּעַ וְכָל-זֹב וְכָל טָמֵא לִנְפֶשׁ: מִזִּכְרֵ עֵד-
 נִקְבָה תִּשְׁלְחוּ אֶל-מַחוּץ לַמַּחֲנֶה תִּשְׁלְחוּם וְלֹא יִטְמְאוּ

שני

ה

שלישי א-ב

ג

רש"י

הלויים סביב כמו שפורש בפרשת במדבר סיני (לפי חגג) הוא מחנה לוי. ומס' ועד סוף מחנה הדגלים לכל חרבע הכוחות הוא מחנה ישראל. החרוב נשלח חוץ לכולן. הזכ מותר במחנה ישראל ומשלוח מן השמים, וטמא לנפש מותר חף בשל לוי ואינו משולח אלא משל שכינה. וכל זה דרשו רבותינו מן המקראות במסכת פסחים (סו.) טמא לנפש. דמסאכ לשמי נפשא דאנשא. אומר אני שהוא לשון טמאות אדם בלשון ארמי והרבה יש ב"ר יצא. ועוד) אדריטוס שחיק טמיל. שחיק טמאות:

שגויה במלאת המסכן (פרק ה.) (מוז) עבדת עבדה. הוא השיר במלמס וכסותו שהיא עבודה (עבודה אחרת) (פרכין יא.) ועבדת מושא. כמשמש: (מט) ופקדיו אשר צוה ה' את משה. ואותן הפקידים היו במלוא מכן שלשים שנה ועד כן חמשים: (ב) צו את בני ישראל וגו'. פרשה זו נאמרה ביום שהוקם המשכן, ושמה פרשיות נאמרו בו ביום כדאי' במסכת גיטין בפרק הנזקין (ס.) וישלחו מן המחנה. שלש מחנות היו שם בשעת חנייתן. מוך הקלעים הוא מחנה שכינה. חניית

the sons of Merari according to all their work in the Tent of Meeting, under the authority of Ithamar, son of Aaron the Kohen."

³⁴ Moses and Aaron and the leaders of the assembly counted the sons of the Kohathites, according to their families, according to their fathers' household. ³⁵ From thirty years of age and up, until fifty years of age, everyone who comes to the legion for the work in the Tent of Meeting. ³⁶ Their countings according to their families were two thousand, seven hundred and fifty. ³⁷ These are the countings of the Kohathite families, all who work in the Tent of Meeting, whom Moses and Aaron counted, at the word of HASHEM, under the authority of Moses.

The Totals ³⁸ The count of the sons of Gershon according to their families, and according to their fathers' household; ³⁹ from thirty years of age and up, until fifty years of age, everyone who comes to the legion for the work in the Tent of Meeting. ⁴⁰ Their countings according to their families, according to their fathers' household were two thousand, six hundred and thirty. ⁴¹ These are the countings of the families of the sons of Gershon, all who work in the Tent of Meeting, whom Moses and Aaron counted, at the word of HASHEM.

⁴² The count of the families of the sons of Merari, according to their families, according to their fathers' household; ⁴³ from thirty years of age and up, until fifty years of age, everyone who comes to the legion, for the work in the Tent of Meeting. ⁴⁴ Their countings according to their families were three thousand, two hundred. ⁴⁵ These were the countings of the families of the sons of Merari, whom Moses and Aaron counted, at the word of HASHEM, through Moses.

⁴⁶ All those counted of the Levites, whom Moses and Aaron and the leaders of Israel counted, according to their families and according to their fathers' household; ⁴⁷ from thirty years of age and up, until fifty years of age, everyone who comes to perform the work of service and the work of burden in the Tent of Sanctuary. ⁴⁸ Their countings were eight thousand, five hundred and eighty. ⁴⁹ He counted them at the word of HASHEM, through Moses, every man over his work and over his burden; and his count [was] as HASHEM had commanded Moses.

5 ¹ HASHEM spoke to Moses, saying, ² "Command the Children of Israel that they shall expel from the camp everyone with tzaraas, everyone who has had a zav-emission, and everyone contaminated by a human corpse. ³ Male and female alike shall you expel, to the outside of the camp shall you expel them, so that they should not contaminate their

*Purification
of the
Camp*

important to spell it out for the Merarites. Since they carried the heaviest parts of the Tabernacle, it was necessary to make sure that each individual had a fair share of the burden (Ramban).

34. מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְנִשְׂאֵי הָעֵדָה — Moses and Aaron and the leaders of the assembly. They all shared the responsibility of counting the Levites: Moses as HASHEM's agent, Aaron as the one who would be in charge of the Levites, and the leaders because the Levites would represent the nation in performing the service (Or HaChaim).

47. עֲבֹדַת עֲבֹדָה — Work of service. The Sages (Arachin 11a) explain that this is musical accompaniment, which was work done to enhance the service (Rashi).

48. וַיְהִי כִּכְרֵיהֶם — Their countings were. After they were counted family by family, the Levites were all added together, to teach that all of them were equally beloved by

God. It is like a king who counts his art treasures one by one, savoring each one separately. Then he adds them up, enjoying the large total of his treasures (Bamidbar Rabbah 6:11-12).

5.

1-4. Purification of the camp. To make their camp a worthy home for the newly erected Tabernacle and the Divine Presence [Shechinah] that had begun to rest among them, the Jews were cautioned to free their camp of ritual contamination [tumah] (Ramban). Consequently, this passage was transmitted to the nation on the first of Nissan, the day the Tabernacle became sanctified (Rashi). As explained in the notes to Leviticus, though physical factors are the immediate cause of ritual contamination, it is harmful to the spiritual standing of the person it affects and the place where it exists. Tumah and its laws are beyond human reason; the Sages characterize them as "decrees of the King."

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר אֲנִי שָׂכֵן בְּתוֹכָם: וַיַּעֲשׂוּ-כֵן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלְחוּ אוֹתָם אֶל-מַחֲוֶיז לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה בֶּן עֲשׂוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
וַיַּדְבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: דִּבֶּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ
אוֹ-אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל-חֲטָאת הָאָדָם לַמַּעַל מַעַל
בַּיהוָה וְאִשְׁמָה הִנָּפֵשׁ הָהוּא: וְהִתְדוּ אֶת-חֲטָאתָם אֲשֶׁר
עָשׂוּ וְהָשִׁיב אֶת-אֲשָׁמוֹ בְּרֹאשׁוֹ וְחִמִּישְׁתּוּ יֶסֶף עָלָיו וְנָתַן
לְאִשֶּׁר אָשָׁם לוֹ: וְאִם-אִין לְאִישׁ גָּאֵל לְהָשִׁיב הָאָשָׁם
אֵלָיו הָאָשָׁם הַמוֹשֵׁב לַיהוָה לִכְהֵן מַלְבֵּד אֵיל הַכִּפָּרִים
ט אֲשֶׁר יִכְפֹּר-בּוֹ עָלָיו: וְכָל-תְּרוּמָה לְכָל-קֹדְשֵׁי בְּנֵי-
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-יִקְרִיבוּ לִכְהֵן לוֹ יִהְיֶה: וְאִישׁ אֶת-קֹדְשֵׁי
לוֹ יִהְיוּ אִישׁ אֲשֶׁר-יִתֵּן לִכְהֵן לוֹ יִהְיֶה:
וַיַּדְבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: דִּבֶּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

רביעי יא"ב

ר"ה

(ספרי שם; כ"ק קט): מלבד איל הכפורים. האומר בויקרא (לעיל כ:כה) שהוא לריק להביא: (ט) וכל תרומה וגו'. אמר רבי יעקב נחמיה וכו' תרומה מקריבין לכהן והלא הוא המחזור אחריה לבית הגרנות, ומה ח"ל אשר יקריבו לכהן, אלו הכפורים שנאמר בהם תביא בית ה' אלהיך (שמות כג:יט) ואיני יודע מה יעשה בהם, ח"ל לכהן לו יהיה, כל הכתוב ולמד על הכפורים שיהיו נתנין לכהן (ספרי ה): (ו) ואיש את קדשיו לו יהיו. לפי שנאמר מחמת כוונה ולויה, יכול יבואו ויעלוס בזרוע, ח"ל ואיש את קדשיו לו יהיו, מגיד שזכות הנאמן לבעלים (ס' ו). ועוד מדרשים הרבה דרשו בו בספרי (ס'). ומדרש אגדה, ואיש את קדשיו לו יהיו, מי שמעבד מעשרותיו ואינו נותן, לו יהיו המעשרות, סוף שאין שדיו עושה אלא אחד מעשרה שהיתה למודה לעשות: איש אשר יתן לכהן. מתנות הראויות לו: לו יהיה. ממון הרבה (זכרות ט:).

4. *Did so ... so did [they] do.* The double expression alludes to the two groups that participated in carrying out the commandment: the Israelites who enforced the order and the contaminated people who left the camp willingly (*Malbim*).

6-8. *Theft from a Jew and from a proselyte.* The case here is of someone committing treachery toward HASHEM by unlawfully holding the money of a fellow Jew — a loan, a theft, overdue wages and the like — and then compounding the sin by swearing falsely that he owes nothing. This passage, which appears in *Leviticus* 5:20-26, is repeated here in accordance with the rule that the Torah sometimes repeats a law in order to add something to it. There are two new features: (a) The requirements to bring an offering and to make an additional payment to the victim — both of which are part of the atonement process — do not apply unless the thief voluntarily confesses his sin; and (b) in the event the victim was a proselyte who died without heirs, what should be done with the money that is owed (*Rashi*).

This law regarding proselytes was especially relevant now that their status was accentuated by the organization of the

(ו) למעל מעל בה'. הרי חזר וכתב כאן פרשת גזול ושבע על שקר, היא האמורה בפרשת ויקרא ומעלה מעל בה' וכתב בעמיתו וגו' (הכלל) ונשנית כאן בשביל שני דברים שנחשדו בה. האחד שכתב והסודו, לימד שאינו חייב חומס ואשם על פי עדים עד שידע בדבר. והשני על גזל הגר שהוא נתון לכהנים (ספרי כ; כמ"ר תהי: (ז) את אשמו בראשו. הוא הקרן שנשבע עליו: לאשר אשם לו. למי שנחתיב לו (ספרי ג; כמ"ר סס): (ח) ואם אין לאיש גואל. שמת החובע שהשניע ואין לו יורשים: להשיב האשם אליו. כשנמלך זה להסודות על עונו. ואחרו רבותיו וכו' יש קר אדם בישראל שאין לו גואלים, או בן או בת או אח או ארבע הקרוב ממנפחת אביו למעלה עד יעקב, אלא זה הגר שמת ואין לו יורשים (ספרי ד; כ"ק קט): האשם המושב. זה הקרן והחומס (ספרי שם; כ"ק קי): לה' לכהן. קנאו השם ונתנו לכהן שנאמר משמר

tribes. Since proselytes, not belonging to any of the twelve tribes, encamped separately, the Torah now gives the law regarding theft of their property (*Ramban*). This passage also teaches that financial treachery toward a fellow Jew is tantamount to treachery against God Himself, for He defends the defenseless.

6. *And that person [lit., soul] shall become guilty.* The entire passage is in the plural except for this phrase, which speaks of the soul of the sinner. The singular form accentuates that the sin of swearing falsely blemishes the soul, and the plural teaches that sin affects not only the sinner himself, but the entire nation. By taking someone else's money, one, in effect, denies that God acted justly in giving it to the other person, and by taking His Name lightly through a false oath, the sinner diminishes the awe that the Jews feel for the Divine Presence that rests among them (*Or HaChaim*).

7. *They shall confess.* Confession is not a prerequisite for payment, for a thief must make restitution to his victim, whether or not he is cleansed of his sin, and if witnesses establish his guilt, he must pay even if he continues

camps, among which I dwell.”⁴ The Children of Israel did so: They expelled them to the outside of the camp, as HASHEM had spoken to Moses — so did the Children of Israel do.

Theft from a Jew and from a Proselyte ⁵ HASHEM spoke to Moses, saying, ⁶ “Speak to the Children of Israel: A man or woman who commits any of man’s sins, by committing treachery toward HASHEM, and that person shall become guilty — ⁷ they shall confess their sin that they committed; he shall make restitution for his guilt in its principal amount and add its fifth to it, and give it to the one to whom he is indebted. ⁸ If the man has no kinsman to whom the debt can be returned, the returned debt is for HASHEM, for the Kohen, aside from the ram of atonement with which he shall provide him atonement. ⁹ And every portion from any of the holies that the Children of Israel bring to the Kohen shall be his. ¹⁰ A man’s holies shall be his, and what a man gives to the Kohen shall be his.”

Sotah/The Wayward Wife

¹¹ HASHEM spoke to Moses, saying, ¹² “Speak to the Children of Israel and say to them:

to protest his innocence. Rather, the thrust of the verse is that to gain atonement, one must repent, and this repentance is expressed by confession, for one can repent only if he recognizes and regrets his sin. Upon repenting, the thief of our passage may bring the guilt-offering prescribed in *Leviticus* and add its fifth to it. Indeed, *Rambam* finds the general commandment of repentance for all sins to be rooted in the commandment of confession in this verse (*Hil. Teshuvah* 1:1). This obligation is stated here to teach that even where the Torah mandates a specific offering, as in this case, there cannot be atonement without an oral confession (*Rambam, Sefer HaMitzvos, Assei* 73).

8. ואם אין לאיש גאל — *If the man has no kinsman.* This phrase proves that the verse refers to a proselyte, for every born Jew has a kinsman, i.e., an heir; even if he has no close relatives, he has second and third cousins, for all Jews are descendants of the Patriarchs. Consequently, the verse must speak of a proselyte who died without Jewish children; for when a person converts and becomes a Jew, his legal ties to his gentile family are severed. Ordinarily, the estate of such an heirless proselyte would be ownerless and free to be taken by anyone. In this case, however, the Torah gave the stolen property plus the additional fifth to the Kohanim who were serving in the Temple at the time that the thief makes restitution (*Rashi*).

9. וכל תרומה — *And every portion.* The term *terumah* generally refers to the portion that is separated from crops and given to the Kohanim. Indeed, *Ramban*, based on one view in *Sifre*, interprets this verse as teaching that *terumah* becomes the Kohen’s personal property only after the farmer brings it to the Kohen, but that the Kohen has no right to take it from the owner.

Rashi, however, favors the other view in *Sifre*, that this verse refers to *bikkurim*, the first fruits (see *Exodus* 23:19), that are brought to the Kohanim serving in the Temple.

10. לו יהיה — *Shall be his.* When a Jew designates part of his possessions as a gift to the Kohanim, such as *terumah* or *bikkurim*, the gift is his in the sense that he retains the right to decide which Kohen should receive it. Midrashically, the Torah teaches that if someone keeps for himself the sacred gifts that he is required to turn over to the Kohanim, God will punish him by depriving him of his prosperity and leaving

him with nothing more than the small amount that he should have given away to God’s servants (*Rashi*).

לכהן איש אשר יתן לכהן — *What a man gives to the Kohen.* In the plain sense, the verse teaches that whatever gifts the Torah assigns to the Kohen must be given to him, and they become his personal property (*Rashbam*). The Talmud (*Berachos* 63a) expounds from this seemingly obvious point that the verse assures us that one who gives the Kohen his due will not suffer any loss; to the contrary: **לו יהיה**, *it shall be his*, for God will reward him in return for his generosity (*Rashi*).

☛ The Torah defines “stolen goods.”

R’ Moshe Feinstein comments on the progression of topics in the above passage on the sin of taking other people’s property. (a) It is forbidden to deprive someone else of anything that is rightfully his, even though one can sometimes rationalize: “I am taking from someone so wealthy that he will never miss it. I am not causing him any distress!” (b) It is even easier to rationalize that it is not wrong to defraud a wealthy proselyte who has no heirs. He will not live forever. He has more than enough for himself, and there is no one to inherit him when he dies. (c) The third category is someone who has separated his tithes but has not yet distributed them. A Kohen or Levite might feel justified in grabbing the tithes by rationalizing, “They really belong to my tribe anyway. All I am doing is depriving the Israelite of the right to choose to whom he will give them — and that is an insubstantial pittance!”

By listing all three of these categories in the same passage, the Torah tells us the true definition of stealing. We are forbidden to take anything that God did not give us, regardless of whether the theft is great or trivial, or whether we can find some “moral” justification for doing so.

11-31. Sotah/the wayward wife. This passage deals with a woman who behaved in an unseemly manner, giving her husband good reason to suspect her of adultery, but there is no proof of either guilt or innocence. The Torah provides a miraculous process that will either prove that she sinned and caused both her death and that of her illicit lover, or show conclusively that she was faithful and thereby restore trust and love to the marriage. And if, indeed, she had been unfaithful, her fear of imminent death might well induce her

וְיָמִיר לָהֶן גִּבֹּר גִּבֹּר אֲרִי תִסְטִי אִתָּהּ
וְתִשְׁקֶר בָּהּ שִׁקְרָה יִגְוִשְׁכֶּב גִּבֹּר יָתָה
שִׁכְבַּת וְרָעָא וְיִהִי מִכְסָא מַעֲיִנִי בַעֲלָהּ
וּמִשְׁמָרָה וְהִיא מִסְאָבָא וְסָהִיד לִית בָּהּ
וְהִיא לֹא אִתְחַדְתָּ יִי וְיַעֲבֹר עֲלוֹהִי רוּחַ
קִנְיָה וְיִקְנִי יָת אִתָּהּ וְהִיא מִסְאָבָא אוֹ
עֵבֶר עֲלוֹהִי רוּחַ קִנְיָה וְיִקְנִי יָת אִתָּהּ
וְהִיא לֹא מִסְאָבָא: טו וְיִתִּי גִבֹּרָא יָת
אִתָּהּ לֹנֶת כְּהֵנָא וְיִתִּי יָת קֶרְבְּנָה עֲלָהּ
חַד מִן עֶסְרָא בְּתֵלֶת סָאִין קִמְחָא
דְּשִׁעְרִין לֹא רִירִק עֲלוֹהִי מִשְׁחָא וְלֹא
יִתֵּן עֲלוֹהִי לְבָנָתָא אֲרִי מִנְחַת קִנְיָתָא
הוּא מִנְחַת דִּיכְרָנָא מִדְּכַרְתָּ חֻבָּא:
טו וְיִקְרֹב יָתָה כְּהֵנָא וְיִקְימְנָה קֶדָם יִי:
וְיִשְׁכֶּב כְּהֵנָא מִי כִיּוֹר בְּמִן דְּחֶסֶף וּמִן
עֶפְרָא דִּי יִהִי בִיסוּדִי מִשְׁכָּנָא יִשְׁכֶּב
כְּהֵנָא וְיִתֵּן לְמִנָּא: יו וְיִקְיִם כְּהֵנָא יָת
אִתָּתָא קֶדָם יִי וְיַפְרַע יָת רִישָׁא
דְּאִתָּתָא וְיִתֵּן עַל יָדָהּ יָת מִנְחַת

וְאִמְרַת אֱלֹהִים אִישׁ אִישׁ כִּי־תִשְׁטָה אִשְׁתּוֹ וּמַעֲלָה בּוֹ
יִמְעַל: וְשָׁכַב אִישׁ אִתָּהּ שִׁכְבַּת־זָרָע וְנָעַלְמָּ מַעֲיִנִי אִישָׁהּ
וְנִסְתָּרָהּ וְהִיא נִטְמָאָה וְעַד אֵין בָּהּ וְהוּא לֹא נִתְפָּשָׁה:
יז וְעֵבֶר עֲלוֹי רוּחַ־קִנְיָה וְקִנָּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהוּא נִטְמָאָה
אוֹ־עֵבֶר עֲלוֹי רוּחַ־קִנְיָה וְקִנָּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִיא לֹא
נִטְמָאָה: וְהִבִּיא הָאִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ אֶל־הַכֹּהֵן וְהִבִּיא
אֶת־קֶרְבְּנָה עֲלֶיהָ עֲשִׂירַת הָאִפָּה קֶמַח שְׁעָרִים לֹא־
יֵצֵק עֲלוֹי שָׁמֶן וְלֹא־יִתֵּן עֲלוֹי לְבָנָה בִּי־מִנְחַת קִנְיָתָה
טז הוּא מִנְחַת זָכָרוֹן מִזְכָּרַת עֹון: וְהִקְרִיב אֶתָּה הַכֹּהֵן
יז וְהַעֲמִידָה לִפְנֵי יְהוָה: וְלָקַח הַכֹּהֵן מִיָּם קְדָשִׁים בְּכָל־י
חָרָשׁ וּמִן־הָעֶפֶר אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּקֶרֶעַ הַמִּשְׁכָּן יִקַּח הַכֹּהֵן
יח וְנָתַן אֶל־הַמִּיָּם: וְהַעֲמִיד הַכֹּהֵן אֶת־הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְהוָה
וּפָרַע אֶת־רֹאשׁ הָאִשָּׁה וְנָתַן עַל־כַּפֶּיהָ אֶת מִנְחַת

כ"ה

הוא התרה בה ועברה על התראתו ואין ידוע אם נעמלה אם לא: (טו) קמח. שלא
יהא מסלח (ספרי ח): שעורים. ולא חטים (פסוק ד). היא עשמה מעשה כמה
וקרבנה מאלל כמה (ספרי ט; סוטה טו): לא יצק עליו שמן. שלא יהא קרבנה
מהודר (פסוק טו). שהשמן קרוי אור והיא עשמה כחשך (תנחומא ג): ולא יתן עליו
לבונה. שהאמהות נקראות לבונה, שנאמר ולא נבעת הלבונה (שיר השירים ד):
והיא פירשה מדרכיהן (תנחומא ט; בי מנחת קנאות הוא. הקמח הזה. קמח
לשון זכר: מנחת קנאות. מעוררת עליה שני קנאות קנאת המקום וקנאת הבעל
(ספרי ט; תוספתא סוטה כד): (יו) מים קדשים. שקדשו בכיור (ספרי י). לפי
שנעשה הכיור מנחת מראות הנובלות וזו פירשה מדרכיהן, שיהי נבעות לבעליהן
במלכים חתם התפוח וזו קלקלה לאחר, תכדק בו (במ"ר טו:ד): בבלי חרש. היא
השקפה את הטוף יין משוכת בכוסות משוכתים לפיכך חתמה מים המרים במקירה
בזווה של חרס (פסוק ט). (יח) והעמיד בהדן וגו'. והלא כבר נאמר והעמידה
לפני ה' (לעיל פסוק ט; במ"ר ט: טו): אלא מסייעין היו אותה ממקום למקום כדי
ליגעה ותסתר דעתה ותודה (פסוק ט). ופרע. סותר את קליעת שער (ס; כד
לכוחה, מכאן לבנות ישראל שגלי הראש גנאי להן (ספרי יא; כחכות טז). לפני
ד'. בשער נקטור (ספרי ט) הוא שער העזרה המזרחי (פסוק ג). דרך כל הנכנסים:
ונתן על כפיה. ליגעה אולי סתרף דעתה ותודה (ספרי יא; סוטה יד). ולא ימחה

(יב) איש איש כי תשטה אשתו. מה כתוב למעלה מן הענין, ואיש את קדשו
לו יהיו. אם אשה משכב מחמת הכהן חייך שתלעך לבא אללו להביא לו את הסוטה
(ס; איש איש. ללמדך שזוהי בשנים בלוי מלחמה שלמעלה ואישה מלמטה
(תנחומא ה): בי תשטה אשתו. שני רבותיו אין המלחין טולפין עד שחכנס בהן
רוח שטות דכחי כי תשטה, וכתוב בו נוף אשה חסר לב (משלי ובל; תנחומא ט;).
ופאטו של מקרא, כי תשטה, חט מדרכי לנישות וחסדד בעיניו, כמו שטה משליו
ועבר (משלי ד:טו). אל יטע אל דרכיה לבך (ס; זכיה): ומעלה בו מעל. ומהו
המעל, ושכב איש אשתו (ספרי ז): (יג) ושכב איש. פרט לקטן ומו שאינו איש (ס;)
סוטה טו): אתה שובת דורע. שכיבה פוסלת אשה ואין שכיבה אחוה פוסלת
אחיה (ספרי ט; כמעשה בשתי אחיות שהיו דומות זו לזו (תנחומא ו): ונעלם מעיני
איש. פרט לסוטה, הא אם היה רואה ומעמסם (פ"א ומעלם; פ"א ומעלם) אין
המים בודקין אותה (ספרי ט; ונסתרה. שיעור שתרצה לסומאם ביאה (ס;)
סוטה ד): ועד אין בה. הא אם יש בה אפילו עד אחד שאמר נעמלה לא היתה
שומה (פסוק לא): ועד אין בה. כטומאה אבל יש עדים לסחירה (ספרי ט;)
נתפשה. נאמרה (ס; כמו ונפשה ושכב עמה (דברים כב:כח): (יד) ועבר עליו.
קודם לסחירה: רוח קנאה וקנא. פירשו רבותיו לשון החרפה (פסוק ג). שמתה
כל אל חסדרי עס איש פלוגי (פסוק ה): והיא נטמאה או עבר עליו וגו'. כלומר

to confess. If so, the marriage would end in divorce, but without any penalty to her, since there was no judicially acceptable evidence of her guilt.

In the course of the passage, the Torah uses two terms that emphasize the sanctity and purity of the marital relationship. The unfaithfulness is called *מְעִילָה*, *treachery* (v. 12), the same term used for the taking of Tabernacle property — God's own possessions — for one's personal use. And the wife who is guilty of the charge has become *נִטְמָאָה*, *defiled* (v. 13), the antithesis of the purity that is required for the presence of sanctity. Thus, marriage is not a convenient means of satisfying passions and material needs; it is a sacred relationship that demands faithfulness and purity between the partners.

❖ The ordeal of bitter waters.

The passage describes the ordeal that will establish inno-

cence — the purity — if a woman was wrongly accused, or her guilt, for if she was guilty as accused, she would die a grotesque death (*Mishnah, Sotah* 20a). This is the only halachic procedure in the Torah that depends on a supernatural intervention; it was a miracle that occurred continuously as long as the Jewish people was preponderantly God fearing and deserving of God's Presence in their midst. The ordeal lost its effect and was discontinued by the Sanhedrin during the Second Temple era, when the nation was no longer worthy (*Sotah* 47a). The purpose of the ordeal was twofold: (a) to punish adultery and help uproot immorality; and (b) to foster trust between man and wife. It is a psychological reality that once a husband has come to suspect his wife, he will not trust her even if a court rules that he is wrong; legal decisions seldom change emotions. Only God's own testi-

Any man whose wife shall go astray and commit treachery against him; ¹³ and a man could have lain with her carnally, but it was hidden from the eyes of her husband, and she became secluded and could have been defiled — but there was no witness against her — and she had not been forced; ¹⁴ and a spirit of jealousy had passed over him and he had warned his wife, and she had become defiled, or a spirit of jealousy had passed over him and he had warned his wife and she had not become defiled. ¹⁵ The man shall bring his wife to the Kohen and he shall bring her offering for her, a tenth-ephah of barley flour; he shall not pour oil over it and shall not put frankincense upon it, for it is a meal-offering of jealousies, a meal-offering of remembrance, a reminder of iniquity.

The Meal-
Offering of
Jealousies

¹⁶ "The Kohen shall bring her near and have her stand before HASHEM. ¹⁷ The Kohen shall take sacred water in an earthenware vessel, and the Kohen shall take from the earth that is on the floor of the Tabernacle and put it in the water. ¹⁸ The Kohen shall have the woman stand before HASHEM and uncover the woman's head, and upon her hands he shall put the meal-offering

mony would be convincing enough. That is why God permits the erasure of His own sacred Name and performs a miracle (vs. 23,28) to set a suspicious husband's mind at ease (R' Yaakov Kamenetsky, *Iyunim BaMikra*).

This chapter follows that of the priestly gifts to teach that if someone is too meanspirited to give the Kohen what is due him, he will be forced to come to the Kohen to carry out the procedure of this passage (Rashi).

12-14. The process described here is as follows: A man and a married woman had secluded themselves in such a way and for a sufficient time that they could have sinned. Prior to this seclusion, a spirit of jealousy — based on earlier improper activity — had seized her husband and he had become suspicious of his wife and the other man. He had warned her not to seclude herself with the man, but she ignored the warning. A pair of witnesses testified that the two had been together and had the opportunity to commit adultery, but they did not see whether or not they had actually done so: *she had . . . and she had not* (v. 14). She had not been coerced into the seclusion or to commit adultery, for if she had been overpowered she would be innocent (v. 13).

13. וְעַד אֵין בָּהּ — *But there was no witness against her.* The phrase is in the singular, implying that a single witness is sufficient to force an end to the marriage, since there are strong grounds for suspicion. Ordinarily, a single witness has no credibility in such accusations — and even here no physical punishment may be imposed on the basis of his testimony — but in this case his testimony is buttressed by the testimony of seclusion, and this gives it sufficient credence to require a divorce (Rashi).

15. The meal-offering of jealousies. The aggrieved husband brings a meal-offering on behalf of his wife. Rather than the normal offering that is intended to bring mercy and forgiveness, this one is a reminder of the sin she is accused of committing [and of her disgraceful behavior in secluding herself after having aroused suspicion]. For that reason, the husband brings the offering, for it would not be proper to require a woman to bring an offering that will evoke God's anger against her (Ramban).

The composition of the offering is indicative of its purpose

and symbolism. It is coarse barley flour, coarse because she acted coarsely, and barley, which is usually used as animal feed, because she degraded herself and behaved like an animal. It is not beautified with oil and frankincense like other meal-offerings (see *Leviticus* ch. 2), because incense recalls the fragrance of the Patriarchs and oil symbolizes light, but she did not follow their example and she acted in the dark to hide her sin. The verse calls it an offering of *jealousies*, in the plural, because she had earned the resentment of both her husband and her Maker (Rashi).

16. Confession. In view of the gravity of the accusation and the bitter end it would bring if she were guilty, attempts are made to induce her to confess, although she would not be punished due to the lack of evidence. The following verses show how pressure is brought to bear to achieve this end. If she is indeed innocent, however, she would choose to undergo the ordeal that would vindicate her (*Sifre*).

17. מִיֵּם קֹדֶשִׁים — *Sacred water.* The water is drawn from the Temple Laver, the utensil that, by its very essence, recalled the purity of Jewish women and their devotion to their husbands (see notes to *Exodus* 38:8). Such water, therefore, was a fitting vehicle with which to punish an unfaithful wife. The earthenware vessel symbolized contemptuously the fine goblets into which she poured wine for her lover (Rashi), and the earth forced her to think that she would die and return to the earth if she is guilty (Ramban).

הָעֶרֶץ — *The earth.* In the Wilderness, the floor of the Tabernacle was, indeed, the sand of the desert, but the Temple in Jerusalem had a floor of marble. In order to make this commandment possible to fulfill, one of the marble floor stones could be lifted to expose the earth underneath (*Sotah* 15b).

18. לִפְנֵי ה' — *Before HASHEM.* The Kohen makes her move from place to place in the doorway of the Courtyard, uncovers her hair, and places the offering on her outstretched palms to humiliate and tire her — all in the hope that if she is guilty she will confess. Since the verse takes it for granted that her head was covered until the Kohen uncovered the woman's head, the Sages derive that it is disgraceful for a married woman to be seen bareheaded (Rashi).

וּבְכִנְיָ מִנְחַת קָנָאתָּ הִיא וּבִידָא
דְּכִנְיָ יְהוֹן מִיָּא מְרִיכָא מְלֻטְיָא:
יִיְוִמִי יְתָה כְּהֵנָא וְיִימֵר לְאַתְתָּא אַם
לֹא שְׂכִיב גְּבֵר יְתִיךְ וְאִם לֹא סְטִית
לְאַסְתָּאבָּא בֵּר מִבְּעֻלֶיךָ הֵוֹיָא וְכָאָה
מִמֵּיָּא מְרִיכָא מְלֻטְיָא הָאֱלֹהִי: כֹּאֲתָ
אַרְי סְטִית בֵּר מִבְּעֻלֶיךָ וְאַרְי אֲסִתְאָבָּת
וְיִהֵב גְּבֵר בֵּיר יֵת שְׂכִבְתָּהּ בֵּר מִבְּעֻלֶיךָ:
כֹּא יִיְוִמִי כְּהֵנָא יֵת אֲתִתָּא בְּמוֹמָתָא
דְּלֻטָּא וְיִימֵר כְּהֵנָא לְאַתְתָּא יְתוֹן יֵי
יְתִיךְ לְלֻט וְלִמְוִמִי בְּגו עֲמִיד בְּדִיתוֹן יֵי
יֵת יִרְפִּיָּה מְסִיָּא וְיֵת מְעִיכִי נְפִיחִין:
כֹּב וְיַעֲלֹן מִיָּא מְלֻטְיָא הָאֱלֹהִין בְּמַעֲשֵׂיכִי
לְאַפְתָּא מְעִין וְלִאֲמָסָאָה יִרְכָּא וְיִימֵר
אַתְתָּא אֲמֵן אֲמֵן: כֹּג וְיִכְתּוּב יֵת לְלֻטָּא
הָאֱלֹהִין כְּהֵנָא בְּסַפְרָא וְיִמְחוֹק לְמִיָּא
מְרִיכָא: כֹּד וְיִשְׁקִי יֵת אֲתִתָּא יֵת מִיָּא
מְרִיכָא מְלֻטְיָא וְיַעֲלֹן בְּה מִיָּא
מְלֻטְיָא לְמִרְיֹו (כֹּא לְלֻט): כֹּה וְיִסְב
כְּהֵנָא מִידָא דְאַתְתָּא יֵת מִנְחַת קָנָאתָּ
וְיֵרִים יֵת מִנְחָתָא קֳדָם יֵי וְיִקְרַב יְתָה
לְמַדְבְּחָא: כֹּו וְיִקְמוֹץ כְּהֵנָא מִן מִנְחָתָא
יֵת אֲדַבְרָתָהּ וְיִשֵּׁק לְמַדְבְּחָא וּבְתֵר
כֹּו יִשְׁקִי יֵת אֲתִתָּא יֵת מִיָּא: כֹּו וְיִשְׁקָהּ
יֵת מִיָּא וְתִהִי אַם אֲסִתְאָבָּת וְשִׁקְרָת
שִׁקֵּר בְּכַעֲלָה וְיַעֲלֹן בְּה מִיָּא מְלֻטְיָא
לְמִרְיֹו וְיַפְחוֹן מַעֲהָ וְתַתְּמִסִּי
יִרְבָּה וְתִהִי אֲתִתָּא לְלֻט בְּגו עֲמִיד:
כֹּח וְאִם לֹא אֲסִתְאָבָּת אֲתִתָּא וְיִכְנֹאָה
הִיא וְתַפּוֹק וְכָאָה וְתַעֲדִי עַדוּי:

הַזְכִּירוֹן מִנְחַת קָנָאתָּ הוּא וּבִידָא הַכֹּהֵן יִהְיוּ מִי הַמָּרִים
יֵת הַמְאָרְרִים: וְהַשְׂבִּיעַ אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְאָמַר אֶל־הָאִשָּׁה
אִם־לֹא שָׂכַב אִישׁ אִתְּךָ וְאִם־לֹא שְׁטִית טְמֵאָה
כ תַּחַת אִישׁךָ הַנָּקִי מִמֵּי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה: וְאֵת
כִּי שְׁטִית תַּחַת אִישׁךָ וְכִי גִטְמַאת וַיִּתֵּן אִישׁ בְּךָ
כֹּא אֶת־שְׂכִבְתּוֹ מִבְּלַעַדִּי אִישׁךָ: וְהַשְׂבִּיעַ הַכֹּהֵן אֶת־
הָאִשָּׁה בַּשְּׂבָעַת הָאֵלֶּה וְאָמַר הַכֹּהֵן לְאִשָּׁה יִתֵּן יְהוָה
אוֹתְךָ לְאֵלֶּה וּלְשִׁבְעָה בְּתוֹךְ עֶמְךָ בְּתַת יְהוָה אֶת־יִרְכָּךָ
כֹּב נִפְלֹת וְאֵת־בִּטְנְךָ צָבָה: וְכָאוּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה
בְּמַעֲיָךְ לַצְּבוֹת בֶּטֶן וּלְנֶפֶל יִרְךָ וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אֲמֵן |
כֹּג אֲמֵן: וְכָתַב אֶת־הָאֵלֶּת הָאֵלֶּה הַכֹּהֵן בְּסַפֵּר וּמָחָה
כֹּד אֶל־מֵי הַמָּרִים: וְהִשְׁקָה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־מֵי הַמָּרִים
כֹּה הַמְאָרְרִים וְכָאוּ בְּה הַמַּיִם הַמְאָרְרִים לְמָרִים: וְלָקַח
הַכֹּהֵן מִיַּד הָאִשָּׁה אֶת מִנְחַת הַקָּנָאתָּ וְהִנִּיף אֶת־
כֹּו הַמִּנְחָה לִפְנֵי יְהוָה וְהִקְרִיב אֹתָהּ אֶל־הַמִּזְבֵּחַ: וְקָמַץ
הַכֹּהֵן מִן־הַמִּנְחָה אֶת־אֹזֶבְרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ
כֹּו וְאַחֵר יִשְׁקָה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־הַמַּיִם: וְהִשְׁקָה אֶת־
הַמַּיִם וְהִיתָה אִם־נִטְמָאָה וְתַמְעַל מַעַל בְּאִישָׁהּ וְכָאוּ
כֹּה הַמַּיִם הַמְאָרְרִים לְמָרִים וְצָבָתָה בִּטְנָהּ וּנְפִלָה
כֹּח יִרְכָּה וְהִיתָה הָאִשָּׁה לְאֵלֶּה בְּקָרֵב עֲמָה: וְאִם־לֹא
נִטְמָאָה הָאִשָּׁה וְטֹהֲרָה הוּא וְנִקְתָּה וְנִזְרָעָה וְזָרַע:

ש"כ

שְׂבוּעָה (שְׂבוּעוֹת לו). אֲמֵן עַל הָאֵלֶּה אֲמֵן עַל הַשְׂבָּעָה, אֲמֵן אִם מִאִישׁ זֶה אֲמֵן אִם
מִאִישׁ אֲחֵר, אֲמֵן שֶׁלֹּא שְׁטִיתִי אֶרְוֹסָה וְגִשְׂוֹאָה שִׁמְרַת יָסֵם וְכִסְוֵה (פְּסוּטָה יֵת).
(כֹּד) וְהִשְׁקָה אֶת הָאִשָּׁה. אִין זֶה סֹדֵר הַמַּעֲשֶׂה שְׁהִי בַחֲמֵלָה מְקַרֵּב מִנְחָתָהּ,
אֵלֶּה הַכְּחוֹב מִבְּשָׁר שְׂכִישְׁקָהּ יִבְאוּ בֵּה לְמָרִים. לִפִּי שִׁנָּה בְּטֵן וְיִרְךָ מִנִּין לְשֹׂאֵר
כָּל הַגּוֹף, ח'ל וְכָאוּ בֵּה, כְּבוֹלָה. אִם כֵּן מֵה ח'ל בְּטֵן וְיִרְךָ לִפִּי שֶׁהֵן חֲתוּלֵי בַעֲזִירָה
חֲתֵלָה לִפִּיכָּךְ הַחֲתֵלָה מֵהֶם הַפְּרוֹטֵנוֹת (פְּסוּטָה יֵי). לְמִרְיֹו, לִהְיוֹת לֵה רַעֲשִׁים חֲרוֹסִים:
(כֹּב) וְהִנִּיף. מוֹלִיךְ וּמְבִיא מַעֲלָה וְיִמְרוֹרֵי (כֹּו) וְהִשְׁקָה אֶת הַמַּיִם. לְרַבּוֹת אִשֵּׁם אֲמָרָה אִין שִׁוְחָה
מִידָּה שֶׁל כֵּהֵן (פְּסוּטָה יֵי). וְהִקְרִיב אוֹתָהּ. זוֹ הִיא הַגִּשְׁחָה בְּקֵרֶן דְּרוֹמִית מִטְּרַכְיָה
שֶׁל מִזְבֵּחַ קוֹדֶשׁ קְמִיָּלָה כְּשֶׁלֹּא מִנְחַת (פְּסוּטָה יֵי; סוּטָה שֵׁס; (כֹּו) אֹזֶבְרָתָהּ. חוֹל
הַקּוֹמָן (פְּסוּטָה יֵי) שֶׁעַל יְדֵי הַקְּטֹרֶתוֹ הַמִּנְחָה בָּאָה לִזְכוּרֹן לְגִבּוֹה (ח'כ וְיִקְרָא
כֹּדָה פֶּרֶשְׁאֵל ט'י:כ). וְהִשְׁקָה אֶת הַמַּיִם. לְרַבּוֹת אִשֵּׁם אֲמָרָה אִין שִׁוְחָה
לְאַחֵר שֶׁנִּמְחָקָה הַמִּנְחָה מִטְּרַעֲרִין אוֹתָהּ וּמַשְׁקִין אוֹתָהּ בְּעַל כְּרַחֵה, אֵלֶּה אִם כֵּן
אֲמָרָה טְמֵאָה אִין (פְּסוּטָה יֵי:כ); וְצָבָתָה בִּטְנָהּ וְגו'. אִין שֶׁנִּקְלָלָה הַזִּכִּיר
יִרְךָ חֲתֵלָה הַמַּיִם אִין בְּדוֹקִין אֵלֶּה כְּדֹרֶךְ כְּנִיסָתָן בֵּה (שֵׁס ט:); וְהִיתָה
הָאִשָּׁה לְאֵלֶּה. כְּמוֹ פֶּרֶשְׁאֵל שִׁיּוֹ הַכֵּל אֵלֶּין בֵּה: בְּקָרֵב מַעֲהָ. פֶּרֶשׁ יֵשׁ בִּין
אֵלֶּה הַמִּתְנוּל בְּמִקּוֹם שִׁיכָר לְאִדָּם הַמִּתְנוּל בְּמִקּוֹם שִׁיכָר יִיכָר (פְּסוּטָה יֵי):
(כֹּח) וְאִם לֹא נִטְמָאָה הָאִשָּׁה. בַּסְמִירָה זוֹ: וְטֹהֲרָה הוּא. מִמְּקוֹם אֲחֵר:
וְנִקְתָּה. מִמַּיִם הַמְאָרְרִים, וְלֹא עוֹד אֵלֶּה וְנִזְרָעָה וְזָרַע, אִם הִיא יוֹלֶדֶת כְּבֶעֱר
חֵלֶד בְּרִיּוֹת, אִם הִיא יוֹלֶדֶת שְׁחוֹרִים יוֹלֶדֶת לְבָנִים (פְּסוּטָה יֵי; סוּטָה כו):

סֵם הַמִּיּוֹד עַל הַמַּיִם (שֵׁס ז:). הַמַּרִּים. עַל שֶׁסּוּפֵן שֶׁהֵם מָרִים (לֵה (פְּסוּטָה יֵי); וְלֹא
הַמְאָרְרִים. הַמַּחֲסִרִים אוֹתָהּ מִן הַעוֹלָם, לִשׁוֹן סֵלֹן מִמִּיּוֹר (יִחְזָקָל כח:כד); וְלֹא
יִתְּן לְפָרֶשׁ מִיֵּם אֶרְוִיסִים שְׁהִי קְדוּשִׁים הֵן. וְלֹא אֶרְוִיסִים כְּתֵב הַכְּחוֹב אֵלֶּה מִאֲחֵרִים
אֵלֶּה אֲחֵרִים. וְאִף אוֹיְקוֹלֹס לֹא תִרְגַּם לִישׁוֹי אֵלֶּה מְלֻטְיָא, שְׁמֵרָאוֹת קָלָלָה בְּנוֹפֶה שֶׁל
זוֹ: וְהַשְׂבִּיעַ אוֹתָהּ וְגו'. וְהֵה הִיא הַשְׂבָּעָה אִם לֹא שִׁכַּב הַגִּנִּי הֵה אִם שִׁכַּב
חֲנִקִי (ס'א לֹא חֲנִקִין) שֶׁמְכַלֵּל לֹא אִחָה שִׁוְחָה, יִבְאוּךְ כְּדֹרֶךְ שֶׁל פְּלוֹגִית (פְּסוּטָה יֵי):
כִּי דִבְרֵי נִפְשׁוֹת חֲתֵלָה לְחוֹת (פְּסוּטָה יֵי; סִנְהֶדְרִין ל'כ:ג). (ב) וְאֵת בִּי שְׁטִית. כִּי
מַשְׁמַע בְּלִשׁוֹן אִם (חֲפִטִּית ט:). (בֹּא) בַּשְּׂבָעַת הָאֵלֶּה. שְׂבוּעָה שֶׁל קָלָלָה: יִתֵּן ה'
אוֹתְךָ לְאֵלֶּה וְגו'. שִׁיּוֹ הַכֵּל מִקְלִין בִּיד, יִבְאוּךְ כְּדֹרֶךְ שֶׁל פְּלוֹגִית (פְּסוּטָה יֵי):
וְלִשְׂבָּעוֹתָה. שִׁיּוֹ הַכֵּל נִשְׁבָּעִין בִּיד, לֹא (ס'א אִם לֹא), יִאֲרַע לִי כְּדֹרֶךְ שִׁאֲרַע
לְפִלוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר וְהַגְחָס שֶׁמֶכֶס לְשָׁבוּעָה לְבַחֲרִי (יִשְׁעִיָּה סה:טו); שְׁהִלְדִּיקִים
נִשְׁבָּעִים בְּפֹרַעַנוּתָן שֶׁל רַעֲשִׁים. וְכֵן לְפִנֵּין הַבְּרָכָה, וְנִכְרַח כִּךְ וְגו' (נִבְרָאִית יג:ג)
כִּךְ יִכְרַךְ יִשְׂרָאֵל לְאַחֵר (שֵׁס מ:ח:כ; פְּסוּטָה יֵי; אֵת יִרְכָּךְ. בְּקָלָלָה הַקִּדִּים יִרְךָ
לְבִטֵּן לִפִּי שֶׁהֵן (ס'א שִׁיּוֹ) הַחֲתֵלָה בַעֲזִירָה חֲתֵלָה (פְּסוּטָה יֵי); צָבָה. כְּחִרְגוֹמוֹ
נִפְשׁוֹת: (כֹּב) לַצְּבוֹת בִּטְנָן. כְּמוֹ לְהַצְבוֹת בְּטֵן זֹה שְׁמוֹ פֶּתַח שְׁלֹמֹד נְקוּדָה בֵּה
וְכֵן לְנוֹחֹס הַדֶּרֶךְ (שְׁמוֹת יג:כ); לְרִאוּסֶכֶס בְּדֹרֶךְ אֲשֶׁר תִּלְכוּ בֵּה (נִבְרָאִית יג:ג) וְכֵן
לְנִפִּיל יִרְךָ לְהַנִּפִּיל יִרְךָ, שְׁהִים מִנְּזִים אֵת הַבֶּטֶן וּמִפִּילִים אֵת הַיֶּדֶךְ: לַצְּבוֹת בִּטְנָן
וּלְנֶפֶל יִרְךָ. בְּטֵן וְיִרְכָּה שֶׁל בִּטֵּן אִין אֵלֶּה שֶׁל נִבְעֵלָת, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר אֵת יִרְכָּךְ
טַפְלָת וְאֵת בְּטֵן כֹּה הִי שֶׁל נִבְעֵלָת אוֹמֵר (פְּסוּטָה יֵי; אֲמֵן אֲמֵן. קִלְתָּ

of remembrance — it is a meal-offering of jealousies, and in the hand of the Kohen shall be the bitter waters that cause a curse.

¹⁹ "The Kohen shall adjure her and say to the woman, 'If a man has not lain with you, and you have not strayed in defilement with someone other than your husband, then you shall be innocent of these bitter waters that cause curse.' ²⁰ But if you have strayed with someone other than your husband, and if you have become defiled, and a man other than your husband has lain with you — !"

²¹ "The Kohen shall adjure the woman with the oath of the curse, and the Kohen shall say to the woman, 'May HASHEM render you as a curse and as an oath amid your people, when HASHEM causes your thigh to collapse and your stomach to distend. ²² These waters that cause curse shall enter your innards to cause stomach to distend and thigh to collapse!' And the woman shall respond, 'Amen, amen.'"

The Scroll ²³ "The Kohen shall inscribe these curses on a scroll and erase it into the bitter waters. ²⁴ When he shall cause the woman to drink the bitter waters that cause curse, and the bitter waters that cause curse shall come into her.

²⁵ "The Kohen shall take the meal-offering of jealousies from the hand of the woman; he shall wave the meal-offering before HASHEM, and he shall offer it on the Altar. ²⁶ The Kohen shall scoop up from the meal-offering its remembrance and cause it to go up in smoke on the Altar; after which he shall cause the woman to drink the water. ²⁷ He shall cause her to drink the water, and it shall be that if she had become defiled and had committed treachery against her husband, the waters that cause curse shall come into her for bitterness, and her stomach shall be distended and her thigh shall collapse, and the woman shall become a curse amid her people.

²⁸ But if the woman had not become defiled, and she is pure, then she shall be proven innocent and she shall bear seed.

מִי הַמַּיִם — *The bitter waters.* The water is not literally bitter; rather, its effect upon a guilty party is bitter, for it causes her to die in the manner detailed below (*Rashi*).

19-22. The oath. The Kohen imposes an oath, in which the woman accepts upon herself the fearful consequences of the deed she is accused of. To be valid, an oath must include the results of both compliance and non-compliance. The text begins with the alternative of innocence, because, in capital cases, a court must always begin with arguments for acquittal (*Rashi*).

19. הַנָּקִי — *You shall be innocent.* In addition to being cleared of her husband's accusations, she is innocent of the impropriety of having taken an oath — something that should be avoided even if the oath is truthful. In this case, she is responsible for having brought about the oath through the loose behavior that occasioned her husband's suspicions. She is now cleared of any penalty for this sin as well (*Sforno*).

20. וְאִם בִּי שָׁטָית — *But if you have strayed.* In this part of the oath, she accepts the penalty, if she is guilty. As is typical of Scriptural oaths, the consequence of its violation is left unspoken.

21. לְאֵלָה וּלְשִׁבְעָה — *As a curse and as an oath.* If you are guilty and suffer a gruesome death, people will curse their enemies by saying that your fate should befall them, and when they wish to strengthen an oath, they will say, "If I am lying, may I suffer her fate!" (*Rashi*).

וְרָכָה נֶשְׁלָתָהּ — *Your thigh to collapse.* This refers to the womb,

which will be destroyed in retribution for its sinful activity (*Chizkuni*).

22. This description of the punishment in verse 21 is repeated in this verse to teach that the same punishment will befall the man with whom she sinned (*Rashi*).

אָמֵן אָמֵן — *Amen, amen.* In the case of any oath, one becomes bound simply by answering amen upon hearing the words of the oath.

23. The scroll. On a parchment scroll, the Kohen writes the oaths contained in verses 19-22, omitting the two phrases of narrative: *The Kohen shall adjure . . .* (v. 21), and *the woman shall respond, "Amen, amen"* (v. 22). God's Name is written in its entirety. Ordinarily, it is forbidden to erase the sacred Name, and one who does so is liable to lashes (*Rambam, Hil. Yesodei HaTorah* 6:1,2), but God commanded that His Name be erased in order to bring peace between man and wife (*Yerushalmi Sotah* 1:4).

24. וְהִשָּׁקָהּ — *When he shall cause . . .* He will not actually give her the water until after he has performed the service of the offering, as in verses 25-27 (*Rashi*).

28. וְהָיָה . . . לֹא נִטְמָאָה — *Had not become defiled and . . . is pure.* The apparent repetition implies that not only was she not defiled by the person her husband accuses, she is pure of sin with anyone else as well (*Rashi*).

וְנִרְשָׁה נֶרְעָה — *And she shall bear seed.* She will bear children more successfully. If she had suffered difficult labor, she will

כט נָתַתָּה אוֹרֵיָהּ דִּקְנָאָתָהּ דִּי תַסְטִי
אֶתְתָּא בֵּר מִבְּעֵלָה וְתַסְתָּאבִּי: לֹא וְגַבֵּר
דִּי תַעֲבֵר עֲלוּהִי רִיחַ קִנְאָה וִיקְנִי יָת
אֶתְתָּהּ וִיקָם יָת אֶתְתָּא קָדָם יְיָ וְיַעֲבֹד
לֵה בִּהְיָא יָת כָּל אוֹרֵיָהּ הָדָא: לֹא וְהִי
וְכִפָּה גִבְרָא מִחוּבָא וְאֶתְתָּה הִיא
תִּקְבֵּל יָת חוּבָהּ: אֻמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמִימְרָא: בְּמִלַּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְחִימָר
לְהוֹן גִּבְרָא אוֹ אֶתְתָּא אֲרִי יִפְרֹשׁ לְמִדֵּר
גִּבְרָא נְזִיר לְמִיזֵר קָדָם יְיָ: מִחֲמַר חֲדַת
וְעִתִּיק יִזְרָאֵל (נִא יִסְפֵּר) כָּל דְּחֲמַר חֲדַת
וְכָל דְּחֲמַר עִתִּיק לֹא יִשְׁתִּי וְכָל מִתְרֹת
עֲנָבִין לֹא יִשְׁתִּי וְעֲנָבִין רִטְבִּין וְיִבְשִׁין
לֹא יִיכּוֹל: רַבִּל יוֹמֵי נִזְרוֹ מִכָּל דִּיתְעֵבֵר
מִגִּפְתָּא דְּחֲמַרָא מִפּוֹרְצִין וְעַד עֲצוּרִין
לֹא יִיכּוֹל: הַכָּל יוֹמֵי גִבְרָא נִזְרוֹ מִסְפֵּר
לֹא יַעֲבֹר עַל רִישָׁהּ עַד מִשְׁלֵם יוֹמָא
דְּנִזְרוֹ קָדָם יְיָ קִדִּישׁ יְהִי מִרְבִּי פְרוּעַ
שְׂעָר רִישָׁהּ: וְכָל יוֹמֵי דְּנִזְרוֹ (נִא דְּנִזְרוֹ)
קָדָם יְיָ עַל נִפְשָׁה דְּמִתָּא לֹא יִיעֲלוּ:
וְלִבְיָהּ וְלִאֲמָהּ לִאֲחוּהִי וְלִאֲתָתָהּ
לֹא יִסְתָּאב לְהוֹן בְּמוֹתָהּ אֲרִי
כִּלְיָא דְּאֵלְהָהּ עַל רִישָׁהּ: הַכָּל יוֹמֵי
נִזְרוֹ קִדִּישׁ (נִא קִדִּישָׁא) הוּא קָדָם יְיָ:

וְאֵת תּוֹרַת הַקְּנָאָת אֲשֶׁר תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ
וְנִטְמָאָה: אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר תַּעֲבֹר עָלָיו רִיחַ קִנְאָה וְקָנָא
אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִעֲמִיד אֶת־הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְהוָה וַעֲשֵׂה לָּהּ
הַכֹּהֵן אֶת כָּל־הַתּוֹרָה הַזֹּאת: וְנָקָה הָאִישׁ מִעֵוֹן וְהָאִשָּׁה
הַהוּא תִשָּׂא אֶת־עֲוֹנָהּ:

וְיִדְבֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דְּבַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי יִפְלֹא לְגִדֹּר גִּבְרָא
נְזִיר לְהִזִּיר לַיהוָה: מִיָּין וּשְׂכָר יִזִּיר חֲמִץ יָיִן וְחֲמִץ
שְׂכָר לֹא יִשְׁתֶּה וְכָל־מִשְׁרַת עֲנָבִים לֹא יִשְׁתֶּה וְעֲנָבִים
לֶחִים וְיִבְשִׁים לֹא יֹאכֵל: כָּל יְמֵי נִזְרוֹ מִכָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
הַמֶּגֶפֶן הֵינִי מִחֲרָצִים וְעַד־גַּל יֹאכֵל: כָּל־יְמֵי גִבְרָא
נִזְרוֹ תַעֲר לֹא־יַעֲבֹר עַל־רֹאשׁוֹ עַד־מְלֹאת הַיָּמִם
אֲשֶׁר־יִזִּיר לַיהוָה קֹדֶשׁ יִהְיֶה גִּדֹּל פֶּרַע שְׂעָר רֹאשׁוֹ:
כָּל־יְמֵי הַיָּזִיר לַיהוָה עַל־נֶפֶשׁ מֵת לֹא יָבֹא: לְאָבִיו
וְלֵאֲמֹ לְאָחִיו וְלֵאֲחֹתוֹ לֹא־יִטְמָא לָהֶם בְּמֹתָם כִּי
הַגִּבְרָא אֵלְהִיו עַל־רֹאשׁוֹ: כָּל יְמֵי נִזְרוֹ קֹדֶשׁ הוּא לַיהוָה:

נ"ט

כשהוא יס: וכל משרת. לשון זביעה כמים או בכל משקה, וכלשון משנה יש הרבה.
אין שורין דיו וסממנים (שכח יז). מיר ששרה פחו כין (מיר לו): (ר) מחרצנים.
הס הגרעינין: זג. הס הקליפות שמנחות, סחורנינים כחוקן כענבל כיוצ (ספרי כז;
מיר לד): (ה) קדש יהיה. השער שלו, לגדל הפרע של שער ראשו (ספרי כה);
פרע. נקוד פתח קטן (סגול) לפי שהוא דבוק לשער ראשו, פרע של שער. וס"א
פרע שער. נקוד פתח לפי שהוא לשער ראשו. פירוש של פרע גידול של שער, וכן
אח ראשו לא יפרע (ויקרא כה:ז) ואין קדוה פרע פחות משלשים יום (ספרי חס);
(ח) כל ימי נזרו קדש הוא. ו' קדושת הגוף (שס כז) מלהטמא למת:

give birth more easily; if her babies were dark-skinned, they will be fair (Rashi). Or, God will give her a child to compensate for her ordeal (Ibn Ezra; Rashbam).

30. וְעָשָׂה לָהּ הַכֹּהֵן — Then the Kohen shall carry out for her. The Kohen should not be reluctant to erase God's Name, because it is the Torah's command that he do so (Sforno).

31. וְנָקָה הָאִישׁ — The man will be innocent. If the woman died because she was guilty, no guilt attaches to the husband who caused it to happen. Conversely, if she was proven innocent, he may resume marital relations despite his earlier suspicions (Rashi).

Of iniquity. From this phrase, the Sages (Sotah 47b) derive that the ordeal of the bitter waters is effective only if the husband is free from sin himself, but if he, too, was immoral, the waters will not affect his wife. Only a morally pure husband can properly value the marriage bond and invoke a miracle to punish an adulteress (Ramban).

— Shall bear her iniquity. If guilty, she dies. But

(ל) או איש. כמו או נודע (שמות כח:ו) כלומר אם איש קנאי הוא לכך והעמיד את האשה: (לא) ונקה האיש מעון. אם בדקוק המים אל ידלג לומר חתני במיתתה, נקי הוא מן העונש (ספרי כח). דבר אחר משיקפה חסא אללו בהיתר ונקה מעון שסוטה אסורה לנעלה (קידושין כז:). (ב) כי יפלא. יפריש. למה נסמכה פרשם מיר לפרש סוטה לומר כך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עלמו מן היין (סוטה ב). שהוא מביא לידי גילוף (נמ"ר יכיד:). גדר נזיר. אין מירה בכל מקום אלא פרישה, אף כאן שפירש מן היין (ספרי כג): להזיר לה. להבדיל עלמו מן היין לשם שמים (שס כג): (ג) מייין וישובד. כחרגומו מחמיר מזה ועתיק, שהיין משכר

even if the water proves her innocent, she will have suffered public humiliation for the sin of secluding herself with the suspected adulterer in defiance of her husband's misgivings and admonition (Sforno).

6.

1-21. The Nazirite. The Torah permits a man or woman to adopt voluntarily the status of a נזיר, Nazirite, which includes three restrictions: (a) A Nazirite is forbidden to eat or drink grapes or grape products; (b) A Nazirite's hair may not be cut; and (c) A Nazirite may not become contaminated by a human corpse.

However, Nazirism should not be understood as merely a catalogue of prohibitions, as if the Nazirite's vow, "I am hereby a Nazirite," was a shorthand pledge to abstain from wine, haircutting, and contamination. Rather, Nazirism is a state of holiness, and the individual laws flow from this elevated status. Thus, the Nazirite adopts a state of holiness — and the Torah dictates that such holiness is incompatible

²⁹ "This is the law of the jealousies, when a woman shall go astray with someone other than her husband and become defiled; ³⁰ or of a man over whom passes a spirit of jealousy and he warns his wife, and he causes his wife to stand before HASHEM, then the Kohen shall carry out for her this entire law. ³¹ The man will be innocent of iniquity, but that woman shall bear her iniquity."

6 ¹ **H**ASHEM spoke to Moses, saying, ² "Speak to the Children of Israel and say to them: A man or woman who shall dissociate himself by taking a Nazirite vow of abstinence for the sake of HASHEM; ³ from new or aged wine shall he abstain, and he shall not drink vinegar of wine or vinegar of aged wine; anything in which grapes have been steeped shall he not drink, and fresh and dried grapes shall he not eat. ⁴ All the days of his abstinence, anything made from wine grapes, even the pips or skin, he shall not eat. ⁵ All the days of his Nazirite vow, a razor shall not pass over his head; until the completion of the days that he will be a Nazirite for the sake of HASHEM, holy shall he be, the growth of hair on his head shall grow. ⁶ All the days of his abstinence for the sake of HASHEM he shall not come near a dead person. ⁷ To his father or to his mother, to his brother or to his sister — he shall not contaminate himself to them upon their death, for the crown of his God is upon his head. ⁸ All the days of his abstinence he is holy to HASHEM.

with those forbidden activities (*She'eilos U'Teshuvos Maharit* 1:543).

Since the Torah gives the laws of the Nazirite immediately after those of the *sotah*, the wayward wife of the previous chapter, the Sages derive that one who sees a *sotah* in her state of degradation should prohibit wine to himself by taking a Nazirite vow (*Sotah* 2a). This sheds light on the underlying purpose of the Nazirite status and what would prompt one to adopt it. A *sotah* opted to follow her sensual passions and let her heart overpower her mind, her pursuit of pleasure to overcome her responsibility to God. Her experience was proof that people are easy prey to temptation and that, when the Evil Inclination rages within them, even adultery can be seen as an acceptable option. Someone who saw her degradation — even her horrible death after she drank the bitter water — could easily be overcome by the fantasies of temptation, for human imagination is easily stimulated. To escape this snare, the Torah hints that one should abstain from wine and stimulate one's spiritual impulses in order to escape the loose life-style that legitimizes the behavior symbolized by the *sotah*. The Nazirite's abstinence from wine signals to the Nazirite that adoption of a spiritual life can help close the door to the enticement that doomed the *sotah*.

2. וְנָזִיר — *Shall dissociate*. The translation follows *Rashi* and expresses the idea that a Nazirite, as noted above, seeks to separate himself from the temptations of his environment. *Targum* renders *articulate*, and, indeed, the Nazirite vow must be spoken clearly. *Ibn Ezra* offers an alternate translation: *who shall do something astounding*, for it is truly uncommon for someone to undertake a vow that will cut him off from a physical pleasure that others find enticing. Whatever the exact translation of the word, all of the above are valid halachically and philosophically.

3. מִיַּיִן וְשֵׁכָר — *From new or aged wine* [lit., wine or intoxicant]. Old wine is called *שֵׁכָר*, intoxicant, because age causes wine to ferment and become alcoholic (*Rashi*). However, all grape products are prohibited, alcoholic or not; other alcoholic beverages, however, are permitted.

... **וְחֶמֶץ** — *Vinegar* ... i.e., wine vinegar. *Mesillas Yesarim* (ch. 11) regards these prohibitions as the prototype of prohibitions that the Torah commanded the Sages to institute as protective "fences" around the negative commandments of the Torah (see *Avos* 1:1). The primary prohibition is not to drink wine, but the Torah added prohibitions against any grape products, lest the Nazirite be in the proximity of foods that will tempt him to drink the forbidden beverage.

5. כָּל-יָמָיו — *All the days*. The minimum period of Nazirism is thirty days, but a Nazirite who so desires may adopt longer periods (*Nazir* 5a).

תֵּצַר לֹא-יִצְבֵּר — *A razor shall not pass*. The prohibition against trimming the hair helps one avoid thoughts of flaunting his physical beauty (*Sforno*).

Hair symbolizes the body's insulation against the outside world, since it protects the skin from the elements. Thus, by letting the hair grow, the Nazir creates a barrier against the outside world so that the Nazir's every act can be devoted to God (*R' Hirsch*).

7. לֹא-יָבִי וְלֹא-יָאָמוּ — *To his father or to his mother*. Like a Kohen Gadol (*Leviticus* 21:11), the Nazirite may not let anything interrupt the devotion he has accepted upon himself (*Sforno*).

וְקָרָן — *Crown*. As the most constantly visible sign of his devotion, the Nazirite's hair is a crown of loyalty to God.

ט וְכִי־יָמוּת מִתּ עָלָיו בַּפֶּתַע פְּתָאֻם וְטָמֵא רֹאשׁ נִזְרוֹ וְגִלַּח
 ראשו ביום טהרתו ביום השביעי יגלחנו: וביום השמיני
 יבא שתי תרים או שני בני יונה אל־הכהן אל־פתח
 יא אהל מועד: ועשה הכהן אחד לחטאת ואחד לעלה
 וכפר עליו מאשר חטא על־הנפש וקדש את־ראשו
 יב ביום ההוא: והזיר ליהוה את־ימי נזרו והביא כֶּבֶשׂ בן־
 יג שנתו לאִשֶׁם והימים הראשנים יפלו כי טמא נזרו: וזאת
 תורת הנזיר ביום מלאת ימי נזרו יביא אתו אל־פתח
 יד אהל מועד: והקריב את־קרבנו ליהוה כֶּבֶשׂ בן־שנתו
 תמים אחד לעלה וכבשה אחת בת־שנתה תמימה
 טו לחטאת ואיל־אחד תמים לשלמים: וסל מצות סלת
 חלת בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן
 טז ומנחתם ונספיהם: והקריב הכהן לפני יהוה ועשה את־
 יז חטאתו ואת־עלתו: ואת־האיל יעשה זבח שלמים
 ליהוה על סל המצות ועשה הכהן את־מנחתו ואת־
 יח נסכו: וגלח הנזיר פתח אהל מועד את־ראש נזרו ולקח
 את־שער ראש נזרו ונתן על־האש אשר־תחת זבח
 יט השלמים: ולקח הכהן את־הזרע בשלה מן־האיל
 ויחלת מצה אחת מן־הסל ורקיק מצה אחד ונתן על־

כ"ט
 זו והיאלו אותם עון אשמה (ויקרא כב:טו) את עלמם. כיוולא זו ויקורו אותו בני
 (דברים לד:ו) הוא קבר את עלמו (ספרי טז:כ) (טו) ומנחתם ונספיהם. על מלה
 ושלמים, לפי שהיו בכלל ויאלו לידון בדבר חדש שיטענו להם, החזיקו לכללן שיטענו
 נסכים כדון (כלל) מלה ושלמים (סל:לד): חלות בלולות. ורקיקי מצות. עשר
 מכל מין (מנחות טז,ע"ה). (יז) זבח שלמים לה' על סל המצות. יאשר את
 השלמים טל מנת לקדש את הלחם (סל:מו): את מנחתו ואת נסכו. על איל (ספרי
 סל:יח) וגלח הנזיר פתח אהל מועד. יכול יגלח בעזרה, הרי זה דרך בנין,
 אלא וגלח הנזיר לאחר שחיתם השלמים שכתוב בהן ושטפו פתח אהל מועד (ויקרא
 נב:כ) ספרי סל:יז מה: אשר תחת זבח השלמים. חמה הדוד שיהיה מכללן זו,
 לפי ששלמי ניזר היו מתבשלים בעזרה, שצריך לטוול הכהן הזרוע אחר שנתבשל ולהניף
 לפני ה' (ניזר מה:י) (ויט) הזרע בשלה. לאחר שנתבשל (ספרי לו; חולין לה:)

9-12. Sudden contamination. If the Nazirite becomes contaminated by a corpse during the Nazirism period, the days already counted are forfeited. The following sacrificial ritual is performed and a new term of Nazirism begins.

9. בַּמַּעַד פְּתָאֻם — With quick suddenness. The double expression indicates two possible events: The Nazirite was caught by surprise and became contaminated accidentally, or was careless and came into contact with the corpse unintentionally (Rashi). However, the following ritual must be observed even if the contamination was intentional (Kereisos 9a).

בְּיוֹם טְהֻרָתוֹ — On the day he becomes purified. The verse

(ט) פתע. זה לזכרון (סל:כח): פתאום. זה שזנב (סל). ויש אומרים פתע פתאום דבר
 אחד הוא מקרה של פתאום: וכי ימות מת עליו. כאלה שהיו בו: ביום טהרתו.
 ביום הזיזתו. או אינו אלא בשמיני שהוא טהור לגמרי, ח"ל ביום השביעי. או ביום
 השביעי יכול אפילו לא היה, ח"ל ביום טהרתו (סל:יז) וביום השמיני וביא שתי
 תורים. להוציא את השביעי. או אינו אלא להוציא את השביעי, קבע זמן לקריבין וקבע
 זמן למקריבין, מה קריבין הכביר שמיני ומשמיני והלאה, חף מקריבין שמיני ומשמיני
 והלאה (סל:כט): (יז) מאשר חטא על הנפש. שלא ניזר מטומאת המת. רבי
 אלעזר הקפדן אומר שיעיר עלמו מן היין (סל:נז יט): וקדש את ראשו. לחזור
 ולהתחיל מנין ניזירותו (ספרי סל:יב) והזיר לה: את ימי נזרו. יחזור וימנה
 ניזירותו כבתחלה: והימים הראשונים יפלו. לא יעלו מן המנין (סל:לח) (יג)
 יביא אותו. יביא את עלמו וזה אחד משלש אחים שהיה ר' ישמעאל דורש כן. כיוולא

refers to the seven-day purification process of a person who becomes contaminated by a human corpse, as given below, 19:19 (Rashi).

10. . . שְׁתֵּי תַרְיִם — Two turtledoves . . . Birds represent the capacity to soar upward to spiritual perfection. By using them as offerings, the Nazirite symbolizes ascent from the contamination that aborted the earlier period of Nazirism and readiness to begin anew (R' Hirsch).

11. מֵאֲשֶׁר חָטָא — For having sinned. Rashi cites two opinions of the Sages: The Nazirite sinned by (a) not taking better precautions to avoid contamination (Sifre); or (b) depriving

Sudden ⁹ "If a person should die near him with quick suddenness and contaminate his Nazirite head, he shall shave his head on the day he becomes purified; on the seventh day shall he shave it. **Contami-**
nation ¹⁰ On the eighth day he shall bring two turtledoves or two young doves to the Kohen, to the entrance of the Tent of Meeting. ¹¹ The Kohen shall make one as a sin-offering and one as an elevation-offering, and he shall provide him atonement for having sinned regarding the person; and he shall sanctify his head on that day. ¹² He shall dedicate to HASHEM the days of his abstinence, and he shall bring a sheep in its first year for a guilt-offering; the first days shall fall aside, for his abstinence had been contaminated.

Completion ¹³ "This shall be the law of the Nazirite: on the day his abstinence is completed, he shall bring himself to the entrance of the Tent of Meeting. ¹⁴ He shall bring his offering to HASHEM: one unblemished sheep in its first year as an elevation-offering, one unblemished ewe in its first year as a sin-offering, and one unblemished ram as a peace-offering; ¹⁵ a basket of unleavened loaves: loaves of fine flour mixed with oil and unleavened wafers smeared with oil; and their meal-offerings and their libations. ¹⁶ The Kohen shall approach before HASHEM and perform the service of his sin-offering and his elevation-offering. ¹⁷ He shall make the ram a feast peace-offering for HASHEM with the basket of unleavened loaves, and the Kohen shall make its meal-offering and its libation. ¹⁸ At the entrance of the Tent of Meeting the Nazir shall shave his Nazirite head; he shall take the hair of his Nazirite head and put it on the fire that is under the feast peace-offering. ¹⁹ The Kohen shall take the cooked upper foreleg of the ram and one unleavened loaf from the basket and one unleavened wafer, and place them on

himself of the pleasure of drinking wine (*Nedarim* 10a).

וְקָדַשׁ אֶת־רֹאשׁוֹ — And he shall sanctify his head, i.e., by beginning a new period of Nazirism (*Rashi*).

13-21. Completion of the term.

13. וַיָּבִיֵא אוֹתוֹ — He shall bring himself. *Sforno* explains why the Torah does not say simply that the Nazirite **יָבֵא**, should come. Normally it would be expected that someone should escort the Nazirite to the Kohen, just as a *metzora* who is to be cleansed of *tzaraas* contamination is escorted to the Kohen by someone else (*Leviticus* 14:2). Presumably, the escort would be more worthy than the *metzora*. Here, too, as the Nazirite is to have the sacrificial service performed by the Kohen, the Nazirite should be escorted — but who is worthy enough to escort a Jew who has successfully completed a voluntary period of self-sanctification? No one. Therefore the Torah says, *He shall bring himself!* (*Sforno*).

14. לְחִטָּאתָּ — As a sin-offering. Why does the Nazirite bring a sin-offering after a period of sanctity and devotion? Because it would have been fitting to continue the abstinence from worldly pleasure and extend the vow of Nazirism indefinitely. The sin-offering atones for his decision to return to temporal pursuits (*Ramban*).

לְשִׁלְמִים — As a peace-offering. A peace-offering symbolizes contentment and joy. The Nazirite brings it in rejoicing over the fulfillment of his vow (*Ibn Ezra*).

15. וְסֵל מִצֹּת — A basket of unleavened loaves, i.e., both kinds of loaves mentioned later in the verse are brought in the same basket. For a description of how such loaves were prepared and smeared with oil, see *Leviticus*, chapter 2.

These loaves are like those brought as part of a *todah*, thanksgiving-offering (*Leviticus* 7:12), by means of which

one thanks and praises God for His assistance in times of danger. Here, the Nazirite thanks God for permitting him to achieve a high level of sanctity (*Haamek Davar*).

וּמִנְחָתָם וּנְסִיבֵיהֶם — And their meal-offerings and their libations. Meal-offerings and wine libations accompany all elevation- and peace-offerings (but not sin-offerings). Since the two animal offerings here are unusual in that they include the basket of unleavened loaves, it was necessary to state explicitly that the meal-offerings and libations are not to be excluded (*Rashi*).

18. תַּחַת אֹהֶל מוֹעֵד — At the entrance of the Tent of Meeting. This verse cannot be taken literally, for it would be grossly disrespectful for the Nazirite to cut his hair in the Courtyard in front of the Tabernacle. Rather, the verse alludes to the point in the service *when*, not *where*, he cuts his hair. Verse 16 had specified that the peace-offering is brought before HASHEM; now we are told that *after* that service the hair is cut (*Rashi*).

תַּחַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים — Under the feast peace-offering. The hair symbolized the Nazirite's separation from the community and his insulation from everyday life and its temptations. Conversely, a peace-offering symbolizes well-being and participation in the life of the community. Now that the Nazirite has succeeded in elevating and making himself ready to rejoin the community, he puts the hair under the offering, symbolizing that he is now subordinating his life of separation to his duty to contribute to the wholesome life of the nation (*R' Hirsch*).

19. הָרֹעַץ בְּשֵׁלָה — The cooked upper foreleg. This part of the offering is a gift to the Kohanim, which they eat. This is the only offering from which they receive this organ, and it is

יְדֵי נְזִירָא בְּתֵר דְּגִלְחָא (כ"א דִּיגִלְחָא) יֵת
נְזִירָא: כ' וִירִים יִתְהוּן כְּהֵנָּה אֲרָמָא קָרָם יֵי
קוֹדֶשָׁא הוּא לְכֵהֵנָּה עַל חֲדָא
דְּאֲרָמוֹתָא וְעַל שׁוּקָא דְּאֲפִרְשׁוּתָא
וּבְתֵר כֵּן יִשְׁתִּי נְזִירָא חֲמָרָא: כ"א דָּא
אוּרִיתָא דְּנְזִירָא דִּי יֵדֵר קֶרְבָּנָה קָרָם יֵי
עַל נְזִירָה בִּר מִדְּתִרְכָּה יֵדֵה כְּפֹם נְזִירָה
דִּי יֵדֵר כֵּן יַעֲבֹד עַל אוּרִיתָא דְּנְזִירָה:
כ"ב וּמְלִיל יֵי עִם מִשָּׁה לְמִימֵר: כ"ג מְלִיל עִם
אֲהֶרֶן וְעִם בְּנוֹהֵי לְמִימֵר בְּדִין תִּבְרַכּוּן יֵת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּד תִּימְרוּן לְהוֹן: כ"ד וּבְרַכְיָךְ
יֵי וְיִשְׂרָאֵל: כ"ה יִנְהַר יֵי שְׂכִינְתָּה לְתֵת
וְיִרְחֵם יִתֵּךְ: כ"ו יִסֵּב יֵי אִפְהָ לְתֵת

כ כפי הנזיר אחר התגלחו את-נזרו: והניף אותם הכהן |
תנופה לפני יהוה קדש הוא לבכה על חזה התנופה ועל
כא שוק התרומה ואחר ישתה הנזיר יין: זאת תורת הנזיר
אשר ידר קרבנו ליהוה על-נזרו מלבד אשר-תשיג ידו
כפי נדרו אשר ידר כן יעשה על תורת נזרו:
כבג וידבר יהוה אל-משה לאמר: דבר אל-אֶהֱרֹן וְאֶל-
בָּנָיו לאמר כֹּה תִּבְרְכוּ אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמֹר
לָהֶם: כריכה יברכה יהוה וישמרה: יאר יהוה |
כו פניו אליך ויחנך: ישא יהוה | פניו אליך

ר"ט

זכור, שמור, בלע"ז דיש"ט: אמור להם. שהיו כולם שומעים (שם לט):
אמור. מלא, לא תזכרם בתפוח ונכחות חלא ככוונה וכלל שלם (תנחומא י):
(כד) יברכה. שיתברכו נכסף (ספרי מן תנחומא סס): וישמרך. שלא יבואו
עליך שודדים לטול ממך, שהנזיר מחנה לעבדו אינו יכול לשמרו מכל אדם,
וכיון שבאים לסטים עליו וטולין אותה ממנו מה הנאה יש לו במתנה זו, אבל
הק"ה הוא הנזיר הוא השומר (תנחומא סס). והרבה מדרשים דרכו בו בספרי
(סס): (כד) יאר ה' פניו אליך. יראה לך פנים שחוקות פנים להבות:
ויחנך. יתן לך חן (סס): (כו) ישא ה' פניו אליך. יכנסו כעסו (ספרי מנ):

theirs aside from the parts mentioned in the next verse, which are the standard gifts to the Kohanim from all peace-offerings.

20. ישתה הנזיר — *The Nazirite may drink*. Why is he still called a Nazirite after he has completed his term? The goal of his vow was to achieve spiritual gain and to retain it; as long as he is a better person, the Torah honors him with the title of *Nazirite* (*Aunei Nezer*).

21. זאת תורת הנזיר — *This is the law of the Nazirite*. The first half of the verse deals with the ordinary Nazirite who takes his vow without specifying which offerings he will bring. Upon completion of his term, *this is the law*, i.e., he brings the offerings mentioned in verses 13-20 (*Ramban*).

מלבד — *Aside from*. When someone takes a Nazirite vow, he may — and preferably should (*Ibn Ezra*) — vow to bring additional peace- and elevation-offerings, according to his means (*Rashi*). However, as in the case of all offerings in expiation for sin, one may never voluntarily bring more sin- or guilt-offerings than the Torah specifies.

22-27. The Priestly Blessings. Moses was commanded to instruct the Kohanim that they would have the privilege and the duty to bless the nation of Israel, both in the Temple and, for all time, in the synagogue. This does not mean that they have any independent power to confer or withhold blessings — only God can assure people of success, abundance, and happiness — but that part of their Temple service is to be the conduit through which God's blessings would be pronounced on His people. In the daily prayer service, therefore, these blessings are inserted in the *Shemoneh Esrei* after the blessing in which we pray for the return of the Temple service to Jerusalem. To emphasize that the ultimate bless-

(ב) קדש הוא לבכה. החלה והקריק והזרוע תרומה הן לבכה: על חזה התנופה. מלבד חזה ושוק הראויים לו מכל שלמים, מוסף על שלמי נזיר הזרוע הזה. לפי שהיו שלמי נזיר בכלל ויאלו לידון בדבר החדש להפרישת זרוע, הולך להחזיר לכלל לידון אף בחזה ושוק (ספרי עז): (כא) מלבד אשר תשיג ידו. שאם אמר הריני נזיר על מנת לגלל על מאה עולות ועל מאה שלמים: כפי נדרו אשר ידור כן יעשה. מוסף על חזרת נזרו. על חזרת הנזיר מוסף ולא יחסר, שאם אמר הריני נזיר חמש נזירות על מנת לגלל על שלש בהמות הללו איז אני קורא בו כאשר ידור כן יעשה (ספרי לח): (כג) אמור להם. כמו

ings are God's alone, this passage concludes with God's assurance that He will confer his *own* blessing on the Children of Israel (*R' Hirsch*).

23. *Saying*. This word was already said in the previous verse. The repetition means that not only was Moses commanded to convey this commandment to the Kohanim of his generation, but they, in turn, were commanded to convey [saying] this charge to their offspring in all future generations, so that the Priestly Blessing would always be pronounced by the Kohanim (*Or HaChaim*).

As explained by *Sifre* and most of the commentaries, the first blessing refers to material prosperity, the second to the spiritual blessings of Torah knowledge and inspiration, and the last blessing to God's compassion above and beyond what one deserves, as expressed in forgiveness of sin and the giving of peace.

24. יברכה — The First Blessing

יברכה ה' — *May HASHEM bless you*. May God give you the many blessings that are specified in the Torah such as those mentioned in *Deuteronomy* (28: 1-14), that Israel be triumphant over its enemies and superior to other nations, that its crops and business ventures succeed, its offspring and flocks be abundant and healthy, and so on (*Sifre*).

May your possessions increase (*Rashi*), as well as the days of your life (*Ibn Ezra*).

Though it is clear that in the Divine scheme and in Israel's aspirations such material benefits are secondary to spiritual success, nevertheless, אם אין קמה אין תורה, *if there is no flour there is no Torah* (*Avos* 3:15). God blesses Israel with prosperity to enable the people to devote themselves to Torah study and fulfillment (*Sforno*).

the hands of the Nazirite after he has shaved his Nazirite hair. ²⁰ The Kohen shall wave them as a wave-service before HASHEM; it shall be holy for the Kohen, aside from the breast of the waving and the thigh of the raising-up — afterward the Nazirite may drink wine.

²¹ "This is the law of the Nazirite who shall pledge his offering to HASHEM for his abstinence — aside from what he can afford, according to his vow that he shall pledge, so shall he do in addition to the law of his abstinence."

The Priestly Blessings ²² HASHEM spoke to Moses, saying, ²³ "Speak to Aaron and his sons, saying: So shall you bless the Children of Israel, saying to them: ²⁴ 'May HASHEM bless you and safeguard you. ²⁵ May HASHEM illuminate His countenance for you and be gracious to you. ²⁶ May HASHEM lift His countenance

R' Hirsch explains why *Sifre*, as followed by the above commentators, takes this blessing to involve material matters. Since this verse of the blessing concludes with a prayer that God protect us, it is clear that we speak of benefits that require protection even after they have been granted. Spiritual blessings are protected only by the personal worthiness of the recipients, but material blessings are always subject to outside danger.

Haamek Davar notes that the term "blessing" as used here is a general one; it does not clarify what sort of increase is meant. The exact form of the blessing must depend on the needs of each individual. The student will be blessed in his learning and the merchant in his business, just as someone's gratitude for God's blessing must be expressed according to the degree and form of the prosperity granted him (see *Deuteronomy* 16:17).

וישמרך — And safeguard you. May God protect your newly gained blessing of prosperity so that bandits cannot take it away from you. This is a blessing only God can guarantee. A king who sends a huge gift to his servant cannot guard it against every danger. If armed robbers take it away, what good would it have been to the recipient? (*Rashi*).

By their very nature physical blessings are fragile, because neither health, business conditions, nor tangible assets are permanent and unchanging. Nor are the character and ambitions of a human being. Therefore, we seek the blessing of God's protection, so that once given, his blessing will not fade away (*Malbim*).

May God bless you with wealth and protect you so that you use the money to perform mitzvos (*Bamidbar Rabbah*). For, as the Sages teach in many places, the best way for someone to preserve his wealth is to use it for charity and good deeds. That assures him God's continued blessing (*Yalkut Yehudah*).

25. יָאֵר — The Second Blessing

יָאֵר — May HASHEM illuminate. This refers to תורה, the light of Torah, as we find (*Proverbs* 6:23): For the commandment is a lamp and the Torah is a light (*Sifre*).

May God enlighten you so that you will be capable of perceiving the wondrous wisdom of the Torah and of God's intricate creation. Having received the blessing of prosperity, we have the peace of mind to go beyond the elementary requirements of survival (*Sforno*).

May God grant you children who will be Torah scholars (*Tanchuma*).

פָּנָיו — His countenance. The term פָּנָיו, literally face, must be

understood in a figurative sense since God is incorporeal and physical description cannot apply to Him literally. In this context the human designation refers to God's revealed purpose in His rule of the universe [in the sense that someone's attitudes are apparent from the expression on his face] (*R' Hirsch; Haamek Davar*).

Through the teachings of the Torah and the prophets, God sheds light — יָאֵר, to shed אור, light — upon His workings of the universe. Thus, we can perceive a purpose in creation that, in turn, helps us to better understand the greatness and will of the Creator (*R' Hirsch*). When this happens, all will understand that the material benefits of the first blessing came from Him, rather than by chance or natural causes (*Haamek Davar*).

וְיִחַן — And be gracious to you. May He cause you to find favor [in the eyes of others] (*Sifre*). But if God has given us the benefits of the light of His Torah and of His Presence, what more favor can be needed? A person can have a host of personal attributes, but unless his fellows appreciate and understand him, his relationship with them will not be positive. The grace that a person has is the quality of being liked by others. With this blessing, the Kohanim pray that after giving Israel material and spiritual success, God will enable the other nations to evaluate us properly (*Or HaChaim* according to *Degel Machaneh Ephraim*).

Ramban, however, interprets that Israel will find favor in God's eyes.

Sifre interprets: God be gracious to you by granting you Torah knowledge, as well as the wisdom and understanding to utilize it properly and fully. Accordingly, this term complements the first part of this blessing. May God grant you the Torah knowledge and insight to comprehend His purpose (*R' Hirsch*).

26. וְשָׂא — The Third Blessing

וְשָׂא דֵּי פָנָיו אֵלֶיךָ — May HASHEM lift His countenance to you. May He suppress His anger (*Rashi*), meaning that even if you are sinful, God will show you special consideration and not punish you.

One's face is an indication of his attitude toward someone else. If one is angry at his neighbor, he refuses to look at him; and if one has wronged or is indebted to his neighbor, he is ashamed to face him. Therefore, when God turns His face to Israel, so to speak, He symbolizes that He is not angry with us. As a result, we can lift our heads, despite our own unworthiness (*Maharzu*).

In varying forms, the Sages raise the question: How can it

to you and establish peace for you.' ²⁷ Let them place My Name upon the Children of Israel, and I shall bless them."

7 ¹ It was on the day that Moses finished erecting the Tabernacle that he anointed it, sanctified it and all its utensils, and the Altar and all its utensils, and he had anointed and sanctified them. ² The leaders of Israel, the heads of their fathers' household, brought offerings; they were the leaders of the tribes, they were those who stand at the countings. ³ They brought their offering before HASHEM: six covered wagons and twelve oxen — a wagon for each two leaders and an ox for each — and they brought them before the Tabernacle. ⁴ HASHEM said to Moses, saying, ⁵ "Take from them, and they shall be to perform the work of the Tent of Meeting; you shall give them to the Levites, each man according to his work."

⁶ So Moses took the wagons and the oxen and gave them to the Levites. ⁷ Two of the wagons and four of the oxen he presented to the sons of Gershon, in accordance with their work. ⁸ And four of the wagons and eight of the oxen he gave to the sons of Merari, in accordance with their work, under the authority of Ithamar, son of Aaron the Kohen. ⁹ And to the sons of Kohath he did not give; since the sacred service was upon them, they carried on the shoulder.

is He, could find no container that would hold Israel's blessings as well as peace, as it says (Psalms 29:11), HASHEM will give might to His nation, HASHEM will bless His nation with peace (Uktzin 3:12).

The Midrash says, "Peace when you enter, peace when you leave, and peaceful relations with everyone." This alludes to three levels of peace: within the family, in the country where one lives, and throughout the world (K'sav Sofer).

Peace is not simply the absence of war. It is a harmony between conflicting forces. Within man, it is the proper balance between the needs of the body and his higher duty to the soul. In the universe it is balance between the infinite elements as well as between the holy and the mundane. When Israel is sinful, it disrupts this balance because it is not making proper use of the human and physical resources God gives the world. This creates a barrier between God and His people, a barrier that God, with compassion, removes so that we can repent and return to the blessed condition of peaceful harmony (Or HaChaim; see also Malbim).

7.

☞ The offerings of the tribal leaders.

On the first day of Nissan, the day the Tabernacle was sanctified and Aaron conferred the Priestly Blessings for the first time (R' Bachya), the leaders of the twelve tribes brought their own personal offerings in celebration of the momentous event. In addition, to help the Levites transport the Tabernacle and its parts during journeys, the tribal leaders also brought wagons and oxen, which Moses apportioned among the Levite families, according to their needs.

The Midrash relates that Moses was reluctant to accept the leaders' offerings, which God had not commanded them to bring; the experience of Nadab and Abihu, who died when they brought unauthorized incense, was a frightening precedent (Leviticus 10:1-2). But God told Moses that the intention

of the leaders was pure and their offerings were worthy of acceptance.

1. מֹשֶׁה — Moses. Although Bezalel, Oholiab, and their colleagues were the ones who built the Tabernacle, the Torah credits Moses because he dedicated himself to know the exact dimensions of every artifact and to make sure that the artisans understood and performed their assigned tasks properly (Rashi).

הַמִּזְבֵּחַ — The Altar. The outer Altar is mentioned separately as a preface to the rest of the chapter, which describes the offerings that would be brought upon it (Ibn Ezra).

וַיִּמְשָׁח וַיְקַדֵּשׁ — And he had anointed and sanctified them. The verse had already mentioned the anointment, but it is repeated now to indicate that the sanctification of the Tabernacle complex did not take effect until all of its parts were anointed (Sifre). Thus, the entire Sanctuary formed a single, integrated unit, in which every part had a sacred meaning and all of them complemented one another. Thus, they could not be sanctified piecemeal, but only when all had been anointed (R' Hirsch).

2. הֵם נְשִׂאֵי הַטֵּיבִים — They were the leaders of the tribes. They earned their position because they had been the Jewish foremen in Egypt and they willingly suffered beatings at the hands of the Egyptians rather than persecute their brethren (Rashi).

3. עַל שְׁנֵי הַנְּשִׂאִים — For each two leaders. The partnership demonstrated brotherly friendship, and made them worthy for the Divine Presence to rest among them (Sforno).

וַיָּבִיאוּ — And they brought. Exalted though they were, the leaders did not relegate this menial task to servants; in honor of the Tabernacle, they brought the wagons and oxen themselves (Haamek Davar).

5. קַח — Take. Moses thought that the Levites were to carry all parts of the Tabernacle on their shoulders, including the very heavy planks, whereas the leaders felt that wagons should be used for that purpose. Here, God agreed with the

ביום השני הקריב נתנאל בן-צוער נשיא יששכר:
הקריב את-קרבנו קערת-כסף אחת שלשים ומאה
משקלה מורק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש
שניהם ׀ מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת
עשרה וזה מלאה קטרת: פר אחד בן-בקר איל אחד
כבש אחד בן-שנתו לעלה: שעיר-עזים אחד לחטאת:
ולבוח השלמים בקר שנים אילים חמשה עתדים חמשה
כבשים בני-שנה חמשה זה קרבן נתנאל בן-צוער:

[illegible]

(י) ויקריבו הנשיאים את חובת המזבח. לאחר שהגדילו העגלות והקריבו לשלש המשכן, נשאל לנכס להתנדב קרנות המזבח לחנוכו (ספרי מז): ויקריבו הנשיאים את קרבנם לפני המזבח. כי לא קבל משה מידע עד שנאלץ לו מפי המזבח היחף יקריבו אם כסדר קולותם אם כסדר המספות, עמו ש'אל' לו טעם להקב"ה יקריבו למספות איש וימו (ספרי יוב) ביום הראשון. אותו היום נמלי עשער עטרות. ראשון למטה בראשית, ראשון לנשיאים וכו', כדאי' בסדר עולם (פרק יז) למטה יהודה. יחס הכתוב על שנתו, ולא ענבה מצבטו והקריב. או אינו אומר למטה יהודה אלף ענבה מצבטו והביא, פ"ל את קרבן נחשון, משלו הביא (ספרי יוב). שניה למלואים סלת. למנחת דבדכ (ספרי מט): עשרה כסדר. כתבומנו, עגל עבר שקלי הקדש היה זה (ספרי מלאה קריב). יד אל מלנו קאטרת ליחיד ולא על מזבח החיטון אלף זו כלכל, והוראת שפה היסוד (מנחות נז): (טו) פר אחד. מיוחד שנעדרו (ספרי יז) (טז) שיעור עזים אחד לחטאת. (לפטר על קרב התהום ספרי נח) טומאלה ספק: (יח) שיקריב טנאל בן צמר. (יח) הקרב את קרבנו. כל מה' הקריב בשבטו על ישיבך מה שגאל בן צמר ככל השבטים. לפי שגל לרובן וערער ואמר חרם חרם קדומי יהודה אחי הקריב אחי אחארי. אחר לו משה, מפי הגבורה נאלץ לי שיקריבו כסדר מסען לדגליהם, לכך אחר הקרב את קרבטו והוא חסר יו"ד, שהוא משמע הקרב, לשון זוי, שמי הגבורה לטוה הקרב. והוא הקריב שני פעמים, ששכילי עני דברים שני להקריב שני לשבטים, אחת אחי יודעים בחורה, שנאלץ ומכני ישיבך יודעי צינה לעתים (דברי ימים א' יבג) ואחת חסם נעמו עלה לנשיאים להתנדב הקרנות

הללו, וביסודו של רבי משה הדרשן מאלתי, אמר רבי פנחס בן יאיר, נתגאל בן נוער
השיאן עליו ז' (ספרי נב): קצרת בסף. מנין ארומיתיו בגימטריא תספ"ז, כנגד
שמותיו של אדם הראשון (במ"ר ידיו): שלשים ומואה משקלה. על שם
ששעהמדי תולדות לקיום העולם בן מלוא ושלשים שנה היה שגאמר ויחי אדם
ששנים ומלוא שש ויולד בדמותו ובן: (בראשית חג: במ"ר שס): מזרק אדם. כנגד
בנימ"ח חק"כ, על שם נח שגאמר תולדות בן חק"כ שנה, ועל שם עשרים שנים
שגאורה גזרת המבול קודם תולדותיו, כמו שפירשתי אלל והיו ימיו מלוא ועשרים
שנה (בראשית וג:). נאמר מזרק אחד כסף ואלו נאמר מזרק כסף אחד כמו שנאמר
בדקטרה, לומר אף ארומית על אחד: מזטרפות למנין (במ"ר שס): שבעים שקל.
כנגד שבעים ארומית שילאו מכוני (סס: כב) בף אאח. כנגד תחורה שנתה מדי
אל הקב"ה (סס יגטו): עשרה זהב. כנגד עשרת הדברות (סס): מלאה
קטרת. גימטריא של קטרת תרי"ג מלות, ובלכד שחלוקי ק"ף כדל"ח על ידי א"ת
כ"ג ג"ר ל"ק (סס: כא) פר אחד. כנגד אכרסם שנאמר בו ויקח בן דקר
(בראשית יח: במ"ר שס יד): איל אחד. כנגד יתקן ויקח אש האלו וגו' (בראשית
כג: במ"ר שס: אב) בבש אחד. כנגד יעקב והכשדים הפריד יעקב (בראשית
במ"ר שס: אב) שיער עינים. לכפר על מיתות יוסף שנאמר בו וישחטו שער
עינים (בראשית לז: במ"ר שס: אב) ולחוב השלמים בקר שנים. כנגד
משה ואהרן שנתו שלום בן ישראל לחביהם שנשמים (במ"ר שס כ: א) אילים
ועתודים בבשים. שלש מינים, כנגד כהנים ולוים וישראלים וכנגד תורה ונבואים
וכתובים. שלש חמשים, כנגד חמשה חומשין וחמשת הדברות המכושבין על לוח
אחד וחמשה הכתובין על הפי' (סס יד:). ער כלו מיתורו של רבי משה הדרשן:

¹⁰ Then the leaders brought forward offerings for the dedication of the Altar on the day it was anointed, and the leaders brought their offering before the Altar.

¹¹ HASHEM said to Moses, "One leader each day, one leader each day shall they bring their offering for the dedication of the Altar."

The Dedication Offerings ¹² The one who brought his offering on the first day was Nachshon son of Amminadab, of the tribe of Judah. ¹³ His offering was: one silver bowl, its weight a hundred and thirty [shekels]; and one silver basin of seventy shekels in the sacred shekel; both of them filled with fine flour mixed with oil for a meal-offering; ¹⁴ one gold ladle of ten [shekels] filled with incense; ¹⁵ one young bull, one ram, one sheep in its first year for an elevation-offering; ¹⁶ one he-goat for a sin-offering; ¹⁷ and for a feast peace-offering: two cattle, five rams, five he-goats, five sheep in their first year — this is the offering of Nachshon son of Amminadab.

¹⁸ On the second day, Nethanel son of Zuar offered, the leader of Issachar. ¹⁹ He brought his offering: one silver bowl, its weight a hundred and thirty [shekels]; and one silver basin of seventy shekels in the sacred shekel; both of them filled with fine flour mixed with oil for a meal-offering; ²⁰ one gold ladle of ten [shekels] filled with incense; ²¹ one young bull, one ram, one sheep in its first year for an elevation-offering; ²² one he-goat for a sin-offering; ²³ and for a feast peace-offering: two cattle, five rams, five he-goats, five sheep in their first year — this is the offering of Nethanel son of Zuar.

leaders and ordered Moses to accept their wagons and oxen (Or HaChaim), and apportion them to the Levites according to the difficulty of their work.

10-11. וַיָּבִיאוּ הַנְּשִׂאִים — Then the leaders brought forward offerings. After their wagons and oxen were accepted, the leaders were moved to bring offerings in celebration of the occasion. This Divinely ratified initiative of the leaders to commemorate the sanctification in a new way was the precedent for Solomon and the Men of the Great Assembly, who celebrated the inauguration of the two Temples with an outpouring of offerings (II Chronicles 7:5; I Kings 8:63; Ezra 6:16-17). The Third Temple, too, will be inaugurated with a special ceremony (Ezekiel 43:26-27).

The Midrash explains that even though the twelve offerings were identical, each alluded to the special mission of its tribe, so that each was unique in its spiritual essence. This is why the Torah describes each one separately in virtually identical verses.

Everyone who brings an offering must bear sincere inner feelings of repentance and desire to draw closer to God. The tribal leaders brought such personal devotion with their offerings, each according to the unique mission of his tribe. Thus, the tribal leaders brought both their inner desires and their tribal missions to the joint national goal of inaugurating the Tabernacle. And in this way all the tribes were combined into a spiritual and physical spectrum, a combination of spiritual and temporal potential and attainment in the combined service of the national destiny. This is the significance of Ramban's statement that the Torah listed each offering separately, and then gave the sum of all twelve offerings (see notes to vs. 84-88). Each leader brought the spiritual striving of himself and his tribe — and shared them with the nation (R' Yosef Dov Soloveitchik).

וְאֶחָד יוֹמָם — One leader each day. The leaders had

wanted to bring all their offerings together on the same day, but God ordered that each have his own day (Ramban), to give equal honor to each and to prolong the celebration (Chizkuni). Moses did not know which order they should follow, so God instructed that they should bring their offerings in the order the tribes followed while journeying through the wilderness (Rashi).

12. אֶת־תְּרוֹמָתוֹ — His offering. This term expresses the uniqueness of Nachshon, for it is not found with relation to any of the other leaders. When someone brings an offering, he brings not only its animal and other components, but also the spirit of sanctity that his deeds have earned him — that is his own personal offering. In this sense, Nachshon was the most outstanding of the leaders, so the Torah stresses that he brought his offering. In addition, only Nachshon is not given the title leader in the introductory verse of his offering, because his modesty was such that he considered himself to be no better than any member of his tribe (Or HaChaim).

Symbolism of the offerings.

Although the twelve leaders brought identical offerings, they arrived at their formulations independently, and they intended different symbolisms in their choice of components. The Midrash discusses these inner meanings at far greater length than these notes can include. As an example, however, we present part of the symbolism given for Nachshon's offering: The parts of his offering symbolized the fathers of the universe and Israel, and some of the paramount events in history.

□ The numerical value of קֶצֶר־כֶּסֶף, silver bowl, is 930, corresponding to the years of Adam. Its weight, 130 shekels, corresponds to the age at which Adam and Eve had Seth (Genesis 5:3).

□ מִזְבֵּחַ אֶחָד כֶּסֶף, one silver basin, has the numerical value of 520, an allusion to the number of years from the time God

כד ביום תליתאה רבא לבני וכולן אליאב בר חלן: כה קרבנה מגסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הנה מתקלה מורקא חד דכסף מתקלה שבועין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סלתא דפילא במשח למנחתא: כו בויכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטרת בוסמיא: לו תור חד בר תורי דכר חד אמר חד בר שתה לעלתא: לו צפיר בר עזין חד לחטאתא: לו ולנקסת קודשא תורין תרין דכרי חמשא גדיי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין קרבן אליאב בר חלן: לו ביומא רביעאה רבא לבני ראובן אליצור בר שדיאור: לו קרבנה מגסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הנה מתקלה מורקא חד דכסף מתקלה שבועין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סלתא דפילא במשח למנחתא: לו בויכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטרת בוסמיא: לו תור חד בר תורי דכר חד אמר חד בר שתה לעלתא: לו צפיר בר עזין חד לחטאתא: לו ולנקסת קודשא תורין דכרי חמשא גדיי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין קרבן אליצור בר שדיאור: לו ביומא חמישאה רבא לבני שמעון שלמיאל בר צורישדי: לו קרבנה מגסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הנה מתקלה מורקא חד דכסף מתקלה שבועין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סלתא דפילא במשח למנחתא: לו בויכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטרת בוסמיא: לו תור חד בר תורי דכר חד אמר חד בר שתה לעלתא: לו צפיר בר עזין חד לחטאתא: לו ולנקסת קודשא תורין דכרי חמשא גדיי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין קרבן שלמיאל בר צורישדי: לו ביומא שתיאה רבא לבני גד אליסף בר דעואל: לו קרבנה מגסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הנה מתקלה מורקא חד דכסף מתקלה שבועין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סלתא דפילא במשח למנחתא: לו בויכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטרת בוסמיא: לו תור חד בר תורי דכר חד אמר חד בר שתה לעלתא: לו צפיר בר עזין חד לחטאתא: לו ולנקסת קודשא תורין דכרי חמשא גדיי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין קרבן אליסף בר דעואל:

ביום השלישי נשיא לבני וכולן אליאב בן-חלן: קרבנו קערת-כסף אחת שלשים ומאה משקלה מורקא אחד כסף שבועים שקל בשקל הקדש שניהם: מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן-בקר איל אחד כבש-אחד בן-שנתו לעלה: שעיר-עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילים חמשה עתדים חמשה כבשים בני-שנה חמשה זה קרבן אליאב בן-חלן:

ביום הרביעי נשיא לבני ראובן אליצור בן-שדיאור: קרבנו קערת-כסף אחת שלשים ומאה משקלה מורקא אחד כסף שבועים שקל בשקל הקדש שניהם: מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן-בקר איל אחד כבש-אחד בן-שנתו לעלה: שעיר-עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילים חמשה עתדים חמשה כבשים בני-שנה חמשה זה קרבן אליצור בן-שדיאור:

ביום החמישי נשיא לבני שמעון שלמיאל בן-צורישדי: קרבנו קערת-כסף אחת שלשים ומאה משקלה מורקא אחד כסף שבועים שקל בשקל הקדש שניהם: מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן-בקר איל אחד כבש-אחד בן-שנתו לעלה: שעיר-עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילים חמשה עתדים חמשה כבשים בני-שנה חמשה זה קרבן שלמיאל בן-צורישדי:

ביום הששי נשיא לבני גד אליסף בן-דעואל: קרבנו קערת-כסף אחת שלשים ומאה משקלה מורקא אחד כסף שבועים שקל בשקל הקדש שניהם: מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן-בקר איל אחד כבש-אחד בן-שנתו לעלה: שעיר-עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילים חמשה עתדים חמשה כבשים בני-שנה חמשה זה קרבן אליסף בן-דעואל:

כד-כה

כו

כו

כח-כט

ל

לא

לב

לג

לד-לה

לו

לו

לח

לט

מ

מא

מב

מד

מה

מז-מו

מז

מח

מח

מח

מח

מח

מח

²⁴ On the third day, the leader of the children of Zebulun, Eliab son of Helon. ²⁵ His offering was: one silver bowl, its weight a hundred and thirty [shekels]; and one silver basin of seventy shekels in the sacred shekel; both of them filled with fine flour mixed with oil for a meal-offering; ²⁶ one gold ladle of ten [shekels] filled with incense; ²⁷ one young bull, one ram, one sheep in its first year for an elevation-offering; ²⁸ one he-goat for a sin-offering; ²⁹ and for a feast peace-offering: two cattle, five rams, five he-goats, five sheep in their first year — this is the offering of Eliab son of Helon.

³⁰ On the fourth day, the leader of the children of Reuben, Elizur son of Shedeur. ³¹ His offering was: one silver bowl, its weight a hundred and thirty [shekels]; and one silver basin of seventy shekels in the sacred shekel; both of them filled with fine flour mixed with oil for a meal-offering; ³² one gold ladle of ten [shekels] filled with incense; ³³ one young bull, one ram, one sheep in its first year for an elevation-offering; ³⁴ one he-goat for a sin-offering; ³⁵ and for a feast peace-offering: two cattle, five rams, five he-goats, five sheep in their first year — this is the offering of Elizur son of Shedeur.

³⁶ On the fifth day, the leader of the children of Simeon, Shelumiel son of Zurishaddai. ³⁷ His offering was: one silver bowl, its weight a hundred and thirty [shekels]; and one silver basin of seventy shekels in the sacred shekel; both of them filled with fine flour mixed with oil for a meal-offering; ³⁸ one gold ladle of ten [shekels] filled with incense; ³⁹ one young bull, one ram, one sheep in its first year for an elevation-offering; ⁴⁰ one he-goat for a sin-offering; ⁴¹ and for a feast peace-offering: two cattle, five rams, five he-goats, five sheep in their first year — this is the offering of Shelumiel son of Zurishaddai.

⁴² On the sixth day, the leader of the children of Gad, Eliasaph son of Deuel. ⁴³ His offering was: one silver bowl, its weight a hundred and thirty [shekels]; and one silver basin of seventy shekels in the sacred shekel; both of them filled with fine flour mixed with oil for a meal-offering; ⁴⁴ one gold ladle of ten [shekels] filled with incense; ⁴⁵ one young bull, one ram, one sheep in its first year for an elevation-offering; ⁴⁶ one he-goat for a sin-offering; ⁴⁷ and for a feast peace-offering: two cattle, five rams, five he-goats, five sheep in their first year — this is the offering of Eliasaph son of Deuel.

רש"י

לומר נשיא יששכר, לפי שכבר הזכיר שמו והקרבנו, ובשאר שלא נאמר בהן הקריב נופל עליהן לשון זה נשיא לבני פלוני, אותו היום היה הנשיא המקריב לשבט פלוני:

(כד) ביום השלישי נשיא וגו'. ביום השלישי היה הנשיא המקריב לבני זבולן, וכן כלם. אבל בנחמל שנאמר בו הקריב נחמל (לעיל פסוק יח) נופל אחריו הלשון

told Noah that there would be a flood, until Noah's first child was born.

□ *Seventy shekels* corresponds to the seventy nations that descended from Noah.

□ *One ladle*, which is similar to a hand, symbolizes the Torah that was given from the hand of God, and its weight of *ten shekels* corresponds to the Ten Commandments.

□ קטרת, *incense*. In the alphabetical system of א"ת ב"ש פ"ק, the letters ק and ת may be interchanged. If so, the word's numerical value may be reckoned at 613 (as if it were spelled דטרות), an allusion to the 613 commandments of the Torah.

□ The *one young bull* alludes to Abraham, who used such an

animal as an offering (Genesis 18:7).

□ The *ram* alludes to Isaac, who was replaced on the altar by a ram (ibid. 22:13).

□ The *sheep* alludes to Jacob, who tended sheep during his years with Laban (ibid. 30:40).

□ The *he-goat* as a sin-offering atoned for Joseph's brothers, who sold him into slavery and slaughtered a goat after doing so (ibid. 37:31).

□ *Two cattle* for peace-offerings allude to Moses and Aaron, who brought peace between Israel and their Father in Heaven.

□ The three groups of five animals allude to the three components of the nation — Kohanim, Levites, and Israelites;

בַּיּוֹם הַשְּׂבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם אֲלִישָׁמַע בֶּן-עַמִּיהוּד:
 קָרְבָּנוֹ קֶעֱרַת-כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזֶּרֶק
 אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שָׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים
 סֶלֶת בָּלוּלָה בְּשֶׁמֶן לְמִנְחָה: כֹּף אַחַת עֶשְׂרֵה זָהָב מְלֵאָה
 קִטְרֶת: פֶּר אֶחָד בֶּן-בֶּקָר אֶחָד כֶּבֶשׂ-אֶחָד בֶּן-שָׁנָתוֹ
 לְעֹלָה: שְׁעִיר-עִזִּים אֶחָד לַחֲטָאת: וְלִזְבֹּחַ הַשְּׁלָמִים בֶּקָר
 שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עֶתְדִים חֲמִשָּׁה כֶּבֶשִׁים בְּנֵי-שָׁנָה
 חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבָן אֲלִישָׁמַע בֶּן-עַמִּיהוּד:

בַּיּוֹם הַשְּׂמִינִי נָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גְּמִלְיָאֵל בֶּן-פְּדָהצֹר:
 קָרְבָּנוֹ קֶעֱרַת-כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזֶּרֶק
 אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שָׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים
 סֶלֶת בָּלוּלָה בְּשֶׁמֶן לְמִנְחָה: כֹּף אַחַת עֶשְׂרֵה זָהָב מְלֵאָה
 קִטְרֶת: פֶּר אֶחָד בֶּן-בֶּקָר אֶחָד כֶּבֶשׂ-אֶחָד בֶּן-שָׁנָתוֹ
 לְעֹלָה: שְׁעִיר-עִזִּים אֶחָד לַחֲטָאת: וְלִזְבֹּחַ הַשְּׁלָמִים בֶּקָר
 שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עֶתְדִים חֲמִשָּׁה כֶּבֶשִׁים בְּנֵי-שָׁנָה
 חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבָן גְּמִלְיָאֵל בֶּן-פְּדָהצֹר:

בַּיּוֹם הַתְּשִׁיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידֹן בֶּן-גִּדְעָנִי: קָרְבָּנוֹ
 קֶעֱרַת-כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזֶּרֶק אֶחָד
 כֶּסֶף שִׁבְעִים שָׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֶלֶת
 בָּלוּלָה בְּשֶׁמֶן לְמִנְחָה: כֹּף אַחַת עֶשְׂרֵה זָהָב מְלֵאָה
 קִטְרֶת: פֶּר אֶחָד בֶּן-בֶּקָר אֶחָד כֶּבֶשׂ-אֶחָד בֶּן-שָׁנָתוֹ
 לְעֹלָה: שְׁעִיר-עִזִּים אֶחָד לַחֲטָאת: וְלִזְבֹּחַ הַשְּׁלָמִים בֶּקָר
 שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עֶתְדִים חֲמִשָּׁה כֶּבֶשִׁים בְּנֵי-שָׁנָה
 חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבָן אֲבִידֹן בֶּן-גִּדְעָנִי:

בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי נָשִׂיא לִבְנֵי דָן אַחִיעֶזֶר בֶּן-עַמִּישַׁדִּי:
 קָרְבָּנוֹ קֶעֱרַת-כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזֶּרֶק
 אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שָׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים
 סֶלֶת בָּלוּלָה בְּשֶׁמֶן לְמִנְחָה: כֹּף אַחַת עֶשְׂרֵה זָהָב מְלֵאָה
 קִטְרֶת: פֶּר אֶחָד בֶּן-בֶּקָר אֶחָד כֶּבֶשׂ-אֶחָד בֶּן-שָׁנָתוֹ
 לְעֹלָה: שְׁעִיר-עִזִּים אֶחָד לַחֲטָאת: וְלִזְבֹּחַ הַשְּׁלָמִים בֶּקָר
 שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עֶתְדִים חֲמִשָּׁה כֶּבֶשִׁים בְּנֵי-שָׁנָה
 חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבָן אַחִיעֶזֶר בֶּן-עַמִּישַׁדִּי:

בַּיּוֹם הָעֲשִׂי עֶשְׂרִי יוֹם נָשִׂיא לִבְנֵי אֲשֵׁר פִּגְעִיאל בֶּן-עֲכָרָן:

מח בַּיּוֹמָא שְׂבִיעָאָה רַבָּא לִבְנֵי אֶפְרַיִם
 אֲלִישָׁמַע בֶּר עַמִּיהוּד: מט קָרְבָּנָהּ מִגִּסְתָּא
 דְּכֶסֶף חֲדָא מֵאָה וּתְלָתִין סֻלְעִין הֵנָּה
 מִתְקַלָּה מִזֶּרֶק חֲדָא דְּכֶסֶף מִתְקַלָּה שְׂבַעִין
 סֻלְעִין בְּסֻלְעֵי קוּדְשָׁא תְרִוּהוּן מִלָּן
 סֻלְתָּא דְּפִילָא בְּמִשְׁחָ לְמִנְחָתָא: נ כְּזִיכָא
 חֲדָא מִתְקַל עֶשְׂרִי סֻלְעִין הֵיא דְּרַהֲב מְלֵאָה
 קִטְרֶת בּוֹסְמֵינָא: נא תוֹר חֲדָא בֶר תּוֹרִי דְּכֶר
 חֲדָא אִמֵּר חֲדָא בֶר שְׁתָּה לְעֹלָתָא: נב צְפִיר
 בֶר עִזִּין חֲדָא לַחֲטָאתָא: נג וְלִזְבֹּחַ
 קוּדְשָׁא תּוֹרִין תְּרִין דְּכֶרִי חֲמִשָּׁא גְדִי
 חֲמִשָּׁא אִמֵּרִין בְּנֵי שָׁנָה חֲמִשָּׁא דִין קָרְבָן
 אֲלִישָׁמַע בֶּר עַמִּיהוּד: נד בַּיּוֹמָא תְּמִינָאָה
 רַבָּא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גְּמִלְיָאֵל בֶּר פְּדָהצֹר:
 נה קָרְבָּנָהּ מִגִּסְתָּא דְּכֶסֶף חֲדָא מֵאָה
 וּתְלָתִין סֻלְעִין הֵנָּה מִתְקַלָּה מִזֶּרֶק חֲדָא
 דְּכֶסֶף מִתְקַלָּה שְׂבַעִין סֻלְעִין בְּסֻלְעֵי
 קוּדְשָׁא תְרִוּהוּן מִלָּן סֻלְתָּא דְּפִילָא
 בְּמִשְׁחָ לְמִנְחָתָא: נו כְּזִיכָא חֲדָא מִתְקַל
 עֶשְׂרִי סֻלְעִין הֵיא דְּרַהֲב מְלֵאָה קִטְרֶת
 בּוֹסְמֵינָא: נז תוֹר חֲדָא בֶר תּוֹרִי דְּכֶר חֲדָא אִמֵּר
 חֲדָא שְׁתָּה לְעֹלָתָא: נח צְפִיר בֶר עִזִּין חֲדָא
 לַחֲטָאתָא: נט וְלִזְבֹּחַ קוּדְשָׁא תּוֹרִין
 תְּרִין דְּכֶרִי חֲמִשָּׁא גְדִי חֲמִשָּׁא אִמֵּרִין בְּנֵי
 שָׁנָה חֲמִשָּׁא דִין קָרְבָן גְּמִלְיָאֵל בֶּר
 פְּדָהצֹר: ס בַּיּוֹמָא תְּשִׁיעָאָה רַבָּא לִבְנֵי
 בִנְיָמִן אֲבִידֹן בֶּר גִּדְעָנִי: סא קָרְבָּנָהּ
 מִגִּסְתָּא דְּכֶסֶף חֲדָא מֵאָה וּתְלָתִין סֻלְעִין
 הֵנָּה מִתְקַלָּה מִזֶּרֶק חֲדָא דְּכֶסֶף מִתְקַלָּה
 שְׂבַעִין סֻלְעִין בְּסֻלְעֵי קוּדְשָׁא תְרִוּהוּן
 מִלָּן סֻלְתָּא דְּפִילָא בְּמִשְׁחָ לְמִנְחָתָא:
 סב כְּזִיכָא חֲדָא מִתְקַל עֶשְׂרִי סֻלְעִין הֵיא
 דְּרַהֲב מְלֵאָה קִטְרֶת בּוֹסְמֵינָא: סג תוֹר חֲדָא
 בֶר תּוֹרִי דְּכֶר חֲדָא אִמֵּר חֲדָא בֶר שְׁתָּה
 לְעֹלָתָא: סד צְפִיר בֶר עִזִּין חֲדָא לַחֲטָאתָא:
 סה וְלִזְבֹּחַ קוּדְשָׁא תּוֹרִין תְּרִין דְּכֶרִי
 חֲמִשָּׁא גְדִי חֲמִשָּׁא אִמֵּרִין בְּנֵי שָׁנָה
 חֲמִשָּׁא דִין קָרְבָן אֲבִידֹן בֶּר גִּדְעָנִי:
 סז בַּיּוֹמָא עֲשִׂירָאָה רַבָּא לִבְנֵי דָן אַחִיעֶזֶר
 בֶּר עַמִּישַׁדִּי: סח קָרְבָּנָהּ מִגִּסְתָּא דְּכֶסֶף
 חֲדָא מֵאָה וּתְלָתִין סֻלְעִין הֵנָּה מִתְקַלָּה
 מִזֶּרֶק חֲדָא דְּכֶסֶף מִתְקַלָּה שְׂבַעִין סֻלְעִין
 בְּסֻלְעֵי קוּדְשָׁא תְרִוּהוּן מִלָּן סֻלְתָּא
 דְּפִילָא בְּמִשְׁחָ לְמִנְחָתָא: סט כְּזִיכָא חֲדָא
 מִתְקַל עֶשְׂרִי סֻלְעִין הֵיא דְּרַהֲב מְלֵאָה
 קִטְרֶת בּוֹסְמֵינָא: סז תוֹר חֲדָא בֶר תּוֹרִי דְּכֶר
 חֲדָא אִמֵּר חֲדָא בֶר שְׁתָּה לְעֹלָתָא: ע צְפִיר
 עִזִּין חֲדָא לַחֲטָאתָא: עא וְלִזְבֹּחַ קוּדְשָׁא
 תּוֹרִין תְּרִין דְּכֶרִי חֲמִשָּׁא גְדִי חֲמִשָּׁא
 אִמֵּרִין בְּנֵי שָׁנָה חֲמִשָּׁא דִין קָרְבָן אַחִיעֶזֶר
 בֶּר עַמִּישַׁדִּי: עב בַּיּוֹמָא חֲדָא עֶשְׂרִי יוֹמָא
 רַבָּא לִבְנֵי אֲשֵׁר פִּגְעִיאל בֶּר עֲכָרָן:

⁴⁸ On the seventh day, the leader of the children of Ephraim, Elishama son of Ammihud.
⁴⁹ His offering was: one silver bowl, its weight a hundred and thirty [shekels]; and one silver basin of seventy shekels in the sacred shekel; both of them filled with fine flour mixed with oil for a meal-offering; ⁵⁰ one gold ladle of ten [shekels] filled with incense; ⁵¹ one young bull, one ram, one sheep in its first year for an elevation-offering; ⁵² one he-goat for a sin-offering; ⁵³ and for a feast peace-offering: two cattle, five rams, five he-goats, five sheep in their first year — this is the offering of Elishama son of Ammihud.

⁵⁴ On the eighth day, the leader of the children of Manasseh, Gamaliel son of Pedahzur. ⁵⁵ His offering was: one silver bowl, its weight a hundred and thirty [shekels]; and one silver basin of seventy shekels in the sacred shekel; both of them filled with fine flour mixed with oil for a meal-offering; ⁵⁶ one gold ladle of ten [shekels] filled with incense; ⁵⁷ one young bull, one ram, one sheep in its first year for an elevation-offering; ⁵⁸ one he-goat for a sin-offering; ⁵⁹ and for a feast peace-offering: two cattle, five rams, five he-goats, five sheep in their first year — this is the offering of Gamaliel son of Pedahzur.

⁶⁰ On the ninth day, the leader of the children of Benjamin, Abidan son of Gideoni. ⁶¹ His offering was: one silver bowl, its weight a hundred and thirty [shekels]; and one silver basin of seventy shekels in the sacred shekel; both of them filled with fine flour mixed with oil for a meal-offering; ⁶² one gold ladle of ten [shekels] filled with incense; ⁶³ one young bull, one ram, one sheep in its first year for an elevation-offering; ⁶⁴ one he-goat for a sin-offering; ⁶⁵ and for a feast peace-offering: two cattle, five rams, five he-goats, five sheep in their first year — this is the offering of Abidan son of Gideoni.

⁶⁶ On the tenth day, the leader of the children of Dan, Ahiezer son of Ammishaddai. ⁶⁷ His offering was: one silver bowl, its weight a hundred and thirty [shekels]; and one silver basin of seventy shekels in the sacred shekel; both of them filled with fine flour mixed with oil for a meal-offering; ⁶⁸ one gold ladle of ten [shekels] filled with incense; ⁶⁹ one young bull, one ram, one sheep in its first year for an elevation-offering; ⁷⁰ one he-goat for a sin-offering; ⁷¹ and for a feast peace-offering: two cattle, five rams, five he-goats, five sheep in their first year — this is the offering of Ahiezer son of Ammishaddai.

⁷² On the eleventh day, the leader of the children of Asher, Pagiel son of Ochran.

and to the three parts of Scripture — Torah, Prophets, and Writings. The number five alludes to the Five Books of Moses, and the five commandments that were on each of the Tablets of the Law.

48. ביום השביעי — On the seventh day, i.e., the Sabbath. Ordinarily, only communal, not individual, offerings may be brought on the Sabbath, but God commanded that the offerings of the tribal leaders be offered on the Sabbath of the inauguration celebration (Daas Zekeinim).

Rashi (to v. 14) comments that the tribal leaders used their own funds to purchase their offerings, and did not feel that their brethren should cover the cost, because the Torah says of each offering, *this is the offering of*. . . These offerings were brought at a time when the tribal leaders,

like the rest of the people, were extremely wealthy as a result of the booty they collected after the Splitting of the Sea. The Sages say that every Jew had many donkeys laden with gold and silver from the sea (*Berachos* 5b). If so, the offerings of the tribal leaders hardly represented a financial hardship on their part; to the contrary, they were substantially as wealthy afterwards as they were before. Nevertheless, the Torah goes out of its way to make it known that each of them paid for his own offering, in order to show that God values whatever a Jew does for the sake of heaven — whether his financial sacrifice was great or small. This being so, people should realize how great a reward awaits them if they truly extend themselves to build the institutions necessary to perpetuate Jewish life and to help individuals in need (*R' Simcha Zissel of Kelm*).

עג קרבנו קערת־כסף אחת של־שים ומאה משקלה מִזֶּרֶק
 אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שָׁקֶל בַּשָּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם מִלֵּאִים
 עד סֶלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כֹּף אַחַת עֶשְׂרֶה זָהָב מִלֵּאָה
 עה קִטְרֶת: פֶּר אֶחָד בֶּן־בֶּקָר אֶחָד בֶּן־שֶׁנִּתּו
 ערעו לַעֲלֹה: שְׁעִיר־עִזִּים אֶחָד לַחֲטָאת: וְלִזְבַּח הַשְּׁלָמִים בֶּקָר
 שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עֲתִידִים חֲמִשָּׁה כִּבְשִׁים בְּנֵי־שָׁנָה
 חֲמִשָּׁה זֶה קֶרֶבֶן פִּגְעִיאל בֶּן־עֶכְרָן:
 עח בְּיוֹם שְׁנַיִם עֶשֶׂר יוֹם נָשִׂיא לְבָנֵי נִפְתָּלִי אַחִירֶע בֶּן־עֵינָן:
 עט קרבנו קערת־כסף אחת של־שים ומאה משקלה מִזֶּרֶק
 אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שָׁקֶל בַּשָּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם מִלֵּאִים
 פ סֶלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כֹּף אַחַת עֶשְׂרֶה זָהָב מִלֵּאָה
 פא קִטְרֶת: פֶּר אֶחָד בֶּן־בֶּקָר אֶחָד בֶּן־שֶׁנִּתּו
 פכ־פג לַעֲלֹה: שְׁעִיר־עִזִּים אֶחָד לַחֲטָאת: וְלִזְבַּח הַשְּׁלָמִים בֶּקָר
 שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עֲתִידִים חֲמִשָּׁה כִּבְשִׁים בְּנֵי־שָׁנָה
 חֲמִשָּׁה זֶה קֶרֶבֶן אַחִירֶע בֶּן־עֵינָן:
 פד זֹאת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הַמָּשָׁח אֹתוֹ מֵאֵת נְשִׂאֵי
 פה יִשְׂרָאֵל קִעֲרֹת כֶּסֶף שְׁתֵּים עֶשְׂרֶה מִזֶּרְקֵי־כֶסֶף שְׁנַיִם
 עֶשֶׂר כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים עֶשְׂרֶה: שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה הַקְּעָרָה
 הָאֶחָת כֶּסֶף וְשִׁבְעִים הַמִּזְרָק הָאֶחָד כֹּל כֶּסֶף הַכֵּלִים
 פז אֲלֵפִים וָאַרְבַּע־מֵאוֹת בַּשָּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ: כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים־
 עֶשְׂרֶה מִלֵּאֹת קִטְרֶת עֶשְׂרֶה עֶשְׂרֶה הַכֹּף בַּשָּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
 מפטיר פח כֹּל־זָהָב הַכַּפּוֹת עֶשְׂרִים וּמֵאָה: כֹּל־הַבֶּקָר לַעֲלֹה שְׁנַיִם
 עֶשֶׂר פָּרִים אֵילִם שְׁנַיִם־עֶשֶׂר כִּבְשִׁים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנַיִם
 פח עֶשֶׂר וּמִנְחָתָם וְשְׁעִירֵי עִזִּים שְׁנַיִם עֶשֶׂר לַחֲטָאת: וְכֹל
 בֶּקָר זֶבַח הַשְּׁלָמִים עֶשְׂרִים וָאַרְבַּע פָּרִים אֵילִם שְׁנַיִם
 עֲתִידִים שְׁנַיִם כִּבְשִׁים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנַיִם זֹאת חֲנֻכַּת
 פט הַמִּזְבֵּחַ אַחֲרֵי הַמָּשָׁח אֹתוֹ: וּבָבֹא מֹשֶׁה אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד
 לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת־הַקּוֹל מִדְּבַר אֱלֹוִי מַעַל הַכַּפֹּת
 אֲשֶׁר־עַל־אֶרֶץ הָעֵדֻת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרִבִּים וַיְדַבֵּר אֱלֹוִי:

קע"ז פסוקים. עמו"ס סימן. עמינ"ד ב סימן.

רע"ז

(פד) ביום המשח אותו. זו כיום שנמשח הקריב, ומה אני מקיים אחרי המשח (להלן פסוק פח) שנמשח תחלה ואחר כך הקריב. או אחרי המשח לאחר זמן, ולא בזה ללמד כיום המשח אלא לומר שנמשח כיום. כשהוא אומר כיום משחו אותם (ויקרא זולו) ללמדו שנמשח כיום, ומה ח"ל כיום המשח אותו, כיום שנמשח הקריב (ספרי נג):

קערת כסף שתיים עשרה. הס הם שהתנדבו ולא אירע בהם פסול (סס: פה) שלשים ומאה הקערה האחת וגו'. מה ח"ל לפי שנאמר שלשים ומאה משקלה ולא פירש באיזו שקל, לכן חזר ושנאה כאן וכלל בכולן כל כסף הכלים בשקל הקדש (סס: נד): כל כסף הכלים וגו'. (למדך שהיו כלו המקדש מכונים במשקלן, שוקלן אחד

⁷³ His offering was: one silver bowl, its weight a hundred and thirty [shekels]; and one silver basin of seventy shekels in the sacred shekel; both of them filled with fine flour mixed with oil for a meal-offering; ⁷⁴ one gold ladle of ten [shekels] filled with incense; ⁷⁵ one young bull, one ram, one sheep in its first year for an elevation-offering; ⁷⁶ one he-goat for a sin-offering; ⁷⁷ and for a feast peace-offering: two cattle, five rams, five he-goats, five sheep in their first year — this is the offering of Pagiel son of Ochran.

⁷⁸ On the twelfth day, the leader of the children of Naftali, Ahira son of Enan. ⁷⁹ His offering was: one silver bowl, its weight a hundred and thirty [shekels]; and one silver basin of seventy shekels in the sacred shekel; both of them filled with fine flour mixed with oil for a meal-offering; ⁸⁰ one gold ladle of ten [shekels] filled with incense; ⁸¹ one young bull, one ram, one sheep in its first year for an elevation-offering; ⁸² one he-goat for a sin-offering; ⁸³ and for a feast peace-offering: two cattle, five rams, five he-goats, five sheep in their first year — this is the offering of Ahira son of Enan.

The Total ⁸⁴ This was the dedication of the Altar, on the day it was anointed, from the leaders of Israel: twelve silver bowls, twelve silver basins, twelve gold ladles; ⁸⁵ each bowl was one hundred and thirty silver [shekels] and each basin was seventy; all the silver of the vessels was two thousand, four hundred in the sacred shekel. ⁸⁶ Twelve gold ladles filled with incense, each ladle was ten of the sacred shekels; all the gold of the ladles was one hundred and twenty [shekels]. ⁸⁷ All the livestock for the elevation-offering: twelve bulls, twelve rams, twelve sheep in their first year, and their meal-offerings; and twelve he-goats for a sin-offering. ⁸⁸ All the livestock for the feast peace-offering: twenty-four bulls, sixty rams, sixty he-goats, sixty sheep in their first year — this was the dedication of the Altar after it was anointed.

Moses Enters the Tabernacle ⁸⁹ When Moses arrived at the Tent of Meeting to speak with Him, he heard the Voice speaking to him from atop the Cover that was upon the Ark of the Testimony, from between the two Cherubim, and He spoke to him.

THE HAFTARAH FOR NASSO APPEARS ON PAGE 1181.

רס"ו

ביניהם. משה בא אל אהל מועד, ושם שומע את הקול הנא מעל הכפרת מבין שני הכרוכים, הקול יואל מן השמים לבין שני הכרוכים ומשם יואל לאהל מועד (סס נח): מדבר. כמו מתדבר, כבודו של מעלה לומר כן, מדבר ביו לבין עלמו ומשה שומע מאליה: וידבר אליו. למעט את אהרן מן הדברים (סס): וישמע את הקול. יכול קול נמוך, ת"ל את הקול, הוא הקול שנדרש עמו בסיו (סס) וכשנמניע לפתח היה נפסק ולא היה יואל חוץ לאהל (ת"כ נדב ספר ב"י):

אחד ושוקל כולו כאחד לא ריבה ולא מיטע (סס): (פו) כפות זהב ששים עשרה. למה נאמר, לפי שנאמר כף אחת עשרה זהב, היא של זהב ומשקלה עשרה שקלים של כסף. או אינו אלא כף אחת של כסף ומשקלה עשרה שקלים זהב, ושקלי זהב אין משקלם שיה לשל כסף, ת"ל כפות זהב, של זהב היו (סס נה): (פט) ובבא משה. שני כרוכים המכחישים זה את זה בא שלישי והכריע ביניהם. כתוב אחד אומר וידבר ה' אליו מאהל מועד, והוא חוץ לפרכת, וכתוב אחד אומר וידברתי אחר מעל הכפרת, בא זה והכריע

84-88. The total. After having listed the twelve offerings individually, the Torah now tallies them together to render equal honor to all of the leaders (*Ramban* to v. 12).

88. אַחֲרֵי הַקִּשּׁוּשׁ אֹתוֹ. — *After it was anointed.* Verse 84 describes these offerings as being brought on the day of the anointment, while here they are described as being brought afterward. This alludes to an important moral lesson. On the day of a great and joyous event, people are determined that they will remain true to the teachings it represents, but the sad truth is that most such resolutions peter out with time. The Torah tells us, therefore, that the sense of dedication the Jews felt when they inaugurated the Tabernacle remained even after it was anointed (*Imrei Emes*).

89. Moses enters the Tabernacle. Moses' prophecy was in the merit of God's bond to the nation. Therefore, it is only

after the participation of all the tribes in the inauguration of the Tabernacle, when the tribal leaders welcomed the *Shechinah*, as it were, that Scripture tells of Moses' entry into it to hear the word of God (*R' Hirsch*).

— *קע"ו פסוקים. עמו"ס סימן. עמינר"ב סימן.* This Masoretic note means: There are 176 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonics עמו"ס and עמינר"ב.

Both mnemonics allude to the chapter of the Nazirite in this *Sidrah*. The word עמו"ס can be understood as Amos (the prophet) and as loading on with a burden, for God placed upon Israel the responsibility of the commandments, and the prophet Amos (2:11) states that God took some of Israel's finest people to be Nazirites. The second mnemonic means "My people volunteered," because one can become a Nazir only on a voluntary basis (*R' David Feinstein*).

אונקלוס

אומיליל יי עם משה למימר: במלל עם אהרן ותימר לה בארלקותך ית בוציניא לקבל אפי מנרתא יהון מנהרין שבקא בוציניא: ונעבד בן אהרן לקבל אפי מנרתא אדלק בוציניא קמא די פקיד יי ית משה: ודין עובד מנרתא נגידא דרב עד שידה עד שושנה נגידא היא כחונא די אחוי יי ית משה בן עבד ית מנרתא: הומיליל יי עם משה למימר: וקרב ית לנאי מגו בני ישראל ותנדי יתהון: ויבדין תעבד להון לדבואיהון אדי עליהון מיא דחשאתא ויעברון מספר על כל בשרהון ויחזירו לבושיהון ויבדין (גיא ויבדין): ה ויסבון תור בר תורי ומנחתה סלתא דפילא במשח ותור תנן בר תורי תסב לחשאתא: ויתקרב ית לנאי קדם משכן ומנא ותכנוש ית כל כנשתא דבני

פרשת בהעלותך

ח א-ב ויִדְבֹר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל-אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהִעָלְתָּךְ אֶת-הַנֵּרֹת אֶל-מֹול פְּנֵי הַמִּנְוָה יֵאִירוּ שְׂבַעַת הַנֵּרוֹת: וַיַּעַשׂ בֶּן אַהֲרֹן אֶל-מֹול פְּנֵי הַמִּנְוָה וַיַּעֲלֶה נֵרֹתֶיהָ בְּאֶשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה: וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמִּנְוָה מִקִּשָּׁה וְהִב עֵד-יִרְכָּה עַד-פְּרֻחָה מִקִּשָּׁה הָוָה כַּמְרָאָה אֲשֶׁר הָרָאָה יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה בֶּן עֶשֶׂה אֶת-הַמִּנְוָה: ה-ו ויִדְבֹר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: קַח אֶת-הַלֵּלִים מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְטַהַרְתָּ אֹתָם: וְכַהֲתַעֲשֶׂה לָהֶם לְטַהֲרֵם הַזֶּה עֲלֵיהֶם מִי חֲטָאת וְהַעֲבִירוּ תַעַר עַל-כָּל-בִּשְׂשָׁם וְכַבְּסוּ בַגְדֵיהֶם וְהִטְהָרוּ: וְלָקְחוּ פָר בֶּן-בֶּקָר וּמִנְחָתוֹ סֶלֶת ט בָּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וּפְרִשְׁנִי בֶן-בֶּקָר תִּקַּח לְחֲטָאת: וְהִקְרַבְתָּ אֶת-הַלֵּלִים לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְהַלְתָּ אֶת-כָּל-עַרְת בְּנֵי

רש"י

גופה של מנורה כולה וכל החלוי בה: עד ירכה. שהוא אבר גדול: עד פרחא. שהוא מעשה דק שבה הכל משה (ספרי טו:ה). ודרך עד לשמש בשלון ז', כמו מנדרש ועד קמה ועד כרס זית (אפטיס טו:ה): כמראה אשר הראה וגו'. כנתינת אשר הראהו בהר כמו שנאמר וראה וטפה בתבניתם וגו' (ספרי טו:ה). בן עשה את המנורה. מי שעשאה. ומדבר אנדה על ידי הקב"ה נעשית מאלהי (תנחומא ג: ו) קח את הלויים. קחם בדברים (ת"כ מנוליס ג) אשרים שחזק להיות שמים למקום: (ז) הזה עליהם מי חטאת. של אפר הפרה מפני טמא ממים כהנים: והעבירו תער. מלחם בדברי רבי משה דורשן, לפי שנתנו כפרה על הכבוד שטענו עבודת כוכבים, והיא קריה וצמי ממים (תהלים קצח) והמלורט קרוי מת (להלן יצ"ב) הזיקים תגלתם כמלורטיס: (ח) ולקחו פר בן בקר. והוא עולה כמו שכתוב וטפה את האחד עולה (להלן פסוק יב) והוא קרבן לזכר בעבודה זרה (להלן טו:כד): ופר שני. מה ת"ל שני, לומר כך מה עולה לא נאכלת אף חטאת לא נאכלת (הוריות ה:). וכו' יש סמך לדבריו בת"כ (חובב פרק ג:ד) ולומר אני שהוראת טפה היתה, ששפיר היה להם להביא לחטאת עבודה זרה עס פר העולה (להלן טו:ה) וזההלת את כל עדת. לפי שהלויים נחווים קרבן כפרה חסיהם יצואו ויעמדו על קרבנם ויסמכו את ידיהם עליהם (ומדבר אנדה):

(ב) בהעלתך. למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים. לפי שכשראה אהרן חטאת הנשיאים תלשה (אז) דעתו, שלא היה עמיהם בעבודה לא הוא ולא שבתו. אמר לו הקב"ה, חייך, אלך גדולה משלם שאתה מדליק ומיטיב את הנרות (תנחומא ט: בהעלתך. על שם שהלכך עולה כתיב בהדלקתן לשון עלייה, שלריך להדליק עד שחלה השלכת עולה מאלהי (שבת כח). ועוד דרשו רבותינו מכאן שמשלה היתה לפני המנורה שטלה הכהן עומד ומיטיב (ספרי ט: מנחות כט:). אל מול פני המנורה. אל מול נר האמנטי שאינו בקנים אלא בנוף של מנורה (ספרי נט: מנחות טח:). יאירו שבעת הנרות. ששה שטל שטת הקנים, שלשה המורחיים פונים למול האמנטי הפחילות שבהן, וכן שלשה המפרכיים ראשי הפחילות למול האמנטי (ספרי ט: ולמה, כדי שלא יאמרו לאורה הוא לריך (תנחומא ט:). (ג) ויעש בן אהרן. להגיד שצוה של אהרן שלא שיה (ספרי ט:). (ד) וזה מעשה המנורה. שהראה הקב"ה באנכס לפי שנתקפה בה, לך נאמר וזה (ט: סא: מנחות כט:). מקשה. בעדי"ן בעט"ל, לשון דא לרא נקשן (דניאל ה:ו) טשח על ככר זכר היתה, ומקיש בקורבן וחוקר כשיל לפשט איבריה כחוקן, ולא נעשית איברים איברים על ידי חבור (ספרי ט: מנחות כח:). עד ירכה עד פרחא. ירכה היא השדה שטל הרגלים, חלול, כדרך מנורות כסף שלפני השרים: עד ירכה עד פרחא. כלומר

PARASHAS BEHA'ALOSCHA

8.

1-4. The Menorah. The commentators discuss why this passage regarding the Menorah is placed immediately after the long recitation of the offerings of the tribal leaders. Citing *Midrash Tanchuma*, *Rashi* comments that Aaron was chagrined that every tribe, represented by its leader, had a role in dedicating the new Tabernacle, while he and his tribe of Levi were excluded. Consequently, God comforted him by saying that his service was greater than theirs because he would prepare and kindle the Menorah.

Ramban explains why the Menorah was singled out for this consolation instead of other more auspicious rituals, such as the Yom Kippur service, which must be performed exclu-

sively by the Kohen Gadol. He explains, based in part on *Tanchuma*, that the kindling in this passage alludes to a later Menorah, that of the miracle of Chanukah. God was alluding to Aaron that his role was greater than that of the leaders, because there would be a time when the Temple service would be discontinued by the Syrian-Greeks and the Torah would be on the verge of being forgotten. Only the faith and heroism of the Hasmoneans, a family of Aaron's priestly descendants, would succeed in driving out the enemy, purifying the Temple, and once more kindling the Menorah, after a tragic hiatus of many years. Thus God comforted Aaron by telling him that his family would one day save the nation. The offerings of the tribal leaders were great and

PARASHAS BEHA'ALOSCHA

- 8** ¹ **H**ASHEM spoke to Moses, saying, ² "Speak to Aaron and say to him: When you kindle the lamps, toward the face of the Menorah shall the seven lamps cast light."
- The Menorah* ³ Aaron did so; toward the face of the Menorah he kindled its lamps, as HASHEM had commanded Moses. ⁴ This is the workmanship of the Menorah, hammered-out gold, from its base to its flower it is hammered out; according to the vision that HASHEM showed Moses, so did he make the Menorah.
- Consecration of the Levites* ⁵ HASHEM spoke to Moses, saying, ⁶ "Take the Levites from among the Children of Israel and purify them. ⁷ So shall you do to them to purify them: Sprinkle upon them water of purification, and let them pass a razor over their entire flesh, and let them immerse their garments, and they shall become pure. ⁸ They shall take a young bull and its meal-offering, fine flour mixed with oil, and a second young bull shall you take as a sin-offering. ⁹ You shall bring the Levites before the Tent of Meeting, and you shall gather together the entire assembly of the Children of

impressive, but they were temporary. Aaron's contribution would be eternal.

In explaining the view of *Baal Halachos Gedolos* who reckons lighting the Chanukah menorah as one of the 613 mitzvos, *Ramban* suggests that there is a commandment to celebrate the inauguration of the Temple — or the renewal of the Altar that took place after the Chanukah miracle — by bringing special and unprecedented offerings, as the tribal princes did in the Wilderness. These offerings serve the function of *חֻקְאָה*, giving thanks for being able to dedicate — or rededicate — an instrument through which to serve God. Aaron felt wounded that he had not been able to join the princes in this form of thanksgiving. In response to this, God informed Aaron that not only offerings, but the kindling of the Menorah is an expression of thanks. That is why kindling was instituted as the commemoration of Chanukah, when the Temple was rededicated, and why this passage is read on the last day of Chanukah in conjunction with the offerings of the princes (*R' Yosef Dov Soloveitchik*).

Or HaChaim answers in the plain sense that the process of cleaning and preparing the lamps of the Menorah required that they be removed — literally or virtually (see *Or HaChaim*) — every day. Thus Aaron would, in effect, be building a new Menorah every single day.

2. אֶל-מִוּל פְּנֵי הַמְנוּרָה — *Toward the face of the Menorah*. As explained in *Exodus* 25:37, the three wicks on the right and the three on the left were all directed toward the Menorah's central stem, thus concentrating the light toward the center. Because its light was not spread out, the Menorah symbolized that God, the Source of all light, did not need it to illuminate His Tabernacle (*Rashi*).

The "right" symbolizes those who engage in spiritual pursuits, while the "left" symbolizes temporal activity. By having both sides of the Menorah give light toward its center, the Torah teaches that all of man's activities should be directed toward the service of God (*Sforno*).

4. מְקֻשָּׁה וְהָב — *Hammered-out gold*. The repetition of some requirements already given in *Exodus*, such as this one, is meant to teach that only if the Menorah is made of gold is it absolutely required that it be hammered out of one solid

ingot, but if it is impossible to make a gold Menorah, one may be made of another material. Furthermore, the elaborate ornamentation described in *Exodus* may be dispensed with if necessary. Thus, when the Hasmoneans rededicated the Temple, they made a temporary wooden Menorah at first (see *Ramban*; *Menachos* 28b; *Sifre*).

בָּן עָשָׂה — *So did he make*. Exactly who made it is not clear. According to the Midrash, Moses threw the talent of gold into the fire and the finished Menorah emerged miraculously (*Rashi*). According to *Ramban*, Moses made it, and the Torah credits him with doing so because he was so devoted to carrying out God's plan. *R' Bachya* notes that the making of the Menorah refers to the inclusion in the physical candelabrum of all the spiritual connotations God intended it to have. That this spiritual feat could be done by human beings is the phenomenon to which the Torah calls notice by saying that the finished Menorah conformed to the Divine vision.

5-26. Consecration of the Levites. To assume their new status as the substitutes for the firstborn in serving God and transporting the Tabernacle (given in detail in chapters 3-4), the Levites required a sacrificial ritual, as did the consecration of the Kohanim (*Leviticus* ch. 8). The ritual and their ages of eligibility to serve are given here.

6. קַח — *Take*. Take them by persuasion: "How fortunate you are that you are privileged to be servants of the Omnipresent!" (*Rashi*).

וְטָהַרְתָּ אֹתָם — *And purify them*. Because God is exacting with those closest to Him, His servants needed purification and atonement (*Panim Yafos*).

7. מִי חֻשָּׁא — *Water of purification*. This is the water that was mixed with the ashes of the Red Cow, the only means of bringing about purification from the contamination of a human corpse, as set forth below, chapter 19.

9. וְהִקְהַלְתָּ — *And you shall gather together*. The Levites [who had replaced the firstborn, who had sinned (*Mizrachi*)] were tantamount to offerings for the nation, so it was appropriate for the people to lean their hands on the heads of the Levites, as one does with his offering (*Rashi*). The waving of the Levites, too, was representative of their status as symbolic

ישראל: ויתקרב ית לנאי קדם יי
ויסמכו בני ישראל ית ויהיו על לנאי:
יא ויריס אהרן ית לנאי ארמא קדם יי
מן בני ישראל ויהיו למפלח ית פלחנא
די: יב ולנאי יסמכו ית ויהיו על ריש
חוריא ועבר ית חר חטאתא וית חר
עלתא קדם יי לכפרא על לנאי:
יג ויתקם ית לנאי קדם אהרן וקדם בגוהי
ותרם יתהון ארמא קדם יי: יד ותפרש
ית לנאי מגו בני ישראל ויהיו משמשין
קדמי לנאי: טו ובתר כן יעלון לנאי
למפלח ית משפן זמנא ותדפי יתהון
ותרם יתהון ארמא: טז ארי אפרשא
מפרשין אנון קדמי מגו בני ישראל
חלף פתח כל ולדא בוכרא כלא
מבני ישראל קרבית יתהון קדמי
(כא לפלחני): יז ארי דילי כל בוכרא
בבני ישראל באנשא ובבעינא ביומא
דקסלית כל בוכרא באנשא ומצרים
אקדשית יתהון קדמי: יח וקרבית ית
לנאי חלף כל בוכרא בבני ישראל:
יט ויהיבית ית לנאי מסירין לאהרן
ולבגוהי מגו בני ישראל למפלח ית
פלחון בני ישראל במשפן זמנא
ולכפרא על בני ישראל ולא יהי בבני
ישראל מותא במקרב בני ישראל
לקדשא: כ ועבר משה ואהרן וכל
בנשמתא דבני ישראל ללנאי בכל די
פקיד יי ית משה ללנאי כן עבדו להון
בני ישראל: כא ואדכיו לנאי וחרו
לבושיהון נארם אהרן יתהון ארמא
קדם יי וכפר עליהון אהרן לנכואיהו:
כב ובתר כן עלו לנאי למפלח ית
פלחנהון במשפן זמנא קדם אהרן
וקדם בגוהי קמא די פקיד יי ית
משה על לנאי כן עבדו להון:
כג ומליל יי עם משה למימר: כדא
די ללנאי מבר חמש ועשרין שנין
ולעלא ייתי לחילא חילא בפלחון
משפן זמנא: כה ומבר חמשין שנין

ישראל: והקרבת את-הלויים לפני יהוה וסמכו בני-
ישראל את-ידיהם על-הלויים: והניף אהרן את-הלויים
תנופה לפני יהוה מאת בני ישראל והיו לעבד את-
יב עבדת יהוה: והלויים וסמכו את-ידיהם על ראש הפרים
ועשה את-האחד חטאת ואת-האחד עלה ליהוה
יג לכפר על-הלויים: והעמדת את-הלויים לפני אהרן
ולפני בניו והנפת אתם תנופה ליהוה: והבדלת את-
יד הלויים מתוך בני ישראל והיו לי הלויים: ואחרי-כן יבאו
טו הלויים לעבד את-אהל מועד וטהרת אתם והנפת אתם
תנופה: כי נתנים נתנים המה לי מתוך בני ישראל
יז אתם לי: כי לי כל-בכור בכני ישראל באדם ובבהמה
ביום הכתי כל-בכור בארץ מצרים הקדשתי אתם לי:
יח ואקח את-הלויים תחת כל-בכור בבני ישראל: ואתנה
את-הלויים נתנים: לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל
לעבד את-עבדת בני-ישראל באהל מועד ולכפר
על-בני ישראל ולא יהיה בבני ישראל גוף בגשת
כ בני-ישראל אל-הקדש: ויעש משה ואהרן וכל-עדת
בני-ישראל ללויים ככל אשר-צוה יהוה את-משה
כא ללויים כן-עשו להם בני ישראל: ויתחטאו הלויים
ויכבסו בגדיהם וינף אהרן אתם תנופה לפני יהוה
כב ויכפר עליהם אהרן לטהרם: ואחרי-כן באו הלויים
לעבד את-עבדתם באהל מועד לפני אהרן ולפני
בניו באשר צוה יהוה את-משה על-הלויים כן עשו
כג להם:
כד זאת אשר ללויים מן חמש ועשרים שנה ומעלה יבוא
כה לצבא צבא בעבדת אהל מועד: ומן חמשים שנה

שני

יח"ט

כ

כא

כב

כג

כד

כה

רס"י

(פסוק יח): (יט) ואתנה וגו'. חמשה פסמים נאמר בני ישראל במקרא זה, להודיע
חבתם שנכללו אוכרוסיהן במקרא אחד כמנין חמשה חומשי תורה, וכך ראינו בב"ר
(גנה) ויק"ר כד: ולא יהיה בבני ישראל גוף. שלא יעטרנו לגשם אל הקדש,
שלא יגשו יהיה עגף: (כ) ויעש משה ואהרן וכל עדת וגו'. משה העמידם ואלהם
הניסם וישראל סמכו את ידיהם: (כב) באשר צוה ה' וגו'. כן עשו. להגיד שנה
העשין והענשה בהם, שאלו מהם לא סכב: (כד) זאת אשר ללויים. שנים פוסלין
בהם ואין המומין פוסלין בהם (ספרי פנ: חולין כד). מכן חמש ועשרים. ובמקום
אחר אומר מן שלשים שנה (לעיל דג). ה' כילד, מן פסרים וחמש ב' ללמוד הלכות

(יא) והניף אהרן את הלויים. כדרך שלש מלרע טעון תנופה חי וויקרא יד"ב;
מדרש אגדה. שלש טעפות נאמרו בפרשה זו. הראשונה לבני קהת, לכך נאמר בס'
והיו לעבד את עבודת ה'. לפי שטענות קדש הקדשים עליהם הארון השלחן
וגו'. השניה לבני גרשון, לכך נאמר בס' תנופה לה' (פסוק יג) שאף עליהם היתה
טענות הקדש ירישון וקריסים הגרואים בבית קדש הקדשים, והשלישית לבני מררי
(פסוק טו): (טז) נתנים נתנים. נמונים למשא נמונים לשיר (מדרש אגדה):
פסות. פסות: (יז) כי לי כל בכור. ש' היו בכורות כקו הדיון, שהגמי עליהם
בין בכורי מלרים ולקחתי אוסם לי עד שטעו בעגל, ועכשיו, ואקח את הלויים

Israel. ¹⁰ You shall bring the Levites before HASHEM, and the Children of Israel shall lean their hands upon the Levites. ¹¹ Aaron shall wave the Levites as a wave-service before HASHEM from the Children of Israel, and they shall remain to perform the service of HASHEM. ¹² The Levites shall lean their hands upon the head of the bulls; you shall make one a sin-offering and one an elevation-offering to HASHEM, to provide atonement for the Levites. ¹³ You shall stand the Levites before Aaron and before his sons, and wave them as a wave-offering before HASHEM. ¹⁴ So shall you separate the Levites from among the Children of Israel, and the Levites shall remain Mine.

¹⁵ "Thereafter the Levites shall come to serve the Tent of Meeting; you shall purify them and you shall wave them as a wave-service. ¹⁶ For presented, presented are they to Me from among the Children of Israel; in place of the first issue of every womb, the firstborn of everyone of the Children of Israel, have I taken them to Myself. ¹⁷ For every firstborn of the Children of Israel became Mine, of man and livestock; on the day I struck every firstborn in the land of Egypt I sanctified them for Myself. ¹⁸ I took the Levites in place of every firstborn among the Children of Israel. ¹⁹ Then I assigned the Levites to be presented to Aaron and his sons from among the Children of Israel to perform the service of the Children of Israel in the Tent of Meeting and to provide atonement for the Children of Israel, so that there will not be a plague among the children of Israel when the Children of Israel approach the Sanctuary."

²⁰ Moses, Aaron, and the entire assembly of the Children of Israel did to the Levites according to everything that HASHEM had commanded Moses about the Levites, so did the Children of Israel do to them. ²¹ The Levites purified themselves and immersed their garments; and Aaron waved them as a wave-service before HASHEM, and Aaron provided atonement for them to purify them. ²² Afterwards the Levites came to perform their service in the Tent of Meeting, before Aaron and before his sons, as HASHEM had commanded Moses concerning the Levites; so they did for them.

²³ HASHEM spoke to Moses, saying, ²⁴ This shall apply to the Levites: From twenty-five years of age and up, he shall join the legion of the service of the Tent of Meeting. ²⁵ From fifty years

Apprentice-
ship and
Responsi-
bility

offerings (Rashi to v. 11).

Alternatively, leaning upon a human being denotes that the person leaned upon is elevated to a position of distinction, as when Moses leaned upon Joshua (27:23). Thus, the Jews leaned upon the heads of the Levites to represent their assumption of an exalted position (Chizkuni).

13. והנחת — And wave. In verse 11, Aaron had been instructed to lift and wave the Levites; now Moses was told to do the same. The two wavings represented different missions that now devolved upon them: (a) Moses lifted them to formalize their position as assistants of the Kohanim; and (b) Aaron lifted them as a representative of the nation, to formalize the Levites' assumption of the status of the firstborn (Malbim).

Vayikra Rabbah (26:9) comments on the prodigious strength and stamina that were needed for Moses and Aaron to lift bodily 22,000 Levites in a single day.

15. והנחת — And wave. This is the third time waving has been mentioned in the passage. The three mentions allude to the three Levite families and their different tasks in the transporting of the Tabernacle (Rashi).

16. נתנים ונתנים — Presented, presented. The Levites are doubly presented, once for the service of song in the Sanctu-

ary, and second for the task of carrying the Tabernacle when the nation traveled (Rashi).

19. ולכבד — And to provide atonement. The Israelites give tithes so that the Levites will be free to serve God. By accepting these tithes, the Levites provide the Children of Israel with atonement for the sin of the Golden Calf, which caused their firstborn to lose the right to serve (Sforno).

According to Yerushalmi (Pesachim 4:10), the Levites' song during the service atones for the Jewish people, since song is an essential part of the atonement process.

God mentions Children of Israel five times in this verse, corresponding to the five books of the Torah and to show His great love for Israel (Rashi).

23-26. Apprenticeship and responsibility.

24. מן חמש ועשרים שנה — From twenty-five years of age. The census of the Levites counted them only from the age of thirty (4:2, 25, 30), for it was at that age that they actually began to serve. Our verse refers to a five-year period of apprenticeship beginning at the age of twenty-five. This implies a pedagogical lesson: Someone who has not shown indications of success after five years of study has only a slim chance of attaining his goal (Rashi).

According to Ramban, however, the five years of appren-

יָתוּב מִחֵיל פִּלְחָנָא וְלֹא יִפְלַח עוֹד:
 כוּיִשְׁמֹשׁ עִם אַחֲוָי בְּמִשְׁכַּן זִמְנָא
 לְמִשְׁרָא מִשְׁרָא וּפְלִחָנָא לֹא יִפְלַח בְּדִין
 תַּעֲבֹד לְלֹאֵי בְּמִשְׁרְתָּהוּ: אומליל יי
 עִם מִשָּׁה בְּמִדְבָּרָא דְסִינִי בְּשִׁתָּא
 תִּנְתָּא לְמִפְקָהוּן מִאֲרַעָא דְמִצְרַיִם
 בִּינְרָחָא קְדָמָא לְמִימְרִ: וְיַעֲבֹדוּן בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל יִת פִּסְחָא בְּזִמְנָה: גְּבִירָבֶעַת
 עֶשְׂרָא יוֹמָא בִּינְרָחָא הָדִין בֵּין שְׁמִינִי
 תַּעֲבֹדוּן יִתָּה בְּזִמְנָה כָּכָל גְּזֻרְתָּהּ וּבְכָל
 דְּחֻי לָהּ תַּעֲבֹדוּן יִתָּה: דּוּמְלִיל מִשָּׁה
 עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַבְד פִּסְחָא: הִנְעֲבֹדוּ
 יִת פִּסְחָא בְּנִיסָן בְּאֲרַבְעַת עֶשְׂרָא
 יוֹמָא לִינְרָחָא בֵּין שְׁמִינִי בְּמִדְבָּרָא
 דְסִינִי כָכָל דִּי פְקִיד יי יִת מִשָּׁה כֹּן עֲבֹדוּ
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְהָיוּן גְּבִירָא דִּי הָיוּ
 מְסַבִּין לְטַמִּי נִפְשָׁא דְאִנְשָׁא וְלֹא
 יָכִילוּ לְמַעַבְד פִּסְחָא בְּיוֹמָא הַהוּא
 וְקָרִיבוּ קֶדֶם מִשָּׁה וְקֶדֶם אֹהֶלן בְּיוֹמָא
 הַהוּא: וְאָמְרוּ גְבִירָא הָאֲנֹן לָהּ אֲנַחְנָא
 מְסַבִּין לְטַמִּי נִפְשָׁא דְאִנְשָׁא לְמָא
 נִתְמַנֵּעַ בְּדִיל דְלֹא לְקַרְבָּא יִת קְרָבָנָא
 דִּי בְּזִמְנָה בְּגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: הִנְאָמְר
 לָהּ מִשָּׁה אֹרִיכוּ עַד דְאִשְׁמַע
 מַה דְאִתְפַּקֵּד מִן קֶדֶם יי עַל דִּי לָכוּן:

יָשׁוּב מִצִּבְא הָעִבְדָּה וְלֹא יַעֲבֹד עוֹד: וְשִׁרְתָּ אֶת־אֲחָיו
 בְּאֵהֶל מוֹעֵד לְשֹׁמֵר מִשְׁמֶרֶת וְעִבְדָּה לֹא יַעֲבֹד בְּכָה
 תַעֲשֶׂה לְלוֹיִם בְּמִשְׁמֶרֶתָם:

ט שלישי א ויִדְבֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַר־סִינִי בַשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּת
 ב לִיצְאָתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר: וַיַּעֲשׂוּ
 ג בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ: בְּאֲרַבְעָה עֶשְׂר־יוֹם
 ד בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה בֵּין הָעֶרְבִים תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ בְּמַעַדְו כָּכָל־
 ה חֻקְתָּיו וּבְכָל־מִשְׁפָּטָיו תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ: ויִדְבֹר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי
 ו יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח: וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַפֶּסַח בְּרִאשׁוֹן
 ז בְּאֲרַבְעָה עֶשְׂר־יוֹם לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעֶרְבִים בְּמִדְבַר סִינִי
 ח כָּכָל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֹּן עָשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיְהִי
 ט אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לִנְפֶשׁ אָדָם וְלֹא־יָכִלוּ לַעֲשׂוֹת־
 י הַפֶּסַח בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּקְרְבוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וּלְפְנֵי אֹהֶלן בַּיּוֹם
 יא הַהוּא: וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים הַהֵמָּה אֵלָיו אֲנַחְנוּ טְמֵאִים
 יב לִנְפֶשׁ אָדָם לָמָּה נִגְרַע לְבַלְתִּי הַקָּרִיב אֶת־קֶרְבֶּן יְהוָה
 יג בְּמַעַדְו בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֹשֶׁה עֲמְדוּ
 יד וְאֶשְׁמְעָה מִה־יִּצְוֶה יְהוָה לָכֶם:

רש"י

ימים למנה ולביטור חמץ (ספרי טז) וס"א מלוות שבנופו, זה תמים זכר בן שנה. שכל
 נופו, ללי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו. שחן לגופו, מלה וביטור חמץ (פסחים נה).
 (ד) וידבר משה וגו'. מה ת"ל, והלא כבר נאמר וידבר משה את מועדיו ה'. אלף
 כשעמט פרח מועדים מסיני אמר להם, ויחזר והזהירם בשעת מעשה (ספרי טז):
 (ו) לפני משה ולפני אהרן. כשנייהם יושבין בבית המדרש בלא וואלוס. ולא
 יסכן לומר זה אחר זה, שאם משה לא היה יודע, אהרן מנין לו (ספרי טז): (ז) למה
 נגרע. אמר להם אין קדשים קרבים בטומאה. אמרו לו יורק הדם עלינו כבהנים
 טהורים ויאלץ הכהן לטמאים (ס"א לטהורים) אמר להם עמדו ואשמתם, כתלמיד
 המובטח לשמוע מפי רבו. אשרי ילוד אשה עקר מובטח, שכל זמן שהיה רולה היה
 מדבר עם השכינה. וראויה היתה פרה זו להאמר על ידי משה כאשר כל התורה

עבודה ולומד חמש שנים, וכן שלשים שבוע. מכאן לתלמיד שלא ראה סימן יפה
 במשנתו בחמש שנים שזכו חזקו (חולין כד). (כה) ולא יעבדו עוד. עבודת
 מאש בכתף, אבל חזקו הוא לנעילת שערים לשיר ולטעון עגלות. וזה ושרת את אחיו
 (פסוק כו) עם אחיו, כתרנומו: (כו) לשמור משמרת. לתת סביב לאלה
 ולהקים ולארוד בשעת המסעות: (א) בחדש הראשון. פרה שזרע הספר לא
 נאמר עד אייר, למדע אין סדר מוקדם ומאוחר בחזרה (ספרי טז; פסחים ו):
 ולמה לא פתח בו, מפני שהוא גזון של ישראל, שכל חרבים שנה שזרע ישראל
 במדבר לא הקריבו אלא פסח זה בלבד (ספרי טז): (ב) במועדו. אף בשבת, במועדו
 אף בטומאה (ספרי טז; פסחים טז). (ג) בכל חזקתיו. אלו מלות שבנופו, זה
 תמים זכר בן שנה: ובכל משפטיו. אלו מלוות שכל נופו ממקום אחר כגון שבעת

ticeship were ordained Rabbinnically. The sense of our verse
 is that from the age of twenty-five, a Levite may volunteer to
 assist his fellow Levites; when he becomes thirty, he is as-
 signed to a specific task.

25. **וְלֹא יַעֲבֹד עוֹד** — *And no longer work*. A fifty-year-old Levite
 is forbidden only to bear the holy Tabernacle artifacts on his
 shoulder, but he continues to perform the rest of the Levite
 service, such as singing, closing the Temple gates, and
 loading the wagons, as implied by the next verse, which says
 that he serves in the Tent of Meeting (*Rashi*). *Ramban* main-
 tains, however, that fifty-year-olds withdrew from singing, as
 well.

9.

1-5. **The pesach-offering in the Wilderness**. The year after
 the Exodus, God commanded Israel to bring the *pesach*-of-

fering at its appointed time, the fourteenth of Nissan, the first
 month of the year. Since the Book of *Numbers* began with
 events of the second month (1:1), this chapter is clearly out of
 chronological order, and, indeed, the Sages use it as proof
 that the order of the Torah is not necessarily chronological
 (*Pesachim* 6b; *Sifre*). In such cases, however, one must seek
 to understand why the Torah preferred to list an event after or
 before it actually occurred; surely the Sages do not mean to
 say that the order of the Torah is purely random.

Rashi, citing the Sages, notes that this was the only *pe-
 sach*-offering that Israel brought throughout the forty years
 in the Wilderness, and this is indicative of the nation's dis-
 grace in not being worthy of entering *Eretz Yisrael* immedi-
 ately, where they would have been able to observe this
 commandment annually. In order not to accentuate this
 failure of the people, God chose not to begin the Book with it.

age, he shall withdraw from the legion of work and no longer work. ²⁶ He shall minister with his brethren in the Tent of Meeting to safeguard the charge, but work shall he not perform. So shall you do to the Levites concerning their charge."

- 9** ¹ **H**ASHEM spoke to Moses, in the Wilderness of Sinai, in the second year from their exodus from the land of Egypt, in the first month, saying: ² "The Children of Israel shall make the pesach-offering in its appointed time. ³ On the fourteenth day of this month in the afternoon shall you make it, in its appointed time; according to all its decrees and laws shall you make it." ⁴ Moses spoke to the Children of Israel to make the pesach-offering. ⁵ They made the pesach-offering in the first [month], on the fourteenth day of the month, in the afternoon, in the Wilderness of Sinai; according to everything that HASHEM had commanded Moses, so the Children of Israel did.
- ⁶ There were men who had been contaminated by a human corpse and could not make the pesach-offering on that day; so they approached Moses and Aaron on that day. ⁷ Those men said to him, "We are contaminated through a human corpse; why should we be diminished by not offering HASHEM's offering in its appointed time among the Children of Israel?"
- ⁸ Moses said to them, "Stand and I will hear what HASHEM will command you."

Had the people not been specifically commanded to bring the pesach-offering that year, they would not have been able to do so, because the commandment was not to go into effect until the nation arrived in the Land (*Tos.*, *Kiddushin* 37b, s.v. הואיל). Alternatively, parents of uncircumcised children are forbidden to offer the pesach, and, for medical reasons, it was dangerous to circumcise babies in the Wilderness (*Yevamos* 71b). Nevertheless, it was considered shameful that they could not bring the offering all those forty years, because it was their sin of heeding the Spies that prevented them from entering the Land during the second year from the Exodus (*Mizrachi*).

Ramban comments that this Book concentrates mainly on the commandments and experiences that were pertinent to the years the nation spent in Wilderness. Consequently, it begins by completing the subject of the Tabernacle and the people's relationship to it, for it was the national focal point during that period. Thus, it is logical that the account of the pesach-offering be deferred until now.

2. בְּמוֹעֵדוֹ — *In its appointed time.* The stress on the appointed time, [and its repetition in the next verse] teaches that the offering *must* be brought in its designated time, even under circumstances that might seem to require its postponement. Thus, the pesach-offering is brought on the fourteenth of Nissan even if the day falls on the Sabbath (when personal offerings ordinarily may not be brought), or if most of the nation and the Kohanim have been contaminated through contact with corpses (*Rashi*). In this context, it is noteworthy that the offering in this passage was indeed brought on the Sabbath, according to *Seder Olam*.

6-14. Pesach sheni / The second pesach-offering. A group of people were ineligible to bring the offering because they were contaminated. Having an intense desire to participate in the great spiritual experience, they appealed to Moses. In recognition of their nobility, God made them the agents through whom He revealed the new commandment of pe-

sach sheni, the second pesach-offering, which would be brought a month after the appointed time for the pesach. The normal course of the Torah is to give the commandments through Moses, rather than on the initiative of others, but because of the sincere desire of these people for spiritual elevation, God gave them the honor of bringing about the giving of this new commandment (*Sifre*).

The second pesach differs from the first in that there is no festival associated with it, even for those bringing the offering. Furthermore, although they may not eat leavened food [*chametz*] with the offering (v. 11), they may possess and eat chametz on the day they bring it (*Rashi*; *Pesachim* 95a).

The Talmud has two versions of how these people came to be contaminated. Either they were the bearers of the coffin of Joseph, who had asked his brothers to promise that they would bring his remains to *Eretz Yisrael* for burial, or they had come upon an unattended, unidentified corpse, and had fulfilled the commandment of burying it (*Succah* 25a). Either way, they became ineligible to bring the offering because they were engaged in performing a mitzvah. Consequently, *Sforno* comments that they complained to Moses that a mitzvah should bring another mitzvah in its wake, and not deprive someone of the opportunity to perform one.

7. אָהָנוּ טָמְאִים — *We are contaminated.* Though they did not question the fact that contaminated people are forbidden to bring the pesach-offering, they thought that an exception should be made for them because, as noted above, their contamination was not only not their fault, but was required of them (*Or HaChaim*).

8. עֲמִדוּ וְאֶשְׁמָעָה — *Stand and I will hear.* Moses answered as would a disciple who is confident that his mentor will respond to his request for instruction. Praiseworthy is the human being who is certain that he can speak with the Divine Presence at will (*Rashi*).

Moses' declaration that his questioners should await God's response to his question was an indication of Moses's superi-

ט ומליל יי עם משה למימר: מלל עם בני ישראל למימר גבר גבר ארי יהי מסאב לטמי נפשא דאנשא או בארשא רחיקא לכו או לדריכו ויעבד פסחא קדם יי: יא בירחא חנינא בארבעת עשרא יומא בין שמשא יעבדו יתה על פטיר ומררין יכללה: יב לא ישאון מנה עד צפרא וגרמא לא יתברון בה ככל גורת פסחא יעבדו יתה: יג וגברא הוא דכי וגברא לא הנה ויתמנע למעבד פסחא וישתצי אנשא הוא מעמה ארי קרבנא דיי לא קריב בומנה חובה יקבל גברא הוא: יד וארי יתגיר עמכון גיורא ויעבד פסחא קדם יי בגורת פסחא וכדחיו לה בן יעבד קמא חר יהי לכו ולגיורא ולגיורא דארשא: טו וביומא דאתקם ית משכנא חפא עננא ית משכנא למשכנא דסהודא וגברשא הנה על משכנא בחו אשתא עד צפרא: טז בן הנה דתירא עננא חפי לה וחוו אשתא כלילא: יז ולפום אסתלקות עננא מעלוי משכנא ובתר בן נטלין בני ישראל ובאתרא דשרי תמן עננא תמן שרן בני ישראל: יח על מימרא דיי נטלין בני ישראל ועל מימרא דיי שרן כל יומי די שרי עננא על משכנא שרן: יט ובאורכות עננא על משכנא יומין סגיאין ויטרון בני ישראל ית מסרת מימרא דיי ולא נטלין: כ ואית די הנה עננא יומי דמנן על משכנא על מימרא דיי שרן ועל מימרא דיי נטלין: כא ואית די הנה עננא מרמשא עד צפרא ומסתלק עננא בצפרא ונטלין או ימם ולילי ומסתלק עננא ונטלין: כב או תרין יומין או ירחא או עדן בעדן

ט וידבר יהוה אל-משה לאמר: דבר אל-בני ישראל לאמר איש איש ביהיה טמא ו לפש או בדרך יא רחקה לכם או לדרתיכם ועשה פסח ליהוה: בחדש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אתו על- יב מצות ומררים ואכלהו: לא ישאירו ממנו עד-בקר ועצם לא ישברו בו בכל-חקת הפסח יעשו אתו: יג והאיש אשר-הוא טהור ובדרך לא-יהיה וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההוא מעמיה כי ו קרבן יהוה יד לא הקריב במערו חטאו ישא האיש ההוא: וכי- יגור אתכם גר ועשה פסח ליהוה כחקת הפסח וכמשפטו בן יעשה חקה אחת יהיה לכם ולגר ולא-זרח וביום הקים את-המשכן כסה הענן את-המשכן לאהל הערת ובערב יהיה על-המשכן טז כמראה-אש עד-בקר: בן יהיה תמיד הענן יכסנו ומראה-אש לילה: ולפי העלות הענן מעל האהל ואחרי בן יסעו בני ישראל ובמקום אשר ישכן-שם יח הענן שם יחנו בני ישראל: על-פי יהוה יסעו בני ישראל ועל-פי יהוה יחנו כל-ימי אשר ישכן הענן יט על-המשכן יחנו: ובהאריך הענן על-המשכן ימים רבים ושמרו בני-ישראל את-משמרת יהוה ולא יסעו: כ ויש אשר יהיה הענן ימים מספר על-המשכן על-פי יהוה יחנו ועל-פי יהוה יסעו: ויש אשר יהיה הענן מערב עד-בקר ונעלה הענן בבקר ונסעו או ימם כב ולילה ונעלה הענן ונסעו: או-ימים או-חדש או-ימים

רביעי

ר"ש

עלות הענן, ועלה הענן, שאין זה לשון פלוק אלא נחום ופלייה, כמו והנה עב קטנה ככף חיש עולה מים (מלכים א יח:מז:ד) ועל פי ד' יסעו. ענינו במלאכת המשכן, כיון שהיו ישראל נוסעים היה עמוד הענן מתקפל ומגשש על גבי בני יהודה ומשכן קורה, חקעו וחרשו וחקעו (פי"ג). ולא היה מהלך עד שמשא חומר קומה ה', ונספ דגל מחנה יהודה. וז' בספרי (פד): ועל פי ד' יחנו. כיון שהיו ישראל טונים עמוד הענן מחמר ועולה ומגשש על גבי בני יהודה כמין סוכה (מלאכת המשכן פי"ד) ולא היה נפרש עד שמשא חומר סוכה ה' כנכות אלפי ישראל (ספרי סס). היו חומר על פי ה' וידי משה (להלן פסוק כג; ספרי סס; ב) ויש. כלומר ופעמים: ימים מספר. ימים מועטים: (כב) או ימים. שנה, כמו ימים שהיה גאולתו (ויקרא כב:כט):

כזה, אלא שזכו אלו שחאמר על ידיהם, שמגלגלי זכות על ידי זכאי (סס) (וי) או בדרך רחקה. נקוד עליו, לומר לא שרחוקה ודאי אלא שהיה חזק לאסקופת העזרה כל זמן שחיה (סס סט; פסחים ג:ג). פסח שני מלה וחזק עמו כזית ואין שם יום טוב ואין חיבור חזק אלא עמו באכילתו (פסחים ג:ג:כב). (יד) ובי יגור אתכם גר ועשה פסח. יכול כל הממנער יעשה פסח מיד, ח"ל חקה אחת וגו'. אלא כך משמעו, וכי יגור אחסר גר וזא עת לעשות פסח עם חביריו, כחקה וכמשפט יעשה (ספרי טא; פסחים ג:ג). (טו) המשכן לאהל העדות. המשכן העשוי להיות אהל ללוחות העדות: יהיה על המשכן. כמו היה על המשכן וכן לשון כל הפרשה: (וי) העלות הענן. כמרגמו אסתלקות, כמו ונעלה הענן (להלן פסוק כה) ולא יתכן לכתוב ולפי

ority to all prophets, before or since, for, as Rambam (Hil. Yesodei HaTorah 7:6) writes, only Moses could speak to God whenever he wished. Indeed, before Moses died, he asked Joshua to present any questions he might have. Joshua

answered, "Have I ever left you for even a moment and gone elsewhere..." meaning that he had no questions, for he had heard everything Moses ever taught. Immediately, Joshua's intellectual capacity weakened, and he forgot three hundred

⁹ HASHEM spoke to Moses, saying, ¹⁰ "Speak to the Children of Israel, saying: If any man will become contaminated through a human corpse or on a distant road, whether you or your generations, he shall make the pesach-offering for HASHEM, ¹¹ in the second month, on the fourteenth day, in the afternoon, shall he make it; with matzos and bitter herbs shall he eat it. ¹² They shall not leave over from it until morning nor shall they break a bone of it; like all the decrees of the pesach-offering shall they make it. ¹³ But a man who is pure and was not on the road and had refrained from making the pesach-offering, that soul shall be cut off from its people, for he had not offered HASHEM's offering in its appointed time; that man will bear his sin. ¹⁴ When a convert shall dwell with you, he shall make a pesach-offering to HASHEM; according to the decree of the pesach-offering and its law, so shall he do; one decree shall be for you, for the proselyte and the native of the Land."

Divine Signs of the Israelites' Travels ¹⁵ On the day the Tabernacle was set up, the cloud covered the Tabernacle that was a tent for the Testimony, and in the evening there would be upon the Tabernacle like a fiery appearance until morning. ¹⁶ So it would always be: The cloud would cover it, and an appearance of fire at night. ¹⁷ And whenever the cloud was lifted from atop the Tent, afterwards the Children of Israel would journey, and in the place where the cloud would rest, there the Children of Israel would encamp. ¹⁸ According to the word of HASHEM would the Children of Israel journey, and according to the word of HASHEM would they encamp; all the days that the cloud would rest upon the Tabernacle they would encamp. ¹⁹ When the cloud lingered upon the Tabernacle many days, the Children of Israel would maintain the charge of HASHEM and would not journey. ²⁰ Sometimes the cloud would be upon the Tabernacle for a number of days; according to the word of HASHEM would they encamp and according to the word of HASHEM would they journey. ²¹ And sometimes the cloud would remain from evening until morning, and the cloud would be lifted in the morning and they would journey; or for a day and a night, and the cloud would be lifted and they would journey. ²² Or for two days, or a month, or a year,

laws and was unsure of seven hundred matters, but after Moses was gone there was no way for him to find the answers on his own (Chagigah 16a). When Moses offered to answer any questions, Joshua should have said, "You are my teacher; you know what I am lacking and what I should be taught" (R' Yaakov Kamenetsky).

10. בדרך רחוקה — On a distant road. Halachically, this means that at the sunrise of the fourteenth, the person is too far away to arrive at the Temple by noon, when the pesach-offering service is about to begin. The Sages define this distance as fifteen mil, or 30,000 cubits, which is 8.5-11.3 miles (Pesachim 93b).

14. וְכִי־יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר — When a convert shall dwell with you. That a convert had to offer the pesach in Egypt was already known (Exodus 12:48), but it might have been conjectured that future proselytes, whose ancestors did not share in the Exodus, should not bring the offering commemorating that event. Therefore our verse teaches that converts participate equally in the performance of the commandment (Ramban).

The Exodus is significant even for the soul of a convert, because all holiness, including that adopted by the proselyte when he joins Jewry, grows from the same indivisible root, a root that had been submerged in the spiritual contamination of Egypt. Had it not been for the Exodus, holiness would have withered and died.

15. The Torah reverts to its account of the Israelites' travels and the procedures pertaining to them.

אֶת־הַמִּשְׁכָּן לְאֹהֶל הָעֵדוּת — The Tabernacle that was a tent for the Testimony, i.e., the Tabernacle structure was a shelter for the Tablets of the Ten Commandments (Rashi). Alternatively, the verse gives the location of the cloud, saying that it covered only the part of the Tabernacle that housed the Tablets (Ibn Ezra).

18. עַל־פִּי ה' — According to the word of HASHEM. The people did not break camp immediately after the cloud lifted from the Tabernacle. First, the cloud moved from the Tabernacle and hovered over the camp of Judah in a beam-like formation. Then the trumpets would be sounded and Moses would announce (10:35), "Arise, HASHEM. . .," and they would begin the journey. When it was time to encamp, the cloud would arrange itself over the camp of Judah like a tent. Then Moses would announce (10:36), "Return, HASHEM, to the myriad thousands of Israel" (Rashi).

19-22. Ramban explains the need for so many examples of long and short encampments and journeys. Even if the cloud remained for a long time at a site that the people found inhospitable, they submitted to God's will (v. 19). Sometimes the people may have wanted a long rest from a difficult journey, but the cloud stayed in place for only a number of days, and then moved on (v. 20), and sometimes they would

בְּהָאֵרִיךְ הָעֵנָן עַל־הַמִּשְׁכָּן לִשְׁכֹּן עָלָיו יַחְנוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִסְעוּ וּבְהֶעֱלָתוֹ יִסְעוּ: עַל־פִּי יְהוָה יַחְנוּ וְעַל־פִּי יְהוָה יִסְעוּ אֶת־מִשְׁמַרְתּוֹ יְהוָה שְׁמָרוּ עַל־פִּי יְהוָה בֵּיד־מִשָּׁה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: עֲשֵׂה לָךְ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרֹת כָּסֶף מִקְשָׁה תַעֲשֶׂה אֹתָם וְהָיוּ לָךְ לְמִקְרָא הַעֲדָה וּלְמִסַּע אֶת־הַמַּחֲנֹת: וְתִקְעוּ בָהֶן וְנוֹעְדוּ אֵלַי כָּל־הַעֲדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: וְאִם־בִּאֲחַת יִתְקְעוּ וְנוֹעְדוּ אֵלַי הַנְּשִׂאִים רָאשֵׁי אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל: וְתִקְעֶתֶם תְּרוּעָה וְנִסְעוּ הַמַּחֲנֹת הַחֲנִינִים קִדְמָה: וְתִקְעֶתֶם תְּרוּעָה שְׁנִית וְנִסְעוּ הַמַּחֲנֹת הַחֲנִינִים תִּימָנָה תְּרוּעָה יִתְקְעוּ לְמַסְעֵיהֶם: וּבִהֲקֵהִיל אֶת־הַקֹּהֵל תִּתְקְעוּ וְלֹא תִרְעִיעוּ: וּבְנֵי אֹהֶרֶן הַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ בַּחֲצֹצְרוֹת וְהָיוּ לָכֶם לַחֲקֵת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם: וְכִי־תִבְאוּ מִלְחָמָה בְּאֹרְצְכֶם עַל־הַצֹּר הַצָּר אֲתָכֶם וְהִרְעַתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת וְנוֹזַרְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאֲיָבֵיכֶם: וּבְיוֹם שִׁמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חֳדְשְׁכֶם וְתִקְעֶתֶם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עַלְתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שְׁלֵמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

וַיְהִי בַשָּׁנָה הַשְּׁנִית בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בַעֲשָׂרִים בַּחֹדֶשׁ

בְּהָאֵרִיךְ הָעֵנָן עַל־הַמִּשְׁכָּן לִשְׁכֹּן עָלָיו יַחְנוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִסְעוּ וּבְהֶעֱלָתוֹ יִסְעוּ: עַל־פִּי יְהוָה יַחְנוּ וְעַל־פִּי יְהוָה יִסְעוּ אֶת־מִשְׁמַרְתּוֹ יְהוָה שְׁמָרוּ עַל־פִּי יְהוָה בֵּיד־מִשָּׁה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: עֲשֵׂה לָךְ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרֹת כָּסֶף מִקְשָׁה תַעֲשֶׂה אֹתָם וְהָיוּ לָךְ לְמִקְרָא הַעֲדָה וּלְמִסַּע אֶת־הַמַּחֲנֹת: וְתִקְעוּ בָהֶן וְנוֹעְדוּ אֵלַי כָּל־הַעֲדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: וְאִם־בִּאֲחַת יִתְקְעוּ וְנוֹעְדוּ אֵלַי הַנְּשִׂאִים רָאשֵׁי אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל: וְתִקְעֶתֶם תְּרוּעָה וְנִסְעוּ הַמַּחֲנֹת הַחֲנִינִים קִדְמָה: וְתִקְעֶתֶם תְּרוּעָה שְׁנִית וְנִסְעוּ הַמַּחֲנֹת הַחֲנִינִים תִּימָנָה תְּרוּעָה יִתְקְעוּ לְמַסְעֵיהֶם: וּבִהֲקֵהִיל אֶת־הַקֹּהֵל תִּתְקְעוּ וְלֹא תִרְעִיעוּ: וּבְנֵי אֹהֶרֶן הַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ בַּחֲצֹצְרוֹת וְהָיוּ לָכֶם לַחֲקֵת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם: וְכִי־תִבְאוּ מִלְחָמָה בְּאֹרְצְכֶם עַל־הַצֹּר הַצָּר אֲתָכֶם וְהִרְעַתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת וְנוֹזַרְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאֲיָבֵיכֶם: וּבְיוֹם שִׁמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חֳדְשְׁכֶם וְתִקְעֶתֶם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עַלְתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שְׁלֵמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

וַיְהִי בַשָּׁנָה הַשְּׁנִית בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בַעֲשָׂרִים בַּחֹדֶשׁ

חמישי יא

שהוא אומר והיו כך למקרא העדה ולמסע את המחנות (לעיל פסוק 3) מה מקרא העדה חוקע בשני כהנים ובשחיה, שאל' ותקעו בהן וגו' (לעיל פסוק 2) אף מסע המחנות בשחיה. יכול, מה מסע המחנות חוקע ומריע וחוקע אף מקרא העדה חוקע ומריע וחוקע, ומעשה אין חילוק בין מקרא העדה למסע את המחנות, ח"ל ובהקדיל את הקהל וגו', לומר שאין תרועה למקרא העדה (ספרי עד) והוא הדין לגשאים. הרי סימן לשגשגה, מקרא העדה בשחיה, ושל גשאים בלחם, זו וזו אין בהם תרועה, ומסע המחנות בשחיה ע"י תרועה וקריעה: (ח) ובני אהרן יתקעו. במקראות ובמסעות הללו: (ו) על עולותיכם. בקרבן לזכר הכבוד מדבר (ספרי עז): אני ה' אלהיכם. מכאן למדנו מלכות עס זכרונות וסופרות, שאל' ותקעם, הרי שופרות. לזכרון, הרי זכרונות. אני ה' אלהיכם, זו מלכות וכו' (ספרי יא) [בשנה השנית] בחדש השני. נמצאת אהה אומר שנים עשר חדש חסר עשרה ימים עשו בחורב, שהרי בראש חדש סיון חסר שש (שמות יט:) ולא נסעו עד עשרים באייר

(ב) עשה לך. שיהיו חוקעין לפניך כמלך, ויהי בישורן מלך (דברים לג:; תנחומא ט:; עשה לך. מלך (ספרי; תנחומא י: עשה לך. אהה עושה ומשמש בהם ולא אחר (תנחומא ט:; למקרא העדה. כשתרעה לדבר עם הסנהדרין ושאר העם ותקראם לאסוף אליך, תקראם על ידי חלוצות (ספרי עב:; ולמסע את המחנות. בשעת סעוד מסעות תתקעו בהם לסימן (ספרי). נמצאת אהה אומר על פי שלשה היו נוסעים, על פי הקב"ה ועל פי משה ועל פי חלוצות (ספרי; מלאכת המשכן פי"ג:; מקשה. מהעשה טענה בהקשת הקורנן (ספרי ט:; (ג) ותקעו בהן. בשחיה והוא סימן למקרא העדה, שגמור וגו' כל העדה אל פתח אהל מועד: (ד) ואם באחת יתקעו. הוא סימן למקרא הגשאים, שגמור וגו' אליו ה' הנשיאים, ואף כן יעידו אל פתח אהל מועד, ומגורה שזה הוא בל בספרי (עג:; (ה) ותקעם תרועה. סימן מסע המחנות תקיעה תרועה וקריעה, כך הוא נדרש בספרי מן המקראות היתרים (ספרי; (ז) ובהקדיל את הקהל וגו'. לפי

have only an overnight respite from travel, and be forced to leave in the morning (v. 21). On other occasions, they would march through the night and then rest for a full day and night. Then, seeing that the cloud remained in place and thinking that they would make camp for a period of time, they would begin to unpack — and then the cloud would lift unexpectedly, making it more difficult to travel than if they had had only an overnight rest (ibid.). Sometimes they

would rest for two days, and get the signal to march at night, an even more difficult situation (v. 22). Whatever the situation, the people marched and rested without complaint, according to the word of God, as indicated by the cloud.

10.

1-10. The trumpets. In order to summon the entire nation or only the leaders to Moses, or to signal to the nation when they were to break camp, God commanded Moses to fashion

when the cloud would linger over the Tabernacle, resting upon it, the Children of Israel would encamp and would not journey, but when it was lifted they would journey. ²³ According to the word of HASHEM would they encamp, and according to the word of HASHEM would they journey; the charge of HASHEM would they safeguard, according to the word of HASHEM through Moses.

10 ¹ **H**ASHEM spoke to Moses, saying, ² "Make for yourself two silver trumpets — make them hammered out, and they shall be yours for the summoning of the assembly and to cause the camps to journey. ³ When they sound a long blast with them, the entire assembly shall assemble to you, to the entrance of the Tent of Meeting. ⁴ If they sound a long blast with one, the leaders shall assemble to you, the heads of Israel's thousands. ⁵ When you sound short blasts, the camps resting to the east shall journey. ⁶ When you sound short blasts a second time, the camps resting to the south shall journey; short blasts shall they sound for their journeys. ⁷ When you gather together the congregation, you shall sound a long blast, but not a short blast. ⁸ The sons of Aaron, the Kohanim, shall sound the trumpets, and it shall be for you an eternal decree for your generations.

⁹ "When you go to wage war in your Land against an enemy who oppresses you, you shall sound short blasts of the trumpets, and you shall be recalled before HASHEM, your God, and you shall be saved from your foes.

¹⁰ "On a day of your gladness, and on your festivals, and on your new moons, you shall sound the trumpets over your elevation-offerings and over your feast peace-offerings; and they shall be a remembrance for you before your God; I am HASHEM, your God."

¹¹ It was in the second year, in the second month, on the twentieth of the month, the

silver trumpets, and instructed him in the manner of blasts that would signal the various instructions.

2. וַיִּצְוֶה לָהֶם — *Make for yourself.* These trumpets were for Moses' exclusive use; he had the status of a king in whose honor trumpets are sounded. The trumpets were hidden just before Moses' death; even Joshua, his successor, was not permitted to use them (Rashi here and Deuteronomy 31:28).

וְלִמְסַע אֶת-הַמַּחֲנֵה — *And to cause the camps to journey.* Although the imminent breaking of camp had been signaled by the cloud's move from the Tabernacle to the camp of Judah (see comm. to 9:18), the individual camps did not begin their journeys until the trumpets were sounded (Or HaChaim).

3-7. וַתִּקְרָא — *When they sound a long blast.* The *tekiah* and *teruah* of this passage were the same as the blasts of those names that are sounded on Rosh Hashanah: *Tekiah* was a long clear blast of the trumpet, and *teruah* was a series of short, staccato blasts. When both trumpets sounded a *tekiah*, it signaled the entire nation to assemble at the Tabernacle. Such a blast from a single trumpet summoned the leaders. A *teruah* blast would signal the three-tribe formations that they were to begin the journey. The Sages derive exegetically that, as on Rosh Hashanah, each *teruah* was preceded and followed by a *tekiah*. The first camp to embark was the one to the east, that of Judah. Next was the tribal group to the south, that of Reuben. Although the passage does not mention the formations of Ephraim and Dan, the Sages derive that the same procedure was followed for them. Verse 7 makes clear that a *teruah* was sounded

only for journeys, but not as a summons.

8. לְחֻקְתָּ עוֹלָם — *An eternal decree.* Though the trumpets made in the Wilderness were used solely during the tenure of Moses, as noted above, the procedure of using trumpets as signals for the nation was an eternal decree (*Sifre*).

9. וְכִי-תֵבֹאוּ מִלְחָמָה — *When you go to wage war in your Land.* The Torah commands that the trumpets be sounded to arouse the congregation whenever the Land is struck by distress, whether it is war, epidemic, or drought. These blasts are a call to repentance and a reminder that distress is a product of sin. For people to interpret such problems as merely coincidental is cruel, because this will prevent the nation from changing its ways and cause them to continue the corrupt practices that caused misfortune to befall them in the first place (Rambam, Hil. Taanis 1:1-2).

10. . . . וְכִי יִשְׂמְחוּכֶם — *On a day of your gladness . . .* The trumpets were sounded by Kohanim in conjunction with the communal elevation- and peace-offerings of the Sabbath and festive days. This was in addition to the musical accompaniment of the Levites at the appropriate parts of the sacrificial service.

11-28. The order of breaking camp. The Torah now records in detail the order in which the four tribal formations and the Levite families began their journeys. This was the standard procedure throughout the forty-year sojourn in the Wilderness. The first such journey took place from Sinai on the twentieth of Iyar, the second month, only ten days short of a full year from the day the Jews arrived there to receive the Torah.

אסחלק ענא מעלי משכנא דסהדוּתא: יב וְנָטְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַטְלֵיהוֹן מִמִּדְבָּרָא דְסִינִי וְשָׂרָא עֲנָנָא בְּמִדְבָּרָא דְפָאדָן: יג וְנָטְלוּ בְּקִדְמִיתָא עַל מִימְרָא דִּינִי בִידָא דְמִשָּׁה: יד וְנָטְל טַקְס מִשְׁרִית בְּנֵי יְהוּדָה בְּקִדְמִיתָא לְחִילֵיהוֹן וְעַל חִילָה נְחֹשֹׁן בַּר עֲמִינָדָב: טו וְעַל חִילָא דְשִׁבְטָא דְבִנְיָ יִשְׁשֹׁכָר נְתַנָּאל בַּר צוּרִי: טז וְעַל חִילָא דְשִׁבְטָא דְבִנְיָ זְבוּלֹן אֱלִיאָב בַּר חֶלֶן: יז וּמִתְפָּרֵק מִשְׁבְּנָא וְנָטְלוּ בְנֵי גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מִרְרִי נְטָלִי מִשְׁבְּנָא: יח וְנָטְל טַקְס מִשְׁרִית רְאוּבֵן לְחִילֵיהוֹן וְעַל חִילָה אֱלִיצֹר בַּר שְׂדִיאוֹר: יט וְעַל חִילָא דְשִׁבְטָא דְבִנְיָ שִׁמְעוֹן שְׁלֵמִיאֵל בַּר צוּרִישָׁדִי: כ וְעַל חִילָא דְשִׁבְטָא דְבִנְיָ גָד אֱלִסָּף בַּר דְּעוּאֵל: כא וְנָטְלוּ בְנֵי קָהָת נְטָלִי מִקְדָּשָׁא וּמִקִּימִין יֵת מִשְׁבְּנָא עַד מִיחִיהוֹן: כב וְנָטְל טַקְס מִשְׁרִית בְּנֵי אֶפְרַיִם לְחִילֵיהוֹן וְעַל חִילָה אֱלִישִׁמֶע בַּר עֲמִיחֹד: כג וְעַל חִילָא דְשִׁבְטָא דְבִנְיָ מְנַשֶּׁה גְּמִלְיָאֵל בַּר פְּדֵהצֹר: כד וְעַל חִילָא דְשִׁבְטָא דְבִנְיָ בְּנִימִן אֲבִידָן גִּדְעוֹנִי: כה וְנָטְל טַקְס מִשְׁרִית בְּנֵי דָן מְכִישִׁי לְכָל מִשְׁרֵיתָא לְחִילֵיהוֹן וְעַל חִילָה אַחִיעֶזֶר בַּר עֲמִישָׁדִי: כו וְעַל חִילָא דְשִׁבְטָא דְבִנְיָ אֲשֶׁר פִּגְעִיאֵל בַּר עֶכְרֹן: כז וְעַל חִילָא דְשִׁבְטָא דְבִנְיָ נַפְתָּלִי אַחִירֵע בַּר עֵינָן: כח אֵלָּה מַסְעֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחִילֵיהוֹן וְנָטְלוּ: כט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחוּבָב בַּר רְעוּאֵל מִדִּינְיָאָה חֲמוּדִי דְמִשָּׁה נְטָלִי אֲנִיחָא לְאַתְרָא דִּי אֲמַר יְיָ יְתֵה אֲתוֹן לְכוּן אִיתָא עֲמָנָא וְנוֹטִיב לָךְ אֲרִי יְיָ מְלִיל לְאַיְתָאָה טָבָא עַל יִשְׂרָאֵל: לוֹאֹמֶר לָהּ לֹא אֶזַּל אֵלֶיהָ

יב יַעֲלֶה הָעֵנָן מֵעַל מִשְׁכַּן הָעֵדֻת: וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמַסְעֵיהֶם מִמִּדְבָּר סִינִי וַיִּשְׁכְּן הָעֵנָן בְּמִדְבָּר פָּאדָן: וַיִּסְעוּ בְּרֹאשֹׁנָה עַל־פִּי יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה: וַיִּסַּע דָּגֵל מַחֲנֶה בְנֵי־יְהוּדָה בְּרֹאשֹׁנָה לְצַבָּאתָם וְעַל־צָבָאוֹ נְחֹשֹׁן בֶּן־עֲמִינָדָב: וְעַל־צָבָא מִטֶּה בְנֵי יִשְׁשֹׁכָר נְתַנָּאל בֶּן־צוּרִי: וְעַל־צָבָא מִטֶּה בְנֵי זְבוּלֹן אֱלִיאָב בֶּן־חֶלֶן: וְהוֹרֵד הַמִּשְׁכָּן וַיִּסְעוּ בְנֵי־גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מִרְרִי נְשָׂאֵי הַמִּשְׁכָּן: וַיִּסַּע דָּגֵל מַחֲנֶה רְאוּבֵן לְצַבָּאתָם וְעַל־צָבָאוֹ אֱלִיצֹר בֶּן־שְׂדִיאוֹר: וְעַל־צָבָא מִטֶּה בְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֵמִיאֵל בֶּן־צוּרִישָׁדִי: וְעַל־צָבָא מִטֶּה בְנֵי־גָד אֱלִסָּף בֶּן־דְּעוּאֵל: וַיִּסְעוּ הַקְּהָתִים נְשָׂאֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהַקִּימוֹ אֶת־הַמִּשְׁכָּן עַד־בָּאָם: וַיִּסַּע דָּגֵל מַחֲנֶה בְנֵי־אֶפְרַיִם לְצַבָּאתָם וְעַל־צָבָאוֹ אֱלִישִׁמֶע בֶּן־עֲמִיחֹד: וְעַל־צָבָא מִטֶּה בְנֵי מְנַשֶּׁה גְּמִלְיָאֵל בֶּן־פְּדֵהצֹר: וְעַל־צָבָא מִטֶּה בְנֵי בְנִימִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעוֹנִי: וַיִּסַּע דָּגֵל מַחֲנֶה בְנֵי־דָן מְאָסָף לְכָל־הַמַּחֲנֵת לְצַבָּאתָם וְעַל־צָבָאוֹ אַחִיעֶזֶר בֶּן־עֲמִישָׁדִי: וְעַל־צָבָא מִטֶּה בְנֵי אֲשֶׁר פִּגְעִיאֵל בֶּן־עֶכְרֹן: וְעַל־צָבָא מִטֶּה בְנֵי נַפְתָּלִי אַחִירֵע בֶּן־עֵינָן: אֵלָּה מַסְעֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְצַבָּאתָם וַיִּסְעוּ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחוּבָב בֶּן־רְעוּאֵל הַמִּדְיָנִי חֲתָן מֹשֶׁה נָסְעִים אֲנִיחָנוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה אֲתוֹ אֲתוֹן לָכֶם לָכֶה אֲתָנוּ וְהִטַּבְנוּ לָךְ כִּי־יִהְיֶה דְבַר־טוֹב עַל־יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא אֵלָּה כִּי

רש"י

משמעות המקרא, והקִימוּ מקוֹמֵי המשכן אוֹתוֹ עַד טַרְס בּוֹאֵם עַל בְּנֵי קָהָת: (כח) מֵאִסָּף לְכָל הַמַּחֲנוֹת. תַּלְמוּד יְרוּשָׁלַיִם (עִירוֹזִין הָא), לִפִּי הָיָה שָׁנְטוֹ עַל דָּן מְרֻבֶּה בְּאוֹלוֹסִין הָיָה נוֹסֵעַ מֵהַחֲנוּהָ וְכָל מִי שְׁהָיָה מֵאֲחַד דְּבַר הָיָה מִחוּצוֹ לֹא. אִתּוֹ מֵאֵן דְּלֹאֵר כְּתִיבָה הָיָה מֵהַלְכוֹן וּמִפִּיק לֵה מִן כְּלָשֶׁר יִחְזוּ כֵן יִסְטוּ. וְאִתּוֹ דְּלֹאֵר כְּקוֹרָה הָיָה מֵהַלְכוֹן וּמִפִּיק לֵה מִן מֵאִסָּף לְכָל הַמַּחֲנוֹת: (כח) אֵלָּה מַסְעֵי. זֶה סֵדֶר מַסְעֵיהֶם: וַיִּסְעוּ. כִּיֹּם הָיָה נִסְעוּ: (כט) חוּבָב. הוּא יִמְרִי, שְׂאֵלֶמֶר מְכִישִׁי חוּבָב חוּתָן מִשָּׁה (שׁוֹפְטִים דִּיא) וּמֵה ט"ל וְתַבְנִיחָה אֵל רְעוּאֵל אֲבִינָן (שְׁמוֹת בִּיח): תַּלְמוּד שְׁתִּימּוּקוֹת קוֹרִין לֹאֵבִי אֲבִינָן אֲבָה. וְשְׁמוֹת הִרְבֵּה הָיָה לוֹ. יִמְרִי, עַל שֵׁם שִׁימְרָה פִּרְשָׁה אֲחֵת בְּחוּרָה. חוּבָב, עַל שְׁחִיבֵי אֵת הַחוּרָה וכו' (סְפָרִי עַמ): נִסְעִים אֲנִיחָנוּ אֶל הַמָּקוֹם. מִיד עַד שְׁלֹשָׁה יָמִים אִתּוֹ נִכְנְסִין לָאֵר, שְׁנִמְסַע זֶה הָרָאשׁוֹן נִסְעוּ עַל מִנֵּה לִהְיוֹת לָאֵר יִשְׂרָאֵל אֲלֵה שְׁחִיבֵי בְּמַחֲנוּגִינִים. וּמִפִּי מֵה שְׁחָף מִשָּׁה עֲלָמוֹ עֲמַסָּה, שְׁעִדִּין לֹא גִירוֹה גִירוֹה עֲלִיו, וְכַסְנוֹר שְׁהָא נִכְנָס (סס):

לִשְׁנֵה הַבָּהֶל (סֵדֶר עוֹלָם פ"ח): (יב) לְמַסְעֵיהֶם. כְּמַסְעַת הַמְּפֹרָשׁ לְחַסֵּעַ דְּגִלְהִיָּה מִי רָאשׁוֹן וּמִי אַחֲרוֹן: בְּמִדְבָּר פָּאדָן. קְבִירוֹת הַתּוֹלָה בְּמִדְבָּר פָּאדָן הָיָה, וְכֵן חָנוּ מִמַּסַּע זֶה: (יז) וְהוֹרֵד הַמִּשְׁכָּן. כִּיֹּם שָׁנְטֵעַ דְּגִל יְהוָה נִכְנְסוּ אֲהֵרֹן וּבְנָיו וּפְרָקוּן אֶת הַפִּרְכָּת וְכַסּוּ בָהּ אֶת הָאֵרוֹן, שְׂאֵלֶמֶר וְכָל אֲהֵרֹן וּבְנָיו נִכְנְסוּ מֵהַמַּחֲנֶה (לְשׁוֹל דֵּה): וְכֵן גֵּרְשׁוֹן וּבְנֵי מִרְרִי פִּרְקוּן הַמִּשְׁכָּן וְעוֹשִׁינֵי אֲוִתוֹ בַּעֲלֹתוֹ (וּנְטָלִי), וְהָאֵרוֹן וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ עַל מֵאֵל בְּנֵי קָהָת עוֹמְדִים מְכֻסִּין וְנוֹטִיבֵין עַל הַמְּנוּסוֹת עַד שְׁנִמְסַע דְּגִל מִחֲנוּהָ לְאוּבִן, וְאַחֵר כֵּן וַיִּסְעוּ הַקְּהָתִים (פְּסוּק כח): (כא) נְשָׂאֵי הַמִּקְדָּשׁ. נְשָׂאֵי דְבָרִים הַמְּקוֹדָשִׁים: וְהַקִּימוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן. כֵּן גֵּרְשׁוֹן וּבְנֵי מִרְרִי, שְׁהֵו קוֹדְמִים לָהֶם מִסַּע שְׁנֵי דְגִלִּים, הָיוּ מִקִּימִין אֶת הַמִּשְׁכָּן. כְּשֶׁהָיָה הָעֵנָן שׁוֹכֵן, וְסִימָן הַמִּינִיָּה נִרְאָה בְּדִגֵּל מַחֲנֶה יְהוָה וְכֵן חוֹנִים, וְעִדִּיין בְּנֵי קָהָת בָּאִים מֵאֲחֵרִיהֶם עַם שְׁנֵי דְגִלִּים הַמֵּחֲרוּגִים, הָיוּ בְנֵי גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מִרְרִי מִקִּימִין אֶת הַמִּקְדָּשׁ, וְכַסְבָּאִים בְּנֵי קָהָת מוֹלִאִים אֲוִתוֹ עַל מְכוּנוֹ, וּמִכְנִינִין בִּזְ הָאֵרוֹן וְהַשְׁלָחַן וְהַמְּנוּרָה וְהַמְּזוּחָת. וְזֶה

12. In the Wilderness of Paran. Paran was a large area that comprised several of the resting places listed in chapter 33 (Chizkuni). The exact part of Paran where they encamped at this point was Kibroth-hattaavah [see 11:34] (Rashi).

14. And over its legion. Each tribal leader marched at the head of his legion (Ramban).

17. The Tabernacle was taken down. As soon as the formation of Judah began to move, Aaron and his sons

cloud was lifted from upon the Tabernacle of the Testimony. ¹² The Children of Israel journeyed on their journeys from the Wilderness of Sinai, and the cloud rested in the Wilderness of Paran.

¹³ They journeyed for the first time at the bidding of HASHEM through Moses. ¹⁴ The banner of the camp of the children of Judah journeyed first according to their legions, and over its legion was Nahshon son of Amminadab; ¹⁵ over the legion of the tribe of the children of Issachar was Nethanel son of Zuar; ¹⁶ and over the legion of the tribe of Zebulun was Eliab son of Helon.

¹⁷ The Tabernacle was taken down, then journeyed the sons of Gershon and the sons of Merari, the bearers of the Tabernacle.

¹⁸ Then journeyed the banner of the camp of Reuben according to their legions; and over its legion was Elizur son of Shedeur; ¹⁹ over the legion of the tribe of the children of Simeon was Shelumiel son of Zurishaddai; ²⁰ and over the legion of the tribe of the children of Gad was Eliasaph son of Deuel. ²¹ Then journeyed the Kohathites, bearers of the sanctuary; and they would erect the Tabernacle before their arrival.

²² Then journeyed the banner of the camp of Ephraim according to their legions, and over its legion was Elishama son of Ammihud; ²³ over the legion of the tribe of the children of Manasseh was Gamaliel son of Pedahzur; ²⁴ and over the legion of the tribe of the children of Benjamin was Abidan son of Gideoni.

²⁵ Then journeyed the banner of the camp of the children of Dan, the rear guard of all the camps, according to their legions, and over its legion was Ahiezer son of Ammishaddai; ²⁶ over the legion of the tribe of the children of Asher was Pagiel son of Ochran; ²⁷ and over the legion of the tribe of the children of Naphtali was Ahira son of Enan. ²⁸ These were the journeys of the Children of Israel according to their legions, and they journeyed.

Moses Invites Jethro to Join the Nation ²⁹ Moses said to Hobab son of Reuel, the Midianite, the father-in-law of Moses, "We are journeying to the place of which HASHEM has said, 'I shall give it to you.' Go with us and we shall treat you well, for HASHEM has spoken of good for Israel." ³⁰ He said to him, "I shall not go; only

would take down the *Paroches*, or Curtain, and cover the Ark with it. [They also packed the other holy utensils and assigned them to the Kohathites, as set forth in 4:5-15.] The Merarites and Gershonites would dismantle the Tabernacle building and load its parts onto their wagons. These two Levite families would begin moving, following the formation of Judah, while the Kohathites would wait and follow the formation of Reuben (*Rashi*).

21. הַמִּקְדָּשׁ — *The sanctuary.* The reference is not to the Sanctuary building, but to the most sacred parts of the Tabernacle, such as the Ark, the Menorah, and so on (*Rashi*).
וְהָקִימוּ — *And they would erect.* When the journey was over and the cloud signaled that the nation was to encamp, they, i.e., the Merarites and the Gershonites, who had embarked before the Kohathites, would erect the Tabernacle. By the time the Kohathites arrived with the Ark and their other sacred objects, the erected Tabernacle would be waiting for them (*Rashi*). This verse interrupts the order of the journey, which continues below with the formations of Ephraim and Dan.

25. מֵאַחֶר לְכָל-הַמַּחֲנֵה — *The rear guard* [lit., *the gatherer*] of all the camps. The formation of Dan, which was very numerous, had sufficient manpower to bring up the rear and *gather up* any items lost by the other tribes during the journey (*Rashi*); and to gather the stragglers who failed to leave with their

tribes or who fell behind (*B'chor Shor*). Although the formation of Judah was even more numerous, it had to lead the tribes, in deference to its royal status (*Mizrachi*).

Yerushalmi (Eruvin 5:1) gives two versions of how they marched. According to one, the legions marched in the shape of a diamond, just as they encamped, with Judah to the east, Reuben to the south, and so on. If so, in order to be the *gatherer*, Dan had to spread out to cover the entire width of the preceding camps, and its great population facilitated this. The other version is that they marched in a straight line, with Reuben falling in directly behind Judah, and so on. If so, the total formation was not especially wide, and Dan's great numbers were not a factor in his choice as the *gatherer* (*Rashi*).

29-32. Moses invites Jethro to join the nation. The journey about to begin would have taken Israel to the Holy Land in three days, had it not been for the succession of sins described in the next several chapters. Moses now asked his father-in-law, who had arrived from Midian nearly a year before, to become part of the nation and accompany them to Eretz Yisrael.

29. לְחֹבָב — *To Hobab.* This was one of the many names of Moses' father-in-law, Jethro (see *Exodus* 3:1, 18:1). The name Hobab, from חָבַב, *love*, was given him to signify his love of the Torah (*Rashi*). *Ramban* conjectures that he took

לארעי ולילדתי אול: לא ואמר לא כען תשוב: ותנא ארי על פן ידעת בד הוינא שרן במדברא וגבורן דאחעבידן לנא חזיתא בעיניך: וליהי אריתולעמנא ויהי שבא ההוא די יוטיב יי עמנא ונוטיב לה: לג ונטלו מטורא דאחגלי עלוהי יקרא דיין מהלך תלתא יומין וארון קינא דיין נטל (גא-נטל) קדמיהון מהלך תלתא יומין לאתקנא להון אתר בית מישר: לה ונטל יקרא דיין (מטל) עליהון ביממא במטלהון מן משריתא: לה ויהנה במטל ארונא ואמר משה אתגלי יי ויתבדרון סנאיה ויערקון בעלי רבב מן קדמך: לו ובמשרוהי אמר (גא-ימר) דיין שר ביקרך בגורבנות (גא-רבנות) אלפאי דישראל: א ויהנה עמא פד מסתקפין ביש קדם יי ושמיע קדם יי

אם-אל-ארצי ואל-מולדתי אלה: ויאמר אל-גא תעוב אתנו כי על-פן ידעת חנותנו במדבר והיית לנו לעינים: והיה כי-תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב יהיה עמנו והטבנו לה: ויסעו מהר יהוה דרך שלשת ימים וארון ברית-יהוה נסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה: וענן יהוה עליהם יומם בנסעם מן-המחנה: ויהי בנסע הארון ויאמר משה קומה יהוה ויפצו איביך ויגסו משנאיך מפניה: ובגדה יאמר שובה יהוה רבבות אלפי ישראל: ויהי העם במתאננים רע באוני יהוה וישמע יהוה

ששי

יא

רש"י

ואחד למעלה, ואחד למטה, ואחד לפניו, ואחד לפניהם, ממניח את הגבוה ומגביה את הנמוך והורג נחשים ועקרבים (ספ' פג): מן המחנה. ממקום חזיתך: (לה) ויהי בסוע הארון. עשה לו סימנים מלפניו ומלאחוריו לומר שאין זה מקומו, ולמה נכנס כאן, כדי להפסיק בין שורטטות לפרטטות וכו' כדאיתא בכל כחבי הקדש (שבת קטז:קסז): קומה ה'. (פ) שהיה מקדים לפניהם מהלך שלשת ימים היה משה אומר עמוד והמתן לנו ואל תחרקן יותר. כמדכס תחומא בויקאל (ו): ויפצו אויביך. המכונסין (ספרי פד): ויגסו משנאיך. אלו הרודפים (ספ' מושנאיך. אלו שונאי ישראל, שכל השונא את ישראל שונא את מי שאמר והיה העולם, שנאמר ומשנאיך נאשו ראש (ספרי פגג) ומי הם, על עמך יערימו מוד (ספ' ד; ספרי סס): (לו) שובה ה'. מנחם חרמנו לשון מרגוע, וכן בצורה ונחם חושטון (ישעיה נטו): רבבות אלפי ישראל. מגיד שאין השכינה שורה בישראל פחוטים משני אלפים ושמי רבבות (ספרי פגג): (א) ויהי העם במתאננים. אין העם אלא רשעים, וכן הוא אומר מה אעשה לכם הוה (שמות יזד) ואומר, העם הזה הרע (ירמיה גיג) וכשהם כשרים קרואים עמי, שנאמר שלח עמי (שמות יטז) עמי מה ששויך לה (מכה וג; ספרי פה): במתאננים. אין מתאננים אלא לשון טלילה, מבקשים טלילה הילך לפרוש מאחרי המקום, וכן הוא אומר במשנאי כי חואלה הוא מבקש (שפטיים יזד): ספרי סס: רע באוני ה'. חואלה היא רעב באוני ה', שמתאננים שחבא בזיוני ויקניט (ספרי סס). אמרו, אינו לנו, כמה נכנסו בדרך הזה, שלשה ימים שלא נחמו

(ל) אל ארצי ואל מולדתי. אם נכזיל נכסי אם נכזיל משפחתי (ספ' טט): (לא) אל גא תעוב. אין נא אלא לשון בקשה, שלא יאמרו לא נגמיר יסרו מחבה, סבור היה שיש לגרים חלק בדרך, עכשיו שראה שאין להם חלק הניחם והלך לו (ספ' פ) כי על פן ידעת חנותנו במדבר. כי נאה לה לעשות זאת על אשר ידעת חנותנו במדבר וראית נסים ונבירות שנעשו לנו (ספ' פ) כי על פן ידעת. כמו על אשר ידעת, כמו כי על פן לא נחמיה לגלה בני (בראשית תצו): כי על פן עברתם (ספ' יח): כי על פן בואו (ספ' יח) כי על פן ראינו פניך (ספ' לגיג): והיית לנו לעינים. לשון עבר, כחרגומו. דבר אחר לשון עתיד, כל דבר ודבר שיתעלה מעיניו חתיה מאיר עיניו. דבר אחר שחמא חביב עלינו כנגלל עיניו, שנאמר והיבטתם את הגר (דברים יט; ספרי סס): (לב) והיה הטוב ההוא וגו'. מה טובה היטיב לו, אמרו, כשהיו ישראל מחלקין את הארץ היה דושה על יריחו ת"ק אמה על ת"ק אמה והניחוהו מלחוק. אמרו, מי שיצנה בית המקדש בחלוקי הוא יטלנו, ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו ליונד בן רכב, שנאמר ובני קני חותן משה טלו מעיר התמרים וגו' (שפטיים אטו): ספרי פא): (לג) דרך שלשת ימים. מהלך שלשת ימים הלכו ביום אחד, שהיה הקב"ה חפץ להכניסם לארץ מיד (ספרי פג): וארון ברית ה'. נוסע לפניו דרך שלשת ימים. זה הארון הולך עמם למחנה וכו' שכרי לווח מוחכים, ומקדים לפניהם דרך שלשת ימים לתקן להם מקום חנייתם (ספ' סס): (לד) וענן ה' עליהם יומם. שבעה עננים כחוצים במסעיהם. ארבעה מארבע רוחות,

the name Hobab when he converted, in line with the custom of converts to adopt a new name when becoming Jews.

30. אל-ארצי — To my land. In saying this, Jethro meant to imply that he preferred to be in a place where he would have his own plot of land, for when Moses told him that *we shall treat you well*, Jethro took it to mean that he would be given a share of the spoils of war, but that all of the Land would be reserved for the members of the tribes. To this, Moses responded (v. 32) that Jethro would be treated as well as anyone else, meaning that he would be given property as well as spoils (*Ramban*). Indeed, Jethro's descendants were given a very fertile 250,000-square-cubit plot near Jericho. It was originally intended to be used as compensation for whichever tribe gave up part of its land for the site of the Temple (*Rashi* to v. 32).

31. Inasmuch . . . Moses offered several reasons why Jethro should remain with Israel. The first was that he had been with them in the Wilderness and seen firsthand the miracles that God had done, and had been like the people's

eyes in perceiving the wonders (*Rashi*). And if he and his children were to leave the people, it would be a desecration of God's Name, for other nations would interpret Jethro's desertion as proof that there was nothing Godly about Israel (*Rashi*; *Sforno*). Alternatively, he would be the eyes of the people in the future, for he would enlighten them whenever they failed to perceive something (*Rashi*); his knowledge of the Wilderness and the surrounding lands would make him an invaluable guide in choosing the best approach to *Eretz Yisrael* (*Ramban*); or, he would bear witness to other nations of what God had done and would do for Israel (*R' Bachya*).

32. The Torah does not tell us if Jethro acceded to Moses' pleas, but most commentators assume that he did. According to *Ramban*, Jethro and his entire family remained with the Jews. *Sforno*, however, maintains that Jethro's children remained with Moses, but he returned to his homeland.

33-34. The first journey. The nation left Mount Sinai for the journey that should have taken it directly to *Eretz Yisrael* — but did not. Instead, there was a succession of three sins

to my land and my family shall I go." ³¹ He said, "Please do not forsake us, inasmuch as you know our encampments in the Wilderness, and you have been as eyes for us. ³² And it shall be that if you come with us, then with the goodness with which HASHEM will benefit us, we will do good to you."

The First Journey ³³ They journeyed from the Mountain of HASHEM a three-day distance, and the Ark of the covenant of HASHEM journeyed before them a three-day distance to search out for them a resting place. ³⁴ The cloud of HASHEM was over them by day when they journeyed from the camp.

The Ark Goes Forth: The New "Book" of the Torah ³⁵ When the Ark would journey, Moses said, "Arise, HASHEM, and let Your foes be scattered, let those who hate You flee from before You." ³⁶ And when it rested, he would say, "Reside tranquilly, O, HASHEM, among the myriad thousands of Israel."

11 ¹ The people took to seeking complaints; it was evil in the ears of HASHEM, and HASHEM heard

that impeded their progress. The first is alluded to in verse 33, where the Torah states that they left the mountain of God, on which Ramban (to v. 35) comments, citing a Midrash, that "they fled from the mountain of God like a child running away from school," happy to leave that holy place because they were afraid that God might give them more and more commandments. Thus, although they traveled in compliance with God's will, their attitude made a sin of a journey that should have been the fulfillment of God's oath to the Patriarchs.

33. דָּרַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים — *A three-day distance.* It was a distance that would normally have required three days of travel, but they covered it in one day (*Rashi*).

וַיֵּצֵא אֶת אֲרוֹן הַבְּרִית — *And the Ark . . . journeyed before them.* The commentators raise the difficulty that the Ark traveled after the formations of Judah and Reuben, not at the forefront of the camp. *Rashi* cites *Sifre* that this was not the Ark that contained the Tablets, but a second Ark, which contained the broken pieces of the First Tablets, which Moses had shattered. According to *Ibn Ezra*, this journey was an exception to the rule, in that only this time did the Ark precede them. *Sforno* explains that the Ark went first to protect them from snakes and scorpions that proliferated in that part of the Wilderness.

וַיֵּצֵא ה' — *The cloud of HASHEM.* In connection with the journeys of Israel, the Torah mentions the cloud seven times (see *Sifsei Chachamim*), to allude to seven separate clouds that accompanied them. Four protected the camp in the four directions, one hovered above, one cushioned their feet against the hot, sometimes rocky desert floor, and the seventh went ahead of them to ease their way by leveling mountains and filling in depressions (*Rashi*).

35-36. The new "book" of the Torah. Verses 35 and 36 are separated from the rest of the Torah by means of Inverted letter nuns before and after them, to separate them from the rest of the narrative. This is because these verses would more logically seem to belong in the narrative of the tribal formations of chapter 2 (*Shabbos* 116a). The passage was placed here so that the Torah would not record three Jewish sins in succession (*Rashi*). The first sin was the manner in which

they left Sinai (see notes to vs. 33-34). The others are given below.

Since these two verses are set off from the rest of the Torah, the Talmud (*Shabbos* 115b-116a) speaks of them as a separate "book," indicating that it has a message of its own. *R' Hirsch* finds its significance in the fact that it quotes Moses, as if to say that he succinctly explained the import and aspirations of Israel's journeys through life. So whole-hearted was his acquiescence to God's will that his own desires were synonymous with God's. Moses' joyous submission to God's will was the direct opposite of the sullen national mood — as indicated in the three sins referred to above — that proved the people's unworthiness to enter *Eretz Yisrael* at this time. Moses signified his philosophy, which should have been that of the entire nation, by identifying all progress with the Ark. He spoke not of the people's journey, but of the Ark's progress, for the ultimate mission of the Jew is to bring the Torah and its teachings into every iota of temporal life.

Recognizing that Israel would always have foes and haters who strive to prevent submission to God from holding sway on earth, Moses began every journey with a plea that God protect His servants from those who seek to thwart the realization of His will. And when the people, led by the Ark, were coming to rest, he prayed that the vast numbers of the nation and its future descendants would feel the Divine Presence, unopposed, in their midst. Thus understood, these two verses do, indeed, comprise a separate book, for they encompass the striving and final triumph of the Divine ideal.

11.

1-3. The complainers. When the people left Sinai, which was not far from populated areas, to venture into the great, desolate and unknown wilderness, they grew frantic and wondered how they would be able to survive. They acted as if they were truly in pain and had a right to complain and bemoan their fate (*Ramban*). In their mood of rebellion and self-pity, they wanted God to hear and be angered; they succeeded, and paid a heavy price (*Rashi*). *Sifre* shows that the word נִקְיָה, which introduces the passage, alludes to the recurrence of a previously existing situation. Thus, when

ותקף ריגוזה ודלגת בהון אשתא מן קדם
 יי' ונצאית בספי משריתא: ונצוה עמא
 על משה וצלי משה קדם יי' ואשתקעת
 אשתא: ונקרא שמא דאתרא ההוא
 דלקתא ארי דלקת בהון אשתא מן קדם
 יי' ונערב רבין די ביניהון שאילו שאלתא
 ותבו ויכו אף בני ישראל ואמרו מאן
 יוכלנא בסרא: ה' דכירן אנחנא ית גוננא
 דהוינא אכלין במצרים מן ית בוצינא
 וית אבטיחנא ויכרתי ובוצלי ותומי:
 ויכו נפשנא תאיבא לית כל מדעם
 אלהן למנא עיננא: ומנא כבר ורע גרא
 הוא וחוה כחוה ברלחא: ה' שטיין עמא
 ולקטין דרבי סחין בריחא או דרבי
 דאיק במדבכתא ומבשלי לה בקרא
 ועבדין יתה גריצו ונהה טעמה בטעם
 דליש במשחא: טוכר נחת טלא על
 משריתא ליליא נחת מנא עלוהי: ושמע
 משה ית עמא כן לוצייתיהון ובר בהרע
 משכנה ותקף רגזא דיי' לחתא ובעיני
 משה ביש: יא ואמר משה קדם יי' למא
 אבאשתא לעבדך ולמא לא אשכחית
 רחמיך קדמך לשנאה ית מטול כל עמא
 דרין עלי: י' האב אנא לכל עמא דרין אם
 בני אנון ארי תימר לי סוכרהי בתקף

וַיַּחַר אַפּוֹ וַתִּבְעַר-בָּם אֵשׁ יְהוָה וַתֹּאכַל בְּקֶצֶה הַמַּחֲנֶה:
 ב וַיִּצְעַק הָעָם אֶל-מֹשֶׁה וַיִּתְּפַלֵּל מֹשֶׁה אֶל-יְהוָה וַתִּשְׁקַע
 ג הָאֵשׁ: וַיִּקְרָא שְׁם-הַמָּקוֹם הַהוּא תִּבְעָרָה כִּי-בִעְרָה בָּם
 ד אֵשׁ יְהוָה: וְהָאִסְפָּסָף אֲשֶׁר בִּקְרָבוֹ הִתְאָוּ תֹאנְהוּ וַיָּשׁבוּ
 ה וַיִּכְּבוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יֹאכַלְנוּ בָּשָׂר: וַכְּרָנוּ
 אֶת-הַדָּגָה אֲשֶׁר-נֹאכַל בַּמִּצְרַיִם חֲנָם אֶת הַקְּשָׁאִים וְאֶת
 הָאֲבִטְחָיִים וְאֶת-הַחֲצִיר וְאֶת-הַבִּצְעִלִים וְאֶת-הַשּׁוּמִיִּם:
 וַיַּעַתָּה נַפְשֵׁנוּ וַיִּבְשָׁה אֵין כָּל בְּלִתִּי אֶל-הֶמָּן עֵינֵינוּ: וְהֶמָּן
 ח כְּוָרַע-גֹּד הוּא וְעֵינוּ בָּעֵין הַבְּדִלָּח: שָׁטוּ הָעָם וּלְקָטוּ
 וַטְחֲנוּ בָרָחִים אוֹ דָּכוּ בַּמֶּדְכָה וּבִשְׁלוּ בַּפְּרוֹר וַעֲשׂוּ אֹתוֹ
 ט עֲגוֹת וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לֶשֶׁד הַשָּׁמֶן: וַבִּכְרֶת הַטָּל עַל-
 י הַמַּחֲנֶה לִילָה יָרַד הֶמָּן עֲלֵיו: וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת-הָעָם
 בֹּכֶה לְמִשְׁפַּחְתּוֹ אִישׁ לַפֶּתַח אֹהֶלוֹ וַיַּחַר-אָף יְהוָה
 יא מְאֹד וּבִעְיֵי מֹשֶׁה רָע: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-יְהוָה לָמָּה
 הִרְעִיתָ לַעֲבָדְךָ וּלְמָה לֹא-מִצַּתִּי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְשׁוֹם אֶת-
 יב מִשְׁאֵ כָּל-הָעָם הַזֶּה עָלַי: הָאֲנֹכִי הָרִיתִי אֶת כָּל-הָעָם
 הַזֶּה אִם-אֲנֹכִי יִלְדֵתִיהוּ כִּי-תֹאמַר אֵלֵי שְׂאֵהוּ בַּחֲיִקְךָ

*חסר א'

רש"י

והקב"ה הכביד בתורה והמן כזרע גד וגו', כלומר ראו באי עולם על מה מתלוננים בני, והמן כך וכך הוא חשוב (שם פח): בזרע גד. עול כניחא (יומא טה). זרע חליניד' רל': בדולח. שם אכן טובה, קריסט': (ח) שטו. אין שייט אלל לאון טיול, חישבני' ר'. בלא עמל (ספרי פס): וטחנו ברחים וגו'. לא ירד ברחים ולא בקדירה ולא במזוכה, אלא משתה היה טעמן לנעמיין ולנודין ולמנושין (סס): בפרור. קדירה (סס): לשד השמן. לתלוא כן שמן, כך פירש דונס, ודומה לו נהפך לשד' חרבוני קין (סס): והלמ' יסוד, נהפך לתלואי חרבוני קין. ורבותיו פראוה לאון שדים (ספרי סס) אף חן ענין שדים אלל שמן. וחי אפשר לומר לשד השמן לאון וישמן ישורון, שאם כן היה המ' נקוד קמן קמן (ליר' ה) וטעמו למטה חתת המ' ס. מכשיו שהמ' נקוד פתח קמן (ספול) והטעם חתת הש"ן, לאון שמן הוא, והש"ן הנקודה בקמן גדול ואינה נקודה בפח' קמן מפני שהוא סוף פסוק. דבר אחר לשד לאון נוטריקון, ליש שמן דבש, כעיסה הלושה בשמן וקטופה בדבש. ויתרונם על אונקלס דמתרגם דליש במחא טיפה לפתרונו של דונס, שהטיפה הלושה בשמן לתלואים שם י' כה: (ו) בכה למשפחותיו. משפחות משפחות נאספים וטובים לפרסם חרשומתן בגלוי (סס: י' יומא סס). ורבותיו אמרו, למשפחותיו, על עסקי משפחות, על עריות הנאסרות להם (סס): (יב) כי תאמר אלי, שאתה אומר אלי שאהו בחיקך, והיכן אמר לו כן, כך נהא אח הכס (שמות לב:לד) ואומר וילום אל בני ישראל (סס: ויג) על מנת שיהיו סוקלין אחכם ומחפין אחכם (ספרי לא):

מעני הדרכ (שם פד): ויחר אפּו. אני הייתי מתכוין לטובתכם שחכסו לארץ מיד (סס): בקצה המחנה. במקוץ שנהם לשפלות, אלו ערבי רב. רבי שמעון בן מנסיא אומר, בקנינים שנהם ובנדולים (סס פה): (ב) ויצעק העם אל משה. משל למלך בשר ודם כשעם על בנו והלך אלל אוהבו של אביו ואמר לו לא ובקש עלי מאכל (סס פו): ותשקע האש. שקעה במקומה בחרן, שאלו חזרה ללחם הרוחות היתה מקפלת והולכת כל אוהו הרוח (סס): (ד) והאספסוף. אלו ערבי רב שנאספו עליהם בלחם ממלרים (סס): וישבו. גם בני ישראל ויבטו עמהם: מי יאכלנו בשר. וכי לא היה להם בשר והלא כבר נאמר וגם ערבי רב עלה אחס ואלן ויבקר וגו' (שמות יב:לח) ואם תאמר חלום והלא בכניסתם לארץ נאמר ומקנה רב היה לבני ראובן וגו' (במדבר לב:א) אלא שחכסו עליהם (ספרי סס): (ה) אשר נאכל במצרים חנם. אם תאמר שמלריים נוטנים להם דגים חנם, והלא כבר נאמר ותכן לא יתן לכם (שמות י"ח) אם תכן לא היו נוטנים להם חנם דגים היו נוטנים להם חנם, ומהו אומר חנם, חנם מן המלוא (ספרי פז): את הקשאים. אחר רבי שמעון מפני מה המן שחטה לכל דבר חוץ מאלו מפני שהן קשים למניקות (סס) אומרים ללשא אל חלכילי זום וכלל מפני היתוק (סס פפ) משל למלך כו' כדאיתא בספרי (פז): הקשאים. הם קוקומנר' ש' בלע' אבטחים. כדוק' ש': החציר. כרשין, פורי' ש', ותרנומו ית טוניא וכו': (ו) אל המן עינינו. מן בשחר, מן בערב (סס): (ז) והמן בזרע גד. מי שאמר ז' לא אמר ז'. ישראל אומרים בלתי אל המן עינינו,

they left the spiritually elevating atmosphere of Sinai, where they had experienced the Revelation, they reverted to the corrupt nature of their existence in Egypt.

1. **בְּקֶצֶה הַמַּחֲנֶה** — *At the edge of the camp*. The fire consumed the masses of the people, but was concentrated at the edge of the camp, i.e., the Egyptian *mixed multitude*, that attached itself to the people in the guise of sincere converts,

but was a thorn in the nation's side throughout the years in the Wilderness. According to R' Shimon, the *edge* refers to leaders of the people [who were held liable for not calming the complainers and teaching them to have faith] (*Rashi*).

3. **תִּבְעָרָה** — *Taberah*. The name commemorated the *burning* [that took place there. They did not journey from there, but continued to sin in the very same place (*Ramban*). A

The Complainers and His wrath flared, and a fire of HASHEM burned against them, and it consumed at the edge of the camp. ² The people cried out to Moses; Moses prayed to HASHEM, and the fire died down. ³ He named that place Taberah, for the fire of HASHEM had burned against them.

Dissatisfaction with the Manna ⁴ The rabble that was among them cultivated a craving, and the Children of Israel also wept once more, and said, "Who will feed us meat?" ⁵ We remember the fish that we ate in Egypt free of charge; and the cucumbers, melons, leeks, onions, and garlic. ⁶ But now, our life is parched, there is nothing; we have nothing to anticipate but the manna!"

⁷ Now the manna was like coriander seed and its color was like the color of b'dolach. ⁸ The people would stroll and gather it, and grind it in a mill or pound it in a mortar and cook it in a pot or make it into cakes, and it tasted like the taste of dough kneaded with oil. ⁹ When the dew descended upon the camp at night, the manna would descend upon it.

¹⁰ Moses heard the people weeping in their family groups, each one at the entrance of his tent, and the wrath of HASHEM flared greatly; and in the eyes of Moses it was bad.

Moses' Despair ¹¹ Moses said to HASHEM, "Why have You done evil to Your servant; why have I not found favor in Your eyes, that You place the burden of this entire people upon me?" ¹² Did I conceive this entire people or did I give birth to it, that You say to me, 'Carry them in your bosom,

stubborn willingness to sin can be so powerful that people become capable of repeating their folly even after seeing a miraculous punishment.

4-10. Dissatisfaction with the manna.

4. והאִתְּקַחָם — *The rabble.* The mixed multitude now showed its true colors. They succeeded in influencing the rest of the nation — the Children of Israel — to complain again, as they had done just previously (*Rashi*).

The new complaint was especially galling, for not only did they complain that their diet was insufficient — which the Torah testifies to be untrue (vs. 7-9) — they went so far as to say that they preferred Egyptian slavery to the Presence of God (v. 20), and they tested God (*Psalms* 78:20) to see if He had the ability to satisfy their craving for meat (*Sforno*).

מי יאִכְלֵנו בָּשָׂר — *Who will feed us meat?* There was no shortage of meat; the tribes of Reuben and Gad had enormous flocks (32:1). The talk of meat was only a pretext for them to complain about the manna (*Rashi*). In the more literal sense, it is true that there was meat, but it was probably too expensive for them to eat regularly. Fish, however, was but a nostalgic memory, as implied by the next verse, for in the Wilderness they had no access to fish (*Ramban*).

5. חִנָּם — *Free of charge.* While in Egypt, they had received food from their slave masters, fish from fisherman, and fruits and vegetables from farmers (*Ramban*). Fish was so plentiful in the Nile that it was virtually free (*Ibn Ezra*).

Alternatively, the Egyptians, who would not even give them straw for their work, surely would not give them free food! These protesters meant that the food in Egypt was free in the sense that it came without any obligation to perform mitzvos (*Rashi*; *Sfere*).

7-9. The Torah now refutes the complaints against the manna by describing it. It was shaped like coriander seed, a strong-smelling seed-like plant of the carrot family. Its color was like that of b'dolach, a gem identified as crystal (*Rashi*)

or pearl (*Ibn Ezra* to *Genesis* 2:12). The Jews could gather it effortlessly, merely by strolling near their dwellings, and it tasted like a dough rich in oil.

10. לְמִשְׁפְּחֹתָיו — *In their family groups.* To vent their resentment publicly, entire families gathered outside their tents and wept. According to the Sages, the word *families* alludes to the underlying reason for their complaints: They were frustrated by the family laws that regulated permissible relationships (*Rashi*). This illustrates the extent of their fall after leaving Sinai. The commandments were truly a privilege; but to some of the people they seemed like an unbearable burden.

וַיִּחַר אַף ה' מֵאֵד — *And the wrath of HASHEM flared greatly.* God can be understanding if people are overcome by lust or seduction — but by saying they wanted to go back to Egypt, the people showed that they wanted to cast themselves headlong into the hands of the Evil Inclination. This was intolerable (*Or HaChaim*).

וּבְעֵינֵי מֹשֶׁה רָע — *And in the eyes of Moses it was bad.* Moses foresaw the far-reaching negative consequences of the people's dissatisfaction. By coming to God and saying that he could not bear such a burden all alone, he hoped that a body of elders would be appointed to assist him, and together they could admonish the people and convince them of their folly (*Haamek Davar*).

11-15. Moses' despair. *Sforno* comments that parents often have children who are in sharp conflict with them, but at least there is a certain basic trust that their parents love them and mean their good. But this nation had displayed no such trust in Moses, and were constantly testing to see how he would react to them.

Moses knew full well that a group of elders would not be able to provide meat, and he knew that in times of crisis the people would still complain to him as their leader, liberator, and lawgiver. But he hoped that a new group of leaders would be able to calm them and even take some of

כָּמָא דְּמִסּוּבָּר תְּרַבְּנָא יְתִי נִקְאָ עַל
אַרְעָא דִּי קִימְתָּא לְאַבְהֶתְרוּהִי: יִמְנֵן לִי
בִּסְרָא לְמִיתָן לְכָל עֲמָא דְּרִין אַרִי בְּכֵן
עָלִי לְמִימֵר הֵב לָנָא בִּסְרָא וְיִכּוּל:
יִלִּית אֲנָא יְכִיל בְּלַחוּדִי לְסוּבְרָא יְתִי
כָּל עֲמָא דְּרִין אַרִי יְקִיר מִנִּי: טו וְאִם
בְּרִין אַתְּ עֲבִד לִי קִטְלִנִי כְּעֵן מִקְטוּל אִם
אַשְׁכַּחִית בְּחַמִּין קְדָמָךְ וְלֹא אֲחֻזִּי
בְּבִישְׁתִּי: טז וְאָמַר יי לְמִשָּׁה כְּנוּשׁ קְדָמִי
שְׂבָעִין גְּבָרָא מִסְבֵּי יִשְׂרָאֵל דִּי יִדְעַת
אַרִי אֲנֹן סְבִי עֲמָא וְסִרְכּוּהִי וְתִדְבֵּר
יְתִהוֹן לְמִשְׁכֵּן זִמְנָא וְיִתְעַתְּדוּן תַּמָּן
עִמָּךְ: יז וְאַתְגַּלִּי וְאִמְלֵל עִמָּךְ תַּמָּן
וְאַרְבִּי מִן רוּחָא דִּי עָלָךְ וְאַשׁוּי עֲלִיהוֹן
וְיִסְבְּרוּן עִמָּךְ בְּמִטּוּל עֲמָא וְלֹא
תִסּוּבֵר אֶת בְּלַחוּדִךְ: יח וְלַעֲמָא תִימֵר
אֲנֹדְמֵנוּ לְמַחֵר וְתִיכְלוּן בִּסְרָא אַרִי
בְּבִיתוֹן קְדָם יי לְמִימֵר מִן יוֹכְלִנָנָא
בִּסְרָא אַרִי טֵב לָנָא בְּמִצְרִים וְיִתֵּן יי
לְכוּן בִּסְרָא וְתִיכְלוּן: יט לֹא יוֹמָא חַד
תִּיכְלוּן וְלֹא חֲרִין יוֹמִין וְלֹא חֲמִשָּׁא
יוֹמִין וְלֹא עֶשְׂרָא יוֹמִין וְלֹא עֶשְׂרִין
יוֹמִין: כ עַד יִרַח יוֹמִין עַד דִּי תִקְצוּן בַּהּ
וְיִהְיִי לְכוּן לְתַקְלָא חֲלָף דְּקִצְתוֹן יְתִי
מִימְרָא (ג) בְּמִימְרָא דִּי דִּשְׁבַּנְתָּה
שְׂדֵית בִּינִיכוּן וּבְבִיתוֹן קְדָמּוּהִי
לְמִימֵר לְמָא דִּנֵּן נִפְקֵנָא מִמִּצְרִים:

כָּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאִמֹן אֶת־הַיֹּלֵךְ עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ
יג לְאַבְתָּיו: מֵאֵין לִי בֶשֶׂר לָתֵת לְכָל־הָעָם הַזֶּה כִּי־יִבְכוּ
יד עָלִי לֵאמֹר תִּנְהַלְנוּ בֶּשֶׂר וְנֹאכְלָה: לֹא־אוּכַל אֲנֹכִי
טו לְבִדִּי לִשְׂאת אֶת־כָּל־הָעָם הַזֶּה כִּי כִבֹּד מִמֶּנִּי: וְאִם־
כֶּכָּה | אֶת־עֲשֶׂה לִּי הִרְגִנִי נָא הֲרֹג אִם־מִצְאֵתִי חֵן
בְּעֵינֶיךָ וְאֶל־אַרְאָה בְּרַעְיָתִי:
טז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֲסַפְּהָ לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִדְעַת כִּי־הֵם וְזִקְנֵי הָעָם וְשִׁטְרֵיו וְלִקְחָתָה
יז אֹתָם אֶל־אַהֵל מוֹעֵד וְהִתְיַצְבוּ שָׁם עִמָּךְ: וַיִּבְרָתִי
וַדְּבַרְתִּי עִמָּךְ שֵׁם וְאַצְלָתִי מִן־הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשִׁמְתִּי
עֲלֵיהֶם וְנִשְׂאוּ אֹתָךְ בְּמִשָּׂא הָעָם וְלֹא־תִשָּׂא אֹתָךְ לְבַדְּךָ:
יח וְאֶל־הָעָם תֹּאמַר הַתְקַדְּשׁוּ לְמַחֵר וְאַכְלֹתֶם בֶּשֶׂר כִּי
בְבִיתֶם בְּאֹזְנֵי יְהוָה לֵאמֹר מִי יֹאכְלֵנוּ בֶּשֶׂר כִּי־טוֹב לָנוּ
יט בְּמִצְרַיִם וְנָתַן יְהוָה לָכֶם בֶּשֶׂר וְאַכְלֹתֶם: לֹא יוֹם אֶחָד
תֹּאכְלוּן וְלֹא יוֹמִים וְלֹא | חֲמִשָּׁה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרֵה יָמִים
כ וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם: עַד | חֲדָשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר־יֵצֵא מֵאֶפְכֶם
וְהָיָה לָכֶם לְזֵרָא יַעַן כִּי־מֵאֲסַתֶּם אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר
בִּקְרַבְכֶם וַתִּבְכוּ לְפָנָיו לֵאמֹר לָמָּה זֶה יַצְאָנוּ מִמִּצְרַיִם:

רס"ו

הַקֶּב"ה (סס): (יו) וַיִּרְדֵּתִי. זו אחת מעשר ירידות הכתובות בַּחֲנוּכָּה (סס ג):
וַדְּבַרְתִּי עִמָּךְ. ולא עמהם (סס): וְאַצְלָתִי. כַּתְּרוֹמוֹ וְחֲרִבִּי, כְּמוֹ וְלֹא חֲלִילִי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל (שְׁמוֹת סס): וְשִׁמְתִּי עֲלֵיהֶם. לְמַה מִּשָּׁה דוֹמֶה בְּכֹחוֹת שְׂעָה לְגַר שְׁמוּנָה עַל בְּנֵי
מִעֲרָה וְהַכֵּל מְדִילֵקִין הֵימֵנוּ וְאֵין אֲזִינוּ חֲסֵר כֵּלָם (ספרי סס): וְנִשְׂאוּ אֹתָךְ. הַמָּה
עִמָּהם עַל מִנֵּה שִׁקְבָּנוּ עֲלֵיהֶם סוּרָת בְּנֵי שֵׁשׁ עֶרְמִיּוֹת וְסִרְכִּיּוֹת (סס ג): וְלֹא
תִשָּׂא אֹתָךְ לְבַדְּךָ. הִרִי תִשָּׂא לְמַה שֶּׁאִמְרַת לֹא אוֹכֵל אוֹכֵל לְבָדִי (סס ג): (יח)
הַתְקַדְּשׁוּ. הַזְמִינוּ עַל־מִסְכָּה לְפִרְעֻתוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר הַקֶּדֶשׁ לְיוֹם הַרִיגָה (יִרְמִיָּה
יב:ג: סס לד): (ב) עַד חֲדָשׁ יָמִים. זו כְּבָשִׁים שֶׁתַּחֲמֵלִין עַל מַטְוִיָּהָן וְאַחֵר כֵּךְ
שִׁמְתֵּן יוֹלָא. כְּרַשְׁשִׁים הוּא אוֹמֵר הַבָּשָׂר עוֹדֵת בֵּין שְׁוִיָּה. כֵּךְ הוּא שְׁוִיָּה כְּסַפֵּרִין
(סס). אֲכַל כְּמִלְתָּא (וִיסַט פ"ד; יוֹמָא ע"ה): שְׁוִיָּה חִילּוֹף, הַרְשִׁים אוֹכְלִין וּמִשְׁטַרְעִין
שְׁלִשִׁים יוֹם וְהַבָּשִׁים הַבָּשָׂר עוֹדֵת בֵּין שְׁוִיָּה: עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאֶפְכֶם. כַּתְּרוֹמוֹ דִּי
תְּקוּלֵן בֵּיה, וְיִהְיֶה דוֹמֶה לָכֶם כְּאִילוֹ אֲכַלְתֶּם מִמֶּנּוּ יוֹסֵר מִדִּי עַד שְׁוִיָּה וְנִגְעַל לַחֹן דְּרַךְ
הָאֵף: וְהָיָה לָכֶם לְזֵרָא. שְׁחִיבוּ מִרְקָקִין אוֹתוֹ יוֹסֵר מִמֶּה שֶׁקִּרְבַּנְס (ספרי סס).
וּבְדִבְרֵי ר' מִשָּׁה הִדְרָשׁ רִאשִׁית שֵׁשׁ לָשׁן שְׁקוּרִין לְתַרְכּוּ וְזֵל: אֵת ה' אֲשֶׁר בִּקְרַבְכֶם.
אִם לֹא שְׁטַעֲתִי שְׁכִימִי בִּיכּוֹס לֹא גָבַהּ לְכַבֵּס לִיכּוֹס לְכָל הַדְּכִרִים הֵלֵנוּ (סס):

עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעַת לְאַבְתָּיו. אִתָּה אוֹמֵר לִי לְאַשְׁמֵךְ בְּחִיקִי: (טו) וְאִם
כֶּכָּה אֵת עֲשֶׂה לִי. תִּשָּׂא כְּמוֹ שֶׁל מִשָּׁה כְּנֻקָּה כְּשֶׁהִרְאָהוּ הַקֶּב"ה הַעֲרִיעֻת שְׁוִיָּה
עֲמִיד לְהִבְיֹא עֲלֵיהֶם עַל זֹאת. אִמֵּר לְפָנָיו אִם כֵּן הִרְגִנִי חֲתִלָּה (סס): וְאֵל אֲרִאֲהָ
בְּרַעְיָתִי. כְּרַשְׁשִׁים (ס"ו בְּרַעְיָתִי) הֵלֵנוּ לְכַחֵשׁ, אֲלֵא שְׁכִינָה הַכְּנוּשׁ, וְהָ אֶחָד מִתְּקוּיִין
סוֹפְרִים בַּחֲנוּכָּה לְכִיטִי וְתַקְוִין לָשׁוֹן: (טז) אֲסַפְּהָ לִּי. הִרִי תִשָּׂא לְתַלְוִיָּתָךְ שֶׁאִמְרַת
לֹא אוֹכֵל אוֹכֵל לְבָדִי (לְשׁוֹן פִּסְקוֹ יד; ספרי ג). וְהַזְקִיטִים הִרְאָשׁוּיִם הִכֵּן הֵיוּ, וְהֵלֵא אֵף
בְּמִלְרִים יִשְׁבוּ עִמָּהם שְׁאִמְרַת לָךְ וְאַשְׁמַת אֵת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל (שְׁמוֹת ג:טז): אֲלֵא בִּשָּׁא
תִּבְרָה מִתּוֹ. וְרִאשִׁים הֵיוּ מִסִּינֵי לָכֶךְ, דְּכִתִּיב וַיַּחַד אֵת הָאֱלֹהִים (סס כד:יז) שְׁנֵהֲנוּ
קִלּוֹת רֹאשׁ כְּנוּשָׁךְ פִּתּוֹ וּמִדְבַר בְּפִי הַמֶּלֶךְ, וְהָיוּ וַיִּחַלְנוּ וַיִּשְׁתּוּ (סס) וְלֹא רָלָה הַקֶּב"ה
לִיקֵן אֲכִלוֹת מִתּוֹרָה וּפְרַע לֵהֵס כֹּחַן (תַּחְמוּמָא סז): אֲשֶׁר יִדְעַת בִּי הֵם וְגו'.
אוֹתוֹן שֶׁאִתָּה מְכִיר שְׁתַּמְנוּ עֲלֵיהֶם שׁוֹרִים בְּמִלְרִים כְּבִנּוּת פֶּךְ, וְהֵיוּ מִרְחִמִּים
עֲלֵיהֶם וּמוֹכִים עַל יִדֵּם, שְׁאִמְרַת וִיכּוּ שׁוֹרִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שְׁמוֹת ה:יב) עִתָּה יִתַּמְנוּ
בְּגוֹלוֹתָן כְּדִרְךְ לְשַׁלְטַעְרוֹ בְּזִרְתָּן (ספרי סס): וְלִקְחָתָה אֹתָם. קָחַם בְּדִכְרִים, אֲשִׁירִיס
נִתְמַתִּים מִרְשִׁים עַל בְּנֵי שֶׁל מָקוֹם (סס): וְהִתְיַצְבוּ שָׁם עִמָּךְ. כִּדִּי שִׁירָאֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּהְיֶה כֵּהֵם גְּדוּלָה וּכְבוֹד וַיִּחַמְרוּ חֲבִיבִין אֵלֹו כְּנֻקָּה עִם מִשָּׁה (שְׁמוֹת דבור מפי

the complaints from his shoulders (*Ramban*).

His words implied that if he were indeed the father of the people, he would have had to carry on alone somehow. The *Chofetz Chaim* used this passage to show that parents have no right to shirk responsibility for their children, no matter how difficult their lot.

16-17. The Sanhedrin.

16. אֲסַפְּהָ לִי — *Gather to Me*. In response to Moses' com-

plaint that he could not carry on alone, God commanded him to select seventy elders who would constitute a Sanhedrin. This was not a new concept, for there had been elders even in Egypt (*Exodus* 3:16, 4:29), and Moses had convened seventy elders before the Ten Commandments were given (*ibid.* 24:1), but those Sages had died in the Heavenly fire that struck the sinners after the episode of the complainers, in verse 1. They had earned their fate by irreverently eating and drinking while perceiving the Revela-

as a nurse carries a suckling, to the Land that You swore to its forefathers? ¹³ Where shall I get meat to give to this entire people when they weep to me, saying, 'Give us meat that we may eat'? ¹⁴ I alone cannot carry this entire nation, for it is too heavy for me! ¹⁵ And if this is how You deal with me, then kill me now, if I have found favor in Your eyes, and let me not see my evil!"

The Sanhedrin ¹⁶ HASHEM said to Moses, "Gather to Me seventy men from the elders of Israel, whom you know to be the elders of the people and its officers; take them to the Tent of Meeting and have them stand there with you. ¹⁷ I will descend and speak with you there, and I will increase some of the spirit that is upon you and place it upon them, and they shall bear the burden of the people with you, and you shall not bear alone.

God Responds to the People ¹⁸ "To the people you shall say, 'Prepare yourselves for tomorrow and you shall eat meat, for you have wept in the ears of HASHEM, saying: Who will feed us meat? for it was better for us in Egypt! So HASHEM will give you meat and you will eat. ¹⁹ Not for one day shall you eat, nor two days, nor five days, nor ten days, and nor twenty days. ²⁰ Until an entire month of days, until it comes out of your nose, and becomes nauseating to you, because you have rejected HASHEM Who is in your midst, and you have wept before Him, saying: Why did we leave Egypt?"

tion at Sinai (Exodus 24:11), an action that is comparable to munching on a sandwich during an audience with a king. When it happened, God deferred their punishment in order not to mar the national joy, but their time had come (*Rashi*).

To replace those elders, God told Moses to choose from the foremen who had been the Jewish taskmasters in Egypt. When Pharaoh ordered them to punish the Israelites, these foremen allowed themselves to be beaten by the Egyptians rather than inflict punishment on their brethren (Exodus 5:14). For being willing to suffer to protect their fellow Jews, they deserved to be elevated to high positions (*ibid.*).

שבעים איש — *Seventy men*. The Mishnah (*Sanhedrin* 2a) regards these seventy men as constituting the Great Sanhedrin. *Rambam* (*Hil. Sanhedrin* 4:1) states that "Moses ordained the seventy sages, and the Divine Presence then rested upon them."

This new court was not needed to perform judicial functions; that task was being done by the hierarchy of leaders and judges appointed in response to Jethro's advice (Exodus 18:13). Rather, the Sanhedrin was needed to assist Moses in leading the nation. Similarly, although the Great Sanhedrin in Jerusalem was the highest judicial authority, that was not its primary function, for there was an elaborate and authoritative system of highly qualified courts throughout the Land. Rather, that Sanhedrin, like this one, provided guidance and leadership.

God's Heavenly tribunal is comprised of the seventy guardian angels of the seventy nations, presided over, as it were, by God Himself. Modeled after the Heavenly court, the Sanhedrin below included seventy judges, presided over by Moses, and later by his successors, as *nasi*, or president. In a general way, the number seventy represents all the different aspects of human mentality, just as the entire human race is composed of the seventy primary nations enumerated in *Genesis* 10. Thus, a body of seventy sages can be expected to consider all possibilities and render just decisions (*Ramban*; *R' Bachya*).

וְאֶצְלִי — *And I will increase*. Moses was like a candle that is used to light others; though it gives them light, its own flame is undiminished (*Rashi*). By saying that Moses' spirit would inspire the elders, God was telling him that their vision and understanding would come about through him, but they would not exercise the prophetic spirit independent of him (*Ramban*).

18-24. God responds to the people. God instructed Moses to inform the people that they would eat meat for a full month, that they would have so much meat that it would be nauseating to them and they would regret their arrogant declaration that they would prefer to be back in Egypt, to which Moses expressed skepticism. This doubt seems both implausible and sinful in the extreme. How could Moses doubt God's ability?

Ramban explains with a fundamental exposition of God's behavior. Moses knew that God performs miracles, either to show His compassion for the Jewish people or to inflict quick punishment upon the wicked. But He does not perform long, drawn-out miracles that are ambiguous in nature — fulfilling the people's request in a way that will eventually result in a punishment. Consequently, Moses was sure that the month-long supply of meat would be given by *natural* means. That this was indeed God's intention is indicated by God's use of the word **וַיִּקְרָךְ**, *will come to pass* (v. 23), which comes from the word **קָרַי**, *coincidence*. Therefore, Moses questioned how so much meat could be provided in a wasteland without a miracle. God responded that it would indeed be natural, and that even a seeming "impossible" event is not beyond God's means.

R' Bachya notes the juxtaposition of the installation of the Sanhedrin with the announcement about the meat. Just as Moses' spirit could suffice to elevate all seventy men to greatness without impinging on himself, so God could provide meat without straining the world's resources.

²¹ Moses said, "Six hundred thousand footmen are the people in whose midst I am, yet You say I shall give them meat, and they shall eat for a month of days! ²² Can sheep and cattle be slaughtered for them and suffice for them? Or if all the fish of the sea will be gathered for them, would it suffice for them?"

²³ HASHEM said to Moses, "Is the hand of HASHEM limited? Now you will see whether My word comes to pass or not!"

²⁴ Moses left and spoke the words of HASHEM to the people; and he gathered seventy men from among the elders of the people and had them stand around the Tent.

²⁵ HASHEM descended in a cloud and spoke to him, and He increased some of the spirit that was upon him and gave it to the seventy men, the elders; when the spirit rested upon them, they prophesied, but did not do so again.

²⁶ Two men remained behind in the camp, the name of one was Eldad and the name of the second was Medad, and the spirit rested upon them; they had been among the recorded ones, but they had not gone out to the Tent, and they prophesied in the camp. ²⁷ The youth ran and told Moses, and he said, "Eldad and Medad are prophesying in the camp."

²⁸ Joshua son of Nun, the servant of Moses since his youth, spoke up and said, "My lord Moses, incarcerate them!"

²⁹ Moses said to him, "Are you being zealous for my sake? Would that the entire people of HASHEM could be prophets, if HASHEM would but place His spirit upon them!"

³⁰ Moses was brought into the camp, he and the elders of Israel. ³¹ A wind went forth from HASHEM and blew quail from the sea and spread them over the camp, a day's journey this way and a day's journey that way, all around the camp, and two cubits above the face of the earth.

ר"ט

וְנִשְׁחָתְךָ הַמִּדְבָּרָה (יחזקאל כט:ה): וְכַאֲמֹתֵינוּ. פִּרְחוּ בְּגֹבֹה עַד שֶׁכֵּן כִּנְגַד לָבוֹ שֶׁל אָדָם, כִּדִּי שֶׁלֹא יִהְיֶה טוֹרֵחַ בְּאִסְפֵּיקָן לֹא לְהַגְבִּיהַ וְלֹא לְשׁוּחַת (ספרי ז:).

24-29. New prophets. Moses informed the people that a month of meat-eating awaited them in response to their frivolous and defiant complaint, and at the same time he made a public designation of the seventy newly appointed members of the Sanhedrin. In the plain sense of the verse, he was showing them that their recalcitrance had made it impossible for him to continue to function on his own.

25. וְלֹא יָסֵפוּ — *But did not do so again.* The translation follows *Rashi* and *Sifre*, that they prophesied only that one time. *Onkelos* renders *and they did not cease [to prophesy]*.

26. וְהָיוּ בְּתוֹכָם — *They had been among the recorded ones.* Since the Sanhedrin had only seventy seats, Moses would have had to select six members from each of ten tribes, and only five from the other two. Fearing that the two tribes with fewer members would balk at accepting *his* decision that they have less representation, Moses selected six qualified members from each tribe — *the recorded ones* of this verse — and had them all participate in a lottery. Seventy lots were inscribed "elder" and two were blank. Each of the seventy-two was to draw a lot, so that the choice of which two would be excluded would clearly be God's. Eldad and Medad did not attend the drawing, either because they were so humble that they felt that did not deserve the honor (*Rashi* here from *Sifre*) or because they were afraid they would draw blank lots and be humiliated (*Rashi* to *Sanhedrin*

(ספרי ז:). (לֹא) וַיִּגְדּוּ. וַיִּפְרִיחַ, וְכֵן כִּי גַז חִישׁ (חזקיהו ל"ז) וְכֵן גַּעֲזוּ וַעֲבָר (נחום א"ב): וַיִּשְׁפּוּ, כִּמוֹ וְהָיָה נְעוּשִׁים עַל פִּנֵּי כָל הָאָרֶץ (שְׁמוּאֵל א' ל"ט).

17a). The fact was, however, that two other candidates drew the blank lots, so that Eldad and Medad became members by default.

According to *Sifre* they refrained from participating because they were humble; God rewarded them for their noble character by permitting them to continue as prophets even after the other elders ceased prophesying.

וַיִּתְנַבְּאוּ בַּמַּחֲנֶה — *And they prophesied in the camp.* They said, *Moses will die*, and *Joshua will bring Israel into the Land* (*Rashi* from *Sifre*). The Talmud (*Sanhedrin* 17a) records other versions of their prophecy.

28. וְנִלְאָם — *Incarcerate them.* Joshua was upset that they dared say Moses would die (*Rashi*). According to the versions that their prophecy did not refer to Moses, Joshua was upset at their temerity in prophesying in Moses' presence, for it is disrespectful for a student to render rulings or to prophesy in the proximity of his teacher; or because Joshua felt that they were not true prophets, but were overcome by delusions.

According to *Ramban*, all the candidates for the Sanhedrin became prophets because Moses' spirit had rested upon them. Joshua's anger was because he felt that Eldad and Medad had shown disrespect to Moses by not obeying his call that all the candidates should come to him to the

³² The people rose up all that day and all the night and all the next day and gathered up the quail — the one with the least gathered in ten chomers — and they spread them out all around the camp. ³³ The meat was still between their teeth, not yet chewed, when the wrath of HASHEM flared against the people, and HASHEM struck a very mighty blow against the people. ³⁴ He named that place Kibroth-hattaavah, because there they buried the people who had been craving.

³⁵ From Kibroth-hattaavah the people journeyed to Hazeroth, and they remained in Hazeroth.

12 ¹ **M**iriam and Aaron spoke against Moses regarding the Cushite woman he had married, for he had married a Cushite woman. ² They said, "Was it only to Moses that HASHEM spoke? Did He not speak to us, as well?" And HASHEM heard. ³ Now the man Moses was exceedingly humble, more than any person on the face of the earth! ⁴ HASHEM said suddenly to Moses, to Aaron, and to Miriam, "You three, go out to the Tent of Meeting." And the three of them went out. ⁵ HASHEM descended in a pillar of cloud and stood at the entrance to the Tent, and He summoned Aaron and Miriam; the two of them went out. ⁶ He said, "Hear now My words. If there shall be prophets among you, in a vision shall I, HASHEM, make Myself known to him; in a dream shall I speak with him. ⁷ Not so is My servant Moses;

until Miriam learned of it from a chance remark by Zipporah. Not realizing that God had instructed Moses to do so, and feeling that it was an unjustifiable affront to Zipporah, Miriam shared the news with Aaron, who agreed with her. They were critical of Moses, contending that since the two of them were also prophets, but were not required to withdraw from normal life, neither was Moses. God Himself appeared to them, to chastise them, and to testify that Moses' prophecy was of a higher order than anyone else's, and therefore he had to remain ritually pure at all times.

God punished Miriam for instigating this criticism of Moses, even though she did it out of a sincere desire to correct what she was convinced was his error, and she spoke out only privately to Aaron who shared her devotion to Moses. Thus her own mistake became an eternal teaching to the Jewish people of the gravity of the sin of slander (see Ramban to Deuteronomy 24:9).

1. האשה הכשית — The Cushite [lit., Ethiopian] woman. Zipporah was from Midian, not Ethiopia. The description of her as a Cushite was a euphemistic reference to her great beauty. It is common in Scripture and Talmudic literature to attach a derogatory epithet to a loved one in order to prevent an *evil eye*, i.e., envy. The numerical value of *כשית* is equal to that of *קרמא*, *beautiful in appearance*. The term is repeated later in the verse to suggest that her physical beauty was matched by her character (Rashi).

3. ענו מאד — Exceedingly humble. Moses was so humble that it was unthinkable to accuse him of considering himself superior to other prophets (Ibn Ezra).

Because of his humility, Moses would never have defended himself against the charge; therefore, God had to intervene. According to one view in *Sifre*, Miriam and Aaron had confronted Moses with their criticism, but, in his humility, he did not respond (Ramban; Or HaChaim).

The Torah's characterization of Moses as being humble sheds light on the nature of true humility. It is commonly assumed that humble people are afraid to speak up or assert

their authority. This surely does not apply to the most humble man on the face of the earth — Moses did not hesitate to confront Pharaoh or castigate the entire nation of Israel; his humility did not deter him from doing what was proper, even if it was unpopular or dangerous. Rather, humility refers to someone's personal assessment of himself. He may feel humble that he has not achieved his potential, or that, even if he has, his greater innate ability puts greater responsibility on him, and no one has a right to feel haughty merely for doing what one is obligated to do.

4. פתאום — Suddenly. The suddenness of God's command was part of the demonstration of Moses' uniqueness. Moses was always prepared for prophecy, but Miriam and Aaron — who had been critical of Moses for discontinuing family life — now had to hurry to purify themselves before they could appear before God, because they had had relations with their spouses and not yet immersed themselves in a *mikveh*. Then, God summoned Aaron and Miriam to come without Moses (v. 5), so that he would not hear himself being praised profusely or so that he not hear Aaron being rebuked (Rashi).

Haamek Davar comments that Aaron and Miriam were told to leave the Tabernacle and go to the Courtyard, to show them that only Moses was worthy of hearing God's word in the holiest of all places. This, too, was to demonstrate Moses' superiority.

6-8. God set forth the areas of uniqueness of Moses' prophecy. The following is a cross-section of several commentaries: Other prophets receive God's word in a vision or dream that lacks clarity, or when they are in a trance, so that their physicality cannot interfere with the spiritual nature of the message, but Moses' vision is like something seen through a clear lens and is given him when he is fully conscious. He is like a trusted member of a royal household, who is free to enter the palace at will. Unlike other prophets who are shown visions that they must interpret on their own — such as Zechariah's candelabrum (Zechariah 4:5) or

בְּכָל-בֵּיתִי נֶאֱמַן הוּא: פֶּה אֶל-פֶּה אֶדְבֶּר-בּוֹ וּמִרְאֶה
וְלֹא בַחֲדִילַת וּתְמִנַת יְהוָה יִבִּיט וּמִדּוּעַ לֹא יִרְאֶתֶם
לְדַבֵּר בְּעַבְדִּי בְּמִשָּׁה: וַיַּחֲרֶאֱף יְהוָה בָּם וַיִּלָּךְ: וַהֲעֵנָן
סָר מֵעַל הָאֹהֶל וַהֲנֵה מֵרִים מִצְרַעַת בְּשִׁלְג וַיִּפֹּן אֶהָרָן
אֶל-מֵרִים וַהֲנֵה מִצְרַעַת: וַיֹּאמֶר אֶהָרָן אֶל-מִשָּׁה בִּי
אֲדֹנִי אֵל-נָא תִשֶׁת עָלֵינוּ חֲטָאת אֲשֶׁר נִוְאלָנוּ וְנֶאֱשָׁר
יב חֲטָאנוּ: אֵל-נָא תְהִי כַּמֶּת אֲשֶׁר בְּצִאתוֹ מִרְחֹם אִמּוֹ
יג וַיֹּאכֶל חֲצִי בִשְׂרוֹ: וַיִּצְעַק מִשָּׁה אֶל-יְהוָה לֵאמֹר אֵל נָא
רַפָּא נָא לָהּ:
יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מִשָּׁה וְאַבִּיָּה יִרְק יִרְק בְּפָנֶיהָ הֲלֹא
תִכְלֹם שִׁבְעַת יָמִים תִּסָּגֵר שִׁבְעַת יָמִים מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
טו וְאַחֲרֵי תֵאָסֵף: וַתִּסָּגֵר מֵרִים מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים
טז וַהֲעֵם לֹא נִסְעוּ עַד הָאָסֶף מֵרִים: וְאַחֲרֵי נִסְעוּ הָעָם
מִחֲצָרוֹת וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר פֶּאֶרָן: קל"ו פסוקים. מהללאל"ל סימן.

ה בְּכָל-בֵּיתִי נֶאֱמַן הוּא: פֶּה אֶל-פֶּה אֶדְבֶּר-בּוֹ וּמִרְאֶה
וְלֹא בַחֲדִילַת וּתְמִנַת יְהוָה יִבִּיט וּמִדּוּעַ לֹא יִרְאֶתֶם
לְדַבֵּר בְּעַבְדִּי בְּמִשָּׁה: וַיַּחֲרֶאֱף יְהוָה בָּם וַיִּלָּךְ: וַהֲעֵנָן
סָר מֵעַל הָאֹהֶל וַהֲנֵה מֵרִים מִצְרַעַת בְּשִׁלְג וַיִּפֹּן אֶהָרָן
אֶל-מֵרִים וַהֲנֵה מִצְרַעַת: וַיֹּאמֶר אֶהָרָן אֶל-מִשָּׁה בִּי
אֲדֹנִי אֵל-נָא תִשֶׁת עָלֵינוּ חֲטָאת אֲשֶׁר נִוְאלָנוּ וְנֶאֱשָׁר
יב חֲטָאנוּ: אֵל-נָא תְהִי כַּמֶּת אֲשֶׁר בְּצִאתוֹ מִרְחֹם אִמּוֹ
יג וַיֹּאכֶל חֲצִי בִשְׂרוֹ: וַיִּצְעַק מִשָּׁה אֶל-יְהוָה לֵאמֹר אֵל נָא
רַפָּא נָא לָהּ:

יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מִשָּׁה וְאַבִּיָּה יִרְק יִרְק בְּפָנֶיהָ הֲלֹא
תִכְלֹם שִׁבְעַת יָמִים תִּסָּגֵר שִׁבְעַת יָמִים מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
טו וְאַחֲרֵי תֵאָסֵף: וַתִּסָּגֵר מֵרִים מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים
טז וַהֲעֵם לֹא נִסְעוּ עַד הָאָסֶף מֵרִים: וְאַחֲרֵי נִסְעוּ הָעָם
מִחֲצָרוֹת וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר פֶּאֶרָן: קל"ו פסוקים. מהללאל"ל סימן.

מפסיר

רע"ז

אחר, אל נא תהי כמות. אם אינך רופאם בתפלה מי מסגירה ומי מטהרה. אני יהי
אפשר לרואהם, שאני קרוב ואין קרוב רואה את הנעשים, וכן אחר אין בעולם.
וזהו אשר בלחמו מרחם אמו (שם וסס: יג) אל נא רפא נא לה. בל החזוב
ללמדך דרך ארץ, שהאול דבר מחזרו לרץ לומר שנים או שלשה דברי חטונם
ואחר כך יבקש שאלותיו (שם וסס: יא) לאמר. מה ת"ל אמר לו השיבני אם אתה
מרפא אותה אם לאו, עד שהשיבו ואביה ירק ויקר וגו' (שם וסס: יב) רבי אלעזר בן
עזריה אומר, בארבעה מקומות בקם משה מלפני הקב"ה להשיבו אם יעשה שאלותיו
אם לאו. כיוולא בו וידבר משה לפני ה' לאמר וגו' (שמות יז: יב) מה ת"ל לאמר,
השיבני אם גואלם אתה אם לאו, עד שהשיבו עתה תראה וגו' (שם א). כיוולא בו
וידבר משה אל ה' לאמר יפקד ה' אלהי הכוחות לכל בשר (והלן כזשורטו) השיבו
קח (שם יח). כיוולא בו ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר (דברים יג: יב) השיבו רב
לך (שם כ; כ) (ספרי שם: רפא נא לה. מפני מה לא האריך משה בתפלה, שלא יהיו
ישראל אומרים אחותו עומדת בצרה וכו' עומד ומרבה בתפלה. [דבר אחר, שלא
יאמרו ישראל בשביל אחותו הוא מאריך בתפלה אבל בשבילנו אינו מאריך בתפלה]
(שם: יד) ואביה ירק וירק בפניה. ואם אביה הראה לה פנים וזמפות הלא
תכלם שבעת ימים, ק"ו לשכינה י"ד יוס, אלא דיו לנא מן הדיו להיות כדון,
לפניך אף בניפתי תסגר שבעת ימים (ספרי ק; ב"ק כה: ו) ואחר תאספי.
אומר אני, כל האספיות האמורות במלורעים על שם שהוא משולח מחוץ למחנה,
וכשהוא נרפא נאסף אל המחנה, כחובו בו אספיה לשון הכנסה: (טו) והעם לא
נסע. זה הכבוד חלק לה המקום בשביל שמה אחת שנתעכבה למשה כשהוא
ליאור, שנאמר ותפגז אחותו מרחוק וגו' (שמות כד: כד) ספרי שם: פסוק טז:

(ח) פה אל פה. אמרתי לו לפרש מן האשה והיכן אמרתי לו, כשיני. לך אמור להם
זוכו לכם להאליכס ואתה פה עמוד עמדי (דברים יח: כד) ספרי שם: תנחומא
סס: ומראה ולא בחידות. ומראה זה מראה דבור, שאני מפרש לו דבורי
במראית פנים שבו ואינו סותמו בו בחידות, כענין שנאמר ליחזקאל חזר חידה וגו'
(יחזקאל יז: יב). יכול מראה שכינה ת"ל לא חוכל לראות את פני (ספרי שם: תנחומא
סס: ותמנת ה' יביט. זה מראה אחרים כענין שנאמר וראית את אחורי (שם
וסס: בעבדי במשה. אינו אומר בעבדי משה אלא בעבדי במשה, בעבדי אע"פ
שאני משה, במשה אפילו אינו עבדי כדאי היחס לרא מפינו, וכל שכן שהוא עבדי,
ועבד מלך. היה לכס לומר אין המלך אהבו חנם. ואם תאמרו אינו מכיר
במעשיו, ו' קשה מן הראשונה (שם וסס: ט) ויחר אף ה' בם וילך. מאחר
שהדוים סרחום גזר עליהם נדון. ק"ו לבשר ודם שלא יכעום על חבירו עד
שידועו סרחו (ספרי קד: תנחומא שם: י) והענן סר. ואחר כך והנה מרים
מצרעת בשלג. משל למלך שאמר לפדונו רדה את בני, אבל לא תרדנו עד שאנך
מאלנך, שרחמי עלינו (ספרי קה: תנחומא שם: יא) גואלנו. כחרגונו, לשון אויל:
(יב) אל נא תהי. אחותו י: כמות. שהמלורע תשוב כמות, מה מת מטמא בביאה
אף מלורע מטמא בביאה (שם וסס: אשך בצאתו מרחם אמו. אמו היה לו
לומר, אלא שכינה הכתוב. וכן חלי בשרו היה לו לומר, אלא שכינה הכתוב. מאחר
שיגאה מרחם אמו היא לנו כחילו נאכל חלי בשרו כענין שנאמר כי אחיט בשרו
הוא (בראשית לז: כ) ולפי משמשו אף הוא נראה כן, אין ראוי לאח להאחי את אחותו
להיות כמות (ספרי שם ותנחומא שם: אשך בצאתו. מאחר שיגא זה מרחם אמו
על זה שיש כח בידו לעזור ואינו עוזרו, הרי נאכל חלי בשרו שאחי בשרו הוא. דבר

in My entire house he is the trusted one. ⁸ Mouth to mouth do I speak to him, in a clear vision and not in riddles, at the image of HASHEM does he gaze. Why did you not fear to speak against My servant Moses?"

⁹ The wrath of HASHEM flared up against them, and He left.

¹⁰ The cloud had departed from atop the Tent, and behold! Miriam was afflicted with tzaraas, like snow! Aaron turned to Miriam and behold! she was afflicted with tzaraas.

¹¹ Aaron said to Moses, "I beg you, my lord, do not cast a sin upon us, for we have been foolish and we have sinned. ¹² Let her not be like a corpse, like one who leaves his mother's womb with half his flesh having been consumed!"

¹³ Moses cried out to HASHEM, saying, "Please, HASHEM, heal her now."

Miriam is
Quarantined ¹⁴ HASHEM said to Moses, "Were her father to spit in her face, would she not be humiliated for seven days? Let her be quarantined outside the camp for seven days, and then she may be brought in." ¹⁵ So Miriam was quarantined outside the camp for seven days, and the people did not journey until Miriam was brought in. ¹⁶ Then the people journeyed from Hazeroth, and they encamped in the Wilderness of Paran.

THE HAFTARAH FOR BEHA'ALOSCHA APPEARS ON PAGE 1182.

Daniel's four beasts (*Daniel* ch. 7) — Moses receives a direct verbal message from God's mouth, as it were, and gazes at the image of HASHEM, in the sense given in *Exodus* 33:23.

9. וַתִּפְצֹץ ה' — The wrath of HASHEM flared up. He was angered by their failure to express regret immediately (*Sforno*). God's abrupt departure was a signal that Aaron and Miriam had been placed in גְּדוּי, a ban. Before imposing the ban, however, God had informed them of the gravity of their sin; surely, therefore, a human being should not express his anger at someone before telling him of his grievance (*Rashi*).

10. מִצְרָעַת — Afflicted with tzaraas. Tzaraas is the Divinely imposed skin condition, often confused with leprosy, that is described in *Leviticus* 13; see notes there. The Sages teach that it is a punishment for such sins as slander, which explains why Miriam was now afflicted with it.

Only Miriam was afflicted because she had instigated the criticism of Moses. If she was punished even though her intention was not to demean Moses, surely people should beware of truly speaking ill of anyone (*Rashi*, v. 1).

12. כְּמֵת — Like a corpse. Someone with tzaraas is regarded as a dead person (*Rashi*). Aaron said, "In the normal course of events, only death separates brothers and sisters, but the laws of tzaraas (*Leviticus* 13:46) force us to separate ourselves from Miriam while she is alive" (*Sifre Zuta*).

Aaron went on to say that since they were brothers and sister, the affliction of her flesh was tantamount to their own.

It was as if Moses and Aaron, who were born from the same womb as Miriam, had half their own flesh eaten away (*Rashi*).

14. . . . וְאָבִיהָ — Were her father . . . Miriam's tzaraas was healed in immediate response to Moses' prayer, but because she had suffered God's rebuke, she had to remain in quarantine for a week, as if her father had humiliated her publicly. She did not have to go through the normal purification process of a *metzora*, either because God had decreed that she could return to the camp unconditionally after seven days, or because one does not get the formal status of *metzora* unless a Kohen declares the affliction to be tzaraas, and this had not happened (*Or HaChaim*).

15. וְהָעָם לֹא נָסַע — And the people did not journey. Although the cloud had lifted (v.10), they did not journey, because it was the people's decision to honor Miriam by waiting for her return (*Or HaChaim*).

16. בְּמִדְבַּר פָּאֵרָן — In the Wilderness of Paran. They were already in Paran (10:12), but their next resting place, Kadesh Barnea (13:26), was still in the same wilderness (*Ramban*).

מִסְכֵּי מִדְבָּר — This Masoretic note means: There are 136 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic מִסְכֵּי מִדְבָּר.

The mnemonic refers to the praise of God, which is a natural outcome of the revelation of God's Presence. The Menorah testified to God's Presence among Israel, as did the Clouds of Glory, which are described in the *Sidrah* (*R' David Feinstein*).

פרשת שלח

אונקלוס

א ומליל יי עם משה למימר: ב שלח לה
גבריו ויאללון ית ארעא דבנען די אגא
יחב לבני ישראל גברא חד גברא חד
לשבטא דאבהתוהי תשלחון כל רבא
דבהון: גושלח יתהון משה ממדברא
דפאנו על מימרא דיי כללון גברין
ריש בני ישראל אגון: ואלין
שמהתהון לשבטא דראובן שמוע בר
זכור: ה לשבטא דשמעון שפט בר חורי:
ו לשבטא דיהודה כלב בר יפנה:
ז לשבטא דיששכר יגאל בר יוסף:
ח לשבטא דאפרים הושע בר נון:
ט לשבטא דבנימין פלטי בר רפוא:
י לשבטא דזבולן גדאיל בר סודי:
יא לשבטא דיוסף לשבטא דמנשה גדי:
יב לשבטא דרן עמיאל בר
גמלי: יג לשבטא דאשר סתור בר
מיכאל: יד לשבטא דנפתלי נחבי בר
נפסי: טו לשבטא דגד גאואל בר מבי:
טז אלין שמהת גבריא די שלח משה
לאללא ית ארעא וקרא משה להושע
בר נון יהושע: יז ושלח יתהון משה
לאללא ית ארעא דבנען ואמר להון
סקו דא בדרומא ותסקון לטורא:
יח ותחזון ית ארעא מא היא וית עמא
דנחב עלה התקיה הוא אם חלש הוער
הוא אם סגי: יט ומא ארעא די הוא יחב

יג וידבר יהוה אל-משה לאמר: שלח-לה אנשים ויתרו
את-ארץ בנען אשר-אני נתן לבני ישראל איש אחד
איש אחד למטה אבתיו תשלחו כל נשיא בהם: וישלח
אתם משה ממדבר פארן על-פי יהוה כלם אנשים
ראשי בני-ישראל המה: ואלה שמותם למטה ראובן
שמוע בן-זכור: למטה שמעון שפט בן-חורי: למטה
יהודה כלב בן-יפנה: למטה יששכר יגאל בן-יוסף:
למטה אפרים הושע בן-נון: למטה בנימין פלטי בן-
רפוא: למטה זבולן גדאיל בן-סודי: למטה יוסף למטה
מנשה גדי בן-סוסי: למטה דן עמיאל בן-גמלי: למטה
אשר סתור בן-מיכאל: למטה נפתלי נחבי בן-נפסי:
למטה גד גאואל בן-מכי: אלה שמות האנשים אשר-
שלח משה לתור את-הארץ ויקרא משה להושע בן-
נון יהושע: וישלח אתם משה לתור את-ארץ בנען
ויאמר אליהם עלו זה בנגב ועליתם את-ההר: וראיתם
את-הארץ מה-הוא ואת-העם הישב עליה החזק הוא
הרפה המעט הוא אם-רב: ומה הארץ אשר-הוא ישב

רש"י

זכמקרא לשון תשובות, וזוהי שטת כפרים היו (תנחומא ד: טז) ויקרא משה
להושע וגו'. נחפלו עליו יי וישמעך מעלת מרגלים (סוטה שס; תנחומא ו):
(וי) עלו זה בנגב. הוא היה הפסולת של ארץ ישראל, שכן דרך התגרים מרחין
את הפסולת חחלה ואח"כ מרחין את השבת (תנחומא שס; יח) את הארץ מה
היא. יי ארץ מגדלת גבורים ויש ארץ מגדלת חלשים, יי מגדלת אוכלוסין ויש ממעטת
אוכלוסין (שס): החזק הוא הרפה. סימן מסר להם, אם כפרים יושבין חזקים
הם, שומכין על גבורתם, ואם נערים נזירות הם יושבין חלשים הם (שס):

(ב) שלח לה אנשים. למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים לפי שנקמה על
טעמי דבה שזכרה בחמיה ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר (תנחומא ה): שלח
לה לדעת, אני איני מטה לך, אם חרלה שלה. לפי שכל ישראל ואמרו נשלחה אנשים
לפנינו (דברים א:כג) כמה שנאמר ותקריבון אלי כלכם וגו' (שס) ומשה נמלך בשכינה,
אמר, אני אמרתי להם שהיא טובה, שנאמר אעלה אתכם מעני מלרים וגו' (שמות
ג:יז) חייכם שאני נתן להם מקום לטעות בדברי המרגלים למען לא ייראוהו (תנחומא
שס; סוטה לד: ג) על פי ה'. כדראשון, שלא עכב על ידו: בולם אנשים. כל אנשים

PARASHAS SHELACH

13.

1-15. The command to send meraglim/spies. As the nation stood at the threshold of Eretz Yisrael and Moses told them that it was time for them to conquer it (Deuteronomy 1:21), a pivotal incident took place. Twelve of the truly great leaders of the nation, one from each tribe, went to survey the Land — and came back with a report that demoralized the people and caused them to lose faith in their ability to occupy their Divinely ordained inheritance. As a result, the entire generation was condemned to death in the Wilderness and Israel's entry into the Land was delayed for nearly thirty-years.

The affair of the spies presents many questions, among them: Why was it necessary to send spies, as if God's promise was not sufficient? After the disastrous outcome of

this mission, why did Moses and Joshua themselves send similar expeditions (21:32; Joshua 2:1)? Why did God allow Moses to send spies? If Moses was in favor of the stratagem, why did he blame the people for having made the request (Deuteronomy 1:22)? Since Moses gave the spies a detailed list of questions about the Land, why were they condemned for telling the truth as they perceived it? Many years later in the Book of Deuteronomy, Moses himself gave equally frightening pictures of the awesome power of the Canaanite nations that were waiting to fight the Jews; why, then, were the spies punished for saying essentially the same thing? Such questions will be discussed in the notes below.

The chapter of the spies follows immediately after the incident of Miriam's criticism of Moses and her punishment

PARASHAS SHELAH

13 ¹ **H**ASHEM spoke to Moses, saying, ² "Send forth men, if you please, and let them spy out the Land of Canaan that I give to the Children of Israel; one man each from his father's tribe shall you send, every one a leader among them." ³ Moses sent them forth from the Wilderness of Paran at HASHEM's command; they were all distinguished men; heads of the Children of Israel were they.

The
Command
to Send
Spies to
Eretz
Yisrael

⁴ These are their names: For the tribe of Reuben, Shammua son of Zaccur. ⁵ For the tribe of Simeon, Shaphat son of Hori. ⁶ For the tribe of Judah, Caleb son of Jephunneh. ⁷ For the tribe of Issachar, Yigal son of Joseph. ⁸ For the tribe of Ephraim, Hoshea son of Nun. ⁹ For the tribe of Benjamin, Palti son of Raphu. ¹⁰ For the tribe of Zebulun, Gaddiel son of Sodi. ¹¹ For the tribe of Joseph for the tribe of Manasseh, Gaddi son of Susi. ¹² For the tribe of Dan, Ammiel son of Gemalli. ¹³ For the tribe of Asher, Sethur son of Michael. ¹⁴ For the tribe of Naphtali, Nahbi son of Vophsi. ¹⁵ For the tribe of Gad, Geuel son of Machi.

Moses
Prays for
Joshua

¹⁶ These are the names of the men whom Moses sent to spy out the Land. Moses called Hoshea son of Nun "Joshua."

¹⁷ Moses sent them to spy out the Land of Canaan, and he said to them, "Ascend here in the south and climb the mountain. ¹⁸ See the Land — how is it? and the people that dwells in it — is it strong or weak? is it few or numerous? ¹⁹ And how is the Land in which it dwells —

for it. Although the spying mission took place shortly after her experience had taught the nation the gravity of malicious gossip, nevertheless, the wicked spies did not learn their lesson and were not deterred from slandering the Land (Rashi).

2. שלח-ך — Send . . . if you please [lit., for yourself]. The implication is that God gave Moses permission to send spies, but left the decision up to him. In *Deuteronomy* 1:21-23, the Torah provides further information on the sequence of events leading up to the mission. As explained by the Sages and Rashi in both chapters, the people came to Moses and asked him to dispatch spies to reconnoiter Canaan and report to them. Moses consulted God, Who said, "I have told them the Land is good. [But since they question Me], I will let them test My veracity, at the risk of being misled and losing their chance to enter the Land." Although Moses apparently approved the demand, he actually hoped that his agreement would dissuade the people from pressing their request. The Sages offer a parable: Someone wants to buy a donkey, but says that he must first test it. The seller enthusiastically agrees. "May I take it to both mountains and valleys?" "Of course!" Seeing that the seller is so confident of his animal's prowess, the buyer decides he has nothing to fear and forgoes the test. He buys the donkey and is very satisfied. So, too, Moses thought that his willingness to let the people have their way would convince them that they had nothing to fear. He was mistaken; they wanted to hear about the Land from their peers. So he sent the spies.

כל נשיא בהם — Every one a leader among them. These were not the ones listed in 1:5-15. Here Moses chose highly respected leaders, as is indicated by the inclusion of such great men as Joshua and Caleb. Given the potential for harm inherent in the mission, God wanted all the tribes to be

equally represented, so that all would share the blame in the event of failure. And He wanted the spies to be distinguished people, so that, like Joshua and Caleb, they would be capable of resisting any inclination to misinterpret the information they gleaned during their mission. Rashi notes that the description of the spies in verse 3 as אנשים, distinguished men, indicates that when they began their mission, all of them were still righteous.

4-15. The tribes are listed in the order of the personal greatness of the spies (Ramban). That Caleb is listed third and Joshua fifth implies that two spies were greater than either of them, and is eloquent testimony to the stature of the group.

The Levites were not represented because the tribe of Levi was not to receive a share of the Land (Daas Zekeinim).

11. למשה יוסף למטה מנשה — For the tribe of Joseph for the tribe of Manasseh. Only Manasseh, not Ephraim, is specifically identified with Joseph because the representative of Manasseh was more similar to his ancestor Joseph than was the one of Ephraim (Joshua). Just as Joseph reported gossip against his brothers, so Gaddi of Manasseh reported slander against Eretz Yisrael (Rashi in Pardes).

16. Moses prays for Joshua. Moses added the letter י to Hoshea's name, so that his name would begin with the letters of God's Name [יהוה]. The Hebrew name Yehoshua means, God save or God will save, which signifies that Moses prayed, "May God save you [Joshua] from the conspiracy of the spies" (Rashi). This intimates that even before the mission began Moses suspected that it would end disastrously; nevertheless, he permitted them to go, because the people wanted it and God does not deny people their freedom of choice.

Why did Moses pray only for Joshua — was it favoritism

בה הטובה הוא אם רעה ומה הערים אשר הוא יושב
בִּהְנֵה הַבְּמִחְנִים אִם בְּמִבְצָרִים: וְמֵה הָאָרֶץ הַשְּׂמֹנֶה הוּא
אִם-רְוֵה הַיִּשְׁבָּה עַל אִם-אֵין וְהַתְּחַזְקָתָם וְלִקְחָתָם
מִפְּרֵי הָאָרֶץ וְהַיְמִים יָמִי בַּבּוֹרִי עֲנָבִים: וַיַּעֲלוּ וַיַּתְּרוּ אֶת-
הָאָרֶץ מִמִּדְבָּר-צֶן עַד-רֹחַב לְבָא חֲמַת: וַיַּעֲלוּ בְּנֵגֶז
וַיָּבֹא עַד-חֲבֵרוֹן וְשָׁם אַחִימֵן שָׂשִׁי וְתַלְמִי יְלִידֵי הָעֵגֶל
וְחֲבֵרוֹן שִׁבְעַ שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֶעַן מִצְרַיִם: וַיָּבֹאוּ עַד-
נַחַל אֲשָׁכָל וַיַּכְתּוּ מֶשֶׁם זְמוּרָה וְאֲשָׁכָל עֲנָבִים אֶחָד
וַיִּשְׁאַהוּ בַּמּוֹט בַּשָּׁנִים וּמִן-הָרִמּוֹנִים וּמִן-הַתְּאֵנִים:
לְמָקוֹם הַהוּא קָרָא נַחַל אֲשָׁכָל עַל אֲדוֹת הָאֲשָׁכָל
אֲשֶׁר-כָּרְתוּ מֶשֶׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיָּשׁוּבוּ מִתּוֹר הָאָרֶץ מִקֵּץ
אַרְבָּעִים יוֹם: וַיָּלְכוּ וַיָּבֹאוּ אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן וְאֶל-
כָּל-עַדְת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-מִדְבַּר פָּאֵרֶן קְדָשָׁה וַיִּשְׁיִבוּ
אֹתָם דָּבָר וְאֶת-כָּל-הָעֵדָה וַיִּרְאוּם אֶת-פְּרֵי הָאָרֶץ:
כֹּה וַיִּסְפְּרוּ-לוֹ וַיֹּאמְרוּ פָּאֵנוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם

שני

ר"ע

שנאמר כנ"ה' כאשר מלרים (בראשית יג:ו) וטען היה המעולה שנאמר מלרים,
שם מושב המלכים, שנאמר כי היו בטען שריו (ישעיה נד:ו) והיה חברון עונה
ממנה שבעה חלקים (סוטה ס:ו) (בג) וזמורה, שוכת גפן, ואשכול אל עינים
תלוי בה: וישארו במוט בשנים, ממשע של' וישארו במוט איני יודע שזו
בשנים, מה ח"ל בשנים, בשני מוטות, הא כילד, שמונה נטלו אשכול, אחד נטל
תאנה ואחד רמון, יהושע וכלל לא נטלו כלום, לפי שכל עצמם להוליך דבה נחמונו,
כשם שפריה משונה כך עמה משונה, ואם חפץ אדם לידע כמה משאוי אחד מס
לא ולמד מאכנים שהקימו בגלגל, הרימו להם איש אבן אחת [מן הירדן] על שכו
(יהושע ד:ה) והקימו בגלגל, וקטנים רבותיו משקל כל אחד ארבעים טאה,
וגמירי, טוהא דמידלי אינם על תחפיה אינו אלא שלש משאוי ממשאוי שמיטיין
אורו להרים (ס:לד:ו) (בה) וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום, והלא
ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה היה ומהלך אדם בינוני עשרה פרסאות
ליום, הרי מהלך ארבעים יום מן המזרח למערב, והם הלכו ארבע ורחבה, אלא
שגלו לפני הקנ"ה שיצאו עליהם יום לשנה קרל לפניהם את הדרך (תנחומא ח:ו)
(בו) וילכו ויבאו, מהו וילכו, להקיש אליהם לציאתם מה ביאתם בעלה רעה אף
הליכהם בעלה רעה (סוטה לה:ו) וישבו אתם דבר, את משה ואת אהרן:

for his foremost disciple? *Targum Yonasan* renders, "When Moses saw the humility of Joshua . . ." This implies that Moses felt the need to single out Joshua because his humility could make him susceptible to the persuasion of his fellow spies.

According to *Gur Aryeh*, the reason the blessing was needed was that if Joshua were to sin, it would be a reflection on Moses as well, because people would say that he must have absorbed such lack of faith from his teacher. Far from a display of vanity on Moses' part, this was essential to his role as God's prophet, for if the people were to lose faith in him, they might question the Torah itself, which they had received through him.

(וט) הבמחנים, תרגומו הנפלא, כרכין פלוחין ופסוחין מאין חומה: הטובה
היא, במטינות והממות טובים ובראים (דברים ח:ו) (ב) היש בה עץ, אם
יש בהם אדם אשר עיניו עליהם בזכותו (ב"ב טו:ו) בבדורי ענבים, ימים שהענבים
מתכשלים בנכור: (בא) ממדבר צין עד רחב לבא חמת, הלכו בגבולה באורך
וברוח כמין גא"ס, הלכו רוח גבול דרומי ממקלט מזרח עד מקלט מערב, כמו
שלה משה עליו זה צנב (לפיל פסוק יז) דרך גבול (שפת דרומית של ארץ ישראל
לכו, והוא ממדבר צין שהוא במקלט) דרומית מזרחית עד הים, שהם הוא גבול
מערבי, ומשם חזרו והלכו כל גבול מערבי על שפת הים עד לבא חמת שהוא
אלה הן ההר במקלט מערבי לטויה, כמו שפורש בגבולות הארץ בפרשת אלה
מסעי (להלן לד:ו) (בב) ויבא עד חברון, כלל לבדו אלך מס וגשתעם על קברי
אבות שלא יא יספת לתכריו להיות בעלם, וכן הוא אומר ולו אמן את הארץ
אשר דרך בה (דברים אלו) וכחיד ויתנו לכלב את חברון (שופטים א:כ) סוטה
ס:ו) שבע שנים נבנתה, אפשר שנה חס את חברון לכנען בנו הקטן קודם
שיבנה את טען למלרים בנו הגדול, אלא שהיה מבוזה בכל טוב על אחד משבעה
בטען, ובא להודיע שנה של ארץ ישראל, שאין לך טרשין בארץ ישראל יותר
מתכריו, לפיכך הקטנו לקברות מחס, ואין לך מעולה בכל הארצות כמלרים,

Moses recognized the difference in personality between Joshua and Caleb. When the spies discussed their intentions during the mission, Caleb would be reticent in order to know their plans and better be able to defend Moses later (v. 30). Because Caleb would not let his fellow spies know that his faith was still strong, he would not be in danger and needed no blessing. But Joshua would speak up and oppose the spies — and this put him in danger that they might harm him. Therefore, Moses prayed for him (*Chofetz Chaim*).

18-20. Moses asked the spies to look closely into the nature of the Land and its inhabitants. The climate and terrain of some lands are conducive to healthy, vigorous people, while other countries tend to enfeeble their inhabitants (*Rashi*).

is it good or is it bad? And how are the cities in which it dwells — are they open or are they fortified? ²⁰ And how is the land — is it fertile or is it lean? are there trees in it or not? You shall strengthen yourselves and take from the fruit of the Land.” The days were the season of the first ripe grapes.

²¹ They ascended and spied out the Land, from the Wilderness of Zin to the expanse at the approach to Hamath. ²² They ascended in the south and he arrived at Hebron, where there were Ahiman, Sheshai, and Talmai, the offspring of the giant. Hebron had been built seven years before Zoan of Egypt. ²³ They arrived at the Valley of Eshcol and cut from there a vine with one cluster of grapes, and bore it on a double pole, and of the pomegranates and of the figs. ²⁴ They named that place the Valley of Eshcol because of the cluster that the Children of Israel cut from there.

²⁵ They returned from spying out the Land at the end of forty days. ²⁶ They went and came to Moses and to Aaron and to the entire assembly of the Children of Israel, to the Wilderness of Paran at Kadesh, and brought back the report to them and the entire assembly, and they showed them the fruit of the Land.

The Spies’
Report

²⁷ They reported to him and said, “We arrived at the Land to which you sent us, and indeed

Then, Moses asked them to look into the nature of the people themselves. A country’s conditions may be inhospitable, but the people may surmount the difficulties (*Gur Aryeh*). He asked, *is it good or . . . bad*, i.e., does it have a reliable water supply and good air? Even if it is good, in the sense that with hard work it can provide a livelihood, is it fertile enough to produce abundant crops without disproportionate effort? According to *Onkelos*, Moses also inquired whether the Land was rich in the sense that it provided opportunities for commerce, even though it may not have been good for farming.

20. הִי־טֹבָה עַץ — *Are there trees in it?* Rashi comments that Moses’ reference to a tree was an allusion to a *tzaddik*, for he wanted the spies to learn if the Land had a righteous person in whose merit the inhabitants would be sheltered from attack.

21. מִמִּדְבַּר־צִין עַד־רֹחַב לְבַא הַמָּת — *From the Wilderness of Zin to the expanse at the approach to Hamath.* They traversed the entire Land, from south to north. According to *Tevuos HaAretz*, by R’ Yehoseph Schwartz (a nineteenth-century geographer who devoted years to the study of *Eretz Yisrael*), “the Wilderness of Zin” is the southwestern shore of the Dead Sea, “Hamath” is the Syrian city of Hama, and the “expanse at the approach” is the Bekaa Valley.

22. וַיַּעֲלוּ וַיָּבֵא עַד הֶבְרוֹן — *They ascended... and he arrived at Hebron.* The change from plural to singular implies that only one of them went to Hebron. It was Caleb; he went there to pray at the tomb of the Patriarchs, the Cave of Machpelah, for the strength to resist the conspiracy of his comrades (Rashi from *Sotah* 34b). According to *Maharsha* (ibid.), the Torah mentions the presence of the giants in Hebron to explain that the other spies did not enter Hebron because they were afraid of the superhuman people in the city. Caleb, however, risked the danger because he wanted to pray there.

That a man of Caleb’s strong character found it necessary to do this testifies to the very strong temptation to see the negative aspects of the Land, even on the part of men of the

spies’ stature. That Joshua had no need to join Caleb in Hebron may have been because of Moses’ prayer. Whenever Joshua contemplated the name Moses had given him, his faith was strengthened.

23. בְּמוֹט בִּשְׁנַיִם — *On a double pole.* They carried the cluster of grapes on a bed of poles, two poles from north to south and another two supporting poles from east to west, so that there were a total of four poles, requiring eight men to carry them. One spy carried a huge fig and another carried a huge pomegranate, so that ten of them were bearing produce. [Ostensibly they were following Moses’ instructions to bring back samples of the Land’s produce] but their true intention was to show that the Land was abnormal and dangerous, as evidenced by its mutant fruit. For this reason, Joshua and Caleb did not participate in this enterprise (Rashi here and to *Sotah* 34a).

27-29. The spies’ report. When the spies came back after their extensive forty-day tour of the Land, they should have reported to Moses, who had sent them; instead they made their comments in a loud public declaration. In view of the account in *Deuteronomy* that the entire people demanded raucously of Moses that he send a spying expedition, it is understandable why the report was made in such a public manner: The people had demanded the mission and they felt entitled to hear the results.

On the surface, the spies did nothing wrong in describing what they had seen. They had been sent to make their own observations and they could not be faulted for reporting the truth as they saw it. Indeed, at this point in their report one sees nothing that should have caused their brethren to despair — yet the result was such a vociferous outcry against God and Moses, that Caleb had difficulty in having his defense of Moses accepted.

Ramban comments that the key word in their report that revealed them to be lacking in faith was the word אָמַר, but (v. 28). In a purely factual report, there was no need for such a qualifier; they should have continued to state the facts. By

עבדא חלב ודבש היא ודין אבה:
 כח לחוד ארי תקיף עמא דיתב בארעא
 וקרנא קריבו רברבו לחדא ואף בני
 גבריא חזינא תמן: כט עמלקא יתב
 בארע דרומא וחתאה ויבוסאה
 ואמוראה יתב בטורא וכנענאה יתב על
 ימא ועל בוף ירדנא: יזאצית חלב ית
 עמא למשה ואמר מסק נסק ונירת יתה
 ארי מבול נבול לה: לא וגבריא די סליקו
 עמה אמרו לא נבול למיסק לנת עמא
 ארי תקיף הוא מננא: לב ואפיקו שום
 ביש על ארעא די אלילו יתה לנת בני
 ישראל למימר ארעא די עברנא בה
 לאללא יתה ארעא מקטלת יתבהא היא
 וכל עמא די חזינא בגנה אנשין דמשחון:
 לג ותמן חזינא ית גבריא בני ענק מן
 גבריא והוינא בעיני נפשנא בקמציין וכן
 הוינא בעיניהון: א וארימת כל בנשטא
 ויהבו ית קלהון ובכו עמא בליליא
 ההוא: כזארתעמו על משה ועל אהרן
 כל בני ישראל ואמרו להון כל בנשטא
 לוי דמיתנא בארעא דמצרים או
 במדברא הדין לוי דמיתנא: גולמא יז
 מעל יתנא לארעא הדא למנפל בחרבא
 שטנא וספלנא יהו לכוזא הלא טב לנא
 למתוב למצרים: גאמרו גבר לאחוריה
 נמני רישא ונתוב למצרים: הונפל משה
 ואהרן על אפיהון קדם כל קהל בנשטא

זבת חלב ודבש הוא וזה פריה: אפס כי-עז העם הישב
 בארץ והערים בצרות גדלת מאד וגם-ילדי הענק
 ראינו שם: עמלק יושב בארץ הגגב והחתי והיבوسی
 והאמרי יושב בהר והכנעני יושב על-הים ועל יד
 הירדן: ויהס כלב את-העם אל-משה ויאמר עלה נעלה
 וירשנו אתה כייכול נוכל לה: והאנשים אשר-עלו
 עמו אמרו לא נוכל לעלות אל-העם כי-חזק הוא
 למנו: ויצאו דבת הארץ אשר תרו אתה אל-בני
 ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אתה ארץ
 אכלת יושביה הוא וכל-העם אשר-ראינו בתוכה אנשי
 מדות: ושם ראינו את-הנפילים בני ענק מן-הנפלים
 ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם: ותשא כל-
 העדה ויתנו את-קולם ויכפו העם בלילה ההוא: וילנו
 על-משה ועל-אהרן כל בני ישראל ויאמרו אלהם כל-
 העדה לו-מתנו בארץ מצרים או במדבר הזה לו-מתנו:
 ולמה יהוה מביא אתנו אל-הארץ הזאת לנפל בחרב
 נשינו וטפנו יהיו לבז הלוא טוב לנו שוב מצרימה:
 ויאמרו איש אל-אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה:
 ה ויפל משה ואהרן על-פניהם לפני כל-קהל עדת

יבמסורה
 ס' רבתי

יד

ר"ט

מן דרך בני אדם, הרולה לשחק אגודת אנשים אומר ש"ט וס"א הם): (לא) חזק הוא
 כח כדכיל כלפי מעלה אמרו (סוטה ס:): (לב) אוכלת וישיבה. ככל תקום
 שפזרנו מלאטום קוצרי מחים. והקב"ה עשה למוכח כדי לטרדם כחבלם ולא יתנו לב
 לאלו (ס:): אנשי מדות. גדולים וגבוהים וזכר לחם להם מדה, כגון גלית גבוה שש
 אמות וזרת (שמואל א יז:ד) וכן איש מדון (שמואל ב כ"ב:א) איש מדה (דברי הימים א
 יא:כג): (לג) הנפילים. ענקים. מבני שמחזי ועולא שפלו מן השמים בימי דור
 אנוס (יומא סז: נדה סא). וכן היינו בעיניהם. שפזרנו אומרים זה לה נמלים וס"א
 מבנים יז ככרמים כלנשים (סוטה ס:): ענק. שמעתיק חמה בקומחן (שם לד:)
 (א) כל העדה. סנהדרות (תנחומא יב:): (ב) לו מתנו. הלאו ומתנו: (ד) נתנה
 ראש. כתרנו מנני רישא, נשים עלינו מלך. ורבותינו פירשו לשון עבודה זרה:

using a word that implied a contradiction to the optimism of their first two sentences, they were, in effect, telling the nation that no matter how rich and blessed the Land was, it was beyond their reach. The inhabitants were too strong and their cities too impregnable. Ordinary human beings could not do battle with giants. Thus the spies were advising the nation not even to attempt an assault on Canaan. Then, compounding the frightening effect of their comments, they mentioned the dreaded Amalekites and the equally powerful nations that would never surrender their land easily. The very mention of Amalek was treacherous and was calculated to incite the people against Moses, because the land of

(בו) זבת חלב ודבש היא. כל דבר שקר שאין אומרים בו קצת אמת בתחלתו אין מתקיים כסופו (ס:): (כח) בצורות. לשון חזק ותרומו כריכן, לשון צירניות עגולות, וצולשן ארמי כריך עגול: (כט) עמלק יושב וגו'. לפי שנכו בעמלק כבר הזכירוהו מרגלים כדי ליראם (תנחומא ט:): על יד הירדן. אל המדבר, ולא תוכלו לעבור: (ל) ויהס כלב. השתק את כלם (תנחומא יז): אל משה. לשמוע מה שידבר במשה. לווח ואמר, וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם. השומע היה סבור שכל לספר בגנותו, ומחוק שהיה בלבם על משה בשביל דברי המרגלים שתקו כלם לשמוע גותו. ואם קרע לנו את הים והוריד לנו את המן והביא לנו את השליו (סוטה ס:): עלה נעלה. חפילו בשמים, והוא אומר עשו סולמות ועלו שם, נלחם בכל דבריו (ס:): ויהס. לשון שתיקה. וכן הם כל בשר (זכריה ב:יז) הם כי לא להזכיר (עמוס ו:).

Amalek was not even part of Eretz Yisrael, and the Amalekites would not have been a threat to a nation that was not crossing its borders.

31-33. Caleb is shouted down. Joshua tried to defend the Land, but since everyone knew how loyal he was to Moses, no one would listen to him. Caleb, however, posed as an ally of the spies, so that they and the people were ready to hear him out, sure that he would continue the diatribe of his colleagues. Beginning his remarks in an incendiary manner, he said, "Is that all that the son of Amram [a contemptuous expression] has done to us?" The crowd became silent, anticipating a condemnation of Moses, then Caleb added, "He

it flows with milk and honey, and this is its fruit. ²⁸ But — the people that dwells in the Land is powerful, the cities are very greatly fortified, and we also saw there the offspring of the giant. ²⁹ Amalek dwells in the area of the south; the Hittite, the Jebusite, and the Emorite dwell on the mountain; and the Canaanite dwells by the Sea and on the bank of the Jordan."

³⁰ Caleb silenced the people toward Moses and said, "We shall surely ascend and conquer it, for we can surely do it!"

Caleb is
Shouted
Down

³¹ But the men who had ascended with him said, "We cannot ascend to that people for it is too strong for us!" ³² They brought forth to the Children of Israel an evil report on the Land that they had spied out, saying, "The Land through which we have passed, to spy it out, is a land that devours its inhabitants! All the people that we saw in it were huge! ³³ There we saw the Nephilim, the sons of the giant from among the Nephilim; we were like grasshoppers in our eyes, and so we were in their eyes!"

14

National
Hysteria

¹ The entire assembly raised up and issued its voice; the people wept that night. ² All the Children of Israel murmured against Moses and Aaron, and the entire assembly said to them, "If only we had died in the land of Egypt, or if only we had died in this Wilderness! ³ Why is HASHEM bringing us to this Land to die by the sword? Our wives and young children will be taken captive! Is it not better for us to return to Egypt?"

⁴ So they said to one another, "Let us appoint a leader and let us return to Egypt!"

⁵ Moses and Aaron fell on their faces before the entire congregation of the assembly of

took us out of Egypt, split the sea, brought us the manna, and gathered together the quail" (Rashi; Sotah 35a).

Sforno comments that Caleb silenced the people so that Moses could defend himself. Moses' spirited response is given in Deuteronomy 1:29-33, but it was unavailing.

31. לא נוכל לעלות — We cannot ascend. Now, the spies said explicitly what they had only suggested before. Earlier, after the assembled people had gone back to their tents unsure whom to believe, the spies spread out among the people and spread malicious lies about the Land (v. 32), something they had not dared to do in the presence of Moses and Aaron, Caleb and Joshua. They claimed that the nature of the Land and its produce is such that it can be tolerated only by unusually huge and robust people; but ordinary people like the Israelites would not survive there (Ramban).

32. ארץ אכלת יושביהּ הוא — [It] is a land that devours its inhabitants. They thought that, because wherever they went they saw funerals; but they failed to realize that God caused many Canaanites to die during the spies' mission in order to divert the population's attention from the unwelcome Jewish visitors (Rashi). Such misinterpretations are typical of people who choose not to have faith. Invariably they interpret events in a way that will conform to their own notions.

33. הנפילים — The Nephilim. The name is from the root נפל, to fall (see notes to Genesis 6:4).

גנק — Giant. This word is both a generic term for giant and a proper noun. The father of the giants then living in Hebron was named Anak.

והיונו בעיניהם — And so we were in their eyes. Although the giants came in daily contact with people of ordinary height — so that the Jewish spies should not have seemed espe-

cially small to them — the spies meant to imply that even the average people in Hebron were unusually tall, so that the Jews looked like grasshoppers to them (Or HaChaim).

The Rebbe of Kotzk commented that this declaration was the root of the spies' sin. They had no right to consider how the giants viewed them. As Jews and emissaries of the Jewish people, they should have thought only of their mission, not of what anyone else thought of them.

14.

1-4. National hysteria. The *meraglim* /spies had done their work well. The entire nation, even members of the Sanhedrin, the High Court, became convinced that the advance to Eretz Yisrael was doomed and that Moses had misled them by taking them out of Egypt. So convinced were they that they would be doomed if they ventured into Eretz Yisrael, that they wanted to replace Moses with a leader (v. 4) who would guide them back to the land of their enslavement. The Sages teach that this "leader" would have been an idol (Sanhedrin 107a), a telling indication that the sin of the spies involved a lack of faith in God.

The tragedy of their delusion had far-reaching consequences, for when the people wept that night, God declared, "They indulged in weeping without a cause; I will establish [this night] for them [as a time of] weeping throughout the generations." That night was Tishah B'Av [the Ninth of Av], the date when both Temples were destroyed and many other tragedies took place throughout Jewish history (Rashi to Psalms 106:27).

5-10. The people could not be placated.

וַיִּפְּלוּ עַל-פְּנֵיהֶם — Fell on their faces. Moses and Aaron assumed this posture of supplication, wordlessly imploring the people not to go through with their intention of returning

דבני ישראל: ויהושע בר נון וכלב בר יפנה מן מאללי ית ארעא בזעו לבושיהון: ונאמרו לכל כנשתא דבני ישראל למימר ארעא די עברנא בה לאללא יתה טבא ארעא לחדא לחדא: האם רענא כנא קדם יי ויעל יתנא לארעא הדא ויתנה לנא ארעא די היא עבדא חלב ודבש: טברים במימרא דיי לא תמרונו ואתון לא תדחלון מן עמא דארעא ארי בידנא מסירין אנון ענדא תקפדון מנהון ומימרא דיי בסעדנא לא תדחלון מנהון: ונאמרו כל כנשתא למרגם יתהון באבניא ויקרא דיי אתגלי במשכן ומנא לכל בני ישראל: ונאמר יי למשה עד אימתי יהון מרגיון קדמי עמא הדין ועד אימתי לא יהימון במימרי בכל אתיא די עבדית ביניהון: יב אמהון כמותא ואשענן ואעבד יתך לעם רב ותקיף מנהון: ינאמר משה קדם יי וישמעון מצראי ארי אסקתא בחילך ית עמא הדין מביניהון: יי וימרון ליתב ארעא הדא דשמעו ארי את יי דשכנתך שרית גו עמא הדין די בעיניהון חון שכינת יקרא דיי ועננך קאם (נא מטל) עלהון ובעמודא דעננא את מדבר קדמיהון ביממא ובעמודא דאשתא בליליא: טו ותקטל (נא ותקטל) ית עמא הדין בגברא חד וימרון עממא די שמעו

בני ישראל: ויהושע בן-נון וכלב בן-יפנה מן-התרים את-הארץ קרעו בגדיהם: ויאמרו אל-כל-עדת בני-ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אתה טובה הארץ מאד מאד: אם-תפחץ בנו יהוה והביא אתנו אל-הארץ הזאת ונתנה לנו ארץ אשר-הוא ובת חלב ודבש: אך ביהוה אל-תמרדו ואתם אל-תיראו את-עם הארץ כי לחמנו הם סר צלם מעליהם ויהוה אתנו אל-תיראם: ויאמרו כל-העדה לרגום אתם באבנים וכבוד יהוה נראה באהל מועד אל-כל-בני ישראל:

שלישי

יא ויאמר יהוה אל-משה עד-אנה ינאצני העם הזה ועד-אנה לא-יאמינו בי בכל האתות אשר עשיתי בקרבן: יב אכנו בדבר ואורשנו ואעשה אתך לגוי-גדול ועצום ממנו: ויאמר משה אלי-יהוה ושמעו מצרים כי-העלית יי בכחך את-העם הזה מקרבן: ונאמרו אל-יושב הארץ הזאת שמעו כי-אתה יהוה בקרב העם הזה אשר-עין בעין נראה ואתה יהוה ועננך עמד עליהם ובעמד עין אתה הלך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה: והמתה את-העם הזה באיש אחד ונאמרו הגוים אשר-שמעו

כ"ה

ושמעו את אשר תהרנס: כי משמע בשלן אשר, והם ראו אשר העלית בנחך גדול אותם מקרבם, וכשישמעו אתה הורנס לא יאמרו שחטו לך, אלא יאמרו שכנגדם יכולת להלחם אבל כנגד יושבי הארץ לא יכולת להלחם. וזו היא: ואמרו אל יושב הארץ הזאת. כמו על יושב הארץ הזאת. ומה יאמרו עליהם, מה שאמר בסוף הענין מזלתי יכולת ה' (פסוק טז) כשכיל ששמעו כי אתה ה' שוכן בקרבם ועין בעין אתה נראה להם והכל בדרך תנה, ולא הכינו כך שנקרה להנחך מהם עד הנה: (טו) והמתה את העם הזה באיש אחד. פתאום, ומחור

(ט) אל תמרדו. וזו ואתם אל תיראו: כי לחמנו הם. נאכלם כלחם: סר צלם. מניס וחוסר, כשרים שבהם מחו, חיוב שהיה מגין עליהם (כ"ז טו). דבר אחר, ללו של המקום סר מעליהם: (י) לרגום אותם. את יהושע וכלב: וכבוד ה' העני ירד ס: (יא) עד אנה. עד היכן: ונאצני. ירניצוני: בכל האתות. כשכיל כל הנסים שעשיתי להם היה להם להאמין שהיכולת בידי לקיים הבטחתי: (יב) ואורשנו. כתרנומו, לשון חרוכין. ואם תאמר מה אעשה לשבועת אבות (תנחומא יג): ואעשה אותך לגוי גדול. שאתה מורסם (ס:). (יג) ושמעו מצרים.

to Egypt (Ramban). According to R' Hirsch, Moses and Aaron were signifying that they were giving up their positions of leadership. When the people lose faith in their leaders, the leaders are powerless to lead.

6. קרעו בגדיהם — *Tore their garments*. In a display of grief that was calculated to shock the people into recognition of their error, Joshua and Caleb tore their clothing as a sign of mourning, for the loss of faith in God and the repudiation of Moses and Aaron were tantamount to the death of dear ones.

Of the spies. There are two reasons why the verse stresses that the two men had been among the spies. (a) On a personal level, they, more than any other Jewish leaders, felt the tragedy of the rebellion and rent their garments in sadness, because they had actually seen the desirable land that was being spurned. (b) They wanted to

impress upon the people that they had been eye-witnesses to the glories of the Land and were qualified to reject the false report of the other spies (Or HaChaim).

7. טובה הארץ מאד מאד — *The Land is very, very good!* Though the other ten spies had admitted that the Land was good, they had qualified their praise by saying it devours its inhabitants. Caleb disputed them, therefore, by insisting that it was superlatively good, without exceptions (Or HaChaim).

8. אם-תפחץ בנו ה' — *If HASHEM desires us*. As to the spies' claim that the Canaanites were militarily too strong, Caleb countered that if God desired Israel. He would give them the Land, and no power could stand in His way (*Sforno*). The Canaanites were so frightened that they would be defeated as easily as one bites into a slice of bread (Ramban).

The People the Children of Israel.

Could ⁶ Joshua son of Nun and Caleb son of Jephunneh, of the spies of the Land, tore their
Not be garments. ⁷ They spoke to the entire assembly of the Children of Israel, saying, "The Land that
Placated we passed through, to spy it out — the Land is very, very good! ⁸ If HASHEM desires us, He will
 bring us to this Land and give it to us, a Land that flows with milk and honey. ⁹ But do not rebel
 against HASHEM! You should not fear the people of the Land, for they are our bread. Their
 protection has departed from them; HASHEM is with us. Do not fear them!"

¹⁰ But the entire assembly said to pelt them with stones — and the glory of HASHEM appeared
 in the Tent of Meeting to all the Children of Israel.

Israel is ¹¹ HASHEM said to Moses, "How long will this people provoke Me, and how long will they not
Threatened have faith in Me, despite all the signs that I have performed in their midst? ¹² I will smite them
with Exer- with the plague and annihilate them, and I shall make you a greater and more powerful nation
mination than they."

Moses' ¹³ Moses said to HASHEM, "Then Egypt — from whose midst You brought up this nation with
Successful Your power — will hear, ¹⁴ and they will say about the inhabitants of this Land, 'They have heard
Plea that You, HASHEM, are in the midst of this people — that You, HASHEM, appeared eye to eye and
 Your cloud stands over them, and that in a pillar of cloud You go before them by day and in a
 pillar of fire at night — ¹⁵ yet You killed this people like a single man!' Then the nations that heard

9. צלם מַעֲלִיָּהִם — Their protection has departed from them. The righteous Job, whose presence was their source of merit and protection, is no longer alive (Rashi). The conduit through which God guides and protects the destiny of any nation is its guardian angel in heaven. But God has removed the angels of the Canaanite nations, so that they are powerless against us (R' Bachya).

11-12. Israel is threatened with extermination. God lost patience with Israel's constant bickering. If they lacked faith in Him despite all His miracles on their behalf, they could not be His nation, nor did they deserve to survive. As for God's oath to the Patriarchs that he would give the Land to their offspring, He would fulfill that by fashioning a new nation from Moses, one that would be greater, spiritually and physically, than discredited Israel.

⚡ The basis for the spies' error. The question remains how the spies — great men and leaders of the nation — could have sinned so grievously, especially when two of their number were telling the truth.

The Jewish people were about to enter a new type of existence. In the Wilderness they had been surrounded by miracles. Their food, their protection, the freshness of their clothing — everything had been miraculous. Upon their imminent entry into the Land, all of this would change. They would be required to live "natural" lives, to subsist through plowing, planting, commerce — and their new mission would be to live this way without ever forgetting that it is God's blessing, not the sweat of their brows, that assures success. Furthermore, the spies understood that Israel would have to conquer the Land through natural means. They erred in thinking that they would have to be strong enough to conquer and thrive in the Land without any help from God and concluded that they surely would be helpless against a race of giants, impregnable cities, and living

conditions suited only to very hardy people.

The spies should have risen above these "logical" considerations and understood, as Caleb did, that if God wanted them to succeed, they would. It was because such doubts existed among the people that God chose such great men for the mission. If anyone, they would have the capacity to see the truth through the mists of mistaken logic. But the nation's lack of faith — as evidenced by their raucous insistence on sending spies — had an effect on the spies themselves, resulting in the historic disaster (based on Mahara! and Chiddushei HaRim).

Be'er Moshe explains that the spies were misled by God's prophecy to Abraham that only the fourth generation could enter the Land because the Canaanite nations' measure of sin would not have been filled before then — a time that they knew had not yet come. If so, the spies reasoned, the God of Justice would not oust the Canaanites before the proper time. Consequently, the spies were sure that the Jews could prevail only by natural means — and by that measure the Jewish people would fail. The downfall of the spies, however, was in not realizing that the first consideration in any undertaking is faith in God. If He decreed that they should enter the Land, then the people must follow and leave the interpretation of prophecies to Him.

13-19. Moses' successful plea. When Israel stood at the edge of doom after having worshiped the Golden Calf, God taught Moses that no decree is impervious to repentance and prayer. Now, Moses acted on that teaching and interceded for his people. The major thrust of his prayer was that God's Name would be desecrated if, indeed, Israel were to be wiped out. God had manifested His Presence among Israel so publicly and unmistakably that none of the nations would believe that Israel was to blame for its own downfall. Instead, the Egyptians — and others — would gloat that the "mighty"

יח שָׁמַעְךָ לֵאמֹר: מִבִּלְתִּי יִהְיֶה לְהֵבִיא אֶת־הָעַם
 הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לָהֶם וַיִּשְׁחָטֶם בַּמִּדְבָּר:
 וְעַתָּה יִגְדֹּל־נָא כַח אֲדֹנָי בְּאֵשׁ דִּבְרַת לֵאמֹר: יִהְיֶה
 אֲרֶץ אֲפִים וְרֵב־חֶסֶד נִשָּׂא עֵץ וּפֶשַׁע וְנִקְהָ לֹא יִנְקָה
 פֶּקֶד עֵץ אָבוֹת עַל־בָּנִים עַל־שְׁלֹשִׁים וְעַל־רַבְעִים:
 יט סֶלַח־נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כַּגְּדֹל חֶסְדְּךָ וּבְאֵשׁ נִשְׁאַתָּה
 כ לַעֲמֵם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד־הַנֶּה: וַיֹּאמֶר יְהוָה סֶלַחְתִּי
 כא כְּדִבְרְךָ: וְאוֹלָם חִי־אֲנִי וַיִּמְלֹא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־כָּל־
 כב הָאָרֶץ: כִּי כָל־הָאֲנָשִׁים הָרָאִים אֶת־כְּבוֹד־יְהוָה וְאֶת־אֶתְחִי
 אֲשֶׁר־עֲשִׂיתִי בַּמִּצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר וַיִּנָּסוּ אֹתִי זֶה עֲשֵׂר
 כג פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי: אִם־יִרְאוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 כד נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבוֹתָם וְכָל־מִנְאֲצִי לֹא יִרְאוּהָ: וְעַבְדִּי כָל־
 עֶקֶב הֵיְתָה רוּחַ אַחֲרֵת עָמּוּ וַיִּמְלֹא אַחֲרֵי וַהֲבִיאתִיו
 כה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בָּא שָׁמָּה וְזָרְעוּ יִירָשֶׁנָּה: וְהַעֲמַלְקִי
 וְהַכְנַעֲנִי יֹשֵׁב בְּעֶמְקֵם מִזֶּחַר פָּנוּ וַסְּעוּ לָכֶם הַמִּדְבָּר דֶּרֶךְ
 ים־סוּף:

האֵלֶּךְ (פסוק כג). הרי זה מקרא מסורס, חי אֵלֵּי כִי כָל הָאֲנָשִׁים וְגו' אִם יִרְאוּ אֶת
 הָאָרֶץ, וְכַבּוּדִי יִמָּלֵךְ אֶת כָּל הָאָרֶץ, שֶׁלֹּא יִחַלֵּל שְׁמִי בְּמִנְפֶּה זֶהוּ אֶלֶּמַּךְ מִנְּבִלְתִּי
 יוֹכֵלֵת ה' הַנִּבְיָאִים, שֶׁלֹּא אֲמִיתִים פְּתוּסִים כִּזְכֹּר אֶלֶּל בְּאִיחֹר אֲרֻבֵּעִים שְׁנֵי מֵעַט
 מֵעַט: (כב) וַיִּנָּסוּ. כְּמִשְׁמָטוֹ: זֶה עֲשֵׂר פְּעָמִים. שִׁנִּים כִּים וְשִׁנִּים בְּמֵן וְשִׁנִּים
 בְּשִׁלְיוֹ וכו', כְּדִלְכּוּתָם בְּמִסְכַּח עֲרִיכָן (טו. יטו): (כג) אִם יִרְאוּ. לֹא יִרְאוּ: לֹא
 יִרְאוּהוּ. לֹא יִרְאוּ אֶת הָאֵלֶּךְ: (כד) רוּחַ אַחֲרֵת. אִם רְחוּמֹת, אִתְּךָ כִּפֶּה וְאִתְּךָ
 כִּלְכֵּל. לְמַרְגְּלִים אֲחֵרִי אֵלֵּי עֲמָכֶם בְּעֵלָה, וְכֵלְכֵּל הִיֹּה לְמִיר הַחֲמָת, וְכֵלְכֵּל יִדִּי כִּי הִיֹּה
 כִּי כֹחַ לְהַשְׁחִיט כְּמוֹ שְׁאֵלֶךְ וְהֵם כִּלְכֵּל (לְפִי יִגְלֵל) שְׁהוּ סְכוּרִים שִׁימָר כְּמוֹתֶם.
 זֶהוּ שְׁאֵלֶךְ בְּסִפְרֵי יִרְשָׁע, וְאֵלֵּיכִי אֲחֵרֵי דְבַר כֹּאשֶׁר עַם לְבָבִי (וַיִּשְׁעֵי יִדִּי): וְלֹא כֹאשֶׁר
 עַם פִּי: וַיִּמְלֹא אַחֲרֵי. מֵלֵךְ אֶת לְבֹ אַחֲרֵי. זֶה מִקְרָא קֶרֶךְ: אֲשֶׁר בֹּא שְׁמָה.
 חֲזָרֹן תִּתֵּן לוֹ: יוֹדֵשֶׁנָּה. כְּתַרְגּוּמוֹ יִתְרִכֶנָּה, יוֹרִישִׁי אֶת הָעַמִּיקִים וְאֶת הָעַם אֲשֶׁר
 כֹּה, וְאֵין לְתַרְגּוּמוֹ יִתְרִכֶנָּה אֶלֶּל בְּמִקְוֵי יִירָשֶׁנָּה: (כה) וְהַעֲמַלְקִי וְגו'. אִם תִּלְכוּ
 עַם יִהְיֶהוּ אֲחֵכֶם מֵאֲחֵרֵי שְׁאֵלֵי עֲמָכֶם, מִזֶּחַר פָּנוּ לְאַחֲרִיכֶם וַסְּעוּ לָכֶם וְגו':

God Who had reduced their society to a rubble was too weak to combat the Canaanites and their gods. As Isaiah (43:7) said, the purpose of Creation is to bring glory to God; therefore, Moses contended, God should once again forgive Israel to protect His own honor.

17. יִגְדֹּל־נָא כַח ה' — *May the strength of my Lord be magnified.* Moses pleaded that God's attribute of Slowness to Anger (*Exodus 34:6*) should prevail over the attribute of strict Justice. When God had first taught Moses the Thirteen Attributes, including this one, Moses had argued that wicked people were not entitled to such forbearance. God answered that Moses himself would feel constrained to beg God to exercise this attribute of patience. Now the time had come (*Sanhedrin 111a*), and Moses begged God to choose

כ"א

כך ואמר הגוים אשר שמעו את שמעך וגו': (טו) מבילתי יכולת וגו'. לפי שישני האֵלֶּךְ חֲזָקִים וְנִבְרִיִּים, וְאֵינוּ דוּמָה פְּרַעַה לְשִׁנִּים וְאֶחָד מִלִּבִּים, וְאֶחָד יִאֲמָרוּ עַל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֶּה (נִתְחַוָּהוּ סֵס): מִבִּלְתִּי. מִיֹּד שֶׁלֹּא הִיֹּה יוֹכֵלֵת בִּידִי לְהִבְיֹא, שְׁחָטִי: יוֹכֵלֵת. שֶׁ דְבַר הַזֶּה: (יז) יִגְדֹּל נָא כַח ה'. לְעִשּׂוֹת דְּבָרֶיךָ: בְּאִשְׁרֵי דְבַרֵּת לֵאמֹר. וְהִיֹּה הַדְּבָרִי: (יח) ה' אֲרֶץ אֲפִים. לְגִדִּיקִים וְלִרְשָׁעִים. כְּשֶׁעֲלֵה מִשֶּׁה לְמִרְסוֹ מֵלֹאז מִשֶּׁה לְהִקְבֵּה שְׁהִיֹּה יוֹשֵׁב וְכֹתֵב ה' אֲרֶץ אֲפִים, אֲחֵרֵי לֹא, לְגִדִּיקִים, אֲחֵרֵי לֹא הִקְבֵּה אֶף לְרִשָּׁעִים. אֲחֵרֵי לֹא, רִשָּׁעִים יִכְבְּדוּ. אֲחֵרֵי לֹא הִקְבֵּה, חִיִּיק שְׁאֵלֶךְ לְרִיךְ לְדַבֵּר. כְּחִשְׁטוֹ יִשְׂרָאֵל בְּעֵגֶל וּבְמַרְגְּלִים הַתְּפִלָּה מִשֶּׁה לְפָנָיו בְּאֲרֶץ אֲפִים, אֲחֵרֵי לֹא הִקְבֵּה, וְהִלָּל אֲחֵרֵת לִי לְגִדִּיקִים. אֲחֵרֵי לֹא, וְהִלָּל אֲחֵרֵת לִי אֶף לְרִשָּׁעִים (סְנֵהדְרִין קי"א): וְנִקְהָ. לְשִׁנִּים (יוֹמָא פו'): לֹא יִנְקָה. לְשִׁלְיוֹן שִׁנִּים (ס): (ב) כְּדִבְרְךָ. כְּשִׁבִיל מִשֶּׁה שְׁאֵלֶךְ, שִׁימָרֻה מִנְּבִלְתִּי יוֹכֵלֵת ה': (כא) וְאוֹלָם. כְּמוֹ אֲבֵל זֶהוּ אֲחֵרֵת לָהֶם: זִי אֲנִי. לְשׁוֹן שְׁבוּעָה כְּשֶׁ שְׁאֵלֵי חִי וְכַבּוּדִי יִמָּלֵךְ אֶת כָּל הָאָרֶץ כִּי אֲקִיִּים לָהֶם, כִּי כָל הָאֲנָשִׁים הָרָאִים וְגו' (פסוק כג) אִם יִרְאוּ אֶת

patience over punishment (*Rashi*). As Solomon wrote (*Proverbs 16:32*), *One who is slow to anger is better than a mighty one, and one who controls his spirit [is stronger] than the conqueror of a city* (*Rashbam; Ibn Ezra*).

18. This verse attributes to God only some of the Thirteen Attributes of Mercy that God taught Moses after the incident of the Golden Calf (*Exodus 34:6-7*). It is striking that some of the Attributes are omitted. *Ramban* and *R' Bachya* explain that Moses mentioned only those Attributes that were appropriate to this situation. Of the Thirteen Attributes, the following were not applicable here:

The Thirteen Attributes contain the Name *HASHEM* twice, once referring to His mercy before the sin and once to His mercy afterwards — but here, it was after the sin, so Moses

of Your fame will say, ¹⁶ 'Because HASHEM lacked the ability to bring this people to the Land that He had sworn to give them, He slaughtered them in the Wilderness.' ¹⁷ And now — may the strength of my Lord be magnified as You have spoken, saying, ¹⁸ 'HASHEM, Slow to Anger, Abundant in Kindness, Forgiver of Iniquity and Willful Sin, and Who cleanses — but does not cleanse completely, recalling the iniquity of parents upon children to the third and fourth generations' — ¹⁹ forgive now the iniquity of this people according to the greatness of Your kindness and as You have forgiven this people from Egypt until now."

God ²⁰ And HASHEM said, "I have forgiven because of your words. ²¹ But as I live — and the glory of HASHEM shall fill the entire world — ²² that all the men who have seen My glory and My signs that I performed in Egypt and in the Wilderness, and have tested Me these ten times and have not heeded My voice, ²³ if they will see the Land that I have sworn to give their forefathers! — and all who anger Me shall not see it. ²⁴ But My servant Caleb, because a different spirit was with him and he followed Me wholeheartedly, I shall bring him to the Land to which he came, and his offspring shall possess it. ²⁵ The Amalekite and the Canaanite dwell in the valley — tomorrow, turn and journey toward the Wilderness in the direction of the Sea of Reeds."

invoked only the Name of Mercy to sinners.

The Attributes *אל רחום וחנון*, God, Compassionate, and Gracious, suggest complete forgiveness of a repentant sinner, which Moses knew was not possible here, since the people had shown no remorse for their rebellion. He could ask only that God temper His judgment with mercy by postponing Israel's entry into the Land and not destroying the nation.

The Attribute of *אמת*, Truth, is omitted here, because Truth is absolute, and does not allow for compromise or leniency; such courses are sometimes necessary and commendable, but they deviate from Truth.

Moses omitted *חֹסֶד לְאֲלֵפִים*, Preserver of Kindness for thousands of generations, the Attribute that refers to the merit of the Patriarchs extending throughout time for the benefit of their offspring, for these people had repudiated their forefathers' fervent longing for *Eretz Yisrael*, and did not deserve their merit.

Moses did not speak of God as One Who forgives *חֲסִידָא*, Error, which implies unintentional sin, because the sin at hand had been committed intentionally.

20-25. God forgives, and decrees forty years of wandering.

21. חַי־אֲנִי — *As I live*. This expression connotes an oath. Thus, God swore that those who angered Him would not live to see the Land. As a result, God declared, *the glory of HASHEM shall fill the entire world*, because everyone will see that those who rebel against Him do not go unpunished (Ramban).

22. עֶשֶׂר עָשָׂר — *These ten times*. The Sages take this to be the exact number of times that the nation tested God (Avos 5:4). The ten times were: (a) when the Egyptians chased them to the sea (Exodus 14:11); (b) when they had nothing to drink but the bitter waters of Marah (ibid. 15:24); (c) when they ran out of food (ibid. 16:3); (d) when they left manna over, even though they had been told not to (ibid.

16:20); (e) when they left the camp to gather manna on the Sabbath even though they had been told not to (ibid. 16:27); (f) when their water ran out at Refidim (ibid. 17:2); (g) when they worshiped the Golden Calf (ibid. 32:4); (h) when they rebelled against God's mitzvos (Numbers 11:1); (i) when they complained that the manna was not good (ibid. 11:4); and here (j) when they believed the spies' evil report about *Eretz Yisrael* (Arachin 15a).

24. וְעַבְדִּי כָלֵב — *But My servant Caleb*. This, too, is part of the oath. When Caleb received his personal share of *Eretz Yisrael*, Joshua said he was giving it because Moses had made an oath to Caleb (Joshua 14:9).

The pledge was that Caleb would receive Hebron, the part of the Land to which only he came during the spying mission [see 13:22], and his family would conquer the giants whose presence had so frightened the other spies (Rashi). The Torah does not mention Joshua's reward. Since he was to become Moses' successor, it would have been disrespectful to Moses to speak of it at this point (Ramban).

25. ... וְהַעֲמַלְקִי — *The Amalekite* ... The implication is that because of these formidable enemies, Israel had to withdraw from the area — as if the spies were right that they could not be defeated. Because God was no longer with them, the Jews could not succeed, but if they had been loyal to God and Moses, these powerful forces would have been nothing more than *bread*, as Joshua and Caleb had described them.

וְדָרַךְ יָם־סוּף — *In the direction of the Sea of Reeds*, i.e., southward toward the Red Sea. The term Sea of Reeds need not refer only to the body of water where the Splitting of the Sea took place, but also to the entire body of water surrounding the Sinai Peninsula. The southernmost terminus of the journey the Jews were about to begin was Etzyon Gev (33:35), which is probably in the vicinity of the present-day port of Eilat (see *I Kings* 9:26 and *Tevuos HaAretz*).

כו ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר:
 כז עד אימתי לכנשתא בישתא דהא די
 אנון מתרעמין עלי ית תרעמת בני
 ישראל די אנון מתרעמין עלי שמיע
 קדמי: כח אמר להון קנים (ג"א קנים) אנא
 אמר יי אם לא כמא די מללתון קדמי
 כז אעבר לכו: כט במדברא הדין יפלו
 פגריבון וכל מנגיכו ללל חשבונכון
 מבר עשרין שנין ולעלא די
 אתרעמתון עלי: לא אתון חעלון
 לארעא די קמית במימרי לאשקאה
 יתכון בה אלהן כלב בר יפנה ויהושע
 בר נון: לא וספלוכו די אמרתון לבנא
 יהי ואעל יתהון וידעון ית ארעא די
 קצתון בה: לב ופגריכו די לכו יפלו
 במדברא הדין: לג ובניכו יהון מאחרין
 במדברא ארבעין שנין ויקבלון ית
 חוביכו עד דיסופון פגריכו במדברא:
 לה במנן יומאי די אללתון ית ארעא
 ארבעין יומין וימאי לשמא יומא לשמא
 תקבלון ית חוביכו ארבעין שנין
 ותדעון ית דאתרעמתון עלי: לה אנא יי
 גורית במימרי אם לא דא אעבר לכל
 כנשתא בישתא דהא דאנומנון עלי
 במדברא הדין וסופון ותמן ימותון:
 לו וגבריא די שלח משה לאללא ית
 ארעא ותבו וארעימו עלוהי ית כל
 כנשתא לאפקא שום ביש על ארעא:
 לו ומיתו גבריא דאפיקו שום ביש על
 ארעא במותנא קדם יי: לה ויהושע בר
 נון וכלב בר יפנה אתקמו (ג"א קימו) מן
 גבריא האנון דאזלו לאללא ית ארעא:

וידבר יהוה אל-משה ואל-אהרן לאמר: עד-מתי
 לעדה הרעה הזאת אשר המה מלינים עלי את-תלונות
 בני ישראל אשר המה מלינים עלי שמעתי: אמר
 אלהם חי-אני נאם-יהוה אם-לא באשר דברתם באוני
 כן אעשה לכם: במדבר הזה יפלו פגריכם וכל-פקדיכם
 לכל-מספרכם מן עשרים שנה ומעלה אשר הלינתם
 עלי: אם-אתם תבאו אל-הארץ אשר נשאתי את-ידי
 לשכן אתכם בה כי אם-כלב בן-יפנה ויהושע בן-נון:
 וטפכם אשר אמרתם לבו יהיה והביאתי אתם וידעו
 את-הארץ אשר מאסתם בה: ופגריכם אתם יפלו
 במדבר הזה: ובניכם יהיו רעים במדבר ארבעים שנה
 ונשאו את-זנותיכם עד-תם פגריכם במדבר: במספר
 הימים אשר-תרתם את-הארץ ארבעים יום לשנה
 יום לשנה תשאו את-עונותיכם ארבעים שנה וידעתם
 את-תנואתי: אני יהוה דברתי אם-לא | זאת אעשה
 לכל-העדה הרעה הזאת הנועדים עלי במדבר הזה
 יתמו ושם ימתו: והאנשים אשר-שלח משה לתור
 את-הארץ וישבו וילוו עלי את-כל-העדה להוציא
 דבה על-הארץ: וימתו האנשים מוצאי דבת-הארץ
 רעה במגפה לפני יהוה: ויהושע בן-נון וכלב בן-
 יפנה חיו מן-האנשים ההם ההלכים לתור את-הארץ:

רביעי כ"כ

כח

כט

ל

לא

לב

לג

לה

לו

לז

לח

וילוו ק

רע"ז

עונותיכם (פסוק לד) שחי עונות, של על ושל חלונה. וחשב להם במנין חייהם מקלם
 שנה ככולה, וכשנכנסו לשנת ששים מתו אותם של בני עשרים: ונשאו את
 זנותיכם. כתרנונו, ויקבלון ית חוביכו: (לד) את תנואתי. שהיו אותם חת
 לבכם מאחרי. חטאה לכו הסרה, כמו כי היא אביה אותה (להלן לו:ו) (לו)
 ו-לז] וישבו וילוו עלי. וכשנכנסו מחור הארץ הרעימו עליו את כל העדה
 כהולאת דבה, אותם אנשים וימותו. כל הולאת דבה לכו חיוך דברים, שמלקיחין
 לשום לאדם לדבר בו, כמו דוכס שפתי ישיני (שיר השירים ז:ו). ויבא לעונה וישנה
 רעה, לכן נאמר כחן מוצאי דבת הארץ רעה, ושחרבכ לשום עד עכורס ותולעים יולאן מלכוס
 פירל"ן כע"ז: [ו-לז] במגפה לפני ה'. בלחמה מישה ההגונה להם, מזה
 כנגד מזה. הם חטאו בלשון, ושחרבכ לשום עד עכורס ותולעים יולאן מלכוס
 ובחין לחוך עכורס. לכן נאמר במגפה (בפחת הכ"ח) ולא במגפה, וזה לפני
 ה', בלחמה הראויה להם על פי מדוהי של הקב"ה שהוא מודד מדה כנגד מדה
 (סוטה לה:). (לח) ויהושע וכלב חיו וגו'. מה ח"ל חיו מן האנשים ההם,
 חלל מלמד שנטלו חלקם של מרגלים בלחך וקמו מחייהם לחיים (כ"ב קיח):

(בו) לעדה הרעה וגו'. חלו המרגלים, מחלן לעדה שהיא עשרה (מגילה כג:)
 אשר המה מלינים. חל ישראל עלי: את תלונות בני ישראל, אשר המה
 המרגלים מלינים אותם עלי, שמעתי: (בח) חי אני. לכו שנועה: אם לא
 כן אעשה. כניכול חיו חי: כאשר דברתם. שנקשם ממני או במדבר הזה
 לו מחנו (ולעיל פסוק ז: כט) וכל פקדיכם לכל מספרכם. כל הנמה לכל
 מספר שחם נמנין בו, כיון ללח ולכא ללח ולחם שקלים, כל המניין לכל חיון
 מספרות ימותו, חלו הן מן עשרים שנה וגו', להוליא שנטו של לוי שחן
 פקודיהם מן עשרים (כ"ב קחא:). (לב) ופגריכם אתם. כתרנונו דילכו, לפי
 שדבר על הצנים להכניסם לארץ ובקש לומר ואתם חמור, נטל לכו זה כחן לומר
 חס: (לג) ארבעים שנה. לא מת אחד מהם פחות מכן ששים (תנחומא יג) לכך
 נגזר ארבעים כדי שהיו אותם של בני עשרים גיעין כלל ששים. ושנה ראשונה
 היתה בכלל ואף על פי שקדמה לשלוח המרגלים, לפי שמעשאו את העגל עלתה גזרה
 זו במחשבה חלל שהמין להם עד שחמלם סחסם. וזה שנאמר וציוס פקדי,
 במרגלים, ופקדתי עליהם חמלם (שמות כג:לד). ואף כחן נאמר חמלם חל

26-38. God spells out the decree. Previously, God had accepted Moses' plea, but stated that the nation as then constituted would not enter the Land. Now he specified to Moses what His decree would be, and instructed him to tell

it to the people. But although He would stretch out the punishment of the nation over a period of years, the spies themselves, who were the immediate cause of the tragedy, did not deserve any consideration. They would die

God ²⁶ *HASHEM* spoke to Moses and Aaron, saying, ²⁷ "How long for this evil assembly that provokes complaints against Me!? I have heard the complaints of the Children of Israel whom they provoke against Me. ²⁸ Say to them: As I live — the words of *HASHEM* — if I shall not do to you as you have spoken in My ears. ²⁹ In this Wilderness shall your carcasses drop; all of you who were counted in any of your numberings, from twenty years of age and above, whom you provoked against Me; ³⁰ if you shall come to the Land about which I have raised My hand in an oath to settle you there, except for Caleb son of Jephunneh and Joshua son of Nun. ³¹ And your young children of whom you said they will be taken captive, I shall bring them; they shall know the Land that you have despised. ³² But your carcasses shall drop in this Wilderness. ³³ Your children will roam in the Wilderness for forty years and bear your guilt, until the last of your carcasses in the Wilderness. ³⁴ Like the number of the days that you spied out the Land, forty days, a day for a year, a day for a year, shall you bear your iniquities — forty years — and you shall comprehend straying from Me. ³⁵ I *HASHEM* have spoken — if I shall not do this to this entire evil assembly that gathers against Me! In this Wilderness shall they cease to be, and there shall they die!"

³⁶ But as for the men whom Moses sent to spy out the Land, and who returned and provoked the entire assembly against him by spreading a report against the Land — ³⁷ the people who spread the evil report about the Land died in a plague before *HASHEM*. ³⁸ But Joshua son of Nun and Caleb son of Jephunneh lived from among those men who were going to spy out the Land.

immediately.

27. עֲרִימָהּ — *How long*. The verse refers to two groups: the spies — *this evil assembly* — and the rest of the nation. Regarding the spies, God said simply, "*How long . . .*" implying that they had reached the limits of His patience and there would be no Divine forbearance toward them. God made clear why the spies' sin was so serious: they were *קלינים*, meaning that they were not content to lack faith themselves, but they *provoked* others to lose faith and sin. Indeed, the spies died immediately (v. 37). As for the rest of the nation, God said that He had heard their complaints, meaning their loud protestations against God and Moses. Thus, they had sinned grievously and could not escape without punishment, but, as God went on to say, the judgment would be tempered with mercy in response to Moses' prayer (*Rashi; Sforno*).

28-32. God swore that the punishment of the entire nation would be predicated on the very tragedy that the people — having believed the spies — predicted for themselves. They said that the Canaanites and their allies would kill all the men in the Wilderness and that the children would be taken captive. The men would indeed die in the Wilderness, but the children — the next generation — would enter the Land. As for the women, since they did not participate in the rebellion, there was no decree against them, and they would live out their natural life spans. Surely, therefore, many of them lived to enter the Land.

33. יִהְיוּ רְעִים — *Will roam* [lit., *will graze*]. Just as grazing sheep are led from place to place and rarely remain in any one area for very long, so will the Jews in the Wilderness

wander from place to place until their forty years are over (*Ibn Ezra*). The term has a positive connotation as well, for a shepherd does not desert his flock. Thus God implied that despite its wandering, the nation would not be left without His concern and protection.

אֲרָבָעִים שָׁנָה — *Forty years*. None of the Jews died before the age of sixty [for their punishment was that they die in the Wilderness, not that they die prematurely (*Mizrachi*)]. Thus it was necessary to prolong their stay in the Wilderness so that those who had just become twenty would live to reach their sixtieth year. This event took place in the second year after the Exodus, but God began the count of forty retroactively from the first year, because He had originally intended the forty years of wandering as the punishment for the sin of the Golden Calf, but had deferred its implementation until Israel's "measure of sin became full," after the incident of the spies (*Rashi*). This would imply that the sins of the spies and the Golden Calf were similar in nature, since both involved a shift of allegiance from God to idols (see above. vs. 1-4).

34. . . וִידַעְתֶּם — *And you shall comprehend . . .* As a result of your long years of wandering, you will comprehend the magnitude of your sin of having negated My intent of bringing you into the Land (*Sforno*).

37. בַּמִּדְבָּר — *In a plague*. The decree of forty years applied only to the nation as a whole, but the spies themselves died immediately in a plague. Their punishment was measure for measure. They insisted falsely that the very air of the Land consumed its inhabitants, so they died as if killed by the foul air they were breathing (*Sforno*).

לֹט וַיִּדְבֹּר מֹשֶׁה אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 מ וַיִּתְאָבְלוּ הָעָם מְאֹד: וַיִּשְׁכְּמוּ בִּבְקָר וַיַּעֲלוּ אֶל־רֹאשׁ־
 הַהָר לֵאמֹר הֲנֵנוּ וְעַלְיָנו אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר יְהוָה כִּי
 מֵא חָטֵאנוּ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְמַה זֶּה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־פִּי יְהוָה
 מֵב וְהוּא לֹא תַעֲלֶה: אֲל־תַּעֲלוּ כִּי אֵין יְהוָה בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא־
 מֵג תִּגְנָפוּ לִפְנֵי אֲיִבֵיכֶם: כִּי הָעַמְלִקִּי וְהַכְּנַעֲנִי שֵׁם לִפְנֵיכֶם
 וּנְפִלְתֶם בַּחֲרֵב כִּי־עַל־כֵּן שָׁכַתֶּם מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְלֹא־
 מֵר יִהְיֶה יְהוָה עִמָּכֶם: וַיַּעֲפְלוּ לַעֲלוֹת אֶל־רֹאשׁ הַהָר וַאֲרוֹן
 מֵה בְרִית־יְהוָה וּמֹשֶׁה לֹא־מָשׁוּ מִקְרֵב הַמִּצְחָה: וַיִּרֶד
 הָעַמְלִקִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּהָר הַהוּא וַיִּכּוּם וַיַּכְתּוּם עַד־
 הַחֲרָמָה:

טו וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 אֶת־מִרְיַת אֱלֹהִים כִּי תָבֹאוּ אֶל־אֶרֶץ מוֹשְׁבֵיתֵיכֶם אֲשֶׁר אָנִי
 ג נֹתֵן לָכֶם: וַעֲשִׂיתֶם אִשָּׁה לַיהוָה עֲלֶיהָ אוֹ־יָבֹחַ לְפִלֵּא־
 נָדָר אוֹ בְנִדְבָה אוֹ בְּמַעֲדֵיכֶם לַעֲשׂוֹת רִיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה
 ה מִן־הַבֶּקֶר אוֹ מִן־הָעֶצֶן: וְהִקְרִיב הַמִּקְרִיב קָרְבָּנוֹ לַיהוָה
 ה מִנְחַח סֶלֶת עֶשְׂרוֹן בָּלוּל בִּרְבַּעִית הַהֵינן שָׁמֶן: וַיִּין לַגֶּסֶר
 רְבִיעִית הַהֵינן תַּעֲשֶׂה עַל־הָעֵלָה אוֹ לַזֶּבֶח לִכְבֹּשׁ הָאָחֶד:
 ו אוֹ לֵאֵיל תַּעֲשֶׂה מִנְחַח סֶלֶת שְׁנֵי עֶשְׂרִינִים בָּלוּלָה
 ו בִּשְׁמֵן שְׁלִשִׁית הַהֵינן: וַיִּין לַגֶּסֶר שְׁלִשִׁית הַהֵינן תִּקְרִיב
 ח רִיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה: וְכִי־תַעֲשֶׂה בֶן־בֶּקֶר עֲלֶיהָ אוֹ־יָבֹחַ
 ט לְפִלֵּא־נָדָר אוֹ־שְׁלָמִים לַיהוָה: וְהִקְרִיב עַל־בֶּן־הַבֶּקֶר
 מִנְחַח סֶלֶת שְׁלִשָּׁה עֶשְׂרִינִים בָּלוּל בִּשְׁמֵן חֲצִי הַהֵינן:

כ"ט

המאורע: (ב) בי תבאו. כישר להם שיכנסו לארץ: (ג) ועשיתם אשה. חיון זה
 חיון, אלא כשתבואו שם ותעלה על לבכם לעשות אשה לה: ריח ניחוח. נחם רוח
 לפני (ספרי ק): לפלא נדר או בנדרה [וגו']. [לפרש: או במועדיכם.] או
 שתעשו האשה כשכל חובת מועדיכם שחיבתם אחסם לעשות כמותו (שם):
 (ד) והקריב המקריב. מקריבו נפסיד ומנחה לכל בנמה. המנחה כללי ושמן
 ככלל כחוכה (שם) והיין [לפנים כמו ששנינו בנפס' סוכה (מח):] (ה) לכבש
 האחד. על כל האמור למעלה הוא מוסב, על המנחה ועל השמן ועל היין: (ו) או
 לאיל. ואם איל הוא. ורבותיו נדרו או לרבות את הפלגם [לסכי איל (חולין גג):]

(מ) אל ראש ההר. הוא הדרך העולה לארץ ישראל: הגנו ועלינו אל המקום.
 לארץ ישראל: אשר אמר ה'. לחסה לנו שם נעלה: כי חטאנו. על אשר אחרנו
 הלא טוב לנו שוב מלרימה (לעיל פסוק ג): (מא) והיא לא תעלה. זו אסחת
 עושין לא חללה: (מג) כי על בן שבתם. כלומר כי זאת תבא לכם על אשר שבתם
 וגו': (מז) ויעפלו. [שון חזק. וכן הנה עפלה (חזקוק כד):] איננו "ע" בלע"ז [לשון
 עזות, וכן עופל בת ליון (ומיכה דח):] עופל וכן (ישעיה לזיד). ומדרש תנחומא
 (הי"ן יט) מפרשו לשון אופל, הלוכו חשכים, שלא בדרוש: (מח) ויכתום. כמו ואכזת
 אחוה טחון (דברים טכ): מכה אחר מכה: עד החרמה. שם המקום נקרא על שם

40-45. A chastened nation realizes too late. Moses' words hit the people very hard and brought them to their senses. Too late they decided that the Land was indeed theirs and now they wanted it. But God no longer wished to give it to that generation; they had rebelled too many times and now their fate was sealed. Nevertheless, they insisted on advancing

ing to the Land despite Moses' warnings that they would fail without God's help. In a sense the spies were right: the peoples of Canaan were too strong for the Jews, but, as Caleb had said, God could vanquish them if He so wished. The tragedy was that the people awakened too late from their spiritual stupor; as is all too common, people refuse to

³⁹ Moses spoke these words to all of the Children of Israel, and the people mourned exceedingly.

A ⁴⁰ They awoke early in the morning and ascended toward the mountaintop saying, "We are ready, and we shall ascend to the place of which HASHEM has spoken, for we have sinned!"

Chastened Nation Realizes Too Late ⁴¹ Moses said, "Why do you transgress the word of HASHEM? It will not succeed. ⁴² Do not ascend, for HASHEM is not in your midst! And do not be smitten before your enemies. ⁴³ For the Amalekite and the Canaanite are there before you, and you will fall by the sword, because you have turned away from HASHEM, and HASHEM will not be with you."

⁴⁴ But they defiantly ascended to the mountaintop, while the Ark of HASHEM's covenant and Moses did not move from the midst of the camp. ⁴⁵ The Amalekite and the Canaanite who dwelled on that mountain descended; they struck them and pounded them until Hormah.

15 ¹ HASHEM spoke to Moses, saying, ² "Speak to the Children of Israel and say to them: When you will come to the Land of your dwelling places that I give you, ³ and you perform a fire-offering to HASHEM — an elevation-offering or a feast-offering because of an articulated vow or as a free-will offering, or on your festivals, to produce a satisfying aroma to HASHEM, from the cattle or from the flock — ⁴ the one who brings his offering to HASHEM shall bring a meal-offering of a tenth[-ephah] fine flour, mixed with a quarter-hin of oil; ⁵ and a quarter-hin of wine for a libation shall you prepare for the elevation-offering or the feast-offering for each sheep. ⁶ Or for a ram — you shall prepare a meal-offering, two tenth[-ephah] fine flour mixed with a third-hin of oil; ⁷ and a third-hin of wine for a libation shall you bring as a satisfying aroma to HASHEM. ⁸ When you prepare a young bull as an elevation-offering or feast-offering, because of an articulated vow, or a peace-offering to HASHEM, ⁹ one shall bring with the young bull a meal-offering: three tenth[-ephah] fine flour mixed with a half-hin of oil.

move when they can, but are ready when it is too late.

40. אֶל־יְרֵאֲשֶׁהָקֵר — *Toward the mountaintop.* From *Deuteronomy* (1:19-20, 43-44), it is clear that this was the *Mountain of the Amorite*, which forms the natural border between the Land and the Sinai Desert. The Canaanites and Amalekites lived in the valleys between these mountains (see v. 25). The Jews now tried to bypass them and go to the mountaintop, from which they would then descend into the Land. The Amalekites and Canaanites were waiting in ambush on the mountain (v. 45), and threw them back.

הָטָאנוּ — *We have sinned.* Though God is always ready to forgive those who repent, this declaration was not sufficient to assuage His wrath, because the sin was still fresh. Moreover, the declaration was motivated not so much by sincere remorse as by regret that they had forfeited their chance to enter the Land (*Or HaChaim*).

15.

1-16. Meal-offering and libations This passage gives a new law: Certain offerings must be accompanied by gifts of meal-offerings and wine libations. This would not apply until thirty-nine years later, when the nation entered the Land, but the law was given them now to console the younger generation and give them confidence that God still intended to give them the Land (*Ibn Ezra; Ramban*).

The offerings of Abel, Noah, and Abraham were a *satisfying aroma to God* (*Leviticus* 1:9) even without the benefit of

an additional libation, but after the sin of the Golden Calf, God commanded that libations be added to the daily continual offerings. After the sin of the spies the commandment was extended to certain other offerings, as well.

3. This verse defines the offerings to which the passage applies. An *elevation-offering* [עֹלָה] is one that is burnt in its entirety on the Altar. *Feast-offerings* [זֶבַח] are offerings that are eaten, such as peace- and thanksgiving-offerings. They are called feast-offerings because they are generally brought to celebrate happy occasions and their owners would invariably invite others to eat with them. Since our verse refers specifically to offerings that are brought voluntarily, it is clear that the libations do not apply to private offerings that are required in atonement for sins. The verse mentions private offerings that are brought in celebration of the festivals to imply that even though such offerings are required by the Torah, libations must accompany them.

4. וְהָקֵרִיב — *Shall bring.* This term implies that the entire meal-offering is burnt on the Altar, unlike an ordinary, personal meal-offering, which is eaten by the Kohanim after a part of it is placed on the Altar [see *Leviticus* 2:1-3]. The wine libation is poured into a bowl-like vessel (*Rashi*) that was attached to the southwest corner of the Altar. In the Tabernacle, the wine drained off to the ground; in the Temple, it would flow onto the top of the Altar and into a pipe leading to a ditch under the Altar (*Succah* 48a-b).

יִחְמָקָא תִּקְרֵב לְנִסְכָּא פְּלִגּוֹת הֵינָא
 קָרְבֵּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרִצְנָא קָדְשׁ יְיָ יִכְרִין
 יִתְעַבֵּד לְתוֹרָא חַד אוֹ לְדִקְרָא חַד אוֹ
 לְאִמֵּר בְּאִמְרֵינָא אוֹ בְּעִנְיָנָא יִכְמִנּוּ דִּי
 תִּעְבְּדוּן בְּרִין תִּעְבְּדוּן לְחַד בְּמִנְיָהוֹן:
 יִכְלִי יִצְיָבָא יַעֲבֹד בְּרִין יִתְּ אֵלִין לְקָרְבָּא
 קָרְבֵּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרִצְנָא קָדְשׁ יְיָ יִנְאִיר
 יִתְגִּיר עֲמֻכּוֹן גִּיּוֹרָא אוֹ דִּי בִּינִיכּוֹן
 לְדִרְיִכּוֹן וְיַעֲבֹד קָרְבֵּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרִצְנָא
 קָדְשׁ יְיָ כְּמָא דִּי תִּעְבְּדוּן כֵּן יַעֲבֹד:
 טו קְהֵלָא קִימָא חַד לְכוֹן וּלְגִיּוֹרָא
 דִּי תִּתְגִּיר קִימָא עֲלֵם לְדִרְיִכּוֹן כִּתְּכוֹן
 בְּגִיּוֹרָא יְהִי קָדְשׁ יְיָ טו אוֹרִיתָא חַדָּא
 וְיִנְגָּא חַד יְהִי לְכוֹן וּלְגִיּוֹרָא דִּי תִּתְגִּיר
 עֲמֻכּוֹן: יִזְמַלִּיל יְיָ עִם מִשָּׁה לְמִמֶּר:
 יח מִלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִימֵר לְהוֹן
 בְּמַעֲלָבוֹן לְאַרְעָא דִּי אֲנָא מַעַל יִתְכוֹן
 לְתַמָּן: יט וְיִהְיֶה בְּמִיכָלְכוֹן מִלְּחָמָא
 דְּאַרְעָא תִּפְרְשׁוּן אִפְרָשׁוּתָא קָדְשׁ
 יְיָ: כ דִּרִּישׁ אֲצוּתְכוֹן חִלְתָּא תִּפְרְשׁוּן
 אִפְרָשׁוּתָא כְּמָא דִּי מִפְרָשִׁין מִן
 אֲדָרָא כֵּן תִּפְרְשׁוּן יְתָה: כא מִרִּישׁ
 אֲצוּתְכוֹן תִּתְּנוּן קָדְשׁ יְיָ אִפְרָשׁוּתָא
 לְדִרְיִכּוֹן: כב וְנִאֲרִי תִּשְׁתַּלּוּן וְלֹא תִּעְבְּדוּן
 יִתְּ כָּל פְּקוּדֵי הָאֱלֹדִין דִּי מִלִּיל יְיָ עִם

יִנְיִן תִּקְרִיב לְנִסְכָּא חֲצִי הָהִין אִשָּׁה רֵיחַ-נִיחֹחַ לַיהוָה:
 יא בָּכָה יַעֲשֶׂה לְשׁוֹר הָאֶחָד אוֹ לְאֵיל הָאֶחָד אוֹ-לִשָּׁה
 יב כִּבְבָּשִׁים אוֹ בְּעִזִּים: כִּמְסַפֵּר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ בָכָה תַּעֲשׂוּ
 יג לְאֶחָד כִּמְסַפֵּרם: כֹּל-הָאֲנֹרַח יַעֲשֶׂה-בָכָה אֶת-אֵלֶּה
 יד לְהִקְרִיב אִשָּׁה רֵיחַ-נִיחֹחַ לַיהוָה: וְכִי-יִגְוֹר אֶתְכֶם גֵּר אוֹ
 אֲשֶׁר-בְּתוֹכְכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם וַעֲשֶׂה אִשָּׁה רֵיחַ-נִיחֹחַ
 טו לַיהוָה בְּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵּן יַעֲשֶׂה: הִקְהֵל חֻקָּה אַחַת לָכֶם
 וְלִגֵּר הִגֵּר חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בָּכֶם בְּגֵר יִהְיֶה לִפְנֵי
 טז יְהוָה: תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם וְלִגֵּר הִגֵּר
 אֶתְכֶם:

יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בְּבִאכֶם אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא
 יט אֶתְכֶם שָׁמָּה: וְהָיָה בְּאֶכְלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תִּרְיִמוֹ
 כ תְּרוּמָה לַיהוָה: רִאשִׁית עֶרְסַתְכֶם חֲלָה תִרְיִמוֹ תְּרוּמָה
 כא כַּתְּרוּמַת גֵּר כֵּן תִּרְיִמוֹ אִתָּה: מִרְאשִׁית עֶרְסַתִּיכֶם תִּתְּנוּ
 כב לַיהוָה תְּרוּמָה לְדֹרֹתֵיכֶם: וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא
 תַּעֲשׂוּ אֶת כָּל-הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר-דִּבֶּר יְהוָה אֶל-

ששי יח

רע"ז

צִינָה (עִירֻזִין פִּנ): תִּרְיִמוֹ מִרְאשִׁיתָהּ, כְּלִמֵּר קֹדֶם שְׂחָכְלוּ מִמֶּנָּה, רִאשִׁית חֲלָה
 וְסִלְ חֲלָה, חֲלָה אֶחָת תִּרְיִמוֹ תְּרוּמָה לְשֵׁם ה' (סְפָרִי טס): חֲלָה, טוֹרִיט'ל
 בְּלַע"ז בַּתְּרוּמַת גֵּר, שֶׁלָּא נִחָר כִּי שִׁיּוֹר, וְלֹא כַתְּרוּמַת מַעֲבָר שֶׁלֹּאֵר כִּי
 שִׁיּוֹר, אֲבָל חֲמִישִׁים נִתְּנוּ שִׁיּוֹר לְכָל הַבָּיִת אֶחָד מִעֲשָׂרִים וְאַרְבַּעַת, וְלִנְחָסוֹם אֶחָד
 מֵאַרְבַּעִים וְשִׁמּוֹנִה (טס: חֲלָה בִּז): (כא) מִרְאשִׁית עִירֻסוֹתֵיכֶם, כֹּהֵה נִחָר,
 לִפִּי שְׂחָכְלָא רִאשִׁית עִירֻסוֹתֵיכֶם שִׁמְעָה אֵלֵי רִאשִׁיתָהּ שְׂחָכְלָא, מִקְּדָשָׁהּ
 וְלֹא כֹהֵה (סְפָרִי טס): תִּתְּנוּ לָהּ תְּרוּמָה, לִפִּי שֶׁלָּא שְׂחָכְלָא שִׁיּוֹר לְחֵלֶה נִחָר
 חֲתַם שִׁיּוֹר כִּי כִּי נִתְּנָה (טס): (כב) וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ, מַעֲבָרָה זֶרֶה הִיָּה
 כִּלְכָּל כָּל הַמַּעֲטָה שֶׁאֵבִיר מִבִּיאָן עֲלֵיהָ פֶּר, וְהִרִי הַכְּחוּב מוֹלִיחָה כֹּהֵן מִכְּלָן לִידוֹן
 כִּפֶּר לְשׁוֹלָה וְשִׁעִיר לְחַטָּאת (טס קי"א): וְכִי תִשְׁגּוּ וְגו'. כַּעֲבָרָה זֶרֶה הַכְּחוּב מִדְּבָר.
 אוֹ אֵיט אֲבָל בַּחֲתָם מִכָּל הַמַּעֲטָה, כִּלְכָּל אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה, מִטָּה אֶחָת הִיָּה
 כִּלְכָּל הַמַּעֲטָה. מִה הַעֲבוֹר עַל כָּל הַמַּעֲטָה שִׁיּוֹר טוֹל וּמִפֶּר בְּרִית וּמִגֵּלָה פִּסִּים, אֵיט מִטָּה

(ו) אִשָּׁה רֵיחַ. אֵיט טוֹסֵב אֲבָל עַל הַמִּנְחָה וְהַשְׂמֵן אֲבָל הֵינן אֵיט אִשָּׁה שֶׁאֵיט נִיתָן
 עַל הָאֵל (סְפָרִי טס): (יא) אוֹ לִשָּׁה. כֵּן שֶׁאֵל כַּכְּבִּישִׁים כֵּן שֶׁאֵל בְּעִזִּים. כַּכְּבִּישִׁים
 קָרִיבִים בְּתוֹךְ שְׂחָכְלָא. אֵיל כֵּן שֶׁלָּא טַעַר חֲדָשׁ וְיוֹם אֶחָד: (יב) כִּמְסַפֵּר אֲשֶׁר
 תַּעֲשׂוּ. כִּמְסַפֵּר הַבְּהִמָּה אֲשֶׁר תִּקְרִיבוּ לְקָרְבֵּן כַּכְּבִּישִׁים לְכָל אֶחָד מֵהֶם:
 כִּמְסַפֵּרם. עַל הַבְּהִמָּה מִסְפָּרם עַל נִסְכֵּי: (טו) בָּכֶם בְּגֵר. כַּכְּבִּישִׁים כֵּן גֵּר, וְכֵן
 דֶּרֶךְ לָשׁוֹן עֲבָרִית, כֵּן ה' כֹּהֵן מִלִּרְיָא (בְּרִאשִׁית יג): כֵּן אֲרִיךְ מִלִּרְיָא. כַּכְּבִּישִׁים כַּכְּבִּישִׁים
 כַּכְּבִּישִׁים כַּכְּבִּישִׁים (חֲלָה אֶל הָאָרֶץ. מִטָּה בִּיחָה אוֹ מִכָּל
 בִּיחָה שְׂחָכְלָא שְׂחָכְלָא נִחָר כִּי חֲלָה כִּי חֲלָה, לְפִיכָן כֹּהֵן לְמַחֲזֵה אוֹ מִזֵּן, וְכֵן
 שְׂחָכְלָא לִי הַכְּחוּב בַּחֲתָם מִתָּה שֶׁאֵיט אֲבָל (לֹאֵר יְרוּשָׁה וְיִשְׂרָאֵל אֵיט כֵּן כֵּן, אֲבָל אוֹ
 נִחָר כִּי בְּרִאשִׁיתָהּ, מִשְׂכָּכִים כִּי וְאֲבָל מִלְּחָמָה נִחָרִית בַּחֲלָה (סְפָרִי קי): (ב)
 רִאשִׁית עִירֻסוֹתֵיכֶם. כַּכְּבִּישִׁים כִּי מִיִּסְחָכִים שֶׁאֵלֶּם רִגִּילִין לְלוֹשׁ בְּמִדְבָּר, וְכַמֵּה
 הִיא, וְיִמְרָדוּ בְּשׁוֹמֵר (שְׂמֹת מִיִּתִּים) שׁוֹמֵר לְגִלְגָּל (טס טז) וְשִׁיּוֹר מִ"ג בִּיִּלִּים וְחֻמָּשׁ

12. במקור — According to the number, i.e., even if someone brings many animals as his offering — in which case one might think that one libation should suffice for the entire group — he must bring a separate libation for each animal.

13-16. Although gentiles may bring peace-offerings to the Temple, only Jews — natives — bring the libations (Sifre). Although all the commandments apply equally to proselytes, the Torah must specify that they are included in the commandment of libations, which symbolize that a Jew dedicates his Land to God. Although proselytes did not share in the division of the Land, they are not exempt from this commandment (R' Hirsch).

14. לדִּרְיִכְכֶם — Throughout your generations. In its plain

sense, this verse reiterates the point that a proselyte has the same status as a native and brings the same libations as his fellow Jews. Sifre Zuta expounds, based on the apparent redundancy, that a proselyte is required to bring an offering as part of his conversion procedure. If so, one might reason that conversions cannot be valid when the Temple is not standing. To refute such an argument, our verse discusses someone who converts throughout your generations, implying that conversions are valid in all generations. In the case of such proselytes, the requirement to bring the offerings remains pending, so that their descendants will bring them when the Temple is rebuilt (Haamek Davar).

17-21. Challah. The Torah commands that from every

¹⁰ You shall bring a half-hin of wine for a libation, a fire-offering, a satisfying aroma to HASHEM.

¹¹ "So shall be done for each bull or for each ram, or for a lamb or kid among the sheep or goats. ¹² According to the number that you prepare, so shall you do for each one, according to their number. ¹³ Every native shall do so with them, to bring a fire-offering, a satisfying aroma to HASHEM.

¹⁴ "When a proselyte sojourns with you or one who is among you throughout your generations and he shall prepare a fire-offering, a satisfying aroma to HASHEM — as you do, so shall he do. ¹⁵ For the congregation — the same decree shall be for you and for the proselyte who sojourns, an eternal decree for your generations; like you like the proselyte shall it be before HASHEM. ¹⁶ One teaching and one judgment shall be for you and for the proselyte who sojourns among you."

Challah ¹⁷ HASHEM spoke to Moses, saying, ¹⁸ "Speak to the Children of Israel and say to them: When you come to the Land to which I bring you, ¹⁹ it shall be that when you will eat of the bread of the Land, you shall set aside a portion for HASHEM. ²⁰ As the first of your kneading you shall set aside a loaf as a portion, like the portion of the threshing-floor, so shall you set it aside. ²¹ From the first of your kneading shall you give a portion to HASHEM, for your generations.

²² "If you err and do not perform all of these commandments, which HASHEM has spoken to

batch of dough, a portion — commonly known as *challah* — be given to the Kohanim, just as they must receive a part of the produce of the field. By making the servants of God dependent on the gifts of the nation, and obligating the nation to provide for them, God ties together the people who enjoy the Land's prosperity and those who devote themselves to Torah study, the Temple service, and matters of the spirit. *Sforno* comments that this commandment was needed in the aftermath of the tragedy of the spies, to provide the survivors with a new source of blessing to their homes, in the merit of their gifts to the Kohanim. He cites Scriptural proofs that people are blessed by virtue of the sustenance they provide for God's devoted servants.

19. מִלֶּחֶם — *Of the bread*. This term limits the commandment of *challah* to a dough made of the five main species of cereal grain: wheat, barley, oats, rye, and spelt (*Sifre*).

20. ראשית — *As the first*. The first use of the dough is the separation of *challah* for the Kohen, and its owner is forbidden to eat of the dough before setting that portion aside. Alternatively, the word may be rendered as *the choicest part*, for just as the Torah asks a Jew to give the Kohen the choicest part of his produce (18:29), so, too, it asks that he be given the choicest part of the dough.

עֲרֵכְתֶּם — *Of your kneading*. The commandment to separate *challah* goes into effect from the moment the mixture becomes *dough*, i.e., from when the kneading process begins (*Sifre*). From the possessive form *your dough*, the Sages derive that the minimum amount of dough from which *challah* must be taken is the amount that was familiar to the people in the Wilderness to whom this verse was originally addressed. *Your dough*, consequently, means the volume of manna that fell daily for each Jew, which was an omer, the volume of 43.2 egypt.

חֶלֶה — *A loaf*. Since the Torah refers to the Kohen's portion as *challah*, Jews have taken to calling their Sabbath breads

— from which they separate this Divinely commanded portion — *challah*. This illustrates Jewish loyalty to the Torah. The focus of our lives is the performance of the commandments, so much so that we call our bread by the name of the commandment associated with it.

כְּתֵרֹמַת גֶּרֶן — *Like the portion of the threshing-floor*. This is a reference to the *terumah* that is given to the Kohen from the crops of the field. By comparing *challah* to *terumah*, the verse indicates that just as the Torah does not specify a minimum percentage of the crop that must be separated as *terumah* — even a single kernel is enough to discharge the obligation of a large amount — so the Torah does not set a minimum amount for *challah*. Nevertheless, the Sages imposed minimum amounts for *challah*. These amounts are: one-twenty-fourth of the batch of a householder's dough; and one-forty-eighth of a batch of commercial dough (*Rashi*; *Mishnah Challah* 2:7).

22-26. The atonement for public, unintentional idol worship. In the aftermath of the tragedy of the spies, the Torah turns to another possibility of a national downfall that would be a denial of God's sovereignty over His people: mass idol worship. Although the Torah does not say explicitly that the topic of the passage is idolatry, the Sages derive it from verse 22 which speaks of a transgression of *all of these commandments*. Since it cannot refer to a violation of every single one of the 613 commandments, it must refer to a sin that is equivalent to the transgression of them all. This is the sin of idolatry, for by worshiping another deity, a person shows that he denies the existence or the authority of God, and he considers himself not to be bound by anything God has commanded.

Sforno observes that the Torah requires a Jew to perform the commandments because they are the ones *which HASHEM has spoken to Moses*. To obey any of them because of personal or social considerations, without believing in the

משה: כגית כל די פקיד יי ותכון בידא
 דמשה מן יומא די פקיד יי ולהלא
 לדריכון: כד יהי אס מעיני כנשתא
 אחצבת לשלו ונעבדון כל כנשתא
 תור בר תורי חד לעלתא לאתקבלא
 ברצנא קדם יי ומנחתה ונספה כדחיו
 ונפיר בר עזי חד לחטאתא: כה ויכפר
 כהנא על כל כנשתא דבני ישראל
 וישתבק להון ארי שלותא היא ואנן
 איתאיו ית ארבהון קרנא קדם יי
 וחובתהון קדם יי על שלותהון:
 כו וישתבק לכל כנשתא דבני ישראל
 ולגיורא דיתגיר ביניהון ארי לכל עמא
 בשלותא: כז ואם אנש חד יחוב בשלו
 ויקרב עזא בת שתה לחטאתא:
 כח ויכפר כהנא על אנש דאשתלי
 במחבה בשלו קדם יי לכפרא עלוהי
 וישתבק לה: כט ויצבא בבני ישראל
 ולגיורא דיתגיר ביניהון אוריתא דא
 יהי לכון לרעבד בשלו: לו אנש דיעבד
 בריש גלי מן יציבא ומן גיורא קדם
 יי הוא מרגו וישתצי אנשא ההוא
 מגו עמה: לא ארי (על) פתגמא דיי
 בסר וית פקודוהי אשני אשתצאה
 וישתצי אנשא ההוא חובה בה:

כג משה: את כל אשר צוה יהוה אליכם ביד-משה מן-
 היום אשר צוה יהוה והלל לה לדרתיכם: והיה אם מעיני
 העדה נעשתה לשגגה ועשו כל-העדה פר בן-בקר
 אחד לעלה לריח ניחח ליהוה ומנחתו ונסכו במשפט
 כה ושעיר-עזים אחד לחטת: וכפר הכהן על-כל-עדת בני
 ישראל ונסלח להם כי-שגגה הוא והם הביאו את-
 קרבנם אשה ליהוה וחטאתם לפני יהוה על-שגגתם:
 כו ונסלח לכל-עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם כי
 לכל-העם בשגגה: ואם-נפש אחת
 כח תחטא בשגגה והקריבה עז בת-שנתה לחטאת: וכפר
 הכהן על-הנפש השגגת בחטאה בשגגה לפני יהוה
 כט לכפר עליו ונסלח לו: האזרח בבני ישראל ולגר הגר
 ל בתוכם תורה אחת יהיה לכם לעשה בשגגה: והנפש
 אשר-תעשה ביד רמה מן-האזרח ומן-הגר את-יהוה
 לא הוא מגדף ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמה: כי דבר-
 יהוה בזה ואת-מצותו הפר הכרת ואת-הנפש ההוא
 עונה בה:

שביעי

יה רפה

יה רפה

ר"ט

לעולה, שאל' זאת השני יעשה עולה (ויקרא ה') וזו עולה קודמת לתעלה (הוריות
 יג:). (כה) הביאו את קרבנם אשה לה: זה האומר כפרשה, הוא פר העולה
 שנאמר אשה לה' (ספרי ס:). וחסותא: זה השעיר (ס:). (כו) תחטא בשגגה,
 בעבודה זרה (ס: קיג): עז בת שנתה, שאל עבירות יחיד מביא כשנה או שתינה,
 וכו' קבע לה שתינה (ס:). (ל) ביד רמה, נמזיז: מגדף. מתוך, כמו ויהיה חרפה
 וגדופה (ויקרא ה') אשר נדפו נערי מלך אשור (ישעיה לז) ועוד דרכו רבותינו
 מכאן למבצר אח השם הוא נכרת (כריתות ז:). (לא) דבר ה', אזהרת עבודה
 זרה מפי הנבזרה והשאר מפי משה (ספרי ס:). עונה בה, בזמן שזונה בה שלא

זו פורק בה עול ומפר ברית ומגלה פנים, ואילו, זו עבודה זרה (ס:). אשר דבר
 ה' אל משה, אולי ולא יהיה לך מפי הנבזרה שמעט (הוריות ת:). אחת דבר אלהים
 שמים זו שמעתי (הלל סב:). (כג) את כל אשר צוה וגו'. מגיד שכל המורה
 בעבודה זרה ככופר בכל המורה כולה וכל מה שנתנאל הנבזרים, שנאמר למן
 היום אשר צוה ה' והלאה (ספרי ס:). (כד) אם מעיני העדה נעשתה
 לשגגה, אם מעיני העדה (הוריות ז:). נעשה עבירה זו על ידי שוגג, כגון ששגגו
 וארו על אחת מן העבודות שהיא מותרת לעבוד עבודה זרה בכך (ס: ג:). לחטת.
 חסר א', שאלו כשאר חטאות, שכל חטאות שבתורה הנאות עם עולה התעלה קודמת

One Who commanded them, is not true observance of the
 Torah. This is why God introduced the Ten Commandments
 by saying, "I am HASHEM, Your God," and why the Sages say
 that one who gives his allegiance to an idol is regarded as if
 he had repudiated the entire Torah, even if he performs all
 the commandments meticulously.

24. מעיני העדה — *Because of the eyes of the assembly.* This
 term is a metaphor for the Great Sanhedrin (see *Leviticus*
 4:13). In order for this unique offering to be brought, two
 conditions must be present: (a) The Sanhedrin ruled erro-
 neously that a certain act is permitted, and then the act was
 shown to be a form of idol worship; and (b) a majority of the
 congregation committed the forbidden act. If either of
 these conditions is absent, each transgressor brings the sin-
 offering of an individual, as given below in verse 27.

ועשו כלי-העדה — *The entire assembly shall prepare.* As a
 public offering, this one is paid for with funds collected from

the public (*Horayos* 3b), and none of the individual sinners
 brings his own offering (*ibid.* 2a).

לחטאת — *As an elevation-offering . . . as a sin-offer-
 ing.* In *Leviticus* 4:13-21, too, the Torah speaks of a commu-
 nal sin-offering to atone for a national transgression caused
 by an erroneous ruling of the Sanhedrin. The offering here
 atones exclusively for a national sin of idolatry, while the
 one in *Leviticus* atones for other sins (see notes there). There
 are two differences in the composition of the two offerings:
 (a) The offering in this passage includes an elevation-offer-
 ing, while that of *Leviticus* is only a sin-offering; and (b) the
 sin-offering here is a he-goat, while the one in *Leviticus* is a
 young bull. Otherwise, the sacrificial service for both sin-offer-
 ings is identical, including the requirement that the Ko-
 hen Gadol perform the service.

כי-שגגה הוא והם הביאו — *For it was unintentional and they
 have brought . . .* The atonement applies only to those who

Atonement for Public, Unintentional Idol Worship The Moses, ²³ everything that HASHEM commanded you through Moses, from the day that HASHEM commanded and onward, throughout your generations. ²⁴ If because of the eyes of the assembly it was done unintentionally, the entire assembly shall prepare one young bull as an elevation-offering for a satisfying aroma to HASHEM, and its meal-offering and its libation according to the rule, and one he-goat as a sin-offering. ²⁵ The Kohen shall atone for the entire assembly of the Children of Israel and it shall be forgiven them, for it was unintentional, and they have brought their offering, a fire-offering to HASHEM, and their sin-offering before HASHEM for their unintentional sin. ²⁶ And it shall be forgiven to the entire assembly of Israel and to the proselyte who sojourns among them, for it happened to the entire people unintentionally.

Individual Idol Worship ²⁷ "If one person sins unintentionally, he shall offer a she-goat within its first year as a sin-offering. ²⁸ The Kohen shall atone for the erring person when he sins unintentionally before HASHEM, to atone for him; and it shall be forgiven him. ²⁹ The native among the Children of Israel and the proselyte who sojourns among them — there shall be a single teaching for them, for one who does unintentionally.

Intentional Idolatry ³⁰ "A person who shall act high-handedly, whether native or proselyte, he blasphemed HASHEM! — that person shall be cut off from among his people, ³¹ for he scorned the word of HASHEM and broke His commandment; that person will surely be cut off, his sin is upon him."

sinned unintentionally. Although the sin was very grave, the people receive atonement because it was unintentional, and because they brought the prescribed offering (Ramban). However, those who knew that the Sanhedrin had erred but committed the sin anyway, are not atoned for by the offering (Sifre).

27-29. Individual idol worship. An individual brings this offering if he worships idols unintentionally, for example if a Jewish child was raised by idolaters. Even a large number of Jews may have worshiped idols unintentionally if they mistakenly thought that the Torah's laws were given for only a specific time period, and that that time has already elapsed; or, as in the times of Jeroboam and Ezra when the majority of Jews forgot, or were never taught, the entire Torah (Ramban to v. 22).

In Leviticus there are special offerings for the Kohen Gadol and king who sinned unintentionally. However, they do not bring special offerings if they commit the sin of idolatry. B'chor Shor explains that if a king sins in so fundamental a matter as idolatry, he is no more worthy than anyone else and is not honored by bringing a special offering.

30-31. Intentional idolatry. One who worships idols intentionally — *high-handedly* — cannot atone for his sin through an offering. If he sinned despite being warned that his act would incur the death penalty, and witnesses reported his act to the court, he suffers death by stoning. This passage refers to one who worshiped an idol intentionally, but who had not received a valid warning, or whose act was not seen by valid witnesses. God punishes such a person by cutting off his soul from the nation and denying him a share in the World to Come. The very act of worshiping an idol constitutes the blasphemy described in this passage.

Ramban (Moreh Nevuchim 3:41) contends that although the traditional exegesis interprets this passage with refer-

ence to idolatry, it applies by extension whenever someone sins because he denies the truth of any part of the Torah. For anyone to claim that a particular commandment does not apply to him or that he has the right to pick and choose among the commandments is blasphemous and worthy of the condemnation stated in this passage. Indeed, Ramban (Hilchos Teshuvah 3:6,11) counts those who sin *high-handedly* among those who lose their share in the World to Come.

30. הוא קנדר — *He blasphemed.* Since the Torah likens idolatry to blasphemy, the Sages derive that blasphemy, too, incurs the penalty of *kares*, or spiritual excision (Rashi).

31. דבר ה' — *The word of HASHEM.* By referring to the sin of idolatry this way, the Torah alludes to the first two of the Ten Commandments, which demand faith in God and prohibit idolatry. Those commandments were heard by the nation directly from God, not through Moses, and can therefore be called "the word of HASHEM" (Rashi).

עונו בה — *His sin is upon him.* Even after death, the spiritual corruption of the sin adheres to the soul and keeps it out of the World to Come (Sifre). The term implies further that only as long as the sin is upon the person — meaning that he did not repent — is the soul excised. Repentance, however, removes the sin and punishment (Rashi).

32-36. Sabbath desecration in the Wilderness. The Torah juxtaposes the sins of idolatry and Sabbath desecration because they represent the same concept. Just as the idolater denies the sovereignty of God, so, too, one who flouts the Sabbath, which testifies to God's Creation of the universe, declares his lack of faith in the Creator. Because of the vital place of Sabbath in the constellation of Jewish belief, the Torah places this incident here, although it did not necessarily happen immediately after the rebellion of the spies [see Rashi to v. 41].

לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מִקְשָׁשׁ עֲצִים
 בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁית: וַיָּקְרִיבוּ אוֹתוֹ הַמִּצְאִים אוֹתוֹ מִקְשָׁשׁ
 עֲצִים אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן וְאֵל כָּל-הָעֵדָה: וַיִּזְכְּרוּ אוֹתוֹ
 בַּמִּשְׁמֶר בִּי לֹא פָרַשׁ מִה-יַּעֲשֶׂה לוֹ: וַיֹּאמֶר
 יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה מוֹת יוֹמָת הָאִישׁ רְגוֹם אוֹתוֹ בָּאֲבָנִים כָּל-
 הָעֵדָה מִחוּץ לַמַּחֲנֶה: וַיֵּצִיאוּ אוֹתוֹ כָּל-הָעֵדָה אֶל-מִחוּץ
 לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אוֹתוֹ בָּאֲבָנִים וַיָּמָת בְּאֶשֶׁר צִנֶּה יְהוָה
 אֶת-מֹשֶׁה:
 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצֵת עַל-כְּנָפֵי בְגָדֵיהֶם
 לְדֹרֹתָם וְנִתְּנוּ עַל-צִיצֵת הַכֹּהֵן פְּתִיל תְּכֵלֶת:
 וְהָיָה לָכֶם לְצִיצֵת וּרְאִיתֶם אוֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת-
 כָּל-מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא-תִתְּרוּ אַחֲרֵי
 לְבַבְכֶּם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר-אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם:

לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מִקְשָׁשׁ עֲצִים
 בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁית: וַיָּקְרִיבוּ אוֹתוֹ הַמִּצְאִים אוֹתוֹ מִקְשָׁשׁ
 עֲצִים אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן וְאֵל כָּל-הָעֵדָה: וַיִּזְכְּרוּ אוֹתוֹ
 בַּמִּשְׁמֶר בִּי לֹא פָרַשׁ מִה-יַּעֲשֶׂה לוֹ: וַיֹּאמֶר
 יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה מוֹת יוֹמָת הָאִישׁ רְגוֹם אוֹתוֹ בָּאֲבָנִים כָּל-
 הָעֵדָה מִחוּץ לַמַּחֲנֶה: וַיֵּצִיאוּ אוֹתוֹ כָּל-הָעֵדָה אֶל-מִחוּץ
 לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אוֹתוֹ בָּאֲבָנִים וַיָּמָת בְּאֶשֶׁר צִנֶּה יְהוָה
 אֶת-מֹשֶׁה:

מפסיר

לז-לח

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצֵת עַל-כְּנָפֵי בְגָדֵיהֶם
 לְדֹרֹתָם וְנִתְּנוּ עַל-צִיצֵת הַכֹּהֵן פְּתִיל תְּכֵלֶת:
 וְהָיָה לָכֶם לְצִיצֵת וּרְאִיתֶם אוֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת-
 כָּל-מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא-תִתְּרוּ אַחֲרֵי
 לְבַבְכֶּם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר-אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם:

רע"ז

מכא: (לח) ועשו להם ציצית. על שם הפסילים החלושים בה כמו ויקחני בלילות
 ראשׁי (יחזקאל חג: מנחות מכא). דבר אחר לזית על שם ורחיטם חוטם כמו מלץ
 מן המרחים (שיר השירים כט: ספרי קטו): תבלת. נבט ירוק על חלון (מנחות
 מכא: (לט) וזכרתם את כל מצות ה'. שמני גימטריא של לזית שז מאות,
 ושמונה חוטין וחמשה קשרים הרי תר"ג (במ"ר יחכאל): ולא תתורו אחרי
 לבבכם. כמו מחור הארץ (לעיל יגכח): אלכ והטעמים הם מרגלים לגוף מספרים
 לו את העבירות, העין רואה והלב חומד והגוף טועה את העבירות (תנחומא טו):

טעם חשובה (ס: סנהדרין לז): (לב) והיו במדבר וימצאו. נגמטן של ישראל
 דבר הכתוב שלא שמרו חלף שבת ראשונה וכשבייה זה זה וחללה (ספרי קיג: (לג)
 המוצאים אותו מקושש. שהסרו בו ולא הביא מלקושש אף משמאלו והסרו בו
 (ס: סנהדרין מה): (לד) כי לא פרש מה יעשה לו. לא היו יודעים באיזו מיתה
 ימות אכל יודעים היו שהמלל שבת כמיתה (ספרי קיד: סנהדרין עח): (לה)
 רגום. פייס"ט כע"ז, וכן הלך אל"ט, וכן זכור (שמות כח) ושומר (דברים היב):
 (לו) ויציאו אותו. מכאן שבת הסקילה חוץ ורחוק מבית דין (ספרי: סנהדרין

32. *Were in the Wilderness*. This took place at the very beginning of their sojourn in the Wilderness [otherwise there is no reason for the Torah to mention the obvious fact of where they were]. That such a thing could happen so soon is to Israel's discredit, for the nation had observed only one Sabbath properly, and this individual desecrated the next one (*Rashi*). According to *Rashi's* reading of the *Sifre*, only one person desecrated the Sabbath, but according to the reading of the Vilna Gaon, there was a general laxity in Sabbath observance.

33. *Gathering wood*. There are various opinions in the Talmud regarding which category of prohibited labor was committed: The sticks were spread out and he gathered them together [מקער] he carried the sticks for a distance of four cubits or more in a public domain [ורוצא] or he tore twigs from trees [קצר] (*Shabbos* 96b; see also 73b).

33. *Those who found him*. Since the Torah stresses that he was found while committing the sin, the Sages derive that the witnesses had warned him that he was committing a capital offense and he persisted in doing it. This satisfied the halachic requirement that one is not liable to the death penalty unless he ignores a warning and his act is seen by two valid witnesses (*Rashi*). Thereupon they

brought him to the *entire assembly*, i.e., the sages who served as Moses' court.

34. *For it had not been clarified*. Only the nature and procedure of the death penalty had not been clarified, but they knew, as stated in *Exodus* 31:14, that Sabbath desecration incurs the death penalty (*Rashi*). Had it not been known that Sabbath desecration was a capital offense, the transgressor would not have been executed, because part of the necessary warning is notification of the gravity of the penalty.

36. *The entire assembly*, i.e., the penalty was to be carried out in the presence of the assembly (*Sifre*), so that others would see the consequences of sin and be deterred from committing it (*Deuteronomy* 17:13).

37-41. *Tzitzis and all the commandments*. The *Sidrah* concludes with a passage that brings home to the Jewish people the obligation to remember *all* of the commandments, for it is fallacious to think that Judaism can rest only on the foundation of such primary commandments as belief in God and observance of the Sabbath, vital though they are. The commandment of *tzitzis*, the Torah states, is a vehicle that enables the Jew to remember all the Torah's precepts. The passage contains other general commandments that

³² *The Children of Israel were in the Wilderness and they found a man gathering wood on the Sabbath day.* ³³ *Those who found him gathering wood brought him to Moses and Aaron, and to the entire assembly.* ³⁴ *They placed him in custody, for it had not been clarified what should be done to him.*

³⁵ *HASHEM said to Moses: "The man shall be put to death; the entire assembly shall pelt him with stones outside of the camp."*

³⁶ *The entire assembly removed him to the outside of the camp; they pelted him with stones and he died, as HASHEM had commanded Moses.*

³⁷ *HASHEM said to Moses, saying: "Speak to the Children of Israel and say to them that they shall make themselves tzitzis on the corners of their garments, throughout their generations. And they shall place upon the tzitzis of each corner a thread of turquoise wool. It shall constitute tzitzis for you, that you may see it and remember all the commandments of HASHEM and perform them; and not explore after your heart and after your eyes after which you stray.*

are essential to maintaining allegiance to God, and concludes with the oft-repeated statement that He took us out of Egypt and as a consequence of that, we are obligated to accept Him as our God.

38. ציצית — *Tzitzis*, i.e., fringes. Alternatively, the word refers not to the fringes themselves, but to what they call upon their wearers to do. The related word *הִצִּית* means to peer at something intently (see *Song of Songs* 2:15), and, as stated in verse 39, one should look at the *tzitzis* in order to remember all the commandments (*Rashi*).

על-כנפי בגדיהם — *On the corners of their garments.* The corners of a garment are accessible and visible, which is important in the context of this commandment, since the fringes must be seen in order to serve as reminders (*Michtav Me'Eliyahu*). Garments are a person's means of playing a role, of presenting himself to the world as he would like to be perceived. It is important, therefore, that garments be "consecrated," as it were, with reminders of God, so that they not become the means to entice people away from His service.

לדורותם — *Throughout their generations.* When someone is sincere about using even his garments as a means of achieving devotion to God, he can imbue his children and succeeding generations with the same dedication (*ibid.*). People should never underestimate the effect their actions can have on others, especially upon those who are closest to them and who are able to see whether their deeds are motivated by genuine dedication.

חבלת — *Turquoise wool.* One of the strings of each fringe is to be dyed turquoise with the blood of an aquatic creature known as *chilazon* (*Rashi*). The exact identity of the creature that is the source of this blue dye is unknown nowadays, so that *techeiles* is unavailable currently [see notes to v. 39].

The *techeiles* thread helps its wearer focus on his duty to God because, as the Sages put it: *Techeiles* is similar to [the color of] the sea, the sea to the sky, and the sky to [God's] Throne of Glory (*Menachos* 43b).

This roundabout means of focusing on God's Throne teaches that people should look for ways to direct their attention toward higher aspirations. Those who search for holiness can find inspiration in many experiences. Con-

versely, in the very same situation, those who seek only pleasure will not see even a possibility of spiritual elevation. Thus, a familiar way of testing what different people are like is to see how they react to the same stimuli; what someone sees is an indication of what he is.

39. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית — *It shall constitute tzitzis for you.* The white threads and the *techeiles* shall combine to form a single fringe, for the two elements in combination constitute a single *mitzvah*. If *techeiles* threads are unavailable, however, this absence does not prevent the performance of the commandment with all white threads (*Rambam, Hil. Tzitzis* 1:5). Thus, because it is not dependent on the presence of the blue thread, the commandment of *tzitzis* remains in effect nowadays even without *techeiles*.

וּרְאִיתֶם אֹתוֹ — *That you may see it.* The flow of the verse, according to *Rashbam* is that the *tzitzis* are on your garments so that you may see the fringe and thereby remember the commandments.

The Sages interpret this phrase *that you may see Him*, i.e., God (*Menachos* 43b), for by performing this commandment with the proper intent, one can learn to see that God guides the world, so that, in effect, one sees Him and remembers the duty to be loyal to Him.

וּנִזְכָּרְתֶּם — *And remember.* The numerical value of the word *צִיצִית* is 600, and there are eight threads and five knots, for a total of 613, the number of the Scriptural commandments (*Rashi*). Alternatively, the fringes are like a royal insignia, reminding their wearers that they are always in the service of the King (*Sforno*). According to *Ramban*, the reminder is provided by the symbolism of the turquoise thread, which is reminiscent of the Throne of Glory, as noted above.

וְלֹא-תִתְּנוּ — *And not explore . . .* The heart and eyes are like the body's spies, brokering for it the sins sought by its animal nature. The heart covets and the eyes seek out, and the body sins (*Rashi*).

We are enjoined to avoid any thought that could entice us to uproot a fundamental of the Torah. Human intelligence is limited and not everyone can ascertain the truth, so that a person can destroy his world if he follows his random thoughts. For example, if a person ruminates on whether or

מ למען תזכרו וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים
מא לַאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהָיִית לְכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:
ק"ט פסוקים. פל"ט סימן.

ס בדיל דתדברין ותעבדון ית כל פקורי
ותהוון קדישין קדם אלהכון: מא אָנָּא יי
אלהכון די אפקית יתכון מארעא
דמצרים למחוי לכון לאלה אָנָּא יי
אלהכון:

רש"י

שקולה ככל המטות. וכן הוא אומר בעזרא ועל הר סיני ירדת וחתן לעמך תורה ומטות ואח שבח קדשך הודעת להם (נחמיה ט:יג-יד). ואף פרשת לויית לכך נשמחה לאלו, לפי שאף היא שקולה כנגד כל המטות שנאמר ועשיתם אח כל מטתי (פסוק מ): על בגמי בגדיהם. כנגד ואשא אחסם על כנפי נשרים (שמות יט:ד). על ארבע כנפות. ולא בעלת שלש ולא בעלת חמש (זכחים יח): כנגד ארבע לשונות של גאולה שנאמר במזרים והנאחתי והללתי וגאלתי ולקחתי (שמות ו:יג): פתיל תכלת. על שם שכול בכורות, חרגום של שכול תכלת. ומכאן היתה בליה וכן נצט הצלחת דומה לרקיע המשחרר לעת ערב. ושמונה חושים שנה כנגד שמונה ימים ששה ישראל משיגלו ממלרים עד שאמרו שירה על היס:

(מא) אני ה'. נאמן לשלם שכן (ספרי שס): אלהיכם. נאמן להפער (שס): אשר הוצאתי אתכם. על מנת כן פדיתי אתכם עליכם גזרתי (שס): אני ה' אלהיכם. עוד למה נאמר, שלא יאמרו ישראל מפני מה אמר המקום, לא שנעשה ונעול שכן, אלו לא עושים ולא נוטלים שכן, על כרחכם אני מלככם. וכן הוא אומר אס לא ביד חזקה וגו' אמלך עליכם (ויחזקאל כג): ספרי שס). דבר אחר, למה נאמר יצאת מלרים, אני הוא שהבחיני במזרים בין טפה של כבוד לשאינה של כבוד, אני הוא שחיד להבחין ולהפער מן הטולה קלא חילן כבדו ואומר תכלת היא (כ"מ פא). ומיסודו של רבי משה דרשן העתקתי, למה נשמחה פרשת מקדש לפרשת עבודה זרה, לומר שהמחלל את השבת כאלו עובד עבודה זרה, שאף היא

not there is a God, whether the prophecies are true, or whether the Torah is of Heavenly origin — and he does not have the degree of knowledge and judgment to find the clear truth — he will be opening himself to heretical beliefs. Therefore, the Torah commands that one not explore after heart and eye lest he come to stray from belief in God (Rambam, *Sefer HaMitzvos*).

It is significant that the *Sidrah* begins and ends with the

concept of exploring and spying out. The spies who went to reconnoiter the Land went looking for dangers that would justify their own preconceptions. Caleb and Joshua saw the Land and found in it justification for God's assurance that the Land was very good, while their comrades saw only confirmation of their fears. Thus the Torah is warning us not to be taken in by the lures that appeal to heart and eyes; instead, a Jew must be ruled

⁴⁰ So that you may remember and perform all My commandments and be holy to your God. ⁴¹ I am HASHEM, your God, Who has removed you from the land of Egypt to be a God unto you; I am HASHEM your God."

THE HAFTARAH FOR SHELACH APPEARS ON PAGE 1184.

by his intelligence and faith.

40-41. תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם — *Remember and perform.* The Torah concludes that it is not enough merely to *remember* — one must *perform* all the commandments and not pick and choose among them; one must *remember* the commandments and *perform* them all with equal alacrity. As the Sages taught, "Be as scrupulous in performing a 'minor' commandment as a 'major' one, for you do not know the reward given for the respective commandments" (*Avos* 2:1). Such a realization makes a person holy, for it separates him from the lusts and passions that so corrupt people and bring them down. This was God's purpose in taking Israel out of Egypt, for, as *Rashi*, notes, citing *Sifre*, the deliverance from Egypt was conditional upon Israel's acceptance of the commandments.

41. אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם — *Who has removed you*

from the land of Egypt. The Torah commands that we remember the Exodus every day (*Deuteronomy* 16:3), and the Sages instituted that it should be fulfilled during the daily prayers through the recitation of an appropriate Scriptural passage, which would be appended to the two passages of the *Shema*. They chose this passage because, in addition to the mention of the Exodus, it contains several other basic precepts (*Berachos* 21b).

קִיַּיִט פִּסּוּקִים. פְּלִיט סִימָן. — The Masoretic note means: There are 119 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic *פלט*.

The mnemonic means "*remove*," alluding to the God's decree that Israel deserved to be destroyed and that Moses himself was removed from that decree, and that his prayer succeeded in sparing the nation from it, as well (*R' David Feinstein*).

פרשת קרח

אונקלוס

א וַיִּקַּח קָרַח בֶּן-יִצְחָר בֶּן-קָהָת בֶּן-לֵוִי וְדָתָן וְאֶבִירָם בְּנֵי אֶלְיָאֵב
וְאֹהֵן בֶּן-פִּלֵּת בֶּן-רְאוּבֵן: וַיִּקְמוּ לִפְנֵי
מֹשֶׁה וְגִבְרִיָּא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֲתָן
וְחִמְשִׁין רִבְרָבִי כְּנִשְׁתָּא מִעֲרֵעִי וְזֶן
אֲנָשִׁין דְּשָׂמָא: וְרֹאשֵׁיבָנָשׁוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל
אַהֲרֹן וְנִאֲמְרוּ לְהוֹן סִגִּי לְכוּן אֲרִי כָל
כְּנִשְׁתָּא כְּלָהוֹן קְדִישִׁין וּבִנְיָהוֹן שְׂרָא
שְׂכֻנָתָא דִּי וְזֶן דִּין אֲתוֹן מִתְּרַבְּרִין
עַל קָהָל דִּי: וְיִשְׁמַע מֹשֶׁה וְנִפְל
עַל אִפּוֹרָה: הוֹמָלִיל עִם קָרַח וְעִם
כָּל כְּנִשְׁתָּא לְמִימַר בְּצִפְרָא וְיִהוּדַע יִי

א וַיִּקַּח קָרַח בֶּן-יִצְחָר בֶּן-קָהָת בֶּן-לֵוִי וְדָתָן וְאֶבִירָם
ב בְּנֵי אֶלְיָאֵב וְאֹהֵן בֶּן-פִּלֵּת בֶּן-רְאוּבֵן: וַיִּקְמוּ לִפְנֵי
מֹשֶׁה וְאֲנָשִׁים מִבְּנֵי-יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמֵאֲתָיִם נְשִׂאִי
ג עָדָה קָרְאִי מוֹעֵד אֲנָשֵׁי-שָׂם: וַיִּקְהִלוּ עַל-מֹשֶׁה
וְעַל-אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רֹב-לָכֶם כִּי כָל-הָעֵדָה
כָּלָם קָדָשִׁים וּבְתוֹכָם יְהוָה וּמִדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ
ד עַל-קָהָל יְהוָה: וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל-פָּנָיו: וַיִּדְבֹּר
אֶל-קָרַח וְאֶל-כָּל-עֵדָתוֹ לֵאמֹר בֹּקֶר וַיָּדַע יְהוָה

רע"ה

א. מה עשה עמד וכנס מאתיים וחמשים ראשי סנהדרות, רובן משבט ראובן שכניו, והם אליעזר בן שריאור וחצירוי וכיוצא בו, שנאמר נשיא עדה קריאי מועד (פסוק ב) ולהלן הוא אומר אלה קרואי העדה (לעיל יא:טז) והלכין עליהם שכולן כהנים, כאלו ועמדו לפני משה. אמרו לו, עליהם שכולה של חכמה חייבת בלתי אף שפורה, אמר להם תייבם. התחילו לשחק עליו, אפשר עליהם של מין אחר חוט אחד של חכמה שפורה, וזו שכולה חכמה לא תפסור את עלמה (תנחומא ב: ב: בני ראובן. דמן ואבירם ואון בן פלתי: ג) רב לבם. הרבה יותר מדאי לקחם לעלמם גדולה: כלם קדושים. כלם שמו דברים בסיני מפי הגבורה (ד: ד) ומדוע תתנשאו. אם לקחת אתה מלכות לא היה לך לבדר לאחריך כהונה. לא חסם לבדכם שמתם בסיני אנכי א' אלהיך (שמות כב:). כל העדה שמעו (תנחומא ס: ד) ויפול על פניו. מפני המחלוקת, שכבר זה בידם סרחון רביעי. חטאו בעגל, ויחל משה (שמות לב:יא). במחלוקתו, ויתפלל משה (לעיל יא:ב). במרגלים, ויאמר משה אל ה' ושמו מלרים (לעיל יד:ג). במחלוקתו של קרח נתרשלו יריו. מאל לכן מלך שסרח על אביו, ופיסם עליו אורו פטע ושחית ושלם. כשסרח רביעיית נתרשלו יד האובד ההוא, אמר עד מתי אטריח על הארץ, שאל לא יקבל עוד ממני (תנחומא ס: ד) בקר וידע וגו'. עתה עת שכחתם הוא לנו ולא נכון להראות לפניו והוא היה מתכוין לדחותם שאל יחזרו בהם (ס: ה:)

(א) ויקח קרח. פרשה זו יפה נדרשת במדרש רבי תנחומא: ויקח קרח. לקח את עמלו לגד אחד להיוות נחלק מחור העדה לעורר על הכהונה, וזהו שתרנס אונקלוס ואחפנל, נחלק משאר העדה להחזיק במחלוקת, וכן מה יקח לבך (איוב מו:ב), לוקח אורח להפליג משאר בני אדם (תנחומא ב:). דבר אחר, ויקח קרח משך ראשי סנהדרות שבהם בדברים, כמו שנאמר קח את אהרן (ויקרא ח:ב) קחו עמכם דברים (השע יד:ג) תנחומא א: בן יצחק בן קהת בן לוי. ולא הזכיר בן יעקב, שבהם רחמים על עמלו שלא יוכר שמו על מחלוקתם, שנאמר ובהקלם אל אחד כבודי (בראשית מט:ו) והיו נזכר שמו על קרח, בהתייחסם על הדוכן בדברי הימים, שנאמר בן אביאסף בן קרח בן יצחק בן קהת בן לוי בן ישראל (דברי הימים א ו:כב:כג) תנחומא ד: ורתן ואבירם. כשגיל שיהיה שבת ראובן שריו בחייתם חוימה שכן לקחת ובניו החושים חוימה נשחטפו עם קרח במחלוקתו, אף לרשע ואף לשבת (תנחומא ס:). ומה ראה קרח לחלוק עם משה, נקמה על נשיאיו של אליעזר בן חזיהל שמינה משה נשיא על בני קהת על פי הדבור. אמר קרח, אחי אבא ארבעה היו, שנאמר ובני קהת וגו' (שמות יח:ו) עמרם הבכור נטלו שני בניו גדולה, אחד מלך ואחד כהן גדול. מי ראוי לישול אח השני, לא אחי, שאני בן יצחק שהוא שני לעמרם, והוא מנה נשיא אח בן אחי הקטן מכולם. הריני חולק עליו ומבטל אח דבריו (תנחומא

PARASHAS KORACH

16.

☞ **Rebellion in the Wilderness.** In contrast to earlier occasions when the people complained about specific problems — such as a lack of food or water, or the need for a “god” to take Moses’ place as an intermediary between God and Israel — in this *Sidrah*, there is an outright rebellion, an attempt to overthrow Moses and Aaron as the leaders of the nation. The leader of the rebellion was their cousin and fellow Levite, Korah. As is typical of would-be usurpers who must attract a popular following to succeed, Korah posed as a champion of the masses and tried to discredit Moses [see below].

Ibn Ezra and *Ramban* agree that the rebellion happened about a year after the Exodus, but they disagree regarding exactly when it took place and the underlying reason for it. Their views are as follows:

Ibn Ezra: Korah rebelled right after the inauguration of the Tabernacle, when Aaron and his sons were designated to replace the firstborn as the only ones who would perform the sacrificial service. This angered Korah, who was himself a firstborn (see *Exodus* 6:21), and it was easy for him to enlist two hundred and fifty . . . leaders of the assembly, who were also firstborn. Dathan, Abiram, and On were from the tribe

of Reuben, which had its own reason for resentment, having lost its privileged firstborn status to the offspring of Joseph (see *Genesis* 48:5). *Ibn Ezra* assumes further that other Levites were upset at having been relegated to be mere assistants of the Kohanim.

According to this view that dates the revolt soon after the Tabernacle was erected on the first of Nissan, in the second year after the Exodus, it happened after the events recorded in chapter 8, and there is no apparent reason why the Torah does not record it in chronological order.

Ramban: Although the Sages teach that the Torah does not always follow chronological order (*Pesachim* 6b), ordinarily one must assume that events took place in the order in which the Torah records them — unless there is a compelling reason to assume that a particular passage is out of order. In Korah’s case, therefore, we must say that his rebellion took place after the incident of the spies, because people were resentful of the decree that everyone over twenty would die in the Wilderness (see commentary to verses 13-14).

Korah’s own resentment began earlier, when Aaron was made Kohen Gadol (see v. 10), or when their cousin Eliza-

PARASHAS KORACH

16

Rebellion
in the
Wilderness

¹ Korah son of Izhar son of Kohath son of Levi separated himself, with Dathan and Abiram, sons of Eliab, and On son of Peleth, the offspring of Reuben. ² They stood before Moses with two hundred and fifty men from the Children of Israel, leaders of the assembly, those summoned for meeting, men of renown. ³ They gathered together against Moses and against Aaron and said to them, "It is too much for you! For the entire assembly — all of them — are holy and HASHEM is among them; why do you exalt yourselves over the congregation of HASHEM?"

⁴ Moses heard and fell on his face.

⁵ He spoke to Korah and to his entire assembly, saying, "In the morning God will make known

phan son of Uzziel was placed in charge of the Kohathite family (3:30), thus making him Korah's superior, and giving him a position that Korah felt should have been his. At that time, however, Korah did not dare criticize Moses, who was so beloved by the people that they would not have tolerated a rival to him. But after the fiasco of the spies and the decree that an entire generation would die in the Wilderness without ever seeing the Land, Korah took advantage of the national dissatisfaction to foment rebellion.

R' Hersch Goldwurm submits that once Korah found an excuse to challenge Moses' legitimacy, it was a short step for him to deny the Divine origin of the commandments and hold them up to ridicule — for if Moses could be suspected of appointing his brother Kohen Gadol in an act of gross nepotism, why could he not be accused of fabricating commandments that had no basis in logic or God's will?

This explains why Korah, as the Midrash relates, had his followers dress in garments of *techeiles*, turquoise wool, and confront Moses publicly with the derisive question, "Does an all-*techeiles* garment require a single *techeiles* thread in its *tzitzis*?" Moses said yes [see 15:38] — whereupon Korah scoffed, "If a single strand is enough for an entire garment made of a different color of wool, does it not stand to reason that an all-*techeiles* garment should not require one more strand?" By means of such challenges, Korah sought to convince the people that such "illogical" laws must have been the products of Moses' own imagination.

1. וַיִּקַּח קֹרַח — Korah . . . separated [lit., took] himself. Korah placed himself at odds with the rest of the assembly to protest against Aaron's assumption of the priesthood (Rashi).

בֶּן־לֵוִי — Son of Levi. Korah's genealogy stops with Levi, and omits the name of Jacob, because the Patriarch prayed on his deathbed (Genesis 49:6) that his name not be associated with Korah's assembly (Rashi). It is axiomatic that the conspiracy of a Korah must have had its roots in a failure of his forebears — righteous though they were — to eradicate subtle inclinations toward evil. The intent of Jacob's prayer was that he be free of any such seditious tendencies, and the fact that his name is omitted here is proof that his righteousness was without flaw (Gur Aryeh). Indeed, the Sages homiletically expound that the names of the people mentioned here contain allusions to previously existing seeds of the evil that blossomed with Korah (Sanhedrin 109b).

בְּנֵי רְאוּבֵן — The offspring of Reuben. "Woe to the evildoer and

woe to his neighbor" (Negaim 12:6). The tribe of Reuben, which supplied most of Korah's followers, encamped near the family of Kohath, south of the Tabernacle (see 2:10,30). This proximity to Korah, the evildoer, brought tragedy to the Reubenites (Rashi).

2. The Torah describes Korah's followers as prestigious people. They were leaders of the tribes (Midrash) or heads of courts (ibid.; Rashi); and they were *men of renown* who were called to important meetings and consultations. The presence of such a respected delegation naturally lent credence to Korah's grievances.

3. רַב־לָכֶם — It is too much for you! Korah began his tirade with an exclamation intended to put Moses and Aaron on the defensive, accusing them of selfishly taking power and prestige for themselves at the expense of the rest of the nation, which was just as qualified as they. Then he continued by trying to curry favor with the masses, saying that since all Jews were equally holy, Moses and Aaron had no right to take for themselves the two highest positions in the nation.

Korah's attractive argument omitted an essential factor in Israel's holiness. It is true that every Jew, from the sage to the seamstress, is innately holy, but there is another aspect of holiness that depends on personal merit. The greater a person makes himself, the greater his degree of holiness. In all his speeches in this chapter, Korah referred only to the communal, common holiness. Moses never did. He spoke only of the individual whom God chooses (vs. 5,7). Moses acknowledged the national holiness, but he added that leadership depends on personal merit, and it was in this that Aaron was superior to his detractors (R' Yosef Dov Soloveitchik).

4. וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו — And fell on his face. Moses fell to the ground in humiliation [at Korah's outrageous and insulting charge] (Chizkuni); and he fell in despair, for now he felt powerless to appeal to God to forgive the people. They had worshiped the Golden Calf, complained for no good reason (11:1-2), and heeded the spies, and each time Moses had prayed for them. This was the fourth time they had defied God, and he felt that he could not plead yet again (Rashi). Alternatively, he fell on his face in prayer (Rashbam; Ibn Ezra).

5. בֹּקֶר — In the morning. By telling them that God would respond in the morning Moses tried to gain time (Rashi), hoping that they would come to their senses in the interim, during which he tried to appeal to them to desist (see vs. 8-12).

the one who is His own and the holy one, and He will draw him close to Himself, and whomever He will choose, He will draw close to Himself. ⁶ Do this: Take for yourselves fire-pans — Korah and his entire assembly — ⁷ and put fire in them and place incense upon them before HASHEM tomorrow. Then the man whom HASHEM will choose — he is the holy one. It is too much for you, O offspring of Levi!"

⁸ Moses said to Korah, "Hear now, O offspring of Levi: ⁹ Is it not enough for you that the God of Israel has segregated you from the assembly of Israel to draw you near to Himself, to perform the service of the Tabernacle of HASHEM, and to stand before the assembly to minister to them? ¹⁰ And He drew you near, and all your brethren, the offspring of Levi, with you — yet you seek priesthood, as well! ¹¹ Therefore, you and your entire assembly that are joining together are against HASHEM! And as for Aaron — what is he that you protest against him?"

Moses ¹² Moses sent forth to summon Dathan and Abiram, the sons of Eliab, but they said, "We shall not go up! ¹³ Is it not enough that you have brought us up from a land flowing with milk and honey to cause us to die in the Wilderness, yet you seek to dominate us, even to dominate further? ¹⁴ Moreover, you did not bring us to a land flowing with milk and honey nor give us a

רַב־לָכֶם — It is too much for you. Moses hurled back the same warning Korah had used against him (v. 3). According to Rashi, Moses meant that, by rebelling against God, Korah and his assembly had undertaken too much. *Ibn Ezra* renders you have enough, meaning that Moses was addressing the Levites in the group, telling them that they had already been given high honor and should not be asking for more.

Korah was a wise man; how could he have acted so foolishly? His eye caused him to err. He saw prophetically that among his offspring would be the prophet Samuel — who was as great in his time as Moses and Aaron combined (*Psalms* 99:6) — and twenty-four groups of Levites who would prophesy with the spirit of holiness (*II Chronicles* 25:5). Seeing that, Korah was sure that he would triumph over Moses and Aaron. He failed to foresee, however, that his sons would repent and survive, while he would disappear into oblivion (*Rashi*; *Tanchuma*).

בְּנֵי לֵוִי — O offspring of Levi. Which Levites was Moses addressing? According to *R' Chananel*, most of Korah's assembly were Levites, whom he had won over by accusing Moses of "nepotism" in appointing his brother to be Kohen Gadol. *Ramban*, however, contends that it is inconceivable that the "tribe of God's servants" would rebel against Moses. He maintains that Moses was addressing Korah, to unmask his pretensions of unselfish devotion to the "holy assembly." Moses was implying that Korah's motive was a desire for personal aggrandizement, because he was dissatisfied with being only a Levite, and wanted to usurp Aaron's position for himself. Tactfully, Moses spoke in the plural, to show respect for all the Levites and thus deter others from being taken in.

8. אֶל־קֹרַח ... בְּנֵי לֵוִי — To Korah ... O offspring of Levi. Moses began by speaking softly to Korah, but when he saw that Korah was adamant, he addressed his remarks to the entire tribe of Levi, out of fear that they might be enticed to follow Korah (*Rashi*).

It is inconceivable that Moses acted on his own volition in ordering the entire assembly to bring incense. He had been instructed by Divine inspiration [וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ], a form of revelation lower than prophecy. Thus, the Torah does not say here that God "spoke" to him (*Ramban* to v. 5).

11. עֲלֵיהֶּ — Against HASHEM. Moses closed his rebuttal by saying unequivocally that despite Korah's populist references to the people's shared and equal holiness, he knew the truth and he knew against Whom he was rebelling. His complaint was not truly against Moses and Aaron but against God. Moses dismissed Korah's claim that he and Aaron had taken authority on their own.

12. לְקַרְא לָרֶחֶן וְלֵאבִירָם — To summon Dathan and Abiram. Having failed to sway Korah, Moses appealed to the other leaders of the revolt, even to the veteran provocateurs, Dathan and Abiram. From this the Sages derive that one should always seek to end a controversy (*Rashi*).

On son of Peleth had been one of the leaders of the protesters (v. 1), yet he is absent from these confrontations. The Sages teach that his wise and righteous wife persuaded him to withdraw. Moreover, she prevented his colleagues from coaxing him back to their ranks. She said to him, "What have you to gain from this folly? Even if Korah wins, he will be Kohen Gadol and you will be as subservient to him as you are now to Moses and Aaron" (*Sanhedrin* 109b).

לֹא נִשְׁלַח — "We shall not go up!" Dathan and Abiram uttered an unwitting prophecy, for they indeed descended alive to the pit (v. 33), never to "go up" (*Rashi*).

13-14. Brazenly, Dathan and Abiram castigated Moses as a failed leader who had taken the nation from the prosperity and luxury of Egypt to a lingering death in the Wilderness. And if so, he had no right either to lead the nation or to summon its leaders to come to him. Such is the way of the wicked. After all the oppression and suffering of Egypt, they had the gall to describe the land of their servitude with the same words God had used to praise the Promised Land!

אֶחָסֶנֶת חֲקָלִין וְכַרְמִין הֵעִינִי גִבְרִיָּא
הָאֲנֹן תְּשַׁלַּח לַעֲנָא לֹא נֶסֶק: טו וְהִזְקַף
לְמִשָּׁה לְחִנָּא וְנֹאֶמַר קָדָם יי לֹא תִקְבֵּל
בְּרַעְיָא קוֹרְבָּנֹהוֹן לֹא חֲסִרָא דְחֹד מִזְהוֹן
שְׁחִירִית וְלֹא אֲבָאשִׁית יְתָ חֹד מִזְהוֹן:
טו וְנֹאֶמַר מִשָּׁה לְקָרַח אַתָּה וְכָל בְּנִשְׁתָּמָר
הוּוּ וְיִמְיִין לְקָדָם יי אַתָּה וְאֲנֹן וְאֶהְרֹן
מִחֵר: יו וְסָבִי גִבְרִי מִחֲתִיתָה וְתִתְּנֹן
עֲלֵיהוֹן קִטְרֶת בּוֹסְמִין וְתִקְרְבוּן קָדָם יי
גִבְרִי מִחֲתִיתָה מֵאֲתָן וְסִמְשׁוֹן מִחֲתָן
וְאֶת וְאֶהְרֹן גִבְרִי מִחֲתִיתָה: יי וְנִסְבִּי
גִבְרִי מִחֲתִיתָה וְיִהְיֶה עֲלֵיהוֹן אֲשָׁמָא
וְשׁוּיָא עֲלֵיהוֹן קִטְרֶת בּוֹסְמִין וְקָמוּ
בְּתַרַע מִשְׁכָּן זְמָנָא וּמִשָּׁה וְאֶהְרֹן:
יט וְנֹאֶבְגַשׁ עֲלֵיהוֹן קָרַח יְתָ כָּל בְּנִשְׁתָּמָא
לְתַרַע מִשְׁכָּן זְמָנָא וְאֶתְגַּלִּי יִקְרָא דִּיִּי
לְכָל בְּנִשְׁתָּמָא: כו וּמִלִּיל יי עִם מִשָּׁה וְעִם
אֶהְרֹן לְמִימָר: כא אֲתַפְרְשׁוּ מִזֶּה בְּנִשְׁתָּמָא
הָרָא וְאֶשְׁצִי יְתְּהוֹן בְּשִׁשָּׁה: כב וְנִפְלֹו עַל
אֶפְיֵהוֹן וְנֹאֶמְרוּ אֵל אֱלֹהֵי רוּחָיָא לְכָל
בִּשְׂרָא גִבְרָא חֹד יְחֹב וְעַל כָּל בְּנִשְׁתָּמָא
יְהִי רָגָא: כג וּמִלִּיל יי עִם מִשָּׁה לְמִימָר:
כד מִלִּיל עִם בְּנִשְׁתָּמָא לְמִימָר אֲסַתְלָקוּ
מִסְחֹור סְחֹור לְמִשְׁבָּנָא דְקָרַח דִּתֵּן
וְנֹאֶבְרִים: כה וְקָם מִשָּׁה וְאָזַל לֹת דִּתֵּן
וְנֹאֶבְרִים וְאָזַל בְּתוֹרָהִי סְבִי יִשְׂרָאֵל:
כו וּמִלִּיל עִם בְּנִשְׁתָּמָא לְמִימָר וּזְרוּ כְעַן
מַעֲלִי מִשְׁבָּנִי גִבְרִיָּא חִיבִיָּא הָאֲלִין וְלֹא
תִקְרְבוּן בְּכָל דִּי לְהוֹן דְלִמָּא תִלְקֹון בְּכָל
חֻבִּיהוֹן: כו וְאֲסַתְלָקוּ מַעֲלִי מִשְׁבָּנָא
דְקָרַח דִּתֵּן וְנֹאֶבְרִים מִסְחֹור סְחֹור

נִחַלְתָּ שָׂדֶה וְכָרֶם הֵעִינִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תִּנְקֶר לֹא נַעֲלָה:
טו וַיַּחֲרַר לְמִשָּׁה מְאֹד וַיֹּאמֶר אֶל-יְהוָה אֵל-תִּפְּנֵן אֶל-
מִנְחָתָם לֹא חֲמֹור אֶחָד מֵהֶם נִשְׁאָתִי וְלֹא הִרְעֵתִי
טו אֶת-אֶחָד מֵהֶם: וַיֹּאמֶר מִשָּׁה אֶל-קָרַח אַתָּה וְכָל-
יִ עֲדָתְךָ הֵיוּ לִפְנֵי יְהוָה אַתָּה וְהֵם וְאֶהְרֹן מִחֵר: וַיִּקְחוּ ו
אִישׁ מִחֲתָנוֹ וַיִּתְּנֵם עֲלֵיהֶם קִטְרֶת וְהִקְרִבְתֶּם לִפְנֵי
יְהוָה אִישׁ מִחֲתָנוֹ חֲמִשִּׁים וּמֵאֵתִים מִחֲתָת וְאַתָּה
יח וְאֶהְרֹן אִישׁ מִחֲתָנוֹ: וַיִּקְחוּ אִישׁ מִחֲתָנוֹ וַיִּתְּנוּ עֲלֵיהֶם
אֵשׁ וַיִּשְׁימוּ עֲלֵיהֶם קִטְרֶת וַיַּעֲמֵדוּ פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד
יט וּמִשָּׁה וְאֶהְרֹן: וַיִּקְהַל עֲלֵיהֶם קָרַח אֶת-כָּל-הָעֵדָה
אֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיֹּרָא כְבוֹד-יְהוָה אֶל-כָּל-
הָעֵדָה: כ וַיֹּאמֶר: הִבְדְּלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וְאֶכְלָה אֹתָם כְּרָגַע:
כב וַיִּפְּלוּ עַל-פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל-בִּשְׂרָא
בג הָאִישׁ אֶחָד יִחָטָא וְעַל כָּל-הָעֵדָה תִּקְצֹף: וַיִּדְבֹּר
כד יְהוָה אֶל-מִשָּׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל-הָעֵדָה לֵאמֹר הֲעֵלֹו
כה מִסְבִּיב לְמִשְׁכַּן-קָרַח דִּתֵּן וְנֹאֶבְרִים: וַיִּקָּם מִשָּׁה וַיִּלֹּךְ
כו אֶל-דִּתֵּן וְנֹאֶבְרִים וַיִּלְכוּ אַחֲרָיו וְקָנִי יִשְׂרָאֵל: וַיִּדְבֹּר אֶל-
הָעֵדָה לֵאמֹר סוּרוּ זֹאת מֵעַל אֶהְלֵי הָאֲנָשִׁים הָרָשָׁעִים
הָאֵלֶּה וְאֶל-תִּגְעוּ בְּכָל-אִשֶּׁר לָהֶם פֶּן-תִּסְפּוּ בְּכָל-
כז חֲטָאתָם: וַיַּעֲלֵו מֵעַל מִשְׁכַּן-קָרַח דִּתֵּן וְנֹאֶבְרִים מִסְבִּיב

שלישי

כא

כב

כג

כד

כה

כו

כז

כח

כט

ל

לא

לב

לג

לד

לה

לו

לז

לח

לט

לע

לס

לס

לס

לס

לס

לס

לס

לס

לס

לס

לס

רש"י

(וט) ויקהל עליהם קרח. בדברי לינוט. כל הלילה הוא תך אלל השבטים ופסה זורס, כסבורין ארס שפלי לבדי אני מקפיד, איני מקפיד אלל בשביל כולכם. אלל באין ווטטלין כל הגדולות, לו המלכות, ולאחיו הכהונה, עד שנתפשו כולם (סס) וירא כבוד ה'. בא בעמוד ענן: (כב) אל אלהי הרוחות. יודע מחשבות. אין מדריך כמות כבוד ורס, מלך כשר ורס שפחה עליו מקצת מדינה אינו יודע מי החוטא, לפיכך כשהוא כוטס נפרע מכולם, אכל אלה לפניך גליוות כל המחשבות ויודע אלה מי החוטא (סס) האיש אחר. הוא החוטא וזהה על כל העדה תקצוף. אמר הקב"ה יפה אמרסתם, איני יודע ומודיע מי חטא ומי לא חטא (סס) (כד) העלו וגו'. כתרנומו, אסלוקו מפסכיות משכן קרח: (כה) ויקם משה. כסבור שיסאל לו פנים ולא עשו (סס ח):

14. ... You would gouge out ... The translation follows Rashi, that Dathan and Abiram meant literally that nothing Moses could do to them would make them come. Sformo renders figuratively: "Do you think you can blind us to your failures?"

15. Their gift-offering. In the plain meaning, Moses beseeched God to ignore the incense that Korah and his cohorts would offer the next day. Alternatively, according to

העיני האנשים ההם תנקר וגו'. אפילו אלה שולח לנקר את עינינו אם לא נעלה אליך, לא נעלה: האנשים ההם. כארס התולה קללתו בחיבור: (טו) ויחר למשה מאד. ננטער עד למלך (סס) אל תפן אל מנחתם. לפי פשוטו, הקטורת שהם מקריבין לפניך מחר אל תפן אליהם. והמדרש אומר, יודע אני שיש להם חלק בתמידו נכור אף חלקם לא יקובל לפניך לרנון תחיתו האש ולא תאכלנו (סס י): לא חמור אחד מהם נשאתי. לא חמורו של אחד מהם נטלתי. אפילו כשהלכתי ממדין למלרים והרכבתי את אשתי ואת בני על החמור, והיה לי ליטול אותו החמור משלם, לא נטלתי אלל משלי (סס). ותרנס אונקלוס שחרי, לשון ארמי כך נקראת אנגריא של מלך, שחור: (טז) והם. עדיך: (יז) והקרבתם וגו' איש מחתתו. החמשים ומאתים איש שנסכם

the Midrash, Moses asked that God ignore even their share of the daily communal offering (Rashi; Tanchuma).

... I have not taken. To justify his outrage at the charge that he sought to dominate the nation for his own benefit, Moses argued that he had not even taken compensation for the donkey he used to bring his family from Midian to Egypt on his mission to rescue the nation. Even though he was surely entitled to be reimbursed for that, he

heritage of field and vineyard! Even if you would gouge out the eyes of those men, we shall not go up!"

¹⁵ This distressed Moses greatly, and he said to HASHEM, "Do not turn to their gift-offering! I have not taken even a single donkey of theirs, nor have I wronged even one of them."

¹⁶ Moses said to Korah, "You and your entire assembly, be before HASHEM — you, they, and Aaron — tomorrow. ¹⁷ Let each man take his fire-pan and you shall place incense on them and you shall bring before HASHEM each man with his fire-pan — two hundred and fifty fire-pans; and you and Aaron, each man with his fire-pan."

¹⁸ So they took — each man his fire-pan — and they placed fire on them and put incense on them; and they stood at the entrance of the Tent of Meeting, with Moses and Aaron. ¹⁹ Korah gathered the entire assembly to the entrance of the Tent of Meeting, and the glory of HASHEM appeared to the entire assembly.

God Responds ²⁰ HASHEM spoke to Moses and Aaron, saying, ²¹ "Separate yourselves from amid this assembly, and I shall destroy them in an instant!"

²² They fell on their faces and said, "O God, God of the spirits of all flesh, shall one man sin, and You be angry with the entire assembly?"

²³ HASHEM spoke to Moses saying, ²⁴ "Speak to the assembly, saying, 'Get yourselves up from all around the dwelling places of Korah, Dathan, and Abiram.'"

²⁵ So Moses stood up and went to Dathan and Abiram, and the elders of Israel followed him.

²⁶ He spoke to the assembly, saying, "Turn away now from near the tents of these wicked men, and do not touch anything of theirs, lest you perish because of all their sins." ²⁷ So they got themselves up from near the dwelling of Korah, Dathan, and Abiram, from all around.

never took anything for himself (Rashi; Chizkuni).

16-17. Though this passage seems to be a repetition of Moses' call in verses 6-7, there is an important difference: Here he added Aaron to those who would offer incense. Had Aaron not been with them, the rebels could have argued that the absence of Divine fire in response to their offering would not prove that they were charlatans; perhaps there would have been no fire for Aaron either. That his offerings during the inauguration had been greeted by a Heavenly fire was no proof of his legitimacy, for any Jew would have achieved the same result on that auspicious occasion. To forestall such protestations, Moses now included Aaron in the test (Ramban).

19. וַיִּקְהַל — Korah gathered. The entire preceding night, Korah harangued the people, sarcastically accusing Moses of hoarding all the glory for himself and his brother, while he, Korah, meant only the good of the nation (Rashi).

20-27. God responds. Although the active rebellion was still limited to Korah and his company, his rhetoric had succeeded in planting a doubt in the people's minds concerning the veracity of Moses and his prophecy — a truly grievous sin on the part of the entire nation (Ramban). Moses understood that God was ready to punish all those who sinned in their hearts by not protesting against the rebels (Panim Yafos). Moses did two things. He interceded with God in defense of the nation, and he urged the people to distance themselves from Korah and his followers.

22. אֱלֹהֵי הָרוּחַ — God of the spirits. Moses used this term of

address to imply, "Since You know the innermost thoughts of all people, it is not necessary for You to punish entire multitudes. A human ruler does not know who is loyal and who is not, so he can quell a revolt only by lashing out indiscriminately, but You need not do so" (Rashi). Moses went on to accuse Korah of being the guilty party because he had deceived the people. It is the practice of those who seek mercy for the masses to defend them by placing the blame on the one who is responsible for causing them to sin. So, too, in II Samuel 24:17, David pleaded with God to spare the people from a plague because he, not they, had sinned (Ramban).

24. דַּבֵּר אֶל הָעֵדָה — Speak to the assembly. God accepted Moses' plea and, instead of ordering him and Aaron to distance themselves from the nation, He commanded Moses to instruct the people to withdraw from Korah and his assembly, thus giving them the opportunity to prove their allegiance to God and Moses.

25. וַיָּקָם מֹשֶׁה — So Moses stood up. He went to make a final plea to Dathan and Abiram, hoping that they would defer to him since he had the backing of the elders. He had failed to dissuade Korah (v. 8), but he still tried to save the other rebels. In the presence of Dathan and Abiram, but before addressing them directly, Moses told the people that they would all be destroyed unless they removed themselves from any contact with the wicked sinners, hoping that this would serve not only to protect the people, but also to frighten Dathan and Abiram from their folly. The nation heeded his warning, but the rebels remained stubborn.

וַדָּסוּ וַאֲבִירָם נִפְקְדוּ קִמְיוֹן בְּתַרְעַ
מִשְׁכְּנֵיהֶן וּנְשֵׁיהֶן וּבְנֵיהֶן וְטַפְלֵיהֶן:
כח וַאֲמַר מֹשֶׁה בְּדָא תִדְעוּן אֲרִי יְיָ
שְׁלַחְנִי לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל-הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה כִּי-לֹא
אֲרִי לֹא מִרְעוּתִי: טט אִם כְּמוֹתָא דְכָל
אֲנָשָׁא יִמְוָתוּן אֵלֶיךָ וְסִיעָרָא דְכָל אֲנָשָׁא
יִסְתַּעַר עֲלֵיהֶן לֹא יְיָ שְׁלַחְנִי: יא אִם
בְּרִיאָה יִבְרִי יְיָ וְתַפְתַּח אֲרַעָא יֵת פּוּמָה
וְתִבְלַע יִתְהוֹן וְיֵת כָּל דִּי לָהּוֹן וְיִתְחַן
בֵּר חִיין לְשָׁאוּל וְתִדְעוּן אֲרִי אֲרִיזוֹ
גְּבִרְיָא הָאֵלֶּיךָ קִדְּם: יב לֹא תִהְיֶה בֵּר שְׂעִי
לְמַלְלָא יֵת כָּל פִּתְגָמֵי הָאֵלֶּיךָ
וְאִתְבּוֹצַת אֲרַעָא דִּי תַחֲוִתִּיהֶן:
יג וְתַפְתַּח אֲרַעָא יֵת פּוּמָה וְתִבְלַע
יִתְהוֹן וְיֵת אֲנָשׁ בְּתִיּוֹן וְיֵת כָּל אֲנָשָׁא
דִּי לְקַרַח וְיֵת כָּל קִנְיָנָא: יד וְיִנְחַתוּ אֲנָוֹן
וְכָל דִּי לָהּוֹן בֵּר חִיין לְשָׁאוּל וְתַפְתַּח
עֲלֵיהֶן אֲרַעָא וְאִבְדּוּ מִגּוֹ קְהֵלָא: טו וְכָל
יִשְׂרָאֵל דִּי בְּסִתְרֵיהֶן עֲרִקוּ לְקַלְהוֹן
אֲרִי אֲמַרוּ דְלִמָּא תִבְלַעֲנָא אֲרַעָא:
טז וְאֲשָׁתָא נִפְקַת מִן קִדְּם יְיָ וְאִבְלַת
יֵת מֵאֲתָן וְחִמְשִׁין גְּבִרָא מִקִּרְבֵּי
קְטָרַת בּוֹסְמֵי: יז אֲמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמִימֵר: יח אֲמַר לְאַלְעָזָר בֵּר אַהֲרֹן
כְּהֵנָּא וְיִרִים (יט וְיִפְרֹשׁ) יֵת מִחֲתָלְתָא
מִבְּרִי יִקְרִינָא וְיֵת אֲשָׁתָא יִרְחִיק לְהֵלָא
אֲרִי אִתְקַדְּשׁ: כ יֵת מִחֲתָת חִיבֵי
הָאֵלֶּיךָ דְאִתְחִיבוּ בְּנִפְשֵׁיהֶן וְיַעֲבִדוּן

וַדָּתָן וַאֲבִירָם יֵצְאוּ נִצְבִּים פֶּתַח אֹהֶל־יְהוָה וּנְשֵׁיהֶם
וּבְנֵיהֶם וְטַפָּם: וַאֲמַר מֹשֶׁה בֹּזֵאת תִּדְעוּן כִּי-יְהוָה
שְׁלַחְנִי לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל-הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה כִּי-לֹא
מִלְּבִי: אִם-כְּמוֹת כָּל-הָאָדָם יִמְתּוּן אֱלֹה וּפִקְדַת כָּל-
הָאָדָם יִפְקַד עֲלֵיהֶם לֹא יְהוָה שְׁלַחְנִי: וְאִם-בְּרִיאָה
יִבְרָא יְהוָה וּפִצְתָּהּ הָאֲדָמָה אֶת-פִּיהָ וּבִלְעָה אֹתָם
וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר לָהֶם וַיִּרְדּוּ חַיִּים שְׁאֵלָה וַיִּדְעוּתָם כִּי
נִאֲצּוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת-יְהוָה: וַיְהִי כְכֹלְתוֹ לְדַבֵּר אֶת
כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּבְקַע הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תַּחְתֵּיהֶם:
לז וַתַּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת-פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת-בְּתֵיהֶם
וְאֶת כָּל-הָאָדָם אֲשֶׁר לָקַרַח וְאֶת כָּל-הָרֶכֶשׁ: וַיִּרְדּוּ
הֵם וְכָל-אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׁאֵלָה וַתִּכָּס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ
לד וַיִּאֲבְדּוּ מִתּוֹךְ הַקֵּהָל: וְכָל-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר סָבִיב־תֵּיהֶם
לה נָסּוּ לְקָלָם כִּי אָמְרוּ פֶּן-תִּבְלַעֲנוּ הָאָרֶץ: וְאִשׁ יֵצְאָה
מֵאֵת יְהוָה וְתֹאכַל אֶת הַחֲמִשִּׁים וּמֵאֲתָיִם אִישׁ מִקִּרְבֵּי
א הַקְּטָרָת: וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל-

ב מֹשֶׁה לֵאמֹר: אָמַר אֶל-אַלְעָזָר בֶּן-אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וַיִּרֶם
אֶת-הַמִּחָתָת מִבֵּין הַשְּׂרָפָה וְאֶת-הָאֵשׁ וְרַחֵם-הָלָאָה כִּי
ג קָדְשׁוֹ: אֶת מִחָתוֹת הַחֲטָאִים הָאֵלֶּה בְּנִפְשָׁתָם וְעָשׂוּ

יז

הוא חולק עלי (סס ת): (ל) ואם בריאה. משה: יברא ה'. להטות אותם נמחה
שלם מה חס על הנב, ומה היה הכריז, ופצתה האדמה את פיה וכלעס,
אז וידעתם כי נאצו הם את ה' ואני מפי הנבזרה אמרת. ורבותיו פירש, אם
כריאה, פה לארץ משעת ימי בראשית, מוטב, ואם לאו יברא ה' (סס יא): (לד) נסו
לקולם. כשציל הקול היוצא על צלעת: (ב) זאת האש. שכתוב המחות: וזה
הלאה. לארץ מעל המחות: כי קדשו. המחות, ואחריו כהנא, שהרי עשאו

כ"ט

(בו) יצאו נצבים. בקומה זקופה לתוך וגדל, כמו ויסיצו ארבעים יום דגלים
(שמואל א יז:טו; תחומא סס): ונשיהם ובניהם וטפם. בוא וראה כמה קשה
המחלוקת שהרי בית דין של מטה אין עושין אלא עד שיביא שתי שערות, ובית דין של
מעלה עד ששנים שנה, וכאן אבדו אף יונקי שדים (תחומא ג): (כח) לעשות את
כל המעשים האלה. ששיתו על פי הדבור לתת להסתר כהנה גדולה ובני סגני
כהנה ואלנשן נשא הקהתי: (כט) לא ה' שלחני. אלא אני עשיתי הכל מדעתי ובדתי

27. Erect, i.e., defiantly. Dathan and Abiram left their tents in a public display of defiance, cursing and taunting Moses, refusing to show him any respect (Rashi).

28-30. Moses proclaims a test. Moses wanted his veracity to be established so conclusively that no one could doubt that he had acted only at God's command.

28. כל-המעשים האלה — All these acts. Korah had accused Moses of making appointments on his own: Aaron as Kohen Gadol; Aaron's sons as the supervisors of the Levites; and Elizaphan as head of the Kohathites. Now Moses declared that every one of those appointments had been commanded by God (Rashi).

לא מלבי — Not from my heart. Not only have I not acted on my own, I did not even desire in my heart that God ask me to appoint them (Shelah).

29. Moses' authority had been defied before, but he had never made such a request. It was the nature of Korah's challenge that impelled Moses to seek such a stark punishment. The reason for this is implied by his statement that if God did not grant his plea it would prove that "it is not HASHEM Who has sent me." This implies that Korah and his followers denied the Divine nature of Moses' mission, and if they were permitted to prevail, anyone could claim that even the Exodus was done at Moses' initiative, and not at God's. Such a heresy could not be permitted to stand, lest the entirety of Moses' prophecy be denied (Ramban).

Even though Moses knew that if the phenomenon were not to occur, he and his entire prophecy would have been called into doubt, he took the very great risk of publicly calling for this unprecedented miracle. Moses felt that he had no choice, for if a large group of distinguished leaders,

Dathan and Abiram went out erect at the entrance of their tents, with their wives, children, and infants.

²⁸ Moses said, "Through this shall you know that HASHEM sent me to perform all these acts, that it was not from my heart. ²⁹ If these die like the death of all men, and the destiny of all men is visited upon them, then it is not HASHEM Who has sent me. ³⁰ But if HASHEM will create a phenomenon, and the earth opens its mouth and swallows them and all that is theirs, and they will descend alive to the pit — then you shall know that these men have provoked HASHEM!"

God ³¹ When he finished speaking all these words, the ground that was under them split open. Creates a Phenomenon ³² The earth opened its mouth and swallowed them and their households, and all the people who were with Korah, and the entire wealth. ³³ They and all that was theirs descended alive to the pit; the earth covered them over and they were lost from among the congregation. ³⁴ All Israel that was around them fled at their sound, for they said, "Lest the earth swallow us!"

³⁵ A flame came forth from HASHEM and consumed the two hundred and fifty men who were offering the incense.

17 ¹ *H*ASHEM spoke to Moses, saying, ² "Say to Elazar son of Aaron the Kohen and let him pick up the fire-pans from amid the fire — and he should throw away the flame — for they have become holy. ³ As for the fire-pans of these sinners against their souls — they shall make

Protest
and Con-
firmation

who had experienced the miracles of the Exodus, the Revelation at Sinai, and all the other wonders in the Wilderness could doubt him, then all his teachings were worthless, for there would always be those who would attempt to cast doubt on the truth of his prophecy. In order to establish the validity of the Torah, therefore, he felt compelled to call for a demonstration of Divine intervention that would silence all possible skeptics. And if it did not happen, the danger of rebellion would be no greater than it had been before Korah's emergence (R' Yaakov Kamenetsky).

30. וְאִם יִבְרָא ה' — But if HASHEM will create a phenomenon. Moses wanted something unprecedented to happen, something so unusual that it would convince everyone of his truthfulness. This plea was not for an ordinary earthquake; such an event, though unusual, is not totally unnatural. In this case, the earth opened up, swallowed the rebels, and simply closed again, without a trace that anything had happened. [Furthermore, the only ones swallowed up were Korah and his followers; a natural earthquake could not have had so limited an effect.] This was a wondrous phenomenon (Ramban).

32. כָּל-הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לְקֹרַח — All the people who were with Korah. Korah's household included foreign slaves. He may also have had Jewish followers who lived in his tent. They and their belongings were swallowed up with Korah because they remained loyal to him and refused to heed Moses' warnings to desist from the rebellion. Scripture declares explicitly, however, that his own children were not consumed (26:11), because they were great and righteous people who deserved to be saved. All of his children must have been grown, for the Torah makes no mention of small children (Ramban). According to Ibn Ezra and Chizkuni, however, the households of this verse included wives and children. Korah's two hundred and fifty leading followers were not included in this catastrophe, since they were consumed separately (v. 35).

כָּל-הָרְכוּשׁ — The entire wealth. Had their wealth not been swallowed up, it would have been enjoyed by Korah's righteous children or other worthy people — but it would have been a source of merit for the wicked if their property had brought benefit to good people. Korah did not deserve to have such merit (Sforno).

34. לְקֹלָם — At their sound, i.e., the cries of those who were swallowed up (Rashbam). They screamed from the deep, "God is righteous, His verdict is true, and the words of His servant Moses are true. We are evil because we rebelled against him" (Targum Yonasan). According to Mizrahi's interpretation of Rashi, the sound was that of the earth opening up and closing upon the rebels.

17.

Protest and confirmation. All major events should be signposts of the future, and to that end God commanded that the remains of the tragedy should be used as a permanent reminder of that catastrophic error in judgment and failure of belief. But far from putting a conclusive end to the rebellion, the miraculous demise of Korah and his followers gave birth to a new protest, for the people were not yet ready to accept what their own eyes had seen. The result was that Aaron was put to a new test, the outcome of which demonstrated not merely the shortcomings of others, as had happened to Korah's company, but showed Aaron to be the epitome of goodness and flourishing growth.

2. אֶל-אֶלְעָזָר — To Elazar. This task was not assigned to Aaron because it was not fitting for the Kohen Gadol, or because — since he had been the instrument of their death — it would not have been proper for him to be the one to dispose of their censers (Or HaChaim).

בִּי קָרְשׁוּ — For they have become holy. The two hundred-fifty men had sanctified the censers for use in their ill-fated incense service (Rashi). Ordinarily sanctification for a self-

יִתְּנוּ טָסִין בְּרִידֵינוּ חוֹפֵאָה לַמִּדְבָּחָא
אֲרִי קִרְבָּנוּ קָדֵם יִי וְאַתְקַדְשׁוּ וַיְהִי
לֵאמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַזֶּה הַיּוֹמָה
בְּהֵנָּה יִתְּנוּ מִחֲתִימָא דְנִחְשָׁא דְקִרְיָבו
וַיִּקְרִינָא וַרְדִּינֹנוּ חוֹפֵאָה לַמִּדְבָּחָא:
הַדְּכִרְנָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדִיל דִּי לֹא
יִקְרַב גְּבַר חִלּוּנִי דִּי לֹא מוֹרְעָא דְאֶהְרֹן
הוּא לְאַסְקָא קִטְרַת בּוֹסְמִין קָדֵם יִי וְלֹא
יְהִי כְקִרַח וְכַבְנָשְׁתִּיה בְּמֵא דִּי מְלִיל יִי
בִּידָא דְמִשָּׁה לִיהִ: וְאַתְרַעְמוּ כֹּל
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא דְבַתְרוּהִי
עַל מִשָּׁה וְעַל אֶהְרֹן לְמִימַר אַתּוּן
גְּרַמְתוּן דְּמִית עֲמָא דִּי: וַהֲנִיחָהּ
בְּאַתְרֵי־בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל מִשָּׁה וְעַל
אֶהְרֹן וְאַתְפְּנִיאוּ לְמִשְׁכַּן זִמְנָא וְהָא
חֲפָדִי עֲנָא וְאַתְגְּלִי קָרָא דִּי: הַנֶּעַל
מִשָּׁה וְאַתְרֹן לְקָדֵם מִשְׁכַּן זִמְנָא:
טוּמְלִיל יִי עִם מִשָּׁה לְמִימַר: יִתְּנוּ
מִגּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הָאֵל וְאַשְׁצִי יִתְּנוּ
וַיִּפְּלוּ עַל אֶפְיֵיהּ: יא וְאָמַר מִשָּׁה לְאֶהְרֹן
סֶב יִתְּנוּ מִחֲתִימָא וְהֵב עֲלֶיהָ אֲשֵׁתָא
מִעֲלֵי מִדְבָּחָא וְשׁוּי קִטְרַת בּוֹסְמִינָא
וְאוֹבִיל בְּפִרְעִי לְבִנְשֵׁתָא וְכַפֵּר עֲלֵיהוֹן
אֲרִי נִפְק רְגֻזָא מִן קָדֵם יִי שְׂרִי מוֹתָנָא:
יב וְנוֹסִיב אֶהְרֹן בְּמֵא דִּי מְלִיל מִשָּׁה
וַיְהִי לְגוּ קְהֵלָא וְהָא שְׂרִי מוֹתָנָא
בְּעֲמָא וַיְהִיב יִתְּנוּ קִטְרַת בּוֹסְמִינָא וְכַפֵּר
עַל עֲמָא: יג וְקָם בֵּין מוֹתָנָא וּבֵין חֲזִינָא
וְאַתְפְּלִי מוֹתָנָא: יד וַהֲוּוּ דְמִיתוּ בְּמוֹתָנָא
אַרְבַּעַת עָשָׂר אֲלָפִין וּשְׁבַע מֵאָה בָּר
מִדְּמִיתוּ עַל פְּלִגְתָא דְקִרַח: טו וְהֵב
אֶהְרֹן לְמִשָּׁה לְתַרַע מִשְׁכַּן זִמְנָא
וּמוֹתָנָא אֲתַבְּלִי: טוּמְלִיל יִי עִם מִשָּׁה
לְמִימַר: יז מְלִיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְסֵב

אֲתָם רַקְעֵי פָחִים צָפוּי לְמוֹזָבָח בֵּי־הַקְרִיבִים לְפָנֵי־יְהוָה
וַיִּקְדְּשׁוּ וַיְהִיו לְאוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּקַּח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
אֶת מִחֲתֹת הַנִּחֲשָׁת אֲשֶׁר הִקְרִיבו הַשֹּׂרְפִים וַיִּרְקְעוּם
ה צָפוּי לְמוֹזָבָח: וּזְכָרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יִקְרַב
אִישׁ זָר אֲשֶׁר לֹא מוֹרַע אֶהְרֹן הוּא לְהַקְטִיר קִטְרַת לְפָנֵי
יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה כְקִרַח וְכַעֲדָתוֹ בְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־
מֹשֶׁה לוֹ:

ו וַיִּלְנוּ כָּל־עַדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּחֲתָת עַל־מֹשֶׁה וְעַל־
אֶהְרֹן לֵאמֹר אַתֶּם הַמִּתֵּם אֶת־עַם יְהוָה: וַיְהִי בְהַקְהֵל
הָעֵדָה עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אֶהְרֹן וַיִּפְּנוּ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וַהֲנִיחָהּ
ח כְּסֹהוּ הָעֵנָן וַיֵּרָא כְבוֹד יְהוָה: וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פְּנֵי
ט אֹהֶל מוֹעֵד: וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

י הֲרָמוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וְאַכְלָה אֹתָם כְּרָגַע וַיִּפְּלוּ עַל־
יב פְּנֵיהֶם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אֶהְרֹן קַח אֶת־הַמִּחֲתָה וְתֵן־
עָלֶיהָ אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְשִׂים קִטְרַת וְהוֹלֵךְ מִהֶרָה אֶל־
הָעֵדָה וְכַפֵּר עֲלֵיהֶם כִּי־יֵצֵא הַקֶּצֶף מִלִּפְנֵי יְהוָה הַחַל
יג הַנֶּגֶף: וַיִּקַּח אֶהְרֹן בְּאֲשֶׁר יָדַבֵּר מֹשֶׁה וַיֵּרֶץ אֶל־תּוֹךְ
הַקְהָל וַהֲנִיחָהּ הַחַל הַנֶּגֶף בָּעָם וַיִּתֵּן אֶת־הַקִּטְרֹת וַיְכַפֵּר
יד עַל־הָעָם: וַיַּעֲמֵד בֵּין־הַמֵּתִים וּבֵין הַחַיִּים וַתַּעֲצֹר
יד הַמִּגֶּפֶה: וַיְהִיו הַמֵּתִים בַּמִּגֶּפֶה אַרְבַּעַת עָשָׂר אֲלָף וּשְׁבַע
טו מֵאוֹת מִלִּבְדַּת הַמֵּתִים עַל־דְּבַר־קִרַח: וַיָּשֶׁב אֶהְרֹן אֶל־
מֹשֶׁה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהַמִּגֶּפֶה נִעְצְרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְקַח

כ"ה

עוֹזִיחַ בְּלָרַעַת (דְּבַר־הַיָּמִים ב' כו; כ; תַּחֲנוּמָא לִי יִלְיָג; (יֵא) וְכַפֵּר עֲלֵיהֶם. רז) הוּא
מִסַּר לִי מִלֵּךְ הַמּוֹת כְּשֶׁעָלָה לְרִקְעִי, שֶׁקְטוּרֵת עוֹלֵד הַנֶּהֱפֵא, כְּדִלְחֵא בְּמַסַּכַת שִׁבְתָּ
(פס). (יג) וַיַּעֲמִידוּ בֵּין הַמֵּתִים וְגו'. לֵחֵא חֵא הַנֶּלֶךְ וְהַעֲמִידוּ עַל כִּרְחוּ. אֲחֵר לִי
[הַנֶּלֶךְ] הַחַל לִי לְעֹשׂוֹת שְׁלִיחוּתִי. אֲחֵר לִי מִשָּׁה לִנְיָ עֵשֶׂב עַל יֶדֶךְ. אֲחֵר לִי, אֲחֵר לִי
שֶׁל מִקּוֹם וְחֵפֶה שְׁלֹחֵי שֶׁל מִשָּׁה. אֲחֵר לִי חֵין מִשָּׁה חוֹמֵר כְּלוֹם (מְלִכּוּ) אֲחֵר לִי
הַגְּבוּרָה. אֲחֵר לִי חֵפֶה מִלִּימִין, הִרִי קֶבֶ"ה וְהִשָּׁה אֶל פֶּתַח אֲחֵר מוֹעֵד, בּוֹא עֲמִי וְשֹׁאֵל.
וְחֵי שֶׁנֶּא' יִשַּׁב אֶהְרֹן אֶל מִשָּׁה (פִּסְקוֹס טו; תַּחֲנוּמָא תַּלְוָה טו). דְּבַר אֲחֵר, לֵמַח
בְּקִטְרוּת, לִפִּי שֶׁהִי יִשְׂרָאֵל מְלִיזִין וּמִרְגָּנִים אֲחֵר הַקְטוּרֵת לִמַּח סֵם הַמּוֹת הוּא, עַל יְדוּ
מִחוּ נִדָּב וְאִבְיָהוּ, עַל יְדוּ שֶׁכָּפֵר חֲמִישִׁים וּמֵאֵלִים חִשֵּׁי. אֲחֵר הַקֶּבֶ"ה, תִּרְאוּ שְׁעוֹר

כָּלִי עֶרְת: (ג) הַחֲטָאִים הָאֵלֶּה בְּנִפְשׁוֹתָם. שְׁנַעֲשׂוּ מִפְּשָׁעִים בְּנִפְשׁוֹתָם, שְׁנַחֲלוּ עַל
הַקְדוֹשׁ כְּרוֹךְ הוּא: רַקְעִי. רְדוּדִין (לִחוּקְלוֹס): פָּחִים. טָסִין מְרֻדְדִין, טִינָה"שׁ בְּנַע"ז:
צָפוּי לְמוֹזָבָח. (לְמוֹנֵחַ הַנִּחֲשָׁת: וַיְהִיו לְאוֹת. לִזְכָּרוֹן, שִׁלְמִירוֹ אֵלֵּי הוּא מִלִּחוּן
שְׁנַחֲלוּ עַל הַכְּהוּנָה וְשִׁרְפּוֹ: (ד) וַיִּרְקְעוּם. אֲשֶׁטְנִיר"שׁ בְּנַע"ז: (ה) וְלֹא יִהְיֶה
בְּקִרַח. כִּדִּי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְקִרַח: בְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ. כְּמוֹ עֲלִיו. עַל אֶהְרֹן
דְּבַר אֶל מִשָּׁה שִׁיחֵי הוּא וְזִמְנֵי כְהֵנִים, לְפִיכֵךְ לֹא יִקְרַב אִישׁ וְד אֲשֶׁר לֹא מוֹרַע
אֶהְרֹן וְגו', וְכֵן כָּל לִי וְעַל וְלֵהֶם הַסְמוּכִים אֲחֵר דְּבַר פִּתְרוֹנָם כְּמוֹ עַל. וּמִדְרָשׁ עַל
קֶרֶת. וְהוּא בִּיד מִשָּׁה וְלֹא כִּתֵּב אֶל מִשָּׁה, כְּמוֹ לְחֻלּוּקִים עַל הַכְּהוּנָה שְׁלֹחִין בְּלָרַעַת כְּמוֹ
שְׁלֵקָה מִשָּׁה בִּידוֹ, שְׁלֵמָה וְיוֹלִיחַ וְהֵנִי יְדוּ מְלֻרַעַת כְּשֶׁל (שְׁמוֹחַ ד'ז). וְעַל כֵּן לִקַּח

proclaimed service would have no effect, but in this case, Moses had commanded them to bring the incense. Alternatively, not they but God had sanctified the censers by using them as the instrument for sanctifying His Name (Ramban).
5. *That he not be like Korah.* The copper plates on the Altar would serve as an eternal reminder of the

fate that befell those who tampered with the service or cast aspersions on the legitimacy of Aaron and his descendants.
וַיֹּאמֶר אֵלֶיךָ, i.e., about Aaron. God spoke to Moses telling him that Aaron was to be the Kohen Gadol (Rashi). Alternatively, God spoke to Moses about Elazar, commanding that he be the one to remove the censers and beat them

them hammered-out sheets as a covering for the Altar, for they offered them before HASHEM, so they became holy; they shall be for a sign to the Children of Israel." ⁴ Elazar the Kohen took the copper fire-pans that the consumed ones had offered and hammered them out as a covering for the Altar, ⁵ as a reminder to the Children of Israel, so that no alien who is not of the offspring of Aaron shall draw near to bring up the smoke of incense before HASHEM, that he not be like Korah and his assembly, as HASHEM spoke about him through Moses.

⁶ The entire assembly of the Children of Israel complained on the morrow against Moses and Aaron, saying, "You have killed the people of HASHEM!" ⁷ And it was when the assembly gathered against Moses and Aaron, they turned to the Tent of Meeting and behold! the cloud had covered it, and the glory of HASHEM appeared. ⁸ Moses and Aaron came before the Tent of Meeting.

Moses Intervenes Against ⁹ HASHEM spoke to Moses, saying, ¹⁰ "Remove yourselves from among this assembly and I shall destroy them in an instant!" They fell on their faces.

¹¹ Moses said to Aaron, "Take the fire-pan and put on it fire from upon the Altar and place incense — and go quickly to the assembly and provide atonement for them, for the fury has gone out from the presence of HASHEM; the plague has begun!"

¹² Aaron took as Moses had spoken and ran to the midst of the congregation, and behold! the plague had begun among the people. He placed the incense and provided atonement for the people. ¹³ He stood between the dead and the living, and the plague was checked. ¹⁴ Those who died in the plague were fourteen thousand, seven hundred, aside from those who died because of the affair of Korah. ¹⁵ Aaron returned to Moses at the entrance of the Tent of Assembly, and the plague had been checked.

A New Proof of Aaron's Greatness

¹⁶ HASHEM spoke to Moses, saying: ¹⁷ "Speak to the Children of Israel and take from them

into plates for the Altar.

6. אתם הַמֵּתִים — You have killed, i.e., you have caused them to die (*Onkelos*).

Moses had not told the people that God had ordered the rebels to offer the incense that resulted in their deaths. They assumed that the incense offering was Moses' own idea and that he knew it would cause them to die. If so, the people complained, he should have chosen a non-lethal means to prove his veracity. This complaint did not apply to Korah, Dathan, and Abiram, for their deaths were clearly by the hand of God, Who caused the earth to swallow them. That could not be blamed on Moses (*Ramban*). Alternatively, the people accused Moses of causing the deaths through his prayer (*Ibn Ezra*).

9-15. Moses intervenes again. Once again the intransigence of the people nearly caused their destruction, and again Moses intervened. This time, he used incense as the agency of salvation, to prove to the nation that the incense service was not a "killer," as they had thought.

10. הִרְמוּ — Remove yourselves. This command implies that unless the innocent parties withdrew, they would suffer the same fate as the guilty ones — but surely God can punish and spare those whom He wishes, regardless of where they are! The same difficulty presents itself above, where God told Moses to separate himself from Korah and his assembly (16:21), as if Korah could not be punished without Moses being harmed with him. *Ramban* suggests that such a Divine

revelation is essentially a cue to the righteous that they should pray and seek atonement for their brethren. Moses acted without delay.

11. וְשִׂים קֶטֶרֶת — And place incense. When Moses had ascended to heaven to receive the Torah, each of the ministering angels, even the Angel of Death, taught him a secret. The Angel of Death's lesson was that incense can check a plague (*Rashi*; *Shabbos* 89a).

The people had maligned the service of incense, saying that it had caused the deaths of Nadab and Abihu as well as Korah's followers. God said, therefore, "Let them see that incense is not lethal. To the contrary, it will stop the plague; it is *sin* that is deadly" (*Rashi* to v. 13).

13-15. The two parts of verse 13 suggest that Aaron's act of salvation took two forms. (a) *He stood between the dead and the living*, implying that there were people who were still alive but whom the plague had made ill. Aaron's incense prevented them from becoming worse. (b) *The plague was checked*, meaning that from that point on, no one else became ill. Verse 15, which states *the plague had been checked* implies yet a third aspect of the miracle: Those who had become ill were healed (*Sforno*).

16-26. A new proof of Aaron's greatness. Since God now called for a new test to firmly convince the nation once and for all that He, not Moses, had made the choice of who would serve Him, apparently the people were still doubtful about something. After the plague, what question could the people

מנהון חטרא חטרא לבית אבא מן כל
ברכניהון לבית אבהתהון חרי עשר
חטרין גבר ית שמה תכתוב על
חטרה: יי וית שמה דאהרן תכתוב על
חטרא דלוי ארי חטרא חר לריש בית
אבהתהון: יי ותצנענן במשפן זמנא
קדם סהדווא די זמן מימרי לכוון
תמן: כיוהי גברא די אתרעי בה חטרה
ינעי נאניח מן קדמי ית תורעמת בני
ישראל די אנון מתרעמין עליכון:
כא ומליל משה עם בני ישראל ויהבו
לה כל ברכניהון חטרא לרבא חר
חטרא לרבא חר לבית אבהתהון חרי
עשר חטרין וחטרא דאהרן בגו
חטריהון: כב ואצנע משה ית חטריא
קדם יי במשכנא דסהדווא: כג והנה
ביומא דבתרוהי ועל משה למשכנא
דסהדווא וקא נעא חטרא דאהרן
לבית לוי ואפק לבלבין ואנן נץ וכפית
שגדין: כד ואפק משה ית כל חטריא
מן קדם יי לית כל בני ישראל
ואשתמוצעו ונסיבו גבר חטרה:
כה ואמר יי למשה אתיב ית חטרא
דאהרן לקדם סהדווא למטרא לאת
לעמא סרבנא ויסופון תורעמתהון
מן קדמי ולא ימותון: כו ועבד משה
במא דפקד יי יתה בן עבד: כז ואמר
בני ישראל למשה למימר הא מננא
קטלת חרבא הא מננא בלעת ארעא
והא מננא דמיתו במוותנא: כח כל
דקרב מקרב למשכנא דיין מאית
הא אנחנא ספיין לממת: כא ואמר

מאתם מטה מטה לבית אב מאת כל נשיאיהם לבית
אבתם שנים עשר מטות איש את שמו תכתב על-
יח מטהו: ואת שם אהרן תכתב על-מטה לוי כי מטה
יט אחד לראש בית אבותם: והנחתם באהל מועד לפני
העדות אשר אועד לכם שמה: * והיה האיש אשר
כא אבחר בו מטהו יפרח והשכתי מעלי את תלנות בני
ישראל אשר הם מלינים עליכם: וידבר משה אל-בני
ישראל ויתנו אליו וכל נשיאיהם מטה לנשיא אחד
מטה לנשיא אחד לבית אבתם שנים עשר מטות
בב ומטה אהרן בתוך מטותם: וינח משה את המטת לפני
גג יהוה באהל העדת: ויהי ממחרת ובא משה אל-אהל
העדות והנה פרח מטה-אהרן לבית לוי ויצא פרח
כד ויצץ ויצץ ויגמל שקדים: ויצא משה את כל-המטת
מלפני יהוה אל-כל בני ישראל ויראו ויקחו איש
מטהו:

ויאמר יהוה אל-משה השב את מטה אהרן לפני העדות
למשמרת לאות לבני-מרי ותכל תלונתם מעלי ולא
ימתו: ויעש משה כאשר צוה יהוה אתו כן עשה:
כז ויאמרו בני ישראל אל-משה לאמר הן גוענו אבדנו
כח כלנו אבדנו: כל הקרב ו הקרב אל-משפן יהוה
יח א ימות האם תמנו לגוע:

רש"י

כמו שמנינו בעזרה והלכנו ורחק צמנו (דברי הימים ב כו:ט). ותרנומו,
וכפית שגדין, כמין אשכול שקדים יחד כפתים זה על זה: (בה) ותכל
תלונתם. כמו ותכלה תלונתם לשון זה שם מפעל יחיד לשון נקבה כמו תלונתם,
מורמו"ש בלע"ז ויש חילוק בין תלונתם לתלונתם. תלונתם תלונה אחת.
תלונתם שם דבר כלשון יחיד ואפילו הם תלונתם הרבה: למשמרת
לאות. לזכרון שנתתי בזה הכהן כהן נאמן, ולא ילכו נאמן (לוי)
עוד על הכהונה: (בה) כל הקרב הקרב וגו'. אין חט יוכלו להיות זריקין
בכך. כולנו ראשין להכנס לחצר אהל מועד, ואחד יקריב עולמו יותר מחבריו
ויכנס לחצר אהל מועד ימות: האם תמנו לגוע. שמה האפקרנו למיתה:

have had? According to Ramban, they had been convinced by now that Aaron was the true Kohen Gadol, but they felt that the firstborn should assume the functions of the Levites, so that all the tribes could have a share in the Tabernacle service. Therefore, the text emphasized that Aaron had been chosen as the head of a family distinct from the tribe of Levi, but that he was a representative of the entire tribe, and the Levites had been specifically chosen by God to displace the firstborn as His servants (vs. 18,23).

מגפה הוא (מכילתא ויסע פ"ו) והטחא הוא הממית (ברכות לג:). (יח) כי מטה
אחד. אע"פ שהלקחים לשתי משפחות, משפחת כהונה לבד ולוייה לבד, מכל
מקום שנט אחד הוא: (ב) והשכתי. כמו וישכו המים (בראשית חא) ותמת
המלך שככה (אסתר ז:): (כא) בתוך מטותם. הניחו באמנע, שלא יאמרו
פניו שהניחו בלד שכינה פרח (מנחומא אחרי ח:). (בג) ויצא פרח.
כמשפטו: ציץ. היא חטת הפרי כשהפרח נוטף: ויגמל שקדים. כשהוכר
הפרי הוכר שכן שקדים בשון ויגל הילד ויגמל (בראשית כחא) ולשון זה מלוי
כפרי האילן, כמו ובושר גומל יהיה נלה (ישעיה יח:). ולמה שקדים, הוא הפרי
הממחר להפריח מכל הפירות, אף המעורר על הכהונה פורענותו ממחרת לבא,

Or HaChaim suggests that the people doubted even Aaron's right to the priesthood. The death of Korah and his followers, they reasoned, was well deserved because they had vilified God's prophet, and He would not tolerate that. But it was still possible that Aaron was not entitled to be Kohen Gadol.

17. Each man's name. Each of the twelve tribes was represented by one staff, upon which was written only the name of its leader. Since it is a general rule that

one staff for each father's house, from all their leaders according to their fathers' house, twelve staffs; each man's name shall you inscribe on his staff. ¹⁸ And the name of Aaron shall you inscribe on the staff of Levi, for there shall be one staff for the head of their fathers' house. ¹⁹ You shall lay them in the Tent of Meeting before the Testimony, where I meet with you. ²⁰ It shall be that the man whom I shall choose — his staff will blossom; thus I shall cause to subside from upon Me the complaints of the Children of Israel, which they complain against you. "

²¹ Moses spoke to the Children of Israel, and all their leaders gave him a staff for each leader, a staff for each leader, according to their fathers' house, twelve staffs; and Aaron's staff was among their staffs. ²² Moses laid their staffs before HASHEM in the Tent of the Testimony. ²³ On the next day, Moses came to the Tent of the Testimony and behold! the staff of Aaron of the house of Levi had blossomed; it brought forth a blossom, sprouted a bud and almonds ripened. ²⁴ Moses brought out all the staffs from before HASHEM to all the Children of Israel; they saw and they took, each man his staff.

²⁵ HASHEM said to Moses: "Bring back the staff of Aaron before the Testimony as a safekeeping, as a sign for rebellious ones; let their complaints cease from Me that they not die." ²⁶ Moses did as HASHEM had commanded him, so he did.

The Fears ²⁷ The Children of Israel said to Moses, saying, "Behold! we perish, we are lost, we are all lost.
Remain ²⁸ Everyone who approaches closer to the Tabernacle of HASHEM will die. Will we ever stop perishing?"

never more than twelve tribes are listed for any function, whenever the tribe of Levi was represented — as it was here by Aaron — Menashe and Ephraim were combined as the united tribe of Joseph (Ramban).

23. וַיִּגְמַל שְׂקָרִים — *And almonds ripened.* Almonds blossom and grow to maturity rapidly. The growth of the almonds on Aaron's staff symbolized to the people that anyone who moves against Aaron's status as Kohen Gadol [or, according to Ramban, the status of Levi] would be punished swiftly (Rashi).

Just as almonds grow rapidly, so the tribe of Levi serves God with alacrity, zeal, and vigorous devotion (R' Hirsch).

25. לְמִשְׁמֶרֶת — *As a safekeeping.* The staff remained in bloom for centuries. It was placed in front of the Holy Ark through most of the First Temple era, together with a flask of manna (Exodus 16:33-34), until they were all hidden by King Josiah (Yoma 52b).

27-28. The fears remain. Although the question of which family and which tribe were to serve in and around the Tabernacle had been settled conclusively, now a new fear arose, and the strength of the people's protest in this passage implies that their apprehensions had grown. Previously, when they had thought they were equal to the Levites, they had no reason to be afraid that they might overstep the boundaries allotted to them in the Tabernacle. But now that Aaron's family had been established in the priesthood and the Levites had been given the exclusive status as the deputies of the Kohanim, the rest of the

people feared that every time some of them came too close to the Sanctuary there would be another plague (Tzror HaMor).

Alternatively, after seeing the flowering of Aaron's staff, the people began to wonder why Korah and his assembly had to die. Would it not have been sufficient to impose the test of the staffs as proof that Aaron was the chosen one? Had that been done immediately, no one would have dared offer incense, and thousands of lives would have been saved. The people assumed, therefore, that there must have been some other national sin for which they were all being punished — and if so the punishments could go on indefinitely, and everyone who approaches . . . the Tabernacle of HASHEM will die (R' Shlomo Astruc, Midreshei HaTorah).

27. וְנָתַתּוּ אֶבְרָתוֹ בְּלִנּוֹ אֶבְרָתוֹ — *We perish, we are lost, we are all lost.* Onkelos interprets the three expressions as references to the three different modes of punishment that had taken place: part of Korah's company had been swallowed up by the earth, the rest were consumed by fire, and 14,700 had died in the plague.

28. כָּל הַקֹּרֵב הַקֶּרֶב — *Everyone who approaches closer.* We cannot be careful enough in this matter. We are all permitted to enter the Courtyard, but anyone who goes further and enters the Tabernacle will die (Rashi).

It seems as if there is a cycle of death. The person who comes closest to the Tabernacle will die; then the next person to come close will die. Will we ever stop perishing? (R' Bachya).

18

Aaron's
Duty
Reiterated

¹ **H**ASHEM said to Aaron, "You, your sons, and your father's household with you shall bear the iniquity of the Sanctuary; and you and your sons with you shall bear the iniquity of your priesthood. ² Also your brethren the tribe of Levi, the tribe of your father, shall you draw near with you, and they shall be joined to you and minister to you. You and your sons with you shall be before the Tent of the Testimony. ³ They shall safeguard your charge and the charge of the entire tent — but to the holy vessels and to the Altar they shall not approach, that they not die — they as well as you. ⁴ They shall be joined to you and safeguard the charge of the Tent of Meeting for the entire service of the Tent, and an alien shall not approach you. ⁵ You shall safeguard the charge of the Holy and the charge of the Altar, and there shall be no more wrath against the Children of Israel. ⁶ And I — behold! I have taken your brethren the Levites from among the Children of Israel; to you they are presented as a gift for HASHEM, to perform the service of the Tent of Meeting. ⁷ You and your sons with you shall safeguard your priesthood regarding every matter of the Altar and within the Curtain, and you shall serve; I have presented your priesthood as a service that is a gift, and any alien who approaches shall die."

Gifts to the
Kohanim

⁸ HASHEM spoke to Aaron: And I — behold! I have given you the safeguard of My heave-offerings, of all the sanctities of the Children of Israel; I have given them to you for distinction and to your sons as an eternal portion. ⁹ This shall be yours from the most holy, from the fire: their every offering, their every meal-offering, their every sin-offering, their every guilt-offering, that which they return to Me — as most holy it shall be yours and your sons.

וְגַם אֶת־אֶחָיו מִטֵּב לוי. — Also your brethren the tribe of Levi. Aaron was now told that the other two Levite families of Gershon and Merari were to join in the task of safeguarding the Tabernacle. They would be responsible for the parts that were of lesser sanctity (Rashi).

וְיִשְׁרְתוּךָ — And minister to you. In addition to the above duties, the Levites were to assist in the service by singing psalms (Sifre), and acting as watchmen, treasurers, and officials (Rashi).

וְבָנֶיךָ אִתְּךָ — And your sons with you. The Kohanim were to join Aaron in safeguarding the Tabernacle. They would be stationed inside the curtains of the Courtyard, and the Levites would be outside (Sifre). In the Temple, Kohanim were stationed at three points to guard the complex (Tamid 25b).

וְשָׁמְרוּ מִשְׁמֶרְתְּךָ — They shall safeguard your charge. The verse continues the responsibility of the Levites to assist the Kohanim. The word charge refers to their duty to be sure that animals and other components of the service would be available when needed (Haamek Davar). Then the verse cautions them not to touch such holy vessels as the Ark, Table, Menorah, and Gold Altar, and to refrain from taking part in the sacrificial service of the Outer Altar.

גַּם־אִתְּכֶם — As well as you. The Kohanim were warned not to infringe upon the duties of the Levites, lest they suffer death by Heavenly means (Sifre; Arachin 11b).

מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל מוֹעֵד — The charge of the Tent of Meeting. The Levites were to erect and disassemble the Tent, and carry it on its travels (Ralbag).

וְשָׁמְרָתֶם — You shall safeguard. This command was given to the Sanhedrin, which was responsible to oversee the work of the Kohanim (Sifre). The Sages derive that this verse does not refer to the Kohanim themselves, because they were

admonished in verse 7 (Malbim).

לָכֶם מִתְּנָה נְתֻנִים לִי. — To you they are presented as a gift for HASHEM. The Levites were presented as servants of the Kohanim only for the service of God, not to minister to their private needs (Rashi). This concept applies to other areas of life, as well. People in authority should respect the dignity of their underlings; they should be supervised in their work, but not be intimidated into becoming personal servants.

עֲבַדְתָּ מִתְּנָה — A service that is a gift. The privilege of service in the Sanctuary was an exclusive gift to the Kohanim, and therefore any alien who approaches shall die (Rashi; Ramban). The death penalty mentioned here is a Heavenly punishment, not one that is imposed by the courts.

8-19. Gifts to the Kohanim. The Torah lists the gifts that God presented to the Kohanim as a reward for their service and as a public affirmation that they are His personal legion, as it were. This declaration was made now, after the challenge of Korah and his assembly. The Sages liken it to a king who presented a property to his friend without affirming the gift through the usual legal formalities. Before long, jealous courtiers contested the new owner's right to the land. In response, the king told his friend, "Let anyone who wishes come and complain — I will write you my own signed and sealed affirmation!" (Rashi).

מִן־הָאֵשׁ — From the fire. The Kohanim received their portions after the sacrificial parts were offered on the Altar fire (Rashi). The verse implies that the portion of the Kohanim, too, is considered God's portion — as if it had come from the fire. Thus, when the Kohanim eat it, it is as if they are guests at God's own table (Sforno).

אֲשֶׁר יָשִׁיבוּ לִי — That which they return to me. This phrase refers to the monetary payment described in 5:6-8. When the

בְּקֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים תֹּאכְלֶנּוּ כָּל-זָכָר יֹאכֵל אֹתוֹ קֹדֶשׁ יִהְיֶה־
 לָהּ: וְזֶה-לֶךְ תְּרוֹמַת מִתְּנֶם לְכָל-תְּנוּפֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָהּ
 נִתְּמִים וּלְבִנֶיהָ וּלְבִנְתֶיהָ אֹתָהּ לְחֶק-עוֹלָם כָּל-טְהוֹר
 בְּבֵיתָהּ יֹאכֵל אֹתוֹ: כָּל חֶלֶב יִצְהָר וְכָל-חֶלֶב תִּירוֹשׁ
 וְדִגְן רֹאשִׁיתָם אֲשֶׁר-יִתְּנוּ לַיהוָה לֶךְ נִתְּמִים: בְּבוֹרֵי כָל-
 אֲשֶׁר בְּאַרְצָם אֲשֶׁר-יָבִיאוּ לַיהוָה לָהּ יִהְיֶה כָל-טְהוֹר
 בְּבֵיתָהּ יֹאכְלֶנּוּ: כָּל-חֶרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לָהּ יִהְיֶה: כָּל-פֶּטֶר
 רֶחֶם לְכָל-בֶּשָׂר אֲשֶׁר-יִקְרִיבוּ לַיהוָה בְּאֲדָם וּבַבְּהֵמָה
 יִהְיֶה-לָּהּ אֵף | פָּדָה תִּפְדֶּה אֶת בְּכוֹר הָאָדָם וְאֶת בְּכוֹר-
 הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה: וּפְדוּיוֹ מִבֶּן-חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה
 בְּעֶרְכָּהּ כֶּסֶף חֲמִשָּׁת שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה
 הוּא: אֵף בְּכוֹר-שׁוֹר אֹף בְּכוֹר כֶּשֶׁב אֹף-בְּכוֹר עֹז לֹא
 תִּפְדֶּה קֹדֶשׁ הֵם אֶת-דִּמָּם תִּזְרֹק עַל-הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת-
 חֶלְבָם תִּקְטִיר אִשָּׁה לָרִיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה: וּבִשְׂרָם יִהְיֶה-
 לָהּ כַּחוֹהַת הַתְּנוּפָה וּכְשׁוֹק הַיָּמִין לָהּ יִהְיֶה: כָּל | תְּרוֹמַת
 הַקֹּדְשִׁים אֲשֶׁר יָרִימוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל לַיהוָה נִתְּתִי לָהּ
 וּלְבִנֶיהָ וּלְבִנְתֶיהָ אֹתָהּ לְחֶק-עוֹלָם בְּרִית מִלַּח עוֹלָם
 הוּא לִפְנֵי יְהוָה לָהּ וּלְזֶרְעָהּ אֹתָהּ: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַהֲרֹן
 בְּאַרְצָם לֹא תִנָּחַל וְחִלָּק לֹא-יִהְיֶה לָהּ בְּתוֹכָם אֲנִי
 חֹלֶקָה וְנִחְלַתָּה בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וּלְבִנִּי לֹוי
 הִנֵּה נִתְּתִי כָּל-מַעֲשֶׂר בְּיִשְׂרָאֵל לְנִחְלָה חֶלֶף עֲבֹדָתָם
 אֲשֶׁר-הֵם עֹבְדִים אֶת-עֲבֹדַת אֱהֵל מוֹעֵד: וְלֹא-יִקְרָבוּ
 עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל-אֱהֵל מוֹעֵד לִשְׂאֵת חֹטָא לְמוֹת:
 כג וְעֹבֵד הַלֹּוי הוּא אֶת-עֲבֹדַת אֱהֵל מוֹעֵד וְהֵם יִשְׁאוּ עוֹנָם

בְּקֹדֶשׁ קוֹדְשִׁין תִּכְלֶנּוּ כָּל דְּכוּרָא
 יִכּוּל יִתֵּה קוֹדֶשָׁא יְהִי לָהּ: יֵאֻדְנוּ לָהּ
 אֶפְרָשׁוֹת מִתְּנִהּוֹן לְכָל אֶרְמִנֹת בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל לָהּ יִהְבְּתֶיהָ וּלְבִנֶיהָ וּלְבִנְתֶיהָ
 עִמָּה לְקִנִּים עֲלֵם כָּל (ד) דְּכִי בְבֵיתָהּ
 יִכּוּל יִתֵּה: יִכְּל כָּל טוֹב מִשַּׁח וְכָל טוֹב
 חֶמֶר וְעִבּוֹר רֹאשִׁיתֶיהָ דִּי יִתְּנוּ קָדָם יְיָ
 לָהּ יִהְבְּתֶיהָ: יִכְּפֹרִי כָּל דִּי בְּאַרְעֵהוֹן דִּי
 יִתְּנוּ קָדָם יְיָ דִּילָךְ יְהִי כָּל (ד) דְּכִי בְבֵיתָהּ
 יִכְלֶנּוּ: יִכְּל חֶרֶם אֲשֶׁר בְּיִשְׂרָאֵל דִּילָךְ
 יְהִי: טו כָּל פֶּתַח וְלֹא לְכָל בִּשְׂרָא דִּי
 יִקְרָבוּן קָדָם יְיָ בְּאַנְשָׁא וּבְבִעִירָא יְהִי לָהּ
 בְּרִם מִפְּרָק תִּפְרוֹק יֵת בּוֹכְרָא דְאַנְשָׁא
 וְיֵת בּוֹכְרָא דְבִעִירָא מִסְּאָבָא תִּפְרוֹק:
 טו וּפְרָקָנָה מִבְּרִית יִרְחָא תִּפְרוֹק בְּפִרְסָנָה
 כֶּסֶף חֲמִשָּׁת סָלְעִין כֶּסֶף לְעִי קוֹדֶשָׁא עֶשְׂרִין
 מִעִין הוּא: יִכְרִם בּוֹכְרָא דְתוֹרָא או
 בּוֹכְרָא דְאִמְרָא או בּוֹכְרָא דְעֹז לֹא
 תִּפְרוֹק קוֹדֶשָׁא אֲנֹן יֵת דְּמִדְּהוֹן תוֹרוֹק
 עַל מִדְּבָחָא וְיֵת תִּרְבְּהוֹן תִּסַּק קִרְבֹּן
 לְאַתְקַלְפָּא בְּרַעְוָא קָדָם יְיָ: יִיבִשְׂרָהוֹן
 יְהִי לָהּ כְּפִדְיָא דְאַרְמִיתָא וּבִשְׁוֹקָא
 דְיִמִּינָא (דִּילָךְ יְהִי: טו כָּל אֶפְרָשׁוֹת
 קוֹדֶשָׁא דִּי יִפְרִשׁוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קָדָם יְיָ
 יִהְבִּית לָהּ וּלְבִנֶיהָ וּלְבִנְתֶיהָ עִמָּה לְקִנִּים
 עֲלֵם קִנִּים מִלַּח עֲלֵם הוּא (נ) דְּהוּא קָדָם
 יְיָ לָהּ וּלְבִנֶיהָ עִמָּה: כו אֲמַר יְיָ לְאַהֲרֹן
 בְּאַרְעֵהוֹן לֹא תִחְסִין וְחִלָּק לֹא יְהִי לָהּ
 בְּיִנְיֵהוֹן מִתְּנֵן דִּי יִהְבִּית לָהּ אֲנֹן חֹלֶקָה
 וְנִחְלַתָּה בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כא וּלְבִנִּי לֹוי
 הִנֵּה נִתְּתִי כָּל מַעֲשֶׂר אֲשֶׁר בְּיִשְׂרָאֵל לְנִחְלָה
 חֶלֶף עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר-הֵם עֹבְדִים אֶת-עֲבֹדַת אֱהֵל מוֹעֵד:
 וְלֹא-יִקְרָבוּ עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל-אֱהֵל מוֹעֵד לִשְׂאֵת חֹטָא לְמוֹת:
 כג וְעֹבֵד הַלֹּוי הוּא אֶת-עֲבֹדַת אֱהֵל מוֹעֵד וְהֵם יִשְׁאוּ עוֹנָם

שביעי כא

ר"ע

ולילה אחד (ספרי קיח: זכאים ג:), לך יהיה. כל רבי עקיבא ולמה, הסיף לך הכתוב
 הווי' אחרת, שלא תאמר כחזה וסוק על תורה שאינו נאכל אלא ליום ולילה (ס: סס):
 (יש) כל תרומת הקדשים, מחייבת על פרשה זו כללה בתחתית וכללה בסוף ופרט
 בחלוקה (ספרי ס: סס): ברית מלח עולם. כרת ברית עם אהרן כדבר הכרית
 ומתקיים ומבדיל את אחרים (ס: סס): ברית מלח. כרית הכרחה למלח שאינו מסרית
 לשום: (ב) וחלק לא יהיה לך בתוכם. אף כרית (ס: קיט): (בג) וזה. הלוים

aggrieved convert has no heir, the money is a gift to the Kohanim (Rashi).

10. בְּקֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים — *In the most holy.* Although the term *most holy* usually refers to the inner chamber of the Sanctuary, where the Ark rested, here it means the Tabernacle Courtyard, the only place where the Kohanim may eat the sacrificial portions mentioned in the above verse. It is *most*

(וי) בקדש הקדשים תאכלנו וגו'. למד על קדשי קדשים שאין נאכלין אלא בעזרה
 ולזכרי כהונה (ספרי ס: יא) תרומות מותנם. המורס מן התורה ומשגלמים
 ומאיל נזיר (ס: סס) לכל תנופות. שהרי אלו טעוין טעפה (ס: סס) כל טהור. ולא
 עמאים. (דבר אחר), כל טהור [בביתך]. לרבות אשמו (ס: יב) ראשיתם.
 היא תרומה גדולה: (יח) כחזה התנופה וכשוק הימין. של שלמים שנאכלים
 לכהנים לנפיהם ולבניהם ולעבדיהם לשני ימים ולילה אחד אף בכור נאכל לשני ימים

holy in comparison with the areas where less holy offerings, such as peace-offerings, may be eaten, i.e., the Levite camp in the Wilderness or, in the Temple era, within the walls of Jerusalem (*Gur Aryeh*).

11. The verse speaks of the parts of peace-, thanksgiving-, and nazirite offerings that are separated from the offering, waved, and presented to the Kohanim, as in *Lev. 7:33-34*.

¹⁰ In the most holy shall you eat it, every male may eat it, it shall be holy for you. ¹¹ And this shall be yours: what is set aside from their gift, from all the wavings of the Children of Israel, have I presented them to you and to your sons and daughters with you as an eternal portion; every pure person in your household may eat it. ¹² All the best of your oil and the best of your wine and grain, their first, which they give to HASHEM, to you have I given them. ¹³ The first fruits of everything that is in their land, which they bring to HASHEM, shall be yours, every pure person in your household may eat it. ¹⁴ Every segregated property in Israel shall be yours.

¹⁵ Every first issue of a womb of any flesh that they offer to HASHEM, whether man or beast, shall be yours; but you shall surely redeem the firstborn of man, and the firstborn of an impure beast shall you redeem. ¹⁶ Those that are to be redeemed — from one month shall you redeem according to the valuation, five silver shekels by the sacred shekel; it is twenty gera. ¹⁷ But the firstborn of a cow or the firstborn of a sheep or the firstborn of a goat you shall not redeem; they are holy; their blood shall you throw upon the Altar and their fat shall you cause to go up in smoke, a fire-offering, a satisfying aroma to HASHEM. ¹⁸ Their flesh shall be yours; like the breast of the waving and the right foreleg shall it be yours.

¹⁹ Everything that is separated from the sanctities that the Children of Israel raise up to HASHEM have I given to you and your sons and daughters with you as an eternal portion; it is an eternal salt-like covenant before HASHEM, for you and your offspring with you."

²⁰ HASHEM said to Aaron, "In their Land you shall have no heritage, and a share shall you not have among them; I am your share and your heritage among the Children of Israel.

²¹ "To the sons of Levi, behold! I have given every tithe in Israel as a heritage in exchange for the service that they perform, the service of the Tent of Meeting — ²² so that the Children of Israel shall not again approach the Tent of Meeting to bear a sin to die. ²³ The Levite himself shall perform the service of the Tent of Meeting, and they shall bear their iniquity,

12. ראשיתם — The best, i.e., the *terumah* portions of crops, which are separated and given to the Kohanim (Rashi).

15-17. The Torah lists the three kinds of living firstborn that are sources of gifts to the Kohanim, many of whose laws have been given in earlier passages (*Exodus* 13:11-15, 34:19-20): (a) The firstborn males of kosher animals — cows, sheep, and goats — are sacred from birth and are given to the Kohanim to be brought as offerings; (b) firstborn sons of Israelites are redeemed for five shekels; and (c) firstborn male donkeys are redeemed for a sheep, which then becomes the property of the Kohanim.

18. וישם יהיה לך — Their flesh shall be yours. Unlike other offerings of similar sanctity, from which the Kohanim receive only the breast of the waving and the right foreleg, the Kohanim are given all the meat of the firstborn-offerings.

19. כל תרומת הקדשים — Everything that is separated from the sanctities. Essentially, this is a repetition of the idea with which this passage was introduced, in verse 8: Because this is a list of gifts to God's most loyal servants, He introduced it and then summarized it after giving its details (Rashi).

ברית מלח — Salt-like covenant. Because salt never spoils, it is a symbol of indestructibility. Thus God tells the Kohanim that His covenant with them is eternal, as if it had been sealed with salt (Rashi).

20. ונחלק — And a share. Since the verse has already said that the Kohanim do not receive a share of the Land, this clause teaches that the Kohanim will not share even in the spoils of the war against the Canaanite nations (Rashi).

21-24. Tithes to the Levites. The Levites, too, are rewarded for their dedication to the service of God, by receiving one-tenth of crops. In this passage, the Torah states twice that the Levites receive tithes (vs. 21, 24), because there are two aspects to the gifts: First, they receive produce to make up for the portion of the Land that they were required to forgo; and second, they receive the tithes only after all of the field labor has been done by others, in return for the labor that they devote to their sacred service (Or HaChaim).

21. קל-משער — Every tithe. This term refers only to the "first tithe" that is taken from the appropriate crops, and which go exclusively to the Levites. There are other tithes, however, that do not go to them. They are the "second tithe," which is taken after the Levite tithe and which is eaten in Jerusalem (*Deuteronomy* 14:22-27), and the tithe for the poor (ibid. 26:12).

23. והם ישאו עונם — And they shall bear their iniquity, i.e., if Israelites commit the sin of trespassing on the Tabernacle, the Levites will be held responsible, for they have been assigned to guard the sacred premises (Rashi).

קִים עֲלֵם לְדַרְכֵיכֶם וּבְגוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחְסְנוּ אַחֲסָנָא: כד אַרִי יְת מַעֲשֵׂא דְבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי יִפְרְשׁוּן קָדָם יִי אֶפְרָשׁוּתָא וְיִהְיִית לְלוֹאֵי לְאַחֲסָנָא עַל כֵּן אֲמַרִית לְהוֹן בְּגוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחְסְנוּ אַחֲסָנָא: כה וּמִלִּיל יִי עִם מִשָּׁה לְמִימַר: כו לְלוֹאֵי תַמְלִל וְתִימַר לְהוֹן אַרִי תִסְבּוֹן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְת מַעֲשֵׂא דִי יִהְיִית לְכוֹן מְהוֹן בְּאַחֲסָנָתוֹן וְתִפְרְשׁוּן מִנָּה אֶפְרָשׁוּתָא קָדָם יִי מַעֲשֵׂא מִן מַעֲשֵׂא: כז וְתַתְּחַשֵּׁב לְכוֹן אֶפְרָשׁוּתָכוֹן כְּעִבּוּרָא מִן אֲדָרָא וְכַמְלֵאָתָא מִן מַעֲצָרָתָא: כח כֵּן תִּפְרְשׁוּן אַף אַתּוֹן אֶפְרָשׁוּתָא קָדָם יִי מִכָּל מַעֲשֵׂרְתֵיכֶם דִּי תִסְבּוֹן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתַתְּנוּן מִנָּה יְת אֶפְרָשׁוּתָא קָדָם יִי לְאַהֲרֹן כֹּהֵנָא: כט מִכָּל מַתְּנֵיכֶם תִּפְרְשׁוּן יְת כָּל אֶפְרָשׁוּתָא דִּי מִכָּל שׁוּפְרָה יְת מִקְדָּשָׁה מִנָּה: לוֹתִימַר לְהוֹן בְּאַפְרָשׁוּתָכוֹן יְת שׁוּפְרָה מִנָּה וְיִתְחַשֵּׁב לְלוֹאֵי כְּעִלְלַת אֲדָרָא וּכְעִלְלַת מַעֲצָרָתָא: לא וְתִכְלוּן יְתָה בְּכָל אֲמַר אַתּוֹן וְאִנְשׁ בְּתִיכֶם אַרִי אֲגִירָא הוּא לְכוֹן חֶלֶף פִּלְחָנָכוֹן בְּמִשְׁכַּן זִמְנָא: לב וְלֹא תִקְבְּלוּן עֲלוֹהֵי חֻכָּא בְּאַפְרָשׁוּתָכוֹן יְת שׁוּפְרָה מִנָּה וְיְת קוֹדֶשִׁיא דְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא תִחְלוּן וְלֹא תִמּוּתוּן:

חֲקַת עוֹלָם לְדַרְכֵיכֶם וּבְתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחֲלוּ נְחֻלָּה: כד כִּי אֶת־מַעֲשֵׂר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִרְמֹו לִיהוָה תְּרוּמָה נְתַתִּי לְלוֹאִים לְנְחֻלָּה עַל־כֵּן אֲמַרְתִּי לָהֶם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחֲלוּ נְחֻלָּה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: ואל־הַלוֹאִים תִּדְבֹּר וְאֲמַרְתָּ אֲלֵהֶם בִּי־תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר נְתַתִּי לָכֶם מֵאֲתָם בְּנְחֻלְתְּכֶם וְהִרְמַתֶם מִמֶּנּוּ תְרוּמַת יְהוָה מַעֲשֵׂר מִן־הַמַּעֲשֵׂר: וְנִחְשַׁב לָכֶם כח תְּרוּמַתְכֶם כִּדְגֹן מִן־הַגֶּרֶן וּכְמִלְאָה מִן־הַיֶּקֶב: כֵּן תִּרְמֹו גַם־אֲתָם תְּרוּמַת יְהוָה מִכָּל מַעֲשֵׂרְתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתֶם מִמֶּנּוּ אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן: מִכָּל מַתְּנֵיכֶם תִּרְמֹו אֶת כָּל־תְּרוּמַת יְהוָה מִכָּל־חִלְבּוֹ אֶת־מִקְדָּשׁוֹ מִמֶּנּוּ: וְאֲמַרְתָּ אֲלֵהֶם כח בְּהִרְמִיכֶם אֶת־חִלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְנִחְשַׁב לְלוֹאִים כְּתִבּוּאָת גֶּרֶן וְכְתִבּוּאָת יֶקֶב: וְאֲכַלְתֶּם אוֹתוֹ בְּכָל־מְקוֹם אֲתָם וּבֵיתְכֶם לב בִּי־שֹׁכֵר הוּא לָכֶם חֶלֶף עֲבַדְתֶּם בְּאֶהֱל מוֹעֵד: וְלֹא־תִשָּׂאוּ עָלָיו חֲטָא בְּהִרְמִיכֶם אֶת־חִלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְאֶת־קֹדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא תִחְלְלוּ וְלֹא תִמּוּתוּ:

צ"ה פסוקים. דניאל סימן.

כ"ה

קח) שֵׁם הַקִּדִּים לוי אֵת הַכֵּן כַּכִּי וְקַבַּל מִעֲשֻׂרָתוֹ קוֹדֶשׁ שִׁטוֹל כֵּן תְּרוּמָה גְדוּלָה מִן הַכִּי, לְרִיד לַהֲפֵרִים הַלֵּוִי מִן הַמַּעֲשֵׂר חֲתֻלָּה אֶחָד מִמַּעֲשֵׂי לְתִרְמָה גְדוּלָה, וְיִחְזוֹר וַיִּפְרֹשׂ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר (נִכְרוֹת מו. י"ז): (ל) בְּהִרְמִיכֶם אֶת חִלְבּוֹ מִמֶּנּוּ. לְאַחַר שִׁמְרֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר מִמֶּנּוּ, וְנִחְשַׁב הַמּוֹסֵר לְלוֹאִים חוֹלִין גְּמוּרִין, כְּתִבּוּאָת גֶּרֶן לְיִשְׂרָאֵל. שֵׁלָה תִחְמַר הוֹאִיל וְקִרְאוּ הַכֹּהֵן תְּרוּמָה, שֵׁלָמַר כִּי אֵת מַעֲשֵׂר בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִרְמֹו לֵה' תְּרוּמָה (לְעִיל פֶּסוּק כד) יִכּוֹל יֵהָ כוּלֹ אִסוּר, מ"ל וְנִחְשַׁב לְלוֹאִים כְּתִבּוּאָת גֶּרֶן, מֵה שֶׁל יִשְׂרָאֵל חוֹלִין אֵף עַל לוי חוֹלִין (סְפָרִי קֶבֶץ): (לז) בְּכָל מְקוֹם. אִפְלוּ בְּנֵי הַקִּדִּים (שם; יְנֻמוֹת טו:); (לב) וְלֹא תִשָּׂאוּ עָלָיו חֲטָא וְגו'. הֵא אֵם לֹא תִרְמֹו תִשָּׂאוּ חֲטָא (סְפָרִי טו:); יְנֻמוֹת פט:); וְלֹא תִמּוּתוּ. הֵא אֵם תִּחְלְלוּ תִמּוּתוֹ (נִכְרוֹת כו:); חֲסֵלָה פֶּרַשׁ קֶרַח

יִשָּׂאוּ עוֹנֵם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שְׁעִינֵם לְהַזִּיק הַזִּים מִגֶּשֶׁת אֲלֵיהֶם: (כד) אֲשֶׁר יִרְמֹו לֵה' תְּרוּמָה. הַכֹּהֵן קִרְאוּ תְּרוּמָה עַד שִׁפְרִים מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר (שם; (כו) וְנִחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם כִּדְגֹן מִן הַגֶּרֶן. תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֵׁלָס אִסוּרָה לְזִרִים וְלַעֲמָאִים וְחִיבִין עָלֶיהָ מִיָּה וְתוֹמָה כְּתִרְמָה גְדוּלָה שֶׁנִּקְרָאָת רֵאשִׁית דֶּגֶן מִן הַגֶּרֶן: וּכְמִלְאָה מִן הַיֶּקֶב. כְּתִרְמָה תִּירֹס וְיֵהָר הַיִּטְעֵל מִן הַיֶּקֶבִּים: מִלְאָה. לָשׁוֹן כִּישׁוֹל תְּנוּאָה שֶׁנִּתְמַלְאָת: יֶקֶב. הוּא הַכּוֹר שֶׁלִּפְנֵי הַגֶּת שֶׁהִיין יוֹרֵד לְחוּכּוֹ, וְכָל לָשׁוֹן יֶקֶב חֲפִירַת קֶרֶקֶט הוּא, וְכֵן יֶקֶבֶי הַמֶּלֶךְ (זִכְרִיָּה יד:); הוּא יֵם אֲוִקִּיּוֹטִים, חֲפִירָה שֶׁחֶר מִלְכוֹ עַל עוֹלָם: (כח) כֵּן תִּרְמֹו גַם אֲתָם. כִּמוֹ שִׁיִּשְׂרָאֵל מִרְמִים מִגֶּרֶם וּמִיִּקְבֵּיהֶם תִּרְמֹו גַם אֲתָם מִמַּעֲשֵׂר שֵׁלָס, כִּי הוּא נִחְלָתָס: (כט) מִכָּל מַתְּנֵיכֶם תִּרְמֹו אֶת כָּל תְּרוּמַת ה'. כְּתִרְמָה גְדוּלָה הַכֹּהֵן מִדְּכָר (סְפָרִי

24. *As a gift*. By referring to the Levite tithe as *terumah* — the same name used for the gift to Kohanim — the Torah teaches that the tithe bears a similarity to *terumah*, in that the Levite may not use it until he separates from it the Kohen's portion, as set forth in verse 26. Until then, the Levite tithe is treated as if *terumah* is intermixed with it (*Rashi*).

25-29. When the Levites receive their one-tenth share from the Israelites, they must separate a tenth from it — a *tithe from the tithe* — and give it to a Kohen. That tithe has the status of *terumah*, which means that only a Kohen may eat it and it must be kept in a state of ritual purity. The Torah describes *terumah* as grain from the threshing-floor and ... the ripeness of the vat, for it is only after the grain has

an eternal decree for your generations; and among the Children of Israel they shall not inherit a heritage. ²⁴ For the tithe of the Children of Israel that they raise up to HASHEM as a gift have I given to the Levites as a heritage; therefore have I said to them: Among the Children of Israel they shall not inherit a heritage."

²⁵ HASHEM spoke to Moses, saying, ²⁶ "To the Levites shall you speak and you shall say to them, When you accept from the Children of Israel the tithe that I have given you from them as your heritage, you shall raise up from it a gift to HASHEM, a tithe from the tithe. ²⁷ Your gift shall be reckoned for you like grain from the threshing-floor and like the ripeness of the vat. ²⁸ So shall you, too, raise up the gift of HASHEM from all your tithes that you accept from the Children of Israel, and you shall give from it a gift of HASHEM to Aaron the Kohen. ²⁹ From all your gifts you shall raise up every gift of HASHEM, from all its best part, its sacred part from it.

³⁰ "You shall say to them: 'When you have raised up its best from it, it shall be considered for the Levites like the produce of the threshing-floor and the produce of the vat. ³¹ You may eat it everywhere, you and your household, for it is a wage for you in exchange for your service in the Tent of Meeting. ³² You shall not bear a sin because of it when you raise up its best from it; and the sanctities of the Children of Israel you shall not desecrate, so that you shall not die.'"

THE HAFTARAH FOR KORACH APPEARS ON PAGE 1186.

When Rosh Chodesh Tammuz coincides with Korach, the regular Maftir and Haftarah are replaced with the readings for Shabbas Rosh Chodesh: Maftir, page 890 (28:9-15); Haftarah, page 1208.

been threshed and fluids of grapes and olives have flowed from the press into the vat that *terumah* must be separated from grain, grape juice, and olive oil.

29. מִכֶּלִּי חֲלִבוֹ — *From all its best part.* When Israelites and Levites separate gifts for the Kohen from their produce, they should take the gifts from the choicest part of the crops.

30. בְּהִרְמָקָם — *When you have raised up.* Moses addressed the Levites, saying that after they separate their tithes for the Kohanim, the remaining nine-tenths of the produce is theirs. It has no sanctity whatsoever; the Torah refers to the Levite tithe as *terumah* (v. 24) only before the priestly tenth has been separated from it. The remainder may be used even if it becomes contaminated and it may be eaten even by Israelites, just like produce of the threshing-floor and vats (*Rashi*).

31. כָּל־מְקוֹם — *Everywhere.* It may be eaten even if it has been contaminated by being brought into a cemetery, for, as noted above, there is no requirement that the Levite tithe be kept in a state of spiritual purity (*Rashi*). The verse goes on to explain that the tithe has no sanctity because it is a wage . . . in exchange for your service, meaning that the

Levites should consider the tithe as payment for the service that God requires of them — and there is nothing innately holy about wages (*Or HaChaim*).

32. לֹא תִחַלְלוּ — *You shall not desecrate.* The Talmud applies this prohibition to a Kohen who offers to help a farmer in return for his *terumah*. By so doing, the Kohen cheapens the sanctity of the *terumah* and deserves to be punished (*Bechoros* 26b).

Just as one should not make his contributions to a good cause contingent on his receiving something in return — as in this case — so one should not perform good deeds in order to curry favor with others, or for some other ulterior motive. If a farmer or anyone else needs help, it should be rendered without regard to whether it will result in future profit or favors.

צִיָּה מְסוּקִים. דְּנִיָּא לִי סִימָן. — This Masoretic note means: There are 95 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic דְּנִיָּא לִי.

The mnemonic has the connotation of "My judgment is God's," for God took up the grievance against Korah and his cohort, and — due to the gravity of this challenge to Moses' leadership — showed no mercy (*R' David Feinstein*).

פרשת חקת

אונקלוס

אומליל יי עם משה ועם אהרן למימר: בדא גזרת אורייתא די פקיד יי למימר מלל עם בני ישראל ויסבון לך תורתא סמוקתא שלמתא די לית בה מומא די לא סליק עלה נירא: ונתתנו יתה לאלעזר כהנא ויפס יתה למכרא למשריתא ויכוס יתה קדמויה: ויפס אלעזר כהנא מדמה באצבעה וידי לקבל אפי משכן זמנא מדמה שבע זמני: הויזקד ית תורתא לעינוהי ית משפח וית בשרה וית דמה על אכלה ויקד: ויפס כהנא אעא דארנא ואזקא וצבע והורי וירמי לגו יקידת תורתא: ויצבע לבושוהי כהנא ויסיח בשרה במיא וכתר כן ייעול למשריתא ויהי מסאב כהנא עד כמשא: הויזקד יתה יצבע לבושוהי במיא ויסיח בשרה במיא ויהי מסאב

יט וינדבר יהוה אל-משה ואל-אהרן לאמר: זאת חקת התורה אשר-צוה יהוה לאמר דבר אל-בני ישראל ויקחו אליהם פרה אדמה תמימה אשר אין-בה מום אשר לא-עלה עליה על: ונתתם אתה אל-אלעזר הכהן והוציא אתה אל-מחוץ למחנה ושחט אתה לפני ולקח אלעזר הכהן מדמה באצבעו והזה אל-נכח פני אהל-מועד מדמה שבע פעמים: ושרף את-הפרה לעיניו את-ערה ואת-בשרה ואת-דמה על-פרשה ישרף: ולקח הכהן עץ ארז ואזוב ושני תולעת והשליך אל-תוך שרפת הפרה: וכבס בגדיו הכהן ורחץ בשרו במים ואחר יבא אל-המחנה וטמא הכהן עד-הערב: והשליך אתה וכבס בגדיו במים ורחץ בשרו במים וטמא

רש"י

אל מחוץ למחנה. תוך לשלש מחנות (יומא סח): ושחט אותה לפניו. זר שחט ולאעזר כהנא (ספרי ס:). (ד) אל נכח פני אהל מועד. עומד כמזרחו של ירושלים ומתכוין ורואה פתחו של היכל בשעת הזאת הדם (ס:). (ז) אל המחנה. למחנה שכניה, שאין טמא משולח חוץ לשתי מחנות אלא זכ ובעל קרי ומלורע (פסחים ס:). וטמא הבדן עד הערב. כסרסו ודרשאו, וטמא עד הערב ואחר יבא אל המחנה:

(ב) זאת חקת התורה. לפי ששטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה המלוא הואל ומה טעם יש בה, לפיכך כתב בה חקת, גזרה היא מלפניו אין לך רשות להרבה אחריה (תנחומא ד'): ויקחו אליהם. לעולם היא נקראת על שמך פרה ששפה משה במדבר: אדומה תמימה. שחטה חמימה בלדמימות (ספרי קכג) שאם היו בה שתי שערות שחורות פסולה (פרה כה:). (ג) אלעזר. מלואה בסגן (ספרי ס:).

PARASHAS CHUKAS

19.

The Red Cow.

The law of the Red Cow is described by the Sages as the quintessential חקת התורה, *decree of the Torah* (v. 2), meaning that it is beyond human understanding. Because Satan and the nations taunt Israel, saying, "What is the purpose of this commandment?" the Torah states that it is a decree of the One Who gave the Torah, and it is not for anyone to question it (*Rashi*). *Ramban* explains that this particular commandment invites the taunts of heretics because it is performed outside the Temple, as if to propitiate the "demons" of the field. *Tosafos* (*Avodah Zarah* 35a) state that one should not try to explain this precept because God gave us His best and most secret commands in the form of a "Divine kiss," as it were, like the intimacy of a lover to his beloved.

It is axiomatic, however, that since all laws of the Torah are the products of God's intelligence, any human inability to comprehend them indicates the limitation of the student, not the Teacher. As the Sages expressed it, there is nothing meaningless or purposeless in the Torah, and if it seems so, it is only a product of our own deficiency (*Ramban*).

The Midrash to this chapter focuses primarily on one paradox in the laws of the Red Cow: Its ashes purify people who had become contaminated; yet those who engage in its preparation become contaminated. It was regarding this

aspect of its laws that King Solomon exclaimed, "I said I would be wise, but it is far from me" (*Proverbs* 7:23). On this theme, the Midrash cites the verse *Who can draw a pure thing out of an impure one? Is it not the One [God]?* (*Job* 14:4). In a similar vein, the Midrash notes a number of such paradoxical cases of righteous people who descended from wicked parents, such as Abraham from Terach, Ezekiel from Ahaz, and Josiah from Ammon. The Talmud adds the paradox that it is forbidden to drink blood, but an infant nurses from its mother, whose blood is transformed into milk to become the source of life (*Niddah* 9a).

The underlying message of all of the above, as well as the many other mysteries of the Torah, is that the Supreme Intelligence has granted man a huge treasury of spiritual and intellectual gifts, but none is more precious than the knowledge that God is infinite, both in existence and in wisdom, while man is as limited in his ability to comprehend as he is in his physical existence. As R' Yochanan told his students regarding our failure to understand the laws of the Red Cow, "It is not the corpse that causes contamination or the ashes of the Cow that cause purity. These laws are decrees of God, and man has no right to question them" (*Midrash*). In other words, an essential component of wisdom is the knowledge that man's failure to understand truth does not make it untrue. [Most of the above is abridged from R' Munk; *The Call of the Torah*; ArtScroll.]

PARASHAS CHUKAS

- 19** ¹ **H**ASHEM spoke to Moses and to Aaron, saying: ² This is the decree of the Torah, which HASHEM has commanded, saying: Speak to the Children of Israel, and they shall take to you a completely red cow, which is without blemish, and upon which a yoke has not come. ³ You shall give it to Elazar the Kohen; he shall take it to the outside of the camp and someone shall slaughter it in his presence. ⁴ Elazar the Kohen shall take some of its blood with his forefinger, and sprinkle some of its blood toward the Tent of Meeting seven times. ⁵ Someone shall burn the cow before his eyes — its hide, and its flesh, and its blood, with its dung, shall he burn. ⁶ The Kohen shall take cedarwood, hyssop, and crimson thread, and he shall throw them into the burning of the cow. ⁷ The Kohen shall immerse his clothing and immerse himself in water, and afterwards he may enter the camp; and the Kohen shall remain contaminated until evening. ⁸ The one who burns it shall immerse his clothing and immerse himself in water; and he shall remain contaminated

Chronology.

Contamination and purification, the subjects of this chapter, seem to have no sequential or chronological relationship to the chapters before or after them. As to when the laws of the Red Cow were actually given, there are two traditions. The first is that the laws were initially given to the Jews in Marah, shortly after they left Egypt, but the people were not yet commanded to carry them out [see *Rashi* and *Ramban* to *Exodus* 15:25]. On the first of Nissan, the day the Tabernacle was inaugurated, they were given again in the form of a commandment, and the very next day, on the second of Nissan, Moses oversaw the burning of the first Red Cow (*Gittin* 60b; *Yerushalmi*, *Megillah* 3:5). Accordingly, the placement of the chapter after events that took place long after the second of Nissan would seem to be an example of the principle that the order of chapters in the Torah is not necessarily chronological (*Pesachim* 6b).

Ramban, however, contends that there is a logical connection between the laws of the Red Cow and the previous chapter. The laws of the Tabernacle and Kohanim, which began in *Leviticus*, were concluded in the last chapter with the list of priestly gifts. Thus, the laws of the Red Cow belong here, for knowledge of the way to remove corpse-contamination was necessary for the priestly and Levite responsibility of preventing contaminated people from entering the Tabernacle. (See also notes to 20:1-2.)

1. אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן — To Moses and to Aaron. Symbolically, the “Cow” came to atone for the sin of the Golden “Calf,” as if to say let the mother come and clean up the mess left by her child. If so, this explains why the commandment was directed to Aaron, the one who made the Calf.

Many other aspects of the service also allude to the idea noted above, that the Red Cow atoned for the sin of the Golden Calf. Its color is red, which symbolizes sin (see *Isaiah* 1:18); it was not ever to have borne a yoke, to symbolize a sinner, who cast off God’s yoke from himself; and it was burned, just as Aaron had cast gold into a fire to produce the Calf (*Exodus* 32:20). The ritual involves the use of cedarwood, hyssop, and a thread dyed with the blood of a worm (v. 6), a combination that signifies sin and repentance: a sinner

has been haughty like a lofty cedar tree, and in order to gain atonement he must humble himself like a blade of hyssop grass and a lowly worm (see *Leviticus* 14:4). Just as the sin of the Golden Calf has never been completely forgiven (see *Exodus* 32:34), the ashes of the Red Cow were preserved (*Rashi* to v. 22 citing *R’ Moshe HaDarshan*).

2. אֲדָמָה תְּמִימָה — Completely red. Since the verse specifies that the cow must be blemish-free, it is clear that the word *תְּמִימָה*, completely, modifies the redness, rather than its physical health (*Mizrachi*). The cow must be so completely red that even two hairs of another color disqualify it (*Rashi*).

3. אֶל-אֶלְעָזָר — To Elazar. The Red Cow had to be burned by the Deputy Kohen Gadol (*Rashi*), to which *Ramban* comments that in view of Aaron’s role in making the Golden Calf, it would have been improper for him to be involved in the service. The Sages differ regarding whether the service of future Red Cows was performed by the Kohen Gadol or not (*Parah* 4:1).

אֶל-מִחוּץ לַמַּחֲנֶה — To the outside of the camp. In the Wilderness, the service had to be performed outside the Israelite camp (*Rashi*). In the Land, it was performed outside the walls of Jerusalem, on the Mount of Olives (*Sifre*).

4. After the slaughter, which did not have to be done by Elazar, he would perform the blood service. Standing to the east of the Tabernacle, or Temple, so that he could see the entrance, he received the blood in a vessel and threw it in the direction of the Tabernacle.

7-10. This passage indicates not only that the people who performed the service became contaminated, but that the contamination extends even to their clothing.

7. וַיִּטְבַּח . . . וַיִּטְבַּח — Shall immerse . . . and immerse. Both these terms refer to immersion in a *mikveh*.

הַמַּחֲנֶה — The camp. The camp of this verse is that of the *Shechinah*, or the Divine Presence, meaning the Tabernacle Courtyard. It cannot refer to either the Israelite or Levite camp since ordinary contamination does not bar a person from entering those places. The Kohen immerses himself and his garments, and the contamination leaves them with nightfall.

ט עד הערב: ואסף | איש טהור את אפר הפרה והניח מחוץ למחנה במקום טהור והיתה לעזת בני ישראל למשמרת למי נדה חטאת הוא: וכבס האסף את אפר הפרה את בגדיו וטמא עד הערב והיתה לבני ישראל ולגזר הגר בתוכם לחקת עולם: הנגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים: הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר ואם לא יתחטא ביום השלישי וביום השביעי לא יטהר: כל הנגע במת בנפש האדם אשר ימות ולא יתחטא את משכן יהוה טמא ונברתה הנפש ההוא מ ישראל כי מי נדה לא זרק עליו טמא יהיה עוד טמאתו בו: ואת התורה אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים: וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא: וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת או בעצם אדם או בקבר יטמא שבעת ימים: ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת ונתן עליו מים חיים אל כלי: ולקח אזוב וטבל במים איש טהור והזה על האהל ועל כל הכלים ועל הנפשות אשר היו שם ועל הנגע בעצם או בחלל או במת או בקבר: והזה הטהר על הטמא ביום השלישי וביום השביעי וחתאו ביום השביעי וכבס בגדיו ורחץ במים וטהר בערב: ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונברתה הנפש ההוא מתוך הקהל כי את מקדש יהוה טמא מי נדה לא זרק עליו טמא הוא:

עד רמשא: ויבנוש גבר דכי ית קטמא דתורתא ויצנע מכרא למשריתא באחר דכי ויהי לכנשתא דבני ישראל למשנא למי אדיותא חטאתא היא: ויצנע דמכניש ית קטמא דתורתא ית לבושויה ויהי מסאב עד רמשא ויהי לבני ישראל דלגיויא דיתגורון ביניהון לקים עלם: ודיקרב במתא לכל נפשא דאנשא ויהי מסאב שבעא יומין: ויהא ידי עלוהי ביומא תליחא וביומא שביעא ירכי ואם לא ידי עלוהי ביומא תליחא וביומא שביעא לא ירכי: וכל דיקרב במתא בנפשא דאנשא די ימות ולא ידי עלוהי ית משכנא די סאבי וישתצי אנשא ההוא מ ישראל ארי מי אדיותא לא אנדריקו עלוהי מסאב יהי עוד סאובתה בה: ויהא אוריתא אנש ארי ימות במשכנא כל דעלל למשכנא וכל די במשכנא יהי מסאב שבעא יומין: וכל מן דחסף פתח דלית מגופת שיע מקף עלוהי מסאב הוא: וכל די יקרב על אפי חקלא בקטל חרפא או במתא או בגרמא דאנשא או בקברא יהי מסאב שבעא יומין: ויסקבון לדמסאב מצפר יקרת חטאתא ויתן עלוהי מי מבוע למן: ויחשב אזובא ויטבול במיא גבר דכי וידי על משכנא ועל כל מניא ועל נפשתא די הו תמן ועל דיקרב בגרמא או בקטלא או במתא או בקברא: וידי דכיא על מסאבא ביומא תליחא וביומא שביעא וידכנה ביומא שביעא ויצנע לבושויה ויחסי במיא וידי ברמשא: ויגבר די יסתאב ולא ידי עלוהי וישתצי אנשא ההוא מגו קהלא ארי ית מקדשא די סאב מי אדיותא לא אנדריקו עלוהי מסאב הוא:

ר"ע

את משכן ה' טמא. אם נכנס לעזרה אפילו כטבילה בלא הזאת עליה ושביעי (מדרש אגדה: עוד טומאתו בו. א"ת פ' שטל סס: ויד) כל הבא אל האהל. כבוד שהמח כטוב: (טז) וכל בלי פתוח. ככלי חרס הכתוב מדבר, שאין מקבל טומאה מעצ אהל מחוץ, לפיכך אם אין מגופת נחמיו פתולה עניו יסא בחבור טמא הוא, אם כי נמיר פתיל עליו טהור (ספרי קכו: פתיל. לשון מחובר כגלון טברי [ס"א מרבי], וכן נפתולי אלהים נפתלי, [בראשית לז: נחמכרתי טס אחותי: טז] על בני השדה. רבותיו דרשו לרבות גולל ודופק. ופשוטו, על פני השדה, שאין טס אהל, מטמא המח טס כניסיה: (יט) וחתאו ביום השביעי. הוא נגמר טהרה: (כ) ואיש אשר יטמא וגו'. אם נאמר מקדש למה נאמר משכן כו' כדאיחא כטובט (טז):

(ט) והניח מחוץ למחנה. לשלש חלקים מחלקה. אחד נתן בזה המשה, ואחד מחלק לכל המשמרות, ואחד נתן בחיל (ספרי קכד: פרה גיאל). זה של המשמרות היה חזן לעזרה לטוב ממנו בני העיריות וכל הלויים להטהר. וזה שבה המשה כהנים גדולים לפרוח אחרות מקדשן הימנה. וזה שחיל נתון למשמרת מנחת הכבוד, שנאמר ויהיה לעזת בני ישראל למשמרת: למי נדה. למי היה, כמו וידו אכן כי (איהכ גנג). לידות את קרנות הגוים (זכריה כד: לשון וריקה: חטאת הוא. לשון חסוי כפשוטו. ולפי הלכותיו, קראה הכבוד חטאת לומר שהיא קדושים להאמר כהנאה (ספרי טס: מנחת נאל: (יב) הוא יתחטא בו. כאשר קדשים [ס"א הוה: (יג) ויהי בנפש. ואיה מח, על נפש האדם, להויל נפש כהמה שאין טומאה לריבה הזאה. דבר אחר, כנפש ו רביעית דס (חולין טכ):

9. מחוץ למחנה. — Outside the camp. The ashes were divided into three parts: (a) One part was stored on the Mount of Olives for future use: either to purify the Kohen performing

the service in the future (Mizrachi; Bertinoro), or to mix with the ashes of future Red Cows (Nachalas Yaakov; Beer Mayim Chaim); (b) another part was divided among the twenty-four

until evening.⁹ A pure man shall gather the ash of the cow and place it outside the camp in a pure place. For the assembly of Israel it shall remain as a safekeeping, for water of sprinkling; it is for purification.¹⁰ The one who gathered the ash of the cow shall immerse his clothing and remain contaminated until evening. It shall be for the Children of Israel and for the proselyte who dwells among them as an eternal decree.

¹¹ Whoever touches the corpse of any human being shall be contaminated for seven days.

¹² He shall purify himself with it on the third day and on the seventh day become pure; but if he will not purify himself on the third day, then on the seventh day he will not become pure.

¹³ Whoever touches the dead body of a human being who will have died and will not have purified himself — if he shall have contaminated the Tabernacle of HASHEM, that person shall be cut off from Israel; because the water of sprinkling has not been thrown upon him, he shall remain contaminated; his contamination is still upon him.

¹⁴ This is the teaching regarding a man who would die in a tent: Anything that enters the tent and anything that is in the tent shall be contaminated for seven days.¹⁵ Any open vessel that has no cover fastened to it is contaminated.¹⁶ On the open field: Anyone who touches one slain by the sword, or one that died, or a human bone, or a grave, shall be contaminated for seven days.¹⁷ They shall take for the contaminated person some of the ashes of the burning of the purification [animal], and put upon it spring water in a vessel.¹⁸ A pure man shall take hyssop and dip it in the water, and sprinkle upon the tent, upon all the vessels, upon the people who were there, and upon the one who touched the bone, or the slain one, or the one that died, or the grave.¹⁹ The pure person shall sprinkle upon the contaminated person on the third day and on the seventh day, and shall purify him on the seventh day; then he shall immerse his clothing and immerse himself in water and become purified in the evening.²⁰ But a man who becomes contaminated and does not purify himself, that person shall be cut off from the midst of the congregation, if he shall have contaminated the Sanctuary of HASHEM; because the water of sprinkling has not been thrown upon him, he is contaminated.

divisions of Kohanim, for use in purifying people; and (c) the third part was kept in the *Chail*, an area next to the wall of the Courtyard, for safekeeping, as required by this verse (*Rashi*).

חֲטָאת הָיָא — *It is for purification.* The Torah uses the word *chatas*, which usually refers to a sin-offering, to indicate that it is forbidden to use the ashes for personal benefit, as if they were an offering (*Rashi*), and if one does, he must bring an offering and make restitution, as in *Leviticus* 5:14-16 (*Sifre*).

בִּי — *With it*, i.e., the purification is carried out with the ashes of the Red Cow, according to the procedure outlined in the following verses.

13. If someone became contaminated through a dead human and neglected to purify himself with the ashes of the Red Cow — even though he immersed himself in a *mikveh* — he remains in his state of contamination. Consequently, if he intentionally enters the Sanctuary or Courtyard, he is subject to the Heavenly punishment of *kares*, meaning that his soul is cut off from the Jewish people (*Rashi*; *Ramban*).

14. בְּאֵהֶל — *In a tent.* This verse teaches the law of contamination under a "tent," or any other sort of cover. The roof over the corpse has the effect of spreading the contamination under the entire air space that it covers. Thus, if a dead body is in one room of a house or under part of a tree, any

person or vessel that is anywhere in the house or under another part of the tree's shelter becomes contaminated.

15. The subject of this verse is an earthenware vessel, regarding which the Torah has taught that it can become contaminated only if a contaminated substance comes into its interior (see *Leviticus* 11:33). The same principle would apply if the vessel were under a roof, for in that case the contaminated air space is in the interior of the vessel. But if the vessel has a cover sealed onto it, thus insulating its interior from contact with the contaminated air, it cannot become contaminated. However, wood or metal vessels would become contaminated whether or not they were covered, because they can be contaminated from the outside (*Rashi*; *Sifre*).

16. עַל-פְּנֵי הָאֲדָמָה — *On the open field.* In an open field where there is no roof over the body, contamination is conveyed only by actual touching.

17-20. The Torah gives the process of purification. First fresh water from a spring or river is put into a vessel. Ashes are poured onto it and they are mixed together (*Sotah* 16b). If the tent is made of materials that can become defiled, it must be purified. [Buildings that are anchored to the ground do not become contaminated, however.] A pure person

כא וְהִיתָה לָהֶם לַחֲקַת עוֹלָם וּמִזֶּה מִי־הַנֶּגֶד יִכָּבֵס בְּגָדָיו
 כב וְהִנָּגַע בְּמֵי הַנֶּגֶד יִטְמָא עַד־הָעֶרֶב: וְכָל אֲשֶׁר־יִגַּע־בוֹ
 הַטָּמֵא יִטְמָא וְהִנָּפֵשׁ הַנִּגְעָת תִּטְמָא עַד־הָעֶרֶב:
 א וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה מִדְּבַר־צֶן בַּחֹדֶשׁ
 הָרִאשׁוֹן וַיָּשֶׁב הָעָם בְּקֹדֶשׁ וַתָּמַת שָׁם מֵרִים וַתִּקָּבֶר
 ב שָׁם: וְלֹא־הָיָה מַיִם לָעֵדָה וַיִּקְהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן:
 ג וַיִּירָב הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר וְלוֹ גִּעְעֵנוּ בְּגֹעַ
 ד אַחֲינוּ לִפְנֵי יְהוָה: וְלָמָּה הֵבֵאתֶם אֶת־קֹהֶל יְהוָה אֶל־
 ה הַמִּדְבָּר הַזֶּה לָמוֹת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעִירָנוּ: וְלָמָּה הָעֲלִיתָנוּ
 ו מִמִּצְרַיִם לְהָבִיא אֹתָנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַרְעָ הַזֶּה לֹא
 ו מָקוֹם זָרַע וְתֹאנָה וְגִפְן וְרִמּוֹן וּמִים אֵין לְשִׁתּוֹת: וַיִּבְאֹ
 מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקֹּהֶל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ
 עַל־פְּנֵיהֶם וַיִּרָא כְבוֹד־יְהוָה אֲלֵיהֶם:
 ז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: קַח אֶת־הַמַּטֶּה וְהִקְהֵל
 אֶת־הָעֵדָה אֹתָהּ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ וּדְבַרְתֶּם אֶל־הַסָּלַע
 לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מִיָּמִיו וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן־
 ט הַסָּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת־הָעֵדָה וְאֶת־בְּעִירָם: וַיִּקַּח מֹשֶׁה

כ
ב' טעמים

שלישי
[שני]

רע"ו

שֶׁלֹּם חֲלָפִי אִישׁ שֶׁנִּפְלָו צִבְעָל. וְאִרְזוּ הוּא הַנְּבוֹה מִכָּל הַיְּלִינוֹת, וְאֹזֹב נִמּוֹךְ מְכוּלֵס, סִימָן שֶׁהַנְּבוֹה שֶׁנִּתְבָּחָה וְחִטָּא יִשְׁפֹּל אֶת עֲלָמוֹ כְּאֹזֹב וְתוֹלַעַת וְיִתְכַפֵּר לוֹ: (ט)
 לְמִשְׁמֶרֶת. כְּמוֹ שֶׁשָּׁפַע הָעֵגֶל שְׁמוֹר לְדוּרוֹת לְפִרְעוֹנוֹת, שְׁאֵין לָהּ פְּקוּדָה שְׁאֵין בָּהּ
 מִפְּקוּדָה הָעֵגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר וְזִכּוּס פְּקִידִי וּפְקִידִי וְגו' (שְׁמוֹת לז: לד). וְכֵסֶם שֶׁהָעֵגֶל
 מִטְמָא כָּל הַעוֹשִׂין ז', כִּי פָרָה מִטְמָאָה כָּל הַעוֹשִׂין בָּהּ. וְכֵסֶם שֶׁנֶּאֱמַר חֲפִצֵּרוֹ, חֲפִצֵּרוֹ
 שֶׁנֶּאֱמַר וְיִזְרַע עַל פְּנֵי הַמִּים וְגו' (שְׁמוֹת לז:כ) כִּי וְלִקְחוּ לִטְמֵא מִשְׁפָּר שֶׁרַפַּת הַחֲטָאִת
 וְגו': (א) כָּל הָעֵדָה. עַד־הַשְּׁלֵמָה שֶׁכָּבַד מִתּוֹ מִחֵי מִדְּבַר וְאֵלוֹ פִּרְצוּ לַחֲיִים
 (תַּנְחוּמֵי יד): וְחַמַּת שֵׁם מָרִים. לָמָּה נִסְמְכָה מִיחַת מָרִים לְפָרֶשׁת פָּרָה אֲדוּמָה
 לומר לָךְ מִה קִרְבָּנוֹת מִכְפְּרִין [ס"א] כְּמוֹ שֶׁפָּרָה אֲדוּמָה מִכְפֶּרֶת אֵף מִיחַת לְדִיקֻס
 מִכְפֶּרֶת (מו"ק כח): וְחַמַּת שֵׁם מָרִים. אֵף הִיא בְּנִשְׁקִיָּה מִתָּה, וּמִפְּנֵי מִה לֹא נִלְמַד
 בָּהּ עַל פִּי ה', שְׁאֵינוֹ דֶּרֶךְ כְּבוֹד שֶׁל מַעֲלָה (שֵׁם) וּבִחְבָּרָהּ נִלְמַד עַל פִּי ה', בְּחֵלָה מִסְּמִי
 (לֶחֶן לְגִלְחָה: (ב) וְלֹא הָיָה מַיִם לָעֵדָה. מִכָּאן שֶׁכָּל אֲרֻבֵּי־עֵם אֵנֶה הִיא לֹא הִיא הַבֹּאֵר
 בְּזִכּוֹת מָרִים (תַּנְחוּמֵי ט): (ג) וְלוֹ גִּעְעֵנוּ. הַלּוּלִי שֶׁנּוֹעֵט: בְּגֹעַ אַחֲינוּ. בְּמִיתָה
 אֲחִינוּ בְּדֶכֶךְ [לְמַד] שֶׁמִּיתָה לְמֵא מְגוּרָה מִמֶּנִּי: בְּגֹעַ. שֶׁסֵּד דָּבָר הֵאָ, כְּמוֹ בְּמִיתָה
 אֲחִינוּ, וְלֹא יִתְכַן לְפָרֶשׁוֹ כְּשֶׁמִּתּוֹ אֲחִינוּ, שֶׁאֵם כֵּן הִיא לֹא לִינִקֵּד בְּגֹעַ (בְּחֵלָה ס"א):
 (ד) וְאֵת בְּעִירָם. מִכָּאן שֶׁשֵּׁם הַקֶּבֶ"ה עַל מְמוּנָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל (תַּנְחוּמֵי ט):

(כא) וּמִזֶּה מִי־הַנֶּגֶד. רְבוּעֵיטוֹ אֲחֵרֵי שֶׁהָמָּה טַהוֹר, וְהֵם בָּא לְלַמֵּד שֶׁהַנּוֹעַם מִי
 חֲטָאֵת טָמֵא טוֹמֵאֵה חֲמוּרָה לִטְמֵא בְּגִידִים שְׁעָלָיו, מִה שְׁאֵין כֵּן בְּנוֹעַם, וְהֵם הַשְׁלִיחוּ
 בְּלָשׁוֹן מִזֶּה לומר לָךְ שְׁאֵין מִטְמָאִין עַד שִׁיבֹר הָאֵלֶּה (נדה ט): וְהַנּוֹעַם
 וְגו' יִטְמָא. וְאֵין טַעֲמוֹ כְּזֹכֶם בְּגִידִים: (כב) וְכָל אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ הַטָּמֵא. הֵאָה
 שֶׁנִּטְמָא בְּחַטָּה, יִטְמָא: וְהַנֶּפֶשׁ הַנּוֹגֵעָת. ז' בְּטָמֵא מִתּוֹ: תִּטְמָא עַד הָעֶרֶב. כֵּאֵן
 לְמַדֵּי שֶׁהַמֵּת אֵחִי אֲבוֹת הַטוֹמָאֵה הַנּוֹגֵעָת ז' אֵחֵי הַטוֹמָאֵה וּמִטְמָא אִדָּם (נְלוֹס אֵלֶּה;
 כ"ק ז'). וְהֵם פִּירֻשָּׁה לִפִּי מִשְׁמַעֲהִי וְהַלְכוּתִי. וּמִדֶּרֶשׁ אֲנִי הַפְּתִיחִי מִסְּדוֹ שֶׁל רִבִּי
 מִשֶּׁה הַדְּרָגָה, וְחֵרֶץ וְקוֹחַ אֵלֶּיךָ. מִשְׁלָה. כֵּסֶם שֶׁסֵּד פִּרְקִי נִזְמִי הֵאָה לְעֵגֶל מִשְׁלָה
 כִּי יִבְיֹאוּ ז' לְכַפֵּרֶת מִשְׁלָה: פָּרָה אֲדוּמָה. מִשֶּׁל לָבֵן שֶׁפָּחָה שְׁטִינָה פִּלְטִין אֲחֵרֵי
 חֲבָל אֲמוֹ וְתִקְנָה הַלּוּלָה כִּי חֲבָל פָּרָה וְתִכְפֵּר עַל הָעֵגֶל (תַּנְחוּמֵי ח): אֲדוּמָה. עַל
 שֶׁ אִם יִדְרִימוּ כְּתוּלֵס (יִשְׁעִיָּה אֵיית) שֶׁהִסְתָּא קִרְיֵי אֲדוּם: תַּמִּימוּה. עַל שֶׁ יִשְׂרָאֵל
 שְׁהִי תַמִּימִים וְנִשְׁבָּח ז' בְּכָל מוֹמִין, חֲבָל ז' וְתִכְפֵּר מַעֲלִיָּה וְיִחְזִירוּ לְמַתּוּס: לֹא
 עֲלָה עֲלִיָּה עוֹל. כֵּסֶם שֶׁפָּרֶק מַעֲלִיָּה עוֹל שְׁמִי: (ג) אֵל אֲלֵעוֹד הַבְּחֵן. כֵּסֶם
 שֶׁקִּיבֵל עַל אֲחֵרֵי, שֶׁהֵאָה כֵּה, לְפָשׁוֹת הָעֵגֶל. וְלִפִּי שֶׁהֵאָה עֵשֶׂה אֵת הָעֵגֶל לֹא נִתְּנָה
 לוֹ מְעוּדָה עַל ז' יוֹ, שְׁאֵין קִטְיוֹר נִשְׁבָּח קִטְיוֹר (ר"ה כו): (ד) וְשִׁרְף אֶת הַמִּדְבָּר.
 כֵּסֶם שֶׁנִּשְׂרָף הָעֵגֶל: (ו) עֵץ אֲרִי וְאֹזֹב וְשִׁנִּי תוֹלַעַת. שֶׁלֹּא מִיָּין הֵלֹךְ כְּעַד

throws some ash-water upon the contaminated person or vessels on the third and seventh days, after which the person and vessels are immersed in a mikveh to conclude the purification process. Verse 20 repeats the law of verse 13 that one who enters the Sanctuary while contaminated is liable to kares. Rashi comments that the first verse refers to the Tabernacle, the second one to the Temple.

21. וּמִזֶּה — And the one who sprinkles. This cannot refer to one who throws the water to purify a contaminated person,

because verse 18 implies that even after sprinkling the water on the tent, the person goes on to sprinkle it on the vessels and people; clearly, if he were to have become contaminated he would be disqualified from further sprinkling (Ralbag; Malbim). Rather, the Sages explain, this verse refers to one who merely carries the water for any purpose other than purification. The Torah describes this as "sprinkling" to imply that he does not become contaminated unless he carries at least a quantity of water sufficient for sprinkling. There is

²¹ This shall be for them an eternal decree. And the one who sprinkles the water of sprinkling shall immerse his clothing, and one who touches water of sprinkling shall be contaminated until evening. ²² Anything that the contaminated one may touch shall become contaminated, and the person who touches him shall become contaminated until evening.

20

Miriam's
Death and
the Lack of
Water

The People
Protest

God
Commands
Moses
to Bring
Water

¹ The Children of Israel, the whole assembly, arrived at the Wilderness of Zin in the first month and the people settled in Kadesh. Miriam died there and she was buried there. ² There was no water for the assembly, and they gathered against Moses and Aaron. ³ The people quarreled with Moses and spoke up saying, "If only we had perished as our brethren perished before HASHEM! ⁴ Why have you brought the congregation of HASHEM to this wilderness to die there, we and our animals? ⁵ And why did you have us ascend from Egypt to bring us to this evil place? — not a place of seed, or fig, or grape, or pomegranate; and there is no water to drink!"

⁶ Moses and Aaron went from the presence of the congregation to the entrance of the Tent of Meeting and fell on their faces. The glory of HASHEM appeared to them.

⁷ HASHEM spoke to Moses, saying, ⁸ "Take the staff and gather together the assembly, you and Aaron your brother, and speak to the rock before their eyes that it shall give its waters. You shall bring forth for them water from the rock and give drink to the assembly and to their animals."

an unusual law in this verse. One who carries contaminates even his garments, but one who merely touches becomes contaminated himself, but his garments do not (*Rashi*).

22. הַטָּמֵא — The contaminated one. This verse refers back to a person who touched a corpse, and it reveals that his degree of contamination is so severe that he can pass on contamination to another human being. The second person, however, does not require the seven-day process described above. He need merely immerse himself in a *mikveh*, and then remains contaminated only until evening (*Rashi*).

20.

A new era was now beginning in the life of the nation. Nearly thirty-eight years had passed since the narrative in the previous chapter. The decree that the entire generation of the spies would die in the Wilderness had been fulfilled, for, as *Rashi* says (v. 1), the whole assembly then alive was to enter the Land. From this point on, the Torah records the events of the last year in the Wilderness and the commandments — some new and some additions to previous ones — transmitted by Moses during that time.

1-2. Miriam's death and the lack of water. The death of Miriam is juxtaposed with the chapter of the Red Cow — though they were widely separated chronologically — to teach that just as the offerings bring atonement to the nation, so does the death of righteous people. Also, from the fact that there was no water after she died, we see that it was in her merit that the miraculous well followed the people throughout their wanderings and provided a plentiful supply of fresh water. As soon as that righteous woman died, the water stopped, with the disastrous consequences found later in the chapter (*Rashi*). According to *Seder Olam Rabbah*, Miriam died on the tenth of Nissan.

2. וְלֹא־יָהָה מַיִם לָעֵדָה — There was no water for the assembly. The Torah does not record that the assembly wept at her death, as they did after the deaths of Moses (*Deuteronomy* 34:8) and Aaron (below, 20:29). Indeed, because they did not

shed tears over the loss of Miriam, the source of their water dried up (*Alshich*), for it was as if her merit did not matter to them.

3-5. The people protest. That the people needed water is understandable, but that they should, by the vehemence of their complaint, repeat the sins of the previous generation is puzzling. A comparison of this passage with earlier protests, however, shows the differences. They did not complain about meat or the bland nature of the manna, as their elders had; they demanded water, and as *Rashi* notes, death by thirst is a horrifying prospect. Nor did they say that they wanted to return to Egypt. When they asked rhetorically why Moses had taken them from Egypt, they meant that he should have led them on a route that would afford at least such a basic necessity as drinking water. God is indulgent of people who have a legitimate complaint, even when they voice it more provocatively than they should (*Or HaChaim*).

7-8. God commands Moses to bring water. God commanded Moses to take the staff that he had used to perform the miracles in Egypt and which he had used to provide water for the people after they crossed the Sea of Reeds. At that time, he performed the miracle by striking the rock (*Exodus* 17:6), but now he was told to speak to it.

8. הַסֵּלַע — The rock. The definite article *the* indicates that this was a known rock. The Sages teach that God had created a rock that He used often as a source of miraculous waters. This was the rock that the angel revealed to Hagar when her son Ishmael was dying of thirst (*Genesis* 21:19), and from which Moses was commanded to draw water nearly forty years earlier (*Exodus* 17:6). And that same rock accompanied the people throughout their wanderings, as long as Miriam was alive. After her death, it ceased to yield water and was hidden (*Ramban*).

וְאֶת־בְּעִירָם — And . . . their animals. Here, in God's command to Moses that he bring water to the nation, the word *אָם* separates assembly from animals. However, the word *אָם* does

Moses and Aaron Err and Are Punished ⁹ Moses took the staff from before HASHEM, as He had commanded him. ¹⁰ Moses and Aaron gathered the congregation before the rock and he said to them, "Listen now, O rebels, shall we bring forth water for you from this rock?" ¹¹ Then Moses raised his arm and struck the rock with his staff twice; abundant water came forth and the assembly and their animals drank.

¹² HASHEM said to Moses and to Aaron, "Because you did not believe in Me to sanctify Me in the eyes of the Children of Israel, therefore you will not bring this congregation to the Land that I have given them." ¹³ They are the waters of strife, where the Children of Israel contended with HASHEM, and He was sanctified through them.

not implicated in the sin of the spies, and they would have entered the Land had it not been for their error at the rock (Rashi).

The thrust of the verse is that if they had had sufficient faith and continued to speak, water would have come from the proper rock and God's Name would have been sanctified, for the entire assembly would have drawn the intended lesson that "if a rock, which does not speak or hear, and that does not need sustenance, carries out the word of God, then surely we should do so" (ibid.).

According to Ramban, however, Moses and Aaron were surely not lacking in personal faith. Rather, the phrase should be rendered *because you did not cause them to believe in Me*, for if Moses had carried out his charge correctly, he would have infused the onlookers with faith in God.

13. וַיִּקְדָּשׁ בָּם — *And He was sanctified through them.* The antecedent of the pronoun "them" is not clear. According to Rashi, it refers to Moses and Aaron, for when God imposes judgment even on such great people, showing that no one has license to sin, His Name is sanctified. Similarly, when Nadab and Abihu died, Moses told Aaron that God had sanctified His Name through those closest to Him (Leviticus 10:3).

According to Ramban the sanctification came about through the waters, because the entire congregation, without exception, saw the miracle. In the case of the water that Moses brought in Exodus 17:6, the sanctification was not as great because only the elders were present.

⚡ Moses' sin

Virtually all the commentators grapple with the question of defining exactly what was the sin of Moses and Aaron. In the course of his comments, Ramban declares "the matter is a great secret of the mysteries of the Torah." It is beyond the scope of this commentary to cite all the major views; summaries can be found in Ibn Ezra, Abarbanel, and Or HaChaim. We will cite five views:

(a) Rashi's view, given above, is that they sinned in striking the rock, rather than speaking to it, as they had been commanded.

(b) Rambam (in *Shemoneh Perakim*, his introduction to Tractate Avos) states that Moses sinned in becoming angry, as he excoriated the complaining people, "Listen now, O rebels ..." (v. 10). This sin of anger was compounded because the people assumed that whatever Moses said was a reflection of God's will, and if Moses was angry with them, then God must be angry. But, Rambam states, we do not find anywhere in the chapter that God was angered by the people's complaint.

(c) R' Chananel, whose view is joined by Ramban, holds that the key words are Moses' rhetorical question, "Shall we bring forth water . . .," which implied that he and Aaron had the power to produce water. Moses should have said, "Shall HASHEM bring forth." This would explain why God said that Moses and Aaron had not sanctified His Name.

(d) Abarbanel agrees with Rashi that the immediate cause of the punishment was that Moses struck the rock, but he holds that there was an underlying cause: Moses and Aaron had erred before, but God did not call them to account until after this sin. Aaron had had a hand in making the Golden Calf, which caused national suffering. And Moses had dispatched the spies, whose false report had brought about forty years of wandering and the death of an entire generation. It would have seemed unfair for the nation not to enter the Land, but for Moses and Aaron to do so. Therefore, when they committed a sin that was worthy of a punishment of some sort, God chose to keep them out of the Land, like the rest of their generation. *Midrash Tanchuma* cites a similar view.

(e) Chiddushei HaRim finds the key to the shortcoming of Moses and Aaron in the word *לְעֵינֵיהֶם*, *before their eyes* (v. 8), implying that Moses had to speak to the rock in such a way that the people would see something, rather than merely know it. Similarly, at the transcendental Revelation at Sinai, the Sages say that the nation *saw* what is normally only *heard* (see Exodus 20:15), meaning that their understanding of that experience went beyond the normal limitations of human physicality. Here, too, God wanted Israel to see — meaning that they should have unquestioned knowledge that God provides people with whatever they need to carry out His bidding. If they could achieve that perception, the barriers to belief would fall away and the nation could rise to new heights. The water flowed, but Moses failed to inculcate them with this perception.

14-21. Edom refuses passage to Israel. The time had come for Israel to enter the Land. They were in the Wilderness to the south of *Eretz Yisrael*, and the preferred route into the Land was northward through the territory of Edom, the descendants of Esau. Moses sent a delegation to the king of Edom, requesting permission to traverse his land, but the king refused his entreaties, forcing the nation to travel around Edom, east and then north, thus eventually crossing through the Amorite kingdoms of Sihon and Og on the east bank of the Jordan, and entering *Eretz Yisrael* by crossing the river from east to west. It would not have been a difficult matter for the Jews to invade Edom, just as they

משה ואונדיו מרקם לנת מלכא דארום
כדנן אמר אחור ישראל את ידעת ית
כל עקתא די אשכחנתא: טו ונחתו
אבהתנא למצרים ויתכנא במצרים
יומין סגיאין ואבאישו לנא מצראי
ולאבהתנא: טז וצלינא קרם יי וקביל
צלותנא ושלח מלאכא ואפקנא
ממצרים והא אנהא ברקם קרתא
דבסטר תחומק: יז נעבר קען בארץ
לא נעבר פחל ובכרם ולא נשתי מי
גוב בארמ מלכא גול לא נסטי לזמינא
ולשמאלא עד דנעבר תחומק: יח ואמר
ליה אדומא לא תעבר בתחומי דלמא
דקטלין בחרבא אפוק לקדמותה:
יט ואמרו ליה בני ישראל בארמ כבישא
נסק ואם מיין נשתי אנא ובעירי ואיהב
דמיהון לחור לית פתגם דביש ברגלי
אער: כ ואמר לא תעבר ונפס אדומא
לקדמותה בחיל רב ובידא תקופא:
כא וסריב אדומא למשבק ית ישראל
למעבר בתחומה וסטיא ישראל מלוחה:
כב ונטלו מרקם ואתו בני ישראל כל
בנשמתא להר טורא: כג ואמר יי למשה
ולאהרן בהור טורא על תחום ארץ
דארום למימר: כד ויתכנש אהרן לעמה
ארי לא יעול לארץא די ריבית לבני
ישראל על די סרבתון על מימרי למי
מצותא: כה קרב (נא דבר) ית אהרן וית

משה מלאכים מקדש אל-מלך אדום כה אמר אחיך
ישראל אתה ידעת את כל-התלאה אשר מצאתנו:
טו וירדו אבותינו מצרימה ונשב במצרים ימים רבים וירעו
טז לנו מצרים ולאבותינו: ונצעק אל-יהוה וישמע קלנו
וישלח מלאך ויצאנו ממצרים והנה אנחנו בקדש עיר
יז קצה גבולך: נעברה-נא בארץ לא נעבר בשדה
ובכרם ולא נשתה מי באר דרך המלך גלך לא נטה
יח ימין ושמאל עד אשר-נעבר גבולך: ויאמר אליו אדום
יט לא תעבר בי פן-בחרב אצא לקראתך: ויאמרו אליו
בני-ישראל במסלה נעלה ואם-מימיה נשתה אני
כ ומקני ונתתי מכם רק אין-דבר ברגלי אעברה: ויאמר
לא תעבר ויצא אדום לקראתו פעם פבר וביד חזקה:
כא וימאן אדום נתן את-ישראל עבר בגבול ויט ישראל
מעליו:

חמשי

יח

יט

כ

כא

כב

כג

כד

כה

כז

כח

כט

ל

לא

לב

לג

לד

לה

לו

לז

לח

לט

לע

לז

לח

לט

לע

לז

לח

לט

לע

ויסעו מקדש ויבאו בני-ישראל כל-העדה הר ההר:
ויאמר יהוה אל-משה ואל-אהרן בזה ההר על-
גבול ארץ-אדום לאמר: יאסף אהרן אל-עמיו כי לא
יבא אל-הארץ אשר נתתי לבני ישראל על אשר-
כה מריתם את-פי למי מריבה: קח את-אהרן ואת-

חמשי

כב

כג

כד

כה

כז

כח

כט

ל

לא

לב

לג

לד

לה

לו

לז

לח

לט

לע

לז

לח

לט

לע

לז

לח

להט את אושפיו (ס): דרך המלך גלך וגו'. לנו חוסמים את כהמתנו ולא
יש לנו ללחן ולכחן ללחול (ס): (יה) פן בחרב אצא לקראתך. אחס מחמסים
בכול שהורשכס אכזכס ואמרתם ונלכס אל ה' וישמע קולנו (פסוק טז) ואני אלח
פליכס כמה שהורשני אני ועל חרבר חמיה (בראשית כז: כז): תחומא בשלח (ס):
(וט) רק אין דבר. אין שום דבר מוקד: (ב) וביד חזקה. כהנחת זקנו
והידים יי עשו (בראשית ט: כ): (כב) כל העדה. כלם שלמים ועומדים להכנס
לארץ, שלא היה בן אחד מאומם שגזרה גזירה עליהם, שכבר כלו מתי מדבר,
ואלו מאומם שכחו בן חיים כלכם היום (דברים ד: ד): תחומא (י): הר
הזה. הר על גבי הר, כחפון קען על גבי תפוח גזול. ואח"כ שטען הולך
לפניהם ומשה את ההרים, שלשה נשאלו בן. הר סיני לתורה, והר נבו
לקבורת משה, והר ההר לקבורת אהרן (תחומא ט: ס): (בב) על גבול ארץ
אדום. מגיד שמפני שמתחברו כחן להקרב לעשו הרשע נפרעו מעשיהם וחסרו
האדוק הזה, וכן הגדיל אמר ליהושפט כהמתכר עס אחיהו פרץ ה' מעשך (דברי
הימים ב: כג): תחומא (ס): (כד) קח את אהרן. כדברי נחומים, אמור
לו אהרן שחראה כהרן נחון לבנך, מה שאין אני זכאי לכך (תחומא י:)

כ"ה

(חללים סחלו) וכן הוא אמר בקרובי אקדש (ויקרא יג: יד) אחיך ישראל.
מה ראה להזכיר כאן אחיו, אלא אמר לו אחים אנחנו בני אברהם שנאמר לו
כי גר יהיה זרעך (בראשית כ: יג) ועל שנינו היה אותו החוב לפרט: אתה ידעת
את כל התלאה. לפיכך פירש אכזכס מעל אכזי, (שנא') ויך אל ארץ מפני
יעקב אחיו (בראשית ל: יג) מפני השטר חוב המוטל עליהם והטילו על יעקב (כ"ר
פכ"ג): (טו) וירעו לנו. סכלנו לרות רבות: ולאבותינו. מכאן שהאבות
מלשערים בקבר כשפורענות בזה על ישראל (תחומא י: טז) וישמע קולנו.
בכרה שזכרנו אכזי הקול קול יעקב (בראשית כ: כב) אלו לועקים ונענים
(תחומא בשלח ט: מלך. זכ משה, מכאן שהגדיל קרובים מלאכים, ואומר
והיו מלעזים במלאכי האלהים (דברי הימים ב: ל: יג): תחומא (ויקרא א: יד) וכן
נעברה נא בארץ. אין לך לשורר על הירושלם של ארץ ישראל, כשם שלא פרעת
החוב. עשה לנו עזר מעט לעבור דרך ארץ (תחומא י: כ) ולא נשתה מי באר.
מי בורות (פ"ח בורות) היה לרד לומר. אלא כך אמר משה, אח"כ שיש בידיו
מן ללחול ובאר לשחור לא נשמה ממנו אלא נקמה מכם אוכל ומים להאכנס.
מכאן להכנס, שח"פ שיש בידו ללחול יקנה מן החטוי (פ"ח מכעל הבית) כדי

were later forced to fight Sihon and Og, but God had commanded them not to provoke their Edomite cousins (Deuteronomy 2:4-5).

14. אחיך ישראל. — Your brother Israel. It is common in Scripture for relatives to be called brothers.

Moses went into the seemingly superfluous account of the Egyptian experience to make the point that the inheritance

of the Land was contingent on the prophecy to Abraham that part of his offspring would suffer exile and persecution as a prerequisite to gaining the Land. Esau had not done so. When Jacob's family went to Egypt, Esau's was secure in its own ancestral home of Edom/Seir, thus ceding their right to Eretz Yisrael to the Children of Israel (Rashi). Therefore, Moses appealed to Edom's sense of fairness, but was soon

¹⁴ Moses sent emissaries from Kadesh to the king of Edom: "So said your brother Israel: You know all the hardship that has befallen us. ¹⁵ Our forefathers descended to Egypt and we dwelled in Egypt many years, and the Egyptians did evil to us and to our forefathers. ¹⁶ We cried out to HASHEM and He heard our voice; He sent an emissary and took us out of Egypt. Now behold! we are in Kadesh, a city at the edge of your border. ¹⁷ Let us pass through your land; we shall not pass through field or vineyard, and we shall not drink well water; on the king's road shall we travel — we shall not veer right or left — until we pass through your border."

¹⁸ The king of Edom said to him, "You shall not pass through me — lest I come against you with the sword!"

¹⁹ The Children of Israel said to him, "We shall go up on the highway, and if we drink your water — I or my flock — I shall pay their price. Only nothing will happen; let me pass through on foot."

²⁰ He said, "You shall not pass through!" Then Edom went out against him with a massive throng and a strong hand. ²¹ So Edom refused to permit Israel to pass through his border, and Israel turned away from near him.

²² They journeyed from Kadesh and the Children of Israel arrived — the entire assembly — at Mount Hor. ²³ HASHEM said to Moses and Aaron at Mount Hor by the border of the land of Edom, saying, ²⁴ "Aaron shall be gathered to his people, for he shall not enter the Land that I have given to the Children of Israel, because you defied My word at the waters of strife. ²⁵ Take Aaron and

to learn that such a sense was stunted at best.

16. וַיִּשְׁמַע קְלֹנוֹ — *And He heard our voice*, i.e., the "voice" with which Isaac blessed Jacob when he said, "the voice is the voice of Jacob" (*Genesis* 27:22), meaning that God would respond to Jewish voices when they are raised in sincere prayer (*Rashi*). That God had heard their prayers and redeemed them from Egypt was proof that He wanted them to enter the Land, and Edom should not bar them (*Gur Aryeh*). It was also a subtle hint that, as the Sages expound (*Bereishis Rabbah* 65:20), the voice of Jacob and the sword of Esau (*Genesis* 27:40) are never in equilibrium; when one is ascendant the other is in decline. Since God had chosen to hear the prayers of Israel, Edom should sheathe its sword, because it would not prevail (*Divrei David*).

מַלְאָךְ — *An emissary*. God's emissary was Moses. He used the word מַלְאָךְ, which also means *angel*, because the prophets are referred to as angels (*Rashi*). According to *Ibn Ezra*, Moses meant literally that an angel had accompanied the Jews from Egypt.

17. In the plain sense of the verse, Moses assured the Edomite monarch that the Jews would not damage his property or deplete his water supply (*Ibn Ezra*). *Rashi*, however, cites *Tanchuma* that the Torah teaches us a lesson in courtesy. When someone is a guest in a hotel, he should buy food from his host to assist him in earning his livelihood. Here, too, Moses said that even though the Jews had their own water supply from their miraculous well — which is why the Torah uses the singular — they would purchase water from the Edomites, instead of using their own.

18. בַּחֶרֶב — *The sword*. Pointedly, the king responded to Moses' statement about Israel's voice of prayer [see notes to v. 14]. The king suggested that he was quite content to hold fast to Esau's blessing of the sword (*Rashi*).

19. Moses offered an alternate proposal. Originally he had asked for permission to traverse the land, implying that they would go even through population centers. Now, he suggested to the king that the Jews would stay on the main highway, which bypasses the cities. By offering to pay for water, they meant to say that they would even pay for the river water that they might use during crossings of rivers and streams (*Ramban*).

22-29. Aaron's death. On the first of Av, in the fortieth year of Israel's wandering in the Wilderness, at the age of one hundred and twenty-three years (33:39-40), Aaron died and was succeeded by his son Elazar. Before he died, Aaron had the satisfaction of seeing Elazar clothed in the vestments of the Kohen Gadol, thus seeing how a great father was succeeded by a great son.

Then Aaron died through נִשְׁקָה מִיַּת, *death by a kiss* of God, as it were, meaning that his soul became united with the holiness of the *Shechinah* [the Divine Presence]. The Talmud describes this as the most exalted form of death, likening it to pulling a hair from milk, meaning that the soul leaves the body without resistance. *R' Tzaddok HaKohen* explains that to the extent that people sin in life and establish a bond between their souls and the pleasures of this world, it becomes difficult for them to part from physical life. For those who become totally attached to physicality, the Sages liken death to pulling embedded thistles from sheep's wool. But for those of the stature of Moses and Aaron, whose souls remained as pure as when they first arrived on earth, there is no effort, no regret, and no pain when the soul is reunited with its Godly source.

22. הַר הָהָר — *Mount Hor* [lit., *Mountain of the Mountain*]. It was given this name because the configuration of the mountain was like that of a small apple perched atop a large one, or like one mountain atop another one (*Rashi*).

אֶלְעָזָר בְּרֵה וְאֶסֶק יִתְּהוּן לְהֵר טוֹכָא:
 כו וְאֶשְׁלַח יֵת אֶהֱרֹן יֵת לְבוּשׁוֹהִי
 וְתִלְבַּשְׁנוּ יֵת אֶלְעָזָר בְּרֵה וְאֶהֱרֹן
 יִתְכַנְּשׁ וַיְמִית תַּמָּן: כז וַיַּעֲבֹד מִשֶּׁה כְּמֵא
 דִּי פִקִּיד יֵי וְסִלִּיקוּ לְהֵר טוֹכָא לְעִינֵי כָל
 כח בְּנֵשֶׁתָא: כח וְאֶשְׁלַח מִשֶּׁה יֵת אֶהֱרֹן יֵת
 לְבוּשׁוֹהִי וְאֶלְבָּשׁ יִתְהוּן יֵת אֶלְעָזָר בְּרֵה
 כט וַיְמִית אֶהֱרֹן תַּמָּן בְּרִישׁ טוֹכָא וְנָחַת
 מִשֶּׁה וְאֶלְעָזָר מִן טוֹכָא: כט וַיִּחְזְרוּ (ג'א)
 (וְאֶתְחַזְּרוּ) כָּל בְּנֵשֶׁתָא אֶרֶי (ג'א דְּהָא)
 מִיֵּת אֶהֱרֹן וְכָבוּ יֵת אֶהֱרֹן תַּחְלִין יוֹמִין
 כל כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל: א וַיִּשְׁמַע בְּנִצְנָא מִלְכָּא
 דְּעָרָד יִתְכּ דְּרוּמָא אֶרֶי אֶתָּא יִשְׂרָאֵל
 אֶרֶח מֵאֲלֵלָא וְאַחַר קָרְבָּא בִּישְׂרָאֵל
 וַיִּשְׁבּ מִנָּה שְׂכִינָא: ב וַיָּקִים יִשְׂרָאֵל קָם
 ג קָם יֵי וַאֲמַר אִם מִמָּסַר תִּמָּסַר יֵת עֲמָא
 דְּהִינּ בִּידִי וְאַגְמַר יֵת קְרִינְהוּן: ג וַיִּקְבִּיל יֵי
 צְלוֹתָהּ דִּישְׂרָאֵל וַיִּמָּסַר יֵת בְּנִצְנָא
 ג וַיִּמָּר יִתְהוּן וַיִּתְּ קְרִינְהוּן וַיִּקְרָא שְׂמָא
 דְּאֶתְרָא חֲרָמָה: ד וַיִּנְטְלוּ מִזֵּה טוֹכָא
 אֶרֶח וַיָּמָא דְּסוּף לְאֶקְפָּא יֵת אֶרְעָא
 דְּאֶדוּם וַעֲקַת נִפְשָׁא דְעָמָא בְּאֶרְעָא:
 ה וַיִּתְרַעַם עָמָא בְּמִימְרָא דִּי וַיָּסַם
 מִשֶּׁה נָצוּ לְמָא אֶסְקִתְנָא מִמְּצָרִים
 לְמַתָּה בְּמִדְבָּרָא אֶרֶי לִיֵּת לְחֵמָא וְלִיֵּת

אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְהָעַל אֹתָם הָר הַהוּא: וְהִפָּשַׁט אֶת־אֶהֱרֹן
 את־בְּגָדָיו וְהִלְבִּשְׁתָּם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְאֶהֱרֹן יָאֲסֹף וּמָת
 כו שָׁם: וַיַּעַשׂ מִשֶּׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּעַל אֶל־הָר הַהוּא
 כח לְעֵינֵי כָל־הָעֵדָה: וַיִּפָּשַׁט מִשֶּׁה אֶת־אֶהֱרֹן אֶת־בְּגָדָיו
 וַיִּלְבַּשׁ אֹתָם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וַיָּמָת אֶהֱרֹן שָׁם בְּרֹאשׁ
 כט הָהָר וַיָּרֶד מִשֶּׁה וְאֶלְעָזָר מִן־הָהָר: וַיֵּרְאוּ כָל־הָעֵדָה
 כי גֹּעַז אֶהֱרֹן וַיִּבְכוּ אֶת־אֶהֱרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כָּל בֵּית
 א יִשְׂרָאֵל: וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מִלֶּךְ־עָרָד יֹשֵׁב
 הַנֶּגֶב כי בָּא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל
 ב וַיִּשָּׁב מִמֶּנּוּ שָׁבִי: וַיֵּדֶר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמֶר אִם־
 ג נָתַן תַּחֲנוּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהִחַרְמֹתִי אֶת־עֲרִיָּהֶם:
 וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת־הַכְּנַעֲנִי וַיִּחַר־ם
 אֹתָהֶם וְאֶת־עֲרִיָּהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם חֲרָמָה:
 ד וַיִּסְעוּ מִזֵּה הָהָר דֶּרֶךְ יַם־סוּף לְסָבֵב אֶת־אֶרֶץ אֲדוּם
 ה וַתִּקְצַר נִפְשׁ־הָעָם בַּדֶּרֶךְ: וַיַּדְבֵּר הָעָם בָּאֱלֹהִים וּבַמֶּשֶׁה
 לֵמָּה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוֹת בַּמִּדְבָּר כי אֵין לָחֶם וְאֵין

כ"ה

שאלמר אם נתון חתן את הטעם הזה בידי (פסוק ז): דרך האתרים. דרך הגג
 שאלכו בה מרגלים, שנאמר וישלו בנגב (לפני יגכב). דבר אחר, דרך האתרים, דרך
 החייר הגדול הטעם לפניהם (שנאמר) דרך שלש ימים לחור להם מנוחה (לפני יגל);
 תחומא (ס: וישב ממנו שבי. אינה אלא שפחה אחת (מדרש אגדה: (ב)
 והחרמותי. אקדיש שלל עבודה: (ג) ויחרם אתהם. בהריגה: ואת עריהם.
 חרמי גבה: (ד) דרך ים סוף. כיין שמת אהרן וכלה עליהם תחומא עד חזרו
 לאחוריהם דרך ים סוף. הוא הדרך שחזרו להם כשנגזרה עליהם גזירת מרגלים,
 שנאמר וסעו המדברה דרך ים סוף (דברים יא:ז). וכן חזרו לאחוריהם שבע מסעות,
 שנאמר ובני ישראל נסעו מבבלות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן (דברים יז: ו) וכן
 במוסרה מת והלא בהר ההר מת, אלא שם חזרו והתאבלו עליו והספידו כאלו הוא
 בפניהם. לא ודוק במסעות ותחומא שבע מסעות מן מוסרה עד הר ההר (תחומא
 ס: לסבב את ארץ אדום. שלא נחנס לעבור באלו: ותקצר נפש העם
 בדרך. בעזרת הדרך שהוקפה להם, אמרו, עכשיו היינו קרובים להכנס לארץ ולנו
 חוררים לאחוריהם, כי חזרו ונחיתו ונשחיתו שלש ושמונה שנה עד היום, לפיכך קלרה
 נפשם בפניהם הדרך. ובלשון "ואקרועו"ל. ולא יתכן לומר ותקצר נפש העם בדרך
 בעיהם בדרך ולא פירש בו כמה קלרה. שכל מקום שחמלא קלור נפש במהרה שאל
 שם כמה קלרה. כגון ותקצר נפשי בהם (זכריה יא:ז) וכגון ותקצר נפשו בעמל ישראל
 (שופטים יט:ז). וכל דבר הקשה על אדם נופל בו לשון קלר נפש, כאלו שהטורח בא
 עליו ואין דעתו רחבה לקבל אותו הדבר, ואין לו מקום בחור לבו לגור שם אותו העבר.
 ובדבר המטריח נופל בו לשון גולל, שגדול הוא וכבד על האדם: כגון וגם נפשם בחלה
 די (זכריה ס: גולה עלי. ויגלה כשחל תלודני (איוב יט:ז). כלל של פירושו, כל לשון
 קלר נפש בדבר לשון שאין יכול לטולנו הוא, שאין הדעת סובלתו: (ה) באלהים
 ובמשה. השוה עבד לקונו (תחומא יט:ז) למה העליתנו. שניהם שוים:

(בו) את בגדיו. [ואת] בגדי כהונה גדולה (הלבישוהו) והפשיטם משליו לחסם על בני
 צפניו. אמר לו הכנס למערה, וכנס. ראה משה מולפת ובר דלוק, אמר לו עלה למטה,
 ועלה. פסוק ידך, ופשיט. קח פך, וקח. מים טיניך, ועלם. מיד חמד משה לחותה
 מיתה. והוה שנאמר לו כאשר מח אהרן אחיך (דברים לב:ז) מיתה שנחלית לה
 (תחומא יט:ז): (בו) ויעש משה. א"פ ש' שהדבר קשה לו לא עבד (תחומא יז:)
 (בט) ויראו כל העדה וגו'. כשלא משה ולאמר וירידים ואהרן לא ירד אחריו היכן
 הוא אהרן, אמר להם מת. אמרו, אפשר מי שעמד כנגד המלך ועלר את המגפה
 (במדבר יז:ז) ישלו בו מלך המות. מיד בקש משה רחמים והראוהו מלאכי השבת
 להם מועל במטה, ראו והאמינו (ס: בל בית ישראל. האנשים והגסים, לפי שהיה
 אהרן רודף שלום ומפיל אהבה בין בעלי מריבה ובין איש לאישו (אבות א"ב: אבות
 ד' יתן יבן יגו: ב) בי גוע. אמר אני שהמחנה דהא מית טועה הוא, אלא אם כן
 מחסרם ויראו והאמינו, שלא אמרו רבותינו ז"ל כי זה ששם בשלון דהא אלא על
 מדרש שנחלקו עניי כבוד וכדאמר רבי אבהו, דאמר רבי אבהו אל חקרי ויראו אלא
 ויראו (ר"ג). ועל לשון זה נופל לשון דהא לפי שהוא נחית טעם למה שנעלה הימנו,
 למה ויראו. לפי שהיה מח אהרן. אבל על חרונם וחי כל כשחל איש לשון דהא טפל
 אלא לשון אשר, שהוא מגזרת שמוס אי שגמיו אם ששם בשלון אשר, כמו דהא טפל
 לא חקל רוחי (איוב כא:ד) והרבה מפורשים מזה הלשון, אם חרונים ימיו (ס: יד:ה):
 (א) וישמע הכנעני. ששם שמת אהרן ונחלקו עניי כבוד כו' בדאיחא בראש השנה
 (ס: ושמלק משולם רעושה מדרות לישראל, מוזמן בכל טע לפורענות (תחומא יח:)
 וישב הגבג. זה שמלק שנאמר שמלק יושב בדרך הגבג (לפני יג:כט). ושנה את לשונו
 לדבר בשלון כנען, כדי שיהיו ישראל מחפלים להקב"ה לתת כנענים בידם והם אינן
 כנענים. ראו ישראל לנשיהם כלבוס עמלקים ולשונם לשון כנען [א' וכשלא ישראל
 ורלו שכתום ולשונם כנענים והם אינם דומים לכנענים] אמרו נחפלו ססם,

26. His vestments. Ramban surmises that after Aaron performed the final Tabernacle service of the afternoon, and while he was still clad in the vestments of the Kohen Gadol, Moses summoned him to the mountain and,

by means of the change of vestments, transferred the office of Kohen Gadol from him to Elazar.

Rashi cites the sequence from Sifre Zuta. Moses brought Aaron into a cave, where there was a made-up bed and a

Elazar his son and bring them up to Mount Hor. ²⁶ Strip Aaron of his vestments and dress Elazar his son in them; Aaron shall be gathered in and die there."

²⁷ Moses did as HASHEM commanded, and they ascended Mount Hor before the eyes of the entire assembly. ²⁸ Moses stripped Aaron's garments from him and dressed Elazar his son in them; then Aaron died there on Mount Hor, and Moses and Elazar descended from the mountain. ²⁹ When the entire assembly saw that Aaron had perished, they wept for Aaron thirty days, the entire House of Israel.

21 ¹ **T**he Canaanite king of Arad, who dwelled in the south, heard that Israel had come by the route of the spies, and he warred against Israel and took a captive from it. ² Israel made a vow to HASHEM and said, "If He will deliver this people into my hand, I will consecrate their cities." ³ HASHEM heard the voice of Israel, and He delivered the Canaanite, and it consecrated them and their cities. It named the place Hormah.

⁴ They journeyed from Mount Hor by way of the Sea of Reeds to go around the land of Edom, and the spirit of the people grew short on the way. ⁵ The people spoke against God and Moses: "Why did you bring us up from Egypt to die in this Wilderness, for there is no food and no

burning lamp. Moses told Aaron to mount the bed, straighten his arms, and close his mouth and his eyes. Moses craved a similar death for himself, and when his own time came, God told him that he would die as Aaron had (Deuteronomy 32:50).

29. כל בית ישראל — The entire House of Israel. Aaron was mourned by everyone, men and women alike, because Aaron pursued peace and extended himself to bring harmony between adversaries and between man and wife (Rashi). In contrast, Moses was not as universally mourned (see Deuteronomy 34:8), because it was his responsibility to judge and sometimes admonish, thus lessening the love that some felt for him (Yalkut).

21.

1. After Aaron's death, Israel resumed its journey to the Land, which had been interrupted by the period of mourning. Just as Miriam's greatness was fully perceived only after her death, for it was then that the people realized that their water was provided in her merit, so they gained a new dimension of Aaron's greatness at that time, for the Sages (Rosh Hashanah 3a) teach that after he died, the pillar of cloud, which had guided and protected the nation, left them. Seeing this and assuming that Israel was now vulnerable, one of the Canaanite kings launched a foray against them.

יֹשֵׁב הַנֶּגֶב — Who dwelled in the south. The south was the habitat of Amalek (13:29), but the Torah identifies this king as a Canaanite. The Midrash explains that the attacker was indeed an Amalekite, but he wanted to prevent the Jews from identifying his people in their prayers for God's assistance, so he ordered his soldiers to use the Canaanite language. Confused because the enemy wore the uniform of Amalek and spoke the language of Canaan, the Jews prayed for help against "this nation," and they prevailed (Rashi).

בְּדֶרֶךְ הַשְּׂפִיּוֹת — By the route of the spies. Israel approached

the Land from the south, the same route used by the ill-fated spies who had been sent by Moses thirty-nine years before, as detailed in chapter 13 (Rashi; Ramban).

שָׁבִי — A captive. They took only one captive, a female slave (Rashi), whom the Jews had captured in a previous skirmish with the Canaanites. The Sages assume that the captive could not have been an Israelite, because it is inconceivable that the Jews could have suffered losses while led by Moses at this august stage of their history (Ramban).

וַיְחַדְּשׁ אֱתָהֶם — And it [i.e., Israel] consecrated them. They killed the Amalekite warriors (Rashi) and consecrated the booty of war for the Tabernacle. Although the verse states that the Jews conquered the cities of Arad, this did not take place until Joshua's time (Joshua 12:14); the event is mentioned here prophetically, as if it had already occurred. The point of the verse is that the vow of consecration, made by Moses, was indeed fulfilled eventually (Ramban).

4-9. A new challenge and miracle. The rigors of travel took a toll and the people complained without justification, provoking God's anger until Moses saved them. It began when they took a roundabout detour to skirt the land of Edom, which God had forbidden them to attack and which had denied them access (20:20-21), and they feared that they, like their ancestors, were moving away from the Land and would die in the Wilderness (Rashi).

5. וַיְבַמְשֵׂה — And Moses. They knew that everything Moses did was at God's command, but they blamed him for not pleading with God to let them enter the Land by the quickest and shortest route (Or HaChaim.).

בִּי אֵין לָהֶם וְאֵין מַיִם — For there is no food and no water. They clarified why they were so sure they would die in the Wilderness: because the place was too desolate to support agriculture. They were punished for grumbling needlessly, since water from the miraculous well followed them everywhere and they had manna to eat (Ralbag).

מִיָּא וּנְפָשָׁנוּ קָצָה בְּלַחֵם הַקֶּלֶקֶל: וַיִּשְׁלַח יְהוָה בָּעָם
 אֶת הַנִּחְשָׁיִם הַשֶּׂרְפִּים וַיִּנְשָׁכוּ אֶת-הָעָם וַיָּמָת עַם-רַב
 מִיִּשְׂרָאֵל: וַיָּבֹא הָעָם אֶל-מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חֲטֹאנוּ כִּי-
 דִּבְרָנוּ בַיהוָה וּבָךְ הַתַּפְּלִל אֶל-יְהוָה וַיִּסַּר מַעְלִינוּ
 אֶת-הַנִּחְשָׁיִם וַיַּתְּפִל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-
 מֹשֶׁה עֲשֵׂה לָךְ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל-גֹּס וְהָיָה כָּל-
 הַנִּשְׁשָׁר וְרָאָה אֹתוֹ וַחֲיוּ: וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נָחֹשׁ נִחֲשֶׁת
 וַיִּשְׁמְהוּ עַל-הַנָּס וְהָיָה אִם-נִשְׁשָׁר הַנִּחְשָׁיִם אֶת-אִישׁ
 וְהִבִּיט אֶל-נִחֲשֶׁת הַנִּחֲשֶׁת וַחֲיוּ: וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 וַיַּחֲנוּ בְּאַבְתָּ: וַיִּסְעוּ מֵאַבְתָּ וַיַּחֲנוּ בְּעֵי הָעֲבָרִים בַּמִּדְבָּר
 אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי מוֹאָב מִמִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ: מִשָּׁם נָסְעוּ
 וַיַּחֲנוּ בְּנַחֲל זָרַד: מִשָּׁם נָסְעוּ וַיַּחֲנוּ מֵעֵבֶר אֲרֻנוֹן אֲשֶׁר
 בַּמִּדְבָּר הַיָּצָא מִגְּבֹל הָאֱמֹרִי כִּי אֲרֻנוֹן גְּבֹל מוֹאָב
 בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי: עַל-כֵּן יֹאמַר בְּסֹפֶר מַלְחָמָת
 יְהוָה אֶת-וְהָב בְּסוּפָהּ וְאֶת-הַנִּחְשָׁלִים אֲרֻנוֹן: וְאֲשֶׁל
 הַנִּחְשָׁלִים אֲשֶׁר נָטָה לִישָׁבֶת עַר וְנִשְׁעַן לִגְבֹּל מוֹאָב:

ששי

יא

יב

יג

יד

טו

כ"ה

שכחו ונפשנו קצרה בלחם הקלקל. לפי שהם נכללו
 באיברים קרואים קלקל, אמרו פתח המן הזה שיפתח במעטנו, כלום יש ילוד אשה
 שמכנים ואינו מוליד (וימלא פיה): (ו) את הנחששים השרפים. שזרפים את
 האדם בחרם שניהם (תחומאם) וינשכו את העם. יבא נחש שלקה את
 הולאת דבה ויפרע ממוצאי דבה. יבא נחש שכל המינין נשעמן לו טעם אחד
 ויפרע מכפויי טובה דבר אחד משחנה להם לכמה (מטעמים) (ס): (ז) ויתפלל
 משה. מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול (ס): (ח) על
 גס. על כלום שקורין פירק"א בלע"ז, וכן כנס על הגבעה (ישעיה ל"ז) ארץ נסי
 (ס: מט: כב) שאין שם (ג: יג: ג) ולפי שהוא גבוה לאות ולראיה קוראו גס: (ח) כל
 הנשאר. אפילו כלב או חמור טעמו היה נזק ומתנונה והולך, אלא שגשית הנחש
 ממחרת להמית, לכך נאמר כאן וראה אותו, ראיה בעלמא, ובגשית הנחש
 נאמר והביט, והיה אם נשך הנחש את איש והביט וגו' (פסוק ט) שלא היה ממחר
 נשך הנחש להתרפאות אלא אם כן מביט בו בכוונה (ירושלמי ר"ה ג:ט) ואמרו
 רבותינו, וכי נחש מותי או מויה, אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה
 ומשעבדין את לנס לאליהם שנשמים היו מתרפאים, ואם לאו היו נמוקים (ס:ט)
 ר"ה כט. (ט) נחש נחש. לא נאמר לו לפסוקו של נחש אלא אמר משה הקב"ה
 קוראו נחש ואני אכנסו על נחשתי, לשון נופל על לשון (ירושלמי ס: כ"ד לאח:)
 (יא) בעיני העברים. לא ידעתי למה נקרא שם עייס, ועי לשון חורבה הוא, דבר
 העליון במשאלה, והע"ן כי יסוד לבדה הוא מלאשן יעיס (שמות לח:ג) ויעה בדר
 (ישעיה כח:יז) העברים. דרך מעבר העברים שם את הר נבו אל ארץ כנען
 שהוא מפסיק בין ארץ מואב לארץ אמורי: על פני מואב ממזרח השמש,
 במזרחה של ארץ מואב: (יג) מגבול האמורי. תחום סוף מרם שלהם, וכן גבול
 מואב לשון קנה וסוף: מעבר ארנון. הקיפו ארץ מואב כל דרומה ומזרחה, עד

שכחו ונפשנו קצרה בלחם הקלקל. לפי שהם נכללו
 באיברים קרואים קלקל, אמרו פתח המן הזה שיפתח במעטנו, כלום יש ילוד אשה
 שמכנים ואינו מוליד (וימלא פיה): (ו) את הנחששים השרפים. שזרפים את
 האדם בחרם שניהם (תחומאם) וינשכו את העם. יבא נחש שלקה את
 הולאת דבה ויפרע ממוצאי דבה. יבא נחש שכל המינין נשעמן לו טעם אחד
 ויפרע מכפויי טובה דבר אחד משחנה להם לכמה (מטעמים) (ס): (ז) ויתפלל
 משה. מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול (ס): (ח) על
 גס. על כלום שקורין פירק"א בלע"ז, וכן כנס על הגבעה (ישעיה ל"ז) ארץ נסי
 (ס: מט: כב) שאין שם (ג: יג: ג) ולפי שהוא גבוה לאות ולראיה קוראו גס: (ח) כל
 הנשאר. אפילו כלב או חמור טעמו היה נזק ומתנונה והולך, אלא שגשית הנחש
 ממחרת להמית, לכך נאמר כאן וראה אותו, ראיה בעלמא, ובגשית הנחש
 נאמר והביט, והיה אם נשך הנחש את איש והביט וגו' (פסוק ט) שלא היה ממחר
 נשך הנחש להתרפאות אלא אם כן מביט בו בכוונה (ירושלמי ר"ה ג:ט) ואמרו
 רבותינו, וכי נחש מותי או מויה, אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה
 ומשעבדין את לנס לאליהם שנשמים היו מתרפאים, ואם לאו היו נמוקים (ס:ט)
 ר"ה כט. (ט) נחש נחש. לא נאמר לו לפסוקו של נחש אלא אמר משה הקב"ה
 קוראו נחש ואני אכנסו על נחשתי, לשון נופל על לשון (ירושלמי ס: כ"ד לאח:)
 (יא) בעיני העברים. לא ידעתי למה נקרא שם עייס, ועי לשון חורבה הוא, דבר
 העליון במשאלה, והע"ן כי יסוד לבדה הוא מלאשן יעיס (שמות לח:ג) ויעה בדר
 (ישעיה כח:יז) העברים. דרך מעבר העברים שם את הר נבו אל ארץ כנען
 שהוא מפסיק בין ארץ מואב לארץ אמורי: על פני מואב ממזרח השמש,
 במזרחה של ארץ מואב: (יג) מגבול האמורי. תחום סוף מרם שלהם, וכן גבול
 מואב לשון קנה וסוף: מעבר ארנון. הקיפו ארץ מואב כל דרומה ומזרחה, עד

The insubstantial food. They claimed that the manna [and even the water (*Kli Yakar*)] was a Heavenly food and though it was suited to the spiritual life of the

Wilderness, it could not sustain them for the heavy agricultural work that they would have to do in the future (*Abar-banel*).

water, and our soul is disgusted with the insubstantial food?"

⁶ God sent the fiery serpents against the people and they bit the people. A large multitude of Israel died. ⁷ The people came to Moses and said, "We have sinned, for we have spoken against HASHEM and against you! Pray to HASHEM that He remove from us the serpent." Moses prayed for the people.

⁸ HASHEM said to Moses, "Make yourself a fiery [serpent] and place it on a pole, and it will be that anyone who was bitten will look at it and live." ⁹ Moses made a serpent of copper and placed it on the pole; so it was that if the serpent bit a man, he would stare at the copper serpent and live.

¹⁰ The Children of Israel journeyed and encamped at Oboth. ¹¹ They journeyed from Oboth and encamped in the desolate passes in the wilderness facing Moab, towards the rising sun.

¹² From there they journeyed and encamped in the valley of Zered. ¹³ From there they journeyed and encamped on the other side of Arnon, which is in the wilderness that juts out from the border of the Amorite; for Arnon is the border of Moab, between Moab and the Amorite.

The Song in the Book of the Wars of HASHEM: ¹⁴ Therefore it is said in the Book of the Wars of HASHEM:

"The gift of [the Sea of] Reeds and the rivers of Arnon;

¹⁵ the outpouring of the rivers when it veered to dwell at Ar, and leaned against the border of Moab.

6. הַנֶּחֱשִׁים הַשְּׂרִפִּים — *The fiery serpents.* The poison in their fangs made their victims feel as if they were burning. Snakes were the fitting agents of punishment. The primeval serpent had slandered God to Eve and was cursed forever (Genesis 3:1-15); it was punished by not enjoying the taste of its food. Now, it punished the ungrateful slanderers who defamed the food that had a multitude of flavors (*Rashi*).

7. They begged Moses to pray that God accept their repentance and remove the serpents. Once a natural force has been unleashed, special merit is needed to remove it or protect against it, even if the sin that caused it has been forgiven (*Or HaChaim*).

8. Even people who had been bitten were cured when they looked at Moses' copper serpent.

The Sages said (*Rosh Hashanah* 29a), "Does a serpent cause death or life? Rather, when they looked upward and subjected their hearts to their Father in Heaven they were healed, but if not, they died" (*Rashi*). God could have healed them without the serpent, but then they would have thought they were cured through natural means (*B'chor Shor*).

9. God had not specified the material from which Moses was to fashion his serpent, but he chose נָחֶשֶׁת, copper, because it contains the letters of נָחָה, the serpent that was attacking the sinners (*Rashi*). It was a miracle within a miracle; the source of the destruction was the source of healing (*Ramban*).

14-20. The song in the Book of the Wars of HASHEM. In those days, as in all times, there were people who recorded the details of famous battles, often in the form of poems and aphorisms. The wars of that era were recorded in the book of this name (*Ramban*). *Ibn Ezra* conjectures that the evolving book originated with Abraham. Over the years it became lost, as did many books of early times.

According to *Ramban*, the Torah cites this song because it contains the names of cities and places that were conquered by Sihon in his battles with Moab and establishes that all the territory until Arnon had been taken from Moab, which gave Israel the right to keep it after they defeated Sihon, as recounted later in this chapter. *Rashi*, however, whose interpretation we follow below, renders it according to various *Midrashim* which interpret it as a listing of the miracles God performed for Israel, including a major miracle that is not included in the Torah's narrative of events.

14. נָחָה בְּסוּפָה וְאֵת הַנְּחָלִים אֲרָנוֹן — *The gift of [the Sea of] Reeds and the rivers of Arnon.* Moses likened two miracles to one another, implying that they were of comparable greatness. The first was the Splitting of the Sea, whose magnitude is well known. The second will be described further in the next verse.

15. וְאֶשֶׁר הִנְחָלִים — *The outpouring of the rivers.* Rivers of blood signaled to Israel that God had performed a momentous miracle on their behalf. The Amorites had planned to ambush the Israelite camp as it passed through a deep gorge near the Moabite border. The Amorites hid in caves over a narrow pass, ready to push huge boulders down upon the Jews as they passed through helplessly. Miraculously, the cliffs that formed the walls of the gorge moved together, with stone outcroppings moving into the caves and crushing the hidden Amorites. All of this was unknown to the unsuspecting Israelites until they saw blood flowing down into the gorge.

.. אֶשֶׁר נָחָה — *When it veered.* .. Ar was the Moabite province that was at the border between Moab and the Amorites to the north. The northern Amorite cliff moved southward toward Ar, until it "leaned" against it, crushing those waiting in ambush.

וּמִשֶּׁם בְּאֵרָה הוּא הַבְּאֵר אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶסְף
 יוֹ אֶת־הָעָם וְאֶתְנָה לָהֶם מַיִם:
 יח יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת עָלֵי בָאֵר עֲנוּ־לָהּ: בְּאֵר
 חֲפְרוּהָ שְׁלֹשִׁים בְּרוּיָה נְדִיבֵי הָעָם בְּמִחָקֶק בְּמִשְׁעָנָתָם
 יט וּמִמְדָּבָר מִתְנָה: וּמִמִּתְנָה נִחְלִיאֵל וּמִנְחָלִיאֵל בְּמוֹת:
 כ וּמִבְּמוֹת הִגִּיא אֲשֶׁר בְּשָׂדֶה מוֹאָב רֹאשׁ הַפְּסָגָה וְנִשְׁקָפָה
 עַל־פְּנֵי הַיַּשְׁמִינִי:
 כא וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי לֵאמֹר:
 כב אַעֲבֹרָה בְּאַרְצְךָ לֹא נֹטָה בְּשָׂדֶה וּבְכָרֶם לֹא נִשְׁתָּה מִי
 כג בָּאֵר בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֶךְ עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלָּךְ: וְלֹא־נִתֵּן
 סִיחֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֹבֵר בְּגְבֻלְךָ וַיֹּאסֹף סִיחֹן אֶת־כָּל־
 עַמּוֹ וַיֵּצֵא לִקְרֹאת יִשְׂרָאֵל הַמִּדְבָּרָה וַיְבֹא יְהִצְהָ וַיִּלְחֶם
 כד בִּישְׂרָאֵל: וַיַּבְּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפִי־חֶרֶב וַיִּירֶשׁ אֶת־אַרְצוֹ
 מֵאֲרֹנָן עַד־יִבֶּק עַד־בְּנֵי עַמּוֹן כִּי עֹז גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן:

שבועי
[רכיעי]

כ"ט

הגביר ארמטותיה: ונשקפה. אותה הפסגה של פני המקום ששמו ישימון, והיא לשון מדבר שאח שם. דבר אחר, ונשקפה הבאר של פני הישימון, שגובה בימה של טבריה והשומד של הישימון מביט ורואה כמין כברה בים והיא הבאר. כך דרש רבי תנחומא (ס:): (בא) וישלח ישראל מלאכים. ובמקום אחר תולה השליחות במשה, שנאמר ושלח מלאכים ממדבר קדמות (דברים כבט) וכן ושלח משה מלאכים מקדש אל מלך חדום (לעיל כד). וביפחה הוא אומר ושלח ישראל מלאכים אל מלך חדום וגו' (שופטים יא:יז). הכוונה אל מלך חדום זה ליהוה, וטעם זה פותח, שמשא הוא ישראל וישראל הם משה, ולמר כך נשיא הדור הוא ככל הדור, כי [על פי] הגשאי הוא הכל (תנחומא ג:): (בב) אעברה בארצך. אש"פ שלא נגמור לפתוח להם בשלום כקבו מהם שם (ס: כג): (גב) ולא נתן סדחן וגו'. לפי שכל מלכי כנען היו מסתלקים מן שיה שומרים שלא יעברו עליהם גייסות. כיון שאמרו לו ישראל אעברה בארצך אחר להם, כל פלוגי אינו יוצא כחן אלא לשמור מפניהם, ואחם אומרים כך (ס: גב): ויצא לקראת ישראל. אילו היתה חשבת מלחה יתושן און כל בריה יכולה לכבשה, ואם היה סיחון בכפר חלש און כל אדם יכול לכבוש, וכל שכן שיה בחשבתו. אמר הקב"ה מה אני מסרח מל בני כל אדם לשר על כל מיר וסיר. נתן בלל כל אנשי המלחמה ללחם מן העיירות, ונתקבץ כולם למקום אחד, ושם נפלו. ומשם הלכו ישראל אל הערים ואין שומד לעדם, כי אין איש שם אלא נשים וטף (ס:): (כד) בי עז. ומה חזק, התחלתו של הקב"ה שאמר להם אל תאמרו וגו' (דברים כב:ט).

(טז) ומשם בארה. משם בא האדם אל הבאר. כילד, אמר הקב"ה מי מודיע לבני האדם הללו [והמלך אומר נתן פת למיטוק הדעים לאמו (שבת י"ז) כמ"ר יס:ג], לאחר שעברו חזרו ההרים למקומם והבאר ירדה למוך הגל והעמלה משם דם ההרגים וחורשות ואיברים ומוליקתן סביב המחנה, וישראל ראו ואמרו שיהא הדעיה להם, שנאמר ומשם בארה, וכי משם היתה, והלא מתחלת ארבעים שנה היתה עמהם, אלא שירדה לפרסם אחר הנשים. וכן אז יסיר ישראל את השירה הזאת נאמרה בסוף ארבעים, והבאר נתנה להם מתחלת ארבעים, מה ראה להכתב כאן, אלא הענין היה נדרש למעלה הימנו (ס:): (יח) באר חפרוה. זאת היא הבאר אשר חפרוה שרים משה ואהרן: במשענותם. במטה: וממדבר. נתנה להם (ס: כא): (יט) וממתנה נחליאל. כתרומה: (כ) ומבמות הגיא אשר בשדה מואב. כי שם מת משה ושם נטלה הבאר. דבר אחר, ברוה נדיבי העם. כל נשיא ונשיא כשהיו חונים טעלו מקלו ומושק אלו דגלו ומחנה, ומי הבאר נמשכן דרך אותו סימן ונזקין לפני חנייה כל שבת ושבת (ס:): במחזק. על פי משה שנקרא מחוקק, שנאמר כי שם חלקת מחוקק ספון (דברים ג:כח). ולמה לא נזכר משה בשירה זו, לפי שנקרא על ידי הבאר. וכיון שלא נזכר שמו של משה לא נזכר שמו של הקב"ה, משל למלך שהיו חוננים אותו לסעודה, אמר אם אהיה שם אני שם ואם לאו אני האל (תנחומא ס:): ראש הפסגה. כתרומה ריש רמתא: פסגה. לשון גובה, וכן פסגו ארמטותיה (חזקוני ס:):

16. ומשם בארה — *And from there to the well.* From the caves, the rivers of blood came to the well that supplied water to Israel. God wanted His people to know about the miracle He had done for them, so He routed the well into the gorge, from which it swept up the blood and crushed limbs of the would-be assailants and washed them to the environs of the Jewish camp. When the Jews saw this, they realized what God had done for them.

17. אז — *Then.* When the well "proclaimed" the miracle of Arnon, Israel sang to express its own gratitude to God for having given them the well and its constant water supply

throughout the forty years in the arid Wilderness (*Rashi*).

Midrash Tanchuma comments that Moses' name is not mentioned in this song since he was punished on account of the well. Because Moses is not mentioned, neither is God. This is likened to a king who says, "If my friend cannot come to a celebration, neither will I" (*Rashi*). *Michtav MeEliyahu* notes that this song pales by comparison with the Song at the Sea [*Az Yashir*] (*Exodus 15:1-18*), even though verse 14 indicates that the two miracles were comparable. The difference is that at the Sea the song was led by Moses, who enabled the entire nation to gain a greater insight into the

¹⁶ And from there to the well — of which HASHEM said to Moses, 'Assemble the people and I shall give them water.' "

¹⁷ Then Israel sang this song: "Come up, O well, announce it!

¹⁸ Well that the princes dug, that the nobles of the people excavated, through a lawgiver, with their staff. A gift from the Wilderness —

¹⁹ the gift went to the valley, and from the valley to the heights,

²⁰ and from the heights to the valley in the field of Moab, at the top of the peak, overlooking the surface of the wilderness."

The Battle
with Sihon

²¹ Israel sent emissaries to Sihon, king of the Amorite, saying, ²² "Let me pass through your land; we shall not turn off to field or vineyard; we shall not drink well water; on the king's road shall we travel, until we pass through your border."

²³ But Sihon did not permit Israel to pass through his border, and Sihon assembled his entire people and went out against Israel to the Wilderness. He arrived at Jahaz and waged war against Israel. ²⁴ Israel smote him with the edge of the sword and took possession of his land, from Amon to Jabbok to the children of Ammon — for the border of the children of Ammon was powerful.

extent of the miracle. Here, however, they sang without him, and they could not scale the same spiritual heights. This, then, constitutes a lesson in the importance to Israel of having leaders to teach them the spiritual significance of events.

Wondering why the Jews sang in praise of the well but never of the manna, *Or HaChaim* suggests that the well and its water are allegorical references to the Torah, which is likened to water (*Taanis 7a*).

18. נְדִיבֵי הָעָם . . . שְׂרִיפִים — *Princes . . . nobles of the people*, i.e., Moses and Aaron. The theme of digging a well is repeated because the rock became a source of water on two occasions: shortly after the Exodus at Horeb (*Exodus 18:6,7*) and at Kadesh (above 20:11).

בְּמִחְקֵי הַלְוִיִּים — *Through a lawgiver with their staff*. The lawgiver was Moses (*Rashi*), who played the active role in bringing the water. The ownership of the staff, however, is given in the plural, because in *Exodus 7:19* it is described as Aaron's as well as Moses' (*Midrash Aggadah*).

וּמִמְדָּבָר מִתְּנָה — *A gift from the Wilderness*. The well was a gift to the people from a Wilderness where there was no natural source of water, thus accentuating the greatness of the miracle.

19-20. These verses trace the path of the well as it followed the people wherever they went, no matter what the elevation or difficulty of the terrain.

Following his interpretation that the water is a metaphor for the Torah, *Or HaChaim* comments that the succession of places that go ever higher alludes to the spiritual growth of one who devotes himself to the Torah. He continues to rise until he is even more elevated than the Heavenly angels. This interpretation would follow *Ibn Ezra*'s translation of הַגִּי' as, *the height* (see below).

20. הַגִּי' — To the valley, i.e., an allusion to Moses' death while Israel was encamped in a valley (33:48), whereupon the well stopped giving water (*Rashi*). *Ibn Ezra* renders הַגִּי' as, *the height*.

21-22. The battle with Sihon. As noted above, the nation had detoured around the land of Edom and was now poised to go eastward toward the Jordan, crossing the lands of Sihon and Og, two kings of Amorite nations. First in line was Sihon, and Moses sent emissaries to ask for the right to cross his land in peace. According to *Rashi*, Moses did so voluntarily, because Israel was not required to extend peace offers to any of the Canaanite nations, whose lands were the God-given patrimony of the Jewish people. *Rashi* holds that the commandment that Israel seek peace before going to war (*Deuteronomy 20:1*) applied only to optional wars [מלחמת הרשות], but not to the conquest of the Land, which included Sihon's lands.

Ramban differs (see here and to *Deuteronomy 20:10*). He holds that peace offers were to be made even to the Canaanite nations. With regard to whether Moses intended to occupy the kingdoms of Sihon and Og at that time, *Ramban* holds that the eastern bank of the Jordan was not meant to become part of Eretz Yisrael until after the Land from the Jordan to the Mediterranean had been conquered and settled by all twelve tribes. Therefore, Moses wanted nothing more than permission to pass through; he conquered and occupied the lands of Sihon and Og only because they initiated an aggressive war against Israel.

23. וְלֹא־נָתַן סִיחֹן — *But Sihon did not permit*. The Canaanite kings paid tribute to Sihon to protect them against invaders, so Sihon could not, in good faith, permit Israel to cross his territory (*Rashi*).

24. מִיַּבְבֹּק עַד־יַבֵּק — *From Amon to Jabbok*. These were two rivers. The Arnon was the southern border and the Jabbok the northern border of the Amorite kingdom. The Jabbok is a tributary of the Jordan and flows into it between the Kinnereth and the Dead Sea, and the Arnon flows into the Dead Sea (*Tevuos HaAretz*).

עוֹ — Was powerful. The source of the Ammonite power was God's command (*Deuteronomy 2:19*) that Israel not harass or wage war against them (*Rashi*).

כה ויִקַּח יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל-הָעָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל-
כו עָרֵי הָאֱמֹרִי בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל-בְּנֵיתָיָה: כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר סִיחֹן
מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הוּא וְהוּא נִלְחָם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן
כו וַיִּקַּח אֶת-כָּל-אֶרְצוֹ מִיַּדוֹ עַד-אֲרֹנָן: עַל-כֵּן יֹאמְרוּ
כח הַמְּשָׁלִים בְּאוֹ חֶשְׁבּוֹן תִּבְנֶה וּתְכַוֵּן עִיר סִיחֹן: כִּי-אִשׁ
יֵצֵא מִחֶשְׁבּוֹן לְהִבָּה מִקְרִית סִיחֹן אֲכָלָה עַר מוֹאָב
כט בַּעֲלֵי בְמוֹת אֲרֹנָן: אוֹיֵ-לָהּ מוֹאָב אֲבָדָת עַם-בְּמוֹשׁ נָתַן
ל בְּנוֹי פְּלִיטָם וּבְנֵיתָיו בְּשִׁבְתָּי לְמֶלֶךְ אֱמֹרִי סִיחֹן: וְנִיָּרָם
אֲבָד חֶשְׁבּוֹן עַד-דִּיבָן וְנָשִׁים עַד-נֶפֶח אֲשֶׁר עַד-מִידְבָּא:
לא לֹא-לֵב
לג וַיַּעַזְרוּ וַיִּלְכְּדוּ בְּנֵיתָיָה וַיִּירֶשׁ אֶת-הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר-שָׁם: וַיַּפְנוּ
וַיַּעֲלֻ דָרֶךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ-הַבָּשָׁן לִקְרָאתָם הוּא
לד וְכָל-עַמּוֹ לְמַלְחָמָה אֲדָרְעִי: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה אֵל-
תִּירָא אֹתוֹ כִּי בִידְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֵת-כָּל-עַמּוֹ וְאֵת-אֶרְצוֹ
וַעֲשִׂיתָ לוֹ בְּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב
לה בְּחֶשְׁבּוֹן: וַיָּכּוּ אֹתוֹ וְאֵת-בְּנוֹי וְאֵת-כָּל-עַמּוֹ עַד-בִּלְתִּי
א כֹּב הַשְׂאִיר-לוֹ שְׂרִיד וַיִּירֶשׁוּ אֶת-אֶרְצוֹ: וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב מֵעֵבֶר לִירְדֵן יְרֵחוֹ:

פ"ז פסוקים. למידב"א סימן. ימוא"ל סימן. עז"י סימן.

רש"י

בכה) בנתייה. כפרים הסמוכים לה: (כו) והוא נלחם. למה הולך להכת, לפי שג' אל תלך את מואב (סג בנב): ומשכן משל מואב היה, כחכ לנו שסיוחן לקחה מהם ועל ידו טערו לישראל (תנחומא כג: חולין סג: מידו. מרששו ב"מ מו:): (כז) על כן. על אותה מלחמה שנלחם סיוחן במואב: ואמרו המושלים. בלעם, שנלחם בו וישא משלו (להלן כג:): המושלים. בלעם ובטור (תנחומא סג) והם אמרו: באו חשבון. שלא היה סיוחן יכול לכבשה והלך ושבר את בלעם לקללו (סג) והם שאמר לו בלק כי ידעתי את אשר תכרך מכורך וגו' (להלן ככז:): תבנה ותכונן. תכונן בשם סיוחן להיות עירו: (כח) כי אש יצאה מחשבון. משכנה סיוחן: אכלה ער מואב. שם אותה המדינה קרוי ער בלשון עברי ולחית בלשון ארמי: ער מואב. ער של מואב: (כט) אוי לך מואב. שקללו את מואב שישמרו בידו (תנחומא סג): במוש. שם אלהי מואב (שופטים יא:כד): נתן. הניח את בניו של מואב פליטם. נסים ופליטים מהרס, ואת בנותיו

26. This verse establishes Israel's right to occupy Sihon's territory, even though it had originally belonged to Moab. Once Sihon conquered it, Moab lost its claim (*Rashi*).

27. *The poets*, i.e., those who use similes to give force to their words.

These poets were Balaam and his father Beor, who were instrumental in Sihon's victory over Moab. Moab had been successfully resisting Sihon's invasion, until he hired Balaam and Beor to curse it (*Rashi*). They celebrated Sihon's victory with a poem declaring that Heshbon, which had been

the Moabite stronghold, had become Sihon's capital, and that he would advance from there like a fire, to devour more Moabite cities (*Rashi*).

29. *Woe to you, O Moab*. This was the curse that led to Moab's defeat. They referred to Moab as the people of Chemosh, their deity (*Rashi*).

He made. "He" is the invader Sihon, who made the sons and daughter of Moab helpless fugitives and captives (*Rashi*); or, it is the idol Chemosh, which abandoned its children in their time of distress (*Ramban*).

²⁵ Israel took all these cities, and Israel settled in all the Amorite cities, in Heshbon and all its suburbs. ²⁶ For Heshbon — it was the city of Sihon, king of the Amorite; and he had warred against the first king of Moab and took all his land from his control, until Arnon. ²⁷ Regarding this the poets would say:

"Come to Heshbon — let it be built and established as the city of Sihon.

²⁸ For a fire has come forth from Heshbon a flame from the city of Sihon. It consumed Ar of Moab, the masters of Arnon's heights.

²⁹ Woe to you, O Moab, you are lost, O people of Chemosh! He made your sons fugitives and your daughters captives of the king of the Amorite, Sihon.

³⁰ Their sovereignty over Heshbon was lost, it was removed from Dibon, and we laid waste to Nophah, which reaches up to Medeba."

³¹ Israel settled in the land of the Amorites. ³² Moses sent to spy out Jazer and they conquered its suburbs; and he drove away the Amorites that were there. ³³ They turned and ascended by way of Bashan; Og, king of Bashan, went out against them, he and his entire people, to do battle at Edrei. ³⁴ HASHEM said to Moses, "Do not fear him, for into your hand have I given him, his entire people, and his land; you shall do to him as you did to Sihon, king of the Amorites, who dwells in Heshbon." ³⁵ They smote him, his sons, and all his people, until there was no survivor left of him, and they took possession of his land.

22 ¹ The Children of Israel journeyed and encamped in the plains of Moab, on the bank of the Jordan, opposite Jericho.

THE HAFTARAH FOR CHUKAS APPEARS ON PAGE 1187.

When Chukas and Balak read together, the Haftarah for Balak is read.

When Rosh Chodesh Tammuz coincides with Chukas, the regular Maftir and Haftarah are replaced with the readings for Shabbas Rosh Chodesh: Maftir, page 890 (28:9-15); Haftarah, page 1208.

30. עֲדֵיבֶן — Dibon was removed. The translation follows Rashi and Onkelos. Ibn Ezra and Ramban render up to Dibon, meaning that the poets give the extent of the conquest.

32. יָזֶר — Jazer. Presumably this was an independent Amorite city that was not part of Sihon's kingdom.

Moses' spies conquered it themselves without waiting for the Jewish army. They said, "We will not be like the first [spies, who were afraid of the natives]; we will fight because we are confident in the power of Moses' prayer" (Rashi).

Even though the first spy mission had been a total disaster, Moses did not hesitate to send spies again. This time, there was none of the national frenzy and fear that doomed the first mission. Now, Moses sent them quietly and they were responsible only to him.

33-35. Og does battle. Og was the last survivor of the huge giants of the generation of the Flood (see *Deuteronomy* 3:11), a man whose very appearance inspired terror. It is inconceivable that Moses, who would later admonish Israel never to be afraid, and whom God had promised that he would defeat all his enemies, would fear Og's physical prowess. Nevertheless, God had to tell Moses not to fear (v. 34), because Og had a quality that transcended size and strength. The Sages teach that he was the fugitive who had warned Abraham that Lot had been kidnapped (*Genesis* 14:13), and Moses rightly feared that the merit of his service

to Abraham might protect him against Israel (Rashi; Ramban). Therefore, God did not tell him not to fear Og's army, because Moses knew that human power could not harm him; God said only that he need not fear Og (*Kli Yakar*).

הַבָּשָׁן — Bashan, i.e., the northern part of Trans-Jordan, including part of Syria, stretching from the River Jabbok in the south to Mount Hermon on the north. King Og led his army out to war without waiting for Moses to send a delegation seeking peaceful passage.

22.

1. בְּעֶרְבוֹת מוֹאָב — In the plains of Moab, the plain separating the eastern bank of the Jordan from the high plateau further east. Even though it had been part of Sihon's kingdom, it was still called Moab, to which it had formerly belonged.

— פִּיזוֹ פְּסוּקִים. לְמִדְרָא שִׁמּוֹן. וְיִמּוֹאֵל שִׁמּוֹן. עֲזִיזֵי שִׁמּוֹן. This Masoretic note means: There are 87 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonics לְמִדְרָא, יִמּוֹאֵל, and עֲזִיזֵי.

The first mnemonic, לְמִדְרָא, *pain*, refers to the pain that Israel felt at the deaths of Aaron and Miriam. The second, יִמּוֹאֵל, *God's right hand*, alludes to the mercy God showed at the rock by giving water to the nation. The third, עֲזִיזֵי, *strength*, refers to God's strong will in refusing to forgive Moses and Aaron for the transgression at the rock (*R' David Feinstein*).

פרשת בלק

אונקלוס

יִנְחָן בֶּלֶק בֶּן צְפוּר אֶת כָּל דִּי עֲבָד
יִשְׂרָאֵל לְאַמּוֹרָאִי: וַיִּדְחִיל מוֹאֲבָה מִן
קִדְם עֲמָא לְחֵדָא אַרִי סְגִי הוּא וְעָקֵת
לְמוֹאֲבָא מִן קִדְם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר
מוֹאֲב לְסָבִי מִדִּין בְּעֵן יִשְׁצוֹן קְהֵלָא יִת
כָּל סִפְרָנְנָא בְּמָא דְמַלְחִיָּה תוֹרָא יִת
יְרוּקָא דְחֻקָּלָא וּבֶלֶק בֶּן צְפוּר מַלְכָּא
לְמוֹאֲב בְּעֵנָא קְהֵלָא הָהוּא: הוֹשִׁלְח אֲנֹנְדִין
לִנְת בִּלְעָם בֶּר בְּעוֹר לְפִתוֹר אֲרִם
דְּעַל פִּרְת אֲרַע בְּנֵי עַמָּה לְמַקְרִי
לָה לְמִימֶר הָא עֲמָא נִפְק מִמְצָרִים
הָא חָפָא יִת עֵין שְׁמִשָּׁא דְאַרְעָא וְהוּא
שְׂרִי מַלְקָבִלִי: וַיִּכְעַן אֵיתָא כְּעַן לוֹט לִי
יִת עֲמָא דְרִין אַרִי תְקִיף הוּא מִנִּי מַאִים
אִכְּל לְאַנְחָא בַּה קֶרֶב וְאַתְרַכְנָה
מִן אֲרַעָא אַרִי יִדְעִית (נִי־ יִדְעָנָא) יִת
דִּי תִכְבֵּר מְכַבֵּר וְדִי חִלּוֹט לִיט:
וַיֹּאזְלוּ סָבִי מוֹאֲב וְסָבִי מִדִּין וְקִסְמִיָּא
בִּידִיהוֹן וְנָתוּ לִנְת בִּלְעָם וּמִלִּילוּ עַמָּה
פְּתָגְמִי בֶּלֶק: וַיֹּאמֶר לְהוֹן בִּיתוֹ הֵכָא
בְּלִילִיא וְאַתָּב יִתְכוּן פְּתָגְמָא בְּמָא
דִּימִלֵּל יִי עַמִּי וְאוֹרִיכוֹ רַבְרְבִי מוֹאֲב

ב וַיִּרְא בֶּלֶק בֶּן צְפוּר אֶת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאַמְרֵי:
ג וַיִּגֵּר מוֹאֲב מִפְּנֵי הָעָם מֵאֵד כִּי רַב־הוּא וַיִּקָּץ מוֹאֲב מִפְּנֵי
ד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר מוֹאֲב אֶל־זִקְנֵי מִדִּין עֲתָה יִלְחָבוּ
ה קְהֵלָא אֶת־כָּל־סִבִּיתֵינוּ בַּלְחָף הַשּׁוֹר אֶת יֶרֶק הַשָּׂדֶה
וּבֶלֶק בֶּן־צְפוּר מֶלֶךְ לְמוֹאֲב בָּעַת הַהוּא: וַיִּשְׁלַח
וּמְלָאכִים אֶל־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר פְּתוּרָה אֲשֶׁר עַל־הַנֶּהָר
אֲרָץ בְּנֵי־עַמּוֹ לְקַרְא־לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה עִם יֵצֵא מִמִּצְרַיִם
ו הִנֵּה כֹסֶה אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְהוּא יֵשֵׁב מִמְּלִי: וְעַתָּה לְכֵה־
ז נָא אֶרְה־לִּי אֶת־הָעָם הַזֶּה כִּי־עֲצוּם הוּא מִמֶּנִּי אוּלִי
אוּכַל נִפְה־בוּ וַאֲגַרְשֵׁנוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי יִדְעִיתִי אֶת אֲשֶׁר־
ח תִּכְבֶּר מִכְבָּר וְאֲשֶׁר תֵּאָר יוֹאָר: וַיִּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאֲב וְזִקְנֵי
מִדִּין וְקִסְמִים בִּיָּדָם וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיַּדְבְּרוּ אֵלָיו
ו דִּבְרֵי בֶלֶק: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ פֹה הַלֵּילָה וְהַשְּׁבַתִי
אֶתְכֶם דָּבָר בְּאֲשֶׁר יִדְבֵר יְהוָה אֵלַי וַיֵּשְׁבוּ שְׂרֵי־מוֹאֲב

ר"ש

גדורים בעריות וזה נתן להם טעם להפקיר עממן (ס' א'): לקרא לו. הקריאה
היתה שלו ולהנחותו שהיה פוסק לו ממון הרבה: עם יצא ממצרים. וא"ל מה מוזק
(ס' ד'): הנה בסה את עין הארץ. סיחון ועוג שהיו שומרים אותנו עמנו עליהם
והרגום (ס' ט'): והוא יושב ממלי. חסר כתיב, קרובים הם להכריזתי, כמו כי
חמלים (מהלים קיח: תנחומא ס':) (ו) נבה בו. אני ועמי נכה בהם. דבר אחר
לשון משנה הוא, מכה לו מן הדמים (נ"מ קה): לחסר מהם מעט (תנחומא ס':)
כי ידעתי וגו'. על ידי מלחמת סיחון שזרחתו להכות את מואב (ס':) (ו) וקסמים
בידם. כל מיני קסמים, שלא יאמר אין כלי תשמישי עמי. דבר אחר, קסם זה נעלו
בידם וקני מדין, אמרו, אם יבא עמנו בפעם האחר י"ב ממש, ואם ידענו אין זו
חומלת. לפיכך כשאמר להם לינו פה הלילה אמרו אין זו תקוה, הניחיהם והאלו להם,
שנאמר וישבו שרי מואב עם בלעם (פסוק ח) אבל זקני מדין הלכו להם (תנחומא
ס' ה'): (ח) לינו פה הלילה. אין רוח הקודש שורה עליו אלא בלילה, וכן לכל נביאי
חומות השולש (ס' ח) וכן לכן בחלום הלילה, שנאמר ויבא אליהם אל לבן הארמי
בחלום הלילה (בראשית לא:כד) כדאם ההולך אל פלגשו בנחבא (ויק"ר ל"ג):
באשר ידבר ה' אלי. אם ימליכני ללכת עם בני אדם כחוכמים אלה (עמסא), שאל
אין כבודו (ס"א כבודו) לחסי להלך אל עם שרים גדולים מס: וישבו. לשון עכבה:

(ב) וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי. אמר, אלו שני
מלכים שהיוו בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם, אלו על אחת כמה וכמה, לפיכך
ויגר מואב (תנחומא ב':) (ג) ויגר. לשון מורא (ס') כמו גורו לכם (איוב יט:כט):
ויקץ מואב. קץ בחייהם (כמו קלחי בחיי (בראשית כ"ז:)) והוא מקרא קל: (ד)
אל זקני מדין. והלא מעולם היו שואלים זה את זה, שנאמר המכה את מדין נצרה
מואב (ס' לו:ל) שבה מדין על מואב למלחמה. אלא מיראתן של ישראל פשוט שלום
בניהם. ומה ראה מואב ליעזב טעם ממדין, כיון שראו את ישראל נוטחים שלא כמנהג
השולם, אמרו מנהיגם של אלו במדין נתגלו, כאל מהם מה מדתו. אמרו להם אין
כח אלא בפיו. אמרו, אף אלו נבא עליהם כדאם שכתו בפיו (תנחומא ג'): בלחך
השור. כל מה שהשור מלחך אין בו סימן ברכה (ס'): בעת ההוא. לא היה ראוי
למלכות ומנסכי מדין היה, וכיון שמת סיחון מנהו עליהם ללורך שמה (ס' ד'): (ה)
פתורה. כשולחני הזה שהכל מריצין לו משות כן כל המלכים מריצין לו אגרוויהם.
ולפי פשוטו של מקרא כן ס' המקום (ס'): ארץ בני עמו. של בלק. משם היה,
וזה היה מתנבא ויומר לו עתיד אתה למלוך (ס'). ואם חאמר מפני מה השרה
הקב"ה שכיתו על גוי רשע, כדי שלא יהא פתחון פה לאומות לומר אילו היו לנו
נביאים חזרנו למוטב. העמיד להם נביאים, והם פרעו גדר העולם, שכתלה היו

PARASHAS BALAK

22.

Balaam, prophet of the nations. God, in His wisdom, ordained that the gentile nations should have a prophet who would be comparable to Moses — though much inferior to him — so that they would not be able to contend that if only they had had someone who could communicate to them the will of God, they would have been as righteous as Israel (see Ramban cited in notes to *Deuteronomy* 34:10). Balaam was that prophet. This *Sidrah* revolves around his ability to curse and his attempts, commissioned by King Balak of Moab, to curse the advancing nation of Israel. The Sages teach that

there is an instant every day when God is "angry" (*Avodah Zarah* 4a; *Berachos* 7a), meaning that He judges sinners at that time. Clearly, someone who is guilty of transgressions is most vulnerable at that instant, and it was Balaam's "talent" to know when that moment was at hand. A curse at that time could subject its victim to such Divine judgment. Balak hired Balaam to curse Israel, but God thwarted His plan by not sitting in judgment on that day (*ibid.*). This *Sidrah* tells of Balaam's repeated futile attempts, and God's insistence that he bless Israel. So significant were these blessings that the Sages even considered making them part of the daily *Shema*

PARASHAS BALAK

Balaam, ² Prophet of the Nations **B**alak son of Zippor saw all that Israel had done to the Amorite. ³ Moab became very frightened of the people, because it was numerous, and Moab was disgusted in the face of the Children of Israel. ⁴ Moab said to the elders of Midian, "Now the congregation will lick up our entire surroundings, as an ox licks up the greenery of the field." Balak son of Zippor was king of Moab at that time.

⁵ He sent messengers to Balaam son of Beor to Pethor, which is by the River of the land of the members of his people, to summon him, saying, "Behold! a people has come out of Egypt, behold! it has covered the surface of the earth and it sits opposite me. ⁶ So now — please come and curse this people for me, for it is too powerful for me; perhaps I will be able to strike it and drive it away from the land. For I know that whomever you bless is blessed and whomever you curse is accursed."

⁷ The elders of Moab and the elders of Midian went with charms in their hand; they came to Balaam and spoke to him the words of Balak. ⁸ He said to them, "Spend the night here and I shall give you a response, as HASHEM shall speak to me." So the officers of Moab stayed

prayers. God wanted these sublime blessings to come to Israel through the agency of the wicked and immoral Balaam, so that all the world would know that everyone is helpless to harm Israel against God's will (*Shelah*).

2. בָּלָק — Balak. Although he was the king of Moab (v. 4), his title is not mentioned here, possibly because he was renowned as a mighty warrior long before he became king. Thus the Torah wishes to imply that even Balak — not a mere king who relied on others to fight his battles — was cowed by the approaching Israelite host. It may also be that Balak was not a king at first; his people elevated him as a result of their fear of Israel (*Ramban*). According to *Rashi* (v. 4), Balak was not even a Moabite. He was a foreign noble whom the Moabites appointed to lead them against Israel.

בְּלִי-אֲשֶׁר-עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי — All that Israel had done to the Amorite. The Moabites had relied on the mighty Amorite kings Sihon and Og for protection. If they were powerless to stop the Jews, surely Moab was in mortal danger (*Rashi*). The Moabites entertained this fear even though God had forbidden Israel to attack Moab (*Deuteronomy* 2:9,19), because, Balak reasoned, part of the Amorite domain had once belonged to Moab — if the Jews did not hesitate to seize that part of Moab's patrimony, they could be expected to ignore God's command and take the rest, as well (*Tanchuma*).

Ramban suggests that even if Israel would not invade Moab, they would conquer all the surrounding lands and force the Moabites to become a vassal state and pay tribute.

3. בִּי רַב־הוּא — Because it was numerous. Israel had multiplied miraculously under Egyptian servitude, while Moab was a relatively young nation, whose population growth had been natural. Thus, it was heavily outnumbered by the advancing Jews (*Ramban*).

4. Moab and Midian had been traditional enemies, but now they came together in response to the perceived threat from Israel, which, they feared, would uproot and utterly destroy everything in its path, as an ox pulls out the roots of grass so that nothing is left of it. Seeking some formula to save itself,

Moab hoped that the Midianites, among whom Moses had lived when he fled Egypt as a boy, could shed light on the reason for his success and how he could be defeated. The Midianites said that his strength lay in his mouth, so the Moabites sent for the evil prophet Balaam, whose power lay in his ability to curse (*Rashi*).

5. עַל-יְהוֹרֵר — By the River. According to *Onkelos* and *Targum Yonasan*, this was the Euphrates, which, as the primary body of water in the region, was referred to simply as "the River," much as the Nile was called "the River" by Egyptians.

אֶרֶץ בְּנֵי-עַמּוֹ — The land of the members of his people, i.e., Balak's native land was Aram, where Balaam lived. Balaam had prophesied that Balak would become king, so that the new ruler of Moab knew of Balaam's prowess firsthand (*Rashi*).

According to *Ibn Ezra* and *Ramban*, however, the verse refers to Balaam's homeland, not Balak's. Indeed, according to the *Midrash* and *Zohar*, Balaam was a descendant of Laban, who was from Aram and who taught him the occult arts that he was now called upon to practice against Israel.

6-7. Balak hoped that Balaam's curse would enable him and his cohorts to defeat Israel in battle. By speaking of Balaam's power to bless, Balak was merely flattering him, because Balak knew that his power was limited to knowledge of the most advantageous time to invoke God's wrath by cursing (see introduction above). Otherwise, Balak would have requested a blessing for his own success (*Sforno*). He sent his agents to summon Balaam not for prophecy, although Balaam was a prophet, but to effect a curse. To make sure that Balaam could not plead that he lacked the necessary tools, Balak sent *קִקְקִים*, charms, the tools and implements that Balaam would need to cast spells (*Rashi*).

8. שְׂרֵי-מוֹאָב — The officers of Moab. From this point, the elders of Midian, who had been part of the delegation (v.7), are no longer mentioned. They had decided beforehand that if Balaam stalled, it would indicate that he was a fraud, so when he asked for an overnight delay, they left (*Rashi*).

עם בלעם: ט נאָמאָט מימיר מן קָרם יי לֹת בלעם נאָמַר מן גובריא האלין דעמָה: י נאָמַר בלעם קָרם יי בַּלָּק בַּר צְפוּר מלכא דמואב שלח לנתי: יא הא עמא די נפק ממצרים נחפא ית עין שמשא דארעא קען איתא לוט לי יתה מאים אפל לאנחא בה קרב ואחרכונה: יב נאָמַר יי לבלעם לא תול עמהון לא תלוט ית עמא ארי ברין הוא: יג קָרם בלעם בצפרא נאָמַר לברבדי בַּלָּק אָיוֹלוֹ לֹאֲרַעְבוֹן אָרִי לִית רְשָׁא קָרם יי למשכדי למול עמכו: יד וקמו ברבדי מואב נאָתוֹ לֹת בַּלָּק נאָמַרו סרב בלעם למול עמנא: טו ואוסיף עוד בַּלָּק שלח ברבדין סגיאיין ונקירין מאלין: טו נאָתוֹ לֹת בלעם נאָמַרו לה כרנן אמר בַּלָּק בַּר צְפוּר לא קען תתמנע מלמתי לנתי: יז ארי נקרא אנקנך לחדא וכל די תמר לי אעבר ואיתא קען לוט לי ית עמא דרין: יח נאָתִיב בלעם נאָמַר לעבדי בַּלָּק אם יתן לי בַּלָּק מלי ביתה כסף ודִּהָב לית לי רשו למעבר על גזירת מלכא ריי אלהי למעבר וצרתא או רבתא: יט וכען אוריכו קען הכא אף אתון בליליא נאָדַע מא יוסף יי למללא עמי: כ נאָתִמַּמ מִימִיר מן קָרם יי לבלעם בליליא נאָמַר לה אם למקרי לך אתו גבריא קום אול עמהון וברם ית פתגמא די אמלל עמך יתה תעבר: כא וקָרם בלעם בצפרא וזרו ית אתנה נאול עם ברבדי מואב:

ט עם-בלעם: ויבא אלהים אל-בלעם ויאמר מי האנשים האלה עמך: ויאמר בלעם אל-האלהים בלק בן-צפור יא מלך מואב שלח אלי: הנה העם היצא ממצרים ויבס את-עין הארץ עתה לכה לכה-לי אתו אוכל להלחם בו וגרשתי: ויאמר אלהים אל-בלעם לא תלך עמדם לא תאר את-העם כי ברוך הוא: ויקם בלעם בבקר ויאמר אל-שרי בלק לכו אל-ארצכם כי יד מאן יהוה לתתי להלך עמכם: ויקומו שרי מואב ויבאו אל-בלק ויאמרו מאן בלעם הלך עמנו: ויסף עוד בלק שלח שרים רבים ונכבדים מאלה: ויבאו אל-בלעם ויאמרו לו כה אמר בלק בן-צפור אל-נא תמנע מהלך אלי: כי-כבד אכבדך מאד וכל אשר-תאמר אלי אעשה ולכה-נא קכה-לי את העם הזה: ויען בלעם ויאמר אל-עבדי בלק אם-יתן-לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבר את-פיהו יהוה אלהי לעשות קטנה או גדולה: ועתה שבו נא בזה גם-אתם הלילה ואדעה מה-יטף יהוה דבר עמי: ויבא אלהים אל-בלעם ליליה ויאמר לו אם-לקרא לך באו האנשים קום לך אתם ואך את-הדבר אשר-אדבר אליך אתו תעשה: ויקם בלעם בבקר ויחבש את-אתנו וילך עם-שרי מואב:

שני
[חמישי]קמץ בוי"ק
באות ה'

שלישי

רס"ו

למדנו שנפשו רחנה ומחמד ממון אחרים. אמר, ראוי לו ליתן לו כל כסף וזהב שלו שהרי נרין לשכור חיילות רבות, ספק נולח ספק אינו נולח, ואני ודאי נולח (סס): לא אוכל לעבור. על כרחו גלה שהוא ברשות אחרים, ונתנבא כאן שאינו יכול לבטל הנרכות שנחברכו האבות מפי השכינה (סס): גם אתם. פיו הנשילי גם אתם סופכם לילך בפחי נפש כראשונים (סס): מה יסף. לא יסנה דבריו מזכרה לקללה, הלוואי שלא יוסף לנדר. כאן נתנבא שעידי להוסיף להם ברכות על ידו (סס): (ב) אם לקרא לך. אם הקריאה שלך וסכור אתה ליעול עליה שכן, קום לך אתם. ואך, על כרחך, את ההיבר אשר אדבר אליך אותו תעשה. ואף על פי כן וילך בלעם, אמר שמה אפתנו ויתרלה: (כא) ויחבש את אתנו. מכאן שהשגחה מקללת אח השורה, שחש הוא בעלמו (וסהדין קה): אמר הקד"ה רע כנר קדמך אברהם אביהם שנאמר וישכם אברהם בנכר ויחבש את חמורו (תנחומא סס): עם שרי מואב. לבו כלבס שזה (סס):

11-12. קדח-לי. — Curse ... for me. In his request, Balak used the term קָרָה, which is a milder form of curse than קָבַח. He wanted only to save his people from conquest or harassment, and asked that he be enabled to drive Israel away, not that they be destroyed. Balaam's hatred of Israel was far greater. He employed a much stronger expression of curse and spoke of driving it away totally, implying total destruction. [Later, however, Balak himself used the stronger term

(ט) מי האנשים האלה עמך. להטעותו בזה, אמר, פעמים שאין הכל גלוי לפניו, אין דעמו שזה עליו, אף אני ארצה שם שכולל לקלל ולא יבין (תנחומא סס): (י) בלק בן צפור וגו'. אע"פ שאינו חשוב בעיניך חשוב אני בעיני המלכים (סס): (יא) קבה לי. זו קשה מאד לי, שהוא נוקב ומפרש (סס): וגרשתי. מן העולם, ובלק לא אמר אלא ונאגרשנו מן הארץ, אינו מבקש אלא להסיט מעלי, ובלעם היה שונאם יותר מבלק (סס): (יב) לא תלך עמהם. אמר לו אם כן אקלס במקומי, אמר לו לא תאוד את העם. אמר לו אם כן אכרסם, אמר לו אינם לריכס לברכך בי ברוך הוא. משל אומרים ללרעה [ס"א לדבורה] לא מדובשך ולא מעוקלך (סס ו): (יג) להלך עמכם. אלא עס פריס גדולים מס. למדנו שרחו גבוהה, ולא רנה לגלות שהוא ברשותו של מקום אלא בשלשן גסות, לפיכך ויוסף עוד בלק (פסוק טו): תנחומא (סס): (יד) בי כבד אכבדך מאד. יותר ממה שהיית נוטל לשעבר אני נתן לך (סס): (יד) מלא ביתו כסף וזהב.

(v. 17). Perhaps as his fear of Israel grew, his hatred increased with it.] In forbidding Balaam to go, God used the milder term for curse [לא תאָר] (v. 12), to make it clear that he was not to pronounce a curse of any kind. Ever the sycophant, Balaam said that he would go to bless Israel, to which God replied, "It is blessed!" — it needs neither your curse nor your blessing (Rashi).

13. עמכם. — With you. According to Rashi, based on

with Balaam.

⁹ God came to Balaam and said, "Who are these men with you?"

¹⁰ Balaam said to God, "Balak son of Zippor, king of Moab, sent to me: 'Behold! the people coming out of Egypt has covered the surface of the earth. Now go and curse it for me; perhaps I will be able to make war against it and drive it away.'"

¹² God said to Balaam, "You shall not go with them! You shall not curse the people, for it is blessed!"

¹³ Balaam arose in the morning and said to the officers of Balak, "Go to your land, for HASHEM refuses to let me go with you."

¹⁴ The officers of Moab arose and came to Balak and said, "Balaam refused to go with us."

¹⁵ Balak kept on sending officers — more, and higher ranking than these.

¹⁶ They came to Balaam and said to him, "So said Balak son of Zippor, 'Do not refrain from going to me, ¹⁷ for I shall honor you greatly, and everything that you say to me I shall do; so go now and curse this people for me.'"

¹⁸ Balaam answered and said to the servants of Balak, "If Balak will give me his houseful of silver and gold, I cannot transgress the word of HASHEM, my God, to do anything small or great.

¹⁹ And now, you, too, stay here for the night, and I will know what more HASHEM will speak with me."

²⁰ HASHEM came to Balaam at night and said to him, "If the men came to summon you, arise and go with them, but only the thing that I shall speak to you — that shall you do."

²¹ Balaam arose in the morning and saddled his she-donkey and went with the officers of Moab.

God's
Ambiguous
Permission

Tanchuma, Balaam chose his words carefully. He was too arrogant to admit that God had categorically forbidden him to go. By saying "with you," he implied that it was only with this delegation that he could not go — but if Balak were to send a delegation of higher rank, the answer might be different. As the following verses show, Balak understood the message. Apparently, Balaam hoped that God might relent, or that Balak might abandon the plan and spare Balaam the embarrassment of another rejection.

18. Continuing the Midrashic interpretations that focus on Balaam's base character, *Rashi* notes that by speaking of a houseful of gold and silver he revealed his greed [as if to say if he were able to transgress the word of God he would — but only for a huge sum of money (*Gur Aryeh*)]. He implied here that it would be far more economical for Balak to pay him for an effective curse than to invest even larger sums in a standing army that was not guaranteed to win in battle.

20. God's ambiguous permission. God's acquiescence to the mission is difficult to understand. Following are some of the interpretations:

— *Rashi*: In His reply, God used the word לָךְ, to you, which also has the connotation of "for your benefit," meaning that if Balaam felt that it was to his financial advantage to go — and his greed was already shown by his earlier dialogues with the emissaries — he was free to do so. However, God, told him clearly that the permission extended only to his right to go, but he had no freedom to say what he pleased; he could say only what God instructed him.

— *Ibn Ezra*: Sometimes God is influenced by the entreaties of people to do things of which He does not approve.

An example of this is the permission God gave the nation to send spies to the Land even though He had promised them that it was good and they had nothing to fear. Since Balaam was so anxious to go, God left it up to him, but warned him that he could not say what he wished against them. *Ramban* adds that this is summed up pithily in the maxim "they lead a person on the path he wishes to travel" (*Bamidbar Rabbah* 20:12). God was angry because Balaam went even though he knew it was wrong (v. 22).

— *Ramban*: From the start God told Balaam that he was not to curse Israel, and he informed Balak's emissaries of this, but Balak [undoubtedly aware of Balaam's greedy and arrogant nature] simply assumed that with higher-ranking emissaries and suggestions of ample reward, Balaam would readily come. When the second delegation came, Balaam said he had to consult God — which was proper — but he did not tell the emissaries what God had said. God told him he could go, but only if the emissaries were ready to have him on his terms, i.e., that he would pronounce only the words that God would tell him — not a curse. God wanted Balaam to go and bless Israel, so that the nations would know that even their own prophet had to add his blessing to God's Chosen People. But Balaam did not tell this to the delegation; he let them think he had been given permission to curse. Thereby he desecrated God's Name, for he led them to believe that God had gone back on His word, and later, when God commanded him to bless, Balak and his people would be sure that God, not Balaam, had deceived them.

— *Midrash HaGadol*, citing *Mishnas R' Eliezer* (ch. 10): Before God destroys the foes of Israel, He elevates them.

בַּיּוֹתָקִיף רָגַזָּא דִּינִי אַרִי אֶזֶל הוּא
נֶאֱתַעְמַד מִלֵּאכָא דִּינִי בְּאַרְחָא לְשִׁטָּן לֵה
וְהוּא רִכֵּב עַל אֲתִנְה וְחִרִין עוֹלְמוֹהִי
עִמָּה: בְּנִחְזוֹת אֲתִנָּא יֵת מִלֵּאכָא דִּינִי
מִעֲמַד בְּאַרְחָא וְחִרְבָּה שְׁלִיפָא בִּידָה
וּסְטָת אֲתִנָּא מִן אֲרִחָא וְאֶזְלָת בְּחִקְלָא
וּמִחָא בִּלְעָם יֵת אֲתִנָּא לֵאסְטִיּוּתָהּ
לְאַרְחָא: כִּדְוָקָם מִלֵּאכָא דִּינִי בְּשִׁבִיל
בְּרִמָּיָא אֲתִרָא דְגִדְרָא מִכָּא וְגִדְרָא מִכָּא:
בְּנִחְזוֹת אֲתִנָּא יֵת מִלֵּאכָא דִּינִי וְאַחֲרִיקָתָא
לְכַתְלָא וְדִחִיקָתָא יֵת רִגְלָא רִבְלָעָם
לְכַתְלָא וְאֹסְף לְמַמְחָה: כִּדְוָקָסָף
מִלֵּאכָא דִּינִי לְמַעְבַּר וְקָם בְּאַתֵּר עֶקֶד
לִית אֲרִחָא לְמַסְטִי לְיִמִּינָא וְלְשִׁמְאַלָא:
כִּדְוָקָסָף אֲתִנָּא יֵת מִלֵּאכָא דִּינִי וְרִבְעָתָא
תְּחִיתָא בִּלְעָם וְחִקְףָא רָגַזָּא דְבִלְעָם וּמִחָא
יֵת אֲתִנָּא בְּחִטְרָא: כִּדְוָקָסָף יֵת פּוֹמָא
דְּאַתְנָא וְאַמְרַת לְבִלְעָם מָא עֲבָדִית לָךְ
אַרִי מִחִיתָנִי דְנָן תִּלְתָּ וּמִנִּין: כִּדְוָקָסָף
בִּלְעָם לְאַתְנָא אַרִי חִיכְתָּ בִּי אֵלּוּ פּוֹן אִית
חִרְבָּא בִּידִי אַרִי כַּעַן קְטַלְתִּיהּ: לְאַמְרַת
אֲתִנָּא לְבִלְעָם הֲלָא אָנָּא אֲתִנָּא דִּי רִכֵּבְתָּ
עָלִי מִדְּאִיתָךְ עַד יוֹמָא הַדִּין הַמִּילָף
אִלְפִּנָּא לְמַעְבַּר לָךְ כְּדִין וְאַמְרָא לֵא:

כב וַיַּחֲרֹאֲף אֶל־הֵימֹם כִּי־הוֹלֵךְ הוּא וַיִּתְּיָצֵב מִלֶּאֱךָ יִהְיֶה
בְּדֶרֶךְ לִשְׁטָן לוֹ וְהוּא רִכֵּב עַל־אֲתָנּוֹ וּשְׁנֵי נַעֲרָיו עִמּוֹ:
כג וַתֵּרָא הָאֲתָנּוֹ אֶת־מִלֶּאֲךָ יִהְיֶה נֹצֵב בְּדֶרֶךְ וְחִרְבּוֹ שְׁלֹפָה
בִּידּוֹ וַתֵּטֵט הָאֲתָנּוֹ מִן־הַדֶּרֶךְ וַתֵּלֶךְ בַּשָּׂדֶה וַיֵּךְ בִּלְעָם אֶת־
כד הָאֲתָנּוֹ לְהִטְתָּהּ הַדֶּרֶךְ: וַיַּעֲמַד מִלֶּאֲךָ יִהְיֶה בְּמִשְׁעוֹל
כה הַכְּרָמִים גֵּדֵר מִזֶּה וּגְדֵר מִזֶּה: וַתֵּרָא הָאֲתָנּוֹ אֶת־מִלֶּאֲךָ
יִהְיֶה וַתֵּלַחֵץ אֶל־הַקִּיר וַתֵּלַחֵץ אֶת־רִגְלָא בִּלְעָם אֶל־
כו הַקִּיר וַיִּסֹּף לְהַכְתָּהּ: וַיֹּסֶף מִלֶּאֲךָ יִהְיֶה עֲבֹר וַיַּעֲמַד
כז בְּמָקוֹם צָר אֲשֶׁר אֵין־דֶּרֶךְ לְנִטּוֹת יָמִין וּשְׂמָאלָל: וַתֵּרָא
הָאֲתָנּוֹ אֶת־מִלֶּאֲךָ יִהְיֶה וַתִּרְבֹּץ תַּחַת בִּלְעָם וַיַּחֲרֹאֲף
כח בִּלְעָם וַיֵּךְ אֶת־הָאֲתָנּוֹ בַּמִּקְלָ: וַיִּפְתַּח יִהְיֶה אֶת־פִּי
הָאֲתָנּוֹ וַתֹּאמֶר לְבִלְעָם מֶה־עָשִׂיתִי לָךְ כִּי הִפְתִּנִּי זֶה
כט שְׁלֹשׁ רִגְלִים: וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לְאֲתָנּוֹ כִּי הִתְעַלְלָתָּ בִּי לוֹ
ל יִשְׁחָרֵב בִּידִי כִּי עָתָה הִרְגָתִיךָ: וַתֹּאמֶר הָאֲתָנּוֹ אֶל־
בִּלְעָם הֲלוֹא אָנֹכִי אֲתִנָּא אֲשֶׁר רִכֵּבְתָּ עָלַי מִעוֹדְךָ עַד־
הַיּוֹם הַזֶּה הִסְכֵּנִי לַעֲשׂוֹת לָךְ כִּדְוָקָסָף וַיֹּאמֶר לֵא:

רש"י

ובלעמו: גדר מזה וגדר מזה. סתם גדר של אנשים הוא (כמה שנה) וגדר אנשי
ההרס (משלי כג:לל): (כד) ותלחץ. היא עלמה: ותלחץ. את אחרי, את
את רגל בלעם: (כו) ויוסף מלאך ה' עבד. לעבור עוד לפניו להלן להיות
לפני במקום אחר, כמו והוא עבר לפניהם (בראשית לג:). ומדע אנדה יס
תנחומא, מה ראה לעמוד בשלשה מקומות, סימני אבות הראוהו (תנחומא סס):
(כז) זה שלש רגלים. רמז לו אהם מנעק עקור אומה תנחומא של רגלים
שכנה (סס ט:). (כט) התעללת. כתרגומו, לשון גנאי וזיון: לו יש חרב בידו.
גנות גדולה היה לו דבר זה בעיני השמים. זה הולך להרוג אומה שלימה בפיו,
ולחלון זו לדרך כלני זיון (סס:). (ל) ההסכן הסכנתי. כתרגומו, וכן הלל יסכן
גבר (איוב כג:). ורבותיו דרשו מקרא זה בתלמוד, אמרו ליה מאי עשמא לל
רכבת אסוסיא, אמר להן ברעיהא שאי ליה כו' כדאיתא במסכת עבודה זרה (ד:).

Balaam deserved to be punished for his powerful desire to curse an entire nation that had done him no harm, so God let him think that he was permitted to go, provided Balak gave him sufficient honor and money.

21. וַיָּקָם בִּלְעָם — Balaam arose. The Sages (Sanhedrin 105b) describe Balaam's enthusiasm contemptuously. Hatred causes people to violate norms of conduct. Surely it was not fitting for a man of Balaam's stature to saddle his own donkey, but he hated Israel so much that he did not let dignity stand in his way, and even got up early in the morning to do it. God said, "Wicked one, their forefather Abraham preceded you, for he got up even earlier and saddled his own donkey to do My will and take his beloved Isaac to the slaughter!" Furthermore, the verse says that he went with Balak's people, implying that he wholeheartedly subscribed to their desire that he curse Israel (Rashi).

(כב) כי הולך הוא. ראה שהדבר רע בעיני המקום ונחמה לילך לשטן לו. מלאך של רחמים היה והיה רוצה למנועו מלחטוא שלא יחטא ויחבד (סס:). ושני נערייו עמו. מלאך לאדם חשוב הולך לדרך יולך עמו שני אנשים לשמש וחוזרים ומשמשים זה את זה (סס:). (כג) ותרא האתון. והוא לא ראה, שכן הקב"ה רצון לבהמה לראות יותר מן האדם, שמתוך שיש בו דעת חזקה דעמו כשיראה מיקין (מדע אנדה:). וחרבו שלופה בידו. אמר, רשע זה הניח כלי אומנותו, שכלי זיון של אומות העולם בחרב, והוא בא עליהם בפיו שהוא אומנות שלהם, אף אי אפשר את שלו ואף עליו באומנותו. וכן היה סופו, ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב (להלן לאח:). תנחומא (סס:). (כד) במשעול. כתרגומו בשביל, וכן אם יספוק עפר שומרון לשעלים (מלכים א' כ"ו), עפר הנדבך וס"א אם יספיק כל עפר שומרון להיות נדבך) בכפות הרגלים כהלכות, וכן מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ"ב), כרגליו

22-27. God impedes Balaam's path. Balaam went with God's permission but, as discussed above, with the hope, if not the outright intention, of flouting His will. To show him and his Moabite escort that he was powerless to act on his own, God dispatched an angel to block his way. That he was unable to see the angel until the very end of its mission, while his she-donkey sensed or saw it (see below), was a refutation of his brazen boast that he knew God's will and was His spokesman, as it were.

22. מִלֶּאֲךָ ה' — An angel of HASHEM. The use of HASHEM, the Name that indicates God's compassion, implies that God was being merciful to Balaam by sending an angel to save him from a sin that would lead to his own destruction (Rashi).

23. וַתֵּרָא הָאֲתָנּוֹ — The she-donkey saw. Rashi and Ramban disagree regarding what the animal saw. According to

- God ²² God's wrath flared because he was going, and an angel of HASHEM stood on the road to impede him. He was riding on his she-donkey and his two young men were with him. ²³ The she-donkey saw the angel of HASHEM standing on the road with his sword drawn in his hand, so the she-donkey turned away from the road and went into the field; then Balaam struck the she-donkey to turn it back onto the road. ²⁴ The angel of HASHEM stood in the path of the vineyards, a fence on this side and a fence on that side. ²⁵ The she-donkey saw the angel of HASHEM and pressed against the wall, and it pressed Balaam's leg against the wall — and he continued to strike it. ²⁶ The angel of HASHEM went further and stood in a narrow place, where there was no room to turn right or left. ²⁷ The she-donkey saw the angel of HASHEM and crouched beneath Balaam. Balaam's anger flared and he struck the she-donkey with the staff.
- Balaam's ²⁸ HASHEM opened the mouth of the she-donkey and it said to Balaam, "What have I done to you that you struck me these three times?"
- She-Donkey ²⁹ Balaam said to the she-donkey, "Because you mocked me! If only there were a sword in my hand I would now have killed you!"
- Speaks ³⁰ The she-donkey said to Balaam, "Am I not your she-donkey that you have ridden all your life until this day? Have I been accustomed to do such a thing to you?"
- He said, "No."

Rashi, animals are allowed to see spiritual beings that are blocked from the human eye, because human intelligence would cause people to live in constant fear if they could perceive everything around them.

Ramban asserts that angels are not physical beings and cannot be seen by people or animals, unless they assume human form — as when they visited Abraham — in which case they are visible to everyone. In Balaam's case, it was not that the she-donkey actually saw the angel. Rather, it sensed that it was in danger, for, figuratively, a being with a drawn sword stood before it.

וְהָרָבָּו שְׁלוֹפָה בְּיָדוֹ — *With his sword drawn in his hand.* This confrontation symbolized the eternal rivalry between Jacob's "voice" of Torah and prayer, and Esau's "sword." The angel was about to show Balaam that if he attempted to usurp the power of the voice and use it to harm Israel, he would be subject to the sword that characterizes the gentile nations led by Esau (*Rashi*).

24-27. *Rashi* cites *Tanchuma* that the three times the angel blocked the she-donkey symbolized the three Patriarchs. *Tanchuma* elaborates that it was as if a different Patriarch did the blocking each time. The first time (vs. 22-23), the angel prevented him from moving ahead, but he could have gone to the right or left, symbolizing that Balaam could curse Abraham's progeny that had drifted to the right or left, i.e., the descendants of Ishmael or of Keturah (whom Abraham married after Sarah's death), but he could not harm the descendants of Isaac, Abraham's true son. The next time (vs. 24-25), the she-donkey had only a narrow space to avoid the sword, alluding to Isaac, who had only one unworthy son, Esau. Finally, the third time (v. 26-27), there was no room at all for the she-donkey to move, symbolizing the offspring of Jacob, all of whom were righteous and whom Balaam could not curse.

28-37. Balaam's she-donkey speaks. In a most unusual

miracle, Balaam's she-donkey now was granted the power of speech to admonish him for striking it. The purpose of the miracle was to show Balaam that even man's normal functions, such as the ability to speak, are under God's control. If a beast could speak intelligently, then surely Balaam could be forced to say what God wanted him to, and be silenced if he wished to oppose God's will. This proved to him that his sorcery could not prevail against God (*Ramban*).

Kli Yakar comments that God wanted Balaam to know that just as the she-donkey had been enabled to speak only for the glory of Israel, so Balaam had been granted prophecy for only one reason: not because he deserved it, but only so that he could utter the blessings that God was about to put in his mouth.

Others comment that this was to show the elders of Moab, who witnessed Balaam's humiliation, that the "great prophet" was but a pawn in God's hands (*R' Munk*).

28. וְהָרָבָּו שְׁלוֹפָה בְּיָדוֹ — *These three times.* This was an allusion to the future merit of Israel, which would protect it from the Balaams who wish it harm. Three times a year, for the three pilgrimage festivals of Pesach, Shavuot, and Succot (שְׁלֹשָׁת הַפִּגְּרִיּוֹת), Jews would leave their fields and homes without protection and go to the Temple in Jerusalem. Did Balaam think that he could harm a people that had such faith in God? (*Rashi*).

29. כִּי עַתָּה הֵרָבָּו בְּיָדוֹ — *I would now have killed you.* Balaam's reaction to the she-donkey's admonishment is puzzling. In the face of an obvious and unprecedented miracle, all he could think of was to threaten the hapless animal, as if that could have silenced God, as well. This is another illustration of his pagan philosophy that probably saw God as a supreme ruler of many forces, whose will can be challenged by someone who can marshal cosmic forces. This is the same mind-set that made Balaam think his machinations

לא ויגל יהוה את-עיני בלעם ויִרְא אֶת-מִלְאָךְ יְהוה נֶצֶב
בְּדֶרֶךְ וַחֲרָבוֹ שָׁלַפָּה בְּיָדוֹ וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לֵאמֹר:
אֵלֵינוּ מִלְאָךְ יְהוה עַל-מָה הִכִּיתָ אֶת-אַתְנָךְ זֶה שְׁלוֹשׁ
רָגְלִים הִנֵּה אֲנֹכִי יֹצְאֹתִי לְשָׁטֹן כִּי-יִרְט הַדֶּרֶךְ לִגְדִּי:
וַתִּרְאֵנִי הָאֲתוֹן וַתֵּט לִפְנֵי זֶה שְׁלֹשׁ רָגְלִים אוֹלִי נִטְתָּה
מִפְּנֵי כִי עָתָה גַם-אֶתְכֶּה הַרְגָתִי וְאוֹתָהּ הַחַיִּיתִי: וַיֹּאמֶר
בַּלְעָם אֶל-מִלְאָךְ יְהוה חֲטָאתִי כִי לֹא יָדַעְתִּי כִי אַתָּה
נֶצֶב לִקְרָאתִי בְּדֶרֶךְ וְעָתָה אִם-רָע בְּעֵינַי אֲשׁוּבָה לִי:
וַיֹּאמֶר מִלְאָךְ יְהוה אֶל-בַּלְעָם לֵךְ עִם-הָאֲנָשִׁים וְאַפְסָ
אֶת-הַדֶּבֶר אֲשֶׁר-אָדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תִּדְבֹּר וַיֵּלֶךְ בַּלְעָם
עִם-שְׁרָי בָּלָק: וַיִּשְׁמַע בָּלָק כִּי-בָא בַלְעָם וַיֵּצֵא
לִקְרָאתוֹ אֶל-עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר עַל-גְּבוּל אֲרָנָן אֲשֶׁר
בְּקֶצֶה הַגְּבוּל: וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל-בַּלְעָם הֲלֹא שְׁלַח
שְׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לִקְרֹא-לָךְ לָמָּה לֹא-הִלַּכְתָּ אֵלַי
הָאֲמַנְנָם לֹא אוֹכַל כַּבְּדֶךָ: וַיֹּאמֶר בַּלְעָם אֶל-בָּלָק הִנֵּה
בָּאתִי אֵלֶיךָ עָתָה הִיכָל אוֹכַל דִּבֵּר מֵאוֹמָה הַדִּבֵּר אֲשֶׁר
יֵשִׁים אֱלֹהִים בְּפִי אֹתוֹ אֲדַבֵּר: וַיֵּלֶךְ בַּלְעָם עִם-בָּלָק
וַיָּבֹאוּ קָרִית חֲצוֹת: וַיּוֹבֵחַ בָּלָק בָּקָר וַצֹּאן וַיִּשְׁלַח
לְבַלְעָם וּלְשָׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ: וַיְהִי בִּבְקָר וַיִּקַּח בָּלָק
אֶת-בַּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בְּמֹת בָּעַל וַיִּרְא מִשֵּׁם קֶצֶה הָעָם:

לא ויגל יהוה את-עיני בלעם ויִרְא אֶת-מִלְאָךְ יְהוה נֶצֶב
בְּדֶרֶךְ וַחֲרָבוֹ שָׁלַפָּה בְּיָדוֹ וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לֵאמֹר:
אֵלֵינוּ מִלְאָךְ יְהוה עַל-מָה הִכִּיתָ אֶת-אַתְנָךְ זֶה שְׁלוֹשׁ
רָגְלִים הִנֵּה אֲנֹכִי יֹצְאֹתִי לְשָׁטֹן כִּי-יִרְט הַדֶּרֶךְ לִגְדִּי:
וַתִּרְאֵנִי הָאֲתוֹן וַתֵּט לִפְנֵי זֶה שְׁלֹשׁ רָגְלִים אוֹלִי נִטְתָּה
מִפְּנֵי כִי עָתָה גַם-אֶתְכֶּה הַרְגָתִי וְאוֹתָהּ הַחַיִּיתִי: וַיֹּאמֶר
בַּלְעָם אֶל-מִלְאָךְ יְהוה חֲטָאתִי כִי לֹא יָדַעְתִּי כִי אַתָּה
נֶצֶב לִקְרָאתִי בְּדֶרֶךְ וְעָתָה אִם-רָע בְּעֵינַי אֲשׁוּבָה לִי:
וַיֹּאמֶר מִלְאָךְ יְהוה אֶל-בַּלְעָם לֵךְ עִם-הָאֲנָשִׁים וְאַפְסָ
אֶת-הַדֶּבֶר אֲשֶׁר-אָדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תִּדְבֹּר וַיֵּלֶךְ בַּלְעָם
עִם-שְׁרָי בָּלָק: וַיִּשְׁמַע בָּלָק כִּי-בָא בַלְעָם וַיֵּצֵא
לִקְרָאתוֹ אֶל-עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר עַל-גְּבוּל אֲרָנָן אֲשֶׁר
בְּקֶצֶה הַגְּבוּל: וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל-בַּלְעָם הֲלֹא שְׁלַח
שְׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לִקְרֹא-לָךְ לָמָּה לֹא-הִלַּכְתָּ אֵלַי
הָאֲמַנְנָם לֹא אוֹכַל כַּבְּדֶךָ: וַיֹּאמֶר בַּלְעָם אֶל-בָּלָק הִנֵּה
בָּאתִי אֵלֶיךָ עָתָה הִיכָל אוֹכַל דִּבֵּר מֵאוֹמָה הַדִּבֵּר אֲשֶׁר
יֵשִׁים אֱלֹהִים בְּפִי אֹתוֹ אֲדַבֵּר: וַיֵּלֶךְ בַּלְעָם עִם-בָּלָק
וַיָּבֹאוּ קָרִית חֲצוֹת: וַיּוֹבֵחַ בָּלָק בָּקָר וַצֹּאן וַיִּשְׁלַח
לְבַלְעָם וּלְשָׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ: וַיְהִי בִּבְקָר וַיִּקַּח בָּלָק
אֶת-בַּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בְּמֹת בָּעַל וַיִּרְא מִשֵּׁם קֶצֶה הָעָם:

רביעי
[ששי]

מ

מא

רש"י

ופיו העיד לא ידעתי (תנחומא י'): אם רע בעיניך אשובה לו. (להחריס נגד הממוס היא תשובה זו. אמר לו הוא צעזעמו לוי ללכת ואחיה מלאך מבטל את דבריו, למוד הוא בכך שאומר דבר ומלאך מחזירו. אמר לאברהם קח נא את בנך וגו' (בראשית כב:ב) וע"י מלאך בטל את דברו, אף אני אם רע בעיניך לךרף אני לשון (תנחומא ס:). (לה) לך עם האנשים. בדרך שאדם רוצה ללך עם מוליכין אותו (ס: ה: מכות י'): לך עם האנשים. כי תחזק עממה וסופך לילמד מן העולם (תנחומא ס:). ואפס. על כרחך, את הדבר אשר אדבר וגו': עם שרי בלק. שחך לקלס כמחוס (ס: י'): (לו) וישמע בלק. שחך שלמים לכבו (ס:). אל עיר מואב. אל מטרופולין של עיר התשובה שלו, לומר ראה מה אלו מבקשים לעקור (ס:). (לו) האמנם לא אוכל בדרך. תנכח שסופי ללכת עממו בקלון (ס:). (טז) קרית חצות. עיר מלאה שווקים אנשים וגושים וטף בחולותיה, לומר ראה ורחם שלא יעקרו אלו (ש: יא:). (מ) בקר וצאן. דבר מוטע בקר אחד ולצאן אחד בלבד (ס:). (מא) במות בעל. כמרגומו, לרמז דחלחיה, שם עבודה זרה:

could secure permission to accept Balak's offer and ultimately curse the Jews (R' Hersh Goldwurm).

He appeared as a fool to his escorts. The man claimed that he could kill an entire nation with his curse, but he needed a sword to dispatch his she-donkey! (Rashi).

31. וַיִּגַּל ה' — Then HASHEM uncovered. It appears obvious

(לכ) כי ירט הדרך לגדיו. רבותיו חמיו המענה דרשונו נטריקון, יראה רחמה נטחה (שבת קה). כשציל שהדרך לגדיו, כלומר לקנאחי ולהקניטני. ולפי שמענו, כי חרד הדרך לגדיו לשון רעט, כי רחמי בעל הדרך שחרד ומהר [הדרך שהוא] לנעמי ולהמרות, ומקרא קלר הוא, כמו ויכל דוד (שמואל ב יג:לג) שרולה לומר ויכל נפש דוד. לשון אחר, ירט לשון רלון, וכן ועל ידי רשעים ירעני (איוב טז:א) מפיים ומחוס אחי ט"י רשעים, שאין אלא מקניטני: (לג) אולי נטתה. כמו לולא, פעמים שאלו משמש בשלון לולא: גם אתכמה הרגתי. הרי זה מקרא מסורס, והוא כמו גם הרגתי אותך. כלומר, לא הטכנה בלבד לקראת על ידי, כי גם ההריגה: ואותה החייתי. ועתה מפני שדיברה והוכיחתי ולא יכולת לעמוד בחוכמה, כמו שכתוב ויאמר לא (לעיל פסוק לו), הרגתי, שלא יאמרו לו היא שסלקה את כלעם בחוכמה ולא יכול להשיב, חסם המקום על כבוד הנביאים. וכן ואם הבהמה תהרנו (ויקרא כט:ו) וכן והרגת את האשה ואם הבהמה (ס: טז:). (תנחומא ס:). (לד) כי לא ידעתי. גם זה גנוחו ועל כרחו הודה, שהוא היה משתבח שיודע דעת עליון,

from this verse that Balaam was not accustomed to seeing angels, for if he was, it would not have been necessary for his eyes to be uncovered. This also proves that he was not a prophet, for even Abraham's wife Hagar and the prophet Elisha's servant Gehazi saw angels, though they were not prophets. If Balaam had been a true prophet, he would have had no trouble seeing an angel; but his base character (see

³¹ Then HASHEM uncovered Balaam's eyes and he saw the angel of HASHEM standing on the road with his sword drawn in his hand. He bowed his head and prostrated himself on his face.

³² The angel of HASHEM said to him, "For what reason did you strike your she-donkey these three times? Behold! I went out to impede, for you hastened on a road to oppose me. ³³ The she-donkey saw me and turned away from me these three times. Had it not turned away from me, I would now even have killed you and let it live!"

³⁴ Balaam said to the angel of HASHEM, "I have sinned, for I did not know that you were standing opposite me on the road. And now, if it is evil in your eyes, I shall return."

³⁵ The angel of HASHEM said to Balaam, "Go with the men, but only the word that I shall speak to you — that shall you speak." So Balaam went with the officers of Balak.

³⁶ Balak heard that Balaam had come, so he went out toward him to the city of Moab, which is on the border of Arnon, which is at the edge of the border. ³⁷ Balak said to Balaam, "Did I not urgently send to you to summon you? Why did you not go to me? Am I not capable of honoring you?"

³⁸ Balaam said to Balak, "Behold! now I have come to you — am I empowered to say anything? Whatever word God puts into my mouth, that shall I speak!"

³⁹ Balaam went with Balak and they came to Kiriath-huzoth. ⁴⁰ Balak slaughtered cattle and sheep and sent to Balaam and to the officers who were with him. ⁴¹ And it was in the morning: Balak took Balaam and brought him up to the heights of Baal, and from there he saw the edge of the people.

vs. 13, 18) made even such a degree of revelation impossible. Actually, Balaam was a sorcerer, not a prophet. The sublime prophecies he uttered later in the *Sidrah* were temporary aberrations that God granted him only for the honor of Israel. After his ignoble return to his homeland, he did not prophesy again, and reverted to his permanent status of sorcerer, as he was called (*Joshua* 13:22), *Balaam son of Beor, the sorcerer (Ramban)*.

32. עַל־מָה — *For what reason.* The angel knew very well what had happened, but chided him for being insensitive to the Divine omens. Three times God's angel tried to prevent him from continuing on his evil mission and three times he persisted, impervious to the sword-wielding angel (*Sforno*).

34-35. Sanctimoniously and cynically, Balaam played the role of an obedient servant of God. He ignored the fact that the angel represented God's ire at his true motive in going, which was to curse the Jews. When he said that he was ready to turn back, he was sidestepping the truth (*R' Hersh Goldwurm*).

Now he was forced to admit that despite his boasts that he knew the mind of God (24:16), he — unlike the lowly she-donkey — could not even sense the presence of an angel. By offering to return, he was actually alluding to the audacious suggestion that God was reversing Himself, as if to say, "God Himself told me to go, and now He sends an angel to reverse Himself!" Even after the angel warned him to go on the condition that he say only what God told him, Balaam still hoped to deliver a curse, for verse 35 states that

he went עִם־שָׂרֵי בָלָק, *with the officers of Balak*; the word *עִם*, *with*, implies that he was united with them in their intention (*Rashi*).

37. Balak's attitude is revealing. He had gone to great lengths to induce Balaam to come. He knew of Balaam's prowess from their days in Aram and he was convinced that Balaam was his only hope, yet he treated him with contempt. He greeted him with a verbal onslaught that accused him, in effect, of being interested in personal honor. And when he prepared a feast for Balaam and his entourage (v. 40), he sent the food to them, and did not even deign to join them or invite them to his own quarters. In view of the Jewish concept of sages as holy people who deserve the utmost deference, Balak's attitude toward one of his own "holy men" is shocking.

38. הַדְּבָר אֲשֶׁר יֵשׁוּם אֱלֹהִים בְּפִי — *Whatever word God puts into my mouth.* God ordered Balaam to make the humbling declaration that he had been able to come only because God had permitted him to, and he was powerless to say anything that was not authorized by God (*Ramban*).

41. בְּמִצֵּת בָּעַל — *The heights of Baal.* Balak took Balaam to a hill on which was a Moabite idol, Baal, in the hope that it might inspire him and perhaps add to the efficacy of the hoped-for curse. He wanted Balaam to see the Israelite camp, thinking that this would increase his hatred of the Jews, and that perhaps the prophet's malevolent gaze might have a deleterious effect on Israel.

23 ¹ **B**alaam said to Balak, "Build for me here seven altars and prepare for me here seven bulls and seven rams."

² Balak did as Balaam had spoken, and Balak and Balaam brought up a bull and a ram on each altar. ³ Balaam said to Balak, "Stand by your burnt-offering while I go; perhaps HASHEM will happen toward me and show me something that I can tell you." He went alone.

⁴ God happened upon Balaam and he said to Him, "I have prepared the seven altars and brought up a bull and ram on each altar."

⁵ HASHEM put an utterance in Balaam's mouth, and said, "Go back to Balak, and thus shall you say."

⁶ He returned to him and behold! he was standing by his burnt-offering, he and all the officers of Moab. ⁷ He declaimed his parable and said:

Balaam's First Blessing "From Aram, Balak, king of Moab, led me, from the mountains of the east, 'Come curse Jacob for me, come bring anger upon Israel.'

⁸ How can I curse? — God has not cursed. How can I anger? — God is not angry.

⁹ For from its origins, I see it rock-like, and from hills do I see it. Behold! it is a nation that will dwell in solitude and not be reckoned among the nations.

occasions, and even then only with reluctance, as it were. Here, He granted prophecy to Balaam only for the sake of Israel. The verb נִקַּח carries an additional allusion, for it is related to the word קָרַי, a form of contamination. This word was chosen to show that the revelation to Balaam was shameful and was done only out of necessity (Rashi).

7-10. Balaam's first blessing. All Balaam's exertions were for naught. God granted him prophecy, but not to curse. Against his hopes, Balaam was forced to pronounce blessings upon Israel.

7. וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ — He declaimed his parable. The term declamation (מִשְׁלָא) is frequently used for a prophecy that is uttered loudly (Ibn Ezra). Baal HaTurim comments that Balaam raised his voice so that his prophecy would be heard by all seventy nations, as it were, and inspire them to jealousy and hatred of Israel. The term מִשְׁלָא, parable, can be used to refer to the sometimes poetic language of prophecy, as expressed in Balaam's lyrical speeches in the next two chapters (Lekach Tov). According to Ibn Ezra, some of Balaam's prophecies, such as verses 9-10, were literally parables.

מִהַרְרֵי קָדִים — From the mountains of the east. In the literal sense, Balaam lived in Aram, which was northeast of Eretz Yisrael. According to Tanchuma, Balaam alluded to the Patriarchs, who were the spiritual "mountains" of the eastern world, saying that Balak had removed from him the feelings of gratitude they both should have had to the ancestors of Israel. Balak's Moabite kingdom was descended from Lot, whose life had been saved by Abraham, and Balaam's ancestor Laban had been blessed with sons only after the arrival of Jacob. According to the Yalkut, Balaam's allusion to the Patriarchs was meant to say that Israel was invincible because of their merit.

8. לֹא קִבַּח אֵל — [Since] God has not cursed. A recurrent theme of Balaam's prophecies was that despite his vaunted reputation, he had no independent power either to deliver

an actual curse or even to utter words to that effect (Bechor Shor).

Even when the Jews had sinned and were deserving of a curse, God did not let it happen. When Jacob gained the blessings through deception, Isaac said, He shall be blessed (Genesis 27:33), and when Jacob rebuked Simeon and Levi, he cursed their anger, but not them (ibid. 49:7). And when they were to enter the Land and receive blessings and curses, the Torah is careful not to pronounce a curse directly upon them [see Deuteronomy 27:12] (Rashi).

9. וּמִגְבְּעוֹת . . . צְרִים — Rock-like [lit., rocks], and from hills. The Patriarchs are likened to craggy rocks and the Patriarchs to hills. Thus Balaam said that when he looked back to the origins of Israel, he saw that they are as firmly established as rocks and hills, because they are loyal to their forebears (Rashi).

וְכִנּוּם לֹא יִתְחַשֵּׁב — And not be reckoned among the nations. When the final reckoning is made to punish the nations, Israel will not be included among them (Rashi). Midrash HaGadol interprets this as a reference to Israel's mission to remain separate and distinct from the nations. From this blessing that Balaam delivered against his will, we see what he had hoped to achieve (see Sanhedrin 105a): that Jews assimilate with the nations and be left with neither religion nor renown.

10. מִי מִנְּהָ . . . — Who has counted. . . The translation follows Onkelos: Who can count the numbers of Israel's young children, who, because they are tiny, can be likened to the dust [עֲפָר] (Gur Aryeh), and who can calculate the number of people in any one of the formations of the four Israelite camps, each of which comprises three tribes, or a quarter [רִבְעָה] of the nation?

Midrashically: Who can count the number of agricultural commandments that Jews fulfill with the dust of the earth, and who can count the seed [רִבְעָה] that results in new generations of children (Rashi).

יָמֵי וְלִבְלִמְנִי דַעֲדָקִיא דְּבִיתָ יַעֲקֹב
דְּאִמְרִי צִלְהִי וְיִסְגֵּן בְּעַפְרָא דְּאִרְעָא
אוּ חָדָא מֵאֲרַבְעָא מִשְׁרִיתָא דִּישְׁרָאֵל
תְּמוֹת נַפְשִׁי מוֹתָא דְקִשְׁטוּתִי וְיִהְיֶה סוֹפִי
בְּתוֹהוֹן: יא נֶאֱמָר בְּלָק לְבַלְעֵם מָא
עֲבַדְתָּ לִי לְמִילַט סְנַאי דְּבִרְתִּיךָ וְהָא
בְּרַבָּא מְבַרְכַת לְהוֹן: יב וְנֹאחַב נֶאֱמָר
הָלֹא יֵת דִּי יִשְׁוִי יְיָ בַּפְּגוּמִי יְתֵה אֲשֶׁר
לְמַלְלָא: יג נֶאֱמָר לֵה בְּלָק אֹזֶל (י"א)
אֵיתָא (כָּצֵן עָמִי לְאַתָּר אֲחֵרֵי דְתַחֲזִיגָה
מִתְּמֵן לְחוּר קֶצְתָּה תַּחֲזִי וְכוּלָּהּ לֹא
תַּחֲזִי וְתַלְטוּתָה לִי מִתְּמֵן: יד וְדִבְרָה
לְחֻקֵּל סְכִיזָא לְרִישׁ רְמִתָּא וְכִנָּא
שְׂבָעָא מִדְּבַחִין וְאֶסֶק תוֹר וְדָבָר עַל כָּל
מִדְּבָחָא: טו נֶאֱמָר לְבָלָק אֲתַעֲתֵד הָכָא
עַל עֲלִתְךָ וְנֶאֱנָא אֲתַמְטִי עַד כָּא:
טז וְנֶעֱרַע מִימֵר מִן קִנָּם יְיָ לְבַלְעֵם
וְשׁוֹי פִתְנָמָא בַּפְּגוּמָה וְנֶאֱמָר תוֹב לֹחַ
בְּלָק וְכִדּוֹן תְּמַלֵּל: יז וְנֹאחַב לִתְהָא
וְהָא מַעֲתֵד עַל עֲלִתָּה וְדִבְרֵי מוֹאֵב
עֲמָה וְנֶאֱמָר לֵה בְּלָק מָא מַלֵּל יְיָ:
יח וְנִטְל מִתְּלָה וְנֶאֱמָר קוֹם בְּלָק וּשְׁמַע
אֲצִית לְמִימְרֵי בֶרֶךְ צַפּוֹר: יט לֹא בְּמִלִּי
בְּנִי אֲנִישָׁא מִימֵר אֶלְהָא בְּנִי אֲנִישָׁא
אֲמִרִין וּמִכְדִּבִּין וְאִף לֹא כְּעוֹבְדֵי בְּנֵי
בִּשְׂרָא דְאִנּוּן גְּזִרִין לְמַעַבְדִּי וְתִזְבִּין
וּמִתְמַלְכִּין דְּהָא אֲמֵר וְעַבְדִּי וְכָל
מִמְרָה מִתְקַסֵּם: כהָא בִּרְכֵן קַבְלִית
וְאֶבְרַכְנָה לִישְׁרָאֵל וְלֹא אֲתַב בִּרְכָתִי מִנְהוֹן: כא אֲסַתְּבִלִית לִית פְּלַחִי גִלְדִּי
בִּישְׁרָאֵל מִימְרָא דִּי אֶלְהוֹן בְּסַעֲדֵהוֹן וּשְׂכִינַת מַלְכְּהוֹן בִּישְׁרָאֵל: כב אֶלְהָא
דְּאֶפְקִנֵין מִמְצִיָּם תְּקַפָּא וְרִמָּא דִּילָהּ:

י מי מִנְה עֶפְר יַעֲקֹב וּמִסַּפֵּר אֶת־רַבֵּעַ יִשְׂרָאֵל תָּמַת
יא נַפְשֵׁי מוֹת יִשְׂרָאֵל וְתִהְיֶה אַחֲרִיתִי כְּמָהוּ: וַיֹּאמֶר בְּלָק
אֶל־בַּלְעָם מַה עָשִׂיתָ לִּי לִקְבֹּא אֵיבִי לְקַחְתִּיךָ וְהִנֵּה
יב בִּרְכַת בְּרַךְ: וַיַּעַן וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶתְּ אֲשֶׁר יִשִּׁים יְהוָה
יג בְּפִי אֹתוֹ אֲשַׁמֵּר לְדַבֵּר: וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּלָק לֹא־נָא אֲתִי
אֶל־מָקוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אֶפְסִי קִצְהוּ תִרְאֶה
יד וְכֹלֹ לֹא תִרְאֶה וְקִבְנֹה־לִי מִשָּׁם: וַיִּקְחֵהוּ שָׂדֶה צָפִים
אֶל־רֹאשׁ הַפְּסִגָּה וַיָּבִין שְׂבָעָה מִזִּבְחֹת וַיַּעַל פָּר וְאֵיל
טו בַּמִּזְבֵּחַ: וַיֹּאמֶר אֶל־בְּלָק הֲתִיצֵב כֹּה עַל־עֲלִתְךָ וְאִנְכִי
טז אֶקְרָה כֹּה: וַיִּקֶּר יְהוָה אֶל־בַּלְעָם וַיִּשֶׁם דְּבַר בְּפִיו
יז וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בְּלָק וְכֹה תִדְבֹר: וַיָּבֹא אֵלָיו וְהָנֹן נֶצֶב
עַל־עֲלָתוֹ וְשָׂרֵי מוֹאֵב אֹתוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ בְּלָק מַה־דִּבַּר
יח יְהוָה: וַיֵּשֶׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר קוֹם בְּלָק וּשְׁמַע הָאֲזִינוּהָ
יט עֲדֵי בְנֵי צַפּוֹר: לֹא אִישׁ אֶל וַיִּכְזֹּב וּבֶן־אָדָם וַיִּתְנַחֵם
כ הָהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדַבֵּר וְלֹא יְקִימָנָה: הִנֵּה בְרַךְ
כא לְקַחְתִּי וּבִרְךָ וְלֹא אֲשִׁיבָנָה: לֹא־הִבִּיט אָוֶן בִּיעֲקֹב
וְלֹא־רָאָה עֲמַל בִּישְׁרָאֵל יְהוָה אֶלְהֵיו עֲמֹו וְתִרְוַעַת
כב מִלָּךְ בּוֹ: אֵל מוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם פְּתוּעַפֶּת רֹאם לוֹ:

חמישי

רש"י

כמדבר: ההוא אמר וגו'. כלשון תימה, ותרנומו ותיבין ומתמלכין, חוריס ונמלכין
(חזור כהם: (ב) הנה ברך לקחתי. אהה שאלני מה דבר ה', קבלתי ממנו לברך
חוריס וס"א ברך כמו לברך: וברך ולא אישׁובנה. הוא ברך חוריס, ואני לא
אשיב את ברכתו: וברך. כמו ויברך וכן הוא גזרת ר"י, כמו אויב חרף (תהלים)
עדיין: כמו חירף, וכן ויבולע ברך (סס יג) המהלל ומנבך את הנחל ואומר אל חירא
כי לא תענש, שלום יהיה לך, מרגיז הוא להקב"ה. ואין לומר ברך שם דבר, שאם כן
היה נקוד בפחת קטן (ר"ל סגול) וטעמו למעלה, אבל לפי שהוא לשון פעל הוא נקוד
קמן קטן (ר"ל זירה) וטעמו למטה: (בא) לא הביט און ביעקב וגו'. כתרנומו.
דבר אחר אחרי פשוטו הוא נדרש מדרכ נאה: לא הביט. הקב"ה און שיעקב.
כשנסן עובדין על דבריו אינו מדרקד אחרים להטותן בלוגיות שלהם ובעמלן
שהם עוברים על דתו (תנחומא יד): עמל. לשון עבירה, כמו הרה עמל (תהלים נסו)
כי אהה עמל וכעם חביט (סס ייד), לפי שהעבירה היא עמל לפני המקום: ה'
אלהיו עמו. אפילו מכשיפין וממרים לפניו אינו זו מוכן: ותרועת מלך בו.
לשון חבה ורעות, כמו רעה דוד (שמואל ב טו:ל) אויב דוד. ויתנה למרעהו (שופטים
טו:ו). וכן תרגם חזקוני, ושכינת מלכותו ביניהן: (בב) אל מוציאם ממצרים.
אהה מחרת הנה עס ילא ממלרים, לא ילא מעלמו אלא האלהים והוא: (סס)
בתועפות ראם לו. כחוקף רוס וגובה שלו, וכן וכסף חופפות (איוב כב:כ)
לשון משו המה. ואומר אני שהוא לשון ועוף יעופף (נדרשים אב: תנחומא
סס) המעופף ברום וגובה, וחוקף רב הוא זכר. ותופפות ראם, טפיפת גובה.
דבר אחר, חופפות ראם, חוקף ראמים. ואמרו רבותינו אלו השדים (גיטין סח:)

(י) מי מנה עפר יעקב וגו'. כתרנומו, דעדיקא דביט יעקב כו' דארבע משרתא,
ארבע דגלים. דבר אחר, עפר יעקב, אין תשובה במלות שהם מקיימין בעפר, לא
חחרוש בשור ובחמור (דברים כב:י) לא חזרע כלאים (סס ט) אפר פרה (לעיל יט:ט)
ועפר סוטה (לעיל ה:ז) וכיוצא כהם: ומספר את רבע ישראל. רביעיותה, זרע
היוצא מן התשמיש שלהם (תנחומא סס): תמות נפשי מות ישרים. שבהם:
(יג) וקבנו לי. לשון לוי, קללה לוי (יד) שדה צפים. מקום גבוה היה שם הזופה
שומד לשמור אם יבא חיל על העיר: ראש הפסגה. כלעם לא היה קוסם ככלק
(סס ד) ראה בלק שפתייה פתלה להפחד בישראל מכם, שם מה משה, כסבור שם
חטול עליהם הקללה זו היא הפרעה שאני רואה (סס יג): (טז) אקרה בה. מלת
הקב"ה. אקרה לשון אחפעל: (טז) וישם דבר בפיו. ומה היה השימה הזאת, ומה
חסר המקרא בחמור שוב אל בלק וכה חזר. אלא כשהיה שומע שאינו נרשה לקלל
אמר מה אני חוזר אלא בלק לנעור, ונכון לו הקב"ה רסן וזכה בפיו כלדס העוקם
בהמה בחכה להוליכה אל אשר ירעה. אמר לו, על כרחך תשוב אל בלק (סס):
(יז) ושרי מואב איתו. ולמעלה הוא חומר וכל שרי מואב (פסוק ו). כיון שראו
שאר בו תקוה לבני להם מקלסם, ולא נשארו אלא מקלסם (תנחומא סס): מה דבר
ה'. לשון לחוק הוא זה כלומר איך ברשותך (סס): (יח) קום בלק. כיון שראה
מלחק בו נכחין לנעור, עמוד על גרעין, איך רשאי לישב ואני שולח אליך בשליחותי
שם מקום (סס): בנו צפור. לשון מקרא הוא זה כמו חיות יער (תהלים כ"ז) וחיות
ארץ (נדרשים אב:ז) למעיו מים (תהלים קיד:ח): (יט) לא איש וגו'. כבר נשבע
להם להביאם ולאררם ארץ שבעה אומות (תנחומא מסע"ז) וזאת סבור להמיתם

¹⁰ "Who has counted the dust of Jacob or numbered a quarter of Israel? May my soul die the death of the upright, and may my end be like his!"

Balak's Anger ¹¹ Balak said to Balaam, "What have you done to me! To curse my enemy have I brought you, — but behold! you have even blessed!"

¹² He spoke up and said, "Is it not so that whatever HASHEM puts in my mouth, that I must take heed to speak?"

¹³ Balak said to him, "Go now with me to a different place from which you will see them; however, you will see its edge but not see all of it — and you will curse it for me from there."

¹⁴ He took him to the field of the lookouts, to the summit of the height, and he built seven altars and brought up a bull and a ram on each altar. ¹⁵ He said to Balak, "Stand here by your burnt-offering, and I will be happened upon here."

¹⁶ HASHEM happened upon Balaam and put an utterance in his mouth; and said, "Go back to Balak and so shall you say."

¹⁷ He came to him and — behold! he was standing by his burnt-offering and the officers of Moab were with him. Balak said to him, "What did HASHEM speak?"

Balaam's Second Blessing ¹⁸ He declaimed his parable and said: "Stand erect, O Balak, and hear; give ear to me, O son of Zippor.

¹⁹ "God is not a man that He should be deceitful, nor a son of man that He should relent. Would He say and not do, or speak and not confirm?

²⁰ "Behold! to bless have I received — He has blessed, and I shall not contradict it.

²¹ "He perceived no iniquity in Jacob, and saw no perversity in Israel. HASHEM his God is with him, and the friendship of the King is in him.

²² "It is God Who brought them out of Egypt according to the power of His loftiness,

... תמות נפשי — *May my soul die.* ... Balaam prayed that his death be like that of the righteous of Israel and that when his life ended, he should be admitted, like them, to the World to Come.

11-17. Balak's anger. Not surprisingly, Balak was outraged at Balaam's pronouncements and expressed his indignation at what he regarded as a treacherous disregard of his mission. Balak himself had a great knowledge of sorcery and saw that Israel would suffer a damaging blow at a certain summit, which he hoped would be the summit where he would now take Balaam (v. 14). But Balak was only partly right; that was the mountain where Moses would die, not where Balaam would achieve his desire. For his part, when God told him that he was to continue to bless Israel, Balaam wanted to end his mission, but God put a "halter and a hook in his mouth," as it were, thus making it clear to Balaam that he was not a free agent. Balaam returned to Balak, but by this time some of Balak's officers had left in disgust, sure that he could not be trusted to deliver a curse. Balak himself asked sarcastically (v. 17) what God had said, as if to taunt Balaam for having no power of his own (*Rashi*).

18-24. Balaam's second blessing

18. קום בללך — *Stand erect, O Balak.* Balaam responded to Balak's sarcasm by saying that, indeed, he had received a message from God, and that it behooved Balak to stand out of respect for God (*Rashi*).

19-20. Balaam introduced the blessing with a declaration

that God's word is inviolable and that whatever He promises is sure to occur. Indeed, Balaam declared, he had been instructed to deliver another blessing, and he would not defy God's command.

21. לא-הביט און — *He perceived no iniquity.* Balaam spoke for himself. He had tried to find iniquities that would justify a curse, but he found none (*Onkelos*). Citing a "beautiful Midrash," *Rashi* comments that even when Israel sins, God chooses not to scrutinize their sins for the full extent of their shortcomings. The Sages explain that God is unwilling to delve into Israel's sins because its people are zealous in serving Him, and therefore it is only fair that He treat them generously.

Ibn Ezra explains the verse differently, commenting that its second half is conditional on the first. Provided there is no iniquity in Jacob, God maintains His friendship with it — but if Israel sins, God withdraws His kindness. This, *Ibn Ezra* maintains, taught Balaam that the best way to harm the Jews was not through curses, but by enticing them to sin. Chapter 25 recounts how this came about, and the Sages teach that the sin and plague described there was a direct result of Balaam's evil counsel [see below].

והרעות מלך בו — *And the friendship of the King is in him.* Virtually all commentators follow this interpretation of *והרעות* as a derivative of *רעות*, *friendship*, but the word *והרעות* can also be rendered *shofar blast*. Indeed, *Ibn Ezra* and *Sforno* render this phrase, *trumpet blast of the King*, a reference to the trumpet blasts by which Moses signaled

כג ארי לא נחשאי צבן דייטב לרביית יעקב
ואף לא קסמיא רען ברבות בית ישראל
כעבדו יתאמר ליעקב ולישראל מא עבד
אלהא: כד הא עמא בליתא שרי ובארניא
יתגטל לא ישרי בארעה עד דיקטול קטול
ונכסי עממיא ירת: כה ואמר בלק לבלעם
אף מלט לא תלוטנון (גא תלוטנה) אף
ברכא לא תברכנון (גא תברכנה)
כו ואתיב בלעם ואמר לבלק הלא מלתי
עמר למימר כל דימלל יי יתה אעבר:
כו ואמר בלק לבלעם איתא כען אדרברך
לאחר אחרון מאים יהי דענא מן קדם יי
ותלוטה לי מתמן: כה ודבר בלק ות בלעם
רישרמחא דמסתכיא על אפי בית ישימו:
כט ואמר בלעם לבלק בנה לי הקא שבא
מדבחין ואתקן לי הקא שבא תורין
ושבא דכרין: ז ועבד בלק במא די אמר
בלעם ואסק תור ודבר על כל מדבחא:
א וחזא בלעם ארי תקין קדם יי לברכא ית
ישראל ולא הלך בזמן בזמן אלהו
לקדמויות נחשיא ושויו לקבל עגלא דעברו
ישראל במדברא (גא ושויו למדברא)
אפוחי: כז בלק בלעם ית עינוהי וחזא ית
ישראל שרן לשבטוהי ושרת עלוהי רוח
בזאח מן קדם יי: ונטל מתלה ואמר

כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל פעת יאמר
ליעקב ולישראל מה פעל אל: הן עם בלביא יקום
וכארי יתנשא לא ישבב עד יאכל טרף ודם חללים
ישתה: ויאמר בלק אל בלעם גם קב לא תקבנו גם
ברך לא תברכנו: ויען בלעם ויאמר אל בלק הלא
דברתי אליך לאמר כל אשר ידבר יהוה אתו אעשה:
ויהאמר בלק אל בלעם לכה נא אקחך אל מקום אחר
אולי יישר בעיני האלהים וקבתו לי משם: ויקח בלק
את בלעם ראש הפעור הנשקף על פני הישימו:
ויהאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה שבעה מזבחת
והכן לי בזה שבעה פרים ושבעה אילים: ויעש בלק
כאשר אמר בלעם ויעל פר ואיל במזבח: וירא בלעם
כי טוב בעיני יהוה לברך את ישראל ולא הלה
כפעם בפעם לקראת נחשים וישת אל המדבר
ב פניו: וישא בלעם את עינו וירא את ישראל שכן
ג לשבטיו ותהי עליו רוח אלהים: וישא משלו ויאמר

ששי
[שביעי]

כד

על חלליה (יהושע יג:כג; תנחומא ס: (כד) גם קב לא תכבנו. גם ראשון
מוסב על גס השני וגם שני על גס הראשון, וכן גם לי גס לך לא יהיה (מנסי)
א גכז: וכן גם בחור גס בחולה (דברים לב:כח) (כז) וקבתו לי. אין זה לשון
זווי כמו וקבתו (לעיל פסוק יג) אלא לשון עתיד, אולי יישר בעיניו ותקבתו לי משם.
מלרי"ג כ"ע"ז: (כח) ראש הפעור. קוסם היה בלק וראה שכן עמדין ללקות
על ידי פעור ולא היה יודע כמה אחר שזא הקללה חסול עליהם משם וכן כל
החווים כזכוכים רואים ואין יודעים מה רואים (תנחומא דרז"ל): (א) וירא בלעם
כי טוב וגו'. אחר אינו לרדך לנזוק בהקד"ה, כי לא יספיק לקלס: ולא הלך
כפעם בפעם. כאשר עשה שתי פעמים: לקראת נחשים. לנחש אולי יקרה
ה' לקראתו כדענו. אחר, רואה ולא רואה, אקלס, אזכיר עונותיהם והקללה על
הזכרת עונותיהם חסול: וישת אל המדבר פניו. כתרוממו: (ב) וישא בלעם
את עינו. בקש להכניס בהם עין רעה. והרי יש לך שלש מדותיו, עין רעה ורוח
גבוהה ונפש רחבה האמורים למעלה: שכן לשבטיו. ראה כל שטט ושכט שזין
לעלמו ואינן מעורבין, ראה שאין פתחיהם מכווין זה כנגד זה שלא יצין לחור
אהל חכירו: ותהי עליו רוח אלהים. עלה בלבו שלא יקלס (מדרא אגדה):

רש"י

(כג) כי לא נחש ביעקב. כי ראוים הם לזכרה שאין בהם מנחשים וקוסמים:
כעת יאמר ליעקב וגו'. עוד עתיד להיות עת כעת הוצא אחר חגלה חסותן
לעין כל, שכן יושבין לפניו ולומדים תורה מפיו ומחילתן לפניו ממלאכי השרת,
והם ישאלו להם מה פעל אל, וזה שנאמר והיו עיניך רואות את מוריך. דבר אחר,
יאמר ליעקב אינו לשון עתיד אלא לשון הווה. אינן לריבים למנחש וקוסם, כי בכל
עת שזריך להאמר ליעקב ולישראל מה פעל הקד"ה ומהו גזרותיו כמרום אינן
מנחשים וקוסמים, אלא נמסר להם על פי נביאיהם מה היה גזרת המקום, או
אוריים וחומים מגידים להם (תנחומא ס:). ואונקלוס לא תרגם כן: (כד) הן עם
בלביא יקום וגו'. כשהן עומדין משנחם שחרית הן מתגברים כלביא וכארי
לחטוף את המלות, לנבז טלית לקרוא את שמע ולהניח תפילין (ס:): לא ישבב.
כלילה על מטחו עד שהוא אוכל ומחבל כל מזיק הנא לטרפו. כינא, קורא את
שמע על מטחו ומפקיד רוחו ביד המקום. בא מחנה וגיים להיזקם, הקד"ה שומרם
ונלחם מלחמות ומפילם חללים (ס:). דבר אחר, הן עם כלביא יקום וגו'.
כתרגומו: ודם חללים ישתה. נחכה שאין משה מת עד שיפיל מלכי מדין חללים
ויהרג הוא עמהם, שנאמר ואת כללם בן בעור הקוסם הרגו בני ישראל בחרב

that the camp was to disperse and embark on its next journey. This rendering is reflected in the fact that this verse is included in the *Shofaros* section of the Rosh Hashanah Mussaf.

23. **בי לא נחש ביעקב.** — *For there is no divination in Jacob.* God redeemed Israel from Egypt with an awesome display of power because Jews rely on Him, instead of seeking magical means of foretelling the future or affecting events (*Rashi*). One can only imagine the effect of this pronouncement on Balaam and Balak, for this prophecy made a sham of Balaam's mission. He and Balak, the sorcerers, were trying to curse a nation that was blessed because it repudi-

ated sorcery.

כעת — *Even now.* Continuing the previous thought, Balaam said that at that very moment, when other nations looked for omens and auguries, Israel had God's prophets and the Kohen Gadol's Breastplate to tell them what God wanted them to know about His activities (*Rashi*; see notes to *Exodus 28:30*).

24. **כלביא יקום.** — *Will arise like a lion cub.* Balaam foretold that Israel would begin its conquest of the Land and, like a young lion maturing to full strength, grow ever more powerful. It would not finish its work until it conquered and plundered all the Canaanite kings (*Onkelos*).

²³ for there is no divination in Jacob and no sorcery in Israel. Even now it is said to Jacob and Israel what God has wrought.

²⁴ Behold! the people will arise like a lion cub and raise itself like a lion; it will not lie down until it consumes prey, and drinks the blood of the slain."

Balak's Anger and Further Request ²⁵ Balak said to Balaam, "Neither shall you curse them at all, nor shall you bless them at all!" ²⁶ Balaam answered and said to Balak, "Have I not spoken to you, saying, 'Whatever HASHEM shall speak, that I shall do?'"

²⁷ Balak said to Balaam, "Go, now, I shall take you to a different place, perhaps it will be proper in God's eyes that you will curse them for me from there." ²⁸ Balak took Balaam to the summit of the height that overlooks the face of the wasteland.

²⁹ Balaam said to Balak, "Build for me here seven altars and prepare for me here seven bulls and seven rams." ³⁰ Balak did as Balaam said, and he brought up a bull and a ram on each altar.

24 ¹ Balaam saw that it was good in God's eyes to bless Israel, so he did not go as every other time toward divinations, but he set his face toward the Wilderness. ² Balaam raised his eyes and saw Israel dwelling according to its tribes, and the spirit of God was upon him. ³ He declaimed his parable and said:

Balaam's Third Blessing Midrashically, from the moment Jews arise in the morning, they seek to perform commandments, the way a growing lion learns to become skilled at seeking prey. Even when they lie down at night, they conquer their enemies, because they recite the Shema before they go to sleep and entrust their souls in God's hands. If danger comes while they sleep, He protects them and fights their wars (Rashi).

25-27. Balak's anger and further request. Balak lashed out at Balaam for his failure to perform his mission. In response to Balaam's claim that he tried to curse, but that God was forcing him to bless, Balak said that, if so, he should not try to curse, and not be forced to bless. To this, Balaam repeated that he must say whatever God tells him to. Balak did not give up hope. He thought that perhaps the reason Balaam could not curse was because he had been looking only at righteous Jews. Perhaps if he were to see a less distinguished part of the Israelite camp, a curse would be forthcoming (*Or HaChaim*).

Ramban explains that Balak understood by now that God would not relent on His promise that Israel would prevail over all the Canaanite kingdoms. But, Balak hoped, perhaps Israel's victory over Canaan did not preclude a future Moabite victory over Israel — at least to regain the territories that had belonged to Moab before Sihon conquered them.

28. ראש הפעור — *The summit of the height.* As noted above, Balak was a sorcerer, and he foresaw that Israel would suffer a tragedy that would emanate from the height known as *Peor*; he hoped that the tragedy would be Balaam's curse, and he was partly right (see 25:1-3). Practitioners of sorcery often see things superficially, without understanding them (Rashi).

24.

1-9. Balaam's third blessing. Now Balaam adopted an

entirely new approach to his attempt to draw prophecy to himself. Previously, he had hoped to divine the moment of God's anger and utilize it to bring a curse upon Israel, but he finally realized that this was not to be. Having been told *there is no divination in Jacob* (23:23), he realized that his sorcery had no chance of success, so he *set his face toward the Wilderness* (24:1) to open himself to the prophecy God wished to impart: His blessing of Israel. For the first time in his life, God did not merely "happen" upon him; for the sake of Israel, God appeared to Balaam in the fullness of His glory (v.2), and he experienced the height of true prophecy (*Ramban*).

According to *Rashi* (based on *Onkelos*), however, Balaam had malevolent motives at this time also. When Balaam looked to the Wilderness, he meant to allude to the grievous sin of the Golden Calf, which the Jews committed in the Wilderness of Sinai. The Sages, too, impute malice to Balaam here as before (*Sanhedrin* 105b). *Sforno* finds an allusion to this lingering hatred in Balaam's turn toward the Wilderness, for although he knew that he would be forced to pronounce a blessing, he wanted it to be as circumscribed and arid as a desert. Of Balaam, the Sages say that it is better to be admonished harshly by one who does so lovingly, such as the prophet Ahijah the Shilonite (see *I Kings* 14:10-16), than to be blessed by one who hates, such as Balaam (*Taanis* 20a).

2. שכן לשבטיו — *Dwelling according to its tribes.* He saw the exemplary order of the Israelite camp. The tribes maintained their separate identities, and the tents were arranged so that their entrances did not face one another, which prevented intrusions on the privacy of other families (*Rashi*). That tribes and large, extended family groups stayed together showed that the people felt responsible for one another, but at the same time they zealously protected the personal dignity and rights of individual families.

אמר בלעם ברוך בעור ואמר גברא דשפיר חזי: ד אמר דשמע מימר מן קרם אל וחזו מן קרם שרי חזי שכבי ומתגלי לה: ה מא טבא ארעך (גא טבין משכניך) יעקב בית מישרך ישראל: ו כנחלין דמדברין בגנת שקניא דעל פרת כבוסמין דנציב יי כארזין דנציבין על מיא: ז יסגי מלכא דיתרפא במנוה וישלוט בעממין סגיאין ויתקוף מאגג מלכה ותתנטל מלכותה: ח אלהא דאפקנון ממצרים תקפא ורמא דילה ויכלון בני ישראל (גא עמא בית ישראל) נכסי עממין סגיאין ויבזות מלכיהון ויתפנקו וארשתהון ויתסנו: ט נניח וישרי בחקוף כאריא וקריא לית דיקימנה (גא מלכו דתנועענה) פריקיך יהון פריכין ולישיך יהון לישין: י ותקף רגזא דבלק בבלעם ושקפניו לירודו ואמר בלק בלעם למילט סגאי קריתך ונא כדכאמברכת להון דנן תלת זמני: יא וקען אזל לך לאתריך אמרית וקרא איתריך ונא מנעך: יב מן קרי: יג ואמר בלעם בלק הלא אף לאונדיך די שלחת לנתי מלחית למימר: יד אם יתן לי בלק מלי ביתה כסף ויהב לית לי ירשו למעבר על גזרת מימרא

ד נאם בלעם בנו בער ונאם הגבר שתם העין: נאם שמע אמריאל אשר מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים: מה טבו אהליך יעקב משכנתך ישראל: כנחלים נטיו בגנת עלי נהר באהלים נטע יהוה בארזים עלי מים: זל מים מדליו וזרעו במים רבים וירם מאגג מלכו ותנשא מלכתו: אל מוציאו ממצרים כתועפת ראם לו יאכל גוים צריו ועצמותיהם יגרם וחציו ימחץ: פרע שכב בארי וכלביא מי יקימנו מברכיך ברוך וארריך ארוך: ויחר-אף בלק אל-בלעם ויספק את-כפיו ויאמר בלק אל-בלעם לקב איבי קראתיה והנה ברכת ברוך זה שלש פעמים: ועתה ברח-לך אל-מקומך אמרתי בך אכבדך והנה מגעך יהוה מכבוד: ויאמר בלעם אל-בלק הלא גם אל-מלאכיה אשר-שלחת אלי דברתי לאמר: אם-יתן-לי בלק מלא ביתו בסף וזהב לא אוכל לעבר את-פי

ה' י
בראש עמוד
בינה שמו"ו סימן

הב: דפה

רש"י

(סנהדרין קה): באהלים. כתרומו, לשון מור וחסות: נטע ה'. בגן עדן. לשון אחר כהאליס נטע ה', כשמים המתוחין כהאל, שנאמר וימחש כהאל, לשכח (ישעיה מ:כב) ולשון זה אינו דאס כן היה לו לנקוד כהאליס, ה' בחול"ס: נטע ה'. לשון נטיעה מזני כהאליס, שנאמר ויטע אהלי אפדנו (דניאל יא:מה): (ז) מדליו. מבלריות, ופירושו כתרומו: וזרעו במים רבים. לשון הלחה הוא זה, כזרע הזרוע על פני המים: וירם מאגג מלכו. מלך ראשון שלהם יכבוש את אגג מלך עמלק: ותנשא מלכתו. של יעקב וימר וימר, שיבא אחרי דוד ושלמה: (ח) אל מוציאו ממצרים. מי גורם להם הגדולה הזאת, אל המולידם ממלכים בחקוף ורום שלו. יאכל את הגוים שהם צרי: ועצמותיהם. של לרים: יגרם. מנחם פחד בו לשון שביע וכן לא גרמו לבקר (לפניה גג) וכן זאת תרשיה תגרמי (ויחזקאל כג:לד). ואני אומר לשון עטם הוא, שמגרם הבשר בשניו מסביב והחוש שבפנים, ומשמד העטם על ערומותו: וחציו ימחץ. אונקלוס תרגם חליו של לרים, חלוקה שלהם, כמו בעלי חיים (בראשית מט:כג) מרי פלוגתא. וכן ימחץ לשון ומחלה וחלפה רקחו (שופטים ה:כו) שיתלו את ארנס. ויש לפתור לשון חליו ממח, חליו של הקב"ה ימחץ בדמם של לרים, יעצבו ויעצבו בדמם, כמו למחן מחקן רגלך בדם (תהלים סח:כד) וחליו זו מלשון מחה, כמו מחלתי (דברים כג:לג) לעצוב בדם נראה כחליו מחקן ונעו: (ט) ברע שבב בארי. כתרומו, יחשבו בארנס ככה ובגבורה: (י) ויספק. הכה זו על זו: (יג) לעבר את פי ה'. כאן לשון נאמר אהלי כמו שנאמר בראשונה, לפי שידע שנבאם בבקב"ה ויעטר (מדבר אגדה):

(ג) בנו בער. כמו למעט מים (תהלים קיד:ח). ומדרש אגדה, שניהם היו גדולים מאבותיהם. בלק בנו לשור, אביו בנו הוא מלכות, ובלעם גדול מאביו כנחיות, מנה בן פרם היה (תחומא יג): שתם העין. עינו נקרה ומולאח לחון וחור שלה נראה פתוח. ולשון משנה הוא, כדי שישחוס ויסחוס ויגוב (ע"פ ספ.). ורכותיו אמרו, לפי שאמר ומספר את רובע ישראל (לעיל כג:י) שהקב"ה יושב ומונה רביעותיהן של ישראל מתי חכא טפה שגולד הלדיק ממנה, אמר בלכו מי שהוא קדוש ומשרתיו קדושים יסתכל בדברים הללו, ועל דבר זה נסמח עינו של בלעם. ויש מפרשים שחוס העין פתוח העין, כמו שתרנס אונקלוס. ועל שאמר שחוס העין ולא אמר שחוס העינים למדת שסומא בלחת מעיניו היה: (ד) נפל וגלוי עינים. פשוטו כתרומו, שאין נראה עליו אלא בלילה כשהוא שוכב. ומדרשו, כשהיה נגלה עליו לא היה בו כח לעמוד על רגליו ונפל על פניו, לפי שהיה ערל ומאוס להיות נגלה עליו בקומה וקופה לפניו: (ה) מה טבו אהליך. על שראה פתחיהם שאין מכוונין זה מול זה (נ"ב ס.). משכנתך. חיותך, כתרומו. דבר אחר, מה טובו אהליך, מה טובו אהל עילה וביט עולמים בישובן, שמקריבין בהן קרבנות לכפר עליהם: משכנתך. אף כשהן חרבין, לפי שכן משכון עליהן ותרבנן כפרה על הנפשות, שנאמר כלה ה' את חממו (ויחזקאל ד:יח) ובמה כלה, וילת אש בזיון (ספ.) תחומא פקודי ד' איכ"ר ד:יח): (ו) כנחלים נטיו. שנאמר ונמשכו לנטות למרחוק. אמרו רבותינו מברכותיו של אותו רשע אנו למדים מה היה בלבו לקלס כשאמר להשית אל המדבר פניו, וכשהפך המקום את פיו ברכם מעין אותם קללת שנקם לומר בו' כדאיתא בחלק

4. *While fallen and with uncovered eyes.* Balaam could experience prophecy only when he was in a sleep-like trance, devoid of his conscious faculties. This was symbolic of his inferiority to Moses, to whom God spoke while he stood, fully conscious (*Ramban*). *Rashi*, citing *Onkelos*, explains that his visions came to him at night, when he reclined in bed. Nevertheless, Balaam prophesied with *uncovered eyes*, i.e., his psyche was conscious to receive it (*Ibn Ezra*).

5. *Your tents... your dwelling places.* In addition to the modesty and sensitivity demonstrated by the arrangement of the tents and camps (see above), the Sages (*Sanhedrin* 105b) expound that these terms refer to the habitats of Israel's spiritual heritage. *Tents* alludes to the study halls, and *משכנתך* — which is related to *Shechinah*, or God's Presence — alludes to the synagogues and Temples (*Sforno*).

Rashi cites a Midrashic interpretation that both terms

- "The words of Balaam son of Beor, the words of the man with the open eye;
 4 "the words of the one who hears the sayings of God, who sees the vision of Shaddai, while fallen and with uncovered eyes:
 5 "How goodly are your tents, O Jacob, your dwelling places, O Israel;
 6 "stretching out like brooks, like gardens by a river, like aloes planted by HASHEM, like cedars by water.
 7 "Water shall flow from his wells, and his seed shall be by abundant waters. His king shall be exalted over Agag, and his kingdom shall be upraised.
 8 "It is God Who took him out of Egypt according to the power of His loftiness. He will consume the nations that oppress him and crush their bones, and his arrows shall pierce them.
 9 "He crouched and lay down like a lion, and, like a lion cub — who can stand him up? Those who bless you are blessed and those who curse you are accursed."
 10 Balak's anger flared against Balaam and he clapped his hands. Balak said to Balaam, "To curse my enemies did I summon you, and behold! you have continually blessed them these three times! 11 Now, flee to your place. I said I would honor you, but — behold! HASHEM has withheld you from honor."
 12 Balaam said to Balak, "Did I not speak to your emissaries whom you sent to me, saying,
 13 'If Balak were to give me his houseful of silver and gold, I cannot transgress the word of

refer to the Temples and Tabernacles, but that *tents* allude to them while they stood and *dwelling places* allude to them in their destruction. The comment on משכנותיה is based on its similarity to מִשְׁכָּן, collateral or surety. The implication is that when Israel sinned, God took collateral, as it were, destroying the Temples instead of venting His anger against the people.

Ramban interprets the entire passage as a blessing, beginning with Israel's sojourn in the Wilderness, when it dwelt in *tents*, and extending to its future in the Land, when it would be established in its built-up *dwelling places*, and be supported by productive, well-irrigated fields and vineyards, and would be victorious over all who sought to do it harm.

6. The Sages interpret the similes of this verse as referring to the kings and scholars, who were the leaders of Jewry. Brooks alludes to kings, who will *stretch out* in the sense that their reigns will be long. The *gardens* refer to the plentiful vineyards and olive orchards with which Israel will be blessed (*Sanhedrin* 105b). *Onkelos* and *Targum Yerushalmi* interpret the *gardens* as groups of scholars in the study halls. In Yavneh, the seat of the Sanhedrin was called *Kerem* [Vineyard] *B'Yavneh*, because the disciples sat arrayed before their teachers in rows, like the vines in a vineyard (see *Eduyos* 2:4).

ה' בְּאֵלֵים נָטַע — Like aloes planted by HASHEM. Aloes are fragrant trees, which symbolize the spreading fame of Israel's kings and scholars. Their stature will be comparable to well-watered cedars (*Sanhedrin* 105b).

7. וְיָלֵךְ מִמֶּנִּי — Water shall flow from his [i.e., the king's] wells. Since flowing water symbolizes abundance and a well can symbolize progeny, *Onkelos* renders, the king who will be anointed from his sons will be great. The simile continues

by likening the success of the king's offspring to seeds planted near plentiful waters.

וְיָרֵם מֵאַגַּג מְלָכֹו — His king shall be exalted over Agag. Saul, Israel's first king, defeated King Agag of Amalek, and Saul's successors, David and Solomon, achieved even greater triumphs.

8. Israel's greatness will be a gift of God Who redeemed Israel from Egypt. God's power and invincibility should be a warning to Balak and anyone else who would dare to harm His nation.

9. כָּרַע . . . כְּאֵרֶן — He crouched . . . like a lion. They shall occupy the Land with strength and vigor (*Rashi*), and once there, they will be immovable.

מְבָרְכִים כְּרוּךְ וְאֹרְכִים אָרוּר — Those who bless you are blessed and those who curse you are accursed. Balaam spoke first of blessing and only then of curse. Isaac reversed the order, speaking first of curse and then of blessing (*Genesis* 27:29). Both reflected the life experience of their sort of people. Wicked people such as Balaam start out in a blaze of glory, and then plunge into the cursedness they deserve. The righteous, on the other hand, may begin their careers in difficulty and hardship, but ultimately they will be blessed (*Rashi* to *Genesis* 27:29).

11. בְּרַחֲלֶךָ — Flee. In his fury, Balak ordered Balaam to leave without escort, as quickly as possible, as if he were being pursued, and not to dare go to any other cities of Moab or Midian. He wanted to humiliate Balaam, to drive home the point that although he been summoned to receive high honor, he was now being dismissed as a failure. To this, Balaam replied that he had acted honorably (v. 13), that from the start he had told Balak's emissaries that he could do only what God instructed him to, and Balak had accepted him on those terms (*Or HaChaim*).

דיי למעבד טבטא או ביטא מרעותי די
ימלל יי יתה אמללל יי ויכען הא אנא אול
לעמי איתא אמלכנך מא רתעבד ואחני
לך מא דיעבד עמא הדיו לעמך בסוף
יומאי: טו ונטל מתלה ואמר אמר בלעם
במה בעור ואמר גברא דשפיר חזי:
טו אמר דשמע מימר מן קדם אל וידע מרע
מן קדם עלאה חזו מן קדם שדי חזי שכיב
ומתגלי לה: יי חזיתה ולא כען סכיתה ולא
איתוהי קריב בד יקום מלכא מיעקב
ויתרבא משיחא מישראל ויקטול דברכי
מואב וישלוט בכל בני אנשא: יי ויהי
אדום ירתא ויהי ירתא שעיר לבעלי
דכבוהי וישראל יצלח בנכסי: טו ויחזות
חד מדבית יעקב ויבד משבוב מקרית
עממאי: כ ויחזא ית עמלקאה ונטל מתלה
ואמר ריש קרביא דישראל הנה עמלקאה
וסופה לעלקא ייבד: כא ויחזא ית שלמאה
ונטל מתלה ואמר תקיף בית מותכך ושוי
בכרך תקיף מדוכך: כב ארי אם יהי
לשצאה שלמאה עד מא אתוראה ישבנך:

יהוה לעשות טובה או רעה מלבי אשר ידבר יהוה
אתו אדבר: ועתה הנני הולך לעמי לכה איצרך אשר
יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים: וישא משלו
ויאמר נאם בלעם בנו בער ונאם הגבר שתם העין: נאם
שמע אמרי אל וידע דעת עליון מחזה שדי יחזה נפל
ויגלוי עיניו: אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב דרך
כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב
ויקרר כל בני-שת: והיה אדום ירשה והיה ירשה
שעיר איביו וישראל עשה חיל: וירד מיעקב והאביר
כ שריד מעיר: וירא את-עמלק וישא משלו ויאמר
כא ראשית גוים עמלק ואחריתו ערי אבד: וירא את-
הקיני וישא משלו ויאמר איתן מושבך ושום בסלע
כב קנה: כי אם יהיה לבער קין עד-מה אשור תשבך:

ידי

טו

טו

י

יח

יט

כ

כא

כב

רנ"ו

מיעקב. ועוד יהיה מושל אחר מיעקב: והאביר שריד מעיר. מעיר החשובה של
אדום, היא רומי. ועל מלך המשיח אומר כן, שנאמר בו וירד מים עד ים (תהלים עב:ח)
ולא יהיה שריד לבית עשו (עובדיה א:יח): (ב) וירא את עמלק. נסתכל בפורענותו
של עמלק: ראשית גוים עמלק. הוא קידם את כלם להלחם בישראל, וכך תרגם
אונקלוס, ואחריתו להאבד בידם, שנאמר תמחה את זכר עמלק (דברים כה:טז):
(בא) וירא את הקיני. לפי שהיה קני תקופ אלל עמלק, כענין שנאמר ויחמר שאל
אל הקיני וגו' (שמואל א טו:ז) הכירו אתר עמלק. נסתכל בגדולתם של בני יתרו שנא'
בהם תרעמים שמעתי שוכחים (דברי הימים א כג:ג; סנהדרין ק:). איתן
מושבך. תמה אני מהיכן זכתי לכת, תלא תמה עמי הייט בעלת הכה נחתמה לו
(שמות א:י) ועמה נחשבת כאיתן ומעוה של ישראל (סנהדרין סז:). (כב) בי אם יהיה
לבער קין וגו'. אשריך שנתקעת לתוכך זה שאינך נטרד עוד מן העולם, כי אף אם
אתה עתיד לגלות עם עשרת השבטים ותהיה לבער ממקום שנתקעת שם, מה בכך:
עד מה אשור תשבך. עד היכן הוא מגלה אותך, שחל לחלח וחסור (מלכים ב יז:)
חזן זה טרוד מן העולם אלל טעלות ממקום למקום, ותשוב עם אשר הגלות:

(יד) הולך לעמי. מעשה הריון כשאר עמי, שיסתלק הקב"ה מעלי: לכה איצרך.
מה לך לעשות. ומה היא הענה, אלהיהם של אלו שונא וזמה הוא כו' כדאיתא בחלק
(סנהדרין ק:). חזק שנלעם השיא ענה זו להכשיל בזמה, שהרי נאמר קן הנה היו
לבני ישראל בדבר בלעם (להלן לא:טז): תנחומא יח: אשר יעשה העם הזה
לעמך. מקרא קלר הוא זה. איצרך להכשילם, ואומר לך מה שהן עשויין להרע למואב
באחרית הימים (ומחץ פאתי מואב (פסוק יז) והתרגום מפרש קולר העברי: (טז)
וידע דעת עליון. לכיון השעה שכועס בה (סנהדרין קה:). (יז) אראנו. רואה אני
שנחו של יעקב וגדולתו, אך לא עתה הוא אלל לאחר זמן: דרך כוכב. כתרומתו,
לשון דרך קשור, שהוכב עובר כחן. ובלע"ז דישע"ט, כלומר יקום מול: וקם שבט.
מלך רודה ומושל: ומחץ פאתי מואב. זה דוד, שנאמר בו השבכ איהם ארנה וימדד
שני חבליים להמית וגו' (שמואל ב ח:ז). וקרר. לשון קרה (ס"א כורה), כמו אני
קרתי (מלכים ב יט:כד) מקבת נור נקרתם (ישעיה נח:ל) יקרה עורכי נחל (משלי
ליו), פור"ר כנע"ז: כל בני שת. כל האומות, שכלם ילאו מן שם בני של אדם
הראשון (אונקלוס): (יח) והיה ירשה שעיר איביו. לאיביו ישראל: (יט) וירד

14-24. Balaam's last prophecy. Before going home, Balaam delivered a final series of prophecies regarding Israel, Moab and their neighbors. In addition, he capped his frustrated evil intentions by teaching Balak the only way he could hope to prevail against Israel.

14. לכה — Come. Because he was about to forecast the misfortunes that would befall Moab, Balaam asked Balak to come to the side where they could converse privately (Ramban).

איצרך — I shall advise you. Later, Balaam gave a series of prophecies that follow, but this verse implies that first Balaam gave Balak a valuable bit of advice that is not spelled out. The Sages (Sanhedrin 106a) relate that Balaam confided to the king, "The God of these people hates immorality," and the Talmud goes on to describe Balaam's scheme to ensnare the Jews in a sin that would bring Divine retribution upon them. The episode related in chapter 25

was the result of Balaam's plan, as Moses said explicitly in 31:16 (Rashi).

In the plain sense of the verse, he told Balak that he would advise him regarding God's plan for the future history of the world (Ramban).

17. אראנו ולא עתה — I shall see him, but not now. Balaam spoke about the very distant future of the Jewish people, the time when the final Messianic redemption would come. Thus, his entire series of pronouncements encompassed four periods in Jewish history: in the Wilderness (23:7-10); their impending conquest of the Land (23:18-24); their period of greatness after conquering the Land and their surrounding enemies (24:3-9); and now of the End of Days (Ramban).

דרך כוכב מיעקב — A star has issued from Jacob. Though speaking of future Jewish kings, Balaam spoke in the past tense, for it is common in prophecy that the prophet "sees"

Balaam's *HASHEM* to do good or bad on my own. Whatever *HASHEM* speaks, that shall I speak.' ¹⁴ And now, behold! I go to my people. Come, I shall advise you what this people will do to your people in the End of Days." ¹⁵ He declaimed his parable and said:

"The words of Balaam son of Beor, the words of the man with the open eye.

¹⁶ The words of one who hears the sayings of God, and knows the knowledge of the Supreme One, who sees the vision of Shaddai, while fallen and with uncovered eyes.

¹⁷ I shall see him, but not now, I shall look at him, but it is not near. A star has issued from Jacob and a scepter-bearer has risen from Israel, and he shall pierce the nobles of Moab and undermine the children of Seth.

¹⁸ Edom shall be a conquest and Seir shall be the conquest of his enemies — and Israel will attain success.

¹⁹ One from Jacob shall rule and destroy the remnant of the city."

²⁰ He saw Amalek and declaimed his parable and said: "Amalek is the first among nations, but its end will be eternal destruction."

²¹ He saw the Kenite and declaimed his parable and said: "Strong is your dwelling, and set in a rock is your nest.

²² For if the Kenite should be laid waste, till where can Assyria take you captive?"

the subject of his speech as clearly as if it had already taken place.

The star is a king, and the scepter is the royal power to overcome opposition and bring everyone under his sway (*Rashi*). This Jewish king will defeat the nobles of Moab as well as the entire world. Seth was the son of Adam and Eve who became the ancestor of all mankind, so that the children of Seth are all the people on the face of the earth.

The identity of this "king" is the subject of dispute. According to *Rashi* and *Ibn Ezra*, it is David, the first great conqueror among Jewish kings, who was victorious over Moab (*I Samuel* 8:2). As noted above, however, *Ramban* interprets this entire passage with reference to Messianic times. According to him, Messiah is called a "star" — more likely a shooting star, or meteor — because he will have to flash across heaven, visible to the whole world, as it were, to gather in Jews from their dispersion. At that time, Moab will not be spared, even though the Jews of Balak's generation were commanded not to conquer Moab.

18. אֹיְבָיו — *His enemies*. Seir and Edom — the two names of Esau's descendants — will fall to his enemy, Israel, and become its possession. Verse 19 concludes this aspect of the prophecy by saying that Israel will dominate Edom and destroy its most prominent city (*Rashi*). This describes the End of Days, because the current dispersion is called the Edomite Exile, during which Israel is considered to be under the dominion of Edom. This will end when Edom's power is broken (*Ramban*).

20. רִאשִׁית גּוֹיִם עֶמְלֵק — *Amalek is the first among nations*. Amalek was the first to attack Israel (*Rashi*). Alternatively, Amalek ranked first in military prowess (*Ramban*). Later commentators interpret that Amalek, the primary offspring of Esau, is the first in that it is the embodiment of intense evil, just as Israel, its implacable foe, is charged with being the embodiment of good (*Resisei Laylah*).

21. וַיֵּרָא אֶת-הַכֵּנִי — *He saw the Kenite*, i.e., the family of Jethro (*Judges* 4:21), which lived near Amalek. After foretelling the ignominious end of brazen Amalek, Balaam contrasted them with the rising star of Jethro's offspring. They are mentioned together with the tribe of Judah (*I Chronicles* 2:55), and according to the Sages, that verse indicates their outstanding qualities as Torah scholars (*Rashi*).

אֵיתָן מוֹשְׁכָּךְ — *Strong is your dwelling*. Jethro's offspring became an integral part of the Jewish people, even though they were neighbors of Amalek and could have been expected to seek the protection of their powerful hosts.

Balaam praised the Kenites for casting their lot with Israel in the harsh, strong Wilderness, and because of such loyalty, they would deserve the honor of placing their nest with Israel when it was ensconced powerfully, strong as a rock (*Sforno*).

Balaam praised Jethro for letting his daughter Zipporah marry Moses, likening it to placing his nest, Zipporah, in the secure rock of Moses' Torah (*Or HaChaim*).

The Sages cite the tradition that when Pharaoh decided to persecute the Jewish people, he conferred with his three advisors, Job, Jethro, and Balaam. Now, Balaam marveled that Jethro, who had been with him at that conference, had risen to such prominence (*Rashi*; *Sanhedrin* 106a). But Balaam conveniently forgot the difference between his own response to Pharaoh, and Jethro's. As the Talmud relates (*ibid.*), Balaam advised Pharaoh to destroy Israel, Job was silent, and Jethro fled from Egypt [in order not to be associated with Pharaoh's decree].

22. Balaam concluded his vision of the Kenites on a positive note. Even though they would be exiled by Assyria along with the Ten Tribes of Israel (see *II Kings* 17:6), the Kenite exile would be temporary, while Amalek and other victims of Assyria would be wiped out as separate entities (*Rashi*; see also *Ramban*).

בַּיּוֹמָהּ מִתְּלָה וַאֲמַר נִי לְחִיבָא דִּיחֻן
בְּד יַעֲבֹד אֱלֹהָא יְת אֲלִין: כד וְסִיעֵן
יִצְטָרְחֻן מְרֻמָּאֵי וַיַּעֲנֹן לְאֶתוֹר
וַיִּשְׁתַּעֲבְדוּן לְעֹבֵד פֶּרֶת וָאֵף אֲנֹן
לְעֹלְמָא יִיבְדוּן: כה וְקָם בִּלְעָם וְאָזַל וְתֵב
לְאֶתְרָה וָאֵף בִּלְק אָזַל לְאֶרְצָה: א וַיִּתֵּב
יִשְׂרָאֵל בְּשִׁטִּין וְשָׂרִי עֲמָא לְמִטְעִי: בִּתְר
בְּנֵת מוֹאָב: ב וְקָרָא לְעֲמָא לְדִבְחִי
טַעֲוִיתָהוּן וְאָבֵל עֲמָא וְסִגִּירוֹ לְטַעֲוִיתָהוּן:
ג וַאֲתַחֲבַר יִשְׂרָאֵל לְבַעְלָא (ג:א) לְפִלְחִי
בְּעַל פְּעוֹר וְתַקֵּף רִגְזָא דִּי בִּישְׂרָאֵל:
ד וַאֲמַר נִי לְמִשְׁה דְּבֵר יְת כָּל רִישֵׁי עֲמָא
וְדוֹן וְקִטּוֹל דְּחִיב קִטּוֹל קָדָם יִי לְקַבֵּל
שְׂמִשָּׁא וַיִּתֵּב תַּקּוּף רִגְזָא דִּי מִיִּשְׂרָאֵל:
ה וַאֲמַר מִשְׁה לְדִבְנֵי יִשְׂרָאֵל קִטּוֹל גְּבֵר
גְּבוּרָהּ דַּתַּחֲבָרוֹ לְבַעְלָא פְּעוֹר: ו וְהָא
גְּבָרָא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲתָא וְקָרֵב לָהֶן
אֲחוּהִי יְת מְדִינָתָא לְעִינֵי מִשְׁה וּלְעִינֵי
כָּל בְּנֵי שְׂמָא דְּבִנֵּי יִשְׂרָאֵל וְאֲנֹן בְּכֹן
לְתַרַע מִשְׁכֵּן זְמָנָא: ז וְחָזָא פִּינְחָס בֶּר
אֱלֶעָזָר בֶּר אֶהֱרֹן בְּהֻנָּא וְקָם מִגֹּב בְּנִשְׁתָּא
וַיִּסִּיב רַמְחָא בִּידָה: ח וַיַּעַל בְּתֵר גְּבָרָא
בֶּר יִשְׂרָאֵל לְקַבְּתָא וַיִּבֹעַ יְת תְּרֻיָּהוּן יְת
גְּבָרָא בֶּר יִשְׂרָאֵל וַיִּת אֲתַתָּא בְּמַעְהָא
וְאֲתַבְּלִי מוֹתָנָא מַעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ט וַהֲוֹ
דְּמִיתוּ בְּמוֹתָנָא עֲשָׂרִין וְאַרְבָּעָא אֲלִפִּין:

וַיֵּשֶׁא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר אֹי מִי יַחֲיָה מִשְׁמוֹ אֵל: וְצִים מִיֵּד
כֶּה בָתִּים וַעֲנֹ אֲשׁוֹר וַעֲנֹ-עֲבָר וְגַם-הוּא עָרִי אֲבָד: וַיִּקָּם
בִּלְעָם וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב לְמַקְוֵמוֹ וְגַם-בִּלְק הָלַךְ לְדִרְכּוֹ:
א וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּשִׁטִּים וַיַּחֲלֵל הָעָם לְזִנוּת אֶל-בָּנוֹת מוֹאָב:
ב וַתִּקְרָאן לָעָם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכֵל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוִי
ג לְאֱלֹהֵיהֶן: וַיִּצְמַד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיַּחֲרֹף-אֶף-יְהוָה
ד בִּישְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה קַח אֶת-כָּל-רֹאשֵׁי הָעָם
וְהוֹקֵעַ אוֹתָם לַיהוָה נִגְדַּד הַשֹּׁמֵשׁ וַיֵּשֶׁב חֲרוֹן אֶף-יְהוָה
ה מִיִּשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-שַׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הֲרֹגוּ אִישׁ
וּ אֲנָשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר: וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
ז בָּא וַיִּקְרַב אֶל-אֲחִיו אֶת-הַמְדִּינִית לְעִינֵי מֹשֶׁה וּלְעִינֵי
ח כָּל-עֵדֶת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וְהִמָּה בָכִים פָּתַח אֶהֱל מוֹעֵד: וַיֵּרָא
פִּינְחָס בֶּן-אֱלֶעָזָר בֶּן-אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן וַיִּקָּם מִתּוֹךְ הָעֵדָה
ט וַיִּקַּח רַמְחַא בִּידּוֹ: וַיָּבֹא אַחֵר אִישׁ-יִשְׂרָאֵל אֶל-הַקֶּבֶה
וַיִּדְקַר אֶת-שְׁנֵיהֶם אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת-הָאִשָּׁה אֶל-
ט קַבְּתָהּ וַתַּעֲצֹר הַמִּגְפָּה מַעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיְהִי הַמַּתִּים
בַּמִּגְפָּה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף: ק"ד פסוקים. מנ"ח סימן.

כה

ב

ג

ד

ה

ו

ז

ח

ט

מפסיר

רש"י

(בג) וישא משלו וגו'. כיון שהזכיר את שבית אשור, אמר: אוי מי יחיה משמו
אל. מי יכול להחיות את עַמּוּמָא שְׂמֻמָּא חַל אֵלֵה, שְׁלָא יִשִּׁים עֲלֵיו הַגּוֹזֵר אֵלֵה, שִׁיעוּמִד
סַחֲרִיב וַיִּבְלַע אֵלֵה כָּל הָאוּמוֹת. וְעוֹד יוֹכֵא: (בד) צִים מִיֵּד בָתִּים, וַיַּעֲבֹר כִּתִּים,
שֶׁן רֹמִיִּים, בְּבִירְיוֹת גְּדוּלוֹת עַל אֲשׁוֹר: [וַעֲנֹ אֲשׁוֹר] וַעֲנֹ עֲבָר. וַעֲנֹ חוֹרֵס
שִׁעֲבֹר הַנֶּהָר: וְגַם הוּא עָרִי אֲבָד. וְכֵן פִּירַשׁ דִּינָאֵל עַד דִּי קָטִילַת חִיּוֹתָא וְהוֹבֵד
נִשְׁמָה (וִיֵּאִי): וְצִים. סְפִירוֹת גְּדוּלוֹת, כְּדִכְחִיב וְלִי אֲדִיר (וְשִׁיעִי לְגַבֵּל) תַּרְגוּמוֹ וּבִזְכִּיר
רַחֲמָא: (א) בְּשִׁטִּים. כִּךְ שָׁמָּה (סְנֵהֲדִין ס:). לְזִנוּת אֶל בָּנוֹת מוֹאָב. ט"ו עֹלַם
כִּלְעַם כְּדִיאִתָּא בְּחֵלֶק (ס:). (ב) וַיִּשְׁתַּחֲוִי לְאֱלֹהֵיהֶן. כְּשִׁתְּקֵף יִזְרוּ עֲלֵיו וְאִמְרוּ לֵה
הַשְׁמַעֲנִי, לִי וְהִיא מוֹלִיחָה לְדִמוֹת פְּעוֹר מַחֲיִיחָה וְאִמְרוּת לִי הַשְׁמַחֲנִי לֵה (סְפִירִי קלָא)
סְנֵהֲדִין ס:). (ג) פְּעוֹר. עַל שֶׁס שְׁפִיעֲרִין לְפָנָיו פִּי הַטְּבַעַת וּמוֹלִיחִין רַעִי וְזֵי הִיא
עֲבוּדָתָהּ (ס: וְס:). וַיַּחֲרֹף אֶף ה' בִּישְׂרָאֵל. שְׁלָח בָּהֶם מִגְפָּה: (ד) קַח אֶת כָּל
רֹאשֵׁי הָעָם. (שָׁעִי חֵלֵה הַעֲבָדִים לְפִעוֹר (סְפִירִי ס:). תַּחֲמוּמָא יט:). וְהוֹקֵעַ אוֹתָם.
חֵלֵה הַעֲבָדִים. וְהוֹקֵעַ הִיא תַּחֲמִיחָה, כְּמוֹ שְׁמִלְּטוּ בְּכָנִי אֲשׁוֹר וְהוֹקֵעִים לִי (שְׁמוּרָא כ' כלאו)
וְסִי תַחֲמִיחָה מְפֹרָשָׁה, וְדִין עֲבוּדָה זָרָה בְּסִקְלָה וְכָל הַסִּקְלִים נִתְּלִין: נִגְדַּד הַשֹּׁמֵשׁ. לְעִין
כָּל וּמִדַּר שֶׁאֵלֵה, הַשֹּׁמֵשׁ מוֹדִיעַ אֵלֵה הַחֲסוּסִים, הַעֲנִן קָפַל מִכְּנֻדוֹ וְהַחֲמָה וְרַחֲמָה עֲלֵיו

(תַּחֲמוּמָא ס:). (ה) הֲרֹגוּ אִישׁ אִשְׁוֹ. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִדִּינֵי יִשְׂרָאֵל הִיא הֲרֹג שִׁים
(יְרוּשָׁלַי סְנֵהֲדִין י:). וְדִינֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמוּנָה (ל"ג שְׁבַע) רַבּוֹת וְשְׁמוֹנֶה אֲלִפִּים כְּדִיאִתָּא
סְנֵהֲדִין יח:). (יְרוּשָׁלַי ס:). (ו) וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא. נִתְקַבֵּל שְׁטוֹל עַל
שְׁמֵתָן אֵלֵל זְמָרִי שְׁהִיב שְׁלָח וְאִמְרוּ לוֹ אֲנִי דְּנֹוֹן בְּמִיתָה וְאִתָּה וַיִּבֹּשׁ וְכו' כְּדִיאִתָּא
כָּלָא הֵן הַנִּשְׁרָפִין (סְנֵהֲדִין פ:). אֵת הַמְדִּינִית. כֹּזִיב בֶּה לֹר: לְעִינֵי מֹשֶׁה. אֲמַר
לו, מֹשֶׁה, זֶה אֲשׁוּרָה אֲנִי מוֹתֵרָה. אֵלֵה אֲתַמָּר אֲשׁוּרָה, בְּתִי יִתְרוֹ מִי הַמִּירָה לִי וְכו' כְּדִיאִתָּא
הַס:). וְהִמָּה בָבִים. תַּחֲמֵלְמָה מִמֶּנּוּ הַלֵּכָה [כָּל הַבְּעוֹל אֲרָמִית קִנְיָן פּוֹנִיעִים בו], גִּטּוֹ
כּוֹלֵס כְּבָבִים. כְּעַגֵּל עֲמֵד כְּעַד שִׁים רַבּוֹת, שְׁלֹמֶה וַיִּשְׁחֵן עַד אֲשֶׁר דָּקוּ' (שְׁמוּרָא
לכ:). וְכָלָן רַעִי דִּיּוֹ. אֵלֵה כְּדִי שִׁיבָא פִּינְחָס וַיִּשׁוּל אֵלֵה הֲרָאִי לוֹ (תַּחֲמוּמָא כ:). (ז) וַיִּירָא
פִּינְחָס. רָאָה מַעֲשֶׂה וְזָכַר הַלֵּכָה. אֲמַר לוֹ לְמִשְׁה, מִקּוֹבְלֵי מִמֶּךְ, הַבְּעוֹל אֲרָמִית קִנְיָן
פּוֹנִיעִין בו. אֲמַר לוֹ, קִרְיִינָא דְּלִיגְרָתָא אִיבִי לִיְהִי פְּרוּוֹנָקָא. מִיד, וַיִּקַּח רַמְחָא בִּידּוֹ
וְגו' (ס:). סְנֵהֲדִין ס:). (ח) אֵל הַקֶּבֶה. אֵל הַאֵל (כ"ב כלאו): אֵל
קַבְּתָהּ. כְּמוֹ חֲלָאִים וְהִקְבִּי, כְּמוֹן זִכְרוֹן זִכְרוֹת שֶׁ זְמָרִי וְקִבְּוֹת שֶׁלֵה, וְרָאוּ כִּלְעַם
לְמַסָּה הַרְגָם. וְהַרְבֵּה נָפִים נִעְשׂוּ לוֹ וְכו' כְּדִיאִתָּא הַס (סְפִירִי ס:). תַּחֲמוּמָא ס:
סְנֵהֲדִין פ:). (יְרוּשָׁלַי ס: יב:).

23. Having spoken of Assyria, Balaam exclaimed that it would be extremely hard for people to stay alive when God permits that kingdom to impose its domination over the region and perpetrate its cruelties on the subjugated nations (*Rashi*). According to *Sforno*, this is a reference to the travails that will accompany the emergence of the Messianic era.

24. **וְצִים מִיֵּד בָתִּים** — *Big ships from the coast of Kittim*. The warships of the Roman Empire [*Kittim*] will bring its legions to conquer Assyria and the nations on the other side of the Euphrates. Thus Rome is identified as the "fourth beast" in the vision of Daniel (*Daniel* 7:11), who foretold the future exiles of

Israel until the final redemption (*Rashi*).

Although the Kittim are descended from Yavan [Greece], which was the *third* of the beasts in Daniel, they developed into a powerful nation in their own right, until they achieved independent status as the Roman Empire. In addition to Rome's conquest of Assyria, this verse alludes to the current, long exile of Israel, because עֲבָר, the *other bank*, can be rendered as *Eber*, the grandfather of Abraham, after whom Abraham was called *Iuri*, the source of the word Hebrew. This exile was begun by the Romans, and it will therefore be called the Roman exile until it is ended by Messiah, even though other powerful na-

²³ He declaimed his parable and said: "Who will survive when He imposes these!

²⁴ "Big ships from the coast of Kittim will afflict Assyria and afflict the other bank — but it, too, will be forever destroyed."

²⁵ Then Balaam rose up and went and returned to his place, and Balak also went on his way.

25

¹ Israel settled in the Shittim and the people began to commit harlotry with the daughters of Moab.

Balaam's
Plot

² They invited the people to the feasts of their gods; the people ate and prostrated themselves to their gods. ³ Israel became attached to Baal-peor, and the wrath of HASHEM flared up against Israel.

⁴ HASHEM said to Moses, "Take all the leaders of the people. Hang them before Hashem against the sun — and the flaring wrath of HASHEM will withdraw from Israel."

⁵ Moses said to the judges of Israel, "Let each man kill his men who were attached to Baal-peor."

⁶ Behold! a man of the Children of Israel came and brought a Midianite woman near to his brothers in the sight of Moses and in the sight of the entire assembly of the Children of Israel; and they were weeping at the entrance of the Tent of Meeting.

Phineas's
Zealotry

⁷ Phineas son of Elazar son of Aaron the Kohen saw, and he stood up from amid the assembly and took a spear in his hand. ⁸ He followed the Israelite man into the tent and pierced them both, the Israelite man and the woman into her stomach — and the plague was halted from the Children of Israel. ⁹ Those who died in the plague were twenty-four thousand.

THE HAFTARAH FOR BALAK APPEARS ON PAGE 1189.

tions, such as the Ishmaelites [i.e., Islam], have eclipsed Rome and subjugate Israel (*Ramban, ed. Chavel*).

25.

1-6. Balaam's plot. After Balaam's utter failure to curse Israel, he had one last hope. Knowing that sexual morality is a foundation of Jewish holiness and that God does not tolerate immorality — the only times the Torah speaks of God's anger as *qax*, *wrath*, is when it is provoked by immorality (*Moreh Nevuchim* 1:36) — Balaam counseled Balak to entice Jewish men to debauchery. So intent were the Moabites and their Midianite allies to undo Israel that even the aristocracy sent their daughters to carry out the plan. The Talmud recounts the plot in detail. It achieved considerable success, as shown by the tragic events in this chapter (see *Sanhedrin* 106a).

According to *Alshich*, the women of Moab enticed only the general population, since they are mentioned in verse 1 as consorting with the people, which generally connotes the masses. The women of Midian, however, tried to entice the Jewish leaders, including Moses himself. Failing in that, they turned to lesser leaders and succeeded in ensnaring Zimri, a prince of the tribe of Simeon (25:14). This can be inferred since the Torah does not mention a Midianite woman until verse 6, where she consorted with a leader. That the guilt of Midian was very great is inescapable, since God later commanded Israel to go to battle against the Midianites to exact retribution (31:16).

2. וַתִּקְרָן לָעָם — *They invited the people.* The Moabite women invited the Jews to feast and drink with them, and when the men became aroused and wanted to cohabit, the women drew their Baal-peor idols from their robes and insisted that the Jewish men bow to them (*Rashi*).

4. קַח אֶת־בְּלִי־רְאשֵׁי הָעָם — *Take all the leaders of the people.* Assemble the leaders to sit as a court and pass judgment on the sinners, who were hanged (*Rashi*). *R' Hirsch* notes that this

was an extra-legal procedure ordained by God to deal with the crisis. Ordinarily, a sinner cannot be judged unless he had been warned by two witnesses not to sin, and they testify that he defied them.

Rashi holds that the order to hang large numbers of people was actually carried out, but according to *Ramban*, it was rescinded when the bravery of Phineas shocked the people into ending their orgy of sin (vs. 8,10).

6. In a shocking exhibit of brazenness, a Jew brought his paramour directly to Moses and the elders at the entrance of the Tent of Assembly and sinned in public view. Moses and the elders wept, because they knew that when people are swept up in a spirit of rebelliousness, any attempt to stop them will only incite them further. Therefore, they were reduced to helpless weeping (*Michtav MeEliyahu*).

וָהָמוּ בָּנִים — *And they were weeping.* They were at a loss. Moses forgot that the law regarding one who publicly violates the Torah's prohibition against cohabiting with a gentile is: *קָנָאִים מוֹנְעִין בּוֹ*, *a zealous one may slay him*. Providence caused Moses to forget so that Phineas could act and be worthy of the blessing God gave him in verse 12. He reminded Moses of the law and Moses responded that since he, Phineas, had made it known, he should be the one to carry it out (*Rashi*).

Alternatively, Moses and the elders had assembled at the Tent to tearfully pray that God be compassionate and avert the plague that they expected (*Ibn Ezra*).

מִנּוּ"חַ סִימָן 5. — This Masoretic note means: There are 104 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic מִנּוּ"חַ.

The mnemonic alludes to the blessing that Israel be at rest and so secure that no force will be able to dislodge it. Balaam said that Israel would live alone and secure (23:9) and likened Israel to a secure lion (24:9), as did Moses (*R' David Feinstein*).

פרשת פינחס

אונקלוס

יִמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימְרֵי: יא פִּינְחָס
 בֶּר אֱלֹעֶז בֶּר אֶהֱרֹן כְּהֵנָּה אָחִיב ית
 חִימִי מִעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדִקְנֵי ית
 קִנְאָתִי בִּינְיָהוֹן וְלֹא שְׂצִית ית בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי: יב כִּבְּן אָמֵר הָא אָנָּה
 גִּזְרָה לֹה ית קִנְיָי שְׁלָם: יג וְיִתְּנִי לֹה
 וְלִבְנוֹתָי בְּתִירוּתָי קִנְיָי כְּהֵנָּה עָלָם חֲלָף
 דִּי קִנְיָי קִנְיָי אֱלֹהֵי וְכִפֵּר עַל בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל: יד וְשׁוּם גִּבְרָא בֶר יִשְׂרָאֵל
 קִטְלָא דִּי אֲתִקְטַל עִם מְדִינָתָא זְמִיר
 בֶּר סְלֹא רַב בֵּית אָבָא לְבֵית שְׁמַעוֹן:
 טו וְשׁוּם אֲתִתָּא קִטְלָתָא מְדִינָתָא
 כְּזִבִּי בֶת צוֹר רִישׁ אָמִי בֵית אָבָא בְּמִדְיָן
 הָא: טז וְיִמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימְרֵי:
 יז אָעֵק ית מְדִינָא וְחִקְטַל יתְהוֹן: יח אָרִי
 מְעִיקֵן אָנוּן לְכוּן בְּנִכְלִיהוֹן דִּי נְכִילו
 לְכוּן עַל עֵסֶק פְּעוֹר וְעַל עֵסֶק כְּזִבִּי בֶת
 רַבָּא רְמִינְן אֲחִתְהוֹן דְּאֲתִקְטִילַת
 בְּיוֹמָא רְמוֹתָנָא עַל עֵסֶק פְּעוֹר:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: פִּינְחָס בֶּן-אֱלֵעָזָר בֶּן־
 אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן הַשֵּׁיב אֶת-חַמְתִּי מֵעַל בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָו
 אֶת-קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא-כִלִּיתִי אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל
 בְּקִנְאָתִי: לָכֵן אֲמַר הַנִּינִי נָתַן לוֹ אֶת-בְּרִיתִי שְׁלֹם:
 וְהִיתָה לוֹ וּלְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֵנָּה עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר
 קָנָא לְאַלְהֵיו וַיַּכְפֹּר עַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל
 הַמָּכָה אֲשֶׁר הִכָּה אֶת-הַמְּדִינִית וּמְרִי בֶן-סְלֹא וְנָשִׂיא
 בֵּית-אָב לִשְׁמַעוֹנִי: וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמָּכָה הַמְּדִינִית כְּזִבִּי
 בֶת-צוֹר רֹאשׁ אֲמוֹת בֵּית-אָב בְּמִדְיָן הוּא:
 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: צֹרֹר אֶת-הַמְּדִינִים
 וְהַכִּיתָם אוֹתָם: כִּי צָרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלִיהֶם אֲשֶׁר־
 נָכְלוּ לָכֶם עַל-דַּבֵּר פְּעוֹר וְעַל-דַּבֵּר כְּזִבִּי בֶת-נָשִׂיא
 מְדִינִי אַחֲתָם הַמָּכָה בְּיוֹם-הַמִּגָּפָה עַל-דַּבֵּר-פְּעוֹר:

כ"ה

אח ה'לדיו לשבח יחס את הרשע לגנאי (תנחומא ב): נשיא בית אב לשמעוני.
 לאחד מחמשת בתי אבות שהיו לשבע שמעון. דבר אחר, להודיע שכוון של פינחס,
 שאל"פ שזה היה נשיא לא מעט את עצמו מלקנא לחילול השם, לכך הודיע הכחוש
 מי הוא המוכה: (טו) ושם האשה המובזה וגו'. להודיע שגלותו של מדינאי
 שהפקירו בת מלך לזנות כדי להחטיא את ישראל (סס): ראש אומות. אחד
 מחמשת מלכי מדין את אי ואם רקס ואם לור וגו' (להלן לאח): והוא היה חשוב
 מכולם, שנאמר ראש אומות, ולפי שהיה בזיון בעצמו להפקיר בתו מנאל שלישי
 (תנחומא סס): בית אב. חמשה בתי אבות היו למדין, טיפה ושפר וחנך ואכזרי
 ואלעזר (בכרשית כהד): וזה היה מלך לאחד מהם: (יז) צורר. כמו זכור, ממור,
 לשון הווה. עליכם לאיבי אוסם (תנחומא ג): (יח) כי צררים הם לכם וגו'. על
 דבר פעור. שהפקירו בוטחיהם לזנות כדי להטעותכם אחר פעור. ואם מואכ לא
 לזה להשמיד מפני רוח הסיחה עתידה לאלה מהם, כדאמרין בבבא קמא (לח):

(יב) פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. לפי שהיו השכטים מזכיר אחרת,
 הראיחם בן פטיי זה שפיסם אפי אמו עגלים לעבודת כוכבים והרג נשיא שבע
 משראל, לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן (ספרי קלח): תנחומא ח: סנהדרין פב):
 בקנאו את קנאתי. בנקמו את נקמתי, בקנאו את הקנף שהיה לי לקנף. כל לשון
 קנאה הוא המתחלה לנקום נקמת דבר, אנפרינמנ"ט בעל"ז. (יב) את בריתי
 שלום. שחלה לו לברית שלום. כלום המחזיק טובה וחנות למי שעושה עמו טובה,
 חף כחן פירש לו הקב"ה שלומותיו: (יג) והיתה לו. בריתי זאת: ברית בהגת
 עולם. שאל"פ שכבר כהונה לזרעו של אהרן, לא נתנה אלא לאהרן ולבניו
 שנמשחו עמו ולחלודותיהם שילידיו אחר המשחתן, אבל פינחס שנטל קודם לכן ולא
 נמשח לא בא לכלל כהונה עד כאן. וכן גיטו בזבחים (קא): לא נחכה פינחס עד
 שהרגו לזמרי: לא להיו. כשכיל אלהיו, כמו המקנא אחיה לי (לעיל יא:כט) [בשכילי],
 וקנאתי לזיון (זכריה ח:ב) בשכיל לזיון: (יד) ושם איש ישראל וגו'. במקום שחם

PARASHAS PINCHAS

10. *Saying*. This word, which usually introduces a statement that is to be repeated to others, indicates that God wanted the entire nation to know that Phineas had saved them from calamity and had earned for himself the reward specified below (*Or HaChaim*).

11. *Son of Aaron the Kohen*. Phineas had put an end to a devastating plague that had taken 24,000 lives in retribution for the orgy of immorality with the Moabite and Midianite women. Instead of applauding him, however, the people accused him of wanton murder, and protested that "this grandson of someone who had fattened calves to be sacrificed to idols" had the gall to kill a prince in Israel! [Phineas's father was married to a daughter of Jethro, a former Midianite priest, who was called Putiel, i.e., one who fattened for a god.] In response, God declared that, far from murder, Phineas had committed an act that had saved countless lives. Indeed, God called him a descendant

of Aaron (*Rashi*), who was distinguished for his love of mankind and the pursuit of peace. And what was more, God rewarded him (v. 12) by appointing him a Kohen, which denoted a covenant of peace, not death (*Sanhedrin* 82b).

My vengeance [lit., *My jealousy*]. By acting on behalf of God, Phineas had put an end to the plague, by which God punished the rampant immorality. Had it not been for him, the plague would have continued.

In this context, the word *jealousy* refers to a display of anger that results in vengeance (*Rashi*). "Jealousy" is a person's reaction when he finds that another is taking something that is rightly his. God is "jealous" when Jews serve idols, because they transfer their allegiance from Him to something else.

Among them. Homiletically, the Torah indicates that even when drastic action is necessary, as it was in the

PARASHAS PINCHAS

¹⁰ **H**ASHEM spoke to Moses, saying: ¹¹ Phineas, son of Elazar, son of Aaron the Kohen, turned back My wrath from upon the Children of Israel, when he zealously avenged Me among them, so I did not consume the Children of Israel in My vengeance. ¹² Therefore, say: Behold! I give him My covenant of peace. ¹³ And it shall be for him and his offspring after him a covenant of eternal priesthood, because he took vengeance for his God, and he atoned for the Children of Israel.

¹⁴ The name of the slain Israelite man who was slain with the Midianitess was Zimri son of Salu, leader of a father's house of the Simeonites. ¹⁵ And the name of the slain Midianite woman was Cozbi daughter of Zur, who was head of the peoples of a father's house in Midian.

A New Attitude Toward Midian
¹⁶ HASHEM spoke to Moses, saying: ¹⁷ Harass the Midianites and smite them; ¹⁸ for they harassed you through their conspiracy that they conspired against you in the matter of Peor, and in the matter of Cozbi, daughter of a leader of Midian, their sister, who was slain on the day of the plague, in the matter of Peor.

case of Phineas, the zealot should regard himself as among the people; he should act out of love rather than anger and hatred.

12. בְּרִיתִי שָׁלוֹם — *My covenant of peace*, i.e., My covenant of eternal priesthood (v. 13) will demonstrate My gratitude and good will toward Phineas. The pledge of *My covenant* should be seen as the greeting one sends to a person to whom one is indebted (*Rashi* with *Gur Aryeh*). Alternatively, this covenant of peace was a pledge that Phineas would be protected from the ire of Zimri's kinsmen and supporters (*Ibn Ezra*).

13. כְּהֵנָּה עוֹלָם — *Eternal priesthood*. Up to that time, only Aaron and his sons had been anointed as Kohanim, and any future offspring born to the family would be Kohanim from birth. Phineas, who was already living, was not included in the appointment, so that he had remained a Levite up to this time. With this appointment, he became a Kohen (*Rashi*). Alternatively, this covenant was a promise that the Kohanim Gedolim would come from the line of Phineas (*Ibn Ezra*).

14-15. וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל . . . וְשֵׁם אִשָּׁה — *The name of the . . . Israelite man . . . And the name of the . . . woman*. To show the magnitude of Phineas's deed, the Torah identifies the people he killed. The Jewish man was the leader of his tribe [the Talmud (*Sanhedrin* 82b) identifies Zimri as Shelumiel son of Zurishaddai (see 1:6)] and the Midianite woman was the daughter of a prince, but their high status did not deter Phineas from doing what had to be done. Her identity also testifies to the degree of the Midianite hatred of the Jews, for even a prince did not hesitate to abandon his daughter to harlotry in order to harm Israel (*Rashi*).

16-18. A new attitude toward Midian.

17. וְהָקִיתִם . . . צָרָר — *Harass . . . and smite them*. Two commandments are contained in this passage. The first is to consider the Midianites as enemies, and to express this by harassing them and causing them distress. The constancy of this commandment is implied by the infinitive

form of the word צָרָר, to harass. Thus, it implies an ongoing state of mind, rather than instructions to do something tangible at once (*Rashi*). The second commandment, וְהָקִיתִם, and smite them, implies actual warfare. Indeed, the people were later dispatched to attack the Midianites to avenge what they had done and the plague that they had caused (31:2).

Or *HaChaim* explains that the deeper purpose of these commandments was not simply revenge. Under the leadership of Midian, a lust for immoral pleasure and a desire for the worship of Peor had been introduced into the Jewish people. Such desires are very hard to eradicate, as the lust is in constant danger of re-emerging. The way to deal with such a danger is to make the people understand that what they think of as a tempting pleasure is in reality an enemy, a threat to their very existence. In the case of the Midianites, who had insinuated their debauchery and idolatry into the Jewish people, Israel had to become convinced that they had nothing to learn from them; that the Midianites were hateful and should be despised. This is why the Torah calls for a continual spirit of enmity. The task of punishing the Midianites was also necessary, but it did not require a constant state of actual warfare.

18. אֶת-הַמִּדְיָנִים — *The Midianites*, but not the Moabites. Although the Moabites had played the main role in enticing the Jews, they were excluded from the retribution (see *Deuteronomy* 2:9), because Ruth, the ancestress of King David, was destined to descend from Moab (*Rashi*). Alternatively, the Moabites acted out of fear, but the Midianites were motivated by sheer hatred (*Ramban*; *Rashi* to 31:2).

18. עַל-דָּבָר . . . וְעַל-דָּבָר — *In the matter . . . and in the matter*. The Midianites committed two offenses: They engineered the plot to cause Israel to commit idolatry — *the matter of Peor*; and they accomplished this through such uninhibited lewdness that they even sent one of their princesses to take part in it — *the matter of Cozbi* — an indication of their extreme hatred (*Ramban*).

וַיְהִי אַחֲרֵי הַמִּגְפָּה

כו פסוק א
באמצע פסוק

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר בֶּן-אַהֲרֹן הַכֹּהֵן
לֵאמֹר: שְׂאוּ אֶת-רֹאשׁ הַלֵּל-עֲדַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִבְּנֵי
עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה לְבֵית אֲבֹתָם כָּל-יֶצֶא צָבָא
בְּיִשְׂרָאֵל: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אִתָּם בְּעֶרְבַת
מוֹאָב עַל-יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר: מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה
בְּאֶשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִיִּצְאִים מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם: רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל בְּנֵי רְאוּבֵן חֲנוּךְ מִשְׁפַּחַת
הַחֲנֹכִי לְפִלֹא מִשְׁפַּחַת הַפְּלֹאִי: לַחֲצֹרֹן מִשְׁפַּחַת
הַחֲצֹרֹנִי לְכַרְמִי מִשְׁפַּחַת הַכַּרְמִי: אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת
הָרְאוּבֵנִי וַיְהִיו פְּקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וָאַרְבָּעִים אָלֶף וּשְׁבַע
מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים: וּבְנֵי פִלֹא אֱלִיאָב: וּבְנֵי אֱלִיאָב נְמוּאֵל
וְדָתָן וָאֲבִירָם הֵוא-דָתָן וָאֲבִירָם קְרוּאֵי הָעֵדָה אֲשֶׁר
הָצוּ עַל-מֹשֶׁה וְעַל-אַהֲרֹן בְּעֶדְת-קֶרֶח בְּהִצָּתָם עַל-
יְהוָה: וַתִּפְתָּח הָאָרֶץ אֶת-פִּיהָ וַתַּבְלַע אֹתָם וְאֶת-קֶרֶח
בְּמוֹת הָעֵדָה בְּאֶכָל הָאֵשׁ אֶת חֲמִשִּׁים וּמֵאוֹתָיִם אִישׁ
וַיְהִיו לְנֶס: וּבְנֵי-קֶרֶח לֹא-מָתוּ:
לְמִשְׁפַּחַתָּם לְנְמוּאֵל מִשְׁפַּחַת הַנְּמוּאֵלִי לְיִמִּין מִשְׁפַּחַת
הַיְמִינִי לְיִכִּין מִשְׁפַּחַת הַיְכִינִי: לְזֶרֶח מִשְׁפַּחַת הַזֶּרְחִי

שני

ח-ט

ק' קריאי

יא-יב

ג

א-ינהו בְּתֵר מוֹתָנָא וְאָמַר יְיָ לְמֹשֶׁה
וְלֵאֲלֵעָזָר בֶּר אַהֲרֹן כְּהֵנָּא לְמִימַר:
בְּקִבְלוֹ יֵת חֲשֹׁבֵן כָּל כְּנִשְׁתָּא דְכְּנִי
יִשְׂרָאֵל מִבְּר עֲשָׂרִין שָׁנִין וְלַעֲלָא לְבֵית
אֲבֹתָהוֹן כָּל נֶפֶק חֵילָא בְּיִשְׂרָאֵל:
וּמִלִּיל מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כְּהֵנָּא אָמְרוּ
לְמַמְנֵי יְתָהוֹן בְּמִיִּשְׁרָאֵל דְּמוֹאָב עַל
יַרְדֵּנָא דִּירְחוֹ לְמִימַר: דְּמִבְּר עֲשָׂרִין
שָׁנִין וְלַעֲלָא כְּמָא דִּי פְקִיד יְיָ יֵת מֹשֶׁה
וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּנְפִקוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:
הָרְאוּבֵן בְּכֹרָא דְיִשְׂרָאֵל בְּנֵי רְאוּבֵן
חֲנוּךְ וְנָרְעִית חֲנוּךְ לְפִלֹא וְנָרְעִית פִּלֹא:
וְלַחֲצֹרֹן וְנָרְעִית חֲצֹרֹן לְכַרְמִי וְנָרְעִית
כַּרְמִי: וְאֵלִין וְנָרְעִית רְאוּבֵן וְהוּ
מִנְיָהוֹן אֲרָבְעִין וְתִלְתָּא אֲלָפִין וּשְׁבַע
מֵאוֹת וְתִלְתִּין: הַבְּנֵי פִלֹא אֱלִיאָב:
טוֹבְנֵי אֱלִיאָב נְמוּאֵל וְדָתָן וָאֲבִירָם הֵוא
דָתָן וָאֲבִירָם מְצַרְעִי כְנִשְׁתָּא
דְּאִתְכַּנְשׁוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן
בְּכִנְשָׁתָא דְקֶרֶח בְּאִתְכַּנְשִׁיהוֹן עַל
יְיָ: וַתִּפְתָּח אֶרֶץ יֵת פּוּמָה וּבְלָעַת
יְתָהוֹן וְיֵת קֶרֶח בְּמוֹתָא דְכְנִשְׁתָּא כְּד
אֲכָלָת אֲשִׁתָּא יֵת מֵאֲתָן וְחִמְשִׁין
גְּבִרָא וְהוּ לֹאֵת: יֵת וּבְנֵי קֶרֶח לֹא מִיתוּ:
יֵת בְּנֵי שְׁמַעוֹן לְזֶרְעֵיהֶוֹן לְנְמוּאֵל
וְנָרְעִית נְמוּאֵל לְיִמִּין וְנָרְעִית יִמִּין
לְיִכִּין וְנָרְעִית יִכִּין: יֵת לְזֶרֶח וְנָרְעִית זֶרֶח

כ"ט

לרוב על משה, לשון הפעילו: (ו) ויהיו לנס. לאות ולזכרון למשן אשר לא יקרב איש
זר לחלוק עוֹד על הכהונה: (יא) ובני קרח לא מתו. הם היו בעלה חתלה, ובשעת
המתלוקת הרהרו תשובה בלנס לפיכך נחבזר להם מקום גבוה בגיהנם וישבו שם
(מגלה יד: יג) לזרחה. הוא נזכר (שמות ו:טו) לשון נזכר, אבל משפחת אהרן בעלה.
וכן חמש משכב בנימין, שהי בעשרה בני ירד למלרים (בראשית מו:כח) וכאן לא
מנה אלא חמשה, וכן אֲבֹנֹן גִּד (פ"א וכן יסוה לאשר) הרי שבע משפחות. ומלחם
במחלוקת ירושלמי (פוטא ח"י) כשנחת אהרן נסתלקו עניי כבוד וכו' הכנענים לאלהם
בישראל, ונתנו לב לחזור למלרים וחזרו לאחוריהם שמונה משפחות מהר ההר
למורסיה, שנחמר ובני ישראל נסעו מבארוח בני יעקן מוסרה, שם מח אהרן (דברים
יז). והלא כבר ההר מת, וממורסיה עד הר ההר שונה משפחות יז למפרע. אלא
שחזרו לאחוריהם, ורדפו בני לוי אחריהם להחזירם והרגו מהם שבע משפחות, ומבני
לוי נפלו ארבע משפחות, משפחת שמעי ושוזאלי (שמות ו:יז) ומבני יסוה לא נמנו
כאן אלא משפחות הקרס, והרביעית לא ידעתי מה היא. ורבי תנחומא (ה) דרש
שמות במגפה בדבר בלנס, אבל לפי החסרון שחסר משכב שמעון במנין זה ממנין
הראשון שבמדבר סיני נראה שכל עשרים וארבעה אלף נפלו משכביו של שמעון:

26.

1. וַיְהִי אַחֲרֵי הַמִּגְפָּה. — *It was after the plague.* After these three words, a new paragraph begins in the Torah Scroll, one of the very unusual cases where this happens in the middle of a verse [פסוק באמצע פסוק]. According to *Chizkuni*, the Torah uses this device to emphasize that the deaths that had occurred up to this point were the last ones that would be

decreed on that generation. From this point on, those who were to be counted in the forthcoming census would all enter the Land.

Alternatively, this mention of the plague is juxtaposed to verses 17-18 above to show that the Midianites were directly responsible for the plague of 25:9. Thus, the sense of our verse is that after the plague — which aroused the feeling

26

The New
Census

¹ It was after the plague — HASHEM spoke to Moses and to Elazar son of Aaron the Kohen, saying: ² Take a census of the entire assembly of the Children of Israel, from twenty and above, according to their father's houses, all who go out to the legion in Israel.

³ Moses and Elazar the Kohen spoke to them in the plains of Moab, by the Jordan near Jericho, saying: ⁴ "From twenty years of age and above, as HASHEM had commanded Moses and the Children of Israel, who were coming out of the land of Egypt."

⁵ Reuben the firstborn of Israel — the sons of Reuben: of Hanoch, the Hanochite family; of Pallu, the Palluite family; ⁶ of Hezron, the Hezronite family; of Carmi, the Carmite family. ⁷ These are the families of the Reubenites; their count was forty-three thousand, seven hundred and thirty. ⁸ The sons of Pallu: Eliab. ⁹ And the sons of Eliab: Nemuel and Dathan and Abiram, the same Dathan and Abiram who were summoned by the assembly, who contended against Moses and Aaron among the assembly of Korah, when they contended against HASHEM. ¹⁰ Then the earth opened its mouth and swallowed them and Korah with the death of the assembly, when the fire consumed two hundred and fifty men — and they became a sign. ¹¹ But the sons of Korah did not die.

¹² The sons of Simeon according to their families: of Nemuel, the Nemuelite family; of Jamin, the Jaminite family; of Jachin, the Jachinite family; ¹³ of Zerah, the Zerahite family;

that 24,000 Jews were dead but the Midianites who had caused the disaster had escaped retribution — God would command Israel to exact vengeance upon the Midianites (*Moshav Zekeinim*).

2-65. The new census. God commanded Moses and Elazar to conduct a census, as Moses and Aaron had been commanded to do thirty-nine years before. The reasons for this count are several.

— Like a shepherd who counts his flock after it has been ravaged by wolves, God wanted to count His children who had survived the plague (*Rashi*).

— Since the Land was to be divided according to the populations of the twelve tribes, their numbers had to be determined (*Ibn Ezra*).

— In preparation for the impending battles to conquer the Land, the numbers of eligible fighting men had to be determined (*Abarbanel*).

3. אֹתָם — To them, i.e., to the nation, telling them of the commandment of the new census (*Rashi*).

4. הַיָּצֵאִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם — Who were coming out of the land of Egypt. The verse refers to the first census (*Exodus* 30:13), saying that the age limits of the new census would be the same as those of the one conducted after the *Exodus* (*Rashi*). Alternatively, the verse refers to those who were now about to be counted, since about half of them had left Egypt and were still alive because they were less than twenty years old (see 14:29,31) when the spies delivered their report (*Ibn Ezra*).

5. בְּנֵי רְעוּבֵן — The sons of Reuben. *Ramban* (1:18) notes that the earlier census included classification of the people according to their families, their fathers' house, designations that are missing here. He finds the reason for this in the changed arrangement of the camps that were instituted in chapter 2, after that census. Originally, people pitched their tents wherever they wished, without regard to the tribes or families

to which they belonged. Since the Jews were to be reassigned to specific formations according to their tribes and family groups, each man had to identify himself by tribe and family, and Moses recorded the totals accordingly. Now, there was no need to include such information as part of the new census, since a person's tribe and family were obvious from where he lived. As to why our chapter enumerates the families within the tribes, which was not done the other time, *Ramban* (here) conjectures that it was included because the portion of the Land allocated to each tribe was further subdivided according to its family groups.

The tribes are listed here according to the three-tribe groupings to which they were assigned in chapter 2. There, however, the leader of the tribes, was listed first; here, Reuben is listed first, presumably because he was the first-born. *Ibn Ezra* notes that the positions of Manasseh and Ephraim are reversed: there, Ephraim is listed first because its population was greater, but here, Manasseh is listed first because, in the interim, it had grown until it was much more numerous than Ephraim.

מִשְׁפַּחַת הַחֲנֹכִי — The Hanochite family. To all the family names, the letter ה is added as a prefix and י as a suffix, with the exception of Yimnah [יִמְנָה], which contains those two letters as part of the name. Those letters form a Name of God [יְהוָה], as if to say that God testifies to the purity of the nation. The Midrash (*Shir HaShirim Rabbah* 4:12) explains why this was necessary. The nations reviled the Jews, saying, "How can the Jews trace their genealogy according to their tribes? If the Egyptians controlled their bodies, surely they had the power to violate their wives!" To this God replied, in effect, that He would append His own Name to their family names to attest to their chastity in Egypt (*Rashi*). The letter י alludes to the man [אִישׁ] and the ה to the woman [אִשָּׁה] (see *Sotah* 17a; *Gur Aryeh*).

13. לְזֶרַח — Of Zerah. This is the family of Zohar (*Genesis* 46:10). The change of name is insignificant since both words

לשאלו זרעית שאלו: יי אליו זרעית
שמעון עשרין ותריין אלפין ומאתין:
טו בני גד לזרעיתיהון לצפון זרעית צפון
לחגי זרעית חגי לשוני זרעית שוני:
טז לאזני זרעית אזני לערי זרעית ערי:
יז לארוד זרעית ארוד לאראלי זרעית
אראלי יי אליו זרעית בני גד למנניהון
ארבעין אלפין וחמש מאה: יט בני
יהודה ער ואונן ומית ער ואונן בארעא
דכנען: כו יהוה בני יהודה לזרעיתיהון
לשלה זרעית שלה לפרץ זרעית פרץ
לזרח זרעית זרח: כא יהוה בני פרץ
לחצרון זרעית חצרון לחמול זרעית
חמול: כב אליו זרעית יהודה למנניהון
שבעין ושתי אלפין וחמש מאה: כג בני
יששכר לזרעיתיהון תולע זרעית תולע
לפנה זרעית פנה: כד לישוב זרעית ישוב
לשמרון זרעית שמרון: כה אליו זרעית
יששכר למנניהון שתי וארבעא
אלפין ותלת מאה: כו בני זבולן
לזרעיתיהון לסדר זרעית סדר לאלון
זרעית אלון ליחלאל זרעית יחלאל:
כו אליו זרעית זבולן למנניהון שתי
אלפין וחמש מאה: כה בני יוסף
לזרעיתיהון מנשה ואפרים: כט בני
מנשה למכיר זרעית מכיר ומכיר
אוליד ית גלעד לגלעד זרעית גלעד:
לא אליו בני גלעד איעזר זרעית איעזר
לחלק זרעית חלק: לא ואשריאל זרעית
אשריאל ושכם זרעית שכם:
לב ושמדע זרעית שמדע וחפר זרעית
חפר: לג וצלפחד בר חפר לא הוה לה
בנין אלהו בנן ושום בנת צלפחד
מחלה ונעה חגלה מלכה ותרחא:
לד אליו זרעית מנשה ומנניהון חמין
ותריין אלפין ושבע מאה: לה אליו

יד לשאלו משפחת השאולי: אלה משפחת השמעני
טו שנים ועשרים אלף ומאתים:
למשפחתם לצפון משפחת הצפוני לחגי משפחת
טז החגי לשוני משפחת השוני: לאזני משפחת האזני
יז לערי משפחת הערי: לארוד משפחת הארודי לאראלי
יח משפחת האראלי: אלה משפחת בני-גד לפקדיהם
יט ארבעים אלף וחמש מאות:
כ ער ואונן ומית ער ואונן בארץ כנען: ויהיו בני-יהודה
למשפחתם לשלה משפחת השלני לפרץ משפחת
כא הפרצי לזרח משפחת הזרחי: ויהיו בני-פרץ לחצרון
כב משפחת החצרני לחמול משפחת החמולי: אלה
משפחת יהודה לפקדיהם ששה ושבעים אלף וחמש
כג מאות:
כד משפחת התולעי לפנה משפחת הפוני: לישוב משפחת
כה הישבי לשמרון משפחת השמרני: אלה משפחת
יששכר לפקדיהם ארבעה וששים אלף ושלש
כו מאות:
כז בני זבולן למשפחתם לסדר משפחת
הסרדי לאלון משפחת האלני ליחלאל משפחת
כח היחלאל: אלה משפחת הזבולני לפקדיהם ששים
כח אלף וחמש מאות:
כט מנשה ואפרים: בני מנשה למכיר משפחת המכירי
ומכיר הוליד את-גלעד לגלעד משפחת הגלעדי:
ל אלה בני גלעד איעזר משפחת האיעזרי לחלק
לא משפחת החלקי ואשריאל משפחת האשריאל ושכם
לב-ג משפחת השכמי: ושמדע משפחת השמדעי וחפר משפחת החפרי: וצלפחד בן-
חפר לא-היו לו בנים כי אם-בנות ושם בנות צלפחד מחלה ונעה חגלה מלכה
לד-לה ותרחא: אלה משפחת מנשה ופקדיהם שנים וחמשים אלף ושבע מאות: אלה

ר"ע

למשפחות, כחצרון וחמול שהיו בני בניס ליהודה וחפר ומלכאל שהיו בני בניס של
אשר, ואם אגדה היא הרי טוב, ואם לאו אומר אני שהיו נכלעו בני בניס הרבה,
ומשום הללו ארד ונעמן ילאה מכל אחד משפחה רבה, ונקראו חולדות שאר הבנים
על שם בלע, וחולדות השנים הללו נקראו על שם. וכן אני אומר בבני מכיר
שחלקו לשתי משפחות, אחת נקראת על שמו ואחת נקראת על שם בלעד בנו. חמש

(טו) לאזני. אומר אני שזו משפחת אלזון, ואיני יודע למה לא נקראת משפחתו על
שמו: (כד) לישוב. הוא יוב האמור ביורדי מלרים, כי כל המשפחות נקראו על-ש
יורדי מלרים. והטולדן שם והאלה לא נקראו המשפחות על שם, חוץ משפחות
אפרים ומנשה שגולדו כלם במלרים וארד ונעמן בני בלע בני בנימין. ומלחתי ביסודו
על רבי משה הדרשן שירדה אמן למלרים כשהיה משוכרת מהם, לכך נחלקו

have the sense of "shining" (*Rashi*).

Rashi notes several discrepancies in the listing of the families. The Simeonite family of Ohad (*Exodus* 6:15) is

absent here. Similarly, although Benjamin had ten sons (*Genesis* 46:21), only five are listed here (see notes to v. 39), and the Asherite family of Ezbon (*ibid.* 46:16) is absent.

of Shaul, the Shaulite family. ¹⁴ These are the families of the Simeonites: twenty-two thousand, two hundred.

¹⁵ The sons of Gad according to their families: of Zephon, the Zephonite family; of Haggi, the Haggite family; of Shuni, the Shunite family; ¹⁶ of Ozni, the Oznite family; of Eri, the Erite family; ¹⁷ of Arod, the Arodite family; of Areli, the Arelite family. ¹⁸ These are the families of the sons of Gad according to their count forty thousand, five hundred.

¹⁹ The sons of Judah, Er and Onan; Er and Onan died in the land of Canaan. ²⁰ The sons of Judah according to their families were: of Shelah, the Shelanite family; of Perez, the Perezite family; of Zerah, the Zerahite family. ²¹ The sons of Peretz were: of Hezron, the Hezronite family; of Hamul, the Hamulite family. ²² These are the families of Judah according to their count: seventy-six thousand, five hundred.

²³ The sons of Issachar according to their families were: Tola, the Tolaite family; of Puvah, the Punite family; ²⁴ of Jashub, the Jashubite family; of Shimron, the Shimronite family. ²⁵ These are the families of Issachar according to their count: sixty-four thousand, three hundred.

²⁶ The sons of Zebulun according to their families: of Sered, the Seredite family; of Elon, the Elonite family; of Jahleel, the Jahleelite family. ²⁷ These are the families of the Zebulunites according to their count: sixty thousand, five hundred.

²⁸ The sons of Joseph according to their families: Manasseh and Ephraim. ²⁹ The sons of Manasseh: of Machir, the Machirite family, and Machir begat Gilead; of Gilead, the Gileadite family. ³⁰ These are the sons of Gilead: of Iezer, the Iezerite family; of Helek, the Helekite family; ³¹ of Asriel, the Asrielite family; of Shechem, the Shechemite family; ³² of Shemida, the Shemidaite family; of Hephher, the Hephherite family. ³³ Zelophehad son of Hephher had no sons, only daughters; and the names of Zelophehad's daughters: Mahlah, Noah, Hoglah, Milcah, and Tirzah.

³⁴ These are the families of Manasseh, and their count: fifty-two thousand, seven hundred.

Thus, a total of seven families are missing. *Yerushalmi* (Sotah 1:10) asserts that after the death of Aaron, when the Clouds of Glory departed and one of the Canaanite kings attacked (see 21:1), many of the people panicked and fled. The Levites pursued them and tried to force them back, resulting in a fierce battle, during which seven Israelite families were decimated, and the Levites, too, suffered heavy losses (see v. 57). According to *Tanchuma*, the missing families died in the plague, but *Rashi* contends that it would seem that all 24,000 who died in the plague probably came from the tribe of Simeon, since its population fell precipitously from 59,300 (1:23) to only 22,200 (v. 22).

Daas Zekeinim explains that these seven unlisted families had not increased at the same rate as the others. Therefore, they were too small to be listed separately, and were absorbed into their brethren.

16. לְאֹנִי — *Of Ozni*. According to one version, this is the family of Ezbon (*Genesis* 46:16). *Shelah* finds a moral lesson in the association of these two names. Ozni is related to the word for ear [אָזן] and Ezbon is related to the word for finger [אֶצְבָּע]. This alludes to the teaching of the Sages (*Kesubos* 5a) that God made the finger tapered so that if anyone hears improper or abusive speech, he can stuff his fingers into his ears.

21. לְחֶזְרֹן — *Of Hezron*. Two of Perez's sons, Hezron and

Hamul, are named here as separate family groups, but Perez's other offspring were included in the Perezite family (*Chizkuni*). As to why some of Jacob's great-grandsons headed separate families and others were subsumed in the families of their fathers, several suggestions are offered:

— Those born or conceived before Jacob arrived in Egypt, are counted separately, with the exception, of course, of Manasseh and Ephraim, whom Jacob designated to be tribes, and their own grandsons (*R' Moshe HaDarshan*).

— The key factor was size. The great-grandsons who had very many offspring are counted as separate families (*Rashi*).

— The most distinguished of Jacob's great-grandsons were designated as family heads, regardless of family size or where they were born (*Ramban*).

24. לְיָשׁוּב — *Of Jashub*. In *Genesis* 46:13, he was identified as Job, which was his real name. Because the family devoted itself to Torah study, it was given the honorary name of יָשׁוּב — from the verb יָשַׁב, *to sit*, — to signify that its members sat in the houses of study (*Rashi* to *I Chronicles* 7:1). Others whose names are different here than in *Genesis* are Ahiram, originally Ehi (*Genesis* 46:21); and Shephupham, originally Mupim (*ibid.*).

33. Zelophehad's daughters are mentioned here because they inherited his share of the Land [see 27:1-11] (*Ramban* v. 46).

בני אפרים לורעיהוּן לשותלח משפחת השתלחי
 ללכר משפחת הבכרי לתחן משפחת התחני: ואלה
 בני שותלח לערן משפחת הערני: אלה משפחת
 בני-אפרים לפקדיהם שנים ושלישים אלה וחמש
 מאות אלה בני-יוסף למשפחתם:
 בנימן למשפחתם לבלע משפחת הבלעי לאשבֿל
 משפחת האשבֿלי לאחירם משפחת האחירמי:
 לשופם משפחת השופמי לחופם משפחת
 החופמי: ויהיו בני-בלע ארד וגעמן משפחת
 הארדי לגעמן משפחת הנעמי: אלה בני-בנימן
 למשפחתם ופקדיהם חמשה וארבעים אלה וש
 מאות:
 משפחת השוחמי אלה משפחת דן למשפחתם: כל-
 משפחת השוחמי לפקדיהם ארבעה וששים אלה
 וארבע מאות:
 בני אשר למשפחתם
 לימנה משפחת הימנה לישוי משפחת הישוי לבריעה
 משפחת הבריעי: לבני בריעה לחבר משפחת החברי
 למלביאל משפחת המלביאלי: ושם בת-אשר שרח:
 אלה משפחת בני-אשר לפקדיהם שלשה וחמשים
 אלה וארבע מאות:
 בני נפתלי
 למשפחתם ליחצאל משפחת היחצאלי לגוני
 משפחת הגוני: ליצר משפחת היצרי לשלם משפחת
 השלמי: אלה משפחת
 נפתלי למשפחתם ופקדיהם חמשה וארבעים אלה
 פקודי
 בני ישראל שש-מאות אלה ואֵלף שבע מאות ושלישים:

בני אפרים לורעיהוּן לשותלח משפחת השתלחי
 ללכר משפחת הבכרי לתחן משפחת התחני: ואלה
 בני שותלח לערן משפחת הערני: אלה משפחת
 בני-אפרים לפקדיהם שנים ושלישים אלה וחמש
 מאות אלה בני-יוסף למשפחתם:
 בנימן למשפחתם לבלע משפחת הבלעי לאשבֿל
 משפחת האשבֿלי לאחירם משפחת האחירמי:
 לשופם משפחת השופמי לחופם משפחת
 החופמי: ויהיו בני-בלע ארד וגעמן משפחת
 הארדי לגעמן משפחת הנעמי: אלה בני-בנימן
 למשפחתם ופקדיהם חמשה וארבעים אלה וש
 מאות:
 משפחת השוחמי אלה משפחת דן למשפחתם: כל-
 משפחת השוחמי לפקדיהם ארבעה וששים אלה
 וארבע מאות:
 בני אשר למשפחתם
 לימנה משפחת הימנה לישוי משפחת הישוי לבריעה
 משפחת הבריעי: לבני בריעה לחבר משפחת החברי
 למלביאל משפחת המלביאלי: ושם בת-אשר שרח:
 אלה משפחת בני-אשר לפקדיהם שלשה וחמשים
 אלה וארבע מאות:
 בני נפתלי
 למשפחתם ליחצאל משפחת היחצאלי לגוני
 משפחת הגוני: ליצר משפחת היצרי לשלם משפחת
 השלמי: אלה משפחת
 נפתלי למשפחתם ופקדיהם חמשה וארבעים אלה
 פקודי
 בני ישראל שש-מאות אלה ואֵלף שבע מאות ושלישים:

משה אחס חסרים ממשפחות כל העמים שהן שבעים. אף זה הכנתי מיוסודו
 של רבי משה הורשן, אך הולכתי לפחות ולהוסיף בדבריו: (לח) לאחורם.
 הוא אחי שיר למנרים (בראשית מו:כ) ולפי שקרא על שם יוסף (סוטה לו)
 שהיה אחיו ורם ממנו נקרא אחירם: (לט) שפופם. הוא מופים (בראשית ס)
 על שם שהיה יוסף שפופ בין האומות: (מב) לשוחם. הוא חושם (שם כג): (מו)
 ושם בת אשר שרח. לפי שהיה קיימת בחיים (סוטה יג). מנלה כחן:

39. As noted above (note to v. 13), five of Benjamin's ten families were decimated [with their survivors joining the remaining five families]. This fulfilled Rachel's tragic prophecy; when Benjamin was born, she named him Ben Oni, Son of My Sorrow or Mourning, for she foresaw tragedy in his future. Her premonition was further fulfilled after the disastrous war caused by the episode of the Concubine in

משפחות חסרו מבניו של בנימין, כחן נקיימה מקלט נבואת אמו שקראה בן
 אוני, בן אינות, ובפגשם בבגד נקיימה כולה. זו מלחמי ביסודו של רבי משה
 הורשן: (לו) ואלה בני שותלח וגו'. שאר בני שותלח נקראו מולדותיהם על
 שם שותלח, ומערן יאלה משפחה רבה ונקראה על שמו, ונחשבו בני שותלח לשתי
 משפחות. לא חשבו ותמלא כפרה זו חמשים ושבע משפחות ומבני לוי שמונה,
 הרי ששים ותשע וזהו שנאמר כי אחס המעט וגו' (דברים יז: י) ה"ל מעט,

Gibeah (Judges 19-20), which nearly wiped out the tribe (R' Moshe HaDarshan, cited by Rashi).

40. And the sons of Bela were Ard and Naaman. In Genesis 46:21, Ard and Naaman are listed as sons of Benjamin, not of his son Bela. Ramban (to v. 13) suggests that Benjamin's sons Ard and Naaman each

³⁵ These are the sons of Ephraim according to their families: of Shuthelah, the Shuthelahite family; of Becher, the Becherite family; of Tahan, the Tahanite family ³⁶ And these are the sons of Shuthelah: of Eran, the Eranite family. ³⁷ These are the families of the sons of Ephraim according to their count: thirty-two thousand, five hundred. These are the sons of Joseph according to their families.

³⁸ The sons of Benjamin according to their families: of Bela, the Belaite family; of Ashbel, the Ashbelite family; of Ahiham, the Ahihamite family; ³⁹ of Shephupham, the Shephuphamite family; of Hupham, the Huphamite family. ⁴⁰ And the sons of Bela were Ard and Naaman: the Ardite family; of Naaman, the Naamanite family. ⁴¹ These are the sons of Benjamin according to their families, and their count: forty-five thousand, six hundred.

⁴² These are the sons of Dan according to their families: of Shuham, the Shuhamite family. These are the families of Dan according to their families. ⁴³ All the Shuhamite families according to their count: sixty-four thousand, four hundred.

⁴⁴ The sons of Asher according to their families: of Imnah, the Imnite family; of Ishui, the Ishuite family; of Beriah, the Beriite family; ⁴⁵ of the sons of Beriah: of Heber, the Heberite family; of Malchiel, the Malchielite family. ⁴⁶ The name of Asher's daughter: Serah. ⁴⁷ These are the families of the sons of Asher according to their count: fifty-three thousand, four hundred.

⁴⁸ The sons of Naphtali according to their families: of Jahzeel, the Jahzeelite family; of Guni, the Gunite family; ⁴⁹ of Jezer, the Jezerite family; of Shillem, the Shillemite family. ⁵⁰ These are the families of Naphtali according to their families, and their count: forty-five thousand, four hundred.

⁵¹ These are the countings of the sons of Israel: six hundred and one thousand, seven hundred and thirty.

The
Census
Total

died childless. Bela, Benjamin's oldest son, married their widows, in fulfillment of the *mitzvah* of *יבום*, *levirate marriage* [see *Deuteronomy* 25:5-10]. He then named the first sons of the respective marriages after his two brothers.

46. וְשֵׁם בִּתּוֹ אֲשֶׁר שֶׁרָה — *The name of Asher's daughter: Serah.* Serah is mentioned because she was Jacob's only living granddaughter (*Rashi*). *Targum Yonasan* cites the tradition that, in order to prepare Jacob for the shocking news that Joseph was still alive, the brothers had asked the young Serah to sing to him that Joseph had survived. In response, Jacob said that if your uncle is indeed alive, may you live forever. The Patriarch's blessing came true and Serah never died. After many centuries on earth, she was elevated to Gan Eden.

Ramban cites a variant text of *Onkelos* that reads, "And the name of the daughter of Asher's wife was Serah." Based on this, *Ramban* suggests a plausible reason why Serah is mentioned here. She was Asher's stepdaughter, from his wife's first marriage, but, because he raised her, people called her "Asher's daughter Serah," as if that was her full name. Her mother was the sole heir of her own father so that, like the daughters of Zelophehad in the next chapter, Serah received a share of the Land. Since this chapter names those who participated in the division of *Eretz Yisrael*, it is appropriate that she be mentioned.

¶ The census total.

The census total given in verse 51 is almost identical to that in the census taken shortly after the Exodus (1:46). Here it is 1,820 fewer — which is surprising given the amazing fertility of the nation in Egypt. This can be understood in light of the teaching that God caused the Jewish population to increase miraculously in response to Egyptian attempts to reduce the numbers of the Jews (*Sotah* 11a). Accordingly, the stable numbers during the Wilderness years may be seen as a normal situation. In a similar vein, *Abarbanel* comments that the adverse conditions of life in the Wilderness kept the numbers down, and it was only due to God's mercy that their numbers did not decrease far more. *Ibn Ezra* (to v. 62) explains that the lack of population increase is accounted for by the death of those twenty and older.

An analysis of the totals of the individual tribes reveals that Reuben and Simeon suffered the greatest losses (20,700 and 37,100 respectively). This was because the Reubenites were deeply involved in Korah's rebellion and the Simeonites were disproportionately stricken by the plague because of their major role in the licentiousness at Peor. Conversely, it may be assumed that the unusual growth of Manasseh [as well as Benjamin, Asher, and Issachar] was because they did not participate in these sorry episodes. [The losses of Ephraim and Naftali, eight thousand each, are unexplained.]

וַיִּדְבֶּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: לְאַלֶּה תַחֲלַק הָאָרֶץ
בַּנִּחְלָה בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת: לְרֹב תִּרְבֶּה נִחְלָתוֹ וּלְמַעַט
תִּמְעִיט נִחְלָתוֹ אִישׁ לְפִי פָקְדָיו יִתֵּן נִחְלָתוֹ: אַךְ-בְּגוּרָל
יַחֲלַק אֶת-הָאָרֶץ לְשְׁמוֹת מִטּוֹת-אֲבֹתָם יִנְחִלוּ: עַל-פִּי
הַגּוּרָל תַּחֲלַק נִחְלָתוֹ בֵּין רֹב לְמַעַט: וְאַלֶּה
פְּקוּדֵי הַלְוִי לְמִשְׁפַּחְתָּם לְגִרְשׁוֹן מִשְׁפַּחַת הַגֵּרָשָׁנִי
לִקְהַת מִשְׁפַּחַת הַקְּהֹתִי לְמִרְי מִשְׁפַּחַת הַמִּרְיָ:
אֶלֶּה מִשְׁפַּחַת לְוִי מִשְׁפַּחַת הַלֵּבִנִי מִשְׁפַּחַת הַחֲבֹרֹנִי
מִשְׁפַּחַת הַמַּחֲלִי מִשְׁפַּחַת הַמּוּשִׁי מִשְׁפַּחַת הַקְּרָחִי
וּקְהַת הוֹלֵד אֶת-עַמְרָם: וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ עֲמֹרָם יוֹכָבֵד
בֵּת-לְוִי אֲשֶׁר יֻלְּדָה אֹתָהּ לְלִוִי בְּמִצְרַיִם וְתֹלַד לְעַמְרָם
אֶת-אֶהֱרֹן וְאֶת-מֹשֶׁה וְאֶת מְרִיָם אֲחֹתָם: וַיּוֹלֵד לְאֶהֱרֹן
אֶת-נָדָב וְאֶת-אֲבִיהוּא אֶת-אֱלֶעָזָר וְאֶת-אִיתָמָר:
וַיָּמָת נָדָב וְאֲבִיהוּא בְּהַקְרִיבָם אֶש-זָרָה לִפְנֵי יְהוָה:
וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים אָלֶף כָּל-זָכָר מִבֶּן-
חֹדֶשׁ וּמַעֲלָה כִּי לֹא הִתְפַּקְדּוּ בַּתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי
לֹא-נָתַן לָהֶם נִחְלָה בַּתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: אֶלֶּה פְקוּדֵי
מֹשֶׁה וְאֱלֶעָזָר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּעֶרְבַת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ: וּבְאֶלֶּה לֹא-הָיָה אִישׁ
מִפְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאֶהֱרֹן הַכֹּהֵן אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בַּמִּדְבָּר סִינַי: כִּי-אָמַר יְהוָה לָהֶם מוֹת יָמָתוֹ בַּמִּדְבָּר
וְלֹא-נֹתַר מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם-כָּלֵב בֶּן-יִפְנֶה וַיְהוֹשֻׁעַ

שלישי נב-נג

נד

נה

נו

נז

נח

נט

ס

סא

סב

סג

סד

סה

רס"ז

וחלקו הכל בשוה, וזה שנה' לשמות מטות אבותם ינחלו, שאחר שנטלו הבנים חלקו לפי האבות שילאו ממזרים, ואילו מתחלה חלקו למנין יולאיו מזרים לא היו נטולין אלו הארבעה אלא שני חלקים, עכשיו נטלו ארבעה חלקים (ספרי שם; ב"ב קיח). אך בגורל: ילאו יהושע ולכנ, וכן הוא אומר ויטנו לכלב את חבריו כאשר דבר משה (שופטים יא:ז) ואומר על פי ה' נתנו לו את העיר אשר שאל (יהושע יט:ג); ספרי שם: מטות אבותם. ילאו גרים ועבדים (ספרי שם); (נו) על פי הגורל. הגורל היה מדבר כמו שפירשתי, מגיד שנתחלקה ברזח הקודש, לכן נאמר על פי ה' (יהושע שם); (נח) אלה משפחות לוי. חסר כאן משפחות השבטים והשט"ף וקלת מן הטהרה: (נט) אשר ילדה אותה ללוי. אשמו ילדה במצרים. ילדה במזרים ואין הורסה במזרים. כשנכנסו לחוף החומה ילדה והיא השלימה מנין שבעים, שהרי בפרטן אי אחיה מולא אלא ששים ותשע (בראשית מו:חכז); ב"ב קכג. קכג: (סב) כי לא התפקדו בתוך בני ישראל. להיות נמנין בני עשרים שנה, ומה טעם: בי לא אשר ילדה אותה ללוי. והנמנין מכן עשרים שנה היו בני נחלה, שנאמר איש לפי פקדיו יותן נחלתו (לעיל פסוק נד); (סד) ובאלה לא היה איש וגו'. אבל על הנשים לא נזכרה גזרת המרגלים לפי שכן היו מתכנסות את הארץ, האנשים אומרים נתנה ראש ונשבעה ממרגמה (לעיל יד:ד) והנשים אומרות חנה נו אחיה (להלן כז:ד) לכן נסמכה פירשם בטות נלפחד לכהן (תמוחמא ז:)

(נג) לאלה תחלק הארץ. ולא לפחותים מכן עשרים אע"פ שבאו לכלל עשרים בטרם חלוק הארץ, שהרי שבע שנים כבשו ושבע חלקו, לא נטלו חלק בחלק אלא אלו שם ממות אלה ואחר, ואם היו נלחם מהם ששה בנים לא נטלו אלא חלק אביהם לבדו: (נד) לרב תרבה נחלתו. לשבע שהיה מרובה באוכלוסין נתנו חלק רב. ואע"פ שאל היו החלקים ששים, שהרי הכל לפי רבוי השבט חלקו החלקים, לא עשו אלא על ידי גורל, והגורל היה על פי רוח הקודש, כמו שפירשם בכבד בחרה (קכב). אלעזר הכהן היה מלווה באורים ותומים ואומר ברזח הקודש, אם שבע פלוני עולה חסום פלוני עולה עמו. והשבעים היו כחובים שבעים עשר פחקין, ושנים עשר גבולים שבעים עשר פחקין, ויבטלו בקלפי, והנשיא מכניס ידו לחוכה וטועל שני פחקין. עולה בידו פחק של שם שבעו ופחק של גבול המפורש לו, והגורל עולמו היה לומר ואומר לוי הגורל עלינו לגבול פלוני לשבע פלוני, שנאמר על פי הגורל (תמוחמא ו). ולא נתחלקה הארץ במדה, לפי שיש גבול מאובת מחבירו, אלא בשומא, בית כור רע כנגד בית סאה טוב, הכל לפי הדמים (ספרי קלנ; ב"ב סג); (נה) לשמות מטות אבותם. אלו יולאיו מזרים. שניה הכחוש נחלה זו מכל הנחלות שבתורה, שכל הנחלות החיים יורשים את המותם ואלו מותם יורשים את החיים. כיצד שני אחים מיוולא מזרים שהיו להם בנים בבחי הארץ לזה אחד ולזה שלשה, האחד נטל חלק אחד והשני נטל שלשה, שנאמר לאלה חלק הארץ. חזרה נחלקו אלו אבי אביהן

⁵² *HASHEM spoke to Moses, saying: ⁵³ To these shall the Land be divided as an inheritance, according to the number of names. ⁵⁴ For the numerous one you shall increase its inheritance, and for the fewer one you shall lessen its inheritance; each one according to his count shall his inheritance be given. ⁵⁵ Only by lot shall the Land be divided, according to the names of their fathers' tribes shall they inherit. ⁵⁶ According to the lot shall one's inheritance be divided, between the numerous and the few.*

The Count of the Levites ⁵⁷ These are the countings of the Levites, according to their families: of Gershon, the Gershonite family; of Kohath, the Kohathite family; of Merari, the Merarite family. ⁵⁸ These are the Levite families: the Libnite family; the Hebronite family; the Mahlite family; the Mushite family; the Korahite family; and Kohath begat Amram. ⁵⁹ The name of Amram's wife was Jocheved, daughter of Levi, who was born to Levi in Egypt; and she bore to Amram Aaron, Moses, and their sister Miriam. ⁶⁰ To Aaron were born Nadab and Abihu, Elazar and Ithamar. ⁶¹ Nadab and Abihu died when they brought an alien fire before HASHEM. ⁶² Their counts were twenty-three thousand, every male from one month of age and above, for they did not count themselves among the Children of Israel, for an inheritance was not given them among the Children of Israel.

⁶³ These are the ones counted by Moses and Elazar the Kohen, who counted the Children of Israel in the plains of Moab, by the Jordan, near Jericho. ⁶⁴ And of these, there was no man of those counted by Moses and Aaron the Kohen, who counted the Children of Israel in the Wilderness of Sinai. ⁶⁵ For HASHEM had said of them, "They will surely die in the Wilderness," and not a man was left of them, except for Caleb son of Jephunneh, and Joshua

53. לאלה תחלק הארץ — *To these shall the Land be divided, i.e., to those counted in this census. Those who were twenty years old at the time of the census received their own shares of the Land, but not those who came of age later, even if they did so before the end of the conquest (Rashi; see Bava Basra 117a with Rashbam).*

54. Rashi and Ramban disagree as to whether the Land was apportioned in equal shares for each of the tribes, or whether each citizen had an equal share, so that the more populous tribes had larger provinces. See notes to Genesis 48:4.

55. אֶרֶץ-בְּגוּרָל — *Only by lot.* Everything about the lot was conducted with Divine inspiration, so that it would be clear to everyone that the outcome was God's will. Twelve lots with the names of the tribes were placed in one box and another twelve with the outlines of twelve portions of the Land were placed in a second box. Elazar the Kohen Gadol, dressed in his vestments including the *Urim V'Tumim*, declared prophetically that if the lot of a certain tribe were drawn, the corresponding territorial lot would be such and such a portion. The leader of the tribe Elazar mentioned would approach, and invariably he would draw the lot of his tribe and of the portion that had been mentioned (Rashi; Bava Basra 122a).

As a further indication of Divine intervention, the lot itself would declare, "I have been chosen to delineate the borders of such and such a tribe," as indicated by verse 56, *על-פי, תגורל*, literally, *by the mouth of the lot (Rashi).*

57-62. The count of the Levites. The Levite families were named above (3:17-20), but here the families of Shimi and Uziel are omitted. Also, instead of three families descending

from Yizhar — whose sons were Korah, Nepheg, and Zichri (Exodus 6:21) — only the Korahite family is mentioned here, indicating that the others did not survive [except for very few]. These Levite families were the casualties of the battle described in the notes to verse 13.

Although the Levite tribe did not receive a portion of the Land, they are listed here for two reasons: (a) They shared the forty-eight towns that were allocated to the Levites (see 35:1-8); (b) it would be unbecoming if all the Jews were counted and the Levites, "God's legion," were not important enough to be included in the census (Ramban).

58. וקָהָת הוֹלֵד אֶת-עַמְרָם — *And Kohath begat Amram.* It seems strange that Amram, surely the most distinguished son of Kohath, was not the progenitor of an "Amramite family." This is because Amram's offspring were divided between Kohanim and Levites, and the Torah did not wish to list a separate family of Kohanim in this passage because it would have implied a lack of respect for Moses [whose children were not of such stature] (Ramban).

It is also noteworthy that in this census, the entire family of Uziel was renamed the family of Korah in honor of the sons of Korah, who proved themselves to be good and righteous by refusing to join their father's rebellion and remaining loyal to God and His prophet. Similarly, the Torah honored them before (v. 11), by saying that they did not die in the rebellion (ibid.). This illustrates that God does not ignore good deeds and that the more difficult, they are to accomplish, the greater the credit justly earned by those who perform them.

64. לֹא-יָקִיחַ אִישׁ — *There was no man.* Joshua and Caleb were

בר נון: א וקריבא בנות צלפחד בר חפר
בר גלעד בר מכיר בר מנשה לנרצית
מנשה בר יוסף ואלין שמחת בנותה
מחלה נוצה וחגלה ומלכה ותנצרה:
וְקָמָא קָרַם מִשָּׁה וקָרַם אֶלְעָזָר כְּהֵנָא
וְקָרַם בְּרַבְרָא וְכָל כְּנִשְׁתָּא בְּתַרְע
מִשְׁפָּן זִמְנָא לְמִימָר: גִּאֲבֹנָא מִית
בְּמִדְבָּרָא וְהוּא לֹא הָוָה בְּגו כְּנִשְׁתָּא
דְּאִנְדְּמֵנוּ עַל יֵי בְּכִנְשְׁתָּא דְקָרַח אָרִי
בְּחֻבָּה מִית וּבְנִין לֹא הָווּ לָהּ: ד לְמָא
יִתְמַנַּע שְׁמָא דְאֲבֹנָא מְגו וְרַעֲיָתָהּ אָרִי
לִית לִיהָ בְּרִי הַב לָנָא אֲחִסְנָא בְּגו אָחִי
אֲבֹנָא: ה וְקָרַב מִשָּׁה יֵת דִּינְהוּן קָרַם יֵי:
וְנֹאמֵר יֵי לְמִשָּׁה לְמִימָר: וְנֹאזֹת בְּנֵת
צִלְפָּחַד מְמַלְלָן מִתָּן תַּתָּן לָהוּן אֲחֻזָּת
אֲחִסְנָא בְּגו אָחִי אֲבֹיָהוּן וְתַעֲבֵר יֵת
אֲחִסְנָת אֲבֹיָהוּן לָהּ: הָנַעם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
תְּמַלְל לְמִימָר גְּבֵר אָרִי יָמוּת וְכֵר לִית
לָהּ וְתַעֲבֵרֵין יֵת אֲחִסְנָתָה לְבִרְתָּהּ:
טֹאֵם לִית לָהּ בְּרִתָּא וְתַתָּנֵין יֵת
אֲחִסְנָתָה לְאֲחֻזָּהּ: יֹאֵם לִית לָהּ אֲחִין
וְתַתָּנֵין יֵת אֲחִסְנָתָה לְאָחִי אֲבֹיָהּ:
יֹאֵם לִית אֲחִין לְאֲבֹיָהּ וְתַתָּנֵין
יֵת אֲחִסְנָתָה לְקָרִיבָה דְקָרִיב לָהּ
מִנְרַעֲיָתָה וְכִרְת יָתָהּ וְתַחֲי לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל
לְגִזְרַת דִּין כְּמָא דִּי פְקִיד יֵי יֵת מִשָּׁה:

וּתְקַרְבָּנָה בְּנוֹת צִלְפָּחַד בְּן־חֹפֶר בֶּן־
גִּלְעָד בֶּן־מְכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפַּחַת מְנַשֶּׁה בֶּן־יוֹסֵף
וְאַלְהָ שְׁמוֹת בְּנֵיהֶם מַחֲלָה נָעָה וְחַגְלָה וּמַלְכָּה וְתַרְצָה:
ב וְתַעֲמִדְנָה לִפְנֵי מִשָּׁה וּלְפָנֶי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וּלְפָנֵי הַנָּשִׂאִם
ג וְכָל־הָעֵדָה פָּתַח אֶהֱל־מוֹעֵד לֵאמֹר: אֲבִינוֹ מֵת בְּמִדְבָּר
וְהוּא לֹא־הָיָה בְּתוֹךְ הָעֵדָה הַנוֹעֲדִים עַל־יְהוָה בַּעֲדַת־
ד קָרַח כִּי־בִחָטְאוֹ מֵת וּבָנִים לֹא־הָיוּ לוֹ: לָמָּה יִגְרַע שֵׁם־
אֲבִינוֹ מִתּוֹךְ מִשְׁפַּחְתּוֹ כִּי אֵין לוֹ בֶּן תְּנֶה־לָנוּ אֲחֻזָּה בְּתוֹךְ
ה אָחִי אֲבִינוֹ: וַיִּקְרַב מִשָּׁה אֶת־מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי יְהוָה:
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מִשָּׁה לֵאמֹר: כֵּן בְּנוֹת צִלְפָּחַד דִּבַּרְתְּ
וַיִּתֵּן תַּתָּן לָהֶם אֲחֻזָּת נַחֲלָה בְּתוֹךְ אָחִי אֲבִיהֶם וְהַעֲבַרְתְּ
ח אֶת־נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן: וְאַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּדְבָּר לֵאמֹר
אִישׁ כִּי־יָמוּת וְבֵן אֵין לוֹ וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ:
ט־י וְאִם־אֵין לוֹ בֵּת וְנִתְּתָם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְאָחִיו: וְאִם־אֵין לוֹ
יֹאֲחִים וְנִתְּתָם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְאָחִי אָבִיו: וְאִם־אֵין אָחִים
לְאָבִיו וְנִתְּתָם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְשֹׂאֲרוֹ הַקָּרֵב אֵלָיו
מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וַיִּרַשׁ אֹתָהּ וְהָיְתָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֶקֶת
מִשְׁפָּט כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מִשָּׁה:

י"ב רבתי

רבועי

כ"ה

עומדות ויתנו לנו ירושתנו, ואם אין הנקבות חסונות וזרע חסידים אמתו ליבם
(תנחומא ס"ז כ"ב קט"ו): כי אין לו בן. הא אם היה לו בן לא היו חסונות כלום.
מגיד שחסידיהם היו (ספרי ס"ז כ"ב ס"ז): (זה) ויקרב משה את משפטן.
תעמלה הלכה ממנו, וכאן נפרע על שטל עטרה לומר והדבר אשר יקשה מכס
תקריבנו אלי (דברים א"י): תנחומא ח: סנהדרין ח). דבר אחר, ראוייה היטה פרה וז
להכניס על ידי משה אלא שזכו בנות לנפח ונכתבה על ידן (ספרי ס"ז סנהדרין ס"ז):
(ז) כן בנות צלפחד דוברות. כתרגומי, יאות. כך כתובה פרה וז לפני במדס
(ספרי קלד) מגיד שראתה עינים מה שלא ראתה עיניו של משה: כן בנות צלפחד
דברות. יפה חכמו. אשרי אדם שהקב"ה מודה לדבריו (ס"ז): בנות תתן. שני חלקים,
חלק אביהן שהיה מיואלי מלכים, וחלקו עם אחיו בנכסי חפר (כ"ב קי"ח): והעברות.
לשון עברה הוא במי שאינו מניח בן ליוצרו (כ"ב קט"ו). דבר אחר על ס"ז שבת
מעברת נחלה משבת לשבת שבתה ובעלה יורשין אותה. (שלא חסוב נחלה לא נעטרה
אלא לאותו הדור בלבד (כ"ב ק"ה). וכן והעברתם את נחלתו לבתו (פסוק ח) ככולן
הוא אומר ונתתם (פסוקים ט"ו) ונתת הוא אומר והעברתם (ספרי ס"ז): תנחומא טז:
כ"ב קמ"ו). (יא) לשארו הקרב אליו ממשפחתו. ואין משפחה קרויה אלא מלד

(א) למשפחת מנשה בן יוסף. למה נאמר, והלא כבר נאמר בן מנשה, אלא לומר
לך יוסף חבד את הארץ, שנאמר והעליתם את עצמותי וגו' (בראשית כ"ה) ונחיתו
חבדו את הארץ, שנאמר מנה לנו אחיה (פסוק ד) וללמד שהיו כלם לדיקים, שכל מי
שמעשיו ומעשיו אבותיו סוממים ופרע לך הכבוד בלחם מהם ליחסו לשבת, הרי זה
לדיק בן לדיק, ואם יחסו לנחלה, כגון בן יצמעאל בן נחיה בן אלישע (מלכים
כ"ה) בידוע שכל הנזכרים עמו רשעים היו (ספרי קלג): מחלה נעה וגו'. ולהלן
(לוי"א) הוא אומר ויהייה מחלה ותרלה. מגיד שכולן שקולות זו כזו, לפיכך שנה את
סדרן (ספרי ס"ז): (ב) לפני משה ולפני אנלעזר. מגיד שלא עמדו לפנייהם אלא
בשנת הארבעים אחר שמת אהרן (ס"ז): לפני משה. ואחר כך לפני אלעזר.
אפשר אם משה לא ידע אלעזר יורע, אלא סרס המקרא וזרעה, דברי רבי יאשיה.
אבל חזק משום רבי אליעזר אומר, בבית המדרש היו יושבים, ועמדו לפני כולם (ס"ז):
(ג) והוא לא היה וגו'. לפי שהיו בלחות לומר בחטא, חזקו לומר לא בחטא
מחלוננים ולא בעדת קרש שהטו על הקב"ה, אלא בחטאו לבדו מת ולא החטא את
אחרים עמו (ס"ז). רבי עקיבא אומר מוקדש עמים היה, ורבי שמעון אומר מן
המעפלים היה (שבת ל"ז:). (ד) למה יגרע שם אבינו. (אם) אנו במקום בן

not exceptions to this rule. Although they had been included in the first census, when they were not yet sixty years old, by the time of the present census they had already passed their sixtieth birthdays and so were not counted (Ramban).

27.

1-5. The grievance of Zelophehad's daughters. The five daughters of Zelophehad had a passionate love for Eretz Yisrael. The Torah alludes to this by tracing their genealogy

back to Joseph, who loved the Land so much that he had his brothers take an oath that his bones would go with them for burial in the holy soil (Genesis 50:25). In recognition of their righteousness, God gave them the honor of being the catalyst for the pronouncement of a new chapter in the Torah: the laws of inheritance (Rashi; Sifre). This is similar to the passage containing the laws of *pesach sheni*, the second *pesach*-offering which was brought by people who were unable to bring the first one (9:6-14). There, too, a mitzvah

son of Nun.

27 ¹ **T**he daughters of Zelophehad, son of Hepher, son of Gilead, son of Machir, son of Manasseh, of the family of Manasseh son of Joseph drew near — and these are the names of his daughters: Mahlah, Noah, Hoglah, Milcah, and Tirzah — ² and they stood before Moses, before Elazar the Kohen, and before the leaders and the entire assembly at the entrance to the Tent of Meeting, saying: ³ "Our father died in the Wilderness, but he was not among the assembly that was gathering against HASHEM in the assembly of Korah, but he died of his own sin; and he had no son. ⁴ Why should the name of our father be omitted from among his family because he had no son? Give us a possession among our father's brothers." ⁵ And Moses brought their claim before HASHEM.

⁶ HASHEM said to Moses, saying, ⁷ "The daughters of Zelophehad speak properly. You shall surely give them a possession of inheritance among the brothers of their father, and you shall cause the inheritance of their father to pass over to them. ⁸ And to the Children of Israel you shall speak, saying: If a man will die and he has no son, you shall cause his inheritance to pass over to his daughter. ⁹ If he has no daughter, you shall give his inheritance to his brothers. ¹⁰ If he has no brothers, you shall give his inheritance to the brothers of his father. ¹¹ If there are no brothers of his father, you shall give his inheritance to the relative who is closest to him of his family, and he shall inherit it. This shall be for the Children of Israel as a decree of justice, as HASHEM commanded Moses."

that would have been in the Torah in any case was initiated because of people who longed for it. Few honors can be comparable to that of being the vehicle for the revelation of God's word.

In this case, after hearing that only men were counted in preparation for the distribution of the Land, these women complained that because they had no brothers, their family would be without a share. They said, "The compassion of the Omnipresent is not comparable to the compassion of human beings. A human being might have more compassion for males, but He Whose word brought the world into being is different. His compassion is for both male and female — His compassion is for all" (*Sifre*).

3. וְהָאָהֳנָה בְּתוּר הָעֵדָה — *But he was not among the assembly.* The daughters contended that their father did not deserve to lose the privilege of having his family share in the Land, because he had not joined any of the rebellions that disputed the authority of God or Moses. Since the sin for which he had died had been committed as an individual — and no one is immune from sin — it was not of such a magnitude as to justify the loss of his portion of the Land.

6-11. Laws of inheritance. This passage begins by asserting that the daughters were right and they were to receive their late father's share in the Land, and then goes on to establish their legal right to it by setting forth the laws of inheritance.

7. בְּנֵי בְנוֹת זִלְפִּיחָד יִרְבּוּ — *The daughters of Zelophehad speak properly.* In this phrase, the Sages in *Sifre* see the highest praise of the five sisters: God said that their holy intuition "saw" what Moses himself could not see, i.e., that they were entitled to their father's portion. "Praiseworthy is the person with whom God concurs" (*Rashi*).

7. וְהִעָבְרָה — *And you shall cause. . . to pass over.* Instead of using the verb *give* as in verses 9, 10, and 11, which speak of male inheritance, here the Torah uses the term *pass over*, because the inheritance of a woman can have a result that a man's does not. If she were to marry a man from a tribe other than her father's and then be inherited by her husband or sons, who are citizens of a tribe other than her father's, the effect would be that the title to her property would *pass over* from her original tribe to the new one. Thus, her tribe as a community would lose land. Indeed, in chapter 36, this problem was raised by Zelophehad's tribe of Manasseh (*Rashi*).

9. לְאָחֵיו — *To his brothers.* Nowhere in the passage does the Torah state explicitly that a father is an heir, but the Sages derive that a father's right to inheritance is second only to that of a husband and children. Thus, in our verse, the deceased's brother inherits only if the father is no longer living.

11. מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ — *Of his family*, i.e., the deceased's paternal line (*Rashi*). Thus, the heir would be the closest relative or relatives. Since all Jews are descendants of the Patriarchs, everyone [except certain proselytes] has relatives, though they may be very distant cousins.

לְחֻקַּת מִשְׁפָּט — *As a decree of justice.* This term implies that the above laws are permanent; even though they had been promulgated in response to the immediate plea of Zelophehad's daughters, they were not a temporary solution but an eternal *decree of justice*. The Sages further derive from this expression that a father may not alter the Torah's procedure of inheritance. Although one may make a gift of his property during his lifetime, in which case it is no longer his and the laws of inheritance will not apply at the time of his death, one

יב וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה סֶק לְטוֹרָא דְעֶבְרָאִי
הָדִין נְחֻזִי יְתֵי אֶרְעָא דִּי יְהִיבִית לְבְנֵי
יִשְׂרָאֵל: יִנְחֻזִּי יְתֵה וְתַחְבֵּשׁ לְעִמְרִי
אֶף אַתְּ כְּמָא דִּי אַתְּכִנֵּשׁ אַהֲרֹן אַחֲוִי:
יג כְּמָא דִּי סְרַבְתוֹן עַל מִימְרֵי בְּמִדְבָּרָא
דְּבָרְן בְּנִשְׁתָּא לְקִדְשׁוֹתִי כְּמָא
לְעִינֵיהוֹן אֲנֹן מִי מִצּוֹת רָקֶם מִדְּבָרָא
דְּבָרְן: יד וְגִלְגַּל מֹשֶׁה קָדֶם יְיָ לְמִימְרֵהוּ: טו
יְמֻנִי יְיָ אֱלֹהֵי רוּחִי: זכ לְכָל בְּסָרָא גִבֹר עַל
בְּנִשְׁתָּא: יז יְיָ יְפֹק קְדָמִיהוֹן וְדִי יַעֲלֹ
קְדָמִיהוֹן וְדִי יִפְקֹדוּ: יח יְעֲלֹן וְלֹא תִהִי
בְּנִשְׁתָּא דִּי כְּעָנָא דִּי לִית לְהֹן רַעִי:
יח וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה דְּבַר לֵךְ יְתֵי יְהוֹשֻׁעַ
בֶּר נֹון גִּבֹר דִּי רִיחַ נְבוּאָה בִּהּ וְתַסְמוּךְ
יְתֵי יֶדְךָ עֲלוּהִי: יט וְתִקְּסִים יְתֵה קָדֶם
אֲלַעְזָר בֶּהֱנָא וְקָדֶם כָּל בְּנִשְׁתָּא
וְתַפְקֹד יְתֵה לְעִינֵיהוֹן: כ וְתַתַּן מִזִּינָךְ

יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה עֲלֵה אֶל-הָרֹעֵבִים הַזֶּה וְרֹאֵה
יג אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: וְרֹאִיתָה אֹתָהּ
יד וְנִאֲסַפְתָּ אֶל-עַמְּךָ גַּם-אֶתָּה בְּאֶשֶׁר נֶאֱסַף אַהֲרֹן אַחִיךָ:
טו בְּאֶשֶׁר מָרִיתָם פִּי בְּמִדְבָּר-צֶן בְּמִרְיַב־הָעֵדָה לְהַקְדִּישֵׁנִי
טז בַּמִּים לְעִינֵיהֶם הֵם מִי־מִרְיַב־קָדֵשׁ מִדְּבָר-צֶן: וַיְדַבֵּר
טז מֹשֶׁה אֶל-יְהוָה לֵאמֹר: יִפְקֹד יְהוָה אֱלֹהֵי הָרוּחַת לְכָל-
יז בָּשָׂר אִישׁ עַל-הָעֵדָה: אֲשֶׁר-יֵצֵא לִפְנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יָבֹא
יח לִפְנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וְאֲשֶׁר יְבִיאֵם וְלֹא תִהְיֶה עֶדְתְּ
יח יְהוָה בְּצִאֲן אֲשֶׁר אֵין-לָהֶם רַעַה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה
יח קַח-לְךָ אֶת-יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נֹון אִישׁ אֲשֶׁר-רוּחַ בּוֹ וְסִמַּכְתָּ
יט אֶת-יָדְךָ עָלָיו: וְהֶעֱמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֲלַעְזָר הַכֹּהֵן
כ וּלְפָנֶי כָל-הָעֵדָה וְצִוִּיתָה אֹתוֹ לְעִינֵיהֶם: וְנָתַתָּה מִדּוּדְךָ

ר"ע

נחתל ללפחד לבנותיו, אחר הגיעה שעה שחשבו לרכי, שירשו בני אה גדולתי. אחר
לו הקב"ה לא כך עלתה במחשבה לפני, כדאי הוא ירועט לטול שכר שמואל שלח מש
מחור האהל. וזהו שאמר שלח טול חלנה יאכל פריה (משלי כז:ח; תנחומא יח):
אלהי הרוחות. למה לאמר, אחר לפני, רכש"ט. גלי לפניך דעתו של כל אחד ואחד
ואין דומין זה לזה, מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו (תנחומא
י: יז) אשר יצא לפניהם. לא כדרך מלכי האומות שהיו יושבים בבתיים ומשלחין
את עיניהם למלחמה, אלא כמו ששיתי אני שנתחתי בסיוחן ועונן, שנאמר אל
חירא ארמו (במדבר כאלד) וכדרך שעה ירועט, שנאמר ויך ירועט אליו ויאמר לו
הלן אשה וגו' (ירועט היג). וכן כדוד הוא אומר כי הוא יולא ובה לפניהם (שמואל א
יח:יז) יולא בראש ונכנס בראש (ספרי קלט): ואשר יוציאם. בזכותו (סס):
ואשר יביאם. בזכותו (סס). דבר אחר, ואשר יביאם שלח טעשה לו כדרך שחיה
עושה לי, שאני מכניסן לארץ (במ"ר כח:יז) (יח) קח לך. קטנו בדברים, אשריך
זוכית להנהיג בניו של מקום (ספרי נב): לך. את שדוק לך, את זה אהה מכיר (ספרי
קמ): אשר רוח בו. כלש שאלת, שיוכל להלך כנגד רוחו של כל אחד ואחד (ספרי
וסמכת את ידך עליו. חן לו מחורגן שידרוס בחיך, שלא יאמר עליו לא היה לו
להרים ראש בימי משה (סס): (יט) וצוית אתה. על ישראל, דע שערחין הס,
סרננים הס, על גנת שחקלך עליו (ספרי נב): ונתתה מהודך עליו. זה
קירון עור פנים: מהודך. ולא כל הודך, מניט למדין פני משה כחמה פני ירועט

האב (ספרי סס: כ"ב קט): (יב) עלה אל הר העברים. למה נסמכה לכאן, כיון
שאמר הקב"ה נתן מחן להם (לשיל פסוק ז) אחר ארמי לזה המקום להנחיל, שחל
הוקרה הגזרה ואכנס לארץ. אחר לו הקב"ה גזרתי במקומה עומדת (תנחומא סס).
דבר אחר, כיון שנקנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן שחל ואמר כדומה לי שחור
נדר. משל למלך שגזר על בנו שלא יכנס לפתח פלטין שלו. נכנס (לשע), והוא אחרי.
לחצר, והוא אחרי. לטקליו, והוא אחרי. כיון שכל להכנס לקיטון אחר לו, בני, מכאן
ואיך אתה אסור להכנס (ספרי סס): (יג) באשר נאסף אהרן אחיך. מכאן
שנחמה משה למחיתו של אהרן (ספרי קלו). דבר אחר אין אהה טוב ממנו (תנחומא
סס). על אשר לא קדשם (דברים נב:ח) הא הם קדשם אחי עדיין לא הגיע זמנם
להפטר מן העולם. בכל מקום שכתב מיחסם כתב סורחם, לפי שגזרה גזרה על דור
המדבר למוח במדבר בעון שלא האמינו, לכך בקש משה שיכתב סורחם, שלא יאמר
אף הוא מן הממרים היה. משל לשני נשים שנקות בבית דין אחת קלקלה ואחת אכלה
פני שנישתי וכו', אף כאן בכל מקום שהזכיר מיתחן הזכיר סורחם, להודיע שלא היה
בזה אלא זו בלבד (ספרי קלו): (יד) הם מיריבת קדש. הם נדרס. אין בזה טעם
אחר. דבר אחר הם שהמרו במרה הם היו שהמרו בים סוף. הם עלמס שהמרו במדבר
ליו: (טו) וידבר משה אל ה' וגו'. להודיע שכתב שפטרין מן העולם
מיתחן לרכן ועוסקין בנרכי נבזר (ספרי קלט): לאמר. אחר לו השיגי אהה
ממנה להם פרנס אהה (סס): (טז) יפקד ה'. כיון ששמה משה שאמר לו המקום חן

who has not done so does not have the power to tailor his will
in a way that will contradict the Torah's laws (R' Bachya).

12-14. God shows Moses the Land. Seeing that he had
been assigned to give Zelophehad's inheritance in the Land
to his daughters, Moses thought that perhaps he would be
allowed to enter it as well, and that the decree against him
had been lifted. Therefore God reiterated the decree (Rashi).
Indeed, the fuller account of this event (Deuteronomy 3:23-
29) tells that Moses prayed incessantly to be permitted to
enter the Land (Chizkuni).

12. עֲלֵה — Go up. According to Ramban, this command was
not to be fulfilled immediately; rather, God was telling Moses
that on the day of his death, he would climb the mountain
and see the Land he cherished so much (Deuteronomy
32:48-52). Similarly, the passage after this, in which God
named Joshua as Moses' successor, was not carried out at

this time, but at the end of Moses' life. At this point, Moses
asked God to provide the future leader and was told that
when the time came, it would be Joshua.

13. וְרֹאִיתָה אֹתָהּ — You shall see it. The previous verse stated
that Moses would physically "see" the Land; this verse
promised him that he would attain a deeper vision, one that
would enable him to grasp its inner, spiritual essence (Or
HaChaim).

You, too. God gave Moses welcome tidings. As
Aaron was surrendering his soul, he told Moses that if he had
known the sublimity of death by "God's kiss," he would have
longed for it much earlier. Moses hoped that when his time
came, he too would merit such a sacred death, and God now
told him that this would happen (Rashi; Or HaChaim).

15-23. Moses asks for a successor. Once God had reiter-
ated that Moses would not enter the Land, Moses turned his

God ¹² HASHEM said to Moses, "Go up to this mountain of Abarim and see the Land that I have
Shows given to the Children of Israel. ¹³ You shall see it and you shall be gathered unto your people,
Moses you, too, as Aaron your brother was gathered in; ¹⁴ because you rebelled against My word in
the Land the Wilderness of Zin, in the assembly's strife, to sanctify Me at the water before their eyes. They
were the waters of strife at Kadesh, in the Wilderness of Zin."

Moses ¹⁵ Moses spoke to HASHEM, saying, ¹⁶ "May HASHEM, God of the spirits of all flesh, appoint a
Asks for a man over the assembly, ¹⁷ who shall go out before them and come in before them, who shall
Successor take them out and bring them in; and let the assembly of HASHEM not be like sheep that have
no shepherd."

¹⁸ HASHEM said to Moses, "Take to yourself Joshua son of Nun, a man in whom there is spirit,
and lean your hand upon him. ¹⁹ You shall stand him before Elazar the Kohen and before the
entire assembly, and command him before their eyes. ²⁰ You shall place some of your majesty

concerns to the future of his beloved people. True, as the Sages say, Moses hoped that just as Zelophehad's share in the Land would go to his daughters, so would his own son succeed him (*Rashi*). Nevertheless, it is clear from his description of the leader's qualifications that his primary concern was for the needs of the people. A leader is justified in hoping that his offspring will succeed him, but not at the expense of the community he serves.

15. לֹאמֹר — *Saying*. Moses asked that God tell him whether or not He chose to appoint a leader (*Rashi*).

16. אֱלֹהֵי הָרוּחַ — *God of the spirits*. Of all the ways Moses could have addressed God, he chose this one. Instead of referring to God's omnipotence or wisdom, he spoke of God's knowledge of the intricacies of the human mind and personality, of God's knowledge that every person has his own virtues and foibles, and that the best way to lead is to understand the needs of every follower. Moses thus implied that the sort of leader he wanted to succeed him was one who, as much as humanly possible, embodied these Divine characteristics so as to accommodate the individuals who comprise the nation (*Rashi*).

17. Moses listed the qualifications he wanted in the leader, all of which reveal a concern for Israel. The leader should go out before them, leading them in battle as Moses had done in the wars of Sihon and Og, and as Joshua had done in repelling Amalek (*Exodus* 17:10-13), and not remain in the back lines, leaving the risks to others. He should take them out and bring them in, in the sense that his personal merits should be substantial enough to protect the people from harm and bring them success. Alternatively, Moses prayed ruefully that God should allow the new leader to bring the people into the Land, unlike Moses himself, whose dream would remain unfulfilled (*Rashi*).

According to *Sforno*, Moses asked for a leader who would have prowess in both war and statecraft.

Finally and poignantly, Moses pleaded that the assembly of HASHEM not be like sheep that have no shepherd. The Midrash (to *Shir HaShirim* 1:7) quotes Moses as saying, "Where will You graze them... when the foreign powers rise; where will You rest Your flock... when the foreign powers subjugate it?" The *Targum* there quotes him as saying, "How will they sustain themselves and how will they live among the

nations, whose decrees are as violent as the heat of the noonday sun in the summer solstice?"

18. יְהוֹשֻׁעַ — *Joshua*. Though Moses had hoped that his own son could succeed him, God said otherwise. "Joshua who has never departed from [your] tent (*Exodus* 33:11) deserves to be rewarded for his efforts." As Solomon said (*Proverbs* 27:8), "He who watches over the fig tree should eat its fruit" (*Rashi*).

אִישׁ אֲשֶׁר-רוּחַ בּוֹ — *A man in whom there is spirit*, i.e., a person in whom there is the spirit of God, so that he knows how to treat each person according to his own spirit (*Rashi*).

וְנִמְכַּת אֶת-יָדְךָ — *And lean your hand*. Grant him the privilege of addressing the people during your lifetime, so that when the time comes for him to lead, no one will say that "while Moses was alive, Joshua did not dare raise his head" (*Rashi*).

The Talmud (*Sanhedrin* 13b) compares the appointment of Joshua to the *semichah* ordination to the rabbinate. Accordingly, the term is figurative; the one who ordains does not actually place his hands on his disciple, but confers authority upon him. This is what Moses was to do to Joshua now, as he appointed him to lead the people and, probably, to become head of the Sanhedrin.

The requirement that Moses lay his hands upon Joshua symbolized the role of the disciple in all ages, for it meant that Joshua had to lower his head in submission to his master. This was to teach Joshua that even after he became the leader of Israel, he was to realize that he was to remain subservient to Moses, that he must always guide himself by what Moses would have done in a given situation, for a leader of Israel is always a link in the tradition that has come down to us from leader to leader, beginning with Moses and Joshua. Although today's ordination does not include the physical bowing of the head and laying on of the hands, nevertheless, this need to guide oneself by the eternal tradition remains in force (*R' Moshe Feinstein*).

19. וְצִוִּיתָה אֹתוֹ — *And command him*. Tell him that the people can be troublesome and stubborn, and that he must accept their shortcomings (*Rashi*). Instruct him regarding his duties as a leader (*Ramban*).

20. מִמְּדֹרְךָ — *Some of your majesty*. The Torah says *some of your majesty*, but not "all of it." This implies that the face of

עלוהו בדיל די יקבלון מנה כל בנשחא דבני ישראל: כא וקדם אלעזר בהנא יקום וישאל לה בדיו אוריא קדם יי על מימרה יהון נפקין ועל מימרה יהון עליו הוא וכל בני ישראל עמה וכל בנשחא: כב ועבר משה קמא די פקיד יי יתה ודבר ית יהושע ואקמה קדם אלעזר בהנא וקדם כל בנשחא: כג וסמך ית ידוהי עלוהי ופקדה קמא די מליל יי בינא דמשה: אומליל יי עם משה למימר: בפקד ית בני ישראל ותימר להון ית קרבני לחם סדור לקרבני לאתקבלא ברענא תשרון לקרבא קדמי בזמנה: ג ותימר להון דין קרבנא די תקרבון קדם יי אמרין בני שנא שלמין תרין ליומא עלתא תדירא: ד ית אמרא חד תעבד בצפרא וית אמרא תנינא תעבד בין שמשא: ה וחד מן עשרא בתלת סאין סלתא למנחתא דפילא במשח בתישא רבעות הינא: ו עלת תדירא דאתעבינא בטורא דסיני לאתקבלא ברענא קרבנא קדם יי: ז ונספה רבעות הינא לאמרא חד בקודשא יתנסך נסוך דחמר עתיק קדם יי: ח וית אמרא תנינא תעבד בין שמשא במנחת צפרא וכןספה תעבד קרבן דמתקבל ברענא קדם יי: ט וביקיא דשבתא תרין אמרין בני שנא שלמין ותרין עשרונין סלתא דמנחתא דפילא במשח ונספה: י עלת שבתא דתתעבד בשבתא על עלת תדירא ונספה: יא ובריש ירחיבון תקרבון עלתא קדם יי תורין בני תורין תרין ודבר חד אמרין בני שנא שבצא שלמין:

כא עליו למען ישמעו כל עדת בני ישראל: ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים לפני יהוה על-פיו יצאו ועל-פיו יבאו הוא וכל בני ישראל אתו וכל-העדה: ויעש משה כאשר צוה יהוה אתו ויקח את-יהושע ויעמידהו לפני אלעזר הכהן ולפני כל-העדה: כב ויסמך את-ידיו עליו ויצוהו כאשר דבר יהוה ביד-משה:

כח

חמישי א"ב

וידבר יהוה אל-משה לאמר: צו את-בני ישראל ואמרת אליהם את-קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו: ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו ליהוה כבשים בני-שנה תמימים שנים ליום עלה תמיד: את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים: ועשירית האיפה סלת למנחה בלולה בשמן בתית רביעת ההין: עלת תמיד העשיה בחר סיני לריח ניחח אשה ליהוה: ונסכו רביעת ההין לכבש האחד בקדש הסך נסך שגר ליהוה: ואת הכבש השני תעשה בין הערבים במנחת הבקר ונסכו תעשה אשה ריח ניחח ליהוה: ט וביום השבת שני-כבשים בני-שנה תמימים ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עלת שבת בשבתו על-עלת התמיד ונספה: יא ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליהוה פרים בני-בקר שנים ואיל אחד כבשים בני-שנה שבעה תמימים:

רע"ה

תמימים (כז): במועדו. בכל יום הוא מועד התמידים: (ג) ואמרת להם. אזהרה לבית דין (ספרי סס): שנים ליום. כפשוטו. ועיקר בא ללמד שהיו נשחטין כנגד היום, תמיד של שחר כמנעם ושל בין הערבים כמזרחן של טענות (סס): וימא (ככ): (ד) את הכבש אחד. א"ע שכבר נאמר כפרשם וזאת תלוי זה אשר תעשה וגו' (שמות כט:לח) היא היפה אזהרה לימי המלואים, וכאן לזה לדורות: (ה) סלת למנחה. מנחת נסכים: (ו) העשיה בחר סיני. לחותן שנעשו בימי המלואים. דבר אחר, העשיה בחר סיני, מקיש עולת תמיד לעולת זה סיני, וזאת שנקרבה לפני מתן תורה, שכתוב בה וישם באגנות (שמות כד:ו) מלמד שטעונה כלי (ת"כ לו פרק ית:זח): (ז) ונסכו. יין: בקדש הסך. על המזבח יתנסכו: נסך שגר. יין המשכר, פרט ליין מגזו (כ"ב לו): (ח) ריח ניחוח. נחת רוח לפני אלהיך ונעשה רחמי (ספרי קמג): (י) עולת שבת בשבתו. ולא עולת שבת בשבת אחרת. הרי שלא הקריב בשבת זו שומע אפי' יקריב שמים לשבת הבאה, ת"ל בשבתו, מגיד שאם עבר יומו בטל קרבנו (סס קמד): על עולת התמיד. אלו מוספין לבד אותן שני כבשים של עולת התמיד. ומגיד שאין קרבין אלא בין שני התמידין, וכן בכל המוספין נאמר על עולת התמיד לתלמוד זה (סס):

כלבנה (ספרי קמ; כ"ב עה): למען ישמעו כל עדת בני ישראל. שהיו נוהגין בו כבוד ויראה כדרך שנוהגין כך: (כא) ולפני אלעזר הכהן יעמוד. הרי שאלתה שאלת שאין הכבוד הזה זו מביט אבין, אף יהושע יהא נריך לאלעזר (תנחומא יח): ושאל לו. כשיתקדש ללאת למלמה (סנהדרין טז): וימא עג: על פיו. של אלעזר (סס וסס): וכל העדה. סנהדרין (יומא סס): (כב) ויקח את יהושע. לקחו בדברים ואודיעו מתן שגר פנסי ישראל לעולם הבא (ספרי קמא): (כג) ויסמך את ידיו. בשני יפה, יסמך וימיר ממה שנעשה. שהק"ה אמר לו וסמכת את ידך (לעיל פסוק יח) והוא עשה בשני ידיו, ועשאו ככלי מלא וגדוש ומלאו חכמתו בשני יפה (ספרי סס): כאשר דבר ה'. אף לענין ההוד נתן מהודו עליו: (ב) צו את בני ישראל. מה אמור למעלה (פסוק טז) יפקוד ה'. אמר לו הק"ה עד שאתה מלוי על בני זרע את בני עלי. משל לבח מלך שהיתה נסמכת מן העולם והיתה מפקדת לבעלה על בניה וכו' כדאיתא בספרי (קמג): קרבני. זה הדם (סס): לחמו. אלו אמורין, וכן הוא אמר והקטירם הכהן המזבחה לחם אשה וויקרא גזיתו (ספרי סס): לאשי. התנין לאשי מזבחי: תשמרו. שהיו כהנים ולוים וישראל עומדין על גביו מכאן למדו וחקנו מעמדות (ספרי סס):

upon him, so that the entire assembly of Israel will pay heed. ²¹ Before Elazar the Kohen shall he stand, who shall inquire for him of the judgment of the Urim before HASHEM; at his word shall they go out and at his word shall they come in, he and all the Children of Israel with him, and the entire assembly.

²² Moses did as HASHEM had commanded him. He took Joshua and stood him before Elazar the Kohen and before the entire assembly. ²³ He leaned his hands upon him and commanded him, as HASHEM had spoken through Moses.

28

¹ HASHEM spoke to Moses, saying: ² Command the Children of Israel and say to them: My offering, My food for My fires, My satisfying aroma, shall you be scrupulous to offer to Me in its appointed time. ³ And you shall say to them: This is the fire-offering that you are to offer to HASHEM: male lambs in their first year, unblemished, two a day, as a continual elevation-offering. ⁴ The one lamb shall you make in the morning and the second lamb shall you make in the afternoon, ⁵ with a tenth-ephah of fine flour as a meal-offering, mixed with a quarter-hin of crushed oil. ⁶ It is the continual elevation-offering that was done at Mount Sinai, for a satisfying aroma, a fire-offering to HASHEM. ⁷ And its libation is a quarter-hin for the one lamb, to be poured on the holy [Altar], an intoxicating libation for HASHEM. ⁸ The second lamb you shall make in the afternoon; like the meal-offering of the morning and like its libation shall you make, a fire-offering for a satisfying aroma to HASHEM.

The Tamid
— Contin-
ual Daily
Offering

The
Sabbath
Mussaf

Rosh
Chodesh/
The New
Moon

⁹ And on the Sabbath day: two male lambs in their first year, unblemished, two tenth-ephah of fine flour for a meal offering, mixed with oil, and its libation. ¹⁰ The elevation-offering of each Sabbath on its own Sabbath, in addition to the continual elevation-offering and its libation.

¹¹ On your New Moons, you shall bring an elevation-offering to HASHEM: two young bulls, one ram, seven male lambs in their first year, unblemished. ¹² And three tenth-ephah of fine

Moses was like the sun, and that of Joshua like the moon (Rashi; Sifre). Thus, Joshua was a reflection of Moses' greatness, but not his equal.

28.

The next two chapters describe the *mussaf*, additional Offerings, that were brought in the Temple on the Sabbath, New Moon, and festivals. Since, by definition, they were to be offered as an addition to the *tamid*, the daily continual offering, the Torah first describes that basic offering.

When Moses beseeched God to appoint a new leader, God said, "While you charge Me regarding My children, why do you not charge My children regarding Me, that they not revolt against Me or exchange My service for that of idols?" Consequently, God commanded Moses regarding the offerings (Rashi).

2. This verse is a general introduction to the series of offerings that follow. God refers to the blood that is placed upon the Altar as *My offering*; the parts that are burned on the Altar as *My food*; and everything else that is burned as *for My fires*. The *satisfying aroma* refers to the satisfaction that God feels, as it were, "That I spoke and My will has been done."

3-8. The tamid — daily continual offering. The commandment to offer the *tamid* had been given with the Inauguration offerings of the Tabernacle (Exodus 29:38-42); it is repeated here as a commandment that it be offered every day, permanently (Rashi to v. 4).

5. לֶמְנַחָה — As a meal-offering. This adjunct to the *tamid* offering consists of a meal-offering that was completely burned on the Altar and a wine-offering that was poured into a pipe at the top of its southwest corner. See the passage in Exodus (ibid.) and above 15:1-7.

6. הַעֲשֹׂה בְהָר סִינַי — That was done at Mount Sinai, i.e., this offering is identical to the one that was offered in the Wilderness of Sinai during the Inauguration of the Tabernacle (Rashi).

9-10. The Sabbath mussaf. From here until the end of the *Sidrah*, the Torah lists the *mussaf* offerings, beginning with that of the Sabbath. Even on the Sabbath and festivals, the first offering of the day is the regular *tamid*, as specified in verse 10.

10. בְּשַׁבָּתוֹ — On its own Sabbath. If the *mussaf* offering was omitted on one Sabbath, it cannot be offered along with the *mussaf* of the following Sabbath (Rashi).

יב וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרִים סֵלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן לִפְרֵי הָאֶחָד
 וּשְׁנֵי עֶשְׂרִים סֵלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן לְאֵיל הָאֶחָד:
 יג וְעֶשְׂרֵן עֶשְׂרֵן סֵלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן לִכְבֹּשׁ הָאֶחָד
 יד עֲלֵה רִיחַ נִיחֹחַ אֲשֶׁה לַיהוָה: וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הֵהָיוּ יְהִיָּה לִפְרֵי
 וּשְׁלִישֵׁת הֵהָיוּ לְאֵיל וּרְבִיעֵת הֵהָיוּ לִכְבֹּשׁ יֵין זֹאת עֹלֹת
 טו חֹדֶשׁ בְּחֹדְשׁוֹ לַחֲדָשִׁי הַשָּׁנָה: וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לַחֲטָאת
 טז לַיהוָה עַל-עֹלֹת הַתָּמִיד יַעֲשֶׂה וְנִסְכּוֹ: וּבְחֹדֶשׁ
 יז הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ פֶּסַח לַיהוָה: וּבַחֲמִשָּׁה
 יח עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חֹג שִׁבְעַת יָמִים מִצּוֹת יֶאֱכֹל: בְּיוֹם
 יט הָרִאשׁוֹן מִקְרֵא-קֹדֶשׁ כָּל-מִלְאכָת עֲבָדָה לֹא תַעֲשׂוּ:
 כ וְהִקְרַבְתֶּם אֲשֶׁה עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי-בָקָר שְׁנַיִם וְאֵיל
 כא אֶחָד וּשְׁבַעַת כִּבְשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תָּמִיד יְהִיוּ לָכֶם: וּמִנְחָתָם
 כב סֵלֶת בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרִים לִפְרֵי וּשְׁנֵי עֶשְׂרִים
 כג לְאֵיל תַעֲשׂוּ: עֶשְׂרֵן עֶשְׂרֵן תַעֲשֶׂה לִכְבֹּשׁ הָאֶחָד לַשִּׁבְעַת
 כד הַכִּבְשִׂים: וּשְׂעִיר חֲטָאת אֶחָד לִכְפֹּר עֲלֵיכֶם: מִלֵּבֶד עֹלֹת
 כה הַבָּקָר אֲשֶׁר לְעֹלֹת הַתָּמִיד תַעֲשׂוּ אֶת-אֱלֹהֵי כְּאֵלֶּה תַעֲשׂוּ
 כו לְיוֹם שִׁבְעַת יָמִים לַחֵם אֲשֶׁה רִיחַ-נִיחֹחַ לַיהוָה עַל-עֹלֹת
 כז הַתָּמִיד יַעֲשֶׂה וְנִסְכּוֹ: וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרֵא-קֹדֶשׁ יְהִיָּה
 כח לָכֶם כָּל-מִלְאכָת עֲבָדָה לֹא תַעֲשׂוּ: וּבְיוֹם
 כט הַבְּבוּרִים בְּהִקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֹדֶשָׁה לַיהוָה בְּשִׁבְעַתִּיכֶם
 ל אֶחָד-קֹדֶשׁ יְהִיָּה לָכֶם כָּל-מִלְאכָת עֲבָדָה לֹא תַעֲשׂוּ:
 לא וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה לְרִיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי-בָקָר שְׁנַיִם
 לב אֵיל אֶחָד שְׁבַעַת כִּבְשִׂים בְּנֵי שָׁנָה: וּמִנְחָתָם סֵלֶת בְּלוּלָה
 לג בְּשֶׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרִים לִפְרֵי הָאֶחָד שְׁנֵי עֶשְׂרִים לְאֵיל
 לד הָאֶחָד: עֶשְׂרֵן עֶשְׂרֵן לִכְבֹּשׁ הָאֶחָד לַשִּׁבְעַת הַכִּבְשִׂים:
 לה שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לִכְפֹּר עֲלֵיכֶם: מִלֵּבֶד עֹלֹת הַתָּמִיד
 לו וּמִנְחָתוֹ תַעֲשׂוּ תָּמִיד יְהִיוּ-לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם:

ששי

יב טעמים

ל-לא

רס"ה

עבודה. אפי' מלאכה הנריכה לכם, כגון דבר האחד המותרת בחולו של מועד, אסורה ביום טוב (ח"כ אמור פרשתא יבוח: (וט) פרים. כנגד אברהם, שנאמר ואל הבקר רח אברהם (בראשית יח:): אילים. כנגד חילו של יחזק (סס כנ"ג): בבשים. כנגד יעקב, והבשים הפריד יעקב (סס למ:). ביסודו של רבי משה הורשן ראייתו זאת: (בד) באלה תעשו ליום. שלא יהיו פוחתין והולכין כפרי התנ (ספרי קמז: (בז) וביום הבבורים. תג השבועות קרוי בכורי קליר חטים (שמות לז:כב) על שם שתי האתם שהם ראשונים למנחת חטים הבאים מן האדמה (מנחות פד: (לא) תמימים יהיו לכם ונסביהם. אף הנסכים יהיו תמימים (ספרי קמט) למדו רבותינו מאלו

(יב) ושלשה עשרונים. כמשפט נסכי פסח, שכן הן קלובין בפרשת נסכים (לעיל סו:ח"י: (יד) זאת עלת חודש בחודשו. שאלם עבר יומו בטל קרענו ושוב אין לו חשלונין (ספרי קמח: (טז) ושעיר עזים וגו'. כל שעירי המוספין באין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו, הכל כמו שמפרש במסכת שבת (טז. טז). ונשמנה שעיר ראש חודש שנה' זו לה', ללמד שמכפר על אשין זו ירישה לא בתחלה ולא בסוף אשין מכיר בתחלה אלא הקב"ה בלבד, ושאר השעירין למדין ממנו. ומודשו באלה, אמר הקב"ה הביאו קדשה עלי טל שמעתי את הירח (סס: על עלת התמיד יעשה. כל הקרבן הזה: ונסכו. אין ונסכו מוסב על השעיר אשין נסכים למסחת: (יח) כל מלאכת

flour for a meal-offering mixed with oil, for each bull; and two tenth-ephah of fine flour mixed with oil, for the one ram; ¹³ and a tenth-ephah of fine flour for a meal-offering, mixed with oil, for each lamb — an elevation-offering, a satisfying aroma, a fire-offering to HASHEM. ¹⁴ And their libations: a half-hin for each bull, a third-hin for the ram, a quarter-hin for each lamb — of wine. This is the elevation offering of each month in its own month for the months of the year. ¹⁵ And one male of the goats for a sin-offering to HASHEM. In addition to the continual elevation-offering, shall it be made, and its libation.

Pesach ¹⁶ In the first month, on the fourteenth day of the month, shall be a pesach-offering to HASHEM.

¹⁷ The fifteenth day of this month is a festival; for a seven-day period matzos shall be eaten. ¹⁸ On the first day is a holy convocation; you shall not do any laborious work. ¹⁹ You shall offer a fire-offering, an elevation-offering to HASHEM: two young bulls, one ram, seven male lambs within their first year, unblemished shall they be for you. ²⁰ And their meal-offering: fine flour mixed with oil; you shall make three tenth-ephah for each bull and two tenth-ephah for the ram. ²¹ One tenth-ephah shall you make for each lamb of the seven lambs. ²² And one he-goat for a sin-offering, to provide you atonement. ²³ Aside from the elevation-offering of the morning that is for the continual elevation-offering shall you make these. ²⁴ Like these shall you make each day of the seven-day period: food, a fire-offering, a satisfying aroma to HASHEM; in addition to the continual elevation-offering shall it be made, and its libation. ²⁵ The seventh day shall be a holy convocation for you; you shall not do any laborious work.

Shavuos ²⁶ On the day of the first-fruits, when you offer a new meal-offering to HASHEM on your Festival of Weeks, it shall be a holy convocation to you; you shall not do any laborious work. ²⁷ You shall offer an elevation-offering for a satisfying aroma to HASHEM: two young bulls, one ram, seven lambs within their first year. ²⁸ And their meal-offering: fine flour mixed with oil — three tenth-ephah for each bull; two tenth-ephah for the one ram; ²⁹ one tenth-ephah for each lamb of the seven lambs. ³⁰ One male of the goats to atone for you. ³¹ Aside from the continual elevation-offering and its meal-offering shall you offer [them] — unblemished shall they be for you — and their libations.

14. . . וְנִסְבֵּיהֶם — And their libations. In the case of the lamb offered on the Sabbath, the Torah did not specify the amounts of libations required, but relied on the amounts given in chapter 15. However, since the New Moon and other offerings include other kinds of animals as well, the Torah lists the libations, and these amounts will apply to all the offerings that follow (Ramban).

15. וְשַׁעֲרֵי עִזִּים אֶחָד לַחֲטָאתָא — And one male of the goats for a sin-offering. The he-goats of all the mussaf-offerings are brought to atone for sins involving שְׁמָטָה, ritual contamination, in which a contaminated person enters the Temple or eats the meat of offerings (Shevuos 2a-b). The addition of the word לַחֲטָאתָא, to HASHEM, indicates the degree of the error for which the offering atones (ibid. 9a). It must be a sin that is known only to God, meaning that the perpetrator was unaware both before and afterwards that he had been contaminated (Rashi), but if he was aware at any time, see the Mishnah in Shevuos (ibid.) regarding his atonement.

וְעָשָׂה — Shall it be made. "It" refers to the entire set of offerings that constitute the mussaf. The libation, however, does not apply to the he-goat, since libations are not brought with sin-offerings (Rashi).

16-25. Pesach

16. וּבַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן — In the first month, i.e., Nissan, the

seventh month from Rosh Hashanah, but the first in the Torah's numerical system, which commemorates the Exodus by counting the months from Nissan.

וְקָח — A pesach-offering. The laws of this offering have been given elsewhere and are not reiterated here [nor is this offering part of the mussaf]. The Torah mentions it here so that the list of festival offerings in this chapter will be complete (Ramban).

26-31. Shavuos

26. וּבְיוֹם הַבְּכוּרִים . . . מִנְחַת חֹדֶשׁ — On the day of the first-fruits. . . a new meal-offering. Shavuos is called the day of the first-fruits because of its special meal-offering, which is the first offering from the new wheat crop that may be brought to the Temple (see Leviticus 23:16-18). Until then, all meal-offerings had to be from flour of earlier crops (Rashi). This new meal-offering is accompanied by a set of animal offerings that are listed in Leviticus. The animals listed here as the Shavuos mussaf are independent of those.

בְּשַׁבְעַתִּיבָּהּ — On your Festival of Weeks. This name of the festival is derived from the fact that its date is not determined by the calendar, but by counting seven weeks from the second day of Pesach (see Leviticus 23:15-16).

כט

א וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בָּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם
 ב כָּל־מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם:
 ג וַעֲשִׂיתֶם עֲלֶיהָ לְרִיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פֶּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אֵיל
 ד אֶחָד כִּבְשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּמִנְחָתָם סֹלֶת
 ה בָּלוּלָה בַשֶּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לָפֶר שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לְאֵיל:
 ו וַעֲשֹׂרוֹן אֶחָד לִכְבֹּשׁ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכִּבְשִׂים: וּשְׁעִיר־
 ז עִזִּים אֶחָד חֲטָאת לִכְפֹּר עֲלֵיכֶם: מִלִּבְדָּ עֹלֶת הַחֹדֶשׁ
 ח וּמִנְחָתָהּ וְעֹלֶת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם כַּמִּשְׁפָּט
 ט לְרִיחַ נִיחֹחַ אִשָּׁה לַיהוָה: וּבַעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ
 י הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעֲנִיתֶם אֶת־
 יא נַפְשֵׁיכֶם כָּל־מְלֹאכָה לֹא תַעֲשׂוּ: וְהִקְרַבְתֶּם עֲלֶה
 יב לַיהוָה רִיחַ נִיחֹחַ פֶּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אֵיל אֶחָד כִּבְשִׂים
 יג בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם: וּמִנְחָתָם סֹלֶת
 יד בָּלוּלָה בַשֶּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לָפֶר שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לְאֵיל
 טו הָאֶחָד: עֲשֹׂרוֹן עֲשֹׂרוֹן לִכְבֹּשׁ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכִּבְשִׂים:
 טז שְׁעִיר־עִזִּים אֶחָד חֲטָאת מִלִּבְדָּ חֲטָאת הַכֹּפָרִים וְעֹלֶת
 יז הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם: וּבַחֲמִשָּׁה עֶשֶׂר יוֹם
 יח לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֹאכֶת
 יט עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְחַגְתֶּם חֹג לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים:
 כ וְהִקְרַבְתֶּם עֲלֶיהָ אִשָּׁה רִיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר
 כא שְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר אֵילִם שְׁנָיִם כִּבְשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה
 כב עֶשֶׂר תְּמִימִם יִהְיוּ: וּמִנְחָתָם סֹלֶת בָּלוּלָה בַשֶּׁמֶן שְׁלֹשָׁה
 כג עֶשְׂרֹנִים לָפֶר הָאֶחָד לְשִׁלְשָׁה עֶשֶׂר פָּרִים שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים
 כד לְאֵיל הָאֶחָד לְשְׁנֵי הָאֵילִם: וַעֲשֹׂרוֹן עֲשֹׂרוֹן לִכְבֹּשׁ הָאֶחָד
 כה לְאַרְבָּעָה עֶשֶׂר כִּבְשִׂים: וּשְׁעִיר־עִזִּים אֶחָד חֲטָאת
 כו מִלִּבְדָּ עֹלֶת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: וּבַיּוֹם הַשְּׁנִי
 כז פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנָיִם עֶשֶׂר אֵילִם שְׁנָיִם כִּבְשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
 כח אַרְבָּעָה עֶשֶׂר תְּמִימִם: וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לְפָרִים לְאֵילִם

*נקוד על
 ו' בתרא
 של ועשרון

א וּבַיּוֹמָהּ שְׁבִיעָא בְּחַד לִירְחָא מַעְרַע
 ב קְדִישׁ יְהִי לְכוּן כָּל עֲבִידַת פְּלִחָן לֹא
 ג תַּעֲבֹדוּן יוֹם יִבְכָּא יְהִי לְכוּן: ד נִתְעַבְדוּן
 ה עֲלֵתָא לְאַתְקַלָּא בְּרַעְנָא קָדָם יי תוֹר
 ז בַּר תוֹרִי חַד דְּכַר חַד אַמְרִין בְּנֵי שָׁנָא
 ח שִׁבְעָא שְׁלֵמִין: יג מִנְחָתְהוֹן סֹלֶתָא
 יד דְּפִילָא בְּמִשַּׁח תִּלְתָּא עֶשְׂרֹנִין לְתוֹרָא
 טו תְּרִין עֶשְׂרֹנִין לְדְכָרָא: יז וְעֶשְׂרֹנָא חַד
 יח לְאַמְרָא חַד לְשִׁבְעָא אַמְרִין: יט וְצִפִּיר
 כ בַּר עִזִּין חַד לְחֲטָאתָא לִכְפֹּרָא עֲלִיכוּן:
 כא וְבַר מַעֲלַת יִרְחָא וּמִנְחָתָהּ וְעֹלֶת
 כב תְּדִירָא וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהוֹן בְּדִחְוִי לְהוֹן
 כג לְאַתְקַלָּא בְּרַעְנָא קָרְבָּנָא קָדָם יי:
 כד וּבַעֲשָׂרָא לִירְחָא שְׁבִיעָא הַדִּין מַעְרַע
 כה קְדִישׁ יְהִי לְכוּן וְתַעֲבֹדוּן יִתְנַפְּשִׁיכוּן כָּל
 כו עֲבִידָתָא לֹא תַעֲבֹדוּן: ז' וְהִתְקַרְבוּן עֲלֵתָא
 כז קָדָם יי לְאַתְקַלָּא בְּרַעְנָא תוֹר בַּר תוֹרִי
 כח חַד דְּכַר חַד אַמְרִין בְּנֵי שָׁנָא שִׁבְעָא
 כט שְׁלֵמִין יְהוֹן לְכוּן: ט' מִנְחָתְהוֹן סֹלֶתָא
 ל דְּפִילָא בְּמִשַּׁח תִּלְתָּא עֶשְׂרֹנִין לְתוֹרָא
 מ תְּרִין עֶשְׂרֹנִין לְדְכָרָא חַד: י' עֶשְׂרֹנָא
 יא עֶשְׂרֹנָא לְאַמְרָא חַד לְשִׁבְעָא אַמְרִין:
 יב וְצִפִּיר בַּר עִזִּין חַד חֲטָאתָא בַּר
 יג מַחֲטָאתָא דְּכַפּוּרָא וְעֹלֶת תְּדִירָא
 יד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהוֹן: יז וּבַחֲמִשָּׁה עֶשֶׂר
 יח יוֹמָא לִירְחָא שְׁבִיעָא מַעְרַע קְדִישׁ יְהִי
 יט לְכוּן כָּל עֲבִידַת פְּלִחָן לֹא תַעֲבֹדוּן
 כ וְחַגְתֶּם חֹגָא קָדָם יי שִׁבְעָא יוֹמִין:
 כא וְהִתְקַרְבוּן עֲלֵתָא קָרְבָּן דְּמִתְקַבֵּל
 כב בְּרַעְנָא קָדָם יי תוֹרִין בְּנֵי תוֹרִי תִלְתָּא
 כג עֶשֶׂר דְּכִרִין תְּרִין אַמְרִין בְּנֵי שָׁנָא
 כד אַרְבָּעָא עֶשֶׂר שְׁלֵמִין יְהוֹן: ז' מִנְחָתְהוֹן
 כה סֹלֶתָא דְּפִילָא בְּמִשַּׁח תִּלְתָּא עֶשְׂרֹנִין
 כו לְתוֹרָא חַד לְתִלְתָּא עֶשֶׂר תוֹרִין תְּרִין
 כז עֶשְׂרֹנִין לְדְכָרָא חַד לְתְּרִין דְּכִרִין:
 כח ט' וְעֶשְׂרֹנָא עֶשְׂרֹנָא לְאַמְרָא חַד
 כט לְאַרְבָּעַת עֶשֶׂר אַמְרִין: י' וְצִפִּיר בַּר
 יא עִזִּין חַד חֲטָאתָא בַּר מַעֲלַת תְּדִירָא
 יב מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: יז וּבַיּוֹמָא תְּנִינָא תוֹרִין
 יח בְּנֵי תוֹרִי תְּרִי עֶשֶׂר דְּכִרִין תְּרִין אַמְרִין
 יט בְּנֵי שָׁנָא אַרְבָּעָא עֶשֶׂר שְׁלֵמִין:
 כ' מִנְחָתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרִין לְדְכִרִין

רש"י

כחזיון לעלמן בכל יום ויום, ומנחתם ונסכיהם לפרים (פסוק יח ואילן): פרי החג
 כשנים הם, כנגד שבעים זמנות. ומחמשים והולכים, סימן כליה הוא להם. ובימי
 המקדש היו מגיני עליהם מן היסורין (סוכה נה). והכבשים כנגד ישראל שנקראו
 שם פזורה, והם קבועים, ומגינים נשעים וזמנה כללות מהם נשעים וזמנה קללות
 שנמשנה תורה. בשני נאמר ונסכיהם על שני תמיד היום, ולא שניה לאין אלא
 לדרוש, כמו שאמרנו ד"ל, בשני ונסכיהם (פסוק יט) בשני ונסכיהם (פסוק לח) בשבועי
 כחמשים (פסוק לג) מ"ס י"ד מ"ס הרי כאל מים, רמז לנשך המים מן התורה

שהיון שהעלה קמחין פסול לנסכים מנחות פ.א. (ו) מלבד עולת החדש. מוספי
 ראש חודש שהוא כיום ראש השנה: (יא) מלבד חטאת הכפרים. שציר הגשמה
 כפנים האמור בחמרי מות וויקרא טז: טז) שגם הוא חטאת: ועלת התמיד. ומלבד
 עולת התמיד חמסו עולות הללו: ונסכיהם. מוסב על המוספין הכחזיון, חמסו, והוא
 לשון ציווי, מלבד עולת התמיד ומנחתה חמסו את אלה ונסכיהם. וכן כל נסכיהם
 האמורים בכל המועדות, חוץ מעל קרבנות החג (להלן פסוקים יב'לה) שכל ונסכה
 ונסכיהם ונסכיהם צהם מוסבים על התמיד ואין לשון ציווי, שהרי נסכיהם של מוספין

29

Rosh
Hashanah

¹ In the seventh month, on the first day of the month, there shall be a holy convocation for you; you shall do no laborious work, it shall be a day of shofar-sounding for you. ² You shall make an elevation-offering for a satisfying aroma to HASHEM: one young bull, one ram, seven male lambs in their first year, unblemished. ³ And their meal-offering: fine flour mixed with oil — three tenth-ephah for the bull; two tenth-ephah for the ram; ⁴ and one tenth-ephah for each lamb of the seven lambs. ⁵ One male of the goats for a sin-offering to provide you atonement. ⁶ Aside from the elevation-offering of the New Moon and its meal-offering, the continual elevation-offering and its meal-offering, and their libations according to their law — for a satisfying aroma, a fire-offering to HASHEM.

Yom
Kippur

⁷ On the tenth day of this seventh month there shall be a holy convocation for you and you shall afflict yourselves; you shall not do any work. ⁸ You shall offer an elevation-offering to HASHEM for a satisfying aroma — one young bull, one ram, seven male lambs in their first year; they shall be unblemished for you. ⁹ And their meal-offering: fine flour mixed with oil — three tenth-ephah for the bull; two tenth-ephah for the one ram; ¹⁰ and one tenth-ephah for each lamb of the seven lambs. ¹¹ One male of the goats for a sin-offering, aside from the sin-offering of the atonement and the continual elevation-offering, with its meal-offering, and their libations.

Succos

¹² On the fifteenth day of the seventh month, there shall be a holy convocation for you; you shall do no laborious work; you shall celebrate a festival to HASHEM for a seven-day period. ¹³ You shall offer an elevation-offering, a fire-offering, a satisfying aroma to HASHEM: thirteen young bulls, two rams, fourteen male lambs in their first year; they shall be unblemished. ¹⁴ And their meal-offering: fine flour mixed with oil — three tenth-ephah for each bull of the thirteen bulls; two tenth-ephah for each ram of the two rams; ¹⁵ and one tenth-ephah for each lamb of the fourteen lambs. ¹⁶ One male of the goats for a sin-offering, aside from the continual elevation-offering with its meal-offering and its libation.

¹⁷ And on the second day: twelve young bulls, two rams, fourteen male lambs within their first year, unblemished. ¹⁸ And their meal-offerings and their libations for the bulls, the rams,

29.

1-6. Rosh Hashanah

2. וַעֲשִׂיתֶם — You shall make. Throughout these chapters, the Torah uses the verb *וַעֲשִׂיתֶם*, you shall offer. The different verb, *make*, in connection with the offerings of Rosh Hashanah, alludes to a unique aspect of the Day of Judgment: God says, "As soon as you have appeared before Me for judgment and have been acquitted, you may regard yourselves as newly made creatures" (*Daas Zekeinim*).

6. עלית החדש — The elevation-offering of the New Moon. Since Rosh Hashanah is on the first of the month, all the regular Rosh Chodesh offerings are brought (*Rashi*).

7-11. Yom Kippur

11. מִלִּבְרַחַת הַחַטָּאִים — Aside from the sin-offering of the atonement, i.e., the sin-offering described in *Leviticus* 16:5,7-9, whose blood is brought into the Holy of Holies (*Rashi*). None of the other offerings of that chapter are included in the *Mussaf* of this passage.

12-34. Succos. The offerings of Succos are unique in three ways: (a) they include offerings to invoke protection for the gentile nations; (b) the offerings are slightly different for each day of the festival; and (c) there is a special water libation. These will be discussed in the notes below.

13. פָּרִים בְּנֵי-בָקָר — Young bulls. To protect the gentile na-

tions from affliction, a total of seventy bulls were offered during the seven days of Succos, corresponding to the number of primary nations enumerated in *Genesis* chapter 10 (*Rashi*; *Succah* 55b). The Midrash declares that if the nations had realized how much they benefited from these offerings, they would have sent legions to surround Jerusalem and guard it from attack.

The number of bulls is thirteen on the first day and decreases by one a day. This symbolizes that the power of those who oppose God's teachings will grow progressively weaker over the long sweep of time, until all the nations accept His dominion, under the spiritual leadership of Israel.

כִּבְשִׂים — Lambs. The gentle lamb symbolizes Israel [in contrast to the powerful bull, which is the offering for the nations]. A total of ninety-eight lambs were offered during Succos, to ward off the ninety-eight curses in the Admonition of *Deuteronomy*, chapter 28 (*Rashi*). The number of lambs, symbolizing Israel, remains constant, at fourteen each day. This may symbolize that Israel's adherence to God and His Torah should not depend on the greater or lesser power of its adversaries. Jews should recognize that the hand of God is everywhere always, whether or not it is perceived.

וַיִּשְׁפְּ The Water Libations

18. וְנִסְכֵיהֶם — And their libations. In the plain sense, the plural refers to the libations of the two sheep of the *tamid*, one

ולאמרין במנניהון כדחזי: יט וצפיר בר
עזין חד חטאתא בר מעלת תדיא
ומנחתה ונספיהון: כ וביומא תליתאה
תורין חד עשר דכרין תרין אמרין
בני שנא ארבעא עשר שלמין:
כא ומנחתהון ונספיהון לתורין לדכרין
ולאמרין במנניהון כדחזי: כב וצפירא
דחטאתא חד בר מעלת תדיא
ומנחתה ונספיהון: כג וביומא רביעאה
תורין עשרא דכרין תרין אמרין בני
שנא ארבעא עשר שלמין: כד ומנחתהון
ונספיהון לתורין לדכרין ולאמרין
במנניהון כדחזי: כה וצפיר בר עזין חד
חטאתא בר מעלת תדיא ומנחתה
ונספיהון: כו וביומא חמישאה תורין תשע
דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעא
עשר שלמין: כז ומנחתהון ונספיהון
לתורין לדכרין ולאמרין במנניהון
כדחזי: כח וצפירא דחטאתא חד בר
מעלת תדיא ומנחתה ונספיהון:
כט וביומא שתיאה תורין תמנא
דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעא
עשר שלמין: לו ומנחתהון ונספיהון
לתורין לדכרין ולאמרין במנניהון
כדחזי: לא וצפירא דחטאתא חד בר
מעלת תדיא ומנחתה ונספיהון:
לב וביומא שביעאה תורין שבועא דכרין
תרין אמרין בני שנא ארבעא עשר
שלמין: לז ומנחתהון ונספיהון לתורין
לדכרין ולאמרין במנניהון כדחזי
להון: לה וצפירא דחטאתא חד בר
מעלת תדיא ומנחתה ונספיהון: לה ביומא
תמינאה כגש תהי לכוון כל עבדת
פלסח לא תעבדון: לו ותקרבון עלתא
קרבן דמתקבל ברענא קדם יי תור
חד דבר חד אמרין בני שנא שבועא
שלמין: לו ומנחתהון ונספיהון לתורא

יט ולבכשים במספרם במשפט: ושעיר-עזים אחד חטאת
כ מלבד עלת התמיד ומנחתה ונספיהם: וביום
השלישי פרים עשתי-עשר אילים שנים כבשים בני-
כא שנה ארבעה עשר תמימים: ומנחתם ונספיהם לפרים
כב לאילים ולבכשים במספרם במשפט: ושעיר חטאת
כג אחד מלבד עלת התמיד ומנחתה ונספיהם: וביום
הרביעי פרים עשרה אילים שנים כבשים בני-שנה
כד ארבעה עשר תמימים: מנחתם ונספיהם לפרים לאילים
כה ולבכשים במספרם במשפט: ושעיר-עזים אחד חטאת
כו מלבד עלת התמיד ומנחתה ונספיהם: וביום
החמישי פרים תשעה אילים שנים כבשים בני-שנה
כז ארבעה עשר תמימים: ומנחתם ונספיהם לפרים לאילים
כח ולבכשים במספרם במשפט: ושעיר חטאת אחד מלבד
כט עלת התמיד ומנחתה ונספיהם: וביום הששי
פרים שמונה אילים שנים כבשים בני-שנה ארבעה עשר
ל תמימים: ומנחתם ונספיהם לפרים לאילים ולבכשים
לא במספרם במשפט: ושעיר חטאת אחד מלבד עלת
לב התמיד ומנחתה ונספיהם: וביום השביעי פרים
שבועה אילים שנים כבשים בני-שנה ארבעה עשר
לז תמימים: ומנחתם ונספיהם לפרים לאילים ולבכשים
לו במספרם במשפטם: ושעיר חטאת אחד מלבד עלת
לה התמיד ומנחתה ונספיהם: ביום השמיני עצרת
לו תהיה לכם כל-מלאכת עבודה לא תעשו: והקרבנותם
עלה אשה ריח ניחח ליהוה פר אחד איל אחד
לז כבשים בני-שנה שבועה תמימים: מנחתם ונספיהם לפר

מפטיר

רש"י

תנה הוא זה, כניס הנפטרים מאביהם והוא אומר להם קשה עלי פרידתכם,
עכבו יום אחד עוד, התעכבו עוד מעט. משל למלך שטעה סטור וכו' כדליתא
במשכת סוכה (סס). ובמדבר רבי תנחומא (וי) למד תורה דרך ארץ, שמי שיש
לו אכסנאי יום ראשון יאכלו פסות, למחר יאכלו דגים, למחר יאכלו בשר
בהמה, למחר מאכלי קטניות, למחר מאכלי ירק. פותח והולך כפרי התנ:

in the morning and one in the afternoon. The Sages note, however, that the Torah twice departs from the singular form that is used in the other passages (vs. 16, 22, 25, 28, 34): once in this verse where the word is spelled נִסְפִיָּהֶם with a superfluous מ, and in verse 31 where it is spelled נִסְפִיָּהֶם with an added י. Additionally, the word כְּמִשְׁפָּטָם (v. 33) contains a superfluous מ. These three extra letters spell the word מים,

בנה (ספרי ק; תענית ב:; לה) עצרת תהיה לכם. עזרים נעשיית מלאכה (תניגה יח.). דבר אחר, עזרת, עזרו מללאת, מלמד שטעון לינה (ספרי קנא). ומדרשו בגדה לפי שכל ימות הרגל הקריבו כנגד שבעים אומות, וכשנאין ללכת אמר להם המקום בנקעה מכס עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכס (סוכה נה:; לו) פר אחד איל אחד. אלו כנגד ישראל וזהם אחד להקדיש, ולשון

water (Rashi; Taanis 2b).

The water was poured into pipes at the top of the southwest corner of the Altar every morning of Succos. The Water-Drawing Ceremony, known as שמחת בית השאבה, Celebration of the Place of Water-Drawing, was performed every evening, accompanied by intense, night-long festivity, which was led by the most distinguished scholars and tzaddikim of Israel.

and the lambs, in their proper numbers, as required. ¹⁹ One male of the goats for a sin-offering; aside from the continual elevation-offering, its meal-offering and their libations.

²⁰ And on the third day: eleven bulls, two rams, fourteen male lambs within their first year, unblemished. ²¹ And their meal-offering and their libations for the bulls, the rams, and the lambs, in their proper numbers, as required. ²² One he-goat for a sin-offering; aside from the continual elevation-offering, its meal-offering and its libation.

²³ And on the fourth day: ten bulls, two rams, fourteen male lambs within their first year, unblemished. ²⁴ And their meal-offering and their libations for the bulls, the rams, and the lambs, in their proper numbers, as required. ²⁵ One male of the goats for a sin-offering; aside from the continual elevation-offering, its meal-offering and its libation.

²⁶ And on the fifth day: nine bulls, two rams, fourteen male lambs within their first year, unblemished. ²⁷ And their meal-offering and their libations for the bulls, the rams, and the lambs, in their proper numbers, as required. ²⁸ One he-goat for a sin-offering; aside from the continual elevation-offering, its meal-offering and its libation.

²⁹ And on the sixth day: eight bulls, two rams, fourteen male lambs within their first year, unblemished. ³⁰ And their meal-offering and their libations for the bulls, the rams, and the lambs, in their proper numbers, as required. ³¹ One he-goat for a sin-offering; aside from the continual elevation-offering, its meal-offering and its libations.

³² And on the seventh day: seven bulls, two rams, fourteen lambs within their first year, unblemished. ³³ And their meal-offering and their libations for the bulls, the rams, and the lambs, in their proper numbers, in their requirements. ³⁴ One he-goat for a sin-offering; aside from the continual elevation-offering, its meal-offering and its libation.

Shemini ³⁵ The eighth day shall be a restriction for you; you shall not do any laborious work. ³⁶ You
Atzeres shall offer an elevation-offering, a fire-offering, a satisfying aroma to HASHEM; one bull, one ram, seven lambs within their first year, unblemished. ³⁷ Their meal-offering and libations for the bull,

The Talmud says that one who never witnessed the joy of the water drawing never saw a true celebration in his life.

Many of the observances and prayers of Succos are associated with water and rain — including the water drawing, the prayer for rain, and the Four Species, which are agricultural products that require plentiful water. The reason for this is that, as the Mishnah (Succah 1:2) states: "On the Succos festival they [i.e., the world] is judged for water" (see Succah 16a). Moreover, Succos celebrates the harvest and comes shortly before the next planting season. Thus, it is a time to thank God for His past kindness and to beseech His continued benevolence in the form of plentiful rain for crops.

35-38. Shemini Atzeres/The Eighth Day of Restriction or Assembly. The last day of the Succos festival, which is combined with Simchas Torah, the celebration of the completion of the year's Torah reading, is in certain ways an independent festival, and not merely a continuation of Succos. Thus, the pattern of its *mussaf*-offering is drastically different from that of the seven days of Succos.

Sfas Emes comments that since Succos is the festival of joy, the Sages wanted to combine its festivity with the celebration of the Torah, and that is why Simchas Torah — the completion and new beginning of the Torah reading — was made in conjunction with Succos. Let Jews utilize their happiness to rejoice over the greatest of all gifts.

35. עֲצֵרָה — Restriction. The translation follows Rashi, who interprets the word as a restriction from labor or a restriction on travel, for the pilgrims in Jerusalem were not to leave for home until after *Shemini Atzeres*. The translation of *Onkelos* is the more familiar one, *Assembly*, which probably refers to the above requirement that the pilgrims remain in Jerusalem, and thus be assembled before God for one more day. It also coincides with the following comment of the Sages:

During the entire Succos festival, seventy bulls are offered on behalf of the gentile nations [see above, v. 13]. After the festival, when the pilgrims are ready to return to their homes, God says to Israel, as it were, "Make a small banquet for Me so that I can enjoy your [exclusive] company." This can be likened to a king who ordered his servants to make a great banquet. When it was over, he asked his dearest friends to arrange a small meal where he, the king, could enjoy their intimate company. So, too, following the offerings for the nations, God longs for the company of His own nation (*Rashi*).

36. פָּר אֶחָד אֵיל אֶחָד — One bull, one ram. In contrast to the large number of bulls offered on each of the seven days of Succos, only one bull is offered on *Shemini Atzeres*. This number symbolizes Israel, which is God's one nation (*Rashi*).

לְדַבְּרָא וּלְאָמְרִין בְּמִנְיָהוֹן בְּדִחּוּי:
 לַהּ וּצְפִירָא דְחֻטְאָתָא חֹד בַּר מַעְלַת
 תְּדִירָא וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: ט אֵלִין
 תַּעֲבִדוּן קָדָם יְיָ בְּמוֹעֲדֵיכוֹן בַּר מִנְדְּרֵיכוֹן
 וְנִדְבָתֵיכוֹן לַעֲלֹחְכוֹן וּלְמִנְחָתֵיכוֹן
 וְלִנְסָכֵיכוֹן וּלְנִכְסֵת קוֹדֵשִׁיכוֹן: א וַאֲמַר
 מֹשֶׁה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּכֵל דִּי פְקִיד יְיָ יִתְּ
 מֹשֶׁה:

לֹאֵיל וּלְכַבְשִׁים בְּמִסְפָּרָם בְּמִשְׁפָּט: וּשְׁעִיר חַטָּאת אֶחָד
 מִלְּבָד עֲלֵת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: אֱלֹהֵהּ תַעֲשׂוּ לַיהוָה
 בְּמוֹעֲדֵיכֶם לְבָד מִנְדְּרֵיכֶם וְנִדְבָתֵיכֶם לַעֲלֹתֵיכֶם
 א וּלְמִנְחָתֵיכֶם וּלְנִסְכֵיכֶם וּלְשִׁלְמֵיכֶם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּכֵל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

קס"ח פסוקים. לחל"ק סימן. ואל"י פלה"י סימן.

רש"י

להפסיק הענין, דברי רבי ישמעאל. לפי שד כאן דבריו של מקום ופרשת נדרים
 מתחלת בדבורו של משה, הולך להפסיק תחלה ולומר שחזר משה ואמר פרשה זו
 לישראל, שאם לא כן יש במשמע שלא אמר להם זו, אלא בפרשת נדרים החמיל דבריו
 (שם):

(לט) אלה תעשו לה' במועדיכם. דבר הקצוב לחובה: לבד מנדריכם. אם
 באדם לידור קרבנות ברגל מזה היא בידכם, או נדרים או נדבות שגורמים כל
 השנה חקריבוס ברגל, שמה יקשה לו לחזור ולעלות לירושלים ולהקריב נדריו
 ונמלא עובר ככל תאחר (ספרי קנב): (א) ויאמר משה אל בני ישראל.

the ram, and the lambs shall be in their proper numbers, as required. ³⁸ One he-goat for a sin-offering; aside from the continual elevation-offering, its meal-offering and its libation.

³⁹ These are what you shall make for HASHEM on your appointed festivals, aside from your vows and your free-will offerings for your elevation-offerings, your meal-offerings, your libations, and your peace-offerings.

30 ¹ **M**oses said to the Children of Israel according to everything that HASHEM had commanded Moses.

THE HAFTARAH FOR PINCHAS APPEARS ON PAGE 1190.

This Haftarah is read only when Pinchas is read before the Seventeenth of Tammuz. During most years, however, Pinchas is read after the Seventeenth of Tammuz; the regular Haftarah is then replaced with the Haftarah of Mattos, page 1192.

39. אֵלֶּה — These, i.e., all the mussaf-offerings listed in the two previous chapters (*Rashi*).

לְכָד מִנְדְּרֵיכֶם — *Aside from your vows*. It is commendable for individuals to bring their own offerings during the festivals, either in fulfillment of vows or voluntarily. Alternatively, the festivals, when people are in Jerusalem, are the best time to bring offerings in fulfillment of vows made during the year. Otherwise, people would have to make special trips for that purpose, and if someone delayed doing so, he might transgress the commandment (*Deuteronomy* 23:22) not to delay the payment of vows (*Rashi*).

וְאֵלֶּי פִלְהִי סִימָן — This Masoretic note means: There are 168 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonics לחל"ק and ואל"י פלח"י.

The first mnemonic alludes to the apportionment of the Land among the people, a topic that is closely related to the *Sidrah's* themes of the census, the appointment of a new leader, and the offerings, in the merit of which Israel would win the Land and retain it. The second mnemonic means "Pray to Me," for both Phinehas and Moses prayed in the *Sidrah* (*R' David Feinstein*).

THE MUSSAF OFFERINGS

VERSES	DAY	OLAH/ ELEVATION-OFFERING			CHATAS SIN-OFFERING
		BULLS	RAMS	LAMBS	GOAT
28:9-10	SABBATH	0	0	2	0
28:11-15	ROSH CHODESH	2	1	7	1
28:16-25	PESACH (EACH DAY)	2	1	7	1
28:26-31	SHAVUOS *	2	1	7	1
29:1-6	ROSH HASHANAH	1	1	7	1
29:7-11	YOM KIPPUR	1	1	7	1 **
29:12-16	SUCCOS (DAY 1)	13	2	14	1
29:17-19	SUCCOS (DAY 2)	12	2	14	1
29:20-22	SUCCOS (DAY 3)	11	2	14	1
29:23-25	SUCCOS (DAY 4)	10	2	14	1
29:26-28	SUCCOS (DAY 5)	9	2	14	1
29:29-31	SUCCOS (DAY 6)	8	2	14	1
29:32-34	SUCCOS (DAY 7)	7	2	14	1
29:35-38	SHEMINI ATZERES	1	1	7	1

* A second set of offerings is brought on Shavuot. It consists of: 2 loaves; an olah of 1 bull, 2 rams, 7 lambs; a chatas of 1 goat; and a shelamim of 2 lambs (see *Leviticus* 23:15-22).

** A second goat-chatas is also offered on Yom Kippur (see *Leviticus* 16:9).

פרשת מטות

אונקלוס

ב ומליל משה עם רישי שבטא לבני ישראל למימר דין פתגמא די פקיד יי: גבר ארי נדר נדר קדם יי או יקום קדם למסר אסר על נפשה לא יבטל פתגמה ככל דיפוק מפומה יעבד: ואתתא ארי תדר נדר קדם יי נאסרת אסר בבית אבוהא ברביתתא: וישמע אבוהא ית נדרה ואסרה די אסרת על נפשה וישתוק לה אבוהא ויקומון כל נדרהא וכל אסרי די אסרת על נפשה יקומון: ונאם אעדי אבוהא יתה ביימא דשמע כל נדרהא ואסרהא די אסרת על נפשה לא יקומון ומן קדם יי ישתבק לה ארי אעדי אבוהא יתה: ונאם מדרה תהיו לגבר ונדרהא עלה או פרוש ספותהא

ב ויִדְבֹר מֹשֶׁה אֶל־רָאשֵׁי הַמָּטוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
ג וְהַדְבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: אִישׁ כִּי־יִדֹר נָדָר לַיהוָה אוֹ־
השָׁבַע שְׁבַעַה לְאִסֵּר אִסֵּר עַל־נַפְשׁוֹ לֹא יִחַל דְּבָרוֹ כָּכֹל־
ד הֵיצֵא מִפִּי יַעֲשֶׂה: וְאִשָּׁה כִּי־תִדֹר נָדָר לַיהוָה וְאִסְרָהּ
ה אִסֵּר בְּבֵית אָבִיהָ בְּנַעְרֶיהָ: וְשָׁמַע אָבִיהָ אֶת־נְדָרָהּ וְאִסְרָהּ
אֲשֶׁר אִסְרָהּ עַל־נַפְשָׁהּ וְהַחְרִישׁ לָהּ אָבִיהָ וְקָמוּ כָל־
ו נְדָרֶיהָ וְכָל־אִסֵּר אֲשֶׁר־אִסְרָהּ עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם: וְאִם־הִנִּיא
אָבִיהָ אֶתָּה בְּיוֹם שָׁמַעוּ כָל־נְדָרֶיהָ וְאִסְרֶיהָ אֲשֶׁר־אִסְרָהּ
עַל־נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם וְיִהְיֶה יִסְלַח לָהּ כִּי־הִנִּיא אָבִיהָ אֶתָּה:
ו וְאִם־הָיוּ תְהִיָּה לְאִישׁ וְנְדָרֶיהָ עָלֶיהָ אוֹ מִבֶּטָא שְׁפָתֶיהָ

כ"ט

נדר והבגרת אינה ברשותו של אביה להפר נדרים (סס). ואי זו היא קטנה, אמרו רבוותא ב"מ"א שנה ויום אחד נדרים נדקין, אם ידעה לשם מי נדרה ולסם מי הקדישה נדרה נדר. ב"מ"ב שנה ויום אחד אינה לריבה ליבדק (נדה מה): (ו) ואם הניא אביה אותה, אם מעט אותה מן הנדר כלומר שהפר לה, הנאח זו אינו יודע מה היא, כשהוא לומר ואם כיום שמוע אישה יניא אותה והפר (פסוק ט) היו לומר הנאח זו הפרה (ספרי סס). ופשוטו לשון מניעה והסרה, וכן ולמה פניחון (לנלן לבנו) וכן שמן ראש אל יני ראשי (תהלים קמ"ה). וכן וידעתם את פתולתי (לשיל ידלד) את אשר פרסם מעלי: והי' יסלח לה. כמה הכתוב מדבר, באשה שנדרה בגזיר ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה, ועוברת על נדרה ושותה יין ומטמאה למתים, זו היא שגריכה פליהא וט"פ שהיא מופר. ואם המופרין לריכין פליהא, ק"ל לשאין מופרין (ספרי סס; קדושין פב:; ז) ואם היו תהיה לאיש. זו ארוסה. או אינו אלא כשהוא, וכשהוא לומר ואם בית אישה נדרה (פסוק יא) הרי נשואה אמור, וכאן בארוסה, ובא לחלוק בה שאביה ובעלה מפירין נדרים (ספרי סס) הפר האב ולא הפר הבעל או הפר הבעל ולא הפר האב הרי זו אינו מופר, ואין לריך לומר אם קיים אחד מהם (נדרים סו): ונדרים עליה. שנדרה בבית אישה ולא שמת בהן אביה, ולא הופר ולא

(ב) ראשי המטות. חלק כבוד לנשיאים ללמדם חתלה וט"כ לכל בני ישראל. ומנין שאף שאר הדברים כן, ח"ל וישבו אליו אחרן וכל הנשיאים צדקה וידבר משה אליהם ואחריו כן בשם בני ישראל (שמות לד:ל"ב) ומה ראה לאומרה כאלו, למד שהפרת נדרים ביחוד מומחה, ואם אין יחיד מומחה מפר בשלשה הדיוטות (ספרי קנ). או יכול שלא אמר משה פרשה זו אלא לנשיאים בלבד, נאמר כאן זה הדבר ונא' בשמימי מון זה הדבר (ויקרא י"ז). מה לנלן נאמרה לאחרן ולבניו ולכל בני ישראל, שנאמר דבר אל אחרן וגו' (סס) אף זו נאמרה לבדן (נדרים טח): זה הדבר. משה נחנבל בכה אמר ה' כחלות הלילה (שמות יא:ד) והנביאים נחנבלו בכה אמר ה', מוסף עליהם משה שנחנבל בלשון זה הדבר, דבר אחר, זה הדבר, משוט הוא, לומר שהחכם בלשון התורה ובעל ונא' בלשון הפרה, בלשון הכתוב כאן, ואם חלפו אין מותר ואין מופר (ספרי סס; נדרים עז:טח:; ג) נדר. האומר הרי עלי קום שלא אוכל או שלא אעשה דבר פלוני. יכול אפילו נשבע שיאכל נבלות אני קורא עליו ככל היותא מפיו יעשה, ח"ל לאסוד אסר, לאסור את המותר ולא להחיר את האסור (ספרי סס): לא יחל דברו. כמו לא יחל דברו, לא יעשה דבריו חולין (סס; ד) בבית אביה. ברשות אביה, ואפילו אינה בביתו (סס; בנעריה. ולא קטנה ולא בוגרת, שהקטנה אין נדרה

PARASHAS MATTOS

2-17. Vows and oaths. The Torah introduces a chapter which, upon reflection, gives a person the right to do something that heretofore could be done only by God: to create a new halachic status. By pronouncing the sort of vow or oath set forth in the passage, a person is given the power to invoke a *neder*, i.e., a vow or oath, thereby placing upon himself or others, or upon objects of his choice, a status equivalent to that of a commandment of the Torah. His *neder* is so strong that a person violating it can suffer the court-imposed penalty of lashes.

It must be understood that there is no English equivalent for the word *neder*; for lack of anything closer, it is commonly translated as "vow," a word that means a pledge to do something. A simple pledge, however — though a Jew must keep his word — is not the subject of this passage. The *neder* of the Torah's parlance is as follows:

There are two categories of *neder*: (a) One can prohibit to himself something that the Torah permits, by saying, for example, "The produce of such and such a country is forbidden to me for thirty days." (b) One may obligate oneself to

bring an optional offering [or to perform an optional commandment, such as to contribute to a particular charity], or to consecrate a particular animal as an offering (*Rambam, Hil. Nedarim* 1:1-2; *Ran, Nedarim* 2a). The *neder* under discussion in this passage is the first type, a voluntarily adopted prohibition. With the exception of a vow to perform a commandment [such as (b) above], one cannot use a *neder* to require oneself to perform an act; for example, if someone were to declare, "I make a *neder* to go to sleep on time," it is not binding under the terms of this passage.

The second topic of this passage is *שבועה*, an oath. By means of an oath, one may either prohibit oneself or require oneself to perform an act (*ibid.*).

Conceptually, there is a great difference between a *neder* and an oath. A *neder* changes the status of the object: for example, if I have made an apple forbidden to myself, the apple has the status of a forbidden food to me, and therefore I may not enjoy the apple. In contrast, an oath places an obligation only on the person: for example, if I have sworn to eat an apple, there is a new obligation upon me, but the

PARASHAS MATTOS

² *Vows and Oaths* **M**oses spoke to the heads of the tribes of the Children of Israel, saying: This is the thing that HASHEM has commanded: ³ If a man takes a vow to HASHEM or swears an oath to establish a prohibition upon himself, he shall not desecrate his word; according to whatever comes from his mouth shall he do.

⁴ But if a woman will take a vow to HASHEM or establish a prohibition in her father's home in her youth; ⁵ and her father heard of her vow or the prohibition that she established upon herself, and her father was silent about her, then all her vows shall stand, and any prohibition that she established upon herself shall stand. ⁶ But if her father restrained her on the day of his hearing, all her vows or prohibitions that she established upon herself shall not stand; and HASHEM will forgive her, for her father had restrained her.

⁷ If she shall be married to a man and her vows were upon her, or an utterance of her lips

halachic status of the apple itself is unchanged.

2. אֶל־רָאשֵׁי הַטִּיבֹת — *To the heads of the tribes.* Moses honored the tribal leaders by speaking to them first, but afterwards he taught this commandment to the rest of the nation, just as he did with the other commandments of the Torah, as described in *Exodus* 34:31-32. Nevertheless, the Torah chose to mention the leaders here because they had a special role to play in the matter of vows, for an individual expert, [נִחְיָד מוֹמְחָה], such as a tribal leader, has the authority to annul a vow or oath (see note at end of chapter). In the absence of such an expert, an ad hoc court of three laymen may make such a ruling (*Rashi*; *Nedarim* 78a).

That a tribunal of three may annul a vow is only alluded to in Scripture; it is a provision of the Oral Law transmitted to Moses at Sinai (*Chagigah* 1:8).

3. לֹא יִחַל דְּבָרוֹ — *He shall not desecrate his word.* A Jew's word is sacred; for him to violate it is a desecration.

In her father's home. If a girl makes a *neder* while she is under her father's jurisdiction, he may approve it, even tacitly (vs. 4-5); he may revoke it (v. 6); or she may have married before the father did either of the above (vs. 7-9).

4. בְּבֵית אָבִיהָ בְּנְעוּרָהּ — *In her father's home in her youth.* This phrase gives two limitations on a father's authority over his daughter's *nedarim* and oaths. He has rights only so long as she is in his home. This means that she is under his jurisdiction, not that she is physically in his premises (*Rashi*); if she was married, however, even if she was subsequently divorced, her father has no rights (*Sifre*). Secondly, the term *in her youth* is narrowly defined in halachah as the six-month period following her puberty [*bas mitzvah*]; after that, she is considered to be mature enough to be responsible for her own *nedarim*, and her father may no longer review them (*Nedarim* 70a; *Rambam*, *Hil. Nedarim* 11:7). During the year preceding her religious majority, her *nedarim* would be subject to review, and they would be binding (subject to her father's approval) if she is found to have an intelligent understanding of her undertaking (*Rashi*).

5. וְהָיְתָה שְׁמִתָּהּ — *Was silent about her.* Even if her father did not explicitly acquiesce to the vow, but remained silent, it is regarded as tacit approval. The next verse indicates that the father has all day to decide, but unless he revokes the *neder*

during that time, it remains in effect.

6. וְהָיָה — *Restrained*, i.e., her father restrained her from being bound by her *neder* by declaring it to be revoked. This concept is spelled out in verse 9, regarding a husband's authority, which is the same as that of a father. As the word revocation (v. 9) implies, the father or husband do not nullify the *neder* retroactively, but revoke it from the moment at which they express their opposition. Thus, if she had violated it prior to the revocation, she would be subject to the appropriate punishment.

וְהָיָה וְיָסַח־לָהּ — *And HASHEM will forgive her.* The implication is that she had sinned in a way that requires God's forgiveness, but since her father had revoked her *neder*, what had she done wrong? This alludes to a girl who did not know that her *neder* had been revoked and, thinking her *neder* was still in effect, she had violated its terms. Technically she had not sinned because there was no *neder* at the time, but she requires forgiveness, and hence repentance, because she intended to violate what she thought was a valid prohibition. The Sages liken this to someone who meant to eat pig's meat, but, unbeknownst to him, the meat he ate was kosher. Although the intended sin had not been committed, the "sinner" needs atonement for his base intention (*Rashi*; *Sifre*).

7. וְאִם־הָיָה תְּהֵיָה לְאִישׁ — *If she shall be married to a man.* The Torah refers to *kiddushin*, the first step in marriage (*Rashi*), a legal state that has no equivalent in the English language. Although they may not live together until after the second phase of the marriage ceremony, called *nesuin*, the woman is legally bound to her future husband and is liable to the death penalty if she commits adultery. During this period she is neither fully married nor under her father's full jurisdiction; consequently, the father and groom share authority over her vows.

וְהָיָה וְיָסַח־לָהּ — *And her vows were upon her.* The case is that she made vows before her marriage, but her father had not heard about them, so he had neither revoked them nor approved them (in which case her new groom would have no authority over them). In this case, the Torah gives the father and the groom shared authority (*Ramban*).

מִבֶּטֶן שִׁפְתֶּיהָ — *An utterance of her lips*, i.e., an oath.

די אסרת על נפשה: ה' וישמע בעלה ביומא דשמע וישתוק לה ויקומו נדרהא ואסרהא די אסרת על נפשה יקומו: ט ואם ביומא דשמע בעלה אערי יתה ויבטל ית נדרהא די עלה וית פרוש ספוקהא די אסרת על נפשה ומו קדם יי' וישתק לה: ויגדר ארמלא ויתמךא כל די אסרת על נפשה יקום עלה: יא ואם בית בעלה נדרת או אסרת אסר על נפשה בקיום: יב וישמע בעלה וישתוק לה לא אערי יתהו ויקומו כל נדרהא וכל אסר די אסרת על נפשה יקומו: יג ואם אלא יבטל יתהו בעלה ביומא דשמע כל אפקות ספוקהא לנדרהא ולאסר נפשה לא יקומו בעלה בטלנו ומו קדם יי' וישתק לה: יד כל נדר וכל קיומת אסר לסגפא נפש בעלה יקימונו ובעלה יבטלנו: טו ואם משתק וישתוק לה בעלה מיום ליום ויקים ית כל נדרהא או ית כל אסרהא די עלה יקים יתהו ארי שתק לה ביומא דשמע: טו ואם בטל יבטל יתהו ויתמךא דשמע ויקבל ית חובה: יז אלן קמיא די פקיד יי' ית משה בין גבר לאתתה בין אבא לברתה ברביותהא בית אברהא: א ומליל יי' עם משה למימר: ב אתפרע פרענות בני ישראל מן

ח אֲשֶׁר אָסְרָה עַל-נַפְשָׁהּ: וְשָׁמַע אִשָּׁה בְּיוֹם שָׁמְעָהּ וְהִחְרִישׁ לָהּ וְקָמוּ נִדְרֶיהָ וְאִסְרָהּ אֲשֶׁר-אָסְרָה עַל-נַפְשָׁהּ יָקָמוּ: וְאִם בְּיוֹם שָׁמַע אִשָּׁה יִנְיָא אוֹתָהּ וְהִפָּר אֶת-נִדְרָהּ אֲשֶׁר עָלֶיהָ וְאֵת מִבְטָא שְׁפָתֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל-נַפְשָׁהּ וַיְהוּה יִסְלַח-לָהּ: וְנָדָר אֱלֹמָנָהּ וּגְרוּשָׁה כָּל אֲשֶׁר-אָסְרָה עַל-נַפְשָׁהּ יָקוּם עָלֶיהָ: וְאִם-בֵּית אִשָּׁה נִדְרָה אוֹ-אָסְרָה אָסַר עַל-נַפְשָׁהּ בְּשִׁבְעָהּ: וְשָׁמַע אִשָּׁה וְהִחְרִישׁ לָהּ לֹא הֵנִיא אֹתָהּ וְקָמוּ כָּל-נִדְרֶיהָ וְכָל-אָסַר אֲשֶׁר-אָסְרָה עַל-נַפְשָׁהּ יָקוּם: וְאִם-הִפָּר יָפָר אֹתָם וְאִשָּׁה בְּיוֹם שָׁמְעָהּ כָּל-מוֹצָא שְׁפָתֶיהָ לְנִדְרֶיהָ וּלְאָסַר נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם אִשָּׁה הִפָּרָם וַיְהוּה יִסְלַח-לָהּ: כָּל-נִדָּר וְכָל-שְׁבַעַת אָסַר לְעֵנֶת נֶפֶשׁ אִשָּׁה יְקִימוּנָהּ וְאִשָּׁה יִפְרֶנּוּ: וְאִם-הִחְרִישׁ יַחְרִישׁ לָהּ אִשָּׁה מְיוֹם אֶל-יוֹם וְהָקִים אֶת-כָּל-נִדְרֶיהָ אוֹ אֶת-כָּל-אִסְרֶיהָ אֲשֶׁר עָלֶיהָ הָקִים אֹתָם כִּי-הִחְרִישׁ לָהּ בְּיוֹם שָׁמְעָהּ: וְאִם-הִפָּר יָפָר אֹתָם אַחֲרֵי שָׁמְעָהּ וְנִשָּׂא אֶת-עֹונָהּ: אֵלֶּה הַחֻקִּים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ בֵּין-אָב לְבָתּוֹ בְּנוֹעְרֶיהָ בֵּית אָבִיהָ:

לא ויגדר יהוה אל משה לאמר: נקם נקמת בני ישראל מאת

לא שני

עניי נפש בלבד (ספרי קנה) והם מפורשים במסכת נדרים (פט). ואילן: (טו) מיום אל יום. שלא תאמר מעת לעת לכך נאמר מיום אל יום, ללמדך שאין מפר אלא עד שחשך (שם טז): (טז) אחרי שמע וקיים, אחר ששמע אפשי בו, וחזר והפר לה אפילו בו כיום (ספרי קנו): ונשא את עונה. הוא נכנס תחיה. למדנו מכאן שהגורס תקלה לחזירו הוא נכנס תחיו לכל עונשין (שם): (ב) מאת המדינים. ולא מאת המואבים, שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה שהיו יראים מהם סיהיו שוללים אותם, שלא נאמר אלא ואל תתגר בם מלחמה (דברים כט): אבל מדינים נחשבו על ריב לא להם. דבר אחר מפני שתי פרידות טובות שיש לו לנוליא

הוקמו (ספרי שם): (ח) ושמע אישה וגו'. הרי כך שאם קיים הבטל שהוא קיים: (ט) והפר את נדרה אשר עליה. יכול אפילו לא הפר האב, ח"ל בנעוריה בית אביה כל שנעוריה ברשות אביה היא (כתובות מו): (י) כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה. לפי שאינה לא ברשות האב ולא ברשות הבטל, ובאלמנה מן הנשואין הכתוב מדבר (ספרי קנד) אבל אלמנה מן האירוסין מה הבטל נתרקנה וחזרה ברשות לאב (ס"א לרשות האב) (נדרים ע): (יא) ואם בית אישה נדרה. בנשואה הכתוב מדבר (ספרי שם): (יד) כל נדר וכל שבעת אסר וגו'. לפי שאמר שהבטל מפר, יכול כל נדרים במשמע, ח"ל לענות נפש, אינו מפר אלא נדרי

8. *Then her vows shall stand.* Since the jurisdiction is now shared by the father and the groom, the assent of either one is enough to block the other one's revocation. Therefore, since the groom has assented tacitly by his silence, the vows remain in force.

9. *And he shall revoke.* During the kiddushin stage, the groom's disapproval does not revoke the vow unless the father also revokes it when he hears about it (Rashi).

10. Full marriage removes a woman from her father's jurisdiction, even if she is still in her youth. Thus, after nesuin she leaves her father's control permanently, even if her marriage ends in divorce or widowhood. But if her marriage ends only after kiddushin but before nesuin, and she is still less than twelve-and-a-half years of age, she returns to her

father's jurisdiction (Rashi).

11-13. After nesuin, when the new wife has left her father's jurisdiction, only her husband has a right to revoke her vows or oaths. There are limitations on his authority, however, as set forth in verse 14.

14. *To cause personal affliction.* The husband's authority is restricted to vows that might cause the woman personal discomfort (Rashi) or which might affect the relationship between husband and wife (Ramban). The parameters of his authority are closely defined in Tractate Nedarim.

15. *From day to day.* Here the Torah refines the term on the day he heard (v. 8). He does not have a full twenty-four-hour period, but only until the beginning of the next day, i.e., sundown of the day on which he heard of the vow (Rashi).

by which she had prohibited something upon herself,⁸ and her husband heard, and on the day he heard he was silent about her — then her vows shall stand and her prohibition that she established upon herself shall stand.⁹ But if on the day of her husband's hearing he shall restrain her and he shall revoke the vow that is upon her or the utterance of her lips by which she had prohibited something upon herself — then HASHEM will forgive her.

¹⁰ The vow of a widow or a divorcee — anything she had prohibited upon herself — shall remain upon her.

¹¹ But if she vowed in her husband's home, or she established a prohibition upon herself through an oath,¹² and her husband heard about it and was silent about her — he did not restrain her — then all her vows shall stand and any prohibition she established upon herself shall stand.¹³ But if her husband shall revoke them on the day of his hearing, anything that came out of her mouth regarding her oaths or the prohibition upon herself shall not stand; her husband had revoked them and HASHEM will forgive her.¹⁴ Any vow and any oath-prohibition to cause personal affliction, her husband may let it stand and her husband may revoke it.¹⁵ If her husband shall be silent about her from day to day — he will have let stand all her vows; or all the prohibitions that are upon her, he will have let them stand, for he was silent about her on the day of his hearing.¹⁶ But if he shall revoke them after his having heard, he shall bear her iniquity.

¹⁷ These are the decrees that God commanded Moses, between a man and his wife, between a father and his daughter in her youth, in her father's house.

31

¹ **H**ASHEM spoke to Moses, saying, ² "Take vengeance for the Children of Israel against

16. וְנָשָׂא אֶת-עוֹנָהּ — *He shall bear her iniquity.* The vow remains in force because the husband's time period elapsed, but he misleads his wife into thinking that he still has the right to revoke it and that she is no longer bound by it. Believing him, she violated the vow. In this case, the Torah says that he is culpable, because anyone who causes another person to sin — as he is now doing to his wife — takes her place regarding the punishment for transgression (*Rashi*).

אֶחָדָם שָׁמַע — *After his having heard*, i.e., after having heard and affirmed the oath. Once he has expressed his approval, the husband cannot strike down the vow (*Rashi*). Alternatively, if the day of his hearing is over, as in the above verse, the vow remains in force (*Ramban*).

⚡ **The difference between a court's "annulment" (הַתְּרָאָה) and a father's or husband's "revocation" (הַתְּרָאָה).**

As mentioned in the notes to verse 2, vows and oaths can be annulled by an expert acting alone or by a court of three. There is a basic difference between this process and the right of a father and husband to revoke. A court can rule that the vow was made in error or ignorance, because if the vower had known all the facts or ramifications he would not have vowed or sworn. For example, the court may ask, "Had you known that the vow would have caused untold anguish and embarrassment to your parents, would you have made the vow?" If the answer is no, the court may rule that the vow was made in error and therefore *never* had validity. This annulment is retroactive, so that even if there had been a prior violation, it is as if the violation had never been committed. The authority of a father and husband is *not* retroactive. The vow *did* exist, but they have the right to revoke it for the future.

31.

1-12. The battle against Midian. Now at hand was the retribution that had been promised against the Midianites (25:17) because of their responsibility for the Jewish sins of immorality and idolatry that resulted in the death of 24,000 Jews in the plague (25:1-9). The Moabites, however, were spared, as explained in the notes to 25:17.

All the tribes, including Levi (*Rashi* to v. 4) were equally represented in the fighting force, and they were accompanied by Phineas (v. 6), who had, in a sense begun the task by slaying Zimri and Cozbi, and thereby ending the plague that the Midianites had brought upon the Jewish people. His presence with the fighters deflected the inevitable criticism that Israel, too, was at fault for not having resisted the blandishments of the Midianite women, for Phineas displayed courageous loyalty to God and was thus a source of merit for his brethren. It is noteworthy that God did not command that Phineas join the army, perhaps because it would have been an implied criticism of Moses, who had not acted against Zimri. But Moses understood that the nation needed the merit of Phineas and that he was essential to the success of the undertaking (*Or HaChaim*).

2. נָקָם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל — *Take vengeance for the Children of Israel.* God spoke of avenging the harm that had been done to Israel, but in the next verse, when Moses conveyed the commandment to the Jews, he spoke only of avenging the slight to God's honor, for he said, "Had we been idolaters, they would not hate or persecute us. Therefore, the vengeance is for God" (*Midrash*). *Rashi* comments that one who wrongs Israel is regarded as if one had wronged God.

מדִּינָיִם אַחֵר תֵּאֶסֶף אֶל־עַמִּיךָ: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם
לֵאמֹר הִחְלְצוּ מֵאֲתֹכֶם אֲנָשִׁים לְצַבָּא וַיְהִי עַל־מִדִּין
לְתֵּת נִקְמַת־יְהוָה בְּמִדִּין: אֶלֶף לַמָּטָה אֶלֶף לַמָּטָה לְכָל
מִטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלַחוּ לְצַבָּא: וַיִּמָּסְרוּ מֵאֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל
אֶלֶף לַמָּטָה שְׁנַיִם־עָשָׂר אֶלֶף חֲלוּצֵי צַבָּא: וַיִּשְׁלַח אֹתָם
מֹשֶׁה אֶלֶף לַמָּטָה לְצַבָּא אֹתָם וְאֶת־פִּינְחָס בֶּן־אֱלֶעָזָר
הַכֹּהֵן לְצַבָּא וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ וְחֻצְצֵרוֹת הַתְּרוּעָה בֵּינָם:
וַיִּצְבְּאוּ עַל־מִדִּין בְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וַיַּהֲרֹגוּ
כָּל־זָכָר: וְאֶת־מַלְכֵי מִדִּין הָרְגוּ עַל־חֲלָלִיהֶם אֶת־אֹוִי
וְאֶת־רֶקֶם וְאֶת־צֹר וְאֶת־חֹור וְאֶת־רַבֵּעַ חֲמֹשֶׁת מַלְכֵי
מִדִּין וְאֵת בָּלָעַם בֶּן־בְּעֹור הָרְגוּ בַּחֶרֶב: וַיֵּשְׁבוּ בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל אֶת־נְשֵׁי מִדִּין וְאֶת־טַפָּם וְאֵת כָּל־בְּהֵמָתָם וְאֶת־
כָּל־מִקְנֵהֶם וְאֶת־כָּל־חֵילָם בָּזְזוּ: וְאֵת כָּל־עֲרִירֵיהֶם
בְּמוֹשְׁבָתָם וְאֵת כָּל־טִירֵיהֶם שָׂרְפוּ בָּאֵשׁ: וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־
הַשָּׁלָל וְאֵת כָּל־הַמִּלְקוֹחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה: וַיָּבֹאוּ אֶל־
מֹשֶׁה וְאֶל־אֱלֶעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־
הַשְּׂבִי וְאֶת־הַמִּלְקוֹחַ וְאֶת־הַשָּׁלָל אֶל־הַמַּחֲנֶה אֶל־
עֲרֶבַת מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־יַרְדֵּן יִרְחוֹ: וַיִּצְבְּאוּ
מֹשֶׁה וְאֱלֶעָזָר הַכֹּהֵן וְכָל־נְשֵׂי־הָעֵדָה לִקְרֹאתָם
אֶל־מַחוּץ לַמַּחֲנֶה: וַיִּקְצָף מֹשֶׁה עַל פִּקּוּדֵי הַחֵיל
שָׂרֵי הָאֲלָפִים וּשְׂרֵי הַמָּאוֹת הַבָּאִים מִצַּבָּא הַמִּלְחָמָה:

שלישי
[שני]

כ"ט

כל ארצו מידו (ספרי סס): (ח) חמשת מלכי מדין. וכי אינו רואה שחמה מנה הכתוב, למה הוזקק לומר חמשה, הלא ללמדך שזו כולם בעלה ואסאוו כלם כפורענות (סס). כללם הלך שם ליטול שכר עשרים ורבעים אלף שהפיל מישראל בעליו (תנחומא שס וסס) וילא ממדין לקרוא ישראל ומיאלו עליה רעה, אמר להם אלם כשהיה ששים רבוא לא יוכלתם להם, ושכיו בשנים עשר אלף אחם כלים להלאת. נחמו לו שכרו משלם ולא קפחוא (ספרי סס): בחרב. הוא כל על ישראל והתחיל אומותיו בלומותם, שזין נוסעים אל פיהם ע' פתלה וקבקה, וכל הוא ופחם אומותם לקללם כפיו, אף הם כלו עליו והחליפו אומותם בלומותם האומות שאזין חברי, שנאמר ועל תרכך חסיה (בראשית כז: תנחומא בלק ח: (י) טירותם. מקום נטריין (ס' פלטרין) אלה, שהא לשון מושב כומרים יודעי חוקים. דבר אחר, לשון מושב שריהם, כמו שמורגס פרי פלסחים (שמואל א' ו: טורי פלסחי (ספרי סס): (יא) ויקחו את כל השלל וגו'. מגיד שהיו כשרים ולדיקים ולא נחשו על הגל לשלוח יד בבזה שלא ברשות, שנאמר את כל השלל וגו' (סס) ועליהם מפורש בקבלה שיד כעדר הרחלים וגו' (איר השירים ו: אף אנשי המלחמה שיד כלם לדיקים (שהר"ר שס, דה: שלל. הן מטלטלין של מלבוש ותכשיטין: בד. הוא בית מטלטלין שאינם תכשיטין: מלקוח. ארס ובהמה. ובמקום שכתוב שני אלל מוקח, שני ארס ומלקוח בבהמה: (יג) ויצאו משה ואלעזר הבדן. לפי שראו אח נערי ישראל וילאים לחפזו מן הבזה (ספרי סס): (יד) ויקצוף משה על פקודי החיל: ממונים על החיל, ללמדך שכל סרחון הדור תלי בנזילים (סס) שיש כח בידם למחות:

מסס, רוח המואביה ונעמה העמונית (כ"ל לח: (ג) וידבר משה וגו'. אע"פ ששם שמיחה תלויה בדבר עשה בשמה ולא אחר (ספרי קט: תנחומא ג): החלצו. כחרגומו, לשון חלוצי לבה מזוינים (ספרי סס): אנשים. וכן בחר לנו אנשים (שמוח יזס: וכן אנשים חכמים ויודעים (דברים א:טז: תנחומא סס): נקמת ד'. לפי שטמרו כנגד ישראל נחשבו הם כאלו עמדו כנגד הקב"ה (ספרי סס): תנחומא סס: (ד) לכל מטות ישראל. לרבות כשט לוי (ספרי סס): (ה) וימסרו. להודיע שכן על רופי ישראל כמה הם חביבים על ישראל, עד שלא שטמו במיחה מה הוא אומר, עוד מטט וסקלוגי (שמוח יזד): ומששטמו שמיחה תלויה כנקמת מדין לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן (ספרי סס): תנחומא סס: (ו) אותם ואת פינחס. מגיד שהיה פינחס שקול כנגד כולם (ספרי סס). ומפי מה הלך פינחס ולא הלך אלעזר, אמר הקב"ה, מי שהתחיל במטה, שהר כזי בת לור, יגמור תנחומא סס). דבר אחר, שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו, שנאמר והמדנים מכרו אותו (בראשית לז: וספרי סס) ומנין שהיה אמו של פינחס משל יוסף, שנא' מבנות פוטילא (שמוח וכה) מורע יתרו שפיטס פגלים לעבודת כוכבים ומורע יוסף שפטפט בלירו. דבר אחר, שהיה משות מלחמה (סוטה מג:). ובכלי הקדש. זה הארון (ספרי סס): תנחומא סס) והזין (תנחומא בלק יד) שגלס עמם מלחמה ומלכי מדין ככשפים והאו עמלו פורח עמהם. הראה להם אח הנין שהם חקוק בו, וכן טופלים, לכך נאמר על חלליהם (פסוק ח) במלכי מדין, שטופלים על החללים מן האוי, וכן ככלסם כחייב על (ל' אל) חלליהם כספרי יואשע יג:כב: תנחומא סס וסס: בידו. ברשותו וכן ויקח אח

The Battle the Midianites; afterward you will be gathered unto your people."

Against ³ Moses spoke to the people, saying, "Arm men from among yourselves for the legion that
Median they may be against Midian to inflict HASHEM's vengeance against Midian. ⁴ A thousand from a tribe, a thousand from a tribe, for all the tribes of Israel shall you send to the legion."

⁵ So there were delivered from the thousands of the Children of Israel, a thousand from each tribe, twelve thousand armed for the legion. ⁶ Moses sent them — a thousand from each tribe for the legion — them and Phineas son of Elazar the Kohen to the legion, and the sacred vessels and the trumpets for sounding in his hand. ⁷ They massed against Midian, as HASHEM had commanded Moses, and they killed every male. ⁸ They killed the kings of Midian along with their slain ones: Evi, Rekem, Zur, Hur, and Reba, the five kings of Midian; and Balaam son of Beor they slew with the sword. ⁹ The Children of Israel took captive the women of Midian and their young children; and all their cattle and flocks and all their wealth they took as spoils. ¹⁰ All the cities of their habitations and all their palaces they burned in fire. ¹¹ They took all the booty and all the captives of people and animals. ¹² They brought to Moses, to Elazar the Kohen, and to the assembly of the Children of Israel the captives, the animals, and the booty to the camp, at the plains of Moab, which was by the Jordan near Jericho.

Moses ¹³ Moses, Elazar the Kohen, and all the leaders of the assembly went out to meet them outside
Rebukes the camp. ¹⁴ Moses was angry with the commanders of the army, the officers of the thousands
the and the officers of the hundreds, who came from the legion of the battle.
Officers

3. וַיְכַרְבּ מֹשֶׁה — *Moses spoke*. Although God had told him that he would die after this war, Moses did not delay; he proceeded with alacrity to carry out the mitzvah (*Rashi*).

4. According to *Rashi*'s comment that the tribe of Levi was represented, the two halves of Joseph — Manasseh and Ephraim — were counted as one tribe for the purpose of this war (*Mizrachi*).

5. וַיִּסְקְרוּ — *Were delivered*. This term implies that the Jewish warriors had to be coerced into going to war. This is to their credit, because they knew that Moses would die when the war was won, and they did not wish to go, so that their triumph would not be at the cost of their leader's life. For much of the forty years in the Wilderness, they complained to and about him, but now they showed their love for him and had to be delivered against their will (*Rashi*).

6. וְכָלֵי הַקֹּדֶשׁ — *And the sacred vessels*. . . i.e., the Ark containing the broken Tablets of the Law (*Rashi* to 10:33) and the Kohen Gadol's gold Headplate, on which was inscribed the sacred Four-letter Name of God (*Rashi*). Alternatively, Phineas took with him the Kohen Gadol's Breastplate so that the *Urim v'Tumim* (see notes to Exodus 28:30) would answer any questions that arose while they were at the battlefield (*Targum Yonasan*; *Tanchuma*).

8. וַיַּחַד בָּלָעָם בֶּן-בְּעוֹר הָרָגוּ בְּחֶרֶב — *And Balaam son of Beor they slew with the sword*. The successful plan to seduce Israelite men had originated with Balaam (see notes to 24:14), and he had come to Midian to claim his reward. Thus, his intended victims were able to apprehend him and punish him as he deserved. It is significant that he was killed *by the sword*. As the Sages explain, Esau was blessed with the sword of murder and violence and Jacob was blessed with the voice of prayer and prophecy (see notes to Genesis 27:22). Since the evil Balaam had tried to usurp Jacob's

blessing and use it to curse Israel, now Israel used Esau's blessing, the sword, against him (*Rashi*).

11-12. The Torah emphasizes the honesty of the Jewish soldiers, for they brought the booty to Moses, Elazar, and the people, taking nothing for themselves. Even the warriors were righteous and scrupulous (*Rashi*).

13-24. Moses rebukes the officers. Moses was angry with the officers of the army because they had allowed their troops to spare women who were known to have participated in the orgies (*Rashi* to v. 16; *Sforno* v. 15) — and they, not the Midianite men, were primarily responsible for inciting the sins that had caused the plague. As a result, Moses ordered them to execute punishment against the guilty people.

14. עַל פְּקֻדֵי הָחָיִל — *With the commanders of the army*. Because it was their responsibility to order that appropriate actions be taken, it was to the officers that Moses directed his anger. This teaches that when the leaders of the generation have the power to reproach, they are responsible for the failures of the nation (*Rashi*). It is a function of leadership to learn from the past to improve the future. Having seen how the sins at Peor took place and how there had been no resistance to them until Phineas acted, the commanders should have gleaned the lesson that they had to maintain proper control.

Citing *Sifre* who maintains that Phineas defended the commanders, *Ramban* explains that Moses had transmitted God's command that vengeance be taken, but since he did not specify details, Phineas argued that the fighters had done what they deemed appropriate, and had inflicted a crushing defeat on Midian. To Moses, however, it was clear that there was no excuse for permitting known harlots to survive. He also ordered that the surviving young males be put to death as part of the national vengeance.

טו וַיֹּאמֶר לְהוֹן מֹשֶׁה הִקְיַמְתִּיכֶם כָּל יִקְבָּא:
 טו הָאֵל אֲנִי הַנָּהָל לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵצַת
 בָּלַעַם לְשִׁקְרָא שִׁקֵּר בְּמִימְרָא דִּי עַל
 עֶסֶק פְּעוֹר וְהָתָּה מוֹתָנָא בְּנִשְׁתָּא דִּי:
 יז וְכַעַן קְטוּלוֹ כָּל דְּכוּרָא כְּטַפְלָא וְכָל
 אֲתָתָא דִּירֵעַת גְּבֵר לְמִשְׁכָּב דְּכוּרָא
 קְטוּלוֹ: יח וְכָל טַפְלָא בְּנִשְׁנָא דִּי לֹא
 יָדְעוּ מִשְׁכָּב דְּכוּרָא קִיּוּמוֹ לְכוּן:
 יט וְאַתָּן שְׂרוּ מִבְּרָא לְמִשְׁרִיתָא שְׂבָעָא
 יומין כָּל דִּי קָטַל נַפְשָׁא וְכָל דִּי קָרַב
 בְּקִטְיָלָא תְּדוּן עֲלוּהִי בְיומָא תְּלִיתָאָה
 וּבְיומָא שְׂבִיעִיָּאָה אֲתָן שְׂבִיכוּן: כ וְכָל
 לְבוּשׁ וְכָל מֶן דְּמִשְׁרָא וְכָל עוֹבֵד מַעֲזִי
 וְכָל מֶן דְּעָא תְּדוּן עֲלוּהִי: כא וַיֹּאמֶר
 אֶלְעָזָר בְּהֵנָּה לְגִבְרִי חִילָא דְּאֲתוּ מַחִיל
 קִרְבָּא דָּא גְזֵרַת אוֹרִיתָא דִּי פִקְדִי יְיָ יְהִי
 מִשְׁה: כב בְּרַם יְהִי דְּהִבָּא וְיְהִי כְּסָפָא יְהִי
 נִחְשָׁא יְהִי בְּרוּלָא יְהִי אֶבְצָא וְיְהִי אֶבְרָא:
 כג כָּל מַדְעָם דְּמַתְעַל בְּנוּרָא תַּעֲבֵרְנָה
 בְּנוּרָא וְיִדְפִי בְרַם בְּמִי אֲדִיּוּתָא יְהִי
 וְכָל דִּי לֹא יִתְעַל בְּנוּרָא תַּעֲבֵרְנָה
 בְּמִיָּא: כד וְתַחֲזִירוּן לְבוּשֵׁיכוֹן בְּיומָא
 שְׂבִיעִיָּאָה וְתִדְּבֹן וְכֵתֵר כֵּן תַּעֲלוּן
 לְמִשְׁרִיתָא: כה וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה לְמִמֶּר:
 כו קָבַל יְהִי חֶשְׁבֶּן דְּבִרְתָּ שְׂבִיָּא בְּאַנְשָׁא
 וּבְכַעֲרִיא אֲתָּ וְאֶלְעָזָר בְּהֵנָּה וְרִישִׁי
 אֶבְרָתָא בְּנִשְׁתָּא: כז וְתַפְלֵג יְהִי דְּבִרְתָּא
 בִּין גְּבִרֵי מִגִּיחִי קִרְבָּא דְּנִפְקוּ
 לְחִילָא וּבִין כָּל בְּנִשְׁתָּא: כח וְתַפְרֵשׁ
 נִסְיָכָא קֳדָם יְיָ מִן גְּבִרֵי מִגִּיחִי קִרְבָּא

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה הַחַיִּיתֶם כָּל־נִקְבָּה: הֵן הִנֵּה הָיוּ
 לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדִבְרֵי בָלָעַם לְמַסְר־מַעַל בִּיהוָה עַל־
 דִּבְר־פְּעוֹר וְתִהְיֶה הַמִּגֶּפֶה בְּעֶדְתָּ יְהוָה: וְעַתָּה הֲרֵגוּ כָל־
 זָכָר בִּשְׂטָף וְכָל־אִשָּׁה יָדְעַת אִישׁ לְמִשְׁכָּב זָכָר הֲרֵגוּ:
 וְכָל הַטָּף בְּנִשִּׁים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ מִשְׁכָּב זָכָר הַחַיּוּ לָכֶם:
 וְאַתֶּם חֲנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שְׁבַע־יָמִים כָּל הָרֶג נָפֶשׁ
 וְכָל־אִנְגַּע בַּחֲלָל תַּתְּחַטְּאוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 אַתֶּם וּשְׂבִיכֵיכֶם: וְכָל־בְּגָד וְכָל־כְּלִי־עוֹר וְכָל־מַעֲשֵׂה
 עֲזִים וְכָל־כְּלִי־עֵץ תַּתְּחַטְּאוּ: וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר
 הַכֹּהֵן אֶל־אֲנָשֵׁי הַצֵּבָא הַבָּאִים לְמַלְחָמָה וְאֵת חֻקַּת
 הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: אַךְ אֶת־הַזֹּהָב וְאֶת־
 הַכֶּסֶף אֶת־הַנְּחֹשֶׁת אֶת־הַבְּרֹזֶל אֶת־הַבַּדִּיל וְאֶת־
 הָעֶפְרָת: כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר־יָבֹא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ וְטָהַר
 אַךְ בְּמִי נִדָּה יִתְחַטֵּא וְכָל אֲשֶׁר לֹא־יָבֹא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ
 בַּמַּיִם: וּכְבַּסְתֶּם בְּגִדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְטָהַרְתֶּם וְאַחֵר
 תָּבֹאוּ אֶל־הַמַּחֲנֶה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
 לֵאמֹר: שָׂא אֶת רֹאשׁ מַלְקוֹחַ הַשָּׂבִי בְּאַדָּם וּבְכַהֲנָה
 אֲתָהּ וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְרֹאשֵׁי אֲבוֹת הָעֵדָה: וְחִצִּית אֶת־
 הַמַּלְקוֹחַ בֵּין תַּפְשֵׁי הַמַּלְחָמָה הַיִּצְאִים לְצֵבָא וּבֵין כָּל־
 הָעֵדָה: וְהִרְמַת מָכֶס לִיהוָה מֵאֵת אֲנָשֵׁי הַמַּלְחָמָה

רביעי

רס"

לפי שצא משה לכלל כעס כל לכלל טעות, שנעלמו ממנו הלכות גיוס. וכן
 אחת מולא בשמיני למלואים, שנאמר ויקלף על אלעזר ועל איתמר (ויקרא י"ז) כל
 לכלל כעס כל לכלל טעות. וכן בשמיני נא המורים ויך את הסעל (לעיל כ"א) ע"י
 הכעס טעה (ספרי ט:). אשר צוה ה' וגו'. טלה ההוראה דרכו: (כב) אך את
 הזהב וגו'. א"ע פ' שלא הזכיר לכס משה חלל על הלכות טומאה עוד י"ס להזכיר לכס
 על הלכות גיוס. ואף לאון מישוט, כלומר ממוטטין אחס מלהשמש כללים אפילו
 לאחר טהרה מטומאת המת עד שיהיו מבליעת איסור גדלות. ורבותיו אמרו,
 אך את הזהב, לומר שצריך להטביר חלודה שלו קודם שיגעילנו, וזה לאון אך, שלא
 יהא סס חלודה אך המכסה יהיה כמות שהוא (ילק"ט תשפ"ה): (כג) כל דבר אשר
 יבא באש. לשל כלל: טעמיהו באש. דרך תשמישו העליון. מה ששמישו
 ע"י חמין יגעילנו בחמין, ומה ששמישו ע"י לל, כגון השפוד והאסכלה, ילבו כלור
 (ט"ז טה): אך במי גרה יתחטא. לפי פשוטו שהיו זה לטהרו מטומאת מת, אמר
 להם לריבין הכלים גיוסל לטהרם מן האיסור וחטיו לטהר מן הטומאה. ורבותיו
 דרשו מכלן שאף להכשיר מן האיסור הטעין טבילה לכלי מתכות, ומי נדה הכחושין
 כלן דרשו מים הראויים לטבול בהם נדה, וכמה הם ארבעים טהה (ט:). וכל אשר
 לא יבא באש. כל דבר שאין תשמישו ע"י האור, כגון כוסות וללוחות ששמישן
 גיוסל ולא כללו איסור (ט:). תעבירו במים. מטיביל דווי. ודוקא כל מתכות
 (ט:). (בד) אל המחנה. למחנה שכניה. שאין טמא מח טעון גיוסל ממחנה
 לוי וממחנה ישראל (פסחים טו:). (כו) שא את ראש. קח את החטונ:
 (בז) וחצית את המלקוח בין תפשי המלחמה וגו'. חזיו חלו ומזיו חלו:

(טז) בדבר בלעם. אמר להם אפילו אחס מכניסים כל המונות שנעלם אין אחס
 יכולין להם. שמה מרובים אחס מן המלכים שהיו שם מאות רכב בחור (שמות יד:).
 טולו ואשיאכם עליה. אלהיהם של חלו שונא זמה הוא וכו' כדאיתא בחלק (סנהדרין
 קו). וספרי (ט:). הן הגדה. מגיד שהיו מכירים אותן, וזו היא שנכשל פלוני בה (ספרי
 זוטא:). (יז) וכל אשה יודעת איש. חלוייה להבעל, א"ע פ' שלא נבעלה (ספרי
 ט:). ולפני הנין העבירים והראיה להבעל פניה מוריקות (ויכוח ט:). הרגו. למה
 חזר ואמר, להפסיק הענין, דברי רבי ישמעאל, שאם חלוי קורא הרגו כל זכר בנפך
 וכל אשה יודעת איש וכל העם בנשים וגו', איני יודע וכל אשה יודעת אס להרוג עס
 הזכרים או להחיות עס העם, לכך נאמר הרגו (ספרי ט:). (יט) מחוץ למחנה.
 שלא יכנס לעזרה: כל הרג נפש. רבי מאיר אומר באורג דבכר המקבל טומאה
 הכחוש מדבר. ולמדך הכחוש שהכל מטמא חדם בחבורי המת כלילי נוגע במת
 עגלו. או יכול אפילו חזק כל זמן והרגו, ח"ל וכל הנוגע חלוי קורא הרגו כל זכר בנפך
 טגע ע"י חבוריו אף הרג ע"י חבוריו (ספרי חוקת קז:). תתחטאו. במי נדה כדון
 שר טמא מחים. שאף לדברי האומרים קברי גוים אינן מטמאין בזה, (שנאמר
 ואחן לאני לאן מרעיתו חדם אחס (ויחזקאל לד:)) אחס קריים חדם ואין גוים קריין
 חדם, מורה הוא שהגוים מטמאין בנגע ובמחא, שלא נאמר חדם חלל חלל טומאת
 חללים, שנאמר חדם כי ימות בזה (לעיל יט:). יכמות ס"ס(א). איתם ושביבים.
 לא שהגוים מקבלין טומאה ולריבין חלוא, חלל מה חדם בני ברית, אף שביס
 כשיבולו לברית ויטמאו לריבין חלוא (ספרי קז:). (ב) וכל מעשה עוים. להביא
 כלי הקריים והטעמים (חולין כה:). (בא) ויאמר אלעזר הבין וגו'.

¹⁵ Moses said to them, "Did you let every female live? ¹⁶ Behold! — they caused the Children of Israel, by the word of Balaam, to commit a betrayal against HASHEM regarding the matter of Peor; and the plague occurred in the assembly of HASHEM. ¹⁷ So now, kill every male among the young children, and every woman fit to know a man by lying with a male, you shall kill. ¹⁸ But all the young children among the women who have not known lying with a male, you may keep alive for yourselves. ¹⁹ And as for you, encamp outside the camp for a seven-day period; whoever killed a person or touched a corpse shall purify yourselves on the third day and on the seventh day — you and your captives. ²⁰ And every garment, every vessel of hide, everything made of goat's hair, and every vessel of wood, you shall purify."

Laws of
Koshering
Utensils

²¹ Elazar the Kohen said to the men of the legion who came to the battle, "This is the decree of the Torah, which HASHEM commanded Moses: ²² Only the gold and the silver, the copper, the iron, the tin, and the lead — ²³ everything that comes into the fire — you shall pass through the fire and it will be purified; but it must be purified with the water of sprinkling; and everything that would not come in the fire, you shall pass through the water. ²⁴ You shall immerse your garments on the seventh day and become purified; afterward you may enter the camp.

Division of
the Spoils

²⁵ HASHEM said to Moses, saying: ²⁶ Calculate the total of the captured spoils, of people and animals, you, Elazar the Kohen, and the heads of the fathers of the assembly. ²⁷ Divide the spoils in half, between those who undertook the battle, who go out to the legion, and the entire assembly. ²⁸ You shall raise up a tribute to HASHEM from the men of war who

17. The Sages (Yevamos 60b) teach that the Kohen Gadol's Headplate identified the women whom the Divine wisdom condemned to death. They were made to pass before the Headplate and the guilty parties' faces miraculously took on a greenish complexion (Rashi).

19. **חָנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה** — *Encamp outside the camp.* The camp here is the "camp of the Shechinah," i.e., the Tabernacle Courtyard, which is the only area that is off limits to people contaminated by a corpse (Rashi). Alternatively, Moses ordered them to remain even outside the Israelite camp, so that they not contaminate any of their fellow Jews who might come into contact with them (Ramban; Chizkuni).

כָּל הַרֹג נֶפֶשׁ — *Whoever killed a person.* The general laws of corpse-contamination and the seven-day purification process are found in chapter 20. This verse adds that the purification process is required even for one who did not come in direct contact with the corpse, but had touched a vessel or weapon that was touching the corpse (Rashi).

20. **וְכָל בְּגָדְךָ . . . תְּהַחֲסֵאוּ** — *And every garment . . . you shall purify.* Garments and other utensils that came in contact with a corpse require immersion in a mikveh.

21-24. **Laws of koshering utensils.** This passage refers to the methods by which the utensils and garments taken in the Midianite war could be made usable by their new Jewish owners. By extension, the same laws apply to any utensils acquired from non-Jews. If such vessels have no problem other than ritual contamination, immersion in a mikveh is sufficient, but utensils used in cooking and eating have absorbed the taste of non-kosher food or may have non-kosher residue still on their surface. The means of "purging" them of any non-kosher substances or taste is the subject of this passage. Rashi notes that these laws should have been

transmitted by Moses rather than Elazar, but because Moses had become angry (v. 14) he erred and forgot them.

23. **אֲשֶׁר יֵבֵא בָאֵשׁ** — *That comes into the fire.* The general rule is that heat causes the pores of metal to expand so that it absorbs the taste of foods that have come in contact with it. To remove what has been absorbed, a metal utensil or vessel must be heated in the same way and to the same degree. Thus, if the vessel had been used for broiling, so that its walls had come in direct contact with the heated food (without the presence of intervening liquids, as in cooking), the vessel must be heated in the fire until it is white hot. If the vessel had been used to cook non-kosher food, the vessel must be filled to overflowing with water, which is then brought to a boil (Rashi; see Avodah Zarah 75b).

אֶךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַסֵּא — *But it must be purified with the water of sprinkling.* Although the purging process is sufficient to remove any non-kosher taste from a utensil, it has no effect on ritual contamination. That problem can be remedied only by the vessels being sprinkled with the water and ashes of the Red Cow (see ch. 20). Furthermore, the term **נִדָּה**, literally, *the water of a menstruant*, implies that even if the vessel did not come in contact with a corpse, it must still be immersed in a mikveh that is acceptable to purify a niddah.

וְעָבִירוּ בָּמֵי — *You shall pass through the water.* Vessels that are not heated, but are used only with cold foods, do not require purging; it is sufficient to immerse them (Rashi). The laws of purging and immersion are complex; actual questions should not be decided on the basis of this very brief exposition.

25-54. **Division of the spoils.** God commanded how the spoils should be divided. The greatest share went to those who actually fought and put their lives in danger, the rest of

הַיִּצְאִים לְצֵבָא אַחַד נֶפֶשׁ מִחֻמֵּשׁ הַמָּאוֹת מִן־
הָאָדָם וּמִן־הַבֶּקָר וּמִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הָעֶזְאוֹ: מִמִּחְצִיתָם
תִּקְחוּ וְנִתְּתָה לְאַלְעָזָר הַכֹּהֵן תְּרוּמַת יְהוָה: וּמִמִּחְצֶת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל תִּקַּח אַחַד אֶחָז מִן־הַחֲמִשִּׁים מִן־הָאָדָם
מִן־הַבֶּקָר מִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הָעֶזְאוֹ מִכָּל־הַבְּהֵמָה
וְנִתְּתָה אֹתָם לְלוֹוִים שְׁמֹרֵי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן יְהוָה:
וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַלְעָזָר הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:
וַיְהִי הַמִּלְקוֹחַ יֵתֵר הַזֶּה אֲשֶׁר בָּזְזוּ עִם הַצֵּבָא צֶאֱן
שֵׁשׁ־מָאוֹת אֶלֶף וְשִׁבְעִים אֶלֶף וְחֲמִשָּׁת אֶלְפִים: וּבֶקָר
שָׁנִים וְשִׁבְעִים אֶלֶף: וְחֲמֹרִים אַחַד וְשָׁשִׁים אֶלֶף:
וַנֶּפֶשׁ אָדָם מִן־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר־לֹא־יָדְעוּ מִשְׁכָּב זָכָר
כָּל־נֶפֶשׁ שָׁנִים וְשָׁלֹשִׁים אֶלֶף: וְנָתַל הַמִּחְצָה חֶלֶק
הַיִּצְאִים בְּצֵבָא מִסְפַּר הַצֶּאֱן שְׁלֹשׁ־מָאוֹת אֶלֶף
וְשָׁלֹשִׁים אֶלֶף וְשִׁבְעַת אֶלְפִים וְחֲמֵשׁ מָאוֹת: וַיְהִי
הַמִּכָּס לַיהוָה מִן־הָעֶזְאוֹ שֵׁשׁ מָאוֹת חֲמֵשׁ וְשִׁבְעִים:
וְהַבֶּקָר שֵׁשָׁה וְשָׁלֹשִׁים אֶלֶף וּמִכָּסָם לַיהוָה שָׁנִים
וְשִׁבְעִים: וְחֲמֹרִים שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְחֲמֵשׁ מָאוֹת וּמִכָּסָם
לַיהוָה אַחַד וְשָׁשִׁים: וַנֶּפֶשׁ אָדָם שֵׁשָׁה עָשָׂר אֶלֶף
וּמִכָּסָם לַיהוָה שָׁנִים וְשָׁלֹשִׁים נֶפֶשׁ: וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־
מִכָּס תְּרוּמַת יְהוָה לְאַלְעָזָר הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה: וּמִמִּחְצִית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֲצָה מֹשֶׁה
מִן־הָאֲנָשִׁים הַצֵּבָאִים: וְנָתַל מִחְצֶת הָעֶדָה מִן־הָעֶזְאוֹ
שְׁלֹשׁ־מָאוֹת אֶלֶף וְשָׁלֹשִׁים אֶלֶף שִׁבְעַת אֶלְפִים וְחֲמֵשׁ
מָאוֹת: וּבֶקָר שֵׁשָׁה וְשָׁלֹשִׁים אֶלֶף: וְחֲמֹרִים שְׁלֹשִׁים
אֶלֶף וְחֲמֵשׁ מָאוֹת: וַנֶּפֶשׁ אָדָם שֵׁשָׁה עָשָׂר אֶלֶף:
וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִמִּחְצֶת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָאֶחָז אַחַד
מִן־הַחֲמִשִּׁים מִן־הָאָדָם וּמִן־הַבְּהֵמָה וַיִּתֵּן אֹתָם
לְלוֹוִים שְׁמֹרֵי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה: וַיִּקְרְבוּ אֶל־מֹשֶׁה הַפְּקָדִים אֲשֶׁר לְאַלְפֵי
הַצֵּבָא שְׁרֵי הָאֲלָפִים וְשְׁרֵי הַמָּאוֹת: וַיֹּאמְרוּ אֶל־
מֹשֶׁה עֲבָדֶיךָ נִשְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בִּידֵנוּ וְלֹא־נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ:
וַנִּקְרָב אֶת־קֶרְבֶּן יְהוָה אִישׁ אֲשֶׁר מֵצָא כְּלִי־זָהָב אֶעְעֶדָה וְצִמִּיד טַבַּעַת עֲגִיל וְכוּמָז
לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵינוּ לִפְנֵי יְהוָה: וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאַלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת־הַזָּהָב מֵאֹתָם כָּל־

דנפקו לחילא חד נפשא מחמש מאה
מז אנשא ומז תורי ומז חמרי ומז עזא:
כט מפלגותהון תסבון ותמן לאלעזר
כהנא אפרשותא קדם יי: ומפלגות בני
ישראל תסב חד דאתחד מז חמשינ מן
אנשא מן תורי מן חמרי ומן עזא מכל
בעירא ותמן יתהון ללנאי נטרי מטרת
משכנא דיי: לא נעבר משה ואלעזר
כהנא כמא די פקיד יי ית משה: לו ויהנה
דברתא שאר בזא די בזו עמא די נפקו
לחילא עזא שית מאה ושבעין וחמשא
אלפין: לו ותורי שבעין ותרינ אלפין:
לז וחמרי שתין וחד אלפין: לה ונפשא
דאנשא מן נשא די לא ידעו משכב
דכורא כל נפשאת תלתין ותרינ אלפין:
לו ונהת פלגותא חלק גבריא די נפקו
לחילא מנן עזא תלת מאה ותלתין
ושבעא אלפין וחמש מאה: לו ויהנה
דנסיב קדם יי מן עזא שית מאה ושבעין
וחמש: לה ותורי תלתין ושתא אלפין
ונסיבהון קדם יי שבעין ותרינ:
לט וחמרי תלתין אלפין וחמש מאה
ונסיבהון קדם יי שתין וחד: מ ונפשא
דאנשא שתא עשר אלפין ונסיבהון
קדם יי תלתין ותרינ נפשא: מא ויהב
משה ית נסיב אפרשותא דיי לאלעזר
כהנא כמא די פקיד יי ית משה:
מב ומפלגות בני ישראל די פלג משה מן
גבריא די נפקו לחילא: מג ונהת פלגות
בנשותא מן עזא תלת מאה ותלתין
ושבעא אלפין וחמש מאה: מד ותורי
תלתין ושתא אלפין: מה וחמרי תלתין
אלפין וחמש מאה: מו ונפשא דאנשא
שתא עשר אלפין: מז ונסיב משה
מפלגות בני ישראל ית דאתחד חד מן
חמשינ מן אנשא ומן בעירא ויהב יתהון
ללנאי נטרי מטרת משכנא דיי כמא די
פקיד יי ית משה: מח וקריבו לות משה
דמנן די לאלפי חילא רבני אלפין
ורבני מאנות: מט ויאמרו למשה עבדיך
קבילו ית חשבון גברי מגיחי קרבא
דבידנא ולא שנא מננא אנש: נ וקרנא
ית ארבנא דיי גבר דאשכח מן דהב
שרין ושכבין עזון קרנין ומחור
לכפרא על נפשתא קדם יי: נא ונסיב
משה ואלעזר כהנא ית דהבא מהון כל

לא

לב

לג

לד

לה

לו

לז

לח

לט

מ

מא

מב

מג

מד

מה

מו

מז

מח

מט

נ

נא

חמשי

go out to the legion, one living being of five hundred, from the people, from the cattle, from the donkeys, and from the flock. ²⁹ You shall take it from their half and give it to Elazar the Kohen, as a portion of HASHEM. ³⁰ And from the half of the Children of Israel you shall take one drawn from fifty, from the people, from the cattle, from the donkeys, from the flock — from all the animals — and you shall give them to the Levites, the guardians of the charge of HASHEM's Tabernacle.

³¹ Moses and Elazar the Kohen did as HASHEM had commanded Moses. ³² The animal booty, beyond the spoils that the people of the legion looted: the flock, six hundred and seventy-five thousand; ³³ and cattle, seventy-two thousand; ³⁴ and donkeys, sixty-one thousand; ³⁵ and human beings, the women who had not known lying with a male, all the souls, thirty-two thousand. ³⁶ The half, which was the share of those who went out to the legion, was: the count of the flock, three hundred and thirty-seven thousand, five hundred — ³⁷ the tribute of HASHEM from the flock, six hundred and seventy-five; ³⁸ and the cattle, thirty-six thousand — and their tribute to HASHEM, seventy-two; ³⁹ and the donkeys, thirty thousand, five hundred — and their tribute to HASHEM, sixty-one; ⁴⁰ and the human beings, sixteen thousand — and their tribute to HASHEM, thirty-two people. ⁴¹ Moses gave the tribute that was raised up for HASHEM to Elazar the Kohen, as HASHEM had commanded Moses.

⁴² From the half of the Children of Israel that Moses had divided from the men of the legions, ⁴³ the half of the assembly was: of the flock, three hundred and thirty-seven thousand, five hundred — ⁴⁴ and the cattle, thirty-six thousand; ⁴⁵ and the donkeys, thirty thousand five hundred; ⁴⁶ and the human beings, sixteen thousand. ⁴⁷ Moses took from the half of the Children of Israel the one drawn from the fifty, from the people and the animals, and gave them to the Levites, the guardians of the charge of HASHEM's Tabernacle, as HASHEM had commanded Moses.

⁴⁸ The commanders of the thousands in the legions, the officers of the thousands and the officers of the hundreds, approached Moses. ⁴⁹ They said to Moses, "Your servants took a census of the men of war under our command, and not a man of us is missing. ⁵⁰ So we have brought an offering for HASHEM: what any man found of gold vessels, anklet and bracelet, ring, earring, and clasp, to atone for our souls before HASHEM." ⁵¹ Moses and Elazar the Kohen took the gold from them, every

רָכָה

להם מן האנשים העובדים: (מג) ותהי מחצת העדה. כך וכך: (מו) ויקח משה וגו'. (מז) המקדים. הממונים: (מט) ולא נפקד. לא נחסר. ותרנומו לא שגא אף הוא לשון ארמי חסרון, כמו אנכי אחסנה (בראשית לא:לט) תרנומו דהות שגיא ממיינא, וכן כי יפקד מושבך (שמואל ב:יח) יחסר מקום מושבך איש הרגיל לישב שם.

the nation shared to a lesser extent, and a specified portion was to be contributed to the Tabernacle treasury and to the Levites.

30. The Torah now gives the totals of human and animal spoils, and exactly how they were all divided among the Kohanim, Levites, warriors, and the general population. *Ibn Ezra* comments that the Torah gives the totals in detail to show that Israel had conquered a large and prosperous nation.

32. The Torah now gives the totals of human and animal spoils, and exactly how they were all divided among the Kohanim, Levites, warriors, and the general population. *Ibn Ezra* comments that the Torah gives the totals in detail to show that Israel had conquered a large and prosperous nation.

36. The Torah states that,

(לב) ויהי המלכות יתר הבו. לפי שלא נטוו להרים מכס מן המטלטלין ולא מן המלקוח כחזק את האנן היה: ויהי המלכות שגא לכלל חלוקה ולכלל מכס, שהיה טורף על בו המטלטלין אשר בוזו עם הצבא איש לו ולא בא לכלל חלוקה, מספר הצאן וגו' (מב) וממחצית בני ישראל אשר חצה משה. (מרה) והוילאה

miraculously, the numbers of the spoils remained constant from the time of the conquest until that of the division; none of the people or animals died (*Ramban*).

49. And not a man of us is missing. In the plain sense, the commanders reported that there were no casualties of battle, but the Sages (*Shabbos* 64a) interpret this as an allusion to the spiritual standing of the warriors. None of them were led astray by the same Midianites who had not long before succeeded in seducing thousands of Jews (*Ramban*). To express their gratitude to God, the commanders contributed their share of all the jewelry that had been plundered.

50. To atone for our souls. The atonement was in the sense of a "redemption" that a person gives to thank God for a favor he had not earned. Alternatively, according to the interpretation of the Sages (in v. 49) that the fighters had not sinned, they wished to atone for any evil

מן דעובדא: נב ונהו כל דהב אפרשומא
די אפרישו קדם יי שתא עשר אלפין
שבע מאה וחמשים סלעין מן רבני אלפין
ומן רבני מאותא: נג גברי דחילא בוז גבר
לנפשה: נד ונסכים משה ואלעזר כהנא ית
דקבא מן רבני אלפין ומאותא ואחיו
יתא למשכן ומנא דכרנא לבני ישראל
קדם יי: א ובקעיר סגי הנה לבני ראובן
ולבני גד פקיד לחדא נחזו ית ארע יעזר
וית ארע גלעד והא אתרא אתר כשר
לבית בעיר: ד נאחו בני גד ובני ראובן
ואמרו למשה ולאלעזר כהנא ולדרכי
כושמא למימר: גמכללתא ומלכשומא
וכומרין ובית (גא דבית) נמרין ובית
חשכנא ובשלי דכבא וסימא (גא וסימא)
(ובית) כפרתא דמשה ובקעו: ו ארעא די
מחא יי ית יתכחא קדם כושמא
דישראל ארע כשרא לבית בעיר היא
ולעבדיה אית בעיר: ה ואמרו אם
אשכנא בחמין בעיניה יתייבב ית
ארעא הך לעבדיה לאחסנא לא
תעברנא ית ירנא: ו ואמר משה לבני
גד ולבני ראובן האחיכו יתנו לקרבא
(גא יעלון לאנח קרבא) ואחיו תיתבון
הכא: ז ולמא חונן ית לבא דבני ישראל
מלמעבר לארעא דיהב להון יי: ח בדין
עברו אבהבון כד שלחית יתהון מרקם
גיאח למחזו ית ארעא: ט וסליקו ער
נחלא דאתפלא נחזו ית ארעא ואוניו ית
לבא דבני ישראל בריל דלא למעל
לארעא דיהב להון יי: י ותקף רגזא
דיי ביומא ההוא וקיים למימר:
יא אם יחזון גבריא דסליקו ממצרים
מבר עשרין שני ולעלא ית ארעא
די קמית לאברהם ליצחק וליעקב
ארי לא אשלימו בטר דחלתו: יב אלהן

בלי מעשה: ויהי כל זה התרומה אשר הרימו ליהוה
ששה עשר אלף שבע מאות וחמשים שקל מאת שרי
האלפים ומאת שרי המאות: אנשי הצבא בוזו איש לו:
נד ויקח משה ואלעזר הכהן את ההנה מאת שרי
האלפים והמאות ויבאו אתו אל-אהל מועד ופרון
לבני ישראל לפני יהוה:

ומקנה ורב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד ויראו
את ארץ יעזר ואת ארץ גלעד והנה המקום מקום
מקנה: ויבאו בני גד ובני ראובן ויאמרו אל-משה ואל-
אלעזר הכהן ואל-נשיאי העדה לאמר: עטרות ודיבן
ויעזר ונמרה וחשבו ואלעלה ושבם ונבו ובען: הארץ
אשר הבה יהוה לפני עדת ישראל ארץ מקנה הוא
וילעבדיה מקנה: ויאמרו אם-מצאנו חן
בעיניך יתן את-הארץ הזאת לעבדיה לאחזה אל-
תעברנו את הירדן: ויאמר משה לבני גד ולבני ראובן
האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה: ולמה
תנואון את-לב בני ישראל מעבר אל-הארץ אשר-
נתן להם יהוה: כה עשו אבותיכם בשלחי אתם מקדש
ברנע לראות את-הארץ: ויעלו עד-נחל אשכול ויראו
את-הארץ ויגזרו את-לב בני ישראל לבלתי-בא אל-
הארץ אשר נתן להם יהוה: ויחר-אף יהוה ביום ההוא
וישבע לאמר: אם-יראו האנשים העלים ממצרים מן
עשרים שנה ומעלה את הארמה אשר נשבעתי
לבאברהם ליצחק וליעקב כי לא-מלאו אחרי: בלתי

לב ששי א
[שלישי]

תניאון ק

כ"ט

ורדיבן וגו'. מלחן סיחון ועוג היו: (ו) האחיכם. לשון תמיכה הוא: (ז) ולמה
תנואון. תסירו ומתנו נכס ממנו, שיהיו סבורים שאתם יראים לעבור מפני
המלחמה וחוזק המרים והפס: (ח) מקדש ברנע. כך שמה, ושני קדש היו:

וכן ויפקד מקום דוד (ס כז) נחמר מקומו ואין איש יושב שם: (ג) אצעה. אלו
למדיים של רגל: וצמיד. של יד: עגול. נמיו חזון: ובזמנו. דפוס של בית הכנסת:
לכפר. על הכרובי הכז של צנות מדין (שה"ר ד"ה; שם סד): (ג) עטרות

thoughts that may have entered their minds (ibid.).

Alternatively, the atonement was for the entire nation, which had permitted the debauchery at Peor to go on without protest (Sforno).

It may also be that, as noted in the notes to verse 14, the leaders bear a special responsibility for the shortcomings of the people. Consequently, the leaders took it upon themselves to seek an atonement by surrendering their share of the gold. The ordinary troops, however, kept their share of the booty (v. 53).

52. All the gold that was raised up. Since this tribute was the share of only the leaders of thousands and hundreds, it was the gift of only one hundred and thirty-two men, which was about one-nineth of the total force of twelve thousand. That being so, the amount of gold is staggering, for the 16,750 shekels extrapolates to 1,507,500 shekels for the full army. According to the calculation of Chazon Ish that a shekel was approximately nineteen grams, we get a grand total of 28,642.5 kilograms of gold!

fashioned vessel. ⁵² All the gold that was raised up, which they set apart for HASHEM, was sixteen thousand, seven hundred and fifty shekel, from the officers of the thousands and the officers of the hundreds. ⁵³ As for the men of the legion, each man looted for himself. ⁵⁴ Moses and Elazar the Kohen took the gold from the officers of the thousands and the hundreds and brought it to the Tent of Meeting, a remembrance for the Children of Israel before HASHEM.

32

The
Request
of Reuben
and Gad

¹ The children of Reuben and the children of Gad had abundant livestock — very great. They saw the land of Jazer and the land of Gilead, and behold! — it was a place for livestock. ² The children of Gad and the children of Reuben came and said to Moses, to Elazar the Kohen, and to the leaders of the assembly, saying, ³ "Ataroth, and Dibon, and Jazer, and Nimrah, and Heshbon, and Elealeh, and Sebam, and Nebo, and Beon — ⁴ the land that HASHEM smote before the assembly of Israel — it is a land for livestock, and your servants have livestock."

⁵ They said, "If we have found favor in your eyes, let this land be given to your servants as a heritage; do not bring us across the Jordan."

Moses'
Objection

⁶ Moses said to the children of Gad and the children of Reuben, "Shall your brothers go out to battle while you settle here? ⁷ Why do you dissuade the heart of the Children of Israel from crossing to the Land that HASHEM has given them? ⁸ This is what your fathers did, when I sent them from Kadesh-barnea to see the Land. ⁹ They went up to the valley of Eshcol and saw the Land and they dissuaded the heart of the Children of Israel, not to come to the Land that HASHEM has given them. ¹⁰ The wrath of HASHEM burned on that day, and He swore saying, ¹¹ 'If these men who came up from Egypt — from the age of twenty years and above — will see the ground that I swore to Abraham, to Isaac, and to Jacob. . . for they have not followed Me fully, ¹² except

32.

This chapter gives fascinating insights into the Jewish scale of values, the responsibility groups and individuals must feel to the community at large, and a leader's role in formulating such values and responsibilities and communicating them to the nation. The setting for this episode was the request of the tribes of Gad and Reuben that they be permitted to settle on the east bank of the Jordan, in the lands of Sihon and Og, instead of crossing the Jordan with their brethren to take shares in *Eretz Yisrael* proper. Had it not been for this ultimately successful request, the east bank would have been jointly owned by all the tribes.

Although the original claim to land on the east bank came only from the tribes of Gad and Reuben, and the dialogue given at length in the chapter was only between them and Moses, half the tribe of Manasseh was added to those who would share in the territory (see notes to v. 33).

1. וְרַב לְבָנָה — *Abundant livestock*. The Torah does not explain how these two tribes came to have more sizable flocks than the rest of the people. The Midrash implies that their abundant flocks came to them as a result of the victory over Midian, but if so they would not have had more than the other tribes. Or *HaChaim* suggests that Gad and Reuben were distinguished for their military ability and plundered larger numbers of animals than did the other tribes. *Midrash HaGadol* comments that these tribes did not own more animals than others, rather, they attached more importance to their herds. Indeed, the Midrash faults them for putting

such heavy emphasis on their material possessions.

בְּנֵי-גָד וּבְנֵי-רְאוּבֵן — *The children of Gad and the children of Reuben*. In verse 1, Reuben is mentioned first as the first-born, but everywhere else in the chapter, Gad comes first because the Gadites initiated this request (*Ibn Ezra*), or because the Gadites were a stronger fighting force (see *Deuteronomy* 33:20) and were therefore less afraid to settle in a hostile environment, far from the majority of the nation (*Ramban*).

6-15. Moses responded very forcefully and critically. Understanding the two tribes to be asking for the right to settle on the east bank and not participate in the long and hard war to conquer *Eretz Yisrael* for their brethren, he accused them of forsaking their fellow tribes in a time of danger. In a second criticism, he reviewed the disastrous spying mission of thirty-nine years before, accusing the tribes of Gad and Reuben of a course that would repeat the earlier demoralization, because if they refused to enter *Eretz Yisrael*, others too would be afraid to cross the Jordan — just as had happened when the spies delivered their frightening report. It may be that Moses felt the need to go into such detail because the generation that stood before him was young or unborn at the time of the spies, and might not comprehend the similarity between their petition and the dangerous course adopted by their fathers.

8. מִקֵּדֶשׁ בָּרְנֶע — *From Kadesh-barnea*. This Kadesh-barnea, from which the spies were dispatched, is not the same as Kadesh, which is mentioned in 20:14 and 33:36 (*Rashi*).

כָּלֵב בֶּן־יִפְתָּה הִקְנִיז וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נֹון
אֲרִי אֲשֶׁלִּימוּ בְּתֵר דַּחְלָתָא דִּי: יִתְחַקֵּה
רְגֵזָא דִּי בִּישְׂרָאֵל וּטְרַדְנֹון (כ"א)
(ואחריו) בַּמִּדְבָּרָא אַרְבַּעִין שָׁנִין עַד
(ד'אס) כָּל דְּרָא דַּעֲבִיד דְּבִישׁ קָדָם יי:
יִתְחַקֵּה קִמְחֹון חֶלֶף (כ"א בְּתֵר) אֲבָתְחֹון
תַּלְמִידֵי גְבִרְיָא חִיבְיָא לְאוֹסְפָא עוֹד
עַל תְּחֻבָּא רְגֵזָא דִּי לִישְׂרָאֵל: יו אַרִי
תַּחֲבוּבֹון מִבְּתֵר דַּחְלָתָא וְיוֹסֵף עוֹד
לְאַחֲרִיתָהוּן בַּמִּדְבָּרָא וְתַחֲבִלֹון לְכָל
עָמָא דְרִין: יו וְקָרִיבֹו לְתֵתָא נְאֻמְרוֹ
חֲסִרִין דַּעֲן נִבְנִי לְבַעֲיִרְנָא הִכָּא וְקָרִין
לְטַפְלָנָא: יו וְאַנְחָא נִוְדְרוֹ מִכְעִין קָדָם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד דִּי נַעֲלֹון לְאַחֲרָהוּן
וְיַחַב טַפְלָנָא בְּקָרִין פְּרִיבֹון מִן קָדָם
יְחִי אַרְעָא: יי לֹא נְתוּב לְבִיתָנָא עַד
דִּיחֻסְנֹון בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבֵר אַחְסָנָתָא:
י אַרִי לֹא נַחֲסִין עִמָּהוּן מַעֲבָרָא
לִירְדָּנָא וּלְהֵלָא אַרִי קָבִלָּא אַחְסָנָתָא
לְנָא מַעֲבָרָא לִירְדָּנָא מְדִינָחָא: כ וְאֻמְרֵ
לְהוֹן מִלְּשָׁא אִם תַּעֲבִדוּן יִת פִּתְגָמָא
דְרִין אִם תִּוְדְרוּן קָדָם עָמָא דִּי
לְקָרְבָּא: כא וְיַעֲבֵר לָכוֹן כָּל דְּמוֹנֵי יִת
יִרְדָּנָא קָדָם עָמָא דִּי עַד דִּיתְרָךְ יִת
פְּעִלֵי דְּבִבּוּיָא מִן קְדָמוּהִי: כב וְתַחֲכַבֵּשׁ
אַרְעָא קָדָם עָמָא דִּי וְבִתֵּר בֶּן תַּחֲבוּבֹון
יִתְחַוֵּן וְכָאִין מִן קָדָם יי וּמִישְׂרָאֵל וְתִי
אַרְעָא הִכָּא לָכוֹן לְאַחְסָנָא קָדָם יי:
כג וְאִם לֹא תַעֲבִדוּן כֵּן הָא חֲבָתוֹן קָדָם
יי וְדַעֲן חֲוִבְתְּכוֹן דִּי תִשְׁפַּח יִתְחַוֵּן:
כד בְּנֵי לָבוֹן קָרִין לְטַפְלָכוֹן וְחֲסִרִין
לְעַבְדוֹן וְדִּיפּוֹק מִפּוֹמְכוֹן תַּעֲבִדוּן:
כה וְאֻמְרוּ בְּנֵי גֵר וּבְנֵי רְאוּבֵן לְמִשְׁהָ
לְמִימְרָא עֲבָדִיךָ יַעֲבִדוּן כְּמָא דִּי רְבוּנֵי
מִפְקֵר: כו טַפְלָנָא נִשְׁנָא גִיתָנָא וְכָל
בַּעֲיִרְנָא יְהוֹן תַּמָּן בְּקָרִי גִלְעָד:
כז וְעֲבָדִיךָ יַעֲבִדוּן כָּל מִזְרֵי חֵילָא קָדָם
עָמָא דִּי לְקָרְבָּא כְּמָא דִּי רְבוּנֵי מִמְלָל:

כָּלֵב בֶּן־יִפְתָּה הִקְנִיז וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נֹון כִּי מִלֵּאוֹ אַחֲרֵי
יְהוָה: וַיַּחֲרֹאף יְהוָה בִּישְׂרָאֵל וַיִּנְעַם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים
שָׁנָה עֲדֹתָם כָּל־הַדּוֹר הָעֹשֶׂה הָרָע בְּעֵינֵי יְהוָה:
וַהֲזָה קִמְחָם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תִּרְבוֹת אֲנָשִׁים חֲטָאִים
לִסְפוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן אַף־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל: כִּי תִשׁוּבוּן
מֵאַחֲרָיו וְיוֹסֵף עוֹד לְהַנִּיחוֹ בַּמִּדְבָּר וְשַׁחַתְם לְכָל־הָעָם
הַזֶּה:
וַיִּגְשׁוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ גִדְרַת צֶאן נִבְנָה
לְמִקְנֵנוּ פֶה וְעָרִים לְטַפְּנוּ: וְאַנְחָנוּ נַחֲלֵץ חֲשִׁים לִפְנֵי בְנֵי
יִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר אִם־הִבִּיאֵנָם אֶל־מְקוֹמָם וַיָּשֻׁב טַפְּנוּ
בְּעָרֵי הַמִּבְצָר מִפְּנֵי יִשְׂבֵי הָאָרֶץ: לֹא נָשׁוּב אֶל־בְּתִינוּ
עַד הַתְּנַחֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלָתוֹ: כִּי לֹא נִנְחַל אֹתָם
מֵעֵבֶר לִירְדֵן וְהִלָּאָה כִּי בָּאָה נַחֲלָתָנוּ אֵלֵינוּ מֵעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה:

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה אִם־תַּעֲשׂוּן אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה
אִם־תַּחֲלִצוּ לִפְנֵי יְהוָה לְמַלְחָמָה: וְעֵבֶר לָכֶם כָּל־חַלּוּץ
אֶת־הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי יְהוָה עַד הוֹרִישׁוּ אֶת־אִיְבֹו מִפְּנֵי:
וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה וְאַחֲרֵי תִשְׁבוּ וְהִייתֶם נִקְיִים
מִיְהוָה וּמִישְׂרָאֵל וְהִיְתָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לְאַחֲזָה
לִפְנֵי יְהוָה: וְאִם־לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן הִנֵּה חֲטָאתֶם לַיהוָה
וְדַעוּ חֲטָאתְכֶם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֹתְכֶם: בְּנוּ־לָכֶם
עָרִים לְטַפְּכֶם וּגְדִרַת לְצִנָּאֲכֶם וְהִיצֵא מִפִּיכֶם תַּעֲשׂוּ:
וַיֹּאמֶר בְּנֵי־גֵר וּבְנֵי רְאוּבֵן אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר עֲבָדֶיךָ
יַעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר אָדָנִי מִצֹּוה: טַפְּנוּ נָשִׁינוּ מִקְנֵנוּ וְכָל־
בְּהֶמְתָּנוּ יִהְיוּ־שָׁם בְּעָרֵי הַגִּלְעָד: וְעֲבָדֶיךָ יַעֲבִדוּ
כָּל־חַלּוּץ צֶבֶא לִפְנֵי יְהוָה לְמַלְחָמָה כַּאֲשֶׁר אָדָנִי דִּבֶּר:

שבועי
[רביעי]

כ"ה

וְגו' חֲלוּשִׁים תַּעֲבִדוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל בְּנֵי חֵיל, וְצִירִיחוּ כְּחִיב וְהַחֲלוּ טַבֵּר (ל'א)
[אך] לְפָנֵיהֶם (וַיֹּאשֶׁם וַיֹּא) זֶה רְאוּבֵן וְגַד קִימִיחוּ מִנָּחֶם: וַיִּשָּׁב טַפְּנוּ. כְּשֶׁדָּעוּ אֵלֶּל
אֲחֵי: בְּעָרֵי הַמִּבְצָר. שְׂנֵינָה מִכְשֵׁי: (וַיִּט) מַעֲבֵר הַיַּרְדֵּן וְהִלָּאָה. כְּשֶׁכָּר
הַמַּעֲרָבִי: בִּי בָאָה נַחֲלָתָנוּ. כְּכִי קָבִלָּתָהּ כְּשֶׁכָּר הַמַּעֲרָבִי: (כְּדִי) לְצִנָּאֲכֶם. מִיָּה ז'
מַעֲרָב לָהּ וְאֵלֶּפִים כָּלֶם (חֲסִילֵים חֲסִין) שְׁחִין כֹּז אֲלֵי מִפְּסִיק בִּין נ"ו לנ"ז, וְאֵלֶּף שָׁלֹא
כָּל אַחֲרֵי הַנִּי"ן בְּמִקְוֵה ה"א שֶׁל לָהּ הֵיא. מִשְׁדֹּו שֶׁל רִנִּי מִשֶּׁה הִרְשֵׁן לְמַדִּי כֵּן:
וְהַיּוֹצֵא מִפִּיבֶם [תַּעֲשׂוּן]. לְנִטָּה, שְׁקִלָּתָם מִלִּים לְעִטֹּר לְמַחֲמָה מִד כְּטֹשׁ
וְחִלּוֹק. שְׁמֵשֶׁה לֹא נִקָּשׁ מִסָּא אֵלֶּל וְנִכְבְּשָׁה וְאַחֲרֵי טַבֵּר, וְסָא קָבִלָּתָהּ מִד הַמַּחֲמָה,
הִי הִסְפִּיחָהּ לְהַתְּכָהּ שְׁמֵה שְׁחִלּוֹק, וְכֵן מִשֶּׁ: (כְּדִי) וַיֹּאמֶר בְּנֵי גֵר. כָּלֶם כְּאִישׁ אֶחָד:

(יוב) הַקְּנִיז. חֲרוּבֹו שֶׁל קִנִּי הִי וְיִלְדָה לוֹ אִמּוֹ שֶׁל כָּלֶם אִתְּ מַתְנִיָּאל (סוּטָה יא: ו) (יג)
וַיַּעֲשׂוּ. וְשִׁלְמֹן, מִן טַב וְגַד (נִכְבְּשָׁה דִּבֶּר: וְיִד) לְסַפּוֹת. כְּמֹו סָפָה שֶׁהָא מִל שֶׁהָ
(וְשִׁמֵּה כְּסִיל) טַבֵּר מִכִּיכֵם סָפָה וְגו' (וְיִמֵּה זְכָל), לָשׁוֹן טַבֵּר: (טז) נִבְנָה לְמִקְנֵנוּ
פֶה. חֲסִים הִיוּ מִל מַחֲסֵי וַיִּתֵּר מִכְשֵׁי וְנִטְחִיחָם, שְׁחִדִּיחוּ מִקְנֵיהֶם לְטַפְּסָם. אַחֲרֵי
לָהֶם מִשֶּׁה לֹא כֵן, מִשֶּׁה הִעִיק מִיָּקֵר וְהַסְפֵּל טַבֵּל. כְּטֹו לָכֶם חֲחֵלָה טַבֵּר לְטַפְּסָם וְאַחֲרֵי כֵן
נִדְרָחָם לְנִאֲכָסֶם (וְלֹאן פְּסִיק כְּדִי: תַּחֲחִימָא ז') (יז) וְאַנְחָנוּ נַחֲלֵץ חֲשִׁים. מִדִּין (ס"א)
מִזְרָח מִהָרִים, כְּמֹו מִהָר שֶׁל חֲסִין כֹּז (וְשִׁמֵּה חֲסִין) יִמֵּה יִיִּשָּׁה (סָא הִיִּט): לִפְנֵי בְנֵי
יִשְׂרָאֵל. כְּרִאֲשֵׁי גִיטִים, מִחֻד שְׁנִיבֹוֹרִים הִיוּ. שְׁחִין נִאֲמַר כְּדִי, וְטַבֵּר זְרוֹעַ אֵף קִדְקִד
(דְּכִרִים ל:). וְאֵף מִשֶּׁה חֲרוּ וּפִירָשׁ לָהֶם כְּחֵלָה הַדְּכִרִים (גִּיט) וְאֵלֶּל אֲחִיכֶם כְּמֹו הִיא

12. הַקְּנִיז — The Kenizzite. Caleb was known as the Kenizzite because Kenaz was his stepfather (see I Chronicles 4:13). The

judge Othniel ben Kenaz (Joshua 15:17 and Judges 3:9) was Caleb's stepbrother (Rashi).

for Caleb son of Jephunneh, the Kenizzite, and Joshua son of Nun, for they followed HASHEM fully.¹³ The wrath of HASHEM burned against Israel and He made them wander in the Wilderness for forty years, until the generation that did evil in the eyes of HASHEM was consumed.¹⁴ Behold! — you have risen up in place of your fathers, a society of sinful people, to add more to the burning wrath of HASHEM against Israel.¹⁵ For if you will turn away from after Him, He will again let it rest in the Wilderness, and you will destroy this entire people."

The Request is Clarified ¹⁶ They approached him and said, "Pens for the flock shall we build here for our livestock and cities for our small children.¹⁷ We shall arm ourselves swiftly in the vanguard of the Children of Israel until we will have brought them to their place, and our small children will dwell in the fortified cities before the inhabitants of the land.¹⁸ We shall not return to our homes until the Children of Israel will have inherited — every man his inheritance —¹⁹ for we shall not inherit with them across the Jordan and beyond, for our inheritance has come to us on the east bank of the Jordan."

Moses' Condition ²⁰ Moses said to them, "If you do this thing, if you arm yourselves before HASHEM for the battle,²¹ and every armed man among you shall cross the Jordan before HASHEM, until He drives out His enemies before Him,²² and the Land shall be conquered before HASHEM, and then you shall return — then you shall be vindicated from HASHEM and from Israel, and this Land shall be a heritage for you before HASHEM.²³ But if you do not do so, behold! — you will have sinned to HASHEM; know your sin that will encounter you.²⁴ Build for yourselves cities for your small children and pens for your flock, and what has come from your mouth shall you do."

²⁵ The children of Gad and the children of Reuben said to Moses, saying, "Your servants shall do as my lord commands.²⁶ Our small children, our wives, our livestock, and all our animals will be there in the cities of the Gilead.²⁷ And your servants shall cross over — every armed person of the legion — before HASHEM, to do battle, as my lord speaks."

16-19. The two tribes clarified their request. Far from seeking to free themselves from the impending wars for the Land, they were fully prepared to send their troops into the Land and take a leading role in the wars until they were successfully concluded. However, their response revealed a shortcoming in their priorities. They said that they would build pens for their animals and cities for their children (v. 16), implying that the sheep were more important to them than the children, an attitude that Moses corrected by implication (v. 24), and for which the Sages censured them harshly (*Rashi*).

16. וְעָרִים לְטָעֵנוּ — *And cities for our small children*. They did not intend to build entirely new cities, but to repair and fortify those they had conquered (*Abarbanel*).

17. לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל — *In the vanguard of the Children of Israel*. The tribes of Gad and Reuben — especially the renowned soldiers of Gad (see *Deuteronomy* 33:20) — pledged to be in the forefront of the Jewish armies. In his recapitulation of this agreement (*ibid* 3:18), Moses held them to this offer, and, as recounted in *Joshua* 6:7, they kept their promise (*Rashi*).

18. עַד הִתְנַחַל — *Until . . . will have inherited*. In a further attempt to prove their good faith, Gad and Reuben promised that not only would they fight with their brethren, but they would not even leave them when the battles were over. Instead, even after the fighting [which actually lasted for seven years] was over, they would remain in *Eretz Yisrael* for the time it would take to allocate the Land [which took

another seven years]. Otherwise, it would seem as if they were taking advantage of their privileged position to settle down in their homesteads on the east bank while their fellows in the Land were still awaiting their shares (*Haamek Davar*).

20-24. Moses accepted their proposal, but made a few subtle changes in their plan of how they would fight and how to settle their families and belongings.

20. לִפְנֵי ה' — *Before HASHEM*. In verse 17, they had spoken of going in the vanguard of *Israel*, but Moses said that they should march before *God*, meaning that their first concern should be to carry out His will, rather than to be compassionate with their brethren (*Abarbanel*). Human definitions of compassion are nebulous, changeable, and often proven wrong by history. The best guarantee of ultimate success is obedience to God.

21. עַד הוֹרִישׁוּ אֶת-אֹיְבָיו — *Until He drives out His enemies*. Although Gad and Reuben were ready to remain in the Land until it was allocated to individual Jews, Moses declined the offer and said that they need remain only until the wars were over (*Abarbanel*).

22. וְהִייתֶם נְקִיִּים — *Then you shall be vindicated*. This conveys a moral lesson. It is not enough for one to know that one's actions are proper in God's eyes. One must also act in such a way as not to engender suspicion on the part of human beings (*Yoma* 38a).

25-27. The people of Gad and Reuben understood the subtle messages in Moses' response and they reworded their

כח ויפקיד להון משה ית אלעזר כהנא
ות יהושע בר נון ית רישי אבהת
שקטא לבני ישראל: כט אמר משה
להון אם יעברון בני גד ובני ראובן
עמכון ית ירדנא כל דמזרי לקרבא
קדם עמא דיי ותחבבש ארעא
קדמיכון ותתנון להון ית ארעא דגלעד
לאחטא: לו אם לא יעברון מזרון
עמכון ויחטון ביניכון בארעא דכנען:
לא ואחטא בני גד ובני ראובן למימר ית
די מליל יי לעבדיך בן נעבד: לב נתא
נעבר מזרון קדם עמא דיי לארעא
דכנען ועמא אחודת אחטאנתא
מעברא לירדנא: לג ויהב להון משה
לבני גד ולבני ראובן ולפלגות שבטא
דמנשה בר יוסף ית מלכותא דסיחון
מלכא דאמורא וית מלכותא דעוג
מלכא דמתנן ארעא לקרנא בתחומין
קרני ארעא סחור סחור: לד ובנו בני גד
ית דיבון וית עטרות וית ערער:
לה וית עטרות שופן וית יעזר ויגבהה
(כא ורמא): לו וית בית נמרה וית בית
הרן קריון פריכו וסטריו דען: לו ובני
ראובן בנו ית חשבון וית אלעלא
וית קריתים: לה וית נבו וית בעל מעון
מקפן שמקן וית שבמה וקרו בשמקן
ית שמקן קרניא די בנו: לו ואילו
בני מכיר בר מנשה לגלעד וכבשה
ותריו ית אמורא די בה: מ ויהב משה

ויצו להם משה את אלעזר הכהן ואת יהושע בן-נון
ואת ראשי אבות המטות לבני ישראל: ואמר משה
אלהם אם יעברו בני-גד ובני-ראובן | אתכם את-
הירדן כל-חלוץ למלחמה לפני יהוה ונכבשה הארץ
לפניכם ונתתם להם את-ארץ הגלעד לאחוז: ואם-
לא יעברו חלוצים אתכם ונאחזו בתכם בארץ כנען:
לז ויענו בני-גד ובני ראובן לאמר את אשר דבר יהוה
אל-עבדיך בן נעשה: נחנו נעבר חלוצים לפני יהוה
לז ארץ כנען ואתנו אחוז נחלתנו מעבר לירדן: ויתן להם
א משה לבני-גד ולבני ראובן ולחצי | שבט | מנשה בן-
יוסף את-ממלכת סיחון מלך האמרי ואת-ממלכת עוג
מלך הבשן הארץ לעריה בגבלת ערי הארץ סביב:
לז ויבנו בני-גד את-דיבון ואת-עטרת ואת ערער: ואת-
עטרת שופן ואת-יעזר ויגבהה: ואת-בית נמרה ואת-
לז בית הרן ערי מבצר וגדרת צאן: ובני ראובן בנו את-
לז חשבון ואת-אלעלא ואת קריתים: ואת-נבו ואת-בעל
מעון מוסבת שם ואת-שבמה ויקראו בשמת את-
לז שמות הערים אשר בנו: וילכו בני מכיר בן-מנשה
מ גלעדה וילבדה ויורש את האמרי אשר-בה: ויתן משה

לד-לה

לו

לו

לז

לז

לז

לז

מ

מ

מ

מ

מ

מ

מ

מ

מ

מ

מ

מ

מ

מ

מ

מ

מ

מ

וכטל מעון שמות עבודה זרה הם, והיו האמוריים קורים עריהם על שם מ"ז
אלהם, ובני ראובן הסנו את שם לשמות אחרים. וזה מוסבות שם, נבו
וכטל מעון (כט) מוסבות לשם אחר: ואת שבמה. נבו שמה (ס"א)
בשמה, והיא שם האמורה למעלה: (לט) ויורש. כתרנומו, ותרין. שכינת
רש משמש שתי חלוקות, לשון ירושה ולשון הורשה, שהוא סיבוב וסיוע:

assurance accordingly; now they put their families ahead of
their livestock (compare vs. 16 and 26). Also they committed
themselves only to fight, as Moses had stipulated
(Abarbanel; Malbim).

28-30. Up to now, the dialogue between Moses and the
leaders of Gad and Reuben had been private, but once
an understanding had been reached, he recounted its
terms to Elazar and Joshua, who would be responsible to
carry it out. It may be that he put Elazar before Joshua,
because the Land was to be allocated by lots and by the
Urim v'Tumim, so that Elazar would be the pivotal figure in
that process.

29. ונתתם להם — *You shall give them*. This expression
implies that the land of Gilead would not be given to Gad
and Reuben until after the conquest. Until then, Moses
permitted them to use only as many cities as were needed
to provide shelter and food for their families and flocks,

וכטל מעון (כט) מוסבות לשם אחר: ואת שבמה. נבו שמה (ס"א)
בשמה, והיא שם האמורה למעלה: (לט) ויורש. כתרנומו, ותרין. שכינת
רש משמש שתי חלוקות, לשון ירושה ולשון הורשה, שהוא סיבוב וסיוע:

and the rest of Gilead would lay fallow. After the fighting
men carried out their commitment to their brethren, the
entire territory would become the portion of those
tribes. But if Gad and Reuben would not honor their
obligation, they would lose their claim to the east bank, and
the cities they were occupying temporarily, and receive a
share in *Eretz Yisrael* proper, with the other ten tribes
(Ramban).

31-32. Gad and Reuben reiterated to Elazar and Joshua
what they had promised to Moses. They omitted mention
of how they would provide for their families and flocks,
because that had no bearing on their obligation to fight
with their brethren as the condition for gaining title to
Gilead.

Sforno notes, however, that in one respect they differed
from Moses' proposal. Whereas he had wanted to withhold
their title to the entire territory until later (see *Ramban*

²⁸ Concerning them, Moses commanded Elazar the Kohen, Joshua son of Nun, and the heads of the fathers of the tribes of Israel. ²⁹ Moses said to them, "If the children of Gad and children of Reuben will cross the Jordan with you — everyone armed for battle before HASHEM, and the Land is conquered before you — you shall give them the land of Gilead as a heritage. ³⁰ But if they do not cross over, armed, with you, then they will take [their] heritage among you in the land of Canaan."

³¹ The children of Gad and the children of Reuben spoke up, saying, "As HASHEM has spoken to your servants, so shall we do. ³² We shall cross over, armed, before HASHEM to the land of Canaan, and ours shall be the heritage of our inheritance across the Jordan."

³³ So Moses gave to them — to the children of Gad, and the children of Reuben, and half the tribe of Manasseh son of Joseph — the kingdom of Sihon king of the Amorite, and the kingdom of Og king of the Bashan; the land with its cities in the boundaries, and the cities of the surrounding land.

³⁴ The children of Gad built Dibon, and Ataroth, and Aroer; ³⁵ and Atroth-shophan, and Jazer, and Jogbehah; ³⁶ and Beth-nimrah, and Beth-haran — fortified cities and pens for the flock. ³⁷ The children of Reuben built Heshbon, and Elealeh, and Kiriathaim; ³⁸ and Nebo and Baal-meon with altered names, and Sibmah; and they called [them] by [other] names [instead of] the names of the cities that they built. ³⁹ The children of Machir son of Manasseh went to Gilead and occupied it, and drove out the Amorite who were in it. ⁴⁰ Moses gave

above), they asked for the right to occupy the *entire* east bank immediately, subject to their fulfillment of the condition: *and ours shall be the heritage*. . . (v. 32). Not wishing to cause controversy [and certain that they could be trusted], Moses signified his agreement (v. 33) by giving them the land (*Abarbanel; Sforno*).

33. Half of Manasseh. The tribe of Manasseh had not asked for land on the east bank; why did Moses now include them? There are several approaches:

— Seeing that the land of Gilead was too large for only two tribes, Moses asked if any other tribes would prefer to settle there. In response, part of Manasseh volunteered, perhaps because they had abundant flocks. The term חצי, used in connection with Manasseh, usually means *half*, but it can also mean *part*, as it does in this case, because only two of Manasseh's eight families (see 26:29-32) — Machir and Gilead (*Deuteronomy* 3:15) — settled on the east bank (*Ramban*).

— Moses tried to avoid the danger that the two tribes on the east bank would tend to be isolated from the rest of the nation and fail to benefit from the greater holiness of *Eretz Yisrael*. By placing *half* of Manasseh there, he assured that the eastern part of Manasseh would maintain close contact with their family to the west, and this closeness would have a beneficial effect on the tribes of Gad and Reuben as well (*Degel Machaneh Ephraim*).

— Moses insisted that the families of Manasseh settle in the east, for no Jewish community can maintain its spiritual health — even its existence — unless it has outstanding Torah figures to lead it. The tribe of Manasseh included such people, and Moses could not consent to the request of Gad and Reuben unless part of Manasseh would volunteer

to live on the east bank and place their knowledge at the service of their brethren. By doing so Moses meant to set a precedent for the rest of Jewish history (*Haamek Davar* to *Deuteronomy* 3:16).

34. The next several verses give names of cities, rather than boundaries of the three portions that were carved out of the east bank, because according to *Ramban* (see v. 23), only cities were allocated at this time. *Haamek Davar* suggests that, because of the vastness of the territory, the east was apportioned not on the basis of size, but of cities and their surroundings, so that each tribe was allocated as many cities as it needed (*Haamek Davar*).

38. מוקבת שם — *With altered names.* The Amorites had named these two cities after idols [as indicated by the name "Baal"-meon], but when the Reubenites rebuilt those cities, they changed the names (*Rashi*).

ויקראו בשמה — *And they called [them] by [other] names.* This implies that they renamed *all* the cities, not only Nebo and Baal-meon. There was a difference, however, between these two and the others. Since Nebo and Baal-meon had been named for idols, the Jews made an effort to eradicate the old names so that they would never be used again. The other cities were merely renamed, but there was no objection to recalling the old names too (*Gur Aryeh*).

40. למכיר — *To Machir*, i.e., to the descendants of Machir (*Ibn Ezra*); since Machir was born in the lifetime of Joseph, he would not have been alive at this time, over two hundred years later. *Ramban* and *Chizkuni* suggest that Machir may have enjoyed the longevity of many of the ancients and actually lived to enter the Land.

יֵת גִּלְעָד לְמַכִּיר בֶּן־מְנַשֶּׁה בִּרְמִיזָה וַיֵּתבּ בָּהֶּ:
מא וַיֵּאִיר בֶּר מְנַשֶּׁה אֶל וְכַבֵּשׁ יֵת
כַּפְרִנִּיהוּן וַקְרָא יְהוּדָהוּן כַּפְרִנִּי יֵאִיר:
מב וְנָבַח אֶל וְכַבֵּשׁ יֵת קָנַת וַיֵּת כַּפְרִנִּיהָ
וַקְרָא לָהּ נָבַח בְּשֵׁמָהּ:

מא אֶת־הַגִּלְעָד לְמַכִּיר בֶּן־מְנַשֶּׁה וַיֵּשֶׁב בָּהֶּ: וַיֵּאִיר בֶּן־
מְנַשֶּׁה הַלֵּךְ וַיִּלְכֹּד אֶת־חֹתֵינֵיהֶם וַיִּקְרָא אֶתְהֶן חֹת יֵאִיר:
מב וְנָבַח הַלֵּךְ וַיִּלְכֹּד אֶת־קָנַת וְאֶת־בְּנֵינֶיהָ וַיִּקְרָא לָהּ נָבַח

יה: רפה

בְּשֵׁמוֹ: קר"ב פסוקים. בק"י סימן. יק"ב סימן. עיב"ל סימן.

רש"י
כמו לא. וממנהי מה ידרוש בשתי מיבות הדומות לה, ויאמר לה בועז (רות כ"ד)
לבעות לה בית (זכריה ה"א):
(מא) חותניהם. כפרניהן: ויקרא אתהן חות יאיר. לפי שלא היו לו בנים
קראם בשמו לזכרון: (מב) ויקרא לה נבח. לה אינו מפיק ה"א. וראיתי כיסודו
של רבי משה הדרשן לפי שלא נמקיים לה שם זה לפיכך הוא רפה, שמשמע מדרשו

41. **וַיֵּאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה** — *Jair son of Manasseh*. Jair was from the tribe of Judah, and his grandmother was a daughter of Machir (I Chronicles 2:21-22). Apparently, Jair was regarded as an adopted member of the Machirite family (Ramban; Ibn

Ezra). He was able to receive his heritage in the territory of Manasseh because only the land of Canaan was divided into exclusive tribal shares. Not so the land east of the Jordan (Ibn Ezra).

the Gilead to Machir son of Manasseh and he settled in it. ⁴¹ Jair son of Manasseh went and occupied their villages, and called them Havvoth-jair. ⁴² Nobah went and occupied Kenath and her suburbs, and called it Nobah, after his name.

THE HAFTARAH FOR MATTOS APPEARS ON PAGE 1192.

The Haftarah is read for Mattos only when Mattos and Masei are not read together. However, during most years Mattos and Masei are read together and the Haftarah of Masei, page 1193, is then read.

חַוּוֹת יַאִיר — *The villages of Jair*. Because Jair had no children, he memorialized his name through the villages he conquered (*Rashi*).

קִי"ב מְסֻקִּים. בְּקִ"י סִימָן. יִק"ב סִימָן. עִיב"ל סִימָן. — This Masoretic note means: There are 112 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonics בְּקִ"י, יִק"ב, and עִיב"ל.

The first mnemonic, בְּקִ"י, *expert*, alludes to the need to be an expert in the complex laws of vows, on the part of the rabbi, who is then able to absolve certain vows. It also refers

to Moses' investigation of the motives of the tribes that wished to settle on the east bank of the Jordan and their responsibilities to help conquer the Land. The second, יִק"ב means *wine*, a metaphor for something valuable and tempting, which those tribes felt they had found on the east bank. The third mnemonic is Ebal, the name of the mountain of curse (see *Deuteronomy* 11:29), an allusion to the curse on the Midianites, who violated the teachings of Shem, such as that of morality (R' David Feinstein).

אונקלוס

פרשת מסעי

א אליו מטלני בני ישראל די נפקו מארץ מצרים לחיליהון בידא דמשה ואהרן: בוכתב משה ית מפקניהון למטלניהון על מימרא דיי ואלין מטלניהון למפקניהון: ג ונטלו מרעמסס בירחא קדמאא בחמשא עשרא יומא לירחא קדמאא מבתר פסחא נפקו בני ישראל בריש גלי לעיני כל מצראי: ד ומצראי מקברין ית די קטל יי בחון כל בוכרא ובטענותהון עבד יי דינין: ה ונטלו בני ישראל מרעמסס ושרו בסכת: ו ונטלו מסכת ושרו באתם די בסטר מדברא: ז ונטלו מאתם ותב על פום חירתא די קדם בעל צפון ושרו קדם מגדל: ח ונטלו מן פום (יג) קדם חירתא ועברו בגו ימא למדברא ואולו מהלך תלתא יומין במדברא דאתם ושרו במרה: ט ונטלו ממרה נאתו לאילם ובאילם תרתי עשרי מבויעין דמין ושבעין דקלין ושרו תמן: י ונטלו מאילם ושרו על ימא דסוף: יא ונטלו מימא דסוף ושרו במדברא דסין: יב ונטלו ממדברא דסין ושרו בדפקה: יג ונטלו מדפקה ושרו באלוש: יד ונטלו מאלוש ושרו ברפידם ולא הנה תמן מיא לעמא למשתי: טו ונטלו מרפידם ושרו במדברא דסיני:

א אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים
ב לצבאתם ביד משה ואהרן: ויכתב משה את מוצאותיהם
למסעיהם על פי יהוה ואלה מסעיהם למוצאותיהם:
ג ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום
לחדש הראשון ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד
ד רמה לעיני כל מצרים: ומצרים מקברים את אשר הכה
יהוה בהם כל בכור ובאלהיהם עשה יהוה שפטים:
ה ויסעו בני ישראל מרעמסס ויחנו בסכת: ויסעו מסכת
ו יחנו באתם אשר בקצה המדבר: ויסעו מאתם וישבו
על פי החירת אשר על פני בעל צפון ויחנו לפני
ח מגדל: ויסעו מפני החירת ויעברו בתוך הים המדברה
וילכו דרך שלשת ימים במדבר אתם ויחנו במרה:
ט ויסעו ממרה ויבאו אילמה ובאילם שתים עשרה עינת
י מים ושבעים תמרים ויחנו שם: ויסעו מאילם ויחנו
על ים סוף: י ויסעו מים סוף ויחנו במדבר סין: ויסעו
יב במדבר סין ויחנו בדפקה: ויסעו מדפקה ויחנו
יד באלוש: ויסעו מאלוש ויחנו ברפידם ולא היה שם
טו מים לעם לשתי: ויסעו מרפידם ויחנו במדבר סיני:

דכ"י

ברחמה, למדע שהיו במדבר פארן, ועוד הולא משם ח' מסעות שהיו לאחר מיתת אהרן, מהר ההר עד ערבות מואב בשנת הארבעים, נמלא שכל שנתה ושלשים שנה לא נסעו אלא עשרים מסעות. זה מיוסדו של ר' משה הדורש. ורבי תנחומא דרש בו דרשה אחרת, משל למלך שהיה בנו חולה והוליכו למקום רחוק לרפואתו. כיון שהיו חוזרין החולי אצלו מונה כל המסעות. אמר לו, כאן ישנו, כאן הוקרט, כאן חששת את ראשך וכו' (תנחומא ג): (ד) ומצרים מקברים. טרודים בלגלג:

(א) אלה מסעי. למה נכתבו המסעות הללו, להודיע חסדיו של מקום. שא"ט פ' גזור עליהם למטלטלם ולהניעם במדבר, לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא היה להם מנוחה, שהרי אין כאן אלא ארבעים ושנים מסעות, לא מהם י"ד שכלם היו בשנה ראשונה קודם נזרה, משנסעו מרעמסס עד שבאו לרחמה, שמשם נשתלחו מרגלים, שנאמר ואחר נסעו העם מחלרות וגו' (לעיל יב:ח) שלא לך אנשים וגו' (ס יב:ב) וכאן הוא אומר ויסעו מחלרות ויחנו

PARASHAS MASEI

33.

In this chapter, the Torah summarizes the entire route followed by Israel from the Exodus until they stood poised to cross the Jordan to enter the Promised Land. The list of journeys emphasizes God's compassion, because it shows that, notwithstanding the decree that they wander in the Wilderness for forty years, the people enjoyed extended periods of rest. In all, there were forty-two encampments, the first fourteen of which were before the mission of the spies from Rithmah (as it is called here, see v. 18), and the last eight encampments (vs. 41-49) were in the fortieth year, after Aaron's death. Thus, during the thirty-eight intervening years, there were only twenty journeys (*Rashi*, citing *R' Moshe HaDarshan*).

It should be noted that several places mentioned on this list are not found in the earlier chapters, presumably because nothing memorable happened there, while the account here is a complete list of all the places where they encamped.

Ramban notes that the Torah stresses that God commanded Moses to record these places (v. 2) to intimate that great secrets are contained in the forty-two journeys. Indeed, *Magen Avraham* (428:8) cites *Tzror HaMor* that because the forty-two places allude to the mystical Forty-two Letter Name of God, therefore the Torah reading should not be interrupted during the reading of these places. Thus, although all standard editions indicate that the first *aliyah* ends after verse 10, in many congregations the reader con-

PARASHAS MASEI

33

Summary
of the
Journey

¹ These are the journeys of the Children of Israel, who went forth from the land of Egypt according to their legions, under the hand of Moses and Aaron. ² Moses wrote their goings forth according to their journeys at the bidding of HASHEM, and these were their journeys according to their goings forth: ³ They journeyed from Rameses in the first month, on the fifteenth day of the first month — on the day after the pesach-offering — the Children of Israel went forth with an upraised hand, before the eyes of all Egypt. ⁴ And the Egyptians were burying those whom HASHEM had struck, every firstborn; and on their gods HASHEM had inflicted punishments. ⁵ The Children of Israel journeyed from Rameses and encamped in Succoth. ⁶ They journeyed from Succoth and encamped in Etham, which is on the edge of the Wilderness. ⁷ They journeyed from Etham and it turned back to Pi-Hahiroth, which is before Baal-zephon, and they encamped before Migdol. ⁸ They journeyed from before Hahiroth and passed through the midst of the Sea toward the Wilderness; they went on a three-day trip in the Wilderness of Etham, and they encamped in Marah. ⁹ They journeyed from Marah and arrived at Elim; in Elim were twelve springs of water and seventy date palms, and they encamped there. ¹⁰ They journeyed from Elim and encamped by the Sea of Reeds. ¹¹ They journeyed from the Sea of Reeds and encamped in the Wilderness of Sin. ¹² They journeyed from the Wilderness of Sin and encamped in Dophkah. ¹³ They journeyed from Dophkah and encamped in Alush. ¹⁴ They journeyed from Alush and encamped in Rephidim, and there was no water there for the people to drink. ¹⁵ They journeyed from Rephidim and they encamped in the Wilderness of Sinai.

tinues until verse 49. Of course, an additional stop must be inserted elsewhere in the *Sidrah* to allow for the full complement of seven *aliyos*.

2. וַיִּתֶּבֶן מֹשֶׁה . . . עַל-פִּי ה' — Moses wrote. . . at the bidding of HASHEM. Immediately after the Exodus, God instructed Moses to keep a "diary" of the journeys as they occurred, and now, at the end of the forty years, told him that his record was to become part of the Torah (Or HaChaim).

מוֹצְאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם — Their goings forth according to their journeys. At the end of the verse, this same idea is repeated, but with the order of words reversed: *their journeys according to their goings forth*. The first phrase expresses how God regarded their travels, while the second phrase looks at it from the people's point of view. Whenever God ordered them to go forth, He did so because He wanted them to progress to the next step in His plan, to journey toward the destiny He had planned for them. But the people saw things differently. Since it is human nature to be impatient with the status quo and to look for new adventures, whenever they tarried at a camp for a while, they became dissatisfied. When the time came for them to journey, they rejoiced simply because they were going forth, because they were leaving a place that had grown tiresome, and not because they were thinking of their long-term goal. Their purpose was not the destination, but the journey (R' Hirsch).

R' Bachya sees the repetition of the phrase as an allusion to the future redemption, when Israel will once again embark on a difficult journey from exile to their Promised Land.

Which Jew has not experienced many wanderings in his existence? But whatever the disappointments already encountered, we must always go forward. Future redemption

for each individual, as for the nation, beckons us to rise to the next challenge (R' Munk).

4. וּבְאֱלֹהֵיהֶם — And on their gods. The sense of the verse is not that the gods were punished, for they are neither gods nor living beings. Rather, the destruction of the idols was a further punishment for the Egyptians, to show them that everything they had trusted and believed in was powerless and worthless.

7. וַיָּשָׁב — And it turned back. The verse began by referring to the Jews in the plural, but here it reverts to the singular form. The *it* refers either to the unified nation or to the cloud-pillar that led the people (*Ibn Ezra*).

8. בְּמִדְבַּר אֶתֶם — In the Wilderness of Etham. In Exodus 15:22, this place is called the Wilderness of Shur. It is likely that this verse refers only to the area adjacent to Etham (v. 6), which was a section of the larger Wilderness of Shur. As to the significance of the twelve wells and seventy trees, see notes to Exodus 15:27.

10. עַל-יַם-סוּף — By the Sea of Reeds. This was not the place where the sea was split. Rather, after they crossed it, they continued in a generally southward direction, parallel to the coast, and at one point encamped on the coast (*Chizkuni*). Exodus 16:1 defines the Wilderness of Sin as the land between the sea and the Wilderness of Sinai, so that the coast is also part of that region.

14. וְלֹא-הָיָה שָׁם מַיִם — And there was no water there. This verse is typical of the chapter in that it goes into little or no detail about all the events that occurred during the journeys; for example, it omits from verse 8 the miracle of the sweetening of water (Exodus 15:23-25), and from verse 11 that

וַיִּסְעוּ מִמִּדְבַּר סִינִי וַיַּחֲנוּ בְּקִבְרַת הַתְּאֵנָה: וַיִּסְעוּ מִקִּבְרַת
 הַתְּאֵנָה וַיַּחֲנוּ בַּחֲצֵרֹת: וַיִּסְעוּ מִחֲצֵרֹת וַיַּחֲנוּ בִּרְתֹמָה:
 וַיִּסְעוּ מִרְתֹּמָה וַיַּחֲנוּ בְּרִמְזַן פָּרָץ: וַיִּסְעוּ מִרִּמְזַן פָּרָץ וַיַּחֲנוּ
 בְּלִבְנָה: וַיִּסְעוּ מִלִּבְנָה וַיַּחֲנוּ בְּרִסָּה: וַיִּסְעוּ מִרִּסָּה וַיַּחֲנוּ
 בְּקִהְלֹתָה: וַיִּסְעוּ מִקִּהְלֹתָה וַיַּחֲנוּ בְּהַר־שָׁפֶר: וַיִּסְעוּ מִהַר־
 שָׁפֶר וַיַּחֲנוּ בַּחֲרָדָה: וַיִּסְעוּ מִחֲרָדָה וַיַּחֲנוּ בְּמִקְהֵלֹת:
 וַיִּסְעוּ מִמִּקְהֵלֹת וַיַּחֲנוּ בְּתַחַת: וַיִּסְעוּ מִתַּחַת וַיַּחֲנוּ
 בְּתַרְחִ: וַיִּסְעוּ מִתַּרְח וַיַּחֲנוּ בְּמִתְקָה: וַיִּסְעוּ מִמִּתְקָה
 וַיַּחֲנוּ בַּחֲשֻׁמְנָה: וַיִּסְעוּ מִחֲשֻׁמְנָה וַיַּחֲנוּ בְּמִסְרוֹת: וַיִּסְעוּ
 מִמִּסְרוֹת וַיַּחֲנוּ בְּבִנֵי יַעֲקֹן: וַיִּסְעוּ מִבְּנֵי יַעֲקֹן וַיַּחֲנוּ בַּחֲרִ
 הַגִּדְגָּד: וַיִּסְעוּ מִחֲרֵ הַגִּדְגָּד וַיַּחֲנוּ בְּיִטְבְּתָה: וַיִּסְעוּ
 מִיִּטְבְּתָה וַיַּחֲנוּ בְּעִבְרָנָה: וַיִּסְעוּ מִעִבְרָנָה וַיַּחֲנוּ בְּעִצִּין
 גָּבֶר: וַיִּסְעוּ מִעִצִּין גָּבֶר וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר־צֶן הוּא קָדָשׁ:
 וַיִּסְעוּ מִקָּדָשׁ וַיַּחֲנוּ בְּהַר הָהָר בְּקֶצֶה אֶרֶץ אֲדוֹם: וַיַּעַל^א
 אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן אֶל־הַר הָהָר עַל־פִּי יְהוָה וַיָּמָת שָׁם בִּשְׁנַת
 הָאֲרָבָעִים לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ
 הַחֲמִישִׁי בָּאֶחָד לַחֹדֶשׁ: וְאַהֲרֹן בֶּן־שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים וּמֵאָתָּה
 שָׁנָה בָּמָתוֹ בְּהַר הָהָר:
 מִלֶּךְ עֶרְדָּה וְהוּא יֹשֵׁב בְּגֹב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּבֶן־יִשְׂרָאֵל:
 וַיִּסְעוּ מִהַר הָהָר וַיַּחֲנוּ בְּצִלְמָנָה: וַיִּסְעוּ מִצִּלְמָנָה וַיַּחֲנוּ
 בְּפִוְּנִן: וַיִּסְעוּ מִפִּוְּנִן וַיַּחֲנוּ בְּאִבְתָּ: וַיִּסְעוּ מֵאִבְתָּ וַיַּחֲנוּ
 בְּעֵי־הָעֵבְרִים בְּגִבּוֹל מוֹאָב: וַיִּסְעוּ מֵעֵיִם וַיַּחֲנוּ בְּדִיבִן
 גָּד: וַיִּסְעוּ מִדִּיבִן גָּד וַיַּחֲנוּ בְּעֵלְמֹן דְּבַלְתִּימָה: וַיִּסְעוּ
 מֵעֵלְמֹן דְּבַלְתִּימָה וַיַּחֲנוּ בְּהַר־הָעֵבְרִים לִפְנֵי נָבוֹ: וַיִּסְעוּ
 מִהַר־הָעֵבְרִים וַיַּחֲנוּ בְּעִרְבַת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ: וַיַּחֲנוּ
 עַל־הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיִּשְׁמָת עַד אֲבֵל הַשְּׁטִיִּם בְּעִרְבַת
 מוֹאָב:
 וַיַּדְּבֵר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעִרְבַת מוֹאָב
 עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
 אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־אֶרֶץ כְּנָעַן:

שלישי
[חמישי]

גא

כ"ה

לח: שמו את ירושלים לעיים (תהלים עטו:א); (מט) מבית הישמות עד אבל
 השטים. כאן למדך שישור מחנה ישראל י"ב מיל, ולאחר רבה כד כח מה לזיזי חי
 לי הוא אחרת וכו' (עירובין נה:א) אבל השטים. משור של עטים אצל שמו: (נא)
 כי אתם עובדים את הירדן וגו' והורשתם וגו'. והלא כמה פעמים הוזהרו
 על כך, חלא כך אמר להם משה, כשאמרו עובדים בירדן כינשה על מנת כן תעבדו,

(יח) ויחנו ברתמה. על שם לשון הרע של מרגלים, שנאמר מה יתן לך ומה יוסיף
 לך לשון רמיה חלי גבור שונים עם גחלי רחמים (תהלים קכג: מדש אגדה: (לח)
 על פי ה'. מלמד שמת כנשיקה: (מ) וישמע הבנעני. ללמד שמיסת אהרן היא
 השמועה, שנפלתו עניי כבוד, וכסבור שנתנה רשות להלם בישראל, לפיכך חזר
 וכתבה (ר"ג ג:). (מדר) בעיני העבירים. לשון רכילות וגלים, כמו לעי השדה (מכילת

¹⁶ They journeyed from the Wilderness of Sinai and encamped in Kibroth Hattaavah. ¹⁷ They journeyed from Kibroth-Hattaavah and encamped in Hazeroth. ¹⁸ They journeyed from Hazeroth and encamped in Rithmah. ¹⁹ They journeyed from Rithmah and encamped in Rimmon-perez. ²⁰ They journeyed from Rimmon-perez and encamped in Libnah. ²¹ They journeyed from Libnah and encamped in Rissah. ²² They journeyed from Rissah and encamped in Kehelathah. ²³ They journeyed from Kehelathah and encamped in Mount Shepher. ²⁴ They journeyed from Mount Shepher and encamped in Haradah. ²⁵ They journeyed from Haradah and encamped in Makheloth. ²⁶ They journeyed from Makheloth and encamped in Tahath. ²⁷ They journeyed from Tahath and encamped in Terah. ²⁸ They journeyed from Terah and encamped in Mithkah. ²⁹ They journeyed from Mithkah and encamped in Hashmonah. ³⁰ They journeyed from Hashmonah and encamped in Moseroth. ³¹ They journeyed from Moseroth and encamped in Bene-jaakan. ³² They journeyed from Bene-jaakan and encamped in Hor-haggidgad. ³³ They journeyed from Hor-haggidgad and encamped in Jotbathah. ³⁴ They journeyed from Jotbathah and encamped in Abronah. ³⁵ They journeyed from Abronah and encamped in Ezion-geber. ³⁶ They journeyed from Ezion-geber and encamped in the Wilderness of Zin, which is Kadesh. ³⁷ They journeyed from Kadesh and encamped in Mount Hor, at the edge of the land of Edom. ³⁸ Then Aaron the Kohen went up to Mount Hor at the word of HASHEM and died there, in the fortieth year after the Children of Israel went forth from the land of Egypt, in the fifth month on the first of the month. ³⁹ Aaron was one hundred and twenty-three years old at his death on Mount Hor.

⁴⁰ The Canaanite king of Arad heard — he was dwelling in the south of the land of Canaan — of the approach of the Children of Israel. ⁴¹ They journeyed from Mount Hor and encamped in Zalmonah. ⁴² They journeyed from Zalmonah and encamped in Punon. ⁴³ They journeyed from Punon and encamped in Oboth. ⁴⁴ They journeyed from Oboth and encamped in the ruins of the passes, at the border of Moab. ⁴⁵ They journeyed from the ruins and encamped in Dibon-gad. ⁴⁶ They journeyed from Dibon-gad and encamped in Almon-diblathaimah. ⁴⁷ They journeyed from Almon-diblathaimah and encamped in the mountains of the passes before Nebo. ⁴⁸ They journeyed from the mountains of the passes and encamped in the plains of Moab by the Jordan, at Jericho. ⁴⁹ They encamped by the Jordan, from Beth-jeshimoth until the plains of Shittim, in the plains of Moab.

⁵⁰ HASHEM spoke to Moses in the plains of Moab, by the Jordan, at Jericho, saying: ⁵¹ *Speak to the Children of Israel and say to them: When you cross the Jordan to the land of Canaan,*

manna began to fall at the Wilderness of Sinai (ibid 16:4). Here, however, by laconically mentioning the lack of water, the Torah alludes to the series of major events that took place in Rephidim, including the lack of water, contentiousness against God and Moses, the water-giving rock, and the war against Amalek (ibid. 18:6-13).

16. They left Sinai nearly a year after the Exodus (10:11), a year during which they received the Torah and built the Tabernacle, and committed the sin of the Golden Calf. They encamped in Kibroth-Hattaavah, literally *the graves of craving*, because many Jews died there as a result of their craving for meat (11:4-34).

18. רִיתְמָה — *Rithmah*. This is another name for the place from which the spies set out on their mission, the proper name of which was Kadesh (13:26). The name Rithmah is an allusion to the sin of *lashon hara*, or slander, that took place there, because slanderers deserve to be burned in fires fueled by charcoal made from the *rothem* tree [Psalms

120:4] (Rashi). The people stayed at this campsite for nineteen years (Rashi to Deuteronomy 1:46).

36. הוּא קָדֵשׁ — *Which is Kadesh*. This is not the Kadesh of the spies, for that was in the Wilderness of Paran, and is referred to here as Rithmah (v. 18). The arrival at the Kadesh of this verse occurred on Rosh Chodesh Nissan of the fortieth year from the Exodus. It was here that Miriam died and where it was decreed that Moses and Aaron would not enter the Land (20:13).

40. The verse alludes to the battle of 21:1-3.

41-43. All these places were along the detour around the land of Edom, when its king refused to permit the Jews to travel through his country. On the way, the Jews became frustrated and complained against God and Moses. They were then set upon by poisonous snakes, an onslaught that continued all along the detour. God told Moses to make a copper snake, as related above (21:4-10).

51-52. כִּי אַתֶּם עֹבְרִים . . . וְהַרְשַׁתֶּם — *When you cross the*

וְהוֹרִשְׁתֶּם אֶת-כָּל-יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְאֶבְדֹתֶם אֶת-
כָּל-מִשְׁכֵּיתֵיכֶם וְאֶת כָּל-צִלְמֵי מִסְכַּתְכֶם תֹּאבְדוּ וְאֶת כָּל-
בְּמוֹתֵם תִּשְׁמִידוּ: וְהוֹרִשְׁתֶּם אֶת-הָאָרֶץ וּשְׁבַתְּם בָּהּ כִּי
לָכֶם נָתַתִּי אֶת-הָאָרֶץ לְרִשְׁתָּהּ אֹתָהּ: וְהִתְנַחֲלֶתֶם אֶת-
הָאָרֶץ בְּגֹרֶל לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם לְרֹב תִּרְבּוּ אֶת-גְּנֻחַלְתּוֹ
וְלִמְעַט תִּמְעִיט אֶת-גְּנֻחַלְתּוֹ אֶל אֲשֶׁר-יֵצֵא לוֹ שְׁמָה
הַגּוֹרֵל לוֹ יִהְיֶה לְמִטּוֹת אֲבֹתֵיכֶם תִּתְנַחֲלוּ: וְאִם-לֹא
תוֹרִישׁוּ אֶת-יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְהָיָה אֲשֶׁר תּוֹתִירוּ
מֵהֶם לִשְׁכִּים בְּעֵינֵיכֶם וּלְצִנִּינִם בְּצַדֵּיכֶם וְצָרְרוּ אֶתְכֶם
עַל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ: וְהָיָה בְּאֲשֶׁר דְּמִיתִי
לַעֲשׂוֹת לָהֶם אֲעֵשֶׂה לָכֶם:
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: צֹו אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם כִּי-אַתֶּם בָּאִים אֶל-הָאָרֶץ פִּגְעָן וְאֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר
תִּפֹּל לָכֶם בְּנִחְלָה אֶרֶץ פִּגְעָן לְגַבְלֹתֶיהָ: וְהָיָה לָכֶם פָּאֵת-
גִּבַּב מִמִּדְבַּר-צָן עַל-יְדֵי אֲדוֹם וְהָיָה לָכֶם גִּבּוֹל גִּבַּב מִקְצֶה

וְהוֹרִשְׁתֶּם אֶת-כָּל-יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְאֶבְדֹתֶם אֶת-
כָּל-מִשְׁכֵּיתֵיכֶם וְאֶת כָּל-צִלְמֵי מִסְכַּתְכֶם תֹּאבְדוּ וְאֶת כָּל-
בְּמוֹתֵם תִּשְׁמִידוּ: וְהוֹרִשְׁתֶּם אֶת-הָאָרֶץ וּשְׁבַתְּם בָּהּ כִּי
לָכֶם נָתַתִּי אֶת-הָאָרֶץ לְרִשְׁתָּהּ אֹתָהּ: וְהִתְנַחֲלֶתֶם אֶת-
הָאָרֶץ בְּגֹרֶל לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם לְרֹב תִּרְבּוּ אֶת-גְּנֻחַלְתּוֹ
וְלִמְעַט תִּמְעִיט אֶת-גְּנֻחַלְתּוֹ אֶל אֲשֶׁר-יֵצֵא לוֹ שְׁמָה
הַגּוֹרֵל לוֹ יִהְיֶה לְמִטּוֹת אֲבֹתֵיכֶם תִּתְנַחֲלוּ: וְאִם-לֹא
תוֹרִישׁוּ אֶת-יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְהָיָה אֲשֶׁר תּוֹתִירוּ
מֵהֶם לִשְׁכִּים בְּעֵינֵיכֶם וּלְצִנִּינִם בְּצַדֵּיכֶם וְצָרְרוּ אֶתְכֶם
עַל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ: וְהָיָה בְּאֲשֶׁר דְּמִיתִי
לַעֲשׂוֹת לָהֶם אֲעֵשֶׂה לָכֶם:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: צֹו אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם כִּי-אַתֶּם בָּאִים אֶל-הָאָרֶץ פִּגְעָן וְאֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר
תִּפֹּל לָכֶם בְּנִחְלָה אֶרֶץ פִּגְעָן לְגַבְלֹתֶיהָ: וְהָיָה לָכֶם פָּאֵת-
גִּבַּב מִמִּדְבַּר-צָן עַל-יְדֵי אֲדוֹם וְהָיָה לָכֶם גִּבּוֹל גִּבַּב מִקְצֶה

רש"י

המחזק למעשה: ממדבר צן אשר אל אדום. מתחילת מקטע דרומית מזרחית של ארץ תשעת המטות. כילד, של ארבע יושבות בדרומה של ארץ ישראל זו אל זו. קצת ארץ מזרים, וארץ אדום כולה, וארץ מואב כולה. ארץ מזרים במקטע דרומית מערבית, שנאמר בפרשה זו מעלמון נחלה מזרים והיו תולאחיו הימה (פסוק ה) ונחל מזרים היה מואב על פני כל ארץ מזרים, שנאמר מן השיחור אשר על פני מזרים (וישע יגג) ומפסוק בין ארץ מזרים לארץ ישראל. וארץ אדום אללה ללד המזרח, וארץ מואב אלל ארץ אדום בסוף הדורש למורה. וכשילאו ישראל ממזרים, אם ראה המקום לקרב את בניסחם לארץ היה מעבירם את הנילוס ללד נפון ובאין לארץ ישראל, ולא עשה כן, וזה שנאמר ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשטים (שמות יג:יז) שהם יושבים על הים במעברה של ארץ כנען, כענין שנאמר בפלשטים יושבי תל הים גוי כרתיס (לפניה ביה). ולא נחם אותו הדך, אלא הסיבן וואילאם דרך דרומה אל המדבר, וואל שקראו יחזקאל מדבר העמים (ויחזקאל כלה) לפי שהיו כמה אומות יושבים בלדה, והאלכין אלל דרומה מן המערב כלפי מזרח חמדי עד שכלו לדרומה של ארץ אדום, ובקשו ממלך אדום שיניחם לסבור דרך ארצו ולהכנס לארץ דרך רחבה ולא רעה, והולכנו לסבוב את כל דרומה של אדום עד בואם לדרומה של ארץ מואב, שנאמר וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה (שופטים ח:יז). והלכו כל דרומה של מואב עד סופה ומשם הפכו פניהם לנפון עד שסבבו כל מלך מזרחי שלה לרחבה, וכשכלו

ואם לאו מים באין ושופעין אחסם וכן מלינו שאמר להם יהושע בעודם בירדן (יהושע ד:י) סופה לו: (נב) והורשתם. וגרשתם: משכיותם. כתרנומו, בית סגדוהו, על שם שהיו מסוכנין את הקרקע ברלפת אבנים של שיש להשתחוות עליהם בפשט ידים ורגלים, כדכתיב ואכן משכית לא תתנו בצרלכס להשתחוות עליה (ויקרא כו:א): מסבתם. כתרנומו, מתכתהו: (גג) והורשתם את הארץ. והורשתם אותה מיושביה, ואז: וישבתם בה. וכולנו להקטיים בה, ואם לאו לא תוכלו להקטיים בה: (נד) אל אשר יצא לו שמה. מקרא קרב הוא זה. אל מקום אשר ילא לו שמה הגורל לו יהיה: למטות אבותיכם. לפי שהיו יולא מזרים (נ"ב ק"ז). דבר אחר, כגנים עזר גבולין כמנין הכנסים: (נה) והיה אשר תותירו מהם. יהיו לכם לרעה: לשכבים בעיניכם. ליתדות המנקרים מניסחם. תרנוס של יתדות שיכיא: ולצנינים. פותרים בו הפותרים לאון מסוכת קוים הסוככת אחסם לסבור ולכלוא אחסם מאין יולא ונאל: וצדדו אתכם. כתרנומו: (ב) זאת הארץ אשר תפל למר גוי. לפי שהרבה מלות טהגות בארץ ואין טהגות כחן לארץ הולך לכחוב מזרי גבולין רחוקים סביב, לומר לך מן הגבולין הללו ולפנים המלות טהגות: תפל לכם. על שם שנחלקה בגורל נקראת חלוקה לאון נפילה. ומדעש אגדה אומר על ידי שהפיל הקד"ה שריהם של שבעה אומות מן השמים וכפתן לפני משה. אמר לו, ראה, אין בהם עוד כח (תנחומי ד: ג) והיה לכם פאת גבב. רוח דרומית אשר מן

Jordan... you shall drive out. This injunction has been stated before (see Exodus 23:33-34; 34:11-12), but here the Torah adds that when the Jordan's waters would split and the Jews would cross into the Land, they should do so with the intention of fulfilling this commandment. Otherwise the waters of the Jordan would crash down and drown them. Joshua repeated this warning when the Jews were standing in the bed of the Jordan (Rashi).

53. וְהוֹרִשְׁתֶּם... וְיִשְׁבַּתְּם. — You shall possess... and you shall settle. This is not a commandment, but a warning. If you drive the present inhabitants from the Land, you will be able to settle it, and remain secure; but if you fail to drive out

the Canaanite nations, you will not be able to remain there (Rashi).

According to Ramban, however, the word וְיִשְׁבַּתְּם, you shall settle, is a positive commandment to inhabit the Land. The great importance the Sages attached to living in the Land and the prohibition against leaving it are derived from this verse. See Kesubos 110b.

54. לְמִטּוֹת אֲבֹתֵיכֶם. — According to the tribes of your fathers. The Land was divided into twelve provinces, one for each tribe. Levi was excluded from receiving a province, but the number remained at twelve because Manasseh and Ephraim each received a portion.

⁵² you shall drive out all the inhabitants of the Land before you; and you shall destroy all their prostration stones; all their molten images shall you destroy; and all their high places shall you demolish. ⁵³ You shall possess the Land and you shall settle in it, for to you have I given the Land to possess it. ⁵⁴ You shall give the Land as an inheritance by lot to your families; to the many you shall increase its inheritance and to the few shall you decrease its inheritance; wherever its lot shall fall, his shall it be, according to the tribes of your fathers shall you inherit. ⁵⁵ But if you do not drive out the inhabitants of the Land before you, those of them whom you leave shall be pins in your eyes and thorns in your sides, and they will harass you upon the Land in which you dwell. ⁵⁶ And it shall be that what I had meant to do to them, I shall do to you.

34 ¹ **H**ASHEM spoke to Moses, saying: ² Command the Children of Israel and say to them: Since you come to the land of Canaan, this is the land that shall fall to you as an inheritance, the land of Canaan according to its borders. ³ Your southern side shall be from the Wilderness of Zin at the side of Edom, and your southern border shall be from the edge of

The reference here to *fathers* indicates that the portions of the individual tribes were to be determined according to the number of its members who left Egypt at the time of the Exodus (*Rashi*; see *Bava Basra* 117a).

56. God declares that the Jews must rid the Land of the corrosive Canaanite presence, and if they fail to do so, they will suffer the fate God had intended to impose upon the Canaanites, and be driven out (*Rashbam*). Only in the perspective of God's wisdom can this passage be understood. No human ruler has the right to decree that an entire population is to be exterminated or exiled, but God revealed that the Canaanite presence was incompatible with both the Land's holiness and Israel's mission on earth. History is the most conclusive proof of this, for the fact was that the Jews could not bring themselves to eliminate all the Canaanites, with the result that the Jews were drawn to idolatry and debauchery, and were in turn periodically oppressed and finally exiled.

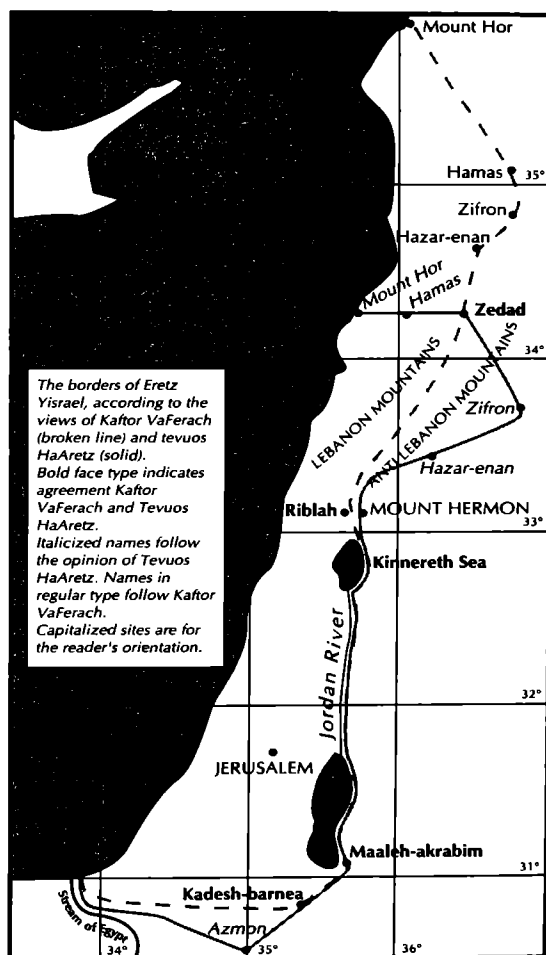
34.

1-15. The Torah delineates the boundaries of *Eretz Yisrael* because of the many commandments that are obligatory only within the Land (*Rashi*). This does not exclude the east bank of the Jordan, for most Land-based commandments are obligatory there, as well. Although Jews could conquer and annex additional territories, which would then have the status of *Eretz Yisrael*, they would have this right only after they conquered the area circumscribed in this passage (see *Tosafos*, *Gittin* 8a, s.v. כבוש).

Alternatively, the areas described here could be divided only by lot, as described in 26:56, but the lands of Sichon and Og, that Moses conquered, were apportioned by him without the need for a lottery (*Sforno*).

3. The border begins at the extreme southeast, and goes from there to the west, then northward, eastward, and, finally, southward.

The Torah begins the southern border in general terms, from the Wilderness of Zin, and then pinpoints the exact location of its beginning as the edge of the Salt Sea to the east.

יָמָא דְמִלְחָא קְדָמָא: דְיוֹסָר לְכוֹן תְּחוּמָא מִדְרוּמָא לְמִסְקָנָא דְעִקְרָבִים וְיַעֲבֵר לְצִן וְיִהְיוּ מִפְקָנֵיהּ מִדְרוּמָא לְרִקְסָא גִיָּאָה וְיִפּוֹק לְחִצְרָא אֲחֵר וְיַעֲבֵר לְעִצְמוֹן: הַיּוֹסָר תְּחוּמָא מִעִצְמוֹן לְנַחֲלָא דְמַצְרִים וְיִהְיוּ מִפְקָנֵיהּ לִיָּמָא: וְיִתְחַסּוּ מִצְרָא וְיִהְיֶה לְכוֹן יָמָא רַבָּא וְתִחוּמָהּ (ג"א) וְתִתְחַסּוּ (מ"א) דִּין יִהְיֶה לְכוֹן תְּחוּס מִצְרָא: וְיִדִּין יִהְיֶה לְכוֹן תְּחוּס צְפוֹנָא מִן יִמָּא רַבָּא תְּכַנּוּן לְכוֹן לְהַר טוֹרָא: הַמָּהָר טוֹרָא תְּכַנּוּן לְמִטֵּי חֲמַת וְיִהְיוּ מִפְקָנֵיהּ תְּחוּמָא לְצִדְרָא: טוֹיִפּוֹק תְּחוּמָא לְזִפְרוֹן וְיִהְיוּ מִפְקָנֵיהּ לְחִצְרָא עֵינָן דִּין יִהְיֶה לְכוֹן תְּחוּס צְפוֹנָא: וְתִתְכַנּוּן לְכוֹן לְתִחוּס קְדָמָא (ג"א) מִדְנָחָא) מִחִצְרָא עֵינָן לְשִׁפְסָא: יֵאֵי נִחוּת תְּחוּמָא מִשְׁפָּס לְרַבְּלָה מִמְדַּנָּח לְעִין (נִחוּת תְּחוּמָא וְיִמְטֵי עַל כִּיף יָם גִּגְסָר קְדָמָא: יֵאֵי נִחוּת תְּחוּמָא לְיִרְדְנָא וְיִהְיוּ מִפְקָנֵיהּ לִיָּמָא דְמִלְחָא דָּא תִּהְיֶה לְכוֹן אֲרַעָא לְתִחוּמָהּ סָחוֹר סָחוֹר: יֵאֵי פְקִיד מִשָּׁה יָח בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימָר דָּא אֲרַעָא דִּי תִּתְחַסְנוּ יִתְּהָ בְּצִדְכָא דִּי פְקִיד יֵאֵי לְמַתָּן לְתַשְׁעַת שְׁבָטִין וּפְלָגוֹת שְׁבָטִים: יֵאֵי אֲרֵי קְבִילֵי שְׁבָטִים דְּבְנֵי רֵאשִׁי לְבֵית אֶבְרָהָם וּפְלָגוֹת שְׁבָטִים דְּבְנֵי לְבֵית אֶבְרָהָם וּפְלָגוֹת שְׁבָטִים דְּבְנֵי קְבִילֵי אֶחְסָנִתְהוֹן: טוֹ תִּרְיָן שְׁבָטִין וּפְלָגוֹת שְׁבָטִים קְבִילֵי אֶחְסָנִתְהוֹן מִעֲבָרָא לְיִרְדְנָא דִּירְחוֹ קְדָמָא מִדִּינָחָא:

וְיִסְמִלְחָא קְדָמָה: וְנָסַב לָכֶם הַגְּבוּל מִנֶּגֶב לְמַעַלָּה עִקְרָבִים וְעֵבֶר צִנֶּה וְהָיָה תוֹצְאָתִי מִנֶּגֶב לְקֶדֶשׁ בְּרִנֶּה וְיִצָּא חִצְרָאֲדָר וְעֵבֶר עִצְמוֹנָה: וְנָסַב הַגְּבוּל מִעִצְמוֹן נַחֲלָה מִצְרִים וְהָיָה תוֹצְאָתִי הַיָּמָה: וְגִבּוֹל יָם וְהָיָה לָכֶם הַיָּם הַגָּדוֹל וְגִבּוֹל זֶה יִהְיֶה לָכֶם גְּבוּל יָם: וְזֶה־יִהְיֶה לָכֶם גְּבוּל צִפּוֹן מִן־הַיָּם הַגָּדוֹל תִּתְּאוּ לָכֶם הָרֶהר: מִהָרֶהר תִּתְּאוּ לְבָא חֲמַת וְהָיָה תוֹצְאָת הַגְּבֹל צִדְרָה: וְיִצָּא הַגְּבֹל וּפְרִנָּה וְהָיָה תוֹצְאָתִי חִצְרָא עֵינָן וְזֶה־יִהְיֶה לָכֶם גְּבוּל צִפּוֹן: וְהִתְאוּיָתֶם לָכֶם לְגִבּוֹל קְדָמָה מִחִצְרָא עֵינָן שְׁפָמָה: וְיִרְדְּ הַגְּבֹל מִשְׁפָּס הַרְבֵּלָה מִקְדָּם לְעִין וְיִרְדְּ הַגְּבֹל וּמָחָה עַל־כַּתְּפֵי־כַנְתָּ קְדָמָה: וְיִרְדְּ הַגְּבוּל הַיִּרְדְנָה וְהָיָה תוֹצְאָתִי יָם הַיָּם מִלְחָא זֹאת תִּהְיֶה לָכֶם הָאָרֶץ לְגִבְלָתֶיהָ סָבִיב: וְיִצָּא מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּתְּנָחֲלוּ אֹתָהּ בְּגוֹרָל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לָתֵת לְתַשְׁעַת הַמִּטּוֹת וְחִצֵּי הַמִּטָּה: כִּי לָקְחוּ מִטָּה בְּנֵי הָרֵאשִׁי לְבֵית אֲבֹתָם וּמִטָּה בְּנֵי־הַגָּדִי לְבֵית אֲבֹתָם וְחִצֵּי מִטָּה מִנִּשְׁאָה לָקְחוּ נַחֲלָתָם: שְׁנֵי הַמִּטּוֹת וְחִצֵּי הַמִּטָּה לָקְחוּ נַחֲלָתָם מִעֲבָר לְיִרְדְּן יִרְחוֹ קְדָמָה מִזִּרְחָה:

וְהָיָה ק

יִי־א

יב

יג

יד

טו

רש"י

במקלות לפנות מערבית. וראשו משפיע ונכנס לתוך הים ויש מרוחב הים לפנים הימנו וחולה הימנו: תתאו. תשפיע לכם לנחות ממערב לנפון אל הר ההר: תתאו. לנפון סביבה, כמו אל חוף הים (דברי הימים ב י"ח) ואף השער (ויחזקאל מ"ז) הליט (ב"ב ס"א). שקרין אפניו"ן, שהוא מוסב ומשפיע: (ח) מהר ההר. סכנו ותלכו אל מזר המזר ללד המזרח ותפגעו בלבוא חמת, זו אנטוכיא: תוצאות הגבול. סופי הגבול. כל מקום שנאמר תולאות, הגבול או המלך כלה שם לגמרי ואינו עובר להלן כלל, או משם מתפשט ומרחיב ויואל לאחריו להמשיך להלן באלכסון יותר מן הרוחב הראשון. ולענין רוחב המדה הראשון קראו תולאות שם כלתה אותה מדה: (ט) והיו תוצאותיו חצר עינן. הוא היה סוף המלך הפשוט, וממלא חצר עינן במקלות לפנות מזרחית, ומשם והתאחות, לכל אל מזר המזרח: (י) והתאחותם. לנפון הסבה ונטיה, כמו חתאו: שפמה. במלך המזרח, ומשם הרבילה: (יא) מקדם לעין. שם מקום, והמלך הולך במזרחו. נמלא העין לפנים מן המלך, ומאחורי ישראל הוא: וירד הגבול. כל שהגבול הולך משפון לדרום הוא יורד וסוף: ומחא על בתף ים בנרת קדמה. ישיא ים כנרת תוך לגבול במערב, והגבול במזרח ים כנרת, ומשם ירד אל הירדן, והירדן מושך וכל מן הפסון לדרום באלכסון נטה ללד מזרח ומתקרב ללד ארץ כנען כנען ים כנרת, ומושך ללד מזרח של ארץ ישראל כנען ים כנרת עד שופל בים המלח, ומשם כלה הגבול בתולאותיו אל ים המלח, שממנו התחלת מלך מקלות דרומית מזרחית. הרי סובבת אותה לארבע רוחותיה: (טו) קדמה מזרחא. אל פני השפון שהם במזרח, שרוב מזרחית קרויה פנים ומערבית קרויה אחור (ישעיה ט"ח) לפיכך דרום לימין ונפון לשמאל (תהלים פט"ג):

סופה ומשם הפכו פניהם לנפון עד שסבבו כל מזר מזרחי שלה לרחבה, וכשכלו את מזרחם מלאו את ארץ סיחון ועשו שהיו יושבין במזרחם של ארץ כנען והירדן מפסיק ביניהם, והיו שנאמר בישחוק וילך במדבר ויסב את ארץ ארזים ואת ארץ מואב ויכל מזרחם שמש לארץ מואב (ס"ח). וכשכלו את ארץ סיחון ועשו שהיתה בצפונה של ארץ מואב, וקרבו עד הירדן, והוא כנען מקלות לפנות מערבית של ארץ מואב. נמלא ארץ כנען שבעבר הירדן למערב היה מקלות דרומית מזרחית שלה אלל ארזים: (ד) ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבִים. כל מקום שנאמר ונסב או ויאל מלמד שלל היה המלך שזה אלל הולך ויואל לתוך. ויאל המלך ועוקם ללד לפנות של שולם באלכסון למערב, ועובר המלך בדרומה של מעלה עקרבִים, נמלא מעלה עקרבִים לפנים מן המלך: ועבר צנח. אל לין, כמו מלרימה: והיו תוצאותיו. קלותיו, בדרומה של קדש ברנע: ויצא חצר אדר. מתפשט המלך ומרחיב ללד לפון של שולם, וממשיך עוד באלכסון למערב וכל לו לחצר אדר, ומשם לעצמו ומשם לנחל מלרים. ולפון ונסב האומר כאל לפי שכסב ויאל חצר אדר, שהתחיל להרחיב משעבר את קדש ברנע ורוחב אותה רעוטה שנלטה ללד לפון היתה מקדש ברנע עד שאלמן, ומשם והלכה נקלה המלך ונסב ללד הדרום וכל לו לנחל מלרים, ומשם ללד המערב אל הים הגדול שהוא מזר מערבה של כל ארץ ישראל. נמלא שנהל מלרים במקלות מערבית דרומית. (ה) והיו תוצאותיו הימיה. אל מזר המערב, שאין עוד גבול נגב מאחורי ללד המערב משם והלאה: (ו) וגבול ים. ומלר מערבית מהו: והיה לכם והם הגדול. למלר: וגבול. הנסין שנקר הים אף הים מן הגבול, והם אִיִּים שקרין אִילִּים" (ז) גבול צפון. מזר לפון: מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר. שהוא

At its southern extremity, the Dead Sea curves to the east. Here the Torah specifies that the southern border of the Land begins at the sea's eastern extremity, not its southwestern tip.

4. *Shall go around. . . and shall pass.* The term *shall go around* indicates that the border veered from the due west course and inclined to the south, so that it turned to the south of Maaleh-akrabim, to include it in the Land (Rashi).

the Salt Sea to the east. ⁴ The border shall go around south of Maaleh-akrabbim, and shall pass toward Zin; and its outskirts shall be south of Kadesh-barnea; then it shall go out to Hazar-addar and pass to Azmon. ⁵ The border shall go around from Azmon to the stream of Egypt, and its outskirts shall be toward the Sea. ⁶ The western border: It shall be for you the Great Sea and the district; this shall be for you the western border.

⁷ This shall be for you the northern border: from the Great Sea you shall turn to Mount Hor. ⁸ From Mount Hor you shall turn to the approach to Hamath, and the outskirts of the border shall be toward Zedad. ⁹ The border shall go forth toward Zifron and its outskirts shall be Hazar-enan; this shall be for you the northern border. ¹⁰ You shall draw yourselves as the eastern border from Hazar-enan to Shefam. ¹¹ The border shall descend from Shefam to Riblah, east of Ain; the border shall descend and extend to the bank of the Kinnereth Sea to the east. ¹² The border shall descend to the Jordan, and its outskirts shall be the Salt Sea; this shall be the Land for you, according to its borders all around.

¹³ Moses commanded the Children of Israel, saying: This is the Land that you shall divide as an inheritance by lot, which HASHEM has commanded to give to the nine-and-a-half tribes. ¹⁴ For the tribe of the children of Reuben have taken according to their fathers' house, and the tribe of the children of Gad according to their fathers' house, and half the tribe of Manasseh have taken their inheritance. ¹⁵ Two-and-a-half tribes have taken their inheritance on the bank of the Jordan by Jericho, eastward toward the sunrise.

Shall pass means that the border was drawn in a straight line from east to west (Rashbam). Vilna Gaon, however, contends that the term "pass" indicates that the border went through the midst of the site mentioned by the verse (Aderes Eliyahu to Joshua 15:3).

תוֹצְאוֹתָי — *Its outskirts*, i.e., the point where the straight line of the border changed directions and veered to the south of Kadesh-barnea, thus including it in the Land (from Rashi).

Since Kadesh-barnea is identified elsewhere as the place from which Moses sent the spies (12:16, 32:8; Deuteronomy 1:2, 19), it would seem that the Jews were actually inside the Land at that time, in the second year from the Exodus. This was an uninhabited frontier area, so that the presence of Israel did not draw a hostile response from the Canaanites. Also, Moses' passionate desire to enter the Land was not satisfied by this brief penetration into the Land, because, as the Sages teach (Sotah 14a), he longed to perform the commandments that depend on the Land, not merely to set foot inside it (R' Hersh Goldwurm). According to B'chor Shor, however, there were two places named Kadesh-barnea, and the spies went from the one that was not in the Land.

וַיֵּצֵא — *Shall go out*. This term, too, indicates a change of direction, away from its previous western direction. Thus the border now veered off in a southwesterly direction toward Hazar-addar (Rashi; Gur Aryeh).

וְנָסַב הַגְּבוּל — *The border shall go around*, changing direction and veering up to the northwest (ibid.).

נַחֲלֵה מִצְרַיִם — *To the stream of Egypt*. According to Rashi, the Targumim of Yonasan and Yerushalmi, and others, this stream is the Nile. It refers to an erstwhile eastern branch of the Nile that has since run dry. [An indication that it cannot mean the Nile itself is that the Torah calls it נַחֲלֵה, a stream, but

the Nile would have been called הַיָּאֹר, *The River*, as it is always called in *Genesis* and *Exodus*.] Ibn Ezra, though not identifying this stream, says explicitly that it is not "The River."

According to R' Saadiah Gaon, it is Wadi al-Arish, a stream in the Sinai Peninsula. His view is accepted by Kaftor Va'Ferach, Radvaz, and Tevuos HaAretz.

הַיָּם הַהוּא — *Toward the Sea*. The southern border ends at the Mediterranean Sea.

הַיָּם הַהוּא וְהַיָּם הַגָּדוֹל וְהַיָּם הַקָּטָן — *The Great Sea and the district*, i.e., the islands off the mainland, too, are part of the Land (Rashi; see Gittin 8a and Tosafos).

וְהָיָה לָכֵן הָהָר — *You shall turn to Mount Hor*. This mountain, which sloped down to the Mediterranean, was the signpost for the northwest border (Rashi). There are various opinions regarding its location, but it is not the mountain of the same name where Aaron died (20:22-29), and which was south of the Land.

9. The northeast border ended at Hazar-enan, and from there it turned south. Obviously, the above-noted dispute concerning the whereabouts of Mount Hor also involves the location of Hazar-enan. At one extreme, both sites are placed deep in Syria; at the other extreme, they begin at Acco and go from there to the east.

11. וְיָרַד — *Shall descend*. This verb is used frequently in describing the eastern border, because its altitude decreases as mountains and hills give way to plains and desert (Rashi).

The borders delineated here give the area of the Land from the time of Joshua's conquest to the destruction of the First Temple. During the Second Temple era, the territory under Jewish control was smaller (Mishnah Shevi'is 8:1; Challah 4:8). However, *Genesis* 15:18 and *Deuteronomy* 1:7 state that

וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים
 אֲשֶׁר־יִנְחֲלוּ לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ אֲלֻעֶזֶר הַכֹּהֵן וַיהוֹשֻׁעַ בֶּן־
 נֹון: וְנָשִׂיא אַחֵד נָשִׂיא אַחֵד מִמֶּטֶה תִקְחוּ לַנָּחַל אֶת־
 הָאָרֶץ: וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים לְמֶטֶה יְהוּדָה בָּלָב בֶּן־
 יִפְנֶה: וּלְמֶטֶה בְנֵי שְׁמֶעוֹן שְׁמוּאֵל בֶּן־עַמִּיהוּד: לְמֶטֶה
 בְּנִימֵן אֶלִידֵד בֶּן־פִּסְלוֹן: וּלְמֶטֶה בְנֵי־דָן נָשִׂיא בָקִי בֶן־
 יִגְלִי: לְבְנֵי יוֹסֵף לְמֶטֶה בְנֵי־מְנַשֶּׁה נָשִׂיא חֲנִיָּאל בֶּן־אֶפְדִּי:
 וּלְמֶטֶה בְנֵי־אֶפְרַיִם נָשִׂיא קְמוּאֵל בֶּן־שַׁפְטָן: וּלְמֶטֶה בְנֵי־
 זְבוּלֹן נָשִׂיא אֶלִיצָפֹן בֶּן־פְּרֻנָּה: וּלְמֶטֶה בְנֵי־יִשָּׁשְׁכָר נָשִׂיא
 פִּלְטִיאֵל בֶּן־עֶזֶן: וּלְמֶטֶה בְנֵי־אֲשֵׁר נָשִׂיא אַחִיהוּד בֶּן־
 שְׁלָמִי: וּלְמֶטֶה בְנֵי־נַפְתָּלִי נָשִׂיא פְּדֵהָאֵל בֶּן־עַמִּיהוּד:
 אֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לַנָּחַל אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאָרֶץ
 כְּנָעַן:

לה
חמישי

וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ
 לֵאמֹר: צֹו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַנוּ לָלוֹיִם מִנַּחֲלַת אַחֲזָתָם
 עָרִים לְשֹׁכֵת וּמִגְרָשׁ לְעָרִים סְבִיבֹתֵיהֶם תִּתְּנוּ לָלוֹיִם:
 וְהָיוּ הָעָרִים לָהֶם לְשֹׁכֵת וּמִגְרָשֵׁיהֶם יִהְיוּ לִבְהֵמָתָם
 וּלְרֹכָשָׁם וּלְכָל חֵיתָם: וּמִגְרָשֵׁי הָעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לָלוֹיִם
 מִקִּיר הָעִיר וְחוּצָה אֵלָּה אִמָּה סְבִיב: וּמִדֶּלֶת מַחוּץ לְעִיר
 אֶת־פֶּאֶת־קִדְמָה אֲלֵפִים בְּאַמָּה וְאֶת־פֶּאֶת־נֶגֶב אֲלֵפִים
 בְּאַמָּה וְאֶת־פֶּאֶת־יָם | אֲלֵפִים בְּאַמָּה וְאֶת־פֶּאֶת צָפוֹן
 אֲלֵפִים בְּאַמָּה וְהָעִיר בְּתוֹךְ זֶה יִהְיֶה לָהֶם מִגְרָשֵׁי הָעָרִים:

כ"ה

מקומכם: (כט) לַנָּחַל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שֶׁם יִנְחֲלוּ אוֹתָהּ לִכְס נַחֲלָתָם:
 (ב) וּמִגְרָשׁ. רִיחַ מִקוֹם חֶלֶק חוּץ לְעִיר סְבִיב לִהְיוֹת לְנוֹי לְעִיר. וְאִין רִשְׁאִין לְכַנּוֹת
 שֶׁם בֵּית וְלֹא לְכַנּוֹת כֶּסֶם וְלֹא לְכַנּוֹת זָרָע (עֲרִכִין ג'): (ג) וּלְכָל חֵיתָם. לְכָל
 לְרֹכָשָׁם (נִדְרִים פ"א): (ד) אֵלֶּה אִמָּה סְבִיב. וְאַחֲרָיו הוּא אוֹמֵר אֲלֵפִים כְּנָמָה, הֵא
 כִּלְד, אֲלֵפִים הוּא עוֹתָן לִכְס סְבִיב, וְאַחֲרָיו אֵלֶּה הַפְּנִימִים לְמִגְרָשׁ וְהַחוּצוֹת לְעִיר:

the Land extends as far north as the Euphrates, which is near the Turkish border. *Teuvos HaAretz* (ch. 1) suggests that the Euphrates will not become the border until Messianic times.

17. אֲשֶׁר־יִנְחֲלוּ לָכֶם — *Who are to take possession of the Land for you.* Each tribal leader took title to a province on behalf of his entire tribe, and he would then apportion it for distribution to the individual recipients among his tribesmen (*Rashi*; see *Kiddushin* 42a).

19-29. The Torah lists the names of the ten tribal princes who presided over the distribution of the Land in *Eretz*

(יז) אֲשֶׁר יִנְחֲלוּ לָכֶם. כִּשְׁנַיִם, כָּל נָשִׂיא וְנָשִׂיא אֲפוֹסֶרְפוֹס לְשִׁכְטוֹ וּמַחֲלֹק נַחֲלָתוֹ
 הַשֶּׁכֶט לְמַשְׁפַּחַת וּלְבָנָיו, וְכוּר לְכָל אֶחָד חֶלֶק הָעוֹן, וְכֵן שֶׁם עוֹשִׂין יִהְיֶה
 עוֹשִׂין כְּחֵילוֹ עֲשָׂאוֹם שְׁלוֹמִים. וְלֹא יִתְּנוּ לְפָרֶשׁ לָכֶם זֶה כָּל לָכֶם שְׁמִיקָרָא, שֶׁאֵין כֵּן הִיא
 לוֹ לְכַנּוֹת יִנְחֲלוּ לָכֶם. יִנְחֲלוּ מִשְׁמַע שֶׁם נִחְלָם לָכֶם, כִּשְׁנַיִם וּבְמִקְוָמָם, כְּמוֹ ה' ^א
 לָכֶם לָכֶם (שְׁמוֹת י"ד): (יח) לַנָּחַל אֶת הָאָרֶץ. שִׁיֵּא נִחֵל וְחֹלֶק אוֹתָהּ

Yisrael proper, but the leaders of Gad and Reuben are omitted because they had already received their portions on the east bank of the Jordan.

There is no apparent order to the list of the tribes. According to *Ramban* (13:4), the leaders are listed in order of their personal greatness.

35.

1-8. The tribes were commanded to set aside forty-eight cities for the Levites, whose tribe was not to receive a regular portion of the Land. These cities provided not only dwelling places for the tribe that devoted itself to the service

The Leadership ¹⁶ HASHEM spoke to Moses, saying, ¹⁷ These are names of the men who are to take possession of the Land for you: Elazar the Kohen and Joshua son of Nun, ¹⁸ and one leader from each tribe shall you take to possess the Land. ¹⁹ These are the names of the men: for the tribe of Judah, Caleb son of Jephunneh; ²⁰ and for the tribe of the children of Simeon, Shemuel son of Ammihud; ²¹ for the tribe of Benjamin, Elidad son of Chislon; ²² and for the tribe of the children of Dan, as leader, Bukki son of Jogli; ²³ for the children of Joseph, for the tribe of the children of Manasseh, as leader, Hanniel son of Ephod; ²⁴ and for the tribe of the children of Ephraim, as leader, Kemuel son of Shiftan; ²⁵ and for the tribe of the children of Zebulun, as leader, Elizaphan son of Parnach; ²⁶ and for the tribe of the children of Issachar, as leader, Paltiel son of Azzan; ²⁷ and for the tribe of the children of Asher, as leader, Ahihud son of Shelomi; ²⁸ and for the tribe of the children of Naphtali, as leader, Pedahel son of Ammihud. ²⁹ These are the ones whom HASHEM commanded to apportion to the Children of Israel in the land of Canaan.

35 ¹ HASHEM spoke to Moses in the plains of Moab, by the Jordan, at Jericho, saying: *Cities for the Levites* ² Command the Children of Israel that they shall give to the Levites, from the heritage of their possession, cities for dwelling, and open space for the cities all around them shall you give to the Levites. ³ The cities shall be theirs for dwelling, and their open space shall be for their animals, for their wealth, and for all their needs. ⁴ The open spaces of the cities that you shall give to the Levites, from the wall of the city outward: a thousand cubits all around. ⁵ You shall measure from outside the city on the eastern side two thousand cubits; on the southern side two thousand cubits; on the western side two thousand cubits; and on the northern side two thousand cubits, with the city in the middle; this shall be for them the open spaces of the cities.

of God and the nation. They had the additional benefit of permitting all parts of the nation to be exposed to the "legion of God," thereby enabling them and their children to learn from the example of the Levites, and imposing upon the Levites the obligation to elevate themselves so as to better carry out their spiritual responsibilities.

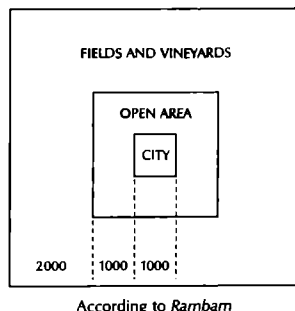
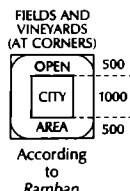
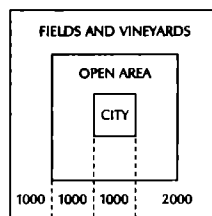
2. ומקדש — And open space. This land was kept open and undeveloped for the beautification of the town. It was forbidden to build or cultivate crops there (Rashi).

3. The verse mentions three uses for the open spaces around the cities: for *animals*, i.e., those used for riding and carrying burdens; for *wealth*, i.e., sheep and cattle; and for *all their needs*, i.e., such other uses as beehives, dovescotes, and the like (Sforno).

4-5. First the Torah says that one thousand cubits of open land were set aside, and then, in verse 5, it states that they were to measure off two thousand cubits. Rashi explains that a total of two thousand cubits were allocated in all directions around each city, of which the inner thousand immediately girdling the city was to be undeveloped and beautiful, and could be used only for the purposes described above, and the outer thousand was for agriculture.

According to Rambam (Hil. Shemittah V'Yovel 13:2), there were a total of three thousand cubits around the cities, of which the inner thousand were kept open for the use of the people (v. 4), and the outer two thousand were for agriculture (v. 5).

FIELDS AND VINEYARDS OF A LEVITE CITY

All measurements are given in square amos.	
According to Rashi	
SIZE OF CITY	1,000,000
OPEN LAND	8,000,000
FIELDS/VINEYARDS	16,000,000
TOTAL AREA	25,000,000
According to Rambam	
SIZE OF CITY	1,000,000
OPEN LAND	2,785,898
FIELDS/VINEYARDS	214,602
TOTAL AREA	4,000,000
According to Rambam	
SIZE OF CITY	1,000,000
OPEN LAND	8,000,000
FIELDS/VINEYARDS	40,000,000
TOTAL AREA	49,000,000

Note: According to Rashi and Rambam the city could be of any size or shape. The size shown in this table was chosen to illustrate the difference between the commentators.

וְיָת קָרְנָא דִּי תַחְנוּן לְלָנְא יֵת שִׁית קְרוֹי
שׁוּבְתָא דִּי תַחְנוּן לְמַעְרוֹק תַּמָּן קְטוּלָא
וְעִלְיוֹהוּ תַחְנוּן אַרְבַּעִין וְתַרְמִין קְרוֹין (י"א
קֶרְתָּא): זְכַל קְרוֹנָא דִּי תַחְנוּן לְלָנְא
אַרְבַּעִין וְתַמִּין קְרוֹין (י"א קֶרְתָּא) וְיָת
רַחֲמִיָּהּ: ח קְרוֹנָא דִּי תַחְנוּן מֵאַחַד בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מִן סִיגְיָא תִּסְגֹּון וּמִן זַעֲרִי
תַּוְעִירִין זָבֵר בְּפִיָּם אֲחִסְתָּהּ דִּי יִחְסֹון
יֵת מִקְרוֹוִיהִי לְלָנְא: ט וּמִלִּיל יֵי עִם מִשָּׁה
לְמִימֵר: מלל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִימֵר לְהוֹן
אַרִי אַתּוֹן עֲבָרִין יֵת יִרְדְנָא לְאַרְעָא
רַבְעָן: יא וְתוֹמְנוֹן לְכוֹן קְרוֹין קְרוֹי
שׁוּבְתָא יֵתוֹן לְכוֹן וְיַעְרוֹק לְתַמָּן קְטוּלָא
דִּיקְטוּל נְפֶשָׁה בְּשָׁלָה: יב וְיָהוֹן לְכוֹן קְרוֹנָא
לְשׁוֹבָא מִגָּאֵל דְּמָא וְלֹא מוֹת קְטוּלָא עַד
דִּיקֻם קָדָם בְּנִשְׁתָּא לְדִינָא: יג וְקְרוֹנָא דִּי
תַחְנוּן שִׁית קְרוֹי שׁוּבְתָא יֵתוֹן לְכוֹן: יד יֵת
תֵּלֶת קְרוֹנָא תַחְנוּן מַעְבְּרָא לִירְדְנָא וְיֵת
תֵּלֶת קְרוֹנָא תַחְנוּן בְּאַרְעָא רַבְעָן קְרוֹי
שׁוּבְתָא יֵתוֹן: טו לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגְיוֹרָא
וְלַתוֹתְבָא (י"א וְלִגְיוֹרָא וְלַתוֹתְבָא)
(ד) בִּינִיָּהוּ יֵתוֹן שִׁית קְרוֹנָא הַאֲלִין
לְשׁוֹבָא לְמַעְרוֹק לְתַמָּן כָּל דִּיקְטוּל נְפֶשָׁה
בְּשָׁלָה: טז וְאִם בְּמִן דְּבִרְזָלָא מְחִיהִי וְקִטְלָה
קְטוּלָא הוּא אַתְקִטְלָא יִתְקַטֵּל קְטוּלָא:
יז וְאִם בְּאִבְנָא דְּמִתְנַסְבָּא בִידָא דְּהִיא
בְּמִשְׁתֵּי דִי יוֹמָת בַּהּ מְחִיהִי וְקִטְלָה קְטוּלָא
הוּא אַתְקִטְלָא יִתְקַטֵּל קְטוּלָא: יח או
בְּמִן דְּאֵעֵי דְּמִתְנַסְבָּא בִידָא דְּהִיא בְּמִשְׁתֵּי
דִי יוֹמָת בַּהּ מְחִיהִי וְקִטְלָה קְטוּלָא הוּא

וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לָלוֹיִם אֶת שְׁעֵרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר
תִּתְּנוּ לָנֶס שָׁמָּה הָרֹצֵחַ וְעֹלֵיהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתֵּים
עֵיר: כָּל־הָעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לָלוֹיִם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה עֵיר
אֲתֹהֵן וְאֵת־מִגְרָשֵׁיהֶן: וְהָעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ מֵאַחַת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הָרֶבֶךְ תִּרְבּוּ וּמֵאֵת הַמֶּעַט תִּמְעִיטוּ אִישׁ כְּפִי
נִחְלָתוֹ אֲשֶׁר יִנְחִלוּ יֵתָן מֵעָרֵי לָלוֹיִם:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶרְצָה כְּנָעַן:
וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם וְגַם שָׁמָּה
רֹצֵחַ מִכַּה־נֶּפֶשׁ בִּשְׁגָגָה: וְהָיוּ לָכֶם הָעָרִים לְמִקְלָט מִגָּאֵל
וְלֹא יוֹמָת הָרֹצֵחַ עַד־עֲמֹדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לְמִשְׁפָּט:
וְהָעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ שְׁש־עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם: אֵת א
שְׁלֹשׁ הָעָרִים תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֵת שְׁלֹשׁ הָעָרִים
טו תִּתְּנוּ בְּאַרְץ כְּנָעַן עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה: לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגְר
וְלַתוֹשֵׁב בְּתוֹכָם תִּהְיֶינָה שְׁש־הָעָרִים הָאֵלֶּה לְמִקְלָט
טז לָנוּס שָׁמָּה כָּל־מִכַּה־נֶּפֶשׁ בִּשְׁגָגָה: וְאִם־בְּכֵלִי בְּרוֹל
יז הִכְהוּ וַיִּמָּת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוֹמָת הָרֹצֵחַ: וְאִם בְּאִבְנֵי יָד
אֲשֶׁר־יָמוּת בַּהּ הִכְהוּ וַיִּמָּת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוֹמָת הָרֹצֵחַ:
יח אוּ בְכֵלִי עֵץ־יָד אֲשֶׁר־יָמוּת בּוֹ הִכְהוּ וַיִּמָּת רֹצֵחַ הוּא

ששי ט"ו
[שביעי]

יא

יב

יג

יד

טו

טז

יז

יח

כ"א

אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ, דְּמִתְרַמֵּין דְּהִיא כְּמִשְׁתֵּי יוֹמָת בַּהּ חוֹן מִן הַכְּרוֹל. שְׁנֵי וְיֹדוּ פִּנִּי
הַקֶּבֶץ הַשְּׂכָרוֹל מִמֵּית כָּל שְׂהוֹא, אֲפִילוּ מִחַם, לִפְדֹּק לֹא תִּתֵּן צוֹרֵחַ שִׁעוֹר לְכוֹס
צוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ (ספרי סס). וְאִם תִּאֲמַר בְּהוֹרֵג בְּשׁוֹגֵג הַכְּתוּב מַדְבֵּר, הִרִי הוּא אֹמֵר
לְמִשָּׁה אוֹ כָּל אֶחָד אֲשֶׁר יָמוּת בַּהּ בְּלֹא רְאוּת וְגו' (פסוק כג) לְמַד עַל הָאֲמֹרִים לְמַעַל
שְׂכָרוֹרֵג בְּמִזִּיד הַכְּתוּב מַדְבֵּר: (יז) בְּאִבְנֵי יָד. שִׁיז בַּהּ מֵלֹא יֵד (ספרי סס): אֲשֶׁר
יָמוּת בַּהּ. שִׁיז בַּהּ שִׁעוֹר לְהֵמִית, כְּתָרְמוֹ. לִפִּי שְׂהוֹ' וְהִכָּה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן
(שְׂמֹת כְּלִיָּת) וְלֹא נָתַן בַּהּ שִׁעוֹר. יוֹל כִּי שְׂהוֹא, לִכְךָ נִאֲמַר אֲשֶׁר יָמוּת בַּהּ (ספרי
סס): (יח) אוּ בְכֵלִי עֵץ יָד [וְגו']. לִפִּי שְׂהוֹרֵג וְכִי יִכֶּה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ אוֹ אֶת אִמּוֹת
בְּשֶׁט (שְׂמֹת סס כ) יוֹל כִּי שְׂהוֹא, לִכְךָ נִאֲמַר בְּעַן אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ, שִׁיזָּה צוֹ כִּי

6. The names of three of the six cities of refuge are given in *Deuteronomy* 4:43, and the others are listed in *Joshua* 20:7. The people who find protection there are described in the following passage below. *Joshua* 21:11-40 gives the names of the other forty-two Levite cities, which tribes gave them and the six cities of refuge, and how all forty-eight cities were apportioned among the various Levite families.

8. *מֵאֵת הָרֶבֶךְ תִּרְבּוּ* — *From the many you shall increase*. The explanation of this verse depends on the dispute between *Rashi* and *Ramban* over how the Land was allocated among the tribes (see 26:54). According to *Rashi*, who contends that the size of a tribe's province was in proportion to its population, our verse is quite logical: the larger the tribe, the larger

וְלִכְרִמִּים (פסוק כז): (יא) וְהִקְרִיתֶם. אִין הַקְרִיָּה אֵלָּא לְשׁוֹן הַזְּמִנָּה (ספרי קס)
וְכֵן הוּא אֹמֵר כִּי הַקְרִיָּה ה' אֱלֹהֶיךָ לִפְנֵי (בְּרֹאשִׁית כזכ): (יב) מִגָּאֵל. מִפְּנֵי גֹאֵל
הַדָּם שְׂהוֹא קְרוֹב לְנִרְחֹת: (יג) שְׁשׁ עָרֵי מִקְלָט. מִגִּיד שְׂאֵט"פ שְׂהַבְדִּיל מִשָּׁה בְּחִיוֹ
שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, לֹא הָיוּ קוֹלָמוֹת עַד שְׂנַחְמָרוּ שְׁלֹשׁ שְׁתֵּין יוֹשְׁעֵי בְּחִיךְ כְּנָעַן
(ספרי סס; מִכּוֹת ט): (יד) אֵת שְׁלֹשׁ הָעָרִים וְגו'. אֵט"פ שְׂחָרֵךְ כְּנָעַן תִּשְׁעָה
בְּשָׁטִים וְכֹחַן אִין אֵלָּא עָנִים וְחֹזִי, הָשֹׁה מִנִּין עָרֵי מִקְלָט שְׂהוֹרֵג, מִשּׁוֹם דְּבַגְלָסֵד נִפְשִׁי
רֹחֲמִים (סס וס) דְּכְחִיב גִּלְגַּד קְרִית פּוֹעֵלִי אֹחַן עֲקוּבָה מִדָּם (הַשֵּׁט וְהָ: מִכּוֹת יא):
(טז) וְאִם בְּכֵלִי בְּרוֹל הִכְהוּ. אִין זֶה מַדְבֵּר בְּהוֹרֵג בְּשׁוֹגֵג הַסְּמוּךְ לוֹ, אֵלָּא בְּהוֹרֵג
בְּמִזִּיד. וְכֵן לְמַד שְׂהוֹרֵג כָּל דְּבַר לִרְךָ שִׁיזָּה צוֹ שִׁעוֹר כִּדִּי לְהֵמִית, שְׂהוֹרֵג בְּכֹלֹם

its territory, and the more cities it should give to the Levites. According to *Ramban*, however, who contends that all tribes received equal portions regardless of their populations, this verse refers to the individual families within each tribe, i.e., since the larger families within a tribe received more land than the smaller ones, they were more obligated to contribute cities than were the smaller families with less land.

Ramban adds that the criterion in this regard was the value of the land, not its square footage. Thus we find that the tribes of Ephraim and Dan each contributed four cities (*Joshua* 21:20-22), even though Dan's population was nearly twice as large (above, 26:37,43). Clearly, therefore, Dan's cities must have been worth much more than Ephraim's.

⁶ The cities that you shall give to the Levites: the six cities of refuge that you shall provide for a murderer to flee there, and in addition to them you shall give forty-two cities. ⁷ All the cities that you shall give to the Levites: forty-eight cities, them and their open spaces. ⁸ The cities that you shall give from the possession of the Children of Israel, from the many you shall increase and from the few you shall decrease, each according to his inheritance that they shall inherit shall he give of his cities to the Levites.

Cities of
Refuge
for Unin-
tentional
Murder

⁹ HASHEM spoke to Moses, saying: ¹⁰ Speak to the Children of Israel and say to them: When you cross the Jordan to the land of Canaan, ¹¹ you shall designate cities for yourselves, cities of refuge shall they be for you, and a murderer shall flee there — one who takes a life unintentionally. ¹² The cities shall be for you a refuge from the avenger, so that the murderer will not die until he stands before the assembly for judgment. ¹³ As to the cities that you shall designate, there shall be six cities of refuge for you. ¹⁴ Three cities shall you designate on the other side of the Jordan, and three cities shall you designate in the land of Canaan; they shall be cities of refuge. ¹⁵ For the Children of Israel and the proselyte and resident among them shall these six cities be a refuge, for anyone who kills a person unintentionally to flee there.

¹⁶ If he had struck him with an iron implement and he died, he is a murderer; the murderer shall surely be put to death. ¹⁷ Or if with a hand-sized stone by which one could die did he strike him, and he died, he is a murderer; the murderer shall surely be put to death. ¹⁸ Or if he struck him with a hand-sized wood implement through which one could die, and he died, he is a murderer;

9-34. Cities of Refuge. Whenever someone takes a life, there are four general possibilities: (a) If the act was accidental to a degree that the perpetrator was blameless, he is absolved of responsibility; (b) if the act was unintentional, but with a clearly defined degree of carelessness, the perpetrator is exiled to a city of refuge; (c) if the circumstances of an intentional murder were such that the court cannot carry out the death penalty, or if there was a high degree of negligence — what the Sages call “unintentional, but close to intentional” — the sin is too grave to be absolved by exile; (d) if killing was intentional, and the murderer was properly warned and his act was witnessed, he is liable to execution by the court.

Only the court has the authority to decide which of the above applies, and until it does so, a close relative of the victim, the *avenger of the blood*, has the right to kill the perpetrator. To prevent him from doing so in the event the killer does not deserve that fate, the Torah provides that the perpetrator should flee to one of the cities of refuge where he will be safe from the wrath and vengeance of the relative, pending the decision of the court. The Torah will now describe the function of the cities and set forth the guidelines for the cases that require exile.

14. שלש הערים תתנו מעבר לירדן — *Three cities shall you designate on the other side of the Jordan*, i.e., on the east bank. The verse provides that the two-and-a-half tribes to the east should have as many cities of refuge as the nine-and-a-half on the west — a seeming disproportion. The Sages (*Makkos* 9b) infer from Scripture that murder was more common on the east bank so that, despite its smaller population, it required more places of refuge (*Rashi*).

Even though these cities were specifically for unintentional murderers, so that the high incidence of premeditated

murder should not have a bearing on how many cities were needed, it stands to reason that many killers would try to make their crimes appear to be inadvertent, thus making them eligible for refuge. Furthermore, even though the population of the east side was smaller, the size of the territory was as great as that on the west side, so that more cities were needed to enable killers to flee there before they were caught by avengers (*Ramban*).

15. וְלִתּוֹשֵׁב — *And resident*, i.e., a *גר תושב*, *resident alien*, a non-Jew who is permitted to reside in the Land because he agrees to observe the Seven Noahide Laws (see *Sanhedrin* 56b; see also chart at the conclusion of Parashas Noach).

16-21. Before giving the guidelines for the sort of killing that subjects one to the punishment of exile, the Torah sets forth the rules defining murder. Of course, the circumstances must show that the blow was struck intentionally. In addition, however, the blow must be such that it was capable of causing death. For example, if someone struck his adversary with a pillow and he died somehow, the assailant cannot be liable to the death penalty because his “weapon” should not have caused death under any reasonable circumstances.

16. וּבְכֵל בְּרֹזֶל — *With an iron implement*. The Torah is saying that by its nature, an iron weapon is assumed to be dangerous and lethal. Therefore, unlike the following cases, it is not necessary for the court to inquire into the capacity of the weapon (*Rashi*).

17. וּבְאֶבֶן יָד — *A hand-sized stone*, i.e., a stone that fills the hand. The stone’s size is significant, because in cases where it is difficult to determine conclusively if the weapon was lethal or not, it might seem logical to assume that the mere fact that a death resulted should be sufficient to establish the efficacy of the weapon. To refute such a supposition, the

אתקטל אתקטל יתקטל קטולא: יט גאל דמא הוא יקטול ית קטולא כד אתחייב לה מן דינא הוא יקטלה: כו נאם בסנאה דהיה או רמא עלוהי בכמנא וקטלה: כא או כדכבו מחיה בידה וקטלה אתקטל יתקטל מחיאת קטולא הוא גאל דמא יקטול ית קטולא כד אתחייב לה מן דינא: כג נאם בתכף בלא דכבו דהיה או רמא עלוהי כל מן בלא כמן לה: כג או בכל אבנא דהיא כמסת די ימות בה בלא חזי (כא בדלא חזי) ורמא עלוהי ומית (כא וקטלה) והוא לא סני לה ולא תבעי בישתה: כד וידגון כנשתא בין מחיאת בין גאל דמא על דינא דאליו: כה וישבון כנשתא ית קטולא מיד גאל דמא ויחיבון יתה כנשתא לקרית שובותה די ערק לתמן ויתב בה עד דימות כהנא רבא די רבי יתה כמשח קודשא: כו נאם מפק פוק קטולא ית תחום קרית שובותה די ערק לתמן: כז וישכח יתה גאל דמא מכרא לתחום קרית שובותה ויקטול גאל דמא ית קטולא לית לה דמא: כח ארי בקרית שובותה יתב עד דימות כהנא רבא ובתר דימות כהנא רבא יתוב קטולא לארע אחסנתה: כט ויהון אליו לכון לגורת דין לדריבון בכל מותבניכון: ל כל דיקטול נפשא לפום סהדין יקטול ית קטולא וסהיד חר לא יסחד באנש למקטל:

יט מות יומת הרצח: גאל הדם הוא ימית את הרצח
כ בפגעו בו הוא ימתנו: ואם בשנאה יהדפנו או השליך
כא עליו בצדיה וימת: או באיבה הפכו בידו וימת מות
יומת המכה רצח הוא גאל הדם ימית את הרצח
כב בפגעו בו: ואם בפתע בלא איבה הדפו או השליך
כג עליו כל-כלי בלא צדיה: או בכל-אבן אשר ימות
בה בלא ראות ויפל עליו וימת והוא לא-אויב לו
כד ולא מבקש רעתו: ושפטו העדה בין המכה ובין גאל
כה הדם על המשפטים האלה: והצילו העדה את הרצח
מיד גאל הדם והשיבו אותו העדה אל-עיר מקלטו
אשר-נס שמה וישב בה עד-מות הכהן הגדל אשר-
כו משח אותו בשמן הקדש: ואם יצא הרצח את-
כז גבול עיר מקלטו אשר ינוס שמה: ומצא אותו גאל
הדם מחוץ לגבול עיר מקלטו ורצח גאל הדם את-
כח הרצח אין לו דם: כי בעיר מקלטו ישב עד-מות
הכהן הגדל ואחרי מות הכהן הגדל ישוב הרצח
כט אל-ארץ אחוזתו: והיו אלה לכם לחקת משפט
לדורתיכם בכל מושבתיכם: כל-מכה נפש לפי עדים
י רצח את הרצח ועד אחד לא יענה בנפש למות:

כ"ט

המקראות הקצרים הוא, שלא פירש מי משחו אלא (כמו) אשר משחו המושח אורח בשמן הקדש. ורבותיו דרשו: במסכת מכות (י"א) לראיות דבר. לנמד שאל עד שלא נגמר דין מח כהן גדול ומנו אחר תחתיו ולאחר מכן נגמר דין, חוזר במיתתו של שני, שנאמר אשר משח אותו, וכי הוא מושחו לכהן או הכהן משח אותו, אלא להביא את הנמשח בימיו שמחזירו במיתתו: (כו) אין לו דם. הכי הוא כהורג את המת שאין לו דם: (כט) בכל מושבותיכם. למד שיהא סנהדרין (קטנה) נוהגת בחוץ לארץ וכל זמן שנוהגת בארץ (ישראל) (מכות ז:). (ל) כל מכה נפש וגו'. הבא להרגו על שזכה את הנפש: לפי עדים ירצחו. שיעידו שזכו ונתקראה הרגו:

Torah states that the stone itself must be intrinsically lethal on its own terms, without resort to extraneous proofs (*Gur Aryeh*). Indeed, *Rambam (Hil. Rotzeach 3:1-2)* says only that the murder weapon be lethal; he does not specify the size of the stone.

By going on to say *by which one could die*, the verse indicates that beyond the size of the stone, the court must also consider such factors as the part of the body that was struck, the strength of the perpetrator, and the physical condition of the victim (*Maskil L' David*; see *Rambam ibid*).

B'chor Shor comments that the Torah's discussion of the nature of weapons, although mentioned in connection with premeditated murder, is nevertheless relevant to the laws of exile, for a murderer might contend that the death had to

be an accident, because the weapon was not capable of killing.
להמית (ספרי ס:). (יט) בפגעו בו. אפי' בחור ערי מקלט: (כ) בצדיה. כתרומו, ככמנא, במארב: (כב) בפתע. כנאם. ותרומו כמכין, שהיה סמוך לו ולא היה לו שום להורג עליו: (כג) או בכל אבן אשר ימות בה. הכהן: בלא דאות. שלא ראה: ויפל עליו. מכלן אמרו ההורג דרך ירידה גולה, דרך עלייה אינו גולה (מכות ז:). (כה) עד מות הכהן הגדול. שהוא נא להשרות שכניה בישראל, ולהאריך ימיהם, והרועה נא לסקן את השכניה מישראל, ומקלר את ימי החיים, אינו כדאי שיהא לפני כהן גדול (ספרי ס:). דבר אחר, לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל שלא תאריך חקלה זו לישראל בחייו (מכות י"א). אשר משח אותו בשמן הקדש. לפי פשוטו מן

19. גאל הדם — *The avenger* [lit., redeemer] of the blood. As noted above, the *avenger* is a close relative of the victim, who has a special role. In all other capital cases, the responsibility to impose the death penalty is exclusively that of the court; even when the witnesses carry out the sentence [see *Deuteronomy* 17:7], they do so as agents of the court. Here, however, though the relative serves as the agent of the court when it rules that the murderer is liable to execution, he also has the independent "extra-legal" right to execute the murderer even in cases where he is beyond the legal reach of the court, e.g., where he was grossly negligent or if he escapes execution because he was improperly warned not to kill (see

the murderer shall surely be put to death. ¹⁹ The avenger of the blood, he shall kill the murderer; when he encounters him, he shall kill him. ²⁰ If he pushed him out of hatred or hurled upon him from ambush, and he died; ²¹ or in enmity struck him with his hand and he died, the assailant shall surely be put to death, he is a murderer; the avenger of the blood shall kill the murderer when he encounters him.

²² But if with suddenness, without enmity, did he push him, or he hurled any implement upon him without ambush; ²³ or with any stone through which one could die, without having seen, and caused it to fall upon him and he died — but he was not his enemy and did not seek his harm — ²⁴ then the assembly shall judge between the assailant and the avenger of the blood, according to these laws. ²⁵ The assembly shall rescue the murderer from the hand of the avenger of the blood, and the assembly shall return him to his city of refuge where he had fled; he shall dwell in it until the death of the Kohen Gadol, whom one had anointed with the sacred oil. ²⁶ But if the murderer will ever leave the border of the city of refuge to which he had fled, ²⁷ and the avenger of the blood shall find him outside of the border of his city of refuge, and the avenger of the blood will kill the murderer — he has no blood-guilt. ²⁸ For he must dwell in his city of refuge until the death of the Kohen Gadol, and after the death of the Kohen Gadol the murderer shall return to the land of his possession.

²⁹ These shall be for you a decree of justice for your generations, in all your dwelling places.

³⁰ Whoever smites a person, according to the testimony of witnesses shall one kill the murderer, but a single witness shall not testify against a person regarding death.

Hil. Rotzeach 6:4-5; Divrei David to v. 16; see also Deuteronomy 19:6).

20-21. A murderer can be liable even if he did not use a weapon, for example if he pushed him off a height or hurled something at his victim. Here, too, the circumstances must be evaluated to determine whether it was premeditated and whether the act was capable of causing death.

22-24. The Torah gives illustrations of the sort of careless behavior that, while absolving one from the death penalty, would subject one to exile.

22. בפתע — *With suddenness.* Though the perpetrator is not blameless, he is not a "murderer." If, for example, he turned a corner holding a drawn knife and the victim, coming from a different direction, became impaled on it and died, the perpetrator is not blameless because he should not have held the knife in so dangerous a manner, but he cannot be held guilty of intentional murder (*Rashi to Makkos 7a*).

23. והוא לא-אויב לו — *But he was not his enemy,* for if they had been enemies, it could be assumed that this was a case of gross negligence, even though it appeared to be accidental, and accordingly exile would not be a sufficient punishment.

25. והצילו העדה — *The assembly [i.e., the court] shall rescue.* If the court determines that the death was truly an accident, then it must rule that he is not liable even to exile and that the avenger has no right to harm him at all (*Makkos 10b*). From the Torah's use of the word *rescue* the Sages derive that every court is required to avoid imposing the death penalty by giving the accused every possible benefit of the doubt (*Pe-sachim 12a*).

But if — after having removed him from the city of refuge

to be put on trial — the court concludes that he is indeed liable to exile, they are responsible to provide him with safe passage back to the city, so that the avenger cannot kill him on the way (*Makkos 9b*).

ערימות הכהן הגדול — *Until the death of the Kohen Gadol.* The Kohen Gadol bears some responsibility for the death, because he should have prayed that fatal accidents would not occur during his tenure (*Rashi*). Since there are varying degrees of "unintentionality," no human court can determine how long the exile for individual cases should be. The duration of exiles, therefore, is left to an event ordained by God alone (*Sforno*).

29. לדרתיכם בכל מושבותיכם — *For your generations, in all your dwelling places.* This expression implies that capital cases can be tried even in the Diaspora, but the Sages derive from Scripture that this can be done only if there is a functioning court in Eretz Yisrael (*Rashi*), which means that courts do not have such jurisdiction after the destruction of the Temple. In the plain sense of the verse, however, *Ramban* finds this difficult, since this term always means that a commandment is independent of the existence of the Temple. Therefore, he interprets that the verse means only that courts, which have been mentioned in the course of this chapter, should remain in existence at all times, even though there will be times when they can rule only on monetary, not capital, cases.

30. ועד אחד לא יענה בנקש למות — *But a single witness shall not testify against a person regarding death.* The verse states the principle that the death penalty for murder applies only when the crime is proved by the testimony of valid witnesses, not by other evidence, and that a single witness has no stand-

אֵל וְלֹא תִקְחוּ כֶּפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר-הוּא רָשָׁע לְמוֹת בִּי-
 מוֹת יוֹמָת: וְלֹא תִקְחוּ כֶּפֶר לְנוֹס אֶל-עִיר מִקְלָטוֹ לְשׁוֹב
 לְשִׁבְתָּ בָאָרֶץ עַד-מוֹת הַכֹּהֵן: וְלֹא תִחְנִיפוּ אֶת-הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר אַתֶּם בָּהּ כִּי הָדֵם הוּא יִחְנִיף אֶת-הָאָרֶץ וְלֹא
 לֹא יִכְפֹּר לָדָם אֲשֶׁר שָׁפַךְ-בָּהּ כִּי-אֵם בְּדָם שָׁפְכוּ: וְלֹא
 תִטַּמֵּא אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן
 בְּתוֹכָהּ כִּי אֲנִי יְהוָה שֹׁכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
 וַיִּקְרְבוּ רָאשֵׁי הָאֲבוֹת לְמִשְׁפַּחַת בְּנֵי-גִלְעָד בֶּן-מְכִיר
 בֶּן-מְנַשֶּׁה מִמִּשְׁפַּחַת בְּנֵי יוֹסֵף וַיִּדְבְּרוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וּלְפָנָיו
 הַנְּשָׂאִים רָאשֵׁי אֲבוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמְרוּ אֶת-אֲדֹנֵי
 צִוָּה יְהוָה לָתֵת אֶת-הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּגוֹרָל לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל
 וְאֲדֹנֵי צִוָּה בִּיהוָה לָתֵת אֶת-נַחֲלַת צִלְפַּחֲדָר אֲחִינוּ
 לְבָנֹתָיו: וְהָיוּ לְאָחֵד מִבְּנֵי שְׁבִטֵי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל לְנָשִׁים
 וַנִּגְרָעָה נַחֲלָתָן מִנַּחֲלַת אֲבֹתֵינוּ וְנוֹסֵף עַל נַחֲלַת
 הַמָּטָה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִגִּרָל נַחֲלָתָנוּ יִגְרָע: וְאִם-
 יִהְיֶה הַיֵּבֶל לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנוֹסֶפֶה נַחֲלָתָן עַל נַחֲלַת
 הַמָּטָה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִנַּחֲלַת מָטָה אֲבֹתֵינוּ
 יִגְרָע נַחֲלָתָן: וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל-פִּי יְהוָה
 לֵאמֹר כֵּן מָטָה בְּנֵי-יוֹסֵף דְּבָרִים: זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר-צִוָּה
 יְהוָה לְבָנוֹת צִלְפַּחֲדָר לֵאמֹר לְטוֹב בְּעֵינֵיהֶם תִּהְיֶינָה
 לְנָשִׁים אֶךְ לְמִשְׁפַּחַת מָטָה אֲבֵיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים:

לו שביעי א

כ"ט

לא נס ומהיכן ישוב: (לב) ולא תחניפו. כתרנומו, ולא תחניפו:
 (לד) אשר אני שכן בתוכה. שלא תשינו אותי בטומאתי: כי אני ה'
 שכן בתוך בני ישראל. אף בזמן שהם טמאים שכינה בנייהם (ספרי ס'
 יומא נ:). (ג) ונוסף על נחלת המטה. שהרי בנה יורשה והבן מחיסם על
 שבת אביו: (ד) ואם יהיה היוכל. מכלן היה רבי יצחק אומר עמיד היכול
 שיפסוק (כ"ט) ויקרא נדבה פרשתא גיגא: ואם יהיה היוכל. כלומר אין זו
 מכירה שחורם ציובל, שהירשם אינם חורם, ואפילו ימים היכול לא חמור
 לדתקין בעיניהן: והיון לנשין ברם
 לזרעית שבטא דאבוהן והיון לנשין:

(לא) ולא תקחו כפר. לא יפטר בממון (ספרי קסא): (לב) ולא תקחו כפר
 לנוס אל עיר מקלטו. למי שנס אל עיר מקלטו, שהרג בשוגג, אינו נפטר
 מגלותו בממון ליתן כופר לשוב לשבת בארץ כפרס ימות הכהן: לנוס. כמו
 לנס (בש"א ובקמ"ז) כמו שובי מלחמה (מכילתא ב:ח) ששבו מן המלחמה, וכן נוגי
 ממועד (לפניה גי'ח) וכן כי מוליד היו (יושע ה:ח) כאשר חלמר שוב על מי
 ששכ ככר, ומול על שכל ככר, כן חלמר לנוס על מי שנס ככר, וקורדו נוס,
 כלומר מוצרת. ואם חלמר לנוס לברות, ותפרסו לא תקחו כופר למי שיש לו
 לברות לפטרו מן הגלות, לא ידעתי היך יאמר לשוב לשבת בארץ, הרי עדיין

ing, either for or against the defendant. In monetary cases, however, a single witness may testify and the court must decide how much credence to give him (see Rambam, *Hil. Eidus* 5:8).

31-34. The Torah concludes the chapter by stressing the sanctity of life. Murder may not be condoned or rationalized, and those who take life may not be permitted to buy their freedom, lest the Land itself, God's own dwelling place, be contaminated.

31. Ransom [lit., atonement money]. This term is

found in the case of one whose ox kills people (*Exodus* 21:29-30), where the Torah provides that the ox is stoned, while the owner redeems his own culpability by making a payment. Here, the Torah dispels the notion that a murderer can have the same recourse (*Sifre*).

32. לנוס אל-עיר מקלטו לשוב בארץ. — For one who fled to his city of refuge to return to dwell in the land. Before his flight to a city of refuge, an unintentional murderer would not even think of trying to buy his freedom, because he would leave himself open to the retaliation of the avenger.

³¹ You shall not accept ransom for the life of a murderer who is worthy of death, for he shall surely be put to death. ³² You shall not accept ransom for one who fled to his city of refuge to return to dwell in the land, before the death of the Kohen.

³³ You shall not bring guilt upon the land in which you are, for the blood will bring guilt upon the Land; the Land will not have atonement for the blood that was spilled in it, except through the blood of the one who spilled it. ³⁴ You shall not contaminate the Land in which you dwell, in whose midst I rest, for I am HASHEM Who rests among the Children of Israel.

36

Tribal Inter-marriage

¹ The heads of the fathers of the family of the children of Gilead, son of Machir son of Manasseh, of the families of the children of Joseph, approached and spoke before Moses and before the leaders, the heads of the fathers of the Children of Israel. ² They said, "HASHEM has commanded my master to give the Land as an inheritance by lot to the Children of Israel, and My master has been commanded by HASHEM to give the inheritance of Zelophehad our brother to his daughters. ³ If they become wives of one of the sons of the tribes of the Children of Israel, then their inheritance will be subtracted from the inheritance of our fathers and be added to the inheritance of the tribe into which they will marry, and it will be subtracted from the lot of our inheritance. ⁴ And when the Jubilee will arrive for the Children of Israel, their inheritance will be added to the inheritance of the tribe into which they will marry; and from the inheritance of the tribe of our fathers will their inheritance be subtracted."

⁵ Moses commanded the Children of Israel according to the word of HASHEM, saying, "Correctly does the tribe of the children of Joseph speak. ⁶ This is the word that HASHEM has commanded regarding the daughters of Zelophehad, saying: Let them be wives to whomever is good in their eyes, but only to the family of their father's tribe shall they become wives.

But after he had been in exile and the anger had cooled, he might think otherwise.

33. וְלֹא תָחִיטוּ — You shall not bring guilt. The sin of murder and of condoning it is much worse in Eretz Yisrael than elsewhere, because of the Land's great holiness. The guilt that one brings on the Land is expressed by the term תָּחִיטָה, which refers primarily to things that are not what they appear, such as the hypocrisy of a guilty person feigning innocence. The punishment for this sort of institutionalized hypocrisy fits the crime, because the Land will cease to be fruitful (Deuteronomy 28:38); it will appear to be fertile, but will yield meager harvests (Rambam).

34. וְלֹא תִטְמָא ... אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ — You shall not contaminate ... in whose midst I rest. Since God rests among His people even when they are contaminated (Leviticus 16:16), those who contaminate the Land cause God, as it were, to dwell amid their contamination, a grievous sin (Rashi).

36.

The elders of the tribe of Manasseh recognized that their tribe might have a problem, which they now sought to avoid. Since the daughters of Zelophehad would receive the portion of the Land destined for their late father, and their heirs would be their future husbands or sons, the province of Manasseh would be diminished if any of the five daughters were to marry out of the tribe. This was not a theoretical problem, because these women were righteous and wise

(Bava Basra 120a), so it was natural that they were sought as mates by men from all the tribes (Tzror HaMor). But if they were to marry outside of their tribe, the Divinely inspired apportionment of the Land would be corrupted, because part of the province of Manasseh would pass to another tribe (Sforno).

4. וְאִם-יָהִיָּה הַיָּבֵל — And when the Jubilee will arrive. This point was essential to their argument, for even if someone from their tribe were to sell his inheritance, it would not be a permanent loss to the tribe, since the land would revert back to the tribe with the coming of the Jubilee year, so that the sale would be like a temporary lease of crop rights, not as a loss of territory (see Leviticus 25:14-16; 25:28). But if Zelophehad's daughters were to be inherited by heirs from another tribe, it would be a permanent loss to Manasseh (Rashi).

6. אֲשֶׁר-צָוָה ה' לִבְנוֹת צֶלְפָּחָד — That HASHEM has commanded regarding the daughters of Zelophehad. The Talmud (Bava Basra 120a) states that this limitation was in effect only for the generation that entered the Land, so that the province Divinely ordained for a tribe when it entered the Land would belong in its entirety to that tribe.

לְשׁוֹב בְּעֵינֵיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים — Let them be wives to whomever is good in their eyes. Apparently, Moses stressed that even though the women were to marry within the tribe, no one had the right to dictate to them; the choice of mate would be theirs alone.

וְלֹא־תִסָּב נַחֲלָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמַּטֵּה אֶל־מַטֵּה כִּי אִישׁ
בְּנַחֲלַת מַטֵּה אֲבֹתָיו יִדְבְּקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל: וְכָל־בֵּת יִרְשֶׁת
נַחֲלָה מִמַּטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחַד מִמִּשְׁפַּחַת מַטֵּה אָבִיהָ
תִּהְיֶה לְאִשָּׁה לְמַעַן יִירָשׁוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלַת
אֲבֹתָיו: וְלֹא־תִסָּב נַחֲלָה מִמַּטֵּה לְמַטֵּה אַחֵר כִּי־אִישׁ
בְּנַחֲלָתוֹ יִדְבְּקוּ מַטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה כִּן עָשׂוּ בְּנוֹת צִלְפָּחָד: וַתִּהְיֶינָה מַחֲלָה תִרְצֶה
וַחֲגִלָּה וּמִלְכָּה וְנֹעָה בְּנוֹת צִלְפָּחָד לְבְנֵי דֹדֵיהֶן לְנָשִׁים:
מִמִּשְׁפַּחַת בְּנֵי־מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף הָיוּ לְנָשִׁים וַתִּהְיֶינָה נַחֲלָתָן
עַל־מַטֵּה מִשְׁפַּחַת אֲבִיהֶן: אֵלֶּה הַמִּצְוֹת וְהַמִּשְׁפָּטִים
אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֶרְבַת
מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ: קל"ב פסוקים. מחל"ה חול"ה סימן.

י ולא תסב נחלה לבני ישראל ממטה אל-מטה כי איש
בנחלת מטה אבותיו ידבקו בני ישראל: וכל-בת ירשת
נחלה ממטות בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה
תהיה לאשה למען יירשו בני ישראל איש נחלת
אבותיו: ולא תסב נחלה ממטה למטה אחר כי-איש
בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל: כאשר צוה יהוה
את-משה כן עשו בנות צלפחד: ותיינה מחלה תרצה
וחגלה ומלכה ונועה בנות צלפחד לבני דודיהן לנשים:
ממשפחת בני-מנשה בן-יוסף היו לנשים ותינה נחלתן
על-מטה משפחת אביהן: אלה המצוות והמשפטים
אשר צוה יהוה ביד-משה אל-בני ישראל בערבת
מואב על ירדן ירחו: קל"ב פסוקים. מחל"ה חול"ה סימן.

מפטיר

At the conclusion of each of the five books of the Torah, it is customary for the congregation followed by the reader to proclaim:

חֻק! חֻק! וְנִתְחַזַּק!

רע"ה

(ח) וכל בת ירשת נחלה. שלא היה בן לאביה: (יא) מחלה תרצה וגו'. כאן מנאן לפי גדולתן זו מזו בנשים, וגשאו כסדר חלודותן, ובכל המקרא מנאן לפי חכמתן (ב"ב קכ.) ומגיד ששקולות זו כזו (ספרי קלג).

9. **וְלֹא תִסָּב נַחֲלָה** — *An inheritance shall not make rounds.* Our verse may allude to a possible problem not covered by verse 8: Women who were not in the line of inheritance because they had brothers, and were therefore not included in this prohibition, were permitted to marry members of other tribes — but in case their brothers died afterwards, they would be the heirs, eventually to be inherited by their husbands or children, who belonged to other tribes, so that the provinces of their native tribes would then be diminished. It may be that our verse alludes to such a case. This

verse states that even if unforeseen circumstances cause such a possibility, the land should not go from tribe to tribe, and the inheritance should go not to her husband and children but to the heir who is next in line in the regular order of inheritance within her father's tribe (*Ramban*).

11. The Torah lists the daughters here in order of their age, for they married in that order, as is customary. In other places, such as 27:1, they are listed according to their wisdom. The Torah varies the order to imply that they were

⁷ An inheritance of the Children of Israel shall not make rounds from tribe to tribe; rather the Children of Israel shall cleave every man to the inheritance of the tribe of his fathers. ⁸ Every daughter who inherits an inheritance of the tribes of the Children of Israel shall become the wife of someone from a family of her father's tribe, so that everyone of the Children of Israel will inherit the inheritance of his fathers. ⁹ An inheritance shall not make rounds from a tribe to another tribe, for the tribes of the Children of Israel shall cleave every man to his own inheritance.

¹⁰ As HASHEM commanded Moses, so did the daughters of Zelophehad do. ¹¹ Mahlah, Tirzah, Hoglah, Milcah, and Noah, the daughters of Zelophehad, became wives to sons of their uncles.

¹² [To cousins] from the families of the children of Manasseh son of Joseph did they become wives, and their inheritance remained with the tribe of the family of their father.

¹³ These are the commandments and the ordinances that HASHEM commanded through Moses to the Children of Israel in the Plains of Moab, at the Jordan, by Jericho.

At the conclusion of each of the five books of the Torah, it is customary for the congregation followed by the reader to proclaim:

“Chazak! Chazak! Venischazeik! (Be strong! Be strong! And may we be strengthened!)”

THE HAFTARAH FOR MASEI APPEARS ON PAGE 1193.

equally righteous (*Rashi*), just as the Torah occasionally mentions Aaron before Moses as testimony to his greatness.

The Talmud (*Taanis* 30a) relates that after the Land was apportioned, the prohibition was lifted, to universal rejoicing that a barrier to the unity of the nation no longer existed. The anniversary of that event, 15 Av, became a time of great celebration.

Thus the Book of *Numbers*, which contains so many saddening instances of Jewish infidelity to God and to the Land He had promised them, closes with an inspiring story of a tribe and its daughters who loved Eretz Yisrael (*R' Munk*).

12. The Book of *Numbers* ends by saying that the commandments were given *בְּיַד־מֹשֶׁה*, through Moses, literally, in the

hand of Moses, a term that does not appear in the last verse of *Leviticus*. This alludes to a basic change in the nature of the covenant between God and Israel. The covenant of *Leviticus* was founded on the first Tablets of the Law, which Moses broke. Now, at the Plains of Moab, Moses forged a new covenant, based on the second Tablets, which he held “in his hands,” signifying that the covenant was eternal.

— קליב פסוקים. מחליה חוליה סימן. — This Masoretic note means: There are 132 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic מחליה חוליה.

The mnemonic suggests forgiveness of a sick person, for the travail of the forty-two journeys in the Wilderness marked the end of the process of forgiveness for Israel's sin of heeding the spies (*R' David Feinstein*).

אנחנו פשוט לא רוצים להעביר את המספרים
האלוהיים שלנו לרשותם של אנשים אחרים
הם ישתמשו בהם בצורה שגויה

אנחנו לא רוצים להעביר את המספרים
אלוהיים שלנו לרשותם של אנשים אחרים

אנחנו לא רוצים להעביר את המספרים
אלוהיים שלנו לרשותם של אנשים אחרים

אנחנו לא רוצים להעביר את המספרים
אלוהיים שלנו לרשותם של אנשים אחרים

ספר דברים

Devarim/Deuteronomy

פרשת דברים

אונקלוס

א אלה הדברים אשר דבר משה אל-כל-ישראל בעבר
הירדן במדבר בערבה מול סוף בין-פארן ובין-תפל
ולבן ויחצרת ודי זהב: אחד עשר יום מחרב דרך הר-
שעיר עד קדש ברנע: ויהי בארבעים שנה בעשתי-
עשר חדש באחד לחדש דבר משה אל-בני ישראל
רקם גיאה: ויהנה בארבעין שנין בחד עשר ירחא בחד לירחא מליל משה עם בני ישראל

רש"י

בשיל רוב זבז שהיה להם, שנאמר וכסף הרבים להם וזה עשו לבשל (הושע ב'י); אונקלוס; ספרי (א); ברכות (ג); (ב) אחד עשר יום מחורב. אמר להם משה ראו מה שנרמס, אין לכם דרך קלה מחורב לקדש ברנע דרך הר שעיר, ואף הוא מהלך אחד עשר יום, ואחס הכתם אותו בשלשה ימים, שרי בעשרים באייר נסמו מחורב, שנאמר ויהי בשנה השנייה בחדש השני בעשרים בחדש וגו' (במדבר י"א) ובכ"ט בסיון שלחו את המרגלים מקדש ברנע (חפני' כט). לא מהם שאשים יום עשו בקברות המלואה שאלו הכזר חדש ימים, ושבעה ימים עשו בחלרות להסגר שם מרים, נמלא בשלשה ימים הלכו כל אותו הדרך, וכל כך היה שכינה מחלשת בשילכם להמר ביאחסם לארץ, ובשיל שקללתם הסב אחכם סביבות הר שעיר ארבעים שנה (ספרי ב: ג) ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש. מלמד שלא הוכיחו אלא סמוך למיתה. ממי למד, מיעקב, שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה. אמר, ראובן בני, אני אומר לך מפני מה לא הוכיחך כל השנים הללו, כדי שלא תיחיי ותלך ותדבק בעשו אחי. ומפני ארבעה דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה, כדי שלא יהא מוכיחו ותוור ומוכיחו, ושלא יהא חזירו ראוהו ומחבייש ממנו כי' כדאיתא בספרי (א) וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה (ויהושע כד) וכן שמואל, שנאמר הגני עני כי (שמואל א' יב:ג) וכן דוד את שלמה

(א) אלה הדברים. לפי שכן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכניסו לפני המקום בן (אונקלוס; ספרי א) לנפיק ססס את הדברים והוכיח ברמז מפני כבודו של ישראל: אל כל ישראל. אלו הוכיח מקנתו היו אלו בשבוא אומרים אתם הייתם שומעים מכן עמכם ולא השיבוכם דבר מכן וכן, אלו היינו שם היינו משיבין אותו. לכן כנסם כולם ואמר להם הרי כלכם כאן, כל מי שיש לו תשובה ישיב (ספרי א: א) במדבר. לא במדבר היו אלא בערבות מואב, ומהו במדבר, אלא בשיל מה שהכניסוהו במדבר שאמרו ימי מותנו וגו' (שמות ט"ז:ג; ספרי א: א) בערבה. בשיל הערבה, שחטאו בבשל פסור בשמים בערבות מואב (ספרי א: א) מול סוף. על מה שהמרו בים סוף בנבואם לים סוף, שאמרו המבלי אין קברים במלרים (שמות י"א:י) וכן כנסם מחור הים, שנאמר וימרו על ים בים סוף (תהלים קי"ז) כדאיתא בערכין (טו:). בין פארן ובין תפל ולבן. אמר רבי יוחנן חזרו על כל המקרא ולא מנינו מקום ששמו תפל ולבן, אלא הוכיחו על הדברים שחטפו על האן שהוא לבן, ואמרו ונפשו קלה כלם הקולקל (במדבר כ"א:ה; ספרי א: א) ועל מה שעשו במדבר פארן ע"י המרגלים (תרגום יונתן: אבדנ"ל לנאח: ויחצרת. במחלתו של קרח (פס"ז). דבר אחר, אמר להם היה לכם ללמוד ממה שעשיתם למרים בחלרות בשיל לשון הרע ואחס נדברתם במקום (ספרי א: א) ודי זהב. הוכיחו על העגל שעשו

PARASHAS DEVARIM

§ The Uniqueness of Deuteronomy / Mishneh Torah

The Sages refer to *Deuteronomy* as *Mishneh Torah* (see 17:18), which is commonly translated as "Repetition (or Review) of the Torah," or as "Explanation of the Torah." Since all the commandments were given to Moses at Sinai or the Tent of Meeting during the first year after the Exodus (*Ramban*), the question remains on what basis the narratives and commandments contained in *Deuteronomy* were chosen. *R' Hirsch* explains that *Deuteronomy* was Israel's introduction to the new life it would have to forge in *Eretz Yisrael*. Once they crossed the Jordan, the people would no longer see God's constant Presence and daily miracles, as they had in the Wilderness. They would plow, plant, and harvest. They would establish courts and a government. They would forge social relationships and means to provide for and protect the needy and helpless. They would need strong faith and self-discipline to avoid the snares and temptations of their pagan neighbors and false prophets. To stress these laws and values and exhort Israel to be strong was the function of *Deuteronomy*, its laws and Moses' appeals. Thus, *Deuteronomy* is not merely a review of the earlier four Books of the Torah, since "of the just over a hundred laws which are contained in this Book, more than seventy are completely new." Rather, in his final weeks, Moses reviewed and taught all the laws of the Torah and the entire history of Israel — but in this Book, the Torah records the parts of his teachings that were

most relevant for Israel's new life in its Land.

Deuteronomy is unique in another way. In explaining the difference between the Admonitions of *Leviticus* chapter 26 and *Deuteronomy* chapter 28, the Talmudic sage Abaye says, "[The former] was said by the Holy One, Blessed is He; [the latter] was said by Moses himself" (*Megillah* 31b). *Maharal* explains this at length and shows how it applies to the contents of *Deuteronomy* (see notes to 5:12). The *Vilna Gaon* makes the same point succinctly:

The first four Books were heard directly from the mouth of the Holy One, Blessed is He, through the throat of Moses. Not so *Deuteronomy*. Israel heard the words of this Book the same way they heard the words of the prophets who came after Moses. The Holy One, Blessed is He, would speak to the prophet today and on a later day he would go and make the vision known to Israel. Accordingly, at the time the prophet spoke to the people, the word of God had already been removed from him. So, too, the *Book of Deuteronomy* was heard from the mouth of Moses himself (quoted in *Ohel Yaakov* to 1:1).

Thus, in this Book, Moses was the speaker. This is indicated by the fact that in *Deuteronomy*, Moses says, "HASHEM spoke to me" (1:42, 2:9, 3:2), whereas the constant refrain in the rest of the Torah is "HASHEM spoke to Moses." In *Deuteronomy*, Moses chose the words and conveyed the

PARASHAS DEVARIM

1 ¹ **T**hese are the words that Moses spoke to all Israel, on the other side of the Jordan, concerning the Wilderness, concerning the Arabah, opposite the Sea of Reeds, between Paran and Tophel, and Laban, and Hazeroth, and Di-zahab; ² eleven days from Horeb, by way of Mount Seir to Kadesh-barnea. ³ It was in the fortieth year, in the eleventh month, on the first of the month, when Moses spoke to the Children of Israel,

Veiled
Rebuke

commandments as he understood them. Indeed, *Onkelos* translates the term *Mishneh Torah* as פתשנן אורחא, the copy of the Torah, meaning that it clarifies and explains the Torah. In this sense, *Deuteronomy* began as the Oral Law conveyed by Moses, and then, when God commanded him to inscribe his words in the Torah, it became part of the Written Torah. It is especially because of this that Moses is called רבנו, our Teacher, for he not only was the conduit through which God's words were transmitted verbatim to Israel, he was also the teacher who explained those words (R' Yosef Dou Soloveitchik).

1.

1-5. Veiled rebuke. The entire Book of *Deuteronomy* was spoken by Moses in the last five weeks of his life. It was his last will and testament to his beloved people. Because they were surely confident that they would not succumb to the alien influences and temptations of Canaan, he began his words by reminding them of the long string of sins and rebellions that marked the forty years since the Exodus; if they and their parents could sin when they were surrounded by miracles, surely there would be greater dangers without constant reminders of God's Presence. But in order not to embarrass and offend his listeners, Moses did not mention these sins explicitly; instead, he alluded to them by using place names or other veiled references (see *Rashi*; *Onkelos*).

1. אלה הדברים — *These are the words.* דברים refers to Moses' strong words of rebuke, and, indeed, Moses began his teachings here by reminding his listeners of the many national shortcomings since the Exodus (*Rashi*). Alternatively, the words are the commandments and exhortations from chapter 5 to 26:19, which form the bulk of *Deuteronomy*, and the first four chapters are the "preamble" to those words (*Ramban*).

אל-בלי-ושארל — *To all Israel.* He gathered together all Israel, for if he had spoken to only part of the people, those who were absent could have said "Had we been there, we would have refuted him." In the presence of everyone, therefore, Moses spoke and challenged them to dispute him, if anyone could (*Rashi*).

במדבר . . . קדש ברנע — *Concerning the Wilderness . . . to Kadesh-barnea.* *Rashi*, *Onkelos*, and many others teach that the "place names" in verses 1 and 2 are code words for sins: As *Ramban* explains, it is unlikely that they are all descriptions of where Moses spoke, for if so, the Torah would be giving "more signs and boundaries than one who sells a field." The notes below explain the allusions according to *Rashi*.

במדבר — *Concerning the Wilderness.* Shortly after leaving

Egypt, in the Wilderness of Sin, the people complained that they had been led into a desert to starve (*Exodus* 16:1-3).

בְּעֶרְבָה — *Concerning the Arabah.* *Rashi* (*Genesis* 13:16), holds that this was the name of a particular plain. *Onkelos*, however, translates *Arabah* as plain, so that it is not a proper noun. In either case, it refers to the plain where many Jews were seduced by Midianite women (*Numbers* 25:1-9).

מול סוף — *Opposite the Sea of Reeds.* When they were hemmed in between the Egyptians and the Sea, the Jews complained, "Were there no graves in Egypt?" (*Exodus* 14:11). And when they emerged from the Sea after it had split, they complained that the Egyptians had probably escaped on the other side.

בין-פארן — *Between Paran.* The spies were sent from the Wilderness of Paran (*Numbers* 13-14).

ובין-תפל ולבן — *And Tophel, and Laban.* *Rashi* quotes R' Yochanan, "We have reviewed all of Scriptures but have not found any place named Tophel or Laban." Rather, both words refer to the complaints about the manna (*Numbers* 10:12, 11:6). *Tophel* can be rendered *calumny* [תפלות], and *Laban* can be rendered *white* [לבן], the color of the manna (see *Exodus* 16:34).

וחזרת — *And Hazeroth.* Korah's rebellion took place in [or near] Hazeroth. Alternatively, Miriam was stricken there for slandering Moses (*Numbers* 12:1-16), but the nation did not let that message stop them from slandering God.

ודי-זהב — *And Di-zahab* [lit., abundance of gold]. God blessed the Jews with an abundance of gold when they left Egypt, but they used His gift to make the Golden Calf.

2. אחד עשר יום מחרב — *Eleven days from Horeb* (cf. *Hosea* 2:10). After their sojourn at Mount Sinai [which is located in the larger area known as Horeb (*Ramban*)], God said that the time had come for them to enter *Eretz Yisrael*, and instructed them to use the route that skirts Mount Seir. Normally, it would have been an eleven-day journey to Kadesh-barnea, but God was so anxious for them to enter the Land quickly that He miraculously brought them there in only three days. This should have been more than adequate proof that God was guiding them — yet the people wanted spies to reassure themselves — and then they believed the calumnies about the Land.

3. Moses began his final teaching in the fortieth year from the Exodus, on the first of Shevat, which is the eleventh month counting from Nissan. Since the Sages give 7 Adar as the date of Moses' death (see *Kiddushin* 38a; *Sifre*), he conveyed the teachings of this book during a period of just over five weeks.

כָּל־דִּי פִקִּיד יִתֵּה לָחוֹן: בְּמִתְּ דַּמְחָא יִתְּ סִיחוֹן מִלְכָּא דְאַמְרָאָה דִּיתְבּ בְּחִשְׁבוֹן וְיֵת עוֹג מִלְכָּא דִּמְתָּן דִּיתְבּ בְּעִשְׁתִּירַת בְּאֶדְרָעִי: הַעֲבָרָא דִּירְדְנָא בְּאַרְעָא דְמוֹאָב שְׂרִי מִשָּׁה פֶּרֶשׁ יִתְּ אוֹלְפָן אֶרְיִיתָא הִדָּא לְמִימְרֵי: וְיִתְּ אֶלְהָנָא מְלִיל עֲמָנָא בְּחֶרֶב לְמִימְרֵי סָגִי לָכוֹן דִּיתְבְּתָחוֹן בְּטוֹרָא הִדָּן: וְאַתְפָּנוּ וְטוּלוּ לָכוֹן וְעוּלוּ לְטוֹרָא דְאַמְרָאָה וְלָכֵל מְגִירוּהִי בְּמִישְׁרֵיָא בְּטוֹרָא וּבִשְׁפִלְחָא וּבְדִרְוּמָא וּבִסְפָּרָא יִמָּא אֶרְעָא דְכְנַעְנָאָה וּלְכַנְּן עַד נְהִרָא רְבָא נְהִרָא פֶּרֶת: הַחֲזִי יְהִיבִית קְדָמִיכוֹן יִתְּ אֶרְעָא עוּלוּ וְאַחֲסִינוּ יִתְּ אֶרְעָא דִּי קִיָּם: וְיִתְּ לְאַבְהָתָחוֹן לְאַבְהָתָהּ לִיִּצְחָק וּלְיִעֲקֹב לְמִתָּן לָחוֹן וּלְכִנְיָהוּ בְּתִרְיָהוּ: וְאַמְרִית לָכוֹן בְּעֶדְנָא הִדָּא לְמִימְרֵי לִית אָנָּא יָכִיל בְּלַחוּדִי לְסוּבְרָא יִתְּכוֹן: וְיִתְּ אֶלְהָכוֹן אֶסְגִּי יִתְּכוֹן וְהָא אִיתִיכוֹן יוֹמָא דִּין כְּכּוֹכְבֵי שְׁמַיָּא לְמִסְגִּי: יֵא יִתְּ אֶלְהָא

כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ אֲלֵהֶם: אַחֲרֵי הִכְתּוּ אֶת סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחִשְׁבוֹן וְאֶת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּעִשְׁתֵּרֶת בְּאֶדְרָעִי: בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאַרְץ מוֹאָב הוּאִיל מִשָּׁה בָּאֵר אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת לְאָמֹר: יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דָּבָר אֱלֵינוּ בְּחֶרֶב לְאָמֹר רַב־לָכֶם שָׁבֶת בְּהָר הַזֶּה: פָּנּוּ וְסַעֲדוּ לָכֶם וּבָאוּ הָרָה אֲמַרְי וְאֶל־כָּל־שְׂכֵנֵי בְּעֶרְבָה בְּהָר וּבְשִׁפְלָה וּבְגִבְגָּה וּבְחוֹף הַיָּם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלְכִינוּ עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פָּרָת: רָאָה נִתְּתִי לְפָנֵיכֶם אֶת־הָאָרֶץ בָּאוּ וּרְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְתִּיכֶם לְאַבְרָהָם לִיִּצְחָק וּלְיִעֲקֹב לְתֵת לָהֶם וּלְזֶרְעָם אַחֲרֵיהֶם: וְאָמַר אֲלֵכֶם בְּעַת הַהוּא לְאָמֹר לֹא־אוּכַל לְבִדִּי שְׂאת אֶתְכֶם: יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב: יְהוָה אֱלֹהֵי

שני

כ"ה

חֲשִׁקְלוֹן וְעוֹז וְקִסְרֵי וכו' כְּדֵאִיחָא כְּסִפְרֵי (סס): עַד הַנָּהָר הַגָּדוֹל. מִפְּנֵי שֶׁנֶּחֱמָה עַם אֲרָץ יִשְׂרָאֵל קוֹרְאוֹ גִּדּוֹל. מִשָּׁל הַדִּישׁ אֹמֶר, עַד מֶלֶךְ מֶלֶךְ. הַדְּבָר לְשׁוֹחֵר וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָךְ (סס). קִרְבִּי לְגַבִּי דְהִינָּה וְהִדָּן (שְׁבוּשׁוֹת מו:): (ח) רָאָה נִתְּתִי. בְּעִינֵיכֶם אֲחֵס רְחוּסִים, אִינִי אֹמֶר לָכֵס מֵאוֹמֶד וּמִשְׁמוּשָׁה (ספרי ז): בָּאוּ וּרְשׁוּ. אִין מַעֲרַבֵּר דְּבִרָּה וְאִינֵכֶם לְרִיבִים לְמַתְמָה. אִילוּ לֹא שְׁלַחוּ מַרְגְּלִים לֹא הָיוּ לְרִיבִין לְגַבִּי וְיִין (סס): לְאַבּוֹתֵיכֶם. לְמַה הַזְכִּיר עוֹד לְאַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב, אֲלֵלָּא אֲבִרְהָם כְּדָלִי לְעַלְמוֹ, יִצְחָק כְּדָלִי לְעַלְמוֹ, יַעֲקֹב כְּדָלִי לְעַלְמוֹ (סס): (ט) וְאוֹמֶר אֱלִיכָם בַּעַת הַהִיא לְאָמֹר. מֵהָ לְאָמֹר, אֲמַר לָהֶם מִשָּׁה לֹא מַעֲמָלִי אִין אֹמֶר לָכֵס אֲלֵלָּא מִפִּי הַקֶּבֶ"ה (סס ט): לֹא אוּכַל לְבִדִּי וְגוֹי. אֲשֶׁר שָׁלַח הָיָה מִשָּׁה יוֹכֵל לָחוֹן אִתְּ יִשְׂרָאֵל, אִרְסִי שְׁאִיִּלֵּאִם מַמְלָרִים וְקִרְעִי לָהֶם אִתְּ הִים וְאִירִידִי אִתְּ הָמָן וְהָיוּ אִתְּ שְׁלֵוֹ לֹא הָיָה יוֹכֵל לְדוֹנֵם. אֲלֵלָּא כִּךְ אֲמַר לָהֶם, ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם (פְּסוּקִי ז) הַגָּדֹל וְהִרְבִּים אֶתְכֶם עַל דִּינֵיכֶם, נָעַל אִתְּ הַעוֹשֶׁה מִכֶּם וְנָתַן עַל דִּינֵיכֶם. וְכִךְ אֲמַר שְׁלַמָּה, כִּי מִי יוֹכֵל לְשַׁפּוֹט אִתְּ עַמָּךְ הַכְּבֹד הַזֶּה (מְלִיכִים א זכ:): אֲשֶׁר מִי שְׁכַחוּ בִּי וְיִחַסֵּם מִכֵּל הָאֱדוֹם (סס הִיא): אֹמֶר מִי יוֹכֵל לְשַׁפּוֹט וְגוֹי, אֲלֵלָּא כִּךְ אֲמַר שְׁלַמָּה, אִין דִּינִי אֹמֶר וְ כִּדִּינִי שְׁאֵר הָאוֹמוֹת, שְׁאֵל דָּן וְהִרְגוּ וּמָכָה וְטוֹנָק וּמָטָה אִתְּ דִּינוּ וְגוֹל אִין בְּכִךְ כָּלָם, אִין אִם חִיבִיתִי מִמּוֹן שְׁלֹא כְדִין נִפְשׁוֹת אִין נִפְשׁוֹת, שְׁנִלְמַר וְקִבַּע אִתְּ קוֹבְעִיהֶם נִפְשׁ (מְשָׁלִי כז:כג: ספרי סס): (י) וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם. וְכִי כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם הָיוּ בְּחַזְקוֹתָם הַיּוֹם, וְהָלֹא לֹא הָיוּ אֲלֵלָּא שְׁמִירָה רְבוּאָה, מֵהָ וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם, הַגִּנֵּם מְשֻׁלִּים כִּיּוֹם, קִיּוּמִים לְעוֹלָם כַּחֲמָה וְכִלְכְּנָה וּכּוֹכְבֵי (ספרי י):

כְּנִי (מְלִיכִים א זכ:י:): (ד) אַחֲרֵי הַכּוֹתוֹ. אֲמַר מִשָּׁה אִם אִין מוֹכִיחִים קוֹדֵם שִׁכְנָסוּ לְקָהָ הָאָרֶץ, וְיִמְרוּ מֵהָ לֹהֵ עֲלִינוּ, מֵהָ הִיטִיב לָנוּ, אִינוּ בָּא אֲלֵלָּא לְקִנְיָתָ וּלְמַלְחָא עֲלֵיהָ, שְׁאִין בִּי כַח לְהַכְנִיסָנוּ לְאָרֶץ. לְפִיכָךְ הִמְתִּין עַד שֶׁהִפִּיל סִיחוֹן וְעוֹג לְפָנֵיהֶם וְהִירִישׁ אִתְּ אֶרֶס וְאִחֵ"כ הַכּוֹיָח (ספרי ג): סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחִשְׁבוֹן. אִילוּ לֹא הָיָה סִיחוֹן קָהָ וְהָיָה שְׂרִי בְּחִשְׁבוֹן הָיָה קָהָ, שְׁהַמְדִּינָה קָהָ. וְאִילוּ הָיָה שְׂרִי אַחֲרֵת וְסִיחוֹן שְׂרִי בְּמוֹכָה הָיָה קָהָ, שְׁהַמְלָךְ קָהָ. עַל אִתְּ כַּחֲמָה וְכַחֲמָה שְׁהַמְלָךְ קָהָ וְהַמְדִּינָה קָהָ (סס): אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּעִשְׁתֵּרֶת. הַמְלָךְ קָהָ וְהַמְדִּינָה קָהָ: עִשְׁתֵּרֶת. הָיָה לָשׁוֹן לְוָקִין וְקוֹסִי, כְּמוֹ עִשְׁתֵּרֶת קִרְיָסִים (בְּרַחֲשִׁית יד:): סְפָרִי (סס) וְעִשְׁתֵּרֶת זֶה הָיָה עִשְׁתֵּרֶת קִרְיָסִים שְׁהָיוּ עַם רְפָאִים שְׁהָכָה אֲחֵרְפֵל, שְׁנִלְמַר יוֹכֵל אִתְּ רְפָאִים בְּעִשְׁתֵּרֶת קִרְיָסִים (בְּרַחֲשִׁית סס) וְעוֹג נִמְלֵט מֵהָ, וְהָיָה שְׁנִלְמַר יוֹכֵל הַפִּלְטִי (סס יג) וְהָיָה כִי רִק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאֵר מִיִּתָּר הַרְפָּאִים (לֵאנָה גִּיאִי): בְּאֶדְרָעִי. סֵם הַמְלָכוֹת (ספרי ד): (ה) הוּאִיל. הַתְּחִיל, כְּמוֹ הִנֵּה הָאֵל הוּאִילִי (בְּרַחֲשִׁית יח:): יִתְּכוֹ: סְפָרִי (סס): בָּאֵר אֶת הַתּוֹרָה. בְּשִׁנְטִים לָשׁוֹן פִּירְסָה לָהֶם (מִתּוֹמָא ב:): (ו) רַב לָכֶם שָׁבֶת. כְּפִשְׁטוֹ. וְיִשׁ מִדְּרַשׁ אֲגָדָה הִרְבָּה גְּדוֹלָה לָכֶם וְשָׁכַר עַל יִשְׁעֲכֶם בְּהָר הַזֶּה. עֲשִׂיתֶם מַשְׁכֵּן מִטוֹרָה וְכִלְיִם, קִנְיָתָם מִיִּתָּר, מִיִּתָּר לָכֶם סְנֵהֲדִין שְׂרִי אֲלֵפִים וְשִׂרִי מֵאוֹת (ספרי ה): (ז) פָּנּוּ וְסַעֲדוּ לָכֶם. וְ דָּרַךְ עַד וְהִרְמָה (סס ו): וּבָאוּ הָרָה הָאֲמֹרִי. כְּמַשְׁמַט: וְאֵל כָּל שְׂכֵנֵי. עַמָּן וּמוֹאָב וְהָרָה שְׂעִיר (סס): בְּעֶרְבָה. זֶה מִישׁוֹר עַל יַעַר (סס): בְּהָר. זֶה הָרָה הַמְלָךְ (סס): וּבִשְׁפִלְחָה. וְ שְׁפִלְחָה דְרוֹם (סס): וּבְגִבְגָּה וּבְחוֹף הַיָּם.

4. *After he had smitten. See Numbers 20:22-29; 21:21-35.* His victories over the feared Amorite kings and conquest of their lands made it easier for Moses to admonish his people, since no one could now say, "What right has he to rebuke us; has he brought us into the Land as he promised?" (*Rashi*). According to *Bechor Shor*, this conquest proved to the Jews that they had no need to fear the Canaanites, as they had in the aftermath of the spies' mission (see below, vs. 22-45).

5. *Explaining this Torah.* This clearly refers to the elucidation of the commandments that begins in chapter 5 (*Mizrachi*). He explained the Torah in many languages (*Rashi*), to symbolize that wherever Jews would

be in the future, and whatever the language of the lands of their exile, Jews would study the Torah in a language that they understood (*Sfas Emes*).

Before beginning the actual discussion of the Torah, Moses went into a lengthy account of the episodes that had caused his own exclusion from the Land. He meant to show that since he would not be with them in the future, it was necessary for him to teach and warn while he was still alive, to prepare the nation for its future without him (*Sforno*).

Ramban (to 9:8) gives a brief outline of *Deuteronomy*. Having said in this verse that he will explain the Torah, Moses wanted the people to understand the importance of heeding his words and not relying on their righteousness to

according to everything that HASHEM commanded him to them, ⁴ after he had smitten Sihon, king of the Amorites, who dwelt in Heshbon, and Og, king of Bashan, who dwelt in Ashtaroth, in Edrei. ⁵ On the other side of the Jordan in the land of Moab, Moses began explaining this Torah, saying:

⁶ HASHEM, our God, spoke to us in Horeb, saying: Enough of your dwelling by this mountain.

⁷ Turn yourselves around and journey, and come to the Amorite mountain and all its neighbors, in the Arabah, on the mountain, and in the lowland, and in the south, and at the seacoast; the land of the Canaanite and the Lebanon, until the great river, the Euphrates River. ⁸ See! I have given the Land before you; come and possess the Land that HASHEM swore to your forefathers, to Abraham, to Isaac, and to Jacob, to give them and their children after them.

The
Appoint-
ment of
Judges

⁹ I said to you at that time, saying, "I cannot carry you alone. ¹⁰ HASHEM, your God, has multiplied you and behold! you are like the stars of heaven in abundance. ¹¹ May HASHEM, the God

guarantee their future success. He began, therefore, by chastising them for the sins that had caused them harm and had not yet been forgiven [at least, not completely]; namely, the sin of the spies that had caused them to languish in the Wilderness for forty years, and the sin at the rock that prevented Moses from entering the Land. Then, he repeated the Ten Commandments, taught them the *Shema*, which proclaims the Oneness of God, warned against idolatry, and urged them to realize the enormous good that would come to them from observing the commandments of the Torah. See also 9:8.

6-8. On to the Land. After almost a year at Mount Sinai, God gave the order to begin the journey to the Land. Among the regions listed in this passage are the lands of Ammon, Moab, and Seir, and territory as far north as the Euphrates River (see notes to v.7), but none of them are within the boundaries delineated in *Numbers* 34:1-12. These regions were among those promised to Abraham (*Genesis* 15:18-19; see *Rashi* there), and they would have been part of *Eretz Yisrael* if the Jews had gone directly to the Land at this point, as God commanded them. Because they sinned in the affair of the spies, however, these parts of the oath to Abraham were withheld from them. These additional lands will become part of *Eretz Yisrael* only with the coming of Messiah.

6. רַב לָכֵן שָׁכַת — *Enough of your dwelling.* In the plain sense, God was saying that the year at Sinai was enough, and it was now time to enter the Land. Midrashically, רַב is rendered as *abundance*; your stay at Sinai has brought you an abundance of reward and accomplishment: the Torah, the Tabernacle and its accoutrements, elders, and leaders (*Rashi*).

7. כָּל-שְׁכֵנָיו — *All its neighbors*, i.e., Ammon, Moab, and Mount Seir (*Rashi*).

בְּעֶרְבָה — *In the Arabah*, i.e., a forested plain (*Rashi*), probably on the east bank of the Jordan, bordering the Dead Sea, which is known as the Arabah Sea (4:49). According to *Sifre*, it was the plain of Zoar.

הַנָּהָר הַגָּדוֹל — *The great river.* Although other rivers are much wider and longer than it, the Euphrates is called *great* because it is one of the borders of the Land. In the common

proverb, "A servant of a king [is respected] like the king; attach yourself to a nobleman and people will bow to you" (*Rashi*).

8. בָּאוּ וְרָשׁוּ — *Come and possess.* All you need do is come. No one will dare oppose you; the Land will be yours without even a battle. This would have happened had it not been for the fiasco of the spies (*Rashi*).

9-18. The appointment of judges. This passage, which describes the appointment of judges that came in the wake of Jethro's visit (*Exodus* 18:13-26), seems to be a digression from the theme of entering the Land, which began above and continues below. *Abarbanel* explains that Moses wanted to emphasize that Israel was so close to entering the Land that he even set up a judicial system that would be needed when they were no longer concentrated in a single camp, but spread out in their respective provinces.

Citing *Sifre*, however, *Rashi* comments that this passage is part of Moses' opening rebuke, because the people should have insisted on learning from Moses rather than from intermediaries.

See also *Exodus* 18:13-26. As is often the case in the Torah, when the Torah repeats laws and narratives it adds details that were not found the first time and omits facts that were already mentioned. Thus, for example, Jethro is not mentioned here, while Moses' own expressions of inadequacy are added to what was previously stated.

9. לֵאמֹר — *Saying.* This term implies that Moses was repeating something that had been told to him. Indeed, God commanded him to make the following declaration (*Rashi*).

לֹא אוּכַל לְבַדִּי — *I cannot . . . alone.* It is inconceivable that Moses, who performed all the miracles of the Exodus and its aftermath, was unable to judge Israel. Rather, he meant to say that God had elevated Israel to such greatness that a judge whose error caused an unjustified loss is worthy of death. That is a burden that even Moses could not bear alone (*Rashi*).

10. כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם — *Like the stars of heaven.* At that time, the Jewish population was not nearly as great as the number of the stars. Moses' comparison was to the permanence of the heavenly bodies (*Rashi*). Alternatively, this term is a figure of speech and is not meant literally (*Ibn Ezra*).

דִּבְרֵי הַתּוֹכַח וְיִסֹּף עֲלֵיכֶם וְיִבְרַךְ אֶתְכֶם
וּמִיָּן וְיִבְרַךְ יִתְכֹּן כְּמֵא דִּי מְלִיל לְכוּן:
יִבְרַךְ אֶסְבֵּר בְּלַחֲוֵי טְרַחְכוֹן
וְעִסְקִיכוֹ וְדִינְכוֹ: יִהְיוּ לְכוּן גְּבֵרִין
חֲכִימִין וְסִדְלָתְנִין וּמְגִדְעִין לְשִׁבְטֵיכוֹן
וְאֶמְנִנִין רִישֵׁין עֲלֵיכוֹן: יִבְרַחְתְּכוֹן יְהִי
נְאֻמְתְּכוֹן טָקִין פְּתֻמָּא דִּי מְלָלְתָא
לְמַעַבְדֵּי: יִבְרַחְתִּי יְהִי רִישֵׁי שִׁבְטֵיכוֹן
גְּבֵרִין חֲכִימִין וּמְגִדְעִין וּמְנִי יִתְהוֹן
רִישֵׁין עֲלֵיכוֹן רַבְּנֵי אֶלְפִין וְרַבְּנֵי מֵאוֹתָא
וְרַבְּנֵי חֲמִשִּׁין וְרַבְּנֵי עֶשְׂרִיתָא וְסָרְכִין
לְשִׁבְטֵיכוֹן: יִבְרַחְתִּי יְהִי דִּינְיִכוֹן בְּעֶדְנָא
הָהִיא לְמִימְרֵי שְׁמֵעֻ בֵּין אֲחֵיכוֹן וְתִרְוֹנוֹן
קִישְׁטָא בֵּין גְּבָרָא וּבֵין אֲחֻזָּה וּבֵין
גִּיּוּרָה: יִבְרַחְתִּי לֹא תִשְׁמָדְעֻן אֶפְסִין בְּרִינָא
מְלִי וְצָרָא כְּרָבָא תִקְבְּלוּן לֹא תִדְחִלוּן מִן
קֶדֶם (טו) גְּבָרָא רִינָא דִּי הוּא וּפְתֻגְמָא
דִּי יִקְשִׁי מִנְכוֹן תִּקְרְבוּן לְתִי וְאֶשְׁמַעְהָ:
יִבְרַחְתִּי יִתְכֹּן בְּעֶדְנָא הָהִיא יְהִי
כָּל פְּתֻמָּא דִּי תַעֲבְדֻן: יִבְרַחְתִּי
מִחֲרַב וְהִלִּיקָנָא יְהִי כָּל מִרְבָּא רַבָּא
וְיִחִילָא הָהִיא דִּי חִיתוֹן אֲרַח טוֹרָא
דְּאֶמְרָאָה בְּמֵא דִּי פִקִּיד יִי אֶלְהָנָא יִתְנָא

אֲבוֹתְכֶם יִסֹּף עֲלֵיכֶם כְּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים וְיִבְרַךְ אֶתְכֶם
בְּאֶשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם: אֵיכָה אֲשָׁא לְבָדִי טְרַחְכֶם וּמִשְׁאֲכֶם
וְרִיבְכֶם: הָבֹו לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְגִבֹּרִים וְיָדָעִים
לְשִׁבְטֵיכֶם וְאֲשִׁימָם בְּרָאשֵׁיכֶם: וְתַעֲנוּ אֹתִי וְתֹאמְרוּ טוֹב־
הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת: וְאֶקַּח אֶת־רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם
אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְיָדָעִים וְאֶתֶּן אוֹתָם רָאשִׁים עֲלֵיכֶם שְׂרֵי
אֶלְפִים וְשְׂרֵי מֵאוֹת וְשְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרִית וְשְׂטָרִים
לְשִׁבְטֵיכֶם: וְאֶצְוֶה אֶת־שְׁפָטֵיכֶם בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר שְׁמַע
בֵּין־אֲחֵיכֶם וּשְׁפָטֶתֶם צָדֵק בֵּין־אִישׁ וּבֵין־אֲחִיו וּבֵין גֵּרוֹ:
יִבְרַחְתִּי פָנִים בְּמִשְׁפָּט כְּקָטָן בְּגֹדֶל תִּשְׁמָעוּן לֹא
תִגְדְּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ כִּי הִמְשַׁפֵּט לֹא־לֵהִים הוּא וְהַדָּבָר אֲשֶׁר־
יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וּשְׁמַעְתִּיו: וְאֶצְוֶה אֶתְכֶם בְּעַת
הַהוּא אֶת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: וְנָסַע מִחֲרַב
וְנָלַךְ אֶת כָּל־הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא הַהוּא אֲשֶׁר רָאִיתֶם
דָּרָךְ הַיָּמָרִי בְּאֶשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲתָנוּ

כ"ט

למשה, ולא מלא אלה שלש, אלוים לדיקים, חכמים ויודעים (סס): ראשים עליכם.
שנהגו בהם כבוד, ראשים במקדש, ראשים במשפט, ראשים במשאל ומתן, וכנס
[מצינו לביה הכנסת] אחריו ויולל ראשון (סס): שרי אלפים. אחד ממנה על אלף
(סס): שרי מאות. אחד ממנה על מאה (סס): ושוטרים. מניתי טלכס
לשטכס, אלו הכופתין והמכין ברשע על פי הדיין (סס): ואצוה את
שפטיכם. אמרתי להם הוּא מתושים בדין. אם כל דין לפניך כפטם אחת שמים ושלש,
אל תאמר כבר כל דין זה לפני פנמים הרבה, אלא היו נושאים ונותנים בו (סס טו):
בעת ההוא. משמיעים אמרתי להם אין עשוי כלשכס. לשכס הייחס ברכות
שמשכס, שכסיו הרי אחס משוכבדים לנכור (סס טו): שמוע. לשון הויה, אולכס
כלע"ה, כמו זכור ושכור: ובין גרו. זה בעל דין ששורר עליו דברים. דבר אחר,
ובין גרו, אף על עסקי דירה (סס) בין תלוקת אחים, אפילו בין תנור לכיריים
(ססדרכין ז): (יו) לא תכירו פנים במשפט. זה הממונה להשיב הדיינים, שלא
יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבט דיין, איש פלוני קרובי אושיבט דיין בעיר,
והוא אינו בקי בדין, נמלא מתייב את הזכאי ומזהה את החייב, מעלה אני על מי
שנחה כלילי הכיר פנים (ססדרכין ז): כקטן גדולו ששמוען. זיהבה חייב טלכ
דין על פטושה כדין על מאה מעל, ששם קדם וכל לפניך לא תהאקטן לאחוריה
(ססדרכין ח). דבר אחר כקטן גדולו ששמוען, כהגורו, שלא תאמר זה עני הוא
ותכירו עשיר ומלוה לפרנסו, אזהרה את העני ומלא תתפרנס בקניות (ססדרכין ט).
דבר אחר, שלא תאמר היאך אני פונס בכבודו על עשיר זה בשביל דיני, ואזכנ עשכין,
וכשילא לתון אומר אני לו שאתה חייב לו (סס): לא תגורו מפני איש. לא
תאמר, דבר אחר, לא תכירו, לא תכירו דברך מפני איש (ססדרכין סס) לשון אוגר
בקין: כי המשפט לאלהים הוא. מה שאתה נוטל מה שאל כדין אתה מוקיני
להחזיר לו, נמלא שטיות עלי המשפט: תִּקְרְבוּן אֵלַי. על דבר זה נסתלק ממנו
משפט בנות לפחד. וכן שמואל אמר לשלל אנכי הרואה (שמואל ט"ט): אמר לו
הקב"ה, חייך שאני מוסיף שאין אומר רואה, ויחמידי ודושי, כשאל נמאח את דוד,
וירא את אליאב ויאמר אף גנד"ה משיחו (סס טז): אמר לו הקב"ה ולא אמרת אשר
הרואה, אל תכל את מראהו (סס ז; ססדרכין ט): (יח) את כל הדברים אשר
תעשון. אלו עשרת הדברים שגין דיני ממונות לדיני נפשות (ססדרכין יח): (יט)
המדבר הגדול והנורא. שגין זה נגשים כקורות וטקשים כקשות (סס):

(יא) ויִסֹּף עליכם כבם אלף פעמים. מהו שוב ויבךר אחסם כאשר דבר לכם,
אלא אמרו לו משה אחס נותן קצבה לברכותיו, כבר הבטיח הקב"ה את אברהם
אשר אם יוכל איש למנות וגו' (בראשית יג:טז). אמר להם, זו משלי היא, אבל הוא
יבךר אחסם כאשר דבר לכם (ססדרכין יח): (יב) איכה אשאל לבדי. אם אומר לקבל
(ססדרכין יח) זה שאמרתי לכם, לא מעמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה
(סס יב): טרחכם. מלמד שהיו ישראל טרחין. היה אחד מהם רואה את בעל דינו
נוטל בדין, אומר, י' לי עדים להביא, י' לי ראיות להביא, מוסיף אני עליכם דינין
(סס): ומשאבם. מלמד שהיו אפיקורסין. הקדים משה ללאת, אמרו מה ראה בן
עמרם ללאת, שמה אינו שפוי בדרך ביתו. אחס ללאת, אמרו מה ראה בן עמרם שלא
ללאת, מה אחס סבורים, יושב דורן וחסר ענות (רשות) וחסר עליכם מתחשק
[ס"א מלוח וחסנונות] (סס): וריבכם. מלמד שהיו רגועים (סס): (יג) הבו לכם
הזמני עמכם לדבר (סס יג): אנשים. וכי תעלה על דעתך נשים, מה ת"ל אנשים,
לדיקים, [ותיקים, כסופים] (סס) [ס"א חכמים. כסופים]: ונבונים. מצינים דבר
מתוך דבר. זה שאלל אריוס את ר' יוסי, מה בין חכמים לנבונים. חסם דומה לשולחני
עשיר כשבידינו לו דירקין לראות רואה וכשאלן מביאין לו יושב וחוהה. כנון דומה
לשולחני תגר כשבידינו לו מעות לראות רואה וכשאלן מביאין לו הוא מתוך ומביא
משלו (סס): ויודעים לשבטיכם. שסם ניכרים לכם, שסם כל לפני משטק כלילתי
איני יודע מי הוא ומלחיה שטט הוא וחס הגו הוא, אבל אחס מכירין בו, שסם
גלחם אותו. לכן נאמר ויודעים לשבטיכם (סס): בראשיתכם. ראשים ומכובדים
עליכם, שסם וטחין כסם כבוד ויראה: ואשמה. חסר יו"ד לומר ששמועיהם לא
ישראל תליות בראשי דינייהם (סס) שסם למחות ולכוון אחסם לדרך הישרה:
(יד) ותענו אותי וגו'. חלחסם את הדבר להנאחסם. היה לכל להשיב, רבינו משה,
ממי נאה לנמוד, ממך או מחלמתי, תאמר שגלחסר עליה. אלא ידעתי
מחשבותיכם, שהיחס אומרים שכסין ונמנו עליו דינין הרבה, אם אין מכירנו אנו
מביאין לו דורין והוא נוטל לנו פנים (סס יד): לעשות. חסר היימי מחטל את
אומרים עשה מהרה (סס): (טו) ואקח את ראשי שבטיכם. משכסין בדברים
לשריכם, על מי בלחס להחמול על בני אברהם יצחק ויעקב, על בני אדם שנקראו
אחים ורעים (חסיס קבכח): חלק ונחלה (דברים לב:ט) וכל לשון חכה (ססדרכין טו):
אנשים חכמים ויודעים. אבל נבונים לא מלחין. זו אחס משכס מדות שאלמר יתרו

of your forefathers, add to you a thousand times yourselves, and bless you as He has spoken of you. ¹² How can I alone carry your contentiousness, your burdens, and your quarrels? ¹³ Provide for yourselves distinguished men, who are wise, understanding, and well known to your tribes, and I shall appoint them as your heads."

¹⁴ You answered me and said, "The thing that you have proposed to do is good."

¹⁵ So I took the heads of your tribes, distinguished men, who were wise and well known, and I appointed them as heads over you, leaders of thousands, leaders of hundreds, leaders of fifties, and leaders of tens, and officers for your tribes. ¹⁶ I instructed your judges at that time, saying, "Listen among your brethren and judge righteously between a man and his brother or his litigant. ¹⁷ You shall not show favoritism in judgment, small and great alike shall you hear; you shall not tremble before any man, for the judgment is God's; any matter that is too difficult for you, you shall bring to me and I shall hear it." ¹⁸ I commanded you at that time all the things that you should do.

The Mission of the Spies ¹⁹ We journeyed from Horeb and we went through that entire great and awesome Wilderness that you saw, by way of the Amorite mountain, as HASHEM, our God, commanded us,

12. סְרִיחָם — *Your contentiousness.* The people were difficult to deal with, especially during a legal proceeding. If a litigant saw that his rival was prevailing, he would insist on a delay, claiming that he had more witnesses or proofs, or that he was exercising his right to call for more judges on the court (*Rashi*). *Ramban* and *Ibn Ezra* would render difficulty: Moses was referring to the difficult task of teaching the laws and their deeper meanings and implications.

וּמִשָּׂאָם — *Your burdens.* They were skeptical and suspicious of their leaders. Whatever Moses did, they questioned his motives (*Rashi*). Alternatively, Moses referred to his responsibility to pray for them (*Ramban*).

13. וְיָדְעִים לְשִׁבְטֵיהֶם — *And well known to your tribes.* The tribes among whom these leaders grew up and lived would know them better than Moses could (*Rashi*). The new leaders could not be successful unless they had the respect and acceptance of the tribes they were to judge.

Apparently, Moses could not find enough people with all the attributes suggested by Jethro (see notes to *Exodus* 18:21).

15. Commentators wonder why so many judges were needed, a total of 131 per thousand people. The *Vilna Gaon* explains that each category of leaders had a unique function. The leaders of thousands were commanders of a thousand soldiers; the leaders of hundreds were judges; those over fifty taught the Torah; and those over ten carried out police duties (*Aderes Eliyahu*).

The officers were assigned to enforce decisions of the courts (*Rashi*). *Ramban* adds that they would patrol the streets and markets and brings wrongdoers to the courts.

16. שִׁמְעוּ — *Listen.* Moses admonished the judges to listen to the adversaries to understand their claims, and not be hasty in making judgments.

גֵּרִי — *His litigant.* The translation follows *Rashi*. *R' Saadyah* renders the word as an alien resident of the Land (גֵּר תוֹשֵׁב), meaning that judges are required to treat him equally in disputes with Jews.

17. לֹא תִבְיֹר פָּנִים — *You shall not show favoritism* [lit., recognize a face]. This figure of speech means that a judge is enjoined to decide on the issues before him, and ignore the personalities. The Sages (*Sanhedrin* 7b) apply this also to the appointment of judges: no considerations other than knowledge and competence may be employed.

The verse continues its injunction to the judges, saying that they must treat *small and great alike*, referring to both small and great amounts of money, and people of small and great stature or power (*Rashi*).

לֹא תִגְוֹר — *You shall not tremble.* Not only are judges enjoined from letting fear sway their judgment in favor of an influential party, they may not even excuse themselves from a case (*Gur Aryeh*; *Taz*). They must recognize that they are agents of God in administering justice, and nothing but fear of God may enter their deliberations. *Ramban* comments that a judge who perverts his mission is sinning against God, *for the judgment is God's*.

Sifre comments that a judge should rule even if a litigant threatens him with bodily or financial harm. The reason this matter is treated so seriously is that it borders on desecration of God's Name for a judge to let it seem as if the Torah's laws can be bent or ignored for personal considerations (*R' Yaakov Kamenetsky*).

19-43. The mission of the spies. Moses now returned to the subject of the spies, which was the reason Israel was condemned to a long period of wandering in the Wilderness. The account here sheds light on the earlier one (see *Numbers* 13-14).

19. The Wilderness is described as *great and awesome* because the Jews saw huge and frightening snakes and scorpions as they traversed the wasteland (*Rashi*). *Sifre* notes that they were not in danger, because the pillar of cloud killed all the harmful creatures in its path, but when the people saw the carcasses that littered the desert, they realized how thoroughly God was safeguarding them (*Mizrachi*).

ב וַיָּבֹא עַד קֹדֶשׁ בְּרָנֶעַ: וַאֲמַר אֲלֵכֶם בְּאַתֶּם עַד-הָרֶ
 בֹּא אֲמַרְי אֲשֶׁר-יִהְיֶה אֱלֹהֵינוּ נִתֵּן לָנוּ: רָאֵה נִתֵּן יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת-הָאָרֶץ עֲלֶה רֹשׁ בְּאֶשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
 אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ אֶל-תִּירָא וְאֶל-תַּחַת: וַתִּקְרְבוּן אֵלַי
 כָּלכֶם וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלַח אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחְפְּרוּ-לָנוּ אֶת-
 הָאָרֶץ וַיָּשׁוּבוּ אֵתְנוּ דִּבֶּר אֶת-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נָעַלְהָ בָּהּ וְאֵת
 הָעָרִים אֲשֶׁר נָבֹא אֲלֵיהֶן: וַיִּיטֹב בְּעֵינֵי הַדֶּבֶר וְאֶקַּח מִכֶּם
 שְׁנַיִם עָשָׂר אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד לְשִׁבְט: וַיִּפְּנוּ וַיַּעֲלוּ הָהָרָה
 וַיָּבֹאוּ עַד-נַחַל אֲשַׁפֵּל וַיַּרְגְּלוּ אֹתָהּ: וַיִּקְחוּ בִידֶם מִפְּרִי
 הָאָרֶץ וַיּוֹרְדוּ אֵלֵינוּ וַיָּשׁוּבוּ אֵתְנוּ דִּבֶּר וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה
 הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יִהְיֶה אֱלֹהֵינוּ נִתֵּן לָנוּ: וְלֹא אֲבִיתֶם לַעֲלֹת
 וַתֹּמְרוּ אֶת-פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: וַתִּרְגְּנוּ בְּאֹהֲלֵיכֶם
 וַתֹּאמְרוּ בִּשְׁנֵאת יְהוָה אֵתְנוּ הוֹצִיאֵנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
 לָתֵת אֵתְנוּ בְּיַד הָאֲמָרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ: אָנָּה | אֲנַחֲנוּ עַלִּים
 אַחֲרֵינוּ הִמָּסוּ אֶת-לִבָּבְנוּ לֵאמֹר עִם גְּדוֹל וָרֶם מִמֶּנּוּ עָרִים
 גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בְּשָׁמַיִם וְגַם-בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם: וַאֲמַר
 אֲלֵכֶם לֹא-תַעֲרָצוּן וְלֹא-תִירָאוּן מֵהֶם: יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 הֶהְלֵךְ לְפָנֵיכֶם הוּא יִלָּחֶם לָכֶם כָּכָל אֲשֶׁר עָשָׂה אֲתֶכֶם
 בְּמִצְרַיִם לַעֲיִנֵיכֶם: וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר נִשְׁאַף
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּאֶשֶׁר יִשְׂאֵא-אִישׁ אֶת-בָּנוּ בְּכָל-הַדֶּרֶךְ
 אֲשֶׁר הִלַּכְתֶּם עַד-בְּאֶכֶם עַד-הַמָּקוֹם הַזֶּה: וּבַדֶּבֶר הַזֶּה
 אֵינְכֶם מֵאֲמִינִם בִּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם: הֶהְלֵךְ לְפָנֵיכֶם בַּדֶּרֶךְ

שלישי

וַאֲחִינֹא עַד רָקֶם גִּיאָה: כַּנְאֲמִרִית לִכּוֹן
 אֲחִיתָנוּ עַד טוֹרָא דְאֲמָרָא דִּי אֱלֹהָנָא
 יְהִי לָנָא: כַּאֲ חֲוִי יְהִי וְיִ אֱלֹהֵךְ קְדָמָךְ יֵת
 אֲרַעָא סָא אֲחִסֵּן בְּמֵא דִי מְלִיל וְיִ אֱלֹהָא
 אֲבִתָּמָךְ לֵךְ לֹא תִדְחַל וְלֹא תִתְכַּר:
 כַּאֲ וַתִּקְרַבְתָּנוּ לְנִתֵּי בְּלִכּוֹן וַאֲמַרְתָּנוּ נִשְׁלַח
 גְּבָרִין קְדָמָנָא וַיִּאֲלָלוּ לָנָא יֵת אֲרַעָא
 וַיִּתְּחִיבוּן יִתְנָא פִתְנָמָא יֵת אֲרַחָא דִי נִסָּק
 בָּהּ וְיֵת קְרִינָא דִי נַעוּל לְנִתְהוּן: כַּאֲ וַשְׁפָּר
 בְּעֵינֵי פִתְנָמָא וּדְבָרִית מִנְכּוֹן תִּרְיִן עָשָׂר
 גְּבָרִין גְּבָרָא חֹד לְשִׁבְטָא: כַּאֲ וַתֹּאפְנִינוּ
 וְסָלִיקוּ לְטוֹרָא וְאֵתְנוּ עַד נַחֲלָא
 דְאֲתַפְלָא וְאֵלִילוּ יִתְה: כַּאֲ וַנְסִיבוּ
 בִּידִיהוּן מֵאֲבָא דְאֲרַעָא וְאֲחִיתָנוּ לָנָא
 וְאֲחִיבוּ יִתְנָא פִתְנָמָא וַאֲמַרוּ טָבָא
 אֲרַעָא דִּי אֱלֹהָנָא יְהִי לָנָא: כַּאֲ וְלֹא
 אֲבִיתוּן לְמַסָּק וְסָרְבְּתוּן עַל גְּזִירַת
 מִימְרָא דִּי אֱלֹהִיכוֹן: כַּאֲ וַתִּרְעַמְתּוּן
 בְּמִשְׁבְּנֵיכוֹן וַאֲמַרְתּוּן בְּדָסְנִי יֵת יִתְנָא
 אֲפָקָנָא מֵאֲרַעָא דְמִצְרַיִם לְמַמְסָר יִתְנָא
 בִּידָא דְאֲמָרָא לְשִׁעִיתָנָא: כַּאֲ לֹאֵן
 אֲנַחְנָא סָלִיקוּן אֲתָנָא תִּכְרוּ יֵת לִבָּנָא
 לְמִימָר עִם סָגִי וְתִקְיָף מִנָּא קְרִיין
 דְבָרְכּוֹן וּכְרִיכּוֹן עַד צִית שְׁמִיָּא וְאָף בְּנֵי
 גְבָרָאִי חֲוִינָא תִּמְקֵן: כַּאֲ וַאֲמִרִית לִכּוֹן לֹא
 תִּתְכַּרְוּן וְלֹא תִדְחַלוּן מִנְהוּן: יֵת
 אֱלֹהֵיכוֹן דְּקִמְבַּר קְדָמִיכוֹן מִימְרָא יִגִּיחַ
 לִכּוֹן כָּכָל דִּי עֲבַד עִמְכוֹן בְּמִצְרַיִם
 לַעֲיִנֵיכוֹן: כַּאֲ וּבַמִּדְבָּרָא דִי חֲוִיתָא דִי
 סוֹבְרָךְ יֵת אֱלֹהֵךְ כְּמֵא דִי מְסוֹבֵר גְּבַר
 יֵת בְּרַה בְּכָל אֲרַחָא דִי תִלְכְּתוּן עַד
 מִיתִיכוֹן עַד אֲתָרָא הַדִּין: כַּאֲ וּבַפְּתִנָּמָא
 הַדִּין לִיתִיכוֹן מִהִימֵינוּ בְּמִימְרָא דִּי
 אֱלֹהֵיכוֹן: כַּאֲ דִי מְדַבֵּר קְדָמִיכוֹן בְּאֲרַחָא

רש"י

טובה הארץ. מי הם שאלומו טוביה, יושע וכלם (סס): (כו) ותמרו. לשון
 התרסה, התרססם כנגד מאמרו: (בז) ותרגנו. לשון הרע, וכן דברי נרגן (משלי
 יח): אדם המוליך דבר: בשנאת ה' אתנו. והוא היה אויב אחסם, אבל אחס
 שונאים אותו. משל הדיוט אומר, מה דלכלך על רחמך מה דלכליה טלך (ספרי
 כז): בשנאת ה' אתנו הוציאנו מארץ מצרים. האלוט לשאלה היתה. משל
 למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים ויש לו שתי שדות, אחת של שקיף ואחת של
 בעל. למי שהוא אויב נותן של שקיף, ולמי שהוא שונא נותן לו של בעל. ארץ
 מלרים של שקיף היא, שנילוס עולה ומשקה אותה, וארץ כנען של בעל, והואילום
 ממלרים לתת לנו את ארץ כנען (תנחומים יטן שלח יט): (כח) עריום
 גדולות וצורות בשמים. דברי הכתובים לשון הלא (ספרי כה: חולין לז):
 (כט) לא תערצון. לשון שכינה, כתרנומו, ודומה לו עריון נחלים לשכון (אויב
 לז) שבו נחלים: (ל) ילחם לכם. כשנילוס: (לא) ובמדבר אשר ראית.
 מוסס על מקרא שלמעלה הימנו, ככל אשר עשה אחסם כמלרים, ועשה וס"א
 (ועסל) אף במדבר אשר ראית כי נשאר וגו': כשאר שמו איש איש את
 בנו. כמו שפירשתי אלל ויסע מלחך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל וגו'
 (שמות יד: יט) משל למלך בדרך ובו לפניו וכלו לפסים (כטו) וכו': (לב)
 ובדבר הזה. שהוא מנעיחסם להביאם אל הארץ אינכם מאמינים בו:

(כב) ותקרבון אלי כלכם. כערבוביא, ולהלן הוא אומר ותקרבון אלי כל ראשי
 ענטיכס וחקניכס ותאמרו הן הראש וגו' (להלן ה:כ) אותה קריבה היתה הוגנת,
 ילדים מכבדים את חקניכס ושלחום לפנייהם, חקניכס מכבדים את הראשים ללכת
 לפנייהם, אבל כאן ותקרבון אלי כלכם, כערבוביא, ילדים דוחפין את חקניכס
 וחקניכס דוחפין את הראשים (ספרי כ): וישבו אתנו דבר. כזיה לשון הס
 מדברים (סס): את הדרך אשר נעלה בה. אין דרך שאין בה עקמומיות (סס):
 ואת הערים אשר נבוא אליהן. תחלה לכנס (סס): (כג) ויטב בעיני
 הדבר. כענין ולא כענין המקום. ואם כענין משה היה טוב למה אמרה
 כחוכמות. משל לאדם שאומר לחבירו, מכור לו חמור זה, אמר לו הן. נותן
 אהה לי לנפשו, אמר לו הן. כהרים וגבעות, אמר לו הן. כיון שראה שאין מעכבו
 כלום, אמר האוקם בלבו, בטוח הוא זה שלא אהמל בו מוס. מיד אמר לו מול
 מעותיך, חיוי מנסהו מעתה. אף אני הודית לדברייכס, שמה תחזרו בכס כשתראו
 שאני מעכב, ואחסם לא חזרתם בכס (סס כל): ואקח מכם. מן הנדורים שזכס
 מן המוטלסם שזכס (סס): שנים עשר אנשים איש אחד לשבט. מגיד
 שלא היה שבת לוי עמם (סס): (כד) עד נחל אשכול. מגיד שנקרא על סס
 טפו (סס כב) וירגלו אותה. מלמד שאלו כה ארבעה אומנין שחי וערכ
 (סס): (כה) ויורידו אלינו. מגיד שארץ ישראל נבזה מכל הארצות: ויאמרו

and we came until Kadesh-barnea. ²⁰ Then I said to you, "You have come until the Amorite mountain that HASHEM, our God, gives us. ²¹ See — HASHEM, your God, has placed the Land before you; go up and possess, as HASHEM, God of your forefathers, has spoken to you. Do not fear and do not lose resolve."

²² All of you approached me and said, "Let us send men ahead of us and let them spy out the Land, and bring word back to us: the road on which we should ascend and the cities to which we should come."

²³ The idea was good in my eyes, so I took from you twelve men, one man for each tribe.

²⁴ They turned and ascended the mountain and came until the Valley of Eshcol, and spied it out.

²⁵ They took in their hands from the fruit of the Land and brought it down to us; they brought back word to us and said, "Good is the Land that HASHEM, our God, gives us!"

²⁶ But you did not wish to ascend, and you rebelled against the word of HASHEM, your God.

²⁷ You slandered in your tents and said, "Because of HASHEM's hatred for us did He take us out of the land of Egypt, to deliver us into the hand of the Amorite to destroy us. ²⁸ To where shall we ascend? Our brothers have melted our hearts, saying, 'A people greater and taller than we, cities great and fortified to the heavens, and even children of giants have we seen there!'"

²⁹ Then I said to you, "Do not be broken and do not fear them! ³⁰ HASHEM, your God, Who goes before you — He shall make war for you, like everything He did for you in Egypt, before your eyes. ³¹ And in the Wilderness, as you have seen, that HASHEM, your God, bore you, as a man carries his son, on the entire way that you traveled, until you arrived at this place. ³² Yet in this matter you do not believe in HASHEM, your God, ³³ Who goes before you on the way

22. כָּלְכֶם — *All of you*. In this word, the Sages find a key to the disastrous outcome of the mission. The people approached Moses in a disorderly, disrespectful manner, with young people pushing ahead of elders, and older people pushing ahead of leaders. This was in sharp contrast to 5:20, when the entire nation came with a request, but with decorum and dignity (*Rashi*). When there is no respect, the approach must be suspect. Alternatively, such an important proposal should have been put forward by the leaders, not as a raucous, mass demand (*Sforno*).

Ostensibly, the request for spies was not based on a lack of faith, but on a logical desire for the information that was needed to plan military strategy: which *road*, i.e., route, to choose and which *cities* to subdue first (*Rashi*).

23. וַיִּטֵּב בְּעֵינַי — *Was good in my eyes*, but not in God's. But if Moses agreed, why did he chastise the Jews for the proposal? Moses knew that if God said they would possess the Land without opposition, there was no need for spies, but he thought that the people were testing him to see how he would react. If he showed so much confidence in victory that he was not even reluctant to send spies, surely, he thought, the people would relent and agree that the mission was superfluous (*Rashi*).

24. וַחֲלֵ אֶשְׁכּוֹל — *The Valley of Eshcol*. The valley received its name to commemorate the cluster [אֶשְׁכּוֹל] that the spies took from it [see *Numbers* 13:23-24] (*Rashi*). Alternatively, the valley had long since been named for Eshcol, the good friend of Abraham. [If so, it was presumably located near Hebron, where they lived] (*Bamidbar*

Rabbah 16:14; *Tanchuma, Shelach*).

25. טוֹבָה הָאָרֶץ — *Good is the land*. Only Caleb and Joshua said this (*Rashi*), because the other spies qualified their praise for the Land with many frightening reservations (*Mizrachi*). Even though Caleb and Joshua were outnumbered by ten to two, Moses rebuked the nation for not believing them; since they were corroborating God's assurance, the people should have disregarded the fears of the majority. Furthermore, since the spies were unanimous in praise of the Land's richness, their carping about the strength of the inhabitants would have been irrelevant if the people had not lacked faith in God (*Ramban*).

26. The refusal to ascend to the Land revealed the insidious incentive for the mission. Now it was clear that the people did not trust God and that they sent spies not to plan strategy but to decide whether they should obey God's command (*Sforno*).

27. בְּשִׂנְאָת ה' אֱהָנוּ — *Because of HASHEM's hatred for us*. This totally false charge is a classic illustration of how someone with ill will toward someone else assumes that that person has the same feelings toward him. The people lacked the proper love for God, so they assumed that God hated them. They went so far as to claim that the Exodus itself was proof of their contention, because if God had truly loved them, He would have given them the richly irrigated Nile delta, and driven the Egyptians through the desert to Canaan (*Rashi*).

29-33. Moses pleaded with the people to realize the foolishness of their charges.

לאתקנאה לבון אתר בית מישרי
לאשרייתבון בעמודא דאשתא
בליליא לאחיותבון בארחה די תהבון
בה ובצמודא דענא ביממא: לה ושמיע
קדם יי ית קל פתגמיו ורגו וקנס
למימר: לה אם יחזו גבר בגבריא האליו
דרא בישא דרין ית ארעא טבתא די
קניית למתן לאבהתבון: לה אלהו כלב
בר יפנה הוא יחונה ולה אתן ית ארעא
די דרך בה ולבנוהי חלף די אשלים
בטר דחלתא דיי: לה אף עלי הנה רגו מן
קדם יי בדילבון למימר אף את לא
תעול תמן: לה יהושע בר נון דקאם
קדמך הוא יעול תמן יתה תפקא ארי הוא
יחסנה לישראל: ט וטפלבון די
אמרתון לבנא יהו ובינוב די לא ידעו
יומא דין טב וביש אנון יעלון לתמן
ולחון אתננה ואנון יירחנה: מ ואחון
אתפנו לבון וטולו למדברא ארד ימא
דסוף: מ ואחבתון ואמרתון לי חבנא
קדם יי אנהא נסק ונגיה (בה) קרב ככל
די פקדנא יי אלהא ונרותון גבר ית מני
קרבא ושריתון למסק לטורא: מ ואמר
יי לי אמר לחון לא תסקון ולא תגיהון
קרב ארי לית שבנתי (שריא) בינובון
ולא תתברון קדם בעלי דביביו:
מ ומללית עמבון ולא קבלתון וסרבתון
על (גורת) מימרא דיי וארשעתון
וסלקתון לטורא: מ ונפק אמרא
דיחב בטורא ההוא לקדמותבון וירדפו
יתבון קמא די נתון דברייתא וטרדו
יתבון בשעיר עד חרמה: מ ויתבתון
ובכיתון קדם יי ולא קביל יי צלותבון
ולא אצית למליכון: מ ויתבתון ברקם
יומין סגיאין פומיא די יתבתון:

לתור לכם מקום לחנותכם באשׁ | לילה לראתכם
לד בדרך אשר תלכוֹּ־בָהּ ובעֲנֹן יומם: וישמע יהוה את־
לה קול דבריכם ויקצף וישבע לאמר: אם־יראה אישׁ
באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה
לו אשר נשבעתי לתת לאבותיכם: וזולתי כלב בן־יפנה
הוא יראנה ולוֹ־אתן את־הארץ אשר דרך־בה ולבנוי
לו יען אשר מלא אחרי יהוה: גם־בי התאנף יהוה
לח בגללכם לאמר גם־אתה לא־תבא שם: יהושע בן־
נון העמד לפניך הוא יבא שמה אתו חֹזק ב־יהוה
לט ינחלנה את־ישראל: וטפכם אשר אמרתם לבן
יהוה ובניכם אשר לא־ידעו היום טוב ורע הִמָּה
מ יבאו שמה ולהם אתננה והם יירשוה: ואתם פנו לכם
מא וסעו המדברה דרך ים־סוף: ותענו | ותאמרו אלי
חטאנו ליהוה אנחנו נעלה ונלחמנו ככל אשר־צונו
יהוה אלהינו ותחגרו איש את־כלי מלחמתו ותהינו
מב לעלת ההרה: ויאמר יהוה אלי אמר להם לא תעלו
ולא־תלחמו כי אינני בקרבכם ולא תנגפו לפני
מג איביכם: ואדבר אליכם ולא שמעתם ותמרו את־פי
מד יהוה ותזדו ותעלו ההרה: ויצא האמרי הישב בהר
ההוא לקראתכם וירדפו אתכם באשר תעשינה
מה הדברים ויבתו אתכם בשעיר עד־חרמה: ותשבו
ותבכו לפני יהוה ולא־שמע יהוה בקלכם ולא האזין
מו אליכם: ותשבו בקדש ימים רבים פִּימִים אשר ישבתם:

רש"י

(במדבר יד:ט) זה הלשון שאמרתם, לאן הן, כלומר נזדמנס: (מב) לא תעלו.
לא עלייה מהא לשא לכל אלא ירידה: (מד) באשר תעשינה הדבורים. מה
הדבורה האת כשהיא מכה את האדם מיד מהא אף הס כשהיא נוגעת בכס
מיד מחיס (ומדכא אגדה): (מה) ולא שמע ה' בקולכם. כניול עשיס
מדת רחמיו כאילו אחזי (תחומא י'ן שלח כ: (מו) ותשבו בקדש ימים
רבים. י"ט שנה, [שאלמך] אשר ישבתם כשאר המסעות, והס
היו ל"ח שנה, י"ט מהס עשו בקדש וי"ט שנה הולכים ומטורפים ומזדו לקדש,
כמו שאלמר וייעס במדבר (במדבר לז:ג) כך מלחמי כסדר עולס (פרק ח):

(לג) לראותכם. כמו להראותכם, וכן נחומס הדרך (סס יג:כא) וכן לשמיע
קול חודה (תהלים כז:ו) וכן ללכא לגיד בחרטאל (תהלים כ ט:טו): (לו) אשר
דרך בה. חכרון, שאלמר ויבא עד חכרון (במדבר יג:כז): (לז) התאנף.
נחמאל רוגז: (מ) פנו לבם. אמרתי להעביר אתכם דרך רוחב ארץ אדום
לד לפון ליכנס לארץ, קלקלסם וגרמחם לכס עכוב: פנו לבם. לאחוריס,
ומלטו במדבר לד ים סוף, שהמדבר שהיו הולכים בו לדרומו של הר שעיר
היה מפסיק בין ים סוף להר שעיר. עשה המשו לד הים ומסכנו את הר
שעיר כל דרומו מן המערב למזרח: (מא) ותהינו. לאן הגו ועליו אל המקום

34. רב־רבים. — *The sound of your words.* God heard not only what you said, which was bad enough, but also the stridency — the sound — of your complaint (*Haamek Davar*).

36. — *Except for Caleb.* Joshua, too, was exempted from the decree. Moses mentioned him in verse 39,

in saying that Joshua would lead the people into the Land (*Ramban*).

— *אשר דרך־בה* — *On which he walked, i.e., Hebron; see Numbers 13:22.*

37. *Moses' punishment.* Moses seemed to imply that he, too, was punished for the episode of the spies, but this is not

to seek out for you a place for you to encamp, with fire by night to show you the road that you should travel and with a cloud by day!"

³⁴ HASHEM heard the sound of your words, and He was incensed and He swore, saying, ³⁵ "If even a man of these people, this evil generation, shall see the good Land that I swore to give to your forefathers. ³⁶ Except for Caleb son of Jephunneh: He shall see it, and to him shall I give the Land on which he walked, and to his children, because he followed HASHEM wholeheartedly."

³⁷ With me, as well, HASHEM became angry because of you, saying: You, too, shall not come there. ³⁸ Joshua son of Nun, who stands before you, he shall come there; strengthen him, for he shall cause Israel to inherit it. ³⁹ And as for your small children, of whom you said, "They will be taken captive," and your children who did not know good from evil this day — they will come there; to them shall I give it and they shall possess it. ⁴⁰ And as for you, turn yourselves around and journey to the Wilderness, toward the Sea of Reeds.

⁴¹ Then you spoke up and said to me, "We have sinned to HASHEM! We shall go up and do battle according to everything that HASHEM, our God, has commanded us!" Every man of you girded his weapons of war, and you were ready to ascend the mountain!

⁴² HASHEM said to me: Tell them, "Do not ascend and do not do battle, for I am not among you; so that you not be struck down before your enemies."

⁴³ So I spoke to you, but you did not listen. You rebelled against the word of HASHEM, and you were willful and climbed the mountain. ⁴⁴ The Amorite who dwell on that mountain went out against you and pursued you as the bees would do; they struck you in Seir until Hormah. ⁴⁵ Then you retreated and wept before HASHEM, but HASHEM did not listen to your voice and He did not hearken to you. ⁴⁶ You dwell in Kadesh for many days, as many days as you dwell.

so, for he was forbidden to enter the Land because of the incident at the rock, which took place thirty-eight years after the mission of the spies (see *Numbers* 20:1-13). He mentioned the decree against him here because he wanted to include his own fate with that of the others, although his sin was different from theirs. By blaming his punishment on the people — *because of you* — he meant to say that his own sin was precipitated by the people's angry complaint at the lack of water. Alternatively, Moses meant that his failure was that he had not caused God's Name to be sanctified among the people (32:51).

According to Abarbanel, Moses was partly culpable for the failure of the spies and, therefore, of the decree against the nation, because — in his desire to convince the nation that they should go to the Land with alacrity — he asked the spies to report on the strength of the Canaanites and their cities. That gave them the opening to deliver their frightening report. He should have said that they should look into nothing more than the fertility of the Land. Since his intention was certainly not to sin, he could not be punished for it, but when he fell short again at the rock, he was punished for both incidents.

40. פנו לכם — Turn yourselves around. Before the sin, the people had been moving eastward, around the land of Esau's descendants, from which they would have turned north to enter the Land. Now, God commanded

them to turn around to the west, back toward the Sea of Reeds.

44. באשר תעשנה הדבורים — As the bees would do. The Amorites were like bees that swarm angrily onto anyone who threatens their hive (*Ibn Ezra*). Into his harshness, Moses mixed a consolation: Like a bee that buries its stinger into a victim and then dies, the victorious Amorites died after defeating the Jews (*Rashi*). *Bechor Shor* goes further, saying that there is no mention of Jewish casualties; the Jews suffered only like victims of bee stings, who are in pain but not fatally injured.

45. ונתכו — And [you] wept. Moses praises Israel, saying that they acknowledged their sin and repented openly. Even so, their sin could not be forgiven, because God had taken an oath to punish them (*Numbers* 14:21-23). The Sages teach (*Rosh Hashanah* 18a) that a decree accompanied by an oath cannot be annulled (*Ramban*).

46. כַּיִּמִּים אֲשֶׁר יִשְׁכְּתֶם — As many days as you dwell. The nation settled in Kadesh for a total of nineteen years, as many days as they dwell in all the other resting places combined during their thirty-eight years in the Wilderness (*Rashi*). Although the Wilderness sojourn was for forty years, the verse reckons from the time of the decree, during the second year. Moreover, the fortieth year was not a complete year. Hence, the punishment was for thirty-eight years (*Sifsei Chachamim*).

א וַתִּפְּנֵינָא וְנִטְלָנָא לְמִדְבָּרָא אֲרֵץ יִמָּא
דְּסוּף כְּמָא דִּי מְלִיל יִי עָמִי וְאֶקְפָּנָא יִת
טוּרָא דְשַׁעִיר יוֹמִין סִיגִיאִין: בְּנֶאֱמַר יִי לִי
לְמִימְרָא: ג סִיגִי לְכוּן דְאַקְפָּתוּן יִת טוּרָא
הָרִין אֲתַפְּנִי לְכוּן צְפּוֹנָא: ו יִת עֲמָא פִקֵּד
ז לְמִימְרָא אֲתוּן עֲבְרִין בְּתַחוּם אַחוּבוּן בְּנִי
ח עֲשׂו דִּיתְבִּין בְּשַׁעִיר וְיִדְחִלוּן מִכּוּן
וְחִסְתְּמוּן לְחֻזָּא: ט לֹא תִתְגַּרְזוּן הָיוּ
אֲרִי לֹא אֲתוּן לְכוּן מֵאַרְעָהוֹן עַד מִדְבָּר
י פִּרְסַת רִגְלָא אֲרִי יִרְמָא לְעֲשׂו יִתְבִּית יִת
יט טוּרָא דְשַׁעִיר: יב עֲבוּרָא תִּקְבְּנוּן מִכּוּן
כ כִּסְפָּא וְחִיכִילוּן וְאַף מִיָּא תִּכְרוּן מִכּוּן
כב כִּסְפָּא וְחִשְׁתּוּן: יג אֲרִי יִי אֱלֹהֶּה בְּרַבֵּךְ
כג כָּל עֶבֶד דִּיךָ סִפֵּק לֶךָ צִרְבָּה בְּמַהֲבָה יִת
מד מִדְבָּרָא רַבָּא הָרִין דִּנּוּ אֲרַבְעִין שָׁנִין
מה מִמְּדָא דִּי אֱלֹהֶּה בְּסַעֲדָךְ לֹא מִנְעִתָא
מִיָּא (חֲסִרְתָּ) מִדְּעַם: מ וְעֲבָרְנָא מְלִיָּת
מו אַחוּנָא בְּנִי עֲשׂו דִּיתְבִּין בְּשַׁעִיר מֵאַרְחַ
מז מִישְׁרָא מֵאִילַת וּמַעְצִין גִּבְרָא וְאַתְּפִינָא
מח נַעֲבָרְנָא אֲרֵץ מִדְבָּרָא דְמוֹאָב: טו וְנֶאֱמַר יִי
טז לִי לֹא תִצּוּר לְמוֹאָבִי וְלֹא תִתְגַּרְזִי
יז לְמַעַבְד עֲמָהוֹן קִרְב אֲרִי לֹא אֲתוּן לֶךָ
יח מֵאַרְעָה יִרְמָא אֲרִי לְכִנֵּי לוֹט יִתְבִּית יִת
יט לְחִית יִרְמָא: יא אִימַתְנִי מִלְּקַדְמוֹי יִתְיַבּוּ בִּהּ
עס רב וסגי וסקיף כגבריא: יב אגבריא
מתחשבין אף אנון כגבריא ומואבא

א וַנִּפֹּן וְנִסַּע הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם-סוּף בְּאֶשֶׁר דֶּבַר יְהוָה אֵלַי
ב וַנִּסַּב אֶת-הַר-שַׁעִיר יָמִים רַבִּים: וַיֹּאמֶר יְהוָה
ג אֵלַי לֵאמֹר: רַב-לָכֶם טַב אֶת-הַהָר הַזֶּה פָּנּוּ לָכֶם צִפְנָה:
ד וְאֶת-הָעָם צוּ לֵאמֹר אַתֶּם עֹבְרִים בְּגִבּוֹל אֲחֵיכֶם בְּנֵי-
ה עֲשׂו הַיִּשְׂבִּים בְּשַׁעִיר וַיִּירָאוּ מִכֶּם וַנִּשְׁמַרְתֶּם מֵאֵד: אֶל-
ו תִּתְגַּרְזוּ כֹּס כִּי לֹא-אֲתוּן לָכֶם מֵאַרְצֶם עַד מִדְבָּר כַּף-רִגְלִי
ז כִּי-יִרְשֶׁה לַעֲשׂו נְתַתִּי אֶת-הַר שַׁעִיר: אֲכַל תִּשְׁבְּרוּ
ח מֵאֲתָם בְּכֶסֶף וְאֲכַלְתֶּם וְגַם-מִיָּם תִּכְרוּ מֵאֲתָם בְּכֶסֶף
ט וּשְׁתִּיתֶם: כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּרַכְךָ בְּכָל-מַעֲשֶׂה יָדֶיךָ יִדַּע
י לְכַתֹּב אֶת-הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל הַזֶּה וְהָ אֲרַבְעִים שָׁנָה יְהוָה
יא אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ לֹא חֲסַרְתָּ דֶּבַר: וַנַּעֲבֹר מֵאֵת אֲחֵינוּ בְּנֵי-
יב עֲשׂו הַיִּשְׂבִּים בְּשַׁעִיר מִדְבָּר הָעֲרָבָה מֵאִילַת וּמַעְצִין
יג גִּבְרָא * וַנִּפֹּן וַנַּעֲבֹר דֶּרֶךְ מִדְבָּר מוֹאָב: וַיֹּאמֶר
יד יְהוָה אֵלַי אֶל-תִּצֹר אֶת-מוֹאָב וְאֶל-תִּתְגַּרְזֵה בָּם מִלְחָמָה
טו כִּי לֹא-אֲתוּן לֶךָ מֵאַרְצוֹ יִרְשֶׁה כִּי לְבִנְי-לוֹט נְתַתִּי אֶת-
יז עַר יִרְשֶׁה: הָאֲמִים לְפָנַי יֵשְׁבוּ בֵּה עַם גָּדוֹל וְרַב וְרָם
יח בְּעֲנָקִים: רַפָּאִים יִחְשְׁבוּ אֶף-הֵם בְּעֲנָקִים וְהַמֵּאֲבִים

*פסקא
באמצע פסוק

רש"י

אחוזי היא, עשאו כבט (מדבר אגדה: ו) תברו. לשון מקה, וכן אשר כרימי לי
(בראשית נה) שכן בכרימי הם קורין למכירה כירה (ר"ל כו:). ו) ביה א' אלהיך
ברבך. לפיכך לא תכפו ו"א" (תפירו) את טובתו להראות כאלו אתם עניים, אלא
הראו עולמכם עשירים: (ח) ונפון ונעבור. ללך נפון, הפכת פנים לאלוך רוח
מזרחית: (ט) ואל תתגרר בם [מלחמה]. לא אשר להם על מואב אלא מלחמה,
אבל מיראים היו אותם ונראים להם כהם מווינים, לפיכך כחיו ויגר מואב מפני
העם (במדבר כג): שהיו שוללים וכוזים אותם. אבל בבני עמון נאמר ואל תתגרר
בם (להלן פסוק יט) שום גריו, כבשר לניעות אתם שלא פרסמה על אביה כמו עשמה
הבכירה שקראה שם בנה מואב (כלומר מאב) (כ"ר נחליא: כ"ק לת: ער. שם
המדינה: ו) האמים לפנינו וגו'. אתה סבור שזו ארץ רפאים שנתנו לו לאברהם
(בראשית כו:כ) לפי שהאמים שהם רפאים ישבו בה לפניו, אבל לא זו היא, כי אותן
רפאים הורשתי מפני בני לוט והושבתים תחתם: (יא) רפאים יחשבו וגו'.
רפאים היו נתשכן אותם אימים, כענקים הנקראים רפאים, על שם שכל הראיה

(א) ונפון ונסע המדבריה. אילו לא חטאו היו עוברים דרך הר שעיר ליכנס לארץ
מן דרומם לנפון, ובשכיל שקלקלו הפכו ללד המדבר שהוא בין ים סוף לדרומו של הר
שעיר, והלכו אלל דרומם מן המערב למזרח דרך ים סוף, דרך יליאחן ממלרים שהוא
במקלט דרומית מערבית, משם היו הולכים ללד המזרח: ונסב את הר שעיר. כל
דרומו עד ארץ מואב: (ג) פנו לכם צפונה. סובבו לכם לרוח מזרחית מן הדרום
לנפון פניכם לנפון, מאלו הולכים את רוח המזרחית. וזה שנאמר ויבוא ממוצת שמש
לארץ מואב (שופטים יא:יח): (ד) ונשמרתם מאד. ומהו השמירה, אל תתגררו בם
(פסוק ה: ו) עד מדרך כף רגל. אפילו מדרך כף רגל, כלומר אפילו דריסת
הרגל איני מרשה לכם לעשות כאלהם שלא ברשות. ומדבר אגדה, עד שיבא יום
דריסת כף רגל על הר הימים, שנאמר ועמדו רגליו וגו' (זכריה יד: ח) תתנומא ימן
ו: ירשה לעשו. מאברהם. עשרה עממין נתתי לו (בראשית כו:יח) עשמה
לכם, וקניו וקדמוני הן עמון ומואב ושעיר (כ"ר מדבג) אתם מהם לעשו
והעמים לבני לוט. כבשר שהלך אתו למלרים, ושמך על מה שהיה אומר על אשתו

2.

1-7. This verse telescopes events from the sin of the spies until the new generation was ready to enter the Land. Had that sin not taken place, God would have caused the king of Seir to let them cross through his country (*Mizrachi*), or they would have been permitted to conquer Seir and annex it to *Eretz Yisrael* (*Maskil L'David*; see notes to 1:6-8). But because the nation let its faith be weakened by the spies, it was condemned to wait in the Wilderness for a generation. Then, thirty-eight years later, after the events described in the Book of *Numbers*, they were back at the border of Seir again. Now, however, God forbade them to antagonize

Edom/Seir in any way, so that when the king of Edom refused to allow them a right of passage (see *Numbers* 20:14-21), Israel withdrew and skirted his country.

3. צִפְנָה — *Northward*, toward the eastern bank of the Jordan, from which Joshua would lead them into the Land.

4-5. Moses told the Jews that the Seirite descendants of Esau would fear them — an important assurance as they were about to invade the Land and risk many wars with the Canaanite city-states — but that God would not permit them to provoke the children of Esau in any way. Therefore, they could only request permission to cross through the

2 ¹ **W**e turned and journeyed to the Wilderness toward the Sea of Reeds, as HASHEM spoke to me, and we circled Mount Seir for many days.

² HASHEM said to me, saying: ³ Enough of your circling this mountain; turn yourselves northward. ⁴ You shall command the people, saying, "You are passing through the boundary of your brothers the children of Esau, who dwell in Seir; they will fear you, but you should be very careful. ⁵ You shall not provoke them, for I shall not give you of their land even the right to set foot, for as an inheritance to the children of Esau have I given Mount Seir. ⁶ You shall purchase food from them for money so that you may eat; also water shall you buy from them for money so that you may drink. ⁷ For HASHEM, your God, has blessed you in all your handiwork; He knew your way in this great Wilderness; this forty-year period HASHEM, your God, was with you; you did not lack a thing." ⁸ So we passed from our brothers, the children of Esau who dwell in Seir, from the way of the Arabah, from Elath and from Ezion-geber and we turned and passed on the way of the Moabite desert.

Moab ⁹ HASHEM said to me: You shall not distress Moab and you shall not provoke war with them, for I shall not give you an inheritance from their land, for to the children of Lot have I given Ar as an inheritance. ¹⁰ The Emim dwelled there previously, a great and populous people, and tall as the giants. ¹¹ They, too, were considered Rephaim, like the giants; and the Moabites

country peacefully and try to induce the king to grant such permission by offering to make it profitable for him. So they offered to buy provisions from the Seirites, which would have been most lucrative for the sellers, but they could not force themselves upon the land of Seir (see *Numbers* 20:14-21).

7. **כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ** — For HASHEM, your God, has blessed you. Do not react ungratefully to the prohibition against entering Seir, as if God had left you deprived. Rather, act in keeping with the abundant blessings God has bestowed upon you (*Rashi*).

This passage leaves the impression that there was peace between Israel and Esau and that the Jewish proposal was accepted. This is also implied in Moses' similar request to Sihon (vs. 26-29). In *Numbers*, however, the narrative states that the king of Edom — presumably another name for Seir — advanced against Israel with an army, forcing them to withdraw, since God had forbidden them to fight back. *Rashbam* suggests that Edom and Seir were two different branches of Esau's descendants: The Edomites were belligerent, as related in *Numbers*, but the Seirites of our passage agreed to Moses' proposal.

An anonymous disciple of *Rashbam* suggests in a marginal note that Edom and Seir were identical, and that the king was ready to fight to defend his borders, but he permitted the Jews to buy provisions from his people.

8. **מִדֶּרֶךְ הָעֲרָבָה** — From the way of the Arabah. The Arabah is the valley that stretches from the southern end of the Kinnereth to the Gulf of Aqaba. Presumably, the way was a road running through the valley (*Tevuos HaAretz*). Having been refused permission to travel directly through the valley into *Eretz Yisrael*, the Jews withdrew from the road.

וַנֵּסֶב וַנֵּפֶסֶד — We turned and passed. After skirting the land of Seir, they turned northward and advanced alongside the border of Moab toward the Land.

9-13. Moab. The Torah speaks of another "cousin" of the Jewish people, Moab, which descended from Abraham's nephew, Lot. This passage teaches the importance of gratitude and respect for modesty. During Lot's years with Abraham, they traveled to Egypt, where Abraham introduced Sarah as his "sister" (*Genesis* 12:10-20). Because Lot did not divulge the truth, God rewarded his descendants with a share of the land that had been destined for Abraham, and in this passage, God forbade the Jews to provoke a war with the Moabite branch of Lot's family.

Lot's two daughters lived with him incestuously, and both bore sons (*ibid.* 19:31-38). One brazenly named her child **מוֹאָב**, Moab, literally, from Father, implying his disgraceful origin, while the other modestly named her son **בֶּן-אֹמִי**, Ben-ammi, literally, son of my people, which was altered to Ammon, making no direct reference to her father's parentage of the child. Here, with Moab, the Torah forbade Israel only from provoking war, but they were not forbidden to harass them in ways short of war. As for Ammon, however, God forbade Israel from any form of provocation [*v.* 19] (*Rashi*).

10-11. הָעֵמִים ... רֵפְאִים — The Emim ... Rephaim. The Torah means to avoid a misunderstanding regarding Moab's entitlement to its land. It had once been inhabited by a family of giants known as *Emim*, a people that was also called colloquially by the name *Rephaim*, which was a different family of giants. Since the land of the Rephaim had been given to the Jews, it might have seemed that the former land of the Emim was included in that gift. Therefore the Torah states clearly that the Emim were a different family, and its former territory had been made the inheritance of Lot's Moabite descendants (*Rashi*).

יָקֵנוּ (כ"א קָנוּ) לַהֲוֹן אִימָתָנִי: יִבְשָׁעִיר
 יְחִיבו חֲרָאֵי מַלְקָדְמִין וּבְנֵי עֶשׂו תִּרְכָּנוּ
 וְשָׁצִינוּ מִקְדְּמִיהוֹן וִיחִיבו בְּאַתְרֵיהוֹן
 כְּמָא דִּי עֲבָד יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא יִרְתָּתָהּ
 דִּי הִיבָּב יִי לַהֲוֹן: יִבְשָׁעִיר קוֹמוּ וְעִבְדוּ לְכוֹן
 יִתְנַחֵל אֲדֹרָד וְעִבְרָא יִתְנַחֵל דְּרֹדֵד:
 יִי וְיִמָּאֵי דִּי הִלְכָּא מִרְקָם גִּיָּאָה עַד דִּי
 עֲבָרְנָא יִתְנַחֵל דְּרֹדֵד תִּלְחִין וְתִמְנִי
 שְׁנִין עַד סָף כָּל דְּרָא גְבָרִי מְגִיחִי קִרְבָּא
 מִגּוּ מִשְׁרִיתָא כְּמָא דִּי קִיִּים יִי לַהֲוֹן:
 טו וְאִפֹּא מִחָא מִן קָדָם יִי הִנֵּה כְּהוֹן
 לְשִׁצְיִיתָהוֹן מִגּוּ מִשְׁרִיתָא עַד דְּשִׁלִּימוּ:
 טז וְהִנֵּה כֹד שְׁלִימוּ כָּל גְּבָרִי מְגִיחִי
 קִרְבָּא לְמִמָּת מִגּוּ עֵמָא: יִי וְמִלִּיל יִי עֵמִי
 לְמִימְרִי: יִי אֲתָּה עֲבָר יוֹמָא דִּין יִתְחַסֵּן
 מוֹאֵב יִתְלַחֵת: טז וְתִקְרֹב לְקַבֵּל בְּנֵי
 עֲמוֹן לֹא תִצּוֹר צִלְהוֹן וְלֹא תִתְגָּרִי
 לְמַעַבְד עֲמֹהוֹן קִרְב אֲרִי לֹא אֲתָן
 מִאֲרָעָא כְּנֵי עֲמוֹן לֹה יִרְתָּא אֲרִי לְכֵנִי
 לוט וְהִבְתָּה יִרְתָּא: כז אֲרָעָא גְבָרִיא
 מִתְחַשְׁבָּא אִפֹּא הִיא גְבָרִין וְיִחִיבו בָּהּ
 מַלְקָדְמִין וְעִמּוֹנָאֵי קָנוּ לַהֲוֹן חִשְׁבִּנִי:
 כא עַם רַב וְסִגִּי וְתִקְפִּי כְּגִבְרָאֵי וְשָׁצִינוּ יִי
 מִקְדְּמִיהוֹן וְתִרְכָּנוּ וִיחִיבו בְּאַתְרֵיהוֹן:
 כב כְּמָא דִּי עֲבָד לְכֵנִי עֶשׂו דִּיתְבִּין
 בְּשִׁעִיר דִּי שָׁצִי יִתְ חוֹרָאֵי מִקְדְּמִיהוֹן
 וְתִרְכָּנוּ וִיחִיבו בְּאַתְרֵיהוֹן עַד יוֹמָא
 דְּרִין: כג וְעִנְאֵי דִּיתְבִּין בְּדִפְתִּים עַד עֲזָה
 קַפּוּטְקָאֵי דִּנְפִקוּ מִקַּפּוּטְקָאֵי שָׁצִינוּ
 וִיחִיבו בְּאַתְרֵיהוֹן: כד קוֹמוּ טוּלוּ וְעִבְדוּ
 יִתְנַחֵל דְּאֲרָנִין חֲזִי (ד) מִסְרִית בִּידֵךְ
 יִתְ סִיחֹן מִלְכָּא דְּחִשְׁבוֹן אֲמָרָאָה וְיִתְ
 אֲרָעָה שְׂרִי לְתִרְכּוּתָהּ וְאַתְגָּרִי לְמַעַבְד
 עֲמֹה קִרְבָּא: כה יוֹמָא דְּרִין אֲשִׁירִי

יב יִקְרָאוּ לָהֶם אֲמִים: וּבְשָׁעִיר יֵשְׁבוּ הַחֲרִיִּים לְפָנִים וּבְנֵי
 עֶשׂו יִירָשׁוּם וַיִּשְׁמִידוּם מִפְּנֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם בְּאֶרֶץ
 יג עֶשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יִרְשָׁתוֹ אֲשֶׁר־נָתַן יְהוָה לָהֶם: עֲתָה
 קִמוּ וְעִבְדוּ לָכֶם אֶת־נִחַל זֶרֶד וְנַעֲבֹד אֶת־נִחַל זֶרֶד:
 יד וְהַיָּמִים אֲשֶׁר־הִלְכְּנוּ מִקֶּדֶשׁ בְּרֹנֶעַ עַד אֲשֶׁר־עֲבָרְנוּ
 אֶת־נִחַל זֶרֶד שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה עָד־תָּם כָּל־הַדּוֹר
 אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה מִקֶּרֶב הַמַּחְנֶה בְּאֶשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לָהֶם:
 טו וְגַם יִד־יְהוָה הָיְתָה בָּם לְהָמָם מִקֶּרֶב הַמַּחְנֶה עַד תָּמָם:
 טז וַיְהִי בְּאֲשֶׁר־תָּמוּ כָּל־אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה לְמוֹת מִקֶּרֶב
 יז הָעָם: וַיַּדְּבֵר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: אֲתָּה עֲבָר הַיּוֹם
 יט אֶת־גְּבוּל מוֹאָב אֶת־עַר: וְקִרְבַּת מוֹל בְּנֵי עֲמוֹן אֶל־
 תַּעֲרֹם וְאֶל־תִּתְגַּר בָּם כִּי לֹא־אֶתָּן מֵאֶרֶץ בְּנֵי־עֲמוֹן לָךְ
 כ יִרְשָׁה כִּי לְבִנְי־לוֹט נִתְּתִיהָ יִרְשָׁה: אֶרֶץ־רַפָּאִים תִּחְשַׁב
 כא אִף־הִוא רַפָּאִים יֵשְׁבוּ־בָהּ לְפָנִים וְהָעַמִּמֹּנִים יִקְרָאוּ לָהֶם
 כב וּמִזְמוֹמִים: עַם גְּדוֹל וְרַב וְרָם בְּעֵצָקִים וַיִּשְׁמִידֵם יְהוָה
 כג מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשֵׁם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם: בְּאֶשֶׁר עֲשָׂה לְבִנְי עֶשׂו
 הַיִּשְׁשָׁבִים בְּשִׁעִיר אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֶת־הַחֲרִי מִפְּנֵיהֶם
 כד וַיִּירָשֵׁם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: וְהָעַנִּים הַיִּשְׁשָׁבִים
 כה בְּחֻצְרִים עַד־עֲזָה כְּפִתְרִים הַיְצָאִים מִכְּפִתּוֹר הַשְּׁמִידִם
 וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם: קוֹמוּ סָעוּ וְעִבְדוּ אֶת־נִחַל אֲרָנֹן רֹאֵה
 וְנָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת־סִיחֹן מֶלֶךְ־חִשְׁבוֹן הָאֲמָרִי וְאֶת־
 כו אֶרְצוֹ הַחֵל רֶשֶׁת וְהִתְגַּר בּוֹ מִלְחָמָה: הַיּוֹם הַזֶּה אֲחֵל־

רש"י

המלחמה. מן פשרים שנה היואלים נזכר: (יח) אתה עובר היום את גבול
 מואב וגו': (יט) וקרבת מול בני עמון. מכאן שארץ עמון לא נפון: (כ) ארץ
 רפאים תחשב. ארץ רפאים נחשבת אף היא, לפי שהרפאים יושבו בה לפנים,
 אבל לא זו היא שנתתי לאברהם: (כג) והעמים היושבים בחצרים וגו'. טעם
 מפלגתם הם, שזממה הם נחשבים כספר יואב (יג): שנאמר חמשת פרני פלגתם
 העזתי והאשדודי והאשקלוני והנתי והעקרוני והטוים, ומפני השנוטה שזממה
 אברהם לאבימלך לא יכלו ישראל להוציא ארס מידם, והנבואה עליהם כפתורים
 והשמידים וישבו תחתם, וכעשי אחס מותרים לקחת מידם (חולין ס:):

12. *And in Seir . . . This verse establishes that the Jews have no claim to Mount Seir, for it was originally inhabited by the Horites, and they were not on the list of nations whose land was promised to Abraham (Rashi).*

13. *As Israel did. The phrase is in the past tense, because Moses said this after the conquest of Sihon and Og, when Israel had begun to occupy its inheritance (Chizkuni; Ralbag).*

אחס דיו מתרפות: אמים. על שם שחמס מוטלת על הצריות, וכן בשעיר ישבו
 החוריים (פסוק יב) ונחמס לבני עשו: (יב) וירשום. לשון אוה, כלומר נחמי בהם
 כח שיהיו מורשים אחס והולכים: (טז) [וגם יד ה'] היתה בהם. למחר ולהומם
 כחן ארבעים שנה, שלא יגרמו לבניהם עוד להטמכ כמדבר: (טז) ויהי כאשר
 תמו וגו'. (יז) וידבר ה' אלי וגו'. אבל משילות המרגלים עד כאן לא נאמר
 (בפרשה זו) וידבר אלא ויאמר, ללמדך שכל ל"ח שנה שהיו ישראל נזופים לא נתיחד עמו
 הדבור בלשון חבה פנים אל פנים וישב הדעת. ללמדך שאין השכינה שורה על
 הכניאים אלא בשביל ישראל (ת"כ ויקרא נדבה פרק כ"ג: חטיות ל:): אנשי

13. *Now, rise up and cross Zered Brook. Since Israel could not cross the lands of Seir and Moab to enter Eretz Yisrael, they were ordered to cross Zered Brook to get to the border (Sforno). The location of this brook is not known (Tevuos HaAretz). It is probably one of the several wadis east of the Dead Sea.*

15. *Even the hand of HASHEM was on them. For the most part, the members of that condemned*

called them Emim. ¹² And in Seir the Horites dwelled previously, and the children of Esau drove them away from before themselves and dwelled in their place, as Israel did to the Land of its inheritance, which HASHEM gave them. ¹³ Now, rise up and get yourselves across Zered Brook — so we crossed Zered Brook.

¹⁴ The days that we traveled from Kadesh-barnea until we crossed Zered Brook were thirty-eight years, until the end of the entire generation, the men of war, from the midst of the camp, as HASHEM swore to them. ¹⁵ Even the hand of HASHEM was on them to confound them from amid the camp, until their end. ¹⁶ So it was that the men of war finished dying from amidst the people . . .

God ¹⁷ HASHEM spoke to me, saying: ¹⁸ This day you shall cross the border of Moab, at Ar, ¹⁹ and
Commands you shall approach opposite the children of Ammon; you shall not distress them and you shall
Israel to not provoke them, for I shall not give any of the land of the children of Ammon to you as an
March inheritance, for to the children of Lot have I given it as an inheritance. ²⁰ It, too, is considered the
Toward land of the Rephaim; the Rephaim dwelled in it previously, and the Ammonites called them
the Land Zamzumim. ²¹ A great and populous people, and tall as giants, and HASHEM destroyed them
before them, and they drove them out and dwelled in their place, ²² just as he did for the children
of Esau who dwell in Seir, who destroyed the Horite before them; they drove them out and
dwelled in their place until this day. ²³ As for the Avvim who dwell in open cities until Gaza, the
Caphtorim who went out of Caphtor destroyed them, and dwelled in their place. ²⁴ Rise up and
cross Arnon Brook; see! into your hand have I delivered Sihon king of Heshbon, the Amorite,
and his land; begin to possess it, and provoke war with him. ²⁵ This day I shall begin

generation lived out their normal life spans before they died in the course of the forty years in the Wilderness, but toward the end of the period, many were still relatively young, for those who were twenty at the time of the spies' mission were only fifty-eight at the end of the thirty-eight years. God caused those survivors to die before their natural time, so that they would not delay the new generation's entry into the Land (*Ralbag*).

17-30. God commands Israel to march toward the Land. God ordered Moses to move onward, but to avoid any confrontation with Ammon, which, as noted above, had the double merit of being descended from Lot and the more modest of his daughters.

The Sages note two things: Verse 17, which says that God spoke to Moses, is juxtaposed with verse 16, which says that the last stragglers of the generation died, implying that the two are related. Also, the word *נִכְרַח*, which implies the intense, face-to-face communication from God that was unique to Moses, was not used in the Torah since the failure of the spies. The Sages explain that for all thirty-eight years that Israel was in disfavor, God did not speak to Moses with His full measure of love, because the *Shechinah* rested upon Moses only for the sake of Israel, and not when Israel was undeserving (*Rashi*; *Mechilta*, Exodus 12:1). During those years, Moses had only inferior forms of communication from God, such as the Kohen Gadol's *Urim V'Tumim* (*Rashbam*, *Bava Basra* 121b), or by means of an angel (*Rashi*, *Taanis* 30b).

19. מוֹלֵךְ בְּנֵי עַמּוֹן — Opposite the children of Ammon. Israel was now moving northward toward the place where it would

eventually cross the Jordan into the Land. Due north of Moab was the Amorite kingdom of Sihon, as is indicated in this passage and in *Numbers* 21:24, and Ammon was north of Sihon. Thus, this command not to harass Ammon would become relevant at a later point of the Israelite march, when Sihon had to be conquered without impinging on Ammon.

20-22. As it did above with respect to Moab, the Torah explains why Ammon was not considered to be part of the land of Rephaim, which was promised to Abraham.

23. וְהַעֲוִים — As for the Avvim. The Avvim were a Philistine clan mentioned in *Joshua* 13:3. Since Abraham had made a covenant of friendship with King Abimelech of Philistia (*Genesis* 21:22-23), Israel would not have taken territory from the Philistines, but because God wanted the Jews to have the land of the Avvim, Divine Providence caused the Caphtorim to drive out the Avvim, so that the Avvim lost title to their former land (*Rashi*).

24-25. וְנָתַתִּי בְיָדְךָ — Into your hand have I delivered. God said this after Sihon's rebuff of the Jewish peace overtures (vs. 26-30). Then, verse 31 recapitulates this command to introduce the war against Sihon. Here, in verse 25, God explained that He would cause Sihon stubbornly to refuse Moses' offer as the means to begin the process of terrifying the Canaanite nations, so that they would be unable to offer effective resistance to the Israelite advance. After seeing the rout of Sihon and Og, the Canaanites would have surrendered or fled, but God made them decide to fight to the death rather than capitulate (*Ramban*).

תַּת פִּחְדֶּךָ וַיִּרְאֲתָךְ עַל-פְּנֵי הָעַמִּים תַּחַת כָּל-הַשָּׁמַיִם
 כו אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שְׁמֶעָךְ וְרָגְזוּ וַחֲלוּ מִפְּנֵיךָ: וְאֶשְׁלַח מַלְאָכִים
 מִמֶּדְבַּר קְדֵמוֹת אֶל-סִיחֹן מֶלֶךְ חֲשִׁבּוֹן דְּבָרֵי שְׁלוֹם
 כז לֵאמֹר: אֶעֱבְרָה בְּאַרְצְךָ בְּדֶרֶךְ בְּדֶרֶךְ אֶלְךָ לֹא אֶסּוּר יָמִין
 כח וְשָׂמְאוּל: אֲכַל בִּכְסֶּף תִּשְׁבְּרֵנִי וְאֲכַלְתִּי וּמִים בִּכְסֶּף תִּתֶּן-
 כט לִי וְשִׁתִּיתִי רֶק אֶעֱבְרָה בְּרִגְלִי: בְּאֲשֶׁר עָשׂוּ-לִי בְנֵי עֲשׂוֹ
 הַיִּשְׂכִּים בְּשַׁעִיר וְהַמּוֹאֲבִים הַיִּשְׂכִּים בָּעֵר עַד אֲשֶׁר-
 אֶעֱבֹר אֶת-הַיַּרְדֵּן אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יִהְיֶה אֱלֹהֵינוּ נֶתֶן
 לָנוּ: וְלֹא אָבָה סִיחֹן מֶלֶךְ חֲשִׁבּוֹן הַעֲבֵרְנוּ בּוֹ כִּי-הִקְשָׁה
 יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ אֶת-רוּחוֹ וְאִמָּץ אֶת-לִבּוֹ לִמְעַן תִּתֶּן בְּיָדְךָ
 לא כְּיוֹם הַזֶּה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלֵי רֹאֵה הַחֲלֹתִי תַת
 לְפָנֶיךָ אֶת-סִיחֹן וְאֶת-אַרְצוֹ הַחֵל רֶשֶׁת לְרֶשֶׁת אֶת-אַרְצוֹ:
 לב וַיֵּצֵא סִיחֹן לִקְרָאתָנוּ הוּא וְכָל-עַמּוֹ לְמַלְחָמָה יִהְיֶה:
 לג וַיִּתְּנֵהוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ וַנֶּה אֹתוֹ וְאֶת-בָּנוּ וְאֶת-כָּל-
 לד עַמּוֹ: וַנִּלְכֹּד אֶת-כָּל-עָרָיו בְּעֵת הַהוּא וַנַּחֲרֵם אֶת-כָּל-
 לה עִיר מִתָּם וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף לֹא הִשְׁאֲרָנוּ שְׂרִיד: רֶק הַבְּהֵמָה
 לו בָּנוּנוּ לָנוּ וּשְׁלַל הָעָרִים אֲשֶׁר לָכְדָנוּ: מִעֲרֵעַר אֲשֶׁר עַל-
 שַׁפְתֵּי-נֶחַל אֲרָנָן וְהָעִיר אֲשֶׁר-בְּנַחַל וְעַד-הַגִּלְעָד לֹא
 הָיְתָה קְרִיָּה אֲשֶׁר שָׁגְבָה מִמֶּנּוּ אֶת-הַכָּל נֶתֶן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
 לו לְפָנֵינוּ: רֶק אֶל-אַרְץ בְּנֵי-עַמּוֹן לֹא קִרְבָּתָ כָּל-יַד נֶחַל
 א יִבֹּק וְעָרֵי הָהָר וְכָל אֲשֶׁר-צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: וַנִּפֹּן וַנַּעַל
 ג דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ-הַבָּשָׁן לִקְרָאתָנוּ הוּא וְכָל-
 ב עַמּוֹ לְמַלְחָמָה אֲדָרְעִי: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלֵי אֶל-תִּירָא אֹתוֹ

מלא ר

ששי

ג

למִתּוֹן וְעַתָּה וְנִחְלָמָךְ עַל אִפִּי עֲמִיּא דִּי
 תַּחַת כָּל שָׁמַיָא דִּי יִשְׁמְעוּן שְׁמֶעָךְ
 וַיִּרְעִזוּ וַיִּחְלְזוּ מִן קִנְיָךְ: כו וַיִּשְׁלַחְתִּי
 אַנְשֵׁיךָ מִמֶּדְבַּר קְדֵמוֹת לִנְתִּי סִיחֹן
 מִלְכָּא דְחֲשִׁבּוֹן פְּתִנְמִי שְׁלָמָא לְמִימְרִי:
 כז כֹּאֲעֵבֵר בְּאַרְעֶךָ בְּאַרְחָא בְּאַרְחָא אוֹל
 לֹא אֶסְטִי יִמִּינִי וְשָׂמְאוּלָא: כח עֲבוּרָא
 בְּכִסְפָּא תִּנְתֵּן לִי וְאִיכּוֹל וּמִיָּא בְּכִסְפָּא
 תִּתֵּן לִי וְאִשְׁתִּי לְחוּד אֲעֵבֵר בְּרִגְלִי:
 כט כְּמָא דִּי עָבְדוּ לִי בְנֵי עֲשׂוֹ דִּי־חֲבִין
 בְּשַׁעִיר וּמוֹאֲבָי דִּי־חֲבִין בְּלִחְתִּי עַד
 דִּאֲעֵבֵר יְתִי יִרְנָא לְאַרְעָא דִּי־אֱלֹהָא
 יִתֵּב לָנָא: לוֹלֹא אֲבִי סִיחֹן מִלְכָּא דְחֲשִׁבּוֹן
 לְמִשְׁבָּקָא לְמַעֲבֵר בְּתַחֲוִימָא אֲרִי אֲקִשִּׁי
 יי אֱלֹהֶךָ יְתִי וְיִחְיָה וְתִקִּיף יְתִי לְבָה בְּדִיל
 לְמַמְסְרָה בְּיָדְךָ כְּיוֹמָא הַדִּין: לא וְנֹאמְרִי
 לִי חַיִּי שְׂרִיתִי לְמַמְסֵר קְדָמְךָ יְתִי סִיחֹן וְיְתִי
 אֲרַעֲיָה שְׂרִי לְתַרְכּוּתָהּ לְמִירַת יְתִי אֲרַעֲיָה:
 לב וְנִפְקֵס סִיחֹן לְקִרְמוּתָנָא הוּא וְכָל עַמּוֹ
 לְאַנְחָא קְדָמָא לִי־חַיִּי: לג וּמַסְרָה יי אֱלֹהָא
 קְדָמָא וּמִחְנָא יְתִיָּה וְיְתִי בְּנוּהִי וְיְתִי כָּל
 עַמּוֹ: לד וּבְכִשְׁמָא יְתִי כָּל קְדוּוֹתֵי בְּעִרְנָא
 הוּיָא וּגְמִרְנָא יְתִי כָּל קְרִי וְגִבְרָא
 וְנִשְׂיָא וְטַקְלָא לֹא אִשְׁאֲרָנָא מִשּׁוּב:
 לה לְחוּד בְּעִירָא בָּנוּא לָנָא וְעָרֵי קְרִינָא
 דִּי כְּבִשְׁנָא: לו מִעֲרֵעַר דִּי עַל בִּיף נַחֲלָא
 דִּאֲרָנָן וְקִרְתָּא דִּי בְּנַחֲלָא וְעַד גִּלְעָד
 לֹא הָיְתָה קְרִיָּה דִּי תִקְפַּת מִנָּנָא יְתִי כָּלָא
 מִסֵּר יי אֱלֹהָא קְדָמָא: זי לְחוּד לְאַרְעָא
 בְּנֵי עַמּוֹן לֹא קְרִבְתָּא כָּל בִּיף נַחֲלָא
 יוֹבָקָא וְקְרִי טוּרָא וְכָל דִּי פִקִּיד יי
 אֱלֹהָא: א וְאִתְפְּרִינָא וּסְלִקְנָא אֲדָח
 דְּמִתְנָן וְנִפְקֵס עוֹג מִלְכָּא דְּמִתְנָן
 לְקִרְמוּתָנָא הוּא וְכָל עַמּוֹ לְאַנְחָא קְדָמָא
 אֲדָרְעִי: זא וְנֹאמְרִי יי לִי לֹא תִדְחַל מִנָּה

רש"י

לפִּנְיָךְ. כִּפֶּה שֶׁר שֶׁל אֲמֹרִיִּים שֶׁל מַעֲלֵה תַחַת רִגְלֵי שֶׁל מֶלֶךְ וְהִדְרִיכּוּ עַל זֹארוֹ
 (תַּחֲמוּמָא ב' ז') הַתַּחֲמוּמָא יֵשׁ מִן: (לב) וַיֵּצֵא סִיחֹן. לֹא הָלַךְ שֶׁכָּעֵל טוֹב לַעֲשׂוֹר לוֹ,
 לַנֶּחֱדָר שֶׁלֹּא הָיָה לְרִיכּוֹן יָד לֹהֵ: (לג) וְאֵת בְּנוֹי. בְּנוֹ כְּחִיב שֶׁהָיָה לוֹ בֶּן גְּבוּר כְּמוֹת
 (במ"ד יטלג:): (לד) מִתָּחַם. אֲנִשִּׁים, בְּבִיחַ סִיחֹן נֶאֱמַר בְּזֵוּז לֹא לָקֹן בְּזִיחַ הַיָּחִסָּה
 חֲבִיבָה עֲלֵיהֶם וּבְזִיחִים לוֹ, וְכַשְׁכֵּשֵׁל לְבִיחַ טוֹב כְּכֹר הָיוּ בְּעִנְיִים וּמִלִּים, וְהַיָּחִסָּה
 בְּזִיחַ בְּעִינֵיהֶם וּמִקְרָשִׁין וּמִשְׁלִיכִין בְּהֵמָה וּבְנִדְסִים וְלֹא נִטְלוּ כִּי אִם כִּסְף וְחֵבֶה, לִכְךָ
 נֶאֱמַר בְּזֵוּז לֹנִי, לָקֹן בְּזִינִין. כִּי נִדְרָשׁ בְּסִפְרֵי ב' וַיִּשַׁב יִשְׂרָאֵל בְּעִנְיִים (וְקָלָא:
 (לו) בִּל יֵד נַחֲל יוֹבֵק. כֹּל אֵלֶּל נַחֲל יוֹבֵק: וְכָל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ. שֶׁל
 לְכַבֵּשׁ, הַנִּחְנוּ: (א) וַנִּפֹּן וַנַּעַל. כֹּל לֹד לָקֹן הוּא עֲלִיָּה: (ב) אֶל תִּירָא אֹתוֹ.
 וּבְסִיחֹן לֹא הָלַכְךָ לֹמֵר אֵל תִּירָא אֹתוֹ, אֲלֵא מִתִּירָא הִיא מִשֶּׁה שֶׁלָּא תַעֲמֹד לוֹ זְכוּת
 שֶׁמֶם לֹא־כִרְסָם, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּכָּה הַפִּלִּים (בְּרַאשִׁית יד:ג) וְהוּא טוֹב (ב"ר מנחת:

(בה) תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם. לִמַּד שֶׁעַמֻּדָה חֲמָה לְמַשֶּׁה כְּיוֹם מַלְחַמַת עוֹג (ס"א סִיחֹן)
 וְנִדְעָה הַדָּבָר תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם (פ"ו כה:): (בו) מִמֶּדְבַּר קְדֵמוֹת. אִשְׁ"פ שֶׁלֹּא לֹנִי
 הַמָּקוֹם לְקִרְוָא לְסִיחֹן לְשׁוֹם לְמַדְתִּי מִמֶּדְבַּר סִינִי, מִן הַמִּדְבָּר שֶׁקָּדְמָה לְשׁוֹם כְּשֶׁבֶשׁ
 הַקֶּבֶ"ה לִיחְסֵה לִישְׂרָאֵל חֲזֹר אוֹתָהּ טַל עֲשׂו וַיִּשְׁמַעְתָּל, וְגַלִּי לִפְנֵי שֶׁלֹּא יִקְבְּלוּהָ
 וְאִשְׁכ"ב פֶּתַח לִסֵּם בְּשׁוֹם, אִף אִנִּי קְדָמָה אֵת סִיחֹן בְּדַבְרֵי גִלוֹם. דְּבַר אֲחֵר,
 מִמֶּדְבַּר קְדֵמוֹת, מִמֶּךָ לְמַדְתִּי שֶׁקָּדְמָה לְשׁוֹם (ס"א מִדְבַּר קְדֵמוֹת שֶׁל עוֹלָם לְמַדְתִּי).
 יוֹלֵ הָיִיתָ לְשׁוֹם בְּרִק אֶחָד וְשִׁדְרָף אֵת הַמַּגֵּרִיִּים, אֲלֵא שֶׁלְּחֲזִי מִן הַמֶּדְבַּר אֵל פְּרַעֲיָה
 לְאֲמַר שֶׁלֹּא אֵת עַמִּי (שְׁמוֹת ה'ה): (בְּדָרֶךְ גִּלוֹם, וְאִשְׁ"פ שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא יִשְׁלַח, שֶׁנֶּא'
 וְאִנִּי יִדְעִיתִי כִּי לֹא יִתֵּן וּג' (שְׁמוֹת ג:ט)) בְּמַחֲוֹן (תַּחֲמוּמָא יֵשׁ י'): (בט) בְּאֲשֶׁר עָשׂוֹ
 לִי בְנֵי עֲשׂוֹ. לֹא לְעִנִּין לְעִבּוֹר אֵת אֲרָנָס אֲלֵא לְעִנִּין מִכָּר אוֹכֵל וּמִים: עַד אֲשֶׁר
 אֲעֻבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן. מוֹסֵב עַל אֲטַעְרָה בְּחִירָךְ (פִּסּוֹק כז): (לא) הַחֲלֹתִי תַת

Under the entire heaven. The implication is that fear gripped even distant nations that ordinarily would not have known about the war with Sihon. The Sages explain that during the battle with Sihon a miracle happened and the

sun stopped in the heaven, just as it did for Joshua during his war of conquest, so that Israel's reputation would become known far and wide (*Rashi*).

26. מִמֶּדְבַּר קְדֵמוֹת. — *From the Wilderness of Kedemoth.* This

to place dread and fear of you on the peoples under the entire heaven, when they hear of your reputation, and they will tremble and be anxious before you."

²⁶ I sent messengers from the Wilderness of Kedemoth to Sihon king of Heshbon, words of peace, saying, ²⁷ "Let me pass through your land; only on the road shall I go; I will not stray right or left. ²⁸ Food shall I purchase for money as provisions, and I will eat; and you will give me water for money, and I shall drink — only let me pass with my foot-goers; ²⁹ as the children of Esau who dwell in Seir did for me, and the Moabites who dwell in Ar — until I cross the Jordan to the Land that HASHEM, our God, gives us." ³⁰ But Sihon king of Heshbon was not willing to let us pass through it, for HASHEM, your God, hardened his spirit and made his heart stubborn, in order to give him into your hand, like this very day.

³¹ HASHEM said to me: See, I have begun to deliver before you Sihon and his land; begin to drive out, to possess his land.

³² Sihon went out toward us — he and his entire people — for battle, to Jahaz. ³³ HASHEM, our God, gave him before us, and we smote him and his sons and his entire people. ³⁴ We occupied all his cities at that time, and we destroyed every populated city, with the women and small children; we did not leave a survivor. ³⁵ Only the animals did we loot for ourselves, and the booty of the cities that we occupied: ³⁶ from Aroer, which is by the shore of Amon Brook, and the city that is by the brook, and until Gilead — there was no city that was too strong for us; HASHEM, our God, gave everything before us. ³⁷ Only to the land of the children of Ammon did you not draw near, everywhere near Jabbok Brook and the cities of the mountain, and everywhere that HASHEM, our God commanded us.

3 ^{The Conquest of Og} ¹ **W**e turned and ascended by way of the Bashan, and Og king of Bashan went out toward us, he and his entire people, for war at Edrei. ² HASHEM said to me: Do not fear him,

desert was east of Sihon's kingdom. Having advanced alongside his border to this point, Israel was now ready to go westward through Sihon's territory, after first offering him peace.

Homiletically, the word קָדְמוֹת can be rendered *earlier times*, a reference to the Torah, which existed before the world was created. Before God gave the Torah to Israel, He offered it to other nations, to avoid their resentment. Moses now followed that example in pursuit of peace (Rashi; see 20:10).

27. אֶעְבְּרָה בְּאַרְצְךָ — *Let me pass through your land.* The implication is that if Sihon had consented, there would not have been a war, and Sihon's kingdom would have remained independent, even though it was part of the Amorite land that was promised to Abraham. Moses would have preferred to defer the conquest of Sihon to the future, and have all the Jews settle in Eretz Yisrael proper — the true "land flowing with milk and honey" — so that they would be in closer proximity to one another (Ramban).

29. כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי בְנֵי עֵשָׂו — *As the children of Esau . . . did for me.* Actually, the king of Edom refused permission to traverse his land and was even ready to fight (Numbers 20:18). Moses meant that Edom agreed to sell food and drink to the Jews (Rashi); or that they let them use some roads in order to circumnavigate Mount Seir (Ibn Ezra; see also notes to v. 7 above).

וְהַמּוֹאָבִים — *And the Moabites.* Following Rashi in the above comment, this would mean that the Moabites were willing to

sell provisions to the Jews upon request (Ibn Ezra, explaining Rashi's view), but the Torah condemns the Moabites for their ingratitude in not coming forward to offer food and drink to the children of Abraham, who had done so much for their ancestor Lot (23:5; see notes there).

30. God removed Sihon's freedom of choice, just as He did to Pharaoh. Sometimes evildoers accumulate so much sin that they forfeit the right to repent (Ramban, Hil. Teshuvah 6:3; see notes to Exodus 6:7).

31-37. The first conquest. See Numbers 21:21-26.

34. Since Sihon's people were Amorites, they were subject to the commandment of 20:16 that no survivors were to be left if they refused to make peace (Ramban).

36. הַגִּלְעָד — *Gilead*, i.e., the mountainous region east of the Jordan, bounded on the north by the Yarmuk and on the south by the mountains south of the Jabbok (Tevnos HaAretz).

3.

1-11. The conquest of Og. Moses continued to recall the initial conquests on the east bank of the Jordan. See Numbers 21:33-35.

1. וַנֵּסַח וַנַּעֲלֶה — *We turned and ascended.* This move was to the north (Rashi), but the Torah does not tell us why, after vanquishing Sihon and standing on the bank of the Jordan, it was necessary to make this northern detour. Such a move could have been interpreted by Og as the preparation for an

כִּי בִידֶךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת-כָּל-עַמּוֹ וְאֶת-אֶרְצוֹ וְעַשִּׂיתָ לוֹ
כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבוֹן:
וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ גַם אֶת-עוֹג מֶלֶךְ-הַבָּשָׁן וְאֶת-
כָּל-עַמּוֹ וַנִּכְהוּ עַד-בִּלְתִּי הַשְּׁאִיר-לוֹ שְׁרִיד: וְנִלְכַּד אֶת-
כָּל-עָרָיו בְּעֵת הַהוּא לֹא הָיְתָה קְרִיָּה אֲשֶׁר לֹא-לָקַחְנוּ
מֵאֲתָם שְׁשִׁים עִיר כָּל-חָבֶל אֲרָגָב מִמְּלֶכֶת עוֹג בְּבָשָׁן:
כָּל-אֱלֹהֵי עָרִים בְּצֶרֶת חוֹמָה גְּבוּהָ וְלִתְּיָם וּבְרִיחַ לְבַד
וּמַעְרֵי הַפָּרִיז הִרְבָּה מְאֹד: וַנַּחֲרֵם אוֹתָם כַּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ
לְסִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבוֹן הַחֵרֶם כָּל-עִיר מֵאֲתָם הַנָּשִׁים וְהַטָּף:
וְכָל-הַבְּהֵמָה וּשְׁלַל הָעָרִים בָּזוּנוּ לָנוּ: וַנֶּקֶחַ בְּעֵת הַהוּא
אֶת-הָאָרֶץ מִיַּד שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר בַּעֲבֹר הַיַּרְדֵּן
ט מִנַּחַל אַרְנָן עַד-הַר חֶרְמוֹן: צִידִנִּים יִקְרָאוּ לְחֶרְמוֹן
י שְׂרִין וְהָאֲמֹרִי יִקְרָאוּ-לוֹ שְׁנִיר: כָּל עָרֵי הַמִּישׁוֹר וְכָל-
הַגְּלִיעַד וְכָל-הַבָּשָׁן עַד-סִלְכָּהּ וְאֲדָרְעֵי עָרֵי מִמְּלֶכֶת עוֹג
יא בְּבָשָׁן: כִּי רַק-עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֵּתֶר הָרַפָּאִים
הָהָה עָרְשׁוֹ עָרֶשׁ בְּרוּל הִלָּה הוּא בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן תִּשְׁעַ
יב אֲמוֹת אַרְפָּה וְאַרְבַּע אֲמוֹת רַחֲבָה בְּאֶמֶת-אִישׁ: וְאֶת-
הָאָרֶץ הַזֹּאת יִרְשׁוּ בְּעֵת הַהוּא מִעֲרַעַר אֲשֶׁר-עַל-נַחַל
אַרְנָן וְחֶצִי הַר-הַגְּלִיעַד וְעָרָיו נָתַתִּי לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי:
יג וְיֵתֶר הַגְּלִיעַד וְכָל-הַבָּשָׁן מִמְּלֶכֶת עוֹג נָתַתִּי לְחֶצִי שִׁבְט
הַמְּנַשֶּׁה כָּל חָבֶל הָאֲרָגָב לְכָל-הַבָּשָׁן הַהוּא יִקְרָא אֲרָץ
יד רַפָּאִים: יֵאִיר בֶּן-מְנַשֶּׁה לָקַח אֶת-כָּל-חָבֶל אֲרָגָב עַד-
גְּבוּל הַגִּשּׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי וַיִּקְרָא אוֹתָם עַל-שְׁמוֹ אֶת-
טו הַבָּשָׁן חֹת יֵאִיר עַד הַיּוֹם הַזֶּה: וְלַמְכִּיר נָתַתִּי אֶת-
הַגְּלִיעַד: וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי נָתַתִּי מִן-הַגְּלִיעַד וְעַד-נַחַל
אַרְנָן תּוֹךְ הַנַּחַל וְגִבְלָהּ וְעַד יִבֶּקֶ הַנַּחַל גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן:

שביעי

אֲרֵי בִידֶךָ מִסְרִית יְתָה וְיָתָה כָּל עַמָּה וְיָתָה
אֶרְצָה וְתַעֲבֹד לָהּ כְּמָא דִּי עֲבָדְתָּא
לְסִיחֹן מֶלֶכָא דְאֲמֹרָא דִּי יָתָב
בְּחֶשְׁבוֹן: וַיִּמְסֹר יְיָ אֱלֹהֵיכֶם בִּידְכֶם אֶת
עוֹג מֶלֶכָא דְמִתְנָן וְיָתָה כָּל עַמָּה וּמִחְנוֹהֵי
עַד דְּלֹא אִשְׁתָּאֵר לָהּ מִשּׁוּב: וְנִבְשָׁנָא
יָת כָּל קְרוּוֹהֵי בְעֵדְנָא הַהִיא לֹא הָיְתָה
קְרִיתָא דִּי לֹא נִסְכְּנָא מִנְהוֹן שְׁתִּין קְרוּיִן
כָּל בֵּית פִּלָּךְ טַרְכוּנָא מִלְכוּתָא דְעוֹג
בְּמִתְנָן: הַכָּל אֲלִין קְרוּיִן כְּרִיבִין מִקְּסֹן
שׁוּר כִּם דִּילְהֹן דְּשִׁין וְעַבְרִין בֵּר מִקְרוּי
פִּצְחָא סִגִּי לְחֶרָא: וְנִמְרָנָא יִתְהוֹן
כְּמָא דִּי עֲבָדְנָא לְסִיחֹן מֶלֶכָא דְחֶשְׁבוֹן
גִּמְר כָּל קְרוּי גְבְרִיָא נִשְׂא וְטַפְלָא: וְכָל
בְּעִירָא נְצָדִי קְרוּיָא בְּנָא לָנָא: וְנִסְכְּנָא
בְּעֵדְנָא הַהִיא יָת אֲרָעָא מִנְדָּא תְרוּי
מִלְכֵי אֲמֹרָא דִּי בַעֲבָרָא דִּירְדֵּן
מִנַּחַל אַרְנָן עַד טוֹרָא דְחֶרְמוֹן:
ט צִידִנִּיָא קְרָאן לְחֶרְמוֹן סְרִין וְאֲמֹרָא
קְרָאן לָהּ טוֹר תִּלְגָּא: בַּל קְרוּי מִישְׁרָא
וְכָל גְּלִיעַד וְכָל דְּמִתְנָן עַד סִלְכָּהּ וְאֲדָרְעֵי
קְרוּי מִלְכוּתָא דְעוֹג בְּמִתְנָן: אֲרִי לְחוּד
עוֹג מִלְכָא דְמִתְנָן אִשְׁתָּאֵר מִשְׁאֵר
גְבְרִיָא הָא עָרְסָה עָרְסָה דְפְרוּלָא אֲרָפָה
הִיא בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן תִּשְׁעַ אֲמִין אֲרָפָה
וְאַרְבַּע אֲמִין פְּתִיָּה בְּאֶמֶת מִלָּה: יֵאִתָּה
אֲרָעָא הַנָּא יִרְתְּנָא בְּעֵדְנָא הַהִיא
מִעֲרַעַר דִּי עַל נַחַל דְאַרְנָן וּפְלִגּוֹת
טוֹרָא דְגְלִיעַד וְקְרוּוֹהֵי יְהִבִּית לְשִׁבְטָא
דְרְאוּבֵן וְלִשְׁבְטָא דְגָד: וַיִּשְׁאֵר גְּלִיעַד
וְכָל דְּמִתְנָן מִלְכוּתָא דְעוֹג יְהִבִּית
לְפְלִגּוֹת שִׁבְטָא דְמְנַשֶּׁה בַּל בֵּית פִּלָּךְ
טַרְכוּנָא לְכָל מִתְנָן הַהוּא מִתְקִרֵי אֲרָעָא
גְבְרִיָא: יֵאִיר בֶּר מְנַשֶּׁה נָסִיב יָת כָּל
בֵּית פִּלָּךְ טַרְכוּנָא עַד תְּחוּם גְּשׁוּרָא
וְאִפְסִירוֹס וְקָרָא יִתְהוֹן עַל שְׁמָה יָת
מִתְנָן בְּפִרְנֵי יֵאִיר עַד יוֹמָא הַדִּין:
טו וְלַמְכִּיר יְהִבִּית יָת גְּלִיעַד: וְלִשְׁבְטָא
דְרְאוּבֵן וְלִשְׁבְטָא דְגָד יְהִבִּית מִן גְּלִיעַד
וְעַד נַחַל דְאַרְנָן וְנַחַל וְתְחוּם
וְעַד יִבְקָא נַחַל תְּחוּם בְּנֵי עַמּוֹן:

כ"ה

על שמי יקרא (ספרי עקב לו: חולין ס:). שניר. הוא שגן בשגן אשכנז וכלשון
כנעני: (ויא) מיתר הרפאים. שהרגו אמרפל ומכיריו בעשרות קרנים (בראשית
י"ה): והוא פלט מן המלחמה, שנלחם ויבא הפליט (ס' יג) וזו שגן (כ"ר מנחם):
באמת איש. כלומר שגן (לחנן): (ויב) ואת הארץ הזאת.
האמורה למעלה (פסוק ח) מנחל ארנן ועד הר חרמון, ירשנו בעת ההוא:
מערעד אשר על נחל ארנן. אינו מחובר לראש של מקרא אלא לסופו, על
נתתי לראובני ולגדי, אכל לענין ירושה עד הר חרמון היה: (וג) ההוא
יקרא ארץ רפאים. היא אוהה שנתתי לנחירס (בראשית ט"ז): (טו) תוך
הנחל וגבול. כל הנחל ועד משכר לשפוח, כלומר עד ועד כנלל ויותר מכאן:

(ד) חבל ארגב. מתרגמין בית פלך טרכונא. וראשית טרכוס ירושלמי במנחל
אסתר (חג): קורא לפלשין טרכונין, למדתי חבל ארגוב הפרכיא (של מלך), היכל
מלך, כלומר שהמלכות נקראת על שמה, וכן את הארגוב דמלכיס (ב טו"כ): אלא
היכל מלך ארגוב פקח בן מלחיה לפקחיה (למדתי שכן נקראת שם ההפרכיא):
(ה) מערי הפריז. פרוות ופתוחות כלל חומה, וכן פרוות חשב ירושלים
(זכריה כ"ח): (ו) החרם. לשון אהה, הלך וכלות: (ח) מיד. מרשות: (ט) צידנים
יקראו לחרמון וגו'. ובמקום אחר הוא אומר ועד הר שאין הוא חרמון
(נחל: דנחם) הרי לו ארבעה שמות. למה להכריז לכחוש, להגיד שכן ארץ
ישראל שהיו ארבע מלכיות מחפירות בכך, וזו אומרת על שמי יקרא וזו אומרת

for in your hand have I given him and his entire people and his land, and you shall do to him as you did to Sihon king of the Amorite, who dwells in Heshbon. ³ HASHEM, our God, gave into our hand also Og king of the Bashan and his entire people, and we smote him until no survivor was left of him. ⁴ We occupied all his cities at that time; there was no city that we did not take from them — sixty cities, the entire region of Argob — the kingdom of Og in the Bashan. ⁵ All these were fortified cities, with a high wall, doors and bar, aside from open cities, very many. ⁶ We destroyed them, as we did to Sihon king of Heshbon, destroying every populated city, the women and small children. ⁷ And all the animals and the booty of the cities we looted for ourselves. ⁸ At that time we took the land from the hand of the two kings of the Amorite that were on the other side of the Jordan, from Arnon Brook to Mount Hermon — ⁹ Sidonians would refer to Hermon as Sirion, and the Amorites would call it Senir — ¹⁰ all the cities of the plain, the entire Gilead, and the entire Bashan until Salcah and Edrei, the kingdom of Og in the Bashan. ¹¹ For only Og king of the Bashan was left of the remaining Rephaim — behold! his bed was an iron bed, in Rabbah of the children of Ammon — nine cubits was its length and four cubits its width, by the cubit of that man.

The Inheritance of Reuben, Gad, and Half of Manasseh ¹² And we possessed that land at that time; from Aroer, which is by Arnon Brook, and half of the mountain of Gilead and its cities did I give to the Reubenite and the Gadite. ¹³ The rest of the Gilead and the entire Bashan, the kingdom of Og, did I give to half the tribe of Manasseh, the entire region of the Argov of the entire Bashan, that is called the land of Rephaim. ¹⁴ Jair son of Manasseh took the entire region of Argov until the border of the Geshurite and the Maacathite, and he named them, the Bashan, after himself, "Havvoth-jair," until this day. ¹⁵ To Machir I gave the Gilead. ¹⁶ To the Reubenite and the Gadite I gave from the Gilead until Arnon Brook, the midst of the brook and the border, until Jabbok Brook, the border of the children of Ammon,

invasion and a declaration of war, but why would Moses have antagonized the mighty giant Og, whom he feared (see *Numbers* 21:33)? Nor did Moses send a peace overture to him. It seems that when Og learned of Sihon's fate, he mobilized his forces and marched against Israel, so Moses was forced to move north to repulse the attack (see *Ramban* to 2:34).

The Torah describes the Jewish march as an ascent, because the terrain becomes hilly and mountainous as one goes northward (*Rashi*). The Bashan is bounded by the Jordan on the west, by the Lebanese mountains, including the Hermon, on the north, by the Yarmuk on the south, and by the desert on the east (*Tevuos HaAretz*).

4. כָּל־חֵבֶל אַרְגֹּב — *The entire region of Argob.* Based on *Onkelos*, *Rashi* comments that this was the region of the king's palace and the capital.

7. בָּזוּנוּ — *We looted.* From the fact that this verb is spelled with only one *zayin* instead of the customary two, the Sages derive that there was a unique aspect to this plunder. As spelled here, the word can be rendered *we disdained* — from *בוז*, to *shame* — because the Jews were so surfeited with trophies from the war against Sihon that they disdained the clothing and animals from Og's kingdom. Instead they took only the gold and silver (*Rashi*).

9. From this verse and 4:48, we see that four nations contended for control of the Hermon, each giving it a different name. This shows how coveted the Land was.

11. נִשְׁאַר מִתֵּר הַרְפָּאִים — *Was left of the remaining Rephaim.* When Amraphel and his allies routed the Rephaim at Ashteroth-karnaim (*Genesis* 14:5), Og was the only one of the race of giants who was able to escape (*Rashi*). Alternatively, when Ammon defeated the Rephaim (2:20-21), he was the only survivor (*Ramban*). According to *Targum Yonasan*, Og was one of the antediluvian giants (*Genesis* 6:1-4), and the only one of them to survive the Flood.

עָרֵשׁ בְּרֹנִי — *An iron bed.* Because of Og's enormous size and weight, ordinary wooden furniture was not strong enough to support him (*Ramban*). Alternatively, the word is rendered as *cradle*. Even as a baby, Og was so strong that he would break any wooden cradle (*Rashbam*). When the Ammonites routed the Rephaim, Og fled, and the victors used to display his bed in Rabbah as a symbol of their prowess.

בְּאֵמֶת־אִישׁ — *By the cubit of that man*, i.e., when measured by Og's own cubit (*Rashi*). A cubit is the distance from the elbow to the tip of the middle finger. Since Og's size was enormous, his bed had to be many times more than nine cubits as measured by ordinary human beings. The Torah gives this seemingly unimportant fact to give an idea of the great military power of the Ammonites who defeated him.

12-20. The Inheritance of Reuben, Gad, and half of Manasseh. See *Numbers* 32.

י' וַיִּמְשָׁךְ אֶת־הַיָּרְדֵּן וַתַּחֲזֹמָה מִגֹּסֶר וְעַד
יָמָא דְּמִישָׁרָא וַיֵּמָא דְּמִלְחָא תַּחְתּוֹת
מִשְׁפָּחָא מִרְמָתָא מְדִינָתָא: י"א וַיִּפְקְדִית
יָתְכוֹן בְּעֵדְנָא הָהִיא לְמִימָר יִי אֱלֹהֵכוֹן
יְהִי לָכוֹן יֵת אֶרְעָא הָדָא לְמִירְתָּהּ
מִנְרוֹזִין תַּעֲבִירוֹן קֳדָם אֲחִיכֶם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כָּל מְנֹרְזֵי חֵילָא: י"ב לַחֲדוֹד
נְשִׁיכוֹן וְטַפְלָכוֹן וּבְעִירְכוֹן (י"א
וְגִיתִיכוֹן) יִדְעָנָא אַרְי בְּעִיר סְגִי לָכוֹן
יִתְבוֹן בְּקִרְוִיכוֹן דִּי יְהִיבִית לָכוֹן: י"ג עַד דִּי
יָנִים יִי לֹאֲחִיכוֹן כְּנֻתְכוֹן וַיִּרְתּוּן אַף אֲנוֹן
יֵת אֶרְעָא דִּינִי אֱלֹהֵכוֹן יְהִי לָהוֹן
בְּעֵבְרָא דְיִרְדְנָא וַתַּחֲזֹבֹן גְּבַר לִירְתָתָהּ
דִּי יְהִיבִית לָכוֹן: י"ד וַיִּתְּ יְהוֹשֻׁעַ פְּקֻדֵּי
בְּעֵדְנָא הָהִיא לְמִימָר עֵינִיךָ חֲזָאָה יֵת
כָּל דִּי עֵבֶד יִי אֱלֹהֵכוֹן לְחִרְיִן מִלְכֵּינָא
הָאֵלִין כֹּן יַעֲבֹד יִי לְכָל מַלְכֻתָא דִּי אֵת
עֵבֶר לְתַמָּן: י"ה לֹא תִדְחִלוֹן מִנְהוֹן אַרְי
יִי אֱלֹהֵכוֹן מִימְרָה מְגִיחַ לָכוֹן:

י' וַיַּעֲרֹבָה וַיְהִירְדֵן וַיִּגְבַּל מִכְנָזֵת וְעַד יָם הָעַרְבָה יָם הַמֶּלֶח
י"ח תַּחַת אֲשֶׁרֶת הַפְּסָגָה מִזֶּרְחָה: וַאֲצוֹ אֲתָכֶם בְּעֵת הַהוּא
לֵאמֹר יֵהוּה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת
לְרִשְׁתָּהּ חֲלוּצִים תַּעֲבִירוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־
יט בְּנֵי־חֵיל: רַק נְשִׁיכֶם וְטַפְכֶם וּמִקְנֵכֶם יִדְעֹתִי כִּי־מִקְנֵה
כ רַב לָכֶם יֵשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם: עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ
יֵהוּה | לְאֲחֵיכֶם כָּכֶם וַיִּרְשׁוּ גַם־הֵם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
יֵהוּה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָהֶם בְּעֵבֶר הַיָּרְדֵּן וּשְׁכַתָּם אִישׁ
כ"א לִירְשָׁתוֹ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם: וְאֶת־יְהוֹשֻׁעַ צִוִּיתִי בְּעֵת
הַהוּא לֵאמֹר עֵינֶיךָ הֲרֹאֵת אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יֵהוּה
אֱלֹהֵיכֶם לְשָׁנֵי הַמַּלְכִּים הָאֵלֶּה כֹּן־יַעֲשֶׂה יֵהוּה לְכָל־
ב"ב הַמַּמְלָכוֹת אֲשֶׁר אֵתָּה עֹבֵר שָׁמָּה: לֹא תִירָאוּם כִּי יֵהוּה
אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם לָכֶם: ק"ה פסוקים. מלכ"ה סימן.

מפטיר

רש"י

(יז) מבגרת. מעבר הירדן המערבי היה, ונחלת בני גד מעבר הירדן המזרחי, ונפל בגורלם רוחב הירדן כנגדה ועוד מעבר שפסו עד כנרת, וזהו שנאמר והירדן וגבול, הירדן ומעבר לו: (יח) ואצו אתכם. לבני ראובן (לג):

וגד היה מדבר: לפני אחיכם. הם היו הולכים לפני ישראל למלחמה, לפי שהיו גבורים ואוֹיִבִּים טופלים לפניהם, שנאמר וטרף ורוע אף קדקד (להלן לג):

¹⁷ and the Arabah and the Jordan and its border, from Kinnereth to the Arabah Sea, the Salt Sea, below the waterfalls from the mountaintop, eastward.

¹⁸ I commanded you at that time, saying, "HASHEM, your God, gave you this Land for a possession, armed shall you cross over before your brethren, the Children of Israel, all the men of accomplishment. ¹⁹ Only your wives, small children, and livestock — I know that you have abundant livestock — shall dwell in your cities that I have given you. ²⁰ Until HASHEM shall give rest to your brethren like yourselves, and they, too, shall possess the Land that HASHEM, your God, gives them on the other side of the Jordan; then you shall return, every man to his inheritance that I have given you."

²¹ I commanded Joshua at that time, saying, "Your eyes have seen everything that HASHEM, your God, has done to these two kings; so will HASHEM do to all the kings where you cross over.

²² You shall not fear them, for HASHEM, your God — He shall wage war for you."

THE HAFTARAH FOR DEVARIM APPEARS ON PAGE 1195.

17. וְהָעֲרָבָה — And the Arabah, i.e., the narrow plain between the Jordan and the highlands to the east, which is elsewhere called עֲרֵבוֹת מוֹאָב, the Arabah of Moab.

וְגִבְלָהּ — And its border, i.e., a sliver along the western bank of the Jordan was within the boundary of the Reubenites (Haamek Davar).

יָם הָעֲרָבָה — The Arabah Sea. This was another name for the Dead Sea, which was alongside the Arabah.

ק"ה פסוקים. מלבי"ם סימן. 55 — This Masoretic note means: There are 105 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic מלבי"ם.

The mnemonic suggests that God gave authority over the countries of the world to their respective kings, meaning that He has ultimate authority over the world, so that He was justified in giving the Land to Israel, when it pleased Him to do so, as Rashi comments to *Genesis* 1:1 (R' David Feinstein).

פרשת ואתחנן

אונקלוס

כג וצליתי קדם יי בעדנא ההיא למימר:
 כד יי אלהים את שריתא לאחנא ית
 עבדך ית רבותך וית יך מקיפא די את
 הוא אלהא דשכנתך בשמיא מלעלא
 ושלט בארעא ולית דיעבד כעובדך
 וכגברותך: ^{כה} אעבר כען ואחיו ית
 ארעא טבתא די בעברא דירנא טורא
 טבא הדין ובית מקדשא: כו ונהה רגו מן
 קדם יי עלי בדילכון ולא קביל מני
 ואמר יי לי סגי לך לא תוסף למללא
 קדמי עוד בפתגמא הדין: כז סק לריש
 דמתא וזקוף עיניך למערבא ולצפונא
 ולדרומא ולמינחא וחיזי בעיניך ארי
 לא תעבר ית ירנא הדין: ^{כח} ופקד ית
 יהושע ותקפהי ואלמחי ארי הוא יעבר
 קדם עמא הדין והוא יחסן יתהון ית
 ארעא די תחו: ^{כט} ויתבנא בחילתא
 לקבל בית פעור: א וכען ישראל שמע
 לקנימא ולדינא די אנא מאלף יתבון
 למעבד בדיל דתיחון ותיחון ותירתון
 ית ארעא די יי אלהא דאבהתכון יתב
 לכון: ^כ לא תוספון על פתגמא די אנא
 מפקד יתכון ולא תמנעון מנה למשר
 ית פקודי די אלהכון די אנא מפקד

וּאֶתְחַנַּן אֶל־יְהוָה בַּעַת הַהוּא לֵאמֹר: אֲדֹנָי יְהוִה אֱתָהּ
 הַחֲלוֹת לְהִרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ אֶת־גְּדֹלְךָ וְאֶת־יָדְךָ
 הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי־אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה
 כִּמְעֹשֶׂיךָ וּכְגִבּוֹרֹתֶיךָ: אֶעֱבְרֶה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ
 הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן הַהוּא הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבֵּנוּ:
 כו וַיַּעֲבֵר יְהוָה בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלַי וַיֹּאמֶר יְהוָה
 כז אֵלַי רַב־לְךָ אֶל־תּוֹסֵף דְּבַר אֵלַי עוֹד בַּדְּבַר הַזֶּה: עֲלֶה
 רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וּשֹׂא עֵינֶיךָ יָמָה וּצְפֹנָה וְתִימְנָה וּמוֹרֶחָה
 כח וּרְאֵה בְּעֵינֶיךָ כִּי־לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה: וְצוּ אֶת־
 יְהוֹשֻׁעַ וְחֻזְקוֹהוּ וְאַמְצָהוּ כִּי־הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה
 כט וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה: וְנִשָּׁב בְּגִיא
 מוֹל בֵּית פְּעוֹר:

ד וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל שָׁמַע אֶל־הַחֲקִים וְאֶל־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
 אָנֹכִי מִלְמֵד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תַּחֲיוּ וּבְאַתֶּם וִירִשְׁתֶּם
 ב אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נָתַן לָכֶם: לֹא
 תִסְפוּ עַל־הַדְּבַר אֲשֶׁר אָנֹכִי מַצִּיָּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ
 מִמֶּנּוּ לְשׁוֹמֵר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מַצִּיָּה

ר"ש

(בג) ואתחנן. אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חסד. אט"פ שיש להס' ללדקים
 לחלוח במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חסד (לפי שאמר
 לו וחננוי את אשר אחון (שמות לג:ט) אמר לו בלשון ואחנן (תנחומא ג). דבר
 אחר, זה אחד מעשרה לשונות שנקראות חפלה כדליתא בספרי (כו): בעת ההוא.
 לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמית' שמה הותר הגדור (ס; שם פנחס קלד):
 לאמר. זה אחד משלשה מקומות שאמר משה לפני המקום חיוי מניחך עד
 שדועיני אם תעשה שלחתי אם לאו (ספרי כז): (בד' אדני ה'. רחוס בד'ן (ס;)
 אתה החללות להראות את עבדך. פתח להיות עומד ומתפלל אט"פ שגזרה
 גזירה. אמר לו, ממך למדתי שאמרת לי ועשה הניחה לי (שמות לג:י) וכי תוספ
 יייתי בך, אלא לפתוח פתח, שבי היה תלוי להתפלל עליהם, כמו כן הייתי סבור
 לעשות עכשיו (ספרי כז): את גדלך. זו מדה טובה, וכן הוא חומר ועשה יגדל
 נא כח ה' (ספרי פנחס ס;): ואת ירך. זו ימינך שהיא פשוטה לכל באי עולם
 (ס;): החזקה. שאלה כוכב ברחמים את מידת הדין החזקה (ס;): אשר מי
 אל וגו'. איך דומה למלך כשר ורס שיש לו יועצים וסגנתדרין הממחין בידו כשרויה
 לעשות חסד ולעבור על מדותיו, אלה אין מי ימחה בידך אם תמחול לי ותטעל
 גזירך (ספרי כז). ולפי פשוטו, אלה החללות להראות את עבדך מלחמת סיחון
 ועוג, כדכתיב ראה החלתי חס לפניך (לעיל כג:א) הראוי מלחמת שלושים ואחד
 מלכים: (בה) אעברה נא. אין נא אלא לשון בקשה (ספרי פנחס ס;): הדר

23-28. Moses prays again. God had told Moses that he would not enter the Land, but Moses loved Eretz Yisrael so much that whenever he saw an opportunity to annul the decree, he prayed anew. Now, after he had conquered the

mighty Sihon and Og, whose lands were among those given to Israel, Moses hoped that this display of God's greatness and strong hand (v. 24) meant that perhaps he might indeed be permitted to enter the Land as well, so he prayed for the

PARASHAS VA'ESCHANAN

PARASHAS VA'ESCHANAN

Moses ²³ *Implored HASHEM at that time, saying,* ²⁴ "My Lord, HASHEM/ELOHIM, you have begun to show Your servant Your greatness and Your strong hand, for what power is there in the heaven or on the earth that can perform according to Your deeds and according to Your mighty acts? ²⁵ Let me now cross and see the good Land that is on the other side of the Jordan, this good mountain and the Lebanon."

²⁶ But HASHEM became angry with me because of you, and He did not listen to me; HASHEM said to me, "It is too much for you! Do not continue to speak to Me further about this matter."

²⁷ Ascend to the top of the cliff and raise your eyes westward, northward, southward, and eastward, and see with your eyes, for you shall not cross this Jordan. ²⁸ But you shall command Joshua, and strengthen him and give him resolve, for he shall cross before the people and he shall cause them to inherit the Land that you will see."

²⁹ So we remained in the valley, opposite Beth-peor.

4 ¹ Now, O Israel, listen to the decrees and to the ordinances that I teach you to perform, so that you may live, and you will come and possess the Land that HASHEM, the God of your forefathers, gives you. ² You shall not add to the word that I command you, nor shall you subtract from it, to observe the commandments of HASHEM, your God, that I command

right to cross the Jordan (*Rashi*). Moses prayed only that he be allowed to enter the Land and walk its length and breadth. He did not ask that he continue as the leader of the nation, for he was content to let Joshua succeed him, as long as he could enter the Land and perform the commandments that can be observed only there (*Sotah* 14a).

23. וְאֶתְחַנֵּן — *I implored*. This is one of ten terms for prayer. It is used when one seeks an undeserved favor, for truly righteous and humble people never feel that they have a claim on God's mercy (*Rashi*).

בְּעֵת הַהוּא — *At that time*, i.e., when Sihon and Og were conquered, as noted above (*Rashi*).

לֹאֲמַר — *Saying*. The Midrash comments homilectically that Moses meant this as a statement to Jewish posterity, *saying* to them that just as he never despaired, and continued to pray even though God had told him the Land was closed to him, so we should never give up on God's mercy. The gates of tears are always open.

24. אֲדֹנָי ה' — *My Lord HASHEM/ELOHIM*. See *Genesis* 15:2.

אֶת־גְּדֻלָּתְךָ וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה — *Your greatness and Your strong hand*. These are references to God's boundless mercy and willingness to forgive sinners, to the "right hand" that is open to those who repent and is so strong that it suppresses the Attribute of Judgment (*Rashi*; *Mizrachi*).

25. הָהָר — *Mountain*, i.e., the Temple Mount in Jerusalem. *The Lebanon*, too, is an epithet, for the Holy Temple (*Rashi*). It is called *Lebanon* from לָבָן, *white*, because it provides atonement and thus "whitens sin" (*Sifre*).

In the plain sense, the verse refers to the mountain range at the center of the Land, across from the part of Jordan where Moses stood at that time, and *the Lebanon* means the

country's northern mountains (*R' Meyuchas*).

26. רַב־לָךְ — *It is too much for you!* By saying this, God forbade Moses to continue such prayers, lest people say that "the Master is unduly harsh and the student is unduly persistent." Alternatively, it could be rendered, "There is so much for you!" i.e., God assured Moses that an enormously abundant reward — greater even than the Land — awaited him in the World to Come (*Rashi*). See above, 1:37.

29. בֵּית פְּעוֹר — *Beth-peor*. A city near their encampment (*Onkelos*). The city of that name is mentioned in *Joshua* 13:20. Moses mentioned *Peor* to allude to the sin the Jews committed there (*Numbers* 25:1-3), and to prove to the people how much God loved them, for only Moses had been banned from the Land, but the Jewish people were entering it in glory, despite all their mistakes. With this, Moses introduced the next chapter — for if God was so merciful to them, surely it was incumbent upon them to be loyal to Him (*Rashi*).

4.

Moses was about to exhort his people to obey the entire Torah, and he would review some of the commandments, and teach others that had not been set down in the Torah previously.

2. וְלֹא תִסְפֹּךְ . . . וְלֹא תִגְרַעְךָ — *You shall not add . . . nor shall you subtract*. By definition, perfection cannot be improved upon, so that for one to add to or subtract from the commandments of the Torah is an unacceptable implication that God's Torah is lacking.

This negative commandment forbids one, for example, to add a fifth chapter to the four of tefillin, or to add a verse to the three of the Priestly blessings. Conversely, it is forbidden to leave one of them out (*Rashi*).

יִתְּבוּן: עֵינֵיכֶם חָזוּ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּעֵלְכֶם
(כִּי כָפְלִי בָעַל) פְּעוּר אֲרִי כָל גִּבְרָא
דִּי הִלִּיף בְּתֵר בָּעַל פְּעוּר שְׂצִיָּה יִי
אֱלֹהֵךְ מִכִּנְיָהּ: וְזִאתוֹן דְּאֶרְבָּקְתוֹן
בְּדַחֲלִתָא דִּי אֱלֹהֵיכֶם קִמְיָן בְּלִבּוֹן
יֻמָּא דִּין: הִחְזִי דְאֶלְפִית יִתְבוּן קִמְיָא
וְדִינָא כְּמָא דִּי פִקְדֵי יִי אֱלֹהֵי לְמַעְבַּד
כֵּן כְּגוֹ אֲרַעָא דִּי אֲתוֹן עֲלִין תִּמָּן
לְמִירְתָּהּ: וְחִשְׁרוֹן וְתַעֲבֵדוֹן אֲרִי הֵיא
חֲכֻמַּתְכוֹן וְסוּכְלָתוֹתְכוֹן לְעֵינֵי קִמְיָא
דִּי יִשְׁמְעוֹן יְת כָּל קִמְיָא הָאֲלִין וְיִמְרוֹן
לְחוּד עִם חֲכִים וְסוּכְלָתוֹן עֲמָא רַבָּא
הַרְיִין: וְאֲרִי מִן עִם רַב דִּי לֵה אֱלֹהָא
קָרִיב לֵה לְקַבְּלָא צְלוּתָהּ בְּעֵדוֹן עֲקֵתָהּ
כִּי אֱלֹהֵנָא בְּכָל עֵדוֹן דְּאֶנְחָנָא מְצִלִין
קִמְיָהּ: הִימָן עִם רַב דִּי לֵה קִמְיָן
וְדִינֵין קִשְׁטִין כָּל אֹרִיתָא הָרָא דִּי
אֲנָא יִתְבּוּן קִמְיָן יֻמָּא דִּין: ט' לְחוּד
אֶסְתַּמַּר לֵךְ וְטֵר נִפְשָׁה לְחֻדָּא דִּילְמָא
תְּנָשִׁי יְת פִּתְגָמֵינָא דִּי חֻז עֵינִיךְ וְדִילְמָא
יַעֲדוֹן מִלְכָּךְ כָּל יוֹמֵי חַיֶּיךָ וְתַהוֹדְעֵנוֹן
לְבָנִיךָ וְלִבְנֵי בְנֵיךָ: יוֹמָא דִּי קִמְיָא
קָרָם יִי אֱלֹהֵךְ בְּחֹרֵב כֹּד אֲמַר יִי לִי
כְּנוֹש קְדָמִי יְת עֲמָא וְאִשְׁמַעְנוֹן יְת
פִּתְגָמִי דִּי יִלְפִין לְמַדְחַל קְדָמִי כָּל
יֻמָּא דִּי אֲנוֹן קִמְיָן עַל אֲרַעָא וְיְת
בְּנֵיהוֹן יִלְפוֹן: י' וְקִרְבָּתוֹן וְקִמְיָתוֹן
בְּשַׁפּוּלֵי טוֹרָא וְטוֹרָא כְּעַר כְּאִשְׁתָּא עַד
צִית שְׁמִיָּא חֲשׂוּכָא עֲנָנָא וְאִמְיָטָא:
יב' וְיֻמָּלִיל יִי עֲמָכוֹן מִגוֹ אִשְׁתָּא קָל
פִּתְגָמִין אֲתוֹן שְׁמַעִין וְדִמּוֹת לִיתִיכוֹן
חָזוֹן אֱלֹהֵי קָלָא: יג' וְחֻזִּי לָכוֹן יְת קִמְיָהּ דִּי
פִּקִּיר יִתְבוּן לְמַעְבַּד עֲשֵׂרֶת פִּתְגָמִין
וּבְתִבְנֵינוֹן עַל תְּרִין לִחְזֵי אֲבָנָא:
יד' וְיְתִי פִקִּיר יִי בְּעֵדְנָא הֵהוּא לְאֶלְפָא
יִתְבוּן קִמְיָן וְדִינֵין לְמַעְבַּדוֹן יִתְחוֹן

אֲתָכֶם: עֵינֵיכֶם הִרְאוּ אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה יְהוָה בְּבַעַל
פְּעוּר כִּי כָל-הָאִישׁ אֲשֶׁר הִלֵּךְ אַחֲרֵי בַעַל-פְּעוּר
הַשְׁמִידוּ יְהוָה אֱלֹהֵיךְ מִקֶּרְבְּךָ: וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בִּיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים בְּלָכֶם הַיּוֹם: רָאֵה לְמַדְתִּי אֲתָכֶם חֲקִים
וּמִשְׁפָּטִים בְּאֲשֶׁר צוּנִי יְהוָה אֱלֹהֵי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב
הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: וּשְׁמַרְתֶּם
וַעֲשִׂיתֶם כִּי הוּא חֲכֻמַּתְכֶם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר
יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל-הַחֲקִים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם-חֲכָם
וְנָבוֹן הָגֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה: כִּי מִי-גֹי גָדוֹל אֲשֶׁר-לוֹ אֱלֹהִים
קֶרְבִּים אֵלָיו בִּיהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל-קִרְאָנוּ אֵלָיו: וּמִי גֹי
גָדוֹל אֲשֶׁר-לוֹ חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים כָּכֵל הַתּוֹרָה
הַזֹּאת אֲשֶׁר אֶנְכִּי נָתַן לְפָנֵיכֶם הַיּוֹם: רַק הַשְׁמַר לָךְ
וּשְׁמַר נִפְשְׁךָ מֵאֵד פֶּן-תִּשְׁכַּח אֶת-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר-רָאוּ
עֵינֶיךָ וּפֶן-יִסּוּרוּ מִלְּבָבְךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָם לְבָנֶיךָ
וְלִבְנֵי בְנֵיךָ: יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לְפָנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב
בְּאָמַר יְהוָה אֵלַי הִקְהֵל-לִי אֶת-הָעָם וְאִשְׁמַעַם אֶת-דְּבָרֵי
אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לִירְאָה אֹתִי כָל-הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל-
הָאָדָמָה וְאַתְּ בְּנֵיהֶם יִלְמְדוּן: וְתִקְרְבוּן וְתַעֲמִדוּן תַּחַת
הַהָר וְהָהָר בְּעַר בָּאֵשׁ עַד-לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וְעֶרְפֶּל:
יב' וַיְדַבֵּר יְהוָה אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אֲתֶם
שֹׁמְעִים וְתִמְוִנָה אֵינְכֶם רְאִים וּלְתִי קוֹל: וַיַּגֵּד לָכֶם אֶת-
בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צוּה אֲתָכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֵׂרֶת הַדְּבָרִים
יִיכָתְבֶם עַל-שְׁנֵי לַחֹת אֲבָנִים: וְאֹתִי צוּה יְהוָה בְּעַת
הַהוּא לְלַמֵּד אֲתָכֶם חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשׂוֹתְכֶם אֲתֶם

שני

כ"ה

תפוחו אותם מתוך שכה תחשבו שזוים: (י) יום אשר עמדת. מוסר על
מקרה שלמעלה ממנו אשר ראו עיניך יום אשר עמדת בחורב, אשר ראיסתם את
הקולות והל הפידים: ילמדו. ילפון, לעולם: ילמדו. ילפון, לחורב:
(יד) ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם. מורה שפעל פה (מדרש ל.א):

3. *Your eyes have seen.* Having reminded the people that their success depended on their performance of the commandments (v. 1), Moses proved his point by recalling to even the youngest among them an event that had occurred recently, that they had seen with their own eyes (Chizkuni).

According to Abarbanel, Moses meant to equate those who presume to emend the commandments (v. 2) with idol worshippers. Both deny the Divine origin of the Torah.

(ו) ושמרתם. זו משנה (ספ' עט'): ועשיתם. כמשמטו: כי היא חכמתכם ובינתכם וגו'. כולת תחשבו חכמים ונבונים לעיני העמים: (ז) חקים ומשפטים צדיקים. הגויים ומקובלים: (ט) רק השמר לך וגו' פן תשכח את הדברים. אז כאלו תחשבו אותם ותשקו על אמתתם תחשבו חכמים ונבונים, ואם

4. *Who cling to HASHEM.* It is not possible for a human being to cling physically to God, but if someone reveres and seeks ways to help Torah scholars, the Torah reckons it as if that person were clinging to God, and promises him the life of the World to Come (Kesubos 111b).

5. *Decrees and ordinances.* These categories of commandments need reinforcement: the decrees, because their reasons are unknown, so that people lacking

you. ³ Your eyes have seen what HASHEM did with Baal-peor, for every man that followed Baal-peor — HASHEM, your God, destroyed him from your midst. ⁴ But you who cling to HASHEM, your God — you are all alive today.

⁵ See, I have taught you decrees and ordinances, as HASHEM, my God, has commanded me, to do so in the midst of the Land to which you come, to possess it. ⁶ You shall safeguard and perform them, for it is your wisdom and discernment in the eyes of the peoples, who shall hear all these decrees and who shall say, "Surely a wise and discerning people is this great nation!"

⁷ For which is a great nation that has a God Who is close to it, as is HASHEM, our God, whenever we call to Him? ⁸ And which is a great nation that has righteous decrees and ordinances, such as this entire Torah that I place before you this day? ⁹ Only beware for yourself and greatly beware for your soul, lest you forget the things that your eyes have beheld and lest you remove them from your heart all the days of your life, and make them known to your children and your children's children — ¹⁰ the day that you stood before HASHEM, your God, at Horeb, when HASHEM said to me, "Gather the people to Me and I shall let them hear My words, so that they shall learn to fear Me all the days that they live on the earth, and they shall teach their children."

¹¹ So you approached and stood at the foot of the mountain, and the mountain was burning with fire up to the heart of heaven, darkness, cloud, and thick cloud.

¹² HASHEM spoke to you from the midst of the fire; you were hearing the sound of words, but you were not seeing a form, only a sound. ¹³ He told you of His covenant that He commanded you to observe, the Ten Declarations, and He inscribed them on two stone Tablets. ¹⁴ HASHEM commanded me at that time to teach you decrees and ordinances, that you shall perform them

in faith may grow lax in their performance; and ordinances, such as the civil laws, because they are necessary for society to function smoothly (Ramban).

בְּקֶרֶב הָאֶרֶץ — *In the midst of the Land.* Moses alluded to commandments that can be performed only in Eretz Yisrael (Ramban).

וּשְׁמֶרְתֶּם — *You shall safeguard.* Usually this word is translated as *observe*, but in this verse the word *perform* already implies observance of the commandments (Maskil L'David). Here the word refers to the study of Mishnah, the Oral Law, which one must commit to memory, in order to know how to perform the commandments properly (Rashi here and 12:28).

The Torah states that universal acknowledgment of Israel's wisdom will result even from its adherence to the decrees — the commandments for which no reason is revealed — because the wisdom inherent in the parts of the Torah that are accessible to rational study will convince intellectually honest people that there must be great Divine wisdom in the decrees, as well (R' Bachya).

כָּבֵל הַתּוֹרָה הַזֹּאת — *Such as this entire Torah.* The key word is *entire*, for the Torah's infinite wisdom is recognized only when it is seen, studied, and understood in its entirety (Abarbanel).

⁹ Moses exhorted the people to remember not only the commandments, but also the entire spectacle of the Revelation at Sinai — the thunder and lightning, the glory and greatness — that was visible not merely to a select elite, but to millions of people. Thus, if anyone were to cast doubt upon the source of the Torah, the entire nation could stand

and testify to what it had seen. This was an experience that Jews were bidden to share with their posterity, generation after generation (Ramban; Ramban, Hil. Yesodei HaTorah 5:3).

Only if you remember the laws and perform them perfectly will you be respected by the nations, but if you permit forgetfulness to pervert your proper performance of the commandments, you will be regarded as fools (Rashi). The Torah is not a grab bag from which one may pick and choose. It is like the blueprint of a complex edifice; unless every part is followed, the building may collapse.

אֲשֶׁר יִלְמְדוּ לִירֹאָה אֹתִי — *So that they shall learn to fear Me.* The very fact of the Revelation was enough to implant a sense of awe into the Jewish soul, so that fear of God became part of the nature of the Jew (Or HaChaim).

Moses implied that fear of God is an essential outcome of the study of Torah and contemplation of the Revelation. Meditation that does not lead to commitment and action is entirely insufficient.

בְּרִיתוֹ — *His covenant.* This covenant at Sinai included the Ten Commandments and all the laws taught in Exodus ch. 20-23. See Exodus 24:2-3. According to Malbim, it refers to the entire Torah, to which, as R' Saadyah shows, the Ten Commandments allude.

וְאֵתִי צִוָּה ה' — *HASHEM commanded me.* In addition to the commandments mentioned above, God instructed Moses further in the Oral Law (Rashi), which is an indispensable part of the covenant, because it is impossible to understand the Torah without it.

בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִין תָּמָן לְמִדְתָּהּ: ^{טו} וְחִסְתְּמוּרֶיךָ לְחֹדָא לְנִפְשִׁיכֶם אֲרִי לֹא חֲזִיתוּן כָּל דְּמוֹת בְּיוֹמָא דְּמִלִּיל יִי עִמְכוּן בְּחֶרֶב מְגוֹ אֲשֵׁתָא: ^{טז} וְדִלְמָא תִּחְבְּלוּן וְתַעֲבְדוּן לְכוּן צִלָם דְּמוֹת כָּל צוּרָא דְּמוֹת דְּכָר אוּ נְקֵבָא: ^{יז} דְּמוֹת כָּל בְּעִירָא דִּי בְּאֶרֶץ דְּמוֹת כָּל צֶפֶר גְּדָפָא דִּי פֶּרַח בְּאוּר רְקִיעַ שְׁמַיָּא: ^{יח} דְּמוֹת כָּל רִחְשָׁא דְּבְּאֶרֶץ דְּמוֹת כָּל נוּגֵי דִּי כְּמִיָּא מְלַרַע לְאַרְעָא: ^{יט} וְדִלְמָא תִּזְקוּף עֵינֵיךָ לְשְׁמַיָּא וְתַחֲזִי יְת שְׁמַשׁ וְיֵת סִיחָרָא וְיֵת בּוֹכְבִּיא בִּל חִילֵי שְׁמַיָּא וְתַטְעִי וְתַסְגֹּד לְהוֹן וְתַפְלַחְנוּן דִּי זְמִין יִי אֱלֹהֵי תַּחֲוֹן לְכָל עֲמִיָּא תַּחֲוֹת כָּל שְׁמַיָּא: ^כ וְיִתְּבוּן קְרִיב יִי לְדַחְלָתָא וְאַפְּקִי יִתְּבוּן מְכוּרָא דְּפֶרְזָלָא מִמְּצָרִים לְמַהוּי לֵה לַעֲמָא אַחְסָנָא בְּיוֹמָא דְּהִין: ^{כא} וּמִן קָדָם יִי הָהּ רָגוּ עָלֵי עַל פְּתַנְמִיכוּן וְקִיָּים בְּדִיל דְּלֹא לְמַעֲבַר יֵת יִרְדְּנָא וּבְדִיל דְּלֹא לְמַיְעֵל לְאַרְעָא טְבָא דִּי יִי אֱלֹהֵי יֵהֵב לָךְ אַחְסָנָא: ^{כב} אֲרִי אֲנָא מְאִית בְּאַרְעָא הָדָא לִית אֲנָא עֶבֶר יֵת יִרְדְּנָא וְאַתּוּן עֶבְרִין וְתִחְרַתּוּן יֵת אֲרָעָא טְבָא הָדָא: ^{כג} אַסְתְּמֶרוּ לְכוּן דִּילְמָא תִּנְשֹׁן יֵת קִנְמָא דִּי אֱלֹהֵבוּן דִּי גֹר עִמְכוּן וְתַעֲבְדוּן לְכוּן צִלָם דְּמוֹת כָּלָא דִּי פֶּקְדֵךְ יִי אֱלֹהֵי: ^{כד} אֲרִי יִי אֱלֹהֵי מִימְרָה אֲשָׁא אֲבָלָא הוּא אֵל קָנָא: ^{כה} אֲרִי תוֹלְדוּן בְּנִין וּבְנֵי בְּנִין וְתַחֲעַתְקוּן בְּאַרְעָא וְתַחְבְּלוּן וְתַעֲבְדוּן צִלָם דְּמוֹת כָּלָא וְתַעֲבְדוּן דְּבִישׁ קָדָם יִי אֱלֹהֵי לֹאֲרֻנָּא קְדֻמוּהִי: ^{כו} אֲסִהְדִית בְּכוּן יוֹמָא דִּין יֵת שְׁמַיָּא וְיֵת

בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל־תְּמוּנָה בְּיוֹם דָּבָר יִהְיֶה אֵלֵיכֶם בְּחֶרֶב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: פֶּן־תִּשְׁחַתּוּן וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנֹת כָּל־סִמָּל תְּבִנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה: תְּבִנִית כָּל־בְּהֵמָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ תְּבִנִית כָּל־צֶפֶר כָּנָף אֲשֶׁר תַּעֲוֹף בַּשָּׁמַיִם: תְּבִנִית כָּל־רֶמֶשׂ בְּאֲדָמָה תְּבִנִית כָּל־דָּגָה אֲשֶׁר־בַּמַּיִם מִתַּחַת לְאֶרֶץ: וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשְּׁמַיִמָה וְרִאִיתָ אֶת־הַשָּׁמַשׁ וְאֶת־הַיָּרֵחַ וְאֶת־הַכּוֹכָבִים כֹּל צֶבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדְחַת וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתֶּם אֲשֶׁר חָלַק יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִתָּם לְכָל־הָעַמִּים תַּחַת כָּל־הַשָּׁמַיִם: וְאַתְּכֶם לָקַח יְהוָה וַיּוֹצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבְּרֹזֶל מִמִּצְרַיִם לְהָיוֹת לוֹ לְעַם נִחְלָה בְּיוֹם הַזֶּה: וַיְהִי הַתְּאֵנָף־בִּי עַל־דְּבָרֶיכֶם וַיִּשְׁבַּע לְבַלְתִּי עֲבָרִי אֶת־הַיַּרְדֵּן וּלְבַלְתִּי־בֹא אֶל־הָאֶרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נִחְלָה: כִּי אֲנֹכִי מֵת בְּאֶרֶץ הַזֹּאת אֵינֶנִּי עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם עֹבְרִים וַיִּרְשֶׁתֶם אֶת־הָאֶרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת: הַשְּׁמָרוּ לָכֶם פֶּן־תִּשְׁכַּחוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנֹת כֹּל אֲשֶׁר צִוָּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: כִּי יְהִי אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֲכָלָה הוּא אֵל קָנָא: כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשְׁנֶתֶם בְּאֶרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנֹת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ: הָעִידְתִּי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־

רש"י

דבר: אשר צוּר ה'. אשר נֹחַ וְעֵלִיז שֶׁלָּא נִשְׁמַרְתֶּם (בד) אל קנא. מקנא לנקום, אֲסִימְרַנְמִלִּיט בְּעֵינֵי, מִתְחַרֵּה עַל רוּגְזוֹ לְהַפְרֵט מִשּׁוּבְדֵי עֲבוּדֵי זֵרִי: (בה) וְנוֹשְׁנֶתֶם. רמז להם שֶׁיִּגְלוּ מִמֶּנָּה לִסְפּוֹף שְׁמוּנָה מֵאוֹת וּחֲמִישִׁים וּשְׁמִים שְׁנֵה כְּמִין וְשִׁנְסֵם, וְהוּא הַקְדִּים וְהַגֵּלס לִסְפּוֹף שְׁמוּנָה מֵאוֹת וּחֲמִישִׁים, וְהַקְדִּים שְׁמִי שְׁנֵים לְנוֹשְׁנֵם, כִּדִּי שֶׁלֹּא יִקְרִיִּים כֵּסֶם כִּי אֲבָד מֵאֲבָדוֹן (פסוק כו) וְזִכֹּר שֶׁאֲחֵמֶר וַיִּשְׁקֹד ה' עַל הַרְעָה וַיִּבְרָא עֲלֵינוּ כִּי לִדְוִק ה' אֱלֹהֵינוּ (דניאל ט:יז) דָּקָה עֲשָׂה עִמָּנוּ שֶׁמֶר לְהַבִּיחָה שְׁמִי שְׁנֵים לְפָנֵי זְמוּנָה (סנהדרין לח:). (בו) הָעִידְתִּי בְּכֶם. הֵגִיז מִזְמוֹנִים לְהִיוֹת עֵדִים אֶסְתִּירִיתִי כֵּסֶם:

15. אשר צוּר ה'. — *But you shall greatly beware.* Moses warned of a danger. The people might be misled into thinking that since they heard a voice, there must have been a physical being that produced it; but this would be heretical, for God has no body (*Ramban*).

19. וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ. — *And lest you raise your eyes, i.e., lest you meditate upon the power of the celestial bodies and impute divinity to them (Rashi).*

Abraham came to realize that there is a Creator by means

(טז) סמל. לורה: (יט) ופן תשא עיניך. להסתכל בדבר ולתת לב לטעות אחריהם: אשר חלק ה'. להאיר להם (מגילה ט:). דבר אחר, לאלהות, לא מעט מלשונות אחרים אלא החלוקה בדברי הנביאים לטורס מן השולס (ע"י נה). וכן הוא אומר כי החלק אלו נענינו למנוח עונו לשטן (החלוקה לוגי): (כ) מבור. הוא כלי שמוקדן בו אֵל הַהֵב: (כא) הַתְּאֵנָף. נִתְמַלֵּא רוּגֹ: עַל דְּבָרֵיכֶם. עַל אֲדוּרְתִּיכֶם וְעַל עֲסָקִיכֶם: (כב) כִּי אֲנֹכִי מֵת וְגו' אֵינֶנִּי עֹבֵר. מֵאֲחֵר שִׁמַּח מֵהִיב יַעֲזֹר, אֵלָּא אֵף עֲלֻמוּי אֵינֶם עֹבְרִים (ספרי פנחס קלה): (כג) תְּמוּנֹת כֹּל. תְּמוּנֹת כֹּל

of such meditation. At first he thought that the sun must be a god, then he thought the moon, which replaced the sun, must be a god, and finally, he realized that there must be One God Who created and controls both. But lesser human beings could easily err and think that the celestial hosts have independent powers.

אשר חלק ה'. — *Which HASHEM... has apportioned.* God has apportioned the heavenly bodies to the nations to enjoy their light, heat, and other useful properties (*Rashi*) to

in the Land to which you cross, to possess it. ¹⁵ But you shall greatly beware for your souls, for you did not see any likeness on the day HASHEM spoke to you at Horeb, from the midst of the fire, ¹⁶ lest you act corruptly and make yourselves a carved image, a likeness of any shape; a form of a male or a female; ¹⁷ a form of any animal on the earth; a form of any winged bird that flies in the heaven; ¹⁸ a form of anything that creeps on the ground, a form of any fish that is in the water under the earth; ¹⁹ and lest you raise your eyes to the heaven and you see the sun, and the moon, and the stars — the entire legion of heaven — and you be drawn astray and bow to them and worship them, which HASHEM, your God, has apportioned to all the peoples under the entire heaven! ²⁰ But HASHEM has taken you and withdrawn you from the iron crucible, from Egypt, to be a nation of heritage for Him, as this very day.

²¹ HASHEM became angry with me because of you, and He swore that I would not cross the Jordan and not come to the good Land that HASHEM, your God, gives you as a heritage. ²² For I will die in this land; I am not crossing the Jordan — but you are crossing and you shall possess this good Land. ²³ Beware for yourselves lest you forget the covenant of HASHEM, your God, that He has sealed with you, and you make yourselves a carved image, a likeness of anything, as HASHEM, your God, has commanded you. ²⁴ For HASHEM, your God — He is a consuming fire, a jealous God.

Exile and Return ²⁵ When you beget children and grandchildren and will have been long in the Land, you will grow corrupt and make a carved image of anything, and you will do evil in the eyes of HASHEM, your God, to anger Him. ²⁶ I appoint heaven and earth this day to bear witness against you

Megillah 9b). Alternatively, God does not prevent the nations from straying after bogus gods (*Rashi* to *Avodah Zarah* 55a).

To the nations, God apportioned the sun to provide light, and its physical radiance is their only source of light. But Israel's path is illuminated by an additional source of light: HASHEM shall be for them an eternal light (*Isaiah* 60:19), so that Israel must guide itself by higher strivings (*Gur Aryeh*).

20. וְאֶתְּכֶם לָקַח ה' — But HASHEM has taken you. By taking you out of Egypt, God established a special relationship with you and made you His nation of heritage. Because Israel is God's own heritage, it dares not attach significance to the heavenly bodies.

מכור הכרז — From the iron crucible, i.e., which is used to purify gold and purge it of foreign elements (*Rashi*). The reason God subjected Israel to the harsh and cruel years of the Egyptian exile was to purge them of their baser characteristics and even of their unworthy people. Had God permitted Israel to multiply and grow into a large nation without the rigors of the exile, they would not have been willing to accept a Torah that would place many limitations on their natural and habitual desires (*HaK'sav V'HaKabbalah*).

21. וַיִּחַר אֲפַיִם ה' — HASHEM became angry with me. Moses digressed to explain why he was chastising them just as they were about to cross over into the Land. Since God had forbidden him to go with them, he would not be able to guide them when problems arose in the future; therefore he had to prepare them for life without him (*Ramban*).

24. קנא — Jealous. See *Exodus* 20:5.

25-40. Exile and return. This passage is the Torah reading of Tishah B'Av, because it tells pithily how Israel will cause

itself to be thrust into exile — and how eventually it will find its way back. Spiritual sloth will lead the people to grow stale in their enthusiasm for the Torah and its infinite opportunities for spiritual growth and intellectual stimulation. Moses warned that this could easily happen when they will have been long in the Land and lose their freshness and sense of spiritual adventure — and then they would tend to find new stimuli in the life-styles of their neighbors. In ancient times, this meant idolatry; in more recent centuries it meant the various philosophies that have had such dangerous attractions for Jews in many countries. The chapter ends with the reassurance that eventually the Jews will come back to their origins.

25. בָּנִים וּבָנֵי בָנִים — Children and grandchildren. There was no danger that the generation entering the Land would be enticed by the Canaanite idols; they had seen too much of God's greatness to be so misled. But the children and grandchildren, for whom the miracles would be history rather than experience, would be susceptible (*Chizkuni*).

וְיִוָּשְׁתֶּם — And will have been long. The Sages (*Sanhedrin* 38a; *Gittin* 88a) find in this word an allusion to Jewish history. Its numerical value is 852, the number of years the Jews would be in the Land before the prophecy of destruction (v. 26) would be fulfilled. But God was compassionate and exiled the Jews two years before that dread promise could go into effect (*Rashi*). The Temple was built 480 years after the Exodus (*I Kings* 6:1), which was 440 years after they entered the Land, and it stood for 410 years (see *Yoma* 9a), for a total of 850 years (*Rashi* to *Daniel* 9:14). Accordingly, *Ramban* interprets this prophecy as an allusion to the destruction of the First Temple and the Babylonian Exile.

ארעא ארי מיבד תיכדון בפריע מעל
ארעא די אתון עברין ית ירדנא לתמן
למירתה לא תורכון יומין עלה ארי
אשתצא תשתצון: כוויבדר יי תכון
בעממא ותשתארון עם דמנן בעממא
די ירדבר יי תכון לתמן: כח ותפלחון תמן
לעממא פלחי טענתא עבד ידי אנשא
אעא ואבנא די לא יחזון (כא חזון) ולא
שמעין ולא אכלין ולא מריחין:
כט ותתבעון (כא ותבעון) מתמן דחלתא
דיי אלקה ותשכח ארי תבעי מן קדמוהי
בכל לך ובכל נפשך: לד יעזר לך
וישכחך כל פתגמא האליון בסוף יומיא
ותתוב דחלתא (כא עד דחלתא) דיי
אלקה ותקבל במימרה: לא ארי אלקה
רחמנא יי אלקה לא ישכחך ולא
יחבלך ולא ינשי ית קימא דאבהך די
קיים להון: לב ארי שאל בען ליומא
קדמא דהון קדמך למן יומא די ברא יי
אדם על ארעא ולמסיפי שמאי ועד סיפי
שמאי הנהה כפתגמא רבא הדין או
האשחמך כותה: לג השמע עמא קל
שמעך דיי ממלל מגו אשתא כמא די
שמעת את ויתקנן: לו או נסין די עבד יי
לאתגללא למפרק לה עם מגו עם בגסין
באתין ובמופתין ובקרבא ובידא תקיפא
ובדרעא מרמא ובחזוןין וברבין בכל די
עבד לבון יי אלהון במצרים לענין:
לה את אתחזיתא למדע ארי יי הוא
אלהים לית עוד בר מנה: לו מן שמאי
אשמך ית קל מימרה לאלפותך ועל
ארעא אחזוך ית אשתה רבתא
ופתגמוהי שמעת מגו אשתא: לו וחלף

הָאָרֶץ כִּי־אֲבֹד תֵּאבְדוּן מִדֶּהרְ מַעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם
עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־תֵאָרִיכוּן יָמִים
כז עָלֶיהָ כִּי הִשְׁמַד תִּשְׁמְדוּן: וְהִפִּיץ יְהוָה אֶתְכֶם בְּעַמִּים
וְנִשְׁאַרְתֶּם מִתִּי מִסֵּפֶר בְּגוֹיִם אֲשֶׁר יִנְהֹג יְהוָה אֶתְכֶם
כח שָׁמָּה: וְעִבַדְתֶּם־שָׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וָאֶבֶן
אֲשֶׁר לֹא־יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא יֵאָכְלוּן וְלֹא יִרְיִחוּ:
כט וּבִקְשַׁתֶּם מִשָּׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִצֵּאתָ כִּי תִדְרָשְׁנוּ
ל כָּל־לִבְבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ: בְּצַר לְךָ וּמִצָּאוֹךָ כָּל הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשִׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשִׁמַּעְתָּ
לא בְּקֹל: כִּי אֵל רַחוּם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא יִרְפֶּךָ וְלֹא יִשְׁחִיתֶךָ
לב וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת־בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם: כִּי
שָׂא־נָא לְיָמִים רַאשֵׁינִים אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמֹן־הַיּוֹם
אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל־הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם
ועַד־קֵצָה הַשָּׁמַיִם הִנֵּהיָה בְּדִבְרֵי הַגְּדוֹל הַזֶּה אוֹ הַנִּשְׁמָע
לג כְּמָהוּ: הִשְׁמַע עִם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר־
לד שִׁמַּעְתָּ אֹתָהּ וַיַּחֲיוּ: אוֹ הַנִּסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לִקְחַת לוֹ גּוֹי
מִקְרֵב גּוֹי בְּמִסְתָּ בָּאֵתָת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבִיד
חֻקָּה וּבוֹרוּעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֻלִּים כָּלֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה
לה לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ: אֹתָהּ הִרְאֵתָ לְדַעַת
לו כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מַלְבְּדוֹ: מִן־הַשָּׁמַיִם
הַשְׁמִיעַךָ אֶת־קוֹל לְיִסְרָךָ וְעַל־הָאָרֶץ הִרְאָךָ אֶת־
לו אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה וּדְבָרָיו שִׁמַּעְתָּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: וְתַחַת כִּי אָהֵב

כ"ז

הנסה אלהים. הכי עשה נסים שום אלוה לבא לקחת לו גוי וגוי. כל הה'ן
האלו תמיהות הן, לכך נקודות הן בחטף פת"ח, הנהיה, הנשמע, הנסה, השמע:
במסת. על ידי נסיונות הודיעם בנוריות, כגון התפטר עלי (שמות תה) אם אוכל
לעשות כן, הרי זה נסיון: באתת. כסמינים להאמין שהוא שילוש של מקום, כגון מה
זה בידך (שם ד:ז): ובעופותים. הם נפלאות, שהביא עליהם מכות ומופתות:
במלחמה. כים, שנלחם כי ה' נלחם להם (שם יד:כה): (לה) הראת. כתרנומו,
אחזיתא. כשנתן הקב"ה את התורה פתח להם שבעה יקרישים (פס"ר סוף פרשה
כ) וכשם שקרע את העלווים כך קרע את החתונות ודלו שהוא יחיד, לכך
נלחם אתה הראת (לדעת): (לו) ותחת כי אהב. וכל זה תחת אשר חבב:

28. *There you will serve gods, i.e., you will serve nations that worship idols, and by association, you will be considered as if you were idolaters (Rashi).* Jews who must gain acceptance among nations whose beliefs are antithetical to Judaism can easily become tainted by alien values.

אֲשֶׁר לֹא־יִרְאוּן — Which do not see . . . These "gods" do not

(כח) ועבדתם שם אלהים. כתרנומו, משאחם עובדים לעובדיהם כאילו הם
עובדים להם: (לא) לא ירפך. מלהחזיק בך כדיו, ולשון לא ירפך לשון לא יפילו
הוא, לא יתן לך רפיון, לא יפריש אותך מחללו. וכן אחזינו ולא חרפנו (שיר השירים
ג:ד) שלא ניקד חרפנו (בסגול) כל לשון רפיון מוסב על לשון מפעיל ומחפעל, כמו
הרפה לה (מלכים ב ד:ז) מן לו לה רפיון. הרף ממני (לד) התרפה ממני: (לב)
ליומים ראשונים. על ימים ראשונים: ולמקצה השמים. וגם שאל לכל
הברואים אשר מקצה אל קצה, וזה פשוט. ומדרש, תלמד על קומתו של אדם שהיה
מן הארץ עד השמים, והוא הטיעור עלמו אשר מקצה אל קצה (תנינה יב). הנהייה
בדבר הגדול הזה. מה הדבר הגדול, השמע עם וגוי (פסוק ג): (לד) או

see the afflictions of their worshipers, nor hear their prayers. They are even inferior to humans, for they cannot eat or smell — yet people believe in them! (Ramban).

29. *From there you will seek.* After his stark prediction of the previous four verses, Moses comforted the people, telling them that ultimately Israel would repent and find its way back to God (Midrash HaGadol).

that you will surely perish quickly from the Land to which you are crossing the Jordan to possess; you shall not have lengthy days upon it, for you will be destroyed. ²⁷ HASHEM will scatter you among the peoples, and you will be left few in number among the nations where HASHEM will lead you. ²⁸ There you will serve gods, the handiwork of man, of wood and stone, which do not see, and do not hear, and do not eat, and do not smell.

²⁹ From there you will seek HASHEM, your God, and you will find Him, if you search for Him with all your heart and all your soul. ³⁰ When you are in distress and all these things have befallen you, at the end of days, you will return unto HASHEM, your God, and hearken to His voice. ³¹ For HASHEM, your God, is a merciful God, He will not abandon you nor destroy you, and He will not forget the covenant of your forefathers that He swore to them. ³² For inquire now regarding the early days that preceded you, from the day when HASHEM created man on the earth, and from one end of heaven to the other end of heaven: Has there ever been anything like this great thing or has anything like it been heard? ³³ Has a people ever heard the voice of God speaking from the midst of the fire as you have heard, and survived? ³⁴ Or has any god ever miraculously come to take for himself a nation from amidst a nation, with challenges, with signs, and with wonders, and with war, and with a strong hand, and with an outstretched arm, and with greatly awesome deeds, such as everything that HASHEM, your God, did for you in Egypt before your eyes? ³⁵ You have been shown in order to know that HASHEM, He is the God! There is none beside Him!

³⁶ From heaven He caused you to hear His voice in order to teach you, and on earth He showed you His great fire, and you heard His words from the midst of the fire, ³⁷ because He loved

30. באחרית הימים — *At the end of days.* According to Sforno and Yalkut, this term refers to the period just before the coming of Messiah, and this repentance is the same as that which Moses would mention later (30:1-2). Daniel prophesied about that period, also calling it *the end of days*, or simply קץ, *end* (Daniel 12:4,6,9,13). According to Ramban, it refers to the end of the Babylonian Exile, when Jews would return to the Land and rebuild the Temple.

32. According to Ramban, Moses now explained why God would punish Israel so harshly when it abandoned Him. Look to the past, Moses said, and see how generous God has been with you. A nation that enjoyed such unprecedented benevolence deserves to be punished severely for ingratitude.

Sforno takes an opposite approach. Verse 31 stated that God would never forsake Israel because of His covenant with the Patriarchs. Now Moses said that God's love of the Patriarchs was so great that at Sinai He gave the gift of prophecy to an entire nation — most of whom were surely not worthy of it as individuals. This proved that God wanted to establish a special relationship with the Jewish people.

33. ויחי — *And survived.* Those familiar with the various forms of revelation knew that a human being could not live after experiencing a degree of revelation that was far above his spiritual capacity [much as a person can be blinded by a sudden flash of brilliant light]. Even Jacob thought himself fortunate to survive an encounter with an angel — yet the entire nation of Israel heard the voice of God and remained alive (Ralbag).

34. לקחת לו גוי מִכֶּרֶב גוי — *To take for himself a nation from amidst a nation.* No "god" was ever able to remove one

nation from the bowels of another, as God had removed Israel from Egypt (Rashi). This is further proof of God's absolute power and His love for Israel.

God did so *with challenges*, as He defied Pharaoh to test Him (Exodus 8:5); *with signs*, by means of which Moses proved that God had sent him (ibid. 4:2-3); *with wonders*, i.e., the plagues; and *with war*, i.e., the miracles at the Sea, which the Egyptians (ibid. 14:25) characterized as God waging war against Egypt (Rashi).

וּבְיָד חֲזָקָה — *And with a strong hand.* See Exodus 14:8.

וּבְקוֹרְעוֹ נְטוּיָה — *And with an outstretched arm*, i.e., the pillars of cloud and fire that accompanied and protected the Jews (Ibn Ezra). Alternatively, God's hand was outstretched figuratively, as if to warn the Egyptians that He was ready to strike them again if they did not allow Israel to leave (Sforno).

וּבְמַעֲשָׂאֵי גִדְלוֹת — *And with greatly awesome deeds.* As the Pesach Haggadah states, when God reveals His glory, people are overawed and become frightened.

35. אַתָּה הָרָאָה לִדְעָתָה — *You have been shown in order to know.* When God gave the Ten Commandments, He opened the heavens above and the nether regions below, so that it would be clear to every Jew that there is only one God (Rashi).

God allowed you the privilege of experiencing all these wondrous phenomena so that you would meditate upon them and draw the unshakeable conclusion that only HASHEM is God (Sforno).

37. וְתָחַת — *Because.* God did all of the above because of His love for the Patriarchs (Rashi).

ארי רחים ית אבהתך ואתרעי בכנוהי
בתרודי ואפקך במימרה בחילה רכא
ממצרים: לה לתרכא עממין רברבין
ותקפיו מנה מן קדמך לאעלותך למתן
לך ית ארעהו אחסנא כיומא דרין:
ט ותדע יומא דין ותחוב ללכך ארי יי
הוא אלהא דשכנתה בשמיא מלעלא
ושליט על ארעא מלכע לית עוד:
מ ותשר ית קנמוהי וית פקודוהי די אנא
מפקדך יומא דין די ייטב לך ולבניך
בחרך ובדיל דתודיך יומין על ארעא די
יי אלהיך ייב לך כל יומיא: מא בכך יפרש
משה תלת קריון בעברא דירדנא מדנח
שמשא: מב למערוק תמן קטולא די
יקטול ית חברה בלא מנדעי והוא לא
סני לה מאתמלי ומדקמוהי ויערוק
לחד מן קריון האליון ויתקיים: מג ית
בצר במדברא בארעא מישאר לשבטא
דראובן וית ראמות בגלעד לשבטא
דגד וית גולן במתנן לשבטא דמנשה:
מד ודא אורייתא די סדר משה קדם בני
ישראל: מה אליון סהדוהא וקנימא
דינא די מליל משה עם בני ישראל
במפקהון ממצרים: מו בעברא דירדנא
בחילתא לקבל בית פעור בארעא
דסיחן מלכא דאמרא די יתב בחשבון
די מחא משה ובני ישראל במפקהון
ממצרים: מז ויריתו ית ארעה וית ארעא
דעוג מלכא דמתנן תרין מלכי אמרא
די בעברא דירדנא מדנח שמשא:
מח מערער די על כף נחלא דארנן ועד
טורא דשיאן הוא חרמון: מט וכל
מישאר עברא דירדנא למדינחא ועד
ימא דמישאר תחות משפך מדמתא:

את־אבותיך ויבחר בזרעו אחריו ויוצאך בפניו בכחו
לח הגדל ממצרים: להוריש גוים גדלים ועצמים ממך
מפניך להביאך לתת־לך את־ארצם נחלה ביום הזה:
לט וידעת היום והשבת אל־לבבך כי יהוה הוא האלהים
מ בשמים ממעל ועל־הארץ מתחת אין עוד: ושמרת את־
חקיו ואת־מצותיו אשר אנכי מצוך היום אשר ייטב לך
ולבניך אחריך ולמען תאריך ימים על־הארמה אשר
יהוה אלהיך נתן לך כל־הימים:

אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש:
מא לשם שמה רוצח אשר ירצח את־רעהו בבלי־דעת והוא
לב־א־שנא לו מתמל שלשם ונס אל־אחת מן־הערים
מב האל וחי: את־בצר במדבר בארץ המישר לראובני
מג ואת־ראמת בגלעד לגדי ואת־גולן בפשו למנשי: וזאת
מד התורה אשר־שם משה לפני בני ישראל: אלה הערת
מה והחקים והמשפטים אשר דבר משה אל־בני ישראל
מו בצאתם ממצרים: בעבר הירדן בגיא מול בית פעור
בארץ סיחן מלך האמרי אשר יושב בחשבון אשר הכה
מז משה ובני ישראל בצאתם ממצרים: ויירשו את־ארצו
ואת־ארץ א עוג מלך־הבשן שני מלכי האמרי אשר
מח בעבר הירדן מזרח שמש: מערער אשר על־שפת־נחל
מט ארנן ועד־הר שיאן הוא חרמון: וכל־הערבה עבר
הירדן מזרחה ועד ים הערבה תחת אשרת הפסגה:

רש"י

שיבדלו אותן שאלחן כנען. אמר משה, מזה שאפשר לקיימה לקיימה (מכות י').
בעבר הירדן מזרחה שמש. כלומר עבר שנזכרו על ירדן: מזרחה שמש.
לפי שהוא דנוק נקודה י"ג בחשב. מזה של שמש, מקום ויחית השמש:
(מד) וזאת התורה. זו שהוא עמיד לסדר אחר פרשה זו: (מה) (מו) אלה
העדות וגו' אשר דבר. הם הם אשר דבר בצאתם ממצרים חיו וזכורה להם
בערכות מואל אשר בעבר הירדן הוא נזכר, שהעבר השני היה נזכר:

His offspring. This word is in the singular because it refers to Jacob, all of whose offspring constitute Israel. Had the Torah said their offspring, it would have implied that Esau and Ishmael, too, were chosen (Ibn Ezra).

Before Himself. God took Israel out of Egypt as a father walks his son in front of him (Rashi).

As this very day, i.e., the conquest of Canaan is as imminent as the immediacy of this day. Alternatively, Moses referred to the defeat of Sihon and Og, which had been completed by that day (Ibn Ezra).

ויוצאך בפניו. כלומר המנהיג בנו לפניו, שנאמר ויסע מלאך האלהים ההולך וגו' וילך מאחריהם (שמות יד:ט). דבר אחר, ויוליך בפניו, בפני אבותיו, כמו שנאמר נגד אבותם עשה פלא (תהלים עח:יב) ולא תחמה על שהזכירם בלשון יחיד, שהרי כתם בלשון יחיד, ויבחר בזרעו אחריו: (לח) ממך מפניך. סרסרו וזרסרו, להוריש מפניך גוים גדולים ועלומים ממך: כיום הזה. כלומר אלה רואה היום: (מא) אז יבדיל. נחן לב להיות חרד לדבר שיבדילם, ואף על פי שאין קולטוהו עד

And take to your heart, i.e., meditate intensely upon it (R' Bachya). The teachers of Mussar dwell on the human reality that there are many things that people know intellectually, but do not "take to heart," in the sense that this knowledge controls their behavior. This is perhaps most pronounced in health habits, where people persist in doing things that they enjoy even though they know them to be harmful. The same holds true for many people of faith who are remiss in their performance of some commandments, because they lack sufficient emotional commitment.

your forefathers, and He chose his offspring after him, and took you out before Himself with His great strength from Egypt; ³⁸ to drive away before you nations that are greater and mightier than you, to bring you, to give you their land as an inheritance, as this very day. ³⁹ You shall know this day and take to your heart that HASHEM, He is the God — in heaven above and on the earth below — there is none other. ⁴⁰ You shall observe His decrees and His commandments that I command you this day, so that He will do good to you and to your children after you, and so that you will prolong your days on the Land that HASHEM, your God, gives you, for all the days.

Setting Aside the Cities of Refuge ⁴¹ Then Moses set aside three cities on the bank of the Jordan, toward the rising sun, ⁴² for a murderer to flee there, who will have killed his fellow without knowledge, but who was not an enemy of his from yesterday and before yesterday — then he shall flee to one of these cities and live: ⁴³ Bezer in the wilderness, in the land of the plain, of the Reubenite; Ramoth in the Gilead, of the Gadite; and Golan in the Bashan, of the Manassite.

⁴⁴ This is the teaching that Moses placed before the Children of Israel. ⁴⁵ These are the testimonies, the decrees, and the ordinances that Moses spoke to the Children of Israel, when they left Egypt, ⁴⁶ on the bank of the Jordan, in the valley, opposite Beth-peor, in the land of Sihon, king of the Amorite, who dwells in Heshbon, whom Moses and the Children of Israel smote when they went out of Egypt. ⁴⁷ They possessed his land and the land of Og the king of Bashan, two kings of the Amorite, which are on the bank of the Jordan, where the sun rises; ⁴⁸ from Aroer that is by the shore of Arnon Brook until Mount Sion, which is Hermon, ⁴⁹ and the entire Arabah, the eastern bank of the Jordan until the Sea of Aravah, under the waterfalls of the cliffs.

Thus Moses exhorted the people that even though they know that there is only one God, they must find ways to take it to heart, uncompromisingly.

40. Flowing from the total faith demanded in the previous verse, it should be clear that Jews will be obedient to all the commandments and believe completely that by doing so they will assure themselves blessing and longevity.

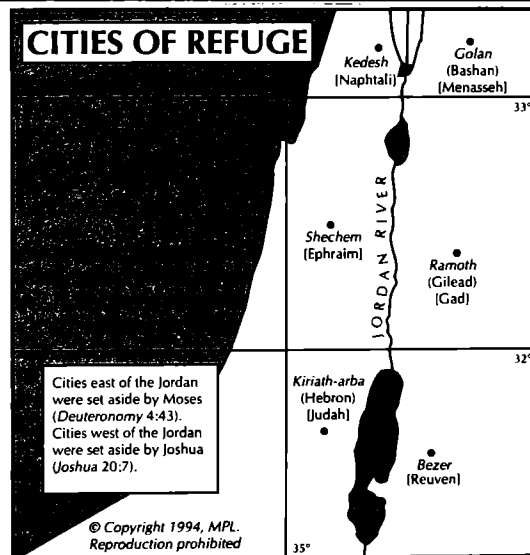
41. Setting aside the cities of refuge. Moses now set an example for the people. Having spoken forcefully and movingly about the privilege and obligation to observe the commandments, he now performed a commandment that was incumbent upon him as leader of the nation (Ramban).

או יבדיל משה — *Then Moses set aside [lit., will set aside], i.e.,* Moses decided that he *would* designate the three cities in the very near future (Rashi), as soon as he had finished his speech to the nation. Onkelos renders this in the past tense; if so, it is one of the many cases where the Torah uses a future tense in place of the past, and vice versa. See notes to Exodus 15:1.

Moses knew that these three cities would not assume the status of cities of refuge until the other three cities on the other side of the Jordan were designated; nevertheless, his love of the commandments was so great that he wished to fulfill as many as he possibly could (Rashi).

42. See Numbers 35:22-28 and Deuteronomy 19:1-10.

וְזאת הַתּוֹרָה — *This is the teaching, i.e.,* he referred to the teaching that follows this passage (Rashi), specifically, the Ten Commandments, which Moses repeated in the next chapter (R' Bachya). Alternatively, the *teaching* refers to the entire Book, and this verse refers back to the early part of the Book, which introduces Moses' teachings in Deuteronomy, but because Moses introduced his theme with the

admonitions and exhortations of the last four chapters, the Torah repeats the theme of the Book here, in verses 44-45 (Ramban to 1:1).

45. הַעֲדוּת — *The testimonies, i.e.,* commandments that testify to God's miracles, such as the Sabbath, which testifies to Creation, and matzah, which testifies to the Exodus.

כִּי צֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם — *When they left Egypt.* Moses taught the commandments of this Book after the Exodus, and he repeated them now (Rashi).

א וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לְהוֹן
שָׁמַע יִשְׂרָאֵל יְתִי קִימָא וְיִתִּי דִינָא דִּי
אֲנָא מִמְלַל קְדָמִיכֹן יוֹמָא דִּין וְתִלְפֹן
יְהוֹן וְתִשְׁרֹן לְמַעַבְדְּהוֹן: דִּי אֵלֶהָ
זֹר עֲמָנָא קִימָא בְּחֹרֵב: וְלֹא עִם
אֲבִהֶתְנָא גֹדֵר יְתִי קִימָא הֵרָא אֵלֶהָ
עֲמָנָא אֲנִחָנָא אֵלִין הֵבָא יוֹמָא דִּין
בְּלָנָא קִימָן: דִּמְלַל עִם מִמְלַל מְלִיל
יְי עֲמֹכֹן בְּטוֹרָא מִגֹּו אֲשִׁתָּא: הֵאֱנָא
הִיִּיתִי קָאָם בֵּין מִימְרָא דִּי וּבִינִיכֹן
בְּעֵזְרָא הָאָם לְחֻזָּא לְכוֹן יְתִי פְתָנָמָא
דִּי אֲרִי דְחִלְתֹן מְקָם אֲשִׁתָּא וְלֹא
סִלְקִיתֹן בְּטוֹרָא לְמִימְרֵי: וְאֲנָא יְיִ אֵלֶהָ
דִּי אֲפִקְתָּהּ מֵאֲרֻעָא דְמַצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדֹתָא: וְלֹא יְהָא לָּהּ אֵלָה אַחֲרֹן
בְּרִי מִנִּי: הֵאֱלָא תַעֲבֹד לָהּ צֶלֶם כָּל דְּמוֹת
דִּי בְשָׁמִיא מְלַעֲלָא וְדִי בְּאֲרֻעָא מְלַרַע
וְדִי בְּמִיא מְלַרַע לְאֲרֻעָא: ט לֹא תִסְגֹּד
לְהוֹן וְלֹא תִפְלַחֲנוֹן אֲרִי אֲנָא יְיִ אֵלֶהָ
אֵל קָנָא מִסְעֵר חֹבִי אֲבִהֶן עַל בִּינִין
מְכַרִּין עַל בְּרִי תִלִּיתִי וְעַל בְּרִי רַבִּיעִי
לְשָׁנָי כֹּד מְשַׁלְמִין בְּנִיא לְמַחֲטִי
בְּתֵר אֲבִהֶתְהוֹן: יוֹעֲבֵד טִיבֹו לְאֵלִי
דִּרִין לְרַחֲמִי וּלְנִטְרִי פְקוּרִי: יא לֹא
תִמִּי בְשָׁמָא דִּי אֵלֶהָ לְמַגְנָא אֲרִי
לֹא יִזְכִּי יְיִ יְתִי דִּי יִמִּי בְשָׁמָא לְשִׁקְרָא:
יב טֵר יְתִי יוֹמָא דְשִׁבְתָּא לְקִדְשׁוֹתָהּ
בְּמָא דִּי פִקְדָּהּ יְיִ אֵלֶהָ: יג שְׁתָּא

ה רביעי א וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שָׁמַע
יִשְׂרָאֵל אֶת-הַחֻקִּים וְאֶת-הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר
ב בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם: יְהוָה
ג אֱלֹהֵינוּ כָּרַת עִמָּנוּ בְרִית בְּחֹרֵב: לֹא אֶת-אֲבֹתֵינוּ כָּרַת
יְהוָה אֶת-הַבְּרִית הַזֹּאת כִּי אֲתָנוּ אֲנִחְנוּ אֵלָה פֶּה הַיּוֹם
ד בָּלָנוּ חַיִּים: פָּנִים א בְּפָנִים דֹּבֵר יְהוָה עִמָּכֶם בְּהָר מִתּוֹךְ
ה הָאֵשׁ: אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין-יְהוָה וּבֵינֵיכֶם בְּעַת הַהוּא לְהַגִּיד
לָכֶם אֶת-דִּבְרֵי יְהוָה כִּי יִרְאֶתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ וְלֹא-עֲלִיתֶם
ו בְּהָר לֵאמֹר: אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר
הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: לֹא-יְהִיָּה לָּךְ
ח אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל-פָּנֶי: לֹא-תַעֲשֶׂה לָּךְ פֶּסֶל כָּל-
תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאֶרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר
ט בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאֶרֶץ: לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם
כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קָנָא פֶקֶד עֹן אָבוֹת עַל-בָּנִים
י וְעַל-שְׁלִשִׁים וְעַל-רִבְעִים לְשָׁנָי: וְעַשֵׂה חֶסֶד לְאֵלֶפִים
יא לְאֶהָבִי וּלְשִׁמְרִי מִצֻּוֹתָי: לֹא תִשָּׂא
אֶת-שֵׁם-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא כִּי לֹא יִנָּקֶה יְהוָה אֶת
יב אֲשֶׁר-יִשָּׂא אֶת-שְׁמוֹ לְשׁוֹא:
יג אֶת-יּוֹם הַשַּׁבָּת לְקִדְשׁוֹ בְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: שִׁשֶּׁת

*בצבור
קוראים
בטעם העליון
חמצא
בעמ' 979

מצותי קיא

ה' וביניכם: (ז) על פני. ככל מקום אשר אני שם, וזה כל העולם. דבר אשר כל זמן
ש'ני קיים. עשרת הדברות כבר פרשנים: (יב) שמור. ובראשונות הוא אומר וזכור
(שמות כח) שניהם בדבור אחד ובתיבה אחת נלמרו (ס"א בדבור אחד נלמרו ובתיבה
אחת נכתבו) ובשמיטה אחת נשמעו (מכילתא בחדש ז): באשר צוך. קודם מתן

רש"י

(ג) לא את אבותינו. נלמד ברת ה' וגו' כי אתנו וגו': (ד) פנים בפנים.
אמר רבי זכריה, כך אמר משה, אל תלמדו אני מטעה אתכם על לא דבר כדרך
שהמסור טושה בין המוכר ללוקח. הרי המוכר עמוס מדבר עמכם (פס"ר כ"א): (ז) וזכור
לאמר. מוסב על דבר ה' עמכם דבר מתוך האש, לאמר אנכי ה' וגו', ואנכי טומד בין

5.

Moses portrayed the unprecedented revelation at Mount Sinai, when the nation heard the voice of God and saw His glory as He gave them the Ten Commandments. This was proof of God's love of Israel, for never before or since had an entire people, including its ordinary masses, experienced such a degree of prophecy. Indeed, the spectacle terrified them, for they feared that flesh and blood creatures could not endure such a surge of holiness and remain alive.

The Ten Commandments begin Moses' teaching of the laws, which is the main subject of *Deuteronomy*. In another sense, the narrative and repetition of the Revelation at Sinai is an inspiring introduction to the rest of the Book, because once that momentous event was engraved into the national

consciousness, the people were convinced beyond any doubt that whatever Moses commanded them came from the same Source that had revealed Himself to them at Sinai.

1. אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל. — *All of Israel*. Most of the people standing before him had not been at Mount Sinai forty years before, and Moses wanted every member of the nation, including the new generation, to hear the Ten Commandments (*R' Bachya*).

— *And be careful to perform them*, i.e., be attentive to the details of the commandments, so that you can perform them properly (*R' D.Z. Hoffman*).

2. בְּרִית בְּחֹרֵב. — *A covenant ... at Horeb*. See Exodus 22:4-8.

THE TEN COMMANDMENTS ARE READ WITH TWO DIFFERENT SETS OF TROP OR CANTILLATION NOTES. THE VERSION PRESENTED IN THE TEXT IS USED BY THE INDIVIDUAL WHO IS REVIEWING THE WEEKLY SIDRAH. THE VERSION USED BY THE READER FOR THE PUBLIC TORAH READING ON THE SABBATH APPEARS IN A BOX ON PAGE 979.

5 ¹ Moses called all of Israel and said to them: Hear, O Israel, the decrees and the ordinances that I speak in your ears today; learn them, and be careful to perform them. ² HASHEM, our God, sealed a covenant with us at Horeb. ³ Not with our forefathers did HASHEM seal this covenant, but with us — we who are here, all of us alive today. ⁴ Face to face did HASHEM speak with you on the mountain, from amid the fire. ⁵ I was standing between HASHEM and you at that time, to relate the word of HASHEM to you — for you were afraid of the fire and you did not ascend the mountain — saying:

The Ten Commandments ⁶ I am HASHEM, your God, Who has taken you out of the land of Egypt, from the house of slavery.

⁷ You shall not recognize the gods of others in My Presence.

⁸ You shall not make yourself a carved image of any likeness of that which is in the heavens above or on the earth below or in the water beneath the earth. ⁹ You shall not prostrate yourself to them nor worship them, for I am HASHEM, your God — a jealous God, Who visits the sin of fathers upon children to the third and fourth generations, for My enemies; ¹⁰ but Who shows kindness for thousands [of generations], to those who love Me and observe My commandments.

¹¹ You shall not take the Name of HASHEM, your God, in vain, for HASHEM will not absolve anyone who takes His Name in vain.

¹² Safeguard the Sabbath day to sanctify it, as HASHEM, your God, has commanded you. ¹³ Six

3. Moses stated emphatically that God's covenant was not merely with the individuals who stood gathered around the mountain on that auspicious day, but with the entire Jewish nation for all time. Thus, his listeners and all Jews of the future were as much part of the covenant as were those who actually stood at Mount Sinai.

4. פנים בפנים — Face to face. Moses urged the people to realize that they had heard the Ten Commandments not in a prophetic dream or vision, but in a direct revelation, while they were in possession of all their faculties (*Sforno*).

5. אנכי עמד ביניהם — I was standing between HASHEM and you. In the literal sense, Moses reminded the people that he had been the intermediary between God and them in the days leading up to the Revelation (see *Exodus* 19:3-24), when he went back and forth from the mountain to the people, conveying God's word and returning with Israel's response. He also referred, perhaps primarily, to the time immediately after the Revelation, when the people were able to comprehend only the first two commandments, and he had to explain the next eight (*Ramban*).

בייראתם — For you were afraid. The people were so afraid of the awesomeness of the Revelation that they drew back in fear, so that it was even more necessary for Moses to serve as their intermediary (*ibid.*).

6-18. עשרת הדברות/The Ten Commandments. Moses now repeated the Ten Commandments; see *Exodus* 20:1-14. Although the general content of this rendition of the Decalogue is identical to that in *Exodus*, there are some differences; the commentary here will focus on the significant ones. *Maharal* (*Tiferes Yisrael* ch. 43) explains that the reason for these differences flows from the nature of *Deuteronomy*, as explained above in the introductory comments to this Book. Thus, he notes, the text of the Ten Command-

ments given here should be understood as the way Moses perceived and understood the covenant and framed it in his own words, according to the people's capacity to best comprehend it.

12. שמור — Safeguard. In the first version of the Decalogue, Israel was commanded to *remember* the Sabbath (*זכור*); the commentary there explains the difference between *remember* and *safeguard* — the usage here. As pointed out in the notes to *Exodus*, the Sages teach that God said both *safeguard* and *remember* in a single utterance, meaning that both are equal parts of the Sabbath commandment. *Ramban* (*Exodus* 20:8) explains that the word *זכור*, *remember*, was inscribed on both the First and Second Tablets, and that here Moses explained that the negative commandment *safeguard* was included in God's utterance. See notes there.

Here, *Ramban* adds that, in the Kabbalistic sense, when God uttered the commandment of the Sabbath, Moses "heard *remember*, and they [heard] *safeguard*." At the highest spiritual level — the one occupied by Moses — the awesome holiness of the Sabbath is such a totally positive phenomenon that one who understands its significance could not desecrate it. Thus, the positive remembrance of the Sabbath contains within itself the impossibility of violating it, just as one who loves another person need not be warned not to harm that person. This was the commandment that Moses "heard." Lesser people, however, did not grasp this exalted nature of the Sabbath. They had to be told that it is forbidden to desecrate the sacred day; when they absorbed the Ten Commandments, they "heard" primarily the negative commandment *safeguard* (*R' Gedaliah Schorr*).

כאשר צוה — As [HASHEM] ... has commanded you. The precept of Sabbath observance had been given to Israel before Sinai, at Marah. See notes to *Exodus* 15:25.

יומין תפלה ותעבד כל עבדך:
 י וימא שביעאה שבחא קדם יי אלהך
 לא תעבד כל עבדא את ובך ובחך
 ועבדך ואמתך ותורך נחמך וכל
 בעינך וגיונך די בקרנך בריל די ינוח
 עבדך ואמתך כונה: יו ותדבר ארי
 עבדא הוימא בארעא דמצרים ואפקר
 יי אלהך מתמן בידיא תקיפא ובכרעא
 מכמא על כן פקדך יי אלהך למעבד
 ית יומא דשבחא: יי יקר ית אבנך וית
 אמך כמא די פקדך יי אלהך בריל
 דיורכון יומיך ובדיל דייטב לך על
 ארעא דיי אלהך יחב לך: י לא תקטול
 נפש. ולא חגוף. ולא חגוב (נפשא).
 ולא תסדך בחכך סהדותא דשקרא:
 י לא תחמד אמת חכך ולא תרוג
 בית חכך חקלה ועבדה ואמתה
 תורה נחמרה וכל די לחכך: יי
 פתגמאי האלין מליל יי עם כל קהלכון
 בטורא מגו אשתא עננא ואמיטתא קל
 רב ולא פסק ובתבונן על תרין לוחי
 אבנא ויהבון לי: כונה פד שמעבון
 ית קלא מגו חשוכא וטורא בער
 באשתא וקרבתון לוחי כל רישי
 שבטיכון וסביכון: כא ואמרתון הא
 אחונא יי אלהנא ית יקרה וית
 רבותה וית קל מימרה שמענא מגו
 אשתא יומא דדין חונא ארי למל
 יי עם אנשא ויתקנים: כג וכען למא
 נמות ארי תיכלנא אשתא רבתא
 דא אס מוספין אנחנא למשמע
 ית קל מימרא דיי אלהנא עוד
 ומיתין אנחנא: כג ארי מן כל בשרא

ימים תעבד ועשית כל-מלאכתך: ויום השביעי שבת
 ליהוה אלהיך לא-תעשה כל-מלאכה אתה ו ובנה-
 ובתך ועבדך ואמתך ושורך וחמך וכל-בהמתך וגרך
 טו אשר בשעריך למען ינוח עבדך ואמתך כמות: וזכרת
 כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך יהוה אלהיך משם
 ביד חזקה ובזרע נטויה על-כן צוה יהוה אלהיך
 טז לעשות את-יום השבת:
 ואת-אמך כאשר צוה יהוה אלהיך למען ו יאריכון ימיה
 ולמען ייטב לך על האדמה אשר-יהוה אלהיך נתן
 יז לך:
 לא תרצח ולא תגנב
 תנאף
 יח תענה ברעך עד שוא:
 תחמד אשת רעך
 תתאווה בית רעך שדדו ועבדו ואמתו שורו וחמרו וכל
 יט אשר לרעך:
 את-הדברים האלה דבר יהוה
 אל-כל-קהלכם בהר מתוך האש הענן והערפל קול
 גדול ולא יסף ויכתבם על-שני לוחות אבנים ויתנם אלי:
 כ ויהי כשמעכם את-הקול מתוך החשך וההר בער
 באש ותקרבון אלי כל-ראשי שבטיכם וזקניכם:
 כא ותאמרו הן הראנו יהוה אלהינו את-עבדו ואת-
 גדלו ואת-קלו שמענו מתוך האש היום הזה ראינו
 כב כי-ידבר אלהים את-האדם וחי: ועתה למד נמות כי
 תאכלנו האש הגדלה הזאת אם-יספים אנחנו לשמע
 כג את-קול יהוה אלהינו עוד ומתנו: כי מי כל-בשר

כ"ה

תורה, במרה (סנהדרין נז:). וזכרת כי עבד היית וגו'. על מנת כן פדך, שהיה לו עבד ותשחרר משעבודו (טז) כאשר צוה. אף על כבוד אב ואם נאסו במרה, שנאמר שם שם לו חק ומשפט (שמות טו:כז; סנהדרין ס:). (יד) ולא תנאף. אין לשון יניאף חלל בלשח איש: לא תתאווה. לא תירוג, אף הוא לשון חמד, כמו נחמד למראה (בראשית כט:). דמרגמין דמרגנא למחוי: (יט) ולא יסף.

מרגמין ולא פסק (סנהדרין ת:). ולפי שזאת בשר ודם אינו יכול לדבר כל דבריו בנשימה אחת ולדבר להפסיק ומדה הקב"ה אינו כן לא היה פוסק ומשלה היה פוסק לא היה מוסף) כי קולו חק וקיים לעולם. דבר אחר, לא יסף, לא הוסיף להראות נאווה שומע: (בד) ואת תדבר אלינו. התשחט אם כחי כנקבה, שנלשעתי טליסס ורפיתם את ידי, כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אלי מלחבה. וכי לא היה יפה

14. May rest like you. The term *slave and maid* of this commandment refers to non-Jewish slaves, who are required to observe the commandments. Consequently, the Torah stresses that they must observe the Sabbath like you, i.e., not only are they forbidden to desecrate the Sabbath for their masters, they personally must observe all the Sabbath laws (Ramban to Exodus 20:10).

15. And you shall remember — זכרת בי עבד היית בארץ מצרים

that you were a slave in the land of Egypt. Remember that you were a slave, and you are free today only because God redeemed you, so you are bound to keep His commandments (Rashi).

The commandment in Exodus ties Sabbath observance to God's creation of the universe in six days, while here it is connected to the slavery in Egypt. Various explanations are offered:

days shall you labor and accomplish all your work; ¹⁴ but the seventh day is Sabbath to HASHEM, your God; you shall not do any work — you, your son, your daughter, your slave, your maidservant, your ox, your donkey, and your every animal, and your convert within your gates, in order that your slave and your maidservant may rest like you. ¹⁵ And you shall remember that you were a slave in the land of Egypt, and HASHEM, your God, has taken you out from there with a strong hand and an outstretched arm; therefore HASHEM, your God, has commanded you to make the Sabbath day.

¹⁶ Honor your father and your mother, as HASHEM, your God, commanded you, so that your days will be lengthened and so that it will be good for you, upon the land that HASHEM, your God, gives you.

¹⁷ You shall not kill; and you shall not commit adultery; and you shall not steal; and you shall not bear vain witness against your fellow.

¹⁸ And you shall not covet your fellow's wife, you shall not desire your fellow's house, his field, his slave, his maidservant, his ox, his donkey, or anything that belongs to your fellow.

¹⁹ These words HASHEM spoke to your entire congregation on the mountain, from the midst of the fire, the cloud, and the thick cloud — a great voice, never to be repeated — and He inscribed them on two stone Tablets and gave them to me. ²⁰ It happened that when you heard the voice from the midst of the darkness and the mountain was burning in fire, that all the heads of your tribes and your elders approached me.

²¹ They said, "Behold! HASHEM, our God, has shown us His glory and His greatness, and we have heard His voice from the midst of the fire; this day we saw that HASHEM will speak to a person and he can live. ²² But now, why should we die when this great fire consumes us? If we continue to hear the voice of HASHEM, our God, any longer, we will die! ²³ For is there any human

— The passages refer to two equally valid aspects of Sabbath observance. *Exodus* focuses on the sanctity of the Sabbath, which flows from the fact that God ceased His labor of Creation on this day. Here, the Torah states that Jews should rest on the Sabbath in order to remember their past as Egyptian slaves (*Moreh Nevuchim* 2:31).

— Mention of Egypt is not related to the *general* laws of the Sabbath, but is given only as a reason for the Torah's insistence that slaves refrain from all work (*Ibn Ezra*).

— The earlier stress on Creation and the mention here of the Exodus complement one another as expressions of the same theme of God as the Omnipotent Creator and Master of the universe. The awesome miracles of the Exodus proved that God not only created but still maintains absolute power to intervene and override the laws of nature at will. This is why the Friday night *Kiddush* speaks of the Sabbath as זָכַר וְקִדְשָׁהּ, a commemoration of the Exodus from Egypt, and as זָכַר וְקִדְשָׁהּ בְּרֵאשִׁית, a remembrance of the work of Creation: Both express the same theme (*Ramban*).

16. צִוְּךָ — Commanded you. The commandment to honor parents was first given at Marah; see *Exodus* 15:25.

17. שווא — Vain witness. More inclusive than false witness (*Exodus* 20:13), this term means that a witness is forbidden to lie, even if his testimony will not have adverse consequences. For example, if the witness says that someone made a non-binding statement that he would give an amount of money to a second party, a court will not enforce it and the false testimony will not result in a loss. Nonetheless, it is for-

bidden to offer such testimony (*Ramban*).

17-18. . . . וְלֹא . . . וְלֹא — And . . . not . . . and . . . not . . . In repeating the five commandments that deal with human relationships, Moses connected them with the conjunctive prefix ו, to indicate that all areas of sin against other people are equally wrong, whether against another's life, marriage, property, happiness, or honor — even to the point of not lust-ing for what is someone else's. Thus he wished to impress upon the people that no one has the right to assign priorities in human relationships; the Torah equates them all. The climax of the Decalogue is the prohibition against not only the criminal deed, but even the criminal thought — the jealous longing for someone else's possessions — for the surest protection against crime is the abolition from one's mind of the criminal thought or any incitement to it (*R' Hirsch*).

18. וְלֹא תַחְמוֹד . . . וְלֹא תִחְמָד — And you shall not covet . . . you shall not desire. The prohibition to covet forbids one to take action, such as seeking to coax or pressure the owner of the house to sell it. By extending the prohibition to desire, the Torah teaches that it is wrong even to fantasize a plot against another person, even though one knows he will not be able to carry out his plan (*Ramban*).

וְלֹא תִחְמָד . . . בֵּית דָּרְךָ — Your fellow's wife . . . your fellow's house. In *Exodus*, property is mentioned first, but here Moses mentioned sensual desire first because average human beings have stronger lusts for sensual gratification than for additional property.

די שמע קל מימרא דיי קימא ממלל
מגו אשתא פותנא ואתקנים: כר קרב
את ושמע ית כל די יימר יי אלהנא
ואת ממלל עמנא ית כל די ממלל יי
אלהנא עמך ונקבל ונעבד: כה ושמיע
קדם יי ית קל פתגמיכון במללותכון
עמי ואמר יי לי שמיע קדמי ית קל
פתגמי עמא קדין די מלילו עמך
אתקינו כל די מלילו: כו לוי די יהי לבא
קדין להון למדחל קדמי ולמשר ית כל
פקודי כל יומיא בדיל דייטב להון
ולבגיוהון לעלם: כז אול אמר להון תובו
לכון למשפניכון: כח ואתה קבא קים
קדמי ואמלל עמך ית כל תפקדתא
וקמנא ודינא די תלפנו ונעבדון
בארעא די אנא יתב להון למירתה:
כט ותשרון למעבד קמא די פקיד יי
אלהכון יתכון לא תסטון ימינא
ושמאלא: ל בבל ארעא די פקיד יי
אלהכון יתכון תהכון בדיל דתיחון
דייטב לכון ותורכון יומין בארעא די
תירתון: לא ואתה תפקדתא קמנא ודינא
די פקיד יי אלהכון לאלפא יתכון
למעבד בארעא די אתון עברין תמן
למירתה: לב בדיל דתדחל קדם (כא-ית)
יי אלהך למשר ית כל קימיהי
ופקודיהי די אנא מפקדך את וברך
ובר בך כל יומי חיך ובדיל דיתורכון
יומיה: לג ותקבל ישראל ותשר למעבד
די ייטב לך ודי תסגון לחדא קמא די
מליל יי אלהא דאבהתך לך ארעא
עבדא חלב ודבש: ר שמע ישראל יי
אלהנא יי חד: הותרחם ית יי אלהך
בכל לבך ובכל נפשך ובכל נקסך:

אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל־אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כְּמִנּוֹ
כר וַיַּחֲזִי: קָרַב אֶתָּה וּשְׁמַע אֶת כָּל־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
וְאָתָּה תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֶת כָּל־אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
כה אֵלֶיךָ וּשְׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ: וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל דְּבָרֶיכֶם
בְּדַבְּרֶכֶם אֵלַי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי שְׁמַעְתִּי אֶת־קוֹל דְּבָרֵי
כו הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְרוּ אֵלַי הֵיטִיבוּ כָל־אֲשֶׁר דִּבְרוּ: מִי־
יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לִירְאָה אֹתִי וּלְשַׁמֵּר אֶת־כָּל־
כז מִצְוֹתַי כָּל־הַיָּמִים לְמַעַן יֵיטֵב לָהֶם וּלְבָנֵיהֶם לְעֹלָם: לָךְ
כח אָמַר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאֶהֱלִיכֶם: וְאֶתָּה פֹה עֹמֵד עֹמְדִי
וְאִדְבַּרְהָ אֵלֶיךָ אֶת כָּל־הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים
אֲשֶׁר תִּלְמְדֵם וַעֲשׂוּ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נָתַן לָהֶם
כט לְרִשְׁתָּהּ: וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת בְּאֶשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
ל אֲתֹכֶם לֹא תִסְרוּ יָמִין וּשְׂמָאל: בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲתֹכֶם תִּלְכוּ לְמַעַן תַּחֲיִין וְטוֹב לָכֶם
א וְהֶאֱרַכְתֶּם יָמִים בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר תִּירְשׁוּ: וְזֹאת הַמִּצְוָה
הַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד
אֲתֹכֶם לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:
ב לְמַעַן תֵּינֹא אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵר אֶת־כָּל־חֻקְתָּיו
וּמִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה אֹתָהּ וּבְנֶה וּבְנֶה כָל יְמֵי
ג חַיֶּיךָ וּלְמַעַן יֵאָרְכוּ יָמֶיךָ: וּשְׁמַעְתָּ יִשְׂרָאֵל וּשְׁמַרְתָּ
לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יֵיטֵב לָךְ וְאֲשֶׁר תִּרְבּוֹן מֵאֵד בְּאֶשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אֶרֶץ זָבֹת חֶלֶב וְדָבֶשׁ:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד: וְאָהַבְתָּ אֶת
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדְךָ:

ע' ודי רבתי
ששי ר"ה

כ"ט

לעושה מיראה, העושה חלל רבו מיראה כשהוא משרת עלינו ומיחו והולך לו (ספרי
לכ): בכל לבבך. כשי יצריך (ס; ברכות נד). דבר אחר, ככל לבבך שלא יהיה לבך
חלוק על המקום (ספרי ס; ובכל נפשך. אפילו הוא נוטל את נפשך (ס; ברכות
ס וסא): ובכל מאודך. ככל ממוק (ס; וס). יך לא חס שממו חסכו עליו

לכס ללמוד מפי הגבורה ולא ללמוד ממנו: (ד) ה' אלהינו ה' אחד. ה' הוא אלהינו
עשה ולא אלהי האומות הוא עמיד להיות ה' אחד, שנאמר כי אין אהסוך אל עמים שפה
דבורה לקרוא כולם בשם ה' (נפיה ג; ונאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד
ומכיר ידעו; ספרי לא): (ה) ואהבת. עשה דבריו מאהבה. אינו דומה עושה מאהבה

6.

1-3. Moses called upon Israel to keep the commandments scrupulously so that the people's immersion in the service of God would lead them to revere and fear Him, and set an ennobling example for their children and grandchildren. The result would be that God would bring them good fortune and their tenure in the Land would be long and fruitful (Ramban).

4-9. The Shema. The role of this passage in Judaism is perhaps best exemplified by where Rambam places it in *Sefer*

HaMitzvos, where he lists the commandments in logical order, beginning with those that are most central to Jewish belief and observance. Primary on his list is the commandment to believe in God, which is embodied in the first of the Ten Commandments: *I am HASHEM, your God* (5:6), because without a God Who commands, there are no commandments. The second and third of Rambam's commandments are contained in the first two verses of the *Shema*, namely to acknowledge the Oneness of God and to love Him. Both of these concepts will be discussed below. It is indicative of the

that has heard the voice of the Living God speaking from the midst of the fire, as we have, and lived? ²⁴ You should approach and hear whatever HASHEM, our God, will say, and you should speak to us whatever HASHEM, our God, will speak to you — then we shall hear and we shall do.”

²⁵ HASHEM heard the sound of your words when you spoke to me, and HASHEM said to me, “I heard the sound of the words of this people, that they have spoken to you; they did well in all that they spoke. ²⁶ Who can assure that this heart should remain theirs, to fear Me and observe all My commandments all the days, so that it should be good for them and for their children forever? ²⁷ Go say to them, ‘Return to your tents.’ ²⁸ But as for you, stand here with Me and I shall speak to you the entire commandment, and the decrees, and the ordinances that you shall teach them and they shall perform in the Land that I give them, to possess it.”

²⁹ You shall be careful to act as HASHEM, your God, commanded you, you shall not stray to the right or left. ³⁰ On the entire way that HASHEM, your God, commanded you shall you go, so that you shall live and it will be good for you, and you shall prolong your days in the Land that you shall possess.

6 ¹ This is the commandment, and the decrees, and the ordinances that HASHEM, your God, commanded to teach you, to perform in the Land to which you are crossing, to possess it, ² so that you will fear HASHEM, your God, to observe all His decrees and commandments that I command you — you, your child, and your grandchild — all the days of your life, so that your days will be lengthened. ³ You shall hearken, O Israel, and beware to perform, so that it will be good for you, and so that you will increase very much, as HASHEM, the God of your forefathers, spoke for you — a land flowing with milk and honey.

⁴ Hear, O Israel: HASHEM is our God, HASHEM is the One and Only. ⁵ You shall love Shema HASHEM, your God, with all your heart, with all your soul, and with all your resources.

importance of the Shema that it must be recited every day, morning and night (v. 7). Indeed, it is at the very essence of Judaism. Ramban comments that its importance is indicated by the fact that the Torah places it immediately after the Ten Commandments.

4. ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד — HASHEM is our God, HASHEM is the One and Only [lit., HASHEM our God, HASHEM is One]. At this stage in history, only Israel recognizes Hashem as One, thus He is our God; but in time to come, after the final Redemption, all the world will acknowledge that HASHEM is One (Rashi).

אֶחָד — One. We perceive God in many ways — He is kind, angry, merciful, wise, judgmental — and these apparently contradictory manifestations convinced some ancient and medieval philosophers that there must be many gods, one of mercy, one of judgment, and so on. But the Torah says that Hashem is the One and Only — there is an inner harmony for all that He does, though human intelligence cannot comprehend what it is. This, too, will be understood at the End of Days, when God's ways are illuminated. R' Gedaliah Schorr likened this concept to a ray of light seen through a prism. Though the viewer sees a myriad of different colors, it is a single ray of light. So, too, God's many manifestations are truly one.

The letters שָׁמַע and רָא of וְשָׁמַע וְרָא are written large in the Torah scroll. These two letters spell the word עֵד, witness, symbolizing that by his recitation of Shema, the Jew bears witness to God's Oneness (Rokeach; Kol Bo).

5. וְאָהַבְתָּ — You shall love. One expresses love of God by performing His commandments lovingly. There is no comparison between one who serves a master out of love and one who does so out of fear. One who is motivated by fear may go his own way if the tasks become too difficult (Rashi), but one who serves out of love is ready to make great sacrifices for the object of his affection.

Since love is an emotion, how can one be commanded to love? The Torah answers this question in the next few verses by saying that Jews should think about the Torah, study it, and teach it. When one meditates on God's great and wondrous deeds and creations, and sees in them His incomparable and infinite wisdom, one will immediately come to love and praise Him, and be filled with longing to know Him (Rambam).

בְּכָל־לֵבְךָ — With all your heart. [The Sages interpret the heart as a metaphor for the seat of craving and aspiration.] Love God with both your good and evil inclinations (Rashi). This means that one should love God by following one's good inclination to perform commandments and by rejecting the bad inclination to sin (Talmidei R' Yonah). Alternatively, the “evil inclination” refers to man's earthly cravings, i.e., the desire for food, drink, and physical gratification, and the like. By channeling even these drives to the service of God, one serves Him with both inclinations (Rambam).

וּבְכָל־נַפְשְׁךָ — With all your soul, i.e., even if your devotion to God costs you your life (Rashi). This refers to the rare situa-

וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצֻוֶּה הַיּוֹם עַל-לִבְּךָ:
 וּשְׁנַנְתָּם לְבִנְיָךְ וּדְבַרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ
 בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ: וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל-יָדְךָ
 וְהָיוּ לְטֹטְפוֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל-מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ
 וּבִשְׁעֶרֶיךָ:
 וְהָיָה כִּי-יֵבִיאֲךָ יְיָ הָיְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לֵאמֹר:
 וְלִיעָקֹב לָחֵת לָךְ עָרִים גְּדוֹלוֹת וְטֹבַת אֲשֶׁר לֹא-בְנֵיךָ:
 וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל-טוֹב אֲשֶׁר לֹא-מִלְּאָתְךָ וּבִרְתָּ חֲצוּבִים
 אֲשֶׁר לֹא-חֲצַבְתָּ בְּרָמִים וְזִיתִים אֲשֶׁר לֹא-נִטְעַתָּ
 וְאִכְלָתָ וּשְׂבַעְתָּ: הִשְׁמַר לָךְ פֶּן-תִּשְׁכַּח אֶת-יְהוָה אֲשֶׁר
 הוֹצִיאָךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּיַת עֲבָדִים: אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִשָּׁבַע: לֹא תִלְכֹּן אַחֲרֵי
 אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סָבִיבוֹתֶיכֶם: כִּי
 אֵל קָנָא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ פֶּן-יִחַרְהוּ אַף-יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ בְּךָ וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה:
 תִּנָּסוּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמֶּסָּה: שְׁמֹר

ויהיו פתגמי האליון די אנא מפקדך
 יומא דין על לבך: וחתננו לבניך
 ותמלל בהן במכתב בביתך ובמחנה
 בארץ ובמשכבך ובקומתך:
 ותקטרנו לאת על ירך ויהיו לתפלין
 בין עיניך: וכתבתם על-מזוזות ביתך
 ובשעריך:
 והיה כִּי-יביאך יהוה אלהיך
 אל-הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק
 וליעקב לתת לך ערים גדלות וטבת אשר לא-בניתי:
 ובתים מלאים כל-טוב אשר לא-מלאתך
 וברת חצובים אשר לא-חצבת
 ברמים וזיתים אשר לא-נטעת
 ואכלת ושבעת: השמר לך פן-תשכח את-יהוה אשר
 הוציאך מארץ מצרים מבית עבדים:
 את-יהוה אלהיך תירא ואתו תעבד
 ובשמו תשבוע: לא תלכון אחרי
 אלהים אחרים מאלהי העמים אשר סביבותיכם:
 כי אל קנא יהוה אלהיך בקרבך
 פן-יחרה אף-יהוה אלך
 אלהיך בך והשמידך מעל פני האדמה:
 תנסו את-יהוה אלהיכם באשר ניסיתם במסה: שמר

כ"ה

יכול אפילו שכנ בנתי היום, [ח"ל] ובקומך, יכול אפילו עמד בנתי הלילה, ח"ל בשבתך בביתך ובבלכתך בדרך, דרך ארץ ודבר חורה, זמן שכינה וזמן קימה (סס): (ח) וקשרתם לאות על ירך. אלו תפלין שזרוע (סס לה): והיו לטטפת בין עיניך. אלו תפלין שזרע (סס) ועל שם מנין פרוסיה נקראו אלה מכיר בהקד"ה ומחדק בדרכיו (ספרי לג): אשר אנכי מצוך היום. לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה אלא כחדשה שהכל רגיל לקראתה (סס). דיוטגמא מטת המלך הבה במכתב: (ו) ושננתם. לשון חדוד הוא, שיהיו מחודדים בפיך, שאלו אדם דבר לא תהא נריך לגמגם בו אלא אמור לו מיד (סס לד): לבניך. אלו התלמידים. מנינו בכל מקום שהתלמידים קרוים בנים, שנאמר בנים אחס לה' אלהים (נחלג ידא): ואומר בני הנביאים אשר בבית אל (מלכים ב גג) וכן בחזקיהו שלמד תורה לכל ישראל וקראם בנים, שנאמר ועתה בני אל תשלו (דברי הימים ב כט:יא) וכסם שהתלמידים קרוים בנים כך הרב קרוי אב, שנאמר אבי אבי רבב ישראל וגו' (מלכים ב:יב): ספרי (סס): ודברת בם. שלא יאמר עיקר דבורך אלא בם. עס עיקר ואל תפסם טפל (ספרי סס): ובשבבך,

מגופו, לכן נאמר בכל מאדך (ספרי סס): דבר אחר, בכל מאדך, בכל מדה ומדה שחודך לך (בכרות נד). בין במדה טובה בין במדה פורענות, וכן כדור האל אומר כוס ישועות אשא וגו' (ספרי קטניג) לכה ויגן אמלא וגו' (סס ג): ספרי (סס): (ו) והיו הדברים [האלה]. מהו האלה, והיו הדברים האלה, שחמור כך אלה מכיר בהקד"ה ומחדק בדרכיו (ספרי לג): אשר אנכי מצוך היום. לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה אלא כחדשה שהכל רגיל לקראתה (סס). דיוטגמא מטת המלך הבה במכתב: (ו) ושננתם. לשון חדוד הוא, שיהיו מחודדים בפיך, שאלו אדם דבר לא תהא נריך לגמגם בו אלא אמור לו מיד (סס לד): לבניך. אלו התלמידים. מנינו בכל מקום שהתלמידים קרוים בנים, שנאמר בנים אחס לה' אלהים (נחלג ידא): ואומר בני הנביאים אשר בבית אל (מלכים ב גג) וכן בחזקיהו שלמד תורה לכל ישראל וקראם בנים, שנאמר ועתה בני אל תשלו (דברי הימים ב כט:יא) וכסם שהתלמידים קרוים בנים כך הרב קרוי אב, שנאמר אבי אבי רבב ישראל וגו' (מלכים ב:יב): ספרי (סס): ודברת בם. שלא יאמר עיקר דבורך אלא בם. עס עיקר ואל תפסם טפל (ספרי סס): ובשבבך,

tions — idolatry, adultery, and murder — in which the halachah requires one to die rather than sin (see Rambam, Hil. Yesodei HaTorah ch. 5; Yoreh Deah 157).

The Sages express it, "You must love God even if He takes your life" (Berachos 54a), implying that if a Jew must accept martyrdom, he should do so with the attitude that he is not the victim of a human murderer, but that he has scaled the spiritual height of giving up his soul to God (Alshich). The great R' Akiva was joyous while he was being tortured to death. To his incredulous disciples, he explained, "All my life, I prayed that I would be able to maintain my love of God even if it cost me life. Now that I succeeded in doing so, should I not be happy?" (Berachos 62a).

According to Ramban, your soul refers to the seat of the intellect, meaning that one should devote one's entire intellectual capacity to the love of God.

וּבְכָל-מֵאָדָךְ — And with all your resources, i.e., even if love of God causes you to lose all your money. There are people who will risk their lives to save their money; even those who put wealth above life must place love of God above all (Rashi).

6. היום — Today. You should always look to these matters as if they are new, fresh, and exciting — as if the Torah were given today — not like a stale, outmoded dogma (Rashi). If one makes the effort, one can always find stimulation and challenge in the Torah and commandments, and this is the

⁶ And these matters that I command you today shall be upon your heart. ⁷ You shall teach them thoroughly to your children and you shall speak of them while you sit in your home, while you walk on the way, when you retire and when you arise. ⁸ Bind them as a sign upon your arm and let them be ornaments between your eyes. ⁹ And write them on the doorposts of your house and upon your gates.

Not Succumbing to Prosperity ¹⁰ It shall be that when HASHEM, your God, brings you to the Land that HASHEM swore to your forefathers, to Abraham, to Isaac, and to Jacob, to give you — great and good cities that you did not build, ¹¹ houses filled with every good thing that you did not fill, chiseled cisterns that you did not chisel, orchards and olive trees that you did not plant — and you shall eat and be satisfied — ¹² beware for yourself lest you forget HASHEM Who took you out of the land of Egypt, from the house of slavery. ¹³ HASHEM, your God, shall you fear, Him shall you serve, and in His Name shall you swear. ¹⁴ You shall not follow after gods of others, of the gods of the peoples that are around you. ¹⁵ For a jealous God is HASHEM, your God, among you — lest the wrath of HASHEM, your God, will flare against you and He destroy you from upon the face of the earth. Further Trust in God ¹⁶ You shall not test HASHEM, your God, as you tested Him at Massah. ¹⁷ You shall surely

way to guarantee that one will not grow tired of the Torah and let its observance become an uninspiring habit.

7. לְבַנְיָךְ — *To your children.* This refers even to one's students, since the Torah considers students to be like children (*Rashi*). It is incumbent on every scholar to teach students, even if they are not his children, but if he cannot teach both, he should give preference to his children (*Ramban, Hil. Talmud Torah 1:2*).

A person demonstrates his devotion to the Torah by what priority he gives it in the education of his children.

וּדְבַרְתָּ בָּם — *And . . . speak of them.* Your main topic of conversation should be the Torah and service of God (*Rashi*).

... בְּשֹׁבְךָ בְּבֵיתְךָ — *While you sit in your home.* . . . By occupying yourself with Torah study in every possible situation, you will reach your goal of loving God (*Bechor Shor*).

וּבְשֹׁבְךָ בְּבֵיתְךָ — *When you retire and when you arise.* This expresses the commandment to recite the *Shema* twice a day, at night and in the morning, the times when people normally go to sleep and wake up (*Rashi*).

This verse is understood on two levels. For those who seek perfection, it is a call to study the Torah unceasingly, at all times and in every possible situation. But those who are not capable of this goal are commanded at the very minimum to recite the *Shema* morning and night (*Haamek Davar*).

8. עַל-יָדְךָ . . . בֵּין עֵינֶיךָ — *Upon your arm . . . between your eyes.* The Torah commands that this passage be written and inserted into *tefillin* that are to be placed on the upper arm and on the head, above the hairline, directly above the space between the eyes. See *Exodus 13:16*.

לְטַעֲמָתָא — *Ornaments.* It may be that the *tefillin* of the head is called an ornament (see notes to *Exodus 13:16*) because it displays for all to see that the Jew considers this sign of devotion to God to be his adornment.

10-15. Not succumbing to prosperity. Moses speaks again of the contrast between the slavery of Egypt and the great prosperity awaiting Israel in its Land. People can deal with such a sudden change in status in two ways. They can

feel indebted to the One Who plucked them from suffering to splendor and utilize all their newfound good to intensify their gratitude and loyalty to Him. Or they can let success convince them that they owe no allegiance to anything but their own hard work and intelligence. Prosperity is at least as great a test to faith as poverty.

10-11. עָרִים גְּדוֹלוֹת וְטֹבָתָא אֲשֶׁר לֹא-בָנִיתָ — *Great and good cities that you did not build.* These two verses list a host of prizes awaiting the Jews when they will occupy the Land.

13. תִּירָא — *Shall you fear.* After the commandment to love God, Moses added the complementary commandment to fear Him. Love motivates people to serve; fear prevents them from sinning (*Ramban*).

There are two categories of fear. The lesser of the two is the primal fear of punishment or pain. The higher and more desirable fear, more aptly called reverence or awe, is overpowering respect, which in itself will prevent sin. One does not defy a gun-wielding mobster, and one does not defy a very great person whom one reveres — but the reasons are far different.

וּבְשֵׁמוֹ תִשָּׁבַע — *And in His name shall you swear.* This is not meant as a positive command, for it is preferable not to take oaths. Rather, it is an implied negative commandment, that in case one must swear, it is forbidden to do so in the name of anything but God's Name (*Ramban*).

One who has the attributes called for by this verse — fear and service of God — has a right to swear, for his piety will assure that he will do so truthfully (*Rashi*).

16-19. Further trust in God. Love and fear will lead to further refinement of a Jew's conduct, between man and God and between man and man.

16. לֹא תִנָּסֶה — *You shall not test.* At Massah (see *Exodus 17:7*), Israel needed water and put God to the test, saying, in effect, "If You give us water, we will follow You; and if not, we are free to leave You." At that time and in the years since, God proved His power and love for Israel over and over again. As a result, Israel has no right to doubt God or to test

תִּשְׁמְרוּן אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְעֲדֹתָיו וְחֻקֵּי אֲשֶׁר צִוְּךָ: וְעֲשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וְכָאֵת וַיִּרְשֶׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם: לְהַרְף אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפְּנֵיךָ בְּאֲשֶׁר דָּבַר יְהוָה: כִּי־יִשְׁאַלְךָ בִּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֲדָת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אַתָּה: וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרָעָה בְּמִצְרַיִם וַיִּצִּיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה: וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתוֹת וּמִפְתִּים גְּדֹלִים וָרָעִים בְּמִצְרַיִם בְּפָרָעָה וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ: וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ לְתֶת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם: וַיִּצְוֵנוּ יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לִּירְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל־הַיָּמִים לְחֵיתָנוּ כִּהְיוּ הָאֵלֶּה: וַיִּצְדָּקָה תְּהִיָּה לָנוּ כִּי־נִשְׁמָר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאֲשֶׁר צִוְּנוּ: ז שְׂבִיעִי אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָּא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנִשְׁלַח גּוֹיִם רַבִּים מִפְּנֵיךָ הַחֲתִי וְהַגֵּר גָּשִׁי וְהָאֻמִּי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי וְהַחֲוִי וְהַיְבוֹסִי שְׂבָעָה גּוֹיִם רַבִּים וְעַצוּמִים מִמֶּךָ: וְנִתְּנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהִפִּיתָם הַחֲרָם תַּחְרִים אֹתָם לֹא־תִכְרַת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תִחַנֵּם: וְלֹא תִתַּחֲתוּן בָּם בְּתֶךְ

תִּשְׁמְרוּן אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְעֲדֹתָיו וְחֻקֵּי אֲשֶׁר צִוְּךָ: וְעֲשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וְכָאֵת וַיִּרְשֶׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם: לְהַרְף אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפְּנֵיךָ בְּאֲשֶׁר דָּבַר יְהוָה: כִּי־יִשְׁאַלְךָ בִּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֲדָת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אַתָּה: וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרָעָה בְּמִצְרַיִם וַיִּצִּיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה: וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתוֹת וּמִפְתִּים גְּדֹלִים וָרָעִים בְּמִצְרַיִם בְּפָרָעָה וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ: וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ לְתֶת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם: וַיִּצְוֵנוּ יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לִּירְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל־הַיָּמִים לְחֵיתָנוּ כִּהְיוּ הָאֵלֶּה: וַיִּצְדָּקָה תְּהִיָּה לָנוּ כִּי־נִשְׁמָר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאֲשֶׁר צִוְּנוּ: ז שְׂבִיעִי אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָּא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנִשְׁלַח גּוֹיִם רַבִּים מִפְּנֵיךָ הַחֲתִי וְהַגֵּר גָּשִׁי וְהָאֻמִּי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי וְהַחֲוִי וְהַיְבוֹסִי שְׂבָעָה גּוֹיִם רַבִּים וְעַצוּמִים מִמֶּךָ: וְנִתְּנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהִפִּיתָם הַחֲרָם תַּחְרִים אֹתָם לֹא־תִכְרַת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תִחַנֵּם: וְלֹא תִתַּחֲתוּן בָּם בְּתֶךְ

רש"י

מחר. יג מחר שהוא אחר זמן (מכילתא בל ית): (א) ונשל. לשון השלכה והחזרה, וכן ונשל הנכרול (להלן יט:ה). (ב) ולא תחננם. לא תחן להם חן, אסור לו לחדש נומר

(יח) הישר והטוב. ז פשרה ופאפנים משורת הדין: (יט) כאשר דבר. והיון דבר, והמוחי את כל העם וגו' (שמות כנ:כז; ספרי סוף עקב): (כ) כי ישאלך בנך

His prowess. By extension, this means that Jews may not doubt the promises of the Torah or the prophets, or to serve God only on condition of a reward (Ramban).

17. *His testimonies*, i.e., commandments that testify to historical events, such as matzah to recall the Exodus and the Sabbath to recall Creation.

18. *You shall do what is fair and good*. A person who has total faith in God will not hesitate to deal generously with opponents, for he knows that God will see to it that he gets what he is entitled to, in one way or another. *What is fair*. In litigation, you should agree to arbitration and compromise, and be willing to be generous to your opponent by not asserting the full extent of your rights (Rashi). Thus, after exhorting Israel to keep the commandments scrupulously, he told them that the rest of their actions, specifically their dealings with people, should be guided by a sense of what is fair and good in God's eyes. How to do so in any given situation depends on the sensitivity and

stature of the individual, for it is impossible to spell out all alternatives and situations in the Torah. General guidelines must be gleaned from the Torah's requirements to show compassion and forbearance to others, such as not taking revenge or cursing, showing respect to the learned and aged, and not being apathetic to the danger or financial losses threatening others (Ramban).

20-25. *Teaching the tradition to children*. The people Moses was addressing had either experienced the Exodus personally when they were young or had heard about it firsthand, and all of them had seen God's miracles in the Wilderness. They could understand very well that God was not to be tested and that their love, fear, and trust should be reflected in their general behavior. But future generations would not have shared this experience. To them, the tradition would have to be transmitted by parents and grandparents, for the eternal nation must never lose its connection to the events and faith that shaped it. In every new migration in

observe the commandments of HASHEM, your God, and His testimonies and His decrees that He commanded you. ¹⁸ You shall do what is fair and good in the eyes of HASHEM, so that it will be good for you, and you shall come and possess the good Land that HASHEM swore to your forefathers, ¹⁹ to thrust away all your enemies from before you, as HASHEM spoke.

Teaching the Tradition to Children ²⁰ If your child asks you tomorrow, saying, "What are the testimonies and the decrees and the ordinances that HASHEM, our God, commanded you?"

²¹ You shall say to your child, "We were slaves to Pharaoh in Egypt, and HASHEM took us out of Egypt with a strong hand. ²² HASHEM placed signs and wonders, great and harmful, against Egypt, against Pharaoh and against his entire household, before our eyes. ²³ And He took us out of there in order to bring us, to give us the Land that He swore to our forefathers. ²⁴ HASHEM commanded us to perform all these decrees, to fear HASHEM, our God, for our good, all the days, to give us life, as this very day. ²⁵ And it will be a merit for us if we are careful to perform this entire commandment before HASHEM, our God, as He commanded us.

7 ¹ **W**hen HASHEM, your God, will bring you to the Land to which you come to possess it, and many nations will be thrust away from before you — the Hittite, the Girgashite, the Amorite, the Canaanite, the Perizzite, the Hivvite, and the Jebusite — seven nations greater and mightier than you, ² and HASHEM, your God, will deliver them before you, and you will smite them — you shall utterly destroy them; you shall not seal a covenant with them nor shall you show them favor. ³ You shall not intermarry with them; you shall not give your daughter

Jewish history, this challenge is born anew, for Israel in a new land must build on the traditions, customs, and experiences of its parents and grandparents, who fought to remain loyal to the faith of their own forebears — and persevered. **20.** This question is familiar as that of the Wise Son of the Pesach Haggadah. By saying *you*, the son does not mean to exclude himself from the obligation to perform the commandments; rather, he is addressing the people who had participated in the Exodus (*Rashi to Siddur*), or he means to direct his question to Jews in general, asking about the commandments that God gave Jews over and above the universal Noahide laws (*Sforno*).

22. לְעֵינֵינוּ — *Before our eyes*. In response to the children's question, we stress that the miracles were performed in full view of an entire nation (*Ramban*), and, as verse 23 states, God took *us* out of Egypt, for every Jew should see himself as if he had been part of the Exodus.

24. לְטוֹב לָנוּ — *For our good*. No undesirable consequences can result from the performance of God's commandments. The decrees may be incomprehensible to human intelligence, but they are *for our good*. And the ordinances that regulate civic and social life *give us life*, by fostering a tranquil, supportive society (*Ramban*).

25. וְצִדְקָה תְהִי־לָנוּ — *And it will be a merit for us*. The translation follows *Onkelos*. Not only is the performance of the commandments a good thing in itself, and not only does it promote the public good, it also provides a further benefit to those who perform the commandments, because God will regard those good deeds as a source of merit in the World to Come (see *Sforno*).

Alternatively, the word צִדְקָה may be rendered *righteousness*, for performance of the commandments will be a

source of righteousness in the sense that the nations who observe our conduct will regard us as good people (*Ibn Ezra*). Or, the word refers to God's reward to those who serve Him and should be rendered *charity*: He will reward us amply, and since we are obligated to serve Him regardless of whether or not He chooses to reward us, whatever He does for us will be an act of Divine charity on His part (*Ramban*).

7.

Moses returns to a recurring theme of his final words to Israel — the preparation of his people for their new life in the Land.

2. וַתִּתְּנֵם — *HASHEM . . . will deliver them*. Moses stressed the miraculous nature of the forthcoming conquest of Canaan, so that his listeners would realize how indebted they would be to God. The seven Canaanite nations were greater and stronger than Israel, but Israel would prevail.

לֹא־תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית — *You shall not seal a covenant with them*. Israel was forbidden to make a covenant that would permit the Canaanites to remain in the Land and continue to worship idols (*Ramban, Hil. Avodah Zarah 10:1*). If, however, the Canaanites agree to stop their idolatry and accept the seven Noahide laws, Israel was permitted to make peace treaties with them (see *Hil. Melachim 6:4*). For other opinions, see below 20:10-20.

לֹא תִחָם — *Nor shall you show them favor*. According to *Ramban*, this, too, does not apply to a gentile who accepts the Noahide laws.

וְלֹא תִתְּחַתֵּן בָּם — *You shall not intermarry with them*. This prohibition applies to all non-Jews. The reference to "marriage" is not meant literally, since a marriage between a Jew and a gentile has no halachic validity; the verse bans a

לא תתן לבנו ובתו לא־תקח לבנה: כִּי־יִסֵּר אֶת־בְּנֶךָ מֵאַחֲרֵי וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְחָרָה אַף־יְהוָה בְּכֶם וְהִשְׁמִידֶךָ מֵהָרָ: כִּי־אִם־כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם מִזִּבְחֹתֵיהֶם תִּחַצְצוּ וּמִצְבֹּתָם תִּשְׁבְּרוּ וְאֲשִׁירֵיהֶם תִּגְדְּעוּ וּפְסִילֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בָּאֵשׁ: כִּי עִם קְדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּךָ בָּחַר וַיְהוֶה אֱלֹהֶיךָ לְהִיּוֹת לֹא לְעַם סְגֻלָּה מִכָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאָדָמָה: לֹא מֵרַבְּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים חֶשֶׁק יִהְיֶה בְכֶם וַיִּבְחַר בְּכֶם כִּי־אַתֶּם הֵמָּעַת מִכָּל־הָעַמִּים: כִּי מֵאֲהֶבֶת יְהוָה אַתֶּם וּמִשְׁמְרוּ אֶת־הַשְּׁבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם בְּיַד חֲזָקָה וַיַּפְדֶּךָ מִבֵּית עַבְדִּים מִיַּד פְּרָעָה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם: וַיַּדְעַתְּ כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל הַנָּאֵמָן שֶׁמֶר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְאַהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו לְאֵלֶיךָ דֹּר: וּמִשְׁלָם לְשָׂאוֹי אַל־פָּנָיו לְהֵאבִידוֹ לֹא יֵאָחַר לְשָׂאוֹ אַל־פָּנָיו יִשְׁלָם־לוֹ: וְשִׁמְרַתְּ אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצֹנֶה הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם: קי"ח פסוקים. עזרא"ל סימן.

לא תתן לבנה ובתו לא־תקח לבנה: כִּי־יִסֵּר אֶת־בְּנֶךָ מֵאַחֲרֵי וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְחָרָה אַף־יְהוָה בְּכֶם וְהִשְׁמִידֶךָ מֵהָרָ: כִּי־אִם־כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם מִזִּבְחֹתֵיהֶם תִּחַצְצוּ וּמִצְבֹּתָם תִּשְׁבְּרוּ וְאֲשִׁירֵיהֶם תִּגְדְּעוּ וּפְסִילֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בָּאֵשׁ: כִּי עִם קְדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּךָ בָּחַר וַיְהוֶה אֱלֹהֶיךָ לְהִיּוֹת לֹא לְעַם סְגֻלָּה מִכָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאָדָמָה: לֹא מֵרַבְּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים חֶשֶׁק יִהְיֶה בְכֶם וַיִּבְחַר בְּכֶם כִּי־אַתֶּם הֵמָּעַת מִכָּל־הָעַמִּים: כִּי מֵאֲהֶבֶת יְהוָה אַתֶּם וּמִשְׁמְרוּ אֶת־הַשְּׁבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם בְּיַד חֲזָקָה וַיַּפְדֶּךָ מִבֵּית עַבְדִּים מִיַּד פְּרָעָה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם: וַיַּדְעַתְּ כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל הַנָּאֵמָן שֶׁמֶר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְאַהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו לְאֵלֶיךָ דֹּר: וּמִשְׁלָם לְשָׂאוֹי אַל־פָּנָיו לְהֵאבִידוֹ לֹא יֵאָחַר לְשָׂאוֹ אַל־פָּנָיו יִשְׁלָם־לוֹ: וְשִׁמְרַתְּ אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצֹנֶה הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם: קי"ח פסוקים. עזרא"ל סימן.

מפסיר

רע"ז

הארות (שם לוח) ומירס שאמר אני מושב אלהים יצמי (ויחזקאל כב; חולין פס.). כי אתם המועט. הרי כי משמש בלשון דהא: (ח) בי מאהבת ה'. הרי כי משמש בלשון אלה, לא מרכבם חשק ה' בכס אלה מאהבת ה' חשק: ומשמורו את השבועה. מחמת שמרו את השבועה: (ט) לאלף דור. ולכן הוא אומר לאלפים (לפעל ה') כלן שהוא סמוך אל לשומרי מצותיו (הטוען מיראח) הוא אומר לאלף, ולכן שהוא סמוך אל לואיזיו (הטוען מאהבה שזכר יתר גדול) הוא אומר לאלפים: לאהביו. אלו טוענים מאהבה: ולשומרי מצותיו. אלו הטוען מיראח: (ו) ומשלם לשנאו אל פניו. כחיו משלם לו נמולו הטוב כדי להאבדו מן העולם הבא (אונקלוס; חרנוס יונקן: (יא) היום לעשותם. ולמחר, לעולם הבא, ליטול שכרם (עירובין כב.).

כמה נאה גוי זה. דבר אחר, לא חסן להם חמייה בלחן (פ"ח כ.): (ד) כי יסיר את בנך מאחרי. בנו על גוי כשיש את בנך יסיר את בנך אשר תלד לו בנך מאחרי. למדנו שכן בנך הכה מן הגוי קרוי בנך, אבל כן בנך הכה מן הגוי חיו קרוי בנך אלא כנה, שהרי לא נאמר על כהן לא תקח כי חסיר את בנך מאחרי, אלא כי יסיר את בנך וגו' (יבמות כב.; קדושין סח:.) (ה) מובחתייהם. על בנין: מצבתם. אכן אחת: ואשיריהם. חילוט עובדין אולם (פ"ח מת.): (ו) לא מרבכם. כפשוטו. ומדרשו, לפי שאין אדם מגדלים עמכם כשאי משפיע לכם טובה, לפיכך חשק ה' בכם, כי אתם המועט, הממטעין עמכם, כגון אברהם שאמר אנכי עפר ואפר (בראשית יח:.) וכגון משה ואהרן שאמרו ונתנו מה (שמות טז:.) לא כנכונדלר שאמר אדמה לעליון (ישעיה יד:.) וסנחריב שאמר מי בכל אלה

marriage-like arrangement — regardless of whether it is recognized as valid by the secular authorities — with a gentile partner (Ramban, Hil. Issurei Biah 12:1).

4. כִּי־יִסֵּר אֶת־בְּנֶךָ מֵאַחֲרֵי — For he will cause your child to turn away from after Me. "He" refers to the gentile mate of the Jewish woman, and the "child" is the child who will be born of such a marriage. Since the mother is Jewish, the child is Jewish, but his gentile father will raise him as a non-Jew, turning him away from his faith. Pointedly, the Torah does not say *she will turn your child away*, because if a Jew lives with a gentile woman, their issue is not Jewish (Kiddushin 68b as understood by Rashi; see Tos.).

5. . . . מִזִּבְחֵיהֶם תִּחַצְצוּ — Their altars shall you break apart . . . Instead of pursuing friendship with those who will compromise the Jewishness of your progeny by leading them into idolatry, you should destroy all vestiges of idol worship (Ralbag).

6. בֵּי עַם קְדוֹשׁ אַתָּה לַה' — For you are a holy people to HASHEM.

In contrast to all other nations, Israel's destiny is guided by God Himself, not a ministering angel. Thus, idolatry is an especially heinous sin if it is practiced by the nation that God has taken as His own (Ramban).

7. לֹא מֵרַבְּכֶם — Not because you are more numerous. Normally, a king would be expected to cast his lot with the most populous nation, for, *With the multitude of the people is the king's glory* (Proverbs 14:28). If God chose Israel, therefore, He must have found unique merit in them (Ramban).

8. . . . כִּי־מֵאֲהֶבֶת ה' אַתֶּם וּמִשְׁמְרוּ אֶת־הַשְּׁבָעָה . . . Rather, because of HASHEM's love for you and because He observes the oath. . . . Moses gives two reasons for God's choice of Israel: (a) He found them worthy of His love; and (b) because of His oath to their Patriarchs. The reason for His love is not given, but it may be because He knew that Israel's faithfulness would be unswerving. It is natural for someone to choose a friend who will remain loyal no matter how great the difficulty (Ramban).

to his son, and you shall not take his daughter for your son, ⁴ for he will cause your child to turn away from after Me and they will worship the gods of others; then HASHEM's wrath will burn against you, and He will destroy you quickly. ⁵ Rather, so shall you do to them: Their altars shall you break apart; their pillars shall you smash; their sacred trees shall you cut down; and their carved images shall you burn in fire.

⁶ For you are a holy people to HASHEM, your God; HASHEM, your God, has chosen you to be for Him a treasured people above all the peoples that are on the face of the earth. ⁷ Not because you are more numerous than all the peoples did HASHEM desire you and choose you, for you are the fewest of all the peoples. ⁸ Rather, because of HASHEM's love for you and because He observes the oath that He swore to your forefathers did He take you out with a strong hand and redeem you from the house of slavery, from the hand of Pharaoh, king of Egypt. ⁹ You must know that HASHEM, your God — He is the God, the faithful God, Who safeguards the covenant and the kindness for those who love Him and for those who observe His commandments, for a thousand generations. ¹⁰ And He repays His enemies in his lifetime to make him perish; He shall not delay for His enemy — in his lifetime He shall repay him. ¹¹ You shall observe the commandment, and the decrees and the ordinances that I command you today, to perform them.

THE HAFTARAH FOR VA'ESCHANAN APPEARS ON PAGE 1196.

9. לאֲהַבְיוּ וּלְשַׁמְרֵי מִצְוֹתָיו — For those who love Him and for those who observe His commandments. For those who serve God out of love, God extends His reward for as long as two thousand generations (see above, 5:10). But for those who serve Him only out of fear, as this verse says, the reward is still enormous, but it extends for only one thousand generations (Rashi).

10. לְשֹׁנְאָיו — His enemies. Even the wicked deserve reward for their good deeds, and God does not deprive anyone of what is rightly his. So the wicked are rewarded, but they will not share the bliss of the World to Come; instead, God rewards them quickly, in this world, so that they will not survive to enjoy the

great rewards that await the righteous (Rashi).

11. הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם — Today, to perform them. Midrashically, the Sages (Avodah Zarah 4b) expound that today — in this life — is the time to perform the commandments, but the full extent of their reward can come only in the World to Come (Rashi).

עוֹזֵי"ל סִימָן. 118 — This Masoretic note means: There are 118 verses in the Sidrah, numerically corresponding to the mnemonic עוֹזֵי"ל.

The mnemonic means "my strength is God," a reference to the Torah, as exemplified by the Ten Commandments, which are recounted here (R' David Feinstein).

THE TEN COMMANDMENTS WITH THE TROP OR CANTILLATION NOTES USED BY
THE READER FOR THE PUBLIC TORAH READING ON THE SABBATH (see page 968).

אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּתֵּי עַבְדִּים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל-פְּנֵי
לֹא תַעֲשֶׂה-לְךָ פֶסֶל | כָּל-תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם | מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם | מִתַּחַת
לָאָרֶץ לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֶקֶד עוֹן אָבוֹת עַל-בְּנִים
וְעַל-שְׁלֵשִׁים וְעַל-רִבְעִים לְשֹׁנְאֵי וְעָשָׂה חֶסֶד לְאֵלִפִּים לְאֲהַבְיוּ וּלְשַׁמְרֵי מִצְוֹתָיו: לֹא תִשָּׂא
אֶת-שֵׁם-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא כִּי לֹא יִנָּקֶה יְהוָה אֶת אֲשֶׁר-יִשָּׂא אֶת-שְׁמוֹ לְשׁוֹא: שְׁמֹר אֶת-
יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כְּאֲשֶׁר צִוָּךְ | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלַאכְתֶּךָ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי
שָׁבַת | לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל-מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ-וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ-וַאֲמָתְךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ
וְכָל-בְּהֶמְתְּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כַּמֹּד וְזָכַרְתָּ כִּי-עַבֵּד הָיִיתָ | בָּאָרֶץ
מִצְרַיִם וַיֹּצֵאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבְזֹרֶעַ נְטוּיָה עַל-כֵּן צִוָּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת-יוֹם
הַשַּׁבָּת: כִּבֵּד אֶת-אָבִיךָ וְאֶת-אִמְךָ כְּאֲשֶׁר צִוָּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן | יֵאָרִיכוּ יָמֶיךָ וְלִמְעַן
יֵיטֵב לְךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ: לֹא תִרְצָח: וְלֹא
תִנְאַף: וְלֹא תִגְבֹּה: וְלֹא-תַעֲנֶה בְרַעְיָךְ עֵד שׁוֹא: וְלֹא תַחֲמֹד
וְלֹא תַתְּאֲזֶה בֵּית רַעְיָךְ שְׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ שׁוֹר וַחֲמֹרוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרַעְיָךְ:
אֶשֶׁת רַעְיָךְ

פרשת עקב

אונקלוס

יב ויהי עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם
ועשיתם אתם ושמר יהוה אלהיך לך את הברית ואת
יג החסד אשר נשבע לאבותיך: ואהבה וברכה והרחבה
וברך פרי בטנה ופרי אדמתה דגנה ותרשף ויצהרה
שגר אלפיה ועשתרת צאנה על האדמה אשר נשבע
יד לאבותיך לתת לך: ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה
טו בך עקר ועקרה ובבהמתה: והסיר יהוה ממך כל חלי
וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך
ונתנם בכל שנאיה: ואכלת את כל העמים אשר יהוה
טז אלהיך נתן לך לא תחוס עינה עליהם ולא תעבד את
יז אלהיהם כי מוקש הוא לך: כי תאמר בלבבך
יח רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם: לא
יט תירא מהם וזכר תזכר את אשר עשה יהוה אלהיך
לפרעה ולכל מצרים: המסת הגדלת אשר ראו עיניך
והאמת והמפתים והיד החזקה והזרע הנטויה אשר
הוצאך יהוה אלהיך כן יעשה יהוה אלהיך לכל
כ העמים אשר אתה ירא מפניהם: וגם את הצרעה
כא ישלח יהוה אלהיך בם עד אבד הנשארים והנסתרים
בב מפניה: לא תערץ מפניהם כי יהוה אלהיך בקרבך אל
גדול ונורא: ונשל יהוה אלהיך את הגוים האל מפניה
מעט מעט לא תוכל כלתם מהר פן תרבה עליך חית
כג השדה: ונתנם יהוה אלהיך לפניך והמם מהומה גדלה

רס"ו

והאמת. כגון ויהי לנחש (שמות דג) והיו לנחש כנחש (שם ט): והמפתים. המכות
המופלאות: והיד החזקה. זו הדבר (ספרי שלח קטו): והזרע הנטויה. זו החרב
(שם) של מכת צבאות: (ב) הצרעה. מין שכן העוף, שהיה זורקת בהם מרה
ומפססת ומסמאה את עיניהם בכל מקום שזו נפתרים שם (פסוק לו): (בב) פן
תרבה עליך חית השדה. והלא אם עושין רעונו של מקום אין מחיראין מן החיה,
שנאמר וחית השדה השלמה לך (ויקרא הכג): אלא גלוי היה לפניו שצמחין לחטוא
(ספרי ט): (בג) והמם. נקוד קמן כולו לפי שאין מ"ם אחריה מן היסוד, והרי הוא
כמו ויהיה את מתנה מלכים (שמות ידכד) והם אולם, אבל והם גלגל עגלות
(שעיה כח: כח) כולו יסוד, לפיכך מלוי קמן וחזיו פתח, כשאר פעל של גלגל אחיות:

(יב) והיה עקב תשמעון. אם המלכות קלות שאלם דש בעקביו תשמעון (תנחומא
א): ושמר ה' אלהיך לך את הברית וגו'. ישמור לך הבטחתו (שם): (יג) שגר
אלפיה. ולוי בקרב שהנקה משגרת ממשיה: ועשתרות צאנה. מנחם פירש
אזכיר בשן (תהלים כג:ג) מנחם האלן, כמו עשירות קריים (בראשית יד:ה) [לשון
חזק]. ואונקלוס חרגם ועדרי ענן. ורוביתו אמרו למה נקרא שם עשירות,
שמעירות את בעליהן (חולין פד:): (יד) עקר. שאינו מוליד: (יז) בי תאמר
בלבבך. על כרחך לשון דלמא הוא, שמה תאמר בלבבך מפני שהם רבים לא אוכל
להורישם, אל תאמר כן, לא תירא מהם. ולא יתכן לפרש בלחש משאר לשונות
של כי (תענית ט.) שיפול עליו שוב לא תירא מהם: (יט) המסת. נסיונות:

PARASHAS EIKEV

Moses continued encouraging the nation to trust in God to insure their successful conquest of the Land and abundant blessing in every aspect of their lives, and he stressed again that all vestiges of idolatry had to be eliminated from the Land.

12. עקב — The reward. The translation follows Onkelos and R' Saadyah Gaon, and is similar to that of Ibn Ezra. Ramban renders because [you will hearken . . .].

Midrashically, the word עקב, which also means heel, al-

PARASHAS EIKEV

The Reward ¹² **T**his shall be the reward when you hearken to these ordinances, and you observe and perform them; HASHEM, your God, will safeguard for you the covenant and the kindness that He swore to your forefathers. ¹³ He will love you, bless you and multiply you, and He will bless the fruit of your womb and the fruit of your Land; your grain, your wine, and your oil; the offspring of your cattle and the flocks of your sheep and goats; on the Land that He swore to your forefathers to give you. ¹⁴ You will be the most blessed of all the peoples; there will be no infertile male or infertile female among you nor among your animals. ¹⁵ HASHEM will remove from you every illness; and all the bad maladies of Egypt that you knew — He will not put them upon you, but will put them upon all your foes. ¹⁶ You will devour all the peoples that HASHEM, your God, will deliver to you; your eye shall not pity them; you shall not worship their gods, for it is a snare for you.

¹⁷ Perhaps you will say in your heart, "These nations are more numerous than I; how will I be able to drive them out?"

The Assurance ¹⁸ Do not fear them! You shall remember what HASHEM, your God, did to Pharaoh and to all of Egypt. ¹⁹ The great tests that your eyes saw, and the signs, the wonders, the strong hand, and the outstretched arm with which HASHEM, your God, took you out — so shall HASHEM, your God, do to all the peoples before whom you fear. ²⁰ Also the hornet-swarm will HASHEM, your God, send among them, until the survivors and hidden ones perish before you. ²¹ You shall not be broken before them, for HASHEM, your God is among you, a great and awesome God.

²² HASHEM, your God, will thrust these nations from before you little by little; you will not be able to annihilate them quickly, lest the beasts of the field increase against you. ²³ HASHEM, your God, will deliver them before you, and will confound them with great confusion,

ludes to the sort of commandments that people may regard as relatively unimportant, so they tend figuratively to "tread on them with their heels." Thus, the Torah assures Israel that if they are careful to observe even these neglected commandments, they can be certain that God will reward them with His covenant and kindness (Rashi).

אֵת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה — *These ordinances.* According to *Ramban*, the Torah refers to the courts' obligation to exercise judgment in monetary disputes and especially to punish those who transgress the laws and decrees of the Torah. Such action by the courts may be unpopular, because people may shrink from imposing the death penalty, and even monetary judgments may incur the wrath of powerful litigants who may seek to avenge themselves against judges who rule against them. To the judges who may be afraid to flout the popular will or the threats of the influential, the next verse promises that God will love those who are fearlessly loyal to Him — and perhaps that He will inspire others to love them — and He will bless them and see to it that they and their possessions are not diminished by those who seek to harm them.

הַבְרִית — *The covenant*, i.e., God's oath to Abraham (*Genesis* 17:7). This refers to God's special relationship with Israel, whereby His bounty flows directly to His people, without intermediaries (*Sforno*).

17-18. Any rational observer would ask how Israel could

dare to cross the Jordan and face certain defeat at the hands of larger and stronger nations. To this Moses answered that such "logic" is spurious. Did not the Jews see how Pharaoh and his nation and legions were brought down by supernatural means? If so, it should not be surprising that God would grant His people victory in *Eretz Yisrael*, as well.

19. See 4:34.

20. הַצִּרְעָה — *The hornet-swarm.* See *Exodus* 23:28.

21. לֹא תִשָּׁרַץ מִקְנֵיהֶם — *You shall not be broken before them.* Since God will be among you and He is great and awesome, any fear you might have of the Canaanite nations should be submerged in your greater fear of God (*Ibn Ezra*), and if so, you should consider the Canaanites to be insignificant.

22-24. God assured the people of an overwhelming victory, and, furthermore, told them that they would win in a way that would not cause them a different kind of harm: For if all the Canaanite nations were to be routed or flee immediately, vast stretches of the Land would be unpopulated and open to uncontrolled habitation by wild beasts, many of them dangerous. If so, the great victory would come at an unacceptable cost. True, if the people were absolutely righteous, they would have nothing to fear from beasts, but Moses knew that, realistically, the people would fall short of such a high degree of saintliness. He told them, therefore, that although they would conquer most of the Land quickly (v. 23), and that the "mighty" kings would suffer such a resounding defeat

עד דישתצון: כד וימסר מלכיהון בידך ותובך ית שמהון מתחות שמיא לא יתעתר אנש מקדמך עד דתשצי יתהון: כה צלמי טענתהון תוקדון בגורא לא תחמד בספא ונדבא די צליהון ותסב לך דיילא מתקל בה ארי מרחקא דיין אלתך הוא: כו ולא תעל דמרחק לביתך ותהי חרמא בנתה שקצא תשקצנה ונדקא תרחקנה ארי חרמא הוא: א כל תפקדתא די אנא מפקדך יומא דין תטרון למעבר בדיל דתיחון ותסגון ותיתון ותיתרונן ית ארעא די קיים יי לאבדתכון: ונתדבר ית כל ארעא די דברך יי אלתך דגן ארבעין שנין במדברא בדיל לעניותך לנפיותך אם למדע ית די כלבך התטר פקודוהי אם לא: ג ועניך ואבפך ואוכלך ית מנא די לא ידעתא ולא ידעון אבהיתך בדיל לאודעיתך ארי לא על לחמא בלחודוהי מתקנים אנשא ארי על כל אפקות ממקרא דיין יתקנים אנשא: ד כסותך לא בליאת מנך ומסנך לא יחפו דגן ארבעין שנין: ה ותדע עם לבך ארי כמא די מלך גברא ית ברה יי אלתך מלך לך: ו ותטר ית פקודיך דיין אלתך למנה בארמון דתקנן קדמוהי ולמדחל יתה: ז ארי יי אלתך מעלך לארעא טבא ארעא נגדא נחלין דמיון מבועי עינין ותהומין נפקין בבקען ובטורין: ח ארעא חטין וסערין וגופנין ותאנין ורמונין ארעא דויתקא עבדין משחא ויהי עבדא דבש: ט ארעא די לא במסכנות תיבול בה לחמא לא תחסר כל מדעם בה ארעא די אבנהא פרולא ומטורקא תפסול נחשא:

כד עד השמרם: ונתן מלכיהם בידך והאבדת את שמם: מתחת השמים לא יתיצב איש בפניך עד השמרך אתם: כה פסילי אליהם תשרפון באש לא תחמד כסף וזהב עליהם ולקחת לך פן תוקש בו כי תועבת יהוה אליהי כו הוא: ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמא ששך: ו תשקצנו ותעב: ו תתעבנו כי חרם הוא: ח א כל המצוה אשר אנכי מצוה היום תשמרון לעשות למען תחיו ורבייתם ובאתם וירשתם את הארץ אשר נשבע יהוה לאבותיכם: וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך יהוה אליהי זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסותך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותו אם לא: ויענך וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי יהוה יחיה האדם: שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה: וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו יהוה אליהי מיסרך: ושמרת את מצות יהוה אליהי ללכת בדרךיו וליראה אתו: כי יהוה אליהי מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בפקעה ובהר: ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש: ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומחרריה תחצב נחשת:

כ"ה

אותם כמין כלים מגוונים, ואף קטניהם כמו שהיו גדלים היה גדל לנוש עמם, לנוש היה של תומט שגדל עמו (שה"ר ד"ח): לא בצקה. לא הפסה כנף, כדרך הולכי יחף שרגליהם נפוחות: (ח) וית שמן. זיתים העושים שמן: (א) גדלים ועצמים ממך. אחת עושים והם עושים ממך (ספרי סו): (ד) אל תאמר בלבבך. צדקתי ורשעתי הגויים גרמו: (ה) לא בצדקתך אתה בא לרשת כי ברשעת וגו'. הרי כי שמעם נלשן אלא:

(א) כל המצוה. כפשוטו. ומדעם אגדה, אם התחלת במלוא גמור אותה, שאינה נקראת המלוא אלא על שם הגומרה, שנאמר ואת עממות יוסף אשר העלו בני ישראל ממלרים קברו בשכם ויהושע כדלג) ולא מהם לבדו נחשטק כהם להעלות (שמות י"ט): אלא לפי שלא הספיק לגומרה, וגמרוה ישראל, נקראת על שם (תנחומא ו): (ב) התשמור מצותיו. שלא תנסה ולא תהרהר אחריו: (ד) שמלתך לא בלתה. עניי נכוד היו שפין בכסותם ומגהלים

that they would soon be forgotten (v. 24), the victory would not be such that beasts would take over the Land (Ramban).

26. ולא תביא תועבה אל ביתך. — And you shall not bring an abomination into your home. Both Rambam and Ramban agree that the verse prohibits anyone to benefit from an idol or its accoutrements. *Chinuch* (ch. 435) extends the prohibition to any sort of profit from funds or other items that were obtained in violation of Torah law, because the same lust

that propels people to worship idols propels them to seek monetary gain in other forbidden areas.

8.

— The lesson of food

1. כל המצוה. — The entire commandment. Moses stressed that no Jew could pick and choose among the commandments of the Torah. The blessings promised by God were contingent on Israel's acceptance of the entire Torah, as if

until their destruction. ²⁴ He will deliver their kings into your hand and you shall cause their name to perish from under the heaven; no man will stand up against you until you have destroyed them. ²⁵ The carved images of their gods you shall burn in the fire; you shall not covet and take for yourself the silver and gold that is on them, lest you be ensnared by it, for it is an abomination of HASHEM, your God. ²⁶ And you shall not bring an abomination into your home and become banned like it; you shall surely loathe it and you shall surely abominate it, for it is banned.

8 ¹ **T**he entire commandment that I command you today you shall observe to perform, so that you may live and increase, and come and possess the Land that HASHEM swore to your forefathers. ² You shall remember the entire road on which HASHEM, your God, led you these forty years in the Wilderness so as to afflict you, to test you, to know what is in your heart, whether you would observe His commandments or not. ³ He afflicted you and let you hunger, then He fed you the manna that you did not know, nor did your forefathers know, in order to make you know that not by bread alone does man live, rather by everything that emanates from the mouth of God does man live. ⁴ Your garment did not wear out upon you and your feet did not swell, these forty years. ⁵ You should know in your heart that just as a father will chastise his son, so HASHEM, your God, chastises you. ⁶ You shall observe the commandments of HASHEM, your God, to go in his ways and fear him. ⁷ For HASHEM, your God, is bringing you to a good Land: a Land with streams of water, of springs and underground water coming forth in valley and mountain; ⁸ a Land of wheat, barley, grape, fig, and pomegranate; a Land of oil-olives and date-honey; ⁹ a Land where you will eat bread without poverty — you will lack nothing there; a Land whose stones are iron and from whose mountains you will mine copper.

all of it, in its entirety, is a single, integrated command.

The Sages in the Midrash infer from this term that one who begins to perform a commandment should persevere to its completion, for the fulfillment of the commandment will be credited to the one who finishes the task (*Rashi*).

2. The forty-year experience in the barren Wilderness proved that God supplies all the needs of those who follow Him (*Ramban*).

לִמְעַן עֲנֶהָ — So as to afflict you, i.e., to subject you to the uncertainty of not having any reserves of food, and being forced to trust that there would be manna awaiting you the next morning on the desert floor (*Rashbam*).

לִנְסֹתָךְ — To test you. Would your difficulties in the Wilderness lead you to doubt God and put Him to the test? (*Rashi*).

3. God afflicted you with the hardship of travel and let you hunger by not affording you extraneous pleasures (*Ibn Ezra*). Even the miraculous manna was a test for the people, because they had no prior experience with anything like it, and they did not know whether human beings could subsist for long on such food (*Ramban*).

4. The clothing, too, proved that God was with them, for it is a miracle that clothing could last for forty years without deteriorating or wearing out, even without being subjected to perspiration and harsh use (*Ramban*). How much more so since the Midrash teaches that clothing grew with the children and always remained clean and fresh (*Rashi*).

5. It is true that God subjected the people to some hardships in the Wilderness, but even that was for their good; just as a father may chastise his child to prepare him for the future, so God imposed the hardships of the Wilderness so that the people would appreciate the riches and pleasures awaiting them in *Eretz Yisrael* (*Ramban*).

8. This verse lists the seven foods for which the Land was praised.

וְדִבְשׁ — And date-honey. When dates are left in the sun, their honey-like juice oozes from them. "Honey" is used to refer not only to bees' honey, but to every manner of very sweet food, such as dates (*Rashi* to *Succah* 6a).

9. לֹא בְמִקְצָתָהּ — Without poverty. You will not be reduced to eating stale bread, as poor people must (*Rashbam*). Alternatively, the Land will have a thriving economy that will provide its population with the means to purchase whatever commodities they need (*Sforno*).

Allegorically, the Torah is likened to bread. Thus, the sense of the verse is that *Eretz Yisrael*, the spiritual center of the universe, is better suited than any other land for growth in Torah (*R' Bachya*). The Torah speaks not of the poverty of insufficient calories or of not enough money to buy food. The subject is spiritual poverty. In other lands, people fail to see that there is more to survival than food and creature comforts, but in *Eretz Yisrael*, Moses told them, they would see the hand of God in every kernel of grain, and not languish in spiritual deprivation.

וְתִכּוּל וְשִׁבְעַת וּבִרְכָּתָּהּ יִתְּנֵה אֱלֹהֶיךָ עַל-הָאָרֶץ
 אֶרֶץ אֲשֶׁר טָבָא דִּי יְהִב לָךְ: יֵאָסֶתֶמֶר לָךְ
 דִּילְמָא תִּנְשִׂי יֵת דְּחִלְתָּא דִּי אֱלֹהֶיךָ
 בְּדִיל דְּלֹא לְמִשְׁר פְּקוּדוּהִי וְרִינוּהִי
 וְקִנְמוּהִי דִּי אֲנָא מִפְּקָדְךָ יוֹמָא דִּין:
 יֵדִילְמָא תִּכּוּל וְשִׁבְעַת וּבִתִּין שְׁפִירִין
 תִּבְנִי וְתִימָב: יִתְחַוְרָךְ וְעָנְךָ יִסְגּוּן
 וְכִסְפָּא וְדִבְכָא יִסְגָּא לָךְ וְכָל דִּי לָךְ
 יִסְגָּא: יִיְיָרִים לְבָךְ וְתִנְשִׂי יֵת דְּחִלְתָּא
 דִּי אֱלֹהֶיךָ דִּי אִפְקָר מֵאֶרֶץ דְּמִצְרַיִם
 מִבֵּית עֲבָדוּתָא: טוֹדִבְכָךְ בְּמִדְבָּרָא
 רָבָא וְדִחִילָא אַתְר חוּנִין קָלוּ וְעִקְרִין
 וּבֵית צִחְנָא אַתְר דִּי לִית מִיָּא דִּאִפְקָ
 לָךְ מִיָּא מִטְנָרָא תְּקִיפָא: טוֹדִבְכָךְ
 מִנָּא בְּמִדְבָּרָא דִּי לֹא יִדְעוּן אֲבָהֶיךָ
 בְּדִיל לְעִנְיֹתְךָ וּבְדִיל לְנִסְיוֹתְךָ
 לְאוֹטָבָא לָךְ בְּסוּפְךָ: יוֹתִימֵר בְּלָבָךְ
 חִילִי וְתִקְףִי יְדֵי קָנָא לִי יֵת נִכְסֵי
 הָאֵלִין: יִי וְתִדְבֵּר יֵת יֵת אֱלֹהֶיךָ אֲרִי הוּא
 יְהִיב לָךְ עֶצֶה לְמַקְנֵי נִכְסִין בְּדִיל לְקַיֵּמָא
 יֵת קִימָה דִּי קִיִּים לְאַבְהֶיךָ כְּיוֹמָא דְּרִין:
 טוֹיְהִי אִם מִנְשָׂאָה תִּנְשִׂי יֵת דְּחִלְתָּא
 דִּי אֱלֹהֶיךָ וְתִתֵּךְ בְּתֵר טַעֲנוֹת עֲמִמָּא
 וְתִפְלִחְנִין וְתִסְגִּיד לְהוֹן אֲסֵהֲרִית בְּכוּן
 יוֹמָא דִּין אֲרִי מִיבֵד תִּיבְדוּן: כִּפְעִמָּא
 דִּי יֵת מֵאֲבִיד מְקַדְמִיכוּן כִּן תִּיבְדוּן חֲלָף
 דְּלֹא קִבְּלָתוּן בְּמִימְרָא דִּי אֱלֹהִינוּ:
 אֲשִׁמַּע יִשְׂרָאֵל אֵת עֲבֵר יוֹמָא דִּין יֵת
 יִדְבָּנָא לְמִעַל לְמִירַת עֲמִמִּין בְּרִכְרִין
 וְתִקְפִּין מִנָּה קְרוּין בְּרִכְרִין וְיִכְרִיכוּן עַד
 צִית שְׁמִיָּא: דַּעַם רַב וְתִקְפִּי כְּנִי גְבִרָא
 דִּי אֵת יִדְעָתָא וְאֵת שְׁמַעְתָּ מִן יִכּוּל
 לְמִיקָם קָדָם כְּנִי גְבִרָא: וְיִתְדַע יוֹמָא
 דִּין אֲרִי יֵת אֱלֹהֶיךָ הוּא דְּעֵבֵר גְּדֻמָּה
 מִימְרָה אֲשָׁא אֲכִלָּא הוּא וְשִׁצְנוֹן וְהוּא
 יִתְרַכְנוֹן גְּדֻמָּה וְתִתְרַכְנוֹן וְתִבְדְּנוֹן
 בְּפִרְיעַ כְּמָא דִּי מְלִיל יֵת לָךְ: דִּלֹּא
 תִימֵר בְּלָבָךְ בְּדִיתְכֵר יֵת אֱלֹהֶיךָ וְתִהוּן
 מְשֻׁדְּמָה לְמִימֵר בְּזִכּוּתִי אֲעֻלֵּי יֵת
 לְמִירַת יֵת אֶרֶץ הָרָא וּבְחֻבִּי עֲמִמָּא
 הָאֵלִין יֵת מְתִירָה לְהוֹן מְשֻׁדְּמָה: הִלֹּא

וְאָכַלְתָּ וּשְׁבַעְתָּ וּבִרְכַּתְּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ
 הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ: הִשְׁמַר לָךְ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ לְבַלְתִּי שְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר
 אָנֹכִי מֵצִוְךָ הַיּוֹם: פֶּן־תֹּאכַל וּשְׁבַעְתָּ וּבִתִּים טִבִּים תִּבְנֶה
 וְיִשְׁבַּת: וּבִקְרָךְ וּצְאֹנְךָ יִרְבִּין וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה־לָּךְ וְכָל
 אֲשֶׁר־לָּךְ יִרְבֶּה: וְרָם לְבָבְךָ וְשִׁכַּחְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: הַמּוֹלִיכֶךָ
 בַּמִּדְבָּר וְהַגִּדְל וְהַנּוֹרָא נָחַשׁ וְשָׂרָף וְעִקְרָב וְצִמְאון אֲשֶׁר
 אֵין־מַיִם הַמוֹצִיא לָּךְ מַיִם מִצּוֹר הַחֲלָמִישׁ: הַמֵּאֲכִלֶךָ
 מִן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עֲנֶתְךָ וּלְמַעַן
 נִסְתָּךְ לְהִיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ: וְאָמַרְתָּ בְּלִבְבְּךָ בְּחִי וְעַצֵּם
 יְדִי עָשָׂה לִי אֶת־הַחִיל הַזֶּה: וְזָכַרְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי
 הוּא הִנֵּתָן לָּךְ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חִיל לְמַעַן הָקִים אֶת־בְּרִיתוֹ
 אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם בְּיוֹם הַזֶּה:
 וְהָיָה אִם־שָׂכַח תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ אַחֲרֵי
 אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַבַּדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם הֲעֲרַתִּי בְכֶם
 הַיּוֹם כִּי אֲבִד תֹּאבְדוּן: כִּגְוִיִּם אֲשֶׁר יִהְיֶה מֵאֲבִיד מִפְּנֵיכֶם
 כִּן תֹּאבְדוּן עַקֵּב לֹא תִשְׁמָעוּן בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:
 וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל אֹתָהּ עֹבֵר הַיּוֹם אֶת־הַיִּירֹן לְבָא לְרִשְׁתָּ
 גּוֹיִם גְּדֻלִּים וְעַצְמִים מִמֶּךָ עָרִים גְּדֻלֹּת וּבְצֻרַת בְּשָׁמַיִם:
 כִּסֵּם גְּדוֹל וְרָם כְּנִי עֲנֻקִים אֲשֶׁר אֹתָהּ יִדְעָתָא וְאֹתָהּ שְׁמַעְתָּ
 מִי וְתִיַּצֵּב לְפָנַי כְּנִי עֲנֹק: וְיִדְעָתָּ הַיּוֹם כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 הוּא הָעֹבֵר לְפָנֶיךָ אֲשֶׁר אֲכַלָּה הוּא יִשְׁמִידֶם וְהוּא יִכְנִיעֶם
 לְפָנֶיךָ וְהוֹרִשְׁתָּם וְהִאֲבִדְתָּם מֵהָר בְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה לָּךְ:
 אֲלֵי־תֹאמַר בְּלִבְבְּךָ בְּהִדָּף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אַתֶּם וּמִלְפָּנֶיךָ
 לֹא־אִמַּר בְּצִדְקָתִי הִבִּיאֲנִי יְהוָה לְרִשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת
 וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה מוֹרִישָׁם מִפְּנֵיךָ: לֹא

שני

י"ב טעמים

ט

שלישי

10. וְאָכַלְתָּ וּשְׁבַעְתָּ וּבִרְכָּתָּהּ — You will eat and you will be satisfied, and bless. This is the commandment to recite the Grace after Meals, which applies whenever one eats a meal with bread and is sated (*Berachos* 48b).

R' Avira taught that the ministering angels asked God how it is proper for Him to show favoritism to the Jewish people. He answered, "Should I not show them favoritism? I have commanded them to recite the Grace after Meals only if they are *satisfied*, i.e., sated, but they have chosen to bless

Me even if they eat only a piece of bread as small as the volume of an egg or even an olive" (*Berachos* 20b).

11-19. A warning against the lure of prosperity. Moses warned Israel to beware lest it allow the forthcoming prosperity and security to blind it to the identity of the Source of its blessing (*R' Matzliach*).

17-18. It would be easy for the Jews to think that their own strength enabled them to defeat the Canaanites, because

¹⁰ You will eat and you will be satisfied, and bless HASHEM, your God, for the good Land that He gave you.

A Warning
Against
the Lure of
Prosperity

¹¹ Take care lest you forget HASHEM, your God, by not observing His commandments, His ordinances, and His decrees, which I command you today, ¹² lest you eat and be satisfied, and you build good houses and settle, ¹³ and your cattle and sheep and goats increase, and you increase silver and gold for yourselves, and everything that you have will increase — ¹⁴ and your heart will become haughty and you will forget HASHEM, your God, Who took you out of the land of Egypt from the house of slavery, ¹⁵ Who leads you through the great and awesome Wilderness — of snake, fiery serpent, and scorpion, and thirst where there was no water — who brings forth water for you from the rock of flint, ¹⁶ Who feeds you manna in the Wilderness, which your forefathers knew not, in order to afflict you and in order to test you, to do good for you in your end. ¹⁷ And you may say in your heart, "My strength and the might of my hand made me all this wealth!" ¹⁸ Then you shall remember HASHEM, your God: that it was He Who gave you strength to make wealth, in order to establish His covenant that He swore to your forefathers, as this day.

¹⁹ It shall be that if you forget HASHEM, your God, and go after the gods of others, and worship them and prostrate yourself to them — I testify against you today that you will surely perish, ²⁰ like the nations that HASHEM causes to perish before you, so will you perish because you will not have hearkened to the voice of HASHEM, your God.

9 ¹ Hear, O Israel, today you cross the Jordan, to come and drive out nations that are greater and mightier than you, cities that are great and fortified up to the heavens, ² a great and lofty people, children of giants, that you knew and of whom you have heard, "Who can stand up against the children of the giant?" ³ But you know today that HASHEM, your God — He crosses before you, a consuming fire; He will destroy them and He will subjugate them before you; you will drive them out and cause them to perish quickly, as HASHEM spoke to you. ⁴ Do not say in your heart, when HASHEM pushes them away from before you, saying, "Because of my righteousness did HASHEM bring me to possess this Land and because of the wickedness of these nations did HASHEM drive them away from before you." ⁵ Not

Remember-
ing the
Exodus
and the
Tribulations
in the
Wilderness

Jews are formidable warriors, whom Jacob and Moses likened to lions and wolves. To dispel such a notion, Moses urged them always to remember the Exodus and the tribulations in the Wilderness. Clearly, therefore, they would have to realize that not their strength, but God's, enabled them to prevail (Ramban).

19. Moses continued that since it was obvious that Israel's success depended on God, if they were to forfeit His blessing, they would be helpless and could expect only disaster at the hands of the nations they were about to defeat (ibid.).

9.

שמע ישראל אתה עבר — Hear, O Israel, today you cross. Based on the Midrash, Or HaChaim offers a novel interpretation. Moses urged the people to hear, suggesting that he wanted them to understand the implication of his words, in which he stressed their crossing the Jordan. Moses had been forbidden to plead on his own behalf, and apparently he could not ask the people directly to intercede on his behalf, but if they were to take to heart that they, not he,

were about to enter the Land, this should cause them to pray that the decree against Moses be annulled. But they did not respond to his hope.

2. בני ענקים — Children of giants. See 1:28, 2:10-11, 20-21.

4-6. אל־תאמר בלבך — Do not say in your heart . . . Earlier, Moses had warned Israel against the delusion that Jewish military prowess alone would achieve the victory. Now he went to the next step. If physical strength was not the determining factor, then it must be either Jewish spiritual merit or the overwhelming wickedness of the Canaanites. Moses now addressed himself to this. Rashi and Ramban disagree regarding these two verses, as follows:

— Rashi: Do not think that you will triumph because of a combination of your righteousness and Canaanite wickedness [וברשעת]. Your righteousness is not sufficient to be a factor, at all. Instead, you will conquer because of Canaanite wickedness and because of God's oath to the Patriarchs.

— Ramban: In verse 4, Moses said, "Do not think that your righteousness will win for you. Instead, it is the wickedness of the Canaanites that is causing them to be driven out";

בְּצִדְקָתְךָ וּבִישׁוּרֵי לִבְבְּךָ אֵתָּה בָּא לָרֶשֶׁת אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן
 בְּרִשְׁעָתָא וְהַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יִהְיוּ אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישָׁם מִפְּנֵי
 וּלְמַעַן הָקִים אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם
 לְאַבְרָהָם לִיצְחָק וְלִיעֲקֹב: וַיַּדְעַתְּ כִּי לֹא בְּצִדְקָתְךָ יִהְיוּ
 אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ כִּי
 עַם־קָשֶׁה־עֶרְף אֵתָּה: זָכֹר אֶל־תִּשְׁכַּח אֶת אֲשֶׁר־
 הִקְצַפְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר־
 יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בְּאֵכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה
 מִמֶּרְיָם הָיִיתֶם עִם־יְהוָה: וּבַחֲרֹב הִקְצַפְתֶּם אֶת־יְהוָה
 וַיִּתְּאֲנֶף יְהוָה בְּכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם: בְּעִלְתִּי הַהִרָה
 לִקְחַת לֹחַת הָאֲבָנִים לֹחַת הַבְּרִית אֲשֶׁר־כָּרַת יְהוָה
 עִמָּכֶם וְאִשָּׁב בְּהָר אֲרָבָעִים יוֹם וָאֲרָבָעִים לַיְלָה לֶחֶם
 לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי: וַיִּתֵּן יְהוָה אֵלַי אֶת־שְׁנֵי
 לֹחַת הָאֲבָנִים כְּתָבִים בְּאֶצְבָּע אֱלֹהִים וְעַלֵּיהֶם כָּכָל־
 הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בְּהָר מַתּוֹר הַאֵשׁ בַּיּוֹם
 הַהֵלָל: וַיְהִי מִקֵּץ אֲרָבָעִים יוֹם וָאֲרָבָעִים לַיְלָה נָתַן יְהוָה
 אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לֹחַת הָאֲבָנִים לֹחַת הַבְּרִית: וַיֹּאמֶר יְהוָה
 אֵלַי קוֹם רֵד מֵהָר מִזֶּה כִּי שַׁחַת עָמַךְ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ
 מִמִּצְרַיִם סֵרוּ מֵהָר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתָם עֲשׂוּ לָהֶם
 מִסְכָּה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר רְאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה
 וְהִנֵּה עַם־קָשֶׁה־עֶרְף הוּא: הֲרַף מִמֶּנִּי וְאֲשַׁמְדִּים
 וְאֶמְחֶה אֶת־שְׁמִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָךְ
 לְגוֹי־עֲצוֹם גָּרֵב מִמֶּנּוּ: וְאִפֹּן וְאֵרַד מִן־הַהָר וְהָהָר בְּעֵר
 בָּאֵשׁ וְשָׁנִי לֹחַת הַבְּרִית עַל שְׁתֵּי יָדַי: וְאֵרָא וְהִנֵּה
 חֲטֹאתֶם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם עֲשִׂיתֶם לָכֶם עֹגֶל מִסְכָּה
 סִרְתֶּם מֵהָר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶתְכֶם: וְאֶתְפַּשׁ
 בְּשָׁנֵי הַלָּחַת וְאֲשַׁלְכֶם מֵעַל שְׁתֵּי יָדַי וְאֲשַׁבְרֶם
 לְעֵינֵיכֶם: וְאֶתְנַפֵּל לִפְנֵי יְהוָה כְּרַאשׁוֹהָ אֲרָבָעִים יוֹם
 וָאֲרָבָעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי
 עַל כָּל־חַטֹּאתֵיכֶם אֲשֶׁר חֲטֹאתֶם לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי
 יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ: כִּי יִגְרַתִּי מִפְּנֵי הָאֵף וְהַחֲמָה אֲשֶׁר קִצַּף
 יְהוָה עָלֵיכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם
 בַּפֶּעַם הַהוּא: וּבִאֲהָרִן הִתְאֲנַף יְהוָה מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ

בְּכֹחֲךָ וּבְקִשְׁיוֹת לִבְךָ אֵת
 לְמִירַת יְת אֶרְצֶהוּ אֶרִי בְּחֹבִי עֲמִי
 הָאֵלִין יְ אֶלְקֶר מִתְּרַכְהוּ (י-א תְּרַכְהוּ)
 מִקְרָמֶךָ וּבְדִיל לֶאֱקָמָא יְת פִּתְנָמָא דִּי
 קָדִים יְ לֶאֱבָהֲתֶךָ לֶאֱבָרְהֶם לִיצְחָק
 וְלִיעֲקֹב: וַיַּדְעַתְּ אֶדִי לֹא בְּכֹחֲךָ יְ
 אֶלְקֶר יִהְיֶה לָךְ יְת אֶרְעָא סְבָתָא הָדָא
 לְמִירַתָּה אֶרִי עִם קָשִי קָרַל אָתָּה: וְהָיִי
 רַבִּיר לֹא תִנְשִׂי יְת דִּי אֶרְצוּתָא קָדָם יְ
 אֶלְקֶר בְּמִדְבָּרָא לְמִן יוֹמָא דִּי נִפְקַתָּא
 מֵאֶרְעָא וּמִצְרַיִם עַד מִיתִיכּוֹן עַד
 אֲתֵרָא הָרִין מִסְרָבִין הָיִיתוּן קָדָם יְ:
 וּבְחֹרֵב אֶרְצוּתוֹן קָדָם יְ וְהִנֵּה רְגוּ מִן
 קָדָם יְ כִכּוֹן לִשְׁצָאָה יְתִכּוֹן: בְּמִסְקִי
 לְטוֹרָא לְמִסְב לֹחִי אֲבָנִיָא לֹחִי קִמָּא
 דִּי גֹר יְ עִמְכוֹן וַיִּתְבִּית בְּטוֹרָא
 אֲרָבָעִין יָמִין וְאֲרָבָעִין לֵילָן לְחִמָּא
 לֹא אָכַלִּית וּמַיָּא לֹא שָׁתִיתִי: וַיִּהְיֶה יְ לִי
 יְת תְּרִין לֹחִי אֲבָנִיָא כְּתִיבִין בְּאֶצְבָּעָא
 דִּי וְעַלֵּיהוֹן כָּכָל פִּתְנָמָא דִּי מִלִּיל יְ
 עִמְכוֹן בְּטוֹרָא מִגּוּ אֲשַׁתָּא בְּיוֹמָא
 דְּקִהְלָא: וַיִּנְהַה מִסּוּף אֲרָבָעִין יָמִין
 וְאֲרָבָעִין לֵילָן יִהְיֶה לִי יְת תְּרִין לֹחִי
 אֲבָנִיָא לֹחִי קִמָּא: וַיֹּאמֶר יְ לִי קוֹם
 חוּת בְּפִרְעֵי מִכָּא אֶרִי חֲבִיל עֶמֶךָ דִּי
 אֶפְקַתָּא מִמִּצְרַיִם סֵטוּ בְּפִרְעֵי מִן
 אֶרְחָא דִּי פִקְרִיתוֹן עֲבָדוּ לָהוּן מִתְּכָא:
 וַיֹּאמֶר יְ לִי לְמִימֶר גְּלִי קְדָמִי יְת עֲמָא
 הָרִין וְהָא עִם קָשִי קָרַל הוּא: וַיִּנְהַה
 בְּעוֹתָךְ מִקְדָּמִי וְאֲשַׁנְנוֹן וְאֶמְחִי יְת
 שְׁמָהוֹן מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא וְאֶעֱבֹד יְתָךְ לְעַם
 תִּקְרִי וְסִגִּי מִנְהוֹן: וַיִּתְּנִי לִי חֲתִית
 מִן טוֹרָא וְטוֹרָא כְּעֵר בְּאֲשַׁתָּא וְתִרְיִן
 לֹחִי קִמָּא עַל תְּרִיתִין יָדַי: וַיִּנְהַה
 וְהָא חֲתִיתוֹן קָדָם יְ אֶלְהִיכּוֹן עֲבָדְתוֹן
 לָכּוֹן עֲגֹל מִתְּכָא סִטִּיתוֹן בְּפִרְעֵי מִן
 אֶרְחָא דִּי פִקֵּד יְ יְתִכּוֹן: וַיִּנְהַה
 בְּתִרְיִן לִחְסִיָּא וּרְמִיתוֹן מִעַל תְּרִיתִין יָדַי
 וְתִבְרִיתוֹן לְעֵינִיכּוֹן: וַיִּנְהַה שְׁתִּישְׁתִּית
 קָדָם יְ בְּקִרְמִיתָא אֲרָבָעִין יָמִין
 וְאֲרָבָעִין לֵילָן לְחִמָּא לֹא אָכַלִּית וּמַיָּא
 לֹא שָׁתִית עַל כָּל חֲוִיכּוֹן דִּי חֲתִיתוֹן
 לְמַעַבְד רַבִּיש קָדָם יְ לֶאֱרָגוּתָא קְדָמּוּהִי:
 וַיִּנְהַה חֲתִית מִקְדָּם רְגוּתָא וְחִמָּתָא דִּי
 רְגוּ יְ עַלִּיכּוֹן לִשְׁצָאָה יְתִכּוֹן וְקָבִיל יְ
 צְלוּתִי אֶף בּוֹמָנָא הָדָא: כְּנָעַל אֶהְרִן
 הִנֵּה רְגוּ מִן קָדָם יְ לְחִרָא לְשִׁצִּיתָה

because of your righteousness and the uprightness of your heart are you coming to possess their Land, but because of the wickedness of these nations does HASHEM, your God, drive them away from before you, and in order to establish the word that HASHEM swore to your forefathers, to Abraham, to Isaac, and to Jacob. ⁶ And you should know that not because of your righteousness does HASHEM, your God, give you this good Land to possess it, for you are a stiff-necked people.

⁷ Remember, do not forget, that you provoked HASHEM, your God, in the Wildemess; from the day you left the land of Egypt until your arrival at this place, you have been rebels against HASHEM. ⁸ And in Horeb you provoked HASHEM, and HASHEM became angry with you to destroy you. ⁹ Then I ascended the mountain to receive the Tablets of stone, the Tablets of the covenant that HASHEM sealed with you, and I remained on the mountain for forty days and forty nights; bread I did not eat, and water I did not drink. ¹⁰ And HASHEM gave me the two stone Tablets, inscribed with the finger of HASHEM, and on them were all the words that HASHEM spoke with you on the mountain from the midst of the fire, on the day of the congregation.

¹¹ It was at the end of forty days and forty nights that HASHEM gave me the two stone Tablets, the Tablets of the covenant. ¹² Then HASHEM said to me, "Arise, descend quickly from here, for the people that you took out of Egypt has become corrupt; they have strayed quickly from the way that I commanded them; they have made themselves a molten image."

¹³ HASHEM said to me, saying, "I have seen this people, and behold! it is a stiff-necked people.

¹⁴ Release Me, and I shall destroy them and erase their name from under the heavens, and I shall make you a mightier, more numerous nation than they!" ¹⁵ So I turned and descended from the mountain as the mountain was burning in fire, and the two Tablets of the covenant were in my two hands.

¹⁶ Then I saw and behold! you had sinned to HASHEM, your God; you made yourselves a molten calf; you strayed quickly from the way that HASHEM commanded you. ¹⁷ I grasped the two Tablets and threw them from my two hands, and I smashed them before your eyes. ¹⁸ Then I threw myself down before HASHEM as the first time — forty days and forty nights — bread I did not eat and water I did not drink, because of your entire sin that you committed, to do that which is evil in the eyes of HASHEM, to anger Him, ¹⁹ for I was terrified of the wrath and blazing anger with which HASHEM had been provoked against you to destroy you; and HASHEM hearkened to me that time, as well. ²⁰ HASHEM became very angry with Aaron to destroy him,

ר"ע

הקדוש ברוך הוא לישראל בשמחה, ואמר לו למשה סלחתי כדברך לכן הוקבע למחילה ולסליחה. ומנין שנתרלה ברעון שלם שנאמר בארבעים של לוחות אחרונות ואנכי עמדתי בזה כימים הראשונים (להלן י"ז) מה הראשונים ברעון אף האחרונים ברעון, אמור משה אלמנעים היו בכם (סדר טולס פ"ו); מתחילת כי תשא לאו: (ב) ובאדרתן התאנף ה'. לפי ששטת לבס: להשמירו. זה כליו בניס וכן הוא אומר ואשמיד פריו ממעל (עמוס ב:ט; ויק"ר ז:א):

(ט) ואשב בהר. אין ישיבה (יז) אלא לשון עבכה (מגילה כא:). (י) לוחות. לוחות כתיב, ששתיקן שוים (תנחומא י:). (יח) ואתנפל לפני ה'. בראשונה ארבעים יום. שנאמר וטפה אטפה אל ה' אולי אכפרה (שמות לב:). בלוחות עליה נתעבתי ארבעים יום, נמלוא כלים בכ"ס באל, שהוא עלה ב"ח בתחומ. בו בניס נתרלה הקדוש ברוך הוא לישראל ואמר למשה פסל לך שני לוחות (שם לד:א) עשה עוד ארבעים יום, נמלוא כלים בניס הכפורים. בו בניס נתרלה

thus Ramban renders *as but because of the wickedness* . . . In verse 5, Moses reiterates that the Jews should not think their righteousness is sufficient. If so, Moses must answer another question. Even though the Canaanites deserve to be displaced, why should Israel have the privilege of succeeding them? To that he answers that the oath to the Patriarchs was still in effect.

Although Moses had said above (7:8) that God loves Israel — which is a clear indication that the nation must be righteous enough to be worthy of such love — that statement referred only to the nation in its totality throughout

history. The criticism here was directed specifically at the people standing in front of him, who, as he was about to say, had been guilty of many rebellions against God (Ramban).

6. **בי עֲצֵרְקָשָׁה עֶרְף אָתָּה.** — *For you are a stiff-necked people.* Stubbornness is usually incompatible with righteousness and uprightness, because a stubborn person will not listen to reason even when his conduct is wrong (*Sforno*).

7-29. Moses was about to begin the major portion of his parting words to the Jewish people, which consisted of the commandments and prophecies about the future. Before

וצליתי אף על אהרן בעדנא ההיא:
 כא וית חובתכון די עבדתון ית עגלא
 נסבית ואוקרית יתה בנורא ושפית יתה
 בשופינא יאות עד די הנה דקיק לעפרא
 ויתמת ית עפרה לנחלא דנחת מן טורא:
 כב ובדלקתא ובנסתא ובקברי דמשאלי
 מרגוין היתון קדם יי: דנכר שלח יי
 יתבון מרקס גיאה למימר סקו ואחסינו
 ית ארעא די יקבית לבון וסרבתון על
 גורת מימרא די אלהבון ולא הימנתון
 לה ולא קבלתון למימרה: כד מסרבינ
 היתון קדם יי מיומא דידיעית יתכון:
 כה ואשפתטחית קדם יי ית ארבעין ימין
 וית ארבעין לילון די אשתטחית ארי
 אמר יי לשפאח יתכון: כו וצליתי קדם יי
 ואמרית יי אלהים לא תחבל עמך
 ואחסנתך די פרקמא בתקפך די
 אפקמא ממצרים בינא תקיפא:
 כז אדכר לעבדיך לאברהם ליצחק
 וליעקב לא תתפני לקשיות עמא דרין
 ולחוביהון ולחטאיהון: כח דילמא
 יימרין דברי ארעא די אפקמא מתמן
 מדלית ויכלא די לאעלתהון לארעא
 די מליל להון ומרסני יתהון אפקנון
 לקשלותהון במדברא: כט ואנון עמך
 ואחסנתך די אפקמא בחילך רבא
 ובדרעך מרממא: א בעדנא ההיא אמר
 יי לי פסל לה תרין לוחי אבניא
 בקדמאי וסל לקרמי לטורא ותעבד לה
 ארונא דאעא: דאכתוב על לוחיא ית
 פתגמאי די הוו על לוחיא קדמאי די
 תברתא ותשונן בארונא: ג בעבדית
 ארונא דאעא שטין ופסלית תרין לוחי
 אבניא בקדמאי וסלקית לטורא ותרין
 לוחיא ביד: ד וכתב על לוחיא בכתבא
 קדמא ית עשרא פתגמאי די מליל יי
 עמכון בטורא מוג אשתא ביומא
 דקהלא ויהבנון יי לי: ה ואתפניתי
 ונחית מן טורא ושוייתי ית לוחיא
 בארונא די עבדית ויהו תמן במא
 די פקדני יי: ו ובני ישראל נטלו
 מבארות בני יעקן למוסרה תמן
 מית אהרן ואתקבר תמן ושמש
 אלעזר ברה תחותיה: ו מתמן נטלו

ואתפלל גם-בעד אהרן בעת ההוא: ואת-חטאתכם
 אשר-עשיתם את-העגל לקחתי ואשרף אותו ו באש
 נאכלת אותו טחון היטב עד אשר-דק לעפר ואשלך את-
 עפרו אל-הנחל היגר מן-ההר: ובתבערה ובמסה
 ובקברת התאווה מקצפים הייתם את-יהוה: ובשלח יהוה
 אתכם מקדש ברנע לאמר עלו ורשו את-הארץ אשר
 נתתי לכם ותמרו את-פי יהוה אלהיכם ולא האמנתם לו
 ולא שמעתם בקלו: ממרים הייתם עם-יהוה מיום דעתי
 אתכם: ואתפלל לפני יהוה את ארבעים היום ואת-
 ארבעים הלילה אשר התנפלתי כי אמר יהוה להשמיד
 אתכם: ואתפלל אל-יהוה ואמר ארני יהוה אל-תשחת
 עמך ונחלתך אשר פדית בגדלך אשר הוצאת ממצרים
 ביד חזקה: וזכר לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב אל-
 תפן אל-קשי העם הזה ואל-רשעו ואל-חטאתו: פן-
 יאמרו הארץ אשר הוצאתנו משם מבלי יכולת יהוה
 להביאם אל-הארץ אשר-דבר להם ומשנאתו אותם
 הוציאם להמתם במדבר: והם עמך ונחלתך אשר
 הוצאת בכחך הגדל ובזרעך הנטויה:

י רביעי א בעת ההוא אמר יהוה אלי פסל-לה שני-לוחות אבנים
 ב פראשנים ועלה אלי ההרה ועשית לה ארון עץ: ואתכתב
 על-הלחת את-הדברים אשר היו על-הלחת הראשנים
 ג אשר שברת ושמתם בארון: ואעש ארון עצי שטים
 ד ואפסל שני-לחת אבנים פראשנים ואעל ההרה ושני
 הלחת בידי: ויכתב על-הלחת בכתב הראשון את
 ה עשרת הדברים אשר דבר יהוה אליכם בהר מתוך האש
 ה ביום הקהל ויתגס יהוה אלי: ואפן וארד מן-ההר ואשם
 את-הלחת בארון אשר עשיתי ויהיו שם באשר צוני
 ו יהוה: ובני ישראל נסעו מבארית בני-יעקן מוסרה שם
 ז מת אהרן ויקבר שם ויכהן אלעזר בנו תחתיו: משם נסעו

כ"ה

ואח"כ ועשית ארון, ואני עשיתי ארון תחלה, כשאבא והלוחות בידי היו אחסם
 (תחמומא י). ולא זה הוא הארון שעשה בנאלל, שהרי משכן לא תחטפונו בו עד לאחר
 יום הכפורים, כי בדרתו מן ההר לזה עשנו מלכת המשכן ונללל עשה משכן
 תחלה ולאחר כך ארון וכלים (בכרות נה). נמלא זה ארון אחר היה, וזה שהיה יולא
 עמכם מלחמה ואותו שעשה בנאלל לא ילא מלחמה אלא בימי מל, ונעשו עניו

ואתפלל גם בעד אהרן. והועילה תפילי לכפר מחלה, ומתו שנים וכשאלו השנים
 (מדרש אנדה): (בא) טחון. לשון הוה, כמו הלך וכלות וס"א וגדל (בראשית כו:ג),
 מולא"ט בלע"ז: (כה) ואתנפל וגו'. אלו הן ענאם האמורים למעלה (לעיל פסוק
 יח) וכפלן כאן לפי שכתוב כאן סדר תפלתו, שנאמר ה' אלהים אל שחת עמך וגו'
 (פסוק כו): (א) בעת ההוא. לסוף ארבעים יום תכלה לי ואמר לי פסל לך

so I prayed also for Aaron at that time. ²¹ Your sin that you committed — the calf — I took and burned it in fire, and I pounded it, grinding it well, until it was fine as dust, and I threw its dust into the brook that descended from the mountain.

²² And in Taberah, in Massah, and in Kibroth-hattaavah you were provoking HASHEM, ²³ and when HASHEM sent you from Kadesh-barnea, saying, "Go up and possess the Land that I gave you" — then you rebelled against the word of HASHEM, your God; you did not believe Him and you did not hearken to His voice. ²⁴ You have been rebels against HASHEM from the day that I knew you!

²⁵ I threw myself down before HASHEM for the forty days and the forty nights that I threw myself down, for HASHEM had intended to destroy you. ²⁶ I prayed to HASHEM and said, "My Lord, HASHEM/ELOHIM, do not destroy Your people and Your heritage that You redeemed in Your greatness, that You took out of Egypt with a strong hand. ²⁷ Remember for the sake of Your servants, for Abraham, for Isaac, and for Jacob; do not turn to the stubbornness of this people, and to its wickedness and to its sin, ²⁸ lest the land from which You took them out will say, 'For lack of HASHEM's ability to bring them to the Land of which He spoke to them, and because of His hatred of them did He take them out to let them die in the Wilderness.' ²⁹ Yet they are Your people and Your heritage, whom You took out with Your great strength and Your outstretched arm."

10

A Temporary Ark and the Second Tablets

¹ At that time HASHEM said to me, "Carve for yourself two stone Tablets like the first ones, and ascend to Me to the mountain, and make a wooden ark for yourself. ² And I shall inscribe on the Tablets the words that were on the first Tablets that you smashed, and you shall place them in the Ark."

³ So I made an Ark of cedarwood and I carved out two stone Tablets like the first ones; then I ascended the mountain with the two Tablets in my hand. ⁴ He inscribed on the Tablets according to the first script, the Ten Statements that HASHEM spoke to you on the mountain from the midst of the fire, on the day of the congregation, and HASHEM gave them to me. ⁵ I turned and descended from the mountain, and I placed the Tablets in the Ark that I had made, and they remained there as HASHEM had commanded.

Aaron's Death

⁶ The Children of Israel journeyed from Beeroth-bene-jaakan to Moserah; there Aaron died and he was buried there, and Elazar his son ministered in his place. ⁷ From there they journeyed

כ"י

מוסרה באו בני יעקן, שנאמר ויטשו ממוסרות וגו' (במדבר לג:א) ועוד, שם מת אהרן, והלא כבר היה ממנו, לא נחשב ותמלא שמונה מסעות ממוסרות להר

ונשנה (ירושלמי שקלים זא: (ו) ובני ישראל נטשו מבארות בני יעקן מוסרה. מה ענין זה לכאן, ועוד, וכי מבארות בני יעקן נטשו למוסרה והלא

doing so, he listed some of the sins that they had committed after the Ten Commandments were given (Ramban). He did so in order to caution them not to take their responsibilities lightly. *Sforno* comments that, having just told them that their personal righteousness was not a factor in gaining them the Land, Moses followed up by proving to them that they had been deficient, and that, indeed, there had been a pattern of rebellion.

10.

1-5. A temporary Ark and the Second Tablets. At the end of the forty days of prayer, Moses was instructed by God to prepare new Tablets upon which He would inscribe the Ten Commandments again. To hold these Tablets, as well as the shards of the broken ones, God had Moses make a wooden Ark, which would be used until the permanent Ark of the

Tabernacle was built (Exodus 25:10-22). *Rashi* cites one view that after the permanent Ark was made, the broken Tablets were left in this wooden Ark, and it was the one that accompanied the nation into battle (*Yerushalmi Shekalim* 6:1). *Ramban*, however, notes that the majority opinion there is that two Arks were never in simultaneous use. Until the Tabernacle was built, both the whole and the broken Tablets were kept in the wooden Ark; after the Tabernacle was ready, both sets of Tablets were transferred to the permanent Ark, and the wooden Ark was hidden.

6-7. Aaron's death. Moses interjected the story of Aaron's death, which occurred nearly forty years after the events described above, and then continued in verse 8. He did so to show that his prayer for Aaron (9:20) had been efficacious, like his prayer for the nation, since Aaron did not die until

הַגִּדְגָדָה וּמִן־הַגִּדְגָדָה יִטְבֶּתָה אֶרֶץ נַחֲלִי מַיִם: בַּעַת
הַהוּא הַבְּדִיל יְהוָה אֶת־שִׁבְט הַלְוִי לְשֵׁאת אֶת־אֶרֶן
בְּרִית־יְהוָה לַעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה לְשִׁרְתּוֹ וּלְבָרְכָהּ בְּשֵׁמוֹ
עַד הַיּוֹם הַזֶּה: עַל־כֵּן לֹא־הָיָה לְלִוִּי חֶלֶק וּנְחִלָה עִם־
אֲחָיו יְהוּדָה הוּא נִחְלָתוֹ בְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לוֹ:
וְאָנֹכִי עֲמַדְתִּי בְּהָר בְּיָמִים הָרִאשׁוֹנִים אֲרָבָעִים יוֹם
וְאֲרָבָעִים לַיְלָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפֶּעַם הַהוּא לֹא־
אָבָה יְהוָה הִשְׁחִיתָךְ: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם לָךְ לְמַסַּע
לִפְנֵי הָעָם וַיָּבֹאוּ וַיִּירָשׁוּ אֶת־הָאֶרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי
לְאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם:

וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל מָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁאֵל מַעֲמָךְ בִּי אִם־
לִירָאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל־דִּרְכָיו וּלְאַהֲבָה
אֹתוֹ וּלְעִבֹד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לִבְּךָ וּבְכָל־
נַפְשְׁךָ: לְשֹׁמֵר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה וְאֶת־חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר
אֶנֶכִּי מִצְוֶה הַיּוֹם לְטוֹב לָךְ: הֵן לִיהוָה אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם
וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם הָאֶרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ: רַק בְּאַבְתִּיךָ
חֶשֶׁק יְהוָה לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחָר בְּזֶרַעַם אַחֲרֵיהֶם בְּכֶם
מִכָּל־הָעַמִּים בְּיוֹם הַהוּא: וּמִלֵּתָם אֶת עֶרְלַת
יָדְכֶם וְעֶרְפְּכֶם לֹא תִקְשׁוּ עוֹד: בִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וְאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל
הַגָּבֹר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד:

חמישי

לַגִּדְגָד וּמִן־הַגִּדְגָד לִטְבֶּת אֶרֶץ נַחֲלִין
נַחֲלִין דְּמִיָּין: הַבְּעִדְנָא הָיִיתָ אֲפֻרָּשׁ יְיָ
יְיָ שִׁבְטָא דְלִוִּי לְמַשֵּׁל יְיָ אֲדֹרֵן קְנִמָא
דִּי לְמִיָּקָם קְדָם יְיָ לְשִׁמְשׁוּתָהּ וּלְבָרְכָא
בְּשִׁמְהָ עַד יוֹמָא דְהַיּוֹם: עַל כֵּן לֹא הָיָה
לְלִוִּי חֶלֶק וְאֲחֻזָּה עִם אֲחֻזֵּי מִתְּנֵן
דִּיהִב לָהּ יְיָ אֲנֹן אֲחֻזָּתָהּ כְּמָא דִּי
מִלִּיל יְיָ אֱלֹהֶיךָ לָהּ: וְאָנָּה הָיִיתִי קָאם
בְּטוֹרָא בְּיוֹמִין קְדָמָיִן אֲרָבָעִין יָמִין
וְאֲרָבָעִין לַיְלֹן וְקָבִיל יְיָ צְלוֹתִי אִף
בְּיָמֵינוּ הָיִיתָ לֹא אָבִי יְיָ לְחַבְלֹתָהּ:
וְאָמַר יְיָ לִי קוּם וְלִי לְמַטְוִל קְדָם עָמָא
וַיַּעֲלֵנוּ וַיִּרְתֵּנוּ יְיָ אֲרָצָא דִּי קְנִימִית
לְאַבְהָתָהּ לְמִתְנֵן לָהּ: וַיִּבְכְּעֵן יִשְׂרָאֵל
מָא יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּבְעֵן מִנָּךְ אֱלֹהֵינוּ לְמַדְחֵינוּ
קְדָם יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְמִתְנֵן בְּכָל אֲרָצוֹת דְּתִקְנֵנוּ
קְדָמוּהִי וּלְמִתְנֵן יְיָ וּלְמַפְלַח קְדָם יְיָ
אֱלֹהֶיךָ לְבָרֵךְ וּבְכָל נַפְשֵׁךָ: וַיִּמְשֹׁר
יְיָ פְקוּדֵיכָא דִּי יְיָ וְיִתְּן קְנִימוּהִי דְאָמָא
מִפְקֵדָהּ יוֹמָא דִּין (ל'ד'יט'ט) (ג'א'ט'ט)
לָהּ: יְיָ הָא דִּי אֱלֹהֶיךָ שְׁמִיָּא וּשְׁמִי
שְׁמִיָּא אֲרָצָא וְכָל דִּי בָהּ: ט'ל'ח'ד
בְּאַבְתִּיךָ צָבִי יְיָ לְמִתְנֵן יְיָ הָיוּ
וְאַתְרֵינוּ בְּנִיְהוֹן בְּתִרְהוֹן בְּכוֹן
מִכָּל עַמִּמָּא בְּיוֹמָא דְהַיּוֹם: ט'ו'ח'ע'ד'ו
יְיָ טַפְשׁוֹת לְבָכוֹן וְקִדְלָכוֹן לֹא
תִקְשׁוּן עוֹד: י'א'רִי יְיָ אֱלֹהֵינוּ הוּא
אֱלֹהֵא דְנִיְנִי וּמִרִי מְלִכִין אֱלֹהֵא רַבָּא
גְּבָרָא וּדְחִילָא דִּי לִית קְדָמוּהִי
מִסָּב אִפִּין וְאִף לֹא לְקָבִילָא שְׁחָרָא:

רש"י

חלק. לפי שהובדלו לעבודת מזבח ואינן פנוין לתרום ולזרוע: ה' הוא נחלתו.
טוטל פרס מוזמן מבית המלך: (ו') ואנכי עמדי בהר. לקבל הלוואות האחרונות,
ולפי שלא פירש למעלה כמה עמד בהר בעליה אחרונה זו חזר והתחיל בה: בימים
הראשונים. של לוחות הראשונות, מה הם ברצון אף אלו ברצון, אבל האמנתיים
שעמדתי שם להחפץ עליכם היו כעצם (סדר טולס פ"ו): (יא) וימדה ה' אלי
וגו'. אע"פ שכתוב מאחורי ושימתי כעצם אמר לי לך נחיה את העם וגו' (אמית
להבט): (יב) ועתה ישראל. אע"פ ששעמתי כל זאת עודני רחמי ותכונתי עליכם,
ומכל מה שחטאתם לפניו אינני שואל מכם כי אם ליראה וגו'. ורבותי ורבו
מכאן הכל בידי שמים חן מיראת שמים (נכרות לגו): (יג) לשמור את מצוות
ה'. ואף היא לא לחנם אלא לטוב לך, שחקנתי שכן: (יד) הן לה' אלהיך. הכל
ואעפ"כ: (טו) רק באבוחיך חשק ה' מן הכל (ובזרעם, כמ"י, בבס. כמו
שאתם (והוא) אתכם) חשוקים מכל העמים היום הזה: (טז) ערלת לבבכם.
חושם לבבכם וכיוצא: (יז) וארני האדונים. לא יוכל שום אדון להגיל אתכם
מידו: לא ישא פנים. אם חפרקו טולו: ולא יקח שחד. לפיכך נמנון:

ההר. אלא אף זו מן הנוכחה, ועוד עשיתם זאת, כשמת אהרן בהר ההר לטוף
ארבעים שנה ונסתלקו ענני כבוד, ויראתם לכם ממלחמת מלך ערד ונתתם ראש
לחזור למגורים וחזרתם לחזיריכם שמונה מסעות עד בני יעקן ומשם למוסרה, שם
נלחמו לכם בני לוי והרגו מכם ואתם מהם עד שהחזירו אתכם בדרך חזרתכם
(ירושלמי סוטה א"י) ומשם חזרתם הגדגדה הוא חר הגדגד: (ז) ומן הגדגדה
הגדגד. ובמוסרה עשיתם אבל כד על מיתתו של אהרן שגרמה לכם זאת, ונדמה לכם
כאלו מת שם (פרקי דר"א יז). וסמך משה חוכמה זו לשבירת הלוחות, לומר שקשה
מיתתו של לדיקים לפני הקב"ה כיום שנחשבו בו הלוחות (ויק"ר כ"ב) ולהודיעך
שקושה לו מה שאמרנו נחנה ראש (במדבר י"ד) לפרוש ממנו כיום שעשו בו את
העגל: (ח) בעת ההוא הברידה ה' וגו'. מוסב לענין הראשון: בעת ההוא.
בשנה הראשונה לנאתכם ממלרים ועשיתם כעגל, ובני לוי לא טעו, הכדלים המקוים
מכם. וסמך מקרא זה לחזרת בני יעקן, לומר שאף בזה לא טעו בני לוי אלא
עמדו בחמונתם: לשאת את ארון. הלוים: לעמוד לפני ה' לשרתו ולברך
בשמו. הכהנים, והוא נשאת כפים (פרקי י"א). (ט) על כן לא היה ללוי

several months before Israel entered its Land (Ramban).
Moses did not wish to say explicitly that Aaron survived only
because of him, because that would have been an indignity
to his great and righteous brother.

Alternatively, Aaron's death is juxtaposed to the breaking
of the Tablets to illustrate the grievousness of a righteous
person's loss. Even though Aaron was replaced by his son
Elazar, a man of great stature in his own right, which could

Elevation of the Levites to Gudgod, and from Gudgod to Jotbah, a land of brooks of water. ⁸ At that time, HASHEM set apart the tribe of Levi to carry the Ark of the covenant of HASHEM, to stand before HASHEM to minister to Him and to bless in His Name until this day. ⁹ Therefore, Levi did not have a share and a heritage with his brethren; HASHEM is his heritage, as HASHEM, your God, had spoken of him.

¹⁰ I remained on the mountain as on the first days — forty days and forty nights — and HASHEM listened to me this time, as well, and HASHEM did not wish to destroy you. ¹¹ HASHEM said to me, "Arise, go on the journey before the people; let them come and possess the Land that I swore to their forefathers to give them."

God's Reconciliation ¹² Now, O Israel, what does HASHEM, your God, ask of you? Only to fear HASHEM, your God, to go in all His ways and to love Him, and to serve HASHEM, your God, with all your heart and with all your soul, ¹³ to observe the commandments of HASHEM and His decrees, which I command you today, for your benefit. ¹⁴ Behold! To HASHEM, your God, are the heaven and highest heaven, the earth and everything that is in it. ¹⁵ Only your forefathers did HASHEM cherish to love them, and He chose their offspring after them — you — from among all the peoples, as this day. ¹⁶ You shall cut away the barrier of your heart and no longer stiffen your neck. ¹⁷ For HASHEM, your God — He is the God of the powers and the Lord of the lords, the great, mighty, and awesome God, Who does not show favor and Who does not accept a bribe.

lead a casual observer to say that the death was not really so momentous, this is not so. The First Tablets, too, were replaced by the Second Tablets; nevertheless, the loss of the First Tablets was a great tragedy (*Divrei David*).

8-9. Elevation of the Levites. Reverting to the time when he came down from the mountain and smashed the Tablets — בְּעֵת הַהוּא, at that time — Moses related that the Levites earned the privilege of becoming God's legion because they remained loyal to God and Moses (*Exodus 32:26*). The term *tribe of Levi* includes both Kohanim and Levites.

10. בְּיָמֵינוּ הָרִאשִׁימִים — As on the first days, i.e., as on the first forty days, when God taught Moses the entire Torah before giving him the Tablets. This implies that God now felt the same good will toward Israel that He had before the incident of the Golden Calf. Accordingly, it may be inferred that during the middle forty days, when Moses prayed, Israel was in a state of disfavor (*Rashi*). *Ramban* adds that it was during these middle forty days that Moses prevailed upon God to show His love for Israel, whereupon God taught him the Thirteen Attributes of Mercy (see *Exodus 33:12-34:11*).

12-22. God's reconciliation. Moses stressed to Israel that despite the grievousness of its sin, God's love remained strong, and whatever demands He made of the people were for their good, and so that He would not be deterred from showering His benefits upon them.

12. מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שָׂאֵל מֵעֶמְךָ — What does HASHEM, your God, ask of you? Even now, after the Golden Calf, God asks only that you fear Him. The Sages (*Berachos 33b*) derive from this request that "everything is in the power of Heaven, with the exception of [whether a person will have] fear of Heaven (*Rashi*)." Only people can develop this spiritual quality in themselves.

There are two levels of God-fearing. The higher of the two

is a sense of awe and reverence, and this is what Moses called for here. Intellectually it is easy to recognize that people should feel this way toward God, but it is hard for ordinary people to achieve it. The second and lower of the two is the visceral fear of punishment. That is the fear referred to below, in 11:6, where Moses recalled the destruction wrought upon Dathan and Abiram (*Derashos HaRan*).

14-15. Even though God owns the whole universe, He desired only you and your ancestors (*Rashi*). Alternatively, the God Who has the whole universe at His disposal derives no personal benefit from your service. Rather, He gave you the commandments only for your benefit (*Ramban*).

15. כָּכֶם — You. This pronoun defines the term *their seed*, for the "seed" of the Patriarchs includes only Israel, not the progeny of Ishmael and Esau; they were biological, but not spiritual, offspring (*Ramban*).

16. וּמִלְתָּם — You shall cut away. Figuratively, the heart is the seat of desire and emotion and when people become habitual sinners so that their impulses for holiness are weakened, it is described metaphorically as if the heart is surrounded by a covering that dulls its spiritual perceptions.

17. אֱלֹהֵי הַאֲלֹהִים — God of the powers, i.e., God is supreme over all judges (*Onkelos*). Alternatively, He is supreme over all the heavenly powers, such as the angels (*Sforno*).

אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים — Who does not show favor. Unlike human rulers, God does not show favor to the eminent and rich. Instead (v. 18), He carries out the judgment of orphan and widow (*Ramban*). He does not show favor to the evil son of a righteous father (*Sforno*); to the contrary, the greater a person's status and opportunities to do good, the more demanding God is of him.

וְלֹא יִקַּח שוֹחַד — And Who does not accept a bribe of money (*Rashi*), i.e., an unrepentant sinner cannot bribe God by

יח עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה וְאַהֲבֵה גֵר לְתַת לּוֹ לֶחֶם
 יט וְשִׁמְלָה: וְאַהֲבַתְּם אֶת־הַגֵּר כִּי־גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ
 כ מצרים: אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וְכוּ תִדְבֹּק
 כא וּבִשְׁמוֹ תִשָּׁבַע: הוּא תְהַלְתֶּךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר־עָשָׂה
 אתָּךְ אֶת־הַגְּדֹלָת וְאֶת־הַנּוֹרָאִת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ:
 כב בִּשְׁבָעִים נֶפֶשׁ יֵרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרִימָה וְעַתָּה שְׁמֶךָ יְהוָה
 א אֱלֹהֶיךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב: וְאַהֲבַתְּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 וְשִׁמְרַת מִשְׁמְרָתוֹ וְחֻקָּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו כָּל־הַיָּמִים:
 ב וַיִּדְעָתָם הַיּוֹם כִּי וְלֹא אֶת־בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ וְאֲשֶׁר
 לֹא־רָאוּ אֶת־מוֹסֵר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת־גְּדֻלּוֹ אֶת־יָדוֹ
 ג הַחֲזָקָה וְזֵרְעוֹ הַנְּטוּיָה: וְאֶת־אֲתֹתָיו וְאֶת־מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר
 עָשָׂה בְּתוֹךְ מִצְרַיִם לִפְרֹעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וּלְכָל־אֶרֶצוֹ:
 ד וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְחַיִּל מִצְרַיִם לְסוֹסֵיו וּלְרִכְבּוֹ אֲשֶׁר הִצִּיף
 אֶת־מִי יַם־סוּף עַל־פְּנֵיהֶם בְּרֹדְפָם אַחֲרֵיהֶם וַיֹּאבְדֻם
 ה יְהוָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה: וְאֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם בְּמִדְבָּר עַד־בָּאֲכֶם
 ו עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה: וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְדַתְּךָ וּלְאֲבִירֶם בְּנֵי
 אֱלִיאֵב בֶּן־רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאֶרֶץ אֶת־פִּיהָ וּתְבַלְעֶם
 וְאֶת־בְּתֵיהֶם וְאֶת־אֶהֱלֵיהֶם וְאֶת־כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר
 ו בְּרַגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל־יִשְׂרָאֵל: כִּי עֵינֵיכֶם הִרְאָתָ אֶת
 ח כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגָּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה: וְשִׁמְרַתְּם אֶת־
 כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֲנִי מֵצוּךְ הַיּוֹם לַמַּעַן תַּחֲזִיקוּ
 וּבְאֲתֶם וַיִּרְשֶׁתֶם אֶת־הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם עֹבְרִים שָׁמָּה

רע"ה

בקרוב כל ישראל. כל מקום שהיה אחד מהם בורח הארץ נבקעת מחמתו ונבלעת, אלו דברי רבי יודא. אמר לו רבי נחמיה, והלא כבר נאמר ותפסתם הארץ את פיה (במדבר טו:ג) ולא פיוסיה, אמר לו ומה אני מקיים צדק כל ישראל, אמר לו שנעשית הארץ מדרון כמשפך, וכל מקום שהיה אחד מהם היה מתנגלל וכל עד מקום הנקיעה (מתחומא י"ן קרח ד): ואת כל היקום אשר ברגליו. זה ממונו של אחד משמיריו על רגליו (פסהדרין קי:). (ו) כי עיניכם הראת. מוסר המקרא על האמור למעלה (פסוק ב) כי לא את בניכם אשר לא ידעו וגו' כי אם עמכם אשר

(יח) עשה משפט יתום ואלמנה. הרי גבורה. ואלל גבורתו אהה מולא עטותו (מגילה לא:). ואהוב גר לתת לו לחם ושמלה. ודבר חשוב הוא, זה שכל עולמו של יעקב אבינו על זה התפלל, ונתן לו לחם לאכול ובשר ללבוש (בראשית כח:ב"ר עה:). כי גרים הייתם. מוס שכן אל חלמך לתפוך (נ"מ נט:). (ב) את ה' אלהיך תירא. ותעבוד לו ותדבק בו, ולאחר שיהיו כך כל המדות הללו אז בשמו תשבוע (מתחומא ויקרא ז:). (ב) וידעתם היום. תנו לב לדעת ולהבין ולקבל סוכתם: כי לא את בניכם. אלא מדבר עכשיו, שיוכל לומר אלו לא ידעו ולא ראו כלל (ו):

bringing an offering or contributing to charity (*Gur Aryeh*). God is angered by those who steal or otherwise obtain money dishonestly and then use their ill-gotten profits to bless or serve Him (see *Psalms* 10:3). Alternatively, God does not trade off the performance of commandments as atonement for transgressions. Rather, He gives reward for the performance of mitzvot, and punishment for their transgression (*Ramban*).

19. וְאַהֲבַתְּם אֶת־הַגֵּר. — You shall love the proselyte. Although

a convert is included in the commandment to love one's fellow Jews, God's love for the convert is especially great because he voluntarily accepted upon himself the yoke of the commandments. Because of this, the Torah added a new commandment — to love a convert (*Ramban, Sefer HaMitzvos Asseh* 207). The *Chinuch* broadens this commandment to include all strangers, such as a newcomer to a neighborhood, a new student in a school, or a new employee.

כִּי־גֵרִים הָיִיתֶם. — For you were strangers. This is not to say that

¹⁸ He carries out the judgment of orphan and widow, and loves the proselyte to give him bread and garment. ¹⁹ You shall love the proselyte for you were strangers in the land of Egypt. ²⁰ HASHEM, your God, shall you fear, Him shall you serve, to Him shall you cleave, and in His Name shall you swear. ²¹ He is your praise and He is your God, Who did for you these great and awesome things that your eyes saw. ²² With seventy souls did your ancestors descend to Egypt, and now HASHEM, your God, has made you like the stars of heaven for abundance.

11

Firsthand
Knowledge
of God's
Miracles

¹ You shall love HASHEM, your God, and you shall safeguard His charge, His decrees, His ordinances, and His commandments, all the days. ² You should know today that it is not your children who did not know and who did not see the chastisement of HASHEM, your God, His greatness, His strong hand, and His outstretched arm; ³ His signs and His deeds that He performed in the midst of Egypt, to Pharaoh, king of Egypt, and to all his land; ⁴ and what He did to the army of Egypt, to its horses and its riders, over whom He swept the waters of the Sea of Reeds when they pursued you, and HASHEM caused them to perish until this day; ⁵ and what He did for you in the Wilderness, until you came to this place; ⁶ and what He did to Dathan and Abiram the sons of Eliab son of Reuben, when the earth opened its mouth wide and swallowed them, and their households, and their tents, and all the fortunes at their feet, in the midst of all Israel. ⁷ Rather it is your own eyes that see all the great work of HASHEM, which He did.

⁸ So you shall observe the entire commandment that I command you today, so that you will be strong, and you will come and possess the Land to which you are crossing the Jordan,

this is the sole reason for the commandment; rather, the Torah provides a readily understandable rationale for Jews to appreciate the plight of a proselyte and therefore show him special consideration (*Mizrachi*). Alternatively, Jews should learn from their Egyptian experience that God does not tolerate the persecution of strangers (*Ramban*).

20. וּבְשֵׁם יְהוָה תִּשְׁבַּע — And in His Name shall you swear. See 6:13.

21. הוּא אֱלֹהֶיךָ — He is your praise. God should be the sole recipient of your praise. Alternatively, it is because of Him that you are the most praised of nations (*Ramban*).

וְהוּא אֱלֹהֶיךָ — And He is your God. To the other nations, He is only the Master of the heavenly forces through which He controls their destinies, but upon Israel He confers His bounty and judgment directly (*Ramban*). He is a personal God to Israel, for He hears our prayers and even shares our suffering, though we may not deserve such special attention (*Psalms* 91:15).

11.

1-7. Firsthand knowledge of God's miracles. Moses continued to exhort his people, telling them that they had a special responsibility to be loyal to God, because they had experienced His greatness and mercy firsthand. Although the commandments are no less obligatory on future generations that had no personal knowledge of these miracles, Moses stressed the personal involvement of his listeners, perhaps because it is incumbent upon everyone to utilize his own experience to deepen his love of God and thereby set an example for his children.

Haamek Davar comments that it was essential for the generations of the Exodus and Wilderness to be shown all the miracles of which Moses spoke, and to be given extra

encouragement, because most of them had not grown up with the Torah and were therefore more prone to lapse than those who had been raised with it from birth.

1. Moses had given the commandment to love God before this (6:5), but he repeated it often, because love and fear are the foundations of the Jew's relationship with God, the pillars upon which his observance rests.

וְשָׁמַרְתָּ מִשְׁמֶרֶת — And you shall safeguard His charge. You must safeguard what is precious to God. He protects the stranger, the orphan, and the widow — so should you. He shows mercy and kindness — so should you (*Ramban*).

2. וִירְעָתֶם הַיּוֹם — You should know today. Think carefully into my words, so that you will know and understand that they are just, and then you will accept my admonition (*Rashi*).

מִסֵּר — The chastisement, i.e., the punishment God imposed on those who disobeyed Him, such as the plagues that decimated Egypt and that struck down the worshipers of the Golden Calf. *Onkelos* renders the word אוֹלָפָנָא, teaching, because God inflicts suffering for the constructive purpose of mending improper behavior. *Radak* (*Shorashim*) indicates that the word is derived from יָסַר, to bind one's actions to a meritorious standard.

4. Moses asked the Jews to recall the disastrous defeat of the Egyptians at the Sea of Reeds, when Pharaoh's entire cavalry and chariots were swamped, leaving Egypt an insignificant military power (*Ramban*), and without the best of its generation of fighting men (*Ibn Ezra*), a blow from which it had not recovered until this day.

6. בְּקֶרֶב כָּל-יִשְׂרָאֵל — In the midst of all Israel. Even possessions that were not with Dathan and Abiram were swallowed up, for the Midrash teaches that even a needle that they had lent to someone far away in the midst of all Israel was drawn

למירתה: וּבְדִיל דְּתוֹרְכוֹן יוֹמִין עַל אֶרֶץ דִּי קִיִּים יִי לֹאֲבִהֲתוֹן לַמֶּטֶן לְהוֹן וּלְבִנְיָהוֹן אֶרֶץ אֶרֶץ עֲבָד אֶבְל וּדְבָשׁ: יֶאֱרִי אֶרֶץ דִּי אֵת עֲלַל לַמֶּטֶן לְמִירְתָּה לֹא כְּאֶרֶץ דְּמִצְרַיִם הִיא דִּי נִפְקָתוֹן מִמֶּטֶן דִּי תוֹרַע יֵת וְרָעָה וּמִשְׁקָת לֹא בְּרִגְלָהּ בְּנִתְתָּא יִרְקָא: יֶאֱרֶא אֶרֶץ דִּי אֲתוֹן עֲבִרְוִין תִּמְן לְמִירְתָּה אֶרֶע טוֹרִין וּבִקְעָן לְמִטָּר שְׂמִיָּא תִּשְׁתִּי מִיָּא: יֶאֱרֶא דִּי אֶלְהָהּ תִּבְּרַע יִתְהָ תְּדִירָא עֵינֵי דִּי אֶלְהָהּ בְּהַ מִּירְשָׁא דְשָׂמָא וְעַד סוּפָא דְשָׂמָא: יִיִוְיָהּ אִם קָבֵלָא תִּקְבְּלוֹן לְפָקוּדֵי דִּי אֲנָא מִפְּקֹד יִתְכוֹן יוֹמָא דִּין לְמִרְחָם יֵת יִי אֶלְהָכוֹן וּלְמַפְלָח קְדָמוֹהִי בְּכָל לְבָכוֹן וּבְכָל נִפְשָׁכוֹן: יִרְאָתוֹן מִטָּר אֶרֶץכוֹן בְּעִדְנָה בְּפִיר וּלְקִישׁ וּתְכַנּוּשׁ עֲבוּרָה וְחִמְרָה וּמִשְׁחָה: טו וְאֲתוֹן עֲשָׂבָא בְּחֻלְלָהּ לְכַעֲרִיהָ

ט לְרִשְׁתָּהּ: וּלְמַעַן תִּאָּרִיכוּ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לֹאֲבִיתִיכֶם לַתַּת לָהֶם וּלְזִרְעָם אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וּדְבָשׁ: יי הַיָּרֵק: לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִוא אֲשֶׁר יֵצְאתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת־זֶרְעֶךָ וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלָהּ בְּגֵן הַיָּרֵק: יא וְהָאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים וּבִקְעֹת לְמִטָּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה־מִּים: אֶרֶץ אֲשֶׁר־יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ יֵרֵשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מִרְשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה: יב וְהָיָה אִם־שָׁמַעַתְּ שְׁמִעַתְּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מְצִוֶּה אֹתְכֶם הַיּוֹם לֹאֲהַבְּתָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיכֶם וּלְעַבְדּוֹ בְּכָל־לִבְבְּכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם: יד וְנָתַתִּי מִטָּר־אֶרְצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמַלְקוֹשׁ וְאֶסַּפְתִּי טו דְּגַנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְהַרְךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשֹׁדְךָ לְבִהֲמֹתֶךָ

ר"ט

מִרְשָׁתָּהּ הָרִוּוּת וּגו': (י) לֹא כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִיא. אֵלֶּה טוֹבָה הִימְנָה. וְנִלְמַד מִכָּתוּב וְלִשְׁכַּח לְיִשְׂרָאֵל בְּיָמֵיהֶם מִמִּצְרַיִם, שֶׁהִיא אֲדָמָה שֶׁאֵין לָהּ מַיִם מִלְּפָנֶיךָ אֵל אֶרֶץ טוֹבָה וַיִּפֶּה כֹּחַ. יוֹכֵל בְּנִתְתָּא דְּהַבּוֹת מִדְּבָר, וְכִי אֲמַר לָהֶם לֹא כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִוא אֵלֶּה רַעַת הִימְנָה, ח' וְחִבְרוֹן שָׁנָה שְׁנִים בְּנִתְתָּא וּגו' (בְּמִדְבָּר יג:כב) אֵדָם אֶחָד בְּנָחוּ, וְחַס בְּנֵה לִטְוֵן לְמִצְרַיִם בְּנֵה וְחִבְרוֹן לְכַנְשׁ, דָּכַר אֶרֶץ אֵדָם בְּנֵה אֵת הָאֵל אֲחֵר כִּי בְּנֵה אֵת הַכְּעִיז וְס' (הַגְּרוּעַ), שְׁפִסְלוּהוּ שֶׁל רִאשׁוֹן הוּא נוֹתָן בְּשֵׁי, וּבְכָל מְקוֹם הַחֲבִיב קוֹדֵם, הֵא לְמַדַּת חֲבִירֵי יִפֶּה מַעֲשֵׂה. וּמִצְרַיִם מִזְכֵּחַ מְכַל הָאֲרָצוֹת, שְׁנִלְמַד בְּגוֹ ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (בְּרִאשִׁית יג:יג) סְפָרִי (לח) וְלִטְוֵן שָׁנָה מִצְרַיִם הִיא, שֶׁהִיא מְקוֹם מַלְכוּת, שֶׁכֵּן הוּא אֲדָמָה כִּי הוּא בְּנֵה עֵינֵי (וְשִׁיעָה לז) וְחִבְרוֹן פְּסוּלָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לִכְךָ הִקְטִיף לְקַבְּרוֹת מַמִּים, וְאֵשׁ כ' הִיא יִפֶּה מַעֲשֵׂה (סְפָרִי לז). וּבְכַתּוּב (קִיב). דְּרָשׁוּ בְּעֵינֵי אֲחֵר, אֲפֹסֶר אֵדָם בְּנֵה בֵּית לְבָנוֹ הִקְטִין וְאֵת כ' לְבָנוֹ הַגְּדוֹל, אֵלֶּה שְׁמִינִי עַל אֶחָד מִשְׁבֵּעַ בְּנֵה: אֲשֶׁר יֵצְאֶתֶם מִשָּׁם. אִפְּלִי אֶרֶץ (גוֹשֵׁן וְאֶרֶץ) רַעַמְסֵס אֲשֶׁר יִשְׁכְּנוּ בָּהּ וְהִיא בְּמִינֵי מִצְרַיִם, שְׁנִלְמַד בְּמִינֵי הָאֶרֶץ וּגו' (בְּרִאשִׁית מז:ו) אֵף הִיא אֵינָה כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (סְפָרִי לח): וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלָהּ. אֶרֶץ מִצְרַיִם הִיא לְרִכִּיבָה לְהַבִּיא מִיַּם מִיִּלּוֹם בְּרִגְלֵיךָ וְלִהְיוֹתָהּ, לְרִיךְ אֲתָה לְגַדֵּד מִשְׁנָה וּלְעִמּוֹל, וְהַגְּמוֹךְ שׁוֹתָה וְלֹא הַגְּבוּהָ, וְאֲתָה מַעֲלָה הַמִּים מִן הַנְּחוֹךְ לְגְבוּהָ. אֲבָל זוֹ, לְמַטָּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מִיַּם, אֲתָה יֵשׁן עַל מַטְחָךְ וְהַקְבִּי מִשְׁקָה נִמּוֹךְ וְגִבּוּהָ, גִּלּוֹ וְשִׁלּוֹ גִּלּוֹ כִּלְחָת (סס): בְּגוֹ הַיָּרֵק. אֲשִׁין דִּי לוֹ בְּגַשְׁמִים וּמִשְׁקִין אוֹתוֹ בְּרִגְלָהּ וּבְכַתָּה: (יא) אֶרֶץ הָרִים וּבְכַתָּה. מִזְכֵּחַ הָהָר מִן הַמִּינְיָה, שְׁמִינִי בְּבֵית כּוֹר אֲתָה זֶרַע כּוֹר אֲבָל הָהָר בְּבֵית כּוֹר מִמֶּנּוּ חֲמֵשֶׁת כּוֹרִין, אֲרַבֵּעַ מֵאָרְבַּע שְׁפִטִּים וְאֶחָד בְּרִאשׁוֹ (סס): וּבְכַתָּה. הֵן מִיִּשְׂרָאֵל: (יב) אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דִּרְשׁ אֹתָהּ. וְהֵאֵל כָּל הָאֲרָצוֹת הִוא דוֹרֵשׁ, שְׁנִלְמַד לְהַמְסִיר עַל אֶרֶץ לֹא אֵיךְ (וְאֵיךְ לְחִיבוֹ) אֵלֶּה כְּבִיבוֹ אֵיךְ דוֹרֵשׁ אֵלֶּה אֲתָה, וְע' אֲתָה דְרִישָׁה שְׁדוּרָה דוֹרֵשׁ אֵת כָּל הָאֲרָצוֹת עִמָּה (סְפָרִי מ): תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ. לְרִאשׁוֹת מֶה הִיא לְרִכִּיבָה וְלַחֲדָשׁ בִּה גְזִירוֹת, עִמָּם לְטוֹבָה וְעִמָּם לְרַעַת וְכו' כְּדִלְיָא כ"ה (יז): מִרְשִׁית הַשָּׁנָה.

מִרְשָׁתָּהּ הָרִוּוּת וּגו': (יג) וְהִיא אֶם שְׁמוּעָה. וְהִיא מוֹסֵב עַל הָאֲדָמָה לְמַעַל, לְמַטָּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מִיַּם (יג), אֵלֶּה שְׁמוּעָה וְאֵת מִטָּר אֲרַבֵּעַ (פְּסוּקֵי יד) וְאֵם לֹא וְעַד אֵת הַשָּׁמַיִם (פְּסוּקֵי יז): וְהִיא אֶם שְׁמוּעָה תִּשְׁמָעוּ. אֵם שְׁמָעַתְּ בֵּינָם שְׁמָעַתְּ בְּחֵדָה, וְכֵן אֵם שְׁמָעַתְּ (לְעִיל ח'יט) אֵם הַחֲחֵלֶם לְשׁוֹת סוּפָה שְׁמָעַתְּ כוֹלָה, שֶׁכֵּן כְּחִיב בְּמַגְלָה אֵם תִּשְׁמָעוּ יוֹם יוֹמִים אֲשׁוּכָה (סְפָרִי מ): מִצְוָה אֲתָכֶם הַיּוֹם. שִׁיזִי עֲלֵיכֶם חֲדָשִׁים כִּלְיֹו שְׁמָעַתְּ בִּזְיוֹם (סס לח): לֹאֲהַבְּתָה אֶת ה'. שֵׁלָא חֲחֵלֶם הִיא אֵי לְמַד בְּכָלִי שִׁאֲהִי עֲשִׂיר, בְּכָלִי שִׁאֲהִי רַב, בְּכָלִי שִׁאֲהִי שִׁכְרִי, אֵלֶּה כָּל מֶה שְׁמָעַתְּ עִשׂו מִהֲבִיבָה, וְסוּף הַכְּבוֹד לֵבָא (סס מח): דְּרִישׁ (סכ): וְלַעֲבֹד בְּכָל־לִבְבְּכֶם. עֲבוּדָה שִׁיזִי בְּכָל, וְכֵן חֲפֵלָה (סס מו): מִצְוָה דְּרִישׁ קְרוֹיָה עֲבוּדָה, שְׁנִלְמַד אֶלֶּה דִּי אֲנִי פִלַח לִי בְּחִדְרָא (דִּילָל וְיז) וְכִי יֵשׁ פִּלְחָן בְּכָלִי, אֵלֶּה עַל שִׁיבָה מִחֲפֵלָה, שְׁנִלְמַד וְכֵן פִּתְחוֹן לִי וּגו' (סס יח). וְכֵן בְּדוֹד הוּא אֲדָמָה חֲכוֹן חֲפֵלָה קְטוֹרֶת לְפָנֶיךָ (חֲהִלִּים קמ"ב): סְפָרִי (מח): בְּכָל־לִבְבְּכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם. וְהֵאֵל כְּבֵר הִיאִר בְּכָל־לִבְבְּכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם, אֵלֶּה אֲדָמָה לְיִחִיד אֲדָמָה לְיִחִיד אֲדָמָה לְיִחִיד (סְפָרִי סס): (יד) וְנָתַתִּי מִטָּר אֶרְצְכֶם. עֲשִׂיתִם מֶה שְׁמָעֵיכֶם אֵף אֵי אֲשֶׁר מֶה שְׁעִלִי (סס): בְּעֵתוֹ. בְּלִילֹת, שֵׁלָא יִשְׁרִיחוּ אֲתָכֶם (מ"ב כ' חֲחֻקִּי פִּרְקִי א"ח). דְּבֵר אֲחֵר, בְּעֵתוֹ, בְּלִילִי שְׁכִיחָה שֶׁכָּל מַעֲשֵׂה בְּחִיבָה (סס): סְפָרִי (מב): יוֹרֵה. הִיא רְבִיעִיהָ הַטּוֹפֵל לְאֲחֵר הַרְבִּיעִיהָ, שְׁמָרָה אֵת הָאֶרֶץ וְאֵת הָאֲרָצוֹת (סְפָרִי סס): חֲחֻקִּי פִּרְקִי א"ח. מוֹלְקוֹשׁ. רְבִיעִיהָ הַיּוֹרֵד, סוּמָךְ לְקִלְרִי לְמַלְאוֹת הַחֲבוּבָה בְּקִישָׁה (סס): וְלִטְוֵן מִלְקוֹשׁ דְּבֵר הַחֲחֻקִּי, כְּדִמְחָרְגִּימִין וְהִיא הַטּוֹפֵס לְלִבָּן (בְּרִאשִׁית לז:ב) לְקִישָׁה. דְּבֵר אֲחֵר, לִכְךָ נִקְרָאוּת מִלְקוֹשׁ שִׁיזְרָתָה עַל הַמַּלְלוֹת וְעַל הַקִּישָׁן (דְּבֵר אֲחֵר, שְׁמֵל קוֹשִׁית הַחֲבוּבָה) (סס): וְאֶסַּפְתִּי דְּגַנְךָ. אֲתָה חֲחֻסְתָּ אֵל הַבֵּית וְלֹא חֲחֻקִּי, כְּעִינִי שְׁנִלְמַד אֵם אֵת אֵת דְּגַנְךָ וּגו' כִּי מִסְפָּסִי יִכְלֹוּהוּ (יִשְׁעִיהָ סס:חט): וְלֹא כְּעִינִי שְׁנִלְמַד וְהִיא אֵם זֶרַע יִשְׂרָאֵל וּגו' (שְׁפִטִּים וג): סְפָרִי (סס): (טו) וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשֹׁדְךָ. שֵׁלָא מַטְחָךְ לְהוֹלִיכֵם לְמַדְבְּרוֹת. דְּבֵר אֲחֵר, שְׁחִיבָה גּוֹשׁ חֲחֻקִּי כָּל יוֹמֹת הַגְּשָׁמִים וּמִשְׁלֵיךְ לְפָנֵי

to the opening in the earth and swallowed (Or HaChaim).

8-12. The great virtues of the Land. Moses urged his people to be scrupulous in their adherence to the Torah, because they would be rewarded with a Land like no other.

10. Eretz Yisrael is superior even to Goshen, the choicest part of Egypt, for agriculture in Egypt was dependent entirely on the overflow of the Nile, but the river irrigated only the low-lying areas. To the rest of the farmland, especially the

vegetable gardens that need more water than other crops, people had to bring water on foot (Rashi).

11-12. Eretz Yisrael does not need a Nile or serfs carrying water on their shoulders to water its fields. God Himself provides water for the crops, by showering the mountains and valleys with rain while you sleep in your beds (Rashi). But there is another element here, as well. The water supply comes not from the natural overflow of a huge river, but from rains that are very clearly under God's control. To have them,

The Great Virtues of the Land to possess it, ⁹ and so that you will prolong your days on the Land that HASHEM swore to your forefathers to give them and to their offspring — a land flowing with milk and honey.

¹⁰ For the Land to which you come, to possess it — it is not like the land of Egypt that you left, where you would plant your seed and water it on foot like a vegetable garden. ¹¹ But the Land to which you cross over to possess it is a Land of hills and valleys; from the rain of heaven will it drink water; ¹² a Land that HASHEM, your God, seeks out; the eyes of HASHEM, your God, are always upon it, from the beginning of the year to year's end.

The Second Passage of the Shema ¹³ It will be that if you hearken to My commandments that I command you today, to love HASHEM, your God, and to serve Him with all your heart and with all your soul, ¹⁴ then I shall provide rain for your Land in its proper time, the early and the late rains, that you may gather in your grain, your wine, and your oil. ¹⁵ I shall provide grass in your field for your cattle and you

the Jew must be worthy, for if he neglects the commandments, it is inevitable that God will not provide rain (v. 17). Although God can bring droughts on Egypt, too, *Eretz Yisrael* is more directly dependent on His mercy and it will suffer drought for lesser sins than other countries. It is like a sick person, who needs greater merit to be healed than a well person needs merely to remain healthy (*Ramban*).

This is an inspiring challenge, for the Jew in *Eretz Yisrael* is always conscious of God's closeness. He knows that his conduct and his prayers matter, because there is an intimate connection between his actions and his prosperity.

12. אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דֹרֵשׁ אֹתָהּ — A Land that HASHEM, your God, seeks out. God is omniscient and oversees the entire world, but His principal attention is focused on *Eretz Yisrael*, and only afterwards does He bless the rest of the world, which is secondary (*Rashi*). Thus, when Israel is in exile from its Land [or when it is undeserving of God's blessing], the entire world suffers (*Or HaChaim*). The Sages relate marvelous anecdotes regarding the agricultural riches of the Land. Since the exile, not only has the Land become impoverished, but the entire world has become poorer (*Daas Tevunos*).

הַיּוֹם עֵינֵי ה' אֲלֵיכֶם — The eyes of HASHEM, your God, are always upon it. Although the judgment of prosperity is made on Rosh Hashanah, God continuously observes *Eretz Yisrael* and its people to see how to allot the rain and other natural benefits. If much rain was ordained but the people become unworthy, God may make the rain fall at the wrong time or in the wrong places. Conversely, even if the original allotment was small, but the people repented, God can make every drop fall to maximum advantage (*Rosh Hashanah* 17b).

מִרְשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה — From the beginning of the year to year's end. The verse speaks of the beginning of "the year to year's end"; it does not say to the end of the year. The *Sammar Rav* gave a homiletical interpretation to this omission of the definite article הַ. Commonly, people approach Rosh Hashanah with a powerful resolve that they will improve themselves — that the new year will be the year — but as time winds on, their resolve weakens and they slide back into their old habits, until by the time the year is over it is *אַחֲרִית שָׁנָה*, the end of just another year.

13-21. The second passage of the Shema. Since this passage, like the *Shema* (6:4-9), is to be read morning and night (v. 19), the Sages said that they should be recited

together. Furthermore, the two go together logically, for the *Shema* is the acceptance of God's sovereignty, and this passage is characterized by the Sages as קְבִלָת עַל הַמִּצְוֹת, acceptance of the yoke of the commandments, because it deals with the requirement to perform the commandments with total dedication (*Berachos* 13a).

The passage goes further, saying that the performance of the commandments earns reward and their neglect is punished. This concept of reward and punishment is central in Judaism, and Maimonides includes it among his Thirteen Principles of Faith. The primary significance of this principle is that God is aware of and concerned with human activity.

13. אִם-שָׁמַעְתָּ הַשְׁמָעוּ — If you hearken [lit., if hearken you will hearken]. The Sages expound on the double form of the verb: If you hearken to what you already learned, by taking care to review and understand it, you will hearken to new learning, i.e., you will gain fresh insights into the Torah you already know (*Rashi*, here and to *Succah* 46b). Conversely, if someone neglects his studies, he will forget what he has learned. In the words of an ancient maxim, "If you forsake me [i.e., the Torah] for one day, I will forsake you for two days" (*ibid.*).

הַיּוֹם — Today. The commandments should always be as fresh and beloved to you as if you had received them today (*Rashi*).

לְאֹהֲבָה — To love. The commandment to love God was given in the first passage of the *Shema* (6:4). The context of this passage indicates that one should perform the commandments as an expression of love of God, not as a means to attain riches or honor. One should perform the commandments purely out of love, and the honor will come ultimately (*Rashi*).

וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל-לִבְכֶּם — And to serve Him with all your heart. This alludes to prayer, which is the service of the heart (*Rashi*).

In the above verse (6:5), which is in the singular and is addressed to individuals, Moses commanded that each Jew love God with all his heart and soul; this commandment, in the plural, is addressed to the nation at large (*Rashi*).

Ramban explains that there is a basic difference between an individual and the nation. This passage suggests that service of God will result in God's miraculous intervention in human affairs, for the observance of the commandments will bring about prosperity beyond the bounds of the law of nature. However, such miracles — rain whenever needed, plentiful crops, lush pastures, and so on — can take place

שביעי
ומפטיר

תִּשְׁמְרוּן אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֶתְכֶם
לַעֲשׂוֹתָהּ לְאַהֲבָה אֶת־יְיָהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַבֵּת בְּכָל־דֶּרֶכִּיו
וּלְדַבְּקָהּ־בּוֹ וְהוֹרִישׁ יְהוָה אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה
מִלְּפָנֵיכֶם וִירְשָׁתֶם גּוֹיִם גְּדֹלִים וְעַצְמִים מִכֶּם כָּל־הַמְּקוֹם
אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם יִהְיֶה מִן־הַמִּדְבָּר
וְהַלְבָנוֹן מִן־הַנֶּהָר נְהַר־פָּרָת וְעַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן יִהְיֶה
גְּבֻלְכֶם לֹא־יִתְיָצֵב אִישׁ בְּפָנֵיכֶם פִּחְדְּכֶם וּמִוְרָאֲכֶם
יִתֵּן יְיָהוָה אֱלֹהֵיכֶם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרֹכוּ־בָּהּ
כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם קִי"א פסוקים. אי"ק סימן. יע"א סימן.

כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם: קר"א פסוקים. אי"ק סימן. יעל"א סימן.

אומר הַיָּדֵי כִּי יוֹזִינִים (יִרְמְיָה לֵאמֹר: סְפָרִי סָם: וַיֵּט) לְדָבָר בָּם. מִשְׁעָה שָׂהָן יוֹדַע לְדָבָר לַמְדָּהּ תוֹרָה לֹא־לֵנוּ מִשָּׁה (לִּהְיוֹת לַגִּיד: שִׁיחָה זֶה לַמּוֹד דְּבוּרֵי. מִכָּאן אֲמָר, כִּסְהִיּוֹתֵנוּ מִחֲמִיל לְדָבָר כִּזְבִּי שָׂחִי עִמּוֹ בְּכָאן הַקְּדוֹשׁ וּמוֹמָדוֹ תוֹרָה, וְאִם לֹא עֲשֵׂה כִּן הִרִי אִלָּוִי קוֹרְנִי, שְׂנֵאֲמָר וּלְמַדְתָּ אֹתָם אֲנִי בְּנִיבִים לְדָבָר בָּם וְגַם לַמֶּעֵן יִרְבּוּ מִיֵּעֲמִים וּבְנֵיבִים, אִם עֲשִׂיתִּם כִּי יִרְבּוּ, וְאִם לֹא לֹא יִרְבּוּ. שְׂדֵרֵי תוֹרָה נִדְרָשׁן מִכָּל לֹא־הֵן מִכָּלֵל הֵן לֹא (סְפָרִי מו: (בֹּא) לַחַת לַהֵם. לַחַת לֵכֶם אִין כְּחִיב כֹּאן אֵלֶּה לַחַת לֵכֶם, מִכָּאן מֵינִי לַמְדִּים תַּחֲסִית הַמַּחֲסִים מִן הַתוֹרָה (סָם מו: (בִּב) שְׂמֵר תִּשְׁמְרוּן. אִזְהִירֶם מִשְׁמִיתֹת הִרְכֵּה לְהוֹרֵר בְּתַלְמוּדוֹ שְׁלֵל יִשְׁתַּכֵּחַ (מִח: לַלֵּבֶת בְּבֵל דְּרִבְיֵי. הֲדֹאֲרֵם וְאִשְׁתֵּה כֹּהֵל רַחוּם הוּא גּוֹמֵל חֲסִידִים וְאִשָּׁה גּוֹמֵל חֲסִידִים (סָם מו: וְלִדְבָקָה בּוּ. אֲפַקֵּר לְעוֹמֵר כִּי, וְהֵלֵךְ אֵלֶּה אֲוֹלֵכֵה הוּא (לְעֵיל דִּכ: אֵלֶּה הַדְּבָק בְּתַלְמוּדִים וּבְחִמְסֵיהֶם וּמַעֲלֵה אִמִּי עֲלִיךְ כִּאֲלוֹ נִדְבָקָה בּו) (סְפָרִי סָם: (בִּב) וְהוֹדִישׁ הִי. עֲשִׂיתִם מַה שְׁעִלִּים אִף אִמִּי אֲעֲשֶׂה מַה שְׁעִלִּי (סָם: עֲשִׂימִים מִכֶּם. אֲחֵם גְּבוּרִים וְהֵם גְּבוּרִים מִכֶּם. שֹׁאֵל לֹא שִׁיזְרָלֵם גְּבוּרִים (הַשְׁכַּח הַהוּא שְׂמַחֲבֵת אֵת הַמְּאֹרִטִים גְּבוּרִים וְעוֹלָמִים מִכֶּם, אֵלֶּה אֲחֵם גְּבוּרִים מִשְׁכַּר אֲוִמֹת וְהֵם גְּבוּרִים מִכֶּם (סָם ט: (בְּדֵל) לֹא יִתְרַבֵּא אִישׁ רֹגֵל. אִין יִי אֵלֶּה אִישׁ, אֲוִמָּה וּמַשְׁפָּחָה וְאִשָּׁה כְּשִׁפְיָה מִיֵּין, ח'ל' לֹא יִתְרַבֵּא, מִכָּל מִקּוֹס. אִם כִּן מִה' ח'ל' אִישׁ, אִפְּלִי כְּשׁוֹ מֶלֶךְ הַבָּשׂן (סָם נג:) פִּחְדֵּם וּמִרְאֵם. וְהֵלֵךְ פִּחְדֵּה הוּא מוֹרָא, אֵלֶּה פִּחְדֵּם הַקְּדוֹשִׁים וּמוֹרָאֲכֶם עַל הַרְחוּקִים (סָם). פִּחְדֵּה לָשׁוֹן בְּעִיתָם פִּחְחוּס, מוֹרָא לָשׁוֹן דְּלִכְסֵה מִיֵּמִים רַבִּים: בְּאִשְׁרֵי דְבַר לֵכֶם. וְהִיכֵן דְּכֵר, אֵת אִימִיתִי אֲשֵׁלֵךְ לַפְנִיךְ וְגו' (שְׁמוֹת נג:סָם: סְפָרִי סָם:

בהתמך, ואחרי מונע יד ממנה שלשים יום קודם לקציר ואחרי פוחתת מדגנה (ספרי מגנ): ואבילת ושבעת. הרי זו ברכה אחת שחלל ברכה מלויה בפת בחור התענים (ח"כ סג); ואבילת ושבעת (טו) השמרנו לבם. כיון שחזרו אכולים בשבעים השמרו כלם שלא תצטוו, שאין אדם מורד בהקב"ה אלא מחוץ שבעה, ושמאחר מן החלל ושבעת (לעיל י"ב): ופקדו ואזכר ירכיו (סג יא) הם הוא אומר את האחרית, וכן לבנך ושכחם (סד יד; ספרי יסד); לפרש מן הסורה, ומחזק כן ועברתם אלהים אחרים, שכיון שאדם פורש מן הסורה הולך ומדבק בעבוד זרה. וכן ויד תזכר כי גרשונו היום מהספחם בנחלת ה' לאמר רק עבוד וגו' (שמואל א' כ"ו): ומי אמר לו כך, אלא כיון שאני מגורם משפוק בצורה הריני מקרוב לעבוד אלהים אחרים (ספרי יסד); אלהים אחרים. שם אחריש לעבודיהם. לזעק אליו ואינו עונהו נמצא עשו לו נככרי (סס); את יבולה. חף מה שחלה מוביל לה, כענין שנאמר ויעתם הרכה והבא מעט (חגי א'; ספרי סס); ואבדתם מהרה. כל שאלך היסורין אגלה אחסם מן האדמה שגמרה לכם לחטוא. משל למי ששלח בנו לעית המאסה והיה יושב ומפקדו, ואלו שחלל יוסר מלכך שחלל בני לביתו. ולא הגיעה בלם ההוא, וכל וסמה יוסר מלכתי והקיא וטעף את כל בני המסכה. נעלוהו בידיו וברגליו וזרקוהו אחורי פלטרין (ספרי סס); מהרה. אינו נטון כלם אכזר. וחס חאמריו והלא נחמה חרבל לזר המבול, שנאמר ויבי ימיו מזה וערבים אכזר (נבדלש"ט וג); ולא המבול לא היה להם ממי ללמוד ואחס יז ללכם ממי ללמוד (ספרי סס); ויש שומתם אדם דרבי. כי חלש חסגלו ומוניו וכלם במלות, הניחו פלטרין, יעז ממוצות. כדי שלא יהיו כלם חסדים כשחזרו, וכן הוא

will eat and you will be satisfied. ¹⁶ Beware for yourselves, lest your heart be seduced and you turn astray and serve gods of others and prostrate yourselves to them. ¹⁷ Then the wrath of HASHEM will blaze against you; He will restrain the heaven so there will be no rain, and the ground will not yield its produce; and you will be swiftly banished from the goodly Land that HASHEM gives you. ¹⁸ You shall place these words of Mine upon your heart and upon your soul; you shall bind them for a sign upon your arm and let them be an ornament between your eyes. ¹⁹ You shall teach them to your children to discuss them, while you sit in your home, while you walk on the way, when you retire and when you arise. ²⁰ And you shall write them on the doorposts of your house and upon your gates. ²¹ In order to prolong your days and the days of your children upon the Land that HASHEM has sworn to your forefathers to give them, like the days of the heaven over the earth.

²² For if you will observe this entire commandment that I command you, to perform it, to love HASHEM, your God, to walk in all His ways and to cleave to Him, ²³ HASHEM will drive out all these nations from before you, and you will drive out greater and mightier nations than yourselves. ²⁴ Every place where the sole of your foot will tread shall be yours— from the Wilderness and the Lebanon, from the river, the Euphrates River, until the western sea shall be your boundary. ²⁵ No man will stand up against you; HASHEM, your God, will set your terror and fear on the entire face of the earth where you will tread, as He spoke to you.

THE HAFTARAH FOR EIKEV APPEARS ON PAGE 1197.

only in the merit of multitudes of people, but not for individuals of ordinary righteousness. Only for a *tzaddik* of overarching greatness — such as Abraham, Moses, or Joshua — does God perform such miracles.

The first passage of the Shema (6:5) added the call to love God with all your resources, a term that is omitted here. This difference, too, illustrates the difference between individuals and communities. As noted in the notes above, that injunction applies to a person who values his money over his life — but such a corrupt sense of values would be found only in an occasional individual, not in a large community (*Maskil L'David*).

15-16. וְאָכַלְתָּ וּשְׂבַעְתָּ. הַשְׂמֵרוּ לָכֵם. — You will eat and you will be satisfied. Beware. When you are very prosperous, you must be very careful not to rebel against God, because man rejects God only when he is sated, as the Torah says also in 8:12-14 (*Rashi*). Experience shows that the temptations of wealth are among the hardest to resist. People who are rich in wealth but poor in sophistication often succumb to temptation.

17. מְהֵרָה. — Swiftly. Although God gave the generation of the Flood one hundred and twenty years to repent (*Genesis* 6:3), that was not a precedent for future generations. That generation had no one to learn from, but Israel's sinners should have known from history that the price of sin is destruction (*Rashi*). *Sifre*, however, points out that when Israel became sinful in the time of the Temples, God was very compassionate and patient, and did not bring about the exile for many, many years.

18. These words should be on our hearts, in the sense that we should ponder always the words of the Torah and the duty to perform the commandments, as found in this passage. For the commandment of *tefillin*, see *Exodus* 13:9,16 and above 6:8.

Rashi cites *Sifre* that the juxtaposition of these commandments with the threat of exile (v. 17) teaches that Jews should observe the commandments even in exile, so that when the

redemption occurs, they will not have forgotten how to perform them. *Ramban* clarified this concept. The commandments apply equally everywhere, but the holiness of the Land is so great that their performance is more significant there.

21. לָתֶת לָהֶם. — To give them. The Sages (*Sanhedrin* 90b) take this as an allusion to the resurrection of the dead, because the verse can be understood to imply that God swore to give the Land to the forefathers themselves, which implies that they will arise to enjoy the gift of the Land (*Rashi*).

22. Moses once more tells his people that they must study and love, that they must walk in God's ways by imitating His acts of kindness and concern for the needy, and by cleaving to Him. The Sages explain that the way to cleave to God is by attaching oneself to Torah scholars (*Rashi*). *Ramban* interprets "cleaving" as the duty to avoid the temptation of idol worship by always remembering God and inspiring oneself to love Him.

24. נְהַר־פָּרָת. — The Euphrates River. The borders given in *Numbers* 34:1-12 are nowhere near the Euphrates. Those were the borders of the generation that entered the Land. Here Moses looked ahead to the coming of Messiah, when the Euphrates will be the border of the Land.

הַיָּם הַהַחֲרֹוֹן. — The western [lit., the rear] sea, i.e., the Mediterranean Sea. In Scripture, the directions are visualized as if one were facing to the east. Thus, the north is often called *שמאל*, left; the south is *ימין*, right; the east is *קֶדֶם*, front; and the west, the direction of the Mediterranean, is the rear.

אֵלֶּיךָ מִסּוּדֵיכֶם. אֵיךְ סִימָן. וְעַל־אֵלֶּיךָ סִימָן. — This Masoretic note means: There are 111 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonics *אל* and *אֵיךְ*.

Both mnemonics mean wild goats. Perhaps the intent is that just as wild animals depend on God for their food, so the *Sidrah* teaches that whether in the Wilderness or the Land, Israel would rely on God for its very existence (*R' David Feinstein*).

פרשת ראה

אונקלוס

כו חזי די אָנא יִהב קְדַמְכוּן יומא דין
 בְּרַבִּין וְלִנְטִין: כוּיִת בְּרַבִּין די תְּקַבְּלוּן
 לְפַקְדִינָא דִּינִי אֶלְהִיכֶם דִּי אָנא מְפַקֵּד
 יִתְכוּן יומא דִּין: כח וְלִנְטִין אִם לֹא
 תְּקַבְּלוּן לְפַקְדִינָא דִּינִי אֶלְהִיכֶם וְחִסְטוּן
 מִן אֶרְצָא דִּי אָנא מְפַקֵּד יִתְכוּן יומא
 דִּין לְמַהֵר בְּתֵר טַעֲנָת עֲמִמָּא דִּי לֹא
 יִדְעָתוּן: כט וְיִהִי אֲרִי יַעֲלֶנָּה יִי אֶלְהֵי
 לְאַרְעָא דִּי אַתָּה עֲלָל תִּפְנוּן לְמִירְתָּהּ
 וְתִתְּנוּ יֵת מִבְּרִכְיָא עַל טוֹרָא דְגִרְזִין וְיֵת
 מִלְּטָטִינָא עַל טוֹרָא דְעִיבָל: להֹא אֲנוּן
 בְּעִבְרָא דִּירְדְנָא אַחֲרֵי אֲרַח מַעֲלָנִי
 שְׁמָשָׁא בְּאַרְעָא בְּנִעְנָאָה דִּיתֵב
 בְּמִישְׁרָא לְקַבֵּל גִּלְגָּל בְּסִטֵּר מִישְׁרֵי
 מִדְּרֵה: לא אֲרִי אַתְּנוּ עִבְרִין יֵת יִרְדְנָא
 לְמַעַל לְמִירְתָּהּ יֵת אֶרְעָא דִּי יִי
 אֶלְהִיכֶם יִהב לְכוּן וְתִירְתוּן יֵתָה
 וְתִיתְּכוּן בְּה: לו וְתִתְּשְׁרוּן לְמַעַבְדָּהּ יֵת כָּל
 קְמִיָּא וְיֵת דִּינִיָּא דִּי אָנא יִהב קְדַמְכוּן
 יומא דִּין: א אֲלִין קְמִיָּא וְדִינִיָּא דִּי
 תִּשְׁרוּן לְמַעַבְדָּהּ בְּאַרְעָא דִּי יִהב יִי
 אֶלְהֵי דְאֶבְהֶתֶךָ לָךְ לְמִירְתָּהּ כָּל
 יומָא דִּי אַתְּנוּ קְמִין עַל אֶרְעָא:
 ב אֶבְדָּא תִּאבְדוּן יֵת כָּל אַתְרָא דִּי

ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה: את הברכה
 אשר תשמעו אל מצות יהוה אלהיכם אשר אנכי
 מצוה אתכם היום: והקללה אם לא תשמעו אל מצות
 יהוה אלהיכם וסרתם מן הדרך אשר אנכי מצוה
 אתכם היום ללכת אחרי אלהים אחרים אשר לא-
 ידעתם: והיה כי יביאך יהוה אלהיך אל הארץ
 אשר-אתה בא-שמה לרשתה ונתתה את-הברכה
 על-הר גרזים ואת-הקללה על-הר עיבל: הלא-המה
 בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש בארץ הכנעני
 הישב בערבה מול הגלגל אצל אלוגי מרה: כי אתם
 עברים את-הירדן לבא לרשת את-הארץ אשר-יהוה
 אלהיכם נתן לכם וירשתם אתה וישבתם-בה:
 ושמרתם לעשות את כל-החקים ואת-המשפטים
 אשר אנכי נתן לפניכם היום: אלה החקים והמשפטים
 אשר תשמרון לעשות בארץ אשר נתן יהוה אלהי
 אבותיך לך לרשתה כל-הימים אשר-אתם חיים
 על-האדמה: אבד תאבדון את-כל-המקמות אשר

רע

לשון אחר: כל מקום שנאמר אחרי מופלג הוא (כ"ר מד"ה): דרך מבוא השמש.
 להלן מן הירדן לדר מערב. וטעם המקרא מוכיח שס"ט שני דברים, שנקראו בשני
 טעמים, אחרי נקוד כפשוטו, ודרך נקוד כפשוטו וואל דגוש, ואם היה אחר דרך דבור
 אחד היה נקוד אחרי במשקל, בשופר הפוך, ודרך כפשוטו ויפס: מול הגלגל. רחוק
 מן הגלגל (ספרי ט"ז; סוטה ט"ז): אלוגי מורה. שם הוא, שנאמר עד מקום שם עד
 חלון מורה (בראשית י"ב); ספרי ט"ז; סוטה ט"ז): (לא) כי אתם עוברים את
 הירדן וגו'. נסים על ירדן יהיו סימן בידיכם שתבטלו ותיכרעו את הארץ (ספרי נז);
 (ב) אבד תאבדון. אבד ואח"כ תאבדון, מכלל לעוקר עבודת כוכבים שגריד לשם
 אחריה (ספרי ט"ז): את כל המקומות אשר עברו שם וגו'. ומה תאבדון מהם,

(כו) ראה אנכי. נותן. ברכה וקללה. האמורות בהר גרזים ובהר עיבל (להלן)
 כז:טוריו): (כו) את הברכה. על מנת אשר תשמעו: (כח) מן הדרך אשר
 אנכי מצוה אתכם היום ללכת וגו'. הא למדת שכל הטובד עבודה זרה הרי הוא
 סר מכל הדרך שנגטו ישראל. מכלל אחר, המורה בעבודה זרה ככופר בכל המורה
 כולה (ספרי נד); (כט) ונתתה את הברכה. כתרומתו, ית מברכיא, את המברכים.
 על הר גרזים. כלפי הר גרזים הופכים פניהם ופתחו בברכה, כדרך האיש אשר לא
 יעשה פסל ומסכה וגו'. כל האמורים כפניהם אחרת מחלה בשלש כרוך ואח"כ הפכו
 פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה (ספרי נה; סוטה ל"ג): (ל) הלא המה. נתן כנס
 סימן: אחרי. אחר העברת הירדן הרבה והלאה למרחוק (ספרי נו; סוטה לג) וזהו

PARASHAS RE'EH

The next three *Sidros* (*Re'eh*, *Shoftim*, and *Ki Seitzei*) contain the bulk of the commandments found in *Deuteronomy*. Up to now, Moses mentioned such fundamental commandments as love and fear of God, and general exhortations against idolatry, and delivered inspirational sermons stressing the people's duty toward God and their obligation to live up to the holiness of the Land (*Chizkuni*). He begins this recitation by putting the commandments into perspective, saying that the choice of whether or not to accept the Torah in its totality is nothing less than the choice between blessing and curse.

26-32. Blessing and curse. According to *Rashi*, Moses informed the people about the blessing and curse that would be pronounced later on Mount Gerizim and Mount Ebal.

Although Moses said that he was setting out the choice today, and that elaborate ritual would take place only after the Jordan had been crossed (see 27:11-26), Moses now explained to the people what the formula of the blessings and curses would be (*Mizrachi*).

According to *Ramban*, however, verses 26-28 are unrelated to Mount Gerizim and Mount Ebal; rather Moses spoke in general terms, saying that those who observed the commandments would be blessed and those who did not would be cursed.

26. ראה — See. The blessing and curse are not simply promises for the future. One can actually see that people who observe the Torah have a sense of accomplishment, fulfillment, and spiritual growth. The blessing is there for all

PARASHAS RE'EH

²⁶ *Blessing and Curse* See, I present before you today a blessing and a curse. ²⁷ The blessing: that you hearken to the commandments of HASHEM, your God, that I command you today. ²⁸ And the curse: if you do not hearken to the commandments of HASHEM, your God, and you stray from the path that I command you today, to follow gods of others, that you did not know.

²⁹ It shall be that when HASHEM, your God, brings you to the Land to which you come, to possess it, then you shall deliver the blessing on Mount Gerizim and the curse on Mount Ebal.

³⁰ Are they not on the other side of the Jordan, far, in the direction of the sunset, in the land of the Canaanite, that dwells in the plain, far from Gilgal, near the plain of Moreh? ³¹ For you are crossing the Jordan to come and possess the Land that HASHEM, your God, gives you; you shall possess it and you shall settle in it. ³² You shall be careful to perform all the decrees and the ordinances that I present before you today.

12 ¹ These are the decrees and the ordinances that you shall observe to perform in the Land that HASHEM, the God of your forefathers, has given you, to possess it, all the days that you live on the Land. ² You shall utterly destroy all the places where the nations that

to see (Malbim).

ברכה וקללה — A blessing and a curse. Moses pointed out to Israel that it is not like other nations. The blessings promised them are so far out of the ordinary as to be miraculous, and so are the ordeals facing them if they fail in their spiritual calling. Thus, the choice is between blessing and curse (*Sforno*). Most people are satisfied with mediocrity, quite content to move along, not expending the effort to be great and making sure not to be evil. Moses urged Israel to think otherwise. Jews should strive for great heights and should feel that the alternative is nothing less than curse.

27. אֲשֶׁר תִּשְׁמָעוּ — That you hearken. The blessing will come to you only on the condition that you hearken to the commandments (*Rashi*).

Homiletically, "hearing" is a metaphor for blessing, because the only way a person can attain God's blessings is if he has the ability to hear, i.e., assimilate what the Torah wants of him. In speaking of the idyllic world of the future, the prophet says that there will be not a hunger for bread and not a thirst for water, but only to hear the word of HASHEM (*Amos 8:11*). Thus, in the future, everyone will understand the message of this verse, which is that "blessing" consists of the ability to hear what is truly essential (*Sfas Emes*), and to pick that out from the welter of competing messages with which people are inundated.

28. אִם-לֹא תִשְׁמָעוּ — If you do not hearken. In speaking of the blessing, Moses said, "that you hearken," implying that as a matter of course people will listen and earn the blessing. In the case of the curse, however, he said "if" because he did not wish to imply the likelihood that people would refuse to hearken to God's word (*R' Bachya*).

לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים — To follow gods of others. To illustrate those who stray, the Torah cites idolatry, because one who worships an idol is considered as if he had repudiated the entire Torah (*Rashi*), for idolatry is a rejection of God. One who violates other commandments is surely wor-

thy of punishment, but his tie to God is not broken.

Verse 26 begins with the word *ראה*, see, which is in the singular form, but the rest of the passage is in the plural. This alludes to Israel's essential nature as a single, unified nation with the ultimate goal of serving God. Even though huge numbers of individuals may fall short of this calling, that is an aberration from Israel's spiritual norm (*Tzror HaMor*). *Chasam Sofer* finds in this dual usage an allusion to the Sages' teaching (*Kiddushin 40a*) that each individual has it in his power to affect the entire world for good or bad.

29. See 27:11-26.

הַר גֵּרִיזִים . . . הַר עִבָּל — Mount Gerizim . . . Mount Ebal are generally identified as being near Shechem, but there is a difference of opinion among the Sages regarding this. See *Sifre*; *Sotah 33b*; *Yerushalmi Sotah 7:3*.

31. כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת-הַיַּרְדֵּן — For you are crossing the Jordan. Because the mention of the imminent crossing of the Jordan seems to be superfluous (*Mizrachi*), the Sages infer that Moses meant to suggest that the very manner of the crossing would be so miraculous as to prove to the nation that God would be with them in their battles to conquer the Land (*Rashi*). This indeed happened, for the Jordan split, just as the Sea of Reeds had split when Israel left Egypt.

Since you are about to enter your Land, now is the appropriate time for you to accept the covenant to uphold the Torah (*Abarbanel*).

12.

1-19. Sanctity of the Land. The commandments given in this passage have particular relevance to *Eretz Yisrael*, either because they refer to the removal of every vestige of idolatry from the Land or because they refer to commandments that are performed there exclusively or primarily.

2. The translation of the verse follows *Rashi*, citing *Sifre*.

אָבֵר תֵּאבְדֻן — You shall utterly destroy. The double form of the verb indicates that idols must be destroyed totally

פָּלְחוּ תִּמְנוֹן עֲמֻמָּא דִּי אֲתוּן יִרְתִּין יְתְּהוּן
יֵת טַעֲנוֹתוֹהוּן עַל טוֹרְיָא רְמֵינָא וְעַל
רְמֵתָא וְתַחֲתוֹת כָּל אֵילָן עֲבוּף:
וְתִתְרַעֲוּ יֵת אֲגוּרֵיהוּן וְתִתְבָּרֶן יֵת
קִמְתָּהוּן וְאֲשֵׁרֵיהוּן תּוֹקְדוֹן בְּנוֹרָא
וְצִלְמֵי טַעֲנוֹתוֹהוּן תְּקוּצְעוּן וְתוֹבְדוֹן יֵת
שְׁמֵהוּן מִן אֲתָרָא הַהוּא: לֹא תַעֲבֹדוּן
כֹּן גִּדְם יֵי אֱלֹהֵכוֹן: הֵאֱלֹהִן לְאֲתָרָא דִּי
יִתְרַעֲוּ יֵי אֱלֹהֵכוֹן מִכָּל שְׁבִטִיכּוֹן
לְאֲשֵׁרָאָה שְׁכֻנְתָּהּ תִּמְנוֹן לְבֵית שְׁכֻנְתָּהּ
תִּתְבָּעוּן וְתִתִּינוּן לְתִמְנוֹן: וְתִיתִינוּן לְתִמְנוֹן
עֲלֻתִיכּוֹן וְנִקְסַת קוּדְשִׁיכּוֹן וְיֵת
מַעֲשֵׂרֵיכּוֹן וְיֵת אִפְרָשׁוֹת יִדְכוֹן
וְנִדְרֵיכּוֹן וְנִדְרֵיכּוֹן וְנִדְרֵיכּוֹן וְנִדְרֵיכּוֹן
וְנִדְרֵיכּוֹן: וְתִתְבָּעוּן תִּמְנוֹן גִּדְם יֵי אֱלֹהֵכוֹן
וְתִתְבָּעוּן כָּל אוֹשָׁטוֹת יִדְכוֹן אֲתוּן וְאִנְשׁ
בְּתִיכּוֹן דִּי בְרַכְךָ יֵי אֱלֹהֵי: לֹא תַעֲבֹדוּן
כָּל דִּי אֲנָחְנָא עֲבָדִין הֵבָא יוֹמָא דִּין
גִּבְרָא כָּל מִן דְּכָשֵׁר גִּדְמוּהִי: טָאֲרִי לֹא
אֲתִיתוּן עַד כִּעֵן לְבֵית נִיחָא וְלֹאֲחֻסְנָא
דִּי יֵי אֱלֹהֵי יִתְבָּעוּן לֵה: וְתַעֲבֹדוּן יֵת יִרְדְּנָא
וְתִתְבָּעוּן בְּאֲרָעָא דִּי יֵי אֱלֹהֵכּוֹן מִחֻסָּן
יִתְבָּעוּן וְיִנִּיחַ לְכוֹן מִכָּל בְּעָלֵי דְבְּרִיכּוֹן
מִסְחוֹר סְחוֹר וְתִתְבָּעוּן לְרַחֲצוֹן:

עֲבָדוּ שֵׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אִתְּם אֶת־אֱלֹהֵיהֶם
עַל־הַהָרִים הָרָמִים וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן:
וְנִתְצַתְּם אֶת־מִזְבְּחֵיכֶם וְשִׁפְרֵיכֶם אֶת־מִצְבְּתֵיכֶם
וְאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּגְדְּעוּן
וְאִבַּדְתֶּם אֶת־שְׁמֵם מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא: לֹא־תַעֲשׂוּן
כֹּן לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם: כִּי אִם־אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־שְׁבִטֵיכֶם לְשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ שָׁם
לְשַׁכְנֵן תִּדְרָשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה: וְהִבֵּאתֶם שָׁמָּה עֲלֵיתִיכֶם
וְזִבְחֵיכֶם וְאֵת מַעֲשֵׂרֵיכֶם וְאֵת תְּרוּמַת יִדְכֶם וְנִדְרֵיכֶם
וְנִדְבְּתֵיכֶם וּבִכְרַת בְּקָרְכֶם וְצֹאנְכֶם: וְאִכְלַתֶּם־שָׁם
לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּשְׁמַחְתֶּם בְּכָל מַשְׁלַח יִדְכֶם אִתְּם
וּבְתֵיכֶם אֲשֶׁר בִּרְכָךְ יְהוָה אֱלֹהֵי: לֹא תַעֲשׂוּן כְּכָל
אֲשֶׁר אָנְחָנוּ עֲשִׂים פֶּה הַיּוֹם אִישׁ כָּל־הַיִּשְׂרָאֵל בְּעֵינָיו:
כִּי לֹא־בָאתֶם עַד־עַתָּה אֶל־הַמִּנוּחָה וְאֶל־הַנִּחְלָה
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיךְ נָתַן לָךְ: וְעִבַּרְתֶּם אֶת־הַיַּרְדֵּן
וַיִּשְׁבְּתֶם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִנְחִיל אִתְּכֶם
וְהִנִּיחַ לָכֶם מִכָּל־אִיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וַיִּשְׁבְּתֶם־בְּטָח:

רש"י

אשר ברכך ה'. לפי הכרעה הנא (ספרי סד): (ח) לא תעשון בכל אשר
אנחנו עושים וגו'. מוסב למעלה, על כי אתם עובדים את הירדן וגו' (לפני יחזקאל)
כשתעבדו את הירדן מיד מותרים לכם להקריב בצמח כל י"ד שנה של כינוס וחילוק,
ובצמח לא תקריבו כל מה שאתם מקריבים פה היום במשכן שהוא עמכם, ונמשה,
והוא כשר להקריב בו חטאות ואשמות נדרים וגדלות, אבל בצמח אין קרב אלא
הנידר והמידע, והוא איש כל הישר בעיניו, נדרים וגדלות שאתם מתגדלים על
ידי שיער בעיניכם להביאם ולא ע"י חובה, אותם תקריבו בצמח (ספרי סה)
וזמנים קצין קצין: (ט) כי לא באתם. כל אותן י"ד שנה: עד עתה. כמו
עדיין: אל המנוחה. וזו שילה (ספרי סו): זמנים קצין: הנחלה. וזו שילה
(ספרי סז): (י) ועברתם את הירדן וישבתם בארץ. שחלוקה ויהא כל אחד ממכר
את חלקו ואת שטחו: והנחת לכם. לאחר כינוס וחילוק ומנוחה מן הכנענים:
אשר הגית ה' לנפותכם את שיראל (שפיעס גא): ואין זו אלא ציני דוד, או:

אח אלהים אשר על ההרים (ספרי סז): ע"י מה: (ג) מזבח. של אכנים הרבה:
מצבה. של אכן אחת, והוא כינוס שמיני במשנה, אכן שחלוקה מתחלה לבינוס
(ע"י מה): אשרה. אילן הנטבד (ספרי סח): ואבדתם את שמם. לנפות להם ספ
לגנאי בית גליל קורין לה בית כריא, עין כל עין קון (ספרי סט): ע"י מה: (ד) לא
תעשון כן. להקטיר לשמים בכל מקום, כי אם במקום אשר יבחר (פסוק טו). דבר
אחר, ונתלתם את מזבחותם ואבדתם את שמם, לא תעשון כן. אזהרה למנוח את
השם ולנוח אכן מן המזבח או מן העזרה. אחר רבי ישמעאל ובי תעלה על דעתך
שישראל נותנין את המזבחות, אלא שלא תעשו כמעשהם ויגרמו טעויותם למקדש
אזכויכם שיהיה (ספרי סז): (ה) לשבנו תדרשו. זה משכן שילה: (ו) וזבחיכם.
שלמים של חובה (ספרי סז): מעשרותיכם. מעשר בצמח ומעשר שני לאכול לפניכם
מן החומה (ספרי סז): תרומת ידכם. אלו הנכורים שנאמר בהם ולקח הכהן הטמא
מידך (להלן כויד): ספרי סז: ובכרת בקרבם. לתקן להנכים ויקריבו ספרי סז: (ז)

(Mizrachi). This is why it is not sufficient merely to chop down an asherah, or idolatrous tree; even its roots must be removed from the ground (Rashi).

R' Akiva inferred from this verse that wherever one saw a high mountain or a verdant tree, it should be assumed that an idol or altar had been placed there (Avodah Zarah 45b). Apparently, the Canaanites set up their idols wherever the surroundings manifested the powers of nature, powers that they associated with their idols.

3. וְאִבַּדְתֶּם אֶת־שְׁמֵם — And you shall obliterate their names. Not only should the idols themselves be removed, Jews were not even to refer to them by their proper names. Instead, they should use derogatory nicknames for them (Rashi).

4. לֹא־תַעֲשׂוּן כֹּן לַה' — You shall not do this to HASHEM. The Sages took it for granted that Moses surely had no need to warn the people literally not to destroy the Temple or synagogues, as they had been commanded to destroy the idols. Rather, he meant to say that Jews may not burn incense wherever they wished, as did the Canaanites. Alternatively, Jews are forbidden to erase the Name of God or to destroy a stone of the Altar. Homilectically, R' Yishmael taught that Jews should be careful not to commit sins that will cause them to be exiled and their holy places destroyed (Rashi).

5. לְשַׁכְנֵן — His Presence. Having previously mentioned the place that God would choose, a term that always refers to the

you are driving away worshiped their gods: on the high mountains and on the hills, and under every leafy tree. ³ You shall break apart their altars; you shall smash their pillars; and their sacred trees shall you burn in the fire; their carved images shall you cut down; and you shall obliterate their names from that place.

⁴ You shall not do this to HASHEM, your God. ⁵ Rather, only at the place that HASHEM, your God, will choose from among all your tribes to place His Name shall you seek out His Presence and come there. ⁶ And there shall you bring your elevation-offerings and feast-offerings, your tithes and what you raise up with your hands, your vow offerings and your free-will offerings, and the firstborn of your cattle and your flocks. ⁷ You shall eat there before HASHEM, your God, and you shall rejoice with your every undertaking, you and your households, as HASHEM, your God, has blessed you.

Private Altars ⁸ You shall not do everything that we do here today — [rather,] every man what is proper in his eyes — ⁹ for you will not yet have come to the resting place or to the heritage that HASHEM, your God, gives you.

¹⁰ You shall cross the Jordan and settle in the Land that HASHEM, your God, causes you to inherit, and He will give you rest from all your enemies all around, and you will dwell securely.

Temple, Moses must have alluded here to another resting place of God's Presence, i.e., the Tabernacle at Shiloh (Rashi). Thus, he was commanding that unlike the Canaanites who brought their offerings wherever they chose, Jews may do so only in the places designated by God. The Tabernacle at Shiloh, in the province of Ephraim, stood for 369 years — most of the period before the erection of the Temple — until it was destroyed by the Philistines at the end of Eli's tenure as Kohen Gadol and judge (see *I Samuel* 4:11-22).

6. עליהם וזבחים — *Your elevation-offerings and feast-offerings.* The verse enumerates the animal and agricultural offerings that must be brought to the Temple. *Elevation-offerings* are those that are burned completely on the Altar, and *feast-offerings* are peace-offerings that are generally shared with the family and guests of the one bringing the offering; the two terms together are frequently used as generic terms for all types of animal and fowl offerings. Here, Moses referred to the offerings that are required by the Torah; at the end of the verse he added those that individuals bring voluntarily, either by vowing to do so or by doing so without accepting a prior obligation. In this context, the *tithes* are the animal tithes that are brought as offerings (*Leviticus* 27:32) and the "second tithe" from crops (see below, 14:22-27). *What you raise up with your hands* refers to the first fruits (see 26:4).

7. ושמחתם — *And you shall rejoice.* When you serve God, you should do so joyously (*Sforno*).

ה' אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ — *As HASHEM . . . has blessed you*, i.e., the extent of your offerings should be commensurate with the prosperity God has given you (Rashi). This applies to all areas of life. One should give charity, apportion time to Torah study and community work, and be active in the education of children according to how much God has given him. A very wealthy person has not fulfilled his obligation merely by giving more than others who have much less, and

those who have been blessed with the ability to teach, lead, or decide difficult halachic problems must do more than those endowed with less.

8-9. Private altars. Based on *Sifre* and *Zevachim* 117b, Rashi explains that these two verses refer to the fourteen years between the Jewish entry into the Land and the erection of the Tabernacle at Shiloh, a period that had a unique halachic status. When there was a Temple or central Tabernacle — as in the Wilderness, Shiloh, and Jerusalem — it was forbidden for an individual to erect a private altar [מזבח]. When no such Sanctuary existed, there would still be a national altar for communal and required personal offerings, but individuals were permitted to erect altars of their own, if they wished. Such was the situation, for example, during the fourteen years before Shiloh, when there was a national altar at Gilgal, and after the destruction of Shiloh, when there were national altars at Nob and then at Gibeon; during those periods, individuals had the right to erect private altars. However, a private altar had a lesser status than the national one. Whereas the national altars could be used for an individual's required guilt- and sin-offerings, in addition to his optional elevation- and peace-offerings, a private altar could be used only for optional offerings. Thus, the flow of the verses is as follows:

When you cross the Jordan and enter the Land (11:31) and the only national altar will be the one at Gilgal, private altars will be permitted. But on your private altars, *you shall not do everything that we do here today* [i.e., you are forbidden to bring every kind of offering on a private altar]. Rather, the only offerings you may bring there are *every man what is proper in his eyes* [i.e., the optional offerings described above]. The reason this new condition will prevail is because *you will not yet have come to the resting place* [i.e., Shiloh, which was a temporary resting place for God's Presence] or *to the heritage* [i.e., the Temple in Jerusalem, which was His eternal heritage].

In the plain sense, Moses meant that since many of the

יא ויהי אתרא די יתריעי יי אלהיו בזה
לאשרא שכתה תמן לתמן תיתון ית
כל די אנא מפקד יתכון עלותיכון
ונקטת קדושיכון מעשרתיכון
ואפרשות ידכון וכל שפר נדריכון די
תדרון קדם יי: יי ונתדרון קדם יי
אלהיו אתון ובניכון ובנותיכון
ועבדיכון ואמהותיכון ולואה די
בקרייכון ארי לית לה חלק ואחסנא
עמכון: יי אסתמר לה דילמא חסס
עלותה בכל אתרא די תחזי: יי אלהיו
באתרא די יתריעי יי בחר מן שבטיה
תמן חסס עלותה ותמן תעבר כל די
אנא מפקד: יי לחוד בכל רעות נפשך
תפוס ותיכול בשרא כבדקתא דיי:
אלהיו די יתב לה בכל קרייה מסאבא
ודביא יכלנה בבשר טביא ואילא:
י לחוד דמא לא תיכלון על ארעא
תשדנה כמניא: יי לית לה רשו למיכל
בקרייה מעשר עבודה חמרה ומשחה
ובבדרי תורה וענה וכל נדריה די
תדר נדרתיך ואפרשות ידך: יי אלהיו
קדם יי אלהיו תיכלנה באתרא די
יתריעי יי אלהיו בזה את וברך וברכה
ועבדך ואמתך ולואה די בקרייה
ותחזי קדם יי אלהיו בכל אושטות
ידך: יי אסתמר לה דילמא תשובך

יהיה המקום אשר יבחר יהוה אלהיכם בו לשכן שמו
שם שמה תביאו את כל-אשר אנכי מצוה אתכם
עולתיכם וזבחיכם מעשרתיכם ותרמת ידכם וכל
מבחר נדריכם אשר תדרו ליהוה: ושמתם לפני יהוה
אלהיכם אתם ובניכם ובנותיכם ועבדיכם ואמהותיכם
והלוי אשר בשעריכם כי אין לו חלק ונחלה אתכם:
י השמר לה פן-תעלה עלתיך בכל-מקום אשר תראה:
יד כי אם-במקום אשר יבחר יהוה באחד שבטיה שם
תעלה עלתיך ושם תעשה כל אשר אנכי מצוה: רק
י בכל-אות נפשך תזבח וזבחת בשר כבדפת יהוה
אלהיו אשר נתן-לה בכל-שעריה הטמא והטהור
י ואכלנו כצבי וכאיל: רק הדם לא תאכלו על-הארץ
י תשפכונו במים: לא-תוכל לאכל בשעריה מעשר דגנה
ותירוש ויצהרה ובכרת בקרה וצאנה וכל-נדריה אשר
י תדר ונדבתיך ותרומת ידך: כי אם-לפני יהוה אלהיו
תאכלנו במקום אשר יבחר יהוה אלהיו בו אתה ובנה
ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריה ושמת
י לפני יהוה אלהיו בכל משלח ידך: השמר לה פן-תעזב

רס"ה

הטמא והטהור. לפי שכן מכת קדשים שנאמר בהם והבשר אשר יע כל טמא
לא יאכל (ויקרא יז:ט) הולך להסיר בו טמא וטהור אוכלים בקטרה אחת (ספרי
ס: בצבי ובבאיל. שאין קרנ כל מהס: בצבי ובבאיל. לפרשין מן הורע והלמים
והקנה ס:ט) דק הדם לא תאכלו. אפי"ס (שאלמתי) שאין כל בו וזיקת דם
בזבח לא תאכלנו: תשפכונו במים. לומר לה שאין לרד כסוי (ס: חולין פד.).
דבר אחר, הכי הוא כמים להבשיר את הורעים (ספרי ס: חולין נג.). לא
תובל. כל הכחוש ליתן לא תעשה על הדבר (ספרי טז: [לא תובל]). רבי יהושע
בן קרח אומר יכול אתה אכל איך ראשי. כיוולא בו, ואת היבוי יושבי ירושלים
לא יכלו בני יהודה להורישם (יהושע טו:טג) יבולים היו אלא שאין ראשין (ספרי ס:ט)
לפי שכתב להם אברהם ברים כלהם מהם מערת המכפלה, ואל יבויסו היו אלא
חתיים היו, אלא על שם העיר שמה יבויס. כך מפרש בפרקי דר' אליעזר (לו) והוא
שנאמר כי אם הסיך העורים והפסחים (שמואל ב ה:ו) לרוע שכתבו עליהם את
השבעה: ובכרת בקרך. אזהרה לכהנים: ותרומת ידך. אלו הבכורים (ספרי
ס:ט) (ידה) לפני ה'. לפני מן החומה (ס:ט) והלוי אשר בשעריך. אם אין להן
לחם לו מתלקן כגון מעשר ראשון, מן לו מעשר עני, אין להן מעשר עני והמוני על
שלמך (ס"א שאלתך) (ס:ט) (יט) השמר לה. ליתן לא תעשה על הדבר (ס:ט)

(וא) והיה המקום וגו'. בנו לבס בית הבחירה בירושלים. וכן הוא אומר בדוד,
ויהי כי יבן המלך בתינו וה' הניח לו מכל איביו מסבין ויחמר המלך אל נתן הנביא
ראה נא אנכי יושב בתיא ארויס וארון האלהים יושב בחור היריפה (שמואל ב ז:אז:)
ספרי סז). שמה תביאו וגו'. למעלה אומר לפני שילה וכל אומר לפני ירושלים.
ולכן חלקם הכחוש, ליתן היסר בין זו לזו, משחרכה שילה וכל לטוב, תרבה טוב וכל
לנכשון היו הכחות מותרות, עד שכל לירושלים (זכמים ס:ט) מבחר נדריכם.
מלמד שביאו מן המוכתר (ספרי סח:ט) (יג) השמר לה. ליתן לא תעשה על הדבר
(ס:ט) בכל מקום אשר תראה. אשר יעלה בלך, אכל אתה מקריב ע"פ נביא,
כגון אליהו בזה הכרמל (ס:ט) (יד) באחד שבטיה. בחלקו של בנימין (ספרי להלן
ס:ט) ולמעלה (פסוק ה) הוא אומר מכל שבטיס, הא כילד, כשקנה דוד את הגורן
מאורנה היבויס גבה הוצב מכל השבטים, ומכל מקום הגורן בחלקו של בנימין היה
(ספרי ט:ט) (טו) רק בבל אור נפשי. כמה הכחוש מדבר, אם כשבר חלוא
להסירה להם בלא הקרבת אימורים, הכי אומר במקום אחר כי יריחי ה' את נבולך
וגו' ואחרת אוכלת בשר וגו' (להלן פסוק כ) כמה זה מדבר, קדשים שגל בהם מוס
שידו ויאוכלו בכל מקום. יכול יפדו על מוס עובר, ח"ל רק (ספרי טא:ט) תזבח
ואכלת. אין לה בהם היסר גיזה וחלז אלא אכילה על ידי זביחה (ס:ט) בכורות טו:ט

laws of offerings would not be applicable until the Jews entered the Land, someone in the Wilderness could do what is proper in his eyes, regarding those laws. But once they entered the Land, that would end (Ramban).

11. מבחר נדריכם. — The choicest of your vow offerings. The Torah implies that when one chooses the animal for an offering, it should be a choice one (Sifre).

15-16. Permission to eat redeemed offerings. In the Wilderness, one who wished to eat meat had to bring his animal to the Tabernacle as a peace-offering. Once the people arrived in the Land, the Torah permitted ordinary kosher slaughter wherever one wished (below, vs. 20-22). These two verses permit such slaughter in a special situation. In the event an animal had been consecrated for an

¹¹ It shall be that the place where HASHEM, your God, will choose to rest His Name — there shall you bring everything that I command you: your elevation-offerings and your feast-offerings, your tithes and what you raise up with your hands, and the choicest of your vow offerings that you will vow to HASHEM. ¹² You shall rejoice before HASHEM, your God — you, your sons and your daughters, your slaves and your maidservants, and the Levite who is in your cities, for he has no share and inheritance with you. ¹³ Beware for yourself lest you bring up your elevation-offerings in any place that you see. ¹⁴ Rather, only in the place that HASHEM will choose, among one of your tribes, there shall you bring up your elevation-offerings, and there shall you do all that I command you.

Permission to Eat Redeemed Offerings ¹⁵ However, to your heart's desire you may slaughter and eat meat, according to the blessing that HASHEM, your God, will have given you in all your cities; the contaminated one and the pure one may eat it, like the deer and the hart. ¹⁶ But you shall not eat the blood; you shall pour it onto the earth, like water.

Sacred Foods Consumed Only in Jerusalem ¹⁷ In your cities, you may not eat: the tithe of your grain, and your wine, and your oil; the firstborn of your cattle and your flocks; all your vow offerings that you vow and your free-will offerings; and what you raise up with your hands. ¹⁸ Rather you shall eat them before HASHEM, your God, in the place that HASHEM, your God, will choose — you, your son, your daughter, your slave, your maidservant, and the Levite who is in your cities — and you shall rejoice before HASHEM, your God, in your every undertaking. ¹⁹ Beware for yourself lest you forsake

offering and then developed a disqualifying blemish, the Torah provides that it may be redeemed for money, which is then used to purchase another animal to be used as an offering. Even after the redemption, however, it still retains certain vestiges of holiness, so that there are limitations on what may be done with it. These laws are now discussed.

15. תִּזְכֹּחַ וְאָכַלְתָּ — You may slaughter and eat. But other uses are still forbidden. One may not use the wool of sheep or drink the milk of cows that had been redeemed after becoming blemished (*Rashi*).

הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר — The contaminated one and the pure one. This is a leniency. Although a contaminated [*tamei*] person is forbidden to touch the flesh of a consecrated animal, the prohibition disappears with the redemption. He may eat from the same plate as a ritually clean person, even though he will contaminate the flesh and his companion (*Rashi*).

כַּדֶּבֶר וְכָהָר — Like the deer and the hart. In the plain meaning, the flesh of the redeemed animal is no different than that of deer and harts, which are never eligible for use as offerings. Since the comparison to deer and hart is apparently superfluous, however, the Sages derive from it a new law. Ordinarily, a Kohen must be given the right front leg, the cheeks, and the stomach of all slaughtered cows, sheep, and goats (see 18:3), but not those of deer and harts. This redeemed animal, however, is an exception; it is treated as if it were a deer or hart, and none of it goes to the Kohen (*Rashi*).

16. רַק הַדָּם לֹא תֹאכְלוּ — But you shall not eat the blood. Since the Torah links the prohibition against eating blood to its property of effecting atonement in the sacrificial service (*Leviticus* 17:11), it might be assumed that the prohibition

does not apply to the blood of this disqualified offering; therefore the Torah must state explicitly that its blood is forbidden (*Rashi*).

עַל-הָאָרֶץ תִּשְׁפֹּקוּ — You shall pour it onto the earth. Here the similarity to the deer and hart ends. When these two species are slaughtered, their blood must be covered (*Leviticus* 17:13). A redeemed animal, however, retains its biological status of cow, sheep, or goat, whose blood need not be covered (*Rashi*).

17-19. Sacred foods consumed only in Jerusalem. The Torah lists foods that may be eaten only in Jerusalem or, in the case of the Tabernacle at Shiloh, in the environs of the Sanctuary.

17. תְּעֹשֶׂה — The tithe. The subject is *תְּעֹשֶׂה שְׁנִי*, the second tithe, the only tithe that must be eaten in Jerusalem (see 14:22-26).

וּבְבִרָה — The firstborn. The male firstborn of cows, sheep, and goats are holy from birth and, if unblemished, must be brought as offerings; consequently they must be eaten in Jerusalem. If they become blemished, they are gifts to the Kohen and may be slaughtered and eaten anywhere (15:21-22).

וְנִדְבָרְךָ — Your vow offerings. This refers to peace- and thanksgiving-offerings (*Sifre*). Elevation- offerings, of course, are burned entirely on the Altar.

וּמִתְרומַת יָדְךָ — And what you raise up with your hands, i.e., *bikkurim*, the first fruits.

וְהַלֵּוִי — And the Levite. If you do not have the regular Levite tithe to give him, give him preference when you distribute your tithe to the poor. And if you do not have that, invite him to your table (*Rashi*).

כ את־הלוֹי כָּל־יְמִיהַ עַל־אֲדָמָתָהּ: כִּי־יִרְחִיב־
יהוה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלָּהּ בְּאֶשֶׁר דָּבַר־לָהּ וְאֶמְרַת־אֲכָלָהּ
בְּשָׂר כִּי־תֵאָנֶה נִפְשָׁה לֶאֱכֹל בְּשָׂר בְּכָל־אֹת נִפְשָׁה
כא תֹאכַל בְּשָׂר: כִּי־יִרְחַק מִמֶּנּוּ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוה
אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹם שְׁמוֹ שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאֲנֶךָ אֲשֶׁר
נָתַן יְהוה לָךְ בְּאֶשֶׁר צִוִּיתָךָ וְאֲכַלְתָּ בִּשְׂעָרֶיךָ בְּכָל אֹת
כב נִפְשָׁה: אֲךָ בְּאֶשֶׁר יֹאכַל אֶת־הַצִּבִּי וְאֶת־הָאֵיל בֶּן
כג תֹּאכְלֶנּוּ הַטֶּמָּא וְהַטְּהוֹר יִחָדּוּ יֹאכְלֶנּוּ: רַק חֹזֶק לְבַלְתִּי
אֲכֹל הָדָם כִּי הָדָם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְלֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־
כד־כה הַבְּשָׂר: לֹא תֹאכְלֶנּוּ עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ בַּמַּיִם: לֹא
תֹאכְלֶנּוּ לְמַעַן יֵיטֵב לָךְ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיִּשָּׂר
כו בְּעֵינֵי יְהוה: רַק קִדְּשִׁיהָ אֲשֶׁר־יִהְיוּ לָךְ וּנְדָרֶיהָ תִּשָּׂא
כז וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוה: וַעֲשִׂיתָ עֲלֵתֶיךָ
הַבְּשָׂר וְהָדָם עַל־מִזְבֵּחַ יְהוה אֱלֹהֶיךָ וְדָם־זִבְחֶיךָ יִשְׁפֹּךְ
כח עַל־מִזְבֵּחַ יְהוה אֱלֹהֶיךָ וְהַבְּשָׂר תֹּאכַל: שְׁמֹר וְשִׁמַּעְתָּ
אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצִוֶּה לְמַעַן יֵיטֵב לָךְ
וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ עַד־עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי

רש"י
על אדמתך. אבל בגולה אינך מזהיר עליו יותר מעניי ישראל (ספרי: (ב) בי
ירחיב וגו'. למדה מורה דרך ארץ שלא יחלוף אדם לאכול בשר אלא מתוך רחבת
ידים ועושר (חולין פד.): בכל אות נפשך וגו'. אבל במדבר נאסר להם בשר
חולין אלא אם כן מקדישה ומקריבה שלמים (ספרי פה; חולין טז:). (בא) כי ירחק
ממך המקום. ולא חזק לנא ועשית שלמים בכל יום כמו שבשן שהמשכן הולך
עמכם, (וזבחת מבקרך ואכלת): וזבחת וגו' כאשר צויתך. למדנו שיש
לזווי בזבחה היאך ישמע, והן הלכות שמיטה שנאמרו למשה מסמי (ספרי טז; חולין
כח:). (כב) אך כאשר יאכל את הצבי וגו'. אינך מזהיר לאכלן בטרהיה. אי
מה לזי ואיל חלבן מותר אף חולין חלבן מותר, ח"ל אך (ספרי טז; בטורות טו:).
(כג) רק חזק לבלתי אכל הדם. ממה שנאמר חזק אהה למד שהיו שופכים
בדם לאכלו לפיכך הולך לומר חזק, דברי רבי יהודה. (רבי) שמעון בן עזאי (א"ס)
כן יוחאי: ח"ל אומר לא בזה הכתוב אלא להזהיר וללמדך עד כמה אהה לך
להתחזק במטות. אם הדם שהוא קל להשמר ממנו, שאין אדם מתאווה לו, הולך
לחזקך בהזהרתו, ק"ל לשאר מלות (ספרי טו:). ולא תאכל הנפש עם הבשר.

19. אזהרה לאכר מן החי (ספרי: חולין קכ:). (בד) לא תאכלנו. אזהרה לדם התמנות
(כריתות ד:). (בה) לא תאכלנו. אזהרה לדם האיכרים (ספרי: למען ייטב לך
וגו'. לא ולמד מתן שכר של מלות. אם הדם שנפשו של אדם קלה ממנו הפורש ממנו
זוכה לו ולבנו אחיו, ק"ל לגזל ופירות שנפשו של אדם מתאווה להם (מכות כג:).
(כו) רק קדשך. אפי"ס שאלה מותר לשחוט חולין, לא התרנו לך לשחוט את
הקדשים ולאכלן בשעריך בלא הקריבה, אלא להביאם לבית הבחירה: (כז) ועשית
עולותיך. אם עולות הם מן הבשר והדם על בני המזבח, ואם זבחי שלמים הם
דם וזבחיך ישפך על המזבח חמלה, ואח"כ והבשר תאכל. ועוד דרשו
כריתות, רק קדשך, שכל ללמד על הקדשים שנחלוף לארץ (ספרי טו) וללמד על
התמורות ועל ולדות קדשים שיקריבו (ספרי טה; בטורות יד:). (בח) שמור. זו
משה, שאלה לך לשמרה בבטןך אלא תשבת, כענין שנאמר כי נעים כי תשמרם
בבטןך (משלי כב:יח) ואם שנית אפשר ששמע ותקיים, הא כל שאינו בכלל משנה
אינו בכלל מעשה (ספרי טט:). את כל הדברים. שאלה חמיה ענין מלה
קלה כמלוא חמיה (ספרי: הטוב. בענין השמים: והישר. בענין אדם (ספרי:)

19. On your Land, but in the Diaspora, there is no special obligation to support the Levites, except for the general obligation to support any poor person (Rashi).
20-25. Permission to eat unconsecrated meat. This is the general dispensation that animals may be slaughtered for their meat, even without bringing them as offerings. In the plain sense of the passage, this is permitted only to those who live so far from the Temple that they cannot bring peace-offerings whenever they wish to eat meat (Rashi), but the halachah is clear that slaughter is permitted anywhere in the Land, even in Jerusalem itself. The intent of the pas-

sage, therefore, is that once the nation is dispersed throughout the country, then all of its elements are permitted to slaughter as they wish (Ramban).

20. When HASHEM ... will broaden ... In addition to its obvious meaning, the Sages find an ethical dimension in this phrase: one should not indulge in luxuries unless God has broadened his boundaries and enabled him to afford them (Rashi).

21. As I have commanded you. Since we find no explicit teaching in the Torah regarding kosher slaughter, this verse alludes to the existence of the Oral Law that

the Levite, all your days on your Land.

Permission to Eat Unconsecrated Meat ²⁰ When HASHEM, your God, will broaden your boundary as He spoke to you, and you say, "I would eat meat," for you will have a desire to eat meat, to your heart's entire desire may you eat meat. ²¹ If the place that HASHEM, your God, will choose to place His Name will be far from you, you may slaughter from your cattle and your flocks that HASHEM has given you, as I have commanded you, and you may eat in your cities according to your heart's entire desire. ²² Even as the deer and the hart are eaten, so may you eat it, the contaminated one and the pure one may eat it together. ²³ Only be strong not to eat the blood — for the blood, it is the life — and you shall not eat the life with the meat. ²⁴ You shall not eat it, you shall pour it onto the ground like water. ²⁵ You shall not eat it, in order that it be well with you and your children after you, when you do what is right in the eyes of HASHEM.

²⁶ Only your sanctities that you will have and your vow offerings shall you carry, and come to the place that HASHEM will choose. ²⁷ You shall perform your elevation-offerings, the flesh and the blood, upon the Altar of HASHEM, your God; and the blood of your feast-offerings shall be poured upon the Altar of HASHEM, your God, and you shall eat the flesh.

General Principles of Observance ²⁸ Safeguard and hearken to all these words that I command you, in order that it be well with you and your children after you forever, when you do what is good and right in the eyes of

was communicated to Moses at Sinai. Obviously, therefore, God must have taught Moses at Sinai laws that are not in the Written Torah (*Rashi*).

22. אַךְ בָּאֶשֶׁר יֹאכַל אֶת-הַצִּיּוֹנִי וְאֶת-הָאֵלִי בֶן תֹּאכְלוּ. — Even as the deer and the hart are eaten, so may you eat it. The comparison of such slaughter to that of animals that are ineligible for use as offerings makes clear that there is no sanctity involved in slaughter for personal use. Otherwise, one may have thought that if the Temple is too far, one is expected to erect a private altar in order to eat sacrificial meat (*Ramban*).

23. רַק חֲזָק. — Only be strong. *R' Yehudah (Sifre)* infers that since Moses had to issue this exhortation, it must have been very common for people to eat blood in those days. *Ben Azzai* on the other hand says that the Torah wants us to know how important it is for people to strengthen themselves in the performance of the commandments, for if Moses had to exhort Israel to avoid blood, which is repugnant, how more so must people strengthen their resolve to avoid forbidden activities that are truly tempting (*Rashi*).

For the comparison of blood with life, see *Leviticus* 17:11.

הַנֶּפֶשׁ עִם-הַבָּשָׂר. — The life with the meat, i.e., you may not eat meat that was torn from a living animal (*Rashi*).

24-25. לֹא תֹאכְלוּ. — You shall not eat it. In two consecutive verses, the Torah repeats the prohibition against blood, which was already stated in *Leviticus* 17:14. The three verses refer to three kinds of blood: (a) The primary ban, in *Leviticus*, applies to הנֶפֶשׁ, the blood that gushes from the place of the incision, as the animal dies; (b) verse 24 applies to נֶמֶץ, blood that seeps slowly from the incision as soon as the cut is made, and again later after it no longer gushes; (c) verse 25 applies to blood that was absorbed in the limbs of the animal (*Rashi*).

25. בִּי-חֲזָקָה תֵּשֶׁר. — When you do what is right. You should

refrain from eating blood not because you find it disgusting, but because you wish to do what is right in the eyes of HASHEM (*Sforno*). The same applies to all the commandments. While it is commendable to look for intellectual or emotional justifications for the performance of the commandments, these are only aids, but should never become the main reason for obedience to the Torah; the essential intention must be to obey God.

26. תִּשָּׂא וְבָאת. — Shall you carry, and come. Whether they are required guilt- or sin-offerings [your sanctities] or offerings that you have undertaken voluntarily [vow offerings], it is your responsibility to transport them to the Temple (*Sifre*).

27. וְדָם-זִבְחֶיךָ יִשָּׂא עַל-מִזְבֵּחַ ה'. — And the blood of your feast-offerings shall be poured upon the Altar of Hashem. Blood of all offerings must be poured on the Altar, as prescribed. Regarding the flesh, elevation-offerings are burned on the Altar in their entirety, while most of the flesh of feast-offerings — such as peace- and thanksgiving-offerings — is eaten by the owner and his guests.

28. General principles of observance.

שָׁמַר וְשָׁמְעָה. — Safeguard and hearken. Moses taught the people the process for spiritual accomplishment. First one must safeguard what one has learned, meaning that people must review the laws [משנה] so that the Torah becomes a part of them, and they do not stumble when questions arise. With that done, they can hearken, i.e., perform the commandments properly (*Rashi*).

כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. — All these words. All the commandments — whether obviously important or seemingly minor — should be equally beloved (*Rashi*), because all are the word of God, and human beings cannot know their order of hierarchy.

הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר. — What is good and right. See 6:18.

יְיָ אֱלֹהֶיךָ: כַּט אַרְי יִשְׁצִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ יִתְּ
עֲמָמִי דִי אֵת עֲלָל לְתַמָּן לְתַרְכָּא
(יִי־א לְמִינִת) יְהוָה מְקַדֵּם וְחִינִת
יְהוָה וְחִינִת בְּאַרְעֵהוּ: לֹא־תִסְמַר לָךְ
דִּילְמָא תַּקְל בְּחִרְיֵהוּ בְּתַר דִּישְׁתַּצוֹן
מְקַדֵּם וְדִילְמָא תַּחֲבַע לְשַׁעֲתֵּהוּ
לְמִימַר אֲבָדִין פְּלִחִין עֲמָמִי הָאֵלִין
יִתְּ שַׁעֲתֵּהוּ וְאַעֲבַד בְּן אָף אָנָּה: לֹא־לֹא
תַּעֲבַד בְּן קָדִים יְיָ אֱלֹהֶיךָ אַרְי כָּל
דְּמַרְחָק קָדִים יְיָ דִּי סִנֵּי עֲבָדוּ
לְשַׁעֲתֵּהוּ אַרְי אָף יִתְּ בְּנִינֵהוּ וְיִתְּ
בְּנִינֵהוּ מוֹקְרִין בְּנִינֵהוּ לְשַׁעֲתֵּהוּ:
אֵת כָּל פְּתָנָא דִּי אָנָּה מְפַקֵּד יִתְּבוֹן
יְתֵה תִּשְׁרוֹן לְמַעֲבַד לֹא תוֹסְפוֹן עֲלוֹהֵי
וְלֹא תִּמְנְעוֹן מִנֵּה: דְּאַרְי יָקוֹם בִּינֵךְ
נְבִיא אוֹ חֵלֶם חֲלָמָא וְיִתֵּן לָךְ אֵת אוֹ
מוֹפֶתָא: וְיִיָּתִי אֲתָא וּמוֹפֶתָא דִּי מְלִיל
עֲמָר לְמִימַר נְהִי בְּתַר טַעֲנוֹת עֲמָמִי
דִּי לֹא יִדְעָתָנּוּ וְנִפְלַחוּ: דִּלְמָא
תַּקְל לְפַתְנָמִי נְבִיא הֵהוּא אוֹ חֵלֶם
(יִי־א מִן חֵלֶם) חֲלָמָא הֵהוּא אַרְי
מְנִשֵּׁי יְיָ אֱלֹהֶיכוֹן יִתְּבוֹן לְמַדֵּעַ
הֵאִילִיכוֹן רַחֲמֵי יִתְּ יְיָ אֱלֹהֶיכוֹן כָּל
לְבָבוֹן וּבְכָל נִפְשָׁכוֹן: הַבְּתַר דְּחֲלָמָא
דִּי אֱלֹהֶיכוֹן תַּחֲבֹן וְיִתְּ תַּדְחִלִין וְיִתְּ

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: כַּט
אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתָּה בָּא־שָׁמָּה לְרַשֵּׁת אוֹתָם מִפְּנֵי
יְרֻשָּׁתְךָ אֹתָם וַיִּשְׁבְּתָהּ בְּאַרְצָם: הַשְׁמַר לָךְ פֶּן־תִּתְנַקֵּשׁ
אֲחֵרֵיהֶם אַחֲרֵי הַשְׁמָדָם מִפְּנֵיךָ וּפֶן־תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם
לֵאמֹר אֵיכָה יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת־אֱלֹהֵיהֶם
וְאֶעֱשֶׂה־בָּן גַּם־אֲנִי: לֹא־תַעֲשֶׂה כֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי
כָל־תוֹעֲבַת יְהוָה אֲשֶׁר שָׂא עָשׂוֹ לֵאלֹהֵיהֶם כִּי גַם אֶת־
בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ לֵאלֹהֵיהֶם: אֶת כָּל־
הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצִוָּה אֲתָכֶם אֲתוּ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת
לֹא־תִסָּף עֲלֵיךְ וְלֹא תִגָּרַע מִמֶּנּוּ:
כִּי־יָקוֹם בְּקִרְבְּךָ נְבִיא אוֹ חֵלֶם חֲלָמָא וְיִתֵּן אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ
מוֹפֶת: וְבָא הָאוֹת וְהַמוֹפֶת אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיךָ לֵאמֹר
נִלְכָּה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרֵים אֲשֶׁר לֹא יִדְעָתָם וְנַעֲבָדָם:
וְלֹא תִשְׁמַע אֶל־דִּבְרֵי הַנְּבִיא הַהוּא אוֹ אֶל־חֻלָּם
הַחֲלֹם הֵהוּא כִּי מִנְּסָה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲתָכֶם לְדַעַת
הִישָׁכֶם אֲהֵבִים אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־
נַפְשְׁכֶם: אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם תֵּלְכוּ וְאֲתוּ תִירָאוּ וְאֶת־

שלישי כט

יג

ב

ג

ד

ה

רש"י

כדרכה חייב (פנהדרין פ"ה:). (לא) כי גם את בניהם. גם לרבות אֶם
אֲבוֹתֵיהֶם וְאֲמוֹתֵיהֶם. אֲמַר ר' טְקִיפָא אֵי רַחֲמֵי נְוִי אֲחַד שִׁפְפוּ לִבְדוּ לְפָנֵי
כְּלָבוֹ וְאֲכָלוּ (ספרי פ"ה:). (א) את כל הדבר. קלה כבדמורה (שם פ"ה):
תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת. לִיתֵן לֹא תַעֲשֶׂה עַל טַעֲמָה הַאֲמוּרִים בְּפִרְשָׁה (שם) שֶׁל הַשְׁמַר
לִשְׁוֹן לֹא תַעֲשֶׂה הוּא, אֲלֵא שְׁלִין לְקוּיִן עַל הַשְׁמַר עַל טַעֲמָה (מִחוּץ לָזֶה): לֹא
תִסָּף עֲלֵיךְ. תַּמְשָׁה טוֹעֲפוֹת בְּתַפְלִין, תַּמְשָׁה מִינִין בְּלִלּוֹל, אֲרַבַּע בְּרִכּוֹת בְּזִכְרָהּ
כְּהִים (ספרי שם:). (ב) ונתן אליך אות. בְּשָׁמַיִם, כְּעִנִּין שְׁלֹמֹר נִגְדָּתוֹ וְנִשְׁתִּי
לִי אוֹת (שׁוֹפְטִים וַיִּזֵּן) וְאֲמַר יְהִי נָא חוֹרֵב אֶל הַגּוֹז הַזֶּה וְגו' (שם לט:). או
מוֹפֶת. בְּאֶרֶץ וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת. בְּשָׁמַיִם, דְּכָחִיב וְהִיוּ לְאוֹתוֹת וּמוֹפְתִים
(נִרְאִים לְעֵינֵי). או מופת. בְּאֶרֶץ, דְּכָחִיב אֵם עַל יְהִיָּה עַל הַגּוֹז הַזֶּה וְעַל
כָּל הָאֶרֶץ חוֹרֵב (שׁוֹפְטִים וַיִּזֵּן) אֵם כֵּן לֹא תַעֲשֶׂה לִּי (ספרי פ"ה) וְאֵם מִפְּנֵי
מַה נִּסָּן לִי הַקִּבְלָה מִמְּשָׁלָה לְשׁוֹת אוֹת, כִּי מִנְּסָה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲתָכֶם (שם פ"ה):

29-31. The prohibition against copying the rites of the Canaanites.

29. **וַיִּרְשֶׁת אֹתָם** — *And you drive them away.* The verse has just said that God will drive them away; now it says that Israel will drive them away. A human ruler takes credit for his army's victories; he arranges celebrations and erects monuments in his own honor. God does the opposite. After driving out Israel's enemies, He gives the credit to His people (*Rosh*).

30. **פֶּן־תִּתְנַקֵּשׁ** — *Lest you be attracted.* The translation follows *Rashi*. *Onkelos* and *Radak* render *lest you be ensnared*.

אֲחֵרֵי הַשְׁמָדָם — *After they have been destroyed.* After you saw that God destroyed them, you should have realized that

(ל) פֶּן תִּתְנַקֵּשׁ. אוֹנֵקְלוֹס תַּרְגֵּם לָשׁוֹן מוֹקֵשׁ, וְאֵי אֲמַר שֶׁלֹּא נִסָּף שְׁמַח לֹא חָסַד
לְדַקְדָּק בְּלָשׁוֹן, שֶׁלֹּא מִלִּינֵי נ"ן בְּלָשׁוֹן יוֹקֵשׁ וְחִפְּיוֹ לִיסוֹד הַטֵּפֶל מִמֶּנּוּ, אֲבָל בְּלָשׁוֹן
מִיִּרְוֹף וְקִשְׁקִשׁ מִלִּינֵי נ"ן, וְאֲרַכְכָּה דָּל דָּלָא נִקְשָׁן (דְּנִיחָל הוּא) וְאִף זֶה אֵי אֲמַר
פֶּן תִּתְנַקֵּשׁ אַחֲרֵיהֶם פֶּן תַּעֲרֹךְ אַחֲרֵיהֶם לְהִיטֵב כְּרוֹךְ אַחֵר מַעֲשִׂיהֶם (ספרי פ"ה) וְכֵן
יִקָּשׁ נוֹשֶׁה לְבָל אֲשֶׁר לוֹ (תַּחֲלִים קַטְיָה) מִקָּלֵל אֶת הַרְשָׁע לְהִיטֵב עֲלֵיוּ נוֹשִׁים זָרִים,
וְהִיוּ מַחֲזִירִין וּמִתְנַקְּשִׁין אַחֵר מִמוֹתוֹ: אַחֲרֵי הַשְׁמָדָם מִפְּנֵיךְ. אַחֵר שְׁמַרְחָה
שְׁלֹמֹמֶד מִפְּנֵיךְ יֵשׁ לָךְ לַחַם לֵב מִפְּנֵי מַה נִּשְׁמַדוּ אֵלֶּךָ, מִפְּנֵי מַעֲשִׂים מְקוֹלְקִים
שְׁבִידִים, אִף אֲחֵה לֹא תַעֲשֶׂה כֵךְ, שֶׁלֹּא יִבְאוּ אַחֲרֵים וְיִשְׁמִידוּךָ: אֵיבָה יַעֲבֹדוּ.
לְפִי שֶׁלֹּא עָנֵשׁ עַל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמוֹלֹת אֲלֵא עַל זָבוֹת וְקִסּוֹר וְנִסְךְ וְהַשְׁחָחָה
כְּמוֹ שְׁכָחוּ בְּתוֹרָה לֵב לְבָדוּ (שְׁמוֹת כ"ב:יט) דְּזָרִים הִנָּשְׁטִים לְנִצּוּחַ, בָּא וְלִמְדוֹךְ כֵּאֵן
שֶׁאִם דְּרַכָּה שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לְעִבְדָּה בְּזָכַר אַחֵר כְּגוֹן פּוֹעֵר לְפִעוֹר וּזְרוֹק אֲבָן
לְמַרְקוּלִים וְזֶה הִיא עֲבוֹדַתוֹ מִיִּיב, אֲבָל זָבוֹת וְקִסּוֹר וְנִסְךְ וְהַשְׁחָחָה חִפְּיוֹ שֶׁלֹּא

there was nothing you could learn from them (*Rashi*). Clearly, the generations closest to the defeat of the Canaanites would not be tempted to imitate them, but with the passage of time, people unfamiliar with the past might be tempted to resurrect the ancient practices of the natives (*Alshich*). "Revisionist history" is not a new phenomenon. Seekers of novelty often find glamour in life-styles that have been completely discredited.

וְאֶעֱשֶׂה־בָּן גַּם־אֲנִי — *And even I will do the same.* According to *Rashi*, based on *Sifre*, Moses speaks to Jews who may be tempted to serve idols and who inquire about how the Canaanites did so.

Ramban contends that the plain meaning must be

HASHEM, your God.

The ²⁹ When HASHEM, your God, will cut down the nations where you come to drive them away before you, and you drive them away and settle in their land, ³⁰ beware for yourself lest you be attracted after them after they have been destroyed before you, and lest you seek out their gods, saying, "How did these nations worship their gods, and even I will do the same." ³¹ You shall not do so to HASHEM, your God, for everything that is an abomination of HASHEM, that He hates, have they done to their gods; for even their sons and their daughters have they burned in the fire for their gods.

13 ¹ The entire word that I command you, that shall you observe to do; you shall not add to it and you shall not subtract from it.

A False Prophet ² If there should stand up in your midst a prophet or a dreamer of a dream, and he will produce to you a sign or a wonder, ³ and the sign or the wonder comes about, of which he spoke to you, saying, "Let us follow gods of others that you did not know and we shall worship them!" — ⁴ do not hearken to the words of that prophet or to that dreamer of a dream, for HASHEM, your God, is testing you to know whether you love HASHEM, your God, with all your heart and with all your soul. ⁵ HASHEM, your God, shall you follow and Him shall you fear; His

otherwise, since the next verse implies that the intention is to employ these modes of worship in the service of God. He comments, therefore, that this passage is an admonition that Jews are forbidden to adopt the practices of idolaters into their own services.

13.

1. The Torah is complete and perfect. Although the non-Jewish printers of the Chumash began a new chapter here, the masoretic markings indicate that this is not correct, since verse 1 is part of the previous passage in Torah scrolls. According to *Sforno*, Moses followed his earlier prohibition against copying gentile practices by stressing that Jews must take care to observe the entire Torah as it was transmitted to us. One who seeks to "improve" the Torah by adding new commandments runs the risk that what human intelligence considers an honor to God may be an abomination in His eyes.

לֹא תוֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִּקַּח מִמֶּנּוּ — You shall not add to it and you shall not subtract from it. See 4:2. By definition, it is impossible to improve upon perfection. For one to add to the Torah implies that God has fallen short, which is as disrespectful as saying that this or that commandment is wrong or irrelevant.

2-6. A false prophet. After warning against the temptation of idolatry and its practices, Moses turned to the sort of phenomenon that could lead Israel to indulge in such madness (*Ibn Ezra*). Under extraordinary circumstances, a proven prophet has the right to override a commandment of the Torah temporarily, as Elijah did when he brought an offering at Mount Carmel, away from the Temple in Jerusalem (*I Kings* ch. 18). This passage gives the exception to this rule: Anyone, even someone who had been acknowledged as a prophet, is automatically shown to be false if he claims to have been sent by God to advocate any form of idolatry (*Rambam, Hil. Yesodei HaTorah* 9:3). The same

applies if he claims that any precept of the Torah should be abrogated permanently (*Sanhedrin* 89a). As codified in Maimonides' Thirteen Principles, it is a principle of our faith that none of the Torah can be abrogated, no matter how many miracles a prophet may perform. Our faith is not based on miracles and is impervious to them. See also 18:21-22.

2. נָבִיא אוֹ חֹלֶם — A prophet or a dreamer. These are two levels of prophecy. The prophet may claim to have received his message while he was awake or that it was a vision in a dream (*Ibn Ezra*). *Ramban* comments that the Torah uses these terms figuratively regarding someone who never had a communication from God, but who has some sort of spiritual potential that seemingly enables him to divine messages or predict the future, thus making people believe that he is a prophet.

אֹת אוֹ מוֹפֵת — A sign or a wonder. According to *Rashi*, a sign is a supernatural event in heaven, and a wonder is a miraculous event on earth. According to *Ramban*, a sign is a miracle that the prophet foretells, and a wonder is one that he performs spontaneously.

Someone who was not previously acknowledged as a prophet must prove himself by showing a supernatural sign as proof (*Rambam, Hil. Yesodei HaTorah* 7:7).

3-4. וְכֵן הָיָה וְהָמוּפֵת — And the sign or the wonder comes about. Even if the prophet's "proof" comes about, it is forbidden to obey his instructions. As to why God would permit a charlatan to perform a miracle or predict an occurrence accurately, the Torah explains that God is testing our faith (*Rashi*). R' Akiva exclaimed, "Heaven forbid that God would permit a miracle to occur for idolaters!" Rather, our verse speaks of someone who had been established as a true prophet and later used his reputation to claim that God wants the people to worship an idol (*Sanhedrin* 90a).

פסודותי תשרון ולממרה תקבלון
 וקדמויה תפלוחון ובדחלתה תתקרבון:
 ונבניא ההוא או חלם חלמא ההוא
 יתקטל ארי מליל סטיא על יי אלהכון
 די אפיך יתכון מארעא דמצרים
 ודפרק מביית עבדותא לאטשייתך מן
 ארמא די פקדך יי אלהך למחך בה
 ותפלי עבד דביש מבינה: ארי ימלכך
 אחוך בר אמך או בךך או ברתך או
 אחות קימך או חבךך די כנפשה
 בסתרא למימר נהך ונפולח לטענת
 עממיא די לא ידעת את ואבהתך:
 המשענת עממיא די בסתרניכון
 דקריבין לך או דרחיקין מנה מספי
 ארעא ועד סיפי ארעא: לא תיבי לה
 ולא תקבל מנה ולא תחוס עינה עלוהי
 ולא תרחם ולא תכסי עלוהי: ארי
 מקטל תקטלנה ירך תהי בה בקדמיתא
 למקטלה וידא דכל עמא בביתיתא:
 יא ותרגמנה באבניא וימות ארי בצא
 לאטשייתך מדחלתא דיי אלהך די
 אפקך מארעא דמצרים מביית
 עבדותא: ויכול ישראל ישמעון
 וידחלון ולא יוספון למעבד בפתגמא
 בישא דדין בינה: יא ארי תשמע בחד
 מקרינך די יי אלהך יחב לך למחב
 תמן למימר: יי נפקו גברין בגי רשעא
 מבינה ואטעיו ית יתבי קרתהון

מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו וכו'
 תדבקון: והנביא ההוא או חלם החלום ההוא יומת
 כי דבר-סרה על-יהוה אלהיכם המוציא אתכם מ
 מארץ מצרים והפך מבית עבדים להדיחך מן
 הדרך אשר צנך יהוה אלהיך ללכת בה ובערת הרע
 מקרבך: כי יסיתך אחיך בן-אמך או-בנה
 או-בתך או אשת חיקך או רעה אשר כנפשה בסתר
 לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעת
 אתה ואבתיה: מאלהי העמים אשר סביבתיכם
 הקרבים אליך או הרחקים ממך מקצה הארץ ועד-
 קצה הארץ: לא-תאבה לו ולא תשמע אליו ולא-
 תחוס עינה עליו ולא-תחמל ולא-תכסה עליו: כי הרג
 תהרגנו ירך תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל-העם
 באחרונה: וסקלתו באבנים ומת כי בלש להדיחך מעל
 יהוה אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים:
 וכל-ישראל ישמעו ויראון ולא-יוספו לעשות כדבר
 הרע הזה בקרבך: כי-תשמע באחת עריך
 י אשר יהוה אלהיך נתן לך לשבת שם לאמר: יצאו
 אנשים בני-בליעל מקרבך ודיחו את-ישיבי עירם

כ"ה

ורחוקים, אלא כך אמר הכתוב, מסיבן של קרובים אהה למד סיבן של רחוקים, כגם
 שאין ממש בקרובים כך אין ממש ברחוקים (גם פה; סתהרין סא): מקצה הארץ.
 זו חמה ולבנה וזכא השמים שכן מהלכין מסוף העולם ועד סופו (ספרי ס:; ט) לא
 תאבה לו. לא תהא חפז לו, לא תאהבנו, לפי שנאמר וזהבנו לנעך כמוך (ויקרא
 יט:יח) אה זה לא תאהב (ספרי פט): ולא תשמע אליו. בהתחננו על נפשו לחמול
 לו. לפי שנאמר מוצב ממוצב עמו (שמות כג:ה) לזה לא תמוצב (ס:; ט) ולא תחוס
 עינך עליו. לפי שנאמר לא תעמוד על דם רעך (ויקרא יט:יז) על זה לא תחוס
 (ס:; ט) ולא תחמול. לא תהפך בזכותו (ס:; ט) ולא תבטח עליו. אה אהה יודע לו
 חובת איך ראוי לשלם (ס:; ט) כי הרג תהרגנו. אה יא מנ"ד זכא החזירה לו
 לחובה, יא מנ"ד חייב אל החזירה לזכות (ס:; ט) סתהרין גב: ויד תהיה בו
 בראשונה. מזה ביד היסט להמיתו. לא מח בידו, ימות ביד אחרים, שנאמר ויד
 כל העם וגו' (ספרי ס:; ט) (יג) לשבת שם. פרט לירושלים שלא נתנה לזירה (ס:
 ט) בי תשמע. לאמר. אומרים כי יצאו וגו': (יד) בני בליעל. בני מל
 שררן עולו של מקום (ס:; ט) אנשים. ולא נשים (ס:; ט) ישיבי עירם. ולא ישיבי

(ה) ואת מצותיו תשמורו. מורה משה (ס:; ט) ובקולו תשמעו. בקול
 הנביאים (ס:; ט) ואותו תעבדו. במקדשו (ס:; ט) ובו תדבקון. הדבק בדרכיו גמול
 חסדים קצור מחוס דבר חולים כמו שפשה הק"ה (סוטה יד:; ו) סרה. דבר
 המוסר מן העולם, שלא היה ולא נברא ולא זייתו לדבר כן, דישטור"א בנע"ז:
 והפך מבית עבדים. אפילו אין לו פליך אלא שפדאך דיו (ספרי פו:; ז) כי
 יסיתך. אין הסבה אלא גרוי שנאמר אה ה' הסיתך בי (שמואל א כו:יט; ספרי פז)
 למיסר"א בנע"ז, שמיאול לפשות כן: אחיך. מחב (ספרי ס:; ט) בן אמך. מחס
 (ס:; ט) חיקך. הוכנס בחיקך ומחוקך כן, אפיקייר"א בנע"ז, וכן מחיק הארץ
 (ויקרא מג:י) מיסוד התקום בלחך: אשר כנפשה. זה אהך (ספרי ס:; ט) פילך כן
 הכחז את הסביבין לך, ק"ל לאחרים: בסתר. דבר הכחז בזה, שאין דברי מחס
 אלא בסתר, וכן שלמה הא אומר כנשך כסר כן בלשון לילה ואפלה (משלי ז:ט;
 ספרי ס:; ט) אשר לא ידעת אתה ואבתך. דבר זה גנאי גדול הוא לך, שאף
 העובדי כוכבים אין מניחין מה שמסרו להם אבותיהם, וזה אומר לך מוצב מה שמסרו
 לך אביהם (ס:; ט) (ח) הקרבים אליך או הרחוקים. למה פרט קרובים

5. *And to Him shall you cleave. The only way a human being can cleave to God is by emulating His ways.* Just as He performs kind deeds, so should you; just as He buries the dead (see 33:6), so should you; and just as He visits the sick, (see Genesis 18:1), so should you (*Rashi*).

6. *Against HASHEM.* He attributed to God something that He never said (*Sforno*).

7-12. *One who entices others to go astray.*

The nation cannot tolerate anyone who attempts to entice people to worship idols. So grave is this sin that even if the sinner is the very closest and dearest relative, his victim must turn him in to the court. It is noteworthy that the Levites proved themselves as the legion of God by standing up against even their nearest relatives (see 33:9).

7. *Secretly.* An enticer to idolatry will usually do his work in seclusion, but the death penalty applies even if the

commandments shall you observe and to His voice shall you hearken; Him shall you serve and to Him shall you cleave. ⁶ And that prophet and that dreamer of a dream shall be put to death, for he had spoken perversion against HASHEM, your God, Who takes you out of the land of Egypt, and Who redeems you from the house of slavery, to make you stray from the path on which HASHEM, your God, has commanded you to go; and you shall destroy the evil from your midst.

One Who Entices Others to Go Astray ⁷ If your brother, the son of your mother, or your son or your daughter, or the wife of your bosom, or your friend who is like your own soul will entice you secretly, saying, "Let us go and worship the gods of others" — that you did not know, you nor your forefathers, ⁸ from the gods of the peoples that are all around you, those near to you or those far from you, from one end of the earth to the other end of the earth — ⁹ you shall not accede to him and not hearken to him; your eye shall not take pity on him, you shall not be compassionate nor conceal him. ¹⁰ Rather, you shall surely kill him; your hand shall be the first against him to kill him, and the hand of the entire people afterwards. ¹¹ You shall pelt him with stones and he shall die, for he sought to make you stray from near HASHEM, your God, Who takes you out of Egypt, from the house of slavery.

¹² All Israel shall hear and fear, and they shall not again do such an evil thing in your midst.

The Wayward City ¹³ If, in one of your cities that HASHEM, your God, gives you in which to dwell, you hear, saying, ¹⁴ "Lawless men have emerged from your midst, and they have caused the dwellers of their city

attempt was made in public (Rashi).

8. הַקְרִיבִים אֵלֶיךָ אוֹ הַרְחִיקִים מִמֶּךָ — Those near to you or those far from you. The Torah mentions this detail to teach that from the character of the nearby idols and their worshipers, one can deduce what the distant ones are like (Rashi). Human nature commonly fantasizes that conditions are better elsewhere than they are locally; so, too, the Torah warns here against the misguided notion that far-off life-styles are more sophisticated than the corruption that one sees around him.

Alternatively, the Torah means to foreclose any reason to have mercy on the enticer. One might have said that if the enticer tried to win people to the side of a nearby idol whose falseness is well known, he could not have been serious. Or if the idol was far off, he surely did not expect people to follow him around the world (Sforno).

מִקְצֵה הָאָרֶץ — From one end of the earth . . . i.e., he tried to entice you to worship one of the heavenly bodies, which go from one end of the earth to the other (Rashi). Alternatively, even if he tried to convince you to travel around the world to worship his idol (Sforno).

9. וְלֹא-תִחַמֵּל — You shall not be compassionate. The Torah takes great pains to stress that an enticer has forfeited every claim to mercy, even the kind that is normally extended to all criminals. Although Jews are commanded to love one another, he is an exception. And although the court is normally required to seek extenuating circumstances that would permit it to save a transgressor from the death penalty, this one is an exception.

10. יָדְךָ תִּהְיֶה בּוֹ בְּרִאשׁוֹנָה — Your hand shall be the first against him. Ideally, the target of the enticer's blandishments should be the one to administer the death penalty, but, the verse continues, if he was not able to do so, all the people are charged with carrying out the execution (Rashi).

12. וְכָל-יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרְאוּ — All Israel shall hear and see. The

gravity of this offense is such that the enticer's punishment must be as public as possible, to serve as a deterrent for others. According to R' Akiva, he is not killed immediately, as is normally done. Instead, he is taken to Jerusalem and his sentence is carried out at the time of the next pilgrimage festival. R' Yehudah holds that the sentence is carried out immediately, but the court sends messengers throughout the country to announce that so-and-so was convicted as an enticer and sentenced to death (Sifre).

13-19. עִיר הַנִּדְחָה/The Wayward City. In another example of the horrendous danger of idolatry to the national existence, the Torah discusses a city so spiritually corrupt that all or most of its citizens were persuaded to worship idols. The entire city is declared a Wayward City [*Ir Hanidachass*]; the guilty parties are executed by the sword, and the city and all its property — even that of non-sinners — is destroyed. Finally, the city must remain a desolate heap, never to be rebuilt. But if less than a majority of its people succumb to this sedition, they are treated as individual idolaters and are subject to stoning, the regular death penalty for idolatry, provided they were properly warned and their sin was witnessed.

13. לְשִׁכְתָּ שָׁם — In which to dwell. This term excludes Jerusalem from the law of the Wayward City, because the Holy City was not meant primarily for dwelling (Rashi). Rather, it was meant to belong to all the tribes and to serve as a temporary abode for pilgrims who came to the Temple for festivals and during the year (Sefer HaZikaron).

לֹאמַר — Saying. Witnesses came [to the court] and gave the testimony quoted in the next verse (Rashi).

14. וְיִדְּחוּ אֶת-יֹשְׁבֵי עִירָם — And they have caused the dwellers of their city to go astray. The witnesses testify that the men persuaded their fellow townsmen to worship idols. The Sages derive from the nuances of the verse that the instigators must be men, citizens of that town, and that they carried

to go astray, saying, 'Let us go and worship the gods of others, that you have not known' —
¹⁵ you shall seek out and investigate, and inquire well, and behold! it is true, the word is correct, this abomination was committed in your midst. ¹⁶ You shall smite the inhabitants of that city with the edge of the sword; lay it waste and everything that is in it, and its animals, with the edge of the sword. ¹⁷ You shall gather together all its booty to the midst of its open square, and you shall burn in fire completely the city and all its booty to HASHEM, your God, and it shall be an eternal heap, it shall not be rebuilt. ¹⁸ No part of the banned property may adhere to your hand, so that HASHEM will turn back from His burning wrath; and He will give you mercy and be merciful to you and multiply you, as He swore to your forefathers, ¹⁹ when you hearken to the voice of HASHEM, your God, to observe all His commandments that I command you today, to do what is right in the eyes of HASHEM, your God.

14 ¹ You are children to HASHEM, your God — you shall not cut yourselves and you shall not make a bald spot between your eyes for a dead person. ² For you are a holy people to HASHEM, your God, and HASHEM has chosen you for Himself to be a treasured people, from among all the peoples on the face of the earth.

³ You shall not eat any abomination. ⁴ These are the animals that you may eat: the ox,

world (Rashi).

וְנָתַן לָךְ רַחֲמִים וְרַחֲמִיךָ — And he will give you mercy and be merciful to you. The punishment of the Wayward City — a mass execution, even of its livestock — could easily make the agents of the court and the general population callous to suffering. It could be expected to erode their natural feelings of mercy and make them heartless and cruel. In response to this fear, the Torah promises that God will infuse them with new feelings of sensitivity and compassion. And once the people have become more merciful than ever, they will deserve to be treated mercifully by God, because God acts toward people as they act toward others; since they have become more merciful, God will be merciful to them (Or HaChaim).

19. כִּתְשֻׁמֶנִּי — When you hearken. In order to do what is right in God's eyes, you must hearken to His voice (Ibn Ezra).

14.

The chapter begins by telling the Jewish people that they are the children of God, implying that the laws given here are reflections of that special status. First, the chapter forbids self-mutilation, for God does not wish His "children" to express their mourning by injuring themselves. It goes on to list the forbidden foods, for they are an abomination, and must not be eaten by people who should always be conscious of their relationship to God.

1. בָּנִים אַתֶּם — You are children. Your special relationship to God does not permit you to follow these detestable Amorite practices (Rashi). Alternatively, as children of God, you should understand that with the end of the body's earthly life, the soul remains intact and is gathered in by God. Thus, despite the natural grief that we feel at the loss of a loved one, Jews should not be so terrified by death that they would mutilate their bodies. Such behavior is fit only for those to whom death is chillingly final (Ramban; Sforno). It should be clear, however, that it is normal and proper to weep and mourn the

loss of a dear one (Ramban), as the Torah records that Abraham wept when Sarah died, and Israel mourned the deaths of Moses and Aaron.

לֹא תִחַדְדוּ — You shall not cut yourselves. See Leviticus 19:28, where the Torah uses a different verb. The Sages expound from this that cutting is forbidden whether it is done by hand or with an implement (Makkos 21a).

קֶרֶחַח — A bald spot. Here the Torah speaks only of tearing out the hair at the hairline above the area between the eyes, but Leviticus 21:5 extends the prohibition to a bald spot anywhere (Rashi). Apparently the prevailing Amorite custom was to tear out the hair between the eyes.

3-21. Permitted and forbidden animals, fish, and fowl. The Torah describes forbidden foods as abominations (v. 3) that are destructive to the spirit and soul of a Jew (Ibn Ezra), for some foods engender a spiritual insensitivity in the soul of those that eat them (Ramban). See Leviticus, chapter 11, for a similar list of the permitted and forbidden species. The notes here will limit themselves to matters not discussed there. We repeat, however, that there are no authoritative translations of the majority of species named here. Since conjecture, no matter how well-founded, is not sufficient to permit the consumption of species for which there is no historically accepted tradition, we transliterate the names of the doubtful species.

3. כָּל-תּוֹעֵבָה — Any abomination. From this inclusive phrase, the Sages (Chullin 114b) derive that the prohibition includes anything that has been made "permissible" through a transgression. For example, if someone sinned by inflicting a blemish on a firstborn animal so that it would be disqualified for use as an offering, the animal is considered an abomination, and may not be eaten (Rashi).

4. וְאֵת הַחַיָּוִת — These are the animals. The Torah enumerates the only ten species of kosher land animals that have split hooves and chew their cud, and the few animals that are

אמרין דרחליו וגדו דעיו: האלא
 וטבא ויחמורא ונעלא ורימא
 ותורבלא וריצא: וכל בעירא דסדיקא
 פרסתא ומטלפא טלפין תרתין
 פרסתא מסקא פשרא בבכירא יתה
 תיכלון: וברם ית דין לא תיכלון
 ממסקי פשרא ומסדיקי פרסתא מטלפי
 טלפיא ית גמלא ית ארנבא ית טפוא
 ארי מסקי פשרא אנון ופרסתהון לא
 סדיקא (כא אסדיקו) מסאבין אנון לכו:
 וית חזירא ארי סדיק פרסתא הוא
 ולא פשר מסאב הוא לכוון מבסרדון
 לא תיכלון ובנבלתהון לא תקרבון:
 טית דין תיכלון מכל די במיא כל די לה
 ציצין וקלפין תיכלון: וכל די לית לה
 ציצין וקלפין לא תיכלון מסאב הוא
 לכו: יא כל צפר דכנא תיכלון: יב דין די
 לא תיכלון מזהון נשרא וצר וצוא:
 יג ונת כנפא וטרפיתא ודיתא לונה:
 יד וית כל ערבא לונה: טו וית בת
 נעמיתא וציצא וצפר שחפא ונצא
 לונה: טו וקדיא וקפופא ובוותא:
 יז וקתא וירקקא ושלג נזא:
 יח וחריתא ואבז לונה וננר טורא
 וטלפא: יט וכל רחשא דעופא מסאב
 הוא לכו לא יתאכלון: כ כל עופא דכי
 תיכלון: כא לא תיכלון כל גבילא
 לתותב ערל די בקרניך תתננה וייקלנה
 או תגבנה לבר עממין ארי עם
 קדיש את קדם יי אלהיך לא תיכול
 בשר בחלב: כב עשרא תעשר ית
 כל עללת ורעך דפוק חקלא שתא

ה שֶׁה כְּשֵׁבִים וְשֶׁה עֲזִים: אֵיל וְצִבִּי וַיִּחְמֹר וַאֲקוּ וְדִישָׁן
 וּתְאֹו וְחֹמֶר: וְכָל־בְּהֵמָה מִפֶּרֶסֶת מִפֶּרֶסֶת וְשִׁסְעַת
 שִׁסְעַת שְׁתֵּי פְרִסוֹת מַעֲלַת גֵּרָה בְּבִהְמָה אֹתָהּ תֹאכְלוּ:
 וְאֶךְ אֶת־יָדָהּ לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיטֵי
 הַפֶּרֶסֶת הַשְּׂסוּעָה אֶת־הַגִּמְלָה וְאֶת־הָאֲרָנְבָת וְאֶת־הַשִּׁפְן
 כִּי־מַעֲלָה גֵרָה הִמָּה וּפֶרֶסָהּ לֹא הִפְרִיטוּ טְמָאִים הֵם
 לָכֶם: וְאֶת־הַחֲזִיר כִּי־מִפְרִיט פֶּרֶסָהּ הוּא וְלֹא גֵרָה
 טְמָא הוּא לָכֶם מִבִּשְׂרָם לֹא תֹאכְלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא
 תִּגְעוּ: אֶת־יָדָהּ תֹאכְלוּ מִכָּל אֲשֶׁר בָּמִים כָּל אֲשֶׁר־
 לוֹ סִנְפִיר וְקִשְׁקֶשֶׁת תֹאכְלוּ: וְכָל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ סִנְפִיר
 יֹא וְקִשְׁקֶשֶׁת לֹא תֹאכְלוּ טְמָא הוּא לָכֶם: כָּל־
 יב צִפּוֹר טְהוֹרָה תֹאכְלוּ: וְזֶה אֲשֶׁר לֹא־תֹאכְלוּ מֵהֶם הַנֶּשֶׁר
 יג וְהַפֶּרֶס וְהָעֲזֹנִיָּה: וְהָרָאָה וְאֶת־הָאֵיָּה וְהַדִּיהָ לְמִינָהּ: וְאֶת
 טו כָּל־עֶרֶב לְמִינוֹ: וְאֶת בֵּת הַיַּעֲנָה וְאֶת־הַתְּחֻמָּס וְאֶת־
 טז הַשִּׁחַף וְאֶת־הַנֶּץ לְמִינָהּ: אֶת־הַכּוֹס וְאֶת־הַיִּנְשׁוֹף
 יז וְהַתְּנַשְׁמָת: וְהַקָּאֵת וְאֶת־הַרְחֻמָּה וְאֶת־הַשִּׁלָּף:
 יח וְהַחֲסִידָה וְהָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְהַדּוֹכִיפֶת וְהָעֲטָלָף: וְכָל־
 כ שֶׁרֶץ הָעוֹף טְמָא הוּא לָכֶם לֹא יֹאכְלוּ: כָּל־עוֹף טְהוֹר
 כא תֹאכְלוּ: לֹא תֹאכְלוּ כָל־גְּבִילָה לְגֵר אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ
 תִּתְנַנֶּה וְאִכְלָה אוֹ מִכֹּר לְנִכְרִי כִּי עִם קְדוֹשׁ אֹתָהּ לִיהוּה
 אֱלֹהֶיךָ לֹא־תִבְשַׁל גְּדִי בַחֲלָב אָמֹר:
 כב עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר אֶת כָּל־תְּבוּאָת זֶרְעֶךָ הַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה

כ"ה

וזה לא חסר הכתוב. ובעופות פרט כל הטמאים, ללמד דהעופות טהורים מרובים
 על הטמאים לפיכך פרט את המועט (חולין סג): התנשמות. קל"א א"ר (יז)
 שלח. השולל דגים מן הים (סג סג): (יח) דוכיפות. הוא תרנגול הכזר, ובלע"ז
 הרפואי, וכדליתו כפולה (סג): שרץ העוף. הם המומים המרובים על
 הארץ, כגון זבובים ולרעים ומגבים טמאים, הם קרויים שרץ: (כ) כל עוף טהור
 תאכלו. ולא את הטמא, כל לית טעם על לא טעמה. וכן בבהמה, אותה תאכלו
 (לעיל פסוק ו) ולא בבהמה טמאה, ולזה הבא מכלל טעם טעם, לעבור עליהם בטעם
 ולא טעמה (ספרי קח): (בא) לגר אשר בשעריך. גר חושב (סג קד) שקבל
 עליו שלא לעבוד עבודה זרה ואוכל בנאות וכו' (סד): בי עם קדוש אתה ליה.
 קדש את עמך במזבח לך, דברים המותרים ואחרים נהגים בהם איסור אל
 תחירם בפניהם (ספרי סג): לא תבשל גדי. של פטמים (שמות כג:טז): סג
 לזכור: פרט לחיה ולעופות ולבהמה טמאה (ספרי סג; חולין קג): לא תבשל
 גדי וגו': (בב) עשר תעשר. מה ענין זה אלל זה, אמר להם הקב"ה לישאל,
 לא תגמור לי לבשל גדיים של תבואה עד שכן במצי' אמוסין, שם אין חסר
 מעשרים מעשרות כדא"ל כשהוא סמוך להבשל אני מוליד רוח קדש והוא משפוקן,
 שנאמר ושדפה לפני קמה (מלכים כ יט:כו) וכן לענין כזורים (תנומא יז):
 שנה שנה. מכלל שאין מעשרין מן החדש על הישן (ספרי קה; כזורים גג):

(ד) איל וצבי ויחמור. למדנו שהיה בכלל בהמה ולמדנו שהבהמה וחיה טמאה
 מרובה מן הטהורה שכל מקום פרט את המועט (ספרי ק; חולין סג): ואקו.
 מחורנס יעלא, יעלי סלע הוא אשטנב"ק: ותאו. תורבלא חור היער וס"א חור
 הכר (ספרי סג) באלא יער כלשון ארמי: מפרסת. סדוקה, כתרנומו: פרסה.
 פלנט"ה: ושסעת. חלוקה בשתי לפנים, שיש סדוקה ואינה חלוקה בלפנים והיא
 טמאה: בבהמה. משמע מה שנמלא בבהמה אכול (חולין סט). מכלל אמרו שהשיל
 נימר בשחיתת אמו (סג עד): (ז) השסועה. בריה היא שיש לה שני גבין ושני
 שדראות (חולין ס). אמרו רבותינו למה נשט, בבהמה מפני השסועה ובעופות מפני
 הראה שלא נאמרו בח"כ (סג סג): (ח) ובנבלתם לא תגעו. רבותינו שירשו
 כרגל, שאדם חייב לטבא את עמו כרגל. יכול יהיו מזהרים, בכל השנה, ת"ל אמור
 אל הכהנים וגו' (ויקרא כ"א) ומה טומאת המת חמורה כהנים מזהרים ואין
 ישרא מזהרים, טומאת נבלה קלה לא כ"ש (ח"כ שמיני פרק ד:חט; ר"ה טז):
 (יא) כל צפור טהורה תאכלו. להחיר משולחת שנמלרע (ספרי קג; קדושין
 נז): (יב) וזה אשר לא תאכלו מהם. לאסור את השסועה (סג וסג): (יג)
 והראה ואת האיה וגו'. הוא ראה הוא איה הוא דיה, ולמה נקרא שמה ראה,
 שרואה ביומר. ולמה הזהירך בכל שמוטיה, שלא ליתן פתחון פה לבטל דין חלוקה,
 שלא יא האופרה קורא אותה ראה, ובכא להחיר אמר ו זה שמה זה איה שמה

Permitted and Food sheep, and goat; ⁵ the hart, deer, and the yachmur, the akko, dishon, the teo, and the zamer. ⁶ And every animal that has a split hoof, which is completely separated in two hooves, that brings up its cud among animals — it may you eat. ⁷ But this shall you not eat from among those that bring up their cud or have a completely separated split hoof: the camel, the hare, and the hyrax, for they bring up their cud, but their hoof is not split — they are unclean to you; ⁸ and the pig, for it has a split hoof, but not the cud — it is unclean to you; from their flesh you shall not eat and you shall not touch their carcasses.

⁹ This you may eat of everything that is in the water: anything that has fins and scales you may eat. ¹⁰ And anything that does not have fins or scales you shall not eat; it is unclean to you.

¹¹ Every clean bird, you may eat. ¹² This is what you shall not eat from among them: the neshet, the peres, the ozniah; ¹³ the raah, the ayah, and the dayah according to its kind; ¹⁴ and every oreiv according to its kind; ¹⁵ the bas haya'anah, the tachmos, the shachaf, and the netz, according to its kind; ¹⁶ the kos, the yanshuf, and the tinshemes; ¹⁷ the ka'as, the rachamah, and the shalach; ¹⁸ the chasidah, and the anafah according to its kind, the duchifas and the atalef. ¹⁹ And every flying swarming creature is unclean to you; they shall not be eaten. ²⁰ Every clean bird may you eat. ²¹ You shall not eat any carcass; to the stranger who is in your cities shall you give it that he may eat it, or sell it to a gentile, for you are a holy people to HASHEM, your God; you shall not cook a kid in its mother's milk.

The Sec.
and Tithe

²² You shall tithe the entire crop of your planting, the produce of the field, year by year.

non-kosher because they have only one of these qualifications. It is noteworthy that there are no other species that have only one of these characteristics. Commentators note that this shows the Divine origin of the Torah, for a human lawgiver would never risk being refuted by the discovery of other animals that were not known to him at the time.

5. As noted above, we do not have definitive translations of some of the animals, specifically the last five on the list. Some of the conjectures are as follows:

— *Yachmur* may be the fallow deer (see *Aruch HaShalem*; *Radak Shorashim* s.v. חומר; R' D.Z. Hoffman, *Leviticus* vol. II, p. 225).

— *Akko* is the ibex (steinbok), according to *Rashi*, and probably also R' Saadyah, *Aruch*, and *Radak*. *Chullin* 80a describes it as a wild goat.

— *Dishon* is rendered by *Onkelos* as דִּישוֹן, which R' D.Z. Hoffman translates as a type of antelope.

— *Teo* is a wild ox according to *Rashi*, as indicated also by *Chullin* 80a, *Sifre*, and *Onkelos*. However, according to R' Kafach, R' Saadyah differs.

— *Zamer* is a giraffe, according to R' Saadyah and *Radak*, but *Chullin* 80a seems to understand it as a wild goat.

21. לִנְכֹר — *To the stranger*, i.e., a gentile who resides in the Land and has agreed to observe the Noahide laws, but is permitted to eat non-kosher meat (*Rashi*). Obviously the word נִכְרִי in this context cannot be rendered *proselyte*, since a carcass is no less forbidden to a proselyte than to any other Jew.

תְּחַנְנֶה — *Shall you give it*. According to R' Yehudah, this is meant literally, that the righteous stranger should be rewarded with this gift to assist him in his livelihood. R' Meir, based on his own exegesis, contends that the owner of the carcass has the right to sell it. The verse means to say that it

is permitted for the owner to benefit from the carcass, even though it may not be eaten by Jews (*Pesachim* 21b).

כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתֶּה — *For you are a holy people*. By giving this reason for not eating *neveilah*, a kosher animal that died without kosher slaughter, the Torah reveals that it is not an abomination, as are the non-kosher creatures named above. Rather, it is forbidden to Israel because it is not fitting fare for a holy people (*Sforno*).

Alternatively, the concept of holiness implies that people should sanctify themselves by refraining from doing or eating things that are technically permitted. In addition, it requires people to be sensitive to the strictures adopted by others, so that they should not permit such things — even though they may be halachically permitted — in the presence of others who do not use them. If holiness makes such demands on the Jew, then surely he should be ready to forgo such forbidden pleasures as the consumption of prohibited foods (*Rashi*, according to *Mizrachi*).

לֹא תֵבֶשֶׁל גֵּרִי — *You shall not cook a kid*. See *Exodus* 23:19.

22-27. **The second tithe.** After the *terumah*, or the Kohen's portion, and the Levite's tithe have been removed from a harvested crop, the owner must separate the *second tithe*, the subject of this passage. It is taken in the first, second, fourth, and fifth years of the seven-year *Shemittah* cycle. During the third and sixth years, a tithe is taken instead for distribution to the poor. During the seventh year, no tithes of any sort are taken.

עֲשֵׂה תְעִשָּׁר — *You shall tithe*. *Midrash Tanchuma* notes the juxtaposition of the commandment to tithe and the previous commandment. The Torah implies that if you fail to give the required tithes, you will lead God to bring forth the hot, dry east wind to "cook" the tender kernels of grain while

בשְׁתָּא: כַּנְיָחִיכֹל קָדָם יי אֱלֹהֶךָ
בְּאַתְרָא דִּי יִתְרַעֵי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתָּהּ
תַּמָּן מַעֲשֵׂר עֲבוּרָה חֲמִירָה וּמִשְׁחָה
וּבְכוּרֵי תוֹרָה וְעֵנָה בְּדִיל דְּתִילֵף
לְמַדְחַל קָדָם יי אֱלֹהֶךָ כֹּל יוֹמֵי־אֵ:
כִּי נֶאֱרִי יִסְגֵּי מִנָּה אֲרִיחָא אֲרִי לֹא תְבוּל
לְמִשְׁלָה אֲרִי יִתְרַחֵק מִנָּה אֲתָרָא דִּי
יִתְרַעֵי יי אֱלֹהֶךָ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתָּהּ תַּמָּן
אֲרִי יִכְרַכְנָךְ יי אֱלֹהֶיךָ: כה וְתַתֵּן בְּכֶסֶף
וְתַצּוּר כֶּסֶף בִּידָךְ וְתַתֵּן לְאַתְרָא דִּי
יִתְרַעֵי יי אֱלֹהֶךָ בִּידָךְ: כו וְתַתֵּן כֶּסֶף בְּכֹל
דִּי תִתְרַעֵי נִפְשָׁךְ בְּחוּרֵי וּבְעֵנָה וּבְחִמְרֵי
חֲדַת וְעִתִּיק וּבְכֹל דִּי תִשְׁאַלְנָךְ נִפְשָׁךְ
וְתִיכֹל תַּמָּן קָדָם יי אֱלֹהֶיךָ וְתַחֲדֵי אֶת
נַאֲשָׁה בֵּיתְךָ: כז וְלֹאֲנָה דִּי בְּקִרְוֵיךָ לֹא
תִשְׁבַּקְנָה (כִּי־אֵת תִּרְחֻקָהּ) אֲרִי לִית לָהּ
חֶלֶק וְאַחֲסָנָה עִמָּה: כח מִסּוּף תִּלְתִּי שְׁנִין
תַּפֵּק יָת כֹּל מַעֲשֵׂר עֲלִילָתְךָ בְּשִׁתָּא
הַהִיא וְתַעֲנֶנּה בְּקִרְוֵי: כט וְיִיתִי לְנָאָה
אֲרִי לִית לָהּ חֶלֶק וְאַחֲסָנָה עִמָּךְ וְגִיּוּרָא
וְיִתְמָא וְאַרְמָלָא דִּי בְּקִרְוֵיךָ וְיִיבָלֹן
וְיִשְׁבַּעוּן בְּדִיל דִּי יִכְרַכְנָךְ יי אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל
עוֹבְדֵי יְדָךְ דִּי תַעֲבֹד: א מִסּוּף שְׁבַע שְׁנִין
תַּעֲבֹד שְׁמִשְׁתָּא: ב וְדִין פְּתָנָם שְׁמִשְׁתָּא
דְּתִשְׁמַט (כִּי־אֵת דְּיִשְׁמַט) כֹּל גְּבֵר מְרִי
רְשׁוֹ דִּי יִרְשֵׁי בְּחִבְרָה לֹא יִתְבַּע מִן
חִבְרָה וּמִן אַחֲוֵי אֲרִי קָרָא שְׁמִשְׁתָּא
קָדָם יי: ג מִן בֵּר עֲמִינִן תִּתְבַּע

שְׁנָה: וְאַכְלֵתָּ לִפְנֵי | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר
לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם מַעֲשֵׂר דִּגְגָךְ תִּירְשֶׁךָ וַיִּצְהָרְךָ וּבִכְרַת
בְּקִרְךָ וְצִאנְךָ לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֹּל־
הַיָּמִים: וְכִי־יִרְבֶּה מִמֶּךָ הִדָּרְךָ כִּי לֹא תוּכַל שְׂאתוֹ כִּי־
יִרְחַק מִמֶּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹם שְׁמוֹ
שָׁם כִּי יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: וְנִתְּתָה בְּכֶסֶף וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף
בִּידָךְ וְהִלַּכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בּוֹ: וְנִתְּתָה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר־תִּאֲוֶה נִפְשָׁךְ בְּבִקְרָה
וּבִצְאָן וּבִזְיִן וּבִשְׂכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאַלְנָה נִפְשָׁךְ וְאַכְלֵתָּ
שָׁם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשִׁמַּחְתָּ אִתָּהּ וּבֵיתְךָ: וְהָלִוִי
אֲשֶׁר־בְּשַׁעְרֶיךָ לֹא תַעֲזוּבֻנוּ כִּי אֵין לוֹ חֶלֶק וְנִחְלָה
עִמָּךְ: מִקְצֶה | שְׁלֹשׁ שָׁנִים תוֹצִיא אֶת־כָּל־
מַעֲשֵׂר תְבוּאָתְךָ בְּשָׁנָה הַהִיא וְהִנַּחְתָּ בְּשַׁעְרֶיךָ: וּבָא הָלִוִי
כִּי אֵין־לוֹ חֶלֶק וְנִחְלָה עִמָּךְ וְהָגֵר וְהַיְתוּם וְהָאֲלֻמָּנָה
אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְאַכְלוּ וְשִׂבְּעוּ לְמַעַן יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּכָל־מַעֲשֶׂה יְדָךְ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: מִקְצֶה
שְׁבַע־שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה: וְזֶה דִּבְרֵי הַשְּׁמִטָּה שְׁמוֹט
כָּל־בְּעַל מִשָּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יִשָּׂה בְּרַעְיוֹ לֹא־יִגַּשׁ אֶת־רַעְיוֹ
וְאֶת־אֲחִיו כִּי־קָרָא שְׁמִטָּה לִיהוָה: אֶת־הַנִּכְרִי תִגַּשׁ

רש"י

זכרם מן הכית בשלישית: (בט) ובא הלוי. ויטול מעשר ראשון: והגיר והיתום. ויטול מעשר שני שהוא של עני של שנה זו, ולא תחלנו אהה בירושלים כדרך שחוקק לאכול מעשר שני של שני שנים: ואבלו ושבועו. מן להם כדי שביעה. מאלו אמרו אין פוחתין לפני ציון וכו' (שם ק) ואהה מולך לירושלים מעשר של שנה ראשונה ושנייה שהשנים, וממורה במרמי הקודש מן הכית (להלן כו"ג) כמו שפורש בני חכמה למשך (שם יב): (א) מקץ שבע שנים. יכול שבע שנים לכל מלוא ומלוא, ח"ל קרבה שנה השבע (פסוק ט) ואם אהה אומר שבע שנים לכל מלוא ומלוא להולאת כל אחד ואחד היחיד היא קרבה, הא למדת שבע שנים למנין האמיתיות (ספרי קיא): (ב) שמוט כל בעל משה ידו. שמוט את ידו של כל בעל משה וכן הוא אומר למטה תשמיט ידך (פסוק יא):

they are still in the stalk with their "mother" (*Rashi*).

Tanchuma comments further that the second part of this compound verb can be read *תַּעֲשֶׂה*, *you will become rich*. Thus, the Torah teaches that if you give tithes, you will become rich, in complete contradiction to those who claim that they cannot contribute to charity because they are afraid of becoming poor. This same concept — that tithing will increase the giver's wealth, not decrease it — is found elsewhere in Scripture: God says: *Bring the tithe into the storehouse . . . and test Me now with this, if I will not open for you the windows of heaven and pour out a blessing upon you* (*Malachi 3:10*).

(כג) ואכלת וגו'. זה מעשר שני (ספרי קו) שכבר למדנו ליתן מעשר ראשון ללוים, שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל וגו' (במדבר יח:כ) ונתן להם רשות לאכלו בכל מקום, שנאמר ואכלתם אותו בכל מקום (שם לא) על כרחך זה מעשר אחר האל: (כד) כי יברכך. שהיה התבואה מרובה לשאת: (כו) בכל אשר תאוו נפשך. כלל: בבקר ובצאן ובבין ובשבר. פרט: ובכל אשר תשאלך נפשך. חזר וכלל, מה הפרט מפורש ולד ולדות הארץ וראוי למאכל אדם וכו' (פרובין כז): (כז) והלוי וגו'. לא תעזבונו. מליתן לו מעשר ראשון (ספרי קח): כי אין לו חלק ונחלה עמך. ילאו לקט עשאה ופאה והפקר שאף האל י לו חלק ממך כהן כמור ואינו חייבין במעשר (ספרי קט): (כח) מקצה שלש שנים. כל ועלם אהה מעשרותיו של שנה ראשונה ושנייה לשמטה

Year by year. Exegetically, the Sages derive from this term that it is forbidden to use one year's produce as tithes for a different year's crop (*Rashi*).

23. *And you shall eat before HASHEM*. This verse refers only to the second tithe, the only tithe that must be eaten *before HASHEM*, i.e., in Jerusalem. The Levite tithe was already discussed in *Numbers 18:21-24,31* (*Rashi*).

So that you will learn to fear. Since Jerusalem was the seat of the Sanhedrin, it was filled with wise men and Torah scholars. While Jews were there consuming their tithes and offerings, they would meet these

²³ And you shall eat before HASHEM, your God, in the place that He will choose to rest His Name — the tithe of your grain, your wine, and your oil, and the firstborn of your cattle and your flocks, so that you will learn to fear HASHEM, your God, all the days. ²⁴ If the road will be too long for you, so that you cannot carry it, because the place that HASHEM, your God, will choose to place His Name there is far from you, for HASHEM, your God, will have blessed you — ²⁵ then you may exchange it for money, wrap up the money in your hand, and go to the place that HASHEM, your God, will choose. ²⁶ You may spend the money for whatever your heart desires — for cattle, for flocks, for wine, or for alcoholic beverage, or anything that your soul wishes; you shall eat it there before HASHEM, your God, and rejoice — you and your household. ²⁷ You shall not forsake the Levite who is in your cities, for he has no portion or inheritance with you.

²⁸ At the end of three years you shall take out every tithe of your crop in that year and set it down within your cities. ²⁹ Then the Levite can come — for he has no portion or inheritance with you — and the proselyte, the orphan, and the widow who are in your cities, so they may eat and be satisfied, in order that HASHEM, your God, will bless you in all your handiwork that you may undertake.

15

¹ At the end of seven years you shall institute a remission. ² This is the matter of the remission: Every creditor shall remit his authority over what he has lent his fellow; he shall not press his fellow or his brother, for He has proclaimed a remission for HASHEM. ³ You may press the gentile;

Remission
of Loans

great men and learn from them, so that every family in Israel was sure to have at least one member who was knowledgeable in the Torah (*Chinuch*).

Alternatively, in Jerusalem pilgrims would see the Temple — where God's Presence was manifest — the Kohanim engaged in their service and the Levites providing musical accompaniment on their platform. All of this would fill onlookers with awe and reverence for God (*Rashbam*).

24. וְבִיָּרֵבָה מִמֶּךָ הַדֶּרֶךְ — If the road will be too long for you. The verse gives three reasons why someone may not wish to bring his second tithe to Jerusalem: (a) The road will be too long, i.e., it would be a long time before the owner plans to go there; (b) it is too heavy for him to carry; or (c) the distance to Jerusalem is so great that it is impractical to transport produce (*Sifre*, with *Malbim*). However, the Talmud (*Makkos* 19b) rules that these reasons are only illustrations, but that one may redeem the tithe even if one is but one step away from the walls of the city.

ה' בִּי יְבָרֶכֶךָ — For HASHEM . . . will have blessed you, and because you are so blessed, your crop will be too abundant to carry (*Rashi*).

26. וְשִׂמְחָה — And rejoice. If one chooses to use *maaser* money to buy offerings, they must be "peace-offerings of rejoicing" [שְׂלֵמֵי שִׂמְחָה]. Since this verse requires that *maaser* products must be eaten, elevation-offerings [עֲלִוִּית] may not be bought with *maaser* funds, because they are completely burned on the Altar (*Sifre*).

27. וְהָלִי . . . לֹא תַעֲזֹבֶנּוּ — You shall not forsake the Levite. The Torah cautions Jews not to neglect the Levites, but to be sure they receive their designated tithe (*Rashi*); even though you share your second tithe with the Levite, he is still entitled to his own tithe (*Ibn Ezra*).

28-29. Distribution of all tithes. If someone has failed to

distribute any of his tithes during the three-year cycle, he must deliver all of them to the proper recipients by Pesach of the fourth year. See also 26:12-15.

Alternatively, the passage contains the commandment to give a tithe to the poor [מְעֹשֶׂר עֲנִין]. At the end of three years, when the produce of the third year has been reaped and processed, we are commanded to *take out*, i.e., separate and designate, the tithe that is given to the poor, such as those enumerated in verse 29 (*Ibn Ezra*; *Rambam*, *Sefer HaMitzvos*, *asseh* 130).

Rabba explains the logical progression of the passages. Since the previous verses spoke of the Levites and the second tithe, the Torah now turns to the one that belongs to the poor.

29. הָלִי . . . וְהָיָה וְהָיָה וְהָיָה — The Levite . . . and the proselyte, the orphan, and the widow. The Torah lists people who are more likely than others to be poor, but any indigent person is eligible.

15.

1-6. Remission of loans in the seventh year. Just as the Torah ordains that seventh-year crops of field and orchard are free for the taking by anyone (*Leviticus* 25:5-7), so does the Torah ordain that loans are canceled at the end of seven years (v. 1).

That the remission does not apply to gentiles (see below) indicates that the remission is in the nature of an act of kindness that the Torah commands us to extend to fellow Jews, for if it were a dishonest act to collect such debts, it would be forbidden to do so from gentiles, as well.

2. אֶת־רֵעֵךְ וְאֶת־אָחִיךָ — His fellow or his brother. Since the term *his fellow* excludes anyone who is not a fellow Jew, the term *brother* must be intended to broaden the exclusion to others. It teaches that the laws of remission do not apply to

וְיִהְיֶה לָּךְ עִם אֲחִיךָ תִּשְׁמַט יָדְךָ: אֲפָס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיּוֹן כִּי-בְרַךְ יִבְרַכְךָ יְהוָה בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָּךְ גְּחָלָה לְרִשְׁתָּהּ: רַק אִם-שָׁמוּעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם: כִּי-יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ בְּרַכְךָ בְּאֲשֶׁר דִּבֶּר-לָךְ וְהֶעֱבַטָה גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תֵעָבֵט וּמִשְׁלַת בְּגוֹיִם רַבִּים וּבָךְ לֹא יִמְשָׁלוּ: כִּי יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיּוֹן מֵאַחַד אֲחִיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר-יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא תֹאמַץ אֶת-לִבְּךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת-יָדְךָ מֵאֲחִיךָ הָאֲבִיּוֹן: כִּי-פָתַח תִּפְתָּח אֶת-יָדְךָ לוֹ וְהֶעֱבַט תֵּעָבִיטֵנּוּ דֵּי מַחְסְרוֹ אֲשֶׁר יַחְסֹר לוֹ: הַשְׁמֹר לָךְ פֶּן-יִהְיֶה דִבָּר עִם-לִבְּךָ בְּלִיעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת-הַשָּׁבַע שְׁנַת הַשְׁמֵטָה וְרָעָה עֵינֶךָ בְּאֲחִיךָ הָאֲבִיּוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֱלֹהֵי-יְהוָה וְהָיָה בְּךָ חֲטָא: נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא-יִרַע לְבָבְךָ בַּתְּתִיבָה לוֹ כִּי בִגְדָל הַדֶּבֶר הַזֶּה יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-מַעֲשֶׂה וּבְכָל מַשְׁלַח יָדְךָ: כִּי לֹא-יִיחַדֵּל אֲבִיּוֹן מִקֶּרֶב הָאֶרֶץ עַל-כֵּן אֲנֹכִי מִצְוֶה לֵאמֹר פָּתַח תִּפְתָּח אֶת-יָדְךָ לְאֲחִיךָ לַעֲנִיךָ וְלֵאֲבִינֶךָ בְּאֶרֶץ:

וְיִהְיֶה לָּךְ עִם אֲחִיךָ תִּשְׁמַט יָדְךָ: אֲפָס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיּוֹן כִּי-בְרַךְ יִבְרַכְךָ יְהוָה בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָּךְ גְּחָלָה לְרִשְׁתָּהּ: רַק אִם-שָׁמוּעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם: כִּי-יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ בְּרַכְךָ בְּאֲשֶׁר דִּבֶּר-לָךְ וְהֶעֱבַטָה גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תֵעָבֵט וּמִשְׁלַת בְּגוֹיִם רַבִּים וּבָךְ לֹא יִמְשָׁלוּ: כִּי יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיּוֹן מֵאַחַד אֲחִיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר-יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא תֹאמַץ אֶת-לִבְּךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת-יָדְךָ מֵאֲחִיךָ הָאֲבִיּוֹן: כִּי-פָתַח תִּפְתָּח אֶת-יָדְךָ לוֹ וְהֶעֱבַט תֵּעָבִיטֵנּוּ דֵּי מַחְסְרוֹ אֲשֶׁר יַחְסֹר לוֹ: הַשְׁמֹר לָךְ פֶּן-יִהְיֶה דִבָּר עִם-לִבְּךָ בְּלִיעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת-הַשָּׁבַע שְׁנַת הַשְׁמֵטָה וְרָעָה עֵינֶךָ בְּאֲחִיךָ הָאֲבִיּוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֱלֹהֵי-יְהוָה וְהָיָה בְּךָ חֲטָא: נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא-יִרַע לְבָבְךָ בַּתְּתִיבָה לוֹ כִּי בִגְדָל הַדֶּבֶר הַזֶּה יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-מַעֲשֶׂה וּבְכָל מַשְׁלַח יָדְךָ: כִּי לֹא-יִיחַדֵּל אֲבִיּוֹן מִקֶּרֶב הָאֶרֶץ עַל-כֵּן אֲנֹכִי מִצְוֶה לֵאמֹר פָּתַח תִּפְתָּח אֶת-יָדְךָ לְאֲחִיךָ לַעֲנִיךָ וְלֵאֲבִינֶךָ בְּאֶרֶץ:

כ"ז

שמרם לשמט ידו, וידו קפולה, לכן נאמר ולא תקפץ (ספרי). מאחריך האביון. אם לא תתן לו סופר להיות אחיו של אביון (ספרי). פתח תפתח. אפילו כמה פעמים (ספרי). כי פתח תפתח. הרי כי משמך בלשון אלה: והעבט תעביטנו. אם לא רצה במתנה מן לו בהלוואה (ספרי). די מחסורו. ואי אחת מלווה להעשירו (ספרי). כחובות (ספרי). אשר יחסר לו. אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרדן לפניו (ספרי). לו. זו אשה וכן הוא אומר אשה לו מור כנגדו (בראשית כ"ד; ספרי). יכול מלווה, ת"ל ולא יקרא (ולאן כדספרי; ספרי ק"ו). והיה בך חטא. מכל מקום, אפילו לא יקרא. אם כן למה נאמר וקרא עליך, ממחר אני ליפרע מ"י הקורא יותר ממי שאינו קורא (ספרי). וי נתון תתן לו. אפילו מאה פעמים (ספרי). לו. בינו לבינך (ספרי). כי בגלל הדבר. אפילו אמרת ליון אחת נוטל שבר האמירה עם שבר המעשה (ספרי). (וא) על כן, מפני כן: לאמור. ענה לטובתך אני משיך (ספרי). לאחור לעניך. לחיזה אח, לעני, לעניך, (לכן כתוב) ביו"ד אחד לשון עני אחד הוא, אבל עניך בשני יוד"ן שני עניים

(ד) אפס כי לא יהיה בך אביון. ולהלן הוא אומר כי לא יחדל אביון (פסוק יא) אלא בזמן שאדם עושים רעו של מקום אביונים באחרים ולא בכס, וכשזין חסם עושים רעו של מקום אביונים בכס (ספרי קיד). אביון דל מפני, ולשון אביון שהוא חסר לכל דבר (ויק"ר לד); (ה) רק אם שמוע תשמע. אז לא יהיה בך אביון: שמוע תשמע. שמת קמטא משמיטין אותו הרבה (ספרי קטו); (ו) כאשר דבר לך. והיו דבר, בדרך אחת בעיר (ולאן כהנא; ספרי קטו); והעבטת. כל לשון הלוואה כשנופל על המלווה נופל בלשון מפעיל, כגון והלוית, והעבטת, ואם היה אומר ועבטת היה נופל על הלווה, כמו ולוית: והעבטת גוים. יכול שחלה לוה מזה ומלווה לוה, ח"ל ואתה לא תעבט (ספרי ספרי); ומשלת בגוים רבים. יכול גוים אחרים מושלים עליך, ח"ל ובך לא ימשלו (ספרי); (ז) כי יהיה בך אביון. החסר חסר קודם (ספרי). מאחור אחריך. אחריך מאחריך קודם לאחריך מאחריך (ספרי). שערך. עניי פירך קודמין לעניי פירך אחרת (ספרי). לא תאמץ. יש לך חסם שמלטר חס יתן חס לא יתן, לכן נאמר לא תאמץ. יש לך חסם שפוט את ידו וקפולה (ספרי)

gentiles who live in the Land and observe the Noahide laws. Even though Jews are commanded to give them preferential treatment (see 14:21), they are excluded from the *Shemittah* law because they are not brothers (*Sifre*).

3. אֶת-אֲחִיךָ — *With your brother*. This is a limitation on the extent of the remission. Only personal loans that are *with your brother* are canceled, but if a loan is secured by collateral, it is not subject to *Shemittah* (*Sifre*).

4. אֲפָס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיּוֹן — *However, may there be no*

destitute among you. Although I command you with regard to the release of debts — which implies that there will always be needy people who depend on the generosity of others — this does not mean that poverty and indebtedness are unavoidable. In ideal circumstances, God's blessing will eliminate poverty and the need for loans (*Ibn Ezra*).

This promise of complete blessing is conditioned on the observance of the commandments (v. 5), for if the nation does not keep the Torah, there will indeed be poverty, as

but over what you have with your brother, you shall remit your authority. ⁴ However, may there be no destitute among you; rather HASHEM, will surely bless you in the Land that HASHEM, your God, will give you as an inheritance, to possess it, ⁵ only if you will hearken to the voice of HASHEM, your God, to observe, to perform this entire commandment that I command you today. ⁶ For HASHEM, your God, has blessed you as He has told you; you will lend to many nations, but you will not borrow; and you will dominate many nations, but they will not dominate you.

To Be Warm-hearted and Open-handed to our Brethren ⁷ If there shall be a destitute person among you, any of your brethren in any of your cities, in the Land that HASHEM, your God, gives you, you shall not harden your heart or close your hand against your destitute brother. ⁸ Rather, you shall open your hand to him; you shall lend him his requirement, whatever is lacking to him. ⁹ Beware lest there be a lawless thought in your heart, saying, "The seventh year approaches, the remission year," and you will look malevolently upon your destitute brother and refuse to give him — then he may appeal against you to HASHEM, and it will be a sin upon you. ¹⁰ You shall surely give him, and let your heart not feel bad when you give him, for in return for this matter, HASHEM, your God, will bless you in all your deeds and in your every undertaking. ¹¹ For destitute people will not cease to exist within the Land; therefore I command you, saying, "You shall surely open your hand to your brother, to your poor, and to your destitute in your Land."

verse 11 states for destitute people will not cease to exist . . . (Rashi).

5. אִם-שָׁמַעְתָּ אֶת-קוֹל ה' — If you will hearken. From the compound verb, the Sages infer, "If you hearken a little, you will be permitted to hear a great deal" (Rashi). Usually, the reward for a mitzvah is the opportunity to repeat the performance of a similar commandment, thus, one who is careful to perform the commandment of tzitzis would be rewarded with beautiful clothing to which he can affix tzitzis. Here the Torah promises a different kind of reward: in return for generosity to the needy, Israel will be rewarded with such prosperity that there will be no more poor, and no need to perform that commandment again. Hence the Torah gives the consolation that Israel will be given the opportunity to perform other commandments and to gain deeper insight into the Torah's teachings (Malbim).

7-11. To be warm-hearted and open-handed to our brethren. The Torah warns against the all too human fear that one cannot afford to give charity or make loans. A Jew must never ask whether to offer help, only to whom and how much, because the Ultimate Helper of the poor and the rich is God Himself.

7. אֶבְיֹן מֵאַחֶר אֶחָיִךְ בְּאֶרֶץ שְׂעִירֶיךָ בְּאֶרֶץ — A destitute person . . . any of your brethren in any of your cities, in the Land. From the beginning of the verse, the Sages derive the order of priorities one should follow in dispensing charity. First comes a destitute person, someone who is desperately poor; next is your brethren, i.e., the closer the relative, the greater the obligation; next is in any of your cities, i.e., the poor of your own city come before others; and finally, in the Land, for the poor of Eretz Yisrael come before those of other lands (Rashi and Sifre).

לֹא תִאָּמֵץ . . . וְלֹא תִסָּמֵץ — You shall not harden . . . or close. The Torah addresses two kinds of people. To one who

cannot decide whether or not to give, God says, "you shall not harden your heart"; to someone who wants to give but at the last moment pulls back, God says, "you shall not close your hand." The verse closes with an implied threat to those who remain callous. The man facing you is your destitute brother — if you spurn his entreaties, you may well become his brother in poverty (Rashi).

8. פָּתַח תִּפְתָּח אֶת-יָדְךָ — You shall open your hand. The compound verb tells us to give again and again (Rashi), and not lose patience after giving once or twice. The verse continues that if the needy person is too proud to accept charity, lend him what he needs. Although you are not obligated to make the supplicant wealthy, you should try to give him what he lacks, according to his individual needs. Someone who was once wealthy and lost everything cannot subsist on what would be sufficient for someone who was always poor (Rashi).

9-10. וְיָבִרְכְּךָ ה' — Hashem . . . will bless you. The impending seventh year can be frightening to many a lender, for if his borrower cannot pay in time, the loan will be canceled. The Torah warns that such fears are sinful and betray a lack of faith in God. Even if the loan becomes a total loss, God guarantees His blessing — surely more than whatever the loss may be.

11. כִּי לֹא יִחְדָּל אֶבְיֹן — For destitute people will not cease to exist. This is an additional incentive to give charity or extend loans. Poverty is a constant phenomenon and today's magnate can be tomorrow's pauper. The charity one dispenses today may well be returned to him in the future if his fortunes are reversed (Rabbi).

In this verse, the Torah deals with the reality that Israel would seldom scale the heights of universal righteousness that will lead to the eradication of poverty envisioned in verse 4 (Ramban).

יִמְכֹּר לָהּ אֶחִיהָ הָעֶבְרִי אוֹ הָעֶבְרִיָּה וְעַבְדָּהּ שֵׁשׁ שָׁנִים
 יג וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִית תִּשְׁלַחַנָּה חֲפָשִׁי מֵעִמָּהּ: וְכִי־תִשְׁלַחַנָּה
 יד חֲפָשִׁי מֵעִמָּהּ לֹא תִשְׁלַחַנָּה רִיקָם: הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ
 מִצֵּאָנָהּ וּמִגִּרְנָהּ וּמִיִּקְבָּהּ אֲשֶׁר בֵּרַכָּה יִהְיֶה אֶל־הָיָה תִתֵּן־
 טו לוֹ: וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 טז עַל־כֵּן אֲנֹכִי מִצְוֶה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הַיּוֹם: וְהָיָה כִּי־יֵאמֹר
 אֵלֶיךָ לֹא אֵצֵא מֵעִמָּהּ כִּי אֶהְבֶּךָ וְאֶת־בֵּיתְךָ כִּי־טוֹב לוֹ
 יז עִמָּךְ: וּלְקַחְתָּ אֶת־הַמְרָצֵעַ וְנִתְּתָהּ בְּאוֹנוֹ וּבִדְלַת וְהָיָה לָהּ
 יח עֶבֶד עוֹלָם וְאָף לְאַמְתָּהּ תַּעֲשֶׂה־כֵּן: לֹא־יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ
 בְּשִׁלְחָהּ אֹתוֹ חֲפָשִׁי מֵעִמָּהּ כִּי מִשְׁנֵה שָׂכָר שָׂכִיר עֲבָדָהּ
 שֵׁשׁ שָׁנִים וּבֵרַכָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה:
 יט כָּל־הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יוֹלֵד בְּבִקְרָהּ וּבִצְאָנָהּ הַזָּכָר תִּקְדִּישׁ
 לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בְּבָכָר שׁוֹרְךָ וְלֹא תִגַּז בְּכוֹר
 כ צֵאָנָהּ: לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנָּה שְׁנֵה בִשְׁנֵה בַּמָּקוֹם
 כא אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֹתָהּ וּבֵיתָהּ: וְכִי־יִהְיֶה בּוֹ מוֹם פֶּסֶחַ אוֹ
 כב עוֹר בָּל מוֹם רַע לֹא תוֹבְחֶנָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ: בְּשַׁעְרֶיךָ
 כג תֹּאכְלֶנָּה הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יַחְדוֹ בַּצֵּבִי וּבְאֵיל: רַק אֶת־דָּמּוֹ
 לֹא תֹאכַל עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנָּה בַּמַּיִם:

כ"ה

ספה כנענית והולדות לאדון (שם קבג; קדושין טו). (יט) כל הבכור וגו' תקדיש. ובמקום אחר הוא אומר לא יקדים ואיש חורו) [שלאמור אך בכור אשר יוכר לה' וגו'] הא בילד, אינו מקדישו לקרבן אחר, וכאן למד שמונה לומר הרי אהה קדוש לבכורה. דבר אחר, אי אפשר לומר תקדים שכבר נאמר לא יקדים, ואי אפשר לומר לא יקדים שהרי כבר נאמר תקדים, הא בילד, מקדישו אלא הקדש עליו וזוהו להקדש כפי טובת הגוף שבו (שערין כט). לא תעבד בבכור שורך ולא תגזו וגו'. אף החילוף למדו רבותינו שאסור (ספרי קד; חולין קל). אלא שדבר הכתוב כוונה: (ב) לפני ה' אלהיך תאכלנו. לכתן הוא אומר, שכבר מנינו שהוא בעתות כהונה אחד חס ואחד בעל מוס, שנאמר ובשרם יהיה לך וגו' (במדבר יח); כבורות כח: שנה בשנה. מכאן שאין משהו אחר יותר על שנתו (בכורות כו). יכול יהא פסול משעברה שנתו, כבר הוקם למעשר, שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגך תישרך ויהיהך ובכורות בקרך ואלקך (לעיל ידג). מה מעשר שני אינו נפסל משנה לחצרתה אף בכור אינו נפסל, אלא שמונה חוץ שנתו (ספרי קו). שנה בשנה. חס שנתו בסוף שנתו אוכלו אותו היום ויום אחד משנה אחרת, למד שנאכל לשני ימים ולילה אחד (ספרי קה; בכורות כז). (בא) מום. כלל: פסח או עור. פט: כל מום רע. חזר וכלל, מה הפט מפורש מום הגולו ואינו חוזר אף כל מום שנגלו ואינו חוזר (בכורות לו). (בג) רק את דמו לא תאכל. שלא תאמר הואיל וכו' יהיה הכא מכלל איסור הוא, שהרי קדוש וגשמי כחן כלל פדיון וגאכל, יכול יהא

(יב) בו ימכר לך. על ידי אחרים, במכרוהו בית דין בגנבתו הכתוב מדבר (קדושין יד) והרי כבר נאמר כי תקנה עבד עברי (שמות כאג) ובמכרוהו בית דין הכתוב מדבר (ומכילתא משפטים יב) אלא מפני שני דברים שנחמדו כאן, אחד שנתו או העבריה, אף היא תלא בשא. ולא שיתכרוהו בית דין שאין האשה נמכרת בגנבתה, שנאמר בגנבתו (שמות כג:ג) ולא בגנבתה (שמות כג:ג) אלא בקטנה שמכרה אביה. ולמד כאן שאם יאלו שש שנים קודם שחזר סומנין תלא (ספרי קיח) ועוד חידש כאן העניק תעניק. (יר) העניק תעניק. לשון עדי, בגובה ובמראית העין, דבר שיהא ניכר שהטובות לו. ויש מפרשים לשון הטענה על ולוהו: מצאנך מגרנך ומיקבך. יכול אין לי אלא אלו בלבד, ח"ל אשר ברך, מכל מה שברך בוראך. ולמה נאמר לו, מה אלו מיוחדים שהם בכלל ברכה, אף כל שהוא בכלל ברכה, יאלו פירות (סס). ולמדו רבותינו במסכת קידושין (יז). בגזרה שזה כמה טומין לו מכל מין ומין: (טו) וזכרת כי עבד היית. והעניקת ושינית לך מבית מלרים וזבית היס, אף אהה העניק ושינה לו (ספרי קג). (יז) עבד עולם. יכול כחמשנו, ח"ל ושבחם איש אל אחורו ואיש אל משפחתו שחבו (ויקרא כה:י) הא למדת שאין זה אלא טולמו על יובל (מכילתא משפטים לו): ואף לאמותר תעשה כן. העניק לה. יכול אף לרעייה השואה הכתוב אותה, ח"ל אם אמר יאמר העבד (שמות כאה) עבד נרע ואין אמה נרעצת (ספרי קכג). (יח) בי משנה שבר שבויר. מכאן אמרו עבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה, וזהו כפלים שבעבודת שבויר יום. ומהו עבודתו בלילה, רבו מוסר לו

12-18. A Jewish bondsman. A Jew can be sold into slavery in two ways: He can choose to sell himself to raise money (Leviticus 25:39), or he may be sold by the court to pay for a theft (Exodus 21:2). This passage must speak of one who is sold by the court, since his sale is described in the passive form — יִמְכֹּר — indicating that someone else did

the selling (Mizrachi). To the passage on this subject in Exodus, our passage adds the following: (a) A Jewish maid-servant, who can only be sold as a child by her father (see Exodus 21:7-11), goes free after six years; and (b) after the period of servitude is over, the master must provide his outgoing servant with generous gifts (Rashi). See Exodus

A Jewish
Bondsman

¹² If your brother, a Hebrew man or a Hebrew woman, will be sold to you, he shall serve you for six years, and in the seventh year you shall send him away from you free. ¹³ But when you send him away free, you shall not send him away empty-handed. ¹⁴ Adorn him generously from your flocks, from your threshing floor, and from your wine-cellar; as HASHEM, your God, has blessed you, so shall you give him. ¹⁵ You shall remember that you were a slave in the land of Egypt, and HASHEM, your God, redeemed you; therefore, I command you regarding this matter today.

¹⁶ In the event he will say to you, "I will not leave you," for he loves you and your household, for it is good for him with you, ¹⁷ then you shall take the awl and put it through his ear and the door, and he shall be for you an eternal slave; even to your maidservant shall you do the same. ¹⁸ It shall not be difficult in your eyes when you send him away free from you, for twice as much as a hired hand — six years — has he served you; and HASHEM, your God, will bless you in all that you do.

¹⁹ Every firstborn male that is born in your cattle and in your flock, you shall sanctify to HASHEM, your God; you shall not work with the firstborn of your bull nor shall you shear the firstborn of your flock. ²⁰ Before HASHEM, your God, shall you eat it, year by year, in the place that HASHEM will choose, you and your household. ²¹ If it shall have a blemish — lameness or blindness or any serious blemish — you shall not slaughter it to HASHEM, your God. ²² In your cities shall you eat it, the contaminated one and the pure one alike, like the deer and the hart. ²³ However you shall not eat the blood; you shall pour it onto the ground like water.

21:2-11 and Leviticus 25:35-39.

14. **הַעֲנִיק חֶסֶד** — Adorn him generously. The implication of the term "adorn" is that the master should feel an obligation not merely to give his outgoing servant a "bonus," but to be very generous and give him a gift that will raise his self-esteem and reputation (see *Ibn Ezra*; *R' Bachya*).

15. **וְזָכַרְתָּ** — You shall remember. You, too, were a slave, and when you went free, God caused the Egyptians to give you lavish gifts; then, after the Egyptian army drowned in the sea, you became even richer from the spoils of the Egyptians (*Rashi*).

16. **כִּי-טוֹב לוֹ עִמָּךְ** — For it is good for him with you. The Sages infer from this phrase that the bondsman must enjoy the same standard of living as the owner. He must be "with you in food and with you in drink. You should not eat white bread while he eats black bread, nor should you sleep on cushions while he sleeps on straw" (*Kiddushin* 20a).

17. See *Exodus* 21:6.

וְאֵף לַאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה כֵן — Even to your maidservant shall you do the same. This can refer only to the master's duty to give her generous gifts when she is freed, because a maidservant does not have the option to have her ear drilled and extend her servitude (*Rashi*).

18. **כִּי מִשְׁנֵה שָׂכָר עֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים** — For twice as much as a hired hand — six years. The length of time for which a worker could obligate himself to work was three years (see *Isaiah* 16:14; *Choshen Mishpat* 333:3). Thus the bondsman's six years of service were twice as long as his master could have contracted from a private worker (*Ibn Ezra*; see *Tos. Kiddushin* 17a, s.v. *חלה*).

19-23. **Firstborn animals as offerings.** The Torah adds laws to the earlier teachings that a firstborn animal is consecrated from birth and is given to a Kohen, who brings

it as an offering (*Leviticus* 27:26; *Numbers* 18:18). Here the Torah discusses the role of the owner in adding sanctity to the animal and what is done with an animal that is disqualified by a blemish for use as an offering.

19. **תִּקְדִּישׁ** — You shall sanctify. But has not the Torah said of a firstborn that no man shall consecrate it (*Leviticus* 27:26), because it is automatically consecrated from birth? That verse means only that it is forbidden for anyone to consecrate a firstborn for use as a different sort of offering, such as a peace- or elevation-offering. Alternatively, although the animal has been "consecrated by heaven," it is laudable for the owner himself to declare that it is sanctified as a firstborn offering (*Rashi*).

The prohibition to work with or shear the firstborn applies even to those that were blemished, for they have the status of sanctified animals that were redeemed. See 12:15-16.

20. **תֹּאכְלוּ** — Shall you eat it. The pronoun "you" refers to the Kohanim, since *Numbers* 18:15 assigns the firstborn as a gift to them (*Rashi*).

שָׁנָה בְּשָׁנָה — Year by year. It is preferable for the Kohen to slaughter the firstborn during the first year of its life, but if it is held over to the second year, it is still acceptable (*Rashi*).

בְּמִקְוֵם . . . וּבֵיתְךָ — In the place . . . and your household. The place where the flesh must be eaten is within the walls of Jerusalem, and it may be eaten by Kohanim and their family members, but not by Levites or Israelites (*Zevachim* 56b).

21-22. **מִמֶּנּוּ בִּטְחָה אוֹ עִוָּר** — A blemish — lameness or blindness. By giving examples of the general term *blemish*, the Torah indicates that a disqualifying blemish must be visible and incurable (*Rashi*). If the firstborn has such a blemish, it may not be used as an offering, but it is the Kohen's private property. He need not redeem it, but it has the limitations of a blemished offering that has been redeemed, as stated above (12:15-16).

א טר ית ירחא דאביבא ותעבר פסחא
 קדם יי אלהא ארי בירחא דאביבא
 אפקר יי אלהא ממזרים ועבר לה נסין
 כליליא: ב ותבוס פסחא קדם יי אלהא מן
 בני ענא ונקסת קודשאי מן תורי
 באחרא די יתרי יי לאשראה שכנתה
 תמן: ג לא תיכול עלוהי חמיע שבועא
 יומין תיכול עלוהי פטיר לחם עני ארי
 בבהילו נפקתא מארעא רמזרים כדיל
 דתדבר ית יומא מפקר מארעא רמזרים
 כל יומי חיייה: ד ולא יתחזי לה חמיר בכל
 תחומה שבועא יומין ולא יבית מן בסרא
 די תבוס ברמשא ביומא קרמאה
 לצפרא: ה לית לה רשו למבס ית פסחא
 בחרא מקרני דיי אלהא יהב לה: ו אלהן
 לאחרא די יתרי יי אלהא לאשראה
 שכנתה תמן תבוס ית פסחא ברמשא
 כמעל שמשא זמן מפקר ממזרים:
 ז ותכשל ותיכול באחרא די יתרי יי
 אלהא בה ותתפני בצפרא ותהך
 לקרנייה: ח שתא יומין תיכול פטירא
 וביומא שביעאה כנש קדם יי אלהא

טז

א

ב

ג

ד

ה

ו

ז

ח

רס"ה

הייתי אומר שלמים הנשחטים כל שבעה כולן בכל תוחיו וזוין נאכלין אלא ליום
 ולילה, לכך כתב בערב ביום הראשון. דבר אחר, בחגיגה י"ד הכתוב מדבר, ולמד
 עליה שגאכלת לשני ימים, והראשון האמור כאן ביום טוב הראשון הכתוב מדבר,
 וכן משמעו של מקרא, בשר חגיגה אחר חובה בערב לא ילין ביום טוב הראשון עד
 בקר של שני, אבל נאכלת היא ב"ד ובע"ז, וכך היא שניה במסכת פסחים
 (ט"ז: ע"א): (ו) בערב כבוא השמש מועד צאתך ממזרים. הרי שלשה
 זמנים חלוקים. בערב משש שעות ולמעלה וזכרה, ובבוא השמש חאכלנה, ומועד
 צאתך אחר שורפהו, כלומר נעשה נותר ויאל לבית השריפה (ספרי קלג; ברכות
 ט: ז) ובשלת. זהו לני אש, שאף הוא קרוי בשל (מכילתא פ"א ח"א): ובגית
 בבקר של שני, למד שטעון לילה לילה של מולא יום טוב (ספרי קלד):
 (ח) ששת ימים תאכל מצות. ובמקום אחר הוא אומר שבעת ימים (שמות
 יב:טו) שבעה מן היסן וששה מן הדגש (ספרי טז). דבר אחר, למד על אכילת מלה
 בשביעי שאינה חובה, ומכאן אהא למד לשש ימים, שהרי שביעי בכלל היה ויאל מן
 הכלל ללמד שאין אכילת מצה בו חובה אלא רשות, ולא ללמד על ענינו יאל אלא ללמד
 על הכלל כולו יאל, מה שביעי רשות אף כולל רשות, חוץ מלילה הראשון שהכתוב
 קבעו חובה, שנאמר בערב חאכלו מצות (שמות יב:טז): ויזהר פסחים קכ). עצרת
 לה: אלהיה. עזר עזמך מן המללכה (ספרי קלח; חגיגה ט"ז: ח"א). דבר אחר,
 כנופיה של מאכל ומשקה (בילה טו): לשון נעלה נא אחר (שפיעים יב:טו):

אף הדס מותר, ח"ל רק אח דמו לא תאכל: (א) שמור את חדש האביב. מקודם
 בואו שמור שיהא ראוי לאביב, להקריב בו את מנחת העומר, ואם לאו, עבר את
 השנה (ספרי קכו): ממזרים לילה. והלא ביום ילאו, שנאמר ממחרת הפסח ילאו
 בני ישראל וגו' (במדבר לג: א) אלא לפי שכלילה נתן להם פרעה רשות ללאת, שנאמר
 ויקרא למשה ולאהרן לילה וגו' (שמות יב:ל: ספרי קכח): (ב) וזבחת פסח לה'
 אלהיה צאן. שנאמר מן הכבשים ומן העזים תקחו (שמות יב:ח): ובקר. חובה
 לחגיגה (ספרי קכט; פסחים ע): שאם נמנו על הפסח חבורה מרובה מביאים עמו
 חגיגה (פסחים סט): כדי שיהא נאכל על השוכע (ס' ע). ועוד למדו רבותינו דברים
 הרבה בפסוק זה (ספרי עט; פסחים ע): (ג) לחם עני. לחם שמזכיר את העוני
 שנתענו במלרים (ספרי קל): כי בחפזו יצאת. ולא הספיק בלך להחמין, זה יהיה
 לך לזכרון, וחפזו לא שלך היה אלא של מלרים (ספרי סז) שכן הוא אומר ותחוק
 מלרים על העם וגו' (שמות יב:לג): למען תזכר. על ידי אכילת הפסח והמלה את
 יום צאתך: (ד) ולא יאמר אדם אחר אלא בפסח מלרים, ויום ראשון
 לבקר. אזהרה למתויר בפסח דורות, לפי שאמר אלא בפסח מלרים, ויום ראשון
 האמור כאן הוא י"ד בניסן, כמה דאמר אחר כך ביום הראשון חשביטו שאור מנתיבס
 (שמות יב:טו) ולפי שפסחל הכתוב מנעונו של פסח והחזיק לדבר בחקות שבעת
 ימים, כגון שבעת ימים תאכל עליו מצות, ולא יראה לך שאור בכל גבולך, הולך
 לפרש באיזו זביחה הוא מזהיר, שאם כתב וילין מן הבשר אחר חובה בערב לבקר,

16.

Three Pilgrimage Festivals.

Having exhorted the people to bring their second tithes and firstborn to Jerusalem, the Torah now mentions the three festivals when Jews make pilgrimages to the Temple. The dates need not be given because they are known from earlier chapters. Since no such pilgrimages are required on Rosh Hashanah and Yom Kippur, they are omitted from this chapter (see Ramban).

According to the view of R' Hirsch, that Deuteronomy is devoted to those commandments and teachings that were

relevant to the establishment of the new society in the Land (see our introduction to Deuteronomy), these three festivals are mentioned because of their role in the agricultural cycle of the year. Therefore, he contends, this chapter omits the commandments of Four Species of Succos and Shmini Atzeres.

1-8. Pesach. Verse 1 speaks of Pesach as being in the month of springtime and admonishes the people that they must observe that month. From this, the Sages derive one of the primary rules that regulate the Jewish calendar: The month of Nissan must fall in the spring, and the Sanhedrin has the re-

16

Three
Pilgrimage
Festivals

Pesach

¹ You shall observe the month of springtime and perform the pesach-offering for HASHEM, your God, for in the month of springtime HASHEM, your God, took you out of Egypt at night. ² You shall slaughter the pesach-offering to HASHEM, your God, from the flock, [and also offer] cattle, in the place where HASHEM will choose to rest His Name. ³ You shall not eat leavened bread with it, for seven days you shall eat matzos because of it, bread of affliction, for you departed from the land of Egypt in haste — so that you will remember the day of your departure from the land of Egypt all the days of your life.

⁴ No leaven of yours shall be seen throughout your boundary for seven days, nor shall any of the flesh that you offer on the afternoon before the first day remain overnight until morning.

⁵ You may not slaughter the pesach-offering in one of your cities that HASHEM, your God, gives you; ⁶ except at the place that HASHEM, your God, will choose to rest His Name, there shall you slaughter the pesach-offering in the afternoon, when the sun descends, the appointed time of your departure from Egypt. ⁷ You shall roast it and eat it in the place that HASHEM, your God, will choose, and in the morning you may turn back and go to your tents. ⁸ For a six-day period you shall eat matzos and on the seventh day shall be an assembly to HASHEM, your God;

sponsibility to add a thirteenth month to the year from time to time to prevent Nissan from moving up to the winter (*Rashi*). See Exodus 12:2 for an explanation of the calendar.

2. וּבָקָר — [And also offer] cattle. This cannot be taken literally to mean that cattle may be used for the pesach-offering, because that offering can come only from sheep and goats (Exodus 12:2,5,21). The Sages explain that this term refers to peace-offerings [תְּחִינָה] that are customarily brought in conjunction with the pesach, so that the many guests at the Seder can fill themselves with meat before eating the minimum portion of the pesach (*Rashi*).

3. תֹּאכְלֵי עֲלֵיו מַצּוֹת — You shall eat matzos because of it, i.e., you shall eat matzos because of the offering that commemorates the Exodus (*Chizkuni*). See also 12:15,18.

לֶחֶם עֲנִי — Bread of affliction. The unadorned, unflavored nature of matzah is a reminder of the affliction that our forefathers endured in Egypt, and also of the haste with which the Egyptians forced them to leave the country when the time came for the redemption (*Rashi*). Alternatively, the hectic pace of Jewish life as slaves gave them no time to let their dough rise, so that matzos were their food during the years of slavery (*Sforno*). The Sages expound that the word עֲנִי can interpreted speak up, so that this term is a reference to the Pesach Seder when the matzah is on the table and people "recite many words over it."

4. וְלֹא יִרְאֶה לְךָ שָׂאֵר . . . וְלֹא יִלְוֶי מִן הַבֶּשֶׂר — No leaven of yours shall be seen . . . nor shall any of the flesh . . . remain overnight. A Jew may not own or have chametz in his possession during Pesach. The flesh of the pesach-offering, which was slaughtered on the afternoon before the festival began, had to be eaten during the Seder night. Any of it that was left until the next morning was forbidden and had to be burned on the following day. See Exodus 12:15.

6. בְּעֶרְבַּי קְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹצֵר צֹאֵתָךְ — In the afternoon, when the sun descends, the appointed time of your departure. The verse gives three conflicting times for the observance of the pesach-offering: the afternoon; when the sun descends, i.e., the evening of the Seder; and the time of your departure, i.e., the

next morning, when the nation marched out of Egypt. These three times refer to different facets of the commandment: The sacrificial service was performed in the afternoon; the flesh of the offering was eaten at night; and if anything was left over until morning, it became disqualified and had to be burned (*Rashi*).

7. וּבֹרְחָתָ בִּבְקֶרֶךְ וְחֵלְקָתָ — And in the morning you may turn back and go. This cannot be the morning after the Seder, because that is a festival day when it is forbidden to travel long distances or carry things that are not needed for the observance of the festival. Therefore the verse must refer to the first morning of Chol HaMoed [the Intermediate Days of the festival]. Thus the verse implies that one should not leave Jerusalem immediately at nightfall after the festival day, but should remain there at least overnight before returning home (*Rashi*). This teaches that one should linger on in the place where one has had an uplifting spiritual experience. Similarly, one should not rush out of the synagogue after services.

8. שִׁשֶּׁת יָמִים תֹּאכְלֵי מַצּוֹת — For a six-day period you shall eat matzos. Verse 3 said that matzos should be eaten for seven days, meaning that any flour products that are eaten throughout Pesach must be unleavened. This verse alludes to the commandment that until the Omer-offering is brought on the second day of Pesach, no product of the current crop of grain may be eaten (see *Leviticus* 23:9-14). Thus, our verse means that matzos from the new crop may be eaten for only six days (*Rashi*). This interpretation fits the context of the passage, for verse 7 said that a person may return home on the second day of the festival, so that, after arriving, he will be able to eat matzos made from his own crop for six days (*R' D.Z. Hoffman*).

In the plain sense, the verse states that after six days of eating matzah, one observes the seventh day as a festival (*Ibn Ezra*).

עֲצֵרָתָ — An assembly, when you should come together to celebrate the festival with food and drink. Alternatively, the word can be rendered a withholding, i.e., withhold yourselves from labor on the seventh day (*Rashi*). According to *Sforno*,

לא תעשה מלאכה: שבעה שבועות תספיר לך מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות: ועשית חג שבועות ליהוה אלהיך מסת נדבת ידך אשר תתן באשר יברכך יהוה אלהיך: ושמחת לפני יהוה אלהיך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך במקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשכון שמו שם: וזכרת כי עבד היית במצרים ושמרת ועשית את החקים האלה: חג הסוכות תעשה לך שבועת ימים באספך מגרנך ומיקרבך: ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך: שבועת ימים תחג ליהוה אלהיך במקום אשר יבחר יהוה כי יברכך יהוה אלהיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידך והיית אף שמח: שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני יהוה אלהיך במקום אשר יבחר בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ולא יראה את פני יהוה ריקם: איש כמתנת ידו בברכת יהוה אלהיך אשר נתן לך: ככ"ו פסוקים. פלי"ה סימן.

לא תעבד עבדא: טשבעא שבועין תמני לך מדשריות מגלא בחצד עומרא דאכמותא תשרי לממני שבועא שבועין: ותעבד חגא דשבועא קדם יי אלקה מסת נדבת ידך די תתן כמא די יברכך יי אלקה: יאותחדרי קדם יי אלקה את יבך ויברתך ועבדך ואמתך ולואה די בקרניך וגיורא ויתמא וארמלא די בינך באתרא די יתרעי יי אלקה לאשרא שכתה תמן: יביתדבר ארי עבדא הויתא במצרים ותשר ותעבד ית קמיא האליו: יי חגא דמסליא תעבד לך שבועא יומין במכנשו מאדך וממצערתך: יי ותחדרי בחגך את יבך ויברתך ועבדך ואמתך ולואה וגיורא ויתמא וארמלא די בקרניך: טשבעא יומין תחוג קדם יי אלקה באתרא די יתרעי יי ארי יברכך יי אלקה בכל עללמך ובכל עובדי ידך ותהי ברם חרי: טותלת זמנין בשתא יתחזי כל דבורך קדם יי אלקה באתרא די יתרעי בחגא דפסריא ובחגא דשבועא ובחגא דמסליא ולא יתחזי קדם יי ריקני: יי גבר כמתנת ידה בברכתא דיי אלקה די יהב לך:

מפטיר

ר"ה

שחפה מכנים לבית פירות הקין. ד"א באספך מגרנך ומיקרבך, למד שמשכנין את הסוכה בפסולת גורן ויקב (ר"ה יג.): (טו) והיית אף שמח. לפי פשוטו אין זה לשון זיוי אלא לשון הכנסה, ולפי תלמודו למדו מכאן לרבות ליל יום טוב האחרון לשמחה (ספרי קמב; סוכה מה:). (טז) ולא יראה את פני ה' ריקם. אלא הלא עולות ראייה ושלמי חגיגה (ספרי קמג): (יז) איש כמתנת ידו. מי שיש לו אוכלין הרבה ונכסים מרובים יביא עולות מרובות ושלמים מרובים (שם; חגיגה מה:).

the word means *gathering*, i.e., you should gather to serve God and sing His praise.

R' Hirsch comments that the last day of a festival is the time when someone should "gather together" his thoughts and the lessons he has derived from the festival, so that they will remain with him after the days of sanctity are over. One should take great care not to let such attainments be frittered away.

9-12. Shavuots.

9. שבעה שבועות — *Seven weeks*. Shavuots is the only festival that does not have a set date on the calendar; it takes place

(ט) מהחל חרמש בקמה. משנקלר העומר שהוא ראשית הקציר (ספרי קלו:). (י) מסת נדבת ידך. די נדנת ידך, הכל לפי הנדבה הנא שלמי שמחה וקדש קרואים לאכול (ספרי סד:). (יא) והלוי והגר והיתום והאלמנה. ארבעה עלי כנגד ארבעה שלך, בנך ובתך ועבדך ואמתך, אם אדם משמח את שלי אני משמח את שלך (תנחומא ית; מדרש אגדה:). (יב) וזכרת בי עבד היית וגוי'. על מנת כן פדיתיך ששומר ומעשה את החקים האלה (ספרי שלח קעו:). (יג) באספך. בזמן האסוף,

after the Omer count of seven weeks, which is why the festival is called Shavuots, literally, *weeks*. This count begins on the second day of Pesach, when the first of the new crop is harvested to gather barley for the Omer-offering. See *Leviticus* 23:15-16,21.

11. The Torah lists eight categories of people that a Jew should include in his own joy: four of them are poor — the Levite, proselyte, orphan, and widow — and four are members of the person's own household — son, daughter, slave, and maidservant. God says, "Your four, i.e., those of his household, correspond to My four, i.e., the poor. If you

you shall not perform any labor.

Shavuot ⁹ You shall count seven weeks for yourselves; from when the sickle is first put to the standing crop shall you begin counting seven weeks. ¹⁰ Then you shall observe the festival of Shavuot for HASHEM, your God; the voluntary offerings that you give should be commensurate with how much HASHEM, your God, will have blessed you. ¹¹ You shall rejoice before HASHEM, your God — you, your son, your daughter, your slave, your maidservant, the Levite who is in your cities, the proselyte, the orphan, and the widow who are among you — in the place that HASHEM, your God, will choose to rest His Name. ¹² You shall remember that you were a slave in Egypt, and you shall observe and perform these decrees.

Succos ¹³ You shall make the festival of Succos for a seven-day period, when you gather in from your threshing floor and from your wine cellar. ¹⁴ You shall rejoice on your festival — you, your son, your daughter, your slave, your maidservant, the Levite, the proselyte, the orphan, and the widow who are in your cities. ¹⁵ A seven-day period shall you celebrate to HASHEM, your God, in the place that HASHEM, your God, will choose, for HASHEM will have blessed you in all your crop and in all your handiwork, and you will be completely joyous.

To Come to Jerusalem With Offerings ¹⁶ Three times a year all your males should appear before HASHEM, your God, in the place that He will choose: on the Festival of Matzos, the Festival of Shavuot, and the Festival of Succos; and he shall not appear before HASHEM empty-handed, ¹⁷ everyone according to what he can give, according to the blessing that HASHEM, your God, gives you.

THE HAFTARAH RE'EH APPEARS ON PAGE 1199.

gladden My four, I will gladden your four" (Rashi).

12. וְזָכַרְתָּ — You shall remember . . . If you remember that God freed you from Egypt in order to keep His commandments, their observance will not be a burden to you (Rashi). Alternatively, the invitation to your slave and maidservant to join your celebration (v.11) will remind you of your servitude in Egypt (Ibn Ezra).

13-15. Succos

13. תַּעֲשֶׂה — You shall make. The verb make alludes to the requirement to build a succah, as in *Leviticus* 23:42-43.

מִגְרָרְךָ — From your threshing floor. During the summer season, the grain would be left in the fields to dry until the approach of Succos, just before the rainy season, when it would be gathered in for sale and storage. Alternatively, this alludes to s'chach, the succah covering, which must consist of matter that had grown in the fields (Rashi).

15. וְהָיִיתָ אֶךְ שִׂמְחָה — And you will be completely joyous. In the

plain sense, this is God's assurance that Succos will be a time of undiluted joy. The Sages derive from this term that there is a commandment to offer peace-offerings to celebrate the festival of Shemini Atzeres (Rashi).

16-17. To come to Jerusalem with offerings. Jews must come to celebrate the pilgrimage festivals with offerings in honor of the occasion. These should include festive peace-offerings [שְׁלָמִי הִגִּינָה] and elevation-offerings to mark the person's appearance at the Temple [עֹלֹת רִאִיָּה], commensurate with the prosperity with which God has blessed him.

פְּלִיאָה מִסֻּכּוֹת — This Masoretic note means: There are 126 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic פְּלִיאָה.

The mnemonic suggests something that is wondrous, in the sense that it is removed and elevated from lesser things. The *Sidrah* speaks of such topics; for example, the Temple and the pilgrimages to it (R' David Feinstein).

פרשת שופטים

אונקלוס

יח דינין ופרענין תמיני לך בכל קרניך
 די יי אלהך יהב לך לשבטך וידונו
 ית עמא דין דקשוט: יט לא תצלי דין
 לא תשתמודע אפין ולא תקבל
 שחרא ארי שחרא מעור עיני חכמין
 ומקלקל פתגמין תריצין: כ קשטא
 קשטא תהי כרף בדיל דתיחי
 ותירת ית ארעא די יי אלהך יהב לך:
 כא לא תצוב לך אשרת כל אילן
 בסטר מדבחא דיי אלהך די תעבר
 לך: כב ולא תקים לך קמא די סני יי
 אלהך: כג לא תכוס קדם יי אלהך
 תור ואמר די יהי בה מומא כל
 מדעם ביש ארי מרחק קדם יי אלהך
 הוא: כד ארי ושתכח בינך בחדא
 מקרניך די יי אלהך יהב לך גבר או
 אמתא די יעבר ית דביש קדם יי
 אלהך למעבר על קימה: ונאול
 ופלח לטעות עממיא וסגיד להון
 ולשמשא או לסיקרא או לכל חילי
 שמיא די לא פקדתי: דיוחיון לך

יח שפטים ושטרים תתן-לה בכל-שעריך אשר יהיה
 אלהיה נתן לך לשבטיה ושפטו את-העם משפט-צדק:
 יט לא-תטה משפט לא תכיר פנים ולא-תקח שחד כי
 השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים: צדק
 צדק תרדף למען תחיה ויברשת את-הארץ אשר-
 יתנה אלהיה נתן לך:
 כא אשרה כל-עץ אצל מזבח יהנה אלהיה אשר
 תעשה-לה: ולא-תקים לך מצבה אשר שגא יהנה
 א אלהיה: לא-תזבח ליהוה אלהיה שור
 ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע כי תועבת יהנה
 ב אלהיה הוא: כי-ומצא בקרבך באחד
 שעריך אשר-יהנה אלהיה נתן לך איש או-אשה אשר
 ג יעשה את-הרע בעיני יהוה-אלהיה לעבר בריתו: וילך
 ויעבד אלהים אחרים וישתחו להם ולשמש או לזרם
 ד או לכל-צבא השמים אשר לא-צויתי: והגד-לה

ר"ט

צדק צדק תרדף. הלך אחר בית דין יפה (ספרי ט; סנהדרין זב): למען
 תחיה וירשת. כדאי הוא מניי הדיינין הכשרים להחיות את ישראל ולהשיב
 על אדמתן (ספרי ט; כב) לא תטע לך אשרה. לחייבו עליה משעת נטיעתה,
 ואפילו לא עברה עובר בלא חטאה על נטיעתה (ספרי קמה): לא תטע לך
 אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך. אזהרה לנווט חילן ולבונה בית דבר
 הבית (ט; כב) ולא תקים לך מצבה. מלכת אכן אחס להקריב עליה חילי
 לשמים: אשר שגא. מזבח אכניס ומזבח אדמה לוי לעשות, וחס ז' שגא, כי
 חק היתה לנענים. ואט"פ היתה האזהרה לו דימי האבות עכשו שגא (ספרי
 קמו) מאחר שעשוהו אלו חק לעבודה זרה: (א) לא תזבח וגו' כל דבר
 רע. אזהרה למפגל כקדשים ע"י דבור רע (ט; קמו). ועוד נדרשו בו שאר
 דרשות בשחיטת קדשים (וכנס לו: יט): (ב) לעבור בריתו. אשר כרת ה'
 אחסם שלא לעבור עונות כוכבים: (ג) אשר לא צויתי. לעבד (מגילה ט):

(יח) שופטים ושוטרים. שופטים דיינים הפוסקים את הדין: ושוטרים. הרואין
 את העם אחר מלוכה, שמכין וכופתין במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין
 השופט (חננומא ז): בכל שעריך. בכל עיר ועיר (ספרי קמד): לשבטך.
 מוסב על חתן לך. שופטים ושוטרים חתן לך לשבטך בכל שטריך אשר ה' אלהיך
 נתן לך: לשבטך. מלמד שמושיבין דיינין לכל ענט ושנט וככל עיר ועיר (ט; כס)
 סנהדרין טז: ושפטו את העם וגו'. מה דיינין מומחים ודיוקים לשפט נדק
 (ספרי ט; יט) לא תטה משפט. כשמשט: לא תכיר פנים. חף כשנט
 הטענות, אזהרה לדיין שלא יחא כך לה וקשה לזה, אחד עומד ואחד יושב (סנהדרין
 ז) לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חברו מסתמין טענותיו (ט; ז): ולא
 תקח שחד. אפילו לשפט נדק (ספרי ט; כס) בי השחד יעור. משקבל שחד
 ממנו אי אפשר שלא יטה את לבו אללו להפך בזכותו (כתובות קה): דבריו
 צדיקים. דברים המלודקים, משפט אמת, והשחד מהפך לסלף וסקר: (בא)

PARASHAS SHOFTIM

18-20. Establishment of just courts. Previously, the Torah implied that there had to be standing courts to resolve disputes (*Exodus* 21:22, 22:8); here the Torah gives the formal command that such courts be established in every city of *Eretz Yisrael*, with a Sanhedrin, or high court, for each tribe. In addition to judges, the Torah requires the appointment of officers of the court, who would have the responsibility to enforce the decisions of the judges, and would circulate in the markets and streets to enforce standards of honesty and summon violators to the court for adjudication (*Rambam, Hil. Sanhedrin; Ramban*). Most of the *Sidrah* deals with commandments directed to the leaders of the nation, because their conduct has a powerful influence on the rest of the people, for good or bad (*Sforno*). In addition, the Torah

warns very forcefully that decisions of the Sanhedrin must be obeyed (*17:10-13*), for God granted its Sages the power to interpret the Torah's laws on a day-to-day basis. If there were to be a breakdown of respect for their interpretation, the downfall of the nation could not be far behind; such a breakdown would lead to anarchy, with the Torah being fragmented into many Torahs (*Ramban* to *17:11*).

18. משפט צדק. . . וישפטו. . . They shall judge . . . with righteous judgment. The mere appointment of personages to staff the courts is not sufficient; they must be qualified and righteous, so that they will judge honestly and correctly (*Rashi*). If the community has a hand in appointing unqualified judges, God holds them all responsible for the resultant perversions of justice (*Or HaChaim*).

PARASHAS SHOFTIM

¹⁸ Establish-ment of Just Courts **J**udges and officers shall you appoint in all your cities — which HASHEM, your God, gives you — for your tribes; and they shall judge the people with righteous judgment. ¹⁹ You shall not pervert judgment, you shall not respect someone's presence, and you shall not accept a bribe, for the bribe will blind the eyes of the wise and make just words crooked. ²⁰ Righteousness, righteousness shall you pursue, so that you will live and possess the Land that HASHEM, your God, gives you.

²¹ You shall not plant for yourselves an idolatrous tree — any tree — near the Altar of HASHEM, your God, that you shall make for yourself. ²² And you shall not erect for yourselves a pillar, which HASHEM, your God, hates.

17 ¹ Blemished Sacrifice **Y**ou shall not slaughter for HASHEM, your God, an ox or a lamb or kid in which there will be a blemish, any bad thing, because that is an abomination of HASHEM, your God.

² If there will be found among you in one of your cities, which HASHEM, your God gives you, a man or woman who commits what is evil in the eyes of HASHEM, your God, to violate His covenant, ³ and he will go and serve gods of others and prostrate himself to them, or to the sun or the moon or to any host of heaven, which I have not commanded, ⁴ and it will be told to you

19. לא תכיר פנים — You shall not respect anyone's presence. The court must treat everyone equally. If a judge shows more respect to one litigant, the other feels at a disadvantage (Rashi).

שחד — Bribe. Even if he accepts a bribe without obligation, it is impossible for the judge not to be swayed. His wisdom will be blinded and his attempts to speak justly will be perverted (ibid.).

20. צדק צדק תדרוך — Righteousness, righteousness shall you pursue. Homiletically, R' Bunam of P'shis'cha interpreted: one should pursue righteousness [only through] righteousness. It is not enough to seek righteousness; it must be done through honest means; the Torah does not condone the pursuit of a holy end through improper means.

למען תחיה — So that you will live. The implication is that the judge who perverts justice will die (see *Sanhedrin* 7a). Mahara! explains that God is very harsh with a judge who knowingly tampers with justice because to deprive someone of his money unjustly can be a matter of life and death, for his life can depend on his livelihood.

21-22. Forbidden trees and pillars. אֲשֶׁר, idolatrous tree, has two meanings: a tree that is intended for worship, even if it was meant to be worshiped by someone else at some future time; and any kind of tree planted near the Temple Altar, because it was the custom of idolaters to landscape their temples in order to attract worshippers (Ramban). Thus, we see that the Torah places its emphasis on what takes place inside the courts and synagogues, not on the beauty of their exteriors.

Similarly, it is forbidden to set up a pillar, i.e., a single stone for any sort of worship — even for the worship of the true God. For He hates such stones since they had become associated with idol worship; for His own service, God has specified only an altar made of many stones or of earth (Exodus 20:21-22).

From the juxtaposition of the above passages, the Sages derive that one who appoints an unqualified judge is tantamount to one who plants an idolatrous tree (Avodah Zarah 52a).

17.

1. מום — A blemish. Having spoken about improper means of decorating the Temple and of invalid altars, the Torah turns to the service itself. The Sages in *Sifre* expound that this verse alludes to a variety of disqualifications of animals for the Temple service.

כל דבר רע — Any bad thing. The connection between the verses dealing with the service and the earlier ones discussing the courts may be found in *Targum Yonasan*, who renders כל דבר רע, as anything bad that has been robbed or extorted. Thus the flow of the passages is: (a) The Torah warns about the importance of proper justice; (b) the integrity of the Temple and places of worship must be preserved, for a perversion of justice will lead to the disgrace of holy places in the guise of beautification; which, in turn, will lead to (c) invalid animals being used as offerings, and stolen funds being used to purchase offerings. What is worse, the transgressors will insist that everything they have done is right and proper, because they did it for the sake of God's glory. Such are the wages of disregard of the righteous administration of justice.

2-7. The death penalty for an idol worshiper. See Exodus 20:3-6; 22:19.

לעבר בריחו — What is evil . . . to violate His covenant. Idol worship is the evil, the ultimate violation of God's covenant, for it constitutes a denial of His very existence. By referring to it so forcefully, the Torah implies that no obligation or threat can ever justify idolatry.

אשר לא צוית — Which I have not commanded you to worship (Rashi), even though they are My handiwork (Ibn

ותשמע ותתבע יאות והא קשטא פנן פתגמא אתעבידת תועבתא היא בישראל: ה' תפסק ית גברא ההוא או ית אתתא ההיא די עבדו ית פתגמא בישא הדין לתבע בית דינה ית גברא או ית אתתא ותרגמנו באבניא וימותו: ז' על מימר תרין סהדין או תלתא סהדין יתקטל דחייב קטול לא יתקטל על מימר סהיד חד: ו' יתא דסהדיא תהי בה בקרמיתא למקטלה ויתא דכל עמא בביתא ותפלי עבד דביש מבינה: ח' ארי יתכסי מנה פתגמא לדינא בין דמא לדמא בין דינא לדינא ובין מכתש סגירו למכתש סגירו פתגמי פלגתא דינא בקרניה ותקום ותסק לאתרא די יתריעי יי' אלוקה בה: ט' יתחייב לנת כהנאי לאי ולנת דינא די יהי ביומא האנון ותתבע ויחיון לה ית פתגמא דדינא: י' תעבד על מימר פתגמא די יחיון לה מן אתרא ההוא די יתריעי יי' ותשר למעבד ככל די ילפנה: יא' על מימר אורייתא די ילפנה ועל דינא די יימרן לה תעבד לא תסטי מן פתגמא

וּשְׁמַעְתָּ וּדְרַשְׁתָּ הֵיטֵב וְהָיָה אִמֶּת נִכּוֹן הַדָּבָר גַּעֲשֶׂתָּהּ ה' הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל: וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהוּא אֹת־הָאִשָּׁה הַהוּא אִשְׁרֵי עָשָׂו אֶת־הַדָּבָר הָרַע הַזֶּה אֶל־שַׁעְרֶיךָ אֶת־הָאִישׁ אֹת־הָאִשָּׁה וּסְקַלְתֶּם בְּאֲבָנִים וּמָתוּ: עַל־פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אֹתוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמָת הַמָּת לֹא יוּמָת עַל־פִּי עֵד אֶחָד: יָד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בְּרֹאשׁוֹנָה לְהַמִּיתוֹ וְיָד כָּל־הָעָם בְּאַחֲרֹנָה וּבְעֶרְתָּ הָרַע מִקֶּרְבְּךָ: כ' כִּי יִפְלֹא מִמֶּךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט בֵּין־דָּם לְדָם בֵּין־דִּין לְדִין וּבֵין נָגַע לְנָגַע דְּבָרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וְקָמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל־הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וּדְרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לָךְ אֶת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט: וְעָשִׂיתָ עַל־פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה וּשְׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרֹךְ: עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרֹךְ וְעַל־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֵאמְרוּ לָךְ תַּעֲשֶׂה לֹא תִסּוּר מִן־הַדָּבָר

כ"ה

כולן (מכות ה:): (ח) כי יפלא [ממך]. כל הפלאה לאן הנדלה ופרישה, שהנדר נכלל ומכוסה ממך: בין דם לדם. בין דם טמא לדם טהור (נדה יט.): בין דין לדין. בין דין זכאי לדין חייב: ובין נגע לנגע. בין נגע טמא לנגע טהור (נדה טז): דברי ריבובות. שהיו חכמי הסוּר חולקים בדבר, זה מטמא וזה מטהר זה מחייב וזה מזהב (אונקלוס): וקמת ועלית. מלמד שנים המקדש גבוה מכל המקומות (ספרי קנן: פנהדרין פז): (ט) הכהנים הלויים. הכהנים שילאו משבע לוי (תרגום יונתן): ואל השופט אשר יהיה בימים ההם. אפילו אינו כהן שופטם שהיו לפניו אחת לדין לשמוע לו אין לך אלא שופט שנימך (ספרי קנן: ר"ה כה):

Ezra). *Sforno* comments that this term refutes a common claim of idol worshippers, that the heavenly bodies have independent powers, since God *commanded* them to assume control of such matters as fertility, rainfall, health, and so on. In response to such erroneous beliefs, God says that He has *not commanded* them at all; rather, He created certain spiritual or natural forces to serve particular functions, but they have no freedom or power to choose what they will or will not do.

4. וְדַרְשָׁתָּ הֵיטֵב — *Then you shall investigate well*. No matter how serious the charge, the court may not act against a transgressor unless it has conducted an exacting and exceedingly thorough inquiry.

5. שַׁעְרֶיךָ — *Your cities* [lit., *gates*]. By comparing this term with the identical one in verse 2, the Sages derive that the death penalty is carried out in the city where the idol worship took place, not at the court that rendered the verdict (*Rashi*). This is to demonstrate to all that the idol has no power to save its worshippers, even in its own locale (*Sforno*).

6. עַל־פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אֹתוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים — *By the testimony of two*

(ד) נכון. מכון העדות: (ה) והוצאת את האיש ההוא וגו' אל שעריך וגו'. המחרנס אל שעריך לחרע בית דין טועה, שכן שנינו, אל שעריך זה שער שעבד בו, או אינו אלא שער גדול בו, נאמר שעריך למטה ונאמר שעריך למעלה (פסוק ז) מה שעריך האמור למעלה שער שעבד בו אף שעריך האמור למטה שער שעבד בו (ספרי קמח; כחובות מ:): ותרגומנו לקרן: (ו) שנים עדים או שלשה. אם מחקיימת עדות בשנים למה פרט לך בשלשה, להקיש שלשה לשנים, מה שנים עדות אחת אף שלשה עדות אחת ואין נעשין וזממין עד שיוזמו כולם (ס"א ר"א, מה שנים עדות אחת שנין נעשין וזממין עד שיוזמו שניים אף שלשה כן, וכן עד שיוזמו

witnesses or three witnesses. There is an obvious redundancy here, for if we are told that two witnesses are sufficient, then obviously three are sufficient as well. In the plain sense of the verse, the Torah cautions the court that it should examine as many witnesses as are known to have observed an event — two, three, or even a hundred — because only through thorough investigation can the absolute truth be ascertained (*Ramban*).

From the verse's mention of both *two* and *three*, the Sages (*Makkos* 5b) derive one of the cardinal rules of testimony. The entire set of witnesses — whether it consists of the minimum of two or of scores of people — is considered to be a single unit. Consequently, if one of them is shown to be false, the testimony of the entire group is disqualified. Furthermore, the penalties stated in 19:19 cannot be imposed on any witness unless the entire group was found to be guilty (*Rashi*; *Ramban*).

וְהָיָה — *The condemned person* [lit., *the dead man*]. By using the term *dead man*, the Torah implies that even if the court cannot act because the guilty party was not properly warned or his sin was not witnessed, he is still considered a *dead*

and you will hear; then you shall investigate well, and behold! it is true, the testimony is correct — this abomination was done in Israel — ⁵ then you shall remove that man or that woman who did this evil thing to your cities — the man or the woman — and you shall pelt them with stones, so that they will die. ⁶ By the testimony of two witnesses or three witnesses shall the condemned person be put to death; he shall not be put to death by the testimony of a single witness. ⁷ The hand of the witnesses shall be upon him first to put him to death, and the hand of the entire people afterward, and you shall destroy the evil from your midst.

The Rebellious Elder ⁸ If a matter of judgment is hidden from you, between blood and blood, between verdict and verdict, between plague and plague, matters of dispute in your cities — you shall rise up and ascend to the place that HASHEM, your God, shall choose. ⁹ You shall come to the Kohanim, the Levites, and to the judge who will be in those days; you shall inquire and they will tell you the word of judgment. ¹⁰ You shall do according to the word that they will tell you, from that place that HASHEM will choose, and you shall be careful to do according to everything that they will teach you. ¹¹ According to the teaching that they will teach you and according to the judgment that they will say to you, shall you do; you shall not deviate from the word

man, because God will punish him (*Or HaChaim*). This is a major principle in understanding the laws of the Torah. Often it seems unjust that an evildoer escapes punishment or that someone suffers a financial loss because of legal technicalities. But such limitations of the human court are neither absolute nor an abandonment of justice. God can punish the guilty person in myriad ways. Even in monetary cases that involve insufficient evidence for the court to prosecute, God can make the victorious party lose his award and the losing party recoup it elsewhere; or perhaps God only used the agency of the court to deprive one of money that he was not entitled to, while granting it to someone who had been wronged on another occasion.

7. יד העדים — *The hand of the witnesses*. It is proper that the witnesses take the initiative in carrying out the court's verdict because they were the ones who saw the sin being committed, whereas everyone else knows about it only secondhand (*Rambam*). In Judaism there is no professional "executioner" to shield society from unpleasantness.

ובעדת הרע מקרבך — *And you shall destroy the evil from your midst*. The careful — and exceedingly rare — decision of a Sanhedrin that a person is so evil that the Torah ordains his removal from the nation is sufficient cause for every Jew to realize that compassion in such a situation is not only uncalled for, but wrong. By describing the death penalty as the destruction of evil from the midst of the nation, the Torah clarifies its purpose: The death penalty is not revenge against a criminal; it is needed to purge the national psyche of an evil that can infect others if it is left unchecked (*R' Zalman Sorotzkin*).

8-13. זקן ממרא/The Rebellious Elder. It is inevitable that there will be differences of opinion on how to interpret the Written Torah and apply it to new situations. But if every point of view were to have equal legitimacy, disputes would multiply, resulting in many versions of the Torah, each competing with the others. Therefore, the Torah provided

for the Great Sanhedrin, which had the authority to resolve all disputes and whose decisions would be binding even on outstanding scholars, for a Jew must have faith that God guides the decisions of His devout servants (*Ramban*). So important is it to establish the authority of the Sages that the Torah imposed the death penalty on any judge — even an outstanding judge — who rules against the decision of the Great Sanhedrin.

8. This verse gives examples of possible disputes: the halachic status of a particular blood sample; the guilt or innocence of the accused; the status of various forms of *tzaraas*. If any of these questions have become *matters of dispute in your cities*, the people involved are to go the Sanhedrin that is located in proximity to the Temple, the place where God chose to rest His Presence. The decision rendered there will then be binding.

9. אֶל־הַכֹּהֲנִים וְאֶל־הַשֹּׁפֵט — *To the Kohanim, the Levites, and to the judge*. From this verse, the Sages derive that only as long as the Kohanim perform the service at the Temple does the Sanhedrin have the right to decide capital cases (*Sanhedrin* 52b). They also derive from here that it is preferable — though not required — that Kohanim and Levites be members of the Sanhedrin (*Sifre*). This suggests that in Judaism one cannot separate the "ceremonial" from the "legal." The Temple and the Court are equal partners in maintaining the continuity of the Torah.

The Kohanim are referred to by their Levitic origin, to stress that their distinction derives not from their position as priests, but from their tribal character as Levites who proved their devotion and courage in Egypt and the Wilderness (*R' Hirsch*).

אשר יהיה בימים ההם — *Who will be in those days*. Even if he is not equal to the judges of previous days, you must obey him. All you have is the judge of your own time (*Rashi*). God does not cast His people into anarchy; He provides them with the leaders who are suited to the needs of the time and place (*R' Chaim Shmulevitz*).

די יחזון לך ימינא ושמאלא: יבגבר די
יעבר ברשע בדיל דלא לקבלא מן
כהנא דקאם לשמשא תמן קדם יי
אלהך או מן דינא ויתקטל גברא ההוא
ותפלי עבר דביש מישראל: יגכל
עמא ישמעון וידחלון ולא ירשיעון
עוד: יד ארי תעול לארעא די יי אלהך
יהב לך ותירתה ותיחב בה ותימר
אמני עלי מלכא ככל עממיא די
בסחרני: טו מנאה תמני עלי מלכא די
יתרעי יי אלהך בה מגו אחיך תמני
עלי מלכא לית לך רשו למנאה עליך
גבר נגברי די לא אחוך הוא: טו לחוד
לא יסגי לה סוסון ולא יחב ית עמא
למצרים בדיל לאסגאה לה סוסון ויי
אמר לכון לא תוספון למתוב בארץ
הדא עוד: יז ולא יסגי לה נשין ולא יטעי
לבה ובספא ודחבא לא יסגי לה
לחדא: יח ויהי כמתבה על כרסא
מלכותה ויכתוב לה ית פתשגן
אורייתא הדא על ספרא מן קדם
כהנא לאני: יט ויהי עמה ויהי קרי בה
כל יומי חייה בדיל דלף למדחל קדם
(גא יח) יי אלהך למשר ית כל פתגמי
אורייתא הדא וית קמיא האליון
למעבדהון: כ בדיל דלא ירים לבה

יב אֲשֶׁר-יָגִידוּ לְךָ יָמִין וּשְׁמָאל: וְהָאִישׁ אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה
בְּזִדּוֹן לְבַלְתִּי שָׁמַע אֶל-הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשֵׁרֵת שֵׁם אֶת-
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל-הַשֹּׁפֵט וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא וּבְעֶרְתָּ
יג הָרַע מִיִּשְׂרָאֵל: וְכָל-הָעָם יִשְׁמְעוּ וִירְאוּ וְלֹא יִזְדּוּן
יד עוֹד: כִּי-תָבֵא אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ וִירָשְׁתָּה וַיִּשְׁבַּתָּה בָּהּ וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה
טו עָלַי מֶלֶךְ כְּכָל-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סָבִיבָתִי: שׁוּם תִּשִּׂים
עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ
תִּשִּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר
טז לֹא-אַחֶיךָ הוּא: רַק לֹא-יִרְבֶּה-לוֹ סוֹסִים וְלֹא-יִשִּׁיב
אֶת-הָעָם מִצְרִימָה לְמַעַן הִרְבוֹת סוֹס וַיְהוֶה אָמַר לָכֵם
יז לֹא תִסְפּוּן לָשׁוּב בְּדֶרֶךְ הַזֶּה עוֹד: וְלֹא יִרְבֶּה-לוֹ נָשִׁים
יח וְלֹא יִסּוֹר לָבָבוֹ וְכִסְף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה-לוֹ מָאֹד: וְהָיָה
כִּשְׁבָּתוֹ עַל כֶּסֶּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת-מִשְׁנֵה
יט הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל-סֵפֶר מַלְפָּנֵי הַכֹּהֲנִים הָלְוִיִּם: וְהִיתָה
עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל-יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן יִלְמַד לִירְאָה אֶת-
יְהוָה אֱלֹהָיו לְשֹׁמֵר אֶת-כָּל-דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת
כ וְאֶת-הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשֹׂתָם: לְבַלְתִּי רוּם-לָבָבוֹ

שני

כ"ה

עשרה, שמלינו שהיו לו לדוד שש נשים (שמואל ב ג:כ"ה) וגמלו לו ואם מעט ואוספיסה לך
כהנה וככהנה (שם יב:ט; סנהדרין כ"א); ובספר וזהב לא ירבה לו מאד. אלא כדי ליתן
לאכסניא (ס"א לאפסניא) (ספרי קנט; סנהדרין כ"א); (ויו) והיה בשבתו. חס עשה
כן כדלי הוא שתקיים מלכותו (ספרי קס) את משנה התורה. שמי ספרי תורות,
אחת שהיא מונחת בצידי גזיו ואחת שנכנסת ויואלת עמו (סנהדרין כ"א); ואוקולוס
מרגס פתשגן, פתר משנה לשון שטן ודבור: (וט) דברי התורה. כמשמש:

11. יָמִין וּשְׁמָאל — *Right or left*, i.e., you must obey the decision of the courts even if you are convinced they are wrong, even if they seem to be telling you that right is left and left is right — and certainly you must obey if it is clear to you that their decision is correct (*Rashi; Ramban*).

12. וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא — *That man shall die*. The death penalty described here applies in strictly circumscribed cases. He must be a "Rebellious Elder," i.e., an acknowledged, ordained sage, who is qualified to sit on the Sanhedrin, but who defies their decision and rules that it is permitted to act contrary to it. The Sanhedrin has no right to ignore such defiance because to do so would splinter the nation. If, however, he merely taught his own point of view, but did not advocate that the Sanhedrin be defied, he is not liable to the death penalty (*Sanhedrin 86a; Rambam, Hil. Mamrim ch. 1-2*).

13. וְכָל-הָעָם יִשְׁמְעוּ וִירְאוּ — *The entire nation shall listen and fear*. So important is it to establish the authority of the

(וא) ימין ושמאל. אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, וכ"כ
אומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל (ספרי קנד: יג) וכל העם ישמעו. מכאן
שמחזיקין לו עד הרגל וממזיזין אותו ברגל (סנהדרין פט:). (טז) לא ירבה לו סוסים.
אלא כדי מרכבתו (ספרי קנט; סנהדרין כ"א): שלא ישוב את העם מצרימיה
שסוסים באים משם, כמו שנאמר בשלמה וסעלה וסאל מרכבה ממלכתי בשש מאות
כסף וסוסים בחמשים ואלה (מלכים א' יבט: יז) ולא ירבה לו נשים. אלא שמונה

Sanhedrin, that the Rebellious Elder is put to death at the time of the next festival, when throngs of people are in Jerusalem, so that the entire nation shall listen and fear and refrain from such behavior (*Rashi*).

14-20. A king in Israel. Israel as a nation had three commandments once it was established in its Land: (a) to request a king; (b) to eliminate the offspring of Amalek; and (c) to build the Temple (*Sanhedrin 20b*). Thus, it was not only permitted, but commanded that at some future point the nation should request a king; moreover, the prophecies about Messianic times, which represent Israel at its highest level, revolve around a king from the Davidic dynasty. Two of the saddest episodes after Israel arrived in its Land — the graven image of Micah (*Judges ch. 17-18*) and the atrocity involving the concubine at Gibeah (*ibid. ch. 19-21*) — are described by Scripture as having been possible only because there was no king in Israel (*ibid. 18:1, 19:1*); had there been the leadership and discipline of a righteous king, he would

that they will tell you, right or left. ¹² And the man that will act with willfulness, not listening to the Kohen who stands there to serve HASHEM, your God, or to the judge, that man shall die, and you shall destroy the evil from among Israel. ¹³ The entire nation shall listen and fear, and they shall not act willfully any more.

A King in Israel ¹⁴ When you come to the Land that HASHEM, your God, gives you, and possess it, and settle in it, and you will say, "I will set a king over myself, like all the nations that are around me."

¹⁵ You shall surely set over yourself a king whom HASHEM, your God, shall choose; from among your brethren shall you set a king over yourself; you cannot place over yourself a foreign man, who is not your brother. ¹⁶ Only he shall not have too many horses for himself, so that he will not return the people to Egypt in order to increase horses, for HASHEM has said to you, "You shall no longer return on this road again." ¹⁷ And he shall not have too many wives, so that his heart not turn astray; and he shall not greatly increase silver and gold for himself. ¹⁸ It shall be that when he sits on the throne of his kingdom, he shall write for himself two copies of this Torah in a book, from before the Kohanim, the Levites. ¹⁹ It shall be with him, and he shall read from it all the days of his life, so that he will learn to fear HASHEM, his God, to observe all the words of this Torah and these decrees, to perform them, ²⁰ so that his heart does not become haughty

never have permitted such outrages to take place.

Clearly, therefore, kingship is a desirable condition. Nevertheless, when the people asked the prophet Samuel (I Samuel 8:5) to give them a king "so that they could be like all the surrounding nations," he responded with disappointment and anger (ibid. 10:17-19; 12:12). They should have asked for a king who would lead them, inspire them, and set an example of selfless and wholehearted service of God, but instead they said they wanted a king merely to imitate their neighbors. Was it God's goal for Israel that it be no different from any other nation, which aspires only for glory, wealth, and conquest? Because the desire of the people was wrong, their first king, the righteous Saul, could not keep his throne permanently. In our passage, the Torah prophetically foreshadows the improper motive of the nation's request of Samuel, because here the Torah introduces the commandment to ask for a king with the very words that were improperly said to Samuel (v. 14): *like all the nations that are around me* (Ramban: R' Hirsch).

15. אִשָּׁר יִבְחַר ה' — Whom HASHEM . . . shall choose. Although the king had to be chosen by God, it was necessary to forbid the people to select a gentile. The sense of the commandment is that if God did not communicate the identity of His king through a prophet, so that the people would have to make their own selection, they were not at liberty to choose a gentile (Ramban).

16-17. רַק — Only. Despite the desirability of having a king, it is essential that his values and conduct be Jewish, not an imitation of those of the surrounding nations (Ramban). Self-aggrandizement was typical of monarchs. They demonstrated their greatness by the number of their steeds, the size of their harems, and the bulging of their treasuries. Not so a Jewish king. True, because his glory was the glory of the nation, he was required to maintain the dignity of his office, but he had to curb his appetites and make himself an example of moderation and obedience to the Torah.

רק לא ירבה — Only he shall not have too many . . . The king

must have adequate numbers of horses, he is permitted to have up to eighteen wives, and he surely must be wealthy enough to maintain his entourage, but he is forbidden from having too much. The Torah explains that a love of horseflesh would inevitably lead to reliance on Egypt, and too many wives would turn his heart astray. Apparently, it was not necessary for the Torah to give a reason for cautioning against too much money; the temptations of excess wealth are too well known.

The Sages use this passage as a prime example of the wisdom of the Torah. King Solomon, one of the greatest of all Jews and the wisest of all men, violated these limitations on the king's prerogatives, confident that his superior wisdom would protect him from the pitfalls specified by these verses. But he erred. His large stables *did* bring the people back to Egypt, his many wives *did* affect him, and his large treasury was a corrupting influence, and the heavy taxes it necessitated caused the nation to be split after his death.

18. וְכָתַב לוֹ אֶת-מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת — He shall write for himself two copies of this Torah. The king is to keep one copy of the Torah in his treasury, and keep the other one with him at all times (Rashi). As the verse indicates, these Scrolls are to remind him at all times that, august though his position may be, he is a servant of the Torah. This is especially important in the royal treasury, where the presence of his wealth could easily blind him to his responsibilities.

If the king inherited Torah Scrolls from his father, he must nevertheless write one new one for himself; but if his father did not leave him any, he must write two (Ramban).

מִלְפָּנֵי — From before. The king is to copy his Scroll from the authoritative one that Moses placed in the safekeeping of the Kohanim.

19. וְהָיָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל-יְמֵי חַיָּו . . . לְשִׁמּוֹר אֶת-כָּל-דְּבָרֵי הַתּוֹרָה. הָיָה — It shall be with him, and he shall read from it all the days of his life . . . to observe all the words of this Torah. In its plain sense, the verse is quite clear (Rashi), but there are deeper meanings as well. According to Ramban, not only the

מֵאֲחִיו וּלְבִלְתִּי סוֹר מִן־הַמְצוֹה יָמִין וּשְׂמָאלָא
לְמַעַן יֵאָרִיךְ יָמִים עַל־מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב
יִשְׂרָאֵל: לֹא־יִהְיֶה לְפָנֶינִים הַלּוּיִם כָּל־שִׁבֶט
לְוֵי חֶלֶק וְנַחֲלָה עִם־יִשְׂרָאֵל אֲשֵׁי יִהְיֶה וְנַחֲלָתוֹ יֵאָכְלוּ:
וְנַחֲלָה לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ בְּקֶרֶב אָחִיו יִהְיֶה הוּא נַחֲלָתוֹ
בְּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ: וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפֶּט הַכֹּהֲנִים
מֵאֵת הָעָם מֵאֵת זִבְחֵי הַזֶּבַח אִם־שׁוֹר אִם־שֶׁה וְנָתַן
לְכֹהֵן הַזֹּרֵעַ וְהַלְחִיִּים וְהִקְבָּה: רֹאשִׁית דִּגְנָה תִּירֵשֶׁךְ
וְיִצְהָרֶךְ וְרֹאשִׁית גֶּזַע צֹאנֶךָ תִּתֵּן־לוֹ: כִּי בֹ בָחַר יִהְיֶה
אֱלֹהֶיךָ מִכָּל־שִׁבְטֶיךָ לַעֲמֹד לְשֶׁרֶת בְּשֵׁם־יִהְיֶה הוּא
וּבָנָיו כָּל־הַיָּמִים: וְכִי־יָבֹא הַלּוֹי מֵאֶחָד
שְׁעָרֶיךָ מִכָּל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־הוּא גֵר שָׁם וּבֹא בְּכָל־אֶת
נִפְשׁוֹ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יִהְיֶה: וְשֶׁרֶת בְּשֵׁם יִהְיֶה
אֱלֹהָיו כָּכָל־אָחִיו הַלּוּיִם הָעֹמְדִים שָׁם לִפְנֵי יִהְיֶה: חֶלֶק
ט בְּחֶלֶק יֵאָכְלוּ לְבָד מִמֶּכְרֵיו עַל־הָאֲבוֹת: כִּי

ימלאו

יח
שלישי

רביעי

ר"פ

והלחיים. עס הלשון (סס). דורשי רשומות היו אומרים, זרוע חסות יד, שנאמר ויקח רומח בידו (במדבר כה:). לחיים חסות חסות, שנאמר ויעמוד פינחס ויפלט (תהלים קולג). והקבה חסות האשה אל קבתה (במדבר כה:). ספרי (סס: חולין סס: (ד) ראשית דגן. זו תרומה, ולא פירש בה שיעור, אבל רבותיו נהנו בה שיעור עין יפה אחד מארבעים, עין רעה אחד ממשים, בינונים אחד מחמשים (תפוחים דג:). וסמכו על המקרא שלא לפחות מאחד ממשים, שנאמר (שפי' האופה מחמשים) וששים האופה מחומר השעורים (ויקראל מהיג:). שפי' האופה חלי סאה, כשאתה נותן חלי סאה לכור הכי אחד ממשים, הסבור ששים שאין (ויקראל תפוחים דג:). וראשית גז צאנך. כשאתה גוזל צאנך בכל שנה חן ממנה ראשית לכהן, ולא פירש בה שיעור. ורבותיו נהנו בה שיעור אחד ממשים (חולין קלז:). וכמה לאן חייבות כראשית הגז, חמש רחלות, שנאמר וחסם לאן עשויים (שמואל א' כה:). רבי עקיבא אומר ראשית גז, ששים. לאנך, ארבעה. חתן לו, הכי חמשה (ספרי קטו: (ה) לרמז לשרת. מכאן שאין שירות אלא משומד (סס קטו: טוטה לח:). (ו) ובי יבא הלוי. יכול בן לו ודאי הכחוש מדבר, ת"ל ושרת, ילאו לים שאין ראוין לשירות (ספרי קטו: (ז) ובא בכל אות נפשו וגו' (ז) ושרת. לימד על הכן שכל ומקריב קרבנות נדבות או חובות ואפילו במשמר שאינו שלו (ב"ק קט: ספרי סס: (זכר חסר). עוד לימד על הכהנים הבאים לרגל שמקריבין (במשמר) וסודין בקרבנות הבאות מחמת הרגל, כגון מוספי הרגל, וזע"פ שאין המשמר שלהם (ספרי סס: טוכה (ה:). (ח) חלק בחלק יאכלו. מלמד שחולקין בעורות ובבשר שעירי חטאות. יכול אף בדברים הבאים שלא מחמת הרגל, כגון תמידים ומוספי שבת וגדרים וגדנות, ת"ל לבר ממכריו על האבות, חזק ממה שמכרו האבות, בימי דוד (שמואל נקבעו המשמרות ומכרו זה לזה, טול אחת שבתך ואני אטול שבתך (ספרי קטו:

(ב) ולבלתי סור מן המצוה. אפילו מזה קלה של נביא: למען יאריך ימים. מכלל הן אחת שומע לאו, וכן מלניו בשאלו שאמר לו שמואל שבעת ימים חותל עד בזוי אלך להפלות עלות (שמואל א' יח) וכתיב ויחול שבעת ימים, ולא שמר הבטחתו לשמור כל היום, ולא הספיק להטלות העולה עד שזא שמואל ואמר לו נסכלת לא שמרת וגו' ועתה ממלכתך לא תקום (סס יג) הא למדת שבזוי מזה קלה של נביא נענה: הוא ובניו. מגיד שם בנו גרון מלכותו הוא קודם לכל אדם (ספרי קסב: הרד"ק יא: (א) כל שבט לוי. בין תמימין בין בעלי מומין (ספרי קסג: חלק. נביא (סס: ונחלה. בלחך (סס: אשי ה'. קדשי המקדש (ס"א קדשי הקדשים) (סס: ונחלתו. אלו קדשי הצבול, תרומות ומעשרות (סס) אבל נחלה גמורה לא יהיה לו בקרב אחיו. ובספרי (סס דרש: (ב) ונחלה לא יהיה לו. זו נחלת שאר: בקרב אחיו. זו נחלת חמשה. ואינו יודע מה הוא. ונראה לי שארן כגון שמעבר הירדן ואילך נקראת ארץ חמשה עממים וכל סיוחן ועונו שני עממים, אמורי וכנעני, ונחלת שאר לרבות קיני וקניזי וקדמוני. וכן דורש בפרשת משפטים שנאמר לאהרן על כן לא היה ללוי וגו' (לעיל יט) להזהיר על קיני וקניזי וקדמוני (ספרי קרח קט:). טוב נמלא בדברי רבינו קלוגיטום, הכי גרסין בספרי: ונחלה לא יהיה לו. אלו נחלת חמשה: בקרב אחיו. אלו נחלת שבעה. נחלת חמשה שבעים ונחלת שבעה שבעים. וממך שמה ויהושע לא חלקו נחלה אלא לחמשה שבעים בלבד, שכן משה הגחיל לרחובן וגד וחי' שבע מנשה, ויהושע הגחיל ליהודה ואפרים ולח'י' שבע מנשה, ושבעה האחרים נטלו מחליהן אחרי מות יהושע, ממך כך הוכיח חמשה לבד ושבעה לבד: באשר דבר לו. בחרט לא תמנעו וגו' אני חלקך (במדבר יח:). (ג) מאת העם. ולא מאת הכהנים (ספרי קסה: אש שור אש שור. פרש לחי' (ת"כ) אמור פרשתי תח: חולין קלב:). הורו. מן הפרק של ארבעה עד כף של יד (חולין קלד: שקורין אשפלו'):

physical Scroll, but its contents and values should be with the king all his life. Chasam Sofer comments homiletically that whatever happens to him, the king should consult the Torah for guidance on how to deal with it. Thus: *he should read from it* [the significance of and how to react to the events of] *all the days of his life*.

20. לבלתי רומם לבבו — So that his heart does not become haughty. If a king, who must maintain his dignity and for whom a certain level of pomp is proper, is forbidden to be haughty, then certainly each individual must purge this distasteful and abominable trait from his heart. Grandeur is God's alone and human beings should take pride only for

over his brethren and not turn from the commandment right or left, so that he will prolong years over his kingdom, he and his sons amid Israel.

18

Priestly
Gifts

¹ There shall not be for the Kohanim, the Levites — the entire tribe of Levi — a portion and an inheritance with Israel; the fire-offerings of HASHEM and His inheritance shall they eat. ² He shall not have an inheritance among his brethren; HASHEM is his inheritance, as He spoke to him.

³ This shall be the due of the Kohanim from the people, from those who perform a slaughter, whether of an ox or of the flock: he shall give the Kohen the foreleg, the jaw, and the maw. ⁴ The first of your grain, wine, and oil, and the first of the shearing of your flock shall you give him. ⁵ For him has HASHEM chosen from among all your tribes, to stand and minister in the name of HASHEM, him and his sons, all the days.

⁶ When the Levite will come from one of your cities, from all of Israel, where he sojourns, and he comes with all the desire of his soul to the place that HASHEM will choose, ⁷ then he shall minister in the name of HASHEM, his God, like all of his brethren, the Levites, who stand there before HASHEM. ⁸ Portion for portion shall they eat, except for what was transacted by the forefathers.

their degree of service to him (Ramban).

18.

1-8. Priestly gifts. The Torah continues to set forth the privileges and duties of the leaders of the nation. It began with the king, who is the temporal leader, but must be under the ultimate authority of the Torah and its Giver. Next come the Kohanim, who are the teachers of Torah [in addition to their duties in the Temple]. The Kohanim are not given a portion of the Land so that they can devote themselves primarily to spiritual activities. Having said that, the Torah provides for their livelihood by assigning them gifts from the rest of the people (*Ibn Ezra*).

1. חֶלֶק וְנַחֲלָה — A portion, i.e., in the spoils of war, and an inheritance, i.e., a share of the Land (*Rashi*). The cities of the Levites were not considered an inheritance, because they merely provided the Levites with a place to live and a minimal amount of farmland, but they were not a continuous province.

אֲשֵׁי הַיְּהוָה וְנַחֲלָתוֹ — The fire-offerings of HASHEM [i.e., the portions of offerings that are awarded to the Kohanim] and His inheritance [i.e., the various tithes (*Rashi*)]. It is illustrative that the gifts to the Kohanim are called His, i.e., God's inheritance. The wealth of the Land should never be regarded as the private property of individual owners; rather it belongs to God, Who decides what should remain with the formal owners and what should be given to the Kohanim.

2. וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לוֹ — He shall not have an inheritance. This is apparently a restatement of verse 1. Or *HaChaim* explains that even if the people decide on their own to give ancestral heritages to the Kohanim, it will not be a source of merit for them, because God stated: He shall not have an inheritance.

3. הָרֵגַע וְהַלְכִּים וְהַמָּוֶה — The foreleg, the jaw, and the maw. The Kohanim receive these specified parts from every kosher domesticated animal that is slaughtered. This does not apply to Temple offerings. *Ibn Ezra* explains homilectically that the choice of these animal parts as gifts symbolizes the Temple service. In reward for using their right arms to slaughter offerings, the Kohanim receive the right foreleg; in

return for their blessing of the people, they receive the cheeks, which include the animal's tongue; and in return for examining the animal's innards [for possible disqualifications], they receive the maw.

4. רֵאשִׁית — The first. In the case of the three crops mentioned here, the Torah refers to *terumah*, which the Sages said should consist of approximately two percent of the crop. In the case of shearings, the Sages set it at one-sixtieth (*Rashi*).

6-8. Moses ordered that the Kohanim be divided into eight "watches" [מִשְׁמֵרוֹת], or groups, who would take turns performing the Tabernacle service, and David and Samuel later increased the number of watches to twenty-four, so that each Kohen would be "on duty" for a bit more than two weeks of the year. Although the regular service was the prerogative of the assigned watch, any Kohen had a right to come and perform the service of his own personal offerings at any time of the year, and to come during the Pilgrimage Festivals and share in the service and the division of the prescribed communal offerings. Even during the festivals, however, only the assigned watch had the right to perform and share in private, non-festival offerings (see *Rambam, Hil. Klei HaMikdash* ch. 4).

R' Hirsch explains why Kohanim are referred to in this entire passage, and elsewhere in the Torah, as Levites. In the Wilderness, the Kohanim were clustered near the Tabernacle and had minimal contact with the nation as a whole. In *Eretz Yisrael*, however, they would be scattered throughout the country, coming to Jerusalem only when their respective shifts performed the service. The rest of the year, too, however, the Kohanim shared the Levite duty to guide the rest of the nation on the way of the Torah, by formal teaching and by personal example.

6. הַלֵּוִי — The Levite. The context, which speaks of the Temple service, shows that the verse refers only to a Kohen. He could come whenever he pleased — with all the desire of his soul — to perform the service during the times described above (*Rashi*).

8. לְכֵר מִמֶּקְרִי עַל-הַזֶּבֶחַ — Except for what was transacted by

את עלל לארץא בני אלהי יהב לך
לא תילף למעבד כטענת עממיא
האנו: ולא ישתבח בך מעבד ברה
וברתה בנורא קסם קסמין מעגן
ומנחש וחרש: יא ורשין רטן ושאל בדיו
ורכורו וקבע מן מתנא: יב ארי מרחק יי
כל ריעבד אליו ובריל תועבמא האליו
יי אלהי מתכר יתהון מקרמ: יג שלים
תהי ברחלתא בני אלהי: יד ארי
עממיא האליו די את ירת יתהון מן
מעגניא ומן קסמיא שמעין ואת לא כן
יהב לך יי אלהי: טו נביא מבין
מאחרי בנתי יקים לך יי אלהי מנה
תקבל: טז קבל די שאלתא מן קרם יי
אלהי בחרב ביומא דקהלא למימר
לא אוסף למשמע ית קל מימרא
בני אלהי וית אשתא רבתא הנא
לא אחיו עוד ולא אמות: יז אמר
יי לי אתקינו די מליל: יח נביא
אקים להון מגו אחיהון בנתה ואתן
פתגמי נבואתי בפומה וימלל עמהון
ית כל די אפקדנה: יט ויהי נבכרא
די לא קבל לפתגמי די ימלל בשמי
מימרי יתבע מנה: כ כרם נביא די
ירשע למללא פתגמא בשמי ית
די לא פקדנה למללא ודי ימלל
בשום טענת עממיא ויתקטל נביא
ההוא: כא וארי תימר בלבך אכדיו
נדע ית פתגמא די לא מללה יי:

אתה בא אל-הארץ אשר-יהנה אליהך נתן לך לא-
תלמד לעשות כתועבת הגוים ההם: לא-ימצא בך
מעביר בנו ובתו באש קסם קסמים מעוון ומנחש
ומכשף: וחבר חבר ושאל אוב וידעני ודרש אל-
המתים: כי-תועבת יהוה כל-עשה אלה ובגלל
התועבת האלה יהוה אליהך מוריש אותם מפניה:
תמים תהיה עם יהוה אליהך: כ פי הגוים האלה אשר
אתה יורש אותם אל-מענגים ואל-קסמים ישמעו
ואתה לא כן נתן לך יהוה אליהך: נביא מקרבך מאחרי
במני יקים לך יהוה אליהך אליו תשמעו: ככל אשר-
שאלת מעם יהוה אליהך בחרב ביום הקהל לאמר לא
אסף לשמע את-קול יהוה אלהי ואת-האש הגדלה
הזאת לא-אראה עוד ולא אמות: ויאמר יהוה אלי
היטיבו אשר דברו: נביא אקים להם מקרב אחיהם
כמוך ונתתי דברי בפיו ודבר אליהם את כל-אשר
אצוונו: והיה האיש אשר לא-ישמע אל-דברי אשר
ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו: אך הנביא אשר יזיר
לדבר דבר בשמי את אשר לא-צויתיו לדבר ואשר
ידבר בשם אלהים אחרים ומת הנביא ההוא: וכי תאמר
בלבבך איכה נדע את-הדבר אשר לא-דברו יהוה:

חמישי

טו

טז

יח

יט

כ

כא

ר"ט

מק (ספרי קטג; מטט כד): (יג) תמים תהיה עם ה' אלהיך. התהלך עמו
בתמימות ותלפה לו ולא חתקור אחר הפחיתות, הלא כל מה שיבא עליך קבל
בתמימות, ולא תהיה עמו ולחלקו (ספרי טז): (יד) לא כן נתן לך ה' אלהיך.
לשום אל מטנגים ולא קסמים, שזרי השרה שכינה על הנביאים, ואורשים
(תרגום יונתן): (טז) מקרבך מאחרי במוני. כמו שאני מקרבך מאחרי יקים לך
תחת, וכן מנביא לנביא: (כ) אשר לא צויתיו לדבר. אבל לימיו לחזירו (ספרי
קטג; סנהדרין פט): ואשר ידבר בשם אלהים אחרים. אפילו כוח את האלה
לאחר את האשור והאחר את העומר (ספרי טז): ומת. כמק (ספרי קטג; סנהדרין
טז). אלה מתקן ביד אדם, התנבא מה שלא שמע, ומה שלא נאמר לו ונאמר
לחזירו, והתנבא בשם עבודת טכנים. אבל הטובא את נטאשו והשכר על דברי
נביא והשכר על דברי עמו מתקן ביד אדם, שנאמר אנכי אדרש מעמו (פסוק
יג; ספרי קטג; סנהדרין טז): (כא) וכי תאמר בלבבך. מתידין אדם לומר
כשיבא חגיגה בן עמר ומתנבא הנה כלי בית ה' משכים מבבלה עמה מארה וירמיה

טכ"ה טז, טז): (ט) לא תלמד לעשות. אבל אלה למד להבין ולהורות (ספרי קט)
כלומר להבין משהיה כמה הם מקולקלין, ולהורות לבניך לא תעשה כך וכך שזה הוא
חוק הגויים: (י) מעביר בנו ובתו באש. הוא עבודת המזלך, ששה מזרחות אש
מכאן ומכאן ומעבירו בין שתיים (ספרי קטג; סנהדרין טז): קסם קסמים. אלה
קוסם האווח את מקלו ואומר אם אלך אלך לא אלך, וכן הוא אומר עמי כעל ישאל
ומקלו יציר לו (אשע דייב; ספרי טז): מעוון. רבי פקידא אומר אלו טעמי שטות,
אשומרים שונה פלוגות יפה להחמיל, וחכמים אומרים אלו אוחי העינים (ספרי טז):
מנחש. פתו נפלה מפיו, לבי הפסיקו בדרך, מקלו נפל מידו (טז): (יא) חבר
חבר. שמתקף נחשים או עקרבנים או ארץ חיות למקום אחד (טז קטג): ושואל
אוב. זה מכשפות ששם פיתוס, ומדבר משחיו ומעלה את המת בבית השחי של (טז):
וידעוני. מכנים עלם חיה שמה ידוע לומר פיו, ומדבר העלם פ"י מכשפות (טז):
סנהדרין טז): ודרש אל המתים. כגון המעלה בזכרותו והאשאל בגלגולת (ספרי
טז): (יב) כל עושה אלה. ששה כל אלה לא נאמר אלא כל עושה אלה, אפילו אדם

the forefathers. The fact that the members of each watch had the exclusive right to all ordinary offerings brought during its watch was in the nature of a financial transaction. It was as if the families had made a barter arrangement, saying, "You will have all the offerings during your week and we will have all the offerings during our week." Thus the intent of the passage is that all Kohanim would share equally in the offerings,

except for what was specifically excluded in the schedule of watches (ibid.).

9-13. Prophecy. The leadership of the nation — judges, king, and Kohanim — has been discussed. Now the Torah goes on to the manner in which God will communicate His will and whatever the nation must know of the future in order to fulfill its responsibilities to Him. But first, because it is hu-

Prophecy ⁹ When you come to the Land that HASHEM, your God, gives you, you shall not learn to act according to the abominations of those nations. ¹⁰ There shall not be found among you one who causes his son or daughter to pass through the fire, one who practices divinations, an astrologer, one who reads omens, a sorcerer; ¹¹ or an animal charmer, one who inquires of Ov or Yidoni, or one who consults the dead. ¹² For anyone who does these is an abomination of HASHEM, and because of these abominations HASHEM, your God, banishes [the nations] from before you. ¹³ You shall be wholehearted with HASHEM, your God. ¹⁴ For these nations that you are possessing — they hearkened to astrologers and diviners; but as for you — not so has HASHEM, your God, given for you.

God Sends His Prophets to Israel ¹⁵ A prophet from your midst, from your brethren, like me, shall HASHEM, your God, establish for you — to him shall you hearken. ¹⁶ According to all that you asked of HASHEM, your God, in Horeb on the day of the congregation, saying, "I can no longer hear the voice of HASHEM, my God, and this great fire I can no longer see, so that I shall not die."

¹⁷ Then HASHEM said to me: They have done well in what they have said. ¹⁸ I will establish a prophet for them from among their brethren, like you, and I will place My words in his mouth; He shall speak to them everything that I will command him. ¹⁹ And it shall be that the man who will not hearken to My words that he shall speak in My name, I will exact from him. ²⁰ But the prophet who willfully shall speak a word in My name, that which I have not commanded him to speak, or who shall speak in the name of the gods of others — that prophet shall die.

²¹ When you say in your heart, "How can we know the word that HASHEM has not spoken?"

man nature to want to know the future and to utilize whatever means to successfully pursue that end, the Torah forbids Jews to copy the practices used by the nations to foretell events. To God, these practices are abominable. They were not the way of life ordained for Israel. Jews were to have faith that God would give them whatever knowledge they needed, and then they were to act upon it, with faith and loyalty.

The passage lists nine forms of sorcery. See Exodus 22:17; Leviticus 18:21; 20:2-3; 19:26; and 20:2-7,27.

13. תמים תהיה — You shall be wholehearted. Despite the means that are available to idolaters to inquire into the future, you should follow God with perfect faith, without feeling a need to know what will happen (*Rashi*). If you have wholesome faith in God, all the soothsaying of magicians and prophets will be meaningless to you, because God will reverse any evil tidings against Israel. The proof is from Abraham and Sarah, who were doomed in the course of natural law not to have children together — but God reversed the message of the stars (see Genesis 15:5). If so, Israel needed no sorcery, only wholehearted obedience to God (*Or HaChaim*).

14-22. God sends His prophets to Israel. God assured the Jews that they need not fear the efforts of sorcerers, because Israel's destiny is far above anyone's ability to harm them (*Sforno*). Furthermore, lest Jews fear that the previous prohibition against learning the future makes them inferior to their neighbors, God reassured them that He would send them prophets. It may be that when King Saul inquired of a sorceress of Ov (*I Samuel* 28:7), he erred in the interpretation of this verse, thinking that if no prophet was available it is permitted to seek the future through other means (*Or HaChaim*).

For the parameters of prophecy after Moses, see chapter 13:2-6.

15. מקרבך מאחריך כמני — From your midst, from your brethren, like me. Moses told the nation that just as he was one of them, so God would designate future prophets from among the people to bring them his word (*Rashi*). From your midst implies that prophecy would be limited to Eretz Yisrael [and even those, such as Ezekiel, who prophesied elsewhere, had begun to prophesy in the Land], and from your brethren implies that God would let his spirit rest only upon members of Israel (*Ramban*).

19. אנכי אדרש מעמו — I will exact from him. God will impose the Heavenly death penalty for three sins that are included in the rubric of this verse: (a) One who refuses to obey a prophet; (b) a prophet who does not act in accordance with his own prophecy; and (c) a prophet who suppresses a prophecy that God commanded him to communicate to the people (*Rashi*).

20. ומה הנביא יהוא — That prophet shall die. The court-imposed death penalty of this verse applies to three sins: (a) One who prophesies what he did not hear from God; (b) one who proclaims as his own a prophecy that had been given to another prophet; and (c) one who prophesies in the name of another god (*Rashi*).

The so-called prophet is liable even if he invokes his god to declare that Jews should obey this or that commandment of the Torah. However, to be liable, he must declare that the idol is the true god; for example, if he says, "Peor, who is god, has commanded that Jews should take a lulav" (*Ramban*).

21-22. These verses address a vital question: As noted above (13:1-12), once it has been established that someone

בבדי זמלל נביא בשמא דיי ולא יהי פתגמא ולא יתקנס הוא פתגמא די לא מללה יי ברשע מללה נביא לא תרחל מנה: ארי ישיי יי אלהך ית עממא די יי אלהך יהב לך ית ארעהו ויתרתנו ותיחב בקרוהו ובכתיחו: בתלת קרוין תפרש לך בגו ארעך די יי אלהך יהב לך למירתה: תתכין לך ארמא ותמלח ית תחום ארעך די יתסנך יי אלהך ויהי למערוק תמן כל קטולא: ודין פתגם קטולא דיערוק תמן ויתקנס די יקטול ית חברה בלא מנדעה והוא לא סגי לה מאתמלי ומדקמוהי: הדי יעול עם חברה בחרשא למקץ אעין ותתמריג ידה בגרונא למקץ אעין וישתלף פרולא מן אעא וישכח ית חברה וימת הוא יערוק לחרא מן קרנא האליון ויתקנס: ודילמא ירדוף גאל דמא בתר קטולא ארי יחם לבח ונדבקנה ארי יסגי ארמא ויקטלנה נפש ולה לית חובת דין דקטול ארי לא סגי הוא לה מתמלי ומדקמוהי: יעל בן אגא מפקדך למימר תלת קרוין תפרש לך: ואם יפתי יי אלהך ית תחמוק כמא די קיים לאבדתך ויתן לך ית כל ארעא די מליל למתן לאבדתך: טארי תשר ית כל

כב אשר ידבר הנביא בשם יהוה ולא יהיה הדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא ידברו יהוה בודון דברו א הנביא לא תגור ממנו: כי יכרית יהוה אלהיך את הגוים אשר יהוה אלהיך נתן לך את ארצם וירשתם וישבת בעריהם ובבתיהם: שלוש ערים תבדיל לך בתוך ארצך אשר יהוה אלהיך נתן לך לרשתה: תבין לך הדרך ושלשת את גבול ארצך אשר ינחילך יהוה אלהיך והיה לנו שמה פלרצח: וזה דבר הרצח אשר ינוס שמה וחי אשר יבה את רעהו בבלי דעת והוא לא שגא לו מתמל שלשם: ואשר יבא את רעהו ביצר לחטב עצים ונדרחה ידו בגרון לכרת העץ ונשל הברזל מן העץ ומצא את רעהו ומת הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי: פן ירדף גאל הדם אחרי הרצח כי יחם לבבו והשיגו כי ירבה הדרך והכהו גפש ולו אין משפט מות כי לא שגא הוא לו מתמול שלשום: על כן אנכי מצוה לאמר שלש ערים תבדיל לך: ואם ירחיב יהוה אלהיך את גבולך כאשר נשבע לאבותיך ונתן לך את כל הארץ אשר דבר לתת לאבותיך: כי תשמר את כל

יט

כ"ט

(ג) תבין לך הדרך. מקלט מקלט היה כחוב על פרשת דרכים (מכות י'): ושלשת את גבול ארצך. שיהא מחמת הגבול עד העיר הראשונה של עיר מקלט כשיעור מאך שיש ממנה עד השנייה, וכן משנייה לשלישית, וכן מן השלישית עד הגבול השני של ארץ ישראל (ס"ט:): (ה) ונדרחה ידו. כשנא להפיל הגרון על העץ, ותרמו ויתמריג ידיו, לשון ושמטה ידו להפיל מכת הגרון על העץ. כי שטו הבקר (שמואל ב' ו'): תרגום יונתן ארי מרגוה תוראי: ונשל הברזל מן העץ. יש מרבזיטו אומרים נשטם הברזל מקחו, ויש מהם אומרים שישל הברזל לחתיכה מן העץ המחנקת והיא נחזה והרגה (ספרי קנן; מכות ז'): פן ירדף גאל הדם. לכך אני אומר להבין לך הדרך וערי מקלט רבים: (ח) ואם ירחיב. כאשר נשבע

כז:ו) ויחמיהו עומד וזוהו אל העמודים ועל היס וגו' ועל יתר הכלים (ס"ט) שלא גלו עם יבניה, כנלה ויבואו (ס"ט) עס גלות נדקיהו (ספרי קנן): (כב) אשר ידבר הנביא. ויאמר דבר זה עתיד לבא עליכם ותרואו שלא יבא, הוא הדבר אשר לא דברו די והרזו אוחז. ואם חלמר, וז במתנבא על העמידות, הרי שנא ואמר עשו כך וכך ומפי הקב"ה אני אומר. כבר נטווו שאם בא להדיח מחמת מכל המלות לא תשמע לו (לעיל יג:ד) אלא אם כן מומחה הוא לך שהוא נדיק גמור, כגון אליהו צהר הכרמל שהקריב צמח בשעת איסור הצמות כדי לגדור את ישראל, הכל לפי לורק שעה וסיגי הפרעה, לכך נאמר אליו תשמעו (לעיל פסוק טו; יבמות ז'): לא תגור ממנו. לא תמנע עמך מללמד עליו חובה (ספרי ס"ט) ולא תירא ליענש עליו:

is a prophet, he need not prove himself every time he speaks, and, within limitations, he even has the right to suspend certain commandments of the Torah. If so, how can one be sure that a "prophecy" is really a fraud? Rashi cites a classic case of such doubt that occurred shortly before the destruction of the First Temple. Jeremiah was warning the nation of the impending catastrophe, but Chananiah ben Azur, who was a recognized prophet, was saying that salvation and triumph were at hand (Jeremiah 27:16-22). Chananiah had become corrupted, but how could the people know that someone who had been a prophet had become a charlatan? In verse 22 the Torah answers that if the supposed prophet predicted that a certain event will come about and it does not, he is proven a

fraud, and despite any other miracles he may have performed or previous prophecies that had been shown to be legitimate, he is now a false prophet and the nation should not be afraid to carry out the death penalty.

22. — ולא יהיה הדבר ולא יבא. And that thing will not occur and not come about. The two terms seem to be redundant. According to R' Hirsch, the first term, "occur," refers to miraculous changes in natural phenomena, such as Moses' prediction that a stick would become a snake, while the second term, "come," refers to predictions of historical events or human activities. Netziv comments that the not come means that even if the prediction basically came true, but certain specific parts of it did not happen, that too disquali-

²² If the prophet will speak in the Name of HASHEM and that thing will not occur and not come about — that is the word that HASHEM has not spoken; with willfulness has the prophet spoken it, you should not fear him.

19

Cities of
Refuge

¹ When HASHEM, your God, will cut down the nations whose Land HASHEM, your God, gives you, and you will possess them, and you will settle in their cities and in their houses, ² you shall separate three cities for yourselves in the midst of your Land, which HASHEM, your God, gives you to possess it. ³ Prepare the way for yourself, and divide into three parts the boundary of the Land that HASHEM, your God, causes you to inherit; and it shall be for any murderer to flee there. ⁴ This is the matter of the murderer who shall flee there and live: One who will strike his fellow without knowledge, and he did not hate him from yesterday or before yesterday; ⁵ or who will come with his fellow into the forest to hew trees, and his hand swings the axe to cut the tree, and the iron slips from the wood and finds his fellow and he dies, he shall flee to one of these cities and live, ⁶ lest the redeemer of the blood will chase after the murderer, for his heart will be hot, and he will overtake him for the way was long, and he shall strike him mortally — and there is no judgment of death upon him, for he did not hate him from yesterday and before yesterday. ⁷ Therefore I command you, saying: You shall separate three cities for yourselves.

⁸ When HASHEM will broaden your boundary, as He swore to your forefathers, and He will give you the entire Land that he spoke to your forefathers to give, ⁹ when you observe this entire

fies the prophet.

Gur Aryeh and others make an essential point. This verse does not apply to a malevolent prophecy that was voided because the people repented and so earned a reprieve — such as the repentance of Nineveh that prevented its destruction — nor does it apply to a favorable personal promise that could not be fulfilled because of the person's subsequent sins — such as Jacob's fear that his sins might have cost him God's promise of protection from Esau (*Genesis* 32:10).

19.

1-13. עָרֵי מְקִלָּט/Cities of refuge. The commandment to set up cities of refuge was given in *Numbers* 35:9-34, and Moses had designated three such cities east of the Jordan (above, 4:41-43). Here the general commandment is repeated and certain new elements are added.

Alshich comments that this law flows naturally from the above passages, because once the Torah has established that Israel is not subject to heavenly powers, a murderer cannot justify his deed by claiming that irresistible spiritual influences forced him to kill. *Sforno* maintains that this passage and the rest of the *Sidrah* deal with responsibilities of the judges and Kohanim, which were discussed above. *R' Hirsch* explains that after going into the powers and importance of governmental institutions, the Torah now stresses the sanctity of an individual life.

1. וְיָשְׁבָתָּ — And you will settle. The commandment to establish cities of refuge went into effect only after the Land was conquered and settled. That Moses set aside three cities even before the people crossed the Jordan was an illustration of his love for the commandments and his wish to share in performing this one.

3. תִּכְנֶן לָךְ הַדֶּרֶךְ — Prepare the way for yourself, i.e., you shall

ease the way for people fleeing to the cities by posting road signs to show them the way (*Rashi*). *Rambam* adds that the roads to the cities had to be kept in good repair and had to be thirty-two cubits wide, to assure easy access.

וְשָׁלֶשֶׁת — And divide into three parts. The three cities were allocated not in proportion to population density, but by distance from the north-south borders and from one another. The distances were equal from the border to the first city, from the first to the second, from the second to the third, and from the third to the border (*Rashi*; see map at 4:43).

5. From this example, the Sages derive some of the principles governing when an inadvertent killer is exiled.

וְנִשַּׁל הַכְּרָגָל מִן-הָעֵץ — And the iron slips from the wood. There are two interpretations in the Talmud (*Makkos* 7b): Either the force of the blow against the tree caused the ax-head to fly off, or the force of the ax's blow caused a lethal chunk of wood to fly off (*Rashi*).

6. גֹּאֵל הַדָּם — The redeemer of the blood. See *Numbers* 35:24. Cities of refuge were established to protect the inadvertent killer from the wrath of the redeemer, to whom the Torah gives the right to avenge the death of his close relative. The redeemer will go to very great lengths to do so for his heart will be hot, and that is why the Torah commands that the path for the killer's escape should be eased as much as possible.

וְלֹא אֵין מִשְׁפָּטֵי מוֹת — And there is no judgment of death upon him, i.e., the redeemer is not liable to the death penalty, for he had no previous hatred of the one who killed his relative (*Ritva*, *Makkos* 10b).

8-10. In Messianic times, *Eretz Yisrael* will be expanded to include the lands of the Kennite, Kenizzite, and Kadmonite, which had been promised to Abraham (*Genesis* 15:19), and at that time three more cities of refuge will be provided for

תפסקתה הָיָה לְמַעַבְדָּהּ דִּי אָנָּה
מִפְּקֻדָּה יִמָּא דִּין לְמַרְחָם יִתְּ יִי אֱלֹהֵךְ
וְלִמְהָךְ בְּאַרְחָן דְּתַקְנָן קְדֻמוּהִי כָּל
יִמְיָא וְתוֹסֵף לָךְ עוֹד תַּלְתַּת קְרוּין עַל
תַּלְתַּת אֱלִיין: וְלֹא יִשְׁתַּפֵּךְ דָּם זָכִי בְּגו
אַרְעָךְ דִּי יִי אֱלֹהֵךְ יִהְיֶה לָךְ אַחְסָנָא
וְיִהִי עֲלֶיךָ חֻבַּת דִּין דְּקִטּוּל: יִי אֱלֹהֵי
גְבֵר סִנֵּי לְחִכְרָה וְיִכְמֵן לָהּ וְיָקוּם
עֲלוּהִי וְיִקְטְלִינָה נַפְשָׁא וְיַעֲרוֹק
לְחִדָּא מִן קְרִינָא הָאֱלִיין: יִי וְיִשְׁלַחֲוּ
סִבֵּי קְרִיתָה וְיִדְבְּרוּן יִתְּהָ מִתְּמֵן וְיִמְסְרוּן
יִתְּהָ בְּיַד גָּאֵל דְּמָא וְיִמּוּת: יִי לֹא
תְּחוּס עֵינֶךָ עֲלוּהִי וְתַפְלִי אֲשֶׁרִי דָם זָכִי
מִיִּשְׂרָאֵל וְטֵב לָהּ: יִי לֹא תִשְׁנִי תְּחוּמָא
דְּחִבְרָךְ דִּי תְּחִימוֹ קְדֻמָּאִי בְּאַחְסָנְתָּךְ
דִּי תְּחָסֵן בְּאַרְעָךְ דִּי יִי אֱלֹהֵךְ יִהְיֶה
לָךְ לְמִיִּרְתָּה: יִי לֹא יָקוּם סְהִיד חֵד
בְּגִבְרָה לְכָל עֲוֹן וְלְכָל חֻבִּין בְּכָל חֻב
וְיִחַבֵּב עַל מִימַר תְּרִין סְהִידִין אוֹ עַל
מִימַר תַּלְתָּא סְהִידִין יִתְּקִים פְּתִגְמָא:
יִי אֲרִי יָקוּם סְהִיד שְׁקֵר בְּגִבְרָה לְאַסְתְּרָא
בְּהָ סִטְיָא: יִי וְיִקְוֹמוּן תְּרִין גְּבֵרִין דִּי
לְהוֹן דִּינָא קָדָם יִי קָדָם פְּהִינָא וְדִינָא
דִּי יִהוֹן בְּיוֹמָא הָאָנוּ: יִי וְיִתְּבַעֲוּ
דִּינָא יָאוֹת וְהָא סְהִיד שְׁקֵר סְתָרָא

הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹתָהּ אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם לֵאמֹר
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְלַכֵּת בְּדֶרֶכְיוֹ כָּל־הַיָּמִים וַיִּסְפֹּף לָךְ
עוֹד שְׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה: וְלֹא יִשְׁפֹךְ דָּם נָקִי
בְּקֶרֶב אֶרֶץךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וְהָיָה
עָלֶיךָ דָּמִים:

יִי וְכִי־יִהְיֶה אִישׁ שָׂנֵא לְרֵעֵהוּ וְאַרְבֵּי לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכּוּ
יִי נַפְשָׁא וְנָס אֶל־אַחַת הָעָרִים הָאֵלֶּה: וְשָׁלַחוּ זֶקֶנִי
עִירוֹ וּלְקַחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אוֹתוֹ בְּיַד גָּאֵל הַדָּם וּמָת:
יִי לֹא־תְּחוּס עֵינֶךָ עָלָיו וּבְעֵרַת דָּם־הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל וְטוֹב
יִי לָךְ: לֹא תִסִּיג גְּבוּל רֵעֶךָ אֲשֶׁר גָּבְלוּ רִאשֹׁנִים
יִי בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל בְּאַרְץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ
יִי לְרִשְׁתָּהּ: לֹא־יָקוּם עַד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל־עוֹן
וּלְכָל־חֲטָאת בְּכָל־חֲטֵא אֲשֶׁר יַחֲטֵא עַל־פִּי שְׁנֵי עָדִים
יִי אֹו עַל־פִּי שְׁלֹשָׁה עָדִים יָקוּם דִּבָּר: כִּי־יָקוּם עַד־חֲמִס
יִי בְּאִישׁ לַעֲנוֹת בּוֹ סֵרָה: וְעָמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־לָהֶם
יִי הָרִיב לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי הַפְּהִינִים וְהַשְׁפָּטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ
יִי בֵּימֵי הָהֶם: וְדָרְשׁוּ הַשְּׁפָטִים הַיָּטֵב וְהָיָה עַד־שְׁקֵר הָעַד

ששי

רס"ז

חטאת. להיות חזירו נענש על עדותו, לא שנג גוף ולא שנג ממנו, אבל קס הוא
לשופט (ספרי סס: שבעות מ). אמר לחזירו חן לי מנה האלוהיך, אמר לו חן
כירי כלום, ועד אחד מעידו שיש לו, חייב לישבע לו: על פי שנים עדים, ולא
שיכחנו עדותם בלגות וישאלו ב"ד, ולא שיעמוד חורגמן בין בעדים ובין עדיהם
(ספרי סס: טז) לענות בו סרה. דבר אלו, שאמר העד הזה מכל העדות
הזאת. כילד, שאמר להם והלא עמנו בייחוס אותו היום במקום פלני (מכות ה:).
(יז) ועמדו שני האנשים. בעדים הכתוב מדבר, ולמד שאין עדות בנשים ולמד
שליכין להעיד עדותן משמע (שבעות ל:). אשר להם הריב. אלו בעלי הדין
(ספרי ק: סנהדרין יט:). לפני ה'. יהיה דומה לנס כאלו עומדין לפני המקום (סס
ו) שגמלם בקרב אלהים יפוט: אשר יהיה בימים ההם. יפחם כדורו כשמואל
כדורו (ר"ה כה:). לריך אתה לנהוג בו כבוד: (יח) ודרשו השופטים היטב. על פי
המזימן אותם שבודקים ותוקרים את הנאשם כדרישה וחקירה (ספרי סס:)
והנה עד שקר. כל מקום שאמלר עד בשנים הכתוב מדבר (סנהדרין ל:).

the increased area. Although Joshua's conquest of the Land would take place only because the people were righteous and deserving, verse 9 implies that an even greater degree of holiness and devotion to God would one day be forthcoming, and that is when the three additional cities would be added. That golden age of the spirit will come with the final redemption (Ramban).

13. לֹא־תְּחוּס עֵינֶךָ עָלָיו — Your eye shall not pity him. Do not say, "One person was already killed; what is the point of killing a second — so that two Jews will be killed?" (Rashi). Ramban notes that the Torah uses this admonition in cases where one could rationalize that the death penalty should be

להם לך ארץ קניי וקניו וקדמוני (בראשית ע"ט: ספרי קפד:). (ט) ויספת לך עוד
שלש. הרי חשע. ג' שבעה הירח וג' שאלחך כנען וג' נעמיד לבא (ספרי קפה:)
(יא) וכי יהיה איש שונא לרעהו. ט"ו שאלחך הוא בא לירי וארב לו, מכאן
אמרו שבר אדם על מלה קלה שיש לעבור על מלה חמורה, לפי שערב על לא
תשנא (ויקרא יט:יז) שיש לבא לירי שפיתו דמים, לכך נאמר כי יהיה איש שונא
לרעהו וגו', שהיה לו לכתוב וכי יקום איש וארבו לרעהו והכזה נפש (ספרי קפו:). (יג)
לא תחוס עינך. שלא תאמר הראשון כבר נהרג למה אתו הרגים את זה וגמלאו
שני ישראלים הרגים (סס:). (יד) לא תסיג גבול. לשון כסנו אחור, כשחזיר
סימן חלוקה הקרקע לאחור לתוך עדה חזירו למען הרחיב את שט. והלא כבר נאמר
לא תגזול, מה ח"ל לא חסיו, למד על העוקר תחוס חזירו שנוצר בשני לאוין, יכול
אף בחוק לארץ, ח"ל בנחלתך אשר תנחל וגו', בלחך ישראל שנוצר בשני לאוין,
בחק לארץ חזיו שנוצר אלא מאוס לא תגזול (סס קפח:). (טז) עד אחד. זה בנה אב,
כל עד שחזרה שנים אלא אם כן פרט לך בו אחד (סנהדרין ל:). לכל עון ולכל

avoided, perhaps because the guilty party has influence or power, or because one can sympathize with his motives. The verse concludes that by executing the murderer, the nation will insure that *it shall be good for you*, because compassion for a murderer breeds further bloodshed, since it frees him and sets an example for others who may be tempted to follow his example.

14. לֹא תִסִּיג גְּבוּל. — You shall not move a boundary. It is forbidden to move a boundary marker stealthily, so as to enlarge one's property at the expense of one's neighbor. Even without this verse, it is forbidden as a form of theft, but the Torah adds this additional prohibition against doing so

commandment to perform it — which I command you today — to love HASHEM, your God, and to walk in His ways all the years, then you shall add three more cities to these three. ¹⁰ Innocent blood shall not be shed in the midst of your Land that HASHEM, your God, gives as an inheritance, for then blood will be upon you.

¹¹ But if there will be a man who hates his fellow, and ambushes him and rises up against him, and strikes him mortally and he dies, and he flees to one of these cities — ¹² then the elders of his city shall send and take him from there and place him in the hand of the redeemer of the blood, and he shall die. ¹³ Your eye shall not pity him; you shall remove the innocent blood from Israel; and it shall be good for you.

Preserving Boundaries ¹⁴ You shall not move a boundary of your fellow, which the early ones marked out, in your inheritance that you shall inherit, in the Land that HASHEM, your God, gives you to possess it.

Conspiring Witnesses ¹⁵ A single witness shall not stand up against any man for any iniquity or for any error, regarding any sin that he may commit; according to two witnesses or according to three witnesses shall a matter be confirmed. ¹⁶ If a false witness stands against a man to speak up spuriously against him, ¹⁷ then the two men [and those] who have the grievance shall stand before HASHEM, before the Kohanim and the judges who will be in those days.

¹⁸ The judges shall inquire thoroughly, and behold! the testimony was false testimony;

in Eretz Yisrael (Rashi).

אֲשֶׁר גָּבְלוּ רִאשִׁימִים — Which the early ones marked out. The early ones are Joshua, Elazar, and the tribal leaders, who supervised the division of the Land among the tribes and their individual members. A disgruntled Jew who is convinced that his family was treated unfairly in the division casts aspersions on the integrity of those “early ones,” and even more so on the Divine nature of the lots by means of which the properties were divided (R' Bachya).

15-21. עֵדִים וּזְמִימִים/Conspiring witnesses. The main law of this passage is one that the Talmud refers to as a *חֲדוּשׁ*, a novel law that defies logic (*Sanhedrin* 27a). It involves a case of two witnesses whose testimony results in a judgment against a defendant. Before the judgment is carried out, two other witnesses come and testify that the first pair could not have seen the event because, “You were with us at that very same time in a different place.” The Torah declares that the second witnesses are believed when they say that the first ones were engaged in a conspiracy, and the Torah states that the same penalty the first witnesses conspired to have imposed on their intended victim should be imposed on them. Thus, if they wished to have the victim executed or lashed by the court, they are executed or receive lashes. If they wanted him to pay money damages, they must pay that same amount to him.

This is a “novel ruling” because logic would dictate that since the two pairs of witnesses contradict one another — one pair claiming to have seen the event and the other claiming that they were elsewhere — we cannot know which was telling the truth, and both testimonies should be set aside. Nevertheless, the Torah assigns credibility to the second pair.

לְכָל-עוֹן וּלְכָל-חַטָּאת — For any iniquity or for any error. The testimony of a lone witness is not sufficient to cause one to suffer physical punishment, such as death or lashes, to

prove a monetary claim [or to bring a sin-offering for committing a sin in error]. However, a single person, man or woman, is believed on whether something is permitted or forbidden. This is why *kashrus* supervision, whether in a private kitchen or a factory, may be done by an individual homemaker or supervisor. The Sages expound that in monetary cases where a single witness testifies in favor of a claimant, the respondent must take an oath that he is not liable; if he refuses to swear, he must pay (*Sifre*).

עֵד-הָאֶחָד — A false witness. Whenever the Torah speaks of a “witness,” it refers to a testimony that has legal force, meaning at least two people. This is derived from verse 15, which must specify that there is only one witness, thereby implying that otherwise it should be assumed that the word *עֵד*, *witness*, means a pair. Therefore, verses 18 and 19, too, speak of cases in which both witnesses have been refuted, even though the verses speak in the singular (*Rashi*).

סָרְהָ — *Spuriously*, i.e., it was impossible for the witnesses to have seen what they claimed, because it emerges from the testimony of new witnesses that the first ones were elsewhere (*Rashi*).

שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים — The two men, i.e., the two witnesses whose credibility has been challenged (*Rashi*). It may be that the Torah now calls them men rather than witnesses because their credibility has been repudiated.

לִפְנֵי ה' — Before HASHEM. When people appear before a court of God's righteous scholars, they must feel the same awe as if they were standing before God (*Rashi*). Justice is God's prerogative (1:17), and those who exercise it are His partners. That a Jew should approach judgment in a Torah court as if he were standing before God is not hyperbole; he is truly in God's presence.

וְהָרָשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הַיָּטִב — The judges shall inquire thoroughly. As indicated by the rest of this verse, the first witnesses are being charged with fabricating their testimony, and if the

שָׁקַר אֶת־הָאֱלֹהִים בְּאִמְרוֹתָיו: יִסְתַּעֲבְדוּן לָהּ כְּמֵאד רַב חֲשִׁיב לְמַעַבְדָּהּ לְאִמְרוֹתָיו וְתַפְּלִי עֲבַד רַב־שׁוּב מִבִּינָה: כִּדְרִישָׁתָאֲרוּן יִשְׁמְעוּן וְיִדְחִלוּן וְלֹא יִסְתַּעֲבְדוּ לְמַעַבְדָּהּ עוֹד בְּתַחֲמָא בִּישָׁא דְרִין בִּינָה: כִּי לֹא תַחֲסוּ עֵינֶיךָ נִפְשָׁא חֲלָף נִפְשָׁא עֵינָא חֲלָף עֵינָא שְׂנָא חֲלָף שְׂנָא יָדָא חֲלָף יָדָא רִגְלָא חֲלָף רִגְלָא: אֲרִי תַחֲסוּ לְאִמְרוֹתָא קִרְבָּא עַל בְּעָלִי דְרִבְכָּה וְתַחֲסוּ סוֹסָן וְתַחֲסוּ עִם סָגִי מִנָּה לֹא תִדְחִל מִנְהוּן אֲרִי: אֶלְהָרָא מִמִּכְרָה בְּסַעֲדָה דְּאִסְקָר מִאֲרַעָא דְּמִצְרַיִם: בְּיָהִי כְּמִקְרָבָן לְאִמְרוֹתָא קִרְבָּא וְיִתְקַרְבִּי בְּהִנָּא וְיִמְלֵל עִם עֲמָא: גְּוִימִר לְהוּן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֲתוּן קְרִיבִין יוֹמָא דִּין לְאִמְרוֹתָא קִרְבָּא עַל בְּעָלִי דְרִבְכָּה לֹא יוֹזֵעַ לְבָבוֹן לֹא תִדְחִלוּן וְלֹא תַחֲבִיחוּן וְלֹא תַחֲבָרִין מִקְדָּמִיָּהוּ: אֲרִי: אֶלְהָרָא דְּמִכְרָבָה דְּרִבְכָּה לְאִמְרוֹתָא לְבָבוֹן קִרְבָּא עִם בְּעָלִי דְרִבְכָּה לְמַפְרָק יַחֲבִיבוּ: הִימְלֵלוּן סְרַבִּיָּא קִרְבָּא עִם עֲמָא לְמִימִר מִן גְּבָרָא דִּי בָנָא בֵּיתָא חֲדָתָא וְלֹא חֲבִיבָה יָהִר וְיִתְנִיב לְבִיתָה דִּילְמָא יִתְקַטֵּל בְּקִרְבָּא וּגְבַר אֲחֵרִין יִתְחַבְּבוּ: וְיִמִּן גְּבָרָא דִּי נְצִיב בְּרָמָא וְלֹא

שָׁקַר עֲנֵה בְּאִמְרוֹתָיו: וְעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאִמְרוֹתָיו וּבְעֵרַת הָרַע מִקִּרְבָּהּ: וְהִנְשָׂאֲרִים יִשְׁמְעוּ וְיִרְאוּ כֹא וְלֹא יִסְתַּעֲבְדוּ לַעֲשׂוֹת עוֹד בְּדִבְרֵי הָרַע הַזֶּה בְּקִרְבָּהּ: וְלֹא תַחֲסוּ עֵינֶיךָ נִפְשָׁא בְּנִפְשָׁא עֵין בְּעֵין שֶׁן בְּשֶׁן יָד בְּיָד רִגְלָא בְּרִגְלָא: כִּי תִצָּא לְמַלְחָמָה עַל-אֹיְבֶיךָ וְרֵאִיתָ סוֹס וְרִכָּב עִם רַב מִמֶּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעֲלֶה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: וְהָיָה בְּקִרְבְּכֶם אֶל-הַמַּלְחָמָה וּגִישׁ הַכָּהֵן וְדִבְרֵי אֶל-הָעָם: וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קִרְבִּים הַיּוֹם לְמַלְחָמָה עַל-אֹיְבֵיכֶם אֶל-יָדְךָ לְבַבְכֶם אֶל-תִּירְאוּ וְאֶל-תַּחֲפוּן וְאֶל-תַּעֲרֹצוֹ מִפְּנֵיהֶם: כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הֵהָלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם-אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם: וְדִבְרוּ הַשְּׁטָרִים אֶל-הָעָם לֵאמֹר מִי-הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בֵּית-חֶדֶשׁ וְלֹא חָנְכוֹ יֵלֶךְ וְיִשָּׁב לְבֵיתוֹ פֶּן-יָמוּת בַּמַּלְחָמָה וְאִישׁ אֲחֵר יִחְנַכֶּנּוּ: וּמִי-הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כָּרִם וְלֹא

ר"ט

לכך, והוא הנקרא משות מלחמה (סוטה ס:). ודבר אל העם. בלשון הקודש (ס:). (ג) שמע ישראל. אפילו אין בכם זכות אלא קריאת שם בלבד כדאי אחס שישוע אחס (ס:). על אויביכם. אין אלו אחים, שם חסדו ביד אדם מרחמים עליכם. אין זו מלחמת יהודה עם ישראל, שאלמר להלן ויקומו האויבים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשבזיה וכל מערומיהם האביזו מן השלל וילבישו ויענילו ויחילו וישקו ויכסו וינהלו בתמורים לכל כושל ויחלו ירחו עיר התמרים אלו אחים וישבו שומרון (דברי הימים ז כח:). אלא על אויביכם אחס הולכים, לפיכך התחזקו למלחמה (סוטה ס:). אל ידך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו. ארבע אזהרות, כנגד ארבעה דברים שגלוי העובדי כוכבים עושין. מגיפין בתריסיהם כדי להקישו זה לזה כדי להשמיד קול שיפזו (ס"א) שיפתחו אלו שנגדו ויטפו, ורומסים בסוסיהם ומלהלן אותם להשמיד קול שפזו פרסות סוסיהם, ולוחין בקולם, וטוקפין בשופרות ומיני משמעי קול. אל ידך לבבכם, מלהלל סוסים. אל תיראו, מהגפת התריסין. ואל תחפזו, מקול הקרנות. ואל תערצו, מקול הלוואה (ספרי קלז; סוטה ס:). (ד) כי די אלהיכם וגו'. הם באים בלחנות של בשר ודם ואחס באים בלחנות של מקוס. פלשתיים בלו בלחנות של גלית, מה היה סופו, נפל ונפל עמו (סוטה ס:). הדורק עמכם. זה מנהג הארץ (ספרי ס:). (ה) וסוטה (ס:). (ו) ולא חנכו. אל דר בו. חנוך לשון החלה: ואיש אחר יחנכנו. ודבר של עממ נפש הוא זה:

(וט) כאשר זמם. ולא כאשר עשה, מכאן אמרו רבנו אין נהרגין (מכות ה:). לעשות לאחיו. מה ח"ל לאחיו, למד על זוממי בתי כהן נשואה שאינם בשפיה אלא במיתא הנובע שהיא בחנק, שנאמר הוא בלש תשרף (ויקרא כ"ט:). הוא ולא בטעלה לכך נאמר כאן לאחיו, כאשר זמם לעשות לאחיו ולא כאשר זמם לעשות לאחיו. אבל בכל שאר מיתות הבה הכחוש אשה לאיש וזוממי אשה נהרגין כזוממי איש, כגון שהפיהו שהרגה את הנפש, שחללה את השבת, נהרגין במיתא, שלא מיטע כאן אחיו אלא בתקוס שיש לקיים בתי הוזה כמיתא הנובע (ספרי ס:). סנהדרין ג:). (ב) ושמעו ויראו. מכאן שריוני הכרה איש פלוני ופלוני נהרגין על שחזו ככ" (סנהדרין פט:). (בא) עין בעין. ממון. וכן שן בשן וגו' (ספרי קנ; ז"ק פד:). (א) כי תצא למלחמה. ספר הכחוש יצאת מלחמה (כאן לומר כך שאין מחוסר אבר יולא למלחמה (ספרי ס:). ד"ה, לומר כך אם עשית משפט וזרק אשה מובטח שם תלך למלחמה אשה נולא, וכן דוד הוא אומר עשיתי משפט וזרק כל תניתי לשועי (האליס קיטקא; תנחומא טו:). על אויבך. יהיו בעיניך כאויבים, אל תרחם עליהם כי לא ירחמו עליך (תנחומא ס:). סוט ורכב. בעיני תאזינים כולם כסוס אחד, וכן הוא אומר והבית את מדין כאיש אחד (שופטים וטז:). וכן הוא אומר כי כל סוס פרעה (שמות טז:). תנחומא טו:). עם רב ממך. בעיניך הוא רב אבל בעיני אינו רב (תנחומא ס:). (ב) בקרבכם אל המלחמה. ספר המלחמה מן הספר (מגדל ארנס) (ספרי קלז; סוטה מ:). וגשגש הבחן. המשוך

charge against them is accepted, they will suffer the punishment mentioned in verse 19. Therefore it is especially important for the judges to question the accusers rigorously and carefully.

Although verse 17 mentions Kohanim, who are assumed to be members of every court, they are omitted from this commandment of inquiry, to imply that as members of the court, Kohanim must engage in judicial inquiry, and not resort to the supernatural method of seeking guidance from the *Urim v'Tumim* (Meshech Chochmah).

20. — *And those who remain shall hearken.*

The punishment must be announced publicly, so that it will deter others from a similar conspiracy.

21. *Eye for eye.* As in all cases where the Torah speaks of punishment in terms of "an eye for an eye," it refers to monetary compensation. See notes to Exodus 21:24.

20.

When Israel goes to war. This chapter deals with several aspects of the nation's conduct when it goes to war. It begins with exhortations that the people should not fear their enemies, because it is God Who fights for them. Next, it

he spoke up falsely against his fellow. ¹⁹ You shall do to him as he conspired to do to his fellow, and you shall destroy the evil from your midst. ²⁰ And those who remain shall hearken and fear; and they shall not continue again to do such an evil thing in your midst. ²¹ Your eye shall not pity; life for life, eye for eye, tooth for tooth, hand for hand, foot for foot.

20 ¹ *When Israel Goes to War* **W**hen you go out to the battle against your enemy, and you see horse and chariot — a people more numerous than you — you shall not fear them, for HASHEM, your God, is with you, Who brought you up from the land of Egypt. ² It shall be that when you draw near to the war, the Kohen shall approach and speak to the people.

The Kohen Anointed for Battle ³ He shall say to them, "Hear, O Israel, you are coming near to the battle against your enemies; let your heart not be faint; do not be afraid, do not panic, and do not be broken before them. ⁴ For HASHEM, your God, is the One Who goes with you, to fight for you with your enemies, to save you."

Those Unqualified to Fight ⁵ Then the officers shall speak to the people, saying, "Who is the man who has built a new house and has not inaugurated it? Let him go and return to his house, lest he die in the war and another man will inaugurate it. ⁶ And who is the man who has planted a vineyard and not

exempts certain people from military service. It commands Jews to offer peace to their foes before the battle begins, and, finally, it forbids Jews to destroy productive trees during a siege.

1-4. מִשּׁוֹם מִלְחָמָה / The Kohen anointed for Battle. The only official function of this specially designated Kohen, who was anointed in the same way as the Kohen Gadol, was to speak to the army before battle and proclaim the commandment that they must not lose heart, but trust in the salvation of the One for Whom they are about to fight (*Sotah* 42a). *Rashi* citing *Tanchuma* says that this chapter is juxtaposed with the one that teaches adherence to honesty in justice to teach that if Jews deal fairly with one another, they need not fear hostile enemies.

1. בִּיַּתְצָא — When you go out. Israel is addressed in the singular, to teach that if Jews are united, they need not fear (*Alshich*).

עַם רַב מִמֶּךָ — A people more numerous than you. It is only to you that they seem numerous, but to God they are insignificant (*Rashi*).

עַל-יֶדְךָ לִבְכֶּם — Let your heart not be faint. One is in violation of this commandment if one becomes frightened because he lets his mind dwell on the dangers of war (*Rambam, Hil. Melachim* 7:15). Thus the Torah does not demand the impossible. The average person will be afraid in battle, but people should try to avoid fear by not focusing on the dangers awaiting them. Instead, they should train their minds on the inspirational truth of the next verse.

אַל-תִּירָאוּ . . . — Do not be afraid . . . *Ibn Ezra* explains the following three terms. Do not be afraid inwardly; do not panic and flee from the battlefield; and do not be broken and let your fear hamper your performance in the actual fighting.

כִּי ה' אֱלֹהֶיכֶם — For HASHEM, your God. The enemy comes

with the power of flesh and blood, but you come with the power of the Omnipresent. The Philistines came with the power of Goliath — what was his end? He fell and they fell with him! (*Rashi*).

This was the key to the Kohen's declaration: God is Israel's warrior and He would save them. Since this was so, Jewish warriors could go into battle with full confidence that they would not suffer the casualties that are normal even in victory. So it was that Joshua was rightly alarmed when only thirty-six soldiers fell in the battle of Ai (*Joshua* 7:7-9), for not even a hair should have been lost in a war commanded by God. As the servant of God, the Kohen was the one who could convey this message, but the officers of the people had the responsibility to prepare for battle as if they could not expect miracles, so, in the next passage, they delivered a different kind of message (*Ramban*).

5-9. Those unqualified to fight. The Kohen would make the following proclamation and the officers of the army repeated it aloud after him, telling the troops that anyone not suited for combat should leave the field, lest his fear or lack of enthusiasm erode the morale of his comrades. *Rambam (Hil. Melachim* 7) rules that these exemptions apply only in an optional war, but in a war that is required by the Torah, such as the wars to conquer the Land, everyone must remain in the army. Also, even those excused from combat in this passage were responsible to assist the army by supplying food and water.

וְלֹא הִנָּחוּ — And has not inaugurated it, i.e., begun to live in the house. Such a man should return home because it would be heartbreaking if he were to die in battle and his new un-lived-in home should become the property of someone else (*Rashi*). According to *Ibn Ezra* and *Ramban*, the three men mentioned here should leave the field for a more practical reason: Their minds would be on their houses, vineyards, or brides, and they would lack the will to fight.

אחלה ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה: ויספו השטרים לדבר אל-העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלכב ילך וישב לביתו ולא ימס את-לבב אחיו כלבבו: והיה ככלת השטרים לדבר אל-העם ופקדו שרי צבאות בראש העם: כִּי-תִקְרַב אֶל-עִיר יֵאָהֲלֻחַם עֲלֶיהָ וקראת אליה לשלום: והיה אם-שלום תענה ופתחה לך והיה כל-העם הנמצא-בה יהיו לך למס ועבדוה: ואם-לא תשלם עמך ועשתה עמך מלחמה וצרת עליה: ונתנה יהוה אליה בידך והבית את-כל-זכורה לפי-חרב: רק הנשים והטף והבהמה וכל אשר יהיה בעיר כל-שללה תבז לך ואכלת את-שלל איביה אשר נתן יהוה אליה לך: כִּן תַעֲשֶׂה לְכָל-הָעָרִים הַרְחַקְתָּ מִמֶּנּוּ מֵאֵד אֲשֶׁר לֹא-מַעֲרִי הַגּוֹיִם-הָאֵלֶּה הֵנּוּ: רַק מַעֲרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יִהְיֶה אֲלֵהֶּיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה לֹא תַחֲיֶה כָל-נַשְׁמָה: כִּי-הַחֲרָם תַּחֲרִימֵם הַחַמִּי וְהָאֱמֹרִי הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי הַחִוִּי וְהַיְבוֹסִי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יִהְיֶה אֲלֵהֶּיךָ: לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא-יִלְמְדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת

שביעי

ר"ט

לוקח את הגופלים ולחזק בדברים, שבו אל המלחמה ולא תנוס, שחלת נפילה ניסה (ספרי קלף; טוה ס: (ו) כי תִּקְרַב אֶל עִיר. במלחמה הראשונה הכתוב מדבר, כמו שמופיע בטענין כן תַעֲשֶׂה לְכָל הָעָרִים הַרְחֻקוֹת וגו' (פסוק טו; ספרי קלע: (יא) כל העם הנמצא בה. אפילו אדם מולא בה משכנה עממית שלטונית להחרימם אדם ראשי לקיימם (ספרי ר: למס ועבדוה. עד שיקבלו עליהם מסיס ושעבוד (ס: (יב) ואם לא תשלם עמך ועשתה עמך מלחמה. הכתוב מבשרך אדם לא תשלם עמך טופה להלחם כך אם מניחה וחקך (ס: (יג) וצרת עליה. אף להרשינה ולהמליח ולהמיתה מיחס מחלואים (ס: (יג) ונתנה די' אליה בידך. אם עשית כל המצור בטענין סוף שה' נותנה בידך (ס: (יד) והטף. אם טף של זכרים, ומה אני מקיים והבית את כל זכורה (פסוק יג) בגדולים (ספרי ס: (יז) באשר צוה. לרבות את הרגש (ס: (יח) ולמען אשר לא ילמדו. הא אם עשו תשובה ומתגייסין אדם ראשי לקבל (ס: (כ:)

(ו) ולא חללו. לא פדאו בשנה הרביעית, שהפירות טעונין לאכלן בירושלים או לחללן בדמים ולאכול הדמים בירושלים: (ז) פן ימות במלחמה. ישוב פן ימות, אדם לא ישמע לדברי הכהן כדאי הוא שימות (ספרי קלף: (ח) ויספו השוטרים. למה נאמר כן ויספו, מוסיפין זה על דברי הכהן, שהכהן מדבר ומשמיע מן שמת ישראל עד להשיע אחסם, ומי האיש ובני ושלשי כהן מדבר ושוטר משמיע, חיה שוטר מדבר ושוטר משמיע (טוה ס: (י) הירא ורך הלכב. רבי עקיבא אומר כשמטו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה. רבי יוסי הגלילי אומר הירא מפניו שזיז, ולכן תלמה לו תורה לחזור על בית וכנס ואשה לנסות על החחרים בשביל עבירות שבידו שלא יבין שהם בעלי עבירה, והרואה חוזר אומר שמה בנה בית או נטע כרם או ארש אשה (ס: (ט) שרי צבאות. שמעדיין וקפין מלפניהם ומאחריהם וכשלים של כרז בדיהם, וכל מי שרואה לחזור הראש בידו לקפח את זקוין. וקפין בני אדם עומדים בקנה המערכה

6. ולא חללו. — *And not redeemed it*, in the fourth year, when the fruit must be taken to Jerusalem, or redeemed, and may be eaten for the first time (see *Leviticus* 19:24).

7. Betrothed. This refers to the first phase of the marriage ceremony, which is called *erusin* or *kiddushin*. For lack of an equivalent word in English, we have followed the majority of translators who use "betrothed."

— *And not married her*. This refers to the second, final phase of the marriage ceremony, which is called *nesuin*.

8-9. The Kohen now left the scene and the officers made this proclamation. There are two opinions in the Talmud (*Sotah* 44a): According to R' Akiva, the Torah meant literally that cowardly people should leave the field, because if someone lacked faith in God's help after hearing the Kohen's assurance, he was not worthy of a miracle, and did not belong in the army. According to R' Yose HaGlili, this declaration was directed at someone who was fearful and fainthearted because he was a sinner and knew he was unworthy of God's help. In order to protect such a person's dignity, the Torah

redeemed it? Let him go and return to his house, lest he die in the war and another man will redeem it. ⁷ And who is the man who has betrothed a woman and not married her? Let him go and return to his house, lest he die in the war and another man will marry her."

⁸ The officers shall continue speaking to the people and say, "Who is the man who is fearful and fainthearted? Let him go and return to his house, and let him not melt the heart of his fellows, like his heart." ⁹ When the officers have finished speaking to the people, the leaders of the legions shall take command at the head of the people.

Overtures
for Peace

¹⁰ When you draw near to a city to wage war against it, you shall call out to it for peace. ¹¹ It shall be that if it responds to you in peace and opens for you, then the entire people found within it shall be as tribute for you, and they shall serve you. ¹² But if it does not make peace with you, but makes war with you, you shall besiege it. ¹³ HASHEM shall deliver it into your hand, and you shall smite all its males by the blade of the sword. ¹⁴ Only the women, the small children, the animals, and everything that will be in the city — all its booty — may you plunder for yourselves; you shall eat the booty of your enemies, which HASHEM, your God, gave you. ¹⁵ So shall you do to all the cities that are very distant from you, which are not of the cities of these nations. ¹⁶ But from the cities of these peoples that HASHEM, your God, gives you as an inheritance, you shall not allow any person to live. ¹⁷ Rather you shall utterly destroy them: the Hittite, the Amorite, the Canaanite, the Perizzite, the Hivvite, and the Jebusite, as HASHEM, your God has commanded you, ¹⁸ so that they will not teach you to act

also freed those with new homes and so forth, so that when the sinner left the field, onlookers would assume that he was going because of his home, vineyard, or bride (*Rashi*; *Ramban*).

10-18. Overtures for peace. Before Israel goes to war, it must give its enemy an opportunity to make peace. With regard to which enemies fall under this rule, there is disagreement among the major commentators. According to *Rashi* and *Raavad*, this applies only to optional wars against enemies other than the seven Canaanite nations. In the wars that Israel was commanded to wage against the Canaanite inhabitants of the Land, however, they were not to offer them peace, nor to permit them to live in the Land, under any circumstances. *Ramban* and *Ramban* interpret that all nations had to be given the opportunity to make peace, including the Canaanites. According to all, those who were entitled to this offer and accepted it were required to pay taxes, obligate themselves to perform national service, and, if they were going to live in the Land, to accept the Seven Noahide Laws.

Ramban offers proof from both Moses and Joshua: Moses called upon the Amorite King Sihon in peace (*Numbers* 21:21), and Joshua sent peace feelers to the Canaanites (*Yerushalmi Sheviis* 6:1; *Devarim Rabbah* 5:13) — even though those battles were for lands that were part of *Eretz Yisrael*. To this, *Gur Aryeh* responds that it was only after the war of conquest began that the Canaanites were not to be offered peace. Moses' offer to Sihon was made before any battles were under way, and Joshua sent his messages before the Jews crossed the Jordan. Once they were in *Eretz Yisrael*, however, the conquest was under way, and it was too late for the Canaanites to avoid the provisions of this passage.

12. . . וְאִם-לֹא תִשָּׁלֵם — But if it does not make peace with you. . . The Sages (*Sifre*) see this verse as a warning that if a city refuses to make peace, it is inevitable that it will eventually attack you if you simply withdraw without subduing it (*Rashi*).

15. הָרְחֹקִים מִמֶּךָ מְאֹד — That are very distant from you. This verse is the crux of the dispute noted above. According to *Rashi*, the verse indicates that the above laws apply only to cities outside of *Eretz Yisrael* — very distant from you — but the next three verses, which apply specifically to the Canaanites, contain no provision for peace overtures. According to *Ramban*, the above commandment to call for peace applies to everyone. The only difference between the Canaanites and others is if the peace offer is refused and a war ensues. In that case, only the male warriors of outside nations are to be killed and the rest of the population is spared, but the Canaanites must be exterminated, as set forth below.

18. לִמְעַן אֲשֶׁר לֹא יְלַמְדוּ אֶתְכֶם — So that they will not teach you. But if individual Canaanites wish to convert, you may accept them (*Rashi*).

Ramban explains that it was forbidden to permit any pagan Canaanites to remain, even individuals, because their modes of service to their deities would filter into the Jewish community. Even if Jews were not to become idolaters, they would use those abominable practices to serve God. But as time went on the danger was even greater: you will sin to HASHEM, by actually worshipping their idols. The fact is that these dire warnings came true. Israel permitted many Canaanites to remain, and the result was that idolatry did become prevalent among Jews and caused the many disasters that are recorded in Scripture.

כָּל תועבתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ לֹא־לֵהִיָּהֶם וְחֲטָאתָם לַיהוָה
 יִתְחַבֵּן כָּנָם וְיִי אֱלֹהֵינוּ: יִי אֱרֵי תַצֹּר
 לְקִרְתָּא יוֹמִין סְגִיאיִן לֹא־נָחָא עֲלֵה
 לְמַכְבְּשָׁה לֹא תַחֲבֹל יִת אֵילָנָה לֹא־רָמָא
 עֲלוּהִי גִרְזָנָא אֲרִי מִנָּה תִיכּוֹל וְיִתָּה לֹא
 תִקְוִי אֲרִי לֹא כֹאֲנָשׁ אֵילִן חֲקֵלָא
 לְמַעַל מִקְדָּמָךְ בְּצִנְרָא: כִּלְחוּר אֵילִן
 דְּתַדַּע אֲרִי לֹא אֵילִן דְּמֵאֲכַל הוּא וְיִתָּה
 תַּחֲבֹל וְתִקְוִי וְתַבְנִי כְרִקוּמִין עַל קִרְתָּא
 דִּי הִיא עֲבָדָא עִמָּךְ קִרְבָּא עַד
 דְּתַכְבְּשָׁה: אֲרִי יִשְׁתַּכַּח קִטִּילָא
 בְּאַרְעָא דִּי יִי אֱלֹהֵי יִהְיֶה לָךְ לְמִירְתָּה
 רַמִּי בְּחֻקֵּי לֹא יִדְעֵי מִן קִטִּילָה: וְיִפְסִקוּ
 סְבִירָא וְיִנְיָה וְיִמְשִׁחוּן לְקִרְוֵי דִּי
 סוֹחְרֵי קִטִּילָא: גִּוְיָה קִרְתָּא דְּקִרְבָּא
 לְקִטִּילָא וְיִדְבְּרוּן סְבִי קִרְתָּא הֵיא
 עֲגֵלָת תּוֹרִי דִּי לֹא אֲתַפְּלַח בָּהּ דִּי לֹא
 נְגִידַת בְּנִי: וְיִנְחֹנוּן סְבִי קִרְתָּא הֵיא
 יִת עֲגֵלָתָא לְנַחֲלָא בִּיר דִּי לֹא אֲתַפְּלַח
 בָּהּ וְלֹא יִדְרַע וְיִנְקֹנוּן תָּמִן יִת עֲגֵלָתָא
 בְּנַחֲלָא: וְיִתְקַרְבוּן בְּהִנָּא בְּנֵי לִי אֲרִי
 בְּהוּן אֲתַרְעֵי יִי אֱלֹהֵי לְשִׁמְשׁוּתָה
 וְלִבְרָכָא בְּשִׁמָּא דִּי וְעַל מִימְרֵהוּן יִהִי
 כָּל דִּין וְכָל מַכְתָּשׁ סְגִירָא: וְכָל סְבִי
 קִרְתָּא הֵיא דְּקִרְבִּין לְקִטִּילָא יִסְחוּן
 יִת יִדְיֵהוּן עַל עֲגֵלָתָא דְּנִקְפָּתָא בְּנַחֲלָא:
 וְיִתְיַבֵּן וְיִמְרוּן יִדְנָא לֹא אֲשֹׁרֵי

כָּל תועבתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ לֹא־לֵהִיָּהֶם וְחֲטָאתָם לַיהוָה
 כִּי־תַצֹּר אֶל־עִיר יָמִים רַבִּים
 לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתַפְּשָׁה לֹא־תִשְׁחִית אֶת־עֵצָהּ לְנֹדֶחַ
 עָלֶיהָ גִּרְזֹן בִּי מִמֶּנּוּ תֹאכַל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת בִּי הָאָדָם עֵץ
 הַשָּׂדֶה לִבָּא מִפְּנֵיהָ בְּמִצּוֹר: רַק עֵץ אֲשֶׁר־תִּדְעַ בִּי לֹא־
 עֵץ מֵאֲכַל הוּא אֹתוֹ תִשְׁחִית וְכָרְתָּ וּבְנִית מִצּוֹר עַל־
 הָעִיר אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה עִמָּךְ מִלְחָמָה עַד רִדְתָּה:
 כִּי־יִמְצָא חֲלָל בְּאַדְמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ
 לְרִשְׁתָּהּ נָפֹל בַּשָּׂדֶה לֹא נֹדַע מִי הִכּוֹה: וְיִצְאוּ זִקְנֵיהָ
 וְשֹׁפְטֵיהָ וּמִדְּרוּ אֶל־הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֵת הַחֲלָל: וְהָיָה
 הָעִיר הַקְּרֵבָה אֶל־הַחֲלָל וּלְקָחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא עֲגֵלָת
 בָּקָר אֲשֶׁר לֹא־עֶבֶד בָּהּ אֲשֶׁר לֹא־מִשְׁכָּה בְּעַל: וְהוֹרִדוּ
 זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא אֶת־הָעֲגֵלָה אֶל־נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא־
 יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע וְיַעֲרֹפוּ שֵׁם אֶת־הָעֲגֵלָה בְּנַחַל: וְנִגְשׁוּ
 הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי כִּי כֵּם בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשִׁרְתּוֹ וּלְבִרְכּוֹ
 בְּשֵׁם יְהוָה וְעַל־פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל־רִיב וְכָל־גִּגַּע: וְכָל זִקְנֵי
 הָעִיר הַהוּא הַקְּרֵבִים אֶל־הַחֲלָל יִרְחֲצוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל־
 הָעֲגֵלָה הָעֲרוּפָה בְּנַחַל: וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שִׁפְכָה

מפסיר
שפכו ק

ר"ש

מיוחדים שזקניך, אלו סנהדרי גדולה (סנהד מדי): ומדרו. ממקום שהחלל שוכן
 (ספרי רח): אל הערים אשר סביבות החלל. לכל זה, לידע איז קרובה: (ור)
 אל נחל איתן. קשה שלא נעמד (ספרי רח; סנהד מה): וערפו. קולן מרפה
 בקופין (ש וס) אחר הק"ה, חנן עלה בת שנה אל שנה פירות, ומערה
 במקום שאינו טעם פירות, לכפר על הרעיון של זה שלא הניחוהו לפירות דמים
 (סנהד מה): (ו) ודינו לא שפכה. וכי טעם על לב שזקני בית דין שופכי דמים

(יט) ימים. שנים: רבים. שלשה מאלו אמרו אין גרין על עיריות של שוכני כוכבים
 פחות משלשה ימים קודם לשבת. ולמד שפוח בלעם שנים או שלשה ימים, וכן הוא
 אומר וישב דוד בנאקל ימים שנים (שמואל ב אה) ובמלחמות הרעות הכתוב מדבר
 (ספרי רח): כי האדם עץ השדה. הרי כי משמש בלשון לילחם, שאל האדם מן
 השדה להכנס במקום המלחמה להסיק ביסורי רעב ומלחמה כאלה: העיר, למה
 תשמינה: (ב) עד רדתה. לשון רדיו, שמה כספה קר: (ב) ויצאו זקניך.

19-20. Preservation of fruit trees. In the midst of a chapter dealing with warfare, which, by definition, is destructive, the Torah demands that Jews remain conscious of the need to maintain their regard for the general welfare and cleave to their love of goodness. If people try to remain good even at times that call forth their basest instincts, they will try not to waste even a mustard seed, and they will be able to perfect their character steadily (*Chinuch*).

19. ימים רבים — Many days. Since the plural days implies two, the addition of the word many implies three, meaning that the siege must last for at least three days before an attack. The Sages derive from this that peace offers must be extended for two or three days, and that it is forbidden to begin a siege less than three days before the Sabbath [to allow the enemy time for consultations without interfering with the Jewish observance of the Sabbath (*Mizrachi*)] (*Rashi*).

Is the tree of the field a man . . . ? In war,

it is permitted to attack soldiers of the enemy, but a tree is not a soldier; why should Jews feel the need to deprive anyone of the tree's fruit? (*Rashi*). According to *Ibn Ezra*, the flow of the verse is that since human beings need fruit trees for their food, thus the survival of people is synonymous, in a sense, with the survival of their food supply. According, he renders for a man is the tree of the field, i.e., he depends on the tree.

Maharal comments that the comparison of people to trees has far-reaching significance. Just as trees must grow branches, twigs, flowers, and fruit to fulfill their purpose, so man is put on earth to be productive and labor to produce moral, intellectual, and spiritual truth. This is why the Sages refer to the reward for good deeds as "fruit," for they are the true human growth.

21.

1-9. עֲגֵלָה עֲרוּפָה / The axed heifer. The murder of a Jew is a tragedy for the community, and if it was in any way due to

according to all their abominations that they performed for their gods, so that you will sin to HASHEM, your God.

Preservation of Fruit Trees ¹⁹ When you besiege a city for many days to wage war against it to seize it, do not destroy its trees by swinging an axe against them, for from it you will eat, and you shall not cut it down; is the tree of the field a man that it should enter the siege before you? ²⁰ Only a tree that you know is not a food tree, it you may destroy and cut down, and build a bulwark against the city that makes war with you, until it is conquered.

21 ¹ If a corpse will be found on the land that HASHEM, your God, gives you to possess it, fallen in the field, it was not known who smote him, ² your elders and judges shall go out and measure toward the cities that are around the corpse. ³ It shall be that the city nearest the corpse, the elders of that city shall take a heifer, with which no work has been done, which has not pulled with a yoke. ⁴ The elders of that city shall bring the heifer down to a harsh valley, which cannot be worked and cannot be sown, and they shall axe the back of its neck in the valley. ⁵ The Kohanim, the offspring of Levi, shall approach, for them has HASHEM, your God, chosen to minister to Him and to bless with the Name of HASHEM, and according to their word shall be every grievance and every plague.

⁶ All the elders of that city, who are closest to the corpse, shall wash their hands over the heifer that was axed in the valley. ⁷ They shall speak up and say, "Our hands have not spilled

neglect or indifference, everyone must feel a share of the guilt. Consequently, if the corpse of an unwitnessed murder is found lying in the open, the Torah requires the elders of the town nearest to the corpse to perform a public ritual in which they declare that they were not culpable and they pray for forgiveness for the Jewish people.

Ibn Ezra writes that the elders have a degree of responsibility because if sinfulness had not been present in their town, such a mishap would not have occurred. *Rambam* comments that the nature of and publicity accompanying the ritual will attract large numbers of people which may help elicit information that will make it possible to apprehend the murderer.

2. זקניך ושפטיך — Your elders and judges. Since the word *your* implies that they must be the most recognized elders, a delegation of [five] members of the Great Sanhedrin come to make the measurements (*Rashi*). That the Sanhedrin in Jerusalem must send a delegation to the furthest stretches of the Land illustrates the gravity of the crime and the sanctity of the life of even an unknown human being.

3. העיר הקרבה — The city nearest. Once the Sanhedrin has determined which city is closest, they go back to Jerusalem and the elders of the city perform the ritual, on the assumption that the nearest city is the one that had last contact with the corpse.

קָרָה — A heifer. The word קָרָה usually refers to a calf in its first year, while the word קָרָה indicates mature cattle. The combination of these two terms describes a cow that has not yet reached its second birthday (*Rambam, Rav to Parah 1:1*)

4. נַחַל אֵיתָן — A harsh valley. It should be a valley whose land was too harsh ever to have been worked (*Rashi*). According

to *Rambam*, however, נַחַל אֵיתָן means strongly flowing stream.

לֹא יִעֲבֹר — Which cannot be worked. The term is in the future tense, implying that it is forbidden ever to work in the valley (*Sotah 46a*).

5. וְנָשׂוּ הַכֹּהֲנִים — The Kohanim . . . shall approach. The function of the Kohanim in the ritual is to pronounce the prayer of verse 8, after the elders of the city had washed their hands and made the declaration of verse 7 (*Ramban*).

וְעַל־פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל־רִיב — And according to their word shall be every grievance. The Torah explains the need for Kohanim. Since they are the servants of God, their participation will be instrumental in obtaining forgiveness and atonement, and because they are involved in adjudicating grievances, their experience with human nature may enable them to identify people acting suspiciously, thus helping capture the murderer (*Sforno*).

6. וַיִּרְחוּ אֶת יְדֵיהֶם — Shall wash their hands. They wash their hands to symbolize that just as their hands are clean, so they are free of guilt in the death.

7. וְדִינוּ לֹא שָׁקְבוּ אֶת יְהִיָּה הָהָא — Our hands have not spilled this blood. This declaration seems almost ludicrous: Did anyone suspect the elders of murder? They mean to say that they did not know of the traveler and had no part in allowing him to go on his lonely way without food or escort (*Rashi*). If they had been guilty of such neglect, they would have had blood on their hands — such is the responsibility of leaders to refine the behavior of their followers. According to *Sforno*, the elders meant to say that they did not permit a known murderer to roam the land.

Maharal notes that the declaration implies that the murder might not have happened if the victim had been escorted as

ח אֶת־הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ: כִּפּוּר לְעַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל
 אֲשֶׁר־פָּדִיתָ יְהוָה וְאֵל־תַּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל
 ט וְנִכְפַּר לָהֶם הַדָּם: וְאַתָּה תִּבְעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקֶּרְבְּךָ כִּי־
 תַעֲשֶׂה הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי יְהוָה: צ"ו פסוקים. סל"א סימן.

ית דמא הדין ועינא לא חזאה:
 ח כהניא ימרון כפר לעמך ישראל די
 פרקמא יי ולא תתן חובת דם זכי בגו
 עמך ישראל ויתבפר להון על דמא:
 ט ואת תפלי אשדי דם זכי מבינך ארי
 תעבד דכשר קדם יי:

רש"י

שמעטצו כן יטופר להם המון (טסה מ:). (ט) ואתה תבער. מגיד שאם נמלא
 הארג אחר שנתערפה העגלה הרי זה יכרג (טסה מ:). והוא הישר בעיני ה':

הם, אלא לא ראינוה ופטרטא בלא מזוטא ובלא ליה (סס מה:). הכהנים אומרים
 כפר לעמך ישראל (אונקלוס: (ח) תכפר להם הדם. הכתוב מכפרס

required — but there is no *mitzvah* to accompany a wayfarer all the way to the next city! He explains that when a host takes the trouble to escort a stranger part of the way, he shows that he feels solidarity with a fellow Jew, and when

Jews have such feelings toward one another, God responds by providing an extra measure of protection. If, however, they had, in effect, written the traveler out of the community, he does not have this protection.

this blood, and our eyes did not see. ⁸ Atone for Your people Israel that You have redeemed, O HASHEM: Do not place innocent blood in the midst of Your people Israel!" Then the blood shall be atoned for them.

⁹ But you shall remove the innocent blood from your midst when you do what is upright in the eyes of HASHEM.

THE HAFTARAH FOR SHOFTIM APPEARS ON PAGE 1199.

8. וְנִכְפַּר לָהֶם הַדָּם — *Then the blood shall be atoned for them.* The Torah announces that when the elders and the Kohanim make their declarations, God forgives the people (*Rashi*).

9. . . . וְאַתָּה — *But you . . .* Even though the ceremony has been performed and atonement granted, the people are still responsible to execute the murderer, if he is ever apprehended.

סל"א סימנים — *This Masoretic note means: There*

are 97 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic סל"א.

The mnemonic refers to the thorn of a rose bush, which protects the beautiful and tender flower from those who would harm it. So, too, the *Sidrah* contains many commandments that protect the Torah from encroachment by those who might weaken its authority, such as a king to exercise discipline and the punishment of a rebellious elder (*R' David Feinstein*).

פרשת כי תצא

אונקלוס

ארי תפוק לאנחא קרבא על בעלי
 רבך וימסרנון יי אלהך בידך ותשבי
 שביהון: יי ותחזי בשביא אתתא
 שפירת חזו ותתריעי בה ותסבה לך
 לאנתו: יי ותעלנה לגו ביתך ותגלח ית
 רישה ותרכי ית טופרנהא: יי ותעדי ית
 כסות שביה מנה ותיחב בביתך ותכבי
 ית אבוקא וית אמה ירח יומין ובתר פן
 תיעול לנותה ותבעלנה ותהי לך
 לאנתו: יי ויהי אם לא תתריעי בה
 ותפטרנה לנפשה ותבא לא תובנה
 בכספא לא תתגר בה חלף די עניתה:
 יי ארי תהנו לגבר תרמין נשין חדא
 רחמתא וחדא שניאתא וילידן לה בנין
 רחמתא ושניאתא ויהי ברא בוכרא
 לשניאתא: יי ויהי ביומא דחסן לבנוהי
 ית די יהי לה לית לה רשו לבכרא ית
 בר רחמתא על אפי בר שניאתא
 בוכרא: יי ארי ית בוכרא בר שניאתא
 יפרש למתן לה תרמין חלקין בכל די
 ישתכח לה ארי הוא ריש תקפה לה
 חזיא בכרותא: יי ארי יהי לגבר בר
 סטי ומרי ליתוהי מקבל למימר

כי תצא למלחמה על איביך ונתנו יהוה אליהך בידך
 ושבית שביו: וראית בשביה אשת יפת תאר וחשקת
 בה ולקחת לך לאשה: והבאתה אל תוך ביתך וגלחתה
 את ראשה ועשתה את צפרניה: והסירה את שמלת
 שביה מעליה וישבה בביתך ובכתה את אביה ואת
 אמה ירח ימים ואחר כן תבוא אליה ובעלתה והיתה
 לך לאשה: והיה אם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה
 ומכר לא תמכרנה בכסף לא תתעמר בה תחת אשר
 עניתה: כי תהיין לאיש שתי נשים האחת
 אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה
 והשנואה והיה הבן הבכור לשנואה: והיה ביום הנחילו
 את בניו את אשר יהיה לו לא יוכל לבכר את בן
 האהובה על פני בן השנואה הבכור: כי את הבכור בן
 השנואה יפיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי
 הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה: יהיה לאיש בן סוחר ומוֹרֶה אינגו שמע בקול

רש"י

במלחמה בשביל להטות אחרים עמהם (ספרי ריג): וישבה בביתך. נשים
 משתמש בו, נכנס ונשקל בה יולד ונשקל בה, רחל נבכיהה רחל נטולה כדי
 שתפנה עליו (סס): ובכתה את אביה. כל כך למה, כדי שחלף בה ישראל שמה
 חז ענבה, נח ישראל מתקדשת וזו משתולת (סס): ויהי אם לא חפצת בה.
 הכתוב מנשך שטופר לשנואה (סס ריג): לא תתעמר בה. לא שתמש בה (סס)
 בלשן פרסי קרין לעבדות ושיעש עימרה. מיסדו אל רני משה הדרשן למדתי כן:
 (ריג) פי שנים. כנגד שני אחים (סס ריג): בכל אשר ימצא לו. מתן שלחן הכסור
 טפל פי שנים כראוי לכל לאחר מיתת האב כנשתח (סס; כטרוס נב):
 (ריג) סורר. סר מן הדך: ומוֹרֶה. מסר דבריו אצלו, (לשן ממרס) (לעיל סז):

(וי) כי תצא למלחמה. במלחמת הרשות הכתוב מדבר (ספרי ריג) [שנמלחמת
 ארץ ישראל אין לומר ושבים שבו, שהרי כבר נאמר בשבטת אומות לא תסיה כל נשמה
 (לעיל כטז)]: ושבית שביו. לרבות כנענים שכתובה ואש"פ שכן משבע אומות
 (סס): ויא. אשת. אפילו אשה איש (סס; קדושין כא): ולקחת לך לאשה. לא
 דברה תורה אלא כנגד יצר הרע (קדושין סס) שאם אין הקד"ה מחירה ישלנה בלחור,
 אבל אם נשאה סופו להיות שנואה (ספרי ריג) שנאמר אחריו כי תהיין לאיש וגו' (פסוק
 טז) וסופו להליד ממנה בן סוחר ומוֹרֶה, לכך נסמכו פרשיות הללו: (תנחומא ח) (יב)
 ועשתה את צפרניה. תגדלם כדי שתפגול (ספרי ריג; יבמות מח): (יג)
 והסירה את שמלת שביה. לפי שהם נאשים, שגויים נטמאים מתקדשות

PARASHAS KI SEITZEI

10-14. **The woman of beautiful form.** In this passage the Torah responds to the often inflamed passion of a soldier in battle. If he sees a woman among the enemy captives and feels an uncontrollable desire for her, the Torah recognizes that he may not be able to restrain himself. Rather than risk sin that may lead to further spiritual contamination, the Torah provides an avenue for the lustful soldier to satisfy his desire, so that it will cool before it causes more harm. The Sages describe this as *אֵלָא בְּנֵגֵד* *לְרַע*, the Torah spoke only in response to the Evil Inclination (*Sifre*). According to *Rashi* and *Ramban*'s understanding of the plain sense of the passage, the soldier may not molest the woman then, but he is permitted to put her through the process described below, after which he may marry her, even against her wishes; and since he knows that she will become

permitted to him later, he will be willing to wait, rather than sin. According to most commentators, however, he is permitted to cohabit with her one time, even before she undergoes the process. After that one time, he may not live with her again before she completes the lengthy procedure described here (see *Tos.*, *Kiddushin* 22a). According to either interpretation, the purpose of the long delay is so that the captor's desire will evaporate in the interim and he will set her free.

The juxtaposition of the first three passages of the *Sidrah* are in themselves an implicit argument against this sort of liaison, for after giving the laws of the captive woman, the Torah speaks of a hated wife, and then an incorrigibly rebellious child. The implication is that there is a chain reaction: This improper infatuation with a captive woman will lead to

PARASHAS KI SEITZEI

The ¹⁰ **W**hen you will go out to war against your enemies, and **HASHEM**, your God, will deliver them into your hand, and you will capture its captivity; ¹¹ and you will see among its captivity a woman who is beautiful of form, and you will desire her, you may take her to yourself for a wife. ¹² You shall bring her to the midst of your house; she shall shave her head and let her nails grow. ¹³ She shall remove the garment of her captivity from upon herself and sit in your house and she shall weep for her father and her mother for a full month; thereafter you may come to her and live with her, and she shall be a wife to you. ¹⁴ But it shall be that if you do not desire her, then you shall send her on her own, but you may not sell her for money; you shall not enslave her, because you have afflicted her.

The ¹⁵ If a man will have two wives, one beloved and one hated, and they bear him sons, the Firstborn's Inviolable Right beloved one and the hated one, and the firstborn son is the hated one's; ¹⁶ then it shall be that on the day that he causes his sons to inherit whatever will be his, he cannot give the right of the firstborn to the son of the beloved one ahead of the son of the hated one, the firstborn. ¹⁷ Rather, he must recognize the firstborn, the son of the hated one, to give him the double portion in all that is found with him; for he is his initial vigor, to him is the right of the firstborn.

¹⁸ If a man will have a wayward and rebellious son, who does not hearken to the voice of his

one family tragedy after another (*Rashi*).

12-13. The captive woman remains in the home of her captor for a period of time, during which her state of mourning and general dishevelment will make her unattractive, so that he will lose interest and set her free.

13. שְׂמֹלֶת שְׁבִיָּה — *The garment of her captivity*. It was customary for gentile women to wear their finery in time of war in order to entice their captors (*Rashi*).

אֵת אֲבִיהָ וְאֵת אִמָּה — *Her father and her mother*. If her parents are still alive she mourns her separation from them; if they were killed in the war, she mourns their death. The Torah shows that one should honor parents both in life and in death (*Ibn Ezra*). *Ramban* cites the view of R' Akiva that these terms refer allegorically to her former god and homeland, whom she will be leaving forever. Tears of grief are a catharsis that helps people forget the past and make peace with new situations, in her case that she is leaving her past life and will soon become a Jewess.

14. If the Jewish captor has the hoped-for change of heart, he sets her free, even if she chooses to go back to her idol-worshipping origins. Since her conversion had been coerced only so that he could marry her, the conversion is not valid if the marriage will not take place. If, however, she had converted of her own free will [or if the marriage had taken place and later she fell into disfavor], she remains a Jewess, and, like any other Jew, she cannot renounce her Judaism (*Ramban*).

תַּחַת אֲשֶׁר עֲנִיָּתָה — *Because you have afflicted her*. The Jew has caused this woman to suffer, whether by forcing her to live with him when she was first captured or by forcing her to endure the ordeal described above. Therefore, if he is not marrying her, he should let her go free, and has no right to impinge on her freedom in any way.

15-17. The firstborn's inviolable right. The Torah teaches that a firstborn son may not be deprived of his rightful share

in his father's inheritance. By implication, this passage shows that parents must beware not to permit rights and relationships to be disrupted by the rivalries and even animosities that are not uncommon in family life.

Or *HaChaim* infers from the last phrase of verse 15 that the firstborn son will be born to the hated wife. This, he comments, is an instance of God's compassion, for when He sees the plight of the neglected wife, He will give her the first offspring, just as Leah had children before her more favored sister Rachel. God supports the brokenhearted.

18-21. בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵד/The wayward and rebellious son. An understanding of the full meaning of this passage must revolve around two teachings of the Sages: (a) The death penalty imposed on this youngster is not because of the gravity of any sins he actually performed, but because his behavior makes it clear that he will degenerate into a monstrous human being: בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵד נָתַר עַל שֵׁם סוֹפוֹ... יָמוּת נָקָאִי, *The wayward and rebellious son is put to death because of his [inevitable] end... let him die while he is innocent, and let him not die when he is guilty [of capital crimes]* (*Sanhedrin* 72a). (b) So many detailed requirements are derived exegetically from this passage that it is virtually impossible for such a case ever to occur. Indeed, the Sages state that there never was and never will be a capital case involving such a son (*ibid.* 71a). If so, many commentators contend, the passage must be understood as an implied primer for parents on how to inculcate values into their children. For example, the Sages' exegesis that the boy's father and mother must have similar voices is interpreted to teach that they do not contradict one another in what they expect of themselves and their child, for consistency is basic to success in child-rearing. This point is offered only by way of illustration, for it is beyond the scope of this commentary to go into the many details of this exegesis.

18. בֶּן — Son. He could not be liable to a court-imposed penalty if he were not yet bar mitzvah, yet the Torah calls

אָבוהי וּלְמִימְרֵי אִמִּי וּמִלְפָּנַי יִתְּנֶה וְלֹא
מִקְבֵּל מִנְּהוּן: יִתְּנֶהוּ בְּהָאָבוהי
וְאִמִּי וּנְפִקוּן יִתְּנֶה לְקָדְשׁ סְבִי קֶרְתָּה
וּלְחֶרֶע בֵּית דִּין אַתְּרָה: כִּי וַיִּמְרוּן לְסִבִּי
קֶרְתָּה בְּרָנָא דִּין סָטִי וּמְרִי לִיתְוֵהי
מִקְבֵּל לְמִימְרָנָא וְלֹל בְּסֵר וּסְבִי חֲמֵר:
כִּי וַיִּרְגְּמֵנָה בֶּל אֲנָשִׁי קֶרְתָּה בְּאֲבִינָא
וַיִּמּוּת וַחֲפִלִּי עֶבֶד דְּכִישׁ מִבִּינֵךְ וְכֹל
יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּן וַיִּדְחִלּוּ: כִּי אֲרִי יְהִי
בְּגֵבֵר חֹבֶת דִּין דְּקִטּוֹל וַיִּתְּקִטּוּ
וַתְּצֻלּוּב יִתְּנֶה עַל צְלִיבָא: כִּי לֹא חֲבִית
נִבְלָתָה עַל צְלִיבָא אֲרִי מִקְבֵּר תִּקְבְּרָנָה
בְּיוֹמָא הַהוּא אֲרִי עַל דְּחֵב קָדְשׁ יִי
אֲצֻטְלֵב וְלֹא תִסָּבֵא יִתְּ אַרְעֵךְ דִּי יִי
אֲלֵהֵךְ יִתְּנֶה לָךְ אֲחִסְנָא: אֲלֹא תַחֲזִי יִתְּ
תּוֹרָא דְּאֲחוּךְ אוּ יִתְּ אִמְרָה דְּשֻׁעָן
וַתִּתְּקֻבֵּשׁ מִנְּהוּן אֲתָכָא תִּתְּיִבְנוּן
לְאֲחוּךְ: כִּי אִם לֹא קֶרֶב אֲחוּךְ
לְנֶחֱךָ וְלֹא יִדְעָתָ לָהּ וַתִּכְנָשְׁנָה
לְגוּ בִּיתְךָ וַיְהִי עִמָּךְ עַד דְּיִתְּבַע אֲחוּךְ
יִתְּנֶה וַתִּתְּיִבְנָה לָהּ: גִּבּוֹן תַּעֲבֹד לְחֶמְרָה
וְכֹן תַּעֲבֹד לְכִסְיוֹתָהּ וְכֹן תַּעֲבֹד לְכֹל
אֲבֹדָתָ אֲחוּךְ דִּי תִיבֹד מִנָּה וַתִּשְׁכַּחְנָה
לִית לָךְ רִשּׁוֹ לְאֲתִכְסָּאָה: דִּלָּא

יט אָבִיו וּבָקוּל אִמּוֹ וַיִּסְרוּ אוֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם: וַתִּפְשׁוּ
כו בּוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אוֹתוֹ אֶל-זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל-שַׁעַר
כ מקומו: וְאָמְרוּ אֶל-זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרָה אֵינָנו
כא שֹׁמֵעַ בְּקִלְנוּ וּזְלִל וְסָבָא: וַרְגְּמָהוּ כָּל-אֲנָשֵׁי עִירוֹ
בְּאֲבָנִים וַמָּוֶת וּבַעֲרַת הָרֶעַ מִקְרָבָךְ וְכָל-יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ
ככ וַיִּרְאוּ:
כג מוֹת וְהוֹמָת וַתִּלֵּית אוֹתוֹ עַל-עֵץ: לֹא-תִלִּין גְּבֻלָּתוֹ
עַל-הָעֵץ כִּי-קָבוּר תִּקְבְּרֵנוּ בְּיוֹם הַהוּא כִּי-קָלַלְתָּ
אֱלֹהִים תִּלְוִי וְלֹא תִטְמָא אֶת-אֲדָמְתְּךָ אֲשֶׁר יְהוָה
כב אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ גְּבֻלָּה:
אֶת-שׁוֹר אַחִיךָ אוּ אֶת-שׁוֹי גְּדֻחִים וְהַתְּעַלְמָתָ מֵהֶם
ב הֵשֵׁב תִּשְׁיֵבם לְאֲחִיךָ: וְאִם-לֹא קָרֹב אַחִיךָ אֵלֶיךָ וְלֹא
יִדְעָתָ וְאִסְפָּתוּ אֶל-תּוֹךְ בֵּיתְךָ וְהָיָה עִמָּךְ עַד דְּרַשׁ
ג אַחִיךָ אוֹתוֹ וְהִשְׁבֹּתוּ לוֹ: וְכֹן תַּעֲשֶׂה לְחֶמְרָו וְכֹן תַּעֲשֶׂה
ד לְשִׁמְלָתוֹ וְכֹן תַּעֲשֶׂה לְכָל-אֲבֹדָתָ אַחִיךָ אֲשֶׁר-תֵּאבֹד
ד מִמֶּנּוּ וּמִצָּאָתָהּ לֹא תוּכַל לְהַתְּעַלֵּם: לֹא-

רש"י

והסביר ה' בסקילה (סנהדרין מה:): (כב) כי קללת אלהים תלוּ. וזונו של
מלך הוא, שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו. משל לשני אחים חלומים
שהיו דומין זה לזה, אחד נעשה ער ואחד נתפס לנפשות ונחלה, כל הרואה אותו
אומר השר חלוי (סס מו:). כל קללה שנמקרה לשון הקל וחלול, כמו והוא קללני
קללה נמנחת (מלכים א' כח:): (א) והתעלמות. כונן עין כאילו אינו רואה: לא
תראה והתעלמות. לא תראה אותו שתחטט ממנו, ואם פשטו. ורבותיו אמרו
פעמים שאתה מחטט וכו' (ספרי רכב: כ"מ ל:). (ב) עד דרוש אחיך. וכי
חטלה בלכך שיתנה לו קודם שידרשהו, אלא דרשהו שלא יהא רמאי (ספרי רכב:
כ"מ כח:): והשבותו לו. שיהא בו השבה, שלא יאכל בביתך כדי דמיו ותחבט
ממנו. מכאן אמרו, כל דבר ששואה ואוכל יעשה ויאכל, ושאנו עושה ואוכל
ימכר (כ"מ סס:): (ג) לא תוכל להתעלם. לכנוש עיקר כאילו אינו רואה אותו:

him a son, indicating that he is still a child subject to the authority of his parents. Thus, the Sages teach that this entire process must occur during the first three months after his bar mitzvah (ibid. 68b). This is the time when a boy's impulses begin to be aroused, and it is at this point that parents and educators must exert themselves to strengthen the influence of the Torah and its teachings. Otherwise, the youngster's emerging appetite may become too powerful for anyone to restrain (R' Hirsch).

Ramban comments that the underlying sins that are harbingers of worse things to come, are: derogation of his parents; an extreme gluttony that indicates a complete lack of the self-restraint necessary for Jewish holiness to develop in him (see notes to *Leviticus* 19:2); and a refusal to behave in a way that will bring closeness to God (see notes to 6:13).

ויסרו אותו. מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו (סנהדרין עא:). בן סורר ומורה
אינו חייב עד שיגטב ויאכל מרטימר בשר וישהה חל' לוג יין, שנאמר וזלל וסוכא
(ספוק כ) ונאמר אל תהי בטובאי יין בזולתי בשר למו (משלי כג:); ספרי רעו;
סנהדרין סס:). וכן סורר ומורה נהרג על שם סופו, הניעה תורה לסוף דעתו, סוף
שמכלה ממנו אביו ומבקש לימודו ואינו מואל, ושומד בפרשת דרכים ומלסס
הדביות. אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב (סנהדרין עב:): (בא)
ובל ישראל ישמעו ויראו. מכאן שדרך הכרה בבית דין, פלוגי נסקל על
סיהי בן סורר ומורה (סנהדרין פט:). (כב) וכי יהיה באיש חטא משפט
מות. סמיכות הפרשיות מניד שאם חסיד עליו אביו או אמו (ס"א ואמו) סוף
שלא למרבות רעה ויעבור עבירות ויחייב מיתה בבית דין (תנחומא ח:): ותלית
אותו על עץ. רבותיו אמרו כל הנסקלין נחלין, שנאמר כי קללת אלהים תלוּ,

19. Parents' love of God must supersede their love of their children; if the Torah commands it, they must be ready even to hand their son over to the court (R' Bachya). Abraham was the prototype of such devotion when he bound Isaac on the altar. The message is clear: Unless a society has values that come above normal human emotions, that society will crumble, and children will become the enemies of what their parents revere.

20. *A glutton and a drunkard*. The boy must have stolen from his parents enough money to buy and consume a large amount of meat and alcoholic beverages (*Sanhedrin* 70a). If this is how he acts now, he will become a murderous bandit to satisfy his ravenous appetite (Rashi).

21. *And all Israel shall hear and*

The father and the voice of his mother, and they discipline him, but he does not hearken to them; Wayward and Rebellious Son ¹⁹ then his father and mother shall grasp him and take him out to the elders of his city and the gate of his place. ²⁰ They shall say to the elders of his city, "This son of ours is wayward and rebellious; he does not hearken to our voice; he is a glutton and a drunkard." ²¹ All the men of his city shall pelt him with stones and he shall die; and you shall remove the evil from your midst; and all Israel shall hear and they shall fear.

Hanging and Burial ²² If a man shall have committed a sin whose judgment is death, he shall be put to death, and you shall hang him on a gallows. ²³ His body shall not remain for the night on the gallows, rather you shall surely bury him on that day, for a hanging person is a curse of God, and you shall not contaminate your Land, which HASHEM, your God, gives you as an inheritance.

22 ¹ You shall not see the ox of your brother or his sheep or goat cast off, and hide yourself from them; you shall surely return them to your brother. ² If your brother is not near you and you do not know him, then gather it inside your house, and it shall remain with you until your brother inquires after it, and you return it to him. ³ So shall you do for his donkey, so shall you do for his garment, and so shall you do for any lost article of your brother that may become lost from him and you find it; you shall not hide yourself.

they shall fear. The execution of the penalty must be announced in the court (Rashi), so that, as the verse makes clear, it will serve as a lesson and spur to others.

22-23. The body of a person executed by stoning for idolatry or blasphemy (Ramban) must be hung, but it must be taken down and buried before nightfall, because it is degrading to allow a body to hang. Therefore the practice of the courts was to hang the body just before sunset, and take it down immediately for burial.

23. *בִּי קָלָלָה אֱלֹהִים תְּלוּ* — For a hanging person is a curse of God. Since a human being is created in the image of God, and God calls Jews His own children, as it were, the hanging body is disgraceful to God Himself. It can be likened to the twin brother of a king, who is a bandit and is hanged for his crimes. People who see the body think it is the king (Rashi).

In the plain sense, since this law applies only to sins that are a direct affront to God (see above), the hanging is a reminder that a Jew had worshiped an idol or blasphemed against God. In a deeper sense, as the home of the Godly soul, the Jewish body becomes holy, so that it is degrading to allow the body to hang in disgrace (Ramban).

The prohibition against allowing a body to remain unburied overnight applies even to people who died naturally. The only exception is in a case where it will bring honor to the dead person if the burial is delayed. This last exception, however, does not apply in Jerusalem, where burial is never delayed (see Ramban; Meshech Chochmah).

22.

1-4. Concern for the property of another. To protect someone else from financial loss is not only commendable, but one who can do so is specifically forbidden to ignore the opportunity. The Torah illustrates this with regard to the return of lost animals and to helping fallen beasts of burden, but by extension it applies to every case where one's

physical or verbal intervention can help someone avoid a loss. Ramban explains that the first time this commandment was given (Exodus 23:4), it spoke of an animal wandering off the path, which could be returned easily. Here, it adds the case of an animal that was cast off, meaning that it had run away, and would require exertion to bring it in and investigation to locate its owner.

1. וְהִתְעַלְמָה — And hide yourself. This term could be taken to mean that one should ignore the lost animal. The Sages expound that if someone is an elder or other distinguished person who would not even retrieve his own animal in similar circumstances because it would be degrading for him, he is permitted to ignore someone else's animal as well. But he must do for someone else whatever he would do for himself in a similar situation (Rashi).

Homiletically, this phrase could be interpreted as the reason it is necessary for the Torah even to mention the commandment to return a lost item, for logically one should think: "How could I even think of keeping something that does not belong to me, and how could I even think of ignoring my fellow Jew's lost object when he is anguished at its loss?" In truth, however, this must be made an explicit commandment, because human greed and laziness are such that many people will seize the opportunity to claim a lost article for themselves or to avoid the tedious task of trying to find the owner. It is as if the Torah says, "You must be commanded to return it, because you will be tempted to hide yourself to avoid the trouble." A similar instance where people rationalize to avoid their responsibilities is when a Torah scholar dies. Even if he spent all his time in a secluded attic, his Torah study benefits the entire world, so everyone should mourn the loss. Nevertheless, because it is all too common that people fail to do so, the Sages (Shabbos 105b) found it necessary to teach that all people should regard themselves as his relatives (R' Moshe Feinstein).

תִּחְיוּ יַת חֶמְדָּא דְאַחוּךְ או תורה רמון
בְּאַרְחָא וְחִתְּכִבֵּשׁ מִנְהוּן אֶקְמַא תְּקִים
עֲמֵהּ: ה' לא יהי תקון וין דגבר על
אתמא ולא יתקן גבר בתקוני אתמא
ארי מרחק קדם וי אלקה כל עבד
אלין: יארי יערע קנא דצפרא קרמך
בְּאַרְחָא בְּכַל אֵילָן או על ארעא
אֶפְרָחִין או בעין ואמא רבצא על
אֶפְרָחִין או על בעין לא תסב אמא
על בְּנֵיאָ: ושלחא תשלח ית אמא וית
בְּנֵיאָ תסב לך בדיל דייטב לך ויתוריק
יומין: ה' ארי תבני ביתא חדתא ותעבד
תִּנְקָא לֵאגֶרֶךְ וְלֹא תִשּׁוּי חֻבֶּת דִּין
דְּקִטּוּל בְּבִיתְךָ אַרִי יִפֹּל דִּנְפֹל מִנָּה:
ט לא תורע ברמך ערובין דילמא
תִּסְתַּאֲב דַּמַּעַת וְרַעָא דִּי תִּנְרַע וְעַלְלַת
בְּרָמָא: י' לא תרדי בתורא ובחמרא
בְּחָדָא: י'א לא תלבש שעטנא עמר
וכתן מחבר בְּחָדָא: י'ב בְּרַסְפִּדִּין תַּעֲבֹד
לך על ארבע בנפיי כסותך די תכסי
בה: י'ארי יסב גבר אתמא ויעול
לְתֵּהּ וְיִסְנֶנָּה: י' וישוי לה תסוקפי מלין

תִּרְאֶה אֶת-חֲמֹר אֲחִיךָ או שורו נְפִלִים בְּדֶרֶךְ
וְהִתְעַלְמַת מֵהֶם הֵקֵם תְּקִים עִמּוֹ: לֹא-
יִהְיֶה כְּלִי-גֹבֶר עַל-אִשָּׁה וְלֹא-יִלְבֹּשׁ גֹּבֶר שְׂמֹלֶת אִשָּׁה
כִּי תֹעֲבֹת יִהְיֶה אֲלֵהֶיךָ כְּל־עֲשֵׂה אֵלֶּה:
ו' כִּי יִקְרָא קוֹן-צִפּוֹר | לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ בְּכִל-עֵץ | או על-
הָאָרֶץ אֶפְרָחִים או בִּיצִים וְהָאֵם רִבְצָתָּ עַל-הָאֶפְרָחִים
ו' או עַל-הַבִּיצִים לֹא-תִקַּח הָאֵם עַל-הַבָּנִים: שְׁלַח
תְּשַׁלַּח אֶת-הָאֵם וְאֶת-הַבָּנִים תִּקַּח-לָךְ לְמַעַן יִיטֵב לָךְ
וְהָאֲרֵכְתָּ יָמִים: ח' כִּי תִבְנֶה בֵּית חֹדֶשׁ וְעֲשִׂיתָ
מַעֲקֶה לַגֹּגֶה וְלֹא-תִשִּׂים דְּמִים בְּבִיתְךָ כִּי-יִפֹּל הַנֶּפֶל
ט מִמֶּנּוּ: לֹא-תִזְרַע בְּרִמָּה בְּלֵאִים פֶּן-תִּקְדֹּשׁ הַמִּלְאָה
י' הִזְרַע אֲשֶׁר תִּזְרַע וּתְבוֹאֶת הַקָּרֶם:
י'א תַּחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר-וּבְחֹמֶר יַחְדּוֹ: לֹא תִלְבֹּשׁ שְׁעִטָּו צֶמֶר
י'ב וּפְשָׁתִים יַחְדּוֹ: גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה-לָּךְ עַל-אַרְבַּע
י'ג בְּנָפוֹת בְּסוּתְךָ אֲשֶׁר תִּכְסֶּה-בָּהּ: כִּי-יִקַּח
י'ד אִישׁ אִשָּׁה וְגַם אֲלֵיהָ וּשְׂנָאָהּ: וְשֵׁם לָהּ עֲלִילַת דְּבָרִים

שלישי

רס"ז

לגב. ואונקלוס תרגם חיקא, כגון חיק שמשמר מה שכתוב: כי יפול הנופל. ראוי
זה ליפול, ואעפ"כ לא תתגלגל מיתחו על ידך, שמגלגלין זכות פ"י זכאי וחובה פ"י
חייב (ספרי רכט; שבת לב:). (ט) כלאים. חסה ושורה ומרנן במשפחה יד
(נכריות כב:). פון תקדש. כתרומתו, חסמא. כל דבר הנחשב על האדם, בין
לשבת כגון הקדש, בין לגנאי כגון אישור, טפל כל לשון קדש, כמו אל תגש בי כי
קדשית (ישעיה סה:). המלאה. זה מילוי ותוספת שחזרע מוסף (פסחים
כה:). (ו) לא תחרוש בשור ובחמור. הוא הדין לכל שני מיינים שנעלם, והוא
הדין לההיגוס יחד קשורים וזנים כהולכת שום מאן (ספרי רלא:). (יא) שעטנא.
לשון עירוב ורבותיו פירשו שופ טווי וטו (שם רלב; נדה סא:). (יב) גדילים
תעשה לך. אף מן הכלאים, לכן שמכן הכתוב (ויקרא יד:). (יג) ובא אליה
ושנאה. סופו: (יד) ושם לה עלילת דברים. ענינה גוררת ענינה
(לכות דב:). פטר על לא תשנא (ויקרא יט:). טפס לכל ליד לשון הרע (ספרי רלה:)

4. *Falling*. The verse refers to an animal that has fallen, to a burden that has fallen from it, and to an animal that has fallen with its burden still on it.

עמו — *With him*. If the owner helps you, you must work with him to lift the animal and burden. But if he just sits by and says, "Whereas this is your mitzvah, if you wish to unload the animal you may do so," and does not assist you, you are not responsible (*Rashi*).

5. **Male and female garb**. The Torah forbids men and women to adopt garb or other practices that are associated with the other sex. This is to avoid excessive mingling that can lead to promiscuity, and to preserve the normal and constructive differences between males and females. Thus, the Sages apply this prohibition to men who are excessively concerned with personal grooming and to women who wear bat-

(ד) הקם תקים. ו' ענינה להסתיין משאו שנפל מעליו (כ"מ לב:). עמו. עם בעליו, אבל אם הכך יושב לו ואמר לו האיל ועלך מטה אם רנית להסתיין עטון, פטור (סם:). (ה) לא יהיה כלי גבר על אשה. שמהא דומה לאיש כדי שחלך בין האנשים, שאין ו' אלא לשם ניוף (ספרי רכו; מיר נט:). ולא ילבש גבר שמלת אשה. לית לך יושב בין הנשים (סם וסם). ד"ה, שלא יסיר שער הערוה ושער של בית השחי (מיר סם:). כי תועבת. לא חסרה תורה אלא לבוש המכיל ליד תועבה (סם וסם:). (ו) כי יקרא. פרט למוזמן (ספרי רכו; חולין קלט:). לא תקח האם. נשורה על הבנים: (ז) למען ייטב לך וגו'. אם מטה קלה שאין בה חסרון כיס אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים, ק"ו למחן שכן של מלח חמורות (ספרי רכה; חולין קמב:). (ח) כי תבנה בית חדש. אם קיימת מלח שלח הקן סופך לבנות בית חדש ותקיים מלח מעקה, שמהא גוררת מלח (לכות דב:). ותגיע לכרם ושדה ולבגדים נאים, לכן נסמכו פרישית הללו (תנחומא א:). מעקה. גדר פניב

tle dress (*Nazir* 59a; see *Ibn Ezra*; *Rambam*, *Hil. Avodah Zarah* 12:9-10).

6-7. **Sending the mother bird from the nest**. The Torah forbids one to take an ownerless mother bird when it is sitting on its eggs or young. One must send away the mother bird — even many times if it keeps returning to the nest — and only then is one permitted to take the eggs or young.

Rambam (*Moreh Nevuchim* 3:48) explains that the reason for this commandment, as for the prohibition against slaughtering a mother animal and its young on the same day (*Leviticus* 22:28), is because it is cruel to do so, especially since animals instinctively love their young and suffer when they see them slaughtered or taken away. Another reason is to symbolize that people should avoid doing things that will destroy a species, for to slaughter mother and children on the

⁴ You shall not see the donkey of your brother or his ox falling on the road and hide yourself from them; you shall surely stand them up, with him.

Male and Female Garb ⁵ Male garb shall not be on a woman, and a man shall not wear a feminine garment, for anyone who does so is an abomination of HASHEM.

Protective Fence ⁶ If a bird's nest happens to be before you on the road, on any tree or on the ground — young birds or eggs — and the mother is roosting on the young birds or the eggs, you shall not take the mother with the young. ⁷ You shall surely send away the mother and take the young for yourself, so that it will be good for you and will prolong your days.

Protective Fence ⁸ If you build a new house, you shall make a fence for your roof, so that you will not place blood in your house if a fallen one falls from it.

⁹ You shall not sow your vineyard with a mixture, lest the growth of the seed that you plant and the produce of the vineyard become forbidden.

¹⁰ You shall not plow with an ox and a donkey together. ¹¹ You shall not wear combined fibers, wool and linen together.

Tzitzis ¹² You shall make for yourselves twisted threads on the four corners of your garment with which you cover yourself.

¹³ If a man marries a wife, and comes to her and hates her, ¹⁴ and he makes a wanton

same day is akin to mass extermination.

Ramban comments that these commandments are meant to inculcate compassion in people, not, as some think, that God Himself pities the birds and animals. It is forbidden to say so (see *Berachos* 33b), because God permits people to use and slaughter animals for their own needs. Rather, such commandments teach that people should accustom themselves to act mercifully.

7. לְמַעַן יִיטֵב לָךְ — So that it will be good for you. The Sages (*Chullin* 142a) comment that if God gives success and longevity in reward for a simple commandment that involves no financial loss, how much greater will be the reward for the performance of commandments that involve hardship (*Rashi*).

8. בְּמִקְצָה / Protective fence. The Torah requires a Jew to erect a fence or other form of barrier around his roof. This commandment applies also to any dangerous situation, such as a swimming pool or a tall stairway (*Rambam*, *Hil. Rotzeach* 11:1-5).

9. בִּיּוֹעַל הַנֶּפֶל — If a fallen one falls from it. The term *fallen one* implies that the person who died deserved to fall [for, presumably, God punished him in this way for his prior sins], but God causes good things to happen through good people, and bad things through bad people (*Rashi*). Therefore, the builder or owner of the hazard is at least morally liable (*Sforno*).

9. קִלְאִים — A mixture. To the prohibition already given in *Leviticus* 19:19, the Torah adds that all possible benefits from the growth of such planting are forbidden (*Ramban*).

10. בְּשׂוֹרֵי וְחֻמֹּר — An ox and a donkey. The prohibition applies not only to oxen and donkeys, or to plowing, but to any coupling of any two different species, for any kind of work (*Rashi*).

11. See *Leviticus* 19:19.

12. Tzitzis. See *Numbers* 15:38-39. The juxtaposition of this positive commandment with the prohibition against *shaat-*

nez shows the general rule that a positive commandment supercedes a negative commandment [אֶתְּעָשָׂה לֹא תַעֲשֶׂה]. Thus, in the case of a linen garment, the commandment to insert *tzitzis*, with the required turquoise woolen thread [*techeiles*], overrides the prohibition against mixing wool and linen (*Yevamos* 4a). Therefore, if *techeiles* is available, it is permitted to put woolen fringes in a linen garment; but nowadays, since we do not have *techeiles*, the *tzitzis* in a linen garment would have to be made of linen.

13-19. מוֹעֵדִי שֶׁן רַע / Defamation of a married woman. As noted elsewhere, there are two stages in Jewish marriage: *kiddushin* and *nesuin*. *Kiddushin* is effected when the groom gives his bride a ring or something else of value and makes the declaration that, nowadays, is recited under the marriage canopy. For lack of an English word that approximates this legal status, *kiddushin* is sometimes translated as "betrothal," but, in truth, *kiddushin* establishes a far stronger legal obligation and status than a simple engagement (see *Numbers* 30:7). After *kiddushin*, the couple is halachically married in several respects, and she is liable to the death penalty for adultery. The marriage takes full effect with the *nesuin*, after which the couple may cohabit. In this passage, the husband accuses his new wife of not being a virgin. If true, and if it can be proven that she had committed adultery after *kiddushin*, she would be subject to the death penalty. If adultery cannot be proven, even if it is true that she was not a virgin at the time of the *kiddushin*, she is not liable to any punishment by the court, because she may have lived with a man before the *kiddushin*. Even so, however, she would not be entitled to collect the divorce settlement stipulated in her marriage contract, or *kesubah*, because she falsely represented herself as a virgin. The subject of this passage is a husband who comes to hate his newlywed wife and tries to void the *kesubah* by accusing her of adultery.

13. וְשָׂנְאָה — And hates her. One sin brings another in its wake. A man who sins by hating (see *Leviticus* 19:17) will

והוצא עליה שם רע ואמר את האשה הזאת לקחתי
 טו ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים: ולקח אבי
 הנער ואמה והוציאו את בתולי הנער אל-זקני העיר
 טז השערה: ואמר אבי הנער אל-הזקנים את-בתי נתתי
 יז לאיש הזה לאשה וישנאה: והנה הוא שם עלילת
 דברים לאמר לא-מצאתי לבתה בתולים ואלה
 יח בתולי בתי ופרשו השמלה לפני זקני העיר: ולקחו
 יט זקני העיר ההוא את-האיש ויסרו אותו: וענשו אותו
 מאה כסף ונתנו לאבי הנער כי הוציא שם רע על
 בתולת ישראל ולו-תהיה לאשה לא-יוכל לשלחה
 כ כל-ימיו: ואם-אמת היה הדבר
 כא הוזה לא-נמצאו בתולים לנער: והוציאו את-הנער
 אל-פתח בית-אביה וסקלوه אנשי עירה באבנים
 ומתה כי-עשתה נבלה בישראל לזנות בית אביה
 כב ובערת הרע מקרבך: כי-ימצא
 איש שכב עם-אשה בעלת-בעל ומתו גם-שניהם
 האיש השכב עם-האשה והאשה ובערת הרע
 כג מישראל: כי יהיה נער בתולה מארשה
 כד לאיש ומצאה איש בעיר ושכב עמה: והוצאתם את-
 שניהם אל-שער העיר והוא וסקלתם אתם באבנים
 ומתו את-הנער על-דבר אשר לא-צעקה בעיר ואת-
 האיש על-דבר אשר-ענה את-אשת רעהו ובערת
 כה הרע מקרבך: ואם-בשדה ימצא
 האיש את-הנער המארשה והחזיק-בה האיש ושכב
 כו עמה ומת האיש אשר-שכב עמה לבדו: ולנער לא-
 תעשה דבר אין לנער חטא מות כי כאשר יקום איש
 כז על-רעהו ורצחו נפש בן הדבר הזה: כי בשדה מצאה
 כח צעקה הנער המארשה ואין מושיע לה: כי-
 ימצא איש נער בתולה אשר לא-ארשה ותפשה
 כט ושכב עמה ונמצאו: ונתן האיש השכב עמה לאבי
 הנער חמשים כסף ולו-תהיה לאשה תחת אשר ענה
 א לא-יוכל שלחה כל-ימיו: לא-יקח איש
 ב את-אשת אביו ולא יגלה בנה אביו:

ויפק עלה שום ביש וימר ית אתמא
 הדא נסבית ועלית לנתה ולא
 אשכחית לה בתולין: טו וישוב אבוקא
 (נ"א אבוקה) דעולמתא ואמה ויפקון
 ית בתולי עולמתא לקדם סבי קרתא
 לתרע בית דין אתרא: טז וימר אבוקא
 דעולמתא לסביא ית ברתי ויהיית
 לגברא הדין לאנתו וסננה: יז והא הוא
 שוי תסקופי מלין למימר לא אשכחית
 לברתה בתולין ואלין בתולי ברתי
 ויפרסון שושיפא קדם סבי קרתא:
 יח ויגברון סבי קרתא ההיא ית גברא
 וילקון יתה: יט ויגבון מנה מאה סלעין
 דכסף ויתנון לאבוקא דעולמתא ארי
 אפק שום ביש על בתולתא דישראל
 ולה תהי לאנתו לית לה רשו למפטרה
 כל יומיה: כ ואם קשטא הנה פתגמא
 הדין לא אשתכחו בתולין לעולמתא:
 כא ויפקון ית עולמתא לתרע בית
 אבוקא וירגמנה אנשי קרתה באבניא
 ותמות ארי עבדת קלנא בישראל
 לזנאה בית אבוקא ותפלי עבר דביש
 מבינה: כב ארי ושתכח גבר דשכב עם
 אתמא אתת גבר ויתקטלון אף
 תרויהון גברא דשכב עם אתמא
 ואתמא ותפלי עבר דביש מישראל:
 כג ארי תהי עולמתא בתולתא דמארסא
 לגבר וישכחנה גבר בקרתא וישכוב
 עמה: כד ותפקון ית תרויהון לתרע
 קרתא והיא ותרגמון יתוון באבניא
 וימותו ית עולמתא על עסק די לא
 צנחת בקרתא וית גברא על עסק דעני
 ית אתת חברה ותפלי עבר דביש
 מבינה: כה ואם בחקלא ישכח גבר ית
 עולמתא דמארסא ויתקף בה גברא
 וישכוב עמה ויתקטל גברא דשכב
 עמה בלחודוהי: כו ולעולמתא לא
 תעבר מדעם לית לעולמתא חובת דין
 דקטול ארי כמא דיקום גברא על
 חברה ויתקטלה נפש בן פתגמא הדין:
 כז ארי בחקלא אשכחה צנחת
 עולמתא דמארסא ולית דפריק לה:
 כח ארי ישכח גבר עולמתא בתולתא
 די לא מארסא ויחדנה וישכוב
 עמה וישתכחון: כט ויתן גברא דישכב
 עמה לאבוקא דעולמתא חמשים
 סלעין דכסף ולה תהי לאנתו חלף
 די צניה לית לה רשו למפטרה כל
 יומיה: א לא יסב גבר ית אתת
 אבוקה ולא יגלי בנפא דאבוקה: ב לא

כג

Defamation of a Married Woman accusation against her, spreading a bad name against her, and he said, "I married this woman, and I came near to her and I did not find signs of virginity on her." ¹⁵ Then the father of the girl and her mother should take and bring proofs of the girl's virginity to the elders of the city, to the gate. ¹⁶ The father of the girl should say to the elders, "I gave my daughter to this man as a wife, and he hated her. ¹⁷ Now, behold! he made a wanton accusation against her, saying, 'I did not find signs of virginity on your daughter' — but these are the signs of virginity of my daughter!" And they should spread out the sheet before the elders of the city.

¹⁸ The elders of the city shall take that man and punish him. ¹⁹ And they shall fine him one hundred silver [shekels] and give them to the father of the girl, for he had issued a slander against a virgin of Israel, and she shall remain with him as a wife; he cannot divorce her all his days.

If the Accusation Was True ²⁰ But if this matter was true — signs of virginity were not found on the girl — ²¹ then they shall take the girl to the entrance of her father's house and the people of her city shall pelt her with stones and she shall die, for she had committed an outrage in Israel, to commit adultery in her father's house, and you shall remove the evil from your midst.

Adultery ²² If a man will be found lying with a woman who is married to a husband, then both of them shall die, the man who lay with the woman and the woman; and you shall remove the evil from Israel.

Betrothed Maiden ²³ If there will be a virgin girl who is betrothed to a man, and a man finds her in the city and lies with her, ²⁴ then you shall take them both to the gate of that city and pelt them with stones and they shall die: the girl because of the fact that she did not cry out in the city, and the man because of the fact that he afflicted the wife of his fellow; and you shall remove the evil from your midst.

²⁵ But if it is in the field that the man will find the betrothed girl, and the man will seize her and lie with her, only the man who lies with her shall die. ²⁶ But you shall do nothing to the girl, for the girl has committed no capital sin, for like a man who rises up against his fellow and murders him, so is this thing; ²⁷ for he found her in the field, the betrothed girl cried out, but she had no savior.

²⁸ If a man will find a virgin maiden who was not betrothed, and takes hold of her and lies with her, and they are discovered, ²⁹ then the man who lay with her shall give the father of the girl fifty silver [shekels], and she shall become his wife, because he had afflicted her; he cannot divorce her all his life.

23 ¹ **A** man shall not marry the wife of his father; and he shall not uncover the robe of his father.

רש"י

שָׁאִין הָאִשָּׁה הָזֹאת. מִכָּאן שָׁאִין אֹמֵר דְּבַר אֶלָּא כְּפִי בַעַל דִּין (טו): אָבִי הַנֶּעֱרָה וְאִמָּהּ. מִי שֶׁנִּדְּלוּ גְדֻלִּים הָרַעִים יִכְחוּ עָלֶיהָ (סז): וְאִמָּהּ אָבִי הַנֶּעֱרָה. מִלֵּמַד שָׁאִין רֹשֵׁת לְאִשָּׁה לְדַבֵּר בְּפִנֵּי הָאִישׁ (סז): וּפְרָשׁוֹ הַשְׁמָלָה. הִיא זֶה מִשָּׁל, מִחוּרֵין הַדְּבָרִים כְּשֶׁמֶלָה (סז רל): כְּחוּבוֹת מוֹ. (יח) וְיִסְרוּ אוֹתָהּ. מִלֵּקוֹת (ספרי רל): כְּחוּבוֹת (סז): (ב) וְאִם אִמָּה הִיָּה הַדְּבַר. כְּעִידִים וְהַתְּרָאָה שִׁמְתָה לְאַחֵר אִירֻסִּין (כְּחוּבוֹת מד): (כא) אֵל פֶּתַח בֵּית אֲבִיהָ. רָאוּ גִידוּלִים שִׁנְתָה לְאַחֵר אִירֻסִּין. כְּמַעֲמֵד כָּל אֶחָד מֵרֵיָה (ספרי רמ): לְזִנוּת בֵּית אֲבִיהָ. כְּמוֹ בְּנִית אֲבִיהָ: (כב) וּמִתּוֹ גַּם שִׁנְתָהּ. (הֲלֹאִי מַעֲשֵׂה חֲדוּדִים (סז רמא)

שָׁאִין הָאִשָּׁה הָזֹאת. מִכָּאן שָׁאִין אֹמֵר דְּבַר אֶלָּא כְּפִי בַעַל דִּין (טו): אָבִי הַנֶּעֱרָה וְאִמָּהּ. מִי שֶׁנִּדְּלוּ גְדֻלִּים הָרַעִים יִכְחוּ עָלֶיהָ (סז): וְאִמָּהּ אָבִי הַנֶּעֱרָה. מִלֵּמַד שָׁאִין רֹשֵׁת לְאִשָּׁה לְדַבֵּר בְּפִנֵּי הָאִישׁ (סז): וּפְרָשׁוֹ הַשְׁמָלָה. הִיא זֶה מִשָּׁל, מִחוּרֵין הַדְּבָרִים כְּשֶׁמֶלָה (סז רל): כְּחוּבוֹת מוֹ. (יח) וְיִסְרוּ אוֹתָהּ. מִלֵּקוֹת (ספרי רל): כְּחוּבוֹת (סז): (ב) וְאִם אִמָּה הִיָּה הַדְּבַר. כְּעִידִים וְהַתְּרָאָה שִׁמְתָה לְאַחֵר אִירֻסִּין (כְּחוּבוֹת מד): (כא) אֵל פֶּתַח בֵּית אֲבִיהָ. רָאוּ גִידוּלִים שִׁנְתָה לְאַחֵר אִירֻסִּין. כְּמַעֲמֵד כָּל אֶחָד מֵרֵיָה (ספרי רמ): לְזִנוּת בֵּית אֲבִיהָ. כְּמוֹ בְּנִית אֲבִיהָ: (כב) וּמִתּוֹ גַּם שִׁנְתָהּ. (הֲלֹאִי מַעֲשֵׂה חֲדוּדִים (סז רמא)

come to commit slander (Rashi).

15. The onus of defending the wife is on her parents, because if the charge is true, it is a reflection on the upbringing they gave her (Rashi).

23-28. **קִדְּשָׁה** — *Betrothed*. See notes to 13-19 above.

23.

1-9. **Forbidden and restricted marriages.** Incestuous and most other forbidden relationships have been given in *Leviticus* 18 and 20. Here the Torah adds to them and, in particular, lists the limitations on converts from certain nations.

1. **לֹא יִקַּח אִישׁ** — *A man shall not marry*. The general rule is that if an incestuous relationship would incur the punishment of death or spiritual excision [kares], the partners cannot effect a legally valid marriage. In the case of liaisons that are forbidden but are punishable only by lashes, the marriage is binding, although it is forbidden to continue it, and any cohabitation would incur lashes. In our verse, therefore, where the woman in question is the wife of one's father, i.e., one's stepmother, who is forbidden under penalty of excision, no marriage can take effect.

כִּנְיָ אָבִיו — *The robe of his father*. The euphemism refers to

יָדְבִי דָּפְסִיק וְדִמְחַבֵּל לְמַעַל בְּקַהֲלָא
 דִּינִי: יֵלָא יָדְבִי מִמּוֹרָא לְמַעַל בְּקַהֲלָא
 דִּינִי אָף דָּרָא עֲשִׂירָאָה לֹא יָדְבִי לֵה
 לְמַעַל בְּקַהֲלָא דִּינִי: לֹא יִדְבּוֹן עֲמוּנָאִי
 וּמִוֹאֲבָאִי לְמַעַל בְּקַהֲלָא דִּינִי אָף דָּרָא
 עֲשִׂירָאָה לֹא יָדְבִי לְהוֹן לְמַעַל בְּקַהֲלָא
 דִּינִי עַד עָלַם: הָעַל עֵסֶק דִּי לֹא עָרְעוּ
 יִתְכּוֹן בְּלִחְמָא וּבִמְיָא בְּאֶרְחָא
 בְּמַפְקָכוֹן מִמְצָרִים וְדִי אֲגַר עֲלָה יֵת
 בְּלָעַם בָּר בְּעוֹר מִפְתּוֹר אֲרַם דִּי עַל
 פֶּתֶר לְלִשְׁוֹתָהּ: וְלֹא אָבִי יֵי אֶלְהָה
 לְקַבְּלָא מִן בְּלָעַם וְהִפָּךְ יֵי אֶלְהָה
 לָהּ יֵת לְשִׁין לְבָרְכוֹן אֲרִי רַחֲמֵךְ יֵי
 אֶלְהָה: וְלֹא תִתְבַּע שְׁלִמְחוֹן וְטִבְתְּהוֹן
 כָּל יוֹמִיךָ לְעָלַם: הָלֹא תִרְחֹק אֲדוּמָאָה
 אֲרִי אַחוּךְ הוּא לֹא תִרְחֹק מִצְרָאָה
 אֲרִי דִרְ הוּתָא בְּאֶרְעָה: טַבְּנִין דִּי
 יִתְיַלְדוּ לְהוֹן דָּרָא תִלִּיתָאָה יָדְבִי לְהוֹן
 לְמַעַל בְּקַהֲלָא דִּינִי: אֲרִי תִפּוֹק
 מִשְׁרִיתָא עַל בְּעָלִי דְבָבֶךָ וְתִסְתַּמֵּר
 מִכָּל מַנְעֵם בִּישׁ: יֵא אֲרִי יְהִי בָךְ גְּבֵר דִּי
 לֹא יְהִי דְכִי מְקַרְה לִילָא וְיִפּוֹק לְמִבְּרָא
 לְמִשְׁרִיתָא לֹא יַעוֹל לְגוּ מִשְׁרִיתָא:
 יְבוּדִי לְמִפְנֵי רַמְשָׁא יִסְחִי בְּמִיא
 וּבְמַעַל שְׁמִשָּׂא יַעוֹל לְגוּ מִשְׁרִיתָא:

יָבֹא פָּצוּעֵ-דִבָּה וְכִרְוֹת שְׁפָכָה בְּקַהֲלָא יְהוָה: לֹא-
 יָבֹא מִמּוֹר בְּקַהֲלָא יְהוָה גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא-יָבֹא לוֹ בְּקַהֲלָא
 יְהוָה: לֹא-יָבֹא עֲמוּנִי וּמוֹאֲבִי בְּקַהֲלָא יְהוָה
 גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא-יָבֹא לָהֶם בְּקַהֲלָא יְהוָה עַד-עוֹלָם:
 הַעַל-דָּבָר אֲשֶׁר לֹא-קִדְּמוּ אֹתָכֶם בְּלָחֶם וּבִמְיָם בְּדֶרֶךְ
 בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְאֲשֶׁר שָׁכַר עָלֶיךָ אֶת-בְּלָעַם בֶּן-
 בְּעוֹר מִפְתּוֹר אֲרַם נְהִירִים לְקַלְלָהּ: וְלֹא-אָבָה יְהוָה
 אֶל-הָיִךְ לְשַׁמֵּעַ אֶל-בְּלָעַם וַיִּהְיֶה יְהוָה אֶל-הָיִךְ לָהּ אֶת-
 הַקָּלָלָה לְבִרְכָּהּ כִּי אֲהַבָּהּ יְהוָה אֶל-הָיִךְ: לֹא-תִדְרֹשׁ
 חֲשִׁימָם וְטִבְתָּם כָּל-יְמֵיךָ לְעוֹלָם: לֹא-
 תִתְעַב אֲדָמִי כִּי אֲחִיךָ הוּא לֹא-תִתְעַב מִצְרִי בִּי-גֵר
 הָיִיתָ בְּאֶרֶץ: בָּנִים אֲשֶׁר-יִוָּלְדוּ לָהֶם דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא
 לָהֶם בְּקַהֲלָא יְהוָה: כִּי-תֵצֵא מִחֲנֶה
 יֵא עַל-אִבְיָךְ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע: כִּי-יִהְיֶה בָךְ אִישׁ
 אֲשֶׁר לֹא-יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרָה-לִילָה וַיֵּצֵא אֶל-מִחוּץ
 יֵב לְמַחֲנֶה לֹא יָבֹא אֶל-תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה: וְהָיָה לַפְּנוֹת-
 עָרֵב יִרְחֹץ בְּמִים וּכְבָּא הַשֶּׁמֶשׁ יָבֹא אֶל-תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה:

רביעי

ר"ע

לֹא תִתְעַב מִצְרִי. מַכֵּל וְכֵל, אֲשֶׁר צִוִּיתִים לִיאוֹר, מֵה עֵסֶם, שְׁהוּ לִסֵּם
 אֲכַסְיָא בְּשַׁעַת הַדְּחָק, לְפִיכָּ: (ט) בְּנוֹם אֲשֶׁר יוֹלְדוּ לָהֶם דּוֹר שְׁלִישִׁי וְגו'.
 וְאֲחֵר הָאוֹמוֹת מוֹתְרִין מִיד, הָא לְמַת שְׁהַמְחִיף לְאִסֵּם קֶשֶׁה לוֹ מִן הָאֲרָגוֹן, שְׁהָאֲרָגוֹ
 הָאֲרָגוֹ בְּעוֹלָם הָאֵל וְהַמְחִיאוֹ מוֹלִיאוֹ מִן הָעוֹלָם הָאֵל וּמִן הָעוֹלָם הָאֵל. לְפִיכָּ אִסֵּם
 שְׁקִדְמָם בְּחֵרֵךְ לֹא נִתְעַב, וְכֵן מִלְרִים שְׁעִנְעוֹם, וְחָלוּ שְׁהַמְחִיאוֹם נִתְעַב (שֵׁם רַבִּי):
 (ו) כִּי תֵצֵא וְגו'. וְנִשְׁמַרְתָּ. שְׁהִטֵּן מִקְרָה בְּשַׁעַת הַסִּכָּה (תַּמְמוֹת וִינָשׁ אָל;
 יְרוּשָׁלַיִם שַׁעַת כָּאָ: (יֵא) מִקְרָה לִילָה. דִּבְרֵי הַכְּחוּץ בְּחֹוֹם (סְפָרִי רַנָּה) וְיֵצֵא
 אֶל מִחוּץ לְמַחֲנֶה. וְ מִלֵּט עֵשָׂה: וְלֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה. וְ מִלֵּט לֹא
 עֵשָׂה. וְאִסּוֹר לִיכָּם לְמַחֲנֶה לִי וְכ"ס לְמַחֲנֶה שְׁכִינָה (שֵׁם: (יב) וְהָיָה לַפְּנוֹת
 עָרֵב. סוֹמֵךְ לְהַעֲרֵב שְׁמָא וְיַעוֹל, אֲשִׁינוּ טָהוֹר כָּל הָעֵרֵב הַשֶּׁמֶשׁ (שֵׁם רַבִּי):

the father's *yevamah* — namely, the widow of his father's brother — whom the father should marry in fulfillment of the commandment of *yibum* [see 25:5] (*Rashi*). The word *robe* symbolizes a requirement to marry, because, like the marriage canopy, it indicates that he is using his garment to shelter his bride and bring her into his household (*HaKsav V'HaKabbalah*).

2. Any man whose reproductive organs have been severely damaged, so that he is impotent, may not marry. If, however, the disability came about through natural means, such as a birth defect or illness, this prohibition does not apply (*Rambam, Hil. Issurei Biah* 15).

3. **מִמּוֹר** — *Mamzer*. Contrary to the popular misconception, a *mamzer* is not someone born out of wedlock. Rather, it is someone born of a union between a man and woman whose

חָלָל לְעֵזֶר טַל זֶה בְּשָׁנִי לְאוֹן (יְצוּמוֹ ד.) וְלִסְמוֹךְ לֵה לֹא יָבֹא מִמּוֹר (פִּסְקוֹ ג.) לְלַמֵּד
 שְׁחִין מִמּוֹר אֲחֵל מַחֲיִיב כְּרִיתוּת, וְכ"ו מַחֲיִיב מִיתוּת כ"ד, שְׁחִין בְּעִרְוֹת מִיתוּת כ"ד
 שְׁחִין בֵּה כְרִית (יְצוּמוֹ מַט.) (ב) פָּצוּעַ דִּבָּה. שְׁנַפְסוּ אוֹ נִדְכָּלוּ בְּיָסִים שְׁלוּ (סְפָרִי
 רַמִּי: יְצוּמוֹ טַה.) וְכִרְוֹת שְׁפָכָה. שְׁנִכְרֵת הָגִיד, וְכֹזֵב אִינוּ יוֹרֵה קִלְעוֹן זֶרֶם אֲחֵל
 שְׁחִין וְשִׁוְתָא, וְחִילוֹ מוֹלִיד (שֵׁם טַה: (ג) לֹא יָבֹא מִמּוֹר בְּקַהֲלָא דִּי. לֹא יֵא
 יִשְׂרָאֵלִית (יְצוּמוֹ טַה: (ד) לֹא יָבֹא עֲמוּנִי. לֹא יֵא יִשְׂרָאֵלִית (שֵׁם טַה: (ה) עַל
 דְּבַר. טַל הָעֵלָה שִׁעְטָא אֲחִסֵּם לְהַמְחִיאוֹם (כְּדִכְתִּיב בְּדִבְרֵי בְלָעַם (בְּמִדְבָּר לֹא: טו))
 (סְפָרִי רַנָּה) בְּדֶרֶךְ. כְּשֶׁהֵיטֵם בְּטִירוֹן (שֵׁם: (ו) לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלִמָם. מַכֵּלָּ שְׁנִכְרֵת
 עַמִּךְ יֵשֶׁב בְּקִרְבֶּךָ (וְלֹא פִסְקוֹ יו) יוֹלֵד אֵף זֶה כֵּן, ת"ל לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלִמָם (סְפָרִי רַנָּה):
 (ח) לֹא תִתְעַב אֲדָמִי. לְגַמְרִי, אֲשֶׁר לֹא נִתְעַב שְׁחִין בְּחֵרֵךְ לְקִרְחָדָךְ:

marriage could never be valid, such as a union between brother and sister or other such forms of incest, or a married woman who bore another man's child. A *mamzer* and all of his or her descendants may never marry into the nation. They may, however, marry converts or other *mamzerim*.

4-5. The Torah does not countenance ingratitude. The Ammonite and Moabite nations descended from Lot, whose benefactor and savior was his uncle Abraham (*Genesis* 14:16, 19:29), but instead of showing common hospitality to the Jews when they were trudging through the desert, Ammon refused even to sell them bread and water, and Moab — which sold them food and water (see 2:28-29) — sinned by hiring Balaam to curse them (*Ramban*).

That the Torah banned them from joining the Jewish people in marriage — although they are permitted to con-

Forbidden ² A man with crushed testicles or a severed organ shall not enter the congregation of HASHEM.
and ³ A mamzer shall not enter the congregation of HASHEM, even his tenth generation shall not
Restricted enter the congregation of HASHEM.
Marriages

⁴ An Ammonite or Moabite shall not enter the congregation of HASHEM, even their tenth generation shall not enter the congregation of HASHEM, to eternity, ⁵ because of the fact that they did not greet you with bread and water on the road when you were leaving Egypt, and because he hired against you Balaam son of Beor, of Pethor, Aram Naharaim, to curse you. ⁶ But HASHEM, your God, refused to listen to Balaam, and HASHEM, your God, reversed the curse to a blessing for you, because HASHEM, your God, loved you. ⁷ You shall not seek their peace or welfare, all your days, forever.

⁸ You shall not reject an Edomite, for he is your brother; you shall not reject an Egyptian, for you were a sojourner in his land. ⁹ Children who are born to them in the third generation may enter the congregation of HASHEM.

Sanctity of ¹⁰ When a camp goes out against your enemies, you shall guard against anything evil. ¹¹ If
the Camp there will be among you a man who will not be clean because of a nocturnal occurrence, he shall go outside the camp; he shall not enter the midst of the camp. ¹² When it will be toward evening, he shall immerse himself in the water, and when the sun sets, he may enter the midst of the camp.

vert to Judaism — shows that the lack of gratitude was indicative of an ingrained selfishness and mean-spirited character that has no place in Israel.

עֲמוֹנִי וּמוֹאבִּי — An Ammonite or Moabite. The Sages (Yevamos 76b) expound that the prohibition applies only to the males and not the women — Ammonite but not Ammonitess — because it was the role of the men, not the women, to go out on treacherous desert paths to bring food and drink to their Israelite cousins [and the men were the ones who hired Balaam]. Since the character flaw was not present in the women, they were not banned from marriage with Israel, and this is how the righteous Moabite princess Ruth was able to become the grandmother of the Davidic dynasty (Ramban). The question of whether Ruth's marriage to the Jewish leader Boaz was permissible hounded both her and her great-grandson David. Until the matter was settled, many argued that Boaz was not permitted to marry her and that David was not halachically acceptable (see Rashi to Ruth 4:6; I Samuel 17:55).

6. בִּיאָהֶבֶךָ — Because HASHEM . . . loved you. Even though Balaam found sins or shortcomings to justify his curses, it was purely out of love that God refused to listen to him (Or HaChaim). Thus Moses used yet another opportunity to assure Israel that they could feel secure in the future because God loves them.

7. לֹא תִרְדֵּשׁ שְׁלָמָם וְטָבָתָם — You shall not seek their peace or welfare. Israel had been forbidden to conquer the ancestral inheritance of these two descendants of Lot (2:9, 19), but if a war were to occur, the Jews were now freed from the general obligation to offer peace or to show any special mercy to the belligerents. Thus, even though Abraham had loved Lot and gone out of his way to help him, and Israel was still forbidden to take away the inheritance of Lot's offspring, the disgraceful behavior of Ammon and Moab had broken those old bonds of brotherhood (Ramban).

8-9. Both Edom, the descendants of Esau, and Egypt, the slave masters of Israel, had harmed the Jewish people mightily, but we are enjoined not to treat them in kind. Edom is a kinsman, and Egypt had provided food and lodging when Jacob and his family had to go there. Nevertheless, if Edomites or Egyptians convert to Judaism, they must wait until the third generation — until the baseness of their origins works its way out of their offspring — before they can marry into Israel.

The passage teaches that one who causes another to sin is even worse than one who kills, because sin destroys the character and causes the sinner to lose his share in the World to Come. Edom sent its army against Israel (Numbers 20:20) and Egypt murdered babies by throwing them into the Nile, but their offspring are permitted in the third generation, while Ammon and Moab, who caused Israel to sin, are prohibited. See Numbers 25:1-8 (Rashi).

10-15. Sanctity of the camp. The Jewish army's encampment must be a far cry from that of any other nation. Whereas other armies triumph by force of numbers and arms, Israel's success is in the hands of God, and, therefore, its army's most potent weapon is its righteous behavior. This is especially so in times of danger, when Satan goes on the offensive in condemning improper conduct (Rashi). Thus, sins that God might overlook in ordinary times become significant during wartime or other crises.

In the plain sense, Ramban comments that in battle, men are subjected to stresses and are prone to engage in violent and anti-social behavior. At such times, the Torah warns, they should be more vigilant than ever not to sink into evil.

12. וְהָיָה לְקִטּוּיָךְ בַּיּוֹם — When it will be toward evening, he shall immerse himself in the water. To become completely pure after a seminal emission, one must immerse himself in a mikveh by day and wait until evening.

יִבָּנֶה מִתְּנֶה יְהִי לָהּ מִכָּרָא לְמִשְׁרֵיתָא וְתִפּוֹק תִּמְן לְכָרָא: יִדְּוֹסְקָתָא תְּהִי לָהּ עַל זִינָה וְיִהִי בְּמִתְבָּר לְכָרָא וְתִפְרָתָה בַּהּ וְתִחְבֹּב וְתִכְסִּי יֵת מִפְקָתָה: ^{טו} אֲרִי וְיִי אֱלֹהֶה שְׂבִינְתָהּ מִהֲלָכָא בְּגוּ מִשְׁרֵיתָהּ לְשִׁבְיוֹתָהּ וְלִמְסָרָהּ בְּעַלֵּי דְבִכָּר קִדְמָה וְתִהִי מִשְׁרֵיתָהּ קִדִּישָׁא וְלֹא יִתְחַזֵּי כָּךְ עֲבֵרַת פְּתָנָם וְיִחְבֹּב מִימְרָה מְלֵאטִיבָא לָהּ: ^{טז} לֹא תִמְסֹר עֶבֶד עֲמִמִּין לִיד (ג'א) לְנֹת) רְבוּנָה דִּישְׁתֹּב לְנֹתָה מְלֹת (ג'א) מִן קָדָם) רְבוּנָה: יִי עֲמָר יִתֵּב בִּינָה בְּאֵתְרָא דִּי יִתְרַעֵי בְּחֵדָא מִן קִדְוִיךָ בְּרִיטִיב לֹא לֹא תוֹנֶנָּה: יִי לֹא תִהִי אֲתָתָא מְבִנֵת יִשְׂרָאֵל לְגִבְרָ עֶבֶד וְלֹא יִסָּב גִּבְרָא מְבִנֵי יִשְׂרָאֵל אֲתָתָא אֲמָא: יִי לֹא תַעַל אֲגֵר וְיִתָּא וְחֹלְפִין בְּלָכָא לְבֵית מִקְדָּשָׁא דִּי אֱלֹהֶה לְכָל נִדְרָא אֲרִי מִרְחֵק קָדָם יִי אֱלֹהֶה אֵף תִּרְוִיחוּן: כֹּל תִּרְבִּי לְאַחֲרָ רִבִּית כֶּסֶף רִבִּית עֲבוּר רִבִּית כֹּל מִדְעָם דְּמִתְרַבִּי: כֹּא לְכָר עֲמִמִּין תִּרְבִּי וְלֹאֲחֻרָ לֹא תִרְבִּי בְּדִיל דִּיבְכִרְכֶּנָּה יִי אֱלֹהֶה בְּכָל אוֹשְׁטוֹת יִדָּה עַל אֲרַעָא דִּי אֵת עַלֵּל לְתִמְן לְמִירְתָּהּ: כֹּא אֲרִי תִדֵּר נִדָּר קָדָם יִי אֱלֹהֶה לֹא תִאֲחֹר לְשִׁלְמוֹתָהּ אֲרִי מִתְבַּע יִתְבַּעֲנָה יִי אֱלֹהֶה מִנָּה וְיִהִי כָּךְ חוֹבָא: כֹּא אֲרִי תִתְמַנֶּע מִלְמַדָּר לֹא יִהִי כָּךְ חוֹבָא: כֹּא אֲפָקוֹת סְפִתָּהּ תִּשְׁר וְתַעֲבֹד כִּמָּא

וְיִדְּוֹסְקָתָא תְּהִי לָהּ מִכָּרָא לְמִשְׁרֵיתָא וְתִפּוֹק תִּמְן לְכָרָא: יִדְּוֹסְקָתָא תְּהִי לָהּ עַל זִינָה וְיִהִי בְּמִתְבָּר לְכָרָא וְתִפְרָתָה בַּהּ וְתִחְבֹּב וְתִכְסִּי יֵת מִפְקָתָה: ^{טו} אֲרִי וְיִי אֱלֹהֶה שְׂבִינְתָהּ מִהֲלָכָא בְּגוּ מִשְׁרֵיתָהּ לְשִׁבְיוֹתָהּ וְלִמְסָרָהּ בְּעַלֵּי דְבִכָּר קִדְמָה וְתִהִי מִשְׁרֵיתָהּ קִדִּישָׁא וְלֹא יִתְחַזֵּי כָּךְ עֲבֵרַת פְּתָנָם וְיִחְבֹּב מִימְרָה מְלֵאטִיבָא לָהּ: ^{טז} לֹא תִמְסֹר עֶבֶד עֲמִמִּין לִיד (ג'א) לְנֹת) רְבוּנָה דִּישְׁתֹּב לְנֹתָה מְלֹת (ג'א) מִן קָדָם) רְבוּנָה: יִי עֲמָר יִתֵּב בִּינָה בְּאֵתְרָא דִּי יִתְרַעֵי בְּחֵדָא מִן קִדְוִיךָ בְּרִיטִיב לֹא לֹא תוֹנֶנָּה: יִי לֹא תִהִי אֲתָתָא מְבִנֵת יִשְׂרָאֵל לְגִבְרָ עֶבֶד וְלֹא יִסָּב גִּבְרָא מְבִנֵי יִשְׂרָאֵל אֲתָתָא אֲמָא: יִי לֹא תַעַל אֲגֵר וְיִתָּא וְחֹלְפִין בְּלָכָא לְבֵית מִקְדָּשָׁא דִּי אֱלֹהֶה לְכָל נִדְרָא אֲרִי מִרְחֵק קָדָם יִי אֱלֹהֶה אֵף תִּרְוִיחוּן: כֹּל תִּרְבִּי לְאַחֲרָ רִבִּית כֶּסֶף רִבִּית עֲבוּר רִבִּית כֹּל מִדְעָם דְּמִתְרַבִּי: כֹּא לְכָר עֲמִמִּין תִּרְבִּי וְלֹאֲחֻרָ לֹא תִרְבִּי בְּדִיל דִּיבְכִרְכֶּנָּה יִי אֱלֹהֶה בְּכָל אוֹשְׁטוֹת יִדָּה עַל אֲרַעָא דִּי אֵת עַלֵּל לְתִמְן לְמִירְתָּהּ: כֹּא אֲרִי תִדֵּר נִדָּר קָדָם יִי אֱלֹהֶה לֹא תִאֲחֹר לְשִׁלְמוֹתָהּ אֲרִי מִתְבַּע יִתְבַּעֲנָה יִי אֱלֹהֶה מִנָּה וְיִהִי כָּךְ חוֹבָא: כֹּא אֲרִי תִתְמַנֶּע מִלְמַדָּר לֹא יִהִי כָּךְ חוֹבָא: כֹּא אֲפָקוֹת סְפִתָּהּ תִּשְׁר וְתַעֲבֹד כִּמָּא

ר"ש

אֲחִתָּא אֲמָה, אֵלֶּף הוּא נִפְשָׁה קִדְשׁ עַל יְדֵהּ, שְׁכַל בְּעִילוּתוֹ בְּעִילוֹת זִנוּת שְׁאִין קְדוּשִׁין מוֹפְסִין לוֹ כִּי (סס:) (יט) אֲתָנֻן זִנוּהּ. נִקֹּן לֹה טַלֵּל בְּחִמְנָה פְּסוּל לְהִרְכִּיב (ספרי רסא: תְּמֹרֶה כט:) וְמוֹחִיר בְּלֵב. הַחֲלִיף שֶׁ בְּכָל (ספרי שס; תְּמֹרֶה לו:) אֵם שְׁנִינָה. לְרִבּוֹת שְׁנִינָה, כְּנֻן חֲסִים וְשִׁאֵן סֵלֶת (תְּמֹרֶה לו:) (בא) לֹא תִשְׁחֵךְ. אֲזִיכָּה לְלוֹה שֶׁלֹּא יִתֵּן רִבִּית לְמִלּוּהּ, וְאֲחִ"כְּ אֲזִיכָּה לְמִלּוּהּ, אִם כִּסְפָּךְ לֹא חָסַן לוֹ בְּנִשְׁךְ (וְיִקְרָא כֹהֵלֵנוּ; ספרי רסב; ג"מ טה:) (בא) לְנִדְרֵי תִשְׁחֵךְ. וְלֹא לְאִחִיר, לֹא הֵב מִכָּל עֲשֵׂה, עֲשֵׂה לְעִבּוֹר עֲלֵיו בְּשֵׁי לֹאֲוִין וְעֲשֵׂה (ב"מ עז:) (בב) לֹא תִאֲחֹר לְשִׁלְמוֹ. שְׁלֵשׁ רְגִלִּים, וְלִמְדוּת רְבוּתוֹ מִן הַמִּקְדָּשׁ (ר"ה ד:; כד) מוֹצֵא שְׁפִתֶיךָ תִּשְׁמֹר (וְעִשִׂית). לִיתֵּן עֲשֵׂה עַל חֲטָא (סס ו:)

(יג) ויד תהיה לך. כתרנומו, כמו איש על ידו (במדבר כיו; ספרי רנ): מחוץ למחנה. חק לפניך (יד) על אונך. לבד משאר כלי חשמל: אונך. כמו כלי זינך (ספרי שס): ולא יראה בך. הקצ"ה ערות דבר: (טז) לא תסגיר עבד. כתרנומו. ד"ל, אפילו עבד כנעני של ישראל שזכר מחולל לארץ לארץ ישראל (סס רנ: גיטין מה:). (יח) לא תהיה קדשה. מופקרת, מקודשת ומוזמנת לזנות: ולא יהיה קדש. מוזמן למשכב זכור (סנהדרין נד:). ואונקלוס תרגם לא חסא אֲחִתָּא מְבִנֵת יִשְׂרָאֵל לְגִבְרָ עֶבֶד, אֵלֶּף וּ מוֹפְקָתָה לְעִילוֹת זִנוּת שְׁאִין הֵיא מִאֲחֵר שְׁאִין קְדוּשִׁין מוֹפְסִין לוֹ כִּי, שְׁחֵרִי הִקְדֹּשׁ לְחִמּוֹר, שְׁנִמָּר שֶׁכָּן לִכֵּס פִּה עַם הַחִמּוֹר (בְּרַשִׁית כז:). עַם הַדּוּמָה לְחִמּוֹר (קְדוּשִׁין סח:). וְלֹא יִסָּב גִּבְרָא מְבִנֵי יִשְׂרָאֵל

15. *So your camp shall be holy.* You must keep your encampment holy, because Jewish minds should always be engaged in the Torah (Rashi to Shabbos 150a).

16-17. **An escaped slave.** During a siege of an enemy city, it is common for slaves and prisoners to try and escape to the "liberators." The Torah commands Israel that such escapees must be given their freedom and permitted to settle wherever they wish in Eretz Yisrael. In the moral sense, for the nation that maintains the holiness of its camp — as required by the above passage — to send a man seeking his freedom back to a life of idolatry would be most unseemly. In the practical sense, people seeking asylum often become important allies of the invaders, because they reveal valuable information that will help in the conquest (Ramban).

18-19. **Sexual purity.** Another common by-product of war is sexual promiscuity, which is anathema to the Jewish concept of holiness. This passage forbids practices that undermine Israel's sanctity. It should be noted, however, that this passage, like the previous one, applies at all times; it is mentioned here only because it deals with situations that occur most often during war.

18. **קדשה . . . קדשה . . .** *A promiscuous woman . . . a promiscuous man*, i.e., women and men who make themselves available constantly for sexual activity (Rashi). According to Ramban, this commandment is directed at the courts, instructing them not to permit such people to parade themselves in public to indicate their availability, and to prevent the establishment and maintenance of places where such activities will take place.

¹³ You shall have a place outside the camp, and to it you shall go out. ¹⁴ You shall have a shovel in addition to your weapons, and it will be that when you sit outside, you shall dig with it; you shall go back and cover your excrement. ¹⁵ For HASHEM, your God, walks in the midst of your camp to rescue you and to deliver your enemies before you; so your camp shall be holy, so that He will not see a shameful thing among you and turn away from behind you.

An Escaped Slave ¹⁶ You shall not turn over to his master a slave who is rescued from his master to you. ¹⁷ He shall dwell with you in your midst, in whatever place he will choose in one of your cities, which is beneficial to him; you shall not taunt him.

Sexual Purity ¹⁸ There shall not be a promiscuous woman among the daughters of Israel, and there shall not be a promiscuous man among the sons of Israel. ¹⁹ You shall not bring a harlot's hire or the exchange for a dog to the House of HASHEM, your God, for any vow, for both of them are an abomination of HASHEM, your God.

Interest ²⁰ You shall not cause your brother to take interest, interest of money or interest of food, interest of anything that he may take as interest. ²¹ You may cause a gentile to take interest, but you may not cause your brother to take interest, so that HASHEM, your God, will bless you in your every undertaking on the Land to which you are coming, to possess it.

Vows to God ²² When you make a vow to HASHEM, your God, you shall not be late in paying it, for HASHEM, your God, will demand it of you, and there will be a sin in you. ²³ If you refrain from vowing, there will be no sin in you. ²⁴ You shall observe and carry out what emerges from your lips, just as

19. אֶתְנֵן זֶנֶה וּמַחִיר קֶלֶב — A harlot's hire or the exchange for a dog. An animal that had been used for either of these two purposes may not be used for an Altar offering, because such use would be degrading to God (*Ibn Ezra*). The repugnance of harlotry is obvious. Dogs are considered abominations because they were often trained to be vicious and thus became a menace to the public. It is common for sinners to try to legitimate the profits of their activities by contributing to charitable causes. By forbidding the use as offerings of animals given in exchange for harlotry or for dogs, the Torah symbolizes that ill-gotten gains cannot be cleansed by using them for holy ends; God regards such a practice as an abomination (*Ramban*).

20-21. לֹא-תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ — You shall not cause your brother to take interest. To the existing prohibition that a lender may not take interest from a fellow Jew (*Leviticus* 25:36-37), the Torah adds that a borrower is not allowed to pay such interest (*Rashi*).

21. לְנִכְרִי תַשִּׁיךְ — You may cause a gentile to take interest. The Torah exempts gentiles from the laws of interest; therefore a Jew may take interest from him or pay interest to him. This verse indicates the nature of the laws of interest: If the Torah considered interest-taking to be a form of theft, it would not be permitted to take interest from a gentile, any more than it is permitted to steal from a gentile. Furthermore, since the verse states that God will bless those who do not take interest, such payments could not be a crime in the normal sense, for the Torah does not bless those who merely refrain from killing and stealing; rather, the Torah blesses those who perform deeds of kindness and the like. It is clear, therefore, that the Torah recognizes that it would be as acceptable to charge interest for a loan as it is to charge for the use of a car or tools. But the Torah requires that, just

as Jews must give charity to one another, they should also lend money to one another free of charge. This is regarded as a compulsory benevolence to one's brethren, and therefore does not apply to gentiles (*Ramban*).

Alshich comments homiletically that interest is prohibited in order to curb the natural impulse to think that financial gain comes only from hard work and shrewd trading, or the appeasement of some powerful heavenly force. The Torah says no. Jews must know that they will be prosperous because HASHEM, your God, will bless you in your every undertaking, and your willingness to lend free of charge to those who share your beliefs will not cost you.

22-24. Vows to God. Regarding the laws of vows, see *Numbers* 30:3. Specifically, the Torah speaks here of vows to God, i.e., vows to bring offerings, give charity, or perform other good deeds. It may be that this issue is inserted here because people at war often vow to do good deeds in order to win God's mercy.

22. לֹא תֵאָחֵר לְשִׁלְמוֹ — You shall not be late in paying it. One who does not pay his vow before the passage of the next three pilgrimage festivals is in violation of this negative commandment (*Rashi*). If one fails to do so, God will demand it, in the sense that the recalcitrant donor will lose whatever money he was trying to save.

23. וְכִי תִחְדַּל לְנִדָּר — If you refrain from vowing. One may well think that it is meritorious to vow as a means of forcing oneself to do good deeds. To this the Torah responds that the opposite is true. Rather than make vows and take the chance of forgetting, delaying, or violating them, it is better not to vow at all. Even if the likelihood of performing good deeds is thereby lessened, no sins are committed by not doing something one is not obligated to do (*Ramban*).

24. מִזֶּה שֶׁאֵתְנֵן שֶׁאֵתְנֵן — You shall observe . . . what emerges

די נדרתא קדם יי אלהיך נדרתא די מללמא בפומיה: כה ארי תתגר בכרמא דחברך ותיכול ענבין כנפשה שבעך (כא למשכע) ולמאנה לא תתן: כו ארי תתגר בקמתא דחברך ותקטוף דמלון בידך ומגלא לא תרים על קמתא דחברך: א ארי יסב גבר אתמא ויבעלה ויהי אם לא תשכח רחמין בעינויה ארי אשכח בה עברת פתגם ויכתוב לה גט פטורין ויהב בידה ויפטרה מביתה: ב תחפז מביתה ויתגר ויהי לגבר אתרן: ג וינסנה בגרא בתראה ויכתוב לה גט פטורין ויתן בידה ויפטרה מביתה או ארי ימות גברא בתראה דנסבה לה לאנתו: ד לית לה רשו לבעלה קדמא די פטרה למתוב למסבה למיהי לה לאנתו בטר די אסתאבת ארי מרחקא היא קדם יי ולא תחייב ית ארעא די יי אלהיך יתב לה אסתא: ה ארי יסב גבר אתמא חדמא לא יפוק בחילא ולא יעבר עלויה לכל מדעם פני יהי לביתה שתא חדא ויחדיר ית אתמא די נסב: ו יסב משבונא רחמיא ורכבא ארי בהון מתעבר מוון לכל נפש: ז ארי ישחב גבר גנב נפשא מאחויא מבני ישראל

נדרת ליהוה אלהיך נדבה אשר דברת בפיה: כי תבא בברם רעה ואכלת ענבים כנפשה שבעך ואל-כליה לא תתן: כי תבא בקמת רעה וקטפת מלילת בידך וחרמש לא תניף על קמת רעה: כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם-לא תמצא חן בעיניו כי-מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר בריתת ונתן בידה ושלחה מביתה: ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש-אחר: ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר בריתת ונתן בידה ושלחה מביתה או כי ימות האיש האחרון אשר-לקחה לו לאשה: לא יוכל בעלה הראשון אשר-שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הטמאה ב-יתועבה הוא לפני יהוה ולא תחטיא את-הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לה נחלה: כי-יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא יעבר עליו לכל-דבר נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את-אשתו אשר-לקח: לא יחבל רחים ורכב כי-נפש הוא כי-ימצא איש גנב נפש מאחיו מבני ישראל

חמישי

כד

ששי

רש"י

אחרי אשר הוטמאה. לרבות סוטה שנסתרה (ספרי שם; יצמות יא); (ה) אשה חדשה. שהיא חדשה לו, ואפילו אלמנה, פרט למחיר גרושהו (ספרי רטל; סוטה מד); ולא יעבור עליו. דבר הנזכר. שהוא לורך הנזכר, לא לספק מים ומזון ולא לתקן דרכים. אבל החוזרים מעורכי המלחמה ע"פ כהן, כגון כנה בית ולא מוכו או ארש אשה ולא לקחה, מספקין מים ומזון ומקנין את הדרכים (שם שם); יהיה לביתו. אף כשציל ביתו, אם כנה בית ותכנו ואם נטע כרם וחללו אינו זו מביתו כשציל לרכי המלחמה: לביתו. זה ביתו: יהיה. לרבות את כרמו (ספרי שם; סוטה מג); ושמח. ישמח את אשתו, ותרוממו ויתדי ית אחתיה. והמתרנס ויתדי עס

(בה) כי תבא בברם רעה. צפועה הכתוב מדבר (כ"מ פז); כנפשה. כמה שתרנה (שם); שבעך. ולא אכילה נסה (שם); ואל בליך לא תתן. מכאן שלא דברה חורה אלא בשעת הבגור, בזמן שאתה נותן כליו של בעל הבית, אבל אם בא לעזור ולקשקש אינו אוכל (שם פט); (כו) כי תבא בקמת רעה. אף זו צפועה הכתוב מדבר (שם פז); (א) כי מצא בה ערות דבר. מלואו (עליו לגרשה) שלא תמלא חן בעיניו (גיטין ז); (ב) לאיש אחר. אין זה כן וזו של ראשון, הוא הוליד רעה מתוך ביתו וזה הכניסה (שם); (ג) ושנאה האיש האחרון. הכתוב מבשרו שטפו לשנאותה, ואם לאו קוצרנו שנאה או כי ימות (ספרי ער; גיטין שם); (ד)

from your lips. The Torah strengthens the requirement to fulfill vows by making it a positive commandment (Rashi). Or HaChaim interprets differently. You shall beware of what emanates from your mouth, by being careful not to make a vow unless you are certain you can carry it out in time.

נדרת נדבה — You vowed a voluntary gift. These expressions seem to be contradictory, because once a vow has been made, it is no longer voluntary. In the plain sense, the Torah refers to a case where someone vowed to designate an unspecified animal as an offering. The gift must be made, but the choice of which animal to use is up to the giver, and it is thus a voluntary gift. The Talmud (Zevachim 2a) derives from this that if one uses an animal for his vowed offering, but his selection does not conform to the terms of his obligation, he is credited with a voluntary offering, but must still carry out his vow.

25-26. A worker's right to eat. A laborer engaged in harvesting crops may eat from them during the course of his

labor, but he may not take anything home or give it to others who are not personally entitled to take.

24.

The laws of this chapter, of which some are new and some additions to previously stated ones, are directed toward the establishment of some of the rights and ethical practices that would be necessary for the nation to function harmoniously and successfully in the Land. Among them are laws of marriage, respect for personal freedom, fair treatment of workers, and special consideration for the feelings and welfare of the most dependent members of society (R' Hirsch).

1-4. Divorce. Verse 1 serves as the source of the laws of divorce and the actual get, or bill of divorce. These many laws, however, are beyond the scope of this work. In addition, since the passage teaches that if a divorcee remarried and was subsequently divorced or widowed, her first husband may not remarry her, we infer that the couple may remarry

you vowed a voluntary gift to HASHEM, your God, whatever you spoke with your mouth.

A Worker's Right to Eat ²⁵ When you come into the vineyard of your fellow, you may eat grapes as is your desire, to your fill, but you may not put into your vessel.

²⁶ When you come into the standing grain of your fellow, you may pluck ears with your hand, but you may not lift a sickle against the standing grain of your fellow.

24

Divorce and Remarriage

¹ If a man marries a woman and lives with her, and it will be that she will not find favor in his eyes, for he found in her a matter of immorality, and he wrote her a bill of divorce and presented it into her hand, and sent her from his house, ² and she left his house and went and married another man, ³ and the latter man hated her and wrote her a bill of divorce and presented it into her hand and sent her from his house, or the latter man who married her to himself will die — ⁴ her first husband who divorced her shall not again take her to become his wife, after she had been defiled, for it is an abomination before HASHEM. You shall not bring sin upon the Land that HASHEM, your God, gives you as an inheritance.

⁵ When a man marries a new wife, he shall not go out to the army, nor shall it obligate him for any matter; he shall be free for his home for one year, and he shall gladden his wife whom he has married.

Millstone ⁶ One shall not take an upper or lower millstone as a pledge, for he would be taking a life as a pledge.

Kidnaping ⁷ If a man is found kidnaping a person of his brethren among the Children of Israel, and

if there was no intervening husband.

1. כִּי־מָצָא בָּהּ עֲרֹוֹת דָּבָר — For he found in her a matter of immorality. The flow of the verse implies that the circumstances are such that he should divorce her, for if a husband knows that his wife is guilty of immoral conduct — even though he does not have witnesses to prove it to the satisfaction of a court (*Ibn Ezra*) — he should end the marriage (*Rashi*).

סֵפֶר כְּרִיתָהּ — A bill of divorce. Divorce can be effected only through a document that is written by the husband or his agent. The word for divorce comes from כָּרַת, cutting off, which implies that a divorce must sever all legal bonds between husband and wife, meaning that the divorce must be unconditional. If, for example, the divorce includes a condition that she never marry a certain person or never visit her parents, it is not valid (*Gittin* 83b).

3. וְשָׂנְאָה הָאִישׁ הָאִשָּׁה הַזֶּה — And the latter man hated her. Homiletically, the verse is foretelling that if it is true that the woman is immoral, as accused, and her second husband, despite knowing this about her, marries her anyway, the marriage will not survive (*Rashi*).

4. אִשָּׁה הַטְּמֵאָה — She had been defiled. This term usually implies that she had committed adultery, which not only was not proven in this case, but is immaterial, because the remarriage is forbidden even if no sin had taken place. In the plain sense of the verse, the Torah is saying that once she married another man, she is considered impure as far as her first husband is concerned, and he should not be permitted to marry her again. The Torah forbade such a marriage lest it would seem as if people are free to divorce one another at will to sample other mates, and then to get together again. Such an appearance of moral laxity would bring sin upon the Land,

and cannot be countenanced in a holy nation (*Ramban*).

5. Exemptions from the army. The verse specifies a newlywed in the first year after his marriage, but the Sages derive exegetically that the one-year exemption applies also to someone who has moved into a new home or redeemed a new vineyard, so that he is able to enjoy its produce for the first time. These people are freed not only from actual military service, but also from service in the rear lines to help supply the army, unlike the exemptions in 20:6-7. Those men are excused from service in the front lines, but must serve in the rear to assist the troops.

וְשִׂמְחָה אֶת־אִשְׁתּוֹ — And he shall gladden his wife. The Torah implies pointedly that a man does not experience true joy unless he brings joy to others. The new husband is not free merely to celebrate his own marriage, but to bring happiness to his wife, as well.

6. Limitation on collateral. A creditor is entitled to demand security for his loan, but the Torah forbids him to take anything that the debtor needs for his livelihood, for to deprive a person of his means of making a living is tantamount to taking his life. This limitation applies even to collateral taken at the time the loan was made (*Ramban, Hil. Malveh* 3:2). See also *Exodus* 22:24-25.

7. Kidnaping. See *Exodus* 20:13. Here the Torah specifies that the death penalty for kidnaping applies only if the kidnaper forces his victim to work for him and sells him as a slave.

כִּי־מָצָא אִישׁ — If a man is found. Whenever the Torah uses the term *is found* in a legal context, it refers to a person whose sin was witnessed after he was warned of the consequences (*Rashi*).

וְהַתְעַמְרֶיבוּ וּמְכַרוּ וּמַתְּ הַגֶּבֶה הַהוּא וּבְעֶרְתָּ הָרָע
 ח מִקֶּרְבָּהּ: הַשְּׁמֵר בְּגִנְע־הַצֶּרֶת לְשֹׁמֵר מֵאֵד
 וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר-יִוְרוּ אֹתְכֶם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם בְּאֶשֶׁר
 ט צִוִּיתֶם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת: וְזָכֹר אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה יְהוָה
 י אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם: כִּי-
 תִּשָּׂה בְרַעַךְ מִשָּׂאת מְאוּמָה לֹא-תָבֵא אֶל-בֵּיתוֹ לַעֲבֹט
 יא עֲבֹטוֹ: בַּחוּץ תַּעֲמִד וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אִתָּה נִשָּׂה בּוֹ יוֹצִיא
 יב אֵלֶיךָ אֶת-הָעֲבוֹט הַחוּצָה: וְאִם-אִישׁ עָנִי הוּא לֹא
 יג תִּשְׁכַּב בְּעֲבֹטוֹ: הִשָּׁב תִּשָּׁב לוֹ אֶת-הָעֲבוֹט כִּבּוֹא
 הַשֶּׁמֶשׁ וְשָׁכַב בְּשִׁלְמָתוֹ וּבִרְכָּךְ וְלֹךְ תִּהְיֶה צִדְקָה לִפְנֵי
 יד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: לֹא-תַעֲשֶׂק שָׂכִיר עָנִי וְאֲבִיוֹן
 טו מֵאֲחִיקָ אוֹ מִגֵּרָה אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ בְּשַׁעֲרֶיהָ: בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן
 שָׂכָרוֹ וְלֹא-תָבֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עָנִי הוּא וְאֵלָיו הוּא
 נִשְׂא אֶת-נַפְשׁוֹ וְלֹא-יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל-יְהוָה וְהָיָה בְּךָ
 טז חֲטָא: לֹא-יּוֹמְתוּ אָבוֹת עַל-בָּנִים וּבָנִים לֹא-
 יז יּוֹמְתוּ עַל-אָבוֹת אִישׁ בַּחֲטָאוֹ וּיּוֹמְתוּ: לֹא
 יח תִּשָּׂה מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם וְלֹא תַחֲבֹל בְּגֵד אֶלְמָנָה: וְזָכַרְתָּ כִּי
 עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם עַל-כֵּן
 יט אֲנֹכִי מִצְוֶה לַעֲשׂוֹת אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה: כִּי

רע"ה
 ככר כחוב (לא תעשוק את רעך) (ויקרא יט:ג) אלא לעבור על האביון בשני לאוין,
 לא תעשוק שכן שכיר עני ואביון (ורעך, שכלל לא תעשוק את רעך
 האל), ועל העשיר ככר חוזר לא תעשוק את רעך: אביון. החלל לכל דבר: מגרר.
 זה גר זקן (ספרי רעה; כ"מ ק"א): בשעריך. זה גר חושב האוכל נבילות (סס)
 (סס): אשר בארצך. לרבות שכן כחמה וכלים (סס וסס): (טו) ואליו הוא
 נושא את נפשו. אל השכר הזה הוא טעא את נפשו למוט, טלה ככבש וטלה באלין
 (ספרי רעה; כ"מ ק"ב): והיה בך חטא. מכל מקום, אלא שמהרין לפרש ט"
 הקורא (ספרי סס): (טז) לא יומתו אבות על בנים. צעדות ננים. ואם חלמר
 כטון ננים, ככר נלמר איש בחטאו וימותו (סס רפ). אלמ מ שאלו איש מח כטון
 אביו, הקטנים מחים כטון אבות כ"ד שמים (כסח ככ): (ח) לא תטה משפט
 גר יתום. ועל העשיר ככר חוזר לא תטה משפט (לעיל ח"ט): ושנה כטני לעבור
 עליו בשני לאוין (שאלף על טעני חוזר לא תטה משפט ולא תכיר פנים, ואלף שנקל
 להטות משפט עני יותר משל עשיר לכך חוזר ושנה עליו: לא תחבל. טל בשפת
 האלה: (יח) וזכרת. ט"מ כן פירדך לשמור חוקיך, חפילו ים שמרן כים כדכר:

8-9. Tzaraas and slander. See introduction to *Leviticus* 13. Verse 8 — *beware of a tzaraas affliction* — prohibits any attempt to cut away the physical symptoms of *tzaraas*. The affliction of *tzaraas* is a punishment for slander, gossip, and other forms of selfish and anti-social behavior. The result of Miriam's unfair criticism of Moses (*Numbers* 12:10), which resulted in her body becoming covered with *tzaraas*, showed how seriously God regards such evil speech, and

אחמיה (תרגום יונתן) טופה הוא, שאלן זה תרגום של ושמח אלא של ושמח: (ו) רחים. היא התחטטה: ורכב. היא העלוניה: לא יחבל. אם כל למשכת על חובו ככ"ד לא ימשכנו כדברים שששים כהן אוכל נפש (כ"מ ק"ב, קסו): (ז) כי ימצא. כעדים (ספרי רעה) והתרחא, וכן כל ימלא שחמרה (מכילתא זיקין פ"ה): והתעמר בו. אינו חייב עד שישמח בו (ספרי סס): (ח) השומר בנגע הצרעת. טל חתולט סימני טומאה ולא תקון את הבהרת (מכות כב): ככל אשר יורו אתכם. אם להפגיר אם להחליט אם לטהר: (ט) וזכר את אשר עשה וגו' למרים. אם כחל להזהר טל חלקה כלרעה אל חספר לשון הרע, זכור העשו למרים שדברה בחמיה ולקחה כנגמים (ספרי טרה): (י) כי תשה ברעך. תחוב כחכיר: משאת מאומה. חוב על בלוס: (יב) לא תשכב בעבטו. לא תשכב ועבטו אללך (סס רעה): (יג) כבוא השמש. אם כמות לילה הוא, ואם כמות יום החוריה כדקר (סס) וככר כחוב כוללה המשפטים עד כל השמש תשיכנו לו (שמות ככ:כח) כל היום תשיכנו לו וככא השמש תקחנו (כ"מ קיד): וברכך. ואם אינו מכרכך מכל מקום ולך תהיה לזקה (ספרי סס): (יד) לא תעשוק שכיר. ואלא

therefore, verse 9 commands us always to remember Miriam's ordeal, as a warning not to engage in *lashon hara*, or evil speech. Thus, it is Miriam's eternal privilege that her ordeal reminds every generation of Israel that death and life are in the power of the tongue. Indeed, as *Ramban* notes, it is a positive commandment to remember what God did to Miriam.

10-13. Dignity of a debtor. The passage speaks of a loan

he enslaves him and sells him, that kidnaper shall die, and you shall remove the evil from your midst.

Tzaraas and Slander ⁸ Beware of a tzaraas affliction, to be very careful and to act; according to everything that the Kohanim, the Levites, shall teach you — as I have commanded them — you shall be careful to perform. ⁹ Remember what HASHEM, your God, did to Miriam on the way, when you were leaving Egypt.

Dignity of a Debtor ¹⁰ When you make your fellow a loan of any amount, you shall not enter his home to take security for it. ¹¹ You shall stand outside; and the man to whom you lend shall bring the security to you outside. ¹² If that man is poor, you shall not sleep with his security. ¹³ You shall return the security to him when the sun sets, and he will sleep in his garment and bless you, and for you it will be an act of righteousness before HASHEM, your God.

Timely Payment of Workers ¹⁴ You shall not cheat a poor or destitute hired person among your brethren, or a proselyte who is in your Land, or one who is in your cities. ¹⁵ On that day shall you pay his hire; the sun shall not set upon him, for he is poor, and his life depends on it; let him not call out against you to HASHEM, for it shall be a sin in you.

Individual Responsibility ¹⁶ Fathers shall not be put to death because of sons, and sons shall not be put to death because of fathers; a man should be put to death for his own sin. **Consideration for the Orphan and Widow** ¹⁷ You shall not pervert the judgment of a proselyte or orphan, and you shall not take the garment of a widow as a pledge. ¹⁸ You shall remember that you were a slave in Egypt, and HASHEM, your God, redeemed you from there; therefore I command you to do this thing.

or other financial obligation that is past due, so that the creditor is entitled to come to the court to demand collateral. Even so, the Torah forbids both the creditor and the agent of the court to enter the debtor's home; they must wait outside for him to bring the security to them. Out of concern for the dignity of the debtor, the Torah forbids these people to intrude on the privacy of his home and rummage through his belongings. It is also concerned that a foray into his home could lead to blows and serious injury (R' Bachya). As a further protection of the debtor's dignity, the Torah requires that the security be returned when the debtor must have it.

12. וְאִם-אִישׁ עָנִי הוּא — *If that man is poor.* He is poor in the sense that the item he presents as security is the only one of its kind that he has (Ramban). If the debtor has only one pillow, for example, the creditor must return it in the evening in exchange for something else, which, in turn, he will return in the morning.

R' Bachya comments that only three kinds of items must be returned whenever they are needed: clothing for the day; bedding and night clothes; and anything needed for the debtor's livelihood.

13. וְלָךְ תְּהִיָּה צְדָקָה — *And for you it will be an act of righteousness.* Even if the debtor is not appreciative and does not bless you, God will reckon it as an act of kindness and bless you for it (Rashi).

14-15. Timely payment of workers. The Torah has already said that one may not withhold the payment due to workers (Leviticus 19:13), but here it adds a further admonition not to do so to the poor, who are usually defenseless and more vulnerable to this kind of persecution. [Sifre comments that God exacts punishment more quickly against those

who take advantage of the poor.] Exegetically, the Sages extend this to non-Jewish workers and to the rental fees for animals and utensils (Rashi).

15. כִּי-יוֹמוֹ — *On that day.* Although the employer has until the next morning to pay a day laborer [see Leviticus 19:13], in the plain sense of the verse, the Torah stresses on *that day*, because it is preferable to pay as soon as the day's work is over. A poor worker — the typical subject of the passage — needs his earnings so that his family will not go hungry that night, as implied by the Torah's declaration *his life depends on it* (Ramban).

16. Individual responsibility. In the plain sense of the verse, the Torah commands that parents not be killed or punished for the sins of their children, and vice versa (Rashbam), for it was common that tyrants would punish or quell rebellions by wiping out the families of those who were involved. Jewish kings, however, are forbidden to do so (Sforno). Even though God speaks of visiting the sins of fathers upon future generations (Exodus 20:5), that applies only to offspring who approve of the sins of the past and seek to perpetuate them (Ibn Ezra).

Exegetically, the Sages interpret this verse to refer to witnesses: No one may be found guilty based on the testimony of relatives (Rashi).

17-18. Consideration for the orphan and widow. Repeating a familiar theme, this passage stresses the admonition against taking advantage of the vulnerable. It closes by giving the explanation that lies at the root of many such commandments: Jews who were once persecuted strangers must be especially sensitive to the plight of the downtrodden.

תחזור חצרה בחקלק ותנשי עמרא
בחקלא לא תתוב למסכה לגיורא
ליתמא ולארמלא יהי בדיל דיכרכך וי
אלתך בכל עובדי ידך: כ ארי תחבט
ותך לא תפלי בתוך לגיורא ליתמא
תעלל בתוך לגיורא ליתמא
ולארמלא ויהי: כ ב ותדבר ארי עבד
הימא בארעא דמצרים על פן אנא
מפגדך למעבד ית פתנמא דהי: כ ארי
יהי דיו בין גבריא ויתקרבון לדניא
וידגנן (כ: ל) לנת דניא וידגנן ויבון ות
זכא ויחיוון ית חיבא: כ ויהי אם בר
חיבא לאלקא חיבא וירמנה דניא
וילקנה קדמוהי במסת חובתה במנן:
ג ארבעין ילקנה לא יוסף דילמא יוסף
לאלקיוה על אליו מחא רבא ונקל
אחור לעיניה: ד לא תחור פום תורא
בדישה: ה ארי יתבון אחין כחדא וימות
חד מנהון ובר לית לה לא תהי אמת

תקצר קצירך בשדה ושכחת עמר בשדה לא תשוב
לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה למען יברכך יהוה
אלהיך בכל מעשה ידיך:

כא תפאר אחריך לגר ליתום ולאלמנה יהיה: כי תבצר
פרמך לא תעולל אחריך לגר ליתום ולאלמנה יהיה:

כב תכרת כיעבד היית בארץ מצרים על-פן אנכי מצוך

כה א לעשות את הדבר הזה: כי יהיה ריב בין אנשים

ונגשו אל-המשפט ושפטום והצדיקו את-הצדיק

והרשיעו את-הרשע: והיה אם-בן הכות הרשע והפילו

השפט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר: ארבעים יכנו

לא יסיף פן-יסיף להכתו על-אלה מכה רבה ונקלה

דה אחיד לעיניה: לא-תחסם שור בדישו: כי-ישבו

אחים יחדו ומת אחד מהם וכן אין-לו לא-תהיה אשת-

ר"ט

אשר לא שמד ולא יושב אלא חסה (מכס כב): לבניו בדי רשתו. ולאחרי כדי
סמי, מכלן אמרו מלקין אושר שמי ידום מלאחיו ואלים מפניו (ספרי שס; מכוס
סס; במספר. וליט נקד במספר, למד שחא דטוק, למד בחספר (לארבעים
ולא ארבעים אלמים, אלא מין שחא שוכס ומשלים לארבעים, והם ארבעים חסר
אחם (סס; ג) לא יוסיף. מכלן אחרת למכא אח חנינו (ספרי דין פה); ונקלה
אחור. כל היום קורא רשע, ומעלה קורא אחיד (ספרי שס; ר) לא תחסם
שור בדישו. דבר הכסב כחיה, והוא הדין לכל בהמה חיה ושוק העשוי במלאכה
שחא דכר מאלכס חן כן למד נאמר שור לא יזיל אח האדם (ספרי רפ; כ"מ פה);
בדישו. יכל יחסם מנחן, ח"ל לא תחסם שור, מכל מקום (כ"מ ז). ולמה נאמר
דש, למד ד מה דש מיוחד דבר שחא עמרה מלאכטו (למשכר חלוא) ויגדיל מן
האח, חף כל כזיל ח, ילא החלל והמנחן שחן גידול מן האח, ילא האש
והמקפץ שגמרה מלאכטו חלוא, ילא העדל בחמרים ובגורמים שגמרה מלאכטו
(למשכר שס פס; ו) בי שבו אחים יחדו. שחיה להם ישיבה אחת בשלם
(יבשת יז) פרט לזאח אחיו שחא היה בשלם (ספרי רפ; יבשת ח; יחדו.
המיוחדים במלאכה פרט לאחיו מן האם (סס ושס יז) וכן אין לו. עיין מליו ויבשת

(וט) ושכחת עמור. ולא גרש (ספרי רפ) מכלן אמר עמר שיש בו סמיס
וכחו חוט שכה (פאה וז) בשדה. לרבות שחם קמה (ספרי שס) שחם מקלס
מקלס לא תשוב לקחתו. מכלן אמר שחאחיו שכה אלפיו חוט שכה, שחא
בכל תבס (פאה וז) למען יברכך. ואפ"פ שחא לידו שחא במסכין, ק"ל לשחא
במסכין. אמר מסכה, נפלה סלע מידו ומלאה עני ונמפרנס כה הכי הא מסכך
מליה (ספרי שס; ב) לא תפאר. לא תפול שפארשו מפת, מכלן שמיחן פאה
לחין (חלון קלוא); אחריך. ז שכה (סס; בא) לא תשחל. אם מלאח בו
שלם לא תפאר. ואחיו הא שלם, כל שחן לה לא כפף ולא נקף, יש לה אחד מהס
הכי הא נכסל הצים (ספרי רפ; פאה וז). ורשעי בגמרא ירמלס (פאה שס)
אחיו הא כפף, פסיק ח על גב ז. נקף, אל החלוצים בשדה ויחדו: (א) כי
יהיה ריב. סיפס לזיוס עשיס אל המשפט. אמר מסכה, חן שחא זולא מסך
מריבה. מי גרס לזיוס מן הדק, הכי שחא ז מריבה (ספרי רש); והרשיע
את הרשע. יכל כל המפחיתין בדין לזיוס, ח"ל ויהי אם כן הכוס הרשע, פתמים
לוקה פתמים חוט לוקה, ומי הא לוקה, למד מן העני, לא תחסם שור כדש
(פסוק ד) לזא שחא תפס (ספרי שס; ב) והפילו השופט. למד שחא מלקין

19-22. Gifts to the poor from the harvest. This passage augments the list of gifts to the poor from the harvests, some of which were mentioned in *Leviticus* 19:9 and 23:22.

19. קצירך בשדך — *Your harvest in your field*. The Torah stresses that it is *your* harvest and *your* field, for harvest time — the culmination of a season's hard work — is when a farmer most feels pride of ownership. It is precisely then that the Torah tells him he must share his prosperity with the poor. More than ordinary charity, this commandment inculcates the realization that the gifts of the earth come from God, Who gives them so that all can share His beneficence (R' Hirsch).

ושכחת עמר — *And you forget a bundle*. The commandment of *ושכחת*, the forgotten sheaf, applies to a single bundle but not to larger quantities. It applies also to grain still standing in the field that a reaper passed by and forgot to cut (*Rashi*).

20. כי תבוס תיך — *When you beat your olive tree*. The manner of harvesting olive trees was to beat the branches with a

stick so that the fruit would fall off. *Sifre* takes this as indicative of the blessing of the Land, for there would be so much produce that farmers would not bother to climb ladders to remove the remaining olives.

Do not remove all the splendor behind you. — *Do not remove all the splendor behind you*. This phrase includes two separate commandments: (a) Some of every tree's produce — its *splendor* — must be left behind for the poor; this is analogous to the commandment that a corner of every crop in the field must be left for them (*Leviticus* 19:9); and (b) the term *behind you* implies that the commandment of verse 19, that a farmer may not turn back to retrieve something he has forgotten, applies also to fruit forgotten on a tree (*Rashi*).

21. לא תשול אחריך — *You shall not glean behind you*. It is forbidden to glean single grapes or clusters that are not fully developed [*עללזח*] (*Rashi*). It is likewise forbidden to turn back to pick clusters that had been forgotten.

Gifts To
the Poor
from the
Harvest

¹⁹ When you reap your harvest in your field, and you forget a bundle in the field, you shall not turn back to take it; it shall be for the proselyte, the orphan, and the widow, so that HASHEM, your God, will bless you in all your handiwork.

²⁰ When you beat your olive tree, do not remove all the splendor behind you; it shall be for the proselyte, the orphan, and the widow. ²¹ When you harvest your vineyard, you shall not glean behind you; it shall be for the proselyte, the orphan, and the widow. ²² You shall remember that you were a slave in the land of Egypt, therefore I command you to do this thing.

25

Lashes

¹ When there will be a grievance between people, and they approach the court, and they judge them, and they vindicate the righteous one and find the wicked one guilty; ² it will be that if the wicked one is liable to lashes, the judge shall cast him down and strike him, before him, according to his wickedness, by a count. ³ Forty shall he strike him, he shall not add; lest he strike him an additional blow beyond these, and your brother will be degraded in your eyes. ⁴ You shall not muzzle an ox in its threshing.

⁵ When brothers dwell together and one of them dies, and he has no child, the wife of the

25.

1-4. Lashes. This passage, as interpreted by the Sages, gives several of the principles regarding the imposition of lashes by the court. The *Midrash Tanchuma Yashan* explains homiletically that the number of lashes is forty — actually thirty-nine, as will be seen below — because the transgressor violated the Torah, which God taught Moses in forty days, and deserved to bring death to his body, which was formed in the womb in forty days. God had mercy, however, and permitted his life to be spared and gave him atonement through forty lashes (*Ramban*).

1-2. This passage cannot be understood literally, because it implies that lashes result from a dispute between two people, but this is not the case, for the loser of a civil dispute does not receive lashes (*Makkos* 13b). [For the categories of sin incurring this punishment, see notes to v. 4.] Therefore the Sages explain that this is a case of conspiring witnesses [see 19:19], in which two witnesses testified against one party to a dispute and then a second pair of witnesses testified that the first pair were elsewhere when they claimed to have seen the event. Normally, as set forth in 19:19, the false witnesses would be given the same penalty they conspired to inflict on their intended victim. But in certain cases where the same penalty cannot be imposed, as set forth in *Makkos* 2a, the conspirators would be given lashes (*Ramban*).

2. אם בן הכות הרשע — If the wicked one is liable to lashes. The court must be careful to ascertain the sinner's physical condition, and if he cannot safely tolerate all thirty-nine lashes, he receives only as many as he can take, even as few as three (*Makkos* 22b). This need for careful discernment on the part of the court is alluded to by the word בן [rather than בן], which suggests the word בִּינָה, discernment (*Or HaChaim*). As a further precaution, and to show that the reason for the lashes is not to inflict pain but to provide atonement for the past and a lesson for the future, the Sages teach that the agent of the court who does the lashing is to be "superior in wisdom but deficient in strength."

בְּמִסְפָּר — By a count. The Sages derive exegetically that this

word should be understood in conjunction with the first word of the next verse: בְּמִסְפָּר אַרְבָּעִים, which can be rendered according to a count that brings to forty. From this the Sages infer that the number of lashes is not forty, but thirty-nine (*Makkos* 22b).

3. לֹא יוֹסֵף — He shall not add. This negative transgression applies not only to an agent of the court, but to anyone who strikes another Jew (*Rashi*).

אָחִיךָ — Your brother. Until he was punished, the Torah called him a sinner, but as soon as he was degraded by suffering, he is called a brother (*Rashi*). This teaches that while a Jew should not tolerate wrongdoing, he must be forgiving when the evil has been purged. Based on *Psalms* 104:35, the Sages say that we pray for sins, not sinners, to disappear from the earth.

4. לֹא יִחַסֵּם — You shall not muzzle. This commandment seems to be totally unrelated to the rest of the passage. The juxtaposition teaches some of the guidelines for the sort of transgression that incurs lashes. Among them are that, like muzzling, it must be a negative transgression; that it involve a physical act [such as applying the muzzle]; and that it be a sin that cannot be undone by a subsequent positive commandment [לא יתקן לעשה]. An example of the last requirement is the sin of theft, to which is attached the positive commandment to return the stolen item (*Makkos* 13a; *Sifre*).

5-10. יבום וחליצה/Levirate marriage and releasing the obligation. The Torah provides that if a husband dies childless, his widow and brother should marry. In case the brother does not wish to go through with the marriage, there is a process known as *chalitzah*, which severs the bond between them. See notes to *Genesis* 38:8.

5. בֵּי-יָשָׁבוּ אָחִים יחדיו — When brothers dwell together, i.e., they were both alive at the same time. If, however, the younger brother was born after the older one died, the commandment of levirate marriage, or *yibum*, does not apply (*Rashi*).

וְכֵן אֵין לוֹ — And he has no child, i.e. he has no living descendants (see *Yevamos* 22b).

מתנא לברא לגבר אוחרן יבמה יעול
עלה ויסבה לה לאנתו ויבמה: ויהי
בוכרא די תליד יקום על שמא
באחיה מתנא ולא יתמחי שמה
מישראל: וואם לא יצבי גברא למסב
ית יבמתה ותסק יבמתה לתרע בית
דינא לקדם סביא ותימר לא צבי יבמי
לאקמא לאחיה שמא בישראל לא
אבי ליבמותי: ה ויקרון לה סבי קרתה
וימללון עמה ויקום וימר לא רענא
למסבה: ט ותתקרב יבמתה לנתה
לקדם סביא ותשרי סינה מעל רגלה
ותרוק באנפיה ותתב ותימר כדון
יתעבד לגבר די לא יבני ית ביתא
באחיה: ויתקרי שמה בישראל בית
שרי סינא: יא ארי יצנן גברין כחנא
גבר באחיה ותתקרב אתת חד לשנבא
ית בעלה מיד מחיה ותושט ידה
ותתקף בבית בהתמה: יב ותקנין ית
ידה לא תחוס עינה: יג לא יהי לה
בכיסר מתקל ומתקל רב וזעיר: יד לא
יהי לה בביתה מכילא ומכילא רבתא
ווערמא: טו מתקלין שלמין דקשוט
(ג) וקשוט: וזון לה מכילן שלמין
דקשוט (ג) וקשוט: וזון לה בדיל
דיורכון יומיה על ארעא דיי אלהה
יהב לה: טז ארי מרחק קדם יי אלהה
כל עבד אלן כל עבד שקר:

המת החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה ולקחה
ו לו לאשה ויבמה: והיה הבכור אשר תלד יקום על-
שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל: ואם-לא
יחפץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה
אל הזקנים ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שם
בישראל לא אבה יבמי וקראו-לו זקני-עירו ודברו
אליו ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה: ונגשה יבמתו
אליו לעיני הזקנים וחלצה געלו מעל רגלו וירקה
בפניו וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא-
יבנה את-בית אחיו: ונקרא שמו בישראל בית
חלוץ הגעל: יא כיינצו אנשים יחדו איש
ואחיו וקרבה אשת האחד להציל את-אישה מיד
מכהו ושלחה ידה והחזיקה במבשיו: וקצתה את-
כפה לא תחוס עינה: יב לא יהיה
לה בכיסר אבן ואבן גדולה וקטנה: לא יהיה לה
בביתה איפה ואיפה גדולה וקטנה: אבן שלמה
וצדק יהיה לה איפה שלמה וצדק יהיה לה למען
יאריכו ימיה על האדמה אשר-יהנה אלהיה נתן
לו: יג כי תועבת יהוה אלהיה כל עשה
עול:

ר"ט

יבמות (י): (י) ונקרא שמו וגו'. מלוא על כל הפומדים שם לומר חלון הנעל (ספרי
שם; יבמות קו:); (יא) כי ינצו אנשים. סופן לכל ליד מכות, כמו שנאמר מיד
מבהו. אין שלום יולא מחור ידי מלוא (ספרי רנב:); (יב) וקצתה את כפה. ממון
דמי בשמן, הכל לפי המדיניות והמחשבות. או חוט חלף ידה ממך, נאמר כאן לא תחוס
ונאמר להאן בעדים וזממין לא תחוס (לעיל יט:); מה להאן ממון חף כאן ממון (ספרי
רנב:); (יג) גדולה וקטנה. גדולה כשמתחשק את הקטנה, שלא יהא נוטל בגדולה
ומחזיר בקטנה (שם רנב:); (יד) לא יהיה לה. אם עשית כן לא יהיה לה כלום (שם);
אבן ואבן. משקלות: (טו) אבן שלמה וצדק יהיה לה. אם עשית כן יהיה לה

כב:); או בן בת, או בן הבן, או בן הבת, או בן הבת: (ו) והיה הבכור. פרט לחילוליות
גדול האחים הוא מייבם אחיה (ספרי רפט: יבמות כד:); אשר תלד. פרט לחילוליות
שאינה יולדת (שם וסס:); יקום על שם אחיו. זה שייבם אח אחיו יטול נחלת המת
בנכסיו אביו (שם וסס:); ולא ימחה שמו. פרט לאשת סרים ששמו מחוי (יבמות שס:);
(ז) השערה. כחרגומו, לתרע בית דינא: (ח) ועמד. כעמידה (ספרי רל:); ואמר.
בלשון הקודש, ואף היא דברה בלשון הקודש (ספרי קו:); (ט) וירקה
בפניו. טל גבי קרקע (שם וסס:); אשר לא יבנה. מכאן למי שחנן שלא יחזור ויבס,
ללא כחיו אשר לא בנה חלף אשר לא יבנה, כיון שלא בנה שוב לא יבנה (ספרי שם;

6. **הבכור אשר תלד** — *The firstborn* [i.e., the oldest of the surviving brothers] — *if she can bear*. The translation follows *Rashi*, who renders the verse according to the elucidation of the Sages (*Sifre*). Thus, the verse teaches that the oldest of the surviving brothers has the first obligation to perform the commandment of *yibum*, and that the commandment applies only if the widow is not congenitally incapable of giving birth. Continuing this interpretation, the Sages teach that whichever brother enters into the levirate marriage shall succeed to the name of his dead brother, in the sense that he inherits all the property of the dead brother.

The literal meaning of the verse would be that the firstborn child of the levirate marriage is named after the dead brother, so that his memory is carried on. This is true only in the spiritual sense, for there is no requirement to name the newborn son after the dead brother. However, the newborn *does* become the successor to the dead man's soul, so that his spiritual being is perpetuated (*R' Bachya*).

7. **הזקנים** — *The elders*, i.e., a court of three.

8. **ורדו אליו** — *And speak to him*. It is up to the court to determine which is the best course. Ordinarily, they try to persuade him to fulfill the commandment to marry her, but

Levirate Marriage and Releasing the Obligation deceased shall not marry outside to a strange man; her brother-in-law shall come to her, and take her to himself as a wife, and perform levirate marriage. ⁶ It shall be that the firstborn — if she can bear — shall succeed to the name of his dead brother, so that his name not be blotted out from Israel. ⁷ But if the man will not wish to marry his sister-in law, then his sister-in-law shall ascend to the gate, to the elders, and she shall say, "My brother-in-law refuses to establish a name for his brother in Israel, he did not consent to perform levirate marriage with me."

⁸ Then the elders of his city shall summon him and speak to him, and he shall stand and say, "I do not wish to marry her."

⁹ Then his sister-in-law shall approach him before the eyes of the elders; she shall remove his shoe from on his foot and spit before him; she shall speak up and say, "So is done to the man who will not build the house of his brother." ¹⁰ Then his name shall be proclaimed in Israel, "The house of the one whose shoe was removed!"

Penalty for Embarrassing Another ¹¹ If men fight with one another, a man and his brother, and the wife of one of them approaches to rescue her husband from the hand of the one who is striking him, and she stretches out her hand and grasps his embarrassing place, ¹² you shall cut off her hand; your eye shall not show pity.

Honest Weights and Measures ¹³ You shall not have in your pouch a weight and a weight — a large one and a small one. ¹⁴ And you shall not have in your house a measure and a measure — a large one and a small one. ¹⁵ A perfect and honest weight shall you have, a perfect and honest measure shall you have, so that your days shall be lengthened on the Land that HASHEM, your God, gives you. ¹⁶ For an abomination of HASHEM, your God, are all who do this, all who act corruptly.

if they feel that it is unwise to do so — for example, if the couple appears to be incompatible — they will dissuade him from marriage and urge him to carry out the alternative commandment of *chalitzah*, given in verse 9 (*Yevamos* 101b). Since Talmudic times, the universal custom of Ashkenazic communities is to prefer *chalitzah* over *yibum*, because the brother should marry his sister-in-law only out of a sincere desire to perform the commandment, not for monetary or sensual motives. Since such lofty thoughts are most difficult for all but the greatest people, it is better to perform *chalitzah*.

9. וְחִלְצָה נָעֳלָיו — *She shall remove his shoe*. Had he fulfilled the commandment of *yibum*, he would have demonstrated his desire to keep his brother spiritually alive, but now that he spurned the opportunity, it is as if his brother is now irrevocably dead. To symbolize that he should now grieve for the loss he has caused, the widow removes his leather shoe (*R' Bachya*), which is a symbol of mourning, and spits on the ground in front of him, as a symbol of contempt (*Sforno*).

11-12. Penalty for embarrassing another. In the above case of *chalitzah*, a widow is justified in humiliating the brother who disdained her husband's honor, but now the Torah hastens to state that generally it is wrong to shame another person. If a woman tries to help her husband by embarrassing someone else, she must pay a financial penalty to the victim (*Sforno*). This is the source of the rule

that assailants are fined for the embarrassment that they cause, in addition to damages and other costs.

The case is that a woman, seeking to save her husband, grabs the private parts of his opponent. If she had no other recourse, and her husband was in mortal danger, she would have been justified in doing anything necessary to save him. This penalty applies only if what she did was uncalled for (*Or HaChaim*).

12. וְקָצַתָּ אֶת יָדָהּ — *You shall cut off her hand*. The Sages derive exegetically that this is a figurative expression for a financial penalty (*Rashi*). Since the funds for this payment generally would come from money she had earned by working, it is as if the "hand" that brought her the money is cut off (*Haamek Davar*).

13-16. Honest weights and measures. Following the list of commandments that assure a fair and honest society, the Torah states that God's abhorrence for dishonesty goes so far that it is forbidden for a Jew even to own inaccurate weights and measures (*Sforno*). Verse 14 makes clear that God abhors dishonesty, and will not permit His Holy Land to be a base for such activities. The Chofetz Chaim's first published work was a pamphlet exhorting his fellow townsmen to adhere to these laws.

13. גִּדְּוָלָהּ וְקֶטְנָה — *A large one and a small one*, i.e., a large weight that he uses when he buys, so that he will get a larger quantity; and a small one that he uses when he sells, so that he will give away less (*Rashi*).

יִהְיֶה דְּבִיר יֵת דִּי עֲבֹד לָךְ עֲמֹלָק
בְּאַרְחָא בְּמַפְקֹכּוֹן מִמַּצְרַיִם: יידי
עֲרֵעָךְ בְּאַרְחָא וְקִטְל בְּךָ כָּל דְּהוּוּ
מִתְאַחֲרִין בְּחֵרְךָ וְאַתָּה מְשַׁלְהִי וְלֹאִי
וְלֹא דְחִיל מִן קֳדָם יי: יי וְיִהְיֶה כֹּד יִנְיָח יי
אֲלֵהֶךָ לָךְ מִכָּל בְּעָלֵי דְבִבְךָ מִסְּחוּר
סְחוּר בְּאַרְעָא דִּי יי אֲלֵהֶךָ יִהְיֶה לָךְ
אַחְסָנָא לְמִירְתָּהּ תִּמְחִי יֵת דְּוִכְרָנָא
דְּעֲמֹלָק מִתְּחַת שְׁמִיָּא לֹא תִנְשִׂי:

זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה לָּךְ עֲמֹלָק בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם
יח מִמִּצְרַיִם: אֲשֶׁר קָרָךְ בְּדֶרֶךְ וַיִּזְנֹב בְּךָ כָּל-הַנֶּחֱשָׁלִים
יט אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עֵיף וַיִּגַע וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים: וְהָיָה בְּהֵנִיחַ
יְהוָה אֲלֵהֶיךָ וְלָךְ מִכָּל-אֲיֵבֶיךָ מִסָּבִיב בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר
יְהוָה אֲלֵהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחָה אֶת-זָכְרָ
עֲמֹלָק מִתְּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשְׁכַּח: ק"י פסוקים. על"י סימן.

מפסיר

רש"י

אחרים (שס): ויזנב בך. מכת זנב, חוקך מילת חורק כלפי מעלה (שס י): כל
הנחשלים אחרריך. חסרי כח מחמת חטאם שהיה הענן פולטן (שס): ואתה עיף
ויגע. עיף בלמא דכתיב וילמא שם העם למים (שמות יג) וכתיב אחריו ויבא
עמלק (שס ח; תנחומא שס): ויגע. בדך (שס): ולא ירא. עמלק (ספרי שס)
אלהים מלהרע לך: (יט) תמחה את זכר עמלק. מאי? ועד אשה מעולל ועד
יונק משור ועד זה (שמואל א טו:ג) שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על הבהמה
לומר בהמה זו משל עמלק היחה (פסיקתא זוטרותא):

הרבה (שס): (יז) זכור את אשר עשה לך. אם שקרת במדות ובמשקלות היו
דואג מגדולי האויב, שנאמר מאזני מרמה תועבת ה' (משלי יא:א) וכתיב בתריה בא
ודון ויבא קלון (שס ב; תנחומא ח): (יח) אשר קרך בדרך. לשון מקרה (ספרי
רט). דבר אחר, לשון קרי וטומאה (תנחומא ט) שהיה מטמאן במשכב זכור. דבר
אחר, לשון קור וחוס, לנגד והפשיך מרחיקתך, שהיו האומות יראים להלחם בכס
ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים. משל לאמבטי רוסחת שאין כל בריה יכולה
לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה, אט"פ שנטה הקרה אותה בפני

17-19. Remembering Amalek. It is a positive commandment to erase the memory of Amalek, as it says, *you shall wipe out the memory of Amalek* (v. 19), and it is a positive commandment always to remember their evil deeds and

their ambush, in order to inspire hatred of them. By tradition, the Sages derive that Amalek's treachery must be remembered orally, and not be forgotten from the heart, for it is forbidden to forget their hatred and enmity (*Rambam*,

Remem-
bering
Amalek ¹⁷ Remember what Amalek did to you, on the way when you were leaving Egypt, ¹⁸ that he happened upon you on the way, and he struck those of you who were hindmost, all the weaklings at your rear, when you were faint and exhausted, and he did not fear God. ¹⁹ It shall be that when HASHEM, your God, gives you rest from all your enemies all around, in the Land that HASHEM, your God, gives you as an inheritance to possess it, you shall wipe out the memory of Amalek from under the heaven — you shall not forget!

THE HAFTARAH FOR KI SEITZEI APPEARS ON PAGE 1201.

Hil. Melachim 5:5; see Exodus 17:8-16).

18. וְלֹא יִרָא אֶל־הָיִים — And he did not fear God. This phrase explains why Amalek is more despised than any of the many other nations that waged war against Israel. Had Amalek made a brave frontal attack like the others, defying both God and their intended human victims, the crime would not have been so heinous. But Amalek *did* fear people — that is why it chose to ambush the Jews who straggled at the rear of the nation, the people who were *faint and exhausted*, and least able to defend themselves. By doing so, Amalek showed special contempt for God (R' Yitzchak Zev Soloveitchik).

19. וְזָכַר — The memory. "Be aware that some authorities

maintain that this word should be pronounced זָכַר while others read it וְזָכַר. Therefore [when this portion is read as the maftir on *Shabbas Parashas Zachor*, the Sabbath before Purim,] the reader should read it both ways, thus fulfilling the obligation according to both views" (*Mishnah Berurah* 685:18).

עלִי מִסֻּכִּים. עֲלִי סִימָן. — This Masoretic note means: There are 110 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic עֲלִי.

The mnemonic עֲלִי, *upon me*, refers to the large number of commandments that are contained in this *Sidrah*, and is our declaration that we accept them upon ourselves (R' David Feinstein).

פרשת כי תבוא

אונקלוס

א ויהי ארי תעול לארעא די יי אלקה
 יחב לך אחסנא ותיממה ותיחב בה:
 ב ותחשב מריש כל אבא דארעא די תעל
 מארעא די יי אלקה יחב לך ותשוי
 בסלא ותהר לאתרא די יתרעי יי
 אלקה לאשראח שכנתה תמן: ג ותימתי
 לנת פהנא די יי ביומא האנונ ותימר
 לה חיותי יומא דין קדם יי אלקה ארי
 עלית לארעא די קיים יי לאבהתנא
 למתן לנא: ד וישוב פהנא סלא מידך
 ויחנתה (נ"א וינענעה) קדם מדפחא דיי
 אלקה: ה ותתיב ותימר קדם יי אלקה
 לבן ארמאח בעא לאובדא ית אבא
 ויחט למצרים ודר תמן בעם וער והנה
 תמן לעם רב תקיף וסגי: ו ואבאישו
 לנא (נ"א וינא) מצרים וענינא ויהבו
 עלנא פלחנא קשיא: ז וצלניא קדם יי
 אלקה דאבהתנא וקביל יי צלותנא
 וגלי קדמוהי עמלנא ולאיתנא
 ויחנקנא: ח ויאפקנא יי ממצרים בידי
 תקיפא ובדרךעא מרממא ובחוננא רבא
 ובאתין ובמפתין: ט ואיתנא לאתרא
 דדין ויחב לנא ית ארעא דנא ארעא
 עבדא חלב ודבש: י ובען הא איתתי ית
 ריש אבא דארעא די יחבת לי יי
 ותחנתה (נ"א ותנענעה) קדם יי אלקה
 ותסגוד קדם יי אלקה: יא ותחדי בכל
 טבתא די יחב לך יי אלקה ולאנש
 ביתך את ולנאי וגיורא די בינך: יב ארי

א ויהי כִּי-תבוא אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ
 ב נַחֲלָה וירשתה וישבת בה: וּלְקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית הַכֹּל-פְּרִי
 הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְרֵא מֵאֲרֻצְךָ אֲשֶׁר יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ
 ג וּשְׂמַתָּ בִטָּנָא וְהִלַּכְתָּ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה
 ד אֱלֹהֶיךָ לִשְׁכֹּן שְׁמוֹ שָׁם: וּבָאתָ אֶל-הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה
 ה בַּיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגְדַּתִּי הַיּוֹם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי-
 ו בָאתִי אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵינוּ לָתֵת לָנוּ:
 ז וּלְקַח הַכֹּהֵן הַטָּהוֹר מִיָּדְךָ וְהִנִּיחוּ לִפְנֵי מִזְבֵּחַ יְהוָה
 ח אֱלֹהֶיךָ: וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אֲבִד
 ט אֲבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיִםה וַיַּגֵּר שָׁם בְּמִתִּי מֵעֵט וַיְהִי-שָׁם לְגוֹי
 י גָּדוֹל עַצּוֹם וָרֹב: וַיַּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ
 י עֲלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה: וְנִצַּעַק אֶל-יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ
 ז וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת-קִלְנוּ וַיֵּרָא אֶת-עֲנֵינוּ וְאֶת-עַמְלָנוּ וְאֶת-
 ח לַחֲצֵנוּ: וַיּוֹצֵאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה
 ט וּבִמְרָא גָדֹל וּבָאֲתוֹת וּבִמִּפְתִּים: וַיְבָאֵנוּ אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה
 י וַיִּתֵּן-לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ: וְעַתָּה
 יא הִנֵּה הִבֵּאתִי אֶת-רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר-נָתַתָּה לִי
 יב יְהוָה וְהִנִּחְתּוּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי יְהוָה
 כִּי אֱלֹהֶיךָ: וְשִׂמַּחְתָּ בְּכָל-הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן-לָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 כִּי וּלְבִיתְךָ אַתָּה וְהָלוֹי וְהָגֵר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ:

שני

רש"י

(סוכה מז:): (ה) וענית. לשון הרמת קול (סוכה לב:): ארמי אובד אבי. מזכיר
 חסדי המקום. ארמי אויב חכי, לכן בקש לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב, ובשכיל
 שחשב לעשות חשב לו המקום כאילו עשה (ספרי שם) אומות העולם חושב להם הקב"ה
 מחשבה (רעה) כמעשה (ירושלמי פסח א'א): ויורד מצרימה. ועוד אחרים כאלו
 עליו כלותו, שאחרי זאת ירד יעקב למצרים: במתי מעט. כשכניס נפש (ספרי
 שם: ט) אל המקום הזה. זה בית המקדש (שם: ו) ויתן לנו את הארץ. כמשפט
 (שם: י) והנחתו. מגיד שטעלו אחר הנפש (ס"א גנח) הכהן ואחוזו בידו כשהוא
 קורא וחוזר ומניף (שם: סוכה שם: יא) ושמוחת בכל הטוב. מכלל אמרו אין
 קורין מקרא בכורים אלא בזמן השמחה מעלת ועד החג, שאז מלקט חבולו
 ופירוחיו ויינו ושמונו, אבל מהחג ואחרי מביא ואינו קורא (פסחים לו:): אתה והלוי
 אף הלוי חייב בכורים אם נטעו בחור עריסו: והגר אשר בקרבך. מביא ואינו

(א) והיה כי תבוא וגו' וירשתה וישבת בה. מגיד שלא נחייבו בכורים עד
 שכבשו את הארץ ותקלחו (קדושין לו:): (ב) מראשית. ולא כל ראשית, שאין כל
 הפירות חייבין בכורים אלא שבעת המינים בלבד, נאמר כאן ארץ ונאמר להלן ארץ
 חטה ושעורה וגו' (לעיל ח'א) מה להלן משבעת המינים שנשתכחה בהן ארץ ישראל אף
 כאן משכח ארץ ישראל, שכן שבעת המינים (מנחות פד:): וית שמון. (לעיל שם) וית
 אגורי (ספרי ר"ז) ששמו אגור בחובו (זכרות ט:): ודבש (לעיל שם) הוא דבש
 חמרים (ספרי שם): מראשית. אדם יורד לתוך שדה ורואה תאנה שנכרה, כורך
 עליה גמי לסימן ואומר הרי זה בכורים (זכרות ט:): (ג) אשר יהיה בימים
 ההם. אין לך אלא כהן שנימך, כמו שהוא (ספרי ר"ח): ואמרת אליו. שאינך כפוי
 טובה (שם ר"ט): הגדתי היום. פעם אחת כשנה ולא שתי פעמים (שם: ד) ולקח
 הכהן הטנא מידך. להניף אותו (שם ט). כהן מניח ידו תחת יד העלים ומניף

PARASHAS KI SAVO

26.

11-1. **בכורים/First Fruits.** The Torah now gives the details of a commandment that was first mentioned in *Exodus 23:19* (see notes there). After the Land was conquered and allocated, farmers were to take the first ripened fruits to the

Temple and present them to the Kohen, in a ritual that included a moving declaration of gratitude to God for His eternal role as the Guide of Jewish history. The Jew's gift of his first fruits, or *Bikkurim*, to the Kohen symbolizes that he dedicates everything he has to the service of God. For a Jew

PARASHAS KI SAVO

26

First
Fruits

¹ It will be when you enter the Land that HASHEM, your God, gives you as an inheritance, and you possess it, and dwell in it, ² that you shall take of the first of every fruit of the ground that you bring in from your Land that HASHEM, your God, gives you, and you shall put it in a basket and go to the place that HASHEM, your God, will choose, to make His Name rest there.

³ You shall come to whomever will be the Kohen in those days, and you shall say to him, "I declare today to HASHEM, your God, that I have come to the Land that HASHEM swore to our forefathers to give us." ⁴ The Kohen shall take the basket from your hand, and lay it before the Altar of HASHEM, your God.

⁵ Then you shall call out and say before HASHEM, your God, "An Aramean tried to destroy my forefather. He descended to Egypt and sojourned there, few in number, and there he became a nation — great, strong, and numerous. ⁶ The Egyptians mistreated us and afflicted us, and placed hard work upon us. ⁷ Then we cried out to HASHEM, the God of our forefathers, and HASHEM heard our voice and saw our affliction, our travail, and our oppression. ⁸ HASHEM took us out of Egypt with a strong hand and with an outstretched arm, with great awesomeness, and with signs and with wonders. ⁹ He brought us to this place, and He gave us this Land, a Land flowing with milk and honey. ¹⁰ And now, behold! I have brought the first fruit of the ground that You have given me, O HASHEM!" And you shall lay it before HASHEM, your God, and you shall prostrate yourself before HASHEM, your God.

¹¹ You shall be glad with all the goodness that HASHEM, your God, has given you and your household — you and the Levite and the proselyte who is in your midst.

to say that his every accomplishment — no matter how much sweat he invested in it — is a gift from God, is one of the goals of Creation.

2. **פְּרִי אֶרֶץ** — *Of the first* i.e., the first fruit of some, but not every, species. The Sages derive exegetically that this commandment applies only to the seven species for which the Land is praised, as enumerated in 8:8. When a man saw a ripe fig, he would tie a cord to its stem and declare, "This is *Bikkurim*" (*Rashi*). The Sages describe how Jews from the entire Land converged on Jerusalem with their *Bikkurim* in festive processions, accompanied by music and celebrations in city after city.

3. **לְהֵאָחֵז לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ** — *To Hashem, your God*. The bringer of the *Bikkurim* must say to the Kohen, "HASHEM your God," a term that implies a special relationship between God and the Kohen, as if he were a king or prophet [see, for example, *Joshua* 1:9; *I Samuel* 12:19 and 15:15]. The Torah requires one to show such respect to the Kohen, even though he may be much inferior to his predecessors. The *Bikkurim* should be seen as a gift to God, and the Kohen as His representative (*Sforno*).

4. **בִּי-בָאתִי אֶל-הָאָרֶץ** — *That I have come to the Land*. This is an expression of gratitude to God for having given us the Land (*Rashi*).

4. **וְלָקַח הַכֹּהֵן** — *The Kohen shall take*. The Kohen places his hand under that of the owner, and together they lift and wave it, as is done with many offerings (*Succah* 47b).

5-10. **The declaration**. The bringer of the *Bikkurim* takes his basket back from the Kohen and recites a brief sketch of

Jewish history, the effect of which is to show that the Land could never have been given to the Jewish people without God's loving intervention in history. At the conclusion of his declaration, the bringer puts his basket down before the Altar, and it becomes a gift to the Kohen. As elucidated by *Sifre*, this passage forms a major part of the Passover *Haggadah*.

5. **אֲרָמִי אֲבָרָאִי** — *An Aramean tried to destroy my forefather*. The translation is that of *Rashi*, who follows the Midrashic interpretation of *Sifre*, which is also the version found in the *Haggadah*. Accordingly, the *Aramean* is the deceitful Laban, who tried to deceive Jacob at every turn, and finally pursued him with the intention of killing him, and would have done so had not God warned him not to dare harm Jacob (see *Genesis* 31:29-30). In the plain sense, the term is rendered *my forefather* [i.e., Jacob] *was a lost* [i.e., homeless or penniless] *Aramean*, meaning that Jacob lived in Aram for twenty years of his life (*Ibn Ezra*).

11. **וְשִׂמְחָה** — *You shall be glad*. The celebration should include activities that make people joyous, such as shared song, for whenever people come together to celebrate a happy event, it is natural for them to sing (*HaKsav V'HaKabbalah*). The verse shows that a Jew must include the Levites and the needy in a celebration of his good fortune (*Ibn Ezra*).

This assurance that Israel will rejoice is juxtaposed with the following passage, commanding that tithes be distributed properly, to teach that Jews can be sure of happiness if they provide for the Levite, the poor, and the helpless (*Baal HaTurim*).

תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית
שנת המעשר ונתתה ללוי לגר ליתום ולאלמנה ואכלו
בשעריך ושבעו: ואמרת לפני יהוה אלהיך בערתי
הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולאלמנה
ככל מצותך אשר צויתני לא עברתי ממצותי ולא
שכחתי: לא אכלתי באני ממנו ולא בערתי ממנו
בטמא ולא נתתי ממנו למת שמעתי בקול יהוה אלהי
עשיתי ככל אשר צויתני: השקיפה ממעון קדשך מן
השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר
נתתה לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב
והיום הזה יהוה אלהיך מצוה
ורבש: לעשות את החקים האלה ואת המשפטים ושמרת
ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך: את יהוה
האמרת היום להיות לך לאלהים וללכת בדרךיו
ולשמר חקיו ומצותיו ומשפטי ולשמע בקול: ויהוה
האמירך היום להיות לו לעם סגלה כאשר דבר לך
ולשמר כל מצותיו ולתתך עליון על כל הגוים אשר
עשה לתהלה ולשם ולתפארת ולהיתך עם קדש
ליהוה אלהיך כאשר דבר:

שלישי טו

תשצי לעשר את כל מעשר צללתך
בשנת חליטתה שנת מעשרך ותתן
ללוי לגיורא ליתום ולאלמנה
ויכלו בקריתך וישבעו: ויחזיקו קדם
יהוה אלהיך פלתי קדש מעשרך מן ביתך
ואף יהבתה ללוי ולגיורא ליתום
ולאלמנה ככל תפקדתך די פקדתי
לא עברתי מפקודיך ולא נשיתי: לא
אכלתי באבלי מנה ולא פלתי מנה
בדמסאב ולא יהבתי מנה למית קבלית
במימרא דיי אלהי עבדית ככל די
פקדתי: וסאתכי ממדור קדשך מן
שמיא וברך יה עמך יה ישראל ויה
ארצא די יהבת לנא כמא די קימתא
לאבהתנא ארע עבדא חלב ודבש:
ויקא דרין וי אלהך מפקדת למעבר
יה קימא האלון ויה דיניא וחסר
ותעבר ויהוה בכל לבך ובכל נפשך:
יה יה חטבת ויקא דין למחיה לך
לאלה ולמנה בארצו ותקנו קימיה
ולמשר קימיה ופקודיה ודיניה
ולקבלא במימרה: ויה חטבך ויקא
דין למחיה לה לעם חביב כמא די מליל
לך ולמשר כל פקודיה: ויולמנה
עלאה על כל עממא די עבד
לתשבחא ולשום ולרבו ולמנה עם
קדיש קדם וי אלהך כמא די מליל:

ר"ט

קורא שאינו יכול לומר לאבותיו (בכורים א:ד) (יב) בי תבלה לעשר את כל
מעשר תבואתך בשנה השלישית. כשנחמור להפריש מעשרות של שנה
השלישית קבע זמן הדיבור והידיד בערב הפסח של שנה הרביעית. שנאמר מקלה
לשם שנים חוליא וגו' (לעיל יד:כח) נאמר כאן מקו ונאמר להלן (לצא) מקו שבע שנים
לענין הקהל, מה להלן רגל אף כאן רגל. אי מה להלן חג הסוכות אף כאן חג הסוכות,
ח"ל כי תכלה לעשר מעשרות של שנה השלישית, רגל שהמעשרות כלן בו וזהו פסח,
הרבה אילנות יש שנקטין אחר הסוכות, נמאזו מעשרות של שלישית כלן בפסח
של רביעית, וכל מי ששהה מעשרותיו הגריכו הכובו לבערו מן הבית (ספרי סס):
שנת המעשר. שנה שאין טוהב בה אלא מעשר אחד משני מעשרות שנהבו בשני
שנים שלפניה, שנה ראשונה וטוהב בה שמיטה טוהב בה מעשר ראשון, כמו שנאמר
כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר (במדבר יב:כ) ומעשר שני, שנאמר ואכלת
לפני ה' אלהיך מעשר דגך חירושך ויהרדך (לעיל יד:כג) הרי שני מעשרות, ובא
ולמדך כאן בשנה השלישית שאין טוהב מאותן שני מעשרות אלא האחד, ואיזה זה,
מעשר ראשון. ותחת מעשר שני יתן מעשר שני, שנאמר כאן ונתתה ללוי את אשר
לו, הרי מעשר ראשון, לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר שני (ספרי עב; ר"ה יב):
ואכלו בשעריך ושבעו. קו לנס כדי שבעו. מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן
פחוח מחיה קב חטים וכו' (ספרי עג; פאה ה:ה) (יג) ואמרת לפני ה' אלהיך,
החווה שנתה מעשרותיך (ספרי סס; בערתי הקדש מן הבית. זה מעשר שני
ונטע רבעי (סס; מעשר שני הוי) ולמדך שנה מעשרותיו של שני שנים ולא
העלם לירושלים שגרר (העלותם עשיו: וגם נתתיו ללוי. זה מעשר ראשון. וגם
לרבות תרומה ובכורים (סס וסס): לגר ליתום ולאלמנה. זה מעשר שני (סס
וסס) ככל מצותך. תחת כסדרן ולא הקדמתי תרומה לבכורים ולא מעשר
לתרומה ולא שני לראשון (סס וסס) שהתרומה קריאה ראשית (במדבר טז:כ; יח:כ)

שהיא ראשונה משנעשה דגן, וכתיב מלאךך ודמך לא תאחר (שמות כב:כח) לא
תשנה את הסדר (מכילתא כספא פ"ט): לא עברתי ממצותיך. לא הפרשתי
ממין על שאינו מינו ומן החדש על היס ונאמן על החסוד על המחזיר ולא מן המחזיר
על החסוד (ספרי סס; מעשר שני סס): ולא שכחתי. מלכרך על הפרש
מעשרות (סס וסס): (יד) לא אבדתי באני ממנו. מכאן שאסור לאונן (סס וסס
יב): ולא בערתי ממנו בטמא. בין שאני טמא והוא טמור בין שאני טמור והוא
טמא (סס וסס). והיכן חזרה על כך, לא חוכל לאכול בשערך ו זכילת טומאה (לעיל
יב:יז) כמו שנאמר בפסולי המוקדשים בשערך תאכלנו הטמא והטהור וגו' (לעיל
טו:כג) אבל זה לא חוכל לאכול דרך אכילת עפרין האמור במקום אחר וינמות
בחקותי וכלו ונחתי בשמיכם כעמם (ויקרא כו:א): אשר נתתה לנו כאשר
(סס): שמעתי בקול ה' אלהי. הביאותי לבית הבחירה (סס וסס): עשיתי בכל
אשר צויתני. שמחתי וסימחתי בו (סס וסס): (טו) השקיפה ממעון קדשך.
עשיתי מה שצויתני, עשה אתה מה שעליך לעשות (סס וסס יג) ששמרת חס
בחקותי וכלו ונחתי בשמיכם כעמם (ויקרא כו:א): אשר נתתה לנו כאשר
נשבעת לאבותינו. לתת לנו וקיימת ארץ זבת חלב ודבש: (טו) היום
הזה ה' אלהיך מצוה. ככל יוס יהיו בנינו חדשים כאילו בו ביים נלווים
עליהם (תנחומא א) ושמרת ועשית אותם. בת קול במצותך, הלאה בבכורים
היום, תשנה לשנה הכאה (סס): (יז) האמרת, הבדלת לך מאלהי הנכר להיות לך
בנקרה, ולי נראה שהוא לנא הפרשה והבדלה, הבדלת לך מאלהי הנכר להיות לך
לאלהים, והוא הפרישך אליו ממנו הארץ להיות לו לעם סגולה ודבר אחר, ומאמתי
לס עז, והוא לנא תפארת, כמו יתאמרו כל פועלי און (תהלים נד:ד):
(יח) כאשר דבר לך. והייחס לי סגולה (שמות יט:ה; מכילתא פסחא יב):
(יט) ולהיותך עם קדוש וגו' באשר דבר. והייחס לי קדושים (ויקרא כב:כ):

Confession of the Tithes ¹² When you have finished tithing every tithe of your produce in the third year, the year of the tithe, you shall give to the Levite, to the proselyte, to the orphan, and to the widow, and they shall eat in your cities and be satisfied. ¹³ Then you shall say before HASHEM, your God, "I have removed the holy things from the house, and I have also given it to the Levite, to the proselyte, to the orphan, and to the widow, according to whatever commandment You commanded me; I have not transgressed any of your commandments, and I have not forgotten. ¹⁴ I have not eaten of it in my intense mourning, I did not consume it in a state of contamination, and I did not give of it for the needs of the dead; I have hearkened to the voice of HASHEM, my God; I have acted according to everything You commanded me. ¹⁵ Gaze down from Your holy abode, from the heavens, and bless Your people Israel, and the ground that You gave us, as You swore to our forefathers, a Land flowing with milk and honey."

God and Israel are inseparable ¹⁶ This day, HASHEM, your God, commands you to perform these decrees and the statutes, and you shall observe and perform them with all your heart and with all your soul. ¹⁷ You have distinguished HASHEM today to be a God for you, and to walk in His ways, and to observe His decrees, His commandments, and His statutes, and to hearken to His voice. ¹⁸ And HASHEM has distinguished you today to be for Him a treasured people, as He spoke to you, and to observe all His commandments, ¹⁹ and to make you supreme over all the nations that He made, for praise, for renown, and for splendor, and so that you will be a holy people to HASHEM, your God, as He spoke.

12-15. תרומת מעשרות/Confession of the Tithes. Tithes must be taken from crops, according to a three-year cycle. Every year, the first tithe is given to the Levite; during the first and second years, *maaser sheni*, the second tithe, is taken. It has a degree of sanctity and must be eaten in Jerusalem. During the third year, instead of the second tithe, a tithe known as *maaser ani*, the tithe of the poor, is taken. This cycle is repeated every three years, with the exception of the seventh [Shemittah] and fiftieth [Yovel] years, when no tithes are required. By the day before Pesach of the year after each three-year cycle, an owner must make sure that he has delivered all tithes to their proper destination, and then, on the last day of Pesach of the fourth and seventh years, he recites the confession in this passage (vs. 13-15). It is preferable to recite it at the Temple — before HASHEM (v. 13) — but it may be recited anywhere.

Sforno explains why the declaration is called a "confession," even though it mentions no sins. Had Israel not worshiped the Golden Calf, the Divine service would have remained the privilege of the firstborn, and every Jewish home could have been a sacred temple. Only because of the nation's spiritual downfall did it become necessary to remove the tithes from the home and give them to Kohanim and Levites. For this, we confess.

12. שנת המעשר — The year of the tithe, i.e., the year when only one of the two tithes of the previous years is given. In the first two years of the cycle, both the Levite's tithe and *maaser sheni* are separated, but in the third year, *maaser sheni* is omitted, and replaced by the tithe of the poor (*Rashi*). Alternatively, the tithe of the poor has an especially exalted status. The Levites are entitled to their gift, because they gave up a share of the Land to devote themselves to God's service. The second tithe is enjoyed by the farmer and his

family. But the tithe for the poor has a special status because it symbolizes Jewish generosity and concern for the less fortunate (*Haamek Davar*).

14. לא אכלתי באני — I have not eaten of it in my intense mourning, i.e., the day of a close relative's death [אָגנינות], when it is forbidden to eat *maaser sheni*. Similarly, the rest of this verse refers to *maaser sheni*, which may not be eaten if either it or the eater is contaminated, nor may it be used to purchase shrouds or other needs of a dead person (*Rashi*).

15. הִשְׁקִיטָה מִמְּעוֹן — Gaze down from Your holy abode. "We have done what You have decreed upon us, now You do what behooves You," by blessing Israel (*Rashi*). This verse is the only exception to the rule that the word הִשְׁקִיטָה, *gazing*, in Scripture denotes careful examination to determine that punishment is appropriate. But when Jews give to the poor, the Attribute of Judgment is transformed into the Attribute of Mercy (*Rashi* to *Genesis* 18:16).

Or *HaChaim* comments that the two expressions *holy abode* and *heaven* refer to two kinds of blessing: The first is the spirit of purity that God infuses into people, and the second is the temporal blessing of prosperity. This explains also the verse's later reference to Israel and the ground.

16-19. God and Israel are inseparable. Having now concluded the commandments and explanations that God had instructed him to teach as his life drew to an end, Moses exhorted his people to observe them with all their heart and soul (*Ramban*), and always to think of the Torah as fresh and exciting, as if it had been given today (*Rashi*).

17-18. האמרת... האמרת — Distinguished. Because Israel accepted the Torah and committed itself to observe its commandments no matter what, the nation and God have mutually exalted one another. Israel distinguished HASHEM as

אופקיד משה וסבי ישראל ית עמא למימר טר ית כל תפקדתא די אנא מפקד יתכון יומא דין: ביהי ביומא די תעברון ית ירדנא לארעא דין אלהך יהב לך וחקים לך אננין רברבין וחסוד יתהון בסינא: וותכתוב עליהון ית כל פתגמי אורייתא דנא במעברך בדיל די תעול לארעא דין אלהך יהב לך ארעא עבדא חלב ודבש במא די מליל יי אלהא נאכתתך לך: ויהי במעברכון ית ירדנא תקימון ית אנניא האלין די אנא מפקד יתכון יומא דין בטורא דעיכל וחסוד יתהון בסינא: וותכני סמן מדבחא קדם יי אלהך מדבח אננין לא תרים עליהון פרולא: אננין שלמין תכני ית מדבחא דין אלהך ותסך עלוהי עלון קדם יי אלהך: וותבוס נכסת קדשין ותיכול סמן ותחדי קדם יי אלהך: וותכתוב על אנניא ית כל פתגמי אורייתא דנא פרש יאות: וומליל משה וכהניא לנאי לכל ישראל למימר אצית ושמע ישראל יומא דין הוייתא לעמא קדם יי אלהך: וותקבל למימרא דין אלהך ותעבר ית פקודהי וית קמוהי די אנא מפקד יומא דין: וופקיד משה ית עמא ביומא ההוא למימר: יי אלן יקומון לכרכא ית עמא על טורא דגרוזים במעברכון ית ירדנא שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף

בז רביעי א ויצו משה וזקני ישראל את העם לאמר שמר את כל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם היום: והיה ביום אשר תעברו את הירדן אל הארץ אשר יהיה אלהיך נתן לך והקמת לך אבנים גדולות ושרת אתם בשיר: וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת בעברך למען אשר תבא אל הארץ אשר יהיה אלהיך ונתן לך ארץ ובת חלב ודבש כאשר דבר יהוה אלהי אבותיך לך: והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בחר עיכל ושרת אותם בשיר: ובנית שם מזבח ליהוה אלהיך מזבח אבנים לא תניף עליהם ברזל: אבנים שלמות תבנה את מזבח יהוה אלהיך והעלית עליו עולות ליהוה אלהיך: וכתבת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני יהוה אלהיך: וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב: וידבר משה והכהנים הלויים אל כל ישראל לאמר הסבת ושמע ישראל היום הוה נהיית לעם ליהוה אלהיך: ושמעת בקול יהוה אלהיך ועשית את מצותו ואת חקיו אשר אנכי מצוה היום: ויצו משה את העם ביום ההוא לאמר: אלה יעמדו לברך את העם על הר גרזים בעברכם את הירדן שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף

חמישי יא

רע"ז

בנרית (ברכות כג:): (יב) לברך את העם. כדאיתא במסכת סוטה (סז, לה) דשה שנים על לראש הר גרזים ושנה לראש הר סיני, והכתיב והאזין והאזין למשה באמנו. הפכו לרש פניהם כלפי הר גרזים ופתחו בנרית, כדאיתא אחר לא יעשה פסל ומסכה וגו' ולא ולא שניק חסן. חזר והפכו פניהם כלפי הר סיני ופתחו בקללה, ואומרים אחר האזין אחר יעשה פסל וגו', וכן כולם, עד אחר אחר לא יקס:

its only God, and He distinguished Israel as His only people (Rashi).

Alternatively, you [Israel] caused God to say that He will always be your God. Because of Israel's dedication to God and His commandments, He was influenced to become their God and always to help them. Conversely, because of the miracles He performed to save and maintain Israel, HASHEM caused you to say that you obligate yourself always to be His treasured people (Rashbam). According to either interpretation, these two verses constitute mutual pledges of allegiance between God and Israel.

27.

1-11. The new commitment. Moses now commanded the

(א) שמור את כל המצוה. לשון הוה, גרנד"ט בלש"ן: (ב) והקמות לך. בירדן, ואחר כך תיאלץ משם אחרות ותבנו מהן מזבח בהר סיני. נמלאת אהה אומר שלשה מיני אבנים היו, שנים עשר בירדן, וכענן בגלגל, וכענן בהר סיני, כדאיתא במסכת סוטה (לה): (ח) באר היטב. בשנים לשון (ס) הסבת. כתרומה: היום הזה נהיית לעם. כלל יום יהי בנייד כאלו היום באת עמו

people that upon entering the Land, which they would do in only a few weeks, they were to commit themselves anew to God and the Torah. They would do this by inscribing the entire Torah on twelve huge stones, by bringing offerings, and by gathering at two mountains to affirm their allegiance. Since Moses himself would not be with them, and since a nation is guided by its respected leaders, he summoned the elders of Israel to join him in this proclamation.

3. רבתי התורה — The words of this Torah. Moses wanted the people to know from the moment they entered the Land that their past success and hope for the future depended on their loyalty to the Torah. Their crossing of the Jordan would be miraculous (see Joshua 3), and, as soon as they were in the

27

The New
Commit-
ment

¹ Moses and the elders of Israel commanded the people, saying, "Observe the entire commandment that I command you this day. ² It shall be on the day that you cross the Jordan to the Land that HASHEM, your God, gives you, you shall set up great stones and you shall coat them with plaster. ³ You shall inscribe on them all the words of this Torah, when you cross over, so that you may enter the Land that HASHEM, your God, gives you, a Land flowing with milk and honey, as HASHEM, the God of your forefathers, spoke about you. ⁴ It shall be that when you cross the Jordan, you shall erect these stones, of which I command you today, on Mount Ebal, and you shall coat them with plaster. ⁵ There you shall build an altar for HASHEM, your God, an altar of stones; you shall not raise iron upon them. ⁶ Of whole stones shall you build the altar of HASHEM, your God, and you shall bring upon it elevation-offerings to HASHEM, your God. ⁷ You shall slaughter peace-offerings and eat there, and you shall be glad before HASHEM, your God. ⁸ You shall inscribe on the stones all the words of this Torah, well clarified."

⁹ Moses and the Kohanim, the Levites, spoke to all Israel, saying, "Be attentive and hear, O Israel: This day you have become a people to HASHEM, your God. ¹⁰ You shall hearken to the voice of HASHEM, your God, and you shall perform all His commandments and His decrees, which I command you today."

¹¹ Moses commanded the people on that day, saying, ¹² "These shall stand to bless the people on Mount Gerizim, when you have crossed the Jordan: Simeon, Levi, Judah, Issachar, Joseph,

Land, they would inscribe the entire Torah in seventy languages (see v. 8 below), something that could not be possible without a miracle. Thus it would be clear to them that they had crossed the Jordan because of God, and that only obedience to the Torah could preserve them in their new home (*Alshich*).

Because of this bond between the Torah and the Land, the Sages included mention of the Torah in the second blessing of Grace after Meals, which expresses gratitude for the Land (*R' Bachya*).

4. וְשָׂרָהָם בָּשֵׂייד — *And you shall coat them with plaster.* After the Torah was inscribed on the stones, they were to be coated with a new covering of plaster, to protect the writing. Anyone wishing to copy the text of the Torah from the stones afterwards could easily remove the soft plaster (*Sotah* 33b).

See notes to 11:29-30, on Mount Ebal.

8. בְּאֵר הַיֵּטֵב — *Well clarified.* This refers back to verse 3, explaining how the Torah was to be written. *Rashi*, citing the Sages (*Sotah* 32a), comments that it should be written in a manner that would be clear to anyone who wished to read it, i.e., that it be inscribed in all seventy primary languages of the time, a miraculous feat. In the plain sense, *Ibn Ezra* interprets it to mean that the inscription should be clear and legible. He also quotes *R' Saadiah Gaon* that all the commandments, but not the entire text of the Torah, were inscribed on the stones.

9. הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיִיתָ לְעָם — *This day you have become a people.* When Moses gave his newly written Torah Scroll to the Levites for safekeeping (31:19), the rest of the nation protested, saying that some day the Levites might say that the Torah is theirs exclusively, and the rest of the people have no share in it. Moses rejoiced at this demonstration of love and reverence for the Torah, because it proved that they had matured and become worthy of being called a *people* (*Rashi* to 29:3).

11-26. Blessings and curses/Mount Gerizim and Mount Ebal. As soon as the Jews entered the Land, they were to assemble at two mountains (see 11:29-30), for a new acceptance of the Torah. There, twelve commandments would be enumerated, and the people would acknowledge publicly that blessings await those who observe them and curses will befall those who spurn them. Six tribes would stand on one mountain and six tribes on the other, with the Ark, the Kohanim, and the elders of the Levites in the valley between them. The Levites in the valley would loudly pronounce the blessings and curses, and the tribes on the mountaintops would call out, "Amen!" Thus, the very entry into the Land would include a pledge of allegiance, as it were, to the Torah that constitutes the essence of Jewish nationhood.

These twelve subjects of the blessings and curses are acts of the sort that transgressors could do secretly. Thus, the nation would proclaim that it abhorred stealthily committed sins, and acknowledged that God would punish those who commit them (*Rashbam*; see *Or HaChaim*). Accordingly, the entire nation would inaugurate its occupation of the Land by declaring that there can be no contradiction between public and private morality; a nation that considers it acceptable to sin in private will inevitably see erosion in its moral integrity.

Sforno comments that these twelve are the sort of sins that are committed by powerful and influential people, who are often beyond the reach of the law. Accordingly, Moses wanted the people to declare that they despised such deeds, so that the masses would not be punished for the corruption of those they cannot restrain.

12. וְלֵוִי — *Levi.* As always, the total of the tribes is twelve; when Levi is among them, Manasseh and Ephraim are combined as the tribe of Joseph. Here, Levi is included in the number, since Levites require blessings no less than anyone else (*Oznaim L'Torah*).

ובנימין: ואלה יעמדו על-הקללה בְּהָר עֵיבָל רְאוּבֵן גֵּד
 יד וְאִשָּׁר וְזִבְלוֹן דָּן וְנַפְתָּלִי: וְעֵנֹי הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל-כָּל-אִישׁ
 טו יִשְׂרָאֵל קוֹל רֹם: אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר
 יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמִסֶּכֶה תוֹעֵבֶת יִהְיֶה מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וְשֵׁם
 טז בִּסְתֵר וְעֵנֹי כָל-הָעָם וְאָמְרוּ אָמֵן: אָרוּר מַקְלָה
 יז אָבִיו וְאָמֹו וְאָמֵר כָּל-הָעָם אָמֵן: אָרוּר מְסִיג
 יח גְּבוּל רֵעֵהוּ וְאָמֵר כָּל-הָעָם אָמֵן: אָרוּר מַשְׁגֵּה
 יט עוֹר בְּדֶרֶךְ וְאָמֵר כָּל-הָעָם אָמֵן: אָרוּר מְטָה
 כ מִשְׁפָּט גֵר-יְתוֹם וְאִלְמָנָה וְאָמֵר כָּל-הָעָם אָמֵן: אָרוּר
 כא שֹׂכֵב עִם-אִשְׁתּוֹ אָבִיו כִּי גִלָּה בְּנֶף אָבִיו וְאָמֵר כָּל-הָעָם
 כב אָמֵן: אָרוּר שֹׂכֵב עִם-כָּל-בְּהֵמָה וְאָמֵר כָּל-הָעָם
 כג אָמֵן: אָרוּר שֹׂכֵב עִם-אֶחָתוֹ בֶּת-אָבִיו אֹו בֶּת-
 כד אָמֹו וְאָמֵר כָּל-הָעָם אָמֵן: אָרוּר שֹׂכֵב עִם-
 כה רֵעֵהוּ בִּסְתֵר וְאָמֵר כָּל-הָעָם אָמֵן: אָרוּר
 כו לִקַּח שָׁחַד לְהַכּוֹת נֶפֶשׁ דָּם נָקִי וְאָמֵר כָּל-הָעָם
 כז אָמֵן: אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יִקִּים אֶת-דִּבְרֵי
 הַתּוֹרָה-הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם וְאָמֵר כָּל-הָעָם אָמֵן:
 כח וְהָיָה אִם-שָׁמוּעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת
 אֶת-כָּל-מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֶנְכִּי מְצֻוֶּה הַיּוֹם וּנְתַנֶּנָּה יְהוָה
 ב אֱלֹהֶיךָ עֲלִינוּן עַל כָּל-גּוֹיֵי הָאָרֶץ: וּבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל-הַבְּרָכוֹת

רש"י
 (טז) מקלה אביו. מולול, לשון ונקלה אחיד (לעיל כהג): (יז) מסיג גבול. מחזירו לאחריו וגונב את הקרקע, לשון והסב אחור (ישעיה נט:ד): (יח) משגה עור. הסומא כדנב ומשילו טלה רעה (ת"כ קדושים פרשת ציצית: (בד) מכה רעהו כסתור. על לשון הרע הוא אומר (פרד"א פ"ג; חרנוס

14. *The Levites shall speak up.* The procedure was that the Levite elders would turn to Mount Gerizim and call out, "Blessed is the man who . . ." and everyone would answer, "Amen!" Then they would turn to Mount Ebal and call out "Accursed is the man . . ." as the text is given in the Torah, and everyone would answer, "Amen!" (Rashi).

18. *מְשַׁגֵּה עוֹר* — One who causes a blind person to go astray. This includes misleading anyone who is "blind" to the truth or a proper course of action.

20-23. Since the passage discusses sins that are done in secret (Rashbam above), only cases of incest are listed, since such close relatives love one another and might become tempted to sin, especially since it is natural for them to be together and the sin would go unnoticed. Bestiality is listed

with them to show that the Torah considers incest to be as abhorrent as bestiality (Or HaChaim).

26. *אֲשֶׁר לֹא יִקִּים* — Who will not uphold. The nation accepted a curse upon anyone who does not uphold all of the Torah (Rashi). Ramban explains this to mean that every Jew must accept the Torah's validity in full, and dare not claim that even one of its commandments is not relevant. However, this curse is not imposed on any Jew who commits a sin, only on one who denies that a part of the Torah is God given or relevant.

Ramban cites approvingly a view in the Jerusalem Talmud (Sotah 7:4) that this curse applies to anyone who can influence others to be loyal to the Torah, but does not care to do so, especially people in positions of authority, who have the

and Benjamin. ¹³ And these shall stand for the curse on Mount Ebal: Reuben, Gad, Asher, Zebulun, Dan, and Naphtali. ¹⁴ The Levites shall speak up and say to every man of Israel, in a loud voice:

¹⁵ 'Accursed is the man who will make a graven or molten image, an abomination of HASHEM, a craftsman's handiwork, and emplace it in secret.' And the entire people shall speak up and say, 'Amen.'

¹⁶ 'Accursed is one who degrades his father or mother.' And the entire people shall say, 'Amen.'

¹⁷ 'Accursed is one who moves the boundary of his fellow.' And the entire people shall say, 'Amen.'

¹⁸ 'Accursed is one who causes a blind person to go astray on the road.' And the entire people shall say, 'Amen.'

¹⁹ 'Accursed is one who perverts a judgment of a proselyte, orphan, or widow.' And the entire people shall say, 'Amen.'

²⁰ 'Accursed is one who lies with the wife of his father, for he will have uncovered the robe of his father.' And the entire people shall say, 'Amen.'

²¹ 'Accursed is one who lies with any animal.' And the entire people shall say, 'Amen.'

²² 'Accursed is one who lies with his sister, the daughter of his father or the daughter of his mother.' And the entire people shall say, 'Amen.'

²³ 'Accursed is one who lies with his mother-in-law.' And the entire people shall say, 'Amen.'

²⁴ 'Accursed is one who strikes his fellow stealthily.' And the entire people shall say, 'Amen.'

²⁵ 'Accursed is one who takes a bribe to kill a person of innocent blood.' And the entire people shall say, 'Amen.'

²⁶ 'Accursed is one who will not uphold the words of this Torah, to perform them.' And the entire people shall say, 'Amen.' "

28

¹ It shall be that if you hearken to the voice of HASHEM, your God, to observe, to perform all of His commandments that I command you this day, then HASHEM, your God, will make you supreme over all the nations of the earth. ² All these blessings will come upon you

power to mold the behavior of others. Even someone who studies the Torah and is rigorously observant, but is unconcerned about the shortcomings of others, even though he can help them, is included in this curse.

This verse also implies the obligation upon every individual to support Torah study, each according to his ability. The *Chofetz Chaim* once told ruefully of a wealthy man who gave a relatively small contribution and justified himself by saying that he contributed to many institutions and individuals. The *Chofetz Chaim* surprised him by asking him to make an accounting of his charities and household expenditures. It turned out that in the space of a year, he had spent twice as much on draperies as he had given for Torah education.

28.

Blessing and Admonition. Just before his death, Moses gave the people a chilling prophecy of the horrors that would befall them if they spurned God and the Torah. This is the second *תוכחה*, *Admonition*, in the Torah: The first was uttered by God, and its litany of punishments is expressed in the first person, for God was telling Israel what *He* would do (*Leviticus 26*); this *Admonition* was uttered by Moses, and it

is expressed in the third person, for he was saying in his own words what God would do to those who defied Him (*Rashi* to v. 23).

According to *Ramban*, the first *Admonition* referred to the years leading up to the destruction of the First Temple and the subsequent Babylonian Exile, while this one refers to the waning years of the Second Temple and the current exile (see notes to *Leviticus 26:46*).

Or HaChaim comments that the first *Admonition*, which is phrased in the plural, is addressed to cases of broad, national spiritual downfall, whereas this one, which is almost entirely in the singular, is addressed to individual sinners, to make the point that God will not tolerate pockets of sin, even if the nation as a whole is not involved in them.

1-14. The Berachah/Blessing. Before the Torah recounts the dire consequences of sin, it gives the blessings that will accrue to the nation for fulfilling the commandments. These blessings are wide ranging and involve every area of material life, thus reassuring the people that their spiritual accomplishments will bring them untold benefits in every area of life. If loyalty to the commandments can cause one's business and family life to prosper, surely it can yield infinite

האלה והשיגך כי תשמע בקול יהוה אלהיך: ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה: ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך ופרי בהמתך שגר אלפיה ועשתרות צאנך: ברוך טנאך ומשארתך: ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך: ייתן יהוה את איביך הקמים עליך נגפים לפניך בדרך אחר יצאו אליך ובשבועה דרכים ינוסו לפניך: יצו יהוה אתה את הברכה באסמיה ובכל משלח ידך וברכה בארץ אשר ייהוה אלהיך נתן לך: יקימך יהוה לו לעם קדוש באשר נשבע לך כי תשמר את מצות יהוה אלהיך והלכת בדרךיו: וראו כל עמי הארץ כי שם יהוה נקרא עליך ויראו ממך: והותרך יהוה לטובה בפרי בטנך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך על האדמה אשר נשבע יהוה לאבותיך לתת לך: יפתח יהוה לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה: ונתנך יהוה לראש ולא לזנב והיית רק למעלה ולא תהיה למטה כי תשמע אל מצות יהוה אלהיך אשר אנכי מצוך היום לשמר ולעשות: ולא תסור מכל הדברים אשר אנכי מצוה אתכם היום ימין ושמאל ללכת אחרי אלהים אחרים לעבדם: והיה אם לא תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר לעשות את כל מצותיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום

רש"י

אחר, טנאך דבר נח שאתה מסתכל בנשים: ומשארתך. דבר ניש שנאמר ככלי ואינו זכר: (ו) ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך. שאתה יושאך מן העולם כלל חטא כביאך לעולם (ב"מ קז:). (ז) ובשבועה דרכים ינוסו לפניך. כן דרך

spiritual bliss. See the introduction to the *Tochachah*/Admonition in *Leviticus*.

2. והשיגך — *And overtake you*. God will be so gracious to you that you will be overtaken by blessings even when you make no effort to obtain them (*Sforno*). The blessings will come even when logic and nature would indicate that they cannot happen.

Even when God is merciful and wishes to shower blessings upon His people, the Heavenly Court may protest that Israel is undeserving of such bounty. Moses now assures Israel that God will not let this happen; nothing will prevent the blessings from being fulfilled (*Or HaChaim*).

כול — *If you hearken to the voice* . . . The voice is an allusion to the Torah and its study, for all the blessings will

(ד) שגר אלפיה. ולדות בקרך שבהמה משגרת ממשיה: ועשתרות צאנך. כמרגמו. ורבותיו אמרו למה נקרא שמו ששתרות, שמעשירות את בעליהן (חולין פד:). ומחזיקות אותן כעשתרות הללו שכן פלגים חזקים: (ה) ברוך טנאך. פירותיך. דבר

overtake Israel without effort when its people make Torah study their primary activity, and their occupations secondary (*Sforno*). *Or HaChaim*, going further, comments that all the blessings through verse 8 will accrue in reward for Torah study.

6. וברוך אתה בצאתך — *And blessed shall you be when you go out*. You shall leave this world as free of sin as you were when you came into it (*Rashi*).

7. ובשבועה דרכים — *And on seven roads*. It is common for people who flee in panic to disperse and run off in all directions (*Rashi*), discarding every semblance of military discipline.

The juxtaposition of this verse with the next, which speaks of blessed storehouses, suggests that the fleeing enemy will

The and overtake you, if you hearken to the voice of HASHEM, your God:

Blessing for Fulfilling the Commandments ³ Blessed shall you be in the city and blessed shall you be in the field. ⁴ Blessed shall be the fruit of your womb, and the fruit of your ground, and the fruit of your animals; the offspring of your cattle and the flocks of your sheep and goats. ⁵ Blessed shall be your fruit basket and your kneading bowl. ⁶ Blessed shall you be when you come in and blessed shall you be when you go out. ⁷ HASHEM shall cause your enemies who rise up against you to be struck down before you; on one road will they go out toward you and on seven roads will they flee before you. ⁸ HASHEM will command the blessing for you in your storehouses and your every undertaking; and He will bless you in the Land that HASHEM, your God, gives you. ⁹ HASHEM will confirm you for Himself as a holy people, as He swore to you — if you observe the commandments of HASHEM, your God, and you go in His ways. ¹⁰ Then all the peoples of the earth will see that the Name of HASHEM is proclaimed over you, and they will revere you. ¹¹ HASHEM shall give you bountiful goodness, in the fruit of your womb and the fruit of your animals and the fruit of your ground, on the ground that HASHEM swore to your forefathers to give you. ¹² HASHEM shall open for you His storehouse of goodness, the heavens, to provide rain for your Land in its time, and to bless all your handiwork; you shall lend to many nations, but you shall not borrow. ¹³ HASHEM shall place you as a head and not as a tail; you shall be only above and you shall not be below — if you hearken to the commandments of HASHEM, your God, that I command you today, to observe and to perform; ¹⁴ and you do not turn away from any of the words that I command you this day, right or left, to follow gods of others, to worship them.

The Admonition for Disobedience ¹⁵ But it will be that if you do not hearken to the voice of HASHEM, your God, to observe, to perform all His commandments and all His decrees that I command you today, then

leave behind a wealth of supplies and provisions for the Jews to take at will (*Baal HaTurim*).

8. וברוך בארץ — *And He will bless you in the Land.* God will bring the blessing of prosperity into Eretz Yisrael, so that merchants and investors will have no need to travel abroad to make their fortunes (*Haamek Davar*).

9. כי תשמר — *If you observe.* For the first time, this verse specifies the observance of commandments, leading *Or HaChaim* to comment that, whereas the previous blessings were in reward for Torah study, the following ones are in reward for performance of the other commandments.

10. ויראו ממך . . . ויראו כל עמי הארץ — *Then all the peoples of the earth will see . . . and they will revere you.* In the plain sense of the verse, it will be natural for nations to feel reverence for a people that is such an obvious recipient of God's blessings, for this Divine bounty will testify to the Name that they bear upon themselves.

Each nation will have its god or set of beliefs, but all nations will come to realize that only God is the source of all strength and blessing — even of the powers that they ascribe to their gods. If so, the nation that is intimately associated with God will inspire the awe of all the others (*R' Bachya*).

12. בעתו — *In its time.* Abundant rain can be a curse if it falls only when it is not needed; conversely, even a small amount of precipitation can be a blessing if it falls when the crops require it.

13. לראש ולא לזנב — *As a head and not as a tail.* The two terms are not redundant, for it is possible for a nation to be

a head, i.e., leader, to some, but to be a follower of others. God promises that if Israel is worthy, it will be respected by everyone, and subservient to no one (*Ramban*).

15-68. The Tochachah/Admonition. As noted above, *Ramban* relates this Admonition to the period of the Second Temple and the subsequent exile, which was brought about by the Roman Empire. He comments that the bulk of the frightful curses were meant for the years of spiritual decline leading up to the Destruction, when the Jewish people suffered invasion, subjugation, siege, and all the other forms of depredation and suffering mentioned in this chapter. The constant refrain that these sufferings would result in the destruction and loss of the Land show that the main thrust of the Admonition would be loss of the Land and the resultant exile. Once that happened, however, Jews would sometimes prosper and enjoy the favor of benevolent governments, but exile would be its own punishment, and Jews would be scattered and vulnerable in many lands, helpless against the whims and tantrums of the leaders and populations. *Ramban* ties several of the verses to actual events, as will be explained in the notes.

15. לשמר לעשות . . . בקול ה' — *To the voice of Hashem . . . to observe, to perform.* For Israel to enjoy God's blessings, there are three requirements: It must study the Torah; avoid transgression of the negative commandments; and perform the positive commandments. This verse alludes to all three, saying that if any of them are ignored, punishment will follow. The voice alludes to the Torah; to observe refers to the care needed to refrain from transgressing the negative command-

וַיִּתְּנוּ עֲלָהּ כֹּל לִטְיָא הָאֵלִין וַיִּדְבְּקוּ
טו לִט אֶת בְּקֶרְתָּא וְלִט אֶת בְּחֻקְלָא:
יז לִט סֵלָה וְאַצְוֹתָהּ: יח לִט וְלָדָא דַּמְעָה
יט וְאֵבָא דְאַרְעָה בְּקִיר תּוֹרִיר וְעִדְרִי עֲנֵה:
יט לִט אֶת בְּמַעְלָה וְלִט אֶת בְּמַפְקָה:
כא יִבְרִי יֵי בְּרָה יִת מֶמְעָלָה וְיִת שְׁגוּשָׁא וְיִת
כב וְיִתְפִּיחָא בְּכָל אֲחֻשְׁתָּא יִדְרָה יִת תַּעֲבֹד וְיִת
כג דְּחֻשְׁתָּא וְעַד הַחִבֵּר בְּפִרְעִי מִן קֳדָם
כד בִּישׁוּת עוֹבְדֵיךְ דְּשִׁבְקָתָא רַחֲמֵי:
כה כִּי יִדְבֵק יֵי בְּרָה יִת מוֹתָא עַד דִּישְׁצִי יִתְרָה
כז מַעַל אֲרַעָא דִּי אֵת עֵלָל לְחֻמֵּן לְמִירְתָּה:
כח יִתְחַנֵּן יֵי בְּשִׁחְתָּמָא וּבְקֶרְתָּא
כט וּבְדִלְקָתָא וּבְחֻחִירָא וּבְחֻרְבָּא
לג וּבְשִׁדְפוּנָא וּבִירְקוּנָא וַיִּרְדְּפֵךְ עַד דְּתִבְדֵּי:
נא וַיִּהְיוּ שְׁמֵךְ דִּי עֲלִי רִישָׁה סְחִינִי
נב וּבְחֻשְׁתָּא מִלֵּאחֲתָא מִטְרָא וְאֲרַעָא דִּי
נז תּוֹחֲתִי תִקְפֵּא בְּפִרְעוּלָא וּלְמַעְבֵּד פְּרִי:
נח יִתְן יֵי מִטְרָא אֲרַעָה אֲבָקָא וְעִפְרָא מִן
נח שְׁמֵיִא יִחוּת עֲלָהּ עַד דְּחֻשְׁתָּא: כה יִתְחַנֵּן
יז תְּבִיר קֳדָם בְּעִלִּי דִּבְכָּה בְּאַרְחָא חֲדָא
יח תּוֹק לְתַתָּה וּבְשִׁבְקָא אֲרֻחֵן תַּעֲרוֹק
יט מְקֻדְמוּהִי וְתַהִי לְזִיעַ לְכָל מַלְכוּת אֲרַעָא:
כז וְתַהִי נִבְלָתָהּ מִשְׁגָּרָא לְמִיכַל לְכָל עוֹפָא
כח שְׁמֵיִא וּלְבַעִירָא אֲרַעָא וְלִית דְּמִנֵּי:
כט מִיִּחְנֵךְ יֵי בְּשִׁחְתָּא רַמְצִירָא וּבִטְחוּרִין
לג וּבִגְרָא בְּחֵיס יִבְשִׁי שְׂרִי לֵא תַּחֲלֵל
לד לְאַתְסָקָה: כה מִיִּחְנֵךְ יֵי בְּטַפְשֻׁתָּא
לז וּבִסְמִיּוּתָא וּבְשַׁעֲמֻמָּתָא לָכָא: טז וְתַהִי
מז מִשְׁשׁ בְּטִהְרָא כְּמָא דִּי מִשְׁשׁ צִינְדָא
נח בְּקִבְלָא וְלֹא תַחֲלֹחַ יִת אֲרֻחִי וְתַהִי בְּרַם
נח עֲשִׂיק וְאַנְסִי כָּל יוֹמֵיִא וְלִית דְּרִפִּיק:
לז אֲתַתָּא תִירוּס וְגִבְר אֲחֻרֵּן יִשְׁכְּבֻנָּה
לח בֵּיתָא תִּבְנִי וְלֹא חִיבָה בֵּה בְּרָמָא תַּצּוֹב
לח וְלֹא תַחֲלֹנָה: לא תּוֹרֵךְ יִהִי אֲנִס לְעִינֵיךְ
לח וְלֹא יִתְכּוֹל מִנָּה חֲמֵרָא יִהִי אֲנִס מְשֻׁרְמָא
לח וְלֹא יִתְכּוֹל בֵּה עֲנָה מִסִּירִין לְבַעֲלִי דִּבְכָּה
לח וְלִית לָהּ פְּרִיק: כה בִּגְנִי וּבְגִנְתִּי מִסִּירִין
לח לְעֵלְמָא אֲחֻרֵּן וְעִינֵיךְ חֻן וְיִסּוּפֵן בְּגִלְחֵתְךָ

יט-כ

כא

כב

כז

כד

כה

כו

בז

ה'

52

142

1

17

סוסוק (כא) ויכח ה' (פסוק כב). הקל מהם בקלותו לאמרו בלשון יחיד, וגם כן בקללה
הקל, צבאשונות הוא אומר את שמות כבדו וארלכס כנוחש (ויקרא כ"ו:ט) שלא
יוו השמים משינן כדרך שאין כבדו מוש, ומתוך כך יהא חורב בעולם, והאחר הא
ועתה כדרך שהנחת מוש, והיא מרקבת פירושה. וכאן הוא אומר שמך נחש
ולרנך שמה, שיהי שמים משינן (וכדרך הנחש), א"פ ש' כדל ש' אומר מכל מקום לא
יהא חורב על ארנן בעולם, והאחר לא הנחש מוש מיהא כדרך ש' ארנן הברז מוש, ואין
פירות מרקבין. ומכל מקום קללה היא, בין שהיא כנוחש בין שהיא כבדו לא תויל
היות, וכן השמים לא ייקו מטר: (כד) מטר אדנך אבק ועפר. ויקח דמח
סורא (תענית ג:) מטר יורד ולא כל רבו ואין כן כדי להרעין את העפר, והרוב צאה
ועללה את האבק ומכסה אתו על עזב הרעיש את כל לחים מן המים ונדנב צמח, ועשה
מן ומימיה מרקבין: (דה) לזערה. לזערה לזערה. שיונו על שמים מוטחין
ועין ויחמורו או (נו) שלא יבא עניו כדרך שאל על אלו: (כו) בשחין מצרים. רע

הנבילים לברוח מתפזרים לכל (ב) המארה. חסרון, כמו נרעם ממארת (ויקרא יג:אל): המדומה. גוש, קול בלתי: (כב) בשחת. שגברו נשח ונפוח: ובקדחת. כאן כי אש קדחה בלפי (ולכן לבב) והוא אש חולים, מלוי"ה בלע"ה, שהיא חמה מאוד: ובדלקת. חמה יותר מקדחת, ומיני חלאים הם: ובחדר. חולי חממנו חוד גלגל ונחמ חמדי למים, ובלע"ה אשכרדיחם, כאן ועלמי חרה מי חרד (ואיני לגל) חמה מזה (וימיה והט): ובחבר. ביא עילי גימט: ובשרפון ובירקון. מוח תבואה שגשגות: שרפון. רוח קרים, השלי"ד (אח"א) בלע"ה: ידקון. יובש, ופי תבואה מכסיפין והשפין לירקון, קמ"א בלע"ה: עד אבדך. חרס, עד ויחיד, כלומר עד אבוד חושך, שחלה מלחיד: (בב) והיו שמיך אשר על ראשם נחשת. קלחת חלל מהם פני אמרן ובזהר סיני מפי הקב"ה אמרן, כדמשמן (גמליה) וכן נאמר חוש על שמשו (ויקרא כו:כד) ואם חלבו עמי קרי (סא ח) ובאן הוא אומר בקול ה' אליהי (לעל פסוה עו) ידבה"ה

all these curses will come upon you and overtake you:

¹⁶ Accursed will you be in the city and accursed will you be in the field. ¹⁷ Accursed will be your fruit basket and your kneading bowl. ¹⁸ Accursed will be the fruit of your womb and the fruit of your ground, the offspring of your cattle and the flocks of your sheep and goats. ¹⁹ Accursed will you be when you come in and accursed will you be when you go out. ²⁰ HASHEM will send in your midst attrition, confusion, and worry, in your every undertaking that you will do, until you are destroyed, and until you are quickly annihilated, because of the evil of your deeds, for having forsaken Me. ²¹ HASHEM will attach the plague to you, until it consumes you from upon the ground to which you are coming, to possess it. ²² HASHEM will strike you with swelling lesions, with fever, with burning heat, with thirst, and with sword; and with wind blasts and with withering — and they will pursue you until your destruction. ²³ Your heavens over your head will be copper and the land beneath you will be iron. ²⁴ HASHEM will make the rain of your Land dust and dirt; from the heaven it will descend upon you until you are destroyed. ²⁵ HASHEM will cause you to be struck down before your enemies; on one road you will go out against him, but on seven roads will you flee before him; and you will be a cause of terror to all the kingdoms of the earth. ²⁶ Your carcass will be food for every bird of the sky and animal of the earth, and nothing will frighten them. ²⁷ HASHEM will strike you with the boils of Egypt, with hemorrhoids, with wet boils and dry boils, of which you cannot be cured. ²⁸ HASHEM will strike you with madness and with blindness, and with confounding of the heart. ²⁹ You will grope at noontime as a blind man gropes in the darkness, but you will not succeed on your way; you will be only cheated and robbed all the days, and there will be no savior. ³⁰ You will betroth a woman, but another man will lie with her; you will build a house, but you will not dwell in it; you will plant a vineyard, but you will not redeem it. ³¹ Your ox will be slaughtered before your eyes, but you will not eat from it; your donkey will be robbed from before you, but it will not return to you; your flocks will be given to your enemies, and you will have no savior. ³² Your sons and daughters will be given to another people — and your eyes will see and pine in vain for them

רש"י

ישגלגלה. לשון גלגל, פילגש, והכחוש כינה לשבח ישכנה, וקחון סופרים הוא זה (מגילה כ"ג): תחללנו. בשם הרבנים לזכור מפריו: (לב) ובלות אליהם. מלפני אליהם שישבו ואינם שבים. כל תוחלת שאינה בזה קרייה כליון עינים:

היה מלך, לה מנחון ויבש מנפיש כדאיחא בככורות (מא); נ"ק פ': גרב. שחין לה (ככורות ש"ס): חרס. שחין יבש כחרס (ש"ס): (כח) ובתמהון לבב. אוסס רגל, אשפורישין' נע"ו': (כט) עשוק. כלל מעשיך יהיה פרעור: (ל)

ments; and to perform refers to the active performance of the positive ones (Or HaChaim).

17-18. פריי־בטנך . . . תנאך ומשארתך — *Your fruit basket and your kneading bowl. . . the fruit of your womb.* Ramban notes that the blessing of children was mentioned before prosperity (vs. 4-5), but here, in the curse, the order is reversed. Similarly, in the blessing, victory over enemies precedes prosperity (7-8), and here the order is reversed. He explains that children are people's most precious possessions, and security against attack and violence is the first goal of any government, so that these come before material wealth in the list of blessings. When God turns His wrath against His wayward nation, however, he removes these last.

22. עד אבךך — *Until your destruction.* The verse does not say "they will destroy you." Rather, the sense of the verse is that the people will decline and be destroyed as a result of the long accumulation of attack, hunger, and disease (Rashi).

24. אבק וטפר — *Dust and dirt.* The small amount of rainfall will do more harm than good. There will not be enough rain

to keep dust and dirt from being whipped around by the wind. As a result, the dust and dirt will adhere to the moisture on the plants, causing them to dry and rot (Rashi).

29. באשר ימשש העור באפלה — *As a blind man gropes in the darkness.* You will be as terror stricken as a blind man in the dark. During the day, even though he is sightless, he feels confident that people will see him and help him, but in intense darkness, he knows that his natural handicap is made worse by his isolation (Megillah 24b).

30. תבנה . . . תארכו . . . תשע — *Betroth . . . build . . . plant.* More poignant heartbreak. Certain soldiers are excused from the battlefield because it would be a terrible thing for them to betroth, build, or plant, and then die, leaving the objects of their longing to others (20:5-7). But when Israel sins so grievously that the Admonition is fulfilled, such occurrences will become common.

32. בנים ובנותיך — *Your sons and daughters.* The Romans selected the most attractive young Jews and shipped them to Rome, to be slaves and to gratify the lusts of the conquerors.

כַּל יוֹמָא וְלֵית חִילָא בִּירָה: לֹא־נֵאָבֵא
דְּרֵאָרְעָה וְכָל לֹאֲוֹהָה יְכוּל עֲמָא דִּי לֹא
יִדְעָת וְהִתִּי בְרַם עֲשִׂיק וְרַעִיע כַּל
יוֹמָא: לְהִוְהִי מִשְׁמַשְׁתִּי מַחֲזוּ עֵינֵיהּ דִּי
תַּחֲזִי: לְהִמְחַנֵּךְ יִי בִשְׁתָּנָא בִּישָׁא עַל
רַבְכֵּנָא וְעַל שְׁקֵנָא דִּי לֹא תַכּוּל
לְהִתְסַפָּהּ מִפְּרַסְתָּ רִלְךָ וְעַד מוֹחֵה:
לִיגִילֵי יִי תַּח וְיֵת מַלְכָּה דִּי תָקִים עֲלָהּ
לְעַם דִּי לֹא יִדְעָת אֲמָ וְאַבְהֵמִיר וְתַפְלַח
מִמֶּנּוּ לְעַמְמֵינָא פְּלַחִי טַעֲוֻתָא אַצָּא
וְאַבְנָא: לְהִוְהִי לְצִדּוֹ לְמַתָּל וְלִשְׁוֹעִי
כַּבֵּל עֲמֵמֵינָא דִּי יִדְבָּרְנָה יִי לְתַמֵּן: לֵה־בֵּר
וְרַע סִיגִי תַפַּק לְחַקְלָא וְעַד תַּכּוּשׁ אֲרִי
יַחְסִלְנָה גּוֹבָא: לְטַבְּרָמִין תַּצּוּב וְתַפְלַח
יַחְסִמְרָא לֵאלֹהֵי תַשְׁתִּי וְכָל כְּבוֹשׁ אֲרִי
תַּכְלִיכְנָה תַלְעֵמָא: מוֹיִתִּין וְלֹא חֵלֵן לָהּ
כְּבִיל תַּחֲמִינָה וּמִשְׁחָא לֵאלֹהֵי תַסּוּרָה אֲרִי יִתְרֹן
וְיִתְרִי: מַה בְּנִין וּבְנִין תּוֹלִיד וְלֹא יִהְיוּ לָהּ
אֲרִי יִהְיוּן בִּשְׁבִינָא: מַה כַּל אִילְנָה וְאַבָּא
דְּרֵאָרְעָה יַחְסִנְנָה סַקָּה: מַה תּוֹתִיב עַרְל
דִּי בִינָה יְהִי סַלַק עַל מִנֶּה לְעַלָּא לְעַלָּא
וְאַתָּה תְּהִי נַחַת לְתַתָּא לְתַתָּא:
מַה הוּא יוֹפְפָנָה וְאַתָּה לֹא תוֹפְפָנָה הוּא יְהִי
לְתַקִּיף וְאַתָּה תְּהִי לְחַלֵּשׁ: מַה וְיִתְיוּן עֲלָהּ
כַּל לְנֻטָּא אִילָיוּן וְיִדְבָּרְנָה וְיִתְבַּקֵּנָה עַד
דְּתַשְׁתַּיִי אֲרִי לֹא קַבְלֵתָּהּ לְמִימְרָא בִּי:
אֲלֵהָ לְמִשְׁר פְּקוּדֵיהּ וְקִימֻהּ דִּי
פְּקִדְנָה: מוֹיִהוּן בָּר לֹאֵת וְלִמּוּפִת וּבִבְנִיף
עַד עֲלָם: מוֹ חֵלָה דִּי לֹא פִלְחָתָא קֳדָם יִי
אֲלֵהָ בְּחִזָּא וּבִשְׁפִירִית לְכָא מַסְנִי
בְּלֹא: מַה וְתַפְלַח יֵת בְּצִילֵי דְכִבְכָּה דִּי
יִגְרָנָה יִי בָּר בַּכְּפֵנָא וּבְצַחֲוֹתָא
וּבִטְרַסְלִיתָא וּבְחִסְרִיתָא בְּלֹא יוֹתֵן יִיר
בְּרוּלָא עַל צֹאנְקָה עַד יִשְׁרִיעִי יִתָּה:
מַה יִּיחִי יִי עֲלָהּ עִם מַרְחִיק מַסִּיפֵי אֲרַעָה
כְּמֹא דִּי מִשְׁתַּדִּי נִשְׂרָא עֲמָא דִּי לֹא
תִּשְׁמַע לִישְׁנָה: נַעַם תַּקִּיף אַפִּין דִּי לֹא
יִסַּב אַפִּין לְסַבָּא וְעַל יִנְקָא לֹא מַרְחִם:
נֹא וְיִכּוּל וְלָדָא רַבְעִינָה וְאַבָּא דְּרֵאָרְעָה
עַד דְּתַשְׁתַּיִי דִּי לֹא יִשְׂאֵר לָהּ עֲבוּרָא
שְׁמָרָא מִשְׁחָא בְּקִרִי תוֹרִיף וְעַדִּי
עֲנָה דִּי יוֹיִבֵּד יִתָּה: נִגְוַעַץ עַד כַּבֵּל
קִרְוִיף עַד יִיכְבֹּשׁ שְׁוִירָה רִמְיָא
וּבְרִיכֵיָא דִּי אֵת רַחֵץ לְאַשְׁתּוּבָא בְּהֵן

(לד) לשפחה. (כזו תמהון) אשמודיט"ר, כל הרוח אורח יסום עליך. למשל.
בכשתב מה רע על אדם ואימרו וזוהי למכת פלוגי ולשנינה. לשון ונגחם (למל
(ה) ידברו. וכן תרגומו ולפני, לשון ספור ואשפת: (לח) חסידו. לכונו, ועל שם
שכן נקרא חסיד שמעלה אל הכל: (טז) פירוש: יסיר פירושו, לשון וכל העולם (למל
(יח) וירש החלצל. (טז) הברכה רשם הפסוק ירש. עיני: העיני. החלצל. למל
(יח): (מב) וירש החלצל.

אחריה. ואי אפשר לפרש יירש לשון ירושה, ש"כ היה לו לכתוב וירש, ולא לשון הארשה וגרושין, ש"כ היה לו לכתוב ויריש: (מה) מרוב בל. כבוד שהיה כל כך מוכן: (מט) כאשר ריאה הנזשר. כפאוס, ודרך מללחת ויקלו סטיוס: לא תשמעו לשונו. שאלה תיקר (סא תנין) לשונו, וכן תשמעו חלוט חסור אוחו (בראשית טז: מאחז: וכן כי מלחמה פירש (סא מוכב: ו) וישיגיר: כל"ט: (פב) רדת חמחיר. כלרדו ויכבט:

all day long, but your hand will be powerless. ³³ A nation unknown to you will devour the fruit of your ground and all your labor, and you will be only cheated and downtrodden all the days. ³⁴ You will go mad from the sight of your eyes that you will see. ³⁵ HASHEM will strike you with a foul boil, on the knees and on the legs, that cannot be cured, from the sole of your foot to your crown. ³⁶ HASHEM will lead you and your king whom you will set up over yourself to a nation you never knew — neither you nor your forefathers — and there you will work for the gods of others — of wood and of stone. ³⁷ You will be a source of astonishment, a parable, and a conversation piece, among all the peoples where HASHEM will lead you. ³⁸ You will take abundant seed out to the field, but you will harvest little, for the locust will devour it. ³⁹ You will plant vineyards and work them, but you will not drink and you will not gather in, for the worm will eat it. ⁴⁰ You will have olive trees throughout your boundaries, but you will not anoint with oil, for your olives will drop. ⁴¹ You will bear sons and daughters, but they will not be yours, for they will go into captivity. ⁴² All your trees and the fruits of your ground, the chirping locust will impoverish. ⁴³ The stranger who is among you will ascend higher and higher, while you will descend lower and lower. ⁴⁴ He will lend to you, but you will not lend to him; he will be a head, but you will be a tail. ⁴⁵ All these curses will come upon you and pursue you and overtake you, until you are destroyed, because you will not have hearkened to the voice of HASHEM, your God, to observe His commandments and decrees that He commanded you. ⁴⁶ They will be a sign and a wonder, in you and in your offspring, forever, ⁴⁷ because you did not serve HASHEM, your God, amid gladness and goodness of heart, when everything was abundant. ⁴⁸ So you will serve your enemies whom HASHEM will send against you, in hunger and in thirst, in nakedness and without anything; and he will put an iron yoke on your neck, until he destroys you. ⁴⁹ HASHEM will carry against you a nation from afar, from the end of the earth, as an eagle will swoop, a nation whose language you will not understand, ⁵⁰ a brazen nation that will not be respectful to the old nor gracious to the young. ⁵¹ It will devour the fruit of your animals and the fruit of your ground, until you are destroyed — it will not leave you grain, wine, or oil, offspring of your cattle or flocks of your sheep and goats — until it causes you to perish. ⁵² It will besiege you in all your cities, until the collapse of your high and fortified walls in which you trusted throughout your

36. וְאֶת מֶלֶכְךָ — *And your king.* Ramban interprets this as an allusion to Agrippa II, the last Jewish king. He was raised in Rome, and his tutors and friends were Romans, with the result that he was more Roman than Jew. When he was installed as king in Jerusalem, he was instrumental in helping cause the exile. It is also an allusion to the first Jewish king who went to Rome, but this time as a captive. It happened when there was a civil war around Jerusalem between two Hasmonean brothers, Hyrcanus and Aristobulos, who were battling for the throne. They both sought help from the Romans, who were happy to oblige. They installed the weaker Hyrcanus as ruler and took Aristobulos captive and dragged him to Rome. That gave them a foothold in Eretz Yisrael that they never relinquished.

37. לְמִשַּׁל וְלִשְׁנוֹנָה — *A parable and a conversation piece.* Ramban notes that when Aristobulos was paraded through Rome in chains, the citizenry was amazed that such physically powerful people could have been defeated.

42. הַצִּלְצֵל — *Chirping locust.* The translation follows Rashi, according to whom this is a sub-species of the locusts

mentioned in verse 38. Ramban renders this as the *clashing cymbals* of the attacking armies.

45. וְהִשִּׁיגוּךְ — *And overtake you.* Just as nothing can prevent God's blessings from being fulfilled, no matter how unlikely it may seem, so nothing will stop the curses from being realized.

47. . . . תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ — *Because you did not serve . . .* The Torah once more stresses a contrast. Israel had happy times, prosperity, and everything it could have fairly desired, but it did not serve God. In return, it will become subservient to its enemies, amid humiliation, hunger, and disease.

Chasam Sofer interprets homiletically that God's anger is aroused when Israel's *failure* to serve God [לֹא עֲבַדְתָּ] is done with gladness and goodness of heart.

49. גּוֹי מֵרָחֹק — *A nation from afar.* Vespasian and his son Titus came from Rome to conquer the Land and destroy Jerusalem and the Second Temple. The awful conditions described through verse 57 took place during the siege of Jerusalem (Ramban).

בְּכָל אֶרֶץ וְיַעַק לָךְ בְּכָל קְרִינָה בְּכָל
 אֶרֶץ דִּי יִהְיֶה וְיִי אֱלֹהֶיךָ לָךְ וְיִי אֱלֹהֶיךָ לָךְ
 נִלְכָּד דְּמַעַר בְּשֵׁר בְּנִי וְנִבְתִּיךָ דִּי יִהְיֶה
 לָךְ וְיִי אֱלֹהֶיךָ בְּצִירָא וּבְעֻקְתָּא דִּי יַעַק לָךְ
 סְנָאָה: יִי גִבְרָא דְרִפְיָה בָּךְ וְדִמְפְנָה
 לְחִדָּא תְּבָאֵשׁ עֵינָה בְּאִחֻזִּי וּבִתְתִי
 קְנִימָה וּבִשְׂאָר בְּנוֹהִי דִי יִשְׂאָר:
 נִי מְלֻמֶּתִּי לְחִדָּא מְדוּנָה מְבִשֵּׁר בְּנוֹהִי דִי
 יִיכּוֹל מִדְּלָא אֲשֵׁתָאֵר לֵה כִּלְא בְּצִירָא
 וּבְעֻקְתָּא דִּי יַעַק לָךְ סְנָאָה בְּכָל קְרִינָה:
 יִי דְרִפְיָא בָּךְ וְדִמְפְנָא דִּי לֹא נִסְיֵאת
 פְּרִסְתָּ רִגְלָה לֹאחֲתָא עַל אֶרֶץ
 מִמְּפָנֶיךָ וּמִפְּרִיכֵי תְּבָאֵשׁ עֵינָה בְּגִבְרָא
 קְנִימָה וּבְכִרְהָ וּבְכִרְתָּהּ: יִי וּבִזְעֵר בְּנִי
 דִּיפְקִין מִנָּה וּבְכִנְהָ דִּי תִלִּיד אֲרִי
 חִיכְלָנִי בְּחִסְרֵי כִלְא בְּסִתְרָא
 בְּצִירָא וּבְעֻקְתָּא דִּי יַעַק לָךְ סְנָאָה
 בְּקְרִינָה: נִי אִם לֹא תִסֵּר לְמַעַבְדָּא יִי כָּל
 פְּתוּנֵי אֲרִיִּתָּא הִנָּה דְּבִתְרִין בְּסִפְרָא
 דְּרִין לְמַדְחֵל יִי שְׂמָא נִקְרָא וְדִחִלָּא
 דִּינִי יִי אֱלֹהֶיךָ: יִי וְנִפְרֵשׁ יִי יִי מִחֲתוּךְ
 וְיִי מִחֵת בְּנִי מִחֵן דְּרִבְרוּ וּמִהִימָנִי
 וּמִכְתָּשִׁין בִּישִׁין וּמִהִימָנִי: יִי וְיִי בָּךְ יִי
 כָּל מִכְתָּשִׁי מִצְרִים דִּי דִחֲלָתָא
 מִשְׁנִימִיָּה וְדִרְבִּקוֹן בָּךְ: יִי אִם כָּל מִרְעָ
 וְכָל מִחָא דִּי לֹא כְתִיבִין (יִי כְתִיב)
 בְּסִפְרָא דְּאוֹרִיתָא הִנָּה וְיִיחֻנִּין יִי עֲלֵךְ
 עַד דְּתִשְׁתַּצִּי: יִי וְתִשְׁתַּצִּין בְּעֵם וְעַד
 חֲלָף דִּי הִוִּיתוֹן כְּכּוֹכְבֵי שְׁמַיָּא לְמִסְגִּי
 אֲרִי לֹא קָבְלָתָא לְמִימְרָא דִּי אֱלֹהֶיךָ:
 יִי וְיִי כְּמָא דְרִדִּי יִי עֲלִיכוֹן לְאוֹטְכָא
 יִיחֻנִּין וְלֹאסְגָּאָה וְיִיחֻנִּין כּוֹן יִיחֻרִי יִי
 עֲלִיכוֹן לְאוֹכְדָא וְיִיחֻנִּין וְלִשְׁצָאָה וְיִיחֻנִּין
 וְחִטְלָטְלוֹן מִעַל אֶרֶץ דָּאָה עֲלֵל לְחִמֵּן
 לְמִירְתָּה: יִי וְיִיבְדְּרָךְ יִי בְּכָל עֲמִמָּא
 מִסִּפְיָא אֶרֶץ וְעַד סִפְיָא אֶרֶץ וְתִפְלַח
 תִּמְן לְעֲמִמָּא פְּלִיטִי טַעֲנָתָא דִּי לֹא
 יִדְעָתָא אֶת וְאִבְהִתְךָ אֶצְא וְאִבְנָא:
 יִי וְיִיבְדְּרָךְ הִנָּה לֹא תִנּוּחַ וְלֹא יִי
 מִנָּה לְפִרְסָתָא רִגְלָה וְיִיחֻנִּין יִי לָךְ תִּמְן לֵב
 דְּחֵל וּמִחֻשְׁבֵּן עֵינִין וּמִפְּתוֹן נִפְשׁ: יִי וְיִיחֻנִּין
 חִיִּיר תִּלּוֹן לָךְ מִשְׁבֵּל וְתִיִּיר תִּחֵה לִילָא

אֶרֶץ וְהִצֵּר לָךְ בְּכָל־שְׁעֵרֶיהָ בְּכָל־אֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה
 אֲלֵהֶיךָ לָךְ: וְאִכְלָתָּ פְּרִי־בִטְנֶךָ בְּשֵׁר בְּנִיךָ וּבְנִתֶיךָ אֲשֶׁר
 נָתַן לָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר־יֵצֵק לָךְ
 אֵיבֶךָ: הָאִישׁ הָרֹךְ בָּךְ וְהַעֲנֵג מֵאֵד תִּרַּע עֵינָיו בְּאִחֻזִּי
 וּבִאֲשֶׁת חֵיקוֹ וּבִיתֶךָ בְּנִי אֲשֶׁר יוֹתִיר: מִתַּת אֶל־אֶחָד מֵהֶם
 מִבֶּשֶׁר בְּנִי אֲשֶׁר יֹאכֵל מִבְּלִי הַשְּׂאִיר־לוֹ כָּל בְּמִצּוֹר
 וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יֵצֵק לָךְ אֵיבֶךָ בְּכָל־שְׁעֵרֶיהָ: הָרֹכֵחַ בָּךְ
 וְהַעֲנֵגָה אֲשֶׁר לֹא־נִסְתָּה כִּפְ־רִגְלָה הֵצֵג עַל־הָאָרֶץ
 מִהִתְעַנֵּג וּמִרֹךְ תִּרַּע עֵינָה בְּאִישׁ חֵיקָה וּבִבְנֵה וּבִבְתָּה:
 וּבְשִׁלְיָתָה הַיּוֹצֵאת אֶמְבִּין רִגְלִיהָ וּבִבְנִיהָ אֲשֶׁר תֵּלֵד בִּי־
 תֹאכֵלֶם בְּחִסְר־כָּל בְּסִתֵּר בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יֵצֵק לָךְ
 אֵיבֶךָ בְּשְׁעֵרֶיהָ: אִם־לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דְּבָרֵי
 הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַכְּתוּבִים בְּסִפְרֵי הַזֶּה לִירְאָה אֶת־הַשָּׁם
 הַנִּבְכָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: וְהִפְלֵא יְהוָה אֶת־
 מִכְתָּךְ וְאֶת מִכּוֹת וְרַעַף מִכּוֹת גְּדִלּוֹת וְנֶאֱמָנוֹת וְחָלִים
 רָעִים וְנֶאֱמָנִים: וְהִשִּׁיב בָּךְ אֶת כָּל־מְדוּה מִצְרִים אֲשֶׁר
 יָגֵרְתָּ מִפְּנֵיהֶם וְדִבְקוֹ בָּךְ: גַּם כָּל־חֲלִי וְכָל־מַכָּה אֲשֶׁר לֹא
 כָּתוּב בְּסִפְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעֲלֶם יְהוָה עֲלֶיךָ עַד הַשְׁמֵדָה:
 וְנִשְׁאַרְתֶּם בְּמִיתֵי מַעֲט תַּחַת אֲשֶׁר הֵייתֶם כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם
 לָרֹב בִּי־לֹא שְׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: וְהָיָה בְּאֲשֶׁר־
 שָׁשׂ יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהִיטִיב אֹתְכֶם וּלְהַרְבּוֹת אֹתְכֶם כֹּן
 יִשִּׁישׁ יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהַאֲבִיד אֹתְכֶם וּלְהַשְׁמִיד אֹתְכֶם
 וְנִסְחַחְתֶּם מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־אַתֶּה בֹּא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:
 וְהִפְיָצָה יְהוָה בְּכָל־הָעַמִּים מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ
 וְעַבְדְּתָּ שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יִדְעָתָּ אַתָּה
 וְאַבְתִּירָה עֵץ וְאָבֹן: וּבְיוֹמֵם הָהֵם לֹא תִרְגְּצֵה וְלֹא־יִהְיֶה
 מְנוּחַ לְכָפ־רִגְלָךְ וְנָתַן יְהוָה לָךְ שֵׁם לֵב רָגוֹ וּכְלִיּוֹן עֵינָיִם
 וְדֹאבוֹן נֶפֶשׁ: וְהָיוּ חֵיֶיךָ תִּלְאִים לָךְ מִגִּדֹּר וּפְחַדֹּת לִילָה

כ"ה

ובביתך. (נז) ובשליחתך. כנייה הקטנים, ככולן תהא מינה נרה
 כשחלל את האחד מליהן לאשר אללה מן הנש: (ובבניה אשר תלד. חט
 מינה לשחטם ולאכלם בחסר כל. בסתר: (נט) והפלא ה' את מבתך.
 שחללות ושחללות מלאר חט: ונאמנות. ליסד לקים שליחותם (פ"ו נה):
 (ס) אשר יגרת מפניהם. מני המטות. כשהי יחלל חללים מכות משוטת
 האלות על מלרים היו יחללים מהם שלא יבואו גס מפניהם. חט. שכן כחיו והיה
 חט שחטם שחטם וגו' כל המחלה אשר שחטם מפניהם לא חללים ענין (שחט חט: כח)

(נג) ואכלת וגו' בשר בניך וגו' במצור. מחמת שיהיו לרבים על העיר והיה
 סס מצוק. מקח רעטן: (נד) (נה) הרך בך והענג. הוא הכך הוא הענג, לשון
 סיטק, ומהענג ומרד (פסוק ט) שחטו עליהם שחטויה אחד. אפ"ס שחט
 משוק דמיו קלה דכר מילום יחמק ל רעטט כשר בניו ובטחיו, עד כי תרע
 עינו נבניו הטורים מתח לאחד מהם מבשר בניו לחיהם אשר יאכל.
 ודבר אחד, ידך כן, רחמתי וכן אכזב. מרוב רעטתם ופאכזזו ולא יתנו מבשר
 נביהם החשופים לנביהם הטורים: (נו) תרע עינה באיש ודקה ובבנה

Land; it will besiege you in all your cities, in all your Land, which HASHEM, your God, has given you. ⁵³ You will eat the fruit of your womb — the flesh of your sons and daughters, which HASHEM, your God, had given you — in the siege and distress that your enemy will distress you. ⁵⁴ The man among you who is tender and very delicate will turn selfish against his brother and the wife of his bosom, and against the remaining children that he has let survive, ⁵⁵ not to give even one of them of the flesh of his children that he will eat, not leaving anything for him, in the siege and distress that your enemy will distress you in all your cities. ⁵⁶ The tender and delicate woman among you, who had never tried to set the sole of her foot on the ground, because of delicacy and tenderness, will turn selfish against the husband of her bosom, and against her son and daughter, ⁵⁷ against the afterbirth that emerges from between her legs, and against her children whom she will bear — for she will eat them in secret for lack of anything, in the siege and distress that your enemy will distress you in your cities. ⁵⁸ If you will not be careful to perform all the words of this Torah that are written in this Book, to fear this honored and awesome Name: HASHEM, your God, ⁵⁹ then HASHEM will make extraordinary your blows and the blows of your offspring — great and faithful blows, and evil and faithful illnesses. ⁶⁰ He will bring back upon you all the sufferings of Egypt, of which you were terrified, and they will cleave to you. ⁶¹ Even any illness and any blow that is not written in this Book of the Torah, HASHEM will bring upon you, until you are destroyed. ⁶² You will be left few in number, instead of having been like the stars of heaven in abundance, for you will not have hearkened to the voice of HASHEM, your God. ⁶³ And it will be that just as HASHEM rejoiced over you to benefit you and multiply you, so HASHEM will cause them to rejoice over you to make you perish and to destroy you; and you will be torn from upon the ground to which you come to possess it. ⁶⁴ HASHEM will scatter you among all the peoples, from the end of the earth to the end of the earth, and there you will work for gods of others, whom you did not know — you or your forefathers — of wood and of stone. ⁶⁵ And among those nations you will not be tranquil, there will be no rest for the sole of your foot; there HASHEM will give you a trembling heart, longing of eyes, and suffering of soul. ⁶⁶ Your life will hang in the balance, and you will be frightened night

רָאִי

תרגום. לא תטון, כמו ואלת המרגמה (ישעיה כח:יג): לב רגז. לב חרד, כתרומה, דחיל, כמו שאלו מתחת רגזה לך (שם יד:ט) שמשו עמים ירגזו (שמות טו:יד) מוסדות השמים ירגזו (שמואל ב כח:יח) ובליון עינים, מלפני לישועה ולא נבאל: (סו) חייך תלואים לך. על הספק. כל ספק קריו תלוי, שאל אמוח היום בחרב הבא עלינו. ורבותיו דרשו זה הוקח תבואה מן השוק (מנחות קג:)

אין מיראין את האדם אלא בדבר שהוא יגור ממנו: (סא) יעלם. לאן עליה: (סב) ונשארם במתי מעט תחת וגו'. מועטין חלף מרובין: (סג) בן ישיש ה'. את אייביכם עליכם להאביר וגו': ונסחתם. לאן עקירה, וכן כיח גלים יסח ה' (משלי טו:כה): (סד) ועברתם שם אלהים אחרים. כתרומה, לא עבדתם אלהים ממש אלא מפלים מם ונולגות לכומרי עבודה זרה: (סה) לא

54-57. The most delicate, sympathetic, and gentle people will become cruel and selfish — even cannibalistic — as a result of the privations of the siege (*Rashi*).

60. מִרְיֹנֵי מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִגְרָת מִפְּנֵיהֶם — *The sufferings of Egypt, of which you were terrified.* When the Jews in Egypt saw the plagues coming upon the Egyptians, they were terrified that the same thing might happen to them, until God promised them that if they obeyed the Torah they had nothing to fear (*Exodus 15:26*). But when Israel defied God, those fearsome plagues would rightfully come upon them (*Rashi*).

63. כִּן יִשְׂשֶׁה ה' — *So HASHEM will cause them to rejoice.* When the verse speaks of the good that God does to Israel, it says that He rejoices, but it does not say that God Himself rejoices at the suffering of Israel. He causes the enemy to triumph and rejoice, but He does not rejoice with them (*Rashi*).

Up to this point, the Admonition spoke of the travails that would come upon Israel during the Second Temple period. This is the climax of that litany, when Israel will be torn from its Land and sent into exile (*Ramban*).

64. וְעָבַדְתָּ שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים — *And there you will work for [lit., serve or worship] gods of others.* The Torah does not mean to say that Jews will worship idols. Rather, they will be forced to pay taxes to the priests of other religions (*Rashi*; *Onkelos*).

66. וְהָיָה חַיִּיךָ תְּלָאִים לָךְ מִקֶּנֶר — *Your life will hang in the balance.* In exile, Jews will not be sure of safety from violence. As to their livelihoods, they will depend on what they can buy day by day (*Rashi*), never being sure that the markets will not be shut down, in general, or specifically to Jews.

וימא ולא תהימין בחייה: ^{טו} בצפרא תימר מן יתן רמשא וברמשא תימר מן יתן צפרא מתוהות לבך די תהי תהה ומחוז עיניך די תהי חו: ^{טו} ותיבנך וי מצרים בספינן בארסא די אמרית לך לא תוסף עוד למחווה ותנדבנן מן לבצלי דבך לעבדו ולאמקו ולית דקני: ^{טט} אליו פתגמי קמא די פקיד וי ית משה למגור עם בני ישראל בארעא דמואב בר מקנא די גור עמהון בחרב: ^א וקרא משה לכל ישראל ואמר להון אתון חזיתון ית כל די עבר וי לעיניכון בארעא דמצרים לפרעה ולכל עבדוהי ולכל ארעה: בנסי דברבא די חזא עינך אתיא ומופתיא דברבא האנו: וולא יהב וי לכו לך למדע ועינין למחוי וארנין למשמע עד יומא דני: ^ה ודברית יתכון ארבעין שנין במדבר לא בליאת כסותכון מכוון ומסנך לא עדו מעל רגלך: ^ה לחמא לא אכלתון וחמר חדת ועתיק לא שתינתו בדיל דתדעון ארי אנא וי אלהכון: ונחתון לאתרא דנין ונפק סיחון מלכא דחשבון ועוג מלכא דמתנן לקדמותנא לאתרא קרבא ומחונון: ונסכנא ית ארעהון ויהבננה לאחסנא לשבטא דראובן ולשבטא דגד ולפלגות שבטא דמנשה: ^ה ותשרון ית פתגמי קמא דנא ותעבדון יתהון בדיל דתצלחון ית כל די תעבדון:

^{טו} ויומם ולא תאמין בחייה: בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר מפחד לבבך אשר תפחד וממראה עיניך אשר תראה: והשיבך יהוה ^א מצרים באניות בדרך אשר אמרתי לך לא תסיף עוד לראתה והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות ואין קנה: ^{טט} אלה דברי הברית אשר צנה יהוה את משה לכת את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב:

^{כט} ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אלהם אתם ראיתם את כל אשר עשה יהוה לעיניכם בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו: המסות הגדולת אשר ראו עיניך האתת והמפתים הגדלים ההם: ולא נתן יהוה לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמע עד היום הזה: ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר לא בלו שלמתיכם מעליכם ונעלך לא בלתה מעל רגלך: ^ה לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתייתם למען תדעו כי אני יהוה אלהיכם: ותבאו אל המקום הזה ויצא סיחון מלך חשבון ועוג מלך הבשן לקראתנו למלחמה ונפם: ונקח את ארצם ונתנה לנחלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי: ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אתם למען תשכילו את כל אשר תעשו:

קכ"ב פסוקים. לעבדיו סימן.

רע"ז

ולידבק זו: עד היום הזה. שמעתי שאותו היום שנתן משה ספר התורה לבני לוי, כמו שכתוב ויתנה אל הכהנים בני לוי (להלן לא:ט). בלא כל ישראל לפני משה ואמר לו, משה רבינו, אף אנו עמדנו בסנין וקבלנו את התורה וניתנה לנו, ומה אלה משלים את בני שבטך עליה ויאמרו לנו יום מחר לא לכם ניתנה, לנו ניתנה. ושמע משה על הדבר, ועל זאת אמר להם היום הזה נהיים לכם וגו' (לעיל כא:ט). היום הזה הבנתי שאתם דבקים וספלים במקום: (ו) ותבאו אל המקום הזה. עתה אתם רואים עלמכם בגדולה וכבוד, אל תבעטו במקום ואל ידוע לנבכס וסמרתם את דברי הברית הזאת וגו' (פסוק ח). דבר אחר, ולא נתן ה' לכם לב לדעת, שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו ותכנת משנתו עד ארבעים שנה (ע"ה) ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה, אבל מכאן ואילך יקפיד, לפיכך: (ח) ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו':

ולא תאמין בחייו. זה הסומך על הפסוק (סז): (סז) בבוקר תאמר מי יתן ערב. וייהי הערב של אמש: ובערב תאמר מי יתן בוקר. של שחרית, שלגרות מתחזקות תמיד וכל שעה מרובה קללתה משלפניה (סוטה מט.). (סח) באניות. בספינות בשניה: והתמכרתם שם לאויביו. אחס מנקשים להיות נמכרים להם לעבדים ולשפחות: ואין קנה. כי יגורו עליך הרג וכליון: והתמכרתם. בע"ז איטרוונדרי"ן ו"ש. ולא יתכן לפרש והתמכרתם בלאן וגמרתם ע"י מוכרים אחרים, מפני שנאמר אחרייו ואין קונה [ס"א שהלאן הזה מחפעל הוא מעלמו ולא נפעל, וכן לא היה כאחאז אשר התמכר (מלכים א' כא:כה) מעלמו החלט לעבוד עבדו זרה: (טט) לברות את בני ישראל. שיקבלו עליהם את התורה בלה ובשטות: מלבד הברית. קללות שנקומה כהנים שנאמרו בסני: (ג) ולא נתן ה' לכם לב לדעת. להכיר את חסדי הקב"ה

and day, and you will not be sure of your livelihood. ⁶⁷ In the morning you will say, "Who can give back last night!" And in the evening you will say, "Who can give back this morning!" — for the fright of your heart that you will fear and the sight of your eyes that you will see. ⁶⁸ HASHEM will return you to Egypt in ships, on the road of which I said to you, "You shall never again see it!" And there you will offer yourselves for sale to your enemies as slaves and maidservants — but there will be no buyer!

⁶⁹ These are the words of the covenant that HASHEM commanded Moses to seal with the Children of Israel in the land of Moab, beside the covenant that He sealed with them in Horeb.

29

¹ **M**oses summoned all of Israel and said to them, "You have seen everything that HASHEM did before your eyes in the land of Egypt, to Pharaoh and to all his servants and to all his land — ² the great trials that your eyes beheld, those great signs and wonders. ³ But HASHEM did not give you a heart to know, or eyes to see, or ears to hear until this day. ⁴ I led you for forty years in the Wilderness, your garment did not wear out from on you, and your shoe did not wear out from on your foot. ⁵ Bread you did not eat and wine or intoxicant you did not drink, so that you would know that I am HASHEM, your God. ⁶ Then you arrived at this place, and Sihon, king of Heshbon, and Og, king of Bashan, went out toward us to battle, and we smote them. ⁷ We took their land and gave it as an inheritance to the Reubenite, the Gadite, and to half the tribe of the Manassite. ⁸ You shall observe the words of this covenant, so that you will succeed in all that you do."

Moses' Final Charge to the People

THE HAFTARAH FOR KI SAVO APPEARS ON PAGE 1201.

67. בִּבְקֹר תֹאמַר מִיּוֹתָן עֶרֶב — In the morning you will say, "Who can give back last night!" Conditions will become worse and worse, until even the anguish of yesterday will seem preferable to the suffering of today (Rashi).

68. וְאִין קָנָה — But there will be no buyer! The Jewish captives will long for Egyptians to buy them as slaves, but instead they will be condemned to death (ibid.) This happened in the immediate aftermath of the Roman conquest. This tragic Egyptian experience is the climax of the Admonition because a slave dreads the idea that he may be forced to return to the very land where he was subjugated and from which he had so rejoiced to escape (Ramban).

19.

Moses was about to deliver his final charge to the people, which takes up most of the remainder of the Torah. He

began by putting the Wilderness years into perspective. Only now, after forty years of miraculous survival and the beginning of a conquest that was clearly accomplished by God, could the people fully appreciate the awesome degree of gratitude and allegiance they owed Him. As the Sages say (Avodah Zarah 5b), a student does not fully understand his teacher until after forty years. It was now forty years since Moses had led them out of Egypt, so that he told them that God would now begin to expect more of them.

3. עַד הַיּוֹם הַזֶּה — Until this day. See 27:9.

לַעֲבָדֵינוּ סִימָן. — קִבֵּיב מְסֻקִּים. This Masoretic note means: There are 122 verses in the Sidrah, numerically corresponding to the mnemonic לעֲבָדֵינוּ.

The mnemonic means "To His servants," an allusion to the Admonition, the purpose of which was to solidify the Jewish people as God's servants (R' David Feinstein).

פרשת נצבים

אתקלוס

אֲתָם נִצָּבִים הַיּוֹם כְּלָכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם רְאִישֵׁיכֶם
שְׂבָטֵיכֶם וּקְנִיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל: טפְּכֶם
נְשִׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ מִחֹטֵב עֲצִיךָ עַד
יֵאָב מִימִיךָ: י לַעֲבֹרְךָ בְּבֵרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְאַלְתּוֹ
יב אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּרַת עִמָּךְ הַיּוֹם: ל מַעַן הָקִים
אֶתְךָ הַיּוֹם לֹא לְעַם וְהוּא יְהוָה-לְךָ לְאֱלֹהִים כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר-לְךָ וּבְאֲשֶׁר נִשְׁפַּע לְאַבְרָהָם לְאַבְרָהָם לִיצְחָק
יג וּלְיַעֲקֹב: וְלֹא אֲתָכֶם לְבַדְכֶם אֲנֹכִי כָרַת אֶת-הַבְּרִית
יד הַזֹּאת וְאֶת-הָאֱלֹהִים הַזֵּאת: כִּי אֶת-אֲשֶׁר יִשְׁנֶה פֹה עִמָּנוּ
עַמְּךָ הַיּוֹם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינָנו פֹּה
טו עִמָּנוּ הַיּוֹם: כִּי-אַתֶּם יֹדְעֹתֶם אֵת אֲשֶׁר-יִשְׁבְּנוּ בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם וְאֵת אֲשֶׁר-עֲבַרְנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם:
טז וְתֵרָאוּ אֶת-שְׁקֻצֵּיהֶם וְאֵת גִּלְלֵיהֶם עַץ וְאֶבֶן בֶּסֶף
יז וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם: פֶּן-יִשׁ בְּכֶם אִישׁ אֶו-אִשָּׁה אוֹ
מִשְׁפָּחָה אוֹ-שִׁבְטָא אֲשֶׁר לָבְנוּ פִּנָּה הַיּוֹם מֵעַם יְהוָה

שני

שלישי

טז

יז

ר"ע

לפניכם, אתם נצבים היום, הדנה הכעסות למקום ולא עשה אחסר כלליה, והרי
אחס קיימים לפניו: היום. כיום הזה שהא קיים והוא מחפץ ומחיר, כך האיר לנס
וכך עתיד להאיר לנס, והאקלות והיסורין מקיימן אחסר ומזינן אחסר לפניו. ואף
הפרשה שלמעלה מזו פיוסין הס, אחס ראחס את כל וגו' (לעיל פסוק א). דבר
אחר, אתם נצבים, לפי שהו ישראל יזלזל מפרנס לפרנס, ממשה ליהושע, לפיכך
עשה אותם מלכד כדי לזרזם. וכן עשה יהושע (יהושע כד): וכן שמואל, התינו
ואשפטה אחסר (שמואל א יב): כשלאו מחד ונכנסו לידו של שמואל (תנחומא א):
(יד) ואת אשר איננו פה. ואף עס חרות העתידים להיות (תנחומא ג: ג) (טז)
כי אתם ידעתם וגו' ותרואו את שקוציהם. לפי שראחס האומות שובדי
עבודה זרה, ושאל השיא לב אחד מהם אותו ללכח אחריהם: (טז) ותרואו
את שקוציהם. על שם שהיו מאוסים כשקנים: גלוליהם. שיהו מוסרמים
ומאוסין כגלל: עץ ואבן. אותן של עמים ושל אנשים ראחס כגלל, לפי שאין העובדי
כוכבים יראים שמה יגנו. אבל של כסף זהב, עמדם נחרי משכיתם הס, לפי
שסם יראים שמה יגנו: (יז) פן יש בככם וגו'. לפיכך חיי לרדך להשיבם:
פן יש בככם. שמה יס נכס: אשר לבבו פונה היום. מלקל מלז הכרית:

(ט) אתם נצבים. מלמד שניסס משה לפני הקב"ה כיום מוחו להכניס נכרית:
ראשיכם שבתכם. ראשיכם לשמיכם: וקניכם ושטריכם. החשוב חסוב
קודם, ואח"כ כל איש ישראל: (י) מחוטב עציץ. מלמד שכלו כנעניס
להתגייז צימי משה כדרך שכלו נכשנים צימי יאשע, ויהא האומר נכשנים ופשו
נס המה כשרמה ויאשע טז: ונתנס משה חוטבי עצים ושואבי מים (תנחומא כ:
יצמות טט:). (יא) לעברך. להיות שובד כנרית, ולא יתכן לפרשו כמו להענידך
אלא כמו לעשותכם אחסר (לעיל ד: יד): לעברך בברית. דרך העברה, כך היו
כורתי בריתות טושין, מחילה מכלל ומחילה מכלל ושוכרים כנחיים, כמו שגאמר
הפגל אשר כרתו לגנים ויעברו בין כחריז וירמיה לד: יח): (יב) למען הקים
אותך היום לו לעם. כל כך הוא נכנס לטרוח למען קיים אותך לפניו לעם: והוא
יהיה לך לאלהים. לפי שדיבר לך ונשבע לנחוחך שלא להחליף את זרעם כזאמה
אחרת, לכן הוא חוסר אחסר כשנשבעת אללו שלא תקניטוה אחר שהוא אינו יכול
להבדל מכם. עד כן פירשתי לפי פשוטה של פרשה. ומדרש אגדה, למה נסמכה
פרשת אחסר נכנס לקללות, לפי ששמעו ישראל מלה קללות חסר שמים, חסר
מארכמים ושעט שח"כ, הריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו. התחיל משה

PARASHAS NITZAVIM

¶ **Renewal of the covenant.** On the last day of his life, Moses gathered together every member of the Jewish people, from the most exalted to the lowliest, old and young, men and women, and initiated them for the last time into the covenant of God. What was new about this covenant was the concept of *responsibility* for one another, under which every Jew is obligated to help others observe the Torah and to restrain them from violating it. This is why Moses began by enumerating all the different strata of people who stood before him, and why he said (v. 28) that God would not hold

them responsible for sins that had been done secretly, but that they would be liable for transgressions committed openly (*Or HaChaim*). This is essential to the world view of the Jew, for it explains why one may not be apathetic to the shortcomings of others and why public desecrations of the Torah are the concern of every Jew of good conscience.

Midrashically, when the people heard the frightening litany of ninety-eight curses in the Admonition (ch. 28), they turned colors in fright at what seemed to be a hopeless future. Thereupon Moses comforted them, saying that despite all the sins

PARASHAS NITZAVIM

Renewal of the Covenant ⁹ **Y**ou are standing today, all of you, before HASHEM, your God: the heads of your tribes, your elders, and your officers — all the men of Israel; ¹⁰ your small children, your women, and your proselyte who is in the midst of your camp, from the hewer of your wood to the drawer of your water, ¹¹ for you to pass into the covenant of HASHEM, your God, and into His imprecation that HASHEM, your God, seals with you today, ¹² in order to establish you today as a people to Him and that He be a God to you, as He spoke to you and as He swore to your forefathers, to Abraham, to Isaac, and to Jacob. ¹³ Not with you alone do I seal this covenant and this imprecation, ¹⁴ but with whoever is here, standing with us today before HASHEM, our God, and with whoever is not here with us today.

Warning Against Idolatry ¹⁵ For you know how we dwelled in the land of Egypt and how we passed through the midst of the nations through whom you passed. ¹⁶ And you saw their abominations and their detestable idols — of wood and stone, of silver and gold that were with them. ¹⁷ Perhaps there is among you a man or woman, or a family or tribe, whose heart turns away today from being with HASHEM,

of the past, they were still standing . . . before HASHEM. Just as He had not discarded them before, so He would maintain them in the future. Fear of the Admonition would prevent them from sinning, and if they did sin, the punishments would bring them atonement, not destruction (Rashi).

9. אַתֶּם נִצָּבִים — *You are standing.* Moses emphasized that the people were standing before God, because the purpose of the covenant was to bind them to God's Torah, or he meant to say that they were standing before the Ark of God (Ramban). Sforno comments that Moses stressed that they were standing before God, Who cannot be deceived.

Moses divided the people into categories to suggest that everyone is responsible according to how many others he or she can influence. Leaders may be able to affect masses of people; women, their immediate families and neighbors; children, only a few friends and classmates; common laborers, hardly anyone. God does not demand more than is possible, but He is not satisfied with less (Or HaChaim).

10. עַמְּכֶם — *Your small children.* As minors, they could not legally accept a covenant, but God wanted them to share in the privilege of being part of this august event (Ramban); or he wanted to indicate that their elders were responsible to assure that the children would be raised as Jews (Sforno). The future of the Jewish people depends on the education of its children, and the halachah provides that even before building itself a synagogue, a community must provide for the Torah education of its young, an obligation that is suggested by the inclusion in the covenant of the youngest children.

מִחֹטֵב עֵצִיף — *From the hewer of your wood.* Canaanites came to Moses and pretended to be members of a far-off nation who wished to convert to Judaism. Because they were not sincere about accepting Judaism, Moses did not allow them to convert. Nevertheless, he let them remain with the nation as wood-hewers and water-drawers for the Tabernacle (Rashi).

11. וּבְאֵלָיו — *And into His imprecation.* This refers to the curse that will come upon those who defy the covenant.

12. לֹא לָעַם ... לְךָ לֵאלֹהִים — *A people to Him ... a God to you.*

The purpose of all this effort in establishing the covenant was because God and Israel are inextricably bound to one another, since God had sworn to the Patriarchs and the nation that they would always remain His people; neither would have the luxury of seeking a new God or a new nation. Consequently, God wanted Israel to accept these oaths, and not to provoke His anger against them (Rashi).

14. וְאֵת אֲשֶׁר אֵינּוּ פֹה — *And with whoever is not here.* The covenant was binding even on unborn generations who were not present to enter into it, because parents and children are like trees and their branches. Just as the potential of all branches is contained in the parent tree, so future generations are contained, as it were, in the parents who will give birth to them, and are bound by the parental covenant. Alternatively, all Jewish souls were present at this covenant, just as they were at Sinai when the Torah was given. Only the bodies were not yet born (R' Bachya). According to Gur Aryeh, future generations were bound because of the principle that an inferior court cannot overrule a court greater than itself (Megillah 2b). So, too, the court of Moses and the nation entered into the covenant that no later generation can annul.

15-18. Warning against idolatry. The passage warns against an astounding and sobering aspect of human behavior. Having lived in Egypt and soon to live in Canaan, Israel would know first hand of the abominable and vain nature of idolatry — yet people might still be tempted to experiment with the "philosophies" and life-styles of its followers! So it still is. People know right from wrong, yet they devise rationalizations to legitimate the enjoyment of evil and immorality.

16. כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם — *Of silver and gold that were with them.* The Torah differentiates subtly between idols made of cheap materials, such as wood and stone, and those made of precious metals: Those of silver and gold are with them, i.e., hidden away under the custody of their owners, lest they be stolen (Rashi). How ludicrous that all-powerful idols cannot defend themselves against common thieves!

אֱלֹהֵינוּ לְלַכֵּת לַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם
 יח שְׂרֵשׁ פְּרִיָּה רֹאשׁ וּלְעֵנָהּ: וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ אֶת־דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים
 הַזֹּאת וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבְכוּ לֵאמֹר שְׁלֹם יְהוָה־לִּי כִּי
 יט בְּשִׁרְרוֹת לִבִּי אֵלַךְ לִמְעַן סְפוֹת הָרָוָה אֶת־הַצִּמְאָה: לֹא־
 יֵאבֶה יְהוָה סֶלַח לִּי כִּי־אֲנִי יַעֲשֶׂן אֶף־יִהְיֶה וְקִנְאָתוֹ בְּאִישׁ
 הַחַוּא וְרִבְצָה בּוֹ כֹּל־הָאֱלֹהִים הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה וּמִחָּה
 כ יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם: וְהִבְדִּילוּ יְהוָה לְרַעְיָה
 מִכָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל כָּכָל אֲלוֹת הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר
 כא הַתּוֹרָה הַזֶּה: וְאָמַר הַדּוֹר הָאֲחֵרוֹן בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ
 מֵאַחֲרֵיכֶם וְהִנֵּכְרִי אֲשֶׁר יָבֹא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה וְרָאוּ אֶת־
 מַכּוֹת הָאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֶת־תַּחֲלָאִיהָ אֲשֶׁר־חָלָה יְהוָה בָּהּ:
 כב גִּפְרִית וּמָלַח שְׂרָפָה כָּל־אֶרֶצָהּ לֹא תִזְרַע וְלֹא תִצְמַח
 וְלֹא־יֵעֲלֶה בָּהּ כָּל־עֵשֶׂב כִּמְהַפְּכַת סֹדֶם וְעַמְרֵהָ אֲדָמָה
 כג וְצִבְיִים אֲשֶׁר הָפֵךְ יְהוָה בְּאָפּוֹ וּבְחִמָּתוֹ: וְאָמְרוּ כָּל־
 הַגּוֹיִם עַל־מָה עָשָׂה יְהוָה בָּכֶה לְאֶרֶץ הַזֹּאת מִה חֲרִי
 כד הָאֵף הַגָּדוֹל הַזֶּה: וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה
 אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר בָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ
 כה מִצְרַיִם: וַיִּלְכּוּ וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם
 כו אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־יַדְעוּם וְלֹא חָלַק לָהֶם: וַיַּחֲרֹ־אֵף יְהוָה
 בָּאֶרֶץ הַזֹּאת לְהִבְיֹא עָלֶיהָ אֶת־כָּל־הַקְּלָלָה הַכְּתוּבָה
 כז בַּסֵּפֶר הַזֶּה: וַיִּתְּשֶׁם יְהוָה מַעַל אֲדָמָתָם בְּאֵף וּבְחִמָּה
 וּבִקְצָף גָּדוֹל וַיִּשְׁלַכֶם אֶל־אֶרֶץ אַחֶרֶת כַּיּוֹם הַזֶּה:

כ"ט

לפני המקום, הכתוב משמיע את האזן כדרך שהיא רגילה ויכולה לשמוע, כפי דרך
 האזן: וקנאותו. לשון חמה, אפריימל"ט, אחיות לביש נקמה ואיש מעביר על
 המדה: (ב) הכתובה בספר התורה הזה. ולמעלה הוא חומר בספר התורה
 האלפ"ט כל ח"י וכל מכה וגו' האל"ט וכל מכה וגו' האל"ט וכל מכה וגו' האל"ט
 על הספר, וע"י פסוק הטעמים הן נתקנו לשון נאום. כפרשת הקלות הטפח
 נחמה חתם בספר, והתורה האל"ט דבוקים זה לזה, לכן חתם האל"ט, וכל הטפח
 נחמה חתם התורה, נחמה ספר התורה דבוקים זה לזה, לפיכך לשון וזכר נחמה חתם
 האל"ט נחמה על הספר: (בה) לא ידעו. לא ידעו כהם נבחרת אלהות: ולא חלק
 להם. לא נחמה לחלק. ואונקלוס חתם ולא אוסיבא ליה, לא הטיבו להם שום
 טובה ולשון לא חלק, אחת אלה שבתו להם לא חלק להם שום נחמה וזו חלק: (בז)
 ויתשם ה'. כחורמו, ועלוליו, וכן הגוי נחמה חתם על אדמתם (ירמיה יב:ח):

שרש פרה ראש ולענה. שרש מגדל עשן מר, כנידון שהם מרים, כלומר מפרה
 ומרבה רשע בקרבכם: (יח) והתברך בלבבו. לשון ברכה, יחשוב בלבו ברכה
 שלום לעמו לאמר לא יבואני קלות הללו אף שלום יהיה לי: והתברך.
 כנדר"א שו"א בל"ט, כמו והתנחל (ויקרא יג:ג) והתפלה (מלכים א תמג:)
 בשירות לבי אלך. כמראהו לבי, כמו אשרו ולא קרוב (נמדבר כד:יז) כלומר,
 מה שלבי רואה לעשות: למען ספות הרדה. לפי שאוסף לו פורענות על מה ששם
 עד הנה בשוגג והייתי מעביר עליהם, וגורם עשה שאזכרם עם המזיד ואפרע ממנו
 הכל. וכן חתם אונקלוס, כדיל לאוספא ליח חטאי שלוחא על זדוטהא, שאוסף לו חטי
 השגנות על הזדוטה: הרדה. שוגג, שהוא עושה כאלם שכור, (שהוא עושה) שלא
 מדעת: הצמאה. שהוא עושה מדעת ובהאיה: (יט) ועשן אף ה'. ע"י כעס הגוף
 מתחמם והעשן יולא מן האף. וכן עלה עשן באפו (שמואל ב כב:ט) ואע"פ שזין וז

17. ... Curiosity is like a root that grows and grows. It begins with a desire to learn about the abominations of Canaan, but the root will flourish and produce heresies that are as bitter and harmful as gall and wormwood.

18. Peace will be with me. This is the source of disaster: the delusion that "peace will be with me, so I can do as I wish without fear; calamities can only befall other people." The Chofetz Chaim used to say that many seem to base their lives on the foolish notion that certain kinds of

our God, to go and serve the gods of those nations; perhaps there is among you a root flourishing with gall and wormwood.¹⁸ And it will be that when he hears the words of this imprecation, he will bless himself in his heart, saying, "Peace will be with me, though I walk as my heart sees fit" — thereby adding the watered upon the thirsty.

¹⁹ HASHEM will not be willing to forgive him, for then HASHEM's anger and jealousy will smoke against that man, and the entire imprecation written in this Book will come down upon him, and HASHEM will erase his name from under heaven.²⁰ HASHEM will set him aside for evil from among all the tribes of Israel, like all the imprecations of the covenant that is written in this Book of the Torah.

²¹ The later generation will say — your children who will arise after you and the foreigner who will come from a distant land — when they will see the plagues of that Land and its illnesses with which HASHEM has afflicted it: ²² "Sulphur and salt, a conflagration of the entire Land, it cannot be sown and it cannot sprout, and no grass shall rise up on it; like the upheaval of Sodom and Gomorrah, Admah and Zeboiim, which HASHEM overturned in His anger and wrath."²³ And all the nations will say, "For what reason did HASHEM do so to this Land; why this wrathfulness of great anger?"

²⁴ And they will say, "Because they forsook the covenant of HASHEM, the God of their forefathers, that He sealed with them when He took them out of the land of Egypt; ²⁵ and they went and served the gods of others and prostrated themselves to them — gods that they knew not and He did not apportion to them. ²⁶ So God's anger flared against that land, to bring upon it the entire curse that is written in this Book; ²⁷ and HASHEM removed them from upon their soil, with anger, with wrath, and with great fury, and He cast them to another land, as this very day!"

people are prone to die, but not them — they are immune from physical or spiritual death.

למען ספות הרנה את-הצמאה — *Thereby adding the watered upon the thirsty.* "Watered" is a metaphor for *unintentional sin*, because when a person has had too much to drink and becomes intoxicated, he may sin without being aware of what he is doing. "Thirsty" is a metaphor for *intentional sin*, because a thirsty person is rational and seeks means of satisfying his craving. Thus, the sense of the verse is that only under normal circumstances does God treat unintentional sins leniently, but when a person falls prey to the delusion that he is free to do as he pleases — *peace will be with me* — God holds him responsible even for his unintentional sins (*watered*), since they are the result of indifference to the gravity of a transgression. The punishment for those sins is then added to the punishment for his intentional (*thirsty*) sins (*Rashi*).

Ramban has a different approach. He interprets the verse as a warning that people should control their desires before they are overcome with lust, because once they give in to curiosity to savor the forbidden, the craving becomes stronger and stronger, until it requires ever newer and more exotic perversions to satisfy it. Thus, the sense of the verse is that someone should beware of creeping addiction to sin, for if he sins when he is *watered*, i.e., without a strong desire, those sins will be *supplemented* [קספית] by a more serious degree of sin, those committed out of a *thirst* for stronger stimulation and more intense pleasure.

וְיָמָחָהּ אֶת-שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם — *And HASHEM will erase his name from under the heaven.* A person's name is of heavenly origin, because God influences the parental choice. The name symbolizes the spiritual forces that its bearer can release if he acts properly, but when he becomes mired in sin, that name is erased from its lofty source *under the heaven* (*Or HaChaim*).

וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת-בְּרִית ה' ... וְלָכֵן יוֹעֲבְדוּ אֱלֹהִים — *And they will say, "Because they forsook the covenant of HASHEM . . . and they went and served the gods of others.* Onlookers will analyze the incredible change in the Land from a country flowing with milk and honey to a wasteland from which the Jews were driven away, and they will conclude that only one thing could have caused such desolation: The Jews forsook their proven, all-powerful God to worship deities that had no power and no legitimacy.

וְאֲשֶׁר לֹא יָדָעוּ — *That they knew not*, i.e., gods whose supposed powers were unknown, so that Israel committed the foolish sin of flocking after gods that had never shown any ability to help anyone (*Rashi*; *Sforno*).

וְלֹא חֶלֶק לָהֶם — *And He did not apportion to them.* God did not assign these "gods" to Israel (*Rashi*). God assigned a degree of control over earthly functions to His heavenly forces, but He *apportioned* these powers only to the angels that regulate the affairs of other nations. Israel, however, is not under the sway of heavenly forces, only under God Himself (*Sforno*; see comm. to *Leviticus* 18:25).

הַנִּסְתָּרֹת לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהַגָּלַת יָלֵנוּ וּלְבַיְנוֹ עַד-עוֹלָם
לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: וְהָיָה
כִּי-יָבֹאוּ עֲלֶיךָ כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְלָלָה
אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֶיךָ וְהִשְׁבַּתְתָּ אֶל-לִבְּךָ בְּכָל-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
בְּהִיחֹךְ יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: וְשַׁבְתָּ עַד-יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ
וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל כָּל אֲשֶׁר-אֲנֹכִי מֵצוֹן הַיּוֹם אֲתָה וּבְנֶיךָ
בְּכָל-לִבְּךָ וּבְכָל-נַפְשֶׁךָ: וְשָׁב יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ אֶת-שְׁבוּתָהּ
וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבַּצְךָ מִכָּל-הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפִּיצְךָ יִהְיֶה
אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: אִם-יִהְיֶה גִדְחָךְ בַּקֶּצֶה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם
יִקְבָּצְךָ יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקְחֶךָ: וְהִבִּיאֶךָ יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ
אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יֵרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירְשָׁתָהּ וְהִיטִבְךָ וְהִרְבֶּךָ
מֵאֲבֹתֶיךָ: וּמִלִּי יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ אֶת-לִבְּךָ וְאֶת-לִבְּבִירְךָ
לְאַהֲבָה אֶת-יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְּךָ וּבְכָל-נַפְשֶׁךָ
לְמַעַן חַיֶּיךָ: וְנָתַן יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ אֶת כָּל-הָאֱלֹת הָאֵלֶּה
עַל-אֵיבֶיךָ וְעַל-שֹׁנְאֶיךָ אֲשֶׁר רִדְפוּךָ: וְאֲתָה תָשׁוּב
וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יִהְיֶה וְעָשִׂיתָ אֶת-כָּל-מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנֹכִי
מֵצוֹן הַיּוֹם: וְהוֹתִירְךָ יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂה
יָדְךָ בַּפֶּרִי בְטוֹנָהּ וּבַפֶּרִי בְהִמָּתֶנָּה וּבַפֶּרִי אֲדַמָּתָהּ לְטֶבֶה
כִּי יָשׁוּב יִהְיֶה לְשׂוֹשׁ עֲלֶיךָ לְטוֹב כְּאֲשֶׁר-שָׂשׂ עַל-
אֲבֹתֶיךָ: כִּי תִשְׁמָע בְּקוֹל יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמּוֹר מִצְוֹתָיו
וְחֻקֹּתָיו הַפְּתוּכָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת כִּי תָשׁוּב אֶל-יִהְיֶה
אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְּךָ וּבְכָל-נַפְשֶׁךָ:

יא- יקודות כח
ל רביעי א
[שני]
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
חמישי
[שלישי]
ט
יא ששי

כח דמשמרו קדם יי אלהתא ודמגלון
לנא ולבנא עד עלם למעבר ית כל
פתנמי אורייתא דנא: אוידי ארי ויתון
עלך כל פתנמיא האלין ברכן ולטין
די יהבית קדמך וחתוב ללךך בכל
עממיא די אנלך יי אלהך לחמן:
בוחתוב לחלמא דיי (יא עד יי)
אלהך ותקבל במימרה ככל די אנא
מפקדך יומא דין את ונבניך בכל לךך
ובכל נפשה: נותוב (יא) וחתב יי
אלהך ית (שבי: יא שבי) גלותך וירחם
עלך ויתוב וינשנך מכל עממיא די
ברך יי אלהך לחמן: ואם יהי גלותך
בספי שמיא מתמן וינשנך יי אלהך
ומתמן יקרבך: הוועלךך יי אלהך
לארעא די יריתו אבהתך ותרמה
וישוב לך וינסנך מאבהתך: וינעדי יי
אלהך ית טפשות לךך וית טפשות
לכא דבניך למרחם ית יי אלהך בכל
לךך ובכל נפשה בדיל חייך: ויתון יי
אלהך ית כל לטניא האלין על בעלי
דכךך ועל סנאך די רדפוך: וזאת
חתוב ותקבל למימרא דיי ותעברך ית
כל פקודויה די אנא מפקדך יומא דין:
טויתרינך יי אלהך בכל עובדי ירך
בולדא דמךך ובולדא דבעיךך ובאבא
דארעך לשבא ארי חתוב יי למחדי
עלך לטב כמא די חדי על אבהתך:
ארי תקבל למימרא דיי אלהך למשר
פקודויה וקנימויה דבתבינן בספרא
דאורייתא הדין ארי חתוב קדם יי
אלהך בכל לךך ובכל נפשה: יא ארי

רע"ז
פיבל ונעשו ערבים זה לזה (סוטה לז:): (ג) ושב ה' אלהיך את שבותך. היה
לו לכתוב והשיב את שבוךך, רבותיו למדו מכאן כניכול שהכניסה שריה עס ישראל
בלדת גלותם, וכשנגאלין הכניב גזולה לפנמו שאול ישוב ממסה (מגילה כט.). ועוד
יש לומר שגדול יום קצת גלות וקבוי כאלו הוא פנמו לריך להיות אחז בידי ממש
איש איש ממקומו, כענין שנאמר ותלם תלקטו לחזד אחד בני ישראל (ישעיה כ"ב:).
ואף בגלות שחר האומות מלטי כן, ושבתי את שבות מלרים (יחזקאל כט:).
(ושבתי שבות מואב (ירמיה מח:מז)) (אשיב את שבות בני עמון (שם מט:)).

(ב) הנסתרות לה' אלהינו. ואם חלמרו מה בידינו לעשות, אחם מעניש את
הרבים על הרורי היחיד, שנאמר פן יש ככם איש וגו' (לעיל פסוק יז) וחל"כ וראו
את מכות הארץ היא (שם כל) והלא אין אדם יודע במסמוניו של חבירו. אין איש
מעניש אתכם על הנסתרות. שכן לה' אלהינו הוא יספר מאותו יחיד, אבל
הנגלות לנו ולבנינו לנער הרע מקרבנו, ואם לא נעשה דין כהם (ס"א כז) יטענו
(את) הרבים. נקוד על לנו ולבנינו, לדרוש שאף על הנגלות לא טעם את הרבים עד
שעברו את הירדן (פסגדרין מג:). משקבלו עליהם את השבועה כהר גריזים וכהר

28. The hidden [sins] are for HASHEM. Lest Israel
retort that it cannot be held responsible for sinners about
whom it has no knowledge, Moses reassures the nation that
hidden sins are the province of God alone, and He holds no
one responsible but the sinners themselves. But everyone is
obligated to safeguard the integrity of Israel against openly
committed sins (Rashi; Ramban). Ramban adds that the
verse refers also to sins that are hidden from the perpetrator
himself, for it often happens that people sin out of ignorance
of the law or the facts of a situation. Such sins belong to God,

in the sense that He does not hold them against the sinner.
This verse also alludes to the fate of Jews who had become
so assimilated among other peoples that their Jewish origins
had become forgotten. When the final redemption comes,
these hidden ones known only to God will be reunited with
the rest of the nation and be restored to the status of their
forefathers (Rashi to Psalms 87:6)

²⁸ The hidden [sins] are for HASHEM, our God, but the revealed [sins] are for us and our children forever, to carry out all the words of this Torah.

30

The
Eventual
Repentance
and Re-
demption

¹ It will be that when all these things come upon you — the blessing and the curse that I have presented before you — then you will take it to your heart among all the nations where HASHEM, your God, has dispersed you; ² and you will return unto HASHEM, your God, and listen to His voice, according to everything that I command you today, you and your children, with all your heart and all your soul. ³ Then Hashem, your God, will bring back your captivity and have mercy upon you, and He will gather you in from all the peoples to which HASHEM, your God, has scattered you. ⁴ If your dispersed will be at the ends of heaven, from there HASHEM, your God, will gather you in and from there He will take you. ⁵ HASHEM, your God, will bring you to the Land that your forefathers possessed and you shall possess it; He will do good to you and make you more numerous than your forefathers. ⁶ HASHEM, your God, will circumcise your heart and the heart of your offspring, to love HASHEM, your God, with all your heart and with all your soul, that you may live.

⁷ HASHEM, your God, will place all these imprecations upon your enemies and those who hate you, who pursued you. ⁸ You shall return and listen to the voice of HASHEM, and perform all His commandments that I command you today. ⁹ HASHEM will make you abundant in all your handiwork — in the fruit of your womb, the fruit of your animals, and the fruit of your Land — for good, when HASHEM will return to rejoice over you for good, as He rejoiced over your forefathers, ¹⁰ when you listen to the voice of HASHEM, your God, to observe His commandments and His decrees, that are written in this Book of the Torah, when you shall return to HASHEM, your God, with all your heart and all your soul.

fearsome warnings of what will befall the nation when it is disloyal to God, the Torah turns to the eventual benevolence that God will shower upon His people when they repent. Ramban notes that these promises have not been fulfilled as yet; they will come about in the Messianic era. This passage is, in effect, a commandment to repent, but it is phrased not in the imperative form but in the ordinary future tense, because God wanted it be an assurance to beleaguered Jews that sooner or later they *will* repent and be redeemed.

1. הַבְּרָכָה וְהַקְלָלָה — *The blessing and the curse.* A broad view of Jewish history will show that allegiance to God brought blessing, and sinful behavior brought curse. At some point, Jews will realize that, and when they do, they will return to God and earn His mercy.

2. וְהִשְׁבַּחְתָּ אֶל-לִבְּךָ — *Then you will take it to your heart.* It is not enough to know intellectually that the service of God is right, one must feel it emotionally as well — *take it to heart* — and only then will repentance follow.

3. וְהִשְׁבַּחְתָּ אֶל-לִבְּךָ — *Unto HASHEM, your God.* The ideal repentance is motivated by the desire to return to God, not because one seeks to rid oneself of suffering, and benefit from Divine blessings (*Sforno*).

3-4. Once Israel repents, there will be no barrier to God's mercy. Wherever they are and no matter how entrenched they are among their host nations, God will bring the Jews back to the Land.

וְהִשְׁבַּח — *Then HASHEM . . . will bring back.* The better word for

bring back is וְהִשְׁבַּח. The word וְהִשְׁבַּח means literally that God will return with your captivity, implying that God, Himself, as it were, was in exile and will return from exile together with the Jewish people. From this the Sages derive that when Israel is dispersed, God's Presence goes with them (*Megillah 29a*). Alternatively, the return from exile will be as difficult as if God had to take each Jew by the hand and bring him back to Eretz Yisrael (*Rashi*).

6. וְהִשְׁבַּחְתָּ אֶת-לִבְּךָ — *Will circumcise your heart.* Once you repent, God will help you by "circumcising your heart," meaning that He will help you overcome the hurdles that the Evil Inclination always places in the way. Unlike the physical foreskin, which must be removed by people, God will remove the spiritual impediment to total repentance (*Ibn Ezra*).

This Divine assistance follows the principle that "if one comes to purify himself, he is assisted [by God]" (*Shabbos 104a*), and the profound change implied by this verse will occur with the coming of Messiah. Throughout history, people struggle with conflicting desires to do good and evil, so that they can earn reward for the right choice and punishment for the wrong one. The "foreskin" is the spiritual barrier that prevents goodness from dominating the Jew's heart. After the final redemption, however, man's natural inclination will be only to do good. The "circumcision" of this verse is the removal from humanity of the natural desire to sin (*Ramban*).

9. וְהִשְׁבַּחְתָּ אֶת-לִבְּךָ — *Will make you abundant* — God will give you greater blessings than He gave your forefathers (*Sforno*).

תפקדתא הקדא די אגא מפקדן יומא דין
לא פרישא היא מנן ולא רחיקא היא:
יב לא בשמיא היא למימר מן ישק לנא
לשמיא ויסבה לנא וישמענא יתה
ונעבדנה: יג ולא מעברא לימא היא
למימר מן יעבר לנא לעברא דימא
ויסבה לנא וישמענא יתה ונעבדנה:
יד ארי קריב לך פתגמא לחדא בפומך
ובלפך למעבדה: טו חזי דיהבית קדמך
יומא דין ית חזי וית טבתא וית מותא
וית בישא: טז די אגא מפקדן יומא דין
למרחם ית יי אלקה למנה בארסון
דתקנו קדמוהי ולמטר פקודיה וקדמוהי
ודינוהי ותיחי ותסגי ויברכנה יי אלקה
בארעא די את עלל לתמן למירתה:
יז ואם יפני לך ולא תקבל ותטעי
ותסגוד לטענות עממיא ותפלחנן:
יח חיותי לבון יומא דין ארי מיבד
תיבדון לא תורכון יומי על ארעא די
את עבר ית ירדנא למעל לתמן
למירתה: יט אסיהדית בבון יומא דין ית
שמיא וית ארעא חזי ומותא יהבית
קדמך ברכו ולגטיו ותתריע בחזי בדיל
דתיחי את ובניה: כ למרחם ית יי אלקה
לקבלא למימרה ולא תקרבא ברחלמה
ארי הוא חזיך ואורכות יומיך למתב
על ארעא די קיים יי לאבדנה
לאברנה ליצחק וליעקב למתן לחזו:

המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום לא-נפלאה הוא
יב ממך ולא רחקה הוא: לא בשמים הוא לאמר מי יעלה-
יג לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה: ולא-
מעבר לים הוא לאמר מי יעבר-לנו אל-עבר הים ויקחה
יד לנו וישמענו אתה ונעשנה: כי-קרוב אליך הדבר מאד
בפיך ובלבבך לעשתו: טו ראה נתתי לפניך היום
את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע: אשר אנכי
מצוה היום לאהבה את-יהוה אלהיך ללכת בדרךיו
ולשמר מצותיו וחקתיו ומשפטיו וחיית ורביית וברכה
יהוה אלהיך בארץ אשר-אתה בא-שמה לרשתה:
יז ואם יפנה ללבך ולא תשמע ונדרת והשתחית
יח לאלהים אחרים ועבדתם: הגדתי לכם היום כי אבד
תאבדון לא-תאריכו ימים על-האדמה אשר אתה עבר
יט את-הירדן לבוא שמה לרשתה: העדתי בכם היום את-
השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה
והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך:
כ לאהבה את-יהוה אלהיך לשמע בקלו ולדבקה בו כי
הוא חייו וארץ ימיו לשבת על-האדמה אשר נשבע
יהוה לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם:

שביעי
ומפסיר
טו [רביעי]

מ פסוקים. לבכ"ו סימן.

רש"י

אח השמים וגו', אמר להם הקב"ה לישראל, הסתכלו בשמים שבראחי לשמש אחכם, שמש שני את מדתם, שמש לא עלה בגלגל תמה מן המזרח והאיר לכל העולם, כענין שאלמר ורח השמש וכל השמש (וקבלת אלה) הסתכלו בארץ שבראחי לשמש אחכם, שמש שניתה מדתה, שמש זרעמם אותה ולא נמטה, או שמש זרעמם חטים והעלה עשורים. ומה אלו, שנעשו לא לשכר ולא להפסד, אם זוכין אין מקבלין שכר ואם חוטאים אין מקבלין פורענות, לא שני את מדתם, אחס, שמש זרעמם חקבלו שכר ואם חטאתם חקבלו פורענות, על אחת כמה וכמה (ספרי טז): ובחרת בחיים. אני מורה לכם שחברו חקל החיים, כאדם האומר לבנו בחר לך חקל יפה בנחלתי, ומעמידו על חקל היפה ואומר לו את זה ברור לך. ועל זה נאמר ה' ממח חקלי וטוסי אתה תומיך גורלי (תהלים טז:ה) הנחת ידי על גורל הטוב לומר את זה חק לך:

11-14. The Torah is accessible. The goal of knowing and fulfilling the Torah may seem to be beyond human attainment, but this is actually not so. To the contrary, Moses told Israel that the Torah is not at all beyond their reach. Far from requiring superhuman efforts or supernatural revelations to be equal to God's expectations, that goal is very much within reach — if they but make a sincere effort to grasp it. This message reinforces the previous assurance that the nation will repent and be worthy of redemption.

12. לא בשמים הוא — *It is not in heaven*, but even if it were, you would be expected to try and scale the heavens to study the

(יז) לא נפלאה הוא ממך. לא מכוסה הוא ממך כמו שנאמר כי יפלא (נעיל יזח) ארי יתכסי, ותכר פלאים (ארכה אט) ותכר במטמוניות, מכוסה וחבוסה בטמון: (יב) לא בשמים הוא. שאלו היטה בשמים היית צריך לעלות אחריה וללמדה (עירובין נה:). (יד) כי קרוב אליך. התורה נתנה לכם בכתב ובעל פה: (טו) את החיים ואת הטוב. זה חלוי בזה, אם תעשה טוב הרי לך חיים, ואם תעשה רע הרי לך המות. והכתוב מפרש ואלך היף: (טז) אשר אנכי מצוה היום לאהבה. הרי הטוב, וכו' חלוי: וחיות ורביית. הרי החיים: (יז) ואם יפנה לבבך. הרי הרע: (יח) כי אבד תאבדון. הרי המות: (יט) העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ. שם קיימים לעולם וכלשך חקרה אחכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי בכם בכל זאת (ספרי אלוטו טז). דבר אחר, העידותי בכם היום

Torah (Rashi); even if knowledge of the Torah were so elevated as to be beyond your capacity, you would still be required to make the attempt to master it, to whatever extent you can (Maharsha, Erwin 55a).

The repentance spoken of above is within your capacity; you do not need a prophet to bring you heavenly messages before you can come close to God (Sforno).

13. ולא מעבר לים הוא — *Nor is it across the sea*, i.e., one should not feel that the physical effort of adequate Torah study is as difficult as an impossibly difficult journey. Following his above theme, Sforno comments that it is not necessary to seek out

The Torah is Accessible ¹¹ For this commandment that I command you today — it is not hidden from you and it is not distant. ¹² It is not in heaven, [for you] to say, “Who can ascend to the heaven for us and take it for us, so that we can listen to it and perform it?” ¹³ Nor is it across the sea, [for you] to say, “Who can cross to the other side of the sea for us and take it for us, so that we can listen to it and perform it?” ¹⁴ Rather, the matter is very near to you — in your mouth and your heart — to perform it.

Choose Life ¹⁵ See — I have placed before you today the life and the good, and the death and the evil, ¹⁶ that which I command you today, to love HASHEM, your God, to walk in His ways, to observe His commandments, His decrees, and His ordinances; then you will live and you will multiply, and HASHEM, your God, will bless you in the Land to which you come, to possess it. ¹⁷ But if your heart will stray and you will not listen, and you are led astray, and you prostrate yourself to strange gods and serve them, ¹⁸ I tell you today that you will surely be lost; you will not lengthen your days upon the Land that you cross the Jordan to come there, to possess it. ¹⁹ I call heaven and earth today to bear witness against you: I have placed life and death before you, blessing and curse; and you shall choose life, so that you will live, you and your offspring — ²⁰ to love HASHEM, your God, to listen to His voice and to cleave to Him, for He is your life and the length of your days, to dwell upon the land that HASHEM swore to your forefathers, to Abraham, to Isaac, and to Jacob, to give them.

THE HAFTARAH FOR NITZAVIM APPEARS ON PAGE 1202.

This Haftarah is always read for Nitzavim, even when Nitzavim and Vayeilech are read together.

the greatest scholars in the world, who may be across distant seas.

14. בִּי־קֶרֶב אֵלֶיךָ — *Rather the matter is very near to you.* You have been given both a written and an oral Torah (*Rashi*).

The verse speaks of mouth, heart, and deed. God wants primarily the sincerity of the heart; some commandments involve speech, which inspires the heart; and some involve deeds, which inspire speech (*Ibn Ezra*).

The heart recognizes where one has sinned and the mouth confesses it. Both recognition and confession of sin are prime ingredients of repentance (*Sforno*).

The Sages teach that a fetus is taught the Torah in the womb, and is caused to forget it at birth (*Niddah* 30b). But if he is not to remember it, why was it taught to him? Thanks to this prenatal teaching, every Jew has an affinity for the Torah, and even someone who never had the privilege of studying the Torah may be inspired with intuitive wisdom. When such a person is given the opportunity to study, the Torah will not be something foreign to him, but something he once knew. This is what Moses meant when he said that the Torah is not hidden or distant, but that it is in every Jewish mouth and heart (*R' Yosef Dov Soloveitchik*).

15-20. Choose life. The *Sidrah* ends with an exhortation. The choice between the Torah and a diametrically opposed way of life is no less than a choice between life and death — and God urges His people to choose life!

15. אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב וְאֶת־הַמּוֹת וְאֶת־הָרָע — *The life and the good, and the death and the evil.* *R' Yochanan* said of this verse: From the day that God made this declaration, goodness and evil did not emanate from His mouth; rather, evil comes of its own accord to one who does evil, and good comes to one who does good (*Rashi* to *Lamentations* 3:38).

19. אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ — *Heaven and earth.* Heaven and earth exist eternally, so that whenever Israel may sin, the wit-

nesses will be available to testify that the people were warned of the consequences. Alternatively, God wants Israel to draw a lesson from heaven and earth. Heaven and earth are not rewarded or punished, but they never deviate from the functions God ordained for them. Should not Jews, who are rewarded for performing the commandments, be zealous in fulfilling God's will? (*Rashi*).

וּבָחַרְתָּ חַיִּים — *You shall choose life.* The Torah stresses that the choice of life is not only for the benefit of the one making the choice, but also so that his offspring shall live. This implies that one should choose in a way that one's offspring as well will be inspired to follow the Torah. If a person obeys the commandments half-heartedly or with the attitude that they are a heavy burden, his children will naturally be reluctant to obey them. But if he studies the Torah and carries out its precepts with joy and pride, his example will carry over to others (*R' Moshe Feinstein*).

20. לְאַהֲבָה אֹתֹהּ — *To love HASHEM.* The Sages teach that one should study the Torah without any ulterior motive, such as a desire that he be honored as a rabbi. By definition, love of someone means that one cares only to be attached to the object of one's love, without any selfish concerns. Since the way to achieve love of God is by studying the Torah, such study must be purely for the sake of the Torah, not because it can lead to personal benefit of any sort. Someone who studies the Torah with other motives loves himself, not the Torah, and therefore will not come to love God (*Maharal* to *Nedarim* 62a).

מִ' מִסּוּקִים. לִבְיָ סִימָן. — This Masoretic note means: There are 40 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic לִבְיָ סִימָן.

The mnemonic means “His heart,” because the entire *Sidrah*, with its call for repentance, shows God's heartfelt love for Israel (*R' David Feinstein*).

פרשת וילך

אונקלוס

א וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וּמִלִּיל יֵת פִּתְּחֵימָא הָאֵלִין
עם כל ישראל: נֹאמֶר לְהוֹן בֵּר מֵאָה
וְעֶשְׂרִין שָׁנִין אֲנָא יוֹמָא דִּין לִית אֲנָא
כִּיל עוֹד לְמַפֵּק וּלְמַעַל נִין אֲמַר לִי לֹא
תַעֲבֹר תִּי יִרְדָּנָא דְדִין: יִי אֱלֹהֵךְ מִימְרָה
יַעֲבֹר קְדָמְךָ הוּא יִשְׁצִי יֵת עֲמֻמָּא
הָאֵלִין מִקְדָּמְךָ וְתִירְתְּנוּן וְהוֹשַׁע הוּא
עֲבֹר קְדָמְךָ כְּמָא דִּי מִלִּיל יִי: וְיַעֲבֹד יִי
לְהוֹן כְּמָא דִּי עֲבֹד לְסִיחּוֹן וְלַעֲוֹג מִלְכִּי
אֲמֹרָאָה וְלֹאֲרַעְהוֹן דִּי שְׁצִי יְתָהוֹן:
וְיִמְסְרֵנוּן יִי קְדָמִיכוֹן וְתַעֲבֹדוֹן לְהוֹן
כְּכָל תַּפְקִידָתָא דִּי פְקִידִית יְתָכוֹן: וְתַקִּיפוּ
נְאֻלִּימוּ (נִיא נְעֻלִּימוּ) לֹא תִדְחִלּוֹן וְלֹא
תִתְבָּרִיו מִקְדָּמִיהוֹן אֲרִי יִי אֱלֹהֵךְ הוּא
דְּמַדְבֵּר (נִיא מִימְרָה מַדְבֵּר) קְדָמְךָ לֹא
יִשְׁבַּקְנָךְ וְלֹא יִרְטֹשְׁנָךְ: וְקִרְא מֹשֶׁה
לְיִהוֹשֻׁעַ וְאָמַר לֵה לְעִינֵי כָל יִשְׂרָאֵל
תַּקֵּף וְנָאֻלִּם (נִיא וְנָאֻלִּם) אֲרִי אַתָּה תַעֲוֹל
עִם עֲמָא דְדִין לֹאֲרַעָא דִּי קִיִּים יִי
לֹאֲבַהֲתֵהוֹן לְמִתָּן לְהוֹן וְאַתָּה תַחֲסֻנָּה
יְתָהוֹן: חֲיִי הוּא דְּמַדְבֵּר קְדָמְךָ מִימְרָה
יְהִי בְּסַעְדָּךְ לֹא יִשְׁבַּקְנָךְ וְלֹא יִרְטֹשְׁנָךְ
לֹא תִדְחִל וְלֹא תִתְבָּר: טוֹכְתֵב מֹשֶׁה
יֵת אֹרִיתָא דְּדָא וְיִהְיֶה לְכֹהֲנֵי בְנֵי
לֵוִי דְּנִטְלִין יֵת אֲרוֹן קְנָמָא דִּין וְלְכָל
סְבִי יִשְׂרָאֵל: יוֹפְקִיד מֹשֶׁה יְתָהוֹן
לְמִימְרָא מִסּוּף שְׁבַע שָׁנִין בְּזִמְנָא שְׁתָּא
דְּשִׁמְשֻׁתָא בְּחָגָא דְּמַטְלֵיָא: יא בְּמִיתִי
כָּל יִשְׂרָאֵל לֹאֲתַחֲזָא קְדָם יִי אֱלֹהֵךְ

א וַיֹּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל:
ב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן־מֹאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא־
אוֹכַל עוֹד לָצֵאת וּלְבֹאֹת וַיְהוּה אָמַר אֵלָי לֹא תַעֲבֹר
ג אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה: יְהוּה אֱלֹהֵיךָ הוּא | עֲבֹר לְפָנֶיךָ הוּא־
יִשְׁמֹד אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וִירְשָׁתֶם יְהוֹשֻׁעַ הוּא
ד עֲבֹר לְפָנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוּה: וְעֲשֵׂה יְהוּה לָהֶם כַּאֲשֶׁר
ה עָשָׂה לְסִיחּוֹן וְלַעֲוֹג מִלְכֵי הָאֲמֹרִי וְלֹאֲרַעָם אֲשֶׁר
ה שְׁמֹד אֲתָם: וְנָתַנָּם יְהוּה לְפָנֶיכֶם וְעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל־
ו הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֲתָכֶם: חֲזֹקוּ וְאִמְצוּ אֶל־תִּירְאֹו
ז וְאַל־תַּעֲרִצוּ מִפְּנֵיהֶם כִּי | יְהוּה אֱלֹהֵיךָ הוּא הַהֹלֵךְ עִמָּךְ
ז לֹא יִרְפָּךְ וְלֹא יַעֲזֹבְךָ: וַיִּקְרָא מֹשֶׁה
ח לְיִהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעִינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל חֲזֹק וְאִמְץ
כִּי אַתָּה תְּבֹאֹת אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׁבַע
ח יְהוּה לְאַבְרָם לְתַת לָהֶם וְאַתָּה תַנְחִילָנָה אוֹתָם: וַיְהוּה
הוּא | הַהֹלֵךְ לְפָנֶיךָ הוּא יְהִיָּה עִמָּךְ לֹא יִרְפָּךְ וְלֹא
ט יַעֲזֹבְךָ לֹא תִירָא וְלֹא תַחַת: וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַתּוֹרָה
הַזֹּאת וַיְנַתְּנָה אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי הַנְּשָׂאִים אֶת־אֲרוֹן
י בְּרִית יְהוּה וְאֶל־כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיַּעַז מֹשֶׁה אוֹתָם
יֵאמֹר מִקֵּץ | שְׁבַע שָׁנִים בְּמַעַד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בָּחַג
יא הַסְּכּוֹת: בְּבֹאֹת כָּל־יִשְׂרָאֵל לְרֹאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוּה אֱלֹהֵיךָ

לא

שני

שלישי
[חמישי]

רביעי

כ"א

חיובל עם עמא דין. משה אמר ליהושע זקנים שדור יהיו עמך, הכל לפי דעתן
ועתה, אכל הקב"ה אמר ליהושע כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר
נשבעתי להם (להלן פסוק כג) תביא, על כרחם, הכל תלוי בך, טול מקל והך על
קדקדן. דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור (סנהדרין ת:). (ט) ויכתוב משה
וגי ויתנה. כשנמרה כולה נחנה לפני שבע: (ו) מקץ שבע שנים. כשה
רחשונה של שמיטה שהיא השנה השמינית. ולמה קורא אותה שנת השמיטה,
שעריין שבעים ונהגת בה בקליר של שבעים היולא לנולא שבעים (ר"ה יב:)

(א) וילך משה וגו': (ב) אנכי היום. היום מלאו ימי ושנתי ביום זה נולדתי
ביום זה אמות (סוטה יג:). לא אוכל עוד לצאת ולבוא. יכול שמש כחו,
תלמוד לומר לא כהנה עיני ולא גם להם (להלן לד:). אלא מהו לא אוכל, איני רשאי,
שניטלה ממני הכחות ויטנה ליהושע: ודי אמר אלי. זה פירוש לא אוכל עוד
ללכת ולבוא, לפי ש' אמר אלי: דבר אחר, ללכת ולבוא בדברי תורה, מלמד
נספחתו ממנו מסורות ומשיניות החכמה (סוטה טז:). (ו) לא ירפך. לא יתן לך
רפיון להיות נעזב ממנו: (ז) כי אתה תבוא את העם הזה. (כתרגומו), ארי את

PARASHAS VAYEILECH

31.

¶ **Moses takes leave.** After Moses sealed the new covenant with all members of the nation (29:9-11), they left him and returned to their homes in the Israelite camp. Then, *Moses went* from his own dwelling near the Tent of Meeting and walked through the camps of all twelve tribes to bid farewell to his beloved people (*Ramban*), and to console them over his impending death, so that their sadness over his departure would not cloud their joy in having sealed the covenant (*Sforno*).

Moses knew that this was the last day of his life, because, as the *Zohar* teaches, the most holy and righteous people are sensitive to spirituality, and are able to tell when the soul begins to ebb away from the body (*Or HaChaim*).

1-6. Moses encourages the people. He informed Israel that they were about to enter the Land without him, and he urged them to trust in God's help, for they would triumph without him as they had with him.

2. היום — Today. That day was Moses' birthday; on that day

PARASHAS VAYEILECH

31 ¹ **M**oses went and spoke these words to all of Israel. ² He said to them, "I am a hundred and twenty years old today; I can no longer go out and come in, for HASHEM has said to me, 'You shall not cross this Jordan.' ³ HASHEM, your God — He will cross before you; He will destroy these nations from before you, and you shall possess them; Joshua — he shall cross over before you, as HASHEM has spoken. ⁴ HASHEM will do to them as He did to Sihon and Og, the kings of the Amorite, and their land, which He destroyed, ⁵ and HASHEM gave them before you; and you shall do to them according to the entire commandment that I have commanded you. ⁶ Be strong and courageous, do not be afraid and do not be broken before them, for HASHEM, your God — it is He Who goes before you, He will not release you nor will He forsake you."

⁷ Moses summoned Joshua and said to him before the eyes of all Israel, "Be strong and courageous, for you shall come with this people to the Land that HASHEM swore to give them, and you shall cause them to inherit it. ⁸ HASHEM — it is He Who goes before you; He will be with you; He will not release you nor will He forsake you; do not be afraid and do not be dismayed."

⁹ Moses wrote this Torah and gave it to the Kohanim, the sons of Levi, the bearers of the Ark of the covenant of HASHEM, and to all the elders of Israel.

¹⁰ Moses commanded them, saying, "At the end of seven years, at the time of the Sabbatical year, during the Succos festival, ¹¹ when all Israel comes to appear before HASHEM, your God,

he was born and on that day he would die (*Rashi*). Part of his consolation was that he was very old and his time had come (*Sforno*).

לֹא-אוּכַל עוֹד לֵצֵאת וּלְבוֹא — *I can no longer go out and come in.* Moses did not mean to say that old age impeded him, for the Torah testifies that he was still vibrant (34:7). Rather he meant that he could no longer lead them because, as he went on to say, God had forbidden him to accompany the nation across the Jordan (*Rashi*). According to *Ibn Ezra*, Moses meant to say that he was too old to lead them in war, but he assured them that it made no difference who their leader would be, for God Himself would destroy the enemy.

3. Moses made it clear that God Himself would go before them and annihilate their enemies. True, Joshua would be their leader, but the true power would be God's; Joshua's presence would be with them in fulfillment of God's command, not because he had any independent power of his own (*Sforno*).

וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם — *And you shall do to them*, i.e., destroy their idols and monuments (*Ibn Ezra*), as Moses had commanded them many times (see 12:1-3).

7-8. Moses charges Joshua. To add to Joshua's prestige, Moses charged him in the presence of the nation, telling him that he would lead them. Moses urged him to be courageous and announced that he would apportion the Land to the people.

וְיָבֹאוּ אִתְּךָ הָעָם הַזֶּה — *For you shall come with this people.* By saying that Joshua would come with the people, Moses implied that Joshua should be first among equals, meaning that Joshua would share leadership with the elders, and defer to them. In verse 23, however, God said otherwise.

He instructed Joshua to *bring* the nation into the Land, meaning that he must be a strong and decisive commander, for a generation cannot have more than one leader (*Rashi*).

Or *HaChaim* clarifies that Moses did not intend to make Joshua subservient to others. Rather, having said that God Himself would bring them into the Land, Moses now implied that Joshua would come there without any need to fight. But since his statement could have been interpreted to diminish Joshua's authority over the elders, God clarified that he would be the supreme temporal authority.

9. Moses continued to prepare the people for his departure. After turning the leadership over to Joshua, he assured that the Torah would be transmitted faithfully and accurately to future generations. He wrote the entire Torah, from the beginning of *Genesis* to this point (*Ramban*), and handed the scroll to the Levites and elders, for they would teach the nation and guarantee that the Torah would never be forgotten by the Jewish people.

10-13. Hakhel/The king reads to the entire nation from Deuteronomy. Once every seven years — on the first day of *Chol HaMoed* [Intermediate Days] of Succos that followed the Sabbatical Year — the entire nation was commanded to come together at the Temple to listen to the king read to them from *Deuteronomy*. He read from the beginning of the Book to the end of the first paragraph of the *Shema* (6:9), the second paragraph of the *Shema* (11:13-21), and 14:22-28:69. These passages are all on the general subject of allegiance to God, the covenant, and reward and punishment.

The reason for this commandment is that the primary foundation of Jewish life is the Torah, and through it Jews are distinguished from all other nations to enjoy the highest possible spiritual pleasure. This being so, it is fitting that all

באתרא די יתרעי תקרי ית אוריאתא
היא קדם כל ישראל ותשמענו:
יבגוש ית עמא גבריא ונשיא וטפלא
וגיורא די בקרניך בדיל דישמעון ובדיל
דילפון (גא דילפון) וידחלון קדם (גא
ית) יי אלהכון ויטרון למעבד ית כל
פחמי אוריאתא היא: יבגוניהון די לא
ידעון ישמעון וילפון (גא דילפון) למדחל
קדם (גא ית) יי אלהכון כל יומיא די
אתון קמין על ארעא די אתון עברין ית
יבדנא תמן למירתה: יבאמר יי למשה
הא קריבו יומיך לממת קרא ית יהושע
ואתעטרדו במשכן ומנא ואפקדיה ואול
משה ויהושע ואתעטרדו במשכן ומנא:
טו ואתגלי יי במשכנא בעמודא דעננא
וקם עמודא דעננא על תרע משכנא:
טו ואמר יי למשה הא את שכיב עם
אבהתך ויקום עמא הדין וישעי בתר
טענת עמי ארעא די הוא על (ל)תמן
ביניהון וישבון דחלתי וישנן ית קמי
די גרית עמיהון: יי ויתקוף רגיו בדון
ביומא ההוא (גא בעדנא ההוא)
וארחקון ואסלק שבכתי מנהון ויהון
למבד ויערצו ויהון בישן סגיאן ועקן
וימרד (גא וימרדון) ביומא ההוא (גא
בעדנא ההוא) הלא מדלית שבכית
אלהי ביני ערעוני בישתא האליו:
יהואנא סלקא אסלק שבכתי מנהון
ביומא ההוא על כל בישתא די
עברו ארי אתפניו בתר טענת עממיא:
יטובען בתיבו לכוון ית תשבחתא
היא ואלפה ית בני ישראל שויה
בפמהון בדיל דתהי קמי (גא לי)
תשבחתא היא לשהיד בבני ישראל:

במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל-
ישראל באזניהם: הקהל את-העם האנשים והנשים
והטף וגרף אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו
ויראו את-יהוה אלהיכם ושמרו לעשות את-כל-דברי
התורה הזאת: ובניהם אשר לא-ידעו ישמעו ולמדו
ליראה את-יהוה אלהיכם כל-הימים אשר אתם חיים
על-האדמה אשר אתם עברים את-הירדן שמה
לרשתה:

ויאמר יהוה אל-משה הן קרבו ימיך למוות קרא את-
יהושע והתיצבו באהל מועד ואצננו וילך משה
ויהושע ויתיצבו באהל מועד: וירא יהוה באהל בעמוד
ענן ויעמד עמוד הענן על-פתח האהל: ויאמר יהוה
אל-משה הנך שכב עם-אבותיך וקם העם הזה וזנה
אחרי אלהי נכר הארץ אשר הוא בא-שמה בקרב
ויעזבני והפר את-בריתי אשר ברתי אתו: וחרה אפי בו
ביום ההוא ועזבתים והסתרת פני מהם והיה לאכל
ומצאם רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא על
כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה: ואנכי
הסתיר אסתיר פני ביום ההוא על כל-הרעה אשר עשה
כי פנה אל-אלהים אחרים: ועתה כתבו לכם את-
השירה הזאת ולמדה את-בני-ישראל שימיה בפייהם
למען תהיה-לי השירה הזאת לעד בבני ישראל:

חמישי
[ששי]

טו

טז

יז

יח

יט

רע"ז

לקבל שכר מביאתם (מסכת סופרים יתו): (יד) ואצננו. (וזרעו: טז) נכר
הארץ. גויי הארץ (לחוקים): (יו) והסתרת פני. כמו שאני רואה בלרס:
(יש) את השירה הזאת. האלו השמים עד וכפר אדמתו עמו (הלן לבחמנ):

(יא) תקרא את התורה הזאת. המלך היה קורא מחמת אלה הדברים, כדאימא
נמס' סוטה (מח). על כיוון של עז שהיו עושין בעזרה: (יב) האנשים. ללמוד (חגיגה
ז): והנשים. לשמוע (ספ). והטף. למה נזכר לשם שכר למביאים (ספ) וכדי

Israel — men, women, and children — should come together to hear it read as a national affirmation that the Torah is our foundation, majesty, and splendor (Rambam, Hil. Chagigah 3:3; Chinuch 612).

12. והטף — And the small children. Why were the young children present? To give reward to those who bring them (Rashi).

The Talmud relates that the mother of one of the Mishnaic Sages used to bring his cradle to the study hall, so that he could absorb the sounds of Torah study from infancy. In modern times, it has become acknowledged that the time to inculcate values in children is from their earliest youth, and especially by the example of parents and others who sin-

cerely strive for the ideals they preach. Thus, for bringing their children to *Hakhel*, parents deserved to be rewarded, for they demonstrated that the Torah is precious to them.

And your stranger, i.e., a non-Jew who observes the Noahide laws. Although he is not bound by the commandments of the Torah, he should attend *Hakhel* and perhaps he will be inspired to inquire into its significance (see above) and be inspired to convert (*Ibn Ezra*).

Although the word גר often refers to a convert to Judaism, Rabbi Yaakov Kamenetsky shows that in this case Rambam and probably Ramban agree with *Ibn Ezra's* interpretation that non-Jews should participate in *Hakhel*. He comments that this is clearly not a commandment on the gentile, for if

2 in the place that He will choose, you shall read this Torah before all Israel, in their ears, ¹² Gather together the people — the men, the women, and the small children, and your stranger who is in your cities — so that they will hear and so that they will learn, and they shall fear HASHEM, your God, and be careful to perform all the words of this Torah. ¹³ And their children who do not know — they shall hear and they shall learn to fear HASHEM, your God, all the days that you live on the land to which you are crossing the Jordan, to possess it."

Moses' ¹⁴ HASHEM spoke to Moses, "Behold, your days are drawing near to die; summon Joshua, and End both of you shall stand in the Tent of Meeting, and I shall instruct him." So Moses and Joshua Draws went and stood in the Tent of Meeting. Near

¹⁵ HASHEM appeared in the Tent, in a pillar of cloud, and the pillar of cloud stood by the entrance of the Tent. ¹⁶ HASHEM said to Moses, "Behold, you will lie with your forefathers, but this people will rise up and stray after the gods of the foreigners of the Land, in whose midst it is coming, and it will forsake Me and annul My covenant that I have sealed with it. ¹⁷ My anger will flare against it on that day and I will forsake them; and I will conceal My face from them and they will become prey, and many evils and distresses will encounter it. It will say on that day, 'Is it not because my God is not in my midst that these evils have come upon me?' ¹⁸ But I will surely have concealed My face on that day because of all the evil that it did, for it had turned The to gods of others. ¹⁹ So now, write this song for yourselves, and teach it to the Children of Israel, Torah as place it in their mouth, so that this song shall be for Me a witness against the Children of Israel. Testimony

it were, there would be eight Noahide laws, not seven. Rather, it is a commandment on Jews to encourage resident gentiles to attend (*Emes L'Yaakov*). Jews never force conversion upon gentiles, nor do they even encourage it, but this commandment demonstrates the obligation for Jews to behave in a way that will bring credit upon Israel to such a degree that onlookers will be inspired to join them.

17-18. These two verses begin with God's wrath and the concealment of His countenance because of Israel's sins. Then, after Israel acknowledges that its suffering was caused because God removed Himself from their midst — which would seem to be the sort of repentance that should inspire God's mercy — strangely, God says again that He will conceal Himself from them. In fact, *Rashi* (*Isaiah* 8:17) says that this is the harshest of all prophecies; it is softened only by verse 21, which promises that, no matter what, the Torah will not be forgotten by Israel.

The question remains, however: Why will God continue to conceal Himself after Israel has repented? *Ramban* explains that Israel's declaration of verse 17 falls short of genuine repentance, because even though they acknowledge their guilt, they are not yet ready to confess and repent wholeheartedly. Nevertheless, God will respond favorably, because verse 18 does not speak of new suffering; however, He will conceal Himself in the sense that He will not reveal the impending redemption, and Israel will have to have strong faith that God will never reject them entirely (see *Leviticus* 26:44). The complete redemption must await confession and complete repentance, as in 30:2.

Sforno comments that in verse 17 Israel despairs, feeling that it has failed God so grievously that even prayer and repentance are useless. But God says no. He will never let Israel fall. He will always protect His people, but His Pres-

ence will be concealed, i.e., there will be times when Jews feel that God has disappeared, but He is always present, only concealed.

Homiletically, *R' Bunam of P'schis'cha* comments that the sin of verse 17 is Israel's statement that God is not among them. No Jew ever has the right to feel that God has deserted His people!

19-30. The Torah as testimony. God commanded Moses and Joshua to write the Torah and to teach it to the people, and to place the scroll at the side of the Ark. Times would come when the masses would forsake the Torah and be drawn after the cultures of the surrounding societies, but that written Torah would remain as a constant reminder of Israel's roots and the unchanging focus of its devotion.

19. השירה הזאת — This song, i.e., the next *Sidrah*, *Haazinu* (*Rashi*). *Haazinu* is called a song because Jews always chant it and it is written in the form of poetic verse (*Ramban*). This, however, does not explain why God ordained that its contents be a song. *Rabbi Gedaliah Schorr* explained that "song" implies the concept of harmony, in that people recognize that all elements of the universe fuse in carrying out God's will, just as all the notes in the score of a complex song, all the instruments of an orchestra, and all the voices in a choir join in harmonious cooperation to create a song, as opposed to the disjointed noise that results from the failure of the notes, instruments, and voices to harmonize properly. In *Haazinu*, Israel is shown how all parts of Creation respond harmoniously to the sins and good deeds of God's people.

Ramban notes that the commandment to write (בכתוב) is in the plural, referring to Moses and Joshua, but the commandment to teach it is in the singular, and the actual writing was done only by Moses (v. 24). He explains that as Moses wrote, Joshua stood at his side, watching and read-

ששי
[שביעי]

כ כִּי־אֵבִיאֲנֹו אֶל־הָאֲדָמָה | אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְתָּיו וְבֵת
חֶלֶב וּדְבַשׁ וְאָכַל וְשָׁבַע וְדָשַׁן וּפָנָה אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים
כא וַעֲבָדוּם וַנֶּאֱצֹנֵי וְהִפָּר אֶת־בְּרִיתִי: וְהָיָה כִּי־תִמְצָאֲנָם אֹתוֹ
רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לִפְנֵי לֵעַד כִּי
לא תִשְׁכַּח מִפִּי זִרְעוֹ כִּי יִדְעַתִּי אֶת־יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה
הַיּוֹם בְּטָרָם אֵבִיאֲנֹו אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי: וַיִּכְתֹּב
כב מֹשֶׁה אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת בַּיּוֹם הַהוּא וַיְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי
כג יִשְׂרָאֵל: וַיֵּצֵאוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נֹון וְיֵאמֹר חֹזֶק וְאִמָּץ כִּי
אִתָּה תָבִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי
כד לָהֶם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ: וַיְהִי | כְּכֹלֹת מֹשֶׁה לִכְתֹּב אֶת־
כה דְּבָרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת עַל־סֵפֶר עַד תִּמָּס: וַיֵּצֵאוּ מֹשֶׁה אֶת־
כו הַלְוִיִּם נִשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לֵאמֹר: לָקַח אֶת סֵפֶר
הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשִׁמַּתֶּם אֹתוֹ מִצֵּד אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה
כז אֶל־הֵיכָל וְהָיָה־שָׁם בֶּךָ לְעֵד: כִּי אָנֹכִי יִדְעַתִּי אֶת־מַרְיָה
וְאֶת־עֲרֻפָּה הַקָּשָׁה הֵן בַּעֲוֹנָי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם מִמָּרִים
כח הַיּוֹתֶם עִם־יְהוָה וְאָף כִּי־אַחֲרֵי מוֹתִי: הִקְהִילוֹ אֵלַי אֶת־
כט כָּל־זִקְנֵי שְׁבִטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם וְאַדְבָּרָה בְּאָזְנֵיהֶם אֶת
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָעִידָה בָּם אֶת־הַשְּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ:
כִּי יִדְעַתִּי אַחֲרֵי מוֹתִי כִּי־הִשְׁחַת תִּשְׁחַתּוּן וְסָרְתֶּם מִן־
הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֲתֶכֶם וְקִרְאת אֲתֶכֶם הִרְעָה בְּאַחֲרִית
הַיָּמִים כִּי־תַעֲשׂוּ אֶת־הָרָע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ
ל בְּמַעֲשֵׂה יָדֵיכֶם: וַיִּדְבֹּר מֹשֶׁה בְּאָזְנוֹ כָּל־קְהָל יִשְׂרָאֵל
אֶת־דְּבָרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד תִּמָּס: ע' פסוקים. ארנ"ה סימן.

שביעי

מפטיר

"בראש עמוד
כ"ה שמי'
סימן

כט

כארי אצלנו לארץ די קמית
לאברהם עבדא חלב ודבש ויכלון
וישבעון ויתפנקון ויתפנקון בטר טענת
עממיא ויפלקון וירגזון קמית וישנן
ית קמית: כא ויהי ארי יצרן ויהי בישן
סגיאן וקצון ותתב תשבחתא דא
קמיהו לשהי ארי לא תתנשי מפום
בניהון ארי גלי קמית ית יצרהון די אנון
עבדון יומא דין עד לא אצלנו לארץ
די קמית: כב וכתב משה ית תשבחתא
דא ביומא ההוא ואלפה לבני ושראל:
כג ופקיד ית יהושע בר נון ואמר חקף
ואלם ארי את תעל ית בני ישראל
לארץ די קמית להון ומימרי יהי
בסעדה: כד ויהי כד שצי משה למכתב
ית פתגמי אורימא דא על ספרא עד
דשלימו: כה ופקיד משה ית לנאי נטלי
ארוך קמא דין למימר: כו סיבו ית ספרא
דאורימא דרין ותשון יתה מסטר ארוך
קמא דין אלהון ויהי תמן בר לשהי:
כז ארי אגא ידענא ית סרבנותה וית
קדלך דקשיא הא עד (ד)אנא קים
עמכון יומא דין מסרבין הויתון קדם יי
ואף ארי בטר דאמות: כח כגישו לותי ית
כל סבי שבטיכון וסרביכון ואמלל
קמיהון ית פתגמיא האלין ואסחד
בהון ית שמיא וית ארעא: כט ארי
ידענא בטר דאמות ארי חבלא
תחבילון ותסטון מן ארץ די פקדית
יתכון ותערע יתכון בישתא בסוף
יומא ארי תעבדון ית דביש קדם יי
לארגא קמיהו בעובדי ידיכון:
למליל משה קדם כל קהל דישראל
ית פתגמי תשבחתא דא עד דשלימו:

רש"י

שנאמר עשה קד (במדבר יב) ולא השליט יהושע עליהם [בחייו של משה], ואף בחייו
נגמור קודם יום מותו [כ"א ביום מותו] לקיים מה שנאמר ואין שלטון ביום המות
(קראת חת; תנחומא כהנעלתי י); ואעידה בם את השמים ואת הארץ, ואם
חומר הרי כבר העיד למעלה (ל"ט) העידותי בכם היום וגו', הסם לשרל אחר,
אכל לשמים ולאחר לא אחר, ועכשו כל לומר האזינו השמים וגו' (לכל לבא):
(כט) אחרי מותי כי השחת תשחיתון, והרי כל ימות יהושע לא השחיתו,
שנאמר ויעבד ישראל את ה' כל ימי יהושע (יהושע כדאלא), מכאן שחלמיו של אדם
חביב עליו כגופו (ירושלמי ברכות כח), כל זמן שיהושע חי היה נראה למשה כאלו
הוא חי:

ing aloud. Although both of them were to teach — and after this day the responsibility to do so passed to Joshua — Moses was the primary teacher as long as he was alive, because the nation would accept his teachings more readily than anyone else's.

Writing a Torah Scroll. The Sages derive from this verse that every Jew is commanded to write a Torah Scroll, a commandment that can be fulfilled by writing a single letter of a complete scroll. Because the lack of even one letter renders a scroll invalid, the writing or correcting of a single

²⁰ "For I shall bring them to the Land that I swore to their forefathers, which flows with milk and honey, but it will eat, be sated, and grow fat, and turn to gods of others and serve them, it will provoke Me and annul My covenant. ²¹ It shall be that when many evils and distresses come upon it, then this song shall speak up before it as a witness, for it shall not be forgotten from the mouth of its offspring, for I know its inclination, what it does today, before I bring them to the Land that I have sworn." ²² Moses wrote this song on that day, and he taught it to the Children of Israel. ²³ He commanded Joshua son of Nun, and said, "Be strong and courageous, for you shall bring the Children of Israel to the Land that I have sworn to them, and I shall be with you."

²⁴ So it was that when Moses finished writing the words of this Torah onto a book, until their conclusion: ²⁵ Moses commanded the Levites, the bearers of the Ark of the covenant of HASHEM, saying, ²⁶ "Take this book of the Torah and place it at the side of the Ark of the covenant of HASHEM, and it shall be there for you as a witness. ²⁷ For I know your rebelliousness and your stiff neck; behold! while I am still alive with you today, you have been rebels against God — and surely after my death. ²⁸ Gather to me all the elders of your tribes and your officers, and I shall speak these words into their ears, and call heaven and earth to bear witness against them. ²⁹ For I know that after my death you will surely act corruptly, and you will stray from the path that I have commanded you, and evil will befall you at the end of days, if you do what is evil in the eyes of HASHEM, to anger Him through your handiwork."

³⁰ Moses spoke the words of this song into the ears of the entire congregation of Israel, until their conclusion.

THE HAFTARAH FOR VAYEILECH APPEARS ON PAGE 1204.

When Nitzavim and Vayeilech are read together, the Haftarah of Nitzavim, page 1202, is read.

letter is tantamount to completing the entire scroll (*Rambam, Hil. Sefer Torah* 7:1). According to some, the purchase of books expounding on the Torah constitutes fulfillment of this commandment (*Chinuch* 613; *Rosh*).

It is noteworthy that this is the last of the six hundred and thirteen commandments, for the climax of them all is to record and know them, so that they can be fulfilled and passed on to succeeding generations.

21. כי לא תשכח מפי ורעו — *For it shall not be forgotten from the mouth of its offspring.* Despite the starkness of the prophecy that Israel will slide into sin and provocation of God, there is this comforting promise that the Torah will never be completely forgotten (*Rashi*). History shows over and over again that there was a resurgence of Torah study after times when it seemed as if its decline was irreversible.

23. אתה תביא — *You shall bring.* See notes to verse 7. This implies that if Joshua would take the personal initiative in leading the nation, God would be with him; but if he sat back and relied on others, he would not have Divine assistance (*Rashi* to *Joshua* 7:10).

24-26. Above (v. 9), Moses was commanded to write the Torah, but he was not told where to place the scroll. Then God transmitted to him the last three chapters of the Torah, beginning with the song of *Haazinu*, so that when he wrote the entire Torah until its conclusion (v. 24), he wrote and taught them, as well. Then he was told to give the Torah to the Levites for placement next to or in the Ark (see *Rashi* to v. 26), to assure that no one would ever be able to add to, or subtract from the Divine text (*Ramban*). Thus, after com-

manding that every Jew participate in the writing of a Torah Scroll, God made sure that the text of the Torah would remain sacrosanct; that even if people were to disobey the Torah, no one would be able to falsify what the Torah says.

27. בעודני חי עמכם היום — *While I am still alive with you today.* The words *with you* and *today* seem to be unnecessary. Or *HaChaim* explains that Moses said *today* simply to reiterate that he was speaking on the last day of his life. As for *with you*, he alluded to the concept that the righteous are considered to be alive in the spiritual sense even after their death (*Berachos* 18a), so that he qualified his words by saying that though he would live eternally through his teachings, he was now speaking only of his physical presence *with you*.

29. אחריו מותי ביהשחת תשחתו — *After my death you will surely act corruptly.* Although Moses predicted that the national corruption would begin as soon as he died, Scripture testifies that Israel remained righteous for as long as Joshua lived (*Judges* 2:7). This shows that a teacher loves his student like himself, so that Moses felt that he was still alive as long as Joshua lived (*Rashi*).

ע' מסוקים. ארנ"ה סימן. 70 — This Masoretic note means: There are 70 verses in the combined *Sidros Nitzavim* and *Vayeilech* (which have 40 and 30 verses respectively), numerically corresponding to the mnemonic ארנ"ה.

Both *Sidros* are calls for repentance, so the mnemonic, which means "My Lord is God" combines them. So, too, they contain the commandment of *Hakhel*, which joins the nation under the Lordship of God (*R' David Feinstein*).

פרשת האזינו

אונקלוס

א אציתו שמאי ואמלל ותשמע ארעא
מימרי פמי: ביבסם במטרא אלפני
יתקבל בטלא מימרי כרוחי מטרא
דנשבין על התאה וכרסיסי מלוקשא די
על עשבא: גארי בשמא די: אנא מצלי
הבו רבותא קדם אלהנא: דתקיפא
דשלמין עובדוהי ארי כל ארחתה דינא
אלהא מהיקמא דמן קרמוהי עולה לא
נפק מן קדם דזכי וקשיט הוא: ה חבילו
להון לא לה בנאי די פלחו לטענתא
דרא דאשני עובדוהי ואשתיג: וקא
קדם יי: אתון גמלין דא עמא דקבילו
אורייתא ולא חקימו קלא הוא אבוק
ואת דילה הוא עבדך ואחקקך: ז אדכר
יומין דמן עלמא אסתפל בשני דר ודר

ותשמע הארץ אמרי-פי:
תזל בטל אמרתי
וכרביבים עלי-עשב:
הבו גדל לאלהינו:
כי כל-דרכיו משפט
צדיק וישר הוא:
דור עקש ופתלתל:
עם נבל ולא חכם
הוא עשה ויכנגד:
בינו שנות דר-נדר

א האזינו השמים ואדברה
ב יערוך במטר לקחי
בשעירים עלי-דשא
ג כי שם יהוה אקרא
ד הצור תמים פעלו
אל אמונה ואין עול
ה שחת לו לא בניו מומם
ו יהיה תגמלו-זאת
הלוא הוא אביר קנה
ז זכר ימות עולם

ה' רבתי
והיא תיבה
לעצמה

שני

רנ"י

חזק בשמאיא פורענות על עובדי רעו, לא בשטף הוא מביא כי אם דין, כי תמים
פטלו: אל אמונה. לשלם לנדיקים לדקתם לעולם הבא, ואע"פ שמאחר את תגמולם
סופו לאמן את דבריו (ספרי ז): ואין עול. אף לרשעים משלם שכר לדקתם בשולם
הזה (ספרי): צדיק וישר הוא. הכל מלדיקים עליהם את דיו, וכך ראוי וישר להם.
לדיק מפי הכריות וישר הוא וראוי להדיקו (ספרי): (ה) שחת לו וגו'. כתרומתו,
חבילו להון לא ליה: בניו מומם. בניו היו, והשחתה שהשחתו היא מומם: בניו
מומם. מומם של בניו היה ולא מומם: דור עקש. מקום ומשוקל (ספרי שח) כמו
ואת כל הישרה יעקשו (מכילת גט): ובלשון משנה חוללה שגינה עקומות ועקובות
(חולין נו): ופתלתול. אנטורטיליין, כפחל הזה שגודלן אותו ומקיפין אותו
בכריות הגדיל: פתלתל. מן החיכות הכפולות כמו ירקרק וירקרא י: (מט) אדמס
(ספרי): סחרחר (תהלים לחי): סגלגל (תרגום מלכים זכג): (ו) הלה: תגמלו זאת.
לשון תימה וכי לפניו אחס מעליבין, שיש בידו ליפרע מכס ושהיטיב לכם בכל הטובות
(ספרי טז): עם נבל. ששכח את המשיב להם (ספרי): ולא חכם. להבין את הטובות
שיש בידו להיטיב ולהרע (ספרי): הלוא הוא אביר קנך. שקנהך (ספרי): שגנך בקן
הסלעים ובארץ חזקה, שחקךך בכל מיני חקנה: הוא עשך. חומה באומות:
ויבונך. אחרי כן בכל מיני בסיס וכן, מכס כהנים מכס נביאים ומכס מלכים, כך
שכל חלי בו (ספרי): (ז) זכור ימות עולם. מה עשה בראשונים שהכניסו
לפניו (ספרי ז): בינו שנות דור ודור. דור אנוש שהלך עליהם מי אוקינס
ודור המבול ששפטם. דבר אחר, לא נחם לבבכם על שער, בינו שנות דור ודור
להכיר להבא, שיש בידו להיטיב לכם ולהחיל לכם ימות המשיח והעולם הבא (ספרי):

(א) האזינו השמים. שאני מתרה בהם בישאל, ותהיו אחס עדים בדבר, שכן
אמרתי להם שאתם תהיו עדים (לעיל ל:טו) וכן ושתשמע הארץ. ולמה העיד בהם שמים
וארץ. אמר משה אני בשר ודם, למחר אני מת, אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו
הברית מי באל ומכחשם, לפיכך העיד בהם שמים וארץ, עדים שהם קיימים לעולם.
ועוד, שאם יזכר יבואו העדים ויחזקו שם, הגפן חתן פריה והארץ חתן יבולה והשמים
יתנו טלם, ואם יתחייבו חתיה בהם יד העדים חתלה, ועלך את השמים ולא יהיה
מטר והאדמה לא תתן את יבולה (לעיל יא:יז) ואח"כ ואבדתם מהרה (ספרי על ידי
האומות (ספרי טז): (ב) יערוך במטר לקחי. זו היא העדות שחטתיו, שאני אומר
בפניכם, חורה שנתתי לישראל היא חיים לעולם, כמטר היה שהוא חיים לעולם,
כאשר יערפו השמים על ומטר (ספרי): יערוך. לשון ישיק, וכן יערפו טל (להלן ל:כח):
יערפון דשן (תהלים דה:יב): תזל בטל. שהכל שמים בו. לפי שהמטר יש בו עצמים
לבריות (ספרי יב) יש עצמים בו, כגון הולכי דרכים ומי שהיה בורו מלא יין (ספרי טז):
בשעירים. לשון רוח סברה (תהלים קמח:ח) כתרומתו, כרוחי מטרא, מה הסחות
הללו מחזיקין את העצבים ומגדלן אותם אף דברי תורה מגדלן את לומדיהן (ספרי
ספרי): וברביבים. טיפי מטר, וגדלה לו, על שם שירה כחן נקרא רביב, כמה דלח
אמר רובה קש (בראשית כא:ג): דשא. ארצות, עטיפת הארץ מכוסה בירק:
עשב. קלח אחד קרוי עשב, וכל מין ומין לעצמו קרוי עשב: (ג) כי שם ה' אקרא.
הרי כי שמש בשלשן כאשר, כמו כי תבואו אל הארץ (ויקרא כג:י) כשחקרתי ואזכיר
שם ה', אחס הבו גודל לאלהינו וברכו שמו. מכאן אמרו שטוין ברוך שם כבוד
מלכותו אחר ברכה שבמקדש (תענית טז): (ד) הצור תמים פעלו. אע"פ שהוא

PARASHAS HAAZINU

32.

This is the "Song" of which Moses spoke in the previous chapter. In it, Moses called heaven and earth to bear witness to the calamities that will befall Israel if it sins — and the ultimate joy that will come with the final redemption.

Since the nature of a song is to express recognition of the total harmony of Creation (see 31:19), it often mixes past, present, and future, for everything is revealed to the prophet as a total reality in which there is no conflict, and in which future and past events are not only in harmony, but clarify one another. Thus, everything is melded as if it were all happening at the same time (R' Gedaliah Schorr).

1. האזינו השמים — Give ear, O heavens. To testify that he was warning Israel, Moses wanted witnesses that would outlive

his and later generations; otherwise, who could reproach the Jews of the future if they were to deny that they had ever accepted the covenant? Therefore Moses appointed heaven and earth, which are eternal. Furthermore, if Israel were to be found guilty of violating the covenant, these witnesses would take the lead in administering the appropriate punishment, for the heaven would withhold its rain and the earth would withhold its produce (Rashi; Ibn Ezra).

2. לקחי — My teaching. The verb לקח means to take. This word is used to refer to teaching because the subject matter is meant to be taken by the student from the teacher (Ibn Ezra).

Moses asked that his teaching, the Torah, penetrate the nation like life-giving rain and like the dew that is even more

PARASHAS HAAZINU

- 32** ¹ **G**ive ear, O heavens, and I will speak; and may the earth hear the words of my mouth.
The Song of Moses ² May my teaching drop like the rain, may my utterance flow like the dew;
 like storm winds upon vegetation and like raindrops upon blades of grass.
³ When I call out the Name of HASHEM, ascribe greatness to our God.
⁴ The Rock! — perfect is His work, for all His paths are justice;
 a God of faith without iniquity, righteous and fair is He.
⁵ Corruption is not His — the blemish is His children's, a perverse and twisted generation.
⁶ Is it to HASHEM that you do this, O vile and unwise people?
 Is He not your Father, your Master? Has He not created you and firmed you?
⁷ Remember the days of yore, understand the years of generation after generation.

welcome than rain, because it never inconveniences anyone, as rain sometimes does. Storm winds give strength and life to vegetation, and, similarly, the struggle to master the Torah makes its students grow (*Rashi*). Moses wanted his words of Torah to penetrate the nation and make it fruitful, like rain and dew that are always productive (*Ibn Ezra*).

To learned people who can absorb much knowledge, the Torah's wisdom is like pelting, penetrating rain, and like powerful storm winds; to others who can understand only bits and pieces of its vastness, the Torah is like dew and gentle raindrops, even small amounts of which do much good (*Sforno*).

3-4. When I speak of the great deeds of God and His kindness to you, and also of the punishments He inflicted upon you because of your misdeeds, ascribe greatness to Him, i.e., acknowledge that His ways are just and always according to what you deserve (*Rashbam*).

According to *Sforno*, "When I call out . . ." is an expression of prayer. Speaking to all future generations, Moses asked that when, during the course of the Song, he would pray for the ingathering of the exiles, his listeners should not react with hopelessness, saying that the God who punished Israel had become their permanent enemy. No. They should recognize from the Torah that He is an unchanging Rock, Whose word is true and Whose prophecies of eventual redemption will come true, even though He made Israel suffer for its misdeeds.

From this verse, the Talmud derives that a blessing is recited before Torah study (*Berachos* 21a); that when three or more people eat together, one calls upon the others to join in reciting Grace After Meals; and that when God's sacred Name was uttered in the Temple, those assembled there were to respond aloud וְנָרָא מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, Blessed is the Name of His glorious kingdom for all eternity (*Taanis* 16b).

4. תָּמִיד מְעֻלָּה — Perfect is His work. Despite God's infinite strength, His judgment is exact and fair. He rewards the righteous, even though their reward may be slow in coming, and He rewards even the wicked for whatever good they may do (*Rashi*).

This verse is the introduction and the theme of the moving prayer recited when a departed one is brought to burial. The

prayer expresses acceptance of God's judgment and pleads for mercy on the living. The term *perfect* refers to the article of faith that the totality of God's work — the infinite combination of good fortune and failure, happiness and sadness, joy and tragedy — is a harmonious whole, even though human intelligence is incapable of understanding how all the pieces of God's puzzle fit together.

5. שָׂחָה לוֹ לֹא — Corruption is not His. True, there is evil and corruption in the world, but God does not cause it. People, not God, are at fault (*Rashi*).

Or *HaChaim* (see also *Ramban*) renders When [Israel] acts corruptly against Him, it is their own blemish, [because they proclaim themselves to be] not His children, whereas when they do His will, God lovingly calls them His children.

6. הֲלוֹ הִנְמַלּוּ זֹאת — Is it to HASHEM that you do this. Moses asks incredulously how Israel could have been so vile and unwise as to sin against God, Who did everything for them. How could they be so ungrateful? They were vile in their lack of gratitude and unwise in not considering the dire consequences of rebellion against God (*Rashi*).

7-9. A sketch of history. Moses continues his theme that the sins of Israel represent shortsightedness as well as inexcusable ingratitude. He urges them to reflect upon the past, to inquire of people who remember and understand history, who know how God regulated the course of the world according to the needs of the Jewish people (*Ramban*).

According to *Sforno*, the rest of the Song involves five sequential, historical themes: (a) God created the world so that all nations would join in achieving His goal; when they failed to do so, He chose Israel for this mission; (b) He gave Israel a Land where they could serve Him in joy and prosperity, but they ungratefully rebelled; (c) because of this, they deserved to be destroyed, but in order to avoid a desecration of His Name, God was merciful and only exiled them; (d) at the End of Days, they will be redeemed; (e) Moses described the redemption and described how the enemies of Israel will be punished.

7. יָמֵי דִרְיָדָה... זֵמַת עוֹלָם — The days of yore... generation after generation. At the core of much human error is a lack of perspective. Most people refuse to believe that the past is relevant to them, and they suffer for this foolish myopia. Moses pleads with Israel to take counsel with those who have

שאל אביך ויגדרך
 בהנחל עליון גוים
 יצב גבלת עמים
 כי חלק יהיה עמו
 ימצאנו בארץ מדבר
 יסבבנהו יבוננהו
 כנשר יעיר קנו
 יפרש כנפיו יקחהו
 יהיה בדרך ינחנו
 ירכבהו על-במותי ארץ
 וינקוהו רבש מסלע
 חמאת בקר וחלב צאן
 ואילים בגי-בשן ועתודים
 ודם-ענב תשתה חמר:

שאל אביך ויגדרך
 בהפרידו בגי אדם
 למספר בני ישראל:
 יעקב חבל נחלתו:
 ובתהו ילל ישמן
 יצרנהו באישון עינו:
 על-גוזליו ירחף
 ישאנהו על-אבדתו:
 ואין עמו אל נבר:
 ויאכל תנובת שדי
 וישמן מחלמיש צור:
 עם-חלב כרים
 עם-חלב כליות חטה
 וישמן ישרון ויבעט

שלישי
 ב'מתי ק'
 י'
 יד'
 טו

רש"י

מגזיה לעוף ופורה עליהם לפיכך נושאן כרגליו מפני הגשר, אבל הגשר אינו ירא
 אלא מן הקו, לפיכך נושאן על כנפיו, חומר מוטב שיכנס הקו כי ולא יכנס כנפיו.
 אף הקב"ה, ואשף אחסם על כנפיו נשרים (שמות יט:ד) כשנסעו מלרים אחריהם
 והגיוסם על הים היו זורקים בהם חלים וזכני בליסטרות, מיד יוסע מלאך
 האלים וגו' ויבא בין מחנה מלרים וגו' (שם יד:יט; מכילתא בחדש פ"ב: ויב)
 ד: בדר [ינחנו]. ה' כדו נבטח והנס במדבר: ואין עמו אל נבר. לא היה כח
 באחד מכל אלהי הגוים להראות כחו ולהלחם עמם. ורבותיו דרשוהו על העמיד
 (ספרי שטו) וכן תרגם אונקלוס, [ואני ואמר] דברי חוכמה הם להעיד השמים
 והארץ ותהא העירה להם עד מסוף לבגוד, אלא יזכרו הראשונות עשה להם ולא
 הנולדות שהיו עמיד לעשות להם, לפיכך לריך ליישב הדבר לנאן, ולנאן וכל הענין
 מוסב על זכור ימות עולם ביום שנת דור ודור (לעיל פסוק ז') כן עשה להם וכן
 עמיד לעשות, כל זה היה להם לזכור: (יג) וירבבהו על במותי ארץ. כל המקרא
 כתרומה: וירבבהו וגו'. ע"ש אשר ישראל נבזה מכל הארצות (ספרי שטו):
 ויאבל תנובות שדי. אלו פירות ארץ ישראל שקלים לנוב ולהכנסל מכל פירות
 הארצות (סס): וינקוהו רבש מסלע. מעשה באחד שאמר לבני בסיכני הבא לי
 קליעות מן החבית. הלך ומלא הדבש קץ על פיה, אמר לו זו דבש הוא, אמר לו
 השקט ידך לזכות ואתה מעלה קליעות מתוכה (סס): ושמן מחלמיש צור.
 אלו ימים של גוש חלב (סס): במותי ארץ. לנאן גובה: שדי. חלמיש
 חלמיש צור. חקפו וחזקו של סלע. כשאו דבוק לתיבה שלאחריו נקוד חלמיש
 וכשהוא דבוק נקוד חלמיש: (יד) חמאת בקר וחלב צאן. זה היה בימי שלמה,
 שנאמר עשרה בקר בריאים ושעירים בקר רעו ומאה זאן (מלכים א' ה:ג; ספרי
 יז:ו) עם חלב ברים. זה היה בימי עשרת השבטים, שנאמר ואוכלים כרים מלאם
 (עמוס וד): ספרי סס: חלב כליות חטה. זה היה בימי שלמה, שנאמר ויהי חלב
 שלמה וגו' (מלכים א' ה:ג; ספרי סס): ודם ענב תשתה חמר. בימי עשרת
 השבטים, השותים במזרקי יין (עמוס וד; ספרי סס): חמאת בקר. הוא שמן
 הנקלט מעל גבי החלב: וחלב צאן. חלב של זאן, וכשהוא דבוק נקוד חלב, כמו
 בחלב אמו: כרים. כנשים: ודליות. כחמשו: בני בשן. שמים היו: כליות
 חטה. חטים שמים כחלב כליות וגסין ככוליא (ספרי סס): ודם ענב תשתה
 חמר. חמיה שמה בטוב ושעם יין חשבו: חמר. יין כגסן חמיה חמר. [ואין
 חמר] זה שם דבר אלא לנאן משכח טעם, ויז"ש כנע"ל, ועוד יש לפרש
 שני מקראות הללו אחר חרסו של אונקלוס, אשרינו על חוקי ארעא וכו':

שאל אביך. אלו הנביאים שנקראו אבות, כמו שנאמר באלוהי אבי אבי רכב
 ישראל (סס): וזקניך. אלו החכמים (סס): ויאמר לך. הראשונות (סס): (ח)
 בהנחל עליון גוים. כשהנחיל הקב"ה למכשיו את חלק נחלתם הליים ושטפם
 (סס ש"ה): בהפרידו בגי אדם. כשהפין דור הפלגה היה בידו להעבירם מן
 העולם, ולא עשה כן, אלא יצב גבולות עמים, קיימם ולא אבד: למספר בני
 ישראל. כשכל מספר בני ישראל שטחיון ללאת מבני סס, ולמספר שטחים נפש
 של בני ישראל שירו למלרים הניב גבולות עמים שטחים לאון: (ט) בי חלק ה'
 עמו. למע כל זאח, לפי שהיה חלקו כבש ציניהם ועמיד ללאת. ומי הוא חלקו, עמו.
 ומי הוא עמו, ועקב חבל נחלנו, והוא השלישי באבות, המשולש בשלש זכויות, וזכו
 אבי אביו וזכות אביו וזכוהו, הרי שלש, כחבל הזה שהוא עשוי בשלש גדילים. והוא
 ובניו היו לו נחלתה, ולא ישמעאל בן אברהם ולא עשו בנו של יצחק (סס ש"ב: וי)
 ימצאנו בארץ מדבר. חיות מלא לו נאמנים בארץ המדבר, שקבלו עליהם
 חורחו ומלכותו ועולו מה שלא עשו ישמעאל ויושבי הר שעיר, שנאמר ורחם משעיר
 למו הופיע מהר פארן [ולחן לגב: ו] ובתהו ילל ישמן. ארץ ליה ושמהה מקום
 יללת חינו' ונבטח יענה, אף שם נמשכו אחר האמונה ולא אמרו למשה היאך נלא
 למדברות מקום ליה ושמהה, כענין שנאמר לכתך אחרי במדבר [ירמיה כב:ו]:
 יסבבנהו. שם סבבם והקיפם ענניהם, וסבבם כדגלים לארבע רוחות, וסבבם
 כחחית החר שפיהו עליהם כפיניהם (ספרי ש"ג): יבוננהו. שם בחורה וצניה
 יצרנהו. מנחם שרף ועקרב ומן האומות (סס): באישון עינו. הוא השחור שבעין
 שהמור יולל הימנו. ואונקלוס תרגם, ימצאנו. יספיקהו כל רכבו במדבר, כמו
 ומלא להם (במדבר יא:כב) לא ימלא לנו החר [ויהוה יחזק]: ויסבבנהו. אשרינו
 סחור סחור לשניתי, אבל מועד באמלע וארבעה דגלים לארבע רוחות: (יא)
 כנשר יעיר קנו. רגסם ברחמים ובחמלה כבשר הוא, רחמי [ואח] על בניו ואינו
 נכנס לקנו פחלום עד שהוא מקשה ומטרף על בניו ככנפיו בין אילן לאילן בין
 שוכה לחבריה, כדי שיעורו בניו ויהא בן כח לקבלו (ספרי ש"ד): יעיר קנו.
 יעורר בניו: על גולוליו ירחף. אינו מכבד עמו עליהם אלא מחופף, נוגע ואינו
 נוגע, אף הקב"ה, עדי לא מלאטורה אביה כח [איוב לגב: כש]א ליקן חורה לא
 נגלה עליהם מרוח אחת אלא מארבע רוחות, שנאמר ה' מסיני בא וחרח משעיר
 למו, הופיע מהר פארן [ואחלה מרבנות קדש] [ולחן לגב: אלה חמיון יבא ומצוק
 גב: וז רוח רביעית] (ספרי סס): יפרוש כנפיו יקחהו. כשכא ליעלן ממקום
 למקום אינו טועל כרגליו כשאר עופות, לפי שאר עופות יראים מן הגשר, שהוא

Ask your father and he will relate it to you, and your elders and they will tell you.

⁸ When the Supreme One gave the nations their inheritance,
when He separated the children of man,

He set the borders of the peoples according to the number of the Children of Israel.

⁹ For HASHEM's portion is His people; Jacob is the measure of His inheritance.

God's
Kindness
to Israel

¹⁰ He discovered him in a desert land, in desolation, a howling wilderness;

He encircled him, He granted him discernment, He preserved him like the pupil of His eye.

¹¹ He was like an eagle arousing its nest, hovering over its young,
spreading its wings and taking them, carrying them on its pinions.

¹² HASHEM alone guided them, and no other power was with them.

¹³ He would make him ride on the heights of the Land
and have him eat the ripe fruits of the fields;

He would suckle him with honey from a stone, and oil from a flinty rock;

¹⁴ Butter of cattle and milk of sheep with fat of lambs, rams born in Bashan and he-goats,
with wheat as fat as kidneys; and you would drink blood of grapes like delicious wine.

¹⁵ Jeshurun became fat and kicked.

experience and perspective. Generation after generation were brought down for their sins of immorality, greed, or aggression. Does Israel think it will be different?

8. בהפרדו בני אדם... למספר בני ישראל — When He separated the children of man... according to the number of the Children of Israel. After the Flood, when all people who survived lived together and tried to build the Tower of Babel (Genesis 11), God decided to scatter them. He divided them into seventy languages and separate nations, corresponding to the number of the Children of Israel, i.e., the seventy members of Jacob's family who would later descend to Egypt (Rashi). The connotation is that when the nations at large forfeited their opportunity to be the bearers of God's mission for humanity, He substituted Israel for them and made the number of Jewish families parallel to the number of primary national groups. This illustrates that God ordered history in consonance with the needs of Israel, for it stands to reason that if Jews were to be the ones who would carry out God's designs for history, the conditions of human experience should enable them to do so. As the next verse explains, Israel — His people — is God's portion on earth.

9. יעקב חבל נחלתו — Jacob is the measure [lit., rope] of His inheritance. Ropes were used to measure a plot of land, so that the word rope came to be synonymous with the plot itself (Ibn Ezra). Thus, Jacob's family is God's inheritance.

A rope, twisted of many strands, is stronger than any of the individual strands. Therefore, the Patriarch Jacob is singled out as God's rope, because he combined the strengths of Abraham and Isaac with his own (Rashi).

10-14. God's kindness to Israel. Moses recounts the Divine kindnesses that should have made Israel eternally grateful.

10. בארץ מִדְבָּר — In a desert land. God discovered Israel's loyalty during the forty years in a desert land, for despite their lapses recorded in the Torah, the nation proved its worthiness (Rashi).

יִסְבְּבֵהוּ — He encircled him. In the Wilderness, God surrounded Israel with clouds of glory and protection, and with the banners of the tribes and their formations. He granted them the discernment and wisdom of the Torah, and preserved them in the dangerous conditions of the Wilderness (Rashi).

11. כְּנֶשֶׁר — Like an eagle. The Torah uses the simile of an eagle to describe God's loving care of Israel, like an eagle tenderly sheltering and ministering to its young.

12. ה' בְּדָר — HASHEM alone. Unlike the rest of Creation, Israel was not placed under the stewardship of angels; God Himself guides Israel (Ramban).

13-14. According to Onkelos, the general theme of these verses is that God would bring the Jews into the Land and enable them to defeat its rulers and enjoy the lavish booty of the conquest. In this vein, he interprets the similes of these verses as poetic references for the defeated cities, fortresses, and kings, and their respective riches.

Rashi and other commentators interpret the verses according to various Midrashic references to the amazing bounties of the Land's agricultural riches and its flourishing livestock.

15-18. Prosperity brings dissolution. Good fortune is a serious challenge to a nation's moral standing, for people are prone to indulge their lusts when they have the resources to do so. Israel failed the test.

15. וַיִּשְׁמֶן יִשְׁרָאֵל — Jeshurun became fat. This is the first time in the Torah that Israel is described with the august title Jeshurun, from יָשָׁר, upright, straight, just, meaning that it does not deviate from the high standards demanded by God. Having come into the Land and enjoyed God's loving gifts, Israel was at the height of its calling — but too much prosperity led to its downfall. Even Jeshurun is in danger if it succumbs to its desires (R' Hirsch).

When the nation's elite pursued physical pleasures — growing fat, thick, and corpulent — the outcome was that the

- Prosperity You became fat, you became thick, you became corpulent —
 Brings and it deserted God its Maker, and was contemptuous of the Rock of its salvation.
 Dissolution 16 They would provoke His jealousy with strangers;
 The they would anger Him with abominations.
 Descent 17 They would slaughter to demons without power, gods whom they knew not,
 Worsens newcomers recently arrived, whom your ancestors did not dread.
 18 You ignored the Rock Who gave birth to you, and forgot God Who brought you forth.
 God's 19 HASHEM will see and be provoked by the anger of His sons and daughters,
 Wrath 20 and He will say, "I shall hide My face from them and see what their end will be —
 for they are a generation of reversals, children whose upbringing is not in them.
 21 They provoked Me with a non-god, angered Me with their vanities;
 so shall I provoke them with a non-people, with a vile nation shall I anger them.
 22 For fire will have been kindled in My nostrils and blaze to the lowest depths.
 It shall consume the earth and its produce, and set ablaze what is founded on mountains.
 23 I shall accumulate evils against them, My arrows shall I use up against them;
 24 bloating of famine, battles of flaming demons, cutting down by the noontime demon,
 and the teeth of beasts shall I dispatch against them,
 with the venom of those that creep on the earth.
 25 On the outside, the sword will bereave, while indoors there will be dread —
 even a young man, even a virgin, a suckling with the gray-haired man.
 26 I had said, 'I will scatter them,

ordinary folk deserted God and showed Him contempt. For such is human nature: When the great stray a little bit, the commoners fall into a steep decline (*Sforno*).

16-17. The descent worsens. Israel will anger God by worshiping strange gods and performing such acts as sodomy and idolatry, which God regards as abominable. They will bring offerings to powerless demons, to newly invented gods that their ancestors never knew or scorned as hoaxes.

19-25. God's wrath. Israel's provocations will not go unrequited. If the people use God's blessings to anger Him, He will remove the blessings and cast them to the mercies of their enemies.

19. מַכְסֵּם בְּנֵי וּבָנוֹתָיו — *By the anger of His sons and daughters.* It is unusual for the Torah to specify daughters, since the word בְּנֵי generally means *children*, and includes both sexes. According to *Ramban*, this alludes to the period before the destruction of the First Temple, when the women were the most fanatic in their pursuit of idol worship (see *Jeremiah* 44). *Sforno* interprets this as a reference to the outcome of the sinfulness described above, when the victorious enemies of Israel will subject both males and females to degradation and abuse.

20. דּוֹר תִּהְיֶהכֶּת — *A generation of reversals.* They reverse God's mood from benevolence to anger (*Rashi*).

לא אָמְנוּ בָּם — *Whose upbringing is not in them.* God raised them to be good, but they have so spurned His upbringing that it is nowhere apparent in them. Alternatively, אָמְנוּ is rendered as *faith*. At Sinai they pledged their faith to God,

but soon afterward their faith deserted them and they made the Golden Calf (*Rashi*).

21. הֵם קִנְאוּ... וְאֲנִי אֶקְנֵאם — *They provoked me... so shall I provoke them.* Israel angered God by worshiping deities that had no power or value. Measure for measure, God will let them be defeated and subjugated by nations that have no cultural or moral worth, nations that exist solely to exact retribution against Israel.

22. מוֹסְדֵי הָרִים — *What is founded on mountains, i.e., Jerusalem, which is built on the Judean mountains (Rashi).*

26-31. False notions of the conquerors. Israel's enemies will think that they prevailed by their own prowess, independently of God's anger — but that will be their undoing, because it will cause God to intervene on the side of Israel.

26-27. Having concluded the chilling litany of suffering that Jews will suffer because of their sins, God pauses. He said that He would scatter them and bring an end to them — a fate that they would deserve because of their sins. But that would cause the Name to be desecrated, because the enemies of Israel would believe that they overcame God's opposition and prevailed with their own strength; they would never believe that they succeeded only because God used them as His rod. To prevent this from happening, God will stay their hand.

Ramban's interpretation of these two verses includes a seminal dissertation on the course of history, as follows:

26. אֶפְסֵיהֶם — *I will scatter them.* This refers to the exile of the Ten Tribes, who were scattered to an unknown place where they have never been heard from again.

כז אֲשַׁבִּיתָהּ מֵאֲנוּשׁ וְזָכְרָם:

פֶּן-יִנָּכְרוּ צָרֵינוּ

כח וְלֹא יִהְיֶה פֶּעַל כָּל-זֹאת:

כט חמישי וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה:

ל יִבְיִנוּ לְאַחֲרֵיתָם:

ושְׁנִימִים יִנְיִסּוּ רִבְבָּה

לא וַיִּהְיֶה הַסִּגְיָרָם:

לב וַיִּבְיִנוּ פְּלִילִים:

וּמִשְׁדָּמַת עֲמָרָה

לג אֲשַׁבְּלַת מִרְרַת לָמוֹ:

לד וְרֹאשׁ פְּתָנִים אֲכֹר:

לה חָתוּם בְּאֹצְרֹתָי:

לז לַעַת תָּמוּט רִגְלָם

לו וַחֲשׁ עֲתֵדַת לָמוֹ:

לז לִי כַעַס אוֹיֵב אֲגֹר

פֶּן-יֵאמְרוּ יָדְנוּ לָמָּה

בי-גוי אֲבָד עֲצוֹת הָמָּה

לו חֲכָמוֹ יִשְׁכִּילוּ זֹאת

איכָּה יִרְדֹּף אַחַד אֶלֶף

אם-לֹא כִּי-צוּרִם מְכָרִם

כי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרִם

כי מִגֶּפֶן סֹדִם גִּפְנִם

עֲנֵבָמוּ עֲנֵבֵי-רוֹשׁ

חֲמַת תִּנְיָנִם יִיגֹם

הֲלֹא-הוּא כִמָּס עֲמָדֵי

לִי נֶקֶם וְשָׁלֹם

כי קָרוֹב יוֹם אִידִם

כִּי-יִדְרִין יְהוּדָה עִמּוֹ

וְאֲשַׁצְנוּ אֲבֵטֶל מִבְּנֵי אֲנָשׁ וּדְבָרֵיהֶן: כז אֲלֹלְפוֹן קִנְיָן דְּסָנָא בְּנִישׁ דִּילְמָא יִתְרַבְּבַּב בְּעַל דְּבִבְכָא דִּילְמָא יִמְרוּן יִדְנָא תְּקִיפַת לָנָא וְלֹא מִן קָדָם יִי הִנֵּה כָּל דָּא: כח אַרְי עִם מֵאבְדֵי עֶצֶה אֲנוּן וְלִית בְּהוּן סוֹכְלָתְנוּ: כט אֲלוּ חֲפִימֵי אִסְתַּכְּלוּ כְּדָא סָבְרוּ מָא יְהִי בְּסוֹפִיהוּן: ל אֲבָבִין יִרְדֹּף חַד אֲלָפָא וְתִרְיִן יִצְרָקוּ לְרִבּוּתָא אֶלְהֵן (אַרְי) תְּקִיפּוּהוּן מִסְרִנוּ וְיִי אֲשַׁלְמִנוּ: לא אַרְי לֹא כְתִקְפָנוּ תְּקִיפּוּהוּן וּבְעַלִי דְּבִבְכָא הוּוּ דִּינָנָא: לב אַרְי כְּפָרְעֻנוּת עֲמָא דְסֹדִם פְּרַעְנוּתְהוּן וְלִקְוִתְהוּן כְּעַם עֲמָרָה מִחֲתָהוּן בִּישִׁין בְּרִישִׁי חוּנִין וְתִשְׁלַמַת עוֹבְדֵיהוּן כְּמִכְרֹתְהוּן: לג הָא כְּמִרַת תִּנְיָנָא כֹס פְּרַעְנוּתְהוּן וּבְרִישׁ פְּתָנִי חוּנִין אֲכֹרָאִין: לד הֲלֹא כָּל עוֹבְדֵיהוּן גִּלְן קְדָמִי גִנְיוֹן לְיוֹם דִּינָא בְּאֹצְרֵי: לה קְדָמִי פְּרַעְנוּתָא וְנָנָא אֲשַׁלֵּם לְעֵדֶן דִּיגִלְוּן מִאֲרַעְהוּן אַרְי קָרִיב יוֹם תִּבְרָהוּן וּמִבְּעַד דְּעֲתִיד לְהוּן: לו אַרְי יִדְרִין יִי דִינָא דְעֲמָה

כ"ז

(מחקוק גזיו) בשמות קדוה (מלכים ב כג:ז) ענבי רוש. טש מר: אשכולות מורדות למו. משה מר רחל לס, לפי משה'ס פורענות. וכן מרנס אונקוס, וטושלמט שובדיהן כמכרונת: (לג) חזות תנינים יוגם. כמנומו, וראש תנינים כס פורענות. הנה כמכרונת נחשים כוס משה'ס פורענות: וראש תנינים. כוסס, שהא אבדור לנשך. אויב אכזרי ינא ופרע משה: (לד) הלא הוא במוס עמדי. כמנומו, כמכרונת הס ששכחתי משה'ס כולס גנוס ושמורס. לפני: הלא הוא. פרי גפנס וטובלות שמוסס במוס עמדי: (לה) לי נקם ושלם. עמי נכון ומוזמן פורענות נקס, ושלם להס כמשה'ס. הנקס ישלם להס גמולס. וס מפרשס ושלם סס דבר, כמו ושלם, והוא מנוסס והידיכר אין כסס (יומיסי היג) כמו והידיכר. ואימתי אשלם להס: לעזת תמוס רגלס. כשמוסס זכות אכוסס שסס סמוכס עליו: כי קרוב יום אידס. כשארלה להיאס עליסס יום איד, קרוב ומוזמן לפני להיאס ע"י שלומס הרבס: וחס עתדות למו. ומהר יכאל הפעיות להס: וחס. כמו ימהר יחשס (ישעיה היט). עד כאן העיד עליסס משה דברי סוכה להיוס השירה הזאת לעד, כשחבס עליסס הפורענות ידש שאני האדעתיס מראש. מכאן ואילך העיד עליסס דברי תנומוסן שיבאל עליסס ככלות הפורענות ככל אשר אמר למשה (לז): והי כי יבואו עליך וגו' הברכה והקללה וגו' וסכ' ה' אלהיך את שבוך וגו': (לז) בי ידיך ה' עמו. כששפטו אוסס כיסורין הללו האמורס עליסס, כמו כי כס ידיך עמיס (אויב להל) ייסר עמיס. כי זה אינו משמש כלאן דהא לחס טשס

עליוהו, ולא יחכו, שאס כן היה לו לכבוש ארץאיהס, אחס לשמוש ואחס ליסוד, כמו אחרך (ישעיה מהה) ארמלכס כמו פי (אויב טוה) (אללך חכמה טס לגלג) והאלף התיכונה אינה ראוייה כן כלל. ואונקוס מרנס אחר לשון דברייחא השטייה בספרי (שכב) החולקת חיבה זו לשלם חיבות, אמרתי אף אי הס, אמרתי בחסי אחסס כאליו איסס, שיאמרו רחמיס עליסס איסס הס: (כז) לולי כעס אויב אגור. אס לא כעסס אויב כנוס עליסס להשחיס, ואס יוכל להס וישחיסס ויחלה הגדולה כן וכאלהו ולא יחלה הגדולה כן, וזה שאמר פן יבדור צרימו, יכדור הדבר לחלות גזרתי כנכרי שאין הגדולה שלו. פן יאמרו ידנו רמה וגו': (כח) בי. אויב גוי: אובר עצות המה ואין בהם תבונה. שאלו היו חכמים ושיכילו זאת איכה ירדוף וגו': (כט) יבינו לאחריתם. יתנו לב להבנותן לסוף פורענותס של ישראל: (ל) איכה ירדוף אחר. ממנו אלף משרל: אם לא כי צורס מכרס ה' הסגירס. מכרס ומסרס בידו, דליכר' כלע': (לא) בי לא בצורנו צורס. כל זה היה להס לאויבס להבין שהסס הסגירס ולא להס ולאליהסס הגלחון, שהרי עד הנה לא יכלו כלוס אליהסס כנגד טורט, כי לא כסלענו סלעס. כל טור שבוחרל לשון סלע (להלן כליג: ישעיה כ:כא): ואויביו פלילים. ועכשו אויביו שופטים אומס שהרי טורט מכרנו להס. (ס"א הרי שטורט מכרנו להס) (ספרי סג): (לב) בי בגמץ סדום גפנס. מוסס למשה, אמרתי כלבי ארץאיהס אשכית זכרס לפי שמשה'ס מעשה סדום וטמורה (ס): שדמות. שדה טבואה, כמו ושדמות לא עשה אוכל

I will cause their memory to cease from man. This is a reference to the exile of Judah and Benjamin, the Davidic kingdom from which today's known Jews are descended. Over the course of the long exile, Jews were regarded as insignificant, as if they had no independent standing as a nation worthy of note. But then, as summarized above, God said that He would not permit His Name to be desecrated by total annihilation of His people.

Ramban explains that this does not mean that God found it necessary to salvage His prestige, as it were, for all the nations together are as nothing before Him. Rather, it means that God created man to know that He is the Creator, but as all the nations sinned, only Israel remained as His loyal ser-

vant. If the tormenters of Israel were to succeed in destroying it entirely, who would remember why the world was created? And when historians would discover traces of Israel, the nations would say that it became extinct through natural means, not because God had a hand in its destiny. Therefore God never allows Israel to disappear; it is a constant reminder of God's plan, and eventually it will thrive and fulfill God's intention for it.

28-31. The enemy's foolish conceit. So decisive was Israel's collapse that it was obviously miraculous; but the victors thought it was due to their own strength and that of their gods.

- False *I will cause their memory to cease from man' —*
 Notions of 27 *were it not that the anger of the enemy was pent up, lest the tormenter misinterpret;*
 the 28 *lest they say, 'Our hand was raised in triumph,*
 Conquerors 29 *and it was not HASHEM Who accomplished all this!'*
- The 28 *For they are a nation bereft of counsel, and there is no discernment in them.*
 Enemy's 29 *Were they wise they would comprehend this, they would discern it from their end.*
 Foolish 30 *For how could one pursue a thousand, and two cause a myriad to flee,*
 Conceit 31 *if not that their Rock had sold them out, and HASHEM had delivered them?*
 32 *— for not like our Rock is their rock — yet our enemies judge us!*
- Source of 32 *For their vineyard is from the vineyard of Sodom, and from the fields of Gomorrah;*
 Israel's 33 *their grapes are grapes of gall, so clusters of bitterness were given them.*
 Suffering 34 *Serpents' venom is their wine, the poison of cruel vipers.*
 35 *Is it not revealed with Me, sealed in My treasures?*
 36 *Mine is vengeance and retribution at the time when their foot will falter,*
 Israel is 37 *for the day of their catastrophe is near, and future events are rushing at them."*
 Comforted 38 *When HASHEM will have judged His people,*

28. **גוי אבד עוצת הָמָה** — *They are a nation bereft of counsel.* The non-Jewish conquerors are convinced of their own invincibility because they are too foolish to analyze what happened, for, as verse 29 continues, if they had considered the magnitude of Israel's downfall, they would have realized that only God could have brought it about. They would have understood that the only reason Israel could have suffered such an ignominious end was that its sins had caused God to hand them over to their enemies. Otherwise, how was it possible for one soldier to pursue a thousand, and for two people to pursue ten thousand (v. 30)? Clearly, it was God's doing (Rashi).

31. **כִּי לֹא כְצוּרָנוּ צוּרָם** — *For not like our Rock is their rock.* The enemy should have realized that their triumphs were not due to the power of their gods, for their rock, i.e., god, is no comparison to the true Rock. Clearly, therefore, if our enemies judge us, i.e., defeat and punish us, it is because God willed it so (Rashi).

According to Ramban, Moses is chastising Israel's enemies, telling them that they should realize that their victories are temporary and that they should realize that God will bring them to account for their own sins: **נִבְיָנוּ לֹא־חֲרִיתָם**, *they should understand what their [own] end will be* (v. 29), for just as God's hand in Israel's defeat was undeniable, so the victors should have realized that their own downfall at His hands is inevitable.

32-35. Source of Israel's suffering. According to Rashi, the Torah has ended its discussion of the nations and reverts to Israel, explaining why they were deserving of such a crushing defeat. According to Ramban and Sforno, however, the Torah continues to describe the evil of the nations, as will be outlined in the notes.

32. כִּי־מִגֶּן סֹדֶם וְגִמְזוֹן — *For their vineyard is from the vineyard of Sodom.* The reason Israel suffered so was because they behaved like the people of Sodom and Gomorrah, as if the Jews were transplants of those two evil cities that became the prototype of wickedness (see Genesis 18-19). As a result,

Israel suffered what it had itself wrought: Because the Jews became evil, they were forced to eat the fruits of their wickedness and suffer at the hands of cruel and evil conquerors, as if (v. 33) their wine turned to poison (Rashi).

According to Ramban, this, too, refers to the nations. They refused to see the truth because they were outgrowths of Sodom and Gomorrah. Israel, however, learns from its suffering and repents, in belated recognition that God made it possible for them to be defeated and exiled. Sforno explains the comparison with Sodom. The Sodomites were rich and complacent, thinking only about their selfish pleasures and how to avoid sharing their bounty with anyone else. Such people never imagine that their successes can be due to anything but their personal superiority.

34. הֲלֹא הוּא בָּמֹס עִמָּדִי — *Is it not revealed with Me?* Didn't Israel realize that they could not hide their sins from Me? Didn't they know that all was revealed before Me, and I was waiting for the appropriate time to punish them for their sins? (Rashi).

35. When the time comes that the merit of their ancestors can no longer protect them — *when their foot will falter* — God's vengeance and retribution will be at hand, and will come upon them very quickly. The dire prophecies of the Song are now over, and Moses is about to begin the comforting assurance that once they have been punished and have repented, God will bring redemption with equal alacrity (ibid.).

According to Ramban and Sforno, these verses are a continuation of the warning to the nations that their cruelties to Israel would not be forgotten, and retribution will come to them when their own measure of sin is filled.

36-43. Israel is comforted. Neither Israel's sins nor the exiles and suffering they bring about can sever the bond between it and God. Eventually, the closeness will be restored and the final redemption will come.

36. כִּי־יִדְּוֶה ה' עַמּוֹ — *When HASHEM will have judged His people.* After God has finished the punishment that His judgment has

וְעַל-עֲבָדָיו יִתְנַחֵם
ל וְאָפֶס עֲצוֹר וְעֹזוֹב:
לח צוֹר חֲסִיו בּוֹ:
ישתו יין נסיכם
לט יהי עליכם סתרה:
ואין אלהים עמדי
מחצתי ואני ארפא
מ בִּי-אֲשָׁא אֶל-שָׁמַיִם יְדִי
מא אִם-שְׁנוֹתַי בִּרְק חֲרָבִי
אָשִׁיב נָקֶם לַצָּרִי
מב אֲשַׁבֵּר חֲצִי מַדָּם
מג מַדָּם חֶלֶל וְשִׁבְיָה
הֲרִינֵנו גּוֹיִם עִמּוֹ
וְנָקֶם יָשִׁיב לַצָּרִיו

כִּי יֵרָאֶה בִּי-אֲזֻלַּת יָד
וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ
אֲשֶׁר חָלַב וּבָחִימוֹ יֹאכְלוּ
יָקוּמוּ וַיַּעֲזֹרְכֶם
רְאוּ עֹתָהּ בִּי אֲנִי הוּא
אֲנִי אֱמִית וְאֲחִיָּה
וְאִין מִיָּדִי מִצִּיל:
וְאֶמְרָתִי חֵי אֲנֹכִי לַעֲלֹם:
וְתֹאחֲזוּ בַּמִּשְׁפָּט יְדִי
וְלִמְשָׁנָאִי אֲשֶׁלֶם:
וְחֲרָבִי תֹאכַל בָּשָׂר
מֵרֹאשׁ פְּרָעוֹת אוֹיֵב:
כִּי דָם-עֲבָדָיו יָקוּם
וְכִפֹּר אֲדָמָתוֹ עִמּוֹ:

ופרענות עבדוהי צדיקאי יתפרע ארי
גלי קדמוהי דבעדן דתחקף עליהון
מחת סנאה יהון משלטלין ושביקין:
לוימר אן דחלתהון תקיפא דהו
רחיצין בה: להדי חרב נכסתהון הו
אכלין שתן חמר נסביהון יקומון כען
ויסעדיבון יהון עליון מגן: לט חו פען
ארי אנא אנא הוא ולית אלה בר מני
אנא ממית ומחי מחינא ואף מסינא
ולית (ד)מן ידי משוב: מארי אתקנית
בשמית בית שכןתי ואמריית קים אנה
לעלמין: מאם על חד חרין חריו
ברקא מסוף שמיא ועד סוף שמיא
תתגלי חרבי ותחקף בדינא ידי אתב
פרענותא לסנאי ולבעלי דכבי אשלם:
מג ארני גירי מדמא וחרבי תקטול
בעממיא מדם קטילן ושכון לאעזא
כתרין מריש סנאה ובעל דכבא:
מג שפחו עממיא עמה ארי פרענות
עבדוהי צדיקאי מתפרע ופרענות יתיב
לסנאוהי ויכפר על ארעה ועל עמה:

רס"ו

דמיס, כמשמעו (סס): ונקם ישיב לצריו. על הגזל ועל החמס, כענין שגא' מרשים לשמה תהיה והודוס למדבר שמה מחמס בני יהודה (יואל ד:ט) ואומר מחמס אחיך יעקב וגו' (עובדי י): וכפר אדמותו עמו. ויפיים אדמתו ועמו על החרות שעברו עליהם עשה להם האויב. וכפר לשון רגיו ופיוס, כמו אכפרה פניו (נכראשית לב:כח) אחייהו להצויה (אונקלוס סס): וכפר אדמתו. ומה היא אדמתו עמו. כשעמו מתנחמים ארלו מתחמקת, וכן הוא אומר רגיו ה' חרן (והלוי פסג: כמה רגיו חרן, שבת שבות יעקב סס). כפנים אחרים היא נדרשת כספרי, ונחלקו בה רבי יהודה ורבי נחמיה. רבי יהודה דורש כולה כנגד ישראל ורבי נחמיה דורש את כולה כנגד האומות. רבי יהודה דורשה כלפי ישראל, אמרתי אפאיהם (פסוק כו), כמו שפירשתי, עד ולא ה' פעל בל ואת (פסוק כז): כי גוי אובר עצות המה (פסוק כח) אכדו חורתי שהיא להם כוכה (ספרי סג): ואין בהם תבונה. להתכונן איבה ידרוף אחד מן האומות אלף מהס אם לא כי צורם מכרם (פסוק ל: ספרי סס): כי לא בצורנו צורם (פסוק לא), הכל כמו שפירשתי עד חליתו. רבי נחמיה דורשה כלפי האומות, כי גוי אובר עצות המה (פסוק כח) כמו שפירשתי חלה, עד ואויביו פלילים (פסוק לא): (לב) כי מגופן סדרם גבנם. של אומות (ספרי סג): ומשמדות עמורה וגוי. ולא ישימו לם חללות הגזולה כי: ענבמו ענבי רוש. הוא שאמר לולי כעס אויב אגור (פסוק כז) על ישראל להרעילם ולהמירם, לפיכך אשבלות מרירות למו. להאטיס אותם על מה שעשו לבני: (לב) חמת תנינים יניעם. מוכן להקשות על מה שעשו לם: (לד) כמות עמדי. אותו הכוס, שנאמר כי כוס ביד ה' וגו' (הלוי פסג: ספרי סג): (לה) לעת תמוט רגלם. כענין שנאמר תרמסנה רגל יאשיהו כוז: ספרי סג): (לו) כי ידיו ה' עמו. כלשון זה שמע כי ידיו כלשון דהא, ואין ידיו לן סורין אלא כמו כי ייב את ריבם מיד עושיקם, כי יראה בי אזלת יד וגו' (ספרי כז): (לז) ואמר יא אלהימו. והאויב יאמר יא אלהימו של ישראל כמו שאמר טיטוס הרשע כשגיד את הפרוכת (ספרי סג): גיטין נו: כענין שנאמר ותחל אויבתי ותכסה כוזה האומרה אלי או ה' אלהיך (מכילת ז'): (לט) ראו עתה בי אני (אני הוא) וגו'. זה וכשנגלה הקב"ה יאשיהו, ויאמר (להלוי פסג) ואלהם פתח כי אני הוה, הוא, אלא באת עליהם הרעה ומחתי תחל עליהם הטובה ואלהם חליתם הגזורה כהנליכס ונכסם (ספרי סג): ואין מיד מצייל. (מ) שילי אתכם מן הרעה אשר אחיב עליכם: (מ) בי אשא אל שמים ידי. כמו כי נאחתי, תמיד אני משה (מקום) שיניתי בשמים, כתרנומו. אפילו חלש למעלה וגבור למטה אימת

לדברים של מעלה, אלא לשון חללת דבור, כמו כי תבאו אל הארץ (ויקרא כה:כב). כשיבאו עליהם משפטים הללו ויתנחם הקב"ה על עבדיו לבז ולחרת עליהם: יתנחם. לשון הפך המתכסה להטיב או להרע: כי יראה בי אזלת יד. כשיראה כי יד האויב הולכת ותחזק מאד עליהם, ואפס בהם עוזר ועוזב: עצור. טעם ע"י עוזר ומושל שיעזור בהם: עוזב. ע"י עוזב. עוזר הוא המושל העוזר בהם שלא ילכו מפוזרים בלחם לנבל על האויב, בלע"ז מייטני"ר: עצור. הוא הטעם במעורר המושל: עוזב. מחזק, כמו ויעזבו ירושלים עד החומה (נחמיה ג:ח). איך לא עוזבה עיר חלה (ירמיה מט:כח), אפרו"ר: (לז) ואמר. הקב"ה עליהם: אי אלהימו. שעבדו: צור חסיו בו. הסעל שהיו מתכסין בו מפני החמה והלנה, כלומר שהיו בטוחין בו להגן עליהם מן הרעה: (לח) אשר חלב וזבחימו. היו אותן אלהות אוכלים שהיו מקריבים לפניהם, וסותין ויין נסיכים: יהי עליכם סתרה. אותו הגור יהיה לכם מחסה ומספור: (לט) ראו עתה. הבינו מן הפרענות שהנחתם עליהם ואין לכם מושיע, ומן החשופים שאושיעכם ואין מושה ביד: אני אני הוא. אני להשפיל ואני להרים: ואין אלהים עמדי. עומד כנגדי למחות: עמדי. דוגמתי וכמותי: ואין מיד מצייל. הפושעים כי: (מ) בי אשא אל שמים ידי. כי בחרון אפי אחי ידי אל עמי בשבועה: ואמרתי חי אנכי. לשון שבועה הוא, אני נשבע חי אנכי: (מא) אם שנותי בירק חרבי. אם אשק את לך חרבי (כמו) למען היות לה בירק (ויחזקאל כא:טו). שפלנד"ר, ותאחז במשפט ידי. להניח מדת רחמים בלויים שהרעו לם, אשר אני קלפתי מעט והמה עזרו לרעה (אשריב לז:טו). ודבר אחר, ותאחז ידי את מדת המשפט להחזיק בה לנקום נקם: סתרה. נקם וגו'. למדו רבותינו בלגדה מחזק לשון המקרא שאמר ותאחז במשפט ידי, לא כמדת בשר ודם מדת הקב"ה. מדת בשר ודם זורק מן וואיו יכול להשיב, והקב"ה זורק חלו ויש בידו להשיבם כליו לחזון בידו, שהרי בירק הוא חלו, שנאמר כלן בירק חרבי ותאחז במשפט ידי, והמשפט הזה לשון פורענות הוא, בלע"ז וישלח"ל (ומכילתא שירה פ"ה): (מב) אשכיר חצי מדם. האויב: וחרבי תאכל בשר. כשרם: מדם חלל ושבוי. זאת תהיה להם מען דם חללי ישראל ושבוי שבו מהם (ספרי סג): מראש פרעות אויב. מפשע חללת פרעות האויב, כי כשהקב"ה נפרע מן האומות פוקד עליהם עונם ועוונות אבותיהם מראשית פרעה שפרע בישראל (סס): (מג) הרנינו גוים עמו. לאותו הוה שבו העובדי כוכבים של ישראל (שם סג) ראו מה שמה של אומר וז' שדקו בהקב"ה בכל החללות שעברו עליהם ולא עזבוה, וידעוים היו בטובם ובשבת: כי דם עבדיו יקום. שפיכות

He shall relent regarding His servants,

when He sees that enemy power progresses, and none is saved or assisted.

³⁷ *He will say, "Where is their god, the rock in whom they sought refuge,*

³⁸ *the fat of whose offerings they would eat, they would drink the wine of their libations?*

Let them stand and help you! Let them be a shelter for you!

³⁹ *See, now, that I, I am He — and no god is with Me. I put to death and I bring life, I struck down and I will heal, and there is no rescuer from My hand.*

⁴⁰ *For I shall raise My hand to heaven and say, 'As I live forever,*

⁴¹ *if I sharpen My flashing sword and My hand grasps judgment,*

I shall return vengeance upon My enemies

and upon those that hate Me shall I bring retribution.

⁴² *I shall intoxicate My arrows with blood and My sword shall devour flesh, because of the blood of corpse and captive,*

because of the earliest depredations of the enemy.' "

⁴³ *O nations — sing the praises of His people, for He will avenge the blood of His servants; He will bring retribution upon His foes, and He will appease His Land and His people.*

ר"ז

ורם שהוא הולך למוות ממחר נקמתו ליפרע בחייו, כי שאל ימות הוא או אויבו ונמלח שלא ראה נקמתו ממנו, אבל אני חי לעולם, ואם ימותו הם ואני נפרע בחייהם, אפרע במוותם (ספרי של): (מא) אם שנותי ברוך חרבי. הרבה אם יש שאינם חלויים. כשאשגן ברוך חרבי ותאחז במשפט ידי, כולו כמו שפירשתי למעלה:

העליון על החתחת וכו"ל שגבור מלמעלה וחלש מלמטה (ספרי של): ידי. מוקם שכינתו, כמו איש על ידו (במדבר כ"ז) והיה בידי להפרע מכס, אבל אמרתי שחי אנבי לעולם, איני ממחר לפרע לפי שיש לי שהוא בדבר, כי אני חי לעולם ובדורות אחרונים אני נפרע מהם, והיכולת בידי ליפרע מן המתיים ומן החיים. מלך בשר

decreed, *He shall relent regarding His servants* [it is inspiring that even in their degradation, Jews are still called God's servants], for He will recognize their helplessness and their dependency on Him (*Rashi*). *Sforno*, however, comments that God will relent only because some Jews, albeit a minority, remained *His servants*, despite temptation and persecution.

ואפס עֲצוּר וְעוֹבֵד — *And none is saved or assisted.* The power of Israel's enemies will have grown without stop, and God will see that none of the Jews has an avenue of salvation through a government or assistance through an ally (*Rashi*).

37-38. God does not punish merely out of anger; He is not a human being who thirsts for revenge. The punishment is to provide atonement for sin and to shock the sinner into recognition that he must repent and retrace his steps back to loyal service of God. In these two verses, God calls out to Israel, as it were, to recognize that its reliance on a multitude of gods was misplaced, that none of them was capable of repulsing enemies or providing the antidote to the venom of sin. The gods are not necessarily made of metal or stone. One person's god may be an idol, another's may be money or privileged position or highly placed connections or an ideology for which he is ready to risk everything. Over the centuries, Israel has adopted the full panoply of such gods. As the End of Days approaches, God, in the forum of inexorable events, will cry out "Where is their god, the rock in whom they sought refuge . . ." and Israel will hear and return to its Maker.

39. רְאוּ עַתָּה — *See, now.* God appeals to Israel to recognize now, in its predicament, that only He is God. He repeats the word *I — I, I am He* — to say that He is both the only one Who can raise someone to the heights and Who can cast him

down to the depths, and *no god is with Me* to prevent Him from carrying out His judgment (*Rashi*). Alternatively, there is no god with independent power and none that is an intermediary between God and Israel.

The verse concludes by contradicting those who argued that there had to be a god of death and a god of life, because, according to their errant philosophy, the same God could not both harm and heal, kill and give life. No, God says, there is only One God (*Or HaChaim*). See 6:4.

40-41. God raises His hand in an oath that He will turn His anger against the persecutors of Israel, calling them *My enemies*, for those who attack Israel are attacking God, as well. When He considers the suffering inflicted upon Israel, He will sharpen His sword of judgment, as it were, for He will show no mercy to the pillagers of His people. As to their defense that they are blameless because they were only carrying out the Divine judgment, the prophet Zechariah (*Zechariah* 1:15) refutes such an argument: God was angry only to a small degree, but they unleashed their full measure of hatred, without justification (*Rashi*).

43. הֲרִינֵינוּ גוֹיִם עַמּוֹ — *O nations — sing the praises of His people.* When the final redemption comes and the world sees that Israel is restored to its glory and its enemies are punished for what they did to it, the nations of the world will recognize Israel's greatness and praise it as God's people (*Rashi*).

¶ Ramban summarizes the Song and Jewish history. This Song, our true and faithful testimony, tells us clearly what will happen to us. It begins with the boundless favors God bestowed on Israel, only to be paid back with rebellion. Israel's disloyalty brought it famine, predatory beasts, cruel

מד נאָטאָט מִשֶּׁה וּמִלֵּיל יֵת כָּל פִּתְגָמֵי
תִּשְׁבַּחְתָּא הָא קָנִים עָמָא הוּא וְהוֹשַׁע
בַּר נֹון: מִהֲוֹשַׁע מִשֶּׁה לְמַלְלָא יֵת כָּל
פִּתְגָמֵי הָאֵלִין עִם כָּל יִשְׂרָאֵל:
מִנְאָמֹר לְחוֹן שׁוּן לִבְכוֹן לְכָל פִּתְגָמֵי
דִּי אָנָּה מִסְהַד בְּכוֹן יוֹמָא דִּין דִּי
תִּפְקִדְנוֹן יֵת בְּנִיכוֹן לְמִשְׁר לְמַעַבְד יֵת
כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרִיתָא הָא: מִזְאֵרֵי לֹא
פִתְגָם רָקָא הוּא מְכוֹן אֲרִי הוּא חִיבוֹן
וּבִפְתִּיגָמָא דִּין תּוֹרְכוֹן יוֹמִין עַל
אַרְעָא דִּי אֲתוֹן עֲבְרִין יֵת יִרְדְנָא תִּמְן
לְמִירְתָּה: מִהֲוִלֵל יֵת עִם מִשֶּׁה בְּכִין
יוֹמָא דִּין לְמִימְרָא: מִסְק לְטוֹרָא
דְעִבְרָאֵי דִּין טוֹרָא דִּנְבוּ דִּי בְּאַרְעָא
דְמוֹאָב דִּי עַל אֲפִי יִרְחוּ וְחָזִי יֵת
אַרְעָא דְכִנְעַן דִּי אָנָּה יִהְיֶה לְבְנֵי
יִשְׂרָאֵל לְאַחְסָנָא: נִוְמוֹת בְּטוֹרָא דִּי
אֵת סֶלֶק לְתִמְן וְתִתְכַנְּשׁ לְעִמָּה קְמָא
דְמִית אֲהֶרֶן אֲחוּהָ בְּהוֹר טוֹרָא
וְאַחְכְנִישׁ לְעִמָּה: נִא עַל דִּי שְׁקִדְתוֹן
בְּמִימְרֵי בְּגוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִי מִצּוֹת
דְקָם מְבַרָא דְצִין עַל דִּי לֹא קִדְשְׁתוֹן
יְתִי בְּגוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל: נִבְאֵרֵי מְקַבֵּל
תְּחִיָּו יֵת אַרְעָא וְלִתְמִן לֹא תַעוֹל
לְאַרְעָא דִּי אָנָּה יִהְיֶה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת-כָּל-דִּבְרֵי הַשִּׁירָה-הַזֹּאת בְּאָזְנֵי
הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בֶּן-נֹון: וַיְכַל מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת-כָּל-
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׁימוּ
לִבְכֶּם לְכָל-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מַעֲדִיר בְּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר
תָּצִוּם אֶת-בְּנֵיכֶם לְשֹׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-דִּבְרֵי הַתּוֹרָה
הַזֹּאת: כִּי לֹא-דָבַר רַק הוּא מִפֶּם כִּי-הוּא חִיִּיכֶם וּבְדַבֵּר
הַזֶּה תֹּאדְרִיכוּ יָמִים עַל-הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת-
הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: עֲלֶה
אֶל-הָרֵי הָעֵבְרִים הַזֶּה הֲרִי-נָבוּ אֲשֶׁר בְּאַרְץ מוֹאָב אֲשֶׁר
עַל-פְּנֵי יִרְחוֹ וְרֹאה אֶת-אַרְץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי
יִשְׂרָאֵל לְאַחְזָהּ: וּמָת בְּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה
וְהֶאֱסַף אֶל-עַמִּיךָ בְּאַשְׁרֵמֶת אֲהֶרֶן אֲחִיךָ בְּהָר הַהוּא
וַיֶּאֱסַף אֶל-עַמִּיו: עַל אֲשֶׁר מַעֲלַתֶּם בִּי בַתּוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּמִי-מְרִיבַת קֹדֶשׁ מִדְּבַר-צֶן עַל אֲשֶׁר לֹא-
קִדְשַׁתֶּם אוֹתִי בַתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כִּי מִגִּדַּר תִּרְאֶה אֶת-
הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי
יִשְׂרָאֵל: נִי"ב פְּסוּקִים. כ"ב סימן.

מפסיר
מח"מ

ר"ש

ה' (שמות יב נא) לפי שהיו מזריים אומרים בכך וכו', אם אנו מרגישין בהם אין אנו
מניחין אותן ללכת, ולא עוד אלא אנו טועלין סיפופים וכלי זיין והורגין בהם. אמר
הקב"ה, הריני מוילין בחצי יום וכל מי שיש בו חכ למחות יבא וימחה. אף כאן
במיתותיו של משה נאמר בעלם היום הזה, לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכו', אם
אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו, אדם שהולידנו ממלרים, וקרע לנו את הים,
והוריד לנו את המן, והגיו לנו את השליו, והעלה לנו את הבאר, ונתן לנו את התורה
אין אנו מניחין אותו. אמר הקב"ה, הריני מכניסין בחצי היום וכו' (ספרי שלז: ג)
באשר מות אהרן אחיך. באותה מיתה שראיפה וחמדת אותה, שהפסית משה
את אהרן בגד ראשון והלבישו ללעזר, וכן שני וכן שלשי, וראה בנו בכבודו. אמר
לו משה, אהרן אחי, עלה למטה, ועלה פשוט ירך, ופשוט פשוט רגלך, ופשוט
עניך, ועלס. קמון פיך, וקמן. והלך לו. אמר משה, אשרי מי שמת במיתה זו (ספרי
שלז: ג) על אשר מעלתם בי. גרמסת מעול בי (ספרי שלז: ג) על אשר לא
קדשתם אותי. גרמסת לי עלן אתקדש (ספרי שלז: ג) אתקדש. חמרתו לנס
ודברתם אל הסלע (במדבר כח) והם הכהו, והולירו להכותו פעמיים, ואילו דברו
עמו ונתן מימיו בלא הכאה היה מתקדש שם שמים, שהיו ישראל אומרים ומה הסלע
הזה שאינו לשכר ולא לפורענות, אם זה אין לו מתן שכר ואם חטא אינו לוקה, כך
מקיים מצות בוראו, אלו לא כל עכן (מדרש מדרש חוקת: נב) כי מגיד. חמרתו:
תראה וגו'. כי אם לא תראה עכשיו לא תראה עוד בחיך: ושמה לא תבוא.
כי ידעתי כי תבינה הלא לך על כן אני אומר לך עלה וראה (פסוק מט):

(מד) הוא והושע בן נון. שכת של דיוני היתה נטלה רשות מה וניתנה לזה
(ספרי יג): העמיד לו משה מתורגמן להיושע שיהא דורש בחייו, כדי שלא יאמרו
ישראל בחיי רבן לא היה לך להרים ראש (ספרי שלז). ולמה קוראהו כאל הושע,
לאמר שלא זכה דעמו עליו, שאט"פ שניתנה לו גדולה השפיל עצמו כאשר מתחלתו
(ספרי שלז: ג) שישמו לבבכם. לרץ אדם שהיו עניו ואזינו ולבו מכוונים לדברי
חוריה, וכן הוא אומר בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך וגו' ויחזקאל
מנדיה) והרי דברים ק"ו, ומה חזנית הביט שהוא נראה לעינים וממד בקנה לרץ
אדם שהיו עניו ואזינו ולבו מכוון להבין, דברי חוריה שהן כהרין התלוין בשערה
על אחת כמה וכמה (ספרי שלז: ג) (מד) כי לא דבר רק הוא מכב. לא למנס
אדם יגעים בה, כי הכרה שכל חלי בה, כי הוא חייבם. ד"ה, אין לך דבר ריקן
בחורה שאם חדרשנו שאין בו מתן שכר. חדע לך, שכן אמרו חכמים ואחות לטון
חמנו (בראשית לו:כב) ותמנע היתה פילגש וגו' (ספרי יג) לפי שאמרה איני כדאי
להיות לו לאשה, הלאו ואמרה פילגש וכל כך לאה, לכוויע שבו של אברהם, שהיו
שלושים ומלכים מתאחים לידבק בזרעו (ספרי שלז: ג) (מד) וידבר ה' אל משה
בעצם היום הזה. כגלשה מקומות נאמר בעלם היום הזה. נאמר בזה בעלם היום
הזה בזה וגו' (בראשית יג) במראות אורו של יום, לפי שהיו בני דורו אומרים
בכך וכו', אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו ליכנס בחיבה, ולא עוד אלא אנו
טועלין כשלין וקרדומות ומבקעין את החיבה. אמר הקב"ה, הריני מכניסין בחצי
היום וכל מי שיש בידו חכ למחות יבא וימחה. במלרים נאמר בעלם היום הזה הלאו

attackers, and merciless dispersion. All these predictions were fulfilled. In the end, the nations, too, will be punished, for they acted as they did because they hate God. Even though Israel made idols, they did not become like the

nations entirely; Jews did not intermarry or indulge in all the aberrations of the nations — and because the nations despised the Jews for these vestiges of loyalty to God, it is proper that God punish them.

⁴⁴ Moses came and spoke all the words of this Song in the ears of the people, he and Hoshea son of Nun. ⁴⁵ Moses concluded speaking all these words to all Israel. ⁴⁶ He said to them, "Apply your hearts to all the words that I testify against you today, with which you are to instruct your children, to be careful to perform all the words of this Torah, ⁴⁷ for it is not an empty thing for you, for it is your life, and through this matter shall you prolong your days on the Land to which you cross the Jordan, to possess it."

God's
Last Com-
mandment
to Moses

⁴⁸ HASHEM spoke to Moses on that very day, saying, ⁴⁹ "Ascend to this mount of Abarim, Mount Nebo, which is in the land of Moab, which is before Jericho, and see the Land of Canaan that I give to the Children of Israel as an inheritance, ⁵⁰ and die on the mountain where you will ascend, and be gathered to your people, as Aaron your brother died on Mount Hor, and was gathered to his people, ⁵¹ because you trespassed against Me among the Children of Israel at the waters of Meribath-kadesh, in the wilderness of Zin; because you did not sanctify Me among the Children of Israel. ⁵² For from a distance shall you see the Land, but you shall not enter there, into the Land that I give to the Children of Israel."

THE HAFTARAH FOR HAAZINU APPEARS ON PAGE 1205.

When Haazinu falls between Rosh Hashanah and Yom Kippur, the Haftarah for Haazinu is replaced by the Haftarah for Vayeilech, page 1204.

The Song does not make the future redemption conditional on repentance; rather, it guarantees our survival and the downfall of our enemies. By saying that Moses spoke all the words of this Song (v. 44), the Torah implies that Moses explained all of its implications, for it is brief but deeply significant.

If a gentile prophet had uttered this Song, he would have earned the faith of all who heard it, for it has been fulfilled up to now without exception. Surely, therefore, we should look forward to the fulfillment of the word of God through His prophet Moses.

44. הוא וְהוֹשֵׁעַ בֶּן־נֹחַן. — He and Hoshea son of Nun. Only Moses actually proclaimed the Song, but on this last day of his life, Moses stood with Joshua to symbolize that the leadership was being transferred. Otherwise, scoffers might have belittled Joshua's qualifications for leadership, saying that as long as Moses was alive, Joshua was afraid to lift his head (Rashi).

Here he is called *Hoshea*, rather than the customary Joshua, the name Moses had given him to invoke God's help against the plot of the spies (see *Numbers* 13:16). Various reasons are given: Though he had been appointed to succeed Moses, Joshua remained as modest as when he was a young man, before his name was enhanced (Rashi). Only the leaders knew that Moses had changed his name; here the Torah uses the name known to the masses of Israel (*Ibn Ezra*). Moses had given the name to Joshua as a token of honor and greatness, but when he was standing with the very person who had elevated him, it would be unseemly for the Torah to give him that title (*Or HaChaim*). The name had been a prayer against the spies' false counsel, but now that that whole generation was dead, there was no need for it (*Kli Yakar*).

It may be that the Torah is symbolizing that Joshua could not rely on the prayer of Moses any longer; now that he was to assume the leadership of the nation, he had to rise to the occasion on his own, as Hoshea.

4. הִצְוֶה — You are to instruct your children. The climax of Moses' prophecy which, as *Ramban* said, encompasses all of Jewish history, is that we must instruct our children. Abraham, too, was to show his greatness by instructing his offspring in the service of God (*Genesis* 18:19). Indeed, education of its young has always been the key to Israel's survival.

47. בִּי לֹא יִרְבֶּר רַק הוּא מִכֶּם. — For it is not an empty thing for you. Your efforts to master and obey the Torah are not empty, for it is your life . . . Midrashically, the Torah is not empty, and if you find it to be unsatisfying, then the failure stems from you; you are lacking, not the Torah (Rashi).

48-52. God's last commandment to Moses.

48. בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה. — On that very day. This phrase appears three times in the Torah, each time indicating that large masses of people were determined to prevent God's word from being carried out, so He ordered that it be done "at high noon," as it were; let it be done in the view of everyone and let them see that no one can stand in the way of God's will. The three times are when Noah's compatriots were determined to prevent him from entering the Ark (*Genesis* 7:13), when the Egyptians thought they would stop the Exodus (*Exodus* 12:51), and here. In this case, the Jewish people were distraught at the thought that Moses would die, and they thought they could prevent his death [by not allowing him to ascend to Mount Nebo]. God ordered Moses to go up publicly, to show that no one could prevent it (Rashi).

51-52. See *Numbers* 20:12 and 27:12-14.

נִיב מִסּוּקִים. כְּלִיב סִימָן. — This Masoretic note means: There are 52 verses in the *Sidrah*, numerically corresponding to the mnemonic כְּלִיב.

The mnemonic is related to כְּלִיב, *basket* or *cage*, because this *Sidrah* is the culmination of the covenant, which prevents us from ever forgetting the Torah. Or, it may allude to Caleb, who remained loyal to God even when almost the entire nation believed the spies (*R' David Feinstein*).

פרשת וזאת הברכה

אונקלוס

א וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בִּרְךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ: וַיֹּאמֶר יְהוָה מְסִינִי בְּאֶרֶץ מִשְׁעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מִהָר פֶּאֶרְזָן וְאַתָּה מִרְבֶּבֶת קָדֵשׁ מִימִינֹךָ אֶשְׁדֶּת לָמוֹ: אֶף חֲבֵב עַמִּים כָּל־קִרְשָׁיו בִּידָךְ וְהֵם תָּכֹן לְרִגְלֶךָ יֵשָׁא מִדְּבָרְתֶּיךָ: תוֹרָה צֹוֶה־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרְשָׁה קִהְלַת יַעֲקֹב: וַיְהִי בִישְׁרוֹן מֶלֶךְ בְּהַתְּאַסָּף רֹאשֵׁי עַם יִשְׂרָאֵל וַיְהִי מֹשֶׁה מְסַרֵּה יִרְתָּא לְכִנְשֵׁת יַעֲקֹב: הַנְּהוּה בִישְׁרָאֵל מֶלֶךְא בְּאַתְכַּנְשׁוֹת רִישֵׁי עַמָּא

א וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בִּרְךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ: וַיֹּאמֶר יְהוָה מְסִינִי בְּאֶרֶץ מִשְׁעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מִהָר פֶּאֶרְזָן וְאַתָּה מִרְבֶּבֶת קָדֵשׁ מִימִינֹךָ אֶשְׁדֶּת לָמוֹ: אֶף חֲבֵב עַמִּים כָּל־קִרְשָׁיו בִּידָךְ וְהֵם תָּכֹן לְרִגְלֶךָ יֵשָׁא מִדְּבָרְתֶּיךָ: תוֹרָה צֹוֶה־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרְשָׁה קִהְלַת יַעֲקֹב: וַיְהִי בִישְׁרוֹן מֶלֶךְ בְּהַתְּאַסָּף רֹאשֵׁי עַם יִשְׂרָאֵל וַיְהִי מֹשֶׁה מְסַרֵּה יִרְתָּא לְכִנְשֵׁת יַעֲקֹב: הַנְּהוּה בִישְׁרָאֵל מֶלֶךְא בְּאַתְכַּנְשׁוֹת רִישֵׁי עַמָּא

כ"ה

נפשות הלקיים גטות אתו, כענין שנאמר והיה נפש לדווי לרורה בנרור החיים את ה' אליהם (שמואל א כה:כט; ספרי דמ): והם תבו לרגלך. והם ראוים לך שהרי חוכו עמנו למך חסותם הכר לרגלך בסיני. חוכו לשון פועל, החוכו למך מרגלותיך: ישא מדברותיך. נשאו עליהם עול חורק (ספרי ס): מדברותיך. הם"ס בו קרוב ליסוד, כמו וישמע את הקול מדבר אליו (במדבר ז:פט) ואשמע קול מדבר אלי (יחזקאל כב): כמו ממדבר אלי, אף זה, מדברותיך, מה שהיה מדבר להשמיטי לאמר להם, ע"ס פורפוליר"ל נע"ל, וואונקלוס חרנס שהיו נוסעים על פי דברך, והם"ס בו שימוש משמח לשון מן. דבר אחר, אף חובב עמים. אף בשעת חיבתם של האומות שהיה להם פנים שוקקות ומסרת את ישראל בידם: כל קרשיו בידך. כל לדיקס ועוביהם דקו כך ולא מאו מאחריך והמה שומרם (ספרי ס): והם תבו לרגלך. והם מתמללים ומתכנסים לחתם לך: ישא מדברותיך. מקבלין גזירותיך ודמותיך בשמחה (סס). ואלה דבריהם: (ד) תורה אשר צוה לנו משה, מורשה היא לקהלת יעקב, אחוזה ולא נעזבה: (ה) ויהי. הקב"ה: בישרון מלך. תמיד עול מלכותו עליהם: בהתאסף. בכל התאסף ראשי חשבון אסיפתם (ספרי שמו): ראשי. כמו כי תשא את ראש ראוין אלו שאברכס. דבר אחר,

(א) וזאת הברכה. לפני מותו. סמוך למיתו (ספרי שמו). שאם לא עשיתי אימתי: (ב) ויאמר ה' מסיני בא. פתח חתלה בשכחו של מקום ואח"כ פתח בלכיהם של ישראל (סס שמו) ובשנת שפת בו יש בו הזכרת זכות לישראל, וכל זה דרך רמיזא, כלומר כדאי הם אלו שחתול עליהם ברכה: מסיני בא. ילא לקראתם כשנאלו להתיבב בחסותם ההר כחתן היואל להקביל פני כלה, שנאמר לקראתם האלהים (שמוח יט:יז) למדנו שלא כנגדם (מכילתא בחדש פ"ג): וזרח משעיר למו. שפת לבני עמיר שיקבלו את התורה ולא רעו (ספרי סס; ע"ז כז): הופיע. להם: מהר פארזן. שהלך שם ופתח לבני ישראל שיקבלו ולא רעו (סס וסס): ואתה. לישראל: מרבבות קדש. ועמו מקלט רבבות מלאכי קדש ולא כולם ולא רובם ולא כדרך כשר ודס שמראה כל כבוד עשרו ותפארתו כיוס חופתו (ספרי סס): אשר דת. שהיה כחוכה מאלו לפניו באש שחורה על גבי אש לבנה (תנחומא בראשית ח) נתן להם בלוחות כח יד מימיו (ספרי סס; אונקלוס). דבר אחר, אף דת, כמרגומו, שנתנה להם מחוך האש: (ג) אף חובב עמים. גם חכה יחירה חכב את השכנעים. כל אחד ואחד קרוי עם, שהרי בנימין לבדו היה עמיד להולר כשאלמר הקב"ה ליעקב גוי וקהל גוים יהיה ממך (בראשית לה:יח): כ"ר פנד; הרויח הם: כל קרשיו בידך.

PARASHAS VEZOS HABERACHAH

33.

❧ **The Blessing of Moses.** The Midrash teaches that Moses continued the tradition which began with Jacob when he blessed the tribes before his death. These final words of Moses are a combination of blessing and prophecy, in which he blesses each tribe according to its national responsibilities and individual greatness. *Ramban* and *R' Bachya* note the Kabbalistic significance of the word וְזֹאת, with which Moses' blessings are introduced and Jacob's final blessings were concluded (*Genesis* 49:48). This repeated use of the word וְזֹאת implies that Moses' blessings were a continuation of Jacob's [as if to say that the tribes were blessed at the beginning of their national existence and again as they were about to begin life in *Eretz Yisrael*]. Moses also used the word וְזֹאת when he began his summation of the Torah before he died (4:44), which symbolizes that Israel's way to achieve the blessings of its Patriarch and Teacher is by studying and observing the Torah.

As the last *Sidrah* in the Torah, this is the reading of Simchas Torah, when the annual Torah reading is completed and then begun anew from *Genesis*. As part of the celebration of this event, every male present is called to the Torah, even boys under *bar mitzvah*, and the *Sidrah* is read repeatedly until everyone has had an *aliyah*.

1. איש האלהים — The man of God. This title [which is applied to Moses also in *Joshua* 14:6 and *Psalms* 90:1] indicates that in

uttering these blessings Moses was inspired by God (*Ibn Ezra*) and as such, his blessings certainly would be fulfilled (*Ramban*).

The sequence of chapters testifies to Moses' greatness and overwhelming love for his people. He had just been told that he would die because he had failed to sanctify God's Name in the presence of the nation (32:51-52), a sin that they provoked. Nevertheless, even though his death was at least indirectly caused by the Jews, his last act on earth was to bless them wholeheartedly (*Or HaChaim*).

Homiletically, Moses blessed the people that their leaders should always be *men of God*, i.e., that they be not only wise, strong, and principled, but that they be saintly and kindly (*R' Yaakov David of Amshinow*).

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל — The Children of Israel. Whereas the blessing applied collectively to the entire nation — *the Children of Israel* — Moses directed his blessings to each of the tribes individually, since the welfare of each tribe depended upon that of the others, and the collective welfare of the nation depended upon the success of them all (*Pesikta*).

לִפְנֵי מוֹתוֹ — Before his death, i.e., near his death, for he said, "If not now, when?" (*Rashi*).

2-6. Moses introduces his blessing. Moses praised God and recalled the merit that makes Israel worthy of His blessing. As the passage notes, God revealed Himself majestically to the

PARASHAS VEZOS HABERACHAH

33 ¹ *And this is the blessing that Moses, the man of God, bestowed upon the Children of Israel before his death. ² He said: HASHEM came from Sinai — having shone forth to them from Seir, having appeared from Mount Paran, and then approached with some of the holy myriads — from His right hand He presented the fiery Torah to them. ³ Indeed, You loved the tribes greatly, all its holy ones were in Your hands; for they planted themselves at Your feet, bearing [the yoke] of Your utterances: ⁴ "The Torah that Moses commanded us is the heritage of the Congregation of Jacob." ⁵ He became King over Jeshurun when the numbers of the nation gathered*

people at Mount Sinai, to give them the Torah. Verse 2 states that God came to Israel from Seir and Paran, which, as the Midrash records, recalls that God had offered the Torah to the descendants of Esau, who dwelled in Seir, and to the Ishmaelites, who dwelled in Paran, both of whom refused to accept the Torah because it prohibited their predilections to kill and steal. Then, accompanied by some of His myriads of holy angels, God came and offered His fiery Torah to the Israelites, who submitted themselves to His sovereignty and accepted His Torah without question or qualification.

Thus, as the only nation worthy of receiving the Torah — and indeed the only nation that accepted it as an eternal heritage — Israel is supremely worthy of Moses' blessing. *Sforno* adds that Moses made this point as a source of merit for Israel, so that God would fulfill his blessings.

In these introductory remarks, Moses incorporated three outstanding merits of Israel: (a) God dwells among them; (b) they accepted His Torah; and (c) they acknowledged His sovereignty (*Ramban*).

2. ה' מסיני בא — *HASHEM came from Sinai* to reveal Himself to Israel, which had gathered there to receive the Torah [see *Exodus* 19:20] (*Rashi*). He caused His Divine Glory to dwell among them and never depart from them (*Ramban*).

וְנֹרָא מִשְׁעִיר לָמוֹ — *Having shone forth to them* [the Israelites] from Seir. The verb *נֹרָא*, *shone forth*, the verb that describes sunrise, is used because Seir is to the east of Sinai, the direction of the rising sun (*Chizkuni*).

מִרְבֵּבֶת קֹדֶשׁ — *With some of the holy myriads*. Unlike human beings, who display all their wealth and prestige at such auspicious occasions, God came to give the Torah with an escort of only some of, but not all, His myriads of holy angels (*Rashi*). Thereby, God taught a lesson in humility and moderation to people. It is not enough that one's possessions were honestly earned; one should not display everything one has.

מִיְמִינוֹ — *From His right hand*, i.e., from the choicest celestial source (*Zohar*). The Torah was communicated directly by God — not by any of the myriads of angels accompanying Him (*Ramban*).

אֵשׁ דָּת — *Fiery Torah*. God presented the Torah amid a display of fire and lightning (*Rashi*).

3. עַמִּים — *The tribes* [lit., the peoples]. Each tribe is a people unto itself (*Genesis* 35:11) — all of whom combine to constitute the people of Israel (*Rashi*).

קִדְשֵׁי — *Its holy ones*, i.e., the souls of the holy ones of Israel, which are stored with God in the bond of life. Alternatively, even in times of adversity, holy Jews cleave to God (*Rashi*). In

a broader sense, the reference is to the righteous and pious ones over whom God bestows His special providence, protection, and guardianship, leading them on the proper path.

וְהֵם תָּבוּ לְרַגְלֶךָ — *For they planted themselves at Your feet*. The Israelites are worthy of God's special attention because they planted themselves squarely at God's "feet" — at the foot of Mount Sinai — to receive the Torah (*Rashi*).

4. Israel signifies its eternal readiness to carry the burden and yoke of God's commandments (v. 3) by proclaiming and teaching this verse to its children as soon as they are able to talk. The verse expresses our conviction that not only will we be loyal to the teachings of the Torah transmitted by Moses, but we will assure that it will remain with our children and theirs.

מִוִּרְשָׁה . . . מִוִּרְשָׁה — *The Torah . . . is the heritage*. The Torah is an inalienable possession of Israel, transmitted from generation to generation (*Ramban*).

R' Mordechai Gifter explains the difference between *נְחִילָה*, inheritance, and *מִוִּרְשָׁה*, heritage. An inheritance belongs to the heirs to use and dispose of as they please. A heritage, however, is the property of generations before and after; it is incumbent upon the heirs to preserve it intact.

The Sages expound homiletically that the word *מִוִּרְשָׁה* can be read as if it were spelled *מְוִרְשָׁה*, married, meaning that the Jewish people and the Torah are considered like bride and groom (*Pesachim* 49b). This refers to the entire nation, for everyone, rich and poor alike, has an equal share in the Torah. Therefore, if wealthy people try to take the Torah as the exclusive property of themselves and their children, without making provision for the children of the poor, the Torah cries out, as it were, that it is wedded to all Jews, and it is being torn away from its mate. This places a great responsibility upon everyone to provide for the Torah education of those who lack funds or have not had an opportunity to learn (*Derashos Maharal*).

קְהֵלֶת יַעֲקֹב — *The Congregation of Jacob*. The Torah is the heritage not merely of those born of Jewish parents, but it is shared by every soul that joins the Jewish nation and accepts the Torah (cf. *Ramban*).

5. יֵשׁוּרֻן — *Jeshurun*, i.e. Israel. This title of honor is from the word *יָשָׁר*, straight, righteous; it designates Israel in its ideal state as God's upright nation.

Once Israel declared its eternal loyalty to the Torah (vs. 3-4), God became "King of Jeshurun," because it is only among those who grasp and diligently involve themselves in its study that He is truly King (*Sforno*).

מֶלֶךְ — *King*. According to most commentators, the King is God, as explained above. Some Midrashim, followed by *Ibn*

— the tribes of Israel in unity.

Reuben ⁶ May Reuben live and not die, and may his population be included in the count.

Judah ⁷ And this to Judah, and he said: Hearken, O HASHEM, to Judah's voice, and return him to his people; may his hands fight his grievance and may You be a Helper against his enemies.

Levi ⁸ Of Levi he said: Your Tumim and Your Urim befit Your devout one, whom You tested at Massah, and whom You challenged at the waters of Meribah. ⁹ The one who said of his father and mother, "I have not favored him"; his brothers he did not give recognition and his children he did not know; for they [the Levites] have observed Your word and Your covenant they preserved. ¹⁰ They shall teach Your ordinances to Jacob and Your Torah to Israel; they shall place incense before Your presence, and burnt offerings on Your Altar. ¹¹ Bless,

line would descend — was to play a central role in the life of the nation, and this princely tribe would lead the nation in the wars for Eretz Yisrael [see Judges 1:2]. Consequently, Moses' prayer — like that of Jacob in Genesis 49:8 — was that Judah's armies should be victorious, and that he rely only on God, Who would respond to his prayers (Ramban).

Rashi cites the Talmudic explanation (Sotah 7b) that Judah was mentioned immediately after Reuben because both of them confessed their sins, and thus set examples of repentance.

Omission of Simeon. The commentators note that Simeon is omitted. *Ibn Ezra* explains that this is because Jacob had castigated him [see Genesis 49:5], and because the sinners in the terrible affair of Baal Peor were Simeonites [see Numbers 25:3].

Ramban differs. He maintains that the Torah always lists the number of the tribes as twelve, never more. The question for Moses, therefore, was which tribe to omit. Generally there were two alternatives: to list Levi and the unified tribe of Joseph (combining Manasseh and Ephraim), or to list Manasseh and Ephraim separately and omit Levi, which was in a different category from the other tribes. Here, Moses chose to reckon Joseph as two — Ephraim and Manasseh — basing himself on various precedents [see Numbers 7:48,54; 2:18,20; 34:23], and because Ephraim was the tribe of Joshua, the new leader of Israel. He wished to bless Levi, the tribe that performs the Temple service, because its blessings would benefit the entire nation. As the tribe to be omitted he chose Simeon, because its population was small and its people were to be scattered throughout southern Eretz Yisrael [see Genesis 49:7]. Since they would not have a contiguous portion of their own, they would share in the blessings of their host tribes. Specifically, since Simeon's cities were within Judah's territory (Joshua 19:2), they were included in Judah's blessing.

8-11. Levi. Moses' blessing of Levi begins with the Kohanim and then proceeds to the tribe as a whole. He first praised the steadfast loyalty and bravery of the Levites in the Wilderness. Then he went on to bless the Levites as the teachers of the nation and to pray that they would overcome any challenges.

8. תִּמִּיךָ וְאוּרִיךָ — Your Tumim and Your Urim. Moses addressed his words to God (Rashi), referring to the Breastplate of the High Priest (see Exodus 28:30), which God bestowed upon His devout one, a descendant of Levi.

מַסָּחָה — At Massah. The reference is to the incident in Exodus 17:1 where the people were rebellious and questioned God's ability to give them water in the Wilderness. The Levites withstood that test and did not complain along with the others (Rashi). According to *Sforno*, Moses referred to all ten times that the Jews tested God (Numbers 14:22).

מִי מֵרִיבָה — At the waters of Meribah. Moses hit the stone at Meribah, and he and Aaron lost the chance to enter the Land (Numbers 20:13). Thus, the tribe of Levi had not joined those who had complained (Rashi). Alternatively, Moses alluded to the punishment he and Aaron received. The word מֵרִיבָה suggests an unjustified grievance, and Moses, himself a Levite, meant to imply that the punishment was out of proportion to his sin. Also, he implied to the people that it was their offense that provoked him and caused him and Aaron to suffer (Ramban).

9. הָאִמֵּר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ — The one who said of his father and mother. The passage describes the selfless manner with which the tribe of Levi performed its religious duties: Without regard to family ties, they slew idolaters who worshiped the Golden Calf. See Exodus 32:27.

Rashi observes that since the whole tribe of Levi was innocent in that episode, the fathers and brothers of the Levites could not have sinned, since they, too, were Levites. Thus, these terms must be understood as non-Levite relatives, such as the maternal grandfather, maternal half-brother, or the son of a daughter married to a non-Levite.

כִּי שָׁמְרוּ אֶמְרַתְךָ — For they have observed Your word. The Levites' only motive was loyalty to God's word, with no personal designs.

וְכִרְיתָךְ וְיִצְרוֹ — And Your covenant they preserved. In the broad sense, the Levites observed God's covenant by never indulging in idolatry, either in Egypt or the Wilderness (*Sforno*). More specifically, the covenant refers to the covenant of circumcision, for the vast majority of the Jews did not circumcise their newborn in the Wilderness, because the hot, dry climate made it dangerous to do so. The Levites, however, had faith in God and always circumcised their babies (Rashi).

10. יִרְאוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב — They shall teach Your ordinances to Jacob. Because the Levites had proven their loyalty to God and did not show favoritism even to their closest relatives (vs. 8-9), they deserved to be the teachers and judges of all Israel, not merely their own tribe (Or HaChaim).

Baal HaTurim notes that this verse parallels Jacob's repri-

י: נכסוהו וקורבו ידוהי תקבל בְּרָעָא
חֶבֶר חֶרֶצָא דְסִנְאוּהוּ וּבְעָלִי דְבִבְהוּ
דְלֵא יְקוּמוּן: יב לְבַנְיָמִן אָמַר רְחִימָא בְּיִ
יִשְׂרָאֵל לְרִחְצוֹן עֲלוּהִי יְהִי מִגֵּן עֲלוּהִי כָל
יוֹמָא וּבְאַרְעָה תִּשְׁרִי שְׂכֻנָּתָא: יג וְלִיּוֹסֵף
אָמַר מִבְּרָכָא מִן קֳדָם יי אֲרַעָה עֲבָדָא
מִגְדִּינִן מְטָלָא דְשִׁמְיָא מְלַעֲלָא
וּמִמְבֹּעֵי עֵינָן וּתְהוּמִין דְּנִגְדָן מִמְעַמְקִי
אַרְעָא מְלָכֵי: יד וְעֲבָדָא מִגְדִּינִן וְעֲלָלָן
מִיבֹבֵל שְׁמִשָּׁא וְעֲבָדָא מִגְדִּינִן מְרִישׁ
יֶרֶח בִּירְח: טו וּמְרִישׁ טוּרְיָא בְּכִירְיָא
וּמְטוּב רָמָן דְלֵא פֶסְקָן: טז וּמְטוּב אֲרַעָא
וּמְלָאָה וְרַעֲיָא לֵה דְשִׁכְנָתָהּ בְּשִׁמְיָא וְעַל
מִשָּׁה אֲתֻגְלִי בְּאֶסְנָא יִתְּנִן כָּל אֱלֹוִן
לְרִישָׁא דִּיּוֹסֵף וְלִגְבָרָא (יז) וְלִגְבָרָא
פְּרִישָׁא דְאַחֻזָּה: יח בְּרָכָא דְבִנְהוּ וְיָנָא לֵה
וּגְבוּרָן דְאַחְעִבְיָא לֵה מִקְדָּם דְּתִקְפָּא
וְרִמָּא דִּילֵה בְּגִבְרָתָהּ עִמְמָא יִקְטֵל כְּחָדָא עַד סִפִּי
יח וְלִזְבוּלָא אָמַר חֲדִי וְזִבְלוֹ בְּמַפְקָה לְאַנְחָא קֶרְבָּא עַל
בְּעָלִי דְבִבְהוּ וְיִשְׁשֹׁכֶר בְּמַהֲכָה לְמַעֲבַד זִמְנִי מוֹעֲדָא בִּירוּשָׁלַם:

יהוה חילו ופעל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשנאי
יב מן יקומון:
ישכן לבטח עליו חפף עליו כל־היום ובין כתפיו
יג שלישי שכן:
יד שמים מטל ומתהום רבצת תחת: וממגד תבואת שמש
טו וממגד גרש ירחים: ומראש הררי־קדם וממגד גבעות
טז עולם: וממגד ארץ ומלאה ורצון שכני סנה תבואתה
יז לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו: בכור שורו הדר לו
וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדו אפסי־ארץ
יח רביעי והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה:
אמר שמח וזבולן בצאתך ויששכר באהליך:

ורמא דילה בגברתה עממא יקטל כחדא עד ספי
יח ולזבולא אמר חדי וזבולו במפקה לאנחא קרבא על בעלי דבבחה ויששכר במהכה למעבד זמני מועדא בירושלם:

כ"ה

נחתו ונחת רוחו של הקב"ה הגולה עלי תחלה כנסה (סס:ספרי סס): רצון. נחת
רוח ופיוס, וכן כל דעון שמקרא: תבואתה. ברכה זו לראש יוסף: נזיר אחיו.
השופרס מחטיו במכירתו (סס וסס: (יז) בבור שורו. יש בכור שהוא לשון גדולה
ומלכות, שנאמר חף אני בכור אחתה (תהלים פסכח) וכן בני בכורי ישראל (שמוח
ד:כב). בבור. מלך היולא ממנו וזוא יוהס: שורו. שכו קסה כשור לכבדו כמה
מלכס: הדר לו. נחול לו, שנאמר ונחתה מהדור עליו (במדבר כזכ: וקרני ראם
קרניו. שור כחו קסה אלן אין קרניו נחוט, ורלס קרניו נחוט ואין כחו קסה. נחן
ליהוע כחו של שור ויפוי קרני ראס (ספרי סס: אפסי ארץ. שלשים ואחד מלכס
אפשר שכולס מארץ ישראל היו, אלל אין כל מלך ושלטון שלל קנה לו פלטרינ
ואחוריה חלרץ ישראל, שחשבוה לכולס היל, שנאמר נחלל לני נלחוט גויס (ירמיה
ג:ט: ספרי סס: והם רבבות אפרים. אחס המנוגחס הס הרבנות שגר
יוהס שגא מאפרים: והם אלפי מנשה. הס תלפס שגר דנעון צמדון, שנאמר
וזבח וללמונע בקרקר וגו' (שופטים ת: (וסס נמנו אלפס: (יח) ולזבולן אמר.
אלו חמשה שבעס שברך בחסרונה, זבולן גד דון ונפתי ואבר, כפל שמוחס לחוקס
ולגבירס, לפי שהיו חלשס שכלל השבעס. הס הס שחולרץ יוסף לפני פרעה, שנאמר
ומקלה אחיו לקח חמשה אנשים (בראשית מז: לפי שגרלס חלשס ולא יסיס אחס
לו שרי מלחמתו (ספרי סס: שמוח וזבולן צצאתך ויששכר באהליך. זבולן
ויששכר עשו שופתס, זבולן לחוף ימיס ישכון (בראשית מז:ט) ויולל לפרקמטיח
בספיות ומשכר וטון לחוף פיו של יששכר, והס יושבס וטוסקס צמורה. לפיכך
הקדים זבולן ליששכר, שחורטו של יששכר ע"י זבולן היה (נ"ר עבה: לעוט:
שמוח וזבולן צצאתך, נללל זבולן למחור: ויששכר. הללל כישבת האלר
לחורה, ליכב ולעבר שניס ולקבוע חדסיס, כמו שנאמר ומני יששכר יודעי בינה
לעמיס רלשסיס מחמיס (דברי הימיס א יצג:) (מחסיס) רלשי סנהדרין היו שופקס

(יח) מחץ מתנים קמיו. מחץ קמיו מכת מתנים, כענין שנאמר ומתניהס חמיד
המסד (תהלים פסכד) ועל המעוררין על הכהונה חמר כן (ספרי סג). דבר אחר,
רלס שטחדין שמונחי וכניו ללחלס עם היווניס והחפלל עליהס לפי שהיו מועטיס,
י"ב בני שמונחי ואלעזר כנגד כמה רבבות, לכך נאמר בך ה' חילו ופעול ידיו חלנה
(נחחומל ויחי יד: כ"ר טט:ט) ומשנאי מן יקומון. מחץ קמיו ומשנאי מהיוס ללס
תקומה (י) לבנימין אמר. לפי שברכת לוי בעבודת הקרבנות ושל בנימין צבנין בית
המקדש צחלקו סמכן זה לזה. וסמך יוסף אחריי שלף הוא מסכן שילה היה בני
צחלקו, שנאמר וימלס בללל יוסף וגו' (תהלים עח:טז) ולפי שנית עולמיס חביב
משילה לכך הקדים בנימין ליוסף: חופף עליו. מכסה אותו ומגין עליו: כל היום.
לעולס, משנצחרי יושלס לא שרפה שכינה במקוס אחר (מכילתא פתיחלל) ובין
כתפיו שכן. צבוכה חללו היה בית המקדש בני, חלל שמונך עשריס ושלל חמות
מעין עיטס (יומל לל) וסס היה דעחו של דוד לבטוח כדלחלל בשחיטת קדשיס,
אחרי נחתי ביה פורחלל מסוס דכתיב ובין כתפיו שכן (וזחסיס נד) אין לך נלס כשור
יוסר מכתפיו (ספרי סס: (יג) מבורכת ה' ארצו. שלל היה צחלקל השבעס
ארץ מללה כל טוב כחלרו של יוסף (ספרי סג: ממוגד. לשון עדיס ומחץ:
ומתהום. שהססו עולה ומלחלל אחס מלמטה. חמס מולל ככל השבעס ברכוס
של מסה מעין ברכוס של יעקב: (יד) וממוגד תבואות שמש. שהיה חלרו פתוחה
לחמה וממחקה הפירות (ספרי סס: גרש ירחים. יש פירות שהלכנה מצללת ואלו
כן קשואין ודלועין (דבר אחר, גרש ירחיס) שהלרץ מגרשת ומוליח מחדס לחס
(אונקלוס: (טז) ומראש הררי קדם. ומבורכת מרלחסי ביטול הפירות, שהרריה
מקדימין לכבר ביטול פירותיהס (סס) דבר אחר, מניס קדמה כרילחלל ללשר הרס
(ספרי סס: גבעות עולם. גבעות העשויות פירות לעולס ואין פוסקות מעולר
הבשמיס (אונקלוס: (טז) ורצון שובני סנה. כמו שכן סנה, וסלה חלרו מבורכת

mand that the tribe of Levi would be scattered throughout Jacob and Israel (Genesis 49:7). His rebuke was fulfilled by making the Levites teachers of the entire nation, which illustrates how people can ennoble even unwholesome character traits. Jacob had been angered by Levi's uncompromising aggressiveness, but in the Wilderness the tribe used that strength of character to refrain from the sins and shortcomings of its brother tribes.

11. **His resources.** Since the Kohanim and Levites were charged with service of the nation, it was important that they

have enough prosperity to be able to devote most of their time to their sacred work (*Sfomo*). Experience shows that great spiritual figures are often more influential when they have the means to be financially independent.

And the work of his hands. May the Levites' service in the Sanctuary be found acceptable to God (*Sfomo*).

That they may not rise. May anyone who would oppose the priesthood — like Korah — be utterly defeated.

12. **Benjamin.** Since the Temple was located in Benjamin's portion of Jerusalem, his blessing follows that of Levi, the tribe

O HASHEM, his resources, and favor the work of his hands; smash the loins of his foes and his enemies, that they may not rise.

Benjamin ¹² Of Benjamin he said: May HASHEM's beloved dwell securely by Him; He hovers over him all day long; and rests between his shoulders.

Joseph ¹³ Of Joseph he said: Blessed by HASHEM is his land — with the heavenly bounty of dew, and with the deep waters crouching below; ¹⁴ with the bounty of the sun's crops, and with the bounty of the moon's yield; ¹⁵ with the quick-ripening crops of the early mountains, and with the bounty of eternal hills; ¹⁶ with the bounty of the land and its fullness, and by the favor of Him Who rested upon the thornbush; may this blessing rest upon Joseph's head, and upon the crown of him who was separated from his brothers. ¹⁷ A sovereignty is his ox-like one — majesty is his, and his glory will be like the horns of a re'eim; with them shall he gore nations together, to the ends of the Land; they are the myriads of Ephraim, and the thousands of Manasseh.

Zebulun and Issachar ¹⁸ Of Zebulun he said: Rejoice, O Zebulun, in your excursions, and Issachar in your tents.

that performed the service. And since the Tabernacle at Shiloh was in the portion of Joseph's offspring Ephraim for over two hundred years, Joseph's blessing follows Benjamin's. From the day Jerusalem was chosen as the site of the Temple, the Divine Presence rested there and hovers over him all day long, i.e., forever, for God will never rest His Shechinah anywhere else (Rashi).

Sifre explains that Benjamin received this privilege for three reasons: (a) He was the only tribal ancestor who was born in the Holy Land (the others were born in Aram, while Jacob worked for Laban); (b) he had no part in the sale of Joseph; and (c) he comforted Jacob in his old age. Accordingly, Benjamin was "the one whose remembrance, entirely free from the slightest breath of any opposing thought, corresponded to the virtues that the site of the Temple was dedicated to foster" (R' Hirsch).

וְיָנוּחַ בְּתֵפוֹ שֶׁבִין — And rests between his shoulders. The Temple was built in the Judean hills, as if on Benjamin's shoulders. The Talmud (Zevachim 54b; Yoma 31a) explains that the Temple was built not on the very highest point of the Land, but slightly lower, just as the shoulder is lower than the head (Rashi).

13-17. Joseph. This blessing incorporates those of Ephraim and Manasseh, and, in many ways, parallels Jacob's blessing of the tribe (Genesis 49:25).

Daas Soferim infers that since Moses felt the need to bestow such specific blessings on Joseph's territory, it would seem that Joseph's portion needed special Divine grace to avoid catastrophe. Indeed, Joseph's glorious roots contained dangerous elements, from which would sprout the evil kings of the Northern Kingdom, the Ten Tribes, who caused the destruction of the Land.

13. מְבֹרָכָהּ הִיא אֶרֶץ — Blessed by HASHEM is his land. In fact, no other tribal territory was as fertile as Joseph's (Rashi).

וּמִתְהוֹם — And with the deep waters, i.e., the primeval subterranean water deep below the earth, from which the fountains spring up. See Genesis 1:2.

14. גֶּרֶשׁ יָרְחִים — The moon's yield, i.e., produce that matures at night, such as cucumber and melon. Alternatively, the phrase refers to the produce that the earth yields month by month (Rashi).

15. הָרִירִי קֶרֶם — The early mountains, i.e., the crops of Jo-

seph's hilly areas ripened earlier than those in the lowlands. Alternatively, this would be rendered ancient mountains, because these were the first mountains that God created (Rashi).

16. קֶנֶה — Thornbush, i.e., the burning bush where God first revealed Himself to Moses [Exodus 3:4-5] (Rashi). Ramban elaborates: May Joseph's land be blessed by the grace of God Who revealed Himself on Mount Sinai, the place where Moses saw the bush (Ramban).

17. כְּבוֹד שׁוֹרוֹ הָיָה לוֹ — A sovereignty is his ox-like one — majesty is his. The translation follows Rashi who notes that the term כְּבוֹד, which usually means firstborn, can also refer to greatness and sovereignty [see Exodus 4:22]; and the metaphor of ox alludes to power. See Jacob's blessing of Simeon and Levi in Genesis 49:6, where Joseph is likened to an ox. In our context, the term refers to Joshua, the descendant of Joseph who will be the sovereign leader of the Israelites, and whose prowess would subdue many kings (Rashi).

רְאִים — Re'eim, an animal whose horns are noted for beauty (Rashi). [See Numbers 23:22.]

וְהֵם רַבְבוֹת — They are the myriads. The nations that would be gored are the Canaanite myriads slain by Joshua; the thousands are the Midianites slain by Gideon, a descendant of Manasseh [Judges 8:10] (Rashi).

According to Ramban, הֵם, they, refers to the two horns — figuratively representing the two branches of Joseph, Ephraim and Manasseh, both of which would grow and number in the many thousands.

18-19. Zebulun and Issachar. Issachar and Zebulun had a unique and inspiring partnership. Zebulun engaged successfully in maritime commerce and supported Issachar who devoted his time to Torah study as teacher, judge, and cultivator of the spiritual treasure of the people (see I Chronicles 12:32). Although Issachar was older, Zebulun is mentioned first because it was he who made Issachar's Torah study possible (Tanchuma; Rashi). See Genesis 49:13.

The tradition of this partnership has been emulated by many over the years, with wealthy people supporting Torah scholars and even drawing up a formal contract providing that the merit of the Torah study would be shared by both.

18. בְּצִאתְךָ — In your excursions, i.e., when you go out to

יט עמים הר־יקראו שם יזבחו וזבחי־צדק פי שפע ימים
 כ יינקו ושפני טמוני חול: ולגד אמר ברוך מרחיב
 כא גד כלביא שכן וטרף זרוע אף־קדקד: וירא ראשית לו
 כב כִּי־שם חלקת מחקק ספון ויתא ראשי עם צדקת יהוה
 חמישי עשה ומשפטיו עם־ישראל: ולגן אמר הן גור
 כג אריה יזנק מן־הבשן: ולנפתלי אמר נפתלי שבע רצון
 כד ומלא ברכת יהוה ים ודרום ירשה: ולאשר
 אמר ברוך מבנים אשר יהי רצוי אחיו וטבל בשמן רגלו:
 מערב ים גוסס ודרומא יירת: כד ולאשר אמר בריך מברכת בנאי אשר יהי רצון לאחיה ויתרבי בתפנוקי מלכין:

רש"י

עשה. שהאמנו דבריהם ושמו הנטחם לעבור את הירדן עד שכבשו וחקקו. דבר
 אחר, ויתא משה ראשי עם. צדקת ה' עשה על משה אמור (ספרי ס:). (בב) דן
 גור אריה. אף הוא היה סמוך לספר לפיכך מושלו כדאריה (ס:). יזנק מן הבשן.
 כחרגומו, שהיה הירדן יולא מחלקו ממערת פמייאס, והיא לשם היא בחלקו של דן.
 שג' ויקראו ללשם דן (יהושע יט:מז) ויזנקו וקלטו מן הבשן (בבכורות נה.). דבר
 אחר, מה יזנק זה יולא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות, כך שבטו של דן נטלו חלק
 בשני מקומות. חתלה נטלו בלפניו מערכות עקרון וסביבותיה, ולא ספקו להם, ונלו
 ונלחמו עם לשם שהיא פמייאס והיא בלפניו מזרחית, שהיה הירדן יולא ממערת
 פמייאס והוא במזרח של ארץ ישראל ונא מהפסן לדרום, והנה קנה ים הנחל שאל
 במזרח יהודה שנטל בדרומה של ארץ ישראל כמו שמופיע בספרי יהושע (טו:א"ב)
 והוא שנאמר וילא גבול בני דן מזה ויעלו בני דן וילחמו עם לשם וגו' (ס: יט:מז) ולא
 גבולם מכל אחת הדות שהחילו לנחול בו: (בג) שבע רצון. שהיה ארלו שבעה כל
 רלון וישיבה (ספרי ס:). ים ודרום ירשה. ים כנרת נפלה בחלקו ונטל מלא חבל
 חרס בדרומה לפרוש חרמים ומכמורות (ב"ק פא:). ירשה. לטון לווי, כמו עלה רש
 (לעיל א:כח) והטעם שלמעלה ברי"ש מוכיח, כמו ירש ידע לקח שטע, כשמוסיף בו
 ה"א היה הטעם למעלה, שטעם ידעם סלחה לקחה, אף כאן ירשה לטון לווי, ובמסורת
 הגדולה מליו באלפא ביתא, לטון לווי טעמיהו מלעיל: (בד) ברוך מבנים אשר.
 ראיתי בספרי (ס:) אף לן בכל השבטים שנחברך בבנים כאשר, ואינו יודע כינל: והי
 רצויו אחיו. שהיה מחרלה לאחיו בשמן אנפיקיון ובקפולות וס מרלין לו בתפולה.
 דבר אחר, יהי רלוי אחיו, שהיו בטויו נלות, והוא שנאמר בדברי הימים (א זלל) הוא
 אזי בריית, שהיו בטויו שואות לכהנים גדולים (ומלכין) נמשחים בשמן זית (ב"ר
 מא:א): וטובל בשמן רגלו. שהיה ארלו מושכת שמן ממעין. ומעשה שנלטרבו
 לכשי לודקיא לשמן, מט להם פולמוסות אחד כו' כדאיתא במנחות (פה; ספרי ס:).

engage in commerce (Rashi).

Sifre expounds that in the merit of Zebulun's support of Torah study, he will rejoice when he leaves this world [בצאתך, when you leave]. The Vilna Gaon maintained that the ultimate joy comes when one attains a higher level of understanding. Thus, when the supporters of Torah depart this world, they will rejoice, for they will not only be rewarded for their charity, but they will gain the privilege of knowing and understanding all the Torah learning that they made possible (R' Aharon Kotler).

In your tents, studying Torah. The descendants of Issachar had a special understanding of the complex procedures for establishing the Jewish calendar, and the science of intercalation (when to add a thirteenth month during leap years). Among them were two hundred heads of Sanhedrins, whose halachic rulings were accepted by the entire

בכך (ב"ר עז:ה). ועל פי קביעות מתיחה ועיבוריהם: (יט) עמים. של שבטי ישראל:
 הר יקראו. להר המוריה יאספו. כל אספיה ע"י קריאה היא, ושם יזבחו ברגלים
 וזבחי צדק: בי שפע ימים יינקו. ישאכר וזבולון, ויהא להם פנאי לעסוק בצורה:
 ושפוני טמוני חול. כסוי טמוני חול, טרית וחלון וזכויות לבנה היואלים מן הים ומן
 החול, ונחלקו של ישאכר וזבולון היה, כמ"ב במסכת מגילה (ו.) וזבולון עם חרף נפשו
 למות (שופטים ה:ח) משום דנפתלי על מרומי שדה (ס:) והיה מטרעס וזבולון על
 חלקו, לאחי נתח שדוח וכרמים וכו' (ספרי ס:). ושפוני. לטון כסוי, כמו שנאמר
 ויספון את הבית (מלכים א וט) וספון בלרו (ס: זג) וטרגומו ומעלל בכוריו (ס"א)
 בכסיו: ארזו. דבר אחר, עמדים הר יקראו. ע"י פרקמטיא של וזבולון תגרי אומות
 העולם באים אל ארלו והוא עומד על הספר, והם אומרים האולי ונלטרענו עד כאן
 נלך עד ירושלים ונראה מה יראה של אומה זו ומה מעשה. והם רואים כל ישראל
 עובדים לאלוה אחד ויאלכים מאכל אחד, לפי שהגויים אלוהי של זה לא כאלוהי של זה
 ומאכלו של זה לא כמאכלו של זה, ומתגייירין ס, שנאמר שם יזבחו וזבחי צדק
 (ספרי ס:). בי שפע ימים יינקו. וזולון וישאכר, הים טון להם ממון בשפע (ספרי
 ס:). (ב) ברוך מרחיב גד. מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח
 (ספרי שנה): כלביא שכן. לפי שהיה סמוך לספר לפיכך נמשל כדאריה (ס:) שכל
 הסמוכים לספר ירכיבו להיות גבורים: וטרף זרוע אף קדקד. הרגויה היו
 ניכרין, חותכים הראש עם הרועט במכה אחת (תרגום יונתן): (בא) וירא ראשית
 לו. ראה לטול לו חלק בלרן סיוחו ועשו שהיה ראשית כבש הארץ: בי שם חלקת.
 כי ידע אשר ס: נחלתו חלקת שדה קבורה מחוקק, והוא משה (סוטה יג:). ספון.
 אומה חלקה ספונה וטמונה מכל בריה, שנאמר ולא ידע איש את קבורתו (להלן לד:ו):
 ויתא. גד: ראשי עם. הם היו הולכים לפני החלון כבש הארץ לפי שהיו גבורים,
 וכן הוא אומר חשברו חלולים לפני אחיהם וגו' (לעיל גי:ח) (ספרי ס:). צדקת ה'

nation (Midrash, based on I Chronicles 12:32; Rashi).

19. הר־יקראו — Will assemble at the mount. As members of the Sanhedrin — which regulates the calendar and hence, the festivals — the scholars of Issachar will determine when the tribes assemble at the Temple mount for the Pilgrimage Festivals, where they will offer thanksgiving to God by bringing offerings of righteousness. Alternatively, people will come from afar to trade with Zebulun. The tribe's merchants will persuade them to go to Jerusalem and see how Jews serve God. The visitors will be so impressed by the pious behavior of Israel that many will convert and bring offerings to God (Sifre; Rashi).

They [i.e., Issachar and Zebulun] will be nourished, by the sea, which will yield them abundant wealth (Rashi).

Concealed in the sand, such as valuable seashells and the dye from the chilazon, the amphibious creature that

¹⁹ The tribes will assemble at the mount, there they will slaughter offerings of righteousness, for by the riches of the sea they will be nourished, and by the treasures concealed in the sand.

Gad ²⁰ Of Gad he said: Blessed is He Who broadens Gad; he dwells like a lion, tearing off arm and even head. ²¹ He chose the first portion for himself, for that is where the lawgiver's plot is hidden; he came at the head of the nation, carrying out HASHEM's justice and His ordinances with Israel.

Dan ²² Of Dan he said: Dan is a lion cub, leaping forth from the Bashan.

Naphtali ²³ Of Naphtali he said: Naphtali, satiated with favor, and filled with HASHEM's blessing; go possess the sea and its south shore.

Asher ²⁴ Of Asher he said: The most blessed of children is Asher; he shall be pleasing to his brothers, and dip his feet in oil.

was used to color glass, wool, and the turquoise woolen thread used in tzitzis (*Sforno*).

20-21. Gad. Gad's territory was on the eastern side of the Jordan — the land of Sichon and Og. It extended so far eastward that it was larger than the territory of any of the western tribes. Thus, Moses blessed God as *מְבַרְכֵי גָד*, the One Who broadens Gad's boundary].

בְּלִי אֶלֶן — He dwells like a lion. As a tribe that lived on the border, Gad was like a fierce lion, defending its own territory and that of the neighboring tribes (*Rashi*). God grants gifts commensurate with responsibility. Because the Gadites undertook to defend the territories of their fellow tribes, Moses blessed them with extraordinary strength to carry out the task. Had they thought only about themselves, they may well have lacked even sufficient might for that.

אֶף-קֶדֶקֶד — Even head. With one swipe of their swords, the mighty warriors of the tribe of Gad would cut off their victim's head and arm (*Rashi*).

21. וַיִּרְאָה רִאשִׁית — He chose [lit., saw] the first portion. Gad had requested for himself part of the territory of Sihon and Og, which was the first part of *Eretz Yisrael* to be conquered (*Rashi*).

חֶלֶקֶת מְחֻקֵּק צִמּוֹן — The lawgiver's [i.e. Moses] plot is hidden. Gad chose that area because they knew that Moses would be interred there in a hidden grave [see *Deuteronomy* 34:6] (*Rashi*).

וַיָּבֹא אֶת-רִאשִׁית — He came at the head of the nation. During the conquest of *Eretz Yisrael*, the mighty tribe of Gad marched among the first (*Joshua* 1:14). Alternatively, the subject of this phrase is the Lawgiver, Moses. Thus, the verse reiterates that the people of Gad chose their land because Moses would be buried there (*Rashi*).

22. Dan. The province of Dan was along the Mediterranean coast, so that Dan was the first tribe encountered by sea-borne marauders.

אֶלֶן אֶרֶץ — A lion cub. Since Dan, like Gad, lived close to the border, he too is described as a lion (*Rashi*). According to some, the simile refers to the nimbleness and adventurous spirit for which the tribe of Dan was noted, as exemplified by its illustrious son Samson.

וַיִּקָּץ מִן-הַבָּשָׁן — Leaping forth from the Bashan. This is the literal translation. *Rashi* follows *Onkelos'* translation: Dan's land drinks of the rivers that flow from Bashan. The Jordan

[*יַרְדֵּן* = *יַרְדֵּן*] *Jordan* = flows from Dan] has its source in the Bashan, which lay to the north of the Jordan River in what is today southern Syria. It was a very fertile region, with forests and pastures. [See *Isaiah* 2:13; *Ezekiel* 27:6.]

Sforno notes that since the Bashan is a pasture land filled with flocks, one would hardly expect lions to leap forth and leave such succulent fare — unless they were assured of finding abundant prey elsewhere. The simile is that the tribe of Dan would be so confident of victory that it would not hesitate to go to war outside its boundaries.

23. Naphtali. Naphtali's blessing refers to the riches of its territory.

שָׂבַע רִצּוֹן — Satiated with favor. His territory was very fertile and contained everything its inhabitants could desire (*Rashi*).

וְנָדָרָם — And its south shore. Naphtali's territory was in the northwest and included the Sea of Kinnereth. According to the Talmud (*Bava Kamma* 81b), the tribe also received a narrow strip of land — "a rope's length" — around the south of the Kinnereth, where it could spread out its fishing nets (*Rashi*).

24. Asher. Moses followed Jacob's blessing (*Genesis* 49:20) in focusing on the fertility of Asher's territory and the fruitfulness of his progeny. Asher was the largest tribe (see *Numbers* 26:47), and Moses blessed them that they should remain so, and not be diminished by sin (*Daas Soferim*).

כָּרִיחַ מְבֻרָכִים — The most blessed of children. I have seen in *Sifre* that "none of all the tribes was as blessed with children as Asher," but I do not know how this was so (*Rashi*), i.e., *Rashi* does not know if Asher's children were exceptional in quality, numbers, or health (*Levush*). *Ramban* holds that *Sifre* refers to the numbers of Asher's progeny.

According to *Ramban*, Asher supplied all the tribes with such abundant and delicious produce that everyone blessed Asher for it.

When Asher was born, Leah said she was the most fortunate of women (*Genesis* 30:13). Now Moses expressed the hope that Leah's blessing be expanded until all the men and women of Israel would bless Asher (*Kli Yakar*).

רָצוֹן אֶחָיו — Pleasing to his brothers, i.e., his fellow tribes, because Asher supplied his fellow tribes with oil. To dip his feet in oil is a metaphor for great abundance. Another interpretation of the Sages is that Asher was pleasing because his daughters were beautiful and many of them were married to

כה תקיף כפרולא ונחשא (מותבך) וכימי עולמתך תקפך: כו לית אלה כאלהא דישאל דשכנתה בשמיא בסעך ותקפה בשמי שמיא: כז מדור אלהא די מלקמין במימרה מחעבר עלמא ותריך מקדמך סגא נאמר שצי: כח וישאל ישראל לרחצן בלחודיה בעין ברפתא דברכנון יעקב אבוהו לארעא עבדא עבור נחמר אף שמיא דעלויהו ישמשנון בטלא: כט טובך דישאל לית דכותך עמא דפרקנה (מן) קדם יי תקיף בסעך ודמן קדמויה גצחו גברותך ויכדבון סגא לך ואת על פריקת צנארי מלכיהו תדרך: א וסלק משה ממישרא דמואב לטורא דבנו ריש רמתא די על אפי רחור ואחוינה יי נת כל ארעא

כה ברזל ונחשת מנעליך וכימיה דבא: אין פאל ישרון רכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים: מענה אלהי קדם ומתחת זרעת עולם ויגרש מפניך אויב ויאמר השם: וישכן ישראל בטח בדר עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש אף שמי יערפו טל: אשריה ישראל מי כמוך עם נושע ביהוה מגן עזרך ואשר חרב גאותה ויפחשו איביך לך ואתה על במותימו תדרך: ניעל משה מערבת מואב אל הר נבו ראש הפסגה אשר על פני רחו ויראהו יהוה את כל הארץ את הגלעד עד דן: ואת כל נפתלי ואת אפרים וימנשה ואת כל ארץ יהודה עד הים האחרון: ואת ית גלעד עד דן: בנית כל נפתלי וית ארעא דאפרים ומנשה וית כל ארעא דיהודה עד ימא מערבא: ונית

לד

חתן התורה

כ"ה

ירמיה, כד יסבחי (ירמיה טו:יז) אלא כעין הכתחה שהנביאים יעקב, והיה אלהים עמכם והיציאתם אל ארץ אבותיכם (בראשית מח:כא; ספרי שנו): יערפו. יטיפו: אף שמי יערפו טל. אף כרכו של יחלך נוספת על כרכו של יעקב, ויתן לך אלהים מעל השמים וגו' (בראשית כז:כח; ספרי שס): (בט) אשריך ישראל. לאחר שפרט להם הכרכות אמר להם, מה לי לפרוט לכם, כלל דבר, הכל שלכם: אשריך ישראל מי כמוך. תשועתך בה' אשר הוא מגן עורך וחרב גאותך: ויבחושו איביך לך. כגון הגבועים שאמרו מאלך רחוקה כלו ענדיך וגו' (יהושע ט:ט): ואתה על במותימו תדרוך. כענין שנאמר שמו אח גנלים על לואי המלכים הלאה (שם יכד; ספרי שס): (א) מערבות מואב אל הר נבו. כמה מעלות היו ופסגת משה כפסיעה אחת (סוטה יג): את כל הארץ. הראוהו את כל ארץ ישראל בשלושה והמליקין העמידין להיות מליקין לה (ספרי שנו): עד דן. הראוהו בני דן עובדים עובדי זרה, שנאמר ויקימו להם בני דן את הפסל (שופטים יח): והראוהו שמשון שעמיד ללחם ממנו למושיע (ספרי שס): (ב) ואת כל נפתלי. הראוהו ארבע בשלושה וחורבנה, והראוהו דבורה וברק מקדש נפתלי לנחמים עם סיסרא ותמליתיו (שס): ואת ארץ אפרים ומנשה. הראוהו ארבע בשלושה ובחורבנה, והראוהו יהושע נלחם עם מלכי כנען, שם מאפרים, וגדעון שם ממנשה נלחם עם מדין ועמלק. ואת כל ארץ יהודה. בשלושה ובחורבנה, והראוהו מלכות בית דוד ונלחמו (שס): עד הים האחרון. ארץ המערב בשלושה ובחורבנה (שס). דבר אחר, אל תקרי הים האחרון אלא הים האחרון, הראוהו הקב"ה כל המאורעות שעמדין לישראל עד שיחיו המהים (שס):

Kohanim Gedolim, who had been anointed with the sacred oil (Rashi).

25-26. Epilogue: Moses' blessing to all of Israel. According to Rashi and Sforno, Moses addressed the following blessing to the nation as a whole. According to Ibn Ezra, Ramban, and Daas Zekeinim this verse is a continuation of Asher's blessing, and the nation's blessing begins with verse 26.

25. ברזל ונחשת – Iron and copper. In blessing all of Israel, Moses assured them that the tribes living at the borders would be so steadfast and brave that the Land would be as secure as if it were protected by locks and bars of iron and copper (Rashi). Alternatively, the verse refers to Asher, which was situated at the strategic and vulnerable northern

(כח) ברזל ונחשת מנעלך. עכשיו הוא מדבר כנגד כל ישראל, שהיו גבורים ושינים כשרי הספר וטעמים אלה של וכלו האויבים ליכנס בה, כליו הוא סגורה כמנועלים וכריחים של ברזל ונחשת. דבר אחר, ברזל ונחשת מנעלך, ארבע נעולות הרים שחולצין מהם ברזל ונחשת, ואלו של אשר היה מנועלה של ארץ ישראל (ספרי שס): ובימך דבאך. וימך שם טובים לך, שהן ימי חתלתך, ימי נעורך, כך יהיו ימי וקנתך שם דואכים, וזים ומחמוטעים. דבר אחר, וכימך דבאך, כמיני ימך, כל המים אשר אתם עושים רעו של מקום, יהיה דבאך, שכל הארצות דובאחו כסף וזהב לארץ ישראל, שמה מבורכה כפירות וכל הארצות מתפרנסות הימנה וממשיכות לה כספם וזהבם, שיקורט"ט, הכסף וזהב כלה מהם שם מציבות אוחו לארבע (ספרי שס): (בו) אין באל ישורון. דע לך ישורון, שאין כאל ככל אלהי העמים, ולא כעורז טרם: רובב שמים. הוא אוחו אלוהו שבעזרך, ובגאותו הוא רובב שחקים: (בו) מעונה אלהי קדם. למנון הס השחקים לאלהי קדם, שקדם לכל אלהים ויכיר לו שחקים לשמו ומשונות, ומתחת משונות כל בעלי ירוע טובים: ודורות עולם. סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו חקפו וגבורתו של עולם, לפיכך על כרחם יחרדו ויזעזע וכחם חלש מפניו, לשלם חימה הגבוה על הנמוך. והוא, שהכה והגבורה שלו, בעזרך: ויגרש מפניך אויב. ואמר לך השמך אוחם: מעונה. כל חיבה שלביה למ' כחלתה הטיל לה ה' כסופה ויבמות יג: (כח) בטח בדר. כל יחיד ויחיד איש חתך גפנו וחתך חתכו מפוזרין, ואין לריבין להתאסף ולישב יחד מפני האויב: עין יעקב. כמו ושינו כעין הדולח (במדבר יא:ז) כעין הכרכה שרכס יעקב. לא כדבר שאמר

border (Joshua 19:24-31). Moses' blessing was that Asher would defend that important area as if it were sealed by bars of iron and copper. Moses went on to bless Asher that it maintain its youthful vigor (Ramban).

26. ישרון – O Jeshurun. Moses told his people that when they conduct themselves in the upright manner implied by the name *Jeshurun*, God will ride across heaven to help them, but not when they act sinfully (Sifre).

R' Hirsch explains: Nothing can compare to the manner in which God will manifest Himself if the Jewish people remain true to their calling of *Jeshurun*; if they remain straight and upright, pursuing their life in undeviating loyalty to their duty.

27-29. Moses' last words. Moses has taken leave of his

Epilogue: ²⁵ May your borders be sealed like iron and copper, and like the days of your prime, so may your old age be. ²⁶ There is none like God, O Jeshurun; He rides across heaven to help you, and in His majesty through the upper heights.

Blessing to All of Israel ²⁷ That is the abode of God immemorial, and below are the world's mighty ones; He drove the enemy away from before you, and He said, "Destroy!" ²⁸ Thus Israel shall dwell secure, solitary, in the likeness of Jacob, in a land of grain and wine; even his heavens shall drip with dew.

²⁹ Fortunate are you, O Israel: Who is like you! O people delivered by HASHEM, the Shield of your help, Who is the Sword of your grandeur; your foes will try to deceive you, but you will trample their haughty ones.

34

¹ Moses ascended from the plains of Moab, to Mount Nebo, to the summit of the cliff that faces Jericho, and HASHEM showed him the entire Land: the Gilead as far as Dan; ² all of Naphtali, and the land of Ephraim and Manasseh; the entire land of Judah as far as the western sea; ³ the

Death
of Moses

people with a remarkable mixture of love and praise. In previous chapters of *Deuteronomy*, Moses had threatened Israel with a frightening array of punishments if they would fall short of God's calling. Indeed, history, more than any commentary, testifies to the gravity of the suffering he prophesied. But in his final words, Moses displayed his true feelings regarding Israel: *Fortunate are you. . . Who is like you! . . . you will trample their haughty ones* (v. 29). Even his threats of punishment were uttered only to warn Israel what their sins would bring upon them, and to make them realize that when God imposes suffering, it is because Israel's lofty status does not permit it to indulge in excesses that are regarded as "acceptable" by other nations. Moses' last words are of blessing and reassurance — for ultimately Israel will fulfill its promise and be showered with Divine rewards that will eclipse by far the horrors it has endured.

27. זָרַעַת עוֹלָם . . . מְעוֹנָה אֱלֹהֵי קָדָם — *That [i.e., the upper heights] is the abode of God immemorial . . . the world's mighty ones.* In a continuation of the previous verse, this verse states that even though God's abode is in the highest heavens, far above that of any of the spiritual beings, the world's mighty leaders on earth below must tremble at their insignificance compared with God, Who dwells in the heavens. In Moses' time, this referred to such awesome kings as Sihon and Og (*Rashi*), but throughout history the same is true: God is astride heavens that are infinitely above man's comprehension, but the leaders of the world — no matter how invincible they seemed to be at the height of their power — are shackled to the earth, and cannot go against His will.

28. בָּרַר — *Solitary.* Since, as promised in the previous verse, the enemy would be driven out, there would be no need for Jews to band together and live in large groups for fear of invasion. Rather, everyone would dwell individually "each under his vine and under his fig tree" (*Rashi*).

עֵין יַעֲקֹב — *In the likeness of Jacob.* The previously mentioned solitary security will be in conformity with the assurances Jacob had given them (*Genesis* 48:20): *And God shall be with you and bring you back to the Land of your fathers* (*Rashi*; cf. *Sifre*). Jacob is the source of the foundation through which the Land will prosper (*R' Hirsch*).

29. אֲשֵׁרֶיךָ — *Fortunate.* Israel is unique. God bestowed upon it that eminence that all other nations achieve only by the sword (*R' Hirsch*).

עַל-בְּמוֹתֵיהֶם תֵּדְרֹךְ — *You will trample their haughty ones* [lit., *you will tread upon their high places*], i.e. you will triumph over them as it says: (*Joshua* 10:24) *Put your feet on the necks of these kings* (*Rashi*). This figure of speech (see also 32:13) also denotes the triumphant and undisputed possession of the Land — even its high mountains and haughty leaders.

The word *בְּמוֹתֵיהֶם*, *their high places*, symbolizes the highest moral and intellectual level of a nation. Accordingly, Moses was telling his people that when Jews set standards for themselves, they should begin at the "high places" of the nations — for such standards should be the minimum for Jews — and go from there to even higher levels of conduct (*R' Shimon Schwab*).

34.

אֵלֶיךָ מוֹת מֹשֶׁה — *Death of Moses.* Having blessed the people and prayed for them, Moses, the faithful servant, ascended the mountain as he had been commanded (32:49). As he stood there, God showed him every part of the Land and the entire panorama of Jewish history that occurred at the places named in the passage.

1. אֶת-כָּל-הָאָרֶץ — *The entire Land.* It was more than a mere physical glance. God prophetically showed Moses the entire *Eretz Yisrael*, in its prosperity and under the oppression of future conquerors (*Rashi*).

עַד-דָּן — *As far as Dan.* God showed Moses both the offspring of Dan practicing idolatry (see *Judges* 18:30), and Dan's descendant Samson, who would deliver the people from the persecution of the Philistines (*Sifre*). According to *Targum Yonasan*: *He showed him all the strong ones of the Land*, i.e., its future leaders throughout history.

2. עַד הַיָּם הַמַּגֵּרֶת — *As far as the western sea*, i.e., the Mediterranean (see 11:24). Alternatively, the Sages teach: Read this phrase as though it did not state *הַיָּם הַמַּגֵּרֶת*, *the last sea*, but *הַיּוֹם הַהוּא*, *the last day*. God showed Moses all that would happen to Israel in the future until the last day when the dead will again live (*Rashi*).

הַנֶּגֶב וְאֶת־הַכֶּבֶר בִּקְעַת יִרְחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד־צָעִר:
 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם
 לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב לֵאמֹר לְזֶרְעֲךָ אֶתְנַנֶּה הָרְאִיתִיךָ בְּעֵינֶיךָ
 וְשָׂמָּה לֹא תַעֲבֹר: וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עַבְד־יְהוָה בְּאָרֶץ
 מוֹאָב עַל־פִּי יְהוָה: וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִי בְּאָרֶץ מוֹאָב מִוַּל בֵּית
 פְּעֹר וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת־קִבְרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: וּמֹשֶׁה בֶן־
 מֵאָה וָעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּמָתוֹ לֹא־כִהְתָּה עֵינָיו וְלֹא־נָס לִחָה:
 וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם
 וַיִּתְּמוּ יָמָי בְּכִי אָבֵל מֹשֶׁה: וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוּן מְלֹא רוּחַ
 חֲכָמָה בִּי־סֶמֶךְ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־
 יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: וְלֹא־
 קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כַּמֹּשֶׁה אֲשֶׁר יָדָעוּ יְהוָה פָּנִים
 אֶל־פָּנִים: לְכָל־הָאֲתֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה

ר"ט

הוא קבר את עצמו, וזה הוא אחד משלושה חסין שהיה רבי ישמעאל דורש כן. וכיוצא בו, ביום מלאת ימי מורו יצא חורו (במדבר י"ג) הוא מביא את עצמו. כיוצא בו, והשיאו חורו עון אשמה (ויקרא כ"ב:ז) ובי אחרים משיאים חורו, אלף הם משיאים את עצמם (ספרי נשא לב): מול בית פער. קברו היה מוכן שם משתה ימי נראשית לכפר על מעשה פער (סוטה יד.) וזה אחד מן הדברים שנבראו בין השמשות נסבר שנה (אבות האו): וז לא בהתה עינו. אף משתה (ספרי סס): ולא נס לחה. לחלויות שני. לא שלט בו רקבון ולא נהפך חורו פניו: (ח) בני ישראל. הכרס, אכל באהרן מתוך שהיה רודף שלום וטובן שלום בין איש לרעה ובין אשה לבעלה, נאמר כל בית ישראל (במדבר כ"ב:ז) זכרים ונקבות (פרד"א י"ז): (ו) אשר ידעו ה' פנים אל פנים. שהיה לבו בו ומדבר אליו בכל עת שרואה, כענין שנאמר ופעה אעלה אל ה' (שמות לב:ג) עמדו ואשמעה מה יטור ה' (לם (במדבר ט"ח):

4. *I have let you see it with your own eyes*, in order that you may say to Abraham, Isaac, and Jacob: HASHEM has fulfilled His promise to you. But, it is a decree from Me that *you shall not cross over to there*, otherwise I would have kept you alive to see them fully settled in the Land, and you would *then* go and tell the Patriarchs (Rashi).

According to *Or HaChaim*, God's statement that Moses would not cross over to the Land was testimony to his greatness. Kabbalistically, souls must go through *Eretz Yisrael* before they can ascend to heaven, but Moses was so spiritually exalted that his soul could ascend directly from wherever he was.

5. *So Moses... died there*. Since Moses died at this point, the Sages raise the question of who wrote this and the following verses (*Bava Basra* 15b). There are two opinions: Moses wrote the Torah up to this point, and Joshua wrote the remaining verses; or the Holy One, Blessed is He, dictated these words to Moses, and he wrote them with tears, rather than ink (Rashi).

Servant of HASHEM. Even as he died, Moses was still

(ג) ואת הנגב. ארץ יהודה (סס). דבר אחר, מערת המכפלה שנאמר ויעלו כנגד ויבא עד חברון (סס): ואת הכבוד. הראהו שלמה יולק כל בית המקדש, שנאמר בכבוד הירדן יקם המלך במעבה האדמה (מלכים א' ז:יז): (ר) לאמר לזרעך אתננה הראיתוך. כדי שהלך והאמר לאברהם ליצחק ויעקב שבושה ששבע לם הקב"ה קיימה, וזו לאמר, לך הראיתיה לך (ברכות י"ח): אבל גזירה היא מלפני ששמה לא תעבור, שאלו כי היינו מקיימך עד שהראה חורו נטועים וקטועים בה וילך ותגיד להם: (ה) וימת שם משה. אפשר משה מת וכתב וימת שם משה, אלף הם משיאים חורו, רבי מאיר חורו אפשר ספר החורו ספר כלום והוא חורו לקוח את ספר החורו הזה (לעיל לא:ז) אלף הקב"ה חורו ומשה כותב בדמם (ספרי שני: ב"ב טו): על פי ה'. כנשיקה (מ"ק כח): (ו) ויקבור אותו. הקב"ה נכבדו (סוטה יד.). רבי ישמעאל חורו

HASHEM's servant — obeying His command willingly (Ibn Ezra).

When he was alive he was called *man of God* (33:1), but in death he is called a *servant* for the first time, to allude to a new and higher status, for a servant is permitted, as it were to enter the inner chamber of the king (*R' Bachya*). So too, once the impediment of his body was removed from him, Moses' soul was able to perceive even more than before.

An *עבד*, literally, *slave*, is unique in that he is the property of his master and has no independent identity or legal status; he lives totally for his owner. In receiving this title, Moses was given the highest possible compliment: he lived completely and solely for the sake of God.

By the mouth of HASHEM. He died by the Divine Kiss (Rashi).

6. *He buried him*. God, in His glory, buried Moses. According to another opinion in the Talmud, Moses buried himself, the term *אנו* being reflexive, as in *Numbers* 6:13 and *Leviticus* 22:16.

Opposite Beth-peor. According to Rabbinic tradition, Moses' grave was ready for him since the six days

Negev and the Plain — the valley of Jericho, city of date palms — as far as Zoar.

⁴ And HASHEM said to him, "This is the land which I swore to Abraham, to Isaac, and to Jacob, saying, 'I will give it to your offspring.' I have let you see it with your own eyes, but you shall not cross over to there."

⁵ So Moses, servant of HASHEM, died there, in the land of Moab, by the mouth of HASHEM.

⁶ He buried him in the depression, in the land of Moab, opposite Beth-peor, and no one knows his burial place to this day. ⁷ Moses was one hundred and twenty years old when he died; his eye had not dimmed, and his vigor had not diminished. ⁸ The Children of Israel bewailed Moses in the plains of Moab for thirty days; then the days of tearful mourning for Moses ended.

⁹ Joshua son of Nun was filled with the spirit of wisdom, because Moses had laid his hands upon him, so the Children of Israel obeyed him and did as HASHEM had commanded Moses.

The Quality
of Moses'
Prophecy

¹⁰ Never again has there arisen in Israel a prophet like Moses, whom HASHEM had known face to face, ¹¹ as evidenced by all the signs and wonders that HASHEM sent him to perform

of Creation. He was buried opposite Beth-peor to atone for the incident of mass immorality that took place there (*Numbers* ch. 25). Moses' grave was one of the ten things created during twilight, on the eve of the first Sabbath of Creation (*Avos* 5:6).

וְלֹא יָדָע — And no one knows. Even Moses himself did not know it before, and after his death it remained concealed, so that his tomb might not become a shrine of pilgrimage for those who deify national heroes. It has been noted that this is the seal of Moses' humble self-effacement [see *Sotah* 13a].

7. וְלֹא יָנַס לָחָה — And his vigor had not diminished. Despite old age, Moses remained fresh physically. *Rashi* renders: Even after death, his life fluids remained in him; his body did not decompose.

8. וַיִּכְבְּדוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל — The Children of Israel bewailed. The Sages note that when Aaron died he was mourned by the entire House of Israel (*Numbers* 20:29), implying that Aaron was mourned more universally than Moses. Moses was mourned by the men [to whom he taught the Torah], but Aaron was involved with everyone because he loved and pursued peace, between man and his fellow, and between husband and wife (*Rashi*). Alternatively, Moses wept for Aaron, and when people saw Moses weeping, everyone was moved to tears (*Chizkuni*).

וַיִּתְחַמוּ יְמֵי בְנֵי אֶבְרָהָם — Then the days of tearful mourning for Moses ended. Although Moses left no equal and his level of prophecy has never been approached, the days of mourning had to end and, as the next verse says, Joshua carried on the legacy.

9. קָשָׁה . . . יָדָיו — Had laid his hands. The laying of hands symbolizes the transference of Moses' authority to Joshua, thus endowing him with a portion of his spirit. See *Numbers* 27:18.

§ The quality of Moses' prophecy

10. פָּנִים אֶל-פָּנִים — Face to face. Moses was familiar with God, and was able to speak with Him whenever he wished (*Rashi*).

According to *Ramban* (here and to *Numbers* 24:1-2), the verse speaks not of Moses' familiarity with God, but of the degree of closeness that God permitted him to have, for his prophetic visions were as clear as if two friends were conversing face to face, understanding one another not only through words but through facial expressions.

The Sages note the Torah's statement here that in Israel there would never be a prophet like Moses implies that among the non-Jewish nations, there could be such a prophet — and the Sages explain that this prophet was Balaam, which seems to imply that in some ways his prophecy was even greater than that of Moses (*Sifre*; see also notes to *Numbers* ch. 24). *Ramban* (*ibid.*) explains that by no means does this mean that Balaam was comparable to Moses, for no prophet ever approached the stature of Moses. Rather, Balaam could achieve his communication with God only by strenuous preparation and only regarding the topic he had chosen. Moses, however, could be summoned by God at any time and for any message. Accordingly, Balaam's prior awareness of the nature of his expected prophecy was an indication of his inferiority to Moses.

Thus Moses was unique in that he achieved the highest spiritual level possible. That there will never again arise a prophet like Moses is Maimonides' seventh Principle of Faith.

11. לְכָל הָאֵתָהּ — By all the signs, i.e., God knew Moses face to face through all the signs and miracles that He assigned him to perform. The term *sign* indicates a miracle that was foretold, such as the plagues in Egypt that were announced before they happened. Although many other prophets performed miracles, Moses was unique in the sheer might and awesomeness of the miracles that came about through him, such as the unprecedented revelation at Sinai, and in the miraculous duration of his miracles. The manna and water in the Wilderness, for example, lasted for forty years, as did the very survival of a huge nation in unlivable surroundings for all that time (*Ramban*).

לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לַפְרָעָה וּלְכָל-עֲבָדָיו וּלְכָל-
 יב אֶרֶצוֹ: הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכָל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר
 עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָל-יִשְׂרָאֵל: מִיָּא פסוקים. גאוא"ל סימן. אל"י סימן.
 לַמַּעֲבָד בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לַפְרָעָה וּלְכָל
 עֲבָדָיו וּלְכָל אֶרֶץ: יב וּלְכָל יָדָא
 חֲקִיפָתָא וּלְכָל חֲזָקָא רַבָּא דִּי עַבְד
 מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל:

At the conclusion of each of the five books of of the Torah, it is customary
 for the congregation followed by the reader to proclaim:

חֲזָק! חֲזָק! וְגַתְחֲזָק!

רש"י

(יב) ולכל היד החזקה. שקבל את המורה בלוחות כידיו: ולכל המורא הגדול.
 נסים וגבורות שבמדבר הגדול והמורא (ספרי טז): לעיני כל ישראל. שנשאו לבו
 דעת הקב"ה לדעתו, שנאמר אשר שברת (שמות לדא) יישר כחך ששברת (שבת פא):

12. הַיָּד הַחֲזָקָה — *Strong hand*. This refers to Moses having
 received in his hands the Tablets of the Ten Command-
 ments, which, according to the Midrash, were of extraordi-
 nary weight (*Rashi*). According to *Ramban* it refers to the
 division of the waters of the Red Sea.

— *Before the eyes of all Israel*. Moses took it
 upon himself to shatter the Tablets before their eyes [see
Deuteronomy 19:17], and God ratified his decision (*Rashi*). It
 is not only that a leader must be able to make momentous
 decisions, he must be willing to destroy his life's work, if

in the land of Egypt, against Pharaoh and all his courtiers and all his land, ¹² and by all the strong hand and awesome power that Moses performed before the eyes of all Israel.

At the conclusion of each of the five books of the Torah, it is customary for the congregation followed by the reader to proclaim:

“Chazak! Chazak! Venischazelk! (Be strong! Be strong! And may we be strengthened!)”

THE HAFTARAH FOR VEZOS HABERACHAH APPEARS ON PAGE 1245.

Vezos Habrachah is always read on Simchas Torah.

necessary. Many people are able to build heroically, but few are able to make the decision to tear down.

Moses' prophetic prowess and signs did not have to be accepted on faith; his great acts were fully visible to the entire nation. The Divine Presence was revealed through him at the Red Sea, Mount Sinai, and the Tent of Meeting.

מִיֵּא מַסּוּקִים. גִּאּוּאֵי־לִי סִימָן. אֱלֹהֵי־סִימָן. — This Masoretic note means: There are 41 verses in the *Sidrah*, numerically

corresponding to the mnemonics אֱלֹהֵי־לִי and גִּאּוּאֵי־לִי.

The first mnemonic means “*God redeemed*,” meaning that the Torah concludes with an allusion to the Exodus, which made us His people. The second one means “*My God*,” for Israel concludes the reading of the Torah with the unassailable conviction of our loyalty to God. Or it may be read to mean “*To me*,” meaning that God gave the Torah to me, i.e., Israel.

☞ Masoretic Notes Regarding the Number of Verses in Each Chumash

סכום פסוקי דספר בראשית אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה, אי"ך לר' סימן.

There are 1,534 verses in the Book of Genesis, corresponding to the mnemonic אָךְ לר'. In this mnemonic, the letter א stands for אֶלֶף, *one thousand* and the ך stands for five hundred (the final letters, ץ ף ן ף ץ, equal 500, 600, 700, 800, 900, respectively). The letter ד equals four, and is also often used as a symbol for God's four-letter Hebrew Name. Thus, the mnemonic may be rendered *only for God*, meaning that all of Creation was only for the sake of God's glory.

סכום פסוקי דספר ואלה שמות, אלף ומאתים ותשעה, אר"ט סימן.

There are 1,209 verses in the Book of Exodus, corresponding to the mnemonic אר"ט. In this mnemonic, the letter א stands for אֶלֶף, *one thousand*. The word ט is related to the word תַּיֵּט, which is found in *Numbers* 22:32. There *Rashi* offers two definitions, "hastened" and "desired," both of which apply here. God *hastened* the events of this Book — the Exodus, the Splitting of the Sea, the Revelation at Sinai, and so on — in order to carry out the Divine plan of making Israel His Chosen People. Alternatively, God *desired* to liberate Israel so that it would become his nation.

סכום פסוקי דספר ויקרא, שמנה מאות וחמשים ותשעה, נט"ף סימן.

There are 859 verses in the Book of Leviticus, corresponding to the mnemonic נטף. In this mnemonic, the final ף stands for 800 (see above). נטף is one of the aromatic spices used in the Temple incense service, alluding to the function of the offerings, the main theme of this Book, as a gratifying aroma to God.

סכום פסוקי דספר במדבר, אלף ומאתים ושמנים וארבעה, ארפ"ח (אפר"ח) סימן.

There are 1,288 verses in the Book of Numbers, corresponding to the mnemonic ארפ"ח (or אפר"ח). The word אפרח can be related to רפה (following the rule that ח and ה are sometimes interchangeable). The word means to *release* or *loosen*, for, as a result of the shortcomings revealed in this Book, God released the Divine hand that was leading the people to *Eretz Yisrael*, and left them in the Wilderness for forty years. The word אפרח refers to *blossoming*, as in 17:23, when God proved Aaron's greatness by having his staff produce blossoms. This Book contains challenges to the legitimacy of Moses and Aaron, and always God vindicated them, thus allowing their authority to blossom.

סכום פסוקי דספר דברים, תשע מאות וחמשים וחמשה, הנ"ץ סימן.

There are 955 verses in the Book of Deuteronomy, corresponding to the mnemonic הנץ. In this mnemonic, the ץ stands for 900 (see above). The word הנץ refers to the *rising* of the sun or the *blossoming* of flowers, for God was now ready to bring Israel into its Land, which was a new sunrise for His nation.

סכום הפסוקים של כל התורה, חמשת אלפים ושמנה מאות וארבעים וחמשה, ואור,, החמ"ה" יהיה שבעתים סימן.

There are a total of 5,845 verses in the entire Torah, corresponding to the mnemonic הַחֲמָה. In this mnemonic, the ח stands for five thousand and the ה for eight hundred. The word הַחֲמָה means *the sun*, an apt metaphor for the Torah, which is the true light of the world (R' David Feinstein).

הַפְּטָרוֹת

The Haftaros

ברכות ההפטר / BLESSINGS OF THE HAFTARAH

After the Torah Scroll has been tied and covered, the *Maftir* recites the *Haftarah* blessings.

Blessed are You, HASHEM, our God, King of the universe, Who has chosen good prophets and was pleased with their words that were uttered with truth. Blessed are You, HASHEM, Who chooses the Torah; Moses, His servant; Israel, His nation; and the prophets of truth and righteousness. (Cong. – Amen.)

The *Haftarah* is read, after which the *Maftir* recites the following blessings.

Blessed are You, HASHEM, our God, King of the universe, Rock of all eternities, Righteous in all generations, the trustworthy God, Who says and does, Who speaks and fulfills, all of Whose words are true and righteous. Trustworthy are You HASHEM, our God, and trustworthy are Your words, not one of Your words is turned back to its origin unfulfilled, for You are God, trustworthy (and compassionate) King. Blessed are You, HASHEM, the God Who is trustworthy in all His words. (Cong. – Amen.)

Have mercy on Zion for it is the source of our life; to the one who is deeply humiliated bring salvation speedily, in our days. Blessed are You, HASHEM, Who gladdens Zion through her children. (Cong. – Amen.)

Gladden us, HASHEM, our God, with Elijah the prophet Your servant, and with the kingdom of the House of David, Your anointed, may he come speedily and cause our heart to exult. On his throne let no stranger sit nor let others continue to inherit his honor, for by Your holy Name You swore to him that his lamp will not be extinguished forever and ever. Blessed are You, HASHEM, Shield of David. (Cong. – Amen.)

On fast days the blessings end here.

On an ordinary Sabbath (including the Sabbath of Chol HaMoed Pesach) continue:

For the Torah reading, for the prayer service, for the reading from the Prophets and for this Sabbath day that You, HASHEM, our God, have given us for holiness and contentment, for glory and splendor — for all this, HASHEM, our God, we gratefully thank You and bless You. May Your Name be blessed by the mouth of all the living always, for all eternity. Blessed are You, HASHEM, Who sanctifies the Sabbath. (Cong. – Amen.)

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בְּנְבִיאִים טוֹבִים, וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בְּאַמֶּת, בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבַמַּשָּׁה עֲבָדוֹ, וּבִישְׂרָאֵל עַמּוֹ, וּבְנְבִיאֵי הָאֱמֶת וְצֶדֶק.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צָדִיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הַאֹמֵר וְעָשָׂה, הַמְדַּבֵּר וּמַקְשֵׁה שְׂכָל דְּבָרָיו אֱמֶת וְצֶדֶק. נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ, וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבַר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אַחֲרֵי לֹא יָשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמֵן) אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו.

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תּוֹשִׁיעַ בַּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׁמֵּחַ צִיּוֹן בְּבִנְיָהּ.

שְׂמַחְנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַלְהֵי הַנְּבִיא עֲבָדֶךָ, וּבַמַּלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בַּמְהֵרָה יָבֹא וְיַגְל לִבְנוֹ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יָשׁוּב זֶר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ, כִּי בְשֵׁם קִדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכָּבֵה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מֶגֶן דָּוִד.

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה, וְעַל הַנְּבִיאִים, וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתָּה לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, לְקִדְשָׁה וּלְמִנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתַפָּאֶרֶת. עַל הַכָּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ, אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, וְתִבְרַךְ שְׁמֶךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת.

On a festival and on a Sabbath that coincides with a Festival (including the Sabbath of Chol HaMoed Succos) continue here [the words in brackets are inserted on the Sabbath]:

על התורה, ועל העבודה, ועל הנביאים, ועל יום [השבת הזה ויום]
For the Torah reading, for the prayer service, for the reading from the Prophets and for this [Sabbath day and this] day of the

On Pesach:

Festival of Matzos חג המצות

On Shavuot:

Shavuot Festival חג השבועות

On Succos:

Succos Festival חג הסוכות

On Shemini Atzeres and Simchas Torah:

Shemini Atzeres Festival (שמיני עצרת חג)

that You, HASHEM, our God, have given us [for holiness and contentment], for gladness and joy, for glory and splendor. For all this, HASHEM, our God, we gratefully thank You and bless You. May Your Name be blessed by the mouth of all the living, always, for all eternity. Blessed are You, HASHEM, Who sanctifies [the Sabbath], Israel and the festival seasons.

(Cong. — Amen.)

הזה, שנתת לנו יהוה אלהינו, [לקדשה ולמנוחה]. לששון ולשמחה, לכבוד ולתפארת. על הכל יהוה אלהינו, אנחנו מודים לך, ומברכים אותך, יתברך שמו בפי כל חי תמיד לעולם ועד. ברוך אתה יהוה, מקדש [השבת ו] ישראל והזמנים.

(קהל — אמן)

On Rosh Hashanah continue here [the words in brackets are inserted on the Sabbath]:

על התורה, ועל העבודה, ועל הנביאים, ועל יום [השבת הזה ויום]
For the Torah reading, for the prayer service, for the reading from the Prophets [and for this Sabbath day] and for this Day of Remembrance that You, HASHEM, our God, have given us [for holiness and contentment], for glory and splendor — for all this, HASHEM, our God, we gratefully thank You and bless You. May Your Name be blessed by the mouth of all the living, always, for all eternity, for Your word is true and endures forever. Blessed are You, HASHEM, Who sanctifies [the Sabbath], Israel and the Day of Remembrance. (Cong. — Amen.)

הזה, שנתת לנו יהוה אלהינו, [לקדשה ולמנוחה]. לכבוד ולתפארת. על הכל יהוה אלהינו, אנחנו מודים לך, ומברכים אותך, יתברך שמו בפי כל חי תמיד לעולם ועד. ודברך אמת וקיים לעד. ברוך אתה יהוה, מלך על כל הארץ, מקדש [השבת ו] ישראל ויום הזכרון.

(קהל — אמן)

On Yom Kippur continue here [the words in brackets are inserted on the Sabbath]:

על התורה, ועל העבודה, ועל הנביאים, ועל יום [השבת הזה]
For the Torah reading, for the prayer service, for the reading from the Prophets, and [for this Sabbath day] and for this Day of Atonement that You, HASHEM, our God, have given us [for holiness and contentment], for pardon, forgiveness and atonement, for glory and splendor — for all this, HASHEM, our God, we gratefully thank You and bless You. May Your Name be blessed by the mouth of all the living, always, for all eternity, for Your word is true and endures forever. Blessed are You, HASHEM, the King Who pardons and forgives our iniquities and the iniquities of His people, the Family of Israel, and removes our sins every single year, King over all the world, Who sanctifies [the Sabbath], Israel and the Day of Atonement. (Cong. — Amen.)

הכפורים הזה שנתת לנו יהוה אלהינו, [לקדשה ולמנוחה]. למחילה ולסליחה ולכפרה, לכבוד ולתפארת. על הכל יהוה אלהינו, אנחנו מודים לך, ומברכים אותך, יתברך שמו בפי כל חי תמיד לעולם ועד. ודברך אמת וקיים לעד. ברוך אתה יהוה, מלך מוחל וסולח לעונותינו ולעונות עמו בית ישראל, ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה, מלך על כל הארץ מקדש [השבת ו] ישראל ויום הכפורים.

(קהל — אמן)

הפטרות בראשית / HAFTARAS BEREISHIS

ישעיה מכה-מג' / Isaiah 42:5-43:10

42 ⁵ So said the God, HASHEM, Who creates the heavens and stretches them forth, spreads out the earth and what grows from it, gives a soul to the people upon it, and a spirit to those who walk on it:

⁶ I am HASHEM; in righteousness have I called you and taken hold of your hand; I have protected you and appointed you to bring the people to the covenant, to be a light for the nations; ⁷ to open blinded eyes, to remove a prisoner from confinement, dwellers in darkness from a dungeon.

⁸ I am HASHEM; that is My Name, and I shall not give over My glory to another nor My praise to the graven idols. ⁹ Behold! the early prophecies have come about; now I relate new ones, before they sprout I shall let you hear [them].

¹⁰ Sing to HASHEM a new song, His praise from the end of the earth, those who go down to the sea and those that fill it, the islands and their inhabitants. ¹¹ Let the desert and its cities raise [their] voice, the open places where Kedar dwells, let those who dwell on bedrock sing out, from mountain summits shout. ¹² Let them render glory to HASHEM and declare His glory in the islands.

¹³ HASHEM shall go forth like a warrior, like a man of wars He shall arouse His vengeance, He shall shout triumphantly, even roar, He shall overpower His enemies.

¹⁴ I have long kept silent, been quiet, restrained Myself — I will cry out like a woman giving birth; I will both lay waste and swallow up. ¹⁵ I will destroy mountains and hills and wither all their herbage, I will turn rivers into islands and I will dry up marshes.

¹⁶ I will lead the blind on a way they did not know, on paths they did not know will I have them walk; I will turn darkness to light before them and make the crooked places straight — these things shall I have done and not neglected them. ¹⁷ They will be driven back and deeply shamed, those who trust in graven idols; those who say to listen idols, "You are our gods."

¹⁸ O deaf ones, listen; and blind ones, gaze to see! ¹⁹ Who is blind but My servant, or as deaf as My agent whom I dispatch; who is blind as the perfect one and blind as the servant of HASHEM? ²⁰ Seeing much but heeding not, opening ears but hearing not. ²¹ HASHEM desires for the sake of its righteousness that the Torah be made great and glorious.

Sephardim and the community of Frankfurt am Main conclude the Haftarah here. Others continue.

²² But it is a looted, downtrodden people, all of them trapped in holes, and hidden away in prisons; they are looted without rescuer, downtrodden with no one saying, "Give back!" ²³ Who among you will give ear to this, will hearken and hear what will happen later? ²⁴ Who delivered Jacob to plunder and Israel

מב הִכְהֵאֲמַר הָאֵל ו יְהוָה בּוֹרֵא שָׁמַיִם וְנוֹטִיָּהֶם רִקְעַת הָאָרֶץ וְצִיָּצְאֶיהָ נָתַן נִשְׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לְהִלְכֵם בָּהּ: ו אֲנִי יְהוָה קְרֵאתִיךָ בְּצֹדֶק וּבְחֶזֶק בְּיָדְךָ וְאַצְרֶךָ וְאֶתְנֶנְךָ לְבְרִית עִם לְאוֹר גּוֹיִם: ו לִפְקֹחַ עֵינַיִם עֲוֵרוֹת לְהוֹצִיא מִמִּסְגָּר אֲסִיר מִבֵּית כָּלֹא יִשְׁבִּי חֹשֶׁךְ: ה אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי וּבְבוֹדִי לֹא אֶחָר אֶתֵּן וְתִהְיֶה לִּי לְפָסִילִים: ט הָרֵאשֹׁנוֹת הִנֵּה־בָאוּ וְחֲדָשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה אֲשֶׁמִּיעַ אֶתְכֶּם: י יִשְׁרֹי לִיהוָה שִׁיר חֲדָשׁ תִּהְיֶה מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמֵלֹאֵי אֲיִים וְיִשְׁבֵּיהֶם: יא יִשְׁאוּ מִדְּבַר וְעָלְיוּ הַצִּדְרִים תִּשָּׁב קֶדֶר יִרְנֹו יִשְׁבִּי סֹלֶעַ מִרֹּאשׁ הָרִים יִצְחוּ: יב יִשְׁמְרוּ לִיהוָה כְּבוֹד וְתִהְיֶה לָתוֹרָה בָּאִיִּים יִגִּידוּ: יג יִהְיֶה כְּגִבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יַעִיר קִנְיָה וְרִיעַ אֶף־יִצְרִיחַ עַל־אֵיבָיו וְתִגְבֹּר: יד הִחֲשִׁיתִי מַעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶתְאַפֵּק בְּיִלְדָה אֶפְעֶה אֲשֶׁם וְאֶשְׁאֵף יָחִיד: טו אֶחָרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת וְכָל־עֵשְׂבָם אוֹבִישׁ וְשִׁמְתִּי נְהֹרוֹת לְאֵיִים וְאֶגְמִים אוֹבִישׁ: טז וְהוֹלֵכְתִּי עוֹרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדְעוּ בְּתִיבוֹת לֹא־יָדְעוּ אֲדָרִיכֶם אֲשִׁים מִחֹשֶׁךְ לִפְנֵיהֶם לְאוֹר וּמַעֲקָשִׁים לְמִשׁוֹר אֶלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתֶם וְלֹא עֲזֹבְתִים: יז נִסְגּוּ אַחֲרָי יִבְשׁוּ בִשְׁת׃ הַבְּטָחִים בִּפְסָל הָאֲמָרִים לְמַסְכָּה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ: יח הִחֲרָשִׁים שָׁמְעוּ וְהַעֲוִרִים הִבִּיטוּ לִרְאֹת: יט מִי עוֹר כִּי אִם־עַבְדִּי וְחָרֵשׁ כְּמִלְאָכִי אֶשְׁלַח מִי עוֹר כְּמִשְׁלָם וְעוֹר כְּעַבְדִּי יְהוָה: כ כִּרְאֹת [ראית כ]: כב וְלֹא תִשְׁמַר פִּקּוּחַ אֲזִנִּים וְלֹא יִשְׁמַע: כא יְהוָה חִפְץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיִאֲדִיר:

כב וְהוּא עִם־בְּנוֹו וְשֹׁסֵי הַפֶּחַ בְּחוֹרִים כָּלָם וּבִבְתֵּי כָל־אֵיִם הִחֲבָאוּ הֵיוּ לְכֹו וְאִין מִצִּיל מִשְׁפָּה וְאִין־אִמֵּר הִשָּׁב: כג מִי בָכֶם יִאֲזִין זֹאת יִקְשִׁיב וְיִשְׁמַע לְאַחֲרָי: כד מִי־נָתַן לְמַשְׁפָּה [למשוּסָה כ]: יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל

Haftaras Berelshis

The Sidrah began with the story of Creation and the august role of man in bringing God's goal to fruition; of his downfall and God's mercy in allowing him a new life in which he could redeem himself. The Haftarah's theme is similar.

Creation is not a phenomenon that took place in primeval times and then was left to proceed of its own inertia. The first verse of

the Haftarah speaks of Creation in the present tense, because God must renew it constantly; otherwise the universe would cease to exist. So He does. His purpose is for Israel to guide mankind to His service: to bring the people to the covenant, to be a light to the nations; to help them remove the impediments that prevent their eyes and ears from seeing and hearing the truth.

But Israel falters. It sins, and God allows it to be plundered as a

to looters, was it not HASHEM — the One against Whom we sinned — not willing to go in His ways, and not hearkening to His Torah? ²⁵ So He poured His fiery wrath upon it and the power of war, and He set it on fire all around — but he would not know; it burned within him — but he did not take it to heart.

43 ¹ And now, so says HASHEM, your Creator, O Jacob; the One Who fashioned you, O Israel: Fear not, for I have redeemed you, I have called you by name, for you are Mine.

² When you pass through water, I am with you; and through rivers, they will not flood you; when you walk through fire, you will not be burned; and a flame will not burn among you. ³ For I am HASHEM your God, the Holy One of Israel, your Savior; I gave Egypt as your ransom, and Kush and Seba instead of you.

⁴ Because you were worthy in My eyes you were honored and I loved you, so I gave a person instead of you and regimes instead of your soul. ⁵ Fear not, for I am with you; from the east will I bring your offspring and from the west will I gather you. ⁶ I shall say to the north, "Give [back]," and to the south, "Do not withhold, bring My sons from afar and My daughters from the end of the earth"; ⁷ everyone who is called by My Name and whom I have created for My glory, whom I have fashioned, even perfected; ⁸ to remove the blind people though there are eyes, and deaf though they have ears.

⁹ Were all the nations gathered together and all the regimes assembled — who among them could have declared this, could have let us hear the early prophecies? Let them bring their witnesses and they will be vindicated; else let them hear and they will say, "It is true."

¹⁰ You are My witnesses — the words of HASHEM — and My servant, whom I have chosen, so that you will know and believe in Me, and understand that I am He; before Me nothing was created by a god and after Me it shall not be!

לְבוֹזִים הָלָא יְהוָה זֶה חָטְאוֹנוּ לוֹ וְלֹא-אָבוּ בְּדַרְכֵּי הַלֹּחַ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּחֻרְתּוֹ: כִּי וַיִּשְׁפֹּךְ עָלָיו חֲמָה אִפּוֹ וַיַּעֲזוּ מַלְחָמָה וַתִּלְהַטְהוּ מִסְבִּיב וְלֹא יָדַע וַתִּבְעַר-בּוֹ וְלֹא-יָשִׁים עַל-לֵב: מִגֵּ' וַעֲתָה כֹּה-אָמַר יְהוָה בְּרָאָה יַעֲקֹב וַיִּצְרָךְ יִשְׂרָאֵל אֶל-תִּירָא כִּי גֹאֲלִיךָ קָרָאתִי בְּשֵׁמִי לִי-אַתָּה: בְּכִי-תַעֲבֹר בְּמִים אִתָּךְ אֲנִי וּבְנֵהֶרֶת לֹא יִשְׁטָפוּךָ כִּי-תֵלֵךְ בְּמוֹ-אֵשׁ לֹא תִכְוֶה וְלֹהֶבֶת לֹא תִבְעַר-בָּךְ: גִּ' כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַךָ נָתַתִּי כִפְרָה מִצָּרִים כּוֹשׁ וּסְבָא תַחְתִּיךָ: ו-מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ בְּעֵינֵי נִבְכַּדְתָּ וְאֲנִי אֶהְבֵּתִיךָ וְאַתָּן אֲדָם תַּחְתִּיךָ וְלֹאֲמִים תַּחַת נִפְשֶׁךָ: ה-אֶל-תִּירָא כִּי אִתָּךְ אֲנִי מִמּוֹרָח אָבִיא וְזַרְעֶךָ וּמִמַּעַרְב אֶקְבְּצֶנָה: וְאִמְרָ לְצִפּוֹן תִּנֵּי וְלַתִּימָן אֶל-תִּכְלְאִי הִבֵּי־אִי כְנִי מִרְחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ: ז-בֹּל הִנֵּקְרָא בְּשֵׁמִי וּלְכַבּוּדִי בְּרָאתִי וַיִּצְרָתִי אֶף-עֲשִׂיתִי: ח-הוֹצִיא עִם-עוֹר וְעֵינַיִם יֵשׁ וְחֹרְשִׁים וְאֹנִים לָמוּ: ט-כָּל-הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדוֹ וַיִּאֲסָפוּ לְאֲמִים מִי בָהֶם יִגִּיד זֹאת וְרֹאשֹׁנוֹת יִשְׁמִיעֵנוּ יִתְּנוּ עֲדִיהֶם וַיִּצְדָּקוּ וַיִּשְׁמְעוּ וַיֹּאמְרוּ אִמְתָּ: י-אַתָּם עָדִי נֹאֲם-יְהוָה וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בְּחֻרְתִּי לְמַעַן תִּדְּעוּ וְתִאֲמִינוּ לִי וְתִבְנֶינּוּ כִי-אֲנִי הוּא לִפְנֵי לֹא-נוֹצַר אֶל וְאַחֲרֵי לֹא-יְהִיָּה:

HAFTARAS NOACH / נח הפטרת

ישעיה נד:1-10 / שיעיה נד:א-י

54 ¹ Sing out, O barren one, who has not given birth, break out into glad song and be jubilant, O one who had no labor pains, for the children of the desolate [Jerusalem] outnumber the children of the inhabited [city], said HASHEM. ² Broaden the place of your tent and stretch out the curtains of your dwellings, stint not; lengthen your cords and strengthen your pegs. ³ For southward and northward you shall spread out mightily, your offspring will inherit nations, and they will settle desolate cities. ⁴ Fear not, for you will not be shamed, do not feel humiliated for you will not be mortified; for you will forget the shame of your youth, and the mortification of your widowhood you will remember no more. ⁵ For your Master is your Maker — HASHEM,

נִד אֲרֵנִי עֲקָרָה לֹא יָלְדָה פְּצַחִי רָגַה וְצִהְלִי לֹא-חֲלָה כִּי-רִבִּים בְּנֵי-שׁוֹמְמָה מִבְּנֵי בְּעוֹלָה אָמַר יְהוָה: ב-הִרְחִיבִי מְקוֹם אֹהֶלְךָ וַיִּרְעוֹת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יָטוּ אֶל-תַּחֲשֹׁכִי הָאֲרִיכִי מִיַּתְדֶיךָ וַיִּתְּדִתִּיךָ חֲזָקִי: ג-כִּי-יִמִּין וּשְׂמֹאל תִּפְרָצִי וְזַרְעֶךָ גּוֹיִם יִירָשׁ וְעָרִים נִשְׁמֹות יוֹשִׁיבוּ: ד-אֶל-תִּירָאִי כִּי-לֹא תִבוֹשִׁי וְאֶל-תִּכְלַמִּי כִּי-לֹא תַחֲפִירִי כִּי בִשֵׁת עֲלוֹמְךָ תִּשְׁכַּחִי וְחֻרְפַּת אֲלֻמְנוֹתֶיךָ לֹא תִזְכְּרִי-עוֹד: ה-כִּי בְּעִלְיֶךָ עֲשִׂיךָ יְהוָה

result of its failure. The downfall is not permanent; although God may look from afar; but He remains vigilant and seeks the opportunity to restore Israel to its eminence. No one seems to care, to see, but God always keeps His original purpose in mind, and only Israel is equal to it. Can the nations or their gods match Israel's loyalty, despite its frequent lapses? Is there any other nation that can bear witness to God's greatness, His mercy, and the fulfillment of His prophecies?

Ultimately, Israel can, and because it does it will be redeemed and be the instrument for the triumph of the spirit.

Haftaras Noach

Man has infinite capacity to save the world and to destroy it. And he has an equal capacity to perceive the truth and to see right through it and miss it entirely.

The generation of the Flood continued man's slide into immorality until God's mercy had reached its limit. It is instructive that the last straw was thievery; as the Sages teach: Even if there is a bushel of sins, it is thievery that leads the condemnations. So man had taken the universe and pushed it over the brink of destruction, but there was one man, Noah, who saved the race and

Master of Legions is His Name; your Redeemer is the Holy One of Israel — God of all the world shall He be called. ⁶ For like a wife who had been forsaken and of melancholy spirit will HASHEM have called you, and like a wife of one's youth who had become despised — said your God. ⁷ For but a brief moment have I forsaken you, and with abundant mercy shall I gather you in. ⁸ With a slight wrath have I concealed My countenance from you for a moment, but with eternal kindness shall I show you mercy, said your Redeemer, HASHEM.

⁹ For like the waters of Noah shall this be to Me: As I have sworn never again to pass the waters of Noah over the earth, so have I sworn not to be wrathful with you or rebuke you. ¹⁰ For the mountains may be moved and the hills may falter, but My kindness shall not be removed from you and My covenant of peace shall not falter, says the One Who shows you mercy, HASHEM.

Sephardim conclude the Haftarah here. Ashkenazim continue.

¹¹ O afflicted, storm-tossed, unconsolated one, behold! I shall lay your floor stones upon pearls and make your foundation of sapphires. ¹² I shall make your sun windows of rubies and your gates of garnets, and your entire boundary of precious stones. ¹³ All your children will be students of HASHEM, and abundant will be your children's peace. ¹⁴ Establish yourself through righteousness, distance yourself from oppression for you need not fear it, and from panic for it will not come near you. ¹⁵ One need fear indeed if he has nothing from Me; whoever aggressively opposes you will fall because of you.

¹⁶ Behold! I have created the smith who blows on a charcoal flame and withdraws a tool for his labor, and I have created the destroyer to ruin. ¹⁷ Any weapon sharpened against you shall not succeed, and any tongue that shall rise against you in judgment shall you condemn; this is the heritage of the servants of HASHEM, and their righteousness is from Me, the words of HASHEM.

55 ¹ Ho, everyone who is thirsty, go to the water, even one who has no money; go buy and eat, go and buy without money, and without barter wine and milk. ² Why do you weigh out money for that which is not bread and [fruit of] your toil for that which does not satisfy? Listen well to Me and eat what is good, and let your soul delight in abundance. ³ Incline your ear and come to Me, listen and your soul will rejuvenate; I shall seal an eternal covenant with you, the enduring kindnesses [promised] David. ⁴ Behold! I have appointed him a witness to the regimes, a prince and a commander to the regimes. ⁵ Behold! a nation that you did not know will you call, and a nation that knew you not will run to you, for the sake of HASHEM, your God, the Holy One of Israel, for He has glorified you!

צבאות שמו וגאלך קדוש ישראל אלהי כל-הארץ יקרא: ופי-כאשה עזובה ועצובת רוח קראך יהוה ואשת נעורים כי תמאס אמר אלהיך: וברגע קטן עזבתך וברחמים גדולים אקבצך: ח בשצף קצף הסתרתני פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתך אמר גאלך יהוה: ט כי-מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי-נח עוד על-הארץ בן נשבעתי מקצף עליך ומגער-כה: י כי-הרים ימושו והגבעות תמוטטנה וחסדי מאתך לא-ימושו וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך יהוה:

יא עניה סערה לא נחמה הנה אנכי מרפיץ בפורך אבניך ויסדתך בפסירים: יב ושמתי בך כד שמשתיך ושעריך לאבני אקדח וכל-גבולך לאבני-חפץ: יג וכל-בניך למורי יהוה ורב שלום בניה: יד בצדקה תבונני רחמי מעשך כי-לא תיראי וממחמה כי לא-תקרב אליך: טו הן גור יגור אפס מאותי מי-גר אתך עליך יפול: טז הנה [הן כ] אנכי בראתי חדש נפח באש פחם ומוציא כלי למעשהו ואנכי בראתי משחית לחבל: יז כל-כלי יוצר עליך לא יצלח וכל-לשון תקום-אתך למשפט תרשיעי זאת נחלת עבדי יהוה וצדקתם מאתי נאם-יהוה: נח א הוי כל-צמא לכו למים ואשר אי-לו בסף לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלוא-כסף ובלוא מחיר מן וחלב: נט לממה תשקלו-כסף בלוא-לחם ויגיעכם בלוא לשבעה שמעו שמוע אלי ואכלו-טוב ותתענג בדרך נפשכם: ג הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם ואכרתה לכם ברית עולם חסדי דוד הנאמנים: ד הן עוד לאומים נתתיו נגיד ומצוה לאומים: ה הן גוי לא-תדע תקרא וגוי לא-ידעך אליך ירוצו למען יהוה אלהיך ולקדוש ישראל פי פארה:

the world. Thanks to his righteousness, humanity survived — proof that no one should ever consider himself too insignificant to make a difference.

One would expect the survivors of the Flood and their immediate descendants to have learned that immortality is not assured. When the generation that built the Tower of Babel thought that it could do battle with God, it did not need fallible history books to tell it about the Flood. Noah and his children were still alive, eyewitnesses who had lived through man's foolishness and its consequences. But, overcome with delusions of their own power and rationalizing that the Flood had been a natural, coincidental disas-

ter, they built the Tower anyway.

History repeats itself for those who refuse to learn from it.

Haftaras Lech Lecha

Abraham was summoned by God and given the mission of bringing His will to fruition and His message to the nations. The *Haftarah* builds upon this theme, and encourages Israel to maintain its optimistic spirit even in the face of its own failure and exile, and stubborn resistance on the part of the nations.

"God gives strength to the weary..." Isaiah proclaims; those who trust Him will find new strength and ultimately prevail.

הפטרת לך לך / HAFTARAS LECH LECHA

ישעיה מ:27 – 41:16 / מא:טז

40 ²⁷ Why do you say, O Jacob, and declare, O Israel: "My way is hidden from HASHEM, and my cause has been passed over by my God?" ²⁸ Could you not have known even if you had not heard, that the eternal God is HASHEM, Creator of the ends of the earth, Who neither wearies nor tires, Whose discernment is beyond investigation? ²⁹ He gives strength to the weary, and for the powerless, He gives abundant might. ³⁰ Youths may weary and tire and young men may constantly falter. ³¹ but those whose hope is in HASHEM will have renewed strength, they will grow a wing like eagles; they will run and not grow tired, they will walk and not grow weary.

41 ¹ Listen silently to me, O islands, and let the regimes renew strength; let them approach, then let them speak — together we will approach for judgment. ² Who aroused [Abraham] from the east, who would proclaim His righteousness at every footstep? Let Him place nations before him, and may he dominate kings, may his sword make [victims] like dust, and his bow like shredded straw. ³ Let him pursue them and pass on safely, on a path where his feet have never come.

⁴ Who wrought and accomplished it? He Who called the generations from the beginning — I am HASHEM the first, and with the last ones, I will be the same. ⁵ The islands saw and feared, the ends of the earth shuddered, they approached and came — ⁶ but a man would help his fellow [worship idols], and to his brother he would say, "Be strong." ⁷ The carpenter encourages the goldsmith, the finishing hammerer [encourages] the one who pounds from the start; he would say of the glue that it is good, strengthen it with nails that it not falter.

⁸ But you, Israel, My servant, Jacob, whom I have chosen, offspring of Abraham, who loved Me: ⁹ whom I have grasped from the ends of the earth, I have summoned you from its leaders, and I have said to you, "You are My servant, I have chosen you and not despised you." ¹⁰ Fear not for I am with you, do not go astray for I am your God; I have strengthened you, even helped you, even supported you with My righteous right hand.

¹¹ Behold! all who are angry with you shall be shamed and humiliated, those who contend with you shall be like nothing and shall perish. ¹² You shall seek them but not find them, the men who struggle with you; they shall be like utter nothingness, the men who battle with you. ¹³ For I, HASHEM, your God, grasp your right hand, the One Who says to you: "Fear not, for I help you."

¹⁴ Fear not, O worm-weak Jacob, O people of Israel, for I shall be your help — the words of HASHEM — and your Redeemer, [I am] the Holy One of Israel. ¹⁵ Behold! I have made you a new, sharp threshing tool with many blades; you shall thresh mountains and grind them small, and make the hills like chaff. ¹⁶ You shall winnow them and the wind will carry them off, the storm will scatter them — but you will rejoice in HASHEM, in the Holy One of Israel will you glory!

מ כו למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה רכבי מידוה ומאלהי משפטי יעבור: כה הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם | יהוה בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו: כט נתן לייעף בן ולאין אונים עצמה ירבה: לויעפו נערים ויגעו ובחורים בשול יבשלו: לא וקו יהוה יחליפו כח יעלו אבר בנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו: מא א החרישו אלי אים ולאמים יחליפו כח יגשו אז ידברו יחדו למשפט נקרה: ב מי העיר ממזרח צדק וקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן בעפר חרבו כקש נדף קשתו: ג ירדפם יעבור שלום ארח ברגליו לא יבוא: ד מי פעל ועשה קרא הדרות מראש אני יהוה ראשון ואת אחרנים אני הוא: ה ראו אים ויילאו קצות הארץ יחררו קרבו ויאתיו: ו איש את רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חן: ז ויחזק חרש את צרף מחליק פטיש את הולם פסע אמר לדבק טוב הוא ויחזקהו במסמרם לא ימוט: ח ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך ורע אברהם אהי: ט אשר החזקתיך מקצות הארץ ומאציליה קראתיך ואמר לך עבדי אתה בחרתיך ולא מאסתיך: י אל תירא כי עמך אני אל תשתע כי אני אלהיך אמצתיך אף עזרתיך אף תמכתיך בימין צדקי: יא הן יבשו ויכלמו כל הנחרים בה יהיו כאין ויאבדו אנשי ריבה: יב תבקשם ולא תמצאם אנשי מצתה יהיו כאין וכאפס אנשי מלחמתה: יג כי אני יהוה אלהיך מחזיק ימינה האמר לך אל תירא אני עזרתיך: יד אל תיראי תולעת יעקב מתי ישראל אני עזרתיך נאם יהוה וגאלך קדוש ישראל: טו הנה שמתוך למורג חרוץ חדש בעל פפיות תדוש הרים ותדק וגבעות במץ תשים: טז תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אתם ואתה תגיל ביהוה בקדוש ישראל תהלהל:

Rather than focus on the shortcomings of people — Jews and gentiles — we should look to the obvious manifestations of God's sovereignty and recognize that, despite what transitory events may sometimes indicate, the only intelligent course is to serve God.

But what do unthinking people do in the face of these manifest-

tations? They persist in their idol worship, exhort their comrades to be firm in their misdirection, and tell the artisans to use their glue and nails to fashion stronger idols! Let Israel ignore them. Instead let it have faith in God's assurances that good will triumph. Israel may seem weak and helpless as a worm, but it will triumph in the end and defeat those who now seem invincible.

HAFTARAS VAYEIRA / הפטרת וירא

II Kings 4:1-37 / מלכים ב ד:א-לו

⁴ **A** certain woman from among the wives of the disciples of the prophets cried out to Elisha, saying, "Your servant, my husband, has died and you know that your servant was God fearing — now the creditor has come to take my two sons to be his slaves."

² Elisha said to her, "What can I do for you? — Tell me, what have you in the house?"

She answered, "Your maidservant has nothing in the house except for a cruse of oil."

³ He said, "Go borrow vessels for yourself from the outside — from all your neighbors — empty vessels, do not be sparing."

⁴ Then go in and shut the door behind you and behind your children; pour into all these vessels and remove each full one."

⁵ She left him and shut the door behind her and behind her children. They brought her [vessels] and she poured. ⁶ When all the vessels were full she said to her son, "Bring me another vessel."

He said to her, "There is not another vessel," and the oil stopped.

⁷ She came and told the man of God, and he said, "Go sell the oil and pay your creditors, and you and your sons will live on the remainder."

⁸ It happened one day that Elisha traveled to Shunem. A prominent woman was there and she importuned him to eat a meal; so it was that whenever he passed by, he would turn there to eat a meal. ⁹ She said to her husband, "Behold now! — I know that he is a holy man of God who passes by us regularly. ¹⁰ Let us now make a small walled attic and place there for him a bed, a table, a chair, and a lamp, so whenever he comes to us, he can turn there."

¹¹ It happened one day that he came there, and turned to the attic and lay down there. ¹² He said to Gehazi his attendant, "Summon this Shunammite woman." He summoned her and she stood before him. ¹³ He said to him, "Say to her now, 'Behold! — you have shown us this great solicitude; what can be done for you? Can something be said on your behalf to the king or the army commander?'"

She said, "I dwell among my people."

¹⁴ So he said, "What can be done for her?"

Gehazi said, "But she has no child, and her husband is old."

ד אַנאָשָׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי-הַנְּבִיאִים צָעָקָה אֶל-
אֵלִישָׁע לֵאמֹר עֲבַדְךָ אִישִׁי מֵת וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עֲבַדְךָ
הָיָה יִרְאָה אֶת-יְהוָה וְהַנֶּשֶׁה זָכָא לְקַחַת אֶת-שְׁנֵי יְלָדָי
לִּי לְעֲבָדִים: בַּיָּאמֶר אֵלָיָה אֵלִישָׁע מָה אַעֲשֶׂה-לָךְ
הַגִּידִי לִי מַה-יִּשְׁלַחְךָ [לִּכְי כ:] בְּבֵית וְתֹאמַר אֵין
לִשְׁפָחְתְּךָ כָּל בְּבֵית כִּי אִם-אֶסּוּף שָׁמֹן: גַּיָּאמֶר
לִכְי שְׁאַלִי-לָךְ כָּלִים מִן-הַחוּץ מֵאֵת כָּל-שְׂכֵנֶיךָ
[שְׂכֵנֶיכִי כ:] כָּלִים רַקִּים אֶל-תִּמְעִיטִי: דּוֹבָאת וּסְגַרְתָּ
הַדֶּלֶת בְּעַדְךָ וּבְעַד-בְּנֶיךָ וְצָקַת עַל כָּל-הַכָּלִים
הָאֵלֶּה וְהִמְלֵא תַסִּיעִי: הוֹתִלְךָ מֵאֵתוֹ וְתִסְגֹּר הַדֶּלֶת
בְּעֵדָה וּבְעַד בְּנֵיהָ הֵם מִגִּישִׁים אֵלָיָה וְהִיא מוֹצֵקַת
[מִיצֵקַת כ:] וְיֹהִי אֶל כָּלִים הַכָּלִים וְתֹאמַר אֶל-בִּנָּהּ
הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד כָּלִי וְיֹאמַר אֵלָיָה אֵין עוֹד כָּלִי וְיַעֲמֵד
הַשָּׁמֹן: יוֹתָבָא וְתֹגֵד לְאִישׁ הָאֵלֹהִים וְיֹאמַר לִכְי
מִכְרִי אֶת-הַשָּׁמֹן וְשְׁלֵמִי אֶת-נִשְׁיִךְ [נְשִׁיכִי כ:] וְאֵת
וּבְנֶיךָ [בְּנֵיכִי כ:] תַּחֲוִי בְנוֹתֶיךָ: הוֹיָה הַיּוֹם וְיַעֲבֹר
אֵלִישָׁע אֶל-שׁוֹנֵם וְשָׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה וְתַחֲזֹק-בָּהּ
לְאָכַל-לֶחֶם וְיֹהִי מְדִי עֲבָרוּ יִסֹּר שָׁמָּה לְאָכַל-לֶחֶם:
ט וְתֹאמַר אֶל-אִשָּׁה הַזֶּה-נָּא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים
קָרוֹשׁ הוּא עֹבֵר עָלֵינוּ תָמִיד: יַעֲשֶׂה-נָּא עֲלֵיתִי-קִיר
קִטְנָה וְנִשְׁיָם לִּי שָׁם מִטָּה וְשִׁלְחָן וְכֶסֶא וּמִנְרָה
וְהִיָּה בְּבֵאוֹ אֵלֵינוּ יִסֹּר שָׁמָּה: יא וְיֹהִי הַיּוֹם וַיָּבֵא שָׁמָּה
וַיִּסֹּר אֶל-הָעֵלִיָּה וַיִּשְׁכַּב-שָׁמָּה: יב וַיֹּאמֶר אֶל-גִּיחִזִּי
נִעְרוּ קְרָא לְשׁוֹנְמִית הַזֹּאת וַיִּקְרָא-לָהּ וַתַּעֲמֵד
לִפְנֵיהֶם: יג וַיֹּאמֶר לֹא אֶמְרָנָא אֵלָיָה הַזֶּה חֲרָדָה אֵלֵינוּ
אֶת-כָּל-הַחֲרָדָה הַזֹּאת מָה לַעֲשׂוֹת לָךְ הִישׁ
לְדַבֵּר-לָךְ אֶל-הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל-שָׂר הַצָּבָא וְתֹאמַר
בְּתוֹךְ עַמִּי אֲנִכִּי יִשְׁבֵּת: יד וַיֹּאמֶר וּמָה לַעֲשׂוֹת
לָהּ וַיֹּאמֶר גִּיחִזִּי אַבְּל בֶּן אֵין-לָהּ וְאִשָּׁה זָקֵן:

Haftaras Vayelra

Elisha, like Abraham, embodied the nobility of Judaism for his generation, and, as it does to Abraham, Scripture expresses Elisha's greatness by setting forth his compassion for others. The *Haftarah* cites two such episodes: The first involves a destitute widow who has no one to help her, and the second involves a wealthy, influential woman who needs no favors from anyone.

It may be that the case of the widow was chosen because her plight seemed to be like that of a visitor to Sodom, so unconcerned did her neighbors seem to be. According to the Sages, she was the widow of the prophet Obadiah, who risked his life and spent his fortune to support and shelter hundreds of prophets from the sword of Ahab and Jezebel. Yet when his widow was confronted with a creditor who was about to seize her children as

slaves in payment for her debts, she had nowhere to turn, but to Elisha. Where was Abraham's legacy of mercy? But in the kingdom of the Ten Tribes, where that legacy had apparently been squandered, Elisha was still there to listen, empathize, and help.

The second episode involves the Shunammite woman who had everything — but no children. Elisha shows his gratitude for her hospitality by blessing her with a son, as God blessed Sarah with a son.

When the child died suddenly, Elisha revived him by placing himself upon the lifeless little body, and injecting his own soul, as it were, into the child. This has become an eternal lesson for those who wish to teach and inspire Jewish children — to breathe life into them. A teacher must give himself over to his charges if he hopes to succeed.

¹⁵ He said, "Summon her," so he summoned her and she stood in the doorway. ¹⁶ He said, "At this season next year you will be embracing a son."

She said, "Do not, my master, O man of God, do not deceive your maidservant!"

¹⁷ The woman conceived and bore a son at that season the next year, of which Elisha had spoken to her.

¹⁸ The child grew up, and it happened one day that he went out to his father to the reapers. ¹⁹ He said to his father, "My head! My head!"

His father said to the attendant, "Carry him to his mother."

²⁰ He carried him and brought him to his mother; he sat on her lap until noon, and he died. ²¹ She went up and laid him on the bed of the man of God, shut the door upon him and left.

²² Then she called to her husband and said, "Please send me one of the attendants and one of the asses so that I can hurry to the man of God and return."

²³ He said, "Why are you going to him today? It is not a New Moon or a Sabbath!"

She said, "All is well."

Sephardim and the community of Frankfurt am Main conclude the Haftarah here. Others continue.

²⁴ She saddled the ass and said to her attendant, "Drive and go, and do not impede me from riding unless I tell you." ²⁵ She went and came to the man of God at Mount Carmel.

When the man of God saw her from afar, he said to Gehazi, his attendant, "Behold! — it is that Shunammite woman. ²⁶ Now, please run toward her and say to her, 'Is it well with you? Is it well with your husband? Is it well with the child?'"

And she said, "All is well."

²⁷ She came to the man of God at the mountain and grasped his legs; Gehazi approached to push her off, but the man of God said, "Leave her for her soul is embittered, but HASHEM has hidden it from me and not told me."

²⁸ She said, "Did I request a son of my master? Did I not say, 'Do not mislead me!'"

²⁹ He said to Gehazi, "Gird you loins — take my staff in your hand and go; if you meet a man, do not greet him, and if a man greets you, do not respond to him. Place my staff upon the lad's face."

³⁰ The lad's mother said, "As HASHEM lives and as you live, I will not leave you!" So he stood up and followed her.

³¹ Gehazi went before them and placed the staff on the lad's face, but there was no sound and nothing was heard. He returned toward him and told him, saying, "The lad has not awakened."

³² Elisha came into the house and behold! — the lad was dead, laid out on his bed. ³³ He entered and shut the door behind them both, and prayed to HASHEM. ³⁴ Then he went up and lay upon the lad, and placed his mouth upon his mouth, his eyes upon his eyes, his palms upon his palms, and prostrated himself upon him, and he warmed the flesh of the lad. ³⁵ He withdrew and walked about the house, once this way and once that way, then he went up and prostrated himself upon him; the lad sneezed seven times, and the lad opened his eyes.

³⁶ He called to Gehazi and said, "Summon this Shunammite woman." He summoned her and she came to him; he said, "Pick up your son!"

³⁷ She came and fell at his feet and bowed down to the ground; she picked up her son and left.

טו וַיֹּאמֶר קְרָא לָהּ וַיִּקְרָא לָהּ וַתַּעֲמֹד בַּפֶּתַח: טז וַיֹּאמֶר לְמוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֶת [אֵתִי כ:] חֲבֶקֶת בֶּן וַתֹּאמֶר אֶל-אֶרְנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל-חֲכֹזֵב בְּשַׁחֲתָהּ: יז וַתַּהֲרֶה הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֶּן לְמוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֲשֶׁר-דִּבֶּר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע: יח וַיִּגְדֵּל הַיֵּלֶד וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל-אָבִיו אֶל-הַקְּצָרִים: טו וַיֹּאמֶר אֶל-אָבִיו רֹאשִׁי וְרֹאשִׁי וַיֹּאמֶר אֶל-הַנָּעַר שָׂאֵהוּ אֶל-אִמּוֹ: כ וַיִּשְׂאֵהוּ וַיְבִיאוּהוּ אֶל-אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב עַל-בְּרִכָּיהָ עַד-הַצֹּהֲרִים וַיָּמָת: כא וַתַּעַל וַתִּשְׁכְּבֵהוּ עַל-מִשְׁתַּח אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתִּסְגֹּר בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא: כב וַתִּקְרָא אֶל-אִישָׁהּ וַתֹּאמֶר שְׁלָחָה גֵּא לִי אֶחָד מִן-הַנָּעָרִים וְאַחַת הָאֲתָנוֹת וְאַרְצָה עַד-אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאִשׁוּבָה: כג וַיֹּאמֶר מִדּוּעַ אֶת הֹלֶכֶת [אֵתִי הִלַּכְתִּי כ:] אֵלָיו הַיּוֹם לֹא-חָדַשׁ וְלֹא שָׁבַת וַתֹּאמֶר שְׁלוֹם:

כד וַתַּחֲבֹשׁ הָאֲתָנוֹת וַתֹּאמֶר אֶל-נַעֲרָה נִהְגַּ וְלָךְ אֶל-תַּעֲצֶר-לִי לְרֹכֵב כִּי אִם-אֲמַרְתִּי לָךְ: כה וַתֵּלֶךְ וַתָּבֵא אֶל-אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל-הָרֶכְמֶל וַיְהִי כְּרֹאוֹת אִישׁ-הָאֱלֹהִים אוֹתָהּ מִנֶּגֶד וַיֹּאמֶר אֶל-גִּיחִזִּי נַעֲרֹ הִנֵּה הַשּׁוֹנָמִית הַזֹּאת: כו עָמָה רֹוֹץ-גֵּא לְקִרְאָתָהּ וַאֲמַר-לָהּ הַשְׁלוֹם לָךְ הַשְׁלוֹם לְאִישְׁךָ הַשְׁלוֹם לְיֵלֶד וַתֹּאמֶר שְׁלוֹם: כז וַתָּבֵא אֶל-אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל-הָהָר וַתַּחֲזֹק בְּרַגְלָיו וַיִּגֹּשׁ גִּיחִזִּי לְהַדְפָּה וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים הֲרָפָה לָהּ כִּי-נִפְשָׁה מְרָה-לָּהּ וַיְהִי וְהָעֵלִים מִמֶּנִּי וְלֹא הִגִּיד לִּי: כח וַתֹּאמֶר הַשְּׂאֵלְתִּי בֶּן מֵאֵת אֶרְנִי הֲלֹא אֲמַרְתִּי לֹא תִשְׁלָה אֵתִי: כט וַיֹּאמֶר לְגִיחִזִּי חֲגֹר מִתְּיָד וְקַח מִשְׁעָנִתִּי בְיָדְךָ וְלָךְ כִּי תִמְצֵא-אִישׁ לֹא תִבְרַכְנֹהּ וְכִי-בִרְכָּךְ אִישׁ לֹא תַעֲנֶנּוּ וְשִׁמַּת מִשְׁעָנִתִּי עַל-פְּנֵי הַנָּעַר: לו וַתֹּאמֶר אִם הַנָּעַר חִי-יְהִי וְחִי-נִפְשָׁךְ אִם-אֶעֱזֹב וַיִּקֶּם וַיֵּלֶךְ אַחֲרָיָה: לא וַיִּגֹּחֲזִי עֲבַר לְפָנֶיהֶם וַיִּשֶׁם אֶת-הַמִּשְׁעָנִת עַל-פְּנֵי הַנָּעַר וַאֲזִין קוֹל וַאֲזִין קֶשֶׁב וַיֵּשֶׁב לְקִרְאָתוֹ וַיִּגְדֵּל-לוֹ לֵאמֹר לֹא הִקִּץ הַנָּעַר: לב וַיָּבֵא אֱלִישָׁע הַבִּיטָהּ וְהִנֵּה הַנָּעַר מֵת מִשְׁכָּב עַל-מִשְׁתּוֹ: לג וַיָּבֵא וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בַּעַד שְׁנֵיהֶם וַיַּחֲפֹל אֶל-יְהוָה: לד וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל-הַיֵּלֶד וַיִּשֶׁם פִּיו עַל-פִּיו וַעֲיָנִיו עַל-עֵינָיו וַכְּפִיו עַל-כְּפוֹ וַיִּגְהַר עָלָיו וַיָּחַם בָּשָׂר הַיֵּלֶד: לה וַיֵּשֶׁב וַיֵּלֶךְ בְּפִיתָ אַחַת הִנֵּה וְאַחַת הִנֵּה וַיַּעַל וַיִּגְהַר עָלָיו וַיִּזְוֹר הַנָּעַר עַד-שֶׁבַע פַּעֲמִים וַיִּפְקַח הַנָּעַר אֶת-עֵינָיו: לו וַיִּקְרָא אֶל-גִּיחִזִּי וַיֹּאמֶר קְרָא אֶל-הַשּׁוֹנָמִית הַזֹּאת וַיִּקְרָאָהּ וַתָּבֵא אֵלָיו וַיֹּאמֶר שְׂאִי בְנֶךָ: לו וַתָּבֵא וַתַּחֲפֹל עַל-רַגְלָיו וַתִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה וַתִּשָּׂא אֶת-בְּנָהּ וַתֵּצֵא:

הפטרות חיי שרה / HAFTARAS CHAYEI SARAH

מלכים א א:א-לא / I Kings 1:1-31

¹ King David was old, advanced in years; they covered him with garments, but he did not become warm. ² His servants said to him, "Let there be sought for my lord, the king, a virgin girl, who will stand before the king and be his attendant; she will lie in your bosom and my lord the king will be warmed." ³ They sought a beautiful girl throughout the boundary of Israel, and they found Abishag the Shunammite and brought her to the king.

⁴ The girl was exceedingly beautiful, and she became the king's attendant and she served him, but the king was not intimate with her.

⁵ Adonijah son of Haggith exalted himself, saying, "I shall reign!" He provided himself with a chariot and riders, and fifty men running before him.

⁶ All his life his father had never saddened him by saying, "Why do you do this?" Moreover, he was very handsome and he was born after Absalom.

⁷ He held discussions with Joab son of Zeruiah and with Abiathar the Kohen; and they supported and followed Adonijah.

⁸ But Zadok the Kohen, Benaiah son of Jehoiada, Nathan the prophet, Shimi, Rei, and David's mighty men were not with Adonijah.

⁹ Adonijah slaughtered sheep, cattle, and fatted bulls at the Zoheleth stone that was near Ein-rogel, and he invited all of his brothers, the sons of the king; and all the men of Judah, the king's servants. ¹⁰ But Nathan the prophet, Benaiah, the mighty men, and his brother Solomon he did not invite.

¹¹ Nathan spoke to Bathsheba, Solomon's mother, saying, "Have you not heard that Adonijah son of Haggith has reigned? — and our lord David does not know. ¹² So now come, I will counsel you now; save your life and the life of your son Solomon. ¹³ Go and come to King David and say to him, 'Have you, my lord, the king, not sworn to your maidservant saying, 'Your son Solomon will reign after me and he will sit on my throne?' Why has Adonijah reigned?'"

¹⁴ "Behold! — while you are still speaking there with the king, I will come in after you and supplement your words."

¹⁵ So Bathsheba came to the king in the chamber; the king was very old and Abishag the Shunammite served the king.

¹⁶ Bathsheba bowed and prostrated herself to the king; and the king said, "What concerns you?"

¹⁷ She said to him, "My lord, you swore to your maidservant by HASHEM, your God, that 'Solomon, your son, will reign after me, and he will sit on my throne.' ¹⁸ But now, behold! — Adonijah has reigned — and now my lord, the king, does not know! ¹⁹ He has slaughtered oxen, fatted bulls, and sheep

א וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן וְקָן בָּא בַיָּמִים וַיִּכְסְהוּ בְּבִגְדִים וְלֹא יָחַם לוֹ: בְּנִיאָמְרוֹ לוֹ עֲבָדָיו יִבְקְשׁוּ לְאֵרֶצִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְּתוּלָה וְעַמֻּדָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְתִהְיֶה-לוֹ סִכְנָת וְשִׁכְבָּה בְּחִיקוֹ וְחָם לְאֵרֶצִי הַמֶּלֶךְ: ג וַיִּבְקְשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת-אֲבִישָׁג הַשֻּׁנַּמִּית וַיָּבִיאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ: ד וַהֲנַעֲרָה יָפָה עַד-מָאֵד וְתִהְיֶה לַמֶּלֶךְ סִכְנָת וְתִשְׁרָתְהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יִדְעָה: ה וַאֲדֹנִיָּה בֶן-חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וְחֹמְשִׁים אִישׁ רָצִים לִפְנָיו: ו וְלֹא-עָצְבּוּ אָבִיו מִמֶּיּוֹ לֵאמֹר מִדּוּעַ כִּכָּה עֲשִׂית וְגַם-הוּא טוֹב-תֵּאֵר מָאֵד וְאֵתוֹ יִלְדָה אַחֲרֵי אֲבִישָׁלוֹם: ז וַיְהִי דְבָרָיו עִם יוֹאָב בֶן-צְרוּיָה וְעִם אֲבִיתָר הַכֹּהֵן וַיַּעֲזְרוּ אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה: ח וַצֹּדֵק הַכֹּהֵן וּבְנֵיהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע וְנָתָן הַנָּבִיא וְשִׁמְעִי וְרֵעִי וְהַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר לְדָוִד לֹא הָיוּ עִם-אֲדֹנִיָּה: ט וַיִּזְבַּח אֲדֹנִיָּהוּ צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֶבֶן הַזֹּחֶלֶת אֲשֶׁר-אֶצֶל עֵין רֹגֵל וַיִּקְרָא אֶת-כָּל-אֲחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְלִכָּל-אֲנָשִׁי יְהוּדָה עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ: י וְאֶת-נָתָן הַנָּבִיא וּבְנֵיהוּ וְאֶת-הַגִּבּוֹרִים וְאֶת-שְׁלֹמֹה אֲחָיו לֹא קָרָא: יא וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל-בֶּת-שֶׁבַע אִם-שְׁלֹמֹה לֵאמֹר הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ כִּי מֶלֶךְ אֲדֹנִיָּהוּ בֶן-חַגִּית וַאֲדֹנִיָּהוּ דָּוִד לֹא יָדַע: יב וְעַתָּה לְכִי אֵיעָצֶךְ נָא עֲצָה וּמַלְטִי אֶת-נַפְשִׁי וְאֶת-נַפְשׁ בְּנִי שְׁלֹמֹה: יג לְכִי וּבֹאִי אֶל-הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְאָמַרְתְּ אֵלָיו הֲלֹא-אַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ לְאִמָּתְךָ לֵאמֹר כִּי-שְׁלֹמֹה בְנִי יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֹשֵׁב עַל-כִּסְאִי וּמִדּוּעַ מֶלֶךְ אֲדֹנִיָּהוּ: יד הִנֵּה עוֹרָה מִדְּבַרְתָּ שֵׁם עַם-הַמֶּלֶךְ וְאֲנִי אָבוֹא אַחֲרָי וּמַלְאֲתִי אֶת-דְּבָרֶיךָ: טו וְתָבֹא בֶת-שֶׁבַע אֶל-הַמֶּלֶךְ הַחֲדָרָה וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מָאֵד וְאֲבִישָׁג הַשֻּׁנַּמִּית מְשַׁרְתָּ אֶת-הַמֶּלֶךְ: טז וְתִקַּד בֶּת-שֶׁבַע וְתִשְׁתַּחֲוֶה לַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מֶה-לָּךְ: יז וְתֹאמַר לוֹ אֲדֹנִי אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בַּיהוָה אֱלֹהֶיךָ לְאִמָּתְךָ כִּי-שְׁלֹמֹה בְנִי יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֹשֵׁב עַל-כִּסְאִי: יח וְעַתָּה הִנֵּה אֲדֹנִיָּה מֶלֶךְ וְעַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לֹא יָדַעְתָּ: יט וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא-וְצֹאן

Haftaras Chayei Sarah

Like that of the *Sidrah*, the theme of the *Haftarah* deals with succession. Abraham needed to find a mother for the Jewish people, and David had to select the new head of the dynasty that would lead Israel and the world to God's appointed destiny. But there the similarity ends.

Isaac and Eliezer were devoted to the desires of Abraham, be-

cause they knew that he, in turn, represented only the will of God. As the Sages teach, when one nullifies his will before God's, God will nullify the will of others before his will (*Avos* 2:4). Abraham's will was paramount, because those nearest him knew that he spoke for God.

But as a nation grows and prospers, there are new challenges. When there is wealth, power, and influence, there are people who

in abundance, and invited all the king's sons, as well as Abiathar the Kohen and Joab the general of the army — but he has not invited your servant Solomon. ²⁰ And you, my lord, the king, the eyes of all Israel are upon you, to tell them who will sit on the throne of my lord, the king, after him. ²¹ It will happen that when my lord, the king, sleeps with his ancestors, I and my son Solomon will be missing."

²² Behold! — she was still speaking with the king when Nathan the prophet arrived. ²³ They told the king saying, "Behold — Nathan the prophet!"

He came before the king and prostrated himself to the king with his face to the ground. ²⁴ Nathan said, "My lord, the king, have you said, 'Adonijah will reign after me and he will sit on my throne?' ²⁵ For he has gone down today and slaughtered oxen, fatted bulls, and sheep in abundance, and he has invited all the king's sons, the generals of the army, and Abiathar the Kohen, and behold they are eating and drinking before him — and they said, 'Long live King Adonijah.' ²⁶ But me — I, who am your servant — Zadok the Kohen, Benaiah son of Jehoiada, and your servant Solomon he did not invite. ²⁷ If this matter came from my lord, the king, would you not have informed your servant who should sit on the throne of my lord, the king, after him?"

²⁸ King David answered and said, "Summon Bathsheba to me." She came before the king and stood before the king. ²⁹ The king swore and said, "As HASHEM lives, Who has redeemed my life from every trouble — ³⁰ as I have sworn to you by HASHEM, the God Of Israel, saying, 'Solomon your son will reign after me and he will sit on my throne in my place,' so shall I fulfill this very day."

³¹ Bathsheba bowed with her face to the ground and prostrated herself to the king; and she said, "May my lord, King David, live forever!"

לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל-בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְאַבְיָתָר הַכֹּהֵן וּלְיֹאָב שַׂר הַצָּבָא וּלְשָׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא: כ וְאַתָּה אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ עֵינֵי כָל-יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ לְהַגִּיד לָהֶם מִי יֵשֵׁב עַל-כִּסֵּא אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אַחֲרָי: כא וְהָיָה כְּשֶׁבֶב אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ עִם-אֲבֹתָיו וְהָיִיתִי אֲנִי וּבְנֵי שְׁלֹמֹה חֲטָאִים: כב וְהִנֵּה עֹדְנָה מִדְּבַרְתָּ עִם-הַמֶּלֶךְ וְנָתַן הַנְּבִיא בָּא: כג וַיִּגִּדּוּ לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר הִנֵּה נָתַן הַנְּבִיא וַיֵּבֵא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לַמֶּלֶךְ עַל-אִפְּיוֹ אֲרָצָה: כד וַיֹּאמֶר נָתַן אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אַתָּה אָמַרְתָּ אֲדֹנָיְהוּ יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב עַל-כִּסְאִי: כה כִּי אֶרְדּוּ הַיּוֹם וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל-בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְשָׂרָי הַצָּבָא וּלְאַבְיָתָר הַכֹּהֵן וְהַגָּם אֲכָלִים וְשָׂתִים לִפְנֵי וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדֹנָיְהוּ: כו וְלִי אֲנִי-עַבְדְּךָ וְלִצְדָק הַכֹּהֵן וּלְבִנְיָהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע וּלְשָׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא: כז אִם מֵאֵת אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ נָתַתָּ הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא הוֹדַעְתָּ אֶת-עַבְדְּךָ [עבדך] כִּי מִי יֵשֵׁב עַל-כִּסֵּא אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אַחֲרָי: כח וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּאמֶר קְרְאוּ-לִי לְבַת-שָׁבַע וְתָבֵא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְתַעֲמֹד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: כט וַיִּשְׁבַּע הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר חַיֵּיהוּדָה אֲשֶׁר-פָּרָה אֶת-נַפְשִׁי מִכָּל-צָרָה: ל זִכִּי בְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ בַּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בִּי-שְׁלֹמֹה בְנִי יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב עַל-כִּסְאִי תַּחְתִּי כִּי בֵּן אֶעֱשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה: לא וְתִקְדּוּ בַת-שָׁבַע אִפְּסִים אֶרֶץ וְתִשְׁתַּחֲוּ לַמֶּלֶךְ וְתֹאמַר יְחִי אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם:

HAFTARAS TOLDOS / הפטרת תולדות

מלאכי א:א – ב:ו / Malachi 1:1 – 2:7

¹ The prophetic burden of the word of HASHEM, through Malachi. ² "I loved you," said HASHEM, and you said, "How have You loved us?" Was not Esau a brother of Jacob — the words of HASHEM — yet I loved Jacob. ³ But I hated Esau and I made his mountains a desolation, and his heritage for the desert serpents. ⁴ Though Edom said, "We have become destitute,

א אִמְשָׂא דְּבִר־יְהוָה אֶל-יִשְׂרָאֵל בִּיר מְלֹאכִי: ב אֶהְבֵּתִי אֶתְכֶם אָמַר יְהוָה וְאַמַּרְתֶּם בְּמָה אֶהְבֵּתָנוּ הֲלֹא-אֲנִי עָשִׂו לְיַעֲקֹב נֹאֵם יְהוָה וְאַהֲבָה אֶת-יַעֲקֹב: ג וְאַתָּה עָשִׂו שָׂנְאִתִּי וְאָשִׁים אֶת-הָרָיו שְׁמָמָה וְאֶת-נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְּבַר: ד בִּי-תֹאמַר אֲרוֹם רִשְׁשָׁנוּ

crave position. The great King David, as he lay old, weak, and unaware, became the victim of a cabal. Prince Adonijah, the senior son, handsome and well connected, tried to seize the throne. Pushed aside would be Solomon, the wise and devoted son whom David had designated. Can one imagine how the history of Israel would have been harmed if the king had been the imperious prince to whom monarchy meant lavish feasting amid fawning courtiers, instead of the wisest of men, whose legacy was the Temple, and the Books of Proverbs, Song of Songs, and Ecclesiastes?

But the Guardian of Israel neither slumbers nor sleeps. Nathan and Bathsheba bring the planned travesty to David's sickbed, and the elderly king arouses his greatness once more. He promises

them that his pledge remains in effect and that Solomon will reign. It is indicative of the inherent goodness of the nation that it was not necessary for the *Haftarah* to include the outcome. Adonijah and his cabal were an aberration that represented only their own small group. Solomon became king.

Haftaras Toldos

The *Sidrah* depicts perhaps the major turning point in the spiritual history of the world — the choice of Jacob over Esau to receive the Torah and bear the Patriarchal legacy. But the choice was not automatic. Esau was the firstborn and, however one understands Isaac's motives, he wished to confer the blessings upon Esau. Only God's will, as set in motion by Rebecca, secured the

but we shall return and rebuild the ruins"; so said HASHEM, Master of Legions, "They may build, but I shall tear down; they shall call them, 'the boundary of wickedness, and the people who infuriated HASHEM to eternity.'⁵ Your eyes shall see and you shall say, 'HASHEM is great beyond the boundary of Israel.'"

⁶ "A son will honor his father and a slave his master; if I am a Father, where is My honor, and if I am a Master, where is My reverence?" says HASHEM, Master of Legions, to you, "O Kohanim who scorn My Name — yet you say, 'How have we scorned Your Name?'⁷ You bring abominable bread upon My Altar, and you say, 'How have we abominated You?' — by your saying, 'The table of HASHEM is scorned.'⁸ And when you bring a blind animal to slaughter, is it not evil? And when you bring a lame or sick animal, is it not evil? Offer it, if you please, to your governor — will he show you favor or will he turn his countenance toward you?" says HASHEM, Master of Legions. ⁹ "And now, if you please, beg HASHEM to be gracious to us — this is your doing — will He turn His countenance to any of you?" says HASHEM, Master of Legions.

¹⁰ "If there were only someone among you who would shut the doors so that you could not kindle upon My Altar in vain! I have no desire for you," says HASHEM, Master of Legions, "and I will not accept a meal-offering from your hand." ¹¹ For from the rising of the sun to its setting, My Name is great among the nations, and everywhere is brought up in smoke and brought for My Name's sake, and it is a pure meal-offering, for My Name is great among the nations," says HASHEM, Master of Legions. ¹² "But you desecrate it by your saying, 'The table of my Lord is abominable,' and by his statement, 'His food is scornful.'¹³ You say, 'Behold! — it is so burdensome!' and you sadden Him," says HASHEM, Master of Legions, "and you bring stolen, lame, and sick animals and bring one for an offering; shall I accept it from your hand?" says HASHEM. ¹⁴ "Accursed is the charlatan who has a male in his flock but pledges and slaughters an inferior one to the Lord, for I am a great King," says HASHEM, Master of Legions, "and My Name is awesome among the nations."

²¹ **A**nd now, this commandment is upon you, O Kohanim. ² If you will not listen and if you will not take to heart to render honor to My Name," says HASHEM, Master of Legions, "I shall send the curse among you and curse your blessings — indeed, I have already cursed them, because you do not take to heart. ³ Behold! — I will rebuke the seed because of you, and scatter dung upon your faces, the dung of your festival offerings; [the sins] will carry you to this.

⁴ "Know that I have sent this commandment to you so that My covenant would be with Levi," says HASHEM, Master of Legions. ⁵ "My covenant of life and peace was with him, I gave them to him for the sake of the fear with which he feared Me, for he shuddered before My Name. ⁶ The teaching of truth was in his mouth and no injustice was found on his lips; he walked with Me in peace and fairness, and he turned many away from sin. ⁷ For the lips of a Kohen should safeguard knowledge, and they should seek teaching from his mouth, for he is an agent of HASHEM, Master of Legions."

blessings for Jacob.

The Haftarah says at the outset that God's choice of Jacob was a sign of God's love for Jacob and His hatred for Esau. Because of this hatred, the prophet states that Edom, the nation that

וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֲרֻבוֹת כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הֲמָה יִבְנוּ וְאֲנִי אֶהָרֹס וְקִרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה וְהָעָם אֲשֶׁר-וְעַם יְהוָה עַד-עוֹלָם: הוֹעִינֵיכֶם תִּרְאִינָה וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַל יְהוָה מֵעַל לְגְבוּל יִשְׂרָאֵל: בֶּן יִכְבֵּד אָב וְעַבֵּד אֲדֹנָיו וְאִם-אָב אֲנִי אִיָּה כְבוֹדִי וְאִם-אֲדוֹנִים אֲנִי אִיָּה מוֹרְאֵי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לָכֶם הַכְּהֵנִים בּוֹי שְׁמִי וְאַמְרָתָם בְּמָה בּוֹינִי אֶת-שְׁמִי: וּמְגִישִׁים עַל-מוֹזְבְּחִי לֶחֶם מִגָּאֵל וְאַמְרָתָם בְּמָה גָאֲלֵנוּךְ בְּאַמְרָתָם שְׁלַחַן יְהוָה נִבְנָה הוּא: חוֹכֵי-תִגְשִׁיוֹן עוֹר לִזְבַּח אֵין רָע וְכִי תִגְשׁוּ פֶסֶח וְחִלָּה אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא לִפְחֻתְךָ הִירְצֵךְ אֹו הִישָׂא פָנֶיךָ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: וְעַתָּה חֲלוּ-נָא פָנֶי-אֵל וְיִחַנְנוּ מִיִּדְכֶם הֵיתָה זֹאת הִישָׂא מַכֶּם פָּנִים אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: יָמֵי-גִם-בְּכֶם וְיִסְגֵּר דִּלְתִּים וְלֹא-תֹאֲרִי מוֹזְבְּחִי חֲנָם אֵין-לִי חֶפֶץ בְּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא-אֶרְצֶה מִיִּדְכֶם: יֹא כִי מִמְזֻרָח שְׁמֶשׁ וְעַד-מִבּוֹאֹ גְדוֹל שְׁמִי בְּגוֹלִים וּבְכָל-מָקוֹם מִקְטֹר מִגֶּשׁ לְשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה כִּי-גְדוֹל שְׁמִי בְּגוֹלִים אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: יִבְנֹתֶם מַחֲלָלִים אֹתוֹ בְּאַמְרָתָם שְׁלַחַן אֲדֹנִי מִגָּאֵל הוּא וְנִיבֹו נִבְנָה אֲכָלוּ: וְאַמְרָתָם הִנֵּה מִתְלָאָה וְהִפְחַתֶּם אוֹתוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְהִבַּאתֶם גְּזוֹל וְאֶת-הַפֶּסֶח וְאֶת-הַחֹלָה וְהִבַּאתֶם אֶת-הַמִּנְחָה הָאֶרְצֶה אוֹתָהּ מִיִּדְכֶם אָמַר יְהוָה: יִי וְאֶרְוֹר נֹכַח וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זִכָּר וְנִדָּר וְזִבְחַ מִשְׁחַת לְאֲדֹנִי כִי מְלָךְ גְּדוֹל אֲנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשְׁמִי נוֹרָא בְּגוֹלִים: בֹּא וְעַתָּה אֵלֵיכֶם הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכְּהֵנִים: בֹּא-לֹא תִשְׁמְעוּ וְאִם-לֹא תִשְׁמְעוּ עַל-לֵב לִתֵּת כְּבוֹד לְשְׁמִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשְׁלַחַתִּי בְכֶם אֶת-הַמְאֲלָה וְאֶרְוֹתִי אֶת-בְּרֻכּוֹתֵיכֶם וְגַם אֶרְוֹתֶיהָ כִי אֵינְכֶם שְׁמִים עַל-לֵב: גִּהְנִי גַעַר לָכֶם אֶת-הַזֶּרַע וְזִרְתִּי פֶרֶשׁ עַל-פָּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חֲגִיבֶם וְנִשָּׂא אֶתְכֶם אֵלָיו: וְיִדְעֶתֶם כִּי שְׁלַחַתִּי אֵלֵיכֶם אֶת הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת-לֹוֹי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: הַבְּרִיתִי וְהֵיתָה אֹתוֹ הַחַיִּים וְהַשְׁלוֹם וְאַתֶּנָּם-לוֹ מוֹרָא וְיִירָאֵנִי וּמִפְנֵי שְׁמִי נַחַת הוּא: וְתוֹרַת אֱמֶת הֵיתָה בְּפִיהוּ וְעוֹלָה לֹא-נִמְצָא בִשְׁפָתָיו בְּשִׁלוֹם וּבְמִשׁוֹר הֵלֵךְ אֹתִי וְרָבִים הִשִּׁיב מֵעוֹן: כִּי-שִׁפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ-דִּעַת וְתוֹרָה יִבְקֶשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מִלֶּאֱךָ יְהוָה-צְבָאוֹת הוּא:

stems from Esau, will not prosper eternally; that it is doomed to destruction, as indeed the evil that is incarnated in Edom will ultimately be destroyed. It will take time. The Roman Empire that brought about the current exile and most of the powers that have

HAFTARAS VAYEITZEI / הפטרת ויצא

Hosea 11:7 – 14:10 / יד:י – הושע יא:ז

Sephardim begin the Haftarah here. Ashkenazim begin below.

11 ⁷ **M**y people is unsure about returning to Me; it is summoned to the Most High One, but it does not rise in unity. ⁸ How can I give you over, O Ephraim, hand you over, O Israel, how can I make you like Admah, set you like Zeboim? My heart is transformed within Me, My regrets were stirred up all at once. ⁹ I will not carry out My burning wrath, I will not return to destroy Ephraim; for I am God and not a man, the Holy One within you, and I will not come to [a different] city. ¹⁰ They will follow HASHEM [when He calls] like a roaring lion, for when He roars the children will hasten from the west. ¹¹ They will hasten like a bird from Egypt and like a dove from the land of Assyria; and I shall return them to their homes, the words of HASHEM.

12 ¹ **E**phraim surrounded Me with lies and the House of Israel with deceit; but Judah enforces the mastery of God, and is faithful to the Holy One. ² Ephraim grazes on wind and pursues the east wind, all day long he multiplies lies and violence; and he seals a covenant with Assyria and delivers oil to Egypt.

³ HASHEM will have a grievance against Judah, will recall upon Jacob according to his ways, will requite him according to his deeds. ⁴ In the womb he held his brother's heel, and in his prime he became an angel's master. ⁵ He mastered an angel and triumphed, [the angel] wept and entreated him, "In Bethel He will find us and there He will speak with us." ⁶ HASHEM is the God of Legions, His remembrance is HASHEM. ⁷ And you should find tranquility in God, observe kindness and justice and place hope in your God constantly.

⁸ [You are like] a trader with false scales in his hand, who loves to defraud. ⁹ Ephraim would proclaim, "Surely I have grown wealthy, I have succeeded because of my power; in all of my accomplishments they will not find in me any iniquity that is a sin." ¹⁰ But I HASHEM am your God since the land of Egypt, I shall settle you in tents again as in times of yore. ¹¹ I spoke to the prophets and I multiplied visions, and through the prophets I spoke metaphors. ¹² If travail befalls Gilead, surely it is because they were false — in Gilgal they sacrificed oxen, their altars as well were like stony heaps on the furrows of the fields.

persecuted Israel during its long, long duration are regarded by the Rabbinic tradition as descendants — spiritual, if not direct — of Edom. Like most prophecies, we do not know when this one will be fulfilled; we know only that it will.

But this is not enough. Israel cannot achieve its destiny merely because of Esau's downfall. A chosen people must deserve its chosenness. Thus the prophet chastises Israel severely for the hypocrisy of those who think that they, encouraged and abetted by their self-serving priests, can turn their service of God into an insincere practice. How dare they offer their old, crippled, and ill animals as offerings to God, while retaining the best for themselves? Would they dare do the same for their human rulers?

In closing, the prophet exhorts the Kohanim to live up to their calling. They must be the teachers and models. Only if they live up to their responsibility can they pull the people up with them. The same remonstrance applies to all leaders — they have the duty to teach and lead by example.

Haftaras Vayeltzei

The Sages teach that Hosea, the prophet of this *Haftarah*, was

יא וְעַמִּי תְלוּאִים לְמִשְׁוֹבְתִּי וְאֶל־עַל יִקְרָאָהוּ יִחַד לֹא יְרוּמָם: ה' אֵיךְ אֶתְנֶךָ אֶפְרַיִם אֲמֹנֶךָ יִשְׂרָאֵל אֵיךְ אֶתְנֶךָ כְּאֶדְמָה אֲשִׁימֶךָ כְּצִבְאִים נִהְפֵךְ עָלַי לְפִי יִחַד נִכְמְרוּ נְחוּמִי: ט' לֹא אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי לֹא אֲשׁוּב לְשַׁחַת אֶפְרַיִם כִּי אֵל אֲנִכִּי וְלֹא־אִישׁ בְּקֶרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבּוֹא בְּעִיר: י' אֲחֲרֵי יִהְיֶה יִלְכוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כִּי־הוּא יִשְׁאָג וַיִּחְרְדוּ בָנִים מִיָּם: יא יִחְרְדוּ כְצִפּוֹר מִמִּצְרַיִם וּבִיזְנוֹת מֵאֶרֶץ אֲשׁוּר וְהוֹשִׁבְתִּים עַל־בְּתִיָּהֶם נֹאֵם־יְהוָה: יב אֶסְבֹּגְנִי בְכֹחַ אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל וַיְהוֹדֶה עַד כֹּד עַם־אֵל וְעַם־קְדוֹשִׁים נֶאֱמָן: כ אֶפְרַיִם רֵעָה רוּחַ וְרֹדֵף קָדִים כָּל־הַיּוֹם כְּנֹב וְשֹׂד יִרְבֶּה וּבְרִית עַם־אֲשׁוּר יִכְתְּרוּ וְשָׁמֹן לְמִצְרַיִם יוֹבֵל: ג' רִיב לִיהוָה עַם־יְהוּדָה וּלְפָקֵד עַל־יַעֲקֹב בְּדִרְכָּיו כְּמַעֲלָיו יָשִׁיב לוֹ: ד' בִּבְטָן עֶקֶב אֶת־אֲחִיו וּבְאוֹנוֹ שָׁרָה אֶת־אֱלֹהִים: ה' וַיִּשָּׁר אֶל־מִלְאָךְ וַיִּכָּל בָּכָה וַיִּתְחַנֵּן לוֹ בֵּית־אֵל יִמְצְאוּ וְשֵׁם יִדְבֵּר עִמָּנוּ: ו' וַיְהִי־הוּא אֱלֹהֵי הַצִּבְאוֹת יְהוָה זָכְרוּ: ז' וְאַתָּה בְּאֱלֹהֶיךָ תָשׁוּב חֶסֶד וּמִשְׁפָּט שֹׁמֵר וְקִנְיָה אֶל־אֱלֹהֶיךָ תִּמְדֶּה: ח' כְּנֻנֶן בִּיָּדוֹ מֵאוֹנֵי מִרְמָה לַעֲשֹׂק אָהֵב: ט' וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם אֵךְ עֲשֵׂרְתִי מִצְאִתִּי אוֹן לִי כָל־יִגְיַעִי לֹא יִמְצְאוּ־לִי עֵוֹן אֲשֶׁר־חֲטָא: י' וְאֲנִכִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד אוֹשִׁיבְךָ בְּאֱלֵהִים כִּימִי מוֹעֵד: יא וַיִּדְבַּרְתִּי עַל־הַנְּבִיאִים וְאֲנִכִּי חֲזוֹן הִרְבִּיתִי וּבִדְ הַנְּבִיאִים אֲדַמָּה: יב אִם־גִּלְעָד אֲנוֹן אֶךְ־שׂוֹא הִיּוּ בְּגִלְגָל שׁוֹרִים וּבָחוּ גַם מִזִּבְחוֹתָם כְּגִלְגָלִים עַל תִּלְמֵי שָׂדֵי:

one of the greatest of the prophets. A contemporary of Isaiah, he too cried out vainly against the rapidly deteriorating Kingdom of Samaria, the Ten Tribes of Israel. Hosea remonstrates with the people, and contrasts God's mercies of the past with Israel's failure to recognize that everything they have is due to God's kindness. And it is a kindness that remains strong, despite Israel's shortcomings. God says poignantly that He will never desert Ephraim, the wayward leader of the Ten Tribes, despite His justifiable wrath. Like a spurned but still merciful Father, God confesses that He will not make a permanent end of Ephraim, because He has pledged that Israel will remain His people and because Israel, innately good as it is, will eventually heed God's call to repent and resume its mission. When God will roar like a lion that the End has come, even Ephraim's children will come rushing from the west to declare their renewed allegiance to Him.

The prophet contrasts the rebelliousness of Ephraim with the loyalty of Judah, but declares that Judah, too, will falter. And when that time comes, Judah will be punished as well. It will be a sad outcome for the people who descended from a Patriarch who defeated Esau's angel, as described in the *Sidrah*, but God's

Ashkenazim begin the Haftarah here.

¹³ Jacob fled to the field of Aram; Israel labored for a wife, and for a wife he tended [sheep]. ¹⁴ Through a prophet HASHEM brought up Israel from Egypt, and through a prophet it was tended. ¹⁵ Ephraim provoked with bitter sins; his bloodshed will spread upon him, and his Lord will bring his disgrace back to him.

¹³ **W**hen Ephraim spoke rebuke, he was uplifted in Israel; but when he sinned with the Baal, he died. ² And now they continue to sin, and they made themselves molten idols from their silver, idols in those images, entirely the work of artisans; of them they say, "To kiss the calves is like offering a human."³ Therefore they shall be like the morning cloud and like the early dew that passes on, like chaff storming away from the threshing floor and smoke out of the skylight.

⁴ I am HASHEM, your God, since the land of Egypt; and you did not know a god other than Me; and there is no Savior other than Me. ⁵ I knew you in the wilderness, in a thirsty land.

Sephardim conclude the Haftarah here. Ashkenazim continue.

⁶ When they came to their pasture and were satiated, they were satiated and their heart became haughty, that is why they forgot Me. ⁷ So I became toward them like a lion, I lurk like a leopard on the way. ⁸ I shall strike at them like a bear bereft, and tear at their closed heart; I shall devour them like a lioness, the beast of the field shall tear them apart. ⁹ You corrupted yourself, O Israel, for your help is only through Me. ¹⁰ I shall be [eternal], but where is your king who is to save you in all your cities, and your judges of whom you said, "Give me a king and princes"? ¹¹ I gave you a king in My anger and took him [away] in My wrath.

¹² Ephraim's iniquity is bound up; his sin is stored away. ¹³ Labor pains shall come upon him; he is an unwise son, for in time he will not withstand the birthstool of children. ¹⁴ From the power of the grave I would save them, from death I would redeem them — but I will speak with you of death, I will cut you off to the grave; comfort will be hidden from My eyes. ¹⁵ For he was to be the fruitful one among brothers; but the east wind will come, HASHEM's wind will ascend from the desert, his spring will be dried and his wellspring made arid, it will plunder the treasury of every desirable vessel.

¹⁴ **S**amaria will be desolate because she rebelled against her God; they will fall by the sword, their babes will be smashed, and its pregnant women torn asunder.

² Return, O Israel, to HASHEM, your God, for you have stumbled through your iniquity. ³ Take words with you and return to HASHEM; say to Him, "Forgive every sin and accept goodness, and let our lips substitute for bulls." ⁴ Assyria cannot help us, we will not ride the horse, nor will we ever again call our handiwork

יג ויברח יעקב שדה ארם ויעבד ישראל באשה ובאשה שמר: יד ובנביא העלה יהוה את-ישראל ממצרים ובנביא נשמר: טו הכעים אפרים תמרורים ודמיו עליו יטוש וחרפתו ישיב לו אדניו: יג א כדבר אפרים רחם נשא הוא בישראל ויאשם בבצל ונמת: בועתה | יוספו לחטא ויעשו להם מסכה מבספם כתבונם עצבים מעשה חרשים כלה להם הם אמרים זבחי אדם עגלים ישקון: ג לכן יהיו בענן בקר וכטל משקים הלך כמץ יסער מגרן וכעשן מארבה: ד ואנכי יהוה אלהיך מארץ מצרים ואלהים זולתי לא תלך ומושיע אין בלתי: ה אני ידעתיך במדבר בארץ תלאבות:

ו כמרעיתם וישבעו שבעו ויגרם להם על-כן שבהוני: וואהי להם כמו-שחל כנמר על-דרך אשור: ח אפגשם כדב שכול ואקדע סגור להם ואכלם שם בלביא חית השדה תבקעם: ט שחתך ישראל בי-בי בעורף: י אהי מלכך אפוא וישיעך בכל-עריך ושפטיך אשר אמרת תנה-לי מלך ושרים: יא אתן-לך מלך באפי ואקח בעברתי: יב צרור עון אפרים צפונה חטאתו: יג חבלי יולדה יבאו לו הוא-בן לא חכם ביעת לא-יעמד במשבר בנים: יד מיד שאול אפדם ממות אגאלם אהי דברך מות אהי קטבך שאול נחם יסתר מעיני: טו כי הוא בין אחים יפריא יבוא קידם רוח יהוה ממדבר עלה ויבוש מקורו ויחרב מעינו הוא ישסה אוצר כל-כלי חמדה: יז תאשם שמרון כי מרתה באלהיה בחרב יפלו עלליהם ירטשו וחריותיו יבקעו: ב שובך ישראל עד יהוה אלהיך כי כשלת בעינו: ג קחו עמכם דברים ושובו אל-יהוה אמרו אליו כל-תשא עון וקח-טוב ונשלמה פרים שפתינו: ד אשור | לא וישיענו על-סוס לא נרפב ולא-נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו

justice must be served. Thus Judah will join Ephraim in an exile that will recall the origins of the nation in Egypt.

The prophet continues his rebuke of the Kingdom of the Ten Tribes, which — led by Ephraim — had come to think that it was invincible, because of its wealth and power. It had forgotten its humble origins — that Jacob had once been a humble shepherd who had been reduced to tending sheep in order to earn the right to his bride, and that Ephraim had achieved its eminence as a leading tribe only because it spoke harshly against Solomon's successor, Rehoboam, who abused his holy calling. Thus it should

have been clear to Ephraim that protection and success are gifts of God, and are not acquired by strength, guile, or coincidence.

But Ephraim sinned through arrogance and idolatry, and therefore was condemned to defeat, exile, and death. God does not forget sins; He binds them up and stores them away, as it were, to punish the perpetrators when His wisdom decrees that they are no longer entitled to Divine forbearance. Israel's sins are all the more serious because the nation ignored its infinite debt to God. Had He not brought them forth from Egypt and made them a nation?

Nevertheless, God does not abandon Israel. The prophet's

'our god' — only in You will the orphan find compassion."

⁵ I shall heal their rebelliousness, I shall love them willingly, for My wrath will be withdrawn from them. ⁶ I shall be like the dew to Israel, it will blossom like the rose and strike its roots like the [forest of] Lebanon. ⁷ Its tender branches will spread, and its glory will be like an olive tree; its aroma will be like the Lebanon. ⁸ Tranquil will be those who sit in its shade, they will refresh themselves like grain and blossom like the grapevine, their reputation will be like the wine of Lebanon.

⁹ Ephraim [will say], "What more need have I for idols?" I will respond and look to him. I am like an ever-fresh cypress, from Me shall your fruit be found.

¹⁰ Whoever is wise will understand these, a discerning person will know them, for the ways of HASHEM are just — the righteous will walk in them, but sinners will stumble on them.

הפטרת וישלח / HAFTARAS VAYISHLACH

עובדיה א:כא / Obadiah 1:1-21

¹ **A** vision of Obadiah — So said my Lord HASHEM/ELOHIM about Edom: We have heard tidings from HASHEM and among the nations an envoy has been sent, "Arise! Let us rise up against her to do battle!" ² Behold! I have made you small among the nations; you are exceedingly despised. ³ Your wanton heart has seduced you, you who dwells in the cleft of the rock, whose habitation is high, who says in his heart, "Who can bring me down to earth?" ⁴ Though you ascend as high as an eagle and place your nest among the stars — from there I will bring you down! — the words of HASHEM.

⁵ If thieves had come upon you, or robbers in the night — how utterly you are cut off! — they would have stolen their fill; if cutters of grapes had come upon you, they would have left the young grapes. ⁶ How thoroughly scoured was Esau, how ransacked his hidden treasures! ⁷ Until the border all your confederates escorted you, those who seemed at peace with you seduced you and prevailed against you, those who eat your bread emplace sickness beneath you, who fail to discern it.

⁸ Is there any doubt that on that day — the words of HASHEM — I will cause the wise men of Edom to be lost, and discernment from the mountain of Esau? ⁹ Your mighty ones to the south will be smashed, so that every man from Esau's mountain will be cut down through the slaughter. ¹⁰ For your violence to your brother Jacob, shame will cover you, and you will be cut down forever.

¹¹ Because of the day you stood aloof, the day strangers plundered his wealth, foreigners entered his gates and they cast lots on Jerusalem — you were like one of them. ¹² You should not have gazed on the day of your brother, the day he was exiled; you should not have rejoiced over the children of Judah on the day of their destruction; you should not have spoken arrogantly on the day of distress! ¹³ You should not have entered the gate of My people on the day of their disaster; even you should not have gazed upon its misfortune on the day of its disaster; you should not have put your hands on its wealth

אשר-בן ירחם יתום: ה ארפא משובתם אהבם נדבה
כי שב אפי ממנו: ואהיה כטל לישאל יפרח
בשושנה ונה שרשי בלבנון: וילכו יונקתיו ויהי
כזית הודו וריח לו בלבנון: ה ישוב ישבי בצלו יחיו
דגן ויפרחו כגפן וזכרו כזית לבנון: ט אפרים מה-לי
עוד לעצבים אני ענתי ואשורנו אני כברוש רענן
ממני פרינ נמצא: ימי חכם ויבו אלה נבון וידעם
כיישרים דרכי יהוה וצדיקים ילכו כם ופושעים
יבשלו בם:

א א חזון עבדיה כה-אמר ארני יהוה לארם שמועה
שמענו מאת יהוה וציר בגוים שלח קומו ונקומה
עליה למלחמה: כ הנה קטן נתתיה בגוים בזוי אתה
מאד: ג ודון לבך השיאך שכני בחגיו-סלע מרום
שבתו אמר בלבם מי יורידני ארץ: ד אס-תגביה
כנשר ואס-בין כוכבים שים קנף משם אורידך
נאס-יהוה: ה אס-גנבים באו-לך אס-שוודי לילה
אך נדמיתה הלוא יגנבו דים אס-בצרים באו לך
הלוא ישאירו עללות: ו איך נחפשו עשו נבעו
מצפניו: ז עד-הגבול שלחוך כל אנשי בריתך
השיאו וכלו לך אנשי שלמה לחמך ושימו מזור
תחתיה אין תבונה בו: ח הלוא ביום ההוא נאס-יהוה
והאבדתי חכמים מארם ותבונה מהר עשו: ט וחתו
גבוריה תימן למען יכרת-איש מהר עשו מקטל:
י מחמס אחיה יעקב תכסך בושא ונכרת לעולם:
יא ביום עמך מנגד ביום שבות זרים חילו ונכרים
באו שער ושל-ירושלם ידו גורל גס-אתה באחד
מהם: יב ואל-תרא ביום-אחיה ביום נכרו ואל-
תשמח לכני-יהודה ביום אבדם ואל-תגדל פיה ביום
צרה: יג אל-תבוא בשער-עמי ביום איהם אל-תרא
גס-אתה ברעתו ביום אידו ואל-תשלחנה בחילו

ghastly warning of retribution concludes with a loving call to repentance. It is the same passage which begins the *Haftarah* of *Shabbos Shuvah*, the Sabbath of the Ten Days of Repentance. True, Israel, as symbolized by Ephraim, has sinned grievously, but its essence remains good and pure. It is not hopelessly evil; it has stumbled into sin. The potential for repentance always remains, and God is always ready to accept it and forgive.

Haftaras Vayishlach

The Book of Obadiah, the shortest in all of Scripture, is read in its entirety as the *Haftarah* of the *Sidrah* that deals with the climactic encounter between Jacob and Esau, and the subject of the Book is God's wrath against Edom, the descendants of Esau. The Sages teach that, of all the prophets, this vision was left for Obadiah for two reasons: (a) He was a descendant of an Edomite

on the day of its disaster! ¹⁴ You should not have stood at the crossroads to cut down its refugees; you should not have imprisoned its survivors on the day of distress.

¹⁵ For the day of HASHEM upon all the nations is near; as you did, so will be done to you, your recompense shall return upon your head. ¹⁶ For you have drunk on My holy mountain, so shall all the nations always drink, they shall drink and swallow and become as if they had never been.

¹⁷ But on Mount Zion there shall be a remnant, and it shall become holy; and the House of Jacob will inherit its inheritors.

¹⁸ The House of Jacob will be a fire and the House of Joseph a flame — and the House of Esau like straw; they will kindle among them and consume them; and there will be no survivor of the House of Esau, for HASHEM has spoken! ¹⁹ They shall inherit the south, the mountain of Esau; and the lowland, Philistia; and they shall inherit the field of Ephraim and the field of Samaria; and Benjamin [shall inherit] the Gilead. ²⁰ And this exiled force of the Children of Israel that were with Canaanites as far as France, and the exile of Jerusalem that is in Spain — they will inherit the cities of the south. ²¹ Then saviors will ascend Mount Zion to judge Esau's mountain, and the kingdom will be HASHEM's.

HAFTARAS VAYEISHEV / הפטרת יושב

עמוס ב:ו – ג:ח / Amos 2:6 – 3:8

⁶ So said HASHEM: For three rebellious sins of Israel — but should I not exact retribution for the fourth — for their having sold a righteous man for silver, and a destitute one for the sake of a pair of shoes? ⁷ Those who yearn that the dust of the earth be upon the head of the poor, who twist the way of the humble! A man and his father come to the same [betrotthed] maiden, thereby profaning My Holy Name. ⁸ They recline on garments held as security, right next to every altar; and they drink wine bought with [unjustly levied] fines in the temple of their gods.

⁹ Yet I destroyed the Amorite before them, whose height was like the height of cedars and who was as strong as oak trees; I destroyed its fruits from above and its roots from below. ¹⁰ And I brought you up from the land of Egypt and led you in the Wilderness for forty years to inherit the land of the Amorite. ¹¹ From among your children I raised up prophets, and nazirites from your lads — is this not so, O Children of Israel? — the words of HASHEM. ¹² But you caused the nazirites to drink wine, and you commanded the prophets,

ביום אידו: יי ואל-תעמד על-הפֿרֿק להכרית את-פֿליטיו ואל-תסגר שרידיו ביום צרה: טו כִּי-קְרוֹב יום-יהוה על-כָּל-הַגּוֹיִם בְּאִשֶּׁר עָשִׂיתָ יַעֲשֶׂה לָּךְ גְּמֻלָּךְ יָשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ: טז כִּי בְּאִשֶּׁר שְׁתִּיתָם עַל-הָהָר קִדְשִׁי יִשְׁתּוּ כָּל-הַגּוֹיִם תְּמִיד וְשֹׁתוּ וְלָעוּ וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ: יז וּבְהָר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְּלִיטָה וְהָיָה קִדְשׁ וְיִרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב אֶת מוֹרְשֵׁיהֶם: יח וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֶשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהֱבֶה וּבֵית עֵשָׂו לִקְשׁ וְלָקוּ בָהֶם וְאֶכְלוּם וְלֹא-יִהְיֶה שְׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יִהְיֶה דָּבָר: יט וְיִרְשׁוּ הַגִּבּוֹר אֶת-הָר שְׂרִיד וְהִשְׁפִּילָה אֶת-פְּלִשְׁתִּים וְיִרְשׁוּ אֶת-שָׂדֵה אֲפִרַּיִם וְאֶת שָׂדֵה שִׁמְרוֹן וּבְנֵימָן אֶת-הַגִּלְעָד: כ וּגְלַת הַחֵל-הָהָּ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-כָּנְעֲנִים עַד-צִרְפָּת וּגְלַת יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר בְּסַפְרָד יִרְשׁוּ אֶת עַרֵי הַגִּבּוֹר: כא וְעָלוּ מוֹשָׁעִים בְּהָר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת-הָהָר עֲשׂו וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה:

ב ובה אמר יהוה על-שלשה פשעי ישראל ועל-ארבעה לא אשיבנו על-מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים: והשאפים על-עפר-ארץ בראש דלים ודרך ענוים יטו ואיש ואביו ילכו אל-הנערה למען חלל את-שם קדשי: ה ועל-בגדים חבלים יטו אצל כל-מזבח ויין ענושים ישתו בית אליהם: ט ואנכי השמרתי את-האמרי מפניהם אשר כגבה ארזים גבהו וחסן הוא כאלונים ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת: ויאנכי העליתי אתכם מארץ מצרים ואולף אתכם במדבר ארבעים שנה לרשת את-ארץ האמרי: יא ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזירים האף אין-זאת בני ישראל נאם-יהוה: יב ותשקו את-הנזרים יין ועל-הנביאים צויתם

proselyte (Yalkut, Job 897; Zohar); and, (b) Obadiah was the antithesis of Esau. Esau lived among two righteous people, Isaac and Rebecca, yet he did not learn from them. Obadiah, on the other hand, was a courtier of two of the wickedest people in the annals of our people, King Ahab and Queen Jezebel, yet he remained righteous. Moreover, at a time when the king and queen murdered nearly all of the prophets of God, Obadiah risked his life to shelter and feed a hundred surviving prophets.

The Haftarah follows Edom through various periods of its history, culminating in its eventual defeat and final downfall in Messianic times. Edom began as a small and insignificant kingdom to the south of Eretz Yisrael, that, like a jackal, despoiled Israel in the wake of the triumphs of others. It enjoyed the travails and suffering of its "cousin," instead of feeling compassion. Then, in a vision of the future, Obadiah turns to the Roman Empire and its barbaric

treatment of the Jews under its control. True to Isaac's blessing, Rome lived by the sword, and its sword drank thirstily of Jewish blood.

Finally, however, Edom will be repaid in kind. On Mount Zion there shall be a remnant: Despite all its suffering and persecutions, Israel and its land will survive and haughty Edom will be cast down. Israel will return to its land and its Temple Mount. It will judge Edom for its horrors and all the world will know that the kingdom will be HASHEM's.

Haftaras Vayelshev

The prophet Amos began his prophecies with explanations of the reasons for the downfall of the kingdoms surrounding Eretz Yisrael. In each case, there are three sins that God was willing to overlook, at least for a time, but then there was a fourth, which

saying, "Do not prophesy!"

¹³ Behold! — I press you down in your place, as a wagon is pressed down when it is filled with sheaves. ¹⁴ Flight will be lost to the fleet; the strong will not muster his courage; and the mighty will not escape with his life; ¹⁵ he that grasps the bow will not stand fast; the fleet-footed one will not escape; and the horseman will not escape with his life. ¹⁶ The most courageous of the heroes will flee naked on that day — the words of HASHEM.

³ **H**ear this thing that HASHEM has spoken about you, O Children of Israel, about the entire family that I have brought up from the land of Egypt, saying: ² Only you have I loved of all the families of the earth, therefore will I recall upon you all your iniquities. ³ Would two people walk together unless they have so arranged? ⁴ Would a lion roar in the forest if he had no prey? Would a young lion raise his voice in his den unless he had a catch? ⁵ Would a bird fall into a snare on the ground if there were no trap for it? Would a trap rise up from the ground unless it had made a catch? ⁶ If the shofar-alarm would sound in the city, would the people not tremble? Could there be misfortune in a city if HASHEM had not caused it? ⁷ For my Lord HASHEM/ELOHIM will do nothing without having revealed his secret to His servants the prophets.

⁸ A lion has roared — who would not fear? My Lord HASHEM/ ELOHIM has spoken — who would not prophesy?

HAFTARAS MIKEITZ / הפטרת מקץ

I Kings 3:15 — 4:1 / מלכים א ג:טו — ד:א

³ **S**olomon awoke and behold! — it had been a dream; he came to Jerusalem and stood before the Ark of the Covenant of my Lord, and he brought up burnt-offerings and he made peace-offerings, and he made a feast for all his servants.

¹⁶ Then two women, innkeepers, came to the king and stood before him. ¹⁷ One woman said, "Please, my lord, I and this woman dwell in one house, and I gave birth while with her in the house. ¹⁸ On the third day after I gave birth,

went beyond His willingness to delay the full extent of judgment. Finally, the prophet comes to Israel, and again, he proclaims that God would forbear despite the three cardinal sins of idolatry, adultery, and murder (*Radak*), but there was a fourth sin that burst His endurance, as it were. The fourth was the persecution of the poor, and the greed that caused the rich and powerful to take advantage of the helpless and to pervert justice in order to get their way. This characteristic was more than God would bear, and it led to the downfall of the nation. They would sell the legal rights of poor people for a few pieces of silver — as Joseph's brothers did when they disposed of the problem he posed for them by selling him into slavery — and they would grind the poor into the ground, figuratively, and cover their heads with dust.

Lest these leaders continue to delude themselves that they are too powerful to be brought to justice, the prophet warns them that the Amorite inhabitants of Canaan were even more powerful, but God had swept them away when He wished to give the land to Israel. In "gratitude," Israel had prevented prophets from teaching God's word and nazirites from maintaining their holy standard of service — as if God's will could be ignored if it were not proclaimed openly. But the fleet-footed often cannot escape and the mighty cannot always prevail — should it not be clear that the

לאמר לא תנבא: י הנה אנכי מעיק תחתכם באשר תעיק העגלה המלאה לה עמיר: יד ואבר מנוס מקל וחזק לא יאמץ כחו וגבור לא ימלט נפשו: טו ותפש הקשת לא יעמד וקל ברגליו לא ימלט ורכב הסוס לא ימלט נפשו: טז ואמיץ לבו בגבורים ערום ינוס ביום ההוא נאם ייחיה: ג שמעו את הדבר הזה אשר דבר יהוה עליכם בני ישראל על כל-המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים לאמר: ברק אתכם ילעתי מכל משפחות האדמה על-כן אפקד עליכם את כל-עונותיכם: ג הילכו שנים יחדו בלתי אס-נוער: ד הישאג אריה בעיר וטרף אין לו היתן כפיר קולו ממענתו בלתי אס-לכד: ה התפול צפור על-פח הארץ ומוקש אין לה היעלה-פח מן-האדמה ולכוד לא ילכוד: ו אס-יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אס-תהיה רעה בעיר ויהוה לא עשה: ז כי לא יעשה אדני יהוה דבר בי אס-גלה סודו אל-עבדיו הנביאים: ח אריה שאג מי לא יירא אדני יהוה דבר מי לא ינבא:

ג וינקץ שלמה והנה חלום ויבוא ירושלם ויעמד ו לפני ארון ברית-אדני ויעל עלות ויעש שלמים ויעש משתה לכל-עבדיו: טו אז תבאנה שתי נשים וזות אל-המלך ותעמדנה לפני: יז ותאמר האשה האחת בי אדני אני והאשה הזאת ישבת בבית אחר ואלד עמה בבית: יח ויהי ביום השלישי ללדתי

power is God's alone?

The prophet closes with ringing rhetoric destined to wake up the people to the obvious. They use their logic to determine the significance of daily events. They knew that a lion's roar means that prey is at hand, that a trap lifted from the sand means that a snared bird or animal is tugging vainly to free itself — should they not perceive that God is roaring for their repentance through His mastery of events?

Haftaras Mikelitz

Like the *Sidrah*, the *Haftarah* deals with royal dreams and their aftermath. In the *Sidrah*, Pharaoh had a portentous dream and Joseph applied his God-given wisdom to its interpretation, with the result that he became acknowledged as the most qualified person to rule Egypt.

The *Haftarah* begins by saying that Solomon awoke from a dream. It was a dream that set the tone of his reign and had implications for the future of the Jewish people. In his prophetic dream, the twelve-year-old, newly crowned Solomon had been asked by God what blessing he desired for his new position. Solomon had requested wisdom so that he could judge his people well. Pleased that Solomon had altruistically asked for wisdom,

this woman gave birth, as well: We were together, no outsider was with us in the house, only the two of us were in the house.¹⁹ The son of this woman died at night, because she lay upon him.²⁰ She arose during the night and took my son from next to me, while your maidservant was asleep, and lay him in her bosom; and her dead son she lay in my bosom.²¹ When I got up in the morning to nurse my son, behold! — he was dead; when I studied him in the morning, behold! — it was not the son to whom I had given birth."

²² The other woman said, "It is not so! My son is the live one, and her son is the dead one." But this one said, "It is not so! Your son is the dead one, and my son is the live one!" They went on speaking before the king.

²³ The king said, "This one claims, 'This is my son, who is alive, and your son is the dead one,' and this one claims, 'It is not so! Your son is the dead one, and my son is the living one.'" ²⁴ So the king said, "Fetch me a sword!" and they brought a sword before the king.

²⁵ The king said, "Cut the living child in two and give half to one and half to the other."

²⁶ The woman whose son was alive said to the king — because her compassion was aroused for her son — and she said, "Please, my lord, give her the living newborn, and do not put it to death!" But the other one said, "Neither mine nor yours shall he be. Cut!"

²⁷ The king spoke up and said, "Give her the living newborn, and do not put it to death: She is his mother."

²⁸ All Israel heard the judgment that the king rendered and they felt awe for the king, for they saw that the wisdom of God was within him, to do justice.

⁴ So King Solomon was king over all Israel.

וּתְלַד גַּם־הָאִשָּׁה הָזֹאת וְאֶנְחֵנוּ יַחְדָּו אֵין־זֶר אֲתָנוּ בְּבֵית וּזְלָתִי שְׁתִּים אֶנְחֵנוּ בְּבֵית: יִינָמֹת בֶּן־הָאִשָּׁה הָזֹאת לַיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו: כִּנְתָּקֶם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּנִי מֵאֶצְלִי וְאֶמְתָּהּ יִשְׁנָה וַתִּשְׁכַּיְבֵהוּ בְּחִיקָה וְאֶת־בְּנֵה הַמָּת הִשְׁכַּיְבָה בְּחִיקָי: כֹּא וְאֶקֶם בְּבֹקֶר לְהַיִּנִיק אֶת־בְּנִי וְהִנֵּה־מָת וְאֶתְבוֹנוֹן אֵלָיו בְּבֹקֶר וְהִנֵּה לֹא־הָיָה בְנִי אֲשֶׁר יָלַדְתִּי: כִּכְנֹתָאֲמַר הָאִשָּׁה הָאֲחֵרֶת לֹא כִי בְנִי הָיָה וּבְנֵה הַמָּת וְזֹאת אֲמָרְתָּ לֹא כִי בְנֵה הַמָּת וּבְנִי הָיָה וְהַיִּי וַתְּדַבְּרָנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: כִּג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ וְזֹאת אֲמָרְתָּ וְזֶה־בְנִי הָיָה וּבְנֵה הַמָּת וְזֹאת אֲמָרְתָּ לֹא כִי בְנֵה הַמָּת וּבְנִי הָיָה: כִּד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְחוּ־לִי חֶרֶב וַיָּבִיאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: כִּה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הָיִי לְשְׁנַיִם וְתִנוּ אֶת־הַחֶצִי לְאִחָת וְאֶת־הַחֶצִי לְאִחָת: כִּו וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־בְּנֵה הָיִי אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנֵה וַתֹּאמֶר וְבִי אֲדִנִי תִנוּ־לָהּ אֶת־הַיֶּלֶד הָיִי וְהַמָּת אֶל־תְּמִיתָהּ וְזֹאת אֲמָרְתָּ גַם־לִי גַם־לָךְ לֹא יִהְיֶה גִזְרוּ: כִּז וַיֵּצֵן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תִּנוּ־לָהּ אֶת־הַיֶּלֶד הָיִי וְהַמָּת לֹא תְמִיתָהּ הִיא אִמּוֹ: כִּח וַיִּשְׁמְעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִי־חִכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט: ד א וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל:

הפטרות ויגש / HAFTARAS VAYIGASH

יחזקאל לז:טו-כח / Ezekiel 37:15-28

¹⁵ The word of HASHEM came to me, saying: ¹⁶ Now you, son of man, take yourself one wooden tablet and write upon it, "For Judah and the Children of Israel, his comrades," and take another wooden tablet and write upon it, "For Joseph, the wooden tablet of Ephraim, and all the Children of Israel, his comrades." ¹⁷ And bring close to yourself, one to the other, like a single wooden tablet, and they shall become one in your hand.

¹⁸ Now when the children of your people say to you, "Will you not tell us what these are to you?" ¹⁹ speak to them, "Thus says my Lord HASHEM/ELOHIM: Behold! — I take the wooden tablet of Joseph, which is in Ephraim's hand, and of the tribes of Israel his comrades, and shall place them with it together with the wooden tablet of Judah, and I will make them one wooden

לז טו וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: טז וְאַתָּה בֶּן־אָדָם קַח־לָךְ עֵץ אֶחָד וּכְתֹב עָלָיו לַיהוָה וּלְבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ וּלְקַח עֵץ אֶחָד וּכְתֹב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ: יז וְקָרַב אֶתָּם אֶחָד אֶל־אֶחָד לִנְעַץ אֶחָד וְהָיוּ לְאַחָדִים בְּיָדְךָ: יח וּבָאֲשֶׁר יֹאמְרוּ אֵלָיִךְ בְּנֵי עַמֶּךָ לֵאמֹר הֲלוֹא־תִגִּיד לָנוּ מַה־אֵלֶּה לָּךְ: יט וְדַבֵּר אֲלֵהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶת־עֵץ יוֹסֵף אֲשֶׁר בְּיַד־אֶפְרַיִם וְשְׁבֵטִי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ וְנִתְּתִי אוֹתָם עָלָיו אֶת־עֵץ יְהוָה וְעִשִּׂיתֶם לֵעֵץ אֶחָד

and not selfishly requested longevity, wealth or power, God promised him not only unprecedented wisdom, such as had never been before and would never be again, but also the wealth and honor that he did not ask for.

Shortly after the dream came proof of its fulfillment, in the form of a seemingly insoluble dilemma. Solomon's verdict gained the admiration and respect of the nation, and displayed a degree of wisdom that became the hallmark of his reign and an augury of the three Inspiring and enlightening books he would contribute to

Scripture: Proverbs, Song of Songs, and Ecclesiastes.

Haftaras Vayigash

A Sidrah that tells of the reunification of Jacob's sons is followed by a Haftarah that prophesies the eventual unification of the twelve tribes of Israel. The prophet Ezekiel, like Jeremiah, was one of the main prophets of the Destruction, and he actually joined his exiled brethren in Babylonia. The destruction of the Temple took place 140 years after the exile of the twelve tribes.

tablet, and they shall become one in my hand. ²⁰ And the wooden tablets upon which you will write shall be in your hand, in their sight."

²¹ Then speak to them, "Thus says my Lord HASHEM/ELOHIM: Behold! — I take the Children of Israel from among the nations to which they went, and I shall gather them from around and I shall bring them to their soil. ²² I shall make them into a single nation in the land upon Israel's hills, and a single king shall be for them all as a king; and they shall no longer be two nations, no longer divided into two kingdoms again. ²³ They will no longer be contaminated with their idols and their abhorrent things and with all their rebellious sins; and I shall save them from all their habitations in which they sinned, and I shall purify them, and they shall be for a people unto Me, and I will be for a God unto them. ²⁴ My servant David will be king over them, and there will be a single shepherd for all of them; they will go in My ordinances and they will observe My decrees and perform them. ²⁵ They will dwell on the land that I gave to My servant Jacob, within which your forefathers dwelt, and they shall dwell upon it — they, their children, and their children's children, forever; and My servant David will be prince for them, forever.

²⁶ "I shall seal a covenant of peace with them, an eternal covenant shall it be with them; and I shall emplace them and I shall increase them, and I shall place My Sanctuary among them forever. ²⁷ My dwelling place shall be upon them, and I shall be for a God unto them, and they shall be unto Me for a people. ²⁸ Then the nations shall know that I am HASHEM, Who sanctifies Israel, when My Sanctuary is among them forever."

והיו אחד בְּיָדִי: כִּי הָיוּ הָעֲצִים אֲשֶׁר־תִּכְתֹּב עֲלֵיהֶם בְּיָדְךָ לְעֵינֵיהֶם: כֹּא וְדָבַר אֲלֵהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוֹה הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִלְכּוּ־שָׁם וְקִבַּצְתִּי אֹתָם מִסָּבִיב וְהִבֵּאתִי אוֹתָם אֶל־אֲדָמָתָם: כִּי וַעֲשִׂיתִי אִתָּם לְגוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל וּמִלֶּךְ אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם לְמֶלֶךְ וְלֹא יִהְיוּ־עוֹד [יִהְיֶה־עוֹד כִּי] לִשְׁנֵי גּוֹיִם וְלֹא יִחַצּוּ עוֹד לִשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת עוֹד: כִּי וְלֹא יִטְמְאוּ עוֹד בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבִשְׁקוּצֵיהֶם וּבְכָל פְּשָׁעֵיהֶם וְהוֹשַׁעְתִּי אוֹתָם מִכָּל מוֹשְׁבֵּתֵיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ בָהֶם וְטַהַרְתִּי אוֹתָם וְהָיוּ־לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים: כִּי וַעֲבַדִּי דָוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם וְרוּעֶה אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם וּבְמִשְׁפָּטֵי יִלְכוּ וְחֻקֹּתַי יִשְׁמְרוּ וַעֲשׂוּ אוֹתָם: כִּי וַיֵּשְׁבוּ עַל־הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לַיַּעֲקֹב אֲשֶׁר יֵשְׁבוּ בָּהּ אֲבוֹתֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ עָלֶיהָ הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵיהֶם עַד־עוֹלָם וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂא לָהֶם לְעוֹלָם: כִּי וְכִרְתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם וְנִתְּנִים וְהִרְפִּיתִי אוֹתָם וְנָתַתִּי אֶת־מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם: כִּי וְהָיָה מִשְׁכְּנִי עֲלֵיהֶם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהֵמָּה יִהְיוּ־לִי לְעָם: כִּי וַיִּדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי יְהוֹה מִקְדָּשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּהָיוֹת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם:

HAFTARAS VAYECHI / הפטרת ויחי

I Kings 2:1-12 / מלכים א ב:א-יב

² David's days drew near to die, and he instructed his son Solomon, saying:

² I go the way of all the earth; be strong and become a man.

³ Safeguard the charge of HASHEM, your God, to walk in His ways, to observe His decrees, commandments, ordinances, and testimonies, as written in the Torah of Moses, so that you will succeed in all that you do and wherever you turn.

⁴ So that HASHEM will uphold His word that He spoke regarding me, saying, "If your children will safeguard their way, to walk before Me sincerely, with all their heart and with all

ב אֵינִי קָרִיב וְיָמֵי־דָוִד לָמוֹת וַיִּצֹו אֶת־שְׁלֹמֹה בְּנוֹ לֵאמֹר: כִּי אֲנִכִּי הֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאֶרֶץ וְחֻזְקָתָהּ וְהָיִיתִי לְאִישׁ: ג וַשְׁמֵרְתָּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִלְכַּת בְּדַרְכּוֹ לְשֹׁמֵר חֻקָּתָיו מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעֲדוּתָיו: ד כִּפְתּוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תִּשְׁכִּיל אֶת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר תִּפְגֹּחַ שָׁם: ה לְמַעַן יִקִּים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר אִם־יִשְׁמְרוּ בְנֵיךְ אֶת־דִּרְכָּם לִלְכַּת לִפְנֵי בְּאֵמַת כָּל־לִבָּבָם וּבְכָל־

so that the prophecy of this *Haftarah* was a source of great comfort to the tribes of Judah and Benjamin, for if even their long-lost comrades of the Northern Kingdom were assured that they would again become part of the nation, surely the two southern tribes could be certain that God was not forsaking them.

According to Maharal (*Gur Aryeh*, Genesis 45:14), the tears that accompanied the embrace of Joseph and Benjamin when Joseph revealed himself in Egypt were tears of joy, because the long-separated brothers foresaw the prophecy of Ezekiel. Joseph was the father of Ephraim, leader of the Ten Tribes, and Benjamin's descendants remained loyal to the Davidic dynasty of Judah; thus their reunion in Egypt was a precursor of that foretold by Ezekiel. The *Haftarah* goes on to make clear what sort of unified nation

the twelve tribes of the future would be. The prophecy speaks not of a mere political union, free from the wars and rivalry that marred the era of the First Temple. Rather, it speaks of an era under a king from the House of David, who will be a servant of God and who will unify the people in allegiance to the Torah. Idolatry will be gone and the Temple will stand; the standard of life will be obedience to the laws of the Torah and the result will be that the entire world will know that HASHEM is God.

Haftaras Vayechi

Like the *Sidrah*, the *Haftarah* describes the last will and testament of one of the greatest figures in history. In the *Sidrah*, Jacob gives his final commands and blessings, first to Joseph and then

their soul," saying, "no man of you will be cut off from upon the throne of Israel."

⁵ Furthermore, you know what Joab son of Zeruiah did to me, what he did to two leaders of the armies of Israel, to Abner son of Ner and to Amasa son of Jether whom he killed, thereby shedding blood of war in peacetime, placing the blood of war on the girdle that is on his loins and on his shoes that are on his feet. ⁶ You shall act according to your wisdom and not let his white hair go down to the grave in peace.

⁷ To the children of Barzilai the Gileadite act with kindness, and they shall be among those who eat at your table, for so they befriended me during my flight from Absalom your brother.

⁸ Behold! — with you is Shim'i son of Gera, the Benjaminite from Bachurim; he cursed me with a powerful curse on the day I went to Machanaim; but he came down to meet me at the Jordan, and I swore to him by HASHEM, saying, "I will not put you to death by the sword."⁹ But now, you are not to hold him guiltless, for you are a wise man, and you will know what you are to do to him, and are to bring down his white hair to the grave in blood.

¹⁰ David lay with his forefathers, and he was buried in the City of David. ¹¹ The days that David reigned over Israel were forty years; in Hebron he reigned for seven years and in Jerusalem he reigned for thirty-three years. ¹² Solomon sat on the throne of David, his father, and his kingship was firmly established.

הפטרות שמות / HAFTARAS SHEMOS

According to the Ashkenazic custom

ישעיה כז:6-28:13, 29:22-23 / כח:יג, כט:כב-כג

²⁷ Days are coming when Jacob will take root, Israel will bud and blossom and fill the face of the earth like fruit.

⁷ Has He struck [Israel] as He struck those who struck him, or has He slain him as He slew those who slew him? ⁸ According to its measure [of sin], He contended against her farmland, stripping it with His strong wind on the day of the east wind.

⁹ Therefore, through this shall Jacob's iniquity be atoned for, and this shall be the fruit of his sin's removal: when he makes all the altar stones like ground chalkstones, and asheirah-trees and sun-idols shall rise up no more. ¹⁰ For the fortified city will be lonely, depopulated and forlorn like the wilderness; there a calf will graze and there it will lie down and consume its branches.

to all the brothers, assigning each of them his specific role in Jewish history. David issues his commands to only one son, his anointed successor Solomon.

David's exhortations that Solomon follow the commandments of the Torah and that only thereby can he assure success for himself and his progeny are to be expected. So is his urging that Solomon show kindness to the family of Barzilai, who stood by David during the hardest period of his life. Obedience to the Torah is the *raison d'être* of the Jewish people; without it the nation can look forward only to enmity, defeat, and exile. Acknowledging gratitude, too, is a basic Jewish value. But the rest of his will is surprising. David commanded Solomon to exact the death penalty against Joab and Shim'i. Was vengeance a prerequisite of Jewish leadership?

It may be that David's last words were concerned with communicating to Solomon the attitudes he must have regarding such char-

נפשם לאמר לא יפרת לך איש מעל כסא ישראל: והגם אתה ידעת את אשר עשה לי יואב בן-צרויה אשר עשה לשני-שרי צבאות ישראל לאבנר בן-נר ולעמשא בן-יתר ניהרגם וישם דמי-מלחמה בשלם ויתן דמי מלחמה בחגרתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו: וועשית בחכמתך ולא-תורד שיבתו בשלם שאל: וולבני ברזלי הגלעדי תעשה-חסד והיו באכלי שלחנה כי-בן קרבו אלי בברחי מפני אבשלום אחי: והנה עמך שמעי בן-גרא בן-הימיני מבחרים והוא קללני קללה נמרצת ביום לבתי מחנים והוא-יורד לקראתי הירדן ואשבע לו ביהודה לאמר אם-אמיתך בחרב: טועתה אל-תלקהו כי איש חכם אתה וידעת את אשר תעשה-לו והורדת את-שיבתו בדם שאל: וישבב דוד עם-אבתיו ויקבר בעיר דוד: יא והימים אשר מלך דוד על-ישראל ארבעים שנה בחברון מלך שבע שנים ובירושלם מלך שלשים ושלש שנים: יב ושלמה ישב על-כסא דוד אביו ותכן מלכתו מאד:

כז והבאים ישרש יעקב ויצוץ ופרח ישראל ומלאו פני-חבל תנובה: והכמכת מכהו הבהו אם-כהרג הרגיו הרג: ח בסאסאה בשלחה תריבנה הגה ברוחו הקשה ביום קדים: ט לכן בזאת יכפר עון-יעקב וזה כל-פרי הסר חטאתו בשומו א כל-אבני מזבח כאבני-גזר מנפצות לא-יקמו אשרים וחסמים: י כי עיר בצורה כדך נזה משלח ונעזב במדבר שם ירעה עגל ושם ירפץ וכלה סעפיה:

acter traits as treachery, loyalty, and duplicity. As the commanding general of David's army, Joab was one of the most important people in the kingdom and in David's own accession to the throne. But in a cowardly and treacherous way, he had murdered Abner and Amasa after gaining their confidence. David had admitted that his position was not strong enough to permit him to punish Joab, but he urged Solomon not to permit the attitude to fester that the mighty have a different law than the weak, and to dispel the notion that David may have conspired with Joab to do away with the competing generals. Barzilai's loyalty, in contrast, must be rewarded in a public way, so that the people would draw the proper lessons for their own behavior.

5 Haftaras Shemos (Ashkenazic custom)

Like the exile-experience of Egypt, the *Haftarah* begins with Jacob as the root of the eventual triumph that will lead to a flourish-

¹¹ When its branch withers it will be broken, women will come and set it aflame, for it was not a discerning nation — therefore its Maker will not show it mercy, and its Creator will not show it graciousness.

¹² It will be on that day that HASHEM shall thresh from the surging river to the Brook of Egypt, and you will be gathered up one by one, O Children of Israel. ¹³ And it will be on that day that a great shofar will be blown, and those who are lost in the land of Assyria and those cast away in the land of Egypt will come, and they shall prostrate themselves to HASHEM on the holy mountain in Jerusalem.

28 ¹ **Woe!** a crown of arrogance is on Ephraim's drunkards and a withering blossom is the glory of his splendor upon the head, which is like a valley of oil, of those who are battered because of wine. ² Behold! my Lord's strong and powerful [wind] — like a stream of hail, a destructive tempest; mighty, flooding waters — will place [the crown] on the ground with strength. ³ Feet will trample the crown of arrogance of Ephraim's drunkards. ⁴ And the withering blossom that is the glory of his splendor upon the head, which is like a valley of oil, will be like a fig that is ripe before summer; as soon as an observer sees it, while it is yet in his hand, he will swallow it.

⁵ On that day, HASHEM, Master of Legions, will be the crown of glory and a diadem of splendor for the remnant of His people; ⁶ and a spirit of judgment for him who sits in judgment, and strength for those who return from the war to the gate. ⁷ They, too, have erred through wine and staggered through aged wine; Kohen and prophet erred through aged wine, were corrupted by wine, staggered through aged wine, erred in vision, perverted justice. ⁸ For all tables are full of vomit and filth, with no [clean] place. ⁹ To whom shall one teach knowledge, who can be made to understand a message? Those weaned from [mother's] milk, removed from breasts!

¹⁰ For commandment by commandment and commandment by commandment, measuring line by measuring line and measuring line by measuring line, a bit here and a bit there. ¹¹ For as if with unintelligible speech and with a foreign tongue does one speak to this nation. ¹² For He told them: "This is the contentment, give rest to the weary — and this brings satisfaction!" But they desired not to listen. ¹³ And the word of HASHEM became to them like commandment by commandment and commandment by commandment, measuring line by measuring line and measuring line by measuring line, a bit here and a bit there, so that they would go and stumble backward and be broken, be tripped up and caught.

ing, world-renowned and respected "Israel." "Jacob" always symbolizes the Jewish people in its time of travail and degradation, before it succeeds in realizing the goals and potential represented by "Israel," just as the very name was given to Jacob in recognition of his enhanced stature.

The prophet Isaiah lived in a time of turmoil, when the kingdom of the Ten Tribes was hurtling downhill in its spiritual decay, with defeat and exile on the way, and the Davidic kingdom of Judah, too, was suffering from spiritual decline. In this *Haftarah*, Isaiah depicts the failures of both kingdoms. He begins with the encouraging prophecy that the "root" of Jacob — like all roots, unseen in the ground and trampled upon by those who walk obliviously over it — will once more produce luxuriant produce. Isaiah points out that, despite the Divine wrath visited upon the Jewish people often in their history, they have not been decimated as have various

יא ביבש קצירה תשכרנה נשים באות מאירות אותה כי לא עם-בינות הוא על-כן לא-ירחמנו עשהו ויצרו לא יחננו: יי ויהיה ביום ההוא יחבט יהוה משבילת הנדר עד-נחל מצרים ואתם תלקטו לאחר אחד בני ישראל: יי ויהיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וכאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו ליהוה בהר הקדש בירושלים: כח א הוי עטרת גאות שבכי אפרים וציון נבל צבי תפארתו אשר על-ראש גיא-שמנים הלומי יין: כ הנה חוק ואמץ לאדני כורם בדר שער קטב כורם מים בבירים שטפים הניח לארץ ביד: גברגלים תרמסנה עטרת גאות שבוני אפרים: ד והיתה ציצת נבל צבי תפארתו אשר על-ראש גיא שמנים כבכורה בטרם קיץ אשר יראה הראה אותה בעודה בכפו יבלענה: ה ביום ההוא יהיה יהוה צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו: ו ולרוח משפט ליושב על-המשפט ולגבורה משיבי מלחמה שעה: ז וגם-אלה ביין שגו ובשכר תעו כהן ונביא שגו בשכר נבלעו מן-היין תעו מן-השכר שגו בראה פקו פלילה: ח בי כל-שלחנות מלאו קיא צאה בלי מקום: ט את-מי יורה דעה ואת-מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משעים: י כי צו לצו צו לצו קו לקו קו לקו ועיר שם ועיר שם: יא בי בלעגי שפה ובלשון אחרת ידבר אל-העם הזה: יב אשר אמר אליהם זאת המנוחה הניחו לעיף וזאת המרגעה ולא אבוא שמוע: יג והיה להם דבר-יהוה צו לצו צו לצו קו לקו קו לקו ועיר שם ועיר שם למען ילכו וכשלו אחור ונשברו ונוקשו ונלכדו:

other nations. Those who struck Israel were punished more, while the Jewish people survive and will rise again, its sins being atoned for in the physical destruction of its fields and cities. But, although God preserves the root, the nation has forfeited its right to His manifest mercy because of its failure to recognize its true role in the world. Nevertheless, when the time comes, God will "thresh" the world to find the scattered kernels of His still beloved people.

Then Isaiah goes on to the doomed Ten Tribes, led by Ephraim. The simile for them is arrogance and drunkenness, both of which prevent people from recognizing the truth and acting upon it. The result is that heads, which are so pampered with luxuries that they are like a valley of oil, will lose their crowns and their glory.

But Isaiah is far from content with the masses of Judah. They have become so estranged from the authenticity of the Torah and

29 ²² Therefore, so said HASHEM, Who redeemed Abraham, to the House of Jacob, "Do not shame Jacob now, and let not his face now turn pale. ²³ For when he sees his children, My handiwork, in his midst, they sanctify My Name; and they sanctify the Holy One of Jacob and render strength to the God of Israel!"

According to the Sephardic custom
Jeremiah 1:1 – 2:3 / ירמיה א:א – ב:ג

1 ¹ The words of Jeremiah son of Hilkiah, of the Kohanim who were in Anathoth, in the land of Benjamin; ² to whom the word of HASHEM came in the days of Josiah son of Amon, king of Judah, in the thirteenth year of his reign. ³ And so it did in the days of Jehoiaquim son of Josiah, king of Judah, until the end of the eleventh year of Zedekiah son of Josiah, king of Judah, until Jerusalem was exiled in the fifth month.

⁴ The word of HASHEM came to me, saying, ⁵ "Before I formed you in the belly I knew you, and before you left the womb I sanctified you; I have set you a prophet unto the nations."

⁶ But I said, "Alas, my Lord, HASHEM/ELOHIM, I know not how to speak, for I am a child."

⁷ HASHEM said to me, "Do not say, 'I am a child,' for regarding whatever I shall send you, you shall go; and whatever I command you, you shall speak. ⁸ Do not fear them for I am with you to rescue you — the words of HASHEM." ⁹ And HASHEM extended His hand and touched my mouth; and HASHEM said to me, "Behold! I have placed My words in your mouth. ¹⁰ See, I have appointed you this day over the nations and over the kingdoms, to uproot and to pull down, to destroy and to overthrow, to build and to plant."

¹¹ The word of HASHEM came to me, saying, "What do you see, Jeremiah?"

And I said, "I see a staff from an almond tree."

¹² HASHEM said to me, "You have seen well, for I hasten to fulfill My word."

¹³ The word of HASHEM came to me a second time, saying, "What do you see?"

I said, "I see a bubbling pot, and its opening is from the north."

¹⁴ HASHEM said to me, "From the north the evil will be released upon all the inhabitants of the land. ¹⁵ For behold! I call to all the families of the kingdoms of the north — the words of HASHEM — and each shall come and place his throne at the entrance of Jerusalem's gates and by all its walls roundabout, and upon all the cities of Judah. ¹⁶ I shall speak My judgment with them for all

כט כב לכן כה אמר יהוה אל בית יעקב אשר פדה את אברהם לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו: כג כי בראתו ילדיו מעשה ידי בקרב וקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו:

א אדברי ירמיהו בן חלקיהו מן הכהנים אשר בענתות בארץ בנימן: ב אשר היה דבר יהוה אלי בימי יאשיהו בן אמון מלך יהודה בשלש עשרה שנה למלכו: ג והי בימי יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה עד תם עשתי עשרה שנה לצדקיהו בן יאשיהו מלך יהודה עד גלות ירושלם בחדש החמישי: ד והי דבר יהוה אלי לאמר: ה בטרם אצרך [אצור כ] בבטן ידעתיו ובטרם תצא מרחם הקדשתיך נביא לגוים נתתיך: ו ואמר אהה אדני יהוה הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי: ז ואמר יהוה אלי אל תאמר נער אנכי כי על כל אשר אשלחך תלך ואת כל אשר אצוך תדבר: ח אל תירא מפניהם כי אתך אני להצילך נאם יהוה: ט וישלח יהוה את ידו ונגע על פי ויאמר יהוה אלי הנה נתתי דברי בפיו: י ראה הפקדתיך: יא היום הנה על הגוים ועל הממלכות לנתוש ולנתוח ולחאבד ולחרוס לבנות ולנטוע: יב והי דבר יהוה אלי לאמר מה אתה ראה ירמיהו ואמר מקל שקד אני ראה: יג ויאמר יהוה אלי היטבת לראות כי שקד אני על דברי לעשות: יד והי דבר יהוה אלי שנית לאמר מה אתה ראה ואמר סיר נפוח אני ראה ופניו מפני צפונו: יו ויאמר יהוה אלי מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ: יז כי י הני קרא לכל משפחות ממלכות צפונו נאם יהוה וכאו ונתנו איש כסאו פתח י שער ירושלם ועל כל חומתיה סביב ועל כל ערי יהודה: יח ודברתי משפטי אותם על כל

its wisdom that they must be spoon fed — a commandment at a time, and a "measuring line" at a time. (The "line" is used by builders to make sure their bricks are properly aligned; this symbolizes the guidelines to behavior.)

As always, the Haftarah ends with words of comfort and encouragement, in this case skipping to the next chapter of Isaiah for its two concluding verses.

❖ Haftaras Shemos (Sefardic custom)

Jeremiah, like Moses, was a reluctant prophet, who was convinced that he was unqualified to accept the great mission thrust upon him by God. And like Moses, he tried to refuse, though not

nearly so strenuously or for so long. He, too, feared that the people would not accept him and might even harm him. The fact is that at one point in his prophetic career he was thrown into a dungeon for daring to tell Jerusalem what it did not wish to hear. Nevertheless, God commanded him to go and prophesy, and guaranteed that He would protect him from harm.

God showed Jeremiah prophetic symbols of his mission and sent him to tell the complacent citizens of Judah that their destruction would descend upon them from the "North," in the form of Nebuchadnezzar and his conquering Babylonian army, which indeed destroyed the Temple and exiled the people.

But Jeremiah's first words to the Jewish people were an expres-

their evil, for having forsaken Me; and they made smoke rise up to false gods, and they prostrated themselves to their handiwork.

¹⁷ "You shall gird your loins and stand up, and speak to them everything that I shall command you; do not be frightened of them lest I cause you to be frightened of them. ¹⁸ And I — behold! I have made you this day a fortified city, an iron pillar, and copper walls against the entire land; against the kings of Judah, against its leaders, against its priests, and against the people of the land. ¹⁹ They will make war against you but will be unable to defeat you, for I am with you — the words of HASHEM — to rescue you."

²¹ The word of HASHEM came to me, saying, ² "Go and call out unto the ears of Jerusalem, saying: 'So said HASHEM, I recall for you the kindness of your youth, the love of your nuptials, that you followed Me in the Wilderness in an unsown land.' ³ Israel is holy to HASHEM, the first of His crop; whoever devours it will be held guilty — evil shall come upon them! — the words of HASHEM."

HAFTARAS VAEIRA / הפטרת וארא

Ezekiel 28:25 – 29:21 / חזקאל כח:כה – כט:כא

²⁸ ²⁵ So said my Lord HASHEM/ELOHIM: "When I gather in the House of Israel from the peoples among whom they are scattered, and I shall be sanctified by them in the eyes of the nations, and they shall dwell on their land that I gave to My servant, to Jacob; ²⁶ then they shall dwell upon it securely and build houses and plant vineyards and dwell securely — when I execute judgments upon all who disdain them roundabout them — then they shall know that I am HASHEM, their God."

²⁹ ¹ In the tenth year, in the tenth [month], on the twelfth of the month, the word of HASHEM came to me, saying, ² "Son of Man, set your face against Pharaoh, king of Egypt, and prophesy against him and against all Egypt. ³ Speak and you shall say, Thus says my Lord HASHEM/ELOHIM: Behold! I am against you, Pharaoh, king of Egypt, the great sea-monster that crouches within its rivers, who has said, 'Mine is the River and I have made myself.' ⁴ Now I shall attach hooks to your cheeks and I shall cause the fish of your rivers to cleave to your scales, and I shall draw you out from within your rivers, and all the fish of your rivers shall cleave to your scales. ⁵ And I shall cast you into the wilderness, you and all the fish of your rivers; upon the face of the field shall you fall, not brought in and not gathered together; to the beasts of the land and to the birds of the heavens have I given you as food. ⁶ Then all who dwell in Egypt shall know that I am HASHEM, because they were a reed-like support

רעתם אשר עזבוני ונקטרו לאלהים אחרים וישתחוו למעשי ידיהם: ואתה תאזר מתניך וקמת ודברת אליהם את כל-אשר אנכי אצוה אל-תחת מפניהם פן-אחתך לפניהם: יי ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחומות נחשת על-כל-הארץ למלכי יהודה לשליה לכהניה ולעם הארץ: ונלחמו אליה ולא-יוכלו לה כי-אתך אני נאם-יהוה להצילך: באני יהי דבר-יהוה אלי לאמר: ב הלך וקראת באוני ירושלם לאמר בה אמר יהוה וברתי לה חסד נעוריה אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא ורועה: ג קדש ישראל ליהוה ראשית תבואתה כל-אכליו יאשמו רעה תבא אליהם נאם-יהוה:

כח כה-אמר אדני יהוה בקבצי את-בית ישראל מן-העמים אשר נפצו בם ונקדשתי בם לעיני הגוים וישבו על-אדמתם אשר נתתי לעבדי ליעקב: כו וישבו עליה לבטח ובנו בתים ונטעו כרמים וישבו לבטח בעשותי שפטים בכל השאטים אתם מסביבותם וידעו כי אני יהוה אלהיהם: כט א בשנה העשרית בעשלי בשנים עשר לחדש היה דבר-יהוה אלי לאמר: כן אדם שים פניה על-פרעה מלך מצרים והקבא עליו ועל-מצרים כלה: ג דבר ואמרתי כה-אמר אדני יהוה הנני עליה פרעה מלך-מצרים התנים הגדול הרבץ בתוך יאריו אשר אמר לי יארי ואני עשיתי: ד ונתתי חחים [חיים כ] בלחיה ויהדבקתי דגת-יאריה בקשקשתי והעליתיה מתוך יאריה ואת כל-דגת יאריה בקשקשתי תדבק: ה ונטשתי המדברה אותה ואת כל-דגת יאריה על-פני השדה תפול לא תאסף ולא תקבץ לחית הארץ ולעוף השמים נתתי לאכלה: וידעו כל-ישרי מצרים כי אני יהוה יען היותם משענת קנה

sion of Divine love that to this day is one of the most familiar prophetic utterances. God never forgets Israel's loyalty to Him since its first emergence as a nation. He may be forced to respond to its iniquities by punishments, but that necessity does not lessen His love, and thus Israel is assured that it will survive and prosper once again.

Haftaras Vaeira

The *Sidrah* that begins the process of tearing down the arrogance and power of Egypt is accompanied by a *Haftarah* that fore-

tells the downfall of a latter-day Egypt and castigates Israel for relying on the bogus friendship of that disloyal ally. The *Haftarah* begins with the idyllic scene of Israel restored to its land from exile. Then Ezekiel turns to Egypt with a fury. He likens Pharaoh and his nation to a sea monster that holds all aquatic life in thrall, but whose power will be short lived. God will snatch it from the sea with hooks while its fawning, leech-like friends are still clinging to its scales, and throw it down in an arid wilderness, where it will expire helplessly and become the prey of beasts.

In the process, the prophet warns Israel with a simile that has

for the House of Israel. ⁷ When they grasp you in [their] palm, you will be snapped, and you will pierce their every shoulder; and when they lean upon you, you will be broken and will force all their loins to stand straight.

⁸ "Therefore, thus says my Lord HASHEM/ELOHIM: Behold! I shall bring the sword against you and cut off from you man and beast. ⁹ And the land of Egypt shall be desolate and waste and they shall know that I am HASHEM, for he has said, 'The River is mine and I have created.' ¹⁰ Therefore, behold! I am against you and your rivers and I shall make the land of Egypt into ruins, desolate destruction, from Migdol-Seveneh, until the border of Kush. ¹¹ The foot of man shall not pass through it, and the foot of beast shall not pass through it, and it shall not be inhabited for forty years. ¹² And I shall make the land of Egypt desolate among desolate lands, and its cities shall be desolate among destroyed cities for forty years; and I shall scatter the Egyptians among the nations and disperse them through the countries.

¹³ "For thus said my Lord HASHEM/ELOHIM: At the end of forty years I will gather the Egyptians from the peoples where they were scattered. ¹⁴ And I will return the captivity of Egypt and bring them back to the land of Pathros, onto the land of their dwelling, and they shall be a lowly kingdom there. ¹⁵ Among the kingdoms it shall be the lowest, and it shall no more exalt itself above the nations; and I shall diminish them that they shall not rule over the nations. ¹⁶ And they shall no more be for the House of Israel a guarantor recalling sin, as they turn after them, and they shall know that I am the Lord HASHEM/ELOHIM."

¹⁷ It was in the twenty-seventh year, in the first [month], on the first of the month, that the word of HASHEM came to me, saying: ¹⁸ "Son of Man, Nebuchadrezzar, king of Babylon, caused his army to perform a great service against Tyre; every head is bald, every shoulder peeled; and he and his army had no reward from Tyre for the service that he had performed against her. ¹⁹ Therefore, says my Lord HASHEM/ELOHIM: Behold! I will give the land of Egypt to Nebuchadrezzar, king of Babylon, and he will carry off her populace and take her spoil and take her booty — that shall be a reward for his army. ²⁰ For his service that he performed in her I have given him the land of Egypt, because of what they had done to Me — the words of my Lord HASHEM/ELOHIM.

²¹ "On that day I will cause the strength of the House of Israel to flower, and to you I will grant a vindication in their midst; and they shall know that I am HASHEM."

become a popular figure of speech. Egypt is likened to a reed, and by relying on it, Israel hurts only itself, for the reed will snap and its jagged ends will pierce the shoulders of those who had leaned on it. Instead of having a protector against Nebuchadrezzar, who would soon become their conqueror, the Jews will be forced to stand erect on their own power if they wish to survive.

Pharaoh the arrogant, who had boasted of his prowess — and, like the Pharaoh of the Exodus, proclaimed himself the god who had created the River of Egypt — will finally be returned to his homeland, chastened and powerless. No longer will Israel make

לְבֵית יִשְׂרָאֵל: וּבְתַפְשֵׁם בְּךָ בְּכַף [בכפך כ'] תִּרְוֹץ וּבְקִצְתָּ לָהֶם כָּל-כֶּתֶף וּבִהֲשַׁעְנָם עָלֶיךָ תִּשָּׁבֵר וְהִעַמְתָּ לָהֶם כָּל-מִתְנִים: ה לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנֵי יְהוָה הֲנִי מְבִיא עָלֶיךָ חֶרֶב וְהִכֵּיתִי מִמֶּךָ אָדָם וּבְהֵמָה: ט וְהִיִּתָּה אֶרֶץ מִצְרַיִם לְשָׁמָמָה וְחִרְבָּה וְיָדְעוּ כִּי-אֲנִי יְהוָה יַעַן אָמַר יְאֹר לִי וְאֲנִי עֲשִׂיתִי: י לָכֵן הֲנִי אֶלְוֶה וְאֶל-יְאִירֶיךָ וְנִתַּתִּי אֶת-אֶרֶץ מִצְרַיִם לְחִרְבוֹת חֶרֶב שְׁמָמָה מִמִּגְדֹּל סוּנֶה וְעַד-גְּבוּל כּוּשׁ: יא לֹא תַעֲבֹר-בָּהּ רֶגֶל אָדָם וּרְגֶל בְּהֵמָה לֹא תַעֲבֹר-בָּהּ וְלֹא תִשָּׁב אַרְבָּעִים שָׁנָה: יב וְנִתַּתִּי אֶת-אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁמָמָה בְּתוֹךְ אֶרְצוֹת נִשְׁמוֹת וְעִרְיָהּ בְּתוֹךְ עָרִים מִחֻרְבוֹת תִּהְיֶינָה שְׁמָמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה וְהִפְצַלְתִּי אֶת-מִצְרַיִם בְּגוֹלִים וּרְיִיתִים בְּאֶרְצוֹת: יג כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנֵי יְהוָה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה אֶקְבֹּץ אֶת-מִצְרַיִם מִן-הָעַמִּים אֲשֶׁר-נִפְצוּ שָׁמָּה: יד וְשִׁבַּתִּי אֶת-שְׁבוֹת מִצְרַיִם וְהִשְׁבַּתִּי אֹתָם אֶרֶץ פְּתוּרוֹס עַל-אֶרֶץ מְכוּרְתָם וְהָיוּ שֵׁם מַמְלַכָּהּ שְׁפֹלָה: טו מִן-הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפֹלָה וְלֹא-תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל-הַגּוֹיִם וְהִמְעַטְתִּים לְבָלְתִּי רָדוֹת בְּגוֹלִים: טז וְלֹא יִהְיֶה-עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לִמְבֹטָח מִזְכִּיר עוֹן בְּפִנּוֹתָם אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי אֲדֹנֵי יְהוָה: יז וְיִהְיֶה בְּעַשְׂרִים וְשִׁבְעֵי שָׁנָה בְּרֵאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַזֶּה דְּבַר-יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: יח בֶּן-אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל הֶעֱבִיד אֶת-חִילוֹ עֲבָדָה גְּדוֹלָה אֶל-צֶר כָּל-רֹאשׁ מְקֻרָח וְכָל-כֶּתֶף מְרוּטָה וְשֹׁכֵר לֹא-הָיָה לוֹ וּלְחִילוֹ מִצֵּר עַל-הָעֲבָדָה אֲשֶׁר-עָבַד עָלֶיהָ: יט לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנֵי יְהוָה הֲנִי נֹתֵן לְנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל אֶת-אֶרֶץ מִצְרַיִם וְנָשָׂא הַמֶּנֶּה וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזוּ בָזָה וְהִיִּתָּה שֹׁכֵר לְחִילוֹ: כ פָּעַלְתוּ אֲשֶׁר-עָבַד בָּהּ נִתַּתִּי לוֹ אֶת-אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי נָאֻם אֲדֹנֵי יְהוָה: כא בַּיּוֹם הַהוּא אֲצַמִּיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְלֹךְ אֶתָּן פְּתוּחוֹן-פֶּה בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ כִּי-אֲנִי יְהוָה:

the foolish mistake of trusting a guarantor, whose "friendship" succeeded only in recalling Israel's own sinfulness.

Egypt's eventual fate will be to become Nebuchadrezzar's prey. After a successful military campaign against Tyre, the Babylonian king will leave empty-handed because, as the Sages teach, a huge tidal wave would rob him of his spoils. Enraged, he will turn against Egypt and loot it of all its remaining wealth.

When all of these former world powers are reduced to penury, Israel will emerge intact, the chosen of God, reunited with its Maker in loyalty to Him and His Torah.

HAFTARAS BO / הפטרת בא

Jeremiah 46:13-28 / ירמיה מו:יג-כח

46 ¹³ The word that HASHEM spoke to Jeremiah the prophet, that Nebuchadnezzar, king of Babylon, would come to strike the land of Egypt:

¹⁴ "Proclaim in Egypt! Make heard in Migdol! Make heard in Noph and Tahpanhes! Say: Stand erect and prepare yourselves, for the sword will have devoured all your surroundings. ¹⁵ Why have each of your mighty ones been washed away? — he has not stood — because HASHEM has buffeted him. ¹⁶ He caused much stumbling; indeed, one fell against the other, and they said, 'Let us arise and return to our people and the land of our birth, from before the overpowering sword.' ¹⁷ They called out there, 'Pharaoh, the blustery king of Egypt, has let the time go by.'

¹⁸ "As I live — the words of the King, Whose Name is HASHEM, Master of Legions — like Tabor among the mountains and Carmel by the sea — so shall he come! ¹⁹ Make yourself vessels of exile, O daughter who dwells in Egypt, for Noph shall be a desolation and a wasteland without an inhabitant. ²⁰ Egypt is a beautiful calf, but a going horn from the north is coming — it is coming! ²¹ Even its mercenaries within it are like fatted calves, for they, too, shall turn and flee together, they shall not stand, for the day of their tragedy will have come upon them, the time of their final visitation. ²² [Egypt's] voice will travel like a snake's, but [the Babylonians] will come with an army, and with axes will they arrive against her, like woodcutters. ²³ They will cut down her forest — the words of HASHEM — for they are beyond calculation, for they are more numerous than locusts, and they have no number. ²⁴ The daughter of Egypt shall be humiliated, delivered into the hand of a northern people."

²⁵ HASHEM, Master of Legions, the God of Israel said, "Behold! — I decree upon Amon of No and upon Pharaoh and upon Egypt and upon its gods and upon its kings and upon Pharaoh and upon those who trust in him. ²⁶ And I shall deliver them into the hand of those who seek their lives, and into the hand of Nebuchadnezzar, king of Babylon, and into the hand of his servants; but thereafter you shall have rest, as in days of old — the words of HASHEM.

²⁷ "But you, be not afraid, My servant Jacob, and be not frightened, O Israel, for I shall save you from afar, and your offspring from the land of their captivity, and Jacob shall return and be tranquil and complacent, and none shall make him tremble.

²⁸ You, be not afraid, My servant Jacob — the words of HASHEM — for I am with you; though I shall make an end of all the nations where I have scattered you, of you I shall not make an end; I shall punish you with justice, but I shall not destroy you utterly."

מו יג הדבר אשר דבר יהוה אל-ירמיהו הנביא לבוא נבוכדנאצר מלך בבל להכות את-ארץ מצרים: יד הגירו במצרים והשמיעו במגדול והשמיעו בנף ובתחפנחס אמרו התניצל והכן לך כי-אכלה חרב סביביך: טו מדוע נסחף אביריך לא עמד כי יהוה הדפו: טז הרבה כושל גם-נפל איש אל-רעהו ויאמרו קומה ונשבה אל-עמנו ואל-ארץ מולדתנו מפני חרב היונה: יז קראו שם פרעה מלך-מצרים שאון העביר המועד: יח חי-אני נאם-המלך יהוה צבאות שמו כי בתבור בהרים ובכרמל בים יבוא: יט כלי גולה עשי לך יושבת בת-מצרים כי-נף לשמה תהיה ונצתה מאין יושב: כ עגלה יפה פיה מצרים קרץ מצפון בא: כא גם-שכריה בקרבה כעגלי מרבך כי-גם-המה הפנו נסו יחדיו לא עמדו כי יום אידם בא עליהם עת פקדתם: כב קולה כנחש ילך כי-בחיל ילכו ובקרדמות באו לה כחטבי עצים: כג ברתו יערה נאם-יהוה כי לא יחקר כי רבו מארבה ואין להם מספר: כד הבישה בת-מצרים נתנה ביד עם-צפון: כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני פוקד אל-אמון מנא ועל-פרעה ועל-מצרים ועל-אלהיה ועל-מלכיה ועל-פרעה ועל הבטחים בו: כו ונתתים ביד מבקשי נפשם וביד נבוכדנאצר מלך-בבל וביד-עבדיו ואחרי-כן תשפן כימי-קדם נאם-יהוה: כז ואתה אל-תירא עבדי יעקב ואל-תחת ישראל כי הנני מושעך מרחוק ואת-זרעך מארץ שבים ושב יעקב ושקט ושאנן ואין מחריר: כח אתה אל-תירא עבדי יעקב נאם-יהוה כי אתה אני כי אעשה כלה בכל-הגוים אשר הדחתיהך שמה ואתה לא-אעשה כלה ויסרתיהך למשפט ונקה לא אנקך:

Haftaras Bo

The Sidrah, which has described the complete subjugation of Egypt, is complemented by prophecy of another defeat of Egypt, one that was to take place some eight centuries later. Egypt was competing with Babylon for world domination, but it would be swept away by the powerful forces of the Babylonian king, Nebuchadnezzar — whom the prophet calls derisively Nebuchadnezzar, because of his eventual persecution and destruction of Israel. With various similes, the prophet describes Egypt's hopelessness against Babylon, after making clear that the reason for Babylon's domination is because HASHEM will buffet Egypt,

rendering that haughty nation helpless against the conqueror from the north.

The Haftarah ends with God's assurance that Jacob need not fear. His enemies will be destroyed, but, though Jacob will be punished for his past transgressions, it will be done in a measured way; Jacob will never be destroyed and he need not fear. When all his enemies are destroyed, Jacob will survive, stronger than ever. But there is one condition: Be not afraid, My servant Jacob. Israel's destiny is dependent on service of God. If the Jewish people are God's servants they can feel secure that they will emerge triumphant from the travails of history.

HAFTARAS BESHALACH / הפטרת בשלח

שופטים ד:ד – ה:לא / Judges 4:4 – 5:31

Ashkenazim begin the Haftarah here.

4 ⁴ Deborah was a prophetess, a fiery woman; she was the judge of Israel at that time. ⁵ She would sit under Deborah's Palm Tree, between the Ramah and Bethel of Mount Ephraim, and the Children of Israel would go up to her for judgment. ⁶ She sent to summon Barak son of Abinoam of Kedesh-naphtali and said to him, "Has not HASHEM, the God of Israel, commanded, 'Go and draw [people] toward Mount Tabor, and take with you ten thousand men from the children of Naphtali and from the children of Zebulun.' ⁷ And to Kishon Brook, I will draw toward you Sisera, the general of Jabin's army, his chariots and his multitude, and I shall present him into your hand?"

⁸ Barak said to her, "If you go with me, I will go, but if you do not go with me, I will not go."

⁹ She said, "I will surely go with you, except that the path upon which you go will not be for your glory, for HASHEM will deliver Sisera into the hand of a woman." Then Deborah stood up and went with Barak to Kedesh.

¹⁰ Barak had Zebulun and Naphtali summoned to Kedesh and he brought up on foot ten thousand men, and Deborah went up with him.

¹¹ Heber the Kenite had separated himself from the Kenites, from the children of Hobab the father-in-law of Moses, and pitched his tent as far as the Plain of Zaannanim, which is near Kedesh.

¹² They told Sisera that Barak son of Abinoam had gone up to Mount Tabor. ¹³ Sisera summoned all his chariots — nine hundred iron chariots — and all the people with him, from Harosheth-hagoiim to Kishon Brook.

¹⁴ Deborah said to Barak, "Arise! For this is the day when HASHEM has given Sisera into your hand — has not HASHEM gone forth before you?" So Barak descended from Mount Tabor with ten thousand men behind him. ¹⁵ HASHEM confounded Sisera and all the chariots and the entire camp by the blade of the sword before Barak; Sisera dismounted from the chariot and fled on foot. ¹⁶ Barak chased after the chariots and after the camp until Harosheth-hagoiim; and the entire camp of Sisera fell by the blade of the sword, not a single one was left.

¹⁷ Sisera fled on foot to the tent of Jael, the wife of Heber the Kenite, for there was peace between Jabin, king of Hazor, and the house of Heber the Kenite. ¹⁸ Jael went out toward Sisera

ד ודבורה אשה נביאה אשת לפידות היא שפטת את ישראל בעת ההיא: ה והיא יושבת תחת תמר דבורה בין הרמה ובין בית אל בהר אפרים ויעלו אליה בני ישראל למשפט: ו ותשלח ותקרא לברק בן אבינעם מקדש נפתלי ותאמר אליו הלא צוה יהוה אלהי ישראל לה ומשכת בהר תבור ולקחת עמו עשרת אלפים איש מבני נפתלי ומבני זבלון: ומשכתי אליך אל נחל קישון את סיסרא שר צבא יבין ואת רכבו ואת המונו ונתתיהו בידך: ה ויאמר אליה ברק אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלה: ט ותאמר הלה אלה עמו אפס כי לא תהיה תפארתך על הדרך אשר אתה הולך כי ביד אשה ימזר יהוה את סיסרא ותקם דבורה ותלה עס ברק קדשה: י ויועק ברק את זבולן ואת נפתלי קדשה ויעל ברגליו עשרת אלפי איש ותעל עמו דבורה: יא ויחבר הקניי נפרד מזמן מבני חכב חתן משה ויש אהלו עד אלון בצעננים [בצענים כ] אשר את קדש: יב ויגדו לסיסרא כי עלה ברק בן אבינעם הר תבור: יג ויועק סיסרא את כל רכבו תשע מאות רכב ברזל ואת כל העם אשר אתו מחרשת הגוים אל נחל קישון: יד ותאמר דבורה אל ברק קום כי זה היום אשר נתן יהוה את סיסרא בידך הלא יהוה יצא לפניך ויגד ברק מהר תבור ועשרת אלפים איש אחריה: טו ויהם יהוה את סיסרא ואת כל הרכב ואת כל המהנה לפי חרב לפני ברק ויגד סיסרא מעל המרכבה וינס ברגליו: טז וברק רדף אחרי הרכב ואחרי המהנה עד חרשת הגוים ויפל כל מהנה סיסרא לפי חרב לא נשאר עד אחד: יז וסיסרא נס ברגליו אל אהל ויעל אשת חבר הקניי כי שלום בין יבין מלך חצור ובין בית חבר הקניי: יח ותצא ויעל לקראת סיסרא ותאמר אליו

Haftaras Beshalach

The events described in the *Haftarah* are strikingly similar to those of the *Sidrah*. In both cases, Israel was suffering under an oppressive ruler, whose reign was becoming increasingly cruel. Then God sent a savior, the oppressors were humbled and destroyed by indisputable miracles, and the nation was elevated to a new plane of recognition of God and devotion to His service. Finally, the prophet who was the instrument of God's intervention sang a Divinely Inspired song of praise.

There is another similarity. Both cases illustrate the faith and

holiness of Jewish women. In Egypt, Jochebed and Miriam were instrumental in saving the life of the infant Moses, and after the Splitting of the Sea, the Jewish women, led by Miriam, were ready with drums to sing their own song of praise, because there was no doubt in their minds that God would perform miracles for His people. In the *Haftarah*, Deborah was the prime mover, in the battle and in the song.

Israel's history after Joshua's conquest of Canaan took on an unhappy pattern. The people would slide into idolatry and imitation of their Canaanite neighbors, with the result that God's protec-

and said to him, "Turn, my lord, turn to me, do not fear." He turned off to her to the tent and she covered him with the cloak.

¹⁹ He said to her, "Give me a bit of water to drink, because I am thirsty," and she opened the container of milk, gave him to drink, and covered him. ²⁰ He told her to stand at the entrance of the tent, "And it shall be that if any man will come and ask you, saying, 'Is there a man here?' you are to say, 'No!'"

²¹ Jael, Heber's wife, took the tent-peg and placed the hammer in her hand; she came to him stealthily and drove the peg into his temple and pierced the ground — for he was asleep and exhausted — and he died. ²² Behold! — Barak was pursuing Sisera, and Jael went out toward him and told him, "Go and I will show you the man whom you seek!" He came to her and behold! — Sisera was fallen dead with the peg in his temple.

²³ On that day God subjugated Jabin, king of Canaan, before the Children of Israel. ²⁴ The hand of the Children of Israel became progressively harsh over Jabin, king of Canaan, until they had destroyed Jabin, king of Canaan.

Sephardim begin the Haftarah here.

5 ¹ On that day, Deborah and Barak son of Abinoam sang, saying:

² Whether [God] wreaks vengeance against Israel or the people dedicate themselves [to Him] — bless HASHEM.

³ Hear, O kings, give ear, O princes: I, to HASHEM shall I sing, I shall sing praise to HASHEM, God of Israel.

⁴ HASHEM, as You left Seir, as You strode from the field of Moab, the earth quaked and even the heavens trickled; even the clouds dripped water.

⁵ The mountains trembled before HASHEM — this was Sinai — before HASHEM, the God of Israel.

⁶ In the days of Shamgar son of Anath, in the days of Jael road-travel ceased, and those who traveled paths went by out-of-the-way roads.

⁷ They ceased living in unwall'd towns in Israel — they ceased; until I, Deborah, arose; I arose as a mother in Israel.

⁸ When it [Israel] chose new gods, war came to its gates; was even a shield or a spear seen among forty thousand in Israel?

⁹ My heart is with the lawgivers of Israel who are dedicated to the people — saying, "Bless HASHEM."

¹⁰ [The wealthy] riders of white asses, those who sit in judgment, and those who walk the roads — tell [of God's salvation]!

¹¹ Instead of the whistling sound of arrows among the water-drawers, there they will recount the charities of HASHEM, the charities to His open cities in Israel; then the people of HASHEM will descend [again] to the gates.

¹² Awake, awake, O Deborah; awake, awake, utter a song; stand up, O Barak, and capture your prisoners, O son of Abinoam.

¹³ Then the survivor will dominate the mightiest of the people;

tion would be withdrawn from them and they would be subjugated by one or another of the gentile nations. Finally, Israel would repent and pray, and God would send a *שופט*, judge, to defeat the enemy and restore Israel to its former grandeur. Our *Haftarah* deals with the period when King Jabin of Canaan and his general Sisera were the dominant powers. The people cried out for God's help, and He assigned Deborah the prophetess to the task.

In her song, she described the miracles that destroyed Sisera and his army. She went on to mention the contributions of the

סוּרָה אֲדָנִי סוּרָה אֵלַי אֶל־תִּירָא וַיִּסֹּר אֶלֶיהָ הָאֱהָלָה וַתִּכְסֶהוּ בִשְׂמִיכָהּ: יִטְוִיאֹמֶר אֶלֶיהָ הַשְׁקִינִי־נָא מַעַט־מִים כִּי צִמְתִּי וַתִּפְתַּח אֶת־נְאוֹד הַחֲלָב וַתִּשְׁקֶהוּ וַתִּכְסֶהוּ: כִּי וַיֹּאמֶר אֶלֶיהָ עֲמֹד פֶּתַח הָאֱהָל וְהִיָּה אִישׁ יָבֵא וְשָׁאֵלְךָ וַאֲמַר הִישָׁפָה אִישׁ וַאֲמַרְתְּ אֵין: כֹּא וַתִּקַּח יַעֲלֹ אֶשֶׁת־חֹכֶר אֶת־יִתְד הָאֱהָל וַתִּשֶׁם אֶת־הַמַּקְבֵּת בִּידָהּ וַתִּבּוֹא אֵלָיו בְּלֹאט וַתִּתְקַע אֶת־הַיִּתְד בְּרִקְתּוֹ וַתַּצְנַח בְּאָרֶץ וְהוּא־נִדְרָם וַיַּעַף וַיָּמָת: כִּי וַהֲנִה בְּרָק רֹדֵף אֶת־סִיסְרָא וַתַּצֵּא יַעֲלֹ לִקְרֹאתוֹ וַתֹּאמֶר לוֹ לָךְ וְאֶרְאֶךָ אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר־אַתָּה מִבְּקֵשׁ וַיָּבֵא אֶלֶיהָ וַהֲנִה סִיסְרָא נָפֵל מֵת וְהַיִּתְד בְּרִקְתּוֹ: כִּי וַיִּכְנַע אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: כִּי וַתֵּלֶךְ יָד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הַלּוֹךְ וְקִשָּׁה עַל יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן עַד אֲשֶׁר הִכְרִיתוּ אֶת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן:

ה אַתָּה שֶׁר דְּבוּרָה וּבָרַק בְּנ־אֲבִינֵעַם בַּיּוֹם הַהוּא לֹאמֶר: כִּי בִפְרַע פְּרָעוֹת בִּישְׂרָאֵל בְּהַתְנַבֵּב עִם בָּרַכּוֹ יְהוָה: ג שִׁמְעוּ מַלְכִּים הָאֲזִינוּ רֹזְנִים אֲנֹכִי לַיהוָה אֲנֹכִי אֲשִׁירָה אֲזַמֵּר לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ד יהוָה בְּצִאֲתָהּ מִשְׁעִיר בְּצַעֲדָהּ מִשְׁדֶּה אֲדוּם אֶרֶץ רַעֲשָׁה גַם־שָׁמַיִם נָטְפוּ גַם־עֵבִים נָטְפוּ מִיָּם: ה הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי יְהוָה וְהַ סִּינַי מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ו בַּיּוֹם שִׁמְגַר בְּנ־עֲנַת בַּיּוֹם יַעֲלֹ חָדְלוּ אֶרְחוֹת וְהַלְכֵי נְתִיבוֹת יִלְכוּ אֶרְחוֹת עַקְלָקְלוֹת: ז חָדְלוּ פְרוֹזוֹן בִּישְׂרָאֵל חָדְלוּ עַד שִׁקְמַתִּי דְבוּרָה שִׁקְמַתִּי אִם בִּישְׂרָאֵל: ח יִבְחַר אֱלֹהִים חֲדָשִׁים אֲזֹ לַחֵם שְׁעָרִים מִגֵּן אִם־יִרְאֶה וְלִמַּח בְּאַרְבָּעִים אֶלֶף בִּישְׂרָאֵל: ט לִבִּי לַחֲוָקֵי יִשְׂרָאֵל הַמַּתְנַדְּבִים בָּעַם בָּרַכּוֹ יְהוָה: י רָכְבִּי אֶתְנוֹת צַחוֹת יִשְׁבִּי עַל־מִדִּין וְהַלְכֵי עַל־דֶּרֶךְ שִׁיחוֹ: יא מִקּוֹל מַחְצִיצִים בֵּין מִשְׁאֲכִים שֵׁם יִתְנוּ צִדְקוֹת יְהוָה צִדְקָת פְּרוֹזוֹן בִּישְׂרָאֵל אֲזֹ יִרְדּוּ לַשְׁעָרִים עִם־יְהוָה: יב עוֹרֵי עוֹרֵי דְבוּרָה עוֹרֵי דְבָרֵי־שִׁיר קוֹם בָּרַק וְשִׁבָּה שְׂבִיָּה בְנ־אֲבִינֵעַם: יג אֲזֹ יִרְדּוּ שְׂרִידֵי לְאֲדִירִים עִם

Jewish tribes, praising those who came heroically to join the battle. Others, she castigates for their cowardice and unconcern. Her greatest praise is reserved for the Torah leaders who continued to inspire the nation, even when it was dangerous to travel the roads, but who nevertheless continued to carry on their responsibilities to God and Israel. In her final verses, Deborah turned the glaring light of truth on those who lack the morality of the Torah. Sisera's mother elicited our pity as she wept over her missing son. How sad! But then her ladies comforted her by weaving fantasies of

HASHEM has given me domination over the strong ones.

¹⁴ From Ephraim, whose root is in [Joshua, the conqueror of] Amalek; after you came [Saul, of] Benjamin with your peoples; from Machir descended lawgivers; and from Zebulun those who ply the scribal quill.

¹⁵ The leaders of Issachar were with Deborah, and Issachar was like Barak, into the valley he was sent on foot — but the withdrawal of Reuben requires great heartfelt contemplation.

¹⁶ Why did you remain sitting between the boundary-lines to hear the bleatings of the flocks? — the withdrawal of Reuben requires great heartfelt investigation.

¹⁷ Gilead remained dwelling across the Jordan; and Dan, why did he gather [his valuables] onto ships? But Asher lived at the seashore and had to remain by his undefended cities.

¹⁸ Zebulun is a people that risked its life as far as death, and so was Naphtali, on the heights of the battlefield.

¹⁹ Kings came and fought [with Sisera], then the kings of Canaan fought from Taanach until the waters of Megiddo, without accepting monetary gain.

²⁰ From the heaven they fought, the stars from their courses battled Sisera.

²¹ Kishon Brook swept them away — the ancient brook, Kishon Brook — I, myself, trampled them with power.

²² Then the horses' heels were pounded by the galloping, the galloping of their mighty riders.

²³ "Curse Meroz," said the angel of HASHEM. "Cursed, curse its inhabitants, for they failed to come to aid [the people of] HASHEM, to aid [the people of] HASHEM against the mighty."

²⁴ Blessed by women is Jael, wife of Heber the Kenite, by the women in the tent is she blessed.

²⁵ He asked for water, she gave him milk; in a saucer of nobility she presented butter.

²⁶ She extended her hand to the peg and her right hand to the laborer's hammer; she hammered Sisera, severed his head, smashed and pierced his temple.

²⁷ Between her legs he knelt, toppled, lay; between her legs he knelt and fell, where he knelt, there he fell vanquished.

²⁸ Through the window Sisera's mother peered and whimpered, through the window. "Why has his chariot delayed its coming, why are the hoofbeats of his chariots so late?"

²⁹ The wisest of her ladies answer her, and she, too, gives herself responses.

³⁰ "Are they not finding and dividing loot? A virgin or two for every man, booty of colored garments for Sisera, booty of colored embroidery, doubly embroidered garments for the necks of the looters."

³¹ So may all Your enemies be destroyed, HASHEM. And let those who love Him be like the powerfully rising sun.

And the land was quiet for forty years.

יהוה ירד-לי בגבורים: י מני אפלים שרשם בעמלק
אחריו בנימין בעממיה מני מכיר ירדו מחקקים
ומזבולן משקים בשבט ספר: ט ושרי ביששכר
עסדבלה ויששכר כן ברק בעמק שלח ברגליו
בפלגות ראובן גדלים חקקי-לב: ט למה ישבת בין
המשפחים לשמע שרקות עדרים לפלגות ראובן
גדולים חקרי-לב: ח גלעד בעבר הירדן שכן ודו למה
יגור אגיות אשר ישב לחוף ימים ועל מפרציו ישכון:
יח זבלון עם חרף נפשו למות ונפתלי על מרומי שדה:
יט באו מלכים נלחמו אז נלחמו מלכי כנען בתענה
על-מי מגדו בצע בסקף לא לקחו: כ מן-שמים נלחמו
הכוכבים ממסלותם נלחמו עם-סיסרא: כא נחל
קישון גרפם נחל קדומים נחל קישון תדרכי נפשי עז:
כב אז הלמו עקבי-סוס מדהרות דהרות אביהיו:
כג אורו מרוז אמר מלאך יהוה ארו ארור ישביה כי
לא-באו לעזרת יהוה לעזרת יהוה בגבורים:
כד תברך מנשים ועל אשת חבר הקיני מנשים באהל
תברך: כה מים שאל חלב נתנה בספל אדירים
הקריבה חמאה: כו נדה ליתר תשלחנה וימינה
להלמות עמלים והלמה סיסרא מחקה ראשו
ומחצה וחלפה רקתו: כז בין רגליה פרע נפל שבב בין
רגליה פרע נפל באשר פרע שם נפל שדוד: כח בער
החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא בער האשגב מדוע
בשש רכבו לבוא מדוע אחרו פעמי מרפבותיו:
כט חכמות שרותיה תעננה אף-היא תשיב אמריה
לה: ל הלא ימצאו יחלקו שלל רחם רחמתיים לראש
גבר שלל צבעים לסיסרא שלל צבעים רקמה צבע
רקמתיים לצוארי שלל: לא כן יאבדו כל-אויביו יהוה
ואהביו כצאת השמש בגברתו ותשקט הארץ
ארבעים שנה:

הפטרת יתרו / HAFTARAS YISRO

ישעיה ו:א – ז:ז, ט:ה"ו / Isaiah 6:1 – 7:6, 9:5-6

⁶ ¹ In the year of King Uzziah's death, I saw my Lord sitting on a high and lofty throne, and its legs filled the Temple.

the innocent Jewish women who were surely being tormented by Sisera's brutal hordes, and of the loot that the conquerors were surely dividing. The grieving mother was consoled by the thought of other mothers' grief. Fittingly had Deborah said, "So may all Your enemies be destroyed, HASHEM."

Haftaras Yisro

Moses and the Children of Israel had experienced a prophecy that showed them God's glory and which called upon them to realize their calling as a kingdom of leaders and a holy nation. In the Haftarah, we are given an account of a similar prophecy and a

² Seraphim stood above, at His service, six wings, six wings to each; with two it would cover its face, with two it would cover its legs, and with two it would fly. ³ And one would call to another and say, "Holy, holy, holy is HASHEM, Master of Legions, the whole world is filled with His glory." ⁴ The doorposts moved many cubits at the sound of the calling, and the house became filled with smoke.

⁵ Then I said, "Woe is me for I shall die, for I am a man of unclean lips and I dwell among a people of unclean lips, for my eyes have seen the King, HASHEM, Master of Legions."

⁶ One of the Seraphim flew to me and in his hand was a coal, which he took with tongs from atop the Altar. ⁷ He touched it to my mouth and said, "Behold! This has touched your lips; your iniquity is removed and your sin shall be atoned."

⁸ I heard the voice of my Lord saying, "Whom shall I send and who shall go for us?"

And I said, "Here I am! Send me!"

⁹ He said, "Go and say to this people, 'Surely you hear, but you fail to comprehend; and surely you see, but you fail to know.

¹⁰ The heart of this people is fattened, its ears are heavy, and its eyes are sealed; lest it see with its eyes and hear with its ears and its heart understand, so that it will repent and be healed.' "

¹¹ I said, "How long, my Lord?"

And He said, "Until cities become desolate without an inhabitant, and houses are without a person, and the land becomes desolate, wasted. ¹² HASHEM will send the true man far away and there will be much forlornness in the midst of the land.

¹³ There will be ten more [kings] in it, then it shall regress and come barren; like a terebinth and an oak that, when their trunk casts off leaves, the trunk remains holy seed."

Sephardim conclude the Haftarah here. Ashkenazim continue.

⁷ ¹It was in the days of Ahaz son of Yotham son of Uziah, king of Judah, that Rezin, king of Aram, and Pekah son of Remaliah, king of Israel, ascended to Jerusalem to wage war against it, but could not triumph over it. ² It was told to the House of David, saying, "Aram has encamped with Ephraim." His heart and the heart of his people shuddered, as the trees of the forest shudder before the wind.

³ HASHEM said to Isaiah, "Go now toward Ahaz, you and your son, Shear-jashub, to the edge of the conduit of the upper pool, on the path of the launderer's field. ⁴ Say to him: Stay behind,

בשרפים עומדים | ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד בשמים | וכסה פניו ובשמים וכסה קדוש | קדוש יהוה צבאות מלא כל-הארץ כבודו: | וינעו אמות הספים מקול הקורא והבית ימלא עשן: | והאמר אוי-לי כי-נדמיתי כי איש טמא-שפתים אנכי ובתוך עס-טמא שפתים אנכי ישב כי את-המלך יהוה צבאות ראו עיני: | ויעף אלי אחר מן-השרפים ובידו רצפה במלקחים לקח מעל המזבח: | ויגע על-פי ויאמר הנה נגע זה על-שפתיך וסר עונך וחסאתך תכפר: | והאשמע את-קול ארני אמר את-מי אשלח ומי ילך-לנו ואמר הנני שלחני: | ויאמר לך ואמרת לעם הוזה שמעו שמוע ואל-תבינו וראו ראו ואל-תדעו: | השמן לב-העם הוזה ואוניו הכבד ועיניו השע פן-יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו: | והאמר עדימתי אדני ויאמר עד אשר אס-שאו ערים מאין יושב ובתים מאין אדם והאדמה תשאה שממה: | י ורחק יהוה את-האדם ורבה העזובה בקרב הארץ: | י ועוד פה עשיריה ושבה והיתה לבער פאלה ובאלון אשר בשלכת מצבת כס ורע קדש מצבתה:

ו איהי בימי אהז בן-יותם בן-עזיהו מלך יהודה עליה רצין מלך-ארם ופקח בן-רמליהו מלך-ישראל וירושלם למלחמה עליה ולא יכל להלחם עליה: | בניגד לבית דוד לאמר נחה ארם על-אפריים ויגע לבבו ולבב עמו כנוע עצי-ער מפני-רוח: | ויאמר יהוה אל-ישעיהו צא-נא לקראת אהז אמה ושאר ישוב בנה אל-קצה תעלת הברכה העליונה אל-מסלת שדה כובס: | והאמרת אליו השמור

mixed vision of Israel's fulfillment of God's lofty charge.

The prophet Isaiah was shown a vision of the *Merkavah*, or the heavenly court where the angels pay homage to God. [The same vision is given in far-greater detail in the first chapter of *Ezekiel*.] As part of his prophecy, he is shown the Holy Temple filled with smoke, indicating that the Kingdom of Judah, where Isaiah prophesied and which was host to the Temple, was going downhill toward Destruction and Exile. Indeed, Ahaz, who was about to become king, and to whom Isaiah was soon to bring God's message, was an idol worshiper who brought spiritual corruption to his people. Isaiah is frightened by what he sees, and God sends an angel with a coal from the Altar to show him that he has been cleansed of his own sins. Thus fortified, he is prepared to go forth and speak on God's behalf.

The prophecy given him is a stark one. He is told that the nation

refuses to hear and see, will not listen or comprehend. This process will continue until the land is desolate and deserted. This depressing slide would be interrupted frequently by righteous kings who would inspire waves of repentance and national rejuvenation, but the trend would continue until the Destruction and Exile ten reigns later. Nevertheless, even when this dire prophecy comes true and the trunk of Israel's tree is barren of its leaves and fruit, the trunk will remain a holy seed, for the nation's potential for greatness will remain strong.

This potential is illustrated by the last two passages of the *Haftarah*. Though Ahaz was exceptional in his wickedness, God dispatched Isaiah to tell him that he should not fear the impending invasion of the far more powerful alliance of Aram and the Kingdom of Israel, the Ten Tribes of the northern kingdom. Ahaz — who, in his impudence, had not feared God when he had

be calm, fear not, let your heart not grow faint before these two tails of smoking firebrands, before the burning wrath of Rezin and Aram and the son of Remaliah. ⁵ Because Aram has counseled evil against you, with Ephraim and the son of Remaliahu, saying, ⁶ 'Let us go up against Judah and cause it distress and sunder it for our benefit, and install the son of Tabe'el as king in it.' "

⁹ ⁵ For a child has been born to us, a son has been given to us, and the authority will rest on his shoulders; He Who is Wondrous Advisor, Mighty God, Eternal Father shall give him the name, "Prince of Peace." ⁶ To him who will be great in authority, and have peace without limit upon the throne of David and upon his kingdom, to establish it and sustain it through justice and righteousness, from now to eternity — the zealousness of HASHEM, Master of Legions, will accomplish this.

הפטרות משפטים / HAFTARAS MISHPATIM

ירמיה לד:ח-כב, לג:כה-כו / Jeremiah 34:8-22, 33:25-26

³⁴ ⁸ The word that came to Jeremiah from HASHEM, after King Zedekiah sealed a covenant with the entire people that was in Jerusalem, to proclaim freedom for them: ⁹ that every man set free his bondsman and his bondswoman, the Jew and the Jewess; that no man should enslave his fellow Jew. ¹⁰ All the leaders and the entire people who entered into the covenant hearkened — that every man should set free his bondsman and every man his bondswoman, not to enslave them further; they hearkened and they sent them off.

¹¹ But after that they reversed themselves and brought back the bondsmen and bondswomen whom they had set free, and subjugated them as slaves and maidservants.

¹² Then the word of HASHEM came to Jeremiah, from HASHEM, saying, ¹³ "So says HASHEM, God of Israel. I sealed a covenant with your forefathers on the day I took them out of the land of Egypt, from the house of slaves, saying, ¹⁴ 'At the end of seven years each of you shall set free his Jewish brother who will be sold to you; he shall serve you for six years and then you shall set him free from yourself.' But your fathers did not hearken to Me, not did they incline their ear. ¹⁵ Today you repented and did what is just in My eyes: for every man to proclaim freedom for his fellow, and you sealed a covenant before Me

והשקט אל-תירא ולבבך אל-יִרַךְ מִשְׁנֵי זַנְבוֹת האוֹדִים הַעֲשִׂים הָאֵלֶּה בְּחֵרִי-אֶף רָצִין וְאָרֶם וְבֶן-רְמַלְיָהוּ: הֵעָן כִּי-יַעַץ עָלֶיךָ אָרֶם רָעָה אֶפְרַיִם וְבֶן-רְמַלְיָהוּ לֵאמֹר: וְנַעֲלָה בִיהוּדָה וְנִקְיָצָה וְנִבְקָעָה אֲלֵינוּ וְנִמְלִיךְ מֶלֶךְ בְּתוֹכָהּ אֶת בֶּן-טַבְּעָל: ט הִכִּי-יִלְד יִלְד-לָנוּ בֶן נָתַן-לָנוּ וְתִהְיֶה הַמִּשְׁרָה עַל-שִׁכְמוֹ וְיִקְרָא שְׁמוֹ פְּלֶא יוֹעֵץ אֶל גְּבוּר אֲבִי-עַד שְׂר-שְׁלֹם: וְלִמְרָבָה [לסרבה כ] הַמִּשְׁרָה וּלְשְׁלֹם אִין-קֶץ עַל-כִּסֵּא דָוִד וְעַל-מַמְלַכְתּוֹ לְהַכִּין אֹתָהּ וּלְסַעְדָּהּ בְּמִשְׁפַּט וּבִצְדָקָה מִעַתָּה וְעַד-עוֹלָם קִנְיַת יְהוָה צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה-זֹאת:

לד ה הדבר אשר היה אל-ירמיהו מאת יהוה אחרִי כרת המלך צדקיהו ברית את-כל-העם אשר בירושלם לקרא להם דָּרוֹר: ט לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת-עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת-שִׁפְחוֹתוֹ הָעֵבְרִי וְהָעֵבְרִיָּה חֲפָשִׁים לְבִלְתִּי עֲבֹד-בָּם בִּיהוּדָה אֲחִיהוּ אִישׁ: י וַיִּשְׁמְעוּ כָל-הַשָּׂרִים וְכָל-הָעָם אֲשֶׁר-בָּאוּ בְּבִרִית לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת-עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת-שִׁפְחוֹתוֹ חֲפָשִׁים לְבִלְתִּי עֲבֹד-בָּם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ וַיִּשְׁלְחוּ: יא וַיֵּשְׁבוּ אַחֲרֵי-כֵן וַיֵּשְׁבוּ אֶת-הָעֲבָדִים וְאֶת-הַשִּׁפְחוֹת אֲשֶׁר שִׁלְחוּ חֲפָשִׁים וַיִּכְבְּשׁוּם [ויכבישום כ] לְעֲבָדִים וּלְשִׁפְחוֹת: יב וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֶל-יְרֵמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר: יג בֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנֹכִי בְרִית בְּרִית אֶת-אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצֵאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר: יד מִקֵּץ שִׁבְעַת שָׁנִים תִּשְׁלְחוּ אִישׁ אֶת-אֲחִיו הָעֵבְרִי אֲשֶׁר יִמְכֹּר לָהּ וְעַבְדָּךְ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חֲפָשִׁי מֵעִמָּךְ וְלֹא-שִׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הָטוּ אֶת-אָזְנוֹם: טו וְתֵשְׁבוּ אִתָּם הַיּוֹם וְתַעֲשׂוּ אֶת-הַיִּשָּׁר בְּעֵינֵי לִקְרֹא דָּרוֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ וְתִכְרְתוּ בְרִית לְפָנַי

brought idol worship into the Temple and had even marched his own son through the fires of Moloch — was understandably petrified of the alliance, but God wanted Judah to remain whole, and so would save it from the danger. Isaiah was to take one of his sons with him, a young man whose very name was a prophecy: Shear-jashub, which means "the remnant shall repent," for though Destruction will come, the remnant of the nation will return to its spiritual pedestal.

The reason for this mercy is suggested by the last two verses, which are interpolated from a later chapter in *Isaiah*. Ahaz was one of the worst kings, but his son Hezekiah was one of the greatest, a man who purged his kingdom of idolatry and brought about an unprecedented resurgence of Torah study. This son would be named by God Himself. He would be called "Prince of Peace," and

he would lead his people to new heights.

Haftaras Mishpatim

The *Sidrah* had begun with the laws of Jewish bondspeople, hammering home the message that at the heart of the Revelation at Sinai were personal dignity and freedom, even for those who had degraded themselves by selling away their freedom. In the *Haftarah*, the Jews of Judah stood at the mercy of King Nebuchadnezzar, who had already conquered the Land and was ready to destroy it and deprive the nation of what liberty it still had, so the freedom of slaves again became a paramount issue.

King Zedekiah and his court had belatedly recognized their obligations toward their fellow Jews. As the Torah requires, they freed the men and women who had served their seven years of servi-

in the Temple upon which My Name is called. ¹⁶ Then you reversed yourselves and desecrated My Name, and every man brought back his bondsman and every man his bondswoman whom you set free on their own, and you subjugated them to be slaves and maidservants to you."

¹⁷ "Therefore, so says HASHEM, 'You did not hearken to Me to proclaim freedom, every man for his brother and every man for his fellow; behold! — I proclaim you to be free — the words of HASHEM — for the sword, for the plague, and for the famine, and I shall make you an object of trepidation for all the kingdoms of the earth. ¹⁸ I shall give the people who violated My covenant — those who did not uphold the words of the covenant they sealed before Me, the calf that they cut in two and passed between its parts; ¹⁹ the leaders of Judah and the leaders of Jerusalem, the officers and the Kohanim and all the people of the Land, who passed through the parts of the calf — ²⁰ I shall give them into the hand of their enemies and into the hand of those who seek their lives; their corpses will be carrion for the bird of heaven and the beast of the field. ²¹ And Zedekiah, king of Judah, and his leaders I shall give into the hand of their enemies and into the hand of those who seek their lives, and into the hand of the army of the king of Babylon, who have advanced away from you. ²² Behold! I have commanded — the words of HASHEM — and I shall return them to this city and they shall wage war against it, conquer it and burn it in fire; and I shall make the cities of Judah desolate, without an inhabitant.'"

³³ ²⁵ So says HASHEM, "Were it not for My covenant day and night, had I not established the laws of heaven and earth — ²⁶ then I might abominate the offspring of Jacob and David, not to take of its offspring as rulers over the offspring of Abraham, Isaac, and Jacob; for I shall bring back their captivity and show them mercy."

HAFTARAS TERUMAH / הפטרת תְּרוּמָה

I Kings 5:26 — 6:13 / מלכים א ה:כו – ו:יג

⁵ ²⁶ HASHEM gave wisdom to Solomon, as He had spoken to him, and there was peace between Hiram and Solomon, and the two of them sealed a covenant. ²⁷ King Solomon levied a tax upon all of Israel; the tax consisted of

tude, something which they had refused to do for many years. Not only did they free the people, they did it with much pomp and circumstance, sealing this old-new covenant with God by cutting apart a calf and walking through its parts, as God had commanded Abraham to do in His first covenant with him. Surely this offered the possibility that God might accept the repentance of the nation and spare them from the decree of destruction that it had been Jeremiah's unhappy duty to predict.

But scarcely had the slaves gone their way and the covenant been sealed than the ruling classes reneged on their word and captured the newly freed servants, subjecting them to a new servitude. This treachery and cruelty is indeed shocking. The act was a calculated insult to God, and it was an act of monumental insensitivity to the victims whose hopes had been so insolently and callously dashed. God responded with an angry warning of the dire fate that would soon overtake the nation of Judah, including its king and leaders.

The *Haftarah* concludes with two verses of consolation that are borrowed from an earlier chapter. As long as the laws of nature re-

בְּבֵית אֲשֶׁר-נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו: ^{טו} וְתִשְׁבוּ וְתַחֲלֹל אֶת-שְׁמִי וְתִשְׁבוּ אִישׁ אֶת-עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת-שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר-שָׁלַחְתֶּם חֲפָשִׁים לְנַפְשָׁם וְתִכְבְּשׁוּ אִתָּם לְהִיּוֹת לָכֶם לְעַבְדִּים וְלִשְׁפָחוֹת: י' לָכֵן כֹּה-אָמַר יְהוָה אִתָּם לֹא-שָׁמַעְתֶּם אֵלַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ הִנְנִי קֹרֵא לָכֶם דְרוֹר נְאֻם-יְהוָה אֶל-הַחֶרֶב אֶל-הַדֶּבֶר וְאֶל-הַרְעָב וְנָתַתִּי אִתְּכֶם לְעֹזָה [לְוֹעָה כ:] לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ: י"ח וְנָתַתִּי אֶת-הָאֲנָשִׁים הָעַבְרִיּוֹת אֶת-בְּרִיתִי אֲשֶׁר לֹא-הִקִּימוּ אֶת-דְּבַרִּי הַבְּרִית אֲשֶׁר בָּרַתּוּ לִפְנֵי הָעָגֹל אֲשֶׁר בָּרַתּוּ לְשָׁנִים וַיַּעֲבְדוּ בֵּין בְּתָרֵיו: י"ט שָׂרֵי יְהוּדָה וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלַם הַסָּרִסִּים וְהַכְּהֵנִים וְכָל עַם הָאָרֶץ הָעַבְרִיִּים בֵּין בְּתָרֵי הָעָגֹל: כ' וְנָתַתִּי אוֹתָם בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהִיָּתָה נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבְהֵמַת הָאָרֶץ: כא וְאֶת-צִדְקִיהוּ מֶלֶךְ-יְהוּדָה וְאֶת-שָׂרָיו אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל הָעֹלִים מֵעַלֵּיכֶם: כ"ב הִנְנִי מְצֹוָה נְאֻם-יְהוָה וְהִשְׁבַּתִּים אֶל-הָעִיר הַזֹּאת וְנִלְחַמוּ עָלֶיהָ וּלְבָדּוּהָ וְשָׂרְפָהּ בְּאֵשׁ וְאֶת-עַרְי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׂמָמָה מֵאִין יֵשֵׁב: כ"ג כֹּה אָמַר יְהוָה אֵם-לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וּלְלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא-שָׁמַתִּי: כ"ד גַּם-יָרַע יַעֲקֹב וְדָוִד עַבְדִּי אֲמָאס מִקַּחַת מִזְרְעוֹ מִשְׁלִים אֶל-יָרֵעַ אֲבָרְהָם יִשְׁחַק וַיַּעֲקֹב בִּי-אֲשִׁיב [אֲשׁוּב כ:] אֶת-שְׁבוּתָם וְרַחֲמָתִים:

ה כ' ויהוה נתן חכמה לשלמה כאשר דבר-לו ויהי שלום בין חירם ובין שלמה ויביתו ברית שניהם: כ"ג ויניעל המלך שלמה מס מכל-ישראל ויהי המס

main in effect, God will not break his covenant with Israel. Israel may richly deserve its punishment and exile, but it remains God's nation, and the Davidic dynasty will yet be the source of leaders who will rule and restore the nation to its ancient and future glory.

Haftaras Terumah

The common theme of the *Sidrah* and *Haftarah* are obvious: Both speak of the construction of Sanctuaries, the Tabernacle in the Wilderness and Solomon's Temple in Jerusalem. The story of Solomon's Temple is remarkable for the numbers of men who were involved in preparing its materials and in its construction: like the Tabernacle which was erected thanks to the generous spirit of the entire nation, the Temple was built by large numbers of Jews who gave their services and volunteered to leave their homes to do hard work in foreign lands.

God's assurance to Solomon upon his completion of the Temple is a lesson in the eternal Jewish mission. Lavish appurtenances devoted to God's service are not enough. God desires the loyalty and devoted service of His people. If Israel serves Him loyally, then

thirty thousand men. ²⁸ He sent them to Lebanon in shifts of ten thousand per month; for a month they would be in Lebanon and for two months they would be at home. Adoniram was in charge of the tax.

²⁹ Solomon had seventy thousand carriers of burden and eighty thousand quarry workers in the mountain, ³⁰ aside from Solomon's chief officers who supervised the work — three thousand three hundred — who ruled the people who performed the work. ³¹ The king commanded and they uprooted great stones, heavy stones, to lay the foundation of the Temple with hewn stone. ³² The builders of Solomon, the builders of Hiram, and the Gebalites fashioned and prepared the wood and the stones to build the Temple.

⁶¹ It was four hundred and eighty years after Israel's exodus from the land of Egypt: In the fourth year — in the month of Ziv, which is the second month — of Solomon's kingship over Israel, he built the Temple for HASHEM. ² The Temple that Solomon built for HASHEM was sixty cubits in length, twenty cubits in width, and thirty cubits in height. ³ The portico in front of the Hall of the Temple, twenty cubits its length, in front of the width of the Temple; ten cubits its width in front of the Temple. ⁴ For the Temple he made windows that were broad [on the outside] and narrow [on the inside]. ⁵ Against the wall of the Temple he built a chamber all around — the walls of the Temple all around the Hall and the Most Holy — and he made side-chambers all around; ⁶ the lowest story, five cubits its width, the middle one, six cubits its width, and the third one, seven cubits its width, for he had provided recesses all around to the Temple, on the outside, in order not to penetrate the walls of the Temple.

⁷ When the Temple was being built, it was built of complete quarried stone; hammers, chisels, or any iron utensils were not heard in the Temple when it was being built.

⁸ The entrance to the central lowest chamber was at the south side of the Temple, and up a spiral staircase they would ascend to the middle one, and from the middle one to the third story. ⁹ He built the Temple and completed it; he made the Temple ceiling of decorative wood and with cedar planks. ¹⁰ He built the side-chamber along the entire Temple, five cubits its height; and he covered the house with cedarwood.

¹¹ The word of HASHEM came to Solomon, saying, ¹² "This Temple that you build — if you follow My decrees, perform My statutes, and observe all My commandments to follow them, then I shall uphold My word with you, that I spoke to David your father. ¹³ I shall dwell among the Children of Israel, and I shall not forsake My people Israel."

שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ: כֹּה וַיִּשְׁלַחֵם לְבָנוֹנָה עֶשְׂרֵת אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת חֹדֶשׁ יִהְיוּ בְלִבְנוֹן שְׁנַיִם חֳדָשִׁים בְּבֵיתוֹ וְאַדְנִירָם עַל-הַמָּס: כֹּט וַיְהִי לְשִׁלְמָה שְׁבַעִים אֶלֶף נָשָׂא סָבֵל וּשְׁמָנִים אֶלֶף חִצָּב בְּהִר: וְלִבְדֹּ מַשְׁרֵי הַנִּצְבִּים לְשִׁלְמָה אֲשֶׁר עַל-הַמִּלְאכָה שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָרָדִים בָּעֵם הָעֹשִׂים בְּמִלְאכָה: לֹא וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ וַיִּסְעוּ אַבְנִים גְּדוֹלוֹת אַבְנִים יִקְרוּת לְיִסֹד הַבַּיִת אַבְנֵי גִזִּית: לֹב וַיִּפְסְלוּ בְנֵי שִׁלְמָה וּבְנֵי חִירוֹם וְהַגְבָּלִים וַיִּכְנוּ הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים לִבְנוֹת הַבַּיִת: וְאֵיִהִי בְשִׁמּוֹנִים שָׁנָה וָאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ-מִצְרַיִם בְּשָׁנָה הָרְבִיעִית בַּחֹדֶשׁ זֶה הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי לַמֶּלֶךְ שִׁלְמָה עַל-יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת לַיהוָה: בְּוִהֲבִית אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שִׁלְמָה לַיהוָה שְׁשִׁים-אַמָּה אָרְכוֹ וְעֶשְׂרִים רָחְבוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ: וְהָאוֹלָם עַל-פְּנֵי הַיִּכָּל הַבַּיִת עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכוֹ עַל-פְּנֵי רָחֵב הַבַּיִת עֶשֶׂר בְּאַמָּה רָחְבוֹ עַל-פְּנֵי הַבַּיִת: וַיַּעַשׂ לַבַּיִת חֲלוּנֵי שְׁקָפִים אֲטָמִים: הַיִּבְנָן עַל-קִיר הַבַּיִת יָצִיעַ [יִצְעוּ כ:] סָבִיב אֶת-קִירוֹת הַבַּיִת סָבִיב לְהִיכָל וּלְדַבִּיר וַיַּעַשׂ צִלְעוֹת סָבִיב: וְהַיָּצִיעַ [הַיָּצוּעַ כ:] הַתַּחְתָּנָה חֲמֵשׁ בְּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַתִּיכְנָה שֵׁשׁ בְּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַשְׁלִישִׁית שֶׁבַע בְּאַמָּה רָחְבָּהּ כִּי מִגֵּרָעוֹת נָתַן לַבַּיִת סָבִיב חוּצָה לְבִלְתִּי אַחֲזוֹ בְּקִירוֹת הַבַּיִת: וְוִהֲבִית בְּהַבְּנוֹתוֹ אֶבֶן שִׁלְמָה מִסַּע וּבְנָהּ וּמִסְכּוֹת וְהַגִּדּוֹן כָּל-כְּלִי בְּרוֹזָל לֹא-נִשְׁמַע בְּבֵית בְּהַבְּנוֹתוֹ: הַפֶּתַח הַצִּלְעַ הַתִּיכְנָה אֶל-בִּתְּחָף הַבַּיִת הַיְמָנִית וּבְלוּלִים יַעֲלוּ עַל-הַתִּיכְנָה וּמִן-הַתִּיכְנָה אֶל-הַשְּׁלֹשִׁים: ט וַיִּבֶן אֶת-הַבַּיִת וַיִּכְלְהוּ וַיִּסְפֹּן אֶת-הַבַּיִת גָּבִים וּשְׂדֵרֹת בְּאַרְזִים: י וַיִּבֶן אֶת-הַיָּצִיעַ [הַיָּצוּעַ כ:] עַל-כָּל-הַבַּיִת חֲמֵשׁ אֲמוֹת קוֹמָתוֹ וַיֵּאָחֲזוּ אֶת-הַבַּיִת בַּעֲצֵי אֲרָזִים: יא וַיְהִי דִבְרֵי-יְהוָה אֶל-שִׁלְמָה לֵאמֹר: יב הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר-אַתָּה בָּנָה אִם-תֵּלֵךְ בַּחֲקֹתַי וְאֶת-מִשְׁפָּטִי תַעֲשֶׂה וּשְׁמַרְתָּ אֶת-כָּל-מִצְוֹתַי לִלְכַת בָּהֶם וְהִקְמַתִי אֶת-דִּבְרֵי אֲתָךְ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל-דָּוִד אָבִיךָ: יג וַיִּשְׁכַּנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעְזֹב אֶת-עַמִּי יִשְׂרָאֵל:

their temples and synagogues are things of beauty for which the people will be rewarded with God's protection and loving care. But if they fail to observe His commandments, then their shrines are meaningless and the nation will face its enemies alone, with results that history shows all too tragically.

Haftaras Tetzaveh

The Book of Ezekiel began when the prophet was shown how the

Shechinah, the Presence of God, was withdrawing from the Temple, leaving it an empty shell and prone to imminent destruction by Babylon's army. But God removes His Presence from places, not from His people. Throughout Ezekiel's sad task of warning the nation of the consequences of its waywardness, God told him that Israel would remain His people, that He would share their exile, and that He would bring them home again. In the concluding chapters of the book, Ezekiel saw the vision, the architecture, the

HAFTARAS TETZAVEH / הפטרת תצוה

Ezekiel 43:10-27 / יחזקאל מגידו

43 ¹⁰ You, Ben Adam! Tell the House of Israel of the Temple and let them be ashamed of their sins; and measure the design. ¹¹ And if they are ashamed of all they did — the form of the Temple and its design; its exits and entrances with all its forms; all its decrees with all its forms; and all its regulations, make known to them and write down before their eyes, that they may remember all its form and all its decrees and perform them.

¹² This is the teaching of the Temple: atop the mountain, its entire boundary all around is holy of holies; behold! this is the teaching of the Temple.

¹³ These are the dimensions of the Altar in cubits, each "cubit" to be a cubit and a handbreadth; but the base is to be a cubit as is the cubit of the width; and the boundary upon its edge all around is half a cubit each, and this is the top of the Altar.

¹⁴ Now from the base upon the ground up to the lower Azarah, two cubits with a width of one cubit; from the small Azarah up to the large Azarah, four cubits with a width of one cubit. ¹⁵ And the Har'el four cubits; and from the Ariel and above were four comers. ¹⁶ The Ariel is twelve cubits long by twelve cubits wide, squared toward its four comers. ¹⁷ The Azarah is fourteen cubits long by fourteen cubits wide toward its four quarters; and the boundary surrounding it is half a cubit, its base is a cubit all around, and its ramp is turned eastward.

¹⁸ Then He said to me: "Ben Adam! Thus says my Lord HASHEM/ELOHIM: These are the decrees of the Altar on the day that it is made, so that olah-offerings may be brought upon it and blood may be dashed on it. ¹⁹ Give to the Kohanim, the Levites, who are the offspring of Zadok and who approach Me — the words of HASHEM/ELOHIM — to serve Me, a young bull as a sin-offering. ²⁰ Take some of its blood and place it upon its four comers and upon the four comers of the Azarah and the boundary all around, and you shall purify it and atone for it. ²¹ You shall take this sin-offering bull and burn it at the end of the Temple, outside the Sanctuary. ²² And on the second day you shall bring an unblemished he-goat as a sin-offering; and they shall purify the Altar as they had purified it with the bull.

²³ "When you have completed the purification, you shall bring near an unblemished young bull and an unblemished ram from the flock. ²⁴ Bring them near before HASHEM and let the Kohanim

מגידו אתה בן-אדם הגד את-בית ישראל את-הבית ויכלמו מעונותיהם ומדדו את-תכנית: יא ואם-נכלמו מכל אשר-עשו צורת הבית ותכונתו ומוצאיו ומובאיו וכל-צורתו ואת כל-חקתיו וכל-צורתו וכל-תורתו הודע אותם וכתב לעיניהם וישמרו את-כל-צורתו ואת-כל-חקתיו ועשו אותם: יב זאת תורת הבית על-ראש ההר כל-גבולו סביב סביב קדש קדשים הנה-זאת תורת הבית: יג ואלה מדות המזבח באמות אמה אמה וטפח וחיק האמה ואמה רחב וגבולה אל-שפתה סביב ורת האחד וזה גב המזבח: יד ומחיק הארץ עד-העזרה התחתונה שתיים אמות ורחב אמה אחת ומהעזרה הקטנה עד-העזרה הגדולה ארבע אמות ורחב האמה: טו וההר אל ארבע אמות ומהאראל ולמעלה הקרנות ארבע: טו והאראל שתיים עשרה ארץ בשתיים עשרה רחב רבוע אל ארבעת רבועיו: יז והעזרה ארבע עשרה ארץ בארבע עשרה רחב אל-ארבעת רבועיה והגבול סביב אותה חצי האמה והחיק-לה אמה סביב ומעלתה פנות קדום: יח ויאמר אלי בן-אדם כה אמר אדני יהוה אלה חקות המזבח ביום העשותו להעלות עליו עולה ולזרק עליו דם: יט ונתתה אל-הבהנים הלזים אשר הם מורע צדוק הקרבים אלי נאם אדני יהוה לשרתני פר בן-בקר לחטאת: כ ולקחת מדמו ונתתה על-ארבע קרנותיו ואל-ארבע פנות העזרה ואל-הגבול סביב וחטאת אותו וכפרתה: כא ולקחת את הפר החטאת ושרפו במפקד הבית מחוץ למקדש: כב וביום השני תקריב שעיר-עזים תמים לחטאת וחטאו את-המזבח באשר חטאו בפר: כג בכלותך מחטא תקריב פר בן-בקר תמים ואיל מן-הצאן תמים: כד והקרבתם לפני יהוה והשליכו הבהנים

dimensions, the laws of the Third Temple. Finally, he saw the vision of the Shechinah's return — the same Shechinah whose departure he had tearfully witnessed twenty years earlier.

The chapter of the *Haftarah* opens with that vision. It is punctuated with an admonition that the excesses and moral looseness of royalty should never again be permitted to encroach upon the sanctity of the Temple.

The *Haftarah* itself begins in the middle of the chapter, with Ezekiel's vision of the Altar, upon which the returning Children of Israel would bring the offerings that signify their unchanging closeness to God. The passage includes a descrip-

tion of the offerings that would "cleanse" the Altar, preparing it for its holy task. Thus, this passage is a fitting companion to *Tetzaveh*, with its instructions for the Tabernacle and the Kohanim, and the procedure of offerings that would consecrate them and the Altar.

For certain parts of the Altar, Ezekiel uses symbolic names that are not found elsewhere in Scripture: Har'el, literally "mountain of God," refers to the Altar's upper four cubits; Ariel, literally "lion of God," to the site of the sacrificial fire atop the Altar; and Azarah, literally "courtyard," to the entire roof of the Altar, including the walkways at its sides for the Kohanim.

throw salt upon them and bring them up as an olah-offering to HASHEM. ²⁵ For seven days you shall make a he-goat sin-offering for each day; and they shall prepare an unblemished young bull and a ram from the flock. ²⁶ For seven days they shall make atonement for the Altar and purify it, and they shall inaugurate it.

²⁷ "When the days are over, it shall be that from the eighth day onward the Kohanim may prepare on the Altar your olah-offerings and your peace-offerings, and I shall grant you favor — the words of my Lord HASHEM/ELOHIM."

הפטרות כי תשא / HAFTARAS KI SISA

מלכים א יח:א-לט / I Kings 18:1-39

Ashkenazim begin the Haftarah here.

18 ¹It happened after many days that the word of HASHEM came to Elijah, in the third year, saying, "Go, appear to Ahab; I shall send rain upon the face of the land."

² Elijah went to appear to Ahab, and the famine was severe in Samaria. ³ Ahab summoned Obadiah, who was in charge of the household — Obadiah feared God greatly. ⁴ When Jezebel had been cutting down the prophets of HASHEM, Obadiah took a hundred prophets and hid them, fifty to a cave, and sustained them with bread and water. ⁵ And Ahab said to Obadiah, "Go through the land to every spring of water and to all the streams; perhaps we may find grass and keep horses and mules alive, and we shall not be cut off without animals."

⁶ They divided the land between themselves that they may traverse it; Ahab went alone in one direction and Obadiah went alone in another direction. ⁷ Obadiah was on the road and behold! Elijah was opposite him; he recognized him and fell on his face and said, "Is this you, my lord Elijah?"

⁸ He said to him, "It is I. Tell your lord: Elijah is here!"

⁹ He said, "What is my sin that you deliver your servant into Ahab's power, to put me to death?" ¹⁰ As HASHEM, your God, lives, there is not a nation or kingdom where my lord has not sent to seek you, and they have responded, 'He is not here!' He had the kingdom or the nation swear that they could not find you. ¹¹ And now you say, 'Go tell your lord that Elijah is here!' ¹² As soon as I go from you, a spirit of HASHEM will carry you where I will not know, and I will have come to tell Ahab and he will not find you — and he will kill me! But your servant has feared HASHEM since my youth. ¹³ Surely my lord has been told what I did when Jezebel murdered the prophets of HASHEM, and I hid some of the prophets of HASHEM,

עליהם מלח והעלו אותם עלה ליהוה: כה שבעת ימים תעשה שעיר-חטאת ליום ופר בן-בקר ואיל מן-הצאן תמימים יעשו: כו שבעת ימים יכפרו את-המזבח וטהרו אותו ומלאו ידו: כז ויכלו את-הימים והיה ביום השמיני והלאה יעשו הכהנים על-המזבח את-עולותיכם ואת-שלמיכם ורצאתי אתכם נאם ארני יהוה:

יח א ויהי ימים רבים ודבר-יהוה היה אל-אליהו בשנה השלישית לאמר לה הראה אל-אחאב ואחנה מטר על-פני האדמה: כ וילך אליהו להראות אל-אחאב והרעב חזק בשמרון: כג ויבא אחאב אל-עבדיו אשר על-הבית ועבדיו היה ירא את-יהוה מאד: כד והיה בהכרית איזבל את נביאי יהוה ויקח עבדיו מאה נביאים ויחביאם חמשים איש במערה וכלכלם לחם ומים: ה ויאמר אחאב אל-עבדיו לה בארץ אל-כל-מעוני המים ואל כל-הנחלים אולי נמצא חציר ונחיה סוס ופרד ולוא נכרית מהבהמה: ו ויחלקו להם את-הארץ לעבר-בה אחאב הלה בדרך אחד לבדו ועבדיו הלה בדרך-אחד לבדו: ז ויהי עבדיו בדרך והנה אליהו לקראתו ויכרהו ויפל על-פניו ויאמר האתה זה ארני אליהו: ח ויאמר לו אני לה אמר לאדניך הנה אליהו: ט ויאמר מה חטאתי כי אתה נתת את-עבדך ביד אחאב להמיתני: י חי ו יהוה אליהי אם י-ש-גוי וממלכה אשר לא-שלח ארני שם לבקשך ואמרו אין והשביע את-הממלכה ואת-הגוי כי לא ימצאפה: יא ועתה אתה אמר לה אמר לאדניך הנה אליהו: יב והנה אני אלה מאתך ורוח יהוה ישאף על-אשר לא-אדע ובאתי להגיד לאחאב ולא ימצאך והרגני ועבדך ירא את-יהוה מנערי: יג הלא הגד לאדני את אשר-עשיתי בהרג איזבל את נביאי יהוה ואחאב מנביאי יהוה

Haftaras KI Sisa

Just as the Sidrah tells of the nation's doubt as to who was truly God's spokesman and the leader He designated for Israel, the Haftarah tells of another time of national confusion, when Israel wondered where to place its allegiance. King Ahab and Queen Jezebel ruled the Northern Kingdom, the Ten Tribes that had broken away from the rule of the Davidic dynasty. In a long line of wicked kings, Ahab was one of the worst, and his queen, a non-Jewish idol worshiper, ruthlessly killed every righteous prophet she could find, while filling her household with the false prophets of her Idols.

Ahab was a strong leader, who firmly implanted idolatry throughout his kingdom. His nemesis was Elijah, the great and courageous prophet who braved threats of death to carry the word of God to the people.

This narrative begins at the end of three years of devastating drought that had been decreed by Elijah. The furious Ahab had decreed the death penalty on Elijah, forcing the prophet into hiding. Ahab and his servant Obadiah were desperately searching for grass to keep the animals alive. Unknown to Ahab, Obadiah was himself a prophet, who risked his life to save and support a hun-

a hundred men, fifty, fifty men to a cave, and I sustained them with bread and water. ¹⁴ And now you say to me, 'Go tell your lord Elijah is here!' He will kill me!"

¹⁵ Elijah said, "As HASHEM, Master of Legions, lives, before Whom I have stood — today I will appear to him!"

¹⁶ Obadiah went toward Ahab and told him, so Ahab went toward Elijah. ¹⁷ When Ahab saw Elijah, Ahab said to him, "Is that you, you troubler of Israel?"

¹⁸ He said to him, "I have not troubled Israel, but you and your father's house, when you forsook the commandments of HASHEM and followed the Baal idols! ¹⁹ And now, send forth to gather all of Israel to me at Mount Carmel, and also the four hundred and fifty prophets of the Baal and the four hundred prophets of the Asheirah, who eat at Jezebel's table."

Sephardim begin the Haftarah here.

²⁰ Ahab sent among all the Children of Israel and he gathered the prophets to Mount Carmel. ²¹ Elijah approached all the people and said, "How long will you dance between two opinions? If HASHEM is the God, follow Him! And if the Baal, follow it!"

The people did not answer him a word.

²² Elijah said to the people, "I have remained a prophet of HASHEM by myself, but the prophets of the Baal are four hundred and fifty men. ²³ Let them give us two bulls; let them choose one bull for themselves, cut it, and put it on the wood, but not apply fire; and I will prepare one bull and place it on the wood, and I will not apply fire. ²⁴ You shall call out in the name of your god and I shall call out in the Name of HASHEM, and whichever God responds with fire, He is God!"

All the people responded, "The proposal is good!"

²⁵ Elijah said to the prophets of the Baal, "Pick yourselves one bull and prepare it first, for you are the majority, and call out in the name of your god, but do not apply fire."

²⁶ They took the bull that he gave them and prepared it, and called out in the name of the Baal from the morning until noon, saying, "O Baal, answer us!" but there was neither sound nor response, and they danced by the altar that he made.

²⁷ At noon, Elijah ridiculed them, and he said, "Cry out in a loud voice, for he is a god! Perhaps he is conversing, or pursuing [enemies], or relieving himself; perhaps he is asleep and he will awaken!"

²⁸ They called out with a loud voice and cut themselves with swords and knives, according to their custom, until blood spurted on them. ²⁹ When the noon hour passed they prophesied until the time of the afternoon-offering — but there was neither sound, nor response, nor listener.

³⁰ Elijah said to the entire people, "Draw near to me," and

מֵאֵה אִישׁ חֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים אִישׁ בְּמַעְרָה וְאֶכְלָלָם לֶחֶם וּמַיִם: יד וְעַתָּה אַתָּה אָמַר לֵךְ אֲמַר לַאֲדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלֵיהֶם וְהִרְגֵנִי: טו וַיֹּאמֶר אֵלֵיהֶם חַי יְהוָה עֲבָאוֹת אֲשֶׁר עֲמַדְתִּי לִפְנֵיכֶם כִּי הַיּוֹם אֲרָאָה אֵלָיו: טז וַיֵּלֶךְ עֲבָדָיו לִקְרַאת אַחֲזָב וַיִּגְדּוּ לוֹ וַיֵּלֶךְ אַחֲזָב לִקְרַאת אֵלֵיהֶם: יז וַיְהִי כִּרְאוֹת אַחֲזָב אֶת־אֵלֵיהֶם וַיֹּאמֶר אַחֲזָב אֵלָיו הֲאֵתָה זֶה עֹבֵר יִשְׂרָאֵל: יח וַיֹּאמֶר לֹא עֲבַרְתִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־אַתָּה וּבֵית אָבִיךָ בַּעֲזֻבְכֶם אֶת־מִצְוֹת יְהוָה וְתִלְךְ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים: יט וְעַתָּה שְׁלַח קֶבֶץ אֵלַי אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל אֶל־הָרֹם הַכְרָמֶל וְאֶת־נְבִיאֵי הַבְּעָל אַרְבַּע־מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים וְנְבִיאֵי הָאֲשֵׁרָה אַרְבַּע מֵאוֹת אֲכַלִּי שִׁלְחָן אִיזְבֵּל:

כ וַיִּשְׁלַח אַחֲזָב בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבֹּץ אֶת־הַנְּבִיאִים אֶל־הָרֹם הַכְרָמֶל: כא וַיָּגֵשׁ אֵלֵיהֶם אֶל־כָּל־הָעָם וַיֹּאמֶר עַד־מַתִּי אַתֶּם פֹּסְחִים עַל־שְׁתֵּי הַסַּעֲפִים אִם־יְהוָה הָאֱלֹהִים לָכוּ אַחֲרָיו וְאִם־הַבְּעָל לָכוּ אַחֲרָיו וְלֹא־עָנָה הָעָם אֹתוֹ דְּבָר: כב וַיֹּאמֶר אֵלֵיהֶם אֶל־הָעָם אֲנִי נוֹתֵרְתִי נְבִיא לַיהוָה לְבָדִי וְנְבִיאֵי הַבְּעָל אַרְבַּע־מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים אִישׁ: כג וַיִּתְּנוּ־לָנוּ שְׁנַיִם פְּרִים וַיִּבְחְרוּ לָהֶם הַפָּר הָאֶחָד וַיִּנְתְּחוּהוּ וַיִּשְׂמוּ עַל־הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא יִשְׂמוּ וְאֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶת־הַפָּר הָאֶחָד וְנִתְּתִי עַל־הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא אֵשִׁים: כד וַקְרָאתָם בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וְאֲנִי אֶקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה וְהָיָה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־יַעֲבֹדָה בָּאֵשׁ הוּא הָאֱלֹהִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ טוֹב הַדְּבָר: כה וַיֹּאמֶר אֵלֵיהֶם לְנְבִיאֵי הַבְּעָל בַּחֲרוּ לָכֶם הַפָּר הָאֶחָד וַעֲשׂוּ רֹאשֹׁנָה כִּי אַתֶּם הַרְבֵּים וַקְרָאוּ בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וְאֵשׁ לֹא תִשְׂמוּ: כו וַיִּקְחוּ אֶת־הַפָּר אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם וַיַּעֲשׂוּ וַיִּקְרָאוּ בְּשֵׁם הַבְּעָל מִהִבָּקָר וְעַד־הַצֹּהֲרִים לֵאמֹר הַבְּעָל עֲנֵנוּ וְאִין קוֹל וְאִין עֲנָה וַיִּפְסְחוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה: כז וַיְהִי בַּצֹּהֲרִים וַיִּהְיֶה בָהֶם אֵלֵיהֶם וַיֹּאמֶר קְרָאוּ בְּקוֹל־גְּדוֹל כִּי־אֱלֹהִים הוּא כִּי שִׁיחַ וְכִי־שִׁיג לוֹ וְכִי־יִדְרֹךְ לוֹ אוֹלֵי יִשָּׁן הוּא וַיִּקְצֵן: כח וַיִּקְרָאוּ בְּקוֹל גְּדוֹל וַיִּתְגַּדְּדוּ בְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרֻבוֹת וּבְרִמָּחִים עַד־שִׁפְךָ־דָם עֲלֵיהֶם: כט וַיְהִי בַּעֲבֹר הַצֹּהֲרִים וַיִּתְנַבְּאוּ עַד לַעֲלוֹת הַמִּנְחָה וְאִין־קוֹל וְאִין־עֲנָה וְאִין קֶשֶׁב: ל וַיֹּאמֶר אֵלֵיהֶם לְכָל־הָעָם גִּשּׁוּ אֵלַי

dred prophets of HASHEM. When Ahab and Obadiah set off in different directions, Elijah appeared to Obadiah, and ordered him to tell Ahab that Elijah was ready to face him.

The result was the momentous confrontation on Mount Carmel, where Elijah challenged all of Jezebel's charlatans to a test that would prove conclusively Who was God and what

was a fraud. The result was a miracle that convinced all the masses of Israel to shout in joyous unison, "HASHEM — He is the God!" These stirring words are proclaimed by Jewish congregations at the climax of the Yom Kippur service, for the goal of repentance — and, indeed, of Jewish life — is to achieve that recognition.

all the people drew near to him. He repaired the disassembled altar of HASHEM. ³¹ Elijah took twelve stones, corresponding to the number of the tribes of the children of Jacob, to whom the word of HASHEM came, saying, "Your name shall be Israel." ³² He built the stones into an altar in the Name of HASHEM, and he made a trench large enough to plant two se'ah of seed, around the altar. ³³ He arranged the wood, cut up the bull, and put it on the wood. ³⁴ He said, "Fill four jugs with water and pour them on the olah-offering and on the wood." Then he said, "Do it a second time!" and they did it a second time. He said, "Do it a third time!" and they did it a third time. ³⁵ The water went all around the altar and the water even filled up the trench.

³⁶ At the time of the afternoon offering, Elijah the prophet approached and said, "HASHEM, God of Abraham, Isaac, and Israel, today it will become known that You God are with Israel and I am Your servant, and at Your word have I done all these things. ³⁷ Answer me, HASHEM, answer me — and let this people know that You are HASHEM, the God, and You will turn their heart back."

³⁸ A fire of HASHEM descended and consumed the olah-offering and the wood, and the stones and the earth; and it licked the water in the trench. ³⁹ The entire people saw and fell on their faces and said, "HASHEM — He is the God! HASHEM — He is the God!"

וַיִּגְשׁוּ כָל-הָעָם אֵלָיו וַיִּרְפָּא אֶת-מִזְבֵּחַ יְהוָה הַקָּרוֹן:
לֹא וַיִּקַּח אֵלָיו שְׁתֵּים עָשָׂר אֲבָנִים כַּמִּסְפָּר שְׁבָטֵי
בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיָה דְבַר-יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל
יְהִי שְׁמִי: לֹא נִיבְנָה אֶת-הָאֲבָנִים מִזְבֵּחַ בְּשֵׁם יְהוָה
וַיַּעַשׂ תְּעֹלָה כִּבִּית סָאתִים זָרַע סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ:
לֹא וַיַּעֲרֹךְ אֶת-הָעֵצִים וַיִּנְתַּח אֶת-הַפָּר וַיִּשֶׂם עָלֵה-
הָעֵצִים: לֹא וַיֹּאמֶר מֵלֹא אַרְבָּעָה כִּדִּים מִים וַיִּצְקוּ
עַל-הָעֹלָה וְעַל-הָעֵצִים וַיֹּאמֶר שְׁנֹ וַיִּשְׁנוּ וַיֹּאמֶר
שְׁלֹשׁ וַיִּשְׁלֹשׁ: לֹא וַיִּלְכוּ הַמַּיִם סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ וְגַם
אֶת-הַתְּעֹלָה מֵלֹא-מַיִם: לֹא וַיְהִי וּבְעֹלֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ
אֵלָיו הַנָּבִיא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹרָהִם יִצְחָק
וְיִשְׂרָאֵל הַיּוֹם יִדְעוּ כִּי-אַתָּה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל וְאֵנִי
עֹבֵדְךָ וּבְדַבְּרֶךָ [וּבְדַבְּרֶיךָ] עָשִׂיתִי אֶת-כָּל-הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה: לֹא עֲנֵנִי יְהוָה עֲנֵנִי וַיִּדְעוּ הָעָם הַזֶּה כִּי-אַתָּה
יְהוָה הָאֱלֹהִים וְאַתָּה הַסֹּבֵת אֶת-לִבָּם אַחֲרֵינִית:
לֹא וַתִּפֹּל אֲשֶׁר-יְהוָה וַתֹּאכַל אֶת-הָעֹלָה וְאֶת-הָעֵצִים
וְאֶת-הָאֲבָנִים וְאֶת-הָעֶפֶר וְאֶת-הַמַּיִם אֲשֶׁר-בַּתְּעֹלָה
לַחֲכָה: לֹא וַיֵּרָא כָּל-הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל-פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ
יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים:

הפטרות ויקהל / HAFTARAS VAYAKHEL

מלכים א' ז' יג-כ"ו / I Kings 7:13-26

According to the Sephardic custom

⁷ ¹³ King Solomon sent and brought Hiram from Tyre — ¹⁴ he was the son of a widow from the tribe of Naphtali, and his father, a resident of Tyre, was a coppersmith — he was filled with wisdom, insight, and knowledge to perform all work with copper, so he came to King Solomon and performed all his work.

¹⁵ He fashioned the two pillars of copper; eighteen cubits the height of each pillar, and its circumference could be measured by a sixteen-cubit string — and so was the second pillar. ¹⁶ He made two crowns to place atop the two pillars, cast from copper; five cubits the height of one crown and five cubits the height of the second crown. ¹⁷ There were nettings of meshwork, braided, chainwork, for the crowns that were atop the pillars, seven for the one crown and seven for the second crown. ¹⁸ He made the pillars, and two rows [of pomegranates] all around on each netting, to cover the crowns that were on top with pomegranates; and he did the same for the second crown. ¹⁹ The crowns that were atop the pillars had the same rose-like design

ז' וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיִּקַּח אֶת-חִירָם מִצֹּר: יֵד-כֵן
אִשָּׁה אַלְמָנָה הוּא מִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וְאָבִיו אִישׁ-צֹרִי
חָרָשׁ נָחֵשֶׁת וַיְמַלֵּא אֶת-הַחֲכָמָה וְאֶת-הַתְּבוּנָה
וְאֶת-הַדַּעַת לַעֲשׂוֹת כָּל-מְלָאכָה בְּנִחָשֶׁת וַיָּבֹא אֶל-
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיַּעַשׂ אֶת-כָּל-מְלָאכָתוֹ: טו' וַיִּצֹר אֶת-
שְׁנֵי הָעַמֻּדִים נְחֹשֶׁת שְׁמֹנֶה עָשָׂר אַמָּה קוֹמַת
הָעַמֻּד הָאֶחָד וְחוֹט שְׁתֵּים-עָשָׂר אַמָּה יָסַב אֶת-
הָעַמֻּד הַשֵּׁנִי: טז וַשְׁתִּי כְתָרֹת עָשָׂה לָתֵת עַל-רָאשֵׁי
הָעַמֻּדִים מִצָּן נְחֹשֶׁת חֲמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת הַכְּתָרֹת
הָאֵחָד וְחֲמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת הַכְּתָרֹת הַשֵּׁנִית: יז שְׁבָכִים
מַעֲשֵׂה שְׁבָכָה גְּדִלִים מַעֲשֵׂה שְׂרָשְׁרוֹת לְכְתָרֹת אֲשֶׁר
עַל-רָאשׁ הָעַמֻּדִים שְׁבָעָה לְכְתָרֹת הָאֵחָד וּשְׁבָעָה
לְכְתָרֹת הַשֵּׁנִית: יח וַיַּעַשׂ אֶת-הָעַמֻּדִים וּשְׁנֵי טוֹרִים
סָבִיב עַל-הַשְּׁבָכָה הָאֵחָד לְכֹסוֹת אֶת-הַכְּתָרֹת אֲשֶׁר
עַל-רָאשׁ הָרְמָנִים וְכֵן עָשָׂה לְכְתָרֹת הַשֵּׁנִית:
יט וּכְתָרֹת אֲשֶׁר עַל-רָאשׁ הָעַמֻּדִים מַעֲשֵׂה שׁוֹשָׁן

Haftaras Vayakhel

Both the Ashkenazic and the Sephardic Haftaros come from the same chapter in I Kings that tells of Solomon's construction of the First Temple. Here, too, contributions of generous and enthusias-

tic people were amassed, and skilled artisans participated in making the respective parts of the building and its various vessels and utensils. As described in this chapter, they were ornate and intricate; they were both more numerous and more luxurious than

as the Hall, for four cubits.²⁰ And the crowns on the two pillars extended also upward opposite the bulge that was at the side of the netting, and the two hundred pomegranates — in rows all around — were on the second crown.

²¹ He set up the pillars for the Hall of the Sanctuary; he set up the right pillar and called its name Yachin, and he set up the left pillar and called its name Boaz. ²² On the top of the pillars was a rose-like design, so the work of the pillars was completed.

²³ He made the Sea of cast [metal], ten cubits from one edge to the other, circular all around; five cubits its height, and a thirty-cubit string encircled it all around. ²⁴ Egg-like designs encircled it below its lip, surrounded it all around, ten for each cubit girdling the Sea all around; the eggs were in two rows, cast together with the casting [of the Sea]. ²⁵ It stood on twelve oxen, three facing north, three facing west, three facing south, and three facing east; the Sea was on top of them, with their haunches inward. ²⁶ Its thickness was a handbreadth and its lip was designed like the lip of a cup with a rose-blossom design; it contained two thousand bas-measures.

I Kings 7:40-50 / מלכים א' ז:מ" -

The Haftarah for Vayakhel according to the Ashkenazic custom.

⁷ ⁴⁰ Hiram made the lavers, the shovels, and the blood basins; and Hiram finished doing all the work that he did for King Solomon for the House of HASHEM. ⁴¹ The two columns and the two globes of the capitals that were atop the columns; and the two netted ornamentalions to cover the two globes of the capitals that were atop the columns; ⁴² and the four hundred pomegranates for the two netted ornamentalions, two rows of pomegranates for each netted ornamentation to cover the two globes of the capitals that are on the upper surface of the columns; ⁴³ and the ten pedestals, and the ten lavers upon the pedestals; ⁴⁴ and the one pool, and the twelve oxen under the pool; ⁴⁵ and the pots, the shovels, and the blood basins; all these vessels that Hiram made for King Solomon for the House of HASHEM were of burnished copper.

⁴⁶ The king cast them in the Plain of the Jordan in firm clay, between Succoth and Zarathan. ⁴⁷ Solomon left all the vessels [unweighed] because there were so very many; the weight of the copper was not calculated.

⁴⁸ Solomon made all the vessels that were in the House of HASHEM: The Golden Altar, and the Table — upon which was the bread — was of gold; ⁴⁹ and the candelabra, five to the right and five to the left, before the Holy of Holies, were of refined gold; and the blossom, the lamps, and the tongs were of gold;

בְּאוֹלָם אַרְבַּע אַמּוֹת: כְּוִכְתָּרֹת עַל-שְׁנֵי הָעַמּוּדִים גַּם-מִמַּעַל מִלְעֻמַּת הַבֶּטֶן אֲשֶׁר לְעֵבֶר הַשֹּׁבֶכָה [שִׁבְכָה כ'] וְהָרְמוּנִים מֵאֵתִים טָרִים סָבִיב עַל הַכְּתֹרֶת הַשֵּׁנִית: כֹּא וְיִקָּם אֶת-הָעַמּוּדִים לְאֵלֶם הַהֵיכָל וְיִקָּם אֶת-הָעַמּוּד הַיְמָנִי וְיִקְרָא אֹתוֹ שְׁמוֹ יָכִין וְיִקָּם אֶת-הָעַמּוּד הַשְּׂמָאלִי וְיִקְרָא אֹתוֹ שְׁמוֹ בּוֹאֵז: כִּבְּוֶעַל רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוֹשָׁן וְתַחֲסֵם מִלְּאֻכַּת הָעַמּוּדִים: כִּבְּוִיעַשׁ אֶת-הָיָם מוֹצֵק עֶשֶׂר בְּאַמָּה מִשְׁפָּחוֹ עַד-שְׁפָחוֹ עֵגֶל אֶסְבִּיב וְחָמֵשׁ בְּאַמָּה קוֹמָתוֹ וְקוֹ [וְקוֹה כ'] שְׁלִשִׁים בְּאַמָּה יִסָּב אֹתוֹ סָבִיב: כִּבְּוִפְקָעִים מִתַּחַת לְשִׁפָּחוֹ אֶסְבִּיב סָבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר בְּאַמָּה מִקְפִּים אֶת-הָיָם סָבִיב שְׁנֵי טוֹרִים הַפְּקָעִים יִצְקִים בִּיצְקָתוֹ: כִּבְּעִמֹד עַל-שְׁנֵי עֶשֶׂר בְּקָר שְׁלֹשָׁה פָּנִים אֶצְפוֹנָה וּשְׁלֹשָׁה פָּנִים אֶיֶּמָה וּשְׁלֹשָׁה פָּנִים לְנֶגְבָה וּשְׁלֹשָׁה פָּנִים מִזְרָחָה וְהָיָם עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה וְכָל-אַחֲרֵיהֶם בֵּיתָה: כִּבְּוַעֲבִיו טָפַח וּשְׁפָחוֹ בְּמַעֲשֵׂה שְׁפַת-כּוֹס פָּרַח שׁוֹשָׁן אֲלָפִים בַּת יִכִּיל:

ז מִיַּעַשׁ חִירוֹם אֶת-הַכִּירוֹת וְאֶת-הַיָּעִים וְאֶת-הַמִּזְרָקוֹת וְיִכִּיל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה: מא עַמּוּדִים שְׁנַיִם וְגֹלֶת הַכְּתֹרֶת אֲשֶׁר-עַל-רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׁתֵּי וְהַשֹּׁבֶכָה שְׁתֵּי לְכַסּוֹת אֶת-שְׁתֵּי גִלּוֹת הַכְּתֹרֶת אֲשֶׁר עַל-רֹאשׁ הָעַמּוּדִים: מב וְאֶת-הָרְמוּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לְשְׁתֵּי הַשֹּׁבֶכָה שְׁנֵי-טוֹרִים רְמוּנִים לְשִׁבְכָה הָאֻחֹת לְכַסּוֹת אֶת-שְׁתֵּי גִלּוֹת הַכְּתֹרֶת אֲשֶׁר עַל-פָּנֵי הָעַמּוּדִים: מג וְאֶת-הַמְּכָנוֹת עֶשֶׂר וְאֶת-הַכִּירֹת עֶשֶׂר עַל-הַמְּכָנוֹת: מד וְאֶת-הָיָם הָאֲחֵר וְאֶת-הַבָּקָר שְׁנַיִם עֶשֶׂר תַּחַת הָיָם: מה וְאֶת-הַסִּירוֹת וְאֶת-הַיָּעִים וְאֶת-הַמִּזְרָקוֹת וְאֶת-כָּל-הַכֵּלִים הָאֵלֶּה [הָאֵלֶּה כ'] אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נִחַשְׁתָּ מִמֶּרֶט: מו בְּכִבְר הַיִּירֹן יִצְקֵם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבָה הָאֲדָמָה בֵּין סָבוֹת וּבֵין צִרְתָּן: מז וַיִּנָּח שְׁלֹמֹה אֶת-כָּל-הַכֵּלִים מִרַב מְאֹד מְאֹד לֹא נִחַק מִשְׁקַל הַנְּחָשֶׁת: מח מִיַּעַשׁ שְׁלֹמֹה אֶת-כָּל-הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֶת מִזְבֵּחַ הַזֶּהֱבָה וְאֶת-הַשְּׁלֶחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים וְהַבִּי מִט וְאֶת-הַמְּנֹרוֹת חֲמֵשׁ מִיְמִין וְחֲמֵשׁ מִשְּׂמָאל לִפְנֵי הַדָּבִיר וְהַבִּי סָגוֹר וְהַפָּרַח וְהַנֶּזֶר וְהַמְּלָקָחִים וְהַבִּי:

those made for the Tabernacle in the Wilderness. Three parts of the Temple that are mentioned here are not found at all in the account of Exodus. The "Sea" [Yam] was actually a larger form of

the Laver. The name Sea alludes to its very large size, which is given as a volume of 2,000 bas-measures. A bas is the volume of 432 average-sized eggs, so the Sea contained over 13,000 gallons.

⁵⁰ and the bowls, the musical instruments, the blood basins, the spoons, the firepans were of refined gold; and the hinges for the innermost chamber of the House, the Holy of Holies, for the doors of the Hall of the House were of gold.

וְהַסְפֹּת וְהַמְזֻמָּרוֹת וְהַמְזֻרְקוֹת וְהַכְּפוֹת וְהַמַּחֲתוֹת
וְהַבִּיטָה וְהַפְּתוֹת לְדִלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקָדֶשׁ
הַקְּדָשִׁים לְדִלְתֵי הַבַּיִת לְהִיכָל וְהַבִּיטָה

הפטרת פקודי / HAFTARAS PEKUDEI

According to the Sephardic custom, the previous Haftarah (I Kings 7:40-50) is read.

According to the Ashkenazic custom, the following Haftarah is read.

I Kings 7:51 – 8:21 מלכים א זנא – חכא

⁷ ⁵¹ When all the work that King Solomon did in the House of HASHEM was completed, Solomon brought what his father David had sanctified — the gold, silver, and utensils — [which] he placed in the treasuries of the House of HASHEM.

⁸ ¹ Then Solomon gathered together the elders of Israel, all the heads of the tribes, the leaders of the ancestral families of the Children of Israel, to King Solomon in Jerusalem, to bring up the Ark of the Covenant of HASHEM from the City of David, which is Zion. ² All the men of Israel gathered to King Solomon in the Month of the Mighty Ones, for the Feast [of Succos], which is the seventh month.

³ All the elders of Israel arrived and the Kohanim bore the Ark. ⁴ They brought up the Ark of HASHEM and the Tent of Meeting and all the sacred utensils that were in the Tent; the Kohanim and Levites brought them up. ⁵ King Solomon and the entire congregation of Israel that assembled with him accompanied him before the Ark; they were slaughtering flocks and cattle in such abundance that they could not be counted nor numbered.

⁶ The Kohanim brought the Ark of the Covenant of HASHEM to its place, to the Sanctuary of the House, to the Holy of Holies, beneath the wings of the Cherubim. ⁷ For the Cherubim spread their wings on the place of the Ark, and the Cherubim covered over the Ark and its staves from above. ⁸ The staves were extended so that the tips of the staves were perceptible from the Holy to the front of the Sanctuary, but they could not be seen on the outside; and there they remained to this day. ⁹ There was nothing in the Ark except the two stone Tablets that Moses put there in Horeb, where HASHEM sealed [a covenant] with the Children of Israel when they left the land of Egypt.

¹⁰ When the Kohanim left the Holy, the cloud filled the House of HASHEM. ¹¹ The Kohanim were unable to stand and minister because of the cloud, for the glory of HASHEM filled the House of HASHEM.

¹² Then Solomon said, "HASHEM had said He would dwell in the thick cloud. ¹³ I have indeed built a dwelling place for You, an eternal foundation for Your habitation."

¹⁴ The king turned his face and blessed the entire congregation of Israel, as the entire congregation of Israel stood.

וְכָל־שֵׁלֶם כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
בֵּית יְהוָה וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה אֶת־קְדָשָׁיו וְדָוִד אָבִיו אֶת־
הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכֶּלִּים נָתַן בְּאֲצִרוֹת בֵּית
יְהוָה: ח אֲזַי יָקַח שְׁלֹמֹה אֶת־זָקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־כָּל־
רָאשֵׁי הַמִּטּוֹת נְשִׂאֵי הָאֲבוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה יְרוּשָׁלַם לְהַעֲלוֹת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־
יְהוָה מֵעִיר דָּוִד הִיא צִיּוֹן: ב וַיִּקְהְלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בִּירַח הָאֲתָנִים בַּחֹג הוּא הַחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי: ג וַיָּבֹאוּ כָּל־זָקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשָּׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־
הָאֲרוֹן: ד וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־
כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֵהָל וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים
וְהַלְוִיִּם: ה וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עַדְת־יִשְׂרָאֵל הַנוֹעֲדִים
עָלוּ אֹתוֹ לִפְנֵי הָאֲרוֹן מִזִּבְחִים צֶאֱן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־
יִסְפְּרוּ וְלֹא יִמְנוּ מִרְבִּי: ו וַיָּבֹאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן
בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ
הַקְּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כְּנָפֵי הַכְּרוּבִים: ז כִּי הַכְּרוּבִים
פָּרְשִׁים כְּנָפֵים אֶל־מְקוֹם הָאֲרוֹן וַיִּסְכּוּ הַכְּרוּבִים עַל־
הָאֲרוֹן וְעַל־כְּדֵיו מִלְמַעְלָה: ח וַיֵּאָרְכוּ הַבָּדִים וַיִּרְאוּ
רָאשֵׁי הַבָּדִים מִן־הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יָרְאוּ
הַחוּצָה וַיְהִי שֵׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ט אֵין בְּאֲרוֹן לֶךְ
שְׁנֵי לַחֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנֵּחַ שֵׁם מֹשֶׁה בַּחֲרֹב אֲשֶׁר
כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:
י וַיְהִי בְצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ וַהֲעֵנָן מָלֵא אֶת־בֵּית
יְהוָה: יא וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשֶׁרֶת מִפְּנֵי הָעֵנָן
כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה: יב אֲזַי אָמַר שְׁלֹמֹה
יְהוָה אָמַר לִשְׁכֵּן בְּעַרְפֶּל: יג בָּנָה בְּנִיתִי בֵּית זָכָל
לָךְ מָכוֹן לִשְׁבֹּתָךְ עוֹלָמִים: יד וַיִּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו
וַיְבָרֶךְ אֶת־כָּל־קָהָל יִשְׂרָאֵל וְכָל־קָהָל יִשְׂרָאֵל עָמַד:

There were two huge, extravagantly decorated pillars at the entrance of the Temple, named Yachin and Boaz. The one at the right, Yachin, was on the side of the Menorah; thus its name, which denotes a firm foundation, proclaims that the basis of Jewish life is the glow of the Torah, which is symbolized by the Menorah. The one on the left, Boaz, was on the side of the Table with the showbread. Its name means "in Him is strength," and proclaims that the strength of prosperity, which is symbolized by the Table, emanates from Him, God Who alone holds sustenance in His hand.

Haftaras Pekudei

The completion of the Tabernacle in the Wilderness was paralleled by the completion of Solomon's Temple in Jerusalem, which is the subject of the *Haftarah*. The narrative is filled with references to the past, for it is central to our faith that we base our lives on the tradition in the tents of the Patriarchs, on the Torah revealed at Sinai, and on the customs that took root through the ages. Solomon begins by bringing into the Temple treasury the wealth that his father had accumulated for its construction and upkeep.

¹⁵ He said, "Blessed are You, HASHEM, God of Israel, Who spoke with His mouth to my father David, and with His hand fulfilled it, saying: ¹⁶ 'From the day I took My people Israel from Egypt, I did not choose a city from among all the tribes of Israel to build a House where My Name would be, and I chose David to be over My people Israel.' ¹⁷ And it was the heart's desire of my father David to build a House for the sake of HASHEM, the God of Israel.

¹⁸ "HASHEM said to my father David, 'Regarding your heart's desire to build a House for My sake, you did well to have it in your heart. ¹⁹ However, you shall not build the House, but your son who will emerge from your loins, he shall build the House for My sake.' ²⁰ HASHEM carried out the word that He declared, and I have succeeded my father David and I have sat on the throne of Israel as HASHEM had spoken, and I have built the House for the sake of HASHEM, the God of Israel. ²¹ And there I made a place for the Ark, which contains the covenant of HASHEM, that HASHEM sealed with our forefathers, when He took them out of the land of Egypt."

הפטרת ויקרא / HAFTARAS VAYIKRA

ישעיה מ:כב – מד:כג / Isaiah 43:21 – 44:23

43 ¹ I fashioned this people for Myself that it might declare My praise. ² But you did not call to Me, O Jacob, for you grew weary of Me, O Israel. ³ You did not bring Me sheep for your olah-offerings, nor did you honor Me with your peace-offerings; I did not burden you with a meal-offering, nor did I weary you with frankincense. ⁴ You bought Me no cinnamon with silver, nor did you satisfy Me with the fat of your offerings — but you burdened Me with your sins, you wearied Me with your iniquities. ⁵ I, only I, am the One Who wipes away your willful sins for My sake, and I shall not recall your sins. ⁶ Remind Me! — let us contest one another; tell your side first that you may be vindicated. ⁷ Your first patriarch erred, and your advocates betrayed Me. ⁸ So I have profaned the holy princes; I handed Jacob to devastation and Israel to rebukes.

44 ¹ And now, listen, Jacob My servant; and Israel whom I have chosen. ² So says HASHEM Who made you and fashioned you from the womb — He will help you; fear not, My servant Jacob, and Jeshurun whom I have chosen. ³ Just as I pour water upon the thirsty land and streams upon the dry ground, so shall I pour My spirit upon your offspring and My blessing upon your children. ⁴ They will flourish among the grass like willows by streams of water. ⁵ This one will say: "I am HASHEM's," and the other one will call in the name of Jacob; one will sign his allegiance to HASHEM, and another will adopt the name Israel.

For, as he concludes, it was David who had initiated the concept of building this Temple and, though God had not permitted him to do so with his own hands, David had unselfishly made all the preparations that he could.

The procession to the new Temple included not only the Ark containing the Tablets of the Law — for without the Torah, what meaning has any Temple to the Jewish people? — but also the Tent of Meeting that was built in the Wilderness. Though it paled beside Solomon's ornate and magnificent Temple architecturally, the Temple was but the continuation of the Tabernacle.

טו וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִי אֶת דְּוִד אָבִי וּבִידּוֹ מִלֵּא לֵאמֹר: טז מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא־בִחַרְתִּי בְעִיר מִכָּל שְׂכֵנֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בֵּית לַיהוָה שְׁמִי שָׁם וְאִבְחַר בְּדָוִד לַיהוָה עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל: יז וַיְהִי עִם־לִבִּי דָוִד אָבִי לִבְנוֹת בֵּית לַשֵּׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: יח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לִבְּךָ לִבְנוֹת בֵּית לַשֵּׁם הַטִּיבֶתָּ כִּי הָיָה עִם־לִבְּךָ: יט רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבַּיִת כִּי אִם־בְּנֶךָ הַיָּצֵא מִחֲלָצֶיךָ הוּא יִבְנֶה הַבַּיִת לַשֵּׁם: כ וַיִּקֶּם יְהוָה אֶת־דָּוִד אֲשֶׁר דִּבֶּר וְאָקֵם תַּחַת דָּוִד אָבִי וְאָשֵׁב אֶל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וְאִבְנֶה הַבַּיִת לַשֵּׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: כא וְאָשֵׁם שָׁם מְקוֹם לְאֹרֶן אֲשֶׁר־שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אַבְרָהָם בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:

מג כא עִם־זו וַיִּצְרַתִּי לִי תַהֲלֹתִי יִסְפְּרוּ: כב וְלֹא־אֹתִי קָרַאתָ יַעֲקֹב כִּי־יִגְעַת בִּי יִשְׂרָאֵל: כג לֹא־הִבִּיאֶתָ לִי שֶׁה עֲלֹתֶיךָ וּזְבָחֶיךָ לֹא כִבְדֹתָנִי לֹא הֶעֱבַדְתִּיךָ בַּמִּנְחָה וְלֹא הוֹגַעְתִּיךָ בַּלְבֹּנָה: כד לֹא־קָנִיתָ לִי בִכְסֹף קֹנֶה וְתִלָּב וּזְבָחֶיךָ לֹא הִרְוִיתָנִי אֶךְ הֶעֱבַדְתָּנִי בַחֲטָאוֹתֶיךָ הוֹגַעְתָּנִי בַעֲוֹנוֹתֶיךָ: כה אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מִחָ פֶּשַׁעֶיךָ לְמַעַן וְחֲטָאוֹתֶיךָ לֹא אֲזָכֹר: כו הִזְכִּירְנִי נִשְׁפָּטָה יָחִיד סֵפֶר אַתָּה לְמַעַן תִּדְּבַק: כז אָבִיךָ הָרֹאשׁוֹן חָטָא וּמִלִּצִּיָּהוּ פָּשַׁעוּ בִּי: כח וְאֶחָלָל שָׂרִי קָדַשׁ וְאַתָּה לַחֲרָם יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְגִדּוּפִים: מד א וְעַתָּה שְׁמַע יַעֲקֹב עֲבָדִי וְיִשְׂרָאֵל בִּחְרַתִּי בּוֹ: נ כֹּה־אָמַר יְהוָה עֲשֵׂה וְיִצְרֶךָ מִבְּטֶן יְעֹזֶרֶךָ אֶל־תִּירָא עֲבָדִי יַעֲקֹב וְיִשְׁרֹן בִּחְרַתִּי בּוֹ: ג כִּי אֶצְק־מַיִם עַל־צִמָּא וְנוֹזְלִים עַל־יְבֶשֶׁת אֶצְק־רוּחִי עַל־זֶרְעֶךָ וּבִרְכָתִי עַל־צִאֲצָאֶיךָ: ד וְצִמְחוּ בִּבְנֵי חֲצִיר בְּעֶרְבִים עַל־יְבֵלֵי־מַיִם: ה זֶה יֹאמַר לַיהוָה אָנִי וְזֶה יִקְרָא בְּשֵׁם־יַעֲקֹב וְזֶה יִתֵּב יְדוֹ לַיהוָה וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יִכְנֶה:

Haftaras Vayikra

To a *Sidrah* that gives the rules for dedication to HASHEM through offerings in His Temple, a *Haftarah* is appended that calls eloquently for Israel to devote itself to this calling. God fashioned Israel to be His own people, so that it would declare His praise in word and deed, but, the prophet grieves, Israel did not live up to its mission. He challenges the nation to defend itself, but how can it? In place of the Almighty, the Creator and Protector of Israel, they cast their lot with idols that are their own handiwork.

God once again promises that those who heed Him will be

⁶ So said HASHEM, King of Israel and its Redeemer, HASHEM, Master of Legions: I am the first and I am the last, and aside from Me there is no God. ⁷ Who can declare that he, like Me, can proclaim and order events since I emplaced the people of antiquity? And let them tell us miracles that will yet come. ⁸ Be not afraid and be not terrified! Did I not let you hear and tell you of yore? And you are My witnesses — is there a god beside Me? There is no rock I do not know! ⁹ All who fashion statues are empty, and their treasures will not avail; they bear witness on themselves for they see not and know not, let their worshipers be shamed. ¹⁰ Who would fashion a god or a molten statue that has no purpose? ¹¹ Behold! all who join it will be shamed, and the artisans — they are but human! Let them all gather and stand, they shall be frightened and shamed together.

¹² The ironsmith makes his tool and works with charcoal, and fashions [an idol] with hammers; he crafts it with all his strength, though he may be hungry and without strength, he drinks no water and grows faint. ¹³ The woodworker stretches a line and marks his shape with a chalk, he works on [an idol] with planes and marks it with a compass; he makes it like a human form, like human splendor, only to be deposited in a house. ¹⁴ He cuts himself cedar trees; he takes shade trees and oak trees and strengthens them with trees of the forest; he plants a fir tree and the rain makes it grow. ¹⁵ It will be fuel for man, he will take some of them and warm himself and even make a fire and bake bread — and he will even make of it a god and prostrate himself, he will make a graven image and worship it!

¹⁶ He burns half of it in the fire, with half he prepares meat to eat, roasting it and sating himself; he will even warm himself and say, "Ah, I have warmed myself, I enjoy the fire." ¹⁷ And with the rest he makes a god as his graven image; he will bow to it, prostrate himself and pray to it; he will say, "Save me, for you are my god!" ¹⁸ They do not know, they do not understand; a coating prevents their eyes from seeing and their hearts from comprehending. ¹⁹ He does not rebuke his heart; there is no wisdom or insight to say: "I burned half of it in the fire and I baked bread on its coals, I roasted meat and ate it — could I make an abomination of the rest, could I bow to the branch of a tree?"

²⁰ His "shepherd" is but ashes, his mocking heart deceived him; he cannot even save himself, yet he does not say: "There is falsehood in my right hand."

²¹ Remember this, O Jacob and Israel, for you are My servant — I fashioned you to be My servant — O Israel, do not forget Me!

²² I will have wiped away your willful sins like a cloud and your errors like a wisp — return to Me, for I will have redeemed you.

²³ Sing glad song, O heaven, for what HASHEM has done; call out, O core of the earth; break out, O mountains, in glad song, O forest and every tree within it; for HASHEM will have redeemed Jacob, and He will glorify Himself in Israel.

blessed, just as the thirsty land is nourished by Him. He is the first and the last; there is no god other than Him. Why, then, did the people put their trust in metal and wood, in idols made by the very same artisans who worship them? Derisively, the prophet describes the foolishness of smiths and carpenters who, though hungry and exhausted, labor unceasingly to craft "gods," in the incredible expectation that these products of their own hands will bring

וְכֵן-אָמַר יְהוָה מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלֹ יְהוָה צְבָאוֹת
אֲנִי רִאשׁוֹן וְאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבְּלַעֲדִי אֵין אֱלֹהִים:
וּמִי-כִמּוֹנִי יִקְרָא הַגִּידָה וְיַעֲרֹכֶה לִי מִשׁוּמֵי עַם-
עוֹלָם וְאֶתִּיּוֹת וְאֲשֶׁר תִּבְאֶנָּה יִגִּידוּ לָמוֹ: ^ה אֶל-תִּפְחָדוּ
וְאֶל-תִּרְדּוּ הֲלֹא מֵאִזְ הִשְׁמַעְתִּיךָ וְהִגַּדְתִּי וְאַתָּם
עַד הִשָּׁ אֱלֹהִים מִבְּלַעֲדִי וְאֵין צוּר בְּלִי-יָדַעְתִּי:
^ט יִצְרֵי-פֶסֶל כֻּלָּם תִּהְיוּ וְחִמּוּדֵיהֶם בְּלִי-יִוָּעִילוּ וְעֵדֵיהֶם
הֵמָּה [נִסְדַּע עַל הַסֵּה] בְּלִי-יִרְאוּ וּבְלִי-יִדְעוּ לִמְעַן יִבְשׁוּ:
יִמְ-יָצֵר אֵל וּפֶסֶל נִסָּר לְבַלְתִּי הוֹעִיל: יֵאָהֶן בְּלִי-
חֲבָרֵי יִבְשׁוּ וְחֲרָשִׁים הֵמָּה מֵאֲדָם יִתְקַבְּצוּ כֻּלָּם
יַעֲמְדוּ יִפְחָדוּ יִבְשׁוּ יִחַד: יִבְחַרְשׁ בְּרוֹל מִעֶצֶר וּפֶעַל
בְּפִחָם וּבִמְקֻבוֹת יִצְרָהוּ וְיַפְעֲלֵהוּ בְּוֹרֵעַ כְּחוֹ גַם-רָעַב
וְאֵין כֹּחַ לֹא-שֶׁתָּה מִיָּם וְיַעֲף: יִבְחַרְשׁ עֲצִים נִסָּה קֹדֶם
יִתְאַרְהוּ בְּשֹׁרֵד יַעֲשֶׂהוּ בִּמְקַצְעוֹת וּבִמְחֻנָּה יִתְאַרְהוּ
יַעֲשֶׂהוּ כְּתַבְנִית אִישׁ כְּתַפְאֶרֶת אָדָם לְשִׁבְתַּת בֵּית:
^ה לְכַתֹּת-לוֹ אֲרָזִים וַיִּקַּח תְּרֹהַ וְאֵלּוֹן וַיֹּאמֶץ-לוֹ
בְּעֵצֵי-יָעַר נָטַע אֲרֹן וְגִשָּׁם יִגְדֹל: ^{טו} וְהִיָּה לְאָדָם
לְכֶעֶר וַיִּקַּח מֵהֶם וַיַּחֵם אֶף-יִשְׁקֵי וְאִפְּהָ לֶחֶם אֶף-
יַפְעַל-אֵל וַיִּשְׁתַּחֲוֶה עֲשֶׂהוּ פֶסֶל וּמִסְגֵּד-לָמוֹ: ^{טז} חֲצִיו
שָׂרָף בְּמוֹ-אֵשׁ עַל-חֲצִיו בָּשָׂר יֹאכֵל יִצְלָה צִלִּי
וַיִּשְׂבַּע אֶף-יִחַם וַיֹּאמֶר הָאִחַ חֲמוּתִי רְאִיתִי אוֹר:
^{יז} וַיִּשְׁאֲרִיתוּ לֹאֵל עֲשֶׂה לְפֶסֶל וּמִסְגֵּד-לוֹ [יִסְגֵּד-לוֹ כִּי]
וַיִּשְׁתַּחֲוֶה וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֹּאמֶר הִצִּילֵנִי כִּי אֵלִי אֲתָה:
^{יח} לֹא יִדְעוּ וְלֹא יִבְיִנוּ כִּי טַח מִרְאוֹת עֵינֵיהֶם מִהַשְׁכִּיל
לְבָתָם: ^{יט} וְלֹא יִשָּׁב אֵל-לִבּוֹ וְלֹא דַעַת וְלֹא-תִבְנֶנָּה
לֵאמֹר חֲצִיו שָׂרַפְתִּי בְּמוֹ-אֵשׁ וְאִף אֶפִּיתִי עַל-גִּחְלִיו
לֶחֶם אֲצִלָּה בָּשָׂר וְאִכֹּל וְיִתְרוֹ לְחֻמְעָבָה אֲעֲשֶׂה
לְבֹל עֵץ אֲסַגּוֹד: כִּרְעִיָה אֶפֶר לִב הוֹתֵל הִטָּהוּ וְלֹא-
יִצִּיל אֶת-נַפְשׁוֹ וְלֹא יֹאמֶר הֲלוֹא שָׂקָר בְּיָמֵינִי:
^כ וְזָכַר-אֱלֹהִים יַעֲקֹב וַיִּשְׂרָאֵל כִּי עַבְדִּי-אַתָּה יִצְרָתִיךָ
עַבְדִּי-לִי אַתָּה יִשְׂרָאֵל לֹא תִנְשָׁנִי: כִּבְמִחִיתִי כְעַבְדִּי
פִּשְׁעֵיךָ וְכַעֲנֵן חַטּוֹתֶיךָ שׁוֹבָה אֵלַי כִּי גֹאֲלִי: כִּבְרָנוּ
שְׁמִים כִּי-עֲשֶׂה יְהוָה הֲרִיעֵנו תַּחֲתִיּוֹת אֶרֶץ פְּצִחוֹ
הָרִים רָנָה יַעַר וְכָל-עֵץ בּוֹ כִּי-יִגְאֹל יְהוָה יַעֲקֹב
וּבִיִּשְׂרָאֵל יִתְפָּאֵר:

them salvation. At length, the prophet tells of the fool who cuts down a tree, uses half of it to make a warming fire and roast his meal — and carves a god from the rest, a god he thinks will save him!

The *Haftarah* closes with the ringing assurance that God will wipe away Israel's sins, as His nation becomes His once more, and makes itself a vehicle of His glory.

HAFTARAS TZAV / הפטרת צו

Jeremiah 7:21 — 8:3, 9:22-23 / ירמיה וזכא - ח:ג, ט:כב - כג

7 ²¹ So said HASHEM, Master of Legions, God of Israel: Pile your olah-offerings upon your peace-offerings and eat flesh. ²² For I did not speak with your forefathers nor did I command them — on the day I took them out of the land of Egypt — concerning olah-offering or peace-offering. ²³ Rather, I commanded them regarding only this matter, saying: "Hear My voice that I may be a God unto you and you will be a people unto Me; and you shall follow along the entire path in which I command you, so that it will go well for you."

²⁴ But they did not hear, they did not incline their ear, and they followed their own counsels and the fancies of their evil heart; they went backwards and not forward. ²⁵ From the day your forefathers left the land of Egypt until this day, I sent them all My servants the prophets, every day I would send them early in the morning. ²⁶ But they would not listen to Me, and they would not incline their ear; they stiffened their neck and became more evil than their forefathers.

²⁷ You will tell them all these things but they will not listen to you; you will call to them but they will not answer you.

²⁸ You shall tell them, "This is the nation that will not listen to the voice of HASHEM, its God, and will not accept rebuke; its faith is lost and cut off from their mouth."

²⁹ Tear out your hair and throw it away, proclaim lament from the heights; for HASHEM has despised and forsaken the generation of His wrath. ³⁰ For the children of Judah have done what is evil in My eyes — the word of HASHEM — they have placed their abominations in the House upon which My Name was proclaimed, to contaminate it. ³¹ They have built the high altars of Topheth that are in the Valley of the Son of Hinom, to burn their sons and daughters in the fire — which I have not commanded and have not contemplated!

³² Therefore, behold! days are coming — the word of HASHEM — when it will no longer be called the Topheth and the Valley of the Son of Hinom, but the Valley of Murder; and they will bury in Topheth until there is no more room. ³³ The carcass of this people will be food for the bird of the heaven and the animal of the earth, and none will frighten them away. ³⁴ I will suspend from the cities of Judah and the streets of Jerusalem the sound of joy and the sound of gladness, the voice of the groom and the voice of the bride; for the land will become ruin.

¶ Parashas Tzav

In conjunction with the *Sidrah* that discusses the inauguration of the Tabernacle and *Kohanim*, and provides additional laws pertaining to many of the sacrifices, we read this *Haftarah*, which provides perspective on the role of the offerings and the Tabernacle. Jeremiah was one of the prophets who was given the unenviable task of warning the people that their sinful behavior would lead to destruction and exile. In the verses preceding the beginning of the *Haftarah*, the prophet decried the people's arrogant attitude that nothing could happen to them because the Temple would protect them. Would God permit His own Temple to be destroyed? God answers yes! The *Haftarah* explains why.

The Jewish people had corrupted the purpose of the Temple. As

ז כא כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל עלותיכם ספו על-זבחיכם ואכלו בשר: כב כי לא דברתי את-אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי [הוציא כ] אותם מארץ מצרים על-דברי עולה וזבח: כג כי אם-את הדבר הזה צויתי אותם לאמר שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו-לי לעם והלכתם בכל-הדרך אשר אצוה אתכם למען ייטב לכם: כד ולא שמעו ולא-הטו את-אזנם וילכו במעצות בשריות לבם הרע ויהיו לאחור ולא לפנים: כה למן-היום אשר יצאו אבותיכם מארץ מצרים עד היום הזה ואשלח אליכם את-כל-עברי הנביאים יום השכם ושלח: כו ולוא שמעו אלי ולא הטו את-אזנם ויקשו את-ערפם הרעו מאבותם: כז ודברתי אליהם את-כל-הדברים האלה ולא ישמעו אלי וקראת אליהם ולא יענוכה: כח ואמרתי אליהם זה הגוי אשר לא-שמעו בקולי יהוה אלהיו ולא לקחו מוסר אבדה האמונה ונכרתה מפיהם: כט גזי נורר והשליכי ושאי על-שפים קינה בי מאס יהוה ויטש את-דור עברתו: ל כי-עשו בני-יהודה הרע בעיני נאם-יהוה שמו שקוציהם בבית אשר-נקרא שמי עליו לטמא: לא ובגו במות התפת אשר בגיא בן-הנחם לשרף את-בניהם ואת-בנותיהם באש אשר לא צויתי ולא עלתה על-לבי: לב לכן הנה ימים באים נאם-יהוה ולא-יאמר עוד התפת וגיא בן-הנחם כי אם-גיא ההרגה וקברו בתפת מאין מקום: לג והייתה נבלת העם הזה למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ ואין מחיר: לד והשבתי מערי יהודה ומחצות ירושלם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה כי לחרבה תהיה הארץ:

the opening verse suggests, since their offerings lacked sincerity, there was no point in bringing them. Why bring burnt-offerings upon the Altar if the people who brought them were not dedicating themselves to the personal "altar" of Divine service? They may as well eat that flesh together with the flesh of the peace-offerings that are eaten at joyous feasts. Jeremiah goes on to chastise the people for the generations of disgraceful behavior that led to such desecrations as that of the altar of Topheth, upon which the idol worshipers burned their own sons and daughters. They were called Topheth after תוף, the drum, upon which the priest beat lustily to drown out the shrieks of the poor children screaming in pain.

Thus, the *Haftarah* complements the *Sidrah*: Indeed, the offerings should be brought and the Tabernacle dedicated — but the

⁸ ¹ At that time — the word of HASHEM — they will remove the bones of the kings of Judah, the bones of its ministers, the bones of the priests, the bones of the prophets, and the bones of Jerusalem's inhabitants from their graves. ² They will spread them out in the sun and the moon and all the heavenly legions, which the people loved and which they worshiped and followed, and which they sought out and to which they prostrated themselves; [the bones] will not be gathered together nor buried — they will be dung upon the face of the earth. ³ Death will be preferable to life for the remnant of those who survive from this evil family, who survive in all the places where I have driven them — the word of HASHEM, Master of Legions.

⁹ ²² So says HASHEM; Let a wise man not glory in his wisdom, nor let the strong one glory in his strength, nor let a wealthy one glory in his wealth. ²³ Only in this may one who glories glorify himself: in discerning and knowing Me, for I am HASHEM, Who performs kindness, judgment, and righteousness in the world; for these are what I desire — the word of HASHEM!

הפטרות שמיני / HAFTARAS SHEMINI

שמואל ב ו:א – ז:יז / II Samuel 6:1 – 7:17

⁶ ¹ David once again gathered every chosen one in Israel, thirty thousand. ² David rose up and went, with the entire people that was with him, from Baalei-Judah to bring up from there the Ark of God upon which is called the Name: the Name of HASHEM — Master of Legions, Who is enthroned upon the Cherubim — is upon it. ³ They placed the Ark of God upon a new wagon and bore it from the house of Abinadab that was in Gibeah, and Uzzah and Ahio the sons of Abinadab guided the new wagon. ⁴ They bore it from the house of Abinadab that was in Gibeah, with the Ark of God, and Ahio walked in front of the Ark. ⁵ David and the entire House of Israel were rejoicing before HASHEM with all the cypress-wood instruments, with harps, lyres, and drums, with timbrels and cymbals.

⁶ They came to the threshing-floor of Nahon — and Uzzah reached out to the Ark of God and grasped it, for the oxen had shifted it. ⁷ The anger of HASHEM flared up against Uzzah and God struck him there for the error; Uzzah died there by the Ark of God.

⁸ David was upset because of the breach with which HASHEM had broken forth against Uzzah; he called that place Breach of Uzzah to this very day. ⁹ David feared HASHEM on that day, and he said: "How can the Ark of HASHEM come to me?" ¹⁰ David refused to remove the Ark of HASHEM to himself to the City of David; and David diverted it to the house of Obed-edom the Gittite.

¹¹ The Ark remained in the house of Obed-edom the Gittite

ח א בעת ההיא נאם יהוה יוציאו [ויוציאו כ] את עצמות מלכי יהודה ואת עצמות שריו ואת עצמות הכהנים ואת עצמות הנביאים ואת עצמות יושבי ירושלם מקבריהם: ד וישטחום לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר אהבו ואשר עבדו ואשר הלכו אחריהם ואשר דרשו ואשר השתחוו להם לא יאספו ולא יקברו לדמן על-פני האדמה יהיו: ג וינבחר מות מחיים לכל השארית הנשארים מן המשפחה הרעה הזאת בכל המקומות הנשארים אשר הדחתם שם נאם יהוה צבאות: ט ככה אמר יהוה אל-יתהלל חכם בחכמתו ואל-יתהלל הגבור בגבורתו ואל-יתהלל עשיר בעשרו: כ כי אם-בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי בי אני יהוה עשה חסד משפט וצדקה בארץ כי-באלה חפצתי נאם יהוה:

ו א ויסף עוד דוד את כל-בְּחֹר בִּישְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אֶלֶף: ב ויקם וילך דוד וכל-העם אשר אתו מבְּעֻלֵי יהודה להעלות משם את ארון האלהים אשר-נִקְרָא שֵׁם שֵׁם יהוה צבאות יושב הכרבים עליו: ג וירכבו את ארון האלהים אל-עגלה חדשה וישארו מבית אבינֶדָב אשר בגבעה ועזא ואחיו בני אבינֶדָב נהגים את-העגלה חדשה: ד וישארו מבית אבינֶדָב אשר בגבעה עם ארון האלהים ואחיו הלך לפני הארון: ה וידוד וכל בית ישראל משחקים לפני יהוה בכל עצי ברושים ובכנרות ובנבלים ובתפים ובמנענעים ובצלצלים: ו ויבאו עד-גֶרֶן נָחֹן וישלח עזה אל-ארון האלהים ויאחו בו כי שמטו הבקר: ז ויחר-אף יהוה בעזה ויבהו שם האלהים על-השל נִימַת שֵׁם עם ארון האלהים: ח ויחר לדוד על אשר פרץ יהוה פרץ בעזה ויקרא למקום ההוא פֶּרֶץ עֵזָה עד היום הזה: ט וירא דוד את-יהוה ביום ההוא ויאמר אֵיךְ יבוא אלי ארון יהוה: י ולא-אבה דוד להסיר אליו את-ארון יהוה על-עיר דוד ויטהו דוד בית עבד-אדם הגיתי: יא וישב ארון יהוה בית עבד אדם הגיתי

people should never forget that these are tools for the service of God, not meaningless, insincere rituals.

Since we do not end a *Haftarah* on a tragic note, the final two verses are taken from a later chapter and appended to the verse of chastisement. In an inspiring manner, they reinforce the message of the Tabernacle's true purpose.

Haftaras Shemini

Just as the *Sidrah* tells of the service that was required to turn the Tabernacle into a sacred abode fitting to house the Tablets and serve as the resting place of God's Presence, the *Haftarah* tells how King David and the people brought the Ark to Jerusalem, after twenty years during which it had no permanent home, and had

for three months, and HASHEM blessed Obed-edom and his entire household. ¹² It was related to King David, saying: "HASHEM has blessed the house of Obed-edom and all that is his because of the Ark of God." So David went and he brought up the Ark of God from the house of Obed-edom to the City of David, with gladness. ¹³ Whenever the bearers of the Ark of HASHEM walked six paces, he slaughtered an ox and a fattened ox. ¹⁴ David danced with all his strength before HASHEM, and David was girdled in a linen tunic. ¹⁵ David and the entire House of Israel brought up the Ark of HASHEM with loud joyous sound and the sound of the shofar.

¹⁶ When the Ark of HASHEM arrived at the City of David, Michal daughter of Saul looked out the window and saw King David leaping and dancing before HASHEM, and she was contemptuous of him in her heart.

¹⁷ They brought the Ark of HASHEM and set it up in its place, in the tent that David had pitched for it; and David brought up olah-offerings before HASHEM, and peace-offerings. ¹⁸ When David had finished bringing up the olah-offering and the peace-offering, he blessed the people with the Name of HASHEM, Master of Legions. ¹⁹ He distributed to all the people, to all the multitude of Israel, to man and woman alike, a loaf of bread, a portion of beef, and a container of wine; then the entire people, everyone, went to his home.

Sephardim conclude the Haftarah here.

²⁰ David returned to bless his household. Michal daughter of Saul went out to meet David and she said, "How honored was the king of Israel today, who exposed himself today in the eyes of his servants' maidservants, as one of the boors might expose himself!"

²¹ David answered Michal, "Before HASHEM Who chose me over your father and over his entire household to appoint me as ruler over the people of HASHEM, of Israel — before HASHEM did I rejoice. ²² Had I held myself even more lightly than this and had I been lowly in my own eyes — and with the maidservants of whom you spoke, among them will I be honored!"

²³ Michal daughter of Saul had no child, until the day of her death.

sojourned with the family of Abinadab of Gibeah. Now David prepared a tent for it in Jerusalem, and, with honor and celebration, escorted it there.

Then, in another parallel to the *Sidrah* — the tragedy of death dampened the joy. The Ark was being transported on a wagon, in contradiction to the Torah's prescribed procedure that it be borne on the shoulders of Levites. As the procession traveled toward Jerusalem, the Ark's weight shifted, and it appeared to be in danger of falling — but the Ark cannot fall, because, in the phrase of the Sages, "the Ark carries its bearers." Uzzah, a son of Abinadab, rushed to support the Ark, and he died on the spot. Like the sudden death of Nadab and Abihu in the *Sidrah*, Uzzah's punishment was a sanctification of the Name because it demonstrated the awesomeness of the Ark's holiness.

Fearing that the Ark presented a danger to its environs or that he was not worthy to be its host, David stopped the procession and had the Ark placed with a Levite named Obed-edom. Far from being a danger, however, the Ark proved to be a blessing to its new host, so David had it brought to Jerusalem with pomp and celebration, with sanctity and devotion. No one celebrated more than the king himself, dancing with abandon in a public display of bound-

שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וַיָּבֶרְךָ יְהוָה אֶת-עֶבֶד אֲדָם וְאֶת-כָּל-בֵּיתוֹ: יֵי נִגִּיד לְמִלְךָ דָּוִד לֵאמֹר בָּרַךְ יְהוָה אֶת-בֵּית עֶבֶד אֲדָם וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר-לוֹ בְּעִבּוֹר אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיִּלֶּךְ דָּוִד וַיַּעַל אֶת-אֲרוֹן הָאֱלֹהִים מִבֵּית עֶבֶד אֲדָם עִיר דָּוִד בְּשִׂמְחָה: יֵי נִיחָה כִּי צָעְדוּ גִשְׁאֵי אֲרוֹן-יְהוָה שֶׁשָּׁה צָעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא: יֵי וְדָוִד מְכַבֵּד בְּכָל-עֵז לִפְנֵי יְהוָה וְדָוִד חָגַר אֶפֶוד בָּד: יֵי וְדָוִד וְכָל-בֵּית יִשְׂרָאֵל מְעִלִים אֶת-אֲרוֹן יְהוָה בְּתִירוּעָה וּבִקּוֹל שׁוֹפָר: יֵי וְהִיזָה אֲרוֹן יְהוָה בָּא עִיר דָּוִד וּמִיכָל בַּת-שָׁאוּל נִשְׁקָפָה: בְּעֵד הַחֲלוּן וַתֵּרָא אֶת-הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפִיז וּמְכַבֵּד לִפְנֵי יְהוָה וַתִּבֹּז לוֹ בְּלִבָּהּ: יֵי וַיָּבֵאוּ אֶת-אֲרוֹן יְהוָה וַיִּצְגּוּ אוֹתוֹ בְּמִקְוָמוֹ בְּתוֹךְ הָאֹהֶל אֲשֶׁר נָטָה-לוֹ דָּוִד וַיַּעַל דָּוִד עֲלֹת לִפְנֵי יְהוָה וּשְׁלָמִים: יֵי וַיִּכַּל דָּוִד מִהַעֲלֹת הָעוֹלָה וְהַשְׁלָמִים וַיָּבֶרְךָ אֶת-הָעָם בְּשֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת: יֵי וַיַּחֲלֶק לְכָל-הָעָם לְכָל-הַמּוֹן יִשְׂרָאֵל לְמֵאִישׁ וְעַד-אִשָּׁה לְאִישׁ חֶלֶת לֶחֶם אֶחָת וְאֶשְׁפָּר אֶחָד וְאִשְׁיִשָּׁה אֶחָת וַיִּלֶּךְ כָּל-הָעָם אִישׁ לְבֵיתוֹ:

כַּיֵּשֶׁב דָּוִד לִבְרָךְ אֶת-בֵּיתוֹ וַתֵּצֵא מִיכָל בַּת-שָׁאוּל לִקְרֹאת דָּוִד וַתֹּאמֶר מִה-נִּכְבַּד הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינַי אֲמֹת עֲבָדָיו בְּהַגְלוֹת נִגְלוֹת אֶחָד הָרָקִים: כֹּא וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל-מִיכָל לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בָּחַר-בִּי מֵאֲבִיךָ וּמִכָּל-בֵּיתוֹ לְצֹאת אֹתִי נִגִּיד עַל-עַם יְהוָה עַל-יִשְׂרָאֵל וְשִׁחֲתִי לִפְנֵי יְהוָה: כֹּא וְנִקְלָתִי עוֹד מִזֹּאת וְהִיִּיתִי שְׁפָל בְּעֵינַי וְעַם-הָאֲמֹת אֲשֶׁר אָמַרְתָּ עִמָּם אֲבָבְדָה: כֹּא וּלְמִיכָל בַּת-שָׁאוּל לֹא-הָיָה לָהּ יֶלֶד עַד יוֹם מוֹתָהּ:

less joy that the Ark was coming "home." But Queen Michal was not pleased. To her, it was unseemly for the king to engage in such "undignified" behavior as to dance in front of the "common" women of Israel, and she chastised him for it. Sharply, he replied that it was a privilege rather than a disgrace to show one's respect for the Ark. For demeaning David's joyous behavior Michal did not live to raise her child; she died in childbirth (*Sanhedrin* 21a).

David's devotion did not stop there. He was troubled by the comparison between the comfort in which he lived and the simple tent in which the Ark was housed, and he expressed his desire to build a permanent Temple. Commendable though this was, God told the prophet Nathan to convey to David that not he, but his successor, would build the Temple, and God assured David that his royal line would endure forever. Indeed, in our prayers, we often refer to Messiah as David, because he will be the future embodiment of Israel's greatest king. Moreover, though David was not permitted to build the Temple, he amassed the materials for it, so that everything was ready for Solomon when he began the sacred task that had eluded his father. For that reason, the Holy Temple was called David's Temple (see *Psalms* 30:1).

¹ When the king dwelled in his home and HASHEM had given him rest from his enemies all around, ² the king said to Nathan the prophet, "See now, I dwell in a house of cedarwood while the Ark of God dwells within the curtain!" ³ Nathan said to the king, "Whatever is in your heart, go and do, for HASHEM is with you."

⁴ That night the word of HASHEM came to Nathan, saying: ⁵ "Go and say to My servant, to David, 'So says HASHEM, will you build a house for My dwelling?' ⁶ For I have not dwelt in a house from the day I brought the Children of Israel up from Egypt to this day, and I have moved about in a tent and a tabernacle. ⁷ Wherever I moved about among all the Children of Israel, did I say a word to one of the leaders of Israel, whom I have appointed to shepherd My people Israel, saying: 'Why have you not built Me a house of cedarwood?'" ⁸ And now, so shall you say to My servant David, 'So says HASHEM, Master of Legions, I have taken you from the sheepfold, from following the flock, to become ruler over My people, over Israel. ⁹ And I was with you wherever you went, I cut down all your enemies before you, and I gave you great renown, like the renown of the great men who are in the world. ¹⁰ I dedicated a place for My people, for Israel; I planted him there and he dwelt in his place so that he shall tremble no more; iniquitous people will no more afflict him as before. ¹¹ From the day that I appointed judges over My people Israel and gave you rest from all your enemies, and HASHEM told you that HASHEM will make a dynasty for you. ¹² When your days are completed and you lay with your forefathers, I shall establish after you your offspring who will issue from your loins, and I shall establish his kingdom. ¹³ He shall build a house for My sake, and I shall establish the throne of his kingdom forever. ¹⁴ I shall be a Father unto him and he shall be a son unto Me; therefore, when he sins, I shall chastise him with the rod of men and with afflictions of human beings. ¹⁵ But My kindness will not be removed from him as I removed it from Saul, whom I removed from before you. ¹⁶ The security of your house and your kingdom will be forever before you; your throne will be established forever.'"

¹⁷ In accordance with all these words and this entire vision, so Nathan spoke to David.

זא ויהי כִּי־יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַיְהִי הַיָּנִיחַ לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל־אֹיְבָיו: ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־נָתָן הַנָּבִיא רָאָה נָא אֲנִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרוֹנִים וְאֲרוֹן הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הָרִיעָה: ג וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־הַמֶּלֶךְ כֹּל אֲשֶׁר בְּלִבְךָ לָךְ עֲשֵׂה כִּי יְהוָה עִמָּךְ: ד וַיְהִי בַלַּיְלָה הַהוּא וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־נָתָן לֵאמֹר: ה לָךְ וְאָמַרְתָּ אֶל־עַבְדִּי אֶל־דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה הֲאֵתָה תִּבְנֶה־לִּי בַּיִת לְשִׁבְתִּי: ו כִּי לֹא יִשְׁבְּתִי בְּבֵית לְמִיּוֹם הָעָלִיתִי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה וְאֵהִיָּה מִתְהַלֵּךְ בָּאֵהָל וּבִמְשֻׁכָּן: ז וּבְכָל אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִדְבַּר וּדְבַרְתִּי אֶת־אֶחָד שְׂבָטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי לָרַעוֹת אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לָמָּה לֹא־בִנִיתֶם לִי בַּיִת אֲרוֹנִים: ח וְעַתָּה כֹּה־תֹאמַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי לִקְחָתִיךָ מִן־הַנֶּהוּג מֵאַחֲרֵי הַצֹּאן לִהְיוֹת נָגִיד עַל־עַמִּי עַל־יִשְׂרָאֵל: ט וְאֵהִיָּה עִמָּךְ בְּכָל אֲשֶׁר הִלַּכְתָּ וְאִכְרַתָּה אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפְּנֵיךְ וְעָשִׂיתִי לָךְ שֵׁם גָּדוֹל כְּשֵׁם הַגְּדֹלִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ: י וְשִׁמַּתִּי מְקוֹם לְעַמִּי לְיִשְׂרָאֵל וְנִטְעַתִּי וְשָׁכַן תַּחְתָּיו וְלֹא יִרְגְּזוּ עוֹד וְלֹא יִסִּיפוּ בְנֵי־עוֹלָה לַעֲנוֹתוֹ כְּאֲשֶׁר בְּרָאשׁוֹנָה: יא וְלִמְנֵחֵי הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוִּיתִי שְׁפָטִים עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְהִנֵּחְתִּי לָךְ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ וְהָגִיד לָךְ יְהוָה כִּי־בֵּית יַעֲשֶׂה־לָךְ יְהוָה: יב כִּי יִמְלֹאוּ יָמֶיךָ וְשִׁכַבְתָּ אֶת־אֲבֹתֶיךָ וְהִקִּמְתִּי אֶת־זֶרַעךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶיךָ וְהִכִּינְתִּי אֶת־מַמְלַכְתּוֹ: יג הוּא יִבְנֶה־בַּיִת לְשִׁמִּי וְכִנֵּנְתִּי אֶת־כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ עַד־עוֹלָם: יד אֲנִי אֹהֶיְהִי לוֹ לֵאבִי וְהוּא יִהְיֶה־לִּי לְבֵן אֲשֶׁר בְּהַעֲוֹתוֹ וְהִכְחָתִּי בְּשֶׁבֶט אַנְשִׁים וּבְנִיגְעֵי בְנֵי אָדָם: טו וְחִסְדִּי לֹא־יִסוּר מִמֶּנּוּ כְּאֲשֶׁר חִסְרְתִּי מִעַם שְׂאוֹל אֲשֶׁר חִסְרְתִּי מִלִּפְנֵיךְ: טז וְנֹאמֶן בַּיִתְךָ וּמַמְלַכְתְּךָ עַד־עוֹלָם לְפָנֶיךָ כִּסֵּאךָ יִהְיֶה נָכוֹן עַד־עוֹלָם: יז כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וּכְכֹל הַחֲזִיוֹן הַזֶּה כֵּן דַּבֵּר נָתָן אֶל־דָּוִד:

הפטרות תזריע / HAFTARAS TAZRIA

מלכים ב ד:מב – ה:טז / II Kings 4:42 – 5:19

⁴ And a man came from Baal-shalishah and he brought to the man of God food from the first reaping: twenty loaves of barley bread, and young ears of grain in their chaff:

Haftaras Tazria

As the Haftarah for this Sidrah, which deals almost exclusively with the laws of tzaraas, we read the story of how the prophet Elisha glorified God's Name by curing the tzaraas of Naaman, a foreign general. There is more here than simply a matter of juxtaposing similar topics. As stated in the notes to the Sidrah, tzaraas is a Heavenly punishment for selfish and anti-social behavior.

ד מב ואִישׁ בָּא מִבַּעַל שְׁלִישָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים לֶחֶם כְּבוֹרִים עֲשָׂרִים־לֶחֶם שְׁעִירִים וְכִרְמֶל בִּצְקָלָנוּ

There are several stories in Scripture, including the brief one that introduces this Haftarah, that tell us about Elisha's concern with healing the suffering and filling the needs of the helpless and the afflicted. Thus, he was the antithesis of the sort of person whose selfishness earns him the isolation imposed by tzaraas. Therefore, the Haftarah begins not with the miracle of healing illness, but with the more meaningful miracle of providing needed nourishment

[Elisha] said, "Give it to the people and let them eat."

⁴³ His servant said, "How can I place this in front of a hundred men?"

So he said, "Give the people and let them eat, for so said HASHEM, 'They will eat and leave over.'"⁴⁴ So he placed it before them; they ate and left over, as HASHEM had said.

⁵ Naaman, general of the army of the king of Aram, was an eminent person in his master's presence and highly honored, for through him had HASHEM given victory to Aram; the man was a great warrior — a metzora. ² Aram had gone out in raiding parties and had captured a young girl from the Land of Israel; and she served Naaman's wife. ³ She said to her mistress, "My master's prayers should be directed to the prophet who is in Samaria; then he will heal him from his tzaraas."

⁴ So [Naaman] went and told his master, saying, "Such-and-such spoke the girl from the Land of Israel." ⁵ The king of Aram said, "Go to him, and I will send a letter to the king of Israel." He went and took with him ten talents of silver, six thousand gold coins, and ten changes of clothes.

⁶ He brought to the king of Israel the letter which said, "And now, when this letter comes to you, behold I have sent my servant Naaman to you, that you shall heal him from his tzaraas."

⁷ When [Jehoram] the king of Israel read the letter, he tore his clothes and said, "Am I God that I can kill and give life, that this person sends to me to heal a man of his tzaraas? Know now and see that he seeks a pretext against me!"

⁸ When Elisha, the man of God, heard that the king of Israel had torn his clothes, he sent to the king, saying, "Why did you tear your clothes? Let him come to me now and he will know that there is a prophet in Israel!"

⁹ Naaman came with his horses and chariot and stood at the entrance of Elisha's house. ¹⁰ Elisha sent him a messenger, saying, "Go and bathe seven times in the Jordan, and your normal flesh will come back and you will become cleansed."

¹¹ Naaman was enraged and he left; he said, "Behold, I thought that he would come out to me, stand up and call out in the Name of HASHEM, his God, and lift his hands to the Omnipresent One — and the metzora would be healed!" ¹² Are not Amanah and Pharpar, the rivers of Damascus, better than all the waters of Israel? I will bathe in them and become cleansed!" Then he turned and left in a fury.

¹³ But his servants approached and spoke to him, saying, "My father, had the prophet told you to do a difficult thing, would you not have done it? — surely since he has told you only 'bathe and become cleansed.'"

¹⁴ So he descended and immersed himself seven times in the Jordan, as the word of the man of God; and his flesh was transformed to the flesh of a young boy, and he became cleansed. ¹⁵ He returned to the man of God, he and his entire retinue; he came and stood before him and said, "Behold, now I know that there is no God in the whole world, except in Israel;

וַיֹּאמֶר תָּן לָעָם וַיֹּאכְלוּ: מִגַּן וַיֹּאמֶר מִשְׁתָּרוֹ מֵהָ אֶתָּן זֶה לִפְנֵי מֵאָה אִישׁ וַיֹּאמֶר תָּן לָעָם וַיֹּאכְלוּ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱכֹל וְהוֹתֵר: מִדַּן וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיֹּוֹתֵרוּ כַּדְּבַר יְהוָה: הָאֵל וְנִעְמָן שֶׁר־צָבָא מֶלֶךְ־אַרָם הָיָה אִישׁ גִּדּוֹל לִפְנֵי אֲדֹנָיו וְנִשְׂא פָנִים כִּי־כֹו נָתַן יְהוָה תְּשׁוּעָה לְאַרָם וְהָאִישׁ הָיָה גִבּוֹר חֵיל מִצְרָע: בְּנִאָרָם יָצְאוּ גִדּוּדִים וַיִּשְׁכּוּ מֵאַרְצָ יִשְׂרָאֵל נִעְרָה קִטְנָה וְתָהִי לִפְנֵי אִשְׁתּוֹ נִעְמָן: וַתֹּאמֶר אֶל־גִּבְרִיתָהּ אַחֲלִי אֲדֹנִי לִפְנֵי הַנְּבִיא אֲשֶׁר בְּשִׁמְרוֹן אִזְיָאָסָף אֹתוֹ מִצְרָעָתוֹ: וַיָּבֵא וַיַּגִּד לְאֲדֹנָיו לֵאמֹר כִּזְזֹת וְכִזְזֹת דְּבָרָה הִנֵּעְרָה אֲשֶׁר מֵאַרְצָ יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־אַרָם לָךְ בָּא וְאַשְׁלַחָה סֹפֵר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְלָךְ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ עֶשֶׂר כִּכְרֵי־כֶסֶף וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים זָהָב וְעֶשֶׂר חֲלִיפוֹת בְּגָדִים: וַיָּבֵא הַסֹּפֵר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר וְעַתָּה כְּבוֹא הַסֹּפֵר הַזֶּה אֵלַי הִנֵּה שְׁלַחְתִּי אֵלַיִךְ אֶת־נִעְמָן עַבְדִּי וְאַסְפֹתוֹ מִצְרָעָתוֹ: וַיְהִי כִּקְרָא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַסֹּפֵר וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר הָאֱלֹהִים אֲנִי לְהַמִּית וְלְהַחְיֹת כִּי־זֶה שְׁלַח אֵלַי לְאַסְּף אִישׁ מִצְרָעָתוֹ כִּי אֶךְ־דַּעֲוָנָא וְרָאוּ כִּי־מִתְאַנֶּה הוּא לִי: וַיְהִי בִשְׁמֵעִי אֶל־שֵׁעַ אִישׁ־הָאֱלֹהִים כִּי־קָרַע מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּגָדָיו וַיִּשְׁלַח אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר לְמָה קָרַעְתָּ בְּגָדֶיךָ יָבֵא־נָא אֵלַי וַיֵּדַע כִּי יֵשׁ נְבִיא בְּיִשְׂרָאֵל: וַיָּבֵא נִעְמָן בְּסוֹסוֹ וּבְרִכְבּוֹ וַיַּעֲמֵד פֶּתַח־הַבַּיִת לְאַלְיָשָׁע: וַיִּשְׁלַח אֵלָיו אֶל־יִשְׁעַ מֶלֶךְ לֵאמֹר הֲלוֹךְ וְרַחֲצֵת שָׁבַע־פַּעֲמִים בִּירְדֵּן וַיִּשָּׁב בְּשֶׁרֶף לָךְ וְטָהַר: יֵא וַיִּקְצֹף נִעְמָן וַיִּלֶךְ וַיֹּאמֶר הִנֵּה אֲמַרְתִּי אֵלַי וַיָּצָא יָצֹא וְעָמַד וַיִּקְרָא בְּשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהָיו וְהִנֵּף יָדוֹ אֶל־הַמָּקוֹם וְאַסְּף הַמִּצְרָעִים: וַיִּהְיֶה טוֹב אֲמָנָה [אֲבָנָה כ'] וּפְרָפֵר נִהְרֹת דְּמִשְׁק מִכָּל מִימֵי יִשְׂרָאֵל הָלֹא־אֶרְחֹץ בָּהֶם וְטָהַרְתִּי וַיִּפֹּן וַיִּלֶךְ בַּחֲמָה: וַיִּגְשׁוּ עַבְדָּיו וַיַּדְּבֵרוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ אָבִי דְּבַר גִּדּוֹל הַנְּבִיא דְּבַר אֵלַיִךְ הֲלוֹא תַעֲשֶׂה וְאַף כִּי־אָמַר אֵלַיִךְ רַחֵץ וְטָהַר: וַיִּרְדַּ וַיִּטְבֹּל בִּירְדֵּן שֶׁבַע פַּעֲמִים כַּדְּבַר אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיִּשָּׁב בְּשֶׁרֶף כַּבֶּשֶׂר נֶעַר קָטָן וְטָהַר: וַיָּשָׁב אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים הוּא וְכָל־מִחְנֵהוּ וַיָּבֵא וַיַּעֲמֵד לִפְנֵי וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אֵין אֱלֹהִים בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי אִם־בְּיִשְׂרָאֵל

for hungry servants of God. This is a fitting preface to the healing of Naaman. Elisha made it clear that he sought neither money nor honor for his miraculous powers; his desire was only to bring glory to the Name of God.

Aram had hegemony over Eretz Yisrael, and both its king and his commander-in-chief treated Jews contemptuously. Elisha proved

to them that there is a prophet in Israel, and that life and health are in the hands of the God of Israel. At the end, the humbled Naaman begged for permission to take some of Israel's earth back home with him, so that he could use it in his personal altar. Henceforth his devotion would be directed only to the one true God.

and now please accept a tribute from your servant."

¹⁶ But he answered, "By the life of HASHEM before Whom I have stood, I will not accept." He imposed upon him to accept, but he refused.

¹⁷ Naaman said, "May there at least be given to your servant two mule-loads of earth — for your servant will never again offer a burnt-offering or a peace-offering to other gods, only to HASHEM. ¹⁸ And may HASHEM forgive your servant for this matter: When my master comes to the temple of Rimmon to prostrate himself there, he leans on my arm, so I must bow in the temple of Rimmon — may HASHEM forgive your servant for this thing."

¹⁹ He said to him, "Go to peace." He traveled a stretch of land from him.

ועתה קח־נָא בְרִכָּה מֵאֵת עֲבָדְךָ: טו וַיֹּאמֶר חִי־יְהוָה אֲשֶׁר־עֲמַדְתִּי לִפְנֵי אִם־אֶקַּח וַיִּפְצַר־בּוֹ לִקְחַת וַיִּמָּאֵן: יז וַיֹּאמֶר נִעְמָן וְלֹא יִתֶּן־נָא לְעֲבָדְךָ מִשָּׂא צֶמֶד־פָּרָדִים אֲדָמָה כִּי לֹא־יַעֲשֶׂה עוֹד עֲבָדְךָ עֲלֶיהָ וְזָבַח לֵאלֹהִים אֲחֵרִים כִּי אִם־לַיהוָה: יח לְדָבָר הַזֶּה יִסְלַח יְהוָה לְעֲבָדְךָ בָּבוֹא אֲדֹנִי בֵּית־רִמּוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֹת שָׁמָּה וְהוּא גִשְׁעֹן עַל־יָדַי וְהִשְׁתַּחֲוִיתִי בֵּית רִמּוֹן בְּהִשְׁתַּחֲוִיתִי בֵּית רִמּוֹן יִסְלַח־נָא בְּתִיבָה וְלֹא קִרִי־יְהוָה לְעֲבָדְךָ בְּדָבָר הַזֶּה: יט וַיֹּאמֶר לוֹ לֶךְ לְשָׁלוֹם וַיֵּלֶךְ מֵאֵתוֹ כְּבֹרַת אֶרֶץ:

הפטרות מצורע / HAFTARAS METZORA

מלכים ב ז:ג-כ / II Kings 7:3-20

⁷ ³ Four men, metzoraim, were outside the gate; each one said to his friend, "Why are we sitting here until we die? ⁴ If we propose to come to the city, there is a famine in the city and we will die there, and if we remain here we will die; let us now go and throw ourselves upon the camp of Aram; if they let us live, we will live; and if they put us to death, we will die."

⁵ They stood up at evening to come to the Aramean camp and they arrived at the edge of the Aramean camp, and behold! — not a man was there.

⁶ HASHEM had caused the Aramean camp to hear the sound of chariot and the sound of horse, the sound of a great army; and they said one to another, "Behold! — the King of Israel has hired the Hittite kings and the Egyptian kings to come upon us!" ⁷ So they stood up and fled into the evening; they abandoned their tents, their horses, and their donkeys — the camp just as it was — and they fled for their lives.

⁸ These metzoraim arrived at the edge of the camp; they came to a tent and ate and drank. From it they carried away silver, gold, and garments, and went and hid them; then they returned and went to another tent, carried away from there, and went and hid it.

⁹ One said to his fellow, "We are not acting properly — today is a day of good news, yet we remain silent! If we wait until the light of dawn we will be adjudged as sinners. Now come, let us go and report to the king's palace!"

¹⁰ They arrived and called out to the gatekeepers of the city and declared to them, saying, "We came to the Aramean camp and behold! — not a man or a human sound is there, only the horses are tethered and the donkeys are tethered, and the tents are as they were." ¹¹ The gatekeepers announced it;

ז וַיֵּרָבְעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מִצְרָעִים פָּתַח הַשָּׁעַר וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים פֹּה עַד־מָתָנוּ: ד אִם־אִמְרָנוּ נָבוֹא הָעִיר וְהָרַעַב בָּעִיר וּמָתָנוּ שָׁם וְאִם־יִשְׁבְּנוּ פֹה וּמָתָנוּ וְעַתָּה לָבוֹ וְנִפְלֶה אֶל־מַחֲנֶה אֲרָם אִם־יִחְיֶינוּ נַחֲיָה וְאִם־יָמִיתֵנוּ וּמָתָנוּ: ה וַיִּקְמוּ בִנְשָׁף לָבוֹא אֶל־מַחֲנֶה אֲרָם וַיָּבֹאוּ עַד־קֶצֶה מַחֲנֶה אֲרָם וְהָנָה אֵין־שָׁם אִישׁ: ו וַאֲדֹנֵי הַשְּׁמִיעַ אֶת־מַחֲנֶה אֲרָם קוֹל רֶכֶב קוֹל סוּס קוֹל חֵיל גָּדוֹל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה שָׁכַר־עָלֵינוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת־מַלְכֵי הַחִתִּים וְאֶת־מַלְכֵי מִצְרַיִם לָבוֹא עָלֵינוּ: ז וַיָּקוּמוּ וַיָּנוּסוּ בִנְשָׁף וַיַּעֲזְבוּ אֶת־אֹהֲלֵיהֶם וְאֶת־סוּסֵיהֶם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם הַמַּחֲנֶה כְּאִשֶּׁר הָיָא וַיָּנוּסוּ אֶל־נִפְשָׁם: ח וַיָּבֹאוּ הַמִּצְרָעִים הָאֵלֶּה עַד־קֶצֶה הַמַּחֲנֶה וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אֶחָד וַיֵּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם כֶּסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים וַיֵּלְכוּ וַיִּטְמְנוּ וַיָּשָׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אֶחָד וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם וַיֵּלְכוּ וַיִּטְמְנוּ: ט וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לֹא־כֵן אֲנַחְנוּ עֹשִׂים הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם־בִּשְׂרָה הוּא וְאֲנַחְנוּ מַחֲשִׁים וְחִפְּנוּ עַד־אֹר הַבֶּקֶר וּמִצָּאֵנוּ עוֹן וְעַתָּה לָבוֹ וְנִבְרָאָה וְנִגְיֶדָה בֵּית הַמֶּלֶךְ: י וַיָּבֹאוּ וַיִּקְרְאוּ אֶל־שָׁעַר הָעִיר וַיִּגְיְדוּ לָהֶם לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־מַחֲנֶה אֲרָם וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ וְקוֹל אָדָם כִּי אִם־הַסּוּס אָסוּר וְהַחֲמֹר אָסוּר וְאֹהֲלִים כְּאִשֶּׁר הָמָּה: יא וַיִּקְרָא הַשָּׁעָרִים

Haftaras Metzora

Like the *Haftarah* of Tazria, this one tells a story about metzoraim, people with tzaraas. But unlike Naaman of the previous *Haftarah*, the metzoraim in this incident were Jewish and performed a great service for their nation. This story, like that which is the *Haftarah* of Tazria, deals with Aram, the persecutor of the Jews, and a miracle performed by Elisha.

Possibly a deeper intention in the choice of this chapter is that it shows how the metzoraim initially displayed the sort of selfish-

ness that resulted in their punishment, but then proceeded to put the people's needs ahead of their own — even though their change of heart was motivated partly by fear.

Under King Jehoram, one of the long series of sinful kings of the Ten Tribes, King Ben-haddad of Aram mounted a siege of Samaria, which resulted in a calamitous famine and inflated prices for the little food that could be had. So tragic was the famine that mothers were killing and eating their own children. The prophet Elisha had told Jehoram that a miracle would occur the next day

and it was related inside the king's palace.

¹² The king arose in the night and said to his servants, "I will tell you now what Aram has done to us; they knew that we are famished, so they left the camp to conceal themselves in the field, thinking, 'When they leave the city we will capture them alive, and then enter the city.'"

¹³ One of his servants spoke up and said, "Let them take five of the remaining horses that are still here — they are like the entire multitude of Israel that still survives within, which are like the entire multitude of Israel that has perished — let us send them and we will see."

¹⁴ They took two horsemen and the king sent them after the Aramean camp, saying, "Go and see." ¹⁵ They followed them until the Jordan and behold! — the whole way was filled with garments and gear that Aram had thrown away in their haste; the messengers returned and told the king.

¹⁶ The people went out and plundered the Aramean camp; a se'ah of fine flour cost a shekel and two se'ah of barley cost a shekel — like the word of HASHEM.

¹⁷ In charge of the gate, the king appointed the official on whose arm he leaned; the people trampled him in the gateway and he died, as the man of God had spoken, as he had spoken when the king descended to him. ¹⁸ And it happened just as the man of God had spoken to the king, saying, "Two se'ah of barley will cost a shekel and a se'ah of fine flour will cost a shekel at this time tomorrow in the gate of Samaria."

¹⁹ And that official had answered the man of God and said, "Behold! — if HASHEM were to make windows in the sky, could such a thing happen?"

And he said, "You will see it with your own eyes, but you will not eat from it!"

²⁰ And so it happened to him: the people trampled him in the gate and he died.

HAFTARAS ACHAREI / הפטרת אחרי

We give this reading as the Haftarah of Acharei based on the ruling of Rama (*Orach Chaim* 428:8), with which most authorities concur. The version found in most Chumashim, that this is the Haftarah of Kedoshim, is in error. Although the general rule is that when two Sidros are read together, the Haftarah is that of the second one, the Sidros of Acharei and Kedoshim are exceptions. When Acharei and Kedoshim are combined, the Haftarah of Acharei is read. Similarly, when Acharei falls on the day before Rosh Chodesh or on Shabbos Hagadol, which have special Haftaros, the Haftarah of Acharei is read on the Sabbath of Kedoshim. See Mishnah Berurah, 428:26.

According to the Sephardic custom, the Haftarah of Acharei can be found below as the Ashkenazic Haftarah of Kedoshim (Ezekiel 22:1-16).

According to the Ashkenazic custom, the following Haftarah is read.

עמוס ט:ז-טו / Amos 9:7-15

⁷ Are you not to Me like the children of Ethiopians, O Children of Israel? — the words of HASHEM — have I not brought up Israel from the land of Egypt, the Philistines from Caphtor, and Aram from Kir? ⁸ Behold! — the eyes of my Lord

and food would be so plentiful that it would be bought at unbelievably low prices. One of the king's courtiers ridiculed Elisha, saying that even God could not make such a thing happen. Elisha responded sharply that the heretic himself would see the prophecy come true, but would not benefit from it. One can well imagine that the impudent courtier found the new prophecy to be as implausible as the old, but the Haftarah tells how the prophecy was fulfilled. In the process, the nation was saved by Divine intervention from the mortal threat of Ben-haddad's siege.

Jehoram's faithlessness and defeatism is illustrated by his response to the first news that the siege was over. His instinctive

ויגידו בית המלך פניהם: יד ונקם המלך לילה ויאמר אל-עבדיו אנדדה נא לכם את אשר-עשו לנו ארם ידעו כי-רעבים אנחנו ויצאו מן-המחנה להחבה בשדה [בהשדה ב] לאמר כי-יצאו מן-העיר ונתפשם חיים ואל-העיר נבא: יי ויעז אחד מעבדיו ויאמר ויקחו-נא חמשה מן-הסוסים הנשארים אשר נשארו-בה היום ככל-המון [ההמון ב] ישראל אשר נשארו-בה היום ככל-המון ישראל אשר-תמו ונשלח ונראה: יי ויקחו שני רכב סוסים וישלח המלך אחרי מחנה-ארם לאמר לכו וראו: טו וילכו אחריהם עד-הירדן והנה כל-הדרך מלאה בגדים ובליים אשר-השליכו ארם בחפזם [בהחפזם ב] וישבו המלאכים ויגדו למלך: טו ויצא העם ויבזו את מחנה ארם ויהי סאה-סלת בשקל ושאתים שיערים בשקל כדבר יהוה: יי והמלך הפקיד את-השליש אשר נשען על-ידו על-השער וירמסוהו העם בשער וימת כאשר דבר איש האלהים אשר דבר ברכת המלך אליו: יי ויהי כדבר איש האלהים אל-המלך לאמר סאתים שיערים בשקל וסאה-סלת בשקל יהיה בעת מחור בשער שמרון: יי ויעז השליש את-איש האלהים ויאמר והנה יהוה עשה ארבות בשמים יהיה כדבר הזה ויאמר הנך ראה בעיניך ומשם לא תאכל: כ ויהי-לו בן וירמסו אותו העם בשער וימת:

ט והלוא כבני כשמים אתם לי בני ישראל נאם-יהוה הלוא את-ישראל העליתי מארץ מצרים ופלשתים מכפתור וארם מקיר: ח הנה עיני ארני

reaction was not that God had helped His people, but that Ben-haddad had set a trap. Only when one of his servants argued that the situation was hopeless anyway — his people were either dead or doomed to die — was the timid king willing to risk two horsemen to investigate the reported salvation.

Haftaras Acharei

God took the prophet Amos from his flock and sent him to chastise the Northern Kingdom of Israel. In particular he criticized them for persecuting the poor and helpless and for indulging themselves in the pursuit of luxuries. In keeping with the final

HASHEM/ELOHIM are upon the sinful monarchy, and I will waste it from upon the face of the earth; but I will not utterly destroy the House of Jacob — the words of HASHEM. ⁹ For behold I command! I shall shake the House of Israel among all the nations as one shakes [grain] in a sieve, and no pebble shall fall to the ground. ¹⁰ By the sword will all the sinners of My people die, those who say, "The evil will not approach and overtake us!"

¹¹ On that day I will erect David's fallen booth; I will repair their breaches and erect his ruins, and I will rebuild it as in days of old.

¹² So that they will conquer the remnant of Edom and all the nations, for My Name is upon them — the words of HASHEM Who brings this about.

¹³ Behold — days are coming — the words of HASHEM — when the plower will encounter the reaper, and he who treads upon the grapes will meet the one who brings the seeds; the mountains will drip with wine and the hills will melt [with fat]. ¹⁴ I shall bring back the captivity of My people Israel, and they will rebuild desolate cities; they will return and plant vineyards and drink their wine; they will make gardens and eat their fruit. ¹⁵ I shall implant them upon their Land; they will not be uprooted again from upon their Land that I have given them, says HASHEM, your God.

יהוה בממלכה החטאה והשמדתי אתה מעל פני האדמה אפס כי לא השמיד אשמיד את בית יעקב נאם יהוה: כי יהנה אנכי מצוה והנעותי בכל הגוים את בית ישראל כאשר ינוע בכברה ולא יפול צרור ארץ: יבחרב ימותו כל חטאי עמי האמרים לא תגיש ותקדים בעדני הרעה: יא ביום ההוא אקים את סבת דוד הנפלת וגדרתי את פריציהו והרסתיו אקים ובניתיה בימי עולם: יב למען יירשו את שארית אדום וכל הגוים אשר נקרא שמי עליהם נאם יהוה עשה זאת: יג הנה ימים באים נאם יהוה ונגש חורש בקצר ודבר ענכים במשך הדרע והטיפו ההרים עסיס וכל הגבעות תתמוגגנה: יד ושבתי את שבות עמי ישראל וכלנו ערים נשמות וישבו ונטעו כרמים ושתו את יינם ועשו גנות ואכלו את פריהם: טו ונטעתים על אדמתם ולא ינתשו עוד מעל אדמתם אשר נתתי להם אמר יהוה אלהיך:

HAFTARAS KEDOSHIM / הפטרת קדושים

According to the Sephardic custom, the following *Haftarah* is read for Acharei.

According to the Ashkenazic custom, it is read for Kedoshim.

Ezekiel 22:1-16 / יחזקאל בב:א-טז

²² ¹ The word of HASHEM came to me saying: ² Now you Ben Adam, will you rebuke, will you rebuke the city of bloodshed and let her know all her abominations? ³ And say: "Thus says my Lord HASHEM/ELOHIM: O city, shedding blood in her midst to hasten her time, and which fashioned idols within herself for contamination. ⁴ Through your blood that you shed you became guilty and through your idols that you fashioned you became contaminated; thus you brought your days near and reached the limit of your years; therefore have I made you a shame to the nations, and a mockery for all the lands. ⁵ Those who are near and those who are far will mock you: 'Contaminated of name! Great of confusion!' ⁶ Behold! the princes of Israel, every man was in you for his own power, for the sake of bloodshed. ⁷ Father and mother have they sinned within you; toward the stranger they have acted oppressively in your midst; orphan and widow have they wronged within you. ⁸ My sanctities have you spurned; My Sabbaths have you desecrated.

כב א ויהי דבר יהוה אלי לאמר: ב ואתה בן אדם התשפט התשפט את עיר הדמים והורעתה את כל תועבותיה: ג ואמרת לה אמר אדני יהוה עיר שפכת דם בתוכה לבוא עתה ועשתה גזולים עליה לטמאה: ד בדמך אשר שפכת אשמת ובגלוליה אשר עשית טמאת ותקריבי ימיה ותבוא עד שנותיה על כן נתתיה חרפה לגוים וקלסה לכל הארצות: ה הקרבות והרחקות ממך יתקלסו בך טמאת השם רבת המהומה: ו הנה נשיאי ישראל איש לורעו היו בך למען שפך דם: ז ואב נאם הקלו בך לגר עשו בעשך בתוכך יתום ואלמנה: ח הוננו בך: ט קדשי בזית ואת שבתתי חללת:

theme of the *Sidrah*, the *Haftarah* stresses that sinfulness results in expulsion from the Land.

In this *Haftarah*, the prophet tells the sinful nation that their transgressions have made them strangers to God, and, if so, there is no reason why He should not punish them in accord with their misdeeds. That He once took them out of Egypt should have made them His loyal servants, but they act no better than do the Philistines and Arameans, who were redeemed from subjugations of their own. Nevertheless, God promises that it is only the corrupt monarchy, the aristocracy, that He will destroy, not the nation as a whole. He uses the simile of a sieve, which releases only kernels of grain, but holds back the useless pebbles. So, too, the good people of Israel will suffer only dispersion, but — unlike the "peb-

bles" among them — will not be lost.

As is customary in even the harshest prophecies, Amos concludes with stirring words of consolation as he paints a picture of a re-established Davidic dynasty, which he calls "David's fallen booth," and a prosperity so dazzling that people will not even be finished with the harvest when it is already time to plow for the new season.

Haftaras Kedoshim

The *Sidrah* presents two images that seem to be diametrically opposed, but which are in reality two sides of the same coin. It begins with the sublime picture of Israel's mission to strive for holiness, and the charge that all actions and relationships, from

⁹ Talebearers were among you, in order to shed blood; upon the mountains they ate among you; evil plans did they lay in your midst. ¹⁰ A father's nakedness he uncovered within you; they afflicted menstruant women within you. ¹¹ A man would commit abomination against his neighbor's wife; a man would defile his daughter-in-law with lewdness; a man would afflict his sister, his father's daughter, within you. ¹² They took bribery within you, in order to shed blood; interest and increase have you taken, and enriched your friends with loot; but Me you have forgotten — the words of my Lord HASHEM/ELOHIM.

¹³ "Now behold! I have pounded My hand because of your robbery that you have committed, and because of your bloodshed that was in your midst. ¹⁴ Can your heart endure, can your hands be strong in the days when I shall deal with you? I, HASHEM, have spoken and done.

¹⁵ "Then I shall scatter you among the nations and disperse you among the lands and remove all your contamination from you. ¹⁶ Then you shall be caused to re-inherit yourself in the sight of the nations, and you shall know that I am HASHEM."

Haftarah of Kedoshim according to the Sephardic and Italian custom.

According to this custom, it is also read when the two Sidros Acharei and Kedoshim are combined.

Ezekiel 20:2-20 / יחזקאל כ:ב-כ

20 ² Then the word of HASHEM came to me saying: ³ Ben Adam, speak to the Elders of Israel and say to them: "Thus spoke my Lord HASHEM/ELOHIM: Is it to seek of Me that you come? As I live, I will not make Myself accessible to you — the words of my Lord HASHEM/ELOHIM."

⁴ Would you rebuke them, would you rebuke, Ben Adam? Inform them of the abominations of their fathers, ⁵ and say to them: "So said my Lord HASHEM/ELOHIM: On the day I chose Israel, when I swore to the seed of Jacob's family and made Myself known to them in Egypt, then I swore to them saying, 'I am HASHEM your God.' ⁶ On that day I swore to them to take them out from the land of Egypt, to a land that I had sought out for them, flowing with milk and honey, a splendor for all the lands. ⁷ And I said to them: 'Every man, cast away the detestable idols of his eyes and do not defile yourselves with the idols of Egypt, I am HASHEM, your God.'

⁸ "But they rebelled against Me and did not want to listen to Me; not a man cast out the detestable idols of their eyes, and they did not forsake the idols of Egypt; so I intended to pour My fury upon them, to spend My anger upon them, in the midst of the land of Egypt. ⁹ But I acted for the sake of My Name, that it not be desecrated in the eyes of the nations amid which they are; and in whose sight I had made Myself known to them to remove them

ט אנשי רכיל היו בך למען שפך דם ואליהם
אכלו בך זמה עשו בתוכך: יערות אב גלה בך
טמאת הנדה ענו-בך: יא ואיש א את-אשת רעהו
עשה תועבה ואיש את-ביתו טמא בזמה ואיש
את-אחותו בת-אביו ענה-בך: יב שחד לקחו-בך
למען שפך דם נשך ותרבות לקחת ותבצע רעיה
בעשק ואתי שכתת נאם אדני יהוה: יג והנה הביתי
כפי אל-בצעך אשר עשית ועל-דמך אשר היו
בתוכך: יד היעמד לך אם-תחזקנה ידך ללמים
אשר אני עשה אותך אני יהוה דברתי ועשיתי:
טו והפיצתי אותך בגוים וחריתך בארצות והתמתי
טמאתך ממך: טז ונחלת בך לעיני גוים וידעת כי-אני
יהוה:

כ בניהי דבר-יהוה אלי לאמר: ג בן-אדם דבר את-
וקני ישראל ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה
הלדרש אתי אתם באים חי-אני אם-אדרש לכם
נאם אדני יהוה: ד התשפט אתם התשפטו בן-אדם
את-תועבת אבותם הודיעם: ה ואמרת אליהם כה-
אמר אדני יהוה ביום בחרתי בישראל ואשא ידי לזרע
בית יעקב ואנדע להם בארץ מצרים ואשא ידי להם
לאמר אני יהוה אליהם: ו ביום ההוא נשאתי ידי
להם להוציאם מארץ מצרים אל-ארץ אשר-תירתי
להם ונת חלב ודבש צבי היא לכל-הארצות: ז ואמר
אלהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים
אל-תטמאו אני יהוה אליהם: ח ונמרו-כי ולא אבו
לשמע אלי איש את-שקוצי עיניהם לא השליכו
ואת-גלולי מצרים לא עזבו ואמר לשפך חמתי
עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים: ט נאעש
למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר-המה
בתוכם אשר נודעתי אליהם לעיניהם להוציאם

business to agriculture, be regulated in accordance with God's will. The Sidrah concludes with a litany of the grossest form of human behavior, including incest, bestiality, and child sacrifice. But the two images are connected. The Evil Inclination was created to test man's best instincts by enticing him to evil. It does not focus on weak people, because they are always but a step away from sin. Rather, the Evil Inclination focuses on the best and the holiest. The Sidrah teaches us that Israel at the peak of its sanctity must never take its holiness for granted, because over its shoulder the Evil inclination is always lurking, ready to drag it down to the level of the basest sins.

In the Haftarah, Ezekiel chastises his people in one of the

sharpest denunciations in all of Scripture. The Holy City's people had indeed succumbed. They had become cruel, unfeeling, and animalized. They had fallen from the holiness of the beginning of Kedoshim to the horrors of its end. Jerusalem could have been great, but the people had degraded it. Because the Evil Inclination had triumphed, the Land was about to vomit out its Jews in the time of Ezekiel as it had vomited out its Canaanites in the time of Joshua.

The Haftarah closes with a ray of hope. In its Land, Israel had refused to know its Maker; but in the throes of exile it would. When that happens — may it be soon in our days — we will once again be worthy of God's Torah, His Land, and His Holy City.

from the land of Egypt. ¹⁰ And I took them out of the land of Egypt and brought them to the Wilderness; ¹¹ and I gave them My decrees and made known to them My ordinances through which a man will live if he performs them. ¹² And also My Sabbaths have I given them to be a sign between Me and them; to know that I am HASHEM Who sanctifies them.

¹³ "But the House of Israel rebelled against Me in the Wilderness; they did not walk in My decrees and they spurned My ordinances through which a man will live if he performs them, and they desecrated My Sabbaths exceedingly; so I intended to pour My fury upon them in the Wilderness — to make an end of them.

¹⁴ "But I acted for the sake of My Name, that it should not be desecrated in the eyes of the nations, in whose sight I had taken them out. ¹⁵ And also I swore to them in the Wilderness not to bring them to the Land that I had given, flowing with milk and honey; it is a splendor for all the lands. ¹⁶ For they spurned My ordinances and did not walk in My decrees; they desecrated My Sabbaths because their heart goes after their idols. ¹⁷ Yet My eye pitied them rather than destroy them, and I did not put an end to them in the Wilderness. ¹⁸ But I said to their children in the Wilderness: Do not walk in the decrees of your fathers, do not observe their ordinances, and do not defile yourselves with their idols. ¹⁹ I am HASHEM your God: Walk in My decrees, observe My ordinances and perform them. ²⁰ Sanctify My Sabbaths and they will be a sign between Me and you, to know that I am HASHEM, your God."

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: וְאֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶת־מִשְׁפָּטֵי הַמִּדְבָּר: יֵאָמְרוּ לָהֶם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטֵי הַדִּרְעָתִי אוֹתָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וְחֵי בָהֶם: יִבְיֶינָם אֶת־שַׁבְּתוֹתַי נִתְּתִי לָהֶם לְהִיּוֹת לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מִקְדָּשָׁם: יִנְיֹמְרוּ־כִי בֵּית־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר בַּחֻקֹּתַי לֹא־הִלְכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטֵי מֵאִסּוֹ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וְחֵי בָהֶם וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי חָלְלוּ מְאֹד וְאָמַר לְשֹׁפֵךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם בַּמִּדְבָּר לְכַלּוֹתָם: יִנְאָעֲשֶׂה לְמַעַן שְׁמִי לְבַלְתִּי הַחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִים לְעֵינֵיהֶם: טוֹ וְגַם־אֲנִי נִשְׁאֲתִי יְדִי לָהֶם בַּמִּדְבָּר לְבַלְתִּי הֵבִיא אוֹתָם אֶל־הָאֶרֶץ אֲשֶׁר־נִתְּתִי וְבַת חֶלֶב וְדֹבֶשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת: טז יַעַן בְּמִשְׁפָּטֵי מֵאִסּוֹ וְאֶת־חֻקֹּתַי לֹא־הִלְכוּ בָהֶם וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי חָלְלוּ כִּי אַחֲרֵי גְלוּלֵיהֶם לָבָם הָלָה: יז וְתַחַס עֵינֵי עֲלֵיהֶם מִשַּׁחֲתָם וְלֹא־עָשִׂיתִי אוֹתָם כְּלָה בַּמִּדְבָּר: יח וְאָמַר אֶל־בְּנֵיהֶם בַּמִּדְבָּר בַּחוּקֵי אֲבוֹתֵיכֶם אֶל־חֲלָכּוֹ וְאֶת־מִשְׁפָּטֵיהֶם אֶל־תִּשְׁמְרוּ וּבְגִלּוּלֵיהֶם אֶל־תִּשְׁמְאוּ: יט אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בַּחֻקֹּתַי לָכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטֵי שְׁמְרוּ וְעֲשׂוּ אוֹתָם: כ וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי קִדְּשׁוּ וְהָיוּ לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

HAFTARAS EMOR / הפטרת אמור

Ezekiel 44:15-31 / יחזקאל מד:טו-לא

¹⁵ But the Levite-Kohanim — descendants of Zadok who safeguarded the charge of My Sanctuary when the Children of Israel strayed from Me — let them draw near to Me to serve Me, let them stand before Me to offer Me fat and blood — the words of my Lord HASHEM/ELOHIM. ¹⁶ They shall come to My Sanctuary, and they shall approach My table to serve Me, and they shall safeguard My charge.

¹⁷ Now when they come to the gates of the Inner Courtyard they are to wear linen clothes; let no wool be upon them when they serve in the gates of the Inner Courtyard and within.

¹⁸ Linen turbans shall be on their heads and linen breeches shall be on their loins; let them not gird themselves where one perspires. ¹⁹ Now when they leave for the Outer Courtyard, to the Outer Courtyard to the people, let them remove the clothes in which they minister and leave them in the holy chambers; let them don other garments and let them not mingle with people

מִדֵּי וְהַכֹּהֲנִים הָלוּיִם בְּנֵי צִדּוֹק אֲשֶׁר שְׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִקְדָּשִׁי בְּתַעֲוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִעָלִי הָמָּה יִקְרְבוּ אֵלַי לְשִׁרְתִּי וְעָמְדוּ לִפְנֵי הַקָּרִיב לִי חֶלֶב וְדָם נֶאֱמַר אֲדֹנִי יְהוָה: טז הָמָּה יָבֹאוּ אֶל־מִקְדָּשִׁי וְהָמָּה יִקְרְבוּ אֶל־שֻׁלְחָנִי לְשִׁרְתִּי וְשְׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶתִי: יז וְהָיָה בְּבוֹאָם אֶל־שַׁעְרֵי הַחֹצֵר הַפְּנִימִית בְּגָדֵי פִשְׁתִּים יִלְבָּשׁוּ וְלֹא־יַעֲלֶה עֲלֵיהֶם צֹמֶר בְּשִׂרְתָם בְּשַׁעְרֵי הַחֹצֵר הַפְּנִימִית וּבֵיתָה: יח פָּאֲרִי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־רֹאשָׁם וּמְכַנְסֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־מַתְּנֵיהֶם לֹא יִחָגְרוּ בִּצְעָה: יט וּבִצְאָתָם אֶל־הַחֹצֵר הַחִיצוֹנָה אֶל־הַחֹצֵר הַחִיצוֹנָה אֶל־הָעָם יִפְשְׁטוּ אֶת־בְּגָדֵיהֶם אֲשֶׁר־הֵמָּה מִשְׁרָתָם בָּם וְהִנִּיחוּ אוֹתָם בַּלִּשְׁכַּת הַקֹּדֶשׁ וּלְבָשׁוּ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְלֹא־יִקְדְּשׁוּ אֶת־הָעָם

Haftaras Emor

The first section of the Sidrah deals with the laws of Kohanim, and it is complemented by a *Haftarah* in which the prophet Ezekiel gives the laws that will apply to the Kohanim in Messianic times, after the building of the Third Temple. The commentators note that several of the laws pronounced by Ezekiel contradict laws of the Torah, a clear contradiction of the principle that the command-

ments of the Torah are eternal and immutable. There are two ways of dealing with this difficulty, both of which are discussed in the ArtScroll commentary to Ezekiel (pp. 695-7), by Rabbi Moshe Eisemann.

To the verses that seem to be at variance with the established *Halachah*, Rashi's commentary to the chapter offers only Midrashic comments. Apparently, this is one of the passages which, like

in their clothes. ²⁰ Their heads they may not shear nor a wild growth may they permit; they shall keep their heads trimmed. ²¹ They shall not drink wine — any Kohen — when they enter the Inner Courtyard. ²² Widow or divorcee they may not take themselves for wives, only virgins from the offspring of the House of Israel; but a widow who shall only be widowed, some Kohanim may take. ²³ They shall instruct My people concerning the differences between holy and ordinary; let them inform them of the difference between contaminated and clean. ²⁴ Concerning a grievance let them stand in judgment, and according to My laws are they to adjudicate it; my teachings and decrees regarding My appointed times are they to protect; and My Sabbaths are they to sanctify. ²⁵ To a human corpse they are not to come to become contaminated, except for a father and mother, son and daughter, brother, and sister who had never been married to a man, they may become contaminated. ²⁶ After his cleansing, let them count seven days for him. ²⁷ Now on the day of his entry into the Sanctuary, to the Inner Courtyard, to minister in the Sanctuary, let him bring his sin-offering — the words of my Lord HASHEM/ ELOHIM.

²⁸ And it shall be a heritage for them; I am their heritage; give them no ancestral possession in Israel; I am their ancestral possession. ²⁹ They shall eat the meal-offering, the sin-offering, and the guilt-offering; any cherem-vow in Israel shall be for them. ³⁰ All the choice first fruits of every kind and all terumah of any kind — of all your terumah gifts — shall go to the Kohanim; the first yield of your dough shall you give to the Kohen, to make a blessing rest upon your home. ³¹ Any carcass or torn animal of fowl or livestock, the Kohanim may not eat.

בבגדיהם: כ וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו כסום יכסמו את ראשיהם: כא ויין לא ישתו כל כהן בבואם אל החצר הפנימית: כב ואלמנה וגרושה לא יקחו להם לנשים כי אם בתולת מזרע בית ישראל והאלמנה אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו: כג ואת עמי יורו בין קדש לחל ובין טמא לטהור וידיעם: כד ועל ריב המה יעמדו למשפט [לשפט כ] במשפטי ישפטו [ושפטו כ] ואת תורת י ואת חקתי בכל מועדי ישמרו ואת שבתותי יקדשו: כה ואל מת אדם לא יבוא לטמאה כי אם לאב ולאם ולבן ולבת לאח ולאחות אשר לא היתה לאיש יטמאו: כו ואחרי טהרתו שבעת ימים יספורו לו: כז וביום באו אל הקדש אל החצר הפנימית לשרת בקדש יקריב חטאתו נאם אדני יהוה: כח והיתה להם לנחלה אני נחלתם ואחזה לא תתנו להם בישראל אני אחותם: כט המנחה והחטאת והאשם המה יאכלום וכל חרם בישראל להם יהיה: ל וראשית כל בכורי כל וכל תרומת כל מכל תרומתיכם לכהנים יהיה וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך: לא כל נבלה וטרפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו הכהנים:

HAFTARAS BEHAR / הפטרת בהר

ירמיה לב:ו-כז / Jeremiah 32:6-27

³² ⁶ Jeremiah said: The word of HASHEM came to me, saying: ⁷ "Behold! — Hanamel, son of Shallum your uncle, is coming to you to say: 'Buy for yourself my field that is in Anasoth, for the right of redemption is yours.' "

⁸ Hanamel, my cousin, came to me as HASHEM had spoken, to the courtyard of the prison, and he said to me, "Buy for yourself my field in Anasoth, that is in the territory of Benjamin, for yours is the right of inheritance and yours is the redemption; buy it for yourself." And I knew that it was the word of HASHEM.

⁹ So I bought the field that was in Anasoth from Hanamel, my cousin; and I weighed out the silver for him: seven shekalim and ten

לב וניאמר ירמיהו הנה דבר יהוה אלי לאמר: ז הנה חנמאל בן שלם דוד בן אליה לאמר קנה לך את שדי אשר בענתות כי לך משפט הגאולה לקנות: ח ויבא אלי חנמאל בן דודי בדבר יהוה אל חצר המטרה ויאמר אלי קנה נא את שדי אשר בענתות אשר בדרך בנימין בילך משפט הירשה ולך הגאולה קנה לך ואדע כי דבר יהוה הוא: ט ואקנה את השדה מאת חנמאל בן דודי אשר בענתות ואשקלה לו את הכסף שבעה שקלים ועשרה

the Book of Chronicles, was not intended to be understood in its simple meaning, since that would contradict what we know to be the true Halachah. Rather, this chapter was meant as a vehicle for the drash or the exegetical interpretations that underlie the verses. The Messianic era is shrouded in mystery; therefore, the simple meaning of this passage must remain hidden from us until, in the words of R' Yochanan in Menachos 45a, the prophet Elijah will come and reveal it to us.

Radak has a different approach. Never in his commentary does he suggest that any commandment will be nullified. Rather, he holds that the drastically heightened spiritual level of Messianic times will be reflected in elevated standards of observance.

Haftaras Behar

As the companion reading to a Sidrah that discusses the sale and redemption of land, the Haftarah is the story of God's message of hope to Jeremiah, at a time when all seemed to be lost. It was the period of the Babylonian siege of Jerusalem, and Jeremiah was in prison because he had prophesied what the people refused to hear — that their sins and stubborn refusal to repent was bringing upon them destruction and exile. In the midst of Jeremiah's imprisonment came God's command that he was to redeem a family property. Even the prophet found it hard to understand why he should redeem land that was about to be conquered by the enemy, but God informed him that no tragedy is so great or downfall so

selaim. ¹⁰ I wrote out the deed, sealed it, and appointed witnesses; and I weighed out the silver on the scales. ¹¹ I took the bill of sale, the sealed one made according to the ordinances and the decrees, and the unsealed one. ¹² I gave the bill of sale to Baruch son of Neriah son of Mahseiah before the eyes of Hanamel my uncle[s son] and before the eyes of the witnesses who signed the bill of sale, before the eyes of all the Jews who were sitting in the courtyard of the prison.

¹³ I instructed Baruch before their eyes, saying: ¹⁴ "So said HASHEM, Master of Legions, God of Israel: 'Take these documents, this bill of sale, the sealed one and this unsealed document, and place them in an earthenware vessel so that they will last for many days.' ¹⁵ For so said HASHEM, Master of legions, God of Israel: 'Houses, fields, and vineyards will yet be bought in this land.' "

¹⁶ I prayed to HASHEM, after giving the bill of sale to Baruch, son of Neriah, saying: ¹⁷ "Alas, my Lord, HASHEM/ELOHIM, behold! — You made the heaven and the earth with Your great strength and Your outstretched arm; nothing is hidden from You; ¹⁸ Who does kindness to thousands [of generations], and repays the sin of parents in the bosom of the children after them; the great and strong God, His Name is HASHEM, Master of Legions; ¹⁹ great of counsel and mighty of deed, Whose eyes are cognizant of all the ways of humankind, to give each man according to his ways and the fruit of his deeds; ²⁰ Who placed signs and wonders in the land of Egypt that are known until this day, and upon Israel as upon man, and You made Yourself a reputation like this very day. ²¹ And You took Your people Israel out of the land of Egypt, with signs and wonders, with a strong hand, an outstretched arm, and with great awe. ²² And You gave them this land that You swore to their forefathers to give them, a land flowing with milk and honey. ²³ They came and conquered it, but they did not listen to Your voice and did not follow Your teaching; everything that You commanded them to do they did not do, so You caused all this evil to befall them. ²⁴ Behold! — upon mounds of earth they came to the city to capture it, and the city was handed over to the Chaldeans who are attacking it, in the face of the sword, the famine, and the pestilence; what You declared has happened — and You see it! ²⁵ Yet You said to me, my Lord HASHEM/ELOHIM, 'Buy for yourself a field with silver, and appoint witnesses — but the city has been handed over to the Chaldeans!' "

²⁶ Then the word of HASHEM came to Jeremiah, saying: ²⁷ "Behold! — I am HASHEM, the God of all flesh; is anything hidden from Me?"

הַכֶּסֶף: וְנִכְתַּב בְּסֵפֶר וְאֶחָתָם נֶאֱעַד עֲדִים וְאֶשְׁקַל הַכֶּסֶף בְּמֵאֻנִּים: י^א וְנִקְחָה אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶת־הַחֲתוּם הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְאֶת־הַגְּלוּי: יב וְנָתַן אֶת־הַסֵּפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נְרִיָּה בֶן־מַחֲסִיָּה לְעֵינַי חֲנַמְאֵל דְּרִי וְלְעֵינַי הָעֲדִים הַכֹּתְבִים בְּסֵפֶר הַמִּקְנָה לְעֵינַי כָּל־הַיְּהוּדִים הַיֹּשְׁבִים בְּחֶצֶר הַמִּשְׁטָרָה: יג וְנִאֲצַנְהָ אֶת־בָּרוּךְ לְעֵינֵיהֶם לֵאמֹר: יד כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְקוֹחַ אֶת־הַסִּפְרִים הָאֵלֶּה אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה וְאֶת־הַחֲתוּם וְאֶת־סֵפֶר הַגְּלוּי הַזֶּה וְנִתְּנָם בְּכָל־חֶרֶשׁ לְמַעַן יַעֲמִדוּ יָמִים רַבִּים: טו כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יִקְנוּ בָתִּים וְשָׂדוֹת וְכִרְמִים בְּאַרְץ הַזֹּאת: טז וְנִתְּפַלְל אֶל־יְהוָה אַחֲרֵי תַתִּי אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נְרִיָּה לֵאמֹר: יז אֲהֵה אֲדֹנָי יְהוָה הִנֵּה אֶתְּהָ עֲשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ בְּכַחַף הַגְּדוֹל וּבִזְרָעַךְ הַנְּטוּיָה לֹא־יִפְלֵא מִמֶּךָ כָּל־דְּבָר: יח עֲשֵׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים וּמִשְׁלָם עֹנֹן אָבוֹת אֶל־חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם הָאֵל הַגְּדוֹל הַגְּבוּר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ: יט גְּדַל הַעֲצָה וְרֵב הָעֲלִילָה אֲשֶׁר־עֲנִיךָ פְּקָחוֹת עַל־כָּל־דֶּרֶכִי בְּנֵי אָדָם לָתֵת לְאִישׁ כְּדֶרְכִּיו וּכְפָרִי מַעַלְלָיו: כ אֲשֶׁר־שָׁמַת אֲתוֹת וּמִפְתִּים בְּאַרְץ מִצְרַיִם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וּבִיִּשְׂרָאֵל וּבְאֲדָם וְתַעֲשֶׂה־לָּךְ שֵׁם כְּיוֹם הַזֶּה: כא וְנִתְּצָא אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְץ מִצְרַיִם בְּאֲתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבִיד חֹזֶקָה וּבְאִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא גְּדוֹל: כב וְנִתְּנָן לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לְאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם אֶרֶץ וְבַת חֶלֶב וְדִבְשׁ: כג וַיִּבְאוּ וַיִּרְשׁוּ אֹתָהּ וְלֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹלְךָ וּבְתוֹרָתְךָ [וּבְתוֹרָתְךָ כ] לֹא־הִלְכוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתָהּ לָהֶם לַעֲשׂוֹת לֹא עָשׂוּ וְנִקְרָא אֹתָם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת: כד הִנֵּה הַסְּלָלוֹת בָּאוּ הָעִיר לְלַכְדָּהּ וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים הַנִּלְחָמִים עֲלֶיהָ מִפְּנֵי הַחֶרֶב וְהָרָעָב וְהַדָּבָר וְאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ הִנֵּה וְהִנֵּה רָאָה: כה וְאֹתָהּ אָמַרְתָּ אֵלַי אֲדֹנָי יְהוָה קָנָה־לָּךְ הַשָּׂדֶה בְּכֶסֶף וְהָעִיר עֲדִים וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים: כו וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר: כז הִנֵּה אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר הַמִּמְנִי יִפְלֵא כָל־דְּבָר:

complete that it is beyond God's power to change it to hope and rebirth. Indeed, this *Haftarah* contains a procedure for the acquisition of property which the Talmud interprets as the standard for asserting ownership. It was by no means a symbolic purchase with

no permanent meaning; Israel's history is not ended by conquest, destruction, and exile. Its destiny is merely delayed, but its mission and the Divine assurance of ultimate survival and success remain intact, always.

HAFTARAS BECHUKOSAI / הפטרת בחקתי

Jeremiah 16:19 – 17:14 / ירמיה טז:יט – יז:יד

16 ¹⁹ **H**ASHEM — my Strength, my Stronghold and my Refuge in the day of travail — to You nations will come from the ends of the earth, and say: "Our ancestors inherited only falsehood, futility that has no purpose. ²⁰ Can a man make a god for himself? — they are not gods!" ²¹ Therefore, behold I inform them upon this occasion, I shall let them know of My hand and My strength; and they shall know that My Name is HASHEM.

17 ¹ **T**he sin of Judah is inscribed with an iron quill, with a diamond-like fingernail; engraved into the slate of their heart and the corners of your altars. ² As they remember their children, so [they remember] their altars and their idol-trees beside luxuriant trees upon lofty hills. ³ O worshipers on mountains, in the field: your wealth, all your treasures, shall I make into booty, because of your high altars made in sin throughout your boundaries. ⁴ You will be forced to withdraw from the heritage that I have given you, and I will put you to work for your enemies in a land that you know not; for you have ignited a fire in My nostrils, it will burn forever.

⁵ So says HASHEM: "Accursed is the man who trusts in people and makes mortals his strength, and turns his heart away from HASHEM. ⁶ He will be like a lone tree in the wilderness and will not see when goodness comes; he will dwell in the arid desert, in a sulfurous, uninhabited land. ⁷ Blessed is the man who trusts in HASHEM, then HASHEM will be his security. ⁸ He will be like a tree that is planted near water, which will spread its roots alongside brooks and will not see when heat comes, whose foliage will be ever fresh, who will not worry in years of drought and will never stop producing fruit.

⁹ "The heart is most deceitful of all and it is fragile; who can know it? ¹⁰ I, HASHEM, plumb the heart and test the mind; to give to man according to his ways, like the fruit of his deeds.

¹¹ Like a bird chirpingly attracting those it did not beget is one who amasses wealth without justice; in half his days it will desert him, and at his end he will be a degenerate."

¹² Like the Throne of Glory, exalted from the beginning, is the place of our Sanctuary. ¹³ The hope of Israel is HASHEM, all who forsake You will be shamed — "Those who forsake Me will be inscribed for earthly depths" — for they have forsaken HASHEM, the Source of living waters. ¹⁴ Heal me, HASHEM, and I will be healed; save me, and I will be saved — for You are my praise.

טז יט יהוה עזי ומעוזי ומנוסי ביום צרה אליה גוים יבאו מאפסי-ארץ ויאמרו אף-שקר נחלו אבותינו הכל ואין-בם מועיל: כהעשה-לו אדם אלהים והמה לא אלהים: כא לכן הנני מודיעם בפעם הזאת אודיעם את-ידי ואת-גבורתי וידעו כי-שמי יהוה: יז א חטאת יהודה כתובה בעט ברזל בצפרן שמיר חרושה על-לוח לבם ולקרנות מזבחותיהם: בזכר בנייהם מזבחותם ואשריהם על-עץ רענן על גבעות הגבוהות: ג הררי בשדה חילף כל-אוצרותיה לבו אתו במתיה בחטאת בכל-גבוליה: ושמטתה ובה מנחתה אשר נתתי לה והעברתיה את-איביה בארץ אשר לא ידעת כי-אש קדחתם באפי ער-עולם תוקד: הבה אומר יהוה ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר ורעו ומן-יהוה יסור לבו: והיה כערער בערבה ולא יראה כי-יבוא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב: ז ברור הגבר אשר יבטח ביהוה והיה יהוה מבטחו: ח והיה כעץ שתול על-מים ועל-יובל ישלח שרשיו ולא יראה [ירא כ] כי-יבא חם והיה עלהו רענן ובשנת בצרת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי: ט עקב הלב מכל ואנש הוא מי ידענו: יא אני יהוה חקר לב בחן כליות ולתת לאיש כדרךכו [כדרכו כ] כפרי מעלליו: יב קרא דגל ולא ילד עשה עשר ולא במשפט בחצי ימיו [ימו כ] יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל: יג כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו: יד מקוה ישראל יהוה כל-עזוביה יבשו וסורי [יסורי כ] בארץ יכתבו כי עזבו מקור מים-חיים את-יהוה: יו רפאני יהוה וארפא הושיעני ואנשעה כי תהלתי אתה:

Haftaras Bechukosai

As the prophet of the Destruction, Jeremiah's message was much like that of the Sidrah: If the Jewish people are devoted to the Torah, they will enjoy respect, prosperity, and blessing. If they forsake the Torah, they will suffer contempt, poverty, and curse. The prophet begins with a scathing description of how deeply ingrained is the national sin of idolatry and the coupling of a lack of faith in God with an absolute faith in frail man. The latter part of the message is indeed timeless. For, Jeremiah warns, these

illusions will all be in vain; any good that comes of them will be fleeting and end in humiliation and tragedy.

Like even the fiercest prophecies, however, this one ends in words of hope and consolation, as does the frightful admonition of our Sidrah. No matter how dark the present and how ominous the imminent future, God does not forsake Israel forever, nor does Israel cut its bond to God. The covenant of the Patriarchs remains intact; hope and healing will yet come, for Hashem is our salvation and praise.

הפטרות במדבר / HAFTARAS BAMIDBAR

הושע ב:א-כב / Hosea 2:1-22

² **T**he number of the Children of Israel shall be like the sand of the sea, which can neither be measured nor counted; and it shall be that instead of it being said about them "You are not My people," it shall be said of them, "the children of the living God."² The Children of Judah and the Children of Israel shall be assembled together, and they shall appoint for themselves a single leader and ascend from the land — great is the day of Jezreel. ³ Say to your brothers, "My People!" and to your sisters, "Object of Mercy!"

⁴ Bear a grievance against your mother, bear a grievance, for she is not my wife and I am not her husband; let her remove her harlotry from before her face and her adulteries from between her breasts. ⁵ Lest I strip her bare and stand her up as on the day she was born; and I shall set her like a wilderness and place her like a parched land, and I will kill her with thirst. ⁶ I shall not have mercy on her children, for they are children of harlotry. ⁷ For their mother has been promiscuous; she who conceived them has shamed herself, for she said, "I shall go after my lovers, those who provide my bread and my water, my wool and my flax, my oil and my drink."

⁸ Therefore, behold! — I shall hedge your way with thorns and build up its fence, so that she will not find her paths. ⁹ She will pursue her lovers, but she shall not reach them; she will seek them, but she shall not find them; then she will say, "I shall go and return to my first Husband, for it was better for me then than now."¹⁰ She did not realize that it was I Who gave her the grain, and the wine, and the oil, and that I lavished silver upon her, and gold; but they used it for the Baal. ¹¹ Therefore I shall return and take My grain in its time and My wine in its season, and I shall remove My wool and flax for covering her nakedness. ¹² Now I shall reveal her degradation before the eyes of her lovers, and no man shall save her from My hand. ¹³ I shall make an end of her rejoicing, her celebration, her New Moon, and her Sabbath, and her every Festival. ¹⁴ I shall lay waste her vine and her fig tree, of which she said, "They are my fee that my lovers gave me"; I shall make them a forest, and the beast of the field shall devour them. ¹⁵ I shall visit upon her the day of the Baal-idols when she burned incense to them, and when she adorned herself with her earrings and her jewelry and went after her lovers; and she forgot Me — the words of HASHEM.

¹⁶ Therefore, behold! — I shall seduce her and lead her to the wilderness, and speak to her heart. ¹⁷ I shall give her vineyards

ב א וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל כְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמָּד וְלֹא יִסְפָּר וְהָיָה בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר-יֹאמַר לָהֶם לֹא-עַמִּי אַתֶּם יֹאמַר לָהֶם בְּנֵי אֱלֹהִים בְּנֵי-יְהוָה וּבְנֵי-יִשְׂרָאֵל יִחְדּוּ וְשִׁמּוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן-הָאָרֶץ כִּי גְדוֹל יוֹם יוֹדְעָאֵל ג אִמְרוּ לְאַחֵיכֶם עַמִּי וְלֹא-אֲחֵיכֶם רַחֲמָה ד רִיבוּ בְּאַמְכֶם רִיבוּ כִּי-הִיא לֹא אִשְׁתִּי וְאֲנִי לֹא אִישָׁהּ וְתָסַר וְנוֹנִיהָ מִפְּנֵיהָ וְנִאֲפֹפֶיהָ מִבֵּין שְׂרֵיהָ ה פֶּן-אִפְשִׁיטָנָה עֲרֹמָהּ וְהִצַּגְתִּיהָ כְּיוֹם הַלֵּלָהּ וְשִׁמְתִיהָ כְּמִדְבָּר וְשִׁתָּהּ כְּאָרֶץ צִיָּה וְהִמְתִּיהָ בְּצִמָּא וּוְאֶת-בְּנֵיהָ לֹא אֶרְחַם כִּי-בְנֵי וְנוֹנִים הֵמָּה וְכִי וְנָתַתִּי אִמָּם הַבִּישָׁה הָדוֹרָתָם כִּי אִמְרָה אֶלְכָּה אַחֲרֵי מֵאֲהָבִי נָתַנִּי לַחֲמִי וּמִימִי צִמְרִי וּפִשְׁתִּי שְׁמִנִי וְשִׁקּוּנִי ח לָכֵן הִנְנִי-שֹׁךְ אֶת-דֶּרֶכְךָ בְּסִירִים וּגְדֵרֹתֶי אֶת-גְּדֵרָהּ וְנִתְיַבּוּתֶיהָ לֹא תִמְצָא ט וְרִדְפָהּ אֶת-מֵאֲהָבֶיהָ וְלֹא-תִשָּׁג אִתָּם וּבִקְשָׁתָם וְלֹא תִמְצָא וְאִמְרָה אֶלְכָּה וְאֶשׁוּבָה אֶל-אִישִׁי הָרֹאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אֲזוּ מֵעַתָּה י וְהִיא לֹא יִדְעָה כִּי אֲנִי נָתַתִּי לָהּ הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהִצֵּיחַ וְכֹסֶף הַרְבִּיתִי לָהּ וְהָבָה עָשׂוּ לְבָעַל י לָכֵן אֶשׁוּב וְלִקַּחְתִּי דִּגְנִי בְעֵתוֹ וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֵדוֹ וְהִצַּלְתִּי צִמְרִי וּפִשְׁתִּי לְכֹסֶת אֶת-עֲרוֹתֶיהָ יב וְעַתָּה אֶגְלֶה אֶת-נִבְלָתָהּ לְעֵינֵי מֵאֲהָבֶיהָ וְאִישׁ לֹא יִצְלֶנָּה מִיָּדִי יג וְהִשְׁבַּתִּי כָל-מִשְׁוֹשֶׁה חֲגֵה חֲדָשָׁה וְשַׁבָּתָהּ וְכָל מוֹעֵדָה יד וְהִשְׁמַתִּי גִפְנָהּ וְתֵאֱנַתָּה אֲשֶׁר אִמְרָה אֲתָנָה הֵמָּה לִי אֲשֶׁר נָתַנִּי-לִי מֵאֲהָבִי וְשִׁמְתִים לִיעֹר וְאֶכְלָתָם חֵית הַשָּׂדֶה טו וּפִקְדֹתַי עָלֶיהָ אֶת-יָמֶי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תִּקְטִיר לָהֶם וְתַעַר נִזְמָה וְחִלְתָּה וְתָלַךְ אַחֲרֵי מֵאֲהָבֶיהָ וְאֵתִי שִׂכְחָה נאִם-יִהְיֶה טז לָכֵן הִנֵּה אֲנִי מִפְתִּיהָ וְהִלְכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי עַל-לִבָּהּ יז וְנָתַתִּי לָהּ אֶת-כִּרְמִיָּהּ

Haftaras Bamidbar

The Talmud (Pesachim 87a) gives the background of this prophecy. God told Hosea that Israel had sinned, to which the prophet replied, "All the world is Yours. [If they are unworthy] exchange them for another nation."

God responded by commanding him to marry a harlot and have children with her, even though he knew she was unfaithful. Chapter 1 of Hosea relates that he had three children from this marriage and, at God's command, named them as follows: The first was a son named יִזְרְעֵאל, Jezreel, which means that God will gather in the exiled Jews and plant them in their land [יִזְרַע אֱלֹהִים, The God of powerful mercy will plant]. Then they had a daughter named לֹא-רַחֲמָה, Lo-ruhamah, Object of No Mercy, for God was resolved no longer to be merciful with the unrepentant Jews. Finally, another son was

born, named לֹא-עַמִּי, Lo-ammi, Not My People, for the Jews had forfeited their claim to chosenness. Then, after the three children were born, God ordered Hosea to send his family away. Hosea pleaded that he could not part with the children!

God then said: "Your wife is a harlot whose children may not even be yours but the products of adultery, yet you say that you cannot abandon them. Israel is the offspring of Abraham, Isaac, and Jacob — how dare you say I should exchange it for another nation!"

Understanding the depth of his sin in speaking ill of Israel, Hosea blessed them with this prophesy. He began by likening their numbers to the uncountable sands of the sea — and this is the connection to our Sidrah, which deals with the large numbers of the nation.

Hosea goes on to speak of Israel in the parable of the harlot, his

from there and the desolate valley will be a portal of hope; and she will call out there as in the days of her youth and as on the day of her ascent from the land of Egypt.

¹⁸ It shall be on that day — the words of HASHEM — you will call [Me] "my Husband," and you will no longer call Me "my Master." ¹⁹ I shall remove the names of the Baal-idols from her mouth, and they shall no longer be mentioned by their name. ²⁰ I shall seal for them a covenant on that day with the beast of the field, and with the bird of the sky and the creeping creature of the earth; bow, and sword, and war shall I destroy from the land, and I shall let them lie securely.

²¹ I shall marry you to Me forever; I shall marry you to Me with righteousness, and with justice, and with kindness, and with mercy. ²² I shall marry you to Me with fidelity; and you shall know HASHEM.

HAFTARAS NASSO / הפטרת נשא

Judges 13:2-25 / שופטים יג:ב-כה

13 ² There was a certain man of Zorah, of the Danite family, whose name was Manoah; his wife was barren and had not given birth. ³ An angel of God appeared to the woman and said to her, "Behold now! — you are barren and have not given birth, but you shall conceive and give birth to a son. ⁴ And now, be careful not to drink wine or intoxicant, and not to eat anything prohibited [to a nazirite]. ⁵ For you shall conceive and give birth to a son; a razor shall not come upon his head for the lad shall be a nazirite of God from the womb, and he will begin to save Israel from the hand of the Philistines."

⁶ The woman came and told her husband, saying: "A man of God came to me, and his appearance was like the appearance of an angel of God — very awesome! I did not ask him where he was from and he did not tell me his name. ⁷ He said to me, 'Behold! you shall conceive and give birth to a son; and now, do not drink wine or intoxicant, and do not eat anything prohibited [to a nazirite], for the lad shall be a nazirite of God from the womb until the day of his death.'"

⁸ Manoah prayed to HASHEM and said, "Please, my Lord, may the man of God whom You sent come now again to us and teach us what we should do to the lad who will be born."

⁹ God heeded the call of Manoah and the angel of God came again to the woman when she was sitting in the field, but Manoah her husband was not with her. ¹⁰ The woman hastened

משם ואת-עמק עבור לפתח תקנה וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים: יי ויהיה ביום-ההוא נאם-יהוה תקראי אישי ולא-תקראי לי עוד בעלי: יי ויהסרתי את-שמות הבעלים מפיה ולא-יוזכרו עוד בשמם: כ וקרתי להם ברית ביום ההוא עם-חית השדה ועם-עוף השמים ורמש האדמה וקשת וחרב ומלחמה אשבור מן-הארץ והשפכתי לבטח: כא וארשתיה לי לעולם וארשתיה לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים: כב וארשתיה לי באמונה וידעת את-יהוה:

יג כ ניהי איש אחר מצרעה ממשפחת הדני ושמו מנוח ואשתו עקרה ולא ילדה: ג ויבא מלאך-יהוה אל-האשה ויאמר אליה הנה-נא את-עקרה ולא ילדת והרית וילדת בן: ד ועתה השמרי נא ואל-תשתי יין ושכר ואל-תאכלי כל-טמא: ה כי הנה הרה וילדת בן ומורה לא-יעלה על-ראשו כי-נזיר אלהים יהיה הנער מן-הבטן והוא יחל להושיע את-ישראל מיד פלשתים: ו ותבא האשה ותאמר לאישה לאמר איש האלהים בא אלי ומראהו כמראה מלאך האלהים נורא מאד ולא שאלתיהו אי-מזה הוא ואת-שמו לא-הגיד לי: ז ויאמר לי הנה הרה וילדת בן ועתה אל-תשתי יין ושכר ואל-תאכלי כל-טמא כי-נזיר אלהים יהיה הנער מן-הבטן עד-יום מותו: ח ויעתר מנוח אל-יהוה ויאמר בי אדוני איש האלהים אשר שלחת יבוא-נא עוד אלינו ויוציאנו מזה נעשה לנער היולד: ט וישמע האלהים בקול מנוח ויבא מלאך האלהים עוד אל-האשה והיא יושבת בשדה ומנוח אישה אין עמה: י ותמהר האשה

disloyal wife. He tells Israel that it can yet claim God's love, and the names of its children will be changed from their negative connotations to Ammi, My People, and Ruhama, Object of Mercy. From terrifying predictions of Israel's degradation if they continue their disloyal ways of harlotry, the prophet shifts to inspiring prophecies of Israel's future security and spiritual greatness. The *Haftarah* ends with the stirring promise that God will take Israel to Himself in love, righteousness, and faith — for all time.

Haftaras Nasso

The obvious relationship of the *Haftarah* to the *Sidrah* is that Samson was to be a nazirite, and the *Sidrah* contains the laws of the nazirite. It is possible, however, to find a further significance. As explained in the notes to 6:2, someone who witnesses immorality

should seek to come closer to God, and a vow to become a nazirite is a means of doing so. At the time the story told in the *Haftarah* took place, the Jewish people had been sinful and God allowed them to fall under Philistine domination for forty years. After such a long period of suffering, the time had come for Divine mercy through the agency of a righteous leader. As the parents of the future savior, God chose a righteous but simple couple from the tribe of Dan, hardly the most distinguished of the tribes. Manoah, who was to be the father of Samson, was a simple and ordinary man; as the Sages teach and as the narrative implies, his wife was superior to him. Thus, in contrast to the *sotah*, the wayward wife described in the Torah reading, the righteous but barren wife of Manoah brought triumph to her downtrodden people. An angel commanded her to prepare for the birth of her child even before

and ran and told her husband; she said to him, "Behold! — the man who came to me that day appeared to me."

¹¹ Manoah stood up and went after his wife; he came to the man and said to him, "Are you the man who spoke to the woman?"

He said, "I am."

¹² Manoah said, "Now — your words shall come true; what should be the conduct of the lad and his behavior?"

¹³ The angel of God said to Manoah, "Of everything that I spoke to the woman let her beware. ¹⁴ Of anything that comes from the grapevine she shall not eat; wine or intoxicant she shall not drink; and anything prohibited [to a nazirite] she shall not eat — everything that I commanded her she shall observe."

¹⁵ Manoah said to the angel of HASHEM, "Please let us detain you, and we shall prepare for you a kid of the goats."

¹⁶ The angel of HASHEM said to Manoah, "If you detain me, I shall not eat from your food, but if you would bring up an elevation-offering, bring it up to HASHEM," — for Manoah did not know that he was an angel of HASHEM.

¹⁷ Manoah said to the angel of HASHEM, "What is your name, so that when your words come about we may honor you?"

¹⁸ The angel of HASHEM said to him, "Why is it that you ask for my name? It is hidden."

¹⁹ Manoah took the kid of the goats and the meal-offering and brought them up on the rock to HASHEM; and he [the angel] performed a miracle as Manoah and his wife watched. ²⁰ It happened that as the flame rose up from atop the altar toward the heavens, the angel of HASHEM went up in the flame of the altar; Manoah and his wife were watching and they fell upon their faces to the ground.

²¹ The angel of HASHEM did not continue anymore to appear to Manoah and his wife; then Manoah realized that he was an angel of HASHEM. ²² So Manoah said to his wife, "We shall surely die, for we have seen a Godly angel!"

²³ His wife said to him, "Had HASHEM wanted to put us to death He would not have accepted from our hand an elevation-offering and a meal-offering, nor would He have shown us all this, nor would He let us hear such news at this time."

²⁴ The woman gave birth to a son, and she called his name Samson; the lad grew and HASHEM blessed him. ²⁵ The spirit of HASHEM began to resound in the camp of Dan, between Zorah and Eshtaol.

ותרץ ותגד לאישה ותאמר אליו הנה נראה אלי
האיש אשר בא בימים אלי: יא ויבקש וילך מנוח אחרי
אשתו ויבא אל-האיש ויאמר לו האתה האיש
אשר דברת אל-האשה ויאמר אני: יב ויאמר מנוח
עתה יבא דברך מה יהיה משפט הנער ומעשהו:
יג ויאמר מלאך יהוה אל-מנוח מכל אשר-אמרתי
אל-האשה תשמר: יד מכל אשר-יצא מגופן הוין לא
תאכל ויין ושכר אל-תשת וכל-טמא אל-תאכל
כל אשר-צויתיה תשמר: טו ויאמר מנוח אל-מלאך
יהוה נעצרה-נא אותך ונעשה לפניך גדי עזים:
טז ויאמר מלאך יהוה אל-מנוח אם-תעצרני לא-
אכל בלחמך ואם-תעשה עלה ליהוה תעלנה בי
לא-ידע מנוח כי-מלאך יהוה הוא: יז ויאמר מנוח
אל-מלאך יהוה מי שמך כי-יבא דברך [דברך כ]
וכברדוך: יח ויאמר לו מלאך יהוה למה זה תשאל
לשמי והוא-פלאי: יט ויבקש מנוח את-גדי העזים
ואת-המנחה ויעל על-הצור ליהוה ומפלא לעשות
ומנוח ואשתו ראים: כ ויהי בעלות הלהב מעל
המזבח השמימה ויעל מלאך-יהוה בלהב המזבח
ומנוח ואשתו ראים ויפלו על-פניהם ארצה:
כא ולא יסף עוד מלאך יהוה להראה אל-מנוח ואל-
אשתו אז ידע מנוח כי-מלאך יהוה הוא: כב ויאמר
מנוח אל-אשתו מות נמות כי אלהים ראינו:
כג ותאמר לו אשתו לו חפץ יהוה להמיתנו לא-לקח
מידנו עלה ומנחה ולא הראנו את-כל-אלה וכעת
לא השמענו ב זאת: כד ותלד האשה בן ותקרא את-
שמו שמשון ויגדל הנער ויברכהו יהוה: כה ותחל
רוח יהוה לפעמו במחנה-דן בין צרעה ובין אשתאול:

הפטרות בהעלותך / HAFTARAS BEHA'ALOSCHA

זכריה ביד: ד: / זכריה 2:14 — 4:7

² ¹⁴ Sing and be glad, O daughter of Zion, for behold! — I come and I will dwell among you — the words of HASHEM.

¹⁵ Many nations will attach themselves to HASHEM on that day, and they shall become a people unto Me, but I will dwell among you — then you will realize that HASHEM, Master of Legions,

she conceived, a commandment that is reminiscent of a famous chassidic tale: Young parents asked a tzaddik for guidance on how to raise their newborn infant. He told them that they were a year too late; the process of child-rearing involves parent-rearing, as well, for only by seeking self-perfection can parents and teachers do justice for their children.

Haftaras Beha'aloscha

The Sidrah opens with a discussion of the daily Menorah lighting

ב ירני ושמיחי בת-ציון כי הגני-בא ושכנתי בתוכך
נאם-יהוה: טו ונלדו גוים רבים אל-יהוה ביום ההוא
והיו לי לעם ושכנתי בתוכך וידעת כי-יהוה צבאות

in the Tabernacle and the Temple. The *Haftarah* speaks of the vision of a Menorah and an angel's prophetic interpretation of that vision.

The Kohen Gadol was Joshua, the leader of the nation was Zerubbabel, scion of the Davidic dynasty, and the prophet who conveyed this vision was Zechariah. The prophet begins by looking ahead to the times when all the world will acknowledge Israel's primacy as God's chosen people under the leadership of the tribe

has sent me to you. ¹⁶ HASHEM shall take Judah as a heritage to Himself for His portion upon the Holy Land, and He shall choose Jerusalem again. ¹⁷ Be silent, all flesh, before HASHEM, for He is aroused from His holy habitation!

³ **H**e showed me Joshua the Kohen Gadol standing before an angel of HASHEM, and the Satan standing at his right to accuse him. ² And HASHEM said to the Satan, "HASHEM shall denounce you, O Satan, and HASHEM Who chooses Jerusalem shall denounce you again; this is indeed a firebrand rescued from the flames." ³ Joshua was dressed in soiled garments as he stood before the angel. ⁴ [The angel] spoke up and said to those standing before him, saying, "Remove the soiled garments from upon him." Then he said to him, "See, I have removed your iniquity from upon you and had you clothed in fresh garments."

⁵ Then I said, "Let them place a pure turban on his head"; and they placed the pure turban on his head and they dressed him in garments; and the angel of HASHEM remained standing.

⁶ Then the angel of HASHEM warned Joshua, saying, ⁷ "So said HASHEM, Master of Legions: If you walk in My ways and safeguard My charge, then you shall administer My Temple and safeguard My courtyards, and I shall permit you movement among these immobile [angels]. ⁸ Listen now, O Joshua the Kohen Gadol — you and your fellows sitting before you, for they are miracle workers — for behold I bring My servant, the flourishing one. ⁹ For behold! — the stone that I have placed before Joshua, seven eyes toward one stone; behold I am engraving its adornment, the words of HASHEM, Master of Legions, and I have removed the sin of that land in one day. ¹⁰ On that day, the words of HASHEM, Master of Legions, each man will invite his fellow beneath the vine and beneath the fig tree."

⁴ **T**he angel who spoke with me returned and woke me, as a man is awakened from his sleep. ² He said to me, "What do you see?"

I said, "I see, and behold! — there is a Menorah made entirely of gold with its bowl on its top, and its seven lamps are upon it and there are seven tubes to each of the lamps that are on its top. ³ And two olive trees are near it, one to the right of the bowl and one to its left."

⁴ And I spoke up and said to the angel that was speaking to me, saying, "What are these, my lord?"

⁵ The angel who was speaking to me spoke up and said to me, "Do you not know what they are?"

I said, "No, my lord."

of Judah, the tribe of David.

Then the prophet turns to Joshua, who was victim of the same sin that plagued much of the nation in the wake of the Babylonian Exile: His sons had married gentile women and Joshua had failed to chastise them. In his vision, Zechariah sees the Satan condemning Joshua for this lapse, which was symbolized by the soiled garments he was wearing. But God defends Joshua on the grounds that he is a *firebrand rescued from the flames*; he was immersed in the flames of the exile's physical and spiritual destruction, and as such cannot be condemned for the past. The angel garbs him in the pure vestments and the turban of the high priesthood — but warns him that henceforth he must obey the commandments. Only then can he be assured that his heirs will succeed him as

שלחני אליך: ^{טו} ונחל יהוה את-יהודה חלקו על אדמת הקדש ובחר עוד בירושלם: ^{יז} הס כל-בשר מפני יהוה כי נעור ממעון קדשו: ^{גא} ויראני את-יהושע הכהן הגדול עמד לפני מלאך יהוה והשטן עמד על-ימינו לשטנו: ^ב ויאמר יהוה אל-השטן יגער יהוה בך השטן ויגער יהוה בך הבחר בירושלם הלא זה אור מצל מאש: ^{גי} ויהושע היה לבוש בגדים צואים ועמד לפני המלאך: ^{די} ויען ויאמר אל-העמדים לפניו לאמר הסירו הבגדים הצואים מעליו ויאמר אליו ראה העברתי מעליך עונך והלבש אותך מחלצות: ^{הא} ואמר ישימו צניף טהור על-ראשו וישימו הצניף הטהור על-ראשו וילבשוהו בגדים ומלאך יהוה עמד: ^{וה} ויעד מלאך יהוה ביהושע לאמר: ^{זכ} וכה-אמר יהוה צבאות אם-בדרכי תלך ואם את-משמרת תשמר וגם-אתה תדין את-ביתי וגם תשמר את-חצרי ונתתי לך מהלכים בין העמקים האלה: ^ח שמע-נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך הישבים לפניך כי-אנשי מופת הם כי-הנני מביא את-עבדי צמח: ^{טכ} כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע על-אבן אחת שבעה עינים הנני מפתח פתחה נאם יהוה צבאות ומשתי את-עון הארץ-הזאת ביום אחד: ^{יב} ביום ההוא נאם יהוה צבאות תקראו איש לרעהו אל-תחת גפן ואל-תחת תאנה: ^{דא} וישב המלאך הדבר בי ויעירני באיש אשר-יעור משנתו: ^ב ויאמר אלי מה אתה ראה ואמר [ויאמר כ:] ראיתי והנה מנורת זהב כלה וגלה על-ראשה ושבעה נרותיה עליה שבעה ושבעה מוצקות לנרות אשר על-ראשה: ^{גו} ושנים ויתים עליה אחד מימין הגלה ואחד על-שמאלה: ^{דו} ואען ואמר אל-המלאך הדבר בי לאמר מה אלה אדני: ^{הו} ויען המלאך הדבר בי ויאמר אלי הלא ידעת מה-המה אלה ואמר לא אדני:

Kohen Gadol. And only then can he be assured constant progress among the angels, who are *immobile*, in the sense that they can do only what God commands them, but cannot choose and grow, as man can. Joshua's comrades — Hananiah, Mishael, and Azariah — will join him in welcoming Zerubbabel, the *flourishing one*, and in seeing the cornerstone of the Temple, which, figuratively, has all eyes upon it and is adorned with beautiful carvings.

Finally, Zechariah is shown a Menorah, complete with a bowl containing oil, tubes bringing oil to its seven lamps, and even two olive trees to provide a continuous supply of fuel. This symbolizes that all man's need are provided by God — man, however, must have the eyes to see it. Impassable mountains become hospitable plains if God so wills.

⁶ He spoke up and said to me, saying, "This is the word of HASHEM to Zerubbabel, saying, 'Not through armies and not through might, but through My spirit,' says HASHEM, Master of Legions. ⁷ Who are you, O great mountain — before Zerubbabel [you shall become] a plain! He shall bring forth the main stone to shouts of, 'Beauty, beauty to it!'"

וַיֵּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחֵיל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי אֹמַר יְהוָה צְבָאוֹת: וּמִי־אַתָּה הָרִ־הַגָּדוֹל לִפְנֵי וְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרִאשֹׁה תְּשֹׂאוֹת חֵן וְחֵן לָהּ:

הפטרות שלח / Haftaras Shelach

יהושע ב:א-כד / Joshua 2:1-24

² Joshua son of Nun dispatched from Shittim two men, spies, secretly saying, "Go observe the Land and Jericho." So they traveled and came to the house of a woman innkeeper whose name was Rahab, and they slept there.

² It was told to the king of Jericho saying, "Behold! — men have come here tonight from the Children of Israel to search out the land."

³ The king of Jericho then sent to Rahab, saying, "Bring out the men who have come to you, who have entered your house, for they have come to search out the entire land."

⁴ The woman had taken the two men and had hidden them; so she said, "True, the men did come to me, but I did not know from where they were. ⁵ When the [city] gate was to close at dark, the men left; I do not know where the men went; chase after them quickly for you can overtake them."

⁶ But she had brought them up to the roof and had hidden them in the stalks of flax that she had arranged on the roof. ⁷ So the men chased after them in the direction of the Jordan to the fords; they closed the gate soon after the pursuers had gone out after them.

⁸ They had not yet gone to sleep when she came up to them on the roof. ⁹ And she said to the men, "I know that HASHEM has given you the Land, and that your terror has fallen upon us, and that all the inhabitants of the Land have melted because of you. ¹⁰ For we have heard how HASHEM dried up the water of the Sea of Reeds before you when you came out of Egypt, and what you did to the two Amorite kings across the Jordan — to Sihon and to Og — whom you utterly destroyed. ¹¹ When we heard, our hearts melted —

ב א וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בְּנֵי־נֹון מִן־הַשְּׂטִיִּים שְׁנַיִם אַנְשִׁים מִרְגְּלִים חָרַשׁ לֵאמֹר לְכוּ רְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־יְרִיחוֹ וַיָּלֶכְוּ וַיָּבֹאוּ בֵּית אִשָּׁה וּזְנָה וּשְׁמָהּ רַחַב וַיִּשְׁכְּבוּ־שָׁמָּה: ב וַיֹּאמֶר לְמַלְךְ יְרִיחוֹ לֵאמֹר הֲנֵה אַנְשִׁים בָּאוּ הֲנֵה הֵלִיְלָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַחְפֹּר אֶת־הָאָרֶץ: ג וַיִּשְׁלַח מַלְךְ יְרִיחוֹ אֶל־רַחַב לֵאמֹר הֲרָצִיאִי הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלֶיךָ אֲשֶׁר־בָּאוּ לְבִיתְךָ כִּי לַחְפֹּר אֶת־כָּל־הָאָרֶץ בָּאוּ: וְהִתְחַן הָאִשָּׁה אֶת־שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַתַּצְפֹּנָם וַתֹּאמֶר כֵּן בָּאוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאִין הֵמָּה: ה הָיְתָה הַשַּׁעַר לְסָגוֹר בַּחֹשֶׁךְ וְהָאֲנָשִׁים יָצְאוּ לֹא יָדַעְתִּי אָנָּה הֵלְכוּ הָאֲנָשִׁים רִדְפוּ מֵהָר אַחֲרֵיהֶם כִּי תִשְׁגוּם: ו וְהָיָה הָעֵלְתָם הַגָּנָה וַתִּטְמְנֵם בַּפִּשְׁתִּי הָעֵץ הָעֲרֻכּוֹת לָהּ עַל־הַגֵּן: ז וְהָאֲנָשִׁים רִדְפוּ אַחֲרֵיהֶם הָרָר הִירְדָן עַל הַמַּעְבְּרוֹת וְהַשַּׁעַר סָגְרוּ אַחֲרֵי כֵּאֲשֶׁר יָצְאוּ הָרִדְפִים אַחֲרֵיהֶם: ח וְהָמָּה טָרַם יִשְׁכָּבוּ וְהָיָה עֲלֵתָה עֲלֵיהֶם עַל־הַגֵּן: ט וַתֹּאמֶר אֶל־הָאֲנָשִׁים יָדַעְתִּי כִּי־נָתַן יְהוָה לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ וְכִי־נִפְלָה אִימַתְכֶם עָלֵינוּ וְכִי נִמְגּוּ כָל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם: י כִּי שָׁמַעְנוּ אֶת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֶת־מִי יָם־סוּף מִפְּנֵיכֶם בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְאֲשֶׁר עָשִׂיתֶם לְשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן לְסִיחֹן וְלֹעֹג אֲשֶׁר הִחְרַמְתֶּם אוֹתָם: יא וַנִּשְׁמַע וַיִּמָּס לְבָבֵנו

Haftaras Shelach

The Sidrah of Shelach relates how, before the Jews were about to ascend to Eretz Yisrael, Moses acquiesced to the people's request that he send a reconnaissance mission to gather information about the Land. This mission miscarried, resulting in one of the most disastrous episodes in Jewish history; because the nation believed the scouts' slanderous report concerning the Land's conditions, God decreed that most of the nation would die in the Wilderness.

If the Jewish people had not dispatched a mission to survey the Land, God would have permitted them to enter Eretz Yisrael without meeting resistance and without requiring weapons. It is therefore important to understand why the Jews deserved the punishment of having to plan military strategies in order to gain their inheritance. What sin had been committed by dispatching these scouts?

The instructions that Moses gave the scouts before their mission

reveal the nation's motive in requesting the operation: He directed them to ascertain whether the Land's inhabitants were strong or weak, numerous or few, and to determine the physical layout of their encampments. Since the Israelites erroneously believed that acquisition of the Land would be dependent upon military efforts, they viewed the amassing of strategic information as a necessity. By acting according to this fundamental misconception, Israel indicated that it had lost sight of its manifest destiny.

To the degree that one trusts in God's help, one receives it. Had the nation recognized this, their faith in Divine Providence would have been strengthened, and they would have realized that their conquest was not dependent on military planning and prowess, and that there was no need for spies and military reconnaissance. Because the Jews failed to rely on Divine intervention, they were subject to a diminution of Divine Guidance, resulting in the obligation to participate actively in securing their inheritance. As a result, Israel had to shoulder its weapons and gird its loins.

no spirit is left in man because of you, for HASHEM, your God, He is God in the heavens above and on the earth below. ¹² And now, please swear to me by HASHEM — since I have done kindness with you — that you too will do kindness with my father's house and give me an authentic countersign. ¹³ Keep alive my father, and my mother, and my brothers, and my sisters, and all that they have, and rescue our souls from death."

¹⁴ The men said to her, "Our soul is in your place to die, if you do not reveal this discussion of ours; then it will be when HASHEM gives us the Land, we will deal with you in kindness and truth."

¹⁵ And she lowered them by the rope through the window, for her house was in a wall of the fortification and in the fortification she lived. ¹⁶ She said to them, "Go to the mountain lest your pursuers meet you; hide there for a three-day period until the pursuers return; then you may go on your way."

¹⁷ The men said to her, "We shall be clean from this oath of yours which you made us swear. ¹⁸ Behold! — when we come into the Land this scarlet cord shall you bind in the window from which you lowered us; and your father, and your mother, and your brothers, and all your father's household shall you gather to you in the house. ¹⁹ Then it will be that anyone who leaves the doors of your house for the outside, his blood guilt shall be upon his own head; we will be clean; but anyone who will be with you inside the house, his blood guilt shall be on our head, if a hand is upon him. ²⁰ And if you will tell of this discussion of ours, we will be clean from your oath that you have made us swear."

²¹ She said, "Like your words, so it is," and she sent them away, and they went; and she tied the scarlet cord to the window.

²² And they went, and they came to the mountain and stayed there for a three-day period, until the pursuers returned; the pursuers sought along the entire way but they did not find.

²³ The two men returned and descended from the mountain; they crossed over [the Jordan] and came to Joshua son of Nun and told him all that happened to them. ²⁴ They said to Joshua, "For HASHEM has given all the Land into our hands; also, all the inhabitants of the Land have melted before us."

וְלֹא־קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם בִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וְהוּא אֱלֹהִים בְּשִׁמִּים מְמַלְל וְעַל־הָאָרֶץ מִתְחַתֵּת:
יִבְרַח הַשָּׂבָעִים גַּא לִי בִיהוּה כִּי־עֲשִׂיתִי עִמָּכֶם חֶסֶד
וְעֲשִׂיתֶם גַּם־אִתָּם עִם־בֵּית אָבִי חֶסֶד וְנִתְתַּם לִי אוֹת
אֲמַת: יִגְדֹּלְתֶם אֶת־אָבִי וְאֶת־אִמִּי וְאֶת־אֲחִי
וְאֶת־אֲחֵיוֹתַי [וְאֶת־אֲחֹתִי כ:] וְאֶת כָּל־אֲשֶׁר לָהֶם
וְהִצַּלְתֶּם אֶת־נַפְשֹׁתֵינוּ מִמוֹת: יִבְרַח הַשָּׂבָעִים
נַפְשֵׁנוּ תַּחְתֵּיכֶם לְמוֹת אִם לֹא תִגִּדּוּ אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה
וְהָיָה בְּתַת־יְהוָה לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ וְעֲשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד
וְאֲמַת: טו וְתוֹרֶם בְּחָבֵל בְּעַד הַחֲלוֹן כִּי בֵּיתָה בְּקִיר
הַחוּמָה וּבְחוּמָה הִיא יוֹשֶׁבֶת: טז וְתֹאמַר לָהֶם הִהֲרָה
לָכּוּ פֶן־יִפְגְּעוּ בָכֶם הָרֹדְפִים וְנִחַבְתֶּם שְׂמָה שְׁלִשֶׁת
יָמִים עַד שׁוֹב הָרֹדְפִים וְאַחֵר תֵּלְכוּ לְדַרְכְּכֶם:
יז וְיֹאמְרוּ אֵלֶיהָ הַשָּׂבָעִים נָקִים אֲנַחְנוּ מִשְׁבַּעְתְּךָ הַזֶּה
אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ: יח הִנֵּה אֲנַחְנוּ בָּאִים בָּאָרֶץ אֶת־
תְּקֹנָת חוּט הַשָּׁנִי הַזֶּה תִּקְשְׁרִי בַּחֲלוֹן אֲשֶׁר הוֹרַדְתָּנוּ
בּוֹ וְאֶת־אֲבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ וְאֶת־אֲחִיךָ וְאֶת כָּל־בֵּית
אֲבִיךָ תֹאסִפִּי אֵלֶיךָ הַבֵּיתָה: יט וְהָיָה כָּל אֲשֶׁר־יֵצֵא
מִדְּלַתִּי בֵּיתְךָ הַחוּצָה דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ וְאֲנַחְנוּ נָקִים וְכָל
אֲשֶׁר יִהְיֶה אִתָּךְ בְּבֵית דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ אִם־יֵרֵד תְּהִיָּה־בוֹ:
כ וְאִם־תִּגִּדִּי אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהִינֵנוּ נָקִים מִשְׁבַּעְתְּךָ
אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ: כא וְתֹאמַר בְּדַבְרֵיכֶם כֹּן־הוּא
וְתִשְׁלַחֶם וְיֵלְכוּ וְתִקְשְׁרִי אֶת־תְּקֹנָת הַשָּׁנִי בַּחֲלוֹן:
כב וְיֵלְכוּ וְיִבְאוּ הִהֲרָה וְיִשְׁבוּ שָׁם שְׁלִשֶׁת יָמִים עַד־
שָׁבוּ הָרֹדְפִים וְיִבְקְשׁוּ הָרֹדְפִים בְּכָל־הַדֶּרֶךְ וְלֹא
מָצְאוּ: כג וְיִשְׁבוּ שְׁנֵי הַשָּׂבָעִים וְיִרְדּוּ מִהָהָר וְיַעֲבְרוּ
וְיִבְאוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נֹון וְיִסְפְּרוּ־לוֹ אֶת כָּל־
הַמַּצָּאוֹת אוֹתָם: כד וְיֹאמְרוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ כִּי־נָתַן יְהוָה
בְּיָדֵנוּ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ וְגַם־נִמְגּוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
מִפְּנֵינוּ:

Since Joshua was one of the scouts dispatched by Moses to reconnoiter the Land, he was keenly aware of that first mission's calamitous consequence. Nevertheless, approximately thirty-nine years later, he implemented a similar plan to gain information about the Land. This week's *Haftarah* describes the second reconnaissance mission.

Joshua's issuance of a reconnaissance mission was enacted in a spirit completely different from the first mission. He intended both to rectify Israel's past error and to inculcate the Jews with the proper attitude toward entering the Land — an attitude of trust in God. By ordering the spies into the Land, he intended only to ascertain whether the proper moment had arrived for Israel's march. [Although God commanded Joshua to cross the Jordan, He did not specify a time.] Joshua reasoned that if the Land's inhabitants feared Israel, it would be a sign that Divine Providence

was ready for Israel's entry to the Land. To learn this, the spies traveled to Rahab's house. Since travelers from all parts of the Land passed through her inn, she was continually aware of the national mood. When she announced that the hearts of the people had melted upon hearing of the miracles God performed for Israel when they left Egypt and of their victories over the powerful nations of Sihon and Og, the spies could report with confidence that the time had come to initiate their attack.

Joshua's gesture of dispatching the reconnaissance mission demonstrated to Israel that the outcome of their attempt to conquer the Land was a function of Divine Providence. Their bearing of arms and mounting of military campaigns would be only token gestures of participation in the fulfillment of their national destiny: since God had still remained in their midst, they would not require brute physical strength to be victorious.

HAFTARAS KORACH / הפטרת קרח

/ Samuel 11:14 – 12:22 / שמואל א יא:יד – יב:כב

11 ¹⁴ Then Samuel said to the people, "Come and let us go to the Gilgal, and let us renew the kingdom there."

¹⁵ So all the people went to the Gilgal: There they made Saul king before HASHEM in the Gilgal; and there they slaughtered feast peace-offerings before HASHEM; and there Saul, as well as all the men of Israel, rejoiced exceedingly.

12 ¹ Then Samuel said to all of Israel, "Behold! I have hearkened to your voice, to everything that you have said to me, and I have crowned a king over you. ² And now, behold! — the king walks before you, but I have aged and become gray; and, my sons, here they are with you; and as for me, I have walked before you from my youth until this day. ³ Here I am; testify about me in the presence of HASHEM and in the presence of His anointed: Whose ox have I taken? — or whose donkey have I taken? — or whom have I robbed? — whom have I coerced? — or from whose hand have I taken redemption-money that I close my eyes to him? — and I shall return [it] to you."

⁴ And they said, "You have not robbed us, and you have not coerced us, nor have you taken anything from anyone's hand."

⁵ So he said to them, "HASHEM is a witness about you, and His anointed is a witness this day, that you have not found anything in my hand. . . ."

And He said, "[I am] a witness!"

⁶ And Samuel said to the people, ". . . HASHEM Who worked through Moses and Aaron, and Who brought your forefathers up from the land of Egypt. ⁷ And now, stand yourselves erect, and I shall be judged with you before HASHEM with regard to all the righteous deeds that He has done with you and with your forefathers. ⁸ When Jacob had come to Egypt and your forefathers cried out to HASHEM, HASHEM sent Moses and Aaron, and they brought your forefathers out of Egypt, and settled them in this place. ⁹ But they forgot HASHEM, their God, Who [in turn] gave them over into the hand of Sisera, general of the army of Hazor, and into the hand of the Philistines, and into the hand of the king of Moab, and they did battle with them. ¹⁰ Then they cried out to HASHEM, and said, 'We have sinned! For we have forsaken HASHEM and we have worshiped the Baal idols and the Ashtaroth idols; but now, rescue us from the hand of our enemy, and we will worship You.' ¹¹ So HASHEM sent Jerubbaal (Gideon) and Bedan (Samson) and Jephthah and Samuel, and He rescued you from the hand of your enemies from all around, so that you dwelt in safety. ¹² And when you saw that Nahash, king of the children of Ammon, came upon you, you said to me, 'No!

יא יד וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל-הָעָם לָבוּ וְנִלְכְּהָ הַגִּלְגָּל וְנִחַדְשׁ שָׁם הַמְלוּכָה: טו וַיָּלֻכוּ כָל-הָעָם הַגִּלְגָּל וַיַּמְלִכוּ שָׁם אֶת-שָׁאוּל לִפְנֵי יְהוָה בְּגִלְגָּל וַיִּזְבְּחוּ-שָׁם זִבְחִים שְׁלָמִים לִפְנֵי יְהוָה וַיִּשְׂמַח שָׁם שָׁאוּל וְכָל-אֲנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל עַד-מָאד: יב א וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל הִנֵּה שָׁמַעְתִּי בְקִלְכֶּם לְכָל אֲשֶׁר-אָמַרְתֶּם לִי וְאֲמִלִּיךְ עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ: כ וַעֲתָה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ אִמְתִּיךָ לִפְנֵיכֶם וְאֲנִי זִקְנָתִי וְשִׁבְתִּי וּבְנֵי הָנֶם אִתְּכֶם וְאֲנִי הִתְהַלַכְתִּי לִפְנֵיכֶם מִנְעָרִי עַד-הַיּוֹם הַזֶּה: ג הִנְנִי עִנּוּ בִּי נֶגֶד יְהוָה וְנִגַּד מִשִּׁיחוּ אֶת-שׁוּר אֲמִי לְקַחְתִּי וְחִמּוֹר מִי לְקַחְתִּי וְאֶת-מִי עֲשִׂקְתִּי אֶת-מִי רְצוֹתִי וּמִי-מִי לְקַחְתִּי כָפָר וְאַעֲלִים עֵינַי בּוֹ וְאֶשִׁיב לָכֶם: ד וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשִׂקְתָּנוּ וְלֹא רְצוֹתָנוּ וְלֹא-לְקַחְתָּ מִי-אִישׁ מְאוֹמָה: ה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עַד יְהוָה בְּכֶם וְעַד מִשִּׁיחוּ הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא מִצְאָתֶם בְּיָדִי מְאוֹמָה וַיֹּאמֶר עַד: ו וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל-הָעָם יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת-מֹשֶׁה וְאֶת-אַהֲרֹן וְאֲשֶׁר הָעֵלָה אֶת-אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: ז וַעֲתָה הִתְיַצְבוּ וְאֶשְׁפָּטָה אִתְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֶת-כָּל-צַדִּיקוֹת יְהוָה אֲשֶׁר-עָשָׂה אִתְּכֶם וְאֶת-אֲבוֹתֵיכֶם: ח כְּאֲשֶׁר-בָּא יַעֲקֹב מִצְרַיִם וַיִּזְעַקוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֶל-יְהוָה וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה וְאֶת-אַהֲרֹן וַיּוֹצִיאוּ אֶת-אֲבוֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וַיְשִׁיבוּם בְּמָקוֹם הַזֶּה: ט וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּמְכְּרוּ אֹתָם בְּיַד סִיסְרָא שֹׂר-צָבָא חֲצוֹר וּבִיד-פְּלִשְׁתִּים וּבִיד מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלְחָמוּ בָּם: י וַיִּזְעַקוּ אֶל-יְהוָה וַיֹּאמֶר חֲטִאוּנוּ כִּי עֲזַבְנוּ אֶת-יְהוָה וְנַעֲבָד אֶת-הַבְּעָלִים וְאֶת-הָעֲשֻׁתֹת וַעֲתָה הִצִּילָנוּ מִיַּד אֹיְבֵינוּ וְנַעֲבֹדָה: יא וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת-יִרְבֵּעֵל וְאֶת-בֶּדָן וְאֶת-יִפְתָּח וְאֶת-שְׁמוּאֵל וַיִּצֹל אֶתְכֶם מִיַּד אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וַתִּשְׁבוּ בְּטָח: יב וַתִּרְאוּ כִּי נָחַשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי-עַמּוֹן בָּא עֲלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ לִי לֹא כִּי-

Haftaras Korach

Korah's rebellion against Moses was sparked by his vision of a nation in which every man would be a king unto himself. Moses understood that such a situation would quickly deteriorate into anarchy. An authority must rule or lead the individuals — great though each may be in his own right — and forge them into a cohesive unit capable of fulfilling its national destiny.

And that authority must be the Torah, for the Torah is the word of God. Therefore, unlike other nations, Israel would not need a king, an absolute monarch. Rather, they would be guided by a Torah scholar — usually a prophet — who would be assisted by

a system of courts headed by the Sanhedrin.

Ironically, it was Korah's descendant Samuel who, some four centuries later, championed Moses' understanding of the national leader's function. God had thus far always provided the nation with an outstanding leader — either a prophet or a judge — and He would continue to do so. An independent monarch had no place in Samuel's schema. Every Jew is subject to the Divine Law as inscribed in the Torah and interpreted by the authorities of the generation. Nevertheless, when the nation demanded a king to rule over it "like all the other nations," Samuel, with the consent of God, appointed Saul to the monarchy. However, the prophet emphasized time and again how the king of Israel would differ

For a king shall reign over us! but HASHEM, your God, is your King.

¹³ "And now, behold! — the king whom you have chosen, whom you have requested; and, behold! — HASHEM has set a king over you. ¹⁴ If you will fear HASHEM, and worship Him, and hearken to His voice, and you will not rebel against the word of HASHEM, but you and the king who reigns over you will follow after HASHEM, your God . . . ¹⁵ But if you will not hearken to the voice of HASHEM, and you will rebel against the word of HASHEM, then HASHEM's hand will be against you and against your fathers. ¹⁶ Even now, stand yourselves erect and see this great thing that HASHEM will do before your eyes. ¹⁷ Is not the harvest of the wheat today? — yet I shall call to HASHEM and He will set forth thunder and rain, then you shall recognize and see that great is your wickedness that you have perpetrated before the eyes of HASHEM, to request for yourselves a king."

¹⁸ Then Samuel called to HASHEM, and HASHEM set forth thunder and rain on that day; and all the people greatly feared HASHEM and Samuel. ¹⁹ All the people said to Samuel, "Pray on behalf of your servants to HASHEM, your God, that we not die; for we have added wickedness upon all of our sins, to request for ourselves a king."

²⁰ So Samuel said to the people, "Fear not; [though] you have done all this wickedness, nevertheless, do not turn away from following after HASHEM, but serve HASHEM with all your heart. ²¹ And you shall not turn away to follow after the futility which cannot avail and cannot rescue, for they are futile. ²² For HASHEM shall not cast off his people for the sake of His great Name; for HASHEM has sworn to make you for a people unto Him."

מֶלֶךְ יִמְלֹךְ עָלֵינוּ וַיְהִי אֱלֹהֵיכֶם מִלְכְּכֶם: יג וְעַתָּה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם אֲשֶׁר שָׁאֲלַתֶם וַהֲגֵה נָתַן יְהוָה עָלֵיכֶם מֶלֶךְ: יד אִם-תִּירְאוּ אֶת-יְהוָה וְעַבַדְתֶּם אֹתוֹ וּשְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ וְלֹא תִמְרוּ אֶת-פִּי יְהוָה וְהִיתֶם גַּם-אַתֶּם וְגַם-הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר-מֶלֶךְ עָלֵיכֶם אַחֵר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: טו וְאִם-לֹא תִשְׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה וּמִרְיַתְכֶם אֶת-פִּי יְהוָה וְהִיתָה-יַד-יְהוָה בְּכֶם וּבְאֲבוֹתֵיכֶם: טז גַּם-עַתָּה הִתִּיצְבוּ וּרְאוּ אֶת-הַרְבֵּה הַגָּדוֹל הַזֶּה אֲשֶׁר יְהוָה עֹשֶׂה לְעֵינֵיכֶם: יז הֲלוֹא קָצִיר-חֲטִיט הַיּוֹם אֶקְרָא אֶל-יְהוָה וְיִתֵּן קֶלֶת וּמָטָר וְדַעוּ וּרְאוּ כִי-רַעַתְכֶם רַבָּה אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם בְּעֵינֵי יְהוָה לְשָׂאֹל לָכֶם מֶלֶךְ: יח וְיִקְרָא שְׁמוֹאֵל אֶל-יְהוָה וְיִתֵּן יְהוָה קֶלֶת וּמָטָר בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּיכֹא כָל-הָעָם מְאֹד אֶת-יְהוָה וְאֶת-שְׁמוֹאֵל: יט וַיֹּאמְרוּ כָל-הָעָם אֶל-שְׁמוֹאֵל הַתְּפַלֵּל בְּעַד-עַבְדֶּיךָ אֶל-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאַל-נָמוּת כִּי-יִסְכְּפֵנוּ עַל-כָּל-חַטֹּאתֵינוּ רָעָה לְשָׂאֹל לָנוּ מֶלֶךְ: כ וַיֹּאמֶר שְׁמוֹאֵל אֶל-הָעָם אֶל-תִּירְאוּ אֹתָם עָשִׂיתֶם אֶת כָּל-הַרְעָה הַזֹּאת אַךְ אֶל-תִּסּוּרוּ מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְעַבַדְתֶּם אֶת-יְהוָה בְּכָל-לִבְבְּכֶם: כא וְלֹא תִסּוּרוּ כִי אַחֲרֵי הַתְּהוּ אֲשֶׁר לֹא-יִעֲלֶה וְלֹא יִצְלֹל בִּי-תְהוּ הַמָּוֶה: כב כִּי לֹא-יִטֹּשׁ יְהוָה אֶת-עַמּוֹ בְּעֶבְרָתוֹ שְׁמוֹ הַגָּדוֹל בִּי הוֹאִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת אִתְּכֶם לוֹ לְעַם:

HAFTARAS CHUKAS / חקת הפטרת

When the Sidros of Chukas and Balak are read on the same Sabbath, this Haftarah is omitted, and the Haftarah of Balak is read.

Judges 11:1-33 / שופטים יא:א-לג

¹ Jephthah the Gileadite was a mighty man of valor, and he was the son of a concubine, and Gilead begot Jephthah. ² And Gilead's wife bore him sons, and when the wife's sons grew up they drove Jephthah away and said to him, "You shall not inherit in our father's house, for you are the son of another woman."

יא א וַיִּפְתַּח הַגִּלְעָדִי הַזֶּה גִּבּוֹר חַיִּל וְהוּא בֶן-אִשָּׁה וּנְהָ וַיּוֹלֵד גִּלְעָד אֶת-יִפְתָּח: ב וַתֵּלֶד אִשָּׁת-גִּלְעָד לוֹ בָּנִים וַיִּגְדְּלוּ בְנֵי-הָאִשָּׁה וַיִּגְרְשׁוּ אֶת-יִפְתָּח וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא-תִנְחַל בְּבֵית-אֲבִינוּ כִּי בֶן-אִשָּׁה אַחֲרַת אִתָּה:

from the kings of other nations: Their kings ruled by whim and fancy, Israel's would be subservient to the Torah; their kings placed their self-aggrandizement above the national interest, Israel's king was charged with upholding and safeguarding the nation's righteousness, and with guiding Israel as the bearer of God's — not the king's — majesty.

Haftaras Chukas

Moses had sent emissaries to the Amorite king Sihon seeking permission for the Israelites to pass through his territory on their way to Canaan. When Sihon not only refused, but also came forth with his full armies to attack Israel, God made short shrift of Sihon's forces, destroying them to a man. Israel then assumed possession of his land. The *Sidrah*, in the course of its narrative, teaches that these lands had originally belonged to Moab, but had been conquered and taken over by the Amorites. Thus, even though Israel had been enjoined from doing battle with Moab, it

was nevertheless able to possess Moab's erstwhile land.

Centuries later, the king of Ammon sought to recapture from Israel the land that had once been the heritage of Ammon's kinsman Moab. In one of history's earliest recorded diplomatic exchanges, Jephthah refuted Ammon's claims to the land and offered that nation a chance to withdraw graciously its demands and its armies. Then, when his warnings went unheeded, Jephthah invoked the Divine intervention that delivered Ammon into his hand.

Another connection between the *Sidrah* and the *Haftarah* is the underscoring of the inscrutability of God's ways. Neither His decrees, as exemplified by that of the Red Cow, nor his workings of history, such as Jephthah's elevation to chiefdom despite his humble and ignoble beginnings, are comprehensible to the human intellect.

³ So Jephthah fled because of his brothers and settled in the land of Tob; empty-handed men gathered themselves about Jephthah and ventured forth with him.

⁴ After a period of time, the children of Ammon made war with Israel. ⁵ And it happened when the children of Ammon made war with Israel that the Gileadite elders went to fetch Jephthah from the land of Tob. ⁶ They said to Jephthah, "Go forth and become our chief and we will do battle with the children of Ammon."

⁷ But Jephthah said to the Gileadite elders, "Was it not you who hated me and who drove me away from my father's house? — so why have you come to me now when you are in distress?"

⁸ The Gileadite elders said to Jephthah, "For this have we now returned to you, that you go with us and we will do battle with the children of Ammon, and that you shall become a leader unto us, unto all the inhabitants of Gilead."

⁹ So Jephthah said to the Gileadite elders, "If you return me to do battle with the children of Ammon and HASHEM delivers them before me, I will become your leader."

¹⁰ The Gileadite leaders said to Jephthah, "HASHEM shall be witness between us if it is not according to your word that we do." ¹¹ So Jephthah went with the Gileadite elders, and the people set him as a leader and a chief over them; then Jephthah spoke all his words before HASHEM in Mizpah.

¹² Jephthah sent emissaries to the king of the children of Ammon saying, "What is unto you and unto me that you have come to me to make war in my land?"

¹³ The king of the children of Ammon said to Jephthah's emissaries, "Because Israel took my land when it ascended from Egypt, from Arnon until the Jabbok until the Jordan, so now return them in peace."

¹⁴ And Jephthah once again sent emissaries to the king of the children of Ammon.

¹⁵ He said to him, "Thus said Jephthah: Israel did not take the land of Moab and the land of the children of Ammon. ¹⁶ For when Israel ascended from Egypt, Israel went in the wilderness until the Sea of Reeds and they arrived at Kadesh. ¹⁷ Israel sent emissaries to the king of Edom saying, 'Let me please pass through your land,' but the king of Edom did not listen; and also to the king of Moab did [Israel] send, but he was [also] not willing; so Israel sojourned in Kadesh. ¹⁸ It went through the wilderness, and went around the land of Edom and the land of Moab and came to the eastern side of the land of Moab where they encamped across the Arnon; but they did not enter the border of Moab, for Arnon is the border of Moab. ¹⁹ Then Israel sent emissaries to Sihon king of the Amorite, king of Heshbon, and Israel said to him, 'Let us please pass through your land until my place.' ²⁰ But Sihon did not trust Israel to pass through his border, rather Sihon assembled all his people and they encamped in Jahaz; and he made war against Israel. ²¹ Then HASHEM, God of Israel, delivered Sihon and all his people into the hand of Israel, and He struck them; and Israel took possession of the entire land of the Amorite, the inhabitant of that land.

²² They took possession of the entire border of the Amorite, from Arnon to the Jabbok, and from the wilderness

וַיִּבְרַח יִפְתָּח מִפָּנֵי אָחָיו וַיָּשֶׁב בְּאֶרֶץ טוֹב וַיִּתְּלַקְטוּ אֶל-יִפְתָּח אַנְשִׁים רִיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ: ד וַיְהִי מִיָּמִים וַיִּלְחֲמוּ בְּנֵי-עַמּוֹן עִם-יִשְׂרָאֵל: ה וַיְהִי בְּאֶשֶׁר-נִלְחָמוּ בְּנֵי-עַמּוֹן עִם-יִשְׂרָאֵל וַיָּלְכוּ וַקְּנִי גִלְעָד לְקַחַת אֶת-יִפְתָּח מֵאֶרֶץ טוֹב: ו וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח לָכֵה וְהִיִּיתָה לָּנוּ לְקַצֵּץ וְנִלְחָמָה בְּבְנֵי עַמּוֹן: ז וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לֹקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא אַתֶּם שָׂנְאֶתֶם אוֹתִי וְתִגְרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי וּמִדּוֹעַ בְּאַתֶּם אֵלַי עַתָּה בְּאֶשֶׁר צָר לָכֶם: ח וַיֹּאמְרוּ וַקְּנִי גִלְעָד אֶל-יִפְתָּח לְכֹן עִתָּה שְׂכָנוּ אֵלָיו וְהִלַּכְתָּ עִמָּנוּ וְנִלְחַמְתָּ בְּבְנֵי עַמּוֹן וְהִיִּיתָ לָּנוּ לְרֹאשׁ לְכָל יִשְׂרָאֵל: ט וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֶל-וַקְּנֵי גִלְעָד אִם-מִשִּׁיבִים אַתֶּם אוֹתִי לְהִלָּחֵם בְּבְנֵי עַמּוֹן וְנָתַן יְהוָה אוֹתָם לִפְנֵי אֹנְכִי אֲהִיָּה לָכֶם לְרֹאשׁ: י וַיֹּאמְרוּ וַקְּנֵי גִלְעָד אֶל-יִפְתָּח יְהוָה יְהִיָּה שְׁמֵעַ בִּינוֹתֵינוּ אִם-לֹא כִדְבָרְךָ כֹּן נַעֲשֶׂה: יא וַיֵּלֶךְ יִפְתָּח עִם-וַקְּנֵי גִלְעָד וַיִּשְׁמְעוּ הָעָם אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ וּלְקַצֵּץ וַיַּדְבֵּר יִפְתָּח אֶת-כָּל-דְּבָרָיו לִפְנֵי יְהוָה בְּמִצְפָּה: יב וַיִּשְׁלַח יִפְתָּח מַלְאָכִים אֶל-מֶלֶךְ בְּנֵי-עַמּוֹן לֵאמֹר מַה-לִּי וְלָךְ כִּי-בָאת אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאֶרֶצִּי: יג וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי-עַמּוֹן אֶל-מַלְאָכָיו יִפְתָּח כִּי-לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת-אֶרְצִי בְּעֵלּוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם מֵאֲרֹנוֹ וְעַד-הַיַּבֵּק וְעַד-הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה הִשִּׁיבָה אֶתְּהֶן בְּשָׁלוֹם: יד וַיֹּסֶף עוֹד יִפְתָּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל-מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן: טו וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר יִפְתָּח לֹא-לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת-אֶרֶץ מוֹאָב וְאֶת-אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן: טז כִּי בְּעֵלּוֹתָם מִמִּצְרַיִם וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַּר עַרְיִם-סוֹף וַיָּבֹא קָדְשָׁה: יז וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל-מֶלֶךְ אֲדוֹם: יח לֵאמֹר אַעֲבֹדָה-נָא בְּאֶרְצְךָ וְלֹא שְׁמַע מֶלֶךְ אֲדוֹם וְגַם אֶל-מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא אָבָה וַיָּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקֶדֶשׁ: יט וַיֵּלֶךְ בְּמִדְבַּר וַיִּסָּב אֶת-אֶרֶץ אֲדוֹם וְאֶת-אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח-שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב וַיַּחֲנוּ בְּעֵבֶר אֲרֹנוֹ וְלֹא-בָאוּ בְּגִבּוֹל מוֹאָב כִּי אֲרֹנוֹ גְּבוּל מוֹאָב: כ וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל-סִיחֹן מֶלֶךְ-הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֶשְׁבוֹן וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל נַעֲבֹדָה-נָא בְּאֶרְצְךָ עַד-מִקְוֵי: כא וְלֹא-הָאֱמֹרִי סִיחֹן אֶת-יִשְׂרָאֵל עֹבֵר בְּגִבּוֹלוֹ וַיֹּאסֶף סִיחֹן אֶת-כָּל-עַמּוֹ וַיַּחֲנוּ בִּיהֲצֵה וַיִּלָּחֶם עִם-יִשְׂרָאֵל: כב וַיִּתֵּן יְהוָה אֶל-יְהִי-יִשְׂרָאֵל אֶת-סִיחֹן וְאֶת-כָּל-עַמּוֹ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וַיִּכּוּם וַיִּירֶשׁ יִשְׂרָאֵל אֶת-כָּל-אֶרֶץ הָאֱמֹרִי וַיָּשֶׁב הָאֶרֶץ הַהִיא: כג וַיִּירֶשׁוּ אֶת-כָּל-גְּבוּל הָאֱמֹרִי מֵאֲרֹנוֹ וְעַד-הַיַּבֵּק וּמִן-הַמִּדְבָּר

to the Jordan. ²³ And now HASHEM, God of Israel, has driven out the Amorite from before His people Israel, and you would possess it? ²⁴ Do you not take into your possession that which your god Chemosh bequeaths to you? — that may you possess; but all that HASHEM our God drives out from before us, we shall take possession of it. ²⁵ And now, are you much better than Balak son of Zippor, king of Moab? — did he ever strive against Israel? — Did he ever do battle with them? ²⁶ When Israel dwelled in Heshbon and its villages and in Aroer and its villages and in all the cities that are alongside Arnon for three hundred years, why did you not recover them during that time? ²⁷ I have not sinned against you; but you do me wrong to make war against me; may HASHEM the Judge judge today between the children of Israel and the children of Ammon."

²⁸ But the king of the children of Ammon did not listen to the words of Jephthah that he had sent to him.

²⁹ A spirit of HASHEM was upon Jephthah: He passed through Gilead and through Manasseh, and he passed through Mizpeh of Gilead, and from Mizpeh of Gilead he passed through [to] the children of Ammon. ³⁰ Then Jephthah declared a vow unto HASHEM, and he said, "If You will indeed deliver the children of Ammon into my hand, ³¹ then it will be that whatever emerges, what will emerge from the doors of my house to greet me when I return in peace from the children of Ammon, it shall be unto HASHEM, and I will offer it up as an elevation-offering."

³² Then Jephthah passed through to the children of Ammon to do battle against them, and HASHEM delivered them into his hand. ³³ And he struck them from Aroer until you come to Minnith, twenty cities, until the Plain of Cheramim, a very great slaughter; and the children of Ammon were subdued before the Children of Israel.

ועד-הירדן: כג ועתה יהוה | אלהי ישראל הוריש את-האמרי מפני עמו ישראל ואתה תירשנו: כד הלא את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש ואת כל-אשר הוריש יהוה אלהינו מפנינו אותו נירש: כה ועתה הטוב טוב אתה מבלק בן-צפור מלך מואב הרב רב עם-ישראל אם-נלחם נלחם בם: כו בשבת ישראל בחשבון ובבנותיה ובבערעור ובבנותיה ובכל-הערים אשר על-ידי ארנון שלש מאות שנה ומדוע לא-הצלחתם בעת ההיא: כז ואנכי לא-חטאתי לך ואתה עשה אתי רעה להלחם בי ישפט יהוה השפט היום בין בני ישראל ובין בני עמון: כח ולא שמע מלך בני עמון אל-דברי יפתח אשר שלח אליו: כט ותהי עלי-יפתח רוח יהוה ויעבר את-הגלעד ואת-מנשה ויעבר את-מצפה גלעד וממצפה גלעד עבר בני עמון: לו ויורד יפתח נדר ליהוה ויאמר אם-נתון תתן את-בני עמון בידי: לא ויהי היוצא אשר יצא מדלת ביתי לקראתי בשוגי בשלום מבני עמון ויהי ליהוה והעליתיהו עולה: לד ויעבר יפתח אל-בני עמון להלחם בם ויתגם יהוה בידי: לו ויכם מערוער ועד-בואם מנז עשרים עיר ועד אכל כרמים מכה גדולה מאד ויבנעו בני עמון מפני בני ישראל:

הפטרות בלק / HAFTARAS BALAK

Micah 5:6 — 6:8 / מיכה ה:ו - ו:ח

⁵ And the remnant of Jacob shall be in the midst of many peoples — like dew from HASHEM, like raindrops upon grass, that hopes not for a man and anticipates not the soul of a man. ⁷ And the remnant of Jacob shall be among the nations, in the midst of many peoples — like a lion among the forest animals, like a lion cub among the flocks of sheep, which, if it passes through, tramples and sunders, and there is no rescuer. ⁸ Your hand shall be raised over your adversaries, and all your enemies shall be cut down.

⁹ And it shall be on that day — the word of HASHEM — I will cut down your horses from your midst, and I will cause your chariots to be lost; ¹⁰ and I will cut down the cities of your land; and I will raze all your strongholds; ¹¹ and I will cut out wizardry from your hand; and soothsayers there will not be for you; ¹² and I will cut down your graven idols and your pillars from your midst; and you shall never again prostrate yourself to your handiwork; ¹³ and I will uproot your idol-trees from your midst; and I will destroy your cities;

ה ויהי | שארית יעקב בקרב עמים רבים בטל מאת יהוה כרביבים עלי-עשב אשר לא-ימנה לאיש ולא ייחל לבני אדם: ויהי שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים בארץ בבהמות לער בכפיר בעדריו-צאן אשר אם-עבר ורמס וטרף ואין מציל: ח תרם ידך על-צריך וכל-איביו יכרתו: ט ויהי ביום-ההוא נאם-יהוה והכרתי סוסיך מקרבך והאבדתי מרכבתיה: י והכרתי ערי ארצך והרסתי כל-מבצריה: יא והכרתי כשפים מידך ומעוננים לא יהיו-לך: יב והכרתי פסיליך ומצבותיך מקרבך ולא-תשתחוה עוד למעשה ידך: יג ונתשתי אשיריך מקרבך והשמדתי עריך:

Haftaras Balak

This prophecy of Micah recalls some of the ways in which God protected the newly emerged nation during its forty-year Wilderness sojourn.

Among the incidents mentioned by the prophet are Balak's plot to have Balaam curse Israel, and Balaam's advice to use lewdness as the bait to lure Israel into idolatry. Thus it is an apt *Haftarah* for the *Sidrah* of Balak.

¹⁴ in anger and fury will I inflict vengeance upon the nations that do not listen.

⁶ **L**isten now to what HASHEM says: "Arise! Contend with the mountains, and let the hills hear your voice. ² Listen, O mountains, to HASHEM's argument, and the mighty ones, the foundations of the earth; for HASHEM has an argument against His people, and He shall contend with Israel. ³ O My people, what have I done to you? How have I wearied you? Testify against Me. ⁴ When I brought you up from the land of Egypt and redeemed you from the house of slavery, I sent before you Moses, Aaron, and Miriam. ⁵ O My people, remember now what Balak king of Moab plotted and what Balaam son of Beor answered him; [despite the sin of the spies dispatched] from the Shittim, [I nevertheless split the Jordan for you when I brought you] to the Gilgal; that you may know the righteous acts of HASHEM."

⁶ With what shall I approach HASHEM, shall I humble myself before God of the heavens? — shall I approach Him with burnt-offerings, with calves in their first year? ⁷ Will HASHEM find favor in thousands of rams, in tens of thousands of streams of oil? — shall I give over my firstborn [to atone for] my transgression, the fruit of my womb [for] the sin of my soul? ⁸ He has told you, O man, what is good, and what HASHEM seeks from you: only the performance of justice, the love of kindness, and walking humbly with your God.

יְוַעֲשִׂיתִי בָאֵף וּבְחֵמָה נָקַם אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ: וְאֵלֶיךָ אֶת־אֲשֶׁר־יִהְיֶה אִמְרָךְ קוֹם רִיב אֶת־הַהָרִים וְחִשְׁמְעֵנָה הַגְּבָעוֹת קוֹלְךָ: בְּשִׁמְעוֹ הָרִים אֶת־רִיב יְהוָה וְהָאֲתָנִים מְסִדֵּי אֶרֶץ כִּי רִיב לַיהוָה עִם־עַמּוֹ וְעַם־יִשְׂרָאֵל יִתְנַחֵם: גַּעֲמִי מִחֵעֲשִׂיתִי לָךְ וּמָה הִלַּאתִיךָ עֲנֵה בִי: וְכִי הֵעֵלִיתִךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתִיךָ וְאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה אֶהְרֹן וּמִרְיָם: הֲעֲמִי וְכִרְנָא מִחֵינֶעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמִחֵעֲנָה אוֹתוֹ בְּלַעַם בֶּן־בְּעֹר מִן־הַשֹּׁשִׁימִים עַד־הַגִּלְגָּל לְמַעַן רַעַת צְדָקוֹת יְהוָה: וּבַמָּה אֶקְרַם יְהוָה אִבָּךְ לֵאלֹהֵי מְרוֹם הָאֲקָדְמָנוּ בְּעוֹלוֹת בַּעַגְלִים בְּנֵי שָׁנָה: וְהִירָצָה יְהוָה בְּאַלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת גִּחְלֵי־שָׁמֶן הָאֲתָן בְּכוֹרֵי פִשְׁעֵי פְרִי בִטְנִי חֲטָאת נַפְשִׁי: הֲגִיד לָךְ אֲדָם מִחֵטָּא וּמִחֵי־יְהוָה הֲדַרְשׁ מִמֶּךָ כִּי אִם־עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהִצָּנֶע לִכְתֹּם עִם־אֱלֹהֶיךָ:

הפטרות פינחס / HAFTARAS PINCHAS

During most years, Parashas Pinchas is read after the Seventeenth of Tammuz. In those years, the two *Parashiyos Mattos* and *Masei* are read on the Sabbath after Parashas Pinchas. The *Haftarah* of Parashas Pinchas is then omitted, and the *Haftarah* of Parashas Mattos (p. 1192) is read in its place. In those years when Parashas Pinchas is read before the Seventeenth of Tammuz, the following *Haftarah* is read.

מלכים א יח:21 – 19:21 / Kings 18:46 – 19:21

¹⁸ ⁴⁶ **A**nd the hand of HASHEM was upon Elijah, so he girded his loins and ran before Ahab until the approach to Jezreel.

¹⁹ **T**hen Ahab told Jezebel all that Elijah had done and all that he had slain — all the [false] prophets — with the sword.

² Jezebel sent an emissary to Elijah saying, "Thus may the gods do [to me] and thus may they increase [upon me], unless at this time tomorrow I shall set your soul as the soul of one of them."

³ When he saw [the danger], he arose and went for his life; he came to Beer-sheba, which belongs to Judah, and left his servant there. ⁴ But as for himself, he went a day's journey into the wilderness; he came [there], sat under a rose-bush, and requested for his soul to die; and he said, "It is enough! — now, HASHEM, take my soul, for I am not better than my forefathers."

⁵ Then he lay down and slept under a rose-bush, and,

יָח מִן־יְהוָה הִיתָה אֶל־אֱלֹהֵיו וַיִּשָּׁנֶם מִתְנִיּוֹ וַיֵּרָץ לְפָנֶי אַחָאָב עַד־בִּאָּכָה יוֹרְעָאֵלָה: יט א וַיִּגֵּד אַחָאָב לְאִיזֶבֶל אֶת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהֵיו וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הָרַג אֶת־כָּל־הַנְּבִיאִים בְּחֶרֶב: ב וַתִּשְׁלַח אִיזֶבֶל מַלְאָךְ אֶל־אֱלֹהֵיו לֵאמֹר כֹּה־יַעֲשֶׂוּן אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּן כִּי־כַעַת מָחָר אֲשִׁים אֶת־נַפְשְׁךָ כִּנְפֹשׁ אֶחָד מֵהֶם: ג וַיָּרָא וַיִּקֶּם וַיֵּלֶךְ אֶל־נַפְשׁוֹ וַיָּבֹא בְּאֵר שֶׁבַע אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיַּנֵּחַ אֶת־נַעֲרוֹ שָׁם: ד וְהוּא־הֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יוֹם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב תַּחַת רֶתֶם אֶחָד [אחת כ] וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר ו רַב עֲתָה יְהוָה קַח נַפְשִׁי כִּי לֹא־טוֹב אֲנִי מִמֵּאֲבֹתֵי: ה וַיִּשְׁכַּב וַיִּשָּׁן תַּחַת רֶתֶם אֶחָד וְהִנֵּה־

Haftaras Pinchas

The Midrashim cite at least three opinions regarding the tribal descent of Elijah the prophet. He is described as a Gadite, or a Benjaminite, or a Kohen. Additionally, various sources identify Elijah as Phinehas, either as being one and the same person [both lived extremely long lives (*Rabag*)], or as the embodiment of the principles for which Phineas was blessed with "My covenant of peace" (*Numbers* 25:12). In either case, it seems

clear that the nexus between the *Sidrah* and the *Haftarah* is the shared trait of zealotry in safeguarding the nation's loyalty to its God. Whether it was Phinehas who bravely went after an Israelite prince and a Moabite princess or Elijah who took on King Ahab and his wicked wife Jezebel, each was unstinting and unflinching in protecting the nation from the inroads that idolatry had been making into the Israelite camp and from the consequence of that idolatry's treachery.

behold this! — an angel touched him and said to him, "Arise! Eat!"

⁶ So he looked, and, behold! — near his head, a coal-baked cake and a container of water; he ate and drank, then he went back and lay down.

⁷ The angel of HASHEM returned to him a second time, touched him and said, "Arise! Eat! for the road will be long for you."

⁸ So he arose, and ate and drank; then he went, on the strength of that meal, forty days and forty nights, until the Mountain of God, [until] Horeb. ⁹ He came there to the cave and spent the night there; and, behold! — the word of HASHEM came to him and said to him, "Why are you here, Elijah?"

¹⁰ And he said, "I have been exceedingly zealous for HASHEM, God of Legions, for the Children of Israel have abandoned Your covenant; they have razed Your Altars; they have killed Your prophets with the sword, so that I alone have remained, and they seek my soul to take it."

¹¹ And He said, "Go forth and stand on the mountain before HASHEM; and, behold! — HASHEM is passing, and a great, powerful wind is smashing mountains and breaking rocks before HASHEM — but not in the wind is HASHEM; and after the wind an earthquake — but not in the earthquake is HASHEM; ¹² and after the earthquake a fire — but not in the fire is HASHEM; and after the fire a still, thin sound."

¹³ And it happened when Elijah heard, he bound his face in his mantle, went out, and stood by the cave's entrance; and, behold! — a voice came unto him and it said, "Why are you here, Elijah?"

¹⁴ And he said, "I have been exceedingly zealous for HASHEM, God of Legions, for the Children of Israel have abandoned Your covenant; they have razed Your Altars; they have killed Your prophets with the sword, so that I alone have remained, and they seek my soul, to take it."

¹⁵ Then HASHEM said to him, "Go, return to your way, to the Wilderness of Damascus; and when you arrive, you shall anoint Hazael as king over Aram."

¹⁶ And Jehu son of Nimshi shall you anoint as king over Israel; and Elisha son of Shaphat from the Plain of Meholah shall you anoint as prophet in your stead. ¹⁷ And it shall happen that whoever escapes the sword of Hazael, Jehu will kill; and whoever escapes the sword of Jehu, Elisha will kill. ¹⁸ But I will allow to remain in Israel seven thousand, all the knees that did not kneel to the Baal-idol and every mouth that did not kiss it."

¹⁹ Then he went from there and found Elisha son of Shaphat while he was plowing, twelve span [of oxen] before him and he with the twelfth; so Elijah passed across to him and cast his mantle upon him.

²⁰ And he left the oxen and ran after Elijah and said, "Let me kiss, please, my father and my mother, then I shall go after you."

But he said to him, "Go, return, for what have I done to you?"

²¹ So he turned back from following him; and he took the span of oxen and slaughtered it; with the implements of the oxen he cooked the meat and gave it to the people, and they ate; then he rose and went after Elijah and ministered unto him.

וְהוּא מֵלֶאֱךָ נָגַע בּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֲכֹל: וַיֵּבֶט
וַהֲנֶה מִרְאֲשֵׁתָיו עֶגֶת רִצְפִים וְצִפְחַת מַיִם וַיֵּאָכֵל
וַיִּשְׁתַּ וַיֵּשֶׁב וַיִּשְׁכַּב: וַיִּזְשַׁב מֵלֶאֱךָ יְהוָה | שְׁנֵית וַיִּגַּע-
בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם אֲכֹל כִּי רַב מִמֶּנּוּ הַדֶּרֶךְ: חֲנִיָּקִים
וַיֵּאָכֵל וַיִּשְׁתָּה וַיֵּלֶךְ בְּכֹחַ | הָאֲכִילָה הַזֶּה אַרְבָּעִים
יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה עַד הָר הָאֱלֹהִים חֲרִיב: טוֹבֵא-
שָׁם אֶל-הַמַּעֲרָה וַיֵּלֶן שָׁם וַהֲנֶה דְּבַר-יְהוָה אֵלָיו
וַיֹּאמֶר לוֹ מִה-לָּךְ פֶּה אֲלִיהוֹ: יוֹאֲמֶר קָנָא קָנָאִי
לַיהוָה | אֲלֵהִי צְבָאוֹת כִּי-עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶת-מוֹדַחְתְּךָ הָרָסוּ וְאֶת-נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בַּחֲרִיב
וְאֶתְּרָ אֲנִי לְבָדִי וַיִּבְקְשׁוּ אֶת-נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ:
יֹאֲמֶר צֵא וְעַמְדָת בְּהָר לִפְנֵי יְהוָה וַהֲנֶה יְהוָה
עֹבֵר וְרוּחַ גְּדוּלָה וְחֹזֶק מִפָּרֶךְ הָרִים וּמִשֹּׁבֵר סֻלְעִים
לִפְנֵי יְהוָה לֹא בְרוּחַ יְהוָה וְאַחֵר הָרוּחַ רָעַשׁ לֹא
בְרַעַשׁ יְהוָה: יוֹאֲמֶר הָרַעַשׁ אֵשׁ לֹא בָאֵשׁ יְהוָה
וְאַחֵר הָאֵשׁ קוֹל דִּמְמָה דָּבָה: יוֹהִי | בְּשִׁמְעַ אֲלֵהוּ
וַיֵּלֶט פָּנָיו בְּאֶדְרֵתוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֵד פֶּתַח הַמַּעֲרָה
וַהֲנֶה אֵלָיו קוֹל וַיֹּאמֶר מִה-לָּךְ פֶּה אֲלִיהוֹ: יוֹאֲמֶר
קָנָא קָנָאִי לַיהוָה | אֲלֵהִי צְבָאוֹת כִּי-עָזְבוּ בְרִיתְךָ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-מוֹדַחְתְּךָ הָרָסוּ וְאֶת-נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ
בַּחֲרִיב וְאֶתְּרָ אֲנִי לְבָדִי וַיִּבְקְשׁוּ אֶת-נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ:
טוֹ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו לֵךְ שׁוּב לְדֶרֶכְךָ מִדְּבָרָה
דִּמְשֶׁק וְכֹאת וּמִשְׁחַת אֶת-חֲזָאֵל לְמֶלֶךְ עַל-אַרָּם:
טוֹ וְכֹאת יְהוָה בֶּן-נִמְשִׁי תִמְשַׁח לְמֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל
וְאֶת-אֵלִישָׁע בֶּן-שַׁפְט מֵאֵבֶל מְחֹלָה תִמְשַׁח
לְנָבִיא תַחְתֶּיךָ: יוֹ וַהֲנֶה הַנִּמְלֵט מִחֲרִיב חֲזָאֵל יָמִית
יְהוָה וְהַנִּמְלֵט מִחֲרִיב יְהוָה יָמִית אֵלִישָׁע:
יֹ וְהַשְׂאֲרָתִי בְיִשְׂרָאֵל שְׁבַעַת אֲלָפִים כָּל-הַבְּרָכִים
אֲשֶׁר לֹא כָרְעוּ לַבָּעַל וְכָל-הַפֶּה אֲשֶׁר לֹא-נָשַׁק
לוֹ: יוֹ וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצֵא אֶת-אֵלִישָׁע בֶּן-שַׁפְט
וְהוּא חֹרֵשׁ שָׁנִים עֶשֶׂר צִמְדִים לִפְנָיו וְהוּא בִּשְׁנִים
הָעֶשֶׂר וַיַּעֲבֵר אֲלֵהוּ אֵלָיו וַיִּשְׁלַח אֶדְרֵתוֹ אֵלָיו:
כוֹ וַיַּעֲזֹב אֶת-הַבָּקָר וַיֵּרֶץ אַחֲרָיו אֲלֵהוּ וַיֹּאמֶר
אֲשָׁקֶה-נָּא לְאָבִי וּלְאִמִּי וְאֶלְכָה אַחֲרֶיהָ וַיֹּאמֶר לוֹ
לֵךְ שׁוּב כִּי מִה-עֲשִׂיתִי לָךְ: כא וַיֵּשֶׁב מֵאַחֲרָיו
וַיִּקַּח אֶת-צִמְד הַבָּקָר וַיַּיְבֹּחֶהוּ וּבְכָלִי הַבָּקָר בְּשִׁלָּם
הַבָּשָׂר וַיִּתֵּן לָעָם וַיֵּאָכְלוּ וַיִּקַּח וַיֵּלֶךְ אַחֲרָיו אֲלֵהוּ
וַיִּשְׁרָתָהּ:

הפטרות מטות / HAFTARAS MATTOS

During most years, *Parashiyos Mattos* and *Masei* are read together. In those years, the *Haftarah* of *Parashas Pinchas* is omitted and the following *Haftarah* is read in its place. When *Mattos* and *Masei* are read on different *Shabbosos*, the following *Haftarah* is read after *Parashas Mattos*.

ירמיה א:א – ב:ג / Jeremiah 1:1 – 2:3

¹ The words of Jeremiah son of Hilkiah, of the Kohanim who were in Anathoth in the land of Benjamin. ² With whom the word of HASHEM was during the days of Josiah son of Amon king of Judah, in the thirteenth year of his reign. ³ And he was [prophet] in the days of Jehoiakim son of Josiah king of Judah, until the eleventh year of Zedekiah son of Josiah king of Judah, until the exile of Jerusalem in the fifth month.

⁴ And the word of HASHEM was upon me, saying, ⁵ "When I had not yet formed you in the belly, I [already] recognized you; and when you had not yet come forth from the womb, I sanctified you; a prophet to the nations have I made you."

⁶ And I said, "Aha! My Lord HASHEM/ELOHIM, behold! — I know not how to speak, for I am [but] a lad."

⁷ Then HASHEM said to me, "Do not say, 'I am [but] a lad,' rather to wherever I send you shall you go, and whatever I command you shall you speak. ⁸ Fear not before them, for I am with you, to rescue you — the word of HASHEM."

⁹ And HASHEM sent forth His hand and made it touch my mouth; and HASHEM said to me, "Behold! I have placed My words in your mouth. ¹⁰ See, I have appointed you this day over the nations and over the kingdoms, to uproot and to smash and to destroy and to raze; to build and to plant."

¹¹ And the word of HASHEM was upon me, saying, "What do you see, Jeremiah?"

And I said, "An almond-wood staff do I see."

¹² And HASHEM said to me, "You have seen well, for I shall hasten regarding My word, to fulfill it."

¹³ Then the word of HASHEM was upon me a second time, saying, "What do you see?"

And I said, "A boiling pot do I see; and its bubbling is from the northern side."

¹⁴ And HASHEM said to me, "From the north shall the evil loose itself upon all the inhabitants of the Land. ¹⁵ For, behold! — I will call all the families of the kingdoms of the North — the word of HASHEM — and they shall come and each of them shall place his throne at the entranceway of the gates of Jerusalem, and against all its walls, and against all the cities of Judah.

¹⁶ Then I will speak My judgments against them for all their evil; for they have forsaken Me, and they have censured to the gods of others, and they have prostrated themselves to their handiwork. ¹⁷ But as for you, you shall gird your loins and arise and speak to them all that I shall command you; do not tremble

א אדברי ירמיהו בן-חלקיהו מן-הכהנים אשר בענתות בארץ בנימין: ב אשר היה דבר-יהוה אליי בימי ואשיוהו בן-אמון מלך יהודה בשלש-עשרה שנה למלכו: ג יהי בימי יהויקים בן-יאשיוהו מלך יהודה עריתם עשתי-עשרה שנה לצדקיהו בן-יאשיוהו מלך יהודה עד-גלות ירושלם בחדש החמישי: ד יהי דבר-יהוה אלי לאמר: ה בטרים אצרך [אצור כ] בנטן ידעתיך ובטרים תצא מרחם הקדשתיך נביא לגוים נתתיך: ו ואמר אהה ארני יהוה הנה לא-ידעתי דבר כי-נער אנכי: ז ואמר יהוה אלי אל-תאמר נער אנכי כי על-כל-אשר אשלחך תלך ואת כל-אשר אצוך תדבר: ח אל-תירא מפניהם כי-אתה אני להצלה נאם-יהוה: ט וישלח יהוה את-ידו ויגע על-פי ויאמר יהוה אלי הנה נתתי דברי בפיה: י ראה הפקדתיך היום הנה על-הגוים ועל-הממלכות לנתוש ולנתוץ ולהאבד ולהרוס לבנות ולנטוע: יא ויהי דבר-יהוה אלי לאמר מה-אתה ראה ירמיהו ואמר מקל שקד אני ראה: יב ויאמר יהוה אלי היטבת לראות כי-שקד אני על-דברי לעשותו: יג ויהי דבר-יהוה אלי שנית לאמר מה אתה ראה ואמר סיר נפוח אני ראה ופניי מפני צפוניה: יד ויאמר יהוה אלי מצפון תפתח הרעה על כל-ישובי הארץ: טו כי הני קרא לכל-משפחות ממלכות צפוניה נאם-יהוה וכאו ונתנו איש בסאו פתח שערי ירושלם ועל כל-חומתיה סביב ועל כל-ערי יהודה: טז ודברתי משפטי אותם על כל-רעתם אשר עזבוני ויקטרו לאלהים אחרים וישתחוו למעשי יריהם: יז ואתה תאזר מתניך וקמת ודברת אליהם את כל-אשר אנכי אצוך אל-תחת

Haftaras Mattos

The *Haftarah* of each of the first forty-one *Sidros* is related to one or more points touched upon in its *Sidrah*. After the Destruction of the Second Temple, however, the Sages ordained that the *Haftaros* read on the three Sabbaths between the Seventeenth of Tammuz and the Ninth of Av be drawn from the prophecies that forewarned the nation of the First Temple's Destruction. For it was on the Seventeenth of Tammuz that the enemies of Israel breached Jerusalem's walls and on the Ninth of Av that each of the two Temples was burnt to the ground.

These three *Haftaros* are called collectively the *תלת פרשיות*, three of affliction. They are the opening chapters of *Jeremiah* and

Isaiah, and each threatens the dire consequences that would be visited upon Israel in response to its sinfulness: "From the north shall the evil loose itself upon the inhabitants of the Land" (*Jeremiah* 1:14); "Your evil shall castigate you; your waywardness shall chasten you..." (*ibid.* 2:19); and "Your country desolate, your cities burned with fire, your land — before you, strangers consume it; it is desolate as if overturned by floodwaters" (*Isaiah* 1:7).

Nevertheless, each of these *Haftaros* of gloom ends on a note of hope and inspiration: "Thus said HASHEM: I remember for your sake the kindness of your youth, the love of your bridal days, your following after Me in the wilderness, in a land not sown. Israel is sacred unto Hashem..." (*Jeremiah* 2:2-3); "Will you not from this time call

before them lest I cause you dismay before them.¹⁸ And as for Me, behold! — I have set you today as a fortified city and as an iron pillar and as copper walls over the entire land; against the kings of Judah, against her princes, against her Kohanim, and against the people of the Land.¹⁹ And they will do battle against you, but they shall not prevail over you, for with you am I — the word of HASHEM — to rescue you."

2¹ And the word of HASHEM was upon me, saying, ² "Go and proclaim in the ears of Jerusalem saying, 'Thus said HASHEM: I remember for your sake the kindness of your youth, the love of your bridal days, your following after Me in the wilderness, in a land not sown.'³ Israel is sacred unto HASHEM, the first of His grain; all who devour him shall bear guilt, evil shall come upon them — the word of HASHEM."

HAFTARAS MASEI / מסעי

Jeremiah 2:4-28; 3:4; 4:1-2 / רמיה בירמיה; גור; דא"ב

When Rosh Chodesh Av falls on Shabbos, some congregations read the Haftarah for Shabbas Rosh Chodesh, page 1208.

2⁴ Hear the word of HASHEM, O House of Jacob and all families of the House of Israel. ⁵ Thus said HASHEM, "What did your forefathers find in Me that is a wrong, that they distanced themselves from me and went after nothingness, and have turned into nothingness? ⁶ But they did not say, 'Where is HASHEM, Who brought us up from the land of Egypt, Who led us in the Wilderness, in a land of plain and pit, in a land of waste and the shadow of death, in a land through which no man has passed and where no man has settled.'"

⁷ Yet I brought you to a fruitful Land, to eat its fruit and its goodness; but when you came, you contaminated My Land, and made My heritage into an abomination. ⁸ The Kohanim did not say, 'Where is HASHEM?'; — even those charged with teaching the Torah did not know Me; the shepherd-kings rebelled against Me; and the prophets prophesied in the name of the Baal-idols; and they went after that which cannot avail.

⁹ Therefore I will again contend with you — the word of HASHEM — and with your children's children will I contend.

¹⁰ Traverse the isles of the Kittites and see, send forth unto Kedar and consider deeply, and see whether there has occurred such as this. ¹¹ Has a nation exchanged its gods — though they be not gods; yet My people has exchanged its Glory for that which cannot avail. ¹² Mourn, O heavens, over this; rage forth in storm, send forth great devastation — the word of HASHEM. ¹³ For My people has perpetrated two evils: Me have they forsaken, the Source of living waters; to dig for themselves cisterns, broken cisterns that cannot hold water.

¹⁴ Is Israel a slave? Is he born to a housemaid? Why has he

מפניהם פן אחתך לפניהם: יי ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחומות נחשת על- כל הארץ למלכי יהודה לשריה לכהניה ולעם הארץ: יט ונלחמו אליך ולא יובלדו לך כי אתה אני גאם יהודה להצילך: כ איהי דבר יהודה אלי לאמר: כ הלך וקראת באוני ירושלם לאמר בה אמר יהודה וזכרתי לך חסד נעוניתך אהבת כלולתך לכתך אחרי במדבר בארץ לא ורועה: ג קדש ישראל ליהודה ראשית תבואתה כל-אכליו יאשמו רעה תבא אליהם גאם יהודה:

ב ד שמעו דבר יהודה בית יעקב וכל משפחות בית ישראל: ה ה אמר יהודה מה-מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי וילכו אחרי ההבל ויהבלו: ו ולא אמרו איה יהודה המעלה אתנו מארץ מצרים המוליך אתנו במדבר בארץ ערבה ושוחה בארץ ציה וצלמנות בארץ לא-עבר בה איש ולא ישב אדם שם: ז ואביא אתכם אל-ארץ הפרמל לאכל פריה וטובה ותבאו ותטמאו את-ארצי ונחלתי שמתי לתועבה: ח הכהנים לא אמרו איה יהודה ותפשי התורה לא ידעוני והרעים פשעו בי והגביאים נבאו בפעל ואחרי לא-יועלו הלכו: ט לכן עד אריב אתכם גאם יהודה ואת-בני בניכם אריב: י כי עברו אי כתיים וראו וקדר שלחו והתבוננו מאד וראו הן היתה כזאת: יא ההימיר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלא יועיל: יב שמו שמנים על-זאת ושערו חרבו מאד גאם יהודה: יג כי-שתיים רעות עשה עמי אתי עזבו מקור מים חיים לחצב להם בארות בארת נשברים אשר לא-יכלו המים: יד העבר ישראל אם יליד בית הוא מדוע הנה

to Me, 'My Father! Master of my youth are You?' (ibid. 3-4); and, "Zion shall be redeemed with justice, and her returnees with righteousness" (Isaiah 1:27).

Haftaras Masei

Jeremiah's theme in this passage is Israel's disloyalty to the God Who saved them from slavery, gave them a Torah and a Land and the values upon which to build lives suffused with accomplishment and greatness. God gave Israel springs flowing with vibrantly flowing teachings, but Israel turned away from them and dug itself cisterns to catch the stagnant water of alien

beliefs; and even those cisterns were broken and unable to contain their filthy contents, because the dogmas for which Israel exchanged its eternal Torah are themselves always being modified and rejected in favor of other beliefs that do not fulfill their adherents, either. God cries out in anguish through the throat of Jeremiah, "For My people have perpetrated two evils: [1] Me they have forsaken, the Source of living waters; [2] to dig for themselves cisterns, broken cisterns that cannot hold water." The Sages say that God lamented, "If they had forsaken only Me, but had kept the Torah, its spiritual light would have influenced them to return to the path of righteousness." But they

become prey?¹⁵ Young lions have roared at him, they have given out their voice; they have laid his land a waste, devastated his cities, without inhabitant.¹⁶ Even the people of Noph and Tahpanhes smash your skull.¹⁷ Is this not what you do to yourself; by forsaking HASHEM, your God, when He leads you on the way?

¹⁸ And now, what is there for you on the road to Egypt — to drink the water of Shihor? And what is there for you on the road to Assyria — to drink the water of the [Euphrates] River?¹⁹ Your evil shall castigate you; your waywardness shall chasten you; know and see that evil and bitter is your forsaking of HASHEM, your God, and that awe of Me was not upon you — the word of my Lord, HASHEM/ELOHIM, Master of Legions.

²⁰ For from of old have I broken your yoke, I have removed your reins, and you said, 'I will not transgress!' — yet upon every lofty hill, and under every vigorous tree, you wander like a harlot.²¹ I had planted you a noble vine, full of true seed; how, then, have you transformed yourself before Me into a degenerate alien vine?²² Even were you to wash yourself with natron, and use much soap upon yourself, your iniquity is as the mark of a stain before Me — the word of my Lord, HASHEM/ELOHIM.

²³ How can you say, 'I have not become contaminated; after the Baal-idols have I not gone?' See your way in the Valley [of Peor]; know what you have done [to this day], like a fleet dromedary bound in her ways.²⁴ Like a wild-donkey well acquainted with the wilderness, that in the passion of her soul inhales the wind; [when] her lust [overwhelms her], who can reform her? Those who seek her should not weary themselves for in her [final] month [of pregnancy] they will find her.²⁵ [The prophets told you that by remaining faithful you would] withhold your foot from barefooted [exile], and your throat from thirst; but you said, 'I do not care! No! For I have loved strangers and after them will I go.'²⁶ As the shame of a thief when he is discovered, so has the House of Israel been shamed — they, their kings, their princes, and their [idolatrous] priests and their [false] prophets.²⁷ They say to the wood, 'You are my father,' and to the stone, 'You gave birth to us;' for they have turned unto Me their back and not their face; yet in the time of their distress, they will say, 'Arise and save us!'²⁸ So where are your gods that you made for yourself? Let them arise, if they can save you in the time of your distress; for as the number of your cities was [the number of] your gods, O Judah."

Some congregations conclude the Haftarah here. Ashkenazim recite one more verse (3:4):

3 ⁴ Will you not from this time call to Me, "My Father! Master of my youth are You?"

Sephardim recite two more verses (4:1-2):

4 ¹ If you will return, O Israel — the word of HASHEM — to Me shall you return; and if you will remove your abominations from before Me and you will not stray; ² but you will swear, "As HASHEM lives!" in truth, in justice, and in righteousness, then shall the nations bless themselves in Him, and in Him shall they praise themselves.

When Rosh Chodesh Av falls on Shabbos, some congregations add the first and last verses of the Haftarah for Shabbos Rosh Chodesh, page 1214.

לְבֹ: טו עָלָיו יִשְׁאֲגוּ כְּפָרִים נִתְּנוּ קוֹלָם וַיִּשְׁתִּיחוּ
אֶרְצוֹ לְשֹׁמֵה עָרָיו נִצְתּוּ [נִצְתָה כִי] מִבְּלִי יִשְׁבֹּ:
טז גַּם־בְּנֵי־נֹף וְתַחֲפָנֶחַס [וְתַחֲפָנֶס כִי] יִרְעוּ קִדְקִד:
יז הֲלוֹא־זֹאת תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עֹזְבֹךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בַּעַת מוֹלֶכְךָ בְּדֶרֶךְ: יח וְעַתָּה מִה־לָּךְ לְדֶרֶךְ מִצְרַיִם
לְשִׁתּוֹת מִי שְׁחֹר וּמִה־לָּךְ לְדֶרֶךְ אֲשׁוּר לְשִׁתּוֹת
מִי נָהָר: טט תִּסְרָךְ רַעַתְךָ וּמִשְׁבוֹתֶיךָ תוֹכַחְךָ וְדַעִי
וְרֹאִי כִי־רַע וּמָר עֹזְבֹךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלֹא
פָּחַדְתִּי אֵלַיךְ נֹאם־אֲדֹנִי יְהוָה עֲבֹאת: כ כי מֵעוֹלָם
שִׁבְרְתִי עֲלֶיךָ נִתְּקִי מוֹסְרוֹתֶיךָ וְתֹאמְרִי לֹא אֶעֱבֹר
[אֲעֹבֵד כִי] כִי עַל־כָּל־גִּבְעָה גְבוּהָה וְתַחַת כָּל־עֵץ
רַעֲנָן אָתָּה צִעָה וְזָה: כא וְאֵנֹכִי נִטְעַתִּיךָ שׁוֹרֵק כָּל־הָ
זֶרַע אֲמַת וְאִיךָ נִהַפְכְתָּ לִי סוּרֵי הַגֶּפֶן נִכְרִיָה:
כב כי אִם־תִּכְבֹּסִי בְּנֹתָר וְתִרְבִּי־לָךְ בְּרִית נִכְתָּם
עוֹנָךְ לִפְנֵי נֹאם אֲדֹנִי יְהוָה: כג אִיךָ תֹאמְרִי לֹא
נִטְמַאתִי אַחֲרֵי הַבַּעֲלִים לֹא הִלַּכְתִּי רֹאִי דְרָכָךְ
בְּנִיָּא דַעִי מִה עָשִׂית בְּכָרָה קִלְה מִשְׁרַכְת דְּרִכִּיָה:
כד פָּרָה | לְמַד מְדַבֵּר בְּאֵת נִפְשָׁה [נִפְשׁו כִי] שְׁאִפְּהָ
רוּחַ תִּאֲנֶתָה מִי יִשְׁבִּינָה כָּל־מִבְקָשֶׁיהָ לֹא יִיעֲפֹ
בְּחִדְשָׁה יִמְצְאוּנָה: כה מִנְעִי רִגְלֶךָ מִיַּחַף וּגְרוּנֶךָ
[וּטְרוּנֶךָ כִי] מִצְמָאָה וְתֹאמְרִי נֹאש לֹא כִי־אֶהְבֵּתִי
זָרִים וְאֶחְרִיהֶם אֵלַי: כו כְּבִשְׁת גִּבְבִּי כִי יִמְצֵא
בֶן הַבִּישׁוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה מַלְכֵיהֶם שְׂרִידֵיהֶם
וְכֹהֲנֵיהֶם וְנְבִיאֵיהֶם: כז אֲמַרְיִם לַעֲץ אָבִי אָתָּה
וְלֹאֲבֹן אָתָּה יִלְדִתְנִי [יִלְדִתְנִי כִי] כִי־פָנּוּ אֵלַי עָרְךָ
וְלֹא פָנִים וּבַעַת רַעַתְךָ יֹאמְרוּ קוֹמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ:
כח וְאִיָּה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּךְ יִקְוֹמוּ אִם־יִוֹשִׁיעוּךָ
בַּעַת רַעַתְךָ כִּי מִסְפֵּר עָרֶיךָ הֵיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוָה:

ג ד הֲלוֹא מַעֲתָה קָרָאת [קִרְאתִי כִי] לִי אָבִי אֲלֹהִי וְעָרִי
אָתָּה:

ד א אִם־תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל | נֹאם־יְהוָה אֵלַי תָּשׁוּב וְאִם־
תִּסְרִי שְׁקוּצִיךָ מִפְּנֵי וְלֹא תִנּוּד: ה וְנִשְׁבַּעְתָּ חֵי־יְהוָה
בְּאֲמַת בְּמִשְׁפָּט וּבְצִדְקָה וְהִתְבְּרָכוּ בּו גוֹיִם וְבו
יִתְהַלְלוּ:

did not. They traded the Torah for false beliefs, and so denied themselves the cure for their malady. What remained? Let your

gods save you, if they can, Jeremiah challenged. They could not. The destruction and exile ensued.

HAFTARAS DEVARIM / הפטרת דברים

ישעיה א:א-כו / Isaiah 1:1-27

¹ The vision of Isaiah son of Amoz, which he saw concerning Judah and Jerusalem, in the days of Uzziah, Jotham, Ahaz and Hezekiah, kings of Judah: ² Hear, O heavens, and give ear, O earth, for HASHEM has spoken: Children have I raised and exalted, but they have rebelled against Me. ³ An ox knows his owner, and a donkey his master's trough; Israel does not know, My people does not perceive. ⁴ Woe! O sinful nation, people weighed down by iniquity, offspring of evil, destructive children; they have forsaken HASHEM, they have angered the Holy One of Israel, they have turned away backward. ⁵ For what would you be smitten, when you still continue waywardly, each head with sickness, each heart in pain? ⁶ From the foot's sole to the head, nothing in it is whole: sword slash, contusion, and festering wound; they have not medicated, and they have not bandaged, and it was not softened with oil. ⁷ Your country is desolate, your cities are burned with fire, your land — before you strangers consume it; it is desolate as if overturned by strangers. ⁸ The daughter of Zion shall be left like a [deserted] watchman's booth in a vineyard, like a shed in a gourd garden, like a city under siege. ⁹ Had not HASHEM, Master of Legions, left us a trace of a remnant, we would have been like Sodom, we would have resembled Gomorrah.

¹⁰ Hear the word of HASHEM, O chiefs of Sodom; give ear to the Torah of our God, O people of Gomorrah. ¹¹ Why do I need your numerous sacrifices? — says HASHEM — I am satiated with elevation-offerings of rams and the choicest of fattened animals; and the blood of bulls and sheep and he-goats I do not desire. ¹² When you come to appear before Me — who sought this from your hand, to trample My courtyards? ¹³ You shall not continue to bring a worthless meal-offering — incense of abomination is it unto Me; [New] Moon and Sabbath, calling of convocation, I cannot abide mendacity with assemblage. ¹⁴ Your [New] Moons and your appointed festivals, My soul hates; they have become a burden upon Me [that] I am weary of bearing. ¹⁵ And when you spread your hands [in prayer], I will hide My eyes from you; even if you were to increase prayer, I do not hear; your hands are full of blood. ¹⁶ Wash yourselves, purify yourselves, remove the evil of your doings from before My eyes; desist from doing evil. ¹⁷ Learn to do good, seek justice, strengthen the victim, do justice for the orphan, take up the cause of the widow.

¹⁸ Go forth, now, let us reason together — says HASHEM — if your sins will be like scarlet, they will whiten like snow, if they have reddened like crimson, they will become as wool. ¹⁹ If you will be willing and you will obey, you shall eat the goodness

א א חזון ישעיהו בן-אמוץ אשר חזה על-יהודה וירושלם בימי עזיהו יותם אחז והזקיהו מלכי יהודה: ב שמעו שמים והאזיני ארץ כי יהיה דבר בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי: ג ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן: ד הוי א גוי חטא עם כבד עון ורע מרעים בנים משחיתים עזבו את-יהודה נאצו את-קדוש ישראל נזרו אחר: ה על מה תכו עוד תוסיפו סרה כל-ראש לחלי וכל-לֵב דני: ו מכף-רגל ועד-ראש אין-בו מתם פצע וחבורה ומכה טריה לא-זרו ולא חפשו ולא רכבה בשמן: ז ארצכם שממה עריכם שרפות אש אדמתכם לנגדכם ורים אכלים אתה ושממה כמהפכת ורים: ח ונותרה בת-ציון כסכה בכרם כמלונה במקשה כעיר נצורה: ט לולי יהיה צבאות הותיר לנו שריר כמעט כסרם היינו לעמרה דמינו: י שמעו דבר-יהודה קציני סדם האזינו תורת אלהינו עם עמרה: יא למה לי רב-זבחיכם יאמר יהוה שבעתי עלות אילים וחלב מריאים ודם פרים ובכשים ועתודים לא חפצתי: יב כי תבאו לראות פני מי-בקש ואת מידכם רמס חצרי: יג לא תוסיפו הביא מנחת-שוא קטרת תועבה היא לי חדש ושבת קרא מקרא לא-אוכל און ועצרה: יד חדשיכם ומעריכם שגאה נפשי היו עלי לטרח נלאיתי נשא: טו ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי-תרכו תפלה אינני שמע ידיכם דמים מלאו: טז רחצו הזכו הסירו רע מעלליכם מנגד עיני חדלו הרע: יז למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ שפטו יתום ריבו אלמנה: יח לכורנא ונוכחה יאמר יהוה אם-יהיו חטאיכם בשנים כשלג ילבינו אם-יאדימו כתולע כצמר יהיו: יט אם-תאבו ושמעתם טוב

Haftaras Devarim

This Haftarah, the final one of the "three of affliction," is always read on the Sabbath that precedes Tishah B'Av. As R' Mendel Hirsch points out, the prophet does not lament because the Beis HaMikdash was destroyed; rather, he laments over the underlying causes of that destruction. And this annual lesson serves to focus the national mourning of Tishah B'Av not to the past but to the present. It is not enough to bemoan the great loss suffered by our people with the Destruction of our Land, our Holy City, and our Holy Temple. We must use our mourning as a way of initiating an examination of our present-day feelings, thoughts and deeds. What have we done to eliminate the attitudes and practices that thousands of years ago sent our ancestors into exile — not once,

but twice? How have we improved our approach to the Divine Service as a way of life, a life devoted to duty rather than a substitute for it? Are our verbal offerings, like the animal-offerings described by the prophet, merely perfunctorily performed rituals, never internalized, never spoken from the heart, just from the lips and outward? And, as R' Hirsch puts it, "Is our Jewish contemporary present already so deeply imbued with the Jewish spirit, so filled with the Jewish way of thinking, with knowledge of Judaism, with knowledge of the all-comprising and deep contents of the Torah that it could form a worthy environment for a Temple of God to be erected in our midst? Does not the gulf between Israel and its God yawn perhaps wider than ever?"

of the land. ²⁰ But if you will refuse and rebel, you shall be devoured by the sword — for the mouth of HASHEM has spoken.

²¹ How has she become a harlot! — faithful city that was full of justice, in which righteousness was wont to lodge, but now murderers. ²² Your silver has become dross, your heady wine mixed with water. ²³ Your princes are wayward and associates of thieves; the whole of them loves bribery and pursue [illegal] payments; for the orphan they do not do justice, the cause of the widow does not come unto them.

²⁴ Therefore — the word of the Lord, HASHEM, Master of Legions, Mighty One of Israel — O, how I will ease Myself of My adversaries, and how I will avenge Myself of My enemies. ²⁵ I will return My hand upon you, and refine as with tye your dross, and I will remove all your base metal. ²⁶ Then I will return your judges as in earliest times, and your counselors as at first, after that you shall be called City of Righteousness, Faithful City. ²⁷ Zion shall be redeemed with justice, and her returnees with righteousness.

הָאָרֶץ תֹּאכְלוּ: כִּי וְאִם תִּמְאָנוּ וּמִרִיתֶם חֶרֶב תֹּאכְלוּ
כִּי פִי יְהוָה דָּבַר: כִּי אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה קִרְיָה נְאֻמָּה
מִלְאֲתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלְדוּ בָּהּ וְעַתָּה מִרְצָחִים: כִּבְכֶּסֶף
הָיָה לְסִינִים סִבָּאָר מְהוּל בְּמִים: כִּג שָׁרִיף סוֹרְרִים
וְחִבְרֵי גִנְבִים כָּלֹּ אֲהָב שָׂחַד וְרָדַף שְׁלֹמֹנִים יְתוֹם לֹא
יִשְׁפֹּטוּ וְרִיב אֶלְמָנָה לֹא יִבְּאוּ אֲלֵיהֶם: כִּד לֶכֶן נֹאֵם
הָאֲדוֹנָן יְהוָה צְבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל הוּא אֲנַחֵם מִצָּרֵי
וְאֲנַקְמָה מֵאוֹיְבָי: כִּה וְאִשִּׁיבָה יָדִי עָלֶיךָ וְאֶצְרֶךָ בְּבָר
סִינִיךָ וְאֶסִּירָה כָּל־בְּדִילֶיךָ: כִּו וְאִשִּׁיבָה שְׁפָטֶיךָ
בְּבִרְאשָׁה וְיַעֲצִיר בְּבִתְחִלָּה אַחֲרֵי־כֵן יִקְרָא לָךְ עִיר
הַצֶּדֶק קִרְיָה נְאֻמָּה: כִּז צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדָּה וְשִׁבָּהּ
בְּצִדְקָה:

HAFTARAS VA'ESCHANAN / הפטרת ואתחנן

Isaiah 40:1-26 / ישעיה מא"כ

¹ Comfort, comfort My people — says your God. ² Speak to the heart of Jerusalem and proclaim to her that her time [of exile] has been fulfilled, that her iniquity has been conciliated, for she has received from the hand of HASHEM double for all her sins.

³ A voice calls in the wilderness, "Clear the way of HASHEM; make a straight road in the plain, a highway for our God. ⁴ Every valley shall be raised, and every mountain and hill shall be made low, the crooked shall become straight and the rugged a level low land. ⁵ Revealed shall be the glory of HASHEM, and all flesh as one shall see that the mouth of HASHEM has spoken."

⁶ The Voice says, "Proclaim!" and he says, "What shall I proclaim?" — "All flesh is grass, and all its kindness like the flower of the field. ⁷ The grass shall wither, the flower shall fade, for the breath of HASHEM has blown upon it; in truth, the people is grass. ⁸ The grass shall wither, the flower shall fade, but the word of our God shall stand forever."

⁹ Get yourself upon a high mountain, O herald unto Zion; raise your voice in power, O herald unto Jerusalem, raise [it], fear not, say to the cities of Judah, "Behold, your God!" ¹⁰ Behold! My Lord, HASHEM/ELOHIM, shall come with strength, and His arm will rule for Him; behold! His recompense is with Him, and His wage is before Him, ¹¹ like a shepherd would graze his flock, would gather lambs in his arm and carry [them] in his bosom, would lead the nurslings.

¹² Who has measured the waters in His fist, and meted out the Heavens with the span, and counted in large volume the dust of

מ אֲנַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמֶר אֱלֹהֵיכֶם: כִּדְבָרוֹ עַל־
לֵב יְרוּשָׁלַם וּקְרָאוּ אֲלֶיהָ כִּי מִלְאָה צְבָאָה כִּי נִרְצָה
עֲוֹנָהּ כִּי לִקְחָה מִיַּד יְהוָה כְּפָלִים בְּכָל־חַטֹּאתֶיהָ:
יִקוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פִּנּוּ דֶּרֶךְ יְהוָה יִשְׂרוּ בְּעֶרְבָה
מִסְלָה לְאַלְהֵינוּ: דְּכָל־גִּיא יִנְשָׂא וְכָל־הָר וְגִבְעָה
יִשְׁפְּלוּ וְהָיָה הָעֶקֶב לְמִישׁוֹר וְהִרְכָּסִים לְבָקָעָה:
הַנִּגְלָה בְּבוֹד יְהוָה וְרָאוּ כָּל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִי
יְהוָה דָּבַר: וְקוֹל אֹמֵר קָרָא וְאָמַר מֶה אֶקְרָא כָּל־
הַבָּשָׂר חֲצִיר חֲצִיר וְכָל־חֲסִדּוֹ בְּצִיץ הַשָּׂדֶה: זִיבֵשׁ
חֲצִיר נָבֵל צִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה נִשְׂבָּה בּוֹ אֲבֹן חֲצִיר
הָעֵם: חִיבֵשׁ חֲצִיר נָבֵל צִיץ וְדָבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוֹם
לְעוֹלָם: ט עַל־הָר גְּבוּהָ עָלִי־לָךְ מִבְּשָׂרְתָּ צִיּוֹן הִרְיָמִי
בְּכַח קוֹלְךָ מִבְּשָׂרְתָּ יְרוּשָׁלַם הִרְיָמִי אֶל־תִּיָּלֵאִי
אֹמְרִי לְעָרִי יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם: י הִנֵּה אֲרֹגִי
יְהוָה בְּחֹזֶק יְבוֹא וּזְרַעוּ מִשְׁלָה לּוֹ הִנֵּה שָׂכְרוּ
אֹתוֹ וּפְעַלְתּוֹ לִפְנֵי: יא בְּרַעְיָה עֲדָרוּ יִרְעָה בְּזִרְעוֹ
יִקְבֹּץ טְלָאִים וּבְחִיקוֹ יִשָּׂא עֲלוֹת יְנֵהָ: יב מִי־מִדָּר
בְּשַׁעְלוֹ מִים וְשָׁמַיִם בְּזֶרֶת תִּכֹּן וְכָל בְּשָׁלֵשׁ עָפָר

Haftaras Va'eschanan

The *Haftaros* of the seven Sabbaths between Tishah B'Av and Rosh Hashanah are called נְחֻמָּתוֹת שִׁבְעָ, the seven of consolation. They contain prophecies that offered the people comfort and hope after the Destruction of the First Temple. They are all taken from the later chapters of *Isaiah*, whose prophecies were "half affliction, half consolation." As with the three *Haftaros* of affliction, the seven of consolation are not related to the weekly *Sidrah*.

Interestingly, two of these *Haftaros* (those of *Ki Setzei* and *Re'eh*) have already been read earlier in the year as the *Haftarah* of *Noach*.

The Midrash (*Pesikta Rabbasi* 30:30) states that God will appoint Abraham as His emissary to comfort Jerusalem. But Jerusalem will not be comforted. God will then send Isaac, but with the same results. Jacob and Moses will fare no better. Seeing that Jerusalem refuses to be comforted by its Patriarchs, God will then approach to comfort the city.

This Midrash is hinted at in the opening verses of the first four of the *Haftaros* of consolation: "Comfort, comfort My people," says your God [to Abraham, Isaac, Jacob and Moses]. "Speak to the heart of Jerusalem . . ."

But Zion said, "HASHEM has forsaken me; that's why He has not

the earth, and weighed mountains in a scale and hills in a balance? ¹³ Who has meted out the spirit of HASHEM? Who is His man of counsel that he might let Him know? ¹⁴ With whom did He seek counsel and give him insight, and teach him in the path of justice, and teach him knowledge, and the way of understanding let him know? ¹⁵ Behold! the nations are like a bitter drop from a bucket, and as the dust on the balance are they considered; behold! the islands are like castaway dust. ¹⁶ And the Lebanon is not sufficient kindling; and its beasts are not sufficient for burnt-offerings.

¹⁷ All the nations are as nothing before Him, as nothingness and emptiness are they considered by Him. ¹⁸ To whom can you liken God? And what likeness can you arrange for Him? ¹⁹ The graven image, the artisan's casting, that the [gold]smith overlaid with gold and the [silver]smith with silver chains? ²⁰ The pauper sets aside, he chooses wood that will not rot; he seeks for himself a wise artisan, to prepare an idol that cannot move. ²¹ Do you not know? Have you not heard? Has it not been told to you from the first? Have you not understood [Who fashioned] the foundations of the earth? ²² It is He Who sits on the circumference of the earth, and [Who views] its inhabitants as locusts; He Who spreads the heavens like a thin curtain, and stretches them like a tent to dwell [in]. ²³ He Who gives over officers for nought; judges of land He made like emptiness; ²⁴ even as if they were not planted, even as if they were not sown, even as if their stock was not rooted in the ground; and also should He blow on them, they would dry up, and a stormwind would carry them away like stubble.

²⁵ And to whom can you liken Me? And [to whom] shall I be equal? — says the Holy One.

²⁶ Raise your eyes on high and see Who created these: He brings forth their legions by number; He calls them all by name; because of His abundant might and powerful strength, there is not missing even one.

הָאָרֶץ וְשָׂקַל בְּפֶלֶס הַיָּם וַיִּגְבְּעוּת בְּמֵאֲוֹנֵיהֶם; יִמְיֵיתָן אֶת־רוּחַ יְהוָה וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֵנּוּ: יֵאָתֶּמֶי נֹעֵץ וַיְבִינֵהוּ וַיִּלְמְדֵהוּ בְּאֶרֶחַ מִשְׁפָּט וַיִּלְמְדֵהוּ דַעַת וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת יוֹדִיעֵנּוּ: טו הֵן גֹּיִם בְּכֶמֶר מִדְּלִי וּכְשֹׁחַק מְאֻזִּים נִחְשְׁבוּ הֵן אֵיִים כְּדָק יִטּוֹל: טו וּלְכֻנוֹן אֵין דִּי בְעֵר וְחִיתוֹ אֵין דִּי עוֹלָה: יז כָּל־הַגּוֹיִם כְּאֵין נִגְדוּ מֵאַפְס וְתֵהוּ נִחְשְׁבוּ־לֹ: יח וְאֶל־מִי תִדְמִיוֹן אֶל וּמַה־דְּמוּת תַּעֲרֹכּוּ־לֹ: יט הַפֶּסֶל נֶסֶךְ חֲרָשׁ וְצֹרֵף בְּזָהָב יִרְקָעֵנּוּ וּרְתָקוֹת בָּסָף צוֹרֵף: כ הַמִּסְכָּן תְּרוּמָה עֵץ לֹא־יִרְקַב יִבְחַר חֲרָשׁ חֲכָם יִבְקֹשׁ־לֹ לְהַכִּין פֶּסֶל לֹא יָמוּט: כא הֲלוֹא תִדְעוּ הֲלוֹא תִשְׁמְעוּ הֲלוֹא הִגֵּד מֶרֶאשׁ לָכֶם הֲלוֹא הַבְּנוֹתָם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ: כב הִישֵׁב עַל־חוּג הָאָרֶץ וַיִּשְׁפֹּה בַּחֲנֻבִּים הַנוֹטֶה כְּדָק שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם כְּאֶהֱלֹא לְשִׁבְתָּ: כג הַנוֹתֵן רוּזִים לְאֵין שֹׁפְטֵי אֶרֶץ כְּתֵהוּ עֲשֵׂה: כד אֵף בַּל־נִטְעוּ אֵף בַּל־וִרְעוּ אֵף בַּל־שָׂרַשׁ בְּאָרֶץ גֹּזְעָם וְגַם נִשֹּׁף בָּהֶם וַיִּכְשׁוּ וַיִּסְעֲרֵהּ בְּקֶשׁ תִּשְׁאָם: כה וְאֶל־מִי תִדְמִיוֹנִי וְאִשְׁהָ יֹאמַר קְרוּשׁ: כו שְׂאוּ־מְרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי־בְרָא אֱלֹהֵי הַמּוֹצִיא בְּמִסְפָּר צִבְאָם לְכֹלֵם בְּשֵׁם יְקֹרֵא מֶרֶב אוֹנִים וְאִמְיָץ כִּחַ אִישׁ לֹא נִעְדָּר:

הפטרות עקב / HAFTARAS EIKEV

ישעיה מטי"ד – נא:ג / Isaiah 49:14 – 51:3

⁴⁹ ¹⁴ And Zion said, "HASHEM has forsaken me; my Lord has forgotten me." ¹⁵ Can a woman forget her nursing, withdraw from feeling compassion for the child of her womb? Even were these to forget, yet I will not forget you. ¹⁶ Behold! I have engraved you on [My] palms; your [ruined] walls are before Me continuously. ¹⁷ Your children shall hasten [to repent], but your spoilers and your destroyers must depart from you. ¹⁸ Raise your eyes about you and see, all of them assemble, they come to you; [I swear] as I live — the word of HASHEM — that you shall clothe yourself with them all as with jewelry, and adorn yourself with them as a bride. ¹⁹ For your ruins and your desolations

מִי יִדְתָּאמַר צִיּוֹן עֲזַבְנִי יְהוָה וְאֲדֹנִי שָׁכַחְנִי: טו הֲתִשְׁכַּח אִשָּׁה עוֹלָה מֶרְחֶם בֶּן־בִּטְנָה גַם־אֶלֶּה תִשְׁכַּחְנָה וְאֲנֹכִי לֹא אֲשַׁכַּח: טו הֵן עַל־כַּפַּיִם חֻקֶּיךָ וְחֻמֹּתֶיךָ נִגְדִי תָמִיד: יז מִהֲרֵהוּ בְּנֵיךָ מִהֲרִסֶיךָ וּמִחֲרִיבֶיךָ מִמֶּךָ יֵצְאוּ: יח שְׂאִי־סָבִיב עֵינֶיךָ וּרְאִי בָלָם נִקְבְּצוּ בְּאוֹלָךָ חֵי־אֲנִי נָאִם־יְהוָה כִּי כֹלֵם בְּעֵדֶי תִלְבְּשִׁי וְתִקְשְׁרִים כְּכֹלָה: יט כִּי חֲרִבְתֶּיךָ וְשִׁמְמֹתֶיךָ

come to comfort me" (Haftarah of Eikev)

And God replied, "O afflicted, storm-tossed, [you are] unconsoled . . ." (Haftarah of Re'eh). Then, "It is I, I am He Who comforts you" (Haftarah of Shoftim).

Haftaras Eikev

This Haftarah is from the chapter in Isaiah that includes the much-quoted phrase "light to the nations," the privileged position for which God chose Israel and made it His emissary to humanity. But the Jews were to fall from their spiritual pinnacle and would be exiled among the nations, where they would wonder if all was lost and whether their destiny had been discarded in the waste bin of history. Our Haftarah begins with Zion's lament that the exile proves that God has abandoned her, that the covenant of Sinai has

been abrogated. To this, God responds lovingly and movingly that Zion and Jerusalem will yet adorn themselves with their scattered children. God goes on to say that exile alone does not break the bond between Him and Israel. Where is your document of divorce? Where is the bill of sale attesting that He sold you to some creditor? Isaiah, speaking as the eternal Jew, says that he does not feel despair despite the blows and humiliations, for he knows that God will not let him be destroyed, and that the redemption will yet come. So he pleads with his fellow Jews — his neighbors and those who would not be born for millennia — to remember that they are the children of Abraham and Sarah, and that God will comfort them. The Haftarah ends with one of the great lyrical verses in Scripture, and assurance that the wasteland will turn to Eden and dirge to joyous song.

and your spoiled land shall now become cramped with inhabitants, and those who would swallow you up shall be at a far distance. ²⁰ The children of your bereavement shall yet say in your ears, "The place is tight for me; make room for me that I may sit." ²¹ Then you will say in your heart, "Who has begotten me these? For I have been bereaved of children and alone, exiled and wandering. And who has reared these? Behold! I was left by myself; these, where have they been?"

²² For thus said my Lord, HASHEM/ELOHIM: Behold! I will raise My hand toward the nations, and to the peoples will I hoist my banner, and they shall bring your sons in their arms, and your daughters shall be carried on [their] shoulder. ²³ Kings will be your nurturers and their princesses your nurses; with faces to the ground they will prostrate themselves to you; the dust of your feet will they lick; and you shall know that I am HASHEM, that those who hope to Me shall not be ashamed.

²⁴ [You ask,] "Can prey be taken back from a strong one; can the righteous captive escape?" ²⁵ But thus said HASHEM: Even the captive of the strong can be taken back, and the prey of the mighty can escape; I, Myself, will take up your cause, and I, Myself, will save your children. ²⁶ And I will feed your oppressors their own flesh, and as with sweet wine shall they become drunk; then all flesh shall know that I am HASHEM, your Savior and your Redeemer, the Mighty One of Israel.

⁵⁰ ¹ Thus said HASHEM: Where is your mother's divorce document with which I sent her away? Or which of My creditors is it to whom I have sold you? Behold! it is for your iniquities that you have been sold, and for your rebellious transgressions that your mother has been sent away. ² Why is it that [although] I have come, there is no man? [Why is it] that [although] I have called, there is no answer? Is My hand too very short for redemption? Is there no strength in Me to rescue? Behold! by My rebuke I dry up the sea, I set rivers as a desert, their fish-life putrefies for lack of water, and it dies of thirst. ³ I clothe the heavens in black, and make sackcloth their garment.

⁴ My Lord, HASHEM/ELOHIM, has given me a tongue for students, to know, to set a time for one thirsty for the word [of HASHEM]; He arouses [me] — every morning — He arouses [My] ear for me to hear like the students. ⁵ My Lord, HASHEM/ELOHIM, has opened [my] ear for me, and as for me, I did not rebel, I did not turn away backwards. ⁶ My body I gave to the smiters, and my cheeks to the pluckers; my face I did not hide from humiliations and spit. ⁷ For my Lord, HASHEM/ELOHIM, helps me, therefore I was not humiliated; therefore I set my face like flint and I knew that I would not be ashamed. ⁸ My champion is near; whosoever would contend with me, let us stand together; let whosoever is my plaintiff approach me.

⁹ Behold! my Lord, HASHEM/ELOHIM, shall help me; who will condemn me? Behold! they shall all become worn out like a garment; a moth shall devour them.

¹⁰ Who among you fears HASHEM, listening to the voice of His servant? Though he may have walked in darkness with no light for himself, let him trust in the Name of HASHEM, and lean upon his God. ¹¹ Behold! all of you [others] are igniters of fire, girdled with fireworks; go away in the flame of your fire, and in the fireworks you have kindled; from My hand has this come upon you, that you should lie down in sorrow.

⁵¹ ¹ Listen to me, O pursuers of righteousness, seekers of HASHEM; look to the rock from which you were hewn, and to the hollow of the pit from which you were dug. ² Look to

וארץ הרסתה כי עתה תצרי מיושב ורחקו מבלעיה: כ עוד יאמרו באזניה בני שכליה צר-לי המקום גשה-לי ואשבה: כא ואמרת בלבבך מי ילד-לי את-אלה ואני שכולה וגלמונה גלה וסורה ואלה מי גדל הן אני נשארתי לבדי אלה איפה הם: כב כה-אמר אדני יהוה הנה אשא אל-גוים ידי ואל-עמים ארים נסי והביאו בנך בחצן ובנתיה על-כתף תנשאנה: כג והיו מלכים אמניה ושרותיהם מניקתיה אפים ארץ ישתחוה-לה נעפר רגליה ילחכו וידעת כי-אני יהוה אשר לא-יבשו קני: כד היקח מגבור מלקוח ואם-שבי צדיק ימלט: כה כי-כה ו אמר יהוה גם-שבי גבור יקח ומלקוח עריץ ימלט ואת-יריבו אנכי אריב ואת-בניו אנכי אושע: כו והאכלתי את-מוניה את-בשרם וכעסים דמם ישברו וידעו כל-בשר כי אני יהוה מושיעך וגאלך אביר יעקב: נ א כה ו אמר יהוה אי זה ספר בריאות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר-מכרתי אתכם לו הן בעונתיכם נמכרתם וכפשעיהם שלחה אמכם: במדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה הקצור קצרה ידי מפרות ואם-אין-בי כח להציל הן בגערתי אחריב ים אשים נהרות מדבר תבאש דגתם מאין מים ותמת בצמא: ג אלביש שמים קדרות ושק אשים בסותם: ד אדני יהוה נתן לי לשון למודים לדעת לעות את-יעף דבר יעיר ו בבקר בבקר יעיר לי און לשמע כלמודים: ה אדני יהוה פתח-לי און ואנכי לא מריתי אחור לא נסוגתי: ו גולי נתתי למכים ולחיי למרטים פני לא הסתרתי מבלמות ורק: ז ואדני יהוה יעזר-לי על-כן לא נכלמתי על-פן שמתי פני בחלמיש נאדע כי-לא אבוש: ח קרוב מצדיקי מי-יריב אתי נעמדה יחד מי-בעל משפטי יגש אלי: ט הן אדני יהוה יעזר-לי מי-הוא ירשיעני הן כלם כבדו יכלו עש יאכלם: י מי בכם ירא יהוה שמע בקול עבדו אשר ו הלך חשכים ואין נגה לו יבטח בשם יהוה וישען באלהיו: יא הן כלכם קדחי אש מאורי זיקות לבו ו באור אשכם ובזיקות בערתם מיד היתה-זאת לכם למעצבה תשכבון: נא א שמעו אלי רדפי צדק מבקשי יהוה הביטו אל-צור חצבתם ואל-מקבת בור נקרתם: ב הביטו אל-

Abraham your forefather and to Sarah who bore you, for when he was yet one alone did I summon him and bless him and make him many. ³ For HASHEM shall comfort Zion, He shall comfort all her ruins, He shall make her wilderness like Eden and her wasteland like a garden of HASHEM; joy and gladness shall be found there, thanksgiving and the sound of music.

אברהם אביכם ואל-שרה תחוללכם כי-אחד קראתיו ואברכהו וארבהו: ג כי-נחם יהוה ציון נחם כל-חרבתיה וישם מדבריה בעדן וערבתה בגן-יהנה ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה:

HAFTARAS RE'EH / הפטרת ראה

ישעיה נד:יא – נה:ה / Isaiah 54:11 – 55:5

When Rosh Chodesh Elul falls on Shabbos, some congregations read the Haftarah for Shabbas Rosh Chodesh, page 1208.

54 ¹¹ **O** afflicted, storm-tossed, unconsoled one, behold! I shall lay your floor stones upon pearls and make your foundation of sapphires. ¹² I shall make your sun windows of rubies and your gates of garnets, and your entire boundary of precious stones. ¹³ All your children will be students of HASHEM, and abundant will be your children's peace. ¹⁴ Establish yourself through righteousness, distance yourself from oppression for you need not fear it, and from panic for it will not come near you. ¹⁵ Behold! One need fear indeed if he has nothing from Me; whoever aggressively opposes you will fall because of you. ¹⁶ Behold! I have created the smith who blows on a charcoal flame and withdraws a tool for his labor, and I have created the destroyer to ruin. ¹⁷ Any weapon sharpened against you shall not succeed, and any tongue that shall rise against you in judgment you shall condemn; this is the heritage of the servant of HASHEM, and their righteousness is from Me, the words of HASHEM.

55 ¹ **H**o, everyone who is thirsty, go to the water, even one who has no money; go buy and eat, go and buy without money and without barter, wine and milk. ² Why do you weigh out money for that which is not bread and [fruit of] your toil for that which does not satisfy? Listen well to Me and eat what is good, and let your soul delight in abundance. ³ Incline your ear and come to Me, listen and your soul will rejuvenate; I shall seal an eternal covenant with you, the enduring kindnesses [promised] David. ⁴ Behold! I have appointed him a witness to the regimes, a prince and a commander to the regimes. ⁵ Behold! A nation that you did not know will you call, and a nation that knew you not will run to you, for the sake of HASHEM, your God, the Holy One of Israel, for He has glorified you!

When Rosh Chodesh Elul falls on Sunday and Monday, some congregations add the first and last verses of the Haftarah for Shabbas Erev Rosh Chodesh, page 1214. When Rosh Chodesh Elul falls on Shabbos and Sunday, some congregations add the first and last verses of the Haftaros for Shabbas Rosh Chodesh and Shabbas Erev Rosh Chodesh, page 1214.

HAFTARAS SHOFTIM / הפטרת שופטים

ישעיה נא:יב – נב:יב / Isaiah 51:12 – 52:12

51 ¹² **I**t is I, I am He Who comforts you; who are you that you should be afraid of a man who shall die and of the son of man who shall be set as grass? ¹³ And you have forgotten HASHEM, your Maker, Who spread out the heavens and Who set the base of the earth; yet you are continually in terror, the whole day, of the oppressor's fury as if he were preparing to destroy; where then

נא יב אגנכי אגנכי הוא מנחמכם מי-את ותיראי מאנוש ימות ומבן-אדם חזיר ינתן: יי ותשכח יהוה עשך נוטה שמים ויסד ארץ ותפחד תמיד כל-היום מפני חמת המציק באשר כונן להשחית ואיה

Haftaras Re'eh

In a lyrical prophecy of Messianic times, Isaiah speaks of a world where the currency will be righteousness, where the defense will be faith in God, and where sustenance will be bought with obedience to the word of God. The leader of Israel will be the offspring of David, and the nations of the world will flock to him and his nation — because all will recognize that God has glorified Israel.

Haftaras Shoftim

The prophet alternates between vivid descriptions of suffering and lyrical evocations of joy and fulfillment for this is a microcosm of Israel's history: no matter how dire the situation, hope is always at hand. Indeed, it is a principle of Israel's faith that Messiah can come at any moment, and if so, while pondering the causes of exile and pain, we must always remember that God declares to

shall be the oppressor's fury? ¹⁴ The wanderer shall be soon released, and shall not die in the pit, nor shall his bread be lacking. ¹⁵ And I am HASHEM, your God, Who stirs up the sea and its waves rage — HASHEM, Master of Legions, is His Name. ¹⁶ And I have placed My words in your mouth, and with the shade of My hand have I covered you, to implant the heavens and to set a base for the earth and to say unto Zion, "You are My people!"

¹⁷ Awaken yourself! Awaken yourself! Arise, O Jerusalem, you who have drunk from the hand of HASHEM the cup of His fury, the phial of the cup of stupefaction have you drunk, have you drained. ¹⁸ There is no guide for her among all the children she has borne; there is no one holding her hand among all the children she has reared. ¹⁹ Two [are the calamities] that have befallen you; who will bewail you? The plunder and the breakage, the hunger and the sword; with whom shall I comfort you? ²⁰ Your children have fainted, they lie at the head of all streets like a netted wild ox; they are full with HASHEM's fury, with your God's rebuke. ²¹ Therefore, listen now to this, O afflicted one, drunk, but not with wine.

²² Thus said your Lord, HASHEM, and your God Who will contend for His people: Behold! I have taken from your hand the cup of stupefaction, the phial of the cup of My fury; no longer shall you drink from it again. ²³ But I will put it into the hand of your tormentors, who have said to you, "Prostrate yourself, that we may step over you," who set your body as the ground and as the street for wayfarers.

52 ¹ Wake up! Wake up! Don your strength, O Zion, don the garments of your splendor, O Jerusalem, the Holy City, for no longer shall there enter into you any uncircumcised or contaminated person. ² Shake the dust from yourself, arise, enthrone yourself, O Jerusalem; undo the straps on your neck, O captive daughter of Zion.

³ For thus said HASHEM: Without price were you sold, so you shall not be redeemed with money.

⁴ For thus said my Lord, HASHEM/ELOHIM: Egypt! My people went down at first to sojourn there, and Assyria oppressed them without cause. ⁵ And now, what do I have here — the word of HASHEM — that My people was purchased without price; those who rule over him praise themselves — the word of HASHEM — and continuously, all day, My Name is blasphemed. ⁶ Therefore, My people shall know My Name — therefore, on that day — for I am the One Who speaks, here I am!

⁷ How beautiful ascending the mountains are the footsteps of the herald making heard, "Peace!" heralding, "Good!" making heard, "Salvation!" saying unto Zion, "Your God has reigned!" ⁸ The voice of your lookouts, they have raised a voice, together shall they sing glad song, for every eye shall see when HASHEM returns to Jerusalem. ⁹ Burst forth in joy, sing glad song together, O ruins of Jerusalem, for HASHEM shall comfort His people; He has redeemed Jerusalem. ¹⁰ HASHEM has bared His holy arm to the eyes of the nations, and all ends of the earth shall see the salvation of our God.

¹¹ Turn away! Turn away! Go forth from there! A contaminated person shall you not touch! Go forth from within it! Cleanse yourselves, O bearers of the vessels of HASHEM. ¹² But it is not in haste that you shall go forth; nor shall you go in flight; for HASHEM shall go before you, and the God of Israel shall be your rear guard.

חמת המציק: ה מהר צעה להפתח ולא ימות לשחת ולא יחסר לחמו: ה ואנכי יהוה אלהיך רגע הם ויהיו גליו יהוה צבאות שמו: ה ואשם דברי בפיך ובצל ידי כסיתוך לנטע שמים ולסד ארץ ולאמר לציון עמי אתה: ה התעוררי התעוררי קומי ירושלם אשר שתית מיד יהוה את כוס חמתו את קבעת כוס התרעלה שתית מצית: ה אין מנהל לה מכל בנים גילה ואין מחזיק ביה מכל בנים גילה: ה שמים הגה קראתוך מי יגד לך השד והשבר והרעב והחרב מי אנחמך: ה בניה עלפו שכבו בראש כל חוצות כחוא מכמר המלאים חמת יהוה גערת אלהיך: ה לכן שמעי נא זאת עניה ושכרת ולא מיין: ה כה אמר ארניה יהוה ואלהיך יריב עמו הגה לקחתי מידך את כוס התרעלה את קבעת כוס חמתי לא תוסיפי לשותותה עוד: ה ושמתיך ביד מזג אשר אמרו לנפשך שחי ונעברה ותשימי בארץ גור וכחוז לעברים: ה א עורי עורי לבשי עור ציון לבשי בגדי תפארתך ירושלם עיר הקדש כי לא יוסיף יבא גר עוד ערל וטמא: ה התנערי מעפר קומי שבי ירושלם התפתחי [התפתחו כ] מוסרי צנאך שביה בת ציון: ה כי כה אמר יהוה חנם נמכרתם ולא בבסוף תגאלו: ה כי כה אמר ארני יהוה מצרים ירד עמי בראשנה לגור שם ואשור באפס עשקו: ה ועתה מה לי פה נאם יהוה כי לקח עמי חנם משלו הייללו נאם יהוה ותמיד כל היום שמי מנאץ: ו לכן ידע עמי שמי לכן ביום ההוא כי אני יהוה המדבר הנני: מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אמר לציון מלך אלהיך: ה קול צפיר נשאו קול יחדו ורגנו כי עין בעין יראו בשוב יהוה ציון: ה פצחו רגנו יחדו חרבות ירושלם כי נחם יהוה עמו גאל ירושלם: ה חשף יהוה את זרוע קדשו לעיני כל הגוים וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו: ה סורו סורו צאו משם טמא אל תגעו צאו מתוכה הגרו נשאי כלי יהוה: ה כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו כי הלה לפניכם יהוה ומאספכם אלהי ישראל:

us constantly, "It is I, I am He Who comforts you." The day will yet come when Israel will hear God calling out joyously to Jerusalem. "Wake up! Wake up! Don your strength, O Zion, don the garments of your splendor, O Jerusalem . . ." Exile is most painful when there is no tomorrow, but not when we take to heart that God remembers

us and longs for our return. Prophecies such as these have firmed Jews when their enemies tried to break them. Israel's national existence has always been brightened by the knowledge that God is close at hand, longing for us to let Him bring the herald to proclaim. "Peace!" "Good!" "Salvation!"

HAFTARAS KI SEITZEI / הפטרת כי תצא

Isaiah 54:1-10 / ישעיה נד:א-י

54 ¹ Sing out, O barren one, who has not given birth, break out into glad song and be jubilant, O one who had no labor pains, for the children of the desolate [Jerusalem] outnumber the children of the inhabited [city] — said HASHEM. ² Broaden the place of your tent and stretch out the curtains of your dwellings, stint not; lengthen your cords and strengthen your pegs. ³ For southward and northward you shall spread out mightily, your offspring will inherit nations, and they will settle desolate cites. ⁴ Fear not, for you will not be shamed, do not feel humiliated for you will not be mortified; for you will forget the shame of your youth, and the mortification of your widowhood you will remember no more. ⁵ For your Master is your Maker — HASHEM, Master of Legions is His Name; your Redeemer is the Holy One of Israel — God of all the world shall He be called. ⁶ For like a wife who had been forsaken and of melancholy spirit will HASHEM have called you, and like a wife of one's youth who had become despised — said your God. ⁷ For but a brief moment have I forsaken you, and with abundant mercy shall I gather you in. ⁸ With a slight wrath have I concealed My countenance from you for a moment, but with eternal kindness shall I show you mercy, said your Redeemer, HASHEM.

⁹ For like the waters of Noah shall this be to Me: as I have sworn never again to pass the waters of Noah over the earth, so have I sworn not to be wrathful with you or rebuke you. ¹⁰ For the mountains may be moved and the hills may falter, but My kindness shall not be removed from you and My covenant of peace shall not falter — says the One Who shows you mercy, HASHEM.

If Rosh Chodesh Elul had fallen on Parashas Re'eh, congregations that read the *Haftarah* for Shabbas Rosh Chodesh instead of סעודה, conclude the *Haftarah* for Parashas Ki Seitzei with סעודה (page 1199).

HAFTARAS KI SAVO / הפטרת כי תבוא

Isaiah 60:1-22 / ישעיה ס:א-כב

60 ¹ Arise! Shine! For your light has arrived, and the glory of HASHEM has shined upon you. ² For, behold! Darkness shall cover the earth, and dense cloud the kingdoms; but upon you shall shine HASHEM, and His glory shall be seen upon you. ³ Nations will go by your light, and kings by the brightness of your shine. ⁴ Lift your eyes about you and see, all of them assemble, they come to you; your sons from afar shall come, and your daughters shall be nurtured alongside [royalty]. ⁵ Then you shall see and be radiant, anxious and expansive shall be your heart, for the affluence of the west shall be turned over to you, and the wealth of nations shall come to you. ⁶ An abundance of

נר ארני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצהלי לא-חלה כירבים בני-שוממה מבני בעולה אמר יהוה: בהרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך יטו אל-תחשכי האריכי מיתריך ויתדתיך חזקי: גכי-ימין ושמאל תפרצי וזרעך גוים יירש וערים נשמות ישיבו: דאל-תיראי כי-לא תבושי ואל-תבולמי כי-לא תחפירי כי בשת עלומיך תשכחי וחרפת אלמנותיך לא תזכרי-עוד: ה כי בעליך עשיך יהנה צבאות שמו וגאלך קדוש ישראל אלהי כל-הארץ יקרא: ו כי-באשה עזובה ועצובת רוח קראך יהוה ואשת נעורים כי תמאס אמר אלהיך: ז ברגע קטן עזבתיך ובדחמים גדולים אקבצך: ח בשצף קצף הסתתתי פני רגע ממך ובחסד עולם דחמתיך אמר גאלך יהוה: ט כי-מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מינח עוד על-הארץ בן נשבעתי מקצף עליך ומגער-ך: י כי ההרים ימושו והגבעות תמוטנה וחסדי מאתך לא-ימושו וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמיך יהוה:

ס אקומי אורי כי-בא אורך וכבוד יהוה עליך ורח: ב כי-הנה החשך יכסה-ארץ וערפל לאמים ועליך יורח יהוה וכבודו עליך יראה: ג והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה ורחך: ד שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו-לך בנזיר מרחוק יבאו ובנתיה על-צד תאמנה: ה אז תראי ונהרת ופחד ורחב לבבך כי-יהפך עליך המון לם חיל גוים יבאו לך: ו שפעת

Haftaras Ki Seitzei

The prophet addresses Jerusalem, the mournful city that was twice left bereft of its children, that sits like a barren woman watching her neighbors fawn over their broods, while for her there is only the agony of knowing that she will never experience the joy of creation and growth. To Mother Jerusalem who is tempted to shrink within her loneliness, God says that she should expand her homes and boundaries more and more, for they will be too small to accommodate the hordes of children who will gather to bring her unexpected comfort and gratification. She will be like a wife temporarily banished, only to be recalled again by a loving husband. The grief was painful while it lasted, but in retrospect, it would seem like a brief moment of discomfort fleetingly intruding on a long and fruitful life. God's love may be veiled, the prophet declares, but it is sturdier and more enduring than hills and mountains.

Haftaras Ki Savo

As the last of the seven *Haftaros* of comfort nears, the prophecies of the future grow more grandiose and ecstatic. Again, Isaiah announces to Jerusalem that the glory of God is imminent, and calls upon her to lift her eyes, as it were, and gaze at her children returning to her, and in their wake, nations of the world, streaming to pay homage to her. Little by little, the nations of the world come to know that in Zion there is God, and in God there is truth and fulfillment, and that Israel is His messenger to the world. The discomforts of the past will be transformed to the realized hopes of the future, like copper turning to gold and iron to silver. The climax of the prophecy is that this will be the final redemption: "Never again shall your sun set, nor shall your moon be withdrawn; for HASHEM shall be unto you an eternal light, and ended shall be your days of mourning." May this promise come true soon, for Jerusalem and its children.

camels will envelop you, dromedaries of Midian and Ephah; all those of Sheba shall come, gold and frankincense shall they bear, and the praises of HASHEM shall they proclaim. ⁷ All the flocks of Kedar shall be gathered unto you, the rams of Nebaioth shall minister to you; they shall be brought up with favor upon My Altar, and the House of My glory will I glorify. ⁸ Who are these? Like a cloud they fly, like pigeons to their cote-windows! ⁹ For unto Me shall the island-dwellers gather, and the ships of Tarshish [as] in earlier times, to bring your children from afar, their gold and silver with them, for the sake of HASHEM, your God, and for the Holy One of Israel, for He has glorified you. ¹⁰ Then the sons of strangers shall build your city-walls and their kings shall minister to you; though I struck you in My indignation, in My favor have I been compassionate to you. ¹¹ And your gates shall be opened continuously, day and night, they shall not be closed, to bring to you the wealth of nations, and their kings under escort. ¹² For the nation and the kingdom that will not serve you shall be lost, and the nations utterly destroyed. ¹³ The glory of the Lebanon [forest] shall come to you — cypress, fir and box tree, together — to glorify the site of My Sanctuary, and the site of My footstool will I honor. ¹⁴ They shall go unto you in bent submission, those children of your oppressors; and they shall prostrate themselves at the soles of your feet, all those who slandered you; and they shall call you "the City of HASHEM, Zion, [the City of] the Holy One of Israel." ¹⁵ In place of your having been forsaken and hated with no wayfarer, I shall establish you as an eternal pride, a joy for each succeeding generation. ¹⁶ You shall nurse from the milk of the nations, from the breast of kings shall you nurse; then you shall know that I, HASHEM, am your Savior and your Redeemer, the Mighty One of Jacob. ¹⁷ In place of the copper I will bring gold; and in place of the iron I will bring silver; and in place of the wood, copper; and in place of the stones, iron; I will set your appointed officials for peacefulness and your overlords for righteousness. ¹⁸ No longer shall violence be heard in your land, [nor] plunder and breakage in your borders; but you shall call [God's] salvation your [protective] walls, and [His] praise your gateways. ¹⁹ You shall no longer have need of the sun for light of day, nor for brightness the moon to illuminate for you; rather HASHEM shall be unto you an eternal light, and your God for your glory. ²⁰ Never again shall your sun set, nor shall your moon be withdrawn; for HASHEM shall be unto you an eternal light, and ended shall be the days of your mourning. ²¹ And your people, they are all righteous; forever shall they inherit the Land; a branch of My planting, My handiwork, for Me to glory in. ²² The smallest shall increase a thousandfold, and the least into a mighty nation; I am HASHEM, in its time I will hasten it.

גמלים תכסוף בכרי מדין ועיפה כלם משבא יבאו וקב ולבונה ישאו ותהללות יהוה יבשרו: זכל-צאן קדר יקבצו לך אילי נביות ישראל ויעלו על-רצון מזבחי ובית תפארת אפאר: חמי-אלה בעב תעופינה וכיונים אל-ארבתיהם: טבי-לי ואים יקו ואניות תרשיש בראשנה להביא בניה מרחוק בספם וזהבם אתם לשם יהוה אליה ולקדוש ישראל כי פארה: יובנו בני-נכר חמתי ומלכיהם ישראל ויבנו בקצפי הכיתיה וברצוני רחמתי: יא ופתחו שעריך תמיד יומם ולילה לא יסגרו להביא אליה חיל גוים ומלכיהם נהוגים: יב כי-הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו והגוים חרב יחרבו: יג כבוד הלבנון אליה יבאו ברוש תדהר ותאשור יחדו לפאר מקום מקדשי ומקום רגלי אכבד: יד והלכו אליה שחוח בני מעניה והשתחוו על-כפות רגליה כל-מנאציה וקראו לך עיר יהוה ציון קדוש ישראל: טו תחת היותך עיובה ושנואה ואין עובר ושמתיה לגאון עולם מוש דור ודור: טו וינקת חלב גוים ושר מלכים תינקי וינעת כי-אני יהוה מושיעה וגאלה אביר יעקב: יז תחת הנחשת אביא זהב ותחת הברזל אביא כסף ותחת העצים נחשת ותחת האבנים ברזל ושמתי פקדתך שלום ונגשיר צדקה: יח לא-ישמע עוד חמס בארצך שר ושבר בגבוליה וקראת ישועה חומתי ושעריך תהלה: יט לא-יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולילה הירח לא-יאיר לך והיה-לך יהוה לאור עולם נאלהיה לתפארתה: כ לא-יבוא עוד שמשך וירחך לא יאסף כי יהוה יהיה-לך לאור עולם ושלמו ימי אבליה: כא ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי [מטעו כ:] מעשה ידי להתפאר: כב הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני יהוה בעתה אחישנה:

הפטרת נצבים / HAFTARAS NITZAVIM

ישעיה סא:י – סג:ט / Isaiah 61:10 – 63:9

¹⁰ I will rejoice intensely with HASHEM, my soul shall exult with my God, for He has dressed me in the raiment of salvation, in a robe of righteousness has He cloaked me, like a bridegroom who dons priestly glory, like a bride who bedecks herself in her jewelry. ¹¹ For as the earth brings forth her growth,

סא י שוש אשיש ביהוה תגל נפשי באלהי כי הלבישני בגדי-ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה: יא כי כארץ תוציא צמחה לגוי עצום אני יהוה בעתה אחישנה:

Haftaras Nitzavim

The seventh and last of the *Haftaros* of consolation speaks of the ecstatic time of redemption and also of the years of exile and its final throes. God says, "For Zion's sake, I will not be silent,"

which *Targum Yonasan* renders as a warning that as long as Israel is dispersed, there will never be tranquility in the world. History bears this out just as it will bear out the rest of the prophecy. Its closing passage describes God metaphorically as a Warrior

and as a garden causes its sowings to grow, so shall my Lord, HASHEM/ELOHIM, cause righteousness and praise to grow in the face of all the nations.

62 ¹ For Zion's sake, I will not be silent, and for Jerusalem's sake, I will not be still, until her righteousness shall go forth like bright light, and her salvation shall flame like a torch. ² And nations shall perceive your righteousness, and all kings your honor; and you shall be called a new name, which the mouth of HASHEM shall articulate. ³ Then you shall be a crown of splendor in the hand of HASHEM; and a royal headdress in the palm of your God. ⁴ It shall no longer be said of you, "Forsaken one," and of your land shall no longer be said, "Desolate place," for you shall be called "My-desire-is-in-her," and your land "Settled," for HASHEM's desire is in you and your land shall be settled. ⁵ As a young man espouses a maiden, so shall your children settle in you; and like the bridegroom's rejoicing over his bride, so shall your God rejoice over you. ⁶ Upon your walls, O Jerusalem, have I assigned guardians; all the day and all the night, continuously, they shall never be silent; O reminders of HASHEM, let yourselves not rest. ⁷ And give not any rest, until He establishes, and until He sets Jerusalem as a praise in the Land. ⁸ HASHEM swore by His right hand and by His powerful arm: I will not give your grain any longer as food for your enemies; and alien sons shall not drink your wine for which you have exerted yourself. ⁹ For those who have harvested it shall eat it and praise HASHEM, and those who have gathered it in shall drink it in My holy courtyards.

¹⁰ Go through, go through the gates; clean the people's way; beat down, beat down the highway, clear it of stone; raise a banner over the peoples. ¹¹ Behold! HASHEM has made heard unto the end of the earth: Say unto the daughter Zion, "Behold! Your salvation has come; behold! His recompense is with Him, and His wage is before Him."

¹² And they shall call them, "The holy people, the redeemed of HASHEM"; and you shall be called, "Sought after; city not forsaken."

63 ¹ Who is this that comes from Edom, sullied of garment from Bozrah? It is this One Who was majestic in His raiment, Who was girded with His abundant strength? — "It is I Who speaks in righteousness, abundantly able to save." ² Why the red stain on Your raiment? And Your garments — as one who treads in the wine vat! ³ "A wine press have I trod by Myself, and from the nations not a man was with Me; I trod on them in My anger and trampled them in My wrath, their lifeblood spurted out on My garments, and I soiled My raiment." ⁴ For the day of vengeance is in My heart and the year of My redemption has come. ⁵ I looked, but there was no helper; I was astonished, but there was no supporter; so My arm saved for Me, and My wrath supported Me. ⁶ I trampled peoples in My anger, and stupefied them with My wrath, and threw their lifeblood to the ground."

⁷ The kindness of HASHEM will I mention, the praises of HASHEM, in accordance with all that HASHEM has bestowed upon us, and the abundant goodness to the House of Israel, which He bestowed upon them in His compassion and in His abundant kindness. ⁸ For He said, "Yet they are My people, children who

וכגנה זרועיה תצמיח כן | ארני יהוה יצמיח צדקה ותהלה נגד כל-הגוים: סב א למען ציון לא אחשה ולמען ירושלם לא אשקוט עד-יצא כגנה צדקה וישועתה כלפיך יבשר: בוראו גוים צדקה וכל-מלכים כבודך וקרא לה שם חדש אשר פי יהוה יקבנו: גוהיית עטרת תפארת ביר-יהוה וצניף [וצנף ב] מלוכה בכף-אלהיה: ד לא-יאמר לה עוד עוזבה ולא-יצא לא-יאמר עוד שממה כי לה יקרא חפצי-כה ולא-יצא בעולה כי-חפץ יהוה בך וא-יצא תבעל: ה כי-יבעל בחור בתולה יבעלו בנך ומשוש חתן על-כלה ישיש עליה אלהיה: ו על-חומתיך ירושלם הפקדתי שמרים כל-היום וכל-הלילה תמיד לא יחשו המזכירים את-יהוה אל-דמי לכם: ז ואל-חתנו דמי לו עד-יכונו ועד-ישיש את-ירושלם תהלה בארץ: ח נשבע יהוה בימינו ובזרוע עזו אם-אתו את-דגנך עוד מאכל לא-יבין ואם-ישתו בני-נכר תירושך אשר יגעת בו: ט כי מאספיו יאכלו והללו את-יהוה ומקבציו ישתאו בחדרות קרשי: י עברו עברו בשערים פנו דרך העם סלו סלו המסלה סקלו מאבן הרימו נס על-העמים: יא הנה יהוה השמיע אל-קצה הארץ אמרו לבת-ציון הנה ישעך בא הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו: יב וקראו להם עם-הקדש גאולי יהוה ולך יקרא דרושה עיר לא נעזבה: סג א מיהו | בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה זה הדור בלבשו צעה ברב כחו אני מדבר בצדקה רב להושיע: ד מדוע אדם ללבשוש ובגדיך בדרך בגת: ג פורה | דרכתי לבדי ומעמים אין-איש אתי ואדרכם באפי וארמסם בחמתי וזו נצחם על-בגדי וכל-מלבושי אגאלתי: ד כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה: ה ואביט ואין עזר ואשתומם ואין סומך ותושע לי זרעי וחמתי היא סמכתי: ו ואבוס עמים באפי ואשכרם בחמתי ואוריד לארץ נצחם: ז חסדי יהוה | אנכיר תהלות יהוה בעל כל אשר-גמלנו יהוה ורב-טוב לבית ישראל אשר-גמלם ברחמי וברב חסדיו: ח ויאמר אף-עמי המה בנים

coming from battle, his garments splattered with the blood of Edom the offspring of Esau, ancestor of the Roman Empire, which brought about the current exile. The *Haftarah* ends with the inspiring words that God joins Israel in its exile in all their troubles He was troubled so that Jews knew always that they were

never truly abandoned; God was watching and preventing the assassins from carrying out their intentions. If one corner of Israel's exile became unbearable, God was preparing the way for the next stage in the journey to the Messianic Era, always sharing Israel's travails.

will not be false," and He was unto them a Savior. ⁹ In all their troubles, He was troubled, and an angel from before Him saved them; with His love and with His compassion He redeemed them; He lifted them and bore them all the days of the world.

לֹא יִשְׁקְרוּ וְיִהְיֶה לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ: ט בְּכָל-צָרָתָם וּלְ
[לא כִּי] צָר וּמִלָּאךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחַמְלָתוֹ
הוּא גָאֵלָם וַיִּנָּשְׂאֵם כָּל-יְמֵי עוֹלָם:

HAFTARAS VAYEILECH / הפטרת וילך

The following Haftarah is read on the Sabbath that falls between Rosh Hashanah and Yom Kippur. Some years the *Sidrah* of that week is Vayeilech, but most years it is Haazinu. When the two Sidros Netzavim and Vayeilech are read together, the Haftarah of Nitzavim (p. 1202) is read, and the following Haftarah is read for Haazinu. Customs vary regarding how many of the following paragraphs are read and in what order. [Some few congregations omit all of the following and read the Haftarah that is read on fast days at *Minchah* (see p. 1233).]

Hosea 14:2-10; Joel 2:11-27; Micah 7:18-20 / הושע יד:ב-י; יואל ב:יא-כ; מיכה ז:יח-כ

¹⁴ ² **R**eturn, O Israel, to HASHEM, your God, for you have stumbled through your iniquity. ³ Take words with you and return to HASHEM; say to Him, "Forgive every sin and accept goodness, and let our lips substitute for bulls. ⁴ Assyria cannot help us, we will not ride the horse, nor will we ever again call our handiwork 'our god' — only in You will the orphan find compassion."

⁵ I shall heal their rebelliousness, I shall love them willingly, for My wrath will be withdrawn from them. ⁶ I shall be like the dew to Israel, it will blossom like the rose and strike its roots like the [forest off] Lebanon. ⁷ Its tender branches will spread, and its glory will be like an olive tree; its aroma will be like the Lebanon. ⁸ Tranquil will be those who sit in its shade, they will refresh themselves like grain and blossom like the grapevine, their reputation will be like the wine of Lebanon. ⁹ Ephraim [will say], "What more need have I for idols?" ¹⁰ I will respond and look to him. I am like an ever-fresh cypress, from Me shall your fruit be found.

¹⁰ Whoever is wise will understand these, a discerning person will know them, for the ways of HASHEM are just — the righteous will walk in them, but sinners will stumble on them.

² ¹¹ **A**nd HASHEM gave forth His voice [in prophetic warning] before [sending forth] His army, for His camp is very great, for mighty is He that executes His word, for great is the day of HASHEM and exceedingly awesome; who can endure it? ¹² Yet even now — the word of HASHEM — return to Me with all your heart, and with fasting, and with weeping, and with lament; ¹³ and rend your heart and not your clothing, and return to HASHEM, your God, for He is gracious and compassionate, slow to anger and abundant of kindness, and He reconsiders regarding the evil. ¹⁴ Whoever knows [that he has strayed] shall return and reconsider [his past], and it shall leave behind it a blessing, a meal-offering and a libation to HASHEM, your God.

¹⁵ Blow a shofar in Zion: consecrate a fast; call an assembly; ¹⁶ gather the people; ready the congregation; assemble the elders; gather the infants and the nurslings; let each bridegroom go forth from his chamber and each bride from her bridal canopy. ¹⁷ Between the Hall and the Altar shall the Kohanim, the ministers of HASHEM, weep, and they shall say, "Have pity, O HASHEM, upon Your people and do not make Your heritage into shame for the nations to use as an example; why should they say among the peoples, 'Where is your God?' " ¹⁸ [Then, when you will have repented,] HASHEM will have been zealous regarding His land and will have taken pity on His people. ¹⁹ Then HASHEM will have answered

יד בְּשׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ
בְּעִוְיָתְךָ: ג קַח עִמָּךְ דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל-יְהוָה אֱמָרוּ
אֵלָיו כָּל-תִּשְׁאָא עֵוֹן וְקַח-טוֹב וְנִשְׁלָמָה פְּרִים
שְׁפָתֵינוּ: ד אֲשׁוּר וּלֹא יוֹשִׁיעֵנו עַל-סוֹס לֹא נִרְכָּב
וְלֹא-נֶאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֶׂה יְדֵינוּ אֲשֶׁר-בָּךְ
יִרְחֵם יְתוֹם: ה אֲרָפָא מִשׁוּבָתְךָ אֲהַבֵּם נִדְּבָה כִּי שָׁב
אִפִּי מִמֶּנּוּ: ו אֲהִיָּה כְּטַל לְיִשְ�רָאֵל וְיִפְרַח כְּשׁוֹשַׁנָּה וְיִרֶחַ
שָׁרְשָׁיו כְּלִבְנוֹן: ז וְלָכוּ וְנִקְוֹתָיו וְיִהְיֶה כְּבֵית הוֹדוֹ וְיִרֶחַ
לֹא כְּלִבְנוֹן: ח יֵשְׁבוּ יִשְׁכְּבוּ בְּצֵלֹו יְחִיו דְּגוֹן וְיִפְרָחוּ כְּגִפְן
וְכָרוּ פִּיִּן לְבָנוֹן: ט אֲפָרִים מִה-לִּי עוֹד לְעַצְבִּים אֲנִי
עָנִיתִי וְאֲשׁוּרֵנוּ אֲנִי כְּבָרוּשׁ רַעְיוֹן מִמֶּנִּי פְּרִיָּךְ נִמְצָא:
י מִי חָכֵם וַיֵּבֶן אֱלֹה נִבּוֹן וַיִּדְעֵם כִּי-יִשְׂרָאֵל דְּרָכֵי
יְהוָה וְצַדִּיקִים יָלְכוּ בָּם וּפְשָׁעִים יִכְשְׁלוּ בָּם:

ב יֵא וְיִהְיֶה נֶתַן קוֹלוֹ לְפָנַי חִילוֹ כִּי רַב מְאֹד מִחֲנִיחוֹ
כִּי עָצוּם עֲשֶׂה דְּבָרוֹ כִּי-גָדוֹל יוֹם יְהוָה וְנוֹרָא מְאֹד
וּמִי יִכְלִיָּהוּ: יב וְגַם-עַתָּה נֹאם יְהוָה שָׁבוּ עָדִי בְּכָל-
לְבַבְכֶּם וּבְצִוּם וּבְדַבָּרִי וּבְמִסְפָּד: יג וְקִרְעוּ לְבַבְכֶּם
וְאַל-בְּגָדֵיכֶם וְשׁוּבוּ אֶל-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי-חֲנִינוּ
וְנַחֵם הוּא אֲרָךְ אִפִּים וְרַב-חֶסֶד וְנַחֵם עַל-הִרְעָה:
יד מִי יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנַחֵם וְהִשְׁאִיר אַחֲרָיו בְּרִכָּה
מִנְּחָה וְנֶסֶךְ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם: טו תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן
קִדְשׁוֹ-צוּם קִרְאוּ עֲצָרָה: טז אֲסַפּוּ-עָם קִדְשׁוּ קָהֵל
קִבְּצוּ זָקֵנִים אֲסַפּוּ עוֹלָלִים וְיִנְקִי שָׂדִים יֵצֵא
חֲתָן מִחֲדָרוֹ וְכִלָּה מִחֲפָתָה: יז בֵּין הָאוֹלָם וּלְמוֹצָה
יִבְכוּ הַכֹּהֲנִים מִשְׁרָתִי יְהוָה וַיֹּאמְרוּ חוֹסֶה יְהוָה
עַל-עַמּוֹ וְאַל-תִּתֵּן נַחֲלָתְךָ לְחִרְפָּה לְמַשְׁל-
בָּם גּוֹיִם לְמַה יֹּאמְרוּ בְּעַמִּים אֲיֵה אֱלֹהֵיהֶם:
יח וַיִּקְנֵא יְהוָה לֵאמֹר וַיִּחְמַל עַל-עַמּוֹ: יט וַיַּעַן יְהוָה

Haftaras Vayellech

Once again, the *Haftarah* for this week is related not to the *Sidrah* but to the time of year. The Sabbath that falls during ימי תשובה, the Ten Days of Repentance [i.e., between Rosh Hashanah and Yom Kippur], is called both שַׁבַּת תְּשׁוּבָה, the Sabbath of Repen-

tance, and שַׁבַּת שׁוּבָה, the Sabbath of Return [after the first word of the *Haftarah*].

The three sections of this *Haftarah* are from the Books of Hosea, Joel and Micah, three of the twelve short books that comprise the Book of *Trei Asar* [The Twelve [Prophets]]. Generally

and will have said to His people: Behold! I send you the grain and the wine and the oil, and you shall be satiated with it; I will not make you again as a shame among the nations. ²⁰ And [the plague of] the northerner will I distance from you, and oust it into a land arid and desolate, its face toward the eastern sea, and its end toward the western sea; and its foulness shall ascend, and its stench shall ascend, for it has done great [evil]. ²¹ Fear not, O ground, be happy and be joyous, for HASHEM has done great [good]. ²² Fear not, O animals of the field, for the pastures of the wilderness are cloaked in grass, for each tree bears its fruit, fig-tree and vine have given forth their assets. ²³ O children of Zion, be happy and be joyous with HASHEM, your God, for He has given you a mentor to righteousness; and He has caused the early rains and the late rains to descend for you in the first [month]. ²⁴ The threshing-floors shall be full with grain, and the vats will resound with [the sound of flowing] wine and oil. ²⁵ I will repay you for [the crops of] the years that [the various types of locust —] the arbeh, the yelek, the hasil, and the gazam consumed, My great army that I have sent against you. ²⁶ And you shall eat — eating and being satiated — and you shall praise the Name of HASHEM, your God, Who has done wondrously with you; and My people shall never be put to shame. ²⁷ Then you shall know that I am in the midst of Israel, and that I am HASHEM, your God, and there is no other; and My people shall never be put to shame.

⁷ ¹⁸ **W**ho, O God, is like You, Who pardons iniquity and overlooks transgression for the remnant of His heritage? Who has not retained His wrath eternally, for He desires kindness! ¹⁹ He will again be merciful to us; He will suppress our iniquities. And cast into the depths of the sea all their sins. ²⁰ Grant truth to Jacob, kindness to Abraham, as You swore to our forefathers from ancient times.

הפטרת האזינו / HAFTARAS HAAZINU

When Haazinu is read on the Sabbath between Rosh Hashanah and Yom Kippur, the *Haftarah* of *Vayeilech* (Shabbos Shuvah) is read. When Haazinu is read after Yom Kippur, the following *Haftarah* is read.

II Samuel 22:1-41 / שמואל ב כב:א-מא

²² ¹ **D**avid spoke to HASHEM the words of this song on the day that HASHEM delivered him from the hand of all his enemies and from the hand of Saul. ² He said: HASHEM is my Rock, my Fortress, and my Rescuer. ³ God, my Rock, I take refuge in Him; my Shield and the Horn of my Salvation, my Stronghold and my Refuge, my Savior Who saves me from violence. ⁴ With praises I call unto HASHEM, and I am saved from my enemies. ⁵ For the pains of death encircled me, and torrents of godless men would frighten me. ⁶ The pains of the grave surrounded me, the snares of death confronted me.

speaking, each *Haftarah* may be read from only one of the Books of the Prophets. *Trei Asar*, however is an exception. All its components, though spoken and recorded by different prophets, during different eras, form one Book.

Although customs regarding the length and order of this *Haftarah* vary, the first section, taken from the original nine verses of Hosea are read universally. In a loving call to repentance, the prophet declares that although Israel has sinned grievously, its essence remains good and pure. It is not hopelessly evil; it has merely stumbled into sin. The potential for repentance always remains, and God is always ready to accept it and forgive.

ויאמר לעמו הנני שלח לכם את-הדגן והתירוש והיצהר ושבעתם אתו ולא-אתם אתכם עוד חרפה בגוים: ד ואת-הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל-ארץ ציה ושממה את-פניו אל-הים הקדמני וספו אל-הים האחרון ועלה באשו ותעל צחנתו כי הגדיל לעשות: כא אל-תיראי אדמה גילי ושמחי כי-הגדיל יהוה לעשות: כב אל-תיראו בהמות שרי כי ישאון נאות מדבר כי-עץ נשא פרוי תאנה ונפון נתנו חילם: כג ובני ציון גילו ושמחו ביהוה אלהיכם כי-נתן לכם את-המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון: כד ומלאו הגרנות בר והשיקו היקבים תירוש ויצהר: כה ושלמתי לכם את-השנים אשר אכל הארבה הלך והחסיל והגום חילי הגדול אשר שלחתי בכם: כו ואכלתם אכול ושבוע והללתם את-שם יהוה אלהיכם אשר-עשה עמכם להפליא ולא-יבשו עמי לעולם: כז וידעתם כי בקרב ישראל אני ואני יהוה אלהיכם ואין עוד ולא-יבשו עמי לעולם: ז יח מי-אל כמוך נשא עון ועבר על-פשע לשארית נחלתו לא-החזיק לעד אפו כי-הפץ חסד הוא: יט ישוב ירחמנו יכבד עונותינו ותשליך במצלות ים כל-חטאתם: כ תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר-נשבעת לאבותינו מימי קדם:

כב א וידבר דוד ליהוה את-דברי השירה הזאת ביום הציל יהוה אתו מכף כל-איביו ומכף שאול: ב ויאמר יהוה סלעי ומצדתי ומפלטילי: ג אלהי צורי אחסה-בו מגני וקרן ישעי משגבלי ומנוסטי משעי מחסם תשעני: ד מהלל אקרא יהוה ומאיבי אנשע: ה כי אפפני משברי-מות נחלי בליעל יבעתני: ו חבלי שאול סבני קדמני מקשי-מות:

Haftaras Haazinu

Popularly known as *Sirat Dovid*, the *Song of David*, this *Haftarah* has the distinction of being one of the few chapters in Scriptures that is recorded twice: II Samuel chapter 22, and Psalms chapter 18. *Abarbanel*, in his commentary to Samuel, is of the opinion that David originally composed this song in his youth when he was still deeply enmeshed in his many problems and misfortunes. He created it to be an all-inclusive psalm that would relate to every woe which could possibly occur in his life. Throughout his long life David kept this psalm at hand, reciting it on every occasion of personal salvation.

The original version appears in *Samuel*. The version in *Psalms*,

⁷ In my distress I would call upon HASHEM, and to my God I would call — from His abode He would hear my voice, my cry in His ears. ⁸ And the earth quaked and roared, the foundations of the heaven shook; they trembled when His wrath flared. ⁹ Smoke rose up in His nostrils, a devouring fire from His mouth, flaming coals burst forth from Him. ¹⁰ He bent down the heavens and descended, with thick darkness beneath His feet. ¹¹ He mounted a cherub and flew, He swooped on the wings of the wind. ¹² He made darkness His shelter all around Him — the darkness of water, the clouds of heaven. ¹³ From out of the brilliance that is before Him burned fiery coals. ¹⁴ And HASHEM thundered in the heavens, the Most High cried out. ¹⁵ He sent forth His arrows and scattered them, lightning and He frenzied them. ¹⁶ The channels of water became visible, the foundations of the earth were laid bare by the rebuke of HASHEM, by the breath of His nostrils. ¹⁷ He sent from on high and took me, He drew me out of deep waters. ¹⁸ He saved me from my mighty foe, and from my enemies for they overpowered me. ¹⁹ They confronted me on the day of my misfortune, but HASHEM was my support. ²⁰ He brought me out into broad spaces, He released me for He desires me. ²¹ HASHEM recompensed me according to my righteousness; He repaid me according to the cleanliness of my hands. ²² For I have kept the ways of HASHEM, and I have not departed wickedly from my God. ²³ For all His judgments are before me, and I shall not remove myself from His statutes. ²⁴ I was perfectly innocent with Him, and I was vigilant against my sin. ²⁵ HASHEM repaid me according to my righteousness, according to my cleanliness before His eyes. ²⁶ With the devout You act devoutly, with the wholehearted strong you act wholeheartedly. ²⁷ With the pure You act purely, with the crooked You act perversely. ²⁸ You save the humble people, and Your eyes are upon the haughty to lower them. ²⁹ For You, HASHEM, are my lamp, and HASHEM will illuminate my darkness. ³⁰ For with you I smash a troop, and with my God I leap a wall. ³¹ The God! — His way is perfect; the promise of HASHEM is flawless, He is a shield for all who take refuge in Him. ³² For who is God except for HASHEM, and who is a Rock except for our God? ³³ The God Who is my strong Fortress, and Who let my way be perfect. ³⁴ Who straightened my feet like the hind, and stood me on my heights. ³⁵ Who trained my hands for battle, so that an iron bow could be bent by my arms. ³⁶ You have given me Your shield of salvation, and Your humility made me great. ³⁷ You have widened my stride beneath me, and my ankles have not faltered. ³⁸ I pursued my foes and overtook them, and returned not until they were destroyed. ³⁹ I destroyed them, struck them down and they did not rise, and they fell beneath my feet. ⁴⁰ You girded me with strength for battle, You bring my adversaries to their knees beneath me. ⁴¹ And my enemies — You gave me [their] back; my antagonists and I cut them down. ⁴² They turned, but there was no savior; to HASHEM, but He answered them not. ⁴³ I pulverized them like dust of the earth, like the mud of the streets I thinned them and I poured them out. ⁴⁴ You rescued me from the strife of my people; You preserved me to be head of nations, a people I did not know serves me. ⁴⁵ Foreigners dissemble to me; when their ear hears of me they are obedient to me. ⁴⁶ Foreigners

בצר-לי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל-אֱלֹהֵי אֶקְרָא וְיִשְׁמַע מִיְּכֹלֹ קוֹלִי וְיִשְׁמְעֵנִי בְּאֹזְנֵי: ח וַיִּתְגַּעַשׁ [וַיִּתְגַּעַשׁ כ:] וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ וַיִּתְגַּעַשׁוּ כִּי-תָרָה לוֹ: ט עָלָה עָשָׁן בְּאֵפוֹ וְאֵשׁ מִפִּי תֹאכֵל גְּחָלִים בָּעָרוֹ מִמֶּנּוּ: י וַיֵּט שָׁמַיִם וַיִּרָד וַיִּעֲרַף־לָתַח רַגְלָיו: יא וַיִּרְקֹב עַל-כְּרוֹב וַיַּעֲף וַיִּרָא עַל-כַּנְפֵי-רוּחַ: יב וַיִּגְשֶׁת חֹשֶׁךְ סָבִיבָתִּי סָבּוֹת חֲשֵׁר־תַּיִם עָבִי שְׂחָקִים: יג מִגִּזְגֵּה נִגְדּוּ בָּעָרוֹ גְּחָלֵי-אֵשׁ: יד יִרְעַם מִן-שָׁמַיִם יְהוָה וְעָלְיוֹן יִתֵּן קוֹלּוֹ: טו וַיִּשְׁלַח חֲצִצִּים וַיַּפִּיצֵם בָּרֶק וַיהִם [וַיהִם כ:] טז וַיִּרָאוּ אֶפְקֵי יָם יִגְלוּ מוֹסְדוֹת תְּבֵל בְּגִיעֵרַת יְהוָה מִנִּשְׁמַת רוּחַ אָפוֹ: יז יִשְׁלַח מִמָּרוֹם יִקְחֵנִי יְמִשְׁנֵי מַמְיָם רַבִּים: יח יַצִּילֵנִי מֵאִיְבֵי עֲזוֹ מִשְׁנְאֵי בִי אֲמָצוּ מִמֶּנִּי: יט יִקְדַּמְנִי בַּיּוֹם אֵי־דִי וַיְהִי יְהוָה מִשְׁעָן לִי: כ וַיִּצָּא לְמִרְחָב אֲתִי יִחַלְעֵנִי כִּי-חֲפֶץ בִּי: כא יִגְמְלֵנִי יְהוָה בְּצַדִּיקָתִי כִּבֵּר יְדֵי וַיִּשֵׁב לִי: כב כִּי שְׁמַרְתִּי דְרָכֵי יְהוָה וְלֹא רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהֵי: כג כִּי כָל-מִשְׁפָּטוֹ לִנְגִידִי וְחֻקְתּוֹ לֹא-אֶסוּר מִמֶּנּוּ: כד וְאֶהְיֶה תָמִים לוֹ וְאֶשְׁתַּמְרָה מֵעוֹנֵי: כה וַיֹּשֶׁב יְהוָה לִי בְּצַדִּיקָתִי כִּבְרִי לִנְגִיד עֵינָיו: כו עַם-חֲסִיד תִּתְחַסֵּד עִם-גִּבּוֹר תָּמִים תִּתָּמַם: כז עַם-נָבֵר תִּתְחַבֵּר וְעַם-עֹקֵשׁ תִּתְפַּל: כח וְאֶת-עַם עֲנִי תוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ עַל-רָמִים תִּשְׁפִּיל: כט כִּי-אֲתָה נִירִי יְהוָה יְהוָה יִגִּיד חֲשָׁכִי: ל כי בָּהּ אֲרוּץ גְּדוּד בְּאֱלֹהֵי אֲדַלֵּג-שׁוֹר: לא הֵאֵל תָּמִים דְּרָכּוֹ אֲמַרְתָּ יְהוָה צְרוּפָה מִגֵּן הוּא לְכֹל הַחֹסִים בּוֹ: לב כִּי מִי-אֵל מִבְּלַעֲדִי יְהוָה וּמִי צוֹר מִבְּלַעֲדִי אֱלֹהֵינוּ: לג הֵאֵל מַעֲוִי חֵיל וַיִּתֵּר תָּמִים דְּרָכֵי [דְּרוֹכֵי כ:] לד מִשׁוּהָ רַגְלִי [רַגְלִיו כ:] בְּאֵלּוֹת וְעַל-בְּמַתִּי יַעֲמִידֵנִי: לה מִלֵּמַד יְדִי לְמַלְחָמָה וְנִחַת קֶשֶׁת-נְחוּשָׁה זִרְעֵתִי: לו וַתִּתֵּן-לִי מִגֵּן יִשְׁעֶךָ וַעֲנַתְךָ תִּרְבֵּנִי: לו תִּרְחִיב צַעְדִי תַחְתָּנִי וְלֹא מַעֲדוֹ קִרְסָלִי: לח אֲרַדְּפָה אֵיבֵי וְאֶשְׁמִידֵם וְלֹא אֶשׁוּב עַד-כָּלֵתָם: לט וְאֶכְלֵם וְאֶמְחֶצֵם וְלֹא יִקְוִמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלִי: מ וַתִּזְרַנֵּי חֵיל לְמַלְחָמָה תִּכְרִיעַ קַמִּי תַחְתָּנִי: מא וְאֵיבֵי תַתָּה לִי עָרַף מִשְׁנְאֵי וְאֶמְיִתָּם: מב וַיִּשְׁעוּ וְאִין מִשְׁיַע אֶל-יְהוָה וְלֹא עָגַם: מג וְאֶשְׁחָקֵם בְּעַפְר־אֶרֶץ כְּטִיט-חוּצוֹת אֲדָקֵם אֲרַקֵּם: מד וַתִּפְלֹטֵנִי מִרִּיבֵי עַמִּי תִשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עִם לֹא-יִדְעֵתִי יַעֲבֹדֵנִי: מה בְּנֵי נָבֵר יִתְבַּחְשׁוּ-לִי לְשִׁמּוֹעַ אֲזֹן יִשְׁמְעוּ לִי: מו בְּנֵי נָבֵר

emended at the end of David's life, differs from the original in a number of minor variations enumerated in *Sofetim* 18. That second version is not a triumphant song of personal victory. Rather, it is a record of David's personal feelings which he gave to Israel as a gift — for them to use as a prayer and as a

consolation in times of distress. He who seeks to meditate in solitude, he who seeks private communion with his Maker, he who seeks to pour out his anguished soul in fervent prayer — all of these will find in it the precise words with which to express the depths of their feelings.

are withered, and they are terrified even within their strong enclosures. ⁴⁷ HASHEM lives, and blessed is my Rock; and exalted is God, Rock of my salvation. ⁴⁸ The God Who grants me vengeance, and brings peoples down beneath me. ⁴⁹ You bring me forth from my enemies, and raise me above my adversaries, from a man of violence You rescue me. ⁵⁰ Therefore, I will thank You, HASHEM, among the nations, and sing to Your Name. ⁵¹ He is a tower of salvations to His king, and does kindness to His anointed one, to David and to his descendants forever.

הפטר שבת ערב ראש חודש / HAFTARAS SHABBAS EREV ROSH CHODESH

שמואל א כ"ח:מב / Samuel 20:18-42

²⁰ ¹⁸ Jonathan said to [David], "Tomorrow is the New Moon, and you will be missed because your seat will be empty. ¹⁹ For three days you are to go far down and come to the place where you hid on the day of the deed, and remain near the marker stone. ²⁰ I will shoot three arrows in that direction as if I were shooting at a target. ²¹ Behold! — I will then send the lad, 'Go, find the arrows.' If I call out to the lad, 'Behold! — the arrows are on this side of you!' then you should take them and return, for it is well with you and there is no concern, as HASHEM lives. ²² But if I say this to the boy, 'Behold! — the arrows are beyond you!' then go, for HASHEM will have sent you away. ²³ This matter of which we have spoken, I and you, behold! — HASHEM remains [witness] between me and you forever."

²⁴ David concealed himself in the field. It was the New Moon and the king sat at the feast to eat. ²⁵ The king sat on his seat as usual, on the seat by the wall; and Jonathan stood up so that Abner could sit at Saul's side, and David's seat was empty. ²⁶ Saul said nothing on that day, for he thought, "It is a coincidence, he must be impure, for he has not been cleansed."

²⁷ It was the day after the New Moon, the second day, and David's place was empty; Saul said to Jonathan, his son, "Why did the son of Jesse not come to the feast yesterday or today?"

²⁸ Jonathan answered Saul, "David asked me for permission to go Bethlehem. ²⁹ He said, 'Please send me away, for we have a family feast in the city, and he, my brother, ordered me [to come]; so now, if I have found favor in your eyes, excuse me, please, and let me see my brothers.' Therefore, he has not come to the king's table."

³⁰ Saul's anger flared up at Jonathan, and he said to him, "Son

יבֹלו ויחַגְרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם: מִי־יִיְהוָה וּבְכֹרֶךָ צוּרִי וְיִלֵּם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי: מִהָאֵל הִנָּתַן נִקְמַת לִי וּמִיָּד עַמִּים תַּחֲתָנִי: מִטּוֹ וּמוֹצִיאִי מֵאִיְבֵי וּמִקַּמִּי תִרְוַמְמֵנִי מֵאִישׁ חֲמָסִים תַּצִּילֵנִי: נֶעֱלֶכְךָ אֹרֶךְ יְהוָה בְּגוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר: נֹא מִגְדִּיל כֹּחַ יְשׁוּעוֹת מִלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לְמֹשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְיֶרֶעוֹ עַד־עוֹלָם:

כִּי וַיֹּאמְרוּ לוֹ יְהוֹנָתָן מִחֵר חֹדֶשׁ וּנְפַקְדָתָּ כִּי יִפְקֹד מוֹשְׁבָּךָ: יִטּוּשְׁלֶשֶׁת תֵּרֵד מֵאֵד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וַיִּשְׁבֶּתָּ אֶצֶל הָאֶבֶן הָאֵל: כִּי־אֲנִי שְׁלֶשֶׁת הַחֲצִיִּים צֶדֶה אֹרֶה וְהִשְׁלַח־לִי לְמִטְרָה: כִּאֲוֶהָ אֲשַׁלַּח אֶת־הַנֶּזֶר לָךְ מִצָּא אֶת־הַחֲצִיִּים אִם־אָמַר אֲמֹר לְנֶזֶר הִנֵּה הַחֲצִיִּים וּמִמֶּךָ וְהִנֵּה קָחְנוּ וְכֹאֵה כִּי־שָׁלוֹם לָךְ וְאִין דְּבַר חִי־יְהוָה: כִּכ־וְאִם־כֹּה אָמַר לְעֹלָם הִנֵּה הַחֲצִיִּים מִמֶּךָ וְהִלָּאָה לָךְ כִּי שְׁלַחְךָ יְהוָה: כִּג־וְהִדְבַר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וְאַתָּה הִנֵּה יְהוָה בִּינֵינוּ עַד־עוֹלָם: כִּד־וַיִּסְתֵּר דָּוִד בְּשָׂרָה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ אֶל־[על־כֹּחַ] הַלָּחֶם לְאֹכֹל: כִּה־וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשְׁבּוֹ כַּפֶּעַם וּכְפֶעַם אֶל־מוֹשֵׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אֲבִנֶר מִצֵּד שְׂאוּל וַיִּפְקֹד מְקוֹם דָּוִד: כִּו־וְלֹא־דִבַּר שְׂאוּל מֵאֹמֶה בְּיוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרָה הוּא בִלְתִּי טְהוֹר הוּא כִּי־לֹא טְהוֹר: כִּז־וַיְהִי מִמִּחֲרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפְקֹד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמְרוּ שְׂאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מִדּוֹעַ לֹא־בָא בְּיֹשֵׁי גֵם־תָּמוֹל גֵּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם: כִּח־וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שְׂאוּל נִשְׂאָל נִשְׂאָל דָּוִד מֵעַמְדִי עַד־בֵּית לָחֶם: כִּט־וַיֹּאמְרוּ שְׁלַחְנִי נָא כִּי זָכָה מִשְׁפָּחָה לָנוּ בְּעִיר וְהוּא צֹדֵק־לִי אֲחִי וְעַתָּה אִם־מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמְלֹטָה נָא וְאַרְאֶה אֶת־אֲחִי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שְׁלַחְךָ הַמֶּלֶךְ: וַיִּחַר־אַף שְׂאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמְרוּ לוֹ בְּן־

Shabbas Erev Rosh Chodesh

The Sages teach that any love which is pure and not founded on selfishness will last forever. "And [which love] did not depend on a specific cause? — The love of David and Jonathan" (Avos 5:19). Our *Haftarah* is the story that best demonstrates the nature of this quintessential friendship.

No two people were more natural rivals than David and Jonathan. Jonathan was the crown prince, the natural successor to his father Saul as king of Israel. And he was a man of great stature, beloved by the people, and righteous as well — he would have been a source of pride to the nation. David was the rival, the interloper who had been anointed by Samuel to take away the throne that should have been Jonathan's. And King Saul was incensed, overcome by a hatred that had brought him

to attempt to do away with David. Yet David and Jonathan were dear friends. In the story of the *Haftarah*, Jonathan ignores his selfish interests — even his father's fury — and devises a plan to warn David of danger and, as the narrative shows, to save his life.

In a sense, the *Haftarah* was chosen for the day before Rosh Chodesh because of the mere coincidence that the conversation that begins it took place the day before Rosh Chodesh. It may be, however, that there is a deeper reason.

The New Moon alludes to the history of Israel and the Davidic dynasty. The moon grows to fullness over a period of fifteen days and then declines for the next fifteen until it disappears. So, too, there were fifteen generations from Abraham to Solomon, while the Jewish people grew spiritually and physically. Then

of a pervertedly rebellious woman, do I not know that you prefer the son of Jesse, for your own shame and the shame of your mother's nakedness! ³¹ For all the days that the son of Jesse is alive on the earth, you and your kingdom will not be secure! And now send and bring him to me, for he is deserving of death."

³² Jonathan answered his father Saul and he said to him, "Why should he die; what has he done?"

³³ Saul hurled his spear at him to strike him; so Jonathan realized that it was decided by his father to kill David.

³⁴ Jonathan arose from the table in a burning anger; he did not partake of food on that second day of the month, for he was saddened over David because his father had humiliated him.

³⁵ It happened in the morning that Jonathan went out to the field for the meeting with David, and a young lad was with him.

³⁶ He said to his lad, "Run — please find the arrows that I shoot." The lad ran, and he shot the arrow to make it go further. ³⁷ The lad arrived at the place of the arrow that Jonathan had shot, and Jonathan called out after the lad, and he said, "Is not the arrow beyond you?"

³⁸ And Jonathan called out after the lad, "Quickly, hurry, do not stand still!" The lad gathered the arrows and came to his master. ³⁹ The lad knew nothing, only Jonathan and David understood the matter. ⁴⁰ Jonathan gave his equipment to his lad and said to him, "Go bring it to the city."

⁴¹ The lad went and David stood up from near the south [side of the stone], and he fell on his face to the ground and prostrated himself three times. They kissed one another and they wept with one another, until David [wept] greatly.

⁴² Jonathan said to David, "Go to peace. What the two of us have sworn in the Name of HASHEM — saying, 'HASHEM shall be between me and you, and between my children and your children' — shall be forever!"

נעוּת המַרְדּוּת הָלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בָחַר אֶתָּה לְבִן־יִשְׁרָאֵל לְבָשְׁתָּךְ וּלְבָשַׁת עֲרוֹת אִמִּי: לֹא כִי בְּלִי־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשְׁרָאֵל חַי עַל־הָאָדָמָה לֹא תִכּוֹן אֶתָּה וּמַלְכוּתְךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מוֹת הוּא: לֹב וְיִעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שְׁאוֹל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוֹמֵת מִה עֲשֵׂה: לֹב וְיִשְׁטַל שְׁאוֹל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכּוֹתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־בָלָה הָיָא מֵעַם אָבִיו לְהַמִּית אֶת־דָּוִד: לֹב וְיִגָּם יְהוֹנָתָן מֵעַם הַשְּׁלָחוֹ בְּחַר־יָאָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לַחֵם כִּי נֶעֱצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו: לֹב וְיִהְיֶה בְּבֹקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשֶּׁדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וַנֶּעַר קָטָן עִמּוֹ: לֹב וַיֹּאמֶר לְנֶעַר רֵץ מִצֵּא־נָא אֶת־הַחֲצִים אֲשֶׁר אֲנֹכִי מוֹרֶה הַנֶּעַר רֵץ וְהוּא־יִרְה הַחֲצִי לְהַעֲבִיר: לֹב וַיָּבֵא הַנֶּעַר עֵד־מְקוֹם הַחֲצִי אֲשֶׁר יִרְה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנֶּעַר וַיֹּאמֶר הָלוֹא הַחֲצִי מִמֶּךָ וְהִלָּאִה: לֹב וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנֶּעַר מִהֲרָה חוּשָׁה אֶל־תַּעֲמֹד וַיִּלָּקֵט נֶעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחֲצִים [הַחֲצִי ב'] וַיָּבֵא אֶל־אֲדָנָיו: לֹב וְהַנֶּעַר לֹא־יָדַע מֵאֻמָּה אֶךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדְּבָר: לֹב וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כָּלִיו אֶל־הַנֶּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הִבֵּיָה הָעִיר: מֵאֵל הַנֶּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֶצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפְּיוֹ אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שְׁלֹשׁ פַּעַמִּים וַיִּשָּׁקוּ: אִישׁ אֶת־רַעְהוֹ וַיִּכְבּוּ אִישׁ אֶת־רַעְהוֹ עַד־דָּוִד הַגָּדִיל: מֵאֵל וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁכַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה: בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין וְרַעֲי וּבֵין וְרַעַךְ עַד־עוֹלָם:

הפטרות שבת ראש חודש / HAFTARAS SHABBAS ROSH CHODESH

The Maftir reading for Rosh Chodesh may be found on page 890 (Numbers 28:9-15).

ישעיה סו:א-כד / Isaiah 66:1-24

⁶⁶ So said HASHEM, the heaven is My throne and the earth is My footstool; what House could you build for Me, and what could be My resting place? ² My hand made all these and thus they came into being, the words of HASHEM — but it is to this that I look: to the poor and broken-spirited person who is zealous regarding My Word.

began the decline, until, fifteen generations later, the monarchy came to an end, with the destruction of the Temple and the Babylonian Exile. But the heavens do not remain dark; the moon reappears. So, too, there will be a time of redemption, and the Davidic family will reign again. This is why the monthly Kiddush Levanah / Sanctification of the Moon includes the verse David, King of Israel, is alive and enduring.

It is prophetic that Jonathan's plan to save David begins with the words "Tomorrow is the New Moon." Indeed, there is a New Moon for David. And his New Moon is the rebirth of the nation, as well.

שַׁבָּת שַׁבָּת שַׁבָּת / Shabbas Rosh Chodesh

This chapter is the last one in the stirring Book of Isaiah. It was

סו א כה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הָדָם רַגְלִי אֵיזָה בֵּית אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵיזָה מְקוֹם מְנוּחָתִי: כ וְאֵת־כָּל־אֱלֹהֵי יָדִי עֲשֵׂתָה וַיְהִיו כָּל־אֱלֹהֵי נַאֲם־יְהוָה וְאֵל־יְהוָה אֲבִיט אֶל־עֲנִי וְנִכְהִירוּחַ וְחָדַר עַל־דְּבָרִי:

chosen as the *Haftarah* of the Sabbath Rosh Chodesh because its penultimate verse (which is repeated after the chapter is concluded) speaks of the homage that will be paid to God on every Sabbath and Rosh Chodesh.

The chapter gives hope and comfort to the Jewish people, as Isaiah foresees the ultimate downfall of the nations that will do battle against one another and against Israel in the climactic War of Gog and Magog, the war that will precede the final redemption. Isaiah speaks of the defeat of the nations and the universal recognition of the greatness of God and His people. But there are stern lessons for Israel, as well.

The chapter begins by declaring that all the world is but God's throne and His footstool. Can anyone think that the Jewish people

³ He who slaughters an ox is as if he slays a man; he who offers a sheep is as if he breaks a dog's neck; he who brings up a meal-offering is as if he offers a swine's blood; one who brings a frankincense remembrance is as if he brings a gift of extortion; they have even chosen their ways, and their souls have desired their abominations.

⁴ I, too, will choose to mock them and what they dread I will bring upon them — because I have called, but no one responded; I have spoken, but they did not hear; they did what is evil in My eyes and what I did not desire they chose.

⁵ Listen to the Word of HASHEM, those who are zealous regarding His Word; your brethren who hate you and distance themselves from you say, "HASHEM is glorified because of my reputation" — but we shall see your gladness and they will be shamed.

⁶ A tumultuous sound comes from the city, a sound from the Sanctuary, the sound of HASHEM dealing retribution to His enemies. ⁷ When she has not yet felt her labor, she will have given birth! When the pain has not yet come to her, she will have delivered a son! ⁸ Who has heard such a thing? Who has seen its like? Has a land gone through its labor in one day? Has a nation been born at one time, as Zion went through labor and gave birth to her children? ⁹ Shall I bring [a woman] to the birthstool and not have her give birth? says HASHEM. Shall I, Who causes birth, hold it back? says your God.

¹⁰ Be glad with Jerusalem and rejoice in her, all who love her; exult with her exultation, all who mourned for her; ¹¹ so that you may nurse and be sated from the breast of her consolations; so that you may suck and delight from the glow of her glory. ¹² For so said HASHEM, Behold! — I shall direct peace to her like a river, and the honor of nations like a surging stream and you shall suckle; you will be carried on a shoulder and dandled on knees. ¹³ Like a man whose mother consoled him, so will I console you, and in Jerusalem will you be consoled. ¹⁴ You shall see and your heart will exult, and your bones will flourish like grass; the hand of HASHEM will be known to His servants, and He will be angry with His enemies. ¹⁵ For behold! — HASHEM will arrive in fire and His chariots like the whirlwind, to requite His anger with wrath, and His rebuke with flaming fire. ¹⁶ For with fire HASHEM will judge, and with His sword against all flesh; many will be those slain by HASHEM.

¹⁷ Those who prepare and purify themselves [to storm] the gardens go one after another to the midst [of the fray]; together will be consumed those who eat the flesh of swine, of abominable creatures and rodents — the words of HASHEM. ¹⁸ I [am aware of] their deeds and their thoughts; [the time] has come to gather in all the nations and tongues; they shall come and see My glory.

¹⁹ I shall put a sign upon them and send some as survivors to

גְּשׁוּחַט הַשּׁוֹר מִכַּף-אִישׁ וּזְבַח הַשֶּׁה עֹרְףָּהּ כָּלֵב
מַעֲלָה מִנְחָה דֶם-חֲזִיר מִזְכִּיר לִבְנֵה מִבְּרָךְ אֲנִי גַם-
הֵמָּה בָּחֲרוּ בִּדְרֻכֵּיהֶם וּבִשְׁקֻצֵיהֶם נִפְשָׁם חִפְצָהּ:
דֶם-אֲנִי אֶכְחַר בְּתַעֲלוּלֵיהֶם וּמִגֹּרֶתָם אָבִיא לָהֶם
יַעַן קִרְאתִי וְאִין עֲוֹנָה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמְעוּ וַיַּעֲשׂוּ הֲרַע
בְּעֵינַי וּבִבְאֶשֶׁר לֹא-חִפְצָתִי בָּחֲרוּ: ה שָׁמְעוּ דְּבַר-יְהוָה
הַחֲרָדִים אֶל-דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שְׂנֵאִיכֶם מִנְדִּיכֶם
לְמַעַן שְׂמִי יִכָּבֵד וְיִהְיֶה וְנִרְאָה בְּשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יִבְשׁוּ:
וְקוֹל שְׂאוֹן מַעִיר קוֹל מִהֵיכַל קוֹל יְהוָה מִשְׁלֵם גְּמוּלָה
לְאֵיבָיו: ז בְּטָרֶם תַּחֲלִיל יִלְדָה בְּטָרֶם יָבוֹא חֶבֶל לָהּ
וְהַמְלִיטָה זָכָר: ח מִי-שָׁמַע כְּזֹאת מִי רָאָה כְּאֵלֶּה
הַיּוֹחֵל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד אִם-יִלְדָּה גּוֹי פָּעַם אַחַת כִּי-
חָלָה גַם-יִלְדָּה צִיּוֹן אֶת-בְּנֵיהָ: ט הֲאֲנִי אֲשַׁבֵּיר וְלֹא
אוֹלִיד יֵאמַר יְהוָה אִם-אֲנִי הַמוֹלִיד וְעַצְרָתִי אָמַר
אֶלְהִיָּהּ: י שָׁמְחוּ אֶת-יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָּהּ כָּל-אֶהֱבִיָּהּ
שִׁישׁוּ אֶתְּהָ מִשׁוֹשׁ כָּל-הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ: יא לְמַעַן
תִּינָקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֵּׁר תִּנְחַמֶּיהָ לְמַעַן תִּמְצֹו
וְהַתְעַנְּגֶתֶם מִזֵּיו כְּבוֹדָהּ: יב כִּי-כֵּן אֶמַר יְהוָה הִנְנִי
נוֹטָה-אֵלֶיהָ כְּנֹהֵר שְׁלוֹם וּכְנֹחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם
וְיִנְקָתָם עַל-צֶדֶק תִּנְשָׂאוּ וְעַל-בְּרָכִים תִּשְׁעֲשְׂעוּ:
יג כְּאִישׁ אֲשֶׁר אָמוּ תִּנְחַמּוּ בֶן אֲכִלִי אֲנַחְמֶכֶם
וּבִירוּשָׁלַם תִּנְחַמוּ: יד וּרְאִיתֶם וְשֵׁשׁ לִבְכֶם
וְעִצְמֹתֵיכֶם כִּדְשָׁא תִפְרָחָה וְנוֹדְעָה יִרְיֶהוּ
אֶת-עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת-אֵיבָיו: טו כִּי-הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ
יָבוֹא וְכִסּוּפָה מִרְכַּבָּתִּי לְהָשִׁיב בְּחִמָּה אִפּוֹ
וְגַעֲרָתוֹ בְּלִהְבֵי-אֵשׁ: טז כִּי בָאֵשׁ יִהְיֶה נִשְׁפָּט וּבְחֲרָבוֹ
אֶת-כָּל-בָּשָׂר וְרָבוּ חֲלָלֵי יְהוָה: יז הַמִּתְקַדְּשִׁים
וְהַמְטַהֲרִים אֶל-הַגְּנוֹת אַחַר אַחַת [אֶחָד כ'] בְּתוֹךְ
אֲכִלֵי בָשָׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהַעֲכָבֵר יַחְדָּו יִסּוּפוּ נֶאֱמַר-
יְהוָה: יח וְאֲנִכִּי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחֲשַׁבְתֵּיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ
אֶת-כָּל-הַגּוֹיִם וְהַלְשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת-כְּבוֹדִי:
יט וְשִׁמְתִּי בָּהֶם אוֹת וּשְׁלַחְתִּי מֵהֶם פְּלִיטִים אֶל-

can build a Temple that will encompass His Glory? Surely the purpose of the Temple is not to honor God — Who is above any honor we can render Him — but to serve as our vehicle to elevate ourselves. People who seek to appease God with insincere, meaningless service are considered like those who kill and maim people, and who offer unclean animals and contaminated blood upon His Altar. And they do so consciously, having chosen this form of blasphemous service. God will respond in kind, punishing those who ill serve Him. But that will not be the end. Those who are loyal to God will be acknowledged and rewarded in a miraculous manner. The rebirth of Israel will be as astounding as that of a nation being born in a single day, without even labor pains. If God de-

cides to give new life to His people, can it be otherwise?

Thus, all who have been loyal to Jerusalem and mourned her will rejoice with her. Blessings will flow to them in torrents, but their enemies will suffer ignominious defeat, as God pours out His wrath upon them. The survivors will bring word of His greatness to the furthest corners of the world, and in the process they will bring back the straggling Jews who seemed to have been irretrievably lost in the long, hard exile.

Then all will come to the rebuilt Temple — the eternal Temple — to prostrate themselves in devout and loyal service to God. History will have reached its goal and those who were loyal to God will be vindicated.

the nations: Tarshish, Pul and, Lud, the bow-drawers, Tubal, and Yavan; the distant islands, who have not heard of My fame and not seen My glory, and they will declare My glory among the nations. ²⁰ They will bring all your brethren from all the nations as an offering to HASHEM, on horses, on chariot, on covered wagons, on mules, and with joyful dances upon My holy mountain, Jerusalem, said HASHEM; just as the Children of Israel bring their offering in a pure vessel to the House of HASHEM. ²¹ From them, too, will I take to be Kohanim and Levites, said HASHEM.

²² For just as the new heavens and the new earth that I will make will endure before Me — the words of HASHEM — so will your offspring and your name endure. ²³ And it shall be that, from New Moon to New Moon, and from Sabbath to Sabbath, all flesh shall come to prostrate themselves before Me, said HASHEM.

²⁴ They shall go out and see the corpses of those who rebel against Me, for their worms will not die and their fire will not go out, and they shall be a disgrace for all flesh.

And it shall be that, from New Moon to New Moon, and from Sabbath to Sabbath, all flesh shall come to prostrate themselves before Me, said HASHEM.

When the second day Rosh Chodesh falls on Sunday, some congregations add the first and last verses of the Haftarah for Shabbas Erev Rosh Chodesh:

Jonathan said to [David], "Tomorrow is the New Moon, and you will be missed because your seat will be empty." Jonathan said to David, "Go to peace. What the two of us have sworn in the Name of HASHEM — saying, 'HASHEM shall be between me and you, and between my children and your children' — shall be forever!"

הגוים תרשיש פול ולוד מִשְׁכֵּי קֶשֶׁת תּוֹבֵל וִינָן הַאֲיִים הַרְחֵקִים אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ אֶת־שְׁמִיעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בְּגוֹיִם: כֹּה־בִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיהֶם מִכָּל־הַגּוֹיִם מִנְחָה לַיהוָה בְּסוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצִּבִּים וּבַפָּרָדִים וּבַכָּרֶכְרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַם אָמַר יְהוָה בְּאֵשׁ יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בְּכָל־טְהוֹר בֵּית יְהוָה: כֹּה־גַם־מֵהֶם אֶקַּח לְכֹהֲנִים לְלוֹיִם אָמַר יְהוָה: כִּי בְּאֵשׁ הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּדִים לִפְנֵי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זֶרַעְכֶם וּשְׁמֵכֶם: כִּי וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחֹדְשׁוֹ וּמִדֵּי־שָׁבָת בְּשַׁבְתּוֹ יָבֹאוּ כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי אָמַר יְהוָה: כִּי וַיֵּצְאוּ וַיָּרֹאוּ בַּפָּגִי הָאֲנָשִׁים הַפְּשָׁעִים בִּי כִי תוֹלַעְתָם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכָּהֵב וְהָיוּ דְרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר: וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחֹדְשׁוֹ וּמִדֵּי־שָׁבָת בְּשַׁבְתּוֹ יָבֹאוּ כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי אָמַר יְהוָה:

הפטרות שבת חנוכה (א) / (ו) HAFTARAS SHABBAS CHANUKAH

זכריה ביד - ד:7 / Zechariah 2:14 — 4:7

² ¹⁴ Sing and be glad, O daughter of Zion, for behold! — I come and I will dwell among you — the words of HASHEM.

¹⁵ Many nations will attach themselves to HASHEM on that day, and they shall become a people unto Me, but I will dwell among you — then you will realize that HASHEM, Master of Legions, has sent me to you. ¹⁶ HASHEM shall take Judah as a heritage to Himself for His portion upon the Holy Land, and He shall choose Jerusalem again. ¹⁷ Be silent, all flesh, before HASHEM, for He is aroused from His holy habitation!

³ ¹ He showed me Joshua the Kohen Gadol standing before an angel of HASHEM, and the Satan standing at his right to accuse him. ² And HASHEM said to the Satan, "HASHEM shall denounce you, O Satan, and HASHEM Who chooses Jerusalem shall denounce you [again]; this is indeed a firebrand rescued from the flames." ³ Joshua was dressed in soiled garments as he stood before the angel. ⁴ [The angel] spoke up

בִּי־רִנִּי וּשְׂמִחִי בַת־צִיּוֹן כִּי הִנֵּנִי־בָא וּשְׁכַנְתִּי בְּתוֹכָךְ נְאֻם־יְהוָה: טו וְנִלְוֹוּ גוֹיִם רַבִּים אֵל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וּשְׁכַנְתִּי בְּתוֹכָךְ וַיִּזְעַתְּ כִּי־יְהוָה צָבָאוֹת שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ: טו וְנִחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חִלְקוֹ עַל אֶרֶמֶת הַקֶּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלַם: יז הִס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֶעֱזַר מִמַּעוֹן קֹדְשׁוֹ: גא וַיִּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאָךְ יְהוָה וְהַשָּׁטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשַׁטֵּן: ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׁטָן יִגְעַר יְהוָה בָּךְ הַשָּׁטָן וַיִּגְעַר יְהוָה בָּךְ הַבָּחַר בִּירוּשָׁלַם הַלּוֹא זֶה אֹדוֹר מִצֵּל מָאֵשׁ: ג וַיְהוֹשֻׁעַ הָיָה לְבוּשׁ בְּגָדִים צוּאִים וְעָמַד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ: ד וַיִּשְׁעַן

Shabbas Chanukah (I)

The Haftarah of Chanukah is read even if Rosh Chodesh falls on the same Sabbath.

On the Sabbath of Chanukah, the Haftarah speaks of an earlier Chanukah, when the Menorah of the Second Temple was inaugurated. The Kohen Gadol was Joshua; the leader of the nation was Zerubbabel, scion of the Davidic dynasty; and the prophet who conveyed this vision was Zechariah. The prophet begins by looking ahead to the times when all the world will acknowledge Israel's primacy as God's chosen people under the leadership of the tribe of Judah, the tribe of David.

Then the prophet turns to Joshua, who was victim of the same sin that plagued much of the nation in the wake of the Babylonian

Exile: His sons had married gentile women and Joshua had failed to chastise them. In his vision, Zechariah sees the Satan condemning Joshua for this lapse, which was symbolized by the soiled garments he was wearing. But God defends Joshua on the grounds that he is a firebrand rescued from the flames; he was immersed in the flames of the exile's physical and spiritual destruction, and as such cannot be condemned for the past. The angel garbs him in the pure vestments and turban of the high priesthood — but warns him that henceforth he must obey the commandments. Only then can he be assured that his heirs will succeed him as Kohen Gadol. And only then can he be assured constant progress among the angels, who are immobile, in the sense that they can do only what God commands them, but can not choose and grow, as man can.

and said to those standing before him, saying, "Remove the soiled garments from upon him." Then he said to him, "See, I have removed your iniquity from upon you and had you clothed in fresh garments."

⁵ Then I said, "Let them place a pure turban on his head"; and they placed the pure turban on his head and they dressed him in garments; and the angel of HASHEM remained standing.

⁶ Then the angel of HASHEM warned Joshua, saying, ⁷ "So said HASHEM, Master of Legions: If you walk in My ways and safeguard My charge, then you shall administer My Temple and safeguard My courtyards, and I shall permit you movement among these immobile [angels]. ⁸ Listen now, O Joshua the Kohen Gadol — you and your fellows sitting before you, for they are miracle workers — for behold I bring My servant, the flourishing one. ⁹ For behold! — the stone that I have placed before Joshua, seven eyes toward one stone; behold I am engraving its adornment, the words of HASHEM, Master of Legions, and I have removed the sin of that land in one day. ¹⁰ On that day, the words of HASHEM, Master of Legions, each man will invite his fellow beneath the vine and beneath the fig tree."

⁴ **T**he angel who spoke with me returned and woke me, as a man is awakened from his sleep. ² He said to me, "What do you see?"

I said, "I see, and behold! — there is a Menorah made entirely of gold with its bowl on its top, and its seven lamps are upon it and there are seven tubes to each of the lamps that are on its top.

³ And two olive trees are near it, one to the right of the bowl and one to its left."

⁴ And I spoke up and said to the angel that was speaking to me, saying, "What are these, my lord?"

⁵ The angel who was speaking to me spoke up and said to me, "Do you not know what they are?"

I said, "No, my lord."

⁶ He spoke up and said to me, saying, "This is the word of HASHEM to Zerubbabel, saying, 'Not through armies and not through might, but through My spirit,' says HASHEM, Master of Legions. ⁷ Who are you, O great mountain — before Zerubbabel [you shall become] a plain! He shall bring forth the main stone to shouts of, 'Beauty, beauty to it!'"

When Shabbos, Rosh Chodesh, and Chanukah coincide, some congregations add the first and last verses of the Haftaros for Shabbas Rosh Chodesh and for Shabbas Erev Rosh Chodesh:

So said HASHEM, the heaven is My throne and the earth is My footstool; what House could you build for Me, and what could be My resting place? And it shall be that, from New Moon to New Moon, and from Sabbath to Sabbath, all flesh shall come to prostrate themselves before Me, said HASHEM.

Jonathan said to [David], "Tomorrow is the New Moon, and you will be missed because your seat will be empty. Jonathan said to David, "Go to peace. What the two of us have sworn in the Name of HASHEM — saying, 'HASHEM shall be between me and you, and between my children and your children — shall be forever!'"

Joshua's comrades — Chananiah, Mishaël, and Azariah — will join him in welcoming Zerubbabel, the flourishing one, and in seeing the cornerstone of the Temple, which, figuratively, has all eyes upon it and is adorned with beautiful carvings.

Finally, Zechariah is shown a Menorah, complete with a bowl containing oil, tubes bringing oil to its seven lamps, and even two olive trees to provide a continuous supply of fuel. This symbolizes

וַיֹּאמֶר אֶל-הַעֲמִידִים לִפְנֵי לְאֹמֶר הַסִּירוּ הַבְּגָדִים הַצְּאִים מֵעַלְיָו וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה הָעֵבֶרְתִּי מֵעַלְיָךְ עֹנֶךְ וְהִלְבַּשׁ אֹתָךְ מִחֻלּוֹת: הָנֹאמֶר וְשִׁמּוּ צִנִּיף טָהוֹר עַל-רֹאשׁוֹ וְשִׁמּוּ הַצִּנִּיף הַטָּהוֹר עַל-רֹאשׁוֹ וְיִלְבָּשֻׁהוּ בְּגָדִים וּמִלָּאָה יִהְיֶה עֹמֵד: וַיִּנְעַר מִלָּאָה יִהְיֶה בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: כֹּה-אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם-בְּדַרְכֵי תֵלֵךְ וְאִם אֶת-מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר וְגַם-אֶתָּה תִּדְרֹן אֶת-בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת-חֻצְרִי וְנָתַתִּי לָךְ מִהַלָּכִים בֵּין הַעֲמִידִים הָאֵלֶּה: הִשְׁמַע-נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אֶתָּה וְרַעֲיָךְ הַיֹּשְׁבִים לִפְנֵיךְ בְּיָאֲנָשִׁי מוֹפֵת הַמָּה בִּי-הִנֵּי מֵבִיא אֶת-עַבְדִּי צֶמַח: כִּי הִנֵּה הָאֵבֶן אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל-אֵבֶן אַחַת שְׂבָעָה עֵינַיִם הִנֵּנִי מִפְתָּח פֶּתַח הָאֵם יִהְיֶה צְבָאוֹת וּמִשְׁתִּי אֶת-עֵז הָאֶרֶץ-הַזֵּאת בְּיוֹם הַהוּא נָאם יְהוָה צְבָאוֹת חֲקֹרָאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ אֶל-תַּחַת גִּפּוֹ וְאֶל-תַּחַת חֲאנָה: דֹּא וְיֹשֵׁב הַמִּלָּאָה הַדָּבָר בִּי וְיַעֲרִנֵנִי כְאִישׁ אֲשֶׁר-יַעֲזֹר מִשְׁנָתוֹ: בִּיֹאמֶר אֵלָי מָה אֶתָּה רְאֵה וַיֹּאמֶר [וַיֹּאמֶר בִּי] רְאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרָת וְזָב כֶּלֶה וְגִלָּה עַל-רֹאשָׁהּ וְשְׂבָעָה נִרְתִּיהָ עָלֶיהָ שְׂבָעָה וְשְׂבָעָה מוֹצָקוֹת לְנֹרוֹת אֲשֶׁר עַל-רֹאשָׁהּ: גּוֹשְׁנִים וְיָתִים עָלֶיהָ אַחֵר מִיָּמִין הַגִּלָּה וְאַחֵר עַל-שְׂמֹאלָהּ: וְנֹאעֵן וַיֹּאמֶר אֶל-הַמִּלָּאָה הַדָּבָר בִּי לֵאמֹר מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי: הִנֵּנִי הַמִּלָּאָה הַדָּבָר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלָי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מִה־הֵמָּה אֵלֶּה וַיֹּאמֶר לֹא אֲדֹנִי: וְהִנֵּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָי לֵאמֹר זֶה דְּבַר-יְהוָה אֶל-זֶרְבָבָל לֵאמֹר לֹא בְחֵיל וְלֹא בִכְחַ בִּי אִם-בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: וּמִי-אֶתָּה הִרְגָדוֹל לִפְנֵי זֶרְבָבָל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת-הָאֵבֶן הָרֹאשָׁה תִּשְׁאֹת חֵן וְחֵן לָהּ:

כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הָדָם רִגְלֵי אִי-יָהּ בֵּית אֲשֶׁר תִּבְנוּ-לִי וְאִי-יָהּ מְקוֹם מִנְחָתִי: וְהִנֵּה מִדֵּי-חֹדֶשׁ בְּחֹדְשׁוֹ וּמִדֵּי שָׁבַת בְּשַׁבְתּוֹ וְבּוֹא כָל-בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי אֲמֹר יְהוָה: וַיֹּאמֶר-לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ בִּי יַפְקֹד מוֹשָׁבֶךָ: וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה וּבֵינוּ וּבֵין זֶרְעֵי וּבֵין זֶרְעָה עַד-עוֹלָם:

that all man's needs are provided by God — man, however, must have the eyes to see it. Impassable mountains become hospitable plains if God so wills.

A fitting message for Chanukah, not only because of the Menorah, but because Chanukah, too, shows that a small band of righteous warriors, putting their faith in God, overcame one of the world's superpowers and brought purity back to the Temple.

מלכים א ז:מ-נ / 1 Kings 7:40-50

⁴⁸ Solomon made all the vessels that were in the House of HASHEM: the Golden Altar, and the Table — upon which was the Panim bread — was of gold; ⁴⁹ and the candelabra, five to the right and five to the left, before the Holy of Holies, were of refined gold; and the blossom, the lamps, and the tongs were of gold; ⁵⁰ and the bowls, the musical instruments, the blood basins, the spoons, the firepans were of refined gold; and the hinges for the innermost chamber of the House, the Holy of Holies, for the doors of the Hall of the House were of gold.

וּמִיַּעַשׁ חִירוֹם אֶת־הַכִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־
הַמּוֹרָקוֹת וַיָּבֵל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה
אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה: מֵא עֲמֻדִים שְׁנַיִם
וְגִלְת הַכְּתֹרֶת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׁתֵּי
וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתֵּי לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גִלּוֹת הַכְּתֹרֶת
אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים: מֵב וְאֶת־הָרִמָּנִים אַרְבַּע
מֵאוֹת לְשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים רִמָּנִים לְשְׂבָכָה
הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גִלּוֹת הַכְּתֹרֶת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי
הָעַמּוּדִים: מֵג וְאֶת־הַמִּכְנוֹת עָשָׂר וְאֶת־הַכִּירֹת עֲשָׂרָה
עַל־הַמִּכְנוֹת: מֵד וְאֶת־הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנַיִם־
עָשָׂר תַּחַת הַיָּם: מֵה וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־
הַמּוֹרָקוֹת וְאֶת־כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה [הָאֵלֶּה כִּי] אֲשֶׁר
עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נִחַשְׁת מִמֶּרֶס:
מֵו בַּכֶּבֶד הִירְדּוּ יָצֵאם הַמֶּלֶךְ בַּמַּעֲבָה הָאֲדֻמָּה בֵּין
סָבוֹת וּבֵין צִרְתָּן: מֵז וַיָּנַח שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מִרֵּב
מֵאד מֵאֲד לֹא נִחָקֵר מִשְׁקַל הַנְּחָשֶׁת: מֵח וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה
אֶת־כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח הַזֹּהֵב וְאֶת־
הַשְּׁלֹחַן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים וְהֵב: מֵט וְאֶת־הַמִּנְרֹת
חֲמֵשׁ מִיָּמִין וְחֲמֵשׁ מִשְּׂמָאל לְפָנֵי הַדְּבִיר וְהֵב סָגוֹר
וְהַפְּרָח וְהַנֵּרֶת וְהַמְּלָקָחִים וְהֵב: וְהַסָּפוֹת וְהַמּוֹמָרוֹת
וְהַמּוֹרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת וְהֵב סָגוֹר וְהַפְּתוֹת
לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקֹּדֶשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת
לְהִיכַל וְהֵב:

The Maftir reading for *Parashas Shekalim* may be found on page 484 (*Exodus* 30:11-16).

מלכים ב יא:יז – יב:יז / *II Kings 11:17 – 12:17*

Sephardim begin the *Haftarah* here.

11 ¹⁷ **J**ehoiada sealed the covenant between HASHEM and the king and people, to be a people of HASHEM; and between the king and the people. ¹⁸ All the people of the land came to the temple of Baal and tore it down, thoroughly smashed its

וַיֵּאָמְרוּ יְהוֹדָע אֶת־הַבְּרִית בֵּין יְהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ
וּבֵין הָעָם לְהָיוֹת לָעַם לַיהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם:
וַיֵּאָמְרוּ כָל־עַם הָאָרֶץ בֵּית־הַבְּעַל וּתְצַחֵהוּ אֶת־

🕒 Shabbas Chanukah (II)

This *Haftarah* is the same as that of *Vayakhel*, which discusses the construction of the Tabernacle; thus it is appropriate for Chanukah, as well, when the Temple was rededicated. Much of the *Haftarah* describes the Temple vessels that were made by King Hiram of Tyre, a friend and collaborator of King Solomon. The Second Temple as a whole is often ascribed to King Cyrus, for he merited the privilege of giving permission for its construction, and even of contributing significant resources toward the work. In contrast, the desecration of the Temple prior to the miracle of Chanukah was ordered by King Antiochus. This shows the contrast between the ideal state and the perverted one that has caused so much grief since the dawn of Jewish history. Israel was charged with the task of being a magnet to the nations, drawing them

toward a recognition of God's majesty and service. Hiram and Cyrus saw and responded. Antiochus did not. When Israel is worthy, it is instrumental in leading society toward this state. Indeed, in the aftermath of Chanukah, when the family of Hasmoneans inspired the Jewish people to risk their lives to renew the glory and purity of the Temple, the result was that the Jewish commonwealth expanded, in size, wealth, and spiritual influence.

📖 Parashas Skekalim

The special Torah reading of the day — in addition to the limitation it sets on how Jews may be counted — contains a further moral lesson. A Jew measures his worth, his standing in the nation, by having a share in the maintenance of the Temple and the service that takes place there. The *Haftarah* shows how this theme

altars and images, and killed Mattan, priest of the Baal, in front of the altars; and the Kohen appointed guards over the House of HASHEM. ¹⁹ He took the chiefs of the hundreds, the leaders, the runners, and all the people of the land, and they escorted the king down from the House of HASHEM. They came by way of the gate of the runners to the royal palace and he sat on the royal throne.

²⁰ The entire people of the land rejoiced and the city was tranquil; and they put Athaliah to death by the sword in the king's house.

Ashkenazim begin the Haftarah here.

¹² ¹ Jehoash was seven years old at his coronation. ² In the seventh year of Jehu's reign Jehoash became king and he reigned for forty years in Jerusalem; his mother's name was Zibiah of Beer Sheba. ³ Jehoash did what was proper in the eyes of HASHEM all the days that Jehoiada the Kohen taught him. ⁴ Only the high altars did he not remove; the people continued to slaughter and burn incense on the high altars.

⁵ Jehoash said to the Kohanim, "All the money for the holy things that is brought to the House of HASHEM — the money of those who pass through [the annual half-shekel contribution], every man's money for his personal valuation — any money that a man's heart may move him to bring to the House of HASHEM, ⁶ let every one of the Kohanim accept, each from his acquaintance, and let them fortify the repair of the House, wherever repair is found to be needed."

⁷ It was in the twenty-third year of King Jehoash that the Kohanim did not fortify the repair of the House. ⁸ King Jehoash summoned Jehoiada the Kohen and the Kohanim and said to them, "Why are you not fortifying the repair of the House? From now on, do not accept money from your acquaintances, rather give it for the repair of the House."

⁹ The Kohanim agreed not to accept money from the people and not to [personally] fortify the repair of the House.

¹⁰ Jehoiada the Kohen took a chest, bored a hole in its lid and placed it at the right side of the Altar as one comes into the House of HASHEM, and the Kohanim who were overseers of the threshold put into it all the money brought to the House of HASHEM.

¹¹ When they saw that much money had accumulated in the chest, the royal scribe and Kohen Gadol came up, and they bagged and counted the money that was found in the House of HASHEM. ¹² They gave the counted money into the charge of the workmen who were appointed to the House of HASHEM, and they expended it for the carpenters and the builders who worked in the House of HASHEM, ¹³ and to the masons and the stonecutters, to purchase lumber and cut stone to fortify the repair of the House, and for everything that was spent to fortify the House. ¹⁴ But

מזבחתו ואת צלמיו שברו היטב ואת מתן בן הפעל הרגו לפני המזבחות וישם הכהן פקדת על-בית יהוה: וינקח את שרי המאות ואת הכרי ואת הרצים ואת כל עם הארץ וירידו את המלך מבית יהוה ויבואו דרך שער הרצים בית המלך וישב על-כסא המלכים: וישמח כל עם הארץ והעיר שקטה ואת עתליהו המיתו בחרב בית המלך [מלך כ]:

יב אבן שבע שנים יהואש במלכו: כ בשנת שבע ליהוא מלך יהואש וארבעים שנה מלך בירושלם וישם אמו צביה מבאר שבע: ג וישע יהואש הישר בעיני יהוה כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן: ד רק הבמות לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות: ה ויאמר יהואש אל הכהנים כל כסף הקדשים אשר יבא בית יהוה כסף עובר איש כסף נפשות ערכו כל כסף אשר יעלה על לב איש להביא בית יהוה: ו יקחו להם הכהנים איש מאת מקרו והם יחזקו את בִּדְק הבית לכל אשר ימצא שם בִּדְק: וייהי בשנת עשרים ושלש שנה למלך יהואש לא חזקו הכהנים את בִּדְק הבית: ח ויקרא המלך יהואש ליהוידע הכהן ולכהנים ויאמר אליהם מדוע אינכם מחזקים את בִּדְק הבית ועתה אל תקחו כסף מאת מקריכם כי לבִּדְק הבית תתנו: ט ויאתו הכהנים לבלתי קחת כסף מאת העם ולבלתי חזק את בִּדְק הבית: י ויקח יהוידע הכהן ארון אחד ויקב חר בִּדְלתו ויתן אתו אצל המזבח ממין [בימין כ] בבוא איש בית יהוה ונתנו שמה הכהנים שמרי הסף את כל הכסף המובא בית יהוה: יא ויהי כראותם פי-רב הכסף בארון ויעל ספר המלך והכהן הגדול ויצרו וימנו את הכסף הנמצא בית יהוה: יב ונתנו את הכסף המתכן על-ידי עשי המלאכה המפקדים [הפקדים כ] בית יהוה ויוציאוהו לחרשי העץ ולבנים העשים בית יהוה: יג ולגדרים ולחצבי האבן ולקנות עצים ואבני מחצב לחזק את בִּדְק בית יהוה ולכל אשר יצא על הבית לחזקה: יד אף

was an extension of a great spiritual and political revolution in the Kingdom of Judah.

Queen Athaliah, a vicious and wicked woman worthy of her accursed parents Ahab and Jezebel, assassinated every member of her family, so that she could rule the Kingdom of Judah, whose late king she had married. Only one grandson, Jehoash was saved, spirited away by the righteous Kohen Gadol Jehoiada.

When Jehoash was seven years old his savior and mentor introduced him to the nation, which embraced him enthusiastically. As

long as Jehoiada was alive, the young king remained righteous and brought about profound improvement in the life of his people.

Among his great achievements was to restore the dignity and beauty of the Temple, by instituting a system of collecting funds for its upkeep. After the failure of an ill-conceived and improper plan that, in effect turned the Kohanim into traveling appeal-makers for the Temple, the king began a new system — the people would show their love and loyalty by bringing contributions. A sorry era had ended. A bright new one had begun.

silver jugs, musical instruments, basins, trumpets, or any gold or silver utensils were not made with the money that was brought to the House of HASHEM. ¹⁵ Rather they would give it to the workmen, and with it they would fortify the House of HASHEM. ¹⁶ They did not make an accounting with the men into whose charge they gave the money to expend for the workmen, for they acted with integrity.

¹⁷ The [leftover] money for guilt- or sin-offerings was not brought to the House of HASHEM; it was left with the Kohanim.

When Rosh Chodesh Adar falls on Shabbos, some congregations add the first and last verses of the Haftarah for Shabbas Rosh Chodesh:

So said HASHEM, the heaven is My throne and the earth is My footstool; what House could you build for Me, and what could be My resting place? And it shall be that, from New Moon to New Moon, and from Sabbath to Sabbath, all flesh shall come to prostrate themselves before Me, said HASHEM.

When Rosh Chodesh Adar falls on Sunday, some congregations add the first and last verses of the Haftarah for Shabbas Erev Rosh Chodesh:

Jonathan said to [David], "Tomorrow is the New Moon, and you will be missed because your seat will be empty." Jonathan said to David, "Go to peace. What the two of us have sworn in the Name of HASHEM — saying, 'HASHEM shall be between me and you, and between my children and your children' — shall be forever!"

לֹא יַעֲשֶׂה בֵּית יְהוָה סִפּוֹת כֶּסֶף מִזְמֵרוֹת מִזְרָקוֹת חֲצִצְרוֹת כָּל-כְּלִי זָהָב וְזָהָב וְכִלְי־כֶסֶף מִן-הַכֶּסֶף הַמּוֹבֵא בֵּית-יְהוָה: ^{טו} כִּי-לַעֲשֵׂי הַמְּלָאכָה יִתְּנֻהוּ וְחִזְקוּ בוֹ אֶת-בֵּית יְהוָה: ^{טז} וְלֹא יִחְשְׁבוּ אֶת-הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת-הַכֶּסֶף עַל-יָדָם לַתַּת לַעֲשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בְּאֵמָנָה הֵם עֹשִׂים: ^{יז} כֶּסֶף אֲשֶׁם וְכֶסֶף חֲטָאוֹת לֹא יוֹבֵא בֵּית יְהוָה לִכְהֻנֵּים יְהוָה:

כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסֵּאִי וְהָאָרֶץ הֶדְם רִגְלִי אֵינֶה בֵּית אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאֵינֶה מְקוֹם מִנוּחָתִי: וְהָיָה מִדֵּי-חֵדֶשׁ בְּחִדְשׁוֹ וּמִדֵּי שָׁבַת בְּשַׁבְּתוֹ יָבוֹא כָל-בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי אֲמֹר יְהוָה:

וַיֹּאמְרוּ לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֵדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפְקַד מוֹשְׁבָּה: וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה בֵּינָם וּבֵינֶךָ וּבֵין זֵרַעֵנוּ וּבֵין זֵרַעֲךָ עַד-עוֹלָם:

הַפְּטָרָה פֶּרֶשֶׁת זָכוֹר / HAFTARAS PARASHAS ZACHOR

The Maftir reading for Parashas Zachor may be found on page 1066 (Deuteronomy 25:17-19).

שְׁמוּאֵל א טו:א-לד / Samuel 15:1-34

According to most authorities the first verse is omitted and the Haftarah begins with verse 2.

¹⁵ Samuel said to Saul: "HASHEM sent me to anoint you as king over His people, over Israel, so now hear the sound of HASHEM's words.)

² "So said HASHEM, Master of Legions: I remembered what Amalek did to Israel, [the ambush] he emplaced against him on the way, as he went up from Egypt. ³ Now go and strike down Amalek and destroy everything he has, have no pity on him; kill man and woman alike, infant and suckling alike, ox and sheep alike, camel and donkey alike."

⁴ Saul had all the people summoned and he counted them through lambs: two hundred thousand infantry, and the men of Judah were ten thousand. ⁵ Saul came up to the city of Amalek, and he made war in the valley. ⁶ Saul said to the Kenites, "Go, withdraw, descend from among the Amalekites lest I destroy you with them; for you performed kindness with all the Children of Israel when they went up from Egypt." The Kenites withdrew from among Amalek.

⁷ Saul struck down Amalek from Havilah to the approach to

טו (א) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל-שָׂאוּל אֲתִי שָׁלַח יְהוָה לְמַשְׁחֶךָ לְמַלְךְ עַל-עַמּוֹ עַל-יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה שְׁמַע לְקוֹל דְּבָרֵי יְהוָה: בִּכְהָ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת פָּקַדְתִּי אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה עִמָּלֶךְ לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-שָׂם לוֹ בְּדֶרֶךְ בְּעֵלְתוֹ מִמִּצְרַיִם: גַּעַתָּה לֹךְ וְהִבִּיתָה אֶת-עִמָּלֶךְ וְהִחַרְמָתָם אֶת-כָּל-אֲשֶׁר-לוֹ וְלֹא תַחֲמַל עָלָיו וְהִמַּתָּה מְאִישׁ עַד-אִשָּׁה מְעוֹלָל וְעַד-יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד-שֶׂה מִגִּמְלָה וְעַד-חֲמוֹר: וְיוֹשְׁמַע שָׂאוּל אֶת-הָעַם וַיִּפְקְדֵם בְּטָלָאִים מֵאֲתִים אֶלֶף רִגְלִי וְעֶשְׂרֵת אֲלָפִים אֶת-אִישׁ יְהוּדָה: ה וַיָּבֹא שָׂאוּל עַד-עִיר עִמָּלֶךְ וַיִּרֶב בְּנַחַל: וַיֹּאמֶר שָׂאוּל אֶל-הַקִּינִי לֵכּוּ סְרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ עִמָּלֶךְ פֶּן-אֶסְפָּף עִמּוֹ וְאַתָּה עֲשִׂיתָה חֶסֶד עִם-כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵלּוֹתָם מִמִּצְרַיִם וַיִּסֶּר קִינֵי מִתּוֹךְ עִמָּלֶךְ: וַיִּנָּךְ שָׂאוּל אֶת-עִמָּלֶךְ מִחִוְלָה בּוֹאֶךְ

Parashas Zachor

On the Sabbath before Purim two Torah scrolls are taken from the Ark. From the first, the regular Sidrah is read. The second is used for the Maftir, and the reading is the commandment to remember (zachor) the villainy of Amalek.

The original Amalek was a grandson of Esau, and it was he who carried on his grandfather's legacy of hatred of the Jewish people. Only weeks after the Exodus from Egypt, Amalek made the first sneak attack against Israel. This ambush became the paradigm of

treachery, especially since the land of the Amalekites was not part of Eretz Yisrael, so that Amalek was motivated not by fear, but by hatred. God informed Israel that there would be an eternal state of war between Him and Amalek, because Amalek's battle was primarily against the cause of holiness, not against the nation that God chose to be its standard-bearer. And God commanded Israel to remember what that renegade nation did, and to destroy the Amalekites so completely that they would not even be remembered.

Shur, which faces Egypt. ⁸ He captured Agag, the king of Amalek, alive, and the entire people he destroyed by the sword. ⁹ Saul and the people took pity on Agag; on the best of the sheep and cattle, the fatted bulls and the fatted sheep; and on all that was good; and they did not destroy them; only what was despicable and deteriorated did they destroy.

¹⁰ The word of HASHEM came to Samuel, saying, ¹¹ "I have regretted that I made Saul king, for he has turned away from Me and has not fulfilled My word!" It aggrieved Samuel and he cried out to HASHEM the entire night.

¹² Samuel woke up early in the morning to meet Saul. It was told to Samuel, saying: "Saul came to the Carmel and behold! — he set up an altar and then he turned around and descended to the Gilgal."

¹³ Samuel came to Saul. Saul said to him, "Blessed are you to HASHEM, I have fulfilled the word of HASHEM." ¹⁴ Samuel said, "And what is this sound of the sheep in my ears and the sound of the cattle that I hear?"

¹⁵ Saul said, "I have brought them from the Amalekites, for the people took pity on the best of the sheep and cattle in order to slaughter them to HASHEM, your God, but we have destroyed the remainder."

¹⁶ Samuel said to Saul, "Wait. I shall tell you what HASHEM spoke to me last night." He said to him, "Speak."

¹⁷ Samuel said, "Is this not so? — Though you are small in your own eyes, you are the head of the tribes of Israel; and HASHEM has anointed you to be king over Israel. ¹⁸ HASHEM sent you on the way, and He said, 'Go and destroy the sinners, the Amalekites, and wage war with them until you have exterminated them.' ¹⁹ Why did you not obey the voice of HASHEM? You rushed to the loot, and you did what was evil in the eyes of HASHEM."

²⁰ Saul said to Samuel, "But I heeded the voice of HASHEM and I walked the path on which HASHEM sent me! I brought Agag, king of Amalek, and I destroyed Amalek!" ²¹ The people took the sheep and the cattle from the loot, the best of what was to be destroyed, in order to bring offerings to HASHEM, your God, in Gilgal."

²² Samuel said, "Does HASHEM take delight in elevation-offerings and feast-offerings as in obedience to the voice of HASHEM? Behold! — obedience is better than a choice offering, attentiveness than the fat of rams. ²³ For rebelliousness is like the sin of sorcery, and verbosity is like the iniquity of idolatry; because you have rejected the word of God, He has rejected you as king!"

²⁴ Saul said to Samuel, "I have sinned since I have trans-

שור אשר על-פני מצרים: ה ויתפש את-אגג מלך-
עמלק חי ואת-כל-העם החרים לפי-חרב: ט ויחמל
שאול והעם על-אגג ועל-מיטב הצאן והבקר
והמשנים ועל-הכרים ועל-כל-הטוב ולא אבו
החרימם וכל-המלאכה נמכרה ונמס אתה החרים:
י והיה דבר יהוה אל-שמואל לאמר: יא נחמתי כי-
המלכתי את-שאול למלך כי-שב מאחרי ואת-
דברי לא הקים ויחר לשמואל ויועק אל-יהוה כל-
הלילה: יב וישכם שמואל לקראת שאול בבקר ויגד
לשמואל לאמר בא-שאול הפרמלה והנה מציב לו
יד ויסב ויעבר ויגד הגלגל: יג ויבא שמואל אל-
שאול ויאמר לו שאול ברוך אתה ליהוה הקימתי
את-דבר יהוה: יד ויאמר שמואל ומה קול-הצאן
הזה באזני וקול הבקר אשר אנכי שמע: טו ויאמר
שאול מעמלקי הביאום אשר חמל העם על-
מיטב הצאן והבקר למען ובח ליהוה אלהיה ואת-
היותר החרמנו: טז ויאמר שמואל אל-שאול הרף
ואגידה לך את אשר דבר יהוה אלי הלילה ויאמר
[ויאמרו כ] לו דבר: יז ויאמר שמואל הלא אם-קטן
אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וימשחה יהוה
למלך על-ישראל: יח וישלח יהוה בדרך ויאמר לך
והחרמתי את-החטאים את-עמלק ונלחמת בו
עד-כלותם אתם: יט ולמה לא-שמעת בקול יהוה
ותעט אל-השלל ותעש הרע בעיני יהוה: כ ויאמר
שאול אל-שמואל אשר שמעתי בקול יהוה ואלך
בדרך אשר-שלחני יהוה ואביא את-אגג מלך עמלק
ואת-עמלק החרמתי: כא וישח העם מהשלל צאן
ובקר ראשית החרם לזבח ליהוה אלהיה בגלגל:
כב ויאמר שמואל החפץ ליהוה בעלות וזבחים
כשמע בקול יהוה הנה שמע מזבח טוב להקשיב
מחלב אילים: כג כי חטאת-קסם מרי ואון ותורפים
הפצר יען מאסת את-דבר יהוה וימאסה ממלך:
כד ויאמר שאול אל-שמואל חטאתי כי-עברתי

The passage containing that commandment is read annually to fulfill the mitzvah to remember, and the time chosen for that reading is the Sabbath before Purim, because Haman was an Amalekite — a descendant of the King Agag of our Haftarah — and the miracle of Purim was a deliverance from Amalek. Similarly, the enemies whom the Jews fought and killed after the miracle of Purim, as reported in the Book of Esther, were all Amalekites.

It is noteworthy that one of the beneficiaries of King Saul's misplaced compassion was Agag, the ancestor of Haman. The

Sages teach that Agag's wife conceived after the war during which Saul should have killed him, but did not — and that is how Haman came into being centuries later and came to threaten the very existence of the Jewish people. Those who question how the God of mercy could order the execution of "blameless" people should take note: Saul's pity on Agag led to the near extermination of Israel by Haman. In the more distant future, the Roman Empire, archfoe of Israel, carried on the task of Esau, its ancestor. Was it indeed merciful to spare the Amalekites whose progeny were the cause of so much bloodshed?

gressed the word of HASHEM and your word, for I have feared the people and I obeyed their voice. ²⁵ And now, please forgive my sin and return with me, and I will prostrate myself to HASHEM."

²⁶ Samuel said to Saul, "I will not return with you for you have rejected the word of HASHEM and HASHEM has rejected you from being king over Israel!"

²⁷ Samuel turned away to leave, and [Saul] grabbed the hem of his tunic, and it tore. ²⁸ Samuel said to him, "HASHEM has torn the kingship of Israel away from you today, and has given it to your fellow who is better than you. ²⁹ Moreover, the Eternal One of Israel does not lie and does not relent, for He is not a human that He should relent."

³⁰ He said, "I have sinned. Now, please honor me in the presence of the elders of my people and in the presence of Israel; return with me, and I shall prostrate myself to HASHEM, your God."

³¹ Samuel returned after Saul and Saul prostrated himself before HASHEM.

³² Samuel said, "Bring to me Agag, king of Amalek." Agag went to him in chains; Agag said, "Truly, the bitterness of death has passed."

³³ Samuel said, "Just as your sword made women childless so shall your mother be childless among the women!" And Samuel split Agag before HASHEM in Gilgal. ³⁴ Samuel went to Ramah; and Saul went up to his home at Gibeah of Saul.

אֶת־פִּי־יְהוָה וְאֶת־דְּבָרֶיךָ כִּי־יִרְאֵתִי אֶת־הָעָם וְאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם: כֹּה וְעָתָה שָׂא נָא אֶת־חַטָּאתִי וְשׁוּב עִמִּי וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה: כִּי וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׂאוּל לֹא אָשׁוּב עִמָּךְ כִּי מֵאִסְתָּה אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמָּסֶךְ יְהוָה מִיְּהוּת מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל: כִּי וַיֹּסֵב שְׁמוּאֵל לִלְכֹת וַיַּחֲזֹק בִּכְנָף־מַעֲלֹו וַיִּקְרַע: כֹּה וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל קִרְעַ יְהוָה אֶת־מַמְלְכוֹת יִשְׂרָאֵל מֵעַלְיֶךָ הַיּוֹם וְנִתְּנָה לְרֹעֵה הַטּוֹב מֵמָךְ: כֹּט וְגַם נִצַּח יִשְׂרָאֵל לֹא יִשְׁקַר וְלֹא יִנָּחַם כִּי לֹא אָרָם הוּא לְהִנָּחַם: ל וַיֹּאמֶר חַטָּאתִי עָתָה בְּפָרְנִי נָא נִגְדֹּר־קִנִּי עִמִּי וְנִגְדֹּר יִשְׂרָאֵל וְשׁוּב עִמִּי וְהִשְׁתַּחֲוִיתִי לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ: ל וַיֵּשֶׁב שְׁמוּאֵל אַחֲרֵי שְׂאוּל וַיִּשְׁתַּחֲוֶה שְׂאוּל לַיהוָה: ל וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הִגִּישׁוּ אֵלָי אֶת־אֶגְגֵּי מֶלֶךְ עַמְלָק וַיֵּלֶךְ אֵלָיו אֶגְגֵּי מַעֲרֹנָת וַיֹּאמֶר אֶגְגֵּי אֶבֶן סֵר מֵרֵמֹת: ל וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל בְּאִשֶּׁר שִׁבְלָה נָשִׁים חֲרָבָה בְּנִת־שִׁבְלָה מְנָשִׁים אִמָּה וַיִּשְׁפֹּף שְׁמוּאֵל אֶת־אֶגְגֵּי לִפְנֵי יְהוָה בְּגִלְגָל: ל וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל הֶרְמָתָה וַיִּשְׂאוּל עִלָּה אֶל־בֵּיתוֹ גִּבְעַת שְׂאוּל:

HAFTARAS PARASHAS PARAH / הפטרת פרשת פרה

The Maftir reading for Parashas Parah may be found on page 838 (Numbers 19:1-22).

Ezekiel 36:16-38 / יחזקאל לו:טז-לח

¹⁶ The word of HASHEM came to me, saying: ¹⁷ Ben Adam, the House of Israel dwell on their land and contaminate it, by their way and by their actions. Like the contamination of a menstruous woman was their way before Me. ¹⁸ So I poured My anger upon them because of the blood that they poured upon the earth — and they defiled it with their idols — ¹⁹ so I scattered them among the nations and they were dispersed among the lands. According to their ways and their doings did I judge them; ²⁰ and they came to the nations to which they came, and they desecrated My holy Name when it was said of them, "These are HASHEM's people, but they departed His land"; ²¹ but I pitied My holy Name that the House of Israel desecrated among the nations to which they came.

²² Therefore say to the House of Israel: "Thus says my Lord HASHEM/ELOHIM: Not for your sake do I act, O House of Israel, but for My holy Name that you have desecrated among the nations to which you came. ²³ And I will sanctify My great Name that was desecrated among the nations, that

לו טו וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלָי לֵאמֹר: יז בֶּן־אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים עַל־אֲדָמָתָם וַיִּטְמְאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם כְּטִמְאַת הַנְּדָה הִיְתָה דַּרְכָּם לִפְנֵי: יח וַאֲשַׁפֵּף חֲמָתִי עֲלֵיהֶם עַל־הַדָּם אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ עַל־הָאָרֶץ וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְאוּהָ: יט וַאֲפִיץ אֹתָם בְּגוֹיִם וַיֵּצְאוּ בְּאֲרָצוֹת כְּדָרְכָם וּבַעֲלִילוֹתָם שִׁפְטִיתִם: כ וַיָּבֹאוּ אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וַיַּחֲלִלוּ אֶת־שֵׁם קְדוֹשִׁי בְּאֹמְרוֹ לָהֶם עִם־יְהוָה אֱלֹהֵי וּמַאֲרָצוֹ יֵצְאוּ: כא וְאֶחָמֶל עַל־שֵׁם קְדוֹשִׁי אֲשֶׁר חָלְלֵהוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּגוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁמָּה: כב לָכֵן אֶמַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוָה לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־לְשֵׁם־קְדוֹשִׁי אֲשֶׁר חָלְלֵהוּ בְּגוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאתֶם שָׁם: כג וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְּחֻלָּל בְּגוֹיִם אֲשֶׁר

Parashas Parah

On the Sabbath after Purim, two Torah Scrolls are removed from the Ark. The Sidrah of the week is read from the first, and from the second, the chapter of Parah Adumah, the Red Cow, is read. It gives the procedure through which people can purify themselves from the contamination caused by a human corpse. The reading of this chapter was instituted for this time of the year because Jews were required to purify themselves before coming to Jerusalem for the pilgrimage festival of Passover.

The Haftarah read on the Sabbath of Parashas Parah contains the verse, And I shall sprinkle pure water upon you, that you be

cleansed. From all your contamination and from all your filth I will cleanse you (Ezekiel 36:25). There are other parallels in the Haftarah between the concepts of sin represented by contamination, and atonement represented by purity. This idea is discussed in the commentary to the ArtScroll Ezekiel (pp.534-5), as follows:

Freedom of will in moral matters is the first and irreplaceable condition for living one's life on the higher plane demanded by the Torah. Belief in man's freedom of action, however, is endangered by the fact that man cannot avoid death and that he is subject to the superficial limitations imposed by the forces of

you desecrated among them. Then the nations shall know that I am HASHEM — the words of my Lord HASHEM/ELOHIM — when I become sanctified through you in their sight; ²⁴ and I shall take you from the nations and gather you in from all the countries, and I shall bring you to your Land; ²⁵ and I shall sprinkle pure water upon you, that you be cleansed. From all your contamination and from all your filth I will cleanse you; ²⁶ and I shall give you a new heart, and a new spirit shall I put within you; I shall remove the heart of stone from your flesh and give you a heart of flesh; ²⁷ and My spirit shall I put within you, and I shall cause you to go by My decrees and guard My laws and perform them; ²⁸ and you shall dwell in the land that I gave your fathers; and you shall be to Me a people and I shall be your God; ²⁹ and I shall save you from all your contaminations, and I shall summon the grain and increase it, and I shall not place famine upon you; ³⁰ and I shall increase the fruit of the tree and the produce of the field so that you no longer accept the shame of hunger among the nations. ³¹ Then you will remember your evil ways and your doings that were not good, and you shall loathe yourselves in your own sight because of your sins and your abominations. ³² Not for your sake do I act — the words of my Lord HASHEM/ELOHIM — let it be known to you. Be ashamed and humiliated because of your ways, O House of Israel.

³³ Thus says my Lord HASHEM/ELOHIM: On the day when I cleanse you from all your sins, and cause the cities to be inhabited and the ruins to be built, ³⁴ and the desolated land to be tilled instead of being desolate in the eyes of every passerby; ³⁵ then they shall say, "This very land that was desolate has become a Garden of Eden; and the cities that were destroyed and were desolate and ruined shall be fortified — inhabited!" ³⁶ And the nations that will remain around you will know that I am HASHEM. I will have rebuilt the ruins, replanted the wasteland. I, HASHEM, have spoken and acted.

Sephardim conclude the Haftarah here. Ashkenazim continue.

³⁷ Thus says my Lord HASHEM/ELOHIM: Furthermore I will make Myself accessible to the House of Israel to act for them. I shall increase them — the men — like sheep. ³⁸ Like the sheep for Divine service, like the sheep of Jerusalem on her festivals, so shall the destroyed cities be filled by sheep-men — and they shall know that I am HASHEM.

nature. This belief is particularly shaken by the sight of a dead human being. If the whole human being has succumbed to death, been overpowered by physical forces — if man, like all other organic beings, cannot escape the spell of an overpowering force — then there is no room for the moral "you shall" next to the physical "you must." Moral freedom of will would then be an illusion, and the Divine law of morality with its demand for total free-willed devotion to the illuminating, purifying fire of its sanctuary would be incomprehensible (R' Hirsch, Numbers 19:22).

Thus, sin is related not only to death, but also to contamination, which is closely associated with death. Because the sinner

חללתם בתוכם וידעו הגוים כי-אני יהוה נאם אדני יהוה בהקדשי בכם לעיניהם: כי ולקחתי אתכם מן-הגוים וקבצתי אתכם מכל-הארצות והבאתי אתכם אל-אדמתכם: כי וירקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל-גולליכם אטהר אתכם: כי ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרתי את-לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר: כי ואת-רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר-בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם: כי וישבתם בארץ אשר נתתי לאבותיכם והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים: כי והושעתי אתכם מכל טמאותיכם וקראתי אל-הדגן והרפיתי אתו ולא-אתן עליכם רעב: כי והרפיתי את-פרי העץ ותנובת השדה למען אשר לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים: כי וזכרתם את-דרכיכם הרעים ומעלליכם אשר לא-טובים ונקטתם בפניכם על עונותיכם ועל תועבותיכם: כי לא למענכם אני-עשה נאם אדני יהוה וידע לכם בושו והכלמו מדרכיכם בית ישראל: כי גבה אמר אדני יהוה ביום טהרי אתכם מכל עונותיכם והושבתי את-הערים ונבנו החרבות: כי והארץ הנשמה תעבר תחת אשר היתה שממה לעיני כל-עובר: כי ואמרו הארץ הלוא הנשמה היתה כגן-עדן והערים החרבות והנשמות והנהרסות בצורות ישובו: כי וידעו הגוים אשר ישארו סביבותיכם כי אני יהוה בניתי הנהרסות ונטעתי הנשמה אני יהוה דברתי ועשיתי:

כי אמר אדני יהוה עוד זאת אדרכ לבית-ישראל לעשות להם ארבה אתם בצאן אדם: כי בצאן קדשים בצאן ירושלם במועדיה כן תהיינה הערים החרבות מלאות צאן אדם וידעו כי-אני יהוה:

is shackled by his desires, he loses spiritual control of his actions. He is swept along by the physical lusts that have overpowered his spiritual self. Thus, the most meaningful part of his life, the spiritual, has been killed. For this reason, when God forgives man's sin and grants him a new heart and a new spirit, He is imbuing him with *purity*, the state of mind in which man is the sole master of his actions. A living (and therefore a pure) person uses his body as he wills; it is his tool to use as he sees fit. The regenerate sinner, upon returning to the state of purity, joins once more the state of the living — and the free (Chazon HaMikra).

HAFTARAS PARASHAS HACHODESH / הפטרת פרשת החודש

The Maftir reading for Parashas HaChodesh may be found on page 348 (Exodus 12:1-20).

Ezekiel 45:16 – 46:18 / מחוקקא מזה: עזקאל

Most communities begin the Haftarah here. However, some Sephardic communities begin with 45:18.

45 ¹⁶ The entire population of the land must join in this *terumah* with the prince of Israel.

¹⁷ The prince's responsibility shall be the burnt-offerings, the meal-offerings and the libations on the festive days, the New Moons, and the Sabbaths — all festivals — of the House of Israel. He shall make the sin-offering, the meal-offering, the burnt-offering, and the peace-offering to atone for the House of Israel.

¹⁸ Thus says my Lord HASHEM/ELOHIM: In the first month on the first of the month you shall take a young bull without blemish, and you shall cleanse the Sanctuary. ¹⁹ And the Kohen shall take some of the blood of the sin-offering and apply it to the doorposts of the House and on the four corners of the Altar's Courtyard and on the doorposts of the gate of the Inner Courtyard. ²⁰ And so shall you do for a week in the month — from [contamination caused by] an unwitting or ignorant person shall you cleanse the House. ²¹ In the first month on the fourteenth day of the month, you shall have the Pesach, a festival of seven days; matzos shall be eaten. ²² The prince shall make on that day, for himself and for the entire population, a bull for a sin-offering. ²³ During the first seven days of the festival he shall bring an elevation-offering for HASHEM: seven bulls and seven rams without a blemish daily for seven days, and, as a sin-offering, a goat daily; ²⁴ and, as a meal-offering, an ephah for the bull and an ephah for the ram is he to bring; and a hin of oil for each ephah. ²⁵ In the seventh month on the fifteenth day of the month, on the festival, let him bring the same for the seven days. Like the sin-offering, like the elevation-offering, like the meal-offering and like the oil.

46 ¹ Thus says my Lord HASHEM/ELOHIM: The gate of the Inner Courtyard that faces eastward shall be closed during the six days of labor, but on the Sabbath day it shall be opened, and on the day of the New Moon it shall be opened. ² Then the prince shall enter by way of the hall of the gate from the outside and stand by the doorpost of the gate by which the Kohanim bring his elevation-offerings and his peace-offerings. He shall then prostrate himself at the threshold of the gate and depart, and the gate shall not be closed until the evening. ³ And the people of the land shall prostrate themselves at the entrance of that gate — on Sabbaths and on New Moons — before HASHEM.

⁴ This is the elevation-offering that the prince shall bring to HASHEM: on the Sabbath day, six sheep without blemish and a ram without blemish; ⁵ with a meal-offering of one ephah for the ram; and for the sheep, a meal-offering according to what his hand can give, and a hin of oil for each ephah. ⁶ And on the New Moon, a bull from the herd without blemish, and six sheep

מה טו כל העם הארץ יהיו אל-התרומה הזאת לנשיא בשראָל: ח ועל-הנשיא יהיה העולות והמנחה והנסך בחגים ובחדשים ובשבתות בכל-מועדי בית ישראל הוא יעשה את-החטאת ואת-המנחה ואת-העולה ואת-השלמים לכפר בעד בית-ישראל: יח כה-אמר אדני יהוה בראשון באחד לחדש תקח פר-בן-בקר תמים וחטאת את-המקדש: יט ולקח הכהן מדם החטאת ונתן אל-מזוזת הבית ואל-ארבע פנות העזרה למזבח ועל-מזוזת שער החצר הפנימית: כ וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שגה ומפתי וכפרתם את-הבית: כא בראשון בארבעה עשר יום לחדש יהיה לכם הפסח חג שבעות ימים מצות יאכל: כב ועשה הנשיא ביום ההוא בעדו ובעד כל-עם הארץ פר חטאת: כג ושבעת ימי-החג יעשה עולה ליהוה שבעת פרים ושבעת אילים תמימים ליום שבעת הימים וחטאת שעיר עזים ליום: כד ומנחה איפה לפר ואיפה לאיל יעשה ושמן הין לאיפה: כה בשביעי בחמשה עשר יום לחדש בחג יעשה כאלה שבעת הימים כחטאת בעלה ובמנחה וכשמן: מו א כה-אמר אדני יהוה שער החצר הפנימית הפנה קדים יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח: כז ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ ועמד על-מזוזת השער ועשו הכהנים את-עולתו ואת-שלמיו והשתחוה על-מפתן השער ויצא והשער לא יסגר עד-הערב: כח והשתחוה עם-הארץ פתח השער ההוא בשבתות ובחדשים לפני יהוה: כט והעלה אשר-יקרב הנשיא ליהוה ביום השבת ששה כבשים תמימים ואיל תמים: ה ומנחה איפה לאיל ולכבשים מנחה מתת ידו ושמן הין לאיפה: ו וביום החדש פר בן-בקר תמימים וששת כבשים

46 Parashas HaChodesh

On the Sabbath before Rosh Chodesh Nissan, or on Rosh Chodesh if it falls on the Sabbath, two Torah Scrolls are removed from the Ark. From the first, the Sidrah of the week is read, and from the second, the Maftir, in this case, the passage giving the commandments associated with the very first Rosh Chodesh Nis-

san in Egypt.

The first day of Nissan was and always remains a historic day for the Jewish nation. It was the day when the people received their first commandment as a nation: Sanctify the New Moon. This ritual has a profound spiritual and historic significance. It is noteworthy that it was one of three commandments that the Syrian-

and a ram; they shall be without blemish. ⁷ An ephah for the bull and an ephah for the ram is he to make as the meal-offering; and for the sheep according to his means. And one hin of oil for an ephah.

⁸ Now when the prince enters, by way of the hall of the gate is he to enter, and by the same way is he to leave. ⁹ But when the people of the land come before HASHEM, on the appointed days, whoever enters by way of the northern gate to worship is to leave by way of the southern gate, and whoever enters by way of the southern gate is to leave by way of the northern gate. He should not withdraw by way of the gate through which he entered, rather he is to leave by way of the opposite one. ¹⁰ And as for the prince among them, as they shall enter is he to enter, and as they leave is he to leave. ¹¹ And on the festivals and the appointed times, the meal-offering shall be an ephah for the bull and an ephah for the ram. And for the sheep, according to what his hand can give, and a hin of oil for each ephah. ¹² Now when the prince offers a free will-offering — an elevation-offering or a peace-offering as a free will-offering to HASHEM — then one should open for him the gate facing eastward. He shall make his elevation-offering and his peace-offerings as he does on the Sabbath day; then he shall depart, and one is to close the gate after his departure.

¹³ A sheep in its first year without blemish are you to make as a daily elevation-offering for HASHEM. Every morning are you to make it. ¹⁴ You shall bring a meal-offering with it every morning — one-sixth of an ephah and one-third of a hin of oil with which to mix the flour; a meal-offering to HASHEM — an eternal decree, continually. ¹⁵ And they shall make the sheep and the meal-offering and the oil every morning as a continual offering.

Sephardim conclude the Haftarah here. Ashkenazim continue.

¹⁶ So says my Lord HASHEM/ELOHIM: If the prince makes a gift to one of his sons — since it is his heritage that will belong to his sons — it is their holding by inheritance. ¹⁷ But if he makes a gift from his inheritance to one of his subjects, it shall remain his until the year of freedom, then it shall revert to the prince; his inheritance must by all means pass to his sons. ¹⁸ So that the prince shall not take from the inheritance of the people to rob them of their holdings. From his own property is he to endow his sons in order that My people be not scattered, each man from his holding.

When Rosh Chodesh Nissan falls on Sunday, some congregations add the first and last verses of the Haftarah for Shabbas Erev Rosh Chodesh, see page 1214.

When Rosh Chodesh Nissan falls on Shabbos, some congregations add the first and last verses of the Haftarah for Shabbas Rosh Chodesh, page 1214.

Greeks, in the time before the Chanukah miracle, attempted to nullify by force. The other two were Sabbath observance and circumcision. Clearly, therefore, Israel's enemies understood that the sanctification of the New Moon was basic to the existence of Israel as a nation of Torah.

Commentators explain that, by virtue of this commandment, God gave the Jewish people mastery over time. From that moment onward, the calendar with its cycle of festivals could exist only when the Sages of Israel declared the new month. This signifies more than control over the reckoning of time, the dating of legal documents, and all the banalities to which man is subject in his everyday life. It represents the potential for renewal. The Jew-

נאִיל תְּמִימִם יִהְיוּ: וְנֹאִיפָה לְפָר וְנֹאִיפָה לְאֵיל יַעֲשֶׂה מִנְחָה וּלְכֹבָשִׁים כַּאֲשֶׁר תִּשְׂגֶּה יָדוֹ וְשֶׁמֶן הֵינּוּ לְאִיפָה: וְכֹבֹבֹא הַנָּשִׂיא דָּרָךְ אוֹלָם הַשֶּׁעַר יָבֹוא וּבְדַרְכּוֹ יֵצֵא: וְכֹבֹבֹא עִם-הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה בְּמוֹעֲדֵם הַבָּא דָּרָךְ שֶׁעַר צָפוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֹת יֵצֵא דָּרָךְ-שֶׁעַר נֹגֵב וְהָבֹא דָּרָךְ-שֶׁעַר נֹגֵב יֵצֵא דָּרָךְ-שֶׁעַר צָפוֹן לֹא יָשׁוּב דָּרָךְ הַשֶּׁעַר אֲשֶׁר-בָּא בוֹ כִּי נָכְחוּ יֵצֵא [וַיֵּצֵאוּ כֹ]: וְיִהְיֶהנִשִּׂיא בְּתוֹכֶם בְּבֹאֵם יָבֹוא וּבְצֵאתֶם יֵצֵאוּ: יֹאבְחָגִים וּבְמוֹעֲדִים תִּהְיֶה הַמִּנְחָה אִיפָה לְפָר וְנֹאִיפָה לְאֵיל וּלְכֹבָשִׁים מִתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הֵינּוּ לְאִיפָה: יִבְכִּי-יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נִדְבָה עוֹלָה אוֹ-שְׁלָמִים נִדְבָה לִיהוָה וּפָתַח לוֹ אֶת-הַשֶּׁעַר הַפֶּנֶה קִדִּים וַעֲשֶׂה אֶת-עֲלֹתוֹ וְאֶת-שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בַּיּוֹם הַשֶּׁבֶת וַיֵּצֵא וְסָגַר אֶת-הַשֶּׁעַר אַחֲרֵי צֵאתוֹ: יִבְכֹּשׁ בֶּן-שָׁנָתוֹ תָּמִיד תַּעֲשֶׂה עוֹלָה לַיּוֹם לִיהוָה בִּבְקָר בִּבְקָר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ: יִימְנַחָה תַּעֲשֶׂה עָלָיו בִּבְקָר בִּבְקָר שְׁשִׁית הָאִיפָה וְשֶׁמֶן שְׁלִישִׁית הֵהִינּוּ לָרֶס אֶת-הַסֹּלֶת מִנְחָה לִיהוָה חֲקוֹת עוֹלָם תָּמִיד: וַיַּעֲשׂוּ [וַעֲשׂוּ כֹ] אֶת-הַכֹּבֵשׁ וְאֶת-הַמִּנְחָה וְאֶת-הַשֶּׁמֶן בִּבְקָר בִּבְקָר עוֹלֹת תָּמִיד:

טו כֹּה-אָמַר אֲדֹנֵי יְהוָה כִּי-יִתֵּן הַנָּשִׂיא מִתְּנָה לְאִישׁ מִבְּנָיו נִחְלָתוֹ הִיא לְבָנָיו תִּהְיֶה אֲחֻזָּתָם הִיא בְּנִחְלָה: יִבְכִּי-יִתֵּן מִתְּנָה מִנְחָלָתוֹ לְאֶחָד מֵעֲבָדָיו וְהִיְתָה לוֹ עַד-שְׁנַת הַדְּרֹר וְשֶׁבֶת לְנָשִׂיא אֲךָ נִחְלָתוֹ בָּנָיו לָהֶם תִּהְיֶה: יִי וְלֹא-יִקַּח הַנָּשִׂיא מִנְחָלָת הָעָם לְהוֹנֵתָם מֵאֲחֻזָּתָם מֵאֲחֻזָּתוֹ יִנְחַל אֶת-בְּנָיו לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא-יִפְצּוּ עַמִּי אִישׁ מֵאֲחֻזָּתוֹ:

ish people is symbolized by the moon because, although the moon wanes, it waxes as well. It stands for hope, for the confidence that there is a future as well as a past. This vibrancy assures that any conquest of the Jewish people can never be more than temporary. Israel may seem to disappear from the panorama of history — but so does the moon. The moon returns — and Israel, by means of the power vested in it by the Torah, sanctifies the new month. So, too, the nation constantly renews its vigor, constantly defies the laws of history that insist it should have long since become extinct, constantly demonstrates its ability to make itself the vehicle for the prophecies of redemption and a greater spiritual world.

HAFTARAS SHABBAS HAGADOL / שבת הגדול

There are various customs regarding the Haftarah of Shabbas HaGadol. According to many authorities it is read only if Erev Pesach falls on the Sabbath (see Ba'er Heitev 430:1). The custom of the Vilna Gaon was to read it on all days except Erev Pesach. Most communities read it on the Sabbath before Pesach, regardless of the date.

Malachi 3:24 / מלאכי ג' כד

³ ⁴ Then the offering of Judah and Jerusalem will be pleasing to HASHEM, as in days of old and in former years. ⁵ I shall approach you for judgment, and I will be an urgent witness against the sorcerers, the adulterers, those who swear falsely, those who withhold the wage of laborer, widow, and orphan, who pervert the judgment of the stranger, and do not fear Me — so says HASHEM, Master of Legions.

⁶ For I, HASHEM, have not changed; and you, O children of Jacob, have not ceased to be. ⁷ From the days of your forefathers you strayed from My decrees and did not observe them — return to Me and I will return to you, says HASHEM, Master of Legions. Yet you say: "For what should we repent?" ⁸ Should a man rob God, as you rob Me? Yet you say: "How have we robbed You?" — through the tithe and the priestly gift! ⁹ You are afflicted with a curse, yet Me you still rob, the entire nation.

¹⁰ Bring the entire tithe to the storehouse and let there be food in My House — and test Me now thereby, says HASHEM, Master of Legions, if I will not open for you the windows of heaven and pour down for you blessing beyond your capacity. ¹¹ I shall frighten away the devouring [locust] and it will not destroy the fruit of the land, and the vine of the field will not lose its fruit, says HASHEM, Master of Legions. ¹² All the nations will praise you, for you will be a desirable land, says HASHEM, Master of Legions.

¹³ You have spoken harshly against Me, says HASHEM, yet you say: "How have we spoken against You?" ¹⁴ You said: "To serve God is useless, and what did we gain for keeping His charge or for walking submissively before HASHEM, Master of Legions?" ¹⁵ So now we praise wanton sinners, those who did evil were even built up, they have even tested God and been spared."

¹⁶ Then those who fear HASHEM spoke to one another, and HASHEM listened and heard; it was inscribed before Him in a book of remembrance of those who fear HASHEM and meditate upon His Name. ¹⁷ They shall remain Mine as a treasure — says HASHEM, Master of Legions — of the days when I make [judgment] — and I shall have compassion on them, as a man has compassion on his son who serves him. ¹⁸ Then you will return and see the difference between the righteous and the wicked,

ג - וְעִרְכָּהּ לַיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה וְיִירוּשָׁלַם כִּימֵי עוֹלָם וּבְשָׁנִים קְדָמֹנִיתֶיךָ: ה - וְקִרְבָּתִי אֵלֵיכֶם לְמִשְׁפָּט וְהִיטִיתִי אֶת מִמְּהָר בְּמִכְשָׁפִים וּבְמִנְאָפִים וּבְנִשְׁבָּעִים לְשָׁקֵר וּבְעֹשֵׂי שִׁבְר־שֹׁכֵיר אֶלְמָנָה וְיָתוֹם וּמִטִּי-גֵר וְלֹא יִרְאוּנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ו כִּי אֲנִי יְהוָה לֹא שִׁנִּיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי-יִצְעָק לֹא כְלִיתֶם: ז - לְמִימֵי אֲבֹתֵיכֶם סִרְתֶּם מִחֲקִי וְלֹא שִׁמְרַתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי וְאֶשׁוּבָה אֵלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְאִמְרַתֶּם בְּמֶה נִשְׁוֹב: ח - הֲיִקְבַּע אֲדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם קֹבְעִים אֹתִי וְאִמְרַתֶּם בְּמֶה קֹבְעֵנוּךְ הַמַּעֲשֶׂה וְהַתְרוּמָה: ט - בְּמִאֲרָה אַתֶּם נֹאֲרִים וְאַתִּי אַתֶּם קֹבְעִים הַגּוֹי כָּל־: י - הֲבִיאוּ אֶת-כָּל-הַמַּעֲשֶׂה אֶל-בֵּית הָאוֹצָר וְיִהְיֶה טָרֶף בְּבֵיתִי וּבְחֲנוּנִי נָא בְּזֹאת אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם-לֹא אֶפְתָּח לָכֶם אֶת אֲרָבוֹת הַשָּׁמַיִם וְהִרִיקְתִּי לָכֶם בִּרְכָה עַד-בְּלִי-דֵי: יא - וְנִעְרַתִּי לָכֶם בָּאֵכֶל וְלֹא יִשְׁחַת לָכֶם אֶת-פְּרִי הָאֲדָמָה וְלֹא-תִשְׁבֹּל לָכֶם הַזֶּפֶן בְּשֹׂדֶה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: יב - וְאֶשְׂרֹךְ אֶתְכֶם כָּל-הַגּוֹיִם כִּי-תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֶפֶץ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: יג - חֲזֹקוּ עָלַי וּדְבִרְיֶכֶם אָמַר יְהוָה וְאִמְרַתֶּם מִה-נִּדְבַרְנוּ עֲלֵיךְ: יד - אִמְרַתֶּם שׁוּא עֲבַד אֱלֹהִים וּמִה-בָּצַע כִּי שִׁמְרָנוּ מִשְׁמֵרָתוֹ וְכִי הִלְכָנוּ קִדְרָנִית מִפְּנֵי יְהוָה צְבָאוֹת: טו - וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מֵאֲשָׁרִים וְדִים גַּם-נִכְנָנוּ עֲשֵׂי רָשָׁעָה גַם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וּמִלְטוּ: טז - אֲנִי נִדְבַרְוּ יִרְאֵי יְהוָה אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ וַיִּקְשֹׁב יְהוָה וַיִּשְׁמַע וַיִּכְתֹּב סֵפֶר זִכְרוֹן לִפְנֵי לִירְאֵי יְהוָה וְלִחֲשָׁבֵי שְׁמוֹ: יז - וְהָיוּ לִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לְיוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סִגְלָה וְחִמְלָתִי עֲלֵיהֶם בְּאֲשֶׁר יִחְמַל אִישׁ עַל-בְּנוֹ הַעֲבַד אֹתוֹ: יח - וְשִׁבְתֶּם וְרִאיתֶם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע

Haftaras Shabbas HaGadol

The Sabbath before Pesach is called Shabbas HaGadol, the Great Sabbath, because in Egypt it was the day when the Jewish people took the sheep that they would bring as their pesach-offerings. Each family tied its sheep to a bedpost and informed the infuriated Egyptians that the sheep, an Egyptian deity, would become an offering to HASHEM. The Egyptians were powerless to react, but the Jews did not know that. They acted as they did because Moses told them to — and because they trusted God and His prophet. Thus, the Sabbath before the first redemption was a day when the Jews showed faith and were rewarded with God's protection.

The Haftarah comes from the very last chapter in the Prophets. It, too, urges the people to trust in God and in the legacy of Moses.

It includes the famous challenge that God makes to people who are afraid to give charity because it will impoverish them. Bring Me your tithes, God says, and test Me now thereby . . . if I will not open for you the windows of heaven and pour down for you blessing beyond your capacity. An auspicious time of the year for such an assurance, because it is before Pesach that it is so imperative for Jews to extend generous help to their brethren.

The Haftarah ends with the stirring call to remember the teachings of Moses — because God will soon send us His prophet Elijah to herald the great and awesome day of HASHEM. Redemption is not a matter of remembrance; it is always imminent, always awaiting us if we but merit its coming. May it come speedily in our days. amen.

between one who serves God and one who does not serve Him.

¹⁹ For behold! the day is coming, burning like an oven; all the wanton ones and all the evildoers will be stubble and the coming day will set them ablaze, says HASHEM, Master of Legions, it will leave them no root or branch. ²⁰ But for you that revere My Name, a sun of righteousness will shine forth, with healing on its wings; and you shall go forth and prosper like fatted calves. ²¹ You will trample the wicked, for they will be like dust under the soles of your feet, on the day that I prepare, says HASHEM, Master of Legions.

²² Remember the teaching of Moses, My servant, which I commanded him at Horeb for all Israel, decrees and ordinances.

²³ Behold! I send you Elijah the prophet, before the great and awesome day of HASHEM. ²⁴ He shall restore the heart of fathers to children and the heart of children to their fathers, lest I come and strike the land with destruction.

Behold! I send you Elijah the prophet, before the great and awesome day of HASHEM.

HAFTARAS PESACH – FIRST DAY / פסח – יום א'

The Torah reading for the First Day of Pesach may be found on page 354 (Exodus 12:21-51), and the *maftir* on page 892 (Numbers 28:16-25).

Joshua 3:5-7; 5:2-15; 6:1, 27 / ירושע גהה: הכיט: ו.א. כו

³ And Joshua said to the people, "Prepare yourselves, for tomorrow HASHEM will do wonders in your midst."

⁶ And Joshua said to the Kohanim, "Carry the Ark of the Covenant and advance to the head of the people." And they carried the Ark of the Covenant, and they went to the head of the people.

⁷ And HASHEM said to Joshua, "This day I will inaugurate your greatness in the sight of all Israel that they may know that as I was with Moses, so will I be with you."

⁵ At that time HASHEM said to Joshua, "Make sharp knives and return and circumcise the Children of Israel a second time." ³ And Joshua made sharp knives and circumcised the Children of Israel at the Mount of Aralos.

⁴ This is the reason why Joshua circumcised: the entire nation that left Egypt — the males, all the men of battle — had died in the wilderness on the way during their exodus from Egypt. ⁵ All the people that left were circumcised, but all the people that were born in the wilderness on the way during their exodus from Egypt were not circumcised.

⁶ Because forty years the Children of Israel journeyed in the wilderness until the death of all the nation — the men of battle — who left Egypt and did not hearken to the voice of HASHEM, about whom HASHEM had sworn that He would not

בין עבד אלהים לאשר לא עבדו: כי הנה היום בא בער פתגור והיו כל יודים וכל עשה רשעה קש ולהט אתם היום הנה אמר יהוה צבאות אשר לא יעזב להם שרש וענף: ד ורחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ויצאתם ופשתם בעגלי מרפק: כא ונעסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם ביום אשר אני עשה אמר יהוה צבאות: כב זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחרב על כל ישראל חקים ומשפטים: כג הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום יהוה הגדול והנורא: כד והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם פן אבוא והפיתי את הארץ חרם: הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום יהוה הגדול והנורא:

ג הניאמר יהושע אל העם התקדשו כי מחר יעשה יהוה בקרבכם נפלאות: וניאמר יהושע אל הכהנים לאמר שאו את ארון הברית ועברו לפני העם וישאו את ארון הברית וילכו לפני העם: וניאמר יהוה אל יהושע היום הזה אהל גדלך בעיני כל ישראל אשר ידעו כי באשר הייתי עם משה אהיה עמך: ה כבעת ההיא אמר יהוה אל יהושע עשה לך חרבות צרים ושוב מל את בני ישראל שנית: ג ונעשלו יהושע חרבות צרים וימל את בני ישראל אל גבעת הערלות: וזה הדבר אשר מל יהושע כל העם היצא ממצרים הזכרים כל אנשי המלחמה מתו במדבר בדרך בצאתם ממצרים: ה כי מלים היו כל העם היצאים וכל העם הילדים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו: ו כי ארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר עד שהם כל הגוי אנשי המלחמה היצאים ממצרים אשר לא שמעו בקול יהוה אשר נשבע יהוה להם לבלתי

Haftarah for the First Day of Pesach

The narrative of the *Haftarah* parallels strikingly that of the Torah reading. In both cases, a long period of time had gone by during which the people had not been able to circumcise their young, and consequently they were not eligible to bring the *pesach*-offering. Joshua arranged for the entire nation to be circumcised in a massive demonstration of devotion to God and His covenant. After the offering was brought and the festival observed, Joshua turned his attention to the conquest of Jericho. The commandments of *pesach* and circumcision once again provided the

necessary merits for a great new chapter in Jewish history.

During the years in the Wilderness, the people were not circumcised because the rigors of travel would have made it dangerous for newly circumcised infants, and because the climate in the Wilderness was not conducive to a proper recovery.

Pharaoh's astrologers foretold that the Jews would encounter blood in the Wilderness, so the Egyptians taunted them that God was taking them to the Wilderness to annihilate them. Now it became obvious that this blood vision referred to the blood of circumcision, Israel's covenant with God. Thus, the circumcision

show them the Land which HASHEM had sworn to their forefathers to give us, a land flowing with milk and honey.⁷ But their children He raised in their stead — those Joshua circumcised since they were uncircumcised because they did not circumcise them on the way.⁸ It was when all the nation had finished being circumcised, they remained in their place in the camp until they recuperated.

⁹ And HASHEM said to Joshua, "Today I have removed the reproach of Egypt from upon you." He called the name of that place Gilgal until this day.¹⁰ And the Children of Israel encamped at Gilgal and made the pesach-offering on the fourteenth day of the month at evening in the plains of Jericho.¹¹ They ate from the aged grain of the Land on the day after the pesach-offering, matzos and roasted grain, on this very day.¹² When the manna was depleted the following day, they ate from the aged grain of the Land. The Children of Israel did not have manna anymore; they ate from the grain of the Land of Canaan that year.

¹³ It was when Joshua was in Jericho that he lifted up his eyes and saw, and behold! A man was standing opposite him with his sword drawn in his hand. Joshua went to him and said to him, "Are you for us or for our enemies?"

¹⁴ And he said, "No, I am the commander of the Host of HASHEM; now I have come."

Joshua fell before him to the ground and prostrated himself and said to him, "What does my lord say to his servant?"

¹⁵ And the commander of HASHEM's Host said to Joshua, "Remove your shoe from your foot, for the place upon which you stand is holy." And Joshua did so.

⁶ Jericho had closed its gates and was barred because of the Children of Israel; no one could leave or enter.

²⁷ And HASHEM was with Joshua, and his renown traversed the land.

הָרֹאוֹתֶם אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאֲבוֹתֵי לָתֶת לָנוּ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ: וְאֶת-בְּנֵיהֶם הָקִים תַּחְתָּם אֹתָם מִלַּיְהוֹשֻׁעַ כִּי-עָרְלִים הָיוּ כִּי לֹא-מָלוּ אוֹתָם בְּדֶרֶךְ: ה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר-תָּמוּ כָל-הַגּוֹי לְהַמּוֹל וַיִּשְׁכּוּ תַּחְתָּם בַּמָּחֲנֶה עַד חַיּוֹתָם: ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם גָּלוֹתִי אֶת-חֶרְפַּת מִצְרַיִם מֵעַלֵיכֶם וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא גִלְגָּל עַד הַיּוֹם הַזֶּה: י וַיַּחֲנוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּגִלְגָּל וַיַּעֲשׂוּ אֶת-הַפֶּסַח בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב בְּעָרְבוֹת יְרִיחוֹ: יא וַיֹּאכְלוּ מִעֵבֹר הָאָרֶץ מִמַּחֲרַת הַפֶּסַח מִצּוֹת וּקְלָוֵי בָעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה: יב וַיִּשְׁבֹּת הַמָּן מִמַּחֲרַת בְּאֲכָלָם מִעֵבֹר הָאָרֶץ וּלֹא-הָיָה עוֹד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן וַיֹּאכְלוּ מִתְּבוּאוֹת אֶרֶץ כְּנָעַן בַּשָּׁנָה הַהִיא: יג וַיְהִי בַּהֲיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וַיֵּשָׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וַהֲגֵה-אִישׁ עֹמֵד לִנְגְדוֹ וַחֲרָבוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלָנוּ אִתָּהּ אִם-לְצָרֵינוּ: יד וַיֹּאמֶר לֹא כִּי אֲנִי שֶׁר-צָבָא יְהוָה עִתָּהּ בָּאתִי וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל-פְּנֵי אֶרְצָהּ וַיִּשְׁתָּחוּ וַיֹּאמֶר לוֹ מָה אֲדֹנִי מַדְבֵּר אֶל-עַבְדּוֹ: טו וַיֹּאמֶר שֶׁר-צָבָא יְהוָה אֶל-יְהוֹשֻׁעַ שֶׁל-גִּעְלָךְ מֵעַל רִגְלֶךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אִתָּה עֹמֵד עָלָיו קֹדֶשׁ הוּא וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כֵּן: ו א וַיְרִיחוֹ סִגְרָת וּמִסְגָּרָת מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין יוֹצֵא וְאֵין בָּא: ז וַיְהִי יְהוָה אֶת-יְהוֹשֻׁעַ וַיְהִי שְׁמֻעוֹ בְּכָל-הָאָרֶץ:

HAFTARAS PESACH – SECOND DAY / יום ב' – פסח

The Torah reading for the Second Day of Pesach may be found on page 680 (Leviticus 22:26-23:44), and the *haftirah* on page 892 (Numbers 28:16-25).

מלכים ב כג:א-ט; כא-כה / II Kings 23:1-9; 21-25

²³ The king sent and all the elders of Judah and Jerusalem gathered before him.² The king went up to the House of HASHEM, and all the men of Judah and the inhabitants of Jerusalem were with him, and the Kohanim and the prophets and all the people, from young to old; he read in their ears all the words of the Book of the Covenant that had been found in the House of HASHEM.

³ The king stood on the platform and sealed a covenant before HASHEM: to follow HASHEM and to observe His commandments, His testimonies, and His decrees with a complete heart and a complete soul, to establish the words of this covenant that

כג א וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיֹּאסְפוּ אֵלָיו כָּל-זִקְנֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם: ב וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ בֵּית-יְהוָה וְכָל-אִישׁ יְהוּדָה וְכָל-יִשְׂרָאֵל וִירוּשָׁלַם אֹתוֹ וְהַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים וְכָל-הָעָם לְמִקְטָן וְעַד-גָּדוֹל וַיִּקְרָא בְּאָזְנוֹתָם אֶת-כָּל-דְּבָרֵי סֵפֶר הַבְּרִית הַנִּמְצָא בְּבֵית יְהוָה: ג וַיַּעֲמֵד הַמֶּלֶךְ עַל-הָעֲמֹד וַיְכַרֵּת אֶת-הַבְּרִית לִפְנֵי יְהוָה לְלִבָּת אַחֵר יְהוָה וּלְשֹׁמֵר מִצְוֹתָיו וְאֶת-עֲדוּתָיו וְאֶת-חֻקֹּתָיו בְּכָל-לֵב וּבְכָל-נֶפֶשׁ לְהִקְיָם אֶת-דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת

"removed the reproach of Egypt" from upon them.

Haftarah for the Second Day of Pesach

The incident recorded in this *Haftarah* took place in the waning days of the First Temple era. It was a time when hope for a rejuvenation of the Jewish spirit seemed to be lost and when there was no way to avoid the impending destruction and exile. And then,

an inspiring transformation took place, one that the *Haftarah* describes as unprecedented.

The son of the great and righteous King Hezekiah was the diametrical opposite of his noble father. King Manassah was an idolater who zealously sought to uproot the service of Hashem from the Jewish people and replace it with the vilest forms of idol worship. In his long reign he virtually succeeded and when his

were written in this book — and the entire people accepted the covenant.

⁴ The king instructed Hilkiahu the Kohen Gadol, the Kohanim of the second rank, and the gate keepers to remove from the Temple of HASHEM all the vessels that had been made for the Baal, the Asherah, and all the heavenly hosts; they burned them outside of Jerusalem on the plains of Kidron, and they carried their ashes to Bethel. ⁵ He dismissed the priests whom the kings of Judah had appointed to burn offerings on the high places in the cities of Judah and the surroundings of Jerusalem, and also those who burned incense to the Baal, the sun, the moon, the constellations, and to all the heavenly hosts. ⁶ He removed the Asherah from the House of HASHEM to the Kidron valley outside Jerusalem; he burned it and pounded it to dust, and he threw its dust upon the grave of the [idol-worshipping] common people. ⁷ He smashed the rooms of the idolaters that were in the House of HASHEM, where the women used to weave draperies for the Asherah.

⁸ He brought all the Kohanim from the cities of Judah and he defiled the high places where the priests used to burn offerings, from Geba to Beer-sheba, and he smashed the high places at the gates that were at the entrance of the gate of Joshua, the governor of the city, which were at a man's left at the gate of the city. ⁹ But the priests of the high places were not permitted to ascend upon the Altar of HASHEM in Jerusalem, they were only permitted to eat matzos among their brethren.

²¹ The king commanded the entire nation, saying: "Bring the pesach-offering to HASHEM, your God, as it is written in this Book of the Covenant." ²² For such a pesach-offering had not been offered since the days of the Judges who judged Israel, and all the days of the kings of Israel and the kings of Judah. ²³ But in the eighteenth year of King Josiah this pesach was offered to HASHEM in Jerusalem. ²⁴ Also Josiah removed the sorcery-objects of Ov, Yid'oni, and the teraphim, the filth-idols, and the abominations that had been seen in the land of Judah and Jerusalem, in order to establish the words of the Torah that were written in the Book that Hilkiahu the Kohen found in the House of HASHEM.

²⁵ Before him there had never been a king who returned to HASHEM with all his heart, with all his soul, and with all his resources, according to the entire Torah of Moses, and after him, no one arose like him.

grandson Josiah succeeded to the throne as an eight year old, his education was so carefully controlled by the minions of the idols that he was not even aware that there was a Jewish Torah! Then, the Kohen Gadol Hilkiyah found the Torah Scroll of Moses that had been hidden in the Temple to protect it from the destructive zeal of Manassah's cohorts. The king, then twenty-six, heard and asked to see it. It was read to him and caused a profound spiritual transformation. He repented and took the nation with him. He removed the idols and their priests, blew a fresh and wholesome spirit into a people grown decadent. The capstone of his return to the Torah

הַכְּתָבִים עַל-הַסֵּפֶר הַזֶּה וַיַּעֲמֵד כָּל-הָעָם בְּבְרִית: וַיֵּצְאוּ הַמֶּלֶךְ אֶת-חֻלְקֵיהוּ הַבָּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶת-כִּהְנֵי הַמִּשְׁנָה וְאֶת-שְׁמֵרֵי הַסֵּף לְהוֹצִיא מֵהִיכָל יְהוָה אֶת כָּל-הַכֵּלִים הָעֲשׂוּיִם לַבַּעַל וּלְאַשֶׁרָה וּלְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם וַיִּשְׂרֹפֵם מִחוּץ לִירוּשָׁלַם בְּשָׂדֵמוֹת קִדְרוֹן וַיִּשָּׂא אֶת-עֲפָרָם בֵּית-אֵל: הוֹשִׁיבִית אֶת-הַכֹּמָרִים אֲשֶׁר נָתַנוּ מַלְכֵי יְהוּדָה וַיִּקְטֹר בְּכִמּוֹת בְּעָרֵי יְהוּדָה וּמִסְבֵּי יְרוּשָׁלַם וְאֶת-הַמִּקְטָרִים לַבַּעַל לְשִׁמֵשׁ וְלִזְרַח וּלְמִזְלוֹת וּלְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם: וַיֵּצֵא אֶת-הָאַשֶׁרָה מִבֵּית יְהוָה מִחוּץ לִירוּשָׁלַם אֶל-גִּחַל קִדְרוֹן וַיִּשְׂרֹף אֹתָהּ בְּגִחַל קִדְרוֹן וַיֵּדֶק לְעֹפֶר וַיִּשְׁלַף אֶת-עֲפָרָהּ עַל-קִבְרֵי בְנֵי הָעָם: וַיִּתֵּץ אֶת-בְּתֵי הַקְּדָשִׁים אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה אֲשֶׁר הַנָּשִׁים אָרְגוּת שָׁם בָּתִּים לְאַשֶׁרָה: הֵנִיבָא אֶת-כָּל-הַכֵּהֲנִים מִעָרֵי יְהוּדָה וַיִּטְמָא אֶת-הַכִּמּוֹת אֲשֶׁר קִטְרוּ-שָׁמָּה הַכֵּהֲנִים מִגִּבְעַ עֵד-בָּאֵר שָׁבַע וְנִתֵּץ אֶת-כִּמּוֹת הַשְּׂעִרִים אֲשֶׁר-פָּתַח שַׁעַר יְהוֹשֻׁעַ שַׁר-הָעִיר אֲשֶׁר-עַל-שְׂמֹאֵל אִישׁ בְּשַׁעַר הָעִיר: ט אָף לֹא יַעֲלֻ כִּהְנֵי הַכִּמּוֹת אֶל-מִזְבֵּחַ יְהוָה בִּירוּשָׁלַם כִּי אִם-אֲכָלוּ מִצֹּת בְּתוֹךְ אֲחֵיהֶם: כֹּא וַיֵּצְאוּ הַמֶּלֶךְ אֶת-כָּל-הָעָם לֵאמֹר עֲשׂוּ פֶסַח לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּכָתוּב עַל סֵפֶר הַבְּרִית הַזֶּה: כֹּכ כִּי לֹא נַעֲשֶׂה בְּפֶסַח הַזֶּה מִימֵי הַשְּׁפָטִים אֲשֶׁר שָׁפְטוּ אֶת-יִשְׂרָאֵל וְכָל יְמֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וּמַלְכֵי יְהוּדָה: כֹּכ כִּי אִם-בְּשִׁמְנֵה עֲשֶׂה שְׁנָה לַמֶּלֶךְ וַאֲשִׁיחוּ נַעֲשֶׂה הַפֶּסַח הַזֶּה לַיהוָה בִּירוּשָׁלַם: כד וְגַם אֶת-הָאֲבוֹת וְאֶת-הַיִּדְּעָנִים וְאֶת-הַתִּרְפִּים וְאֶת-הַגִּלְלִים וְאֶת כָּל-הַשִּׁקְצִים אֲשֶׁר נִרְאוּ בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבִירוּשָׁלַם בָּעֵר וַאֲשִׁיחוּ לְמַעַן הָקִים אֶת-דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַכְּתָבִים עַל-הַסֵּפֶר אֲשֶׁר מָצָא חֻלְקֵיהוּ הַבָּהֵן בֵּית יְהוָה: כה וְכִמְהוּ לֹא-הָיָה לְפָנָיו מֶלֶךְ אֲשֶׁר-שָׁב אֶל-יְהוָה בְּכָל-לִבּוֹ וּבְכָל-נַפְשׁוֹ וּבְכָל-מְאֹדוֹ כְּכָל תּוֹרַת מֹשֶׁה וְאַחֲרָיו לֹא-קָם כְּמֹהוּ:

was a joyous and sincere celebration of Pesach, which was highlighted by the pesach-offering in Jerusalem.

Aside from its relevance to the festival because of its story of the pesach-offering, the *Haftarah* has another message that is appropriate to this time of the year. Both the first Pesach and the Pesach of Josiah represent times of renewal. In the time of Moses, Israel became a nation. In the time of Josiah, it renewed the soul of its nationhood. And if that could be done once, we can be confident that it will indeed be done again with the coming of the final redemption.

הפטרת פסח – שבת חול המועד / HAFTARAS PESACH – SHABBAS CHOL HAMOED

The Torah reading for Shabbas Chol HaMoed Pesach may be found on page 504 (Exodus 33:12-34:26) and the maftir on page 892 (Numbers 28:19-25).

Ezekiel 37:1-14 / יחזקאל לז:א-יד

37 ¹ The hand of HASHEM was upon me; it took me out, by the spirit of HASHEM, and set me down in the valley, which was full of bones. ² He led me around and around them, and behold! — they were very abundant upon the surface of the valley, and behold! — they were very dry. ³ Then He said to me, “Ben Adam, can these bones live?” And I said, “My Lord HASHEM/ELOHIM, You know.”

⁴ He said to me, “Prophesy over these bones and say to them: ‘O dry bones, hear the words of HASHEM.’ ⁵ Thus says my Lord HASHEM/ELOHIM to these bones: Behold! — I bring spirit into you and you shall live. ⁶ I shall put sinews upon you and bring flesh upon you and draw skin over you. Then I shall put spirit into you and you shall live; and you shall know that I am HASHEM.”

⁷ And I prophesied as I had been commanded, and there was a noise while I prophesied, and behold! — a rattling and the bones drew near, bone to matching bone. ⁸ Then I looked and behold! — sinews were upon them and flesh had come up and skin had been drawn over them; but the spirit was not in them. ⁹ Then He said to me, “Prophesy to the spirit, prophesy, Ben Adam, and say to the spirit, ‘Thus says my Lord HASHEM/ELOHIM: From the four directions come, O spirit, and blow into these slain ones that they may live.’”

¹⁰ I prophesied as I had been commanded; the spirit entered them and they lived and they stood upon their feet — a very, very vast multitude.

¹¹ And he said to me, “Ben Adam, these bones — they are the whole family of Israel; behold! — they say, ‘Our bones have dried and our hope is lost. We are doomed.’ ¹² Therefore, prophesy and say to them, ‘Thus says my Lord HASHEM/ELOHIM: Behold! — I open your graves and I raise you from your graves, O My people, and I shall bring you to the Land of Israel. ¹³ Then you shall know that I am HASHEM, when I open your graves and when I raise you from your graves, O My people. ¹⁴ I shall put My spirit into you and you shall live, and I shall set you on your soil, and you shall know that I, HASHEM, have spoken and done — the words of HASHEM.’”

לֹא הָיְתָה עָלַי יְדִי-יְהוָה וַיּוֹצֵאֵנִי בְרוּחַ יְהוָה וַיְנִיחֵנִי
בְּתוֹךְ הַבְּקָעָה וְהִיא מְלֵאָה עֲצָמוֹת: בְּהֶעֱבִירֵנִי
עֲלֵיהֶם סָבִיב ו סָבִיב וְהִנֵּה רַבּוֹת מְאֹד עַל-פְּנֵי
הַבְּקָעָה וְהִנֵּה יְבֹשׁוֹת מְאֹד: וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן-אָדָם
הַתְּחִינָה הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה וְאָמַר אֲרֹנִי יְהוָה אִתָּה
יָדַעְתָּ: וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנָּבֵא עַל-הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה
וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם הָעֲצָמוֹת הַיְבֹשׁוֹת שְ�מַעוּ דְּבַר-יְהוָה:
כֹּה אָמַר אֲרֹנִי יְהוָה לָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה הִנֵּה אֲנִי מְבִיא
בְכֶם רוּחַ וְחַיִּיתֶם: וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם גִּידִים וְהַעֲלֵתִי
עֲלֵיכֶם בָּשָׂר וְקָרַמְתִּי עֲלֵיכֶם עוֹר וְנָתַתִּי בְכֶם רוּחַ
וְחַיִּיתֶם וַיִּדְעֻתֶם כִּי-אֲנִי יְהוָה: וַהֲבֵאתִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי
וַיְהִי-קוֹל כְּהִנָּבְאִי וְהִנֵּה-רֶעַשׁ וַתִּקְרְבוּ עֲצָמוֹת עֶצֶם
אֶל-עַצְמוֹ: וְהִרְאִיתִי וְהִנֵּה עֲלֵיהֶם גִּידִים וּבָשָׂר עָלָה
וַיִּקְרַם עֲלֵיהֶם עוֹר מִלְּמַעַל וְרוּחַ אֵין בָּהֶם: ט וַיֹּאמֶר
אֵלַי הִנָּבֵא אֶל-הָרוּחַ הִנָּבֵא בֶן-אָדָם וְאָמַרְתָּ אֶל-
הָרוּחַ כֹּה-אָמַר יְהוָה אֲרֹנִי יְהוָה מֵאַרְבַּע רוּחוֹת בָּאִי
הָרוּחַ וּפְחִי בְּהַרוּגִים הָאֵלֶּה וַיְחִי: וַהֲבֵאתִי כַּאֲשֶׁר
צִוִּיתִי וַתְּבוֹא בָהֶם הָרוּחַ וַיְחִי וַיַּעֲמֵדוּ עַל-רַגְלֵיהֶם
חֵיל גָּדוֹל מְאֹד מְאֹד: יא וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן-אָדָם
הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה כֹּל-בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה הֵנָּה אֹמְרִים
יְבֹשׁוּ עֲצָמוֹתֵינוּ וְאֶבְרָה תִּקְוָתֵנוּ נִגְוְנוּ לָנוּ: יב לָכֵן
הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה-אָמַר אֲרֹנִי יְהוָה הִנֵּה אֲנִי
פֹתַח אֶת-קְבֻרֹתֵיכֶם וְהַעֲלִיתִי אֶתְכֶם מִקְבְּרוֹתֵיכֶם
עִמִּי וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל-אֶדְמַת יִשְׂרָאֵל: יג וַיִּדְעֻתֶם
כִּי-אֲנִי יְהוָה כִּפְתַּחְתִּי אֶת-קְבֻרֹתֵיכֶם וּבְהַעֲלֹתִי
אֶתְכֶם מִקְבְּרוֹתֵיכֶם עִמִּי: יד וְנָתַתִּי רוּחִי בְכֶם וְחַיִּיתֶם
וְהִנָּחְתִּי אֶתְכֶם עַל-אֶדְמַתְכֶם וַיִּדְעֻתֶם כִּי אֲנִי יְהוָה
דְּבַרְתִּי וַעֲשִׂיתִי נְאֻם-יְהוָה:

הפטרת פסח – יום שביעי / HAFTARAS PESACH – SEVENTH DAY

The Torah reading for the Seventh Day of Pesach may be found on page 366 (Exodus 13:17-15:26) and the maftir on page 892 (Numbers 28:19-25).

II Samuel 22:1-51 / שמואל ב כב:א-נא

22 ¹ David spoke to HASHEM the words of this song on the day that HASHEM delivered him from the hand of all his enemies and from the hand of Saul.

כב א וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת-דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת
בְּיוֹם הַצִּיל יְהוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל-אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל:

Haftarah for Shabbas Chol HaMoed Pesach

This Haftarah is the story of Ezekiel's revival of the "dry bones" that lay lifeless in a valley. Although there is one opinion in the Talmud (Sanhedrin 92b) that this was a parable that Ezekiel was shown in a prophetic vision, the general thrust of the Talmud (ibid.) and several Midrashim is that the miracle actually took

place. The commentators give various reasons why it was chosen for a Haftarah during Pesach:

— The bones were those of 200,000 members of the tribe of Ephraim who left Egypt prematurely under the leadership of a false messiah. They were slain by the Philistines. Thus, their resurrection was a culmination of the Pesach exodus (Rashi).

² He said: HASHEM is my Rock, my Fortress, and my Rescuer.
³ God, my Rock, I take refuge in Him; my Shield and the Horn of my Salvation, my Stronghold and my Refuge, my Savior Who saves me from violence. ⁴ With praises I call unto HASHEM, and I am saved from my enemies. ⁵ For the pains of death encircled me, and torrents of godless men would frighten me. ⁶ The pains of the grave surrounded me, the snares of death confronted me. ⁷ In my distress I would call upon HASHEM, and to my God I would call — from His abode He would hear my voice, my cry in His ears. ⁸ And the earth quaked and roared, the foundations of the heaven shook; they trembled when His wrath flared. ⁹ Smoke rose up in His nostrils, a devouring fire from His mouth, flaming coals burst forth from Him. ¹⁰ He bent down the heavens and descended, with thick darkness beneath His feet. ¹¹ He mounted a cherub and flew, He swooped on the wings of the wind. ¹² He made darkness His shelter all around Him — the darkness of water, the clouds of heaven. ¹³ From out of the brilliance that is before Him burned fiery coals. ¹⁴ And HASHEM thundered in the heavens, the Most High cried out. ¹⁵ He sent forth His arrows and scattered them, lightning and He frenzied them. ¹⁶ The channels of water became visible, the foundations of the earth were laid bare by the rebuke of HASHEM, by the breath of His nostrils. ¹⁷ He sent from on high and took me, He drew me out of deep waters. ¹⁸ He saved me from my mighty foe, and from my enemies for they overpowered me. ¹⁹ They confronted me on the day of my misfortune, but HASHEM was my support. ²⁰ He brought me out into broad spaces, He released me for He desires me. ²¹ HASHEM recompensed me according to my righteousness; He repaid me according to the cleanliness of my hands. ²² For I have kept the ways of HASHEM, and I have not departed wickedly from my God. ²³ For all His judgments are before me, and I shall not remove myself from His statutes. ²⁴ I was perfectly innocent with Him, and I was vigilant against my sin. ²⁵ HASHEM repaid me according to my righteousness, according to my cleanliness before His eyes. ²⁶ With the devout You act devoutly, with the wholehearted strong you act wholeheartedly. ²⁷ With the pure You act purely, with the crooked You act perversely. ²⁸ You save the humble people, and Your eyes are upon the haughty to lower them. ²⁹ For You, HASHEM, are my lamp, and HASHEM will illuminate my darkness. ³⁰ For with you I smash a troop, and with my God I leap a wall. ³¹ The God! — His way is perfect; the promise of HASHEM is flawless, He is a shield for all who take refuge in Him. ³² For who is God except for HASHEM, and who is a Rock except for our God? ³³ The God Who is my strong Fortress, and Who let my way be perfect. ³⁴ Who straightened my feet like the hind, and stood me on my heights. ³⁵ Who trained my hands for battle, so that an iron bow could be bent by my arms. ³⁶ You have given me Your shield of salvation,

בַּיָּאמֶר יְהוָה סִלְעִי וּמִצְדָּתִי וּמִפְלִטִי-לִי: גֹּאֲלִי
צוּרִי אֲחֻסָּה-בּוֹ מִגְּדִי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׁגָּבִי וּמִנוֹסִי
מִשְׁעִי מִחַמַּס תִּשְׁעֵנִי: דִּמְהַלֵּל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאִיִּבִי
אֲנֹשֶׁעַ: הֵכִי אֶפְפְּנִי מִשְׁבְּרֵי-מָוֶת נֶחֱלִי בְּלִיעַל
יִבְעֲתֵנִי: וְחֻבְלִי שְׂאוֹל סִבְנִי קִדְמִנִי מִקְשֵׁי-מָוֶת:
וּבְצַר-לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל-אֱלֹהֵי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע
מִהִכְלוֹ קוֹלִי וַיִּשְׁוֹעֵתִי בְּאָזְנוֹ: חִי וְתִגְעַשׁ [וְתִגְעַשׁ כִּי]
וְתִרְעַשׁ הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ וְתִתְגַּעֲשׁוּ
כִּי-תִרָא לֹ: ט עֲלָה עֵשֶׂן בְּאִפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו תֵּאבֵל
גִּחְלִים בָּעֵרוּ מִמֶּנּוּ: וַיִּט שָׁמַיִם וַיִּרְדּוּ וַעֲרָפֶל תַּחַת
רַגְלָיו: יא וַיִּרְפֹּב עַל-כְּרוֹב וַיַּעַף וַיִּרָא עַל-כַּנְפֵי-רוּחַ:
יב וַיִּשֶׁת חֹשֶׁךְ סִבִּיבֵתָיו סִכּוֹת חֲשֹׁת-מַיִם עָבִי
שְׁחָקִים: יג מִנְהָ נִגְדּוּ בָּעֵרוּ גִחְלֵי-אֵשׁ: יד יִרְעַם מִן-
שָׁמַיִם יְהוָה וְעֲלִיוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ: טו וַיִּשְׁלַח חֲצִים וַיִּפְיֹצֵם
בָּרֶק וַיְהִם [וַיְהִם כִּי]: טז וַיִּרְאֹ אֶפְקֵי יָם יִגְלוּ מִסְדּוֹת
תֵּבֵל בְּגַעֲרַת יְהוָה מִנִּשְׁמַת רוּחַ אָפּוֹ: יז וַיִּשְׁלַח
מִמֶּרוֹם יִקְחֵנִי וַיִּמְשְׁנִי מִמַּיִם רַבִּים: יח יִצִּילֵנִי מֵאִיִּבִי
עַז מִשְׁנָאִי כִי אֲמַצּוּ מִמֶּנִּי: יט יִקְדָּמֵנִי בְּיוֹם אִירִי וַיְהִי
יְהוָה מִשְׁעָן לִי: כ וַיֵּצֵא לְמַרְחָב אֹתִי יִחְלֹצֵנִי כִּי-חִפְץ
בִּי: כא וַיִּגְמְלֵנִי יְהוָה בְּצִדְקָתִי כְּכֹר יְדִי יִשִּׁיב לִי: כב כִּי
שְׁמַרְתִּי דְרָכֵי יְהוָה וְלֹא רָשָׁעִתִּי מֵאֱלֹהֵי: כג כִּי
כָּל-מִשְׁפָּטוֹ לִנְגִדִי וְחֻקְתָּיו לֹא-אֶסּוּר מִמֶּנּוּ:
כד וְאֵלֶּיהָ תָּמִיד לֹא וַאֲשַׁתְּמָרָה מְעוֹנִי: כה וַיֵּשֶׁב יְהוָה
לִי בְּצִדְקָתִי כְּבָרִי לִנְגִד עֵינָי: כו עַם-חֹסֵד תִּתְחַסֵּד
עַם-גִּבּוֹר תִּמָּס תִּתְחַסֵּם: כז עַם-נֹבֵר תִּתְבַּר וְעַם-עֹקֵשׁ
תִּתְפַּל: כח וְאֵת-עַם עֲנִי תוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ עַל-רַמִּים
תִּשְׁפִּיל: כט כִּי-אֵתָּה נִירִי יְהוָה וַיְהִי נִגִּיהָ
חֲשִׁפִּי: ל כִּי בָּבֶה אֲרוּץ גְּדוֹד בְּאֱלֹהֵי אֲדֹלַג-שׁוּר:
לא הֵאֱלָ תָּמִיד דְּרָבּוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרוּפָה מִגֵּן הוּא
לְכֹל הַחֹסִים בּוֹ: לב כִּי מִי-אֵל מִבְּלַעַדִּי יְהוָה וּמִי
צוֹר מִבְּלַעַדִּי אֱלֹהֵינוּ: לג הֵאֱלָ מְעוֹזִי חֵיל וַיִּתֵּר
תָּמִיד דְּרָכֵי [וְרָכּוֹ כִּי]: לד מִשְׁנֶה רַגְלִי [רַגְלִיו כִּי]
בְּאֵילוֹת וְעַל-בְּמַתִּי יַעֲמִידֵנִי: לה מִלְמַד יְדִי לְמַלְחָמָה
וְנִחַת קֶשֶׁת-נַחוּשָׁה זֶרַעֲתִי: לו וְתַתֵּן-לִי מִגֵּן יִשְׁעֶךָ

— There is a tradition that תְּחִיַּת הַמֵּתִים, the Resuscitation of the Dead, will take place on Pesach, so that this early occurrence of the same miracle is appropriate for the festival (R' Hai Gaon).

— The reason God performed this miracle through Ezekiel was to give strength and encouragement to Israel, which had just endured a bitter exile and the destruction of its Temple. By seeing how the dry bones came to life, the people would realize that they, too, should not lose hope for their eventual redemption and "new life" (Kuzari).

Haftarah for the Seventh Day of Pesach

The Haftarah is David's song of gratitude to Hashem for a lifetime of kindness and salvation, during which God rescued him from a constant succession of conspiracy, danger, and attempts on his life. Thus it is a fitting complement to the song that Moses and the Children of Israel sang at the Splitting of the Sea.

Popularly known as שִׁירַת דָּוִד, the Song of David, this Haftarah has the distinction of being one of the few chapters in Scriptures that is recorded twice: // Samuel chapter 22, and Psalms chapter 18.

and Your humility made me great. ³⁷ You have widened my stride beneath me, and my ankles have not faltered. ³⁸ I pursued my foes and overtook them, and returned not until they were destroyed. ³⁹ I destroyed them, struck them down and they did not rise, and they fell beneath my feet. ⁴⁰ You girded me with strength for battle, You bring my adversaries to their knees beneath me. ⁴¹ And my enemies — You gave me [their] back; my antagonists and I cut them down. ⁴² They turned, but there was no savior; to HASHEM, but He answered them not. ⁴³ I pulverized them like dust of the earth, like the mud of the streets I thinned them and I poured them out. ⁴⁴ You rescued me from the strife of my people; You preserved me to be head of nations, a people I did not know serves me. ⁴⁵ Foreigners dissemble to me; when their ear hears of me they are obedient to me. ⁴⁶ Foreigners are withered, and they are terrified even within their strong enclosures. ⁴⁷ HASHEM lives, and blessed is my Rock; and exalted is God, Rock of my salvation. ⁴⁸ The God Who grants me vengeance, and brings peoples down beneath me. ⁴⁹ You bring me forth from my enemies, and raise me above my adversaries, from a man of violence You rescue me. ⁵⁰ Therefore, I will thank You, HASHEM, among the nations, and sing to Your Name. ⁵¹ He is a tower of salvations to His king, and does kindness to His anointed one, to David and to his descendants forever.

וענתך תרבני: לה תרחיב צעדי תחתני ולא מעדו קרסלי: לה ארדפה איבי ואשמידם ולא אשוב עד-כלתם: לט ואכלם ואמחצם ולא יקומון ויפלו תחת רגלי: מ ותורני חיל למלחמה תכריע קמי תחתני: מא ואיבי תתה לי ערף משנאי ואצמיחם: מב ישעו ואין משיע אלי יהוה ולא ענם: מג ואשחקם בעפר-ארץ בטיט-חוצות אדקם ארקעם: מד ותפלטני מיריבי עמי תשמרני לראש גוים עם לא-ידעתי יעבדני: מה בני נכר יתבחו-לי לשמוע און ישמעו לי: מו בני נכר יבלו ויחגרו ממסגרותם: מז חיי-יהוה וברוך צורי ורם אלהי צור ישעי: מח האל הנתן נקמת לי ומריר עמים תחתני: מט ומוציאי מאיבי ומקמי תרוממני מאיש חמסים תצילני: נעל-כן אודך יהוה בגוים ולשמך אומר: מא מגדול [מגדיל כ] ישועות מלכו ועשה-חסד למשיחו לדוד ולורעו עד-עולם:

הפטרות פסח – יום אחרון / HAFTARAS PESACH – LAST DAY

The Torah reading for the Last Day of Pesach may be found on page 1018 (Deuteronomy 15:19-16:17) [on the Sabbath: page 1012 (Deuteronomy 14:22-16:17)], and the *maftir* on page 892 (Numbers 28:19-25).

ישעיה ילב – יבו / Isaiah 10:32 – 12:6

¹⁰ ³² Yet today he will stand in Nob; he will wave his hand [contemptuously] toward the mountain of the daughter of Zion, the hill of Jerusalem. ³³ Behold! — the Lord, HASHEM, Master of Legions will lop off the branches with an ax; then the lofty ones will be severed and the proud ones humbled. ³⁴ Forest thickets will be hewn by iron, and the Lebanon will fall through a mighty one.

¹¹ ¹ A staff will grow from the stump of Jesse, and a shoot will sprout from his roots. ² And a spirit of HASHEM will rest upon him: a spirit of wisdom and understanding, a spirit of counsel and strength, a spirit of knowledge and fear of HASHEM. ³ He will be censured with fear of HASHEM; he will not judge by what his eyes see nor will he decide by what his ears hear. ⁴ He will judge the destitute with righteousness, and decide with fairness for the humble of the earth; he will strike the earth with the staff of his mouth, and with the breath of his mouth he will slay the wicked. ⁵ Righteousness will be the girdle round his loins,

י לב עוד היום בנב ינפף ידו הר בת- [בית ב] ציון גבעת ירושלים: לג הנה הארון יהוה צבאות מסעף פארה במערצה ורמי הקומה גדלים והגבהים ישפלו: לד ונקף סבכי היער בברזל והלבנון באדיר יפול: יא איצא חטר מגוע ישי ונצר משרשיו יפרה בנחה עליו רוח יהוה רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת יהוה: גוהריחו ביראת יהוה ולא-למראה עיניו ישפוט ולא-למשמע אָניו יוכים: ה ושפט בצדק דלים והוכים במישור לענוי-ארץ והכה-ארץ בשבט פיו וברוח שפתי ימית רשע: והיה צדק אזור מתניו

Abarbanel, in his commentary to Samuel, is of the opinion that David originally composed this song in his youth when he was still deeply enmeshed in his many problems and misfortunes. He created it to be an all-inclusive psalm that would relate to every woe which could possibly occur in his life. Throughout his long life David kept this psalm at hand, reciting it on every occasion of personal salvation.

The original version appears in Samuel. The version in Psalms, emended at the end of David's life, differs from the original in a number of minor variations enumerated in Soferim 18. That second version is not a triumphant song of personal victory.

Rather, David made a gift to Israel of his personal feelings as a prayer and a consolation in times of distress. He who seeks to meditate in solitude, he who seeks private communion with his Maker, he who seeks to pour out his anguished soul in fervent prayer — all of these will find in it the precise words with which to express the depths of their feelings.

Haftarah for the Last Day of Pesach

For the close of the festival that marks Israel's first redemption, a *Haftarah* was selected that gives lyrical allusions to another great salvation that took place during Pesach, and to the final

and faith will be the girdle of his waist.

⁶ A wolf will dwell with a sheep and a leopard will lie down with a kid; and a calf, a lion and a fatling together, with a young child leading them. ⁷ A cow and a bear will graze, and their young will lie down together; and a lion will eat hay like a cattle. ⁸ A suckling will play by the hole of a viper; and a newly weaned child will stretch his hand toward an adder's lair. ⁹ They will neither injure nor destroy in all of My sacred mount; for the earth will be as filled with knowledge of HASHEM, as the water covering the seabed. ¹⁰ On that day the root of Jesse that remained standing will be a banner for the peoples, nations will seek him, and his resting place will be glorious.

¹¹ And it will be on that day, my Lord will again show His strength to acquire the remnant of His people that will have remained, from Assyria and from Egypt and from Pathros and from Cush and from Elam and from Shinar and from Hamas and from the islands of the sea. ¹² He will raise a banner for the nations and assemble the castaways of Israel; and the dispersed ones of Judah will He gather in from the four corners of the earth.

¹³ The jealousy of Ephraim will leave and the oppressors of Judah will be cut off; Ephraim will not be jealous of Judah, and Judah will not harass Ephraim. ¹⁴ They will fly to the Philistine boundary to the west, together they will plunder the residents of the east; their hands will be extended over Edom and Moab, and their discipline over the children of Ammon. ¹⁵ HASHEM will dry up the tongue of the Sea of Egypt, and He will raise His hand over the River [Euphrates] with the power of His breath; He will break it into seven streams and lead them across with [dry] shoes. ¹⁶ There will be a road for the remnant of His people that will be left from Assyria, as there was for Israel on the day it went up from the land of Egypt.

¹² ¹ You will say on that day, "I thank You, HASHEM, for You were angry with me, but You removed Your wrath and comforted me. ² Behold! — God is my salvation, I shall trust and not fear; for God is my might and my praise — HASHEM — and He was a salvation for me. ³ You can draw water with joy from the springs of salvation." ⁴ And you will say on that day, "Give thanks to HASHEM, declare His Name, make His acts known among the peoples; remind one another, for His Name is powerful. ⁵ Make music for HASHEM for He has established grandeur, make this known throughout the world." ⁶ Exult and sing for joy, O inhabitant of Zion, for the Holy One of Israel has done greatly among you.

salvation — the coming of Messiah.

The Haftarah begins with the arrogant boast of the all-victorious Sennacherib of Assyria, who was swiftly conquering Eretz Yisrael and was on his way to an easy conquest of Jerusalem. But instead of victory, the brazen conqueror and his entire army were cut down in a single night by the angel of God.

These two verses are followed by one of Scripture's most stirring prophecies of the End of Days. The ravages of the exile will have decimated the Davidic dynasty — but the stump of Jesse will remain, and from it will grow a monarch worthy of his glorious ancestors, a monarch who will once more reflect the spirit and wisdom of Jewish holiness. He will usher in the new era

והאמונה אזור חלציו: ויגר זאב עם-כֹּבֶשׂ ונמר עם-גְּדִי יִרְבֹּץ וְעֵל גִּל וּכְפִיר וּמְרִיא יִחְדּוּ וְנָעַר קִטָּן נִהְגָּה בָם: וּפְרָה וְדֹב תִּרְעֶינָה יִחְדּוּ יִרְבְּצוּ יִלְדִּיהֶן וְאַרְיֵה בִּבְקָר וְאֶכְל-תָּבֹן: ה' וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל-חֵר פֶּתֹן וְעַל-מְאוּרֶת צִפְעוֹנִי גָמוּל יָדוּ הָרֶה: ט' לֹא-יִרְעוּ וְלֹא-יִשְׁחִיתוּ בְּכָל-הָרָקֵד שִׁי בִּי-מִלְאָה הָאֶרֶץ דָּעָה אֶת-יְהוָה בְּמִים לַיָּם מְכֻסִּים: יו' וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שָׂרֵשׁ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַד לִגְס עַמִּים אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרָשׁוּ וְהִיתָה מִנְחָתוֹ כְּבוֹד: יא וְהָיָה | בַּיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֲדֹנָי | שְׁנִית יָדוֹ לִקְנוֹת אֶת-שָׂאֵר עַמּוֹ אֲשֶׁר-יִשְׁאָר מֵאֲשׁוּר וּמִמִּצְרַיִם וּמִפִּתְרוֹס וּמִכּוּשׁ וּמִמִּצְרַיִם וּמִשְׁנַעַר וּמִחֲמַת וּמֵאֵי הַיָּם: יב וְנָשָׂא נֶס לְגוֹלִים וְאָסַף נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפִצֹת יְהוּדָה יִקְבֹּץ מֵאַרְבַּע כְּנָפוֹת הָאֶרֶץ: יג וְסָרָה קִנְאֵת אֶפְרַיִם וְצָרְרִי יְהוּדָה יִכְרְתוּ אֶפְרַיִם לֹא-יִקְנֹא אֶת-יְהוּדָה וְיְהוּדָה לֹא-יִצָּר אֶת-אֶפְרַיִם: יד וְעָפּוֹ בְּכַתֵּף פִּלְשֹׁתִים יִמָּה יִחְדּוּ יָבֹז אֶת-בְּנֵי-קֶדֶם אָדוֹם וּמוֹאָב מִשְׁלֹחַ יָדָם וּבְנֵי עַמּוֹן מִשְׁמַעְתָּם: טו וְהַחֲרִים יְהוָה אֶת לְשׁוֹן יָם-מִצְרַיִם וְהִנִּף יָדוֹ עַל-הַנָּהָר בַּעֲיָם רוּחוֹ וְהִכּוֹ לְשִׁבְעָה נַחֲלִים וְהִדְרִיךְ בְּנַעֲלִים: טז וְהִיתָה מִסְלָה לְשָׂאֵר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשְׁאָר מֵאֲשׁוּר בְּאֶשֶׁר הִיתָה לְיִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם עָלְתוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: יז אֶת-אֶמְרָתָהּ בַּיּוֹם הַהוּא אֲוֹדֶךָ יְהוָה כִּי אֲנַפְתָּ בִּי יֵשֶׁב אַפִּי וְתִנְחַמְנִי: ב' הָיָה אֵל יִשְׁוּעָתִי אֲבִטָּח וְלֹא אֶפְחָד כִּי-עָזִי וְזִמְרָתִי יְהוָה וְיִהְיֶה-לִּי לִישׁוּעָה: ג' וּשְׁאַבְתֶּם-מִיָּם בְּשִׁשׁוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְּשׁוּעָה: ד' וְאֶמְרָתֶם בַּיּוֹם הַהוּא הוֹדוּ לַיהוָה קִרְאוּ בְּשִׁמּוֹ הוֹדִיעוּ בַּעֲמִים עַל־לִלְתָיו הִזְכִּירוּ כִּי נִשְׁגַּב שִׁמּוֹ: ה' וּמָרוּ יְהוָה כִּי גְאוֹת עָשָׂה מוֹדַעַת זֹאת בְּכָל-הָאֶרֶץ: ו' צִהְלִי וְרַנִּי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן כִּי-גָדוֹל בְּקִרְבָּךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל:

of history when peace will rule the world, when mortal enemies will dwell together and predators will no more molest the weak and defenseless. God will gather in His children from the ends of the earth. The once hostile factions of Judah and Ephraim will unite in brotherhood and reconquer all of Eretz Yisrael from the adversaries who denied them their land.

Finally, the Jews emerging from exile will recognize the underlying meaning of history. They will be grateful not only for deliverance and blessing, but even for the tribulations of exile, because they will understand that suffering was part of the series of events leading to the bliss of redemption and spiritual triumph.

הפטרת שבועות – יום א' / HAFTARAS SHAVUOS – FIRST DAY

The Torah reading for the First Day of Shavuot may be found on page 400 (Exodus 19:1-20:23), and the *maftir* on page 892 (Numbers 28:26-31).

Ezekiel 1:1-28; 3:12 / יחזקאל א-ב:ג

¹ It happened in the thirtieth year in the fourth [month] on the fifth of the month, as I was among the exile by the River Kevar; the heavens opened and I saw visions of God.

² On the fifth of the month, it was the fifth year of the exile of King Jehoiachin. ³ The word of HASHEM had come to Yechezkel the son of Buzi, the Kohen, in the land of the Chaldeans by the River Kevar; and the hand of HASHEM was upon him there.

⁴ Then I looked and behold! A stormy wind was coming from the north, a great cloud with flashing fire and a brilliance surrounding it, and from its midst came a semblance of Chashmal from the midst of the fire, ⁵ and from its midst a semblance of four Chayots. This was their appearance: they had the semblance of a man, ⁶ and four faces for each, and four wings for each of them. ⁷ Their legs were a straight leg, and the sole of their feet was like the sole of a rounded foot, and they glittered like burnished bronze. ⁸ And human hands were under their wings on each of their four sides, and their faces and wings were alike on the four of them. ⁹ Joined to one another were their wings. They did not turn to one another as they moved; each went straight ahead. ¹⁰ As for the semblance of their faces: the face of a man and the face of a lion to the right of the four, the face of an ox to the left of the four and the face of an eagle to the four. ¹¹ And as for their faces: their wings extended upward; for each face two joined for each and two covered their bodies. ¹² Each one went straight ahead, toward wherever there was the spirit to go — they went; they turned not as they went. ¹³ And as for the appearance of the Chayots: their appearance was like fiery coals, burning like the appearance of torches; it manifested itself among the Chayots. There was a brilliance to the fire, and from the fire went forth lightning. ¹⁴ And the Chayots ran to and fro like the appearance of Bazak. ¹⁵ When I saw the Chayots — behold! one Ofan was on the surface near the Chayots by its four faces. ¹⁶ The appearance of the Ofanim and their deeds were like Tarshish with the same semblance for the four; and their appearance and their deeds were like an Ofan within an Ofan. ¹⁷ Toward

אנייה | בשלשים שנה ברביעי בחמשה לחדש ואני בתוך הגולה על-נהר-כבר נפתחו השמים וראוה מראות אלהים: בחמשה לחדש היא השנה החמישית לגלות המלך יויכין: היה הנה דבר-יהוה אל-יחזקאל בן-בוזי הכהן בארץ כשדים על-נהר-כבר ונתי עלי שם יד-יהוה: ונארא והנה רוח סערה באה מן-הצפון ענן גדול ואש מתלקחת ונבה לו סביב ומתוכה בעין החשמל מתוך האש: ומתוכה דמות ארבע חיות וזה מראהן דמות אדם להנה: וארבעה פנים לאחת וארבע פנים לאחת להם: ורגליהם רגל ישרה וכף רגליהם ככף רגל עגל ונצצים בעין נחשת קלל: חוירי (וידו כ) אדם מתחת פניהם על ארבעת רבעיהם ופניהם וכנפיהם לארבעתם: ח חברת אשה אל-אחותה פניהם לא יסבו בלכתן איש אל-עבר פניו ילכו: ודמות פניהם פני אדם ופני אריה אל-הימין לארבעתם ופני-שור מהשמאל לארבעתן ופני-נשר לארבעתן: יא ופניהם וכנפיהם פרדות מלמעלה לאיש שתיים חבורות איש ושתיים מכסות את גויתיהנה: יב ואיש אל-עבר פניו ילכו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו לא יסבו בלכתן: יג ודמות החיות מראהם כגחלי-אש בערות כמראה הלפדים היא מתהלכת בין החיות ונבה לאש ומן-האש יוצא ברק: יד והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק: טו ונארא החיות והנה אופן אחד בארץ אצל החיות לארבעת פניו: טז מראה האופנים ומעשיהם בעין תרשים ודמות אחד לארבעתן ומראהם ומעשיהם כאשר יהיה האופן בתוך האופן: יז על-

Haftarah for the First Day of Shavuot

At the Revelation at Sinai, of which we have just read in the Torah, every Jew reached the level of prophecy, meaning that he heard the voice of God as He gave the first two commandments directly to the entire nation. That was a zenith of Jewish history; the *Haftarah*, on the other hand, leads to a nadir. As the Book of Ezekiel begins, the nation is about to be cast into exile in Babylon, and its Temple destroyed. Even in the midst of this impending tragedy, however, Ezekiel is shown a vision whose grandeur and spirituality are such that when the *Tanna* Rabbi Elazar ben Arach expounded upon it, a fire descended from heaven, singeing all the trees in the field, and the trees began to sing a song of jubilation (*Chagigah* 14b). This vision is known in Talmudic literature as *Ma'aseh HaMerka'vah*, or the Work of the Chariot. The concept of chariot refers to a bearer of God's holiness. The Patriarchs, too

were His chariot, because they made it possible for His Presence to have a habitat on earth. Thus, as Ezekiel is shown the Heavenly realm of angels and Godliness, he is simultaneously given the message that even in exile Israel can remain the host to His Presence.

The *Haftarah* begins in the thirtieth year, meaning thirty years from the time that a Torah Scroll was discovered and read to the righteous King Josiah (*II Kings* 23; see notes to *Haftarah* of the Second Day Pesach). That event caused an upheaval in the land. The king had all the idols removed and led an unprecedented repentance movement that did away with much of the idolatry and waywardness that had marked the previous fifty-seven years. The upheaval was not permanent and the Destruction was about to come, but the dating of Ezekiel's prophecy from Josiah's greatest achievement shows that its positive effects had not completely

their four sides, wherever they went they could go; they did not turn as they went. ¹⁸ And they had backs, and they were tall and fearsome, and their backs were full of eyes surrounding the four of them. ¹⁹ As the Chayots move, the Ofanim move by them; and as the Chayots were lifted from upon the surface, the Ofanim were lifted. ²⁰ Wherever the spirit chose to go they went, there the spirit chose to go; the Ofanim were lifted opposite them, for the spirit of the Chayah was in the Ofanim. ²¹ When they moved, they moved; and when they halted, they halted. And when they were lifted from upon the surface, the Ofanim were lifted opposite them, for the spirit of the Chayah was in the Ofanim. ²² And as for the semblance of the expanse above the heads of the Chayah, it resembled awesome ice spread out upon their heads from above. ²³ Beneath the expanse their wings were even, one with the other: for each [face], two covered them, and for each two covered them — their bodies. ²⁴ Then I heard the sound of their wings like the sound of great waters, like the sound of Shaddai as they moved, the sound of the words like the sound of a great company; when they halt they release their wings. ²⁵ So there was a sound from above the expanse that was upon their heads; when they halt they release their wings. ²⁶ Above the expanse that was upon their heads was like the appearance of sapphire stone in the likeness of a throne; and upon the likeness of the throne was a likeness like the appearance of a man upon it from above. ²⁷ I saw a semblance of Chashmal like the appearance of fire within it all around from the appearance of his loins and upward; and from the appearance of his loins and downward I saw as if the appearance of fire, and it had brilliance all around. ²⁸ Like the appearance of the rainbow that shall be upon the cloud on a rainy day, so was the appearance of the brilliance all around. That was the appearance of the semblance of the glory of HASHEM! When I saw this, I threw myself upon my face and I heard a voice speaking.

³ ¹² And a wind lifted me up; and I heard behind me the sound of a great noise: Blessed be HASHEM from His place.

הפטר שבעות – יום ב' / HAFTARAS SHAVUOS – SECOND DAY

The Torah reading for the Second Day of Shavuot may be found on page 1018 (*Deuteronomy* 15:19-16:17) [on the Sabbath: page 1012 (*Deuteronomy* 14:22-16:17)], and the *maftir* on page 892 (*Numbers* 28:26-31).

Habakkuk 2:20 – 3:19 / חבקוק ב:כ"ג

² ²⁰ HASHEM is in His holy Temple; let all the world be silent before Him. ³ A prayer of the prophet Habakkuk, for erroneous utterances.

dissipated. Ezekiel was already in Babylon when he saw his vision, but holiness was still resident within the Jewish people — and that was the import of the prophecy: The people were not to abandon the hope that was given them at Sinai and which was given concrete form in the Temple and its service.

Thus this is a fitting companion piece to the reading of the Revelation. We may seem to be very far from Sinai, just as Ezekiel's people on the way to Babylon were far from Zion. But we can still glimpse visions of holiness, and that is conclusive testimony that we have not lost our connection with sanctity; therefore, we have always retained the hope, throughout the exile, that every day of darkness brings closer the dawn of the Messianic era.

Because of the spiritual depth and significance of this passage, the Sages did not permit it to be taught publicly; even privately it was taught only individually to the most highly qualified people. For that reason, the commentators have refrained from treating it

אֲרַבַּעַת רַבְעִיהֶן בְּלַכְתָּם יָלְכוּ לֹא יָסְבוּ בְּלַכְתָּן: יִחַ וְגִבְיָהֶן וְגִבָּה לָהֶם וִירָאָה לָהֶם וְגִבְתָּם מִלֵּאֵת עֵינִים סָבִיב לֹא רַבְעֵתָן: וְיִבְלַכְתָּ הַחַיּוֹת יָלְכוּ הָאוֹפָנִים אַחֲלָם וּבִהְנֵשָׁא הַחַיּוֹת מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפָנִים: כַּעַל אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָׁם הָרוּחַ לִלְכֹת יָלְכוּ שָׁמָּה הָרוּחַ לִלְכֹת וְהָאוֹפָנִים יִנָּשְׂאוּ לַעֲמָתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה בְּאוֹפָנִים: כִּאֲבֹלָתָם יָלְכוּ וּבְעֵמֶדָם יַעֲמִדוּ וּבִהְנֵשָׁאָם מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפָנִים לַעֲמָתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה בְּאוֹפָנִים: כַּבְּדָמוֹת עַל־רֹאשֵׁי הַחַיָּה רָקִיעַ בְּעֵין הַקֶּרֶחַ הַנוֹרָא נָטוּי עַל־רֹאשֵׁיהֶם מִלְמַעְלָה: כַּגִּוְהַתַּחַת הָרָקִיעַ כַּנְפֵיהֶם יִשְׂרוּת אִשָּׁה אֶל־אֲחוֹתָהּ לֹאִישׁ שְׂתִים מְכֻסּוֹת לָהֶנָּה וְלֹאִישׁ שְׂתִים מְכֻסּוֹת לָהֶנָּה אֵת גִּוְהֵיהֶם: כִּדְוָאֲשָׁמַע אֶת־קוֹל כַּנְפֵיהֶם בְּקוֹל מִים רַבִּים בְּקוֹל־שְׂדֵי בְּלַכְתָּם קוֹל הַמֶּלֶחַ בְּקוֹל מַחְנֶה בְּעֵמֶדָם תַּרְפִּינָה כַּנְפֵיהֶן: כִּהִוְיֵה־קוֹל מֵעַל לָרָקִיעַ אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁם בְּעֵמֶדָם תַּרְפִּינָה כַּנְפֵיהֶן: כִּדְוָמַמְעַל לָרָקִיעַ אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁם כַּמֶּרְאָה אֲבֹן־סַפִּיר דְּמוֹת כֶּסֶף וְעַל דְּמוֹת הַכֶּסֶף דְּמוֹת כַּמֶּרְאָה אֲדָם עָלָיו מִלְמַעְלָה: כִּדְוָאֲרָא בְּעֵין חֲשַׁמֵּל כַּמֶּרְאָה־אֵשׁ בֵּית לֹה סָבִיב מִמֶּרְאָה מִתְנָיו וְלִמְעָלָה וּמִמֶּרְאָה מִתְנָיו וְלִמְטָה רֹאשִׁי כַּמֶּרְאָה־אֵשׁ וְגִבָּה לֹה סָבִיב: כִּהִבְנֵה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּעֵין בְּיוֹם הַגֹּשֶׁם כִּן מֶרְאָה הַגִּבָּה סָבִיב הוּא מֶרְאָה דְּמוֹת כְּבוֹד־יְהוָה וְאֶרְאָה וְאֶפְל עַל־פְּנֵי אֲשָׁמַע קוֹל מִדְּבָר: גִּי וְנִשְׁאֲנִי רוּחַ אֲשָׁמַע אֲחֵרִי קוֹל רֶעֶשׂ גָּדוֹל בְּרוּחַ כְּבוֹד־יְהוָה מִמְקוֹמוֹ:

ב כִּי־יִהְיֶה בְּהִכָּל קִדְשׁוֹ הָס מִפְּנֵי כָל־הָאָרֶץ:
ג אֵת תַּפְלָה לְחַבְקוּק הַנְּבִיא עַל שְׂגִינָתוֹ:

in depth. The reader is directed to the ArtScroll *Ezekiel*, by Rabbi Moshe Eisemann, for insights and comments.

Haftarah for the Second Day of Shavuot

Habakkuk had been given a vision of the impending exile of the Jewish people, and he responded with a moving and eloquent prayer that God show mercy to His people. The prophet pleads that even amid [His] rage, God should remember to be merciful. He begins by poetically evoking the glorious years when God showed His love for Israel by leading them into *Eretz Yisrael*. Echoing Moses' final blessing (*Deuteronomy* 33:2), Habakkuk tells how God came from the south [i.e., Esau's kingdom of Seir] and Mount Paran to display His brilliance to Israel and cow its enemies. Although He responded to Israel's later sinfulness by looking approvingly upon the attacks of Cushan Rishasayim, God's general tone was to protect the Jews from their enemies, as when Gideon

In most communities, *Yetziv Pizgam*, a song of praise, is inserted into the *Haftarah* at this point.

It is replete with mystical connotations in praise of the Giver and students of the Torah.

The initial letters of the verses are an acrostic of the author's name, *Yaakov ben Meir Levi*.

Certain is our praise of God that is but a sign and sample
of that uttered by myriad myriads of angels.
I shall call out His praise among the numbered tribes
that are inscribed in the four rows [of the Kohen Gadol's breastplate].
Before Him, among the water of Paradise,
flows and goes a fiery stream.
On a snowy mountain is a blinding light, and bolts of flaming fire.
He created and sees what is shrouded in darkness,
because light's essence dwells with Him.
He sees from afar without hindrance,
with hidden things revealed to Him.
I seek permission from Him first, and afterwards from people;
Those who know the Law, and Mishnah, Tosefta, Sifra, and Sifri.
The King Who lives eternally,
may He shield the people that prays to Him.
Say to them: "May they be like the sand and as uncountable as dust.
May their valleys be covered with crops as white as sheep;
may their cellars flow with wine."
Grant their wish, and may their faces glow with a brilliance
like the light of dawn.
Give me strength and lift Your eye to see the enemy who denies You.
Let them be like straw mixed in with brick,
let them be mute as a stone with humiliation.
God presented [the Torah] to [Moses] the epitome of humility —
so let us extend His gracious praise.

2 **O** HASHEM, I have heard Your news [of impending exile] and
I was afraid; O HASHEM, during those years, keep Your ac-
complishment alive; during those years, make it known: amid rage
— remember to be merciful.

³ God came from the south, and the Holy One came from Mount
Paran; His glory covered the heavens and His praise filled the earth.

⁴ Its glow was like the light [of day], from His hand came pride [to
Israel]; and His hidden strength was there [in the Ark]. ⁵ Before it
went a plague, and fiery flashes went forth as it advanced. ⁶ It came
to a halt and measured portions of the Land; it gazed and caused
nations to flee; the eternal mountains exploded; the ancient hills
were laid low; for the ways of the world are His.

⁷ Because of iniquity I looked [approvingly] upon the tents of
Cushan — but the tapestries of the land of Midian were agitated.

⁸ Was HASHEM angry with the rivers, was Your wrath with the riv-
ers, or Your fury upon the sea? Rather You rode upon Your horses,
Your chariots of salvation! ⁹ Your bow was bared because of the
oath regarding the tribes, an enduring word, so the earth split into
rivers. ¹⁰ Mountains saw You and shuddered, and a stream of wa-
ter flowed; the depth raised its voice, His uplifted hands were ex-
alted. ¹¹ The sun and the moon stood still in their habitat; [Israel]
would travel by the light of Your arrows, by the glow of Your flash-
ing spear. ¹² Angrily You trod the earth, wrathfully You threshed
nations. ¹³ You went forth for the salvation of Your people; for the
salvation of Your anointed one, You trampled a head from the
wicked one's house, baring the foundation until the neck, Selah.

smashed the army of Midian. Habakkuk goes on to allude to the
miracles of splitting seas, backed-up rivers, and flattened moun-
tains. These did not happen because God was angry with the rivers,
but because He loved Israel. And because of this love, He rained
His fury upon the nations that persecuted His chosen ones.

But after all these glad tidings of old, Habakkuk shudders at the
prophecy of the future that he had been given. Israel would return

יְצִיב פִּתְגָּם, לֹאֵת וּדְגָם, בְּרַבּוֹ רִבְבֵן עֵי
עֲנֵי אָנָּה, בְּמִנִּינָה, דְּפִסְלִין אֲרַבְעָה טו
קְדָמוֹהִי, לָגוֹ מוֹהִי, נָגִיד וּנְפִיק נְהַר דְּנו
בְּטוֹר תִּלְגָּא, נְהוֹר שְׂרָגָא, וְזִיקִין דְּנוֹר וּבְעו
בְּרָא וּסְכָא, מַה בְּחֻשׁוֹכָא, וְעַמִּיָּה שְׂרִין נְהו
רְחִיקִין צָפָא, בְּלֹא שְׁטָפָא, וְגַלְלִין לִיָּה דְּמִשְׁמָ
בְּעִית מִנִּיָּה, יַת הָרְמוּנָה, וּבִתְרוּהִי עֲדֵי גוֹב
יְדַעֵי הִלְכְתָּא, וּמִתְנִיתָא, וְתוֹסְפֶתָא סְפָרָא וּסְפָ
מֶלֶךְ חֵיָּא, לְעֶלְמֵיָּא, יִמְגֹן עִם לְהוֹן מִשְׁחָ
אֲמִיר עֲלֵיהוֹן, כְּחֵלָא יְהוֹן, וְלֹא יִתְמַנּוּ הֵיךְ עֵפ
יִחְזִירוֹן כְּעֵן, לְהוֹן בְּקֶעֶן, יִטּוּפוֹן נַעֲזוּהִי חֵם
רְעוּתְהוֹן חֵב, וְאִפִּיּוֹן צֹהֵב, יִנְהָרוֹן כְּנֹהֵר צֵפ
לִי חֵב תְּקוּף, וְעֵינִךְ זְקוּף, חֲזִי עֶרֶךְ דְּבֵךְ כֵּפ
וְיְהוֹן כְּתִבְנָא, בְּגוֹ לִבְנָא, כְּאִבְנָא יִשְׁתַּקּוֹן חֵפ
יְהוֹנָתָן, גְּבֵר עֲגוּתָן, בְּכֵן נִמְסִי לָהּ אִפ

ב יהוה שמעתי שמעך יראתי יהוה פעלך בקרב
שנים חיהו בקרב שנים תודיע ברגו רחם תזכור:
ג אלוה מתמקן יבוא וקדוש מהרפארן סלה כסה
שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ: ד ונגה באור
תהיה קרנים מידו לו ושם חביון עזה: ה לפניו ילך
דבר ויצא רשף לרגליו: ו עמד וימדד ארץ ראה
ויתר גוים ויתפצצו הרריער שחו גבעות עולם
הליכות עולם לו: ז תחת און ראיתי אהלי כושן
ירגזון יריעות ארץ מדין: ח הבנהרים חרה יהוה אם
בנהרים אפך אם פים עברתך כי תרכב על-סוסך
מרפבתך ישועה: ט עריה תעור קשתך שבעות
משות אמר סלה נהרות תבקע-ארץ: י ראוף יחילו
הרים ורם מים עבר נתן תהום קולו רום ידיה נשא:
יא שמש ירח עמד זבלה לאור חציה יחלבו לנגה
ברק חניתה: יב בועם תצעד-ארץ באף תדרש גוים:
יג יצאת לישע עמך לישע את-משיחך מחצית
ראש מבית רשע ערות יסוד עד-צנאר סלה:

to its land, but confront a war-ravaged country, laid waste by the
War of Gog and Magog. Field, orchard, and livestock would be
desolate, and Israel, which is likened to a fig tree, would not be
ready to cope with these conditions.

Nevertheless, Habakkuk concludes, he will be exultant, because
his trust will be in God, confident that the love of mercy of old will
return, enabling the nation to overcome all adversities.

¹⁴ With their own staffs You pierced the head of his outspread troops, who came storming to scatter me; their exultation [ended] like that of the one who came in secrecy to devour the afflicted [Jewish nation]. ¹⁵ With Your steed-like [clouds], You trampled them in the sea, with mountains of abundant water.

¹⁶ I heard and my innards shuddered; my lips vibrated at the sound; rot came into my bones and I shuddered wherever I was: I would come to my resting place on a day of travail, arriving upon an invading nation. ¹⁷ For the fig will not have blossomed and there will be no fruit on the vines, the produce of the olive tree will have withered, and the fields will not have made food; the sheep will be cut off from the corral and there will be no cattle in the stall.

¹⁸ But I shall exult in HASHEM, I shall rejoice in the God of my salvation. ¹⁹ My Lord, HASHEM/ELOHIM, is my army; He shall make my legs like the harts' and make me walk upon my high places — for the Conductor of my sweet songs.

יד נקבת במשול ראש פרזו יסערו להפיצני עליצתם
כמו לאכל עני במסתור: טו דרכת בים סוסיך חמר
מים רבים: טו שמעתי ו נהרגו בטני לקול צללו
שפתי יבוא רקב בעצמי ותחתי ארגו אשר אנוח
ליום צרה לעלות לעם יגורנו: יז כיתאנה לא-
תפרח ואין יבול בגפנים כחש מעשה-זית ושדמות
לא-עשה אכל גור ממכלה צאן ואין בקר ברפתים:
יח ואני ביהוה אעלוזה אגילה באלהי ישעי: יט יהוה
אדני חילי וישם רגלי באילות ועל במותי ידרבני
למנצח בנגינותי:

הפטר תשעה באב – שחרית / HAFTARAS TISHAH B'AV – SHACHARIS

The Torah reading for Shacharis of Tishah B'Av may be found on page 962 (Deuteronomy 4:25-40).

ירמיה ח"ג – ט:כג / Jeremiah 8:13 – 9:23

⁸ ¹³ I shall utterly destroy them, the words of HASHEM, there will be no grapes on the grapevine and no dates on the date palm, the leaf will wither, and what I have given them will pass away. ¹⁴ "Why do we remain here? Let us gather and come to fortified cities, there to be silent; for HASHEM, our God, has silenced us and given us poisonous water, for we have sinned to HASHEM. ¹⁵ We are hoping for peace, but there is no good; for a time of healing, but behold! there is terror."

¹⁶ From Dan was heard the snorting of his steeds, at the sound of his mighty ones' footsteps the whole land quaked; they came and devoured the land and its fullness, the city and its inhabitants. ¹⁷ For behold! — I shall incite against you snakes, serpents, that cannot be charmed, and they shall bite you — the words of HASHEM. ¹⁸ I seek strength against sorrow, but my heart is sick within me. ¹⁹ Behold! the voice of My people's daughter from distant lands: "Is HASHEM not in Zion, is its king not within it?" Why have they angered Me with their graven idols, with their alien vanities?

²⁰ "The harvest has passed, the summer has ended, but we were not saved."

²¹ Over the collapse of my people's daughter have I been shattered; I am blackened, desolation has gripped me. ²² Is there no balm in Gilead, is there no healer there? Why has no recovery come to my people's daughter? ²³ If only someone would turn my head to water and my eye to a spring of tears,

ח י אסף אסיפם נאם-יהוה אין ענבים בגפן ואין
תאנים בתאנה והעלה נבל ואמתן להם יעברו:
יד על-מה אנחנו יושבים האספו ונבוא אל-ערי
המבצר ונדמה-שם כי יהוה אלהינו הדמנו ונישקנו
מי-ראש כי חטאנו ליהוה: טו קנה לשלום ואין טוב
לעת מרפה והנה בעתה: טו מן נשמע נחרת
סוסי מקול מצהלות אבידיו רעשה כל-הארץ
ויבואו ויאכלו ארץ ומלואה עיר וישובי בה: יז כי
הנני משלח בכם נחשים צפענים אשר אין-להם
לחש ונשכו אתכם נאם-יהוה: יח מבליגיתי עלי יגון
עלי לבי דוי: יט הנה-קול שועת בת-עמי מארץ
מרחקים היהוה אין בציון אם-מלכה אין בה מדוע
הכעסוני בפסליהם בהבלי נכר: כ עבר קציר כלה
קצץ ואנחנו לוא נושענו: כא על-שבר בת-עמי
השברתי קדרתי שמה החוקתני: כב הצרי אין
בגלעד אם-רפא אין שם כי מדוע לא עלתה ארכת
בת-עמי: כג מי-יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה

These themes are appropriate to Shavuot. God revealed Himself and His goals to Israel, and in order to achieve those goals and help His nation fulfill their Divinely ordained mission, He showed His dominion over nature, easing Israel's way and removing any impediments, human or natural. In the future, after exile and frustration, it will seem impossible to capture the dream once more. But the prophet ends his words with the exultant expression of confidence that God's word will be fulfilled; His is the army, and hope lies in Him.

Haftarah for Shacharis of Tishah B'Av

Unlike the Torah reading of Tishah B'Av, which is primarily hopeful, the Haftarah is an almost unrelieved dirge. Indeed, it is read with the sad cantillation of Eichah until the last two verses,

which, with their brief depiction of what is worthwhile and praise-worthy in human beings, points the way toward ultimate salvation. Jeremiah, the prophet of the Destruction and the author of Eichah, directed this harsh prophecy at his wayward brethren in the vain hope that it would stir them to repent.

The Haftarah begins with a picture of the terror that the people felt. Their towns and farms were desolate and they fled to the cities, but there, too, they found no refuge. Foolishly and vainly they asked, *Is HASHEM not in Zion, is its king not within it?*; as if the God Whom they had spurned and the king who had been shorn of his power could help them.

Then Jeremiah speaks of his personal despair at the degradation of his people. He is blackened. There is no balm to soothe his hurt. He wishes his eyes had enough tears for him to express his

then I would cry all day and night for the slain of my daughter's people!

⁹ ¹ If only someone would make for me in the desert an inn for guests, then I would forsake my people and leave them; for they are all adulterers, a band of traitors. ² "They bend their tongue with falsehood like a bow, not for good faith have they grown strong in the land, for they progress from evil to evil, but Me they did not know" — the words of HASHEM. ³ "Every man beware of his fellow, and do not trust any kin; for every kinsman acts perversely, and every fellow mongers slander. ⁴ Every man mocks his fellow and they do not speak the truth; they train their tongue in speaking falsehood, striving to be iniquitous. ⁵ Your dwelling is amid deceit, through deceit they refuse to know Me" — the words of HASHEM.

⁶ Therefore, so says HASHEM, Master of Legions, "Behold! I shall smelt them and test them — for what then can I do for My people's daughter? ⁷ Their tongue is a drawn arrow, speaking deceit; with his tongue one speaks peace, but in his heart he lays his ambush. ⁸ Shall I not punish them for these?" — the words of HASHEM — "For a nation like this, shall My soul not take vengeance?"

⁹ "For the mountains I shall raise a wailing and lament, and for the pasture of the wilderness a dirge, for they will have become desolate without a passerby and they will not have heard the sound of flocks; from the bird of heaven to cattle they have wandered off and gone. ¹⁰ I shall make Jerusalem heaps of rubble, a lair of snakes; and the cities of Judah I shall turn to desolation, without inhabitant."

¹¹ Who is the wise man who will understand this, to whom the mouth of HASHEM speaks — let him relate it: "For what reason did the land perish, become parched like a desert, without passerby?"

¹² And HASHEM said, "Because they forsook My Torah that I put before them, and did not heed My voice nor follow it. ¹³ They followed the wantonness of their heart, and after the baal-idols, as their fathers taught them!"

¹⁴ Therefore, so says HASHEM, Master of Legions, the God of Israel, "Behold! — I feed this people wormwood and give them poisonous water to drink. ¹⁵ I shall scatter them among the nations whom they did not know, neither they nor their fathers; I shall send the sword after them until I destroy them!"

¹⁶ So said HASHEM, Master of Legions, "Contemplate, summon the dirge-women and let them come, and send for the wise women and let them come."

¹⁷ Let them hurry and raise up a lament for us, let our eyes run with tears and our pupils flow with water. ¹⁸ For the sound of lament would be heard in Zion: "How we have been plundered, how greatly we are shamed, for we have left the land, for our dwellings have cast us out! ¹⁹ Hearken, O women, to the word of HASHEM and let your ears absorb the word of his mouth, and teach a lament to your daughters, and each woman

ואבכה יומם ולילה את חללי בת-עמי: ט א מי-יתנני במדבר מלון ארחים ואעזבה את-עמי ואלכה מאתם כי כלם מנאפים עצרת בגדים: ב וידרכו את- לשונם קשתם שקר ולא לאמונה גברו בארץ ב' מרעה אל-רעה ו יצאו ואתי לא-ידעו נאם-יהוה: ג איש מרעהו השמרו ועל-כל-אח אל-תבטחו כי כל-אח עקוב יעקב וכל-רע רכיל יהלך: ד ואיש ברעהו יתלול ואמת לא ידברו למדו לשונם דבר- שקר העה נלאו: ה שבתך בתוך מרמה במרמה מאנו דעת-אותי נאם-יהוה: ו לכן כה אמר יהוה צבאות הנני צורפם ובחנתים כי-איך אעשה מפני בת-עמי: ז חץ שחוט [שחוט כ'] לשונם מרמה דבר בפיו שלום את-רעהו ידבר ובקרב ישים ארבו: ח העל-אלה לא-אפקד-בם נאם-יהוה אם בגוי אשר-כזה לא תתנקם נפשי: ט על-ההרים אשא בכי ונהי ועל-נאות מדבר קינה כי נצתו מבלי-איש עבר ולא שמעו קול מקנה מעוף השמים ועד-בהמה נדרו הלכו: י ונתתי את-ירושלם לגלים מעון תנים ואת- ערי יהודה אתן שממה מבלי יושב: יא מי-האיש החכם ויבן את-זאת ואשר דבר פי-יהוה אליו ויגדה על-מה אבדה הארץ נצתה במדבר מבלי עבר: יב ויאמר יהוה על-עונכם את-תורת י אשר נתתי לפניהם ולא-שמעו בקולי ולא-הלכו בה: יג וילכו אחרי שררות לבם ואחרי הבעלים אשר למדום אבותם: יד לכן כה-אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני מאכילם את-העם הזה לענה והשקיתים מי ראש: טו והפיצותים בגוים אשר לא ידעו המה ואבותם ושלחתי אחריהם את-החורב עד פלותי אותם: טז כה אמר יהוה צבאות התבוננו וקראו למקונות ותבואינה ואל-החכמות שלחו ותבואנה: יז ותמהרנה ותשנה עלינו נהי ותהרנה עינינו דמעה ועפעפנו יזלו-מים: יח כי קול נהי נשמע מציון איך שדדנו בשנו מאד כי-עזבנו ארץ כי השליכו משכנותינו: יט כי-שמענה נשים דבר-יהוה ותקח אנכם דבר-פיו ולמדנה בנתיכם נהי ואשה

heartbreak. On the other hand, when he views their grievous sins, he wishes there were an inn in an isolated desert where he could escape from them. They are immoral and traitorous to God. Their tongues are like bows shooting arrows of falsehood and slander. Consequently, God must smelt them and test them, in the hope that through punishment and suffering they will repent. So the punishment comes, and it is harsh indeed — but the behavior of the nation leaves God no alternative.

"Why did it happen?" the prophet asks. Because they forsook the Torah, upon which the Sages comment that God declares, "I wish they had forsaken Me, but not forsaken My Torah, because its spiritual glow would have turned them back to the good." This has remained a lesson for all time: The Torah is Israel's ultimate hope for restoration to its former position of glory.

The Haftarah concludes with another timeless guide to the road

a dirge to her friend. ²⁰ For death has ascended through our windows, it has come into our palaces to cut down infants from the marketplace, young men from the streets."

²¹ Speak thus — the words of HASHEM — "Human corpses will fall like dung on the open field and like a sheaf behind the harvester, but none shall gather them up."

²² So says HASHEM, "Let not the wise man laud himself with his wisdom, and let not the strong man laud himself with his strength, and let not the rich man laud himself with his wealth."

²³ Only with this may one laud himself — discernment in knowing Me, for I am HASHEM Who does kindness, justice, and righteousness in the land, for in these is My desire," the words of HASHEM.

HAFTARAS TAANIS TZIBBUR — MINCHAH / מנחה – תענית צבור

The Torah reading for a Taanis Tzibbur may be found on page 496 (Exodus 32:11-14; 34:1-10).

ישעיה נה"ז:ח / Isaiah 55:6-56:8

⁵⁵ ⁶ Seek HASHEM when He can be found; call Him when He is near. ⁷ Let the wicked one forsake his way and the iniquitous man his thoughts; and let him return to HASHEM and He will show him mercy, to our God for He will be abundantly forgiving. ⁸ For My thoughts are not your thoughts, and your ways are not My ways, the words of HASHEM. ⁹ As high as the heavens over the earth, so are My ways higher than your ways, and My thoughts than your thoughts. ¹⁰ For just as the rain and snow descend from heaven and will not return there, unless it waters the earth and causes it to produce and sprout, and gives seed to the sower and food to the eater; ¹¹ so shall be My word that emanates from My mouth, it shall not return to Me unfulfilled unless it will have accomplished what I desired and brought success where I sent it. ¹² For in gladness shall you go out and in peace shall you arrive, the mountains and hills will break out in glad song before you, and all the trees of the field will clap hands. ¹³ In place of the thornbush, a cypress will rise; and in place of the nettle, a myrtle will rise. This will be a monument to HASHEM, an eternal sign never to be cut down.

⁵⁶ ¹ So said HASHEM: Observe justice and perform righteousness, for My salvation is at hand to come and My righteousness to be revealed. ² Praiseworthy is the man who does this and the son of man who grasps it tightly: Whoever guards the Sabbath against desecration and guards his hand against doing any evil.

³ Let not the alien, who has joined himself to HASHEM, say:

רעותה קינה: כִּי־עָלָה מִתּוֹ בְּחַלּוֹנֵינוּ בָּא בְּאַרְמוֹנֵינוּ לְהַכְרִית עוֹלָל מִחוּץ בְּחוּרִים מִרְחֹבוֹת: כֹּא דִבֶּר בַּה נְאֻם־יְהוָה וְנִפְלָה נִבְלַת הָאָדָם בְּרָמֶן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וּבְעֵמִיר מֵאַחֲרֵי הַקּוֹצֵר וְאִין מְאַסֵּף: כִּבְּה אָמַר יְהוָה אֶל־יִתְהַלֵּל חֲכָם בְּחֻכְמָתוֹ וְאֶל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בְּגִבּוֹרָתוֹ אֶל־יִתְהַלֵּל עֲשִׂיר בְּעֲשָׂרוֹ: כִּגְ כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשֶּׁבַל וְיִדַּע אוֹתִי בִּי אֲנִי יְהוָה עֲשֵׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וְצִדְקָה בְּאָרֶץ בֵּי־בִאֵלָה חִפְצָתִי נְאֻם־יְהוָה:

נֹה: דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאוּהוּ בְּהִיטּוֹ קְרוֹב: וְיַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אֶן מִחֻשְׁבֹּתָיו וְיָשָׁב אֶל־יְהוָה וְיִרְחַמּוּהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יִרְבֶּה לְסֻלּוֹ: חִכִּי לֹא מִחֻשְׁבוֹתִי מִחֻשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דַּרְכֵּי נְאֻם יְהוָה: טִי־גִבּוֹהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ בֶּן גִּבּוֹהוּ דַּרְכֵּי מִדְּרָכֵיכֶם וּמִחֻשְׁבֹּתֵי מִמֻּחֻשְׁבֹּתֵיכֶם: יִכִּי בְּאֶשֶׁר יִרְדּוּ הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשִׁמָּה לֹא יָשׁוּב בִּי אִם־הָרָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן וְרַע לְזֶרַע וְלֶחֶם לֶאֱכֹל: יאֶן יְהִי דַּרְכֵּי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רִיקָם בִּי אִם־עֲשֵׂה אֶת־אֲשֶׁר חִפְצָתִי וְהִצִּילִי אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּי: יבִּכִּי־בְשִׁמְחָה תִּצְאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוֹבְלוּן הַהָרִים וְהַגְּבֻעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף: יג תַּחַת הַנֶּעְצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ וְתַחַת הַסְּרַפָּר יַעֲלֶה הָרֵס וְהִיָּה לִיהוָה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת: נוֹ אִבְה אָמַר יְהוָה שְׁמִרְוִי מִשְׁפָּט וְעֲשׂוּ צִדְקָה בִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לְבֹא וְצִדְקָתִי לְהַגִּלוֹת: נז אֲשֶׁרִי אֲנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹאת וּבֶן־אָדָם יִחְזִיק בָּהּ שְׁמֵר שֶׁבֶת מִחֻלָּל וְשְׁמֵר יָדוֹ מִעֲשׂוֹת כָּל־רָע: גוֹא־לִי אָמַר בֶּן־הַנֶּגֶר הַנִּלְוָה אֶל־יְהוָה לֹא־אִמַּר

map of life. Let people never seek their glory in transient and inconsequential matters such as ordinary wisdom, strength and wealth. Only knowledge of God is worthwhile — and if that is someone's priority, then even his wisdom, strength, and wealth are praiseworthy, because they have become his tools in the service of God.

Haftarah for Minchah of a Taanis Tzibbur

Fast days represent a call to repentance and the Torah reading is the encouraging message that God is always ready — indeed, anxious — to accept our prayers. The Haftarah is an eloquent expression of that theme. It begins by urging us to seek God where He can be found and when He is near. The commentators explain

that these times are before He brings punishment upon us, for then He longs for us to repent and thereby remove the root of His anger; and they are also times when we are ready to seek Him with all our hearts.

God declares that we should not project our own base, human frailties onto our perceptions of Him. God is merciful. He guarantees us that everyone who is sincere and ready to serve Him wholeheartedly has a place at His table. Even those who are barren — literally or figuratively — will blossom if they join themselves to Him. The aliens who leave their origins to become Jews are no longer aliens. To the contrary, they will be the forerunners of the masses who will flock to the truth when the time of redemption finally arrives.

"HASHEM shall utterly separate me from His people"; and let not the barren one say: "Behold I am a shriveled tree." ⁴ For so says HASHEM to the barren ones who observe My Sabbaths and choose what I desire, and grasp My covenant tightly. ⁵ In My House and within My walls I shall give them a place and renown, better than sons and daughters; eternal renown shall I give them, never to be cut down; ⁶ and the aliens who join HASHEM to serve Him and to love the Name of HASHEM to become His servants, whoever guards the Sabbath against desecration and grasps My covenant tightly — ⁷ I shall bring them to My holy mountain, and I shall gladden them in My house of prayer, their elevation-offerings and their feast-offerings will find favor on My Altar, for My House shall be a house of prayer for all the peoples.

⁸ The words of my Lord, HASHEM/ELOHIM, Who gathers in the dispersed of Israel, "I shall gather to him even more than those already gathered."

הַבְדִּיל יְבַדִּילֵנִי יְהוָה מֵעַם וְאֶל־יֵאמֹר הַסֵּרִים הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ: דְּכִי־כֹה אֶמַר יְהוָה לְסָרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבְחָרוּ בְּאֲשֶׁר חִפְצָתִי וּמַחְוִיקִים בְּבְרִיתִי: הַנִּתְתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחֻמּוֹתַי יָד וְשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן־לּוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת: וּבְנֵי הַנֶּזֶר הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה לְשִׁרְתּוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מִחֻלּוֹ וּמַחְוִיקִים בְּבְרִיתִי: וְהִבִּיאֹתִים אֶל־הָרַק קִדְשִׁי וְשִׁמְחָתִים בְּבֵית תַּפְלִית עוֹלָתֵיהֶם וּבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תַּפְלָה יִקְרָא לְכָל־הָעַמִּים: הֲנֵאֻם אֲדַנִּי יְהוָה מִקִּבֵּץ גִּדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֶקְבֹּץ עָלָיו לְנִקְבְּצָיו:

HAFTARAS ROSH HASHANAH – FIRST DAY / יום א' – ראש השנה

The Torah reading for Rosh Hashanah may be found on page 94 (Genesis 21:1-34) and the maftir on page 894 (Numbers 29:1-6).

שמואל א א:א-ב:י / Samuel 1:1-2:10

¹ There was a certain man from Ramasa'im Zofim, from the mountain of Ephraim, whose name was Elkanah, son of Yerocham, son of Elihu, son of Tohu, son of Zuf, a distinguished person. ² He had two wives, the name of one being Hannah and the name of the second being Peninah; Peninah had children, but Hannah had no children.

³ This man would ascend from his city every year to prostrate himself and to bring offerings to HASHEM, Master of Legions, in Shiloh; and there the two sons of Eli, Chofni and Phineas, were Kohanim to HASHEM.

⁴ And it would be on that day that Elkanah would bring offerings, he would give portions to Peninah, his wife, and to all her sons and daughters. ⁵ But to Hannah he would give one most attractive portion; for he loved Hannah, though HASHEM had closed her womb. ⁶ Her rival would provoke her again and again in order to anger her, for HASHEM had closed her womb. ⁷ So he would do year in and year out; and so whenever she would go up to the house of HASHEM, she would provoke her; and she would cry and not eat.

⁸ Elkanah, her husband, said to her, "Hannah, why do you cry and why do you not eat? Why are you brokenhearted? Am I not better to you than ten children?"

⁹ Hannah stood up after eating in Shiloh and after drinking; and Eli the Kohen was sitting on the chair, near the doorpost of the Sanctuary of HASHEM. ¹⁰ She was of embittered soul; and she prayed to HASHEM and wept continuously.

¹¹ She made a vow and said, "HASHEM, Master of Legions, if You take note of the suffering of Your maidservant, and You remember and do not forget Your maidservant, and give Your maidservant a male offspring, then I shall give him to HASHEM all the days of his life, and a razor will not come upon his head."

¹² And it was as she continued to pray before HASHEM, that Eli observed her mouth. ¹³ Hannah — she was speaking from the heart, only her lips moved but her voice was not heard; and

א א וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן־הַרְמָתִים צוֹפִים מִהָר אֶפְרַיִם וְשֵׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶּן־יִרְחָם בֶּן־אֱלִיהוּא בֶּן־תָּחוּ בֶּן־צִיּוֹן אֶפְרַתִּי: בּוֹלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם אַחַת חַנָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פְּנִינָה וַיְהִי לַפְּנִינָה יָלְדִים וּלְחַנָּה אֵין יָלְדִים: ג וְעַלָּה הָאִישׁ הַהוּא מֵעִירוֹ מִיָּמִים יְמִימָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת וּלְזָבֵחַ לַיהוָה צְבָאוֹת בְּשִׁלָּה וְשֵׁם שְׁנֵי בָנֵי־עָלִי חֲפְנִי וּפְנִינָס כְּהֻנִּים לַיהוָה: ד וַיְהִי הַיּוֹם וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה וַנִּתֵּן לַפְּנִינָה אֲשֶׁתּוֹ וּלְכָל־בְּנֵיהָ וּבְנוֹתֶיהָ מִנּוֹת: ה וּלְחַנָּה יָתֵן מִגָּד אַחַת אִפִּים כִּי אֶת־חַנָּה אָהֵב וַיְהוּה סָגֵר רַחֲמָהּ: ו וַיִּקְעַסְתָּה צָרְתָּה גַם־כָּעַס בַּעֲבוּר הַרְעָמָה כִּי־סָגֵר יְהוָה בְּעַד רַחֲמָהּ: ז וְכֵן יַעֲשֶׂה שָׁנָה בְּשָׁנָה מִדֵּי עַלְתָּה בְּבֵית יְהוָה בֶּן תִּכְעַסְסָה וּתִבְכֶּה וְלֹא תֹאכַל: ח וַיֵּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִשָּׁה חַנָּה לָמָּה תִּבְכִּי וְלָמָּה לֹא תֹאכְלִי וְלָמָּה יָרַע לְבָבְךָ הַלּוֹא אֲנִכִּי טוֹב לָךְ מֵעֲשָׂרָה בָּנִים: ט וַתִּקַּם חַנָּה אַחֲרֵי אֲכָלָה בְּשִׁלָּה וְאַחֲרֵי שָׁתָה וְעָלִי הִכֹּחַן יֹשֵׁב עַל־הַכִּסֵּא עַל־מוֹנוֹת הַיִּכָּל יְהוָה: י וַהֲיָא מֵרַת נָפֶשׁ וּתְתַפַּלל עַל־יְהוָה וּבִכָּה תִּבְכֶּה: יא וַתֹּדֶר נָדָר וַתֵּאמֶר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־רָאָה תִּרְאֶה אֶבְעִי אִמָּתְךָ וּזְכַרְתָּנִי וְלֹא־תִשְׁכַּח אֶת־אִמָּתְךָ וְנִתְּתָהּ לְאִמָּתְךָ זָרַע אֲנָשִׁים וְנִתְּתִיו לַיהוָה כָּל־יְמֵי חַיֹּי וּמוֹדָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ: יב וַיְהִיָּה כִּי הִרְבִּיתָהּ לְהַתְפַּלֵּל לִפְנֵי יְהוָה וְעָלִי שֹׁמֵר אֶת־פִּיהָ: יג וַחַנָּה הָיָא מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ רַק שִׁפְתֶּיהָ נִעוֹת וּקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמָע

Haftarah for the First Day of Rosh Hashanah

A Haftarah's subject usually is similar to that of the Torah reading or is related to the theme of the day. The present Haftarah has both virtues. The Torah reading tells how Sarah was remembered with a child after a lifetime of barrenness; the Haftarah tells of

Hannah who was similarly blessed with a son who was to become one of Israel's foremost prophets. Additionally, the story of Hannah demonstrates that sincere prayer can bring Divine compassion that overcomes all adversity, a theme that is at the essence of Rosh Hashanah. Also, as the Talmud (Megillah 31a) teaches,

Eli considered her a drunkard. ¹⁴ And Eli said to her, "How long will you act drunkenly? Remove your wine from yourself!"

¹⁵ Hannah answered and said, "No my lord, I am a woman of aggrieved spirit, I have drunk neither wine nor aged wine; and I have poured out my soul before HASHEM. ¹⁶ Do not deem your maidservant to be a wicked woman — for out of much grievance and anger have I spoken until now."

¹⁷ Eli answered and said, "Go to peace. The God of Israel will grant the request you have made of Him."

¹⁸ She said, "May your maidservant find favor in your eyes." Then the woman went on her way and she ate and she no longer had the same look on her face.

¹⁹ They rose up early in the morning and prostrated themselves before HASHEM, then they returned and came to their home to Ramah; Elkanah knew Hannah his wife and HASHEM remembered her. ²⁰ And it was with the passage of the period of days, that Hannah had conceived and given birth to a son; she named him Samuel for [she said,] "I requested him from HASHEM."

²¹ The man Elkanah ascended with his entire household to bring offerings to HASHEM, the annual offering and his vow. ²² But Hannah did not ascend, as she told her husband, "Until the child is weaned, then I will bring him; we shall appear before HASHEM and he shall settle there forever."

²³ Elkanah her husband said to her, "Do what is good in your eyes; remain until you wean him — but may HASHEM fulfill His word." The woman remained and nursed her son until she weaned him.

²⁴ He ascended with her when she weaned him, with three bulls, one ephah of flour, and a flask of wine, and she brought him to the house of HASHEM in Shiloh; though the child was still tender.

²⁵ They slaughtered the bull; and brought the child to Eli.

²⁶ She said, "I beg you, my lord, by your life, my lord; I am the woman who was standing with you here to pray to HASHEM. ²⁷ For this child did I pray; HASHEM granted me my request that I asked of Him. ²⁸ Furthermore, I have lent him to HASHEM — all the days that he will survive he is lent to HASHEM," then he prostrated himself to HASHEM.

² ¹ Hannah prayed and said: My heart exulted in HASHEM, my pride was raised through HASHEM, my mouth opened wide against my antagonists, for I rejoiced in Your salvation.

² There is none as holy as HASHEM, for there is none beside You, and there is no Rock like our God.

³ Do not abound in speaking arrogance upon arrogance, let not haughtiness come from your mouth; for HASHEM is the God

וַיַּחשְׁבֶהָ עָלֶי לְשׁוֹכְרָהּ: יי וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עַל־י עַד־מָתִי תִשְׁתַּכְרִין הַסִּירִי אֶת־יַיִנְךָ מִעָלֶיךָ: טו וְתִמְעַן חֲנָה וַתֹּאמֶר לֹא אֲרֻנִי אִשָּׁה קִשְׁת־רִיחַ אֲנֹכִי וַיֵּין וְשִׁכָר לֹא שְׁתִּיתִי וְאֲשַׁפֵּף אֶת־נַפְשִׁי לִפְנֵי יְהוָה: טז אֶל־תִּתֵּן אֶת־אִמְתְּךָ לִפְנֵי בַת־בְּלִיעַל כִּי־מֵרֹב שִׁיחִי וְכַעֲסִי דִּבַּרְתִּי עַד־הַנֶּחֱזֶה: יז וַיִּעַן עָלֶי וַיֹּאמֶר לְכִי לְשִׁלּוֹם וְאֵלֶי יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת־שְׁלָתְךָ אֲשֶׁר שְׁאַלְתָּ מֵעֵמוֹ: יח וַתֹּאמֶר תִּמְצָא שְׁפָחָתְךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וְתִלָּךְ הָאִשָּׁה לְדָרְכָהּ וְתֵאכַל וּפְגִיָּה לֹא־הִי־לָהּ עוֹד: יט וַיִּשְׁכְּמוּ בִבְקָר וַיִּשְׁתַּחֲוּ לִפְנֵי יְהוָה וַיֵּשְׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתָם הָרִמְתָּה וַיֵּדַע אֶלְקָנָה אֶת־חֲנָה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרָהּ יְהוָה: כ וַיְהִי לְתַקְפוֹת הַיָּמִים וַתֵּהָרֶם חֲנָה וַתֵּלֶךְ בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל כִּי מִיהוָה שְׁאֵלְתִּיו: כא וַיַּעַל הָאִישׁ אֶלְקָנָה וְכָל־בֵּיתוֹ לִזְבֹּחַ לַיהוָה אֶת־זִבְחַ הַיָּמִים וְאֵת־נִדְרוֹ: כב וְחֲנָה לֹא עָלְתָה כִּי־אָמְרָה לֹאִישָׁהּ עַד יִגְמַל הַנֶּעַר וְהִבִּיאֲתִיו וְנִרְאָה אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב שֵׁם עַד־עוֹלָם: כג וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ עֲשֵׂי הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ שְׂבִי עַד־גְּמֻלָּךְ אוֹתוֹ אַךְ יָקָם יְהוָה אֶת־דְּבָרָו וַתֵּשֶׁב הָאִשָּׁה וַתֵּינֶק אֶת־בְּנָהּ עַד־גְּמֻלָּהּ אוֹתוֹ: כד וַתַּעֲלֶהּ עִמָּה כַּאֲשֶׁר גְּמַלְתּוּ בְּפָרִים שְׁלֹשָׁה וַאִפְּיָה אַחַת קָמַח וְנֹבֵל יֵין וַתִּבְאֶהּ אוֹתוֹ בֵּית־יְהוָה שְׁלֹו וְהַנֶּעַר נָעַר: כה וַיִּשְׁחָטוּ אֶת־הַפֶּה וַיָּבִיאוּ אֶת־הַנֶּעַר אֶל־עָלֶי: כו וַתֹּאמֶר כִּי אֲרֻנִי חִי נִפְשָׁךְ אֲרֻנִי אֲנִי הָאִשָּׁה הַנִּצְבֶּת עִמָּכָה בֹּהַ לְהַתְּפַלֵּל אֶל־יְהוָה: כז אֶל־הַנֶּעַר הַזֶּה הַתְּפַלֵּלְתִּי וַיִּתֵּן יְהוָה לִי אֶת־שְׁאֵלְתִי אֲשֶׁר שְׁאַלְתִּי מֵעֵמוֹ: כח וְגַם אֲנֹכִי הִשְׁאֵלְתִּהוּ לַיהוָה כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה הוּא שְׁאוֹל לַיהוָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה שֵׁם לַיהוָה: כט וַתִּתְּפַלֵּל חֲנָה וַתֹּאמֶר עֲלֶיךָ לִבִּי בִּיהוָה רַמָּה קִרְנִי בִּיהוָה רַחֲב פִּי־עַל־אוֹזְבִי כִּי שִׂמְחָתִי בִּישׁוּעָתְךָ: ד אֵין־קְרוֹשׁ כִּיהוָה כִּי־אֵין בְּלָתְךָ וְאֵין צוֹר כְּאַלְהֵינוּ: ג אֶל־תִּרְבּוּ תִדְבְּרוּ גְבוּהָ גְבוּהָ יֵצֵא עֵתְךָ מִפִּיכֶם כִּי אֵל דַּעוֹת יְהוָה

Sarah and Hannah were both remembered on Rosh Hashanah.

The last ten verses of the *Haftarah* comprise the Song of Hannah which is considered by *Targum* (*Shir HaShirim* 1:1) as one of the ten songs that encompass the history of the world. The first nine are found in Scriptures and the last will be sung by the Children of the Exile when they are redeemed from their exile ... (*Isaiah* 30:29). The fact that Hannah's song has so historic a place in the world's spiritual history compels us to conclude that the "songs" of which *Targum* speaks are not simply inspired poetry or even prayer. In the Scriptural sense, *שירה*, song, represents the concept that people understand the harmony of creation. Nature is always "singing," because, from the tiniest microorganism to the mightiest galaxy, everything acts and interacts as God intended it to. This is song. It is the most awesome symphony conceivable, because it consists of an infinite number of players uniting in playing

the Divine score. But man seldom sees this harmony. He is troubled by questions of faith, resentment over his neighbor's success, and failure to see how events lead toward coherent fulfillment of a Divine scheme. When — on those very rare occasions — people perceive God's plan taking shape, they sing. This is why Moses and the Children of Israel sang after the Splitting of the Sea. In a lightning flash of perception, they achieved an understanding of centuries of events. This understanding of creation's harmony found flesh-and-blood expression in the harmony of song.

Hannah's song, too, is a demonstration of a human being's inspired perception of the sublime. All her years of torment and woe were revealed as the preparation for a joyous event that not only transformed her life but, through her newborn Samuel, the entire course of Jewish history. This inspiring message is a major theme of Rosh Hashanah.

of thoughts, and deeds are counted by Him.

⁴ The bow of the mighty is broken, while the foundering are girded with strength.

⁵ The sated are hired out for bread while the hungry ones cease to be so, while the barren woman bears seven, the one with many children becomes bereft.

⁶ HASHEM brings death and gives life, lowers to the pit and elevates.

⁷ HASHEM impoverishes and makes rich, He humbles and He exalts.

⁸ He raises the needy from the dust, from the trash heaps He lifts the destitute, to seat them with nobles and make them inherit a seat of honor — for HASHEM's are the pillars of the earth, and upon them He sets the world.

⁹ He guards the feet of His devout ones, but the wicked are stilled in darkness; for not through strength does man prevail.

¹⁰ O HASHEM — may those that contend with Him be shattered, against each of them let the heavens thunder; may HASHEM judge to the ends of the earth, may He give power to His king and raise the pride of His anointed.

הפטרת ראש השנה – יום ב' / HAFTARAS ROSH HASHANAH — SECOND DAY

The Torah reading for the Second Day of Rosh Hashanah may be found on page 100 (Genesis 22:1-4), and the *maftir* on page 894 (Numbers 29:1-6).

ירמיה לא:א-יט / Jeremiah 31:1-19

¹ So said HASHEM: It has found favor in the wilderness, this people that survived the sword; as I lead Israel to its tranquility. ² From afar HASHEM appears to me [saying]: "I have loved you with an eternal love, therefore I have extended kindness to you. ³ I shall yet rebuild you and you will be rebuilt as the maiden of Israel; you will yet adorn yourself with drums and go forth in the dance of celebrants. ⁴ You will yet plant vineyards in the mountains of Samaria; the planters will plant and redeem. ⁵ For there will be a day when the watchman will call out on Mount Ephraim, 'Arise — let us ascend to Zion, to HASHEM, our God.'"

⁶ For so said HASHEM: To Jacob — sing with gladness, exult on the peaks of the nations; make heard, laud, and say, "O HASHEM, save Your people, the remnant of Israel." ⁷ Behold, I will bring them from the northern land and gather them from the ends of the earth, among them will be the blind and the lame, pregnant and birthing mothers together; a great congregation will return here. ⁸ With weeping they will come and through supplications I will bring them, I will guide them by streams of water, on a direct path on which they will not stumble; for I have been like a father to Israel, and Ephraim will have been My firstborn.

⁹ Hear the word of HASHEM, O nations and relate it in distant islands, and say, "The One Who scattered Israel, He shall gather them in, and guard them as a shepherd does his flock."

Haftarah for the Second Day of Rosh Hashanah

This passage was chosen as the Haftarah for the second day of Rosh Hashanah because it contains God's promise to Jeremiah that the Jewish people would be redeemed and because it closes with one of the verses of *Remembrances*, that is recited as part of *Mussaf Shemoneh Esrei*. In addition it includes the very moving passage of Rachel weeping for her children.

In the simple interpretation of that verse, "Rachel" means the Ten Tribes, because their leading tribe, Ephraim, descended from Rachel.

Before the Redemption occurs, these tribes will weep bitterly over their prolonged and painful exile, because — whereas Judah and Benjamin returned to build the Second Temple — the Ten

ולו [ולא כ:] נתכנו עלילות: ד קשת גברים חתים ונכשלים אורו חיל: ה שבעים בלחם נשכרו ורעבים חללו עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אמללה: ו יהיה ממית ומחיה מוריד שאול ויעל: ז יהיה מוריש ומעשיר משפיל אף-מרומם: ח מקים מעפר יל מאשפת ירים אביון להשיב עם-נריבים וכסא כבוד ינחלם כי ליהודה מצעי ארץ ונשת עליהם תבל: ט רגלי חסידו ישמר ורשעים בחשך ידמו כי-לא בכח יגבר-איש: י יהיה יחתו מריבו עלו בשמים ירעם יהודה ידיו אפסי-ארץ ויתן-עז למלכו וירם קרו משיחו:

לא א בה אמר יהוה מצא חן במדבר עם שרירי חרב הלוח להרגיעו ישראל: ב מרחוק יהוה נראה לי ואהבת עולם אהבתיך על-כן משכתיך חסד: ג עוד אבנה ונבנית בחולות ישראל עוד תעדי תפיר ונצאת במחול משחקים: ד עוד תטעי כרמים בהרי שמרון נטעו נטעים וחללו: ה כי ישיום קראו נצרים בהר אפרים קומו ונעלה ציון אל-יהוה אליהינו: ו כי-כה אמר יהוה רנו ליעקב שמחה וצהלו בראש הגוים השמיעו הללו ואמרו הושע יהוה את-עמך את שארית ישראל: ז הנני מביא אותם מארץ צפון וקבצתים מירפתי-ארץ בם עוד ופסח הרה וילדת יחדו קהל גדול ושובו הנה: ח בבכי יבאו ובתחנונים אובילים אליכם אל-נחלי מים בדרך ישר לא יכשלו בה כי-הייתי לישראל לאב ואפרים בכרי הוא: ט שמעו דבר-יהוה גוים והגידו באיים ממרחק ואמרו מזה ישראל יקבצנו ושמרו כרעה עדו:

Tribes remained in exile (*Radak*).

Rashi, however, cites a *Midrash Aggadah* which is an enduring source of inspiration for Israel: When King Manasseh of Judah set up an idol in the Temple, God made the decision that the Temple would be destroyed and the people exiled. The souls of the Patriarchs and Matriarchs pleaded with God to rescind His decree, but He rejected their pleas. Then Rachel came weeping before God. She said, "Surely Your mercy is greater than the mercy of a mortal human being! Nevertheless, look at the mercy I displayed. Jacob labored seven years only for the right to marry me. Still, when my father Laban substituted my sister Leah for me under the marriage canopy, not only did I remain silent, I even gave her the passwords Jacob and I had devised. Thus I allowed a rival to come into my

¹⁰ For HASHEM will have redeemed Jacob and delivered him from a power mightier than he. ¹¹ They shall come and sing joyously on the height of Zion, and they shall stream to HASHEM's goodness, by the grain, by the wine, and by the oil, and by the young sheep and cattle; then their soul shall be like a well-watered garden, and they shall no more agonize. ¹² Then the maiden shall rejoice in the dance, and young boys and old men will join together; I shall transform their mourning to joy and I shall comfort them and gladden them in place of their grief. ¹³ I shall satisfy the desire of the Kohanim with fatness; and My people, they will be sated with My goodness — the words of HASHEM.

¹⁴ So said HASHEM: A voice was heard on high — wailing, bitter weeping — Rachel weeps for her children, she refuses to be consoled for her children, for they are gone.

¹⁵ So said HASHEM: Restrain your voice from weeping and your eyes from tears; for there is a reward for your accomplishment — the words of HASHEM — and they shall return from the enemy's land. ¹⁶ There is hope for you ultimately — the words of HASHEM — and your children shall return to their border. ¹⁷ I have indeed heard Ephraim moaning, "You have chastised me and I have accepted chastisement; I was like an untrained calf; call me to return and I shall return, for You are HASHEM, my God. ¹⁸ For after repenting, I regretted; and after being made to know, I slapped my thigh [in anguish]; I was outwardly ashamed and inwardly humiliated, for I bore the disgrace of my youth." ¹⁹ Is Ephraim My most precious son or a delightful child that whenever I speak of him I remember him more and more? Therefore My inner self yearns for him, I will surely take pity on him — the words of HASHEM.

י כִּי־פָדָה יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חֹזֶק מִמֶּנּוּ:
י א וּבְאֹז וּרְנֵנוּ בְּמִרוֹם־צִיּוֹן וְנִהְרֹו אֶל־טוֹב יְהוָה עַל־
דָּגָן וְעַל־תִּירֵשׁ וְעַל־יִצְהָר וְעַל־בְּנֵי־צֶאֱן וּבִקָּר
וְהִיְתָה נַפְשָׁם כַּגֶּן רוֹה וְלֹא־יִוָּסִיפוּ לְדָאֲבָה עוֹד:
י ב אֲז תִּשְׁמַח בְּתוֹלָה בְּמַחֹל וּבְחֵרִים וּזְקֵנִים יִחְדּוּ
וְהִפְכַּתִּי אֲבָלָם לִשְׂשׂוֹן וְנִחְמָתִים וְשִׂמְחָתִים מִיּוֹנָם:
י ג וְרוּיִתִּי נֶפֶשׁ הַכֹּהֲנִים דָּשָׁן וְעָמִי אֶת־טוֹבִי יִשְׂבְּעוּ
נְאֻם־יְהוָה: י ד כֹּה אָמַר יְהוָה קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי
כִּי תִמְרוּרִים רָחַל מִבְּכָה עַל־בְּנֵיהָ מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם
עַל־בְּנֵיהָ כִּי אֵינָנָה: ט ה אָמַר יְהוָה מִנְעִי קוֹלְךָ
מִבְּכִי וְעֵינַיִךְ מִדְּמָעָה כִּי־יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתְךָ נְאֻם־יְהוָה
וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב: ט ו וְיִשְׁתַּקְּוָה לְאַחֲרִיתָךְ נְאֻם־
יְהוָה וְשָׁבוּ בָנִים לְגִבּוֹלָם: י ז שְׁמוֹעַ שְׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם
מִתְנוֹדֵד יִסְרֹתֵנִי וְאֶנְסָר כַּעֲגֹל לֹא לִמָּד הִשְׁבִּינִי
וְאֶשׁוּבָה כִּי אֲתָה יְהוָה אֱלֹהֵי: י ח כִּי־אַחֲרֵי שׁוֹבִי
נִחְמָתִי וְאַחֲרֵי הִוָּדְעִי סִפְקָתִי עַל־יָרֵךְ בִּשְׁתִּי וְגַם־
נִכְלַמְתִּי כִּי נִשְׁאָתִי חֲרַפְתָּ נְעוּרַי: י ט הֲבֵן וְקִיר לִי
אֶפְרַיִם אִם יֵלֵךְ שַׁעֲשָׁעִים כִּי־מִדִּי דִבְרִי בּוֹ זָכָר
אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד עַל־כֵּן הֵמוּ מַעִי לֹא רַחֵם אֶרְחַמְנוּ נְאֻם־
יְהוָה:

הפטרת יום כיפור – שחרית / SHACHARIS — HAFTARAS YOM KIPPUR

The Torah reading for Shacharis of Yom Kippur may be found on page 636 (Leviticus 16:1-34) and the maftir on page 894 (Numbers 29:7-11).

ישעיה נז:14-58:14 / ישעיה נז:יד-נח:יד

⁵⁷ ¹⁴ He says, "Pave a road, pave a road! Lift up the obstacle from My people's path." ¹⁵ For so says the exalted and uplifted One, Who abides forever and Whose Name is holy, "I abide in exaltedness and holiness — but am with the contrite and lowly of spirit, to revive the spirit of the lowly and to revive the heart of the contrite. ¹⁶ For not forever will I contend nor will I be eternally wrathful; for the spirit that envelops them is from Me, and I have made the souls. ¹⁷ I became angry because of his sinful thievery, I struck him, I hid Myself and remained angry — because he continued waywardly in the path of his heart. ¹⁸ [But when] I see his ways I will heal him; I will guide him and recompense him and his mourners with consolations. ¹⁹ I create fruit of the lips: 'Peace, peace, for the far and near,' " says HASHEM, "and I shall heal him." ²⁰ But the wicked are like the driven sea that cannot rest, and its waters throw up mire and mud. ²¹ "There is no peace," says my God to the wicked.

נ ז י וְאָמַר סְלוּ־סְלוּ פְנוּ־דֶרֶךְ הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדְּרֹךְ
עָמִי: ט כִּי כֹה אָמַר הָם וְנִשְׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ
שְׁמוֹ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ אֲשַׁכֵּן וְאֶת־דִּבְכָּא וְשִׁפְל־רוּחַ
לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפִלִים וְלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְבָאִים: ט ב כִּי
לֹא לְעוֹלָם אֲרִיב וְלֹא לִנְצַח אֶקְצוֹף כִּי־רוּחַ מִלְּפָנֶי
יַעֲטוֹף וְנִשְׁמוֹת אֲנִי עֲשִׂיתִי: י ג עֲנֹן בִּצְעוֹ קִצְפָתִי
וְאֶבְדֵּה הַסֶּתֶר וְאֶקְצֹף נִילָךְ שׁוֹבֵב בְּדֶרֶךְ לְבוֹ: י ד דְּרָכָיו
רְאִיתִי וְאַרְפָּאֵהוּ וְאֶנְחָהוּ וְאֶשְׁלֵם נַחֲמִים לֹא
וְלֹאֲבִלִיו: י ט בּוֹרָא נּוֹב שְׁפָתַיִם שְׁלוֹם ו שְׁלוֹם
לְרֹחוֹק וּלְקָרוֹב אָמַר יְהוָה וְרַפְּאֵתִיו: כ וְהִרְשָׁעִים
כִּיִּם נִגְרָשׁ כִּי הִשְׁקֵט לֹא יוֹכֵל וַיִּגְרָשׁוּ מִיָּמִיו
רָפֶשׁ וְטִיט: כ א אֵין שְׁלוֹם אָמַר אֱלֹהֵי לְרַשָּׁעִים:

[future] household. You, O God, should do the same. Although Your children have brought a rival [i.e., Manasseh's idol] into Your Temple, may You be silent."

God told her, "You have defended them well." As the next two verses continue, God promised Rachel that the exile would eventually end and the Jewish people be returned to their land.

Haftarah for Yom Kippur Shacharis

This selection from *Isaiah* was chosen as the Yom Kippur Haftarah because of its focus on the proper manner of repentance. The prophet harshly criticizes those who think that they can effect repentance and appease God by fasting and physical affliction that are devoid of inner conviction. Instead, he urges, true repentance involves extreme kindness to the needy and changing one's ways.

58 ¹ Cry out vociferously, be not restrained; raise your voice like a shofar — proclaim to My people their willful sins, to the Family of Jacob their error. ² They [pretend] to seek Me every day, and they [pretend to] desire knowledge of My ways; like a nation that acts righteously and has not forsaken the justice of its God; they inquire of Me about righteous laws, [as if] they desire the nearness of God. ³ [They ask] "Why did You not see when we fasted? We afflicted ourselves but You ignored it?"

⁴ [And God answers,] "Because on your fast day you sought out personal desires and you oppressed all whom you aggrieved! Because you fast with grievance and strife, and strike with a wicked fist; you do not fast as befits this day, to make your voice heard above. ⁵ Can such be the fast I choose, a day when man merely afflicts himself? Can it be bowing his head like a bulrush and making a mattress of sackcloth and ashes? Do you call this a fast and a day of favor to HASHEM? ⁶ Surely this is the fast I choose: open the bonds of wickedness, dissolve the groups that pervert [justice], let the oppressed go free and annul all perverted [justice]. ⁷ Surely you should divide your bread with the hungry, and bring the moaning poor to your home; when you see the naked, cover him; and do not ignore your kin." ⁸ Then your light will burst forth like the dawn and your healing will speedily sprout; then your righteous deed will precede you and the glory of HASHEM will gather you in. ⁹ Then you will call and HASHEM will respond, you will cry out and He will say, "Here I am!" — if you remove from your midst perversion, finger-pointing, and evil speech. ¹⁰ And if you offer your soul to the hungry and satisfy the afflicted soul; then your light will shine in the darkness, and the deepest gloom will be like the noon. ¹¹ Then HASHEM will guide you always, sate your soul in times of drought, and strengthen your bones; and you will be like a well-watered garden and a spring whose waters never fail. ¹² Age-old ruins will be rebuilt through you, you will erect generations-old foundations; and they will call you, "repairer of the breach, restorer of paths for habitation."

¹³ If you restrain, because of the Sabbath, your feet; refrain from accomplishing your own needs on My holy day; if you proclaim the Sabbath "a delight," the holy one of HASHEM, "honored one," and you honor it by not engaging in your own ways, from seeking your needs or discussing the forbidden. ¹⁴ Then you shall be granted pleasure with HASHEM and I shall mount you astride the heights of the world; and I will provide you the heritage of your forefather Jacob — for the mouth of HASHEM has spoken.

נח א קרא בגרון אל-תחשך בשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם: ב ואותי יום יום ידרשו ודעת דרכי יחפצו כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלהיו לא עזב ישאלוני משפטי צדק קרבת אלהים יחפצו: ג למה צמנו ולא ראית ענינו נפשנו ולא תדע הן ביום צמכם תמצאו חפץ וכל-עצביכם תנגשו: ד הן לריב ומצה תצומו ולהכות באגרף רשע לא-תצומו ביום להשמיע במרום קולכם: ה ההכה יהיה צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו הלכך כאגמן ראשו ושק ואפר יציע הלזה תקרא-צום ויום רצון ליהוה: ו הלוא זה צום אבחרהו פתח חרצבות רשע התר אגדות מוטה ושלח רצוצים חפשים וכל-מוטה תנתקו: ז הלוא פרס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית כיתראה ערם וכסיתו ומבשרה לא תתעלם: ח אז יבקע כשחר אורף וארכתה מהרה תצמח והלך לפניה צדקך כבוד יהוה יאספה: ט אז תקרא ויהוה יענה תשוע ויאמר הגני אמתסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר-און: י ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע ורח בחשך אורף ואפלתה כצהרים: יא ונחך יהוה תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמתיה יחליץ והיית בגן רוה וכמוצא מים אשר לא-יכוזבו מימיו: יב ובגן ממך חרבות עולם מוסרי דור-נדור תקומם וקרא לה גדר פרץ משבב נתיבות לשבת: יג אם-תשיב משבת רגלך עשות חפציה ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש יהוה מכבד וכבדתו מעשות דרכיה ממצוא חפצך ודבר דבר: יד אז תתענג על-יהוה והרבתתיה על-במותי ארץ והאכלתיה נחלת יעקב אביך כי פי יהוה דבר:

הפטרות יום כיפור – מנחה / HAFTARAS YOM KIPPUR – MINCHAH

The Torah reading for Minchah of Yom Kippur may be found on page 648, (Leviticus 18:1-30).

The Book of Jonah; Micah 7:18-20 / ספר יונה; מִיכָה ז'יח-כ

1 ¹ And the Word of HASHEM came to Jonah son of Amittai saying, ² "Arise! Go to Nineveh, that great city, and cry out to her, for their wickedness has ascended before Me." ³ But Jonah arose to flee to Tarshish from before HASHEM's Presence.

א ויהי דבר-יהוה אל-יונה בן-אמתי לאמר: ב קום לה אל-ניניוה העיר הגדולה וקרא עליה כי-עלתה רעתם לפני: ג ויגס יונה לברח תרשישה מלפני יהוה

The prophet exhorts us in God's name to pave a road of goodness and proper behavior, and to lift up the obstacle placed in our path by the Evil Inclination. For though God resides in infinite loftiness, He remains close to those who regret their sins. God created us and gave us life, therefore, He forgets His anger, no matter how justified, when we repent.

Haftarah for Minchah of Yom Kippur

The Book of Jonah, one of the books of תרי עשר, *The Twelve Prophets*, is particularly appropriate for the Yom Kippur *Haftarah* because: (a) The story of Jonah teaches that sincere repentance can reverse even the harshest Heavenly decree (*Levush*); (b) the repentance of Nineveh's inhabitants is to serve as an exam-

He went down to Jaffo and found a Tarshish-bound ship; he paid its fare, and boarded it to travel with them to Tarshish from before HASHEM's Presence.

⁴ Then HASHEM cast a mighty wind toward the sea and it became such a mighty tempest in the sea that the ship threatened to be broken up. ⁵ The sailors became frightened and cried out each to his own god; they cast the ship's wares overboard to lighten it for them. But Jonah had descended to one of the ship's holds and had lain down and fallen fast asleep.

⁶ The captain approached him, and said to him, "How can you sleep so soundly? Arise! Call to your God. Perhaps God will pay us mind and we will not perish."

⁷ Then they said to one another, "Come, let us cast lots that we may determine on whose account this calamity is upon us." So they cast lots and the lot fell on Jonah.

⁸ They said to him, "Tell us, now: in regard to whom has this calamity befallen us? What is your trade? And from where do you come? What is your land? And of what people are you?"

⁹ He said to them, "I am an Ivri and HASHEM, the God of the Heavens, do I fear, Who made the sea and the dry land."

¹⁰ The men were seized with great fear and they asked him, "What is this that you have done?" For the men knew that it was from before HASHEM's Presence that he was fleeing, for he had so told them.

¹¹ They said to him, "What must we do to you that the sea subside from upon us? — for the sea grows stormier."

¹² He said to them, "Pick me up and heave me into the sea and the sea will calm down for you, for I know that it is because of me that this terrible storm is upon you." ¹³ Nevertheless the men rowed hard to return to the shore, but they could not, because the sea was growing stormier upon them.

¹⁴ Then they called out to HASHEM, and said, "O, please HASHEM, let us not now perish on account of this man's soul and do not reckon it to us as innocent blood, for You, HASHEM, as You wished so have You done." ¹⁵ And they picked up Jonah and heaved him into the sea, and the sea stopped its raging. Then the men feared HASHEM greatly and they offered a sacrifice to HASHEM and took oaths.

²¹ Then HASHEM designated a large fish to swallow Jonah and Jonah remained in the fish's belly three days and three nights.

² Jonah prayed to HASHEM, his God, from the fish's belly. ³ He said, "I called, in my distress, to HASHEM, and He answered me; from the belly of the lower-world I cried out — You heard my voice." ⁴ You cast me into the depth, in the heart of the seas, the river whirled around me, all of Your breakers and waves swept over me. ⁵ Then I thought: 'I was driven from Your sight,' but — I will gaze again at Your Holy Temple! ⁶ Waters encompassed me to the soul, the deep whirled around me, weeds were tangled about my head. ⁷ To the bases of the mountains did I sink; the earth — its bar against me forever; yet, You lifted my life from the pit, HASHEM, my God. ⁸ While my soul was faint within me, I remembered HASHEM; my prayer came to You, to

וַיֵּרֶד יוֹנָה וַיִּמְצָא אֹנִיָּה וַיָּבֹא תַרְשִׁישׁ וַיֵּתֵן שְׂכָרָהּ וַיֵּרֶד בָּהּ לָבוֹא עִמָּהֶם תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיְהִי הַטִּיֵּל רוּחַ גְּדוֹלָה אֶל־הַיָּם וַיְהִי סֶעֱר־גְּדוֹל בָּיִם וַהֲאֹנִיָּה חֲשָׁבָה לְהִשְׁבֵּר הַיָּם וַיִּירָאוּ הַמִּלְחִים וַיִּזְעְקוּ אִישׁ אֶל־אֱלֹהָיו וַיִּטְלוּ אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בָּאֹנִיָּה אֶל־הַיָּם לְהַקֵּל מֵעֲלֵיהֶם וַיּוֹנֶה יֵרֶד אֶל־יִרְכַּתִּי הַסְפִּינָה וַיִּשְׁכַּב וַיִּרְדָּם וַיִּקְרַב אֵלָיו רֶב הַחִבְלִל וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לָּךְ נִרְדָּם קוֹם קְרָא אֶל־אֱלֹהֶיךָ אוּלַי יִתְעַשֶּׂת הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֶאֱבָד וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לָכוּ וְנִפְּלֶה גּוֹרְלוֹת וְנִדְעָה בְּשִׁלְמֵי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ וְנִפְּלוּ גּוֹרְלוֹת וְנִפְּל הַגּוֹרֵל עַל־יוֹנָה הַיָּם וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּיד־נָא לָנוּ בְּאֲשֶׁר לָמִי־הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ מַה־מְלָאכְתְּךָ וַיֹּאמֶר תְּבוֹא מֶה אֶרְצֶךָ וְאֵי־מִזָּה עִם־אֶתָּה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֲבְרִי אֲנִכִּי וְאֵת־יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יֹרֵא אֲשֶׁר־עָשָׂה אֶת־הַיָּם וְאֵת־הַיַּבְשָׁה וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּרְאוּ גְדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ כִּי־יָרְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי־מִלִּפְנֵי יְהוָה הוּא בָרַח כִּי הִגִּיד לָהֶם יֹאמְרוּ אֵלָיו מַה־נַּעֲשֶׂה לָּךְ וַיִּשְׁתַּק הַיָּם מֵעֲלֵינוּ כִּי הַיָּם הוֹלָךְ וְסֶעֱר וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׂאוּנִי וְהַטִּילְנִי אֶל־הַיָּם וַיִּשְׁתַּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם בִּי יוֹדַע אֲנִי כִּי בְשִׁלִּי הַסֶּעֱר הַגְּדוֹל הַזֶּה עָלֵיכֶם וַיִּנְחֲתוּ הָאֲנָשִׁים לְהִשָּׁב אֶל־הַיָּבֵשָׁה וְלֹא יָכְלוּ כִּי הַיָּם הוֹלָךְ וְסֶעֱר עֲלֵיהֶם וַיִּקְרָאוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ אֲנָהּ יְהוָה אֱלֹהֵי־נָא נֶאֱבָדָה בְּנֶפֶשׁ הָאִישׁ הַזֶּה וְאֵל־חַתָּן עָלֵינוּ דָּם נָקִיא כִּי־אֶתָּה יְהוָה בְּאֲשֶׁר חִפְצָתָ עָשִׂיתָ וַיִּשְׂאוּ אֶת־יוֹנָה וַיִּטְלֻהוּ אֶל־הַיָּם וַיַּעֲמֵד הַיָּם מִזְעָפוֹ וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּרְאוּ גְדוֹלָה אֶת־יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ וַיָּבֹחַ לִיהוָה וַיִּדְּרוּ נְדָרִים:

בֹּא וְנִמְנֵן יְהוָה דָּג גְּדוֹל לְבָלַע אֶת־יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בְּמִעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לַיְלוֹת בְּנִיתְפַלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו מִמִּעֵי הַדָּג וַיֹּאמֶר קְרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי מִבְּטֵן שְׂאוֹל שְׁמוּעָתִי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי וַתִּשְׁלִיכֵנִי מִצּוֹלָה בְּלִבָּב יָמִים וְנָהָר וַיִּסְבְּגֵנִי כָל־מִשְׁבְּרֵי וַיִּגְלִיךְ עָלַי עֲבָרָה וַיִּנְאֵנִי אִמְרָתִי נִגְרַשְׁתִּי מִנְּגֵד עֵינַיךָ אֶךְ אוֹסִיף לְהִבִּישׁ אֶל־הַיֵּכָל קְדֹשְׁךָ וְאֶפְפוּנִי מִיָּם עַד־נֶפֶשׁ תְּהוֹם וַיִּסְבְּגֵנִי סוּף חֲבוּשׁ לְרֹאשִׁי וַיִּלְקְצֵבִי הָרִים יִרְדְּתִי הָאָרֶץ בְּרַחֲמֶיךָ בְּעָרִי לְעוֹלָם וַתַּעַל מִשְׁחַת חַיִּי יְהוָה אֱלֹהֵי: הַבְּהִתְעַטָּף עָלַי נֶפְשִׁי אֶת־יְהוָה וְכִרְתִּי וְתִבּוֹא אֵלָיךְ תִּפְּלֵתִי אֶל

ple to us to repent our sins (Shelah); and (c) the miraculous manner in which Jonah's flight was prevented shows that no one can escape from God (Abudraham). Because the lessons

of Yonah are so pivotal to the meaning of Yom Kippur, it is considered a special merit to be called to the Torah for this aliyah.

Your Holy Temple. ⁹ Guarding utter futilities, they forsake their kindness. ¹⁰ But as for me, with a voice of gratitude will I bring offerings to You; what I have vowed I will fulfill, for salvation is HASHEM'S."

¹¹ Then HASHEM addressed the fish and it spewed Jonah out to the dry land.

³ **A**nd the Word of HASHEM came to Jonah a second time, saying, ² "Arise! Go to Nineveh that great city, and cry out to her the proclamation which I tell you."

³ So Jonah rose up and went to Nineveh, in accordance with God's word; now Nineveh was an enormously large city, a three-day's journey. ⁴ Jonah commenced to enter the city the distance of one day's journey, then he proclaimed and said, "Forty days more and Nineveh shall be overturned!"

⁵ And the people of Nineveh had faith in God, so they proclaimed a fast and donned sackcloth, from their great to their small.

⁶ When the matter reached the king of Nineveh, he rose from his throne and removed his robe from upon himself; he covered himself with sackcloth and sat on ashes. ⁷ And he had it promulgated and declared throughout Nineveh, "By the counsel of the king and his nobles, the following: Man and beast, herd and flock, shall not taste anything; they shall neither graze nor drink water. ⁸ They are to cover themselves with sackcloth — both man and beast — and let them call out mightily to God; each person is to turn back from his evil way, and from the robbery which is in their hands. ⁹ He who knows — let him repent and God will be relentful; He will turn away from His burning wrath so that we perish not."

¹⁰ And God saw their deeds, that they repented from their evil way; and God relented concerning the calamity He had said He would bring upon them and did not act.

¹ **T**his displeased Jonah greatly and it grieved him. ² He prayed to HASHEM, and said, "Please HASHEM, was this not my contention when I was still on my own soil? I therefore had hastened to flee to Tarshish, for I knew that You are a gracious and compassionate God, slow to anger, abounding in kindness, and relentful of punishment. ³ So now HASHEM, please take my life from me, for better is my death than my life."

⁴ And HASHEM said, "Are you that deeply grieved?"

⁵ Jonah left the city and stationed himself at the east of the city; he made himself a booth there, and sat under it in the shade until he would see what would occur in the city.

⁶ Then HASHEM/ELOHIM, God, designated a kikayon, which rose up above Jonah to form a shade over his head to relieve him from his discomfort; and Jonah rejoiced greatly over the kikayon.

⁷ Then God designated a worm at the dawn of the morrow and it attacked the kikayon so that it withered. ⁸ And it happened that when the sun rose God designated a stifling east wind; the sun beat upon Jonah's head and he became faint; he asked for death saying, "Better is my death than my life!"

⁹ And God said to Jonah, "Are you so deeply grieved about the kikayon?"

And he said, "I am greatly grieved to the point of death."

¹⁰ HASHEM said, "You took pity on the kikayon for which you did not labor, nor did you make it grow; which materialized overnight and perished overnight. ¹¹ And I — shall I not take pity upon Nineveh that great city, in which there are more than one hundred and twenty thousand persons who do not know their right from their left, and many beasts [as well]?"

היכל קדש: ט משמרים הבלי-שוא חסדם יעזבו; וְאֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה אֲזַכֶּה-לָּךְ אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֶשְׁלֹמָה יְשׁוּעָתָה לַיהוָה: יא וַיֹּאמֶר יְהוָה לָדָג וַיִּקָּא אֶת-יֹנָה אֶל-הַיָּבֵשָׁה: ג כ וַיְהִי דְּבַר-יְהוָה אֶל-יֹנָה שֵׁנִית לֵאמֹר: ד קוּם לָךְ אֶל-נִינְוֶה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקֹרֵא אֲלֶיהָ אֶת-הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר אֲלֶיךָ: ז וַיָּקָם יֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל-נִינְוֶה כְּדִבְרֵי יְהוָה וַיִּנְיֹה הֵתָה עִיר-גְּדוֹלָה לְאֱלֹהִים מִהֶלֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים: ה וַיֵּחַל יֹנָה לְבֹא כְּעִיר מִהֶלֶךְ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּנְיֹה נִהְפָכָת: ה וַיֹּאמְרֵנוּ אֲנֵשׁ נִינְוֶה בְּאֱלֹהִים וַיִּקְרְאוּ-צוּם וַיִּלְבְּשׁוּ שָׂקִים מִגְדוּלָם וְעַד-קֶטֶם: ו וַיִּגַע הַדָּבָר אֶל-מֶלֶךְ נִינְוֶה וַיָּקָם מִכְסָּאוֹ וַיַּעֲבֵר אֶדְרֵתוֹ מֵעַלְיוֹ וַיִּכֶס שָׂק וַיֵּשֶׁב עַל-הָאֶפֶס: ז וַיִּזְעַק וַיֹּאמֶר בְּנִינְוֶה מִטָּעָם הַמֶּלֶךְ וּגְדָלְיוֹ לֵאמֹר הָאֵדָם וְהַבְּהֵמָה הִבָּקֶר וְהַצֹּאן אֶל-יִטְעֲמֻ מְאוּמָה אֶל-יָרְעוּ וּמִים אֶל-יִשְׁתּוּ: ח וַיִּתְּכֻסּוּ שָׂקִים הָאֵדָם וְהַבְּהֵמָה וַיִּקְרְאוּ אֶל-אֱלֹהִים בַּחֲזָקָה וַיֵּשְׁבוּ אִישׁ מִדְּרֹכּוֹ הָרָעָה וּמִן-הַחֲמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם: ט מִי-יִדְעַע יִשׁוּב וְנָחֵם הָאֱלֹהִים וַיֵּשֶׁב מַחֲרוֹן אָפּוֹ וְלֹא נִאֲבָד: י וַיֵּרָא הָאֱלֹהִים אֶת-מַעֲשֵׂיהֶם כִּי-שָׁבוּ מִדְּרֹכָם הָרָעָה וַיִּנָּחֵם הָאֱלֹהִים עַל-הָרָעָה אֲשֶׁר-דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת-לָהֶם וְלֹא עָשָׂה: ד כ וַיִּרַע אֶל-יֹנָה רָעָה גְדוֹלָה וַיֵּחַר לוֹ: ה וַיִּתְּפִלֵּל אֶל-יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲנָה יְהוָה הֲלוֹא-זֶה דִּבְרִי עַד-הַיּוֹתִי עַל-אֲדָמָתִי עַל-כֵּן קִדְּמָתִי לְבָרֵךְ תַּרְשִׁישָׁה כִּי יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה אֶל-חֲנוּן וְרַחוּם אַרְךָ אַפִּים וְרַב-חֶסֶד וְנָחֵם עַל-הָרָעָה: ז וְעַתָּה יְהוָה קַח-נָא אֶת-נַפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב מוֹתִי מַחֲיִי: ה וַיֹּאמֶר יְהוָה הֵיטֵב חָרָה לָךְ: ה וַיֵּצֵא יֹנָה מִן-הָעִיר וַיֵּשֶׁב מִקְדָּם לָעִיר וַיַּעַשׂ לוֹ שֵׁם סֹכָה וַיֵּשֶׁב תַּחְתֶּיהָ בְּצֹל עֵד אֲשֶׁר יֵרָאָה מִה-יְהוָה בְּעִיר: ו וַיִּמֶן יְהוָה-אֱלֹהִים קִיקְיוֹן וַיַּעַל וּמַעַל לַיֹּנָה לְהִיּוֹת צֶלַע עַל-רֹאשׁוֹ לְהַצִּיל לוֹ מִרְעָתוֹ וַיִּשְׁמַח יֹנָה עַל-הַקִּיקְיוֹן שִׂמְחָה גְדוֹלָה: ז וַיִּמֶן הָאֱלֹהִים תּוֹלַעַת בְּעֹלֹת הַשֶּׁחֶר לְמַחֲרֵת וַתֵּךְ אֶת-הַקִּיקְיוֹן וַיִּבָּשׁ: ח וַיְהִי כְּזֶרֶם הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּמֶן אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית וַתֵּךְ הַשֶּׁמֶשׁ עַל-רֹאשׁ יֹנָה וַיִּתְּעַלֵּף וַיִּשְׁאַל אֶת-נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מַחֲיִי: ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-יֹנָה הֵיטֵב חָרָה לָךְ עַל-הַקִּיקְיוֹן וַיֹּאמֶר הֵיטֵב חָרָה לִי עַד-מוֹת: י וַיֹּאמֶר יְהוָה אַתָּה חֹסֵת עַל-הַקִּיקְיוֹן אֲשֶׁר לֹא-עָמְלָתָ בוֹ וְלֹא גִדְּלָתָ שְׁבֹן-לִילָה הִיא וְכוּן-לִילָה אֶבֶד: יא וְאֲנִי לֹא אֲחוּס עַל-נִינְוֶה הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יֵשְׁבָהּ הֲרַבָּה מִשְׁתִּים-עֲשָׂרָה רַבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא-יָדַע בֵּין-יְמִינוֹ לְשִׁמְאָלוֹ וּבִהְמָה רֶבֶה:

Virtually all congregations conclude the *Haftarah* with the following verses (Micah 7:18-20):

¹⁸ **W**ho, O God, is like You, Who pardons iniquity, and overlooks transgressions for the remnant of His heritage? He has not retained His wrath eternally, for He desires kindness. ¹⁹ He will again be merciful to us; He will suppress our iniquities; and cast into the depths of the sea all their sins. ²⁰ Grant truth to Jacob, kindness to Abraham, as You swore to our forefathers from ancient times.

ז יח מי אל כמוך נשא עון ועבר על פשע לשארת נחלתו לא החזיק לעד אפו כי ירחיק חסד הוא: יט ישוב ירחמנו יכבש עונותינו ותשליך במצלות ים כל חטאתם: כחתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם:

HAFTARAS SUCCOS – FIRST DAY / יום א' – הפטרת סוכות

The Torah reading for the First Day of Succos may be found on page 620, (Leviticus 22:26-23:44), and the *maftir* on page 894 (Numbers 29:12-16).

Zechariah 14:1-24 / זכריה יד:א-כד

¹⁴ **B**ehold, God's awaited day is coming; and your spoils will be divided in your midst. ² I shall gather all the nations to Jerusalem to wage war, the city will be conquered, the homes plundered and the women violated; half the city will go into exile, but the rest of the people will not be cut off from the city. ³ Then HASHEM will go out and wage war against those nations as on the day He warred, the day of battle.

⁴ On that day His feet will stand astride the Mount of Olives, which faces Jerusalem on the east, and the Mount of Olives will split at its center, eastward and westward, making a huge ravine; half the mountain will move northward and half southward. ⁵ Then you will flee, for the ravine will extend to Atzal; you will flee as you fled from the earthquake in the days of King Uzziah of Judah; then HASHEM my God will come with all the angels to your aid. ⁶ And it will happen on that day that there will be neither clear light nor heavy darkness. ⁷ This will go on for a whole day — understood only by HASHEM — neither day nor night; but toward evening it will be perceived as light.

⁸ It will be on that day that fresh water will flow from Jerusalem, half to the eastern sea and half backward to the west; in summer and winter the flow will continue. ⁹ HASHEM will be King over all the world — on that day HASHEM will be One and His Name will be One. ¹⁰ The entire area will be transformed to a plain, from the hill of Rimmon south of Jerusalem; the City will rise high, on its original site, from the Gate of Benjamin until the place of the First Gate to the Inner Gate, and from the Tower of Chananel to the royal wine cellar. ¹¹ They will dwell within her and destruction shall be no more; Jerusalem shall dwell secure.

¹² This will be the plague with which HASHEM will smite all the nations that rallied against Jerusalem: their flesh will rot while

יד א הנה יום-בא ליהוה וחלק שללך בקרבך: ב ואספתי את-כל הגוים אל-ירושלים למלחמה ונלכדה העיר ונשפו הבתים והנשים תשכבנה [תשגלנה כ] ויצא חצי העיר בגולה ויתר העם לא יברת מן-העיר: ג ויצא יהוה ונלחם בגוים ההם ביום הלחמו ביום קרב: ד ועמדו רגליו ביום ההוא על-הר הזיתים אשר על-פני ירושלים מקדם ונבקע הר הזיתים מחציו מזרחה ונמה גיא גדולה מאד ומש חצי ההר צפונה וחציו נגבה: ה ונסתם גיא-הרי כר יגיע גי-הרים אל-אצל ונסתם באשר נסתם מפני הרעש בימי עזיה מלך-יהודה ובא יהוה אלהי כל-קרשים עמך: ו והיה ביום ההוא לא יהיה אור וקרות וקפאון [וקפאון כ]: ז והנה יום-אחר הוא ינרע ליהוה לא-יום ולא-לילה והיה לעת-ערב יהיה-אור: ח והיה ביום ההוא יצאו מים-חיים מירושלים חצלים אל-הים הקדמוני וחצלים אל-הים האחרון בקיץ ובחורף יהיה: ט והיה יהוה למלך על-כל-הארץ ביום ההוא יהיה יהוה אחד ושמו אחד: י ושוב כל-הארץ בערבה מגבע לרמון נגב ירושלים וראמה וישבה תחתיה למשער בנימן עד-מקום שער הראשון עד-שער הפנים ומגדל חננאל עד יקבי המלך: יא וישבו בה וחרם לא יהיה עוד וישבה ירושלים לבטח: יב ונאות א תהיה המגפה אשר יגף יהוה את-כל-העמים אשר צבאו על-ירושלים המקד בשרו והוא

Haftarah for the First Day of Succos

Prominent in the *Haftarah* subjects of Succos is the War of Gog and Magog, the cataclysmic series of battles that will result in the final Redemption and the Messianic era. The *Haftarah* of the first day and that of the Sabbath of Chol HaMoed deal with this war. According to *Rashi*, this topic is related to Succos because of the prophecy that those nations who would survive the wars would join Israel every year in celebrating the Succos festival.

Nimukei Yosef to *Megillah* quotes a tradition from *R' Hai Gaon* that the victory over Gog and Magog will take place in the month

of Tishrei — the month of Succos.

R' Hirsch (Numbers 29:13) discusses the inner connection between Gog and Magog and Succos. Following is a free rendition of his thesis:

In the name גג, Gog, one recognizes the word גג, roof, and thereby at once sees the contrast to succah, the weak, unstable covering of foliage. Actually, the whole history of mankind consists of this contrast. Just as people have the power to make [themselves] safe and secure against their earthly contemporaries by sturdy walls, so they delude themselves into thinking that they

they still stand erect, their eyes will rot in their sockets and their tongue will rot in their mouths. ¹³ On that day there will be a great confusion from HASHEM upon them; and when someone will seek to grasp his comrade's hand, he will overpower his comrade's hand. ¹⁴ Even Judah will be forced to attack Jerusalem; the wealth of all the surrounding nations will be gathered in a great abundance of gold, silver, and garments. ¹⁵ Similar will be the plague against the horses, mules, camels, donkeys, and all the animals that will be in those camps; like the above plague.

¹⁶ And it will happen that all who will be left from among all the nations that come upon Jerusalem; they will ascend every year to prostrate themselves before the King, HASHEM, Master of Legions, and to celebrate the festival of Succos. ¹⁷ And any of the families of the Land that will not ascend to Jerusalem to prostrate themselves to the King, HASHEM, Master of Legions: the rain will not fall upon them. ¹⁸ And if the family of Egypt will not ascend and will not come — and the lack of rain does not affect them — they will suffer the plague with which HASHEM will afflict the nations, because they will not have ascended to celebrate the festival of Succos. ¹⁹ This will be the punishment of Egypt and the punishment of all the nations that will not ascend to celebrate the festival of Succos.

²⁰ On that day the bells on the horses will make a sanctification of HASHEM; they will become cauldrons in the House of HASHEM, [as numerous] as the basins before the Altar. ²¹ Every cauldron in Jerusalem and Judah will be sanctified to HASHEM, Master of Legions — and all who bring offerings will come and take from them to cook in them; and traders will no longer be in the House of HASHEM on that day.

עמד על-רגליו ועיניו תמקנה בחריהו ולשונו תמק בפיהם: י והיה ביום ההוא תהיה מהומת יהיה רבה בהם והחזיקו איש יד רעהו ועלתה ידו על-יד רעהו: וגם יהודה תלחם בירושלים ואסף חיל כל-הגוים סביב ויהב ויכסף ויבגדים לרב מאד: ט וכן תהיה מגפת הסוס הפרד הגמל והחמור וכל-הבהמה אשר יהיה במחנות ההמה כמגפת הזאת: טו והיה כל-הנותר מכל-הגוים הבאים על-ירושלים ועלו ממי שנה בשנה להשתחות למלך יהיה צבאות ולחג את-חג הסוכות: יז והיה אשר לא-יעלה מאת משפחות הארץ אל-ירושלים להשתחות למלך יהיה צבאות ולא עליהם יהיה הגשם: יח ואם-משפחת מצרים לא-תעלה ולא באה ולא עליהם תהיה המגפה אשר יגף יהודה את-הגוים אשר לא יעלו לחג את-חג הסוכות: יט זאת תהיה חטאת מצרים וחטאת כל-הגוים אשר לא יעלו לחג את-חג הסוכות: כ ביום ההוא יהיה על-מצלות הסוס קדש ליהוה והיה הסירות בבית יהוה כמזבחים לפני המזבח: כא והיה כל-סיר בירושלים וביהודה קדש ליהוה צבאות ובאו כל-הזבחים ולקחו מהם ובשלו בהם ולא יהיה כנעני עוד בבית יהוה צבאות ביום ההוא:

הפטרות סוכות – יום ב' / HAFTARAS SUCCOS – SECOND DAY

The Torah reading for the Second Day of Succos may be found on page 620 (Leviticus 22:26-23:44), and the haftir on page 894 (Numbers 29:12-16).

מלכים א' ח:ב-כא / I Kings 8:2-21

² All the men of Israel gathered before King Solomon in the month of the mighty ones on the festival; the seventh month. ³ All the elders of Israel arrived; and the Kohanim bore the Ark. ⁴ They brought up the Ark of HASHEM, the Tabernacle of the Meeting, and all the holy vessels that were in the Tabernacle; the Kohanim and the Levites brought them up.

⁵ King Solomon and the entire Congregation of Israel that assembled by him, to join him before the Ark; were offering sheep and cattle too abundant to be counted or enumerated. ⁶ The Kohanim brought the Ark of HASHEM's covenant to its place, to the Sanctuary of the Temple, to the Holy of Holies; beneath the

חב ויקהלו אל-המלך שלמה כל-איש ישראל בינח האתנים בחג הוא החדש השביעי: ג ויבאו כל זקני ישראל וישאו הכהנים את-הארון: ד ויעלו את-ארון יהוה ואת-אהל מועד ואת-כל-כלי הקדש אשר באהל ויעלו אתם הכהנים והלוים: ה והמלך שלמה וכל-עדת ישראל הנועדים עליו אתו לפני הארון מזבחים צאן ובקר אשר לא יספרו ולא ימנו מרב: ו ויבאו הכהנים את-ארון ברית-יהוה אל-מקומו אל-דביר הבית אל-קדש הקדשים אל-תחת

can make themselves safe and secure against that which comes from above — against God and ... His power to direct matters. They think that they can find security in the protection of their own might, take their fate in their own hands, and crown the building of human greatness with gabled roofs, rendering them independent of God.

[The war of Gog and Magog] is the battle of גג, roof, against סוכה, succah, the fight of the roof-illusion of human greatness which never allows rest, against the succah: truth of cheerful confidence and serenity which comes of placing one's trust in God's protection.

R' Hirsch's exposition of the Gog-Magog relationship bases itself on the Hebrew grammatical rule that the prefix מ, mem, expresses the idea of projecting something. For example, נור is light; קאור, luminary, is a heavenly body which projects light. So, too, גג means roof — in R' Hirsch's view, it represents the philosophy that man can insulate himself against the heavenly power of God — טגג is the attempt to project this philosophy on earth.

Zechariah's prophecies came at a critical juncture in Israel's history. Seventeen years after King Cyrus had given permission for the Second Temple to be built, construction had stopped upon orders of King Ahasuerus and after the harassment and slanders

wings of the Cherubim. ⁷ For the Cherubim spread their wings toward the place of the Ark; and the Cherubim sheltered the Ark and its staves from above. ⁸ The staves extended so that the tips of the staves could be noticed from the Holy, facing the Sanctuary, but could not be seen from outside; and they were to remain there to this very day. ⁹ Nothing was in the Ark but the two stone tablets that Moses placed there in Horeb, when HASHEM covenanted with the Children of Israel when they left the land of Egypt.

¹⁰ When the Kohanim left the Sanctuary, the cloud filled the Temple of HASHEM. ¹¹ The Kohanim could not stand and minister because of the cloud; for the glory of HASHEM filled the Temple of HASHEM.

¹² Then Solomon said, "HASHEM pledged to dwell in the thick cloud. ¹³ I have built You a habitation, an eternal foundation for Your dwelling."

¹⁴ Then the King turned his face and blessed the entire Congregation of Israel; as the entire Congregation of Israel was standing. ¹⁵ He said: "Blessed is HASHEM, the God of Israel, Who spoke directly to my father David; and with His power fulfilled it, saying: ¹⁶ 'From the day when I took My people Israel out of Egypt, I did not choose a city from among the tribes of Israel in which to build a Temple where My Name would be; then I chose David to rule over My people Israel.'

¹⁷ "It was the desire of my father David to build a Temple for the sake of HASHEM, the God of Israel. ¹⁸ But HASHEM said to my father David, 'Because you have desired to build a Temple for My sake, you did well to have so desired. ¹⁹ But you shall not build the Temple — rather your son, who will emerge from your loins, he will build the Temple for My sake.' ²⁰ Now HASHEM has fulfilled the word that He spoke, and I have risen to succeed my father David, and I have sat on the throne of Israel as HASHEM spoke, and I have built the Temple for the sake of HASHEM the God of Israel.

²¹ "And I have designated there a place for the Ark which contains the covenant of HASHEM, which He made with our forefathers when He took them out of the land of Egypt."

כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים: וְכִי הַכְּרוּבִים פָּרְשִׁים כְּנָפֵיהֶם אֶל-מְקוֹם הָאָרוֹן וַיִּסְכּוּ הַכְּרוּבִים עַל-הָאָרוֹן וְעַל-בְּרִי מִלְמַעְלָה: ^ח וַיֵּאָרְכוּ הַבָּדִים וַיֵּרָאוּ רַאשֵׁי הַבָּדִים מִן-הַקֹּדֶשׁ עַל-פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיְהִי שֵׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ^ט אֵין בָּאָרוֹן רַק שְ�נֵי לַחֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנִּחַ שָׁם מֹשֶׁה בַּחֲרֹב אֲשֶׁר בְּרַת יְהוָה עִם-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: ^י וַיְהִי בְצֵאת הַכְּהֹנִים מִן-הַקֹּדֶשׁ וַהֲעֵנּוּ מֵלֹא אֶת-בֵּית יְהוָה: ^{יא} וְלֹא-יֵרָאֻ הַכְּהֹנִים לַעֲמֹד לְשֶׁרֶת מִפְּנֵי הָעֲנָן כִּי-מֵלֹא כְבוֹד-יְהוָה אֶת-בְּיֹת יְהוָה: ^{יב} אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן בְּעַרְפָּל: ^{יג} בָּנָה בְּנִיתִי בֵּית זָבַל לָךְ מְכוֹן לִשְׁכַתְּךָ עוֹלָמִים: ^{יד} וַיִּסַּב הַמֶּלֶךְ אֶת-פָּנָיו וַיִּבְרַךְ אֶת-כָּל-קְהֵל יִשְׂרָאֵל וְכָל-קְהֵל יִשְׂרָאֵל עָמַד: ^{טו} וַיֵּאמְרוּ בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֶת-דּוֹד אָבִי וַיִּבְרָךְ מֵלֹא לֵאמֹר: ^{טז} מִן-הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת-עַמִּי אֶת-יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא-בִּחַרְתִּי בְּעִיר מִכָּל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל לְבָנוֹת בֵּית לַיהוָה שְׁמִי שָׁם וְאֶבְחַר בְּדוֹד לַיהוָה עַל-עַמִּי יִשְׂרָאֵל: ^{יז} וַיְהִי עִם-לֵבָב דּוֹד אָבִי לְבָנוֹת בֵּית לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ^{יח} וַיֵּאמְרוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אָבִי יֵעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם-לֵבָבְךָ לְבָנוֹת בֵּית לְשֵׁמִי הִטִּיבְתָּ כִּי הָיָה עִם-לֵבָבְךָ: ^{יט} רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבֵּית כִּי אִם-בְּנֶךָ הֵיכָל מִחֲלָצֶיךָ הוּא-יִבְנֶה הַבֵּית לְשֵׁמִי: ^כ וַיִּקָּם יְהוָה אֶת-דְּבָרֹו אֲשֶׁר דִּבֶּר וַאֲקָם תַּחַת דּוֹד אָבִי וְאָשַׁב | עַל-כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל בְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וְאִבְנָה הַבֵּית לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ^{כא} וְאָשַׁם שָׁם מְקוֹם לְאָרוֹן אֲשֶׁר-שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר בְּרַת עִם-אֲבוֹתֵינוּ בְּהוֹצִיאֹו אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:

הפטרת סוכות – שבת חול המועד / HAFTARAS SUCCOS – SHABBAS CHOL HAMOED

The Torah reading for Shabbas Chol HaMoed Succos may be found on page 504 (Exodus 33:12-34:26), and the *haftir* on page 894 (Numbers 29:17-22).

Ezekiel 38:18-39:16 / יחזקאל לה:יח-לט:טז

¹⁸ ¹⁸ It shall be on that day, on the day that Gog comes on the soil of Israel — the words of my Lord HASHEM/ELOHIM — My raging anger shall flare up. ¹⁹ For in My indignation and in My blazing wrath I have spoken. I take an oath that on that day

לח יי וְהָיָה | בַּיּוֹם הַהוּא בְּיוֹם גּוֹג עַל-אֶרֶמֶת יִשְׂרָאֵל נֶאֱמַר אֲדֹנִי יְהוָה תַּעֲלֶה חֲמָתִי בְּאַפִּי: ^{יט} וּבִקְדָּאתִי בְּאֵשׁ-עֲבָרְתִּי דִּבַּרְתִּי אִם-לֹא | בַּיּוֹם הַהוּא

of the gentile nations who surrounded Jerusalem. Morale was low and despair was prevalent in the bedraggled Jewish settlement. Then, God sent Zechariah to command the people, under their leaders Zerubavel and Joshua, to ignore their fears and resume construction of the Temple. God promised them success and, indeed, soon after that King Darius of Persia sanctioned the undertaking. In the chapter which is today's *Haftarah*, Zechariah prophesies that the cataclysmic War of Gog and Magog will climax with the final redemption and the acknowledgment by the nations that HASHEM alone is King and that Israel is His people. This realization will be celebrated on Succos — for which reason this prophecy was

chosen as the *Haftarah* for the first day of Succos. [For a discussion of the War of Gog and Magog, see ArtScroll ed. *Ezekiel*, ch. 38.]

Haftarah for the Second Day of Succos

King Solomon and the people dedicated the First Temple in an ecstatic fourteen-day celebration, the last seven days of which were the Succos festival. Thus, Israel's joy in the Temple coincided with Succos, the season of joy.

Haftarah for Shabbos Chol HaMoed Succos

As noted in the notes to the *Haftarah* for the first day of Succos, this *Haftarah* was chosen because it deals with the war of Gog and

a great earthquake shall come upon the soil of Israel. ²⁰ And there shall quake before Me the fish of the sea, the birds of the sky, the beasts of the field, all creeping things that move on the ground, and every human being on the face of the earth. Mountains shall be overthrown, cliffs shall topple, and every wall shall topple to the ground. ²¹ I will summon the sword against him to all My mountains — the words of my Lord HASHEM/ELOHIM. Every man's sword shall be against his brother. ²² I will punish him with pestilence and with blood; torrential rain, hailstones, and sulfurous fire upon him and his cohorts, and the many peoples that are with him. ²³ Thus will I be exalted and sanctified, and I will become known in the eyes of many nations, and they shall know that I am HASHEM.

39 ¹ And you, Ben Adam, prophesy against Gog and say: Thus says my Lord HASHEM/ELOHIM: See I am against you Gog, prince, leader of Meshech and Tubal. ² I shall lead you astray and seduce you, and I shall cause you to advance from the farthest north and bring you to the mountains of Israel. ³ I will strike your bow from your left hand, and I will cast down your arrows from your right hand. ⁴ You shall fall upon Israel's mountains, you and all your cohorts and the nations that are with you; I will present you as carrion for every winged bird and beast of the field. ⁵ You will fall upon the open field, for I have spoken — the words of my Lord HASHEM/ELOHIM.

⁶ I will dispatch a fire against Magog and against those who dwell confidently in the islands, and they shall know that I am HASHEM. ⁷ I will make known My holy Name among My people Israel, and I will nevermore desecrate My holy Name, and the nations shall know that I am HASHEM, the holy One in Israel.

⁸ Behold! it has come and happened — the words of my Lord HASHEM/ELOHIM; this is the day of which I have spoken. ⁹ Then the inhabitants of Israel's cities will go out and make fires and feed them with weapons, shield and buckles, with bow and with arrows, with hand-club and spear — and shall fuel fire with them for seven years. ¹⁰ They will not carry wood from the field, nor cut it from the forests, for with weapons they shall feed the fires. They will despoil those who despoiled them and plunder those who plunder them — the words of my Lord HASHEM/ELOHIM.

¹¹ On that day I shall assign to Gog a burial site there in Israel — the valley of the travelers — and there they will bury Gog and all his horde, and call it the Valley of Gog's Horde. ¹² The family of Israel will bury them for seven months, in order to cleanse the Land. ¹³ All the people of the Land will bury, and it will cause them renown; the day I manifest My Glory — the words of my Lord HASHEM/ELOHIM. ¹⁴ They will designate permanent officials passing through the Land, burying — with passersby — those that remain upon the open field in order to cleanse it; after seven months, they are to seek out. ¹⁵ As the passersby traverse the Land and see a human bone, then they shall build a marker near it, until the buriers bury it in the Valley of Gog's Horde. ¹⁶ There shall also be a city called Hamonah; thus will they cleanse the Land.

Magog. The former *Haftarah* speaks briefly of an earthquake in Eretz Yisrael. This one describes it more fully. The Midrash (Tanchuma Bo 4) relates the several plagues of verse 22 to the punishments that God brought upon the Egyptians. Thus, the Sages compare Pharaoh's intentions with Gog's. In the infancy of

יהיה רעש גדול על אדמת ישראל: כוּרְעֵשׁ מִפְּנֵי הָיָם וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְחַיַּת הַשָּׂדֶה וְכָל-הָרֶמֶשׂ הֹרֵמֵשׁ עַל-הָאָדָמָה וְכָל-הָאָדָם אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָאָדָמָה וְנִהְרָסוּ הַהָרִים וְנִפְּלוּ הַמְּדֻרָּגוֹת וְכָל-חוֹמָה לְאַרְצָה תִּפּוֹל: כ"א וְקָרָאתִי עֲלָיו לְכָל-הָרִי חֶרֶב נָאֻם אֲדֹנָי יְהוֹה חֶרֶב אִישׁ בְּאֶחָיו תִּהְיֶה: כ"ב וְנִשְׁפָּטְתִּי אֹתוֹ בְּדֶבֶר וּבְדָם וּבְגֶשֶׁם שׁוֹטֵף וּבִבְּי אֶלְגָּבִישׁ אֶשׁ וּנְפֹרִית אֲמַטִּיר עָלָיו וְעַל-אֲנָפָיו וְעַל-עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אִתּוֹ: כ"ג וְהָיָה נִדְרָתִי וְהִתְקַדְּשְׁתִּי וְנִדְרַעְתִּי לְעֵינֵי גוֹיִם רַבִּים וְיִדְעוּ כִּי-אֲנִי יְהוֹה: לט א וְאַתָּה בֶן-אָדָם הִנֵּבֵא עַל-גּוֹג וְאַמַּרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוֹה הִנְנִי אֵלָיֶךָ גּוֹג נָשִׂיא רֹאשׁ מִשָּׁר וְתִבֵּל: ב' וְשִׁבַּבְתִּיךָ וְשִׁשְׁאֲתִיךָ וְהָעֲלִיתִיךָ מִיִּרְכַּתִּי צָפוֹן וְהִבֹּאתִיךָ עַל-הָרִי יִשְׂרָאֵל: ג' וְהִכֵּיתִי קֶשֶׁתְךָ מִיַּד שְׁמָאלְךָ וְחִצֶּיךָ מִיַּד יְמִינְךָ אֶפִּיל: ד' עַל-הָרִי יִשְׂרָאֵל תִּפּוֹל אֹתָהּ וְכָל-אֲנָפֶיךָ וְעַמִּים אֲשֶׁר אִתָּה לְעֵיט צִפּוֹר כָּל-כְּנָף וְחַיַּת הַשָּׂדֶה נִתְּתִיךָ לְאֲכָלָהּ: ה' עַל-פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נָאֻם אֲדֹנָי יְהוֹה: ו' וְשִׁלַּחְתִּי-אֶשׁ בְּמַגּוֹג וּבְנִשְׁבֵּי הָאֵיִים לִכְטוֹחַ וְיִדְעוּ כִּי-אֲנִי יְהוֹה: ז' וְאַתָּה שֶׁם קָדְשִׁי אוֹדִיעַ בְּתוֹךְ עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְלֹא-אֲחַל אֶת-שֶׁם-קָדְשִׁי עוֹד וְיִדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי-אֲנִי יְהוֹה קָדוֹשׁ בְּיִשְׂרָאֵל: ח' הִנֵּה בָאָה וְנִהְיִיתָ נָאֻם אֲדֹנָי יְהוֹה הוּא הַיּוֹם אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי: ט' וַיָּצֵאוּ יִשְׂרָאֵל וְעָרֵי יִשְׂרָאֵל וּבִעֲרוּ וְחִשְׁקוּ בְּנֶשֶׁק וּמִגֶּן וְצִנָּה בְּקֶשֶׁת וּבַחֲצִיצִים וּבִמְקַל יָד וּבִרְמֹחַ וּבִעֲרוּ בָהֶם אֶשׁ שֶׁבַע שָׁנִים: י' וְלֹא-יִשְׁאוּ עֲצִים מִן-הַשָּׂדֶה וְלֹא יַחֲטֹבוּ מִן-הַיַּעֲרִים כִּי בְּנֶשֶׁק יִבְעֲרוּ: י"א וְשָׁלְלוּ אֶת-שְׁלִלֵיהֶם וּבִזּוּ אֶת-בְּזוּיָהֶם נָאֻם אֲדֹנָי יְהוֹה: י"ב וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֹתָן לְגוֹג: י"ג מְקוֹם-שֶׁם לָכָר בְּיִשְׂרָאֵל גִּי הָעֹבְרִים קִדְּמָת הַיָּם וְחִסְמָת הָיָה אֶת-הָעֹבְרִים וְקִבְּרוּ שֶׁם אֶת-גּוֹג וְאֶת-כָּל-הַמוֹנָה וְקָרְאוּ גֵיא הַמוֹן גּוֹג: י"ד וּבְקִבְרוֹם בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמַעַן טַהֵר אֶת-הָאָרֶץ שֶׁבַע חֳדָשִׁים: י"ה וּקִבְּרוּ כָל-עַם הָאָרֶץ וְהָיָה לָהֶם לְשֵׁם יוֹם הַכִּבְדִּי נָאֻם אֲדֹנָי יְהוֹה: י"ז וְאֲנִשִּׁי תִּמְיֵד יִבְדִּילוּ עֹבְרִים בָּאָרֶץ מִקִּבְּרֵים אֶת-הָעֹבְרִים אֶת-הַנּוֹתְרִים עַל-פְּנֵי הָאָרֶץ לְטַהֲרָהּ מִקְצָה שֶׁבַע חֳדָשִׁים יַחֲקְרוּ: ט"ז וְעִבְרוּ הָעֹבְרִים בָּאָרֶץ וְרָאוּ עֶצֶם אָדָם וּבָנָה אֲצִלוּ צִיּוֹן עַד קִבְּרוּ אֹתוֹ הַמִּקְבְּרִים אֶל-גֵּיא הַמוֹן גּוֹג: ט"ח וְגַם שֶׁם-עִיר הַמוֹנָה וְטַהֲרוּ הָאָרֶץ:

Israel, Pharaoh attempted to cripple the nation. At the end of time, Gog, in one last gigantic effort, tries to destroy the seemingly vulnerable nation. God responds to both by unleashing the forces of nature against them, proving that all power is in His hands.

HAFTARAS SHEMINI ATZERES / הפטרת שמיני עצרת

The Torah reading for Shemini Atzeres may be found on page 1012, (Deuteronomy 14:22-16:17), and the *maftir* on page 896, (Numbers 29:35-30:1).

מלכים א ח:נד-ט:א / I Kings 8:54-9:1

8⁵⁴ **W**hen Solomon had finished praying to HASHEM this entire prayer and supplication, he stood up from having knelt on his knees with his hands spread out heavenward before the Altar of HASHEM. ⁵⁵ He stood and blessed the entire congregation of Israel in a loud voice, saying: ⁵⁶ "Blessed is HASHEM Who has granted rest to His people Israel according to all that He has spoken; not one word has been defaulted from the entire gracious promise that He pronounced through His servant Moses. ⁵⁷ May HASHEM, our God, be with us, as He was with our forefathers, may He not forsake us nor cast us off. ⁵⁸ To turn our hearts to Him, to walk in all His ways and to observe His commandments, decrees, and statutes that He commanded our forefathers. ⁵⁹ May these words of mine which I have supplicated before HASHEM, be near to HASHEM, our God, by day and by night; that He may provide the just due of His servant and the just due of His people Israel, each day's need in its day. ⁶⁰ That all the peoples of the earth shall know that HASHEM is God — there is no other. ⁶¹ May your heart remain wholesome with HASHEM, our God, to follow His decrees and to observe His commandments as on this very day."

⁶² The King and all Israel with him were bringing an offering before HASHEM. ⁶³ Solomon brought this peace-offering that he offered to HASHEM: twenty two thousand cattle and one hundred and twenty thousand sheep; and the King and all the Children of Israel dedicated the Temple of HASHEM.

⁶⁴ On that day the King sanctified the interior of the Courtyard that was before the Temple of HASHEM, for there he performed the service of the burnt-offering, the meal-offering, and the fats of the peace-offering; for the Copper Altar that was before HASHEM was too small to contain the burnt-offering, the meal-offering, and the fats of the peace-offering.

⁶⁵ At that time Solomon instituted the celebration — and all Israel was with him, a huge congregation, from the approach to Chamos until the Brook of Egypt — before HASHEM, our God, seven days and then seven days — totaling fourteen days.

⁶⁶ On the eighth day, he released the people and they blessed the King; they went to their tents, joyous and good-hearted over all the good that HASHEM did for His servant David and His people Israel.

Haftarah for Shemini Atzeres

The *Haftarah* for the second day of Succos was the beginning of Solomon's dedication of the new Temple; this *Haftarah* is its conclusion. As noted there, the celebration extended throughout Succos. In today's *Haftarah*, Solomon gave his blessing to the people and finally, on the eighth day of Succos — Shemini Atzeres — he told the people that they were free to depart.

In a long and moving prayer, Solomon had asked God to maintain His Presence in the Temple and accept the prayers and offerings of all who would come there. Generally the difference between *prayer*, *תפלה*, and *supplication*, *תחנון*, is as follows: In *prayer*, one follows a standard formula, as in our regular prayers, and seeks to achieve a closeness to God by means of which he will be

ח נד ויהי | ככלות שלמה להתפלל אל-יהוה את כל-התפלה והתחנה הזאת קם מלפני יהוה מזבח יהוה מברע על-ברקיו וכפיו פרשות השמים: ^{נד} ויעמד ויברך את כל-קהל ישראל קול גדול לאמר: ^{נט} ברוך יהוה אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר לא-יפול דבר אחד מכל דברו הטוב אשר דבר ביד משה עבדו: ^{נו} יהי יהוה אלהינו עמנו כאשר היה עם-אבותינו אל-יעזבנו ואל-יתשנו: ^{נז} להטות לכבנו אליו ללכת בכל-דרכיו ולשמור מצותיו וחקיו ומשפטי אשר צוה את-אבותינו: ^{נט} ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני יהוה קרבים אל-יהוה אלהינו יומם ולילה לעשות | משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו: ^ס למען דעת כל-עמי הארץ כי יהוה הוא האלהים אין עוד: ^{סא} ויהי לבבכם שלם עם יהוה אלהינו ללכת בחקיו ולשמור מצותיו ביום הזה: ^{סב} והמלך וכל-ישראל עמו ובחים וזבחו לפני יהוה: ^{סג} ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר זבח ליהוה בקר עשרים ושנים אלף וצאן מאה ועשרים אלף ויחנכו את בית יהוה המלך וכל-בני ישראל: ^{סד} ביום ההוא קדש המלך את-תוך החצר אשר לפני בית-יהוה כיעשה שם את-העלה ואת-המנחה ואת חלבי השלמים כיר-מזבח הנחשת אשר לפני יהוה קטן מהכיל את-העלה ואת-המנחה ואת חלבי השלמים: ^{סה} ויעש שלמה בעת ההיא | את-החג וכל-ישראל עמו קהל גדול מלכוד חמת | עד-נחל מצרים לפני יהוה אלהינו שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום: ^{סז} ביום השמיני שלח את-העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל-הטובה אשר עשה יהוה לדוד עבדו ולישראל עמו:

blessed with his needs. Thus, in prayer we begin by praising Him, then list our requests, and close by praising Him. If someone is successful in achieving a degree of closeness to God, it is natural that his requests will be granted, because their achievement will provide him with the peace of mind and the means with which to further his service of God. *Supplication*, on the other hand, is a plea for gifts and grace that the supplicant cannot justify through any merits or good deeds of his own. In Solomon's prayer, for example, he asks God to grant his supplication on behalf of the Jewish people, indicating that his pleas could be granted only for the sake of the nation, not because he personally deserves it.

Solomon held up his hands to signify that just as his hands were empty at that moment, so, too, they had never taken anything

⁹ **A**nd thus it was that Solomon had finished building the Temple of HASHEM and the palace of the King, and everything that he had longed to make.

ט א ויהי ככלות שלמה לבנות את בית יהוה ואת בית המלך ואת כל חשק שלמה אשר חפץ לעשות:

הפטרות שמחת תורה / HAFTARAS SIMCHAS TORAH

The Torah reading for Simchas Torah may be found on page 1112, (Deuteronomy 33:1-34:12); on page 2, (Genesis 1:1-2:3), and the maftir on page 896 (Numbers 29:35-30:1).

יהושע א:א-יח / Joshua 1:1-18

¹ **A**nd it was after the death of Moses, servant of HASHEM, that HASHEM said to Joshua son of Nun, Moses' attendant, saying, "Moses My servant has died. ² Now, arise! Cross this Jordan, you and all this people, to the Land which I give to them, to the Children of Israel. ³ Every place upon which the sole of your foot will march I have given to you, as I have spoken to Moses. ⁴ From the desert and this Lebanon to the great river, the Euphrates River, all the land of the Hittites to the Mediterranean Sea westward will be your boundary. ⁵ No man will challenge you all the days of your life. As I was with Moses so will I be with you; I will not let you part from Me nor will I abandon you. ⁶ Strengthen yourself and persevere because you will cause this people to inherit the Land which I have sworn to their fathers to give to them. ⁷ O that you will strengthen yourself and persevere very much in order to observe, to do, according to all of the Torah that Moses My servant has commanded you. Do not deviate from it to the right or to the left, that you may succeed wherever you may go. ⁸ This Book of the Torah is not to leave your mouth. You shall contemplate it day and night in order to observe, to do, all that is written in it. For then you will make your ways successful, and then you will achieve understanding. ⁹ In truth I commanded you, 'Strengthen yourself and persevere.' Do not fear and do not lose resolve, because HASHEM, your God, is with you wherever you may go."

Sephardim end the Haftarah here. Ashkenazim continue:

¹⁰ And Joshua commanded the marshals of the people, saying, ¹¹ "Circulate within the camp and command the people, saying, 'Prepare yourselves provisions because in another three days you will cross this Jordan to come to inherit the Land which HASHEM, your God, is giving you as an inheritance.'"

¹² And to the tribes of Reuben and Gad and part of the tribe of Manasseh Joshua had said, ¹³ "Remember that matter which Moses, servant of HASHEM, commanded you, saying, 'HASHEM your God gives you rest, and He will give you this Land.' ¹⁴ Your wives, your children and your cattle will reside in the Land which Moses had given to you across the Jordan. Then you will

א א ויהי אחרי מות משה עבד יהוה ויאמר יהוה אל יהושע בן-נון משרת משה לאמר: ב משה עבדי מת ועתה קום עבר את הירדן הוזה אתה וכל העם הזה אל-הארץ אשר אנכי נתן להם לבני ישראל: ג כל מקום אשר תדרוך פה-רגלכם בו לכם נתתיו באשר דברתי אל-משה: ד מהמדבר והלבנון הוזה ועד-הנהר הגדול נהר-פרת כל ארץ החתים ועד-הים הגדול מבוא השמש יהיה גבולכם: ה לא יתנוצב איש לפניך כל ימי חיך באשר הייתי עם-משה אהיה עמך לא ארפה ולא אעזוב: ו חזק ואמץ כי אתה תנחיל את-העם הזה את-הארץ אשר-נשבעתי לאבותם לתת להם: ז רק חזק ואמץ מאד לשמר לעשות בכל-התורה אשר צוה משה עבדי אל-תסור ממנו ימין ושמאלו למען תשכיל בכל אשר תלה: ח לא ימוש ספר התורה הזה מפיד והגית בו יומם ולילה למען תשמר לעשות בכל-הכתוב בו כי-אז תצליח את-הדרך ואז תשכיל: ט הלוא צויתוך חזק ואמץ אל-תערץ ואל-תחת כי עמך יהוה אלהיך בכל אשר תלה:

י ויצו יהושע את-שטרי העם לאמר: יא עברו בקרב המחנה וצו את-העם לאמר הכינו לכם צדה כי בעוד שלשת ימים אתם עברים את הירדן הוזה לבוא לרשת את-הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן לכם לרשתה: יב ולראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה אמר יהושע לאמר: יג וכוזר את-הדבר אשר צוה אתכם משה עבד-יהוה לאמר יהוה אלהיכם מניח לכם ונתן לכם את-הארץ הזאת: יד ונשיכם טפכם ומקניכם ישבו בארץ אשר נתן לכם משה בעבר הירדן ואתם

Haftarah for Simchas Torah

Having finished the year's Torah reading on Simchas Torah with an eight-verse description of the passing of Moses, we continue on to the Haftarah reading — the first chapter of the Prophets, which speaks of the succession of his disciple Joshua.

Transition is the prominent motif of the first chapter of the Book of Joshua. The scepter of Israel and the splendor of prophecy have passed from Moses to Joshua. This first chapter of

from the funds or precious materials that had been assembled for the construction of the Temple (Yerushalmi Berachos 1:5). At that moment of national rejoicing Solomon demonstrated publicly that no accomplishment justifies negligence of honesty. People engaged in God's work must be able to account for every penny that has passed through their hands. Moses, too, upon completion of the Tabernacle, made a full accounting of all the funds and materials that had been collected under his supervision.

cross over, armed, before your brothers — all the mighty warriors — and you will help them, ¹⁵ until HASHEM gives your brothers rest as He has given you, and they also take possession of the Land which HASHEM, your God, gives them. Then you may return to the Land of your inheritance and inherit it — that which Moses, servant of HASHEM, gave you across the Jordan on its eastern side."

¹⁶ And they answered Joshua saying, "All that you have commanded us we will do, and wherever you send us we will go. ¹⁷ As fully as we listened to Moses so shall we listen to you. O that HASHEM, your God, be with you as he had been with Moses! ¹⁸ Any man who will rebel against your utterance or will not listen to your words, in whatever you may command him — will be put to death. O may you strengthen yourself and persevere!"

תַּעֲבֹדוּ חֲמִשִּׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כָּל גְּבוּרֵי הַחֵיל וְעֹזְרֵתָם
אוֹתָם: טו עַד אֲשֶׁר-יָנִיחַ יְהוָה לְאַחֵיכֶם בְּכֶם וִירְשׁוּ
גַם-הֶמָּה אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָהֶם
וְשִׁבְתָּם לָאָרֶץ יִרְשׁתֶּם וִירְשָׁתָם אוֹתָהּ אֲשֶׁר ו נָתַן
לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ:
טז וַיַּעֲנוּ אֶת-יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כָּל אֲשֶׁר-צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה
וְאֵל-כָּל-אֲשֶׁר תִּשְׁלַחְנוּ נָלֶךְ: יז כָּכָל אֲשֶׁר-שָׁמַעְנוּ אֶל-
מֹשֶׁה בֶּן נֹשָׁע אֵלָיו רַק יְהוָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עִמָּךְ
בְּאֲשֶׁר הָיָה עִם-מֹשֶׁה: יח כָּל-אִישׁ אֲשֶׁר-יִמְרָה אֶת-
פִּיךָ וְלֹא-יִשְׁמַע אֶת-דְּבָרֶיךָ לְכָל אֲשֶׁר-תִּצְוֶנוּ יוֹמָת רַק
חֲזַק וְאַמֵּץ:

the Prophets continues the Torah's chronicle of the Jewish people and their quest for the Holy Land. Indeed, because *Joshua* is the sequel to the Torah, this chapter was selected as the *Haftarah* reading for the annual completion of the synagogue Torah readings on Simchas Torah.

The text could not be more explicit in building this theme of transition. In addition to the verses (3, 4, 5, 9) which exactly parallel verses from *Deuteronomy*, the theme of transition is apparent from the chapter's hammering leitmotiv חֲזַק וְאַמֵּץ, *Strengthen yourself and persevere*, which is urged upon Joshua three times by God and once by the tribes of Reuben, Gad and Manasseh. God's three exhortations are reminiscent of the three times Moses exhorted Joshua with the same words, to realize his true potential (*Deuteronomy* 3:28; 31:7; 31:23).

But the connection between *Deuteronomy* and *Joshua* is more profound than the repeated use of similar words. In fact, the words themselves connote the essential thematic transition. *Arizal* notes that the numerical value of the word חֲזַק (115) is one-third the value of Moses (מֹשֶׁה = 345). God's thrice-repeated command (חֲזַק) summoned Joshua to marshal all his spiritual resources in order to become like Moses, the nation's leader and prophet.

When Moses died, Israel lost the quintessential Leader and Prophet of all time, the one who brought God's Torah from the Heavenly spheres to man on earth. And it was Moses who was told directly by the Almighty of the spiritual course on which to lead Israel through the Wilderness. Who could replace him?

Joshua was particularly well-suited to fill Moses' national position. The Midrash (*Bamidbar Rabbah* 21) cites a verse to explain God's reason for choosing Joshua: *He who guards the fig tree eats of its fruit* (*Proverbs* 27:18). This citation implies that Joshua had proven his worthiness by displaying such a dedication to Torah that no avenue of service was beneath his dignity. Thus, it was Joshua who straightened the chairs in the house of study and tended to all the needs of his teacher Moses.

One who attempts to absorb the totality of Torah solely through study is limited by the powers of his insight. Joshua studied diligently, but he also supported Torah with a pure devotion which transcended intellectual finitude, for a burning soul knows no limits.

This is the Joshua whom God chose to convey His Word to the Jewish people. This is the Joshua whom the Jews accepted as their leader.

חמש מגילות

The Five Megillos

אסתר / Esther

שיר השירים / Shir HaShirim

רות / Ruth

איכה / Eichah/Lamentations

קהלת / Koheles/Ecclesiastes

BLESSINGS RECITED BEFORE READING MEGILLAS ESTHER

Before reading *Megillas Esther* on Purim [both at night and again in the morning], the reader recites the following three blessings. The congregation should answer *Amen* only [not *ברוך הוא וברוך שמו*] after each blessing, and have in mind that they thereby fulfill the obligation of reciting the blessings themselves. During the morning reading, they should also have in mind that the third blessing applies to the other mitzvos of Purim — *shalach manos*, gifts to the poor, and the festive Purim meal — as well as to the *Megillah* reading.

[These blessings are recited whether or not a *minyan* is present for the reading.]

Blessed are You, *HASHEM*, our God, King of the universe, Who has sanctified us with His commandments and has commanded us regarding the reading of the *Megillah*.

(Cong. — *Amen*.)

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הוֹדוֹ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל
מִקְרָא מְגִלָּה.
(קהל — אָמֵן.)

Blessed are You, *HASHEM*, our God, King of the universe, Who has wrought miracles for our forefathers, in those days at this season.

(Cong. — *Amen*.)

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הוֹדוֹ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
שֶׁעָשָׂה נִסִּים לְאַבוֹתֵינוּ, בְּיָמִים
הָהֵם, בְּזֶמֶן הַזֶּה.
(קהל — אָמֵן.)

Blessed are You, *HASHEM*, our God, King of the universe, Who has kept us alive, sustained us and brought us to this season.

(Cong. — *Amen*.)

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הוֹדוֹ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
שֶׁחַיֵּינוּ, וְקִיָּמָנוּ, וְהִגִּיעָנוּ לְזֶמֶן
הַזֶּה.
(קהל — אָמֵן.)

[The *Megillah* is read.]

MEGILLAS ESTHER / מגילת אסתר

When the reader reaches each of the verses in bold type, he stops; the congregation recites the verse — aloud and in unison. Then the reader repeats it.

1 And it came to pass in the days of Ahasuerus — the Ahasuerus who reigned from Hodu to Cush over a hundred and twenty-seven provinces — **2** that in those days, when King Ahasuerus sat on his royal throne which was in Shushan the Capital, **3** in the third year of his reign, he made a feast for all his officials and his servants; the army of Persia and Media, the nobles and officials of the provinces being present; **4** when he displayed the riches of his glorious kingdom and the splendor of his excellent majesty for many days — a hundred and eighty days. **5** And when these days were fulfilled, the King made a week-long feast for all the people who were present in Shushan the Capital, great and small alike, in the court of the garden of the King's palace. **6** There were hangings of white, fine cotton, and blue wool, held with cords of fine linen and purple wool, upon silver rods and marble pillars; the couches of gold and silver were on a pavement of green and white, and shell and onyx marble. **7** The drinks were served in golden goblets — no two goblets alike — and royal wine in abundance, according to the bounty of the King. **8** And the drinking was according to the law, without coercion, for so the King had ordered all the officers of his house that they should do according to every man's pleasure.

9 Vashti the Queen also made a feast for the women in the royal house of King Ahasuerus. **10** On the seventh day, when the heart of the King was merry with wine, he ordered Mehuman, Bizzetha, Harbona, Bigtha and Abagtha, Zethar, and Carcas, the seven chamberlains who attended King Ahasuerus, **11** to bring Vashti the Queen before the King wearing the royal crown, to show off to the people and the officials her beauty; for she was beautiful to look upon. **12** But Queen Vashti refused to come at the King's commandment conveyed by the chamberlains; the King therefore became very incensed and his anger burned in him.

13 Then the King conferred with the experts who knew the times (for such was the King's procedure [to turn] to all who knew law and judgment. **14** Those closest to him were Carshena, Shethar, Admatha, Tarshish, Meres, Marsena and Memuchan, the seven officers of Persia and Media, who had access to the King, and who sat first in the kingdom —) **15** as to what should be done, legally, to Queen Vashti for not obeying the bidding of King Ahasuerus conveyed by the chamberlains.

16 Memuchan declared before the King and the officials: "It is not only the King whom Vashti the Queen has wronged,

אֲנִי הָיָה בַּיּוֹם אַחַשְׁוֵרוֹשׁ הוּא אַחַשְׁוֵרוֹשׁ הַמֶּלֶךְ מֵהָדוּ וְעַד-כּוּשׁ שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה: **2** בַּיָּמִים הָהֵם בְּשֶׁבַת הַמֶּלֶךְ אַחַשְׁוֵרוֹשׁ עַל כֶּסֶף מַלְכוּתוֹ אֲשֶׁר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה: **3** בְּשָׁנָה שְׁלוֹשׁ לְמָלְכוֹ עָשָׂה מִשְׁתֵּה לְכָל-שָׂרָיו וְעַבְדָּיו חֵיל וּפָרַס וּמְדֵי הַפָּרְתָּמִים וְשָׂרֵי הַמְּדִינֹת לִפְנֵי: **4** וַהֲרָאוֹ אֶת-עֶשֶׂר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֶת-יָקָר תַּפְאָרַת גְּדוּלָּתוֹ יָמִים רַבִּים שְׁמוֹנִים וּמֵאָה יוֹם: **5** וַיִּבְמְלוּאֹת הַיָּמִים הָאֵלֶּה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ לְכָל-הָעָם הַנִּמְצָאִים בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה לְמַגְדוֹל וְעַד-קָטָן מִשְׁתֵּה שִׁבְעַת יָמִים בַּחֲצֵר גִּת בֵּיתוֹ הַמֶּלֶךְ: **6** וְהָיוּ בְּרָפֶס וְחֻכְלֹת אַחוּז בַּחֲבִל־בוּץ וְאַרְגָּמָן עַל-גְּלִילֵי כֶסֶף וְעִמּוּדֵי שֵׁשׁ מִטּוֹת: **7** וְהָיוּ וְכֶסֶף עַל רִצְפַת בַּהֲטָ-נֶשֶׁשׁ וְדָר וְסַחֲרָת: **8** וְהִשְׁקוּת בְּכָל־זָהָב וּכְלִים מְכֻלִּים שׁוֹנִים וְיֵצִי מַלְכוּת רַב כִּד הַמֶּלֶךְ: **9** וְהִשְׁתַּחֲוֶה כְּדָת אֵין אִנֹּשׁ כִּי-כֵן: **10** וְיִסַּד הַמֶּלֶךְ עַל כָּל-רַב בֵּיתוֹ לַעֲשׂוֹת בְּרִצּוֹן אִישׁ-נְאִישׁ: **11** וְגַם וְשָׂתִי הַמֶּלֶכָה עָשָׂה מִשְׁתֵּה נָשִׁים בֵּית הַמַּלְכוּת אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ אַחַשְׁוֵרוֹשׁ: **12** בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי פָּטוּב לִב-הַמֶּלֶךְ בִּינוֹ אָמַר לְמַהוּמָן בִּזְתָּא חַרְבוּנָא נְגִתָּא וְאַבְגָּתָא וְזֶתָר וְכַרְפֶּס שִׁבְעַת הַסְרִיסִים הַמְשַׁרְתִּים אֶת-פְּנֵי הַמֶּלֶךְ אַחַשְׁוֵרוֹשׁ: **13** לְהִבִּיא אֶת-וְשָׂתִי הַמֶּלֶכָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ בְּכָתָר מַלְכוּת לְהִרְאוֹת הָעָמִים וְהַשָּׂרִים אֶת-יָפִיהָ כִּי-טוֹבָת מְרָאָה הִיא: **14** וְנִתְמָאֵן הַמֶּלֶכָה וְשָׂתִי לְבוֹא בְּדָבָר הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בִּיד הַסְרִיסִים וְיִקְצֹף הַמֶּלֶךְ מְאֹד וְחִמְתּוֹ בַּעֲרָה בּוֹ: **15** וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַחֲכָמִים יָדְעִי הָעֵתִים כִּי-כֵן דָּבָר הַמֶּלֶךְ לִפְנֵי כָל-יָדְעֵי דָת וְדִין: **16** וְהִקְרַב אֵלָיו כָּרְשֵׁנָא שֶׁתָּר אֲדַמְתָּא תַרְשִׁישׁ מֶרֶס מֶרְסָנָא מְמוּכָן שִׁבְעַת שָׂרֵי וּפָרַס וּמְדֵי רָאִי פְנֵי הַמֶּלֶךְ הַיֹּשְׁבִים רֵאשֻׁנָה בְּמַלְכוּת: **17** כְּדָת מַה-לַּעֲשׂוֹת בְּמַלְכָה וְשָׂתִי עַל אֲשֶׁר לֹא-עָשָׂתָה אֶת-מַאֲמַר הַמֶּלֶךְ אַחַשְׁוֵרוֹשׁ בִּיד הַסְרִיסִים: **18** וַיֹּאמֶר מְמוּכָן [מִמּוּכָן כִּי] לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים לֹא עַל-הַמֶּלֶךְ לְכַדּוֹ עֲוֹתָהּ וְשָׂתִי

⚡ Megillas Esther / The Book of Esther

The miracle of Purim took place during what was surely the darkest period in Jewish history up to that time. The first Temple had been destroyed and the Land of Israel had been virtually denuded of its Jews. Permission had been granted to begin building the Second Temple — but then the work was halted by King Ahasuerus of Persia. And even while it was proceeding, only a very small number of Jews, barely 40,000, had the courage to return to Eretz Yisrael.

The nation was demoralized. Could it be that God no longer

considered Jews to be His people? Could it be that they had forfeited the prophecies of the Torah and prophets? Had the history of Israel been buried in the rubble of the Temple?

Into such a scene came a Haman with his plan to exterminate the Jewish people. And he had the full support of the mightiest king in the world!

The Book of *Esther* chronicles a new kind of miracle. The Name of God does not appear in it at all because God's Presence was hidden throughout. The story of Esther and Mordechai took place over a period of nine years, and it reads like a string of

but also all the officials and all the people in all the provinces of King Ahasuerus. ¹⁷ For this deed of the Queen will come to the attention of all women, making their husbands contemptible in their eyes, by saying: 'King Ahasuerus commanded Vashti the Queen to be brought before him but she did not come!' ¹⁸ And this day the princesses of Persia and Media who have heard of the Queen's deed will cite it to all the King's officials, and there will be much contempt and wrath. ¹⁹ If it pleases the King, let there go forth a royal edict from him, and let it be written into the laws of the Persians and the Medes, that it be not revoked, that Vashti never again appear before King Ahasuerus; and let the king confer her royal estate upon another who is better than she. ²⁰ Then, when the King's decree which he shall proclaim shall be resounded throughout all his kingdom — great though it be — all the wives will show respect to their husbands, great and small alike. ²¹ This proposal pleased the King and the officials, and the King did according to the word of Memuchan; ²² and he sent letters into all the King's provinces, to each province in its own script, and to each people in its own language, to the effect that every man should rule in his own home, and speak the language of his own people.

² ¹ After these things, when the wrath of King Ahasuerus subsided, he remembered Vashti, and what she had done, and what had been decreed against her. ² Then the King's pages said: "Let there be sought for the King beautiful young maidens; ³ and let the King appoint commissioners in all the provinces of his kingdom, that they may gather together every beautiful young maiden to Shushan the Capital to the harem, under the charge of Hegai the King's chamberlain, guardian of the women; and let their cosmetics be given them. ⁴ Then, let the girl who pleases the King be queen instead of Vashti." This advice pleased the King, and he followed it.

⁵ There was a Jewish man in Shushan the Capital whose name was Mordechai, son of Jair, son of Shimei, son of Kish, a Benjaminite, ⁶ who had been exiled from Jerusalem along with the exiles who had been exiled with Jehoniah, King of Judah, whom Nebuchadnezzar, King of Babylon, had exiled. ⁷ And he had reared Hadassah, that is, Esther, his uncle's daughter; since she had neither father nor mother. The girl was finely featured and beautiful, and when her father and mother had died, Mordechai adopted her as his daughter. ⁸ So it came to pass, when the King's bidding and decree were published, and when many young girls were being brought together to Shushan the Capital, under the charge of Hegai, that Esther was taken into the palace, under the charge of Hegai, guardian of the women. ⁹ The girl pleased him, and she obtained his kindness; he hurriedly prepared

הַמֶּלֶכָה כִּי עַל-כָּל-הַשְּׂרִים וְעַל-כָּל-הָעַמִּים אֲשֶׁר בְּכָל-מְדִינַת הַמֶּלֶךְ אַחֲשֻׁרוּשׁ: יִכְיִיצֵא דְבַר-הַמֶּלֶכָה עַל-כָּל-הַנָּשִׁים לְהַבְּיֹת בַּעֲלֵיהֶן בְּעֵינֵיהֶן בְּאִמְרֵם הַמֶּלֶךְ אַחֲשֻׁרוּשׁ אָמַר לְהַבִּיא אֶת-נִשְׁתִּי הַמֶּלֶכָה לִפְנֵי וְלֹא-בָאָה: יִהְיוּ הַזֶּה תֹּאמְרֵנָה | שְׂרוֹת פָּרֶס וּמְדֵי אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת-דְּבַר הַמֶּלֶכָה לְכָל שְׂרֵי הַמֶּלֶךְ וּבְרֵי בִּזְיוֹן וְקֶצֶף: ט אִם-עַל-הַמֶּלֶךְ טוֹב יֵצֵא דְבַר-מַלְכוּת מִלִּפְנֵי וְיִכְתֹּב בְּדַתִּי פָּרֶס וּמְדֵי וְלֹא יַעֲבֹר אֲשֶׁר לֹא-תָבוֹא וְנִשְׁתִּי לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אַחֲשֻׁרוּשׁ וּמַלְכוּתָהּ יִתֵּן הַמֶּלֶךְ לְרַעֲוֹתָהּ הַטּוֹבָה מִמֶּנָּה: כ וְנִשְׁמַע פֶּתַח הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה בְּכָל-מַלְכוּתוֹ כִּי רָבָה הִיא וְכָל-הַנָּשִׁים יִתְּנוּ יָקָר לְבַעֲלֵיהֶן לְמַגְדֹּל וְעַד-קֶטֶן: כא וַיִּיטֹב הַדְּבַר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשְּׂרִים וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כְּדִבְרֵי מִמּוּכָן: כב וַיִּשְׁלַח סֹפְרִים אֶל-כָּל-מְדִינַת הַמֶּלֶךְ אֶל-מְדִינָהּ וּמְדִינָהּ כְּכַתְּבָהּ וְאֶל-עַם וְעַם כְּלִשׁוֹנוֹ לְהִיּוֹת כָּל-אִישׁ שֹׁרֵר בְּבֵיתוֹ וּמַדְבֵּר כְּלִשׁוֹן עַמּוֹ: כ ג אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּשָׁר חֲמַת הַמֶּלֶךְ אַחֲשֻׁרוּשׁ וְכָר אֶת-נִשְׁתִּי וְאֵת אֲשֶׁר-עָשָׂתָה וְאֵת אֲשֶׁר-נִגְזַר עָלֶיהָ: כד וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי-הַמֶּלֶךְ מִשְׁרָתָיו יִבְקְשׁוּ לַמֶּלֶךְ נַעֲרוֹת בְּתוּלוֹת טוֹבוֹת מֵרָאֵה: כה וַיִּפְקֹד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים בְּכָל-מְדִינֹת מַלְכוּתוֹ וַיִּקְבְּצוּ אֶת-כָּל-נַעֲרָה בְּתוּלָה טוֹבָה מֵרָאֵה אֶל-שׁוֹשַׁן הַבִּירָה אֶל-בֵּית הַנָּשִׁים אֶל-יָד הַגָּא סָרִיס הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר הַנָּשִׁים וְנִתְּנוּ תַמְרֵקֵיהֶן: כו וְהַנַּעֲרָה אֲשֶׁר תִּיטֵב בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ תַּמְלֹךְ תַּחַת נִשְׁתִּי וַיִּיטֹב הַדְּבַר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ כֵּן: כז אִישׁ יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוֹשַׁן הַבִּירָה וּשְׁמוֹ מֵרְדֵּכַי בֶּן יָאִיר בֶּן-שִׁמְעִי בֶּן-קִישׁ אִישׁ יְמִינִי: כח אֲשֶׁר הִגְלָה מִירוּשָׁלַיִם עִם-הַגָּלָה אֲשֶׁר הִגְלָתָה עִם יְכָנִיָּה מֶלֶךְ-יְהוּדָה אֲשֶׁר הִגְלָה נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל: כט וַיְהִי אִמּוֹן אֶת-הָרֶסֶה הִיא אֶסְתֵּר בַּת-דָּדוּ כִּי אֵין לָהּ אָב וְהַנַּעֲרָה יָפְתָּ-תָאֵר וְטוֹבָה מֵרָאֵה וּבְמוֹת אֲבִיהָ וְאִמָּהּ לָקְחָה מֵרְדֵּכַי לוֹ לְבֵת: לו וַיְהִי כִּהְשָׁמַע דְּבַר-הַמֶּלֶךְ וְנָתַן וּבְהִקְבֹּץ נַעֲרוֹת רַבּוֹת אֶל-שׁוֹשַׁן הַבִּירָה אֶל-יָד הַגָּי וְתַלְקָח אֶסְתֵּר אֶל-בֵּית הַמֶּלֶךְ אֶל-יָד הַגָּי שֹׁמֵר הַנָּשִׁים: לז וַתִּיטֵב הַנַּעֲרָה בְּעֵינֵי וְתִשָּׂא חֶסֶד לִפְנֵי וַיְבַהֵל אֶת-

fortuitous coincidences. Precisely that is its miracle and its message, because the Book of *Esther* taught the Jewish people that God always hovers near His people, even when He seems to have forsaken them, and it teaches that there are no coincidences in Jewish history. Isolated incidents always have a pattern, even when we do not have prophets and sages to decipher it for us.

As the Sages explain, one of the key elements in the almost fatal danger chronicled at the beginning of the Purim story was a

lack of Jewish unity and a refusal to accept the counsel of Mordechai, the national leader. The Book ends with acknowledgment of his greatness and the promulgation of a festival that calls for Jewish brotherhood through gifts and charity, and united festive gratitude to God.

Its messages are timeless — especially when Jews are insecure and without the inspiration of the Temple and God's revealed Presence.

her cosmetics and her allowance of delicacies to present her, along with the seven special maids from the palace, and he transferred her and her maidens to the best quarters in the harem. ¹⁰ Esther had not told of her people or her kindred, for Mordechai had instructed her not to tell. ¹¹ Every day Mordechai used to walk about in front of the court of the harem to find out about Esther's well-being and what would become of her.

¹² Now when each girl's turn arrived to come to King Ahasuerus, after having been treated according to the manner prescribed for women for twelve months (for so was the prescribed length of their anointing accomplished: six months with oil of myrrh, and six months with perfumes and feminine cosmetics) — ¹³ thus the girl came to the King; she was given whatever she requested to accompany her from the harem to the palace. ¹⁴ In the evening she would come, and the next morning she would return to the second harem in the custody of Shaashgaz, the King's chamberlain, guardian of the concubines. She would never again go to the King unless the King desired her, and she was summoned by name.

¹⁵ Now when the turn came for Esther, daughter of Abihail the uncle of Mordechai (who had adopted her as his own daughter), to come to the King, she requested nothing beyond what Hegai the King's chamberlain, guardian of the women, had advised. Esther would captivate all who saw her. ¹⁶ Esther was taken to King Ahasuerus into his palace in the tenth month, which is the month of Teves, in the seventh year of his reign. ¹⁷ The King loved Esther more than all the women, and she won more of his grace and favor than all the other girls; so that he set the royal crown upon her head, and made her Queen in place of Vashti. ¹⁸ Then the King made a great banquet for all his officers and his servants — it was Esther's Banquet — and he proclaimed an amnesty for the provinces, and gave gifts worthy of the King.

¹⁹ And when the maidens were gathered together the second time, and Mordechai sat at the King's gate, ²⁰ (Esther still told nothing of her kindred or her people as Mordechai had instructed her; for Esther continued to obey Mordechai, just as when she was raised by him.)

²¹ In those days, while Mordechai was sitting at the King's gate, Bigthan and Teresh, two of the King's chamberlains of the guardians of the threshold, became angry and plotted to lay hands on King Ahasuerus. ²² The plot became known to Mordechai, who told it to Queen Esther, and Esther informed the King in Mordechai's name. ²³ The matter was investigated and corroborated, and they were both hanged on a gallows. It was recorded in the book of chronicles in the King's presence.

³ ¹ After these things King Ahasuerus promoted Haman, the son of Hammedatha the Agagite, and advanced him; he set his seat above all the officers who were with him. ² All the King's servants at the King's gate would bow down and prostrate themselves before Haman, for this is what the King had commanded concerning him. But Mordechai would not bow down nor prostrate himself. ³ So the King's servants at the King's

תמרדוקיה ואת־מנותיה לתת לה ואת־שבע הנערות הראיות לתת־לה מבית המלך וישנה ואת־נערותיה לטוב בית הנשים: לא־הגידה אסתר את־עמה ואת־מולדתה כי מרדכי צוה עליה אשר לא־תגיד: ^י ובכל־יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית־הנשים לדעת את־שלוש אסתר ומה־יעשה בה: ^{יב} ובהגיע תר־נערה ונערה לבוא אל־המלך אחשוורוש מקץ היות לה כרת הנשים שנים עשר חדש כי בן ימלאו ימי מרוקיהן ששה חדשים בשמן המר וששה חדשים בפשמים ובתמרדוקי הנשים: ^{יג} ובוֹה הנערה באה אל־המלך את כל־אשר תאמר יתן לה לבוא עמה מבית הנשים עד־בית המלך: ^{יד} בערב היא באה ובפקד היא שבה אל־בית הנשים שני אל־יד שעשגו סרים המלך שמר הפילגשים לא־תבוא עוד אל־המלך כי אם־חפץ בה המלך ונקראת בשם: ^{טו} ובהגיע תר־אסתר בת־אביחיל ודר מרדכי אשר לקח־לו לכת לבוא אל־המלך לא בקשה דבר כי אם את־אשר יאמר הגי סרים המלך שמר הנשים ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל־ראיה: ^{טז} ותלקח אסתר אל־המלך אחשוורוש אל־בית מלכותו בחדש העשירי הוא־חדש טבת בשנת־שבע למלכותו: ^{יז} ויאהב המלך את־אסתר מכל־הנשים ותשא־חן וחסד לפניו מכל־הבתולות וישם כתר־מלכות בראשה וימליכה תחת ושתי: ^{יח} ויעש המלך משתה גדול לכל־שריו ועבדיו את משתה אסתר והנחה למדינות עשה ויתן משאת כיד המלך: ^{יט} ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי ישב בשער־המלך: ^כ אין אסתר מגדת מולדתה ואת־עמה כאשר צוה עליה מרדכי ואת־מאמר מרדכי אסתר עשה כאשר היתה באמנה אתו: ^{כא} בימים ההם ומרדכי ישב בשער־המלך קצף בגתו ותרש שני־סרים המלך משמרי הסף ויבקשו לשלח יד במלך אחשוורוש: ^{כב} וינודע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי: ^{כג} ויבקש הדבר וימצא ויתלו שניהם על־עץ ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך: ^ג אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את־המן בן־המדתא האגגי וינשאהו וישם את־בסאו מעל כל־השרים אשר אתו: ^ד וכל־עבדי המלך אשר בשער המלך ברעים ומשתחוים להמן כי־כן צוה־לו המלך ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה: ^ה ויאמרו עבדי המלך אשר בשער המלך

gate said to Mordechai, "Why do you disobey the King's command?"⁴ Finally, when they said this to him day after day and he did not heed them, they told Haman, to see whether Mordechai's words would avail; for he had told them that he was a Jew.⁵ When Haman, himself, saw that Mordechai did not bow down and prostrate himself before him, then Haman was filled with rage.⁶ However, it seemed contemptible to him to lay hands on Mordechai alone, for they had made known to him the people of Mordechai. So Haman sought to destroy all the Jews who were throughout the entire kingdom of Ahasuerus — the people of Mordechai.⁷ In the first month, which is the month of Nissan, in the twelfth year of King Ahasuerus, pur (that is, the lot) was cast in the presence of Haman from day to day, and from month to month, to the twelfth month, which is the month of Adar.

⁸ Then Haman said to King Ahasuerus, "There is a certain people scattered abroad and dispersed among the peoples in all the provinces of your realm. Their laws are different from every other people's. They do not observe even the King's laws; therefore it is not befitting the King to tolerate them.⁹ If it pleases the King, let it be recorded that they be destroyed; and I will pay ten thousand silver talents into the hands of those who perform the duties for deposit in the King's treasures."¹⁰ So the King took his signet ring from his hand, and gave it to Haman, the son of Hammedatha the Agagite, the enemy of the Jews.¹¹ Then the King said to Haman, "The silver is given to you, the people also, to do with as you see fit."¹² The King's secretaries were summoned on the thirteenth day of the first month, and everything was written exactly as Haman had dictated, to the King's satraps, to the governors of every province, and to the officials of every people; each province in its own script, and to each people in its own language; in King Ahasuerus' name it was written, and it was sealed with the King's signet ring.¹³ Letters were sent by courier to all the King's provinces, to destroy, to slay, and to exterminate all Jews, young and old, children and women, in a single day, the thirteenth day of the twelfth month, which is the month of Adar, and to plunder their possessions.¹⁴ The copies of the document were to be promulgated in every province, and be published to all peoples, that they should be ready for that day.¹⁵ The couriers went forth hurriedly by order of the King, and the edict was distributed in Shushan the Capital. The King and Haman sat down to drink, but the city of Shushan was bewildered.

⁴ **M**ordechai learned of all that had been done; and Mordechai tore his clothes and put on sackcloth with ashes. He went out into the midst of the city, and cried loudly and bitterly.² He came until the front of the King's gate for it was forbidden to enter the King's gate, clothed with sackcloth.³ (In every province, wherever the King's command and his decree extended, there was great mourning among the Jews, with fasting, and weeping, and wailing; most of them lying in sackcloth and ashes.)

⁴ And Esther's maids and chamberlains came and told her about it, and the Queen was greatly distressed; she sent garments to clothe Mordechai so that he might take off his

לְמַרְדֵּכַי מִדֹּעַ אֹמֶה עֹבֵר אֶת מִצְוַת הַמֶּלֶךְ: וַיְהִי כַּאֲמָרָם [בְּאִמְרָם כֹּ] אֵלָיו יוֹם וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם וַיִּגִּידוּ לְהִמָּן לִרְאוֹת הַעֲמֹד וּדְבַר מֶרְדֵּכַי כִּי־הִגִּיד לָהֶם אֲשֶׁר־הוּא יְהוּדִי: הַיָּרָא הִמָּן כִּי־אֵין מֶרְדֵּכַי כֹּרַע וּמִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ וַיִּמְלֵא הִמָּן חֶמֶה: וַיִּבֹּז בְּעֵינָיו לִשְׁלַח יָד בְּמֶרְדֵּכַי לְבַדּוֹ כִּי־הִגִּידוּ לוֹ אֶת־עַם מֶרְדֵּכַי וַיִּבְקֹשׁ הִמָּן לְהַשְׁמִיד אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל־מְלָכוֹת אַחֲשֻׁרוֹשׁ עִם מֶרְדֵּכַי: וּבַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא־חֹדֶשׁ נִסָּן בִּשְׁנַת שְׁתֵּים עָשָׂרָה לְמֶלֶךְ אַחֲשֻׁרוֹשׁ הָפִיל פֹּרֹץ הוּא הַגּוּרֵל לִפְנֵי הִמָּן מִיּוֹם אֶלְיוֹם וּמִחֹדֶשׁ לַחֹדֶשׁ שְׁנַיִם־עָשָׂר הוּא־חֹדֶשׁ אָדָר: הַיָּאֵמַר הִמָּן לְמֶלֶךְ אַחֲשֻׁרוֹשׁ יֵשְׁנוּ עִם־אֲחֵר מַפְזֵר וּמַפְרֵד בֵּין הָעַמִּים בְּכָל מְדִינֹת מְלָכוּתָךְ וְרַחֲמֵיהֶם שְׁנוֹת מִכָּל־עַם וְאֶת־דַּתִּי הַמֶּלֶךְ אֵינֶם עֹשִׂים וְלִמְלֶךְ אֵין־שׁוּה לַהֲנִיחָם: ט אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב יִכְתֹּב לְאַבְרָם וְעִשְׂתָּר אֱלֹפִים כְּכֹר־כֶּסֶף אֲשָׁקוּל עַל־יְדֵי עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה לְהֵבִיא אֶל־גִּנְיֵי הַמֶּלֶךְ: י וַיִּסֶּר הַמֶּלֶךְ אֶת־טִבְעָתוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתֶּנָּה לְהִמָּן בֶּן־הַמֶּדְתָּא הָאֲגָגִי צֶרֶר הַיְּהוּדִים: יא וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהִמָּן הַכֶּסֶף נָתַן לָךְ וְהָעַם לַעֲשׂוֹת בּוֹ כְּטוֹב בְּעֵינֶיךָ: יב וַיִּקְרָאוּ סִפְרֵי הַמֶּלֶךְ בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּשִׁלּוּשֵׁה עָשָׂר יוֹם בּוֹ וַיִּכְתֹּב כָּכֹל־אֲשֶׁר־צִוָּה הִמָּן אֶל אַחֲשֻׁרְפָּנֵי־הַמֶּלֶךְ וְאֶל־הַפָּחוֹת אֲשֶׁר אֶל־מְדִינָה וּמְדִינָה וְאֶל־שָׂרֵי עַם וְעַם מְדִינָה וּמְדִינָה כְּכַתְּבָהּ וְעַם וְעַם כָּל־שׁוֹנוֹ בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ אַחֲשֻׁרוֹשׁ נִכְתָּב וְנִחְתָּם בְּטִבְעַת הַמֶּלֶךְ: יג וַיִּשְׁלַח סִפְרִים בְּיַד הָרָצִים אֶל־כָּל־מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ לְהַשְׁמִיד לְהָרֵג וּלְאַבֵּד אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים מִזֶּעַר וְעַד־זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד בְּשִׁלּוּשֵׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ שְׁנַיִם־עָשָׂר הוּא־חֹדֶשׁ אָדָר וּשְׁלָלָם לְבֹז: יד וּפְתִישְׁגָן הַכְּתָב לְהַנְחִין דָּת בְּכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה גִלּוֹי לְכָל־הָעַמִּים לַהֲיֹת עֲתִידִים לְיוֹם הַזֶּה: טו הָרָצִים יֵצְאוּ דְחוּפִים בְּדָבָר הַמֶּלֶךְ וְהָדָת נִתְּנָה בְּשׁוֹשֵׁן הַבִּירָה וְהַמֶּלֶךְ וְהִמָּן יֵשְׁבוּ לִשְׁתּוֹת וְהָעִיר שׁוֹשֵׁן נְבוּכָה: ד אֶמְרָדֵכַי יָדַע אֶת־כָּל־אֲשֶׁר נַעֲשָׂה וַיִּקְרַע מֶרְדֵּכַי אֶת־בְּגָדָיו וַיִּלְבַּשׁ שָׁק וְאָפֵר וַיֵּצֵא בְּתוֹךְ הָעִיר וַיִּזְעַק וַיַּעֲקֹה גְדֻלָּה וּמְרָה: ז וַיָּבֹאוּ עַד לִפְנֵי שַׁעַר־הַמֶּלֶךְ כִּי אֵין לְבֹא אֶל־שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בְּלָבוֹשׁ שָׁק: י וּבְכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה מְקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר־הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ מִגִּיעַ אֵבֶל גְּדוֹל לַיְּהוּדִים וְצוֹם וּבְכִי וּמִסְפָּד שָׁק וְנָאֵפֵר יָצַע לָרָבִים: יא וַתִּבְאוּנָה [וְתִבְאוּנָה כֹּ] נַעֲרוֹת אֶסְתֵּר וְסָרִיסֶיהָ וַיִּגִּידוּ לָהּ וַתַּחֲחֹלֵל הַמֶּלֶכָה מֵאֵד וַתִּשְׁלַח בְּגָדִים לְהַלְבִּישׁ אֶת־מֶרְדֵּכַי וּלְהַסִּיר

sackcloth, but he would not accept them.

⁵ Then Esther summoned Hathach, one of the King's chamberlains whom he had appointed to attend her, and ordered him to go to Mordechai, to learn what this was about and why. ⁶ So Hathach went out to Mordechai unto the city square, which was in front of the King's gate. ⁷ and Mordechai told him of all that had happened to him, and all about the sum of money that Haman had promised to pay to the royal treasuries for the annihilation of the Jews. ⁸ He also gave him a copy of the text of the decree which was distributed in Shushan for their destruction — so that he might show it to Esther and inform her, bidding her to go to the King, to appeal to him, and to plead with him for her people.

⁹ Hathach came and told Esther what Mordechai had said.

¹⁰ Then Esther told Hathach to return to Mordechai with this message: ¹¹ "All the King's servants and the people of the King's provinces are well aware that if anyone, man or woman, approaches the King in the inner court without being summoned, there is but one law for him: that he be put to death; except for the person to whom the King shall extend the gold scepter so that he may live. Now I have not been summoned to come to the King for the past thirty days."

¹² They related Esther's words to Mordechai. ¹³ Then Mordechai said to reply to Esther, "Do not imagine that you will be able to escape in the King's palace any more than the rest of the Jews. ¹⁴ For if you persist in keeping silent at a time like this, relief and deliverance will come to the Jews from some other place, while you and your father's house will perish. And who knows whether it was just for such a time as this that you attained the royal position!"

¹⁵ Then Esther said to reply to Mordechai: ¹⁶ "Go, assemble all the Jews to be found in Shushan, and fast for me. Do not eat or drink for three days, night or day; I, with my maids, will fast also. Then I will go in to the King though it's unlawful; and if I perish, I perish." ¹⁷ Mordechai then left and did exactly as Esther had commanded him.

⁵¹ Now it came to pass on the third day, Esther donned royalty and stood in the inner court of the King's palace facing the King's house while the King was sitting on his throne in the throne room facing the chamber's entrance. ² When the King noticed Queen Esther standing in the court, she won his favor. The King extended to Esther the gold scepter that was in his hand, and Esther approached and touched the tip of the scepter.

³ The King said to her, "What is it for you, Queen Esther? And what is your petition? Even if it be half the kingdom, it shall be granted you." ⁴ Esther said, "If it please the King, let the King and Haman come today to the banquet that I have prepared for him." ⁵ Then the King commanded, "Tell Haman to hurry and fulfill Esther's wish." So the King and Haman came to the banquet that Esther had prepared.

⁶ The King said to Esther during the wine feast, "What is your request? It shall be granted you. And what is your petition? Even if it be half the kingdom, it shall be fulfilled."

⁷ So Esther answered and said, "My request and my petition: ⁸ If

שקו מעליו ולא קבל: הוּתַקְרָא אֶסְתֵּר לְהִתֵּךְ מִסְרִיסֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר הָעֵמִיד לִפְנֵיהֶּ וּתְצַוֶּהוּ עַל־מִרְדֵּכָי לַדַּעַת מִה־זֶּה וְעַל־מִה־זֶּה: וַיֵּצֵא הַתֵּךְ אֶל־מִרְדֵּכָי אֶל־רְחוֹב הָעִיר אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר־הַמֶּלֶךְ: וַיִּגְדֵּל מִרְדֵּכָי אֶת כָּל־אֲשֶׁר קָרָהוּ וְאֵת פְּרֶשֶׁת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר אָמַר הֶמֶן לְשָׂקוֹל עַל־גִּגְיֵי הַמֶּלֶךְ בַּיהוּדִים [בַּיהוּדִים כ:] לְאַבְדָּם: וְאֵת־יַתְּשָׁנָן כְּתַב־הַדָּת אֲשֶׁר־נָתַן בְּשׁוֹשָׁן לְהַשְׁמִיךְ נָתַן לוֹ לְהִרְאוֹת אֶת־אֶסְתֵּר וּלְהַגִּיד לָהּ וּלְצַוֹת עָלֶיהָ לְבֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ לְהִתְחַנֵּן לוֹ וּלְבַקֵּשׁ מִלִּפְנֵי עָמָה: וַיָּבֹא הַתֵּךְ וַיִּגְדֵּל לְאֶסְתֵּר אֶת דְּבָרֵי מִרְדֵּכָי: וְתֹאמַר אֶסְתֵּר לְהִתֵּךְ וּתְצַוֶּהוּ אֶל־מִרְדֵּכָי: יֵאָבֵל עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְעַם מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ יוֹדְעִים אֲשֶׁר כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר־יָבֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ אֶל־הַחֲצֵר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא יִקְרָא אֶחָת דָּתוֹ לְהִמִּית לְבָד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת־שֶׁרֶבִיט הַזֶּהב וְחִיָּה וְאִנִּי לֹא נִקְרָאתִי לְבֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ זֶה שְׁלוֹשִׁים יוֹם: וַיִּגְדֵּדוּ לְמִרְדֵּכָי אֶת דְּבָרֵי אֶסְתֵּר: וַיֹּאמֶר מִרְדֵּכָי לְהָשִׁיב אֶל־אֶסְתֵּר אֶל־תְּרִמִּי בְּנִפְשֶׁךָ לְהַמְלִיט בֵּית־הַמֶּלֶךְ מִכָּל־הַיְּהוּדִים: כִּי אִם־הִחָרַשׁ תִּחְרִישִׁי בַּעַת הַזֹּאת רִיחַ וְהִצֵּלָה יַעֲמֹד לַיהוּדִים מִמָּקוֹם אֲחֵר וְאֵת וּבֵית־אָבִיהָ תֵּאבְדוּ וְמִי יוֹדֵעַ אִם־לַעַת בָּזֹאת הִגַּעַת לְמַלְכוּת: וַיֹּאמֶר אֶסְתֵּר לְהָשִׁיב אֶל־מִרְדֵּכָי: וַיֵּלֶךְ בְּנוֹס אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים הַנִּמְצָאִים בְּשׁוֹשָׁן וְצוּמוֹ עָלֵי וְאֶל־תֵּאבְדוּ וְאֶל־תִּשְׁחָדוּ שְׁלֹשַׁת יָמִים לֵילָה זֶה גַם־אֲנִי וְנַעֲרָתִי אֲצוּם בְּנוֹ וּבָכָן אָבֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא כִדַּת וּבְאֲשֶׁר אֲבָדְתִּי אֲבָדְתִּי: וַיַּעֲבֵר מִרְדֵּכָי וַיַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּהוּ עָלָיו אֶסְתֵּר: הָ אִיְהוָה בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַתִּלְבַּשׂ אֶסְתֵּר מַלְכוּת וַתַּעֲמֹד בַּחֲצֵר בֵּית־הַמֶּלֶךְ הַפְּנִימִית נֹכַח בֵּית הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ בְּבֵית הַמַּלְכוּת נֹכַח פֶּתַח הַבַּיִת: וַיִּהְיֶה כְּרֹאוֹת הַמֶּלֶךְ אֶת־אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה עֹמֶדֶת בַּחֲצֵר נִשְׁאָה חֹן בְּעֵינָיו וַיּוֹשֵׁט הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר אֶת־שֶׁרֶבִיט הַזֶּהב אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וַתִּקְרַב אֶסְתֵּר וַתִּגַּע בְּרֹאשׁ הַשֶּׁרֶבִיט: וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ מִה־לָּךְ אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וּמִה־בִקְשָׁתְךָ עַד־חֲצֵי הַמַּלְכוּת וַיִּנָּתֶן לָהּ: וְתֹאמַר אֶסְתֵּר אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב יָבֹא הַמֶּלֶךְ וְהֶמֶן הַיּוֹם אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי לוֹ: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מִהֵרָא אֶת־הֶמֶן לַעֲשׂוֹת אֶת־דְּבַר אֶסְתֵּר וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהֶמֶן אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשָׂתָה אֶסְתֵּר: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר כַּמִּשְׁתֶּה הַזֶּה הַיּוֹם שְׂאֵלְתָה וַיִּנָּתֶן לָהּ וּמִה־בִקְשָׁתְךָ עַד־חֲצֵי הַמַּלְכוּת וַתַּעַשׂ: וַתַּעַן אֶסְתֵּר וְתֹאמַר שְׂאֵלְתִי וּבִקְשָׁתִי: הָ אִם־

I have won the King's favor, and if it pleases the King to grant my request and to perform my petition — let the King and Haman come to the banquet that I shall prepare for them, and tomorrow I will do the King's bidding."

⁹ That day Haman went out joyful and exuberant. But when Haman noticed Mordechai in the King's gate and that he neither stood up nor stirred before him, Haman was infuriated with Mordechai. ¹⁰ Nevertheless, Haman restrained himself and went home. He sent for his friends and his wife, Zeresh, ¹¹ and Haman recounted to them the glory of his wealth and of his many sons, and every instance where the King had promoted him and advanced him above the officials and royal servants. ¹² Haman said, "Moreover, Queen Esther invited no one but myself to accompany the King to the banquet that she had prepared, and tomorrow, too, I am invited by her along with the King. ¹³ Yet all this means nothing to me so long as I see that Jew Mordechai sitting at the King's gate." ¹⁴ Then his wife, Zeresh, and all his friends said to him, "Let a gallows be made, fifty cubits high; and tomorrow morning speak to the King and have them hang Mordechai on it. Then, in good spirits, accompany the King to the banquet." This suggestion pleased Haman, and he had the gallows erected.

⁶ ¹ That night sleep eluded the King so he ordered that the record book, the chronicles, be brought and be read before the King. ² There it was found recorded that Mordechai had denounced Bighthana and Teresh, two of the King's chamberlains of the guardians of the threshold, who had plotted to lay hands on King Ahasuerus. ³ "What honor or dignity has been conferred on Mordechai for this?" asked the King. "Nothing has been done for him," replied the King's pages. ⁴ The King said, "Who is in the court?" (Now Haman had just come into the outer court of the palace to speak to the King about hanging Mordechai on the gallows he had prepared for him.) ⁵ So the King's servants answered him, "It is Haman standing in the court." And the King said, "Let him enter." ⁶ When Haman came in the King said unto him, "What should be done for the man whom the King especially wants to honor?" (Now Haman reasoned to himself, "Whom would the King especially want to honor besides me?") ⁷ So Haman said to the King, "For the man whom the King especially wants to honor, ⁸ have them bring a royal robe that the King has worn and a horse that the King has ridden, one with a royal crown on his head. ⁹ Then let the robe and horse be entrusted to one of the King's most noble officers, and let them attire the man whom the King especially wants to honor, and parade him on horseback through the city square proclaiming before him, 'This is what is done for the man whom the King especially wants to honor.'" ¹⁰ Then the King said to Haman, "Hurry, then, get the robe and the horse as you have said and do all this for Mordechai the Jew, who sits at the King's gate. Do not omit a single detail that you have suggested!" ¹¹ So Haman took the robe and the horse and attired Mordechai, and led him

מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וְאִם-עַל-הַמֶּלֶךְ טוֹב לַתֵּת אֶת-שְׂאֵלָתִי וְלַעֲשׂוֹת אֶת-בְּקִשְׁתִּי יְבוֹא הַמֶּלֶךְ וְהַמֵּן אֶל-הַמִּשְׁתָּה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לָהֶם וּמָחָר אֶעֱשֶׂה כְּדָבָר הַמֶּלֶךְ: ^ט וַיֵּצֵא הַמֶּן בַּיּוֹם הַהוּא שְׂמֵחַ וְטוֹב לֵב וְכִרְאוֹת הַמֶּן אֶת-מֶרְדֵּכָי בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְלֹא-קָם וְלֹא-עָמְדוּ מִמֶּנּוּ וַיִּמְלֵא הַמֶּן עַל-מֶרְדֵּכָי חֲמָה: ^י וַיִּתְּאֶפֶק הַמֶּן וַיָּבֹא אֶל-בֵּיתוֹ וַיִּשְׁלַח וַיָּבֵא אֶת-אֶהֱבָיו וְאֶת-זֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ: ^{יא} וַיְסַפֵּר לָהֶם הַמֶּן אֶת-כְּבוֹד עֲשָׂרוֹ וְרֹב בְּנָיו וְאֵת כָּל-אֲשֶׁר גָּדְלוֹ הַמֶּלֶךְ וְאֵת אֲשֶׁר נִשְׂאוֹ עַל-הַשְּׂרָפִים וְעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ: ^{יב} וַיֹּאמֶר הַמֶּן אָף לֹא-הִבִּיֵּאָה אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה עִם-הַמֶּלֶךְ אֶל-הַמִּשְׁתָּה אֲשֶׁר-עָשָׂה כִּי אִם-אוֹתִי וְגַם לְמָחָר אֲנִי קְרוֹא לָהּ עִם-הַמֶּלֶךְ: ^{יג} וְכָל-זֶה אֵינְנוֹ שׂוֹה לִי בְּכָל-עֵת אֲשֶׁר אֲנִי רֹאֶה אֶת-מֶרְדֵּכָי הַיְּהוּדִי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ: ^{יד} וַתֹּאמֶר לוֹ זֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ וְכָל-אֶהֱבָיו יַעֲשׂוּ-עֵץ גָּבוֹה חֲמִשִּׁים אַמָּה וּבִבְקֶרֶת אֶמֶר לְמֶלֶךְ וַיִּתְּלוּ אֶת-מֶרְדֵּכָי עָלָיו וְבֹא עִם-הַמֶּלֶךְ אֶל-הַמִּשְׁתָּה שְׂמֵחַ וַיִּיטֹב הַדָּבָר לִפְנֵי הַמֶּן וַיַּעַשׂ הָעֵץ: ^ו וְכָלִילָה הַהוּא נִדְּרָה שְׁנֵת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר לְהִבִּיא אֶת-סֵפֶר הַזְכָּרֹנוֹת דְּבָרֵי הַיָּמִים וַיְהִיו נִקְרָאִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: ^ז וַיִּמְצָא כְּתוּב אֲשֶׁר-הִגִּיד מֶרְדֵּכָי עַל-בִּגְתָּנָא וְתֶרֶשׁ שְׁנֵי סָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ מִשְׁמָרֵי הַסֹּף אֲשֶׁר בִּקְשׁוּ לִשְׁלַח יָד בַּמֶּלֶךְ אַחֲשֵׁרֹשׁ: ^ח וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה-נַּעֲשֶׂה יָקָר וְגִדּוּלָה לְמֶרְדֵּכָי עַל-זֶה וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ מִשְׁרָתָיו לֹא-נַעֲשֶׂה עִמּוֹ דָּבָר: ^ט וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מִי בַחֲצֵר וְהַמֶּן כָּאֲחֻצֵּר בֵּית-הַמֶּלֶךְ הַחִיצוֹנָה לֹאמֶר לְמֶלֶךְ לְתוֹלוֹת אֶת-מֶרְדֵּכָי עַל-הָעֵץ אֲשֶׁר-הָכִין לוֹ: ^י וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵלָיו הִנֵּה הַמֶּן עֹמֵד בַּחֲצֵר וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ יְבוֹא: ^{יא} וַיָּבֹא הַמֶּן וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ מַה-לַּעֲשׂוֹת בָּאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקְרוֹ וַיֹּאמֶר הַמֶּן בְּלִבּוֹ לֵמַי יַחְפֹּץ הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת יָקָר וְיִתֵּר מִמֶּנִּי: ^{יב} וַיֹּאמֶר הַמֶּן אֶל-הַמֶּלֶךְ אִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקְרוֹ: ^{יג} וַיָּבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת אֲשֶׁר לְבָשׁ בּוֹ הַמֶּלֶךְ וְסוֹס אֲשֶׁר רָכַב עָלָיו הַמֶּלֶךְ וְאֲשֶׁר נָתַן כְּתֹר מַלְכוּת בְּרִאשׁוֹ: ^{יד} וַנִּתֵּן הַלְבוּשׁ וְהַסּוֹס עַל-יַד-אִישׁ מִשְׁרֵי הַמֶּלֶךְ הַפְּרָתָמִים וְהַלְבִּישׁוּ אֶת-הָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקְרוֹ וְהַרְפִּיבֵהוּ עַל-הַסּוֹס בְּרִחוּב הָעִיר וְקִרְאוּ לִפְנָיו בְּכֹה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקְרוֹ: ^{טו} וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהַמֵּן מָהֵר קַח אֶת-הַלְבוּשׁ וְאֶת-הַסּוֹס כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וַעֲשֶׂה-כֵן לְמֶרְדֵּכָי הַיְּהוּדִי הַיּוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ אֶל-תִּפְּל דָּבָר מִכָּל אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: ^{טז} וַיִּקַּח הַמֶּן אֶת-הַלְבוּשׁ וְאֶת-הַסּוֹס וַיִּלְבֹּשׁ אֶת-מֶרְדֵּכָי וַיַּרְכִּיבֵהוּ

through the city square proclaiming before him, "This is what is done for the man whom the King especially wants to honor."

¹² Mordechai returned to the King's gate; but Haman hurried home, despondent and with his head covered. ¹³ Haman told his wife, Zeresh, and all his friends everything that had happened to him, and his advisers and his wife, Zeresh, said to him, "If Mordechai, before whom you have begun to fall, is of Jewish descent, you will not prevail against him, but will undoubtedly fall before him." ¹⁴ While they were still talking with him, the King's chamberlains arrived, and they hurried to bring Haman to the banquet which Esther had arranged.

⁷ **S**o the King and Haman came to feast with Queen Esther.

² The King asked Esther again on the second day at the wine feast, "What is your request, Queen Esther? It shall be granted you. And what is your petition? Even if it be up to half the kingdom, it shall be fulfilled." ³ So Queen Esther answered and said, "If I have won Your Majesty's favor and if it pleases the King, let my life be granted to me as my request and my people as my petition. ⁴ For we have been sold, I and my people, to be destroyed, slain, and exterminated. Had we been sold as slaves and servant-girls, I would have kept quiet, for the adversary is not worthy of the King's damage."

⁵ Thereupon, King Ahasuerus exclaimed and said to Queen Esther, "Who is it? Where is the one who dared to do this?"

⁶ And Esther said, "An adversary and an enemy! This wicked Haman!" Haman trembled in terror before the King and Queen.

⁷ The King rose in a rage from the wine feast and went into the palace garden while Haman remained to beg Queen Esther for his life, for he saw that the King's evil determination against him was final. ⁸ When the King returned from the palace garden to the banquet room, Haman was prostrated on the couch upon which Esther was; so the King exclaimed, "Would he actually assault the Queen while I'm in the house?" As soon as the King uttered this, they covered Haman's face. ⁹ Then Harbonah, one of the chamberlains in attendance of the King, said, "Furthermore, the fifty-cubit-high gallows which Haman made for Mordechai — who spoke good for the King — is standing in Haman's house."

And the King said, "Hang him on it." ¹⁰ So they hanged Haman on the gallows which he had prepared for Mordechai, and the King's anger abated.

⁸ **T**hat very day, King Ahasuerus gave the estate of Haman, the enemy of the Jews, to Queen Esther. Mordechai presented himself to the King (for Esther had revealed his relationship to her). ² The King slipped off his signet ring, which he had removed from Haman, and gave it to Mordechai; and Esther put Mordechai in charge of Haman's estate.

³ Esther yet again spoke to the King, collapsed at his feet, and cried and begged him to avert the evil intention of Haman the Agagite, and his scheme which he had plotted against the Jews. ⁴ The King extended the gold scepter to Esther, and Esther arose and stood before the King. ⁵ She said, "If it pleases the King, and if I have won his favor, and the proposal seems

ברחוב העיר ויִקְרָא לִפְנֵי בְּכֵה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקְרוֹ: יִבְנֶשׁ מִרְדֵּכִי אֶל־שַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְהָמָן נִדְחָף אֶל־בֵּיתוֹ אֲבָל וְחָפוּי רֹאשׁ: יִבְנִי־סֹפֶר הָמָן לְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־אֲהֻבָּיו אֶת כָּל־אֲשֶׁר קָרְהוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ חֲכָמָיו וְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ אִם מִזֶּרַע הַיְּהוּדִים מִרְדֵּכִי אֲשֶׁר הִחְלוֹת לִנְפֹל לִפְנֵי לֹא־תוּכַל לוֹ כִּי־נִפּוֹל תִּפּוֹל לִפְנָיו: יִי עוֹדֵם מִדְּבָרִים עִמּוֹ וְסִרְסִי הַמֶּלֶךְ הִגִּיעוּ וַיִּבְהֻלוּ לְהִבְיֵא אֶת־הָמָן אֶל־הַמִּשְׁתָּה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה אֶסְתֵּר: ז אֲוִיבָא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן לִשְׁתוֹת עִם־אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה: ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר גַּם בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי בַּמִּשְׁתָּה הָיִין מִה־שְׁאֵלְתָךְ אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְתַתֵּן לִי וּמִה בִּקְשָׁתְךָ עַד־חֲצִי הַמַּלְכוּת וְתַעֲשׂ: ו תַּעֲן אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְתֹאמַר אִם־מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הַמֶּלֶךְ וְאִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב תַּתֵּן לִי נִפְשִׁי בְּשֵׂאלָתִי וְעַמִּי בִּבְקָשְׁתִּי: ד כִּי נִמְכְּרָנוּ אֲנִי וְעַמִּי לְהַשְׁמִיד לְהַרְגוֹ וּלְאַבְּד וְאֵלּוֹ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת נִמְכְּרָנוּ הַחֲרָשְׁתִּי כִּי אֵין הַצָּר שׁוּהָ בְּנוֹק הַמֶּלֶךְ: ה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אַחֲשׁוּרוֹשׁ וַיֹּאמֶר לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה מִי הוּא זֶה וְאִי־זֶה הוּא אֲשֶׁר־מָלְאוּ לְבֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן: ו תֹּאמַר אֶסְתֵּר אִישׁ צָר וְאוֹיֵב הָמָן הָרַע הַזֶּה וְהָמָן נָכַעַת מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַמַּלְכָּה: ו הַמֶּלֶךְ קָם בַּחֲמָתוֹ מִמִּשְׁתָּה הָיִין אֶל־גִּגֶּת הַבַּיִת וְהָמָן עָמַד לִבְקֹשׁ עַל־נַפְשׁוֹ מֵאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה כִּי רָאָה כִּי־כָלְתָה אֵלָיו הָרַעָה מֵאֵת הַמֶּלֶךְ: ח וְהַמֶּלֶךְ שָׁב מִגִּגֶּת הַבַּיִת וְאֶל־בֵּית מִשְׁתָּה הָיִין וְהָמָן נָפַל עַל־הַמַּטָּה אֲשֶׁר אֶסְתֵּר עָלֶיהָ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הֲגַם לִכְבוֹשׁ אֶת־הַמַּלְכָּה עַמִּי בְּבֵית הַדָּבָר יָצָא מִפִּי הַמֶּלֶךְ וּפְגִי הָמָן חָפוּ: ט וַיֹּאמֶר חֲרוּבוֹנָה אַחֵד מִן־הַסֵּרִיסִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ גַּם הִנֵּה־הֵעֵץ אֲשֶׁר־עָשָׂה הָמָן לְמִרְדֵּכִי אֲשֶׁר דִּבֶּר־טוֹב עַל־הַמֶּלֶךְ עָמַד בְּבֵית הָמָן וְגַבַּהּ חֲמִשִּׁים אַמָּה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ תִּלְחֹה עָלָיו: י וַיִּתְּלוּ אֶת־הָמָן עַל־הָעֵץ אֲשֶׁר־הָכִין לְמִרְדֵּכִי וְחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכְבָה: ח א בַּיּוֹם

ההוא נָתַן הַמֶּלֶךְ אַחֲשׁוּרוֹשׁ לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה אֶת־בֵּית הָמָן צָרַר הַיְּהוּדִים (הַיְּהוּדִים) וּמִרְדֵּכִי בָּא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי־הִגִּידָה אֶסְתֵּר מִה הוּא־לָהּ: ב וַיִּסֶּר הַמֶּלֶךְ אֶת־טַבַּעְתּוֹ אֲשֶׁר הָעֵבִיר מֵהָמָן וַיִּתֵּןָה לְמִרְדֵּכִי וְתַשֵּׁם אֶסְתֵּר אֶת־מִרְדֵּכִי עַל־בֵּית הָמָן: ג וַתּוֹסֶף אֶסְתֵּר וַתְּדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַתַּפֵּל לִפְנֵי רַגְלָיו וַתַּתְּחִן־לוֹ לְהַעֲבִיר אֶת־רַעַת הָמָן הָאֲגָגִי וְאֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר חָשַׁב עַל־הַיְּהוּדִים: ד וַיּוֹשֶׁט הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר אֶת שֵׁרְבֹט הַזָּהָב וַתִּקֶּם אֶסְתֵּר וַתַּעֲמֹד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: ה וַתֹּאמַר אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב וְאִם־מִצָּאתִי חֵן לִפְנֵי וְכִשֶּׁר הַדָּבָר

proper in the King's opinion, and I be pleasing to him, let a decree be written to countermand those dispatches devised by Haman, the son of Hammedatha the Agagite, which he wrote ordering the destruction of the Jews who are in all the King's provinces. ⁶ For how can I bear to witness the disaster which will befall my people! How can I bear to witness the destruction of my relatives!"

⁷ Then King Ahasuerus said to Queen Esther and Mordechai the Jew, "Behold, I have given Haman's estate to Esther, and he has been hanged on the gallows because he plotted against the Jews." ⁸ You may write concerning the Jews whatever you desire, in the King's name, and seal it with the royal signet, for an edict which is written in the King's name and sealed with the royal signet may not be revoked." ⁹ So the King's secretaries were summoned at that time, on the twenty-third day of the third month, that is, the month of Sivan, and it was written exactly as Mordechai had dictated to the Jews and to the satraps, the governors and officials of the provinces from Hodu to Cush, a hundred and twenty-seven provinces, to each province in its own script, and each people in its own language, and to the Jews in their own script and language. ¹⁰ He wrote in the name of King Ahasuerus and sealed it with the King's signet. He sent letters by couriers on horseback, riders of swift mules bred of mares, ¹¹ to the effect that the King had permitted the Jews of every single city to organize and defend themselves; to destroy, slay, and exterminate every armed force of any people or province that threaten them, along with their children and women, and to plunder their possessions, ¹² on a single day in all the provinces of King Ahasuerus, namely, upon the thirteenth day of the twelfth month, that is, the month of Adar. ¹³ The contents of the document were to be promulgated in every province, and be published to all peoples so that the Jews should be ready on that day to avenge themselves on their enemies. ¹⁴ The couriers, riders of swift mules, went forth in urgent haste by order of the King, and the edict was distributed in Shushan the Capital.

¹⁵ Mordechai left the King's presence clad in royal apparel of turquoise and white with a large gold crown and a robe of fine linen and purple; then the city of Shushan was cheerful and glad. ¹⁶ The Jews had light and gladness, and joy and honor. ¹⁷ Likewise, in every province, and in every city, wherever the King's command and his decree reached, the Jews had gladness and joy, a feast and a holiday. Moreover, many from among the people of the land professed themselves Jews, for the fear of the Jews had fallen upon them.

⁹ **A**nd so, on the thirteenth day of the twelfth month, which is the month of Adar, when the King's command and edict were about to be enforced — on the very day that the enemies of the Jews expected to gain the upper hand over them — and it was turned about: The Jews gained the upper hand over their adversaries; ² the Jews organized themselves in their cities throughout all the provinces of King Ahasuerus,

לפני המלך וטובה אני בעיניו יכתב להשיב את הספרים מחשבת המן בן-המדתא האגגי אשר כתב לאבד את היהודים אשר בכל-מדינות המלך: וכי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר-ימצא את-עמי ואיככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי: והמלך אחשוורוש לאסתר המלכה ולמרדכי היהודי הזה בית-המן נתתי לאסתר ואתו תלו על-העץ על אשר-שלח ידו ביהודים [ביהודיים כ:] הוואתם כתבו על-היהודים כטוב בעיניכם בשם המלך וחתמו בטבעת המלך כי-כתב אשר-נכתב בשם-המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב: ויפקדו ספרי-המלך בעת-ההיא בחדש השלישי הוא-חדש סיון בשלושה ועשרים בו ויכתב בכל-אשר-צוה מרדכי אל-היהודים ואל האחשדרפנים והפחות ושרי המדינות אשר מהדו ועד-כוש שבע ועשרים ומאה מדינה מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשנו ואל-היהודים ככתבם וכלשונם: ויכתב בשם המלך אחשוורוש ויחתם בטבעת המלך וישלח ספרים ביד הרצים בסוסים רכבי הרכש האחשדרפנים בני הרמכים: אשר נתן המלך ליהודים אשר בכל-עיר ועיר להקהל ולקמץ על-נפשם להשמיר ולהרג ולאבד את-כל-חיל עם ומדינה הצרים אתם טף ונשים ושללם לבז: וביום אחד בכל-מדינות המלך אחשוורוש בשלושה עשר לחדש שנים-עשר הוא-חדש אדר: ופתשגן הכתב לזנות דת בכל-מדינה ומדינה גלוי לכל-העמים ולהיות היהודים עתידים [היהודיים עתודים כ:] ליום הזה להנקם מאיביהם: הרצים רכבי הרכש האחשדרפנים יצאו מבבלים ודחפים בדבר המלך והדת נתנה בשושן הבירה: ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בויץ וארגמן והעיר שושן צהלה ושמחה: ליהודים היתה אורה ושמחה וששן ויקר: ובכל-מדינה ומדינה ובכל-עיר ועיר מקום אשר דבר-המלך ודתו מגיע שמחה וששון ליהודים משמה ויום טוב ורבים מעמי הארץ מתייהדים כי-נפל פחד-היהודים עליהם: ושבנים-עשר לחדש הוא-חדש אדר בשלושה עשר יום בו אשר הגיע דבר-המלך ודתו להעשות ביום אשר שכרו איבי היהודים לשלול בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשנאייהם: בנקלה היהודים בעריהם בכל-מדינות המלך אחשוורוש

to attack those who sought their hurt; and no one stood in their way, for fear of them had fallen upon all the peoples. ³ Moreover, all the provincial officials, satraps, and governors and those that conduct the King's affairs deferred to the Jews because the fear of Mordechai had fallen upon them. ⁴ For Mordechai was now preeminent in the royal palace and his fame was spreading throughout all the provinces, for the man Mordechai grew increasingly greater. ⁵ And the Jews struck at all their enemies with the sword, slaughtering, and annihilating; they treated their enemies as they pleased. ⁶ In Shushan the Capital, the Jews slew and annihilated five hundred men, ⁷ including and Parshandatha and Dalphon and Aspatha and Poratha and Adalia and Aridatha and Parmashta and Arisai and Aridai and Vaizatha ¹⁰ the ten sons of Haman, son of Hammedasa, the Jews' enemy; but they did not lay their hand on the spoils.

¹¹ That same day the number of those killed in Shushan the Capital was reported to the King. ¹² The King said to Queen Esther, "In Shushan the Capital the Jews have slain and annihilated five hundred men as well as the ten sons of Haman; what must they have done in the rest of the King's provinces! What is your request now? It shall be granted you. What is your petition further? It shall be fulfilled." ¹³ Esther replied, "If it pleases His Majesty, allow the Jews who are in Shushan to act tomorrow as they did today, and let Haman's ten sons be hanged on the gallows." ¹⁴ The King ordered that this be done. A decree was distributed in Shushan, and they hanged Haman's ten sons. ¹⁵ The Jews that were in Shushan assembled again on the fourteenth day of the month of Adar; and slew three hundred men in Shushan; but they did not lay their hand on the spoils.

¹⁶ The rest of the Jews throughout the King's provinces organized and defended themselves gaining relief from their foes, slaying seventy-five thousand of their enemies — but they did not lay their hand on the spoils. ¹⁷ That was the thirteenth day of the month of Adar; and they gained relief on the fourteenth day, making it a day of feasting and gladness. ¹⁸ But the Jews that were in Shushan assembled on both the thirteenth and fourteenth, and they gained relief on the fifteenth, making it a day of feasting and gladness. ¹⁹ That is why Jewish villagers who live in unwallied towns celebrate the

לִשְׁלַח יָד בַּמִּבְקָשִׁי רָעָתָם וְאִישׁ לֹא-עָמַד לִפְנֵיהֶם כִּי-נָפַל פָּחַדָם עַל-כָּל-הָעַמִּים: וְכָל-שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וְהָאֲחֻשְׁרָפָנִים וְהַפָּחוֹת וְעָשִׂי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ מִנְשָׂאִים אֶת-הַיְּהוּדִים כִּי-נָפַל פָּחַד-מֶרְדֵּכִי עֲלֵיהֶם: וְכִי-גָדוֹל מֶרְדֵּכִי בְּבֵית הַמֶּלֶךְ וְשִׁמְעוֹ הוֹלֵךְ בְּכָל-הַמְּדִינוֹת כִּי-הָאִישׁ מֶרְדֵּכִי הוֹלֵךְ וְגָדוֹל: וַיַּכּוּ הַיְּהוּדִים בְּכָל-אִיְבֵיהֶם מִכַּת-חֶרֶב וְהָרֵג וְאֶבְרָן וַיַּעֲשׂוּ בְשׁוֹנְאֵיהֶם כְּרָצוֹנָם: וּבִשְׁוֹשָׁן הַבִּירָה הָרְגוּ הַיְּהוּדִים וְאֶבְרַח חֲמֵשׁ מֵאוֹת אִישׁ: פֶּרֶשְׁנֶהְתָּ וְדַלְפֹּן אֲסַפְתָּא: פּוֹרְתָא אֲדַלְיָא אֲרִידְתָּא: פַּרְמַשְׁתָּא אֲרִיסִי אֲרִידִי וַיָּתָא: בְּנֵי הַמֶּן בֶּן-הַמֶּרְתָּא צָרַר הַיְּהוּדִים הָרְגוּ וּבִבְזָה לֹא שָׁלְחוּ אֶת-יָרֵם: י' בְּיוֹם הַהוּא בָּא מִסְפֵּר הַהֲרוּגִים בְּשׁוֹשָׁן הַבִּירָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: י"ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר הַמֶּלֶכָה בְּשׁוֹשָׁן הַבִּירָה הָרְגוּ הַיְּהוּדִים וְאֶבְרַח חֲמֵשׁ מֵאוֹת אִישׁ וְאֵת עֲשֶׂרֶת בְּנֵי-הַמֶּן בְּשֶׁאֶר מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ מֶה עָשׂוּ וּמֶה-שְׂאֵלְתָּ וַיִּנָּתֶן לָהּ וּמֶה-בִּקְשָׁתָּ עוֹר וְתַעֲשׂ: י"ג וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִם-עַל-הַמֶּלֶךְ טוֹב יִנָּתֶן גַּם-מָחָר לַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּשׁוֹשָׁן לַעֲשׂוֹת כִּכָּרְת הַיּוֹם וְאֵת עֲשֶׂרֶת בְּנֵי-הַמֶּן יִתְּלוּ עַל-הָעֵץ: י"ד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת כֹּן וְתִנָּתֶן דָּת בְּשׁוֹשָׁן וְאֵת עֲשֶׂרֶת בְּנֵי-הַמֶּן תָּלוּ: ט"ו וַיִּקְהֲלוּ הַיְּהוּדִים [הַיְּהוּדִים כ'] אֲשֶׁר-בְּשׁוֹשָׁן גַּם בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ אֲרִר וַיַּהֲרֹגוּ בְּשׁוֹשָׁן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ וּבִבְזָה לֹא שָׁלְחוּ אֶת-יָרֵם: ט"ז וּשְׂאֵר הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּמְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ נִקְהָלוּ וְעָמַד עַל-נַפְשָׁם וְנוֹחַ מֵאִיְבֵיהֶם וְהָרֹג בְּשׁוֹנְאֵיהֶם חֲמֵשָׁה וּשְׁבָעִים אָלֶף וּבִבְזָה לֹא שָׁלְחוּ אֶת-יָרֵם: י"ח בְּיוֹם-שְׁלֹשָׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ אֲרִר וְנוֹחַ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוֹ וַעֲשָׂה אֹתוֹ יוֹם מִשְׁתֵּה וְשִׂמְחָה: י"ט וְהַיְּהוּדִים [וְהַיְּהוּדִים כ'] אֲשֶׁר-בְּשׁוֹשָׁן נִקְהָלוּ בְּשִׁלְשָׁה עָשָׂר בּוֹ וּבְאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוֹ וְנוֹחַ בְּחֲמֵשָׁה עָשָׂר בּוֹ וַעֲשָׂה אֹתוֹ יוֹם מִשְׁתֵּה וְשִׂמְחָה: כ' עַל-כֵּן הַיְּהוּדִים הַפְּרוּזִים [הַפְּרוּזִים כ'] הַיּוֹשְׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרוּזוֹת עוֹשִׂים אֶת יוֹם

fourteenth day of the month of Adar as an occasion of gladness and feasting, for holiday-making and for sending delicacies to one another.

²⁰ Mordechai recorded these events and sent letters to all the Jews throughout the provinces of King Ahasuerus, near and far, ²¹ charging them that they should observe annually the fourteenth and fifteenth day of Adar, ²² as the days on which the Jews gained relief from their enemies, and the month which had been transformed for them from one of sorrow to gladness, and from mourning to festivity. They were to observe them as days of feasting and gladness, and for sending delicacies to one another, and gifts to the poor. ²³ The Jews undertook to continue the practice they had begun, just as Mordechai had prescribed to them.

²⁴ For Haman, the son of Hammedatha the Agagite, enemy of all the Jews, had plotted to destroy the Jews and had cast a pur (that is, the lot) to terrify and destroy them: ²⁵ but when she appeared before the King, he commanded by means of letters that the wicked scheme, which [Haman] had devised against the Jews, should recoil on his own head; and they hanged him and his sons on the gallows. ²⁶ That is why they called these days "Purim" from the word "pur." Therefore, because of all that was written in this letter, and because of what they had experienced, and what has happened to them, ²⁷ the Jews confirmed and undertook upon themselves, and their posterity, and upon all who might join them, to observe these two days, without fail, in the manner prescribed, and at the proper time each year. ²⁸ Consequently, these days should be remembered and celebrated by every single generation, family, province, and city; and these days of Purim should never cease among the Jews, nor shall their remembrance perish from their descendants.

²⁹ Then Queen Esther, daughter of Abihail, and Mordechai the Jew, wrote with full authority to ratify this second letter of Purim. ³⁰ Dispatches were sent to all the Jews, to the hundred and twenty-seven provinces of the kingdom of Ahasuerus — with words of peace and truth — ³¹ to establish these days of Purim on their proper dates just as Mordechai the Jew and Queen Esther had enjoined them, and as they had undertaken upon themselves and their posterity the matter of the fasts and their lamentations. ³² Esther's ordinance validated these regulations for Purim; and it was recorded in the book.

¹⁰ ¹ King Ahasuerus levied taxes on both the mainland and the islands. ² All his mighty and powerful acts, and a full account of the greatness of Mordechai, whom the King had promoted, are recorded in the book of chronicles of the Kings of Media and Persia. ³ For Mordechai the Jew was viceroy to King Ahasuerus; he was a great man among the Jews, and found favor with the multitude of his brethren; he sought the good of his people and was concerned for the welfare of all his posterity.

אַרְבַּעַ עָשָׂר לַחֹדֶשׁ אֲחֵר שְׁמִיחָה וּמִשְׁתָּה וַיּוֹם טוֹב וּמִשְׁלֹחַ מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ: כִּי־כָתַב מֶרְדֳּכָי אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל־כָּל־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל־מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אַחֲשֻׁרוּשׁ הַקְּרוּבִים וְהַרְחוּקִים: כֹּאֲ לָקִים עֲלֵיהֶם לְהִיּוֹת עֲשִׂים אֶת יוֹם אַרְבַּעַ עָשָׂר לַחֹדֶשׁ אֲחֵר וְאֵת יוֹם־חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל־שָׁנָה וּשְׁנָה: כִּי־בָיִמִים אֲשֶׁר־נָחֻוּ בָהֶם הַיְּהוּדִים מֵאוֹיְבֵיהֶם וּהַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר נִהְפָּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מִשְׁתָּה וּשְׁמִיחָה וּמִשְׁלֹחַ מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמִתְּנוּת לְאֲבִיּוֹנִים: כִּי־קִבֵּל הַיְּהוּדִים אֶת אֲשֶׁר־הִחֲלוּ לַעֲשׂוֹת וְאֵת אֲשֶׁר־כָּתַב מֶרְדֳּכָי אֲלֵיהֶם: כִּי־כִי הָמָן בֶּן־הַמֶּדְתָּא הָאֲגָגִי צָרַר כָּל־הַיְּהוּדִים חֹשֶׁב עַל־הַיְּהוּדִים לְאַבְדָּם וְהַפֵּל פֹּהר הוּא הַגּוֹרֵל לְהִמָּם וּלְאַבְדָּם: כִּי־וּבְבֹאָהּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אָמַר עַם־הַסֹּפֶר יָשׁוּב מִחֲשַׁבְתּוֹ הִרְעָה אֲשֶׁר־חֹשֶׁב עַל־הַיְּהוּדִים עַל־רָאשׁוֹ וְתָלוּ אֹתוֹ וְאֵת־בָּנָיו עַל־הָעֵץ: כִּי־עַל־כֵּן קָרָאוּ לַיָּמִים הָאֵלֶּה פּוּרִים עַל־שֵׁם הַפּוּר עַל־כֵּן עַל־כָּל־דְּבָרֵי הָאֲגִירָה הַזֹּאת וּמֵה־רָאוּ עַל־כָּכָה וּמֵה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם: כִּי־קִיְמוּ וְקִבְּלוּ הַיְּהוּדִים | עֲלֵיהֶם | וְעַל־זֶרַעַם וְעַל כָּל־הַנְּלוּיִם עֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲבֹר לְהִיּוֹת עֲשִׂים אֶת־שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה בְּכַתְּבָם וּכְזִמָּם בְּכָל־שָׁנָה וּשְׁנָה: כִּי־וְהִיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים בְּכָל־דּוֹר וְדוֹר מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה מְדִינָה וּמְדִינָה וְעִיר וְעִיר וַיְמִי הַפּוּרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעֲבֹרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים וְזָכְרָם לֹא־יִסְוֶה מִזֶּרַעַם: כִּי־וְלִכְתָּב אֶסְתֵּר

הַמֶּלֶכָה בַּת־אֲבִיחַיִל וּמֶרְדֳּכָי הַיְּהוּדִי אֶת־כָּל־תִּקְוָה לָקִים אֶת אֲגִירָת הַפָּרִים הַזֹּאת הַשְּׁנִית: וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל־כָּל־הַיְּהוּדִים אֶל־שִׁבְעַ וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה מַלְכוּת אַחֲשֻׁרוּשׁ דְּבָרֵי שְׁלוֹם וְאַמֻּת: כֹּאֲ לָקִים אֶת־יְמֵי הַפָּרִים הָאֵלֶּה בְּזִמְנֵיהֶם כְּאֲשֶׁר קִים עֲלֵיהֶם מֶרְדֳּכָי הַיְּהוּדִי וְאַסְתֵּר הַמֶּלֶכָה וּכְאֲשֶׁר קִיְמוּ עַל־נַפְשָׁם וְעַל־זֶרַעַם דְּבָרֵי הַצּוּמוֹת וְנַעֲקָתָם: כִּי־וּמֵאֲמַר אֶסְתֵּר קִים דְּבָרֵי הַפָּרִים הָאֵלֶּה וְנִכְתַּב בַּסֵּפֶר: יֵאֱמָר הַמֶּלֶךְ אַחֲשֻׁרוּשׁ:

[אֲחֻשְׁרֻשׁ כִּי] | מִסַּע עַל־הָאָרֶץ וְאֵי הָיִם: כִּי־כָל־מַעֲשֵׂה תִקְפוֹ וּגְבוּרָתוֹ וּפְרָשֶׁת גְּדֻלַּת מֶרְדֳּכָי אֲשֶׁר גָּדְלוּ הַמֶּלֶךְ הַלּוֹא־הֶם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי מְדִי וּפָרְס: כִּי | מֶרְדֳּכָי הַיְּהוּדִי מִשְׁנֵה לְמֶלֶךְ אַחֲשֻׁרוּשׁ וְגָדְלוֹ לַיְּהוּדִים וְרָצִיו לְרַב אֲחִיו דָּרֵשׁ טוֹב לַעֲמֹ וְדָבָר שְׁלוֹם לְכָל־זֶרַעוֹ:

After the Megillah reading, each member of the congregation recites the following blessing.

[This blessing is not recited unless a minyan is present for the reading.]

Blessed are You, HASHEM, our God, King of the universe, (the God) Who takes up our grievance, judges our claim, avenges our wrong; Who brings just retribution upon all enemies of our soul and exacts vengeance for us from our foes. Blessed are You, HASHEM, Who exacts vengeance for His people Israel from all their foes, the God Who brings salvation.

After the nighttime Megillah reading, the following two paragraphs are recited.

After the daytime reading, only the second paragraph is recited.

- א Who balked the counsel of the nations and annulled the designs of the cunning,
- ב When a wicked man stood up against us, a wantonly evil branch of Amalek's offspring.
- ג Haughty with his wealth he dug himself a grave, and his very greatness snared him in a trap.
- ד Fancying to trap, he became entrapped; attempting to destroy, he was swiftly destroyed.
- ה Haman showed his forebears' enmity, and aroused the brotherly hate of Esau on the children.
- ו He would not remember Saul's compassion, that through his pity of Agag the foe was born.
- ז The wicked one conspired to cut away the righteous, but the impure was trapped in the pure one's hands.
- ח Kindness overcame the father's error, and the wicked one piled sin on sins.
- ט In his heart he hid his cunning thoughts, and devoted himself to evildoing.
- י He stretched his hand against God's holy ones, he spent his silver to destroy their memory.
- יא When Mordechai saw the wrath commence, and Haman's decrees be issued in Shushan,
- יב He put on sackcloth and bound himself in mourning, decreed a fast and sat on ashes:
- יג 'Who would arise to atone for error, to gain forgiveness for our ancestors' sins?'
- יד A blossom bloomed from a lulav branch — behold! Hadassah stood up to arouse the sleeping.
- טו His servants hastened Haman, to serve him wine of serpent's poison.
- טז He stood tall through his wealth and toppled through his evil — he built the gallows on which he was hung.
- יז The earth's inhabitants opened their mouths, for Haman's lot became our Purim,
- יח The righteous man was saved from the wicked's hand; the foe was substituted for him.
- יט They undertook to establish Purim, to rejoice in every single year.
- כ You noted the prayer of Mordechai and Esther; Haman and his sons You hung on the gallows.

The following is recited after both Megillah readings.

- ש The rose of Jacob was cheerful and glad, when they jointly saw Mordechai robed in royal blue.
 - ס You have been their eternal salvation, and their hope throughout generations.
- To make known that all who hope in You will not be shamed; nor ever be humiliated, those taking refuge in You. Accursed be Haman who sought to destroy me, blessed be Mordechai the Yehudi. Accursed be Zeresh the wife of my terrorizer, blessed be Esther [who sacrificed] for me — and Charvonah, too, be remembered for good.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הוֹדוּ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, (הָאֵל) הָרֵב אֶת רִיבֵנוּ, וְהָדִין אֶת דִּינֵנוּ, וְהַנּוֹקֵם אֶת נַקְמָתֵנוּ, וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּלָ לְכָל אֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ, וְהַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הוֹדוּ, הַנִּפְרָע לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִכָּל צָרֵיהֶם, הָאֵל הַמוֹשִׁיעַ.

אֲשֶׁר הֵנִיא עֲצַת גּוֹיִם, וַיִּפֹּר מִחֲשָׁבוֹת עָרוּמִים. בָּקוּם עָלֵינוּ אָדָם רָשָׁע, נָצַר וְדוֹן, מִזֵּרַע עַמְלֵק. גָּאָה בַּעֲשָׂרוֹ, וְכָרָה לוֹ בּוֹר, וַיִּגְדַּלְתוּ יִקְשָׁה לוֹ לָכֶד. דָּמָה בְּנַפְשׁוֹ לְלָכֶד, וְנִלְכַּד, בָּקָשׁ לְהַשְׁמִיד, וְנִשְׁמַד מִהֲרָה. הָמָן הוֹדִיעַ אֵיבָת אֲבוֹתָיו, וְעוֹרֵר שָׂנְאָת אֲחִים לְבָנִים. וְלֹא זָכַר רַחֲמֵי שְׂאוּל, כִּי בְּחֻמְלָתוֹ עַל אֲגָג נוֹלַד אוֹיֵב. זָמַם רָשָׁע לְהַכְרִית צַדִּיק, וְנִלְכַּד טָמֵא, בִּידֵי טְהוֹר. חֲסֵד גָּבַר עַל שִׁגְגַּת אָב, וְרָשָׁע הוֹסִיף חֲטָא עַל חֲטָאָיו. טָמֵן בִּלְבוֹ מִחֲשָׁבוֹת עָרוּמִי, וַיִּתְמַכֵּר לַעֲשׂוֹת רָעָה. יוֹדוּ שְׁלַח בְּקָדוּשֵׁי אֵל, בִּסְפוֹ נֶתַן לְהַכְרִית זָכָרָם. כָּרְאוֹת מִרְדֵּכִי, כִּי יֵצֵא קָצֶף, וְדָתִי הָמָן נִתְּנוּ בְּשׁוֹשָׁן. לְבַשׁ שֵׁק וְקֶשֶׁר מִסְפֵּד, וְגֹזֵר צוּם, וַיָּשֻׁב עַל הָאִפָּר. מִי זֶה יַעֲמֵד לְכַפֵּר שִׁגְגָה, וְלִמְחֹל חֲטָאת עוֹן אֲבוֹתֵינוּ. נֶץ פָּרַח מְלוּלָב, הֵן הִדְסָה עֲמָדָה לְעוֹרֵר יְשָׁנִים. סְרִיסְיָה הִבְהִילוֹ לְהִמָּן, לְהַשְׁקוֹתוֹ יַיִן חֲמַת תְּגִינִים. עָמַד בַּעֲשָׂרוֹ, וְנִפְלַ בְּרָשָׁעוֹ, עָשָׂה לוֹ עֵץ, וְנִתְּלָה עָלָיו. פִּיהֶם פִּתְחוּ, כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֶל, כִּי פוֹר הָמָן נִהַפֵּף לְפוֹרְנוֹ. צַדִּיק נִחְלַץ מִיַּד רָשָׁע, אוֹיֵב נֶתַן תַּחַת נַפְשׁוֹ. קִיָּמוֹ עֲלֵיהֶם, לַעֲשׂוֹת פּוּרִים, וְלִשְׁמֵחַ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. רָאִיתָ אֶת תַּפְלַת מִרְדֵּכִי וְאַסְתֵּר, הָמָן וּבָנָיו עַל הָעֵץ תְּלִיתִי.

שׁוֹשַׁנָּת יַעֲקֹב צִהְלָה וְשִׁמְחָה, בְּרֵאוֹתָם יַחַד תִּכְלַת מִרְדֵּכִי. תְּשׁוּעָתָם הָיִיתָ לְנִצָּחַ, וְחֻקְתָּם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר. לְהוֹדִיעַ, שְׁכָל קְנוֹף לֹא יִבָּשׁ, וְלֹא יִכְלָמוּ לְנִצָּחַ כָּל הַחוֹסִים בָּךְ. אֲרוּר הָמָן, אֲשֶׁר בָּקָשׁ לְאַבְדִּי, בְּרוּךְ מִרְדֵּכִי הַיְּהוּדִי. אֲרוּרָה זֵרֶשׁ, אִשְׁתִּי מִפְּחִידִי, בְּרוּכָה אִסְתֵּר בַּעֲדִי, וְגַם חֲרֻבוֹנָה זְכוֹר לְטוֹב.

SHIR HASHIRIM/SONG OF SONGS / שיר השירים

(The translation presented here is allegorical, based on *Rashi's* Commentary.)

1 ¹ The song that excels all songs dedicated to God, Him to Whom peace belongs. ² Communicate Your innermost wisdom to me again in loving closeness, for Your friendship is dearer than all earthly delights. ³ Like the scent of goodly oils is the spreading fame of Your great deeds; Your very name is Flowing Oil, therefore have nations loved You.

[ISRAEL IN EXILE TO GOD:] ⁴ Upon perceiving a mere hint that You wished to draw me, we rushed with perfect faith after You into the Wilderness. The King brought me into His cloud-pillared chamber; whatever our travail we shall always be glad and rejoice in Your Torah. We recall Your love more than earthly delights, unrestrainedly do they love You.

[ISRAEL TO THE NATIONS:] ⁵ Though I am black with sin, I am comely with virtue, O nations who are destined to ascend to Jerusalem; though sullied as the tents of Kedar, I will be immaculate as the draperies of Him to Whom peace belongs. ⁶ Do not view me with contempt despite my swarthy skin, for it is but the sun which has glared upon me. The alien children of my mother were incensed with me and made me a keeper of the vineyards of idols, but the vineyard of my own true God I did not keep.

[ISRAEL TO GOD:] ⁷ Tell me, You Whom my soul loves: Where will You graze Your flock? Where will You rest them under the fiercest sun of harshest Exile? Why shall I be like one veiled in mourning among the flocks of Your fellow shepherds?

[GOD RESPONDS TO ISRAEL:] ⁸ If you know not where to graze, O fairest of nations, follow the footsteps of the sheep — your forefathers who traced a straight, unswerving path after My Torah. Then you can graze your tender kids even among the dwellings of foreign shepherds. ⁹ With My mighty steeds who battled Pharaoh's riders I revealed that you are My beloved. ¹⁰ Your cheeks are lovely with rows of gems, your neck with necklaces — My gifts to you from the splitting sea, ¹¹ by inducing Pharaoh to engage in pursuit, to add circlets of gold to your spangles of silver.

[ISRAEL ABOUT GOD:] ¹² While the King was yet at Sinai my malodorous deed gave forth its scent as my Golden Calf defiled the covenant. ¹³ But my Beloved responded with a bundle of myrrh — the fragrant atonement of erecting a Tabernacle where His Presence would dwell amid the Holy Ark's staves. ¹⁴ Like a cluster of henna in En-gedi vineyards has my Beloved multiplied His forgiveness to me. ¹⁵ He said, 'I forgive you, My friend, for you are lovely in deed and lovely in resolve. The righteous among you are loyal as a dove.'

[ISRAEL TO GOD:] ¹⁶ It is You Who are lovely, my Beloved, so pleasant that You pardoned my sin enabling our Temple to make me ever fresh. ¹⁷ The beams of our House are cedar, our panels are cypress.

2 ¹ I am but a rose of Sharon, even an ever-fresh rose of the valleys.

[GOD TO ISRAEL:] ² Like the rose maintaining its beauty among the thorns, so is My faithful beloved among the nations.

[ISRAEL REMINISCES ...:] ³ Like the fruitful, fragrant apple tree among the barren trees of the forest, so is my Beloved among the gods.

Shir HaShirim / Song of Songs

Without question, King Solomon's Song of Songs, *Shir HaShirim*, is one of the most difficult books of Scripture — not because it is so hard to understand but because it is so easy to misunderstand. Not only is it a love song, it is a love song of uncommon passion. No other book seems to be so out of place among the twenty-four books of prophecy and sacred spirit. Nevertheless, one of the greatest and holiest of all the Sages of the Talmud, Rabbi Akiva, said, 'All of the songs [of Scripture] are holy, but *Shir HaShirim* is holy of holies.' How is a 'love song' holy?

This question is perplexing only if *Shir HaShirim* is taken literally, but neither the Sages nor the commentators take it so. The Song is an allegory. It is the duet of love between God and Israel. Its verses are so saturated with meaning that nearly every one of

א שיר השירים אשר לשלמה: ב ישלגני משקיות פיהו כִּי־טובים רדיך מיני: ג לריח שמניך טובים שמן תורק שמך על־כן עלמות אהבוה: ד משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך נזכרה רדיך מיני מישרים אהבוה: ה שחורה אני ונאנה בנות ירושלים באהלי קדר פיריעות שלמה: ו אל־תראני שאני שחרחרת ששופתני השמש בני אמי נחרו־בי שמי נטרה את־הפרמים כרמי שלי לא נטרתי: ז הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרפיץ בצהרים שלמה אהיה בעטלה על עררי חבריך: ח אם־לא תדעי לך היפה בנשים צאי־לך בעקבי הצאן ורעי את־גדיתיך על משכנות הרעים: ט לססתי ברכבי פרעה דמיתך רעיתי: ינאו לחיך בתרים צנאך בחרונים: יא תורי זהב געשה־לך עם נקדות הכסף: יב עד־שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו: יג צרור המר יודי לי בין שדי לזין: יד אשכל הכפר יודי לי בכרמי עין גדי: טו הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים: טז הנך יפה דודי אף נעים אף־ערשנו רעננה: יז קרות בתינו ארזים רהיטנו [רהיטנו כ:] ברוחים: כ א אני חבצלת השרון שושנת העמקים: כב שושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות: כג תפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים

ה שחורה אני ונאנה בנות ירושלים באהלי קדר פיריעות שלמה: ו אל־תראני שאני שחרחרת ששופתני השמש בני אמי נחרו־בי שמי נטרה את־הפרמים כרמי שלי לא נטרתי: ז הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרפיץ בצהרים שלמה אהיה בעטלה על עררי חבריך: ח אם־לא תדעי לך היפה בנשים צאי־לך בעקבי הצאן ורעי את־גדיתיך על משכנות הרעים: ט לססתי ברכבי פרעה דמיתך רעיתי: ינאו לחיך בתרים צנאך בחרונים: יא תורי זהב געשה־לך עם נקדות הכסף: יב עד־שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו: יג צרור המר יודי לי בין שדי לזין: יד אשכל הכפר יודי לי בכרמי עין גדי: טו הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים: טז הנך יפה דודי אף נעים אף־ערשנו רעננה: יז קרות בתינו ארזים רהיטנו [רהיטנו כ:] ברוחים: כ א אני חבצלת השרון שושנת העמקים: כב שושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות: כג תפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים

ה שחורה אני ונאנה בנות ירושלים באהלי קדר פיריעות שלמה: ו אל־תראני שאני שחרחרת ששופתני השמש בני אמי נחרו־בי שמי נטרה את־הפרמים כרמי שלי לא נטרתי: ז הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרפיץ בצהרים שלמה אהיה בעטלה על עררי חבריך: ח אם־לא תדעי לך היפה בנשים צאי־לך בעקבי הצאן ורעי את־גדיתיך על משכנות הרעים: ט לססתי ברכבי פרעה דמיתך רעיתי: ינאו לחיך בתרים צנאך בחרונים: יא תורי זהב געשה־לך עם נקדות הכסף: יב עד־שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו: יג צרור המר יודי לי בין שדי לזין: יד אשכל הכפר יודי לי בכרמי עין גדי: טו הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים: טז הנך יפה דודי אף נעים אף־ערשנו רעננה: יז קרות בתינו ארזים רהיטנו [רהיטנו כ:] ברוחים: כ א אני חבצלת השרון שושנת העמקים: כב שושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות: כג תפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים

ה שחורה אני ונאנה בנות ירושלים באהלי קדר פיריעות שלמה: ו אל־תראני שאני שחרחרת ששופתני השמש בני אמי נחרו־בי שמי נטרה את־הפרמים כרמי שלי לא נטרתי: ז הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרפיץ בצהרים שלמה אהיה בעטלה על עררי חבריך: ח אם־לא תדעי לך היפה בנשים צאי־לך בעקבי הצאן ורעי את־גדיתיך על משכנות הרעים: ט לססתי ברכבי פרעה דמיתך רעיתי: ינאו לחיך בתרים צנאך בחרונים: יא תורי זהב געשה־לך עם נקדות הכסף: יב עד־שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו: יג צרור המר יודי לי בין שדי לזין: יד אשכל הכפר יודי לי בכרמי עין גדי: טו הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים: טז הנך יפה דודי אף נעים אף־ערשנו רעננה: יז קרות בתינו ארזים רהיטנו [רהיטנו כ:] ברוחים: כ א אני חבצלת השרון שושנת העמקים: כב שושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות: כג תפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים

ה שחורה אני ונאנה בנות ירושלים באהלי קדר פיריעות שלמה: ו אל־תראני שאני שחרחרת ששופתני השמש בני אמי נחרו־בי שמי נטרה את־הפרמים כרמי שלי לא נטרתי: ז הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרפיץ בצהרים שלמה אהיה בעטלה על עררי חבריך: ח אם־לא תדעי לך היפה בנשים צאי־לך בעקבי הצאן ורעי את־גדיתיך על משכנות הרעים: ט לססתי ברכבי פרעה דמיתך רעיתי: ינאו לחיך בתרים צנאך בחרונים: יא תורי זהב געשה־לך עם נקדות הכסף: יב עד־שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו: יג צרור המר יודי לי בין שדי לזין: יד אשכל הכפר יודי לי בכרמי עין גדי: טו הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים: טז הנך יפה דודי אף נעים אף־ערשנו רעננה: יז קרות בתינו ארזים רהיטנו [רהיטנו כ:] ברוחים: כ א אני חבצלת השרון שושנת העמקים: כב שושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות: כג תפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים

ה שחורה אני ונאנה בנות ירושלים באהלי קדר פיריעות שלמה: ו אל־תראני שאני שחרחרת ששופתני השמש בני אמי נחרו־בי שמי נטרה את־הפרמים כרמי שלי לא נטרתי: ז הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרפיץ בצהרים שלמה אהיה בעטלה על עררי חבריך: ח אם־לא תדעי לך היפה בנשים צאי־לך בעקבי הצאן ורעי את־גדיתיך על משכנות הרעים: ט לססתי ברכבי פרעה דמיתך רעיתי: ינאו לחיך בתרים צנאך בחרונים: יא תורי זהב געשה־לך עם נקדות הכסף: יב עד־שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו: יג צרור המר יודי לי בין שדי לזין: יד אשכל הכפר יודי לי בכרמי עין גדי: טו הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים: טז הנך יפה דודי אף נעים אף־ערשנו רעננה: יז קרות בתינו ארזים רהיטנו [רהיטנו כ:] ברוחים: כ א אני חבצלת השרון שושנת העמקים: כב שושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות: כג תפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים

ה שחורה אני ונאנה בנות ירושלים באהלי קדר פיריעות שלמה: ו אל־תראני שאני שחרחרת ששופתני השמש בני אמי נחרו־בי שמי נטרה את־הפרמים כרמי שלי לא נטרתי: ז הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרפיץ בצהרים שלמה אהיה בעטלה על עררי חבריך: ח אם־לא תדעי לך היפה בנשים צאי־לך בעקבי הצאן ורעי את־גדיתיך על משכנות הרעים: ט לססתי ברכבי פרעה דמיתך רעיתי: ינאו לחיך בתרים צנאך בחרונים: יא תורי זהב געשה־לך עם נקדות הכסף: יב עד־שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו: יג צרור המר יודי לי בין שדי לזין: יד אשכל הכפר יודי לי בכרמי עין גדי: טו הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים: טז הנך יפה דודי אף נעים אף־ערשנו רעננה: יז קרות בתינו ארזים רהיטנו [רהיטנו כ:] ברוחים: כ א אני חבצלת השרון שושנת העמקים: כב שושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות: כג תפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים

In His shade I delighted and there I sat, and the fruit of His Torah was sweet to my palate. ⁴ He brought me to the chamber of Torah delights and clustered my encampments about Him in love. ⁵ I say to Him, 'Sustain me in exile with dainty cakes, spread fragrant apples about me to comfort my dispersion — for, bereft of Your Presence, I am sick with love.' ⁶ With memories of His loving support in the desert, of His left hand under my head, of His right hand enveloping me.

[TURNS TO THE NATIONS:] ⁷ I adjure you, O nations who are destined to ascend to Jerusalem — for if you violate your oath you will become as defenseless as gazelles or hinds of the field — if you dare provoke God to hate me or disturb His love for me while He still desires it.

[THEN REMINISCES FURTHER:] ⁸ The voice of my Beloved! Behold — it came suddenly to redeem me, as if leaping over mountains, skipping over hills. ⁹ In His swiftmess to redeem me, my Beloved is like a gazelle or a young hart. I thought I would be forever alone, but behold! He was standing behind our wall, observing through the windows, peering through the lattices.

¹⁰ When He redeemed me from Egypt, my Beloved called out and said to me, 'Arise My love, My fair one, and go forth.' ¹¹ For the winter of bondage has passed, the deluge of suffering is over and gone. ¹² The righteous blossoms are seen in the land, the time of your song has arrived, and the voice of your guide is heard in the land. ¹³ The fig tree has formed its first small figs, ready for ascent to the Temple. The vines are in blossom, their fragrance declaring they are ready for libation. Arise, My love, My fair one, and go forth!

¹⁴ At the sea, He said to me, 'O My dove, trapped at the sea as if in the clefts of the rock, the concealment of the terrace. Show Me your prayerful gaze, let Me hear your supplicating voice, for your voice is sweet and your countenance comely.' ¹⁵ Then He told the sea, 'Seize for us the Egyptian foxes, even the small foxes who spoiled Israel's vineyards while our vineyards had just begun to blossom.'

¹⁶ My Beloved is mine, He fills all my needs and I seek from Him and none other. He grazes me in roselike bounty. ¹⁷ Until my sin blows His friendship away and sears me like the midday sun and His protection departs, my sin caused Him to turn away.

I say to him, 'My Beloved, You became like a gazelle or a young hart on the distant mountains.'

[ISRAEL TO THE NATIONS:] ³ **A**s I lay on my bed in the night of my desert travail, I sought Him Whom my soul loves. I sought Him but I found Him not, for He maintained His aloofness. ² I resolved to arise then, and roam through the city, in the streets and squares; that through Moses I would seek Him Whom my soul loved. I sought Him, but I found Him not. ³ They found me, Moses and Aaron, the watchmen patrolling the city. 'You have seen Him Whom my soul loves — what has He said?' ⁴ Scarcely had I departed from them when, in the days of Joshua, I found Him Whom my soul loves. I grasped Him, determined that my deeds would never again cause me to lose hold of Him, until I brought His Presence to the Tabernacle of my mother and to the chamber of the one who conceived me. ⁵ I adjure you, O nations who are destined to ascend to Jerusalem — for if you violate your oath you will become as defenseless as gazelles or hinds of the field — if you dare provoke God to hate me or disturb His love for me while He still desires it.

26:40). And they will recall the goodness which He promised for the End of Days.

The prophets frequently likened the relationship between God and Israel to that of a loving husband angered by a straying wife who betrayed him. Solomon composed *Shir HaShirim* in the form of that same allegory. It is a passionate dialogue between the husband [God] who still loves his exiled wife [Israel], and a 'vertible widow of a living husband' (II Samuel 20:3) who longs for her

בצל חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי: ה הביאני אל בית ה' ודגלו עלי אהבה: ה סמכוני באשיות רפדוני בתפוחים כירחולת אהבה אני: ו שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני: ו השבעתי אתכם בנות ירושלם בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה ער שתחפץ: ה קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות: ט דומה דודי לצבי או לעפר האילים הנה זה עומד אחר בתלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים: י ענה דודי ואמר לי קומי לך רעיתי יפתי ולבי לך: יא כיהנה הסתו עבר הגשם חלף הלך לו: יב הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו: יג התאנה חנטה פגיה והגפנים סמדר נתנו ריח קומי לך [לכי כ] רעיתי יפתי ולבי לך: יד יונתי בחגני הסלע בסתר הפרדה הראיני את מראיך השמיעיני את קולך כיקולך ערב ומראיך נאה: טו אחוז לנו שעלים שעלים קטנים מחבלים כרמים וכרמינו סמדר: טז דודי לי ואני לו הרעה בשושנים: יז ער שיפוח היום ונסו הצללים סב דמה לך דודי לצבי או לעפר האילים על הרי בתר: ג א על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי בקשתי ולא מצאתיו: ב אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים וברחבות אבקשה את שאהבה נפשי בקשתי ולא מצאתיו: ג מצאנו השמרים הסבבים בעיר את שאהבה נפשי ראינום כמעט שעברתי מהם ער שמצאתי את שאהבה נפשי אחותי ולא ארפנו ער שהביאתי אל בית אמי ואל חדר הורתי: ה השבעתי אתכם בנות ירושלם בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה ער שתחפץ: ו מי

husband and seeks to endeavor herself to him once more, as she recalls her youthful love for him and admits her guilt.

God, too, is 'afflicted by her afflictions' (Isaiah 63:9), and He recalls the kindness of her youth, her beauty, and her skillful deeds for which He loved her [Israel] so. He proclaimed that He has 'not afflicted her capriciously' (Lamentations 3:33), nor is she cast away permanently. For she is still His 'wife' and He her 'husband,' and He will yet return to her.

⁶ You nations have asked, 'Who is this ascending from the desert, its way secured and smoothed by palmlike pillars of smoke, burning fragrant myrrh and frankincense, of all the perfumer's powders?' ⁷ Behold the resting place of Him to Whom peace belongs, with sixty myriads of Israel's mighty encircling it. ⁸ All of them gripping the sword of tradition, skilled in the battle of Torah, each with his sword ready at his side, lest he succumb in the nights of exile. ⁹ A Tabernacle for His presence has the King to Whom peace belongs made of the wood of Lebanon. ¹⁰ Its pillars He made of silver, His resting place was gold, its suspended curtain was purple wool, its midst was decked with implements bespeaking love by the daughters of Jerusalem. ¹¹ Go forth and gaze, O daughters distinguished by loyalty to God, upon the King to Whom peace belongs adorned with the crown His nation made for Him, on the day His Law was given and He became one with Israel, and on the day His heart was gladdened by His Tabernacle's consecration.

[GOD TO ISRAEL:] ⁴ Behold, you are lovely, My friend, behold you are lovely, your very appearance radiates dovelike constancy. The most common sons within your encampments are as dearly beloved as the children of Jacob in the goatlike procession descending the slopes of Mount Gilead. ² Accountable in deed are your fiercest warriors like a well-numbered flock come up from the washing, all of them unblemished with no miscarriage of action in them.

³ Like the scarlet thread, guarantor of Rahab's safety, is the sincerity of your lips, and your word is unfeigned. As many as a pomegranate's seeds are the merits of your unworthiest within your modest veil. ⁴ As stately as the Tower of David is the site of your Sanhedrin built as a model to emulate, with a thousand shields of Torah armor hung upon it, all the disciple-filled quivers of the mighty. ⁵ Moses and Aaron, your two sustainers, are like two fawns, twins of the gazelle, who graze their sheep in roselike bounty.

⁶ Until My sunny benevolence was withdrawn from Shiloh and the protective shadows were dispersed by your sin. I will go to Mount Moriah and the hill of frankincense — ⁷ where you will be completely fair, My beloved, and no blemish will be in you.

⁸ With Me will you be exiled from the Temple, O bride, with Me from the Temple until you return; then to contemplate the fruits of your faith from its earliest beginnings from your first arrival at the summits of Senir and of Hermon, the lands of mighty Sihon and Og, as impregnable as dens of lions, and as mountains of leopards.

⁹ You captured My heart, My sister, O bride; you captured My heart with but one of your virtues, with but one of the precepts that adorn you like beads of a necklace resplendent. ¹⁰ How fair was your love in so many settings, My sister, O bride; so superior is your love to wine and your spreading fame to all perfumes.

¹¹ The sweetness of Torah drops from your lips, like honey and milk it lies under your tongue; your very garments are scented with precepts like the scent of Lebanon. ¹² As chaste as a garden locked, My sister, O bride; a spring locked up, a fountain sealed. ¹³ Your least gifted ones are a pomegranate orchard with luscious fruit; henna with nard; ¹⁴ nard and saffron, calamus and cinnamon, with all trees of frankincense, myrrh and aloes with all the chief spices; ¹⁵ purified in a garden spring, a well of waters alive and flowing clean from Lebanon.

¹⁶ Awake from the north and come from the south! Like the winds let My exiles return to My garden, let their fragrant goodness flow in Jerusalem.

[ISRAEL RESPONDS:] Let but my Beloved come to His garden and enjoy His precious people.

During the mid-nineteenth-century period of the most vicious Czarist persecutions of Jews, it was common for the leading rabbis to visit St. Petersburg to plead the case of their people with the Czar's ministers. During one of these visits a Russian official asked one of the rabbis how he could account for the many Aggadic tales

זאת עלה מן-המדבר עשן מקטרת מר ולבונה מכל אבקת רובל: והנה משתו שלשלה ששים גברים סביב לה מגברי ישראל: כלם אחזו חרב מלמרי מלחמה איש חרבו על-ירכו מפחד בלילות: טאפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון: עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרובו ארגמן תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים: יא צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה-לו אמו ביום חתנתו וביום שמחת לבו: דא הנה יפה רעיתי הנה יפה עיניך יונים מבער לצמתך שערך בעדר העזים שגלשו מהר גלעד: ב שנהך בעדר הקצובות שעלו מן-הרחצה שכלם מתאימות ושכלה אין בהם: ג בחוט השני שפתותיך ומדברך נאנה כפלח הרמון קתך מבער לצמתך: ו במגדל דוד צנאריך בני לתלפיות אלף המגן תלוי עליו כל שליטי הגברים: ה שני שדיך בשני עפרים תאומי צביה הרעים בשושנים: ו עד שיפוח היום ונסו הצללים אלך לי אל-הר המור ואל-גבעת הלבונה: ז כלך יפה רעיתי ומום אין בך: ח אתי מלכנון כלך אתי מלכנון תבואי תשורי: י מראש אמנה מראש שניר וחרמון ממענות אריות מהררי נמרים: ט לבבתני אחתי כלך לבבתני באחת [באחד ב] מעיניך באחד ענק מצורניה: י מה יפך דדיך אחתי כלך מה טבו דדיך מיין וריח שמניך מפל-בשמים: יא נפת תטפנה שפתותיך כלך דבש וחלב תחת לשונך וריח שלמתך בריח לבנון: יב גן ונעול אחתי כלך גל נעול מעין חתום: יג שלחיה פרדס רמונים עם פרי מגדים כפרים עם-נדרים: יד גרד וברכם קנה וקנמון עם כל-עצי לבונה מר ואהלות עם כל-ראשי בשמים: טו מעין גנים באר מים חיים ונזלים מן-לבנון: טז עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יזלו בשמיו יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו:

in the Talmud which were patently 'Inconceivable.'

The rabbi answered, 'You know very well that the Czar and his advisers have often planned decrees that would order the expulsion of the Jews. If God had not thwarted your plans, the decree would have been written and placed before the Czar for his signa-

[GOD REPLIES:] ⁵ **T**o your Tabernacle Dedication, My sister, O bride, I came as if to My garden. I gathered My myrrh with My spice from your princely incense; I accepted your unbidden as well as your bidden offerings to Me; I drank your libations pure as milk. Eat, My beloved priests! Drink and become God-intoxicated, O friends!

[ISRAEL REMINISCES REGRETFULLY:] ² I let my devotion slumber, but the God of my heart was awake! A sound! My Beloved knocks!

He said, 'Open your heart to Me, My sister, My love, My dove, My perfection; admit Me and My head is filled with dewlike memories of Abraham; spurn Me and I bear collections of punishing rains in exile-nights.'

³ And I responded, 'I have doffed my robe of devotion; how can I don it? I have washed my feet that trod Your path; how can I soil them?'

⁴ In anger at my recalcitrance, my Beloved sent forth His Hand from the portal in wrath, and my intestines churned with longing for Him. ⁵ I arose to open for my Beloved and my hands dripped myrrh of repentant devotion to Torah and God, and my fingers flowing with myrrh to remove the traces of my foolish rebuke from the handles of the lock. ⁶ I opened for my Beloved; but, alas, my Beloved had turned His back on my plea and was gone. My soul departed at His decree! I sought His closeness but could not find it; I beseeched Him but He would not answer.

⁷ They found me, the enemy watchmen patrolling the city; they struck me, they bloodied me wreaking God's revenge on me. They stripped my mantle of holiness from me, the angelic watchmen of the wall.

[ISRAEL TO THE NATIONS:] ⁸ I adjure you, O nations who are destined to ascend to Jerusalem, when you see my Beloved on the future Day of Judgment, won't you tell Him that I bore all travails for love of Him?

[THE NATIONS ASK ISRAEL:] ⁹ With what does your beloved God excel all others that you suffer for His Name, O fairest of nations? With what does your beloved God excel all others that you dare to adjure us?

[ISRAEL RESPONDS:] ¹⁰ My Beloved is pure and purifies sin, and ruddy with vengeance to punish betrayers, surrounded with myriad angels. ¹¹ His opening words were finest gold, His crowns hold mounds of statutes written in raven-black flame.

¹² Like the gaze of doves toward their coles, His eyes are fixed on the waters of Torah, bathing all things in clarity, established upon creation's fullness. ¹³ Like a bed of spices are His words at Sinai, like towers of perfume. His comforting words from the Tabernacle are roses dripping flowing myrrh. ¹⁴ The Tablets, His handiwork, are desirable above even rolls of gold; they are studded with commandments precious as gems, the Torah's innards are sparkling as ivory intricately overlaid with precious stone. ¹⁵ The Torah's columns are marble set in contexts of finest gold, its contemplation flowers like Lebanon, it is sturdy as cedars. ¹⁶ The words of His palate are sweet and He is all delight.

This is my Beloved and this is my Friend, O nations who are destined to ascend to Jerusalem.

[THE NATIONS DERISIVELY, TO ISRAEL:] ⁶ **W**here has your Beloved gone, O forsaken fairest among women? Where has your Beloved turned to rejoin you? Let us seek Him with you and build His Temple with you.

ture. He would have dipped his pen into the inkwell and signed. His signature would have made final the greatest Jewish catastrophe in centuries. A poet might have written that a drop of ink drowned three million people. All of us would have understood what he meant. But a hundred years later, someone might read it and consider it nonsense. Could a small drop of ink drown people? In truth, the expression is apt and pithy; it is only a lack of knowledge that could lead a reader to dismiss it out of hand. So it is with many parables of our Sages. They were written in the form of farfetched stories to conceal their meaning from those unqualified to understand. Those same unqualified people laugh at the stories, instead

ה א באתי לגנני אחתי כללה אריתי מורי עם-בשמי אכלתי יערי עם-דבש שתייתי ייני עם-חלבי אכלו רעים שתי ושכרו דודים: נ אני ישנה ולבי ער קול דודי רופק פתחי-לי אחתי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא-טל קנוצותי רסיסי לילה: ג פשטתי את-בתנתי איכבה אלבשנה רחצתי את-רגלי איכבה אטנפם: ד דודי שלח ידו מן-החור ומעי המו עליו: ה קמתי אני לפתח לדודי וידי נטפו-מור ואצבעתי מור עבר על כפות המנעול: ו פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר נפשי יצאה בדברו בקשתייהו ולא מצאתיהו קראתיו ולא ענני: ז מצאתי השמרים הסבבים בעיר הכוני פצעוני נשאו את-רדידי מעלי שמרי החמות: ח השבעתי אתכם בנות ירושלם אם-תמצאו את-דודי מה-תגידו לו שחולת אהבה אני: ט מה-דורך מדוד היפה בנשים מה-דורך מדוד שפכה השבעתנו: י דודי צח ואדום דגול מרבבה: יא ראשו בתם פו קנוצותיו תלחלים שחרות בעורב: יב עיניו ביונים על-אפיקי מים רחצות בחלב ישובות על-מלאת: יג לחיו בערוגת הבשם מגדלות מרקחים שפתותיו שושנים נטפות מור עבר: יד ידיו גלילי וזהב ממלאים בתרשיש מעיו עשת שן מעלפת ספירים: טו שוקיו עמודי שש מוסדים על-אדני-פז מראהו כלבנון בחור בארזים: טז חכו ממתקים וכלו מקמדים זה דודי וזה רעי בנות ירושלם: א אנה הלך דורך היפה בנשים אנה פנה דורך ונבקשנו עמה:

of lamenting their own puny stature. (See also Maamar al HaAgados by Rabbi Moshe Chaim Luzzatto.)

In general history as well, many figures of speech have an obvious meaning to those familiar with them, but would be incomprehensible to the uninitiated. Everyone knows that a shot cannot be heard more than several hundred yards away. But every American knows that 'a shot heard round the world' began the American Revolution.

Shir HaShirim is read on Pesach because the Sages interpret it as the story of Israel after the Exodus, a time of such great spiritual passion, that God said many centuries later: I remember for your

[ISRAEL RESPONDS:]² My Beloved has descended to His Temple garden, to His incense altar, yet still He grazes my brethren remaining in gardens of exile to gather the roseate fragrance of their words of Torah.³ I alone am my Beloved's and my Beloved is mine, He Who grazes His sheep in roselike pastures.

[GOD TO ISRAEL:]⁴ You are beautiful, My love, when your deeds are pleasing, as comely now as once you were in Jerusalem of old, hosts of angels stand in awe of you.⁵ Turn your pleading eyes from Me lest I be tempted to bestow upon you holiness more than you can bear. But with all your flaws, your most common sons are as dearly beloved as the children of Jacob in the goatlike procession descending the slopes of Mount Gilead.⁶ Your mighty leaders are perfect, as a flock of ewes come up from the washing, all of them unblemished with no miscarriage of action in them.⁷ As many as a pomegranate's seeds are the merits of your unworthiest within your modest veil.⁸ The queenly offspring of Abraham are sixty, compared to whom the eighty Noachides and all their countless nations are like mere concubines.

⁹ Unique is she, My constant dove, My perfect one. Unique is she, this nation striving for the truth; pure is she to Jacob who begot her. Nations saw her and acclaimed her; queens and concubines, and they praised her:¹⁰ 'Who is this that gazes down from atop the Temple Mount, brightening like the dawn, beautiful as the moon, brilliant as the sun, awesome as the bannered hosts of kings?'

¹¹ I descended upon the deceptively simple holiness of the Second Temple to see your moisture-laden deeds in valleys. Had your Torah scholars budded on the vine, had your merit-laden righteous flowered like the pomegranates filled with seeds?

[ISRAEL RESPONDS:]¹² Alas, I knew not how to guard myself from sin! My own devices harnessed me, like chariots subject to a foreign nation's mercies.

⁷ The nations have said to me, 'Turn away, turn away from God, O nation whose faith in Him is perfect, turn away, turn away, and we shall choose nobility from you.'

But I replied to them, 'What can you bestow upon a nation whole in faith to Him commensurate even with the desert camps encircling?'

[THE NATIONS TO ISRAEL:]² But your footsteps were so lovely when shod in pilgrim's sandals, O daughter of nobles. The rounded shafts for your libations' abysslike trenches, handiwork of the Master Craftsman.³ At earth's very center your Sanhedrin site is an ivory basin of ceaseless, flowing teaching; your national center an indispensable heap of nourishing knowledge hedged about with roses.⁴ Your twin sustainers, the Tablets of the Law, are like two fawns, twins of the gazelle.⁵ Your Altar and Temple, erect and stately as an ivory tower; your wise men afflow with springs of complex wisdom at the gate of the many-peopled city; your face, like a Lebanese tower, looks to your future boundary as far as Damascus.

⁶ The Godly name on your head is as mighty as Carmel; your crowning braid is royal purple, your King is bound in naziritic tresses.⁷ How beautiful and pleasant are you, befitting the pleasures of spiritual love.⁸ Such is your stature, likened to a towering palm tree, from your teachers flow sustenance like wine-filled clusters.

[GOD TO ISRAEL:]⁹ I boast on High that your deeds cause Me to ascend on your palm tree, I grasp onto your branches. I beg now your teachers that they may remain like clusters of grapes from which flow strength to your weakest ones, and the fragrance of your face like apples. [ISRAEL INTERJECTS:]¹⁰ and may Your utterance be like finest wine.

I shall heed Your plea to uphold my faith before my Beloved in love so upright and honest that my slumbering fathers will move their lips in approval.

sake the kindness of your youth, the love of your bridal days, how you followed Me in the Wilderness in an unsown land (Jeremiah 2:2).

The message of Shir HaShirim is so lofty, so exalted, so spiritual, so holy that God in His infinite wisdom knew that it could be presented to us only in its present form. Only in this manner could it engender the passionate love for God which is Israel's highest mission.

בדודי ירד לגנו לערנות הבשם לרעות בגנים וללקט שושנים: ¹ אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים: ויפה את רעיתי כתרצה נאה בירושלם אימה בנגלות: ² הסבי עיניך מנגדי שהם הרהיבני שערך בעדר העזים שגלשו מן הגלעד: ³ ושניך בעדר הרחלים שעלו מן הרחצה שכלם מתאימות ושכלה אין בהם: ⁴ וכפלה הרמון רתך מפעד לצמתה: ⁵ ששים המה מלכות ושמונים פילגשים ועלמות אין מספר: ⁶ אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאימה ברה היא לילדתה ראוה בנות ויאשרוה מלכות ופילגשים ויהללוה: ⁷ מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלכנה ברה בחמה אימה בנגלות: ⁸ יא אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל לראות הפרחה הגפן הנצו הרמנים: ⁹ י לא ידעתי נפשי שמתני מרפבות עמי נדיב: ¹⁰ ז אשובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך מה תחוו בשולמית במחלת המכנים: ¹¹ במה יפוע פעמיה בנעלים בת נדיב חמוקי ירכיך כמו חלאים מעשה ידי אמן: ¹² ו שררך אגן הסהר אל יחסר המוג בטנה ערמת חטים סוגה בשושנים: ¹ שני שדיך בשני עפרים תאמי צביה: ² ה צאריך במגדל השן עיניך ברכות בחשבון על שער בת רבים אפך במגדל הלכנון צופה פני דמשק: וראשך עליך ככרמל ודלת ראשך בארגמן מלך אסור ברהטים: ומה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים: ³ ה זאת קומתך דמתה לתמר ושדיך לאשכולות: ⁴ ט אמרתי אעלה בתמר אחזה בסנסנון ויהיו נא שדיך כאשכולות הגפן וריח אפך כתפוחים: ⁵ ורחף ביין הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ושנים:

Has it been misinterpreted by fools and twisted by scoundrels? Most assuredly yes! But: לא חש הקב"ה להאיר חממה מפני עובדיה: God did not refrain from creating the sun because it would have worshipsers.

Let us, therefore, read and understand Shir HaShirim with the ecstasy of love between God and Israel, for it is this intimacy that it expresses more than any other Song in Scripture.

¹¹ I say to the nations, 'I am my Beloved's and He longs for my perfection.'

¹² Come, my Beloved, let us go to the fields where Your children serve You in want, there let us lodge with Esau's children who are blessed with plenty yet still deny.

¹³ Let us wake at dawn in vineyards of prayer and study. Let us see if students of Writ have budded, if students of Oral Law have blossomed, if ripened scholars have bloomed — there I will display my finest products to You.

¹⁴ All my baskets, good and bad, emit a fragrance, all at our doors have the precious fruits of comely deeds — those the Scribes have newly ordained and Your Torah's timeless wisdom, for You, Beloved, has my heart stored them.

8 ¹ If only, despite my wrongs, You could comfort me as Joseph did, like a brother nurtured at the bosom of my mother, if in the streets I found Your prophets I would kiss You and embrace You through them, nor could anyone despise me for it. ² I would lead You, I would bring You to my mother's Temple for You to teach me as You did in Moses' Tent; to drink I'd give You spiced libations, wines like pomegranate nectar.

[ISRAEL TO THE NATIONS:] ³ Despite my laments in Exile, His left hand supports my head and His right hand embraces me in support. ⁴ I adjure you, O nations destined to ascend to Jerusalem — for if you violate your oath you will become defenseless — if you dare provoke God to hate me or disturb His love for me while He still desires it.

[GOD AND THE HEAVENLY TRIBUNAL:] ⁵ How worthy she is who rises from the desert bearing Torah and His Presence, clinging to her Beloved!

[ISRAEL INTERJECTS:] Under Sinai suspended above me, there I roused Your love, there was Your people born; a mother to other nations, there she endured the travail of her birth. ⁶ For the sake of my love, place me like a seal on Your heart, like a seal to dedicate Your strength for me, for strong till the death is my love; though their zeal for vengeance is hard as the grave, its flashes are flashes of fire from the flame of God. ⁷ Many waters of heathen tribulation cannot extinguish the fire of this love, nor rivers of royal seduction or torture wash it away.

[GOD REPLIES TO ISRAEL:] Were any man to offer all the treasure of his home to entice you away from your love, they would scorn him to extreme.

[THE HEAVENLY TRIBUNAL REFLECTS:] ⁸ Israel desires to cleave to us, the small and humble one, but her time of spiritual maturity has not come. What shall we do for our cleaving one on the day the nations plot against her?

⁹ If her faith and belief are strong as a wall withstanding incursions from without, we shall become her fortress and beauty; building her City and Holy Temple; but if she wavers like a door, succumbing to every alien knock, with fragile cedar panels shall we then enclose her.

[ISRAEL REPLIES PROUDLY:] ¹⁰ My faith is firm as a wall, and my nourishing synagogues and study halls are strong as towers! Then, having said so, I become in His eyes like a bride found perfect.

[... AND REMINISCES:] ¹¹ Israel was vineyard of Him to Whom peace belongs in populous Jerusalem. He gave His vineyard to harsh, cruel guardians; each one came to extort his fruit, even a thousand silver pieces.

[GOD TO NATIONS ON THE DAY OF JUDGMENT:] ¹² The vineyard is Mine! Your iniquities are before Me!

[THE NATIONS WILL REPLY:] The thousand silver pieces are Yours, You to Whom peace belongs, and two hundred more to the Sages who guarded the fruit of Torah from our designs.

[GOD TO ISRAEL:] ¹³ O My beloved, dwelling in far-flung gardens, your fellows, the angels hearken to your voice of Torah and prayer. Let Me hear it that they may then sanctify Me.

[ISRAEL TO GOD:] ¹⁴ Flee, my Beloved, from our common Exile and be like a gazelle or a young hart in Your swiftness to redeem and rest your Presence among us on the fragrant Mount Moriah, site of Your Temple.

אֲנִי לְדוּדֵי וְעַלֵּי תְשׁוּקָתוֹ: יֵלֶכֶה דוּדִי נִצָּא הַשָּׂדֶה
נָלִינָה בַּכְּפָרִים: יִנְשָׁכִימָה לְכַרְמִים נִרְאָה אִם-
פָּרְחָה הַגֶּפֶן פָּתַח הַסִּמְרֵר הִנְצוּ הַרְמוּנִים שָׁם אֶתְּן
אֶת-דְּרֵי לָךְ: יִהְיוּ דְּרוֹאִים נִתְנוּ-רִיחַ וְעַל-פִּתְחֵינוּ
כָּל-מִגְדִּים חֲדָשִׁים גַּם-יִשְׁנִים דוּרֵי צִפְנֹתֵי לָךְ:
חֲאֵמִי יִתְנֶה כָּאֵחַ לִי יוֹנֵק שְׂדֵי אִמִּי אֲמַצְאָה בַּחוּץ
אֲשַׁקֶּךְ גַּם לֹא-יָבוּז לִי: בִּאֲנֻהָךְ אֲבִיאָה אֶל-בֵּית
אִמִּי תִלְמַדְנִי אֲשַׁקֶּךְ מִיַּיִן הַרְקָח מִעֲסִיס רְמוֹנִי:
וְשִׁמְאֵל תַּחַת רֹאשִׁי וְיָמִינוּ תַּחֲבֻקֵּנִי: הִשְׁבַּעְתִּי
אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם מִה-תַּעֲרִירוּ וּמִה-תַּעֲרִירוּ אֶת-
הָאֲהֻבָּה עַד שֶׁתִּחַפֹּץ: הִמִּי זֹאת

עֲלֶה מִן-הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל-יְדוּדָה תַּחַת הַתְּפוּחַ
עוֹרְרֹתֶיךָ שָׁמָּה חֲבַלְתָּךְ אִמָּךְ שָׁמָּה חֲבַלָּה יִלְדְּתֶךָ:
וְשִׁמְנִי כַחוֹתֶם עַל-לֶבֶךְ כַחוֹתֶם עַל-וְרוּעֶךָ כִּי-עֲנֶה
כְּמוֹת אֲהֻבָּה קָשָׁה כְּשֹׂאֵל קִנְיָה רִשְׁפִּיהָ רִשְׁפִּי אִשׁ
שְׁלֵהֲבָתֶיהָ: וַיָּמִים רַבִּים לֹא יוֹכְלוּ לִכְבוֹת אֶת-
הָאֲהֻבָּה וְנִהְרֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ אִם-יִתֵּן אִישׁ אֶת-כָּל-
הַזֶּה בֵּיתוֹ בִּאֲהֻבָּה בּוֹז וְבוֹז לּוֹ: הֵאֱחָזֹת

לָנוּ קִטְנָה וְשָׂדִים אֵין לָהּ מִה-נַעֲשֶׂה לְאַחֲוָתֵנוּ בַּיּוֹם
שִׁדְּבִרְ-בָּה: וְאִם-חוֹמָה הִיא נִבְנְהָ עָלֶיהָ טִירַת בֶּסֶף
וְאִם-דֶּלֶת הִיא נִצּוֹר עָלֶיהָ לֹחַ אֶרֶז: יֵאֱנִי חוֹמָה
וְשָׂדֵי כַמִּגְדָּלוֹת אֲזִי הֵייתִי בְּעֵינָיו כְּמוֹצֵאת שָׁלוֹם:
יִכָּרֵם הִיָּה לְשִׁלְמָה בְּבַעַל הַמּוֹן נָתַן אֶת הַכָּרִם
לְנֹטְרִים אִישׁ יָבֵא בְּפָרִיו אֶלֶף בֶּסֶף: יֵב פְּרָמִי שְׁלִי
לִפְנֵי הָאֶלֶף לָךְ שְׁלֹמָה, וּמֵאֲתָמִים לְנֹטְרִים אֶת-פְּרִיו:
יִהְיוּ שְׁבֹת בְּגָנִים חֲבָרִים מְקַשִּׁיבִים לְקוֹלְךָ
הַשְּׁמִיעֵנִי: יִבְרַח דוּדִי וְדִמָּה-לָךְ לְצִבִּי אוֹ לְעֶפֶר
הָאֵילִים עַל הָרִי בְּשָׁמִים:

RUTH / רות

¹ **A**nd it happened in the days when the Judges judged, that there was a famine in the land, and a man went from Bethlehem in Judah to sojourn in the fields of Moab, he, his wife, and his two sons. ² The man's name was Elimelech, his wife's name was Naomi, and his two sons were named Mahlon and Chilion, Ephrathites of Bethlehem in Judah. They came to the field of Moab and there they remained.

³ Elimelech, Naomi's husband, died; and she was left with her two sons. ⁴ They married Moabite women, one named Orpah, and the other Ruth, and they lived there about ten years. ⁵ The two of them, Mahlon and Chilion, also died; and the woman was bereft of her two children and of her husband.

⁶ She then arose along with her daughter-in-law to return from the fields of Moab, for she had heard in the fields of Moab that HASHEM had remembered His people by giving them food. ⁷ She left the place where she had been, accompanied by her two daughters-in-law, and they set out on the road to return to the land of Judah.

⁸ Then Naomi said to her two daughters-in-law, "Go, return, each of you to her mother's house. May HASHEM deal kindly with you, as you have dealt kindly with the dead and with me! ⁹ May HASHEM grant that you may find security, each in the home of her husband." She kissed them, and they raised their voice and wept. ¹⁰ And they said to her, "No, we will return with you to your people." ¹¹ But Naomi said, "Turn back, my daughters. Why should you come with me? Have I more sons in my womb who could become husbands to you? ¹² Turn back, my daughters, go along, for I am too old to have a husband. Even if I were to say, 'There is hope for me!' and even if I were to have a husband tonight — and even bear sons — ¹³ would you wait for them until they were grown up? Would you tie yourselves down for them and not marry anyone else? No, my daughters! I am very embittered on account of you; for the hand of HASHEM has gone forth against me."

¹⁴ They raised up their voice and wept again. Orpah kissed her mother-in-law, but Ruth clung to her. ¹⁵ So she said, "Look, your sister-in-law has returned to her people and to her god; go follow your sister-in-law." ¹⁶ But Ruth said, "Do not urge me to leave you, to turn back and not follow you. For wherever you go, I will go; where you lodge, I will lodge; your people are my people, and your God is my God; ¹⁷ where you die, I will die, and there I will be buried. Thus may HASHEM do to me — and more! — if anything but death separates me from you."

¹⁸ When she saw she was determined to go with her, she stopped arguing with her, ¹⁹ and the two of them went on until

א * ויהי בימי שפט השפטים ויהי רעב בארץ וילך איש מבית לחם יהודה לגור בשדרי מואב הוא ואשתו ושני בניה: ב ושם האיש אלימלך ושם אשתו נעמי ושם שני בניה: ו מחלון וכליון אפרתים מבית לחם יהודה ויבאו שדרי מואב ויהיו שם: ו נימנו אלימלך איש נעמי ותשאר היא ושני בניה: ו יישאו להם נשים מאביות שם האחת ערפה ושם השנית רות וישבו שם כעשר שנים: ה ונימנו גם שניהם מחלון וכליון ותשאר האשה משני ילדיה ומאשה: ו נתקם היא וכלתיה ותשב משדרי מואב כי שמעה בשדה מואב כי פקד יהוה את עמו לתת להם לחם: ו נתצא מן המקום אשר היתה שמה ושתי כלתיה עמה ותלכנה בדרך לשוב אל-ארץ יהודה: ו ותאמר נעמי לשתי כלתיה לכנה שבנה אשה לבית אמה יעש [יעשה ב] יהוה עמכם חסד באשר עשיתם עם המתים ועמדי: ט יתן יהוה לכם ומצאן מנוחה אשה בית אישה ותשק להן ותשאנה קולן ותבכינה: י ותאמרנה לה כי אתך נשוב לעמך: יא ותאמר נעמי שבנה בנתי למה תלכנה עמי העור-לי בנים במעי והיו לכם לאנשים: יב שבנה בנתי לכך כי זקנתי מהיות לאיש כי אמרתי יש-לי תקנה גם הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים: יג הלחן ו תשברנה עד אשר יגדלו הלהן תעננה לבלתי היות לאיש אל בנתי כי-מר-לי מאד מכס כי-יצאה כי יד-יהוה: יד ותשנה קולן ותבכינה עוד ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה: טו ותאמר הנה שבה יבמתך אל-עמה ואל-אלהיה שובי אחרי יבמתך: טז ותאמר רות אל-תפגע-בי לעזבך לשוב מאחריך: כי אל-אשר תלכי אלך ובאשר תליני אליו עמך עמי ואלהיה אלהי: יז באשר תמותי אמות ושם אקבר בה יעשה יהוה לי וכה יסיף כי המות יפריד ביני ובינך: יח ותרא כי-מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה: יט ותלכנה שתייהם עד-

⚡ Rus/Ruth

Various reasons are given for the custom of reading the Book of Ruth on the festival of Shavuot:

— The story of Ruth's becoming a Jewess takes place at the beginning of the barley harvest (1:22) until the end of the wheat harvest (2:23). This period includes the festival of Shavuot (Abraham).

— The Giving of the Torah marked the beginning of the Jewish nation, when they entered into the Covenant with God. The Book of Ruth tells how Ruth entered into that Covenant (ibid.).

— The Book of Ruth is the history of the roots of King David. Indeed, the last verse, which continues the line of Boaz' descendants, ends with David. Since Shavuot is the traditional *yahrzeit* of King David (Yerushalmi Chagigah 2:3) and his birthday, we read Ruth on Shavuot (Tevuot Shor).

The great majority of people lead lives of quiet desperation, thinking that their struggles, successes and failures have no lasting purpose. No one had more right to feel that way than Ruth and Naomi, scratching for existence and scrounging for the next meal. For Ruth to gather food was a small gesture with no real signifi-

they came to Bethlehem.

And it came to pass, when they arrived in Bethlehem, the entire city was tumultuous over them, and the women said, "Could this be Naomi?" ²⁰ "Do not call me Naomi [pleasant one]," she replied, "call me Mara [bittered one], for the Almighty has dealt very bitterly with me. ²¹ I was full when I went away, but HASHEM has brought me back empty. How can you call me Naomi — HASHEM has testified against me, the Almighty has brought misfortune upon me!"

²² And so it was that Naomi returned, and Ruth the Moabite, her daughter-in-law, with her — who returned from the fields of Moab. They came to Bethlehem at the beginning of the barley harvest.

² **N**aomi had a relative through her husband, a man of substance, from the family of Elimelech, whose name was Boaz.

² Ruth the Moabite said to Naomi, "Let me go out to the field, and glean among the ears of grain behind someone in whose eyes I shall find favor." "Go, my daughter," she said to her.

³ So she went. She came and gleaned in the field behind the harvesters, and her fate made her happen upon a parcel of land belonging to Boaz, who was of the family of Elimelech.

⁴ Behold, Boaz arrived from Bethlehem. He greeted the harvesters, "HASHEM be with you!" And they answered him, "May HASHEM bless you!" ⁵ Boaz then said to his servant who was overseeing the harvesters, "To whom does that young woman belong?" ⁶ "She is a Moabite girl," the servant who was overseeing the harvesters replied, "the one that returned with Naomi from the fields of Moab;" and she had said, 'Please let me glean, and gather among the sheaves behind the harvesters.' So she came, and has been on her feet since the morning until now; except for her resting a little in the hut."

⁸ Then Boaz said to Ruth, "Hear me well, my daughter. Do not go to glean in another field, and don't leave here, but stay close to my maidens. ⁹ Keep your eyes on the field which they are harvesting and follow them. I have ordered the young men not to molest you. Should you get thirsty, go to the jugs and drink from what the young men have drawn."

¹⁰ Then she fell on her face, bowing down to the ground, and said to him, "Why have I found favor in your eyes that you should take special note of me though I am a foreigner?"

¹¹ Boaz replied and said to her, "I have been fully informed of all that you have done for your mother-in-law after the death of your husband; how you left your father and mother and the land of your birth and went to a people you had never known before.

¹² May HASHEM reward your actions, and may your payment be full from HASHEM, the God of Israel, under whose wings you have come to seek refuge."

¹³ Then she said, "May I continue to find favor in your eyes, my lord, because you have comforted me, and because you have spoken to the heart of your maidservant — though I am not even as worthy as one of your maidservants."

¹⁴ At mealtime, Boaz said to her, "Come over here and partake of the bread, and dip your morsel in the vinegar." So she sat

בואנה בית לחם ויהי כבואנה בית לחם ונתהם כל-
העיר עליה ונתאמרנה הוואת נעמי: ונתאמר אליהן
אל-תקראנה לי נעמי קראן לי מרא כי-המר שדי
לי מאד: כא אני מלאה הלכתי וריקם השיבני יהוה
למה תקראנה לי נעמי ויהוה ענה בי ושדי הרע-לי:
כב ונתשב נעמי ורות המואבית כלתה עמה השבה
משדי מואב והמה באו בית לחם בתחלת קציר
שערים: ב א ולנעמי מודע [מירע כ] לאישה איש
גבור חיל ממשפחת אלימלך ושמו בעז: ונתאמר
רות המואבית אל-נעמי אלכה-נא השדה ואלקטה
בשבלים אחר אשר אמצא-חן בעיניו ונתאמר לה
לכי בתי: ונתלך ונתבוא ונתלקט בשדה אחרי
הקוצרים ויקר מקרה חלקת השדה לבעז אשר
ממשפחת אלימלך: והנה-בעז בא מבית לחם
ויאמר לקוצרים יהוה עמכם ויאמרו לו יברכך
יהוה: ה ויאמר בעז לנערו הנצב על-הקוצרים למי
הנערה הזאת: וינען הנער הנצב על-הקוצרים
ויאמר נערה מואבית היא השבה עם-נעמי משדי
מואב: ונתאמר אלקטה-נא ואספתי בעמרים אחרי
הקוצרים ונתבוא ותעמוד מאז הבקר ועד-עתה זה
שבתי הבית מעט: ה ויאמר בעז אל-רות הלא
שמעת בתי אל-תלכי ללקט בשדה אחר וגם לא
תעבורי מזה וכה תדבקין עם-נערכי: ט עיניך
בשדה אשר-יקצרון והלכת אחריהן הלא צניתי
את הנערים לבלתי נגעך וצמת והלכת אל-הפלים
ושתיית מאשר ישאבון הנערים: י ותפל על-פניה
ותשתחו ארצה ונתאמר אליו מדוע מצאתי חן
בעיניך להכירני ואנכי נכריה: יא וינען בעז ויאמר לה
הגד הגד לי כל אשר-עשית את-חמותך אחרי
מות אישך ותעזבי אביר ואמר וארץ מולדתך
ותלכי אל-עם אשר לא-ידעת תמול שלשום:
יב ישלם יהוה פעלך ותהי משפחתך שלמה מעם
יהוה אלהי ישראל אשר-באת לחסות תחת-
כנפיו: יג ונתאמר אמצא-חן בעיניך אדני כי נחמתי
וכי דברת על-לב שפחתך ואנכי לא אהיה
כאחת שפחתיה: יד ויאמר לה בעז לעת האכל גשי
הלם ואכלת מן-הלחם וטבלת פתך בחמץ ונתשב

cance. But God looks carefully at our deeds and discerns in them layers of meaning and importance beyond our imagination. The deeds of the righteous people in the Book of Ruth achieved the greatest of all imprimaturs: God let them be recorded as part of the

Torah. How great man can become! God's Torah was given on Shavuot. And the deeds of mortals, too, have become part of the Torah and are read every Shavuot. This shows us how much we can make of ourselves and our world — if we realize our full potential.

beside the harvesters. He handed her parched grain, and she ate and was satisfied, and had some left over.

¹⁵ Then she got up to glean, and Boaz ordered his young men, saying, "Let her glean even among the sheaves; do not embarrass her." ¹⁶ And even deliberately pull out some for her from the heaps and leave them for her to glean; don't rebuke her."

¹⁷ So she gleaned in the field until evening, and she beat out what she had gleaned — it came to about an ephah of barley.

¹⁸ She carried it and came to the city. Her mother-in-law saw what she had gleaned, and she took out and gave her what she had left over after eating her fill.

¹⁹ "Where did you glean today?" her mother-in-law asked her. "Where did you work? May the one that took such generous notice of you be blessed." So she told her mother-in-law whom she had worked by, and said, "The name of the man by whom I worked today is Boaz."

²⁰ Naomi said to her daughter-in-law, "Blessed be he of HASHEM, for not failing in his kindness to the living or to the dead! The man is closely related to us." Naomi then said to her, "He is one of our redeeming kinsmen."

²¹ And Ruth the Moabite said, "What's more, he even said to me, 'Stay close to my workers, until they have finished all my harvest.'" ²² Naomi said to her daughter-in-law Ruth, "It is fine, my daughter, that you go out with his young women, so that you will not be annoyed in another field."

²³ So she stayed close to Boaz' young women to glean, until the end of the barley harvest and of the wheat harvest. Then she stayed [at home] with her mother-in-law.

3 ¹ Naomi, her mother-in-law, said to her, "My daughter, I must seek security for you, that it may go well with you.

² Now, Boaz, our relative, with whose maidens you have been, will be winnowing barley tonight on the threshing floor.

³ Therefore, bathe and anoint yourself, don your finery, and go down to the threshing floor, but do not make yourself known to the man until he has finished eating and drinking. ⁴ And when he lies down, note the place where he lies, and go over, uncover his feet, and lie down. He will tell you what you are to do." ⁵ She replied "All that you say to me I will do."

⁶ So she went down to the threshing floor and did everything as her mother-in-law instructed her. ⁷ Boaz ate and drank and his heart was merry. He went to lie down at the end of the grain pile, and she came stealthily, uncovered his feet, and lay down. ⁸ In the middle of the night the man was startled, and turned about — there was a woman lying at his feet!

⁹ "Who are you?" he asked. And she answered, "I am your handmaid, Ruth. Spread your robe over your handmaid; for you are a redeemer."

¹⁰ And he said, "Be blessed of HASHEM, my daughter; you have made your latest act of kindness greater than the first, in that you have not gone after the younger men, be they poor or rich. ¹¹ And now, my daughter, do not fear; whatever you say, I will do for you; for all the men in the gate of my people know that you are a worthy woman. ¹² Now while it is true that I am a redeemer; there is also another redeemer closer than I. ¹³ Stay the night, then in the morning, if he will redeem you, fine! Let him redeem. But if he does not want to redeem you,

מצד הקצרים ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותתר; ^{טו} ותקם ללקט ויצו בעו את נעריו לאמר גם בין העמרים תלקט ולא תכלימוה: ^{טז} וגם של תשלו לה מן הצבתים ועובתם ולקטה ולא תגערובה: ^{יז} ותלקט בשדה עד הערב ותחבט את אשר לקטה ויהי כאיפה שערים: ^{יח} ותשא ותבוא העיר ותרא חמותה את אשר לקטה ותוצא ותתן לה את אשר הותרה משבעה: ^{יט} ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום ואנה עשית יהי מכריך ברוך ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו היום בעו: ^כ ותאמר נעמי לכלתה ברוך הוא ליהוה אשר לא עזב חסדו את החיים ואת המתים ותאמר לה נעמי קרוב לנו האיש מגאלנו הוא: ^{כא} ותאמר רות המואביה גם כן אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין עד אם כלו את כל הקציר אשר לי: ^{כב} ותאמר נעמי אל רות כלתה טוב בתי כי תצאי עם נערותי ולא יפגעו בך בשדה אחר: ^{כג} ותדבק בנערות בעו ללקט עד כלות קציר השערים וקציר החטים ותשב את חמותה: ^ג ותאמר לה נעמי חמותה בתי הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך: ^ד ועתה הלא בעו מדעתנו אשר היית את נערותי והנה הוא ורה את גרן השערים הלילה: ^ה ונרצית ונסכת ושמת שמלתך [שמלך כ] עליך ונרדת [וירדתי כ] הגרן אל תודעי לאיש עד כלתו לאכל ולשתות: ^ו ויהי בשכבו וידעת את המקום אשר ישכב שם ובאת וגלית מרגלותיו ושכבת [ושבבתי כ] והוא יגיד לך את אשר תעשין: ^ז ותאמר אליה כל אשר תאמרי אלי [ק ולא כ] אעשה: ^ח ותמר הגרן ותעש ככל אשר צותה חמותה: ^ט ויאכל בעו וישת וייטב לבו ויבא לשכב בקצה הערמה ותבא בלט ותגל מרגלותיו ותשכב: ^י ויהי בחצי הלילה ויחר האיש וילפת והנה אשה שכבת מרגלותיו: ^{יא} ויאמר מי את ותאמר אנכי רות אמתך ופרשת כנפך על אמתך כי גאל אתה: ^{יב} ויאמר ברוכה את ליהוה בתי היטבת חסדך האחרון מן הראשון לבלתי לכת אחרי הבחורים אסדל ואם עשיר: ^{יג} ועתה בתי אל תיראי כל אשר תאמרי אעשה לך כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את: ^{יד} ועתה כי אמנם כי [אם כ] ולא ק: ^{טו} גאל אנכי וגם יש גאל קרוב ממני: ^{טז} ליני ו הלילה והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל ואם לא יחפץ לגאלך

then I will redeem you 'Chai HASHEM! Lie down until the morning."

¹⁴ So she lay at his feet until the morning and she arose before one man could recognize another, for he said, "Let it not be known that the woman came to the threshing floor." ¹⁵ And he said, "Hold out the shawl you are wearing and grasp it." She held it, and he measured out six measures of barley, and set it on her; then he went into the city.

¹⁶ She came to her mother-in-law who said, "How do things stand with you, my daughter?" So she told her all that the man had done for her, ¹⁷ and she said, "He gave me these six measures of barley for he said to me, 'Do not go empty-handed to your mother-in-law.'"

¹⁸ Then she said, "Sit patiently, my daughter, until you know how the matter will turn out, for the man will not rest unless he settles the matter today."

4 ¹ Boaz, meanwhile, had gone up to the gate, and sat down there. Just then, the redeemer of whom Boaz had spoken passed by. He said, "Come over, sit down here, Ploni Almoni," and he came over and sat down. ² He then took ten men of the elders of the city, and said, "Sit here," and they sat down.

³ Then he said to the redeemer, "The parcel of land which belonged to our brother, Elimelech, is being offered for sale by Naomi who has returned from the fields of Moab. ⁴ I resolved that I should inform you to this effect: Buy it in the presence of those sitting here and in the presence of the elders of my people. If you are willing to redeem, redeem! But if it will not be redeemed, tell me, that I may know; for there is no one else to redeem it but you, and I after you." And he said, "I am willing to redeem."

⁵ Then Boaz said, "The day you buy the field from Naomi, you must also buy it from Ruth the Moabite, wife of the deceased, to perpetuate the name of the deceased on his inheritance." ⁶ The redeemer said, "Then I cannot redeem it for myself, lest I imperil my own inheritance. Take over my redemption responsibility on yourself for I am unable to redeem."

⁷ Formerly this was done in Israel in cases of redemption and exchange transactions to validate all matters: one would draw off his shoe, and give it to the other. This was the process of ratification in Israel. ⁸ So when the redeemer said to Boaz, "Buy it for yourself," he drew off his shoe.

⁹ And Boaz said to the elders, and to all the people, "You are witness this day, that I have bought all that was Elimelech's and all that was Chilion's and Mahlon's from Naomi. ¹⁰ And, what is more, I have also acquired Ruth the Moabite, the wife of Machlon, as my wife, to perpetuate the name of the deceased on his inheritance, that the name of the deceased not be cut off from among his brethren, and from the gate of his place. You are witnesses today."

¹¹ Then all the people who were at the gate, and the elders, said, "We are witnesses! May HASHEM make the woman who is coming into your house like Rachel and like Leah, both of whom built up the House of Israel. May you prosper in Ephrath and be famous in Bethlehem; ¹² and may your house be like the house of Perez whom Tamar bore to Judah, through the offspring which HASHEM will give you by this young woman."

¹³ And so, Boaz took Ruth and she became his wife; and he came to her. HASHEM let her conceive, and she bore a son. ¹⁴ And the women said to Naomi, "Blessed be HASHEM who has not left you without a redeemer today! May his name be famous

וגאלתיך אנכי חי יהוה שכבי עד הבקר: יינתשכב מרגלותיו עד הבקר ותקם בטרם [בטרם כ:] יקיר איש את רעהו ויאמר אלי יונדע כי בראה האשה הגר: ¹⁰ ויאמר הבי המטפחת אשר עליך ואחזי בה ותאחו בה נימד שש-שערים וישת עליה ויבא העיר: ¹¹ ותבוא אל חמותה ותאמר מי את בתי נתגר לך את כל אשר עשה לך האיש: ¹² ותאמר שש-השערים האלה נתן לי בי אמר אלי [יק ולא כ:] אל תבואי ריקם אל חמותך: ¹³ ותאמר שבי בתי עד אשר תרעין איר ופל דבר כי לא ישקט האיש כי אם כל הדיבר היום: ¹⁴ ובעז עלה השער וישב שם והנה הגאל עבר אשר דבר בעז ויאמר סורה שבה פה פלני אלמני ניסר וישב: ¹⁵ וניקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה וישבו: ¹⁶ ויאמר לגאל חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך מכרה נעמי השבה משרה מואב: ¹⁷ ואני אמרתי אגלה אונק לאמר קנה נגר הישבים ונגד זקני עמי אם-תגאל גאל ואם-לא יגאל הגידה לי ואדע כי אין וולתך לגאול ואנכי אחריך ויאמר אנכי אגאל: ¹⁸ ויאמר בעז ביום-קנותך השדה מיד נעמי ומאת רות המואבית אשת-המת קנית [קניתי כ:] להקים שם-המת על-נחלתו: ¹⁹ ויאמר הגאל לא אוכל לגאל-לי [לגאול-לי כ:] פן-אשחית את-נחלתי גאל-לך אתה את-גאלי כי לא-אוכל לגאל: ²⁰ וזאת לפנים בישראל על-הגאולה ועל-התמורה לקים כל-דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו וזאת התעודה בישראל: ²¹ ויאמר הגאל לבעז קנה-לך וישלף נעלו: ²² ויאמר בעז לזקנים וכל-העם עדים אתם היום כי קניתי את-כל-אשר לאלימלך ואת כל-אשר לכליון ומחלון מיד נעמי: ²³ וגם את-רות המואבית אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים שם-המת על-נחלתו ולא-יכרת שם-המת מעם אחיו ומשער מקומו עדים אתם היום: ²⁴ ויאמרו כל-העם אשר-בשער והזקנים עדים יתן יהוה את-האשה הבאה אל-ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתייהם את-בית ישראל ועשה-חיל באפרתה וקרא-שם בבית לחם: ²⁵ וייהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה מן-הזרע אשר יתן יהוה לך מן-הנערה הזאת: ²⁶ וניקח בעז את-רות ותהיו לו לאשה ויבא אליה ויתן יהוה לה הריון ותלד בן: ²⁷ ויתאמרנה הנשים אל-נעמי ברור יהוה אשר לא השבית לך גאל היום ויקרא שמו

in Israel. ¹⁵ He will become your life-restorer, and sustain your old age; for your daughter-in-law, who loves you, has borne him, and she is better to you than seven sons."

¹⁶ Naomi took the child, and held it in her bosom, and she became his nurse. ¹⁷ The neighborhood women gave him a name, saying, "A son is born to Naomi." They named him Obed; he was the father of Jesse, the father of David.

¹⁸ Now these are the generations of Perez: Perez begot Hezron; ¹⁹ and Hezron begot Ram, and Ram begot Amminadab; ²⁰ and Amminadab begot Nahshon, and Nahshon begot Salmah; ²¹ and Salman begot Boaz, and Boaz begot Obed; ²² and Obed begot Jesse, and Jesse begot David.

בִּישְׂרָאֵל: ^{טו} וְהָיָה לָךְ לְמַשִּׁיב נַפֶּשׁ וּלְכֹלֵל אֶת־ שִׁיבְתְּךָ כִּי כָלְתָךְ אֲשֶׁר־אֶהְבְּתְךָ יִלְדְתוּ אֲשֶׁר־הָיָה טוֹבָה לָךְ מִשִּׁבְעָה בָּנִים: ^{טז} וְתִקַּח נַעֲמִי אֶת־הַיָּלֵד וְתִשְׁתָּהּוּ בְּחִיקָהּ וְתִהְיֶה־לּוֹ לְאִמָּנָה: ^{יז} וְתִקְרָאנָהּ שְׁמוֹ הַשְׁכֵּנוֹת שֶׁם לֵאמֹר יֵלֶד־בֶּן לְנַעֲמִי וְתִקְרָאנָהּ שְׁמוֹ עוֹבֵד הוּא אֲבִי־יֵשׁוּי אֲבִי דָוִד:

^{יח} וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת פֶּרֶץ פֶּרֶץ הוֹלִיד אֶת־חֲצִרוֹן: ^{יט} וְחֲצִרוֹן הוֹלִיד אֶת־רָם וְרָם הוֹלִיד אֶת־עַמִּינָדָב: ^כ וְעַמִּינָדָב הוֹלִיד אֶת־נַחֲשׁוֹן וְנַחֲשׁוֹן הוֹלִיד אֶת־שַׁלְמָה: ^{כא} וְשַׁלְמוֹן הוֹלִיד אֶת־בְּעוֹז וּבְעוֹז הוֹלִיד אֶת־עוֹבֵד: ^{כב} וְעוֹבֵד הוֹלִיד אֶת־יֵשׁוּי וְיֵשׁוּי הוֹלִיד אֶת־דָּוִד:

EICHAH/LAMENTATIONS / איכה

¹ **A**las — she sits in solitude! The city that was great with people has become like a widow. The greatest among nations, the princess among provinces, has become a tributary. ² She weeps bitterly in the night and her tear is on her cheek. She has no comforter from all her lovers; all her friends have betrayed her, they have become her enemies. ³ Judah has gone into exile because of suffering and harsh toil. She dwelt among the nations, but found no rest; all her pursuers overtook her in narrow straits. ⁴ The roads of Zion are in mourning for lack of festival pilgrims. All her gates are desolate, her priests sigh; her maidens are aggrieved, and she herself is embittered. ⁵ Her adversaries have become her master, her enemies are at ease, for HASHEM has aggrieved her for her abundant transgressions. Her young children have gone into captivity before the enemy. ⁶ Gone from the daughter of Zion is all her splendor. Her leaders were like deer that found no pasture, but walked on without strength before the pursuer. ⁷ Jerusalem recalled the days of her affliction and sorrow — all the treasures that were hers in the days of old. With the fall of her people into the enemy's hand and none to help her, her enemies saw her and gloated at her downfall. ⁸ Jerusalem sinned greatly, she has therefore become a wanderer. All who once respected her disparage her, for they have seen her disgrace. She herself sighs and turns away. ⁹ Her impurity is on her hems, she was heedless of the consequences. She has sunk astonishingly, there is no one to comfort her. 'Look, HASHEM, at my misery, for the enemy has acted prodigiously!' ¹⁰ The enemy spread out his hand on all her treasures; indeed, she saw nations invade her sanctuary — about whom You had commanded

אֵיכָה וַיֵּשֶׁבֶת בְּדָר הָעִיר רַבְתִּי עִם הָיְתָה כְּאַלְמָנָה רַבְתִּי בְּגוֹיִם שָׂרְתִי בְּמַדִּינוֹת הָיְתָה לְמַסִּ: ^ב כְּבוֹ תִבְכֶּה בְּלַיְלָה וּדְמָעָתָהּ עַל לַחְיָהּ אֵין־לָהּ מִנְחָם מִכָּל־ אֲהֲבֶיהָ כָּל־רַעֲיָהּ בָּגְדוּ בָּהּ הָיוּ לָהּ לְאִי־בִים: ^ג גִּלְתָּהּ יְהוּדָה מֵעַנִי וּמִרַב עֲבֹדָהּ הָיָה יֹשֶׁבֶה בְּגוֹיִם לֹא־מִצָּאָה מְנוּחַ כָּל־דֹּרְפֶיהָ הַשִּׁיגוּהָ בֵּין הַמְּצָרִים: ^ד דִּרְכֵי צִיּוֹן אֲבֵלוֹת מִבְּלִי בְּאֵי מוֹעֵד כָּל־שַׁעְרֶיהָ שׁוֹמְמִין כְּהָיָה נֶאֱנָחִים בְּתוֹלְתֶיהָ נוֹגוֹת וְהָיָה מֶרֶץ־לָהּ: ^ה הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ אִי־בִיהָ שָׁלוּ כִּי־יִהְיֶה הוֹגָה עַל־רַב פְּשָׁעֶיהָ עוֹלָלֶיהָ הִלְכוּ שְׂבִי לִפְנֵי צָר: ^ו וַיֵּצֵא מִבֶּת־[מִן בֶּת־כ] צִיּוֹן כָּל־הַדָּרָה הָיוּ שָׂרֶיהָ כְּאַיִלִים לֹא־מִצָּאוּ מִרְעָה וַיִּלְכוּ כְּלֹא־כֹחַ לִפְנֵי רוּדָף: ^ז וַיִּזְכֹּר יְרוּשָׁלַם יְמֵי עֲנִיָּהּ וּמִרְדֻּיָּהּ בַּל־מַחְמֹדֶיהָ אֲשֶׁר הָיוּ מִיְּמֵי קֶדֶם בְּנִפְלַעַמָּהּ בִּיר־צָר וְאֵין עוֹזֹר לָהּ רָאוּהָ צָרִים שָׁחֲקוּ עַל־ מִשְׁבֶּתָּהּ: ^ח חֲטָא חֲטָא חֲטָא יְרוּשָׁלַם עַל־כֵּן לִנְיָהּ הָיְתָה כָּל־מִכְבָּדֶיהָ הִזְלֹתָהּ כִּי־רָאוּ עֲרוֹתָהּ גַּם־הָיָה נֶאֱנָחָה וְתִשָּׁב אַחֹר: ^ט טַמְאָתָהּ בְּשׁוּלֶיהָ לֹא־יִזְכֹּר אֲחֵרֶיהָ וְתִרַד פְּלָאִים אֵין מִנְחָם לָהּ רָאָה יְהוָה אֶת־עֲנִיָּהּ כִּי הִגְדִּיל אוֹיֵב: יָדוּ פֶּרֶשׁ צָר עַל כָּל־ מַחְמֹדֶיהָ כִּי־רָאָתָה גוֹיִם בָּאוּ מִקְדָּשָׁהּ אֲשֶׁר צִוִּיתָהּ

❧ Eichah/Lamentations

The prophet Jeremiah spent years warning his people that unless they repented and stopped insisting that the Temple would protect them, even though they honored it more in spectacle than in spirit. But the Jews ignored him, and even imprisoned him. To his unbearable agony, he was proven right. The Temple was destroyed, the people ravaged, the nation dispersed and he was the witness.

It happened on Tishah B'Av, the day of Jewish tragedy from the time our ancestors left Egypt until modern times. Few people know that the exile from Spain in 1492 was on Tishah B'Av, or that World War I — which began the downward slide to the Holocaust

— began on Tishah B'Av. Truly a day of tears and tragedy.

The Book of *Eichah* is timeless. Although it was composed in the wake of the end of the First Temple Era, the Sages of the Midrash find it full of allusions to the destruction of the Second Temple, almost five hundred years later. This is not at all an anachronism, because Jewish history is a continuum. Just as we live by the Torah that was given over thirty three centuries ago, so we are molded by the experiences of our forebears and the historical epochs they created.

Jeremiah weeps and we weep with him, because — if we are thoughtful and perceptive — we can see all of Jewish history in the dirges of *Eichah*. This is the challenge of Tishah B'Av: Can we

that they should not enter Your congregation. ¹¹ All her people are sighing, searching for bread. They traded their enemies for food to keep alive. 'Look, HASHEM, and behold what a glutton I have become!' ¹² May it not befall you — all who pass by this road. Behold and see, if there is any pain like my pain which befell me; which HASHEM has afflicted me on the day of His wrath. ¹³ From on high He sent a fire into my bones, and it crushed them, he spread a net for my feet hurling me backward. He made me desolate; in constant misery. ¹⁴ The burden of my transgressions was accumulated in His hand; they were knit together and thrust upon my neck — He sapped my strength. The Lord has delivered me into the hands of those I cannot withstand. ¹⁵ The Lord has trampled all my heroes in my midst; He proclaimed a set time against me to crush my young men. As in a winepress the Lord has trodden the maiden daughter of Judah. ¹⁶ Over these things I weep; my eyes run with water because a comforter to revive my spirit is far from me. My children have become forlorn, because the enemy has prevailed. ¹⁷ Zion spread out her hands; there was none to comfort her. HASHEM commanded against Jacob that his enemies should surround him; Jerusalem has become as one unclean in their midst. ¹⁸ It is HASHEM Who is righteous, for I disobeyed His utterance. Listen, all you peoples and behold my pain: My maidens and my youths have gone into captivity. ¹⁹ I called for my lovers but they deceived me. My priests and my elders perished in the city as they sought food for themselves to keep alive. ²⁰ See, HASHEM, how distressed I am; my insides churn! My heart is turned over inside me for I rebelled grievously. Outside the sword bereaved, inside was death-like. ²¹ They heard how I sighed, there was none to comfort me. All my enemies heard of my plight and rejoiced, for it was You Who did it. O bring on the day You proclaimed and let them be like me! ²² Let all their wickedness come before You, and inflict them as You inflicted me for all my transgressions. For my groans are many, and my heart is sick.

2 ¹ **A**las — the Lord in His anger has clouded the daughter of Zion. He cast down from heaven to earth the glory of Israel. He did not remember His footstool on the day of His wrath. ² The Lord consumed without pity all the dwellings of Jacob; in His anger He razed the fortresses of the daughter of Judah down to the ground; He profaned the kingdom and its leaders. ³ He cut down, in fierce anger, all the dignity of Israel; He withdrew His right hand in the presence of the enemy. He burned through Jacob like a flaming fire, consuming on all sides. ⁴ He bent His bow like an enemy. His right hand poised like a foe, He slew all who were of pleasant appearance. In the tent of the daughter of Zion He poured out His wrath like fire. ⁵ The Lord became like an enemy. He consumed Israel; He consumed all her citadels, He destroyed its fortresses. He increased within the daughter of Judah moaning and mourning. ⁶ He stripped His Booth like a garden, He destroyed His place of assembly.

realize that is not merely a day of tears, but of challenge and hope? Because the Book of Eichah calls Tishah B'Av a day of Jewish rendezvous with God. Tachanun is not recited on Tishah B'Av because it has elements of a festival.

Rendezvous with God? Festival? On a day of destruction and suffering?

Yes. Because Tishah B'Av proves that God is not indifferent to

לֹא יָבֹאוּ בְקֶהֱלָ לָךְ: יֵאָכְלֶנָה נַאֲנָחִים מִבְּקָשִׁים לָחֶם נִתְּנוּ מִחַמְדֵּיהֶם [מַחְמוּדֵיהֶם ב'] בְּאֹכֶל לְהָשִׁיב נֶפֶשׁ רְאֵה יְהוָה וְהִבִּיטָה כִּי הֵייתִי וּזְלִלָה: יֵב לֹא אֲלִיכֶם כָּל־עֲבָרֵי דָרְךָ הִבִּיטוּ וּרְאוּ אִם־יֵשׁ מִכְּאוֹב כִּמְכַאֲבִי אֲשֶׁר עוֹלָל לִי אֲשֶׁר הוֹגָה יְהוָה בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ: יִמְמָרוּם שְׁלַח־אֵשׁ בְּעֶצְמֹתַי וַיִּרְדֶּנָּה פֶּרֶשׁ רֶשֶׁת לְרַגְלִי הַשִּׁיבֵנִי אַחֲרוֹר נִתְּנִי שְׁמָמָה כָּל־הַיּוֹם דְּהוּ: יִי נִשְׁקֶר עַל פִּשְׁעֵי בִידִי וַיִּשְׁתַּרְגְּנוּ עָלַי עַל־צִנְאוֹרֵי הַכְּשִׁיל כְּחֵי נִתְּנִי אֲדֹנִי בִידִי לֹא־אֹכֵל קוֹם: טו סֵלָה כָּל־אֲבִירֵי אֲדֹנִי בְּקֶרְבִּי קָרָא עָלַי מוֹעֵד לִשְׂבֹּר בַּחוּרֵי גֵת דָּרְךָ אֲדֹנִי לְבַתּוֹלֶת בַּת־יְהוּדָה: טז עַל־אֵלֶּה אֲנִי בּוֹכִיָּה עֵינַי וְעֵינֵי יִרְדָּה מֵיִם כִּי־רָחַק מִמֶּנִּי מִנְּחָם מִשִּׁיב נֶפֶשִׁי הָיוּ בְּנֵי שׁוֹמְמִים כִּי גָבַר אוֹיְבִי: יִפְרֹשֶׁה צִיּוֹן בִּידֶיהָ אֵין מִנְּחָם לָהּ צוּה יְהוָה לַעֲקֹב סִבִּיבּוֹ צִרְיוֹ הֵיטָה יְרוּשָׁלַם לִנְדָה בִּינֵיהֶם: יח צִרְיִק הוּא יְהוָה בִּי־פִיהוּ מְרִיתִי שְׁמַעו־נָא כָּל־הָעַמִּים [עַמִּים ב'] וּרְאוּ מִכְּאֲבִי בַתּוֹלֶתִי וּבַחוּרֵי הָלְכוּ בַּשָּׂבִי: ט קָרָאתִי לְמֵאֲהָבֵי הַמָּה רְמוּנֵי כְּהֵנִי וּזְקֵנֵי בְּעִיר גּוֹעֵו כִּי־בִקְשׁוּ אֹכֶל לָמוֹ וַיִּשְׁבּוּ אֶת־נֶפְשָׁם: כ רְאֵה יְהוָה כִּי־צָר־לִי מֵעֵי חֲמָרְמוֹר נִהַפָּה לְבִי בְּקֶרְבִּי כִּי מָרוּ מְרִיתִי מִחוּץ שְׂכֵלָה חָרֵב בְּבֵית כְּמוֹת: כא שְׁמַעוּ כִּי נִאֲנָחָה אֲנִי אֵין מִנְּחָם לִי כָּל־אֲבִי שְׁמַעוּ רַעְתִּי שְׁשׁוּ כִּי אֲתָה עֲשִׂיתָ הַבֹּאֶת יוֹם־קָרָאתָ וַיְהִי כְּמוֹנִי: כב תִּבְּא כָּל־רַעְתֶּם לִפְנֵיהָ וְעוֹלָל לָמוֹ בְּאֲשֶׁר עוֹלָלָת לִי עַל כָּל־פִּשְׁעֵי כִּי־רַבּוֹת אֲנַחְתִּי וּלְבִי דוֹי:

ב א איכה יעִיב בָּאָפוּ אֲדֹנִי אֶת־בַּת־צִיּוֹן הַשְּׁלִיךְ מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ תַּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא־זָכַר הַדָּם־רַגְלָיו בְּיוֹם אָפוֹ: ג בָּלַע אֲדֹנִי וְלֹא [לֹא ב'] חָמַל אֶת כָּל־נְאוֹת יַעֲקֹב הָרַס בְּעֶבְרָתוֹ מִבְּצָרֵי בַת־יְהוּדָה הִגִּיעַ לְאֶרֶץ חָלָל מִמְּלִכָה וּשְׁרִיָּה: ד גָּדַע בְּחָרִי־אֶפֶל כֶּרֶן יִשְׂרָאֵל הָשִׁיב אַחֲרוֹר יָמֵינוּ מִפְּנֵי אוֹיֵב וַיִּבְעַר בִּיעֲקֹב בָּאֵשׁ לִהְיוֹת אֹכֶלָה סִבִּיב: ה דָּרְךָ קִשְׁתּוֹ כְּאוֹיֵב נִצָּב יָמֵינוּ בְּצָר וַיִּהְיֶה כָּל מִחַמְדֵּי־עֵין בְּאֵהֶל בַּת־צִיּוֹן שִׁפָּה בָּאֵשׁ חֲמָתוֹ: ו הִלִּיחַ אֲדֹנִי אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל בָּלַע כָּל־אַרְמוֹנוֹתֶיהָ שַׁחַת מִבְּצָרֵי וַיִּרֶב בְּבַת־יְהוּדָה תִּאֲנִיָּה וְאֲנִיָּה: ז וַיִּחַמַּס בְּגֵן שָׂכּוֹ שַׁחַת מַעְדּוֹ

Jewish conduct. We matter to him. And since we do, we know that He awaits our repentance and that there will be a Third Temple, an eternal one.

The Sages say that Messiah will be born on Tishah B'Av. Let us read Eichah with the prayerful hope that he has already been born and that this day next year will indeed be a day of joy.

HASHEM made Zion oblivious of festival and Sabbath, and in His fierce anger He spurned king and priest. ⁷ The Lord rejected His altar, abolished His Sanctuary; He handed over to the enemy the walls of her citadels. They raised a clamor in the House of HASHEM as though it were a festival. ⁸ HASHEM resolved to destroy the wall of the daughter of Zion. He stretched out the line and did not relent from devouring. Indeed, He made rampart and wall mourn; together they languished. ⁹ Her gates have sunk into the earth, He has utterly shattered her bars; her king and officers are among the heathen, there is no Torah; her prophets, too, find no vision from HASHEM. ¹⁰ The elders of the daughter of Zion sit on the ground in silence; they have strewn ashes on their heads, and wear sackcloth. The maidens of Jerusalem have bowed their heads to the ground. ¹¹ My eyes fail with tears, my insides churn; my liver spills on the ground at the shattering of my people, while babes and sucklings swoon in the streets of the city. ¹² They say to their mothers, "Where is bread and wine?" as they swoon like a dying man in the streets of the town; as their soul ebbs away in their mothers' laps. ¹³ With what shall I bear witness for you? To what can I compare you, O daughter of Jerusalem? To what can I liken you to comfort you, O maiden daughter of Zion? — Your ruin is as vast as the sea; who can heal you? ¹⁴ Your prophets envisioned for you vanity and foolishness, and they did not expose your iniquity to bring you back in repentance; they prophesied to you oracles of vanity and deception. ¹⁵ All who pass along the way clap hands at you; they hiss and wag their head at the daughter of Jerusalem, "Could this be the city that was called Perfect in Beauty, Joy of All the Earth?" ¹⁶ All your enemies jeered at you; they hiss and gnash their teeth. They say, "We have devoured her! Indeed, this is the day we longed for; we have actually seen it!" ¹⁷ HASHEM has done what He planned; He carried out His decree which He ordained long ago; He devastated without pity. He let the enemy rejoice over you; He raised the pride of your foes. ¹⁸ Their heart cried out to the Lord. O wall of the daughter of Zion: Shed tears like a river, day and night; give yourself no respite, do not let your eyes be still. ¹⁹ Arise, cry out at night in the beginning of the watches! Pour out your heart like water in the Presence of the Lord; lift up your hands to Him for the life of your young children, who swoon from hunger at every street corner. ²⁰ Look, HASHEM, and behold, whom You have treated so. Should women eat their own offspring, the babes of their care? Should priest and prophet be slain in the Sanctuary of the Lord? ²¹ Out on the ground, in the streets they lie, young and old; my maidens and my young men have fallen by the sword. You slew them on the day of Your wrath; You slaughtered them and showed no mercy. ²² You invited, as though at festival time, my evil neighbors round about. So that, at the day of HASHEM's wrath, there were none who survived or escaped. Those who I cherished and brought up, my enemy has wiped out.

3 ¹ I am the man who has seen affliction by the rod of His anger. ² He has driven me on and on into unrelieved darkness. ³ Only against me did He turn His hand repeatedly all day long. ⁴ He has worn away my flesh and skin; He broke my bones. ⁵ He besieged and encircled me with bitterness and travail. ⁶ He has placed me in darkness like the eternally dead. ⁷ He has walled me in so I cannot escape; He has weighed me down with chains. ⁸ Though I would cry out

שָׁכַח יְהוָה בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וּשְׁבֹת וַיִּנָּאץ בְּעַם אָפוּ מֶלֶךְ
וְכָהֵן: וַיִּנָּח אֲדָנִי מִזִּבְחוֹ נָאֵר מִקִּדְשׁוֹ הִסְגִּיר בֵּית־
אֱלֹהִים חֹמֹת אֲרָמְנוֹתֶיהָ קוֹל גִּתָּנוּ בְּבֵית־יְהוָה כִּיּוֹם
מוֹעֵד: חָשֵׁב יְהוָה לְהַשְׁחִית חֹמֹת בֵּית־צִיּוֹן גִּטָּהּ כֹּה
לֹא־הָשִׁיב יָדוֹ מִבְּלֹעַ וַיֹּאבֵל־חַל וְחוֹמָה יִחָדוּ אִמְלָלוּ:
טַבְּעוּ בָאָרֶץ שַׁעֲרֶיהָ אֶבֶר וּשְׁבַר בְּרִיחֶיהָ מִלִּפְנֵי
וְשָׂרֶיהָ בְּגוֹיִם אֵין תּוֹרָה גַּם־נְבִיאֶיהָ לֹא־מָצְאוּ חֲזוֹן
מִיְהוָה: יָשְׁבוּ לָאָרֶץ יְדֻמוּ וְקִנְיָ בֵּית־צִיּוֹן הָעֵלֶז עָפַר
עַל־רֹאשָׁם חֲגָרוּ שָׁקִים הוֹרִידוּ לָאָרֶץ רֹאשָׁן בְּחוֹלֹת
יְרוּשָׁלַם: יֹאכְלוּ בְדַמְעוֹת עֵינֵי חֲמַרְמָרוּ מַעֵי נִשְׁפָּף
לָאָרֶץ כְּבִדִּי עַל־שֹׁכֵר בֵּית־עַמִּי בְּעֶטֶף עוֹלָל וַיִּזְנֶק
בְּרַחֲבוֹת קִרְיָה: יִלְאָמְתָם וַיֹּאמְרוּ אִיהָ דִּגְוֹן וַיִּין
בְּהִתְעַטְטָם כְּחָלָל בְּרַחֲבוֹת עִיר בְּהִשְׁתַּפֵּף נַפְשָׁם
אֶל־חֵיק אֲמַתָּם: יִמָּה־אֶעֱיֹר [אֶעֱוֹדֵר כ:] מֶה אֲדַרְמָה־
לָךְ הַבֵּת יְרוּשָׁלַם מֶה אֲשֹׁה־לָךְ וַאֲנִיחָמָךְ בְּחוֹלֹת
בֵּית־צִיּוֹן כִּי־גָדוֹל כִּי־שֹׁכֵר מִי־רִפְאֵה־לָךְ: יִדְבִּיאֶיךָ
חֲזוֹן לָךְ שׂוֹא וְתַפֵּל וְלֹא־גָלוּ עַל־עוֹנֶךָ לְהָשִׁיב שְׁבוֹתָךְ
[שְׁבִיתָךְ כ:] וַיִּחָזוּ לָךְ מַשְׁאוֹת שׂוֹא וּמַדּוּחָם: טוֹ סָפְקוּ
עֲלֶיךָ כְּפִים כָּל־עַבְרֵי דָרֶךְ שָׂרְקוּ וַיִּנְעוּ רֹאשָׁם עַל־
בֵּית יְרוּשָׁלַם הַזֹּאת הָעִיר שִׁיאֲמָרוּ בְּלִילֹת יָפִי מַשּׁוֹשׁ
לְכָל־הָאָרֶץ: טוֹ פָּצוּ עֲלֶיךָ פִּיהֶם כָּל־אִיְבֹיךָ שָׂרְקוּ
וַיִּחָרְקוּ־שֵׁן אָמְרוּ בְּלַעְנוּ אֶךְ זֶה הַיּוֹם שִׁקְיִנְהוּ מִצְאָנוּ
רֹאִינוּ: יִעֲשֶׂה יְהוָה אֲשֶׁר זָמַם בַּעַז אֲמַרְתּוֹ אֲשֶׁר צָהָה
מִיְמֵי־קָדֶם הָרָס וְלֹא חָמַל וַיִּשְׁמַח עֲלֶיךָ אוֹיֵב הָרִים
קֶרֶן צָרִיהָ: יִצָּעַק לִבָּם אֶל־אֲדָנִי חֹמֹת בֵּית־צִיּוֹן
הוֹרִידִי כְּנַחַל דְּמָעָה וַיּוֹמֶם וְלִילָה אֶל־תַּחְתֵּי פוֹגַת לָךְ
אֶל־תִּדְרֹם בֵּית־עֵינֶיךָ: טוֹ קוֹמִי ו רִנִּי בְּלִילָה [בְּלִיל כ:]
לְרֹאשׁ אֲשִׁמְרוֹת שִׁפְכִי כְּמִים לִבְךָ נִכַח פְּנֵי אֲדָנִי
שְׂאִי אֵלָיו כְּפִיךָ עַל־נֶפֶשׁ עוֹלְלֶיךָ הָעֲטוּפִים בְּרַעַב
בְּרֹאשׁ כָּל־חוֹצוֹת: כִּי־רָאָה יְהוָה וְהִבִּיטָהּ לְמִי עוֹלְלָתָהּ
כִּי־אִם־תֹּאכְלֶנָה נָשִׁים פְּרִים עֲלֵלִי טַפְחִים אִם־יִהְיֶה
בְּמִקְדָּשׁ אֲדָנִי כִּהֵן וְנְבִיא: כִּי־שָׁכְבוּ לָאָרֶץ חוֹצוֹת נֶעַר
וְזָקֵן בְּחוֹלֹתֶיךָ וּבְחֹזֵרֶיךָ נָפְלוּ בְּחֶרֶב הָרִגְתָּ כִּיּוֹם אָפַךְ
טְבַחְתָּ לֹא חָמַלְתָּ: כִּי־תִקְרָא כִּיּוֹם מוֹעֵד מִגּוֹרֵי מִסְכָּבִי
וְלֹא הָיָה כִּיּוֹם אֶף־יְהוָה פָּלִיט וּשְׂרִיר אֲשֶׁר־טַפְחִתִּי
וּרְבִיתִי אִיְבֵי כָלָם:

ג אֲנִי הַגֹּבֵר רָאָה עֵינִי בְּשִׁבְט עֲבָרְתוֹ: דֹּאוֹתִי נִהְגָה
וַיִּלַּךְ חֹשֶׁךְ וְלֹא־אֹר: גִּי אֶךְ כִּי־יִשָּׁב יִהְיֶה יָדוֹ כָּל־הַיּוֹם:
ד בִּלְהָ בִשְׂרִי וְעוֹרֵי שֹׁכֵר עֲצֻמוֹתֶיךָ: ה בָּנָה עָלֵי וַיִּקַּף
רֹאשׁ וְחִלְקָה: ו בְּמַחְשָׁכִים הוֹשִׁיבֵנִי כְּמַתִּי עוֹלָם:
ז גָּדַר בְּעֵדִי וְלֹא אֶצֵּא הַכְּבִיד נִחְשָׁתִי: ח גַּם כִּי אֶזְעַק

and plead, He shut out my prayer. ⁹ He has walled up my roads with hewn stones; He tangled up my paths. ¹⁰ He is a lurking bear to me, a lion in hiding. ¹¹ He has strewn my paths with thorns and made me tread carefully; He made me desolate. ¹² He bent his bow and set me up as a target for the arrow. ¹³ He shot into my vitals the arrows of His quiver. ¹⁴ I have become a laughingstock to all my people; object of their jibes all day long. ¹⁵ He filled me with bitterness, sated me with wormwood. ¹⁶ He ground my teeth on gravel, He made me cower in ashes. ¹⁷ My soul despaired of having peace, I have forgotten goodness. ¹⁸ And I said, "Gone is my strength and my expectation from HASHEM." ¹⁹ Remember my afflictions and my sorrow; the wormwood and bitterness. ²⁰ My soul remembers well — and makes me despondent. ²¹ Yet, this I bear in mind; therefore I still hope: ²² HASHEM's kindness surely has not ended, nor are His mercies exhausted. ²³ They are new every morning; great is Your faithfulness! ²⁴ "HASHEM is my portion," says my soul, "therefore I have hope in Him." ²⁵ HASHEM is good to those who trust in Him; to the soul that seeks Him. ²⁶ It is good to hope submissively for HASHEM's salvation, for He has laid it upon him. ²⁷ It is good for a man that he bear a yoke in his youth. ²⁸ Let one sit in solitude and be submissive, for He has laid it upon him. ²⁹ Let him put his mouth to the dust — there may yet be hope. ³⁰ Let one offer his cheek to his smiter, let him be filled with disgrace. ³¹ — For the Lord does not reject forever; ³² He first afflicts, then pities according to His abundant kindness. ³³ For He does not torment capriciously, nor afflict man. ³⁴ Nor crush under His feet all the prisoners of the earth; ³⁵ nor deny a man justice in the presence of the Most High. ³⁶ To wrong a man in his conflict — the Lord does not approve. ³⁷ Whose decree was ever fulfilled unless the Lord ordained it? ³⁸ It is not from the mouth of the Most High that evil and good emanate? ³⁹ Of what shall a living man complain? A strong man for his sins! ⁴⁰ Let us search and examine our ways and return to HASHEM. ⁴¹ Let us lift our hearts with our hands to God in heaven: ⁴² We have transgressed and rebelled — You have not forgiven. ⁴³ You have enveloped Yourself in anger and pursued us; You have slain mercilessly. ⁴⁴ You wrapped Yourself in a cloud that no prayer can pierce. ⁴⁵ You made us a filth and refuse among the nations. ⁴⁶ All our enemies jeered at us; ⁴⁷ panic and pitiful were ours, ravage and ruin. ⁴⁸ My eye shed streams of water at the shattering of my people. ⁴⁹ My eye will flow and will not cease — without relief — ⁵⁰ until HASHEM looks down and takes notice from heaven. ⁵¹ My eyes have brought me grief over all the daughters of my city. ⁵² I have been constantly ensnared like a bird by my enemies without cause. ⁵³ They cut off my life in a pit and threw stones at me. ⁵⁴ Waters flowed over my head; I thought, "I am doomed!" ⁵⁵ I called on Your name, HASHEM, from the depths of the pit. ⁵⁶ You have heard my voice; do not shut your ear from my prayer for my relief when I cry out. ⁵⁷ You always drew near on the day I would call You; You said, "Fear not!" ⁵⁸ You always championed my cause, O Lord, You redeemed my life. ⁵⁹ You have seen, HASHEM, the injustices I suffer; judge my cause. ⁶⁰ You have seen all their vengeance, all their designs against me. ⁶¹ You have heard their insults, HASHEM; all their designs regarding me. ⁶² The speech and thoughts of my enemies are against me all day long. ⁶³ Look, in everything they do, I am the butt of their taunts. ⁶⁴ Pay

ואשוע שחם תפלתי: ^ט גדר דרכי בגזית נתיבתי ענה: ^י רב ארב הוא לי ארי [אריה כ] במסתרים: ^{יא} דרכי סורר ופשחני שמי שומם: ^{יב} דרך קשתו ויצילני כמטרא לחץ: ^{יג} הביא בכליתי בני אשפתו: ^{יד} הייתי שחק לכל-עמי גנינתם כל-היום: ^{טו} השביעני במרוצים הרגני לענה: ^{טז} ויגרס בחצץ שני הכפישני באפר: ^{יז} ותנח משלום נפשי נשיתי טובה: ^{יח} ואמר אבד נצחי ותוחלתי מיהודה: ^{יט} וזכר-עני ומרודי לענה וראש: ^כ וזכור תזכור ותשום [ותשיח כ] עלי נפשי: ^{כא} זאת אשיב אל-לבי על-בן אוחיל: ^{כב} חסדי יהודה כי לא-תמנו כי לא-כלו רחמיו: ^{כג} חדשים לבקרים רבה אמונתך: ^{כד} חלקי יהודה אמרה נפשי על-בן אוחיל לו: ^{כה} טוב יהודה לקו לנפש תדרשנו: ^{כו} טוב ויחיל ודומם לתשועת יהודה: ^{כז} טוב לגבר כי ישא על בנעוריו: ^{כח} ישב בדר ודם כי נטל עליו: ^{כט} יתן בעפר פיהו אולי יש תקנה: ^ל יתן למכדו לחי ישבע בחרפה: ^{לא} כי לא ינח לעולם אדני: ^{לב} כי אם-הוגה ורחם כרב חסדו: ^{לג} כי לא ענה מלבו ויגה בני-איש: ^{לד} לדכא תחת רגליו כל אסירי ארץ: ^{לה} להטות משפט-גבר נגד פני עליון: ^{לו} לעת אדם בריבו אדני לא ראה: ^{לז} מי זה אמר ותהי אדני לא צנה: ^{לח} מפי עליון לא תצא הרעות והטוב: ^{לט} מה-יתאונן אדם חי גבר על-חטאו: ^מ נחפשה דרכינו ונחלרה ונשבעה עד-יהודה: ^{מא} נשא לבבנו אל-כפים אל-בשמים: ^{מב} נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת: ^{מג} סבותה באף ותדרפנו הרגת לא חמלת: ^{מד} סבותה בענן לה מעבור תפלה: ^{מה} סחי ומאוס תשימנו בקרב העמים: ^{מו} פצו עלינו פיהם כל-איבינו: ^{מז} פחד ופחת היה לנו השאת והשבר: ^{מח} פלגי-מים תרד עיני על-שבר פת-עמי: ^{מט} עיני נגרה ולא תדמה מאין הפגות: ^נ עד-ישקיף וירא יהודה משמים: ^{נא} עיני עוללה לנפשי מכל בנות עיר: ^{נב} צוד צדוני בצפר איבי חנם: ^{נג} צמתו בבור חיי וידי-אבן בי: ^{נד} צפוי-מים על-ראשי אמרתי נגזרתי: ^{נה} קראתי שמך יהודה מבור תחתיות: ^{נו} קולי שמעת אל-תעלם אונך לרוחתי לשועתי: ^{נז} קרבת ביום אקראך אמרת אל-תירא: ^{נח} קרבת אדני ריבי נפשי גאלת חיי: ^{נט} ראיתך יהודה ענתתי שפטה משפטי: ^ס ראיתך כל-נקמתם כל-מחשבתם לי: ^{סא} שמעת חרפתם יהודה כל-מחשבתם עלי: ^{סב} שפתי קמי והגיונם עלי כל-היום: ^{סג} שבתם וקיתתם הפיטה אני מנגינתם: ^{סד} תשיב

them back their due, HASHEM, as they have done. ⁶⁵ Give them a broken heart; may Your curse be upon them! ⁶⁶ Pursue them in anger and destroy them from under the heavens of HASHEM.

4 ¹ **A**las — the gold is dimmed! The finest gold is changed! Sacred stones are scattered at every street corner! ² The precious children of Zion, who are comparable to fine gold — alas, are now treated like earthen jugs, work of a potter. ³ Even tanim will offer the breast and suckle their young; the daughter of my people has become cruel, like ostriches in the desert. ⁴ The tongue of the suckling cleaves to its palate for thirst; young children beg for bread, no one extends it to them. ⁵ Those who feasted extravagantly lie destitute in the streets; those who were brought up in scarlet clothing wallow garbage. ⁶ The iniquity of the daughter of my people is greater than the sin of Sodom, which was overturned in a moment without mortal hands being laid on her. ⁷ Her princes were purer than snow, whiter than milk; their appearance was ruddier than rubies, their outside was like sapphire. ⁸ Their appearance has become blacker than soot, they are not recognized in the streets; their skin has shriveled on their bones, it became dry as wood. ⁹ More fortunate were the victims of the sword than the victims of famine, for they pine away, stricken, lacking the fruits of the field. ¹⁰ Hands of compassionate women have boiled their own children; they became their food when the daughter of my people was shattered. ¹¹ HASHEM vented His fury, He poured out His fierce anger; He kindled a fire in Zion which consumed its foundations. ¹² The kings of the earth did not believe, nor did any of the world's inhabitants, that the adversary or enemy could enter the gates of Jerusalem. ¹³ It was for the sins of her prophets, the iniquities of her priests, who had shed in her midst the blood of the righteous. ¹⁴ The blind wandered through the streets, defiled with blood, so that none could touch their garments. ¹⁵ "Away, unclean one!" people shouted at them; "Away! Away! Don't touch! For they are loathsome and wander about." The nations had said, "They will not sojourn again." ¹⁶ The anger of HASHEM has divided them, caring for them no longer; they showed no regard for the priests nor favor for the elders. ¹⁷ Our eyes still strained in vain for our deliverance; in our expectations we watched for a nation that could not save. ¹⁸ They dogged our steps so we could not walk in our streets; our end drew near, our days are done, for our end has come. ¹⁹ Our pursuers were swifter than eagles in the sky; they chased us in the mountains, ambushed us in the desert. ²⁰ The breath of our nostrils, HASHEM's anointed, was caught in their traps; he, under whose protection, we had thought, we would live among the nations. ²¹ Rejoice and exult, O daughter of Edom, who dwells in the land of Uz; to you, too, will the cup pass, you will be drunk and will vomit. ²² Your iniquity is expiated, O daughter of Zion, He will not exile you again; He remembers your iniquity, daughter of Edom, He will uncover your sins.

5 ¹ **R**emember, HASHEM, what has befallen us; look and see our disgrace. ² Our inheritance has been turned over to strangers; our houses to foreigners. ³ We have become orphans, fatherless; our mothers are like widows. ⁴ We pay money to drink our own water, obtain our wood at a price. ⁵ Upon our necks we are pursued; we toil, but nothing is left us.

לָהֶם גָּמול יִהְיֶה כַּמַּעֲשֶׂה יְדֵיהֶם: ^{סד} תֵּתֵן לָהֶם מַגֶּנֶת לֵב תִּאֲלָתֶךָ לָהֶם: ^{סו} תִּרְדֹּף בָּאֶף וְתִשְׁמִידֵם מִתַּחַת שָׁמַיִם יִהְיֶה:

ד ^א איכה יועם וְהָב יִשְׁנָא הַבֶּתֶם הַטּוֹב תִּשְׁתַּפְּכֶנָּה אֲבֵנֵי-קֹדֶשׁ בְּרֹאשׁ כָּל-חֻצוֹת: ^ב בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְּסֻלָּאִים בְּפֹו אִיכָה נִחְשְׁבוּ לִנְבִלֵי-חֹרֶשׁ מַעֲשֶׂה יְדֵי יוֹצֵר: ^ג גַּם-תַּנִּים [תַּנִּין ^ב] חָלְצוּ שָׂר הַיְנִיקוּ גֹוֲרֵיהֶן בַּת-עַמִּי לֹאכְזָר בַּעֲנִים [כִּי עֵינִים ^ב] בַּמִּדְבָּר: ^ד רִבְבָּק לָשׁוֹן יוֹנֵק אֶל-חֲבוּ בַצִּמָּא עוֹלָלִים שָׂאֵלוּ לָחֶם פָּרֶשׁ אֵין לָהֶם: ^ה הָאֲכָלִים לַמַּעֲרִיזִים נִשְׁמָו בַּחֻצוֹת הָאֲמֻנִים עָלֵי תוֹלַע חִבְקוֹ אֲשַׁפְּתוֹת: ^ו וַיִּגְדֵּל עוֹן בַּת-עַמִּי מִחֻטָּאת סֹדֶם הַהִפּוּכָה כְּמוֹ-רָגַע וְלֹא-חָלוּ בָּהּ יָדִים: ^ז וְזָכוּ גֹוֲרֵיהֶּ מִשְׁלַג צָחוּ מִחֻלָּב אֲדָמוּ עֵצָם מִפְּנִינִים סָפִיר גֹּוֲרֵתָם: ^ח חֲשֹׁךְ מִשְׁחֹר תִּאֲלָם לֹא נִכְרוּ בַּחֻצוֹת צִפּוֹר עוֹרֵם עַל-עַצְמָם יָבֵשׁ הָיָה כַּעֵץ: ^ט טוֹבִים הָיוּ חֲלָלֵי-חֶרֶב מִחֲלָלֵי רֶעֶב שֶׁהֵם יוֹבֵו מְדַקְרִים מִתְּנוּבוֹת שָׂרֵי: ^י יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנוּת בְּשָׁלוּ יִלְדֵיהֶן הָיוּ לְבָרוֹת לְמוֹ בִּשְׂרָר בַּת-עַמִּי: ^{יא} כָּלָה יִהְיֶה אֶת-חֲמָתוֹ שֶׁפָּר חָרוֹן אָפּוֹ וַיִּצַּת-אֵשׁ בְּצִיּוֹן וְתֹאכַל יִסְדִּתֶּיהָ: ^{יב} לֹא הָאֲמִינוּ מַלְכֵי-אֶרֶץ כָּל [וְכָל ^ב] יִשְׁבִּי תָבֵל כִּי יָבֵא צָר וְאוֹיֵב בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם: ^{יג} מִחֻטָּאת נִבְאִיָּה עֹנֹת כִּהְיֶיהָ הַשִּׁפְכִים בִּקְרָבָה דָם צַדִּיקִים: ^{יד} יָנְעוּ עוֹרִים בַּחֻצוֹת נִגְאָלוּ בָדָם בְּלֹא יוֹכְלוּ יָנְעוּ בִּלְבָשֵׁיהֶם: ^{טו} סוֹרוֹ טָמֵא קָרָאוּ לְמוֹ סוֹרוֹ סוֹרוֹ אֶל-תִּגְעוּ כִּי נָצוּ גַם-נָעוּ אֲמָרוּ בְּגוֹיִם לֹא יוֹסִפוּ לְגוֹר: ^{טז} פָּנֵי יִהוּדָה חָלְקָם לֹא יוֹסִיף לְהַבִּיטָם פָּנֵי כִהְנִים לֹא נִשְׂאוּ וְזָקֵנִים [זָקֵנִים ^ב] לֹא חָנְנוּ: ^{יז} עוֹרֵינוּ [עוֹרֵיהֶם ^ב] תִּכְלִינָה עֵינֵינוּ אֶל-עוֹרֵתָנוּ הִבֵּל בַּצִּפִּיתָנוּ צָפִינוּ אֶל-גּוֹי לֹא יוֹשֵׁעַ: ^{יח} צָרוּ צַעֲרֵינוּ מִלֵּכֶת בְּרַחֲבֵיתָנוּ קָרַב קָצְנוּ מָלְאוּ יָמֵינוּ כִּי-בָא קָצְנוּ: ^{יט} קָלִים הָיוּ רַדְפֵינוּ מִנְּשָׂרֵי שָׁמַיִם עַל-הַהָרִים דִּלְקָנוּ בַּמִּדְבָּר אָרְבוּ לָנוּ: ^כ דָּוָח אֲפִינוּ מִשִּׁיחַ יִהְיֶה נִלְכַּד בְּשִׁחִיתוֹתָם אֲשֶׁר אֲמָרְנוּ בַּצִּלוֹ נִהְיָ בְּגוֹיִם: ^{כא} שִׁישִׁי וְשִׁמְחֵי בַת-אֲדוֹם יוֹשֶׁבֶת [וְיֹשְׁבֵת ^ב] בְּאֶדֶן עוֹץ גַּם-עֲלֵיהָ תַעֲבֹר-כּוֹס תִּשְׁכְּרִי וְתִתְעַרֶּי: ^{כב} תָּם-עוֹנֶה בַת-צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהִגְלוֹתָךְ פֶּקֶד עוֹנֶה בַת-אֲדוֹם גִּלָּה עַל-חֻטָּאתֶיהָ:

ה ^א וְזָכַר יִהוּדָה מַה-הָיָה לָנוּ הַבִּיטָה [הַבִּיט ^ב] וְרָאָה אֶת-חֲרַפְתָּנוּ: ^ב כִּנְחָלְתָנוּ נִהְפְּכָה לְזָרִים בְּתִינוּ לְנִכְרִים: ^ג גִּתּוֹמִים הָיִינוּ וְאֵין [אֵין ^ב] אָב אֲמָתֵינוּ בְּאִלְמָנוֹת: ^ד מִמֵּינוּ בִּבְסָף שְׁתִּינוּ עֲצִינוּ בְּמַחִיר יָבֵאוּ: ^ה הָעַל צָנֹאֲרֵנוּ נִרְדַּפְנוּ יָגְעָנוּ וְלֹא [לֹא ^ב] הוֹנַח-לָנוּ:

⁶ We stretched out a hand to Egypt, and to Assyria to be satisfied with bread. ⁷ Our fathers have sinned and are no more, and we have suffered for their iniquities. ⁸ Slaves ruled us, there is no rescuer from their hands. ⁹ In mortal danger we bring out bread, because of the sword of the wilderness. ¹⁰ Our skin was scorched like an oven, with the fever of famine. ¹¹ They ravaged women in Zion; maidens in the towns of Judah. ¹² Leaders were hanged by their hand, elders were shown no respect. ¹³ Young men drag the millstone, and youths stumble under the wood. ¹⁴ The elders are gone from the gate, the young men from their music. ¹⁵ Gone is the joy of our hearts, our dancing has turned into mourning. ¹⁶ The crown of our head has fallen; woe to us, for we have sinned. ¹⁷ For this our heart was faint, for these our eyes dimmed: ¹⁸ for Mount Zion which lies desolate, foxes prowled over it. ¹⁹ Yet You, HASHEM, are enthroned forever, Your throne is ageless. ²⁰ Why do You ignore us eternally, forsake us for so long? ²¹ Bring us back to You, HASHEM, and we shall return, renew our days as of old. ²² For even if You had utterly rejected us, You have already raged sufficiently against us.

The following verse is recited aloud by the congregation, then by the reader:
Bring us back to You, HASHEM, and we shall return,
renew our days as of old.

וּמִצָּרִים נִתְּנוּ יָד אֲשׁוּר לְשָׂבַע לָחֶם: וְאַבְתִּינוּ חֲטָאוֹ וְאֵינָם [אֵינָם כ:] וְאֶנְחֵנוּ [אֶנְחֵנוּ כ:] עֲוֹנוֹתֵיהֶם סָבְלוּ: ח עֲבָדִים מָשְׁלוּ בָנוּ פֶּרֶק אֵין מִקֵּדָם: ט בְּנִפְשָׁנוּ נִבְיָא לְחֵמְנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב הַמֶּדְבָּר: י עוֹרְנוּ בְּתַנּוּר נִכְמְרוּ מִפְּנֵי זֶלְעָפוֹת רָעָב: יא גִּשִׁים בְּצִיּוֹן עָנוּ בְּתֵלֶת בְּעָרֵי יְהוּדָה: יב שָׂרִים בִּידָם נָתְלוּ פָנֵי זְקֵנִים לֹא נִהְדָּרוּ: יג בְּחוּרִים טָחוּן נִשְׁאוּ וּנְעָרִים בְּעֵץ פָּשְׁלוּ: יד זְקֵנִים מִשְׁעָר שְׁכָתוֹ בְּחוּרִים מִנְיָתָם: טו שְׁבַת מִשׁוּשׁ לָבְנוּ נִהְפָּךְ לְאֵבֶל מְחוּלָנוּ: טז נִפְלָה עֲטָרַת רֹאשֵׁנוּ אוּיָגָא לָנוּ כִּי חֲטָאנוּ: יז עַל־זֶה הָיָה דָּהָא לָבְנוּ עַל־אַלְהָ חֲשָׁכוּ עֵינֵינוּ: יח עַל הַר־צִיּוֹן שְׁשִׁמָּם שׁוֹעֲלִים הִלְכוּ: יט אַתָּה יְהוָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב בְּסֶאֱף לְדוֹר וָדוֹר: כ לָמָּה לְנִצָּחַת תִּשְׁכַּחֲנוּ תַעֲזֹבֵנוּ לְאֶדְרָךְ יָמִים: כא הִשִּׁיבֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנִשׁוּבָה [וְנִשׁוּבָה כ:] חֲדָשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדְמָם: כב כִּי אִם־מָאָס מֵאֲסִתָּנוּ קִצְפָּת עָלֵינוּ עַד־מָאָד:

The following verse is recited aloud by the congregation, then by the reader:

הִשִּׁיבֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנִשׁוּבָה חֲדָשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדְמָם:

קוהלת / ECCLESIASTES

¹ The words of Koheles son of David, King in Jerusalem:
² Futility of futilities! — said Koheles — Futility of futilities! All is futile! ³ What profit does man have for all his labor which he toils beneath the sun? ⁴ A generation goes and a generation comes, but the earth endures forever. ⁵ And the sun rises and the sun sets — then to its place it rushes; there it rises again. ⁶ It goes toward the south and veers toward the north; the wind goes round and round, and on its rounds the wind returns. ⁷ All the rivers flow into the sea, yet the sea is not full; to the place where the rivers flow there they flow once more.

⁸ All words are wearying, one becomes speechless; the eye is never sated with seeing, nor the ear filled with hearing. ⁹ Whatever has been, is what will be, and whatever has been done is what will be done. There is nothing new beneath the sun! ¹⁰ Sometimes there is something of which one says: 'Look, this is new!' — It has already existed in the ages before us. ¹¹ As there is no recollection of the former ones; so too, of the latter ones that are yet to be, there will be no recollection among those of a still later time.

☞ Koheles/Ecclesiastes

Succos is שמחתנו, the time of our gladness. In Eretz Yisrael, the harvest is complete. For everyone, the stressful period of the Days of Awe is over and we prepare to celebrate and express our gratitude for God's blessing, bounty, and protection. Unfortunately, unrestrained joy does not bring out the best in people. We may forget ourselves and fail to live up to our responsibilities as servants of God. To help us retain our perspectives during this season of happiness, major segments of the Jewish people have adopted

א אִדְבָרֵי קוֹהֶלֶת בֶּן־דָּוִד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם: ב הֵבֵל הֵבִלִים אָמַר קוֹהֶלֶת הֵבֵל הֵבִלִים הֵבֵל: ג מִה־יִתְּרוֹן לְאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ שִׁיעֲמַל תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ: ד דוֹר הֵלֵךְ וְדוֹר בָּא וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמֶדֶת: ה הַזֶּרֶחַ הַשֶּׁמֶשׁ וּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְאֵל־מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף זֶרֶחַ הוּא שֵׁם: ו הוֹלֵךְ אֶל־דָּרוֹם וְסוּבָב אֶל־צָפוֹן סוּבָב: ז סִבָּב הוֹלֵךְ הָרִיחַ וְעַל־סִבִּיבָתָיו שֵׁב הָרוּחַ: ח כָּל־הַנְּחָלִים הַלְכִים אֵל־הַיָּם וְהֵימָּן אֵינָנו מֵלֵא אֶל־מְקוֹם שֶׁהַנְּחָלִים הַלְכִים שָׁם הֵם שָׁבִים לָלֶכֶת: ט כָּל־הַדְּבָרִים יִגְעִים לֹא־יִוָּכַל אִישׁ לְדַבֵּר לֹא־תִשְׁבַּע עֵין לְרֹאוֹת וּלֹא־תִמְלֵא אֶזְנוֹ מִשְׁמַע: י מִה־שִּׁהִיָּה הוּא שִׁהִיָּה וּמִה־שִּׁנְעָשָׂה הוּא שִׁנְעָשָׂה וְאֵין כָּל־חֲדָשׁ תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ: יא יֵשׁ דָּבָר שִׁיֵּאמַר רָאִה־זֶה חֲדָשׁ הוּא כְּבָר הָיָה לְעֹלָמִים אֲשֶׁר הָיָה מִלְּפָנֵינוּ: יב אֵין זְכָרוֹן לְרֹאשֵׁינִים וְגַם לְאַחֲרֵינִים שִׁיְהִי לֹא־יִהְיֶה לָהֶם זְכָרוֹן עִם שִׁיְהִי לְאַחֲרֵיהֶם:

the custom of reading the sobering Book of Koheles. Thinking people cannot be carried away to excess frivolity after listening carefully to Solomon, the wisest of men, proclaiming, "Futility of futilities! All is futile!"

Indeed, Avudraham writes that Solomon first proclaimed Koheles to the Jewish people during Succos, precisely to serve as an antidote to the danger of lightheadedness on Succos.

According to Ramban (Sermon on Koheles), the book has three main themes: 1) Man should not strive after the pleasures of this

¹² I, Koheles, was King over Israel in Jerusalem. ¹³ I applied my mind to seek and probe by wisdom all that happens beneath the sky — it is a sorry task that God has given to the sons of man with which to be concerned. ¹⁴ I have seen all the deeds done beneath the sun, and behold all is futile and a vexation of the spirit. ¹⁵ A twisted thing can not be made straight; and what is not there cannot be numbered.

¹⁶ I said to myself: Here I have acquired great wisdom, more than any of my predecessors over Jerusalem, and my mind has had much experience with wisdom and knowledge. ¹⁷ I applied my mind to know wisdom and to know madness and folly. I perceived that this, too, is a vexation of the spirit. ¹⁸ For with much wisdom comes much grief, and he who increases knowledge increases pain.

2 ¹ I said to myself: Come, I will experiment with joy and enjoy pleasure. That, too, turned out to be futile. ² I said of laughter, 'It is mad!' And of joy, 'what does it accomplish!'

³ I ventured to stimulate my body with wine — while my heart is involved with wisdom — and to grasp folly, until I can discern which is best for mankind to do under the heavens during the brief span of their lives. ⁴ I acted in grand style: I built myself houses, I planted vineyards; ⁵ I made for myself gardens and orchards and planted in them every kind of fruit tree; ⁶ I constructed pools from which to irrigate a grove of young trees; ⁷ I bought slaves — male and female — and I acquired stewards; I also owned more possessions, both cattle and sheep, than all of my predecessors in Jerusalem; ⁸ I amassed even silver and gold for myself, and the treasure of kings and the provinces; I provided myself with various musical instruments, and with every human luxury — chests and chests of them. ⁹ Thus, I grew and surpassed any of my predecessors in Jerusalem; still, my wisdom stayed with me. ¹⁰ Whatever my eyes desired I did not deny them; I did not deprive myself of any kind of joy. Indeed, my heart drew joy from all my activities, and this was my reward for all my endeavors.

¹¹ Then I looked at all the things that I had done and the energy I had expended in doing them; it was clear that it was all futile and a vexation of the spirit — and there is no real profit under the sun.

¹² Then I turned my attention to appraising wisdom with madness and folly — for what can man who comes after the king do? It has already been done. ¹³ And I perceived that wisdom excels folly as light excels darkness. ¹⁴ The wise man has his eyes in his head, whereas a fool walks in darkness. But I also realized that the same fate awaits them all. ¹⁵ So I said to myself: The fate of the fool will befall me also; to what advantage, then, have I become wise? But I concluded that

world, because — for all their allures — they are fleeting and without value. 2) Man's spiritual essence is eternal and he has a vital role in God's master plan. 3) Human intelligence cannot comprehend God's ways or assimilate all the situations and calculations upon which His justice is based. Only when the Messiah leads the world to perfection will we know why the righteous seem

יב־אני קהלת הייתי מלך על־ישראל בירושלם: יג־ונתתי את־לבי לדרוש ולתור בחכמה על־כל־אשר נעשה תחת השמים הוא | ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו: יד־ראיתי את־כל־המעשים שעשו תחת השמש והנה הכל הבל ורעות רוח: טו־מענת לא־יוכל לתקן וחסרון לא־יוכל להמנות: טז־דברתי אני עם־לבי לאמר אני הנה הגדלתי והוספתי חכמה על־כל־אשר־היה לפני על־ירושלם ולבי ראה הרבה חכמה וידעת: יז־ואתנה לבי לדעת חכמה וידעת הללות ושכלות ידעתי שגם־זה הוא רעיון רוח: יח־כי ברב חכמה רב־בעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב: יט־אמרתי אני בלבי לכה־נא אנסכה בשמחה וראה בטוב ודנה גם־הוא הבל: כ־לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה־זה עשה: כא־תרתי בלבי למשור ביין את־בשרי ולבי נהג בחכמה ולאחז בסכלות עד | אשר אראה אי־זה טוב לבני האדם אשר יעשו תחת השמים מספר ימי חייהם: כב־הגדלתי מעשי בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים: כג־עשיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל־פרי: כד־עשיתי לי ברכות מים להשקות מהם יער צומח עצים: כה־קניתי עבדים ושפחות ובני־בית היה לי גם־מקנה בקר וצאן הרבה היה לי מכל שהיו לפני בירושלם: כו־כנסתי לי גם־כסף וזהב וסגל מלכים והמדינות עשיתי לי שרים ושרות ותענוגות בני האדם שדה ושרות: כז־וגדלתי והוספתי מכל שהיה לפני בירושלם אף חכמתי עמדה לי: כח־אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם לא־מנעתי את־לבי מכל־שמחה כי־לבי שמח מכל־עמלי וזה־היה חלקי מכל־עמלי: כט־ופניתי אני בכל־מעשי שעשו ידי ובעמל שעמלתי לעשות ודנה הכל הבל ורעות רוח ואין יתרון תחת השמש: ל־ופניתי אני לראות חכמה והוללות וסכלות כי | ומה האדם שיבוא אחרי המלך את אשר־כבר עשהו: לא־ראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן־הסכלות ביתרון האור מן־החשך: לא־החכם עיניו בראשו והבסיל בחשך הולך וידעתי גם־אני שמקרה אחד יקרה את־כלם: לו־ואמרתי אני בלבי במקרה הבסיל גם־אני יקרני ולמה חכמתי אני או יתר ודברתי בלבי

to suffer while the wicked seem to prosper.

Seen this way, Koheles hardly dampens the festivity of Succos; rather, it deepens our enjoyment of the festival because it helps us focus on what our goals in life should be. And, as in many areas, a clear knowledge of one's goal is half the job of getting there.

this, too, was futility, ¹⁶ for there is no comparison between the remembrance of the wise man and of the fool at all, for as the succeeding days roll by, is all forgotten? How can the wise man die like the fool?

¹⁷ So I hated life, for I was depressed by all that goes on under the sun, because everything is futile and a vexation of the spirit.

¹⁸ Thus I hated all my achievements laboring under the sun, for I must leave it to the man who succeeds me. ¹⁹ — and who knows whether he will be wise or foolish? — and he will have control of all my possessions for which I toiled and have shown myself wise beneath the sun. This, too, is futility. ²⁰ So I turned my heart to despair of all that I had achieved by laboring under the sun, ²¹ for there is a man who labored with wisdom, knowledge and skill, yet he must hand on his portion to one who has not toiled for it. This, too, is futility and a great evil. ²² For what has a man of all his toil and his stress in which he labors beneath the sun? ²³ For all his days are painful, and his business is a vexation; even at night his mind has no rest. This, too, is futility!

²⁴ Is it not good for man that he eats and drinks and shows his soul satisfaction in his labor? And even that, I perceived, is from the hand of God. — ²⁵ For who should eat and who should make haste except me? — ²⁶ To the man who pleases Him He has given wisdom, knowledge and joy; but to the sinner He has given the urge to gather and amass — that he may hand it on to one who is pleasing to God. That, too, is futility and a vexation of the spirit.

3 ¹ Everything has its season, and there is a time for everything under the heaven:

² A time to be born and a time to die;
a time to plant and a time to uproot the planted.

³ A time to kill and a time to heal;
a time to wreck and a time to build.

⁴ A time to weep and a time to laugh;
a time to wail and a time to dance.

⁵ A time to scatter stones and a time to gather stones;
a time to embrace and a time to shun embraces.

⁶ A time to seek and a time to lose;
a time to keep and a time to discard.

⁷ A time to rend and a time to mend;
a time to be silent and a time to speak.

⁸ A time to love and a time to hate;
a time for war and a time for peace.

⁹ What gain, then, has the worker by his toil?

¹⁰ I have observed the task which God has given the sons of man to be concerned with: ¹¹ He made everything beautiful in its time; He has also put an enigma into their minds so that man cannot comprehend what God has done from beginning to end.

¹² Thus I perceived that there is nothing better for them than to rejoice and do good in his life. ¹³ Indeed every man

שגם־זֶה הַבִּלְ: ^{טו} כִּי אֵין זְכוּרָן לְחֵבֶם עִם־הַבִּסִּיל
לְעוֹלָם בְּשִׁפְכָר הַיָּמִים הַבָּאִים הַכֹּל נִשְׁכַּח וְאִין
יָמוֹת הַחֵבֶם עִם־הַבִּסִּיל: ^י וְשִׁנְאַתִּי אֶת־הַחַיִּים כִּי
רַע עָלַי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשֶׂה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי־הַכֹּל
הַכֹּל וְרַעוּת רֹחַ: ^י וְשִׁנְאַתִּי אֲנִי אֶת־כָּל־עַמְלִי שֶׁאֲנִי
עָמַל תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁאֲנִיחֶנּוּ לְאָדָם שִׁיְהִיָּה אַחֲרַי:
^י וּמִי יוֹדֵעַ הַחֵבֶם יְהִיָּה אֹו סָכַל וַיִּשְׁלַט בְּכָל־עַמְלִי
שֶׁעָמַלְתִּי וְשִׁחַבְמַתִּי תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ גַּם־זֶה הַבִּלְ:
כֹּוְסוּבוֹתִי אֲנִי לִי־אֵשׁ אֶת־לְבִי עַל כָּל־הָעָמַל שֶׁעָמַלְתִּי
תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ: ^כ כִּי־יֵישׁ אָדָם שֶׁעָמַלָו בַּחֲבֻמָּה
וּבְדַעַת וּבִכְשָׁרוֹן וּלְאָדָם שֶׁלֹא עָמַל־בוּ יִתְנַנּוּ
חִלְקוּ גַם־זֶה הַכֹּל וְרַעָה רַבָּה: ^{כב} כִּי מִה־הַיּוֹם
לְאָדָם בְּכָל־עַמְלֹו וּבְרַעְיוֹן לְבוּ שֶׁהוּא עָמַל תַּחַת
הַשֶּׁמֶשׁ: ^{כג} כִּי כָל־יָמָיו מִכְאוּבִים וְכַעַס עֵינָיו גַּם־
בְּלִילָה לֹא־שָׁכַב לְבוּ גַם־זֶה הַכֹּל הוּא: ^{כד} אִין־טוֹב
בְּאָדָם שִׁיאֲכַל וְשָׁתָה וְהִרְאָה אֶת־נִפְשׁוֹ טוֹב בְּעַמְלֹו
גַם־זֶה רֵאִיתִי אֲנִי כִי מִיָּד הָאֱלֹהִים הִיא: ^{כה} כִּי מִי
יֵאבֵל וּמִי יַחֲוֹשׁ חוּץ מִמֶּנִּי: ^{כו} כִּי לְאָדָם שְׂטוֹב לִפְנֵי
נָתַן חֲבֻמָּה וְדַעַת וְשִׂמְחָה וּלְחוּטָא נָתַן עֵינָן לְאִסְףָּ
וּלְכַנּוֹס לְתַת לְטוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים גַּם־זֶה הַכֹּל וְרַעוּת
רוּחַ: ^ג אֵל לְכָל זָמַן וְעַת לְכָל־חַפֶּץ תַּחַת הַשָּׁמַיִם:
דֵּעַת לְלֹדֶת וְעַת לְעֵקוֹר נְטוּעַ:
וְעַת לְרַפּוֹא וְעַת לְהָרוֹג
וְעַת לְפָרוֹץ וְעַת לְבָנוֹת:
וְעַת לְשַׁחֵק וְעַת רִקּוֹד:
וְעַת כְּנוּס אֲבָנִים וְעַת לְרַחֵק מִחֻבֵּק:
וְעַת לְאָבֵד וְעַת לְהַשְׁלִיךְ:
וְעַת לְחַפּוֹר וְעַת לְדַבֵּר:
וְעַת לְשֹׂא וְעַת מְלַחֵמָה:
ט מִה־יִּתְרוֹן הָעוֹשֶׂה בְּאֶשֶׁר הוּא עָמַל: רֵאִיתִי אֶת־
הָעֵינָן אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּוֹ: ^{יא} אֶת־
הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בַּעֲתוֹ גַּם אֶת־הָעֵלֶם נָתַן בְּלִפְסֵם מִבְּלִי
אֲשֶׁר לֹא־יִמְצֵא הָאָדָם אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר־עָשָׂה
הָאֱלֹהִים מִרֹאשׁ וְעַד־סוֹף: ^{יב} יָדַעְתִּי כִּי אֵין טוֹב בָּם כִּי
אִם־לְשִׂמּוֹחַ וּלְעֲשׂוֹת טוֹב בְּחַיָּיו: ^{יג} וְגַם כָּל־הָאָדָם

who eats and drinks and finds satisfaction in all his labor — this is a gift of God.

¹⁴ I realized that whatever God does will endure forever: Nothing can be added to it and nothing can be subtracted from it, and God has acted so that [man] should stand in awe of Him.

¹⁵ What has been, already exists, and what is still to be, has already been, and God always seeks the pursued.

¹⁶ Furthermore, I have observed beneath the sun: In the place of justice there is wickedness, and in the place of righteousness there is wickedness. ¹⁷ I mused: God will judge the righteous and the wicked, for there is a time for everything and for every deed, there.

¹⁸ Then I said to myself concerning men: 'God has chosen them, but only to see that they themselves are as beasts.' ¹⁹ For the fate of men and the fate of beast — they have one and the same fate: as one dies, so dies the other, and they all have the same spirit. Man has no superiority over beast, for all is futile.

²⁰ All go to the same place; all originate from dust and all return to dust. ²¹ Who perceives that the spirit of man is the one that ascends on high while the spirit of the beast is the one that descends down into the earth? ²² I therefore observed that there is nothing better for man than to be happy in what he is doing, for that is his lot. For who can enable him to see what will be after him?

4 ¹ I returned and contemplated all the acts of oppression that are committed beneath the sun: Behold! Tears of the oppressed with none to comfort them, and their oppressors have the power — with none to comfort them. ² So I consider more fortunate the dead who have already died, than the living who are still alive; ³ but better than either of them is he who has not yet been, and has never witnessed the evil that is committed beneath the sun.

⁴ And I saw that all labor and all skillful enterprise spring from man's rivalry with his neighbor. This, too, is futility and a vexation of the spirit! ⁵ The fool folds his hands and eats his own flesh. ⁶ Better is one handful of pleasantness than two fistfuls of labor and vexation of the spirit.

⁷ Then I returned and contemplated [another] futility beneath the sun: ⁸ a lone and solitary man who has neither son nor brother, yet there is no end to his toil, nor is his eye ever sated with riches, [nor does he ask himself,] 'For whom am I toiling and depriving myself of goodness.' This, too, is futility; indeed, it is a sorry task.

⁹ Two are better than one, for they get a greater return for their labor. ¹⁰ For should they fall, one can lift the other; but woe to him who is alone when he falls and there is no one to lift him! ¹¹ Also, if two sleep together they keep warm, but how can one be warm alone? ¹² Where one can be overpowered, two can resist attack: A three-ply cord is not easily severed!

¹³ Better is a poor but wise youth than an old and foolish king who no longer knows how to take care of himself; ¹⁴ because from the prison-house he emerged to reign, while even in his reign he was born poor. ¹⁵ I saw all the living that wander beneath the sun throb to the succeeding youth

שיאכל ושתה וראה טוב בכל-עמלו מתת אלהים היא: ¹⁴ ידעתי כי כל-אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרע והאלהים עשה שיראו מלפניו: ¹⁵ מה-שהיה כבר הוא ואשר להיות כבר היה והאלהים יבקש את-גרדף: ¹⁶ ועוד ראיתי תחת השמש מקום המשפט שמה הרשע ומקום הצדק שמה הרשע: ¹⁷ אמרתי אני בלבי את-הצדיק ואת-הרשע ישפט האלהים כי-עת לכל-חפץ ועל כל-המעשה שם: ¹⁸ אמרתי אני בלבי על-דברת בני האדם לבדם האלהים ולראות שהם-בהמה המה להם: ¹⁹ כי מקרה בני-האדם ומקרה הבהמה ומקרה אדם להם במות זה בן מות זה ורוח אחד לכל ומותר האדם מן-הבהמה אין כי הכל הכל: ²⁰ הולך אל-מקום אחד הכל היה מן-העפר והכל שב אל-העפר: ²¹ כי מי יודע רוח בני האדם העלה היא למעלה ורוח הבהמה הירדת היא למטה לארץ: ²² וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם במעשיו כי-הוא חלקו כי מי יביאנו לראות במה שיהיה אחריו: ^ד ושכתי אני ואראה את-כל-העשקים אשר נעשים תחת השמש והנה I דמעת העשוקים ואין להם מנחם ומי עשקיהם כח ואין להם מנחם: ^ב ושבח אני את-המתים שכבר מתו מן-החיים אשר המה חיים עדיה: ^ו וטוב משניהם את אשר-עזן לא היה אשר לא-ראה את-המעשה הרע אשר נעשה תחת השמש: ^ז וראיתי אני את-כל-עמל ואת כל-כשרון המעשה כי היא קנאת-איש מרעהו גם-זה הכל ורעות רוח: ^ח הכסיל חבק את-ידיו ואכל את-בשרו: ^ט טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח: ^י ושכתי אני ואראה הכל תחת השמש: ^{יא} יש אחד ואין שני גם בן ואח אין-לו ואין קץ לכל-עמלו גם-עיניו [עיניו] לא-תשבע עשר ולמי I אני עמל ומחסר את-נפשי משוכה גם-זה הכל וענין רע הוא: ^{יב} טובים השנים מן-האחד אשר יש להם שכר טוב בעמלם: ^{יג} כי אם-יפלו האחד יקים את-חברו ואילו האחד שיפל ואין שני להקים: ^{יד} גם אם-ישכבו שנים וחס להם ולאחר איך יחס: ^{טו} ואם-יתקפו האחד השנים יעמדו נגדו והחוט המשלש לא במהרה ינתק: ^{טז} טוב ילד מסבן וחכם ממלך יקן וכסיל אשר לא ירע להזהר עור: ^{יז} כי מבית הסורים יצא למלך כי גם במלכותו נולד רש: ^{יח} וראיתי את כל-החיים המהלכים תחת השמש עם הילד השני

who steps into his place. ¹⁶ There is no end to the entire nation, to all that was before them; similarly the ones that come later will not rejoice in him. For this, too, is futility and a vexation of the spirit.

¹⁷ Guard your foot when you go to the House of God; better to draw near and hearken than to offer the sacrifices of fools, for they do not consider that they do evil.

5 ¹ Be not rash with your mouth, and let not your heart be hasty to utter a word before God; for God is in heaven and you are on earth, so let your words be few. ² For a dream comes from much concern, and foolish talk from many words.

³ When you make a vow to God, do not delay paying it, for He has no liking for fools; what you vow, pay. ⁴ Better that you do not vow at all than that you vow and not pay. ⁵ Let not your mouth bring guilt on your flesh, and do not tell the messenger that it was an error. Why should God be angered by your speech and destroy the work of your hands? ⁶ In spite of all dreams, futility and idle chatter, rather: Fear God!

⁷ If you see oppression of the poor, and the suppression of justice and right in the State, do not be astonished at the fact, for there is One higher than high Who watches and there are high ones above them.

⁸ The advantage of land is supreme; even a king is indebted to the soil.

⁹ A lover of money will never be satisfied with money; a lover of abundance has no wheat. This, too, is futility! ¹⁰ As goods increase, so do those who consume them; what advantage, then, has the owner except what his eyes see? ¹¹ Sweet is the sleep of the laborer, whether he eats little or much; the satiety of the rich does not let him sleep.

¹² There is a sickening evil which I have seen under the sun: riches hoarded by their owner to his misfortune, ¹³ and he loses those riches in some bad venture. If he begets a son, he has nothing in hand. ¹⁴ As he emerged from his mother's womb, naked will he return, as he had come; he can salvage nothing from his labor to take with him. ¹⁵ This, too, is a sickening evil: Exactly as he came he must depart, and what did he gain by toiling for the wind? ¹⁶ Indeed, all his life he eats in darkness; he is greatly grieved, and has illness and anger.

¹⁷ So what I have seen to be good is that it is suitable to eat and drink and enjoy pleasure with all one's labor that he toils beneath the sun during the brief span of his life that God has given him, for that is his lot. ¹⁸ Furthermore, every man to whom God has given riches and possessions and has given him the power to enjoy them, possess his share and be happy in his work: this is the gift of God. ¹⁹ For he shall remember that the days of his life are not many, while God provides him with the joy of his heart.

6 ¹ There is an evil I have observed beneath the sun, and it is prevalent among mankind: ² a man to whom God has given riches, wealth and honor, and he lacks nothing that the heart could desire, yet God did not give him the power to enjoy it; instead, a stranger will enjoy it. This is futility

אשר יעמד תחתיו: ^{טו} אין קץ לכל העם לכל אשר יהיה לפניו גם האחרונים לא ישמחו בו כיהם זה הכל ורעיון רוח: ^{יז} שמר רגלך [רגלך כ] באשר תלך אל בית האלהים וקרוב לשמע מתת הכסילים ובח כיהנים יודעים לעשות רע: ^ה אל תבהל על פיק ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריה מעטים: ^ב כי בא החלום ברב ענין וקול כסיל ברב דברים: באשר תדר נדר לאלהים אל תאחר לשלמו כי אין חפץ בכסילים את אשר תדר שלם: טוב אשר לא תדר משתדור ולא תשלם: ^ה אל תתן את פיק לחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא למה יקצף האלהים על קולך וחבל את מעשה ידי: ^ו כי ברב חלמות והבלים ודברים הרבה כי את האלהים ירא: ^ז אם עשק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה אל תתמה על החפץ כי גבה מעל גבה שמר וגבהים עליהם: ^ח ויתרון ארץ בכל הוא [היא כ] מלך לשדה נעדר: ^ט אהב כסף לא ישבע כסף ומי אהב בהמון לא תבואה גם זה הכל: ברבות הטובה רבו אוכליה ומה כשרון לבעליה כי אם ראות [ראית כ] עיניו: ^{יא} מתוקה שנת העדר אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע לעשר אינו מניח לו לישון: ^{יב} יש רעה חולה ראיתי תחת השמש עשר שמור לבעליו לרעתו: ^{יג} יאבד העשר ההוא בענין רע והוליד בן ואין בידו מאומה: ^{יד} באשר יצא מבטן אמו ערום ישוב ללכת כשבא ומאומה לא ישא בעמלו שילך בידו: ^{טו} וגם זה רעה חולה כל עמל שבא בן ילך ומה יתרון לו שיעמל לרוח: ^{טז} גם כל ימיו בחשך יאכל וכעס הרבה וחליו וקצף: ^{יז} הנה אשר ראיתי אני טוב אשר יפה לאכול ולשתות ולראות טובה בכל עמלו: ^{יח} שיעמל תחת השמש מספר ימי חיו אשר נתן לו האלהים כי הוא חלקו: ^{יט} גם כל האדם אשר נתן לו האלהים עשר ונכסים והשליטו לאכל ממנו ולשאת את חלקו ולשמן בעמלו זה מתת אלהים היא: ^כ כי לא הרבה יזכר את ימי חייו כי האלהים מענה בשמחת לבו: ^{כא} יש רעה אשר ראיתי תחת השמש ורבה היא על האדם: ^{כב} איש אשר יתן לו האלהים עשר ונכסים וכבוד ואינו חסר לנפשו: ^{כג} מכל אשר יתאוה ולא ישליטנו האלהים לאכל ממנו כי איש נכרי יאכלנו זה הכל

and an evil disease. ³ If a man begets a hundred children and lives many years — great being the days of his life — and his soul is not content with the good — and he even is deprived of burial; I say: the stillborn is better off than he. ⁴ Though its coming is futile and it departs in darkness, though its very name is enveloped in darkness, ⁵ though it never saw the sun nor knew it; it has more satisfaction than he. ⁶ Even if he should live a thousand years twice over, but find no contentment — do not all go to the same place?

⁷ All man's toil is for his mouth, yet his wants are never satisfied. ⁸ What advantage, then, has the wise man over the fool? What [less] has the pauper who knows how to conduct himself among the living? ⁹ Better is what the eyes see than what is imagined. That, too, is futility and a vexation of the spirit.

¹⁰ What has been was already named, and it is known that he is but a man. He cannot contend with one who is mightier than he. ¹¹ There are many things that increase futility; how does it benefit man? ¹² Who can possibly know what is good for man in life, during the short span of his futile existence which he should consider like a shadow; who can tell a man what will be after him beneath the sun?

⁷ **A** good name is better than good oil, and the day of death than the day of birth.

² It is better to go to the house of mourning than to go to a house of feasting, for that is the end of all man, and the living should take it to heart.

³ Grief is better than gaiety — for through a sad countenance the heart is improved. ⁴ The thoughts of the wise turn to the house of mourning, but the thoughts of a fool to the house of feasting.

⁵ It is better to listen to the rebuke of a wise man than for one to listen to the song of fools, ⁶ for like the crackling of thorns under a pot, so is the laughter of the fool; ⁷ for oppression makes the wise foolish, and a gift corrupts the heart.

⁸ The end of a matter is better than its beginning; patience is better than pride. ⁹ Do not be hastily upset, for anger lingers in the bosom of fools.

¹⁰ Do not say, 'How was it that former times were better than these?' For that is not a question prompted by wisdom.

¹¹ Wisdom is good with an inheritance, and a boon to those who see the sun, ¹² for to sit in the shelter of wisdom is to sit in the shelter of money, and the advantage of knowledge is that wisdom preserves the life of its possessors.

¹³ Observe God's doing! For who can straighten what He has twisted? ¹⁴ Be pleased when things go well, but in a time of misfortune reflect: God has made the one as well as the other so that man should find nothing after Him.

¹⁵ I have seen everything during my futile existence: Sometimes a righteous man perishes for all his righteousness, and sometimes a wicked man endures for all his wickedness. ¹⁶ Do not be overly righteous or excessively wise: why be left desolate?

¹⁷ Be not overly wicked nor be a fool: why die before your time?

¹⁸ It is best to grasp the one and not let go of the other; he who fears God performs them all. ¹⁹ Wisdom strengthens the wise more than ten rulers who are in the city. ²⁰ For there is no man so wholly righteous on earth that he [always] does good and never sins.

וְחָלִי רָע הוּא: גִּם־יֹולִיד אִישׁ מֵאָה וְשָׁנִים רַבּוֹת יִחְיֶה רַב וְשִׁדְּיוֹ יִמִּי־שָׁנָיו וְנִפְשׁוֹ לֹא־תִשָּׁבַע מִן־הַטּוֹבָה וְגַם־קְבוּרָה לֹא־הִיְתָה לוֹ אֲמַרְתִּי טוֹב מִמֶּנּוּ הַנֶּפֶל: יִכִּי־בִהְבֵּל בָּא וּבִחֹשֶׁךְ יֵלֶךְ וּבְחֹשֶׁךְ שָׁמוּ יִכְסֶה: הִגַּם־שֵׁמֶשׁ לֹא־רָאָה וְלֹא יָדַע נֶחֱת לְזֶה מִזֶּה: וְאִלּוּ חָיָה אֵלָּף שָׁנִים פְּעָמִים וְטוֹבָה לֹא רָאָה הָלֵא אֶל־מָקוֹם אַחֵר הַכֵּל הוֹלֵךְ: וְכָל־עֵמֶל הָאָדָם לְפִיּוֹ וְגַם־הַנֶּפֶשׁ לֹא תִמְלָא: הִכִּי מִהֲיֹוֹתֶר לְחַכֵּם מִן־הַבְּסִיל מִהֲלַעֲנִי יוֹדַע לְהֵלֶךְ נֶגֶד הַחַיִּים: ט טוֹב מֵרָאָה עֵינַיִם מִהֲלֹךְ־נֶפֶשׁ גַּם־זֶה הַכֵּל וְרַעוּת רוּחַ: מִהֲשִׁדְּיָה כְּבֹד נִקְרָא שָׁמוּ וְנוֹדַע אֲשֶׁר־הוּא אָדָם וְלֹא־יִכְבֵּל לְדוֹן עִם שְׂתַקְיָף [שְׂתַקְיָף כ'] מִמֶּנּוּ: יֹא כִּי יִשְׁדָּבְרִים הָרַבָּה מִרְבִּים הַכֵּל מִהֲיֹוֹתֶר לְאָדָם: יב כִּי מִיִּיּוֹדַע מִהֲטוֹב לְאָדָם בְּחַיִּים מִסֹּפֶר יִמִּי־חַיֵּי הַכֵּל וְיַעֲשֶׂם בְּצֹל אֲשֶׁר מִי־יִגִּיד לְאָדָם מִהֲיְהִיָּה אַחֲרָיו תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ: זא טוֹב שֵׁם מִשְׁמָן

טוֹב וַיּוֹם הַמּוֹת מִיּוֹם הוֹלְדוֹ: ז טוֹב לָלֶכֶת אֶל־בֵּית־אָבִל מִלָּכֶת אֶל־בֵּית מִשְׁתֶּה בְּאֲשֶׁר הוּא סוֹף כָּל־הָאָדָם וְהַחַי יָתֵן אֶל־לִבּוֹ: ז טוֹב פֶּעַם מִשְׁחֹק בִּי־בִרְעַ פָּנִים יִיטֵב לֵב: ז לֵב חֲכָמִים בְּבֵית אָבִל וְלֵב בְּסִילִים בְּבֵית שְׂמִיחָה: ה טוֹב לִשְׁמַע גְּעֵרַת חֲכָם מֵאִישׁ שֹׁמֵעַ שִׁיר בְּסִילִים: יכִּי בְּקוֹל הַסִּירִים תַּחַת הַסִּיר בֶּן שֹׁחַק הַבְּסִיל וְגַם־זֶה הַכֵּל: יזִּי הָעֵשֶׂק יְהוֹלֵל חֲכָם וַיִּאֲבֹד אֶת־לֵב מִתְנָה: ח טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ טוֹב אַרְךְ־רוּחַ מִגְּבַה־רוּחַ: ט אֶל־תִּבְהֵל בְּרוּחְךָ לִכְעוֹס כִּי כַּעַס בְּחִיק בְּסִילִים יָנוּחַ: יא־לֹא־תֹאמַר מֶה הָיָה שְׁהִימִים הָרֵאשִׁימִים הָיוּ טוֹבִים מֵאֵלֶּה כִּי לֹא מַחֲכֶמָה שְׂאֵלֶת עַל־זֶה: יב טוֹבָה חֲכָמָה עִם־נִחְלָה וְיִתֵּר לְרֵאִי הַשֶּׁמֶשׁ: יג כִּי בְּצֹל הַחֲכָמָה בְּצֹל הַבְּסֵף וְיִתְרוֹן רַעַת הַחֲכָמָה תַּחֲיָה בְּעֵלְיָה: יד רָאָה אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי מִי יִכְבֵּל לִתְקֹן אֶת אֲשֶׁר עָוְתוּ: יזִּבְיוֹם טוֹבָה הָיָה בְּטוֹב וּבִיּוֹם רַעַה רָאָה גַּם אֶת־זֶה לַעֲמֹת־זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים עַל־דְּבַר־תּוֹרַת שְׁלֹא יִמְצָא הָאָדָם אַחֲרָיו מֵאֻמָּה: טא אֶת־הַכֵּל רֵאִיתִי בִּימֵי הַכֵּלִי יִשׁ צָדִיק אָבִד בְּצַדִּיקוֹ וַיֵּשׁ רָשָׁע מֵאֲרִיךְ בְּרַעְיָתוֹ: טו אֶל־תִּהְיֶה צָדִיק הָרַבָּה וְאֶל־תִּתְחַכֵּם יוֹתֵר לְמָה תִּשׁוּמֶם: יז אֶל־תִּרְשָׁע הָרַבָּה וְאֶל־תִּהְיֶה סָבֵל לְמָה תִּמּוֹת בְּלֹא עֵתָה: יח טוֹב אֲשֶׁר תִּאֲחָז בְּזֶה וְגַם־מִזֶּה אֶל־תִּנָּח אֶת־יָדְךָ כִּי־יִרְאֶה אֱלֹהִים יֵצֵא אֶת־כָּלֶם: טז הַחֲכָמָה תַּעֲזֹ לְחַכֵּם מַעֲשֵׂה שְׁלִיטִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּעִיר: זכִּי אִלֵּם אִין צָדִיק בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־טוֹב וְלֹא יִחָטָא:

²¹ Moreover, pay no attention to everything men say, lest you hear your own servant disparaging you, ²²for your own conscience knows that many times you yourself disparaged others.

²³ All this I tested with wisdom; I thought I could become wise, but it is beyond me. ²⁴ What existed is elusive; and so very deep, who can fathom it? ²⁵ So I turned my attention to study and probe and seek wisdom and reckoning, and to know the wickedness of folly, and the foolishness which is madness:

²⁶ And I have discovered more bitter than death: the woman whose heart is snares and nels; her arms are chains. He who is pleasing to God escapes her but the sinner is caught by her.

²⁷ See, this is what I found, said Koheles, adding one to another to reach a conclusion, ²⁸ which yet my soul seeks but I have not found. One man in a thousand I have found, but one woman among them I have not found. ²⁹ But, see, this I did find: God has made man simple, but they sought many intrigues.

8 ¹ Who is like the wise man? and who knows what things mean? A man's wisdom lights up his face, and the boldness of his face is transformed.

² I counsel you: Obey the king's command, and that in the manner of an oath of God. ³ Do not hasten to leave his presence, do not persist in an evil thing; for he can do whatever he pleases. ⁴ Since a king's word is law, who would dare say to him, 'What are you doing?' ⁵ He who obeys the commandment will know no evil; and a wise mind will know time and justice. ⁶ For everything has its time and justice, for man's evil overwhelms him. ⁷ Indeed, he does not know what will happen, for when it happens, who will tell him?

⁸ Man is powerless over the spirit — to restrain the spirit; nor is there authority over the day of death; nor discharge in war; and wickedness cannot save the wrongdoer.

⁹ All this have I seen; and I applied my mind to every deed that is done under the sun: there is a time when one man rules over another to his detriment.

¹⁰ And then I saw the wicked buried and newly come while those who had done right were gone from the Holy place and were forgotten in the city. This, too, is futility! ¹¹ Because the sentence for wrong-doing is not executed quickly — that is why men are encouraged to do evil, ¹² because a sinner does what is wrong a hundred times and He is patient with him, yet nevertheless I am aware that it will be well with those who fear God, those that show fear before Him, ¹³ and that it will not be well with the wicked, and he will not long endure — like a shadow — because he does not fear God.

¹⁴ There is a futility that takes place on earth: Sometimes there are righteous men who are treated as if they had done the deeds of the wicked; and there are wicked men who are treated as if they had done the deeds of the righteous. I declared, this, too, is vanity.

¹⁵ So I praised enjoyment, for man has no other goal under the sun but to eat, drink and be joyful; and this will accompany him in his toil during the days of his life which God has given

כא גם לכל-הדברים אשר ידברו אל-תתן לבך אשר לא-תשמע את-עבדך מקללה: כב כי גם-פעמים רבות ידע לבך אשר גם-את קללת אחרים: כג כל-זה נסיתי בחכמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני: כד רחוק מה-שיהיה ועמק ו עמק מי ימצאנו: כה סבותי אני ולבי לדעת ולתור ובקש חכמה וחשבון ולדעת רשע כסל והסכלות הוללות: כו ומוצא אני מר ממות את-האשה אשר-היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה טוב לפני האלהים ימלט ממנה וחוטא ילכד בה: כז ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצא חשבון: כח אשר עוד-בקשה נפשי ולא מצאתי אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל-אלה לא מצאתי: כט לבר ראה-זה מצאתי אשר עשה האלהים את-האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים: ח א מי כהחכם ומי יודע פשר דבר חכמת אדם תאיר פניו ועז פניו ישגא: ט אני פיי-מלך שמר ועל דברת שבועת אלהים: י אל-תבהל מפניו תלך אל-תעמד בדבר רע כי כל-אשר יחפץ יעשה: יא באשר דבר-מלך שלטון ומי יאמר-לו מה-תעשה: יב שומר מצוה לא ידע דבר רע ועת ומשפט ידע לב חכם: יג כי לכל-חפץ יש עת ומשפט כי-רעת האדם רבה עליו: יד כי איננו ידע מה-שיהיה כי באשר יהיה מי יגיד לו: טו אין אדם שליט ברוח לכלוא את-הרוח ואין שלטון ביום המות ואין משלחת במלחמה ולא-ימלט רשע את-בעליו: טז את-כל-זה ראיתי ונתון את-לבי לכל-מעשה אשר נעשה תחת השמש עת אשר שלט האדם באדם לרע לו: יז ובכן ראיתי רשעים קברים נכאו וממקום קדוש יהלכו וישתכחו בעיר אשר כן-עשו גם-זה הבל: יח אשר אין-נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה על-כן מלא לב בני-האדם בהם לעשות רע: יט אשר חטא עשה רע מאת ומאריך לו כי גם-יודע אני אשר יהיה-טוב ליראי האלהים אשר ייראו מלפני: יא וטוב לא-יהיה לרשע ולא-יאריר ימים בצל אשר איננו ירא מלפני אלהים: יב יש-הבל אשר נעשה על-הארץ אשר ויש צדיקים אשר מגיע אלהם כמעשה הרשעים ויש רשעים שמגיע אלהם כמעשה הצדיקים אמרתי שגם-זה הבל: יג ושבחתי אני את-השמחה אשר אין-טוב לאדם תחת השמש כי אם-לאכל ולשתות ולשמוח והוא ילגנו בעמלו ומי חיוו אשר-נתן-לו

him beneath the sun.

¹⁶ When I set my mind to know wisdom and to observe the activity which takes place on earth — for even day or night its eyes see no sleep. — ¹⁷ And I perceived all the work of God. Indeed, man cannot fathom the events that occur under the sun, inasmuch as man tries strenuously to search, but cannot fathom it. And even though a wise man should presume to know, he cannot fathom it.

⁹ ¹For all this I noted and I sought to ascertain all this: that the righteous and the wise together with their actions are in the hand of God; whether love or hate man does not know; all preceded them.

² All things come alike to all; the same fate awaits the righteous and the wicked, the good and the clean and the unclean, the one who brings a sacrifice and the one who does not. As is the good man, so is the sinner; as is the one who swears, so is the one who fears an oath.

³ This is an evil about all things that go on under the sun: that the same fate awaits all. Therefore, the heart of man is full of evil; and madness is in their heart while they live; and after that, they go to the dead.

⁴ For he who is attached to all the living has hope, a live dog being better than a dead lion. ⁵ For the living know that they will die, but the dead know nothing at all; there is no more reward for them, their memory is forgotten. ⁶ Their love, their hate, their jealousy have already perished — nor will they ever again have a share in whatever is done beneath the sun.

⁷ Go, eat your bread with joy and drink your wine with a glad heart, for God has already approved your deeds. ⁸ Let your garments always be white, and your head never lack oil.

⁹ Enjoy life with the wife you love through all the fleeting days of your life that He has granted you beneath the sun, all of your futile existence; for that is your compensation in life and in your toil which you exert beneath the sun. ¹⁰ Whatever you are able to do with your might, do it. For there is neither doing nor reckoning nor knowledge nor wisdom in the grave where you are going.

¹¹ Once more I saw under the sun that the race is not won by the swift; nor the battle by the strong, nor does bread come to the wise, riches to the intelligent, nor favor to the learned; but time and death will happen to them all. ¹² For man does not even know his hour: like fish caught in a fatal net, like birds seized in a snare, so are men caught in the moment of disaster when it falls upon them suddenly.

¹³ This, too, have I observed [about] wisdom beneath the sun, and it affected me profoundly:

¹⁴ There was a small town with only a few inhabitants; and a mighty king came upon it and surrounded it, and built great siege works over it. ¹⁵ Present in the city was a poor wise man who by his wisdom saved the town. Yet no one remembered

הָאֱלֹהִים תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ: ^{טו} בְּאִשֶּׁר נָתַתִּי אֶת־לִבִּי לְדַעַת חֲכָמָה וְלִרְאוֹת אֶת־הָעֲנָן אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה עַל־הָאָרֶץ כִּי גַם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה שָׁנָה בְּעֵינָיו אֵינְנו רֹאֶה: ^י וְרֵאִיתִי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי לֹא יוּכַל הָאָדָם לִמְצוֹא אֶת־הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה תַּחַת־הַשֶּׁמֶשׁ בְּשֵׁל אֲשֶׁר יַעֲמַל הָאָדָם לִבְקֹשׁ וְלֹא יִמָּצֵא וְגַם אִם־יֹאמֶר הַחֲכָם לְדַעַת לֹא יוּכַל לִמְצֹא: ^{טז} כִּי אֶת־כָּל־זֶה נָתַתִּי אֶל־לִבִּי וּלְכוֹר אֶת־כָּל־זֶה אֲשֶׁר הַצְדִּיקִים וְהַחֲכָמִים וְעַבְדֵיהֶם בְּיַד הָאֱלֹהִים גַּם־אֶהְיֶה גַם־שְׁנָאָה אֵין יוֹדַע הָאָדָם הַכֹּל לִפְנֵיהֶם: ^{יז} הַכֹּל בְּאִשֶּׁר לִכָּל מַקְרָה אַחֵר לְצַדִּיק וּלְרָשָׁע לְטוֹב וּלְטָהוֹר וּלְטָמֵא וּלְזָכָה וּלְאִשֶּׁר אֵינְנו זָכָה בְּטוֹב כַּחֲטָא הַנִּשְׁבָּע בְּאִשֶּׁר שְׁבוּעָה יָרָא: ^{יח} וְזֶה רָע בְּכָל אֲשֶׁר־נַעֲשֶׂה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי־מַקְרָה אַחֵר לִכָּל וְגַם לִבְנֵי־הָאָדָם מְלֹא־רָע וְהוֹלָלוֹת בְּלִבָּכֶם בְּחַיֵּיהֶם וְאַחֲרָיו אֶל־הַמָּתִים: ^{יט} כִּי־יָמִי אֲשֶׁר יַחְבֹּר [יִנְחָר כ:] אֶל כָּל־הַחַיִּים יֵשׁ בְּטָחוֹן כִּי־לִכְלָב חִי הוּא טוֹב מִן־הָאֲרִיָּה הַמֵּת: ^כ כִּי־הַחַיִּים יוֹדְעִים שִׁמְתוֹ וְהַמָּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה וְאֵין־עוֹד לָהֶם שָׂכָר כִּי נִשְׁכַּח זִכְרָם: ^{כא} גַּם אֶהְבֶּתֶם גַּם־שְׁנֹאתֶם גַּם־קִנְיָתֶם כְּכֹר אֲבֹדָה וְחֵלֶק אֵין־לָהֶם עוֹד לְעוֹלָם בְּכָל אֲשֶׁר־נַעֲשֶׂה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ: ^{כב} וְלֹךְ אֲכָל בְּשִׂמְחָה לְחֻמָּךְ וְשִׂתָּה בְּלִבְּטוֹב יִינֶה כִּי כָבֹד רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשִׂיךְ: ^{כג} בְּכָל־עֵת יִהְיוּ בְּגִדֶיךָ לְבָנִים וְשִׁמֹן עַל־רֹאשְׁךָ אֶל־יִחְסֹר: ^{כד} טְרָאָה חַיִּים עִם־אִשָּׁה אֲשֶׁר־אֶהְבֶּת כָּל־יָמִי חִי הַבֵּלֶךְ אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כָּל יָמֵי הַבֵּלֶךְ כִּי הוּא חֵלֶקְךָ בְּחַיִּים וּבְעַמְלֹךְ אֲשֶׁר־אַתָּה עֹמֵל תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ: ^{כה} כָּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יִדָּךְ לַעֲשׂוֹת בְּכַחַךְ עֲשֵׂה כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְחִשְׁבוֹן וְדַעַת וְחֲכָמָה בְּשִׂאוֹל אֲשֶׁר אַתָּה הֹלֵךְ שָׁמָּה: ^{כו} יֹא שְׁכַתִּי וְרָאָה תַּחַת־הַשֶּׁמֶשׁ כִּי לֹא לְקָלִים הַמְרוֹץ וְלֹא לְגִבּוֹרִים הַמִּלְחָמָה וְגַם לֹא לְחֲכָמִים לֶחֶם וְגַם לֹא לְנָבִנִים עֵשֶׂר וְגַם לֹא לְיוֹדְעִים חָן כִּי־עֵת וּפָגַע יִקְרָה אֶת־כָּלֶם: ^{כז} כִּי גַם לֹא־יֹדַע הָאָדָם אֶת־עֵתוֹ כְּדֹגִים שְׁנֹאֲחִזִּים בְּמִצּוֹרָה רָעָה וּכְצִפְרִים הָאֲחוּזוֹת בְּפֶחַ בָּהֶם יִקְשִׁים בְּנֵי הָאָדָם לַעֲת רָעָה בְּשִׁתְפוּל עֲלֵיהֶם פְּתָאֵם: ^{כח} גַּם־זֶה רֵאִיתִי חֲכָמָה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ וְגִדּוּלָה הִיא אֵלַי: ^{כט} עֵיר קִטְנָה וְאֲנָשִׁים בָּהּ מַעֲט וּבָא־אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסָבַב אֹתָהּ וּבָנָה עָלֶיהָ מִצּוֹרִים גְּדֹלִים: ^ל וּמִצָּא בָּהּ אִישׁ מִסְכֵּן חָכָם וּמִלֵּט־הוּא אֶת־הָעֵיר בְּחֲכָמָתוֹ וְאָדָם לֹא זָכַר אֶת־

that poor man. ¹⁶ So I said: Wisdom is better than might, although a poor man's wisdom is despised and his words go unheeded.

¹⁷ The gentle words of the wise are heard above the shouts of a king over fools, ¹⁸ and wisdom is better than weapons, but a single rogue can ruin a great deal of good.

10 ¹ Dead flies putrefy the perfumer's oil; a little folly outweighs wisdom and honor.

² A wise man's mind [tends] to his right; while a fool's mind [tends] to his left. ³ Even on the road as the fool walks, he lacks sense, and proclaims to all that he is a fool.

⁴ If the anger of a ruler flares up against you, do not leave your place, for deference appeases great offenses.

⁵ There is an evil which I have observed beneath the sun as if it were an error proceeding from the ruler: ⁶ Folly is placed on lofty heights, while rich men sit in low places. ⁷ I have seen slaves on horses and nobles walking on foot like slaves.

⁸ He who digs a pit will fall into it, and he who breaks down a wall will be bitten by a snake. ⁹ He who moves about stones will be hurt by them; he who splits logs will be endangered by them.

¹⁰ If an axe is blunt and one has not honed the edge, nevertheless it strengthens the warriors. Wisdom is a more powerful skill.

¹¹ If the snake bites because it was not charmed, then there is no advantage to the charmer's art.

¹² The words of a wise man win favor, but a fool's lips devour him. ¹³ His talk begins as foolishness and ends as evil madness.

¹⁴ The fool prates on and on, but man does not know what will be; and who can tell what will happen after him?

¹⁵ The toil of fools exhaust them, as one who does not know the way to town.

¹⁶ Woe to you, O land, whose king acts as an adolescent, and whose ministers dine in the morning. ¹⁷ Happy are you, O land, whose king is a man of dignity, and whose ministers dine at the proper time — in strength and not in drunkenness.

¹⁸ Through slothfulness the ceiling sags, and through idleness of the hands the house leaks.

¹⁹ A feast is made for laughter, and wine gladdens life, but money answers everything.

²⁰ Even in your thoughts do not curse a king, and in your bed-chamber do not curse the rich, for a bird of the skies may carry the sound, and some winged creature may betray the matter.

11 ¹ Send your bread upon the waters, for after many days you will find it. ² Distribute portions to seven, or even to eight, for you never know what calamity will strike the land.

³ If the clouds are filled they will pour down rain on the earth; if a tree falls down in the south or the north, wherever the tree falls, there it remains. ⁴ One who watches the wind will never sow, and one who keeps his eyes on the clouds will never reap. ⁵ Just as you do not know the way of the wind, nor the nature of the embryo in a pregnant stomach, so can you never know the work of God Who makes everything. ⁶ In the morning sow your seed and in the evening do not be idle, for you cannot know which will succeed: this or that; or whether both

הַאִישׁ הַמְסַכֵּן הָהוּא: ^{טו} וְאָמַרְתִּי אֲנִי טוֹבָה חֻכְמָה מִגְבוּרָה וְחֻכְמַת הַמְסַכֵּן בּוֹיָהּ וְדִבְרָיו אֵינֶם נִשְׁמָעִים: ^י וְדִבְרֵי חֻכְמִים בְּנִחַת גְּשֻׁמִּים מוֹעֶקֶת מוֹשֵׁל בְּבָסִילִים: ^י טוֹבָה חֻכְמָה מִכֹּלִי קָרֵב וְחוּטָא אַחֵר יֵאבֵד טוֹבָה הַרְבֵּה: ^{יא} וְכּוֹבֵי מוֹת יִבְאִישׁ יַבִּיעַ שָׁמֶן רוֹקֵחַ יָקָר מִחֻכְמָה מִכְּבוֹד סִכְלוֹת מַעֵט: ^ב לֵב חָכֵם לִימִינוֹ וְלֵב בָּסִיל לְשִׁמְאָלוֹ: ^ג וְגַם-בִּדְרֹךְ בְּשֹׁכֵל [בַּשְּׂהֵכֵל] הָלַךְ לְבֹו חָסֵר וְאָמַר לְכָל סִכָּל הוּא: ^ד אִם-רוּחַ הַמוֹשֵׁל תַּעֲלֶה עָלָיו מְקוֹמָה אֲל־תִּנָּח כִּי מִרְפָּא יֵנִיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים: ^ה הִישׁ רָעָה רְאִיתִי תַּחַת הַשֶּׁשֶׁשׁ בְּשִׁגְיָה שִׁצָּא מִלְּפָנֵי הַשְּׁלִיט: ^ו וְנָתַן הַסִּכָּל בְּמִרוּמִים רַבִּים וְעִשְׂרִים בְּשֹׁפֵל יֵשְׁבוּ: ^ז וְרְאִיתִי עֹבְדִים עַל-סוּסִים וְשָׂרִים הֹלְכִים בְּעִבְרִים עַל-הָאָרֶץ: ^ח חָפֵר גּוֹמֵץ בּוֹ יִפּוֹל וּפִרְץ גָּדָר יִשְׁכְּנוּ נֶחֱשׁ: ^ט מַסִּיעַ אֲבָנִים יַעֲצֵב בָּהֶם בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסְכֵּן בָּם: ^י אִם-קָהָה הַבְּרָזִל וְהוּא לֹא פָנִים קָלָקֵל וְחִילִים יִגְבֵּר וְיִתְרוֹן הַכֹּשִׁיר חֻכְמָה: ^{יא} אִם-יִשָּׂף הַנֶּחֱשׁ בְּלוֹא-לֶחֶשׁ וְאִין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלְשׁוֹן: ^{יב} דִּבְרֵי פִי חָכֵם חָן וּשְׁפָתוֹת בָּסִיל תְּבַלְעֵנּוּ: ^{יג} תַּחֲלַת דִּבְרֵי-פִיהוּ סִכְלוֹת וְאַחֲרִית פִּיהוּ הוֹלָלוֹת רָעָה: ^{יד} וְהַסִּכָּל יִרְבֶּה דְּבָרִים לֹא-יִדַּע הָאָדָם מִה־שִׁיחִיָּה וְאִשֵּׁר יִהְיֶה מֵאֲחֵרָיו מִי יִגִּיד לוֹ: ^{טו} עֲמַל הַבָּסִילִים תִּיגָעֵנּוּ אֲשֶׁר לֹא-יִדַּע לִלְכַּת אֶל-עֵיר: ^{טז} אִי-לֶךְ אָרֶץ שְׂמִלְכָךְ גָּעַר וְשָׂרִיךְ בִּבְקָר יֵאבֵדוּ: ^{יז} אֲשֶׁרִיךְ אָרֶץ שְׂמִלְכָךְ בֶּן-חוּרִים וְשָׂרִיךְ בַּעַת יֵאבְדוּ בְּגִבּוֹרָה וְלֹא בִשְׂתִי: ^{יח} בְּעַצְלָתִים יִמָּךְ הַמְקַרָּה וּבְשִׁפְלוֹת יָדִים יִדְלָף הַבֵּית: ^{יט} לְשֹׁחֹק עֵשִׂים לָחֵם וַיִּין יִשְׂמַח חַיִּים וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת-הַכֹּל: ^כ גַּם בְּמַדְעָךְ מֶלֶךְ אֲל־תִּקְלָל וּבַחֲדָרֶי מִשְׁבָּבְךָ אֲל־תִּקְלָל עֲשִׂיר כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת-הַקּוֹל וְבַעַל כְּנָפִים [הַכַּנְפִּים] יִגִּיד דְּבָר: ^{כא} שְׁלַח לַחֲמָה עַל-פָּנֵי הַמַּיִם כִּי-בִרְבִּי הַיָּמִים תִּמְצָאנּוּ: ^{כב} תֵּן-חֶלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לְשִׁמוּנָה כִּי לֹא תִדַּע מִה־יִּהְיֶה רָעָה עַל-הָאָרֶץ: ^{כג} אִם-יִמְלֹאוּ הָעֵבִים גֶּשֶׁם עַל-הָאָרֶץ יִרְקוּ וְאִם-יִפּוֹל עֵץ בְּדִירוֹם וְאִם בְּצִפּוֹן מְקוֹם שִׁפּוֹל הָעֵץ שֵׁם יִהְיֶה: ^{כד} שְׁמֵר רוּחַ לֹא יוֹרֵעַ וְרָאָה בְּעֵבִים לֹא יִקְצוֹר: ^{כה} הַבָּאֲשֶׁר אֵינֶךָ יוֹדֵעַ מִה־דֶּרֶךְ הָרוּחַ בְּעֵצִים בְּבֶטֶן הַמְּלֵאָה כִּכָּה לֹא תִדַּע אֶת-מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת-הַכֹּל: ^{כו} בִּבְקָר יִרַע אֶת-יֹדְעֶךָ וּלְעֶרֶב אֲל־תִּנָּח יִרְךָ כִּי אֵינֶךָ יוֹדֵעַ אִי יֶהּ יִכְשֹׁר הֲזֶה אוֹ-יֶהּ וְאִם-שְׁנֵיהֶם

are equally good.

⁷ Sweet is the light, and it is good for the eyes to behold the sun! ⁸ Even if a man lives many years, let him rejoice in all of them, but let him remember that the days of darkness will be many. All that comes is futility. ⁹ Rejoice, young man, in your childhood; let your heart cheer you in the days of your youth; follow the path of your heart and the sight of your eyes — but be aware that for all these things God will call you to account. ¹⁰ Rather, banish anger from your heart and remove evil from your flesh — for childhood and youth are futile.

12 ¹ So remember your Creator in the days of your youth, before the evil days come, and those years arrive of which you will say, 'I have no pleasure in them'; ² before the sun, the light, the moon and the stars grow dark, and the clouds return after the rain; ³ in the day when the guards of the house will tremble, and the powerful men will stoop, and the grinders are idle because they are few, and the gazers through windows are dimmed; ⁴ when the doors in the street are shut; when the sound of the grinding is low; when one rises up at the voice of the bird, and all the daughters of song grow dim; ⁵ when they even fear a height and terror in the road; and the almond tree blossoms and the grasshopper becomes a burden and the desire fails — so man goes to his eternal home, while the mourners go about the streets.

⁶ Before the silver cord snaps, and the golden bowl is shattered, and the pitcher is broken at the fountain, and the wheel is smashed at the pit. ⁷ Thus the dust returns to the ground, as it was, and the spirit returns to God Who gave it. ⁸ Futility of futilities — said Koheles — All is futile!

⁹ And besides being wise, Koheles also imparted knowledge to the people; he listened, and sought out; and arranged many proverbs.

¹⁰ Koheles sought to find words of delight, and words of truth recorded properly. ¹¹ The words of the wise are like goads, and the nails well driven are the sayings of the masters of collections, coming from one Shepherd.

¹² Beyond these, my son, beware: the making of many books is without limit, and much study is weariness of the flesh.

¹³ The sum of the matter, when all has been considered: Fear God and keep His commandments, for that is man's whole duty.

¹⁴ For God will judge every deed — even everything hidden — whether good or evil.

The sum of the matter, when all has been considered:
fear God and keep His commandments,
for that is man's whole duty.

בְּאֶחָד טוֹבִים: וּמִתּוֹק הָאוֹר וְטוֹב לְעֵינַיִם לִרְאוֹת
אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ: ^ח כִּי אִם־שְׁנַיִם הָרַבָּה יִחִיָּה הָאָדָם
בְּכָל־שָׁמַח וְיִזְכֹּר אֶת־יָמָיו הַחֹשֶׁךְ כִּי־הָרַבָּה
יְהִי כָל־שָׂבָא הָבַל: ^ט שִׁמְחָה בְּחֹרֶר בְּיִלְדוּתָךְ
וְיִטִּיבָה לְבָבְךָ בַּיָּמִים בְּחֹרֶרְתֶּךָ וְהִלֵּךְ בְּדַרְכֶּיךָ לִפְנֵי
וּבִמְרָאָה [וּבִמְרָאָה כ] עֵינֶיךָ וְדַע כִּי עַל־כָּל־
אֵלֶּה יִבְיֹאֵךְ הָאֱלֹהִים בְּמִשְׁפָּט: ^י וְהִסֵּר בְּעַם מִלְּבָבְךָ
וְהָעֵבֶר רָעָה מִבְּשָׂרְךָ כִּי־הִילָדוֹת וְהַשְׁחָרוֹת הָבַל:
יב ^א וּזְכֹר אֶת־בּוֹרְאֶיךָ בַּיָּמִים בְּחֹרֶרְתֶּךָ עַד אֲשֶׁר
לֹא־יָבֹאוּ יָמֶיךָ הָרָעָה וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אִין־
לִי בָהֶם חֶפֶץ: ^ב עַד אֲשֶׁר לֹא־תִחַשֵּׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאוֹר
וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְשָׁבוּ הָעֵבִים אַחֵר הַגֶּשֶׁם: ^ג בַּיּוֹם
שִׁזְעוּ שְׁמַרְי הַבַּיִת וְהִתְעַוְתּוּ אַנְשֵׁי הַחֵיל וּבָטְלוּ
הַטַּחְנוֹת כִּי מַעֲטוֹ וְחִשְׁכוּ הָרָאוֹת בְּאַרְבּוֹת: ^ד וְסִגְרוּ
דְּלָתִים בְּשׁוֹק בִּשְׁפָל קוֹל הַטַּחְנָה וְיָקוּם לְקוֹל
הַצִּפּוֹר וְיִשְׁחֹו כָל־בָּנוֹת הַשִּׁיר: ^ה גַּם מִגְבָּה יִירָאוּ
וְחִתְחִתִּים בְּדֶרֶךְ וַיִּנָּאֵץ הַשֶּׁקֶד וַיִּסְתַּבֵּל הַחֲגָב וְתַפֵּר
הָאֲבִיוֹנָה כִּי־הִלֵּךְ הָאָדָם אֶל־בֵּית עֲלָמוֹ וְסָבְבוּ
בְּשׁוֹק הַסּוּפְדִים: ^ו עַד אֲשֶׁר לֹא־יִרְתַּק [וִירְחֵק כ] חֶבֶל
הַכֶּסֶף וְתָרַץ גִּלְתָּ הַזָּהָב וְתִשָּׁבֵר כָּד עַל־הַמִּבּוֹעַ
וְנָרַץ הַגִּלְגָּל אֶל־הַבּוֹר: ^ז וְיִשָּׁב הָעֶפֶר עַל־הָאָרֶץ
כְּשֶׁהִיָּה וְהָרוּחַ תִּשׁוּב אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נָתַנָּה:
^ח הַבֵּל הַבָּלִים אָמַר הַקּוֹהֶלֶת הַכֹּל הָבַל: ^ט וַיִּתֵּר
שֶׁהִיָּה קֹהֶלֶת חָכֶם עוֹד לִמְד־דַּעַת אֶת־הָעָם וְאָזַן
וְחָקַר תִּקְוָן מְשָׁלִים הָרַבָּה: ^י בִּקֵּשׁ קֹהֶלֶת לִמְצָא
דְּבָרֵי־חֶפֶץ וּכְתוּב יֵשֶׁר דְּבָרֵי אֱמֶת: ^{יא} דְּבָרֵי חֲכָמִים
בְּדַרְבָּנוֹת וּבְמִשְׁמָרוֹת נְטוּעִים בְּעֲלֵי אִסְפוֹת נִתְּנוּ
מִרְעָה אֶחָד: ^{יב} וַיִּתֵּר מִהֶמָּה בְּנֵי הַזָּהָר עֲשׂוֹת סִפְרִים
הָרַבָּה אִין קֹץ וְלֹהֵג הָרַבָּה יִגְעַת בְּשָׂר: ^{יג} סוֹף דְּבָר
הַכֹּל נִשְׁמַע אֶת־הָאֱלֹהִים יִרָא וְאֶת־מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר
כִּי־זֶה כָל־הָאָדָם: ^{יד} כִּי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים
יִבֹא בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל־נַעֲלָם אִם־טוֹב וְאִם־רָע:

סוֹף דְּבָר הַכֹּל נִשְׁמַע אֶת־הָאֱלֹהִים יִרָא
וְאֶת־מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר כִּי־זֶה כָל־הָאָדָם:

☞ **Charts of the Temple Offerings**

☞ **Bibliography**

☞ **Index**

☞ Procedures for the Animal Offerings

The category of זבחים, *slaughtered offerings*, consists of animals slaughtered in the Temple and offered either partially or totally on the Altar. All such offerings share essential common features; the different types are distinguished from one another by certain details of their offering, such as where in the Courtyard the animal may be slaughtered, where and how its blood is applied to the Altar and in how many applications, whether or not it is eaten, by whom, and for how long. The following chart delineates these distinctions.

TYPE OF OFFERING	CLASSIFICATION	PLACE OF SLAUGHTER	SITE OF BLOOD APPLICATION	TYPE OF APPLICATION	NUMBER OF APPLICATIONS	DISPOSITION OF MEAT	PLACE FOR EATING	TIME FOR EATING
תשואות קנימיות של יום הכיפורים INNER CHATAOS OF YOM KIPPUR (LEVITICUS CH. 16)	קדשי קדשים MOST-HOLY	COURTYARD / NORTH	HOLY OF HOLIES, HOLY, INNER ALTAR	הנאה, SPRINKLING והנאה אצבע DAUBING BY FINGER	43 ¹	BURNED OUTSIDE THE CAMP ⁶	NOT EATEN	NOT EATEN
תשואות קנימיות OTHER INNER CHATAOS (LEVITICUS CH. 4)	קדשי קדשים MOST-HOLY	COURTYARD / NORTH	HOLY, INNER ALTAR	הנאה, SPRINKLING והנאה אצבע DAUBING BY FINGER	11	BURNED OUTSIDE THE CAMP ⁶	NOT EATEN	NOT EATEN
תשואת חיצונה OUTER CHATAOS	קדשי קדשים MOST-HOLY	COURTYARD / NORTH	HORNS OF OUTER ALTAR	הנאה DAUBING BY FINGER	4	EATEN BY KOHANIM	COURTYARD	1 DAY AND NIGHT
עולה ELEVATION-OFFERING (LEVITICUS CH. 1)	קדשי קדשים MOST-HOLY	COURTYARD / NORTH	N.E. AND S.W. CORNERS OF OUTER ALTAR, LOWER PART	הנאה THROWING	2 EQUIVALENT TO 4	BURNED ON OUTER ALTAR	NOT EATEN	NOT EATEN
אשם GUILT-OFFERING (LEVITICUS CH. 5)	קדשי קדשים MOST-HOLY	COURTYARD / NORTH	N.E. AND S.W. CORNERS OF OUTER ALTAR, LOWER PART	הנאה THROWING	2 EQUIVALENT TO 4	EATEN BY MALE KOHANIM	COURTYARD	1 DAY AND NIGHT
שלמי צבור ² COMMUNAL PEACE-OFFERING (LEVITICUS 23:19)	קדשי קדשים MOST-HOLY	COURTYARD / NORTH	N.E. AND S.W. CORNERS OF OUTER ALTAR, LOWER PART	הנאה THROWING	2 EQUIVALENT TO 4	EATEN BY MALE KOHANIM	COURTYARD	1 DAY AND NIGHT
שלמי יחיד PERSONAL PEACE-OFFERING (LEVITICUS CH. 3)	קדשים קלים LESSER HOLINESS	COURTYARD / ANYWHERE	N.E. AND S.W. CORNERS OF OUTER ALTAR, LOWER PART	הנאה THROWING	2 EQUIVALENT TO 4	BREAST AND THIGH EATEN BY KOHANIM AND THEIR HOUSEHOLDS / REMAINDER BY ANYONE	ANYWHERE IN THE CAMP ³	2 DAYS AND INTERVENING NIGHT
תודה THANKSGIVING- OFFERING (LEVITICUS CH. 7)	קדשים קלים LESSER HOLINESS	COURTYARD / ANYWHERE	LOWER PART OF CORNERS OF OUTER ALTAR, LOWER PART	הנאה THROWING	2 EQUIVALENT TO 4	BREAST AND THIGH EATEN BY KOHANIM AND THEIR HOUSEHOLDS / REMAINDER BY ANYONE	ANYWHERE IN THE CAMP ³	1 DAY AND NIGHT
קדור ⁵ FIRSTBORN OFFERING (NUMBERS 18:17,18)	קדשים קלים LESSER HOLINESS	COURTYARD / ANYWHERE	LOWER PART OF ALTAR WALL ⁶	הנאה POURING	1	EATEN BY KOHANIM AND THEIR HOUSEHOLDS	ANYWHERE IN THE CAMP ³	2 DAYS AND INTERVENING NIGHT
מעשר TITHE OFFERING (LEVITICUS 27:32)	קדשים קלים LESSER HOLINESS	COURTYARD / ANYWHERE	LOWER PART OF ALTAR WALL ⁶	הנאה POURING	1	EATEN BY ANYONE	ANYWHERE IN THE CAMP ³	2 DAYS AND INTERVENING NIGHT
קסח PESACH-OFFERING (EXODUS CH. 12)	קדשים קלים LESSER HOLINESS	COURTYARD / ANYWHERE	LOWER PART OF ALTAR WALL ⁶	הנאה POURING	1	EATEN BY ANYONE WHO HAS REGISTERED	ANYWHERE IN THE CAMP ^{3, 7}	1 NIGHT (UNTIL MIDNIGHT)

1. This represents the combined total for both the bull and the he-goat of Yom Kippur. According to one opinion there were 47.

2. There is a question whether this offering was made in the Wilderness (see *Menachos* 4:3).

3. When the Temple was built, it could be eaten anywhere in Jerusalem.

4. The *nazir's ram*, *nazir's ram*, is identical to the *todah* except that its right front leg (זרוע) is also given to the Kohen (*Numbers* 6:19, 20).

5. There is a dispute whether the *bechor* offering was applied in the Wilderness (*Bechoros* 4b).

6. Any wall of the Altar which is above the *סוד*, base, is valid.

7. In the Wilderness, the *pesach* was offered only the first year.

8. When the Temple was built, it was burned outside of Jerusalem.

📋 Listing of all the Animal Offerings

The following chart lists all the circumstances that call for animal offerings, and details what type of animal is used for each, whether it is a male or female (M/F), communal or personal offering (C/P), and obligatory or voluntary (O/V). These are all grouped according to their general classifications, such as *chatas*, *olah*, etc.

lamb, כֶּבֶשׂ – from the eighth day¹ after birth until the first birthday

kid, שְׁעִיר עִזִּים – from the eighth day¹ after birth until the first birthday²

calf, עֵגֶל – from the eighth day¹ until the second birthday

ram, אֵיל – from the beginning of the fourteenth month until the second birthday

bull, פָּר כֶּן בָּקָר – from the first birthday until the third birthday

goat, עֵז – from the eighth day¹ after birth until the second birthday

cattle, בָּקָר – from the eighth day¹ after birth until the third birthday

1. But preferably after the thirtieth day.

2. See Mishnah Parah 1:4; Sifra to Lev. 4:28. As to Rambam's ruling on this matter, we have followed the view of Kesef Mishneh as per his emendation of Rambam, Maaseh HaKorbanos 1:4, and as interpreted by Har Hamoriah and Aruch HaShulchan HaAssid 63:24-25.

TYPE OF OFFERING	OCCASION	C/P	TYPE OF ANIMAL	GENDER	O/V
INNER CHATAS / SIN-OFFERING	COMMUNAL YOM KIPPUR	C	KID	M	O
	KOHEN GADOL ON YOM KIPPUR	P	BULL	M	O
	BULL FOR A MATTER THAT WAS HIDDEN FROM CONGREGATION	C	BULL	M	O
	CHATAS FOR COMMUNAL IDOLATRY	C	KID	M	O
	BULL OF THE ANOINTED KOHEN	P	BULL	M	O
OUTER CHATAS / SIN-OFFERING	MUSSAF ON ROSH CHODESH, THE THREE FESTIVALS, ROSH HASHANAH AND YOM KIPPUR	C	KID	M	O
	WITH TWO LOAVES OF SHAVUOS	C	KID	M	O
	PERSONAL SIN, VARIABLE CHATAS	P	KID OR LAMB	F	O
	CHATAS FOR PERSONAL IDOLATRY	P	KID	F	O
	HE-GOAT OF A RULER	P	KID	M	O
	NAZIR TAHOR AND METZORA	P	LAMB	F	O
OLAH / ELEVATION- OFFERING	TAMID (DAILY OFFERING)	C	1 LAMB A.M. / 1 LAMB P.M.	M	O
	MUSSAF OF SHABBOS	C	2 LAMBS	M	O
	MUSSAF OF ROSH CHODESH, PESACH (7 DAYS), SHAVUOS	C	2 BULLS, 1 RAM, 7 LAMBS	M	O
	MUSSAF OF ROSH HASHANAH, YOM KIPPUR	C	1 BULL, 1 RAM, 7 LAMBS	M	O
	MUSSAF OF SUCCOS, DAYS 1-7	C	13-7 BULLS, 2 RAMS, 14 LAMBS	M	O
	MUSSAF OF SHEMINI ATZERES	C	1 BULL, 1 RAM, 7 LAMBS	M	O
	WITH OMER OFFERING	C	LAMB	M	O
	WITH TWO LOAVES OF SHAVUOS	C	1 BULL, 2 RAMS, 7 LAMBS	M	O
	KOHEN GADOL ON YOM KIPPUR	P	RAM	M	O
	OLAS RE'YAH ON 3 FESTIVALS	P	SHEEP, GOAT OR CATTLE	M	O

TYPE OF OFFERING	OCCASION	C/P	TYPE OF ANIMAL	GENDER	O/V
OLAH	WOMAN AFTER CHILDBIRTH, NAZIR TAHOR, METZORA	P	LAMB	M	O
	COMMUNAL IDOLATRY	C	BULL	M	O
	CONVERT	P	SHEEP, GOAT OR CATTLE	M	O
	VOLUNTARY	P	SHEEP, GOAT OR CATTLE	M	V
	KAYITZ HAMIZBE'ACH (OFFERINGS WHEN ALTAR IS IDLE)	C	SHEEP, GOAT OR CATTLE	M	V
ASHAM/ GUILT-OFFERING	DOUBTFUL SIN, ME'ILAH, THEFT, BETROTHED MAIDSERVANT	P	RAM	M	O
	NAZIR TAMEI, METZORA	P	LAMB	M	O
SHELAMIM/ PEACE-OFFERING	WITH TWO LOAVES OF SHAVUOS	C	2 LAMBS	M	O
	CHAGIGAH AND SIMCHAH ON THE THREE FESTIVALS	P	SHEEP, GOAT OR CATTLE	M/F	O
	NAZIR TAHOR	P	RAM	M	O
	VOLUNTARY	P	SHEEP, GOAT OR CATTLE	M/F	V
	TODAH	P	SHEEP, GOAT OR CATTLE	M/F	V
	BECHOR	P	SHEEP, GOAT OR CATTLE	M	O
	MAASER	P	SHEEP, GOAT OR CATTLE	M/F	O
	PESACH	P	LAMB OR KID	M	O

🐦 Bird Offerings

In contrast to the animal offerings, bird offerings are slaughtered by the procedure known as *melikah*, in which the Kohen punctures the back of the bird's neck with his thumbnail and cuts through to the front. In another departure, the blood is not caught in a vessel but is applied to the Altar directly from the bird's body. The following chart highlights the differences between the bird *chatas* and the bird *olah*.

	חטאת – CHATAS	עולה – OLAH
CLASSIFICATION	קָרְשֵׁי קָדְשִׁים – MOST-HOLY	קָרְשֵׁי קָדְשִׁים – MOST-HOLY
PLACE OF MELIKAH	FLOOR OF THE COURTYARD NEAR SOUTHWEST CORNER OF ALTAR ¹	TOP OF THE ALTAR; SOUTHEAST OR SOUTHWEST CORNER
TYPE OF MELIKAH	EITHER WINDPIPE OR ESOPHAGUS ²	BOTH WINDPIPE AND ESOPHAGUS
SITE OF BLOOD APPLICATIONS	LOWER PART OF SOUTHWEST CORNER OF ALTAR	UPPER WALL OF ALTAR
TYPE OF BLOOD APPLICATIONS	הִנָּזָה, SPRINKLING, ³ AND מִצוּצֵי, DRAINING ⁴	מִצוּצֵי, DRAINING
DISPOSITION OF MEAT	EATEN BY KOHANIM	BURNED ON THE ALTAR
PLACE FOR EATING	COURTYARD	NOT EATEN
TIME FOR EATING	1 DAY AND NIGHT	NOT EATEN

1. However, it is valid even if he slaughters it near another area of the Altar.

2. Cutting both invalidates the bird *chatas*; by contrast, the bird *olah* is not valid *unless* both are cut.

3. The sprinkling is done directly from the neck of the bird, not by finger.

4. This is a procedure in which the neck of the bird is pressed against the Altar wall to drain the blood.

Minchah-Offerings

Minchah-offerings come in many forms, but they all share certain features. All consist primarily of flour, all have at least a part offered on the Altar, while some are burned in their entirety on the Altar. Of those not entirely burned, the part removed from the *minchah* and burned is known as the *kometz*; the remainder of the *minchah* is eaten by the Kohanim. Most have added to them a measure of substance called *levonah* (frankincense) which is also burned on the Altar. Some *minchah*-offerings are fried or baked before being offered; the resulting loaves are then crumbled [פְּתִיתָה] and the *kometz* is taken from the pieces. A *minchah* may be either a communal or personal offering [C/P], voluntary or obligatory.

	TYPE OF MINCHAH	TYPE OF FLOUR	QUANTITY OF FLOUR	QUANTITY OF OIL	LEVONAH	PREPARATION	OFFERING	C/P
VOLUNTARY	סֵלֶת, FINE FLOUR	WHEAT	1-60 ISSARON ¹	1 LOG PER ISSARON ²	YES	MIXED WITH OIL ³	KOMETZ TO ALTAR, REMAINDER TO KOHEN	P
OBIGATORY	מַחֲבֵאֵת, MACHAVAS	WHEAT	1-60 ISSARON ¹	1 LOG PER ISSARON ²	YES	MIXED WITH OIL, FRIED ON A GRIDDLE	KOMETZ TO ALTAR, REMAINDER TO KOHEN	P
UNVOLUNTARY	מַרְחֶשֶׁת, MARCHESHES	WHEAT	1-60 ISSARON ¹	1 LOG PER ISSARON ²	YES	MIXED WITH OIL, FRIED IN PAN	KOMETZ TO ALTAR, REMAINDER TO KOHEN	P
TEMPLE	חָלָלוֹת, CHALLOS	WHEAT	1-60 ISSARON ¹	1 LOG PER ISSARON ²	YES	MIXED WITH OIL, BAKED IN OVEN	KOMETZ TO ALTAR, REMAINDER TO KOHEN	P
REKIKIM	רֵקִיקִים, REKIKIM	WHEAT	1-60 ISSARON ¹	1 LOG PER ISSARON ²	YES	BAKED IN OVEN, OIL SMEARED ON, BAKED ON WAFERS	KOMETZ TO ALTAR, REMAINDER TO KOHEN	P
Y	מִנְחַת כֹּהֵן, KOHEN'S MINCHAH	WHEAT	1-60 ISSARON ¹	1 LOG PER ISSARON ²	YES	ANY OF THE ABOVE	BURNED ENTIRELY ON ALTAR	P
O	חֲבִיתֵי בֶּהֱן גָּדוֹל (מִנְחַת בֶּהֱן מְשִׁיחַ), CHAVITIN OF THE KOHEN GADOL	WHEAT	1 ISSARON	3 LOG	YES	MIXED WITH OIL, SCALDED IN HOT WATER, BAKED AND FRIED	BURNED ENTIRELY ON ALTAR, 1/2 IN MORNING, 1/2 IN AFTERNOON	P
B	מִנְחַת חֲנוּךְ, INDUCTION MINCHAH OF KOHEN	WHEAT	1 ISSARON	3 LOG	YES	MIXED WITH OIL, SCALDED IN HOT WATER, BAKED AND FRIED	BURNED ENTIRELY ON ALTAR	P
L	מִנְחַת חוֹטֵא, SINNER'S MINCHAH	WHEAT	1 ISSARON	NONE	NO	RAW FLOUR	KOMETZ TO ALTAR, REMAINDER TO KOHEN	P
I	מִנְחַת קְנָאוֹת, JEALOUSY MINCHAH / SOTAH	BARLEY	1 ISSARON	NONE	NO	RAW FLOUR	KOMETZ TO ALTAR, REMAINDER TO KOHEN	P
G	מִנְחַת הָעֹמֶר, OMER MINCHAH	BARLEY	1 ISSARON	1 LOG	YES	MIXED WITH OIL ¹	KOMETZ TO ALTAR, REMAINDER TO KOHEN	C
A	מִנְחַת נְסֻכִּים, MINCHAS NESACHIM	WHEAT	3 ISSARON / BULL 2 ISSARON / RAM 1 ISSARON / LAMB	6 LOG / BULL 4 LOG / RAM 3 LOG / LAMB	NO	MIXED WITH OIL ¹	BURNED ENTIRELY ON ALTAR	C/P
T	מִנְחַת נְסֻכִּים עִם הָעֹמֶר, MINCHAS NESACHIM ACCOMPANYING THE OMER	WHEAT	2 ISSARON	3 LOG	NO	MIXED WITH OIL ¹	BURNED ENTIRELY ON ALTAR	C

1. A person donates as much flour for a voluntary *minchah* as he wants, but the quantity must always be in multiples of an *issaron*. A maximum of 60 *issaron* may be offered in one vessel as a single *minchah*-offering.

2. This is subject to a dispute of Tannaim: According to the Tanna Kamma, one *log* is required for each *issaron*; according to R' Eliezer ben Yaakov, up to 60 *issaron* receive only one *log* of oil.

3. The flour, however, was neither fried nor baked.

🥞 Non-Altar Baked Offerings

Of the regular *minchah*-offerings delineated in the previous chart, at least a part of them are burned on the Altar. There are also four kinds of baked products which figure in the sacrificial service of which *no* part is burned on the Altar. These are all joined to some other substance or offering, whose *avodah* serves for them as well, and permits them for consumption. All of these are made of wheat flour, but only one (לֶחֶם הַפָּנִים) has *levonah*, though this is kept separately from the breads. All are baked in an oven.

TYPE OF OFFERING	QUANTITY OF FLOUR	TYPE OF LOAVES	NUMBER OF LOAVES	AMT. OF FLOUR IN EACH LOAF	ASSOCIATED OFFERING	DISPOSITION OF BREAD
לֶחֶם הַקֹּהֲנִים SHOW BREAD	24 ISSARON	UNLEAVENED, SPECIALLY SHAPED	12	2 ISSARON	שְׁנֵי קֻיָּבֵי לֶבֶנָה TWO SPOONFULS OF LEVONAH	EATEN BY KOHANIM
שְׁתֵּי הַלֶּחֶם TWO LOAVES OF SHAVUOS	2 ISSARON	LEAVENED, SPECIALLY SHAPED	2	1 ISSARON	כִּבְשֵׁי עֶזְרָת TWO SHELAMIM LAMBS OF SHAVUOS	EATEN BY KOHANIM
לֶחֶמי תֹּדָה TODAH BREADS	20 ISSARON	חֻמֶּץ/CHAMETZ, LEAVENED BREAD חֲלָלוֹת/CHALLOS, UNLEAVENED LOAVES רֵקִיקִים/REKIKIM, UNLEAVENED WAFERS רֵבֻחָה/REVUCHAH, SCALDED LOAVES	10 10 10 10	1 ISSARON 1/3 ISSARON 1/3 ISSARON 1/3 ISSARON	תֹּדָה TODAH	4 BREADS (ONE OF EACH KIND) GIVEN TO KOHANIM REMAINDER EATEN BY OWNER AND GUESTS
לֶחֶמי אֵיל נֹזֵר BREAD ACCOMPANYING NAZIR'S RAM	6 1/3 ISSARON	חֲלָלוֹת/CHALLOS, UNLEAVENED LOAVES רֵקִיקִים/REKIKIM, UNLEAVENED WAFERS	10 10	1/3 ISSARON 1/3 ISSARON	אֵיל נֹזֵר NAZIR'S RAM	2 BREADS (ONE OF EACH KIND) GIVEN TO KOHANIM REMAINDER EATEN BY NAZIR AND GUESTS

For additional charts and a complete discussion of the laws of the Temple Service,
see ArtScroll *Vayikra/Leviticus* vol. I.

❧Bibliography of Sources Cited in the Commentary

- Abarbanel** — (1437-1508) Philosopher, statesman, leader of Spanish Jewry at the time of the Expulsion in 1492. Wrote massive commentary on nearly the entire *Tanach*.
- Aderes Eliyahu** — Commentary on the Pentateuch by the Vilna Gaon, R' Eliyahu ben Shlomo Zalman (1720-1797).
- Aggadas Berelshis** — A midrash on Genesis, apparently compiled from earlier sources around the tenth century.
- Ahavas Yehonasan** — Commentary on the weekly *Haftaros* by R' Yehonasan Eybeschutz (1690?-1764), of Prague, Metz, and Altona, one of the leading rabbis of the eighteenth century.
- Akeldas Yitzchak** — Profound philosophical-homiletical commentary on the Pentateuch by R' Yitzchak Arama (1420-1494), one of the leading rabbis of fifteenth-century Spain.
- R' Akiva** — (died circa 138) One of leading Tannaim; martyred by the Romans.
- Alshich** — Extremely popular commentary on the *Tanach* by R' Moshe Alsheich (1508-1593?), *dayan* and preacher in Safed during its golden age.
- Alter of Slabodka** — R' Nassan Tzvi Finkel (1849-1927), spiritual head of the Slabodka Yeshiva; one of the giants of the Lithuanian Mussar movement. His discourses are collected in *Or Hatzafun*.
- Arachlin** — Talmudic tractate in *Seder Kodashim*.
- Aruch HaShalem** — Expanded version of the *Aruch* of R. Natan ben Yechiel of Rome (c.1045-1103), the famous medieval dictionary/compendium of Talmudic literature, by the nineteenth-century scholar A. Kohut.
- Astruc, R' Shlomo** — Author of *Midreshei Torah*, a commentary on the Pentateuch, cited by Abarbanel and Sforino. He is believed to have been martyred in the Spanish massacres of 1391.
- Avnei Nezer** — Title of the responsa collection of R' Avraham Borenstein of Sochachov (1839-1910), a foremost Chassidic Rebbe and Torah scholar of the nineteenth century; frequently cited in *Shem MiShmuel*, the discourses of his son (see below).
- Avodah Zarah** — Talmudic tractate in *Seder Nezikin*.
- Avos** — Mishnah tractate in *Seder Nezikin*, which is unique in that it is devoted exclusively to the ethical teachings of the Sages.
- Avos D'Rabbi Nassan** — One of the fourteen so-called "Minor Tractates." A collection of *Baraisos* which forms a commentary to the Mishnah tractate *Avos*.
- R' Avraham Ben HaRambam** — (1186-1237) Successor to his illustrious father as *Naggid*, or official leader, and Chief Rabbi of Egyptian Jewry. Wrote commentary on the Pentateuch in Arabic of which only the sections on Genesis and Exodus have survived.
- Baal Halachos Gedolos** — One of the earliest codes of Jewish law, composed by R' Shimon Kayyara, who is believed to have lived in Babylonia in the ninth century and to have studied under the *Geonim* of Sura.
- Baal HaTurim** — Commentary on the Pentateuch by R' Yaakov the son of the Rosh (c.1275-c.1340). The commentary is composed of two parts: a) a brief one based on gematria and Ma-soretic interpretations (known as *Baal HaTurim*); b) an extensive exegetical commentary, known as *Peirush HaTur HaAruch*.
- Bals HaLevi** — Commentary on the Pentateuch by R' Yosef Dov Halevi Soloveitchik (1820-1892), Rosh Yeshiva in Volozhin and afterward Rabbi of Slutsk and Brisk. Considered one of the most brilliant Talmudists of the nineteenth century.
- Bals Yosef** — Commentary by R' Yosef Caro (1488-1575) on the law code *Arba'ah Turim*. He was also the author of the *Shulchan Aruch* and *Kesef Mishneh*, a classic commentary on *Rambam's* code.
- Bamidbar Rabbah** — The section of *Midrash Rabbah* on the Book of Numbers.
- Baraisa D'Meleches HaMishkan** — Tannaitic work on the building of the Tabernacle in the desert described in the Book of Exodus.
- Bava Basra** — Talmudic tractate in *Seder Nezikin*.
- Bava Kamma** — Talmudic tractate in *Seder Nezikin*.
- Bava Metzla** — Talmudic tractate in *Seder Nezikin*.
- B'chor Shor** — Commentary on the Pentateuch by the Tosafist R' Yosef B'chor Shor (1140-1190), disciple of Rabbeinu Tam, see above.
- Be'er BaSadeh** — A supercommentary on Rashi's Pentateuch commentary and the supercommentary of Mizrahi, by R' Meir Binyamin Menachem Danon, Chief Rabbi of Sarejevo, Bosnia in the early nineteenth century.
- Be'er HaGolah** — a work composed by the Maharal of Prague (1526-1609) to explain certain *aggados*, which superficially seem to contradict science.
- Be'er Mayim Chaim** — Supercommentary on Rashi's commentary on the Pentateuch by R' Chaim ben Betzalel (1515-1588), Chief Rabbi of Worms, older brother of Maharal.
- Be'er Mayim Chaim** — Commentary on the Torah by the Chassidic master R' Chaim of Czernowitz (1760-1818).
- Be'er Moshe** — Chassidic commentary on the Pentateuch by R' Moshe Yechiel HaLevi Epstein of Ozharov (1890-1971).
- Be'er Yitzchok** — Supercommentary on Rashi's commentary on the Pentateuch by R' Yitzchak Yaakov Horowitz of Yaroslav (died 1864).
- Beltzah** — Talmudic tractate in *Seder Moed*.
- Berachos** — Talmudic tractate in *Seder Zeraim*.
- Berelshis Rabbah** — The section of *Midrash Rabbah* on the Book of Genesis.
- Berelshis Rabbasi** — A midrash on Genesis either composed by, or based on the teachings of, R' Moshe HaDarshan (circa 1050).
- Bertinoro, R' Ovadiah** — (c.1440-1516) Leading rabbi in Italy and Jerusalem; author of the most popular commentary on the Mishnah, commonly referred to as "the Rav" or "the Bartinura"; author of *Amar Nekeh*, a supercommentary on Rashi's Pentateuch commentary.

- R' Bunam of P'schis'cha** — (1765-1827) Leading Chassidic Rebbe in Poland in the early-nineteenth century. Some of his teachings are collected in *Chedvas Simchah*, *Kol Simchah*, and *Ramasayim Tzofim*.
- R' Chananel** — (died c.1055) Rosh Yeshiva and Rabbi of the Jewish community of Kairouan, North Africa; author of famous Talmud commentary and commentary on the Pentateuch which is quoted by Ramban, R' Bachya, and others.
- Chasam Sofer** — Title of the many works of R' Moshe Sofer (1762-1839), Rabbi of Pressburg and acknowledged leader of Hungarian Jewry who led the battle against Reform.
- Chazon Ish** — Title of the works of R' Avraham Yeshaya Karelitz (1878-1953), Lithuanian scholar who spent his last twenty years in Bnei Brak. He held no official position, but was acknowledged as a foremost leader of Jewry. His works cover all aspects of Talmud and Halachah.
- Chiddushel HaRim** — Title of the works of R' Yitzchak Meir of Ger or Gur (1799-1866), founder of Ger Chassidism and one of the outstanding Talmudic scholars of the nineteenth century.
- Chizkuni** — Commentary on the Pentateuch by R' Chizkiyah Chizkuni, who lived in the thirteenth century, probably in France.
- Chofetz Chaim** — Title of one of the works of R' Yisrael Meir HaKohen of Radin (1838-1933), author of basic works in *halachah*, *hashkafah*, and *mussar*, famous for his saintly qualities, acknowledged as a foremost leader of Jewry.
- Chullin** — Talmudic tractate in *Seder Kodashim*.
- Daas Sofrim** — Contemporary commentary on the entire *Tanach* (excluding the Five *Megillos*) by the noted Israeli Bible scholar and lecturer, Rabbi Chaim D. Rabinowitz (born 1911).
- Daas Tevunos** — Work of religious philosophy in the form of a dialogue between the soul and the intellect, by R' Moshe Chaim Luzzato (1707-1746), Kabbalist, poet, and author of, among other works, the basic *Mussar* text, *Mesillas Yesharim*.
- Daas Zekelnim** — Collection of comments on the Pentateuch by the Tosafists of the twelfth and thirteenth centuries.
- Degel Machaneh Ephraim** — Chassidic commentary on the Pentateuch by R' Moshe Chaim Ephraim of Sudylkov (1748-1800), grandson of the Baal Shem Tov.
- Derech Eretz Rabbah** — One of the fourteen so-called "Minor Tractates." A collection of *Baraisos* dealing with marital laws, proper conduct, and ethical principles.
- Derech Hashem** — See *Daas Tevunos*.
- Divrei David** — Supercommentary on Rashi's commentary on the Pentateuch by R' David ben Samuel HaLevi (1586-1667), known as the *Taz* after his classic commentary on the *Shulchan Aruch*, *Turei Zahav*.
- Drashos HaRan** — A collection of discourses by R' Nissim of Gerona, Spain (c.1290-c.1375). A classic exposition of the fundamentals of Judaism.
- Dubno Maggid** — R' Yaakov Krantz (1741-1804), the most famous of the Eastern European *maggidim*, or preachers. Best known for his parables, his discourses were collected and published in *Ohel Yaakov* and other works.
- R' Elazar ben Azaria** — First-generation Tanna; Nasi of the Sanhedrin (c.90).
- Erubin** — Talmudic tractate in *Seder Moed*.
- Feinstein, R' David** — Rosh Yeshiva of Mesivtha Tifereth Jerusalem; one of contemporary Jewry's foremost halachic decisors. Some of his comments on the Torah are collected in *Kol Dodi*.
- Feinstein, R' Moshe** — (1895-1986) Rosh Yeshiva of Mesivtha Tifereth Jerusalem in New York City; the leading halachic decisor of his time, and a foremost leader of Jewry; author of *Igros Moshe* (responsa) and *Dibros Moshe* (studies in Talmud). Some of his comments on the Pentateuch have been collected and published as *Darash Moshe*.
- Goldwurm, R' Hersh** — (1937-1993) Brilliant Torah scholar and contributing editor to this volume. See appreciation in acknowledgments.
- Gur Aryeh** — Supercommentary on Rashi's Pentateuch commentary by the Maharal of Prague (1526-1609).
- Haamek Davar** — Commentary on the Pentateuch by R' Naftali Zvi Yehudah Berlin (1817-1893), Rosh Yeshiva of the famous yeshiva of Volozhin in Russia; popularly known as the *Netziv*.
- Hadar Zekelnim** — A work on the Pentateuch containing commentaries by the eleventh- and twelfth-century Tosafists and the Rosh, R' Asher ben Yechiel (c.1250-1327).
- HaK'sav V'HaKabbalah** — Comprehensive commentary on the Pentateuch by R' Yaakov Tzvi Mecklenburg (1785-1865), Chief Rabbi of Koenigsberg in Germany. It demonstrates how the *Kabbalah*, the Oral Tradition, derives from the *K'sav*, the written text of the Pentateuch.
- HaRechasim LeBluk'ah** — Eighteenth-century commentary on the Pentateuch by R' Yehudah Leib Shapira ("Loeb Frankfurter"), great-uncle of Samson Raphael Hirsch.
- Heidenheim, R' Wolf** — (1757-1832) Philologist; Bible scholar; liturgical scholar; famous for his accurate editions of the Chumash, Siddur and Machzorim; author of *Havanas Hamikra*, a supercommentary on Rashi.
- Hirsch, R' Samson Raphael** — (1808-1888) Rabbi in Frankfurt-am-Main; great leader of modern German-Jewish Orthodoxy and battler against Reform; author of many works, including a six-volume commentary on the Pentateuch.
- Hoffmann, R' David Zvi** — (1843-1921) Leading German decisor; headed Orthodox Rabbinical Seminary of Berlin (1899-1921); refuted revisionist Bible Criticism. Author of numerous works, including commentaries (in German) on much of the Pentateuch.
- Horayos** — Talmudic tractate in *Seder Nezikin*.
- Ibn Caspi, R' Yosef** — (1280-1340) Controversial philosopher; Bible commentator; grammarian. Among his many works is *Mishneh Kessef*, a commentary on the Pentateuch.
- Ibn Ezra, R' Avraham** — (1089-c.1164) Bible commentator; *paytan*. Composed classic commentary on entire *Tanach*, famous for its grammatical and linguistic analysis.
- Iggeres Telman** — Rambam's famous letter to the Jews of Yemen urging them to remain steadfast in their faith in the face of false messianism and Moslem religious persecution. An exposition of many fundamental aspects of *hashkafah*.
- Igros Moshe** — See R' Moshe Feinstein.

- Imrei Emes** — Chassidic discourses on the Pentateuch by R' Avraham Mordechai Alter, the third Gerrer Rebbe (1865-1948), and foremost leader of Polish Jewry.
- Imrei Shefer** — Commentary on the Pentateuch by R' Shlomo Kluger (1785-1869), Rabbi of Brody in Galicia, one of the leading Torah scholars of the nineteenth century.
- Kafich, R' Yosef** — (born 1917) Noted Israeli Yemenite scholar and translator; translated and annotated many of the Arabic works of the Rishonim into Hebrew, including a new edition of the Rambam's (see below) *Commentary to the Mishnah* with an extensive commentary.
- Kaftor VaFerach** — Famous work on the history, geography, and Halachos of Eretz Yisrael, by R' Eshtori HaFarchi (c.1282-c.1357), a disciple of the Rosh (see above).
- Kamenetsky, R' Yaakov** — (1891-1986) Rav of Tzitevian, Lithuania and of Toronto, and Rosh Yeshiva of Mesivta Torah Vodaath; a foremost thinker and leader of Jewry. His comments and discourses on the Pentateuch have been published as *Emes L'Yaakov* (*Iyunim BeMikra*).
- Kavanos HaTorah** — Introductory essay to the Pentateuch by R' Ovadiah Sforno (see above), discussing such matters as the purpose of the narratives in the Torah, certain commandments, and the Tabernacle.
- Kedushas Levi** — Chassidic discourses of R' Levi Yitzchak of Berditchev (1740-1809) on the Torah, Festivals, Talmud, Midrash, and *Pirkei Avos*.
- Kerelsos** — Talmudic tractate in *Seder Kodashim*.
- Kesubos** — Talmudic tractate in *Seder Nashim*.
- K'sav Sofer** — Title of the responsa collection and of the Pentateuch commentary of R' Avraham Shmuel Binyomin Sofer of Pressburg (1815-1879), son and successor of the Chasam Sofer (see above), and the leader of non-Chassidic Hungarian Jewry in the middle decades of the nineteenth century.
- Kitzur Mizrachi** — Abridged version of the supercommentary *Mizrachi* (see below), by R' Yitzchak HaKohen of Ostrava, Moravia.
- Kli Yakar** — Popular commentary on the Pentateuch by R' Shlomo Ephraim Lunshitz (c.1550-1619), Rosh Yeshiva in Lemberg and Rabbi of Prague, one of the leading Polish rabbis of the early-seventeenth century.
- Kluger, R' Shlomo** — (1785-1869) Rabbi of Brody in Galicia, author of numerous works, one of the leading Torah scholars of the nineteenth century.
- Kol Bo** — Anonymous Halachic compendium (late-13th — early-14th cent.).
- Kopitchinitz, R' Avraham Yehoshua Heschel of** — (1888-1967) Prominent Chassidic Rebbe, Galicia, Vienna, New York.
- Korban Aharon** — Basic commentary on the *Sifra* by R' Aharon ben Avraham ibn Chaim (1545-1632) of Morocco.
- Kotler, R' Aharon** — (1892-1962) Rosh Yeshiva of Kletzk, Poland, and founder of Beth Medrash Govoha in Lakewood; a foremost leader and propounder of the primacy of Torah.
- Kotzk, R' Menachem Mendel of** — (1787-1859) One of the leading Chassidic Rebbes in the mid-nineteenth century; his pithy comments are published in *Emes V'Emunah*, in *Ohel Torah*, and in the numerous works of his disciples.
- Kuzari** — Basic work of Jewish religious philosophy in the form of a dialogue; by R' Yehudah Halevi (c.1080-c.1145), the most famous of the medieval Jewish liturgical poets in Spain.
- Lekach Tov** — Contemporary anthology of Mussar and Hashkafah writings arranged according to the Pentateuchal weekly readings, by R' Yaakov Yisrael Beifus.
- Levin, R' Aryeh** — (1885-1969) Acclaimed by religious and non-religious Jews in Israel as "The Tzaddik of Jerusalem"; famous as the voluntary chaplain to the Leper Hospital and to Jewish political prisoners in British Mandatory jails.
- Magen Avraham** — Basic commentary on *Shulchan Aruch Orach Chaim*, by R' Avraham Gombiner (1634-1682) of Kalisch, Poland.
- Maharal** — Acronym for R' Yehudah Loewe ben Bezalel (1526-1609), one of the seminal figures in Jewish thought in the last five centuries. Chief Rabbi in Moravia, Posen, and Prague. Author of numerous works in all fields of Torah.
- Maharam** — Acronym for *Moreinu HaRav Meir ben Gedaliah* of Lublin, Poland (1558-1616), Rabbi and rosh yeshiva in a number of leading communities in Poland; author of a commentary on the Talmud; responsa; and *Torah Or*, sermons based on the Torah.
- Maharil Diskin** — Acronym of *Moreinu HaRav Yehoshua Leib Diskin* (1818-1898), one of the leading Torah scholars of the nineteenth century, Rabbi in several Lithuanian communities, especially Brisk; subsequently settled in Jerusalem. Among his works is a commentary on the Pentateuch.
- Maharit** — Acronym for *Moreinu HaRav Yosef Trani* (1568-1639), Rosh Yeshiva and Chief Rabbi of Constantinople; the leading Sephardic Halachist of the early-seventeenth century. His responsa collection, *She'elos U'Teshuvos Maharit*, is considered a classic.
- Maharsha** — Acronym for *Moreinu HaRav Shlomo Eidel's* of Ostroh, Poland (1555-1632), Rosh Yeshiva and Rabbi in a number of the leading communities of Poland. Author of monumental commentaries on the Halachic and Aggadic sections of the Babylonian Talmud.
- Maharshal** — Acronym for *Moreinu HaRav Shlomo Luria* (1510-1573), one of the leading Rabbis of Poland in the sixteenth century; author of numerous works on Talmud and Halachah, as well as a supercommentary on Rashi's Pentateuch commentary.
- Maharzu** — Acronym for *Moreinu HaRav Zeev Wolf Einhorn* of Vilna (died 1862), author of a comprehensive commentary on the *Midrash Rabbah*.
- Makkos** — Talmudic tractate in *Seder Nezikin*.
- Malblim** — Acronym for *Meir Leibush ben Yechiel Michel* (1809-1879), Rabbi in Germany, Romania, and Russia, leading Torah scholar and one of the preeminent Bible commentators of modern times. Demonstrated how the Oral tradition is implicit in the Biblical text.
- Maskil L'David** — Supercommentary on Rashi's Pentateuch commentary by R' David Pardo (1710-1792), Rabbi in Sarajevo and Jerusalem, author of many important works; one of the leading Sephardic Torah scholars of the eighteenth century.

- R' Masya Ben Charash** — (c.90) One of the Tannaim of the first generation; headed a yeshiva in Rome.
- Matanos Kehunah** — Commentary on the *Midrash Rabbah* by R' Yissachar Ber HaKohen (c.1520-1590), a student of the Rama.
- Me'am Loez** — Monumental Ladino commentary on the entire Tanach begun by R' Yaakov Culi of Constantinople (1689-1732), a disciple of the Mishneh LeMelech. The most popular Torah work ever published in Ladino, it has won great popularity in its Hebrew and English translations as well.
- Mechilla** — Tannaitic Halachic midrash to the Book of Exodus.
- Megillah** — Talmudic tractate in *Seder Moed*.
- R' Menachem Mendel of Kotzk** — See above, Kotzk.
- Menachos** — Talmudic tractate in *Seder Kodashim*.
- Meshech Chochmah** — Commentary on the Pentateuch by R' Meir Simcha HaKohen of Dvinsk (1843-1926), a foremost Torah scholar of his time and author of the classic *Or Sameach* on the Rambam's *Mishneh Torah*.
- Michtav MeEliyahu** — Collected writings and discourses of R' Eliyahu Eliezer Dessler (1891-1954) of London and Bnei Brak, one of the outstanding personalities and thinkers of the Mussar movement.
- Midrash** — Genre of Rabbinical literature, selections from the Halachic and/or Aggadic teachings of the Tannaim and Amoraim arranged according to the verses of the Torah.
- Midrash Aggadah** — Midrashic collection based on the works of R' Moshe HaDarshan, see below.
- Midrashel HaTorah** — Commentary on the Pentateuch composed by R' Shlomo Astruc, cited by Abarbanel and Sforno. He is believed to have been martyred in the Spanish massacres of 1391.
- Midrash HaChelfetz** — Midrashic anthology of the Pentateuch and the *Haftaros*, by R' Zechariah ben Shlomo HaRofei (early-15th century).
- Midrash HaGadol** — Monumental compilation of Halachic and Aggadic material gleaned from Talmudic sources and arranged according to the verses of the Torah, by R' Dovid al-Adeni of Aden in South Arabia (late-13th century). This midrash, discovered in this century, contains much otherwise unknown material.
- Midrash HaNe'elam** — Kabbalistic midrash, part of the *Zohar*.
- Midrash Lekach Tov** — Midrashic work on the Pentateuch and the Five *Megillos* compiled by R' Toviah (ben Eliezer) HaGadol (1036-1108) of Greece and Bulgaria. This work is also known as *Pesikta Zurasa*.
- Midrash Or Ha'afelah** — Midrashic collection by R' Naftali ben Yeshaya of Yemen.
- Midrash Tadshel** — A midrash attributed to R' Pinchas ben Yair (c.130).
- Midrash Tanchuma** — See below, *Tanchuma*.
- Midrash Tehillim** — Ancient midrash on the Psalms, also known as *Midrash Shochar Tov*.
- Minchah Belulah** — Commentary on the Pentateuch by R' Avraham Rapa of Porto and Venice, Italy (died 1593).
- Minchas Yehudah** — Commentary on the Pentateuch by R' Yehudah ben Eliezer (early-fourteenth century). The author cites many interpretations of the Tosafists.
- Mishnah Rosh Hashanah** — Tractate in *Seder Moed*.
- Mizrachi** — Basic supercommentary on Rashi's Pentateuch commentary by R' Eliyahu Mizrachi (1450-1525) of Constantinople, Chief Rabbi of the Turkish Empire.
- Moed Kattan** — Talmudic tractate in *Seder Moed*.
- Moshav Zekenim** — Collection of comments on the Pentateuch by the Tosafists of the twelfth and thirteenth centuries.
- R' Moshe HaDarshan** — Eleventh-century compiler of midrashic anthology known as *Yesod R' Moshe HaDarshan*, cited by Rashi and other Rishonim.
- R' Elie Munk** — (1900-1980) Rabbi in Paris, prolific author of many works, including the popular *World of Prayer*, and a commentary on the Pentateuch in French, translated into English as *The Call of the Torah*.
- Nachalas Yaakov** — Commentary on the Pentateuch by R' Yaakov Loerberbaum (d. 1832), Rabbi of Lissa in Prussian Poland. Famous Torah scholar and author of *Nesivos HaMishpat* and *Chavos Daas* on *Shulchan Aruch*.
- Nachalas Yitzchok** — Supercommentary on Rashi.
- Nefesh HaChaim** — Basic work of religious philosophy by R' Chaim of Volozhin (1749-1821), primary disciple of the Vilna Gaon; founder of the famous yeshiva of Volozhin.
- Nefesh HaGer** — Commentary on *Targum Onkelos* by R' Mordechai Levenstein. Does not include the Book of Deuteronomy.
- Ne'os HaDesheh** — Collection of comments on the Pentateuch of R' Avraham of Sochachov, see above, *Aunei Nezer*.
- Netziv** — See above, *Haamek Davar*.
- Noam Elimelech** — Collection of Chassidic discourses on the Pentateuch by R' Elimelech of Lizhensk (1717-1787).
- Onkelos** — See below, *Targum Onkelos*.
- Or HaChaim** — Commentary on the Pentateuch by the famous Kabbalist and Talmudic scholar R' Chaim ben Attar (1696-1743), Rabbi and Rosh Yeshiva in Livorno, Italy, and subsequently in Jerusalem.
- Oznaim L'Torah** — Commentary on the Pentateuch by R' Zalman Sorotzkin (1881-1966), one of the leading Rabbis in Lithuania (popularly known as "the Lutzker Rav") and subsequently in Israel. Has been published in English as *Insights in the Torah*.
- Pachad Yitzchak** — The collected discourses of R' Yitzchak Hutner (1907-1980), Rosh Yeshiva of Mesivta R' Chaim Berlin in New York, and a foremost thinker and leader of Jewry. His works are based in great measure on those of the Maharaal.
- Panim Yafos** — Commentary on the Pentateuch by R' Pinchas Horowitz (1730-1805), one of the leading Torah scholars of the eighteenth century, Rabbi in Frankfurt-am-Main, author of the classic works *Haflaah* and *Hamakneh* on the Talmud.
- Pesachim** — Talmudic tractate in *Seder Moed*.
- Pesikta D'Rav Kahana** — Ancient midrashic collection on certain portions of the Pentateuch as well as on the *Haftaros* of the festivals and special Sabbaths, by R' Kahana, probably the Amora R' Kahana, the disciple of Rav (second century).
- Pesikta Rabbasi** — Midrashic collection of homilies compiled in the Geonic era on parts of the weekly Torah reading, certain *Haftaros*, and certain special Sabbaths.

- Pesikta Zutrasa** — Midrashic work on the Pentateuch and the Five *Megillos* compiled by R' Toviah (ben Eliezer) HaGadol (1036-1108) of Greece and Bulgaria. This work is also known as *Midrash Lekach Tov*.
- Perkei D'Rabbi Eliezer** — Midrash composed by the school of the Tanna R' Eliezer ben Hyrcanus (c. 100). An important commentary on this midrash was composed by R' David Luria (1798-1855), one of the leading Torah scholars in Russia in the early nineteenth century.
- Pis'chei Teshuvah** — Digest of responsa arranged according to the order of the *Shulchan Aruch* (excluding *Orach Chaim*), forming a kind of commentary to that law-code, by R' Avraham Tzvi Hirsch Eisenstadt (1813-1868), Rabbi of Utian, Lithuania.
- Pri Megadim** — Monumental supercommentary on the *Shulchan Aruch* commentaries *Magen Avraham*, *Turei Zahav*, and *Sifsei Cohen*, by R' Yoseph Teomim (1727-1792), *dayan* in Lemberg and Rabbi in Frankfurt an der Oder.
- Rabbeinu Bachya** — (1263-1340) Student of the *Rashba*, author of a commentary on the Pentateuch containing four modes of interpretation: plain meaning of the text, and midrashic, philosophical, and kabbalistic exegeses.
- Rabbeinu Tam** — (1100-1171) Grandson of Rashi, and one of the foremost Tosafists.
- Radak** — Acronym for R' David Kimchi (1160-1235) of Provence, leading Bible commentator and grammarian. Of his famous commentary on *Tanach*, only the sections to Genesis, the Prophets, Psalms, Proverbs, and Chronicles have survived.
- Radvaz** — Acronym for R' David ibn Zimra (c.1480-1573), Chief Rabbi of Egypt, one of the leading rabbis of the sixteenth century; his responsa collection is considered a classic.
- Ralbag** — Acronym for R' Levi ben Gershom [Gersonides] (1288-1344) of Provence. According to some, he was a grandson of Ramban. Composed rationalistic commentary on the Scriptures which explains the text, and then sums up the philosophical ideas and moral lessons contained in each section.
- Rambam** — Acronym for R' Moshe ben Maimon ["Maimonides"] (1135-1204), one of the leading Torah scholars of the Middle Ages. His three major works are: *Commentary to the Mishnah* in Arabic; *Mishneh Torah*, a comprehensive code of Jewish law; and *Moreh Nevuchim* ("Guide for the Perplexed"), a major work of Jewish philosophy.
- Ramban** — Acronym for R' Moshe ben Nachman ["Nachmanides"] (1194-1270) of Gerona, Spain, one of the leading Torah scholars of the Middle Ages; successfully defended Judaism at the dramatic debate in Barcelona in 1263; author of numerous basic works in all aspects of Torah, including a classic commentary on the Pentateuch.
- Ran** — Acronym for R' Nissim of Gerona, Spain (c.1290-c.1375), famous for his Talmudic commentary, see above, *Drashos HaRan*.
- Rashash** — Acronym for R' Shmuel Strashun of Vilna (1794-1872). His annotations and glosses on nearly every tractate of the *Mishnah*, Talmud, and *Midrash Rabbah* are printed in the Romm (Vilna) editions of the Talmud and the *Midrash Rabbah*.
- Rashba** — Acronym for R' Shlomo Ibn Aderes (1235-1310), the leading rabbi in Spain in the late-thirteenth century. Famous for his many classic works in all branches of Torah learning, including thousands of responsa dealing with all aspects of Bible, Aggadah, Talmud, and Halachah.
- Rashbam** — Acronym for R' Shlomo ben Meir (c.1085-1174), grandson of Rashi and brother of Rabbeinu Tam, leading Tosafist and Talmud commentator, author of a literalist commentary on the Pentateuch.
- Rashi** — Acronym for R' Shlomo Yitzchaki (1040-1105), considered the commentator par excellence. Rashi's commentary on the Pentateuch as well as his commentary on the Talmud are considered absolutely basic to the understanding of the text to this very day.
- Ravad** — Acronym for R' Avraham ben David of Posquieres, Provence (c.1120-c.1197), one of the leading Torah scholars of the twelfth century, famous for his critical notes on the *Mishneh-Torah* of the Rambam, as well as many other works on Talmud and Halachah.
- R' Menachem Recanati** — (late-13th — early-14th cent.) Italian Kabbalist who composed a mystical commentary on the Pentateuch.
- Reshel Laylah** — Collection of essays by R' Tzaddok HaCohen (1823-1900), see below.
- Ritva** — Acronym for R' Yom Tov Ben Avraham al-Asevilli (1248-1330), Rabbi in Saragossa, Spain, one of the leading Rabbis in Spain in his day; famous for his classic novellae on the Talmud.
- Rokeach** — Guide to ethics and halachah, by R' Elazar Rokeach of Worms (c.1160-c.1238), a leading scholar and mystic of the medieval *Chachmei Ashkenaz* (German Pietists); author of many works, including a commentary on the Pentateuch.
- Rosh** — Acronym for R' Asher ben Yechiel (c.1250-1327), disciple of Maharam Rottenberg. He fled to Spain from Germany and became Rabbi of Toledo and one of the leading authorities of his era; author of a classic halachic commentary on the Talmud, as well as other works, including a commentary on the Pentateuch, see above, *Hadar Zekeinim*.
- Rosh Hashanah** — Talmudic tractate in *Seder Moed*.
- R' Saadiah Gaon** — (882-942) Head of the famous yeshiva of Pumbedisa, zealous opponent of Karaism; author of many works in all areas of Torah learning, including the philosophical work, *Emunos u'Deos*, as well as an Arabic translation of the Pentateuch.
- Sanhedrin** — Talmudic tractate in *Seder Nezikin*.
- Schorr, R' Gedaliah** — (1910-1979) Rosh Yeshiva of Mesivta Torah Vodaath in Brooklyn, New York; described as first American-trained *gadol*. Three volumes of his discourses on Genesis, Exodus, and the festivals have been published under the title *Or Gedalyahu*.
- Sechel Tov** — Compilation of midrashim, arranged on each verse of the Pentateuch and the Five *Megillos*, interspersed with halachic notes and original comments, by R' Menachem ben Shlomo of Italy (12th century).
- Seder Olam** — Ancient chronological work quoted by the Gemara, attributed to the Tanna R' Yosei ben Chalafta.

- Sefer Chassidim** — Classic miscellaneous work of Mussar, Halachah, customs, Bible commentary, and Kabbalah, by R' Yehudah HaChassid of Germany (c.1150-1217).
- Sefer Habahir** — Ancient Kabbalistic work attributed to the Tanna R' Nechunya ben HaKana.
- Sefer HaChinuch** — The classic work on the 613 commandments, their rationale and their regulations, by an anonymous author in thirteenth-century Spain.
- Sefer HaMitzvos** — Listing and explanation of the 613 commandments, with a seminal preface explaining the principles of how to classify which Biblical precepts are to be included in the list, by Rambam, see above.
- Sefer HaPardes** — Halachic compendium, from the school of Rashi (see above); includes certain of his legal decisions.
- Sefer HaParshiyos** — Anthology of Rabbinic literature arranged according to the weekly Torah readings, by the noted Israeli educator R' Eliyahu Kitov (1912-1976).
- Sefer HaZikaron** — Supercommentary on Rashi's Pentateuch commentary by R' Avraham Bakrat, who lived at the time of the Expulsion from Spain of 1492.
- Sfas Emes** — Discourses on the Pentateuch and other subjects, by R' Yehudah Leib Alter (1847-1905), the second Gerrer Rebbe and leader of Polish Jewry.
- Sforno** — Classic commentary on the Pentateuch by R' Ovadiah Sforno of Rome and Bologna, Italy (1470-1550).
- Shaarei Aharon** — A contemporary encyclopedic commentary on the Pentateuch by R' Aharon Yeshaya Rotter of Bnei Brak.
- Shabbos** — Talmudic tractate in *Seder Moed*.
- Shem MiShmuel** — Chassidic discourses on the Pentateuch and other subjects, by R' Shmuel of Sochachov (1856-1920), son of R' Avraham of Sochachov, see above.
- Shemos Rabbah** — The section of *Midrash Rabbah* on the Book of Exodus.
- Sheurin Shel Torah** — Commentary on halachic measurement as by Rabbi Yaakov Yisrael Kanievsky, a major contemporary scholar and Torah leader, popularly known as "The Steipler" (d. 1985 in Bnei Brak).
- Shevuos** — Talmudic tractate in *Seder Nezikin*.
- Shibbolei HaLevket** — Halachic compendium, by R' Tzidkiyah HaRofei of Rome (c.1230-c.1300).
- Sh'lah** — Acronym for *Shnei Luchos Habris* ("The two Tablets of the Covenant"), by R' Yeshayah Hurwitz (1560-1630), Rabbi in Poland, Frankfurt, Prague, and Jerusalem, one of the leading Torah scholars of the early-seventeenth century. It includes fundamental tenets of Judaism, basic instruction in Kabbalah, and a commentary on the Pentateuch.
- Shorashim** — Alphabetical encyclopedia of the roots of all words found in the Bible. A seminal work by the famous grammarian R' Yonah Ibn Janach (c.990-c.1055) of Cordoba and Saragossa. Written in Arabic, it became available in Hebrew only in the last century.
- Sidduro Shel Shabbos** — Chassidic work on the sanctity of the Sabbath, by R' Chaim Tyrer of Czernowitz (1760-1818), author of *Be'er Mayim Chaim*, see above.
- Sifra** — Tannaitic halachic midrash to the Book of Leviticus; also known as *Toras Kohanim*.
- Sifre** — Tannaitic halachic midrash to the Books of Numbers and Deuteronomy.
- Sifsei Chachamim** — Popular supercommentary on Rashi's Pentateuch commentary, by R' Shabsai Bass (1641-1718), well-known publisher.
- Sifsei Kohen** — Mystical commentary on the Pentateuch by R' Mordechai HaKohen of Safed (16th century).
- R' Simcha Zissel Ziv of Kelm** — "The Alter of Kelm" (1824-1898). One of the foremost disciples of R' Yisrael Salanter; founder and head of the famous Mussar yeshiva, the Talmud Torah of Kelm, Lithuania. His discourses were published as *Daas Chochmah U'Mussar* (2 volumes).
- Soloveitchik, R' Chaim** — (1853-1918) "Reb Chaim Brisker"; Rosh Yeshiva in Volozhin and subsequently Rabbi of Brisk. Equally renowned for his genius in Torah learning and his saintly qualities, he was one of the most seminal Torah scholars of his day.
- Soloveitchik, R' Yitzchak Zev** — (1886-1959). Successor of his father as Rabbi of Brisk, he was also a teacher of the foremost Lithuanian Torah scholars, a practice he continued when he settled in Jerusalem in 1940; major leader of world Jewry.
- Soloveitchik, R' Yosef Dov** — (1903-1993), Rosh Yeshivah of Yeshivas R' Yitzchak Elchanan, and rabbi of the Boston Orthodox community. A scion of the Brisk Torah dynasty, he was an original Talmudic scholar, thinker and leader.
- R' Zalman Sorotzkin** — See above, *Oznaim L'Torah*.
- Sotah** — Talmudic tractate in *Seder Nashim*.
- Taanis** — Talmudic tractate in *Seder Moed*.
- Talmud Yerushalmi** — The Talmud composed by the Amoraim of Eretz Yisrael in the second-fourth centuries. Although traditionally called the Talmud of Jerusalem, it was composed in the Galilee, since the Romans did not permit the Jews to reside in Jerusalem in that era.
- Tanchuma** — Aggadic midrash on the Pentateuch, attributed to the school of the Amora R' Tanchuma bar Abba of Eretz Yisrael (late-fourth century). There are two published versions of this Midrash: a) *Tanchuma Yashan*, the only one extant until the late nineteenth century; b) *Tanchuma Buber*, manuscript discovered by the scholar S. Buber in 1885.
- Targum or Targum Onkelos** — Authoritative Aramaic translation of the Pentateuch by the proselyte Onkelos (c. 90). This work, which earned the approbation of his teachers, the Tannaim R' Eliezer and R' Yehoshua, is an interpretive translation.
- Targum Yonasan** — Aramaic paraphrase of the Pentateuch, attributed by some to Yonasan ben Uziel, the disciple of Hillel. Others maintain that the initials "Y" signify *Targum Yerushalmi*, meaning that it was composed in Eretz Yisrael, and ascribe a later date to its composition.
- Taz** — Acronym for *Turei Zahav* ("Rows of Gold"), a basic commentary on the *Shulchan Aruch* by R' Dovid ben Shmuel HaLevi (1586-1667), one of the foremost Rabbinical authorities in seventeenth-century Poland.
- Tevuos Ha'aretz** — Geographical work describing the history and borders of Eretz Yisrael, its topography, Biblical and Talmudic locations, flora and fauna, and other matters, by R' Yehosef Schwartz (1804-1865) of Jerusalem.

- Tiferes Yisrael** — Comprehensive commentary on the Mishnah, by R' Yisrael Lipschutz (1782-1860), Rabbi in a number of Jewish communities in Germany.
- Torah Sheleimah** — Monumental multi-volume encyclopedia of all Talmudic and Midrashic sources on the Pentateuch, with explanations, scholarly notes and essays by R' Menachem Kasher (1895-1983), noted Israeli Torah scholar. He published thirty-eight volumes, up to *Parashas Beha'aloscha* before his death. *Torah Sheleimah* is currently being completed by his disciples.
- Toras Kohanim** — See *Sifra*.
- Tosafos** — The Talmudic glosses of the French and German rabbis of the twelfth and thirteen centuries on the Babylonian Talmud printed in all editions of that work alongside the text of the Gemara.
- Tosefta** — Tannaitic collection of *Baraisos*, traditionally attributed to R' Chiya and his circle (*Iggeres R' Shira Gaon*); a kind of parallel work to the Mishnah.
- Tur** — Code of Jewish law composed by R' Yaakov, the son of the Rosh (c.1275-c.1340). The *Arba Turim* (which is its full title) is composed of four parts: *Tur Orach Chaim*, *Tur Yoreh Deah*, *Tur Even HaEzer*, and *Tur Choshen Mishpat*.
- R' Tzaddok HaCohen** — (1823-1900) Chassidic sage and thinker; prolific author in many aspects of Torah; one of the leading Torah scholars of the nineteenth century. Largest of his many works is *Pri Tzadik*, a collection of his discourses on the Pentateuch.
- Tzror HaMor** — Homiletic commentary on the Pentateuch by R' Avraham Saba (c.1440-c.1508). Fear of the Inquisition forced him to bury the book in Portugal; he subsequently rewrote it from memory when he escaped to Morocco.
- Vayikra Rabbah** — The section of *Midrash Rabbah* on the Book of Leviticus.
- Vilna Gaon** — R' Eliyahu ben Shlomo Zalman (1720-1797), also known as R' Eliyahu HaChassid (R' Eliyahu the Saintly). Considered the greatest Torah scholar in many centuries; acknowledged leader of non-Chassidic Jewry of Eastern Europe; see above, *Aderes Eliyahu*.
- Volozhin, R' Chaim of** — (1749-1821) Leading disciple of the Vilna Gaon and founder of the famous yeshiva of Volozhin.
- Acknowledged leader of non-Chassidic Jewry of Russia and Lithuania, see above, *Nefesh HaChaim*.
- Wolbe, R' Shlomo** — Leading contemporary Israeli Mussar personality, author of *Alei Shur* (2 volumes) and other *hashkafah* works.
- R' Yaakov of Orleans** — (d. 1189); disciple of Rabbeinu Tam (see above); martyred in London, author of a commentary on the Pentateuch (ms.) which is cited in other collections.
- Yafeh To'ar** — Classic massive commentary on the *Midrash Rabbah*, by R' Shmuel Yafeh Ashkenazi (1525-1595) of Constantinople. The sections on *Bamidbar Rabbah* and *Devarim Rabbah* remain unpublished.
- Yalkut** — See below, *Yalkut Shimoni*.
- Yalkut Shlmoni** — The best-known and most comprehensive Midrashic anthology, covering the entire *Tanach*; attributed to R' Shimon HaDarshan of Frankfurt (13th century).
- R' Yehudah HaLevi** — See above, *Kuzari*.
- Yerushalmi** — See *Talmud Yerushalmi*.
- Yerushalmi Shekalim** — Talmudic tractate found only in the *Talmud Yerushalmi*.
- Yevamos** — Talmudic tractate in *Seder Nashim*.
- R' Yisrael of Rzhin** — (1797-1851) One of the foremost Chassidic Rebbes in Poland; his comments are found in *Itn Kadishin*, *Knesses Yisrael*, *Beis Yisrael*, and *Niflaos Yisrael*, among others.
- R' Yochanan Ben Zakkai** — Leading sage at the time of the destruction of the Second Temple (c.70); youngest of the disciples of Hillel.
- Yohel Ohr** — Supercommentary on Ibn Ezra's Pentateuch commentary, by Yehudah Leib Krinsky of Minsk, published in 1907.
- Yoma** — Talmudic tractate in *Seder Moed*.
- Zevachim** — Talmudic tractate in *Seder Kodashim*.
- Zohar** — The basic work of Kabbalah, compiled by R' Shimon ben Yochai and his disciples in the form of a commentary on the Pentateuch and the *Megillos*. Hidden for centuries, it was first published in the late-thirteenth century by R' Moshe de Leon (c.1250-1305), in Spain.
- Zohar Chadash** — Kabbalistic Midrash, part of the *Zohar*.

Scriptural Index

- Aaron,
 atonement service, Lv. 16:6
 battles Amalek, Ex. 17:10
 blesses the people, Lv. 9:22
 brother of Moses, Ex. 4:14
 commandment against intoxicants, Lv. 10:8
 command to anoint, Ex. 40:12ff.
 death, Nu. 20:28, 33:39, Dt. 10:6
 death of Nadab and Abihu, Lv. 10:2
 dispute with Moses, Lv. 10:16
 duties reiterated, Nu. 18:1ff.
 Golden Calf, Ex. Ch. 32
 joins Moses in Wilderness, Ex. 4:27
 Kohan Gadol, Ex. Ch. 29, Lv. Ch. 8-9
 offspring, Nu. 3:2ff.
 plague among the people, Nu. 17:11
 punishment, Nu. 20:24
 sins, Nu. 20:12
 sons, Ex. 28:1
 speaking against Moses, Nu. 12:1
 staff, Nu. 17:18ff.
- Abel, murder of, Gn. 4:8
 offering, Gn. 4:3ff.
- Abihu; see Nadab and Abihu
- Abimelech, abduction of Sarah, Gn. Ch. 20
 alliance with Abraham, Gn. 21:22ff.
 appeases Abraham, Gn. 20:14ff.
 meets Isaac, Gn. 26:1ff.
 reaffirms treaty with Isaac, Gn. 26:26ff.
- abomination, prohibition against eating an, Dt. 14:3
- Abraham, Abimelech appeases, Gn. 20:14ff.
 Akeidah (Binding of Isaac), Gn. Ch. 22
 alliance with Abimelech, Gn. 21:22ff.
 angels appear to, Gn. Ch. 18
 birth, Gn. 11:26
 birth of Isaac, Gn. 21:2ff.
 birth of Ishmael, Gn. Ch. 16
 blessed by Malchizedek, Gn. 14:18
 builds altar, Gn. 12:7
 buys Cave of Machpelah, Gn. 23:9ff.
 childlessness, Gn. Ch. 15-16
 circumcises Isaac, Gn. 21:4
 circumcision, Gn. 17:3-23ff.
 commandment to move to Canaan, Gn. 12:1ff.
 Covenant Between the Parts, Gn. 15:7ff.
 death, Gn. 25:7ff.
- departure from Ur Kasdim, Gn. 11:31
 eulogizes Sarah, Gn. 23:2
 expells Ishmael, Gn. 21:9ff.
 finding a wife for Isaac, Gn. Ch. 24
 God's reassurance to, Gn. 15:1ff.
 intercedes for Sodom, Gn. 18:23ff.
 marries Keturah, Gn. 25:1
 marries Sarah, Gn. 11:29
 name changed, Gn. 17:5
 prayer, Gn. 19:27, 20:17
 promise of Isaac's birth, Gn. 17:19
 quarrel with Lot, Gn. 13:5ff.
 saving Lot, Gn. 14:13ff.
 sojourns to Egypt, Gn. 13:1
 trial: ten tests of faith, Gn. 12:1, comm.
 war of the kings, Gn. 14:1ff.
- Abram, see Abraham
- Adam, curse, Gn. 3:17ff.
 Gn. 4:25, Gn. 5:1ff.,
 see man
- Adullamite, Gn. 38:1
- adultery, prohibition, Ex. 20:13, Dt. 5:17
 punishment, Dt. 22:22ff.
 sotah, Nu. 5:12ff.
- aged; see elders
- Ai, Gn. 12:8, 13:3
- almonds, Aaron's staff, Nu. 17:23
- altar, Abraham builds, Gn. 12:7, 4:2ff.,
 4:25
 Balaam, Nu. 23:1
 commandment to build, Ex. 20:21
 consecrated, Ex. 29:38ff.
 (Copper), Tabernacle, Ex. 27:1ff.
 dedication, Nu. 7:84ff.
 elevation offering, Ex. 35:16, 38:1ff.,
 40:6
 (Gold), Tabernacle, Ex. 40:5
 incense, Ex. 30:1ff.
 Jacob, Gn. 33:20, 35:14
 Moses, Ex. 24:4
 Noah, Gn. 8:20
 altars, command to destroy, Dt. 12:3
 Amalek, battles Israel, Ex. 17:8
 command to remember, Dt. 25:17ff.
 eternal battle with, Ex. 17:16,
 Nu. 24:20
 smote Israelites, Nu. 14:44
- Amen, Nu. 5:22
 curses, Dt. 27:15ff.
- Ammon, conception, Gn. 19:38
- Ammonite, cities, Nu. 21:25
 encounter in the Wilderness, Dt. 2:17ff.
 laws, Dt. 22:4ff.
- Amorah [Germorah]; see Sodom
- Amorites, Gn. 10:16, 14:7, 15:21, Ex. 13:5,
 Nu. 13:29, 32:39, Dt. 3:8, 7:1
 Amram, marries Jochebed, Ex. 6:20
 Amraphel, Gn. 14:1ff.
 angel, impedes Balaam's path, Nu. 22:22ff.
 angels, appear to Abraham, Gn. Ch. 18
 visiting Lot, Gn. 19:1ff.
 animal, damage caused by, Ex. 21:35ff.
 death caused by, Ex. 21:28ff.
 animals, blemished, Lv. 22:17ff.
 firstborn, Dt. 15:19
 forbidden, Lv. 11:4, Dt. 14:7ff.
 permitted, Lv. 11:3, Dt. 14:4ff.
 tithe, Lv. 27:32ff.
- anointment oil, Ex. 30:22ff., 35:15, 40:9
- Aram Naharaim, Gn. 24:10
- Ararat, Gn. 8:4
- Arioch, Gn. 14:1ff.
- Ark, Cherubim, Ex. 25:17ff., 37:7ff.
 construction, Ex. 37:1ff.
 covering, Ex. 25:11ff.
 dimensions, Ex. 25:10
- Ark, Noah's, command to build, Gn. 6:14ff.
 — entering, Gn. 7:1ff.
 — leaving, Gn. 8:18
- Ark of Testimony, manna placed into, Ex. 16:33
- Ark, Tabernacle, Ex. 35:12, Ex. 37:1ff.
- Asenath, wife of Joseph, Gn. 41:45
- asham (sacrifice); see guilt offering
- Asher, birth, Gn. 30:13
 blessed by Jacob, Gn. 49:20
- Asher, Tribe of
 census, Nu. 1:40ff.
 Moses' blessing, Dt. 33:24
 offerings, Nu. 7:72ff.
 second census, Nu. 26:44
- ashes, red cow, Nu. 19:9ff.
- Ashur, Gn. 10:11
- assimilation, warnings against, Dt. 7:3ff.
- astrology, prohibition, Dt. 18:10
- atonement service, Aaron, Lv. 16:6
 see also Yom Kippur
- Attributes of Mercy, Thirteen, Ex. 34:5ff.
- aunt, incest, Lv. 18:12ff.
- avenger of the blood, manslaughter, Nu. 35:19
- awl, Hebrew slave, Dt. 15:17
- Azazel, lots, Lv. 16:8
 sending he-goat, Lv. 16:20ff.
- Baal, Balak and Balaam, Nu. 22:41
 baal keri, Lv. 15:2ff.
 Baal-peor, Israelites sin, Nu. 25:3

- Baal-zephon, Ex. 14:1, 14:9
 Babel, Gn. 10:10
 tower, Gn. 11:4ff.
 Balaam,
 asked to curse Israelites, Nu. 22:5ff
 conversation with God, Nu. 22:9ff.
 donkey, Nu. 22:22ff.
 final prophecy, Nu. 24:14ff.
 first blessing, Nu. 23:7ff.
 returns home, Nu. 24:25
 second blessing, Nu. 23:18ff.
 third blessing, Nu. 24:1ff.
 Balak, king of Moab, Nu. 22:2ff.
 angry at Balaam, Nu. 23:11ff.
 baldness, tzaraas, Lv. 14:40ff.
 bald spot, prohibition, Dt. 14:1
 banners, by tribes, Nu. 2:2ff.
 four formations, Nu. 2:2ff.
 barley, Ex. 9:30
 beard, Lv. 19:27
 bearing false witness; prohibition,
 Ex. 20:13
 Beer-sheba, Gn. 21:14, 21:31, 22:19,
 26:23, 26:33, 28:10, 46:1
 Benjamin,
 birth, Gn. 35:18
 blessed by Jacob, Gn. 49:27
 meets Joseph, Gn. 43:16
 sent to Egypt, Gn. 43:13ff.
 Benjamin, Tribe of
 census, Nu. 1:36ff.
 Moses' blessing, Dt. 33:12
 offerings, Nu. 7:60ff.
 second census, Nu. 26:38
 Bera, Gn. 14:2ff.
 bestiality, prohibition, Lv. 18:23
 Bethel, Gn. 12:8, 13:3, 28:19, 35:6, 35:15
 Jacob journeys to, Gn. 35:1
 Bethlehem; see Ephrath,
 Bethuel, birth, Gn. 22:22
 offers Rebecca for Isaac, Gn. 24:50
 Bezalel, accounting of Tabernacle,
 Ex. 38:21
 called for construction, Ex. 31:3, 35:30
 construction of Ark, Ex. 37:1
 Bilhah, Gn. 29:29, 30:3ff.
 birds, creation of, Gn. 1:20ff.
 dove, Gn. 8:8ff.
 elevation-offering, Lv. 1:14-15
 forbidden, Lv. 11:13ff., Dt. 14:19ff.
 nest, Dt. 22:6
 permitted, Dt. 14:11ff.
 raven, Gn. 8:7
 sin-offering, Lv. 5:8ff.
 variable offering, Lv. 5:7ff.
 Birsha, Gn. 14:2ff.
 birthright, sale of, Gn. 25:33
 bitter waters, sotah Nu. 5:19ff.
 blasphemy, punishment, Lv. 24:14,23
 blemished animals
 laws, Lv. 22:17ff., Dt. 15:21
 prohibition to sacrifice, Dt. 17:1
 blemished Kohen, disqualification,
 Lv. 21:16ff.
 blessing, choice set before the people,
 Dt. 11:26
 Mount Gerizim, Dt. 11:29, 28:1ff.
 upon fulfillment of commandments,
 Lv. 26:3ff.
 blind, prohibition against misleading,
 Lv. 19:14
 blood, covering, Lv. 17:13
 doorposts, Ex. 12:7
 plague, Ex. 7:20ff.
 prohibition against consuming,
 Lv. 7:26, 17:10ff., 19:26,
 Dt. 12:16,23, 15:23
 bodily injury, penalty, Ex. 21:22ff.
 boils, plague, Ex. 9:10
 bondsman; see slave
 Book of the Covenant, Ex. 24:7
 Book of the Wars of Hashem,
 Nu. 21:14
 borders, Land of Israel, Ex. 23:31, Nu.
 34:2ff.
 borrowing, laws, Ex. 22:13ff.
 boundaries, preservation, Dt. 19:14
 Breastplate, Ex. 25:7
 vestments, Ex. 28:4, 28:15ff., 39:8ff.
 bribes, prohibition, Ex. 23:8, Dt. 16:19
 bridegroom, exempt from army, Dt. 24:4
 burning bush, Ex. 3:2ff.
 burns, tzaraas, Lv. 13:24ff.
 Cain, Gn. 4:1ff., 4:25
 killed by Lamech, Gn. 4:23
 murder of Abel, Gn. 4:8
 offering, Gn. 4:3ff.
 punishment, Gn. 4:11ff.
 Caleb son of Jephunnah, Nu. 32:12,
 Dt. 1:36
 berates Israelites, Nu. 14:6
 second census, Nu. 26:65
 tribe of Judah, Nu. 34:19
 spy from Judah, Nu. 13:6
 Canaan, curse of, Gn. 9:25ff.
 descendants, Gn. 10:15ff.
 Canaanite nations, promise to smite,
 Dt. 7:1
 Canaan, land, Gn. 11:31, 13:12
 captives, war, Dt. 20:10ff.
 cattle, creation, Gn. 1:24ff.
 Cave of Machpelah, Gn. 23:9, 25:9,
 49:30
 census, Ex. 30:12ff.
 in Wilderness, by tribes, Nu. 1:5ff.
 second, Nu. 26:2ff.
 totals, Nu. 1:46
 challah, command to set aside,
 Nu. 15:17ff.
 chametz, Ex. 12:15, 13:3ff.
 Chanoch, Gn. 4:17ff., 5:18ff.
 Charan, Gn. 11:31, 12:4ff.
 charity, obligation to give, Lv. 25:35
 cheating, prohibition, Lv. 19:13, Dt.
 24:14ff.
 Chedorlaomer, Gn. 14:1ff.
 Cherubim, Ark, Ex. 25:17ff., 37:7ff.
 childbirth, contamination, Lv. 12:2ff.
 childlessness, Rachel Gn. 30:1ff.
 Sarah, Gn. 16:1ff.
 Children of Israel, become slaves in Egypt,
 Ex. 1:13
 Choshen Mishpat; see Breastplate
 circumcision, Gn. 17:3ff., Lv. 12:4
 Abraham, Gn. 17:23ff.
 Eliezer, Ex. 4:24ff.
 Isaac, Gn. 21:4
 Ishmael, Gn. 17:25
 Cities of Refuge, Ex. 21:13, Dt. 4:41
 establishment, Dt. 19:1ff.
 Levites, Nu. 35:6ff.
 manslaughter, Nu. 35:11, Dt. 19:4
 citron, Lv. 23:40
 Civil law, Ex. Ch. 21
 Cloud, signals Israelites to journey,
 Ex. 40:36
 covering Tent of Meeting, Ex. 40:34
 consecration, field, Lv. 27:16ff.
 house, Lv. 27:14ff.
 Kohanim, Lv. Ch. 8
 Levites, Nu. 8:5ff.
 contamination,
 female discharges, Lv. 15:19ff.
 from human beings, Lv. 12:2ff.
 from Midianites, Nu. 31:19
 male discharges, Lv. 15:2
 objects receiving, Lv. 11:32ff.
 of the Sanctuary, Lv. 5:2ff.
 Red Cow, Nu. 19:3
 transmitted by kosher animals,
 Lv. 11:39ff.
 transmitted by non-kosher creatures,
 Lv. 11:24ff.
 tzaraas, Lv. Ch. 13
 Copper Altar, Tabernacle, Ex. 27:1ff.
 copper serpent, Nu. 21:9
 courts, Dt. 17:8ff.
 courtyard, Ex. 40:8
 Tabernacle, Ex. 27:9ff., 35:10, 38:9
 Covenant Between the Parts, Gn. 15:7ff.
 covenant
 Abraham, Gn. 15:7ff.
 blood, Ex. 24:8
 Book, Ex. 24:7
 Mount Gerizim and Mount Ebal,
 Dt. 28:69

- Noah, Gn. 9:9
 of peace, Phinehas son of Elazar, Nu. 25:12
 of salt, Ex. 2:13
 patriarchs, Lv. 26:42
 with Israel, renewal, Ex. 34:27ff.
 coveting, prohibition, Ex. 20:14
 Cow, Red, Nu. Ch. 19
 Cozbi daughter of Zur, slain Midianite woman, Nu. 25:15
 Creation, Gn. 1:1ff.
 birds, Gn. 1:20ff.
 cattle, Gn. 1:24ff.
 fifth day, Gn. 1:23
 first day, Gn. 1:5
 fourth day, Gn. 1:19
 man, Gn. 1:26ff., 2:7, 5:1ff.
 naming of animals, Gn. 2:19ff.
 second day, Gn. 1:8
 seventh day, Gn. 2:2ff.
 sixth day, Gn. 1:31
 third day, Gn. 1:13
 trees and plants, Gn. 1:11, 1:29
 woman, Gn. 2:21ff., 5:1ff.
 creeping creatures, prohibition of eating, Lv. 11:41ff.
 cud, animals that chew, Dt. 14:6
 curse, Adam, Gn. 3:17ff.
 Canaan, Gn. 9:25ff.
 Eve, Gn. 3:16
 Mount Ebal, Dt. 11:29, 27:15ff.
 serpent, Gn. 3:14ff.
 upon transgressing commandments, Lv. 26:14ff.
 curse and blessing, choice set before the people, Dt. 11:26
 cursing, father and mother, Lv. 20:9
 leaders, Ex. 22:27
 curtain, Ex. 40:5,8
 curtains, Tabernacle, Ex. 25:1ff., Ex. 36:8ff.
 custodians, laws, Ex. 22:6ff.
 damages, caused by livestock, Ex. 22:4
 laws, Lv. 24:18ff.
 Dan, birth of, Gn. 30:6
 blessed by Jacob, Gn. 49:16ff.
 Dan, Tribe of
 census, Nu. 1:38ff.
 final blessing, Dt. 33:22
 offerings, Nu. 7:66ff.
 second census, Nu. 26:42
 darkness, plague, Ex. 10:22
 Dathan and Abiram, Nu. 26:9, Dt. 11:6
 rebellion, Nu. 16:1,12,27
 daughter-in-law, incest, Lv. 18:15
 daughter, sale, Ex. 21:7ff.
 daughters of Zelophehad, inheritance, Nu. 27:1ff.
 marry cousins, Nu. 36:11
 Day of Atonement; see Yom Kippur
 deaf, cursing the, Lv. 19:14
 Deborah, Rebecca's nurse, Gn. 35:8
 defamed wife, laws, Dt. 22:13ff.
 Dinah, abduction, Gn. 34:2ff.
 birth, Gn. 30:21
 discharges, female, Lv. 15:19ff.
 male, Lv. 15:2ff., 15:16ff.
 dispersion, see Babel, tower of
 divorce, laws, Dt. 24:1ff.
 remarriage, Dt. 24:4
 donkey, Balaam's, Nu. 22:22ff.
 fallen, Dt. 22:4
 talks, Nu. 22:28ff.
 door, Hebrew slave, Ex. 21:6, Dt. 15:17
 doorpost, Dt. 11:20
 blood placed upon, Ex. 12:7
 Dothan, Gn. 37:17
 dove, Gn. 8:8ff., Lv. 1:14
 dream
 Jacob, Gn. 28:12ff.
 Joseph, Gn. 37:5ff.
 Pharaoh, Gn. 41:1ff.
 Pharaoh's chamberlain's, Gn. 40:8ff.
 drunkenness, Noah, Gn. 9:21
 dudaim, Gn. 30:14ff.
 ear, Hebrew slave, Dt. 15:17
 piercing, Ex. 21:6
 eating an abomination, prohibition, Dt. 14:3
 Eber, Gn. 10:24ff., 11:15ff.
 Eden, Garden of, Gn. 2:8ff.
 expulsion, Gn. 3:23ff.
 rivers, Gn. 2:10ff.
 Tree of Knowledge, Gn. 2:9, 2:17
 Tree of Life, Gn. 2:9, 2:17, 3:24
 Edom, Gn. 32:4, 36:1
 doesn't allow Israelites passage, Nu. 20:18
 Edomite, laws regarding, Dt. 22:8
 Egypt
 Abraham sojourns to, Gn. 12:10
 destroyed at the Sea, Ex. 14:27
 laws, Dt. 22:8
 infanticide, Ex. 1:16ff.
 Israel's bondage in, Ex. 1:10ff.
 Jacob journeys to, Gn. 46:1ff.
 Jacob sends sons to, Gn. 42:1
 Jews told to leave; the Exodus, Ex. 12:31ff.
 Joseph brought to, Gn. 37:28
 mourns Jacob, Gn. 50:3
 people who arrived in, Ex. 1:1ff.
 Ten Plagues, Ex. 7:14ff.
 Elazar, Nu. 34:17
 accompanies Aaron, Nu. 20:25
 told not to mourn brothers, Lv. 10:6
 command to take second census, Nu. 26:2ff.
 duties, Nu. 4:16
 fire pans, Nu. 17:1
 Red Cow, Nu. 19:3
 son of Aaron, Nu. 3:4
 Eldad and Medad, prophesying, Nu. 11:26ff.
 elders, honoring, Lv. 19:32
 elevation offering, additional laws, Lv. 6:2ff.
 Altar, Ex. 35:16, 38:1ff., 40:6
 cattle, Lv. 1:3ff.
 fowl, Lv. 1:14ff.
 sheep and goats, Lv. 1:10ff.
 Eliezer, Gn. 15:2
 finds wife for Isaac, Gn. Ch. 24
 Eliezer, son of Moses, Ex. 18:4
 Elim, Ex. 15:27, 16:1
 El Shaddai, Gn. 35:11, Ex. 6:2
 embalming
 Jacob, Gn. 50:2
 Joseph, Gn. 50:26
 End of Days, Gn. Ch. 49, Dt. 4:30
 Enoch, Gn. 4:17ff., 5:16ff.
 Enosh, Gn. 4:26, 5:6ff.
 entrance, Tabernacle, Ex. 36:37
 envy, Ex. 20:14
 Ephod, Ex. 25:7, 28:25ff.
 vestments, Ex. 28:4, 28:6ff., 39:2ff.
 Ephraim, birth, Gn. 41:52
 blessing, Gn. 48:5, 48:20
 Ephraim, Tribe of
 census, Nu. 1:32ff.
 Moses' blessing, Dt. 33:17
 offerings, Nu. 7:48ff.
 second census, Nu. 26:35
 Ephrath, Gn. 48:7
 Rachel's death, Gn. 35:16ff.
 Ephron, Gn. 23:8ff.
 epidemic, plague, Ex. 9:6
 Er,
 birth, Gn. 38:3
 death, Gn. 38:7
 genealogy, Nu. 26:19
 marries Tamar, Gn. 38:6
 Esau, birth, Gn. 25:25
 descendants, Gn. Ch. 36
 encounter with Jacob, Gn. Ch. 33
 hatred of Jacob, Gn. 27:41
 marriage, Gn. 26:34, 28:9
 sale of birthright, Gn. 25:29ff.
 tribute from Jacob, Gn. 32:14ff.
 Esek, well, Gn. 26:20
 esrog; see citron
 Eve, Gn. 3:20
 curse, Gn. 3:16
 see also Woman

- 'eye for an eye' Ex. 21:24
 Exodus, Ex. 12:37ff.
 expulsion, Gn. 3:22ff.
- false oaths, prohibition, Lv. 19:11
 false prophet, prohibition to listen to, Dt. 13:4
 false testimony, prohibition, Dt. 5:17
 famine, Gn. 12:10ff., 41:54, 43:1, 47:13
 fat, prohibition of eating, Lv. 7:22
 Festival
 command to observe, Lv. Ch. 23
 of Harvest, Ex. 23:16, 34:22
 of Matzos, Ex. 23:15, 34:18, Dt. 16:16
 of Shavuot, Lv. 21:16ff., Dt. 16:16
 of Succos, Lv. 23:5ff., Dt. 16:16
 of the Ingathering, Ex. 23:16
 of Weeks, Ex. 34:22, Nu. 28:26
 Pesach, Lv. 23:5ff.
 Rosh Hashanah, Lv. 23:24
 Yom Kippur, Lv. 23:26ff.
 field, consecrated, Lv. 27:16ff.
 fire, Ex. 22:5
 prohibition of kindling, Ex. 35:3
 fire pans, Nu. 16:6, 17:1
 firstborn, Ex. 34:19
 census, Nu. 3:40ff.
 consecration, Ex. 13:12
 death, Ex. 12:29
 inheritance, Dt. 21:16ff.
 Levites substituted for, Nu. 3:11ff.
 of animals, Dt. 15:19
 First Fruits, Ex. 23:16, Nu. 28:26
 declaration for removing tithes, Dt. 26:13ff.
 laws, Dt. 26:1ff.
 first grain, offering, Lv. 2:14
 first issue, promised to Aaron, Nu. 18:15
 fish, forbidden, Lv. 11:10ff., Dt. 14:10
 permitted, Lv. 11:9, Dt. 14:9
 Flood, beginning, Gn. 7:6
 completion, Gn. 8:1ff.
 date, Gn. 7:11
 forbidden animals, Dt. 14:7ff.
 forbidden birds, laws, Dt. 14:19
 forbidden combinations, laws, Dt. 22:9ff.
 forbidden fish, laws, Dt. 14:10
 forbidden marriages, laws, Dt. 22:1
 forbidden mixtures, *kilayim*, Lv. 19:19, Dt. 22:9
 forbidden relationships, prohibition, Lv. 18:6ff.
 punishments, Lv. 20:10ff.
 forty years, wandering, Nu. 14:33
 four hundred thirty years, decree, Ex. 12:40ff.
 Four Species, commandment, Lv. 23:40
 frogs, plague, Ex. 8:2
- Gad,
 birth, Gn. 30:11
 blessed by Jacob, Gn. 49:19
 Gad, Tribe of,
 asks not to cross Jordan, Nu. 32:5
 builds cities across the Jordan, Nu. 32:34
 census, Nu. 1:24ff.
 Moses' blessing, Dt. 33:20
 offerings, Nu. 7:42ff.
 second census, Nu. 26:15
 Garden of Eden; see Eden, Garden of
 gathering exiles, promise, Dt. 30:4
 Gerar, Gn. 20:1, 26:6
 Gershon, birth, Ex. 2:22
 circumcision, Ex. 4:24ff.
 Gershon, son of Levi, Nu. 3:17
 census, Nu. 4:22ff.
 duties, Nu. 4:24ff.
 family, Nu. 3:21ff.
 Gilgal, Dt. 11:30
 gleanings, leftover, Dt. 24:19ff.
 goats, Yom Kippur, Lv. 16:5
 goel hadam; see avenger of the blood
 Gold Altar, Ex. 40:5
 Golden Calf, Ex. Ch. 32, Dt. 9:16
 Gomorra; see Sodom
 Goshen, Gn. 45:10
 Israel settles, Gn. 47:27
 Jacob arrives, Gn. 46:29
 gossip, prohibition, Lv. 19:16
 grain offerings; see meal offerings
 grandchildren, incest, Lv. 17:10
 Great Sea, border, Nu. 34:3
 guardrail, law, Dt. 22:8
 guilt offerings, Lv. 5:14ff.
 additional laws, Lv. 7:1ff.
 in case of doubt, Lv. 5:17ff.
 promised to Aaron, Nu. 18:9
 thefts, Lv. 5:20ff.
- Hagar, birth of Ishmael, Gn. Ch. 16
 conflict with Sarah, Gn. 16:5
 exiled, Gn. 16:6ff.
 expelled, Gn. 21:9ff.
 hail, plague, Ex. 9:23
hakhel service, commandment, Dt. 31:10ff.
 half-shekel, census, Ex. 30:13
 Ham, Gn. 5:32, 6:10, 7:13, 9:18,
 descendants, Gn. 10:1, 10:6ff.
 sin, Gn. 9:22
 hanging, laws, Dt. 21:22
 Haran, birth, Gn. 11:26
 death, Gn. 11:28
 hatred, prohibition, Lv. 19:17
 head-plate, vestments, Ex. 28:36
- heave-offerings, Aaron to safeguard, Nu. 18:8
 Hebron, Gn. 13:18 23:2, 35:27
 spies ascend to, Nu. 13:22
 Heshbon, Nu. 21:25
 High Priest; see Kohen Gadol
 Hobab; see Jethro
 homosexuality, prohibition, Lv. 18:22
 Horeb, Ex. 17:6, Dt. 1:2, 6, 19, 9:8
 see Sinai
 Hormah, Nu. 21:3, 14:45
 Hoshea son of Nun, name changed to Joshua, Nu. 13:16
 see Joshua son of Nun
 house, consecrated, Lv. 27:14ff.
 guardrail, Dt. 22:8
 tzaraas, Lv. 14:33ff.
 Hur, battles Amalek, Ex. 17:10
- idolatrous tree, prohibition, Dt. 16:29
 idolatry, punishment, Dt. 17:3ff.
 atonement, Nu. 15:22ff.
 prohibition Ex. 20:3ff., 20:20, Lv. 26:1ff., Dt. 5:7
 warning Dt. 8:19
 illness, removed, Dt. 7:15
 inauguration ritual, Ex. Ch. 29
 Incense Altar, (Golden Altar), Ex. 30:1ff., 35:15, 37:25ff.
 incense, Ex. 25:5
 incest, Ex. 18:6ff.
 infertility, removed, Dt. 7:14
 inflammations, *tzaraas*, Lv. 13:18ff.
 inheritance, firstborn rights, Dt. 21:16ff.
 laws, Nu. 27:6ff.
 Levite, Dt. 18:1
 tribes, Nu. 36:6ff.
 insects, forbidden, Lv. 11:20ff.
 permitted, Lv. 11:21ff.
 interest, prohibition, Lv. 25:36ff., Dt. 22:20
 intoxicants, prohibited to Kohen, Lv. 10:8
 Isaac, *Akeidah* (Binding of Isaac), Gn. Ch. 22
 birth, Gn. 21:2ff.
 birth of Jacob and Esau, Gn. 25:26
 blesses Jacob, Gn. 27:28ff., 28:1ff.
 buries Abraham, Gn. 25:9
 death, Gn. 35:28
 famine, Gn. 26:1ff.
 God's promise to, Gn. 26:2ff., 26:24
 marries Rebecca, Gn. 24:67
 prayer, Gn. 24:63, 25:21
 promise of his birth, Gn. 17:19
 reaffirms treaty with Abimelech, Gn. 26:26ff.
 sends Jacob away, Gn. 28:5

- Ishmael,
 birth, Gn. Ch. 16
 blessing, Gn. 17:20ff.
 buries Abraham, Gn. 25:9
 circumcision, Gn. 17:25
 death, Gn. 25:17
 descendants, Gn. 25:12ff.
 Egypt, Gn. 46:8ff.
 expelled, Gn. 21:9ff.
- Israelites, census, Ex. 30:12ff.
 bondage, Ex. 1:11ff.
 in Wilderness, Nu. 14:20ff., 33:1ff.
 smote by the Canaanites and Amalek-
 ites, Nu. 14:44
- Issachar, birth, Gn. 30:14ff.
 blessed by Jacob, Gn. 49:14ff.
- Issachar, Tribe of,
 census, Nu. 1:28ff.
 Moses' blessing, Dt. 33:18ff.
 offerings, Nu. 7:18ff.
 second census, Nu. 26:23
- Issamar, See Ithamar
- Ithamar, son of Aaron, Ex. 38:21,
 Nu. 3:4
- Jacob, Abrahamic blessing, Gn. 28:1ff.
 acquisition of birthright,
 Gn. 25:29ff.
 arrives in Shechem, Gn. 33:18
 birth, Gn. 25:26
 blesses children, Gn. Ch. 49
 buried in Cave of Machpelah,
 Gn. 50:13
 confrontation with Laban,
 Gn. 31:25ff.
 covenant with Laban, Gn. 31:44ff.
 death, Gn. 49:33
 decides to flee Laban, Gn. 31:1ff.
 descendants, Gn. 35:23ff.
 departs from Beer-sheba, Gn. 28:10
 dream, Gn. 28:12ff.
 embalmed, Gn. 50:2
 encounter with Esau, Gn. Ch. 33
 final request, Gn. 49:29ff.
 flees Laban, Gn. 31:17ff.
 gives Joseph Shechem, Gn. 48:22
 God's blessing, Gn. 35:9ff.
 hired by Laban, Gn. 29:15ff.
 Isaac's blessing, Gn. 27:28ff.
 journeys to Bethel, Gn. 35:1
 journeys to Egypt, Gn. 46:1ff.
 marries Leah, Gn. 29:23
 marries Rachel, Gn. 29:28
 meets Joseph, Gn. 46:29
 meets Laban, Gn. 29:13
 meets Pharaoh, Gn. 47:7
 meets Rachel, Gn. 29:9ff.
 mourned by Egypt, Gn. 50:3
- mourns Joseph's death, Gn. 37:34
 name changed to Israel, Gn. 32:29,
 35:10
 prayer, Gn. 32:10
 prohibition of eating sciatic nerve,
 Gn. 32:33
 promise from God, Gn. 46:2ff.
 promise to Joseph, Gn. 48:3ff.
 request to Joseph, Gn. 47:29ff.
 sends Benjamin to Egypt, Gn. 43:13ff.
 sends sons to Egypt, Gn. 42:1
 sent away by Isaac, Gn. 28:5
 told that Joseph is alive, Gn. 45:25
 tribute to Esau, Gn. 32:14ff.
 wrestles with Angel, Gn. 32:25ff.
- Japheth, Gn. 5:32, 6:10, 7:13, 9:18, 9:23,
 9:27,
 descendants, Gn. 10:1ff.
- Jazer, Nu. 32:1
- jealousy, prohibition, Dt. 5:18
- Jericho, encampment, Nu. 22:1
- Jethro; see Jethro
- Jethro, Ex. 3:1, Ch. 18
 advice to Moses, Ex. 18:14ff.
 comes to Moses, Ex. 18:5ff.
 invited to join Israelites, Nu. 10:29ff.
- Jewish slaves, laws, Dt. 15:12
 obligations to, Lv. 25:39ff.
 owned by non-Jews, Lv. 25:47ff.
- Jochebed, married Amram, Ex. 6:20
- Jordan River, Gn. 50:10, Nu. 13:29, 34:12
- Joseph,
 agrarian policy, Gn. 47:13ff.
 birth, Gn. 30:24
 blessed by Jacob, Gn. 49:22ff.
 bones taken out of Egypt, Ex. 13:19
 brothers plot to kill, Gn. 37:18ff.
 brought to Egypt, Gn. 37:28
 census, Nu. 1:32ff.
 death, Gn. 50:26, Ex. 1:6
 dreams, Gn. 37:5ff.
 embalmed, Gn. 50:26
 evil reports about brothers, Gn. 37:2
 final blessing, Dt. 33:13
 interprets dreams in prison,
 Gn. Ch. 40
 interprets Pharaoh's dream,
 Gn. 41:25ff.
 marries Asenath, Gn. 41:45
 meets Benjamin, Gn. 43:16
 meets brothers, Gn. 42:6
 meets Jacob, Gn. 46:29
 prison, Gn. 39:20
 purchased by Potiphar, Gn. 37:36
 receives Shechem, Gn. 48:22
 reveals himself to his brothers,
 Gn. 45:3
 second census, Nu. 26:28
 sent to brothers, Gn. 37:13ff.
- shepherd, Gn. 37:2
 slandered by Potiphar's wife,
 Gn. 39:7ff.
 sold to Ishmaelites, Gn. 37:25
 swears to Jacob, Gn. 47:31
 tests brothers, Gn. 44:1ff.
 viceroy of Egypt, Gn. 41:40
 Zaphenath-paneah, Gn. 41:45
- Joshua son of Nun, Nu. 1:38, 32:12
 appointed successor to Moses,
 Nu. 27:22
 battles Amalek, Ex. 17:8ff.
 berates Israelites, Nu. 14:6
 Golden Calf, Ex. 32:17
 leader of Israelites, Dt. 31:7, 33:9
 name changed from Hoshea, Nu. 13:16
 second census, Nu. 26:65
 servant of Moses, Ex. 33:11
 see also Hoshea son of Nun
- journeys, Israelites in Wilderness,
 Nu. 33:1ff.
- Jubilee Year, Nu. 35:4
 laws, Lv. 25:11ff.
 sanctification, Lv. 25:10
- Judah, birth, Gn. 29:35
 and Tamar, Gn. 38:15ff.
 blessed by Jacob, Gn. 49:8ff.
 marries daughter of Shua, Gn. 38:2
- Judah, Tribe of
 census, Nu. 1:26ff.
 Moses' blessing, Dt. 33:7ff.
 offerings, Nu. 7:12ff.
 second census, Nu. 26:19
- Judges, appointing, Dt. 16:18
- judicial process, Ex. 23:1ff.
- justice, not to pervert, Dt. 16:19
- Kadesh, Nu. 20:1, 33:37
- kares, spiritual excision, Gn. 17:14,
 Ex. 12:15ff., 31:14, Lv. 7:20ff., 18:29,
 22:3, 23:29, Nu. 19:20
- Kashrus, laws, Lv. Ch. 11, 20:25ff.
 forbidden animals, Lv. 11:4ff., Dt. 14:7ff.
 forbidden birds, Lv. 11:13ff.
 forbidden fish, Lv. 11:10ff.
 forbidden insects, Lv. 11:20ff.
 meat and dairy, Ex. 23:19, 34:26,
 Dt. 14:21
 permitted animals, Lv. 11:3, Dt. 14:4ff.
 permitted fish, Lv. 11:9
 permitted insects, Lv. 11:21ff.
 prohibition of eating creeping creatures,
 Lv. 11:41ff.
- Keturah, marries Abraham, Gn. 25:1
 kidnapping, Ex. 20:13, 21:16, Dt. 24:7
- kilayim, forbidden mixtures, Lv. 19:19,
 Dt. 22:9
- king, appointing, Dt. 17:14ff.

- offering, Lv. 4:22ff.
 King of Arad, takes captive, Nu. 21:1
 King of Egypt; see Pharaoh
 Kiriath-arba; see Hebron
 Kohanim, consecration, Lv. Ch. 8
 Kohath, son of Levi, Nu. 3:17
 census, Nu. 4:1ff.
 duties, Nu. 4:4ff.
 family, Nu. 3:27ff.
 Kohen, checks for tzaraas, Lv. 13:2ff.
 contamination, Nu. 19:7
 forbidden to contaminate himself, Lv. 21:1
 laws, Lv. 21:1ff.
 portion due, Dt. 18:3ff.
 Priestly blessing, Nu. 6:24ff.
 sin offering, Lv. 4:3ff.
 Kohen Gadol, Lv. 21:10ff.
 manslaughter, Nu. 35:25,28,32
 Korah, rebellion, Nu. Ch. 16
 koshering vessels, Lv. 6:21ff.
 kosher; see kashrus
- Laban, Gn. 24:29
 confrontation with Jacob, Gn. 31:25ff.
 covenant with Jacob, Gn. 31:44ff.
 meets Jacob, Gn. 29:13
 offers Rebecca, Gn. 24:50
 Lamech, Gn. 4:18, 4:23ff., 6:28ff.
 lamp; see Menorah
 land animals, forbidden, Lv. 11:4ff.
 permitted, Lv. 11:3
 Land of Canaan, borders, Nu. 34:2ff.
 command to conquer, Nu. 33:52ff.
 reason for possession, Dt. 9:5
 lashes; see whipping
 Laver, Tabernacle, Ex. 30:17ff., 35:16, 38:8, 40:7
 lawless city, Dt. 13:13ff.
 leaders, appointed, Ex. 18:25
 cursing, Ex. 22:27
 offering, Nu. 7:2ff.
 Leah, Gn. 29:16
 burial, Gn. 49:31
 conceives, Gn. 29:32ff., 30:19ff.
 marries Jacob, Gn. 29:23
 leftover gleanings, laws, Dt. 24:19ff.
 lending; see loans
 Levi, birth, Gn. 29:34
 blessed by Jacob, Gn. 49:5ff.
 massacre of Shechem, Gn. 34:25ff.
 Levi, Tribe of
 census, Nu. chapt. 4
 Moses' blessing, Dt. 33:8
 progeny, Nu. 3:17ff.
 Levirate marriage, laws, Dt. 25:5ff.
 Levite cities, eternal right of redemption, Lv. 25:32ff.
- Levites, appointment, Nu. 3:5ff.
 apprenticeship, Nu. 8:24
 cities of refuge, Nu. 35:6ff.
 consecration, Nu. 8:5ff.
 dwelling cities, Nu. 35:2
 inheritance, Dt. 18:1
 receive tithes, Nu. 18:24
 redeemers of Israel, Nu. 3:40ff.
 second census, Nu. 26:57
 substituted for firstborn, Nu. 3:11ff.
 libations, Nu. 15:1ff., 29:19ff.
 lice, plague, Ex. 8:12
 livestock, causing damages, Ex. 22:4
 loans, laws, Ex. 22:24ff.
 for the poor, Dt. 15:7ff.
 remission year, Dt. 15:1ff.
 security, Dt. 24:10
 locusts, plague, Ex. 10:13
 lost articles, returning, Dt. 22:1
 Lot, birth, Gn. 11:27
 capture, Gn. 14:12
 leaving Egypt, Gn. 13:1
 quarreling with Abraham, Gn. 13:5ff.
 saved by Abraham, Gn. 14:13ff.
 saved with family, Gn. Ch. 19
 sin with daughters, Gn. 19:32ff.
 traveling with Abraham, Gn. 12:4ff.
 wife turned to salt, Gn. 19:26
 lots, he-goat, Lv. 16:8ff.
 love, obligation to, Lv. 19:18
 Luz; see Bethel
 lying, Lv. 19:11
- maakah [guardrail], Dt. 22:8
 Machpelah, Cave, Gn. 23:9, 25:9, 49:30
 Mahanaim, Gn. 32:3
 Malchizedek, blessing Abraham, Gn. 14:18
 mamzer, laws, Dt. 22:3
 Manasseh, birth, Gn. 41:51
 Jacob's blessing, Gn. 48:5, 48:20
 Manasseh, Tribe of
 builds cities across the Jordan, Nu. 32:41
 census, Nu. 1:34ff.
 Moses' blessing, Dt. 33:17
 offerings, Nu. 7:54ff.
 second census, Nu. 26:28
 man, creation, Gn. 1:26ff., 2:7, 5:1
 see Adam
 manna, Ex. Ch. 16, 8:3,16
 description, Nu. 11:7
 dissatisfaction with, Nu. 11:4ff.
 manslaughter, avenger of the blood, Nu. 35:19
 cities of refuge, Nu. 35:11, Dt. 19:4
 laws, Ex. 21:12ff.
 Marah; water made sweet, Ex. 15:25
- marriage, levirate, Dt. 25:5ff.
 marriage, forbidden, Dt. 22:1
 Massah U'meribah, Ex. 17:7, Dt. 6:16
 matzos, Ex. 12:17,39 34:18, Nu. 28:17, Dt. 16:3,8
 meal-offering, general rules, Lv. Ch. 2, 6:7ff.
 promised to Aaron, Nu. 18:9
 meat and dairy, prohibition, Ex. 23:19, 34:26, Dt. 14:21,
 meat, complaint of Israelites in desert regarding, Nu. 11:16ff.
 permission to eat, Gn. 9:3, Dt. 12:15
 Medad; see Eldad and Medad
 Menashe, see Manasseh
 menorah, Ex. 40:4, Lv. 24:2ff.
 kindling, Nu. 8:3
 olive oil, Ex. 27:20
 Tabernacle, Ex. 25:31ff., 35:12, 37:17ff.
 Merari, census, Nu. 4:29ff.
 duties, Nu. 4:31
 family, Nu. 3:33ff.
 son of Levi, Nu. 3:17
 Methusael, Gn. 4:18, 6:21ff.
 metzora,
 final stage, Lv. 14:10ff.
 first stages of purification, Lv. 14:2ff.
 indigent, Lv. 14:21ff.
 second stages of purification, Lv. 14:9
 shaving, Lv. 14:9
 see also tzaraas
 mezuzah, commandment, Dt. 6:9
 Midian, Gn. 25:4
 command to smite them, Nu. 25:17
 every male killed, Nu. 31:7
 women and children taken captive, Nu. 31:9
 Midianites, Gn. 37:36
 command to take vengeance against, Nu. 31:2ff.
 dividing spoils, Nu. 31:25ff.
 slain woman, Nu. 25:15
 Milcah, Gn. 11:29, 22:20
 Miriam, afflicted with tzaraas, Nu. 12:10, Dt. 24:9
 leads women in song, Ex. 15:20ff.
 speaking against Moses, Nu. 12:1
 Mishael and Elzaphan, carry Nadab and Abihu out of Sanctuary, Lv. 10:4
 Mishkan; see Tabernacle
 missionaries, false, Dt. 13:7
 Moab, Nu. 21:11
 conception, Gn. 19:37
 encounter in the Wilderness, Dt. 2:9ff.
 frightened by Israelites, Nu. 22:3
 Moabite, laws, Dt. 22:4ff.
 molech, prohibition, Lv. 18:21, 20:2ff.
 molten gods, prohibition, Ex. 34:17

- Moses,
 Aaron speaks for, **Ex.** 4:14
 age at death, **Dt.** 31:2, 33:7
 appoints Joshua successor,
 Nu. 27:22
 ascends Mount Nebo, **Dt.** 32:49
 ascends Mount Sinai, **Ex.** 24:15
 asks for a successor, **Nu.** 27:15
 battles Amalek, **Ex.** 17:10
 birth, **Ex.** 2:2
 birth of Gershom, **Ex.** 2:22
 burning bush, **Ex.** 3:2ff.
 command to liberate Israelites,
 Ex. 3:8
 command to take second census,
 Nu. 26:2ff.
 command to take vengeance against
 Midianites, **Nu.** 31:2ff.
 covers face with mask, **Ex.** 34:33
 death, **Dt.** 33:5
 death of followers of Baal-peor,
 Nu. 25:5
 descends with Second Tablets,
 Ex. 34:29
 despairs in desert, **Nu.** 11:1ff.
 dispute with Aaron, **Lv.** 10:16
 enters Tabernacle, **Nu.** 7:89
 face radiates light, **Ex.** 34:30
 final blessings, **Dt.** 33:1ff.
 final discourse, **Dt.** 29:1ff.
 finishes erecting Tabernacle, **Nu.** 7:1
 finishes writing Torah, **Dt.** 31:24
 first prophetic vision, **Ex.** 3:2ff.
 flees Egypt, **Ex.** 2:15
 forms Sanhedrin, **Nu.** 11:16ff.
 Golden Calf, **Ex.** Ch. 32
 heavy of speech, **Ex.** 4:10, 6:12
 hidden in basket, **Ex.** 2:3
 invites Jethro to join Israelites,
 Nu. 10:29ff.
 Jethro comes, **Ex.** 18:5ff.
 Jethro's advice, **Ex.** 18:14ff.
 joins Aaron in wilderness, **Ex.** 4:27
 kills Egyptian, **Ex.** 2:12
 marries Zipporah, **Ex.** 2:21
 mourned, **Dt.** 33:8
 named, **Ex.** 2:10
 plague among the people, **Nu.** 17:11
 pleads for the Israelites, **Nu.** 14:13ff.
 plea to enter Canaan, **Dt.** 3:23ff.
 prays to heal Miriam, **Nu.** 12:13
 rebellion in the Wilderness, **Nu.** Ch.
 16
 rebukes officers after war with Midian,
 Nu. 31:13ff.
 receives Ten Commandments,
 Ex. 31:18
 recounts journey in desert, **Dt.** Ch. 1
 returns to Egypt, **Ex.** 4:18ff.
 saved by Pharaoh's daughter,
 Ex. 2:5ff.
 sends spies, **Nu.** 13:16
 sins, **Nu.** 20:12
 smashes Tablets, **Ex.** 32:15ff.
 son Eliezer, **Ex.** 18:4
 speaks face to face with Hashem,
 Ex. 33:11
 strikes rock, **Nu.** 20:11
 three signs, **Ex.** 4:3ff.
 told to see the Land, **Nu.** 27:12
 writes journeys of Israelites, **Nu.** 33:2
 writing Torah, **Dt.** 31:9
 Mount Ebal, curses, **Dt.** 11:29, 27:13
 Mount Gerizim, blessings, **Dt.** 11:29,
 27:12, 28:1ff.
 Mount Hor, Aaron's death, **Nu.** 20:28
 arrival, **Nu.** 20:22ff.
 border, **Nu.** 34:7
 Mount Horeb, **Ex.** 33:6
 see also Horeb
 journey, **Nu.** 33:37
 Mount Nebo, Moses ascends, **Dt.** 32:49
 Mount Sinai, **Ex.** 19:11, 24:15, 34:2,4
 mourning, Aaron, **Nu.** 20:29
 Jacob, **Gn.** 50:10
 Moses, **Dt.** 33:8
 Sarah, **Gn.** 23:2
 murder, cities of refuge, **Dt.** 19:12
 laws, **Ex.** 21:12ff., **Lv.** 24:17
 prohibition, **Ex.** 20:13, **Dt.** 5:17, 19:11
 testimony, **Nu.** 35:30
 mutilated genitals, laws, **Dt.** 22:2
 muzzle, laws, **Dt.** 25:4
 Nadab and Abihu, sons of Aaron, **Nu.** 3:2
 death, **Lv.** 10:2
 Naftali; see Naphtali
 Nahor, **Gn.** 22:20
 birth, **Gn.** 11:24, 11:26ff.
 marriage, **Gn.** 11:29
 Name of Hashem, prohibition to desecrate,
 Lv. 22:32
 Naphtali,
 birth, **Gn.** 30:8
 blessed by Jacob, **Gn.** 49:21
 Naphtali, Tribe of
 census, **Nu.** 1:42ff.
 Moses' final blessing, **Dt.** 33:23
 offerings, **Nu.** 7:78ff.
 second census, **Nu.** 26:48
 Nazarite, laws, **Nu.** 6:1ff.
 Nephilim, **Gn.** 6:4
 report of the spies, **Nu.** 13:33
 nest, birds, **Dt.** 22:6
 New Moon, offering, **Nu.** 28:11ff.
 niddah, **Lv.** 15:19ff.
 Nimrod, birth, **Gn.** 10:8ff.
 Nineveh, **Gn.** 10:11ff.
 Noah, **Gn.** 5:29ff., 6:8ff.
 altar, **Gn.** 8:20
 ark, **Gn.** 6:14ff., 7:1ff.
 birth, **Gn.** 5:29
 blessing, **Gn.** 9:1ff.
 covenant, **Gn.** 9:12ff.
 death, **Gn.** 9:29
 descendants, **Gn.** 10:1
 drunkenness, **Gn.** 9:21
 leaving the ark, **Gn.** 8:18
 Noahide laws, **Gn.** 9:4ff.
 see also Flood
 Noahide laws, **Gn.** 9:4ff.
 Nod, **Gn.** 4:16
 oaths, laws, **Nu.** 30:2ff.
 false, **Lv.** 19:11
 Isaac and Philistines, **Gn.** 26:31
 vain, **Ex.** 20:7, **Lv.** 5:4, **Dt.** 5:11
 Oboth, Israelites encampment, **Nu.** 21:10
 offering, Elevation, **Lv.** 1:3ff., 6:2ff.
 eligibility, **Lv.** 22:26ff.
 general rules, **Lv.** 1:2ff.
 guilt, **Lv.** 5:14ff., 7:1ff.
 meal, **Lv.** Ch. 2, 6:7ff.
 New Moon, **Nu.** 28:11ff.
 peace, **Lv.** 3:1ff.
 pesach, **Nu.** 28:16ff.
 place to be chosen, **Dt.** 12:5,14,26
 16:6,15 18:6, 26:2
 Rosh Hashanah, **Nu.** 29:1ff.
 Sabbath Mussaf, **Nu.** 28:9ff.
 Shavuot, **Nu.** 28:26ff., **Dt.** 16:10
 Shemini Atzeres, **Nu.** 29:35ff.
 sin, **Lv.** 4:2ff., 6:17
 Succos, **Nu.** 29:12ff.
 tamid, **Nu.** 28:3ff.
 thanksgiving, **Lv.** 7:11ff.
 tribal leaders, **Nu.** 7:2ff.
 variable, **Lv.** Ch. 5
 Yom Kippur, **Nu.** 29:7ff.
 Og, king of Bashan, **Nu.** 21:33, **Dt.** 3:1ff.
 Oholiab, **Ex.** 35:34, 36:1ff., 38:23
 called for construction, **Ex.** 31:6
 oil, anointing, **Ex.** 30:23ff.
 old; see elders
 olive leaf, **Gn.** 8:11
 olive oil, Menorah, **Ex.** 27:20
 Omer, **Lv.** 2:14
 Omer, command to bring, **Lv.** 23:9ff.
 counting, **Lv.** 23:15ff.
 laws, **Lv.** 23:9ff.
 Onan, **Nu.** 26:19
 birth, **Gn.** 38:4
 death, **Gn.** 38:10
 On, **Nu.** 16:1
 orlah, **Lv.** 19:25
 orphan, sensitivity to, **Ex.** 22:20, **Dt.** 24:17

- Ovos and Yid'onim, prohibition, Lv. 19:31, 20:6, 20:27, Dt. 18:11
- ox, who kills, Ex. 21:28
- parah adumah*; see Red Cow
- parents, cursing, Ex. 21:17, Lv. 20:9 hitting, Ex. 21:15 honoring, Ex. 20:12, Dt. 5:16 rebellious son, Dt. 21:18 responsibility for children's sins, Dt. 24:16
- Partition (Paroches), Tabernacle, Ex. 26:31ff., 35:12, 36:35ff.
- Passover; see Pesach
- peace-offerings, cattle, Lv. 3:1ff. goat, Lv. 3:12ff. sheep, Lv. 3:6ff.
- peah, 29:22
- Peleg, Gn. 10:25, 11:16ff.
- Peniel, Gn. 32:31
- Pentecost; see Shavuot
- Peor, Nu. 25:18
- Perez, birth, Gn. 38:29
- permitted animals, laws, Dt. 14:4ff.
- pesach-offering, commandment, Ex. 12:3, 21, 12:43ff., 34:25, 28:16ff., Dt. 16:1ff. date, Nu. 9:3 in the Wilderness, Nu. 9:1ff. laws, Ex. 12:3ff.,
- Pesach (Passover), festival, laws pertaining to, Ex. 12:44ff., 13:6ff., Lv. 23:5ff.
- pesach sheni, commandment, Nu. 9:9ff. second pesach-offering, Nu. 9:6ff.
- Pharaoh, afflicted with plagues, Gn. 12:17 dealings with Abraham, Gn. 15ff. dream, Gn. 41:1ff. dream interpreted by Joseph, Gn. 41:25ff. enriched by Joseph, Gn. 47:20ff. increases workload, Ex. 5:6ff. Joseph viceroy of Egypt, Gn. 41:40 meets Jacob, Gn. 47:7 plot to enslave Israelites, Ex. 1:10ff. pursues Israelites, Ex. 14:6ff.
- Pharaoh's daughter, saves Moses, Ex. 2:5ff.
- Philistia; see Gerar
- Philistines, Gn. 21:34, Ex. 13:17
- Phineas son of Elazar, fight against Midian, Nu. 31:6 given covenant of peace, Nu. 25:12 kills sinners, Nu. 25:8
- phylacteries; see tefillin
- pigul*, Lv. 7:18, 19:5
- Pilgrimage Festivals, Ex. 23:14ff.
- pillar of cloud, travels with Israelites, Ex. 13:21ff., 14:19
- pillar of fire, travels with Israelites, Ex. 13:21ff.
- pillar, prohibition, Dt. 16:22
- Pithom, city, Ex. 1:11
- place Hashem chooses, Dt. 26:2 see also offerings, place to be chosen
- plague, Wilderness, Nu. 17:11 Phineas stops it, Nu. 25:8 see also Ten Plagues
- Plain of Moreh, Gn. 12:6
- Plains of Mamre; see Hebron
- plants, creation, Gn. 1:11, 1:29
- poor, loans, Dt. 15:7ff.
- Potiphar, purchases Joseph, Gn. 37:36, 39:1
- Potiphar's wife, slanders Joseph, Gn. 39:7ff.
- poverty, obligation to give charity, Lv. 25:35
- prayer, Abraham, Gn. 19:27 [Shacharis], 20:17 Isaac, Gn. 24:63 [Minchah], 25:21 Jacob, Gn. 28:11 [Maariv], 32:10
- Priestly Blessing, Nu. 6:24ff.
- Priestly service, begins, Lv. 9:1
- Priest; see Kohen
- prophet, false, Dt. 13:2
- prophets, listening to, Dt. 18:15 proselyte, forbidden to taunt, Lv. 19:33
- prostitution, prohibition, Lv. 19:29, Dt. 22:18
- Puah, Ex. 1:15
- purification, Israelites in the Wilderness, Nu. 5:1ff.
- quail, Ex. 16:13, Nu. 11:31ff.
- Rachel, barrenness, Gn. 29:31, 30:1 death, Gn. 35:18 gives birth, Gn. 30:22ff. marries Jacob, Gn. 29:28 meets Jacob, Gn. 29:9ff. steals *teraphim*, Gn. 31:19
- rain, blessing and curse, Dt. 11:14
- rainbow, Gn. 9:13ff.
- rain; see flood
- Rameses, city, Gn. 47:11, Ex. 1:11, 12:37 journeys, Nu. 33:3
- ram's horn; see shofar
- rape, punishment for, Dt. 22:23ff.
- raven, Gn. 8:7
- Rebecca, beautiful, Gn. 26:7 birth, Gn. 22:23 birth of Jacob and Esau, Gn. 25:25ff. marries Isaac, Gn. 24:67 meets Eliezer, Gn. 24:15
- rebellion, Korah, Nu. 16:1ff.
- rebellious son, laws, Dt. 21:18
- Rehoboth, well, Gn. 26:22
- Red Cow, Nu. Ch. 19
- redeeming the firstborn, Nu. 18:15ff.
- redemption of animals, Lv. 27:13 of land, laws, Lv. 25:23ff.
- refuge cities; see Cities of Refuge
- remission year, loans, Dt. 15:1ff.
- Rephidim, Ex. 17:1 encampment, Ex. 19:2
- Reuben, birth, Gn. 29:32 blessed by Jacob, Gn. 49:3ff. *dudaim*, Gn. 30:14ff. forfeits seniority, Gn. 35:22, 49:6 incident with Bilhah, Gn. 35:22 saves Joseph, Gn. 37:21ff.
- Reuben, Tribe of asks not to cross Jordan, Nu. 32:5 builds cities across the Jordan, Nu. 32:37 census, Nu. 1:20ff. Moses' blessing, Dt. 33:6 offerings, Nu. 7:30ff. second census, Nu. 26:5
- Reuel; see Jethro
- revelation, Ex. 19:16ff.
- revenge, Lv. 19:18
- righteousness, command to pursue, Dt. 16:29
- robe, vestments, Ex. 28:4, 28:31ff., 39:22ff.
- Rosh Hashanah, festival, Lv. 23:24ff. offering, Nu. 29:1ff. shofar, Nu. 29:1
- ruler, sin offering, Lv. 4:13ff.
- Sabbath, Gn. 2:2ff., Ex. 34:21, Lv. 19:3, 19:30 command to observe, Ex. 31:13 day of rest, Ex. 16:23ff., 23:12, 35:2ff., Lv. 23:3 desecration in the Wilderness, Nu. 15:32ff. fourth commandment, Ex. 20:8ff. manna, Ex. 16:30 *mussaf*, offering, Nu. 28:9ff. observing, Dt. 5:12ff.
- Sabbath of the land, Ex. 23:10ff., Lv. 25:2ff.
- Sabbatical year, command to read Torah, Dt. 31:10ff. see also *shemittah*
- Sacrifice, Cain and Abel, Gn. 4:3ff. Noah, Gn. 8:20
- Sacrifices, prohibition outside Tabernacle, Lv. 17:2ff. see also offering
- sage, honoring, Lv. 19:32
- salt, Nu. 18:19

- meal-offering, Lv. 2:13
pillar, Gn. 19:26
Salt Sea, border, Nu. 34:3
Valley of Siddim, Gn. 14:3
sanctification,
of animals, Lv. 27:9ff.
of firstborn, Ex. 13:1ff., 13:12ff.
Sarah,
abducted by Abimelech, Gn. Ch. 20
abducted by Pharaoh, Gn. 12:15ff.
appearance of angels, Gn. 18:9ff.
birth of Isaac, Gn. 21:2ff.
childlessness, Gn. 11:30, 17:19, 18:10
death, Gn. 23:1ff.
departure, Gn. 11:31
laughs, Gn. 18:12
marriage, Gn. 11:29
name changed, Gn. 17:15
sends away Hagar, Gn. 16:6ff.
sojourns to Egypt, Gn. 12:11
Sarai; see Sarah
Sash, vestments, Ex. 28:4, 28:39ff.,
39:29
sciatic nerve, Gn. 32:33
sea giants, Gn. 1:21
Sea of Reeds, Ex. 13:18, 15:22, 21:4,14
Dt. 1:1,40, 11:4
border of Israel, Ex. 23:31
journey, Nu. 33:10
splitting of the Sea, Ex. 14:21ff.
Sea of the Philistines, border of Israel,
Ex. 23:31
seasons, Gn. 8:22
second census, Nu. 26:2ff.
second *pesach*-offering, *pesach sheni*,
Nu. 9:6ff.
second Tablets, Ten Commandments,
Ex. 34:1ff., Dt. 10:1ff.
second tithe, Lv. 27:30ff., Dt. 14:22ff.
seduction, laws of, Ex. 22:15ff.
Seir, Gn. 32:4, 33:16
self-defense, Ex. 22:1
semen, discharges, Lv. 15:16ff.
serpent, Gn. 3:1ff., 3:13ff.
copper, Nu. 21:9
serpents, kill Israelites, Nu. 21:6
Seth, Gn. 4:25ff., 5:3ff., 9:18
shaving, beard, Lv. 19:27
metzora, Lv. 14:9
Shavuot, festival, Lv. 21:16ff., Dt. 16:10
offering, Nu. 28:26ff.
Shechem, Gn. 12:6, 37:12ff.
abduction of Dinah, Gn. 34:2ff.
given to Joseph, Gn. 48:22
Jacob arrives in, Gn. 33:18
massacre, Gn. 34:25ff.
son of Hamor, Gn. 34:2
Shekel, Gn. 23:15, 24:22, Lv. 27:25,
Dt. 22:18,29
five silver, Nu. 18:16
half, Ex. 30:13
Shelah son of Judah, birth, Gn. 38:5
Shelomith daughter of Divri, son blas-
phemes, Lv. 24:10ff.
Shem, Gn. 5:32, 6:10, 7:13, 9:23
blessing, Gn. 9:26
descendants, Gn. 10:1, 10:21ff.,
11:10ff.
Shema, Dt. 6:4
Shemeber, Gn. 14:2ff.
Shemini Atzeres, offering, Nu. 29:35ff.
Shemittah (Sabbatical Year), command-
ment, Lv. 25:2ff.
see also Sabbath, of the land
Shibah, well, Gn. 26:33
Shinab, Gn. 14:2ff.
Shinar, Gn. 10:10, 11:2
Shiphrah, Ex. 1:15
Shittim, Israelites sin, Nu. 25:1
Shofar,
jubilee, Lv. 25:9
Mt. Sinai, Ex. 19:16
Rosh Hashanah, Lv. 23:24, Nu. 29:1
shomrim; see Custodians
show-bread, Lv. 24:5ff.
Tabernacle, Ex. 25:30
Shua, Judah marries daughter, Gn. 38:2
Sihon king of Heshbon, Dt. 2:26ff.
doesn't allow Israelites passage,
Nu. 21:23
Simeon,
birth, Gn. 29:33
blessed by Jacob, Gn. 49:5ff.
imprisoned, Gn. 42:24
massacre of Shechem, Gn. 34:25ff.
Simeon, Tribe of
census, Nu. 1:22ff.
offerings, Nu. 7:36ff.
second census, Nu. 26:12
Sinai, Ex. 16:1
journeys, first journey, Nu. 10:13ff.
journeys, initial breaking of camp,
Nu. 10:11ff.
see also Mt. Sinai, and Wilderness of
Sinai
Sin offerings, Lv. 4:2ff.
additional laws, Lv. 6:17ff.
promised to Aaron, Nu. 18:9
when all Israel sins, Lv. 4:13ff.
when an individual sins, Lv. 4:27ff.
when a ruler sins, Lv. 4:13ff.
when the anointed kohen sins,
Lv. 4:3ff.
sister, incest, Lv. 18:9
sister-in-law, incest, Lv. 18:16
Sitnah, well, Gn. 26:20
slave, Jewish, Lv. 25:39ff.
laws concerning, Ex. 21:2ff.
non-Jewish, Lv. 25:44ff.
rescuing, Dt. 22:16
slaying of firstborn, plague, Ex. 12:29
snake charmer, prohibition, Dt. 18:11
snake, staff turns into, Ex. 7:9ff.
Sodom, Gn. 13:10, 13:12ff.
and Gomorrah, Dt. 29:22
destruction, Gn. 19:24ff.
promise of destruction, Gn. 18:20ff.
Song by the Sea, Ex. Ch. 15
sons of Korah, did not die, Nu. 26:11
sorcery, prohibition, Lv. 19:26,31,
Dt. 18:10
sorceress, laws, Ex. 22:17
sotah, Nu. 5:12ff.
scroll, Nu. 5:23
spies, Nu. 13:1ff.
return and report, Nu. 13:27ff.
split hoof, Dt. 14:6
splitting of the Sea, Ex. 14:21ff.
spoils, dividing up, Nu. 31:25ff.
staff,
Aaron's greatness, Nu. 17:18ff.
Moses and Aaron, Ex. 7:9,19ff.
Moses, Ex. 4:2ff., 17:5
Moses strikes rock, Nu. 20:11
stars, creation, Gn. 1:16
stealing,
livestock, Ex. 21:37
prohibition, Ex. 20:13, Dt. 5:17
stepmother, incest, Lv. 18:8
stones, upon crossing Jordan, Dt. 27:2ff.
stoning, punishment for blasphemy,
Lv. 24:16
striking, laws pertaining to, Ex. 21:18ff.
Succos, festival, Lv. 23:33ff., Nu. 29:12ff.,
Dt. 16:13
Succoth, Gn. 33:17, Ex. 12:37, 13:20,
Nu. 33:5
swearing in vain, prohibition, Dt. 5:11
sword,
angel and Balaam, Nu. 22:23
Eden, Gn. 3:24
Tabernacle,
Altar (Copper), Ex. 27:1ff.
Altar (Gold), Ex. 40:5
Ark, Ex. 25:10, 35:12, 37:1ff.
command to erect, Ex. 40:2
command to stop donating, Ex. 36:6
completion of work, Ex. 39:32
construction, Ex. 31:2, 35:10ff., Ch. 36,
Ch. 37
contributions, Ex. 25:1ff.
Courtyard, Ex. 27:9ff., 35:10, 38:9
Cover, Ex. 35:11, 36:19, 37:6ff.
Curtain, Ex. 36:8ff., 26:1ff.
date erected, Ex. Ch. 25, 40:17

- entrance, Ex. 36:37
 Laver, Ex. 30:17ff., 35:16, 38:8
 Menorah, Ex. 25:31ff., 35:12, 37:17ff.
 Moses enters, Nu. 7:89
 Moses finishes erecting, Nu. 7:1
 Partition (Paroches), Ex. 26:31ff., 35:12, 36:35ff.
 quantities, Ex. 38:21ff.
 show bread, Ex. 25:30
 Table, Ex. 25:23ff., 35:12, 37:10ff.
 tent, Ex. 35:11
 walls, Ex. 26:15, 36:20ff.
 Table, Tabernacle, Ex. 25:23ff., 35:12, 37:10ff., 40:4, Lv. 24:6
 Tablets; see Ten Commandments
 Tamar, and Judah, Gn. 38:15ff.
 marries Er, Gn. 38:6
 tamid offering, Nu. 28:3ff.
 tefillin, commandment, Dt. 6:8
 Ten Commandments, Ex. 19:11ff., Ex. Ch. 20, 24:12, Dt. 4:13, 9:9ff.
 given to Moses, Ex. 31:18
 preparation for, Ex. 19:10ff.
 review, Dt. 5:6ff.
 Second Tablets, Ex. 34:28, Dt. 10:1ff.
 smashed by Moses, Ex. 32:15ff.
 Ten Plagues, Ex. 7:20ff.
 blood, Ex. 7:20ff.
 boils, Ex. 9:10
 darkness, Ex. 10:22
 epidemic, Ex. 9:6
 frogs, Ex. 8:2
 hail, Ex. 9:23
 lice, Ex. 8:12
 locusts, Ex. 10:13
 slaying of firstborn, Ex. 12:29
 wild beasts, Ex. 8:20
 Ten Trials of Abraham's faith, Gn. 12:1, comm.
 Tent of Meeting, Ex. 27:21, 33:7ff.
 command to erect, Ex. 40:2
 completion of work, Ex. 39:32
 Tent, Tabernacle, Ex. 35:11
 Terah, birth, Gn. 11:24
 death, Gn. 11:32
 departure, Gn. 11:31
 genealogy, Gn. 11:27
 teraphim, Rachel steals, Gn. 31:19
 terumah, Lv. 22:10ff.
 Thanksgiving offering, Lv. 7:11ff.
 theft, prohibition, Lv. 19:11
 from a Jew and proselyte, Nu. 5:7
 Thirteen Attributes of Mercy, Ex. 34:5ff.
 Three Festivals, Dt. 16:16
 three pilgrimages, Ex. 34:23
 Tidal, Gn. 14:1ff.
 Timnah, Gn. 38:13ff.
 tithes, animals, Lv. 27:32ff.
 first fruits, Dt. 26:12
 for the Levites, Nu. 18:24
 for the poor, Dt. 14:28
 second, Lv. 27:30ff.
 toachachah (admonition); see curses, and warnings
 Torah, Dt. 30:10ff.
 Moses writing, Dt. 31:9,24
 Tower of Babel; see Babel, tower of
 tree, idolatrous, Dt. 16:21
 Tree of Knowledge, Gn. 2:9, 2:17
 Tree of Life, Gn. 2:9, 2:17, 3:24
 trees, war, Dt. 20:19
 tribes, banners, Nu. 2:2ff.
 camps, Nu. 2:1ff.
 census in the Wilderness, Nu. 1:5ff.
 trumpets, silver, Nu. 10:1ff.
 Tunic, vestments, Ex. 28:4, 28:39, 39:27
 Turban, vestments, Ex. 28:4, 28:37, 39:28
 tzaraas, Lv. Ch. 13, Dt. 24:8
 baldness, Lv. 14:40ff.
 burns, Lv. 13:24ff.
 garments with, Lv. 13:47ff.
 head or face, Lv. 13:29ff.
 houses, Lv. 14:33ff.
 inflammations, Lv. 13:18ff.
 Kohen's verification of, Lv. 13:2ff.
 Miriam, Dt. 24:9, Nu. 20:10
 Tzitzis, commandment to make, Nu. 15:37ff.
 unsolved murder, Dt. 21:1ff.
 atonement, Dt. 21:6
 Urim v'Tumim, Ex. 28:30, Nu. 27:21
 Ur Kasdim, Gn. 11:28, 11:31, 15:7
 vain oath, Ex. 20:7, Lv. 5:4, Dt. 5:11
 Valley of Siddim, Gn. 14:3
 see also Salt Sea
 valuations, Lv. 27:2ff.
 variable offerings, Lv. Ch. 5
 vestments, Ex. 28:2, 35:19, 39:1ff.
 Breastplate, Ex. 28:4, 28:15ff., Ex. 39:8ff.
 Ephod, Ex. 28:4, 28:6ff., 39:2ff.
 Head-plate, Ex. 28:36
 Robe, Ex. 28:4, 28:31, 39:22ff.
 Sash, Ex. 28:4, 28:39ff., 39:29
 Tunic, Ex. 28:4, 28:39, 39:27
 Turban, Ex. 28:4, 28:37, 39:28
 vineyard, wine, Gn. 9:20
 vows, fulfilling, Nu. 30:2ff., Dt. 22:22
 laws, Nu. 30:2ff.
 man, Nu. 30:3
 married woman, Nu. 30:7
 unmarried woman, Nu. 30:4
 unfulfilled, Lv. 5:4
 widow or divorcee, Nu. 30:10
 wages, payment on time, Dt. 24:15
 walls, Tabernacle, Ex. 26:15ff., 36:20ff.
 war, captives, Dt. 20:10ff.
 warnings, Mount Gerizim and Mount Ebal, Dt. 28:15ff.
 war of the Kings, Gn. Ch. 14
 war, preparation, Dt. 20:3ff.
 purity of soldiers, Dt. 22:10ff.
 trees, Dt. 20:19
 women captives, Dt. 21:10ff.
 water, from rock, Nu. 20:11
 water, lacking in desert, Nu. 20:2
 Waters of Strife, Nu. 20:13, 27:14
 weights and measures, laws, Dt. 25:13ff.
 prohibition of deceit, Lv. 19:35
 well,
 Esek, Gn. 26:20
 Rehoboth, Gn. 26:22
 Shibah, Gn. 26:33
 Sitnah, Gn. 26:21
 whipping, laws, Dt. 25:2ff.
 widow, sensitivity to, Ex. 22:20, Dt. 24:17
 wife, defamed, Dt. 22:13ff.
 wild beasts, plague, Ex. 8:20
 Wilderness of Sinai, arrival of Israelites, Ex. 19:1
 Wilderness of Sin, Ex. 16:1, 17:1
 Wilderness of Zin, Nu. 20:1, 34:3, 27:14
 Wine, vineyard, Gn. 9:20
 Witnesses, laws, Dt. 19:15ff.
 testimony, Dt. 17:6ff.
 woman, creation, Gn. 1:27, 2:21ff., 5:2ff.
 captives, laws, Dt. 21:10ff.
 Yocheved, married Amram, Ex. 6:20
 Yom Kippur, afflicting oneself, Nu. 29:7
 commandment, Lv. 16:29ff.
 festival, Lv. 23:26ff.
 offering, Nu. 29:7ff.
 service, Lv. 16:2ff.
 Zaphenath-paneah, see Joseph
 zav, zavah Lv. 15:2ff., 15:25ff.
 Zebulun, birth, Gn. 30:20
 blessed by Jacob, Gn. 49:13
 Zebulun, Tribe of, census, Nu. 1:30f
 Moses' blessing, Dt. 33:18
 offerings, Nu. 7:24ff.
 second census, Nu. 26:26
 Zelophehad, daughters, Nu. 27:1ff., 36:2
 Zerah, birth, Gn. 38:30
 Zilpah, Gn. 29:24 30:10ff.
 Zimri son of Salu, slain Israelite, Nu. 25:14
 Zipporah, birth of Gershom, Ex. 2:22
 circumcises Eliezer, Ex. 4:24ff.
 marries Moses, Ex. 2:21
 Zoar, Gn. 19:22ff., 19:30

PATERNAL GENEALOGY

GREAT GREAT GRANDFATHER
(Father's father's father's father)

HEBREW NAME

ENGLISH NAME

BORN (DATE/PLACE)

MARRIED (DATE/PLACE)

DIED (DATE/PLACE)

GREAT GREAT GRANDMOTHER
(Father's father's father's mother)

HEBREW NAME

ENGLISH NAME

BORN (DATE/PLACE)

MARRIED (DATE/PLACE)

DIED (DATE/PLACE)

GREAT GREAT GRANDFATHER
(Father's father's mother's father)

HEBREW NAME

ENGLISH NAME

BORN (DATE/PLACE)

MARRIED (DATE/PLACE)

DIED (DATE/PLACE)

GREAT GREAT GRANDMOTHER
(Father's father's mother's mother)

HEBREW NAME

ENGLISH NAME

BORN (DATE/PLACE)

MARRIED (DATE/PLACE)

DIED (DATE/PLACE)

GREAT GREAT GRANDFATHER
(Father's mother's father's father)

HEBREW NAME

ENGLISH NAME

BORN (DATE/PLACE)

MARRIED (DATE/PLACE)

DIED (DATE/PLACE)

GREAT GREAT GRANDMOTHER
(Father's mother's father's mother)

HEBREW NAME

ENGLISH NAME

BORN (DATE/PLACE)

MARRIED (DATE/PLACE)

DIED (DATE/PLACE)

GREAT GREAT GRANDFATHER
(Father's mother's mother's father)

HEBREW NAME

ENGLISH NAME

BORN (DATE/PLACE)

MARRIED (DATE/PLACE)

DIED (DATE/PLACE)

GREAT GREAT GRANDMOTHER
(Father's mother's mother's mother)

HEBREW NAME

ENGLISH NAME

BORN (DATE/PLACE)

MARRIED (DATE/PLACE)

DIED (DATE/PLACE)

GREAT GRANDFATHER
(Father's father's father)

HEBREW NAME

ENGLISH NAME

BORN (DATE/PLACE)

MARRIED (DATE/PLACE)

DIED (DATE/PLACE)

GREAT GRANDMOTHER
(Father's father's mother)

HEBREW NAME

ENGLISH NAME

BORN (DATE/PLACE)

DIED (DATE/PLACE)

GREAT GRANDFATHER
(Father's mother's father)

HEBREW NAME

ENGLISH NAME

BORN (DATE/PLACE)

MARRIED (DATE/PLACE)

DIED (DATE/PLACE)

GREAT GRANDMOTHER
(Father's mother's mother)

HEBREW NAME

ENGLISH NAME

BORN (DATE/PLACE)

DIED (DATE/PLACE)

GRANDFATHER'S SIBLINGS

GRANDFATHER
(Father's father)

HEBREW NAME

ENGLISH NAME

BORN (DATE/PLACE)

MARRIED (DATE/PLACE)

GRANDMOTHER
(Father's mother)

HEBREW NAME

ENGLISH NAME

BORN (DATE/PLACE)

GRANDMOTHER'S SIBLINGS

MATERNAL GENEALOGY

GREAT GREAT GRANDFATHER (Mother's father's father's father) **GREAT GREAT GRANDMOTHER** (Mother's father's father's mother)

GREAT GREAT GRANDFATHER (Mother's father's mother's father) **GREAT GREAT GRANDMOTHER** (Mother's father's mother's mother)

GREAT GREAT GRANDFATHER **GREAT GREAT GRANDMOTHER**
(Mother's mother's father's father) (Mother's mother's father's mother)

GREAT GREAT GRANDFATHER **GREAT GREAT GRANDMOTHER**
(Mother's mother's mother's father) (Mother's mother's mother's mother)

GREAT GRANDFATHER
(Mother's father's father)

GREAT GRANDMOTHER
(Mother's father's mother)

GREAT GRANDFATHER
(Mother's mother's father)

GREAT GRANDMOTHER
(Mother's mother's mother)

GRANDFATHER
(Mother's father)

GRANDMOTHER
(Mother's mother)

MARRIED (DATE/PLACE)

OUR FAMILY

MY SIBLINGS

[illegible]

MYSELF

HEBREW NAME _____

ENGLISH NAME _____

BORN (DATE/PLACE) _____

MARRIED (DATE/PLACE) _____

MY SPOUSE

HEBREW NAME _____

ENGLISH NAME _____

BORN (DATE/PLACE) _____

DATE/PLACE) _____

MY SPOUSE'S SIBLINGS

[illegible]

GRANDCHILDREN

[illegible]

CHILDREN

HEBREW NAME / BIRTH DATE
ENGLISH NAME / BIRTH DATE
HEBREW NAME / BIRTH DATE
ENGLISH NAME / BIRTH DATE

HEBREW NAME / BIRTH DATE
ENGLISH NAME / BIRTH DATE
HEBREW NAME / BIRTH DATE
ENGLISH NAME / BIRTH DATE

HEBREW NAME / BIRTH DATE

ENGLISH NAME / BIRTH DATE

GREA

CHILDREN'S SPOUSES

HEBREW NAME / BIRTHDATE
ENGLISH NAME / BIRTHDATE
HEBREW NAME / BIRTHDATE
ENGLISH NAME / BIRTHDATE

HEBREW NAME / BIRTHDATE
ENGLISH NAME / BIRTHDATE
HEBREW NAME / BIRTHDATE
ENGLISH NAME / BIRTHDATE

HEBREW NAME / BIRTHDATE

ENGLISH NAME / BIRTHDATE

LDREN

GRANDCHILDREN

[illegible]

GREAT GRANDCHILDREN

HEBREW NAME / ENGLISH NAME / BIRTHDATE
HEBREW NAME / ENGLISH NAME / BIRTHDATE
HEBREW NAME / ENGLISH NAME / BIRTHDATE
HEBREW NAME / ENGLISH NAME / BIRTHDATE
HEBREW NAME / ENGLISH NAME / BIRTHDATE

HEBREW NAME / ENGLISH NAME / BIRTHDATE
HEBREW NAME / ENGLISH NAME / BIRTHDATE
HEBREW NAME / ENGLISH NAME / BIRTHDATE
HEBREW NAME / ENGLISH NAME / BIRTHDATE
HEBREW NAME / ENGLISH NAME / BIRTHDATE

[illegible]

HEBREW NAME / ENGLISH NAME / BIRTHDATE
HEBREW NAME / ENGLISH NAME / BIRTHDATE
HEBREW NAME / ENGLISH NAME / BIRTHDATE
HEBREW NAME / ENGLISH NAME / BIRTHDATE
HEBREW NAME / ENGLISH NAME / BIRTHDATE

This volume is part of
THE ARTSCROLL SERIES®
an ongoing project of
translations, commentaries and expositions
on Scripture, Mishnah, Talmud, Halachah,
liturgy, history and the classic Rabbinic writings;
and biographies, and thought.

For a brochure of current publications
visit your local Hebrew bookseller
or contact the publisher:

Mesorah Publications, Ltd.

4401 Second Avenue
Brooklyn, New York 11232
(718) 921-9000